

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1459) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

HEC EDITIO ACCURATISSIMA, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATA, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA ; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ; OMNIUM
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DRENTUR ABSOLUTÆ, DETECTIS
AUCTA ; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA ; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS
SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFI-
CANTIBUS, ADORNATA ; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN
ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA :

DECENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO,
ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM
STUDIOSE, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES
SS. PATRES, LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO
SCILICET HERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM
UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO
INTUITU CONSPICIATUR ; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COM-
PERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS
SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS
USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM
INEDITO-
LUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA. EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES
ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM,
ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUÀ PRODRUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD
CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARTONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNÈ,

Bibliothecæ cleri universæ.

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM.
AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT : GRÆCA
DUPLICI EDITIOE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLE-
CTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TONIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM
EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM AT-
TINGIT ; DUM HUIUS VERSIO NERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8,
UNUMQUODQUE NERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMONO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO
FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT : SECUS ENIM
CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUANT IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT
LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TEM QUODQUE
VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OPTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ,
PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS
IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPE-
CIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOMIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXLVIII.

NICEPHORUS GREGORAS.

EXCUBEBA-
TUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÈ, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTRUGE, NUNC VERO INTRA MœNIA PARISIENSIA.

282
M582^p
t. 148

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNUS 1340.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΙ ΛΖ.

NICEPHORI GREGORÆ
BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBRI XXXVII,

POST HIERONYMI WOLFII, DU CANGII, JOANNIS BOIVINI, IMMANUELIS
BEKKERI CURAS IN UNUM COLLECTI,

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNÉ,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIOR.

VENIUNT 2 VOLUMINA 23 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÉ EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'ANBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTRUGE, NUNC VERO INTRA MUENIA PARISINA.

1865

459010

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNUS 1340.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXLVIII CONTINENTUR.

NICEPHORUS GREGORAS.

PROLEGOMENA.

<i>Joannis Boivini Dedicatio ad Ludovicum XIV</i>	col.	9
<i>Ejusdem Præfatio.</i>		9
<i>Nicephori Gregoræ Vita, Scripta, Elogia.</i>		19
<i>Hieronimi Wolfii Præfatio.</i>		97
<i>Notitia ex Bibliotheca Græca Fabricii.</i>		99
<i>Immanuelis Bekkeri Præfatio ad Nicephori Gregoræ libros postremos qui, ex codd. Vatic. et Paris. exscripti, anno 1855 tandem lucem viderunt in Byzantina Bonnensi.</i>		115
<i>NICEPHORI GREGORÆ Byzantinæ Historiæ libri XXXVII, cum variorum notis, Wolfii scilicet, Du Cangii, Boivini et Capperonii. — In hoc tomo continentur libri XXIII cum parte priori vicesimi quarti (in qua desinebat editio Boivini) et parte posteriori ejusdem libri quæ ex codice Vaticano descripta est.</i>		119

JOANNIS BOIVINI DEDICATIO.

LUDOVICO MAGNO.

Res gerere et leges dare populis regium est. At non cætera omnia, tametsi minus illustraria sunt, sic principes magnos dedeant, ut artium quoque et scientiarum curam negligere, litterasque et libros aspernari debeant. Hoc certe apud omnes constat, Historiarum lectionem utilem admodum et frugiferam esse imperantibus. Itaque, Rex Augustissime, qui hujus generis libros oblatum Tibi veniunt, iis justa ratio non deest, qua audaciam suam excusent; neque adeo mirum cuiquam esse debet, quod ego hos rerum Byzantarum Commentarios Majestati Tuæ ausim offerre. Enimvero me, id ut facerem, privatae etiam rationes, ac eæ quidem graves, timidum ancipitemque perpulerunt. Ecce enim laboris mei fructum hunc et has velut studiorum primitias potius consecrassem quam Tibi, a quo id omne habui quod assero? Tu otium, Tu libros, Tu facultates suppeditasti. Regiis typis, Regiis sumptibus tuis perfecta hæc editio. Opus ipsum magna sui parte ex Bibliotheca Tua prodit. Quod ad Historiam his libris comprehensam attinet, ea est ejusmodi, ut Francisci nominis non hæredem modo ac vindicem, sed quemcunque amatorem, vel primo narrationis exordio statim allectet. Initium quippe est, capta a nostris Constantinopolis: divisum gentilibus Tuis, Balduino Flandro et Ludovico Blesensi, nobilissimum imperium: Comnenorum opes accisæ; vires attritæ ac dispersæ. Magna hæc et præclara. Sed ulterius deinde progressis non minora occurrunt: Francorum ingens exercitus, sub Christi signis militans, Asia subacta, res terra et mari a Carolo, divi Ludovici fratre, contra Michaellem Palæologum fortiter gestæ: Cætanorum denique (nam et horum gloria ad nos pertinet) victoriæ incredibiles de Turcis, de Byzantiis, de Achæis. His, Rex Maxime, ornamentis insignem, et virtutis Francicæ quibusdam quasi luminibus illustratam, Nicephori Gregoræ Historiam benigne, ut spero, excepturus es. Habet vero historicus ipse laudes proprias, quarum commendatione optimum principem facile sibi conciliet; nobile apud suos *Philosophi* nomen, omnium fere doctrinarum professionem publicam, imperatorum familiaritatem: supremæ in Ecclesia Græca dignitatis insignia repudiata: et (quo nihil apud Te, religionis veræ defensorem, majus futurum est) labores pro recta fidei doctrina ad extremum spiritum exhaustos. Sed quid ego hæc Tecum, Rex Augustissime, alieno planè tempore? cum omnes cogitationes Tuas tot et tanta negotia sibi vindicant; cum cogendæ undecunque legiones, classes armandæ, munienda oppida; hostes non nostris solum, sed et sociorum sinibus arceri; cum denique et populorum salus, et regum tutela, et totius pene orbis terrarum cura providentiam Tuam ad se revocant. Plura desino. At Tu, regum Maxime, tum sapientibus consiliis, tum armis victricibus bella compone; ut, pace hostibus imperata, Tibi et Tuis longum vivas. Hæc sunt vota publica. Hoc religio, hoc alumna tuæ, artes et scientiæ; hoc novis quotidie per Te opibus florentes, Bibliotheca Regia et Luparæa Typographia mecum vovent.

JOANNIS BOIVINI PRÆFATIO.

Annus hic decimus quartus est, ex quo Carolus Dacangus, vir de litteris præclare meritis, mihi auctor fuit, ut Nicephori Gregoræ libros sex historiarum. PATROL. GR. CXLVIII.

ricos, qui in bibliotheca Regia manuscripti exstant, Latine verterem; ut postquam absoluta esset editio Chronici Paschalis, cui ille manum extremam

imponere, si sex libri, ad eos quos Wolfius voluisset adjuncti, Regiis typis mandarentur. Eram tum ego colligendis Libanii Epistolis intentus, et Latinas jam e Græcis feceram non paucas. Senis doctissimi consilio juvenem me et novitium parere æquum fuit. Tametsi igitur amœnitatibus et elegantissimis Libaniani mire delectabar, et ab iis ægre discedebam, tamen illi sum obsecutus; idque eo maxime, quod ad ipsius adhortationem accedebat voluntas illustrissimi Abbatis Camilli Tellerii, eximia indole præstantis et supra aetatem docti adolescentis, cui me et mea omnia studia voveram, bibliothecæ Regiæ præfecto, atque eo munere jam tum sese dignum probanti. Hic ut laborem impositum alacriore animo susciperem, etiam patris, viri summi, auctoritatem interposuit, non belli solum, sed et scientiarum bonarumque artium curam demandatam a Rege tunc sustentis.

Illis auspiciis ad libros Gregoræ interpretandos aggressus læta et fausta omnia mihi spondebam: sed res ipsa opinionem meam multum sefellit. Etenim paucis post diebus obiit is qui mihi novum iter ingresso præire ac præluere unus maxime omnium poterat, optimus et eruditissimus Ducangius. Hac Byzantinæ historiæ face extincta, viæ non satis gnarus laborem ac diligentiam subsidio mihi comparavi; et eorum sex librorum, quorum ille vix unum Latine versus proximus morti relegerat, interpretationem integram post obitum ejus utcumque absolvi. Bello demum atroci per universam Europam sævientem interrupta pacis opera. Itaque et Gregoræ nostri editio in aliud tempus dilata: cui deinde mora alia funestissima accidit, marchionis Tellerii Luvoisii mors repentina; quæ præclaras illas cogitationum mearum spes omnino fere evertit.

Cæterum ex iis ipsis publicis privatisque calamitatibus fructum hunc cepi, quod mihi per decem annos ea quæ scripsissem corrigere et accurare, ac præterea alios Gregoræ libros eruere e tenebris et ad illos quos primum habuissem addere vacavit. Variis nempe codicum manuscriptorum catalogis perlectis intellexi, editos fuisse a Nicephoro Gregora *Historiæ Byzantinæ* libros multo plures, quam quot sive impressi sive manu scripti in plerisque Regiis exstarent. Docuit me Labbeus, repositos latere in bibliotheca Scorialensi libros ejus auctoris historicos undetriginta: nec multo post in codicem Regium incidit, qui vicesimum octavum et vicesimum nonum historicos habebat, cum quatuor dogmaticis conjunctos. Didici ex *Apparatu sacro* Antonii Possevini et ex veteri catalogo ms., asservari in bibliotheca Vaticana Historiam ejusdem Gregoræ ecclesiasticam, et Acta concilii, seu (ut ibidem vocatur) ΑΠΕΣΤΡΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ, ac narrationem persecutionis in orthodoxos notæ a Palamitis. Demum R. P. D. Joannes Mabillonius, qui nostra hæc studia adjuvandi nullam occasionem prætermittit, communicavit mecum indice

accuratum librorum XXI, in uno codice Vaticano exstantium; quorum primus esset δευτέρου βιβλίου λόγος ζ', id est, *Secundæ Partis liber septimus*, seu totius historiæ decimus octavus; ultimus vero inscriberetur, 'Ρωμαϊκῆς ιστορίας λη', seu *Byzantinæ Historiæ liber XXXVIII*.

Peropportune autem accidit, ut Romæ per id tempus commemoraretur vir humanitate singulari præditus I. Vivantius, S. T. Doctor Parisiensis, idemque Socius Sorbonicus. Hujus cura et officiosa R. P. D. Stephanotii sedulitate, sumptibus autem Ill. Abbatis Camilli Tellerii, libros novem ex codice Vaticano descriptos et Roma ad me allatos cum avide legissem, animadverti eam ipsam esse *Historiam ecclesiasticam*, cujus mentio facta esset a Possevino in *Apparatu sacro*. Hi novem libri, ad undecim Wolfianos et ad illos sex, qui penes me erant, adjecti, librorum viginti sex numerum adhue ciebant. Post vicesimum sextum deerat adhuc nobis vicesimus septimus. Cæteros in bibliotheca Regia habebamus, exceptis quinque ultimis. Tandem et hi quoque, una cum vicesimo septimo, integri ad nos pervenerunt, Friderici Rostgaardii nobilitis Dani opera et sumptibus; qua quidem de re infra fusius.

Inter hæc æquitate et moderatione victoris Ludovici Magni pax Europæ restituta est. Solutus jam urgentibus difficultum temporum curis regni admiinister (nunc Franciæ cancellarius) Ludovicus Ponchartrænius ad ea quæ sibi commendata a rege erant, pacis ornamenta amplificanda totum se animo et cogitatione convertit.

Luparæ officinæ typos Græcos, omnium qui unquam fuerunt elegantissimos, inutiles et otiosos vacare ægre ferebat. Joannes Paulus Bignonius, abbas nobilissimus, comes hodie consistoriarum: qui ipso belli tempore, cum avunculus Ponchartrænius infinitis negotiis distringeretur, reip. literariæ et academiæ jura sic tutatus fuerat, ut et suis litteris honos perpetuo tum constiterit, et viris academicis præmia de more persoluta sint. Ei igitur, pacatis jam et tranquillis rebus, cura hæc fuit non postrema, Græcos libros typorum Regiorum luce illustrare. Unde et me, longo familiaritatis usu conjunctum, hortatus est, ut Nicephori Gregoræ scripta, quæ parata habere me sæpius dixissem, Regii typographi prælis committerem quamprimum. Ego vero permittentibus, imo jubentibus iis quorum summa est apud me auctoritas, oblatam occasionem statim arripui; et paucis post diebus tomæ primi editio cœpta est. Quæ in parte, quoniam Wolfius mihi prævit, quid privatim ipse præstiterim exponam.

Inter codices manuscriptorum bibliothecæ Regiæ unus chartaceus, cui inscriptus est numerus 2558, præter historiam omnem Pachymerianam, libros Gregoræ historicos undecim complectitur, eos videlicet qui a Wolfio primum editi sunt. In eo codice, bonæ aliique notæ et satis antiquo (nam scriptus

est autē captam a Turcis Constantinopolim), hoc A
singulare est, quod quæ in libris editis manca
sunt et imperfecta, ea ibi integra reperiuntur.
Deerant autem in libris editis tria illa fragmenta,
quæ Petavius a Frontone Duceo accepta primus
vulgavit, et Nicephori patriarchæ Breviario histo-
rico subjunxit. Deerant et alia non minora; quale
est insigne illud de Athanasii patriarchæ severitate,
et de monachorum moribus emendatis; item
quæ pertinent ad ejusdem libri caput septimum, ad
libri nomi caput secundum, et ad libri undecimi
caput item secundum. Denique in singulis fere
paginis dictio aliqua aut etiam plures desideran-
tuntur. Eos omnes defectus ex codice illo Regio
supplevimus in hac editione. Majora supplementa
in marginibus indicata: minora cancellis inclu-
sa; mendæ præterea, quæ innumeræ erant, ope
ejusdem codicis sublata.

Rursus in eo ipso codice hoc notatu dignissi-
mum est, quod quæ Gregoras libris quatuor postre-
mis plurima inseruit, variis temporibus a se elu-
cubrata, ea fere omnia ibidem desint; sic autem
suis quæque locis recisa fuerint, ut narrationis con-
textus nullo hiato abruptus sit, sed omnibus par-
tibus apte coherentibus integer et continuus pro-
cedat. Id Gregoræ ipsius judicio factum velim:
neque a vero abhorret, cum primæ editionis amore
refrigerato suum opus recognovisse, ac ea quæ
ostentandi ingenii causa assuerat, monodias, ora-
tiones, atque id genus rescuisse. Vereor tamen,
ne et gloriæ paulo avidior eos pannos, in prima
scriptione omissos, repetito deinde operi inter-
texerit. Hæc ipsa certe, quæ a codice Regio
abesse dicimus, nihil ad historiam pertinent: imo
historicam rerum seriem interrumpunt, et lectori
ad majora festinanti moram objiciunt. Tamen quia
in illo, quo usus est Wolfius, codice manuscripto
eum locum obtinebant quem in libris editis habent,
non ausi sumus ea loco movere et alio relegare:
sed eadem, et alia quedam unciis inclusa, non
comparare in codice Regio, lectorem admoneri sat-
tis esse putavimus.

Varias lectiones plerasque suppeditavit idem D
bibliotheca Regiæ codex; paucas vero is cujus
numerus est 2078, parum ab editis diversus, nisi
quod in librorum et capitum divisione discrepat:
libros autem non plures continet quam quatuor,
tabula præfixa est index librorum sex. Monodias
duæ, eæ scilicet quæ initium libri decimi consti-
tuunt, castigatæ et aliquot lectionibus illustratæ
fuerunt ex codice Colbertino 4930; cujus nobis
copiam fecit Vir quam doctus tam amabilis, Ste-
phanus Baluzius. Habuimus præterea lectiones
nonnullas, ex Vaticano codice descriptas Friderici
Rostgaardii studio et diligentia. Sed eas, quia sero
allatæ sunt, perfectis nempe et jam sub prælo
multiplicatis iis paginis ad quas pertinebant, idcirco

hujus voluminis appendicibus annexendas re-
servavimus. Constat ex bibliothecæ Seguerianæ ca-
talogo, exstare illic, inter codices manuscriptorum
Græcos, *Nicephori Syntaxin historiæ Romanæ*, cum
Chronico Zonaræ conjunctam. Eum codicem, in
quo libros Nicephori Gregoræ undecim priores
titulus ipse contineri ianuit, operæ fuisset conferro
cum impressis. Sed mihi ad eam bibliothecam adi-
tus nondum potuit.

Latinam interpretationem, cujus auctor esset
Hieronymus Wolfius, magnum apud eruditos no-
men, sinceram et intactam summa fide repræsen-
tare initio decreveram: consilium deinde hujus mu-
tandi causæ plures fuerunt. Gregoras multijugæ
B eruditionis et artis rhetoricæ ostentator sæpe aber-
rat a proposito, et ad ea quæ parum aut nihil ad
rem pertinent digreditur. In iis *πρόδρομοις* mirum
est quam sit verbosus. Ea Wolfius, rebus magis
quam verbis intentus, breviora facere studuit.
Itaque et luxuriantia compescuit, et quæ omnino
redundabant suppressit. Ego vero facturum me
operæ pretium putavi, si auctoris Græci vestigiis
inhærerem, atque ejus verba lectoribus, si minus
adnumerarem, saltem religiose et fideliter appen-
derem; quæ, ut opinor, optima est ratio interpre-
tandi. In quibusdam etiam a vero sensu deflexisse
mihi visus est interpres doctissimus; aut senten-
tiam auctoris obscurare et contortè expressisse.
C Nihil dico de minoribus vitis, quibus nullum opus,
quantumvis tersum et limatum, carere omnino
potest: quæ quidem vitia ut plerumque nos in
lucubrationibus nostris fallunt, ita in alienis vix
unquam fugiunt. Equidem eos novos, corpori
alioquin egregio inspersos, ut eximerem sedulo
operam dedi: nec me ea re injuriam Wolfio fe-
cisse arbitror, sed de eo bene meruisse aio et
contendo. Nec enim quia illum identidem lapsum
corrigo, idcirco me vel doctiorum statuo vel dili-
gentiorem; neque ei propterea

detrahere ausim

Harrentem capiti multa cum laude coronam.

In hunc modum tam Græca quam Latina a nobis
aucta et recognita fuerunt. Ad hæc libri nova ra-
tione divisi; quoniam in prioribus editionibus capi-
ta, temere et inconcinne prorsus digesta, etiam nu-
meris carebant. Additæ minores sectiones. Præfixa
singulis capitibus argumenta, seu breviora, vulgatis
æcuratiora et ad sectionum numeros æconcomodata.
Anni, menses, dies, siderum ortus et obitus, solis et
lunæ defectus, et varii temporum characteres subin-
de adnotati. Sententias, et crebra de moribus judi-
cia, item alia quædam levioris momenti, ne oneri
essent marginibus, omitttere visum est. Notæ breves,
ubi opus fuit, adjectæ: ubi superiores rejectæ ad calcem
tomi secundi. Porro in his primas tenent doctissimi
Ducangii Notæ posthumæ; quas paulo postillius mor-

tem meæ fidei commendaverat optimi patris filius dignissimus Philippus Ducangius, Franciæ quæstor apud Pictavos. His partibus ac numeris editio hæc Regiæ differt a vulgatis : quas ego ad hunc diem usque non plures vidi quam quatuor; sex tamen prodierunt, aut saltem quinque. Primam anno 1559 Græce et Latine in Germania prodidiisse Fridericus Rostgaardus colligebat ex Wolfiana Præfatione, seu potius Epistola prosphonetica ad Antonium Fuggerum, illo ipso anno data. Hoc posito (b), secunda fuerit ea quæ Latine prodijt Basilicæ a. 1562. Tertia, quæ Lat. Paris. a. 1567. Quarta, quæ Italice, interprete Lud. Dulci, accurante Augustino Ferentili, Venet. a. 1569 in-4. Quinta, quæ Lat. Francofurti ad Mœnum, a. 1587. Sexta, quæ Græce et Latine, Colonia: Allobrogum, a. 1615. Hankius Gregoræ Historiam Colonia: Planicianæ etiam a. C. 1616 editam observat; Warthonus duas Francofurtenses numerat; primam a. 1508, secundam a. 1587.

In tomo secundo usi sumus duobus apographis, utroque ex veteribus exemplaribus Romæ descripto.

Primum apographum, quod in bibliotheca Regiæ exstat numero 2079, docta et eleganti manu ante annos plus centum et quinquaginta exaratum fuit, ut patet ex ipsius librarii testimonio, qui peracto opere hæc subscripsit : Τέλος ελαβεν τούτο τὸ σύνταγμα τῆ ὀκτωκαιδεκάτῃ τοῦ ὀκτωβρίου, ἔτσι χιλιοστῶ πεντακοσιοστῶ τεσσαρακοστῶ τρίτῃ, σπουδῆ καὶ φιλοπονίᾳ Χριστοφῶρου τοῦ Ἀουέρου Γερμανοῦ μεταγεγραμμένον ἠαφιλία δὲ καὶ φλογερῶ πρὸς τὰ ραθήματα πόθῃ Γεωργίου τοῦ Ἀρμηνιακοῦ, τοῦ Ῥουθένων καὶ Βάδρων ἐπισκόπου, πρὸς Παῦλον τὸν τρίτον, τὰ τῆς Ἱερουσώνης οικονομούντα, παρὰ Κελτῶν βασιλέως ἐν τῇ Ῥώμῃ τῇ πάνυ κρεσθεύσαντος. id est. *Absolutum est hoc opus Octobris die 18, anno 1543 Christophori Averi Germani opera ac diligentia transcriptum; munificentia autem et studio in litteras ardentissimo Georgii Armeniaci (D'Armagnac) Rutenorum et Vabrorum episcopi, a Gallorum rege ad summum pontificem Paulum III legati Romam missi. Ex hoc cod. libros Tomi istius secundi sex priores accurate descriptos (nam codicem ipsum quominus typographis committeremus religio nobis fuit), typis exprimendos curavimus.*

Alterum apographum, ante hos quinque annos Romæ scriptum et a clarissimo viro I. Vivantio Lutetiam allatum, valde mendosum erat. Nimirum, ut apud nos, ita etiam Romæ magna est paucitas eorum calligraphorum, qui manum in Græcis exercitatum habeant; adeoque necesse est ad librariorum rudes et imperitos recurrere, quotiescunque agitur de describendis codicibus Græcis. Ex eo apographo prodeunt hodie in lucem libri septem; qui reliquam hujus tomi secundi partem explent; iique, ultimis

tribus non totis exceptis, castigati ex Vaticano exemplari; cum quo lectiones dubias contulimus per viros eruditissimos, quos laboris hujus per se ingrati tædium ac fastidium nostra et publicæ utilitatis causa ferre non piguit. Itaque iis hoc loco, si facile paterentur, magnas gratias ageremus; præsertim abbatibus illustrissimis, Laurentio Alexandro Zaccagnio, et R. P. D. Delmiro; qui bibliothecæ Vaticanæ præfecti credidum sibi pretiosissimum thesaurum ea fide integrum et illibatum custodiunt, ut tamen magnum ex eo communicato fructum omnes eruditi percipiant, atque ex illa totius litterati orbis luce conspicua clarum sibi ac suis lumen accendant. Ex illo ipso Vaticano exemplari libros, ut jam dixi, quinque integros Fridericus Rostgaardus per hominem eruditum, popularem suum, transcriptos bibliothecæ Regiæ dicavit, summæque illud votum præfixis elegantibus herolegis consignavit. Sed de iis libris alias opportunius. Pertinent enim ad tertium tomum.

Variæ lectiones nullæ fere in hujus partis marginibus adnotatæ sunt; quoniam eorum librorum, quibus constat hic tomus, unicum exemplar possedimus. Unicum dico: nam Vaticana exemplaria nec penes nos fuerunt, nec pro diversis reputanda sunt, cum nostra ex iis descripta sint. Quas autem ex iis lectiones a viris doctis suppeditatas habuimus, eas, ut veram et genuinam scripturam, non in margines, sed in mediam paginam et in ipsam (ut aiunt) contextum transtulimus; exceptis iis quas ab amico charissimo Ludovico Tarnio nuper allatas ad calcem tomi secundi in notas retulimus.

Equidem hoc loco temperare mihi non possum, quin et mea et Nicephori Gregoræ causa doleam; quod cum hic per nos posset, non modo integer, sed etiam tersus et limatus, in publicum emititi, idem tamen pluribus fortasse maculis respersus ac deformis lucem demum aspiciat. Fieri enim haud potuit, ut non multa in apographo mendosissimo oculos meos fugerint, et incorrecta remanserint. Poterat autem hic scriptor longe castigatior dari a nobis, si quæ in pluteis Vaticanis vetera exstant exemplaria, ea penes nos fuissent. Sed nimirum uni non omnia data sunt. Quod autem facere ego non potui, id quondam fortasse, si tanti res esse videbitur, feliciter alterius industria præstabit.

Ad Latinam interpretationem nostram quod attinet, scriptoris Græci mentem si me ubique ascutum fuisse affirmem, arrogans s. m. præsertim cum nec Wolfio ipsi, veterano et emerito interpreti, id contigerit. Possumus vero uterque hac ratione nos defendere, quod qui viam nullius gressu tritam ingrediatur, ei difficillimum sit non labi; præsertim si ea lubrica sit et confragosa et salebris plena, quales passim objicit Nicephorus noster; qui quoties evagari libuit (libet autem nimis sæpe), tum demum disertum se et elegantem credit, cum senten-

(b) Vid. Fabricium, infra col: 99 C.

tiam suam verborum ambagibus quam maxime perplexis involvere potuit.

Tomi primi singulis paginis, quoniam temporum ratio in ea historiae parte non satis certa esse videbatur, annum praescribere non potuimus. Itaque illic pro annis imperia, seu regnantium Imperatorum nomina, posita sunt. In tomo secundo, annos ipsos, quoniam de iis constabat, apposuimus, imperatorum autem nomina omisimus. Quippe cum per annos decem perpetuos, quos continet hic tomos, potestas imperatoria penes duos principes fuerit, Palseologum et Cantacuzenum, inutile esse duximus repetere in singulis paginis id, quod semel monuisse satis foret. Libros in capita, capita in sectiones eadem methodo divisimus, qua in tomo primo. In breviori quoque et in notis eandem prorsus rationem secuti sumus.

Disputationem cum Cabasila, libris tribus non totis comprehensam (nam ea a vicesimo secundo inchoato ad vicesimum quartum fere medium excurrit), quod ad historiam haud satis pertinere videretur, ad secundi voluminis calcem rejicere animus primum fuit. Demum, ne continua librorum series abrumperetur, rectius facturum me existavi, si sum ei ac proprium locum servarem. Una me res morabatur; quod eam disputationem nondum Latine vertissem, nec mihi otium superesset ad istud quoque pensum absolvendum. Inter haec commodum suam mihi operam obtulit M. Claudius Capperonnerius, Licentiatu theologus Parisiensis. Huic ego, Graece et Latine doctissimo, facile equisem adductus sum, ut eas partes traderem; eo praesertim, quod quae ille interpretanda suscepturus foret, ea essent fere dogmatica, adeoque vix possent verbis propriis ac perspicuis a quoquam exprimi, nisi qui in rebus theologicis multum versatus et quotidiano scholarum usu subactus foret: id quod, si cui unquam, cumulatissimum certe isti contigit.

Tomum tertium constituent libri quatuordecim; historici quidem octo, dogmatici vero sex; de quibus nil necesse est praefari initio hujus voluminis.

Tomus quartus, praeter poema ingens Graeco-

A barbarum de bello sacro, item de Constantinopolitanis, Peloponnesiacis et Neapolitanis Francorum expeditionibus, selecta variorum opuscula continebit; ea scilicet, quae Nicephori Gregorae Historiam possunt illustrare. In iis erunt:

I. Narratio Nicetae Choniatae de statibus Constantinopolitanis, quas Latini, capta Urbe, contractas in moneta conflaverunt. Cujus narrationis, ex codice Bodleiano descriptae, copia mihi a viro clarissimo Joanne Ernesto Gratio facta est.

II. Theodori Lascaris orationes duae. 1^a. Encomium patris ejus, Joannis Ducae imp. 2^a. Laus urbis Nicetae, ex cod. Reg.

III. Testamentum Arsenii patriarchae, editum a Coelerio.

IV. Athanasii patriarchae ad seniore[m] Andronicum epistola et relationes selectae, ex codice singulari, quem Bibliotheca Regiae cum aliis multis nuper donavit C. Maur. Tellerius, archiepiscopus dux Rhemensis.

V. Manuели Philae poema historicum de Michael Glaba rebus gestis, ex alio cod. Regio (olim Telleriano) descriptum.

VI. Tomus pseudosynodi Palamiticae, editus a Combefisio.

VII. Excerpta ex scriptis Nicephori Blennydae, Gregorii Cyprii, Theoduli Rhetoris, Nicephori Chumani, Barlaami, Acindyni, Palamae, Nicolai Cabasila, Philothei patriarchae, Medici Taronite, Cantacuzeni, Demetrii Cydonii, ipsius Gregorae, et aliorum, omnia, paucissimis exceptis, anecdota.

Ita quatuor tomis (c) integrum opus constabit: quod brevi, ut spero, absolvetur, favente hisce studiis nostris illustrissimo comite, cancellarii filio, Hieronymo Pouchartreano. Nempe hic ad secretiora Regis consilia admissus, atque ipsius rei navalis administrationi praefectus, artium praeterea et Academiarum rebus ordinandis incumbit, successor idem et aemulus patris; quem litterarum ac litteratorum amore et exulto liberalibus disciplinis ingenio sic refert, ut ei non tam in curas quam in laudem successisse videatur.

(c) Tomi III et IV locum non viderunt. Ex his autem quae hic promittebantur pleraque postea prodierunt et exstant in superioribus tomis vel proximis sequentibus nostrae collectionis. EDIT. PATR.

NICEPHORI GREGORÆ

VITA. OPERA. ELOGIA.

Ad Ill. Abbatem Camillum Tellerium, Bibliothecæ Regiæ Præfectum, scripsit Joannes Boivinus.

VITA.

Gregoræ vitam, accurate enarratam, non ita pridem vulgavit Martinus Hankius, vir doctus et in historiis Græcis Latinisque haud mediocriter versatus. Sed is libros Gregoræ alios non viderat, nisi undecim priores, ab Hieronymo Wolfio editos. Ego, ut tute scis, Abbas nobilissime, integros duodequadraginta habui; item alia quædam ejusdem auctoris anecdota, ac in iis dialogum *De Sapientia*, qui et *Florentius* inscribitur. Illis omnibus, et aliis præterea æqualium Gregoræ scriptorum libris perlectis, plurima ad hunc diem paucis investigata didici; remque ab homine erudito, sed illis ipsis adjumentis destituito, jam (ut diximus) tractatam, de novo explicare institui. Cæterum si Hankii exemplo, alienorum operum pannis undique collatis, quemdam veluti centonem texuissem, veritus sum, ne parvum per se argumentum in magnum sensim volumen excresceret. Malui itaque meis verbis, et continenti fere narratione, sigillatim quæque et breviter commemorare; nimirum ut cujus historici libros, per varias bibliothecas antea dispersos, tuis sumptibus tuaque, Abbas illustrissime, auctoritate collegissemus, ejus tu dicta et facta brevi per nos libello comprehensa haberes; et hinc quanta apud suos celebritate Gregoras noster florisset, facilius intelligeres; nec te navatæ huic scriptori operæ nostræ pœniteret. Non sum autem adeo iniquus, ut hac qualicumque grati animi significatione satis me tibi pro officio meo fecisse existimem: nec tuorum erga me meritorum magnitudinem sic ignoro, ut pares unquam beneficiis gratias relatorum me esse confidam.

Circa annum Christi 1295, imperante Andronico seniore, Nicephorus Gregoras natus est in

(1) Lib. xii, cod. reg. 1996, fol. 285.

(2) Gregoras *Hist.* lib. ix, c. 7.

(3) Anno Christi 1316.

(4) Eo patriarcha, a. C. 1317, cum Andronicus imperator Justiniani statuam equestrem, venti impetu quassatam, sulcari et columnam ipsam suppositam resarciri curavisset, Gregoras per ligneos gradus, a fabris extrinsecus circumductos, facilem ascensum nactus statuam curiose contemplatus est, atque ex mensura quarundam partium totius co-

Asia. Paphlagonem eum facit patriarcha Philotheus in Antirrheticis (1). Ipse in dialogo *De Sapientia* vocat se Heracleotam. Avunculum certe habuit Joannem (2) Heracleæ metropolitanum, ejus scilicet, quæ Heraclea Ponti dicitur et sita est in sinibus Paphlagoniæ. De parentibus aliisque cognatis nihil memoriæ proditum est.

In ea urbe educatus prima puerilis doctrinæ rudimenta sub antistite avunculo posuit. Inde translatus, Byzantium (3) tradidit se in disciplinam patriarchæ Joannis Glycos, qui apud illius ævi homines disertissimus et Attici sermonis peritissimus habebatur (4). Ejus autem pontificis consuetudine studiosus juvenis (5) tanto ere delectabatur, ut diu noctuque ab illius ore penderet. Vicissim ipsi patriarchæ sic discipali stilus placebat, ut eum, longo morbo debilitatus (6), testamentum sibi scribere et componere jusserit (7).

Ut in rhetoricis patriarcham, ita in astronomicis magnum logothetam magistrum excellentem habuit. Erat is Theodorus Metochites: qui quidem initio, sive Gregoræ adolescentis ingenium nondum pernoverat, sive arcana scientiarum temere divulgari nefas putabat; parcius cum eo colloquebatur, nec rerum cognitionem integram ei communicabat. Deinde enixis precibus et ad persuadendum composita ejusdem oratione victus perfecte et cumulate ei omnia reconditæ artis præcepta tradidit (8). Quin et eum doctrinæ hæredem a se institutum prædicavit non semel (9); idque in iis versibus, quos exsul scripsit, apertius professus est. Tanti denique ipsum fecit, ut liberis suis pene exæquarit. Itaque monasterio Choræ magnis sumptibus instaurato, socium illic et adiutorem eum ad omnia

lossi magnitudinem æstimavit: ea scilicet opera rem antiquariis gratam facere se arbitratus. Vide *Hist.* lib. vii, c. 12.

(5) Annos natus circiter 24. Vide lib. vii, c. 11, s. 1.

(6) Testamenti scilicet exordium quod exstat *Hist.* lib. viii.

(7) Anno Christi 1320.

(8) Lib. viii, c. 7.

(9) Lib. viii, c. 5.

fere habuit (10) : rerum ibidem pretiosissimarum A procuracionem ei vivus commisit; moriens suam quodammodo vicem suamque in ea domo munus eidem administrandum legavit (11).

Contra Gregoras Metochitæ liberos, filium nempe et filiam, erudiit, et obscurissima quæque veterum auctorum scripta iis prælegit atque interpretatus est (12). Metochitam ipsum omni semper officii genere coluit : imminenti calamitatis metu perculsum et afflictum verbis confirmavit (13) : mortuum funebri oratione publice deservit (14). Scitum est ejus de illo dictum. Nempe ab Andronico seniore interrogatus, quo pacto Metochites, a tenuibus initiis profectus (nam ex Bryennio præceptore perpaucis dilicerat), summus astronomus evasisset, B *Nihil mirum, inquit Gregoras, ex parva lampade magnam facem accendi.* Cantacuzenus laudatum ait (15) ab imperatore acumen respondentis, qui imagine obvia ac familiari naturam rei ob oculos posuisset.

Florebat aula Byzantina studiis bonarum artium, favente viris doctis Andronico imperatore, sic ut ejus domus non modo honestatis et omnis virtutis officina, sed et litterariæ eruditionis gymnasium et dicendi certaminibus quoddam veluti curriculum apertum esse videretur (16). Itaque eo tempore maximus fuit apud Græcos oratorum, philosophorum, aliorumque eruditorum proventus. Gregoras magis Logothetæ consuetudine satius, expedire C sibi credidit, jam annos 27 nato, nsum ad doctrinam adjungere et ex umbra in lucem prodire (17). Quamobrem studiorum suorum fiducia fretus ad imperatorem ipsum se contulit, ut se, si posset, in ejus familiaritatem insinquaret. Peramanter et ultra quam speraverat benigne exceptus orationem apud eum habuit, duasque in ipso virtutes, sapientiam et eloquentiam, laudavit (18). Tempore procedente ita benevolam eundem expertus est, ut aliqui indignarentur juvenem, nulla dignitate, nullo sacerdotio commendatum, tanta apud principem gratia valere. Andronicus, ut os obstrueret obretatoribus, primos Ecclesiæ honores conferre ei juveni statuit, et chartophylacis dignitatem, velut pignus, statim obtulit : ac jam eidem, tanquam D haud dubie accepturo, vestes et insignia dignitatis parabat. Gregoras, immaturam ætatem et studiorum suorum rationem causatus, gratis actis, et laudato imperatore, oblatum honorem repudiavit. Repudianti vis pene illata (19).

Aliquanto post (20) orta inter eruditos nobilis controversia. Conveniebant crebro in palatium viri

sapientes et docti, atque illic certatim de rebus quibuslibet scitu dignis coram Andronico seniore disputabant. Cum igitur frequentes ibi aliquando adessent (21), Andronicus, ut Nicephoro Gregoræ, quem valde diligebat (22), dicendi occasionem præberet, mentionem iniecit de astronomia. Tum Gregoras, qui de Paschate ad imperatorem referre cupiebat jampridem, astronomiam ipsam primum cepit laudare : deinde usum ejus etiam ad Paschatis correctionem pertinere dixit. Ita sensim et sine sensu producta in medium ea quam erat præmeditatus quæstione, suam de die paschali constituendo sententiam luculenter explicuit : investigandi æquinocitii verni, item plenilunii observandi rationem tradidit : ad dies 365, qui annum solarem constituerent, integrum unius diei quadrantem non debere addi ostendit, sed deducendam inde partem diei brevissimam, non tamen trecentessimam ipsam præorsus, ut censuisset Ptolemæus : alia denique multa in eam rem congestit, ex quibus illi efficiebatur, ab anno mundi fere 6500, qui fuit Christi 792, erratum esse in ponenda temporum ratione, atque in Paschatis die observando; eum vero errorem ita posse corrigi, si de dierum summa paulo plus biduo integro detraheretur, et Paschatis observatio proxime ante diem Martii vicesimum Institueretur, quæ a vicesimo secundo perperam institui solet. Imperator consilium de Paschate corrigendo probavit; rem ipsam aggredi noluit, quod negaret facile esse omnium nationum suffragia colligere, et receptum toto orbe usum abolere. Gregoræ sententiam alii postea astronomi chronologice defenderunt, atque in primis Isaac Argyrus. Sæculo demum decimo sexto, ea quæstione apud Latinos quoque agitata, Kalendarium ex auctoritate Gregorii XIII, eo fere modo, quem Gregoras designaverat, reformatum fuit.

Anno 1326, legatus ivit ad Cralem (25). Ejus legationis causa hæc fuit. Theodori Metochite filia Irene, mortuo conjugè Joanne Palæologo, qui ex Panhypersebasto Cæsar creatus novissime fuerat, apud Cralem generum morabatur, ac domum redire ad patrem recusabat. Itaque Metochites pater auctor fuit imperatori, ut eam redire cogeret. De ea re missi ad Cralem legati, quorum unus fuit Gregoras, comes datus fratri ipsius Irenes. In ea legatione, quæ sibi et sociis suis in itinere acciderint, errores, pericula, et alios casus fuisse describit in Historia. Crales audita legatione socrum Irenem dimisit. Hæc, ut viro justa persolveret, Thessalonicam inde profecta est. Gregoras verò, acceptis ab ea mandatis, Byzantium rediit.

(10) Lib. ix, c. 13.

(11) Lib. xxii, c. 2.

(12) Lib. viii, c. 5.

(13) Lib. viii, c. 5.

(14) Lib. x, c. 2.

(15) Cantac. *Hist.* lib. i, c. 11.

(16) Lib. viii, c. 8.

(17) Anno Christi 1322.

(18) Lib. viii, c. 7.

(19) Lib. viii, c. 9.

(20) A. C. circiter 1321.

(21) *Hist.* lib. viii, c. 13.

(22) Quantomper Gregoram dilexerit, vel ex eo apparet, quod ægrotantem visitaverit. Exstat hæc de re in codice Vaticano *ἡγος προσφωνητής*.

(23) *Hist.* lib. viii, c. 14.

Biennio post (24) junior Andronicus Constanti- A nopolin noctu per proditionem ingressus est. Seniores potestas omnis abrogata. Theodori Metochitæ domus directæ: ipse Didymochum relegatus (25), unde post biennium revocatus domum rediit. Gregoras, qui easdem partes secutus fuerat, bonis spoliatus, at non etiam in exilium missus (26). Nimirum huic, quia otio et tranquillitati semper studuerat, nec publica negotia tractaverat, levior pœna irrogata est. Fuit quoque ei is annus (27) Joannis Heracleæ archiepiscopi morte luctuosus, avunculi scilicet optime meriti, et sui *post Deum*, ut loquitur, *ab infantia usque curatoris*: cujus de ingenio, doctrina, et moribus obiter tantum et strictim agit in Historia, quia de ejusdem vita peculiarem librum ediderat. Anno, ut apparet, proxime insecuto 1329, libelli prophetici ex Italia et ex Colchide Byzantium allati; quos Gregoras, amicis instantibus, partim refutavit, partim contempsit: refutavit autem per epistolam (28), quæ exstat *Historiæ* lib. ix, cap. 2.

Ante junioris Andronici principatum magna jam Nicephoro Gregoræ erat discipulorum frequentia. Converso rerum statu, totum se mœrori dedit; adeo ut docendi munere abjecto, et auditoribus valere jussis, silentium deinceps perpetuum agere decreverit. Ac fortasse in proposito constans permansisset, nisi eum inopina res brevi coegisset pristinam philosophandi consuetudinem repetere. Id ut acciderit, fusc ipse, sed mutatis nominibus (29), narrat in eo dialogo, qui, ut jam dixi, *Florentius* seu *De sapientia* inscribitur (30). Totius narrationis summa hæc est: Barlaamus (31) Calaber (32), cum ex Italia in Græciam commigrasset, ut Aristotelis philosophiam, quam ab interpretibus Latinis non satis puram acceperat, e Græcis fontibus sinceram et incorruptam hauriret, in Ætolia primum consedit. Ibi Latina veste exuta, habitum et morem Græcum induit, et Græce loqui didicit. Inde Thessalonicam se contulit; atque in ea urbe, in qua tum litteræ florebant, diutius commoratus sermonis Græci majorem sibi usum com-

paravit. Hinc superbia elatus magni facere se ipsum, cæteros autem cepit despiciere. Tandem et Byzantium appulit. Quo cum advenisset, prima ei cura hæc fuit, ut quam plurimos ad se discipulos undecunque congregaret (33). Illustre erat apud litteratos nomen Theodori Metochitæ, nuper ab exilio revocati; nec minor Gregoram eruditionis fama commendabat. His Barlaamus obtrectando, se ipsum venditare et fucum imperitis facere instituit: ac nonnullos, morum similitudine conciliatos, ad se allexit; cum quibus diu spes vanas aluit. Demum, quia baud succedebat, et hominem ambitiosum Nicephori Gregoræ fama urebat, ideo hunc, suadentibus nonnullis, aperte lacessere et ad dialecticam pugnam provocare ausus est. Gregoras propriis eladibus ac insuper amici Metochitæ morbo gravissimo afflictus, certamen initio detrectabat. Deinde amicis rogantibus, et ut suam suorumque popularium gloriam tueretur hortantibus, jubente etiam et minis urgente nescio quo (34) magnæ auctoritatis viro, in arenam ægre descendit, de eruditionis palma cum Italo decertaturus. In ea disputatione adversarium, qui se omnia scire gloriatus fuerat, eo redegit, ut se astronomiæ, grammaticæ, rhetoriæ et poeticiæ plane rudem esse fateretur: imo nec libros Aristotelis alios nosse, nisi qui de rebus physicis agerent, aut ad dialecticam pertinerent. Præterea logicam et syllogismos, quibus Itali unice gauderent, non scientiam, sed scientiæ instrumentum, adeoque humilis ingenii ornamentum esse docuit. Aristotelem vero, quem Barlaamus per omnia sibi constare affirmaret, non semel ipsum secum pugnasse ostendit. Cedente Barlaamo, alter (35) atheniæ surrexit et pro Aristotele propugnavit; sed frustra ipse quoque. Gregoras victor (36) declaratus, principum benevolentia eo merito collecta, in pristinum gratiæ et honoris locum restitutus est. Barlaamus, maculam sibi iniustam delere sæpius conatus, postquam omnium Byzantium voluntates a se aversas et in Gregoram propensas animadvertit, recepit se ad Thessalonicenses.

Ita Gregoras ad primum vitæ institutum, hoc est

(24) A. C. 1328, mense Maio. Lib. ix, c. 6 et 7.

(25) Dialog. Περὶ σοφίας; cod. Reg. 3284, fol. 247.

(26) *Ibid.*

(27) Lib. ix, c. 7.

(28) Ad Pëpagomen.

(29) Nomina sunt, *Nicagoras*, pro *Nicephoro Gregoras*; *Xenophanes*, pro *Barlaam*; *Metrodorus*, pro *Theodoro Metochites*, etc.

(30) Exstat in cod. Reg. 3284.

(31) De quo Cantacuzenus, *Hist.* l. b. ii, c. 59.

(32) Natus Seminarie. Vide L. Allatum, *De Eccl. Occid. et Orient. perp. cons.*

(33) Ita Gregoras in dialogo. At longe aliter in libro *Historiæ* xix, c. 1, sect. 4, ubi ait Barlaamum, eum e Calabria ad Romanos commigrasset, innotuisse principibus et, quod doctrina præstaret, charissimum eis fuisse; præsertim Cantacuzeno, qui et eum ad inmodicos honores evehisset, dato ei munere interpretandi doctrinam S. D. c. ysi, ac

theologiæ studiosos erudiendi. Cantacuzenus quoque, *Hist.* lib. ii, c. 59, Μοναχός τις, inquit, ὀρμώμενος ἐκ Καλαβρίας, τοῖς Λατίνων ἤθεσι καὶ νόμοις ἐτραφεῖς, ὄνομα Βαρλαάμ, ἄλλως δὲ νοήσαι τε ὄξυς καὶ τὰ νοηθέντα ἐξηγήσασθαι ἰκανώτατος, καὶ τὰ Εὐκλείδου καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἐμελετήσας, καὶ διαδόχτος περὶ ταῦτα ὄν, ἐπὶ κακῆ τῇ Ῥωμαίων ἐπεδήμησε βασιλείῳ. Tum paulo post, διὰ ταῦτά τε οὐκ καὶ τὴν ἄλλην σοφίαν, τῆς τε παρὰ βασιλέως ἀπέλαυεν εὐμενίας; καὶ τιμῆς, καὶ παρὰ μεγάλου Δομestίκου οὐδὲν ἥττον ἡγαπάτο, καὶ προνοία; ἤξειούτο, καὶ οὐδὲν ἐνέδει αὐτῷ τοῦ μὴ ἐν εὐπραγίαι; εἶναι.

(34) Gregoras in *dialogo* Demaratum eum vocat, ficto nomine. Fortasse is fuit Cantacuzenus.

(35) In *Dialogo* vocatur is Xenocrates, Nausiclis filius.

(36) De ea victoria passim gloriatur in *Historia* lib. xi, c. 10; lib. xviii, c. 7; l. b. xix, c. 1, s. 4, etc.

ad publicam docendi professionem rediit. Eo autem munere plurimos omnium gentium, ordinum, conditionum, homines obstrictos et quasi mancipatos habuit; ut et parentes et liberi, et totæ civium familiæ, maximas ei gratias haberent, velut patri et ad pulcherrima quæque præerenti studiorum moderatori. Unde et nomen sibi fecit, toto fere orbe notum ac celebratum, et per antonomasiam Philosophus (37) vulgo dictus est, ut hodie in scholis Aristoteles. Neque vero imberbes solum adolecentes in ejus domum quotidie conveniebant, sed et consummata doctrinæ (38) philosophi, astronomi, rhetores, aliiquæ ætatis proventæ literati; quos videlicet Gregoræ eruditio omnigena et supellectili mathematica librariisque instructissimum (39) museum underunque exentos alliciebant.

Interea obiit (40) senior Andronicus, utroque oculo captus, enullatus, et ad summam redactus omnium rerum inopiam. Gregoras, qui illum coluebat imperatorem, eidem privato, ac etiam monacho, assiduus consolator adfuit, sic ut eum tertia aut quarta quaque die inviseret. Itaque eo ipso vespere, qui illius mortem antecessit, cum illo familiariter collocutus est. Consueverat autem is eruditus et graves cum Gregora sermones habere, quadam urbanitate et gratia temperatos. Ultimus sermo ultra mediam noctem productus, ad primum usque galli cantum. Demum, iis qui aderant dimissis, annex subito morbo correptus, ante exitum noctis exspiravit. Gregoras altero luctus die, Crætanæ hortatu (erat hæc mortui principis filia, et funebrem pompam ducebat), monodiam ex tempore recitavit (41). Triginta diebus ex eo elapsis, decessit (42) et magnus Logotheta Metochites, non ita pridem (43) ab exsilio reversus, et monachum mutato habitu in Choræ monasterio novissime professus. Ejus quoque mortem Gregoras, monodia publice recitata, lamentatus est; qua audita, magnus cognatorum luctus et miserabilis comploratio existit. Extincto Andronico, juniorem demereri et iisdem quibus antea avum officiis iisdemque artibus con-

(37) Σοφὸν et φιλόσοφον et ἀστρονόμον vocatum fuisse, testatur Philotheus in *Antirrheticis*, cod. Reg. 1996, fol. 10 vers. Passim vero ipse Philosophum vocat. Vide *Hist.* lib. xiv, cap. ult. et epistolam Lampeni Tarhantiotæ infra.

(38) *Hist.* lib. xxii, pag. 664 C, D.

(39) Vide libellum, κατὰ τὸν τοῦ Γρηγορᾶ ληρημάτων, ubi Gregoras ridetur, eo quod ἐν γλώσσῃ μὲν οὐδὲν φέρει τῆς ἐπιστήμης: ἀραιρῶν δὲ ἐμπιπληται τὴν οἰκίαν, καὶ πάντα βιβλίων γέμει καὶ διαγραμμάτων, καὶ στίμκωδας καὶ τοὺς ὄρφρους μεσοῦς ἐπιδείκνυσι σοφίας. Cod. Reg. 2965.

(40) A. C. 1552, mense Februar. *Hist.* lib. ix, c. ult. et lib. x, c. 1.

(41) *Hist.* lib. x, c. 1.

(42) Martii die 15.

(43) Biennio ante. Nam in dialogo περὶ σοφίας dicitur ἐπὶ δούκιν ἐξοστρηχισθῆναι τοῖν ἐνιαυτοῖν ἔπειτα ἐπανελθῆναι εἰς αὐτὸν, καὶ μικρὸν ἐπιβίους τελευτήσαι.

(44) A. C. 1555.

(45) Exeunte.

(46) De Camerino.

ciare sibi studuit: nec longo post apud eum, matris morte afflictum, orationem consolatoriam habuit (44). Eundem, cum haberetur questio de conjuratis, acclamationibus et applausu delinivit, ac ne in Demetrium despotam inquireretur, pro virili effecit.

Fuerat senior Andronicus ab Ecclesia Romana alienissimus. Patrem Michaelē, quod Latinorum dogma approbasset, vix humari, passus fuerat: in ceteros Ἀστρονόμους severe animadverberat. Itaque quantum vixit, de componendis Ecclesiarum discordiis nemo agere ausus est. Post ejus mortem res denro tentata. Anno Christi 1555 (45) antistites duo Latini, Franciscus (46) et Ricardus, hic episcopus Chersonensis (47), ille Bospori (48) archiepiscopus, a Papa Joanne XXII legati Byzantium venerunt, de rebus controversis disceptaturi. Joannes Calecas patriarcha, qui nec ipse linguam dicendi usu exercitatum habebat, et suos episcopos maximam partem indoctissimos esse cernebat, Nicephorum Gregoram, laicum quidem, sed eruditum et in primis disertum, illico advocavit, et ad inendum cum Latinis certamen hortatus est. Hic initio silentium suadebat: mox futuras inde suspiciones et iniqua hominum judicia reveritus amplius delibendum censuit, ac super eo negotio habita coram selectis episcopis apud patriarcham longa oratione sententiam suam hanc esse declaravit: primo non cuivis permittendum disputare cum Italis: deinde scopum aliquem disputationi proponendum: tum constitnendum esse iudicem, id vero minus ad Græcos pertinere: fidei controversias omnibus Ecclesie præsulibus convocatis oportere definiri: syllogismum, qua argumentandi ratione plurimum Itali (49) valerent, ubi de Deo disputaretur, locum minime habere: ne ipsa quidem Patrum testimonia accipienda, nisi que perspicua essent: denique disputationem omnem hodie supervacaneam; eas questiones jam pridem agitas: definita ab antiquis doctoribus non esse in dubium revocanda, nec licere in rebus divinis temere ratiocinari. Hæc et

(47) Vulgo Cersonensis.

(48) Vulgo Vosprensens. Vide epistolam Joannis XXII ad hunc archiepiscopum, datam Avinionæ A. C. 1555, xi Non. Jul. Vide et Odoricum Raynaldum ad annum 1553, num. 17, 18, 19 Item ad annum 1554, num. 4, 5.

(49) Græci Latinos theologos passim notant et vellicant, ut syllogismi nimium studiosos. Cantacuzenus in *Antirrhetico* contra Prochorum Cydonium (cod. Reg. 1999, pag. 41): Εἰ δ' οὐκ αὐτάρκη ταῦτα, καίτοι πολλά γε ὄντα καὶ μέγιστα, καὶ τοῦ παρὰ Λατίνους διδασκάλου Θωμᾶ, συλλογισμὸν μᾶλλον ἢ ἀεὶ αὐτέοντος, τὴν μαθησίαν σοὶ παρεβόμεθα· πρὸς ἣν οὐκ ἂν εἴης δίκαιος ἀντιβαίνειν, τοῖς αὐτοῦ συγγράμματι ἐπιχαίρων, καὶ ταῦτα καθάπερ πλάκας ἔχων ἀνακαλύπτω. Id est: Quod si hæc, licet multa et maxima, non sufficiunt; ipsius quoque Thomæ, Latini doctoris, qui syllogismum magis quam aerem spirabat, testium nimium tibi exhibuimus: cui tu cerere respicere non aequos cum et illius scriptis delecteris et ea pre inviolabilibus legum tabulis habeas.

zlia, eodem fere spectantia, cum dixisset, visus est A eruditiorum episcoporum opinioni congruentia dixisse, cum aliorum, tum maxime Dyrrhachini. Horum auctoritatem cæteri, qui eloquentia minus valebant, omni contentiois studio abjecto secuti sunt. Ita Græci oblatum a Latinis certamen declinarunt (50). Tamen Barlaamus pro Græcorum dogmate multa tum scripsit (51) adversus Romani pontificis legatos: quorum pauca typis expressa, pleraque autem exstant manuscripta in codicibus regis (52).

Annis ex eo septem elapsis (53), idem Barlaamus, Avenione, quo ab imperatore ad Papam clandestina (54) legatione missus fuerat, Thessalonicam reversus magnas turbas in Ecclesia Græca excitavit; ex quibus postea multæ in Gregoram molestiæ redundarunt. Nimirum ille advena, monachos Græcos nactus qui se divinum lumen oculis corporeis intueri dicebant, Massalianismum iis et Omphalopsychorum (55) errorem objecit. Monachorum patrocinium suscepit vir magnæ apud eos existimationis, Gregorius Palamas, jampridem ipse quoque ideo notatus, quod divinam substantiam oculis corporeis visam a se jactavisset. Nam hunc Gregoras (56), et ei cognominem Drimyn, antequam (57) Barlaamus in Græciam venisset, id de se prædicantes audierat, et acerbis jam tum verbis utrumque reprehenderat: idemque eam rem magno Logothetæ et antistitibus aliquot doctis declaraverat. Hi vero eam Massalianorum hæresin esse dixerant, et ejusmodi hominum consuetudinem ut fugeret præceperant; idque eo magis, quod novam hæresin, ex aliis omnibus conflata, olim exorturam esse, et generalis concilii decreto correctum iri, veteris cujusdam prophetiæ admonitu didicerant. Monachis igitur, Palama duce, pro suo errore propugnantibus, et lumen, quod in monte Thabor discipulos Christi circumfulsisset, increatum simul et spectabile fuisse dictitantibus; Barlaamo autem δεοταξιν, seu duplicis Dei cultum, per eam opinionem invehi affirmante, Andronicus imperator litis dirimendæ causa concilium habendum censuit. Itaque anno Christi 1341, mense Junio, in S. Sophiæ ædem Byzantium lectissimi, ac doctissimi convenerunt (58). Gregoram ab imperatore et a patriarcha invitatum domi delinuit capitis dolor

veherentissimus; qui morbus (59), per intervalla et certis temporibus recurrens, tota vita eum afflictauit. Imperator illa die præclare et magno omnium plausu concionatus absentem desideravit, eoque auditore moleste caruit. Cæterum in ea synodo quid actum sit non constat, propterea quod illius ævi scriptores alii aliter, et pro suo quisque affectu, rem narrant (60). In eo tamen Cantacuzenus et Gregoras consentiunt, quod Barlaamum uterque, judicio injurioso offensum, in Italiam dicant remigrasse, et ad Latinorum instituta ac dogmata rursus se convertisse. Triduo vel quadriduo post habitam synodum imperator mortis proximus ad Gregoram misit, qui ex eo sciscitarentur, facillime curationem astra sponderent, an conatibus medicorum obstarent. Responso nondum accepto, in lethargum relapsus, vitam finivit Junii die 15, anno Christi 1341. Tertio lectus die Gregoras vix tum convalescens, patriarchæ et eorum qui aderant domus Augustæ principum hortatu, mortuum imperatorem flebili oratione prosecutus est.

Post hæc civili bello Byzantii laborarunt: Ecclesia ipsa dogmaticis Palamitarum et Acindynianorum rixis perturbata. Nam Gregorius Acindynus, Barlaamo in Italiam reverso, desertæ ab eo causæ patrocinium suscepit (61); et quanquam eodem quoque Barlaamus tomo (62) synodico, statim fere post Andronici imperatoris mortem, esset damnatus, Palamam nihilominus variorum errorum accusare pergebat. Hinc magnum inter theologos certamen. Gregoras, cujus pacifica consilia nihil tum apud quemquam valebant, ab aulæ tumultu et hominum frequentia in otium et solitudinem ultro concessit, atque ab omni disputatione diu abstinuit.

Interea astrologus quidam, e Gallia profectus, Constantinopolim venit, et felicem belli exitum in aula vaticinatus est (63). Gregoras ab Augusta accitus, ac de novis illis prædictionibus quid sentiret eloqui jussus, vanas eas esse arguit. Ita refutato hariolo Augustam a se alienavit, homini illi, populari suo et placenta annuntianti, benevolam. Tamen hæc, dissimulata irru, nihil tum durius dixit; sed eorum qui aderant gratia vultum hilarem induit, et ultionem in aliud tempus distulit. At Gregoras, domum reversus, omni in posterum conten-

(50) Bzov. ad ann. 1333 num. 1. Leo Allat. *De Eccles. Occid. et Orient. perp. cons.* col. 800.

(51) Cantacuz. *Hist.* lib. II, c. 39; Odoric. Rayn. ad A. C. 1333, num. 18. Vide et epistolam Barlaami ad Demetrium Thessalonicensem, quæ exstat apud Bzov. ad. ann. 1353, num. 11.

(52) Codd. 1997, 2950, 2951.

(53) A. C. 1340.

(54) Odoric. Rayn. ad ann. 1339, num. 19. Item num. 23 et 51.

(55) Umbilicanimorum.

(56) Vide *Hist. Byz.* lib. XIX, c. 4, sect. 4.

(57) Ante annum 1328.

(58) *Hist.* lib. XI, c. 20.

(59) Gregoras passim in libris suis mentionem ejus ce morbi inculcat. Vide libellum, Κατὰ τῶν

τοῦ Γρηγοῦ ἀληρημῶτων.

(60) Cantacuzenus victum Barlaamum veniam petiisse et Palamæ doctrinam approbasse scribit. Joannes patriarcha, qui synodo præfuit, de duobus tantum capitulis, nempe de Thaborio lumine et de preceatione latam sententiam ait apud Leon. Allat. *De Eccles. Occid. et Orient. perp. cons.* lib. II, c. 17. Gregoras denique solam questionem de preceatione agitatam; quod ad cætera attineret, cognitionem dilatam fuisse contendit; itaque nec de Massalianismo, nec de aliis criminibus Palamæ objectis, actum fuisse.

(61) Vide *Hist. Byz.* lib. XIV, c. 8.

(62) Συνόδου συγγραφεύσιον; διοικήσεως, tom. Palamit.

(63) Vide *Hist. Byz.* lib. XIV, c. 8.

tianis studio abdicato, rursum se suo otio et tranquilla solitudinis umbra involvit.

Per illud tempus, circiter annum 1345, Joannes patriarcha, convocata synodo, Palamiam ut hereticam damnavit, ac priora illa in Barlaamum et Acindynum decreta sua abrogavit. Acindynus non longum ea victoria lætatus est. Anno quippe 1348 Palamas cum Augusta in gratiam rediit, eaque insurgente patriarcham et Acirdynianos continuo scripsit acerbis oppugnavit (64). Tum vero Acindynus Gregoram cœpit orare, ut expurgaretur, et iambis (65) hisce parum modicatis, figurarum autem insolentia ævum, et solum redolentibus, cunctantem incerpavit.

Εὐ σίμβλον ἡδὺ καὶ λόγου μέλι βροῦται,
Ἄνη συνάξας νοῦ πτεροῖς εὐσιμάτοις.
Ἐκ Πισσίας· κἀξ Ἑλικῶνος λόφου.
Ταῖς τῶν προσώπων ἱκαῖσι καθυγράνα·
Καὶ θερμάνας βράσμαισι τοῖς ἔγκαρδοῖς·
Ἄλλὰ καλύπτῃ τῆς σιγῆς τῆ ψύματι.
Εὐ κῆπος· ἡδὺς· ἀλλὰ καρπὸς οὐ τρέφει·
Ὁ κρυστάλλος γάρ τῶν παθῶν σε ψυχράνας
Καταμαραίνει τοῦ λόγου σου τὴν γλῶσσην.
Εὐ γῆ πολύχου· ἀλλὰ χαλάξος βάρος
ἰσχυρῶς κατακλῆ τοῦ λόγου τὸν δόταχον·
Καὶ τὴν διόπτρην τῶν ἀδῆλων ὀμμάτων
Ὁ τῶν δυναστῶν ἀντιγράφει πῶς γνόφος.
Εὐ καὶ φρίαρ πότιμον· ἀλλ' οὐκ ἐκχρῆσι·
Τῶν γὰρ ἀγαθῶν ἐμφραγέντων τῇ ζῆλῃ
Τῶν ὀδῶν ἐκρυσιν οὐκ ἔστι βλά·ειν.

Tu dulce succis atveare melleis
Feres: volucris mente tu per arduum
Hælicona perque Picrum flores legis;
Sodore deinde frontis irriguus doces
Vapore cordis igneo calescere:
Ad premeris alto conditus silentio
Tu dulce rivaens horius, at non fructifer:
Pigro timoris quippe tardatus gelu
Florentis in te torpet eloquii vigor.
Tu sterile uber: grando sed densa irruit,
Et adulta diro contudit sala impetu;
Oculisque lumen inditum latentibus
Nubes minacis obruit potentia.
Tu pura fontis ruda, sed non profluis:
Laticis meatum nam quin obstruxit ferox
Procella, rivum cernere liquidum haud datur.

Hæc Acindyni expositio quantum apud Gregoram valuerit, incertum est: sane cum ut silentium rumperet, ac ut suam de opinionibus novis sententiam publica professione declararet, majoris auctoritatis vis permovit. Anna Augusta, Palamæ (ut diximus) reconciliata, Gregoram omnibus theologiae altercantibus unum tacentem ad se accivit (66); eo sæpe consilio, ut si cum ipsa sentiret, tum ei quoque, veteres iras oblita, reconciliaretur; sin minus, apertum ipsi bellum indiceret. Ac initio quidem verbis mollioribus compellavit et amice allocuta est: deinde ei Palamæ dogmata proposuit.

(64) Quæ exstant in codice regio 2111.

(65) Eos ex cod. Vaticano descriptos communicavit mecum R. P. D. Bernardus de Montfaucon.

(66) Gregoras, *Hist.* lib. xv, c. 7.

(67) Lectis forsasse prioribus Antirrheticis: de quibus infra in Indice Operum dogmaticorum.

(68) Gregoras tamen nec Barlaami nec Acindyni sectatorem sese unquam professus est. Inno, teste Philotheo patriarcha, *Antirrh.* lib. xi: Ἀποναί-

Illo autem improbante, et quælibet opinionum novitatem omnino respucnte, vehementer irritata, scriptam sententiam confestim ut tradere: efflagitavit. Ex eo Gregoras Palamam et Palamitas omnes, qua scriptis, qua dictis insectari usque perstitit, exsulaturus fortasse ob eam rem, nisi Cantacuzenus Byzantium interea cepisset. Acindynus lecta oratione (67), qua Gregoras orthodoxos ad causam veræ fidei defendendam hortabatur, tanta letitia (68) affectus est, ut his rursum iambis cum allocutus sit:

Ὄρω με τοῖς σοῖς ἐξανηρτήσω λόγοις,
Καὶ τοῖς καλοῖς ἀγῶσι τοῖς ὑπὲρ λόγου,
Ὅς καυστικοῖς ἀνθρακῖν ἐξάλασι με,
Ὁ τῶν λόγων καύχημα καὶ τῶν λογμάτων,
Καὶ τοῦ λόγου σφράγισμα τοῦ παντουργέτου.
Καὶ θαῦμα τῆς γῆς· τῶν σοφῶν φροντισμάτων,
Ὅστε σφαδάζειν πρὸς ξιφῶν ἀκμαῖ· ἄλας,
Ὅς ἀν πρὸς αὔραν καὶ καλὴν εὐωχίαν
Τίς μοι παράδοξοι μουσικῆν τὴν ἰνιδάρου.
Ὅς τὴν ὑπερθάυμαστον ὑμνήσω χάραν,
Νικητικοῖς στέψω τε τὸν Νικηφόρον
Ἐκ καρδίας· βλύζουσιν ἐνθεοῖ λόγοις.
Ὅρω σε, etc.

Sic me efficacia eloquii potentia,
Sic me eruditus pro fide laboribus
Incendit, ac si facibus admotis agas,
O litterarum dogmatumque ingens decus,
Expressa imago Conditoris, omnia
Verbo creantis; orbis o miraculam,
Sapientis animi sensa quam docte explicas!
Nunc nunc furentes ensibus strictis minas
Molles ut auras appeto, ut festas dupes.
O quis sonantem Pindari lyram dabit,
Iustique meritis laudibus tollam ut caput,
Verbisque vates corde jusis entheo,
Victrice donem laurea Nicéphorum!

Sub illud ipsum tempus Anna Augusta, Palamiticæ factionis antistitibus in palatium congregatis, Joanni Caleca patriarchatum abrogavit. Nocte autem proxime subsecuta Byzantium occupatum a Cantacuzeno (69).

Hic longo ante quam esset ad supremam dignitatem evectus Nicephorum Gregoram in intimo habuerat. Litterarum quippe studiis a puero usque deditus (70) amabat viros doctos, et cum iis frequens conversabatur. Ubi rerum potitus est (71), veteris quidem familiaritatis jus integrum illi servavit: sed plus æquo in Palamitas propensus spes præclaras, quas is de ipso conciperat, omnino frustratus est. Gregoras vero de amici (ita de imperatore loquitur) salute sollicitus, in eam curam totus incubuit, ut eum aberrantem in viam redoceret. Quin etiam cognitis adversariorum machinationibus, qui ut quam primum exsilio multatæ clanculum et palam apud Cantacuzenum agebant,

νεταί σφόδρα Γρηγορᾶς καὶ καθ' ὑπερθάυτην ἀρνεῖται τὴν ἐκείνων μυσταγωγίαν. Εἰ paulo ἰνδία τοῖς δόμοις μὲν ἀποκηρύττων καὶ ἀγῶν, καὶ μὴδὲ τοῦνομα προσποιούμενος ἐπατεῖν ἐθέλειν· Ὅργω δὲ τὰ ἐκείνων ἀνακηρύττων, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ Ἐρλαδία τε καὶ Ἀκίνδυνος ὄν ἐν τοῖς γράμματιν.

(69) A. C. 1347, mense Februar.

(70) Greg. *Hist.* lib. xix, c. 1, sect. 4.

(71) Lib. xvi, c. 5.

Iberius hunc arguere instituit, ut vel convictum pudore afficeret, vel ipse Byzantio exactus Ecclesie oppressæ conspectu saltem careret. At ille tenax propositi, nec hominis irati verbis offensus, pari usque jure imperator cum privato disputabat; ut illius elementiam, magis quam hujus zelum, plerique admirarentur. Tandem Gregoras quoniam hæc minus succedebat, aliam viam ingreditur. Cauta uzeno Didymothem profecto (72), Irenen ad illius uxorem, recenti filii morte afflictam. Eam eadem erroris per Cantacuzenum grassantis fructum esse affirmat, et fidem facit. Ita suas partes Augustæ patrocinio roborat. Ea re audita Palamita, ac in primis Isidorus patriarcha, ad Irenen accedunt, eique, ut ab omni cum Gregora consuetudine abstineat, persuadere contendunt. Repulsi Cantacuzenum Didymoticho evocant. Illic tumultum veritus Byzantium advolat et litigantes accessit, Isidorum nempe et Gregoram. Multis ultro citroque sermonibus habitis, pervicit Gregoras, ut Isidori Canones, seu Hymnodia, igne delerentur, ac ut loquendi libertatem illi reciperent, quibus adempta esset. Illis conditionibus in concordiam reditum est, et sumptuoso convivio sancita pax. Sed eæ quidem breves induciæ fuerunt. Nam Palamas, quod illi colloquio præsens haud interfuisset, Didymoticho postmodum accitus, lites renovavit. Disputatum rursus apud imperatorem acri contentione, nullo autem successu. De toto illo negotio plura scire qui voluerint, illi Gregoram ipsum adeant, *Historia* libro xv, cap. 5.

Biennium fore postquam hæc gesta sunt, sub exitum anni 1549, obiit Constantinopolitanus patriarcha Isidorus. Cantacuzenus imperator et Irene Augusta Gregoræ animum blanditiis, promissis, largitionibus, aliisque artibus jam sæpe tentatum, etiam patriarchali dignitate ostentata flectere et sibi mancipare conati sunt. Gregoras ut sententiam mutaret adduci non potuit: sed et illos verbis castigatos officii admonuit, et oblatum honorem repudiavit. Itaque creatus patriarcha monachus montis Albo, nomine Callistus, vir illitteratus et Acindynianorum hostis acerrimus. Anno demum 1551 Cantacuzenus, ut Acindynianis turbantibus et Constantinopolitanam Ecclesiam criminantibus silentium imponeret, synodum convocare statuit (70), at non œcumenicam, ut sæpe et jam pridem pollicitus fuerat. Gregoras, ea re audita, privatim illum convenit, atque ut ne episcopis paucis, iisque maximam

partem indolis, iudicium permitteret, enixe contendit: tum ne errori suffragaretur, multis rationibus deterrere ipsum conatus est. Sed longa et aspera admonitione (71) nihil profecit: imo hominem magis a se alienavit. Craterum ne religioni periclitanti in ipso articulo decset, statim se ad certamen accinxit, et ei qui pro fidei veritate pugnaturus foret convenientem armaturam induit, habitum videlicet monasticum. Id vero factum citra ullam cæremoniã, unius sacerdotis religiosi interventu; e cujus manu vestem cum acciperet, professus est, se mutato deinceps vivendi genere vitæ aulicæ prorsus renuntiatum (72).

Ubi indictus dies advenit, convenere in aulam omnes factionis Palamiticæ episcopi (73). Eodem quoque Gregoras cum sociis et discipulis adfuit. Inter hujus socios eminebant tres pontifices: primus Ephesi, alter Gani metropolita; tertius Tyri episcopus, idemque Antiocheni patriarchæ vicem gerens; nec non viri duo cruditione præstantes, Dexius et Athanasius (74). Cum his Gregoras, circiter horam diei secundam, palatium ingressus, atque ab interioris aulæ aditu per lictores exclusus, diu mansit in vestibulo, epulantibus interea apud imperatorem Palamitis. Quibus post prandium in Alexii Triclinium (75) hora ipsa meridiana introductis, et cum Cantacuzeno quid agendum esset præmeditatis, tandem et Acindyniani impransi jussi sunt intrare. Singula hujus pseudosynodi acta recensere longum fuerit; nec vero necesse est, cum ea quivis possit ex ipsius Gregoræ libris (76) et ex Tomo Palamitico abunde cognoscere. Totius disputationis, quæ intra quindecim dies sessionibus quatuor absoluta est, exitus hic fuit. Confirmata Palamæ doctrina. In Barlaamum et Acindynum mortuos horreni carminis (77) anathema pronuntiatum (78). Ephesi et Gani metropolitans adempta per vim insignia dignitatis; non item episcopo Tyri, qui ultimæ sessioni haud interfuit. Gregoræ discipuli alii in custodias dati, alii omnem cum magistro consuetudinem coacti ejurare. Gregoras tamen ipse nullo dicto violatus; sed ei et aliis quibusdam facile permissum est, domum ut abirent. Tomus synodicus (79) non statim, sed post duos menses promulgatus (80). Subscribere imperatores, Joannes Cantacuzenus, et ejus gener Joannes Palæologus; tum Callistus patriarcha, et alii pontifices (81). Paulo post (82) Cantacuzenus, sumpto

(72) A. C. 1547, autumno exeunte.

(70) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, c. 25. *Greg. Hist.* lib. xviii, c. 5.

(71) Exstat oratio lib. xviii, c. 4.

(72) *Ibid.* sect. 4.

(73) A. C. 1551, Maii die 27.

(74) Joan. Cyparissiotis *Palamic. transgression.* libro secundo, cap. ult. tres Acindynianos memorat ut illustres, Burden, Polerianitam, et Lybdicen.

(75) Quod erat in Blachernensi palatio.

(76) xviii, xix, xx, xxx.

(77) Μεγίστης καὶ φοβερότατης ἀπαλῆς ἀποκρυφολογίας, inquit Philotheus patriarcha. *Cod. reg.*

1996, fol. 519.

(78) Ut in eos quorum salus esset desperata.

(79) Editus a Combesio Auctarii novissimi parte altera pag. 170.

(80) A. C. 1551, mense Augusto, ante festum Assumptionis.

(81) Subscripserunt metropolitani propria quidem manu viginti quinque; duo autem δὲ ἑρωμένων. Adfuerunt præterea episcopi septem, ut constat ex subscriptionibus pseudosynodi Palamiticæ, a Combesio editæ. Tamen Gregoras duos tantum et viginti accessitos affirmat.

(82) In festo Assumptionis.

omni ornatu imperatorio, adyta ingressus, Tomum A sime conquerentem *Historiæ* libro XII. Hæc cum ita se haberent, tamen variis modis tentata illius constantia. Preces et minæ alternis adhibitæ, ac de concordia reconcilianda subiinde actum per inter-nuntios. Sed nec missi a Cantacuzeno senatores, nec episcopi, aliive a patriarcha oratores delegati, nec præsens ipse patriarcha, hominem movere potuerunt, ut novis decretis subscriberet, e quibus illi voces suspectas et litigiosas sublatas esse affirmant.

Magna erat et perquam rectus Gregoram inter et Cabasilam amicitie studiorumque conjunctio: par amborum fama. Sed Gregoram omne eruditionis genus, Cabasilam non tam doctrina quam ingenium excellens et naturalis quedam facundia ornabat (87). Et hanc igitur, cum cæteris oratoribus male cessisset, ad Gregoram mitti placuit, comesque ei datus unus ex primariis Callisti patriarchæ administris. Ab his eadem rursus quæstiones agitata. Longi autem colloquii (88) idem qui priorum disputationum fructus exstitit. Ac illi quidem, mimati extrema (nempe ejus orationes, in sanctorum festis recitari solitas, ignem esse delicturum; ipsum vero post mortem extra urbis mœnia projectum iri ac sepultura cariturum), successu desperato recesserunt. Illum autem durior quam antea circumscedit vigiliam monachorum custodia.

At morosam excubitorum vigilantiam brevi fefellit veteris fidelisque amici solertia, si modo vera sunt ea, quæ Gregoræ de Agathangelo, Callistari filio, memorat. Nempe exeunte anno 1351, Decemb. die 8, in pervigilio Conceptionis B. Virginis Dei matris, cum in Choræ monasterii ædem magna et promiscua hominum turba convenisset, eodem cum cæteris irrepsit Agathangelus, Gregoræ quondam discipulus; ac circiter secundam noctis vigiliam in magistri cubiculum per fenestram admissus est. Ægre ab illo agnitus, propterea quod annis decem totis patria abfuerat, post amicas ultro citroque allocutiones primum res inter peregrinandum visas vel auditas, deinde et ea quæ post suum in urbem reditum ad Gregoram pertinentia didicerat, summam exposuit. Tum ea ipsa nocte nondum elapsa dimissus domum abiit. Idem sexto post mense sub exitum veris reversus (89), res domi ac militie superiore anno gestas narrauit. Ita per tres annos intervivendo effecit, ne inclusum quidquam lateret earum rerum, quas scire ejus interesset. Ex his Agathangeli narrationibus Gregoras libros quatuor Historicos texuit, continua orationis serie in dialo-

(87) *Hist.* lib. xv. cap. ult.

(88) In primis ad Georgium Lapitham. Vid. *Canonicor. Hist.* lib. iv. c. 24.

(89) Ὑπὸ δὲ τῆς ἐκείθεν προγενομένης ἀθυρίας (τῆσιν ὀφειλόμενον) ἀλγῶν τὴν ψυχὴν, καὶ συγχύσει; τοῖς λογισμοῖς καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ δυσχερασίαν ὤσκει καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν συνθήκην καθέσθαι καὶ τὴν εἰσέλθειν, ἐξ ἀνάγκης διὰ τινος παρακώφους θυρίδος (καὶτα γὰρ ψεύδος καὶ αὐτὸ τοῦτο, τῆς οἰκίας αὐτοῦ παρακώφου καὶ ταπεινῆς ὄψεως, καὶ μὲτα μὲν πρὸς ταῦτα ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀμφοῖν τοῖς ἐξ ἑοῦ μὲτ' ἄλλω; προσεγγιζούσης, καθὰ δὴ καὶ ὁρᾶται) τὰς ἀγῶνας καὶ τὰς τριβύλους ἐσκόπει, παραψυχὴν τινὰ πορίζειν τοῖς λογισμοῖς ἐκείθεν βουλόμενος. Philotheus, *Antirr.* I, cod. Reg. 1496, fol. 7.

(86) *Greg. Hist.* lib. xii. c. 2.

(87) *Greg. Hist.* lib. xxi. c. 5.

(88) Gregoræ disputatio cum Cabasila exstat *Hist.* lib. xii, xiii et xv.

(89) Junio mense.

gum mutata; eo scilicet et consilio, ut posset alterius verbis tum adversarios arguere liberius, tum se ipsum minore invidia laudare, ubi res postularet: id quod aliqui turpe et indecorum, fortasse isti condonandum est, optimam causam defendenti, et cum hæreticis decertanti. Mihi quidem verisimile fit, totum illud Agathangeli subinde euntis redeuntisque episodiorum confectum esse ab historico ea licentia, qua philosophi et oratores plerique in dialogis uti solent: quanquam hoc satis constat, floruisse illo ævo quendam nomine Agathangelum, qui et adversus Gregoram librum pro Aristotele apologeticum (90) scripserit.

Ab illo tempore, quo tomus Palamiticus promulgatus est, ad illum diem, quo Joannes Palæologus, Byzantium repente ingressus, summam potestatem recepit, Gregoras domo tanquam carcere inclusus multa incommoda pertulit. Ipse ad eam inopiam redactum se queritur, ut cum hiemis frigus acutissimum esset, gelidæ aquæ pocula aliter tepescere haud potuerit, nisi solis radiis per fenestram in cubiculum intromissis (91). Idem memorat, aquam se ex puteo coactum haurire ad saxum noctu offendisse, atque hinc multis diebus pede ægotante necesse sibi fuisse aquam pigram et putridam potare, donec Agathangeli ministerio aliam paravisset (92). Basilio Magno et aliis compluribus viris sanctis, qui persecutionis metu in speluncas et in solitudines fugerant, permissum olim fuit, ubi sacerdos abesset, sacrosanctum Christi corpus proprijs manibus sumere et ori suo adinovere. Illorum exemplo Gregoras, cum aliter non liceret, propterea quod nullus ad eum domo inclusum sacerdos orthodoxus accedere audebat, Eucharistiæ sacramentum sibi ipsi privatim ministravit. Nimirum habebat penes se hostiarum consecratarum copiam longo ante provisam, quas postquam omnes consumpsisset, amicum Agathangelum rogasse se ait, ut alias sibi cum Antidoris, seu panis benedicti frustis, afferret. Itaque ei ab adversariis omni fere tam animæ quam corporis solatio interdictum fuit. Ab iisdem ademptis sibi per vim sacræ Scripturæ libros (93) narrat; item anno quoque redeunte tentatum se a principibus per emissarios (quos ἀθήρεινους Θεολόγους, seu *amici dei theologos*, vocat), ut aut captiosis argumentationibus deceptus perverteretur; aut, si eum nulla ratione flecti posse appareret, statueretur denique, utrum expediret, carcerisne ærumnis et longa veluti morte eum confici, an manu violenta subito opprimi (94).

Inter hos metus libros *Historiæ Byzantiæ* decem composuit tanta celeritate, ut vix dies quadraginta

A ei scriptioni impenderit (95). Hi sunt liber decimus octavus et novem deinceps continui; quibus tum alia multa continentur, tum Acta synodi Palamitiæ, et habita cum Cabasila disputatio; nec non triplex cum Agathangelo colloquium. Porro in his præcipua observatione dignum videtur testamentum ipsum auctoris (96): cujus quidem testamenti tria sunt capita. Primo jubet Gregoras illorum decem librorum exemplaria quam plurima summa cautione describi, et amicis ubique terrarum degentibus distribui. Alterq; fidem exponit, de Barlaamo et Acindyno Ecclesiæ decreta approbat, et in sacramento Eucharistiæ verum Christi corpus et sanguinem agnoscit. Tertio cadaver suum, quod Palamitiæ insepultum projecturi sint, sepeliri vetat. Hæc vero omnia docet scripsisse se raptim ac furtim in charta vilissima, nec aut corrigere aut expolire potuisse, anxium videlicet, ac ne ab inimicis deprehenderetur perpetuo sollicitum. Non mirum itaque, si illi decem libri et minus castigati sunt, et magnam doloris acerbiteriam produunt; quæ et in reliquis, ad illos postea adjectis, non minor quidem existit, abest autem a septemdecim prioribus; quos ex eo apparet, et aliunde etiam constat, ante synodum Palamiticam integra adhuc auctoris libertate conditos fuisse. Præterea libros decem in Tomum Palamiticum *Antirrheticos*, eodem illo domestico carcere inclusus, scripsit; manum autem huic operi tum primum amovit, cum Agathangelus, quarta vice in ejus cubiculum furtim ingressus, professionem fidei editam a Palama, et selecta ex synodico Tomo capita, ita ut mandatum ei a magistro fuerat, secum attulisset (97). Eorum librorum fragmenta exstant apud Philotheum patriarcham; qui Tomi Palamitici defensione suscepta, Antirrheticos Antirrheticis opposuit, ac mortuum Gregoram refutante Cantacuzeno hortante conatus est.

Anno Christi 1354 vere incunte Mattheus, Cantacuzeni filius, in templo Blachernensi, Philothei patriarchæ opera ac ministerio, coronatus et solemniter socius imperii cooptatus est a patre (98): atque hujus missu paucis post diebus ad Gregoram accessit, animum ejus denuo tentaturus, et præmiorum spe oblata suasurus ut in aulam quemadmodum antea frequens veniret. Cumque is nec ahortationibus nec promissis ullis flecteretur, saltem hoc persuadere conatus est, publicarum calamitatum causam non Cantacuzeno imperatori, sed Providentiæ divinæ decretis et fatali necessitati attribuendam. Gregoras contra validioribus argumentis probavit, quæcumque homines facerent, ea ipsos non divina præscientia aut fato cogente, sed privatæ voluntatis

(90) Indicatum in Catalogo bibliothecæ Scorialensis.

(91) *Hist.*, lib. xxviii.

(92) *Hist.*, lib. xxvii.

(93) Gregoras libros habuit bene multos, ut supra observatum. Quosdam in Bibliotheca Regia agnovi, ac in iis codicem 2259, qui et chirographum

eius præfert. Est autem is codex, *Flavii Josephi Historia Judaica de excidio Hierosolymitano*.

(94) *Hist.*, lib. xxviii, *Hist.*, lib. xxvii.

(95) A. C. 1352, Julio et Augusto mensibus.

(96) *Hist. Byz.*, lib. xxvii.

(97) *Hist. Byz.*, lib. xxvii, in fine.

(98) *Hist. Byz.*, lib. xxvii.

libero instinctu ductos facere; ac proinde frustra Cantacuzenum ea ratione excusari, quod quidquid peccasset, id non sponte, sed fato subigente peccasset. At Mathæus, ubi illum vidit immotum et inexorabilem in sententia perstare, ac sibi plura dictaro audientiam denegare, tristis abiit: factumque inde, ut severius quam antea Gregoras custoditus, gravissimo terræ motu (99) concussis aiquanto post domus suæ parietibus, non ausus sit foras exire (1).

Eodem anno exeunte (2) Joannes Palæologus Byzantio potitus est: Gregoras, recepta libertate et custodem metu excusso, cum in aulam se contulisset, de novorum dogmatum impietate apud principem non adeo æquum (3) Palamitis Iberius disseruit: hortatus est, ut religionem afflictam erigeret; paratumque se ostendit ad ea refellenda, quæ Cantacuzenus et Palamas; decretis suis per vim confirmatis, iniqua et absurda deservissent. At Joasaphus (id Cantacuzeno, monasticam disciplinam professo, nomen erat) ubi hæc agitari rescivit, Palamam, qui tum a Turcis captivus tenebatur, grandi pecunia statim redimi curavit, ut in causam suam per se ipse præsens ageret: tum filix Helenæ, Joanni Palæologo imperatori nuptæ, auctoritatem interposuit, ne iudicium constitueretur, quod sibi futurum esset ignominiosum. Ita Gregoræ studium omne in præsens irritum fuit.

Anno proxime insecuto episcopus Latinus, Palæologi amicus, Byzantium legatus advenit. Ejus nomen silet Gregoras, doctrinam autem commendat, ut hominis in sacrarum Scripturarum commentatione versati, et exercitationibus theologicis in scholis Latinorum eruditi. Erat is procul dubio Paulus (4) archiepiscopus Smyrnensis, quem exeunte anno 1355 obsequium et debitam Romanæ sedi reverentiam a Joanne Palæologo imperatore palam fuisse, discimus ex Annalibus ecclesiasticis. Illic cum de Ecclesiæ Græcæ opinionibus novis multa audivisset, ab imperatore postulavit, ut sibi cum Palama, earum opinionum auctore, congregari coram liceret: mox autem, facta colloquendi copia, ubi cum re ipsa multis magisque erroribus imbutum esse comperit, ipsum quoque Gregoram cum eo disputantem velle se audire significavit (5). Itaque Gregoras, per magnum logothetam ab imperatore accitus, in aulam venit, ignarus quomodo ob causam vocaretur. Nam illum Helena Augusta, parentis sui Cantacuzeni amicus favens, præmoneri vetuerat, ne præmeditatus ad disputandum accederet. Vix palatium ingresso nuntiatur, Palamam illic adesse. Eo nuntio primum percussus hæsit; et parum ab-

fuit, quin pedem statim referret. Deinde animo obfirmato, et e re nata consilium capiens, ulterius perrexit. Aderat tum apud Palæologum generum suum Irene Augusta: aderant aulæ primores. Gregoras salutato imperatore, consedit; atque ut ne in præludiis recensendis diutius immoremur, proposita ab adversario quæstione de substantia et operationibus divinis, hæc in Deo nihil differre multis rationibus probavit. Imperator, utraque parte audita, sive incertior esset quam antehæc, sive Cantacuzenum socerum suum damnato Palama nollet contristare, sententiam ferre noluit. At Palamas, benigni principis silentium prout libuit interpretatus, postridie per totam urbem discursit, et suæ (ut aiebat) victoriæ famam ubique disseminavit. Ea re imperatorem valde offendit; amicos vero, qui hesternis colloquio presentes interfuerant, sic irritavit, ut ex urbe in aulam reversus male et sinistre ab iis exceptus sit. In ea disputatione quid actum, quidve a se aut ab adversario dictum fuerit, Gregoras duobus de ea re scriptis dialogis fusc tradidit (6). De Latino episcopo, cujus gratia disputatum erat, dicere oblitus est quodnam de tota illa concertatione iudicium ejus extiterit.

Ceterum Cantacuzenus ex imperatore monachus, cum novos dialogos publice lectitari et omnium manibus teri videret, sua interesse credidit, ut quam primum refellerentur (7). Statim itaque, eo urgente, varii libelli a Palamitis compositi prodierunt. Exstat nunc quoque in cod. ms. biblioth. Regiæ (8), inter opera Nic. Cabasilæ, satyricum opusculum hoc titulo: *Κατὰ τῶν Γρηγορίων ληρημάτων, in Gregoræ deliramenta*. Exstat in in alio cod. (9): *Ἐπιτομή κατὰ τὸ δυνατόν διήγησις τῆς ἐπὶ τοῦ παλατιοῦ ἐνοπιῶν τοῦ βασιλέως γενόμενης διαλέξεως τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονικῆς καὶ Γρηγορίου τοῦ φιλοσόφου*. Id est, *Narratio quam maxime compendiarie disputationis inter sanctam Patrem nostrum Gregorium archiepiscopum Thessalonicensem et Gregoram philosophum in palatio Cesarum imperatore habitæ; eaque narratio dogmaticis Palamæ operibus præfixa est*. Is autem qui eam texuit Gregoram argumentis futilibus et sermone inconcinno, Palamam vero non rationum vi solum, sed et vere elegantibus sese defendentem inducit. Denique Mediolani in bibliotheca Ambrosiana libellus (10) exstat inscriptus, *Περὶ τῆς τοῦ Γρηγορίου ψευδογράφου ἑμοῦ καὶ δυσσεβείας, de Gregoræ scrip-tis mendacibus, et de ejusdem impietate*: quem qui composuit, is in ipso exordio significat, oppugnari a se τὴν τῆς διαλέξεως διήγησιν, id est, *narratione*

(99) Eum terræ motum Villanus confert in annum 1354, Kalend. Martii.

(1) Ejusdem libri cap. ult.

(2) A. C. 1354, autumno exeunte.

(3) Cur Palamitis infensus fuerit, docet Gregoras, *Hist.*, lib. xxvii.

(4) Illic Paulus postea Constantinopolitanus patriarcha titularis fuit. Ejus cum Janne Canta-

cuzeuo disputationis manuscripta exstat in co'dice Regio 1999.

(5) *Hist. Byz.*, lib. xxix, cap. ult.

(6) *Hist. Byz.*, lib. xxx et xxxi.

(7) *Hist. Byz.*, lib. xxxii.

(8) Num. 2965, fol. 282.

(9) Num. 2409, fol. 41.

(10) Num. O. 1.

gum mutata; eo scilicet consilio, ut posset alterius A verbis tum adversarios arguere liberius, tum se ipsum minore invidia laudare, ubi res postularet: id quod aliqui turpe et indecorum, fortasse isti condonandum est, optimam causam defendenti, et cum hæreticis decertanti. Mihi quidem verisimile fit, totum illud Agathangeli subinde euntis redeuntisque episodum confictum esse ab historico ea licentia, qua philosophi et oratores plerique in dialogis uti solent: quanquam hoc satis constat, floruisse illo ævo quendam nomine Agathangelum, qui et adversus Gregoram librum pro Aristotele apologeticum (90) scripsit.

Ab illo tempore, quo tomus Palamiticus promulgatus est, ad illum diem, quo Joannes Palæologus, Byzantium repute ingressus, summam potestatem recepit, Gregoras domo tanquam carcere inclusus multa incommoda pertulit. Ipse ad eam inopiam redactum se queritur, ut cum hiemis frigus acutissimum esset, gelidæ aquæ pocula aliter tepescere haud potuerit, nisi solis radis per fenestram in cubiculum intromissis (91). Idem memorat, aquam se ex puteo coactum haurire ad saxum noctu offendisse, atque hinc multis diebus pede ægotante necesse sibi fuisse aquam pigram et putridam potare, donec Agathangeli ministerio aliam paravisset (92). Basilio Magno et aliis compluribus viris sanctis, qui persecutionis metu in speluncas et in solitudines fugissent, permissum olim fuit, ubi sacerdos abesset, sacrosanctum Christi corpus proprijs manibus sumere et ori suo adinovere. Illorum exemplo Gregoras, cum aliter non liceret, propterea quod nullus ad eum domo inclusum sacerdos orthodoxus accedere audebat, Eucharistiæ sacramentum sibi ipse privatim ministravit. Nimirum habebat penes se hostiarum consecratarum copiam longo ante provisam, quas postquam omnes consumpsisset, amicum Agathangelum rogasse se ait, ut alias sibi cum Antidoris, seu panis benedicti frustis, afferret. Itaque ei ab adversariis omni fere tam animæ quam corporis solatio interdictum fuit. Ab iisdem ademptis sibi per vim sacræ Scripturæ libros (93) narrat; item anno quoque redeunte tentatum se a principibus per emissarios (quos ἀθημαρτοὺς θεολόγους, seu *anus disci theologos*, vocat), ut aut captiosis argumentationibus deceptus perverteretur; aut, si eum nulla ratione flecti posse appareret, statueretur denique, utrum expediret, carceris ærumnis et longa veluti morte eum confici, an manu violenta subito opprimi (94).

Inter hos metus libros *Historiæ Byzantiæ* decem composuit tanta celeritate, ut vix dies quadraginta

ei scriptioni impenderit (95). Hi sunt liber decimus octavus et novem deinceps continui; quibus tum alia multa continentur, tum Acta synodi Palamiticæ, et habita cum Cabasila disputatio; nec non triplex cum Agathangelo colloquium. Porro in his præcipua observatione dignum videtur testamentum ipsum auctoris (96): cujus quidem testamenti tria sunt capita. Primo jubet Gregoras illorum decem librorum exemplaria quam plurima summa cautione describi, et amicis ubique terrarum degentibus distribui. Altero fidem exponit, de Barlaamo et Acindyno Ecclesiæ decreta approbat, et in sacramento Eucharistiæ verum Christi corpus et sanguinem agnoscit. Tertio cadaver suum, quod Palamiticis inseptum projecturi sint, sepeliri vetat. Hæc vero omnia docet scripsisse se raptim ac furtim in charta vilissima, nec aut corrigere aut expolire potuisse, anxium videlicet, ac ne ab inimicis deprehenderetur perpetuo sollicitum. Non mirum itaque, si illi decem libri et minus castigati sunt, et magnam doloris acerbitatem produunt; quæ et in reliquis, ad illos postea adjectis, non minor quidem existit, abest autem a septemdecim prioribus; quos ex eo apparet, et aliunde etiam constat, ante synodum Palamiticam integra adhuc auctoris libertate conditos fuisse. Præterea libros decem in Tomum Palamiticum *Antirrheticos*, eodem illo domestico carcere inclusus, scripsit; manum autem huic operi tum primum amovit, cum Agathangelus, quarta vice in ejus cubiculum furtim ingressus, profissionem fidei editam a Palama, et selecta ex synodico Tomo capita, ita ut mandatum ei a magistro fuerat, secum attulisset (97). Eorum librorum fragmenta exstant apud Philotheum patriarcham; qui Tomi Palamitici defensione suscepta, *Antirrheticos* Palamiticis opposuit, ac mortuum Gregoram refutare Cantacuzeno hortante conatus est.

Anno Christi 1354 vere incunte Mattheus, Cantacuzeni filius, in templo Blachernensi, Philothei patriarchæ opera ac ministerio, coronatus et solemniter socius imperii cooptatus est a patre (98): atque hujus missu paucis post diebus ad Gregoram accessit, animum ejus denuo tentaturus, et præmiorum spe oblata suasurus ut in aulam quemadmodum antea frequens veniret. Cumque is nec ahortationibus nec promissis ullis fleq̄teretur, saltem hoc persuadere conatus est, publicarum calamitatum causam non Cantacuzeno imperatori, sed Providentiæ divinæ decretis et fatali necessitati attribucendam. Gregoras contra validioribus argumentis probavit, quæcumque homines facerent, ea ipsos non divina præscientia aut fato cogente, sed privatæ voluntatis

(90) Inducatum in Catalogo bibliothecæ Scorialensis.

(91) *Hist.*, lib. xxviii.

(92) *Hist.*, lib. xxvii.

(93) Gregoras libros habuit bene multos, ut supra observatum. Quosdam in Bibliotheca Regia agnovi, ac in iis codicem 2259, qui et chirographum

cuius præfert. Est autem is codex, *Flavii Josephi Historia Judaica de excidio Hierosolymitano*.

(94) *Hist.*, lib. xxviii, *Hist.*, lib. xxvii.

(95) A. C. 1352, Julio et Augusto mensibus.

(96) *Hist. Byz.*, lib. xxvi.

(97) *Hist. Byz.*, lib. xxvii, in fine.

(98) *Hist. Byz.*, lib. xxviii.

libero instinctu ductos facere; ac proinde frustra Cantacuzenum ea ratione excusari, quod quidquid peccasset, id non sponte, sed fato subigente peccasset. At Mathæus, ubi illum vidit immotum et inexorabilem in sententia perstare, ac sibi plura dicturo audientiam denegare, tristis abiit: factumque inde, ut severius quam antea Gregoras custoditus, gravissimo terræ motu (99) concussis aiquanto post domus suæ parietibus, non ausus sit foras exire (1).

Eodem anno exeunte (2) Joannes Palæologus Byzantio potitus est: Gregoras, recepta libertate et custodem metu excusso, cum in aulam se contulisset, de novorum dogmatum impietate apud principem non adeo æquum (3) Palamitis liberius disseruit: hortatus est, ut religionem afflictam erigeret; paratumque se ostendit ad ea refellenda, quæ Cantacuzenus et Palamas, decretis suis per vim confirmatis, iniqua et absurda definivissent. At Joasaphus (id Cantacuzeno), monasticam disciplinam professo, nomen erat) ubi hæc agitari recessit, Palamam, qui tam a Turcis captivus tenebatur, grandi pecunia statim redimi curavit, ut is causam suam per se ipse præsens ageret: tum filiaæ Helenæ, Joanni Palæologo imperatori nuptæ, auctoritatem interposuit, ne iudicium constitueretur, quod sibi futurum esset ignominiosum. Ita Gregoræ studium omne in præsens irritum fuit.

Anno proxime insecuto episcopus Latinus, Palæologi amicus, Byzantium legatus venit. Ejus nomen silet Gregoras, doctrinam autem commendat, ut hominis in sacrarum Scripturarum commentatione versati, et exercitationibus theologicis in scholis Latinorum eruditi. Erat is procul dubio Paulus (4) archiepiscopus Smyrnensis, quem exeunte anno 1355 obsequium et debitam Romanæ sedi reverentiam a Joanne Palæologo imperatore pactum fuisse, discimus ex Annalibus ecclesiasticis. Hic cum de Ecclesiæ Græcæ opinionibus novis multa subjiceret, ab imperatore postulavit, ut sibi cum Palama, earum opinionum auctore, congregari coram liceret: mox autem, facta colloquendi copia, ubi eum re ipsa multis magnisque erroribus imbutum esse comperit, ipsum quoque Gregoram cum eo disputantem velle se audire significavit (5). Itaque Gregoras, per magnum logothetam ab imperatore accitus, in aulam venit, ignarus quæ ob causam vocaretur. Nam illum Helena Augusta, parentis sui Cantacuzeni amicis favens, præmoneri vetuerat, ne præmeditatus ad disputandum accederet. Vix palatium ingresso nuntiatur, Palamam illic adesse. Eo nuntio primum percussus hæsit; et parum ab-

fuit, quin pedem statim referret. Deinde amice obfirmato, et e re nata consilium capiens, ulterius perrexit. Aderat tum apud Palæologum generum suum Irene Augusta: aderant aulæ primores. Gregoras salutato imperatore, consedit; atque ut ne in præludiis recensendis diutius immoremur, proposita ab adversario quæstione de substantia et operationibus divinis, hæc in Deo nihil differre multis rationibus probavit. Imperator, utraque parte audita, sive incertior esset quam antebac, sive Cantacuzenum socerum suum damnato Palama nollet contristare, sententiam ferre noluit. At Palamas, benigni principis silentium prout libuit interpretatus, postridie per totam urbem discurrens, et suæ (ut aiebat) victoriæ famam ubique disseminavit. Ea re imperatorem valde offendit; amicos vero, qui hesterno colloquio presentes interfuerant, sic irritavit, ut ex urbe in aulam reversus male et sinistre ab iis exceptus sit. In ea disputatione quid actum, quidve a se aut ab adversario dictum fuerit, Gregoras duobus de ea re scriptis dialogis fusc tradidit (6). De Latino episcopo, cujus gratia disputatum erat, dicere oblitus est quodnam de tota illa concertatione iudicium ejus exstiterit.

Ceterum Cantacuzenus ex imperatore monachus, cum novos dialogos publice lectitari et omnium manibus teri videret, sua interesse credidit, ut quam primum refellerentur (7). Statim itaque, eo urgente, varii libelli a Palamitis compositi prodierunt. Exstat nunc quoque in cod. ms. biblioth. Regiæ (8), inter opera Nic. Cabasilæ, satyricum opusculum hoc titulo: Κατὰ τῶν Γρηγοῦ ἀληθειῶν, in Gregoræ deliramenta. Exstat in in alio cod. (9): Ἐπίτομος κατὰ τὸ δυνατόν διήγησις τῆς ἐπὶ τοῦ παλατιοῦ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως γενομένης διαλέξεως τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονικῆς καὶ Γρηγοῦ τοῦ φιλοσόφου. Id est, Narratio quam maxime compendiarie disputationis inter sanctum Patrem nostrum Gregorium archiepiscopum Thessalonicensem et Gregoram philosophum in palatio coram imperatore habitæ; eaque narratio dogmaticis Palamæ operibus præfixa est. Is autem qui eam texuit Gregoram argumentis futilibus et sermone inconcinno, Palamam vero non rationum vi solum, sed et veris elegantibus sese defendentem inducit. Denique Mediolani in bibliotheca Ambrosiana libellus (10) exstat inscriptus, Περὶ τῆς τοῦ Γρηγοῦ ψευδογραφίας ὁμοῦ καὶ δυσσεβείας, de Gregoræ scrip- tis mendacibus, et de ejusdem impietate: quem qui composuit, is in ipso exordio significat, oppugnari a se τὴν τῆς διαλέξεως διήγησιν, id est, narratio-

(99) Eum terræ motum Villanus confert in annum 1354, Kalend. Martii.

(1) Ejusdem libri cap. ult.

(2) A. C. 1354, autumno exeunte.

(3) Cur Palamitis insensus fuerit, docet Gregoras, *Hist.*, lib. xxvii.

(4) Hic Paulus postea Constantinopolitanus patriarcha titularis fuit. Ejus cum Joanne Canta-

cuzeo disputationis scriptura exstat in cod. Regio 1299.

(5) *Hist. Byz.*, lib. xvix, cap. ult.

(6) *Hist. Byz.*, lib. xxx et xxxi.

(7) *Hist. Byz.*, lib. xxxii.

(8) Num. 2965, fol. 282.

(9) Num. 2409, fol. 41.

(10) Num. O. I.

nem disputationis. Hi sunt ut nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμβλωδρίθια, ὁμοῦ τῷ πληγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανὲς ἀπίοντα, *fabellus scilicet et vilia quædam embrya, percusso aere statim evanescentia.*

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas eventu delusas vidit, Gregoram rursum experiri statuit, et per amicos donnum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegranda spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle erata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palanæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur abfuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruderent. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervoluit s *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho fatidicos adiisse, et an rerum potiturus esset, ab iis sciocitatus fuisse.* Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt.* Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, egre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcumque nomen suum preferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea suppressimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum.* Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, laud inveniatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo eà quæ et montem et monachos mire commendavit (14).

B Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos: proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro reserta sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut quæ pro εὖ, καλὸν pro καλὸν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait existare: quippe se, ejusmodi fraudes præmetuentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

C Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositiva: ejusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathangelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhæti*, quod Philotheus refutandum suscepit, bis alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῶν, ὡς ὁρᾷ, ἐκτίτταται, καὶ δέον ἀπίοντα σε, καθευδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας; ἐπιτέτραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τὸν ἐνόντα διέλθωμεν τρόπον. Οὐ γὰρ ἔστιον οὗτε σέ γε ἀγνοεῖν, οὐδ' οἷς μέλλεις φίλους ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συνεπέθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀποστέποντες ἀθλον ἀχθῶνται. Τετύχηκε γάρ μοι βίβηται πρὸς δεσποτήριον ἤδη τοῦ περιεχέσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντύσαν καὶ δυνώσαν μου τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχων αὐτῆς διετέλου εἰργάμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὄρων ὑφουμένους, χειμῶνας κατὰ τῶν θείων δογμάτων καὶ τὸ πλήθος αἰὲ ἐλαυνόμενον καὶ τὸ μὲν δεσμούμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γενόμενον καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ βασιλὶ διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οἰκείων ἀφαρρῆσιν (17) καὶ τὸ σῶζον ἢν οὐδαμοῦ. Τῆνικαῦτα μεστὸς γενόμενος, λογισμῶν ἐνδακρῶς τε γεγένημαι, καὶ πολλὰ τῷ θεῷ προτευξάμενος καὶ

(11) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhæt.* xii, cod. Reg. 1906, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Dæest* τὸ δεῖ, etc.

καθώς καὶ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 ἱεπερ συνισχέθη· καὶ μοι ἔδοξεν ὄναρ τῶν φίλων
 τῆς ἐπιστάς, « Χαίρε (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θεῶν, ὑπερ οὐ τοῖς ἀλλοῖς ἔγκαρτερες τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπιζουρον. Ὀψεί γάρ οὐκ εἰς μα-
 κρὰν τουτοῖσι τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οἷα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σγελιώτερα. Ἐκπολεμηθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οἰκείοις
 περιπεσοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντισαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὅμοια πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τὴν βασιλείαν ἅμα ζημιώσεται οὐν ἀτιμίᾳ ποι-
 κίῃ· καὶ πρό γὰρ τούτων ὁ Παλαμᾶς τοῖς βαρβάροις
 ἀλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 εἰσίστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σεισμῶ κλονθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαίῳ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπαῖς καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναι ταῖς πόλεις. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθαιρέσεις ἐκ Θεοῦ σφισι δικαία, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθέλω ἀδίκως ὑπερ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ὀρ-
 θῶς ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ἴσοι ὁμότροποι τὴν εὐσέθειαν. » *At quoniam in mul-
 tam noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
 mus, oportetque te custodibus nostris dormientibus
 domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
 disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
 es, amicos nostros et laborum socios, ignorare æquum
 est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
 queamini. Cum ego jam in hunc carcerem conjectus
 forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
 cumsusus sum animum meum vehementer pungente
 et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
 custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
 mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
 vexari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
 alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
 rum ademptione adigi ad genu flectendum coram
 idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
 cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
 bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
 dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
 ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
 ore dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
 tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa hos labo-
 res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
 Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
 quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
 serentes ridebis non longo post. Nam et imperator
 patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
 dent inimici; utrique utrorumque anathematismis, et
 suis propriis, obnoxiū tenebuntur. Sua sede extur-*

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist. lib. xviii, c. 7, sect. 2.*

(19) *Hist. lib. xviii, c. 1.*

(20) *Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.*

(21) *Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.*

*abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
 succedet: etque hic ipse mox similem fortunam expe-
 rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
 et afficietur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
 fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
 bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
 item episcoporum, Romanis provinciis violento terro-
 motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
 et civium plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
 illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
 eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
 et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
 bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
 gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
 ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
 sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
 bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
 præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
 jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
 sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
 hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
 videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
 Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
 tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
 Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehen-
 derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isidorum
 patriarcham propriis somniis intentum atque
 ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
 visiones nocturnas diabolo et crapulæ ascribit (20):
 passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
 vinandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
 deridet (21).*

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grege-
 ras supremum diem clausit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1359 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idecirco Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palama: phrenesim
 et exitum ex hac vita sædissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

Et sicut Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jecti juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ vèrecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Eam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denunciaverant (24). Huic autem optatissimum iu-

(22) *Lib. xviii, c. 1.*

(23) *Lib. xxiv, c. 1.*

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum tr. ns-
 gressionum serm. 4, c. ult.

nem disputationis. Illi sunt nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμβλωρήθια, ὁμοῦ τῷ πηγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντα, *fabellus scilicet et vilia quædam embrya, percusso acre statim evanescentia.*

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoram rursum experiri statuit, et per amicos donum invitavit (12). Gregoras, amicitia rediutegræ spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palanæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur abfuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruduerint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervolvens *Historiæ Byzantinæ* libros, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho satidicos adiisse, et an rerum politurus esset, ab iis sciscitatus fuisse.* Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argneret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt.* Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, acre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquam exprobravit: neque enim quæcumque nomen suum præferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea suppressimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum.* Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, laud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendat (14).

Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos: proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro rescera sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φεῖ pro εἶ, κακὸν pro καλὸν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait existare: quippe se, ejusmodi fraudes præmetuentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositita: cujusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathaugelium furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhetici*, quod Philotheus refutandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νυκτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῶν, ὡς ὄρα, ἐκτίταται, καὶ δέον ἀπιέναι σε, καθευδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας ἐπιτέτραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τὸν ἐνόητα διέλθωμεν τρήπον. Οὐ γὰρ ἄξιον ὕστε σε γε ἀγνοεῖν, οὐδ' οἷς μέλλεις φίλοις ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συνεπέθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀποστέποντες ἀθλον ἀχθῶνται. Τετύχηκε γὰρ μοι εἰπέρι πρὸς δεσποτήριον ἤδη τοῦ περιχεῖσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντούσαν καὶ δυνώσαν μου τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχον αὐτὸς διετέλουσι εἰργάμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἔργων ὑψουμένους χειμῶνα, κατὰ τῶν θείων δογμάτων καὶ τὴν πλῆθος αἰεὶ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσποῦμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ βαλὲν διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οικειῶν ἀφαρῆσιν· (17) καὶ τὸ σῶζον ἦν οὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γενόμενος λογισμῶν ἐνδακρῦς τε γεγένημαι, καὶ πολλὰ τῷ Θεῷ προσευξάμενος καὶ

(11) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) *Cantacuz. Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhet.* xi, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Docet* τὸ δε, etc.

καθίσας κατὰ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 ἡριπύρῳ συνεσχέθη· καὶ μοι ἔδοξεν ὕψος τῶν φιλίων
 τις ἐπιστάς, ἡ Χαίρε (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θελῶν, ὑπὲρ οὗ τοὺς ἀλλοίους ἐγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὅφει γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κράν τουτοῖσι τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οἷα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακροῦ σχετικώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοὺς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοὺς οἰκείους
 περιπέσουσιν· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὅμοια κείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τῆν βασιλείαν ἄμα ζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κίλῃ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμάς τοὺς βαρβάρους
 ἠλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 ἀσχίστα κείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σεισμηῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαίῳ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπῶν καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναί ταῖς πόλεις. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθάρσεις ἐκ θεοῦ σφισι δικαία, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθέλωσαν ἀδίκως ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ὀρ-
 θῶς ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ὁμότροποι τῆν εὐσεβείαν. » *At quoniam in mul-
 tam noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
 mus, oportetque te custodibus nostris dormientibus
 domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
 disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
 es, amicos nostros et laborum socios, ignorare equum
 est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
 queamini. Cum ego jam in hunc carcere conjectus
 forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
 cumfussum animum meum vehementer pungente
 et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
 custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
 mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
 vexari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
 alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
 rum ademptione adigi ad genua flectendum coram
 idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
 cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
 bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
 dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
 ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
 me dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
 tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa nos labo-
 res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
 Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
 quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
 ferentes ridebis non longo post. Nam et imperator
 patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
 dent inimici; utrique utrorumque anathematismis, et
 suis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-*

*abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
 succedet: atque hic ipse mox similem fortunam experi-
 riatur. Imperator vero et summa potestate excidet,
 et officietur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
 fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
 bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
 item episcoporum, Romanis provinciis violento terra
 motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
 et civium plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
 illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
 eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
 et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
 bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
 gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
 ita a Gregora antequam res evenissent pronuntia-
 ta sunt (id quod creditum difficile, imo prorsus incredi-
 bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
 præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
 jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
 sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
 hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
 videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
 Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
 tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
 Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehen-
 derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isido-
 rum patriarcham propriis somniis intentum atque
 ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
 visiones nocturnas diabolo et crapulæ ascribit (20):
 passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
 vinandi artem quamlibet proficantur, exagitat ac
 deridet (21).*

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Gre-
 goras supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1559 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idecirco Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palama phrenesim
 et exitum ex hac vita sædissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem inseultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ vèrecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Eam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum in

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist.* lib. xviii, c. 4, sect. 2.

(19) *Hist.* lib. xviii, c. 1.

(20) Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.

(21) Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.

(22) Lib. xviii, c. 1.

(23) Lib. xxiv, c. 6.

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum tr. us-
 gressionum serm. 4, c. ult.

nem *disputationis*. Hi sunt nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμδλωρῖβια, ὁμοῦ τῶ πληγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντα, *fabellas scilicet et vilia quardam embrya, percusso acre statim evanescentia*.

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoræ rursus experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegrande spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palamæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur absuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruduerint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervoluit s *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho fatidicos adiisse, et an rerum potiturus esset, ab iis sciscitatus fuisse*. Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum iudicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt*. Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, egre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcunque nomen suum præferrent, ea omnia scripsisse se: quæ contra *Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea supprimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum*. Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendant (14).

Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbijs jam tum fuisse corruptos ac depravatos: proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro rescita sustulissent, et littera una vel etiam plurius seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φεῦ pro εὔ, κακὸν pro καλόν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait existare: quippe se, ejusmodi fraudes præmeventem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quardam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositita: cuiusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathangelum surtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhetici*, quod Philotheus resuscitandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὁμιλίας ἡμῶν, ὡς ὁρᾷς, ἐκτίεται, καὶ δέον ἀπιέναι σε, καθευδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας; ἐπὶ τέτραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τῶν ἐνόντα διέλωμεν τρέπον. Οὐ γὰρ ἔξιον ὕψτε σέ γε ἀγνωεῖν, οὐθ' οἷς μέλλεις φίλοις ἡμῶν ὁμιλεῖν καὶ συνεπέθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀποπέποντες ἀδηλον ἀγωνῶνται. Τετύχηκε γὰρ μοι βίβητι πρὸς δεσποτήριον ἤδη τοῦ περιεχέσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντούσαν καὶ ἐδυνώσαν μου τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχων αὐτῆς διατέλου εἰργάμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὄρων ὑφουμένους χειμῶνας, κατὰ τῶν θεῶν δογμάτων καὶ τὸ πλήθος αἰὲ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσποῦμενον, τὸ δ' ἐξήριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῶ βαλὲν διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οικείων ἀφαίρεσιν· (17) καὶ τὸ σῶζον ἦν οὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γενόμενος λογισμῶν ἐνδακρῶς τε γεγέννημαι, καὶ πολλὰ τῶ θεῷ προσευξάμενος καὶ

(11) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) *Cantacuz. Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhet.* xi, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1355.

(17) *Dœest* τὸ δὲ, etc.

καθίσας κάπυ τῆς δεξιᾶς ἐπέσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 λεπτῶ συνεσχέθη· καὶ μοι ἔδοξεν ὄναρ τῶν φίλων
 τις ἐπιστάς, « Καίρε (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θελν, ὑπὲρ οὗ τοὺς ἄλλοις ἐγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὁφεί γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κρῶν τουτοῖσι τοῦς τῆς εὐσεβείας δὴκτας, οὐχ
 οἷα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχετικώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οἰκείαις
 περιπεσοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὅμοια πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τῆν βασιλείαν ἀμα ζημιώσεται σὺν ἀτίμῃ ποι-
 κίλῃ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμάς τοῖς βαρβάροις
 ἐλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἔχθιστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 ἀσχίστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σεισμῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαιῶ, αὐ-
 τὰς ἐπισκοπὰς καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναί τας πόλεις. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθάρσεις ἐκ θεοῦ σφαι δικάια, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθέλιαν ἀόικως ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ὀρ-
 θῶς ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ἄλλοι ὁμύτροποι τῆν εὐσεβείαν. » *At quoniam in mul-
 tam noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
 mus, oportetque te custodibus nostris dormientibus
 domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
 disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
 es, amicos nostros et laborum socios, ignorare equum
 est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
 queamini. Cum ego jam in hunc carcere[m] conjectus
 forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
 cumfususs sum animum meum vehementer pungente
 et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
 custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
 mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
 vexari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
 alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
 rum ademptione adigi ad genua flectendum coram
 idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
 cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
 bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
 dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
 ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
 me dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
 tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa nos labo-
 res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
 Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
 quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
 ferentes videbis non longo post. Nam et imperator
 patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
 dent inimici; utrique utrorumque anathematismis, et
 suis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-*

*abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
 succedet: atque hic ipse mox similem fortunam expe-
 rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
 et officium variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
 fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
 bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
 item episcoporum, Romanis provinciis violento terrore
 motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
 et civium plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
 illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
 eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
 et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
 bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
 gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
 ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
 sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
 bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
 præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
 jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
 sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
 hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
 videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
 Itaque istius fraudis crimen in Palamitis rejici for-
 tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
 Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehen-
 derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isido-
 rum patriarcham propriis somniis intentum atque
 ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
 visiones nocturnas diabolo et crapulæ ascribit (20):
 passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
 vinandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
 deridet (21).*

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grege-
 ras supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1559 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idcirco Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palama phrenesim
 et exitum ex hac vita sædissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

*Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ vèrecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Eam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum iu*

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris morturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist.* lib. xviii, c. 4, sect. 2.

(19) *Hist.* lib. xviii, c. 1.

(20) Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.

(21) Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.

(22) Lib. xviii, c. 1.

(23) Lib. xxiv. •

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum tr. us-
 gressionum serm. 4, c. ult.

nem disputationis. Hi sunt nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (14), et ἀμειωθήσια, ὁμοῦ τῷ πληγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντι, *fabellus scilicet et vilia quædam embrya, percusso acre statim evanescentia.*

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dididio, ubi spes suas eventui delusas vidit, Gregoram rursum experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitie redintegrande spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palamæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur absuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruderint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervoluit s *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho satidicos aduisse, et an rerum politurus esset, ab iis sciscitatus fuisse.* Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem veritatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt.* Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, agre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcumque nomen suum preferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea supprimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum.* Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo eâ quæ et montem et monachos mire commendavit (14).

B Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos: proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro rescera sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φεῦ pro εὔ, κακόν pro καλόν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait existare: quippe se, ejusmodi fraudes præmetuentem, operam dedisse, ut multa ἀπογραφή discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

C Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositiva: ejusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agaitaugelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhetici*, quod Philotheus refutandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῖν, ὡς ὄρα, ἐκτίτταται, καὶ θεόν ἀπιέναι σε, καθευδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας; ἐπιτέτραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τὸν ἐνόντα διέλθωμεν τρέπον. Οὐ γὰρ ἔξιον ὕτε σέ γε ἀγνωεῖν, οὐθ' οἷς μέλλεις φίλοις ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συνεπάθῃς, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀπολλέποντες ἀδελφὸν ἀθροῦνται. Τετὸχοςκε γάρ μοι βιπέτι πρὸς δεσμοτήριον ἤδη τοῦ περιεχέσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κενταύσαν καὶ ἐδυνῶσαν μου τὸ λογίζεσθαι τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχιον αὐτῆς διετέλου εἰργάμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἔρων ὑψουμένους χειμῶνας, κατὰ τῶν θείων δογμάτων καὶ τὸ πλήθος αἰὲ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσμούμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ Βασιλ. διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οἰκείων ἀφαίρεσιν· (17) καὶ τὸ σῶζον ἦν οὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γενόμενος λογισμῶν ἐνδακρῶς τε γεγένημαι, καὶ πολλὰ τῷ θεῷ προσευξάμενος καὶ

(14) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) *Cantacuz. Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhet.* xii, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Dœst* τὸ δὲ, etc.

καθώς καὶ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 ἱερωῶ συνεσχέθην· καὶ μοι ἔδοξεν ὄναρ τῶν φίλων
 εἶς ἐπιστάς, ἡ Καίρει (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θεῶν, ὑπὲρ οὗ τοῖς ἀλλοῖς ἐγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὀφεί γάρ οὐκ εἰς μα-
 κρὰν τουτοῦσι τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οἷα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχετλιώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐτὸ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οικείοις
 περιπλοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντιεσχηθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὅμοια πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τὴν βασιλείαν ἅμῃ ζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κίῃ· καὶ πρὸ γὰρ τούτων ὁ Παλαμᾶς τοῖς βαρβάροις
 ἐλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 αἰσχίστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σισμῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαιῶ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπαῖς καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 εὐτάνδροις γάναί ταῖς πόλεις. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθαιρέσεις ἐκ θεοῦ σφαιρα δίκαια, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθελίαν ἀδίκως ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ὀρ-
 θῶς ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ὁμύτροποι τὴν εὐσέθειαν. » At quoniam in mul-
 tam noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
 mus, oportetque te custodiibus nostris dormientibus
 domum abire; age, etiam de futuris pauca utenuque
 disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
 es, amicos nostros et laborum socios, ignorare equum
 est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
 queamini. Cum ego jam in hunc carcerem conjectus
 forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
 cumfussum sum animum meum vehementer pungente
 et excruciante; non quia ipse injuriam paterem, in
 custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
 mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
 vexari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
 alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
 rum ademptione adigi ad genu stectendum coram
 idolo Baal; salus autem nulla appareret. Illis tum
 cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
 bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
 dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
 ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
 ave dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
 tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa hos labo-
 res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
 Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
 quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
 ferentes videbis non longo post. Nam et imperator
 patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
 dent inimici; utrique utrorumque anathematismis, et
 suis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-

*abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
 succedet: atque hic ipse mox similem fortunam experi-
 riatur. Imperator vero et summa potestate excidit,
 et afficietur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
 fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
 bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
 item episcoporum, Romanis provinciis violento terra
 motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
 et civium plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
 illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
 eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
 et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
 bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
 gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
 ita a Gregora antequam res evenissent pronuntia-
 ta sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
 bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
 præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
 jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
 sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
 hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
 videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
 Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
 tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
 Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehen-
 derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isidorum
 patriarcham propriis somniis intentum atque
 ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
 visiones nocturnas diabolo et crapulæ ascribit (20):
 passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
 vinandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
 deridet (21).*

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grege-
 ras supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1359 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 ideoque Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palamæ phrænesim
 et exitum ex hac vita sædissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

¶ Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem inseultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ vèrecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Fam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum iu-

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus liberis moriturum; conjectura scilicet, non divinatione. Vide *Hist.* lib. xviii, c. 4, sect. 2.

(19) *Hist.* lib. xviii, c. 1.

(20) Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.

(21) Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.

(22) Lib. xviii, c. 1.

(23) Lib. xxiv, c.

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antiocheno. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum transgressionum serm. 4, c. ult.

nem disputationis. Hi sunt uirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμβλωθρίδια, ὁμοῦ τῷ πηγγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντα, *fabellus scilicet, et vilia quædam embrya, percusso acre statim evanescentia.*

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Iosaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoræ rursum experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitie redintegrandæ spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palæe mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad iurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur abfuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruduerint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cuius exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Iosaphus Cantacuzenus, pervoluit s *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse crebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho fatidicos adiisse, et an rerum potiturus esset, ab iis sciscitatus fuisse.* Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum iudicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt.* Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, acre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcunque nomen suum præferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cuius forent: velle autem, ubi nactus esset, ea suppressimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum.* Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros considerat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendant (14).

B Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos; proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro rescisa sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φεῦ pro εὔ, κακὸν pro καλὸν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait exstare: quippe se, ejusmodi fraudes præmetuentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

C Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositita: cuiusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathaugelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhetici*, quod Philotheus refutandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῶν, ὡς ὄρα, ἐκτίτεται, καὶ δέον ἀπιέναι σε, καθευδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας ἐκπέτραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τὸν ἐνόητα διέλθωμεν τρήπον. Οὐ γὰρ ἄξιον ὅτε σέ γε ἀγνωεῖν, οὐδ' οἷς μέλλεις φίλους ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συνεπέθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀποπέποντες ἄδηλον ἀχθῶνται. Τετόχηκε γὰρ μοι βίβημι πρὸς δεσποτήριον ἤδη, τοῦ περιεχέσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντύσαν καὶ ἐδυνῶσαν μου τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχιον αὐτῆς διετέλουν εἰργήμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὄρων ὑψουμένους χειμῶνα, κατὰ τῶν θεῶν δογμάτων καὶ τὸ πλῆθος αἰὲ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσποῦμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ Βασιλεῦσι διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οἰκείων ἀφαίρεσιν· (17) καὶ τὸ σῶζον ἦν οὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γενόμενος λογισμῶν ἐνδοκρῦς τε γεγένημαι, καὶ πολλὰ τῷ Θεῷ προσευξάμενος καὶ

(11) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) *Cantacuz. Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhet.* xii, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1355.

(17) *Dœest* τὸ δὲ, etc.

καθίας κάπι τῆς δεξιᾶς ἐρεσίας τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 ἰεπτῶ συνσχέθην· καὶ μοι ἔδοξεν ὄναρ τῶν φίλων
 τις ἐπιστάς, ἡ Χαίρη (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θεῖν, ὑπὲρ οὗ τοῖς ἀλλοῖς ἐγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπικουρον. Ὅψει γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κρὰν τουτοῖσι τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οἷα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχετιώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐτὰ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οικείοις
 περιπαισσονται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ὀλίγον τὰ ὁμοία πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τὴν βασιλείαν ἅμα ζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κίῃ· καὶ πρό γινούτων ὁ Παλαμᾶς τοῖς βαρβάροις
 ἀλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 ἀσίστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σεισμῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βίαιῳ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπῆς καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάνα ταῖς πόλεσι. Καὶ τοῦ· ἂν εἴη
 καθαίρειαις ἐκ θεοῦ σφισι δίκαια, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθέλιαν ἀδίκως ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ὀρ-
 θῶ· ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ὁμότεροισι τὴν εὐσέβειαν. » *At quoniam in mul-*
-tam noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
-mus, oportetque te custodibus nostris dormientibus
domum abire; age, etiam de futuris pauca utinque
disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
es, amicos nostros et laborum socios, ignorare æquum
est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
-queamini. Cum ego jam in hunc cærecrem conjectus
forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
-cumfusum sum animum meum vehementer pungente
et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
-mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
vesari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
-rum ademptione adigi ad genua flectendum coram
idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
ave dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
-tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa nos labo-
-res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
quæ vobis iniulerunt, sed longe graviora mala per-
-ferentes ridebis non longo post. Nam et imperator
patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
-dent inimici; utrique utrorumque anathematismis, et
sanis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-

abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
succedet: atque hic ipse mox similem fortunam expe-
rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
et afficietur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
item episcoporum, Romanis provinciis violento terro-
motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
et civium plenis urbidibus, obruti sepelientur: eaque
illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
-gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
sunt (id quod creditu difficile, imò prorsus incredi-
bile est), eum oportet divinitus afflatura futura
præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rus-
sum necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehen-
derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isido-
rum patriarcham propriis somniis intentum atque
ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
visiones nocturnas diabolo et crapulæ aserit it (20):
passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
vinandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
deridet (21).

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grege-
 ras supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1559 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idcirco Gregoram ad annum Christi 1559 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palamæ phrenesim
 et exitum ex hac vita fœdissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

¶ Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ vœrecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Eam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum iu-

(18) Lib. xviii, c. 1.

(23) Lib. xxiv. •

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum tr. us-
 gressionum serm. 4, c. ult.

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide Hist. lib. xviii, c. 4, sect. 2.

(19) Hist. lib. xviii, c. 1.

(20) Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.

(21) Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.

nem *disputationis*. Hi sunt nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμβλωθρίδια, ὁμοῦ τῷ πηγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντα, *fabellas scilicet et vilia quædam embrya, percusso acre statim evanescentia*.

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoræ rursus experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegrandæ spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palamæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cepissent, ita Gregoras excaudit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur absuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruduerint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui *Historiæ* libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervolutis *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho fatidicos aditisse, et an rerum politurus esset, ab iis sciscitatus fuisse*. Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoræ valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt*. Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, acre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquam exprobravit: neque enim quæcumque nomen suum præferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea suppressimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum*. Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendant (14).

Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos: proinde vera esse, quæ hic ultimo *Historiæ* libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro rescita sustulissent, et littera una vel etiam plurius seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φεῦ pro εὔ, κακὸν pro καλόν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait existare: quippe se, ejusmodi fraudes præmetuentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositita: cujusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathangelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhetici*, quod Philotheus resuscitandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νυκτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῶν, ὡς ὄρα, ἐκτίταται, καὶ δέον ἀπιέναι σε, καθευδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας; ἐπιτέτραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τὸν ἐνόντα διέλθωμεν τρήπον. Οὐ γὰρ ἄξιον ὄυτε σέ γε ἀγνοεῖν, οὐθ' οἷς μέλλεις φίλοις ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συνεπέθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀπολλέποντες ἀδῆλον ἀχθῶνται. Τετύχηκε γὰρ μοι ριπέρι πρὸς δεσποτήριον ἤδη τοῦ περιεχέσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντούσαν καὶ ὀδυνοῦσαν μου τὸ λογίζεσθαι τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχον αὐτῆς διετέλου ἐργήμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὄρων ὑψουμένους χειμῶνας, κατὰ τῶν θείων δογμάτων καὶ τὸ πλήθος αἰεὶ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσμούμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ βαλὲν διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οἰκείων ἀφαίρεσιν· (17) καὶ τὸ σῶζον ἦν οὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μετὸς γενόμενος λογισμῶν ἐνδακρῶς τε γεγέννημαι, καὶ πολλὰ τῷ Θεῷ προσευξάμενος καὶ

(11) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhet.* xii, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Deest* τὸ δὲ, etc.

καθίσας κατὰ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 ἡριπύ συνεσχέθη· καὶ μοι ἔδωκεν ὄναρ τῶν φθίων
 τῆς ἐπιστάς, « Καίρει (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θεὸν, ὑπὲρ αὐτῶν τοῖς ἀθλοῖς ἐγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὅφει γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κρὰν τουτοῦσι τοῖς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οὐ μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχετικώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐτὸ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οὐκ εὐ-
 περιπεσοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισχυθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ὀλίγον τὰ ὅμοια πέσειται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τῆν βασιλείαν ἀμὰ ζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κίλῃ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμᾶς τοῖς βαρβάρους
 ἀλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 ἀσφαλέστα πέσειται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σειςμῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαιῶ, αὐ-
 τὰς ἐπισκοπὰς καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναι ταῖς πόλεσι. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθαιρέσεις ἐκ θεοῦ σφίσι δικαία, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθάϊον ἀδικίως ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ὀρ-
 θῶς· ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ὁμότροποι τὴν εὐσέβειαν. » *At quoniam in mul-*
ta noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
mus, oportetque te custodiibus nostris dormientibus
domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
es, amicos nostros et laborum socios, ignorare æquum
est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
queamini. Cum ego jam in hunc carcerem conjectus
forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
cumfusus sum animum meum vehementer pungente
et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
vezari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
rum ademptione adigi ad genu stectendum corum
idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
ase dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa nos labo-
res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
ferentes videbis non longo post. Nam et imperator
patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
dent inimici; utrique utrorumque anathematismis, et
suis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist.* lib. xviii, c. 4, sect. 2.

(19) *Hist.* lib. xviii, c. 1.

(20) Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.

(21) Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.

abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
succedet: atque hic ipse mox similem fortunam expe-
rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
et officietur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
item episcoporum, Romanis provinciis violento terræ
motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
et civium plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehen-
derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isido-
rum patriarcham propriis somniis intentum atque
ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
visiones nocturnas diabolo et crapulæ ascribit (20):
passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
vinandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
deridet (21).

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grege-
 ras supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1359 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idcirco Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palamæ phrenesim
 et exitum ex hac vita sædissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

¶ Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ vèrecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Fam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum in

(22) Lib. xviii, c. 1.

(23) Lib. xxiv, c. 1.

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum tr. us-
 gressionum serm. 4, c. ult.

nem *disputationis*. Hi sunt utrumque illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras *λογάρια* vocet (11), et ἀμδλωδρῖθια, ὁμοῦ τῷ πηγγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανὲς ἀπίοντα, *fabellus* scilicet et *vilia* quædam *embrya*, percusso acere statim evanescentia.

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoræ rursus experiri statuit, et per amicos donum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegranda spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palanæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur absuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruderint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui *Historiæ* libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervolutus *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho satidicos adiisse, et an rerum potiturus esset, ab iis sciscitatus fuisse*. Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt*. Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, egre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcunque nomen suum præferrent, ea omnia scripsisse se: quæ contra *Tomum* scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea supprimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum. Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendavit (14).

B Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos; proinde vera esse, quæ hic ultimo *Historiæ* libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus serro reserata sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut *φῆ* pro *εἶ*, *κακὸν* pro *καλόν*, κατὰ pro *περὶ*, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait existare: quippe se, ejusmodi fraudes præmetuentem, operam dedisse, ut multa *apographa* discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

C Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositiva: cujusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathangelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhetici*, quod Philotheus refutandum suscepit, bis alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὁμιλίας ἡμῖν, ὡς ὄρα, ἐκτίεται, καὶ δέον ἀπίναί σε, καθευδόντων ὡς τὰ τῆς ἡμετέρας ἐπατέραται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τὸν ἐνόντα διέλθωμεν τρόπον. Οὐ γὰρ ἄξιον ὄντε σέ γε ἀγνοεῖν, οὐδ' οἷς μέλλεις φίλοις ἡμῶν ὁμιλεῖν καὶ συνεπέθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀποστέποντες ἀθλον ἀθῶνται. Τετύχησε γάρ μοι βίβησι πρὸς δεσποτήριον ἤδη τοῦ περιεχῶσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντούσαν καὶ ἔδυνώσαν μου τὸ λογίζεσθαι τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχιον αὐτῆς διετίλουν εἰργάμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἔργων ὕψουμένους χειμῶνας κατὰ τῶν θεῶν δογμάτων καὶ τὸ πλήθος αἰὲ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσποῦμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ Βασιλῆϊ διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βλαῖον καὶ τὴν τῶν οἰκείων ἀφαίρεσιν· (17) καὶ τὸ σώζον ἦν οὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γενόμενος, λογισμῶν ἐνδακρῶς τε γεγέννημαι, καὶ πολλὰ τῷ θεῷ προτευξάμενος καὶ

(14) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhet.* xii, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Dœst* τὸ δὲ, etc.

καθὼς κατὰ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 ἱερωῶν συνοσθένῃ· καὶ μοι ἔδοξεν ὄναρ τῶν φίλων
 τῆς ἐπιστάς, « Καίρει (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θεῶν, ὑπὲρ οὗ τοῖς ἀλλοῖς ἔγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὅψει γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κρὴν τουτοῦσι τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 ὅσα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακροῦ σχετλιώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐτὸ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οἰκείαις
 περιπασσύνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὅμοια πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τὴν βασιλείαν ἅμα ζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κίῃ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμῆς τοῖς βαρβάροις
 ἀλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἔχθιστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 αἰσχίστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σιμῶν κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαιῶ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπαῖς καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 εὐτάνδροις φάναι ταῖς πόλεις. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθαιρέσεις ἐκ θεοῦ σφισι δικαία, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθέλωσαν ἀδικίᾳ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ὀρ-
 θῶν· ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ὁμότροποι τὴν εὐσέβειαν. » *At quoniam in mul-
 tam noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
 mus, oportetque te custodibus nostris dormientibus
 domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
 disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
 es, amicos nostros et laborum socios, ignorare æquum
 est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
 queamini. Cum ego jam in hunc carcerem conjectus
 forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
 cumfussum sum animum meum vehementer pungente
 et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
 custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
 mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
 vexari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
 alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
 rum ademptione adigi ad genu flectendum coram
 idolo Baal; salus autem nulla appareret. Illis tum
 cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
 bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
 dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
 ac mihi in somnis amicis quidam visus astare, et
 ave dicere, atque ut ne animum responderem hor-
 tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa hos labo-
 res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
 Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
 quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
 serentes ridebis non longo post. Nam et imperator
 patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
 dent inimici; utrique utrorumque anathematismis, et
 suis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-*

*abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
 succedet: atque hic ipse mox similem fortunam expe-
 rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
 et officietur variis ignominis. Ante autem quam hæc
 fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
 bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
 item episcoporum, Romanis provinciis violento terræ
 motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
 et civium plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
 illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
 eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
 et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
 bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
 gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
 ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
 sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
 bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
 præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
 jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
 sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
 hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
 videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
 Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
 tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
 Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehen-
 derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isidorum
 patriarcham propriis somniis intentum atque
 ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
 visiones nocturnas diabolo et crapulæ ascribit (20):
 passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
 vinandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
 deridet (21).*

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grege-
 ras supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1359 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idecirco Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palama phrenesim
 et exitum ex hac vita fœdissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

D Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ vèrecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Eam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum iu-

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus liberis moriturum; conjectura scilicet, non divinatione. Vide *Hist.* lib. xviii, c. 4, sect. 2.

(19) *Hist.* lib. xviii, c. 1.

(20) Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.

(21) Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.

(22) Lib. xviii, c. 1.

(23) Lib. xxiv, *

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antiocheno. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum transgressionum serm. 4, c. ult.

nam *disputationis*. Hi sunt nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμβλωρίδια, ὁμοῦ τῷ πηγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντα, *fabellus scilicet et vilia quædam embrya, percusso acre statim evanescentia*.

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoræ rursus experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegrandæ spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palamæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur absuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruduerint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervolutis *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho scitidicos adiisse, et an rerum potiturus esset, ab iis aciscitatus fuisse*. Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt*. Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, acre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcumque nomen suum præferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea supprimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum*. Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendant (14).

Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos: proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro rescita sustulissent, et littera una vel etiam plurius seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φεῦ pro εὔ, κακὸν pro καλόν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait existare: quippe se, ejusmodi fraudes præmeuentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositita: cujusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathangelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhetici*, quod Philotheus restitandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῶν, ὡς ὄρα, ἐκτίταται, καὶ δέον ἀπιέναι σε, καθευδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας ἐκτίτταται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τὸν ἐνόντα διέλθωμεν τρόπον. Οὐ γὰρ ἔξιον ὅτε σὲ γε ἀγνοεῖν, οὐθ' οἷς μέλλεις φίλους ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συνεπέθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀπολέποντες ἀδύλον ἀχθῶνται. Τετύχηκε γὰρ μοι ριπέει πρὸς δεσποτήριον ἤδη τοῦ περιεχέσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντούσαν καὶ ἐδυνάσαν μου τὸ λογίζεσθαι τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχον αὐτῆς διετίλουν εὐργημοῦς, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὁρῶν ὑψουμένους χειμῶνας, κατὰ τῶν θείων δογμάτων καὶ τὸ πλῆθος αἰεὶ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσμούμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ βαλὲν διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οικείων ἀφαρσίην· (17) καὶ τὸ σῶζον ἦν οὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γενόμενος λογισμῶν ἐνδοκρῶς τε γεγέννημαι, καὶ πολλὰ τῷ Θεῷ προσευξάμενος καὶ

(11) *Hist. Byz.*, lib. xxxi, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhet.* xii, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Dœest* τὸ δὲ, etc.

καθίστας κατὰ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸν
 ἰεπερῶ συνεσχέθη· καὶ μοι ἔδεξεν ὕναρ τῶν φιλῶν
 τὴς ἐπιστάς, « Χαίρε (φάσκειν) καὶ μὴ δθῦρει,
 θελν, ὑπὲρ οὗ τοῖς ἀθλοῖς ἔγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὅφει γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κράν τουτοῖσι τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 ἀλλὰ μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχετικώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐτὸ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οικείαις
 περιπεσοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισχυθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὅμοια πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τῆν βασιλείαν ἀμυχρημῶσεται σὺν ἀτίμῃ ποι-
 κίλῃ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμᾶς τοῖς βαρβάροις
 ἄλωσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἔχθιστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 ἀλωσιστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σεσημῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαιῶ, αὐ-
 τὰς ἐπισκοπὰς καὶ οἰκίας συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναι ταῖς πόλεσι. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθαιρέσεις ἐκ θεοῦ σφισι δικαία, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθέλιαν ἀδικῶσ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ὀρ-
 θῶσ ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ὁμῆτροποι τὴν εὐσέβειαν. » *At quoniam in mul-
 'am noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
 'mus, oportetque te custodiibus nostris dormientibus
 domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
 disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
 es, amicos nostros et laborum socios, ignorare æquum
 est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
 queamini. Cum ego jam in hunc carcere conjectus
 forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
 cumfusum sum animum meum vehementer pungente
 et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
 custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
 mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
 vexari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
 alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
 rum ademptione adigi ad genu stectendum corum
 idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
 cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
 bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
 dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
 ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
 ave dicere, atque ut ne animum desponderem hoi-
 tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa nos labo-
 res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
 Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
 quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
 ferentes videbis non longo post. Nam et imperator
 patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
 dent inimici; utrique utrorumque anathematismis, et
 suis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-*

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist.* lib. xviii, c. 4, sect. 2.

(19) *Hist.* lib. xviii, c. 1.

(20) Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.

(21) Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.

*abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
 succedet: atque hic ipse mox similem fortunam expe-
 rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
 et officietur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
 fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
 bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
 item episcoporum, Romanis provinciis violento terræ
 motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
 et civium plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
 illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
 eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
 et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
 bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
 gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
 ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
 sunt (id quod creditur difficile, imo prorsus incredi-
 bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
 præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
 jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
 sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
 hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
 videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
 Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
 tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
 Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehен-
 derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isido-
 rum patriarcham propriis somniis intentum atque
 ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
 visiones nocturnas diabolo et crapulæ ascribit (20):
 passim denique astrologos, hariolos, et eos qui divi-
 nandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
 deridet (21).*

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grege-
 ras supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1359 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idcirco Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palamæ phrenesim
 et exitum ex hac vita fœdissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ vèrecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Fam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum in

(22) Lib. xviii, c. 1.

(23) Lib. xxiv, c. 1.

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum tr. us-
 gressionum serm. 4, c. ult.

nem disputationis. Hi sunt ut mirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρτι vocet (11), et ἀμδλωθρίδια, ὁμοῦ τῷ πηγγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντα, *fabellus scilicet et vilia quædam embrya, percusso acre statim evanescentia.*

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas eventu delusas vidit, Gregoram rursum experiri statuit, et per amicos donnum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegrandæ spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palamæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur abfuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruduerint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervoluit s *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho satidicos adiisse, et an rerum politurus esset, ab iis sciscitatus fuisse.* Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem veritates audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt.* Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, egre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcunque nomen suum præferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea suppressimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaurum.* Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud inentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros considerat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo eaque et montem et monachos mire commendant (14).

B Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos; proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro rescita sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut quæ pro εἶ, κακὸν pro καλὸν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait exstare: quippe se, ejusmodi fraudes præmetuentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

C Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositita: ejusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathaugelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhetici*, quod Philotheus refutandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῶν, ὡς ὄρατ, ἐκτίτεται, καὶ δέον ἀπιέναι σε, καθευδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας ἐκπέτραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τὸν ἐνόητα διέλθωμεν τρῶπον. Οὐ γὰρ ἄξιον οὕτε σέ γε ἀγνοεῖν, οὐδ' οἷς μέλλεις φίλους ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συνεπέθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀποβλέποντες ἄδηλον ἀθροωνται. Τετόχηκε γὰρ μοι βίβλιτι πρὸς δεσμοκτήριον ἤδη, τοῦτι περιεχέσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντοῦσαν καὶ ἔδυνῶσάν μου τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχων αὐτῆς διετέλουν εἰργήμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὄρων ὑψουμένους χειμῶνας, κατὰ τῶν θείων δογμάτων καὶ τὸ πλῆθος αἰὲ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσμούμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ Βαβὴλ διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βλαῖον καὶ τὴν τῶν οἰκείων ἀφαίρειν· (17) καὶ τὸ σῶζον ἦν οὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γενόμενος λογισμῶν ἐνδρακρῦς τε γεγένημαι, καὶ πολλὰ τῷ Θεῷ προσευξάμενος καὶ

(14) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) *Cantacuz. Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(1.) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhet.* xii, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Dœest* τὸ δὲ, etc.

καθίσας κατὰ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 ἡσπερῶ συνεσχέθη· καὶ μοι ἔδωκεν ὄναρ τῶν φίλων
 τὴς ἐπιστάς, « Χαίρει (φάσκειν) καὶ μὴ δθῶμαι,
 θελὼν, ὑπὲρ οὗ τοὺς ἀθλοῖς ἔγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὅφει γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κρὰν τουτουσὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οὐ μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχετικώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐτὸ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοὺς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοὺς οικείας
 περιπεσοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὅμοια πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τῆν βασιλείαν ἀμυχζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κίλῃ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμᾶς τοὺς βαρβάρους
 ἀλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 ἀσχοῖστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σεισμῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βίαιῶ, αὐ-
 ταὶς ἐπισκοπαῖς καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναι ταῖς πόλεσι. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθαιρέσεις ἐκ θεοῦ σοφιστικαῖς, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθελθὼν ἀδικῶς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ἑρ-
 θῶς ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ὁμότροποι τὴν εὐσέβειαν. » At quoniam in mul-
 'am noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
 'am, oportetque te custodiibus nostris dormientibus
 domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
 disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
 es, amicos nostros et laborum socios, ignorare æquum
 est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
 queamini. Cum ego jam in hunc carcere^C conjectus
 forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
 cumfusussum animum meum vehementer pungente
 et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
 custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
 mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
 vexari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
 alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
 rum ademptione adigi ad genu stectendum corum
 idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
 cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
 bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
 dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
 ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
 a se dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
 tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa nos labo-
 res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
 Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
 quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
 ferentes videbis non longo post. Nam et imperator
 patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
 dent inimici; utrique utrorumque anathematismis, et
 suis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-

*abitur patriarcha : in ejus locum intrusus alius
 succedet : atque hic ipse mox similem fortunam expe-
 rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
 et afficietur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
 fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
 bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
 item episcoporum, Romanis provinciis violento terræ
 motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
 et civium plenis urbibus, obruti sepelientur : eaque
 illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
 eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
 et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
 bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
 gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
 ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
 sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
 bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
 præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
 jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
 sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
 hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
 videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
 Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
 tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
 Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehē-
 derit. Reprehēdit autem in Historia (19) Isido-
 rum patriarcham propriis somniis intentum atque
 ex iis futura augurantem : cæterorum Palamitarum
 visiones nocturnas diabolo et crapulæ aserit it (20) :
 passim denique astrologos, hariolos, et eos qui divi-
 nandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
 deridet (21).*

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Gre-
 goras supremum diem clauserit, nondum mihi con-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1359 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit : sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idcirco Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palamæ phrenesim
 et exitum ex hac vita sordissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

D Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ verecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili poena luebatur. Eam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum in

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist.* lib. xviii, c. 4, sect. 2.

(19) *Hist.* lib. xviii, c. 1.

(20) Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.

(21) Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.

(22) Lib. xviii, c. 1.

(23) Lib. xxiv, c. 1.

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum tr. us-
 gressionum serm. 4, c. ult.

nen *disputationis*. Hi sunt nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμδλωδρίδια, ὁμοῦ τῷ τληγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανὲς ἀπίδναι, *fabellus scilicet et vilia quædam embrya, percusso acre statim evanescentia*.

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoræ rursus experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegrande spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palæmæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur abfuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruderint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui *Historiæ* libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervoluit s *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho fatidicos adisse, et an rerum potiturus esset, ab iis sciscitatus fuisse*. Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum iudicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt*. Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, ægre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcumque nomen suum preferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea supprimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum*. Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros considerat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo eâ quæ et montem et monachos mire commendavit (14).

Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos: proinde vera esse, quæ hic ultimo *Historiæ* libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro reserata sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φεῦ pro εὔ, κακὸν pro καλόν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait exstare: quippe se, ejusmodi fraudes præmetuentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositiva: cujusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum arponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathangelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhetici*, quod Philotheus resuscitandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὁμιλίας ἡμῶν, ὡς ὄρα, ἐκτέταται, καὶ δέον ἀπιέναι σε, καθεδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας ἐπιτέτραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμθησομένων βραχέα τὸν ἐνόντα διέλθωμεν τρόπον. Οὐ γὰρ ἄξιον οὕτε σέ γε ἀγνοεῖν, οὐθ' οἷς μέλλεις φίλοις ἡμῶν ὁμιλεῖν καὶ συνεπάθῃς, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀποστέποντες ἀθλὸν ἀχθῶνται. Τετύχηκε γὰρ μοι βίβημι πρὸς δεσμοτήριον ἤδη τοῦ περιεχέσθαι μακρὰν ἀθυρίαν, πάνυ κεντούσαν καὶ ἐδυνώσαν μου τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχων αὐτῆς διετέλουσιν εἰργάμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὄρων ὑψομένους χειμῶνας, κατὰ τῶν θεῶν δογμάτων καὶ τὸ πλήθος αἰὲ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσμούμενον, τὸ δ' ἐξήριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ βαλὲν διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οικείων ἀπαρτεσιν· (17) καὶ τὸ σῶζον ἢν εὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γενόμενος λογισμῶν ἐνδακρῶς τε γεγέννημαι, καὶ πολλὰ τῷ θεῷ προσευξάμενος καὶ

(11) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) *Cantacuz. Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhet.* xii, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Doest* τὸ δε, etc.

καθίστας κατὰ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 ἱεπτῶ συνσχέθη· καὶ μοι ἔδοξεν ὄναρ τῶν φίλων
 τὴς ἐπιστάς, ἡ Χαίρε (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θεὸν, ὑπὲρ οὗ τοὺς ἄλλοις ἔγκαρτερεῖς τουτοισί,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὁφεί γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κρῶν τουτουσὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οὐ μόνον ὑμῖν ἐπὶ ηγεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχελιώτερα. Ἐκπολεμηθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐτὸ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοὺς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοὺς οἰκείους
 περιπλοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης ὁ ἀντισαχθῆσεται ὁ ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὁμοῖα πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τὴν βασιλείαν ἅμα ζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κίῃ· καὶ πρό γὰρ τούτων ὁ Παλαμᾶς τοὺς βαρβάρους
 ἀλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 εἰσίστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σεισμῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαίῳ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπῶν καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδρους φάναι ταῖς πόλεις. Καὶ τοῦτ' ἂν εἶη
 καθαιρέσεις ἐκ θεοῦ σφίσι δικαία, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθέλιαν ἀδόκιμα ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένον ὀρ-
 θῶς ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ἰσχυροὶ τὴν εὐσεβείαν. » *At quoniam in mul-*
ta noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
mus, oportetque te custodibus nostris dormientibus
domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
es, amicos nostros et laborum socios, ignorare equum
est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
queamini. Cum ego jam in hunc carcerem conjectus
forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
cumsusus sum animum meum vehementer pungente
et excruciante; non quia ipse injuriam paterem, in
custodiam inctus; sed quia adversus sacra Dei dog-
mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
exuri viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
alios exulare; alios denique fame violenta et bono-
rum ademptione adigi ad genu flectendum coram
idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
bis Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
ave dicere, atque ut ne animum desponderem hoi-
tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa nos labo-
res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
ferentes ridebis non longo post. Nam et imperator
patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
dant inimici; utriusque utrorumque anathematismis, et
 suis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-

abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
succedet: atque hic ipse mox similem fortunam expe-
rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
et afficietur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
bissima, sed et turpissima passurus est. Perique
item episcoporum, Romanis provinciis violento terræ
motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
et cictum plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
Itaque istius fraudis crimen in Palamitis rejici for-
tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehen-
derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isido-
rum patriarcham propriis somniis intentum atque
ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
visiones nocturnas diabolo et crapulæ aserit it (20):
passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
vinandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
deridet (21).

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grege-
 ras supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1559 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idcirco Gregoram ad annum Christi 1559 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palama phrenesim
 et exitum ex hæc vita sædissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

¶ Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jecti juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ verecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Eam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum in

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist. lib. xviii, c. 4, sect. 2.*

(19) *Hist. lib. xviii, c. 1.*

(20) *Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.*

(21) *Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.*

(22) *Lib. xviii, c. 1.*

(23) *Lib. xxiv, c. 1.*

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum tr. ns-
 gressionum serm. 4, c. ult.

nem disputationis. Hi sunt utrumque illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμδλωθρίθια, ὁμοῦ τῷ πηγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντι, *fabellus scilicet et vilia quædam embrya, percusso aere statim evanescentia.*

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoræ rursus experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegranda spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palamæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur abfuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruduerint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervolutis Historiæ Byzantinæ libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho satidicos aduisse, et an rerum potiturus esset, ab iis sciocitatus fuisse.* Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce Gregoram *valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt.* Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, agre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcumque nomen suum præferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, noscitur se ejus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea suppressimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum.* Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt Historiæ Byzantinæ libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendat (14).

B hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos; proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro reserta sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φεῦ pro εὔ, καλὸν pro καλὸν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait existare: quippe se, ejusmodi fraudes præmetuentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

C Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositiva: cujusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathaugelium furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis Antirrhæti, quod Philotheus refutandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὁμιλίας ἡμῶν, ὡς ὁρᾷ, ἐκτέταται, καὶ θεὸν ἀπιέναι σε, καθευδόντων οὗς τὰ τῆς ἡμετέρας; ἐπὶ τέτραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τὸν ἐνόντα διέλιθωμεν τρόπον. Οὐ γὰρ ἔξιον οὕτε σέ γε ἀγνοεῖν, οὐθ' οὗς μέλλεις φίλοις ἡμῶν ὁμιλεῖν καὶ συνεπέθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀποπέποντες ἀδελφον ἀχθῶνται. Τετύχηκε γὰρ μοι βίβημι πρὸς δεσποτήριον ἤδη τοῦ περιεχῶσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντυῶσαν καὶ ἐδυνῶσαν μου τὸ λογίζεσθαι τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχιον αὐτῆς διατέλουν εἰργάμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὁρῶν ὑψουμένους χειμῶνας κατὰ τῶν θείων δογμάτων καὶ τὸ πλήθος αἰεὶ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσποῦμενον, τὸ δ' ἐξήριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ βαλὲν διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οικείων ἀφαίρεσιν· (17) καὶ τὸ σῶζον ἦν εὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γενόμενος λογισμῶν ἐνδοκρῶς τε γεγένημαι, καὶ πολλὰ τῷ θεῷ προσευξάμενος καὶ

(14) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhæt.* xi, cod. Reg. 1906, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Doest* τὸ δε, etc.

καθίσας κάπυ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 ἡσπαῖον συνεσχέθη· καὶ μοι ἔδοξεν ὄναρ τῶν φίλων
 τις ἐπιστάς, « Καίρε (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θεῶν, ὑπὲρ οὗ τοῖς ἀλλοῖς ἔχαρτερες τούτοις,
 κρᾶτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὅψει γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κράν τουτοῦ τὸς τῆς εὐσεβείας διώχτας, οὐχ
 ὅλα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ θειᾶ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχετικώτερα. Ἐκπολεμῶθησονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐτὸ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τῶν οικείων
 περιπλοσύνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντιεσαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὅμοια πέσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τὴν βασιλείαν ἅμα ζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κιλῆ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμάς τοῖς βαρβάρους
 ἀλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 αἰσχίστα πέσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σεισμῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαίῳ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπαῖς καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναι ταῖς πόλεις. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθαίρεισις ἐκ θεοῦ σφισι δίκαια, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθεῖλαν ἀδίκως ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ὀρ-
 θῶς· ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ὁμῆτροποι τὴν εὐσεβείαν. » *At quoniam in mul-*
am noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
mus, oportetque te custodibus nostris dormientibus
domum abire; age, etiam de futuris pauca utinque
disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos adturnis
es, amicos nostros et laborum socios, ignorare aequum
est, ne in inertum exitum intuentes ancipiti spe tor-
queamini. Cum ego jam in hunc carcerem conjectus
forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
cumsusus sum animum meum vehementer pungente
et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
custodiam inctus; sed quia adversus sacra Dei dog-
mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
vexari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
rum ademptione adigi ad genu flectendum coram
idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
ave dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa nos labo-
res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
ferentes videbis non longo post. Nam et imperator
patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
dent inimici; utriusque utrorumque anathematismus, et
sais propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-

abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
succedet: atque hic ipse mox similem fortunam expe-
rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
et afficietur variis ignominii. Ante autem quam hæc
fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
item episcoporum, Romanis provinciis violento terra-
motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
et civitum plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
Itaque istius fraudis crimen in Palamitis rejici for-
tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehen-
derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isido-
rum patriarcham propriis somniis intentum atque
ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
visiones nocturnas diabolo et crapulæ aserit (20):
passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
vinandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
deridet (21).

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Gre-
 goras supremum diem clauserit, nondum mihi con-
 spectum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1559 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idcirco Gregoram ad annum Christi 1559 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palama: phrenesim
 et exitum ex hac vita sædissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

¶ Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ verecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum erimen simili pœna luebatur. Eam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jam pridem Nicephoro Gregoræ
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum in

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist. lib. xviii, c. 4, sect. 2.*

(19) *Hist. lib. xviii, c. 1.*

(20) *Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.*

(21) *Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.*

(22) *Lib. xviii, c. 1.*

(23) *Lib. xxiv, c. 1.*

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum tr. us-
 gressionum serm. 4, c. ult.

Iberius hunc arguere instituit, ut vel convictum pudore afficeret, vel ipse Byzantio exactus Ecclesie oppressæ conspectu saltem careret. At ille tenax propositi, nec hominis irati verbis offensus, pari usque jure imperator cum privato disputabat; ut illius clementiam, magis quam hujus zelum, plerique admirarentur. Tandem Gregoras quoniam hac minus succedebat, aliam viam ingreditur. Cantacuzeno Didymotichum profecto (72), Irenen ad illius uxorem, recenti filii morte afflictam. Eam cladem erroris per Cantacuzenum grassantis fructum esse affirmat, et fidem facit. Ita suas partes Augustæ patrocínio roborat. Ea re audita Palamita, ac in primis Isidorus patriarcha, ad Irenen accedunt, eique, ut ab omni cum Gregora consuetudine abstineat, persuadere contendunt. Repulsi Cantacuzenum Didymoticho evocant. Illic tumultum veritus Byzantium advolat et litigantes accessit, Isidorum nempe et Gregoram. Multis ultro citroque sermonibus habitis, pervicit Gregoras, ut Isidori Canones, seu Hymnodicæ, igne delerentur, ac ut loquendi libertatem ii reciperent, quibus adempta esset. His conditionibus in concordiam reditum est, et sumptuoso convivio sancita pax. Sed eæ quidem breves induciæ fuerunt. Nam Palamas, quod illi colloquio præsens haud interfuisset, Didymoticho postmodum accitus, lites renovavit. Disputatum rursus apud imperatorem acri contentione, nullo autem successu. De toto illo negotio plura scire qui voluerint, ii Gregoram ipsum adeant, *Historiæ* libro xv, cap. 5.

Biennio fere postquam hæc gesta sunt, sub exitum anni 1349, obiit Constantinopolitanus patriarcha Isidorus. Cantacuzenus imperator et Irene Augustæ Gregoræ animum blanditiis, promissis, largitionibus, aliisque artibus jam sæpe tentatum, etiam patriarchali dignitate ostentata flectere et sibi mancipare conati sunt. Gregoras ut sententiam mutaret adduci non potuit: sed et illos verbis castigatos officii admonuit, et oblatum honorem repudiavit. Itaque creatus patriarcha monachus montis Albo, nomine Callistus, vir illitteratus et Acindynianorum hostis acerrimus. Anno denum 1351 Cantacuzenus, ut Acindynianis turbantibus et Constantinopolitanam Ecclesiam criminantibus silentium imponeret, synodum convocare statuit (70), at non œcumenicam, ut sæpe et jam pridem pollicitus fuerat. Gregoras, ea re audita, privatim illum convenit, atque ut ne episcopis paucis, iisque maximam

partem indoctis, iudicium permitteret, enixe contendit: tum ne errori suffragaretur, multis rationibus deterrere ipsum conatus est. Sed longa et aspera admonitione (71) nihil profecit; imo hominem magis a se alienavit. Ceterum ne religioni periclitanti in ipso articulo decisset, statim se ad certamen accinxit, et ei qui pro fidei veritate pugnaturus foret convenientem armaturam induit, habitum videlicet monasticum. Id vero factum citra ullam cæremoniam, unius sacerdotis religiosi interventu; e cuius manu vestem cum acciperet, professus est, se mutato deinceps vivendi genere vitæ aulicæ prorsus renuntiaturum (72).

Ubi indictus dies advenit, convenere in aulam omnes factionis Palamiticæ episcopi (73). Eodem quoque Gregoras cum sociis et discipulis adfuit. Inter hujus socios eminebant tres pontifices: primus Ephesi, alter Gani metropolita; tertius Tyri episcopus, idemque Antiocheni patriarchæ vicem gerens; nec non viri duo eruditione præstantes, Dexius et Athanasius (74). Cum his Gregoras, circiter horam diei secundam, palatium ingressus, atque ab interioris aulæ aditu per lictores exclusus, diu mansit in vestibulo, epulantibus interea apud imperatorem Palamitis. Quibus post prandium in Alexii Triclinium (75) hora ipsa meridiana introductis, et cum Cantacuzeno quid agendum esset præmeditatis, tandem et Acindyniani impransi jussi sunt intrare. Singula hujus pseudosynodi acta recensere longum fuerit; nec vero necesse est, etiam ea quibus possit ex ipsius Gregoræ libris (76) et ex Tomo Palamitico abunde cognoscere. Totius disputationis, quæ intra quindem dies sessionibus quatuor absoluta est, exitus hic fuit. Confirmata Palamæ doctrina. In Barlaamum et Acindynium mortuos horrendi carminis (77) anathema pronuntiatum (78). Ephesi et Gani metropolitibus adempta per vim insignia dignitatis; non item episcopo Tyri, qui ultimæ sessioni haud interfuit. Gregoræ discipuli alii in custodias dati, alii omnem cum magistro consuetudinem coacti ejurare. Gregoras tamen ipse nullo dicto violatus; sed ei et aliis quibusdam facile permissum est, domum ut abirent. Tomus synodicus (79) non statim, sed post duos menses promulgatus (80). Subscribere imperatores, Joannes Cantacuzenus, et ejus gener Joannes Palæologus; tum Callistus patriarcha, et alii pontifices (81). Paulo post (82) Cantacuzenus, sumptu

(72) A. C. 1347, autumno exeunte.

(70) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, c. 23. *Greg. Hist.* lib. xviii, c. 3.

(71) Exstat oratio lib. xviii, c. 4.

(72) *Ibid.* sect. 4.

(73) A. C. 1351, Maii die 27.

(74) Joan. Cyparissiotis *Palamic. transgression.* libro secundo, cap. ult. tres Acindynianos memorat ut illustres, Burden, Polerianitam, et Lybdicem.

(75) Quod erat in Blachernensi palatio.

(76) xviii, xix, xx, xxi.

(77) Μεγίστης καὶ τρομακτικῆς ἀπαλῆς ἀποκρυποῦθῆναι, inquit Philotheus patriarcha. Cod. reg.

1996, fol. 519.

(78) Ut in eos quorum salus esset desperata.

(79) Editus a Combesio Auctarii novissimi parte altera pag. 470.

(80) A. C. 1351, mense Augusto, ante festum Assumptionis.

(81) Subscripserunt metropolitani propria quidem manu viginti quinque; duo autem ἑκ γυναικῶν. Adfuerunt præterea episcopi septem, ut constat ex subscriptionibus pseudosynodi Palamiticæ, a Combesio editæ. Tamen Gregoras duos tantum et viginti accessit affirmat.

(82) In festo Assumptionis.

omni ornatu imperatorio, adyta ingressus, Tomum A illum propriis manibus gestans altari imposuit, Palamitis applaudentibus et sinium imperii propagationem ob illud meritum spondentibus. Gregoras, statim ut audivit Palamitas Cantacuzeno, si tomum suum novo illo et inusitato ritu consecraret, fausta omnia promississe: Imo, inquit, cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto, cognoscite quoniam appropinquavit desolatio imperii Romani (85). Atque hanc ejus prædicationem eventus veram fuisse comprobavit, præclara autem Palamitarum promissa ad nihilum reciderunt. Ob eam rem, item alias ob causas, silentium inpositum Gregoræ ceterisque orthodoxis. Horum quidam parvere: alii, quod contumaces essent, in vincula coniecti. Illustriores inclusi suis ipsorum ædibus, ne quemquam alloqui possent. Ita metu coacti obtulerunt.

At Nicephorus Gregoras ne tum quidem linguam clamamine continuit: sed scriptis ad Trapezuntios et ad Cyprios amicos (84) litteris Byzantinam Ecclesiam perversa doctrinæ accusavit, et ab ea, velut morbo infecta, ut secederet, eos commonefecit. Quin et principes ipsos criminari ausus est. Quamobrem ei, domus suæ parietibus septo et incluso, custodes monachi appositi sunt. Nimirum ille, etsi habitum religiosum non induit nisi post annum ætatis quinquagesimum sextum, tamen apud Choræ monachos domicilium sibi admodum juvenis constituerat, ac Theodoro Metochitæ, ut jam dictum est, commendatæ ejus monasterii administrationis socium se et vicarium addiderat. Quin et mortuo successerat in procurationem et conservationem rerum ejusdem cœnobii præcipuarum. Habebat itaque in monasterio propriam et ab aliis separatam domum; humilem quidem illam, et nulla sui parte vias publicas attingentem, si patriarchæ Philotheo (85) credimus: sed quam aduenti cuilibet multos per annos patuisse, et magna discipulorum frequentia, tum cum res tranquillæ essent, quotidie floruisse certum est.

Hic itaque incluso custodes et exploratores additi: ipsi monachi, quorum erat jampridem convictor et contubernalis; mandatumque illis, neminem ut ad eum ingredi sinerent, caverentque, ne ejus litteræ foras ad quemquam perferrentur. Illi munere imposito diligenter atque adeo parum humaniter functi sunt (86); immemores quippe beneficiorum, quibus innumeris affecti erant ab hoc vetere hospite et altero quasi monasterii conditore. Qua de re ipsum Gregoram præstat audire acerbis-

A sine conquerentem *Historiæ* libro xxii. Hæc cum ita se haberent, tamen variis modis tentata illius constantia. Preces et minæ alternis adhibita, ac de concordia reconcilianda subinde actum per inter-nuntios. Sed nec missi a Cantacuzeno senatores, nec episcopi, aliive a patriarcha oratores delegati, nec præsens ipse patriarcha, hominem movere potuerunt, ut novis decretis subscriberet, e quibus illi voces suspectas et litigiosas sublatas esse affirmant.

B Magna erat et perquam rectus Gregoram inter et Cabasilam amicitia studiorumque conjunctio: par amborum fama. Sed Gregoram omne eruditionis genus, Cabasilam non tam doctrina quam ingenium excellens et naturalis quædam facundia ornatam (87). Et hunc igitur, cum cæteris oratoribus male cessisset, ad Gregoram mitti placuit, comesque ei datus unus ex primariis Callisti patriarchæ administris. Ab his eadem rursus quæstiones agitata. Longi autem colloquii (88) idem qui priorum disputationum fructus exstitit. Ac illi quidem, minati extrema (nempe ejus orationes, in sanctorum festis recitari solitas, ignem esse delicturum; ipsum vero post mortem extra urbis mœnia projectum iri ac sepultura cariturum), successu desperato recesserunt. Illum autem durior quam antea circumscedit vigilum monachorum custodia.

C At morosam excubitorum vigilantiam brevis fefellit veteris fidelisque amici solertia, si modo vera sunt ea, quæ Gregoras de Agathangelo, Callistrati filio, memorat. Nempe exeunte anno 1351, Decemb. die 8, in pervigilio Conceptionis B. Virginis Dei matris, cum in Choræ monasterii ædem magna et promiscua hominum turba convenisset, eodem cum cæteris irrepsit Agathangelus, Gregoræ quondam discipulus; ac circiter secundam noctis vigiliam in magistri cubiculum per fenestram admissus est. Ægre ab illo agnitus, propterea quod annis decem totis patria abfuerat, post amicas ultro citroque allocutiones primum res inter peregrinandum visas vel auditas, deinde et ea quæ post suum in urbem reditum ad Gregoram pertinentia didicerat, summam exposuit. Tum ea ipsa nocte nondum elapsa dimissus domum abiit. Idem sexto post mense sub exitum veris reversus (89), res domi ac militiæ superiore anno gestas narravit. Ita per tres annos intervivendo effecit, ne inclusum quidquam lateret earum rerum, quas scire ejus interesset. Ex his Agathangeli narrationibus Gregoras libros quatuor Historicos texuit, continua orationis serie in dialo-

(85) *Hist.* lib. xv, cap. ult.

(84) In primis ad Georgium Lapitham. Vid. *Cantacuz.* *Hist.* lib. iv, c. 24.

(85) Ὑπὸ δὲ τῆς ἐκείθεν προσηγομένης ἀθυρίας (ἐρησὶν ὁ φίλος ὄφο;) ἀλγῶν τὴν ψυχὴν, καὶ συγχ. θείας τοῦ λογισμοῦ καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ δυσχεραίων ὡσαύτῃ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν συνήθη καθέδραν καὶ τὴν οἰκίαν, ἐξ ἀλόπτου διὰ τινος παρακούσας θυρίδος (καίτοι γε ψῆθος καὶ αὐτὸ τοῦτο, τῆς οἰκίας αὐτῷ χαρμὰς ἔχον καὶ ταπεινῆς οὐσίας, καὶ μετὰ μῶς πα-

φουκίας πρὸς ταῦτα· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀμφόδοις τοῖς ἐξω μὲθ' αὐτοῦ προσεγγιζούσης, καθὰ δὴ καὶ ὁρᾶται) τὰς ἀγνοίας καὶ τὰς τριβύδας ἐσκόπει, παραψυχὴν τινα πορίζων τοῖς λογισμῶσι ἐκείθεν βουλόμηνο. Philotheus, *Antirr.* I, cod. Reg. 1996, fol. 7.

(86) *Greg. Hist.* lib. xxii, c. 2.

(87) *Greg. Hist.* lib. xxii, c. 5.

(88) Gregoræ disputatio cum Cabasila exstat *Hist.* lib. xxii, xxiii et xxiv.

(89) Junio mense.

gum mutata; eo scilicet consilio, ut posset alterius A verbis tum adversarios arguere liberius, tum se ipsum minore invidia laudare, ubi res postularat: id quod aliqui turpe et indecorum, fortasse isti condonandum est, optimam causam defendenti, et cum hæreticis decertanti. Mihi quidem verisimile sit, totum illud Agathangeli subinde euntis redeuntisque episodiam confictum esse ab historico ea licentia, qua philosophi et oratores plerique in dialogis uti solent: quanquam hoc satis constat, floruisse illo ævo quendam nomine Agathangelum, qui et adversus Gregoram librum pro Aristotele apologeticum (90) scripserit.

Ab illo tempore, quo tomus Palamiticus promulgatus est, ad illum diem, quo Joannes Palæologus, Byzantium repente ingressus, summam potestatem recepit, Gregoras domo tanquam carcere inclusus multa incommoda pertulit. Ipse ad eam inopiam redactum se queritur, ut cum hiemis frigus acerrimum esset, gelidæ aquæ pocula aliter tepescere haud potuerit, nisi solis radiis per fenestram in cubiculum intromissis (91). Idem memorat, aquam se ex puteo coactum haurire ad saxum noctu offendisse, atque hinc multis diebus pede ægrotante necesse sibi fuisse aquam pigram et putridam potare, donec Agathangeli ministerio aliam paravisset (92). Basilio Magno et aliis compluribus viris sanctis, qui persecutionis metu in speluncas et in solitudines fugissent, permissum olim fuit, ubi sacerdos abæsaet, sacrosanctum Christi corpus propriis manibus sumere et ori suo adinovere. Illorum exemplo Gregoras, cum aliter non liceret, propterea quod nullus ad eum domo inclusum sacerdos orthodoxus accedere audebat, Eucharistiæ sacramentum sibi ipsi privatim ministravit. Nimirum habebat penes se hostiarum consecratarum copiam longo ante provisam, quas postquam omnes consumpsisset, amicum Agathangelum rogasse se ait, ut alias sibi cum Antidoris, seu panis benedicti frustis, afferret. Itaque ei ab adversariis omni fere tam animæ quam corporis solatio interdictum fuit. Ab iisdem adeptis sibi per vim sacræ Scripturæ libros (93) narrat; item anno quoque redeunte tentatum se a principibus per emissarios (quos ἀποηρημένους θεολόγους, seu *anius diei theologos*, vocat), ut aut captiosis argumentationibus deceptus perverteretur; aut, si eum nulla ratione flecti posse appareret, statureretur denique, utrum expediret, carceris ærumnis et longa veluti morte eum confici, an manu violenta subito opprimi (94).

Inter hos metus libros *Historiæ Byzantiæ* decem composuit tanta celeritate, ut vix dies quadraginta

(90) Inducatum in Catalogo bibliothecæ Scorialensis.

(91) *Hist.*, lib. xxviii.

(92) *Hist.*, lib. xxvii.

(93) Gregoras libros habuit bene multos, ut supra observatum. Quosdam in Bibliotheca Regia agnovi, ac in iis codicem 2259, qui et chirographum

ei descriptioni impenderit (95). Hi sunt liber decimus octavus et novem deinceps continui; quibus tum alia multa continentur, tum Acta synodi Palamiticæ, et habita cum Cabasila disputatio; nec non triplex cum Agathangelo colloquium. Porro in his præcipua observatione dignum videtur testamentum ipsum auctoris (96): cujus quidem testamenti tria sunt capita. Primo jubet Gregoras illorum decem librorum exemplaria quam plurima summa cautione describi, et amicis ubique terrarum degentibus distribui. Altero fidem exponit, de Barlaamo et Acindyno Ecclesiæ decreta approbat, et in sacramento Eucharistiæ verum Christi corpus et sanguinem agnoscit. Tertio cadaver suum, quod Palamitiæ insepultum projecturi sint, sepeliri vetat. B Hæc vero omnia doret scripturisse se raptim ac furtim in charta vilissima, nec aut corrigere aut expolire potuisse, anxium videlicet, ac ne ab inimicis deprehenderetur perpetuo sollicitum. Non mirum itaque, si illi decem libri et minus castigati sunt, et magnam doloris acerbiteriam produunt; quæ et in reliquis, ad illos postea adjectis, non minor quidem existit, abest autem a septemdecim prioribus; quos ex eo apparet, et aliunde etiam constat, ante synodum Palamiticam integra adhuc auctoris libertate conditos fuisse. Præterea libros decem in Tomum Palamiticum *Antirrheticos*, eodem illo domestico carcere inclusus, scripsit; manum autem huic operi tum primum amovit, cum Agathangelus, quarta vice in ejus cubiculum furtim ingressus, profusioem fidei editam a Palama, et selecta ex synodico Tomo capita, ita ut mandatum ei a magistro fuerat, secum attulisset (97). Eorum librorum fragmenta exstant apud Philotheum patriarcham; qui Tomi Palamitici defensione suscepta, *Antirrheticos* Antirrheticis opposuit, ac mortuum Gregoram refutare Cantacuzeno hortante conatus est.

Anno Christi 1354 vere in-vante Mathæus, Cantacuzeni filius, in templo Blachernensi, Philothei patriarchæ opera ac ministerio, coronatus et solemniter socius imperii cooptatus est a patre (98): atque hujus missu paucis post diebus ad Gregoram accessit, animum ejus denuo tentaturus, et præmiorum spe oblata suasurus ut in aulam quemadmodum antea frequens veniret. Cumque is nec adhortationibus nec promissis ullis flecteretur, saltem hoc persuadere conatus est, publicarum calamitatum causam non Cantacuzeno imperatori, sed Providentiæ diviniæ decretis et fatali necessitati attribuendam. Gregoras contra validioribus argumentis probavit, quæcumque homines facerent, ea ipsos non divina præsentia aut fato cogente, sed privatæ voluntatis

cui præfert. Est autem is codex, *Flavii Josephi Historiæ Judaica de excidio Hierosolymitano*.

(94) *Hist.*, lib. xxviii, *Hist.*, lib. xxvii.

(95) A. C. 1352, Julio et Augusto mensibus.

(96) *Hist. Byz.*, lib. xxvii.

(97) *Hist. Byz.*, lib. xxvii, in fine.

(98) *Hist. Byz.*, lib. xxviii.

libero instinctu ductos facere; ac proinde frustra Cantacuzenum ea ratione excusari, quod quidquid peccavisset, id non sponte, sed fato subigente peccasset. At Mathæus, ubi illum vidit immotum et inexorabilem in sententia perstare, ac sibi plura dicturo audientiam denegare, tristis abiit: factumque inde, ut severius quam antea Gregoras custoditus, gravissimum terræ motu (99) concussis aiquanto post domus suæ parietibus, non ausus sit foras exire (1).

Eodem anno exeunte (2) Joannes Palæologus Byzantiæ potitus est: Gregoras, recepta libertate et custodum metu excusso, cum in aulam se contulisset, de novorum dogmatum impietate apud principem non adeo æquum (3) Palamitis liberius disseruit: hortatus est, ut religionem afflictam erigeret; paraturnque se ostendit ad ea refellenda, quæ Cantacuzenus et Palamas, decretis suis per vim confirmatis, iniqua et absurda definiissent. At Joasaphus (id Cantacuzeno, monasticam disciplinam professore, nomen erat) ubi hæc agitari rescivit, Palamam, qui tum a Turcis captivus tenebatur, grandi pecunia statim redimi curavit, ut is causam suam per se ipse præsens ageret: tum filix Helenæ, Joanni Palæologo imperatori nuptæ, auctoritatem interposuit, ne iudicium constitueretur, quod sibi futurum esset ignominiosum. Ita Gregoræ studium omne in præseus irritum fuit.

Anno proxime insecuto episcopus Latinus, Palæologi amicus, Byzantium legatus advenit. Ejus nomen silet Gregoras, doctrinam autem commendat, ut hominis in sacrarum Scripturarum commentatione versati, et exercitationibus theologicis in scholis Lathorum eruditi. Erat is procul dubio Paulus (4) archiepiscopus Smyrnensis, quem exeunte anno 1355 obsequium et debitam Romanæ sedi reverentiam a Joanne Palæologo imperatore parvum fuisse, discimus ex Annalibus ecclesiasticis. Illic cum de Ecclesiæ Græcæ opinionibus novis multa audivisset, ab imperatore postulavit, ut sibi cum Palama, earum opinionum auctore, congregari coram liceret: mox autem, facta colloquendi copia, ubi cum re ipsa multis magisque erroribus imbutum esse comperit, ipsum quoque Gregoram cum eo disputantem velle se audire significavit (5). Itaque Gregoras, per magnum logothetam ab imperatore accitus, in aulam venit, ignarus quæ ob causam vocaretur. Nam illum Helena Augusta, parentis sui Cantacuzeni amicis favens, præmoneri voverat, ne præmeditatus ad disputandum accederet. Vix palatium ingresso nuntiatur, Palamam illic adesse. Eo nuntio primum percussus hæsit; et parum ab-

fuit, quin pedem statim referret. Deinde animo obfirmato, et e re nata consilium capiens, ulterius perrexit. Aderat tum apud Palæologum generum suum Irene Augusta: aderant aulæ primores. Gregoras salutato imperatore, consedit; atque ut ne in præludiis recensendis diutius immoremur, proposita ab adversario quæstione de substantia et operationibus divinis, hæc in Deo nihil differre multis rationibus probavit. Imperator, utraque parte audita, sive incertior esset quam antebac, sive Cantacuzenum socerum suum damnato Palama nollet contristare, sententiam ferre noluit. At Palamas, benigni principis silentium prout libuit interpretatus, postridie per totam urbem discurrit, et suæ (ut aiebat) victoriæ famam ubique disseminavit. Ea re imperatorem valde offendit; amicos vero, qui hesterno colloquio præsentibus interfuerant, sic irritavit, ut ex urbe in aulam reversus male et sinistre ab iis exceptus sit. In ea disputatione quid actum, quidve a se aut ab adversario dictum fuerit, Gregoras duobus de ea re scriptis dialogis fusc tradidit (6). De Latino episcopo, cujus gratia disputatum erat, dicere oblitus est quodnam de tota illa concertatione iudicium ejus exstiterit.

Ceterum Cantacuzenus ex imperatore monachus, cum novos dialogos publice lectitari et omnium manibus teri videret, sua interesse creditit, ut quam primum refellerentur (7). Statim itaque, eo urgente, varii libelli a Palamitis compositi prodierunt. Exstat nunc quoque in cod. ms. biblioth. Regiæ (8), inter opera Nic. Cabasilæ, satyricum opusculum hoc titulo: Κατὰ τῶν Γρηγορᾶ ληρημάτων, in Gregoræ deliramenta. Exstat in alio cod. (9) Ἐπίτομος κατὰ τὸ δυνατόν διήγησις τῆς ἐπὶ τοῦ παλατίου ἐνώπιον τοῦ βασιλέως γενόμενης διαλέξεως τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγοροῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονικῆς καὶ Γρηγοροῦ τοῦ φιλοσόφου. Id est, Narratio quam maxime compendiosa disputationis inter sanctum Patrem nostrum Gregorium archiepiscopum Thessalonicensem et Gregoram philosophum in palatio coram imperatore habitæ; eaque narratio dogmaticis Palamæ operibus præfixa est. Is autem qui eam texuit Gregoram argumentis futilibus et sermone inconcinno, Palamam vero non rationum vi solum, sed et ver. ie elegantibus sese defendentem inducit. Denique Mediolani in bibliotheca Ambrosiana libellus (10) exstat inscriptus, Περὶ τῆς τοῦ Γρηγοροῦ ψευδογραφίας ἑμοῦ καὶ εὐσεβελας, de Gregoræ scriptis mendacibus, et de ejusdem impietate; quem qui composuit, is in ipso exordio significat, oppugnari a se τὴν τῆς διαλέξεως διήγησιν, id est, narratio-

(99) Eum terræ motum Villanus confert in annum 1354, Kalend. Martii.

(1) Ejusdem libri cap. ult.

(2) A. C. 1354, autumnus exeunte.

(3) Cur Palamitis liberius fuerit, docet Gregoras, *Hist.*, lib. xviii.

(4) Illic Paulus postea Constantinopolitanus patriarcha titularis fuit. Ejus cum Joanne Canta-

cuzeno disputationis manuscripta exstat in codice Regio 1299.

(5) *Hist. Byz.*, lib. xviii, cap. ult.

(6) *Hist. Byz.*, lib. xxx et xxxi.

(7) *Hist. Byz.*, lib. xxviii.

(8) Num. 295, fol. 282.

(9) Num. 2409, fol. 41.

(10) Num. O. I.

nem disputationis. Hi sunt nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (14), et ἀμδλωορίθια, ὁμοῦ τῷ πληγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντι, *fabellus scilicet et vilia quædam embrya, percusso aere statim evanescentia.*

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoræ rursus experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegrandæ spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palamæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excaudit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur absfuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruduerint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; trivesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervolutis Historiæ Byzantiæ libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho fœdicos adiasse, et an rerum potiturus esset, ab iis asciscitatus fuisse.* Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce Gregoræ valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt. Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, agre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcumque nomen suum præferrent, ea omnia scripsisse se: quæ contra *Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea suppressimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum.* Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantiæ* libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendant (14).

Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos; proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro reserata sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φεῦ pro εὔ, καλὸν pro καλὸν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admonet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait existare: quippe se, ejusmodi fraudes præmententem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositita: ejusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathangelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhetici*, quod Philotheus restitutum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νυκτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῶν, ὡς ὄρα, ἐκτίεται, καὶ δέον ἀπιέναι σε, καθυδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας ἐκτίετραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχεία τὸν ἐνόητα διέλωμεν τρόπον. Οὐ γὰρ ἔξιον οὕτε σέ γε ἀγνοεῖν, οὐθ' οἷς μέλλεις φίλους ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συναπάθους, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀπολλέποντες ἀθλον ἀχθῶνται. Τετύχηκε γὰρ μοι ριπέει πρὸς δεσποτήριον ἤδη τοῦ περιεχέσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντούσαν καὶ ἐδυνάσαν μου τὸ λογίζεσθαι τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχον αὐτῆς διετέλουν εἰρηγέμενος, ἀλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὁρῶν ὑψομένους χειμῶνας, κατὰ τῶν θείων δογμάτων καὶ τὸ πλήθος αἰὲ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσμούμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ βαλὲν διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οικείων ἀφαίρεσιν· (17) καὶ τὸ σῶζον ἦν οὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γενόμενος λογισμῶν ἐνδοκρῶς τε γαγένημαι, καὶ πολλὰ τῷ Θεῷ προσευξάμενος καὶ

(14) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhet.* xii, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Deest τὸ δὲ, etc.*

καθίσας καὶ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸν
 λεπτῶ συνστέθην· καὶ μοι ἔδοξεν ὄναρ τῶν φιλῶν
 τις ἐπιστάς, « Χαῖρα (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύμει,
 θεῶν, ὑπὲρ οὗ τοῖς ἀθλοῖς ἔγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὅφαι γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κρὰν τουτοῖσι τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οἷα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχετικώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οικείοις
 περιπεσοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ὀλίγον τὰ ὁμοία πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τὴν βασιλείαν ἅμα ζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κῆλῃ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμᾶς τοῖς βαρβάρους
 ἀλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 ἀσχετὰ πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σιτισμῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαίῳ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπῆς καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναί ταῖς πόλεις. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθαίρεισι ἐκ θεοῦ σφίσι δικαία, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθέλιαν ἀδίκως ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ἑρ-
 θῶς ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ὁμότροποι τὴν εὐσέβειαν. » *Ut quoniam in mul-
 'am noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
 mus, oportetque te custodiibus nostris dormientibus
 domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
 disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
 es, amicos nostros et laborum socios, ignorare æquum
 est, ne in interitum exitum intuentes ancipiti spe tor-
 queantini. Cum ego jam in hunc carcerem conjectus
 forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
 cumfusum animum meum vehementer pungente
 et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
 custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
 mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
 vexuri viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
 alios exsulare; alios denique fame violenta et bono-
 rum ademptione adigi ad genua flectendum coram
 idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
 cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
 bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
 dextram supposuissem, levi somno correptus sum;
 ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
 ave dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
 tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa nos labo-
 res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
 Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
 quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
 ferentes ridebis non longo post. Nam et imperator
 patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
 dent inimici; utrique utrorumque anathematismis, et
 suis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-*

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist.* lib. xviii, c. 4, sect. 2.

(19) *Hist.* lib. xviii, c. 1.

(20) Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.

(21) Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.

*abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
 succedet: atque hic ipse mox similem fortunam expe-
 rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
 et afficietur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
 fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
 bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
 item episcoporum, Romanis provinciis violento terra-
 motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
 et civium plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
 illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
 eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
 et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
 bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
 gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
 ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
 sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
 bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
 præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
 jam operi ab ipso auctore assuta fuerint, eum rur-
 sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
 hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
 videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
 Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
 tasse æquius sit. Minime certe probabile est id
 Gregoram fecisse; quod ab aliis factum reprehен-
 derit. Reprehendit autem in Historia (19) Isido-
 rum patriarcham propriis somniis intentum atque
 ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
 visiones nocturnas diabolo et crapulæ aserit it (20):
 passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
 vinandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
 deridet (21).*

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grege-
 ras supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia inquam ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1359 inuentem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 ideirco Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palama: phrænesim
 et exitum ex hac vita foedissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

Εα fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ vèrecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Eam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregoræ
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum iu-

(22) Lib. xviii, c. 1.

(23) Lib. xxiv, c.

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum tr. us-
 gressionum serm. 4, c. ult.

erat, ad martyrii palmam aspiranti. Itaque et hoc præter alia Agathiangelo præceperat (25), ut cum sese mortuum ferisque expositum conspecturus esset, omni prorsus cadaveris humandi cura et inani labore supersederet. Porro et Palamitarum minime et Gregoræ vota hactenus rata fuerunt: *Spectandum illud corpus magni fidei veræ præconis* [inquit Cyparissiotēs (26)] *diu ludibrio-habitu et circumlatum; ejus nempe viri, quo nec inter philosophos quisquam excellentior, nec inter ascetas disciplinæ observantior; nec in obeundis pro religione certaminibus, nec in iis quibus tentatores eum vexarunt persecutionibus, contumeliis, carcerisque angustiis tolerandis constantior fuit; admirandi inquam illius Nicephori Gregoræ, de quo per utramque appellationem nihil Deus aliud significavit, nisi eum animo vigili et expectato victorias ab hostibus veritatis reportaturum.* Hoc elogio mortuum Gregoram ornat Joannes Cyparissiotēs; ex cujus grandi volumine *Ἑλλημικῶν παραβάσεων* libros duos selectos Latine vertit, et in lucem primus edidit, R. P. Franciscus Combesius.

Gregoræ vitia (neque enim ejus scriptoris tam inepte sum fautor, ut nulla habuisse eum contendam) maxime conspicua hæc fuerunt. Asper, au-

(25) *Hist.*, lib. xxvii.

sterus, pertinax, principes æque ac privatos linguæ petulantia offendit: philosophus, animo haud imperavit: historicus, partium affectum non exiit: gloriæ denique cupiditate et amore sui ipsius nimio laboravit. Plura in stylo reprehendenda; in primis *κακοζήλια*, seu ambitiosa elegantiae affectatio; poetica verborum luxuries; figuræ insolentes; hyperbata; crebræ non modo verborum, sed et sententiarum repetitiones. Quod si conferendum exemplum est, in libris ejusdem argumenti historicis Cantacuzenus longe præstat. In chronologia tamen Gregoras diligentior: imo apud Cantacuzenum fere nulla. Cantacuzenus quædam videtur consulto omisisse, quæ Gregoras haud prætermisit. Eiusmodi sunt ea quæ hic narrat de Synadeni erga Andronicum seniore inhumanitate, de Joannis Palæologi natalibus, de legatis a Papa Constantinopolim missis, et alia innumera. Hæc, inquam, omnia Gregoras, qui nec illatas a Barbaris clades dissimulat. Cantacuzenus vero nec de Nicomedia quidem aut de Nicæa ipsa amissa mentionem fecit. Hic solas quodammodo res Byzantinas, noster etiam externas historia sua complexus est. Uterque igitur legendus et alter ex altero supplendus.

(26) *Palam. transgress. serm. 4, cap. 1.*

OPERA.

Scriptis Gregoras permulta variæ eruditionis opuscula, quorum pauca typis mandata; pleraque autem exstant manuscripta in codicibus Vaticanis, Cæsareis, Scorialensibus, Barocciis, et aliis multis, ut Regios sileam: quædam item videntur temporis longi injuria intercidisse. Eorum fere omnium notitiam dabit index uberrimus, ex R. P. D. Bernardi (27) schedis, Roma ad nos transmissis, et ex varlis codicum manuscriptorum catalogis concinnatus. Hunc tu quæso indicem, Abbas nobilissime, quantumvis longum, totum oculis percurre. In tanta librorum copia, quot hic videbis enumeratos, erit credo aliquid quod ipso argumento placeat; quod amissum doleas; quod ex bibliothecarum pulvere erui cupias. Erunt etiam aliqua fortasse, quorum jacturam facile feras. Mihi quidem librorum catalogos perlegisse hoc sæpe jucundum fuit, quod ex iis intellexerim deesse mihi multa, vel inutilia, vel etiam mala.

Opera biblica.

De mensura Arcæ Noë, ex Origene. Cod. Barocc. 48. 19.

Ex prophetis majoribus et minoribus dicta excerpta, cum prologo et commentariis. Cod. Cæsar. Vindobon.

(27) De Montfaucon.

(28) Hoc est, ante annum 1547.*

(29) Eorundem meminit *Hist.* lib. xviii, c. 7, s. 2; lib. xxiii, pag. 697; lib. xxiv, p. 708 et 713.

(30) Ita cod. Vaticanus titulus. At illi libri in co-

theolog. 174. Vide et indicem prologorum inter opuscula rhetorica.

Ἀριστῆ ἐπιλογῆ θεῶν τινῶν ῥήσεων τοῦ μακαρίου καὶ γενναίου Ἰωῦ, συμβαλλομένη παντὶ Χριστιανῷ εἰς ὠφέλειαν. *Optimus delectus sacrarum quorundam sententiarum beati et fortis Jobi, cuius Christiano utilisissimus.* Initium, *Καὶ ἐγένετο ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη, καὶ ἰδοὺ ἦλθον οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ παραστῆναι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου.* Cod. Cæsar. Vindobon. theolog. 174.

Dogmatica.

Antirrhetici et Stelitentici priores. Scripserat Gregoras libros in Palamæ *Antirrheticos*, antequam Cantacuzenus imperio potitus esset (28), ut ipse testatur, *Historiæ* libro xxv (29). Eos decem fuisse indicat hoc programmata, codici Vaticano præfixum: *Πίναξ τῶν ἐκλεγέντων ἐκ τῆς καθόλου ἱστορίας Ῥωμαϊκῆς λόγων τοῦ Γρηγοῦρα, καὶ συντεθέντων ἐν ταῦθα τοῖς ΠΡΟΤΕΡΟΙΣ αὐτοῦ ΔΕΚΑ* (30) *ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΙΣ.* Id est: *Index librorum Gregoræ ex generali Historia Romana selectorum, et cum DICEM ejus PRIORIBUS ANTIRRHETICIS hic conjunctorum.* At in Colvilliano Scorialensis bibliothecæ catalogo (31) (qui in Mediolanensi seu Ambro-

dice ipso desiderantur.

(31) Cujus partem, ex ms. bibliothecæ Ambrosianæ codice descripta, communicavit mecum Fridericus Rossgardius.

siana exstat manuscriptis indicantur tantum tres A Scliteutici in Palamam, cum selectis Historiæ Romanæ decem libris conjuncti, idque in duobus codicibus; quorum numeri sunt V. H. 49. et I. A. 4.

Antirrhethici posteriores (32). Scripsit Gregoras libros decem *Antirrhethicos* in Tomum Palamiticum, anno Christi 1353; quos statim post Tomum promulgatum minatus erat se editurum, ut constat ex his Agathangeli verbis (33): Πρὸς ἀπειλῆς ἀνήνεγκας σχῆμα λόγοις ἀντιρρήτικαῖς καταλύειν τὸν τόμον ὃν αὐτοὶ νεωστὶ καὶ λάθρα συνθεῖναι τετολυήκεσαν. Id est: *Minatus es, te eorum Tomum orationibus Antirrhethicis refutatum; eum scilicet Tomum, quem novissime et clandestinè ii componere ausi fuissent.* In Colvilliano catalogo hi quoque *Antirrhethici* indicantur (34) (sed octo tantum) cum hac inscriptione: Λόγοι ἀντιρρήτικοὶ κατὰ τοῦ Παλαμικοῦ τόμου (35). *Orationes Antirrhethicæ contra Tomum Palamicum.* In hos posteriores *Antirrhethicos* Philotheus patriarcha libros duodecim edidit, qui exstant in Bibliotheca Regia N. 1996.

Dialogus, cujus titulus: Τίνα δὴποτε ἄρα Θεὸς τὸν ἀνθρώπον τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν, ἤτοι θνητὸν, ἤτοι ἀθάνατον: *Quem initio Deus hominem creaverit, mortalemne, an immortalem.* Biblioth. Cæsar. Vindobon. cod. theol. 174.

Quæstio soluta. Græce inscribitur, Ἐπίλυσις περὶ τοῦ τίνος χάριν ὁ ὑμνωδὸς Ἰνδοσοτέρων πῶν Σεραφίμ τὴν Θεοτόκον ὑμνήσας, διὰ τῆς προσθήκης αὐθις τοῦ, ΔΕΥΤΚΡΙΤΩΣ, ἀσύγκριτον τὸ συγκεκριμένον ἐποίησε· καὶ πρὸς τίνα δὲ δόξαν ὀρίων ταύτη τὸν ἕμνον ἐξύφηγε. *Quare auctor Hymnodiarum, postquam Deiparam Seraphinis gloriosorem cecinit, addito deinde adverbio, INCOMPARABILITER, incomparabile esse statuit id, quod comparatum cum alio fuerat: item ad quam opinionem respexerit, cum hunc hymnum composuit.* Eodem codice Cæsar.

Dogmaticæ disputationes variæ, passim in *Historiæ Byzantinæ* libris dogmaticis.

Euchologica.

Ἐχαι, seu *Precationes.*

1. *Ad Christum, et ad Beatam Virginem.* Biblioth. Cæsar. Vindobon. cod. theolog. 174.

2. Πρὸς τὸν βασιλέα, ὡς ἀπὸ μητροπόλεως ἄρτι χειροτονηθέντος. *Ad Imperatorem, ex persona metropolitani recens inaugurati.* Initium, Ὁ μέγας καὶ ὑψηλός· . . . . Cod. Vatic. 1086. fol. 214.

3. Ὡς ἀπὸ μητροπόλεως, ἄρτι πρῶτον εισερχομένου·

(32) De quibus supra diximus in Vita.

(33) Quæ apud Gregoram leguntur, *Hist.* lib. xxv.

(34) Cod. 6, E. 22.

(35) Additur, Ὁ δὲ δεσποφύλακας ἐνταῦθα λαθῶν καὶ εἰσελθὼν καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ Ἀγαθάγγελος τῶν πάλαι φοιτητῶν καὶ φίλων ἐστὶν εἰς, περὶ οὗ πλατυτέρως εἰρηταί ἐν τῷ κδ' λόγῳ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ· *Agathangelus autem ille, qui clam custodibus ingressus cum eo in his dialogis colloquitur, veterum discipulorum et amicorum unus est, de quo factus discernit Hist.* lib. xlv.

νου εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν μητρόπολιν. *Ex persona metropolitani, eam quæ ipsi obligit metropolim primum intrantis.* Initium, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ibid. fol. 215.

4. Εἰς βασιλέα, ὡς ἀπὸ μητροπόλεως, ἄρτι χειροτονηθέντος. *Ad (36) Imperatorem, ex persona metropolitæ modo electi.* Initium, Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ ἰσχυρός· . . . . Ibid. fol. 216.

5. Ἐκφωνηθεῖσα ἐπὶ τῇ εἰς τὴν Ἐφεσον εἰσόδῳ ἡμῶν, *pronuntiata super nostro in urbem Ephesum ingressu.* Initium, Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος· . . . Biblioth. Cæsar. Vindobon. cod. theolog. 174 (57).

6. Ἐπὶ θεμελίῳ οἴκου καὶ πόλεως. *In jaciendo fundamento domus et urbis.* Initium, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν νοεράν· . . . Ibid.

Philosophicæ.

Σύνταγμα συνοπτικῶν φιλοσοφίας. *Philosophiæ Compendium* (38). Catalogus bibliothecæ Vaticanæ Morellianus (39), fol. 5. 6.

Dialogus inscriptus, ΦΛΩΡΕΝΤΙΟΣ, ἢ περὶ σοφίας. FLORENTIUS, seu De sapientia. Initium, Πόθεν ἡμῖν ὁ καλὸς Φλωρέντιος; Cod. reg. 3284. Item Vat. 1086. De eo dialogo Gregoras ipse *Hist. Byzant.* lib. xi, cap. 10, sect. 2.

Ὅτι οἱ πρὸς ἑποτέραν σοφίαν ἐσχολαχότες οὐ δικαίως ἀν σοφοὶ λέγοντο· ὑποκρίται δὲ μᾶλλον τῇ ἀληθείᾳ τῆς ὄντως σοφίας. *Qui alterutri (40) sapientiæ studuerint, eos non jure sapientes dici, sed potius imitatores re ipsa ejus quæ vere sapientia est.* Initium, Μέγα μὲν ἀνθρώποις σοφία. Cod. Cæsar. Vindob. theol. 174.

Περὶ τῶν ἐπιλαμβανομένων οὐκ ὀρθῶς καὶ νέων καὶ παλαιῶν σοφῶν (41). *De illis qui recentiores et antiquos sapientes non recte reprehendunt.* Initium, Λόγος ἐξαναστάντας τινὰς τῶν, ὡς οὗτοι φασὶ βρενθυσόμενοι, τῶν (42) πάντα εἰδῶτων. Eud. cod.

Ad eos qui Fatum statuunt. Indicatur a Possevino in *Apparatu sacro.* Fortasse ea est oratio, quæ exstat libro xxviii *Hist. Byzant.* cap. penult.

Ad Logothetam de magno pisce, et aliis animalibus. Possevin. in *Apparatu sacro.*

Utrum bruta sint ratione prædita. Catalog. biblioth. Barocc. N. 48.

Visionem non fieri extra mittendo. Ibi.

Aerem non esse natura frigidum. Ibid.

De fluviis et mari. Ibid.

De sole, an sit natura calidus. Ibid.

Utrum anima sit immortalis secundum Aristotelem (43). Ibid

(36) Vel, de Imper.

(37) Videndum utrum ea precatio sit Gregoræ, an Ephesi metropolitæ.

(38) Non liquet an sit Nicephori Gregoræ.

(39) Qui in Bibl. Reg. asservatur.

(40) Sacræ et profanæ scil.

(41) Incertum utrum Gregoræ, an Maximi Planudæ.

(42) An τὴ ?

(43) Gregoras, teste Possevino, scripserat quædam in Aristotelem.

Relata esse simul natura. Ibid.

Terram esse natura siccam et sphericam. Ibid.

Numerum septenarium multis nominibus sacrum esse. Ibid.

Dialogus Φιλομαθῆς, ἢ περὶ ὕδριστῶν. Vide indicem *Miscellaneorum* infra.

Astronomica.

Πρὸς τινα φίλον, περὶ τῶν ὕδριστῶν τὴν ἀστρονομίαν. *Ad amicum quemdam, de iis qui astronomiæ insolenter obtreçant.* Ita catalogus bibliothecae Vaticanæ Morellianus. At in codice Vatic. 1086, fol. 128, epistola exstat, τῷ μητροπολίτῃ Ἀπρῶ, περὶ τῶν ὕδριστῶν τὴν ἀστρονομίαν. Initium, Τὰ τε ἄλλα διαπορθεύουσι . . . Vide indicem epistolarum infra.

Epistola ἀνεπίγραφος. Initium, Οἶον εὐωδίας περὶ τὴν ἀέρα χειρῆσης. Cod. Vat. 1086, fol. 204. Vide indicem epistolatum.

Epistola, πρὸς τὸν μέγαν Λογοθέτην τὸν συγγραφεῖα τῆς βίβλου, παρικλητικῆ περὶ ἀστρονομίας. *Ad magnum Logothetam scriptorem libri, exhortatoria (41) de astronomia.* Epistolam hanc, ut indicatur in catalogo Morelliano, operi astronomico Theodori Metochitæ magni logothetæ præfixam fuisse apparet. Exstat *Hist. Byzant.* lib. viii, cap. 7, oratio ad magnum logothetam hoc titulo, Συμβουλὴ μετὰ παρακλήσεως. At eadem in cod. Vat. 1086, fol. 125, inscribitur, τῷ μεγάλῳ Λογοθέτῃ παρακλητικῆ περὶ ἀστρονομίας. Initium utrobique, Εἰ μὲν ἐπίσης ἄπαντα ἄπαντα . . . Fortasse hæc oratio eadem est, atque illa indicata a Morello epistola.

Adde epistolam, τῷ Χρυσολογῷ, quæ et ipsa est de astronomia. Vide infra in indice epistolarum.

Πῶς δεῖ κατασκευάζειν ἀστρόλαβον (45). *Quomodo Astrolabum construi oporteat.* Catal. Morell. fol. 26. It. cod. reg. 2737.

Πῶς δεῖ κατασκευάζειν τὴν ἐν ἀστρόλαβῳ ἀράχνην. *Quomodo aranea in Astrolabo construenda sit.* Ibid. It. cod. Reg. 2737.

Περὶ τῆς ἐν ἐπιπέδῳ καταγραφῆς τοῦ ἀστρόλαβου, προοιμιακὸς λόγος πρὸς τινα φίλον (46). *De Astrolabi in plano delineatione, præfatio ad amicum.* Ibid. fol. 27. It. cod. Reg. 2737, fol. 105.

De Paschate et Kalendarii correctione.

Πρὸς τὸν σεβασμιώτατον Ἰωσήφ, περὶ τοῦ πάσχα, ἀπόδειξις ὅπως ἐσφαλῆ πρὸ χρόνων, καὶ ὅπως δεῖ ποιεῖσθαι τὴν τούτου διόρθωσιν. *Ad reverend. Josephum, de Paschate, ut jam pridem in eo erratum sit, et quomodo corrigi debeat.* Initium, Ἐπειδὴ μοι φίλος εἶ τῶν πᾶν (47). Exstat in cod. Vat. 1086,

A fol. 75, et editus est *Hist. Byz.* lib. viii, cap. 13.

Ad eundem, ut videtur, de eodem argumento. Initium, Αἱ δεῦτερά τις φρονεῖδες, Εὐριπίδης φησὶ πού, σοφώτεροι. Cod. Vatic. 1086, fol. 79.

Τὸ διορθωθὲν πασχάλιον ὑπὸ Νικηφόρου φιλοσόφου τοῦ Γρηγοῦ, περὶ οὗ καὶ ὁ Ἀργυρὸς ἐν τῇ ῥηθείᾳ μεθόδῳ διαλαυδάνει. *Paschalion a Nicephoro Gregora Philosopho correctum; de quo Argyrus in methodo supradicta (48) loquitur.* Exstat in *Uranologia* Petaviano. Vide et catalog. Morell. fol. 26

Historia et Vitæ sanctorum ac virorum illustrium.

Libri duodequadraginta Historiæ Byzantinæ; in quibus nonnulli mere dogmatici. Ex iis libri undecim priores editi sæpius. Qua de re supra in præfatione.

Oratio encomiastica, proluxa et elegans, in Imperatorem Constantinum Magnum; dignissima (nquit Nesselius) ut supplemento corporis Historiæ Byzantinæ aliquando inseratur. Cod. Caesar. Hist. 104.

Ex Eusebii Historia ecclesiastica. Cod. Caesar. theol. 174.

De vita et moribus et conflictu S. Patris Michaelis Syncelli. Initium, Νόμος οὗτος ἤθησε πάσαι παρ' Ἑλλήσι, καὶ μέγα τῷ χρόνῳ τὸ κράτος εἰλήφει. Leo Allat. De Symeon. pag. 100.

Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας Βασιλισσῆς. *Vita et disciplina S. Basilissæ, seu Reginæ.* Initium, Νικομήδεια πόλις ἐστὶ περιφανής. Cod. Vatic. 1086, fol. 197. Adnotat R. P. D. Bernardus, eam Βασιλισσαν virginem et martyrem fuisse.

Vita Joannis, Heracleæ Ponticæ archiepiscopi, qui avunculus fuit auctoris. Indicatur ab ipso Gregora *Hist. Byzant.* lib. ix, cap. 7.

Vita (49) Antonii patriarchæ Constantinopolitani, Causæ dieti (50). Initium, Εἰ δὲ καὶ θνητὴν φύσιν (51) ὁ χρόνος, καὶ πάντων ἐστὶ κατῆρ, ὅποσα φύορὰ καὶ γένεσις βόσκει. Leo Allat. de Symeon. pag. 87.

Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Κοδράτου τοῦ ἐν Κορίνθῳ τῆς Πελοποννήσου. Init. Ἐμοὶ δὲ τὸν τοῦ ἁγίου Κοδράτου βίον διεγείσθαι προσελογέμην. Vide Acta SS. tom. II, ad diem 10, mensis Martii. Vide et L. Allatii diaatribam de Symeonum scriptis, p. 88.

Grammatica.

Τεχνολογία γραμματικῆς. *Ars grammatica.* Indicatur a Morello in catalogo Biblioth. Vatic. fol. 5.

Παρακολουθήματα καὶ ζητήματα γραμματικὰ (52). *Enarrationes (53) et quæstiones grammaticæ.* Catalog. Morell. ibid.

(48) Nempe opusculum illud sub junctum est Isaaci Argyri libro.

(49) Exstat apud Bolland. ad diem 12 Febr. [Est Nicephori philosophi qui circa an. 1000 floruit. Vide *Patrologiæ* nostræ tom. CVI. Edit.]

(50) Vossius de *Histor. Græc.* lib. II, cap. 26, auctori longe antiquiori tribuit.

(51) An ἔχει?

(52) Incertum an Gregoræ.

(53) An glossæ?

(44) An consolatoria?

(45) Tractatus de constructione globi laudatur a Guil. Cave.

(46) Recensetur a Ph. Labbe, in *Bibliotheca nova, Nicephori in Ptolemæi libros, cum Aristoxeno et aliis.* Sed is, ut puto, Nicephorus Bryennius est, non Gregoras.

(47) Item est initium dialogi qui inscribitur διόλογος δεύτερος. Vide *Miscellaneorum* indicem infra.

Περὶ κινήτων ἀστασίας. *De instabilitate regnarum.* Exstat in cod. Reg. Fortasse ii sunt κινήτες θνομάτων, indicati a Morello, fol. 5 catal. Bibl. Vat.

Περὶ ὀρθογραφίας (54). Initium, Τὸ ἄ δασύνεται, catal. Bibl. Baroc. N. 48.

Περὶ ἀντιστοιχῶν, seu *de vocibus quæ varie scriptæ variè significant*, ut ἀγνός, purus; ἀγνός, ignotus. Idem catal. ibid.

Rhetorica et Panegyrica.

Μελίτη προσηυτική. *Declamatio legatorum.* Initium, Ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι . . . Argumentum sumptum ex Thucydeide. Lacedæmonii cum Thebais Plataram exercitu infesto petebant. Ad eos legati Platæenses veniunt, et ut ne bellum inferant petunt. Cod. Vat. 1086, fol. 167.

Συμβουλευτικὸς εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον. *Suasoria ad sacrosanctam synodum.* Initium, Ἐμοὶ μὲν οὕτως ἔχειν πρὸς τὴν παρούσαν ἑμιλλαν . . . Exstat hæc oratio in fine libri decimi Historiæ Byzant. Exstat etiam in ms. cod. Vatic. 1086. Sed hodie supersunt tantum primi duo versiculi: cætera abscissa (55).

Παρανετικὸς τῇ βασιλίῳ ἐξ αὐτοσχέδιου συντεθειμένος ἐπὶ τελευταίῳ τοῦ Φιλαδελφίας κυροῦ Θεολήπτου. *Ad imperatricem de obitu Dom. Theolepti, Philadelphie (episcopi), panegyricus ex tempore compositus.* Initium, Βασιλίσσα, τὸ μέγα ἐν γυναίξει κῆ: πρῆγμα καὶ ὄνομα· βασιλίσσα, τὸ ἱερὸν τοῦ Χριστοῦ κειμήλιον. Cod. Cæsar. Vindobon. theolog. 174.

Ἐκφρασις τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. *Christi resurrectionis depictæ narratio.* Initium, Πάνυ μοι δοκᾷ τῶν ἀποκατάτων εἶναι, παῖδα μὲν Ἑλλήνων φλοτιμίσθαι τῆς κακοδαίμονος αὐτῶν κλάνης ἔορτάς τε καὶ θέατρα . . . Cod. Cæsar. theolog. 174.

Ἄγιος εἰς τὴν ἄγιον μεγαλομάρτυρα Μερκούριον. *Oratio in sanctum et magnam martyrem Mercurium.* Initium, Καὶ κυβερνήτης μὲν πρὸς ἀνεμον (56) παραταττόμενος βίον (57). Cod. Vatic. 1086. Leo Allat. de Symeon. pag. 97.

Εἰς τὴν θείαν Θεοφανῶν τὴν βασιλίσσιν. *In S. Theophanonem imperatricem (Leonis sapientis uxorem).* Initium, Πολλοὶ μοι πολλάκις τῶν ἀρετῆ καὶ συνέσει διεφερόντων προσίαςιν ἄλλοτε ἄλλοι παραινούντες καὶ συμβουλεύουσιντες. Cod. Cæsar. theolog. 279. Allat. de Symeon. pag. 107. Cod. vatic. 1086, fol. 25. Notandum quod ait Gregoras in exordio, se multoties sanctorum vitam et martyrum certamina descripsisse.

Εἰς τὴν ἱεραρχίαν Θεοδοῦν, διαλαμβάνων τὴν γέννησιν, καὶ τὴν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσοδὸν καὶ ἀνάτροφὴν. *De sanctissima Virginis Dei matris natalitate, ingressu in Sancta sanctorum, et educa-*

tionem. Initium, Ἀκούω Μωσέα τὸν μέγαν, τὸ ξάνον ἐκείνῳ θαῦμα τῆς βίτου πάλαι περιεργάζεσθαι θέλοντα. Cod. Cæsar. Histor. 104. Vatic. 1086, fol. 179. Allat. de Symeon. pag. 82.

Εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. *In Annuntiationem sanctissimæ Dei Matris.* Initium, Ἐμοὶ (58) δὲ τῶν ζωγράφων πολλὰκις ἐκάλειν; ἐπφει θαυμάσαι καὶ τῶν ἀνδριανοποιῶν. Cod. Vatic. 1086 fol. 131. Cod. Cæsar. Hist. 104. Allat. de Symeon. pag. 88.

Τῇ πανάγῳ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ εὐχαριστήριος, ὡς ἐκ τῆς βασιλίδος, Εἰρήνης. *Castissima Dei Matri gratiarum actio, ex persona Irenæ Augustæ.* Cantacuzenus Byzanticus potitus est post festum Purificationis, proxime subsequente nocte. Idcirco ejus uxor

Irene rogavit Gregoram, ut sibi orationem scriberet ad agendas B. Virgini gratias: quæ oratio cum accurate esset ab illo lucubrata, Cantacuzeno valde displicuit hac ratione, quod victoria non imperatoris prudentiæ, sed tota Dei Matri accepta ferretur; quasi hæc Cantacuzenum, ligno seretro impositum, in Urbem mortuum importasset: ὡς περ ἂν εἰ νεκρὸν ὑπάρχοντα κακόμικε, φησὶν, αὐτὸν ἐκείνῃ μετὰ ξυλλήνου τιδὸς κραδδάτου. Gregoras, *Hist. Byzant.* lib. xxvi.

Orationes in laudem sanctorum a Gregora compositæ, legebantur in ecclesiis vivo auctore. Id ex libro *Historiæ* xxvi discimus; ubi duo Palamitæ, Cabbasilas et alter quidam, illi sic minantur: Τῶν μὲν ὁσῶν λόγων, ὅσοι ἐπ' ἐκκλησίαις ἐν ταῖς τῶν ἁγίων ἀναγιγνώσκονται μνήμασι; πῦρ δαπανῆσαι πολέμιον καὶ ἀντίθετον ἅπαντας ἐν βραχεῖ, προστάττοντος τοῦ βασιλέως· οὐ δ' ἀταφος θανάθν ἐξω που ριφήση τῆς πόλιως. *Quoties orationes sue per ecclesias leguntur in sanctorum commemorationibus, eas omnes flamma inimica et infesta jussu imperatoris brevi absumet. Tu vero, cum obieris, aliquo extra Urbem projiciere insepulius.*

Ἐγκώμιον εἰς τὸν βασιλέα. *Oratio in laudem Imperatoris.* Initium, Ἐστὶ τις λίθος τοῖς τραπέζιται; (59). Amabat Imperator opera Platonis. Gregoras eani dicendi materiam nactus ostendere conatur Imperatoris facta cum Platonis dictis congruere. Cod. Vatic. 1086. fol.

Εἰς τὸν βασιλέα, κατὰ διάλεκτον Ἰωνικὴν. *In laudem Imperatoris, Ionica dialecto.* Initium, Ἀλέξανδρον τὸν ἐκ Μακεδονίης φατίν . . . Cod. Vatic. 1086. 159.

Εἰς τὴν φρήνησιν τοῦ βασιλέως (60). *De Imperatoris prudentia.* Initium, Εἰ μὲν ἦν μοι ὄραν, ὡ κρᾶτιστε βασιλεῦ. Edita est hæc oratio Byzant. *Hist.* lib. viii, cap. 8.

(59) Ὁ παρὼν λόγος ἀφορμὴν εἰληφὸς εἶν τοῦ βασιλέως πρὸς τὰ τοῦ Πλάτωνος ἔρωτα περιθεῖται δεκνύειν καὶ συγγενῆ τὰ τοῦτου πράγματα πρὸς τοὺς ἐκείνου λόγους.

(60) In cod. Vatic. fol. 54, inscribitur, Εἰς τὴν φρήνησιν καὶ τὴν εὐγλωττίαν τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου.

(54) Incertum an Gregoræ.

(55) Nempe eo quod hæc oratio in Latinos scripta sit.

(56) Fort. ἀνέμων.

(57) Fort. βίαν.

(58) Vide *Hist.* Byz. lib. xii, cap. 1, s. 4; et lib. xii, pag. 662.

Εἰς τὸν βασιλέα περιέχυτο. *Ad Imperatorem de se ipso.* Initium, Περὶ μὲν ἑμαυτοῦ, καὶ ὡς οὕτω μοι καίρια. Ea est oratio, qua oblatam sibi ab imperatore Chariophylacis dignitatem accipere recusavit. Edita est *Hist. Byz.* lib. viii, cap. 9. In cod. Vatic. 4086 male inscribitur, Εἰς τὸν βασιλέα, πατριάρχην αὐτὸν ποιῆσαι βουλόμενον. *In laudem Imperatoris, qui patriarcham eum facere volebat.*

Προσηγητικὸς εἰς τὸν μέγαν αὐτοκράτορα τῶν Ῥωμαίων Ἀνδρόνικον Δούκαν Ἄγγελον Παλαιολόγον, περὶ τῆς ἐνοουσης τούτῃ φιλανθρωπίας, ἥνικα καὶ τὸ ἡμέτερον τῇ νόσφι ταλαιπωρούμενον ἐπεσκεύετο· ὃν οὕτω καθαρῶς ἀπαλλαγέντες τοῦ πάθους, αὐτίκα ἀμειβόμενοι κατὰ δύναμιν, καὶ τὸν παρόντα λόγον εἰς εὐχαριστίαν ἐκπεπονήκαμεν. *Prophneticus ad magnum Imperatorem Romanorum, Andronicum Ducam Angelum Palaeologum, de ejus humanitate, qua factum est, ut et nos aegrotantes inviseret. Nos autem morbo nondum plane levati, pro virili cum statim remunerantes, hac oratione gratias agimus.* Cod. Caesar. theol. 174.

Εἰς τὸν βασιλέα κῦρον Ἀνδρόνικου τὸν νέον. *Ad Imperatorem Dom. Andronicum juniorem.* Initium, Ὡς λίαν ἡδύς καὶ φαειρὸς ἡμῖν ἐπανήκεις ἐκ τῶν τροπαίων. *Gratulatoria.* Cod. Vatic. 4086, fol. 53.

Εἰς τὴν ἀμυγδαλὴν. *In amygdalam.* Est encomium ejus arboris. Subjuncti sunt senarii iambici decem. Cod. Vatic. 1086, fol. 46 (61).

Prologi et Proemia.

Πρόλογος εἰς τὸ κατὰ Σωσάνναν διήγημα. *Præfatio in narrationem de Susanna.* Initium, Οὐκ ἐμελέν οἶμαι οὐδὲ τὸ τῶν γυναικῶν φύλον χωρὶς ὑπαδείματος. Cod. Caesar. theol. 174.

Πρόλογος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τοὺς θεοπεσίους καὶ μακαρίους προφήτας, ἐπὶ τῇ παρ' ἡμῶν σὺν Θεῷ φιλοπονηθείσῃ τῶν καιριωτάτων αὐτῶν ῥήσεων συλλογῇ, μετὰ τῆς προσηκούσης αὐταῖς ἐξηγήσεως. *Præfatio encomiastica de divinis et beatis prophetis, accommodata operi, in quo eorum dicta Deo juvante collegimus, addita interpretatione convenienti.* Initium, Πάντων μὲν ἐγὼ θέλω λόγους ἀνδρῶν. Cod. Caesar. theol. 174.

Πρόλογος διὰ βραχείων ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν Ὅμηρον, ὅπως τε καὶ μεθ' οἷας τῆς γνώμης τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεῖα ἐπραγματεύσατο. *Præfatio brevis encomiastica de Homero, quomodo et quo consilio Odysseam composuerit.* Initium, Ποιητὰς μὲν καὶ ῥήτορας καὶ ὅσοι τὸν φιλόσοφον εἰδόντο βίον. Cod. Caesar. theolog. 174.

Προεῖμιον εἰς πατριάρχικόν σιγῆλλον. *Exordium patriarchalis diplomatis* (62). Initium, Εἰ δὲ καὶ πάντα μαρτυρεῖται. Cod. Vatic. 4086, fol. 214.

Aliud. Ibid. fol. 213. Initium, Ἐπειδὴ περ ἐν κρίσει.

Προεῖμιον χρυσοδόλλου. *Exordium Bullæ aureæ.*

(61) Encomium Patriæ tribuitur Gregoræ in catalogo bibliothecæ Baroccianæ num. 116. At est Luciani.

(62) Bullæ.

A Initium, Πολλῶν ἔντων ὅποσα τὴν β. Ibid. fol. 216.

Προεῖμιον εἰς διαθήκην. *Exordium Testamenti.* Initium, Ἐγὼ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Ibid. fol. 213.

Testamenta.

Διαθήκη, ὡς ἀπὸ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος τὰ ἔσχατα πνέοντος. *Testamentum tanquam patriarchæ Joannis Glyceos, extremum spiritum efflantis.* Initium, Καὶ πᾶσι μὲν ἀνθρώποις θανάτου μεμνησθαι. Est exordium Testamenti, non Testamentum ipsum; et editum exstat *Hist. Byzant.* lib. viii, cap. 2. Exstat etiam in cod. Vatic. 4086, fol. 210.

Διαθήκη, ὡς ἀπὸ τινος μοναχοῦ. *Testamentum, tanquam alicujus monachi.* Initium, Εἰ μὲν ἔσαν ἡμῶν αἱ ψυχαὶ . . . Ibid. fol. 213.

Διαθήκη, ὡς ἀπὸ τοῦ Πελοποννησίου μεγάλου Πρωτοσυγγέλλου. *Testamentum, tanquam magni Protosyncelli Peloponnesii.* Initium, Εἰ μὲν ἀθανάτων ὁ παρῶν ἐτύχων βίος. Ibidem.

Ἄ: ἀπὸ τινος πρὸς τὸν βασιλέα (63). *Tanquam alterius cujusdam, Imperatorem alloquens.* Initium, Πολλάκις αἰτήσας καὶ πολλάκις . . . Cod. Vatic. 4086, fol. 213.

Monodiæ.

Ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ μεγαλωτάτου βασιλέως Ἀνδρόνικου τοῦ Παλαιολόγου, seu τοῦ βασιλέως Ἀνδρόνικου τοῦ γρηαιοῦ. *In obitum maximi imperatoris Andronici Palaeologi, senioris scilicet.* Initium, Τὸ μὲν τῆς συμφορᾶς μέγεθος. Edita exstat *Hist. Byzant.* lib. x. Exstat etiam in Cod. Vatic. 4086; item in cod. Colbert. 4950.

C Ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ σωφιστάτου μεγάλου Λογοθέτου. *In obitum sapientissimi viri, magni Logothetæ.* Initium, Ἐμοὶ δὲ, ὧ παρόντες, ταυτὸν τι. Edita exstat eodem *Hist. Byz.* lib. Item in cod. Vatic. 4086, fol. 208, et in cod. Colb. 4950.

Εἰς τὸν βασιλέα νέον Ἀνδρόνικον. *In obitum Imperatoris Andronici junioris.* Initium, Ἡμεῖς δὲ, ὧ παρόντες, ἐπιπνικτοῦ· ᾄδειν. Edita est *Hist. Byz.* lib. xi. Exstat etiam in cod. Vatic. 4086, fol. 188.

Ἐπὶ τῷ Χούμνῳ κυρῷ Ἰωάννῃ, ἀποτεταμένη πρὸς τὴν νεωτάτην βασιλευσσαν, μετὰ βραχείας τινὸς παραίνεσως παραμυθουμένη τὸ ἄλλο. *In obitum Dom. Joannis Chumni, ad divam Imperatricem* (64), *cujus dolorem hæc monodiæ solatur, adjuncta brevi admonitione* (65). Initium, Ἀθλητὰς μὲν καὶ πύκτοι καὶ σταδιοδρόμοι. Cod. Caesar. theolog. 174.

D Ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ φιλιτάτου Καλλιέργου. *In obitum charissimi Calliergæ.* Initium, Ὁ Θεταλῶν πόλις, τίνα κατὰ Ῥωμαίων κοινῇ πρότερον, καὶ νῦν δὲ κατ' ἐμοῦ τὴν ἐχθρὰν ἀνερρημένη. Eod. cod. Παραμυθητικὸς εἰς τὸν βασιλέα, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. *Ad Imperatorem consolatoria, de obitu matris.* Initium, Σὺ δὲ, ὧ μέγιστε καὶ θεοειστάτε βασιλεῦ, πολλάκις. Edita *Hist. Byz.* lib. x, cap. 6.

(63) Incertum an epist. an testamenti exordium.

(64) Eulogiam, ut opinor: de qua *Hist. Byz.* lib. xxix.

(65) Vel adhortatione.

Philologica et Miscellanea.

Ἐξηγήσεις τῶν εἰς τὸ γριφωδέστερον τοῖς παλαῖοις ἰρρήμμένων. *Eorum quæ a veteribus obscurius dicta (66) sunt, enarrationes.* Indicantur ab ipso Gregoræ *Hist.* lib. xviii, cap. 7, sect. 2.

Commentarius in librum Synesii de insomniis; cum præfatione ad magnum Logothetam. Exstat ms. in codicibus Regiis; et in lucem editus est a Petavio cum Operibus Synesii. Latinus vero interpres Pichonius Gregoram in libri inscriptione patriarcham Constantinopolitanam fecit.

Ἀντιλογία πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι οὐκ ἔστι ταπεινωσις ἐν ἀνθρώποις. *Adversus eos qui dicunt, humiliatorem apud homines locum non habere.* Initium, Ἐγὼ σοὶ τι διηγέσασθαι, ὧ φίλε Ξενοκράτες. *Cod. Vatic. 1086, fol. 49.*

Φιλομαθῆς, ἢ περὶ ὀδριστῶν, διάλογος. *Philomathes, seu de contumeliosis, dialogus.* Initium, Ἐπειδὴ μοι φίλος εἶ τῶν πάντων. Personæ colloquentes, Aristobulus et Philomathes. *Cod. Vatic. 1086, fol. 60.* Fortasse is est dialogus indicatus in catalogo Morel. fol. 21.

Opusculum initio mutilum; cujus auctor narrat commissam versus Peloponnesum navalem pugnam; fratrem vero suum vulneribus confossum et paucis post diebus extinctum lamentatur. *Cod. Vatic. 1086 (67).*

Poemata.

Codici Vaticano 1086 præfixus est hic titulus, Τῶν τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ ποιημάτων βιβλίον δευτέρον. Ea inscriptione quidam decepti putaverunt, Gregoræ poemata existare in Bibliotheca Vaticana. Sed eo loco ποιήματα non carmina significat, sed qualibet scripta seu opera.

Versus paucissimos a Gregora conditos fuisse existimo (68). Exstat in codice Vaticano 1086, fol. 46, post orationem εἰς τὴν ἀμυγδαλὴν iambicum de eadem arbore Decastichon. Initium, Ἀμυγδαλῆς ἤθησεν ἡμῖν ἢ φράσις. Exstat etiam Tetrastichon, in obitum Theodori Metochitæ; initio codicis Regii 2541, et est minime modulatum.

Epistolæ, ordine alphabetico enumeratæ.

ΑΓΓΕΛΩ. Initium, Οἱ τοῦ κομιζοντός; σοὶ τὸ γράμμα γεννήτορες. *Cod. Vatic. 1086, fol. 218.*

Ἀγιοτάτος τριτὸν τοῦ... πρὸς οὐ; ἔστειλε καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Initium, Τὸ τῆς φιλαλληλίας χρήμια κἀν τοῖς... memorat quosdam libros ab se conscriptos, iisdem missos. *Cod. Vatic. fol. 92.*

ΑΘΑΝΑΣΙΩ. [ἀγιοτάτω ΑΘΑΝΑΣΙΩ, τῷ ΠΑΛΑΙΟΥ-ΑΟΥΩ.]

Σὲ δὲ θαυμάζειν οὐ χρῆ. *Cod. Vatic. fol. 91.*

ΑΚΙΝΑΥΝΩ.

Ἐγένετό τις ἀνήρ, Κλεόδημος ὄνομα. *Familiaris. Cod. Vatic. fol. 120.*

ΑΝΑΡΟΝΙΚΩ, τῷ ΖΑΡΙΑΗ.

(66) *Jacla* Græc. Sed leg. fortasse εἰρημένων.

(67) Ante fol. 22.

(68) Tamen ut poeta laudatur. Vide *Elogia.*

A Οἶμαι μὴ ἀναγκλήτους καθάπαξ. De itinero, et quæ in via sibi acciderint. *Cod. Vatic. fol. 141.*

Καὶ Πλάτων ὁ Ἀριστωνος οὐ μῖα. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 168.*

Εἰσὶν οὐ σέ φασι, καὶ αὐτὰ δὴ ἤδη. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 172.*

ΒΕΚΩ, [τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ.]

Λόγος τοῦ Πυθαγορείου οὕτω τοι. *Philosophica. Cod. Vatic. fol. 278.*

ΓΑΒΡΑ.

Οἶσθα τὸν οὐ πρὸ πολλῶν. *Cod. Cæsar. theolog. 174.*

Χθὲς τὴν τοῦ Θεοῦ βίβλον ἀνέχων ἐπὶ τῶν χειρῶν. *Cod. Cæsar. 174, fol. 15.*

ΓΕΩΡΓΙΩ, [τῷ ΛΑΠΙΘῆ.] De Ecclesia Constantinop. in errorem lapsa, Desideratur ea epistola, de qua Cantacuzenus, *Hist.* lib. iv, c. 24.

ΓΑΑΒΑ, [τῷ μεγάλῳ διοικητῆ.]

Λέγεται πρὸς ἄλλα στοιχεῖα συνθέσθαι. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 126.*

ΓΑΑΒΑ, [τῷ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης.]

Οὐκ οἶδ' ὅ τι τις ἀν ἐν τῷ βίῳ νῦν ἔχων. *Cod. Reg. 2257, fol. 265.*

ΓΑΥΚΕΙ, [τῷ υἱῷ τοῦ πατριάρχου.]

Ἐμοὶ δὲ τοσοῦτον ὁ σὸς ἐντέτηκε πόνος. *Familiaris. Cod. Vatic. fol. 175.*

ΔΗΜΗΤΡΙΩ, [τῷ ΚΑΒΑΣΙΑ, κυρῷ ΔΗΜΗΤΡΙΩ.]

Ἐπεισὶ μοι, γενναῖε, θαυμάζειν. *Philolog. et Philosoph. C. V. f. 148. Vide et infra in K.*

ΖΑΡΙΑΗ. Vide supra in ΑΝΑΡΟΝΙΚΩ.

Θεῖω, [τῷ Θεῖῳ τοῦ βασιλέως.] Vide infra τῷ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΗΝΩ.

ΘΕΟΔΟΥΛΩ. [τῷ σοφῷ ΘΕΟΔΟΥΛΩ, τῷ μαγίστρῳ, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (69).]

Πολλοὶ μοι τὸν σὸν ἐμψύσαν. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 108.*

Πρότερον μὲν ἡμῖν ἰδέθησε λόγων. *Cod. Vatic. fol. 109.*

ΙΩΣΗΦ [τῷ φιλοσοφωτάτῳ.]

Ἀριστοτέλης ὁ Νικομάχου καὶ σοὶ. *Philosophica. Cod. Vatic. fol. 99.*

Ἔστι πόλις παράλιος Ἑλληνίς..... Σινώπη. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 155.*

ΚΑΒΑΣΙΑ.

D Ὅσα μὲν δὴ ἕτερα πρότερον. Agit de scriptis suis imperatori nuncupatis. *Cod. Vatic. fol. 177.*

Ἦκει τις ἡμῖν ἐκ βασιλείως πρότερον σπουδῆ, τοῦ ἐμοῦ; ἐξαιτούμενος λόγους. Eiusdem argumenti, brevissima. *Cod. Vatic. fol. 178.*

Τῷ καθολικῷ κριτῆ. Vide supra ΑΓΓΕΛΩ.

ΚΑΛΟΕΙΔΑ, [τῷ σεβαστῷ.]

Τὸν Πυθαγόραν ἐκείνον τὸν Σάμτον. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 94.*

Τὴν ἀλώπεκα τοῖς λαγωῖς. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 204. ΚΑΡΒΩΝΗ.*

(69) Gregoræ epistola una ad Theodulum edita est Gr. Lat. a Normanno inter opuscula Theoduli. Upsal. 1095. 4.

Ὅρων τοὺς πολλοὺς, ὧ βέλτεστα, ταῖς. Philologica. Cod. Vatic. fol. 176.

Τῷ Κρήτης (70).

Ἡ μὲν δὴ βίβλος. Cod. Cæsar. theol. 174.

ΛΑΜΠΗΝΩ, [ἀμοιβαία εἰς τὸν πρωτονοτάριον τὸν ΛΑΜΠΗΝΩΝ.]

Ἔθνος ἐστὶ Περσικόν. Philologica. Cod. Vatic. fol. 100.

ΛΑΠΙΘΗ. Vide supra in ΓΕΩΡΓΙΩ.

ΛΕΟΝΤΙΩ.

Τὴν μὲν Ἐπικτητοῦ κτήσιν κτήσασθαι. Philologica. Cod. Vatic. fol. 195.

ΛΕΠΕΝΤΡΗΝΩ.

Δυσὶν τῶν ἡγεμονικωτέρων οὐσῶν αἰσθήσεων. Philologica. Cod. Vatic. fol. 157.

ΛΟΥΚΙΤΗ, [τῷ πρωτοβεστιαρίῳ τῆς Τραπεζοῦντος.]

Παρακάνητό μοι τῶν ἄλλογίμων πολλοί..... Philologica. Cod. Vatic. fol. 110.

ΜΑΣΙΜΩ, [τῷ ὀστωτάτῳ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ Χορταίου.]

Ὅψε καὶ μόλις ὡσπερ ἀπὸ βαθύτος. Consolatoria. Cod. Vatic. fol. 121.

Ὅσα τῶν ἐν τῇ ψυχῇ γινομένων παθῶν. Consolatoria. Cod. Vatic. fol. 128.

Ἀλέξανδρον φασὶν ἐκεῖνον τὸν Μακεδ. Cod. Vatic. fol. 140.

Θαλῆν τὸν Μιλήσιον ἔγωγε. Philologica. Cod. Vatic. fol. 145.

ΜΑΣΙΜΩ, [τῷ μεγίστῳ.]

Πολλάκις κατ' ἑαυτὸν ἐπ' αἶετα θαυμαμάσθαι. Familiaris et philologica. Cod. Vatic. fol. 126.

ΜΑΤΘΑΙΩ, [τῷ Ἐφέσου.]

Ἦρετό ποτε κολοῖς ἀγῶνα. Philologica. Cod. Vatic. fol. 150.

Μεγάλῳ Διοικητῇ [τῷ ΓΑΑΒΑ.] Vide supra in Γ. Μεγάλῳ Δομestικῷ.

Κύρος ἐκεῖνος ὁ Καμβύσου. Philologica. Cod. Vatic. fol. 84.

Αἰσιόπου τοῦ Φρυγῆς οὐκ ὀλίγοι τὸν βίον. Philolog. Cod. Vatic. fol. 99.

Ἐπειδὴ σε πρᾶξιν ὀρώμεν ἅπασαν. Philolog. Cod. Vatic. fol. 103.

Γινώσκοντες οἱ πολλοὶ με φιλοῦντα. Laudat bellicam ejus virtutem. Cod. Vatic., fol. 107.

Οἱ πολλοὶ με τὰ μέγιστα δύνασθαι παρὰ σοί. Commendatilia. Cod. Vatic. fol. 190.

Ἐγὼ δὲ τὸν Ὁμηρικόν..... Philolog. Cod. Vatic. fol. 219.

Μεγάλῳ Δρουγγαρίῳ.

Μακρὸς ἤδη ὁ χρόνος, ἐξέστου σοί. Encomiastica. Cod. Vatic. fol. 111.

Ὁ μὲν κοινῆ τῇ τῶν ἀνθρώπων. Encomiastica. Ibid.

Ἐν πίθοις ἀνθρώπων ἐδοῦλεν ἄδης. Encomiastica. Cod. Vatic. fol. 115.

Μεγάλῳ Λογοθέτῳ.

(70) Supple. Μητροπολίτη.

(71) Fol. 115, etasum nomen Metrophanis.

Τὸν μὲν ἐμὸν εἰς τὸν ἐμῶνυμον ἔρωτα. Philolog. Cod. Vatic. fol. 125.

Τοὺς τῶν Αἰγυπτίων Τετρογράμματ. Philolog. Cod. Vatic. fol. 164.

His addenda epistola παρακλητικῆ περὶ ἀστρονομίας, de qua supra in opusculis astronomicis. Cod. Vatic. fol. 123.

Μεγάλῳ Οἰκονόμῳ. Vide supra in ΒΕΚΩ.

Μεγάλῳ Πριμικηρίῳ.

Πάλαι μὲν ἤνεγκεν ἡ τὰ μέγιστα πάλαι. Philolog. Cod. Vatic. fol. 162.

Μητροπολίτη Ἄπρω, περὶ τῶν ὑβριζόντων τῆν ἀστρονομίαν. Vide supra inter astronomica.

Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης. Vide supra in ΓΑΑΒΑ. ΜΗΤΡΟΦΑΝῆ.

Ἀπαλλάξωτο; Ἀλεξάνδρου πάλαι. Philologica, et de Imperatore captivum. Cod. Vatic. fol. 113 (71), et fol. 196.

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩ. Vide supra in ΑΘΑΝΑΣΙΩ.

ΠΕΠΑΓΩΜΕΝΩ, [ΝΙΚΟΛΑΩ.]

Περὶ τῶν ἐλθουσῶν αὐτῷ τερατολογίῶν, τῶν μὲν ἔνωθεν, ἔτα Τραπεζοῦντος· τῶν δὲ κάτωθεν, ἐξ Ἰερλίας. Edita exstat Hist. Byz. lib. ix, cap. 11. Exstat etiam in Cod. Vatic. fol. 17. Initium, Ὅψα τῶν λεγομένων νοῦν ἡγεμόνα προβάλλεται.

Ὅσον εὐφραίνεις χαριζόμενος μὴ ζητοῦσαι. Familiaris. Cod. Vatic. fol. 129.

Πρωτοβεστιαρίῳ.

Διὰ χρόνου σὰ πρὸς ἡμᾶς πέμπων γράμματα. Familiaris. Cod. Vatic. fol. 122.

Πρωτοβεστιαρίῳ [τῆς Τραπεζοῦντος, τῷ ΛΟΥΚΙΤῆ]. Vide supra in ΛΟΥΚΙΤῆ.

Πρωτονοταρίῳ. Vide supra in ΛΑΜΠΗΝΩ.

Πρωτοσεβάστῳ.

Σὺ δὲ, ὧ βέλτεστα, ταῦτ' ἐμοὶ ποιεῖς τὸν μὲν ὑβριστήν..... Philolog. Cod. Vatic. fol. 81.

Τῷ Σακελλίου τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐγὼ εἰ σοὶ πλέον τῶν ἄλλων θαβήσας. Familiaris. Cod. Vatic. fol. 106. Manu recentiori.

Σεβαστῷ. Vide supra in ΚΑΛΟΕΙΔῆ.

Σοφωτάτῳ.

Τὸν Νικοκλέα φασὶν ἐκεῖνον τὸν Νεοκλέους. Philolog. Cod. Vatic. fol. 195.

ΣΥΝΑΔΗΝΩ.

Ἔστι παλαιὰ παροιμία. Philolog. Cod. Vatic. fol. 102.

ΣΩΤΗΡΙΩΤῆ, [τῷ πρωτονοταρίῳ Θεσσαλονίκης.]

Ἐξ ἡμισίας μοι φαίνη χρηστός. Cod. reg. 22. 7, fol. 265.

Τῷ ἐπὶ τραπέζης.

Σὺ μὲν, ἄριστ' ἀνδρῶν, ἐγκωμίσις. Philolog. Cod. Vatic. fol. 97.

Τῷ Ὑπάτῳ τῶν φιλοσόφων.

Εἰ σὺ μὲν ὁ τοσοῦτος ἐν ἀνθρώποις ἦρας.

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΩΝΩ, [τῷ θεῷ τοῦ βασιλέως.]

Αὐτὰρ ἐμοὶ κραδίη καὶ θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι λάνθη (72). Cod. Vatic. fol. 84.

(72) Laudat illum, quasi insulae elicyus servatorem. An Crete?

Τούτο ἐκείνο τοῦ Ξενοκράτους. Philolog. Cod. Vat. A fol. 96.

Φιλοσοφοτάτω. Vide supra in ἸΩΣΗΦ. ΧΡΥΣΟΛΩΡΑ.

Τὴν (73) μὲν προοίμιον, ἀστ τι Αἰθούη. De astronomia. Cod. Vat. fol. 190.

Exstant præterea epistolæ aliquot ad anonymos scriptæ. Earum hæc sunt initia:

Ἄλλω μὲν ἰσως, πρὸς τὰς νῦν ἀποβλέψαντι τύχαις. Brevis-ima. Philolog. Cod. Vat. fol. 151.

Εἰδὲτα τῆ φύσει πρότερον. Philolog. Cod. Vat. f. 105.

Ἐσοὶ δὲ εἰ τις φιλιαν οὖσαν. Philolog. Cod. Vat. fol. 95.

Ἐτέροις διδόναι τρυφῶν, ἡμῖν δ' ἀνορθακας τοὺς θησαυροὺς ἀποφαίνειν. Cod. Vat. fol. 195.

Ἰδού σοι καὶ ἕτερος ἔχει δίακονο-. Cod. Vat. fol. 206.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν στοιχείων δυοῖν συνεχ. Cod. Vat. fol. 154.

Ὅσον εὐνοίας περὶ τὸν ἀέρα χειθείσης (74). Cod. Vat. fol. 204.

Ὁ παρῶν οὗτος, ὡσπερ ἐφθλιχίον. Cod. Vat. fol. 206.

Ὅτι δὲ τῷ λαμπροτάτῳ τοῦ βασιλέως υἱῷ (75). Cod. Vat. fol. 217.

(73) Idem est initium atque orationis ab Irene Augusta habitæ apud Matthæum filium. *Hist. Byz.* lib. xvi.

(74) Vide supra inter astronomica.

Πένης ὁ παρῶν καὶ δυνάμενος. Brevis-sima. Cod. Vat. fol. 194.

Σὺ δ' ἐγκώριον οἶμαι τῇ διανοίᾳ. Philolog. Cod. Vat. fol. 98.

Τὸ μὲν πρὸς ἄνδρα. Cod. Cesar. 174.

Τὸ μὲν ὑπὲρ τοῦ παρόντος λέγειν. Brevis-s. Cod. Vat. fol. 206.

His addatur epistola, περὶ στρατηγῶ τινος οὐδίου, κακῶς τῆς (76) πόλεως διατιθέντος. Cod. Cesar. theol. 174.

In eodem codice Cesareo exstant epistolæ duæ, scriptæ a Gregora; quarum Nesselius nec inscriptiones nec initia declaravit.

[Habemus præterea Gregoræ epistolas duas apud Cramerium in *Anecdosis Oxoniensibus*; alias sex ediderunt Seynas et Mustoxides in Συλλογῇ Ἑλληνικῶν ἀνεκδότων, Venetiis 1817, 8º; altera exstat in *Notices des mss.*, tom. XII, parte II, p. 22, τῷ Ζαρίδῃ inscripta; aliam, denique, ad præfectum mensæ seu Russiæ principem, edidit Aretin, *Beiträge zur Geschichte und Litteratur*, tom IV. Monachii 1805. EDIT.]

(75) Significat se semper erga filium imperatoris probe affectum fuisse: cujus rei signa erant tot promissa operum suorum eidem nuncupata.

(76) Legendum τὰ τῆς π.

ELOGIA.

Incredibile dictu est, quam diversa fuerint de Nicephori Gregoræ ingenio, doctrina et moribus judicia eruditorum, qui vel æquales ei vel ætati ejus superiores vixere. Alii enim ipsum immodice, ne dicam putide, laudarunt; alii contumeliose oblatrarunt. En tibi, Abbas nobilissime, utriusque generis elogia, eo ordinè digesta, ut laudem reprehensio adulationem obtractatio excipiat et proxime subsequatur. Est itaque hoc quasi certamen de fama et existimatione Gregoræ; cujus tu incorruptus ei affectu vacuus judex sedebis: quæ pro eo, quæ contra afferentur, altornis audies; ac idem variorum hominum suffragiis perpensis, sententiam feres quam æquissimam. Certe, qua perspicacitate es, facile æcernes vera a falsis, et neutci, ut puto, nec adulatori nec obtractatori assentieris.

Cæterum (ne vulgaria et de medio sumpta proponi tibi indignere) quidquid hic testimoniorum congestum vides, id fere omne vel ex codicibus nris. depromptum, vel ex libris minus obviis excerptum scias.

I. Γεωργίου τοῦ Λαπίθου (77) ἐκ Κύπρου εἰς Νικηφόρον τὸν Γρηγορᾶν (78).

Τῆς τῶν σωμάτων ἐνεργείας, ὅσῳ ἂν μείζονος;

(77) De Georgio Lapitha vide quæ Leo Allatius scripsit in diatriba de Georgiis.

C ὥσι τὰ ἐνεργοῦντα δυνάμει, τοσοῦτω περαιτέρω γ' ἐφικνίσθαι: φυσικῶν ἀποφαίνονται παιδες. Οὐκ οὐκ θαυμάζειν χρεῖον, ὡς εἶλη μοι καὶ πέρβρωθεν κεφαλῆ, εἰ τηλικούτο. ὧν ἐκεῖθεν ἡμᾶς ἀκτινοβολεῖς. Φήμη γάρ, ἣν θεῶν ἄδουσι ποιηται, καὶ περαιτέρω γε ἡμῶν, ὅς διαπορθεύειν περᾶται· κἂν αὐτὴν ἀρκετο τὴν Ἰνδῶν, εἰ μὴ τὸ βάρβαρον ἔθνος ἀνεπιτηδεύεται τῶν αὐτῶν διέκοψε τὰς τῆς φήμης αὐτάς. Ὑμνεῖ μὲν οὖν ἡ φήμη σε, βέλτιστα, πολλὴν μὲν ἐν γραμματικαῖς ἀκριβείαις, μείζονα δὲ ἐν βητορικαῖς εὐροῖαις καὶ χάριαις, οὐκ ὀλίγον δ' ἐν λογικαῖς στροφαῖς καὶ κομψείαις· ἃς δὴ πλοκάς συλλογιστικὰς, ὀρθὰς τε καὶ διεστραμμένας, ἐβουναχῆς Ἀριστοτέλης σοφῶς μεμηχάνηται, ἣ τάληθεστερον φάναι, τῷ βᾶθει κεκαλυμμένας τῆς φύσεως

D ἀνεῦρε καὶ διετράνωσε· βαθὺν δὲ γ' ἐν τοῖς τῆς φύσεως σκέμμασι καὶ ταῖς ὑπὲρ τοῦτο τοῦ ὄντος, ἣ ὄν, ἐποπτεῖαις καὶ καταλήψεσι· κἴθ' οὕτω καὶ οἷα δὴ τινι πολυτέμῳ σφραγίσται, μαθηματικαῖς ἀεικοσμεῖ τῶν ἐπιστημῶν, κατ' ἐξαιρετον μέντοι τῇ κορωνίδι τούτων, ἣ τὰς τῶν ἀεικινήτων αἰωμάτων κινήσεις τε καὶ δυνάμεις εἰδέναι μέλει. Ταῦτα μὲν ἡ φήμη, ἣ θέμις οὐκ ἀπιστεῖν. Σὺ δ', ὡ θαυμάσιε, τέμνος ἱερὸν ἔλου τοῦ τῶν μουσῶν χοροῦ τὴν σεαυ-

(78) Epistola descripta ex cod. Vatic. 1086, manu R. P. D. Bernardi de Montfaucon.

τοῦ ψυχὴν εἰργασμένος, εὐδαμονεῖν ἔχεις τῇ μακα-
 ρώτερι τῶν νοήσεων. Ἐπει δὲ ψυχὴν τοῖς θεοῖς
 εἶδεις μορφωθείσαν (τοῦτο γὰρ ἡ ἐπιστήμη) πολὺ
 πρότερον εἰκός καὶ τὴν ἔφασιν ἡγαθύνθαι· τοῦτο
 γὰρ πάντως τοῦ θεωροῦτόπῳ ἐκμάτταται, ἥμισα
 πιστευομένου ἀγαθοῦ τινος μεταστρεῖν τοῦ βασκα-
 νίαν νοσοῦντος) ὁμοίους σεαυτῷ, ὅσους οἶόν τε
 ποιεῖν ἐκάστοτε, ἐν μεγίστῃ σοὶ γενέσθαι σπουδῇ,
 ἢ ταῦτα μὲν βέλτιος (79) αὐτὸς πάντως φιλοσοφῆς,
 τοῦ εὖ πάσχειν τὸ ποιεῖν τιθεὶς ἄμεινον καὶ θεϊότε-
 ρον. Ἐμοὶ δὲ γε τῆς σῆς ὡς οἶόν τε ἐπιγμένῳ (80)
 πληρότητος, ὡσπερ τὴν ὕλην φασὶ τοῦ εἶδους, ἀξίω-
 σον ἀποκρίνασθαι βραχέα ταυτὶ· διὰ πολλῶν κανόνων
 τῆς ψηφοφορίας περαινέεις· τίνας τε καὶ πηνίκα
 εἰλημμένους λαμβάνεις ἐποχάς, καὶ πόσος ὁ ἐκ τῶν
 ἐποχῶν εἰς τὸ παρὸν χρόνος. Οὐ γὰρ οἶμαι σε χρῆ-
 σθαι τοῖς Πτολεμαίκοις, τῷ τοῦ χρίνου πλῆθει τῆς
 ἀκριθείας ἐκπίπτουσιν· ἔτι δὲ τὰς τῶν ἀποτελε-
 σμάτων κρίσεις τίνοι πιστεύουσιν ἐκίθησι (81) πρότε-
 ρον Πτολεμαίῳ μόνῳ, ἢ καὶ τῶν ἄλλων. Ἴταλοί
 γὰρ, οἷς ἐλάχομεν συνοικεῖν, καὶ κατ' ἄμψω τὰ
 μέρη, τὸ θεωρητικὸν φημι καὶ τὸ πρακτικόν, ἐλά-
 χιστα τῷ Πτολεμαίῳ χρώμενοι τῷ (82) πλείω τοῖς
 νεωτέροις πιστεύουσιν· οὐ γὰρ τοῖς Ἀράβικοις
 μόνοις ἀρκοῦντες (83) κανόνων, ἐκ τοῦ Μωαμεθ
 ἡρηγμένοις, ἀλλὰ πολλοῖς καὶ ἄλλοις προσχωρῶνται.
 Ταῦτά γε οὐν σαφῶς ἐκδέδραξον, καὶ εἰπερ οἶόν τε
 τοὺς τῆς ψηφοφορίας κανόνας (οὕτω δὲ τὰ παραγγέλ-
 ματα τοῦ ψηφοφορεῖν καλοῦσι Δατῖνοι) κέλευσον
 μετεγγραφέντα· σταλῆναί μοι, ὡς ἂν ἔχω τούτους
 τοῖς ἐκείνων παραβαλεῖν. Ἡμεῖς γὰρ ἄκριπ, τὸ τοῦ
 λόγου, γεγευμένοι δακτύλῳ τῆς κλεινῆς ἐπιστήμης
 φεγγόμεθα μὲν πιστονοῦντες ἐπιτέμενοι· τῷ γε μὴν ἀπο-
 ρεῖν βεβλήτων, ἐκχρουόμεθα τοῦ σκοποῦ. Ἐπει οὐν
 ἔγνωσ, ὡ θαυμάσια, τὰ κατ' ἐμὲ, καὶ ὅτου δεομένην
 ἀπειθῶς οἶσα δῆπουθεν· οὐν τοίνυν ἔργον ἦδη, ὅτι
 καὶ δύνατο βοηθεῖν οὕτω πόρρω γε ἰδρυμένῳ, ἔπει
 τοῖς τε (84) συμπόλιταις πρὸς ἅπαν ἀρχαῖς. Ἐρρω-
 μένος διαβώτης, ὁ τῆς Ἐλλάδος ὀξυδορκῆς (85)
 ὀρθοθαμῆς, ὁσημέραι τοῖς ὀφηλοτέροις προβαίνων,
 καὶ τοῦς κάτω κειμένους πρὸς σεαυτὸν ἐφελομέ-
 νος.

Georgius Lapithes Nicephoro Gregoræ; ex Cypro.

Aiunt physici corporum impressiones eo ulterius
 progredi, quo ea. quæ vim imprimunt, majorem in
 se virtutem habent. Itaque nil mirum (o mihi, etiã
 junc procul, a lectum caput), quod cum tantus
 ipse sis, inde usque nos irradiet. Etenim fama,
 quam poetæ deam fingunt, ultra nos quoque conatur
 se provehære; ac in ipsam Indiam penetraret, nisi
 gens barbara importunitate sua illius voces frangeret
 ac retunderet. Porro te fama, vir optime, accurata
 grammatieorum arte præstantem, dicendi copia et
 elegantia præstantiorem canit: in dialecticis captio-

(79) Ἀν βέλτιον αὐτὸς παντὸς?

(80) Ἀν ἐπιγμένῳ?

(81) Lego ἐκίθησι, πό-εργον.

(82) τὰ.

(83) Fort. ἀρκοῦνται.

nibus et argutis (artificiosas dico argumentationes,
 quas ingeniosus Aristoteles rectas et his diversis
 acule excogitavit, aut, ut verius dicam, profundo
 naturæ sinu abditas inestigavit et in apertum pro-
 tulit), in iis, inquam, fama te non mediocrem præ-
 dicat. Eadem in cognoscendis rebus naturalibus, et
 quod majus in eo quod est, quatenus est, contem-
 plando et comprehendendo sagacem clamat: denique,
 velut pretiosissima corona, scientiis ornat mathematicis;
 ea præsertim, quæ est omnium apex, intenta
 nempe explicandis motibus et virtutibus corporum
 perpetuo motu agitatorum. Hæc de te quidem fama,
 cui fas credere est. At tu, vir admirande, quando
 effecisti ut mens tua toti Musarum choro velut tem-
 plum pateret, cogitationibus tuis beatus, habes unde
 sis felix. Quoniam tamen animo, divinis speciebus
 informato, id quod scientia est, multo prius volunta-
 tem rectam accessisse par est arbitrari (nam ea est
 plane expressa prototypi virtus, nec boni ullius par-
 ticeps quisquam esse creditur, qui invidia laboret),
 in id te summo studio oportet incumbere, ut simi-
 les tui quam plurimos quotidie efficias. Atque hoc
 tu melius ipse quam alius quisquam philosopharis,
 cum benefacere quam affici beneficio præstantius di-
 vinitusque esse statuis. Mihi autem, qui earum rerum
 quibus abundas ita sum appetens, ut formæ materia,
 ne gravitas, quæso, respondere pauca hæc interro-
 ganti: quarum tabularum ope numeros astronomi-
 cos computare soleas; quænam a te ponuntur epochæ,
 et quando ex primum positæ fuerint, quantum ad
 illis epochis ad hunc diem usque tempus fluxerit.
 Neque enim puto te uti Ptolemaicis, quæ exactam
 veritatem longo tempore amiserunt. Item qui auctori
 credas in iudiciis astrologicis, Ptolemæone soli, an
 et alii cœcipiam. Nam Itali, quibuscum nobis sedes
 communis obtigit, neutra in parte, nec in specula-
 tione, nec in praxi, Ptolemæum ducem sequuntur;
 sed recentioribus ut plurimum adhærescunt: nec
 contenti tabulis, quæ a Mohammæde initium ducunt,
 multis præterea aliis utantur. Hæc tu fac certo
 sciam: ac si fieri potest, etiam Psephoræ regulas (86)
 (ita Latini vocant præcepta computandi) jube ad me
 transcriptas mitti, ut istas possim cum illorum
 regulis conferre. Scilicet nos, qui præclaram scientiam
 exiremo, ut aiunt, digito delibatam gustavimus, in-
 cendimur quidem desiderio plura discendi; at quia
 libris caremus, ideo inde repellimur, quo aspiramus.
 Itaque, vir præstantissime, quæ sint mea studia in-
 telligis, atque adeo quid sit quo indigeam explore
 cognoscis. Tuum est igitur, quod in te erit, mihi,
 qui remotissimus dego, opem ferre; quandoquidem
 ad omnia civibus tuis unus sufficis. Vive et vale,
 Græciæ lumen clarissimum; altius quotidie progrê-
 dere, et eos qui infra jacent ad te ipsum attrahere.

(84) γε.

(85) ὀξυδορκῆς.

(86) Ex Græco ψηφοφορία. Atque hinc fortasse
 Siphra seu Cipra.

II. Κατὰ τῶν τοῦ Γρηγοῦρα Ληρημῶν (87).

Ὁ δὲ σοφώτατος Γρηγοῦρας, ὡς περ οὐκ ἀρκούντων αὐτῷ τῶν Βυζαντιῶν εἰς θαῦμα, καὶ Θεσσαλονικίας ἀνάγει πρὸς τοὺς ὕμνους τοῦ εἰαυτοῦ, γράμματα πέμπτων καὶ προσκυνεῖν μονοῦ καλεῖται, ἀνδράς ἐλευθέρους καὶ μηδὲν εἰδόμενος ἢ λέγειν ἢ πράττειν πρὸς ἡδονὴν οὐδενί . . . . . Θαυμάζω δὲ πρῶτον, εἰ τὴν γλώτταν ἠγνόησε τοῦ θαυμαστοῦ Θεσσαλονικῆς, καὶ τὸ παρ' ἐκείνης κατ' αὐτοῦ πῦρ ἔπειτα εἰ προσεδόκησε παρὰ Θεσσαλονικέων καλῶς ἀκούσαι· ὁ φαυλότατόν τε αὐτὸν, οὐκ οἶδ' ὅπως, πάλαι ἤγούοντο τὴν εἰς λόγους δύναμιν, ἣν ἐπαγγέλλεται τοσοῦτον ἦδη χρόνον· καὶ νῦν περὶ τὸν Θεόν, ἀπεθεῖ . . . . . Καὶ τὸ σύνταγμα πολλῆν τινα καταψηφίζεται ζήτησιν τῆς τεκνούσης κεφαλῆς, καὶ οἷον εἰξαι ἐκινῶς τὸν πατέρα, θερμὸν δὲ κινήσαι γέλωτα. Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ αὐτὸ τοῦνομα τοῦ συγγράμματος ἀγνωεῖται, καὶ ὁ τι δεῖ καλεῖν οὐκ ἔχομεν, ὡς περ τῶν παρὰ φύσιν γεννωμένων . . . . . Ἐπειτα καὶ εἰ τις ἀνάσχοιτο κατὰ μέρος ἐπελθεῖν, τὸ Ἀριστοφάνους ἐκείνο βοήσει· Δότε μοι λεχάνην, ἵν' ἐμέσω. Τοσοῦτης γέμει τῆς ἀηθρίας· καὶ οὕτω παντοδαπὴ τίς ἐστι καὶ ποικίλη κακῶν φορὰ . . . . . Ἐρωτᾷ δὲ πᾶν ἀγροίκως, ἀφανίζων τὸν περὶ ταῦτα κ' ἴσμον, καὶ οὐκ ἠδέσθη τὴν ἐπωνυμίαν, ἥς κοινονεῖ τοῖς φιλοσόφοις . . . . . Ἀλλὰ τέλλα μιμησάμενος Πλάτωνα, ὅτι τε διαλόγους τὰ συγγράμματα καλεῖ, καὶ ὅτι τὸ, ὦ ἑταῖρε, καὶ τὸ, μάλα μόλις, καὶ τὸ, οὐχ ἔπη, ὦ ἑταῖρε, καὶ τὰ τοιαῦτα συνείρει, τοῦτο μόνον οὐκ ἐμίμησάτο . . . . . Τὰ λήμματα δὲ γενναῖα, καὶ ὅσα σιωπῆν ἐπενέγκαι τῷ Παλαμῶ. Λοιδορία γὰρ ἕκαστον μακρὰ τις καὶ παντοδαπὴ καὶ τῆς διανοίας ἀξία τοῦ φιλοσόφου· ὃς εἰδέναι μὲν ἐπαγγέλλεται τὰ τ' ὄντα, τὰ τ' ἐσόμενα, πρὸ τ' ἔόντα. Καὶ γὰρ καὶ χρησιμολόγος τις εἶναι βούλεται δοκεῖν, καὶ Χαλδαϊκά τινα συνείρει, καὶ μύθους, καὶ ἐπιδόξων κατασχῶ καταγεῖ τῶν λόγων. Ὁ τοίνυν πᾶν μέρος λόγου συναγαγὼν ἠγνόησεν ὁ τι καλοῦσιν οἱ ἀποδεικνύοντες· λήμματα, ἂν τε λογικῶς ἂν τε μαθηματικῶς ἀποδείξαι· ὅση· ἀλλὰ τὴν λοιδορίαν λήμματα ἐκάλεισιν . . . . . Καὶ ἀστρονομῶν, ἐν γλώσσει μὲν οὐδὲν φέρει τῆς ἐπιστήμης, σφαιρῶν δὲ ἐμπιπῶσιν τὴν οὐρανίαν· καὶ πάντα βιβλίων γέμει καὶ διαγραμμάτων· καὶ σκίμπος καὶ ὀρόφους μεσοῦς ἐπιδείκνυσσι τῆς σοφίας, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ τὴν ψυχὴν . . . . . Οὗ τοῦτο τοίνυν Θαυμάζω τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ἄνθ' ἰὼν ἐδυνήθη, τὰ μὲν διδάσκων, τὰ δὲ μαθόντων, ἐν τοσοῦταις πελάγαις καὶ χρόνῳ καὶ λόγῳ, τὴν ψυχὴν ἀμαθῆ διατηρῆσαι· καθάπερ τοὺς θαυματοποιούς θαυμάζομεν, ἀπαθεῖς κακῶν καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ξίφη διερχομένους.

In Gregoræ deliramenta.

At Gregoras, vir scilicet sapientissimus, ac si ei satis non sit Byzantios in sui admirationem convertisse, ipsos quoque Thessalonicenses, datis litteris, in suas laudes cogit, et adorari se tantum non jubet; nempe ab hominibus liberis, qui nihil ad cuiusquam

(87) Vide opuscula Nicolai Cabasilæ, cod. Reg. 2965, fol. 282

A gratiam aucupandam seu dicere seu facere didicerunt, etc. Primum illud miror, quod admirandi Thessalonicensium antistitis linguam et ignem in se inde erumpentem ignoraverit: tum etiam, quod se a Thessalonicensibus bene auditurum sperarit, qui et olim nescia quo futo vilissimum eum habuerunt, quod ad dicendi facultatem attineret, quam tanto jam tempore proficetur: et eundem nunc de Deo male et impie sentire credunt, etc. Ac liber quidem ipse parentis sui caput magna quadam et turbidissima procella agitata arguit, adeo ut illum cujus fetus est satis declaret, et risum vehementem moveat. Num primo ejusce operis nomen incertum est, nec ullum suppetit quod ei conveniat, ut nec iis que præter naturam gignantur, etc. Deinde singulas libri partes legere si quis est qui sustineat, is illud Aristophanis exclamabit, Date pelvium ut vomam: tanta abundat insulsitas; adeo multiplex et varia inest malarum rerum colluvio, etc. Est autem in interrogando omnino agrestis, et probatum hac in re legitimumque morem sustulit; nec enim subit reverentia ejus nominis, quod cum philosophis commune habet, etc. Enimvero cætera Platonem imitatus, eo videlicet quod dialogos vocet ea que scribit, et quod illa [Platoni familiari:] ὦ ἑταῖρε, μάλα μόλις, οὐχ ἔπη, ὦ ἑταῖρε, aliaque ejus generis subinde assuta repetat, hoc solo haud imitatus est, etc. Jam vero lemmata egregia atque ejusmodi sunt, ut Palamæ silentium imponant. Est enim unumquodque lemma atrox et multiplex convitium, dignum scilicet ingenio et mente philosophi, qui se et præsentia, et futura, et præterita scire gloriatur. Quippe et vaticinator videri vult; et Chaldaica quædam annectit, et fabellas, et carmina magica orationibus suis passim aspergit. Itaque hic qui singula dicendi genera collegit, id quod ab argumentantibus (sive logica sive mathematica demonstratione opus sit) lemma dicitur, quodnam esset nescivit, et quod convitium erat, lemma id vocavit, etc. Idem cum res astronomicas tractat, non ore et lingua scientiam præfert, at sphaeris domum implet: omnia ei libris et figuris delineatis referta sunt: grabata ipsa et tetorum fastigia doctrinæ plena ostentat, quidvis denique potius quam ingenium, etc. Homines namque non ea re admiror; sed quod potuerit, cum docendo, tum discendo, in tanto temporis et [perpetuarum] dicendi exercitationum curriculo, rudem et imperitum animum servare; iidem ut præstigiatores admiramur, ignem, undas, gladios, impune pertranseunt.

III. Τοῦ Λαμπηνοῦ Τηροχρησίου εἰς τὸν Γρηγοῦρα (83).

Ἐπ' ἐς ἀγαλμα μὲν ἂν τις βλέψας εὐφυῶς τῆς τέχνης ἔχων οὐκ ἂν δῆπον βῆδως ἀποσταίη ὅτι μὴ σὺν ἀηθρίᾳ, ἀλλ' ἀχορίστως ἔξει τῆς ἀπὸ τοῦ βλέπειν ἡδονῆς· τοὺς δὲ τοῖς σοῖς λόγοις οἷον ἐμψύχους ἀγάλμασιν ἐνατενίζοντας ἔστι κόρον τοῦ κάλλους λαθεῖν, ἢ ὀστέον ἀπὸ τούτων ἀναχωρεῖν, ἀ τοὺς τῆς διανοίας

(88) Descripta ex cod. Vaticano, manu R. P. D. Bernardi.

ὀφθαλμούς· ἐτιμᾶ τε καὶ τέρπει, οὐκ ἂν οἶμαί τινα φάνα· βρῆώς τῶν εἰδῶτων λογίζεσθαι. Ἐγὼ γοῦν ἐπηύξα τὴν μεγάλην οἰκῶν ἐτύχχανον κλίην, τὰ σὲ θαυμάζων οὐ δέλιπον ἀγωνίσματα, καὶ τὰς τῆς σῆς φύσεως· γονὰς ἦν οὐδεὶς τῶν ἐλλογίμων, ὅς οὐ συνήδει μοι κροτοῦντι καὶ δι' εὐφρήμου μνήμης αὐτὰς τιθεμένω. Νυνὶ δ' ἐτι μᾶλλον ἐπήρθην τοῖς βιβλίοις, ἃ τῆς ἐξήνεγκας μετὰ πλείστους πρότερον καὶ γενναίου λόγου, καὶ κατ' οὐδὲν τῶν Πλάτωνος ἀποδιδόντας· ὅσα γ' εἰς ἥθους σεμνότητά, ἀξίωμα νοῦ, καὶ μεγαληγορίαν, καὶ εἰ τι ἄλλο τὴν Πλατωνικὴν ἰδέαν χαρακτηρίζει. Τοῖς γὰρ δὴ σχήμασι καὶ τῇ συνθήκῃ καὶ εὐρυθμίᾳ τῶν λέξεων καὶ εὐγλωττίᾳ καὶ ῥητορικῇ παιδανότητι εἰς ἴσον τοῖς τῷ ῥητορικῆς προλατάνειν πεποιημένοις ἀφίκοντο. Τοῖς οὖν τοιούτοις λόγοις καὶ τοῖς περὶ τοῦ γενναίου Δημητρίου, καὶ τῆς λόγους ἀπορρήτοις Θεῶν τετοκίας συνάφαις ἐπαίνοις, πῶς εἶπε τοῖς φιλοκάλους διέθηκας ἐν τοῖς περὶ σουτοῦ; ὧν τοὺς ἐνθάδε πρῶτος αὐτὸς καὶ μόνος συνεπήρα τῷ θαύματι. Καὶ εἰ χρὴ καὶ τοῦτ' εἰπεῖν, τῶν μᾶλλον ἢ πρότερον τὸ τῆς σῆς φύσεως διεδείχθη μέγεθος. Τὴν γὰρ τοῖς συντάγμασι τοῖς σοῖς ἐγκεκρυμμένην σοφίαν, τοῦτο μὲν καὶ τοῖς πλείοσι ἀγνωστομένην, τοῦτο δὲ καὶ τοῖς ὁπωσοῦν συνείσιν ἐπίτηδες φθονουμένην, ὡς ἐνῆν ἡμεῖς ἀναπτύξαντες καὶ τοὺς φθονοῦντας ἐπιστομίζομεν, καὶ συμψήφους ἡμῶν αὐτοῖς ἐπ' ἐκείνων ἔχομεν μάλιστ' αὐτοῦ· ὡς ἐγὼ σε μὴ ὅτι τῶν ἐφ' ἡμῶν ἀπάντων ὑπεραίρειν ἠγοῦμαι σοφῶν· οὐδὲ τῶν ὀλίγων πρότερον γεγονότων, ἀλλ' ἦδη καὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἀνω χρόνων· ὧν αἱ βίβλοι, τὰ γενναίων μνημεῖα φύσεων. Ὅτι δ' οὐ λόγος ἄλλως τοῦτ', οὐδὲ πρὸς χάριν ἠνενοῦν λέγοντος, εἰ μάλιστ' αὐτοῖς πολλὰ μὲν καὶ ἄλλη, καὶ οἷς δὲ δῆπου μᾶλλον λέγειν αὐτίκα. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ἄλλα τοῦ βίου προσετήσαντο σοφίας· εἶδη καὶ σπουδάζματα, ὡς ἕκαστος ἡδονήθη τε καὶ προσέλετο, ἢ μᾶλλον ἔρειν φύσεως εἶχε· καὶ περὶ ταῦτα διενεγκόντες τε καὶ ἀνύσαντες οὕτω τοὺς ἐφ' ὁμοίους κατατετριφότες ἀγωνίσμασι· ἔδοξαν νενικηθέναι. Σὺ δὲ πρὸς οὐδὲν ἀποπέφυκας, οὐδ' ἔστιν ἢ μὴ προσένειμας σουτὸν, οὐδ' ἦνυσας ἄριστα· ἀλλὰ τὰ πάντα μετῶν, ὡς ἐν τῶν πάντων οὐδεὶς, ἐπίδηλον σουτοῦ τε κίχων ἐποίησεν διαφορὰν. Περὶ δὲ γὰρ ἕκαστος ἐξετρέφας διεσπούδασαι κατὰ μέρη, ἔστι μὲν οὖς παρήνεγκας, ἔστι δ' οἷς ἐφάμιλλον κατέστης, καὶ τῶν ἀκων οὐδ' οὐδ' ἀπολέλειψαι· ἀλλ' ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν καὶ τῷ γενομένω καὶ τούτους παρήλας, οἷς ὅτι τὰ πλείστα τῆς πολυεβοῦς σοφίας ἐκείνοις (89) παρεῖται. Σὺ δὲ σύμπασαν ἀθρόον ἐξηρουνήσω· καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ταύτης· εἰδῶν καρποὺς γενναίους ἐνήνοχας, καὶ ἀπὸ πίντων γωρῆς καὶ προσαγαρεύσῃ (90). Καὶ εἰ τις ποιητὴν, ῥήτορα, σοφιστὴν, συγγραφεῖα, τῶν ἄλλων ἕκαστον προσεῖπὼν οὐκ ἂν ἀμάρτα. Ἄλλ' ὁ τῆς σεμνοτάτης καθαρῶς ἐκόνουμος φιλοσοφίας, τίς ἔστιν· οὐ τῷ πράγματι μόνον, ὡς οὕτως φάναί, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀντ' ἄλλης προσηγορίας οὕτω παρὰ πίντων καλεῖσθαι. Πολλῶν γὰρ ὄντων τῶν περὶ φιλοσοφίαν

ἐσολογῶτων (91), διαφερόντως αὐτὸς ἐκλήρωσεν τὸ νόμα. Τὴν γὰρ τῶν ὄντων κατανόησιν σουτῶ προνώμενος, καὶ τοὺς τούτων λόγους ἀκριβῶς βουλόμενος ἐκμαθεῖν, φυσιολογίαν μὲν σύμπασαν, καὶ θεολογίαν, καὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις διηραυνήσω μᾶλλον, ἢ τὴν καλοῦσιν προπαιδεῖαν οὐ τοὺς παιδα· προδιδάσκοντες. Ταῖς δὲ τῶν πρώτων ἐπιστήμασι μαθημάτων, ἡλίω τε κινήσεις καὶ δρόμους καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων δυνάμεις, καὶ τὴν τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ τῶν ἐν τούτῳ πρὸς ἄλληλα μερῶν ἁρμονίαν καὶ θέειν καὶ συμμετρίαν ὑπὲρ ἅπαντας ἔγνωσ. Ὄν καὶ πολλοὶς ἐξηγητῆς γινόμενος καὶ δαδασκαλος, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἕκαστοις δύναιεν αὐτὰ δεχομένοις, οὐ παντάπασιν ἕασει τὸ κάλλιστον ἀνθρώπων κτήμα καὶ οἰκειότατον φιλοσοφίαν ἐξ ἀνθρώπων ἀπελθεῖν, οὐδ' ἀμαυρωθῆναι καθάπαξ· ἀλλὰ σοῖς λόγοις πρὸς δὴ τὸ σαφέστερον συντρεθειμένοις τὴν ἀσάφειαν ἐνίων μετασκευάσας, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς ἀκρωμένους ἐξηγήσεις καὶ διδασχὰς ἀνοοῦσαν αὐτὴν τῷ εἰσέπειτα βίῳ παραπέμφεις. Καὶ μὴ αὐθις τῶν λογοποιῶν ἐνοιί τῆς μὲν γνώμης οὐκ εὐφωῶ, τῆς δὲ γλώττης μακρῶν ἄριστα εἶχον· ἔτεροι δὲ τούναντιον τὸν μὲν νοῦν ἐβρῶντο, τῇ φωνῇ δ' ἀνασκήτω καὶ ἀνεπιμελήτω κέχρηται· κατῆδο δ' ἂν τις ἐνίων καὶ τῇ τῶν γραμματικῶν τέχνῃ, τῶν ἡκίστων περὶ λόγους συνείντων κατ' οὐδὲν διενηνοχότας, ὡς συμφείρειν αὐτοὺς σιγῶν μᾶλλον, ἢ τὴ τῆς ἀμαθίας ἀσχη προσεχκαλεῖσθαι. Σὺ δὲ πρὸς μὲν καὶ εὐφύτα τοὺς περὶ ταῦτα δεινοῦς, καλλιστεῖα δὲ καὶ τῇ τῶν δνομάτων ὁρθότητι τοὺς ταύτη διενεγκόντας ἐμιμήσω· καὶ σοῦ τὴν γλώτταν ὡς περὶ ἐξ Ἀττικῶν ἀμέσως κήπων προκύπτουσαν προσβάλλειν ἡμῶν γινώσκωμεν, ὁπόταν τὰ σῆς διανοίας ἔχονα μεταχειρίζωμεθα· καὶ πάντας ὡς περὶ ἀπὸ μηχανῆς αἰρεῖ τὰ τῶν ὄντων λόγων θίγηται, τῆς ἐξανούσης αὐτοῖς χάριτος τὸν ἀκροατὴν ἐφελκομένην, καὶ τῆς περὶ λέξιν κατασκευῆς ἄριστα ἐσχηματισμένην. Ἡκίστα δὲ σοὶ καὶ τὸ τῆς πολυμαθίας περὶ τῶν ὄντων ἄριστον ἀπεργασίαν προτίστη, ὁ σχεδὸν πᾶσι συμβέβηκεν, οὐδ' ἔλυμῆνα· οὐδὲν τῷ τῆς σῆς φωνῆς τε καὶ γλώττης ἀπεξευγμένῳ (92). Ἄλλὰ τῇ ἀκρῇ φιλοπονίᾳ τε καὶ ἀσχησῇ πάνθ' ὅσα τῆς σοφίας· εἶδη καὶ κόμματα συλλαξάμενος, καὶ τοῖς τῆς μνήμης καὶ διανοίας ἐνθήμενος σκεύειν, ὡς περὶ τις ταμίαις αὐτῶν δεικνύμενος, τὸ κρείττω ταῖς χρεῖαις ἐπικρίνει, καὶ τὰ κράτιστα τῆς ἐγκυκλίου παιδείας, ῥῆστα καὶ ἐξ ἐτοίμου μεταλαβάνων ἐκείθεν, τοῖς σκουδαζομένοις ἕκαστος συνεισάγει. Ἐστὶ δ' ἀγλώττου· τε τοὺς σοφοῦς καὶ ἀφιλοσόφους τοὺς ῥητορικοὺς ὀπέφηνας. Τῷ γὰρ ῥητορικῇ καταμίξει φιλοσοφίᾳ, καὶ τοσαῦτα βιβλία ἐξ ἀμφοτέρων συντάσσεται, οἷς ἐνεσσι τὰ ἐξ ἀμφοῖν ὁμοῦ κάλλη συνορῶν, πῶς οὐχ ὁ λέγω συμβαίνον δεικνύται; οὕτω περὶ τῶν ὄντων ἔμοι λόγων ἐπεισοὶ φρονεῖν τε καὶ λέγειν· Καί· τοι καὶ ταῦτ' ἐκ τοῦ παρήκοντος εἰρησθαι συμβέβηκε. Δεῖσαν δ' εἰς ἀγῶνα ἐγκωμίων καταστήναι, σοῦ πάντως εἶπε τὴν ἀξίαν οἶσαι, καὶ μεθ' ἧσπερ τοῦς λόγους τῆς βώρης ἐξή-

(89) Leg. ἐκείνης.

(90) Fort. προσαγορεύσῃ.

(91) ἐσολογῶτων.

(92) Leg. ἀπεξισμῶν.

νεγκας, μετὰ ταύτης δῆπου καὶ τοῖς περὶ αὐτῶν ἐπάλνοις ἐγχειρήσαι. Σὺ δ' ἡμᾶς ὡς περ παρῶν, οὕτω καὶ ἀπῶν εὐφραίνεις. Ἐχοντες μὲν γὰρ τὰ γὰθον ἐν χερσίν, ὡς περ εἰκὸς, ἔκαρπούμεθα· τὸ δ' εἶναι τῆ βασιλίδι τῶν πόλεων καὶ ἡμετέρα πατριδι τοσαύτην φιλοτιμίαν, πάσης ἡδονῆς ἐμπίπλησι. Καὶ τότῳ μὲν διαστηχότες φιλοῦμεν οὐχ ἤττον ἢ παρόντες· αὐτοπροσώπως δὲ οὐχ ἐξόν, διανοίας σοί γε κινήμασι σύνεσμεν. Τὴν μὲντοι φύσιν τὴν σὴν τοῖς ὁματέροις λόγους ἐνορῶμεν, καὶ τῆς σῆς εἰς μνημὴν ἤχοντες διατριβῆς, καὶ τῶν ὁσημέραι φοιτῶντων τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὸ Λύκειον φανταζόμεθα. Καὶ σοὶ μὲν τὰ χάλιστα ταῦτα συγχαιρομεν· μακαρίζομεν δ' ἡμᾶς αὐτοὺς τῆς σῆς κατὰ τὸν βίον φορᾶς καὶ συνόδου. Εἴη δὲ σε κατὰ πλείστον προελθεῖν τοῦ χρόνου, ὅπως καὶ πλείστοι τῶν (93) ἀγαθῶν μετὰσχοιεν ἀνθρώπων.

Lampenus Tarchaniotes Gregoræ.

Nempe quilibet, habili ad percipiendam artem ingenio præditus, si simulacrum aspexerit, non facile ab eo nec nisi moleste discedet, ac spectandi voluptate expleri non poterit: illos autem qui in orationes suas, quasi in simulacra animata, oculis defixis hærent, illos, inquam, pulchri satiety capiet, aut citius iī discedent ab illis rebus, quæ oculorum mentis epulæ et deliciæ sunt? Id quidem nemo, ut opinor, dicturus est, qui rationis usu instructus sit. Ego, quo tempore magnam urbem habitabam, præclaras tuas disputationes mirari haud desinebam: nemo erat eruditus, qui non conscius mihi esset applaudenti ingenii tui sitibus, et honorificis præconiis eos commendanti. At nunc eos libros, quos hoc anno in lucem emisisti, magis admirror; quanquam egregias orationes quam plurimas jam ante edideras, morum gravitate, sententiarum dignitate, verborum majestate nihilo inferioris Platonis orationibus. Quippe et figuris et compositione et verborum apta collocatione et conjuncta cum suavitate copia et persuadendi vi rhetorica illas æquiparant, quæ ab oratoricæ artis principe elucubrata fuerunt. Ad ejusmodi orationes cum et magnanimi Demetrii, et ejus quæ Deum arcanis rationibus peperit, laudes adjunxeris, quoniam (pulas) erga te sensu affectisti politioris litteraturæ studiosos? Equidem quotquot hic degunt, eos primus ac solus tecum in admirationem rapui. Quod si et illud dici debet, magis profecto quam antea ingenii tui magnitudo nunc demum eluxit. Nimirum doctrinam in tuis operibus reconditam, partim a plerisque ignoratam, partim eorum, qui utique intelligerent, præmeditata invidia obnoxiam, quantum in nobis fuit ita explicuimus, ut et invidi præcluso ore obmutescerent, et nostræ approbationi aliorum præterea complurium suffragia accederent. Jamque adeo te non hujus tantum nostræ, aut ejus quæ proxime præcessit ætatis, sed et superiorum temporum eruditissimis omnibus, quorum libri monumenta sunt magnorum ingeniorum, majorem atque excellentiorem statuo.

Quod autem non temere id a me n. c. ad gratiam ullo modo dicatur, cum alia multa abunde declarant, tum ea, quæ statim dicturus sum. Alii quidem alias disciplinas et alia studia professi sunt, prout cujusque voluntas et institutum fuit, aut (ut verius dicam) natura: in quibus cum excellissent et ad summum pervenissent, tum demum æmulos et similibus laboribus exercitatos visi sunt superasse. At tu nihil est ad quod natus non sis; nihil, quo non te ipsum aggregeris; nihil, in quo haud felicissime elaboraris. Sed in omnibus sic versatus, ut nemo in singulis, tui et cæterorum discrimen evidens fecisti. Nam in quibus particulatim quisque præcipuam et singularem operam posuerunt, in iis quosdam supergressus es, cum aliis de palma contendisti; nusquam infra primos substitisti: imo, ut summum dicam, unus hos omnes re ipsa superasti, eo quod ab illis pleraque multiplicis doctrinæ genera neglecta sunt; tu vero universa simul perscrutatus es, et ex omni eruditionis parte fructus eximios produxisti, habesque ab omni scientia famam et nomen; sic ut poetam te, oratorem, sophistam, historicum, et aliis singulis nominibus si quis compellet, is a vero aberaturus non sit. Jam ab philosophia, scientiarum angustissima, quis vere est denominatus? Nonne is, qui non solum re (ut ita dicam) philosophus est, sed cui hoc nomen (94) ab omnibus pro alia quavis appellatione tribuitur? Multi philosophicæ studuerunt: unus tu nomen ex cæ sortitus es eximium. Etenim rerum cognitionem certam tibi providere et harum causas perfecte explorare cum velles, physiologiam quidem universam, et theologiam, et logicas argumentationes diligentius pervestigasti, quam ea quæ dicuntur rudimenta primi puerorum doctores. Tum scientiarum primariorum seu mathematicarum studio id assecutus es, ut solis motum et cursum, reliquorum siderum potestates, totius mundi et partium ejus inter se connexionem, centum, dispositionem, proportionem, nullis quam alius quisquam intelligeret. Quæ tu docendo cum enarres et plurimis discipulis tradas, singulis pro suo captu accipientibus, non sines philosophiam, cujus rei possessio homini pulcherrima est, penitus ex hominibus sublata obscurari: sed libris majori perspicuitate compositis quorundam obscure dicta reformabis, interpretationibusque et præceptis auditores ita erudies, ut eam scientiam posteritati florentem transmissurus sis. Ac nonnulli quidem oratores, cum ingenio minus valeret, dicendo longe præstiterunt. Alii contra intelligendi facultate pollicentes rudi et incomposito sermone usi sunt. Quosdam videas, etiam quod ad grammaticam artem attinet, nihil ab illis differre, qui minime loqui sciunt, ut iis magis expediat silere, quam turpi ignorantia crimine argui. Tu doctrina et ingenio es qui his rebus instructissimè fuerunt, sacundia et verborum dilectu eos: qui in hac parte excelluerunt æmulatus es. Itaque tuam eloquentiam ex ipsis quasi hortis Atticis pro-

(93) Fort. σὺν.

(94) Gregoras Philosophus per antonon:asiam dictus.

denntem in nos invadere sentimus, quoties libros tuos in manus sumimus : ac sermonum tuorum illecebris velut machinis quibusdam capti omnes expugnantur, propterea quod efflorescens ex iis lepos et verborum apparatus speciosissimus auditorem alliciunt. Neque vero nulla te eruditio prohibuit, ne orationes quam optime elaborares, nec sermonem tuum ulla labe corrumpit, ejusve expositioni obsuit. Sed summo labore, et per exercitationes plurimas, omnis generis omnis notæ eruditionem collectam in thesauris memoriae et ingenii reposuisti; atque ejus velut promus condus exsistis; quænam meliora sint, ex usu æstimas (95), et ex omnigena doctrina facile ac velut ex parato optima quæque decerpis, et studiosis subinde contribuis. Quin etiam effecisti, ut et philosophi elingues, et oratores minime philosophi esse viderentur. Hoc ipso enim, quod philosophiæ rhetoricam miscueris, et ex ambabus tot libros conflaveris, in quibus observare est conjunctas utriusque virtutes, nonne palam exsistit id quod dico? Equidem sic de orationibus tuis sentio et pronuntio. Atqui hæc strictim et velut obiter a me dicta sunt. Oportebat autem in tuarum laudum curriculum descendente cavere omnino, ut tua tibi dignitas salva constaret, et quantum ipse fecundiae robur in orationibus tuis exprumpsisses, tanto etiam ad eas verbis prædicandas instructum accedere decebat. Tu nos, ut præsens, ita et absens delectas. Bonum enim, cum esset in manibus, eo quo par erat sensu percipiebamus. At quod urbium princeps, eademque patria nostra, tantum sibi honorem ambitiose vindicet, id quidem me summa voluptate afficit : ac quanquam locorum intervallo disjungamur, nihilo tamen minus te diligimus quam si præsentem adessemus; et quia coram non licet, ideo cogitationis motu tecum versamur. Cæterum indolem tuam in orationibus tuis expressam cernimus. Memoria autem consuetudinis tuæ, et eorum qui discendi causa quotidie ad te ventitant, animum subeunte, Academiæ et Lycei imaginem nobis effingimus. Ac tibi quidem, quod præclara ista obtigerint, gratulamur; nos vero ipsos, quod te hæc ætas tulerit et vitæ tuæ tempus in hoc nostrum sæculum inciderit, felices prædicamus. Ejus tibi quam longissimum spatium ultimam prorogetur, ut earum rerum, quæ in te eximia sunt, homines quam plurimi participes fiant.

IV. Philotheus patriarcha, Antirrhet. XII (96).

Γρηγορά; δ' οὐτοσίν, ἐκ βαρβάρων παρὰ τὴν τῶν πόλεων βασιλεῖα ταυτηνὶ καὶ τὴν μεγάλην ἐλθὼν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ μητέρα (τῆς γὰρ Παφλαγῶν ὤρητο γῆσι, καὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἐνταῦθα καὶ μούσης Ἑλληνικῆς μετασχῶν, ὡς καὶ μετεώρων ἀσκήσαι τινα διζαὶ καὶ ὀνόματος εὐμορῆσαι τινος, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν πράγματος ὑψηλοτέρου καὶ μεζονος, τὸ μὲν βάρβαρον ἦθος ἀμτηγίπη καὶ τὴν φωνὴν ἀπαβαλεῖν ἔσχε· τῶν δὲ τρόπων τε καὶ

(95) Vel meliora usu probas.

(96) Ex cod. Reg. 1906, fol. 283.

τῆς γνώμης τὸ βάρβαρον οὐ μόνον οὐκ ἔσχεν ἀποβαλεῖν, ἀλλὰ καὶ προτεξεργάσατο καὶ προσέθηκεν ἐκ πάντων τοῖ πολλοῦ τοῦ περιόντος, τῶν ὁμοφύλων χειρῶν τὰ τοιαῦτα φανεῖς, ὡς μὴδὲ παραβάλλειν ἐξείναι. Μᾶλλον δ' ἐκεῖνοι μὲν, εἰ καὶ βάρβαροι τὴν γλώτταν ἀλλως καὶ τὸ ἦθος ὄντες τυγχάνουσι, τῆς ἀγωγῆς τε καὶ τῶν πατριῶν οὕτω ταυτὶ χορηγοῦντων, ἀλλὰ καὶ τρόπων εἰσι χρηστῶν καὶ καλοκάγαθίας καὶ ἀρετῆς φροντισταί, καθόσον οἶόν τε· εὐσεβείας τε πρὸς τῶν ἄλλων καὶ τῶν ἀποστολικῶν τε καὶ πατρικῶν δογμάτων σπουδασταί τε καὶ φύλακες, ὡς καὶ αὐτῆς ὑπὲρ τούτων μετὰ κλείστης γε τῆς φιλοτιμίας ἐν τῷ τοῦ καιροῦ παραχόντι, πῶς ἂν εἰποις ἡδέω; ἀφίστασθαι τῆς ψυχῆς. Ὁ δὲ καὶ κατεξανέστη τῆς καὶ θρησκαμένης καὶ παιδαγωγησάσης καὶ λόγων καὶ ὀνόματος μεταδόσης, ὡς μὴ ὤφελον, ἐκκλησίας· καὶ τὰ δεϊνότερα καὶ ἀπευκτότατα καὶ πόρρω παντὸς παραδείγματος ἀκολάστῳ καὶ τομῆρᾳ γλώττῃ κατὰ τῆς Χριστοῦ νύμφης ὑβρίζει, καὶ Βαβυλᾶμ κατ' αὐτὸ φημι τοῦτο τὸν μυσταγωγῶν τῶν τοσούτων παρενεχῶν.

Gregoras vero iste, in hanc urbium principem, et ad magnam Christianarum Ecclesiarum matrem, ex Barbaris cum advenisset (Paphlagonia quippe oriundus), postquam educatione, disciplina, et politioribus Græcorum litteris in hac civitate sic institutus est, ut in altioribus scientiis nonnihil versatus et aliquod nomen lucratus esse videretur, imo illustrius ac majus quam quod re ipsa meruerat; ritum quidem et sermonem barbarum quodammodo exiit; morum autem et animi barbariem non modo non amisit, sed ut major esset operam dedit, et plenissima de suo accessione cumulavit, popularibus suis adeo ille peior hac in parte, ut cum eo ne conferri quidem possint. Enimvero hi, quanquam lingua et ritu Barbari, id quod ab educatione et ab institutis patriis habent, tamen moribus probi sunt, honestatemque et virtutem, quantum in se est, colunt. Idem veram religionem apostolorumque et Patrum dogmata studiose præ cæteris amplectuntur et custodiunt, animam ipsam pro iis, si tempus ferat, summa contentione et maximo cum gaudio effundere parati. Iste contra in eam Ecclesiam insurrexit, quæ et aluerat et præceptis formaverat; quæ eloquium et nomen (utinam ne ita res esset!) impertita fuerat; atque in Christi sponsam atrocissimas, horrendas et ab exemplo omni remotissimas contumelias jecit, Barlaamum ipsum, hac in re videlicet, horum [mugistrum et] antistitem prætergressus.

V. Τοῦ Ἀκινδύνου, ἐκ θεσσαλονικῆς πρὸς τὸν Γρηγορᾶν (97).

Βασιλαμῶν δ γενναῖος, φίλος ὢν ἐμοὶ καὶ φίλους πάντας ὑπερβαλόμενος; τὰ πρὸς ἐμὲ, ἀνετ' ἀλλης τινὸς λαμπρᾶς καὶ μεγάλῃς εὐεργεσίας (ἦδει γὰρ με τοῦ τε καὶ τῶν σῶν συγγραμμάτων σφόδρα περικαθμεινον) φέρων ἐνεχείρισέ μοι: τὴν σὴν ἐπιστολὴν, τὴν

(97) Descripta ex cod. Vat. 1086, manu Clar. V. G. Belmanni, Sueci.

περιτῶν ἐν οὐρανῷ τοὺς ἀγνοοῦντας διδάσκουσιν· ἄρκιτῶ δὲ τοῦτ' ἀντι παντὸς ἐπαίνου τοῖς γράμμασι, μᾶλλον δὲ εἰς ὅσον ἂν ἡμεῖς ἰδέιν τε καὶ εἰπεῖν ἐξικόμεθα, μὴ ὅσον ἐκεῖνη προσῆκεν, εὐμενῶς ἐκεῖνη τε θεχέσθω, καὶ ὁ πατήρ· ἐγὼ δὲ παραλαβὼν καὶ διεξῶν τό τε βάθος τῆς διανοίας τό τε τῆς ἐρημίας Ἑλληνικόν καὶ τὸ τῶν λέξεων ἀνότηρὸν ἐξ Ἀττικῷ τοῦ λεγόμενου καὶ ποιικίλων ἐνθυμημάτων ἐκ τῶν Πλάτωνος θεσουργῶν (εἰ μὴ παντάπασιν ἄσπτος ἐγὼ τὰ τοιαῦτα) καὶ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἶπεν, τὴν μεθ' ὧρα; κατασκευῆν αὐτῆς (οὐχ ὅσον μὲν εἰκός ἦν, οὐδ' ἄγγυς, ὅπερ εἶπον) θαυμάσιος δ' οὖν εἰς δύναιεν τὴν ἑαυτοῦ, τοῖς σφοδρὰ ζητοῦσι (πολλοὶ δὲ οὗτοι) δίδωκα. Καὶ ἤλθε διὰ πάντων τὸ θαῦμα· καὶ πολλαχοῦ σοι θέατρα καθιστήκει δὲ κρῆτου καὶ κρημάτων, ἄλλων ἄλλα θαυμάσιων μᾶλλον δὲ πάντα πάντων, ὅση γε δύναμις ἐκίστη. Ἄλλ' οὕτω μὲν τῇ ἡδονῇ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων ἐξήρησας. Ἄ δὲ ὠφέλικα; τῇ διδασκίᾳ, τοὺς τε τὴν ἀετὴν ἐπιστήμην σοι μετιόντας, τοὺς τε μὴ τοὺς μὲν, ἀ μηδαμῶς ἤθεσαν, μεμαθηκίας· τοὺς δ', ἀ σφαλερώς, ἐπανωρθωμένους, καὶ τὰ κριθεῖς; (98) ἐγνωκότας· τοῦτων τίς οὐχ ὁμολογεῖ σοι χάριτας μεζζους (99) ἤπερ ἔχων τυγχάνει; Ἐκείνην ἐγὼ τὴν ἐπιστολὴν ὑπὸ ποιικλοφορμυγγος αἰοιδᾶς τοῦ θεβαίου ποιητοῦ συνεθεῖται, μὴ μάτην (οἶμαι) νεώμικα· ἐκείνην τῆς παρὰ Πλάτωνι κατ' οὐρανὸν Ἀφροδίτης ὑπελίθηα γέμουσαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πᾶλλ' ἕτερα τῆς σῆς γενναίας καὶ γνώμης καὶ γλώττης δημιουργήματα παρ' ἑμοὶ σοι συνήκται, καὶ διὰ θαύματος ἄγεται· ἕπερ ἀ πέπομα; Ἰωσήφ ἐκείνη τῷ μακαρίτῃ καὶ σοφωτάτῳ, διὰ τοῦ θεπεσίου καὶ σοφοῦ Παλαμά, διὰ μνήμης ἔχει· πρὸ γὰρ θεοῦν ἐτοῖν τοῦτ' γε· δὲ ἐπειδὴ τὸν φιλόσοφον εὗρε παρὰ τὸν ἐκ μάλα πολλοῦ πεποθημένον οἰχόμενον (ἴβει δὲ ἄρα καὶ οὗτος δεῖνδον ἐμὲ τῶν σῶν ἐραστῆν, καὶ ὡς εἰχομῆε τὸ βελίον, τὰ μέγιστά μοι χαρισάμενος ἔσται) φέρων ἐγκεχειρίκε, φιλοτιμώτατα προσειπών· ἀλέξαι λόγους, ὧν ἦρας· Ἄνθ' ὧν παρ' ἡμῶν οὐ μικρὰς τινὰς κεκόμισται χάριτας, ἀλλ' οἷας οὐ μέμφασθαι. Ἐκ τοσοῦτου σφοδρούς ἐραστὰς εἶχες ἡμᾶς, ὧ μέγα κῦδος Ἀχαιοῖσι, λέγω δὲ τοῖς Ἑλλησιν· εἰ μὴ μᾶλλον τοῦναντίον πολλοὺς τῶν ἐν λόγοις ἐν βίον κατατριψάντων αλοχύνει τὰ σὰ τῇ ὑπερβολῇ καὶ λυπεῖ· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς (1) γε, εἰ καὶ μηδὲν τὸ ἡμέτερον πρὸς τὸ σὸν πέλαιος τῆς σοφίας, ὧ βέλτιστε. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ συγχαίρομεν, καὶ ψήφους ἡδιστὰ τοι τῆς κατὰ πάντων νίκης· ἐκφέρομεν. Εἰ σοι τοίνυν καὶ αὐτῶ τῶν δικαίων τι ἐδόξαι (δόξει δ' οἶμαι, μὴ τὸν οὕτω τῶν σῶν ἐραστῆν μόνον εἶναι τῶν Ἀργείων ἀγέραστον, μηδὲ μόνους τοῖς πρὸς

τοὺς ἄλλους σου γράμμασιν, ἀλλ' ἦσθ καὶ τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐντροφῆν) ἐπιστελεῖς καὶ ἡμῖν, καὶ δεῖξεις, ὡς οὐ μάτην ἐρῶμεν. Εἰ δὲ μήπω τεθεαμένος τὴν σὴν γρυστὴν κεφαλὴν, μηδ' ἄλλως ἄγαν ἐγνωσμένος σοι γράφω, μὴ τοῦτο θραπύτρωτος, ἀλλ' ἔρωτος οἴου. Εἰ δὲ ψυχὴ σώματος τιμωτέρως, τῷ βελίονι δῆπου σίνεσμεν, εἰ ψυχῆς ἂν (2) ἔγγονα τὰ συγγράμματα.

Acindynus Gregoræ. Epistola Thessalonice data.

Balsamon, vir egregius, cum et amicus meus sit et mei studio amicus omnes vincat, tuas mihi litteras (sciebat enim me et tui et scriptorum tuorum amore vehementer inflammatum), tuas inquam litteras mihi obtulit, insignis et magni cujuslibet beneficii loco habendas; illas videlicet, quæ cœlestia ignaris pandunt. Una hæc laus tuis pro alio omni elogio sufficet: imo et epistola et epistolæ pater istam laudem boni consulant, si minus parem rei dignitati, at pro captu nostro, quatenus nempe et perper cere et cloqui possimus, satis magnificam. Ego vero litteras ab illo acceptas cum perlegissem, sensum reconditum, Græcæ lingue proprietatem, dictionum ex horto quasi Attico decerptarum floridam elegantiam, argumentorum varietatem, ex Platonis (si qua nobis fides in his rebus) penu depromptam, totam denique, ut verbo dicam, compositionem venustam et concinnam admiratus sum: quanquam ea, quæ dixi, veris minorâ et longe infra rem fuerunt. Attamen eas litteras pro virili admiratus eis tradidi, qui magnopere expelebant. Erant porro plurimi, ac per omnes admiratio pervasit. Tum passim tibi theatra plaudere, passim omnes præ gaudio exsilire, aliis alia suspicientibus, imo omnia omnibus, pro sua singulis facultate. Ita tu quidem homines suspensos litterarum suavitate tenuisti. Quod autem eruditione tua æque omnibus profueris, tum iis qui eandem ipsi quoque disciplinam excoluissent, tum iis qui rudes essent, his quidem eas res, quas nunquam audierant, edocuit; illis vero earum, quas perperam didicerant, recta et accurata cognitione instructis: quis non tibi eo nomine gratias [maximas] (3) agit, at minores tamen quam quas re ipsa habet? Equidem mihi videor haud temere judicasse, illam epistolam grata lyricorum modulatorum varietate a Thebano vate elaboratam, et Veneris, ejus nimirum quæ a Platone cœlestis dicitur, plenam credidisse. Atqui multa tua apud me collecta excellentis ingenii et sacundie monumenta alia admirationem habent: quæ tu, si meministi, beato illi viro et doctissimo philosopho (4) Josepho divini sapientisque Palamæ (5) interuentu ante hoc

(98) An ἐς τὰ κριθεῖς?
 (99) Leg. μεζζους;
 (1) Leg. ἡμᾶς.
 (2) Forl. ἦν.
 (3) Si legas μεζζους, vertendum erit, gratias agit majores, quam re ipsa habeat, quod absurdum est.
 (4) Exstat inter Gregoræ opuscula cod. Vat. c. 1036, fol. 75. Πρὸς τὸν σεβασμώτατον Ἰωσήφ περὶ

τοῦ πάσης ἀπόδειξις, ὅπως ἐσφάλη πρὸ χρόνων, καὶ ὅπως δεῖ ποιεῖσθαι τὴν τούτου διόρθωσιν, parum diversa ab ejusdem argumenti disputatione, quæ edita est Hist. Byz. lib. vii, cap. 13.
 (5) Acindynus, cum hanc epistolam scripsit, amicus Palamæ erat. At postea cum illo capitale odium ipse et Gregoras exercuerunt. Non est itaque ut credamus, Acindynum ideo in hæc epistola blauditum esse Gregoræ, quod is secum adversus

biennium misisti. *Hic* (6) *autem, ubi philosophum* (7) *A* καὶ ὑπὸ τῶν ἑμορφόνων αὐτοῦ κινήσει, ὡς αἰτῆς ἐκεῖνος ἐν τοῖς οἰκελοῖ; λόγοις φησὶ, κατὰ τῆς συνόδου καὶ τοῦ ἱεροῦ τόμου χωρεῖ καὶ περιῶται λόγοις ἀντιρρητικοῖς, ὡς ἐκεῖνος ὑπέλαθεν, ἀνατρέπειν ἐκεῖνα. Συγγράφεται τοίνυν λόγους ἢ διαλόγους δέκα, οὓς κατέχων ἦν παρ' ἑαυτῷ, καὶ τοῖς ἑμορφόνων ἑαυτοῦ μόναις κατ' οἶκον ἐπιδεικνύμενος, etc.

Pro quo munere gratias ei persolvimus nec parvas, nec quarum illum penitenter. Ex illo nostri in te amoris vis magna exstitit, o ingens gloria Achivum. Græcorum quippe tu gloria; nisi potius eorum pudor es et dolor, eo quod illos superaveris, qui in eloquentiæ studio ætatem omnem contriverant. Nos certe ii minime sumus [quibus pudorem simul dolo-remque ea re afferas]. Imo vero gratulamur, ac triumphum de omnibus libentissime uni tibi decernimus. At si id tute ipse æquum judicaveris, judicabis autem, ut spero, æquum esse, ne qui sic tua amet, solus de gente Pelasga Indonatus eat litterisque careat, quæ, non solum ad alios, sed ad eum etiam scriptæ, ipsi sint in deliciis, ad nos quoque scripturus es, ut ne frustra amare videamur. Quod si ego, licet aurum caput tuum nondum aspexerim, nec aliunde sim valde notus, nihilominus tamen ad te scribo; id tu ne audaciæ, sed amoris esse ducas. Cæterum quoniam animus corpori præstat, meliore utique nostri parte tecum sumus; siquidem fetus mentis est id quod scribitur.

VI. Philotheus iterum (9).

Ὁ Γρηγορᾶς Νικηφόρος καὶ πάλαι μὲν ἦν προσ-
 κείμενος ταῖς τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου κακαῖς
 δόξαις. Διὸ καὶ ἐπηρώτων ἦν τῇ ὀρθοδόξῳ τοῦ Θεοῦ
 Ἐκκλησίᾳ, εἰ καὶ λάθρα τέως καὶ πρὸς ὀλίγους
 ἐποίησε τοῦτο, πρὸς προσόντας αὐτῷ καὶ πρὸς τοῦ
 ὀρθοῦ λόγου προστατάτας κακῶς πάνυ διείκετο. Τῆς
 δὲ τελευταίας συγκροτηθείσης ἐκείνης συνόδου, ἧς
 προσεκάθητο ὁ τε εὐσεβέστατος καὶ φιλόχριστος βα-
 σιλεὺς κύριος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, καὶ ὁ πα-
 τριάρχης ἐκεῖνος κύριος Κάλλιστος, ἐπεὶ καὶ Γρηγο-
 ρᾶς, εἰς τὴν ἱερὰν ἐκείνην σύνοδον παρελθὼν, ἐξη-
 λέγηθη σὺν τοῖς ἑμορφόνων αὐτοῦ τῷ Βαρλαάμ τε καὶ
 Ἀκινδύνου νοσῶν, εἰς τε τὴν θεότητα τοῦ μονογε-
 νοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν φυσικὴν τῆς Τριάδος
 ἐνέργειαν καὶ χάριν καὶ ἑλλαμψὶν κάκιστα βλασφη-
 μῶν, καὶ οὐ μόνον τοῖς ἀρχαίοις αἰρετικοῖς σχεδὸν
 παντί, ἀλλὰ δὴ καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς συμπεριφερόμε-
 νος πλάναις καὶ δόξαις· δι' ἃ δὴ του παρὰ τῆς ἱερᾶς
 ἐκείνης συνόδου αὐτὸς τε καὶ οἱ ἑμορφόνων αὐτοῦ, μὴ
 μεταμεληθέντες, τοῦ πληρώματος τῶν ὀρθοδόξων
 καλῶς ἀπετμήθησαν καὶ τῷ ἀναθέματι παρεδόθησαν
 κατὰ τὰ πατρικὰ καὶ συνοδικὰ θεσμά· καὶ τόμου
 προβάντος τῷ τμητικαῦτα συνοδικῷ, ἐν δὴ καὶ βασι-
 λεὺς καὶ πατριάρχης ἐκεῖνος καὶ ἡ τῶν ἱερωτάτων
 ἀρχιερέων ἱερὰ σύνοδος ὑπέγραψαν ὁμοῦ· ὁ Γρηγο-
 ρᾶς τὴν ἤτις καὶ τὴν αἰσχύνην μὴ φέρων, ἅμα δὲ

Palamam conspiraret. Vide cod. Reg. 2409, fol. 183, ubi Palamas magistrum se Acindyni fuisse gloria- tur.

(6) Palamas.

B qui tum patriarcha erat Dom. Callistus, tum vero Gregoras et alii cum eo sentientes, in illam sacram synodum ingressi, convicti sunt errorum Burlaami et Acindyni: nempe in divinitatem unigeniti Filii Dei, et in naturalem Trinitatis operationem gratiamque et splendorem pessime blasphemantes, ac non modo veterum fere omnium hæreticorum, sed et gentilium erroribus opinionibusque temere abrepti et velut circumacti. Quamobrem sacra synodus ipsum et socios, haud penitentes, ab universo Orthodoxorum cætu jure ac merito abscissos anathema esse jussit, prout Patrum Conciliorumque decretis cautum esset. Tunc et synodicus Tomus præditi, cui et Imperator, et illic quem dixi patriarcha, et sanctissimorum pontificum sacra synodus, una omnes subscripserunt. At Gregoras hanc de se victoriam et dedecus non serens, sociis præterea instigantibus, ut ipse in libris ait, synodum simul et sacrum Tomum aggreditur, et orationibus (ut ipsi videbatur) antirrhelicis conatur evertere. Conscribit itaque orationes seu dialogos decem, quos apud se servabat, domique iis solum qui secum consentirent ostendebat. etc.

*Nicephorus Gregoras Barlaami et Acindyni opi-
 nionibus perversis jam olim adhærescebat, atque id-
 circo orthodoxam Dei Ecclesiam obtrecebatur, licet
 clanculum et apud paucos ad se adeuntes id faceret;
 denique erga sanioris doctrinæ adensores male om-
 nino erat affectus. Demum coacta nocissima illa
 synodo, cui præsidebatur religiosissimus et amans
 Christi imperator Dom. Joannes Cantacuzenus et is
 qui tum patriarcha erat Dom. Callistus, tum vero
 Gregoras et alii cum eo sentientes, in illam sacram
 synodum ingressi, convicti sunt errorum Burlaami et
 Acindyni: nempe in divinitatem unigeniti Filii Dei,
 et in naturalem Trinitatis operationem gratiamque et
 splendorem pessime blasphemantes, ac non modo ve-
 terum fere omnium hæreticorum, sed et gentilium
 erroribus opinionibusque temere abrepti et velut cir-
 cumacti. Quamobrem sacra synodus ipsum et socios,
 haud penitentes, ab universo Orthodoxorum cætu
 jure ac merito abscissos anathema esse jussit, prout
 Patrum Conciliorumque decretis cautum esset. Tunc
 et synodicus Tomus præditi, cui et Imperator, et illic
 quem dixi patriarcha, et sanctissimorum pontificum
 sacra synodus, una omnes subscripserunt. At Gre-
 goras hanc de se victoriam et dedecus non serens, so-
 ciiis præterea instigantibus, ut ipse in libris ait, sy-
 nodum simul et sacrum Tomum aggreditur, et ora-
 tionibus (ut ipsi videbatur) antirrhelicis conatur
 evertere. Conscribit itaque orationes seu dialogos de-
 cem, quos apud se servabat, domique iis solum qui
 secum consentirent ostendebat. etc.*

VII. Acindynus iterum.

Σὺ σύμβλον ἡδὺ, καὶ λόγου μέλι βρούει,
 Ἄνθη συνάξας, etc. ut supra in Vita.

Alde,

Οἶμαι με πῶς γοῦν καὶ κινεῖσθαι καὶ πνεῖν,
 Καὶ τοὺς ἀγωγούς τῆς ψυχῆς διευθύνειν,
 Καὶ τῆς ἀνάγκης τὰς στροφὰς ἀποπέλειν,
 Σοῦ μὴ λαλοῦσης τῆς πνοῆς μου τῶν λόγων;
 Νῆ τοὺς λόγους, ἄψυχον ἀντικρυς βρέτας;
 Εἰμί Βυζαντιῶν κακῶς πεπηγμένον,
 Κάν τοῖς θεάτροις ἀκλεῶς ἀνηρμένον.
 Ἄν γοῦν ἀνοίξης πνευμάτων σου τοὺς τόνους,
 Καὶ πνεῦμα πνεύματος ζωτικῶν ἐξ ὀργάνων,
 Τοῦ θεοζῆτου παρ' ἐμφανίσεως τὴν χάριν,
 Καὶ ζῶντα δεῖξεις ὡς ἐκαίνος τὸ βρέφος,
 Καὶ προσπλακούντι φιλικῶς προσρήμασι,
 Καὶ μακρῶν ἀναδείξεις τὴν πόλιν,
 Ἦν ἑστυχῶν ἔγωγε δυστυχῆ κρινῶ.

Quomodo igitur putas me et moveri et spirare,
 Et meulus animæ dirigere,
 Et necessitatis nodos expedire,
 Te non loquente, qui spiritus es meorum sermonum?

(7) Josephum.

(8) Non minus scilicet quam Balsamon, de quo supra.

(9) Cod. Reg. 1936, fol. 1.

*Per eloquentiam [juro], inanimatum plaue simulacrum
Sic Byzantino in solo male fixum,
Et in theatris indecore erectum.
Quod si aperueris pulmonum tuorum arterias,
Et spiritum inspiraveris vitalibus ex organis,
Thesibitæ (10) virtutem quodammodo reperi sentabis,
Infantemque, ut ille, exhibebis viventem
Et alloquentem amicis alloquiiis,
Ac beatam reddes Urbem.
Quam ego, cum sim infelix, infelicem judico.
Idem.*

Ὅτως με τοῖς σοῖς ἐξανηρτήσω λόγους
καὶ τοῖς καλοῖς ἀγῶσι, etc. ut supra in Vita.,

Adde,

Ἄρῳ σε, Χριστέ, νῦν ἀκραίοναί λαμπάδι
Ποιούμενον πρόνοιαν, οὐδ' ἀπωσμένον
τὴν σὴν ταπεινὴν παντελῶς κληρουχίαν.
Ἢ λαμπὰς οὐτός ἐστιν ἡ φέγγουσα μοι.
Ἡμεῖς δὲ κληροῦ, οὐδ' ἐπεληπίσεις, Λόγε.
Φύλαττε λοιπὸν, σωστικὴ θεαρχία,
Θνὸς ἐς κράτος λάμπαντα τῆς Ἐκκλησίας
θησαυρὸν αὐτὸν παμφανὸν ἀγαλμάτων.

*Video te, Christe, pura nunc lampade (11)
Curæ habere nec repudiare*

Humilem tuam prorsus hereditatem.

Iste lampas est, quæ mihi lucet;

Nos hereditas, quos sperare jubes, o Verbum.

Conserva demum, salutifera Dei potestas,

Ekum, qui ad gloriam Ecclesiæ illuxit,

Thesaurum ipsum splendidissimorum ornamentorum.

VIII. *Gregorius Palamas, in epistola ad nomophylacem (12).*

Ὅχι λόγον ὄντως πέποιθε πάθος, ᾧ βίος ὁ λόγος·
οὗτος οὐ τὰ κατηλογημένα βιβλία πέπομφας ἡμῖν
ἐναγχοῦ· καὶ, ἐν εἰπω τὸ τῆς Γραφῆς, οὐκ ἐμωρᾶν-
θη φάσκων εἶναι σοφός; . . . Εἰ δ' ἄρα φησὶν οὗτος
ὁ ἀμαθῶς οὕτω καὶ σκαιῶς συγγραφόμενος σοφός,
ὡς ἐτέραν κρύπτει διάνοιαν αὐτοῦ τὰ ῥήματα, γνῶτω
μὴ τοῦ κρύπτειν ἐνεκεν, ἀλλὰ τοῦ ἐκφανεῖν τὴν
τοῦ λέγοντος διάνοιαν, λεγόμενα τε καὶ γραφόμενα
τὰ ῥήματα. Διδὲ κατὰ τὴν ὑγιᾶ δῆπουθεν ἀντιστρο-
φήν, ἄσοφον τὸ ἀσαφές, ὡσπερ τὸ σοφὸν σαφές; . . .
Ὁ καθ' ἐξουτοῦ μεμηνώς οὗτος ὁ λογογράφος, καὶ
αὐτοκατάκριτος λογοποιός, καὶ τάναντιώτατ' ἐπὶ
ἄλληλα καθ' ἑαυτοῦ τε καὶ ἡμῶν λογογραφεῖν οὐκ
ὤκησε . . . Ὁ παρ' ἐαυτῷ σοφός οὗτος, ἀλλ' ἡδέϊ-
δατον ἔχων ἐπὶ τὰ κράττω τὸ τῆς ψυχῆς, λογιζόμε-
νον, ἃ μὴ ἐώρακεν ἐμβατεύων, εἰκὴ φυστούμενος
ὅπ' τοῦ νοδ' τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, πολλαῖς μὲν καὶ δει-
ναῖς βλασφημίαις περιπίπτει προῶν, πολλαῖς δὲ
κατεφθαρμέναις ἄλλως διανοταῖς, καὶ ἀνακολούθως
ἐχούσαις πρὸς ἄλληλα; . . .

*Nonne prorsus ratione excedit hic, cujus omnis vita
in rationis excolendæ studio posita est; hic, cujus*

(10) *Eliz.*

(11) *Supplet, mihi prælucente.*

(12) *Col. Reg. 2409, fol. 259.*

(13) *Quæ vulg.*

(14) *Hæc convitiia in Gregoriam, non autem in
Acindynum jacta esse, apparet ex his verbis, qui-
bus epistola clauditur: Ὅχι ἀκομφον, εἰ καὶ κατα-
γλασσον, δεῖ τὴν πλεστον αὐτῶν τῶν γεγραμμένων
τὴν τοῦ Ἀκινδύνου δόξαν καθαιρεῖν, ἀκοντος τοῦ γρά-
φοντος; καὶ ἀγνοούντος. Non illædium hoc, tametsi
ridiculum est, quod quæ scripsit, eorum maxima pars
Acindyni opinionem convellit, invito eo qui scribit et*

PATROL. GR. CXLVIII

*A nobis libros fuitiles et absurdos nuper inveni atque.
ut Scripturæ verbis utar, nonne stultus factus est,
dicens se esse sapientem? . . . Quod si, hic sapiens,
qui tam indocte et imperite scribit, alium sensum sub-
esse verbis suis occultum dicit, meminerit, non ad
occultandam, sed ad declarandam mentem ejus qui
loquitur et pronuntiari verba et scribi. Quamobrem
recte utique et alienum a sapientia esse dicitur id
quod est obscurum, et vicissim sapientie consenta-
neum esse id quod est clarum et dilucidum... Hic in
se ipsum furens sermonum scriptor et suomet judicio
damnatus fabulator non dubitavit in se pariter et in
nos ea scribere, quæ secum maxime pugnarent... Hic
sibi ipsi sapiens, sed qui mentem et cogitationem ad
meliora transferre haudquaquam potest; quo (13)
non vidit, ambulans; frustra inflatus sensu carnis
sux; in plurimas deinde et graves blasphemias im-
pingit, atque in multas sententias incidit, cum alio-
qui vitiosas, tum et se invicem minime consequen-
tes (14).*

IX. *Demetrius Cydonius, in epistola ad patriarcham
Philotheum (15).*

Τί τοῖνον ἀπειλεῖς; ἵνα τὰς ἐταίρας συναγαγῶν
τοῦς ἐμοὺς καταφλέξῃς λόγους, ὡσπερ ἄλλου τινοῦ;
ἀρετῇ μὲν καὶ σοφίᾳ συζήσαντος, τοῖς δὲ σοῖς ἐλέγ-
χοις λαμπρότερον αὐτῷ τὸν βίον κατασκευάσαντος;
οὐ πρὸς τοὺς λόγους ἀντιβλέπει μὴ δυνθεῖς; ἐπὶ τὸ
πῦρ εἶδες καὶ τὰς ψήφους τῶν γυναικῶν.

*Quid minarē igitur? An te orationes meas, col-
lectu amicarum turba, combusturum, ut alterius (16)
cujusdam, qui quandiu visit virtutem et sapientiam
coluit, te ipso autem consultato vitam suam fecit il-
lustriorem? in cujus adversos libros intueri cum
haud posses, ad ignem statim et ad suffragia mulje-
rum respexisti.*

X. *Cantacuzenus, initio Antirrheticorum de lumine
Thaborio adversus Prochorum (17).*

Ὁὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ἀνίσταται ὁ φιλόσοφος
Γρηγορὸς Νικηφόρος, ἐπεκθεῖων τὰ τε Ἀκινδύνου
καὶ Βαρλαάμ. Καίτοι γε τὸν φιλόσοφον, ὡς φιλόσο-
φον, πείθεσθαι ἔδει τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἡρεμεῖν. Ὁ γὰρ
φιλοσοφίας ὄρος τοιοῦτός ἐστιν, ὥστε τὸν ταύτην
ἀσπασάμενον ἀπλαστον εἶναι προσήκειν καὶ συνετόν
ὡσπερ (τῶναντίον ἀνασχοντον πάντῃ καὶ ἰταμῶν,
τὸν πονηρῶν συζῶντᾶ καὶ βασικανία. Ὁ γὰρ τοῦ
τοιοῦτος, κινῆμυρίακις ἐπιστομηθῆ, τοσαυτάκις ἀνθ-
ίσταται πάλιν. Ὁ δὲ τὴν φιλὴν ἀλήθειαν ἀποθέμενος
καὶ ἐτέρους προσλαβόμενος ἱκανοὺς κατὰ τῆς ἀλη-

*inscientie. Item ex his, in quibus ad nomen Grego-
ræ evidenter alludit, et ejus patriam notat, hæc
erat Paphlagonia: Ἡ τῶν ἐπὶ τούτῳ συγκεκοτημέ-
νων ἐφ' ἡμῶν δυεῖν μεγίστων συνόδων ψήφος οὐ μὲν
οὖν οὐδένα τῶν ἐρηγοροῦτων ἐλέθη, μάλιστα Ἐρω-
μαλον ὄντα καὶ πολίτην ἡμέτερον. Nemo est, quem
duorum super ea re maximorum conciliorum, nostræ
ciatate habitorum, decisio latuerit; nemo, inquam, ex-
perfectus, præsertim si Romanus et civis noster sit.*

(15) *Ex cod. Reg. 3118, fol. 28.*

(16) *Scil. Gregoræ.*

(17) *Ex cod. Reg. 1999, fol. 24.*

θεῖα; ἵσταται. Ἄλλ' οἱ ἔχθροὶ Κυρίου ἐψεύσαντο αὐτῶν. Καὶ τοῦνον καὶ αὐτὸς τρίτης συνόδου συγκλητικῆς καὶ αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει παρ' ἐμοῦ, τὴν πατριαρχικὴν θρόνον τοῦ μακαρίου Καλλίστου κληρονομήσας, κἀκὼν γίνεται τόμος, ἐπεκδικῶν μὲν καὶ ἐπιστηλάων τὸν τε πρῶτον καὶ δεῦτερον τόμον, κατὰ τὰς ἐπισημασίας ἐπὶ τὸν Γρηγοριᾶν σὺν τε τῷ Ἀκινδύων καὶ Βαρλαάμ. Ὁ δὲ τὴν τοιαύτην ἐνεχθεῖσαν ψήφον καὶ ἐνεγκῶν κατὰ τοῦ τόμου χωρεῖ· καὶ οὐτ' ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, οὐτ' ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν θείων Πατέρων καὶ θεολόγων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βλάστησμα ἐκπέμπεται βήματα. Ἐνθεν τοι καὶ τῷ ἀγαθῷ πατριάρχῃ Φιλοθέῳ βιβλίον ἐξεπονήθη κατὰ πάντων αὐτῶν, τῷ Σοδομιτικῷ κυρτὶ τοικὸς, τῷ τετραῶντι γλώσσας βλασφημους καὶ ἀσεβεῖς.

Ὅλα οὖσα (18) ὡς; πρῶτος καὶ κορυφαῖος καὶ πάντων ὑψίστος ἱεραρχὸς Βαρλαάμ, προστάτης τῆς ἀθέου ταύτης αἰρέσεως χρηματίας διακυρότατος, συνοδικῶς ἀπεπέμθη, καὶ πάσαι ψήφοις τὴν ἤταν ἠέγατο· καὶ τόμος ἐξετέθη συνοδικῶς τε καὶ πατριαρχικῶς, κηρύσσων τὴν ἐκείνου κακοδοξίαν; ὁ δὲ μετ' αὐτοῦ τὰ ἐκείνου ἀναλαβὼν Ἀκινδύωνος οὐ καὶ αὐτὸς ταυτὰ ἐπὶ ταῦτα τῷ Βαρλαάμ πέπονθε, συναπελεγχθέντος αὐτῶν; καὶ τοῦ πατριάρχου Καλέκα; τὸν δὲ γε φιλόσοφον Γρηγοριᾶν, ἐτι τε τὸν Ἐφέσου, τὸν Γάβου, τὸν Δεξιδῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν Ἀθανάσιον οὐκ ἔγνωκε; πάντως, ὡς καὶ τρίτη δι' αὐτοῦ; συγκατάφατος σύνοδος παρ' ἐμοῦ τε καὶ τοῦ μακαρίου ἐκείνου πατριάρχου Καλλίστου ἐτι περιόντων (19) τῷ βίῳ, καὶ τὴν ἐποίησαν καὶ αὐτοὶ τοῖς προλαβοῦσιν ἤταν ὑπέστησαν; Καὶ τρίτος αὐτῆς τόμος ἐκτέθειται, ὑπογραψάντων ἐν ταύτῃ ἐμοῦ τε καὶ τοῦ βασιλέως; Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ υἱοῦ μου; εἰ μὲν οὐκ ἀξιόχρηστος ἐκείνους ἤγη, καὶ βραβεῖς μὲν νοῆσαι, εἰπεῖν δ' ἀσεβικῶς ταῦθ' ἂ σὺ προφέρεις νυνί, οὐδ' οὕτως καλῶς σε δεκταίνοσθαι φαιμέν ἂν· πλὴν ἀλλ' συγγνωρίαν ὁμοιωσόν. Εἰ δὲ πᾶς τις, ὅς τὰ ὑμέτερα οἶδε, πολλῶν τῶν μέσῳ μίσιους ἐκείνους εἶναι κατὰ γε τοῦτο, ἐκλήσκει τὰ ὑπὲρ τούτων ἀντιλέγειν, ἐπεὶ ὀφίλον, ὡς τῶν ἐσχυροτέρων κατὰδληθέντων γελῶν πάντως ἢ κατὰ τῶν ἡττωτέρων κυρτῶν αὐτῶν εἰς μάχην πρόκλητας ἔδειξαι. Τί σοι τοῖνον δοκεῖ (20);

Non multo tempore interjecto Nicephorus Gregorius philosophus consurgit, Acindyni et Barlaami dogmata defendens : quanquam oportebat philosophum, ut philosophum, verituti obsequi et quiescere. Ea enim philosophiae ratio et natura est, ut qui hanc amplectatur, is et sincerus et intelligens esse debeat : quemadmodum e contrario is impudens et protervus est, qui vitam in improbitate et invidia exigit. Quippe huiusmodi vir, etsi centies ore obstructo coactus sit commutascere, toties pugnam redimiegrat. Isto autem abjecto dilectae veritatis studio, altis compluribus sociis sibi adjunctis, in veritatem insurgit. Sed inimici Domini mentiti sunt ipsi. Tertia itaque a

me rursus congregata synodo, eaque Constantinopoli, quo tempore beatus Callistus thronum patriarchalem ornabat, alius denuo Tomus promulgatus, qui primum secundumque vindicaret et confirmaret, Gregoram autem simul cum Acindyno et Barlaamo condemnaret. At ille sententiam hanc in se latam non ferens in Tomum invehitur, ac neque ex sacra Scriptura, neque ex sanctorum Patrum theologorumque doctrina, sed ex suo ipsius ventre de promptis blasphemias eructat. Unde et sanctissimus patriarcha Philotheus librum lucubravit similem igni Sodomitico, linguas blasphemias et irreligiosas in cinerem vertenti.

An tu istud ignoras, primum et principem et omnium vestram ducem Barlaamum, qui impius hujusmodi haereseos acerrimus defensor auditis, refutato in concilio, et communi omnium suffragio victum ac profigatum fuisse; Tomo deinde synodico eodemque patriarchali edito, perversas ejus opiniones publice damnatas? Nonne et is qui illius dogmata postea excepit, Acindynus, haec eadem quae Barlaamus passus ipse quoque est, patriarcham etiam Caleca simul cum illis refutato? Jam vero nec philosophum Gregoram, nec Ephesi metropolitanam, nec Gant, nec Dexium, nec Athanasium plane ignoras; nec te fugit, tertiam eorum causa coactam esse synodum mea et beati illius patriarchae Callisti adhuc superstitis auctoritate, atque hos, iis qui praecesserant exaequatos, parem damnationem subiisse. Unde et tertius Tomus promulgatus est, cui ego et filius meus Joannes Paleologus imperator subscripsimus. Hoc tu si non satis idoneus, si ad ea quae nunc objicis vel excogitanda tardiores, vel dicenda infirmiores fuisse existimas, nec sic quidem te recte contendere dixerim: veniam tamen utinamque dederimus. Quod si quisquis res vestras novit, is illos multo majores esse fatebitur, eo praesertim quod de his contentio sit; palam est, postquam eversa sunt ea quae firmiora erant, prorsus ridiculos esse eos, qui viribus defecti adversarios provocent, et de tisiem rebus pugnam instaurant eam. Siquid ergo tibi videtur? etc.

XI *Joannes Cyparissola; Palamitarum Transgressionum part. I, lib. iv, cap. 3.*

Ei δὲ καὶ μακρόθεν ἐπιπέμπεσθαι ταῦτα δεῖο, καὶ καθ' ἕκαστον ἐπιζητεῖν, τὴν κατὰ ταῦτα συγγνωρίαν τῷ μεγάλῳ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῇ Νικηφόρῳ δίδωμι τις βιβλίον· καὶ πάντ' ἀκριβῶς εἴσεται, μηθεὺς ἐν ἐκείνῳ ἀποδέοντα (21) τῶν ἐλ; ἀληθείαν καὶ κάλλος εἰς ἡσυχίαν.

Quod si ista longius repetita explorare et singula inquirere oporteat, legat quilibet librum de his rebus a magno veritatis propugnatore Nicephoro conscriptum : quem qui legerit, is omnia penitus pernoescet, cum illic nihil desideretur sive ad veritatem sive ad elegantiam pulchre accommodatum.

(18) Ex cod. Reg. 1999, fol. 49.
 (19) Leg. περιόντος.
 (20) Adde his capp. 23, 24 et 25, libri iv, Histo-

riae Cantacuzenicæ
 (21) An ἀποδόντος?

XII. Ἀνώουμος, περί τῆς τοῦ Γρηγοῦ ψευδο-γραφίας ὁμοῦ καὶ δυσσεβείας (23).

Τοσαύτην δὲ κερημένους ἀσυνείαν περί τὴν τῶν θεοφόρων Πατέρων διδασκαλίαν, καὶ οὕτω πλημμελῶς ἐκδεχόμενος αὐτὴν (23), ὡς καὶ πρὸς πᾶν τούναντιον ἀποδοουκολεῖσθαι, πᾶσαν ἀφρεσιν ὁ τέλας ἀπεσώρευσε (24) τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ τε καὶ ψυχῇ. Διὸ καὶ ἀντικείμενος κατέστη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτ' αὐτῆς τῶν αὐτῆς περιβόλων δικαίως ἀπηλάθη καὶ ἀπακρόχθη παρῆρσις καὶ τοῖς ἀναθέματι καθυποβληθείσιν ἐγγράφω; συνετάθη, εἰ μὴ ἄρα μεταμληθῆι καὶ τῶν πονηρῶν δογμάτων ἀποσταίη, συμφωνήσας ἡμῖν κατὰ τὴν τῆς εὐσεβείας ἀληθείαν. Ὅτι μὲν ἡμῖν εὐχῆς ἔργον καὶ ἀλπίς. Ἀπογινώσκουν γὰρ εἰς τέλος, πρὸ τοῦ πᾶσιν ἐπειλαμένου τέλους, οὐδένα δεῖ. Προστίθει δ' ὁμοῦ οὕτως ὁσημέραι ταῖς δυσσεβείαις, ἀπροσέβητον αὐτοῦ σχεδὸν ἀπεργάζεται τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐκάνοον.

Cum autem is sanctorum Patrum doctrinam tam male intelligat, tam perperam accipiat, ut ad quemlibet contrarium errorem seductus divertatur, omnem heresim infelix capiti et animæ suæ accumulavit. Quamobrem Ecclesiam Christi adversarius existit, et extra septa ejus ab ea jure ejectus, publico præconio damnatus et scripto anathemate cum alienis a communione annumeratus est, nisi eum pœniteret, nisi veram nobiscum religionis doctrinam professus a pravis dogmatibus absteret: id quod nos et volumus et speramus. Neminem quippe, ante destinatum omnibus finem, desperare oportet. Cæterum ille, quando novis quotidie accessionibus cumulatur impietatem, futuræ ad meliorem frugem conversionis nullam fore spem facit (23).

XIII. Ἰωάννης Ἐγγραπίστη, Παλιμαρικῶν Ἐπιτροπῶν, part. I, lib. IV, cap. VII.

Ἦρθε τοῖσις δὲ καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ μεγάλου πῆς ἀληθείας κήρυκος καιζόμενον τε καὶ περιφερόμενον· καὶ τοῦτο μὲν ἐν φιλοσοφίᾳ θεσος, οὐδ' οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς θαυμασιώτερος· τοῦτο δ' ἐν ἀσκηταῖς, οὐδ' οὐδεὶς ἑτερος σπουδαιώτερος· τοῦτο δ' ἐν τοῖς ὅπκρ εὐσεβείας ἀγῶσι καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν πατρῶν προσηλαξισμοῖς καὶ λοιδορίαις καὶ καθελρῆσιν, οὐδ' οὐδεὶς ἄλλο; ἐν ἅπασι καρτεριώτερος· Νικηφόρου φημὶ τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγοῦ, καὶ μηδὲν ἑταρον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλήσεων περὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ δηλώσαντος, ἀλλ' ἡ νίκας ἐν ἐγρηγοῦσι τῷ νῦν κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ἀρασθαι.

Ad hæc spectandum corpus magni fidei veræ præconis dñi ludibrio habitum, etc. Vide supra in Vita.

XIV. Symeon Thessalonicensis adversus Hæreses, cap. 50 sq. — Contra Barlaamum, Acindynum et his similes.

Τοῖς ἱεροῖς δὲ τόμοις ἐντυχῶν ὁ βουλούμενος, αὐ;

(23) Ex cod. O. I. Bibliothecæ Mediolan. Ambrosianæ. quem Friderico Rostgaardio communicavit L. Anton. Muratorius.
(23) An αὐτὴν?
(24) Ἐπισώρευσε.
(25) Huc perlinet narratio disputationis in pala-

ἢ τοῦ Χριστοῦ ὀρθόδοξος ἀνεστήλωσεν Ἐκκλησίαι, εἰσεται ἀκριδῶς πᾶντα· πρῶτερον μὲν τῷ ἐκτεθέντι κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς ἐκείνου Βαρλαάμ τοῦ Καλαβροῦ· δευτέρου δὲ τῷ τοῦ κινδυνεύσαντος ἐν ὁμοίαις τῷ Βαρλαάμ πολυκινδύνου Ἀκινδύνου· τρίτου δὲ γε κατὰ τοῦ τρίτου καὶ πολλᾶκις (ἐπὶ καὶ πολλᾶκις παρ' αὐτοῦ τε καὶ διαφόρων ἄλλων αἰρεσιζώτων ὁμοίαις ἔσχ: τὰς παραχρῆς ἢ Ἐκκλησία Χριστοῦ), φημὶ δὲ τοῦ λίαν νενεκρωμένου τὴν ψυχὴν, καὶ κάρω δυσσεβείας καὶ ὑπὸν βαρεῖ κατεχομένου Γρηγοῦ, συντεθέντι· καὶ γνῶσεται ὅλον τὸ τῆς αἰρέσεως ταύτης ποικίλον τε καὶ δολερὸν, καὶ ἅμα τὸ ἔθειον καὶ ἐπιβλαβὲς, καὶ τίς ὁ ταύτης προστάτης, καὶ τίνας οἱ ἐξ ἐκείνου φύντες, οὐκ ἀκαρποὶ μόνον καὶ καταργούντες τὴν γῆν τῆς εὐσεβείας βλαστοί, ἀλλὰ καὶ ἀκανθώδεις καὶ λίαν τραχεῖς, παραλυπούγτες καὶ διασπώντες τὰ τῆς ἐκκλησίας γεννήματα.

Ἐν αἷς δὴ περ ἀσεβείαις καὶ ἀτοπταῖς καὶ διὰ δόρον αὐτοῦ τὸν δόστηνον ἐκεῖνον ἔσχεν Ἀκινδύνον· καὶ ἐτι Δεξιόν τινα, τὸν τῆς ἀριστερᾶς μεριδῶς· καὶ Ἀργυρῶν, τὸν τοῦ μεστῶν, τὸν καὶ πολλὸν τὸ κίβδηλον τῆς Ἑλλήνων φλυαρίας πλουτήσαντα· καὶ πρὸ αὐτῶν Γρηγοῦν ἐκεῖνον τὸν ἀποστάτην. Οἱ καὶ τὴν χάριν καθάπαξ ἠθετήκασιν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἐνέργεας ἐξηρηήσαντο, μηδεμίαν δύναμιν προσεῖναι λέγοντας τῷ θεῷ, μηδὲ δουρεῖν τε καὶ χάριν ἐξ αὐτοῦ προτοῦσαν.

Sacros Tomos, ab orthodoxa Christi Ecclesia publice expositos, qui voluerit legat, et omnia explore cognoscat: primo quidem eum Tomum, qui in impium illum Barlaamum Calabrum editus est; tum illum, qui adversus temerarium (26) Acindynum, eadem quæ Barlaamus tentare ausum (27); denique eum qui tertius prodit, compositus videlicet in eum qui ter et aspius (scilicet ab eo sæpe et a variis prætoribus hæreticis Ecclesia Christi similiter perturbata est), Gregoriam dico, monie emimæ penitus mortuum, omnimodeque impietate veterno et graoi sopore oppressum. Cognoscat is quam varia et quom odobola sit hæresis, quam Dei inimica et noxia; quis ipsius propugnator primus fuerit; quinam denique inde exorti non modo instructissimi et veræ religionis solum infestantes surculi, veram etiam spinosi et multum asperi, eos quos genuit Ecclesia fetus molestia afficiant et dilacerent.

Horum [Barlaamus] impiorum dogmatum et errorum hæredem habuit infelicem illum Acindynum; item Dexium, sinistrarum partium hominem; nec non Argyrum, æruginis plenum et Græcicæ vanitatis falsa moneta (28) instructissimum; et ante hos apostatam illum Gregorem. Il gratiam Dei omnino contempserunt, naturalem ejus virtutem et operationem repudiaverunt, nullam Deo adjunctam virtutem,

tio habitæ coram imperatore Joannē Palæologo, quæ exstat in cod. Reg. 2609.
(26) Græcas allusiones reddere non licuit.
(27) Supple, eadem tentavit.
(28) Allusiones ad nomina.

nullum ex eo donum, nullam gratiam procedere A spondenti acumen imperator, et imagine obvia ac familiariter naturam rei ante oculos ponente delectatus est.

Habes, vir illustrissimè, selecta e multis Nicephori Gregoræ elogia; honorificè pariter et injuriosa: quæ longo intervallo distantia et plane disparata ideo conjunximus et oculis tuis alterna subjecimus quo facilius perspiceres quam iniqua essent judicicia hominum, quàm cæca et affectui obnoxia. Illud tamen hac in parte diligenter velim attendas, a quibus Gregoras reprehensus et contumeliis vexatus sit, eos illi infensos foisso ob eam prorsus causam, quia saniozem doctrinam et veræ fidei dogmata propugnaret; a quibus vero laudatus, eorum plerosque non studio partium ductos, sed vel opinione sua deceptos, vel auroi (ut sit) indulgentes, plus nimio blanditos esse ei, quem laudibus ornarent. Ne autem, suffragii computatis, dubites utri, seu benignæ seu duriori, sententiæ accedas, eo quod utrobique pares numero calculi iudicium ambiguum faciant, adnumerentur isthæc quoque supra allatis testimonia amica et mere γαλωμαστικά.

XV. *Cantacuzenus Hist., lib. 1, cap. 11.*

Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ Μετοχίτης ὁ μέγας, ὃς μεσιτεύων μὲν τότε τῇ διοικήσει τῶν βασιλικῶν πραγμάτων ἦν, ἄλλως δὲ ἀρχικῶς, καὶ οὐ μόνον τῆς καθ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἔξω σοφίας εἰς ἀκρόν ἐληλακῶς. Τὴν γὰρ ἀστρονομίαν, ἀπὸ τινος Βρυεννίου φαύλας τινὸς καὶ οὐκ ἀκριβοῦς πίνου παραλαβὼν ἀρχῆς, αὐτὸς ἰδίῳς πόνοις ἐξηκριβώσατο, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα πολλοὺς ἐν ἐπιστήμῃ τοῦ μαθημάτος σὺν ἀκριβεῖς γενέσθαι παρ' αὐτοῦ διδασθέντας. Ὁ καὶ θαυμάζοντος βασιλέως, καὶ πρὸς τινα τῶν ἐκείνων φοιτητῶν ἐρομένου, ὃ Γρηγορᾶς οὗτος ἦν, πῶς ὁ Μετοχίτης, ἐκ φαύλων τῶν ἀρχῶν ἐφορημένος, οὕτως ἠδυνήθη πρὸς τελείαν ἐξέγερσιν τοῦ μαθημάτος; ἐλθεῖν. Οὐ θαυμαστὴν φάναι, βασιλεῦ, τὴν ἐρωτηθέντα, ἐκ λαμπάδος μικρᾶς πυρρὸν ἀναφθῆναι μέγαν· ἐκαινεῖται τε τοῦτον τῆς ἀρχικῆς τὸν βασιλεία, καὶ τὸ οὐκίον τῆς εἰκόνης θαυμάται.

Id ipsum et magnus logotheta Metochites præstitit, qui tum domum imperatoriam sive aulam regebat, vir alioqui solers, et non Christianis modo, sed externis etiam litteris politissimus. Etenim cum astronomiæ principia a quodam Bryennio minuta et imperfecta accepisset, ipse in eo studio accuratissima diligentia sua tantos progressus fecit, ut deinde quoque permulti in eadem scientia ipso præceptore progressus eximios adepti sint. Quod cum imperator admirans Gregoram ejus audiretorem percontaretur, qui tandem Metochites, a tam tenuibus profectus initiis, ad plenam hujus disciplinae cognitionem aspirare potuisset, audivit ab eo, nihil esse mirum ex parva lampade luculentam faciem accendi. Laudavit re-

XVI. *Isaac Argyrus, cap. 16 Computi a Petavio editi (29).*

Ταῦτα μὲν οὖν ἡμεῖς, καὶ πρὸ ἡμῶν ὁ σοφώτατος Γρηγορᾶς ἀπέδειξε, τὸν περὶ τούτων λόγον ἐκθέμενος, μηδὲ μὲν σοφίας ἀπολαττόμενον, καὶ αὐτὸ τὸ κανόνιον μεταποιήσας καὶ ἀποκαταστήσας εἰς τὴν κατὰ τοὺς νῦν χρόνους ἐπιλομένην αὐτῷ διόρθωσιν; καὶ τοῖς παῖσιν βυβανῆς καταστά; ἀχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἐνώπιον καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συγκλήτου, ἐτι δὲ καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας λογάδων, ἐπληρώθη τε παρὰ πάντων, καὶ πάντες, εἰ δυνατόν, εἰς τὸ ἐξῆς τελείσθαι τὸ Πάσχα κατὰ τὴν τοῦ νέου κανόνος διόρθωσιν εὐλόγον εἶναι κεκρίχται, τὴν τῶν λόγων δυσωπηθέντες ἀλήθειαν.

Et quidem ante nos doctissimus Gregoras de hoc scripsit, edito libro, in quo nullam eruditionem desideres et transformato canone, et in eum qui huic sæculo compelli statum restituito: qui et in populo, et in conspectu imperatoris et ipsius senatus, et lectissimorum Ecclesie virorum, ab omnibus laudatus est, et universi Pascha, si fieri posset, ex emendatione canonis celebrandum esse decreverunt, ipsa veritate verborum confutati

XVII. *Τοῦ πρωτονοταρίου τοῦ Λαμπήρου, εἰς Νικηφόρον τὸν Γρηγορᾶν (30).*

Ὅν ἐπὶ τ' ἀριστὲι Χριστοῦ καὶ γενναίῳ διέθηκα μάρτυρι λόγον, ἡτηκόσι σοφῶς ἐν ὑπερορίᾳ κάταυθοῖ, πέμπομα, ὅπῃ κρινούσιν οὐ πεφροντικῶς, τῷ δ' ὑπερορίους εἶναι τοὺς κρινούντας, καὶ ἄλλως ἤκιστ' ἐπιτετραπῶς σφισι τὴν κρίσιν. Ἐπιψηφισέσθων ἢ βούλινθ' ἕκαστος· καὶ οἱ (31) ὄροι; ἐπιστήμης ἐπόμεινοι, οἷς κρινούσιν ἀγαπήσομεν· εἰ δὲ καὶ ἀνεπιστημοσύνην ἐνοι καταψηφιούνται τοῦ λόγου, ἤκιστ' ἀνιασόμεθα. Σοὶ δὲ πέμψαι τὸν λόγον τέως μὲν ὄκνωσιν. Ἐθεῖν γὰρ τ' ἀρίστῳ τῶν Ἑλλήνων ἀκριβοσομένῳ περὶ αὐτοῦ πέμπων, καὶ μεθ' ὅσας ἐκάστην αὐτοῦ μοίραν ἐπιστήμης ἐπισκεφομένῳ, οὐχ ὅπως ὅσα γε εἰς νοῦν ἐρχεται καὶ τὴν ὄλην διασκεύῃ, ἀλλ' ὅσα καὶ νομοῦ ἀποφείσει τε καὶ ἀποτορευεῖ, καὶ λαλεῖ συνθήκην, καὶ ἀπόθεσιν ἀναπαύει, καὶ διὰ τῆς, τρέπον ψυχῆς, τὸν λόγον εὐθύνοῦσης ἀρμονίας εὐήρμωται. Καὶ τέκτοντες (32) γὰρ, καὶ τῶν γενικωτέων ἐκτετραδεμάτων οἱ προεστάμενοι, τοῖς ἐφ' ἐκάστοις αὐτῶν μέγα δυναμένο; σὺν ὄκνω φιλοῦσιν ἄτε; ἐρθησαν κατασκευασάμενος ἐπιδεικνυσθαι. Καὶ σοὶ τῷ πᾶσι εἶδος σοφίας ἐξησκηκότι, καὶ ἑταίρειν εὐοῖδ' (33) ὅτι λόγους καὶ κρίνειν, εἴπερ τις τῶν ἐπὶ σοφίᾳ τεθρულλημένων, σὺν ὄκνω εἰ τις αὐτοῦ λόγους κρίνοιτο πέμψαι. Ταῦτ' ἄρα κατὰ τὸν ἀγωνία πέμπων (34) τὸν λόγον, διδίδως μὴ παρὰ σοὶ κρητῆ οὐ κατ' ἐπιστήμην, οὐδ' ἐπ' εὐφημίας τοῦ μάρτυρος, ἀλλ' ἐφ' ὕδρει παρὰ τὴν αὐτοῦ

(29) *Uranolog.* pag. 382

(30) Hanc epistolam, et decem sequentes, ex codice Vaticano partim sua partim viri doctissimi Helmanni Succi manu descriptas, communicavit mecum R. P. D. Bernardus de Montfalcon.

(31) Legendum ei.

(32) τέκτονες.

(33) εὐδοῖα.

(34) πέμψαι.

φαιλόγητα εξεγνήκεται· ΕΙ ΔΕ ΣΟΙ ΜΕΛΙΟΝ ΔΕΙΞΩ ΗΜΙΣ Α
 ἀπληλόγητα, τὴν παρὰ σουτοῦ ψῆφον μὴ ἀποκνήσης
 θέσθαι τῷ λόγῳ. Εἶναι γὰρ ὁ οὐ ψηφίη, ὅρων ἐπι-
 στήμης εἶσω. Εἰ δ' ἠλλείπειται τι τῷ λόγῳ, εἰ προσ-
 ῥήσεις, οὐκ ἀνάσεις· εἰ δ' ἡμᾶς προσθεῖναι δηλώ-
 σαι, καὶ οὕτως εὐφρανεῖς.

XVIII. Τοῦ Ζαριδου, εἰς τὸν αὐτόν.

Τί με κινεῖς ὅστις εἰ λυπούμενον καὶ οὐκ ἴδῃ θρη-
 νος καὶ οἰμωγῆς τὴν συμφορὰν ἀποσπασθῆναι, τρα-
 γικαῖς σκηναῖς φιλοχωροῦντα, ἢ ἐκείθεν ἐραυζοί-
 μην τὰ τὸ πάθος ἐπαρρησνύοντα καὶ ἀκλήητων φρου-
 ροῦντα τὸν ἀεὶ χρόνον; ἐς τοσούδε γὰρ ἀτοπία προ-
 ῆκομεν, ὡσθ' ἂ μάλιστα δδυνάσιν ἡμᾶς, ταῦτα φι-
 λοκρινεῖν καὶ μνησθῆναι, ἵνα τῷ παρόντι δαίμονι
 ἀξίως ἀπηρετοῖμεν, καὶ μὴ κατερονευοίμεθα, οἷς
 σύνεσμα δεινοῦς. Ἄλλ' εἶτε φειδοίη (35) ἡμῶν, ἢ
 ἐκείθεν ἀποσπασομένη (36), καὶ μὴ λάθωμεν ἐκτα-
 κέντες εἰς δάκρυα, εἶτε καὶ τὸ σουτοῦ εὐ τιθέμενος
 ἐκ τοῦ περιόντου, ὅπως τὴν δεικταὴν ποιοῦτο (37) τοῦ-
 τῶν σοὶ ἀγνωεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ εἰς σαφιστάτην
 εἶδον γινώσκω, αὐτὸν καθ' αὐτοῦ εἶχειν μνηστῆν·
 ἀλλ' εἰδ' οὕτως, εἶτ' ἐκείνως, εἶτε καὶ ἀμφοτέρωθεν
 ἠλλοῶν ἡμᾶς; ἡμέτερα γράμματα προκαλεῖ, εὐ ἰσθι,
 εἰςίλει; ἡμᾶς κατὰ κράτος, καὶ τὰ ὄπλα σοὶ συγχο-
 ροῦμεν, τῆς τοῦ λανθάνειν ἀίρεσεως ὡσπερ ἀκροπό-
 λεως ἐκφοιτῶντες. Αἱ γὰρ τῶν (38) συγγραμμάτων
 Ζευρήνης τὰς φρένας μετέκτισαν, καὶ ὅ τι βούλοιντο
 χρόνται ἡμῖν, καὶ ὅποι ἐράπειντο οὐκ ἀπολείπομεθα.
 Πλὴν κερ' ὅσον τοῦτο, τὴν μνήμην ἐκείνην μὴ οἴου
 σπύσαι (39) ἡμᾶς· φῆς γὰρ (ὡς ταύτη ἀιρήσων) C
 ὡς ἐφ' ἐκάτερα ταλαντεύη, καὶ παραλλήλῃ τὰς γνώ-
 μαις φέρη, καὶ τῶν ἀμυγχανῶν οὐδὲν ἔνδειξ, οὐδ'
 ὁποτέρως δυνάμενος εἶχειν τῆς περὶ ἡμῶν δόξης,
 νῦν μὲν κινδυνεύων τοῖς ἐλλογμοῖς ἡμᾶς ἐγκρίνειν,
 νῦν δὲ . . . ἄλλ' εὐφραμεῖν χρῆ. Ὅς γὰρ ἂν καὶ
 προσεῖδῃ χάριτας, εἰ τις αὐτὸν ἐξ ὀφθαλμῶν τε καὶ
 ἀπὸ μνήμης εἶναι (μικροῦ δέω πάντων φάσαι) ἐς
 εἰρησθῆ; ἀγγελλεῖεν, ἢ που ἡδὺς ἂν ὀδ' εἰη ἐφ' ἐτῆς
 ἡλικίας; ἐπιδειξέσαι δεδωκώς, τοῦ μὴ τινα τῆς ὀρθῆς
 φήσου περὶ αὐτοῦ ἀμαρτεῖν. Ὁ μούσαις ἀπάσαις
 κερχαρισμένε, ὅσον ἐπ' ἄλλῃ φάσαι (μὴ ἀλαζονεία
 τις ἢ τὸ τοῦ ἔπος) οὐκ ἐμῆλλον ἀφνειοὶ ποτ' εἶναι
 ἐν λόγοις, οὐδ' ἐκπεῖν, οὐδ' ἐφιστάνειν τοῖς πε-
 ρεργότερον. Νῦν δὲ καὶ παντάπασιν ἀπηγοικίσμε-
 θα, καὶ μάλιστα ἐπιθεὶ συμφορὰ συνεκέρησεν ἡμῖν D
 ἀργαλεωτάτη· ἀπεσκήχκαμεν καὶ ἀπεικάμεθα καὶ
 λόγοις καὶ ἔργοις, εἰπερ ἦν χάριν ἔχον ἡμῖν. Καὶ
 πῶς γὰρ οὐκ ἐμῆλλον συμφορᾶ καὶ οὕτω βαλέ-
 σθαι εἰς νῶν, οὐχ (40) οἶαι τε οὕση προσεπτακότες,
 εἰ καὶ ἄλλως τίσις ἐστὶ καὶ καθάρσιον τῶν ἡμῖν
 βεβιωμένων. Καὶ μὴ γέ τῳ σοφῇ διαχειρήσει μεμη-
 χάνητον (41). Μὴ γὰρ οὕτω τὸ πάθος κατασῶραι
 δυνηθεῖη τοῖς τοιούτοις δόγμασι συνεπιθεμένους λο-

γισμοῦς ἡμῶν, ὡς μὴ ταῦτα ταύτη διεκρίσθαι τῷ
 κρείττονι οὐρανῳμῆκει φωνῇ διατρανοῦν. Ἄλλ' με-
 χρι τοῦτου θάρρει. Ὑγιαίνομέν σοι, καὶ εἰ αὐτοί
 ἔσμεν, νῦν τε καὶ ὅτε εὐθηνῶτο τὰ καθ' ἡμᾶς. Τὲ δ'
 ἄλλα πρὸς τὸ ζῆν ἀπονενοημένοις ἔχομεν· καὶ μὴ
 μικρολογοῦ περὶ ἡμῶν, περὶ δόξης κινδυνεύοντα
 ἐπιστρέφεισθαι οἴμενος. Ἐχόντων αἱ περὶ ἡμῶν
 ὑπολήψεις κατὰ τὸ ἐκιδν ἐκίστη, καὶ ὅπως ποτὲ
 ἔχουσαι ἐκαστος περὶ τοῦ ἐλλόττρια κακὰ περιεργά-
 ζεσθαι φιλονεικίας. Ἄλλ' ταύτη μὲν οὐχ ἤλωμεν
 ἡμεῖς, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ ἢ τὰ ἡθέστερον φάναι, οὐκ
 ἔστιν ὄθεν οὐ. Καὶ προσέχειν σοὶ ἐκείσαν μετὰ πλῆ-
 λου θαύματος καὶ βοῆς· καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέ-
 ραν, καὶ κατὰ μόνας οὔσι, καὶ μεθ' ὧν ἐκίστητε συμ-
 βαίνει, ἡμῖν σύνει· καὶ μεμνησθῆ θέσαν τινὰ μανίαν
 εἴκαμεν, οὐκ ἐπὶ πρῶτον τι, ἀλλ' ὅσον οἶόν τε πόρρω-
 τάτω. Καὶ γὰρ γορηγεῖ τῷ πιδει τῆς (42) ἐπιστολῆς
 συνεχῆς ἀνδρίψης, καὶ ἢ τῶν ἐν αὐτῇ θς καὶ τῆς
 ἐκωνάληψης γινωμένη. Καὶ ταῦτα (43) ἀπὸ τῶν αὐτῶν
 πρόεισι, λήθη καὶ ἀγνοια τῶν παρόντων, καὶ οὐ
 τοῦ ἀπόντος φαντασία, ἐκπερούσασ τὴν τῶν πραγ-
 μάτων ἀλήθειαν· καὶ οὐδὲν ἢ μικρὸν δευτέρωκαμεν
 τῶν ἐνθεουσίωντων, πρὸς σκιδ τινὶ ἀνασπῶντες λόγου·
 καὶ συγκαίρομεν τοῖς λόγοις, οἷον ἐπιούτησαν σπυ-
 δαστήν, οἷον ἔχοντας οὕτοι ἀγαλμα ἡμᾶς ἐλάνθανον.
 Καὶ μὴ ἄλλως οἴου με ταῦτα βραψθεῖν· οὐ μὲ τοῦ
 λόγους αὐτοῦς, καὶ τὸ κατακλῶν καὶ κατασπῶν ἡμᾶς;
 βάθος, ὃ νῦν εἴξε τοῖς σοῖς γράμμασιν, οὐ πρὸς χί-
 ριν ὁ λόγος, οὐδ' ἐπιτηδὸς οὐδὲν, ἀλλὰ ψυχῆς οὐδὲν
 εἰδύας τεχνικῶν, οὐδ' ἀγεννῶς ὑπέρχουσαι συγχει-
 ρούσης ἀνδρὶ τῆς ἐπὶ λόγοις ὄσης εἰς εὐλοκίμησεως,
 καὶ τοῦ γνώμης εἶναι τοῦτον, τῷ μετρίῳ καὶ εὐπρο-
 σίτῳ, καὶ αὐθὶς τῷ σεμνῷ καὶ σωρρῶως διατρο-
 μένῳ, κεκραμένης. Ἄλλ' εἶσι (44) τὸ πάθος, ὃ τὴν
 πρῶτην ἀναγινώσκοντά με τὰ σὰ γράμματα εἰσήλατο,
 καὶ ἐς δεῦρο παρακατέχει, ἀεὶ διεξίομι, ταῖς ὑπερ-
 βολαῖς δυσάρεστος δόξεις (45). Ἄλλ' οὐδὲν μᾶλλον ὁ
 λόγος τὴν ἀλήθειαν αἰσυχνῶσεται. Ἐντρογέστατα
 γὰρ φέρω κατὰ τοῦ προσώπου σημεῖα πολλοῦ θαύ-
 ματος, τὴν ἐπιστολὴν ἢ μνήμην ἀναλαμδάνων, ἢ τοῦς
 ὀφθαλμοῦς ἐκασφίεις ταύτη. Καὶ συνήκη ἡδόμενος
 τε καὶ οἰνάμενος, ὡσπερ ἐπὶ τρυτάνης, ταῖς ἱσθαις
 βροαῖς. Καὶ σὺ μὲν τὴν τοῦ Σωκράτους προίσταται
 ἀπὸ τοῦ δογματικωτέρου ἀπόδρασιν, ὅταν δέη περὶ
 ἡμῶν σε ψῆφον ἀπενεγακῖν, τίνας τε καὶ οἶοι· ἡμεῖς
 δὲ τὴν αὐτοῦ τοῦτου ἔστιν οὐ περὶ ὧν ἀνήκεστον
 τῶμαν, ὡς ἂν ὑμεῖς φαίητε, περὶ τὸ διαρεῖν τε καὶ
 ἀφορίζειν, ὅταν καθώμεθα χριταὶ τῶν σῶν. Οἶσθαι
 δὲ πάντως τὸν εἶτε Σωκράτην βούλει, εἶτε καὶ Πλά-
 τωνα, ὡς ἐς τοσοῦτον ἦκαι πόρρω τοῦ δεσφῆς εἶναι,
 περὶ ὅτωνιθὲ θεμιστεῶων, ὡς καὶ ἐπιστήμην εἶναι
 τοῦτο μαρτύρεσθαι, καὶ πλῆυς ἐστὶ καὶ ἀπαρταήτος·
 τοῦς τὴν ἐναντίαν ἰόντας ἀποξέων τῶν ἀτόπων προ-

(35) φειδοί.
 (36) An ἀποσπασθῶσαν?
 (37) Subest aliquod .. en ihm.
 (38) An σῶν?
 (39) An σπᾶσαι?
 (40) Hæc; et quæ sequuntur, nichilosa sunt et

obscura.
 (41) An μεμηχάνηται?
 (42) Eort. ἢ τῆς.
 (43) An ταῦτα?
 (44) An εἰ σοι?
 (45) An δόξεις, dempto puncto?

ἰήφων καὶ μὴ σὺ γε ὄσα περὶ τοῦ λαβεῖν θάρσος ἀποφαίνεσθαι ὁπότε βραῦν (46) περὶ ἡμῶν στασιώτης, ἢ τὸ σὺν δὴ αἰρεσιώτης ἡμῖν γένειο· ὡς ἡμεῖς ἀγαπήσομεν οἱ ταττοίμεθα παρὰ σοῦ, ἐν τῷ καλλίστῳ τοῦ τῶν σοφῶν χοροῦ ἀνάγραπτόν σε θέντες· καὶ τὴν ἔνστασιν ταύτην ἀκίνητον, τηρήσομεν· καὶ οὗδ' ἦν τὰ δεινότερα ἀκούωμεν (ὅπερ οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἐγένετο' ἂν), αἱ περὶ σοῦ ψῆφοι ἐπὶ θάτερα χωρήτῃσιν· οὐκ οὖν (47) ἕως ἂν τὰ σὲ μέλη λιγυρὴν οὕτω καὶ μουσικῶν ὑπηγῶσιν· Ὡς ἔγωγε ταῦτ' δοκῶ μοι πεποθένει, ὅσον εἰ χρόνιος ἐν σκότῳ που καθειργμένος· εἰδούσιν τινα καὶ ἀνάλασιν ἐς αὐτὰς ἡλίου εἶδον. Ὁμῆν γὰρ ἐπ' ἡμῶν ἐκλειοπένας τοῦ· λόγους, ἢ τὸ παράπαν, ἢ τῷ πλείστῳ μέρει, ὡς καὶ μεταμείλιν τοῖς φιλοτεχνήσασι περὶ τούτους τῶν μακρῶν πόνων, οἱ τούτοις καταδέδληνται, ἵνα τὴν ἀρχαίαν καὶ πάτριον ἠχῶ ἀπολαύοιεν, ὅρῳσιν ὡς συνοικήσεται τούτοις ἢ τοσαύτη φιλοσοφία, καὶ οὐ τοῖς μετὰ τὴν αὐτῶν ἡλικίαν ὡς κληρὸς πιστοὶ καταθήσεται. Ταῦτ' ἀναπεμπέζοντι ἤκεν ἐπιστολῇ ἐγγραμμένη, ὡς σὺ γε πάντα τὸν κληρὸν εἰσφάσω τῇ σῇ ψυχῇ· καὶ ὡς πάντα νόμῃς τὰ τ' οὐράνια καὶ χθονοσιτιθῇ· καὶ οὖνε· ῥήτορι καὶ συγγραφεύσι, καὶ ὅσον ἐν ποιηταῖς· καὶ ὁμοσε τοῖς φυσικοῖς· καὶ ἠρικοῖς· κειώρηκας· καὶ τὴν τῶν μαθημάτων τετρακτύην ὡς οὐδεὶς ἐν (48) τούτων ἠκριθῶσω.

XIX. Τοῦ Σχολαστικοῦ Θεοδούλου τοῦ μαγίστρου ἐκ Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν αὐτόν.

Καὶ πάλαι μὲν ἔγωγε σὺν ἕρα πολλοῖς ἑτέροις τῇ σῇ φήμῃ κάτοχος γεγωνὸς οὐχ ὅσον ἐρωτικῶς ἔχου τῶν σῶν, καὶ μανικῶς πως περὶ ταῦτα βακχεύω, καὶ πάντω τοι φίλῶν καὶ θαυμάζων οὐ παύομαι, ἀλλὰ καὶ ὅπως μοι τάχιστ' ἰδεῖν ἐξέσται τὸν θαυμαστὸν ἐρώμενον καὶ πάντ' ἄριστόν σε, τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ταῖς εὐχαῖς· ὅσον τιμῶμαι· καὶ νῦν δ' οὐχ ἥμιστ' αὐτὸς· οἷς ἐπέσταλκας, ἔρωσις, ὁμοῦ μὲν ἡμῖ τε καὶ σαυτῶν συνάγων ἐνετύθεν, καὶ ἐν οὕτως εἴπω συμπλάττων, καὶ ἐν ἄμφω τιθεῖς, ὁμοῦ δὲ καὶ ὡς ἐγὼ πνέω τὰ σέ, καὶ τούτων ἰσχω τὸν τρόπον εὐ μάλα δεικνύς, δι' ὧν φησὶ βεβουλησθαι μὲν ἐμὲ πολλὰκις πρὸς σέ γράμματα πέμψαι, τῷ δὲ μὴ τοῖς σοῖς τρόποις εἰδέναι, τῆς ὁρμῆς ἀποσχέσθαι. Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν ταύτη· ἐγενόμην τῆς γνώμης, καὶ οἷος ἦν ἐπιστέλλειν, ὁμολογῶ· οὐ μὴν ὑφ' ὧν ἔτης αὐτὸς κεκωλύσθαι, οὐδὲ μικροῦ δεῖ. Τοσοῦτον οὖν ἀπέχω τοῦ ταῦτα σοῦ πέρι καὶ φρονεῖν καὶ δοξάζειν, ὡς καὶ πρὶν ἦκειν εἰς πείραν, ἀγωνίσμα γλώττης καὶ τρυφῆν ποιεῖσθαι τὰ σέ, σὲ μὲν θαυμάζων, δὲ πάσης ἐπαινουμένης ἰδέας λόγων τε καὶ τρόπων μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος· ἴοντα· τῆς δὲ κατὰ σέ φαρὰς τῷ βίῳ συγκαίρων, ὃ πολλοῦ πνεῖν ἐξεί τού· γε ἀμφισβητούσης. Οὐχουν δὲ ταῦτα· σιγῆν φημὴν δεῖν, ἀλλὰ μάλιστα μὲν γε διὰ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μὴ χρῆναι τοῖς τοιούτοις· ἐκ τοῦ εὐθέως· ἐπιτηδῶν· ἐπειθ' ὅτι καὶ βουλομένην σκοπεῖν, δίκαιος αὐτὸς ἦτοσα πρῶτος· ἀρχεῖν γραμμάτων, ὃ καὶ πρῶτος ἡμῖς

διὰ τῆς θαυμαστῆς φήμης εἰς τοῦς κατὰ σοῦ θορύβους ἐκμήνας· ὃ δὴ καὶ πράττειν ἤξισα, εὖ ποιῶν, καὶ ἡμῖν πάντω κεχαρισμένος· (49). Εἰ γὰρ δὴ πρόσθεν λεγόμενος· τε καὶ ἀκούσιμος οὕτως ἐξέπληττες, νῦν διὰ τῆς ἐπιστολῆς· ὀρώμενος· καὶ φθεγγόμενος, καὶ τὰ εἰκότα ξυνῶν, πόσον τι νομίζεις ἡμῖν εἰς τοῖς σοῖς εἰργάσθαι παιδνας, τὰτ' ἄλλα καὶ ὅτι τὰ κάλλιστὰ τε καὶ ἥδιστα παρέχεις ὄρῳ· τοῦτο μὲν τὸ τῆς σῆς διανοίας· ἐμβριθῆς καὶ γένναλον· φιλοσοφία μάλιστα πρέπον, καὶ προσέτ' ἀγγίχων καὶ περιετῶν καὶ ὅβυ, καὶ περιδείξων τὰ ἐς πάντα· (50)· τοῦτο δ' ὡς παντοδαπῶς ἔχεις τῆς Μούσης, καὶ φέρε· ἐκασταχόσε, καὶ τῆς Ἑρμοῦ τελετῆς, ἦν ἂν τις καὶ φῆσαι, δαδούχῳ τις εἶης· καὶ θαυμαστὸς σπουδαστῆς, ῥητορικῆ φιλοσοφίαν συνάπτων, καὶ ἄμφω γε ταῦτα τοῖς περὶ οὐρανοῦ πράγμασι, καὶ οὕτω κράτιστος ἐν ἅπασιν ὧν, ὡς ἐνὶ γέ τῷ τῶν ἄλλων οὐδεὶς. Ταῦτ' ἄρα καὶ πανταχόθεν πάντας ἔχει· ἐπίγειοι καὶ χειροῦσθαι, καὶ νῦν μὲν ἐκπλήττειν· νῦν δὲ κηλεῖν γε καὶ θάλασιν, καὶ ὁλωσ ταῖς σαῖς ταύταις καταγογγυεῖσιν ἰσγῆς. Σὺ μὲν οὖν ἡμῖ· οἷε· δι' ὧν ἤδη γράφεις πρὸς ἑταιρίαν μάλιστα προκαλεῖσθαι, καὶ συνήθειας καὶ φίλους ἀμέλει παρασκευάζειν σαυτῷ· καὶ τῆς παροιμίας κοινὰ τὰ τῶν φίλων νομοθετούσης, αὐτὸς τὴν διὰ γραμμάτων κοινωνίαν προτέραν λέγεις τῆς φιλίας ποιεῖσθαι, ὡς καὶ ταύτης γε πάντως· ἐφομένης αὐτίκα. Λαυθάνεις δ' εἴ ἴσθι· σαυτῶν, φίλοις ὡς ἀληθῶς ἐπιστέλλων, οὐ τοῦτ' ἂν (51) κατὰ σὲ γενομένοις, ἀλλ' ἤδη πόρρωθεν γεγωνόνσιν ἐξ ἄρα μόνης τῆς φήμης, καὶ τῶν τῆς φήμης βελῶν· οἷς ἡμεῖς ἐπὶ τοσοῦτον ἐτρώθημεν, καὶ οὕτως ἀξιοῦμεν στέργειν τὰ σέ, ὡς καὶ τοῖς ἐκ πολλοῦ σοι τὰ φιλικῶς ξυνημμένοις ἀμφισβητεῖν ἔχειν τῶν ἴσων.

XX. Τοῦ Ἀκινδύνου, πρὸς τὸν αὐτόν.

Οὐδὲν θαυμαστὸν ἴσθην Κλεοδήμω σε δόξαν ἀποφέρεισθαι πρὸς ἀνθρώπων· ἀλλ' ἔκεινο θαυμαστὸν, εἰ μὴ πλέον ἔχεις ἢ κατ' ἐκείνον κλέους, εἴπερ ὁ μὲν βρονθῆς τινος ἑαυτὸν φέδειν ἐδιδασκα, περιεργαζόμενος· δὴ ποῦ, καὶ ὅθεν οὐκ ἐνεδέχετο δόξαν ὀηρώμενος· ταῦτ' ἄρα καὶ περιετῶν ἂν, οἷμαι, μᾶλλον ἢ ἐπαινετῆς· ἐδόκει τοῖς ἡσθημένοις τὸ τέχνασμα· σὲ δὲ οὐκ βρονθῆς, οὐδ' ἑτέρα σκευῆ· τις τοιαύτη πεπλασμένη, τῷ μὴδὲν ἔχειν οἰκοθεν ἀναπεφάνθαι σοφόν, εἰς ἀσφόδου σοφίας ἐπίδειξιν, ἀλλὰ λόγων κάλλος τε καὶ δύναμις· μέγαν πανταχῇ γῆς κηρύττουσι, καὶ πείθουσιν ἕκαστον μηδένα πρὸ τοῦ σφετέρου πατρὸς αὐτῶν ἄγειν Ἑλλήνων, σοὶ νῦν εἰσιν Ἕλληνας, ὡσπερ τὰ Ὀμήρου τὸν Ὀμηρον, καὶ τὰ Πινδάρου τὸν Πινδάρων, καὶ εἰ βούλει γε, τὰ Δημοσθένους τὸν Δημοσθένην, καὶ ὄνειουδον εἴποι τις ἂν ἕτερον ἐκείνου δὴ τοῦ χοροῦ. Καὶ μὴν οὐχ ὅπως εἰ σοὶ σε λόγῳ κηρύττουσιν, οὐδ' ἀνθρώπων εἰ τῆς σῆς· θεοσπίδεις· φωνῆς γεγευμένοι· καὶ ἀπολελαυκότες, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰ οὐράνια, ἡλῖος αὐτὸς, καὶ σελήνη, καὶ ἄστρα κατὰ τὴν σῆν ὑπὲρ γῆσιν ἡμῖν ἐκλείποντά τε καὶ πάλιν

(46) An ὁποτέρου;

(47) An οὐχουν;

(48) Forl. ἂν.

(49) An κεχαρισμένος;

(50) An ἐς τὰ πάντα;

(51) Forl. οὐ τοῦτο νῦν.

φαινόμενα, καὶ ὡς ἔχει κινούμενα· ὡς' οὐτ' αὐτὸς εἰκότως ἀπορεῖν μοι δοκεῖς ὅτι τρόπον καὶ παρ' ἡμῖν εὐδοκίμησας, οὐτ' ἐγὼ μοι δοκῶ πως ἀπεικότως ἐλῶναι σου. Ἄλλ' οὐδὲ μόνος τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀλοῖην ἐγὼ, οὐχ οὕτως ἀπειροχάλω; ἔγω. Ἄλλ' ὅτι φύσιν ἔχει τὰ σὰ χειροῦσθαι καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τοὺς αὐτοῖς ἐντυγχάνοντας, καθάπερ τὰ Σειρήνων μίλη τοὺς διαπλέοντας, διὰ τοῦτο καὶ αὐτῶ μοι συμβέβηκεν αὐτῶν ἐξηρητῆσθαι. Οἱ μὴν οὐδ' ἐκεῖνο μοι πᾶν δοκεῖς ἀκριδῶς ἔσκεμμένον εἰπεῖν, ὡς; ἔρα μὴδὲν τῶν ἀνθρωπέων τοῖς ἀνθρώποις ὁμολογεῖται· ἀλλ' ὁ μὲν οὕτως τεθαύμακεν, ἐκείνῳ φαῦλον, καὶ τοῦ μπαλιν. Ἐγὼ γὰρ ὅτι μὲν δυσχερῆς ἡ τῶν καλῶν ἐστὶ γνώσις, οἷδα κοῦκ ἀπαρνώμαι τὸ μὴ. Πῶς γὰρ, μέγα βούουσις τῆς παρομιίας ὅτι χαλιπὰ ἐστὶ τὰ καλὰ; ὅπως ἔχει (52) μαθεῖν οὐκ ἐστὶ παντάπασιν, οὐδ' ἐστὶ τούτων παρ' ἀνθρώποις ὄρισμένη τίς φύσις, ἀλλ' ὅση τύχοι τούτοις κρινόμενα, ταύτη ταῦτ' ἔχειν ἀνάγκη, κρίνεται δὲ ἀπρῶντως εὐδέεστα, τούτοις δὲ πολλοῦ δέω τίθεσθαι. Ἡ γὰρ ἂν κόσμος μὲν ἦν οὐδαμοῦ, πᾶσα δὲ ἀκοσμία. Ἄλλὰ φημι καὶ εἶναι χωρὶς τὰ καλὰ, καὶ οὐκ ἀγνωστα (53) εἶναι παντάπασιν, καὶ πολλοῦ; ἐπὶ ταῦτα χωρεῖν, εἰ δὲ δεῖ πισθεῖσαι καὶ Σοφοκλεῖ, καὶ πάντας τούτων ἐπιθυμεῖν· φιλεῖ γὰρ, φησὶν ἐκεῖνος, πρὸς τὰ χρηστά πᾶς ὄφιν. Εἰ δ' οὐ καὶ πᾶς ἐπὶ ταῦτα χωρεῖ, ἕτερος λόγος οὗτος, καὶ οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸ καλόν. Ἄρ' οὖν σε φῶμεν ταυτὶ λεληθῆναι, καὶ τινα μᾶλλον ταῦτα φῶμεν εἰδέναι; Ἄλλὰ μοι δοκεῖς τῷ μετριάζειν εἰθέλιν ὀπαχθῆναι πρὸς ταῦτα. Ἄλλὰ μὴ σὺ μετριάζων ἡμῶν ἀναίσθησιαν κατηγορεῖς, οἷς καλῶς ἐκρίναμεν ἀκρισίαν προφέρειν; Καίτοι τῇ περὶ τὰ σὰ μανίᾳ, παρὰ γε σοῦ καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἤδιστον, ὡς περ καὶ πληγαὶ τοῖς σφόδρ' ἐρωσι; τῶν καλλίστων σωματίων. Ἄλλὰ τίς ἀνθρώπων ἡμῖν σοι τοῦτο συγκαταγνώσεται, μέχρις ἂν ἐκ σὲ (54) καὶ τὰ σὰ δὴ που βλέπω; μᾶλλον μὲν τοῦναντίον πᾶς ἐπιεικῶς ταυτησί τῆς κρίσεως; ἐπαινέσεται, εἰ καὶ μηδενὸς ἄλλου σοφίᾳ. Ὡς γὰρ οὐκ ἐκολακεύσαμεν, ἀλλ' ὄπ' ἀληθείας ἠναγκάσαμεθα φρονεῖν τε καὶ λέγειν ταυτὶ περὶ τῆς σῆς σοφίας, κάκειθεν δὴλον· οἱ γὰρ λέγειν ἡρημένοι πρὸς χάριν ἦτοι χρημάτων χάριν, ἢ δόξης, ἢ τοιούτου τινὸς ἄλλου, λέγουσιν ἅ λέγουσι, πρὸς ὃ πῆ βούλονται τὸν κολακευόμενον, εἰ χάραι τούτοις, ἐπάγοντες; τοιούτου λόγου. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἔσθ' ὅπως ἐκεκ τού τοιούτου περὶ σοῦ πρὸς σὲ τοὺς λόγους ἐποιούμην ἐκεῖνος· οὐδ' ἔχεις εἰπεῖν, ὡ γενναῖε· ὥστε λείπεται τάληθῆ με περὶ τῶν σῶν εἰρηκέναι. Ἐγὼ γὰρ ὡς περ οἷδα κλειεστα τῶν ἄλλων καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν μὴ ἀσφαλῆστατος ὢν, οὕτω τὰ ὄντα περὶ τῶν σῶν καὶ δοξάζειν καὶ λέγειν λίαν ὢν ἀσφαλῆστατος οἷδα, ὡς καὶ αὐτὰ μαρτυρεῖ μοι τὰ πράγματα. Τίνα γὰρ τῶν παρ' ἡμῖν περὶ λόγου; ἐχόντων ἦν νῦν ἡμῖν ἐπεκτόμεις ἐπιστολήν, οὐκ ἐδόντησεν; Ἰνα τάλια παρῶμεν· εἰ δ', ἐπειδὴ περ ἀνεγινώσκω, μὴ τῶν εὐφημιαν ἐχόντων ἐνέχθη σοι; πρὸς τῶν ἀκρω-

δ μένων πολλῶν ἀπαντησάντων καὶ πολλὰχῆ; τίς δ' οὐκ ἐπήδησε; τίς δ' οὐκ ἐκρότησεν; Ἐνθα πρὸς τῆς ἐπιστολῆν, ἐπειδὴ περ οὐκ ἦν μοι πρὸς σὲ, τοῦτο ἐκλέχθη· Ἄρ' οὖν ἐμὸν μόνον Γρηγορεῖν θαυμάζειν τὸν ἀριστον; Ἡ δὲ μόνον οὐκ ἡφείε φωνῆν, ὡς εἰμενοῦν εἰπεῖν ἐστὶ τοῦτό γε· ἀλλ' ὅποσους ἂν καὶ ὅποσους πείραν τάνδρὸς εἰληφέναι συμβαίη. Οὐκοῦν σὺ μὲν οὐκ εἰκότως θαυμάζεις ὅπως εὐδοκίμησας παρ' ἡμῖν· ἐγὼ δὲ τοῦναντίον εἰκότως ὅπως τοῦτο θαυμάζεις. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὁ Πλάτων, οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς τοῦ κατ' ἐκείνον κύκλου, λανθάνειν φρετο σοῦ; ἀνθρώπου; τῆς ἐαυτοῦ σοφίαν· οὐδ' ἂν ἐθαύμαζε διαπορούμενος, εἰ τίς τῶν ἀπρωτάτω διεξήκει περὶ τῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτόν· ἀλλ' εἰδῶς, οἶμαι, τὴν ἐαυτοῦ περὶ τὰ; Μούσας ἰσχύον, καὶ ἅττα ταύτη βιβλία δεδημαυργηκε, καὶ ὡς πτερόεντες; οἱ λόγοι; δοκοῦσι τε εἶναι καὶ λέγονται τοῖς ποιηταῖς, τὸ εἰκὸς; ἂν ἐποιεῖ, εἰσῆγει; ἂν τοὺς λόγους. Πρὸς ταῦτα πισθοῦ μὴ κολακεύειν ἐμὲ, τὸ γε μὴν ἀληθὲς οὐκ οἴεσθαι δεῖν ἀποκρύπτεσθαι, οὐδὲ σιγῆν ἀνέχεσθαι. Πολλὰ δὲ ἡσθεῖ; σοι τοῖς γράμμασι μάλιστα παρὰ τὴν ὀπόσχεσιν τῆς βεβεβωυ φιλίας ἐώρτασα, καὶ ἄλλα εἰκότως. Αὐτὸς τε γῶν καθ' αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦτο παρὰ πάντα γῆς τὰ λαμπρότατα· τὸ δὲ καὶ παρὰ τοιοῦτον γενέσθαι, τίνα ὑπερβολὴν εὐβαιομίας ἀφήσει; Βασιλέα δὲ τὸν θεώτατον ὅταν λέγῃς τοὺς τε λόγους; αὐτοῦς καὶ τοὺς περὶ λόγους θαυμάζοντα περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, πιστεύω τε καὶ πῶς οἶε τῆς αὐτοῦ γνώμης ἄγαμαι, ὅτι θαυμάζειν ἐγνώκε τὰ βασιλεῖ θαυμάζειν προσήκοντα, εἰδῶς ὡς οὐδὲν οὕτως οἰκτεῖν, ὡς; λόγοι τῇ βασιλείας φύσει· ὅταν δὲ σοι διεξιόντες; ἐγκόμια κατ' ἐμοῦ καὶ τῶν ἐμῶν γραμμάτων ἀκούσῃ, τοῦτο δὲ σοι μικροῦ πιστεύειν, εἰ μοι εἰδῶ; εἰπεῖν, οὐκ ἔγω. Οὐτε γὰρ οἷα βασιλεῖ γνώριμα εἶναι τὰ μὰ, οὐτ' ἂν ἐκεῖνος πρέσχετο τὰς ἀκοάς. Εἰ δ' ἐστὶ τοῦτο καὶ γέγονε, σὸν ὡς; ἔαικε μόνου καὶ Σειρήνος τῆς σῆς, βασιλέως; ἀκοῆς καὶ φαυλοτάτοις; εἰρεῖν. Ὅθεν συμβάλλομεν μάλιστα, ὅτι σοι λίαν φιλούμεθα. Τῷ γὰρ τοι διαφερόντως φιλεῖν, καὶ βασιλεῖ συστήσαι τὰ μὰ βουληθεῖς, οὐκ εἰ προσήκοι βασιλέα γνωρίζειν ἐζήτησα· ἀλλ' ὡς περ ἅττα σὺ στέργεις, πάντα ταῦτα δεῖν εἶναι καὶ βασιλέα γνωρίζειν (μᾶλλον δὲ οὐκ ἄλλως ταῦτ' ἔοικεν ἔχειν) μηδὲν ἔσκεμμένον μηδ' ὀπολογησάμενος (55), διελέχθης; ἅ διελέχθης ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς αὐτόν. Ἄνθ' ὧν παρὰ μὲν ἡμῖν κείσεται σοι χάρις ὅση δυνατή, συμμετρομένη τῷ βίῳ τῷ ἡμετέρῳ· παρὰ δὲ θεῷ καὶ μισθός.

XXI. Θεοδώρου τοῦ Κουτάλα ἐκ Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν αὐτόν.

Ὅτι μὲν ἡμᾶς εὐ ποιεῖ; οἷς ποιεῖς, οἷδα τε καὶ ἄλλου; ἐδίδαξα· ὅτι; δὲ τὸ τῆς σαυτοῦ γνώμης χάριν δεικνύς; φαίνῃ, ἅπασιν δῆλον. Τῷ γὰρ τὰ ἡμέτερα ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν, καὶ μετέροντά; τινος; ἄγαθῷ λέγειν τὴν περὶ τοῦ; νόμου; καὶ παντάπασιν ἄσθενοῦντα βώμην, πῶς; οὐκ ἂν μαρτυρήσειεν πάντας, ὅτι τὴν περὶ σοῦ κρείττω δόξαν ἐπέφηγίσει; ἢ πάν-

(52) Fort. ὅτι δὲ ὅπως ἔχει.
(53) Ἄν ἀγνωστα?

(54) Locus mendosus.
(55) ὀπολογία.

τας κατασχοῦσι λαμπροῦς ἐπαινέτας· τῆς σῆς κερ-
 λῆς ἀποφαίνει καὶ ἀναγκάζει ταύτην μόνην ἄδειν,
 ὡς ταύτην μόνην εὐφρημιῶν οὖσαν ἀξίαν καὶ πλει-
 στῶν ὄσων τῶν κρότων; Τοῦτο γὰρ λέγομεν, οὐχ ὡς
 ἐν μείζοσιν ἑαυτοῦς τιθέμενοι· οὐδὲν γὰρ ἱερὸν τὸ
 καθ' ἡμᾶς· ἀλλ' ὅτι γε μάλιστα τοιοῦτους ὄντας οὐ
 φαύλους ἦγγ', ἀλλ' ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἀνδρῶν
 τάττεις. Ἐκ τούτων τοῖνον πῶς οὐκ εἰκὸς ἡμᾶς;
 ἀπορεῖν τῶν εἰκῶτων λόγων, οὐς προσάπτειν χρεῶν
 τῆ γλώττῃ τῆ σῆ, ἢ τοσοῦτον ἀρετῆς καὶ λόγου περι-
 εσσι καὶ ἢ μόνη τὸ πειθεῖν παρὰ Μουσίων ὡς περ
 ἄλλο τι δῶρον δέδοται; Ὡς γὰρ ἔπος εἰπεῖν, ταύτην
 χάρισι καὶ πάσις ἄλλαις εὐαρμοστικαῖς καὶ συμφω-
 νταῖς οἰκειομένην, καὶ (56) πάντα τις τὰ βέλτεστα
 προσείπη, οὐδ' οὕτω τοῦ πρότεροντος, εὐ οἶδ' ὅτι, τεύ-
 ξεται. Τίς γὰρ ἂν λέγων διαγένοιτο περὶ τριηκούτων
 ὀγαθῶν; Σὺ δὲ τῶν ἡμετέρων ἀπτόμενος γραμμᾶ-
 των ὄλην ἐπαίων ταῦτα ποιῆ, καὶ κοσμεῖς τοῖς λό-
 γοις τοῦ προσήκοντος· πλὴν ἢ. Ἡ μὲν οὖν εὐγνωμοσύ-
 νῃ πρὸς ἅπαντας δεῖ κέχρησαι, τοσοῦτόν ἐστι περι-
 φανῆς, ὅσον οὐκ ἂν τις εἰπεῖν θυνθῆι· ἢ δὲ μάλι-
 στα πρὸς ἡμᾶς κερχρημένος φαίνῃ, πολλῶν μείζων.
 Οὐδαὶς γὰρ ἐσσι τῶν ἐκείθεν ἀφικνουμένων, δὲ ἡμᾶς;
 οὐ φάσκει τὰ μέγιστα ὑπὸ σοῦ φιλεῖσθαι, ὡς ἂν ὑφ'
 ἡμῶν καταγεγοητευμένου καὶ τοῖς ἡμετέροις φι-
 λτροῖς ἐξηρημένου. Ταυτὰ δὲ ταῦτα καὶ ἡμᾶς εὐ-
 ἰσθι περὶ σὲ ποιούντας, ἐρωτάς μὲν καὶ πρότερον
 Σειρήνων τῶν σῶν· πῶς γὰρ οὐ; νῦν δὲ πολλῶν πλέον.
 Εἰ δὲ δεῖ τό τε (57) ἀληθέστερον φάναι, οὐχ ἡμεῖς
 μόνον οὕτω ἠετήθηθα, ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις ἡμῖν ἅπασα,
 ἅμα μὲν ὡς Ἑλλήνων ἀγάλματος, ἅμα δ' ὡς παρ-
 ούσιματος πάσης σεμνότητος. Οὐ γὰρ τοῖς ἰδοῦσι
 καὶ ὀμιλήσασι πέφυκας ποθεινῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τοῖς ἀκοῆ καταλιημένοις πάντα πᾶσιν (58) ἐραστός.
 Τό τε γὰρ ἡδύ τῆς γνώμης, καὶ ἡ ἐγκαθημένη τοῖς
 χεῖλεσιν ἰσγῆ, καὶ χάρις; ἢ μετὰ πειθοῦς τῆ γλώσση
 κάλλιστα περιεκεχυμένη, ταῦθ' ὡς περ ἄνθος ἀκήρα-
 τον ἐπανθοῦντα τῆ σῆ κερχλῆ, ἀκίρατον ὡς περ καὶ
 ἀθάνατον ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς τὴν περὶ σοῦ μνή-
 μην ἐνειθῆσαι, καὶ πάντα; ἐπιστρέφει τε καὶ ἐραστός
 ἐπισπᾶται. Τοιαῦτα τοῖνον ὄρον τις καὶ μηδὲν τῶν
 σῶν κάλλους γυμνὸν εὐρίσκων ἢ που φρενῶν γυμνὸς
 ἂν εἴη, εἰ μὴ θαυμάζων ἐπὶ πλεῖστον καὶ πρὸς
 ἅπαντας φαίνοιο. Ἐγὼ δ' ἐβουλόμην πῶς σφεῖ καὶ
 δι' εὐχῶν ἐπιούσῃμην συνείναί; τέ σοι καὶ τῶν τῆς
 γλώττης κρατήρων γεύσεσθαι, καὶ τούτοις κοσμεῖσθαι
 τε καὶ τρυφᾶν, ὧν ἐρέονται μὲν Ἑλλήνων οἱ πλεῖ-
 σται, οὐδαὶς δὲ ὡς (59) τούτων γευσάμενος ἀποκνῆ
 δὲ δίνει σοι τὸ τῶν λόγων κράτος. Εἰ δὲ τούτο, πῶς
 τοῦς τῆς γλώττης ἐκἀσσοτε γενομένους οὐκ ἂν εἰς
 εὐδαιμονοῦντας θελήμων; εἰ γὰρ τοῖς εἰς ἀπαξ ὀμι-
 λήσασι γάνω; ἀρβ, τον ἐγγίνεται, ποίας εἰκὸς ἀπο-
 λαύειν ἔδονῆς καὶ βρατώνης; τοῦς συνδιατωμένους
 σοι καθάπαξ; Ἡ που πανήγυριν καὶ κομπῆν ἀγειν
 ὄσαι ὦρα νομίζου; ἂν (60). Περὶν οὖν καὶ αὐτοῦ

(56) Fort. κῆν.
 (57) An τό γε?
 (58) παντάπασιν.
 (59) Legendum ὁ.

Α καὶ ἐφίλων καὶ ἐθαύμαζον· ἀπῶν δ' εὐ ἰσθι, ἄξιον
 πάλιν διατελῶ, καὶ τῶν σῶν ἀεὶ μεμνημένος ἀνίστα-
 μαί τὴν ψυχὴν, καὶ διαλέγεσθαι δοκῶ τῆ Πλάτωνος
 γλώσση. Ἐπεὶ τοι καὶ περιέχεμαι τῷ τὴν σὴν ἀρ-
 μονίαν κρούοντι, καὶ οὐκ ἀποσπῶμαι πρότερον ἐκεί-
 θεν, πρὶν ἂν ἔλω; τῶν σῶν διὰ πάντων ἀγαλμάτων
 ἔλθῃ. Τοιοῦτος γὰρ ὢν, οὐδὲν οὐδέποτε ἀφίεις ἀλμυ-
 ρὸν ἐκ τῆς γλώττης πεφιόρασαι. Καὶ θαυμαστοί
 τινες ἡμεροῦ, τῶν χειλέων ἐκφύομενοι, τὴν ἐμφιλο-
 γωροῦσαν τῆ ψυχῇ δεικνύουσι τέρψιν, καὶ τοῦς συν-
 ὄντας ὀλέγουσι, καὶ πάντας ἀνίστασι λαμπροῦς ἐπαι-
 νέτας. Ταῦτ' οὖν λογιζόμενος καὶ ἀπολαύειν οὐκ
 ἔχων λύπη καταβαπτίζομαι· καὶ ἀναδύναί μὴ δυνά-
 μενος ἐπὶ πλεόν ἀνιῶμαι· καὶ ποτε τὴν ἐκ τῆς λύπης
 νεφέλην ἀποσεισάμενος ὑπόπτερος εὐχομαι φαθῆναι,
 καὶ περὶ σᾶς γενέσθαι θύρας, ὥστε μικρὸν γούν ἀπο-
 λαύσαι τῶν σῶν μουστηρίων. Δεῖ δὲ καὶ σὲ τὸν χρῆ-
 στὸν ἐπικουφίσαι καὶ παραμυθίαν δοῦναι· τί δ' ἂν
 γένοιτο (61), εἰ γράμματα πέμψεις. Ἄν μὲν οὖν
 ἐπιστελέης, τιμήσεις τοῖς γράμμασι, καὶ θαυμάζειν
 τὰ σά μάλιστα δώσεις. Εἰ δ' ἔρα σιωπήσεις, ἰσθι
 παντάπασιν ἀνιῶν τοῦς γε διαφερόντως που τῶν
 ἄλλων σου καὶ τῶν σῶν λόγων ἐρώνας.

XXII. Τοῦ Βασισαμῶν ἐκ Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν
 αὐτόν.

Ἐπὶ τῆ σῆ φίλᾳ στεφανηφορῶ, καὶ χοροῦς ἰσθη-
 μι, καὶ χαίρω μᾶλλον τῶν Ὀλυμπιασὶ νεικηχότων·
 καὶ νῦν ἑμαυτὸν δεῖν ἠγοῦμαι καλεῖν εὐδαιμονοῦ,
 ὁπότε φίλιας μὲν ἀκίρκως ἔσχον τὰς Μούσας αὐτάς,
 παρὰ δὲ τὸν Ἑλικῶνά μοι φοιτῆν ἐξέστιν. Ἐὼ γὰρ
 λέγειν Πλάτων καὶ Σωκράτην, Ἀκαδημίαν τε καὶ
 Στοά. Ἐπὶ τούτοις σεμνύομαι; καὶ δοκῶ μέγα φρο-
 νεῖν, ὁ τὸ μηδὲν ἀγαν πρότερον φρονεῖζων κατὰ
 Δελφούς. Ἄλλ' ἔοικα τᾶλλα μὲν εὐδαιμων εἶναι·
 ἐλὸς δ' ἀπολείπεσθαι τοῦ μεγίστου. Τῷ γὰρ ἀριστον
 ἀνδρα φιλεῖν, ὃν ἐν τοῖς πρώτοις αἱ Μούσαι τῶν
 Ἑλλήνων κρήθησαν, καὶ τῶν αὐτῶν δὴ τούτων με-
 τέχειν δοκεῖν, οὐκ ἐκείνος κερκόσηται, ὑπὲρ πᾶσαν
 εὐτυχίαν εὐ πράττειν ἠγοῦμαι; τῷ μέντοι μὴ τῶν
 ἐκείνου χαριῶτων ἀπολαῦσαι οὐ μικρὸν τι τῆς εὐδαι-
 μονίας ἀφροῆσθαι νομίζω. Μηχανὴν οὖν τινα πάλαι
 ζητῶν, δι' ἧς ἔσομαι τῶν σῶν ἀπολελαυκῶς, νῦν
 εὐρεῖν μοι δοκῶ. Κερκλήσθω γὰρ μοι Περσείδης, τὴν
 ἐν ἡμῖν λέγω νοῦν, καὶ τὰ αὐτοῦ παρασχεῖται πτερά,
 ταύτην δὲ τὴν διάνοιαν, καὶ νῦν πρὶς τὸ εὐδαιμον
 Βυζάντιον ἐπειγώμεθα. Ὡς οὖν ἤδη τούτῳ (62) τυ-
 χῶν ἀσπάζομαι τὸν σοφὸν Γρηγορᾶν, καὶ ἑμαυτὸν
 ὅστις εἴη (63) πυνθανομένῳ συνίστημι, καὶ χαίρων
 ἀπολαύω τῶν σῶν ἀγαθῶν, καὶ τῆ πατριδὶ ἐπασιῶν
 τοῖς φίλοις συγγίνομαι, μεθ' ἡθούης τὰ σά διηγούμε-
 νος. Οὕτω; ἑμαυτὸν τῆ σιγᾷ τέρπω τῶν σῶν. Σοῦ δ'
 ἐφθένος ἡμῖν, τοῦτο δὲ δοῖτῃ θεῶς, ποῖαν οὐκ ἀπεκρύ-
 ψῃ πανήγυριν;

(60) An νομίζου; ἂν?
 (61) Fort. τὸ δ' ἂν γένοιτο.
 (62) An τούτου?
 (63) An εἴην?

XIII. *Brunericu του σακελλίου εκ Θεσσαλονικης, εις τον αυτον.*

Ουκ οίδα τι των απάντων πέμφας τοσούτων αν ημάς ευφρανας, δσον διὰ των τιμιών τούτων και ήλιστων ανδρών, ους ο τρόπος αξίους του επιγγελλματος αυτών και του σχήματος δεικνυσιν. Ωσπερ γάρ από τινος βαθμίδος άρξάμενοι εις την κορωνίδα της ήθους με άνήγαγον. Προσαίπον πρότερον. Έπειτα το σην φθειγάμενοι δνομα, τον από σου μοι προσεπίδωκιν άσπασμόν· και τέλος τον λόγον δειδώκασι, το τιμιώτατον των σών γεννημάτων, ου τη αξία μόνον, αλλά και τη αίτια. Βασιλεύς γάρ ιστιν ο παρ' αυτού κηρυττόμενος, το πάντων αγαθών άκροθίνιον. Ήσθεις (64), ως ειπής, ουχ ήττον διὰ τους μοναχους, ους μοι συνεστήσω φίλους αυτους εκ τουδε του τρόπου, ή έτι και περι (65) φίλου άφικοντο, εικόνα τινα της σης σοφίας και ιδέας (66), ως ειπειν, τον λόγον κομίζοντες, άνέγγνω τούτον εύθους μεθ' όσης αν ελπιης της ήθους. Σε γάρ εφανταζόμην όρξιν εν τούτω, και των σών Σειρήνων άκούειν εκείνων, αι; με κατεγοήτευσας, όποτε σε κατά ταύτην ειδον την περιδοξον πόλιν. Αναγκους δε εθαύμασα την οικονομίαν και το άπεικόνον δι' όλου της γλώττης· εξαίρετως δε, πως συντομίας έχόμενος ιστοριών εμνήσθη τοσούτων τε και τοιούτων, και γενναίους ένθυμημασι καταγλαζίζεται και πυκνοίς· μάλλον δε, πως τοσαύτην ύλην ιστοριών και ένθυμημάτων εν όλίγαις περιέκλισεις συλλαβαίς. Το δε του λόγου τέλος τίς ουκ αν εκπλαγίη, ούτω μεν φρονήσεως έχον, ούτω δε φράσεως άριστης, ούτω δε συνέσεως και εύρυθμίας; πεποιητας γάρ παραπλήσιον εν τήδε τή μερει του λόγου, όσπερ αν τις ύφασμά τι πολυτελές ύφαινων και χρήσιμον, λώρους προσυράνας τή τέλει εκ άλλης τινος ύλης, ή πορφυράς, ή χρυσός, εκάυσαστο του ύφαινειν. Ο μόνον δε αυτης την λόγον τούτων τεθαύμακα, αλλά και όπόσοι τούτων ειδον των καθ' ημάς, μάάλιστα δε πάντων ο διδάσκαλος, ός διαφερόντως τιμει τα σά. Όφονται δε και πάντες, και ουδεις άνήκοος; τούτου γενήσεται. Ή μεν ουν μηδέποτε παύσαις τοιαύτα λέγων και γράφων και τοίς φίλοις κοινούμενος· ο θεός δε άνωθεν επιχορηγοίη τάς άφορμάς και τους περισμούς των τοιούτων διὰ του πανταρίστου και χρηστου βασιλέως ημών. Ο πανάγαθος θεός ειη διατηρών την άντιληψίν σου πάσης κακίας ανώτερον.

XXIV. *Δημητρίου του Κυδωνίου εκ Θεσσαλονικης, εις τον αυτον.*

Έγώ των μεν αγαθών ανδρών ειναι ουποτε αν εξώσωσιν, έως αν άριστ' έχον νομιζω το γινώσκειν αυτον (67) τινα· πτωχό μεν των (68) του; τοιούτους φιλούντων και χαρίντων των ανδρων τοίς σπουδαιοτάτοις, ει μη πρώτον, αλλά δεύτερον εποιημ' αν έμαυτόν· εκαι και πάντες τουτ' αξιούσι, του όγαθου πάντ' εφίεσθαι, ει μη και αυτά τοιαύτ' όντα τυγχά-

ναι. Εξ δη τουθ' ούτως έχαι, κάρω των μεν αγαθών ανδρών ουκ ειμι, άσπίζομαι· μέντοι τοίς τοιούτους εκπεικώς, ου δε τους άλλους αγαθούς άνδρας τοσούτον παρήνεγκας, όσον εκείνων οι πονηρίξ συζώντες ήττώνται, έξεστι συλλογισσασθαι, όπως έχω γνώμης εγώ περι σε την θαυμασίαν ψυχήν, ει μη τους μάτην ενοχλήσαντας εκείνους βούλει λογιζεσθαι, και του; εν τή των άλλων κατηγορειν οιομένους χαρίζεσθαι· ώστ' άδίκολης αν τάναντία δοξάζων περι των ούτω γνώμης έχόντων πρής σε, οί; ειποιεν αν εκείνοι περι σου και τοίς άλλοις. Ει δε ταύτα μεν ου φήσαι; πονηροί δε τινες ημεί; και κακοήθει; και χρηστών ήθών ηκιστα μετέχειν δοκούντες, το γούν σάνθεσθαι παραιτούμενοι; και κατηγορούσιν αυτών (69) συγγνώμην διδόναι, μη καλώ; έχιν ηκιστ' αν αξιώσασι; Τούτο τοίνυν φινέσθω και γράμμασι χαρισάμενος ημίν την συγγνώμην, γυύσον των σών ήθων του; εφιεμένους.

XXV. *Γεωργίου του Λαπίθου εκ Κύπρου, εις τον αυτον.*

Είπερ οίόν τε, σοφώτατε, των περι ψυχής κατατιθεμένων χαρίτων εν Ισθ τάς άμοιβάς τοίς κατάρξισι παρὰ των ευ πεπονηότων γινεσθαι ήν, ουκ αν άκνησα πδν ο τι αν ιδει ποιούντα την όφειλην ταύτην εκτίνειν. Έπει δ' όσπερ παιδας τοκούςιν εις άπαν εκτίσαι τάς χάριτας των ουκ ένδεχομένων έστι (δεήσαις γάρ αν αυτους συλλαβειν και τεκειν, ουκ έθελούσης τούτο της φύσεως), ούτω όητα και τοίς καθηγησαμένους τοίς μαθητάς ουχ οίόν τε όνω; του (70) την αυτην ένέργειαν άντιστρέφειν πρής τους αυτους υπό των αυτών· συνέβαινε γάρ αν το αυτό πρής το αυτό και ως ποιητικόν έχειν και ως παθητικόν· και τον Ητίοδον τοίς κειχόμενοις ουκ επι των ούτω μεγάλων οίόμεθα παραινείν, τή αυτῶ μέτρῳ και λώτων, αι; κε δύνωνται, άποδιδόναι το δάνειον. Άλλ' (71) ειπερ άρα επι των Πέρσου αξίον, άνδρός ηκιστα πρής τον άδελφου βίον όρώνος; Έπει ουν ούτω ταύτα, και ημίν, οίμαι, της αξίας άμοιθής ουκ εφικνούμενοις συγγνώμη· εκαι όση γε δυνατή, ουν θεῶ δ' ειρήσθω, ούδαμώς έλλαίφειν ηγούμαι, καν υπό πολλής εύγνωμοσύνης ή σή καλοκάγαθία ουδέ τοίς όφειλέταις όλω; ημάς αξίους εγγράφειν. Πώς δ' ουκ αν σοι χάριν οτι πλείστην ειδείημεν, λογιώτατε, προθυμίαν μεν περι τα ήμέτερα ουκ έλάσσονα ήμών D επιδειξάμενῳ· τά γε μην περικόθητα ημίν παρασχομένῳ· τούτο μεν πόνους των επί σοφία βεβοημένων παλαιών ανδρών· τούτε δε γράμματα σε της φίλης μοι κεφαλής, ουχ ήττον έμοι φίλα εκείνων, δι' αν και τά; άδομένους Σειρήνας νηξά; το μεν τέρπον ουχ ήττον εκείνων, το δε βιάπτον, ουδ' όσπερ εκείναι, τούναντιον μεν ουν το λυσιτελουν παρεχόμενος; Έγώ δε και άσφοδελους (72) αυτά λειμώνα καλώ, και πεδίον Ηλύσιον, και χρωμάι γε ως τειούτοις, νή την σην κεφαλήν. Έπειδαν γάρ υπό των εν

(64) An ήσθεις; δε;
 (65) An παρὰ;
 (66) An ιδέαν;
 (67) An αυτόν;
 (68) An μέντο; τοίς;

(69) An αυτών;
 (70) Legendum videtur, ουχ ούτω τε δ· c· που την ύ·ην, etc.
 (71) Locus mendosus
 (72) Leg. άσφοδελών, ut apud Homer.

χερσὶ πρὸς τὰ πλεονήσαντα ἢ ἰκανῶς ἔχει ἐπιβροχάντων ἅ ἐτι περιπίπτειν ἀπάται; (Πλὴν ἀλλ' ἔπειτα σὺ τοῦ ἀποκαισθῶ, ἐπὶ τὸν λογικὸν τοῦτον εἰμι παράδεισον· ὦ ἐφ' ἰκανὸν ὁμιλήσας τὸ τε τῆς ἀθυρίας εὐθύς ἀποτίθειμαι νέφος, καὶ ἔμαυθον ἀνακτώμαι πρὸς εὐθυμίαν ἀγόμενος. "Α μὲν οὖν ἡμῖν παρὰ τῆς σῆς ὑπῆρξες σοφίας, τοιαῦτα· καὶ οὐδ' ἂν μακρὰν (73) ἀποτείναιμεν λόγον, τῆς ἀξίας αὐτῶν ἐπιχοίμεθα. Τὰ γε μὴν εἰς τὸ ἐξῆς τοῖς προλαβοῦσιν ἀκόλουθα πεποῖθαιμεν ἔσεσθαι, καὶ ἐπιδοῖναι γε καθ' ἡμέραν εὐχόμεθα. Ἐπει δέ γε τῷ (74) καταλόγῳ τῶν σῶν φίλων ἀριθμεῖν ἡμᾶς κατηξίωσαι, χαίρομεν μὲν ταῦταις μᾶλλον ἰγγραφεύτες ταῖς κύρσεις ἢ ταῖς Ἀθηναίων οἱ πάλαι. Σὺ δ' ὦ βέλτιστε μὴ ἀποκόμοις φίλων ἄνδρα εὐεργετῶν, εἰδὸτα φιλεῖν καὶ χάριν εἰδέναι.

XXVI. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτόν.

Ἐγὼ μὲν, ὦ φίλη μοι κεφαλῇ, ταυτὸν μοι περὶ σὲ παπυθῆναι δοκῶ τοῖς πῆρρωθεν μὲν ἄρι: Οὐλασσαν τεθεαμένοις, καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς ὑπὲρ ἅπαν ὕδατος ἄλλο τῶν εἰωθότων σύστημα φαινομένης ἐκπεπληγμένοις· ὅσῳ δὲ μᾶλλον προσίαι τῆς ὕψους πελάγῳ γεγεμίζομένης (75) ἀνέτου καὶ οὐχ ὀρίζοντος, ἔτι μᾶλλον ἀγομῆτος; καὶ παιδιῶν ἠγουμένοις τὴ πρόθεσι. Τῆς μὲν γὰρ φήμης ἡμῖν τὸ πρὶν πυθανομένοις; τὰ σὲ θαυμάζειν ἀορίστως ἐπῆραι τὴν δύναμιν. Νυνὶ μέντοι γε λόγοις τε σοῖς ἐντυχόντας καὶ τῶν τεθεαμένων πυθόμενοι κατόπιν τὴν φήμην ἐκείνην τῶν πραγμάτων ἠγοῦμεθα, ἄλλοιον (76) ἢ ἐπίροθεν ὀρώντες τὸν ξείνον, καὶ οἷος εὐξαιεῖ ἂν εἶναι νοῦν ἔχων πᾶς, κἂν σκῆπτρον φέρῃ Φαιάκων ὥστε καὶ ἀπορεῖ πότερον τὸ ποικίλον μᾶλλον ἢ τὸ ἄκρον ἐν ἐκάστῳ θαυμάσαιμι· καίτοι καὶ οὕτω γε τῆς ἀληθείας ἔτι πεπιστώμεθα ἀποδεῖν. Τῆ γε μὴν τηλεκαύτη περὶ λόγους ἰσχυρὴ τὰς τοῦ ἦθους συνάπτουτες χάριτας; διὸν ὀρώμεν ἀπηρτισμένον, ὡς ἐν πανσελήνῳ, οὐδ' ὅτου οὖν μέρους σκιαζομένου, τὸν κύκλον. Ἀλλὰ πόθεν, ἴσως ἂν φαίης, ταῦτ' ἔχεις εἰδῶς, ὥστε καὶ ἀξίεπιστος μάρτυς ἦκειν ἡμῖν; Ἀλύτοις ὦ πᾶν, ἔχω τεκμηρήσις συλλελογισμένος ταυτὶ, γλώττῃ τε περιτράνῳ τοῦ αἰδεσμοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακίνθου ἃ θεάεται σαφῶς ἐκτιθέμενος· ὅς δῆθ' ἡμῖν καὶ τὰ ἠδιστα σου διεκόμοις γράμματα· ὃν ἦκιστ' ἂν τις φαίη τῶν ἔγνωκότων τῆς ἀληθείας; ἄλλο τι πρότερον ἔγειν· καὶ αὐτοῖς δὴ σου θαυμασίως σου γράμμασιν· ἃ δὴ ἐπεὶ δέδεγμαί ἐπιών, δ' ἂν μᾶλλον ἀγασθεῖν οὐκ εἶχον, ἐπίσης ἐκίστου δικαιοῦντος θαυμάζεσθαι, τῶν γνημάτων ἐδὲ μέγεθος, τῆς ἱστορίας τὸ πολυειδές, τὸ κάλλος τῶν ἰνομάτων, τῆς συνθήκης τῆς εὐκρουστον, τῶν σχημάτων τὰ καινοπρεπῆ, ὅλης τῆς ἐρμητικῆς τὴν βίωμην ὁμοῦ τε καὶ εὐρυκταν, τὸ ἦθος δὲ ὅλης ταύτης! ἀνακρινόμενον. Ὡ πόλυανθεστάτου λευκώμου! εἴτε ἠπόρουν ἐν ἑμαυτῷ, εἰ ἔστι τῷ ὄντι νῦν ἐπὶ γῆς τοιαῦτα κάλλη λόγων ἀποτίκτειν δυνάμενος. Ἀρὰ σοὶ δοκῶμεν ὀρθῶς συλλελογίσθαι τὰ κατὰ σέ, ἢ σιφιστικαῖς ἡμᾶς ἐρεῖς

ἦθους πεῖθει τὸ μέτριον τοῖς τοιοῦτοις ἔπαισιν ἀπίσταιν, καὶ τὸ τῆς ἐπιστήμης βάρος ἤκιστα ῥιπίζεσθαι ταῖς ἀδραῖς; τῶν ἔγνωκῶν ἐξ, καίπερ ἀποδεόντων τῆς ἀληθείας, ἔχοι γε ταῦθ' οὕτω. Οὐ γὰρ ἂν τι μείζον εὐξαιόμεθα, καὶ ἡμεῖς σοὶ δοκοῦν ἠσυχάτομεν. Σὺ δ' ὦ μακρῷ πάντας παρελάσας τοῦς νῦν, μὴ ἀποκόμοις ὁποῖους οὐ πολλοὺς ἐργαζόμενος· τοῖς τε πόρρω καὶ τοῖς ἐγγύς ὁμοίως τῆς διδασκαλίας τὰ βεῦματα καὶ φιλίας δεικνύς πᾶσιν οὐ φευδομένους τοὺς δρους, τὸ ἀκριβὲς ταύτης ἀγαλμα ἐν σεαυτῷ περιφέρων καὶ ἡμᾶς οὖν τοῖς ἄλλοις γράμμασι τε τέρπων καὶ ἐφέλων τὰ προσήκοντα.

XXVII. Ἀθανασίῳ τοῦ Ἀσπανθηνοῦ (77), ἐκ Κύπρου τῆς γῆσου, εἰς τὸν Γρηγορῶν.

Β Διπλὰς ἐφελισμένον σου τῆ καλοκάγαθῆς τὰς χάριτας, οἷς τε φιλίας ἤρξω μηδεμίαν εἰς τοῦτο παρασθέντων ἡμῶν ἀφορμῆν, καὶ οἷς λαμπραῖς διαθερμαίνεις ἐλπίζω ταυτὴν ἴσασι διαφυλάξω ἐλικρινῆ. Ὅ γὰρ κτήσασθαι τι παρ' οὐδενὸς βιασθεῖς ἢ τοῦ κρῖναι βέλτιον εἶναι, πῶς ἂν μὴ οὐχὶ πάντα προέσθαι βῆδιον εἴλοιο ἢ τοῦ ταυτ. . περισπουδάσθαι δόξαι καταμελεῖν; Τοῦ μὲν οὖν τοσοῦτον ἐφελιστὶν ἀκριβεῖς ἡμεῖς ἐπιγνώμονες· ἐκτίσαι δὲ πρὸς ἀξίαν πολλοὺς γε καὶ δεῖ· πλὴν εἰ μὴ που τὸ γε πανταχοῦ σε περιφέρειν τῆ γλώττῃ, καὶ πάντας τῶν τῆδ' Ἑλλήνων κοινωνοὺς κερτῆσθαι σπεύδειν τῆς τελευτῆς, λύσιν χρεῖους ὑπὸ σοὶ δικαιοτηνῆς κρυτανεύσοι. Τοῦτοις γὰρ ἂν καὶ μεθ' ὀπερβολῆς ἀμειψόμεθα· καὶ νῦν τὸ τῆς βασιλευσῆς καλῶν, Φοινίκῃ τε καὶ Κοσίῃ Συρία, μᾶλλον δ' ὄσσην οἰκοῦσιν Ἑλληνας, θαυμάσονται μᾶλα περιφανῶς, ἐμοῦ τε οὐ σιγῶντος, καὶ τῆς πανταρτίστης ἐπιστολῆς, ἣν συμφορῆμα σοφία; παντοδαπῆς ὀγιῶς ἂν τις κρῖνον κατονομάσθαι, οἷά τινος σημαίας προβεβλημένης καὶ μυρίων ἀντὶ γλωσσῶν τῶν ταύτης; ἀνακηρυττούσης πατέρα. Οὐδὲ τῶν βαρβάρων οἱ πλείστοι, ὁπόσοις σοφίας μέτεστιν, τῆς καλῆς ταύτης ἀμοιρήσονται θοίνῃ, τούτων τῶν τριγλώσσων Κυπρίων εἰς τε τὴν Σύρον καὶ Ἰταλῶν καλῶς εἰδῶτων τὰ Ἑλλήνων διαδιβάξωσιν· εἴεν. Ἐπεὶ δὲ σὲ τὰ τοῦ ἦθους φιλοσοφον, δ' μᾶλλον τῷ περιόντι τῆς σοφίας παρομκρεῖν εἰσθῆν, οὐχ ὅπως τὰ τῆδε περινοεῖν διανίστησιν, ἀλλὰ καὶ ὅτων ἄλλων θεαταὶ καθεστήκαμεν, εἴση, γενναῖε, ὡς Κύπρον μὲν εἶχον ἂν τι καὶ μέμψεσθαι, ἱατρικῆς παιθόμενος νόμοις, πρὸς τὸ δυσκράτερον τετραμμένην, καὶ τὸν ἐπληθύνον τοῖς πλείοσιν, εἰ τί που καὶ πλημμελέστερον διαίτηντο, ἐς εὐξείαν λυμαινομένην. Δέδοκα δὲ, μὴ προσκρούσιν δόξω τῆ τύχῃ, οὕτω πρὸς αὐτὴν εὐμενὲς ἀτενίσασαν (78). Οἶμαι δὲ καὶ ζωδιακῶν αὐτῶν, ταῖς καθηκούσαις περιόδοις; ἐστῶν τὴν ἰδίαν ἀπαρτίσαντα κινήσιν, καινότερόν πως πρὸς τὸ νοτιώτερον ἀποκλίνας, ἀντικρὺς ἐκπολεμαθῆναι τοῖς προσαρκτικαῖς. Καὶ νῦν, ὦ βέλτιστε, πόρρω μὲν Ἀφροδίτῃ τοῦ ταύτης προσανέχοντος τοῦ πάλαι (79) δήμου Κυπρίων

(73) Forti. μακρῶν.
 (74) Forti. ἐν τῷ.
 (75) An πελάγους γεγεμίζομένης;
 (76) Alii lit ad Homerū versum Odvss. π 181.

(77) An Ασπανθηνοῦ? Vide indicem epistoliarum supra.
 (78) An ἀτενίσασαν?
 (79) Malim τὸ πάλαι.

ἰσθίρεται, ὡς ἂν μυθολογήσαιεν Ἕλληνας. Ἐργὴ ἂν περιπολεύει, καὶ Ἀθηνᾶ, καὶ εἰ τινα λόγου καὶ ἀγνοίας τῶν ἄλλων μέλει θεῶν. Ὅθεν καὶ τοῦ ἀπανταχοῦ γῆ; καὶ θαλάττης ἴδοις ἂν συρρέοντα; πρὸς αὐτήν, ὅλα δὴ πρὸς μαγνήτην εἰσθίρει. Ταῦτ' ἐν σκιαγραφίᾳ τὰ τῆς νήσου ἐπίσημα. Καὶ δίκαιον ἂν εἴη, εἰ καὶ μὴ τοῖς πάλαι σοφοῖς, τὰς γούν νῦν οὔτε μνήμης οὐκ κλείστης ταύτην ἀξιοθῆναι. Ἀθηναῖοι γε μὴν καὶ Θεβαῖοι καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Πελοπόννησον, τὰ πάλαι ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεῦσιν ἐν πολλοῖς περιθρύλληται, τῆ; παλαιᾷ εὐδαιμονίᾳ τὴν ἀγροικίαν ἠλλάξαντο· καὶ ἔθους ἂν τοῖς πρὶν τῶν μεγάλων Περωῶν βασιλέων (80) γῆ; βραχέας καὶ ἀντιρρόπου τοῦ ὕδατος, ἐκχωρήσας τῶν σφετέρων ἀμφισβητήσαντας, δουλείαν τὴν ἰσθίτην ἐπισταμένους· ὡς γε καὶ Κῆρας, τῆ; συγκρίσει εὐδαιμονίας ἂν ἀποφῆναις (81). Καὶ πρὸς τοῦτοις Λυκούργον καὶ Χαρώνδαν καὶ Ζάλευκον, καὶ ἄλλους ὁ πάλαι χρόνος νομοθέτας ἀνέδειξεν, οὐδ' εἰ ποτ' ἦσαν παρ' οὓς νομοθετήκασιν Ἰσασιν. Ἀεὶ καταίει γε περὶ τοῦ τρίτου, τῆ; Ἰταλικῆ; ὄφρυος, διεξελθεῖν. Ἀλλὰ ρήκου; φειδόμενος, ὄρους παρίοντο; ἐπιστολῆ; τῶ; δέσναι ταμιεύσομαι. Ἐδ' ὁ; ὀφθαλμοῖς μοι, θαυμάσιε, τὸ περιλειφθὲν ἐν Βυζαντιῶ; ταμιεῖον τῶν λόγων, καὶ μὴ ἀποκάμοις φιλοῦν, καὶ τοῦ φιλεῖν παρέχων τεκμήρια τὰς σὺς γενναίας ἐπιστολάς, ὁμοῦ τε ἠδὲ τὴν καὶ κέντρον τοῦ τὰ ἴσα ὄφρυ; ἐνίστασας· εἰ καὶ ταῖσιν παρὰ Λύδιον θέαν (82) δέξαιμεν.

Addendæ his erant epistolæ duæ : prima, Μιθθαίου τοῦ Ἐπίσου (83), cuius initium, Οὐκ ἐκ τοῦτο πέπονθα πάθος; altera, Νικολάου τοῦ Παπαγωγμέτου (84), cuius initium, Οἶδ' ὅτι πράγματα δοκῶ σοι πρῆξαι. Sed neutram in apographo descriptam reperi. Theodori Metochitæ versus (85), eis τὸν σφῶν Νικηφόρον τὸν Γρηγοράδην, inconditos et male admodum tornatos, cave desideres.

Recentiorum testimonia, utpote pervulgata et cuilibet obvia, omnino potui omittere, et fortasse debui. Sed ne hujus æ superioris sæculi hominibus fidem abrogasse eorumque auctoritatem contempsisse videar, sex aut septem huc producam : cæteros indicare satis fuerit.

Y. Lipsius, Not. ad lib. I Politic. cap. 9.

Nicephorus Gregoras historiam et filium narrationis Nicetæ Choniatis excepit, at non laudem. Scripsit enim ab urbe capta res ad Andronici Paleologi posterioris mortem, sed nequaquam parastigatione aut invidiâ, et vitia plura traxit sui ævi. Superfluit aut evagatur et res orationesque proprias miscet, indecore, imo inepti. Judicia tamen ejus crebra, et plerumque recta. Causæ orientium curiose posite : pietas inculcata, et multa opportune ad primam illam causam, id est Deum, relegata. Sane providentiam et fatum non alius scriptor asseruit magis. Legendus cum hoc no-

A mine, tum etiam illo, quod pleraque ejus historia ab ævo nostro non dissidet : imo lites dissensusque in sacris reperies haud dissimiles hodiernis.

Greiserus in Joannis Cantacuzeni Historiam, edit. Reg. p. 932.

Nicephorus Gregoras omni litterarum cognitione ea tempestate apud Græcos illustris.

Idem lib. III Observationum in Georg. Codinum, cap. 17.

Nicephorus Gregoras sua in historia parum amico animo fuit in Andronicum juniorem imperatorem et in Joannem Cantacuzenum, magnum domesticum; de qua Gregoræ iniquitate exstat publica querimonia Cantacuzeni lib. iv, cap. 24 et 25. Nec mirum, quia sequebatur partes Andronici senioris, cui addictissimus erat, utpote plurimis beneficiis ab illo affectus et magnis honoribus cumulatus. Quocirca calanum continere non potuit, quominus aliquando Andronicum juniorem et Cantacuzenum mordaciter perstringeret, et calumnias in chartas effunderet.

Pontanus, in Præfatione Historiæ Cantacuzenicæ.

Verum quia Gregoras iste avo, in ejus aulam desertis studiis liberalibus se contulit, amicior, nepoti autem iniquior fuit; illumque plurimum et sæpe commendavit; hunc aperte, nec modice et non raro insinulavit ac vituperavit; ad hæc quæ inter illos acciderunt partem maximam ininime comperita habuit; quæ autem comperit, ea confuse, imperfecte, quædam quoque aliter aliquanto, quid aliquanto? multo aliter quam evenerunt et cum mendaciis exposuit; in ipsius quoque Cantacuzeni bello rebusque commemorandis (quæ scripta vel interierunt, vel adhuc in aliqua Bibliotheca latent) parùm bona fide malevoleque versatus est : Cantacuzenus hæc vitia non ferens longe sincerius, longèque copiosius, distinctius, integrius, certius omnia explicavit, &c.

Idem ibidem.

Attamen fieri potest, ut Gregoras de moribus Andronici quædam non prorsus falsa scribat, et ea noster aut tanti non æstimet ejusque juventuti condonanda putet; aut dissimulet, &c.

Ger. Joan. Vossius, de Histor. Græc., lib. II, cap. 29.

Proximus Metochitæ huic esto Nicephorus Gregoras : quippe qui et litteras ab eo accepisse se referat, et, ut diximus, oratione sua mortuum honestavit. Hic præterquam quod interpretatus est Synesii librum de insomniis; præter item alia multa, quæ in Italiæ bibliothecis adservantur; etiam Historiæ Byzantinæ undecim condidit libros; quibus complexus est res annorum 145 (86), a Theodoro Lascare priore usque ad suam ætatem, sive obitum Andronici Paleologi posterioris, qui incidit in annum Chr. 1561 (87), &c. In rebus Andronici,

(80) Ἀπὸ τῶν μεγάλων Περωῶν βασιλέων.

(81) Φορὰ ἀποφῆναις vel ἀποφῆναις.

(82) ὄφρυ.

(83) Cod. Vat. fol. 236.

(84) Idem cod. fol. 90.

(85) Exstant in codd. Regg. 1997 et 3559.

(86) 157.

(87) 1511.

In ejus morte desinere eum diximus, minus fidem meretur. Sane Cantacuzenus historiae suae lib. iv, cap. 24 et 25 valde eum exagitat, tanquam levem et mendaciorum manifestum. Nempe Nicephorus in aula vixit Andronici avi; nec res nepotis tam exacte potuit nosse, quam Cantacuzenus. Simul etiam affectu abripiebatur, quo minus cerneret verum. Impense enim favebat avo adversus nepotem, inter quos de imperio certabatur. Neque de Andronico solum, sed de Cantacuzeno etiam mentitur. Sed illa, quæ de hujus gestis prodidit, vel in bibliotheca quadam cum blattis tineisque rixantur, vel penitus interciderant, quod verius puto, etc.

Leo Allatius, exercitatione 3, in Præfatione Creightonii.

In illis [Niceta et Gregora] sunt et eloquentiæ lumina, et dictionis antiqua sacundia, et $\chi\upsilon\delta\delta$; (ut rem verbo expediam) ἀρχαῖος.

Idem ibidem, post allatum Vossii de Niceta testimonium.

Nec alia dici possunt de Gregora, qui tamen dictione sua placidior fuit.

A Thomas Dempsterus, initio Auctarii Roman. Antiq. Rosini.

Nicephorus Gregoras, Historicorum illius ævi utilissimus.

Guil. Cave, Histor. literar. parte altera.

Nicephorus Gregoras, Byzantinus, philosophus et historicus insignis, artis etiam oratoriae peritissimus, Andronico avo imperatori inter paucos charus, claruit anno 1345, etc.

Illis addantur cardin. Bona, in Notitia auctorum præfixa libro de Divin. Psalmos. Bæovius, et Reynaldus, in Annal. Eccles. ad A. C. 1334; Franc. de Moncada, Catalanorum et Aragonum Expeditionis cap. 7, 10, 22, 64, etc. Creightonus, in Præfatione Historiæ concilii Florentini. Leo Allatius, De Ecclesiæ Occident. et Orient. perp. cons. p. 800, Petrus Potissinus, in Litteris ad Lectorem, præfixis. Historiæ Pachymerianæ Andronici Sen. Possevinus, Gesnerus, Miræus, Hankius, Whartonus. Lud. Et. Du Pin., etc.

AD MAGNIFICUM ET GENEROSUM VIRUM,

D. ANTONIUM FUGGERUM,

KIRCHPERGÆ ET WEISSENHORNI DOMINUM, CÆSARÆE MAJESTATI A CONSILIIS, ETC.

Non equidem sine mente, reor, sine numine divinum (ut Virgillii verbis utar) sic accidit, Vir Amplissime, ut tua præstanti liberalitate, et singulari Joannis Dorenschwami industria, Byzantinam historiam a Constantino Magno usque ad Constantinum postremum, a Græcis descriptam hominibus, integram et perfectam haberemus. Esi enim illius epitomæ quædam exstant, partim a Latinis scriptoribus editæ, partim ex his nostris auctoribus decerpit: tamen Græci certius et fusius pleraque in Oriente gesta descripserunt, quæ illi vix attigerunt: multaque referunt, Latinis illis vel plane incognita vel de industria neglecta, quod ea minus ad se pertinere putarent: sicut et Græci vicissim res in Occidente gestas parum curarunt. Nam cum princeps imperii sedes Byzantium, quæ a conditore potius quam instauratore, non tantum Constantinopolis sed et nova Roma dicta fuit, translata esset: paulatim vetus Roma cum finitimis provinciis a totius imperii quasi corpore avulsa, partim pontificibus, partim exteris nationibus paruit. Secuta sunt deinde etiam religionis dissidia, contentiones, insidiæ, aperta bella, et diversæ etiam verborumque populorum appellationes. Nam Byzantini se Romanos, et suos principes *Ῥωμαίων βασιλεῖς*, cæteros autem Christianos populos et reges, qui Romanum pontificem agnoscebant, promiscue

C Latinos nominarunt, a quibus ipsi contra Græci dicebantur. Ut igitur res in Occidente gestæ, e Latinis: sic quæ in Oriente contigerunt, e Græcis rectius petantur.

Fateor equidem, ad Zonaram convertendum præmissis, a te propositis, eoque tempore mihi peropportunis, initio excitatum me fuisse potius, quam meapte voluntate accessisse: non tam laborum et molestiarum fuga, quibus ita tum quoque assueveram, ut ignavo otio nihil mihi esset molestius, quam privatis meis studiis, si quid daretur otii, fruendi et diurnam quasi sitim variæ lectionis restinguendi cupiditate. Sed cum e Zonaræ velut salebris eluctatus, in Nicetæ Acominati Choniatæ planitiem et quasi variis flosculis vernantia prata pervenissem: jucundus mihi potius quam gravis esse labor interpretationis ille cœpit, cum ob dictionem fusiozem et planiorem, et sæpe non infelicer luxuriantem: tum vero propter earum historiarum cognitionem, quas partim non satis tenerem, partim plane ignorarem.

Quo opere absoluto, cum non tam gauderem me gravi onere levatum, quam in medio veluti cursu destitutum dolerem, quo minus extremam totius historiæ metam attingerem: ecce præter omnem expectationem a te offertur Nicephorus Gregoras, qui ab urbe a Venetis et Balduino Flandro capta

curtus historiam annorum 145 (88) ad suam usque A
 aetatem, et Andronici Palæologi Junioris obitum,
 eleganti stylo descriptam nobis dedit: itaque sup-
 plevit ea quæ reliquerat Choniatæ, ut hic Zonara
 suam narrationem atlexuerat.

Ceterum et hic idem quod in Choniate mihi
 cum accidisset, nec vicina temporibus nostris By-
 zantium acta auctor ille attigisset: nullumque
 Græcum scriptorem exstare, aut certe mihi esse
 cognitum dolerem, qui cætera usque ad Constan-
 tinopolin a Tarcis occupatam, et imperium Græ-
 corum a Mahometo prorsus eversum persequere-
 tur: commode a clarissimo viro D. Philippo Gun-
 delio, Viennensi jurisconsulto, ad me missus est
 Laonicus Chalcocondyles, quo, ut a fatigatione con-
 versionis nonnihil acquiescerem, avide percurso B
 place mihi satisfactum esse cognovi: atque in eam
 sententiam sum adductus, ut fato quodam, quod
 initio dixi, factum esse existimarem, ut et libera-
 litate tua, et Dorenschwami Byzantina et Asiaua
 peregrinatione, et meo qualicumque labore, inte-
 grum totius Byzantinæ Historiæ corpus, et omnibus
 prope numeris suis absolutum, nostris hominibus
 proponeretur: cujus lectio non tam jucunda, quam
 salutaris esset, si ii qui rerum potiuntur, ex alie-
 nis peccatis sua emendare conarentur. Idem enim
 hostis, qui beatas olim Asiæ et Græciæ provincias
 oppressit, vastavit, evertit, nostris etiam cervicibus
 imminet: et extrema quæque orbi Christiano, et
 internecionem religioni, frustra illi quidem (neque
 enim Christi Servatoris nostri potentia humanis
 armis vinci potest), sed nobis non sine capitali pe-
 riculo minatur: et ita minatur, ut hoc Christianæ
 republicæ statum (quem vel mali ominis causa vi-
 tandi, vel ut qui se perstringi putent, cum Byzan-
 tino haud confero) minæ ejus a nemine cordato
 contemni queant. Sin aliqui ita stupent, ut hæc
 aut non intelligant: aut, si intelligunt, non curent:
 aut, si curant, non in eo pro virili elaborent, omni-
 bes privatis contentioneibus omissis, ut incolumi-
 tati nostræ consulatur: evidens indignationis di-
 vinitæ contra nos, et urgentis scelera nostra vindictæ,
 quod auctor hic noster crebro queritur, argumen-
 tum id esse videatur.

Equidem inter convertendum hos scriptores, cum
 ad imperatorum in fungendo munere oscitantiam,
 lenacitatem in necessariis, profusiones in superva-
 catis, et intestina bella; procerum vero et quæcum
 perfidiam ac temeritatem, religiosorum inscitiam,
 et de Lana caprina rixas, populique petulantiam et
 ignaviam, omnium denique ordinum extrema probra
 pervenissent: contraque Turcorum majorem fidem,
 majorem integritatem, fortitudinem, clementiam,
 virtutes ipsorum hostium elogium celsè bratas, legissem:
 ita sum animo commotus, ut Turcos imperio longe
 digniores judicarem: et facem ac sentinam illam
 nefariorum hominum tam diu fuisse incolumem,

nec citius oppressam esse, mirarer potius quam
 miserarer. Etsi ad commiserationem clades illæ
 et florentissimi potentissimique quondam imperii
 ruina, et Christianæ religionis e tot amplissimis
 provinciis profligatio, vel saxa commovere possint:
 nostros autem homines, simili statu rerum, nec
 illorum misericordiâ, nec simili exitu metu com-
 moveri sit mirandum: nec desperandum tamen,
 fore multos, qui his non modo ad voluptatem, sed
 etiam ad publicam utilitatem legendis, tuum consi-
 lium laudaturi, et inter cætera ornamenta quam plu-
 rima numeraturi sint, qui illustri monumentoposteris
 etiam consultum volueris: et multorum animos, his
 operibus in publicum editis, ad patriæ defensio-
 nem majore studio suscipiendam excitaris.

Atque hæc de historia. De auctore non multis
 est opus. Nam quo ingenio, doctrina, facundia,
 auctoritate apud suos fuerit, ipse abunde declarat.
 Quem cum ea quæ de Michaelæ Palæologo usque
 ad Catelanorum ab Andronico seniore defectionem
 scribit, a Georgio Pachymerio mutuatum esse,
 atque in compendium redegisse cognovissem: ex
 Augustana bibliotheca illud opus acceptum per-
 legi: et quæ non inutilia videbantur, excerpta
 Gregoræ adjeci: ne, quoad possem et liceret, vol-
 untati tuæ atque officio meo deessem. Ac plura
 sane collegissem, nisi is codex et principio et fine
 mutilus, in medio etiam aliquot foliis partim ex-
 sectis, partim marinis fluctibus (ut opinor) mæde-
 factis, et litteris vetustate exolescentibus, studio
 meo et oculis diuturna fere et perpetua lectione ac
 C
 scriptione fessis et hebetatis vehementer adversa-
 tus esset, atque incommodasset. Chalcocondylem
 autem suus interpres, qua est doctrina et eloquen-
 tia, ita commendabit, ut mihi satis nunc esse de-
 beat, si labores hi mei æquitati et liberalitati tuæ
 commendati fuerint, et probati. Augustæ Vindelico-
 rum, postridie Kal. Januarii, anni a Christi Ser-
 vatoris humanitate 1559, quem tibi tuisque et toti
 terrarum pacatum, ac faustum, ex animo
 precor. Faxit Deus Opt. Max., ut Ferdinandi primi
 Augusti, imperatoris ac domini nostri clementis-
 simi, in urbem hanc, ob gravissimas de imperii
 rebus deliberationes, ingressus (sub id tempus quo
 pacis, concordie et mutui amoris doctor et exem-
 D
 plum Christus Jesus, propter salutem humani gene-
 ris, dissimulata divinitate sua, homo nasci voluit),
 omnium principum, omnium hominum animos a
 privatis cupiditatibus ad curam publicæ salutis, a
 luxu et corruptela morum ad sobrietatem et vitæ
 integritatem, ab odiis et simulationibus ad concor-
 diam et amorem, a rixis et disputationibus ad ve-
 rum cultum religionis, a bellis et armis ad æternam
 et constantem pacem convertat.

Cujus voti si nos divina liberalitas (merita enim
 nostra nulla profecto jactare possumus, nec minus
 indigni sumus divino auxilio quam indigi) compotes

reddiderit, iis primus formidabiles, a quibus nunc, A mur. Quidquid enim calamitatum ac cladum (ut de aliis Christianis provinciis taceam) Pannoniæ partuntur, id ad nos quoque ex æquo pertinere merito judicamus. Res enim profecto, imo salus nostra nunc agitur, paries cum proximus ardet.

EX BIBLIOTHECA FABRICII

(Ed. Harles tom. VII.)

..... Hactenus catalogus operum Gregoræ Boi- B vinianus. Nunc *Historiam* ejus *Byzantinam* paucis adhuc lustrare juvat (a). Totum opus *Ῥωμαϊκῆς*, ut ipse inscripsit, *ἱστορίας* constat libris XXXVIII. Ex his primus XI libros à capta per Venetos et Balduinum a. C. 1204, CPoli et Theodoro Lascari, imperium Nicææ auspiciato, usque ad Andronici Palæologi, junioris, a. C. 1344 defuncti, obitum, Latine vertit Hieronymus Wolfius, qui interpretationem suam a. 1559 dicavit Antonio Fuggero; sed quæ usque ad a. 1562 apud typographum hæsit: unde non est, ut ex Præfationis scriptæ tempore cum viro nobilissimo editionem Græco-Latinam Gregoræ a. 1559 factam suspicemur. Primum enim Græce ex Fuggeri codice cum laudati Wolfii versione vidit lucem Basil. ex Jo. Oporini officina a. 1562 fol. (b) Falliturque Boivinus, qui hanc editionem Latinam appellat, cum sit Græco-Latina. Certe est mihi, hæc scribenti, Græco-Latina illius anni in manibus: nescioque, an præterea Latine reparatum eodem anno ex Wolfii versione viderit lucem, cum catalogus quoque Bigotianus p. 56, Latinam anni 1562, fol. memoret. Addidit vero Wolfius præter paucas, p. 271. 272, castigationes suas, etiam Latine excerpta quædam ex Pachymeris *historiarum* libris XIII, nec non Leonici Chalcocondylo decem libros integris ex Conradi Clauerti versione. Eandem putat esse editionem Hankus p. 599, quæ rescissis primo et ultimo foliis, novisque in eorum locum suppositis profertur lucem vidisse Coloniae Planicianæ, 1616 fol., cum cæteris qui per omnia eadem sit cum Basileensi, et eandem mendas referat. Ab eo tempore una cum Zonara, Annalibus Nicetæ Choniatae (c), et Chalcocondylo

(a) Maligne quædam eum in historia sua tacuisse, notat Allatus de consensu utriusque Ecclesiæ, p. 727. Ex libro XXI, adhuc inædito, nonnulla aßeri libro *De synodo Phoriana*, p. 318 sq. et 342 ubi etiam laudat Vitam S. Mich. Syncelli, a Gregora scriptam, et martyrium Κοδόρα, *Quadrati Corinthii*, quod e cod. Bavarico Græce edidit Henschen. tom. II, ad 10 Martii, p. 696, et Latine ex Reinoldi Dehni S. I. versione, p. 8. Hic pro *Quadrato* male *Cordatus* vocatur in Append. ad *Historiam litterur.* Cavei.

(b) Pleniorem hujus editionis inscriptionem ac notitiam v. in Hambergi Z., N. IV, p. 578 sq. et in mea *Introduc.* II, t. pag. 534. Quoniam vero duo, quibus utebatur Wolfius, eodd. aliquot habuerunt lacunas, has Dionysius Petavius foras dedit cum Nicephari patriarchæ Breviario historico, cui accesserunt Fragmenta Theopanis, Nicephori

proderunt Latine in *Hist. Byzantinæ* descriptribus tribus Genev. 1615. fol. [— *Historiæ Byzantinæ* scriptor Græco-Latinus, Nicephorus Gregoras, — res, a Græcis imperatoribus per annos 145, a Theodoro Lascari priore usque ad Andronici Palæologi posterioris obitum gestas, libris XI describens, et Nicetæ Acominati Choniatae Παπαλαπόμειν supplens. Colon. Allobrog. apud Petrum de la Roviere. 1625 fol. — Add. de edd. et ipso Nicephoro Greg. Jo. Fabric. in *Historia bibl. suæ*, tom. II, p. 418 - 420, et de versione Italica, V. Paitoni, *Biblioth. degli autori — volgarizzati*, tom II, pag. 256 sq.] — Italice interprete Ludovico Dalei, accurante Augustino Ferentilli, Venet. 1569. 4.

Post Wolfium felicibus auspiciis animum ad expoliendum Gregoram, Cangio hortante, appulit laudatus Joannes Boiviu, qui Paris. 1702. fol (d) e typographia Regia non modo libros illos underim priore tomo longe dedit meliores, sed etiam posteriore alios tredecim antea ineditos adjunxit, quæ historiam producant usque ad a. C. 1351. Græca librorum priorum xi recensuit et supplevit e codice 2558-bibl. regis Christianissimi, ante captam a Turcis CPolin scripto, et Pachymeris quoque historiam complectente, sed eo, quo Wolfius usus est, passim integriore, atque tum alia, tum tria illa fragmenta complectente, quæ Dionysius Petavius a Frontone Duceo accepta primus vulgavit et Nicephori patriarchæ breviario historico subjunxit Paris. 1616, 8.: *Rarus*, inquit Boivin, *in eo ipso codice hoc notatu dignissimum est, quod, quæ Gregoras libris quatuor postremis plurima inseruit, variis temporibus a se elucubrata, ea fere omnia ibidem desint, sic autem suis quæque locis rectis suo-*

Gregoræ, Pachymeri et aliorum, nondum in hanc diem edita. Paris. Seb. Chappelat 1616. 8. (HARL.)

(c) Zonaram et Nicetam, antequam Gregoræ libris manu admoret, idem Wolfius Latine transulit, ut ipse in epistola ad Antonium Fuggerum: *Sed cum e Zonara velut salebris eluctatus in Nicetæ Acominati Choniatae plantis et quasi variis foculis vernantia præta pervenissem, — Quo opere absoluto — ecce præter omnem expectationem a te offertur Nicephorus Gregoras.*

(d) *History of the works of the learned.* 1703, p. 554; *Act. erud.* 1704, p. 27, 173. (FARR.) Boivini edit. recusa est in corpore Byzant. etc., Venet. 1729 F. In qua edit. renovata etiam desunt reliqui, quæ editurus erat Boivin, libri sive tomus III. (HARL.)

rim, ut narrationis contextus nullo hiatu abruptus A
sit, sed omnibus partibus apte coherentibus integer
et continuus procedat. Id Gregoræ ipsius iudicio factum
etiam relinquit: neque a vero abhorret, cum primo editionis amore refrigerato suum opus recognovisset, ac
ea, quæ ostendi ingenui causa assuerat, monodias,
orationes, aliæque id genus recœvisse. Vereor tamen,
ne et gloriæ paulo avidior eos pannos, in prima
scriptione omissos, repetito deinde opere intertexerit.
Idem præterea usus codice Regio 2078, quem libros
primos quatuor complexum ait parum ab editis differre,
nisi quod in librorum et capitum divisione discrepet.
Monodias libri decimi initio, castigavit ex codice
Colbertino 4950, cujus, inquit, nobis copiam fecit vir
quam doctus tam amabilis, Stephanus Baluzius. Lectiones,
e codice Vaticano descriptas, accepit a Frid. Rostgaard.
Exstant quoque inter nos. Græcos codices bibl. Sequierianæ
libri XI primores ex Nicephori Syntaxi historię Romanę.
Sed negat Boivinus, sibi tunc aditum patuisse ad illam
bibliothecam, quæ postea erat illustrissimi dæcis-
Coislini, episcopi Metensis, et liberius aditur neque
amplius pro thesauro abscondito jacet occlusa usibus
et desiderii eruditorum. Latinam Wolfii versionem
passim emendavit et ad Græcæ diligentius (e) exegit,
libros capitibus et minoribus sectionibus divisit,
capitibus præfixit argumenta, nomina imperatorum
de quorum rebus sermo est, et annos Christi in ora
libri vel summis paginis adnotavit, notasque breves,
ubi opus fuit, adjecit, uberioribus ad calcem tomi
secundi adjunctis.

Libris sive λόγους illis undecim absolvitur prima
pars, sive, ut in codice ms. Vaticano appellatur,
πρώτων βιβλίων: nam in illo habentur libri ab XVIII,
usque ad XXXVIII, et liber XVIII inscribitur
Δευτέρου βιβλίου λόγος; C. Libros vero tredecim,
hoc est, XII usque ad XXIV, de rebus per decem
annos a 1341 ad 1351, sub imperio duorum principum
Palæologi et Cantacuzeni, gestis, primus idem
doctissimus Boivin Græce cum versione sua vulgavit
e duplici apographo codicum Vaticanorum, uno
bibl. Regiæ 2097 emendatius scripto, qui sex
libros (XII nempe usque ad XVIII) continebat,
altero septem cæterorum librorum a Jo. Vivantio
Roma Lutetiam aulato valdeque mendoso, sed de
cujus locis plerisque dubiis codices Vaticanos a
viris doctis, Zaccagnio et Delmiro, consulti curavit.

(e) Boivinus in præfat. Gregoras multijugæ eruditissimi
et artis rētoricæ ostentator, sæpe aberrat a proposito,
et ad ea quæ parum aut nihil ad rem pertinent,
digreditur. In his κατὰ πρός: mirum est quam
sit verbosus. Ea Wolfius rebus magis quam
verbis intentus breviora facere instituit. Itaque et
luxuriantia concipit, et quæ omnino redundabant,
suppressit. Ego vero facturum me operæ pretium
putavi, si auctoris Græci vestigiis inhærerem, atque
eius verba lectoribus si minus adnumerarem, saltem
religiose et fideliter adpenderem, quæ, ut opinor,
optima est ratio interpretandi. In quibusdam etiam
a vero sensu deflexisse mihi visus est interpres doctissimus,
aut sententiam auctoris obscure et contorta

D'sputationem Gregoræ cum Nic. Cabasila et anonymo
de Palæologi erroribus, quæ a. C. 1351, post synodum
Palamiticam habita est, et in hoc opere ab initio libri
XXII usque ad XXIV fere medium exstat, exhibet
cum versione Latina et notis Claudii Capperonieri,
licentiatii theologi Parisiensis. Præter adnotationes
porro suas, in quibus inedita varia, Boivinus etiam
Cangii notas posthumas addidit ad libros Gregoræ
septemdecim.

Librum XII et quinque deinceps continuos, sæviente
in Acindynianos persecutione, scripsit Gregoras,
nondum tamen domo inclusus, imo, ut editori videtur,
ante habitam a. 1351 synodum Palamiticam. Librum
XVIII et novem deinceps continuos jam domi manere
jussus et monachis custodibus obsessus composuit
Julio et Augusto mensibus anni 1352 tanta celeritate,
ut vix dies quadraginta ei scriptioni impenderit,
quemadmodum in illius vita Boivinus observat, qui
præterea pollicitus erat tertio tomo (f) edere libros
operis reliquos quatuordecim a XXV usque ad XXXVIII;
historicos quidem octo, in anno 1357 ineunte desinente,
et dogmaticos sex, ex apographo codicis Vaticani,
quos, recepta jam libertate, variis temporibus videtur
condidisse, ut eidem Boivino monitum in notis, p. 783.

Fuere et nonnulla falso ascripta Nicephoro Gregoræ,
ut somnium propheticum, Philothei, patriarchæ,
Antirrhético XII, cod. Reg. 1996, fol. 279, quod
Græce et Latine Boivinus vitæ Nicephori inseruit.

Gregoræ vitia, inquit idem vir doctissimus, (neque enim
eius scriptoris tam incepte sum fautor, ut nulla
habuisse eum contendam), maxime conspicua hæc
fuerunt: Asper, austerus, pertinax, principes a quo
ac privatos linguæ petulantia offendit. Philosophus,
antiquo haud imperavit. Historicus partium affectum
non exuit: gloriæ denique cupiditate et amore sui
ipsius nimio laboravit. Plura in stylo reprehendenda:
in primis χυδαία, seu ambitiosa elegantia affectatio;
poetica verborum luxuries, figuræ insolentes,
hyperbata; crebræ non modo verborum, sed et sententiarum
repetitiones. Quod si referendum exemplum est,
in libris ejusdem argumenti historicis Cantacuzenus
longe præstat. In chronologia tamen Gregoras
diligentior, imo apud Cantacuzenum ferme multa.
Cantacuzenus quædam videtur consulto omisisse,
quæ Gregoras haud prætermisit. — Cantacuzenus

expressisse. Nihil dico de minoribus vitis, quibus
nullum opus, quantumvis tersum et limatum, carere
omnino potest: quæ quidem vitia in plerumque nos
in incubationibus nostris fallunt, ita in alienis rix
unquam fugiunt. Equidem eos nervos corpori alioquin
egregio inspersos, ut eximerem, sedulo operam dedi:
nec me ea re injuriam Wolfio fecisse arbitror, sed de
eo bene meruisse atque et contendo. Nec enim, quia
illum identidem lapsus corrigo, idcirco me vel doctorem
statuo, vel diligentio rem; neque ei propterea
detrudere ausim hærentem capiti multa cum laude
coronam.

(f) Sed tom III et IV lucem non aspexerunt.
(HALL.)

*solas quodammodo res Byzantinas, noster etiam exter-
ternas historia sua complexus est. Uterque igitur leg-
gendus, et alter ex altero supplendus.*

Elogia, ab editore tomo primo præmissa, maxi-
mam partem constant Græcis ineditis antea monu-
mentis, ut sunt epistolæ Georgii (g) Lapithæ, Lam-
peni Tarchanotæ, protonotarii, Demetrii Cydonii,
Athanasii Lepanthreni (h), Bryennii, sacello præ-
fecti, Zaridæ, Theodori Cutula, Balsamonis et Acin-
dyni (i) ad Gregoram epistolæ e codd. Vaticanis,
quorum apographum a Montausonio accepit; ejus-
dem Acindyni ad eum Iambi, Gregorii Palamæ ad
nomophylacem et Demetrii Cydonii ad Philotheum
patriarcham epistolæ e codd. Regiis; ex Philothei
patriarchæ *Antirrhelico* XII, et Jo. Cantacuzeni
initio *Antirrhelicorum de lumine Thaborio adversus
Prochorum*. Exhibet etiam Græce epistolam scho-
lastici Theoduli magistri ad Gregoram, quæ inci-
pit: Καὶ πάσαι μὲν ἔγωγε. Hanc Græce et Latine
cum epistola Gregoræ ad Theodulum, cujus ini-
tium, Πολλοὶ μοι τὸν σὸν ἐμύθησαν τρόπον, Græce
et Latine jam vulgaverat Laurentius Normannus
inter alias Theoduli, monachi (qui sub Thomæ
magistri nomine magis innotuit), orationes et epi-
stolas. Upsal. 1693, 4. Memorat etiam Boivinus
Matthæi Ephesii, et Nicolai Pepagomeni, ad Gre-
goram epistolas, versusque, sed parum elegantes
Theodori Metochitæ; sed apponere omisit.

In notis plura ante inedita fragmenta vel monu-
menta referuntur, ut Proœmium Nicephori Grego-
ræ, præmissum demonstrationi de Paschaté (e cod.
Vaticano) pag. 364, et Epilogus pag. 373. Ejusdem
epigramma in Theodorum Metochitam 775. Versus
quidam ex Theodori Metochitæ εἰς τὸν σοφὸν Νικη-
φόρον τὸν Γρηγορῶν ὑποθήκαι; καὶ περὶ τῶν οἰκειῶν
συναγμάτων. 475.

Fragmenta ex catalogis mss. imperatorum CPol.
p. 746.

Ex Ephemeryda oratione, Ὅποῖον δεῖ εἶναι τὸν βα-
σιλεῦσα.

Ex Gregorii Cyprii encomio Andronici. 142.

Index Scriptorum, aliorumque quorundam, in Nicephori Gregoræ Historia Byzantina memoratorum.

(Ad numeros librorum capitumque, et ad paginas editionis Boivinianæ quæ in textu Græco numeris Ara-
bicis inter uncas positæ notantur. Tomus II incipit a pag. 353.)

Academis, 200, 205, 206, 211, 289, 292, 354, 565. D

Acindynus, XVIII, 8.

Ægyptii circulares, VIII, 40.

Æschylus Prometheus, 255, 644.

Æsopi, Phrygii, dictum, ex terra, lacrymis ma-
cerata, hominem formatum, XVI, 4, Fabula de lupo
et agno, 640, 659.

Anacharsidis dictum, Κρεῖσσον ἕνα φίλον κακῆ-
σθαι πολλῶν θῆσιον ἢ πολλοὺς ἀγίους; μὲνός. 382.

(g) E Cypro. Confer Allatum *De Georgiis*, p. 545
et seq.

(h) Joannes Bryennius vocatur in meo ms. Habeo
enim et ipse has epistolas in charta scriptas ante

Ex variis Nicephori Chumni scriptis, pag. 107,
162, 178, 221, 259.

Ex poeta Græco-bar-baro, 146, 252.

Maximi Planudæ epigrammata de tempio S. An-
dræ a Theodora instaurato, 167.

De Athanasii, patriarchæ CPol., scriptis, 180
sq. 259.

Ex Theoduli, rhetoris, oratione pro Chandreo
pag. 229, 247, 251, 253.

Pachymeris ἔκφρασις τοῦ Ἀγουσπεῶνος, 275.

Gregorii Palamæ περὶ προσευχῆς κεφάλαιον cum
Claudii Capperonerie versione p. 557.

Hippocratis, medici, et magni ducis Apocau. hi
imagines ex antiquo codice Regio operum Hippo-
cratis, cum versibus Græcis in eorum laudem 577.

Ex Philothei, patriarchæ, *Antirrhelico* lib. XII, p.
714. Ex libro I. p. 883, 1029, 1044.

Versus oraculorum Chaldaicorum laudati a Jo.
Laurentio Philadelphensi Lydo, qui in editione
Obsopæana desiderantur, 724.

Excerpta ex epistolis Gregorii Palamæ, archie-
piscopi Thessalonicensis, 768 seq. Epistola ejus ad
Augustam, Annam Palæologinam, integra, quam
Boivinus putat fundamentum fuisse initæ ab Au-
gusta cum Palama adversus patriarcham (Jo. Cal-
ecam) societatis, 768.

Ex Palamæ oratione adversus Jo. Calecam, pa-
triarcham, 786, 830.

Notitia de opere Nicephori, patriarchæ, pro
imaginibus, quod Theodoro Grapto tribuitur in co-
dice antiquissimo, unde decepti Cantacuzenus,
Gregoras, Philotheus, Jo. Cyparissiotæ et alii p.
793, titulus libri: Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ
ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κωνσταντινουπόλεως Νι-
κηφόρου λόγος ὑπὲρ τῆς ἀμωμῆτου καὶ καθαρᾶς καὶ
εὐκρινοῦς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστεως, καὶ κατὰ
τῶν δοξαζόντων εἰδώλοις προσκεκυνηθέναι.

Eusebii epistola ad Constantiam, 945.

Theodori Grapti locus e cod. Regio suppletus, 940.

Subscriptio calligraphi, Leonis Cinnami, in co-
dice Regio 2951, p. 167.

Anaxagoras, 207.

S. Andræ monasterium, 109, 161.

Andronici, Palæologi, senioris; imp., invectiva in
historicos maledictos, lib. I, cap. I Sortibus hislicis
utitur, et de pace ineunda dubius, psalterium con-
sultit, et in loco Psal. LXVII, 15, acquiescit, VIII, 41,
p. 220. Nepotis metu ad imaginem Deiparæ confu-
git. IX, 6, ab eodem nepote detrusus imperio,
dictus est Antonius, monachus, IX, 8. Ejus oratio

annos circiter 30.

(i) Thessalonica date sunt epistolæ Acindyni,
Demetrii, Athanasii, Bryennii, Theodori Cutula, et
Theoduli magistri.

in nepotem, apud patriarcham Isaiam et pontificem, IX, 3.

Andronici, nepotis, Oratio ad internuntios, ab avo missos, IX, 2. Ad milites, IX, 4. In conjuratos, XI, 2. Oratio in synodo contra Barlaamum habita, XI, 10. Gregoram consulit moriturus, num astra medicorum curationi suffragentur, XI, 11.

Antiocheni patriarchæ decreta et litteræ contra Palamam, 562.

Antigonus, τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων ὁ κράτιστος, Eumenem dolis vincit, 306.

S. Antonii festum, 285. Templum in urbe Nicæa, 28.

Apollinaris, hæreticus, 714.

Apophtegma sapientis, mirantis, non quod navigasset aliquis, sed, quod bis navigasset, XII, 6. Thaletis, vel Platonis, beatum se prædicantis, quod non barbarus natus esset, sed Græcus, VIII, nit. Imp. Cantacuzeni rebus ex voto fluentibus: Νῦν ἐποιοῦν ἡμῶν χρεῖον, ἕτε τοὺς ἄλλους μεθύειν ἀνάγκη, IX, 8. Ægyptii regis, filiorum suorum calamitatem majorem aientis lacrymis, IX, 10.

SS. Apostolorum templum, 494.

Aristotelis de Dei substantia et operatione sententia, 683. De mente perfecta, 684. Aristotelicæ lingvæ labyrinthi, 293.

Arius, 707, 714, Ariani, 578.

Arsenius, patriarcha CPol., III, 1; IV, 4, etc.

Arsenii sectatorum, Ἀρσενιατῶν, schisma, 77, 101, 160, 161.

Asanis oratio ad Matthæum Cantacuzenum, sororis filium, XVI, 2.

Astrologus Gallus, 453, 483.

S. Athanasius, 604, 610, 671, 672, 677, 680, 684, 708, 710, 714.

Athanasius, patriarcha CPol., VI, 5, 7, et VII, 1, 9.

Athanasius patriarcha Alex., Constantinopolitanum perstringit sabella de fele alba in vas atramentarium lapsa et habitum adeo induta monachalem, et tamen ingenium suum subdolum carnisquehuc rem cupidum adtinentem, VII, 1.

Athanasius, Gregoræ adversus Palamam socius. Ejus elogium, XVIII, 5, pag. 562. Athanasius, nihil fallor, Lepanthrenus, cujus ad Gregoram epistolam Bovinius edidit.

Attalus, Trojanus, Trallium conditor, V, 5.

Ἀττικοῦ παντὸς ἐναργέστερον πέπλου τὰς εἰς ἀρετὰς διαγράφων, 204.

Barlaamus, advena Calaber, 567. Ἦσχεῖτο τὴν Λατίνων δογματικὴν σοφίαν, 545. Λατινῶφρων, 570.

Inde Græcis invisus, 579. Dionysii Areopag, et mysticῶν τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν ἐρμηνεύς, 581. Monachos oppugnat, 344. Palamæ adversarius, in synodo a. C. 1541 damnatur, ibid. Tomi, adversus eum promulgati, memorantur, 570, etc.

Basilius Magnus, 314, 315, 454, 587, 603, 609, 610, 620, 622, 646, 649, 650, 659, 675, 680, 684, 703, ἐν τῷ περὶ πίστεως λόγῳ 483. Antirrhethica contra Eunomium, 593, ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόγιον, 638.

Beccus, Chariophylax, atque inde patriarcha CPol., V, 2; VI, 1, 2.

Nicephorus Blemmydes, πολλῆ τῆ σοφία ἐξήσηκῆμένος, ἐπόσθη τε Ἑλλήνων ὑμνοῦσι παῖδες καὶ ὀπόσθη αὐτῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας προστάται καὶ ῥήτορες ἐς ἡμετέραν ὠφέλειαν προῦθησαν, 27. Patriarchatum CPol. obtulatum sibi recusat, 51. Θεῶν Γραφῶν ἐμπειρότατος, ὃς σχολῆ δεδωκώς ἑαυτὸν, ἤρξατο συλλέγειν πολλὰς παρὰ τῶν ἑσῶν Γραφῶν μαρτυρίας, συγκροτεῖν δοκούσας τῷ τῶν Λατίνων δόγματι, 78.

Bogomilli et Massaliani circa montem Atho, 448, 550.

Britannicæ episcopi, 574.

Byzas, Byzantii conditor, VIII, 5.

Cabasilas, Gregoræ amicus, postea Palamæ sectator, a Gregora oppugnatur, 644 seq., 661 seq., 697, 715, 716.

Caesar, a Bruto et Cassio occisus, 108.

Callistus, ex Atho monte, in patriarchæ CPol. dignitatem evectus, 547, 658 seq.

Cambyses, Persarum rex, ex rége Ægypti captio flendi causam rogat, 274.

Jo. Cantacuzeni, imp., orationes, XII, 3, 5, 6, 8; XIII, 8; XVI, 4; XVII, 4; XVIII, 8. Epistola ad Joannem, patriarcham, XV, 3.

Luctatius Catulus et C. Marius Cimbros et Teutones profligarunt, 19.

Chalcedonensis conc. canon duodevicesimus, 248.

Chaldæi, 22, 23, 55. Chaldeorum oracula, 454.

Sapientia, 201, 276. Imperium, 360.

Charondas, Catanæns, conditor reip., 500, et legislator Sirulorum, 693.

Chilas, Ephesi episcopus, 108, 109.

Jo. Chrysostomus, 132, 604, 636, 681, 803.

Nicephorus Chumnus, Canicie præfectus, vir sapiens, et qui sub Andronico seniore plurimum valebat, pag. 147. Filia ejus Eulogia nubii Joanni, Andronici et Irenes filio, sed non diu post sine liberis defuncto, ibid. seq.

Clemens, S. Petri successor, 312.

Κλήρος βασιλικός, imperatorius clerus, 306.

Jo. Climacus, ὁ τῆς ἀσκητικῆς ὑποστάτης κλημάκος, 604.

Clisthenes, ex quatuor tribubus decem fecit apud Athenienses, 500.

Codices mss. venditi a Turcis. Nicæa potitis, 282.

Concilium Atramyntenum, quod iudicium de dissidentium scriptis igni permittit, flammis utraque in cineres redigentibus, 101.

Ephesinum, 313, 642.

Generale quartum, 572, 248.

Generale sextum seu Trullanum, 248, 565, 582, 608, 652. Ἡ βίβλος τῶν πράξεων τῆς θαλάς καὶ οἰκουμένης ἐκτῆς συνόδου, 574.

Conciliorum generalium acta, 604.

Concilia Iconomachorum ἠγερτικὰ, 600.

Concilium contra Arsenium, patriarcham, XV, 4.

Contra Barlaamum, in templo S. Sophiæ, XI, 10.

Contra Bercum, VI, 2. Contra Bogomilos et Massalianos, XIV, 7.

Contra Joannem, patriarcham, XV, 9.

Contra Isidorum, patriarcham, XV, 10.

Synodus Palamitica, libris xviii, xix, xx, xxi. Ἀγερτικὴ, 560, 684.

Cosmas, melodus, 696.

Cristobulus cum Florentio in dialogo Gregoræ loquens inducitur, 343.

Cræsus a Cyro victus, 93, 191, 279.

Cydonium scelus, 499, 684.

Cypriorum et Rhodiorum epistolæ adversus Palamam memorantur, 494.

S. Cyrillus, 684.

Cyrus, Persarum rex, 33, 93, 191. Cyrus, junior Darii et Parysatidis filius, 115.

Jo. Damascenus, 613, 668, 673, 674, 681, 711.

Daniel, Cyzici episcopus, 108, 109.

Darius, Persarum rex, 115, 306, 360, 508.

Darii, Codomanni, querela, quod beneficio in morte affectus, gratiam referre non posset, 646.

David, propheta, 112, 165, 599. Ejus κινύσα, 208.

Βίβλοι, 716. Ejus verba quædam, 345, 557, etc.

Debrorum Macedoniae episcopus, Metropolitano primæ Justinianæ subjectus, 99, 100.

Delphorum theologi, 319. Laurus, 199. Tribus, 92.

Demetrius, martyr, 242. Ejus festum, 580. Templum CPoli, 542.

Demetrius, Poliorcetes, Antigoni f., 70.

Democritus, philosophus, 230, 601.

Demonactis, rhetoris, χαρίεντα ἀποσθέγματα, 204.

Demosthenes, 206. A Philippo, rege, ob fidem, patræ præstitam celebratus, 254. Ejus dictum

Consilia ex eventu judicanda, reprehenditur, 363.

Lucernas Demosthenis redolentia, 211.

Dereyildas, Lysander et Lacedæmonii harmostæ, quibus tributa pendere Attici et Bæoti coacti, 129.

solas quodammodo res Byzantinas, noster etiam ex Aeternas historia sua complexus est. Uterque igitur legendus, et alter ex altero supplendus.

Elogia, ab editore tomo primo præmissa, maximam partem constant Græcis ineditis antea monumentis, ut sunt epistolæ Georgii (g) Lapithæ, Lampeni Tarchaniotæ, protonotarii, Demetrii Cydonii, Athanasii Lepanthreni (h), Bryennii, sacello præfecti, Zaridæ, Theodori Cutula, Balsamonis et Acindyni (i) ad Gregoram epistolæ e codd. Vaticanis, quorum apographum a Monifaucono accepit; eisdem Acindyni ad eum laubi, Gregorii Palamæ ad nomophylacem et Demetrii Cydonii ad Philotheum patriarcham epistolæ e codd. Regiis; ex Philothei patriarchæ *Antirrhethico* XII, et Jo. Cantacuzeni initio *Antirrhethicorum de lumine Thaborio adversus Prochorum*. Exhibet etiam Græce epistolam scholastici Theoduli magistri ad Gregoram, quæ incipit: Καὶ πάλα μὲν ἔγωγε. Hanc Græce et Latine cum epistola Gregoræ ad Theodulum, cujus initium, Πολλοὶ μοι τὸν ὄν ἐμύθεον τρόπον, Græce et Latine jam vulgaverat Laurentius Normannus inter alias Theoduli, monachi (qui sub Thomæ magistri nomine magis innotuit), orationes et epistolas. Upsal. 1693, 4. Memorat etiam Boivinus Matthæi Ephesii, et Nicolai Pepagomeni, ad Gregoram epistolas, versusque, sed parum elegantes Theodori Metochitæ; sed apponere omisit.

In notis plura ante inedita fragmenta vel monumenta referuntur, ut Proœmium Nicephori Gregoræ, præmissum demonstrationi de Paschatè (e cod. Vaticano) pag. 364 et Epilogus pag. 373. Eiusdem epigramma in Theodorum Metochitam 775. Versus quidam ex Theodori Metochitæ εἰς τὸν σοφὸν Νικηφόρον τὸν Γρηγορῶν ὑπεθῆχαις καὶ περὶ τῶν οἰκείων συναγμάτων. 475.

Fragmenta ex catalogis mss. imperatorum CPol. p. 746.

Ex Elemmydæ oratione, Ὅποῖον δεῖ εἶναι τὸν βασιλέα.

Ex Gregorii Cyprii encomio Andronici. 142.

Index Scriptorum, aliorumque quorundam, in Nicephori Gregoræ Historia Byzantina memoratorum.

(Ad numeros librorum capitumque, et ad paginas editionis Boivinianæ quæ in textu Græco numeris Arabicis inter uncas postis notantur. Tomus II incipit a pag. 353.)

Academia, 200, 205, 206, 211, 289, 292, 354, 563. D
Acindynus, XVIII, 8.
Ægyptii circulatores, VIII, 40.
Æschylus Prometheo, 255, 644.
Æsopi, Phrygii, dictum, ex terra, lacrymis macerata, hominem formatum, XVI, 4, Fabula de lupo et agno, 640, 659.
Anacharsidis dictum, Κρεῖσσον ἕνα φίλον κακῆσθαι πολλῶν ὄσθιον ἢ πολλοὺς ἀξίους. 382.

(g) E Cypro. Confer Allatium *De Georgiis*, p. 545 et seq.

(h) Joannes Bryennius vocatur in meo ms. Habebat et ipse has epistolas in charta scriptas ante

Ex variis Nicephori Chumni scriptis, pag. 107, 162, 178, 221, 259.

Ex poeta Græcobar-baro, 146, 252.

Maximi Planudæ epigrammata de tempio S. Andree a Theodora instaurato, 167.

De Athanasii, patriarchæ CPol., scriptis, 180 et seq. 259.

Ex Theoduli, rhetoris, oratione pro Chandreuo pag. 220, 247, 251, 253.

Pachymeris ἔκφρασις τοῦ Αὐγουστίνου, 275.

Gregorii Palamæ περὶ προσευχῆς κεφάλαιον cum Claudii Capperonerii versione p. 557.

Hippocratis, medici, et magni ducis Apocauhi imagines ex antiquo codice Regio operum Hippocratis, cum versibus Græcis in eorum laudem 577.

Ex Philothei, patriarchæ, *Antirrhethico* lib. XII, p. 714. Ex libro I. p. 883, 1029, 1044.

Versus oraculorum Chaldaicorum laudati a Jo. Laurentio Philadelphensi Lydo, qui in editione Obsopæana desiderantur, 724.

Excerpta ex epistolis Gregorii Palamæ, archiepiscopi Thessalonicensis, 768 seq. Epistola ejus ad Augustam, Annam Palæologinam, integra, quam Boivinus putat fundamentum fuisse initæ ab Augusta cum Palama adversus patriarcham (Jo. Calecam) societatis, 768.

Ex Palamæ oratione adversus Jo. Calecam, patriarcham, 786, 830.

Notitia de opere Nicephori, patriarchæ, pro imaginibus, quod Theodoro Grapto tribuitur in codice antiquissimo, unde decepti Cantacuzenus, Gregoras, Philotheus, Jo. Cyparissiota et alii p. 793, titulus libri: Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου λόγος ὑπὲρ τῆς ἀμωμῆτου καὶ καθαρῆς καὶ εὐκρινοῦς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστεως, καὶ κατὰ τῶν δοξαζόντων εἰδώλοις προσκεκνημένα.

Eusebii epistola ad Constantiam, 945.

Theodori Grapti locus e cod. Regio supplementus, 949.

Subscriptio calligraphi, Leonis Cinnami, in codice Regio 2951, p. 167.

Anaxagoras, 207.

S. Andree monasterium, 109, 161.

Andronici, Palæologi, senioris, imp., inectiva in historicos maleficos, lib. I, cap. 1 Sortibus bislicis utitur, et de pace ineunda dubius, psalterium consulit, et in loco Psal. LXVII, 15, acquiescit, VIII, 41, p. 220. Nepotis metu ad imaginem Deiparæ confugit. IX, 6, ab eodem nepote detrusus imperio, dictus est Antonius, monachus, IX, 8. Ejus oratio

annos circiter 3. 0.

(i) Thessalonica datæ sunt epistolæ Acindyni, Demetrii, Athanasii, Bryennii, Theodori Cutula, et Theoduli magistri.

in nepotem, apud patriarcham Isaiam et pontificem. IX, 3.

Andronici, nepotis, Oratio ad internuntios, ab avo missos, IX, 2. Ad milites, IX, 4. In conjuratos, XI, 2. Oratio in synodo contra Barlaamum habita, XI, 10. Gregoram consulit moriturus, num astra medicorum curationi suffragentur, XI, 11.

Antiocheni patriarchæ decreta et litteræ contra Palamam, 362.

Antigonus, τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων ὁ κράτιστος. Eumenem dolis vincit, 306.

S. Antonii festum, 285. Templum in urbe Nicæa, 28.

Apollinaris, hæreticus, 714.

Aprophthegma sapientis, mirantis, non quod navigasset aliquis, sed, quod bis navigasset, XII, 6. Thaletis, vel Platonis, beatum se prædicantis, quod non barbarus natus esset, sed Græcus, VIII, nit. Imp. Cantacuzeni rebus ex voto fluentibus. Νῦν ἐποὶ ἤρπειν χρεῶν, ὅτι τοὺς ἄλλους μεθεὶν ἀνάγκη IX, 8. Ægyptii regis, filiorum suorum calamitatem majorem aientis lacrymis, IX, 10.

SS. Apostolorum templum, 494.

Aristotelis de Dei substantia et operatione sententia, 683. De mente perfecta, 684. Aristotelicæ linguae labyrinthi, 293.

Arius, 707, 714, Ariani, 578.

Arsenius, patriarcha CPol., III, 1; IV, 4, etc.

Arsenii sectatorum, Ἀρσενιατῶν, schisma, 77, 101, 160, 161.

Asanis oratio ad Matthæum Cantacuzenum, sororis filium, XVI, 2.

Astrologus Gallus, 453, 483.

S. Athanasius, 604, 610, 671, 672, 677, 680, 684, 708, 710, 714.

Athanasius, patriarcha CPol., VI, 5, 7, et VII, 4, 9.

Athanasius patriarcha Alex., Constantinopolitanum perstringit fabella de fele alba in vas atramentarium lapsa et habitum adeo induta monachalem, et tamen ingenium suum subdolum carnisquehuc rem cupidum adinente, VII, 1.

Athanasius, Gregoræ adversus Palamam socius. Eius elogium, XVIII, 5, pag. 562. Athanasius, ni fallor, Lepanthrenus, cujus ad Gregoram epistolam Bovinius edidit.

Aulus, Trojanus, Trallium conditor, V, 5.

Ἀττικοῦ παντὸς ἐναργέστερον πέπλου τὰς εἰς ἀρετὰς διαγράφων, 204.

Barlaamus, advena Calaber, 567. Ἦσχεῖτο τὴν Λατίνων δογματικὴν σοφίαν, 343. Λατινόφρων, 570. Inde Græcis invisus, 579. Dionysii Areopag, et mysticῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων ἐρμηνεύς, 581. Monachos oppugnat, 344. Palamæ adversarius, in synodo a. C. 1541 damnatur, ibid. Tomi, adversus eum promulgati, memorantur, 570, etc.

Basilius Magnus, 314, 315, 454, 587, 603, 609, 610, 620, 623, 646, 649, 650, 659, 675, 680, 684, 703, ἐν τῷ περὶ πίστεως λόγῳ 483. Antirrhethica contra Eunomium, 598. ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον, 638.

Beccus, Chantophylax, atque inde patriarcha CPol., V, 2; VI, 1, 2.

Nicephorus Blennaydes, πολλὴ τῆ σοφία ἐξησηκίμει, ἐπόσθη τε Ἑλλήνων ὁμοῦσι παῖδες καὶ ὁπόσην αἰ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας προστάται καὶ ῥήτορες ἐς ἡμετέραν ὠφέλειαν προῦθηξαν, 27. Patriarchatum CPol. obtulatum sibi recusat, 31. Θεῶν Γραφῶν ἐμπειρότατος, ὃς σχολῆ δειδωκὼς ἐαυτὸν, ἤρξατο συλλέγειν πολλὰς παρὰ τῶν ἑσίων Γραφῶν μαρτυρίας, συγκροτεῖν δοκούσας τῷ τῶν Λατίνων δογματῇ, 78.

Bogomili et Massaliani circa montem Atho, 448, 550.

Britanniæ episcopi, 574.

Byzas, Byzantii conditor, VIII, 5.

Cabasitas, Gregoræ amicus, postea Palamæ sectator, a Gregora oppugniatur, 644 seq., 661 seq., 697, 716, 716.

Cæsar, a Bruto et Cassio occisus, 108.

Callistus, ex Atho monte, in patriarchæ CPol. dignitatem evectus, 547, 658 seq.

Cambyses, Persarum rex, ex rége Ægypti capto flendi causam rogat, 274.

Jo. Cantacuzeni, imp., orationes, XII, 3, 5, 6, 8; XIII, 8; XVI, 4; XVII, 4; XVIII, 8. Epistola ad Joannem, patriarcham, XV, 3.

Luclatius Catulus et C. Marius Cimbros et Teutones profligarunt, 19.

Chalcedonensis conc. canon duodevicesimus, 248.

Chaldæi, 22, 23, 53. Chaldaeorum oracula, 454.

Sapientia, 201, 276. Imperium, 360.

Charondas, Catanæns, conditor reip., 500, et legislator Siculorum, 693.

Chilas, Ephesi episcopus, 108, 109.

Jo. Chrysostomus, 132, 604, 636, 681, 803.

Nicephorus Chumnus, Canicie præfectus, vir sapiens, et qui sub Andronico seniore plurimum valebat, pag. 147. Filia ejus Eulogia nubi Joanni, Andronici et Irenes filio, sed non diu post sine liberis defuncto, ibid. seq.

Clemens, S. Petri successor, 312.

Κλήρος βασιλικός, imperatorius clerus, 306.

Jo. Climacus, ὁ τῆς ἀσκητικῆς ὑποστάτης κλήμακος, 604.

Clisthenes, ex quatuor tribubus decem fecit apud Athenienses, 500.

Codices mss. venditi a Turcis. Nicæa potitis, 282.

Concilium Atramyttenum, quod judicium de dissidentium scriptis igni permittit, flammis utraque in cineres redigentibus, 101.

Ephesinum, 313, 642.

Generale quartum, 572, 248.

Generale sextum seu Trullanum, 248, 565, 582, 608, 652. Ἡ βίβλος τῶν πράξεων. τῆς θείας καὶ οἰκουμένητικῆς ἑκτῆς συνόδου, 574.

Conciliorum generalium acta, 604.

Concilia Iconomachorum ἡσυχαστῶν, 600.

Concilium contra Arsenium, patriarcham, XV, 4.

Contra Barlaamum, in templo S. Sophiæ, XI, 10.

Contra Bercum, VI, 2. Contra Bogomilos et Massalianos, XIV, 7.

Contra Joannem, patriarcham, XV, 9.

Contra Isidorum, patriarcham, XV, 10.

Synodus Palamitica, libris xviii, xix, xx, xxi. Ἀσκητική, 560, 684.

Crisostomus, melodus, 696.

Crotubulus cum Florentio in dialogo Gregore loquens inducitur, 343.

Croesus a Cyro victus, 93, 191, 270.

Cydonium scelus, 499, 684.

Cypriorum et Rhodiorum epistolæ adversus Palamam memorantur, 494.

S. Cyrillus, 684.

Cyrus, Persarum rex, 35, 93, 191. Cyrus, junior Darii et Parysatidis filius, 115.

Jo. Damascenus, 613, 668, 673, 674, 681, 711.

Daniel, Cyzici episcopus, 108, 109.

Darius, Persarum rex, 115, 306, 360, 508.

Darii, Codomanni, querela, quod, beneficio in morte affectus, gratiam referre non posset, 646.

David, propheta, 112, 163, 599. Ejus κινύσα, 208.

Βίβλος, 716. Eius verba quedam, 545, 657, etc.

Debrorum Macedoniae episcopus, Metropolitano primæ Justinianæ subjectus, 99, 100.

Delphorum theologi, 319. Laurus, 199. Tribus, 92.

Demetrius, martyr, 242. Ejus festum, 580. Templum CPoli, 542.

Demetrius, Polioretetes, Antigoni f., 70.

Democritus, philosophus, 230, 601.

Demonaetis, rhetoris, χαλεπὰ ἀποφθέγματα, 204.

Demosthenes, 206. A Philippo, rege, ob fidem, patræ præstitam celebratus, 254. Ejus dictum

Consilia ex eventu judicanda, reprehenditur, 363.

Lucernas Demosthenis redolentia, 211.

Dereyildas, Lysander et Lacedæmonii harmostæ, quibus tributa pendere Attici et Bœoti coacti, 129.

- Dexius, Gregoræ amicus et contra Palamam socius, **A** δε λόγῳ καὶ ἀρετῇ τὸν βίον ἀπὸ κοσμῶν, ἔδειξε καὶ νῦν ἐν τοῖς ὑπερ εὐσεβείας ἀγῶσιν οὐδαμῶς ψευδομένην ἔχων τὴν κλήσιν, 562.
- Diasia, festum Atheniensium in honorem Jovis, 233.
- Dioegenes, cynicus, laudatus ab Alexandro M., 438. Ejus dolium, 508. Dicitum, gloriam contemptu ejus facillime comparari, 645.
- Dionysius, Siciliae tyrannus, 458. Platonis adventu regia ejus pulvere impleta, i. e. ad Geometriæ studium frequentandum adducta, 319.
- S. Dionysius, Areopagita, 593, 680, 687, 688, 692, 693, 696, 698.
- Dioscorus, archiepisc. Alex., 642.
- Dorica harmonia, 194, 195, 449.
- Doxologia sacra, 55.
- Gregorius Drimys, Palamæ magister, a Gregora reprehenditur, XIX, 1, pag. 578.
- Dyrrhachii episcopus, ὁ πᾶν, δε πολὺ βίον, καὶ συνέσεως, δὲ ὑψηλῆς, καὶ μεγαλοφυῆ γνῶμης διέπρεπεν ἐν τοῖς ἐπισκόποις, λόγῳ τε τὴν ἀρετὴν κόσμων, καὶ ἀρετῇ τὸν λόγον, X ult.
- Engastrimythus, 552. Καὶ Βάκχη καὶ Φοιβάληπτος, 453.
- Epaminondas, 74, 222, 299, 471.
- Ephectici philosophi, 453.
- Ephesi ἀρχιεπίσκοπος, sive metropolita, cui, octoginta annos nato, ἐπιθῆναι καὶ κόσμιον εἶδος καὶ γλώττης εὐστροφος ἦν, καὶ φιλοσοφία συναυξηθεῖσα αὐτῷ ὅση τε καθ' Ἑλλάδας, καὶ ὅση τῆς θείας ἀλήθειας, 561.
- Epicurei, 453, 496, magistrorum decreta non audent in dubium revocare, 318. Solem pedali esse magnitudine docebant, 608.
- Esaias, patriarcha CPol., VIII, 12; IX, 3, 6, 7, 9, 10.
- Per sacra Evangelia juratum, 196, 363.
- Eudocia Palæologina, infra in Hypatia.
- Eugenii porta CPoli, 101, 170.
- Eumenes, Antigoni dolis circumventus, 306.
- Eunomius, hæreticus, 598, 696, 714.
- Euripides, 190, 397. Poeta sapientissimus, 191.
- Eusebius τῶν τότε λογίων ὁ πρῶτος, 591. Ejus contra imagines, ibid. seq. 598.
- Fabula de fele, in atramentarium sutorium prolapsa. Supra in Athanasius, patriarcha CPol. Fabula de ave divinatrice et aucupe, 413. Fabula Attica sive Græcanica, 210, 625, 660.
- Favorinus, philosophus, 519.
- Flavianus, patriarcha CPol., in synodo Ephesina a Dioscoro occisus, 642.
- Florentinus, dialogus Gregoræ contra Barlaamum, XI, 10.
- Gani metropolita, 561 seq.
- Gentilium dicta SS. Patribus consonantia, 682 seq.
- Georgius, Cyprius. Vide Gregorius.
- Georgius, Larissæus, hæreticus Bogomilus, 450.
- Georgii, martyr, imago, 187.
- Gerasimus, monachus, patriarcha CPol., VIII, 2 et 6.
- Germanus, patriarcha CPol. ante Arsenium, ἀνὴρ συνετός καὶ ἀρετῇ καὶ λόγῳ τὸν βίον κοσμησας, III, 1.
- Germanus, ex episcopo Adrianopolitano patriarcha CPol. post Arsenium, IV, 4 et 8.
- Germanus, Heraclæ Thraciæ metropolitani, 100.
- Gibellinorum et Guelphorum (Γέλφων καὶ Γεμπλιφῶν) factiones, VIII, 1, p. 176.
- Joannes Glycys, patriarcha CPol. VI, 8; VII, 11, Ejus testamentum, VIII, 2.
- Theodorus Graptus, 591, 596 seq., 684, 715. Ejus laus et libri adversus Iconomachos (qui tamen Nicæpuro, CPolitano, erant tribuendi), 712.
- Nicephorus Gregoras, C'ycea, patriarchæ, auditor, VII, 11. Testamentum ei scribit, VIII, 2. Theodorum Metochitam officii colit et solatur, VIII, 5. In Choræ monasterio ab eo collocatus, VIII, 5. Philosophiamque et astronomiam ab eo edoctus, VIII, 7. Epistolis et versibus ab eo honoratus et doctrine veluti hæres institutus, filium et filiam ejus vicissim instituit, VIII, 5. Chariophylacis dignitatem repndiat, VIII, 9. Et patriarchalem dignitatem, XVIII, 1. De paschate disputat, VIII, 13. Vitam Joannis Heraclæ metropolitani, avunculi sui, scripsit, IX, 7. Vanas prædictiones refellit epistola ad amicum, IX, 11. Et astrologos, XIV, 8. Monodia in obitum Andronici, senioris, X, 1. Junioris, XI, 11. In Theodorum Metochitam, X, 2. Oratio consolatoria ad Andronicum Juniorem, de obitu matris ejus, X, 6. Laicus a Joanne, patriarcha, advocatur ad disputandum cum episcopis Latinis, X, 8. Ejus dialogus Florentius, sive de sapientia, X, 10. Synodus contra Barlaamum, licet invitatus, non interfuit, XI, 10. Patriarcham inter et Palamam arbiter constituit, Palamæ dogmata damnat, XV, 7; XVI, 5; XX, 1, etc. Habitum monasticum induit, antæque valedicit, XVIII, 4. Post synodum Palamiticam domo includitur, XXI, 4. Dufiore premitur custodia, XXII, 2; XXIV, pag. 716. Disputatio cum Cabesilla lib. XXII sq. a p. 661. Oratio apud Cantacuzenum, XVIII, 4. Apud socios orthodoxos, XVIII, 3. Apud synodum Palamiticam, XIX, 1. Antirrheticus et στηλατευτικοὶ λόγοι, 567, 593, 697, 708, 713. Adversus Barlaamum, et ἐξηγήσεις eorum, quæ obscurius sive γριφωδέστερον ab antiquis dicta sunt, XVIII, 7. Ubi senio jam confectum se innuit. Sermones ejus per ecclesias in sanctorum commemorationibus legebantur, 716. Discipulus ejus perfidus, XII, 3. Alii, XVIII, 5. Non satis constantes, XX, 3. Socii ejus etiam ipsi commentarios scripserunt de suis cum Palama concertationibus, XX, 4. Oratio ad Andronicum Juniorem, ut temporum emendationem fieri curaret et æquinocitii verni mutationem, VIII, 30 (Quoad libros novissime editos vide Indicem).
- Gregorius, Cyprius, patriarcha CPol., δε τὸν ἐν ταῖς γραφαῖς εὐγενῆ τῆς Ἑλλάδος ῥυθμὸν, καὶ τὴν Ἄρτικίχουσαν γλώσσαν ἐκείνην πάλαι πολλὸν ἤδη κρόνον λήθης κρυβέντα ῥυθμὸν, φύσειως δεξιότῃ καὶ φιλοπονίᾳ τελευτήρα πρὸς φῶς ἤγαγε, καὶ οἰοῦναι τινα ἐχαρίσατο ἀναβίωσιν, VI, 1, pag. 99. Zelotus suspectus Latinismi, pag. 100. Male eum habet Becci vividum ingenium et eloquentiæ vis, ἣ τῆς τοῦ Βέκκου γλώττης καὶ διανοίας δέξεται, VI, 2. Scripta adversus eum, VI, 4, p. 108.
- Gregorius, Nazianzenus, 316, 319, 483, 574, 578, 584, 587, 601, 602, 638, 668, 674, 705, ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ, ἐν τοῖς περὶ θεολογίας λόγοις, 313.
- Gregorius, Nyssenus, 314, 621, 696, 713, 714.
- Harioli Itali, Harioli, a Persis oriundi, Colchidem habitantes: eorum prædicta, 275. Hariolis fides habetur, 453. Fanaticorum προφοθασμαί, 77.
- Hecuba Trojana, 86. Helicon Musarum, 295.
- Parnassus, 66, 154.
- Hellanodice, judices incorrupti, 213, 311, 505.
- Heraclæ Thraciæ episcopus patriarcham CPol. consecrat, VI, 1, pag. 100. Vide infra, Severi Lex.
- Heraclensis episcopus Joannes, Gregoræ avunculus, IX, 7. Philotheus, Palamæ θερμὸς θιασώτης, 711.
- Heraclitus, philosophus, 250, 601.
- Herodotus ὁ τὰ ἱεραϊκὰ συγγραφέας, 18.
- Hierosolymorum patriarcha, 312, 488.
- Hispania rex alicujus scandali occasione interdicto damnatus a papa, 102. Ἔθος τοῖς τῶν Λατίνων ἐντιμωτέροις, μὴ κηδεύουσιν Ρωμαῖοις (non jungeret se Byzantinis connubio) πρὶν τὸ ἀνδοσιμον εἰληφέναι πρὸς τοῦ Πάππα, ibid.
- Hodegetriæ Mariæ, sive Deiparæ, τῶν ὁδηγῶν

magis, 51, 183, 259. Monasterium, 342, 346, 357. A Templum, 333.

Homerus, 17, 18, 90, 231, 232, 235, 291, 347, 364, 414, 454, 483, 591, 567. Homerus et Plato sapientes quidem, sed μη δεξάμενοι τὸν Χριστὸν, ἀπεκρήθησαν ὡς ἀπίστοι, 659.

Homeridae, Ὀμηρίδαί, qui dictis homericis delectantur, 206.

Hyacinthia, Spartanorum festum, 233.

Hymni sanctorum de SS. Trinitate, antiquitus cantati in ecclesia, ab Ildoro, patriarcha CPol. ablati, et in eorum locum, quos recens ipse composuit, introducti, 521.

Hypatia altera et Pythagorica Theano, proverbium de femina erudita (Eudocia Palæologina), 180.

Jennomachi, 14, 104, 591, 599, 711, 712. Ἄσματα et λόγος; panegyricos non aboleverunt, 716 seq. A Palææ sectatoribus imagines in ignem conjectæ, 593.

Isaacus, asceta, 604.

Isaacus, Bogomilus, 450.

Isidorus, ex Monembasiæ episcopo patriarcha CPol., Palææ fautor, XV, 10, 12; XVIII, 1, 2. Anathematis in eum scripti, XV, 10. Isidori canones igne deleti, XVI, 5, p. 521. Vide et supra, Hymni.

Ithacenses, 66.

Joannes Aprenus, Calecas, patriarcha CPol., X, 7, 8; XII, 2 et 6 seq.; XIV, 3; XII, 3, 4, 9; XVI, 4; XIX, 1.

Joannes Beccus. Vide supra in Beccus, et Joannes Cantacuzenus, Chrysostomus, Damascenus, Glycys.

Joannes, Heraclæ episc., Gregoræ avunculus, IX, 7.

Joannes, Sozopolitanus, patriarcha CPol., VI, 7, et 11.

Jobus, Bogomilus hæreticus, 450.

Josephus, patriarcha CPol., IV, 8; V, 2; VI, 1. C Josephitæ, 77, 101.

Josephus, Cretensis, et Georgius, Larissæus, Bogomili, 450. Tomus de ipsorum impietate Byzantium missus memoratur, *ibid.*

Josephus, Flavius, 146.

Opotebæ ralecum ab latice consui, ab Aristagora vero indai; proverbium, pag. 95.

Judæi, 98. Nissam suam ordiuntur aſias ab alio Martii nostri die, 227. Μοβοστίας, 608. Pridem populus dilectus, 487. Nunc gens damnata et proscripta, 716.

Julianus, apostata, 534, 690.

Jupiter, 210. Olympicus, Phidæ opus, 200. Ejus tela a Cyclopiibus fabricata, 625. Concubitus cum Semele, 693.

Jusjurandum, imperatori præstitum, patriarcha et sacerdotum collegium scripto consignatum sacris codicibus inserit, 65.

Justinianus, imp., Bulgariam urbem, patriam D suam, privilegii donat, 14. Choræ monasterium condidit, 282.

Justini, Martyris, elogium, et liber de monarchia, XXIII, p. 682.

De nube et Ixione fabula, 663.

Lacedæmonii victi ab Epaminonda, 299. Post Leuciricam pugnam aurum mulieribus interdicit, 471. Eorum aristocrata, 500. Exercitus navalis, 58. Lacedæmonii trecenti ad Thermopylas, 361.

Lacones barbæ pro Lacones, 58.

Læmia domi cæca, foris perspicax, 695.

Latini frustra se D. Petri successores jactant, X, 8. Controversias, pridem agitas, renovant, *ib.*

Latini duo episcopi agent de Ecclesiarum concordia, s. Liturgia semel cum Latinis post initam concordiam celebrata, V, 2. Latini in multis recte sentiunt, X, 1.

Λατινόφωνος, vide Barlaamus, Gregorius Cyprius, Meliteniotes, Georgius Metochites.

Leonidæ, Spartani, dictum, a Thermopylas pugnaturi, Δεῦτε δευπνήσωμεν, ἕνα εἰς ἕξου ἀρστέωμεν, 396, 565.

Libanius, ethnicus, Basilii M. amicus, 662.

Lucianus, sophista Græcus, auctor Διαλόγων νεκρῶν, 581.

Luminum solemnne, duodecim dies post nativum Christi, 384.

Lycæum, 200, 205, 206, 289.

Lycurgus, 200. Spartanorum legislator, 695.

Aristocratiæ constituit apud Lacedæmonios, 500.

Lysander, Lacedæmonius, 129, 293, 299.

Lysis, Pythagoreus, et Synesius, ὁ πάνυ, vetant κοινὰ ποιέσθαι τὰ φιλοσοφία; ἀγαθὰ τοῖς μὴδ' ἕναρ τὴν ψυχὴν κακθαρμένοις, 198.

Manichæi materiam præexistere docent, 603.

Cum illis sentit Palamas, 714. Manichæorum doctor quidam cum aliis ejus sectæ post abjuratos errores baptizatur, VIII, 15.

B Marcion, hæreticus, 604.

C. Marius, Cimbrorum et Teutonum victor, 19.

Martius (Coriolanus), 509

Martyrum certamina, 638.

Massagetæ seu Alani, Christiani antiquitus, VI, 10.

Massaliani et Bogomili in monte Atho, XIV, 7, et pag. 550, 578, 579.

S. Maximus, confessor, 611, 612, 669, 670, 671,

681, 685, 702. Ἐν τῇ πρὸς Πύρρον διαλέξει, 574.

Μελλόγχοι, Scythica natio, 19.

Melchisedechus ἀρχαῖος, 594.

Meliteniotes, cleri imperatorii archidiaconus, Λατινόφων, 78, 104.

Μεσημβρινοὶ λῆροι, meridiani nebulones, 277.

Calabri.

Mesembria, civitas munita et πολυάνθρωπος, 35, 281, 282, 299.

Georgius Metochites, imperatorii cleri archidiaconus, Λατινόφων, 78, 104.

C Theodori Metochitæ elogium, VII, 11; et X, 2. ubi Monodia in ejus obitum. Vide et supra in Gregoras. Choræ monasterium instauravit, 357. Ἐμπνοῦ; βελιόθηκη καὶ τῶν ζητούμενων πρόχειρος εὐπορία, 168. Aristotelicæ linguæ ἰσχυρισθὸς explicuit, 295.

Palamæ et Gregorii Drymeos errores damnat, 578.

Miltiadis et Theuistoclis virtus rebus adversis inclaruit, 207.

Μεζολύδοι, μεσοφρόγιοι, 233.

Mithridatis imperium amplissimum, 400. Venæa ab eo explorata, *ibid.*

Ἄττικός μῦθος de Momo, Jovem reprehendente, quod cum mundo tam pulchro non etiam dignum universitatis laudatore produxisset, VIII, 9.

Μοναχὶ Euchitæ et Omphalopyschi, XI, 10.

Litteræ ad monachos in monte Atho datæ ab Anna et Joanne Palæologo, 482.

Monasterium Adolorum, proximum Trajanopoli castello, 561. S. Andrea, 109, 161. Archistrategi sive Sancti Michaelis ad Bosporum, 75. Auderorum, proximum Rhodope monti, 389. S. Basilii, 493.

Choræ a Justiniano conditum, a Metochita instauratum, IX, 15, et pag. 187, 190, 657. Chortaitæ, 219. Cosmidu, 217. Γρατζί (monasterium virginum), 160. Cyriotissæ, 177. Ηολεγετρίæ seu Deiparæ τῶν Ὀδρηῶν, 542, 346, 357. Libus, 285. Manganorum, 260. Νεα, XIV, 10. Direptum, *ibid.* Παναχράτου S. Marix, 97. Pantocratoris, 50. Paschasii, 46. Παριθέλιου, 166. Pertze (monasterium virginum), 160. Sosandra, 30, 38. Studii, a Constantino Porphyrogenito instauratum, a Latinis desolatum, VI, 5, 6, p. 116. Xerolophi, 147, 151, 159.

Mos antiquus docendi publice CPoll sacras Litteras variis in locis, κατὰ διαφορὰς ἡμέρας καὶ τόπους τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰδιδάσκον, ὁ μὲν τὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ ἄλλα, ὁ δὲ τὰς τοῦ μεγάλου Παύλου Ἐπιστολάς; ὁ δὲ τὸς εὐαγγελίου; καὶ Σωτῆρος ὄμιλου; καὶ καθ' ἑκάστα πάλιν ὅσοι κερὶ ἱερατικῶν ἦσαν ἀξίωμα, περιελαμβάνει κατὰ διδοχὴν

ἔχειθεν κατ' οἶκους καὶ πατριὰς εἰπεῖν καὶ συναυλίας ἅ
τῶν παροικοῦντων τὸν θεῖον ἐκτίρυκτον λόγον. Eun-
morem sua aetate defecisse queritur, VI, 5, pag. 413.

Moses, pictor, 450.
Mozyles episcopus, Nicephori, Aetoliæ principis,
egatus, 99 Debrorum episcopo prælatus, Heracleen-
sem inaugurat, VI, 5.

Nabonassaris anni, 225.
Nauparti metropolitanus, 400.
Naziræi et novi δογματισταί, Palamitzæ, 564.
Nero, imp., tibiis operam dans et tripudiis, 642.
Nicephorus, ex metropolita Ephesino patriarcha
CPol., IV, 1.

Nicephorus, vide Blemmydes, Chumnus, Gregoras.
Niobes lacrymæ, 86.
Niphon, ex Byzici metropolitano patriarcha CPol.,
VII, 9, et II, 7.

Novendiale sacrum, III, 3. Novendialis luctus, 358.
Numa Pompilius, Romanorum legislator, vetuit
imaginem Dei effingi hominis vel animalis specie, B
605.

Numismata πολιτικά, sive communis usus, 247.
Numi aurei in finibus Persarum inventi, IX, 10.
Nymphæum, 39, 83. In Lydia, 116.

Occasionis effigies, 393, 662.
Olympici athletæ, 275, 311. Ludi, 296. Certamina
Olympica, 203. Olympicus oleaster, 199.

Omphalopsychi, monachi, XI, 10, p. 344.
Oraculum de Michaelis Palæologi obitu, 92. De
Trallibus, ab Andronico, seniore, instaurandis, V,
5. De morte Michaelis II imp., VII, 13. De seniore
Andronico, IX, 14. Liber, in quo imperatorum fata
figuris ænigmatibus involuta fuerunt, *ibid.* Libri
latidici, VIII, 5.

Oracula chaldaica, 454.
Oraculorum ortus et inventio; cur obscura et
ambigua; quænam cavenda, V, 7.
Oratio, stimulare animi, Ἀγάλαται τοῖς ἐνάτοις τινὲς
ἐν λόγον συμβάλλει, 574.

Oratio Matthæi Cantacuzeni ad Asanem avuncu-
lum, XVI, 2. Irenes Augustæ ad Matthæum, filium,
XVI, 5. Syrgiannis, VIII, 4. Apocauchi in Cantacu-
zenum, XIII, 9. Palamæ in Gregoram, XX, 5. Vide
et supra Andronicus, senior et junior, Asanes, Can-
tacuzenus et Gregoras.

Orestæ et Pyladæ, 561, 404, 450, 502.
Origenis libri contra Celsum et alii commentarii
a SS. Patribus laudantur, 582.

Orpheus, 347. Orphei cithara, 205. Tragœdiæ, 289.
Ostenta et prodigia futuram imperii calamitatem
portendentia, VII, 5, 14, et 15; IX, 14; XIV, 2,
et p. 58, 191, 585, 586, 589, 480.

Gregorius Palamas, Gregorii Drimysis discipulus,
XIX, 1, 578. Episcopus Thessaloniciæ, ab Isidoro,
patriarcha ordinatus, XV, 12. Excerpta ex ejus
libris, XXI, 2 et 4, pag. 664, 675, 693, 697, 699.

Ἐκ τοῦ ε' λόγου, p. 593. Ἐκ τοῦ περι φωτός, 594.
Ἐκ τοῦ λόγου οὐ ἡ ἀρχή, φιλονεικοῦσι μὲν οὖν
ἄλληλοις, *ibid.* Oratio apud synodum, 607. Græca-
nicæ litteraturæ (μοῦσης Ἑλληνικῆς) imperitus,
678. Ἰθὺλον μεστός καὶ μύθων Ἑλληνικῶν, 693.

Novus Eunomius, 696. Pejor Pneumatomachis, 701,
707. Iconomachus, 714. Isque pejor, 717. Omnium
hæresicon reus, 715. Libros plus sexaginta scripsit,
699. Ejus septem errores, *ibid.* et 700. Palamas et
Puliotheus in Eucharistia non corpus et sanguinem
Christi agnoscunt, sed typum et figuram, 711, 715.

Anathematismus in Palamam pronuntiat a Joanne
a riarcha, 583. Tomus Palamæ ab eodem rejectus
432. Synodum metuit, 550; Synodus adversus Pa-
lamam ann. 1345 habita, 526. Synodi Palamitici
anno 1331 acta, 561 seq.

Palamitzæ, Παλαμνῶται, 53, etc. Παλαμνῶται κα-
κόνους, 695. Σοφία προμηθεϊα Palamitarum, 651.
Παναθηναία, 292, 371. Quadriennio quòque
excunte, Olympiæ celebrantur, 572.

Papa in sacris hymnedus vult in diptychis memo-

rari cum cæteris IV patriarchis, et ad se, tanquam
ad superius tribunal, esse exκλητον, sive provoca-
tionem, V, 2, p. 75.

Patriarchæ auctoritas, infula, calcei, subscribendi
mos, XIV, 3. Indocti et simplices maxime placeant
imperatoribus, VIII, 2. Πατριαρχεικοί ζυγοντες, 661.

Paulus, pictor, ζωγράφων ἄριστος, Georgii, mar-
tyris, imaginem pinxit, 187.
Pelopidas pecunia ab Artaxerxe accepta bellum
gessit cum Agesilao, 74.

Pentheus discerptus a Bacchis, 625.
Pericles, 205.
Περικλάτος, 292.

Persarum sapientia et scientia, 201, 276. Lex
adversus ingratos, 367. Imperium per Satrapias
divisum, XII, 7.

Μεγάλου Πέτρου καθέδρας διάδοχα, 312.
Phidias cirada et Jupiter Olympicus, 200. Scul-
ptura (λαξευτική), 469.

Philipporum episcopus legatus a Cantacuzeno ad
Annam, XV, 8.
Philippus Aridæus, 225.

Philippi, Macedonis, dictum, fidem Demosthenis
in patriam laudantis, 254. Ridentis Alexandrum,
quod cithara modulate caneret, 279.

Philosophicum axioma, non posse contraria eodem
tempore eidem rei inesse, 367.

Philosophi Athenis rixabantur non nisi pacis
tempore, 452.

Philotheus, Heracleæ episcopus, Palamæ scripta
Evangelio æquiparat, 589. In Eucharistia tantum
agnoscit typum et figuram, 711.

Φρέριοι (Fratres Minores, vulgo φρεμενούριοι), 78.
Pindarus, 207.
Pisistratus, Atheniensis, 465.

Plato, 188, 200, 205, 206, 293, 291, 319, 573.
Aristonis f., 235, 313. Ad Dionysium in Scitiam
profectus, 310, 589. Supra in Dionysius. Platonis
dicta, 95, 158, 181. De Mente seu Deo, 315, 684.

De amatoris anima, 373. Verba ex Timæo, 694.
Platonis dialogos παιδικῶν καθυβρίζουσιν ἔρωτες,
606. Platoniciæ idææ, 4.

Plectrorum vi ex mari pisces a piscatoribus, e
silva colubri a præstigatoribus extrahuntur, 189.
Plotinus de Dei substantia et operatione, 683.
De Mente, omnium rerum parente, 684. De uni-
tate, 685.

Plutarchus, Chæronensis, 18, 695.
Pneumatomachii, Spiritum S. ποίημα καὶ κτίσμα
docentes, 645, 707.

Poetæ, fabularum parentes, 98.
Pompeius Magnus, 53, 400.

Proclus Platonicus de Uno et unitate, plurimam
partem verba Platonis usurpat, 685. De participa-
tione, 690. Secum ipse pugnat, 691. Resellitur,
ibid. Procli θεολογικά sive theologicæ institutiones,
686. Verba a Palama corrupta, 692.

Profanarum scientiarum in theologia usus, 679.
Gregoras, Cantacuzeni, imp., Prometheus, 559.
Protei Pharii more in omnes ire formas, 358.

Proverbia: Ἀεὶ τι Λίδῳ φέρεται καινόν, 507. Ἄμας
ἀπειτούμενον, ἀρνεῖσθαι σκάφας, 591. Δικτύῳ
θηρεῖν ἀνέμων πνοάς, 559, 573. Ἀρῶς παρούσης
πᾶσιν ἐξείη ξυλεύεσθαι, 665. Εἰς πῦρ ζαίνειν, 178,
559. Ἐκ τοῦ κρασιπέδου τὸ φασμα, 654. Ἐν Καρῶς
μοίρα, 377, 573. Ἐν τίῳ τὴν κεραμεῖαν δρᾶν, 710.
Ἐξ οὐχῶν τὴν λεοντα, 634. Ἰλιαδὸς μακρότερος
λόγος, 58. Καθάπερ δασυράχου μεταπεσόντος, 153.
Καθ' ὑδάτων γραφεῖν, 573. Κατὰ σαυτοῦ βέλτερο-
φόντες, 676. Κιθάρησι πιθηκίζοντες καὶ μύρμηκες
μυρμηκίζοντες τὰ φωνὰν ποιῶσιν αὐτῶν, 235. Σκυ-
θῶν ῥήσις, 487, 499. Ὡς ἐπὶ μανδραβόλου, 388. Ὡς
μηδὲ πυρροφον λελείφθαι, 529. Endymionis somnus,
667. Camelus, cornua appetens, etiam auribus or-
bata est, 476. Fumum fugiens in ignem incidit, 55.
Inter Phrygum et Persarum limites multum inter-
est, 198. Lemnia mala, 45. Lesbica structura, 576,

Montes partorientes murem pepererunt, 555. My-
 sorum præda, 14, 261, 479. Ne Hercules quidem
 contra duos, 665. Onus Ætna gravius, 656. Tanta-
 lea vita, 508, 538. Tantaleum saxum, 129, 184,
 515, 580. Gigantum proventus, 556. Lamia domi
 cæca, foris perspicax, 695. Sardonius risus, 601.
 Sirenum voces, 206. Sybariticæ mensæ, 612. Pene-
 lopes tela, 77, 277, 415. Trojanzæ natiæ, 15. Pro-
 verbia, rem aliquam fieri non posse indicantia :
 ὄρνιθος γάλα ζητεῖν, φακῆ γωνίαν κάμπτειν, ὄν
 τίλλειν, θάλασσαν σπείρειν, πλίνθον πλύνειν, κωφῶ
 ἰμίλειν, τοφῶ διαγεύειν, ἀνδριάντα γαργαλίζειν,
 εἰς τετρημένον πῖθον ἀντλεῖν, ἀστρα τοξεύειν, πῦρ
 ἀλείφειν, κατὰ μαχαίρων κυβιστᾶν, κοσκήνφ φέρειν
 ὕδωρ, νεφέλας ξαίνειν, Αἰθίοψα λευκαίνειν, 210,
 768. Vide et supra Isidæus, Orestæ, Proteus, etc.
 Psalterium ad sortem ex eo colligendam consul-
 tum ab Andronico, seniore, 220.
 Claudius Ptolemæus, magnus astronomus, 146,
 225, 294, 454.
 Sexti et Pyrrhones καὶ ἡ ἀντίθετος γλῶσσα, 584.
 Pythagoras ex Ægypto in Atticam navigans, 200.
 Pythagoras, Numa et Plutarchus nihil præter Deum
 statuunt increatum, 695.
 Pythagorei, 455, 600. Magistri decreta non au-
 dent in dubium revocare, 318. Eorum silentium
 quinquennale, 600, 657.
 Reliquiæ sacræ venditæ a Turcis, 282.
 Rosisius princeps dignitatem dapiferi habuit
 apud Constantinum M., 146. (Cf. Gregoræ epist. ad
 principem Russiæ.)
 Rubris litteris scripta Cantacuzeni epistola ad
 patriarcham, 475.
 Sabellius, hæreticus, 651.
 Sapientiæ liber, 698, 705.
 Semele Jovis ignibus absumpta, . 3
 Serapidis fanum, 552.
 Seres, 25. Serica texta, 436.
 Severus, imp., Byzantium captum et mœnibus
 nudatum Heracleæ Thraciæ civibus pro pago habi-
 tandum donavit, 100. Inde Heracleensis episcopus
 CPolitanum consecrat, *ibid.*
 Sextus Empiricus, supra in Pyrrho.
 Simiarum dialecticarum proventus, ut Gigantum
 in fabulis, 556.
 Sisinnius Novatianus, primæ synodi adjutor
 contra Arium, 582.
 Socrates, 200, 205, 206, 293, 319, 573. Socra-
 tici, 565.
 Spartani veteres pans et aqua contenti, 599.
 Sparta, 46, 299, 471.
 Ὅσον ἐν βασιλείαις τῶν ἄλλων κηρύκων ὑπερρωνεῖ
 ὁ Στέντωρ, 206.
 Stoa Altiæ, a qua Stoici, 200, 205, 206, 289,
 292, 354.
 Stratocles, Epidaurius, tibicen bonus, at non
 item vir bonus, 357.
 Syllæ et M. Antonii proscriptiones, 643.
 Symbolum fidei catholicæ, 628, 708. De addita-
 mento *Filioque* nulla controversia, ubi de concordia
 Græca cum Latina Ecclesiæ actum, V, 2.
 Synesius, vide supra, in Lysis.
 Synodus non est, quæ sit præter ecclesiasticas
 regulas, 557.

Telchines, mali dæmones, 52, 222, 366, 517, 615.
 Tempe Thessalica, 153, 565.
 Templum S. Antonii in urbe Nicæa, 26. SS. apo-
 stolorum, 494. Discipulorum Christi duodecim, 170.
 Blachernense, 78, 104, 489, 495, 497, 695. Deiparæ
 Hodegetriæ, 335. Deiparæ ad Magnesium (Sosandra),
 26. Deiparæ τῆς πηγῆς ad fontem, 49, 221. S. De-
 metrii CPol., 542. Joannis Baptistæ, in urbe Prusa,
 II, 7. Martyrum quadraginta, IX, 14. Pauli Magni
 (templum maximum) prope portam Eugenii, 170.
 Salomonicum, 470. S. Stephani, protomartyris, 494.
 Templum S. Sophiæ, τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας μέγα
 τέμενος, 230. Θαῦμα τῆς οἰκουμένης, 495. Asylum
 olim inviolatum, a Gabala et patriarcha temeratum,
 XIV, 9, etc.
 Ternobi episcopus metropolitano subesse desinit,
 II, 3.
 Thaborium lumen, XIX, 2; XX, 2, et pag. 589
 590, 591 seq., 629.
 Thales, Milesius, 235.
 Theano, pythagorica, 180.
 Thebæ ab Alexandro M. vastatæ, 510. Thebani,
 69, 155, 471.
 Themistocles, 207, 279, 298, 304, 306.
 Theodoritus, Cyri episcopus, magnum conten-
 tionis incendium excitavit, ut fumi molestias multi-
 diu senserint, X, 8, p. 315.
 Theoleptus, vir sanctus, Philadelphicæ episcopus,
 ejus urbis, a Turcis obsessæ, servator, 135. Legatus
 ad Syrgianum, ab Andronico, seniore, 197.
 Thersites, 590. Theseus, 450.
 Thetidis et Peloi nuptiæ, 98. Nuptiale convivium,
 522.
 Tomus synodicus in Massalianos et Bogomilos,
 XIV, 7. Tomus contra Barlaamum, 579. Tomus
 Palamiticus, XXI, 5. Inusitatis cæremoniis conse-
 cratur, XXI, 6. Auctoribus probro est, *ib.* Vide et
 supra in Palamas.
 Torneamentum, τὸρνεμεν et ντζοῦστρα, X, 3,
 p. 296.
 Tragelaphi, sive chimæ, 4.
 Βιβλοὶ τραγικαί, 86.
 Tripus βασιλικῶν; 692. Delphicus, 198.
 Trophonii antrum, 231.
 Τρυφῶνες ὑποχθόνιοι, 362.
 Tyrus ab Alexandro M. expugnata, 191. Tyri
 episcopus, qui synodo Palamiticæ interfuit, XVIII,
 5; XX, 6; XXI, 5.
 Wenceslaus (Σπενδοσθιάδος), Bulgarorum prin-
 cept, 174, 196, 238.
 Ulysses, 631.
 Vulcanii crateres, 276.
 Xerxes, 207, 391, 565. Cum Cantacuzeno compa-
 ratus, 624. Ferocia ejus ab Atho montē compressa,
 449.
 Zaleucus, Locrorum Epizephyriorum legislator
 500, 695.
 Zelotæ Græci, adversus Λατινόφρονας ævi, VI,
 1 et 2. Zelotæ, Thessalonicenses, XIII, 10; XLI, 1.
 Zenonis, philosophi, dictum, inter philosophos,
 altercantes in convivio apud legatos Babylonios,
 tacentis: Πορευθέντες ἀπαγγελάτε ἰδεῖν ἐν Ἀθήναις
 ἄνθρωπον σιωπᾶν ἐν συμποσίφ δυνάμενον, 452.
 Zopyrus, 306, 360.

IMMANUELIS BEKKERI

AD

NICEPHORI GREGORÆ

LIBROS POSTREMOS.

PRÆFATIO.

(Bonæ 1855.)

Quæ nunc primum ex bibliothecarum latebris prodit, operis Nicephorei pars postrema satis diu manum quæsitivam liberalem, qua ab oblivione vindicaretur. Promiserat eam manum Boivinus, porrexit Academia Berolinensis, cujus cura sumptuque factum est ut libri duo, vicesimi quintus et sextus cum quarto dimidiato, ex codice Vaticano (1095) describerentur, reliqui ex Parisiensibus Regiis (1276 et 3075), illi ab Henrico Brunno, hi a Wladimiro Bruneto, doctis hominibus, ac negotium suum fideliter exsecutis. Codex Vaticanus chartæœus esse perhibetur, sæculo scriptus decimo quarto vel quinto, manibus pluribus, modo diligenter, modo secus. De Parisiensi priore scitum est quod tradit Brunetus: *Les livres historiques 28 et 29 et les dogmatiques 1, 3 et 4 sont d'une écriture rapide, correcte, mais peu régulière et souvent difficile à lire. Ce n'est certainement pas l'écriture d'un calligraphe de profession, et si l'on ne devait se tenir en garde contre une erreur à laquelle on est trop souvent porté, on pourrait supposer que ce ms. est un autographe de Grégoras. Du moins il paraît probable qu'il fut exécuté sous ses yeux, à cause des additions et des corrections que l'on y remarque. Ainsi le feuillet 121 est écrit de la même main, mais en caractères beaucoup plus gros et plus espacés, et paraît avoir été intercalé pour rétablir un passage oublié. A la dernière ligne du fol. 120 verso il y a quelques mots effacés qui me paraissent être καὶ περὶ τούτων αὐτὸς ἄρ, lesquels se retrouvent à la fin du feuillet 121 verso. Le feuillet 125 est d'une écriture différente, mais paraît avoir été ajouté par la personne même qui a écrit le reste du ms.; car les mots αἰδοῖ τοῦ κήδου, qui commençaient le fol. 126, ont été effacés et écrits après coup au bas du fol. 124 verso d'une écriture semblable au reste du ms., ainsi que les mots ἀλλὰ ἀπετέον ἡ. δ. β καὶ δ. τ. σ. Par ce moyen on a pu insérer le feuillet 125, qui contient des détails sur les démarches du patriarche Philothée. Le revers du feuillet 128 a été barré en entier; il contenait le récit qui se retrouve plus loin (f. 130 verso) et qui commence par ἀφ' ἑαυτοῦ τις ἐκλ. A la marge de cette page est écrit en rouge ἀθήν γέγονεν ἐν ταῦθα, puis viennent deux feuillets coupés à la marge intérieure et qui ne portent pas de pagination. Mais ce qui semblerait surtout indiquer une révision du texte par l'auteur, ce sont les additions et les surcharges que l'on remarque aux feuillets 156 et 157, et dont l'intention est d'atténuer ce que la première rédaction avait de trop acerbe à l'égard de Cantacuzène. On a ajouté à son nom le titre d'empereur et, au moyen d'une courte addition, des arguments qui étaient d'abord dans sa bouche passent dans celles des moines qui l'entourent, auxquels alors s'adressent la réplique et les reproches de Grégoras.*

Alterum codicem Parisiensem priori supplendo comperimus a Friderico Rostgaardio ex Vaticano exscriptum, missumque Parisios tali propemptico :

AD LIBRUM DUPLEX BODECASTICHON FRIDERICI ROSTGAARD.

Parve liber, propea dominam perstringere ad urbem,
 Quam rex Europæ terror amorque fovet.
 Inde verendus te sacras confer in aedes
 Quas late Augusti bibliotheca replet.
 Par tibi continuo præsto est insigne virorum,
 Ille meus Clemens Boivinusque meus.
 Alteruter te deducet; vel forsitan aterque :
 Comis enim tota est natio Francigena :
 Et te Tellerio sistet; tu tempora sancti
 Exspecta, et venia disere pauca data.
 De a quo missus venias, et quam memor usque
 Mihiis Tellerii nomina sancta colat.

Nempe jubente illo cuncti patuere recessus
 Dum tua me, dives Sequana, ripa tenet,
 Utiliusque datum est regalia tecta subire
 Millenosque libris invigilasse dies.
 Dic pro tot meritis qua late extenditur orbis,
 Tellerii laudes me præeunte cæni,
 Quæque meæ renuunt tenues persolvere vires,
 Pro me Musarum reddere velle choram.
 Unam hoc adde, liber, non te pro munere mitti,
 Sed fidi pignus cordis et obsequii.
 Et dabitur forsitan, si crederis utilis ulli,
 Augusti in foralis ut potiare loco.

Scriptum Romæ a. d. XXII Maii MDCXCIX.

Versionem Latinam inter se partiti sunt adolescentes tres, seminariorum Berolinensis et Bonnensis alumni. Itaque libros 24, 25, 26 interpretatus est Guilelmus Kundt, Marchicus; 27 ad 37 sive 38, Josephus Reisacker, Dusseldorpiensis, et Nathan Rosenstein, Danti-
 scanus.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΙ ΛΖ *

NICEPHORI GREGORÆ
BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBRI XXXVII.

ΛΟΓΟΣ Α'.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Historici munus excellens. Historiæ laus. Veritatis commendatio. Historiæ scriptores quinam reprehensione digni. Andronici senioris invectiva in historicos maledicos et mendaces. Auctor de seipso et de opere suscepto.

I. Cum plerisque scriptores, qui hominum, seu veterum, seu recentiorum vitas per historiam immortalitati mandaverunt, lectitarem sæpenumero, **1-4** audiremque profidentes, se ad ejusmodi opus suscipiendum divino instinctu fuisse impulsos: aliquandiu eos ineptæ ambitionis damnavi, illorum dicta arrogantix plena arbitratus. Postea verò, acutos veritatis inspectores viros illos, rem autem ipsam Dei opus esse judicavi, manu illorum tanquam instrumento utentis; atquo istud quidem Dei opus parum, ac nihil potius, ut paucis dicam, a cælo et terra, maximis et primis ejus operibus, distare visum est, ad arcanam ejus gloriam quantum fieri potest prædicandam. Nam illa quidem, tanquam taciti præcones divinæ magnificentix, per omne tempus permanent, solos sensus attestantia. Historia vero, viva et clara vox, et vere animatum ac vocale præconium, ad omne ævum pertinet, et velut in universitatis tabula quadam, tum res quovis tempore ultro citroque inter homines gestas posteris intuendas exhibet, tum naturam rerum explicat, quatenus eæ a philosophis perceptæ ignoratæve sint: tum quibus alias alii vel difficultatibus implicati, vel prosperrimis successibus divinitus ornati, ac præter omnem expectationem adjecti fuerint, ostendit. Ac, ut mea quidem lert opi-

[Ed. Par. 1] Α'. Τοῖς τῶν πάλαι καὶ μέχρις ἡμῶν γενομένων τοὺς βίους διὰ τῆς ἱστορίας ἀθανάτιζουσι κλειστοῖς πολλὰκις αὐτὰς ἐντυγχάνων, καὶ θείαις τιαί προτροπαῖς ἀκούων ὁμολογούντων ἐς τὴν τοιαύτην κεινῆσθαι ἐγχείρησιν, μέχρι μὲν τίνος ἀκαιρόν τινα φιλοτιμίαν τῶν ἀνδρῶν κατεγγύωσκον, κόμπου μετὰ τὰ λεγόμενα εἶναι οἰόμενος· ἔπειτα δ' ἔδοξαν εἶναι μοι οἱ ἄνδρες ἐπόπται μὲν αὐτῆς ἀληθείας σαφεῖς, Θεοῦ δὲ τῷ ὄντι τὸ ἔργον, καθάπερ ὄργάνῳ χρωμένου τῇ τούτων χειρὶ, μικρὰ ἢ μηδὲν ἀποδείν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, τῶν μεγίστων καὶ πρώτων αὐτοῦ ποιημάτων, πρὸς γὰρ τὸ τὴν ἀπόβρῆτον δόξαν ἀναγγέλλειν, ὡς ἐφικτόν, τοῦ Θεοῦ. [P. 2] Τὰ μὲν γὰρ καθάπερ σιγῶντες κήρυκες τῆς θείας μεγαλοουργίας, τὸν ἅπαντα διαγιγνόνται χρόνον, ἀσθησιν προκαλούμενα μάρτυρα μόνην. Ἡ δ' ἱστορία, ζῶσα τε καὶ λαλοῦσα φωνή, καὶ ὄντως ἔμφυχος καὶ διαπύσιος κήρυξ αὐτῆς, διαπερᾶ τὸν αἰῶνα καθάπερ ἐν πίνακι παγκοσμίῳ δεικνύουσα τὰ προγεγονότα τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἀεὶ, ὅσα ποτὲ ἐν ἀλλήλοις καὶ δι' ἀλλήλων οἱ ἐξ αἰῶνος ἐπεπράχασαν ἐν τῷ βίῳ, καὶ ὅσα ποτὲ πεφιλοσοφήκασι τῆς τῶν ὄντων φύσεως οἱ σοφοὶ, καὶ τίνα κατελιπται τούτοις, καὶ τίνα μὴ· καὶ τίσι ποτὲ δυσχεραῖαι ἄλλοτε ἄλλοι συνητηχότες, τίνων ποτὲ τῶν ἐκ Θεοῦ καλῶν κάγαθῶν ἐξ κόρον ἀπολε-

Variorum notæ.

(*) In codice Regio, qui libros undecim priores complectitur, titulus est, Νικηφόρου τοῦ Γρηγοροῦ

Ῥωμαϊκῆς σύνταξις ἱστορίας, περιέχουσα ἐτῶν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα διήγησιν· ἡγοῦν ἀπὸ τοῦ βασι-

λύσεις, καὶ πόσαις ποτὲ ταῖς ἀπροδοκῆσις ἐκεί-
θεν εὐεργεσίαις ἐνέτυχον. Δοκεῖ δέ μοι καὶ τὴν οὐρα-
νοῦ καὶ γῆς δόξαν ἔνδοξοτέραν διὰ τῆς ἱστορίας
κλιθεῖσθαι, καὶ, ἢ εἶπω, λαμπροτέραν πολλῶν τῆν
λαμπρότητα. Ποῦ γὰρ ἂν ἦδασαν ἄνθρωποι, τῆς ἱστο-
ρίας οὐκ οὐσης, ὡς ὁ μὲν οὐρανὸς τὴν αὐτὴν ταύτην
ἀρχῆθεν ἀεὶ καὶ ἀκίνητον κινουμένους κίνησιν, ἥλιον
καὶ σελήνην καὶ πάντας ἀστέρας διηλεκτικῶς ἐξε-
λίπει πρὸς ποικίλαν ὁμοίως εὐτακτὸν τε καὶ εὐρυθ-
μον, καὶ ὁμοίως τὴν τοῦ Θεοῦ διηγεῖται δόξαν ἐφ'
ἡμέρῃ τε καὶ νυκτὶ δι' αἰῶνος· ἢ δὲ γῆ τὴν
ἄερεπτον ταύτην ὁμοίως ἀρχῆθεν ἀεὶ τρεπομένην
τροπῆν (1), τὴν αὐτὴν τοῖς ἀεὶ ἐπιγιγνομένοις
ἀνθρώποις γένεσιν καὶ φθορὰν δι' αἰῶνος προδείκνυ-
σιν; ὥστ' εἰ μὴ τι πλεον, ἀλλ' ὅν οὐδ' ἦττον ἂν καὶ
ταύτην θαυμάσειε πᾶς τις, ὅτι διάνοια πρόσθεσιν
ὕψιστος. Ἢ γὰρ ἂν ἑλλοπικῶς ἐδόκει (2) τὸ δη-
μοῦργημα, μὴ τινος ἰσχυρίζεσθαι δυναμένου καὶ
πειθεῖν, ὡς καὶ ἄλλαι ζινὲς γενεαὶ προὔπηρξαν
ὁμοίως ἀνθρώπων, καὶ πόσαι τινὲς ὑπῆρξαν, καὶ
μέχρι πόσου, καὶ τί ποτε ἄρα πεπράχασαν ἐν τῷ
βίῳ, καὶ οἷσιν ἄρα τοῖς ἐκ Θεοῦ τε καὶ οὐρανοῦ
καὶ γῆς ἀγαθοῖς κατὰ διαφόρους γενεάς τε καὶ
χρόνους ἐνέτυχον. Ἀλλὰ νῦν γε πρὸς τούτοις καὶ
προφήτας ἕτερον τρόπον (3) τοὺς μετιόντας ποιεῖ,
ἐκ τῶν φθασάντων στοχαζομένους τὰ μέλλοντα. Τό
γε μὴν βραχεῖ τινι τόπῳ καὶ ὀριζόμενῃ τῆς οἰκου-
μένης οἰκουμένης, μὴ καὶ πλάτῃ θαλασσῶν, καὶ
ἄρα οἰκουμένης, μὴ καὶ πλάτῃ θαλασσῶν, καὶ
δοκοῦντα ποταμοὶ καὶ λίμναι εἴσι, καὶ ἰδιοτροπίας ἐθνῶν
καὶ τόπων, καὶ διαφορὰς ὠρῶν τε δὴ καὶ χρόνων
τῶν ἐν διαφόροις γινομένων μέρσι τῆς γῆς, καὶ ὅσα
ἕτερα τῶν ἀγαθῶν μυρία, τίς χαρίζεται τοῖς ἀν-
θρώποις, ἢ μόνῃ γε ἢ τῆς ἱστορίας ἐξάπλωσις;
διὰ τοῦτο καὶ οὐ τοὺς μᾶλλον ἠγάπησα τῶν
σοφῶν, οὐδὲ τοὺς ἐξήλωκα, οὐ καμικαῖς τισὶ
ἐράμασι καὶ σκηναῖς τραγικαῖς καὶ θωπεῖαις ἐπι-
δεικτικαῖς τὴν ἑαυτῶν κατηγάλωσαν γλώσσας, ἀλλ'
δοκοῦντα τῶν ὄντων τὴν φύσιν, καθόσον σφίσι ἐξῆν,
ἀκριβῶσαντες, καὶ ὅσοι τὰς ἱστορίας ἐκ τῶν καθ'
ἐκστα καὶ ἄλλοι· ἄλλοις εἰρημῶν τε καὶ πεπραγ-
μένων ἐς τὸ ἀνδρῶν ψυχῆς βλεπόντων καὶ οὐσῶν.
[P. 3] κόποις ἰδίοις ἕνεκτοχότες, εἰς μεγίστην
ὀφείλειαν τοῖς ἐξῆς ἐκδεδῶσαι. Καὶ μέντοι καὶ

nio, cælorum et terræ gloria hoc scripti genere
illustratur, et magis exsplendescit. Nam, sublata
historia, unde scirent mortales, cælum primo illo
et immutabili motu agitatum, solem et lunam cæ-
terasque stellas continenter evolvere constanti et
apta 5 varietate, Deique gloriam noctes di-
perpetuo enarrare : terram vero immutabilem illam
mutationem, quæ ab initio prædita fuit, constanter
retinere, ac eundem ortum atque interitum poste-
ris omnibus denuntiare? Quamobrem si non majori,
pari certe admiratione cujusvis cordati hominis
digna est. Alioqui enim hujus mundi opificium vel-
uti mancum erat, quod e cæli machina affirmare
ac persuadere nemo possit, olim æque genera ho-
minum existitisse, quotque illa fuerint, et quandiu
duraverint, et quid in vita egerint, quæque benefi-
cia tum a Deo, tum a cælo, tum a terra, aliis atque
aliis temporibus atque ætatibus acceperint. Histo-
ria autem non id modo præstat, sed etiam lectores
suos alio quodam modo vates reddit, quæ futura
sint, ex iis quæ præterierunt conjicientes. Jam, ut
is qui in exigua et definita terræ parte habitat, or-
bis terrarum fines et extremitates, et peculiare
gentium et locorum naturas, annorumque et tem-
porum discrimina, quæ diversis terræ partibus
existunt, aliaque bona infinita norit : quis largitur
hominibus, nisi alia historice explicatio? His
igitur de causis hoc genus eruditus nec magnopere
diligo, nec magnifacio, qui comicis et tragicis fa-
bulis et laudationum blandimentis linguas occupa-
runt : sed 6 eos potius, qui aut naturam rerum
pro virili sua indagant : aut historias dispersas,
et aliorum dicta factaque ad animi fortitudinem
ac prudentiam spectantia, suo labore collecta, ad
maximam posteritatis utilitatem ediderunt. Quorum
admiratio et æmulatio nos ad imitationem impulit,
hujusque conatus mihi causa fuit. Cum autem id
sit historice veritas, quod animantibus oculus, hanc
nos tanquam ducem in hoc opere sequi cum pri-
mis decet, duabus de causis : tum, ne ea res,
quam veluti regulam et amussim posteris propo-
nere statuimus, distorta et pernicioso morbo affli-
cta videatur : tum, ne ansam iis præbeamus, qui
ex paucis totum scriptum nostrum cavillari, et

Variorum notæ.

Λάσκαρι κυρίου Θεοδώρου μέχρι τῆς βασιλείας
τοῦ Καντακουζηνού. Id est, *Nicephori Gregoræ Ro-
mance historice liber, continens annorum 150 nar-
rationem, nempe ab imperatore Dom. Theodoro Lu-
scari usque ad imperium Caniacæni.* Editio Wol-
fiana inscriptionem hanc præfert, *Nicephori Gre-
goræ, Romance, hoc est Byzantinæ historice libri unde-
cim, quibus res a Græcis imperatoribus per annos
145, a Theodoro Lascari priore usque ad Andronicum
posteriores obitum genæ describuntur,* etc. Neutrum
titulum reinquimus, propterea quod in utroque male
subducta erat annorum ratio. Nam undecim libri
priors historiam continent, non 150 aut 145, sed
tantum 137 annorum, 135 Davidi Chytræo. Wol-
fium in errorem induxit codex suus, in quo scilicet
hujusce historice lib. xi, cap. 11, sect. 1, per-

peram anni viginti ab Urbe capta numerabantur,
cum tredecim tantum numerari oporteret. Vide
notas infra ad eum locum. BOIVIN.

(1) Vel τὴν ἀκίνησιν intelligit : terra enim cen-
trum immobile universitatis rerum a plerisque stan-
tatur : vel vices temporum, quibus nunc sterilibus
siqualet, nunc secunda floret, sicut Fortuna et Luna
constantes in levitate sua dicuntur. WOLFIIUS.

(2) Ita legendum, non ἢ γὰρ ἂν, ut legitur Wol-
fius. Sic infra lib. xv, cap. 6, sect. 1, ἢ γὰρ ἂν ἐς
τὸ διψήλοστερον ἰσχυροτάμενοι τὰ πετῆδα. Sic apud
Homer. Iliad. α ἢ γὰρ ἂν, Ἄτρεϊδῆ, νῦν ὄστατα
λωδίστατο. BOIVIN.

(3) Basilii imp. in Parænet. cap. 66, παρελ-
θόντων τὰ πάθη τοῖς νῦν παρούσιν ὑπάρχει διδα-
σκαλία. DUCANG.

quasi nihil fragi in eo sit, traducere capiunt: id quod nostra ætate eruditius quibusdam viris usu venit, qui cum in maxima rerum ignorantia vitam exegissent, atque ita ad historiam scribendam temere accessissent, multis eam mendacijs ex inscitia contaminarunt, et omni utilitate spoliarunt: causamque probabilem prudentissimo imperatori Andronico Palæologo ejus liberius reprehendendæ et singulatim coarguendæ præbuerunt, idque iis hominibus adhuc viventibus ac præsentibus, quos illi plurimis mendacijs infamarunt.

οὗτος ὁ πρὸς ἑκαίνοὺς πόθος καὶ ζῆλος· καὶ μὲ ἐπὶ ἀκλόουθα κρῆνται κερῆται, καὶ οὗτος αἰτίας ἐπιτοῦ τοιοῦτο γέγονεν ἐγγειρηματος. Ἐπει δ' ἔπει ὀφθαλμοῦ (4) τοῖς ζώοις, τοῦτο τῇ ἱστορίᾳ ἀλήθεια, προπορευομένην ἔχειν ταύτην ἐνταῦθα χρεῶν καὶ ἡμῶν πρὸ κανότος, ἑσὶν ἑκατα· ἐνὸς μὲν, ἵνα μὴ, ἔπει ὡς κανόνα καὶ δὲ ἀδμήνη τοῖς ἱστομένοις προθέματα προτιθέναι, τοῦτον στρεβλὸν καὶ νοσοῦντα ἐς τὰ καίρια διεξωμεν· ἑτέρου δὲ, καὶ ἵνα μὴ πρόφασιν δώμεν τοῖς διασῶραιν ἐξ ἄλλων τὴν δὴν πραγματεῖαν ἡμῶν βουλομένοις, καὶ ἐξελέγγειν ὡς οὐδὲν ὕγιες κακτημένην· ὅποσον δὲ τι καὶ τῶν ἐπ' ἡμῶν τινος ἰλλογομένην ἐκασπόμεσαν. Ἀπειρία γὰρ πραγμάτων κλειστή συνεζηότες οἱ ἄνδρες, ἔπειτα οὕτως πρὸς ἐπὶ συγγράφειν ἐμβαλεηκότες, ἔλαθον πολλοὶς τισι καταρησάμενοι ψεύδει, καὶ οὕτως ἐς τὸ ἔγραψον τὴν αὐτῶν παρασύραντες ἱστορίαν, ὡς καὶ πρόφασιν εὐλογεῖν δεδωκέναι ἐπὶ πολλῇ τὴν σύνεσιν βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ ἐπὶ Παλαιολόγῳ (5), σὺν οὐδὲν κόσμῳ διασῶραιν καὶ ἐξελέγγειν ταύτην ἐκ τῶν κατ' ἑκαστα· καὶ ταῦτα ἐπὶ τούτων τῶν ἀνδρῶν ἐπι κορίντων (6), ἐν ἑξῆσι ἑκαίνοι τὰ κλειστά καταψεύσαντο.

II. Atque ut imperatoris oratione una, quam is audiente non habuit opportuno tempore utar (quippe ad præsens institutum 7 videri possit accommodata), « Sæpe, inquit, mecum ipse miratus sum, qui feret, cum plerisque mortalium quietam et tranquillam prorsus agere vitam l'ceret, ac plurimos habere quibus admirationi essent, nullos vero penitus inimicos: ut ipsi ad quosvis prosequendos propensi, linguas improbas, fuitiles et contumeliosas ultro exacererent: Idque nulla sæpe occasione data, quæ ad hujusmodi maledicentiam jure illos incenderet. Illos vero magis etiam sum miratus, qui imperatores simul et patriarchas solis maledictis incescere, ac impudenter proscindere audent. Sed hi admiratione omnium maxima me affecerunt, qui tam falsa maledicta sua mandare litteris non dubitarunt. Nam convitia, quæ lingua profertur, statim aura dissipat: quæ vero scri-

B E. Καὶ ἵνα μὲ τῶν (7) τοῦ βασιλέως δημηγοριῶν, ἦν ἐπ' ἐμοῦ (8) διεξῆλθεν, ἐν καιρῷ χεῖρωμαι (φανεῖη γὰρ ἂν καὶ ἡμῖν εἰς τὴν παρούσαν ἐγγειρησὶν χρῆσιμος). « Πολλάκις, » φησὶν, « ἰδαῦμα ασα κατ' ἔμαυτον γενόμενος, πῶς τῶν ἀνθρώπων τοῖς κλειστοῖς ἐξὸν ἀσταςαστον καὶ εἰρήνης μεσθὸν διαδόσκαι ἐν βίῳ, καὶ κλειστοὺς μὲν ἔχειν οἱ θαυμάσονται, μηδένας δ' οἱ ἐν τῷ τῶν τούτων μισήσουσιν· οἱ δὲ πρόθυμοι πρὸς τὸ λουδορεῖν (9) πάντα τινὰ ἀπαντῶσι καὶ γλῶτταν ἐκόντες ἀποκοῦσι πονηρὰν καὶ ἐταμίευσον καὶ ὀβριζουσιν· καὶ ταῦτα μηδεμίαν πολλὰκις προκειμένης προφάσεως, ἢ προβαλλομένην τῶν δικαίων ἰσως ὑπέκκαυμα ἔσται πρὸς τοιαύτας ἀναφλέγων ὀρμῆς. Κατὰ τούτων μᾶλλον ἰθαύμασα, τοὺς πόθος ψευδεῖς κατὰ βασιλέων ἑμοῦ καὶ πατριαρχῶν βλοσφημίας συρράπτειν καὶ ἀναισχύτως προφέρειν τολμῶσι· καὶ πάντων ἰθαύμασα μάλιστα τοῖς σοσι γραφῇ παρατίθεσθαι τὰς οὕτω ψευδεῖς

Variorum notæ.

(4) Pachymeres, lib. 1, Hist. cap. 1: Ἱστορίας, ὡς ἂν τις εἴποι, ψυχῇ ἢ ἀλήθεια, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας χρῆμα ἐπαναγὰς ἱερὸν. Ideo Eunapius niebat historicos, priusquam se ad scribendum accingerent, τῆς ἀληθείας πρόθυρα καὶ πύλας adorare debere. Vide Ciceroem, II, De oratore, et alios passim. DUCANO.

(5) Seniori, quem πολὺν τὴν σύνεσιν fuisse ait, cui proinde longe potius convenit, quam Juniori, quo imperante potissimum vixit ac notus fuit Gregoras. Ad quem vero ex istius tempestatis historicis pertineat, vel quem præsertim spectat ista Andronici imp. expostulatio, ex iis quæ in ea carpuntur, non omnino promptum est assequi, nisi Georgius Pachymeres intelligatur, cujus pars historię postrema res a seniore gestas complectitur, in qua forte eidem principi paulo æquior vltus sit, et quam demum absolvit, illo imperante, et annum ætatis quinquagesimum agente, ut idem scriptor testatur lib. XIII, cap. ult. DUCANO.

(6) Fortasse περιόντων, illis adhuc superstitibus. WOLFIIUS.

(7) Ἀναγναπόδοτον, nisi forte ab illo pendeat, ὡς καὶ πρόφασιν εὐλογεῖν δεδωκέναι etc., quod tamen valde durum fuerit. WOLFIIUS. — Hic se hærere fateitur Wolfius. Est autem hæc transitio similis ei, quæ occurrit infra lib. IX, cap. 10, sect. 8: Ἴνα δὲ πρὸς τὴν τοῦ παρόντος λόγου βεβαίωσιν καὶ παλαι-

εῖρω τινὲ διηγήματι χρεῖωμαι· ὅποτα γὰρ Καμβύσου, etc. Item lib. XI, cap. 9, sect. 2, καὶ IV ὡς ἐν κεφαλῇ διεξῆλθωμεν ὅσα ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἢ τοῦ ἀνδρὸς εὐφωῶς κατέπραξε σύνεσις. . . . αὐτοῦ γὰρ ἄμα τῷ β. Βοΐνι.

(8) *Mea aitate*. Sed quia se familiarissimum Andronico fuisse testatur Gregoras, converti, sententiam secutus, *Me audiente*. WOLFIIUS. — Recte Wolfius, *quam is audiente me habuit*. Sic ἐπ' αὐτοῦ lib. VIII, cap. 8, sect. 1; lib. IX, cap. 1, sect. 6. Sic ἐπ' ἡμῶν lib. VIII, cap. 10, sect. 4. Sic denique ἐπ' αὐτῶν lib. IX, cap. 10, sect. 8. Aliter tamen veteres. Theocritus, ΑΙΘ' ἐπ' ἐμοῦ ζωῖς ἐναριθμῶς ὤφελος ἡμῶς. *Ultima mea aitate in vltis iussis*. Βοΐνι.

(9) Contra receptam ab omnibus historię legem: Ὅταν γὰρ εἰς τὸ τῆς ἱστορίας ἥθος ἀναλαμβάνη, ἐπιλαθεσθαι χρὴ εὐνοίας καὶ μίσους, καὶ κολλῆτικὸς κοσμεῖν τοὺς ἔχθροὺς τοῖς μεγίστοις ἑκαίνοις, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τοῦτο· πολλάκις δ' ἐλέγγειν τοὺς ἀναγκασιότατους, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτηδευσμάτων ἀμαρτίαι τοῦτο καθυποδεικνύωσι. Anna Comnena in Prologo ad *Alexiad.* Christodulus, seu Cantacuzenus, in Prologo *Hist.* p. 4. Οὐ γὰρ ἀπαχθεῖς τινὲ, ἢ φίλα (ἢ ὡν τὸ ψεῦδος ἐπὶ πολλὸν τίκεται) πρὸς τοὺς ἀπήχθη τὸς λόγους, ἀλλ' ἀληθείας ἑκατα, καὶ πρὸς ἀληθείας ἐραστὴν τούτους ποιοῦμαι. DUCANO.

βλασημία· αὐτῶν οὐκ ἔκλυον. Τὰς γὰρ ἀπὸ μόνης
 τῆς γλῶττης προλούσας λουδορίας αὖραι λαβοῦσαι ἐς
 αἰθέρας ἀπέσπαστος διασκοπέζουσιν. Αἱ δὲ γραφαὶ καὶ
 βίβλοι ἐντοποθεῖται μακρῶτερον καὶ τυραννικώτε-
 ρον κατὰ τῶν ὑβριζομένων τὸ κράτος ἐσχήκισι, τὴν
 ἡγεμονίαν τῆς γραφῆς λαμβανούσης· καὶ διὰ μακροῦ
 κομπαιεύσης τοῦ χρόνου. Οὐκ οἶδα ὅ ὀψίτερον οὐδ'
 ἔχω βέλτερος ἐπιγραφόμενον εὐ χίριν ταῦτα ἐπιγόνται
 εἶναι, καὶ τίνας ἐνεκα κέρτους ἐς τοιοῦτους κρημ-
 νούς· ἰαυτοὺς συναθεοῦσι. Ἐὶ τε γὰρ ἰδιότητά τινα
 κακίας ἀποικιολάντας ἑαυτῶν ἐπὶ τὰς οὐτως φουδῆς
 βλασημίας χωροῦσι, κακῶς τοῦτο-δρῶσι καὶ λίαν
 εὐχρῶς καὶ κατὰ τῆς ἑαυτῶν, ὡς εἰπεῖν, κεφαλῆς.
 Στήλην τε γὰρ τῆς σφῶν κακίας τῷ χρόνῳ παρ-
 ρουσι, [P. 4] ὅτι ἔβον ἐξ τοῦ λέγων εὐσημα καὶ
 προσθεῖναι ἀλήθειαν, γνωρίζεσθαι τοῖς ἀκούουσιν·
 οἱ δ' ἐκ τοῦ κλύειν ἀμάξια ὑβρῶν τοὺς μῆδ' ἐν
 ἰσχυρίσιν, δημοσιεύειν εἰδοντο ἑαυτοὺς, παρα-
 κλάσεως ὅσπερ ἂν εἰ τις, ἔβον ἡταιρώτης εἶναι,
 καὶ βίον ἐπικερδέστερον καὶ ἀκίβητον ζῆν, ὁ δ' ἐς
 Ἀτλαντικῷ πελάγῳ χειμῶνας καὶ κλύδωνας φέ-
 ρων ἐμβέβληκεν ἑαυτόν. Τὸ δὲ καὶ κακῶν ἀρχέ-
 λυκτα (10) τοῖς ἐραξῆς ἐς μίμησιν προτιθέται τὰ
 ἡράματα, καὶ εἰκῆ καθιστῆν ἑαυτοὺς αἰτίους τῆς
 κακίαν ἀκακίας, τοῦτο δὲ πόλων κρημνῶν οὐκ
 ἐπίβου, δίδου καὶ τρικλῆ προτιέον τὰ κλήματα·
 ἃ γὰρ ὡς ἐβῆται τὰς πολιτείας καὶ νόθα ἐλαύνει
 καὶ κέρβωστας καὶ ἀποτρέπασθαι ἐμῆλλον, δεδύστας
 ἐς τὰ τοιαῦτα πρόχειρον λουδορεῖν, καὶ τῶν πόλων
 ἔρθεῖν, ὡς πρὶν τῶν δικαστικῶν Ἀθηναῖοι πινά-
 κων τοὺς ὄσοι παρέγγραπτοι καὶ τῆς σφῶν πολιτείας
 ὁδῆσι· ταῦτα ἀσμένως ἤδη δέξονται ἂν πράττειν
 ὅσοι, ὡς καὶ ἄλλοις ἤδη παπραγμένα καὶ δεδογμένα,
 καὶ τῶν ὄρων ὄντα τῆς συνηθείας ἐντός. Φιλοῦσι γὰρ
 ἐς τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρώπων οἱ τοῖς οἰοσθηποτοῦν
 ἐσκήμασιν ἀλισκόμενοι, ἐς ἀρχαιοτέρας εἰκόνας
 ἀνάγειν τὴν μίμησιν, ἐν ἑαίθεν ὡς ἐξ ὀρητηρίου
 κατατρέχουσιν, εἰ τίνας ποτ' ἀρ' εἶεν οἱ πρὸς ἐλέγ-
 γου· ἀποδύμενοι. Ἐὶς' οὖν διὰ τοῦτο λουδοροῦσι,
 καὶ φεύδονται, οὐτωςὼς ἑκατέρωθεν ἀμαρτάνου-
 σιν· εἴτε αὐ διαμονῆς ἐνεκα τῆς αὐτῶν συγγραφῆς,
 εἴτε οὕτως κέρβωσθαι τοῦ σκοποῦ, τὰς κρηπίδας
 ἐν αἰτίων οὐ πᾶν τοι σφόδρα ὑποτιθέμενοι ἀσφα-
 λῆς. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἴσως εἰδότες τὰς τῶν πολλῶν
 ὁδῆς, τὰς τῶν ἄλλων ὑβρεσι μᾶλλον χαιρούσας ἢ
 εἰς ἑκαίνοις, καὶ ὡς πολλῶν γε ἦσιον οἱ πολλοὶ τὰς
 κρημνῶν διεξίλοισιν ὑβρεσι ἢ τὰγαθὰ, κἂν τὰς
 ἐν φεῖδῃ μακρὰ καπηλεύωσι, τὰ δὲ φῶς ἀληθείας
 ἢ προπορευόμενον, οὕτως τὴν ἱστορίαν αὐτῶν δια-
 θεταί, ἐν' ἐς μακροὺς δῆθεν τοὺς χρόνους χαιρόν-
 τας δεξίλοισιν αὐτὴν οἱ ἐν αἰῶνα κατὰ διαδοχὴν ἡμε-
 ρίας ἀνθρώποι· καὶ οὕτως εἰκόνην πρὸ ὀμ-
 κῆτων διακρίσας λαμβάνουσιν, οὐτ' αἰδῶ τῶν καλῶς
 καὶ ἐκαίνοις κρίνειν εἰδῶτων ἀνδρῶν. Τοῦτο δ' οὐ το-
 ῦτον ὁδῆς λουδοροῦσι λαμβάνεται, ἢ αὐτοὺς γε δὴ

A hantur et libri imprimuntur, diutius et gravius
 eos quos læsere injuria premunt : scriptura aucto-
 ritatem nacta, et longo tempore ostentata. Ignoro
 autem quo consilio, nec scio qua gratia hæc facere
 studeant, aut cujus lucri spe in talia præcipitia in-
 currant. Sive enim, ut singularem suam improbi-
 tatem expleant, adeo falsa maledicta congerunt,
 male faciunt ac turpiter admodum, suoque, quod
 aiumt, capiti nocent. Nam improbitatis suæ monu-
 mentum produnt posteris, quod cum bene di-
 cendo et celebranda veritate innotescere auditori-
 bus licuisset, plaustris convitiolorum in innocentes
 effandendis semetipsos traducere publice malue-
 runt : haud secus ac si is, cui liceret in terra con-
 tinento beate secureque vivere, in Atlantici maris
 tempestates ac fluctus ultro se conjiceret. Scelerum
 porro exempla scriptis suis proponere posteris, et
 interitus eorum sponte reum fieri, id vero quæ
 præcipitia non meretur, eum dupplicibus aut tripli-
 cibus criminibus sese obstringat? Quas enim res
 ut insolitis civitatibus et improbatas quam longis-
 sime exterminaturi et abominaturi erant, eorum
 metu quibus et insectari et urbibus eas exigere
 promptum esset, quemadmodum olim Athenis ex
 albo judicum delebant per fraudem inscriptos et re-
 publica indignos : has jam cupide amplectentur, ut
 et ab aliis ante factas ac probatas, et a consuetu-
 dine non abhorrentes. Solent enim homines quo-
 runvis eripinimum rei, suam imitationem ad exem-
 pla veterum referre, ut causam habeant invehendi
 in eos qui illa arguere instituerint. Sive igitur hac
 de causa ita convitiantur et mentiuntur, utroque
 peccant : sive ob diuturnitatem scriptorum suorum,
 etiam sic procul a scopo aberrant, infirmis crimi-
 nationum suarum jactis fundamentis. Sciunt illi
 quidem forsitan, vulgi aures insectatione aliorum
 quam collaudatione magis delectari, ac injurias
 quam recte facta libentius legi, quamvis illas pro-
 lixa mendacia venditent, hæc vero lucem veritatis
 præviam habeant : eoque sic historias suas compo-
 nunt, ut ii qui multis sæculis post futuri sunt, eas
 longissimo tempore cum voluptate legant. Nec in
 hoc vel justitiæ præsidem animis intuentur, vel
 æqua et recta judicia bonorum virorum reverentur.
 D Quæ res non adeo illis obest quos vituperant, quam
 ipsis obtrectatoribus, quod et homines cordati
 malis suspicionibus adversus illos conceptis, quæ
 mille probis scaten, eos inter improbos perpetuo
 numerabunt : et Deus justitiæ præses linguas
 eorum gravioribus pœnis persequetur. Atque etiam
 interdum ex ignoratione veri, et imperitiâ rerum,
 quæ a quovis audierint, priusquam expendant, sintno
 probabilia et veritati consentanea, an vero absurda,
 et ab ea prorsus abhorreant, sic illa chartis illi-
 nunt, ac memoriæ mandant, eaque crimina obji-

Variorum notæ.

(10) Maximus Tyrius, serm. 12, ubi de historia :
 ὅτι δὲ ἀναμῆ εἰσφύρεται πάντα ἐν τοῖς λόγοις, καὶ
 ἀναμῆται τὰ χεῖρα, καὶ κρατεῖ τὰ εἰσγρά, καὶ τὸ

πολὺ τῆς ἱστορίας κλονέεται, τύραννοι, καὶ κολέ-
 μοι ἄδικοι, etc. Ducang.

ciunt quæ nulla sunt, et ea dicunt, quæ neque facta sunt, neque omnino fieri possunt : quale esse Platonis ideas accepimus, et tragelaphos ex Indicis monstris in Asia narrari ab iis qui figmenta figmentis cumulant, ut majorem in animis auditorum admirationem excitent. Quapropter hujusmodi vitia scriptorum nostræ **10** ætatis, quoad potero, coarguam : qui nec acribus ingenii præditi, nec in republica versati sunt, unde judicium gerendarum rerum peterent, usu et experientia partium : qua multas etiam sægenes naturas velut e somno tandem excitari videmus et urbaniores reddi, ut inter eos numerentur qui prudentia pollent, et aliorum consuetudine linguas excoluerunt, id quod fit civilibus quæstionibus pro tempore propositis. Sed quia studiis litterarum, et iis quidem perperam jam inde ab adolescentia sese dedere et in earum otio unicoque usu longos dies consumpsere, ideo surdis auribus res quolibet tempore gestas præterveci, omnem ætatem exegerunt. Verum etsi litteris totos sese in hunc modum non dedissent, ne sic quidem illi magno æstimati fuissent. Usque adeo tenebris et angulis digni illi homines, nullo ingenio, nulla dexteritate, ad eloquentiæ exercitationem sese contulerunt. Omnis enim scientiæ et artis perfectio, tanquam fundamento et basi, natura inniuitur. Quæ sana si fuerit, magnum est ad scientiam percipiendam adjumentum : veluti ferrum et æs, quod fabro facile cedit. At idem fundamentum, si infirmum fuerit, pessimus est doctrinæ adjutor, sociusque, ut ita dicam, noxius et infidus. Id quod bonis istis viris accidit, **11** qui fere segnibus et inertibus ingenii præditi, si quid ex institutione doctrinæ consecuti sunt, caducum tamen illud et maximis vitiis inquinatum protulerunt. Ego vero quosdam veterum sapientum dixisse audio, iis qui ad scribendum adjecerint animum, bonos pictores esse imitandos : qui si archetypum aliquo naturæ vitio laboret, sive excessu sive defectu partium corporis, non id totum in pictura imaginis expriment, sed partim quidem ad similitudinem ostendendam inserunt, partim vero prætereunt, ne vel perpetua sit imaginis deformitas, vel naturæ probrum quoddam oculis semper obversetur, ac derisoribus joci et satyræ materiam præbeat. At præclari isti vel

Α τούς ὀβριζόντας, ἐπερ ἄνθρωποι μὲν σωφρονούντες ἀτόπους ὑπονοίας κατ' ἐκείνων ταῖς ψυχαῖς ἐμψυτεύσαντες, μυρίοις βριθούσας ἐνέβησιν, ἐν κακοῖς αὐτῶν ἔσαι μὲν ἡσονται· θεός δ' ὁ τῆς δικῆς προστατῆς θαψιλεστέραν αὐτοῖς ταμύσει τῆς γλώττης τὴν κλάσιν. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ δι' ἀμαθίαν τοῦ βελτίονος καὶ ἀπειρίαν πραγμάτων ἀπερ ὄτουσιν ἡκηκόεσαν (11), πρὶν βασανίσαι, εἰ τὰ μὲν τῶν εἰκότων τὰδ' ἤκιστα, καὶ τὰ μὲν ἔοικεν ἀληθείας οἴκοις ἐνδιατῆσθαι, τὰδ' ὑπερβρίον ἀληθείας ταῖνουσε γλῶσσαν, οὕτω ταῦτ' ἐφαπλοῦσι ταῖς ἑαυτῶν συγγραφαῖς καὶ τῷ χρόνῳ, αἰτιώμενοι τε τὰ ἀνάτεια, καὶ φάσκοντες ἂ μὴτ' ἐγένοντο, μὴτε γενέσθαι τῶν δυνατῶν ἦν· οἴας τοῦ Πλάτωνος τὰς ἰδέας ἀκούομεν, καὶ ὅσοι τοὺς τραγέλαφους ἐκ τῶν τῆς Ἰνδίας τεράτων [P. 5] ἐς τὰς τῆς Ἀσίας διαβιδάζουσιν ἀκούσας, ἐκ μὴ ὄντων αὐτοῖς μὴ ὄντα καθιστῶντες, ἵνα μᾶλλον ἐκπληττωσι τοὺς ἀκούοντες. Διὰ ταῦτα τοῖνον ἐλέγξω ἐρχομαι τὰ τοιαῦτα, καθόσον ὁλόν τε, τῶν ἐφ' ἡμῶν συγγραφέων. Ἀνθρώποι γὰρ οὔτε δραστηρίοι τινες τὴν φύσιν, οὔτε πολιτικοῖς τισὶ πράγμασι συμμεζαντες, ἵνα τινὰ καὶ πρακτικῶν ὀφθαλμῶν ἐκαίθην ἑαυτοῖς παράσχοιεν, καὶ κρίσιν ἐμπειρῆς πεπορισμένην, ὑφ' ἧς ὀρώμεν πολλοὺς καὶ τῶν πάνυ νοηροτάτων εἰλοχῶτων τὴν φύσιν ἀφυπνιζομένους, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀνεγειρομένους ὀψέ ποτε, καὶ ἐς ἀστείότητα μετενηνεγμένους, κάκεινοις ἤδη ἐγκρινομένους, οἷς βουλή καὶ κρίσις ἀνήπται πραγμάτων, καὶ οἱ γλῶσσαν ἐξήσκησαν ἐκ τῆς τῶν ἄλλων συνδιατῆσεως, τοῖς προτιθεμένοις πολιτικοῖς ζητήμασιν ἐν καιρῷ γινομένην· ἀλλὰ λόγοις, καὶ τούτοις πλημμελῶς, ἐξέτι νέου δεδωκότας (12) καὶ μόνη τῇ τούτων σχολῇ καὶ τριβῇ τοὺς μακροὺς παραλλάξαντες ἡλίους, οὕτω κωφοὶ τῶν ἀεὶ γινομένων, τὸν ἅπαντα διεμέτρησαν βίον. Εἰ δὲ μὴδὲ τούτοις οὕτως οἷως ἐδίδου, οὐδὲν μέγα τὸ ἐκείνων ὑπῆρχεν ἀντάλλαγμα (13)· οὕτω σκότει καὶ γωνία μάλα προσηκόντες οἱ ἄνθρωποι οὐκ εὐφυῶς οὐδ' εὐρύθμως ἐς τὴν τῶν λόγων ἐδάδιαν ἀσκησιν. Πᾶσα γὰρ ἐπιστήμη καὶ τέχνη καθάπερ θεμελίω καὶ βάσει τῆ φύσει τὴν ἑαυτῆς συντέλειαν ἐποικοδομεῖ. Ἄν γοῦν ἡ φύσις ὀγαίνουσα ἦ, μέγα πρὸς κατόρθωσιν γίνεται τῆς ἐπιστήμης ἐφόδιον· καθάπερ καὶ οἰδηροῦ καὶ χαλκὸς ῥαδίως ὑπέικων τῷ χαλκοτύπῳ. Ἄν δ' ὁ τῆς φύσεως ἀσθενῶς ἐχῆ θεμέλιος, κάκιστος ἐπίκουρος

Variorum notæ.

(11) Quo spectant quæ habet Dio in Augusto, et ex eo Xiphilinus : Καὶ κατὰ τοῦτο πολλὰ μὲν οὐ γινόμενα θρυλλεῖται, πολλὰ δὲ καὶ πάνυ συμβαίνοντα ἄγνοεῖται, πάντα δὲ, ὡς εἰπεῖν. Ἄλλοις πως ἢ ὡς πράττεται διαθροεῖται. DUCANG. — Ἄ παρ' ὀνοοῦν ἡκηκόεσαν. Ita cod. Reg. 2078. Wolfius legit, ἀπερ ὄτ. ἦκ. ut legitur in cod. Reg. 2558, Boivin.

(12) Veteram, sed illa immatura ætate perperam descriperunt. Sed videtur legendum, ἑαυτοὺς δεδωκότας : eumque sensum expressi. WOLFIIUS. — Wolfius putat legendum esse ἑαυτοὺς δεδωκότας. Sed nisi necesse est. Nam verbum δεδωκότας referri potest ad μακροὺς ἡλίους ; ut constructio sit, δεδωκότας τοὺς μακροὺς ἡλίους τῇ τούτων σχολῇ, totis diebus in earum otio consumptis. Facile tamen crediderim, non legendum quidem, sed subaudiendum

esse pronomen ἑαυτοῦς. Certe post verbum διδόντας passim apud Gregoram subauditur pronomen. Exempla habes, lib. vi, cap. 6, sect. 4 ; lib. viii, cap. 5, sect. 4 ; et sect. 8, pag. 194 ; lib. ix, cap. 1, sect. 4, etc. BOIVIN.

(13) Davus sum, inquit ille in comœdia, non OEdipus. Me vero, cum in Spingem incidissem, OEdipum esse oportuit, quocunque eventum. Gratum mihi facient, qui ænigma hoc dexterior explicarint. WOLFIIUS. — Wolfius hoc loco Davum se ipse profitetur. Ego verti, Verum etsi litteris totos dies in hunc modum non dedissent, subaudiendo τοὺς μακροὺς ἡλίους, quod præcessit. Nunc autem malim subaudire ἑαυτοῦς, et sic vertere, Verum etsi litteris totos sese in hunc modum non dedissent, eodem plane sensu. BOIVIN.

οὐκ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης οἰκοδομήμασι γίνεται, καὶ ἴν' ἄγνωστοι καὶ ἐπιβουλοὶ σύμμαχοι. Ὡς νῦν γὰρ οἱ ἄρχοντες οὗτοι καθρὸν ὡς τὰ πολλὰ καὶ νοσοῦν τὸ συμφυεὲς κτησάμενοι φρόνημα, εὐκότως ἄρα καὶ ἐκ τῆς τέχνης ἐπορίσαντο λόγον σεσαλευμένον ἔργων ὁμοῦ καὶ νοσοῦντα τὰ καίρια. Ἐγὼ δὲ καὶ τῶν πάλαι σοφῶν ἔστιν οὗδ' ἐπιβόημη φαμένους, ὡς τοῦ ἀγαθοῦ τῶν ζωγράφων μιμεῖσθαι χρεῶν, ὅποσοι ἐστὶ τὸ συγγράφειν ὁρμῶσι. Καὶ γὰρ κάκεινοι εἰ τί πω τοῖς ἀρχετύποις ἐκ φύσεως παρῆρται πλημμέλημα, εἴτ' ἐς τὸ ἦττον τοῦ δέοντος, εἴτ' αὖ ἐς τὸ εἶλον παρασύρον ἔστιν ἃ τῶν τοῦ σώματος μερῶν, οὐκ ἄπαν ἀκριβῶς ἐναρμόσαι σπουδάζουσι τῇ γραφῇ τῆς εἰκόνης· ἀλλὰ πῆ μὲν ἐντιθέασιν, ὅσον ἐνδείξασθαι τὴν ὁμοιότητα, πῆ δ' οὐδ', ἵνα μήτε τὸ δύσμορφον καὶ ἀσχηρὸν ἢ γραφῇ τῆς εἰκόνης ἔχη δι' ἡνεκῶς, μήτε φύσεως δυνείδος ἀεὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ ἰσθίου προφαίνηται, καὶ γίνηται τοῖς φιλοσοφώμασι πρόσφατοι γέλωτος ἄμα καὶ χλεύης. Οἱ δὲ σεμνοὶ οὗτοι, εἴτ' οὐκ εἰδότες, εἴτε μισοῦντες τὴν ἀλήθειαν, οὐ μόνον οὐδὲ μικρὰ τῶν ἀληθευόντων ἀμαρτημάτων ὑπελόμενοι, πυθμέσιν ἀφῆκαν σιγῆς, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν μήτε πραχθέντων ἢ λαληθέντων ἐφήρμωσαν τῇ ἑαυτῶν συγγραφῇ· οὕτω πικροὶ καὶ ἀπειθεῖς ἀνεφάνησαν τῆς ἀληθείας ἐχθροί. Ἡ τοῦ οὐκ ἐν ἀποκρίσει ἐλαύνοιν τοιαῦτα φιλοτιμούμενοι γράφειν, [P. 6] ὧν μὴτ' αὐτόπται αὐτοὶ ἐγεγόνεισαν, μὴτ' οὐτήκοοι τῶν πραξάντων ἢ καὶ θεαταμένων γινέσθαι ἐσπούδασαν, ἀλλ' ὅσα μεθυσθῆναι γλώσση διεξίασιν οἱ τὰ χαμαιτυπεῖα πληροῦντες, καὶ ὅσα περ αἱ γῆρας ληροῦσι καὶ τερατευόνται; ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἀντιστρατευομένην ἐμοὶ οὐδὲ τὰμὰ συγκυκῶσαν πράγματα τὴν ἑαυτῶν γλώσσαν οἱ ἀνθρώποι ἐστησαν, οὐδὲ κατὰ τῆς ἐμῆς ὀλοχερῶς ἐξώπλισαν ἀληθείας; ἢ βίβλος ἐκείνων ὀηλώσει, σποράδας καὶ ἡμετέρους ἐκαίνους πολλαχθῆ περιφέρουσα· ὃ δὲ λαμπρὴν ἐμοὶ καὶ περιφανῆ τὴν παραίτησιν ὑπισχεῖται, μὴ ἂν ὑποπτεύσειεν τῶν πάντων οὐδένα, πρὸς ἐμὴν λέγειν ἐμὲ, καὶ ἐξορττεῖν εἰ τις καρπὸς ἀληθείας, τῆς αἰτίας ἐξαιρουμένης περιφανῶς, ἀφ' ἧς ἐκλινῶς βαδίζειται; τίς πρὸς τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἐνόησας ἕνεκα τῆς τῆ ἀληθείας καὶ τῶν ὑβρίζομένων· τίς μὲν, ὅτι ἐξοστρακίζοιτο ζηλοῦντα· τῶν δὲ, ὅτι ἀδικοῖντο, φέρειν οὐκ ἀνεχόμενον. Τὸ μὲν οὖν πάντα ἐθέλειν διεξιέναι καὶ ἀνατρέπειν καθ' ἕκαστα σχολάζοντος ἔργον ἂν εἴη, καὶ λόγοις καθάπαξ ἐγκυκλιότος. Ἄλλως τε (14) οὐδὲ πᾶνθ' ὅσα γεγράφασι, τοὺς ἀνδρας ψεύδεσθαι ἐφαμεν. Τοῦτο γὰρ οὐδὲ τοῖς τὰ Νεῖλου πηγᾶς ἰδεῖν τερατευομένοις προστριψάιτο ἂν τις βλάβος, οὐδ' ὅσοι τοὺς Ἀντιόχους καὶ Ἀντοίκους, οἱ τινὲς ποτ' ἄρ' εἶεν ἐκαίνου, τῆ ῥόγῳ παρεσκευκλῶσιν. Ἄλλὰ πολλῶν ὄντων καὶ διαφωρῶν ὅποσα κατεψεύσαντο οἱ ἀνδρες, μέτρι' ἄττα καὶ ὧν πολλοὶ μάρτυρες ἔτι τῷ βίῳ παρίσταν ἐκείνοι, ταῦτα τῆ ἀληθείας κρινούσης φαειρῶς ἡμεῖς ἐξελέγξομεν. Ἄλλ' ὃ μὲν βασιλεὺς τὴν τῆ ἑαυτοῦ δημηγορίας ἐνταυθὰ που συνείδασας κατὰστασιν, πολὺς ἔπειτα ἐρβύη πρὸς τοὺς ἐλέγχους, σύμφωνα γάσων ἐκαίνουσι παροῦσιν, οἱ τοῖς ἑαυτῶν διεπράξαντο σώμασιν, ἄττα ὃ συγγραφεὺς διεφθορῆτα εἰρήκει, καὶ ἥκιστα τῇ ἀληθείᾳ ὀμολογᾶ.

Γ. Ἡμῖν δὲ ὃ μὲν περὶ τούτων λόγος ἀναμείνας ἐν τῷ παρῆντι, ἔσται δῆλος ἐν τοῖς ἐξῆ: (15), ὅτε καὶ ἡμῖν τὰς αὐτὰς διεξιέναι γένοιτο ὑποθέσεις· ὃ δὲ τῆς μελετηθείσης ἱστορίας ἀρχὴν λαμβανέντω τὰ μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων, ἣν

ignari vel inimici veritatis tantum abest ut aliquid verorum errorum silentio dissimularint, ut etiam multa, quæ nec dicta nec facta fuere, literis mandarint : adeo acerbis et immoderatis veritatis hostes exstiterunt. In quas vero ineptias non inciderent, qui ea scribenda suscipiunt, quæ nec ipsi viderunt, nec ex iis qui res gesserint aut viderint, audire studuerunt, sed ea quæ lingua ebria a scortatoribus narrantur, aut ab aniculis vana et portentis similia effutiuntur. Cæterum eos linguas suas non contra nos, aut ad res inæas convellendas exercuisse, neque contra veritatem nostram pronis armavisse, liber eorum ostendet, qui multis in locis sparsim laudes quoque nostras complectitur. Quæ res claro et illustri testimonio me ab omni suspitione vindicabit : ne quisquam putet, vindictæ causa hæc a me scribi, et si quid veri in iis insit, aboleri : cum ea causa abunde sublata sit, quæ talem opinionem confirmare queat. Sed amor et veritatis, et eorum qui contumelia afficiuntur, huc me provexit. Nam illam veluti relegatam esse indignor : et his injuriam fieri, ferre non possum. Ac omnia recensere et refutare, munus eorum fuerit, qui abundantes otio, scribendis orationibus toti incumbunt : præsertim cum ea quæ illi scripserunt falsa esse omnia non dixerimus. Id enim crimen ne iis quidem facile impingi queat, qui se Nil fontes spectasse gloriantur : aut iis, qui Antipodas et Antæcos, quicumque illi sunt, scriptis suis inserunt. Sed cum multa variaque sint. Illorum mendacia, pauca, eaque quorum adhuc testes supersunt, e multis selecta, iudice veritate nos evidenter confutabimus. Imperator igitur, cum ad hunc suæ concionis locum pervenisset, in refutando multus fuit : iis testibus productis, qui res a scriptore corruptas et depravatas ipsi per se gesserant.

III. Nos vero eam orationem differemus eo usque dum et nobis eadem res explicandæ erunt. Institutam autem historiam, a capta, pro dolor ! a Latinis imperatrie urbe auspicabimur : et ea quæ quamvis ante nostram ætatem acciderint, tamen a

Variorum notæ.

(14) Videatur addendum, ἐπειδὴ οὐδέ. WOLFII.

(15) Quæ ab aliis depravata esse asserti, nusquam convellit in hoc opere : veriore fortassis ex-

positione c'tra cujusquam reprehensionem contentus. WOLFII.

nata maximis nostra ætate viris accepimus, breviter exponemus : cum quod pleraque ab aliis jam tractata sunt, tum nocubi nos quoque mendacii arguamur, qui ea subtilius et accuratius persequi conemur, quæ ipsi coram non vidimus.

αὐτοὶ γε ἄλωμεν ἔστιν οὗ τῆς ἱστορίας ψευδόμενοι, ἀφηγήσεται διεξιέναι πειρώμενοι λεπτῆ τε καὶ ἐξεργασμένη, ὧν μὴ αὐτόπται αὐτοὶ γεγενήμεθα.

Α ὅπδ τῶν Λατίνων φεῦ ἐπεπύθει· καὶ ἀπερ' πρὸ τῶν ἡμετέρων μὲν ἐπίπρακτο χρόνον, παραλιηταὶ δ' ἡμῶν ἐκ τῶν, οἱ προβεσθηχότας μέλιστα ἦσαν ἐφ' ἡμῶν, ἐπιτροχάδην ρητέον ἡμῶν· οὗτο μὲν, ἔτι τὰ πλείω καὶ ἄλλοις εἰρηται· τοῦτο δὲ, καὶ ἴνα μὴ καὶ ἀφηγήσεται διεξιέναι πειρώμενοι λεπτῆ τε καὶ ἐξεργασμένη.

CAPUT II.

Initium narrationis : Constantinopolis capta a Latinis. Theodorus Lascaris in urbe Nicæa imperator salutatur. Alexius Comnenus Trapezuntem, Michael Angelus Comnenus Thessaliam et Epirum imperat. Latini reliquas provincias inter se partiuntur. In Asiam expeditionem parant. Iidem a Joanne Asparie, Bulgarorum principe, profugati. Balduinus captus. Aliorum ducum exitus. Thracia et Macedonia vastantur.

I. Constantinopoli a Latinis capta, Romanorumque principatu, instar magnæ navis, a ventis et pelagi fluctibus comprehensæ, in plurimas partes et frusta discerpto, alius alibi, quocunque sors tulit, regnavit, donec vix tandem Theodorus Lascaris apud Nicæam metropolim tricesimo ætatis suæ anno imperator est renuntiatus.

Νικαίων μητρόπολιν ἀναγορευθῆναι συμπέπτωκε ἡδὴ τυγχάνοντα.

II. Tum enim alii victi, alii supplices, ultro se ad illum contulerunt : præter eum qui Colchidem tenuit Alexium Comnenum, et qui in Europa Thessaliæ potitus est, et ejus provinciæ quam veterem Epirum nominarunt. Is erat ex Angelorum familia Comnenus Michael. Hi enim ab urbe imperatrice longissimos remoti, et ipsa Romani imperii, ut ita dicam, æstima ex diametro opposita sortiti, locorumque munitionibus freti, imperium per tyrannidem arrogantius invaserunt, 14 stabilitumque in hunc usque diem liberis ac nepotibus suis veluti patrimonium tradiderunt.

III. Cum enim Latini verno tempore Urbem

[P. 7] Α'. Τῆς γὰρ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ὅπδ τῶν Λατίνων ἀλώσεως (16) συνέβη τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, καθάπερ ὀλιγάδα μεγάλην, ἀνέμοις ἀγρίοις καὶ κύμασι θαλαττίοις συνειλημμένην, κατὰ τεμάχεια καὶ μέρη πλείστα διαιρεθῆναι, καὶ ἄλλοι ἄλλοις κατὰ μέρη, καὶ ὡς ἑκαστοὶ τύχοιεν, ταύτην διαλαχόντας κληρώσασθαι, ἕως ἔφθ' καὶ μόλις περὶ τὴν βασιλεία Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν, (17) τριακοντοῦτη

Β'. Τηνικαῦτα γὰρ οἱ μὲν ἡττηθέντες, οἱ δ' ὀκοπεπωκότες χρῆσάμενοι στήματι, τοῦτω προσεβήρῳσαν (18) μάλα ἐθελουσαί· πλὴν τοῦ τῆς Κολχίδος κρατήσαντος γῆς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (19), καὶ δὲ κατὰ τὴν Εὐρώπῃν Θεσσαλίας τε ἤρξεν καὶ ἦν καλαίαν ὠνόμασαν Ἠπειρον· ὁ δὲ Ἀγγέλιον οὗτος ἦν Κομνηνὸς Μιχαήλ (20). Οὗτοι γὰρ ὅσον κλείστον ἦν τῆς βασιλευσέως ἀπικρισμένοι, καὶ αὐτὰ γε, ὡς εἰπεῖν, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας τὰ πέρατα λαχόντες ἐκ διαμέτρου, καὶ ἅμα τοῖς τῶν τόπων ὀχυρώμασι σφόδρα τεθαβήρηχότας, τυραννικώτερον ἐπιπέθησαν τῇ ἀρχῇ, καὶ ἴσχυσαν ἄχρι καὶ τέμπερον καιεῖ τε καὶ ἀπογόνους αὐτῶν, καθάπερ τινὰ πατρῶον κληρον, αὐτὴν παραπέμφαντες.

Γ'. Ἦρος μὲν οὖν ἐκωιστήχει καιρός, ὅτε Λατίνοι

ariorum potæ.

(16) Aprilis die 12, feria II, hebdomadis 6 juniorum, anno mundi juxta Græcos 6712, Christi 1204. Ducans. — Constantinopolis capta a Latinis anno mundi (ut Græci numerant) 6712, Chr. 1204, Aprilis die 12, non, ut Maur. David putabat, anno mundi 6711, Chr. 1203. Cod. reg. 2525*, in catalogo imperatorum : Ἀλέξιος ὁ Δούκας, ὁ Μούρτζουφλος, μῆνας β', ἡμέρας ι'· οὗ βασιλεύοντος, παρεδόθη ἡ Κωνσταντινουπόλις πρὸς τοὺς Λατίνους, ἐν ἔτει ζψβ', κατὰ τὴν ιβ' τοῦ Ἀπριλλίου μηνός, ἡμέρα δευτέρη, Ἰνδικτιώνος ζ'· καταλήγο δὲ παρὰ τούτων χρόνοις νς', μηνί γ', ἡμέρ. ιγ'. Codex 2522, in simili Catalogo, Ἀλέξιος ὁ Δούκας ὁ Μούρτζουφλος, ἡμέρας σ'· καὶ αὐτίκα γέγονεν ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅπδ τῶν Λατίνων, κατὰ τὴν ιβ' τοῦ Ἀπριλλίου μηνός, τῆς ζ' Ἰνδικτ. τοῦ ζψβ' ἔτους, ἐλθόντων καὶ πεσόντων ἀντικρῦ ταύτης εἰς Χαλκηδόνα, κατὰ τὴν κς' τοῦ Ἰουνίου μηνός, τῆς ζ' Ἰνδικτ. καὶ σκυλευόντων τὰ περικύκλια αὐτῆς χρόνον ἕνα. Cum his codicibus consentiunt Georgius Acropolita, Villharduinus, et alii. Mauritius David primam oppugnationem cum expu natione confundit. Urbs primum a Latinis obsessa est anno mundi 6711, at non capta nisi anno 6712. Vide Ni-

cetam Choniatham. Boivm. (17) An. mundi 6713. Nam imperavit annos 18, quorum ultimus fuit annus mundi 6730, ut constat ex cod. nis. Reg. 2731, fol. 46 V, ubi hæc imperatorum series chronologica occurrit :

αψλ'.	Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ πρῶτος.	ιη'.	αφμε'.
αψγ'.	Ἰωάννης Δούκας ὁ Βατάτζης.	λγ'.	αφστ'.
αψδ'.	Θεόδωρος Λάσκαρις καὶ Ἰωάννου.	δ'	αφβ'.
αψε'.	Μιχαήλ Παλαιολόγος.	κδ'	αφς'.
αψς'.	Ἀνδρόνικος ὁ Ἀντώνιος μοναχός.	με'	αφγα'.
αψζ'.	Ἀνδρόνικος ὁ ἔγγονος αὐτοῦ.	ιγ'	αφδδ'.
αψζγ'.	Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός.	ιδ'	αφση'.
αψζδ'.	Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος γαμβρός αὐτοῦ.	λζ'	αφστ'.

(18) Nicetas in Balduino, n. 7. Ducans. (19) Cognomine Magni, ducis Trapezuntini, Andronici Comneni tyranni ex filio Manuele nepotis, Vide Familias nestras Byzantinas, p. 192. Ducans. (20) Ex Angelorum stemmate. Vocabatur autem Michael Angelus Comnenus, Joannis Angeli sebastocratoris filius notuus, de quo pariter egimus in eadem lacubratione, pag. 208. Ducans.

* Annus mundi, quo quisque imperare desit. Boivm. ** Anni imperii. Boivm.

την βασιλεύουσαν ἐξεκώρθησαν. Τριχὴ δ' αὐτὴν δι-
 ελόμηναι, δεινέμαρτο κατὰ σφᾶς, δ' τε κόμη; Φλάν-
 δρας Βαλδουίνος, καὶ ὁ κόρης Πλῆης Δολδίκος (21)·
 μόνος δὲ Μοντησφεράντας μαρκήσιος βῆξ ἀποδέδε-
 κται Θεσσαλονίκης καὶ τῶν ἐπέκεινα· βασιλεὺς δ'
 ἐξ αὐτῶν ἀνηγόρευτο Βυζαντιδὸς ὁ Βαλδουίνος· ὃς
 εὐθύ; καὶ κατὰ τῶν ἰσπεριων ἐξώρμησε πόλειων,
 δοαὶ περὶ Θράκη; σποράδες εἰσι. Καὶ ταύτας μὲν
 τὴν ταχίστην ἀπάσας αὐτὸς παρεστήσατο. Ὁ δὲ
 Μοντησφεράντης μαρκήσιος; μέχρι Θεσσαλονίκης;
 τὴν ἐφοδὸν ποιητάμενος; καὶ ταύτης γενόμενος ἐγ-
 κρατής; βῆξτα καθάπερ φιλξ ἐκείθεν ἐπιπέματο
 πάσας τὰς πρόσω κόμας; καὶ πόλεις; ἕως καὶ αὐτῆς;
 ἐπιβῆ τῆς νήσου τοῦ Πέλοπος. Τὸν μὲν δὴ ἐκείθεν
 ἐκείνων εὐδρόμα τὰ Λατίνων ἐχώρει. Ὀνειροπόλου
 γε μὴν ἐς τοῦ πῦρ ἔτος καὶ αὐτῆς ἐπέδηται τῆς ἑω,
 καὶ ὀποχείρια πάντα ποιήσασθαι τὰ ἐκείσε, ὡς
 μηδὲν εἶ; Ῥωμαίους ἀρχῆς ὑπέκκαμμα λείπεισθαι.
 Καὶ μὲν δὴ ἦρος ἐπιστάντος, [P. 8] Λατινικὰ στρα-
 τήματα διαπεραούσθαι πρὸς ἑω διὰ μαλέτης εἶχον
 ἔμα αὐτῷ Βαλδουίνου. Τάχα δ' ἂν καὶ διεπεραυόθησαν,
 καὶ τὰ ἰσχατα τῆς ἀπωλείας τοῖς ἐπιλοίποις Ῥω-
 μαίοις ἐπήνεγκαν, εἰ μὴ καθάπερ ἦχος μεγάλης
 βροντῆς ἐξαίφνης ἡ Βουλγαρικὴ φήμη καταβράγαισα,

A expugnassent, imperium tripartito inter se divise-
 runt Baldwinus comes Flandriæ, Ludovicus comes
 Blesensis, et Montisferrati marchio. Atque hic solus
 Thessalonicæ et adjacentium locorum rex est de-
 claratus. Imperator autem Byzantii ex iis creatus
 Baldwinus statim contra Occidentales urbes, quæ
 circum Thraciam sparsim occurrunt, movit, easque
 omnes celerissime deditione cepit. Montisferrati au-
 tem Marchio Thessalonicam usque progressus, ea-
 que positus, facillime instar incendii inde omnes
 ultiores pagos et urbes est pervagatus, donec
 ipsam Peloponnesum ingrederetur. Ac illo quidem
 anno res Latinorum secundo cursu processerunt.
 At vero in annum sequentem somnabant se Orientem
 ipsam invasuros, et omnia illic in potestatem
 suam redacturos, adeo ut nulla Romanis imperii
 recuperandi spes relinqueretur. Itaque vere appe-
 tente Latinorum copiarum in Orientem trajicere una
 cum ipso Balduino parabant. Ac forsitan trajecis-
 sent et Romanorum reliquias interneccione delevis-
 sent, nisi derepente, veluti magni tonitrus fragor,
 Bulgarici motus terror impetum illorum retardas-
 set.

τούτους ἐξέπληξέ τε καὶ τὴν τούτων ἔργων ἀνεχί-
 πτεν.

Α'. Ὁ γὰρ τοι τοῦ πρώτου Ἀσῶν ἀδελφὸς καὶ
 δάδοχος; Ἰωάννης πάντας τοὺς ὑπὸ χεῖρα Βουλγάρους
 στρατολογήσας, ἐπαγόμενος δὲ καὶ μισθοφορικὸν οὐκ
 ἄλγιστον ἐκ τῶν παρὰ τὰ βόρεια μέρη τοῦ Ἰσπερου
 Σκυθῶν, καιρὸν ἔχειν ἐκρίναν ἐπιθέσθαι ταῖς Θρα-
 κικαῖς κόμας καὶ πόλεις, ἐν ζῶνῃ καὶ θορύβῳ
 μάρπῃ τῶν Ῥωμαϊκῶν τηρικαῦτα πραγμάτων ὄντων,
 καὶ τῶν Λατίνων ἐν ἄλλοις σκουδαιοτέροις περισπω-
 μένων. Ὅθεν ἀνάγκη συνειλημμένοι τοιαύτῃ, τὴν
 ὄσαν Λατινικὴν ἀναλαβεῖν ἔγνωσαν δύναμιν ἔκασαν
 Βαλδουίνου; τε καὶ οἱ σὺν γε αὐτῷ τὴν ἡγεμονίαν
 διαλαχόντες, καὶ μέχρι καὶ ἐς τὰ τῆς Ὀρσσιθάδος
 ἰκπῆλατα κατεσπουδασμένην τινὰ τὴν ἰσστρατείαν
 πησασθαι. Οὐ γινόμενον, πρὸς μέγην ἐκατέρωθεν
 ἐκεί περιφανῆ τὰ στρατεύματα συνέρχεται, καὶ
 πάλυς ἀμφοτέρωθεν ἔγινετο φόνος; εὐρώστω; ἀγω-
 νιζομένων ἀπάντων μέχρι καὶ ἐς πολὺν τινα χρόνον·
 ἔφθ' ἔγγλιναι τοῖς Βουλγάροις συνεκπετώκει, οὐκ
 εἰς ἔπιπτερον, εἴτα τὴν τῶν Λατίνων οὐ μάλια γενναίως
 ἐνεγκεῖν δυνηθεῖσι βαρῆσαν ἔπλισιν (22), εἰς' ἐξέπι-
 τῆδες παρεξάγειν σφᾶς βουληθεῖσι περὶ τὰ ἐνεδρα
 καὶ τοὺς λόγους· ὅ καὶ μᾶλλον τίθεσθαι ἔξιον.
 Ἦδη γὰρ ὡ; κοβρώτατω που τῆς διώξεω; γινόμενης,
 ἀνίστανται τῶν λόγων (23) οἱ Σκύθαι· ἐπαναστρέ-

IV. Nam primi Asanis frater et successor Joann-
 nes, 15 delectu ex omnibus Bulgaris habito, et
 non parvis Scytharum copiis, qui Boreales Istri
 partes accolunt, conductis, occasionem sibi obla-
 tam ratus est Thracios pagos, et urbes opprimendi,
 re Romana vehementer turbata et afflicta, Latini
 autem rebus gravioribus distractis. Unde necessi-
 tate coacti, suas omnes copias revocare decreverunt
 Baldwinus et qui cum eo partiti erant imperium,
 ac usque ad Orestiadis planitiem celeriter progredi.
 Quo facto exercitus illustri pugna conflixerunt, et
 multa utrinque stragæ edita est, omnibus fortiter
 longo temporis spatio dimicantibus, donec tandem
 Bulgari cesserunt, haud scio an quod Latinorum
 gravem armaturam sustinere non possent, an vero
 quod de industria illos in Insidias pertrahere vel-
 lent: id quod probabilius est. Nam cum eos Latini
 longissime persecuti essent, Scythæ ex insidiis
 consurgunt: et Bulgari velut ex composito conver-
 si, hostes præter omnem expectationem circum-
 ventos sagittis et jaculis strenue conflixerunt, et
 terra sanguine et cadaveribus repleta, ingentem
 Latinorum stragem ediderunt: qui ob pondus ar-
 morum continentes Scyltharum incursions et cir-

(21) Postea Adóvikas: eadem μεταθέσει, qua Νι-
 κόλαος; et Ααδόνικος, et apud nostras Bolganguis et
 Gaucoilus. Wolgarius.— Καὶ ὁ κόμη; Πλῆης Δολδίκος.
 Wolfius interpret, et *Pleas Comes Dolivicus*, quæm
 errorem erravit etiam apud Nicetam Choniaten, in
 Balduino, N. IV., ubi pariter indigitatur *Ludovicus
 Comes Blesensis*, utroque scriptoris vocem *Blois*,
 seu potius *Bles*, quomodo ea temperate urbis Bie-
 sensis nomen efferebatur, ita effingente. De Ludovi-
 vico porro, ut et de Balduino Comite Flandrensi,
 et Bonifacio Montisferrateni marchione, egimus in

Variorum notæ.
 notis ad Historiam Gaufrèdi de Villa-Harduin.
 DUCANG.
 (22) Acropolis, n. 12: Ἴταλοῖς μὲν οὖν τὸ ἔθος ἐφ'
 ἵκποις ὀψαύεσιν ἐπογίσθαι, καταφράκτοις τε δι'
 ἔλου εἶναι τοῖς ἔκποις τοῦ σώματος, κἀνευθεὶν δυσ-
 κινήτως κατὰ τῶν ἐναντίων ὀρμῶσι. Id notavit
 idem Gregoras, lib. iv, cap. 7, et alii, quos lauda-
 mus in notis ad Villharduinum, N. CCXII, quibus
 addendi Ingulfus, p. 899 prioris Edit. et Walsing-
 hamus an. 1301, pag. 78. DUCANG.
 (23) Ejusmodi insidiis circumventos Latinos scri-

cuitus, et expeditissimas excarsiones tolerare non poterant. Nonnullos etiam vivos ceperunt : inter quos et Balduinus fuit. Nam Ludovicus comes Blesensis in acie ceciderat. **16** Venetiarum vero dux Henricus Dandulus, cum perpaucis fuga elapsus, non multo post ex acceptis in pugna vulneribus decessit.

Ἦσαν δ' οὐδὲ καὶ ζῶντας ἐλάμβανον, μεθ' ὧν ἐάλω δόικος ἐπεπτώκει παρά τὴν μάχην. Ὁ δὲ τῆς Βενετίας δούξ Ἐρίκος Δάνδουλος (25) μετ' ὀλίγων πάνυ ψυχὰς ἤλθετο, μετὰ μικρὸν δὲ τετελευτήκει καὶ αὐτὸς

V. Bulgarorum vero Scytharumque multitudo, Latinorum opulentia gustata, equisque et curribus splendidis potiti, alacriter ad ulteriora pergebant, resistente nemine. Quare Thraciarum urbium aliae ultro ad Joannem se conferebant : pleraque vero vi expugnatae et direptae sunt, mœnibus solo perquisitis. Sic Joannes omnia facile Thessalonicam et in Macedonia usque pervagatus, pagos, oppida, castralla, propemodum Scytharum, quod aiunt, solitudinem effecit.

φουσι δ' ὡσπερ ἀπὸ συνθήματος: καὶ οἱ Βουλγαροί, καὶ τοὺς πολεμίους παρὰ πᾶσαν ὁμοῦ κυκλωσάμενοι προσδοκίαν, ἐτόξευον, ἠκόντιζον, ἔσφαττον ἀφειδῶς, αἱμάτων καὶ νεκρῶν ἐπλήρουν τὴν γῆν· καὶ πάλυς ἦν τῶν Λατίνων ὁ φόβος, οὐκ ἐχόντων διὰ τὸ βάρος τῆς ὑπὲρ (τεως ἀντέχειν πρὸς τὴς συνεχεῖς ἀντιβολῆς καὶ ἐλίξεις καὶ κουρατάτας ἐξελάσεις τῶν Σκυθῶν.

ζῶν καὶ ὁ Βαλδουῖνος. Ὁ δὲ Πλήης κόμης (24) Δολδοῖκος ἐπέπτωκει παρά τὴν μάχην. Ὁ δὲ τῆς Βενετίας δούξ Ἐρίκος Δάνδουλος (25) μετ' ὀλίγων πάνυ ψυχὰς ἤλθετο, μετὰ μικρὸν δὲ τετελευτήκει καὶ αὐτὸς

Ε'. Τὸ μὲν τοι Βουλγαρικὸν τε καὶ Σκυθικὸν πλῆθος (26) κέρδους ἤδη καὶ πλοῦτου Λατινικοῦ γευσάμενος, ἴππων τε καὶ ἀρμάτων λαμπρῶν, ἤλαυνον εἰς τὰ πρόσω προθύμως, μηδένα ἔχοντες ἤδη τὸν ἀντιπαρταξόμενον· ὡς τὰς μὲν τῶν Θρακικῶν πόλεων ἔκοντε προσχωρεῖν Ἰωάννη, τὰ δὲ πλείους βίβ' ἀλίσισθαι, αὐτὰς τε ἀνδοποδιζομένης, καὶ ἄχρι θεμελίων τῆ αὐτῶν ἀποδοθιζομένης τειχῆ. Καὶ οὕτω πάντα βραδίως ὁ Ἰωάννης κατέδραμεν ἄχρι Θεσσαλονίκης καὶ Μακεδονίας, ὅποσα ἐν κώμαις καὶ πόλεσι καὶ φρουροῖς, μικρῶ Σκυθῶν ἰρημιάν (27), τὸ δὲ λεγόμενον, ἀποδείξας.

CAPUT III.

Alexius Angelus, antea Byzantii imperator, a marchione Montisferrati captus; mox dimissus; genero suo Theodoro Lascari invidet. Iatbatinam Turcum socium sibi adjungit. Antiochia a Turcis obsessa. Theodoræ celeritas.

I. Cæterum Alexius imperator cum Latinorum metu clam Byzantio profugisset, dum in Thracia vagatur, et ipse a Montisferrati marchione capitur, et opibus quas secum ferebat, spoliatus, nudusque dimissus, longo tempore circa Achaïam et Peloponnesum oberravit. Tandem audito, genorum suum Theodorum Lascarim in Oriente rerum potiri, quæ Romanæ ditionis essent : nec Bithyniæ tantum et oræ maritimæ provinciarum, quæ non late paterent, sed jam in mediterranea quoque multum progredi, ac tenere longissima terrarum spatia, quæ initio versus meridiem sumpto a Caria et Mæandro fluvio, versus septentrionem ad Galaticum Pontum, et **17** ipsam usque Cappadociam pertinere : non gratias egit humasitati et beneficentiæ divinæ, quæ imperii divisi tempestates sedasset, et in salutarem portum præter omnem ex-

[P. 9] Α'. Ὁ μὲν τοι βασιλεὺς Ἀλέξιος, ἐπειδὴ φθῶν τῶν Λατίνων ἐφθῆ τῆς Βυζαντίδος λάθρα φυγῶν καὶ περὶ τὴν Θράκην πλανώμενος, (28) ἐάω καὶ αὐτὸς τῷ Μοντησφεράντας μαρκεσίω, καὶ ὃν ἐπεφέρετο πλοῦτον ἀφῆρηται, γυμνὸς τοῦ λοιποῦ πορευέσθαι ἀφειδῆς, περὶ τῆ Ἀχαΐαν καὶ Πελοπόννησον συγχὴν παρήλλαξε χρόνον πλανώμενος. Ὁ δὲ δὲ ἀκούσας βασιλεὺς ἤδη τῶν περὶ τὴν ἐν Ἰωαννικῶν πραγμάτων τὸν ἐπὶ τῆ θυγατρὶ γαμβρὸν Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν, οὐ μόνον Βιθυνίας καὶ ὅσαι παράλιτοι τῶν ἐπαρχιῶν ἐπὶ βραχὺ μῆκος ἐκτείνονται, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐς πολλὴν τε ἀνέναι μεσόγειον, καὶ ἐπὶ μάλα τὸν πλείστον μῆκος ἐκτεταμένην κεκτῆσθαι, ἀρχομένην ἀπὸ Καρίας τε καὶ Μαϊάνδρου τοῦ ποταμοῦ κατὰ νότον, καὶ διήκουσαν πρὸς βορρᾶν ἄχρι Γαλατικοῦ πόντου καὶ Καππαδοκίας αὐτῆς· οὐ χεῖρας εὐχαριστηρίους ἐξέτεινε πρὸς τὸν εἰσργῆτην Θεδν

Variorum notæ.

bunt pariter Nicetas et Gregoras. Id ipsum de Tartaris narrat Vincentius Belvacensis lib. xxx, cap. 81: Cum adversariorum fortitudini se prævalere posse non credunt, ante illos fugiunt, et quasi se ab illis fugari faciunt. Cumque illi armati Tartaros incermes diu insecuti fuerint, ac præ gravitate armorum et viæ longitudine lassati jam non amplius sequi poterint, tunc Tartari super equos recentes ascendentes, se super illos convertunt, et in eos capiendo et occidendo insidunt. DUCANG.

(24) Villharduin. n. 190. DUCANG.
(25) Atqui Henricus Dandulus commisso cum Bulgaris prælio non interfuit, quod scribit Nicetas, neque proinde ex acceptis in eo vulneribus interit, quod Gregoras tradit. Rectius Acropolis, n. 43, qui τὸν τόπον τοῦ Δουχὸς ἐπέχοντα Βενετίας ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει interfuisse duntaxat observat. Vide Villharduin. n. 193. Recte porro Gregoras hoc

D loco vocem Henricus extulit, quam lib. ii, cap. Nicetas in Bald. et Henrico, et Pachymeres lib. vii, cap. 27, per Ἐρῆς efferunt, quomodo nostri Herri olim dicebant, ut ex Villharduino liquet. Perperam vero doctus Pachymeres interpres Ἐρῆν ἐξ Ἐγγελλινῶν, Errem ex Engkinis vertit, cum scribere debuisset, Henricum ex Anglis. Wolfius etiam Henricus pro Henricus male vertit dicto cap. 1. DUCANG.

(26) Quos Scythas Nicetas et Gregoras, hos Comanos vocat Villharduinus. Ubi vero habitarent Scytharum Comani, exponit idem Gregoras lib. ii, cap. 8. DUCANG.

(27) Proverbium, cujus meminit Appendix Vaticana, Zenobius, præterea Acropolis n. 35 et alii passim. DUCANG.

(28) Ut Alexius Angelus imp. a Bonifacio Montisferrati marchione captus fuerit, narrat etiam præter Nicetas Villharduinus, n. 164. DUCANG.

καὶ φιλόνηρον, δὲ τῆς πολυαρχίας τὸν σάλον
 διεσκέδαζε, λιμένα τεσσάρηρον παρὰ πᾶσαν ἐξέθεικε
 προσδοκίαν τοῖς ὄμοις Ῥωμαίων ἐξάντας τοῦ Λατινι-
 κοῦ χειμῶνος ἐκείνου καὶ κλύδωνος ἐγγένηντο, καὶ
 αὐτῷ παραμυθίας μεγίστης ἐπέβα, καὶ τῆς μακρᾶς
 πλάνης· καὶ τῶν πολλῶν πόνων ἀνάπασιν· ἄλλ' ἐν
 θεῖῳ τὸ πρᾶγμα ἐτίθετο, καὶ πρὸς φθόγου καὶ
 ζηλοτυπίας ὁδοῦς ἔτρεπε τὸν θυμὸν· καὶ ὅπως εἰπεῖν,
 ὅσον ἑαυτὸν.

B. Καὶ δὴ περαιούται διὰ τοῦ Αἰγαίου πρὸς τὴν
 Ἀσίαν, καὶ ἀπεισι λαθὼν ἐς τὸν ἀρχοντα τῶν
 Τούρκων Ἰαθατίνην (29) περὶ τὴν Ἀττάλου τηρι-
 καῦτα διάγοντα, καὶ ἐκείτην ἑαυτὸν ἐκείνῳ καθίζει
 οἰκτρὸν, ἐπανασώσασθαι οἱ τὴν βασιλείαν δεόμενος,
 παλαιὰς τε ἀναμιμνήσκει γιλιὰς, ὅποια ποτὲ πάλαι
 σφίσι ἐγένοντο, καὶ τὰ νέα μετὰ συγχῶν τῶν δακρῶν
 δυσυχήματα ἐκτραγυδαί προεικνύει· καὶ ἐπὶ τού-
 τος χρημάτων ὑπισχίνεται σωρούς. Ὁ δὲ βάρβαρος
 ἐκείνους μὲν καὶ πρὸς τὰς τῶν χρημάτων ὑποσχέσεις,
 ὄνειροπολήσας δὲ τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅσα ἐκ τῆς λείας
 περιγίνεται κέρδη τοῖς ἐπιστρατεύουσι κατὰ τῶν
 ἄλλογενῶν, ὁμοῦ τὰς τε ἑαυτοῦ συναθροίζει δυνάμεις,
 καὶ τοὺς τὰς μεγίστας ἀπειλὰς κομίσοντας τῷ βασι-
 λεῖ Θεοδώρῳ πρέσβεις ἐξαποστέλλει, εἰ μὴ αὐτίκα
 τῷ πενθερῷ Ἀλεξίῳ τῶν βασιλικῶν ὑπεκοταίη
 θρόνων. Ὁ δὲ πρῶτα μὲν πρὸς τὴν ἀκοὴν διαταρα-
 χθεὶς, [P. 10] τάχιστα δ' ἑαυτὸν αὖθις ἀνεληφθῶς,
 πρὸς τὸν τὰ πάντα δυνάμενον τὰς ἐλπιδας ἀναρτᾷ,
 καὶ τοὺς μὲν πρέσβεις ἀπαρκετοὺς ἐπανιέναι ἀφήσιν·
 ὁ δὲ ἔργου εἴχετο, καὶ τὸ ἑαυτοῦ συγκροτεῖ στρατεύ-
 μα, πολλοστὸν μὲν εἰ τις πρὸς τὰ Περσικὰ στρα-
 τεύματα βούλοιο παρατιθέναι, καὶ οὐκ ἄξιον ἐς
 νῆς δὲ καὶ τῆς ἀνωθεν θείας ἐπικουρίας, πολλῶ τῶν

Γ. Ὁ μὲν οὖν βάρβαρος ἄρας τὰς περσικὰς
 δυνάμεις, καὶ ὅσαι τῶν ἱππέων, ἤκεν εἰς τὴν παρὰ
 Μαλανδρον Ἀντιόχειαν (30), καὶ περικαθίσας ταύ-
 τὴν ἐπολιόρκει, λογισάμενος, ὡς εἰ ταύτης ἐγκρατῆς
 γένοιτο, ῥᾶστα ἂν ἐκείθεν καὶ τὰς ἄλλας παραστή-
 σαιτο πόλεις, ὅποσαι τὴν Ῥωμαίων διαμετροῦσιν
 ἀρχήν. Ἦγε μέντοι μὲθ' ἑαυτοῦ καὶ αὐτὸν βασιλεῖα
 Ἀλέξιον, ἐφόδιον εἰς ῥάβδαν κατόρθωσιν ὧν ἐβούλετο.
 Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἔκρινε δεῖν κατὰ χώραν μένων
 περιμένειν τὴν τῶν βαρβάρων ἰσφοδὸν, καὶ ἐς τὸν
 ἐκείνων καιρὸν μετεωρίζειν τὸν ἑαυτοῦ· θρασυνηθῆ-
 ναι γάρ ἂν μᾶλλον αὐτοῦς, εἰ τὴν Ἀντιόχειαν
 καταστρεψάμενοι τῶν ἐκείθεν λαφύρων ἐμπλήσαιεν
 ἑαυτοῦς, καὶ ἅμα ἀμυγχανῶ κατὰ τῆς Ῥωμίων
 ἄρμητηρίῳ τῇ τοιαύτῃ χρῆσασθαι πόλει· ταῦτ' ἄρα
 καὶ σάση ταχύνας σπουδῆ, κατ' ἐκείνων ἐκείσε χωρεῖ,
 μηδὲν πλέον ἐπαγόμενος στρατεύμα ἢ δισχιλίους
 ἱππέας, ὧν τοὺς ὀκτακοσίους μισθοφόρους εἶναι
 Λατίνους (31) φασίν, ἑνδρας λογάδας καὶ μάχην ὡς

spectationem perduxisset eos Romanorum, qui e
 Latinoium fluctibus enatassent, ipsique maximi
 solatii spem ac diuturni erroris multorumque labe-
 rum requiem ostendisset: sed rem graviter fere-
 bat, animo invidia et emulatione aestuante: et ut
 paucis complectar, ad pugnam et cognati sangui-
 nis effusionem sese obfirmabat.

II. Itaque per mare Ægeum Asiam ingressus,
 clam Turcarum principem Iathatinem, qui tum
 apud Attali urbem degebat, supplex miserabili ha-
 bitu adit; orat, ut imperium sibi restituat; veteres
 amicitias, quæcunque olim inter ipsos fuerant, in
 memoriam revocat; nova infortunia multis cum
 lacrymis exponit ac tragice lamentatur; acervos
 denique pecuniarum promittit. At Barbarus, cum
 et istis pecuniarum pollicitationibus facile alioqui
 flecteretur, et emolumenta tum alia sibi fugeret,
 tum ea quæ externos hostes oppugnantibus ex
 præda obveniunt, simul et copias suas convocat,
 et legatos qui atrocissima quæque minarentur ad
 Theodorum imperatorem mittit, nisi Alexio socero
 statim solio imperatorio cederet. Is autem prin-
 cipio eo nuntio perturbatus est, sed statim re-
 sumpta fiducia, et spe sua in Deo omnipotente
 collocata, legatos infecta re dimittit: ac operi se
 accingens, 18 exercitum contrahit, longe saepe
 Persico minorem, si numerum species, et ad con-
 fligendum hæparem: divina vero ope adjuncta,
 maximo intervallo majorem.

ἀντίπαλον ἐκείνοις μόλιαν κεκρίσθαι· προστιθε-
 Περσικῶν δὲ πολλαπλάσιον.

III. Barbarus igitur cum omnibus et pedestribus
 et equestribus copiis Antiochiam ad Mandranum
 sitam petit, et eam circumsessam oppugnat, ea spe,
 illa capta cæteris totius imperii Romani urbibus
 facile se politurum esse: adducto secum impera-
 tore Alexio, quo facilius ea quæ vellet consequeretur.
 Imperator vero sibi non cessandum ratus,
 nec Barbarorum impressionem expectandam, il-
 lorumve potius quam suæ commoditati serviendum
 (audaciores enim fore, si illa subacta spoliis dita-
 rentur, simulque invicta arce contra Romanos illa
 urbe usuros), summa celeritate adversus illos du-
 cit, cum bis mille equitibus nihil amplius haberet,
 quorum octingentos fuisse Latinos ferunt, virus
 lectissimos et bellicosissimos. Superatis autem
 tertio die montis Olympi angustiis, quæ in maxi-
 mam porreçtæ longitudinem Bithyniam et Phry-
 giam utranique disternniant, illam versus septen-
 trionem positam, has versus meridiem et austram

Variorum notæ.

(29) Iconiensem sultanum, de quo sat multiis
 egimus in *Familiiis Turcicis*, n. 10. DUCANE.
 (30) Carie urbem, de qua Phlegon Trallianus et
 geographi. DUCANE.
 (31) Pachymetes, lib. 1, cap. 3 de Græcis post
 captam a nostris urbem in arcum redactis, ut qui
 ΡΑΤΑΟΙ. GR. CXLVIII

tres solummodo urbes obtinerent, Nicæam, Pre-
 sam et Philadelphiam, cum ab oriente a Persis seu
 Turcis Iconiensibus, ab occasu a nostris impeteren-
 tur, τῇ μὲν Ἰταλικῶν ἔχοντες συμμαχικὸν ἐπὶ τὴν
 Πέρσας, τῇ δὲ Σκυθικῶν προσλαβόμενοι ἄρτι κατὰ
 φανέν τε, καὶ προσληφθέν, ἀνώθουν τοῦ Ἰταλοῦς.

sitas, inde digressus, die undecimo Caystrum trajecit. Quare adventus ejus minime exspectatus Barbarum maxime percussit ambiguumque reddidit. somnians. **19** an vigilans hæc audiret. Pericula enim erat, ac si leo unguibus et dentibus exarmatus suoque impetu in turbam ursorum et luporum irrueret. Norat scilicet Persa, Romano imperio non ita pridem in sexcenta frustra discerpto, aliisque dissipatis, aliis a Latinis cæsis, reliquias aut prorsus esse nullas, aut perexiguas, quæ vix cohortem unam completerent. Unde factum, ut anceps animi expeditionis imperatoris famam nunc in somnio haberet, nunc audaciæ simul et impetus celeritatem levitati ac dementiæ tribueret. Tamen res non negligenda visa est, quod exiguum interdum malum neglectum ingens periculum peperisset, et parvæ copiæ celeritate et festinatione sæpe magnos et multo numerosiores exercitus, ob securitatem officii neglectum, superassent.

γνωσιμαχείν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ συνέβαινε, καὶ νῦν μὲν εἰς ἀνελευτέρας, λόγον ἀπάγειν τὴν τῆς βασιλικῆς ἐπαλεύσεως φήμην, νῦν δ' εἰς ἀνοίας καὶ κουφότητος ὑποθήκη τῆς τόλμης· ἅμα καὶ τῆς ἰρμῆς τὴν δέουσα. Ὅμως οὐκ ἀμελητέον ἔδοξεν εἶναι οἱ τὸ πρᾶγμα. Ἐφῆσα γὰρ, ὡς ἔστιν ὅτι καὶ τὸ βραχὺ δαιὼν παρορώμενον μέγαν ἀπέτεκε κίνδυνον, καὶ βραχεία δυνάμεις πολλάκις δέουσι καὶ σπουδῇ χρῆσθῆναι μεγάλης ὁμοῦ καὶ πολλαπλασίους βῆστα κατηγωνίσαντο, διὰ βρατείων καὶ περιφρόνησιν τοῦ καθήκοντος.

CAPUT IV.

Turcus aciem instruit. Pugnatur. Latinorum equitum infelix virtus. Jathalines a Lascaris occisus. Victis Turcis pax concessa. Alexius captus. Victoris clementia. Uxores Theodori Lascaris.

I. Itaque cum universos milites seu fundis ac missilibus telis, seu idoneis ad cominus ferendum hastis et gladiis armatos, non multo pauciores viginti millibus collegisset, instructa acie imperatoris aggressionem exspectabat: ægre quidem ille ferens ita cecidisse, ut angustus et equis incommodus esset prælii committendi locus, magnoque exercitui tam infestus, quam paucis opportunus, exspectabat tamen. Ac octingenti quidem Latini, qui cum imperatore erant, conglobati, mediam hostium phalangem **20** insigni fortitudine primum perruperunt, cæsiisque resistentibus ad extremum usque agmen penetrarunt: rursusque conversi adeo strenue rem gesserunt, ut jam et funditores et sagittarii Persarum, quod cominus pugnabatur, inutiles essent. Sed nec imperatorii milites cessabant: quin et ipsi hostiles legiones seorsim aggressi fortia facinora ædebant: donec hostes unanimiti consensu, clamore subdito, impetum in Latinos fecerunt, atque in medio circumventos, multitudine freti, non sine magna strage suorum ceciderunt. Deinde nostros aggressi, alios occiderunt, alios in fugam verterunt.

Variorum notæ.

Enimvero incertum an illa tempestate Lascari militarint Latini seu Galli, pactis forte tum induciis, cujusmodi cum eodem Lascari initas memorat Villharduinus, n. 249, vel post fœdus inter Robertum imp. Constantinopolitanum et Lascarum initum, de quo egimus in *Historia Franco-Byzantina*, lib. III,

ἀληθῶς πνέοντα. Καὶ τριταῖος μὲν τὰς περὶ τὸν Ὀλυμπον ὄρεινὰς δυσχωρίας ἀμείβει, αἱ πρὸς τοὺς παρατείνουσαι μήκος, Βιθυνίαν ὀρίζουσι καὶ ἀμφὶ τὰς Φρυγίας, τὴν μὲν ἀρκτηκιωτέραν ποιούσαι, τὰς δὲ πρὸς μεσημβρίαν καὶ νότον ἀνεμον βλέπειν παρέχουσαι· ἐνδεκαταῖος δ' ἐκείθεν ἐλθὼν, δι. περιουῶνται τὸν Κάστρον, ὥστε τὸ ἀπροσδόκητον τῆς ἐφόδου καταπλήξῃς γέμον τῷ βαρβάρῳ φανῆναι καὶ πάνυ ἐυσείκαστον, οὐκ ἔχοντι συμβαλεῖν πότερον καθιῶνται τὰ τοιαῦτα συμβαλεῖν ἀκούειν ἢ γρηγοροῦντι. Ὅμοιον γὰρ ἦν ὡσπερ ἂν εἰ τις λέων ἀφῆρημένος δούλων τε καὶ ἐδόντων, ἔπειτα προθύμως ἐφέρετο κατὰ πλῆθος ἄρτων καὶ λίτων. Ἦδει γὰρ ὁ Πέρσης, ὅτι τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς οὐπω κέρουσι εἰς μύρια διασπασθεῖς μέρη, καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἄλλοι διασπαρῆντων, τῶν δὲ ζήλους ἔργον Λατινικοῦ γενομένων, τὸ λειπόμενον ἔστιν ἢ τὸ παράπαν οὐδὲν, ἢ λίαν βραχὺ, καὶ ὅσον μόλις εἰς ἐνδ: ταξίάρχου σύστημα συμπραίνεσθαι. Κάντεθεν οὕτως εἰς πῶς

[P. 11]. A'. Καὶ μὲν δὴ ὅσα ἐν σφενδόλαις καὶ βέλεσι, καὶ ὅσα ἐν ἀγγεμάχοις ὄρασι τε καὶ ζήρεσι στρατεύματα πάντα συνθηροικῶς δουὴν μυριάδων οὐ μάλα ἐλάττω, καὶ οὕτω παραταξάμενος, ἐδέχετο τὴν τοῦ βασιλέως ὄρμη, ἀχθόμενος μὲν τῇ ξυνηχίᾳ, ὅτι στενός τε καὶ δύστιπος ἦν ὁ χώρος, ἐνθα συρρήγγουσαι τὴν μάχην ξυνέπιπτε, καὶ τοσοῦτον πλήθει στρατοῦ πολέμιος, ὅσον ὀλίγοις σύμμαχος· ἐδέχετο δ' οὖν ὁμοῦ. Καὶ οἱ μὲν ὀκτακόσιοι τοῦ βασιλέως Λατίνοι συνασπισμὸν ποιησάμενοι, πρῶτον τὸ μέσον διέρρηξαν τῆς τῶν πολεμίων φάλαγγος, λίαν εὐρώστως ἀγωνιζόμενοι καὶ κατακόπτοντες τοὺς ἀντισταμένους, ἕως διήλασαν καὶ ἐς αὐτὴν τὴν τῶν πολεμίων οὐραλίαν· καὶ συστρέψαντες αὐθις, πάντ' ἔδρων τὰ κράτιστα, ὡς ἀπράκτους ἦδη φαίνεσθαι καὶ τοὺς τῶν Παρῶν σφενδονήτας τε καὶ τοξότας διὰ τὴν ἀπὸ χειρῶν συμπλοκὴν. Οἱ δὲ περὶ τὸν βασιλέα ἄλλ' οὐδὲ αὐτοὶ γε ἠμέλουν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ γε κατὰ μέρος ταῖς τῶν πολεμίων συμπλεκόμενοι τάξεις, ἔργα γενναῖα καὶ ἀνδρικὰ ἔπεδεικνυον· ἕως οἱ πολέμιοι συμφορήσαντες, αὐτοῖς τε κατὰ τῶν Λατίνων ὀρμήσαντες καὶ κατὰ κύκλον περιελθόντες, οὐκ ἄνευ οἰκίων πολλῶν

n. 3, cum scilicet Roberti sororem Mariam idem Lascaris in uxorem accepit, uti mox cap. seq. narrat Gregoras, Petri scilicet comitis Antiasi κλοrensensis et imp. Constantinopolitani filiam. Vide *Famil. Byzant.* pag. 219. DUCANG.

αιμάτων μόλις κατέκλυσαν (32), βοηθούμενοι τῇ πολυχειρίᾳ. Ἔτα τοῖς ἡμετέροις συμμίζανται, τοῖς μὲν ἔργον ἀπέφαινον ξίφους, τοὺς δὲ φυγάδας ἵποδου.

Β'. Ὁ δὲ τῶν Τούρκων ἀρχηγὸς ὁ σουλτάν Ἰαθα- A
τίνης, πάντας ἀφελὲς καὶ παραδραμῶν, αὐτὸν ἐζήτη-
τὸν βασιλέα· καὶ ὠσάμενος ὁμοσε κατ' ἐκείνου
χωρεῖ, μέγα φρονῶν ἐπὶ τε μεγέθει καὶ βίωμῃ σώ-
ματος· καὶ δὴ φοβερὸς ἐκείνω βαδουχοῦς ἐπιστάς,
βαρεῖαν καθήγεικεν ἐπὶ κεφαλῆς τὴν πληγὴν. Ὁ
δὲ βασιλεὺς τὴν πρώτην οὐκ ἐνεγκών, ἀλλὰ σκοτο-
δινία· μεστὸς καταστάς, πίπτει τοῦ ἵππου. Θεῶ δὲ
λέλειπεν οὐκ ἦν, ἀπαξ ἀναστῆσαι νεκρωθεῖσαν τὴν
Ῥωμαίων ἡγεμονίαν βεδουλημένην. Διὸ δὴ καὶ
ἀνήγαγεν αὐτὸν ἐκ λάκκου ταιλαιπωρίας καὶ ἀπὸ
πηλοῦ θνους, καὶ ἵστησεν ἐπὶ πέτρῳ τοῦ πόδας
αὐτοῦ· καὶ ὁ νεκροῦ δίκην τοῦ ἵππου παῶν, αἰφνι-
δίως ἀναστάς, μεστὸς μακροῦ τινοῦ καὶ ἐνθου-
σιώδους ὀρημάτος, παραδόξως περιτρέπεται τὴν
ἀπώλειαν τῷ βαρβάρῳ. Τὸ ταυτοῦ γὰρ αὐτίκα ξίφος
γυμνώσας [P. 12], ἐκθερίζει βραδίως τοὺς ἐμπρο-
σθίους πόδας τοῦ βαρβαρικοῦ ἵππου, καὶ βίβας τὸν
ἐπιβάτην σουλτάν, ἐκτέμνει τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν,
καὶ καταθήλον τῷ ὄνρτι μετεωρίσας ποιεῖ τοῖς τῶν
βαρβάρων στρατεύμασι. Τοῦτο τῆς τῶν Ῥωμαίων
σωτηρίας τε καὶ συστάσεως ἀρχὴ καὶ κατάστασις
γίνεται πρώτη, ζῦν γε Θεῶ τῷ πάντων ταμίᾳ,
ὅπλα τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερπέπαικε δύναμιν. Οἱ
μὲν γὰρ βάρβαροι τρόμου καὶ δέους πληρώσαντες
ἑαυτοὺς, προτροπήν ἔφευγον, τὴν ταχίστην ὁπίσω
ἀπαλλασσόμενοι. Ὁ δὲ βασιλεὺς παραδόξως μὲν τῶν
μεγάλων τούτων κινδύνων ἀπηλλαγμένος, παρα-
δοξότερον δ' αὖθις νενικηκώς, τροπαιοῦχος τὴν Ἀντιόχειαν εἰσείσι, πολλὰ ἀπονέμων ἐκ μίσης, ψυχῆς
τῷ Θεῷ τὰς εὐχαριστίας.

Γ'. Οἱ δὲ βάρβαροι πρεσβεύονται πρὸς τὸν βασιλέα C
εὐθύς καὶ σπονδὰς αἰτοῦνται καὶ λαμβάνουσιν, οὐχ
οἷαι βουλομένοις ἐκείνοις ἦσαν, ἀλλ' οἷαι καὶ μάλα
ἀσμένῳ τῷ βασιλεὶ· συνείληψε μόντοι ὁ βασιλεὺς
τοῖς πολεμίοις συνόντα καὶ τὸν ταυτοῦ πανθέρων,
Ἀλέξιον τὸν βασιλέα· καὶ καταγαγὼν αὐτὸν ἐς
Νίκαιαν πόλιν, μοναδικὸν περιέβαλε σῆμα· κά-
πειτα ἐπιμελῶς πάντα ὅποσα χρεῖωδῃ αὐτῷ ἐξεπό-
ριζεν. Ἐν τούτοις γε μὴν ὁ βασιλεὺς, τελευταίως
τῆς συζύγου (32), ἔγεται εἰς δευτέραν γυναῖκα
τὴν ἀδελφὴν τοῦ τῆνικαῦτα τῆς Βυζαντινῆος βασι-
λεύοντος Ῥομπέρτου· ἧ καὶ οὐ μακρὸν συνεβίω
χρόνον, οὐδὲ παῖδας ἔτεκεν ἐξ αὐτῆς, εἴτ' ἐκ φύ-
σεως στεῖρας αὐτῆς οὖσης, εἴτε καὶ τῆς μεταδραχῆ
τοῦ βασιλέως τελευταῖης, ὡρᾶν παιδοτοκίας οὐ παρα-
σχούσης αὐτῆ. Τρία γὰρ ἔτη συνήκτισε ταῦτη. D

II. At Turcorum dux sultanus Iathatines, omni-
bus omissis et præteritis, ipsum quærebat imperato-
rem: illumque, vi patrefacta via, magnitudine
et robore corporis superbus invalidit, et, velut licitor
quidam metuendus imminens, gravem ejus capiti
ictum infligit. Imperator autem primo ictu non
tolerato, sed vertigine oborta, ex equo delabitur.
Neque vero Deus, semel restituere mortuum Rom-
anorum imperium volens, cunctari poterat. Quo-
ro illum e lacu miseræ et e luto cœni eduxit,
pedesque ejus in rupe collocavit, ut qui instar
mortui ex equo deciderat, idem statim erectus ac
veluti furore quodam divinoque impetu concitatus,
præter omnem opinionem exitum in Barbari caput
converteret. Stricto enim 21 ense barbarici equi pe-
des anteriores facile demetit, prostratoque sultano
caput amputat, atque illud hasta sursum elatum
Barbaris exercitibus ostentat. Ea res Romanis pri-
ma salutis occasio et consistendi causa existit,
adjuvante scilicet Deo, rerum omnium, quæ hu-
manas vires superant, moderatore. Nam Barbari
metu et tremore correpti, effuse fugiebant et ce-
lerrime retro se recipiebant. Imperator vero mira-
biliter magnis illis periculis ereptus, majoreque
miraculo victoria politus, triumphans Antiochiam
ingreditur, ex intimo pectore gratias agens Deo.

III. Barbari autem statim missis ad eum legatis
pacem petunt atque impetrant, non qualem ipsi
cupiebant, sed quæ imperatori optatissima esset,
qui et socerum suum imperatorem Alexium, in
hostili exercitu comprehensum Nicæamque per-
ductum, monastico habitu induit: deinde omnia
necessaria benigne ei suppeditat. Interim conjugo
mortua, imperator consobrinam Roberti, qui tum
Byzantii imperabat, uxorem secundam ducit:
quam et ipsam non diu in matrimonio habuit, nec
ex ea liberos suscepit, sive quod natura sterilis
esset, sive quod imperatoris obitus brevi subsequen-
tus ei pariendi tempus negavit. Nam is cum ea
tribus annis fuit.

Variorum notæ.

(32) Deesse videtur, τοῦς Λατίνοισι. WOLFIIUS.
(32) A. C. 1219.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Β'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Morto Lascari succedit gener Joannes Ducas. Imperatrix vidua, marito non diu superstes. Theodori Lascaris elogium. Laus Joannis Ducæ cum Theodoro comparati. Robertus imperator Byzantinus. Alexius et Isaacius Lascaris prælatum sibi Ducam ægre ferunt. Latinorum armis adjuti a Joanne Duca vincuntur. Latini Asiaticas urbes amittunt.

24 I. Lascaris octodecim annis in imperio exactis, A vitam cum morte commutavit : Joanne Duca, qui filiam ejus Irenen in matrimonio habebat, successore designato. Masculam enim prolem nullam susceperat. Relicta est et imperatrix, parum imperio fortunata, tam propter orbitatem, tum quia marito non diu superstes fuit. Cæterum imperator Lascaris ita acer fuit, ut ejus impetus sustineri non posset : et multorum præliorum pericula expertus est, plurimasque urbes pulcherrimis ædificiis magnisque sumptibus ad retardandum et repellendum Latinorum impetum instauravit. Verum rebus intempestive aggrediendis laudem illam adulterabat.

II. At Joannes Ducas, gener et successor ejus, B vir magno ingenio, animique constantia et morum gravitate insignis, imperium pulcherrime gerebat atque ordinabat : remque Romanam et legiones brevi tempore plurimum auxit, ut utraque postulabant, nec antequam consulere quidquam agendo, nec ubi consulisset, quidquam negligendo ; sed omnia certa lege ac modo suoque tempore administrando. Ac vere aliquis dixerit, illud tempus

A'. Ὀκτωκαίδεκα δὲ βασιλεύοντι τούτῳ παρεβύθησαν ἔτη (33), καὶ τὸν παρόντα βίον ἀμείβει (34), διάδοχον τῆς βασιλείας καταλειποῦς τὸν ἐπὶ θυγατρὶ Εἰρήνῃ γάμβρον Ἰωάννην τὸν Δοῦκαν (35). Ἄρβην γὰρ ἦν αὐτῷ παῖς οὐδεὶς. Καταλείπεται δὲ ἡ βασιλεὺς, μικρὰ τῆς βασιλείας ὄναμένη, τοῦτο μὲν καὶ διὰ τὴν ἀπαίδειαν, τοῦτο δὲ καὶ ὅτι μικρὴν ἐπιθούσα τετελεύτησε καὶ αὐτή. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, [P. 13] ὄξυς μὲν ἦν τὴν ὄρμην (36) καὶ ἀνυπόστατος· καὶ πλείστας μὲν προκεκινδύνευσε μάχας, πλείστας δ' ἀνῶρθωσε πόλεις καλλίσταις οἰκοδομαῖς καὶ πολλοῖς ἀναλώμασιν, ἀνασοδῶν καὶ ἀναχαιτίζων διὰ τούτων τὴν τῶν Λατίνων ὄρμην. Ἄλλ' ἐκιδήλευεν αὐτὴν (37), ἀωρίζ πολλὰκις ἐς τὰ πράγματα χρώμενος.

B'. Ὁ δὲ γάμβρος καὶ διάδοχος Ἰωάννης ὁ Δοῦκας, σύνεστιν (38) πλουτῶν φυσικῆν καὶ τρόπων εὐστάθειαν καὶ βεβηκὸς ἦθος, κάλλιστα τὴν ἀρχὴν διέθυε καὶ ἐκόσμει· καὶ τοῖς τε Ῥωμαίων πράγμασι καὶ στρατεύμασι πλείστην ἐν βραχεί τὴν ἐπίδοσιν ἰδεθῆκει κατὰ τὸ ἑκατέρους ἀνάλογον, μήτε πρὸ βουλῆς ἐργαζόμενος οὐδὲν, μήτε μετὰ τὴν βουλὴν ἀμελῶν οὐδέν· ἀλλὰ πάντα μέτρῳ καὶ κανόνι διδοῦς καὶ κατὰ τὴν προσηκόντι. Ἄλλὰ φαίη

Variorum notæ.

(33) Series chronologica imperatorum supra alata, præterquam quod annos octodecim imperii Theodoro Lascari tribuit, etiam annum indicat, quo is obiit, nempe mundi 6730, qui a Januario mense fuit annus Christi 1222. BO. VII.

(34) Anno 1222. Acropol. n. 6. DUCANG.

(35) Cogn. Vatatzem. Vid. Famil. Byzant. DUCANG.

(36) Nicetas in Alexio lib. III, n. 2, de Theodoro : Νεζανία· τολμηρίας καὶ βραβείας πρὸς τὰ πολέμια. DUCANG.

(37) Αὐτὴν, scilicet τὴν αὐτοῦ ὄρμην, nimia festinatione laudatum illum impetum corrumpibat. Quominus de Latinorum impetu hebetato intelligam, faciunt verba, ἀλλ' ἐκιδήλευεν αὐτὴν. Quæ sententia si cui placet, sic vertat : Nam subitis et inexpectatis temporationibus impetum illorum retardabat, etc. WOLFIIUS.

(38) Joannis laudes attigit etiam Acropolita n. 53 extr. DUCANG.

ἀν τις εὐστόχως, ὡς καιρὸς ἐκεῖνος τὴν Θεοδώρου τοῦ βασιλέως ὄξειαν ἐζήτει ὁρμὴν· τοιγαροῦν καὶ ξυνεβρόηκεν· ὁ δ' ἐφεξῆς χρόνος τὴν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου εὐστάθειαν· τοιγαροῦν καὶ συνέδραμεν. Ὁ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων πλὴν ὄντα διαπραττόμενος Κύριος, προσήκοντας καὶ τούτους εὔρε τοὺς ἄνδρας, ὅπως φθαρείσαν καὶ τεθνηκυῖαν ἀναστήσαι βεβούληται τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν.

Γ'. Ἐν τούτοις μέντοι τοῖς χρόνοις ἤρχε τῶν Βυζαντινῶν Ῥομπέρτος (39), ὁ τοῦ πρὸ βραχέος τετελευτηκότος Ἐρβῆ ἀδελφιδοῦς (40). Τοῦτε προσεβρόησαν οἱ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι ἀδελφοὶ ('Αλέξιος οὗτος καὶ Ἰσαάκιος [41]) φθόνῳ στρατηγούμενοι καὶ ζηλοτυπία μακρᾶ, ὅτι μὴ τῆς βασιλείας οὗτοι διάδοχοι γένοιτο, τοῦ βασιλικοῦ τῆς τυγχάνοντες αἵματος οἰκιστάροι, ἢ ὁ κατὰ κτῆδος προσαρμοσθεὶς Ἰωάννης· οἱ καὶ χρημάτων δωρεαῖς τε καὶ ὑποσχέσεις στρατῶν Λατινικῶν συναθροίσαντες, ὅπως τῷ Ῥομπέρτῳ τῆνικαῦτα παρῆν (πλείστον δὲ οὗτος ἦν, καὶ οὐκ ἀγεννῆς τὰ ἐξ ὀπλίσιν καὶ ἀνδρίαν πολεμικῆν), ἐξίσαι κατὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Δούκα, καθαιρήσοντας ἰσως αὐτὸν τῆς ἀρχῆς, καὶ μεταθήσοντας ταύτην ἐς σφᾶς αὐτούς. Καὶ διαβάντες ἐς τὴν Ἀσίαν, τὰς μὲν ναῦς ἀφῆκαν περὶ τὴν Λάμψακον, αὐτοὶ δ' ἀναβάντες εἰς μεσόγειον ἡμέρας ἰδὼν, ὅπως τῶν Λατίνων ὑπῆρχον πρὸ βραχέος πεποιήκεν ὁ Ἐρβῆς, ἀπαντῶσι τῷ βασιλεὶ τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ὀπλίζοντι κατ' αὐτῶν· καὶ λαμπροῦ συβρᾶχέντος πολέμου, νικῶνται κατακράτος Λατίνοι, καὶ ἅμα ζημιούνται καὶ ὀπλοὶ πόλεις περὶ τὴν Ἀσίαν αὐτοῖς ὑπῆρχον τῶς ὀπλοῖς. Αὐτίκα γὰρ τὸν τῆς Λατινικῆς δουλείας ζυγὸν ἀποβρέψασαι, ἔκοντι τῷ βασιλεὶ προσεβρόησαν.

CAPUT II.

Theodorus Angelus Michaeli fratri succedit. Imperii sui fines promovet. Thessalonica ipsa politur, absente Monthisferrati marchione. Imperator inauguratur ab archiepiscopo Bulgariae prieter morem legitimum. Prima Justiniana cur dicta sit Bulgaria. Bulgarorum origo, migratio et varia fortuna. Theodorus Angelus provincias a Latinis, Bulgaria et Scythia desolatae, impune pervadit. Omnia Byzantium usque vastat. Rerum status miserabilis.

Α'. [P. 14] Ἐν τούτοις ἀνίσταται τῶν Θεσσαλικῶν βαρᾶθρων νέον καινόν, ὁ τοῦ Ἀγγέλου Μιχαὴλ ἀδελφὸς Θεόδωρος (42). Διαδεξάμενος γὰρ θανόντος τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἀρχὴν, ἀνήρ δραστήριος καὶ καινὰ θεῖνος ἐπινοῆσαι πράγματα, καὶ αἰε τοῦ πλείονος ἐπιέμενος, ἐπηύξησε ταύτην ἐς ὅσον πλείστον ἦν. Ὅσαι γὰρ ἐσπέριεν πόλεις τῆς Ἀσίων ἀρχῆς πρὸ μικροῦ δεδουλεύασαι, πάσας, ἐκείθεν ἀρξάμενος, βῆστα κατετραπούτο καὶ μεθίστη πρὸς ἐξυτὸν, ἕως καὶ αὐτὴν ἢ τῆς τῶν Μακεδόνων προκάθηται γῆς ἐχειρώσατο μεγαλόπολιν (43) τὴν Θεσσαλονίκην, ἀποδημούντος τῆνικαῦτα τοῦ μαρκησίου περὶ τὴν πατρίδα Λαμπραδίαν. Αὐτίκα δὲ καὶ βασιλείας (44)

Variorum notæ.

(39) Vide *Hist. Franco-Byzant.* lib. III, n. 1. DUCANG.

(40) *Henrici paulo ante mortui ex sorore nepos.* Ita vertendum, non ex fratre nepos, ut Wolfius vertit: Erat enim Robertus Iolenta filius; Iolenta autem soror Henrici. Testis Gregoras ipse, *Historiæ* lib. IV, cap. 2, sect. 4. BOIVIN.

(41) Acropolis n. 22. Vide præterea *Histor. Franco-Byzant.* lib. III, n. 6; et *Famil. Byzant.*

Theodori imperatoris promptam audaciam postulasse, eamque præsto fuisse: insecutum vero tempus imperatoris Joannis constantem gravitatem; proinde et hanc occurrisse. Nam Dominus, qui ex iis quæ nihil sunt aliquid facit, tales invenit viros, quales requirebantur, cum perditum et extinctum 25 excitare vellet Romanorum principatum.

III. Cæterum iis temporibus Byzantii regnabat Robertus, Herrici paulo ante inortui ex sorore nepos. Ad hunc se contulerunt Alexius et Isaacius, Theodori Lascaris imperatoris fratres, invidia et æmulatione æstuentes, quod imperii successores designati non essent, imperatorio sanguini conjunctioniores, quam per affinitatem ascitus Joannes. Hi pecuniarum largitionibus ac pollicitationibus coacto Latino exercitu, quantus Roberto tum erat (qui quidem erat maximus et, sive armorum gentis, sive bellica fortitudo spectaretur, haud ignobilis), Joannem Ducam bello petunt, imperio dejecturi forsitan, atque illud ad se translaturi: profectique in Asiam, classe ad Lampsacum relicta, unius diei iter progressi in mediterranea, quæ paulo ante Herricus Latinis subjecerat, imperatori Romanas copias adversus eos instruenti occurrunt. Ibi prælio acri conserto, Latini vi vincuntur, et eas etiam urbes auittunt. quæ tum iis in Asia parebant. Nam illæ statim servitutis Latinæ jugo excusso, ad imperatorem ultro desciverunt.

I. Interim e Thessalicis barathris novum existit malum, Michaelis Angeli frater Theodorus. Suscepto enim illius defuncti principatu, vir strenuus et ingenio ad res novas molendas habilis, idemque plura semper 26 appetens, longe lateque fines propagavit. Quotquot scilicet occidentales urbes paulo ante Latinorum regno servierant, eas omnes, inde sumpto initio, facillime vicit sibi que adjunxit: donec amplissimam et totius Macedoniae principem civitatem Thessalonicam subegit, marchione tum in patriam Longobardiam profecto: statimque sibi imperatoris nomen asciscit, ac imperatorio more ab eo, qui Bulgariae archiepiscopus tum erat, inun-

p. 218. DUCANG.

(42) Confer Acropolit. n. 21; Pachymer. lib. I, cap. 30; lib. II, cap. 36; et *Famil. Byzant.* pag. 207. DUCANG.

(43) Inter urbes, quæ hoc epitheto donantur a scriptoribus, Thessalonicam recenseri observamus in Gloss. med. Græcit. DUCANG.

(44) Cum antea sub titulo despotæ Græcis bencnio præfuisset, Acrop. n. 6. DUCANG.

gitur. Nam olim Justinianus imperat eam urbem, quod patria ipsius foret. cum aliis multis rebus ornarat, tum primam Justinianam appellaverat, et liberam jurisdictionem ei in perpetuum attribuerat: eo tamen excepto, ne ejus archiepiscopi Romanos imperatores inungerent: quæ prærogativa per leges aliis est concessa. Verum Angeli jam rerum per vim potiti metu, et archiepiscopi illius levitate et simplicitate res eo insolentiæ devoluta est. Nunc unde locus is Bulgariæ nomen sit adeptus explicabo.

πικτος; τὴν ἀρχιεπισκοπὴν, ἐ; τοσοῦτον ἀτοπίας τὸ πικτος; ἐπὶ ὡμίον ὁ τόπος κεκλήρωται, δηλῶσων ἐρχομαι.

II. Trans Istrum versus septentrionem locus est, quem fluvius non exiguus, ab incolis Bulga dictus, interfuit: unde et ipsi Bulgarorum nomen obtinuerunt, cum a prima origine Scythæ essent. Tandem hi cum uxoribus et liberis illinc profecti, qua tempestate iconomachiæ morbus pius infestabat, innumerabili multitudine Istrum trajiciunt: et **27** utramque Mysiam ab Istrousque pervagati, obvia quæque Mysorum prædam faciunt, ut fertur proverbio. Tum locustarum more aut fulminis instar Macedoniam cum ulteriore Illyria occupant, oblatis ibi commodis contenti; ac regia sedes eorum deinceps urbs ea esse cœpit, quam Justinianus imperator archiepiscopatus honore primæque, ut diximus, Justinianæ nomine ornavit. Post appellatione gentis illic vulgata locus ipse Bulgaria dictus est, et Bulgariæ quoque metropolis prima Justiniana. Interjecto demum tempore Basilius imperator, cognomento Vulgaroctonus, hos post multa prælia penitus attrivit et subegit: ac eos qui superfuerunt, inde exterminatos, in Mysiam inferiorem ad Istrum transtulit. Nomen tamen, velut aliud quoddam eorum monumentum, in archiepiscopatu hæsit. Sed age illuc revertamur, unde deflexit oratio.

ἑαυτῷ περιτίθησιν ὄνομα, καὶ χρίεται βασιλικῶς παρὰ τοῦ τηρικαῦτα τῆς Βουλγαρίας ἀρχιεπισκοπῆν διεθῶνοντος. Πλεστοὶς τε γὰρ ἄλλοις (45) αὐτὴν ὁ βασιλεὺς ἐκ παλαιῶν τετιμῆκεν Ἰουστινιανῶς, ἑαυτοῦ γενοῦσιν πατρίδα (46), καὶ πρώτην ὀνόμασεν Ἰουστινιανήν. Καὶ δὴ καὶ αὐτονομήσθη: (47) ταύτην ἐς τὸ διηγεκῆς προσηγορεύει, πλὴν οὐχ ὥστε καὶ βασιλεὺς χρεῖν Ῥωμαίων· τοῦτο γὰρ ἄλλοις ἐφέεται (48) παρὰ τῶν νόμων. Ἀλλὰ διὰ φόβον ἤδη τοῦ τυραννοῦντος; Ἀγγέλου, καὶ πρὸς γε ἐτι διὰ κουφρότητα; καὶ ἀφείλειαν τοῦ τηρικαῦτα διεπράγμα; ἐκκαλύσεται. Ὅθεν δι; τῆς Βουλγαρίας

B. Χῆρὸς τίς ἐστιν (49) ἐς τὰ ἐπέκεινά τε καὶ βροχίτερα τοῦ Ἰστρου κείμενος, καὶ ποταμὸς βέων δι; αὐτοῦ οὐ μικρὸς· Βούλγαν (50) αὐτὸν ὀνομάζουσι οἱ ἐγγεφριοι· ἀφ' οὗ δὴ καὶ αὐτοὶ τὸ τῶν Βουλγάρων μετελήφεσαν ὄνομα, Ἐκῦθαι τὸ ἐξ ἀρχῆς ὄντες. Ὅψθ' δ' ἐκείθεν οὗτοι μετανάσται γενόμενοι τέκνοις ἅμα καὶ γυναίξιν, ὁπότε τὸ τῆς εἰκονομαχίας νόσημα κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων ἐπεχωρίσθη, διαπεραιούνται τὸν Ἰστρον, πλῆθος ἀριθμῶν ὑπερβαῖνον· καὶ διαβάντες ἀμφω τὰς μετὰ τὸν Ἰστρον Μυσίας, καὶ πάντα λεῖαν Μυσῶν (51), τὸ θρυλλοῦμενον. ποιούντες τὰ ἐν ποσὶ, καθάπερ ἀκρις ἡ τις κεραυνὸς ἀλθέρτος, οὐκ εὐνοῦνται Μακεδονίαν μετὰ τῆς ἐπέκεινα Ἰλλυρίδος, ἀρροσθέντες τοῖς ἐκείσε καλοῖς. Καὶ βασιλεῖον ἐνδιαίτημα τοῦτοις εἶναι ἐς τὸ λοιπὸν νομόμεται αὐτῆ ἡ πόλις (52), ἣν ἀρχιεπισκοπὴν ὁ βασιλεὺς τετιμῆκεν Ἰουστινιανῶς, [P. 15] καὶ πρώτην ὀνόμασεν, ὡς εἰρήκειμεν, Ἰουστινιανήν (53). Εἶτα τῆς προσηγορίας τοῦ ἔθνους ἐκεῖσε διαδοθείσης, Βουλγαρία ὁ χώρος μετωνομάσθη, καὶ μητρόπολις Βουλγαρίας ἡ Πρώτη Ἰουστινιανή. Χρόνοις μέντοι ὕστερον ὁ βασιλεὺς Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος μετὰ πολλὰς τὰς μάχας τέλος; ἐξέτρεψεν καὶ ἐδουλώσατο τοῦτους· καὶ τῆς μὲν χώρας τοῖς ἐναπολειφθέντας ἐξορίστους πεποίηκεν

Variorum notæ.

(45) De Achride a Justiniano privilegiis donata agit cap. seq., de quibus consulendi præ cæteris Joan. Morin. lib. 1, exercit. 27; Leo Allatus, lib. 1 *De consensu utriusque Eccl.* cap. 26, n. 4. DUCANG.

(46) At quæ fuerit Justiniani patria, disquisivit Nicólaus Alemannus ad Procopii Historiam arcanam p. 44, l. Edit. DUCANG.

(47) Alia fuit civitatum priscis sæculis ἀτονομία ab ea quæ hic recensetur, ut quæ archiepiscopalem dignitatem solum respexerit, nulli patriarchatu vel metropolitæ subjectam. Vide Allatum loco laudato, et Gloss. med Græcit. in Ἀυτοκέφαλος. DUCANG.

(48) Patriarchæ Constantinopolitano. DUCANG.

(49) De primis Bulgarorum sedibus et migrationibus fuse satis egimus in regum Bulgariæ serie historica, in *Famil. Byzant.* sect. 6. DUCANG.

(50) De quo præ cæteris Vincentius Belvacensis, lib. xxxiv, cap. 11. DUCANG.

(51) Proverbium, de quo Zenob., Diogenian., Apostolius, Suidas et alii passim. DUCANG.

(52) Ἀπίς, in capituli lemmate ap. Wolfium. DUCANG.

(53) An igitur Achris eadem fuit cum Bederina,

quam Justiniani patriam fuisse scribunt Procopius, Agathias, et auctor Chronici Paschalis; ac primam Justinianam appellari pariter is sanxit, ut exserte scribit idem Agathias lib. v. Dubium tamen ingerit codex Procopii Vaticanus, quem laudat Alemanus, ubi scribitur apud Dardanios Europæos, qui post Epidamniorum terram habitant, ad præsidium quod Bederiana vocatur, oppidum esse Tauresium nomine, unde Justinianus ortus est, eum locum muro ac quatuor turribus circumdedit, juxtaque urbem nobilissimam condidisse, quam Justinianam primam appellavit, nutritionis officium altrici patriæ rependens: unde colligere liceret non revera Bederinæ, sed Tauresii natum Justinianum, ac Justinianæ primæ nomen neutri oppido, sed alteri, quod proxime ædificaverit, id nomenclaturæ inditum, atque adeo Achridi, cui attribuitur a Gregora et aliis. Leunclavius in Onomastico Turcico scribit *Giustandil* a Turcis appellari Justinianæ nobis regionem, quæ, inquit, priscis Justiniana prima dicitur, Justiniani Augusti patria, Macedonia quidem illam, sed versus Illyricum, vel in ipso potius Illyrico sitam. DUCANG.

ἐν τῇ παρὰ τὸν Ἴστρον κάτω Μυσίᾳ· τὸ δ' ὄνομα, καθάπερ ἄλλο τι μνημείον ἐκεῖνων, ἐναπολείπει τῇ ἀρχιεπισκοπῇ. Ἄλλ' ἐς τὸ πρότερον ἴχως τοῦ λόγου φέρε ἐπινακάμφωμεν.

Γ'. Ὁ γάρ, Ἄγγελος Θεόδωρος ἦδη καὶ βασιλεὺς, ὡς εἴρηται, καταστάς, ἰδόντι τὴν γῆν, προῶν καὶ παρεξελαιῶν καὶ ὑπερβαίων ὄρους ἄλλους ἐξ ἄλλων ἀεὶ, ἕως ἤλασε μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν Βυζαντιῶν πυλῶν κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν. Αἱ γάρ Μακεδονικαὶ τε καὶ Θρακικαὶ πόλεις ἐς τέλος ἐξέταμον, συχνὰς ἐν ἄλλῃ χρόνῳ καὶ θεινὰς ὑπομείνασαι τὰς αἰχμαλωσίας, νῦν μὲν τῶν Λατίνων, νῦν δὲ τῶν Βουλγάρων, καὶ τῶν Σκυθῶν. Τί γάρ οὐκ ἂν ἔδρασαν ἔθνος αἰμοδόρον οἱ Σκυθαὶ Χριστιανῶς ἐπιθρίσαντες ἀπηνῶς; οἱ δὲ Λατῖνοι οὐδὲν ἡμερώτερον τῶν Σκυθῶν διετέθησαν, ὅτι μὴ καὶ πολλῶ τῷ μέτρῳ τὴν Σκυθικὴν ἀπήγειαν ὑπερέβησαν. Καὶ οὐχ ἅπασι τοῖς ταλαιπώροι; ἐξ ἑκατέρων τῶν ἐθνῶν τὰ τῆς θεινῆς ταύτης αἰχμαλωσίας ζυνοπεπτώκει παθεῖν, ἀλλὰ καὶ δις καὶ τρις καὶ πολλάκις. Τὸ δὲ νῦν τοῦτο τοῦ Ἀγγέλου (54) μικροῦ πάν, εἰ τι ἐλλείπειται, προσανάλωσε. Καὶ ἦν ἰδεῖν οἰκία κατασκευάσας, τείχη περιηρημένα, Λήμνιτα κακὰ (55), ὄρηνας Τρωϊκοῦς, πολλῶν καὶ παντοδραπῶν κακῶν πανήγυριν.

III. Angelus Theodorus, imperator, ut dictum est, constitutus, ulterius progrediendo et evagando et alios atque alios limites superando, agros vastabat, donec ad ipsas usque Byzantii portas nemine prorsus resistente pervenit. Nam Macedoniae et Thraciae urbes prorsus exhaustae erant, crebris atque atrocibus exiguo tempore direptionibus vexatae. nunc a Latinis, nunc a Bulgaris et Scythis. Quid enim non fecissent, gens sanguinaria, Scythiae Christianis crudeliter oppressis? Latini vero Scythis adeo clementiores non fuerunt, ut illorum immanitatem longo intervallo superarint. Neque semel miseri illi ab utraque gente dirae hujus praedationis incommoda passi sunt, sed bis et ter et saepius. Tum vero haec Angeli grassatio, si quid reliqui fuit, id fere totum absumpsit. Itaque domos eversas, moenia diruta, Lemnia mala, Trojanas naevias, omnibus denique generis malorum spectaculum videres.

CAPUT III.

Joannes Asan Bulgarus Theodorum Angelum acie vincit, capit, excæcat. Joannes Ducas classem instruit. Insulas maris Aegæi et Rhodum occupat. In Europam transit. Multis urbibus potitur. Pacem inquit cum Bulgaris. Asanis filiam sibi suo uxorem jungit. Ternobi episcopus metropolitani jurisdictioni subesse desinit. Imperator, omnibus a Byzantio ad Sirymonem urbibus receptis, Nicæam revertitur.

Α'. Ἐν τοῦτοις (56) γε μὴν τοῖς καιροῖς ἤρχε τῶν Βουλγάρων ὁ τοῦ πρώτου Ἀσάν υἱὸς ὄνομα Ἰωάννης. Οὗτος ὄρων τὸν εἰρημῶνον Θεόδωρον τὸν Ἄγγελον οὐδὲ τῶν Βουλγαρικῶν ἀφίστασθαι πραγμάτων βουλόμενον, ἀλλ' ἦδη κακίνοις βαρεῖαν καὶ βλάπτουσαν ἐπάγοντα χεῖρα, συμμάχους ἐκ τῶν Σκυθῶν εἰληφῶς, συρρήγνυσιν αὐτῷ πόλεμον ἰσχυρὸν, καὶ νικᾷ καὶ χειροῦται τῶν καὶ τοὺς ὀφθαλμοῦς ἐξορῶνται (P. 16) τῆς δίκης ὀψὲ περιελθοῦσης αὐτὸν, ὃν τε τὴν νόμιμον περιεφρόνησε τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν, βσιλείας αὐτῷ περιθεὶς ὄνομα καὶ ὢν πρὸς ἀγορῶν κακοπραγούνας ὑπὲρ τῶν Ἰταλικῶν καὶ Βουλγαρικῶν ἐφόδων καὶ δακρύων ἔξια πάσχοντας, οὐκ ἠλέησεν, ἀλλὰ δυστυχήμασι δυστυχήματα προσετίθει καὶ φόνους φόνους.

Β'. Ἦδη δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπὶ μέγα δυνάμει ἠβξῆσε τὰ Ῥωμαίων πράγματα, δεξιὸς οἰκονόμος φανεὶς καὶ κυβερνήτης ἀριστος τῆς ἡγεμονικῆς τῶν Ῥωμαίων ὁλκάδος. Ναῦς τε γὰρ μακρὰς κατεσκευασκῶς οὐκ ὀλίγας, ναυστολεῖ πρὸς τὰς κατὰ τὸν Αἰγαῖον νήσους, καὶ πάσας ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ λαμβάνει, Λέσβον καὶ Χίον, Σάμον τε καὶ Ἰκαρίαν καὶ Κῶ καὶ ὅσαι ταῦται; εἰσὶ προσεχέει; οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ διαβάς καὶ ἐς Ῥόδον, ἐγκρατῆ; καὶ αὐτῆ; ἀναδεικνύεται. Ἐπει δ' ὁ μὲν βασιλικῶς στέλος οὕτω θαλαττοκρατῶν ἦν, ἐν δ' Ἀσία τὰ Περσικὰ στρατεύματα ἔμενον ἀτρεμίζοντα, τὰ δὲ Λατίνων καταδραγῶ τε ὑπέρβει καὶ ἀσθενῶς εἶχεν,

I. His temporibus imperabat Bulgaris primi Asanis filius Joannes. Is cum Angelum Theodorum ne Bulgaricis quidem rebus abstipere velle cerneret, sed jam illis quoque infestam et hostilem manum intentare, Scythicis auxiliis accersitis acre cum illo praelium committit, illique victo et capto oculos effodit: vindicta tandem illum assecuta, tum ob ludibrio habitam Romani imperii legitimam auctoritatem, cujus sibi nomen usurparat; tum quod populares suos Italicis et Bulgaricis impressionibus affictos et deplorandis malis affectos adeo non miseratus fuerat, ut etiam calamitates calamitibus, caedes caedibus cumlaret.

II. Jam vero et imperator Joannes imperii Romani vires multum auxerat, callidi scilicet dispensatoris, et optimi reipublicae gubernatoris officio functus. Nam haud paucis longis navibus, quas adificarat, ad Aegæi maris insulas appulsis, cas omnes brevi tempore capit, Lesbum, Chium, Samum, Icariam, Con, quaeque his finitimae sunt. Nec his contentus Rhodum proficiscitur, et eam quoque potestati suae subjicit. Cum vero imperatoria classis ita mare obtineret, et in Asia Persici exercitus quiescerent, Latinorum autem vires fluxae et caducae paulatim minuerentur, jam imperator arma ex Asia etiam in Europam transferre consti-

Variorum notæ.

(54) Michaelis Nothi, cujus supra meminit, lib. 1, cap. 3. DUCANG.

(55) Zenob., Diogenian., Suid. etc. DUCANG.

(56) Acropol. n. 25, 26. Pachymer. lib. 1, cap. 30; Richardus de S. Germano an. 1230. DUCANG.

uit, ut illic miseræ urbes a Bulgarica et Italica
 καὶ liberaret. Igitur inveniēte statim vero, trans-
 misso Hellesponto, primum in Chersonesum irruit.
 Deinde finitimam regionem vastat et incendit,
 ad perterrefaciendos Latinos qui castellorum arces
 turbantur. Capique plurimas urbes maritimas,
 Calliopolim, Sestum et Cardianorum civitatem cæ-
 τivasque illis vicinas, partim vi et machinis, partim
 deditione.

III. Imperatore his rebus occupato, e Bulgaria
 legati veniunt, tum pacis expetendæ causa, tum ut
 imperatoris filio Theodoro Helenæ Asanis filiz nup-
 tias offerrent. Quem nuntium imperator lætus et
 cupidus accepit. Nolebat enim, aliis gravioribus
 negotiis distractus, illum adversarium habere, Scy-
 this trans Istrum positis adeo vicinum, illisque ascis-
 sis quoties libitum esset irruentem, et torrentis in-
 noctem obvia quæque secum abripientem. Hac igitur
 de causa legatio statim rata fuit simulque af-
 finitas. Congressi ergo circa Chersonesum 30 im-
 perator et Asan, Helenam Asanis filiam decem an-
 nos natam imperatoris filio nondum puberi Theo-
 doro Lascari juniori conjungunt. Tunc etiam Ter-
 nobi episcopus liberam jurisdictionem in perpetuum
 impetrat, cum ad id usque tempus primæ Justinia-
 næ archiepiscopo, propter veterem illius gentis
 cognationem, paruisset.

IV. Imperator vero secuta ætate Thraciæ et Macedo-
 niæ nrbes circuit, ab ipsis, ut ita dicam, Byzanti-
 nis portis auspiciatus, et ad Strymonem usque pro-
 gressus omnes autumnii initio recuperat: et sic,
 omnibus quæ voluerat expeditis, Nicæam recedit,
 militibus domum ad hibernandum dimissis.

CAPUT IV.

De rebus Scythiis. Earum notitia necessaria. Scytharum regio. Vitæ genus. Moderatio. Justitia alique virtutes. Varia nomina. Scythæ, divinæ indignationis ministri. Multas provincias variis temporibus vastarunt. Mores eorum, apud quos consederint, asciscunt. De Scythiis Europæis, veteri Scythiæ proximis. Scytharum migrationes in Asiam. In Europam. In Africam ipsam. Scythia cur a nemine subacta. Cur barbarum gentium facile victrix.

I. Postquam autem ad hunc historiz locum ven-
 tum est, non prætereundi silentio visi sunt Scy-
 thæ, qui his temporibus Asiam et Europam sunt
 pervagati. Nam progressu orationis sæpe illorum
 mentio incidet. Quare breviter, quantum fieri po-
 test, oportet nos eorum res declarare, et ad in-
 telligenda ea quæ sequuntur, luculentiorē earum
 notitiam præmittere; ne ea, quæ ipsi scimus, iis

Α ἔγω διαβιβάζειν ἔδη τὰ τῆς Ἀσίας ὄπλα καὶ ἐς
 τὴν Εὐρώπην ὁ βασιλεὺς, ἐλευθερώσων τὰς ἐκεί-
 ταλαιπώρους πόλεις τῆς τε Βουλγαρικῆς καὶ Ἰτα-
 λικῆς χειρός. Καὶ δὴ διαβάς τὸν Ἑλλησποντον ἄμα
 ἦρι, εἰσβάλλει πρῶτον ἐς τὴν Χερρόνησον, κάκει-
 θεν τὴν ὄμορον ἐπόρθαι καὶ ἕκασ χωρὰν, εἰς ἐκπλη-
 ξιν τῶν ἐν ταῖς τῶν φρουρῶν ἀκροπόλεσι Λατίνων.
 Ἐπεὶ δὲ καὶ πλείστας τῶν παραλίω πόλεων, Καλ-
 λιούπολιν τε καὶ Σηστόν καὶ τὴν τῶν Καρδιανῶν (57)
 καὶ ὅποσαι τῶν ἀστυγειτόνων ἦσαν, τὰς μὲν βίβη
 καὶ μηχανήμασι, τὰς δὲ προσχωρούσας ἔκοντι.

Γ'. Ἐν τούτοις ὁ ὄντος τοῦ βασιλέως, ἤκουσι
 πρέσβεις ἐκ Βουλγαρίων (58) σπονδῶν τε εἶνεκα,
 καὶ ἄμα ἐπὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ Ἀσάν Ἑλένης τὸν τοῦ
 βασιλέως υἱὸν Θεόδωρον γαμβρὸν ἐξαιτούμενοι.
 Β Ταῦτα ἀσμένῳ τῷ βασιλεὶ ἠγγέλλοντο καὶ ἄμα ἐθέ-
 λοντι· οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν ἄλλοις μείζοσι περισπώ-
 μενος ἀντίπλοον ἔχειν αὐτόν, οὕτω τοῖς παριστοῖσι
 ὁμοροῦντα Σκύθαις, καὶ ἄμα αὐτοῖς, ὅποτε βούλοιο,
 ἐπελαύνοντα, καὶ ὅσα ἐν ποσὶ, χειμάρρου δίκην,
 παρασύροντα. Ταύτη τοι καὶ τελεσιουργὰ τὰ τῆς
 πρεσβείας εὐθὺς ἦσαν καὶ ἄμα τὰ τοῦ κήδους. Καὶ
 συνελθόντες περὶ Χερρόνησον ὁ τε βασιλεὺς καὶ ὁ
 Ἀσάν, συζευγνύουσιν Ἑλένην τῇ τοῦ Ἀσάν θυγα-
 τρὶ δεκαετὴ ὄσῃ τὴν τοῦ βασιλέως υἱὸν Θεόδωρον
 τὸν νέον Λάσκαριν, μήπω ἐς τὸν ἐφηβὸν παραγγεί-
 λαντα. Τηνικαῦτα δὲ καὶ ὁ τοῦ Τερνόβου ἐπίσκο-
 πος (59) αὐτονομίαν λαμβάνει διηνεκῆ, τῷ τέως
 ὑπὲρ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς πρώτης τελῶν Ἰουστι-
 νιανῆς διὰ τὴν τοῦ ἔθνους ἐκείθεν ἀρχαίαν συγγέ-
 νειαν.

Δ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς θέρους ἐπιγενομένου, τὰς
 Θρακικὰς τε καὶ Μακεδονικὰς περιείσι πόλεις,
 ἀρξάμενος ἀπ' αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, [P. 17] τῶν Βυ-
 ζαντίων πολῶν, καὶ ἐπελάσας ἄχρι Στρυμόνος, καὶ
 οἰκειοῦται πάσας, ἐτι ἱσταμένου τοῦ φθινοπώρου.
 Καὶ οὕτω πάντα σκοπὸν διαθέμενος, αὐτὸς τε εἰς
 Νίκαιαν ἀνεχώρησε, καὶ τὸν στρατὸν ἀφήκεν ἐς τὰ
 οἰκoi διαχειμάσσοντα.

Variorum notæ.

(57) Cardiam vertit interpretes: melius Cardiana,
 tametsi Cardia urbs occurrat in Thracia. DUCANG.

(58) Imo a Joanne Vatatzæ ad Bulgarorum regem
 Annem missos legatos scribit Acropolita cap. 31.
 DUCANG.

(59) Acropolita cap. 33. Vide Joan. Morin, lib. 1,

exercit. 27, et Leonem Allatum lib. 1, De concordia
 utriusque Eccl. cap. 25, n. 5; præterea gesta Inno-
 centii III papæ, a quo Trinovitanus archiepiscopus
 primas totius Bulgariz et Blachiz constitutus ibi
 legitur, p. 36 Edit. Baluzianæ. DUCANG.

μη αυτοι γε ειδότες, ειτα επι των ουχ ειδωτων ως ειδωτων διεξιόντες, ἀμαρτάνειν ποιῶμεν αὐτοὺς ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν ἔννοιῶν, καὶ συχνὰ μεταβαίνειν ἐξ ἑτέρων εἰς ἑτέρας ἀναφορὰς, ὡσπερ αἱ κυνήγετικαί κύνας, ὅποτε τὰς τῶν λαγῶν ἰχνηλατοῦσι νομάς, συχνὰ τὴν βίνα πρὸς ἑτέρα ἐξ ἑτέρων ἰχνη μεταγούσαι.

B'. Ἔθνος ἐστὶ πολυανθρωπότερον, βορειότεραν πολλῶν τὴν οἰκισιν ἔχον ἢ κατὰ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην, οὐδαμῶς μὲν ἐς ἀρκίθειαν ὑπὸ τὴν ἀρκτικὴν πόλιν, παρὰ τοὺς ἀρκτικωτάτους δ' οὖν ὁμως ἐνδιατώμενον παραλλήλων ἀπάντων, ἐπὶ τοὺς τὴν οἰκουμένην ἀπασαν περιγράφουσιν, ὡς οἱ τὰς παλαιὰς τε ἱστορίας συνθέντες παρέδωσαν τοῖς ἐπιγενομένοις ἡμῖν, καὶ αὐ ἡμεῖς, καθόσον ἐξήν, ἐκ τῆς τοῦ χρόνου ξυνήκαμεν πείρας. Τοῦτους γαλακτοφάγους μὲν καὶ ἀβίους καὶ δικαιοτάτους ἀνθρώπων Ὅμηρος ἐφησεν (60) ἐν τούτοις γὰρ οὐ μαγείρων μαγγανεία, οὐδὲ τραπέζης ἐπινοήσθαι πολυτέλεια. Φυτηκρομαίαι δὲ καὶ ἀρσίεις γῆς οὐδ' ἐν ὀνείροις, ὅ τι ποτὶ εἰσιν, ἐφαντάσθησαν. Ἀλλὰ τροφή μὲν αὐτοῖς ἡ τῆς γῆς αὐτοφυῆς πόσι, καὶ τὰ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἄλλων βοσκημάτων ἀειμάτα τε καὶ σώματα. Καὶ εἰ τι δὲ τῶν ἀγρίων ζώων καὶ πετεινῶν ἀλωτῶν αὐτοῖς γένοιο, καὶ τοῦτο δ' αὐτοῖς αὐτοσχιδίως ἐστὶ τροφή. Ἐνδυμα δ' ἀποίητον, τὰ τῶν ζώων δέρματα. Ἀργυρος δὲ καὶ χρυσοῦς καὶ μάρμαρος καὶ λίθος λυχνίτης Ἰσα καὶ κόπης ἐκείνοις ἐστίν. Οὐ πανηγύρεις ἐκεῖ καὶ φιλοτιμίας θέατρα, οὐδὲ βουλευτήρια περὶ ναυστάθμων καὶ τριηραρχιῶν [P 18] καὶ ἀγορανομιῶν (61) ἀλλ' εἰρήνη πᾶσα τὸ ἀπὸ τούτων (62), καὶ βίος κάμπαν ἀστασίαστος. Ὡσπερ γὰρ οἱ τοῖς τῶν ἀνθρώπων σώμασιν ἐπισυμβαίνοντες πυρετοὶ τὰς ἀφορμὰς ἐκ τῆς ὕλης ἔχουσι, καὶ παρὰ τοσοῦτον ψεγμαίνουσι, παρ' ὅσον καὶ ἡ τῆς ὕλης πέφυκε χορηγία· ἐπειδὴν δ' αἰεταὶ μακρὰ, καὶ ἱατρῶν φαρμακοσῖαι παραλαβοῦσαι τὸ σῶμα, τὴν ὕλην πᾶσαν ἐξυαλώσωσιν, αὐτίκα πέπαιται μὲν ὁ πυρετός, ἰσθένησε δ' ἡ τοῦ σώματος ἀσθένεια· οὕτω καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις, τῶν πραγμάτων οὐκ ὄντων, ἐξ ὧν φιλονεικίαι καὶ ἱριδες φύονται καὶ κατ' ἀλλήλων ἐπιβουλαὶ καὶ χύσεις αἰμάτων ἐπικουύνται, οὐδὲ δικαστήρια συγκροτοῦνται λοιπὸν, οὐδὲ βουλευτήρια καὶ ἀναγνώσεις νομίμων, οὐδὲ

κίθνα καὶ γλῶσσαι, καὶ λόγων διαστροφαι, καὶ ἔννοιῶν λαβύρινοι· ἀλλὰ δικαιοσύνη τις αὐτοφυῆς ἐπιπέμεται τούτους καὶ ἀνεπίφθορος αὐτονομία. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα δικαιοτάτους ἀνθρώπων καὶ Ὅμηρος τούτους ὠνόμασε.

Γ'. Τῆν γε μὴν προσηγορίαν αὐτῶν (63) διαφόρων ἡμῖν οἱ πάλαι σοφοὶ διεπὸρθμευσαν. Ὅμηρος μὲν γὰρ Κιμμερίους αὐτοῦς καλεῖ, Ἡρόδοτος δὲ ὁ τὰ Περσικὴ συγγραφάμενος Σκύθας πολυειδέας, ὁ δὲ Χαιρωναῖος Πλούταρχος Κιμδρῶς καὶ Τεύτονας,

(60) *Iliad.* XIII, 6. Boivin.
 (61) *Wolffo* ἀγορανομίαί sunt *leges agrariæ*. Videat lector an is sensus esse possit ejus vocabuli. Ego verū *Adilitias functiones*. Boivin.
 (62) *Perinde* accipio, ac si esset, τούτων γε

A qui nesciunt, quasi scirent, narrando, efficiamus ut ii adhibitis commentis a vero aberrant, et alias ex aliis conjecturas sequuntur, veluti canes venatici, qui leporibus vestigandis nares ad alia atque alia vestigia transferunt.

II. Gens est populosissima, 31 magis versus septentrionem habitans quam ullæ aliæ nostri orbis : et quamvis non prorsus Arctico polo subjecta, in eo tamen sita parallelo, qui maxime omnium, quotquot universum orbem circumscribunt, versus septentrionem porrigitur : ut et veterum historiarum scriptores nobis tradiderunt, et nos quantum licuit diuturna experientia comperimus. Hos galactophagos et abios et mortalium justissimos appellavit Homerus. Apud eos enim neque coquorum lenocinia excogitata, neque sumptuosus mensarum apparatus. Plantatio autem et aratio quid sit, ne per somnium quidem unquam viderunt. Illis victus est herba sponte e terra nascens, et sanguis ac carnes jumentorum, aliarumque pecudum, feræque volucres, si quos capere possunt, id quoque ipsis alimentum est fortuitum. Vestimentum nulla arte confectum, animalium pelles. Argentum vero, aurum, margaritæ et lapis lychnites non pluris sunt quam pulvis. Nulli ibi sunt solennes ludi, nulla ambitiosa spectacula, nullæ deliberationes de navalibus, trierarchiis et ædilitiis functionibus : sed, quod ad hæc quidem attinet, pacata omnia et vita seditionum omnino expers. Ut enim febres, quæ humanis corporibus superveniunt, e materia oriuntur, ac tandem vigent, quandiu illa præsto est : cum vero et inedia diuturna et potiones a medicis corpori adhibitæ materiam omnem consumperint, 32 statim et febris desinit et morbus relanguescit : sic etiam apud illam gentem, cum cæ res non sint, et quibus lites et contentiones oriuntur, mutæque insidiæ et cædes suscipiuntur, neque judiciis, neque curiis, neque legum recitationibus est opus ; ac ne eloquentia quidem verborumque argutiæ ac perplexæ inventiones locum habent : sed innata quædam justitia illos regit et minime invalida libertas. Quibus de causis et Homerus eos mortaliū justissimos nominavit.

Διὰ μὲν δὴ ταῦτα δικαιοτάτους ἀνθρώπων καὶ Ὅμηρος τούτους ὠνόμασε.

III. Eorum vero appellationem scriptores veteres nobis varie tradiderunt. Nam Homerus Cimmericos eos vocat, Herodotus vero, Persicæ historiæ auctor, Scythas diversos, Plutarchus Charoneus Cimbro et Teutonas : non ille quidem suapte auctoritate,

Variorum notæ.
 Evexx: quod ad hæc quidem attinet. Sic enim malo, quam, *His de causis*. WOLFIIUS.
 (63) *Reineccius* ad cap. 16 *Haytonis* hunc *Gregoræ* locum laudat, ubi illæ consulendus. *DOCANI*.

sed tamen nominat velut ambigens ac ipse sibi diffidens. Nam propriam suam appellationem ipsi utique sua lingua norunt. Qui vero Græcis nominibus eos appellant, alias aliter suo quique arbitrato illos vocant, quicumque torrentis instar in nostras provincias irruentes alias alia loco occupant. Ut enim terrores sæpe hominibus a Deo incutiuntur, de caelo quidem, ut fulmina, incendia et crebri imbres; e terra autem, ut telluris hiatus et quassationes; item ex acre, ut typhones et nimbi: ita hi a Deo asservantur Septentrionales et Hyperborei quodammodo terrores, ut **33** pro alia plaga, quando et in quos Providentiæ visum fuerit, immittantur. Horum aliqui patriis sedibus relictis, multas provincias vastarunt plurimasque gentes jugo servitutis subdiderunt: non secus ac magni maris sinus per declivia effusus, omnia suo cursui obvia inundaret ac prosterneret.

ἤνεγκαν ὡστὲρ ἂν εἰ μεγάλου πελάγους ἀποτομή σύροι ὁπόσοι; ἂν ἐπιδράμοι.

IV. Cæterum cum inde nudī atque inopes exierint, mutata victus ratione mores eorum imitantur, apud quos consederint. Quemadmodum tamen e maximis montibus prorumpentia flumina, et in mare influentia, potabilem suam aquam non in ipsa statim arena littoris in sanguinem convertunt, sed pura et maris expertia longe profliuant, deinde sociantur, et ab aquis copiosioribus vinci se patiuntur, sic ii qui proxime veterem Scythiam, ex qua primum egressi erant, consederunt, nomen pristinum integrum servant. Nam et ipsi Scythæ appellantur, et terra quæ eos alit Scythia dicitur. Ejusmodi sunt ii qui ultra Tanaidis fontes, et ad ipsum Tanaim olim habitarunt; postea eo flumine trajecto in Europam effusi, Mæotidis maximæ paludis latera ad occasum spectantia occuparunt.

οἱ οὖν τὸν Τανάιν ἔπειτα διαθεάντες ἐκείθεν, ἐξεχώθησαν ἐς Εὐρώπην, τὰ ἐς ζέφυρον ἀνεμὸν βλέποντα πλευρὰ τῆς μεγίστης Μαϊώτιδος διανεμηθέντες.

V. Post multa deinde sæcula alii e prima Scythia veluti ex magno fonte erumpentes, in duas partes sunt divisi: quarum una, Sarmatis Asianis eversis, ad Caspium usque mare excurrit: qui patrii nominis etiam oblitī, Sauromatæ, Massagetæ, **34** Melanchlæni et Amazones vocabantur: et quæ singulæ ab cis donitæ gentes nomina sortitæ fuerant, eadem et ipsi assumpserunt, suo vitæ genere ad illarum moris translato, quasi tincti quodam profundo et indelebili expressos. Alteri vero versus Europam profecti, et omnem Oceani oram pervagati, Sarmatarum et Germanorum nomina sibi vindicarunt. Denique in Galliam quoque impressione facta, eaque subacta, Celtæ et Galatæ sunt appellati: ut Cimbro et Teutones taceam, qui multo post Alpibus superatis cum innumerabili multitudine, uxoribus et liberis etiam adductis, Italiam ingressi, vix illi quidem, sed tamen casi sunt a Ro-

οὐκ ἀλλοθεν μὲν, ὀνομάζει δ' οὖν, ὡστὲρ ἀμφιβάλλων καὶ ἀπιστῶν αὐτὸς ἑαυτῷ. Τὴν μὲν γὰρ κυρίαν αὐτῶν προσήγοριαν αὐτοὶ ἄν κατὰ τὴν σφῶν αὐτῶν εἶδελον διάλεκτον. Οἱ δ' Ἑλληνικοὺς ὀνόμασιν ἐπ' αὐτῶν χρώμενοι ἄλλοτε ἄλλως, ὡς ἕκαστοι βούλοιντο, τοὺτους προσαγορεύουσιν, ὅποσοι ἐκεῖθεν χειμάρρου δίκην ἐς τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ἐπιβέροντες, ἄλλοτε ἄλλους ἐπιλαμβάνουσι τόπους. Ὅστὲρ γὰρ εἰσιν οὐράνια μὲν δειμάτα (64) θεοθέν τοις ἀνθρώποις ἐπισκίεμενα πολλάκις, κεραυνῶν καὶ πῆρσητρῶν καὶ ὑετῶν πλῆθος, ἐπίγεια δὲ, σεισμοὶ καὶ ῥήγματα γῆς, ἀέρια δὲ, τυφῶνες καὶ καὶ λαίλαπες· οὕτω καὶ οὗτοι ταμειούνται τῷ θεῷ, ἀρκτικά τινα, ὡς εἰπεῖν, καὶ ὑπερβόρεια δειμάτα, ὡστ' ἀνθ' ἐτέρας μάλιστα στέλλεσθαι καθ' ὧν ἂν καὶ ὅποτε ἡ Πρόνοια βούλοιο. Τούτων τινὲς πωλλῶκις ἐκείθεν ἀποπασθέντες, πολλοὺς ἐλυμῆναντο χώρους, καὶ πλείστοις ἔθεναι ζυγὸν δουλείας ἐπιχυθεῖσα κατὰ πρᾶνοῦς πάντ' ἐπικλύζοι καὶ παρα-

Δ'. Ἀλλ' ἐκεῖθεν μὲν γυμνήται τε καὶ ἄσκειοι ἐξίόντες, εἶτα ἀμείδουσι τὴν διαίταν, μεταλαμβάνοντες τὴν τῶν τόπων ἐκείνων, ἐν οἷς ἰδρῶουσιν ἑαυτοῦς. Ὅστὲρ γε μὴν οἱ ἐξ ὀρῶν τῶν μεγίστων ἀναρῆγγύμενοι ποταμοὶ, καὶ τὸ βεῖθρον εἰς τὴν θάλασσαν ἀποπτύοντες, οὐκ εὐθὺς παρὰ τὴν αἰγιαλίτιδα ψάμμον ἐς ἄλμην τὸ πέτιμον αὐτῶν ἐβαλλάττουσιν, ἀλλὰ μέχρι πολλοῦ τῆς θαλάττης [P. 19] εἰσρέοντες ἀκοινῶνται, ἔπειτα ἐπίπσαντο, καὶ τῷ κράτους τοις πλουσιωτέροις παρεχώρησαν ὕδασι· οὕτω καὶ τούτων οἱ τὴν ἐγγιστα τῆς πρώτης οὐκίσαντες Σκυθικῆς, ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον ἐβρύθησαν, τὴν προτέρην προσήγοριαν ἐφύλαξαν ἐπὶ ἀκέρῳ. αὐτοὶ γε ὀνομαζόμενοι Σκύθαι, καὶ ἡ τούτου τριφυσοῦ γῆ Σκυθική. Οὗτοι δ' εἰσιν, ὅσοι τε τὴν ὑπὲρ τῆς πηγᾶς τοῦ Τανάιδος ἐκίησαν γῆν, καὶ

Ε'. Ματὰ δὲ μακρὰν μακρῶν αὐθις ἐνιαυτῶν περιόδου ἕτεροι, καθάπερ ἐκ μεγάλῆς πηγῆς τῆς πρώτης ἀποβραγέντες Σκυθικῆς, ἐς δύο σχίζονται μόρας· καὶ ἡ μὲν, τοὺς πρὸς τῇ Ἀσίᾳ Σαυρομάτας καταστρέψασα, ἔδραμε μέχρι καὶ ἐς θάλασσαν τὴν Κασπίαν, οἱ καὶ τὴν πάτριον ἦδη ἐκλαθόμενοι κλήσιν Σαυρομάται καὶ Μασσαγέται ἐκαλοῦντο καὶ Μελάγγλοι καὶ Ἀμαζόνες· καὶ ὅσα αἱ ἐυρωπαικοὶ σαι φύλεὶ κατὰ διαίρεσιν εἶχον ὀνόματα, πάντων καὶ οὗτοι κοινοῦνῆκασιν τοῦτους, διὰ τὴν ἐς τὰ ἐκείνων ἦδη δευσοποιόν τε καὶ ἀναπνεύοντα μεταδιάρτησιν. Οἱ δ' ἐς τὴν Εὐρώπην ἀποκλίναντες, τὴν παρκεῖνενιον πᾶσαν καταδραμόντες ἤπειρον, ἐς τε Σαρμάτας καὶ Γερμανοὺς τὰ ὀνόματα ἤμελλαν καὶ αὐτοὶ. Χρόνῳ δὲ ὑστερον καὶ ἐς τὴν Κελτικὴν ἐμβαλόντες καὶ ταύτην οἰκισσάμενοι, Κελτοὶ τε ἦδη καὶ Γαλάται ἐκλήθησαν. Ἐὖ λέγειν τοὺς ὀφεί τῷ χρόνῳ τὰς Ἀλλεῖς ὑπερβαλόντας καὶ κατὰ τῆς Ἰταλίας

Variorum nomē.

(64) Vide notata ad Chronicon Paschale pag. 519 D. Ducas.

αὐτοὶς μυριάσιον ἐκστρατεύσαντας πολλαῖς, Τυτόνας A manis exercitiibus, Cail Marii et Luctatii Catuli con-
 τε καὶ Κίμβρους, αὐταῖς γυναίξί τε καὶ τέκνοις, οἱ sulum ducta atque auspiciis.
 καὶ μάλις μὲν, κατακόρησαν δ' οὖν ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν δυνάμεων, ὑπᾶτων τηνικαῦτα καὶ πρᾶτη-
 γῶν τυχανόντων τοῦ γε Μάρριου Γαίου καὶ τοῦ Κότλου Λουτατίου.

Γ. Καὶ τί δεῖ λέγοντα; διατρέβειν, ὅπου γε καὶ
 Αἰθίης αὐτῆς πολλάκις ἐπέβησαν, τοὺς τε ἐσπα-
 ρίους καταστρεφάμενοι Ἰβήρας καὶ τὸν κατὰ τὰς
 Ἑρακλείους στήλας πορθμὸν διαβάνας; Αὐτοὶ
 μὲν γὰρ, ἐφ' οὓς ἂν ἐπιλάσσωι, πάντας ὡς τὰ πολλὰ
 κατατροποῦνται, καὶ τῶν ἄλλων κυριεύουσι τόπων.
 Ἦν δ' αὐτῶν Σκυθικῆν τῶν πάντων οὐδεὶς ἐξ αἰῶ-
 νος φαίνεται δουλωσάμενος. Τὸ δ' αἰτίον, ὅτι ἐκα-
 νοὶ τὸν ἀβρὸν καὶ ἐμβριθὴ βίον ἀρχήθεν ἐξομοσά-
 μενοι, οὗτε σίτον ἐδουσι (61), οὗτε αἰθόπα εἶνον
 πίνουσι, οὐ χάρην οὐτε γῆν ἀρούσι, οὐτε ἀμπέλων
 ἐγαύρησαν πώποτε, οὐτε τῶν ἄλλων σπορίμων
 ἐπιτηδεύουσιν, ὧν οἱ τῆς ἐνδοτέρας οἰκουμένης
 καθεστῆκασι τρόφιμοι. Ἄ τοις μὲν Σκύθαις ἐθᾶσιν
 ὡσὺν ἡδέα καὶ ἥκιστα ἐπυχθῆ [P. 20], τοῖς δὲ πολε-
 μίοις καὶ μάλα πολέμια, οἱ τὰ σκευοφόρα πλείω
 τῶν μαχιμῶν ἐπάγοντα, καὶ ὅπη στρατοπεδεύσειαν,
 πολλῆς καὶ παντοδαπῆς δεόνται τῆς ἀγορᾶς; Ἦ'
 αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἀνευδῶς χορηγοῦσιν
 τὰ χρήσιμα. Οἱ δὲ τὸν ἄσκευον καὶ κοῦφον ἀσκούν-
 τας βίον ἀεὶ βραδίως τὰς ἐκστρατείας ποιοῦνται,
 καὶ τριῶν διὰ μιᾶς ἡμέρας πολλάκις δίχην πτηνῶν
 αἰθερίων περιτρέχουσι γῆν, ἄλλην ἐξ ἄλλης πρὶν
 ἀκουσθῆναι καταλαμβάνοντες, μηδὲν μὲν ἐπαγόμε-
 νοι, πάντα δ' οὖν ἔχοντες, ὅσα κερὸς ἐν νιξῶν βρ-
 δῶς ἐφόδια κράτιστα. Εἶναι γὰρ σαυτὶ τότε κατὰ C
 πῆθος εἶσθαι μικροῦ καὶ ἀριθμῶν ὑπερβαίνον, τὸ
 τε τῆς κινήσεως εὐστροφον καὶ δεύτατον, καὶ ὃ
 τούτων μείζον, τὸ τελείως ἀφειδὲν αὐτῶν καὶ κατὰ
 πρόσωπον δίχην ἀγρίων θηρῶν ἀπαντᾶν ἐς τὰς
 μάχας.

VI. Quid multa, cum in ipsam Africam sæpe
 penetrarint, Iberis occidentalibus subactis, et freto
 Herculis trajecto? Nam quibus arma inferunt, eos
 omne plerumque vincunt, et alienis regionibus
 dominantur. Eorum vero patriam Scythiam nemo
 unquam ab omni ævo videtur domuisse. In causa
 est, quod delicatam et luxu diffluentem vitæ ratio-
 nem ab initio perosi, nec frumentum edunt, neo
 vinum bibunt. Quamobrem neque terram arant,
 neque vineam unquam coluerunt neque alias fru-
 ges serunt, unde interioris orbis incolæ victitant.
 Quæ cum Scythiis, quippe assuetis, 35 minime
 gravia ac potius jucunda sint, hostibus eorum acer-
 bissima sunt, impedimenta plura quam bellica in-
 strumenta adducuntibus, et ubi castrametati sunt,
 meratum omnis generis requirentibus, ne quid
 vel ipsi vel jumentis desit. At illi expeditæ ac ten-
 uis vitæ sæpe uno die volucrum instar conficiunt:
 et alias atque alias ante famam adventus sui terras
 occupant, nihil quidom secum adducentes, sed his
 robis omnibus instructi, quibus victoria facile pare-
 tur. Eæ sunt multitudo eorum pene innumerabills,
 agillius corporum ac celerrimæ progressiones, et
 (quod his majus est) animus vitæ omnino prodigus,
 et ferarum more rectus in adversum hostem impetus.

CAPUT V.

Hyperborei Scythæ ad Caspium mare descendunt. Mors Sitzischanis eorum ducis. Hujus filii Cha. aus et Telepugas exercitum dividunt. Telepugas in Europam suos ducit. Plurimas gentes subiigit. Scythæ Comani Scytharum Hyperboreorum meiu Istrum trajiciunt. A Joanne Duca benigne excepti. In Romanas legiones referuntur. Iisdem sedes in Europa et in Asia assignatæ. Altera pars Hyperboreorum Scytharum, secuta Cholaum ducem, ad Taurum montem hibernat. Ejus montis descriptio. Scythæ in Indiam usque penetrant. Hinc retro conversi eitiesiores provincias pervadunt. Demum in Mesopotamia sedem figunt. Eorum imperator quietis impatiens Persas, Parthos et Medos per satrapas subigit. Imperium littoribus maris terminare constituit. Scythæ aurum ac delicias primo negligunt: deinde communi naturæ humanæ vitio degenerant. Victis tributa imponunt. Assyriorum ac Persarum consuetudine mansuescunt. Eorum religionem, habitum ac ritus omnes amplectuntur.

A. Ἄλλ' ἀπαντέον, ὅπη τὸ πρότερον ἔχνο; τοῦ
 ἀγίου καταλελοίπεμεν. Ἦδη γὰρ καὶ Ἰωάννου τοῦ
 Δούκα (65) τὰ Ῥωμαίων ἀσκήπτρα διέκοντο; μοῖρα
 Σκυθῶν (66) καμπληθῆς καὶ ἐς πολλὰς ἀναφέρουσα
 τὴν ἀριθμῶν μυριάδας, ἀνοθεν ἐξ Ἑπερβοριῶν D
 ἀποστασθεῖσα κάτασι μὲν ἀβρᾶ μέχρι καὶ Κα-
 σπίας θαλάττης. Ἐν τούτοις δὲ τοῦ ἡγουμένου Σι-
 τζῶν (67) τελευτηκότος, διελιοντο τὴν ἡγεμονίαν

I. Sed ad historiæ seriem redeundum est.
 Nam cum Joannes Ducas rerum jam potire-
 tur, Scytharum portio numerosa, quæ multis ho-
 minum millibus constabat, ab Hyperboræis effusa
 ad Caspium mare protinus descendit. Interim vero
 duce eorum Sitzischane defuncto, ambo ejus filii,
 Chalaus et Telepugas, exercituum principatum di-
 viserunt. Ac Chalaus Caspia et Jaxarte fluvio lato

Variorum notæ.

(64) Homerus de Diis, *Iliad.* lib. V. 344. Boivin.
 (65) Pachymeri. lib. v. cap. 4. DUCANG.
 (66) Scytharum voce Tartaros hic intelligit, qui
 hæc tempestate in varias Europæ et Asiæ regiones
 effusi has omnino vastarunt: de qua quidem irrup-
 tione agunt passim historici, atque in iis Acropo-
 lika cap. 53. DUCANG.
 (67) Pachymeri lib. v. cap. 4. Τζ:γχιςχῶν dici-

tur, ubi is hæc addit: Τζγγγς γὰρ ὄνομα· τὸ δὲ
 Κάνης, βασιλεὺς, cujus vocis vim ac significatum
 prodit etiam Vincentius Belvacensis lib. xxx,
 cap. 69; et lib. xxxii, cap. 34, a quo *Chingis*
 nude, omisso *Cham* epitheto, interdum appellatur,
 ut eod. lib. cap. 8. Latini vero scriptores *Chingis-*
cham hunc vulgo vocant, ut idem Belvacensis d.
 cap. 69, et aliis locis. qui Tartarorum ab Iudæis

et profundo, qui e Scythiis montibus ortus, Scythianam perfluens, in mare Caspium irrumpit, ad septentrionem relictis, **36** per inferiorem Asiam descendit. Sed de his loqui supersedeamus; nam de Europa prius est dicendum. Alter enim Sitzischanis filius Telepuga limitibus imperii sui constitutus, meridiem versus Caucasii cacuminibus et deinceps mari Caspio, per Massagetarum et Sauromatarum terram proficiscitur nec eas tantum, sed omnes gentes quæ Mæotidem paludem et Tanaim accolunt. subigit. Deinde Tanais fontibus superatis, impetu adversus Europæas gentes descendit, quæ multo ac variaz fuerunt. Nam quæ in mediterraneis habitabant, partes quædam ac reliquæ erant veterum Scythiarum, in pastores et aratores divisæ: quæ autem Mæotidis conflua et Ponti oram accolebant, Zicchi et Abasgi, Gotthi et Hamaxobii, Tauroscy hæ et Borysthenite erant et Mysiæ, quæ est ad Istri ostia, habitatores.

ἦσαν τῶν πάλαι Σκυθῶν, ὅσα ἐς νομάδας καὶ ἀροτῆρας ἐμερίζοντο· τὰ δὲ ὁμοροῦντα τῇ Μαϊωτίδι καὶ τῇ τοῦ Πόντου πληροῦντα παράλιον, Ζιχχοὶ τ' Ἀβασγοὶ τε ἦσαν, Γοτθοὶ τε καὶ Ἀμαξόδιοι (71), Ταυροσκῦοι τε καὶ Βορυσθενεῖται, καὶ πρὸς τοῦτοις ὅσοι τὴν παρὰ τὰς ἑξβολὰς τοῦ Ἰστρου Μυσίαν ἐνέμοντο.

II. Hi vero Hunni et Comani vocabantur; erant etiam qui eos Scythas nominarent. Hi gravi et intolerabili Scytharum impressione perterriti, mutandas sibi sedes censuerunt. Neque enim ullis satis fiducia ad resistendum erat, sed omnes et urbes et gentes trepidabant, et spicarum instar quasi in area conterebantur ac profligabantur. Unde et hi Scythici belli successu desperato, pellibus palea plenis pro ratibus **37** usi, cum uxoribus et liberis Istrum transtulerunt, et satis longo tempore in Thracia oberrant, idoneam sibi coloniam queritantes, decem millibus haud pauciores. Sed priusquam vagandi finem fecissent, imperator Joannes magnificis muneribus aliisque beneficiis eos sibi adjungit et ipsos etiam in Romanas legiones refert, alias alii sedes partitus, quibusdam in Thracia et Macedonia, quibusdam in Asia ad Mæandrum et apud Purygiam.

τῶν στρατευμάτων ἄμρω αὐτοῦ τῷ υἱε, ὃ τε Καλαοῦ καὶ ὁ Τελεπουγᾶς (68). Καὶ ὁ μὲν Καλαοῦ πρὸς ἄρκτον ἀφείς τὴν τε Κασπίαν καὶ Ἰαξάρτην ποταμὸν (69), ὃς ἐκ τῶν Σκυθικῶν βηγνύμενος ὄρων, πλατὺς τε καὶ βαθύβροος διὰ τῆς τῶν Σογδιανῶν χώρας κατιῶν, ἐς τὴν Κασπίαν ποιεῖται τὰς ἑξβολὰς, κατῆι διὰ τῆς κάτω Ἀσίας. Ἄλλ' ὁ μὲν περὶ τούτων λόγος ἀναμεινάτω· ἀνθέλκει γὰρ ἡμᾶς ἐκείθεν ὁ τῆς Εὐρώπης. Ὁ γὰρ ἑτερος τῶν υἱῶν τοῦ Σιτζισχάν, ὁ Τελεπουγᾶς (70), δρους τῆς οἰκίας ἀρχῆς ποιητάμενος πρὸς μεσημβρίαν μὲν τὰς τοῦ Καυκάσου ὑπερβολὰς καὶ ἐφεξῆς τὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης πελάγη, ἐπορεύετο διὰ τῆς τῶν Μασσαγετῶν καὶ Σιτοροματῶν γῆς, πᾶσαν ὑποποιούμενος· αὐτὴν τε καὶ ὅσα Μαϊωτίδα τε καὶ Τανάϊν τῶν ἔθνῶν παροικουσί. Εἶτα ὑπερβαλὼν τὰς πηγὰς τοῦ Τανάϊδος, πολὺς ἐρρήθη κάτω [P. 21] διὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἔθνῶν. Πλείστα δὲ ταῦτα πεφύκασι καὶ παντοδαπῶν τὰ μὲν ἐς μεσόγειον τεμάχια τε καὶ λείψανα ἦσαν τῶν πάλαι Σκυθῶν, ὅσα ἐς νομάδας καὶ ἀροτῆρας ἐμερίζοντο· τὰ δὲ ὁμοροῦντα τῇ Μαϊωτίδι καὶ τῇ τοῦ Πόντου πληροῦντα παράλιον, Ζιχχοὶ τ' Ἀβασγοὶ τε ἦσαν, Γοτθοὶ τε καὶ Ἀμαξόδιοι (71), Ταυροσκῦοι τε καὶ Βορυσθενεῖται, καὶ πρὸς τοῦτοις ὅσοι τὴν παρὰ τὰς ἑξβολὰς τοῦ Ἰστρου Μυσίαν ἐνέμοντο.

B. Οὕνοι δὲ οὗτοι καὶ Κόμανοι ἐκαλοῦντο (72)· ἦσαν δὲ οἱ καὶ Σκύθας αὐτοὺς κατωνέμαζον. Οἱ καὶ τὴν βαρεῖαν καὶ ἀνυπόστατον ἐφοδὸν ἐκπλαγέστες τῶν ἄρτι ἐπιδραμόντων Σκυθῶν, ἐγνωσαν δεῖν ἑαυτοὺς μετανάστας ἐκείθεν ποιεῖν. Οὐ γὰρ ἐν ἄλλοις ἔλως χρησταῖς οὐδενὶ τὸ ἀνθίστασθαι ἦν, ἀλλὰ πάντα ὑπεπτήχει καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, καὶ δίκην ἀσταχῶν ὡς ἐν ἄλλοις θερηνῶ συνετριβόντο τε καὶ ἐφθείροντο. Ὅταν ἀπογνόντες καὶ οὗτοι τὸν πρὸς τοὺς Σκύθας πόλεμον, διφθέροις (73) ἀντ' ἄλλης σχεδίας κάρφης πεπληρωμέναις τὸν Ἰστρον διέβησαν ἄμα γυναῖξί τε καὶ τέκνοις. Καὶ εὐ μυχρὸν τινα χρόνον ἀπὸ τὴν θράκην πλανώμενοι περιήσαν, ἀποικίαν ζητοῦντες ἀρμόττουσαν ἑαυτοῖς, χιλιάδες οὐ μείους τῶν δέκα. Ἄλλὰ πρὶν αὐτοὺς καταλῦσαι τὴν κλάνην, ὁ θρισσαῖος Ἰωάννης δωρεαῖς μεγαλοπρεπέσι καὶ δεξιῶσιν ἄλλαις ἐφέλικται καὶ τοῖς Ῥωμαῖκοις; (74) καὶ αὐτοὺς ἔγκαταλέγει στρατεύματι, χωρὶς ἄλλοις

Variorum notæ.

rege, cui parebant, defectionem ad annum 1200 refert. DUCANG.

(68) Aliter filiorum Chingischami nomina esse runt idem Belvacensis cap. 13, ejusdem lib. xxxii; Haytonus, cap. 17; Paulus Venetus, et alii. DUCANG.

(69) De quo multis egimus ad Nicephori Bryennii Historiam lib. 1, n. 7. DUCANG.

(70) Hauc Tartarorum in Europæas provincias irruptionem Bathy Chulgischami duci, ex Thosato filio nepoti, ascribit idem Belvacensis lib. xxxi, cap. 149; et lib. xxxii, cap. 15. DUCANG.

(71) Illic omissam lineam liquet in Wolfii versione: *Zicchi sunt, Gotthi, et Hamaxobii*, quos et ἀμαξοφορητοῦς alii vocant; atque ii sunt Scythæ Nomades, ut est apud Leunclavium in Onomastico priore Turcico, in voce *Jurchi*. DUCANG.

(72) Duplicem fuisse Comaniam observare est, alteram, quæ ad septentrionem, Hungariæ conteminitam, seu versus Danubium, alteram, quæ in Asia, jam Comani cum aliis nationibus septentrionalibus jam olim migrarant, exsistit De priore hic

sermo est, quam Anna Comnena lib. viii; et Magister Rogerius *De destruet. Hungariæ*, cap. 20, circa Danubium, Tanaim et Borysthenem statuunt. De situ vero regni Comanorum Asiaticorum egit Haytonus cap. 5, et ibi Reinccius; præterea Vincentius Belvacensis lib. xxxii, cap. 21, 23. Nos etiam in notis ad Villhardouini n. 185 quædam attigimus. Ut porro Comania Asiatica a Tartaris expugnata fuerit, scribit idem Belvacensis eod. lib. cap. 10. DUCANG.— *Ὅννοι δὲ οὗτοι καὶ Κόμανοι ἐκαλοῦντο. Ἦσαν δὲ καὶ οἱ Σκύθας αὐτοὺς κατωνέμαζον. Hi vero Hunni et Comani vocabantur. Erant etiam qui eos Scythas nominarent. Ita vertendum; non, ut Wolfius, Erant etiam qui se Scythas nominarent, alio sensu. Comani vocantur in margine codicis A; nam illic ascriptum est: Περὶ τῶν Κομάνων πρῆσφυγόντων τῶ βυζαντινῶν Βοιριν.*

(73) Acropolis cap. 35, de iisdem: ἀσπὶς τὸν Ἰστρον διαπεράσαντες. Egit de ejusmodi coriaceis naviculis præ cæteris Joan. Schefferus lib. 1, *De militia navali* cap. 3. DUCANG.

(74) Comanorum qui Joanni Vatatzæ imperanti

ἄλλας διανεμάμενος· εἰς κατοικήσιν, τοῖς μὲν κατὰ Θράκην καὶ Μακεδονίαν, τοῖς δ' ἐν Ἀσίᾳ κατὰ Μαιάνδρον καὶ Φρυγίαν.

Γ'. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἔω πάλιν ἡμᾶς ὁ λόγος διαβι-
 βίσειν ἐπιτίθεται, καὶ τοὺς Ἑπερβορείους ἐκείνους
 Σκύθας (75), οἱ κατὰ τῆς Ἀσίας δίκην ἀκριδῶς βα-
 ρείας χυθέντες μάλα σφοδρῶς μικροῦ πᾶσαν συνε-
 κώκησάν τε καὶ ἐδουλώσαντο. Οὗτοι γὰρ ἐπειδὴ τὰ
 περὶ τὴν Κασπίαν στενὰ διέβησαν, κατὰ νότον
 ἀφέντες Σογδιανούς τε καὶ Βακτριανούς καὶ Ὠξον-
 τὸν Σόγδον (76) ποταμὸν, ὃν μεγάλαί τε καὶ πλεῖ-
 σταί τε τρέφουσι πηγαί, παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν
 πρὸς μεγάλων ὄρων διεχέμασαν, τὼν ἐκείσε τῆς
 χώρας ἐκείνης ἀγαθῶν ἀπολαύοντες, ὅσα τῆς ἄνω-
 θεν λεία· ὄνταντο. Ὅρη δὲ ταυτὰ εἰσι πλεῖστα καὶ
 μέγιστα, ἃ πάντα κατὰ συνέχειαν ἀλλήλων ἐχόμενα
 ὥσπερ ἐν ἄπαντι γίνονται ὄρος, Ταῦρος ὀνόματι
 καλούμενον γενικῶς, ἧ κατὰ μέσον ἀκριδῶς διέζω-
 σται πᾶσα Ἀσία. Ἀρχὴ μὲν γὰρ αὐτῶν πρὸς ζέφυ-
 ρον ἀνεμὸν τὰ ἔγγιστα τοῦ Αἰγαίου πελάγους· σχι-
 ζουσι δὲ ἐκεῖθεν ἐξίοντα ἐς τμήματα δύο τὴν ὅλην
 τελευτήσωσι τὸν Ὠκεανόν.

Δ'. Ἀλλὰ γὰρ ἥρος ἐπιγενομένου, ὅτε πᾶν τὸ
 πρῶτον τῆς γῆς τὴν χλόην τῆς πᾶσας ἐνδύεται, τὰ
 παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὄρων χειμάδια καταλιπόν-
 τες οἱ Σκύθαι, καθάπερ αἰπόλια καὶ βουκόλια, κατὰ
 πλῆθος τὰς κορυφὰς τῶν ὄρων ὑπερβάλλουσι, βέουσι
 τε κατὰ τῶν ὑποκειμένων ἐθνῶν καὶ πάντας ἐν
 λόγῳ λείας ποιοῦμενοι, [P. 22] καταντῶσιν ἐς Ἰν-
 δικήν, ὁπόση ἐφ' ἑκάτερα κείται τοῦ μεγίστου τῶν
 ποταμῶν Ἰνδοῦ. Καὶ ταύτη ζυγὸν ἐπιθέντες δου-
 λίας, οὐκέτι πρὸς ἔω ταύτης ἐπέκεινα ὤδουον διὰ
 τὸ τραχὺ τε καὶ καυματώδες τοῦ τόπου· ἀλλ' ἐπ'
 Ἀραχωσίαν τε καὶ Καρμανίαν τὴν ὄρμην ἐποιή-
 σαντο· καὶ πάντων βῆδισ, ὅσπουκτόντων, ἐπὶ Χαλ-
 δαίου ἀφίκοντό τε καὶ Ἀραβας. Ἐπειτα ἐς Βα-
 βυλωνίους καὶ Ἀσσυρίους διαθάντες, καὶ Μεσοπο-
 ταμίαν κατειληφότες, καὶ ταῖς τοῦ τόπου χάριτι
 ἀρεσθέντες, ἐκεῖ τὴν μακρὰν καταλύουσι πλάνην,
 ἣς διεπεραιώθησαν ποταμὸν καὶ τῶν ἄλλων διέστησαν ὁμοφύλων, τῆς κάτω Ἀσίας κληρούχος
 τάξαστας ἑαυτούς.

Ε'. Ὅσπερ δὲ πῦρ ἐς ὕλην βαθεῖαν ἐνοκῆψαν, οὐ
 μόνον ἤς τὸ πρῶτον ἐδράξατο, ταύτην λυμάνεται
 μόνην, ἀλλ' εἰ ὁμοίᾳ καὶ πάσῃ τῇ περίξ ἐντύχοι,
 ἥδη καὶ πᾶσαν ἐκείνην βῆστα ἐπιβόσκειται· οὕτω
 καὶ ὁ τῶν Σκυθῶν ἀρχηγὸς τούτων τὴν τῆς ὅλης
 Ἀσίας ἐξαιρετὸν πρὸς ἅπασαν ἀνθρωπίνην ἀπόλαυ-
 σιν ἐς οἰκήσιν ἀπολέξας ἑαυτῶ, οὐκ ἠρέμησε τοῦ
 λοιποῦ, οὐδὲ τῶν περίξ ἀπέσχετο· ἀλλὰ τοὺς ἐπ'
 αὐτῶ σατράπας καὶ χιλιάρχους διαπεμπόμενος,
 Πέρσας μὲν πρῶτον καὶ Πάρθους καὶ Μήδους πα-
 ρεστήσασα· ἔπειτα διὰ τῆς μεγάλης ἀνιῶν Ἀρμενίας,
 ἔλασε πρὸς μὲν ἀρκτεὸν ἄχρι Κολχίδος καὶ τῆς ἐκείσε

III. Verum jam in Orientem est transeundum, et ad illos Hyberboreos Scythas veniendum, qui in Asiam velut magna vis locustarum effusi, prope modum universam conturbaverunt et oppresserunt. Nam Caspiis angustiis superatis, Sogdiana a tergo relicta, et Bactrianis et Oxo Sogdo flumine, qui plurimis iisque magnis fontibus augetur, ad radices magnorum montium progressi hibernarunt, ubertate illius regionis et præda ante parta fruentes. Montes autem illi et plurimi sunt et maximi: qui quod una quadam continenti serie cohererent, iu unum veluti montem conflantur, qui nomine communi Taurus dicitur, Asiam universam perfecte mediam cingit ac dividit. Incipiunt illi ab occasu, proxime Ægæum mare; inde vero exorsi totam Asiam in duas partes secant, donec ad Subsolanum ventum juxta 38 ipsum Oceanum terminentur. Ἀσίαν, ἀχρις ἂν ἐς ἀπηλιώτην ἀνεμὸν παρ' αὐτῶν

IV. Vere igitur, cum omnis terra graminis viriditate vestitur, relicti ad montium radices hibernis, Scythæ velut hædorum greges boumve armenta, montium cacumina superant, et in populos subjectos irruunt; eosque omnes prædati, in Indiam penetrant, quanta in utramque ripam maximi fluviorum Indi patet. Qua sub jugum missa, versus ortum ultra progredi destiterunt, ob asperitatem et æstum loci: sed itinere in Arachosiam et Carmaniam converso, gentibus illis facile subactis, ad Chaldæos et Arabes pervenerunt. Deinde ad Babylonios et Assyrios transgressi, occupataque Mesopotamia, amœnitate loci affecti longos ibi errores finiunt, tertio anno postquam Jaxarten fluvium trajecerant et a popularibus suis avulsi Asiam inferiorem sibi vindicarant.

V. Sed quemadmodum ignis in densam silvam delatus non eam solum, quam primam corripuit, consumit, sed et circumjectam omnem, si ei pariter obvia fuerit, facillime depascitur: sic dux illorum Scytharum, totius Asiæ ad omnem humanam commoditatem opportunissima sede sibi delecta, postea non quievit, neque finitimis abstinuit: sed tribunis suis et satrapis alio atque alio missis, Persas primum et Parthos et Medos subigit; 39 deinde per Armeniam majorem ascendendo versus septentrionem ad Colchidem et finitimam illi Iberiam excurrit. Habebat porro in animo, sequentibus an-

Variorum notæ.

se dediderunt, meminit Cantacuzenus, lib. 1, cap. 2. DUCANG.
 (75) Quo vocabulo Tartaros Asiaticos pariter intelligit, qui de iudibus Chingischami filii Asiam fere universam pervaserant, cum qui versus Danu-

bium habitabant Europæos vocat, lib. 14, cap. 7. DUCANG.
 (76) De Oxo fluvio egimus ad lib. 1 Bryennii, n. 7, p. 201. DUCANG.

nis interiorum quoque Asiam pervagari et imperii sui limites arenis littorum, quæ mare et terra coeunt, terminare : neque enim ferendum esse, ut ulla gens ejus ditioni non subesset, quæ per totam Asiæ continentem ad marina usque habitaret. Sed tum quiete ibi considerare decreverunt, provinciis, urbibus, habitationibus, aliarumque rerum possessionibus prædiisque voluptariis et amœnissimis inter se distributis.

καὶ κτημάτων κτήσεις καὶ καταγωγὰς, πολλὰ

VI. Aurum vero, argentum, varias pecunia: species, sumptuosasque divitias, quibus loca illa abundant, cui usui essent eum adhuc ignorarent, non secus ac lutum ac veluti res abjectas et inutiles negligebant. Natura enim res necessarias in primis monstrat, quæ si propter penuriam angustæ non sint, sed benignitate fortunæ supersint, tum natura providentia veluti per æmulationem rursus excitatur quatenus potest ad ea diligenda, quæ sensibus magis blandiantur. Quorum satiety si subsequatur, statim ea patrocinaentur rebus superfluis; et primum quamdam veluti fraudem machinatur, ac tanquam escam varietatem earum rerum et compositionem multiplicem objicit; deinde arcanam voluptatem quasi per magicas præstigias insinuat, ne nimia rerum superfluarum copia gravis et molesta fiat. Ita hi 40 quoque principio solis necessariis, iisque angustis assueti: deinde in tot carum regionum amœnitatibus versati, quot Babyloniorum et Assyriorum confinia suppeditant, eas non esse deserendas judicant: sed diuturnis illis laboribus et vagis cursibus repudiatis, ibi considendum et deinceps vivendum esse. Unde iis gentibus, quas invaserunt, annuâ tributa imposuerunt, nec ex eo desistunt eas exactionibus et edictis pro mancipiis quotannis exagitare, et velut ex magno tripode oracula reddere, ac pro sua libidine quidvis in illas decernere.

VII. Tandem cultioribus Assyriorum, Persarum et Chaldæorum moribus mansuefacti, ad eorum religionem inclinarunt, patrio numinis contemptu relictis, illorumque mores et instituta in vestibus, in sumptuoso victu, cæterisque vitæ deliciis receperunt, tanta mutatione facta, ut cum prius caput crasso et promisso pilco tegerent, et reliqui vestitus omnis felicitas in pellibus animalium et coriis illaboratis apud eos consisteret, arma vero eis essent clavæ, fundæ, hastæ, sagittæ et arcus, omnia ex tempore quernis et aliis similibus lignis fabricata, qualia montes et sylvæ certis tempestatibus sponte nascentia producunt, iidem postea vestes integras sericas et auro intertextas usurperunt; usque adeo luxu immodico diffluere cœperunt, pristina vitæ ratione prorsus in contrarium mutata.

δύμασιν ἔ; τοσοῦτον ἀμετρία ἐξήμεγχαν τὴν ἀδριότητα τῆς τρυφῆς, ἐκ διαμέτρου καθάπαξ στήσαντες ἑαυτοὺς τῆς προτέρας διαίτης.

Ἰδρυρίας· Ἐμείλε δὲ ἦδη ἐς τοὺς ἐπιόντας ἐνεαυτοῦς καὶ διὰ τῆς ἐνδοτέρας ἐλάσαι Ἀσίας καὶ ἑρῶς τῆς οἰκείας ἀρχῆς ποιήσασθαι τὰς παραλλοὺς ψάμμους. ἔπον θάλασσά τε καὶ ἠπειροσ σπένδονται· μὴ δὲ γὰρ εἶναι τῶν ἀνεκτῶν, ἔξω τι τῆς αὐτῶν ἐλλειψθῆαι χεῖρὸς, ἵπῶσα τὴν τῆς Ἀσίας ἠπειρον ἀπασαν ἀχρε θαλασσῶν οἰκοῦσιν αὐτῶν. Τέως δ' αὐτόθι καταμένειν ἡρεμοῦντες; ἐγνώκεισαν, κλήρους ἑαυτοῖς διανεύσαντες χωρῶν καὶ πόλεων, διαφόρων τε οἰκιῶν ἐμπαρεχομένης τῷ τόματι θυμηθίαν καὶ τρυφήν.

Γ'. Χρυσὸς δὲ καὶ ἀργυρος καὶ χρημάτων ποικιλία καὶ πολυτέλεια (πολλὰ δὲ ταῦτα ἐπιχωριάσει κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους) οὐκ ἐγινώσκοντο τῶν τοῖς εἰς ὃ τι χρῆσιμα εἴη τοῖς ἔχουσι· διὸ καὶ παρέτρεχον αὐτὰ ἴσα καὶ κόνιν, καὶ ὅσα ἐς ὕλην ἀνόνητον ἐρρίπται. Ἡ γὰρ φύσις τῶν ἀναγκαίων γίνεταί πρῶτον διδάσκαλος· ἀν γοῦν ταῦτα μὴ σπάνις στενοχωρῆ τις, ἀλλ' ἐς πᾶθος ἡ τύχη παρέχη προκίεσθαι, τηλικαῦτα ὡς ἐκ συγκρίσεως προμηθῆς αὐθις ἡ φύσις καθίσταται, κατ' ἐξουσίαν τὸ προσηνέστερον ἐκλεγομένη σαφῶς ταῖς αἰσθήσεσιν. Ἄν δὲ κάρος ἐπὶ τούτοις γένηται, συνήγορος οὗτος αὐτίκα καθίξει τοῖς περιττοῖς, καθάπερ τινὰ πλάνην καὶ δέλεαρ μηχανώμενος πρῶτον τὴν αὐτῶν ἐς διάφορα εἶδη ποικιλίαν καὶ σύνθεσιν· κατὰ ταῦτα ἐγγοητεύων οὕτως ὡς ἀπόρρητον ἡδονὴν, ἵνα μὴ τὸ τῆς περιττότητος ἐμυριθῆς ἐπαχθῆς φαίνεται ἅμα καὶ λυπηρόν. [P. 23] Ὡς νῦν γε καὶ οὗτοι μόνους τῆς ἀναγκαίους ὄντες ἐθάδες, καὶ τούτοις ἐστενωμένοις. Ἐπειτα τοσαύταις τῶν τόπων ἐκείνων χάρισιν ἐντυχόντες, ὁπόσας ἡ Βαβυλωνίων κατ' Ἀσσυρίων φέρει περίχωρος, οὐκέτι τούτων ἀπαλλάττεσθαι ἐκρίναν δεῖν, ἀλλὰ χάραιν εἰπόντες τοὺς μακροὺς ἐκείνους πόνους καὶ περιτθρομους, ἐκείσε τοῦ λοιποῦ ποιέσθαι καθομένους τὴν διαίταν. Ἐκείθεν δ' ὁπόσας ἐπῆλθον ἔθνεσι, φόρου; συντάξαντες ἀπάσιν, ἵνα πᾶν οὐ διαλείπουσιν ἔτος δασμολογοῦντες καὶ ἐπτάττοντες ὅσα καὶ καιδούλοις, γρηματίζοντες ὡς ἐκ μεγάλου τρίποδος, καὶ θεμιστεύοντες ἵπῶσα σφίσι δοκοῖη ἐς ἐκείνους καθήκειν.

Ζ'. Τῷ δὲ χρόνῳ τοῖς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Χαλδαίων ἐμῆλθαντες πεπαιδευμένοις ἡθεῖον, ἔ; τε τὸ αὐτῶν ἔκλιαν σέβας, τὴν πάτριον ἀθεῖαν ἀφέντες, καὶ τοῖς αὐτῶν κεκοινωνήκασιν νόμοις καὶ ἔθεσιν, ὁπόσα τε ἐς ἐσθῆτα καὶ τράπεζαν ἀγει πολυτελή, καὶ ἵπῶσα τὴν τῆς ἄλλης διαίτης ὑπαγοσεύει τρυφήν. Ἐς τοσαύτην γὰρ τὴν μεταδιαίτησιν ἦδη παρήλλαξαν, ὥστε πρότερον τὴν μὲν κεφαλὴν παχεῖ τινι πλω καὶ ἀνεμένῳ σκέποντες, τῆς δ' ἄλλης πάσης ἐσθῆτος τὸ εὐδαιμον εἰς δέσματὰ ζῶων ἀγρίων ἐγκλείοντες, καὶ διφθέρας ἀνεπιτηδέυτους, ὅπλοις δ' ὁμοίως χρώμενοι βοπάλοισι τισί, καὶ σφενδόνας, δόρασι τε καὶ βέλεσι καὶ τόχοις αὐτοσχέλοις ἀπάσιν ἐκ τε δρυῶν καὶ τῶν ὁμοίων δένδρων, ὅσα ὄρη καὶ λόχμαί ταις ὥραις δουλεύοντα φέρουσιν αὐτοφυῆ βλαστήματα, στήριχοι; καὶ χρυσοῦφῆσιν ὑστερον ἐχρήσαντο τοῖς ὄλοις ἐν-

CAPUT VI.

Scytharum vicinia Turcis et Arabibus suspecta. Turcorum legatio de pace ad Joannem Ducam. Ejus faciendæ necessitas par utrimque. Pax inita quam utilis rei Romanæ. Agrorum cultu et rei pecuniariæ cura imperator sibi et pauperibus consulti. Cognatis et aliis nobilibus, idem ut faciant unctor est. Quo consilio. Quantæ inde divitiæ. Fames apud Turcos. Romani illorum pecunia ditescunt. Ex ovibus venditis corona imperatricis, dicta Ovata. Edictum imperatoris, ne quis vestibus utatur extra imperii fines qua sitis. Pæna addita. Equitas ejus legis.

A. Ἐπὶ τούτων οἱ τὴν ἐντὸς τοῦ Ἐδράτου Ἀσίαν ἄγοντες Τούρκοι (77) καὶ οἱ τὴν Κολλήν Συρίαν καὶ Φοινίκην Ἀραβες θύροντες εἶχον ἐπ' αὐτοῦς οὐ μικρὸν, πονηρὸν τοῖς Ἐκείθεν ὄρωντες γειτόνημα (78). Πρίσθεις οὖν αὐτοκράτορας ὁ τῶν Τούρκων ἡγεμῶν (79) πρὸς τὸν βασιλεῖα ἐπέμπευε Ἰωάννην περὶ βεβαίων σπονδῶν· ἐίδεθαι γὰρ, μὴ περισπῶμενος ἐς τὰς τῶν Σκυθῶν μάχας αὐτὸς ὄπισθεν ἔχει μεγάλους ἐχθροὺς τὰς Ῥωμαίων δυνάμεις· [P. 24] εἶναι γὰρ αὐτῷ τῶν πάντων τοῖ ἀδυνάτων καὶ σαφῆ τῆς οἰκίας ἡγεμονίας ἀπώλειαν, εἰ μόλις ἔχων τὸ θαρβεῖν ἀντιπαρετάττασθαι πρὸς μόνας τὰς Σκυθικὰς ἐφθόους. Ἐπειτα πρὸς δύο μερίζειν τὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἀναγκάζονται διὰ τὰς ἐκατέρωθεν μάχας. Τοῦτο καὶ τῷ βασιλεῖ πρὸς βουλήσεως ἦν καὶ πάντων τοῖ προεδρογμένων, πολλῶν εἰνεκα· ἐνὸς μὲν, ὅτι μὴδὲ τούτων ἰδέσθαι συνοίσον, οὐδ' αὖ κούφον καὶ βλάβιον, ὅτι μὴ τῶν μάλα βιαίων καὶ ἐπαχθῶν, μερίζεσθαι πρὸς τε τὰς τῆς Ἀσίας μάχας, πρὸς τε τὰς τῆς Ἐδράτης· ἑτέρου δ', ὅτι καὶ μέγα νῦν ἐπιτελισμα καὶ σφόδρα τοι καιρῖον γίνεσθαι, μέσους κειμένους τοῖς Τούρκοις κατὰ τῶν Σκυθικῶν πολέμων, καὶ τὸν κοινὸν δεχομένους κίνδυνον ἐν τοῖς αὐτῶν σώμασι, δίχην προμάχων στεβρῶν ἢ προβῶλων πετρῶν, ὡς ἐνισχυθῶν τῶν παραλλίων μερῶν κατὰ τῶν τῆς θαλάσσης ἀγρῶν κυμάτων ἢ φύσιν ἐξώλειαν.

B. Ταῦθ' ἄρα καὶ πρόθυμὸς τε καὶ μάλα ἐθειλομένης τὰς μετὰ τῶν Τούρκων ἐτέλει σπονδὰς (80)· καὶ τοῦτο μέγα ὕψελος τοῖς Ῥωμαίων τότε κατέστη πρᾶγμασιν. Ἄδειαν γὰρ καὶ ἀνακωχὴν τῶν μακρῶν εἰληφότες πολέμων, ἐς τὴν τῶν οἰκλιωνικημάτων καὶ πραγμάτων ἐπέδωκαν ἐπιμέλειαν. Αὐτὸς τε γὰρ βασιλεὺς τοσούτου μέρος ἀποτεμόμενος γῆς, ὅση τε ἀρσίμωσ καὶ ὅση πρὸς ἀμπελοργίαν εὐθετος, ὅσον ἐξαρκεῖν ἔκρινεν ἐς τε βασιλικὴν τράπεζαν, καὶ ἐς ὅσα ἢ εὐεργετούσα καὶ διαρκῶς χορηγοῦσα γνῶμη τοῦ βασιλέως· παρεκαλύετο (γηροτροφία δὲ ἦσαν ταῦτα καὶ πτωχοτροφία, καὶ ὅσα τοῖς ἐκ παντοίων νοσημάτων ἐθεράπευον τραυματίας), ἐπιμελητάς τε τούτοις ἐπιστήσας, ὅπως καλῶς γεωργεῖν τε καὶ ἀμπελοργεῖν ἴσασι, κολλῆν τε καὶ ἀφθονὸν τὴν τῶν καρπῶν ἐτήσιον ἡθροίζε· χορηγίαν. Οὐ μόνον ἐπὶ, ἀλλὰ καὶ ἱππῶν καὶ βοῶν καὶ ποιμνίων, ὁμοῦ τε

41 I. Inter hæc Turci, qui Asiam intra Euphratem, et Arabes, qui Colesyriam et Phœniciam tenent, non parum apud se trepidabant propter periculosam Scytharum vicinitatem. Itaque Turcorum princeps legatos summa rei gerendæ auctoritate præditos ad imperatorem Joannem firmandæ pacis causa mittit, timens, ne ipse Scythico bello distractus gravem hostem a tergo haberet Romanum exercitum. Eas quippe extremas angustias esse, et certissimum imperii sui exitium, si Scytharum tantum incursionibus vix audens resistere, ob geminatum bellum vires suas partiri cogeretur. Id et imperatori in votis erat, ac multis de causis fuerat jam ante decretum: tum quod minime utile aut facile, imo grave ac permolestum huic quoque videretur, bellis Asiaticis et Europæis distingui: tum quod firmissimum et opportunissimum vallum futuri essent Turci inter bellum Scythicum interjecti, commune periculum suis corporibus excepturi, velut robusti propugnatores, ac tanquam saxei obices, quos in maritimis plagis natura aliubi sævientibus pelagi fluctibus opponit.

αὐτῶν σώμασι, δίχην προμάχων στεβρῶν ἢ προβῶλων τῆς θαλάσσης ἀγρῶν κυμάτων ἢ φύσιν ἐξώλειαν.

II. His igitur de causis libenter et cupide admodum fœdus cum Turcis tunc fecit: quod rem Romanam plurimum juvit. Metu enim liberati hæc diuturnorum bellorum intermissione possessiones et res suas curandi otium habuerunt. Nam imperator tantum terræ arationi et vineis plantandis idoneæ usurpavit, quantum satis fore putabat ad mensam imperatoriam instruendam, et ad ea omnia procuranda, quæ beneficis ac prolixis principis animus decrevisset. Ea erant alimenta et hospitium senum ac pauperum; item quorumlibet morborum ac vulnerum curationes; quibus rebus et administratores præfecit, qui et agros colere, et vineas plantare scirent: ac quotannis uberem frugum proventum reposuit. Neque id solum; verum etiam armenta equorum et hominum, ovium item et porcorum greges, ac varia genera cicurum avium paravit, unde mul-

Variorum notæ.

(77) De Turcorum primis sedibus versus Tanaim, et ut in Asiaticas regiones penetrarint, Basilii Belgarocioni temporibus, uti scribit Bryennius d. cap. 7, seu ut Willelmus Tyrius lib. 1, cap. 7, triginta aut quadraginta annis antequam nostri Hierosolymitanam expeditionem susciperent, multa congressissimum ad eundem Bryennium. Vide infra lib. 19, cap. 7. Ducanæ.

(78) A quibus quidem Tartaris impugnabantur, uti narrat Belvacensis lib. xxxi, cap. 141. Quanta ætatem fuerit hæc ætate notulitas, magnitudo et

opulencia regni Turcorum, quique magnates eorumdem dominio subjecti fuerint, exponit capitibus seqq. Ducanæ.

(79) Jathatines Azatini sultani filius. Acropol. cap. 41. Vide Familias nostras Turcicas. Ducanæ.

(80) Quibus quidem Vatachius in CCCC lanceis serviebat, quoties vel quantum volebat, uti scribit Belvacensis lib. xxxi, cap. 144, incertum an ex hoc fœdere, anno Chr. 1234 percussio, vel sequenti, juxta Acropolitam cap. 41. Ducanæ.

tiplicem singulis annis proventum percipiebat. Idem cæteris etiam faciendi auctor fuit, tam cognatis suis, quam reliquæ nobilitati ut cum domi quisque haberet unde viveret, neque plebeius et inopes per vim opprimeret, et Romana respublica omni mal-ficio et crimine vacaret. Itaque paucis annis omnium horrea fructibus referta conspiciantur, et viæ ac plateæ, et stabula et mandræ pecoris multitudinem et avium greges quoscunque vix capiebant.

βρίθουσαι τοὺς καρποὺς ἐπωρῶντο, αἱ τε ὄδοι καὶ τοὺς κτήνους, καὶ ὄψομαι τῶν ὀρνίθων ἦσαν ἀγέλαι.

III. Accidit autem illud etiam felici Romanorum fato, ut Turci molesta fame et maxima rerum necessariorum penuria conflictarentur. Qua de causa plenz erant omnes viæ illius gentis hominum, mulierum, virorum, impuberum redeuntium et advenientium in Romanorum **43** agros. Omnes Turcorum opes acervatim, aurum, argentum, telæ, omne genus rerum voluptuariorum ac sumptuosarum exhauriebantur et in Romanorum manus perveniebant. Videres magni pretii merces exiguo frumento commutari. Tum quælibet avis, bos, hædus magno pretio venibant. Eo pacto cum Romanorum ædes celerèrime barbaricis opibus affluebant, tum imperatoris fiscus pecunia redundabat. Et ut rem omnem paucis expediam, cum ova gallinarum li, quibus avium greges commilssi erant, quotannis collecta venderent, exiguo tempore tantum inde pecuniæ coactum est, ut imperatrici corona gemmis et margaritis pretiosissimis distincta pararetur, quam

imperator ex eo Ovatum nominavit, quod de venditis ovis confecta esset.

στέφανον κατασκευασθῆναι τῇ βασιλίδι, λίθοις καὶ ὄψομαι ὁ βασιλεὺς ἐκωνόμασε, διὰ τὸ ἕκ τῆς τῶν ὄρων ἐν τοῖς τῶν Ῥωμαίων ἐνδόμασι περικλεισθέντα, τὸν δὲ πλοῦτον οἰκοθεν οὐκ ἔχειν, τὸ θρῦλλοῦμενος, φερόμενον.

IV. Ac unum hoc illius imperatoris ac politicæ providentiæ specimen esto. Alterum illud, quod cum videret Romanas divitias effundi in peregrinas vestes, quas sive Babylonia: et Assyriæ textrine sericis filis variarent, sive Italica: manus eleganter contexerent, edicto sanxit, ne quis subditorum iis uteretur, nisi ipse, quisquis esset, cum omni familia in ordinem cogi ac notari ignominia vellet: sed iis contenti essent, quas Romanæ provinciæ ac manus præberent. Necessary enim rerum **44** usus est immutabilis: non necessary principum cupiditatibus parent: idque lex eis est et honor, quod principibus visum fuerit. Proinde tum quoque cernere erat, illas res deinceps minimi fieri: nobilitatis autem limites Romanis vestimentis definitos, et divitias domo, quod aiunt, domum ferri.

(81) Vide notas ad Zonaræ lil. x *Annal.* n. 28. DUCAS.

(82) Videntur in utroque codice versus aliquot deesse, atque hæc ex abrupto superioribus atteri. WOLFIIUS.

(83) Non necessary principum cupiditatibus pa-

καὶ συνῶν ἀγέλας προσεκτῆσατο ἐπὶ τούτοις, καὶ παντοίων ὀρνίθων ἡμέρων εἶδη, ἐξ ὧν πολύχους ὁ τῶν γενωμένων κορισμὸς ἐφαίνετο καθ' ἑαστον ἐνιαυτόν. Τοῦτο δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις παρήνει ποιεῖν, ὅσοι τε τῶν γίνετο προσηκόντων, καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως εὐγενῶν ἦσαν, ἑἷς ἑαστος οἰκοθεν ἔχων τῆς χρείας τὴ διαρκῆς, μήτε χεῖρα τοῖς ἰδιώταις καὶ ἀσθενεστέροις ἐπάγῃ πλεονεκτοῦσαν, καὶ ἅμα καθαρεύουσα ἡ Ῥωμαίων τελείως ἐντεῦθεν ἀδικημάτων ἢ πολιτεία. Καὶ μέντοι καὶ χρόνων ὀλίγων αἱ πάντων ἀποθήκαι ἀγυαὶ καὶ πᾶσα μάνδρα καὶ σηκὸς ἐσιτενοχωροῦντο

Γ'. Συνέβη δὲ τνηκίχυτα τοῖς Τούρκοις, ἐπ' εὐτυχίᾳ καὶ τοῦτο Ῥωμαίων, λιμὸς ἰσχυρὸς καὶ σπάνις μέγιστη τῶν χρειωδῶν. Καὶ ἦσαν δὲ διὰ τοῦτο μεταί τοῦ τοιοῦτου γε ἐθνους αἱ ὄδοι πᾶσαι, γυναικῶν τε καὶ ἀνδρῶν καὶ ὄσοι ἦθες ἔλλιπεις, [P. 25] ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἐς τὴν Ῥωμαίων χώραν. Καὶ ἔκοντο οὖν ἀφθονίᾳ μακρὰ πᾶς ὁ τῶν Τούρκων πλοῦτος ἐς τὰς Ῥωμαίων δεξιάς, ὅσοι ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ, ὅσοι ἐν ὀφάσμασι, καὶ πᾶν ποικίλον εἶδος· καὶ τερπνὸν καὶ τρυφῆς μεστὸν πολυτελοῦς. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὰ πολλῶν ἄσια χρήματα σίτου βραχίος ὄνια προτιθέμενα. Τότε καὶ ὄρνις οἰσθητοῦσιν, καὶ πρὸς γε ἔτι βοῦς τε καὶ ἔριφος, πολλοῦ τινοῦ ἐτιμῶντο. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τάχιστα οἱ Ῥωμαίων οἴκοι πλοῦτου βαρβαρικοῦ πλήρεις κατέστησαν· πολλῶν δὲ πλέον τὰ βασιλικὰ ταμεῖα ἦδη τῇ τῶν χρημάτων ἐβρίθον δαψιλείᾳ. Καὶ ἑἷς ἐν βραχέϊ παραστήσω τὸ πᾶν, οἱ τὰς τῶν ὀρνίθων ἀγέλαι· ἐπιστατούντες ὄψομαι τικτοῖεν αὐταὶ ὡς, ἀνὰ πᾶν συναθροίζοντες ἔτος ἐπίπρασκον· ὡς ὀλίγου χρόνου πρὸς τῶν συναχθέντων ἐντεῦθεν χρημάτων μαργάροις λίαν πολυτελείᾳ διετησιμένον, ὃν καὶ ὡν πράσσει· κατεσκευάσατο αὐτόν.

Δ. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο τῆς ἐκείνου βασιλικῆς καὶ πολιτικῆς προμηθείας δείγμα· ἕτερον δὲ, ἐπειδὴ ἔώρα τὸν Ῥωμαίων πλοῦτον μάτην κενούμενον ἐς τὰ ἐξ ἄλλοδαπῶν ἐθνῶν ἐνδόματα (81), ὅσα τε ἐκ Σηρῶν Βαβυλώνια καὶ Ἀσσύρια ταλασιουργίαι ποικίλως δημιουργοῦσι, καὶ ὅσα χεῖρες Ἰταλῶν εὐφυῶς ἐξυφαίνουσιν, ἐξήνεγκε δόγμα, μηδένα τῶν ὑπικλῶν χρῆσθαι αὐτοῖς, εἰ μὴ βούλοιο, ὅστις ποτ' ἄρ' εἶη, αὐτὸς τε καὶ γένος ἀτιμος εἶναι· ἀλλ' ἢ μόνοις τοῖς ὅσοι ἡ Ῥωμαίων γῆ γεωργεῖ καὶ αἱ Ῥωμαίων ἀσχοῦσι χεῖρες. Τῶν γὰρ ἀναγκαίων (82) ἢ χρῆσις ἐστὶν ἀμετάδλητος, τὰ δὲ ἐνδεχόμενα τὰς τῶν ἀρχόντων ἀκολουθοῦσιν ὀρέξει (83)· καὶ τοῦτο νόμος αὐτοῖς καὶ τιμῆ, ὁ τοῖς ἀρχοῦσι δεδογμένον ἐστίν· ὥστε κἀναυθα ἦν ἰδεῖν ἐκείνα μὲν ἐν Καρδὸς καταστάνα μίση τοῦ λοιποῦ, τὸν δὲ τῆς εὐγενείας

Variorum notæ.

rent. Ita quoque vertendum, non, et subditi quantum licet principum sequuntur cupiditates. Tâ ἐν εὐχόμενα ea sunt, quorum usus est varius et mutabilis. Vide lib. vii, pag. 160 C; item lib. xii, pag. 586 C. Boivin.

CAPUT VII.

Imperatrix Theodori mater ex equo lapsa desinit liberos parere. Republicam proclare cum marito administrat. Tempa ab utroque extracta. Aedes curandis alendisque pauperibus assignatæ. Moritur Irene. Imperator viduus Annam Alemanam, sororem Manfredi Siciliae regis, uxorem ducit. Marcesinam, Annæ magistrum et educatricem, perditæ amat. Imperatoris insignibus ornari patitur. Uxor ipsi præfert. Conscientiæ stimulis urgetur. Monachi Marcesinam templo includunt jussu præpositi Blennymæ. Injuria clogium Ut Marcesinam semper insectatus sit. Mulier trita et aulici ascediores Blennymædam criminantur. Imperator seipsum damnat et culpam suam deplorat.

Α. Ἀλλὰ γὰρ ἐξ ἑτέρα ἡμῖν ἀγέθη ὁ λόγος. Ἡ Ἄ μὲν βασιλῆς: Εἰρήνη (84) μετὰ τὸ τεκεῖν τὴν παῖδα θεῶρων συνέθη, βριφεῖσαν τοῦ ἵππου ἐπὶ κολῦ τοῦ καίλου [P. 26] τρῶσαι. Ἐτοχε γὰρ ἐπὶ θέαν κωνηγελοῦ τινὸς ἀρε: ἐληλυθῶσα μετὰ τοῦ συζύγου καὶ βασιλέως, ὡς ἐνεσθῆεν βλαβήνη τε τὴν μήτραν καὶ μήτετι τεκεῖν τοῦ λοιποῦ. Ἰσάν γε μὴν ἄμφω τὴν βασιλείαν ἰθύνοντες πάνυ σμῦως καὶ κοσμίως, καὶ κλειότερα ποιούμενοι: πρόνοιαν τοῦ δικαιοσύνην τε καὶ εὐνομίαν ἀνοθεῖν ἐν ταῖς πόλεσι, πλεονεξίαν τε ἀπειναί καὶ ἀρπαγὴν.

Β. Ἐδείμαντο δὲ καὶ ναοὺς ἀμφοτέροι: λίαν περικαίλαις, πλείστοις ἀναλώμασι μεγίστας καὶ κοικίλαις: τὰς τούτων οἰκοδομὰς κατασκευαζάτες· ὁ μὲν βασιλεὺς τὸν τε περὶ τὴν Μαγνησίαν, εἰς ὄνομα τῆς θεομήτορος Σώσανδρα (85) ἀνοκούμενον, καὶ τὸν ἐνὸς τῆς Νικαίας εἰς ὄνομα Ἀναλίου τοῦ μεγάλου· ἡ δὲ βασιλῆς τὴν ἐνὸς τῆς παρὰ τὸ ὄρος τὸν Ὀλυμπον καὶ μένης τῶν Ἡρώσων μητροπόλεως, ἐπὶ ὀδοματι τοῦ τιμίου προφήτου προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ κτήματα τε πλείστα αὐτοῖς καὶ προσόδους ἐτησίως ἀνεσθῆεις ἐπιχορηγήσαντες, μοναζῶντων καὶ σκηπτῶν ἰδιωτικῆματα εἰδείσαν, πλήρη χάριτος καὶ θυμηδίας πνευματικῆς. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ νοσοκομεία καὶ πτωχοτροφεία τοῖς τότε καιροῖς ἐπεδαψιλεύσαντο, καὶ ἴσα τὸν ἐκείνων κατὰ θεὸν ἔρωτα εἰδείσαν ἐναργῶς.

Γ. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ μὲν βασιλῆς Εἰρήνη (80) εἰς ἔτη ἑξαμέτρην. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ σύζυγος πάνυ βριφῶς ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐκείνης ἔηυσε στερητικὴν· εἰς δὲ μὴ φίρων τὴν μόνωιν, καὶ δευτέραν ἀγεται συζυγον. Αὕτη δὲ ἴν Ἄννα (87) ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν, εἰς νέα πάνυ τῆ ἡλικία, ἀδελφὴ τοῦ βηγῆς Σικελίας Μαρκῆ. Εἶπτο ὁ ἐκείθεν αὐτῇ καθάπερ τροφῆς καὶ παιδαγωγῆς ξὺν πολλαῖς ἄλλαις καὶ γυνὴ τις ὦραν ἴσα σμένη προσώπου καὶ ὀφθαλμῶν ὧ, εἰπεῖν αὐτοῦ τινα σαγήνην, ὄνομα Μαρκεσίνα· ἡ φίλτροις καὶ καταδέσμους ἐρωτικαῖς, καὶ ἡθῶν ἀπειθήνη κατὰ μικρὸν ὀπηγάγετο καὶ τοὺς βασιλικούς ὀφθαλμούς καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῆς ἐξέκασεν ἔρωτας, ὡς παραθεωρεῖσθαι λαμπρῶς εἶδη τῆς βασιλῆς Ἄνναν. Ἐς τοσεύτων γὰρ ὑστερον ἀπορίας αὐτῆν οἱ τῆς Μαρκεσίνης (88) ἐξεκύλισαν ἔρωτας, ὥστε καὶ συμβόλοις κερμεῖσθαι βασιλικαῖς συγχεχώρηκε ταύτην· ὡς τοῖσι μὲν εἰνεκα μηδὲν ἐνδεῖν τῆς βασιλῆς Ἄννης, τῆς δὲ βασιλικῆς στοργῆς καὶ βολῆς καὶ τῆς τῶν ὑπάρχον ἀιδούς καὶ ὑποστοῆς, εἰ μὴ πάσης

I. Sed jam ad alia transcat oratio. Cum imperatrix Irene filium Theodorum peperisset, accidit, ut equo dejecta per longum spatium traheretur. Nam casu venerat cum marito imperatore spectatum quamdam venationem. Unde hœsa matrice, pariter desuit. Cæterum ambo imperium graviter et modeste administrabant, summoque studio curabant ut justitia et æquitas in urbibus florere, avaritia vero et rapinæ prohiberentur.

II. Etiam templa elegantissima uterque maximis sumptibus amplitudine et varietate structuræ insignia edificavit: Imperator quidem unum Magnesiæ, Deiparæ Virginis nomine, quod Sosandra dicitur: et alterum Nicææ, magno Antonio sacrum: Imperatrix vero illud, quod intra Prusæorum metropolin, ad montem Olympum sitam, nomine venerandi prophætæ præcursoris et Baptistæ notum est. Atque his plurimas possessiones et annuos redditus liberaliter attribuerunt, monachorumque et ascetarum domicilia in his constituerunt plena gratiæ et piæ animi voluptatis. Nec his contenti, complura hospitia ad ægros curandos et ad alendos pauperes destinaverunt, aliæque fecerunt, quæ amoris eorum erga Deum evidenter declarant.

III. Imperatrix Irene imperatrix mortua, imperator atque idem maritus obitum ibi longo tempore omnino moleste tulit. Tandem solitudinis pertæsus, secundam uxorem duxit Annam Alemanam, adolescentulam, Manfredi Siciliae regis sororem. Quam inde educatricis et magistræ loco cum multis aliis mulieribus comitabatur femina pulcherrimo vultu, cujus oculi quedam quasi retia invidibilia erant, nomine Marcesina. Hæc philtris et illecebris amatōris, ac morum urbanitatis paulatim etiam imperatoris oculos in se convertit amoremque sic incendit, ut jam haud dissimulante imperatrix Anna præ ea negligeretur. Nam tandem eo dementia redactus est Marcesinæ amoribus, ut eam imperatoris insignibus ornari pateretur. Quam obrem ea mulier hac in parte imperatrici Annæ nihil cedebat: amore autem et propensione imperatoris et subditorum observantia ac reverentia si non sola fruebatur, certe legitimam uxorem et imperatricem Annam longe superabat.

Variorum notæ.

(84) Inde incipit liber tertius in cod. Reg. 2078, in quo et capitulum divisio diversa est a vulgatis. Boiv. π.

(85) Ubi is deinde sepultus fuit, infra ad cap. 8, num. 4. Ducang.

(86) Acropol. cap. 29. Ducang.

(87) Frederici II imp. filia notia, Manfredi, regis Siciliae soror. Vide Familias nostras Byzantinas, pag. 225. Ducang.

(88) Acropol. cap. 52. Ducang.

ἀπῆλκεν, ὡς εἰπεῖν, αὐτὴ γὰρ καὶ μόνη, ἀλλ' οὖν πλείονος ἢ κατὰ τὴν νόμιμον σύζυγον, τὴν βασιλῆα Ἄνναν φημί.

IV. Cæterum imperator cum esset vir prudens, vitam agebat non omnis proisus molestiæ ac tristitiæ dolorisque justæ expertem, sed conscientiam acris instar stimuli pungentem habebat, 46 et penitentiam occasionem expectans, pravitate illius correctionem a Deo quærebat; id quod ex eo constat. Aiunt Marcesinam aliquando tum adorandi, tum spectandi causa templum adiisse, Blemmydæ sumptibus exædificatum et sanctorum ac religiosorum virorum exercitationibus dicatum; eoque illam advenisse multo cum luxu, imperatoris insignibus superbam, et magna comitum frequentia stipatam: sed priusquam vestibulum intrasset, coetum illum sanctorum virorum templi fores intrinsecus occlusisse, atque huic ad tum præclusisse Blemmydæ præpositi jussu. Erat is multis virtutibus insignis, et varia eruditione perpolitus, tum ea quæ a Græcis veteribus celebrata est, tum illa quam Ecclesiæ nostræ antistites et oratores ad utilitatem nostram proposuerunt. Nefas enim judicabat divinus ille vir, nefariam illam et impudicam mulierculam profanis et sceleratis pedibus sacrum pavimentulum calcare. Quid mirum, ubi ille eandem anica acerbe dictis inessere et tam lingua quam calamo insectari nunquam destiterat?

V. Ea vero se gravissime læsam arbitrata præter honorem imperatoriæ dignitati debitum, cum per sese excandescebat, violentamque et ferream iram animo concipiebat, tum ab adulatoribus magis inflammabatur. Unde ad imperatorem magna cum indignatione reversa, toto impetu illum ad vindictam incitabat, eam ignominiam in ipsam imperatoris 47 personam redundare clamitans. Neque hæc solum; sed et ejus assentatores ignem quasi igni et faces facibus addebant, et iram imperatoris majorem in modum incendebant, aucupandæ gratiæ causa. At imperator lacrymis obortis, cum profundo suspirio: « Quid me (inquit) ad virum justum puniendum impellit? Nam si ego sine probro et ignominia vivere voluissim imperii majestatem involatam conservassem. Nunc cum ipse mex atque adeo ipsius imperii contumeliæ causam præbuerim, meritis meis gratia refertur, ut malæ sementis malam messem percipiam. »

Δ'. Ὅμως συνετός γὰρ τυγχάνων ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἄλυτος τὸ παράπαν τὸν βίον διέδοσκεν, οὐδὲ κατηφέας καὶ συντριβῆς τῆς προσηκούσης ἐκτός· ἀλλὰ νύττουσαν εἶχε καθάπερ τι κέντρον δέξιν τὴν συνείδησιν, καὶ καιρὸν ἀνέμενε μετανόας, καὶ λύσιν ἐξήτει θεόθεν τῆς τοιαύτης παρατροπῆς. Δῆλον δ' ἐντεῦθεν τοῦτ'. Ἀπίεσαι γὰρ ποτε τὴν Μαρκεσίναν φασὶ προσκυνήσεως ἅμα καὶ θεάς εἶνακα ἐς τὸν θεῖον νεών, ὃν ὁ Βλεμμύδης οἰκῶν ἐδείματό (89) τε καὶ ἐς ἁγίων [P. 27] καὶ θεομικλῶν ἀνδρῶν ἀσκητήριον κατεστήσατο, πολλὴν ἐπ. γομένην τὴν τρυφήν καὶ σφόδρα τοῖς βασιλοῖς σεσοθιμένην συμβόλιος καὶ τῶ τῶν ἀκολούθων πλήθει· ἀλλὰ πρὶν τῶν προθύρων αὐτὴν ἐπιθῆναι, τὰς τοῦ νεῶ θύρας ἐνδοθεν κλειούσιν ὁ τῶν θεῶν ἐκείνων ἀνδρῶν σὺλλογος καὶ ταύτῃ τὴν εἰσοδὸν ἀποκλείουσι, καλεῖσσι τοῦ καθηγητοῦ (90) Βλεμμύδου. Ἄνηρ δὲ οὗτος πολλαῖς περιηνομένης ταῖς ἀρεταῖς, καὶ πολλῇ τῇ σοφίᾳ ἐξηχημένος, ὁπόσῃν τε Ἑλλήνων ὕμνοῦσι παῖδας, καὶ ὁπόσῃν οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας προστάται καὶ ῥήτορες ἐς ἡμετέραν ὠφέλειαν προθύρησαν. Οὐ γὰρ ἔκρινε δίκαιον ὁ θεὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, βεβίλοισ καὶ ἀθεμίτοις ποσὶν ἱερὸν πατεῖν ἕδαφος τὸ ἀνίσταν ἐκεῖνο καὶ ἀνατιδῆς γυναῖκα. Πῶς γάρ; Ὅς οὐδὲ πρότερον ἔληγε σῶμασσι βαλλῶν αὐτὴν καὶ γλώττει καὶ γράμμασσι διασύρουσσι (91).

Ε'. Ἡ δὲ τὰ δεινότετα πάσχειν οἰομένη καὶ τῆς βασιλικῆς ἀνάξια σφόδρα τιμῆς, ἐς θυμὸν ἀνῆπτεν ἑαυτὴν καὶ βαρεῖαν καὶ ζέουσαν ὀργὴν, καὶ μάστιγα ὅτι καὶ πρὸς τῶν κολάκων παροξυνομένη μάλα ἐτύγχανεν. Ὅθεν καὶ ἐπαφῆι πρὸς τὸν βασιλῆα λίαν ὕβριοπαθεύσα, καὶ πρὸς ἄμυναν θύλας ὀρμαῖς αὐτὸν διεγείρουσα, καὶ ἐς τὴν τοῦ βασιλείως ὑπόστασιν ἀποραίνουσα ἀνατρέχειν τὰ τῆς ἀτιμίας ταυτησί. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ αὐτὴν κολάκαί, οἰονεῖ πῦρ πυρὶ καὶ ξύλοις ξύλα προσεπιπέροντες, ἐς ὀργὴν ἀνάπτειν ἠπειγόντι μελίζονα ἐπὶ τὸν βασιλῆα, χαρίζομενοι τῷ καιρῷ. Ὅ δὲ βασιλεὺς ἐνδακρυσ γενομένος καὶ βυθίον τι στενάξας καὶ πάσης μεσῆς κατηφέας καὶ κατανύξας ἐν βραχεῖ καταστὰς, « Ἴνα τ' με κολάζειν ἀνδρα δίκαιον συνωθεῖτε; » ἔφασκεν. Ἐ καὶ γὰρ μοι πρὸς βουλήσεως ἦν ἀτιμίας ὁμοῦ δὲ αἰσχύνης καθῆσθαι ἐκτός, ἀκίβηλον ἂν τὸ τῆς βασιλείας ἐτήρουν σεμνὸν καὶ αὐτὸς νῦν ἐς τὰς αἰτίας τῶν ἐμῶν ὕβρεων καὶ τῆς βασιλείας αὐ-

Variorum notæ.

(89) Vide epistolam encyclicam ipsius Blemmydæ, D cyclicam, scriptam postquam Marcesinam templi ingressum prohibuit, descripsit. De Blemmydæ vero scriptis quædam attigit idem Allatius d. cap. 14 et in notis ad cap. 32 Acropol. DUCAS.

(90) Vide Blemmydæ orationem, ὅπου ἐστὶ εἶναι τὸν βασιλῆα, quæ exstat in eod. pag. 5125, ubi hæc imprimis notatu digna, Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀσχυνοθεῖ, καὶ μόνον ἐνθυμηθῆς βασιλικὴν σεμνότην αὐτῆς αἰσχρὰς καὶ ἀπρεαῖς πράξεις ἐμπέπουσαν, καὶ παρόμοια πάσχουσαν, ὡς περὶ τινὲς ἐπὶ τῆς μυθευομένης μαγικῆς Κίρκης ἐκείνης εἰς χοῖρους καὶ χύνας μεταβάλλοντες; Boivin. [interre edit. d. Maius Script. t. II. Edit.

τῆς αὐτῆς παρεχόμενος, προσηκούσας ἀπολαμβάνω λοιπὸν ἐντεῦθεν τὰς ἀμοιβὰς καὶ τῶν πονηρῶν σπερμάτων ἄξια τὰ γεώργια. >

CAPUT VIII.

Michael nothus. Thessaliæ et Ætoliæ princeps. Quatuor filiorum pater. Mariam imperatoris neptem sponsam amicit filio suo Nicephoro. Sponsalium celebratio. Idem statim rupto fœdere urbibus Thraciæ immunit. Imperator exercitum cogit. Urbes adventu suo alias confirmat, alias recuperat. Fœdus cum Michaelæ renovatum. Despotæ dignitas ei concessa; item ejus filio ob affinitatem. Michael Palæologus affectati imperii accusatur. Purgat se jurejurando. Milites in hiberna dimissi. Imperator in Asiam reversus morbo corripitur. Ægrotat annum integrum. Moritur. Sepelitur. Ubi. Qua ætate. Quo imperii anno. Ætas Theodori filii. ejus.

[P. 28] Α'. Ἐπὶ τούτων μέντοι τῶν χρόνων ἦρχε Α
Θεσσαλίας καὶ Αἰτωλίας καὶ τῶν περὶ Μιχαὴλ ὁ
νόθος υἱὸς τοῦ πρώτου ἀποστάτου Μιχαὴλ τοῦ Ἀγ-
γέλου. Τελευτησάσης γὰρ τῆς ἄλλης συγγενείας
ἐκείνου πάσης, περιήλθεν ἰδὴ πᾶσα ἡ τῶν χώρων
ἐκείνων ἀρχὴ εἰς ἓνα τούτων τὸν νόθον Μιχαὴλ.
Τούτῳ παῖδες ἐγένοντο Νικηφόρος καὶ Ἰωάννης καὶ
Μιχαὴλ καὶ τέταρτος, νόθος ὄνομα Ἰωάννης καὶ
οὗτος οἷς ἐπιμερίζειν ἐμελλε μετὰ βραχὺ καὶ τὴν
ἐαυτοῦ ἀρχὴν (92). Τέως μὲν οὖν πρέσβεις (93) ἀπο-
στείλας πρὸς βασιλέα Ἰωάννην, ἐζήτηι νόμφην ἀγα-
γεῖσθαι τῷ ἑαυτοῦ υἱῷ Νικηφόρῳ τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ
βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Ἀσκαρι θυγατέρα Μαρίαν
καὶ ἦνος τὸ ζητούμενον. Ἐγένοντο γὰρ τνηκεῖα
μηστεῖαι καὶ συμφωνίαι, οἷαι δὴ καὶ γέγονασι,
συμπαραγενομένης τῷ υἱῷ Νικηφόρῳ καὶ τῇ μη-
τρὶ Θεοδώρας κατὰ τὴν ἔω (94), ἅμα μὲν καὶ πρὸς
ἐπίσκοπον τῆς μηστειουμένης νόμφης, ἅμα δὲ καὶ
πρὸς βεβαλωσιν τῶν ἐν τούτοις συμφωνιών. Ὡν δὴ
γενομένων, τὴν νόμφην αὐτόθι παρὰ τὰ οἴκοι κατα-
λιπούσα, ἐπανέστρεφεν οὐκ εὖ σὺν τῷ υἱῷ Νικηφόρῳ
παρὰ τῶν κηδεστῶν βασιλέων, ἐς τοῦτον ἔτους
B' βραχὺ τὸ μεταξὺ, καὶ πρὸς κατάλυσιν ἔδωκε
τῶν σπονδῶν αὐτῆς ὁ Μιχαὴλ καὶ ἄρας τούτους οἰκειούς
ὀπρέβαινε χώρους ἐπὶ πονηρῶν τῶν δυτικῶν πό-
λεων, αἱ τοῖς Ῥωμαίων βασιλεύσιν ὑπήρχον ὑπή-
κοοι ὡς ἀνάγκη εἶναι ἡ τὸν βασιλέα Ἰωάννην
στρατεῦειν ἐπ' ἐκείνων, ἢ κίνδυνον εἶναι πᾶσα; ὑπὸ
τῷ Μιχαὴλ τὰς δυτικὰς γενέσθαι πόλεις. Ἦρος οὖν C
ἐπιγενομένου, κλείστην ὁ βασιλεὺς ἠθροικῶς στρα-
τῆν, ἔξεισι κατὰ τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ. Τῆς δὲ
ψῆμης βεούσης καὶ προπορευομένης, αἱ μὲν δυτικαὶ
τῶν Ῥωμαίων πόλεις ἀνεβρόννοντο πρὸς τὸ εὐθαρ-
αῖς τε καὶ ἀνδρικώτερον τὰ δὲ τοῦ Μιχαὴλ ὑπέβρει
καὶ ὑπεπτήχει. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς περὶ Θεσσα-
λονικῆν καὶ Μακεδονίαν ἐγένετο, πάλιν ὑπ' αὐτῷ
βρόβως αἱ κλείους τῶν δυτικῶν ἐγένοντο πόλεις,
ὅπως ἡ τοῦ Ἀγγέλου Μιχαὴλ ἐφοδος ἐκίλονσε
[P. 29] τε καὶ πρὸς βραχὺν τινα χρόνον παρ' ατρα-
πῆναι πεποίηκε, Κάστορα τε καὶ Πρέσπα, καὶ ἐπὶ
τούτοις ἑταραὶ οὐκ ὀλίγαι. Ὅθεν σὺς τὸν ἑσχατον
συνελθεὶς φόβον ὁ Μιχαὴλ προσθεύεται πρὸς τὸν
βασιλέα καὶ τὰς προτέραι; ἀνακαλεῖται σπονδὰς,

I. Cæterum his temporibus Thessaliæ et Æ-
tolia vicinisque regionibus præerat Michael, no-
thus filius Michaelis Angeli, illius qui primus
rebellaverat. Nam tota ejus cognatione extincta,
omne locorum illorum imperium ad unum hunc
nothum Michaelē devolutum fuit. Huic filii fue-
runt Nicephorus, Joannes, Michael, et quartus
nothus, cui et ipsi nomen Joannes erat : inter quos
brevis post distributorus erat summi principatum.
Tum autem missis ad imperatorem Joannem lega-
tis, filio suo Nicephoro sponsam petebat Mariam,
Theodoro Lascari imperatoris filio genitam; et
voti compos factus est. Peracta enim tunc sponsa-
lia et pacta, qualicunq; ea fuerunt, cum in
Orientem Theodora usa cum filio Nicephoro, tum
visendæ sponse, tum confirmandorum sponsa-
lium causa venisset. Quibus peractis, sponsa ibidem
apud suos relicta, cum filio Nicephoro Theodora
Michaelis conjux domum rediit, fide accepta, fore
ut anno sequenti nuptiæ celebrarentur.

Theodora ἡ τοῦ Μιχαὴλ σύζυγος, ἐγγύας λαβοῦσα
τοῦς γάμους τελεῖσθαι.

II. Sed paulo post Michael iterum rupto fœdere
limites suos transgressus, occidentales urbes que
imperatoribus Romanis parebant, infestavit : ut
nisi imperator Joannes ipse illi bellum inferret,
periculum esset, ne omnes illæ urbes a Michaelē
occuparentur. Vere igitur appetente imperator,
exercitu maximo coarcto, contra rebellem Michælē
proficiscitur. Fama vero sparsa et præcurrente,
occidentales Romanorum urbes confirmatæ animis
et audaciam receperunt : Michaelis vero res dilā-
bebantur et pessum ibant. Imperator autem cum
Thessalonicam et Macedoniam attigisset, plerasque
urbes occidentales, quas Angeli Michaelis incensim
conusserat et ad breve tempus interceperat, facile
recuperavit, ut Castoriam, Pessam, aliasque præ-
terea non paucas. Unde summo timore perculsus Mi-
chael, missis ad imperatorem legatis, pristinum fœdus
renovat, et præter alia castella Prillapum et Be-
lesum et* restituit. 49 Imperator contra et patri
Michaeli et filio ejus Nicephoro, propter affinita-
tis necessitudinem, Despotiarum honorem concessit :

Variorum notæ.

(92) Vide infra lib. iv, cap. 9, sect. 1. Βοβιν.
(93) Acropolis, cap. 49, 51; Pachymer. lib. iii,
cap. 27. DUCANG.
(94) Wollius : Cum mane mater Theodora, etc.
Aliqui ἔω hic aliud sonat : in orientem nempe veniit

Theodora. Sic enim Acropolis : Καὶ ἡ τοῦτου γεμετῆ
Theodora, τὸν Νικηφόρον μεθ' αὐτῆς λαβοῦσα, εἰς
τὴν ἔω διαπερατοῦται. Atque sic emendavimus.
DUCANG.

ne qua diffidentia intercederet, quæ animos sollicitare, et negotiorum turbas excitare posset. Rebus autem ibi sic ordinatis, reditum parat, quod ibi hibernare volebat. Instabat enim tum Arcturi exortus.

ὁν μετὰ δὲ ἀνακύπτει ἀμφίβροχον, ἐπόσα ψυχὰς τε ταράττει καὶ κυκλώνας ἐγείρει πραγμάτων. Ἄλλὰ γὰρ οὕτω τὰ ἐκείως κατατηράμενος ὁ βασιλεὺς ἐπανόδο ἤπτετο, μὴ βουλόμενος ἐκείως τὴν χειμέριον ὥραν διαβιβάζειν. Ἦν γὰρ κατὰ τὰς Ἀρχτούρου ἐπιτολάς ὁ καιρός.

III. Cum vero Philippus pervenisset et complures illic dies mansisset, criminationes quædam contra Michaelen Comnenum Paleologum subortæ sunt, eum regnum affectare. Producebantur ii qui primi illud insurrarant, amici ejus : et ii qui iudicia adversus ipsum aliunde afferrebant. Sed et hæc infirma, falsæque criminationes visæ sunt, sive reipsa essent falsæ, sive ita casus temere persuasit. Placuit tamen, cum jurejurando affirmare falsa esse ea crimina, nec se unquam regnum affectaturum ; ac deinceps eum pæna liberari, et ab omni suspicionem quam reuotissimum in prisinum dignitatis gradum restitui. Id vero factum est : Imperator autem motis inde castris, ipse quidem Hellespontum trajecturus abiit : exercitum vero domum in hiberna dimisit.

IV. Cum vero imperator in Orientem trajecisset, et apud Nicæam versaretur, atroci morbo est correptus, qui haud scio phrenitis an epilepsia sit appellandus. Nam gravitate et stupore 50 mentis afflicebatur, ut iis qui e cerebro laborant, in celestium siderum congressibus accidere solet, quo tempore aer circumfusus humidior est et frigidior adeoque cerebri vertiginem ipsis adfert, tales conversiones et mutationes ferre nequeuntibus. Cum autem nutus, et respiratione excepta mortuus esse perpetuos dies jacuisset, ad se redire morboque leviri visus est. Quam tamen ars medicorum non penitus oblegare potuit, quominus ex eo tempore iis co delitescere et firmam sedem fixisse videretur : ita ut deinceps alias affligeretur, alias valere videretur. Nam nunc plurimum, nunc pauciorum dierum intervallo vel accedebat vel recedebat malum : nunc domi, nunc in via, nullo precedente signo, subito eum invadebat, ut sæpe ex equo delapsurus lectica in palatium referretur. Morbus is annum integrum caput ejus infestavit, clam ac paulatim semper augescens : donec omni medicorum arte superata, e rebus humanis eum sustulit. Decessit autem ex eo morbo imperator, cum circa Nymphæum versaretur : ac sepultus est in Sosandrio, monasterio a se extracto, anno ætatis sexagesimo, septem et viginti natus annos cum impe-

A ἀποδίδους αὐτῷ καὶ φρούρια, τὰ τε ἄλλα καὶ τὸν Πρίλλαπον, ἔτι τε τὸν Βαλεσόν καὶ τὸ (95)... Ἔστει μὴκει μέντοι ὁ βασιλεὺς ἐκατέρους τῷ δεσποτικῷ ἀξιώματι διὰ τὰς τοῦ κήδους μνηστείας, τὸν τε Μιχαὴλ καὶ τὸν αὐτοῦ γε υἱὸν Νικηφόρον, ἵνα μετ-

Γ. Ἐπαὶ δὲ περὶ τὴν Φιλίππων (96) γενόμενος ἡμέρας ἐκείως συχνὰς διατέτριψε, διαβολαὶ τινες ἀνεφύθησαν κατὰ τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαὴλ τοῦ Παλαεολόγου, ὅτι βασιλείας ἐπίσταται. Καὶ ἤγοντο οἱ τε πρῶτως τὰ τοιαῦτα διαψευδισάντες φίλοι αὐτοῦ, καὶ οἱ τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐλέγχους ἐτέρωθεν προδύνον. Ἄλλ' ἀνίσχυρα τὰ τῶν ἐλέγχων ἰδοὺ καὶ ψευδεῖς B αἱ διαβολαὶ, εἴτε καὶ τῇ ἀληθείᾳ ψευδῶν οὐσῶν, εἴτε καὶ τοῦ καιροῦ σχεδιάζαντος οὕτως. Ὅμως ἔδοξεν ὄρκους αὐτὸν βεβαιώσαντα ὅτι τε ψευδεῖς αἱ διαβολαὶ, καὶ ὅτι οὐ μῆποτε βουληθεῖη βασιλεῖα ἐπιχειρῆσαι, ἐλευθέρων τε εἶναι τοῦ λοιποῦ τῆς ἐνταῦθεν καταδικῆς καὶ ὑποψίας ἀπάτης μένειν ὡς πορρωτάτη, καὶ πρὸς γε εἰς τῆς προτέρας ἐφ' ὁμοίου τοῦ σχήματος ἀπολαύειν τιμῆς. Καὶ γέγονε τοῦτο. Ἐκείθεν μέντοι ἀπάρας ὁ βασιλεὺς, αὐτὸς μὲν ἀπῆει διαπεραιωσόμενος τὸν Ἑλλησπόντον· τὸν δὲ στρατὸν διαφῆκεν ἀπιέναι περὶ τὰ οἴκη διαχειμῶσαντας.

Δ. Πρὸς δὲ τὴν ζω (97) διαβάσκει τῷ βασιλεῖ καὶ περὶ τὴν Νικαίαν διατρίθοντι νόσος ἐνοσκήπτει δεινή· οὐδ' εἴτε φρενίτιν χρῆ προσεπιπῆν, εἴτ' ἐπιληψίαν. C Ἐς γὰρ καρθηβαρίαν τινὰ καὶ νάρκωσιν ἐπεπτώκει τοῦ ἡγεμονικοῦ, ὑπόκειν καὶ οἱ τὰ περὶ τὸν ἐγκέφαλον οὐχ ὑγιᾶς διακείμενοι πάσχουσιν ἐν ταῖς τῶν οὐρανίων φωστῆρων συνόδοις, τοῦ περιέχοντος ὑγροτέρου τε ἅμα καὶ ψυχοτέρου τηνικαῦτα καθισταμένου καὶ λιγγοῦ σφίσι ἐπάγοντος ἐγκεφάλου, ἀδυνατῶς ἔχουσι δέχεσθαι τὰς τοιαύτας τροπὰς καὶ μεταβολὰς. Ἄζωνος δὲ καὶ πλήν τοῦ ἀναπνεῖν νεκρὸς ἐπὶ τρεῖς ὄλας διατελέσας ἡμέρας, ἀναφέρειν ἔδοξεν αὐτοῖς καὶ τοῦ νοσήματος ἀπαλλάττεσθαι. Πλήν οὐκ ἔς τέλος ἐξοστρακίζουσι ἱατρῶν ἐπίνοιαι τὸ πάθος δεδωρηγνῆται· ἀλλ' ὡς περὶ ἐμπροφώλευκεν ἐξ ἐκείνου καὶ ἔδραν τινὰ δυσασπασίσιον ἔργον· καὶ ἦν τοῦ λοιποῦ νῦν μὲν πάσχων, νῦν δ' ὑγιαίνει δοκῶν. Κατὰ γὰρ ἡμερῶν διαστήματα, νῦν μὲν πλείω, νῦν δ' ἥτιω, νῦν μὲν ὑπεχώρει, νῦν δ' αὐτοῖς ἐπεχωρίαζε D τὸ δεινόν· καὶ νῦν μὲν ἐν οἴκοις διατρίθοντι, νῦν δ' ἐν ἰδοῖς, [P. 30] προσδοκίας οὐ προσηγησαμένης οὐδεμιᾶς, ἐξαίφνης ἐπῆει· καὶ πολλὰκις τοῦ ἵππου πεσεῖν διακινδυνεύσαντα δεξάμενοι φορᾶθην ἐς τὸ ἀρχεῖον ἐκόμισαν. Καὶ ἦν τῇ κεφαλῇ τὸ πάθος πρὸς ἄλλοις ὄλον ἐνιαυτῶν, λάθρα καὶ κατὰ μικρὸν ἐς αὐξήσιν προβαλόντων αἰετῶν πολλῶν κραταιώτερον πάθος ἱατρικῆς ἐπιστήμης γενόμενον ἐξ ἀνθρώπων

Variorum notæ.

(95) Acropolis : Καὶ ἀπέλυσε πρὸς τὸν βασιλεῖα ὁ Μιχαὴλ τὸ αἶμα Πρίλλαπον καὶ τὸν Βίλεσον, καὶ τὸ ἐν τῷ Ἀλέξανδρῳ φρούριον τὰς Κρήδας. Hinc igitur supplendus Gregoras. De Croia urbe adeundus Leunclavius in *Pandect. Tarc.* n. 126. Ducang.

(96) Acrop. cap. 50, 51; Pachym. lib. 1 cap. 7;

Phranz. lib. 1, cap. 1, 2. Ducang.

(97) Joannis Vatatzæ obitum multis pariter refert Acropolis cap. 52. Contigit autem 50 mensis Oct. b. anno Chr. 1255, cum annum ætatis 60, seu, uti vult Acrovolita 62 attulisset. Ducang.

επιποιήσαι γενέσθαι αὐτόν. Ἐγένετο μὲν οὖν ἐξ Α rium suscepisset: ita ut anni ipsi, 51 quibus im-
 ανθρώπων ὁ βασιλεὺς, ταυτησὶ περιγενομένης τῆς perator fuit. tres ac triginta fuerint; quōt annos et
 νόσου, περὶ τὸ Νύμφαιον τότε ποιούμενος τὰς δι- filius ejus ac successor imperii Theodorus imple-
 τριβάς. Ἐτάφη * δὲ ἐν τῇ μονῇ τῶν Σωσάνδρων (98), verat. Nam is eodem tempore, quo pater summa
 ἦν αὐτὸς ἰδαιματο. Ἦνυε δὲ ἕως, ἔπειτα ἐτελεύτα, rerum potitus est, e sinu matris in lucem prodit.
 ἐξηκοστὸν ὅποτε δ' αὐτὸς τὰ τῆς αὐτοκρατορίας ἐνεκχαίριστο σκήπτρα, ἔδωκεν ἡδὴ καὶ εἰκοστὸν
 ὡς μόνι ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ γίνεσθαι ἑτη τρία καὶ τριάκοντα ὅποσα δὴ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ
 τῆς βασιλείας διάδοχος ἦνυε Θεόδωρος. Ὅμοι τε γὰρ αὐτὸς ἐξ ὠδίνων εἰς φῶς προήγατο μετρίκῳν,
 καὶ ὁμοῦ τὰ τῆς αὐτοκρατορίας σκήπτρα ὁ πατὴρ ἄρτι ἰδέδεκτο.

Variorum notæ.

(98) Magnesia, in æde Deiparæ Sosandræ sacra, quam is ædificarat. Supra, cap. 7, sect. 2 (col. 170).
 ΔΟΥΛΑΚ.

* A. C. 1233 juxta Possinum.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Γ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

*Theodorus Lascaris patri succedit. Cur vivo patre imperator non designatus. Totius populi suffragiis
 creatur. Mortuo Germano, de patriarcha eligendo deliberatur. Nicephorus Blemmydes omnium dignissimus.
 Oblatum honorem recusat. Arsenius eligitur. Ejus elogium. Princeps electionem ratam habet. A
 novo patriarcha inungitur. Bulgarus et Thessalus in Thraciam irrumpunt. Imperator sædus cum Turcis
 renovat. Hælespontum trajicit cum magno exercitu. Venationis ministri in militum numerum relati.
 Bulgarus viribus Romanis impar ablata restituit et pacem impetrat. Bellum in Thessaliam transfertur.
 Theodora Michaelis æxor imperatori occurrit. Reconciliata gratia, Muriam filii sui sponsum secum
 abducit.*

[P. 51] A'. Ἐπὶ δὲ κατὰ κλήρον πατρικῶν τῆς Β
 βασιλείας διάδοχος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ἐμελλεν
 εἶναι ὁ Λάσκαρις, παρὰ δὲ τοῦ πατρὸς ἐπὶ ζῶντος
 οὐκ ἀνηγόρευτο βασιλεὺς, ἀνηγορεύετο ἡδὴ θανόντος
 ἐκείνου (99) κοινῇ συνδρομῇ τοῦ τε στρατοῦ παντὸς
 καὶ ἑκάστοι τῶν ἐνόδων ἦσαν καὶ εὐγενῶν. Τὸ μὲν
 γὰρ ὅτι τὴν βασιλείαν οὐδενὶ τῶν πάντων ἐτέρῳ

I. Cum autem imperium jure hæreditario ad
 filium ejus Theodorum Lascarium rediturum esset,
 quia is a patre vivente non appellatus fuerat im-
 perator, eodem defuncto, communi concursu totius
 exercitus nobiliumque omnium ac procerum im-
 perator est salutatus. Constabat enim Joannem
 utique nemini omnium nisi filio imperium relin-

Variorum notæ.

(99) Theodorus Lascaris junior imperare cœpit
 an. mundi 6763. Id constat ex serie imperatorum
 chronologica, quam ex cod. Reg. supra attulimus.
 Dubium est utrum ante, an post mensem Januariū.
 Si ante, fuit is annus Christi. 1254, et Mauritius
 David Possinum recte reprehendit. Si post, fuit
 jam tuus an. Chr. 1255, et Possinus immerito re-
 prehenditur. Ego Possini Chronologiam primum se-
 cutus sum, quam et Ducangius secutus fuerat.

Deinde ex animadversionibus Mauriti David sacer-
 dotis Divionensis (cujus librum diu quæsitum be-
 neficio viri illustr. Nicolai Toinardi tandem nactus
 sum) intellexi lapsum me semel atque iterum cum
 doctissimis viris in supputanda annorum ratione.
 Moneo itaque lectorem, ut huic volumini subju-
 ctum indicem erratorum consulat, et ex eo chro-
 nologiam nostram corrigat. BOITIX.

quere voluisse : quod et pater fuerat pius in liberos et nemini alteri id reliquerat. Sed obscuris adhuc subditorum voluntatibus, an id iis libentibus ac approbantibus futuram esset, vivens eum designare nullo modo voluerat. « Et enim, inquit, **52-54** tempus multa novare solet, cum res eo statu esse reperiantur, qui minime unicuique convenit. Nam adolescentia, suapte natura mobilis et contumax, temere ad omnia fertur quæ concupiverit. Quod si spem ac nomen imperii præterea acceperit, eius causa affluit magnus numerus adolescentium deliciorum, quolibet sermone inepto aures opplentium, idem accidit ac si homo ebrius, qui tum iudicio ac mente, tum corpore ipso a capite usque ad calcem omnino deliret, ad magnæ navis gubernacula deligendus proponatur, cum nec ii qui eligunt, recte iudicent, nec is qui eligitur, quorsum feratur quidve agendum sit intelligat. » Hanc igitur unam ob causam ipse, dum adhuc in vivis esset, filium esse designandum haud censuit : tum ut spe adempta, adolescentiæ levitatem coerceret : tum quod multi adeo pusillis essent animis, ut hereditatis cupiditate longiorem patrum vitam moleste ferrent, nec expectato fato cursum illius abrumperent, eosque ex hac vita ante tempus exigerent. Adde quod populus plerumque eum qui ad imperium pervenit, si non ipse sua sponte elegerit, tyrannum vocat, ac primum quidem invidia et obscuris obtreccionibus eum aggreditur, deinde ad insidias, et ad cædem tandem prorumpit.

ἐληλυθότα προκρίναντες τύραννον τε αὐτὸν ὠνόμασαν· καὶ μέντοι καὶ ἐς φθόνους καὶ ὕβρεις ὑπ' ὀδόντα καὶ λαθραίας τὰ πρῶτα ἐχώρησαν· εἶτα καὶ

II. His igitur et id genus aliis de causis Theodorus patre superstitite non fuerat imperator appellatus. Post ejus obitum totius populi **55** suffragiis creatus est, in clypeo sedens, more in his usitato. Sed cum patriarchæ manu coronandus esset, ac tum sedes vacaret (nam Germannus, vir prudens et doctrina et probitate vitæ insignis, non ita pridem decesserat), de successore eligendo deliberatum ac disputatum est. Ac multi in expectatione atque in ore erant, et alii aliis, sed doctrina et virtute celebris Nicephorus Blennydes omnium sermonibus cæteris præferabatur : qui tum in monasterio suo quietam agens vitam : aspera victus et exercitationum ratione sese macerabat. Is cum delatum sibi honorem recusasset, cæteris prælatus est Arsenius monachus, qui in quodam monasterio juxta Apolloniadem strenue sese exercebat, virtute privata illustris ille quidem, sed simplici vir ingenio, et qui animi solertia non posset multiplices

πλὴν ἢ τῷ υἱῷ καταλιμπνέειν ὁ Ἰωάννης ἐβούλετο, παντὶ που ὄχλον, ὅτι τε πατὴρ ἦν πάνυ φιλόκατος καὶ δεῖ οὐδ' ἄλλω οὐδενὶ καταλείπειν ταύτην. Τὸ δὲ ζῶν ἐτι βασιλεὺς ἀναγορεύειν αὐτὸν, ἐν ἀδήλω κειμένης ἐτι τῆς τῶν ὑπηκόων ἐκουσίου γνώμης καὶ προαιρέσεως, τούτο δ' οὐ πάνυ ἐβούλετο. Πολλὰ γὰρ φησὶ, νεωτερίζειν οὐδὲν ὁ χρόνος, ὅποτε μὴ κατὰ λόγον εὐροὶ τὸν ἐκάστου προσήκοντα τὴν τῶν πραγμάτων γινομένην κατάστασιν. Ἡ γὰρ νεότης ἐξ ὕβροσίν τι καὶ ἀβύδασι οἰκοῦσιν οὕσα ἀλόγως ἔττει πρὸς πάνθ' ὅσα τὸ βουλούμενον εἰσπείρειται. Ἄν δὲ καὶ βασιλικὴν ἐλπίδα καὶ φήμην προσλάβηται, δεῖ ἦν καὶ δῆμος ἔπισται μετράκιων τρυφῶντων καὶ πάσης ἀτόπου γλώσσης· τὰς ἀκοὰς ἐμπικλώντων, ὅμοιον γίνεται τηρικιζῶτα, ὡσπερ ἂν εἴ τις μεθῶν ἄνθρωπος· καὶ πάντα παράφορα φέρων τε καὶ δεκνύς, ὅποσα περὶ λογισμῶν καὶ διάνοιαν καὶ ὀφείσα τὰκ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν, ἔπειτα μεγάλης σφακας ἐλάδος ἄγειν ἐμελλε χειροτονεῖσθαι, οὕτε τῶν χειροτονούντων ὀρθῶς κρινόντων, οὕτε τοῦ τὴν χειροτονίαν ἀνειλημμένου οὐτ' ἐς ὃ τι φέροιτο, οὐδ' ὃ τι πράττειν χρεῶν εἰδότος. Διὰ μὲν οὖν ἐν γέ τι τούτω βασιλεὺς χειροτονεῖν τὸν υἱὸν ζῶν αὐτὸς ἐτι οὐκ ἔκρινε δεῖν, τῆ τε τῆς ἐλπίδος ἀναρέσει κοῦάζων τὸ τῆς νεότητος ἄστατον, καὶ ὅτι πολλοὶ διὰ μικροφυχίαν ἐπιθυμῶν τῆ τοῦ κλήρου τῆ τῶν πατέρων ἠχθέσθησαν μακροβιότητι· κάπειτα μὴ περιμείναντες τὸ χρεῶν ἐξέταμῶν τε τῆς πατρικῆς ζωῆς μεταξὺ τῶν δρόμων καὶ τοῦ παρόντος φθάσαντες ἀπῆλλαξαν βίου. Καὶ τῶν δῆμων δ' οἱ πλείους πολ-
C λὰκις μὴ καθ' ἐκούσιον γνώμην τὸν εἰς τὸ ἀρχεῖν εἰς ἐπιθουλὰς καὶ φόνους τὸ τελευταῖον ἐξώκειλαν.

B. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἀνηγορεύετο βασιλεὺς ὁ Θεόδωρος, περιόντος ἐτι τοῦ πατρός· ἀνηγορεύετο δ' ὕστερον παρ' ἐκόντων τῶν ὑπηκόων ἀπάντων καθεσθαις ἐπ' ἀσπίδος, κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος (1). Ἔδει δ' αὐτὸν καὶ διὰ πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ βασιλικὸν ἀναδέξασθαι στέφος. Ἄλλ' ἦν τηρικιζῶτα ὁ πατριαρχικὸς θρόνος ὠρραπισμένος τοῦ διειθύνοντος, ἐπαὶ πρὸ βραχίος ἐφθῆ γενόμενος ἐξ ἀνθρώπων ὁ πατριάρχης Γερμανὸς (2), ἀνὴρ συνετός καὶ ἀρετῆ καὶ λόγῳ τὸν βίον κοσμήσας. Σχέμματα τοίνυν καὶ λόγοι προτίθεντο περὶ τοῦ τῆς πατριαρχείας ἀναδεξομένου τοῦς σφακας. Καὶ ἦσαν ἐπὶ γλώττης πολλοὶ τε τῶν ἐπιδύων καὶ ἄλλοι ἄλλοι, ἐν τοῖς πάντων δ' ἐκεῖνο στόμασι μᾶλλον ἀπάντων ὁ σοφία καὶ ἀρετῆ περιώνυμος Νικηφόρος· ὁ Βλασμύδης (3), δ' ἐτύγγανε παρὰ τὴν ἑαυτοῦ μονὴν ἀδόρυβον ποιούμενος τότε τὴν διαίταν καὶ ἀσκήσει τραχεῖα συντήκων τὸν βίον· οὗ γε μὴ δεξαμένου προὔκρηθη τῶν ἄλλων ὁ μοναχὸς

Variorum notæ.

(1) Acropolita, cap. 55. De hoc more passim scriptore. DUCANG. — Verū, more tum usitato. Malim, *in re in his, vel hoc in re usitato.* BOUVIN.

(2) Germano patriarchæ Constantinopolitano Arsenium proxime suffectum hic scribit Gregoras, nuda ositantia, inquit Allatius. lib. II *De utriusque Eccles. a concisione*, cap. 14, n. 4. Nam Arsenius

Manueli successit, ut est apud Acropolitam, cap. 53, Manuel Methodio, Methodio Germano. Quæ quidem patriarcharum series sic describitur in catalogo Leunclaviano, Ephraemii, et Xanthopuli. DUCANG.

(3) Acropolita cod. cap. 53. DUCANG.

'Αρσένιος, δε τηνεκαῦτα τὸν ἀσκητικὸν ἦνυε δίαιτον ἀμ-
 περὶ ἐν τι τῶν ἀσκητηρίων, δ κατὰ τοὺς τῆς Ἀπολ-
 λωνιάδος ἴδρυται χώρους (4), ἀνήρ περιφανής· μὲν
 τὴν καθ' ἑαυτὸν ἀρετὴν (5), τὴν δὲ τρόπον ἀπλοῦς
 καὶ μὴ πολλὰς (6) ἐξελίττειν εἰδῶς τὰς λαθυρίθους
 περὶ τὸν λογιζμὸν. Ἰερᾶται τῶν οὗτος καὶ πα-
 τριάρχης [P. 52] χειροτονεῖται· κωνη τῶν τε ἀρχιερέων γνῶμη καὶ τοῦ βασιλέως τὰ μέγιστα συν-
 αινούντος καὶ ἐπικυροῦντος, ὡς ἔθος (7), τὴν ἀρχιερατικὴν ψῆφον ἐκείνην. Ἐπὶ τούτοις (8) ὁ βασιλεὺς
 παρὰ τοῦ πατριάρχου χρισθεὶς καὶ τὸ στέφος ἀναθησάμενος πρὸς ἐκστρατείαν παρεσκευάζετο.

ambages expedire. Hic itaque consecratur et patri-
 archa creatur communi pontificum sententia et
 suffragio, imperatore maxime approbante et ponti-
 ficium illud suffragium (uti moris est) confiruante.
 Quibus peractis, imperator a patriarcha unctus et
 diademate ornatus expeditionem parat.

Γ. Ἀκούσας γὰρ ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχων, ὅτι ὁ
 βασιλεὺς ἐτεθνήκει, πρὸς ἀθέτησιν εὐλεψεν αὐτίκα
 τῶν μετ' ἐκείνου σπονδῶν, καὶ συνεχεῖς λοιπὸν
 ἰκαιοῖτο τὰς ἐκδρομὰς κατὰ τῶν ἐν Θράκῃ Ῥω-
 μαϊκῶν πολιχνίων, ὡς καὶ οὐκ ὀλίγα τῶν περὶ γε
 Ῥοδόπην τὴν ὄρος ποιησασθαι ὑποχείρια. Τὸ δ' αὐτὸ
 καὶ ὁ ἀποστάτης περὶ Θεσσαλίαν ἐπεποιθεῖσαι Μι-
 χαὴλ κατὰ τῶν ὁμορῶντων αὐτῷ χώρων καὶ πό-
 λεων, ὁπόσα Ῥωμαῖαις τηνεκαῦτα ἦσαν ὑπέχκοι.
 Ἀλλὰ γὰρ πρῶτον ὁ βασιλεὺς δὲ μετὰ τῶν Τούρκων
 ὁ πατὴρ ἐπεποιθεῖσαι σπονδὰς ταῦτα· ἤδη καὶ αὐτὸς
 ἀνανεούμενος ἐπεκύρωσεν, ἐν εἴῃ φροντίδος ἀπάσης
 ἐκτὸς τῶν ἐφ' ἑαυτὸν πραγμάτων. Ἐπὶ δ' ἐβίβαινε τὸν
 Ἑλλησποντον ἐν τούτῳ τοῦ γρογοῦ, ἐν ᾧ καὶ πλεία-
 δας ἀρχόνται ἐπιτέλλειν. Ἐπήγετο δὲ καὶ στρατείαν
 ποίῳ τῷ μέτρῳ τὴν τοῦ πατρὸς ὑπερβαίνουσαν.
 Οὐ γὰρ μόνον ἐξ ὧν ἔδει συνεκρίτει στρατὸν, ἀλλὰ
 καὶ ὅσοι περὶ τὴν τῶν κωνηγεσίων ὑπηρεσίαν
 στρατεῖα συνέλεξεν.

III. Nam Bulgarorum princeps, ut primum im-
 peratoris mortem audierat, fœderis, quod cum illo
 fecerat, rumpendi consilia agitans, Romanæ ditionis
 oppidula in 56 Thracia continentibus incursionibus
 ita vexabat, ut non paucis a l montem Rhodopen
 sitis potiretur. Idem et fœdifragus Michael in
 B Thessalia fecerat adversus finitimas sibi provincias
 et civitates, quæcu que in Romana ditione tunc
 erant. Enimvero imperator fœdus quod pater cum
 Turcis percussisset, primo renovat et confirmat, ut
 orientalium negotiorum ratione, omnis sollicitu-
 dinis esset expers. Deinde sub Pleiadum exortum
 Hellespontum trajicit, exercitum paterno longe
 majorem secum adducens. Nec enim eos tantum
 qui militiæ destinati erant, sed venationis etiam
 ministros, relictis canibus et avibus, militare om-
 nes jussit.

Δ. Ἐπει δ' ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχων (9) τὴν τοῦ
 βασιλέως ἡγεσίαν βαρεῖν ἐφοδόν, φόβοις ἤδη μεγά-
 λους τὴν καρδίαν σπαραττεσθαι ἤρχετο συγχυδῶς· τε
 καὶ ἄλλοτε ἄλλους ἀνεκύκλει τοὺς λογιζμοὺς. Ἐπει
 δὲ καὶ πολέμῳ τὴν τῶν πραγμάτων διδόναι κρίσιν
 ἀπορὸν ἦν αὐτῷ καὶ σφόδρα τῶν ἀδυνάτων, τοῦτο
 μὲν ὅτι στρατὸς ἀντιβρόπος οὐκ ἦν αὐτῷ, οὐδ'
 ἰκανὸς ἀντιπαρατάξασθαι πολεμίων τοσοῦτον πλήθει
 καὶ ἅμα βαρεῖα καὶ λαμπρᾶ καταπεφραγμένῳ τῇ
 ὀπίσσει, τοῦτο δ' ὅτι καὶ βασιλεία ἐώρα νέον καὶ
 λαμπραῖς ταῖς φιλοτιμίαις ἀθροῦντα καὶ τελε-
 σιουργοῖς ταῖς ὁρμαῖς χωρμένους ἐπὶ τὰ πράγματα,
 ἔγνω τὸ συνοῖσον ὅψι καὶ τὰς προτέρας ἀνεκάλειτο
 σπονδὰς. Ἦν γὰρ ἐν ἐλπίσιν αὐτῷ βῆστα τυχεῖν
 τῆς βασιλικῆς εὐμενείας, ὅτι γαμβρὸς ἦν ἐπ' ἀδελ-
 φῆ (10) τούτῳ ὁ βασιλεὺς· καὶ ἅμα ἦδει ὡς καὶ ἡ ἐκ
 Θεσσαλίας φήμη τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ βιαιῶς
 αὐτὴν ἀνθέκουσα ἴστατο, τὰ ἐκείσε τὴν ταχίστην
 ἀπελθόντα καταστήσασθαι, πρὶν ὑπὸ χεῖρα γενέ-

IV. Cæterum Bulgarorum princeps, tanto impe-
 ratoris apparatus audito, gravi terrore percelli cœpit,
 et variis subinde cogitationibus æstuavit. Cum
 autem armis decernere nullo modo posset, tum
 quod exercitum non haberet hostili parem, quem
 posset opponere tantæ bellatorum multitudinî,
 gravi et splendida armatura instructæ : tum quod
 imperatorem ætate florentem gloriæ studio flagrare
 et destinata strenue atque alacriter exsequi cerne-
 ret : tandem quid e se sua esset animadvertit, et
 pristinum fœdus renovari postulavit. Sperabat vi-
 delicet imperatorem facile sibi reconciliatum iri,
 quod is sororem suam in matrimonio haberet.
 Sciebat præterea famam venisse ex 57 Thessalia
 de fœdifrago Michael, quæ imperatorem per vim
 abstraheret, cogeretque illum celerrime proficisci
 ad res suas stabiiliendas, antequam Michael omnia
 sibi subjecisset ; quæ res vel in primis ad impe-
 trandam pacem adjumento sibi futura esset. Igitur

ἐσθλάζον, πάντας κυνῶν καὶ ὀρνέων ἀπαλλάξας

Variorum notæ.

(4) Acropolis ἐν τῇ τῆς Ἀπολλωνιάδος ἱερῶν, quomodo hunc locum effert Michael Monachus in Vita ms. S. Theodori Studite, quem ait missum fuisse in exsilium ἐν τῷ ἐγκειμένῳ κατὰ τὴν Ἀπολλωνιάδα ἱερῶν καλουμένῳ Μετόπῳ. Ephraemius in catalogo Patr. Constantinop. de Arsenio :
 Ἐπὶ ἡσυχάζεν καὶ Θεῷ προσανέγων
 Ἐν Ἀπολλωνιάδῳ ἀσκητητοῖς. DUCANG.
 (5) Intellige τὴν κατὰ τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀρε-
 τήν. Nisi forte legendum, αὐτὸν τῶν κατ' αὐτὸν ἀρετῶν : sed minus placet. WOLFIIUS — Veritè Wol-
 fius, virtute illustris ille quidem. Vertendum, illu-

stris quidem ille virtute privata, seu solitariæ vitæ laude. BOVIN.
 (6) Acropol. ὀλίγων γραμμῶν πεῖραν ἔχοντα, licet alias περιφανῆς τὴν ἀρετὴν, ut ait Gregoras, et τῶν ἀρετῶν κάλλιστος ἐμφύσος ὁρόνος, ut Ephraemius. DUCANG.
 (7) Vide Glossar. med. Græcit. in Μήνυμα. DUCANG.
 (8) Acropolitæ cap. 54, 55, 56, 57. DUCANG.
 (9) Ὁ Βουλγαράρχης Μιχαὴλ, Logothetæ. Vide seriem regum Bulgaricæ in Famil. Dalmaticis. DUCANG.
 (10) Vide supra lib. II, cap. 3, sect. 3. BOVIN.

legatis ad imperatorem missis, spe facilius pacem impetravit, restituitis omnibus castellis, quæ post violentam furdus Romanis interceperat.

καὶ τὰς ἐλπίδας ἔτυχε τῶν σπονδῶν, ἀποδοῦς πᾶν τὸ ἐλπίσθαι.

V. Ac ne diutius morer, sub autumnale æquinoctium imperator cum Romanis legionibus recta in Thessaliam contendit. Sed priusquam Macedonia imperatoris copias exceperisset, Theodora Michaelis fridifragi uxor ei occurrit, tum ut nuptias Nicephori filii sui et Mariae filiae imperatoris conlitteret: tum ut quæ maritus longius progrediendo Romanæ ditioni per hærocœnium quoddam subtraxerat, restitueret. Quibus rebus paulo post facile ab imperatore confectis, Theodora ad maritum Michaeliem revertitur, filii sponsa Mara secum addita.

σθαι πάντα τῷ Μιχαήλ. Ἦν γὰρ οὐ μικρὸν οὐδὲ τοῦτο, δυνήθηναι πείσαι σπείρασθαι αὐτῷ. Καὶ μέντοι καὶ πρόσθετος ἀποστασίας ἐς βασιλέα βῆν ἢ ἕσα μετὰ τὴν παρασπὸνδῆσιν εἴλε Ῥωμαίων ὑπο-

Ε'. Καὶ ἵνα μὴ διατρέψωμεν, ἄρτι τοῦ ἡλίου περὶ τροπᾶς τυγχάνοντος φθινοπωρινῆς, ἀναλαβὼν τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα εὐθὺς Θεσσαλίᾳ ὁ βασιλεὺς ἐπορεύετο. Ἀλλὰ γὰρ οὐπω Μακεδονία τὰ βασιλεῦς στρατόπεδα ὑπέδεγχοτο καὶ Θεοδώρα ἡ τοῦ ἀποστάτου Μιχαήλ γυνὴ ἐφοῖτα πρὸς [P. 35] αὐτὸν ἐκτελέσουσά τε τοὺς γάμους τοῦ τε υἱοῦ Νικηφόρου καὶ Μαρίας τῆς τοῦ βασιλέως θυγατρὸς, καὶ ἀποδώσουσα ἕσα παρεξῶν ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐν λείᾳ τροπῇ ὑπηγάγετο μέρη τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας. Καὶ ἦν ταῦτα μετὰ μικρὸν βῆδως τῷ βῆσιελ τελεσθέντα καὶ ἡ Θεοδώρα ἀπέηκε πρὸς τὸν ἀνδρα Μιχαήλ, καὶ Μαρίας Βῆδῃ μεθ' ἐκείτης ἐπαγομένη τὴν ἐπὶ τῷ υἱῷ νόμφην.

CAPUT II.

Michael Palæologus, Nicææ præfectus, ad Turcos fugit. Fugæ causa. comiti Sultanus eum legioni Romanæ præficit. Scythis opponit. Sultani cognatus ad hostes transit. Turci vincuntur. Palæologus rogatus imperatoris in aulam redit. Jusjurandum præstat. Constantinuli dignitatem recipit. Res Bulgaricæ. Asanius cecidit. Ejus successor Mytzes, mollis et ignavus. Constantinus Tæchus regni sedem obsidet. Mytzes in Asiam fugit. Mesenbriam imperatori tradit. Annuus Theodorant, imperatoris filium, uxorem ambit. Voti dat. Imperator agrotus. Monasticum habitum paulo

I. Imperatori his rebus occupato litteræ Nicææ redduntur, quæ Palæologi ad Turcos fugam significarent. Ei enim abiens Nicæam præfecturam, dum ex Occidente in Orientem rediret, mandarat. Quæ res imperatorem non medioeriter contristavit, et subito cogitationum æstu perturbavit. Fugæ vero prætextus hinc ferebatur. Cum videret magnam invidiam 58 undecunque in se consurgere, et ad aures suas verba livoris plena clam manare, atque ab imperatore parari et susurrari adversus se supplicia, quæ barbaris hostibus imprecanda essent, negabat sibi ullo modo quieto esse licuisse, quominus sursum deorsum huc atque illuc ferretur plenus infestis cogitationibus, animum tanquam captivum agentibus, repientibus et indigne excruciantibus: timuisse imperatoris in puniendo rigidam, atrocem et promptam severitatem, nec quidquam clementiæ ac misericordiæ sperare ab eo potuisse. Neque enim expeditum sibi fuisse magnas calumnias et supra modum exaggeratas, quas invidi sui conlavisissent, ac imperatoris auribus ingressissent, exiguo tempore refellere. Quare se desperatione coactum nihil prius habuisse, quam ut fugæ salutem quaereret.

II. Iconium profectus, sultanum reperit suas copias summo studio cogentem adversus Scythas cum magno exercitu irruentes, eique maximi lucri instar peropportune advenit. Nam cum is Roma-

A'. Ἐν τούτοις δ' ἀσχολουμένων τῷ βασιλεῖ γράμματα ἐφοῖτα παρὰ τῶν Νικαίων τὴν τοῦ Παλαεολόγου Μιχαήλ (11) ἐς τοὺς Τούρκους φυγὴν ἀπαγγέλλοντα. Αὐτῷ γὰρ ἐξῶν τὴν τῶν Νικαίων ἡγεμονίαν ἐπέτρεψεν, ἕως ἂν ἐκ τῶν ἐσπερίων αὐδῆς ἐπανάβη πρὸς ἔω. Ὅ δὲ καὶ οὐ μετρίως τὸν βασιλέα λειψήκε καὶ εἰς ταραχὴν ἐπέβαλε λογισμῶν. Ἡ δὲ πρόσθετος τῆς φυγῆς τοιάδε τις ἐλέγετο. Ὅρων, φησὶ, κορυφοῦμενον πολὺν πολλαχῶθεν τὸν φθόνον καὶ λόγους φθόνου μεστοὺς λάθρα τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ περικλύζοντας καὶ κολάσεις κατ' αὐτοῦ πρὸς τοῦ βασιλέως μελετωμένας καὶ ψιθυριζομένας, οἷας ἂν τις ἐχθροῖς ἀλλοφύλοις ἐπαράσαιτο, μένειν ὅπως ἐφ' ἡσυχίας οὐκ εἶχεν· ἀλλ' ἀναστα καὶ κάταστα φερόμενος μεστὸς ἦν λογισμῶν πολεμίων, τὴν ψυχὴν ὡσπερ ἀγμάτων ἀγόντων τε καὶ φερόντων καὶ ἀγεννῶς σπαρτετόνων. Ἐδέξαι γὰρ τὸ τοῦ βασιλέως πρὸς τὰς τιμωρίας ἀπότομόν τε καὶ ἀπηνῆς καὶ δέξῃροπον, καὶ ἡμέρον οὐδὲν οὐδὲ συμπαθεῖς ἐνενοεῖ πρὸς τοῦ βασιλέως· αὐτῷ γενησόμενον· ἐπεὶ καὶ μεγάλας διαβολὰς καὶ ἐς ὕψος κορυφωθείσας μακρὸν, ἃ οἱ φθονοῦντες κατ' αὐτοῦ συνεκύχησαν καὶ τὰς τοῦ βασιλέως ἀκοὰς ἐμπειπλήκασιν, οὐ βῆδων ἐβλεπεν αὐτῷ ἀπολίσσασθαι ἐν βραχεί. Ταῦτα τοι καὶ ἀπογνοὺς, φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίζεσθαι βέλτιον πάστις εἶτιθεῖ βουλήσ.

B'. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἀπίων παρὰ τὸ Ἰκόνιον εὖρε τηλικαῦτα τὸν Σουλτάν (12) πάση σπουδῇ τὰς αὐτοῦ συγκροτοῦντα δυνάμεις, [P. 31] ἐν ἐπελαύνοντα κατὰ πλῆθος τὰ Σκυθικὰ στρατεύματα (13) δέξαιτο, ὡσπερ

Variorum notæ.

(11) Acropolis cap. 64, 65. Pbranzes lib. 1, cap. 2. DUCANG.

(12) Lithotinum. Vide steama Iconiensium sul-

tantrum, a nobis descriptum post Familias Dalmaticas. DUCANG.

(13) Tartarorum, quos Acropolis Τοχάρου: per-

τι μέγιστον ἔρμαιον ἔθοξεν ἐκείνων καὶ μάλα τοὶ καλ-
 ρουν. Ἐπεὶ γὰρ ἦσαν ὅπ' αὐτῶ πάλαι δεδουλωμένοι
 Ῥωμαίων συχνοί, τούτους εἰς μοῖρην καταλέξας
 στρατοῦ ὑπὸ στρατηγῶ τῷ Παλαιολόγῳ τάττεσθαι
 προσητάχεται, Ῥωμοτικὴν καὶ ξένην ἢ κατὰ τὴν
 ἐκείνων ἐγγύριον περιλαμβανόμενος στολὴν τε καὶ ὄπλι-
 σιν, ἵνα τοῖς Σκύθαις κατάπληξιν τὸ πρᾶγμα γένηται,
 λογισμένοις χεῖρα συμμαχικὴν ἐκ Ῥωμαίων ἀρετῆ
 ἐηλυθῆναι. Ὅ δὲ καὶ ξυνέβη. Φασὶ γὰρ τοὺς Σκύθας,
 ὅποτε ξυνησαν εἰς χεῖρας τοῖς Τούρκοις, συστολήν
 αὐτὰ καὶ δόος οὐ μέτριον σχεῖν, ἀλλόκοτον ἐξαίφνης
 ἰδόντας στρατὸν κατ' αὐτῶν ἐπιόντα. Καὶ τάχ' ἐν τῶν
 οὐδὲν κότμῳ φεύγοντες φέροντο κατὰ νότου λαθόντες;
 ἑώλωτας, ὡς ἀπονητὴ χειρώσασθαι ἤλπισαν, εἰ μὴ
 αὐτῶν τῷ Σουλτᾶν κατὰ γένος προσσηκόντων διὰ τινὰ
 κροίτηφύλακα ἀπέχθειαν πολλὴν ἐπαγόμενος; στρα-
 τικῶν ἐκῶν προσεβρόχη τοῖς Σκύθαις, βήγνουμένης ἤδη
 τῆς μάχης. Τοῦτο γὰρ τὰ τῶν Τούρκων βᾶστα
 ἀνέσχεψε πράγματα, καὶ τὴν πλείονα χώραν αὐτῶ
 τῆ τῶν Σκυθῶν ὑπέθικεν αἰχμῆ.

A nos complures pridem subactos penes se haberet
 eos in unam legionem contractos Palæologo parere
 jussit, Romanis et peregrinis armis et vestibus
 aliter quam illis locis usitatum erat ornatos, ut ea
 res Scythis terrori esset, qui credituri essent, 59
 Turcis reverentia auxilia a Romanis missa : id quod
 accidit. Aiunt enim Scythas, ubi manum cum Tur-
 cis conseruissent, non parum cohortuisse ac tre-
 pidasse, peregrinum exercitum adversus se in-
 gruentem de repente conspiciatos, ac forsitan per-
 turbata acie fugituros fuisse, ac terga daturos iis
 quos absque ullo negotio debellatum iri a se
 credidissent, nisi quidam sultani cognatus, ob
 veterem similitatem, cum magnis copiis, ubi jam
 ad manus ventum esset, ultro se ad hostes contu-
 lisset. Quæ res fortunas Turcorum facillime ever-
 tit, et majorem partem ditionis eorum Scythicis
 armis subjecit.

Γ. Ἄλλ' οὐπω πολὺς παρεβρόχη χρόνος, καὶ γράμ-
 ματα πολλῆς τῆς βασιλικῆς εὐμενείας μετὰ καὶ
 πολλῆν ὑπισχνόμενα τὴν στρατηγὴν ἦσαν παρὰ βασι-
 λέως, ἀνακαλούμενα τὸν Παλαιολόγον, ἑνορχον ἔχοντα
 τὴν ἀσφάλειαν ὧν ὑπισχνούντο. Καὶ οὕτως ἡ Ῥω-
 μαίων γῆ τὸν Παλαιολόγον αὐτὸς ἐλάμβανεν, οὐ πρό-
 τερον μέντοι πρὶν ἢ καὶ αὐτὸν δοῦναι τὴν ἀσφάλειαν
 τῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα πίστειως βεβαίαν δι' ὄρ-
 κων φρικωδέστατων, ὥστε ἐμμένειν τοῖς ὅροις ἀεὶ
 τῆς ὑποταγῆς; καὶ μὴ ζητεῖν ἐθέλειν αὐτῶ βασιλείαν
 ποτὲ καὶ ἐπανίεναι πρὸς τὸ πρότερον κατ' αὐτοῦ λα-
 ληθέντα καὶ βεβαίουσιν αὐθις; διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἔρ-
 γων (14) τὴν ἤδη τεθνηκυῖαν ὑπολίπον, ἄλλὰ τηρεῖν
 καὶ διαβιβάζειν ἑμολως ἀεὶ τὴν αὐτὴν εὐνοίαν καὶ
 στρατηγὴν πρὸς τὸν αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Θεόδωρον καὶ
 πρὸς τὸν αὐτοῦ γε υἱὸν Ἰωάννην καὶ τοὺς ἐφεξῆς
 διαδόχους τοῦ τε γένους αὐτῶν καὶ τῆς βασιλείας.
 Καὶ μὲν δὲ ἐπὶ τούτοις αὐθις; τῷ τοῦ μεγάλου τετί-
 μηται ἀξιώματι κονοσταύλου, καθὰ καὶ τὸ πρότερον·
 καὶ ἦν τοῦ λοιποῦ λαμπρῶς τῆς βασιλικῆς κηδεμονίας
 ἀπασάων καὶ εὐμενείας.

III. Non longum ex eo tempus effluxerat, cum
 imperator litteras dedit singularis benevolentie
 plenas, amoreque et honorem plurimum polli-
 centes, per quas revocabatur Palæologus, promi-
 sis jurejurando firmatis. Ita terra Romana Palæo-
 logum recuperavit, non prius tamen quam ipse
 cautionem dedisset de fide imperatori servanda,
 juramenti maxime tremendis firmatam, promisis-
 setque se intra obsequii fines semper mansurum,
 nec regnum affectaturum esse unquam, nec ad ea
 rediturum quæ ante crimini data ipsi essent,
 neque deinceps quidquam facturum quod inter-
 motuani suspicionem denuo confirmaret, sed con-
 servaturum et propagaturum parem semper bene-
 volentiam et amorem erga ipsum imperatorem
 Theodorum et filium ejus Joannem, ceterosque
 tam familie quam imperii successores. His igitur
 60 conditionibus magni Conostauli dignitate, ut
 antea, ornatur; ac deinceps imperatoris patrocinio
 et benevolentia splendide fruitur.

Δ. Ἐν τούτοις νοσοῦντα καὶ τὰ τῶν Βουλγάρων
 ἀγγέλλεται πράγματα. Ὁ γὰρ τῶν Βουλγάρων ἄρχων
 Ἀσάν, ὁ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου γυναικᾶδελφος, τὸ
 ζῆν ἐξεμέτρησεν· αὐτῶ δὲ παῖς οὐκ ἦν ὁ διαβεβήμε-
 νος, ὡς εἰκός, τὴν ἀρχὴν ὡς ἀνάγκη εἶναι λοιπὴν
 κατὰ δεύτερον, τὸ λεγόμενον, πλοῦν, ἐς τὴν ἐπ'
 ἑβελφῆ γαμβρὸν τὸν Μυτζῆν αὐτὴν διαβαίνειν. Τοι-
 γερῶν καὶ ξυμβρόχησεν. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ νωθρός; τις
 καὶ ἀνανδρός; [P. 35] καὶ δι' αὐτό γέ τοι τοῦτο πρὸς
 τὸ καταφρονούμενον ὑποβέβωον κατὰ μικρὸν, ἐς τὸ
 κατατελῶς ἀκυρωσθαι ἐκκεκύλισται; τὰ δόξαντὰ οἱ
 παρὰ τοῦ πλήθους. Ἦν δὲ τις ἐν Βουλγάροις ἐπίση-

IV. Inter hæc Bulgaricam rem laborare nuntia-
 tur. Nam Asanes Bulgarorum princeps, cujus soror
 Theodoro imperatori, nupta erat, vitæ cursum
 demensus, nullam prolem reliquerat, quæ ei, ut sit,
 in principatum succederet. Alterum itaque illud
 subsidium necessario restabat, ut potestas summa
 ad Mytzen sororis ejus maritum transiret : idque
 factum est. Erat autem is homo segnis et effemi-
 natus, quibus de causis paulatim contemptui esse
 cœpit, eoque res devoluta est, ut quæ illi decre-
 visset, prorsus irrita a populo haberentur. Erat
 autem iis temporibus in Bulgaria vir clarus, no-

Variorum notæ.

peino vocat, ut et Pachymeres, qui de iis lib. II, cap. 24, scribens καὶ τῶν Τογάρων, ὡς ἡ κοινὴ Ἀταρίους λέγει συνήθεια. Ubi forte legendum Ταρτίρους. Dicant.

14) Ἐμπροσθεν apud recentiores Græcos ad futurum tempus pertinet, et usurpatur pro μετὰ ταῦτα, postea. Sic infra lib. VI, cap. 10, sect. 1; item lib. VII, cap. 1, sect. 2. Boivin.

ine Constantinus, cognomento Tœchus, prudentie auctoritate et robore corporis multum aliis antecellens : qui, cum Bulgaricum imperium male administrari videret, adversum insurgit : conciliataque sibi et plebis, et eorum qui totius gentis illustrissimi ac lectissimi erant, benevolentia, illorum omnium voluntate princeps declaratus, Ternobum obsidet, quæ Bulgarorum regia erat : ut Mytzes vel invitus cum uxore et liberis in munitum quoddam et maritimum castellum, nomine Mesembriam, confugere cogeretur. Unde ad imperatorem transit, Nicææ in Asia tum degentem ; atque exinde Romanæ ditioni Mesembriam castellum adjicit : præliisque circa Trojam et Scamandrum 61 ab imperatore cum annuis redditibus acceptis, ibidem deinceps cum uxore ac liberis conquievit.

V. Cæterum Constantinus Tœchus, Bulgarici regni potius, legatos ad imperatorem mittit, se amicum ejus et fœderatum proficiens, si ex ejus filiabus una sibi desponderetur. Eam autem petebat, non quod conjuge esset opus, quippe qui uxorem et liberos haberet ; sed quia nullo gentilitio jure Bulgaricum regnum ad eum pertinebat, iniquo ferebat animo, ea se parte illegitimum principem ac veluti nothum et dici et haberi. Cum igitur imperatoris filiam Asanis non ita pridem defuncti regis ex sorore neptem esse sciret, idcirco sui honoris causa et ad firmandum principatum eas nuptias ambiebat, priorem conjugem statim se repudiaturum promittens. Id et ipsi imperatori gratum fuit : cujus filia Theodora thori et regni socia accepta, Constantinus Tœchus priorem conjugem Nicæam mittit, ut hoc fidei pignore suum erga alteram amorem Romanis confirmaret.

VI. Quid plura? Imperatorem annum ætatis sextum et tricesimum excedentem, molestus ac difficilis et mortis ut ita dicam telis instructus morbus invasit, qui principis corpus variis tormentis oppugnatum non desiit vexare et contorere, donec ipsam ei mortem intulit ; cum is paulo ante obitum alacriter monasticum habitum induisset, et multos pecuniarum acervos suis ma-

μος τηνικαῦτα, Κωνσταντίνος ἑνομα, τοῖχος ἐπώνυμον, φρονήσεως ἐμβριθείᾳ καὶ βίῳμῃ σώματος πολλῶ τῶν ἄλλων προέχων ὅς πλημμελοῦσαν ἰδὼν τὴν ἀρχὴν τῶν Βουλγάρων ἐπανίσταται κατ' αὐτῆς· καὶ προσεταιρισάμενος τὸ τε δημοτικὸν καὶ ὅσον ἐν ἐπιστήμοις τοῦ ἔθνους καὶ ἐκκρίτων, καὶ παρ' ἐκόντων ἀπάντων αὐτῶν τὴν τοῦ κράτους δεξιόμενος ἀναγράφουσιν ἐπολιόρχει τὴν Τέρνοβον, ἐν ἣ τῆ βασιλεια τῆ τῶν Βουλγάρων ὡς ἀναγκασθῆναι καὶ ἀκοντα τὸν Μυτζῆν (15) φεῦγειν ἅμα γυναῖκα τε καὶ τέκνοι· ἐς ὄχρῶν τι καὶ παράλιον φρούριον Μεσημβρίαν καλοῦμενον. Ἐκείθεν ἐς βασιλέα μεταχωρεῖ κατὰ τὴν ἐν Ἀσίᾳ διατρίβοντα Νικαίαν, Ῥωμαίους ὑπέκκοι ποιησάμενος καὶ τὸ τῆς Μεσημβρίας ἐπὶ τούτοις φρούριον· καὶ χωρῖα τινὰ περὶ Ἴσροίαν καὶ Σκάμανδρον ελληφῶς παρὰ βασιλέως εἰς ἐπίτειον πρόσδοσον ἐκείσε τοῦ λδιτοῦ διανέπασεν ἑαυτὸν ἅμα γυναῖκα τε καὶ τέκνοις.

Ε'. Ὁ γε μὴν Κωνσταντίνος ὁ τοῖχος τῆς Βουλγαρικῆς ἀρχῆς ἐγκρατῆ καταστῆσας ἑαυτὸν διαπροσφεύεται πρὸς τὸν βασιλέα, φίλος εἶναι καὶ σύμμαχος ὁμολογῶν, εἰ λάθοι πρὸς κοινῶν γάμου μίαν τῶν αὐτοῦ θυγατέρων. Ἐξήτει δὲ ταύτην, οὐχ ὅτι γυναῖκός ἐδεῖτο· ἦν γὰρ αὐτῆ καὶ γυνή καὶ παῖδες· ἀλλ' ἐπαίδεπεν ἀπὸ γένους εἰκαίον οὐκ ἦν οὐδὲν αὐτῆ πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν ἀρχὴν, ἤχθετο νόθος κατ' αὐτὴν δοκεῖν ὁμοῦ τε καὶ λέγεσθαι. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἀδελφιδῆν οὐσαν τοῦ πρὸ μικροῦ τετελευτηκότος ἀρχόντος τῶν Βουλγάρων Ἀσάν τὴν τοῦ βασιλέως εἰδὼς θυγατέρα ἐξήτει τιμῆς τε ἐνάκα τῆς ἑαυτοῦ καὶ βεβαιώσεως ἅμα τῆς ἀρχῆς, ἀπολύσειν ὑπερχνούμενος αὐτίκα τὴν προτέραν ὁμόζυγον. Τοῦτ' ἀρεσθὴν ἰδοῦς καὶ αὐτῆ βασιλεῖ· καὶ Θεοδώραν τὴν αὐτοῦ θυγατέρα (16) κοινῶν ελληφῶς τοῦ τε λέγου· καὶ τῆς ἀρχῆς Κωνσταντίνος ὁ τοῖχος πέμπει πρὸς Νικαίαν τὴν προτέραν σύζυγον, ἐχέγγυον πίστειω παρεχόμενος τοῖς Ῥωμαίοις τῆς ἐς τὴν δευτέραν στοργῆς.

Γ'. Τί ἐτι (17) ; ἔκτον καὶ τριακοστὸν (18) ἀπὸ γενέσεως χρόνον ἀμείβοντι νόσος ἐνοσῆπτει τῷ βασιλεὶ χαλεπῆ καὶ ὄπλα φάνα θανάτου φοροῦσα· ἡ δὲ καὶ ποικίλας τὰς ἐλεπόσεις κατὰ τοῦ βασιλικοῦ σώματος ἀντιστήσασα οὐκ ἀνῆκε παύουσα καὶ συντρίβουσα, μέχρι· καὶ αὐτὴν ἐπὶνεγαχε τοῦτῃ τὴν τελευτὴν (19), ἀλλαξαμένην προθύμω· τὸ σχῆμα μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς (20) ἐς τὸ μοναδικὸν τριβῶνιον καὶ πολλοῦς

Variorum notæ.

(15) De quo, ut et de Constantino Tœcho, consulere licet seriem regum Bulgaricæ in *Familiis Dalmaticis*. DUCANG.

(16) Irene vocatur ab Acropolita, *Histor.* cap. 83. Vide notas Allatii. BOVIN.

(17) Quid τὸ τί ἐτι sibi vellei, cum nescirem (nam τὸ *Quid reliquum est*, aut *Quid restat*, haud scio quam belle conveniat) converti quasi scriptum fuisset, τῆς τε εἰς τὴν δευτέραν στοργῆς ἐτι. Quod sensus postulare videtur. WOLFIIUS.

(18) Acropolita, cap. 74. DUCANG.—Ἐκτον καὶ τριακοστὸν ἀπὸ γενέσεως χρόνον ἀμείβοντι τῷ βασιλεῖ vertit Wolfius, Imperatorem annum ætatis sextum et tricesimum agentem. Vertendum, excedentem. Nam ea est vis verbi ἀμείβεσθαι. BOVIN.

(19) Anno mundi 6767, ut constat ex imperatorum

serie chronologica sæpius jam memorati. Fuit autem is annus, a mense Septembri ad Januarium, annus Christi 1258, a Januario autem ad Augusti finem, 1259. Hinc Possinus Theodorum Lascarium juniorem decessisse affirmat anno Christi 1259, Mauritius David, anno 1258. Favet Possino eadem illa series chronologica, quæ quatuor annos imperii assignat Theodoro Lascari, non vero tres, eosque haud integros, quot Mauritius David ei assignat. Favet etiam codex regis 2525, fol. 271, ubi quatuor annis imperasse ille dicitur. Mauritius David opinio nem suam Pachymeris auctoritate et probabilibus argumentis defendit. BOVIN.

(20) Ducangius vertit, qui alacriter parvum habitum paulo ante obitum monachico evellit mutaverat ; et Phranze testimonio nititur, quod tamen con-

ταῖς ἰδίαις χερσὶ διανεύσαντι χρημάτων σπορὸς καὶ πολλὰς δακρῦν (21) ἐκ μάλα ζεούσης καρδίας ἀφῆνι πηγὰς· δι' ὧν τὰς πηγὰς ἀπέπλονέ τε καὶ θοράσκειεν ἐν ἀνάγκῃ τοιαύτης καιρῷ τῆς ψυχῆς.

62 A nibus distribuisset, ferventique corde magnam vim lacrymarum profudisset, quibus animi vulnera in tantæ necessitatis articulo elucrentur et curarentur.

CAPUT III.

Georgius Muzalo, homo novus, ut in aulam irrepserit. Theodoro juniori pergratus. Protovestiarii dignitate ornatur. Uxorem ducit cognatam imperatoris. Cum patriarcha Arsenio tutor testamento datur Joanni Lascari. Imperatoris filia quatuor. Filius unicus. Jusjurandum pupillo et tutori bis præstitum. Nobiles egre ferunt prælatum sibi Muzalonem. Qui proceres convocat. Tutela et rerum administratione vult se abdicare. Prohibetur. Novum jusjurandum exigit. Nobilitum invidia. Tumultus in exercitu. Novendiale sacrum. Muzalonis duorumque ejus fratrum caedes in templo perpetrata. Mulierum, sacerdotum, aliorumque trepidatio. Arsenius patriarcha auxilium et consilium inops. Vir simplex et sanctus, administrandæ reipublicæ minime aptus. Inita cum nobilibus deliberatione male omnino soluti pupilli consulit.

Α'. Ἐμὲ δὲ μικροῦ τῆ τῆς ἱστορίας παρέδραμε κατεμύστατον. Ἄνηρ γὰρ τῆς Μουζάλων (22) ἐπίκλην, Γεώργιος· θνητὸν γένους ὧν οὐ λάμπροῦ, διὰ δὲ μόνην ἐπιτηδειότητα γενέσκει· καὶ ἡθῶν ἀστείότητα ἐς τὴν αὐτοκρατορικὴν παρεῖσθαι· οὐκ ἔστιν ἐξέτι παιδὸς, ἢ ἀπὸ δῆπουθεν τῷ βασιλεὶ Θεοδώρῳ καὶ αὐτὸς σὺν ἄλλοις· πολλοῖς συμπαιστωρ ἡλικιώτης, [P. 56] ὅπότε κακείνος τὴν τοῦ παιδὸς παρήλλαττεν ἡλικίαν, τοσούτον ἀρμόττοντα διεθήκε τάχιστα πρὸς τὰ τοῦ νέου βασιλέως τὰ ἐαυτοῦ ἦθη, ὥστ' αὐτὸς ἦν ἐκαίμῃ μόνος τὰ πάντα, προσφῶς· καὶ κατὰ γνώμην καὶ λόγων καὶ πράξεων· καὶ τῷ χρόνῳ προδίδοντα· συνιούσαντες αἱ καὶ τὴν τοιαύτην διάθεσιν καὶ στοργὴν, ὥστε καὶ τὴν τῶν αὐτοκρατόρων περιζωσασμένη ἀρχὴν πάντ' ἦν αὐτοῖς· ἐκαίμῃ αὐτῷ, ἀριστος γνώμων τῶν ὅσα βουλευμένη τῇ βασιλικῇ διανοίῃ ὑπῆρχε, διοικητὴς δεξιὸς τῶν ἐκτὸς, μυστηρίων πιστὸς κοινωνὸς τῶν ἐνδοῦ. Δι' ἃ δὴ καὶ ἐς τὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίου τάχιστα ἀνήθη ἀξίωμα καὶ γυναίκα συνίξουκται ἢ τὸν καθ' ἑἷμα προσκεκοσῶν ὑπῆρχε τῷ βασιλεὶ.

Β' Τούτων ἐπιτροπον θνήσκων ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλικῶν ἀρχῆν πραγμάτων ἔμα τῷ πατριάρχῃ Ἀρσενίῳ, μέγιστος ἀνὴρ τὴν ἀνήκουσαν ἡλικίαν ὁ τοῦ βασιλέως φθάση παῖ· Ἰωάννης. Ἦν γὰρ ἕκτον τῆ νικαῦτα διαυθὺν ἀπὸ γενέσεως ἔτος ἐκαίμῃ (25), τὴν θνητούμενος ἔτι, καὶ γονίω, εἴπερ ποτὲ, νῦν μάλιστα χρῆζων, ὁ καὶ ἀμφοτέρων στερούμενος, θυγατέρες μὲν γὰρ ἐγένοντο τῷ βασιλεὶ τειλωτέραν ἀγούσαι ἡλικίαν τέταρτες· ἀρβῆν δ' ἄλλῃ, οὐκ ἦν, πλην τούτου δὴ τοῦ βρεφικῆν ἀγοντος ἀρετὴ τὴν ἡλικίαν Ἰωάννου, Ἐν δὲ θυγατέρων (24) τὴν πρώτην, φημὶ τὴν Μαρίαν,

Variorum notæ.

gnit cum interpretatione Wolfiana. Phranze verba sunt, cum paulo ante obitum monachi habitum induisset. Ipse Ducangius, postquam τὸ σχῆμα μικρὸν parvum habitum interpretatus est, eandem vocem μικρὸν, quasi repetitam, ut adverbium interpretatur. BOVIN. — Phranzes, lib. 1, cap. 3. Is mos apud Græcos præsertim invaluerat, ut cum in extremis versarentur, monachicum habitum sumerent, illum scilicet, quem parvum vocabant. Interdum etiam, cum morbus ingravesceret, magnum, quo perfecti monachi, ut loquitur Phranzes de scripto Hist. lib. III, cap. 30, seu μεγαλόσχημο morerentur, quomodo vocabantur, qui ad summum monachicæ perfectionis apicem pervenerant. Id porro de Theodoro hisce verbis intelligit Gregoras, quæ minus recte reddidit interpres: Ἀλλαξάμενον προθύμως τὸ σχῆμα μικρὸν πρὸς τὴν τελευτῆ· ἔ; τὸ μοναχικὸν τριθῶνιον, quæ sic vertenda estant, qui alacriter parvum habitum paulo ante obi-

I. Sed me id pene præterit, quod vel in primis exponendum est. Nam vir quidam cognomento Muzalo, nomine Georgius, non claro genere ortus, sed qui ob solam ingenii dexteritatem et urbanitatem morum a puero in aulam imperatoriam irrepserat, ut scilicet imperatori Theodoro cum multis aliis ipse quoque æqualis collusor esset: postquam is puerilem ætatem excessit, ita se ad mores junioris principis statim accommodavit, ut unus illi esset omnia, ac pro ejus ingenio et voluntate omnia et diceret et faceret. Quantum autem ætate præcedebant, tantum hic affectus et amor eorumangebatur: adeo ut Theodoro dignitatem imperatoriam adeptus unus tum quoque omnia esset; eorumque princeps vellet certissima regula; foris dexter negotiorum administrator; domi fidus arcanorum particeps. Quas ob res Protovestiarii dignitate quamprimum ornatus, uxorem duxit, quæ inoeratorem sanguine attingebat.

II. Hunc una cum Arsenio patriarcha imperator moriens curatorem imperii reliquit, donec filius Jeannes ad maturam ætatem pervenisset. Nam is tunc sextum ætatis annum explebat, sub nutricibus adhuc agens, et parentum, si unquam, eo maxime tempore egens, cum utroque orbatus esset. Nam filias 63 quidem natus grandiusculus quatuor reliquerat imperator, marem vero nullum præter hunc Joannem adhuc infantem. Quarum filiarum natus maximam Mariam, ut supra exposui, legitimo sibi matrimonio Nicephorus Ætolus junxerat, cui a

D tum monachico cucullio mutaverat. Ubi Wolfianus qui paulo ante obitum alacriter monasticum habitum induit. Primitus enim parvum habitum induerat Theodorus, deinde magnum, quo μεγαλόσχημος moreretur. Μεγαλόσχημων autem peculiare erat κουκούλλιον, quod τριθῶνιον hic appellat Gregoras, cum μικροσχημων esset μανθῶας seu pallium. Id pluribus docemus in Gloss. med. Græc. in v. Σχῆμα. DUCANG.

- (21) Il ipsum scribit Acropolita. DUCANG.
- (22) Acropolita, cap. 75; Pachymeres, lib. 1, cap. 8, 12, 15, 16, 18, 19; Phranzes, lib. 1, cap. 5, historiam et fortunam Muzalonis perstringunt. DUCANG.
- (23) Acropolita, cap. 75: Οὕτω γὰρ τειλωθὼν ὑπῆρχεν ἐνιαυτῶν ἑκτώ. Pachymeres novennem facit. BOVIN.
- (24) Pachymeres, lib. 1, cap. 15. DUCANG.

hocero titulus despotæ additus fuerat : alteram A
Theodoram Bulgarorum princeps Constantinus
Tæchus uxorem pariter habebat, quod et ipsum
jam diximus. Restabant aliæ duæ, idem orbitatis
jugum trahentes, cum puero hoc Joanne natu ni-
nimo propter quem imperatoris testamentum scri-
ptum exstabat, quo tutor illi Muzalo dabatur, præ-
tereaque sanctissimum jusjurandum a summis et
infimis exactum erat : nec id semel, sed primum
imperatore moriente, deinde statim post ejus
obitum.

μοσάκι παρὰ πάντων ὁμοῦ μεγάλων τε καὶ μικρῶν
τον μὲν τελευταῖον τοῦ βασιλέως ἔπειτ' εὐθὺς μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευταίην.

III. Nam homines quidam dignitate et generis B
splendore illustres, cum Muzalonis fortunam novi-
tate tam subita mutatam cernerent, inter se mus-
sitabant, ægre ferentes delatum ei honorem ipsius
conditione majorem ; cum multi essent, ad quos
simul et tutela pueri imperatoris, et reipublicæ
administratio magis pertineret ; tum quod propin-
qua cognatione imperatorem attingerent, tum
quod ad hujusmodi munia obeunda multum aptio-
res essent quam Muzalo, ad quem contemnendum
et odio prosequendum, ut ipsi dicebant, 64 mul-
tæ causæ omnibus suppetebant. Nam quod nec
genere nobili ortus esset, et ut homines multi pu-
nirentur operam suam sæpe imperatori contulisset,
hæ res ad ejus odium animis vulgi ingeneran-
dum satis efficaces erant. Quod si imperium etiam
concupisceret ac somniaret, ut quidam columba-
bantur, id verò quas non sceleris faces in caput
ejus accenderet ? Hæc Muzalonem non latebant.
Etenim vir ille cum antea ad talia intelligenda
acutus fuerat, tum hoc negotiorum æstu fervente
et maximam ei animi anxietatem afferente, se ipso
longe prudentior videbatur. Igitur proceribus om-
nibus celerrime in curiam convocatis, dexteram
universis porrigit : ac tanquam inferior cum eis
collocutus, haud obscure fert, se libenter cuivis
tum administratione imperii, tum tutela pueri
imperatoris cessurum esse.

IV. Quoniam vero omnes simul velut ex compo-
sito recusabant, et eum præferendum esse confite-
bantur, quem ipsemet rerum et pueri dominus
supremusque arbiter imperator digniorem judi-
casset : Muzalo autem nullo modo cedebat, sed
fortiter resistebat, otium præferens, et negotium
totis animi viribus ac facultatibus a se amoliens
propter obrepentem invidiam, ac in primis ob
periculum, quod subobscurè inde apparebat et
conflabatur ; idcirco jusjurandum priore sanctius
ac magis tremendum datur. 65 Jurant omnes
tam nobiles quàm ex plebe militari, sibi quæ et
toti familiæ suæ quilibet imprecantur, ni quod
jurassent, religiose servarent, ac Muzaloni tutelam,

ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, εἶγεν ἤδη λαβὼν εἰς
γυναῖκα νόμιμον ὁ Αἰτωλὸς Νικηφόρος, ὁ καὶ δεσπότης
διὰ τὸ κήδος παρὰ τοῦ πενθεροῦ καὶ βασιλέως
τετιμημένος. Τὴν δὲ γε δευτέραν τὴν Θεοδώραν (25)
εἶχεν ὁμοίως· ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων Κωνσταντῖνος
ὁ Τσίχος. [P. 37] ὡς ἄρα δὴ καὶ τοῦτ' ἐφθίμεν
εἰρηχότες. Ἐλείποντο δὲ ἤδη τὸν αὐτὸν τῆς ὀφραίας
ἔλκουσαι ζυγὸν ἑτέροι θυγατέρες δύο, καὶ ὁ νεώτα-
τος οὗτος παῖς Ἰωάννης· δι' ὃν αἱ τε τοῦ βασιλέως
ἔγγραφοι ἐξετίθεντο διαθηχῆαι ἐπίτροπον τὸν Μουζά-
λωνα καθιστῶσαι καὶ πρὸς γε δὴ φρικτωδὲς ὄρω-
ντα ἐτελέσθησαν. Ἐτελέσθησιν δὲ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πρῶ-

Γ. Τῶν γὰρ ἐν ἐξώματι τινες κἀπὶ γένους σεμνο-
νομένων λαμπρότητι νευτερίσασαν οὕτω ταχέως ἰδόν-
τες τὴν τοῦ Μουζάλωνος τύχην διεψιθύριζον πρὸς
ἀλλήλους, ἀγρόμενοι τῇ πέρα τοῦτου τιμῆ (26)
πολλῶν ὄντων ἐτέροι οἱ μᾶλλον ἐκείνου προσήκουσι
τῆν τε ἐπίτροπὴν τοῦ βασιλικοῦ παιδὸς ἀνοδέχασθαι
καὶ ἅμα τῆν τῶν κοινῶν πραγμάτων διοίκησιν ἐκ τα-
τοῦ προσεχῶς ἐς βασιλεῖα τὸ γένος ἀναφέρειν καὶ αἶ-
ἐκ γε τοῦ δεξιωτέρου πολλῶ πεφυκέναι ἐς τὰ τοιαῦτα
ἢ κατὰ τὸν Μουζάλωνα. Ἄνδρα πολλὰς κεκτημένον τὰς
ἀφορμὰς ἐς τὸ περιφρονεῖσθαι τε καὶ μισεῖσθαι παρὰ
πάντων, ὡς αὐτοὶ διετείνοντο. Τὸ τε γὰρ μὴ γένους
φρατὶν εὐκλείαν εἰκεῖν ἀπὸ τῶν φύντων, τὸ τε συν-
εργῶν γενέσθαι τῷ βασιλεὶ πολλῶκις ἐς τὰς τῶν πολ-
λῶν τιμωρίας, ἱκανὰ ταῦτα μίσος δεῖν ἔντεκεῖν
ταῖς ψυχαῖς τῶν πολλῶν κατ' αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ βασι-
λεὺς ἦρα καὶ ταύτην ὀνειροπολεῖ, καθὼς τινες δια-
βάλλοντες προῦφερον, τοῦτο δὲ ποῖους οὐκ ἂν ἀνηπα-
καχίας πυρσοῦς κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ; Ταῦτα δ'
οὐκ ἐλεγετο Μουζάλωνα. Δείνους μὲν γὰρ ὁ ἀνὴρ καὶ
πρῶτον ἦν ἐς τὸ συνίεναι τοιαῦτα, τότε δὲ καὶ τῶν
πραγμάτων ζέοντων καὶ ἀγωνίαν μεγίστην τῇ τού-
του ψυχῇ προξενούντων, συνετώτερος αὐτὸς ἐδόκει
πολλῶ ἑαυτοῦ. Καὶ δὴ τὴν ταχίστην ἐς βουλευτήριον
ἄπνετα· μεγιστάνως συνηθροικῶς δεξιάν τε ἰδίδου
τοῖς ὄλοις καὶ ἀπὸ τοῦ ἤττους προῦφερε τὴν ὀμι-
λίαν· καὶ δῆλος ἦν παραχρησῶν ἀσμένως τῷ βου-
λομένῳ τὴν ἐπίτροπὴν τῶν τε κοινῶν πραγμάτων καὶ
αὐτοῦ δὲ τοῦ παιδὸς τοῦ βασιλέως.

Δ'. Ἐπεὶ δὲ πάντες μὲν ὡσπερ ἀπὸ συνθήματος
ὁμοῦ παρήτουντο, αὐτὴν προτιμᾶσθαι τῶν ἄλλων
ὁμολογοῦντες, ὃν καὶ βασιλεὺς αὐτὸς ὁ τῶν πραγμά-
των καὶ τοῦ παιδὸς ἰδικαίως ἐκύριος τε καὶ αὐτοκρά-
τωρ, ὁ δὲ Μουζάλων οὐδ' ὀπωσοῦν ἐνεδίδου, ἀλλὰ
γενναίως ἀνθίστατο, τὴν τε ἡσυχίαν αἰρούμενος καὶ
τὸ πρᾶγμα ἀποσεύδμενος ὄλαις ὀρμαῖς καὶ κινήσει
τῆς ψυχῆς· διὰ τε τὸν ὑπερπερὸντα φθόνον τῷ πράγματι
καὶ μάλιστα διὰ τὸν ἐντεῦθεν ὑποφαιρόμενόν τε καὶ
πλαστουργούμενον κίνδυνον· φρικωδέστεροι τῶν προ-
τέρων ὄρκοι πάλιν ἐγίνοντο· καὶ ὠμυον ἅπαντες
ἄσοι τῶν ἐν ἐξώματι· καὶ ὄσοι τοῦ δήμου τοῦ στρα-
τιωτικοῦ· καὶ ὄσοι τε αὐτοῖς ἦσαν ἐπαρώμενοι παν-
ωλεθρίαν καὶ ἅπαντι τῷ γένει σφῶν ἕκαστος, εἰ μὴ

Variorum notæ.

(25) *Irenen*. Vide supra cap. 2, num. 5. *Borvin*.

(26) Verba suspecta, sed clara sententia. *Wolrius*.

τοῖς ὄρκοις ἐμμένονιν ἀσφαλῶς καὶ διατηροῖεν τῷ μὲν Μουζάλωνι τὴν ἐπιτροπὴν, [P. 38] τῷ δὲ τοῦ βασιλέως υἱῷ τὴν βασιλείαν ἀνεπιβούλευτόν τε καὶ ἀκράτρεπτον ῥέχρι διαπαντός, αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεννηθησόμενοις. Καὶ οὕτως οἱ μὲν ἀπῆλλάντηντο, τὰ δὲ πράγματα ἦσαν αὐθις ὑπὸ τῷ Μουζάλωνι διοικούμενα.

Ε'. Ἀλλὰ τέλειαι μὲν οὖπω παρήλλαττον ἡμέραι ἐνεία, καὶ τινες τῶν γέναι καὶ πλοῦτιν προδρόντων φθίνω δεινῷ στρατηγούμενοι τὸν στρατὸν συνεκύχησαν καὶ τὰς αὐτῶν ὤπλισαν δεξιὰς κατὰ τῆς ὄψαγῆς τοῦ Μουζάλωνος, τοὺς δὲ χθὲς καὶ πρότερα τελεσθέντας φρικώδεις ὄρκους ἐκείνους καὶ τὰς καταμνηστικὰς ἀράς, φεῦ τῆς ἀρχῆς τῶν κακῶν, λήθης ἀκολαθόντες βυθοὶ καὶ πλημύραι διέφθειραν. Β. Ἐνάτη μὲν (27) γὰρ ἡμέρα παρῆν μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ βασιλέως καὶ ἀπασαί τῶν ἐνδοξῶν συνήρσαν γυναικῶν ἐπὶ τῇ μονῇ τῶν Σωσάνδρων, ἐνθα καὶ τὸ τοῦ βασιλέως τέθαπται σῶμα, καὶ νενομισμένον τελέσονται πένθος καὶ τὰ μνημόσυνα (28). Παρῆσαν δ' ἑβδὴ καὶ πάντες ἀρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, ἐν οἷς καὶ οἱ τὴν ἐπιβουλήν ἐφαρτύσαντες ἦσαν καὶ συνέβροι πᾶς ὁ στρατός, οἱ μὲν πένθους ἕνεκα, οἱ δὲ φονικὴν ὠδίνοντας ἔρμηγ. Καὶ τί δεῖ διατρίθειν; Ἐπι τῆς ἱερᾶς τελευτήσης ὀμφυβίας, τὰ ξίφη γυμνῶσαντες πάντες οἱ στρατιῶται ἐνδον ἐξείφνης τοῦ νεῷ εἰσέπηθον καὶ παρὰ τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ τραπέζῃ καταφυγόντες τὸν Μουζάλωνα κατέσφαξαν ἀπηνῶς, καπὶ τούτῳ τοὺς δύο ἀγαθὰ ἀδελφούς, Ἀνδρόνικόν τε φημι τὸν μέγαν δομέστικον καὶ Θεόδωρον τὸν πρωτοκονυγόν· καὶ πρὸς τοῦτοις τὸν σπῶν ὀπογραμματαῖα δι' ἐμοικότητα προσώπου τινὰ, συμβᾶν οὕτως πως, σφαλίεντες. Καὶ οὕτως αἱ τε γυναῖκες καὶ ὁ λόγιος, δόλος ἀτίεστον ἀρέντα, τὸ πένθος ἄλλο, ἐπ' ἄλλῳ συντριβόμενοι διὰ τὸν φόβον ἐφυγον ὅλοις ποσὶν ὅποι τύχαιον ἔχαστοι. Τὸ δὲ ἱερατικὸν ἅπαν καὶ ὁ τῶν μοναχῶν σύλλογος, ἐνδον τοῦ ἱεροῦ τεμένους ἐκόντες ἀκόντες συνελαθόντες, ὠλισθαίνον τε καὶ ἐπιπτον ἄλλο, ἐπ' ἄλλῳ, τούτο μὲν καὶ διὰ τὸ βίη καὶ βύμη σφοδρὰ παρ' ἄλλήλων συνωθεῖσθαι, τούτο δὲ καὶ ὅτι τῶν αἱμάτων.

Ζ'. Ὀλίγαι παρήλθον ἡμέραι καὶ ὁ πατριάρχης Ἀρτέμιος ἐπιτροπὸς ὦν καὶ αὐτὸς καὶ γινώσκων ὡς εἰ μὴ διανασταίη νῦν, διὰ τοσούτου θεοῦ τῶν Ρωμαϊκῶν φερομένων πραγμάτων καὶ μέγιστον ἐν ποσὶν εἶναι ὑπὸ σκηνῶν τὸν κίνδυνον τοῦ τε παιδὸς καὶ τῶν ὄλων πραγμάτων, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλύον ἐς κακίας ἔσχατα χωρήσειν αὐτίκα τὰ πράγματα· δι' ἃ δὴ τὴν ψυχὴν μέριζόμενος ἐς διαφόρους ὁδοὺς λογισμῶν ἀμφιβύλων οὐκ εἶχεν ὅ τι πράξεις καίριον. Ἦν μὲν γὰρ τὴν πρὸς ἀρετὴν φέρουσαν καὶ κατὰ θεὸν ἀγαθὴν ὁ ἀνὴρ οὐ πολλῶν τῶν ἀκριβῶν ἀπολειπόμενος· ἐς δὲ πραγμάτων [P. 59] πείραν καὶ πολιτικὴν διοίκησιν καὶ αὐτῶν ὡς εἰπεῖν τῶν ἀπὸ σκαπάνης ὠπὲ τῆς ὥρας ἀπαλλασσόμενος ἀπολειπόμενος. Οὐ γὰρ θεωρεῖα πνευματικὴ καὶ πρᾶξις πολιτικὴ ὡς τὰ

imperatoris vero filio Imperium insidiarum expers et per omnia inviolatum non solum ipsi, sed et futuris ejus liberis tuerentur. Sic illi discesserunt; res vero rursus a Muzalone administrabantur.

V. Sed nondum toti dies novem elapsi erant, cum aliqui nobilitate et opibus præstantes, violenta invidia impulsī, tumultum in exercitu excitarunt, et dexterās suas in Muzalonis eadem armarunt. Scilicet juramenta illa horribilla novissime præstita et funestissimas preces (hæc principium malorum!) altissima oblivio excepit, et profundis quasi fluctibus demersit. Aderat dies nonus ab imperatoris morte. Omnes matronæ nobiles in Sosandrorum monasterium, ubi cadaver principis sepultum erat, convenerant, ut de more lugerent et ejus memoriā precibus prosequerentur. Aderant omnes principes, plebei omnes: inter quos ii quoque qui insidias instruxerant versabantur. Confluebat omnis exercitus, alii ob luctum, alii eadem spirantes. Quid multis morer? Dum adhuc hymni sacri cantarentur, milites omnes strictis ensibus subito impetu in templum facto, Muzalonem qui ad sacrosanctam 66 mensam confugerat crudeliter occiderunt: item duos ejus fratres, nempe Andronicum magnam Domesticum, et Theodorum venatorum principem, atque etiam horum scribam, formæ similitudine (ita fors voluit) decepti. Quamobrem et matronæ et omnis reliqua turba, inchoatum luctum omittentes, et alii alios ex metu urgentes, quo quemque pedes ferebant, celerrime auferunt. Sacerdotum vero ordo, et cælus monachorum intus templum volentes nolentes compulsi, labentes alii in alios incidebant, tum quod vi et impetu vehemēti invicem urgebant, tum quod ob luctum cruorem pede stabili consistere non poterant.

ἀνέδραστον εἶχον τὴν τῶν ποδῶν βᾶσιν ἐκ τῶν χεθῶν.

VI. Paucis diebus ex eo elapsis, Arsenius patriarcha, qui et ipse tutor erat, tanto tumultu rem Romanam turbante, et maximum periculum pupillo et summæ rerum adesse nuntiante, intellexit nisi se ipse contra crigeret nihil deinde obstiturum esse, quominus omnia statim ad summum scelus evaderent. Itaque animo huc et illuc ambiguis cogitationibus diviso, quid potissimum agere deberet nesciebat. Nam quod ad virtutem et Dei cultum attinebat, ille vir parum a summis aberat: sed usu rerum et publica administratione illis ipsis inferior erat, qui sub vesperam a ligone discedunt. Scilicet mystica contemplatio et reipublicæ administratio vix fere conjungi solent. Imo illud 67 optandum, ne videantur inter se plurimum pugna-

Variorum notæ.

(27) Idem Pachymer, lib. 1, cap. 19. Ducang.
 (28) Interpres, memoriā: imo, uti vertimus, Officium eccl. iasticum exarsianum, seu, uti vulgo

loquimur, officium defunctorum. Vide Glossar. med. Græc. in Μνημόσυνον, et in Ἐννατα. Ducang.

re, ut caro cum spiritu, ut res quæ sentiuntur A cum iis quæ sensum excedunt. Mihi vero placet, cum qui ad principatum aspirat, ex utraque centemperatum esse: ut in musicis iastrumentis fieri apud peritos cernimus. Neque enim ii chordas omnes equaliter intendunt: quippe id inconcinnum et alsonum esset: sed aliis ad graviorem, aliis ad acutiorem sonum, aliis plus minusve intensis, γὰρ ἰσότητος quandam et modulatam efficiunt harmoniam. Qui enim soli divinarum rerum speculationi est intentus, in montibus et speluncis debet vivere, utpote qui vitam insuetam societatis plerumque expertem ac plane solitariam et a vulgi consuetudine abhorrentem. Qui vero præter virtutem etiam morum civilitatem et comitatem gratam studiumque societatis excoluit, ac omnigenarum rerum usum sibi comparavit, is populum ad res optimas et salutare facile deduxerit. Nam et Servator ac Deus noster, nisi ad humanos affectus se demisisset, et cum publicanis cibum cepisset, et societatis studium præ se tulisset, et quatenus par erat, omnium ingenis se accommodasset, haud facile, opinor, totas civitates ac populos ad amplectendas res utiles et salutare perduxisset.

VII. Sed illuc redeo. Arsenius igitur patriarcha tanto rerum tumultu circumventus anceps erat ac deliberebat: non tamen ille secum, (quomodo enim id faceret, qui, ut dictum est, nullo rerum usu, nullis consiliorum ambagibus erat instructus?) sed cum proceribus quid agendum esset consultabat, priusquam per insidias 68 Joannes imperatoris filius ferro peteretur. Caterum minime prospiciebat id consilium, quod nullo usu rerum, nulla prudentia niteretur, facilius ei cui prospectum vellet exitio futurum, quam omnes gladios hostiles: ut progressu orationis declarabitur.

CAPUT IV.

Michael Palæologus ob eximias corporis et animi dotes omnibus gratus. Variis præsaigiis imperio destinatur. Genus nobilitas. Axi et patris dignitates. Fiscus claves a patriarcha accipit. Largitionibus animos nobilium sibi munit. Item militum et concionatorum. His auctoribus ipso patriarcha assentiente imperii administrationem suscipit, donec hæres legitimus adolescat. Despotæ titulo ornatur.

I. Comnenus Michael Palæologus, cujus supra mentionem sæpe fecimus, inter proceres erat ceteris superior, vultu perquam hilari, consuetudine commodus, moribus urbanus, ad hæc manu larga et liberali. Quæ res magnum ejus amorem in omnium animis accendebant. Facile itaque cunctos ad se alliciebat, tribunos, centuriones, exercitum, ducēs, plebem universam, et quidquid senatorum erat. Movebantur etiam presumpta imperii opinione, ut illi se adjuungerent et ejus amore flagrant. Movebantur autem ejusmodi opinione, nescio unde accepta, sive ex rumoribus contra illum au-

πολλά συνείναι περὶ ἑαυτὸν ἔδειξεν, εἰ μὴ μαχομένα τὸ πλεον πρὸς ἄλληλα φαίνοντο, καθάπερ σώματα καὶ πνεῦμα καὶ αὐτὰ ὅσα τῶν αἰσθητῶν πρὸς γε τὰ ὑπὲρ αἰσθησίν. Ἐμὸν δ' ἀρῶσκει κρᾶτιν ἐξ ἀμφοτέρων ἔχειν, ὅστις ποτὲ ἐστίν ὁ βουλομένο; ἀρχειν, καθάπερ κἀν τοῖς μουσικοῖς ὄρωμεν ὀργάνοις τοῖς αὐτῶν ἐπιστήμονας πράττοντας. Οὐ γὰρ ἰσοτόμως τὰς νεύρας καθιστῶσιν ἕκαστος· ἀκουσον γὰρ τὸ τοιοῦτον καὶ ἐκμελέ;· ἀλλὰ τὰς μὲν πρὸς τὸ βαρύτερον τείναντες, τὰς δὲ πρὸς τὸ ὀξύτερον, καὶ τὰς μὲν μᾶλλον, τὰς δ' ἥτιον, οὕτω ποικίλην τὴν καὶ ἑμμουσον καθιστῶσι τὴν ἁρμονίαν. Τῷ γὰρ μόνῃ προσέχοντι τὸν νοῦν τῆ κατὰ θεὸν θεωρίῃ ὕρει καὶ σπηλαίο; ἐνδιατρίβειν προσήκει, ἀκοινωνήτων ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἦθος ἀσκήσαντι καὶ πάντοι τοι ἀμικτιον καὶ τοῖς πολλοῖς ἡλιωτριωμένο. Ὑστερὶ δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικῆν ἡσχρησεν ἦθος καὶ χάριεν καὶ κοινωνικὸν καὶ παῖραν ἔσχε πραγμάτων παντοίων, οὕτω; ἰδὲν ὀδηγεῖν ἐς τὰ βέλτεστα καὶ σωτήρια κράτιστος. Ἐπει καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ θεός, εἰ μὴ τοῖς ἀνθρωπίνοις ὑπέκυπτε πᾶθει καὶ τελίωται συνύσθιε καὶ κοινωνικὸν ἐδέχοντο ἦθος καὶ τοῖς πᾶσι τὰ πάντα μετὰ τοῦ καθήκοντος ἐγένετο λόγου, οὐκ ἂν εἶμαι πρὸς τὰ λυσιτελοῦντα τε καὶ σωτήρια βραδίως ὁ οὐς ἦγε δῆμος καὶ πόλει;.

Z'. Ἀλλ' ἐκεῖτε ἐπάνειμι. Διηγορεῖτο μὲν οὖν ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος, μεσο; ἐναποληφθεῖς τοσοῦτου θορύβου πραγμάτων, καὶ ἐπισκοπεῖτο κατ' ἑαυτὸν μὲν ἤκιστα· πῶ; γὰρ, παῖραν πραγμάτων τοιοῦτων καὶ λογισμῶν λαθουρίθου; οὐκ ἔχον; ὡ; εἴρηται· ἐσκοπεῖτο ο' οὖν μετὰ τῶν ἐν τέλει τὸ ποιητέον, πρὶν ἐπιβουλον ἐπισηθῆναι σιδήρον κατὰ τῆς κεφαλῆ; Ἰωάννου τοῦ βασιλέω; υἱέω;. Ἐλάθανε δὲ ἀρα πάντω; αὐτόν, ὡ; ἡ παῖραν βαθείαν καὶ φρένας ποικίλας οὐκ ἔχουσα σκέψῃ; αὐτῆ μᾶλλον ἂν εἴη ταχύτερο; δλεθρο; ὑπὲρ οὐ γίνεται, ἡ πάντα ξίφη πολέμια. Δηλώσει δὲ προῖων ὁ λαγος.

[P. 40] A'. Ὁ Κομνηνός; Μιχαήλ (29) ὁ Παλαεολγος, περὶ οὐ πολὺν ἀνωτέρω λόγον ἐποίησάμεθα, ἦν μεταξὺ τῶν ἐν τέλει τῶν ἄλλων ἐπέκεινα, πολλὴν ἐπὶ τοῦ προσώπου φέρων τὴν ἰαρότητα τὴν τε ὀμίλιαν χρηστὴ; καὶ τὸ ἦθος ἀσπίσας καὶ πρὸς τοῦτοι; τὴν χεῖρα φιλότιμο;. Ἄ ὅ; πάντα πολλὴν αὐτοῦ τὴν στοργὴν ἀνερβρίπιζον ἐν ταῖς ἀπάτων ψυχαι;· καὶ πάντας βραδίω; ἐφειλάκετο, ταξιδάρχου;, λογιγού;, στρατον, στρατιγού;. τοῖ; ὅσοι τοῦ δημο; καὶ ὅσοι τῆ; συγκλήτου. Ἐνῆγε δὲ τοῦτοι; καὶ πρόληψῃ; λογισμῶν βασιλεία; προσέχειν αὐτῷ καὶ περιφανῶ; αὐτοῦ γε ἐκκάεσθαι. Ἐνῆγε δ' αὐτοῖ;.

VARIORUM NOTÆ.

(29) Acropol. cap. 67, 68. DECAING.

* Anno Christi 1259 Possino.

οὐκ οὐδ' ὑποκρίσθαι, εἴτε ἐκ τῶν προλαληθέντων κατ' Α
αὐτοῦ, εἴτε ἐξ ὀνειρώτων καὶ κληδόνων τινῶν. Φίλει
γὰρ καὶ ταῦτα περιπολοῦντα τὸν βίον κείθην τοῦ
κλειστός, οὐδ' ἄνυ τοι σφόδρα ἀλόγως οὐδ' ἄμαθῶς,
οὐδ' ὡσάν τινες φαίεν ἀπειρίαν νοσοῦντες. Πλεῖστα
γὰρ καὶ τούτων μαρτύρια καλινδοῦνται παρὰ τοῖς
ἄλλοις σφίσι προτίσχον τὸν νοῦν.

Β. Ἦσαν μέντοι καὶ ἀφορμαὶ τινες ἕτεραι με-
ζους τῶν ἄλλων, τὴν βασιλείαν ταύτην ἀνω-
θεν αὐτῷ μνηστευόμεναι, καθάπερ μεγάλης πηγῆς
ἀπορροαὶ τινες εὐγενεῖς ἐς αὐτὸν νατιούσαι. Ἐν
αὐτῷ τε καὶ ἄλλοις τῶν φίλων δρασόμενοι τοῖς ὑπὲρ
αὐτοῦ τοιοῦτοι, λογισμοῖς μέγα παρεῖχον τὸ δίκαιον.
Ἦ γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ (50) μήτηρ Εἰρήνη ἡ
πρώτη τῶν θαγατέρων ἦν Ἀλεξίου τοῦ βασιλέως.
ἐκ τῆς γονῆς ἀβρένος αὐτὸς οὐκ ἤμοίρει, ταύτην
ἐρυθραῖς ὑποδεδῶσθαι κρηπίδι (51) προσετατάχει,
ἢ εἴη αὐτῇ τε καὶ ὁ ταύτην συζευχθῆσάμενος τῆς
βασιλείας διάδοχος. Ὅθεν συζεύξας αὐτὴν Ἀλέξιος
τῷ Παλαιολόγῳ καὶ δεσπότην αὐτὸν αὐτίκα τετί-
μιχε, καὶ εἰ μὴ φθάσας αὐτὸν ὁ θάνατος ἐξῆρει τοῦ
τῆς βίον, αὐτὸς ἂν ἦν ὁ μετὰ τὸν πενθερὸν Ἀλέξιο
βασιλεύς. Ἐπεὶ δὲ θανάτῳ θυγατέρα μόνην καταλε-
λοιπαι, ταύτην μετὰ βραχύν τινα χρόνον ἡ μήτηρ
ἀνδρὶ συζεύγνυσεν Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ, ὃν
καὶ μέγαν δομῆστικόν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος τετίμη-
κεν ἕτερον. Ἐκ τούτων ὁ Κομνηνὸς γαγένηται Μι-
χαὴλ ὁ Παλαιολόγος, διπλοῦς ὡς εἰπεῖν Παλαιολόγος
ὢν, πατρόςθεν ἄμα καὶ μητρόςθεν. [P. 41] Εἶχε μὲν
οὖν κἀντεῦθεν ἀφορμὰς, ὡς εἴρηται, οὐ μικρὰς ἐς
τὴν νῦν προκειμένην ὑπόθεσιν. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν,
τοῖς πᾶσι πολλαχῶθεν ἐπίσημος ἦν ὁ ἀνὴρ καὶ περι-
βλεπτός, καὶ ἡ περὶ τούτου φήμη ἥρμα περιήει
τὰ ἀπάντων κλέπτουσα καὶ γοητεύουσα ἀκοῆς.

Γ. Ὅ γε μὴν πατριάρχης ἄλλ' οὐδ' αὐτὸς πόρρω
τῶν ἐκείνων φιλοῦντων ἔκειτο ἄλλ' εἰ μὴ πλέον
τῶν ἄλλων, οὐδενὸν μὲντοι ἤττον ἐκείνων καὶ αὐτὸς
γε ἐφίλει καὶ μυστηρίων αὐτῷ ἐκοινωνεῖν καὶ, τό γε
μείζον, τῆς κλειῆς τοῦ βασιλικῆς πρυτανεῖου (52)
μὲντοι ἐπίστευεν, ὅπως χρημάτων ἴδατο τὰ στρα-
τιωτικὰ πράγματα καὶ ἡ κοινὴ τῶν ἀναγκαίων χρεῖα
ἀπῆται· ὁ δὲ ἄνυσιμώτατος ἐς τὰ λάθρα μελετώμενα
καὶ πέρας ὁρίσματος τοῖς ἐκ πολλοῦ θρυλλοῦμνοις
παρίσχεν. Ἀδείας γὰρ (53) ἐκείνος λαβόμενος το-
σαῦτα μεταχειρίζεσθαι χρήματα, ὁ εὐξασθαι μὲν
ἐνῆν αὐτῷ, ἐλπίσαι δ' οὐκ ἂν ποτ' ἐνῆν, ὅλας λοιπὸν
ἐξήνταλοι χοίνικιν ἐς τὰς δεξιὰς τῶν τε προύχοντων
ἐν γένει καὶ τῶν στρατιῶταις κατελιγμένων καὶ
ἄλλοις καὶ χλωτῆς κείνοι καταδημαγωγεῖν τὸν ὄχλον
ιδύοντο. Ἐν οἷς ἦσαν καὶ τοῦ ἱερατικοῦ βήματος
οὐκ ὀλίγοι.

Δ. Ἐντεῦθεν βουλευτήρια συνεχῆ παρὰ τούτων
ἀπάντων συνεκροῦντο, τὸν πατριάρχην συνωβουτα

tea sparsis, sive ex insomniis aliisque omnibus. So-
lent enim hujusmodi rebus passim in hac vita ob-
viti plerique commoveri, idque non omnino temere
aut inscite, aut ita ut nonnulli imperitij fortasse
dixerint. Nam plurima earum testimonia apud eos
abundant, qui illas diligentius observarunt.

II. Suppetebant tamen aliae majores bis rationes,
quibus ad hoc imperii fastigium jam inde antiqui-
tus vocaretur: nempe a 69 veteri stirpe velut a
magno fonte derivata et ad eum usque descendens
nobilitas, qua ipse et amici ejus freti, hujusmodi
de eo cogitationibus multum tribuebant. Nam ejus
avia materna Irene primogenita filia fuit Alexii im-
peratoris: qui cum masculam prolem non haberet,
illi rubras crepidas induci jussit, ut ipsa, et qui
illam duxisset, in imperio sibi succederent. Itaque
idem Alexium Palaeologum, cui eam nuptum dede-
rat, despota titulo ornavit: et hic nisi morte pri-
us sublatuisset, post Alexium socerum imperator
fuisset. Sed cum mortuus unam tantum filiam re-
liquisset, jam non multo post mater Andronico
Palaeologo nuptui collocat, quem deinde Theodorus
imperator magnum domesticum fecit. Ex his natus
est Comnenus Michael, duplex ut ita dicam Palaeo-
logus, paterno simul maternoque genere. Habuit
igitur inde quoque, ut dictum est, adjuncta non
parva ad eam rem qua de nunc agitur: et ut pau-
cis dicam, omnibus rebus et ab omni parte vir ille
illustris erat et suspiciendus, fama quoque ejus paula-
tim circumferebatur, omnium auribus sensim obtre-
pens, et eas quasi incantatas delinicens.

III. Ne ipse quidem patriarcha ab amore ejus
abhorrebat, eumque si non plus quam caeteri, non
minus tamen quam quisquam alius diligebat: et
arcana consilia cum eo communicabat; et quod
majus est, imperatorii fisci claves ei soli credebat,
quoties opus erat pecunia ad militares usus aut
cum publica 70 necessitas postulabat. Id quod ad
clandestina consilia efficacissimum fuit, et celerem
illis quae diu jactata erant finem imposuit. Accepta
enim tantae pecuniae tractanda potestate, quam
optare ille quidem potuit, sperare autem nun-
quam ausus fuisset, jam totis modis eam in manus
nobilitum et militum effundebat, eorumque etiam
qui eloquentia demulcere populum norant. In qui-
bus et sacri ordinis haud pauci erant.

IV. Hinc crebra concilia ab his omnibus coacta,
quibus patriarcha urgebatur ne cessaret, sed expr-

Variorum notæ.

(50) Vide stemma Palaeologorum in Familiis By-
zantinis. Ducang.

(51) Vide quæ annotamus in notis ad Villhar-
doinum et Alexiadem, et in utroque Glossario, ubi
de Τρωγίσι. Ducang.

(52) Partim in urbe Magnesia, partim in Astyzi
arce ad Seamandrum, tunc hinc imperatorum as-
servabatur. Pachymer. lib. 1, cap. 25. Ducang.

(53) Pachymer. lib. 1, cap. 25. Ducang.

gisceretur, eamque rerum curam susciperet, quam tempora postulerent. Neque enim eas ejusmodi esse, ut parva diligentia egerent, que vel ommissa, integer earum status maneret; inio in præsentii exitii discrimine versaturas, quemadmodum navis infinitis mercibus onusta, si in medio pelago gubernaculis destituta sit, aut amplum ædificium fundamentis labefactatis. Statim autem in ore erat plerisque Michael Comnenus Palæologus, et prudentia et usu rerum tantæ imperii moli sustinendæ par, donec imperatoris filius ad maturam ætatem pervenisset. His vocibus etiam patriarcha est assensus, eamque sententiam approbavit. Itaque reipublicæ præfuit Comnenus Michael, omni auctoritate præditus, imperatoriis insignibus exceptis. Hoc Michaeli fuit initium et primus gradus ad imperatorium fastigium ascendendi. Ex eo enim res ejus secundis 71 ventis ibant, et plenis, quod aiunt, velis in imperii portum descerebantur.

V. Paucis diebus elapsis, aliud concilium ejus studiosi convocant, negantes oportere eum qui negotia imperii et reipublicæ administraret, nullarumque gentium legationes audiret, dignitate imperatoris proxima carere, tum ut suus nationi Romanæ honos constaret, tum etiam ut ea, quæ ille interim constituturus foret, firma essent. His de causis igitur despota titulo ornatur tam a patriarcha quam a filio imperatoris.

μη ἀμελείν, ἀλλὰ διανίστασθαι καὶ τὴν ἀνήκουσαν τοῖς ἐνεστώσι πράγμασι δίδωμι προμήθειαν. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ μικρὰ δεῖσθαι ταύτης αὐτὰ, καὶ οἷα ἂν, εἰ παύσεται τις, μείνειν αὐτοῖς ἐς τὴν καθέστωσιν αὐτῶν, ἀλλ' αὐτίκα μάλ' ἀδιακινδυνεύειν ἀπολωλέναι, καθάπερ μὲν ὁ ὄψιος ἐν μέσῳ πελάγει τῶν οἰκονομῶν ἀφηρημένη, ἢ ὡς περ οἰκία μεγάλη κατασεισθέντων τῶν θεμελίων. Καὶ ἦν ἐπὶ γλώττης (34) αὐτίκα τοῖς πλεοσιν ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ ὁ Παλαεολόγος, ἰκανοὺς ἐμβροθεῖν συνέσει; (35) καὶ ἐμπειρίῃ πραγμάτων τοσοῦτον ἔχλον βασιλικῆς ἀναδέξασθαι διοικήσεως, μέχρις ἂν ἐς τὴν προσηκουσαν ἡλικίαν ὁ τοῦ βασιλέως εὐθάρης υἱός. Τοῦτοις σύμφηρον ὁ πατριάρχης Ἰβη καὶ αὐτὸν ἐποίητο, καὶ ἐκυροῦτο τὴν δεδομένην λοιπὸν. Καὶ ἦν ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ, πλὴν τῶν βασιλικῶν συμβόλων, πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν ἀνελημμένος. Αὕτη γίνεται τῷ Μιχαὴλ τῆς εἰς βασιλείαν ἀναγωγῆς ἀρχὴ καὶ κατάστασις πρώτη, ἐντεῦθεν γὰρ ἐξ οὐρίας φει τούτων τὰ πράγματα καὶ πῆρσαν, ὡς εἶπεν, τοῖς ἰστίοις ἐς τοῦς τῆς βασιλείας ἐπὶ αἰμένας.

Ε'. Ὅλιγοι παρήλθον ἡμέραι καὶ δεύτερον συγκροτοῦσι βουλευτήριον οἱ αὐτοῦ σπουδασταί, οὗ δέον εἶναι φάσκοντες τὸν τὴν βασιλικὴν καὶ κοινὰ διοικούντων πράγματα καὶ πρεσβείας πολλῶν ἀναδεδογμένων ἰθὺν μὴ καὶ τῆς βασιλείας ἔγγιστα ἔχειν καὶ τὸ ὄψιον τιμῆς ἕνεκα τοῦ τῶν Ῥωμαίων γένους [P. 42] καὶ ἕνα βεβαίως τῶν μεταξὺ γινόμενων καταστάσεων. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὸ τοῦ δεσπότητος ἄξιωμα (36) ἐλέγεται παρὰ τε τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως.

CAPUT V.

Michael Angelus Macedoniam et Thraciam statuit invadere. Exercitum cogit. Socios sibi asciscit generos suos, Peloponnesi principem et Manfredum Siciam regem. Hi provincias nonam subactas sorte dividunt. Joannes Sebastocrator, Michaelis Palaologi pater, illis opponitur. Viros principes eorum ducit. Thraciam et Macedoniam legiones suis adjungit. Proxima hostem castrametatur. Hostes Belogradum obsident. Viri sui in nimium confidunt. Romanum exercitum contumunt, militum numero inparem, sed divina ope subniam. Michael Angelus per transfugam decipitur. Proditum se a sociis putat. Eos noctu deserit. Socii, cognito Michaelis discessu, ipsi se periculis præstant. Turbati et trepidantes a Romanis ceduntur. Princeps Peloponnesi capitur. Rex Sicilia cum paucis fuga elabatur.

I. Sub hæc, cum Æteliæ et Epiri (rinceps Michael despotes audisset, soverum suum Theodorum imperatorem nullo maturæ ætatis successore relicto obiisse, eaque de causa magnis agitari turbis proceres Romanos; cæteris curis omnibus repudiatis speravit se facili labore in agno imperio potiturum. Neque enim Romanos eo rerum statu esse, ut si vellet statim Macædoniam et Thraciam invadere, arcere eum possent, magna negotiorum domesticorum mole iis interea incumbente, et omnium curam ab externis rebus abstractam uni sibi vindicantem. Igitur magnam e suis provinciis exercitum contrahit, et longe majorem aliunde a fœderatis accipit. Etenim legatione ejus benignissime audita celerissime adsunt Peloponnesi et Achaia

A'. Ἐν τοῖτοις μέντοι (37) τοῖς χρόνοις ἀκούσας ὁ τῆς Αἰτωλίας τε καὶ Ἠπειροῦ κρατῶν Μιχαὴλ ὁ δεσπότης, ὡς ὁ συμκνήβιος βασιλεὺς Θεόδωρος ἐπέθρηξεν ἐπὶ οὐδενὶ διαδοχῆ τελείῃ τῆς βασιλείας, καὶ ὡς πολλὸς ἐντεῦθεν θόρυβος ἐπιχωριάσει τοῖς ἐν τέλει Ῥωμαίων, πάσαι τὰς ἐξω φροντίδας ἐκκρούων ἤλασε μικρὰ ποιεῖτα; μεγάλῃς ἀρχῆς γενήσεσθαι κύριος. Μηδὲ γὰρ ἔχειν Ῥωμαίου; ἔποις αὐτὸν ἀποσοβῆσαι κατατρέχειν Μακεδονίαν καὶ Θράκην αὐτίκα μάλ' ἀποβλέπον, τῆς οἰκουμένης ἀσφαλείας μετὰ πολλοῦ τοῦ κράτους σφίσι ἐπιπροσέμενης καὶ πᾶσαν φροντίδα πρὸς μόνην αὐτὴν ἐξωθεν μεθελάκουσας. Ὅθεν πολλὴν ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ συνήθροισεν στρατιάν, πολλαπλασιασθεῖσα δ' ἐξωθεν αὐτὸν κατὰ συμμαχίαν προσελάμβανε. Τὴν γὰρ αὐτοῦ πρεσβείαν

Variorum notæ.

(34) Klem Pachym. lib. 1, cap. 22, 23. DUCANG.

(35) Vide Arsenii testamentum, editum a Cotellicio. [Patrol. t. CXL.] Boivis.

(36) Acropol. cap. 77; Pachym. lib. 1, cap. 27, 28. DUCANG.

(37) Acropol. cap. 77; Pachym. lib. 1, cap. 30. DUCANG.

ἀσμένως δεξάμενοι τάχιστα ἤρουν οὐ τε Πιλοπον-
νήσου καὶ Ἀχαΐας πρίγκυψ (58) γαμβρός ἐπὶ Ἄννη
τῆ θυγατρὶ τυγχάνων αὐτοῦ καὶ ὁ τῆς Σικελίας τότε
κρατῶν Μιχαὴλ, γαμβρός καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ἐλένη τῆ
θυγατρὶ τυγχάνων αὐτοῦ, πλῆθος ἐπαγόμενοι στρα-
τιᾶς οὐ πάνυ τοὶ βῆσα ἀριθμῶ ὑποκίτεται ἐπαγ-
γυλλόμενον. Οὐ γὰρ τοσοῦτον συμμαχῆσονται· ἦσαν
ἐπὶ Μιχαὴλ, ὅσον σφίσι αὐτοῖς περιποιηζόμενοι
κλάτος ἀρχῆς καὶ πόλεις ἀλλοτρίας. Καὶ γὰρ τὴν
μετὰ τὸν Ἴονιον κόλπον εὐθὺς ἄχρι Βυζαντίου πᾶ-
σαν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἤλπισαν εἶναι ἀπονησί· καὶ
ὡς ἤδη βεβαίως ἔχοντες κλήρω ταύτην κατὰ σφᾶ-
αυτοῦ· διαλάχσαν, πρὶν ἄψασθαι ἔργου.

Β. Τῆς δὲ λαμπρᾶς ταύτης καὶ θαυμασίας πα-
ρσκευῆς ἐν ἀνοχῇ καταστάς [P. 43] ὁ Κομνηνός
Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ἔρτι τὸν δεσποτικὸν περι-
εωσμένως ἀξίωμα καὶ βεβαιωτέραν ἐν τοῖς πράγμασι
τῆν τῆς ἐξουσίας περιποιηζόμενος ἀρχὴν, πέμπει
μὲν μελλήσας τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἰωάννην, σε-
βαστοκράτορα ὄντα, χεῖρα συγγὴν ἐπαγόμενον. Πέμ-
πει δὲ σὺν αὐτῷ καὶ τῶν τῆς συγγλήτου λαμπρῶν
οὐκ ὀλίγους συνεργούς καὶ συλλήπορας, ὅποιοι
στρατηγικῆς ἐμπειρίας οὐ πάνυ τοὶ ἀδασίς ὄντες
ἐτύγχανον· ἐν οἷς ἦν καὶ Καῖσαρ ὁ ἀμφιμήτριος
ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντίνος καὶ Ἀλέξιος ὁ στρα-
τηγόπουλος μέγας δομέστικος ὢν· καὶ πρὸς γὰρ ἔτι
Κωνσταντίνος ὁ Τορνίκιος, ὁ τοῦ σεβαστοκράτορος
πανθερός, μέγας ὢν πριμικήριος. Ἦν δὲ τῆνικαῦτα
ὁ χρόνος (59) μικρὸν μετὰ τροπᾶς θερινᾶς κατ' αὐ-
τὸς δὴ τὰς Ὀρίωνος καὶ Κυνὸς πλατείας ἐπιτολάς.
Καὶ δὴ τὴν ταχίστην διαπεραιωζόμενοι τὸν Ἑλλησ-
ποντον ἦσαν διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας ὁμοῦ καὶ
τὰ ἐκεῖθεν συνεφεκόμενοι πάντα Ῥωμαϊκὰ στρα-
τεύματα, ὅποσα σποράδην κατὰ πόλεις καὶ κόμας
καὶ ἀγρούς ἐσχολακότα τέως διήγον. Μέλλοντος δ'
ὅσον οὐδέπω τοῦ ἡλίου τὰς φθινοπωρινὰς ἰσημερίας
ἐπιτελεῖν, φθάνουσι περὶ Ἀχρίδαν τε καὶ Δεσβόλιον.
Φρούρια ταῦτα Μακεδονίας, πολλὴν παρασχόμενα
τῆν ἀσφάλειαν τοῖς χρόμένοις αὐτοῖς. Τούτων με-
ταξὺ τὸ ἑαυτῶν πηξάμενοι στρατόπεδον ἀκούουσι καὶ τοὺς
πολεμίους στρατοπεδεύοντας ἐς τὴν τοῦ Ἀν-
λῶνος ἐπήλατα, ὡς διαίρεσθαι τὰ ἀμφοτέρων στρατόπεδα
διὰ τοῦ μεταξὺ παρατεινόντος ὄρους καὶ γί-
νεσθαι τοὺς μὲν Ῥωμαίους ἀρκτηιωτέρους, τοὺς δὲ πολεμίους νοτιωτέρους.

Γ. Οἱ μὲντοι πολέμιοι περικαθίσαντες ἐπολιόρ-
κουν τὸ τῶν Βελλεγράδων ὕψηλόν τε καὶ, ὡς εἶ-
πεῖν, ὑπερνέφελον φρούριον, μελέτην ἔχοντες μετὰ
τὴν ἐκείνου καταστροφὴν, ὡς ἐξ ὀρητηρίου λαμ-
προῦ τινος κεχύσθαι καὶ κατὰ τῆς ἄλλης ἀπάσης
δυτικῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας, καθάπερ τὴν
πλούσιοι ποταμὸς ἐξ ἠρώς ὕψηλῷ τινος ἐς τὸ κά-
ταντας βαγδαίως καταρραγεῖ· μάταιοι τῆς ἀπο-
νοίας, ταῦτα ἐλπίζοντες ἀ δὴ οὐ τελέεσθαι ἤμελλεν.
Οὐ γὰρ ἴσασιν, ὡς πᾶσα ῥύμη σώματος καὶ πλῆθος
ἰσπου καὶ ὀπλων ἐπισκευὴ μυρμηκῶν ἀγέλης οὐδὲν

A princeps, ejus gener (nam ipsius filiam Annam in
matrimonio habebat), et qui tum in Sicilia regnabat
Manfredus, gener ipse quoque, Helena 72 ejusdem
filia uxore ducta : uterque copias secum adducens ,
ut ferebatur, prope innumerabiles. Nec enim tam
adjuvandi Michaelis, quam suas ditiones ampli-
candi causa, et alienas urbes occupandi, aderant.
Sperabant scilicet Romanas provincias omnes, ab
Ioniō sinu Byzantium usque, se statim absque la-
bore occupaturos : et haud secus ac si jam earum
possessionem firmam haberent, sorte illas, prius-
quam bellum inchoassent, distribuerebant.

II. Hoc illustri et memorabili apparatu Michael
Comnenus Palæologus audito, modo despoticum
titulum adeptus, et potestate sua ipso administra-
tionis initio stabilita, nihil moratus, fratrem suum
Joannem sebastocratorem cum magnis copiis mittit,
eique socios et adjutores adjungit viros senatorii
ordinis illustres non paucos, qui aliquem rei mili-
tariis usum haberent : in quibus etiam Cæsar erat
Constantinus, uterinus ejus frater, et Alexius
Strategopulus, magnus domesticus : prætereaque
Constantinus Tornicius, sebastocratoris socer, ma-
gnus primicerius. Factum hoc est post æstivum
solstitium, sub ipsum Orionis et Caniculæ exor-
tum. Igitur Hellesponto celerrime trajecto per
Thraciam et Macedoniam proficiscentes, Romanas
eorum locorum legiones una secum omnes addu-
cunt, quæ sparsim in urbibus, pagis et agris 73
otium tum agebant. Cum vero jamjam autumnale
æquinoctium instaret, ad Achridam et Deabolium
perveniant. Sunt autem ea Macedoniæ præsidia
ita munita, ut eos a quibus tenentur tutissimos
præstent. Intet utrumque castris positus audiunt,
hostes ipsos in Aulonis planitie castrametari, ut
ambo exercitus interjecto monte dividerentur, Ro-
manus versus septentrionem, hostilis autem ad
meridiem vergens.

III. Ac hostes quidem Bellegradum, castellum
altissimum et supra nubes fere eminens, circumse-
dentes oppugnabant : eo consilio ut, postquam il-
lud expugnassent, inde velut ex opportuna quadam
statione in omnes alias Romanorum occidentales
provincias excurrerent, instar magni fluminis ex
alto monte in subjectam vallem cum impetu ruen-
tis : vani quidem illi et denientes, cum ea animis
agitarent, quæ non successura erant : ignari nimi-
rum, omne corporum robur, omnem equitatum
armorumque apparatus, Deo non adjutante, ab

Variorum notæ.

(58) Pachymer. lib. 1, cap. 50, 51. Is fuit Gui-
lelmus de Villa Harduini. Gaufridi Primi Achaie
et Morie principis filius. Vide stemma istius fami-
liæ præhensum notis Historiæ Gaufridi de Villa Har-

duini et Historiam Franco-Byzantinam lib. v, a. 16.
DUCANG.
(59) Anno 1259. DUCANG.

agnoscere fornicarum prorsus nihil differre. Itaque A
 anvergantē et superbis animis tota re permissa Ro-
 manis invadunt, atque adeo cogitationibus vauis
 convenientem exitum sortiuntur. Romani vero, qui
 sine absque divina ope nihil esse intelligerent, Deo
 et celesti auxilio, quidquid aggredierentur, unice
 evadit, dimicare cum longe pluribus non dubita-
 runt, et illustrem victoriam proptitio 74 Numinis
 reportarunt, ut statim dicturi sumus.

IV. Nam cum propius hostem castra posuissent,
 quendam mittunt hominem valde idoneum ad com-
 munitatem inter se et mutuis discordiis conturban-
 das hostiles exercitus. Neque enim id adeo difficile
 erat, ut fieri non posset, cum Achaiae princeps et
 Siciliae rex peregrini essent, non ejusdem gentis B
 enim Angelus Michael. Surgit itaque is confestim,
 ut per speciem transfugae ad hostes noctu transit,
 et clam cum Angelo Michaelis principe Aetoliae con-
 gressus, « Scito, inquit, hodie tibi et tuis omni-
 bus magnam periculum impendere. Ambo enim
 generi tui iidemque socii, tam Peloponnesi et
 Achaiae princeps quam Siciliae rex, clam per lega-
 tos pacem Romanis offerunt, si sibi certae largitio-
 nes dentur. Si ergo salus tua curae tibi est, quam
 primam tibi prospicito, priusquam illorum foedera
 et pacta ad exitum perducantur. » Credit Michael :
 et re paucis suorum, quibus poterat et tempus si-
 cebat, clam indicata, ante solis ortum fugit, eum-
 que alii atque alii, cum de ejus fuga aliquid susur-
 ranti audirent, sequuntur : atque ita sparsim omnes C
 ejus milites alii alios fuga antevertere studentes,
 in pedes sece conjecerunt.

V. Mox vero socii exprorecti, fuga Michaelis
 cognita (cujus quae causa esset, nulla conjectura
 cognoscere poterant), praestupore obmutuerunt, 75
 et Romanos armis laessere veriti sunt, tum quod
 quid ageretur ignorarent, tum quod ipsi pauciores
 jam essent, qui numerosissimi antea fuerant. Ita-
 que in fugam vertuntur, se a Michaelē proditos
 vati. Eos igitur ita turbatos Romani facto statim
 impetu a forti maximam partem ceciderunt : cer-
 uos, paucis exceptis, vivos ceperunt, inter quos D
 ipse Peloponnesi et Achaiae princeps fuit. Siciliae
 vero rex cum paucis suorum clam effugit.

οὐδαμῆ διενήνοχε, μὴ συναερομένου Θεοῦ. Δὲ καὶ
 ἀλαζονεῖα τὸ πῆν ἐπιτρέψαντες καὶ οἰήσαι οὕτως
 ἐχώρου κατὰ Ῥωμαίων. Ταῦτε ἄρα καὶ τοῖς μα-
 ταίοις λογισμαῖς ἀνάλογον ἐπηκαλούθει τὸ τέλος.
 Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οὐδὲν ἑαυτοῦς λογισόμενοι πλὴν
 τῆς θεῖθεν ἐπικουρίας Θεοῦ καὶ τῆ ἐκείθεν ἀρωγῆ
 πᾶσαν τὴν σφῶν αὐτῶν ἐπιτρέψαντες κίνησιν διαγω-
 νίζεσθαι πρὸς πολλαπλασίους ἐθάβρησαν καὶ μέντοι
 καὶ λαμπρὰν συναερομένου Θεοῦ τὴν νίκην εἰργά-
 σαντο, ὡς αὐτίκα εἰρήσεται.

Δ'. Ἐπαὶ γὰρ ἔγγυς ἤδη τῶν πολεμίων οἱ Ῥο-
 μαῖοι ἐπῆξαν τὰ στρατοπέδα, πέμπουσι δὲ τινὰ
 τῶν μάλα ἐπιτεθειῶν ἐκπολεμῶναι καὶ συνταράξαι
 κατ' ἀλλήλων τὰ τῶν πολεμίων στρατεύματα.
 Οὐ γὰρ ἔν τι τῶν ἀδύνατων [P. 45] τοῦτ' ἔστιν,
 τοῦ τε τῆς Ἀχαΐας πρίγκιπος καὶ τοῦ βῆγῶς
 Σικελίας ἑτεροπόλων δυνῶν καὶ οὐχ ἕμογενῶν
 τῷ Ἀγγέλιῳ Μιχαῆλ. Διαναστάς οὖν ἐκεῖνος αὐτό-
 θεν αὐτόμολος δῆθεν ἀπῆει νύκτωρ ἐς τοὺς πολε-
 μίους καὶ προσελθὼν λάθρα τῷ τῆς Αἰτωλίας ἐρ-
 χοῦτι Μιχαῆλ τῷ Ἀγγέλιῳ, « Ἰσθι, » φησὶν, « ὡς
 σοὶ τε καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ σε μέγας ἐπήρηται κίν-
 δυνος σήμερον ἀμφὼ γὰρ οἱ σοὶ γαμβροὶ τε καὶ
 σύμμαχοι, ὃ τε πρίγκιψ Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας
 καὶ ὃ τῆς Σικελίας βῆξ λάθρα διαπροσθεύονται πρὸς
 Ῥωμαίους περὶ σπονδῶν ἐπὶ δύροις τακτοῖς. Ἐἴ
 σοι τοίνυν ζωῆς μέλει, προνοήθητι τὴν ταχίστην
 σαυτοῦ, πρὶν εἰς πέρας ἐλθεῖν τὰς ἐκείνων σπονδὰς
 τε καὶ συμφωνίας. » Πιθεται ὁ Μιχαῆλ καὶ διαμη-
 νυσάμενος ἠτυχῆ τῶν οικείων ὀπόσους αὐτὸς τε
 ἐδύνατο καὶ ὃ καιρὸς ἐχορήγει, φεύγων ἤχετο πρὶν
 ἢ ἀνατελεῖαι τὸν ἥλιον. Καὶ τοῦτου κατόπιν ἄλλος
 ἐξ ἄλλου τὴν φυγὴν ψιθυρίζομένην ἀκούοντας τοῦ
 Μιχαῆλ σκοπῶδες ἔθεον ἀπαντες οἱ στρατιῶται, τῇ
 φυγῇ προλαμβάνειν ἕτερος ἕτερον σπεύδοντες.

Ε'. Ἀμα δ' ἔφ διεγερθέντες οἱ σύμμαχοι καὶ τὴν
 μὲν φυγὴν μαθόντες τοῦ Μιχαῆλ, τὴν δὲ τῆς φυγῆς
 αἰτίαν οὐκ ἔχοντες συμβαλεῖν, ἀχανεῖς ἦσαν. Καὶ τὸ
 μὲν ὅπλα κατὰ Ῥωμαίων κινεῖν ἀπηγόρευον, τοῦτο
 μὲν καὶ ὡς ἀγνοοῦντες τὰ δρώμενα, τοῦτο δὲ καὶ
 ὡς βραχύτεροι τὸν ἀριθμὸν ἐκ πᾶν πολλῶν κατα-
 στάντες. Ὅθεν καὶ πρὸς φυγὴν ἤδη ἐτρέποντο προ-
 δοκομένους ἑαυτοῦς ὑπὸ Μιχαῆλ λογισάμενοι. Τοῦ-
 τοις οὕτω τετραγαμένους ἀφηνεῖως οἱ Ῥωμαῖοι
 ἐπιστοπεύοντες τοὺς μὲν πλείστους ἔργον ἀπέφηναν
 ξίφους, τοὺς δ' ἄλλους πλὴν ὀλίγων ἐζώγησαν,
 μεθ' ὧν ἦν καὶ ὁ πρίγκιψ Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας.
 Ὁ δὲ τῆς Σικελίας βῆξ διέδρα λαθῶν σὺν ὀλίγοις
 πᾶν τῶν ἑαυτοῦ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΑΓΟΣ Δ.

NICEPHORI GREGORÆ
BYZANTINÆ HISTORIÆ
LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Michael Palæologus imperator salutatur. Arsenius moleste fert. Novum jusjurandum ab eo erigit. Eidem diadema imponit. Quibus conditionibus. Victoriæ Macedonicæ nuntius. Honores victoribus delati. Princeps Peloponnesi captum se redimit. Urbes ab eo date, quibus præficitur Constantinus sebastocrator. Lalliorum Peloponnesiorum clades. Arsenius accedit. Secessionis causa. Nicephorus ei subrogatur. Palæologus Galatam frustra obsidet. Byzantium præsiidiis cingit, unde Latinorum inopia. Idem Nicæam recedit. Scythiæ Syriam et Arabiam occupant. In Asiam quæ est cis Euphratem irrumpunt. Turcici imperii sede potiuntur. Salsanus Asatines Palæologum supplex adit.

[P. 45] A. Ἀλλὰ τούτων εὐτως ἐκεῖ τελοῦμένων, A 78 I. Quæ cum ibi ita gererentur, viri auctoritate et nobilitate præstantes circa Magnesium clypeo imponunt Michaelem Palæologum et imperatorem appellant. Quo audito patriarcha Arsenius, qui tum Nicææ versabatur, vehementius doluit quam si ipsius cor gladio transfixum fuisset. Neque ulatenus quiescere poterat, de puero sollicitus. Primum itaque in anima habuit, tam ei qui appellatus esset imperator, quam illis qui appellarent, sacris interdicere. Deinde se ipsum cohibuit, moderatius et melius esse arbitratus eos tremendo jurejurando astringere, ne vel pueri vitæ insidiarentur, vel imperio ejus fraudem injuriamve ullam facere cogitarent. Idquo peractum statim Kalendis Decembribus. Nondum autem toto mense transacto, B 79 is ipse qui hæc timuerat, et illa ipsa pro puero pepigerat atque caverat, suis manibus in sacro be-nate Michaelis Palæologi capiti coronam imponi, et

Variorum notæ.

(40) Acropolis cap. 78; Pachymer. lib. II, cap. 2, 3, 4; Phranzes, lib. I, cap. 4. Ducang.

(41) Vide Arsenii testamentum. Boivin.

(42) Imperator dictus et in clypeum elatus Kal. Decemb. anno 1259, ut infra adnotatur. Ducang.

(43) Michaelem Palæologum ab Arsenio Kalendis ipsis Januariis coronatum esse tradit Ducangius. Gregoras coronatum, ait nondum toto mense elapso post præstitum jusjurandum: proinde ante Kalendas Januarias coronatum ponit. Nam jusjurandum Kalendis Decembribus præstitum esse dixit paulo supra. Pachymeres, lib. II, cap. 4: Ἐκατομβαιῶν-
ως νομηνία jusjurandum præstitum, proclamatum

imperatorum, et clypeo impositum, scribit. De eodem coronato agit in capitibus sequentibus. Possinus vero Ἐκατομβαιῶν; νομηνία Kalendas Januarias interpretatur, atque adeo post Kal. Januarias coronatum imperatorem putat. Ita chronologis male inter se convenit. Ego Ducangium auctorem secutus, coronati Michaelis Palæologi annum posui 1260, diem vero, Kalendas ipsas Januarias. Maurilius David Palæologi inaugurati tempus retroagit ad Kalendas Januar. anni 1259, et hanc suam rationem multis argumentis confirmat, quæ in presentem nec refellere nec omnino approbare institui. Boivin.

imperatorio diademate virum ornat, abreptus ipse quoque sententiis aliorum, qui vel senatorii vel sacerdotalis ordinis erant. Cæterum non perpetuum illi decernit imperium, sed quod, rebus ita eogentibus, ab eo tandem administrandum esset, donec legitimus imperii hæres et successor adolevisset : tum vero illi soli cessurum eum ultro et solio et omnibus simul imperii insignibus. Atque in hæc verba juratum est sanctioribus quam antehac juramentis.

νῦ μόνῳ τῶν τε αὐτοκρατορικῶν θρόνων καὶ πάντων αὐτοῖς ὄρασι ἐτελεῦντο φρικωδέστεροι τῶν προτέρων.

II. Porro tunc, velut optimum imperii auspiciam, victoria Romanorum occidentalis ei nuntiatur, pauloque post ipsi victoriæ auctores adsunt, Peloponnesi Achaizque principem, et multos alios ex hostibus captivos adducentes. Et ii quidem justis laborum præmiis honoribusque afficiuntur. Nam sebastocratori despotica potestas ab imperatore decernitur : magnus domesticus Cæsar, Cæsar vernum despotæ socero sebastocrator appellatur. Soceri autem illustre discrimen in cæruleis calceis aureæ aquilæ intertextæ constituebant. At Peloponnesi et Achaiz princeps, redimendæ vitæ et libertatis ergo, tres optimas Peloponnesi civitates imperatori dat, Monembasiam, 80 Mainen ad Leucira sitam, quæ olim apud Græcos Tænarium præmontierium dicebatur, et Spartam, principem Laconiz urbem : atque ita velut ex Inferorum faucibus ereptus, suis restituitur. Urbibus vero illis Peloponnesis uterinus imperatoris frater Constantinus præficitur, quem, ut modo diximus, e Cæsare sebastocratorem fecerat. Quo cum pervenisset, Latinos Peloponnesios sæpenumero vicit, et multas alias urbes subegit, ex illis tribus tanquam magnis quibusdam castris ad bellum erumpendo.

2v, ὡς μικρῶ πρόθεον εἰρήκειμεν, ἐκ Καισάρων σεβαστοκράτορα ποιοῖτο. Καὶ ἀπελθὼν ἐκεῖσε πολλὰς εἰργάσατο νίκας κατὰ τῶν Πελοποννησίων Λατίνων· καὶ πολλὰς ἐτέρας προσεκτήσατο πόλεις ὡς ἐξ ὀρμητηρίων μεγάλων τριῶν ἐκείνων ὀπλιζόμενος πόλεων.

Α παιδὸς, οἰκέλαι· χερσὶν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ καταστέφει βήματος (44) Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον· καὶ τῷ βασιλικῷ κοσμεῖ διαδήματι (45), ταῖς γνώμαις τῶν ἄλλων δοεὶ τῆς ευχλητοῦ καὶ δοεὶ τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου συγκαθελευθεῖ καὶ αὐτός. Πλὴν οὐκ αὐτῷ γε διηνεκῆ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν (46) χαρίζεται, ἀλλ' ὡς τῶν πραγμάτων τέως ἀναγκάζοντων διοικεῖν αὐτὸν αὐτὴν μέχρις ἀν ἐς ἡβὴν ὁ γνήσιος τῆς βασιλείας κληρονόμος ὁμοῦ καὶ διάδοχος φθάτη. Τότε δ' αὐτὸν ἐκόντα παραχωρεῖν ἐκείματα τῶν βασιλικῶν συμβόλων. Καὶ ἐπὶ τούτοις

[P. 46] Β'. Τηνκαυτὰ γε μὴν καθάπερ τις ἀριστος οἰωνὸς τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀγγέλλονται τούτῳ τὰ θετικά τῶν Ῥωμαίων τρόπαια (47), καὶ μετ' ὀλίγον ἡκουσι καὶ οἱ τὰ τρόπαια πεπραχότες αἰχμάλωτων ἄγοντες τὸν τε Πελοποννήσου (48) καὶ Ἀχαίας πρόχλιπα καὶ κλισίτους ἄλλους τῶν πολεμίων. Κάκεινοι μὲν ἄξια κομίζονται τὰ γέρα καὶ τῶν πόνων τὰ ἱπαθλα. Ὁ μὲν γὰρ σεβαστοκράτωρ ἐς τὸ δεσποτικὸν ἀνάγεται παρὰ τοῦ βασιλέως ἀξίωμα· ὁ δὲ μέγας δομείστικος ἐς τὸ τοῦ Καίσαρος· ὁ δὲ Καίσαρ ἄμα τῷ πινθερῷ τοῦ δεσπότου ἐς τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος. Ἐποιεῖ δ' ἐπίσημον τὴν ἐκ τοῦ πινθεροῦ διαφορὰν, ὅτι ἐν τοῖς κυανοῖς πεδίοις (49) καὶ χρυσοῦφεις αὐτῷ ἐνηρμόζοντο ἄετολ. Ὁ γε μὴν πρόχλιπὶ Πελοποννήσου καὶ Ἀχαίας ὠνούμενος τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τῆς αὐτοῦ ζωῆς δίδωσι τῷ βασιλεῖ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων τρεῖς τὰς βελτίους, τὴν τε Μονεμβασίαν (50) καὶ τὴν περὶ τὰ Λεῦκτρα Μαλίνην, ἢ Ταυναρία πάλαι παρ' Ἑλλήσιν ἄκρα ἐκαλεῖτο, καὶ τρίτην τὴν προκαθεζομένην τῆς Λακωνικῆς Σπάρτην. Καὶ οὕτως ὡσπερ ἐξ ἄδου κευθμώνων ἀπροσδόκητος ἐχαρίζετο τοῖς Ἰδοῖς. Ἐγκρατῆς δὲ τῶν εἰρημίων στέλλεται πόλεων ἐν Πελοποννήσῳ Κωνσταντῖνος ὁ ἀμφιμήτριος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως.

2v, ὡς μικρῶ πρόθεον εἰρήκειμεν, ἐκ Καισάρων σεβαστοκράτορα ποιοῖτο. Καὶ ἀπελθὼν ἐκεῖσε πολλὰς εἰργάσατο νίκας κατὰ τῶν Πελοποννησίων Λατίνων· καὶ πολλὰς ἐτέρας προσεκτήσατο πόλεις ὡς ἐξ ὀρμητηρίων μεγάλων τριῶν ἐκείνων ὀπλιζόμενος πόλεων.

Variorum notæ.

(44) Wolfius, in *sacro suggestu* : emendavimus, ut et alibi ubi hæc vox occurrit, in *sacro bemate*. Aliud enim est *suggestus* sive *ambo*, aliud *bema* sive *sacrarium*. Vide *Constantinopolin Christianam*, lib. III, p. 49. DUCANG.

(45) Kalendis Januarii anno Chr. 1260, in dict. 3. Nicææ, quæ post receptam a nostris urbem Ῥωμαίων βασιλείων existit, ut hic infra ait. Ita Acropolis. DUCANG.

(46) Pachymer., lib. II, cap. 2; Phranzes, lib. I, cap. 4; more scilicet Francorum observato, apud quos tutores prædiorum, quæ nobilium puerorum tutela suæ commissorum erant, dominos sese inscribent, donec li suæ ætatis fierent : cuius quidem moris hand nuper li exemplum dederat, dum Balduio II, adhuc impuberi, Joannem Briennensem comitem ex rege Hierosolymitano tutori præfecerant, ea lege ut quoad Balduinus ex ephebis excederet, imperatoria dignitate frueretur : de quo apud nostros more multa diximus in *Hist. Franco-Byzantina*, lib. III, p. 45, et in *Gloss. med. Latin.* in v. *Hæres*. DUCANG.

(47) Itaque cum imperator salutatus et clypeo præditus est apud Magnesium, nondum victoriæ

Macedonicæ nuntius advenerat. Hinc ejus victoriæ reportatæ tempus colligi potest, atque ex initio cap. 2, infra. BOVIN.

(48) Acropolis, cap. 81; Pachymer., lib. I, cap. 31; Phranzes, lib. I, cap. 5; Monachus Paduanus, lib. III, pag. 34; *Hist. Franco-Byzant.* lib. V, n. 16, 17. Is porro princeps fuit Guilelmus Villharduinus, Gaufridi Primi Morææ et Achaiz principis filius, cujus supra meminimus lib. III, cap. 5. DUCANG.

(49) Vide quæ in hanc rem anotamus in *Gloss. med. Græcit.* in v. Τζάγγη. DUCANG.

(50) Ita etiam Phranzes lib. I, cap. 4. At Monachus Paduanus lib. III, pag. 35, Sabellicus et Biondus solam Monembasiam habent. Constat tamen Spartam unam fuisse ex cessis oppidis, ut exserte testantur Gregoras et Phranzes, cujus episcopus Haimo, sua dignitate ex eo privatus, ad Coronensem episcopatum promotus fuit a Nicolao III papa anno 1278, uti docet ejusdem pontificis Regestum in litteris curialibus epist. 110. Est autem Monembasia Morææ nunc oppidum, non procul distitum a Capo Malio, sive Malen promontorio, hodie *Malvasia*, prisca *Epidauros Peloponnesi*. DUCANG.

Γ. Ἐκ τούτοις καταλειπὸν τὸν πατριαρχικὸν ὁ Ἀρσένιος θρόνον (51) ἔρατο ἡσυχάσαν ἐς τὸ παράλειον (52) τοῦ Παρθασίου μονῆριον (53). Πρόφασι δ' ἦν τῆς ὑποχωρήσεως ἡ περιφρόνησις Ἰωάννου τοῦ Ἀάσκαρι τοῦ βασιλέως παιδός. Ἐπεμψε γὰρ αὐτὸν πρὸ βραχέος ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἐν Μαγνησίᾳ φυλάττεσθαι, μήποτε νεωτερισμὸν τινα δῆθεν πράξῃ παρὰ τισιν ἔχουσιν εἰς τοῦτο ἐπιβρεπῶς ἢ αὐτοῦ γε ἐμφάνεια. Καὶ δὴ Νικηφόρος (54) ἀντ' αὐτοῦ ἐς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται θρόνον, ὁ τῆς Ἐπίσπου μητροπολίτης, ὃς ἐνταῦθα ἐπιβουὴς ἐνιαυτὸν ἐπιλεύτησεν.

Δ. Ὁ μέντοι βασιλεὺς σὺν πολλοῖς τοῖς στρατεύμασι διεπραιούτο εἰς Θράκην ἐπιβροχῶν ὡν ἐσθαλεῖν καὶ ἐς τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως προαῦλια πειράς εἵνεκα πολεμικῆς. Καὶ δὴ μετὰ τὴν ἐξῶ διατριβὴν παρελάσας ἐπολιόρχει πρῶτον τὸ κατὰ τὴν περὶ τὸν Γαλάτου ἐπιτεκμημένον φρούριον (55), ὡς βραχέως ἐντεῦθεν ἀλωσομένης αὐτῷ καὶ τῆς Κωνσταντινῆς, εἰ αὐτὸ παραστήσαιο πρότερον. Ἄλλ' ἦσαν ἄρα τὰ τῶν τοιούτων ἐλπιδῶν αὐτῷ γρηγοροῦντων ἐνύπνια. Πλείστα γὰρ τῶν λιθοβολῶν μηχανημάτων ἀντιπεριστήσας αὐτῷ καὶ πολλὰς ἐπιανεγκῶν βίας εἰλεῖν οὐ δεδύνηται. Ὅθεν ὀχυρώσας τὰ πρὸ τῆς Βυζαντιδος φρούρια καὶ ὀπλίτας ἀφελὲς [P. 47] ἐν αὐτοῖς προσετέταχαι συνεχεῖς ἐπιδρομὰς καὶ ἐνέδρας ποιεῖσθαι κατὰ τῶν Βυζαντινῶν Λατίνων, ὡς μὴδὲ προκύπτειν ἔφην εἰ δυνατόν αὐτοῦ τῶν ταυτῶν. Ὁ δὲ πρὸς τοσαύτην ἦλασε τοὺς Λατίνους πένιαν, ὡς τῆ τῶν ξύλων σπάνει καὶ τὰς τοῦ Βυζαντινοῦ πλείστας καὶ περιφανεῖς οἰκίας καθελεῖν εἰς θαπάνην χρεώδη τοῦ πυρός. Ἐνεῖθεν ἐς Νίκαιαν αὐθις ὑποστρέφει· αὕτη γὰρ ἐγεγόνει Ῥωμαίων βασιλεῖον μετὰ τὴν τῆς Βυζαντιδος πόρθησιν, καὶ ἦν ἐκεῖ διατριβῶν ἐφ' ἱκανόν.

Ε. Ἐν τούτοις μέντοι τοῖς χρόνοις διαδάντας καὶ τὸν Εὐφράτην οἱ Σκύθαι τὴν ἄχρι Παλαιστίνης οἰκειοῦνται Συρίαν καὶ Ἀραβίαν. Μὴδὲ γὰρ εἶναι τῶν τάνυ βραβίων πέρας λαμβάνειν τὴν ἀνθρώπων πλεονεξίαν. μέχρις ἀν ἐπιμένῃ τῇ δεξιᾷ καὶ τῇ ἀριμῇ τὸ δύνασθαι. Καὶ πολλοὶς ἐκεῖ τοῖς λαφύροις περιτυχόντας βριθούσας ἐπανήκουσι δεξιάς, φόρους ἐτησίους, ὅσα καὶ δούλοις ἀθλοῖς, τάξαντες τοῖς ἐναπολειφθεῖσιν Ἀραβί τε καὶ Σύροις καὶ Φοίνιξι. Κατὰ μέντοι τὸ ἐπιθὸν ἔτος (56) εἰσβάλλουσι καὶ ἐς τὴν ἔνδον Εὐφράτου Ἀσίαν καὶ πᾶσαν βραβίως καταστρέφουσι καὶ

III. Post hæc Arsenius, relicta sede patriarchali, se in maritimum Paschasii monasterium quiescendi causa contulit. Causa illius secessionis fuit, quod Joannes Laecaris filius imperatoris contemneretur. Miserat enim eum paulo ante imperator Michael Palæologus Magnesium custodiendum, ne presentia ejus quosdam alioqui rerum novarum cupidus commoveret. Proinde Nicephorus Ephesi metropolitanus Arsenii loco in patriarchalem sedem evectus est, qui, uno anno in ea dignitate exacto, mortem obiit.

IV. Imperator vero cum magnis copiis in Thraciam transfretavit, ut crederetur in Constantinopolitana suburbia irrupturus, ad tentandam belli fortunam. Et cum foris morari desiisset, ultra proventus, castellum cognomento Galatæ in adverso litore situm primo oppugnavit, quasi ita dextrum facile Urbis positurus, si illud prius occupasset. Sed hæc spes nihil utique aliud fuerunt quam somnia vigilantium. Nam cum illud castellum multis machinis saxa ejaculantibus circumdedisset, et multos conatus adhibuisset, capere tamen non potuit. Unde Byzantino agro finitima castella munivit; et milites in iis reliquit, ea lege imposita ut crebris incursionibus atque insidiis Byzantinos Latinos infestarent, ne, si fieri posset, illis vel prospicere extra moenia liceret. Quæ res Latinos ad tantam egestatem redegit, ut ob lignorum inopiam plurimas et pulcherrimas urbis ædes destruerent ad usum ignis necessarium. Inde Nicam rediit, quæ post Byzantii vastationem regia Romanorum fuit, ibique aliquandiu commoratus est.

V. Cæterum his temporibus Scythæ, etiam Euphrate superato, Syriam ad Palestinam usque subigunt; item Arabiam. Neque enim avaritia humana facile conquiescit, dum conatibus fortunam respondet. Ac multas illic manubias nacti domum redeunt plenis manibus, post imperata annua tributa Syris, Arabibus et Phœnicibus, veluti miseris quibusdam mancipiis. Anno sequenti, etiam in Asiam citra Euphratem (id est, in Asiam Minorem) irrumpunt, eamque prædati facile subigunt, limitibus excursionis et motus illius constitutis versus

Variorum notæ.

(51) Ephræmius de Arsenio: Καὶ πάντα βαθμῶν ἀνύσας Ἐκκλησίας, εἰς ὕψος ἤρθη ποιμεναρχίας μέγα. Ἀθάρατος τοῦτο δὲ λείποντος θρόνον, Μονὴ δὲ αὐτῶν εὐαγῶς δεδωκότος, Νικηφόρος, πρόεδρος ὡν Ἐφεσίων, Προεδρίαν εἴληψε τῆς Κωνσταντινῆς. Vide Arsenii Testamentum. BOIVIN.
(52) Tranquillam ac solitariam vitam acturus. Vide Glossarium Ducangii. BOIVIN.
(53) Cujus monasterii situs describitur a Pachymer. lib. II, cap. 15. DUCANG.
(54) Pachymer. lib. II, cap. 16. DUCANG.
(55) Περαιτ, πρὸ τὸ πέργαν, quod mare interja-

ceret. Vocatur etiam hodie Pera, ut Joannes Denschwam, vir ornatissimus, mihi retulit, qui diu et Byzantii vixit, et Anasiam usque progressus est: et hos Byzantinæ històriæ libros omnes cum aliis multis singulari industria et studio juvanda reipublicæ litterariæ comparavit: et ut a me converterentur, atque in publicum eederentur, primus auctor fuit. WOLFIIUS. — Male Wolfius, Castellum Perwæ, cognomento Galatæ. Περαιτ hoc loco adversum litus significat. Quod si castellum illud hodie Pera dicitur, non idcirco Gregoræ verbis vis facienda est. BOIVIN. — Τοῦ Γαλάτου. Pachymer. lib. II, cap. 20. DUCANG.
(56) An. Chr. 1261. DUCANG.

orientionem Cappadocia et sinuine Thermopontæ: ad 82 meridiem Cilicia, et Tauri omnium Asia montium maximi jugis, quæ paulo post suum initium in multas partes dividuntur.

VI. Deinde Turcorum quoque regia potitur. Quare sultanus Azathus, cum fratre Meleco exsul, ad Romanorum imperatorem Michaelem Palæologum confugit, hospitalitatis non omnino veteris et magnorum officiorum recollectionem, veluti certam præclaræ spei pignus, conservans; quod et ipse eum aliquando excepisset, imminens ab imperatore discrimen fugientem, et plurima terrorum illorum gravissimorum vestigia in animo circumferentem. Quæ cum in memoriam illi revocasset, duorum alterum petit, ut vel opem ferat contra Scythas, vel partem aliquam Romani agri, ac veluti proprii domicilii possessionem certam assignet, in qua cum suis sedem figat. Adducebat enim secum uxorem et liberos, et famulos multos, ac præterea magnas divitias. Imperatori autem, tot undique bellis urgentibus, non committendum esse visum est, ut Romanas copias divideret: terræ autem partem tanto viro, qui multis provinciis imperasset, et regio more ab incunte ætate educatus esset, assignare, ne id ipsum quidem suspicione carere aut metu in posterum. Necesse enim esse ut subjecti satrapæ ducem suum quaerant, et alibi atque alibi dispersi, et veluti noctu oberrantes ad eam qui faciem præferat ac viam monstret, concurrant, ac tandem Romanos insigni detrimento 83 ulciant. Unde animum ejus velut in æquilibrio nutantem, ac tanquam specii parasitum agebat et versabat.

ἀληθίζονται, ὄρουσ' ποιησάμενοι τοῦ τοιοῦτου δρόμου καὶ κλονοῦν πρὸς μὲν ἄρχτους, Καππαδοκίαν καὶ πεταμένον τὸν Θερμώποντα, πρὸς δὲ μεσημέριαν τὴν τε Κιλικίαν καὶ τὰ μικρὰ μετὰ τὰς ἄρχας· πολλαχῆ διαιρούμενα μέρη τοῦ Ταύρου, ὅς μέγιστος ἐπεφύκει τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ὁρῶν.

Γ'. Χειροῦνται δ' ἐπὶ τούτοις καὶ τὰ τῶν Τούρκων βασιλεία (57). Καὶ φυγὰς ὁ σουλτάν Ἀζαθίνης ἄμα τῷ ἀδελφῷ Μελέχῃ (58) φοιτᾷ πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, ἐνέχυρα φέρων πιστῆ μεγάλων ἐλπίδων οὐ πάνυ παλαιᾶς φιλοξενίας καὶ μεγάλης κηδεμονίας ὑπομνήματα· ἐπὶ τε ἐρηθῆ καὶ αὐτὸς παρ' αὐτὸν ἤκε, φεύγων τε τοὺς βασιλικούς ἐκείνους κινδύνους καὶ πλείστα φέρων ἐπὶ τῆς καρδίας· τὰ τῶν μεγάλων φόβων ἐκείνων ἔχνη. Τούτων ἀνάμνησιν ἐπ' αὐτοῦ ποιησάμενος αἰτᾷ δυοῖν θάτερον· ἢ συμμαχίαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, ἢ γῆς Ῥωμαϊκῆς ἀποτομὴν τινα καὶ οἰονεὶ κληρουσίαν εἰς κριτοκίαν μονιμοτέραν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄμα αὐτῷ. Ἦν γὰρ ἐπαγόμενος γυναῖκα καὶ τέκνα καὶ θεραπείαν συγγῆν, καὶ πρὸς τούτοις πλοῦτον μάλα μακρὸν καὶ πολυτελεῆ. Τῷ μὲν οὖν βασιλεῖ τὰ Ῥωμαίων κατακερματίζειν στρατεύματα, πολλῶν πολλαχόθεν περικυκλοῦντων κολάμων, οὐ πάνυ τοὶ ἀσφαλῆς ἰδοίκεν, τὸ τε γῆς κληροδοσίαν ἀποδέμειν ἀνδρὶ τοσοῦτον, πολλῶν σατραπειῶν ἀρχηγῶν καταστάνει καὶ ἡγεμονικοῦ τινος ἤθους τροφίμου, καὶ τούτο δὲ οὐκ ἀνυποκποτον ἦναυτῷ, οὐδ' ἄνευ φόβων μελλόντων. Ἀνάγκη γὰρ τοῦ· ὑπὸ χεῖρα σατραπῆος ζητῆσαι τὸν ἀρχηγόν· καὶ τοῦ· ἐνθεν κἀκείθεν διασπαρέντας καὶ φερομένους οἷα πλανήτας· ἐν νυκτὶ ἐπὶ τὸν λαμπροῦτον καὶ ὀδηγόν [P. 48] συνδραμεῖν καὶ χρόνω γενέσθαι Ῥωμαίους κακὸν ἀμύχανον· ὅθεν ὡς ἐπὶ τρυάντις μετεωρίσας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἤγε καὶ ἐφερεν ἐλπίδων ὥσπερ παράσιτον (59).

CAPUT II.

Michael Etolus pacem rumpit. Caesar Strategopulus aduersus illum missus. Paucos secum milites ducit. Byzantinos iubetur transeundo iacessere. Ubi primum castrametatus. Quos homines obvios habuerit. De dextra providentia. Latinorum vires exiguae. Daphnusia ab iis obsessa. Byzantii recuperandi ratio initium cum proditoribus. Caesar in urbem noctu intronmittitur. Bomorum incendia. Latinorum, qui Byzantii imperarunt, enumeratio. Balduini conatus irritus. Fuga. Classis, quæ Daphnusiā obsidebat, Byzantium redit. Latinos fugientes excipit. In Italia vela dat. Michael Palæologus recuperatæ urbis nuntio quemadmodum affectus. Ut per portam Auream intraverit. Ut imago Decipare Hodegetriæ anteluta sit. Urbis aspectus ruinis deformatus. Latinorum incuria. Imperator urbem instaurat. Arsenius iterum patriarcha. Alexii Caesaris triumphus.

I. Secundus annus exhibit, ex quo Michael imperatorio solio potitus occidentalia et Thessalica arma

A'. Δύο ἐξῆς ἠνύετο ἐτη (60), ἀφ' οὗ τῶν τε βασιλικῶν θρόνων ἐγκρατῆς ὁ Μιχαὴλ ἐγγύονει καὶ τὸ

Variorum notæ.

(57) Iconium, Turcorum sultani sedem primariam. Vide stemma sultanum Iconiensium post familias Dalmaticas, n. 15. Ducang.

(58) Qui antea ad Michaelē profugerat, et ab eo delinēbatur, ne si evaderet res novas moliretur. Pachymer. lib. II, cap. 14. Ducang.

(59) Sententia est, ut parasiti mensis divitum stantur, ita illum spe bona lartatum esse. Wolfius.

(60) Acropol. cap. 83, A. C. 1261; Pachymer. lib. II, cap. 26. Ducang. — Δύο ἐξῆς ἠνύετο* ἐτη. Verterat Wolfius, Duo perpetui anni exierant. Ego malui vertere, Secundus annus exhibit. Ab

æquinocetio autumnali an. 1259, quo finis bello impositus est, ad solstitium æstivum anni 1261, quo belli renovati initium statuitur, non intercesserunt anni duo integri. Verbum ἠνύετο apud Gregoriam significat exhibit, non exierat. Sic libro X, cap. 1, Τέταρον μὲν δὴ καὶ ἑξομοχόστῶν (loquitur de ætate Andronici senioris) ἔτος· ἀπὸ γενέσεως αὐτῷ τελευταῖον τὸ ἠνύετο, quartus quidem et septuagesimus annus ei morientem exhibit. Exhibit, non exierat. Nam constat Andronicum non totos 74 annos vixisse. Vide adnotata infra ad Oraculum Trallianum, lib. IV, cap. 5, sect. 9. Boivis.

* ἠνύετο, non ἠνύετο, aut καπερῶν. Boivis.

ουπικόν και Θεσσαλικόν ἔπαυσε δόρυ, τὴν μάχην φημι Α
 τῶν τε Ἀκαρνάνων και Αἰτωλῶν, και τῆς πονηρᾶς
 ἐκείνης βίβης πάλιν ὑπεφύοντο πονηρὰ και ἀκαν-
 θώδη βλαστήματα, και πάλιν ὄρκων ἀνατροπαί και
 μάχαι πολεμικαί τοῦ ἀποστάτου Μιχαήλ. Πέμπει
 τοιγαροῦν κατὰ τάχος ἐπ' ἐκεῖνον ὁ βασιλεὺς Καίσαρα
 τὴν Στρατηγόπουλον, δούς αὐτῷ και Βιθυνοὺς μὲν
 ὀπίστας μικρὸν ὑπὲρ τοὺς ὀκτακοσίους, τοὺς δ' ἄλλους
 ὀπίσους ἢ χρεῖα ζητοῖη, στρατολογήσειν αὐτὸν ἐκ τῆ
 Θράκης και Μακεδονίας. Προτίττει δ' αὐτῷ και πάρ-
 εργον ὁδοῦ ποιησασθαι μεθ' ὧν ἐπιφέρεται Βιθυνῶν
 ἑπιπέτων τὴν διὰ τῶν τοῦ Βυζαντίου προαστείων διά-
 βασιν, θορύβου τινοῦ· ἔνεκα τῶν ἐν Βυζαντίῳ Λατί-
 νων και ταῦ μὴ πάνυ σχολάζειν αὐτοὺς, και ἀναπε-
 πτωκέναι συγκεχωρηθαι κατὰ πλείστον τῶν τειχῶν
 παρεξίνααι ὁπότε βούλαιντο, ἀλλ' εἶναι περιδείεις θεί Β
 και ὅλον ἐν εἰρήτῃ φρουρουμένους.

Β. Καί μὲν δὴ διαπεραιωσάμενος τὴν Προποντιδα
 ὁ Καίσαρ στρατοπεδεύει περὶ τὸ Ῥήγιον· ἔνθα πε-
 ριτυγχάνει τισὶν ἀγοραίων ἀνδράσι (61), λόγους με-
 γάλους και ἀπορήτους τῆς πάντα διοικουσης προνοίας,
 ἢ πλῆθει μὲν ἔππου και στρατιᾶς οὐχ ὑπηρετεῖ πολ-
 λάκις, βραχεία δὲ τινι δυνάμει και πολλῇ ταῖς ἐλπίσι
 τρυφήν χορηγεῖν οὐκ ἐχούση συναίρεται μᾶλλον και
 νίκας μεγίστας παρέχεται. Τῶν μὲν γὰρ τὴν ἐλπίδα
 κεδνησάσει τὰ ὄπλα πολλάκις και ἡ τῆς ἄλλης ἰσως
 παρασκευῆς ἀφθονία, [P. 49] και οὐκ ἔβ' ἔρθιος ἀνω
 φέρεσθαι πρὸς τὸν ζωῆς και θανάτου Κύριον, ἀλλὰ
 κατασπᾶ και βαρύνει και περὶ τὴν γῆν ὡς τὰ πολλά
 κλινοῦσθαι βιάζεται· τῶν δὲ τούναντιον ἢ σπάνις C
 τῶν ἀναγκαίων κουφοτέρους ποιεῖ και ὅλον αἰθεροδρο-
 μεῖν τε ἀναγκάζει και θερμότερον τὴν ἀνοσθεὶν ἐκκα-
 λίσθαι δεξιάν. Αἰ' αὐτό γε μὴν τοῦτο και πολλοὶ με-
 γάλα ἐλπίσαντες τούναντιον ἢ κατὰ τὰς ἐλπίδας
 ἀπέπλησαν. Ἔτεροι δὲ δι' ἀπορίαν και ἑαυτῶν ἀπο-
 γνότους τροπαίων μεγίστων ἐπέτευγον. Ἰδοὺ γὰρ κἀν
 τῷ παρόντι βασιλεῖς τῶν τριῶν οὐκ ἐλάττους πολ-
 λαῖς πολλάκις χιλιάσι στρατοῦ προσβαλόντες τῇ
 Κωνσταντινου ἀπρακτοὶ ἐπανεῖχον, οὐδὲ τὸις τειχεσι
 καθαρῶ· δυνηθέντες ἔγγισαι. Ἄλλὰ ταύτην ὁ Καί-
 σαρ εἰλεν αἰχμάλωτον, μηδ' ἄχρι χιλιάδος μίξ· (62)
 ἐπαγόμενος σφάτευμα, μηδὲ τειχῶν ἀμυντήριον ὄρ-
 γανον οὐδὲν, μηδὲ μηχανημάτων ὄχλον ὄντινου, ἀλλὰ
 μόνῃ τῇ θεῖᾳ ἐπικουρῆξ τὸ πᾶν ἀναστήσας. Εἶδε δὲ
 οὕτως.

Γ. Ἐταί γὰρ τοῖς ἀνδράσιν ἐκεῖνοις ὁ Καίσαρ ἐν-
 ἔτυχε, Ῥωμαίοις μὲν ὅσαι τὸ γένος, αὐτόχθοι δὲ
 Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ δὲ χρεῖαν ἄλωνος και
 καρπῶν συλλογῆς ἔξω διαιωμένοις τῆς πόλεως, ἤρετο
 περὶ τε τῆς τῶν Λατίνων δυνάμεως ὅση και οἶα, και
 περὶ ὅσων ἄλλων εἰκόσ ἦν περιεργάζεσθαι στρατηγὸν
 ἀείρη και πολλῶν ὀλυμπιάδων τοιοῦτων μεστόν. Οἱ

recesserat (de pugna Acarnanum et Aetolorum lo-
 quor), cum mala illius radicis mala et spinosa ger-
 mina repullularunt, violatis rursum foederibus, et
 bello Michaelis rebellatoris perfidia suscitata. Im-
 perator igitur celeriter adversus illum missi Ca-
 sarem Strategopulum, Bithynis illi paulum supra
 vccc datis : reliquos milites, quotquot res postula-
 ret, e Thracia et Macedonia cogere jubet. Mithra
 etiam, ut cum Bithynis militibus obiter per subli-
 bia Byzantii transiret, ad Latinos qui in urbe es-
 sent aliquatenus perturbandos, ne propterea omnino
 agere et resides esse sinerentur, aut longius exilia
 monia quoties libitum esset evagarentur, sed in
 perpetuo metu essent, et tanquam in carcere in-
 clusi.

II. Itaque Caesar Propontide traiecit, castrisque
 circa Rhegium positus, in circumforanea quorundam
 homines incidit, magno arcanoque cuncta gubern-
 nantis Providentiae consilio, quae saepe multitudinū
 equorum et exercituum non subserit; exiguis au-
 tem viribus, quae spem non admodum libentem
 suggerunt, magis adest maximasque victorias in-
 gitur. Nam illorum quidem spem arma saepe et re-
 liqui apparatus magnitudo adulterant, sed et sus-
 sum ferri non sinunt ad vite necisque Dominum,
 sed gravi quodam pondere deorsum pressam versant
 humi plerumque cogunt. Contra horum libentem
 penuria rerum necessarium expeditionem facit,
 ac propemodum ad percurrendum caelum impellit,
 et ad supernam dexteram votis ardentioribus evoc-
 andam. Hinc est quod multi magna spe concepta
 contrarium ac speraverant experiantur: alii vero
 ex summis angustiis, cum de se ipsis desperassent,
 maximos triumphos sunt adepti. Ecce enim in pres-
 senti negotio non minus quam tres imperatores
 cum multis saepe hominum millibus Constantinopoli-
 lim aggressi re infecta discesserant, cum nec ad
 ipsa aemania propius accederet licuisset. At Caesar
 eandem cepit, cum ne nullo quidem hominum
 exercitum adduceret, nec ullum tormentum murale,
 nec machinarum copiam paratam haberet, sed ad
 solam divinam operi omnia retulisset. Cepit autem
 D hoc modo.

III. Cum in illos viros incidisset, genere Roma-
 nos, Constantinopoli vero natos, qui ob rem firmen-
 tariam et colligendorum fructuum causa sumis
 agerent, rogavit eos, quales et quantae essent Lati-
 norum vires, et alia quae par erat curiosus scruta-
 tari exercituum ducem, harum rerum usum insubri-
 ctissimum. Illi vero cum Latinorum jugum leuge

Variorum nota:

(61) Qui se Θεληματάρους appellabant, quod
 nec Francis nec Graecis omnino parerent, sed gente
 Graeci ac Constantinopoli nati, ruri degentes sua
 colerent praedia, uti innuit idem Gregorus: sic enim
 appellantur a Pachymere lib. II, cap. 14, 16, 17.
 Anonymus ms. De bellis Francorum in Morca: Ένας

λαός ὀκέφαλος, ὅλη θεληματάρους. DE CASS.
 (62) Octingentos duntaxat fuisse infra ait. PACHY-
 meres lib. I, cap. 4, equites circiter octingentos cum
 globo peditum habuisse Strategopulum scribit. Vidite
 Hist. Franco-Byzant., lib. v, cap. 25. DE CASS.

jam tempore moleste ferrent, et alioqui etiam popularium suorum quam alienigenarum consuetudine uti mallent, Cæsaris occursum **85** in maximo lucro deputarunt, eique cuncta accurate narraverunt. Quin et consilia proditionis cum eo agitarunt, et magnorum præmiorum pollicitationes facillime, tanquam rato negotio, acceperunt. Nam Latinorum vires non modo exiguas nunc esse, sed etiam maximam earum partem abesse in Daphnusiæ obsidione occupatam. Est autem Daphnusia urbs ad Pontum Euxinum sita, multis aquis circumdata, mille stadiis a Constantinopoli distans. Porro sibi facile esse noctu præparare aditum exercitui, atque etiam ascitis amicis cum adjuvare et manu et armis et totis viribus ad hostes propulsandos, quod et domum haberent contiguam illi portæ, quæ recta fanum Deiparæ Fontanæ spectaret, occultumque aditum, scirent, quem vetus quidam cuniculus, quasi ad illud ipsum suapte oblatum, clam præberet; per quem quinquaginta armati ingressi, occisis vigilibus effractaque porta, facilem ingressum universo exercitui patefacerent.

IV. His illi dictis domum reversi paucis diebus interjectis, quæ verbis promiserant, re ipsa præstiterunt. Cæsar autem noctu sub diluculum urbem ingreditur, eum diem in illis locis alicubi transgisset, copiis ad pugnam instructis. Postridie ignem injici adibus, et quatuor in locis urbem incendi jubet, ut gemino bello exitium Latinis machinaretur. Regia Latinorum erat Pantocratoris monasterium. Qui vero tum Constantinopoli regnaret, Balduinus **86** erat, Balduini primi ex sorore nepos. Ei enim frater Hericus successit: huic sororis tolerantæ primogenitus filius Robertus; Roberto frater ætate proximus Balduinus, quartus et postremus a Balduino primo Constantinopolis imperator. Is mane cum surrexisset, ac hostes in urbe esse audivisset, simulque urbem flammis circumdatam conspexisset, quæ actæ vento mox ipsius quoque regionem invasuræ essent, primum arnia et bellum spectavit, coactis, si qui aderant, Latinis militibus. Sed cum statim animadvertisset, irritum esse co-

A δὲ καὶ τῷ τῶν Λατίνων πάλαι ἀχθόμενοι ζυγῷ καὶ ἄλλως τοῖς ὀμοφύλοις μᾶλλον ἢ τοῖς ἀλλοφύλοις συνδαιτῶσθαι ποθοῦντας ἔρμαιον κάλλιστον τὴν τοῦ Καίσαρος ἠγήσαντο ξυντυχίαν καὶ πάντα σαφῶς τε ἀπήγγειλαν καὶ ἐπὶ τούτοις συμφωνίας τῷ Καίσαρι συνετίθεσαν περὶ προδοσίας; καὶ δωρεῶν ὀποσχέσασιν μεγάλων βῆσα ἐλάμβανον, ὡς ἐφ' ὁμολογουμένη τῇ πράξει. Οὐ γὰρ μόνον ἀσθενῆ τὴν τῶν Λατίνων δύναμιν ἔφασαν ἦδη τυγχάνειν, ἀλλὰ καὶ ταύτης τὸ πλείστον ἀπείναι ἐς τὴν τῆς Δαφνουσίας πολιορκίαν. Πόλις δὲ αὕτη περὶ τὴν Εὐξείνιον πόντον, πολλοῖς κυκλουμένη τοῖς ὕδασι, χιλοῦς σταβλοῦς δισταμένη τῆς Κωνσταντινίου· ἐφίσι δ' αὐτῷ βῆθιον εἶναι τὴν εἰσοδὸν νύκτωρ τῷ στρατῷ εὐσκευάσαι καὶ ἅμα συναράσθαι μετὰ τῶν φίλων αὐτοῖς καὶ χερσὶ καὶ ὀπίσθις καὶ πάσῃ δυνάμει τὴν τῶν ἀντικείνων ἄμυναν. Τῆν τε γὰρ οἰκίαν ἐγγιστά που τῆς πόλης κεκτῆσθαι τῆς κατ' εὐθείαν βλεπούσης πρὸς τὸν ναὸν τῆς Θεομήτορος τῆς κηγῆς, εἰσοδὸν τε εἰδέναι λαθραίαν, ἣν παλαιὸς τις ὑπόνομος εἰλαθεν ὡσπερ ἐξ αὐτομάτου νῦν προεχόμενος, δι' οὗ πενήτηκοντα εἰσόντας ὀπλίτας νυκτὸς τοὺς τε φύλακας ἀποκτείναι καὶ τὴν πόλιν συντρέψαντας ῥαδίαν ἤδη καὶ ἀπαντὶ τῷ στρατῷ πεποιθημέναι τὴν εἰσοδὸν.

Δ'. Ταῦτ' ἔφασαν οἱ ἄνδρες· καὶ οἰκᾶδε ἀπόντες οὐ μᾶλα συχῶν ἡμερῶν εἰς πέρας ἦγον τὰ ὑπεσχημένα. [P. 80] Καὶ ὁ Καίσαρ (63) εἰσεῖσι τὴν Κωνσταντινούπολιν νύκτωρ πρὸς ὄρθρον, καὶ αὐτοῦ που διημερεύσας συντεταγμένως πρὸς πόλεμον τῇ ὑπετραφῇ πῦρ τε ὑφείναι κατὰ τῶν οἰκιῶν κελεύει καὶ τετραχῆ τὴν πόλιν ὑφάψαι, ἵνα διπλοῖς, πολεμίοις ὁ τῶν Λατίνων ἄεθρος εἴη μεμηχανημένος. Τὰ μὲν οὖν τῶν Λατίνων βασιλεία ἡ τοῦ Παντοκράτορος (64) ὑπῆρχε μονή. Ὁ δὲ τῆνικαῦτα Κωνσταντινουπόλεως βασιλεύων Βαλδουῖνος, ὁ τοῦ πρώτου Βαλδουῖνου ἀδελφιδουῶς· Ἐρβῆς μὲν γὰρ ἐκαίνον ὁ ἀδελφὸς διαδέχεται, τὸν δὲ ὁ τῆς ἀδελφῆς Ἰολίντης πρώτος υἱὸς ὁ Ῥομπέρτος (65)· καὶ τοῦτον αὐτὸν Ῥομπέρτου δευτέρου ἀδελφὸς Βαλδουῖνος, τέταρτος καὶ τελευταῖος ὢν ἀπὸ τοῦ πρώτου Βαλδουῖνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως βασιλεύς. Οὗτος εἶπεν ἀναστὰς καὶ ἀκηκῶς· ἔνδον ὄντας τοὺς πολεμίους καὶ ἅμα ἰδὼν ὡς τὸ πῦρ τὴν τε πόλιν διέφωσεν ἅπασαν καὶ ὅσον οὐδέπω καὶ αὐτοῦ τῶν βασιλείων γενέσθαι ἔμελλεν ὑπὸ τοῦ πνεύ-

Variorum notæ.

(65) Acropol. cap. 35; Pachymer. lib. II, cap. 27. Hist. Franco-Byzant., lib. V, n. 25, 26, 27. DUCANG.—Græcos recuperasse Constantinopolin anno mundi 6769, die Julii 25, diserte ait Georgius Acropolita. De die et mense inter omnes constat; non item de anno. Sunt enim qui affirmant recuperatam fuisse anno mundi 6768, Christi 1260, atque eam fortasse fuisse Nicephori Gregoræ opinionem, infra ostenditur. Codex Regius 2525^a, scriptus paulo post obitum Andronici junioris, quo tempore floruit Gregoras, Constantinopolin a Græcis recuperatam ponit anno mundi 6768. In eundem annum consentiunt codex 2654, fol. 5, V, cod. 2356, et cod. 2976, quibus continentur Frevaria chronologica; cod. 5502, fol. 7. Dorotheus Monembasiensis in Synopsis variarum Historiarum, edita Venetiis, an. 1631. Mathæus Chyza in ejus-

D dem argumenti libro Venetiis edito anno 1637. Chronicon breve editum ex codd. Regiis ab Ismaele Bullialdo, et Historiæ Michaelis Ducæ subjunctum. Chytræus in Chronologia, ubi de Nicephoro Gregora. Cæterum verissimam puto Acropolitæ chronologiam, qui historiam scripsit eo tempore, quo Græci Constantinopolin recuperarunt. Cum Acropolita consentiunt codex Reg. 2452, fol. 99, V, et Cod. 5038^a, fol. 69, V. Item instrumentum profatum a Ducangiō ex Thesaurō Chartarum, et in eadem Historiæ Franco-Byzantine cum aliis actis conjunctum: BOIVIN.

(64) Vide eandem Hist. n. 27. DUCANG.

(65) Georgius Acropolita Petrum interserit, Henrici successorem. Omissum præterea a Gregora Joannes, qui post Robertum imperator fuit. Vide Historiam Franco-Byzant. BOIVIN

ματος ἐλυνόμενον, πρῶτα μὲν εἰς ὄπλα καὶ πόλεμον ἔβλεψε, συνηθροικῶς εἰ τι πού τῶν Λατίνων ὀπλήρχεν ὀκλιτικόν. Τάχιστα δ' αὐθις ἐγνωκῶς ἀνηνύτοις ἐπιχειρῶν, χαίρειν ἀπαίτε καὶ σύμβολα βασιλείας (66) καὶ βασιλείαν αὐτήν. Ὁ δ' ἀλιόδι τινὶ γυμνῶν ἑαυτὸν ἐμβάλων φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίζεται.

Ε. Πέουσα δ' ἡ φήμη (67) φθάνει αὐθήμερον καὶ ἐς τοὺς τὴν Δαφνουσίαν πολιορκούοντας. Οἱ δὲ καὶ ἀραντες ἐκείθεν ταχυναυτοῦσιν εἰπερ ποτὲ, καὶ ὀρῶνται τῇ ὑστεραίᾳ τὰ εἰρηγὰ τῆς πόλεως παραπλέοντες, τε καὶ περιπλέοντες καὶ τοὺς ἐκπικνοῦντας τῶν Λατίνων σωρούοντας ὅσον ἐφικτόν. Καὶ τοῦτ' ἐξ ἐσπέρας εἰς ὄρθρον ποιοῦντες διετατρίζεσσαν. Ἄμα δ' ἔρ τὰ ἰστία διαπετάσαντες εὐθὺς τῆς Ἰταλίας (68) τὸν ἀπόπλον ἐπόλουν, μακρὰ καὶ αὐτοὶ χαίρειν εἰπόντες τὴν νόθον περὶδα. Τὴν δὲ ταχίστην φθάνει τῶν πεπραγμένων τὰ εὐαγγέλια καὶ ἐς βασιλέα περὶ τὴν Νίκαιαν. Ὁ δὲ πιστεύειν οὐκ εἶχε τὰ πρῶτα βράδιως, ἐνωῶν ὡς πρὸ βραχίος αὐτὸς μὲν ἦκε μυρίαν ἐπαρχίην αἰχμήν, καὶ μυρίαν ἐπιειδέξαιμενος μηχανὴν ἑλεῖν οὐδὲ τὸ σμικρότατον ἡδυνήθη τοῦ Γαλιῶτα πολεμίων· ἀπέπειτα παραδόξως ἀκούσι τῶν Κωνσταντινου, τὸ μέγα θαῦμα τῆς οἰκουμένης, ἀλούσαν βράδιως ὅπ' ὀκτακοσίων ἀνδρῶν. Ἔστα καθ' ἑαυτὸν γενόμενος καὶ σόνιελς ὡς τοῦ θεοῦ ἡ πρόνοια δύναται καὶ τοῖς ἐρητοῖς διδοῖναι βλάστην καὶ τοῖς πένησι πλοῦτον καὶ βόμην τοῖς ἀσθενέσι καὶ μέγθος τοῖς μικροῖς, ὡς περ καὶ τοῦναντίον, ὅπως ὁ πλοῦσιος ἐν τῷ πλοῦτι καυχῶτο τῷ ἑαυτοῦ καὶ ὁ δυνατὸς ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ, εὐχαριστηρίους ἀνεπέτασε χεῖρας πρὸς Κύριον καὶ ἕμους πολλοὺς διεξελήλυθει τῇ γλώττῃ, μάλα τῇ ὑποθέσει προσήκοντας. Ὁ μὲν δὲ βασιλεὺς ὀτω περὶ τὴν ἀκοὴν διέθηκεν ἑαυτόν. Τῷ δὲ ἦν ἔργον ἐπιμαλὲς λοιπὸν πάντων ἀφεμένῃ τῶν ἄλλων πραγμάτων, ἵνα πρὸς τὴν βασιλίδά τῶν πόλεων ἅμα τῇ συζύγῃ δεσποινῇ [P. 51] καὶ τῷ υἱῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ νέῳ βασιλεῖ, δεύτερον ἔτος ἄγοντι τῆς ηλικίας (69).

Γ. Συχνὰ παρῆλθον ἡμέραι καὶ εἶχε τὸν βασιλέα ἡ τῶν πόλεων βασιλεύουσα (70)· πλὴν οὐ πρότερον εἰσελθόντα αὐτὴν, πρὶν ἢ τὴν θεῖαν εἰκόνα τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας (71) ἐς τὴν οὕτω πῶς ὀνομαζομένην Χρυσῇν πόλιν εἰσελ-

Variorum notæ.

(66) Quæ illa fuerint, narrat Acropolita cap. 87. Nos etiam ex illo et aliis in eadem Hist. n. 28 et 29. Pachymer. lib. II, cap. 27 extr. scribit in argumentum captæ urbis allatam Michaeli sarissam Balduini purpuream: Σημεῖον δὲ ἀληθείας τῶν λεγομένων ἐκείνοιο: ἦν κοκκοθαφῆς σάρισσα δεικνυμένη. DUCANG.

(67) Pachymer. ibid. DUCANG.

(68) Imo recta in Eubœam insulam contendit Balduinus, cum Marco Gradenigo, Pantaleone Justiniano patriarcha Constantinopolitano, et compluribus aliis, quorum plerique, antequam insulam attingerent, fame perierunt, ut narrat Monachus Paduanus. Balduinus vero et ceteri ab Eubœæ principibus et a Laurentio Tiepolo Venetorum hajulo humaniter excepti sunt. DUCANG.

(69) Hinc colligitur Andronicum seniore (qui hoc loco νεός vocatur) non vixisse annos 74, sed tantum 73, nisi Gregoras Constantinop. a Grecis recuperatam ponat an. mundi 6768. Nam ab an. 6769 exeunte, quo recuperatam urbem

* Quot vixisse eum Gregoras ait lib. V, cap. 3, sect. 9; item lib. I, cap. 1, sect. 4. BOIVIN.

A natum suum: et insignia imperii et ipsum imperium valere jubet, ac nudus cymba quadam arrepta fuga salutem quaerit.

καὶ βασιλείαν αὐτήν. Ὁ δ' ἀλιόδι τινὶ γυμνῶν ἑαυτὸν

V. Ejus rei fama eodem die manat ad eos qui Daphnusiam obsidebant. Itaque illi sublatis anchoris celerrime, si unquam, in altum proVecti postridie præter et circum orbis maria navigantes conspiciunt, et Latinorum elabentium turbam quantum poterant recipientes. Idque a vespere usque ad diluculum continenter fecerunt. Mane autem statim expansis velis recta versus Italiam cursum intenderunt, multum et ipsi patriam non legitimam valere jubentes. Lætus vero bene gestæ rei nuntius cum Nicæam ad imperatorem quam primum perlatus esset, is initio non facile credebat, cogitans se paulo ante maximo cum exercitu maximoque machinarum 87 apparatu, ne quidem exiguum Galixæ oppidulum expugnare potuisse: nunc autem præter opinionem audire, Constantinopolin, grande orbis terrarum miraculum, ab octingentis viris facile captam. Deinde cum se collegisset, ac reputaret Providentiam divinam facere posse ut etiam arida repullularent, et ut pauperibus divitiæ, robur infirmis, parvis magnitudo accederet: contrarium autem accidere, cum dives suis opibus gloriatur, et potens suis viribus intumescit: sublatis ad cælum manibus gratias Deo egit, et multis hymno huic argumento convenientes lingua percurrit. Ad hunc ergo modum imperator eo nuntio affectus est. In eam autem curam deinde incubuit, ut omnis aliis rebus omnibus cum uxore Augusta et Andronico filio, juniore imperatore, tum bimulo, principem urbem ingrederetur.

VI. Dies complures ex eo effluerant, cum et imperatorum excepit regina urbium. Non prius tamen eam intravit, quam castissimæ Dei Matris Hodetrixæ imago portam, quam Auream vocant, introducta esset. Cum autem ibi hymnis cantatis gratias

ponit Acropolita, ad an. 6840 ineuntem, quo Andronicum constat obiisse, anni numerantur non toti 71, quibus si pueri bimuli ætatem seu duos annos addas, conflent an. 73 non toti. Atque hoc est, quod supra dicebamus, Gregoram secutum esse fortasse opinionem eorum chronologorum, qui Constantinopolin recuperatam statuerunt anno mundi 6768, non autem an. 6769. Sed hic noster historicus non semper secum consentit. BOIVIN.

(70) Michaeleni Palæologum in urbem recuperatam ingressum esse die 15 mensis Augusti, colligo ex his quæ leguntur initio codicis Regii 1832. Μηνὶ Ἀγούστου ε'. ἑδέκατος δὲ τοῦ ἔτους σπψξθ'. ἐστέθημεν) σὺν Θεῷ ἐς Κωνσταντινούπολιν. Mensis Augusti die 15, an. 6719, introducti sumus Deo juvante in urbem Constantinopolin. BOIVIN.

(71) Acropol. cap. 88; Pachymer. lib. II, cap. 51. Istius ædis, de qua multa compressimus in Consantinopoli Christ. lib. IV, sect. 2, n. 24, alibi sæpe meminit Gregoras. DUCANG.

** Quo continetur prima pars Lævici Suidæ. BOIVIN.

*** Pro εἰστέθημεν. BOIVIN.

Dei Matri egissent, pedibus deinde et lento gradu, sacrosancta Deiparae imagine procedente, ingressus, venit in palatium, quod Hippodromum proximum est, et illic primum habitavit. Nam Blachernium longo jam tempore neglectum et fumo ac pulvere plenum erat. Tum vero reginam urbem vastitatem campumque desolationis esse cerneret, roderibus et cervis lapidum plenam: aedes alias ever- sas, alias magni incendii parvas reliquias. Nam et prius saepe vis flammarum pulchritudinem ejus et potissimum ornatum absorpserat, cum ei primum servitus a Latinis immineret. Subactam vero illam adeo non curarunt, ut etiam noctu atque inter- ditum omnimodo destruerent, ac si dissiderent L. tini servaturos ac perpetuam ejus possessionem, Deo, opinor, occultis vocibus, quid futurum esset, illis significante. Nec mediocriter illam postremus ille ig- nis deformavit, quem Romani novissime ad terrorem Latinorum domibus injecerant.

μετρίως καὶ τὸ τελευταίον τοῦτο τὸ πῦρ, ὃ Ῥωμαῖοι δι-

VII. Prima igitur statim et praecipua imperatoris occupatio fuit, ut eam repurgaret, ac multiplicem illam confusionem quoad liceret in meliorem ordi- nem redigeret; atque ut templa nondum prorsus collapsa sulciret, et vacuas aedes habitatoribus compleret. Altera, ut Arsenius patriarcha revocaretur, quoniam sedes patriarchalis tunc vacabat. Habuit itaque et Constantinopolitana Ecclesia Arsenium patriarcham, partim volentem, partim nolentem: nolentem quidem propter superiores offensiones, volentem vero, quod et ipse Imperatricem urbem spectare cupiebat, et ab amore gloriae non erat prorsus invictus. Homo enim et ipse erat: et nihil novum, si cum alii multo majore ambitione tene- rentur, minore ipse laboraret; ac potius non tam sedem adamaret, quam sortem quae jure sibi obvenisset, spernere iniquum judicaret. Tertia, ut Alexio Caesari praemium dignum persolveretur, cujus opera Deus imperatricem urbem Romanis donasset. Praemium autem fuit triumphus frequen- tissimus, et splendidissimus ab imperatore indictus, in quo Caesar magna pompa per totam urbem in- cederet, non Caesaris tantum insignibus ornatus, sed etiam pretiosa corona eaque, parum abest quin dicam imperatoria, redimitus. Id vero factum est. Praeterea mandavit imperator, ut nomen Caesaris una cum imperatorum nominibus in praecordiis et acclamationibus, quaecunque Romanum imperium pateret, per integrum annum celebraretur.

ἄγεσθαι ὁμοῦ τοῖς τῶν βασιλέων ἐν τοῖς ὀμηγητοῖς καὶ Ῥωμαίων ἐπικρατείας ἄχρις ἐνιαυτοῦ.

λυθῆναι· ἐνθα αὐτῇ τοὺς εὐχαριστηρίους ἀποδότας ὅμοιος οὕτως ἔπειτα εἰσιέναι περὶ καὶ βάρην, προηγούμενης τῆς θείας εἰκόνας τῆς Θεομήτορος. Ἐλθόντα δὲ τὸ πρῶτον οἰκῆσαι παρὰ τὸ ἐγγύστα τοῦ Ἱπποδρόμου (72) καλῶτιον. Τὸ γὰρ ἐν Βλαχέρ- ναις (73) ἡμέλειτο ἐκ πολλοῦ, καὶ ἦν τὸ πλεῖστον γε καπνοῦ καὶ κόνεως ἐμπληρησμένον. Ἦν μὲν οὖν ἰδεῖν τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων πεδίον ἀφαι- νισμοῦ, μεστήν ἐρείπιων καὶ κολωνῶν, οἰκίας τὰς μὲν κατεσκαμμένας, τὰς δὲ πυρκαϊῶς μεγάλης μι- κρὰ λείψανα. Ἀπημαύρωσε μὲν γὰρ καὶ πολλὰκις πρότερον τὸ κάλλος αὐτῆς καὶ τὸν κράτιστον κόσμον θυμὸς πυρῆς, ὅποτε Λατίνοις τὸ πρῶτον δουλεύσειν ἔμελλεν. Ἐπειτα δ' αὖ δουλωθεῖσα οὐδεμίαν ἐδέξετο παρ' ἐκείνων ἐπιμέλειαν κώποτε, ὅτι μὴ κατὰ λυ- σιν παντοίαν ἐφ' ἡμέραν καὶ νυκτὶ (74), ὡς περ ἀπιστούντων τῶν Λατίνων τῇ ταύτης ἐς τέλος οἰκῆ- σει, οἶμαι τοῦ θεοῦ τὸ μέλλον φωναῖς ἀλαλήτοις σφίσιν ὑποσημαίνοντος. Ἀπημαύρωσε δ' αὐτὴν ὁ ἔκπληξιν τῶν Λατίνων ταῖς οἰκίαις ἐνέδωλον πρότερον.

Z. Ἔργον μὲν οὖν αὐτίκα τὸ πρῶτον καὶ σπου- δαιότατον ἦν βασιλεῖ ταύτην ἀνακαθάρσειν καὶ τὴν πολλὴν ἀκοσμίαν ἐκείνην εἰς εὐκοσμίαν μετατρέχειν, ὡς ἐφικτὸν ἦν, νεῶς τε περιφράττειν, οἱ μὴ πῶς τελῶς καταπεπώκεισαν, καὶ τὰς κεκονωμένας, οἰκίας ἀνθρω- πῶν πληροῦν. Δεύτερον, ἀνακαλεῖσθαι τὸν πατριάρχην Ἀρσένιον, ἐπεὶ καὶ ὁ πατριαρχικὸς τριηκῶντα ἔθρονος οὐκ εἶχε τὸν διέποντα. Εἶχεν οὖν καὶ ὁ πατριαρχικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔθρονος Ἀρσένιον πατριάρ- χην (75) πῶς μὲν ἄκοντα, πῶς δ' αὖ ἐκόντα· ἄκον- τα μὲν διὰ τὰ φθάσαντα σκάνδαλα ἔκοντα δ' αὖ, ὅτι τε τὴν βασιλεύουσαν ἐπεθύμει καὶ αὐτὸς θεά- σασθαι τῶν πόλεων, καὶ ὅτι οὐδ' αὐτὸς δόξης ἐρώ- των ἀήτητος ὑπῆρχε τελῶς. Ἄνθρωπος γὰρ ἦν καὶ αὐτός· καὶ καινὴν οὐδὲν, εἰ τῶν μὲν μᾶλλον καὶ μάλα μᾶλλον ἠττωμένων εἰς ἀρχικὴν δόξιν, αὐτὸς ἦ- τον ἡττωτός· ἢ μᾶλλον οὐ τοσοῦτον ἦρα τῶν ἔθρων, ὅσον ἄδικον ἦγετο περιφρονεῖν τὸν λαχόντα δίκαιον κληρὸν. Τρίτον, ἀντάξειν ἀποδοῦναι γέρας· Ἀλέξῳ τῷ Καίσαρι, ὅτι δι' αὐτοῦ Ῥωμαῖοις τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν ὁ θεὸς ἐχαρίσατο. Τὸ δὲ ἦν Ὀρλαμδον (76) συγχροτηθῆναι πολυανθρωπό- τατον καὶ περιφανέστατον [P. 52] κελύσει τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐπὶ τούτῳ τὸν Καίσαρα πομπεύ- σαι διὰ πάσης τῆς πόλεως, οὐ μόνον τοῖς τοῦ Καί- σαρος παρασημοῖς κοσμοῦμενον, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ στεφάνῳ πολυτελεῖ καὶ μικροῦ δέω λέγειν βασι- λικῶ· ὃ δὲ καὶ γέγονε. Προσεταιράγει δ' ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς διὰ μνήμης καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος ὄνομα καὶ εὐφῆμοις ἄσμασι (77) πανταχῇ τῆς τῶν Ῥω-

Variorum notae.

(72) Quod *magnam* appellabant, Graeci vero paulo recenti res βασιλεία τὰ μεγάλα πρὸς ἀνατολήν, uli hodie *Geni Sarai*, palatium novum, quod Osmanicam po- tam nunc nominant, de quo pariter agimus in eadem nostra incubratione lib. II, sect. 4, n. 1. ΒΟΥΚΑΚΑ.

(73) Pachymer. τὸ γὰρ Βλαχέρ ὡν οὐκ εὐπροσπεπὸς ἦν ἔχειν πρὸς τὴν τῶν βασιλέων κατοικήσιν· ἔγερμε

γὰρ καπνοῦ καὶ λιγνύος. DUCANG.

(74) Κατάλυτιν hic non *diversorium*, sed *destruc- tionem* significare sententiam ostendit. WOLFIUS.

(75) Pachymer. lib. II, cap. 34; lib. III, cap. 1, 2. DUCANG. — Vide Arsenii testamentum. BOUVIN.

(76) De Strategopoli triumpho silet Pachymeres, qui in attigit etiam Phranzes, lib. I, cap. 5. DUCANG.

(77) In acclama- tionibus et εὐφῆμαις, quae in ec-

De humana felicitate, quam fluxa et caduca sit. Phœlippi Macedonis apophthegma. Cæsari malus genis invidet. Michael Aetolus Romanos fines vastat. Cæsarem vincit ac rivum capit. Iterum humanarum vices. Cyrus. Hannibal. Pompeius. Cæsar cum sorore Mansfredi Siciliae regis permutatur. Byzantium redit. Michael Aetolus affinitatem jungit cum imperatore.

A. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Καίσαρος εὐτυχήματα τὰ ταῦτα. Ἔθος δὲ τῷ βασιλευσὶ ἀρχηγῆτι κηράς τινος ἐπιπέσειν, καθάπερ ἐν οἴτῳ χωρὶς ζιζάνια. καὶ οὐκ ἄκρατος ἐς τέλος τὸ τῆς εὐφροσύνης καλὸν ἐν τῷ βίῳ συγχωρεῖν τοῖς ἔχουσιν ὡς τὰ πολλὰ περιγίγνεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ Φίλιππος ὁ Μακεδονίας τύραννος, τριῶν αὐτῷ ποτὲ περιγενομένων εὐτυχημάτων ἡμέρα· μίση, ὑπερήσθη μὲν τῆ τῆς ψυχῆς διαθέσει, γλώσσῃ δὲ μεγαλορρήμονα τὰς παρεστώσει δοῦναι οὐκ ἐξετέριπτε, οὐδ' ἐπὶ μέγα ἦρε τὴν ὄφρυν· ἀλλ' εἰδὼς ὡς ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν εὐτυχημάτων ὑπερβολικώτερα ἐπιφύονται τὰ λυκούντα, μετρωτέρον μὲν διετέθη πρὸς τὰ γέννημένα, φόβον δ' ἔσχε περὶ τοῦ μέλλοντος μείζονα ἢ κατὰ τὸ μέτρον τῆς εὐφροσύνης· καὶ ἀναστὰς, ὁ Θεὸς, εἶπε, εἰ μίσην τι τοῖς ἀγαθοῖς καὶ δυστύχημα μέτριον, μήπου ταῖς θύοις συνεπαρθείς τῶν μεγάλων καλῶν εἰς μεγάλους ἀπροδοκίτως ἐπιπέσω κρημνοῖς τῶν κακῶν. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ τοῖς τοῦ Καίσαρος εὐτυχήμασι βιάσκοντο ἐπιβρίζοντες ὀφθαλμῶν οἱ πρὸς ταῦτα ἐνησηκούμενοι Τελγίτις ἄλυτον οὐδ' αὐτὸν ἀφῆκον εἰς πέρας ἀφίχθεσι τοῦ βίου· διγλώσει δὲ προῖον ὁ λόγος.

B. Μετὰ γὰρ τὰ μεγάλα τρόπαια ταυτὶ καὶ τοῖς ἐπινικίοις θριάμβουσι πέμπεται πάλιν ὁ Καίσαρ παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὴν προκειμένην ὁδὸν, πολέμων τῷ τῆς Ἠπείρου καὶ Αἰτωλίας ἀρχοντι Μιχαὴλ τῷ δεσπότη, τοῖς οὐκίους δροῦς παρεξίωσι καὶ κακῶς τὰ Ῥωμαίων διατιθεμένων πράγματα, ὡς ὁ λόγος, φθάσας ἐδήλωσεν. Ὁ δὲ συνηθροικῶς ἐὰν τε θρηκτικὰ καὶ Μακεδονικὰ στρατεύματα καὶ χεῖρα ἐπιποικῶς ἱκανῆν ἐπὶ τὴν ἀντίπαλον ἔρχεται. [P. 53] Καὶ μετὰ πολλὰς τάς τοῦ πολέμου στροφάς· καὶ τοῖς τῆς τύχης κύβους τὰ Ῥωμαίων νικᾶται στρατεύματα· καὶ ὁ Καίσαρ ἀλίσκεται ζῶν (78), ὃ τῆ φήμη τῶν χθῆς τροπαίων καὶ θριάμβων ἐκείνων βορέαν καὶ νότιον ἐγεῖρας εἰς ἐκπλήξιν. Οὕτως οὐδὲν ἐν ἀνθρώποις ἀληθές· οὐδὲ βέβαιον· ἀλλ' ἐν ἀθλοῖς ὥστερ κελάρει (79) συγκακᾶται καὶ ναυαγεῖ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ βαθύς τις πλίνος καταχορεύει τῆς ἀνθρωπίνης ἐμπειρίας καὶ γνώσεως, ἄνω καὶ κάτω ὁδῶν καὶ ταράττων πᾶσαν βουλευτηρίων σπουδὴν καὶ δίκην κύβων ἀνατρέπον τὰ δῶγμασιν ἰσχυροῖς κρυφόμενα σέμματα. Κύρος ὁ Περσῶν καὶ Μήδων καὶ Χαλδαίων ἀρχαῖς ποτὲ μετὰ τὸ τῆς Ἀσίας τὸ κλειστόν καταδραμεῖν καὶ Βαβυλῶνα τὸ τῆς Ἀσίας κλειστόν καταστρέψασθα· γυναίκα Μασσαγέτιδι

I. Ac Cæsaris quidem felicitates hæc fuerunt. Invidiæ autem maligno auctori in more positum est ut acerbas et infestas aliquas calamitates prosperis successibus aspergat, tanquam segeti lolium, nec ullum fere humanæ vitæ gaudium solidum ac perpetuum esse patiatur. Itaque Philippus Macedoniae rex, cum ei tres uno die successus obtigissent, lætitia quidem tacite secum exsultavit: non tamen ita transversum se alripi passus est, ut ob presentem fortunam magnifice gloriaretur, superciliumve attolleret: sed cum sciret ex immodicis prosperitatibus elades longo majores exsistere, eventus illos moderatius tulit: et magis de futuris sollicitus, quam presentibus lætus: « O Deus (inquit assurgens), mediocre bonis hisce malum admisce, ne tantorum honorum illecebris elatus in magnorum malorum barathrum præter opinionem præceps decerar. » Ob eam ipsam causam his nocendi artibus exercitui Telchines seu mali genii, in ipsius quoque Cæsaris secundas res invidiis oculis coniectis, citra molestiam reliquam tempus ætatis eum degere non siverunt, ut mox declarabitur

II. Post magnas enim victorias istas et triumphos Cæsar iterum missus ab imperatore institutum iter pergit, bellum illaturus Michaeli despotæ, Epiri et Aetoliæ principi. Nam hic limites suos transgressus Romanos fines vastabat, ut ante diximus. Cæsar vero Thracicis et Macedonicis exercitibus coactis justaque manu collecta adversus hostem movet. Sed post multas belli vicissitudines ac variam fortunæ aleam Romani vincuntur, Cæsarque vivus capitur, qui victoriarum et triumphorum fama Aquilonem et Austrum novissime in admirationem converterat. Sic nihil humani sincerum firmumque est, sed omnia incerto eventu velut in mari æstuant et quasi naufragium patiuntur. Profundus quidam error humanam peritiam cognitionemque ludit et insultat, sursum deorsumque impellens ac disturbans omnem consiliorum laborem, et velut tesseras everiens firmis decretis nixas deliberationes. Cyrus, qui olim Persis, Medis et Chaldæis imperavit, cum Asiæ maximam partem percourrisset, et Babylonem Asiæ decus facillime expugnasset, acio cum Massagetica muliere congressus a fortuna turpiter destituitur. Hannibal Carthaginiensis, qui Libyam et Africam omnem domuit, post Ibericas

Variorum notæ.

etiam præsertim fieri consueverant, ut scribit Phraanes lib. 1, cap. 5, de quibus agimus in Gloss. med. Græc. in εὐφρημία, et in πολυχρόνιον. Iste portu Strategopuli εὐφρημία, meminit pariter Pachymer. lib. iii, cap. 2 extr. Ducang.

(78) Pachymer. lib. i, cap. 52, lib. iii, cap. 7, 8. Ducang.

(79) Sumpta hæc ex dialogo cui titulus Φλωρέντιος, seu Ἡσέτι σφάγας. Vide cod. Reg. 5284, fol. 257, V. Botvin.

illas et Celticas victorias, post asperrimas Alpes superatas, post mirabiles victorias de Romanis partas, mox unius Romani ducis arma idque in patria sua tolerare non potuit : sed plane nudus discessit, exsilium exsilio mutans, vel potius a fortuna crudeliter exagitatus. Pompeius Magnus, Romanus consul et summa potestate præditus imperator, cum victor Asiam usque ad Caucasas rupes et mare Caspium pervasisset, et plurimis nationibus subactis Romam infinitis pecuniarum acervis collocupletasset, tandem apud suos perexigua armorum manu oppressus magnum illud decus amisit. Ita quoque is de quo nunc agimus Cæsar, maximis rebus heri gestis, hodie obscurioribus certaminibus confectus jacet : Deo hujusmodi exemplis arcanam doctrinam explicante, ut nostris viribus, cum a deterioribus superamur, agnitis magnorum atque admirabilium successuum causas uni plane Deo acceptas referamus.

τῶν τοιοῦτων λόγων ἀποπληροῦντος, ἵνα τὴν ἐαυτῶν ἐν ταῖς τῶν φαυλοτέρων ἤτταις (80) καταγιγνώσκοντες δύναμιν τὰς τῶν μεγάλων καὶ ἐξαισίων ζώμεν.

III. Porro Cæsarem ita captum Michael petenti Manfredi Siciliæ regi, genero suo, statim misit, ut is suam sororem cum illo perimutatam redimeret. Nam eam Joannes Ducas imperator 92 post Irenes obitum alteram uxorem duxerat, a Theodorico patre, Siciliæ rege, acceptam : quæ cum post conjugis obitum redire domum haud posset, apud Romanos vivebat pudicitia laude commendabilis, ac morum honestate vultus sui splendorem illustrabat. Eo pacto urbs princeps adamatum suum Cæsarem recepit. Deinde Michael Ætolus despotes. Nicephoro filio viduo uxorem querens, imperatoris neptem ex sorore Annam accipit : quo conjugio pax cum illo firmata est.

σπότης νόμφην [P. 54] ἐπὶ τῷ υἱῷ Νικηφόρῳ τῷ δεσποτῇ χρηρεῦντι λαμβάνει τὴν βασιλείῳ ἀδελφίδην Ἄνναν (85). Καὶ ἦν ἡ τοιαύτη συζυγία βεβαλωσις τῶν ἐκαίθην σπονδῶν.

CAPUT IV.

Palæologus stabilit potestatem suam. Theodori Lascaris filias nuptum collocat. Quibus maritis. Joannem eorum fratrem excurat. Quis inter hæc sensus Arsenio fuerit. Ut Palæologo sacris interdixerit. Palæologus veniam sceleris petit. Non auditur. Concilium indicit adversus patriarcham. Pontifices fraternæ charitatis expertes. Crimen Arsenio obiectum. De Azutine Turco. Patriarcha judicio se non sistit. Damnatur ut contumax. Germanus ei succedit. Quenam ejus merita erga Palæologum fuerint.

I. Cæterum imperator Constantinopolin jam tenens et res prospere sibi succedere cernens secundæque fortunæ auram suis laboribus aspirare, plane jam imperium sibi vindicare statuit ; eique deinceps curæ fuit, ut omnem metum imminentem funditus extirparet, veritus ne tandem ii qui nunc tacite ipsum diris devoverent, iranque velut parturiendo premerent, non parvo pretextu freti, videlicet succedendi in imperium et paternæ hæreditatis ad-

πολέμῳ συμβεβληκῶς ἀσχιστα καταστρέφει τὴν τύχην. Ἄννιδα ὁ Καρχηρόνιος, ὁ Λιβύην καὶ Ἀφρικὴν δουλωσάμενος ἄπασαν, μετὰ τὰ Ἱβηρικὰ καὶ Κελτικὰ ἐκείνα τρόπαια καὶ τὰς καταδρομὰς τῶν τραχυτάτων Ἀλπεῶν καὶ τὰς θαυμαστὰς κατὰ Ῥωμαίων νίκας ἐνδὸς τῆς Ῥώμης στρατηγῶ μετὰ βραχὺ καὶ ταῦτα τῆς πατρίδος ἐντὸς τὸ εἶφος ἐνεγκεῖν οὐκ ἠδυνήθη, ἀλλ' ἄρδην ὤχστο γυμνός, γῆν πρὸ γῆς ἐλαύνων ἢ μᾶλλον ἀπηνῶς ὑπὸ τῆς τύχης ἐλαυνόμενος. Μάγνος Πομπηῖος, Ῥωμαίων ὑπατοῦ καὶ στρατηγῶς αὐτοκράτωρ, Ἀσίας ἄχρι Καυκασίων ὄρων καὶ Κασπίας θαλάσσης δραμῶν καὶ μυρία καταστρεψάμενος ἔθνη καὶ χρημάτων ἀκείρους τῆ Ῥώμῃ σωρούς χαρισάμενος, ὑπὸ βραχυτάτου τὸ τελευταῖον στρατεύματος ἐν τοῖς ἰδίοις τὸ μέγα κατέλυσε κλέος. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ὁ νῦν τῷ λόγῳ πρόκειστος Καῖσαρ ὁ χθὲς τὰ μέγιστα καταρωθεῶς τρόπαια ἀδοξοτέρων ἀγῶνων γίνεται παρανάλωμα σήμερον τοῦ Θεοῦ πάντως μυστικώτερον διὰ

τῶν τοιοῦτων λόγων ἀποπληροῦντος, ἵνα τὴν ἐαυτῶν ἐν ταῖς τῶν φαυλοτέρων ἤτταις (80) καταγιγνώσκοντες δύναμιν τὰς τῶν μεγάλων καὶ ἐξαισίων ζώμεν.

Γ. Ἄλλὰ γὰρ οὕτως ἄλόντα τὸν Καῖσαρα ὁ Μιχαὴλ αὐτίκα τῷ γαμβρῷ ζητήσαντι πέμπει τῷ τῆς Σικελίας ῥηγὶ Μαφρῆ, ἀντάλλαγμα καὶ λύτρον ἐσόμενον τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς (81). Ταύτην γὰρ εἰς γυναῖκα δευτέραν ἠγάγετο μετὰ τὴν τῆς Εἰρήνης τελευτῆν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Δούκας, παρὰ Θεοδερῆχου (82) τοῦ ταύτης πατρὸς καὶ ῥηγῶς Σικελίας λαβῶν ἢ δὴ καὶ μετὰ τὴν τοῦ συζύγου τελευτῆν οἰκασθε ἀπιέναι οὐκ ἔχουσα παρὰ Ῥωμαίοις εἶχε τὴν διαίταν, σωφροσύνης ὥρα τὸν βίον κοσμοῦσα καὶ τρόποις σεμνότητος τὴν τῆς ὕψους ἀγλήν λαμπροτέραν δεικνύσα. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον καλῶν τὸν φίλον ἢ μεγαλόπολις ἐλάμβανε Καῖσαρα. Καὶ ἐπὶ τοῦτοις ζητήσας ὁ Αἰτωλὸς Μιχαὴλ ὁ δεσπότης νόμφην [P. 54] ἐπὶ τῷ υἱῷ Νικηφόρῳ τῷ δεσποτῇ χρηρεῦντι λαμβάνει τὴν βασιλείῳ ἀδελφίδην Ἄνναν (85). Καὶ ἦν ἡ τοιαύτη συζυγία βεβαλωσις τῶν ἐκαίθην σπονδῶν.

CAPUT IV.

Palæologus stabilit potestatem suam. Theodori Lascaris filias nuptum collocat. Quibus maritis. Joannem eorum fratrem excurat. Quis inter hæc sensus Arsenio fuerit. Ut Palæologo sacris interdixerit. Palæologus veniam sceleris petit. Non auditur. Concilium indicit adversus patriarcham. Pontifices fraternæ charitatis expertes. Crimen Arsenio obiectum. De Azutine Turco. Patriarcha judicio se non sistit. Damnatur ut contumax. Germanus ei succedit. Quenam ejus merita erga Palæologum fuerint.

Α'. Ὁ μέντοι βασιλεὺς καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγκρατῆς ἦδη γινόμενος καὶ ὄρων ὡς ἐξ οὐρίας αὐτῷ τὰ πράγματα φέρεται καὶ αἱ τῆς εὐχῆς ἀῦραι εὐμενῶς ἐπιπνεύουσι τῇ αὐτοῦ δεξιᾷ, ἀπρὲς τῆς βασιλείας ἔχεισθαι ἐγνωκεν ἦδη, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐμελεν αὐτῷ ριζόθεν πάντα φόβον ἐφεδρῶν ἐκταμεῖν, δεδιότι μήπως ὀψὲ τοῦ χρόνου πρόφασιν ὀχόντες οὐ μικρὰν τὰς βασιλικὰς διαδοχὰς καὶ τοὺς πατρῶους κλήρους οἱ νῦν ὑπ' ὀδόντα καταρῶμενοι

Variorum notæ.

(80) Phrasis insolens, pro ἐν τῷ ἡτῶσθαι τῶν φαυλοτέρων. BOIVIN.

(81) Annæ Manfredi Siciliæ regis sororis, de qua ibidem Pachymer. DUCANG.

(82) Sic hoc loco, et infra, Fredericum II im-

peratorem perperam vocat, quem Pachymeres Θεοδερῆχον. Manfredus quippe filius nothus fuit ejusdem Frederici. DUCANG.

(83) Eulogia Michaelis imp. sororis filiam. Vide Famil. Byzant. p. 209, 210. DUCANG.

καὶ ἐν ὄψει χυρπότες τὴν ὄρην εἰς ὕψος ἀναβ-
 ραπίσωσι περιφανῆς τὴν ἐπιβουλήν καὶ κολοφῶνα
 κινδύνων αὐτῷ ἐπεγελέρωσιν. Ὅθεν κατὰ τινὰ χρεῖαν
 ἐπιθεδημηχότι ἐκ τοῦ παρήκοντος (84) εἰς τὴν βα-
 σιλεύουσαν ἐκ Πελοποννήσου Δακίω τινί, εὐγενεῖ
 μὲν, οὐ κἀν δ' ἐνδόξῳ, ὄνομα δὲ Βελικούρτῳ (85),
 Θεοδώρῳ τούτῳ συζεύγνυσι, τὴν μίαν τῶν τοῦ
 βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λάσαρι θυγατέρων· καὶ
 οἴκαδε ἀπέναι ἅμα αὐτῇ προτρέπεται τούτου· τὴν
 δὲ ἑτέραν ὄνομα Εἰρήνην συζεύγνυσι κόντῳ τινί
 τὴν ἀξίαν, ὄνομα Βιντιμιλία (86), ἐκ Γαυόας, ἐκ
 τοῦ παρήκοντος καὶ αὐτῷ τῇ Κωνσταντινουπόλει
 ἐπιθεδημηχότι καὶ εὐδὲς οἴκαδε ἀπέναι καὶ αὐ-
 τὸν μετ' αὐτῆς ἀφίσι· τὴν δὲ ἀδελφὸν αὐτῶν (87)
 Ἰωάννην κέμψας στερεῖ τῶν ὀμμάτων, δεκαετῆ ἤδη
 κεντὸς ἐλευθέραν ἑαυτῷ κατεστήσατο τὴν ὅλην τῆς

Β. Ὁ γὰρ μὴν πετριάρχης Ἀρσένιος ἀκτιχῶς τὴν
 τοῦ Ἰωάννου τύφλωσιν ἐταράχθη καὶ ἀπαπῆδησε
 καὶ ἄνω καὶ κάτω τοῦ οἴκου περιῶν ἐβόα θρηγῶν,
 ἔτριπεν ἀπηνῶς χερσὶ μὲν τὰ στέρα (89), λογισ-
 μοῖς δὲ ξιφηφόροις εἰπεῖν τὴν καρδίαν· γῆ καὶ
 ἥλιψ τὴν ἀδικίαν προσήγγειλε· τὰ στοιχεῖα πρὸς
 ἄκουριαν ἐπαδοῦτο τῆς ἀποκίας· λύσιν τοῦ πάθους
 ὥρμα ζητεῖν· οὐκ ἔχων δὲ κἀπνοῦς στεναγμῶν ἐκ
 τοῦ στόματος σφοδρῶτατους ἀνέπεμπεν, οὐδ' ἐξόλα
 τῆς λύπης ἐκ τῆς καρδίας ἀνέφλεγον. Ἐπεὶ δ' ἄπορα
 καὶ ὄλωσ ἀπεγνωσμένα [P. 55] τὰ τῆς ἐκδικήσεως
 ἦν, ἄλλην ἐβόησεν· καὶ κέμψας ἀφορισμῶ μὲν τὸν
 βασιλέα καθυπερόβησεν (90) ἐκκλησιαστικῶν, τὴν δὲ
 τούτου μνήμην (91) ἐν ταῖς ὀμνυδίασι οὐκ ἐκώλυσεν
 ἀναφρασεῖν, δεῖσας μὴ τι περὶ τὴν Ἐκκλησίαν νεω-
 τέρῳ στρατηγούμενος· τῷ θυμῷ, καὶ, ὅ φησιν ἡ
 παροιμία, κεντὸν φεύγειν ἐβόλων εἰς κῆρ ἐμπέσειν
 ὁ πατριάρχης ἀναγκασθῆ. Ὁ δὲ μετρίως τὴν ἐπι-
 τμήσιν ἐνεγκῶν ἐφ' ἰκαναῖς ῥαῖς ἡμέραις ὑποπεπτωχότι τι
 διεμέεινε χροῖμενος σχήματι καὶ λύσιν τῆς
 ἐπιτιμῆσεως ἀναμένων.

Γ. Ἐπεὶ δ' οὐ πρόχωρει τὰ τῆς ἐλπίδος, εἰς
 ἄμυναν ἐβλεψεν, οὐχ ὅταν καθάπαξ ἡ χεῖρ ὑψηλεί-
 ται τῆς ἐξουσίας· οὐ γὰρ ἀνακαλυμμένη χηρῆται τῇ
 ἐξουσίᾳ· ἀλλ' ἐκκλησίαν ἀρχιερέων ἀθροίσας εἰς
 κανονικὴν ἐξέτασιν ἐνεγκεῖν κελύει τὰ σποράδην
 παρὰ τιῶν ψιθυριζόμενα κατὰ τοῦ πατριάρχου
 ἐγκλήματα· οἱ τὸ κελυσθῆν ἠδέως, πῶς ἂν ἐποιμῆ;
 δεξάμενοι, οἱ τοῖς ἄλλοις φιλαδελφίας ὑπόδειγμα

A eundem, ex insidiis in partem vim erumperent, et
 extremum ipsi periculum crearent. Igitur Latino
 cuidam, qui e Peloponneso negotii cuiusdam causa
 obiter in urbem venerat, nobili quidem illi, sed non
 illustri, Velicuro nomine, Theodoram unam e
 Theodori Lascaris filiabus despondet, 93 eumque
 hortatur uti secum eam abducat. Alteram Irenen
 viro cuidam despondet, dignitate comiti, nomine
 Vintimilix, Genuensi, qui et ipse obiter Constan-
 tinopolin venerat : et eum quoque domum cum illa
 abire permittit. Fratrem vero earum Joannem, qui
 jam decimum agebat annum, oculis privandum
 curat ; et in hunc modum totam imperii successio-
 nem suspicione ac metu vacuam sibi asserit.

τυγχάνοντα (88). Καὶ οὕτως ἀνόπτου καὶ φέβου
 βασιλεὺς διαδοχῆν.

B II. At patriarcha Arsenius, audita Joannis ex-
 cecatione, turbatus exsilit, sursum deorsum cursit
 per totam domum, vociferatur, plorat, plangit ;
 animum acerbissimis cogitationibus crudeliter ex-
 cruciat ; terræ et soli injuriam hanc ammoniat ;
 elemosinam operam implorat indigni facinoris vindicem ;
 mali remedium querit, eoque destitutus
 suspiria ex ore fundit, vel potius fumos vehemen-
 tissimos ex intimo corde exhalat, doloris flamma
 excitatos. Sed cum ulciscendi nullus modus, nulla
 spes esset, aliam rationem init. Ac sacris quidem
 imperatori interdicit ; mentionem autem ejus in
 psalmodiis non tollit, veritus, ne per iracundiam
 aliquod novi in Ecclesiam moliretur, neve summum
 (quod aiunt) patriarcha fugiens in ignem invitus
 incideret. At ille censuram moderate ferens com-
 pluribus diebus gestu et habitu supplex mansit, et
 absolutionem expectavit.

III. At cum spe frustraretur, ad ultionem 94 con-
 versus, non eam quam potentia licentia omnino sug-
 gerit (nec enim potestate sua palam usus est), pon-
 tificium concilium cogit ; eaque crimina que spar-
 sim a quibusdam contra patriarcham mussitaban-
 tur, in canonicam disquisitionem vocari jubet.
 Mandatum illud vix dici potest, quam cupide acce-
 perint ii, quos Dominus aliis fraternæ charitatis

Variorum notæ.

(84) Nisi pro ex τοῦ παρατυχόντος, vel κατὰ τύ-
 χην intelligatur, non video quid sibi velit, et sic
 usus est hac forma loquendi Pachymerius. Wolfius.
 (85) Pachymer. lib. III, cap. 6. Μαῖω δὲ Βελι-
 κούρτῳ, id est Makien de Valaincourt, quomodo
 vocat Matthæus tum efferebatur apud Francobelgas
 nostrates. Is porro ex nobili satis in Picardia fa-
 milia ortus erat, ut docemus in Historia nostra
 Franco-Byzantina, lib. V, n. 42. Ducang.
 (86) Sic, ut Itali efferunt, Vintimiglia. Vide eam-
 dem Hist. n. 41, 42, et quæ de hac familia obser-
 vamus in Familiis Byzantinis, ubi de Lascarica
 gente agimus, cuius nomen sibi exinde ascripserunt
 Vintimilienses. Ducang.
 (87) Pachymer. lib. II, cap. 35 ; lib. III, cap. 10,
 42, 25, ubi ἐν φρουρῶν τῶν Νικητιῶν τῆς

D Δακιδύζης inclusum scribit. Ducang. — Adnotavi-
 mus in margine factum id esse A. C. 1261 ; et ita
 quoque Possinus in chronologia sua Pachymeriana.
 Sed si Joannes, cum est excæcatus, jam tum erat
 decennis, ut hoc loco dicitur, oportet excæcatus
 sit an. Christ. 1263, siquidem anno 1259, quo ejus
 pater Theolorus obiit, annum ætatis sextum ex-
 plebat, teste ipso Gregora lib. III, cap. 5, sect. 2.
 Boivin.
 (88) Possinus novennem facit. Boivin.
 (89) Non necesse habui ensiferas cogitationes, fu-
 mos gemituum et ligna doloris inserere. Wolfius.
 (90) Pachymer. lib. III, cap. 14. Ducang.
 (91) Quod tum improbatum, cum, ut ait Pachy-
 meres, id esset cum eo in sacris communicare, qui
 a communi abscissus erat. Ducang.

exemplum esse iussit, qui et concilium contra primarium fratrem in palatium convocarunt, et ut accusatores in medium prodirent, proclamarent. Hi vero, alius alium antevertere studens, accurrebant. Crimini autem dabatur, sultanum Azatinem, cum sacra doxologia perageretur, sæpe interfuisse, et intra templum cum patriarcha versatum esse, quamvis et imperatori et sacerdotibus constaret, eum et Christianis parentibus ortum, et sacro baptismate initiatum fuisse; ac fortunæ quodam impetu ipsum quoque evectum (ut multa præter spem eveniunt) sultanum et principem Turcorum existuisse; ac tum quidem præcipua religionis capita in animo conservasse; nunc vero Constantinopoli et sacras imagines venerari, et omnia palam Christianorum solemnia celebrare. Quæ cum arma patriarhæ firma suppeterent, adversarii rejiciebant, contraria videlicet instituta abrogationi; ac primum dubia et incerta, post etiam plane nulla esse contendebant.

IV. Accessitur patriarcha ad causam dicendam: iudicio se non sistit: **95** concilium jussu imperatoris coactum esse excipit, ac eum iudicem præsidere qui adversarius foret. Igitur eum ut contumacem condemnant, et sede cedere jubent: unaque adsunt, qui in exilium eum abducant. Is vero cum et quietem longo jam tempore desiderasset, et præsentem rerum statum moleste ferret, ultro eos a quibus abducebatur, secutus est. Tertio autem die in Præconesum pervenit. Deinde Adrianopolitanus episcopus Germanus illi subrogatur, vetere amicitia cum imperatore conjunctus, ac ea dignitate cum debito præmio donatus. Nam illi superioribus temporibus Theodori Lascaris imperatoris metu, ut dictum est, ad sultanum fugienti, in extremis tum Romanorum finibus monasticam vitam agens, lætus occurrerat, splendideque exceptum et liberali viatico instructum prosecutus erat: deinde ad eum imperio potitum accesserat; et post multos alios honores etiam Adrianopolitano solio impositus fuerat. Inde autem novissime in patriarchalem sedem transfatus est.

Idem præterea: καὶ μετὰ πολλὰς τὰς τιμὰς καὶ τὸν ἀρετῶν; καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀναφίρεται.

A γίνεσθαι κατὰ Κυρίου προτεταγμένοι, σύνθετον τε κατὰ τοῦ πρώτου ἀδελφοῦ συνεκρόταν ἐν τῷ παλατίῳ καὶ εἰς μέσον παραγέσθαι τοὺς κατηγοροῦντες ἐκέρυττον· οἱ δὲ εἰσπέθων ἄλλος ἄλλον τῇ προθυμίᾳ φθάνοντες· καὶ ἦν ἡ λαληθεῖσα κατηγορία (92), ὅτι ὁ σουλτάν Ἀζατίνης τῆς ἱερᾶς τελευμένης δοξολογίας κολλάξι; συρπαρῆν· καὶ ὠμλεῖ τῷ πατριαρχῇ ἐνδὸν τοῦ ναοῦ. Κάττοι τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς ἀρχιερεῶσιν ἐγνωσμένοι ἦν, δεῖ Χριστιανῶν ταὶ δὴ πρῆχθαι γωνίων υἱὸς (95) καὶ τῷ θεῷ καὶ αὐτῷ τετελεσμένοι; βαπτίσματα ἦν· τῆς δὲ φορᾶς χροσάμενος καὶ αὐτὸς, οἷα πολλὰ παρ' ἑλπίδα συμβαίνει, σουλτάν καὶ ἀρχηγὸς ἐγεγόνει τῶν Τούρκων, τότε μὲν ἐν κρυπτοῖς διατηρῶν τὰ τῆς εὐσεβεῖας καιριώτερα, νῦν δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τῆς

B θεῖας ἀσπαζόμενος εἰκόνας καὶ πάντα ἐς προδύκτον τὰ Χριστιανῶν ἐργαζόμενος; ἔθετο. Ἀλλὰ ταῦτα καθάπερ ὅπλα τῷ πατριαρχῇ τυγχάνοντα ὀχυρὰ κατέλιον οἱ μαχόμενοι, πόλεμα τυγχάνοντα τῷ σφεσπῷ τῆς καθαιρέσεως, καὶ ἀπήγον ἐς τε τὸ ἀμφίβολον καὶ τὸ ἀφανές, κάκειθεν ἐξεκύλιον εἰς τὴ μὴ δν.

Δ'. Εἰπκαλεῖται τοίνυν (94) ὁ πατριαρχὸς ἀπολογησόμενος· οὐκ ἀπαντᾷ δὲ, ἀλλὰ παραγράφεται τὴν σύνθετον κελεύσει βασιλικῇ γνωμμένην καὶ τοῦ ἀντιδικου προκαθημένου κριτοῦ. Ὅθεν ὡς φυγοδικούντο; αὐτοῦ καθαιρέσιν καταψηφισάμενοι πέμπουσι πρὸς αὐτὸν καὶ ἀποχωρεῖν τοῦ θρόνου κελεύουσι· καὶ ἅμα παρῆσαν οἱ πρὸς ἑξορίαν ἀπάξοντες. Ὅ δὲ καὶ τὴν ἡσυχίαν πιδῶν ἐκ πολλοῦ καὶ τοῖς ἐνεστώσιν ἴλιαν ἀχθόμενος; πράγμασιν ἄσμενος τοῖς ἀπάγουσιν ἑαυτὸν· ἐδεδώκει· καὶ δὴ τριταῖος ἀπήχθη ἐς τὴν Προικόνησον. Καὶ ἀνάγεται λοιπὸν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Ἀδριανουπόλεως Γερμανὸς (95) [P. 56] φίλος ὢν ἐκ πολλοῦ τῷ βασιλεῖ· καὶ ταύτην δὲ τὴν τιμὴν ὡσπερ τι κληρωστῆμενον γέρας ἦδη ἀπολαμβάνων. Φυγὰ; γὰρ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις αὐτῷ γενομένην πρὸς τὸν σουλτάν διὰ τὸν φόβον, ὡς εἴρηται, τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Ἀλέχαρι, ἐν τοῖς ἀκροῖς αὐτῆς ὁρίοις τῶν Ῥωμαίων τότε τὸν μοναδικὸν βίον ἄσκῶν, χαιρων ὑπήνησε καὶ μεγαλοκρεπέσιν ἐχρήσατο δεξιῶσιν πρὸς αὐτὸν καὶ φιλοτίμοις προδουλεψε τὰς ἐφοδοῖς; Ὑστερον δὲ τὴν βασιλείαν ἐξουσίαν λαβόντι τῆς Ἀδριανουπόλεως λαμβάνει θρόνον. Ἐκείθεν δ'

CAPUT V.

Icarius ab Eubœæ principe deficit. Construmtis viribus societatem inii cum Palæologo. Eubœam subacturum se promittit. Eubœæ princeps in insidias delapsus capitur. Ad imperatorem producit. Ut subito exspiraverit. Veneti et Pisani officines Galatam transferantur. Item Genenses. Iisdem immunitas concessa. Eorum magistratus. Baldvini filius Caroli regis filiam uxorem ducit. Palæologus maxima classe instructa ejus spes frustratur. Insulas recuperat. Michael Aitolus denuo fidem fraugit. Palæologus ei bellum infert. Viso cometa terretur. Imminentem Scytharum irruptionem timet. Domum redit.

I. Sub hoc tempus Icarius quidam ab Eubœæ

A'. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἀποστὰς τις, ἰκά-

Variorum notæ.

(92) Idem Pachymer. lib. iv, cap. 3. DUCANG.

(95) Pachymeres patriarcham respondentem libello accusationis dixisse ait sultanum ejusque filium pro Christianis tum habitos, id asserente Macario, Pissidie episcopo. Vide Pachym. cap. 6. DUCANG.

D (94) Coacta synodo aliquot episcoporum Constantinopoli in Alexiaco trinitio. Pachymer. lib. iv, cap. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. DUCANG.

(95) Pachymer. lib. iii, cap. 42, 43. DUCANG.

μος (96) ὄνομα, τοῦ τῆς Εὐβοίας κρατοῦντος (97) A (ἔστι δ' αὕτη Βενετικῶν ἑπαρχία), ἀποστῆς τοίνυν οὕτως μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀλώσιν καὶ προσεταιρισάμενος οὐκ ὀλίγους καὶ ἄλλους τῶν Εὐβοίων ἀρχαί· ἐκράτησεν ὄχυρά· ἀρ' ἤς συχνὰ παρακατιῶν ἐληξέτο τοὺς ὁμοροῦντας ἀγροὺς καὶ τὰς κώμας· ὧς ἐν βραγαί τοὺς ἀγροίκους πάντας ἐ; τοσοῦτον συναλαθῆναι θέουσι, ὧς μήτ' ἔξω τεύχους εἶδειν, μήτ' ἀνευ ἡμεροσκόπων ταῖς κώμας ἐνδιατρίβειν καὶ ταῖς ἀγροί· Χρήσιος οὐ μάλισα συνδυα κερέρβύη καὶ ὄχυροῦ τινος πολυχίνω γίνεται ἐγκρα- τῆς, ὧς ἐντεῦθεν καὶ πρὸς μάχης ἐμφανεῖς παρα- τίττεσθαι τοῦ τῆς Εὐβοίας κρατοῦντος. Διότι δ' ὁμως μὴ πολὺς ἐπιβλῶν ἐκείνος χειρώσεται τοῦτον, διακρίσθεται περὶ συμμαχίας πρὸς βασιλέα· καὶ λαθῶν τῶς μὲν φρουρῶν τῶ πολυχίνω καθίστηται B ἐκαστὴν· αὐτὸς δ' ἀτόμος ἦκει πρὸς βασιλέα, ἀλλὰ τε θασυνοῦμενος· καὶ ἦν στρατιῶν ἱκανὴν ἐκ Ῥωμαίων κομισθῆναι, μηδὲν εἶναι τὸ καλῶν ὑπελείπειον τῶ βασιλεὶ καταστήσασαι τὴν ἅπασαν Εὐβοίαν.

B. Ἄπειτα τοίνυν σπουδῆ μετὰ συχοῦ τοῦ Ῥω- μαίων στρατοῦ, πρὶν αἰσθῆσθαι τοὺς Εὐβοίαι; τὴν ἐροδον. Εἰδὼς δὲ τὴν Λατινικὴν ὄφρυν καὶ ὧς οὐκ ἀνίσταται ὁ τῆς Εὐβοίας ἀρχηγὸς μὴ αἰφνιδίως προά- λασθαι τῆς πόλεως· στρατὸν ἐπιτρέχοντα βλάπων ἀλλότριον, [P. 57] προλοχίζαι νυκτὸς περὶ τὴν πόλιν συγκοῦς ὀπλίτας. Ἐπειτα ἐπιφαίνεται πρῶτα αὐ- τῆς κατατρέχων τὰ κύκλω, ὧς ἐν ὄπλοις εὐθὺς ἀναγ- κισθῆναι γενέσθαι τοῦ; ἐνδον τευχῶν εὐρεθέντας Λατίνους ἅμα τῶ σὺν ἀρχηγῶ, καὶ μάλα τοι λίαν ὄξω; ἀπαντῶν ἐς τοῦ; πολεμίους. Ὅθεν αὐτοῖ; C ἐξαπίνης ὄπισθεν μὲν ἐπιπεσόντες καὶ κυκλώσαντες μετὰ τῶν λόγων οἱ λοχαγοί, ἐμπροσθεν δ' αὐ μὲ ὦν ἐπιφέρετο στρατοπέδων ὁ Ἰκάριος, τὸν μὲν ἀρ- χηγὸν τῆς Εὐβοίας (98) ζῶντα χειροῦνται καὶ πλεῖστους ἄλλους ἅμα αὐτῶ· ὅσοι δ' ἐπιλοιποὶ, τοῦτους δ' ἔργον ἀπίστησαν ξίφους.

I. Ἄγεται μέντοι παρ' Ἰκαρίου πρὸς βασιλέα δεσμιος ὁ τῆς Εὐβοίας ἀρχηγὸς καὶ βραχὺ τι ἐπι- θωδὸς ἐτελεύτησεν. Ἐτελεύτησε δὲ οὕτως. Εἰσελθὼν ἐν τοῖς βασιλείοις καὶ στα; πρὸ τῆς πόλης ὧ; δεσμίω

A principe (est autem ea Venetorum provincia) post captam Constantinopolin cum defecisset, et alios Eubœenses non paucos sibi ascivisset, munitam ar- cem occupavit : e qua crebro descendens, e finiti- mis agris et vicis prædas agebat. Quamobrem S agristes omnes ita brevi tempore perterrefe- cit, ut nec extra mœnia habitare, nec in villis e agris sine speculatore versari auderent. Non longe post munito etiam oppidulo positur, uade aperto Marte cum Eubœæ principulo congredi ausus est. Tamen veritus ne ab illo totis viribus irruente subigeretur, per legatos societatem imperatoris petit, qua impetrata oppidulum justo præsidio firmat. Tum ultro ipse ad imperatorem transit, eique cum alia pollicetur, tam, si justum exercitum a Romanis accepisset, nihil prohibiturum quo minus universam Eubœam illius imperio subijceret.

II. Celeriter igitur cum multis Romanis militi- bus abii, priusquam accessum ejus-Eubœci præsen- tirent, Sed Latini supercilii non ignarus sciens me Eubœæ principem non commissurum esse, quin peregrino exercitu viso ex urbe subito erumperet ; noctu multos milites circa urbem in insidiis collo- cat; deinde mane ipse apparet circumjacentia loca incursans. Itaque Latini, qui tum intra mœnia ade- rant, subito arma cum suo duce arripere, et hosti- bus celerrime occurrere coguntur : quos derепente adorti circumstant a tergo ii qui in insidiis erant duces et milites ; a fronte Icarius cum suis copiis ; ac principem quidem vivum capiunt, et complures alios cum eo, cæteros vero eridunt.

III. Princeps igitur Eubœæ captivus ab Icario ad imperatorem 97 perducitur, et paulo post obii. Obiit autem hoc modo. Regram ingressus et, et captivum deest ante fores stans, cum imperatorem

Variorum notæ.

(96) Pachymer. lib. v. cap. 27. Istius porro Icarii delectionem pluribus descripsimus in *Hist. Franco-Byzant.* lib. v. n. 45 et 46, ubi illum fuisse ex *Zachariarum* seu *Jaqueriarum* familia Genuensi docuimus, ex qua alter Benedictus Zacharias, ac illius forte filius, Chium insulam Græcis abstulit sub an. 1304. Vid. eandem *Hist.* lib. vi. n. 25. Ducane.
(97) *Interpres prætorum* verierat; principem, emendatissimos. Incertum autem, quod mox subdit, an Eubœa reipublice Venetæ ea tempestate provin- cia existierit, cum a tribus diversis principibus tum possideretur, ex familiis *Dalle Carceri* Veronensi, *di Ghisi* Veneta, et *Zacharia* Genuensi, ex qua pos- trema erat *Icarus*, qui, ut scribit Pachymeres d. cap. 27, ex istius insulæ dominis erat, atque, ut vero est simile, a duobus aliis principibus defecerat, orta invicem simultate. Scribit Andreas Dandulus in *Chron.* n. s. sub an. 1254 et 1255 Guilelmum Villharduinum, qui Gaudredo fratri Moræ et Achaïæ principi successerat, ad se evocatis Narioto *Dalle Carceri*, et Guilelmo Veronensi, Eubœæ insulæ principibus, iisque in carcere conjactis, in ean- dem insulam cum copis irrupisse, hancque ex-

pugnasse, ex ea prius Paulo Gradenigo, Venetorum bajulo; Venetos vero, misso Marco Gradenigo cum 7 trirēnibus, in auxilium vocatis vicinis principibus, insulam de novo recepisse. Sed et ex archivo e- mœæ computorum Parisiensi docemur, anno 1544 duos magnates, quorum alter *P. Dalle Carceri*, al- ter Bartholomæus Ghisi nobilis Venetus vocabatur, isti insulæ tum in solidum imperasse, ac Moræ principi fidem et clientelam præstitisse. Vide eun- dem Dandulam ann. 1269 et 1272; Sabellicum etc. Ducane.
(98) Aliter Pachymeres, qui non Eubœæ prin- cipem, sed Joannem Μέγζω κύριον, seu uti nostri vocabant *le grand Sire*, captum et adductum, ac deinde remissum ut tim decessisset, eique succes- sisset Guilelmum illius fratrem *Magnum dominum* scribit. Qui porro Μέγζω; κύριος ab eo nuncupatur, non alius est ab Atheniensi Duce, ita a nostris ap- pellato, quod ejus ditto longius cæteris in Græcia protenderetur; uterque vero ex familia *de la Roche* existit. Vide *Historia Franco-Byzant.* lib. v. n. 47. Ducane.

in solio consistentem senatumque omnem splendido et decenti habitu circumstantem, Icarium vero non ita pridem servum, nunc splendida veste et cum gravitate introeuntem et exeuntem, et in auro imperatoris familiariter insusurrantem conspexisset, abrupta statim vita pronus humi concidit, quia fortunæ sævientis insolentiam ferre non potuit.

IV. Cæterum pulsus urbe Latinis turba opificum et circumforaneorum hominum remansit, ex Venetis et Pisanis permista. Quare non tutum nec paci accommodatum esse visum est, etiam Genueas in urbem recipere: eaque de causa e regione in Galatæ territorio locum eis assignavit imperator ad habitandum, etiam mercium immunitatem promissam iisdem gratificatus. Nam antequam urbs regina caperetur, promiserat imperator daturum se iis, si sibi adiumento essent adversus urbis possessores Latinos, ejusmodi immunitatem; id quod re ipsa novissime præstitit, quanquam absque illorum ope urbem cepisset. Magistratus vero illuc statis temporibus mittuntur, Venetiis, is qui bajulus vocatur; Pisis, consul; Genua, potestas. Quibus nominibus in Græcum sermonem translatis respondent, bajulo ἐπίτροπος, consuli ἐφορος, potestati 98 ἐξουσιαστής.

V. At Balduinus periculo Constantinopolitano elapsus in Italiā navigavit, ubi cum rege Italiæ Carolo affinitatem junxit, ejus filia suo filio desponsa; sperans se illius opibus Constantinopolin recuperaturum, inani utique spe et cupiditate. Imperator enim maximam classem instruxit, et triremes plus sexaginta complevit tum aliis hominibus, tum gente Gasmulica. Erant autem hi Romanis pariter et Latinis moribus innutriti; adeoque ab illis prudentiam in suscipiendo, ab his audaciam in gendo bello sumpserant. Cum his erat etiam armatus navalis exercitus Laconum, quos vulgaris lingua corrupto nomine Tzacones vocat, qui se recens ad imperatorem ex Peloponneso contulerant. Igitur classis imperatoris adeo splendide instructa jussu imperatoris navigabat, et maximum Latinis terrorem ac tumultum injiciebat. Recepit etiam Ægei maris insulas fere omnes, Lemnum, Chium, Rhodum, et cæteras quæ Latinis servierant.

VI. Interim, dum hæc mari geruntur, denuo fidem fregit et finitimam Romanorum ditionem

A χρῶν και ἰδὼν αὐτὸν μὲν βασιλεῖα καθήμενον ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου, περὶ δ' αὐτὸν πᾶσαν τὴν σύγκλητον μετὰ λαμπρῶ καὶ κοσμοῦ τοῦ σχήματος ἱσταμένην, τὸν δ' Ἰκάριον, τὸν χθὲς καὶ πρό-ριτα δούλον, νῦν μετὰ λαμπρᾶς μὲν τῆς ἐσθῆτος, σοβαροῦ δὲ τοῦ ἤθους εἰσιόντα καὶ ἐξίοντα καὶ πρὸς οὓς τῶ βασιλεὶ κοινολογούμενον, ἀπορρήγυσσιν εὐθύς τὴν ψυχὴν καὶ πίπτει πρηνὴς ἐπ' ἐδάφους ἐξαίφνης; (99). μὴ δυνήθεις ἐναγκεῖν τὴ τῆς βίας τύχης παρλόγο·

Δ'. Μετὰ μέντοι (1) τὸ ἐξωσθῆναι τῆς πόλεως τοὺς Λατίνους ἀνακλιεῖσθαι χειρωνακτικὴν καὶ ἀγοραῖαν ἀσχολούμενον πλῆθος, σύμμικτον ἐκ τε Βενετικῶν καὶ Πισσαίων. Ὅθεν οὐκ ἀσφαλὲς οὐδὲ πρὸς εἰρήνην βιάσθαι ἰδόμενοι τὸ καὶ τοὺς ἐκ Γεννοῦας ἔνθον εἰσσεκίζειν τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο καὶ σφισιν ἀντιπέραν περὶ τὸν τοῦ Γαλάτου τόπον ἀπονέμει χωρίων εἰς οἰκήσιν, χαρισάμενος [αὐτοῖς καὶ τὴν τῆς ἐμπορίας ὑπεσχημένην ἀτέλειαν. Πρὶν γὰρ ἄλῶναι τὴν βασιλεύουσάν συνεφώνησε τὴν τοιαύτην αὐτοῖς παρέχειν ἀτέλειαν ὁ βασιλεὺς, εἰ βοηθοῖεν αὐτῶ κατὰ τῶν κρατούντων τῆς πόλεως Λατίνων. Ὅ δὲ καὶ πεπληρωκε νῦν, καὶ ταῦτα δίχα τῆς σφῶν βοηθείας γενόμενος αὐτῆς ἐγκρατῆς. Οἱ γὰρ μὴν κατὰ χρόνους τακτοῦς ἄρχειν ἀποστελλόμενοι τούτων ὁ μὲν ἐκ Βενετίας καλεῖται μπατοῦλος, ὁ δ' ἐκ Πίσσης κούσουλός, ὁ δ' ἐκ Γεννοῦας ποτεστάτος· ἄπερ εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μεταγόμενα τὸ μὲν τῶν ὀνομάτων καλεῖται ἐπίτροπος, τὸ δὲ ἐφορος, τὸ δὲ ἐξουσιαστής.

Ε'. Ὅ δὲ Βαλδουῖνος διαδράς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κίνδυνον καὶ ἀποπέευσά εἰς Ἰταλίαν ἐκῆθευσε τῶ ρηγί τῆς Ἰταλίας Καρούλω (2), νύμφην ἀγόμενος τῶ υἱῶ τὴν θυγατέρα ἐκείνου· ἐκπέζων ἐκείνῳ συμμάχῳ χρησάμενος; τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀναλήψασθαι, μάταιος τῆς τε ἐπέσεως καὶ τῶν ἐλλήδων. Ὅ γὰρ βασιλεὺς πλείστον ἐξήρτους ναυτικῶν, ἐμπλήσας τριηρεῖς ὑπὲρ τὰς ἐξήκοντα ἐκ τε ἄλλων καὶ γένους τοῦ Γασμουλικῶ (3). [P. 58] Ἦσαν δὲ οὗτοι συνθετραμμένοι τοῖς τε Ῥωμαῖκοῖς καὶ Λατινικοῖς ἔθεσιν, ὡς ἔχειν ἐκ μὲν Ῥωμαίων τὴ ἐσκεμμένως ἐς τὰς μάχας ἵναί, ἐκ δὲ Λατίνων τὴ εὐτολμον. Συνῆν δὲ τούτοις καὶ στρατὸς ἐν τοῖς ὀπλοῖς θαλάττιος, Λάκωνες ἄρτι προσελθόντες ἐκ Πελοποννήσου τῶ βασιλεῖ, οὓς ἡ κοινὴ παραφθείρασα D γλώσσα Τζάκωνας (4) μετωνόμασεν. Ὅ γούν βασιλικὸς στόλος (5) οὕτω λαμπρῶ; συγκεκροτημένως ἐπλεῖ κελύσει τοῦ βασιλέως καὶ πλείστον ἐνεποιεε φόβον καὶ θέρυθον τοῖς Λατίνους. Προσειλήφει δὲ καὶ Χίον καὶ Ῥόδον καὶ ὅσαι Λατίνους ἰδοῦλεον.

Γ'. Τούτων οὕτως ἀσχολουμένων περὶ τὴν θάλασσαν, ἤρξατο πάλιν παρασπονδεῖν καὶ τὴν ἑμῶρον

Variorum notæ.

(99) Mera fabula de Joannis subita in imperatoris conspectu morte, ex iis quæ traduntur a Pachymere lib. v, cap. 27. DUCANG.

(1) Ut Pera seu Galata Venetis, Pisanis, et Genuensibus ad habitandum a Michaele concessa sit, multis egimus lib. i Constantinopolis Christianæ sect. 22; de singulis vero præfectis hic recensitis, eorumque nominibus, tum ex Pachymere lib. i, cap. 35, et aliis, in Gloss. univ. Græcit. DUCANG.

(2) Vide *Historiæ Franco-Byzantinæ* lib. v, n. 48, 49. DUCANG.

(3) Pachymer. lib. iv, cap. 26. Vide *Glossar. med. Græcit.* in hac voce. DUCANG.

(4) Nomini Laconum meminit Pachymeres lib. iii, cap. 9. Vide pariter idem *Glossar.* in hac voce. DUCANG.

(5) Pachymer. lib. iii, cap. 15. DUCANG.

ῥωμίων δὲ ἄλλωδης Μιχαήλ· ὅπερ ἄκουσθην εἰς λύπην καὶ ὄργην τὴν βασιλέα κεκίνη-
 κεν· ὧστε καὶ τὴν ταχίστην αὐτὸν ἀπαλθεῖν ἐκέλευε
 ἐξ αὐτοῦ καταστήσασθαι τὰ τῶν ἐκεῖσε πραγμάτων
 νοσήματα. Οὐ γινομένου καὶ τοῦ βασιλέως ἐν Θετ-
 ταλίᾳ τὰς δεκατρεῖς κοινούμινου ἐφάνη σημεῖον ἐξ
 οὐρανῶ, μάντις κακῶν καὶ προάγγελος· τὸ δὲ ἦν
 κομήτης κρηφανής (6) περὶ τὸ τοῦ Ταύρου δωδεκα-
 τημορίου, περὶ τὰ ἑωθινὰ τε καὶ ἠρθρια τῆς νυκτὸς
 φαινόμενος μικρὸν ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα· καὶ ὅσον ὁ
 ἥλιος παρήλαυεν εἰς τὰ ἐπόμενα, τοσοῦτον καθήμε-
 ραν καὶ αὐτὸς ἐς πλεον ἡμέρα δίστατο τοῦ ὀρίζον-
 τος. Ἔως καὶ αὐτὸ δὴ τὸ μεσουράνημα ἤδη παρήλλα-
 ξεν. Ὅπότε γὰρ ὁ κομήτης τὰ πρῶτα φαίνεσθαι
 ἤρξατο, τὴν θερινὴν ὁ ἥλιος ὥραν ἐποίει διῶν τὸν
 καρκίνον. Ὅπότε δ' αὐτὸς ἐμαράνθη καὶ ἀφανῆ· ἦν
 τὰς φθινοπωρινὰς ὁ ἥλιος ἐποίει τροπιάς· ὡς γίνε-
 σθαι τὸ ἀπὸ θερινῆς τροπῆς μέχρι τῆς φθινοπωρι-
 νῆς τριῶν δωδεκατημορίων διάστημα, ὅπερ ὁ ἥλιος
 ἦλασε, τοῦ κομήτου περὶ τὸν ταύρον ἐδραζομένου
 καὶ ἡμέρα αὐτὸν ἀναλίσκοντος. Τοῦτο μάντις κακῶν
 καὶ προάγγελος ἔδοξεν εἶναι τῷ βασιλεῖ· καὶ αὐτίκα
 χαίρειν εἰπὼν τὰ Θετταλικά ὅλα ρυτῆρι τὴν ἐς Βυ-
 ζάντιον ἤλαυεν. Ἐτάρατες γὰρ αὐτὸν οὐ μέρους
 καὶ ψήμη τις Σκυθική, μελλόντων αὐτῶν ὅσον οὐδέ-
 πως ἐς τὴν Ῥωμαίων ἐμβαλεῖν γῆν. Ἄλλὰ πρὶν εἰς
 Βυζάντιον ἰέναι τὸν βασιλέα, φθάγουσιν ἐς πᾶσαν
 μικροῦ περιχυθέντες τὴν Θράκην οἱ παρὰ τὴν
 Ἰστρίαν οἰκοῦντες Σκυθαί, καθάπερ θάλασσα πλημ-
 μύρησασα καὶ λίαν ἐπὶ πολὺ τοὺς ἔρους ὑπερπηδῆσασα. Ταχιδρομον γὰρ τὸ τῶν Σκυθῶν ἔθνος καὶ μίξ' ἑδ' ἡμέρας
 πολλάκις κωμῆται τὴν τῶν τριῶν. Ἡ δ' αἰτία τῆς αὐτῶν ἐξελύττω; τοιαῦδε τις ἦν.

vastare cepit. Etolus Michael. Quo audito maxore
 et ira affectus imperator quamprimum i se ille
 proficiscitur, ut illis reipublica morbis per se ipse
 mederetur. Cum autem in eo res esset, ac impera-
 tor in Theasalia versaretur, ostentum in caelo ap-
 paruit, vates et nuntius malorum. Erat autem is
 cometa conspicuus, juxta signum Tauri, 99 noctu
 sub auroram ac diluculum paulum supra horizon-
 tem apprens : et quantum sol ad ulteriora perge-
 bat, tantum in dies et ille ab horizonte sensim
 discedebat, donec tandem ipsum caeli medium
 praeteriret. Nam cum is primum apparere cepit,
 sol eo tempore Cancrum perambulans astatem effi-
 cebat. Idem, cum cometa languesceret atque ex-
 stit. gueretur, autumnale aequinoctium peragebat :
 ita et ab aetivo solstitio ad aequinoctium autumnai-
 trium signorum spatium sol percurrerit, cometa
 interim circa Taurum fixo, ac paulatim evanesce-
 te. Is, inquam, malorum vates ac praenuntius impe-
 ratori visus est. Statim itaque valere jussa Thessa-
 lia, laxis habenis Byzantium contendit. Nam et
 fama Seytharum, qui mox in Romanos fines irru-
 pturi essent, haud medioeriter enim turbabat. Sed
 priusquam in Urbem imperator redisset, Seythae
 Istriani per universam fere Thraciam effunduntur
 instar exarsuantis maris, et longe extra suos limi-
 tes evagantis. Est enim expeditissima natio Sey-
 tharum, adeo ut saepe tridui iter uno die confici-
 ant. Excursionis autem eorum causa haec fuit.

CAPUT VI.

Joannis execrati soror maritum suum Constantinum Bulgarum adversus Palaeologum stimulat. Azaticus
 Turcus eumdem promissis sollicitat. Scythicus exercitus aetru Constantini in Thraciam irrupit. Palaeo-
 logus triremes duas nactus fuga elabitur. Scythae Azaticum liberant. Praeda onusti discedunt. Thraciae
 evasitas. De Azaticae uxore, liberis, pecunia et comitibus quid actum sit.

[P. 59] Α'. Κωνσταντίνῳ (7) τῷ τῶν Βουλγάρων C
 ἀρχοντι συνοικεῖν ἐφημεν τὴν θυγατέρα Λάσκαρι τοῦ
 βασιλέως. Αὕτη τὴν τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου ἀκούσασα
 τῷ πλῶσιν οὐκ ἠρέμησεν ἐνοχλοῦσα τὸν ἄνδρα καὶ
 περιωθοῦσα πρὸς τὴν τοῦ πεπραγμένου ἐκδοκῆσιν·
 ὅθεν ἐκεῖνος ἐζήτηε κείρον ἐς τὴν τοῦ ἀδικήματος
 ἀμύνασιν. Μετῴρου τοίνυν τοῦ σκέμματος ὅτιος,
 ὕλην οἰδοῦσι τῇ φλογὶ τῆς ὀρμῆς καὶ ὁ σουλτάν Ἀζα-
 τίνης. Τοῦ γὰρ βασιλέως ἀποδημοῦντος, τὴν διαίταν
 κατὰ τὸ τῆς Αἴνου παράλιον ποιεῖσθαι πολυχρονίον
 αὐτὸς ἐκελεύσθη, ὡς ἂν καὶ φρουρά τις ἅμα αὐτῷ
 εἴη λαθραῶς, κωλύουσα τὴν ὑποπτικὸν τοῦτου ἀπό-
 δρασίαν. Ὅ δὴ τοῦτιρ δεῖνὸν ἀφόρητον δὴ διαμνηστέ-
 σθαι (8) Κωνσταντίνῳ καὶ αὐτὸν ἀναγκάζει, ἐπιδύξῳ
 κατὰ Ῥωμαίων ἀρετὴ ἐξίναται τυγχάνοντι, καὶ τῆς
 ἐλευθερίας ἀντιμετρήσειν αὐτῷ ὑπισχνεῖται χρήματα
 ὡς ὀλίγα.

I. Constantino Bulgarorum principi nuptiam suis-
 se diximus Lascaris imperatoris filiam. Quae cum
 fratris Joannis execrationem audivisset, maritum
 ad illius facinoris ultionem sollicitare atque impel-
 lere non desistebat. Ille igitur vindicandae injuriae
 occasione[m] quaeritabat. Pendente autem 100 de-
 liberatione, rei aggrediendae causam veluti flammæ
 materiam praebuit sultanus Azaticus. Nam cum im-
 perator domo abesset, iste apud Aenum maritimum
 oppidulum degere jussus est, ut etiam custodia
 aliqua ei clauculum apposita esset, quae suspectam
 ejus fugam proliberet. Quod cum ei malum inte-
 lerabile videretur, in causa fuit, ut Constantinum
 moneret, bellum Romanis inferre meditantem, ci-
 que pecuniam non parvam, si ejus ope liberatus
 esset, polliceretur.

B'. Ταύτας τὰς ἀφορμὰς ἐνέχυρον οὐ μικρὸν ὁ
 Κωνσταντίνος λαβὼν, ἤδη δὲ καὶ τὸν βασιλέα πρὸς

II. Quam occasione[m] Constantinus ut pignus non
 leve arripit; et cum jam imperatorem ex Thessa-

Variorum nota.

(6) Pachymer. lib. iii, cap. 25. Ducang.
 (7) Pachymer. lib. iii, cap. 25. Ducang.
 (8) Verbum διαμνηστέσθαι apud Gregoriam non se-

mel occurrit, pro μεταξέμπειν. Vide lib. viii, cap. 6,
 sect. 2, etc. Boivin.

illa Byzantium rebre accepisset, amplius viginti millia Scytharum Istrum acculentium arcessit. cum quibus celerrime in Romanos fines impressione facta ipsum etiam imperatorem in itinere excepturum se confidebat. Scythæ igitur cum per omnem Thraciam sagenæ instar ac explicuissent, ad maris usque littora proveci sunt, ut neque jumentum, nec homo ullus, nec imperator ipsos effugeret. Ac cætera quidem illis omnia ex sententia successerunt. Solus autem imperator salvus elapsus spei eorum sefellit. Nam cum eorum incursionem anteverisset, clam per montes, qui circa Ganos sunt, ad mare descendit; ubi divina quadam providentia in duas Latinas triremes incidit, quæ cum Byzantium iter haberent, aquationis causa illac transibant; in quas cum se coniecisset, biduo post in Urbem pervenit.

III. Scythis **101** autem qui imperatoris captendi occasionem amisissent, illud restabat, ne sultano Azatine fraudarentur. Quare omnis eorum labor et eursus Ænum versus recta tendebat, ut illum aut solum, volentibus civibus, aut iis invitis, cum ipso oppidulo et civibus abriperent. At ii qui ipsum detinebant, veriti ne funditus exciderentur, tradito eo impetrarunt, uti Scythæ pacati discederent. In reditu autem cerneret illos multitudinem Thracum pene innumerabilem jumentorum instar abigentes: ut aliquandiu vix raros seu boves seu aratores in Thracia conspiceret: usque adeo eam et habitatoribus et jumentis spoliarunt. At narratio de sultano nunc differatur; nam de ejus rebus susius infra dicturi sumus. Uxor vero illius et liberi statim sunt in custodiam dati: pecunia ejusdem in fiscum imperatorum relata. Ejus autem comitatus, qui plurimi et bellicosissimi viri erant, Christiano baptismo regenerati, et Romanæ militiæ ascripti sunt. πρωταγων. Ὁ δὲ περὶ ἐκείνων ὄχλος, ἄνδρες δ' οἷοι Χριστιανῶν ἀναγεννηθέντες βαπτίζονται, τῇ Ῥωμαίων συγκατελέγοντο στρατιᾷ.

A Βυζάντιον ἐκ Θεσσαλίας ἐπανόντα μαθῶν, πλείους ἢ δεσμοφύριους τῶν Παριστρῶν Σκυθῶν μεταπέμπτει· μεθ' ὧν τὴν ταχίστην ἐς τὴν Ῥωμαίων εἰσβάλλει γῆν, ἐλπίζων βεβαίως καὶ αὐτὸν βσιλεῖα χειρῶσσεσθαι ἐντυχῶν ἐπανόντι. Οἱ μὲν οὖν Σκύθαι καθάπερ σαγήνην καθ' ὅλης τῆς Θράκης ἀπλώσαντες ἑαυτοὺς ἤλασαν ἀχρι τῶν παραλίων ὑδάτων, ἵνα μήτε κτηνῶν οὐδὲν μήτ' ἀνθρώπων οὐδεὶς μήτε βσιλεὺς αὐτοὺς διαδράσῃ. Τάλλα μὲν οὖν κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἀπηνηθήκει πάντα· βασιλεὺς δὲ μόνος ἀνάλωτος διαμείνας ἐψευσε τῶν ἐλπιδῶν αὐτοῦ. Τὴν γὰρ αὐτῶν φθίσας ἐφοδὸν ἐλαθε διὰ τῶν περὶ τὸ Γάνος ὄρων ἐς θάλασσαν κατιῶν· ἐνθα συμβάν οὕτως ἰθευτέρᾳ προνοίᾳ τριτέρῃσιν ἐνέτυχε δύο Λατινικαῖς ἐς Βυζάντιον μὲν ἀνιούσαις, κατὰ δὲ χρεῖαν ὕδατος· ἐκεῖ που παραπλευούσαις· αἷς ἐμβάλων ἑαυτὸν δευτεράτως ἐς τὴν βασιλεύουσαν ἐρχεται.

[P. 60] Γ. Τοῖς δὲ Σκύθαις, τοῦ βασιλέως σφαλεῖσι, τοῦ γε σουλτάν Ἀζατίνῃ μὴ σφαλῆναι ὑπόλοιπον ἔργον ἦν. Ὅθεν σφίσι δρόμος ἀκλινῆς ἐγένετο καὶ πόνος ἅπας ἐς τὸ εἰς Αἴνου πόλιον ἐλθόντας αὐτὸν ἀφελῆσθαι, ἢ παρ' ἐκέντων τῶν πολιτῶν μόνον αὐτὸν, ἢ μὴ βουλομένων αὐτῶν, αὐτῇ πόλει καὶ αὐτοῖς αὐτόχθοσιν. Ἄλλ' αὐτὸν οἱ κατέχοντες δέει τοῦ μὴ πανωλεθρῆξ φθαρῆναι ἐκδοτὸν ποιησάμενοι καθ' ἡσυχίαν ἀπὸλλάξαι τοὺς πολεμίους ἐπεπράχσαν. Ἴπν οὖν ἰδεῖν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐπανόδῳ τῶν ὄσοι τὴν Θράκην φύκουν πλῆθος μικρῶ πάντα νικῶν ἀριθμῶν συνελαύνοντας δίκην θρεμμάτων· ὧ· μόγις που διὰ χρόνου σποράδας ὄρασθαι βοῦς καὶ ἀροτῆρας περὶ Θράκης· οὕτως αὐτὴν ἐς βάθος τῶν οἰκητόρων ἐψίλωσαν ὅσα τοῖς κτήνεσιν. Ἄλλ' ὁ μὲν περὶ τοῦ σουλτάν λόγος· ὑπερτίθεσθαι τὰ νῦν. Εἰρήσεται γὰρ ἡμῖν τὰ ἐκεῖνου πλατύτερον ἐν τοῖς ἐμπροσθεν. Ἡ μὲντοι ἐκείνου γυνὴ σὺν τοῖς τέκνοις ἐν φρουραῖς εὐθὺς ἦν· τὰ δ' ἐκεῖνου χρήματα ἐς τὸ βασιλικὸν ἐκομίζοντο μάλα τοὶ πλείστοι καὶ κράτιστοι τὰ πολέμια; τῷ

CAPUT VII.

Legatio ab Ægypti et Arabiæ sultano ad Palæologum. Navigatio per Bosphorum Ægyptiis mercatoribus temere concessa. Ægyptii effeminati et imbelles. Militibus e Scythia ascitis Africam et Libyam domant. Gallos Phœnicia et Syria exterminant. Digressio. Galliæ limites. Galli sanctum sepulcrum vindicaturi in Syriam proficiscuntur. Donubii oram legunt. In Thracia castrametantur. Eorum legatio ad Alexium Comnenum de comitatu et de trajiciendo Hellesponto. Pactum cum eodem de Turcis Romano sofo expellendis. Gallicæ copiæ Romanis junctæ magnam Asiæ partem subigunt. Urbibus Alezius, Galli omni præda potiuntur. Cilices transitum Christiano exercitui dant. Syriam et Phœniciam ingressuris Arabes obsistunt. Galli comitatu excusati bellum gerunt. Hostibus debellatis domicilium in Syria constituunt. Voti obliuiscuntur. Finis digressionis. Ægyptiorum Arabum imperium latissime patens.

I. Hæc temporibus Ægypti et Arabiæ sultanus, D missis ad imperatorem legatis, Romanorum amicitiam ambit, unaque petit, ut Ægyptiis, quos ipse vellet, liceret quotannis semel per fretum nostrum mercaturæ causa navigare. Quæ res cum initio parvi momenti esse videretur, facile concessa **102** fuit. Progressu deinde temporis, qualis et

A'. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις διαπροσθεύεται πρὸς τὸν βασιλεῖα ὁ εἰς Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας σουλτάν (9), φίλος εἶναι Ῥωμαίοις ἰδέσθαι καὶ ἄδειαν ἔχειν τὸν ἡμέτερον πορθῶν διαπλεῖν ἐσάπας ἀνὰ πᾶν εἶος τῶν ἐκεῖθεν Αἰγυπτίων οὐδ' ἀν' αὐτῷ γε εἰη βουλομένῳ, κατ' ἐμπορίας τρέπον. Τούτο λόγῳ μικροῦ τινοῦ, ἄξιον εἶξεν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἀναεῖται βλάβη. Τοῦ

Variorum notæ.

(9) Pachymer. lib. iii, cap. 5. Is porro est quem nostri *Noradinum* vocant, Chronicon vero Orientale ab Echellensi editum, *Almansurum Nuraddinum*, ubi regnum iniisse dicitur anno Hegiræ 655, pro-

inde Christi 1257, a quo scilicet expugnatas quas nostri in Syria obtinebant civitates narravit, scriptiores rerum Hierosolymitanarum. DECANO.

δὲ χρόνου προϊόντος, ὅσον καὶ οὖν ἔστιν ἀνακαλυφθῆναι οὐκ εἶχε πῆξιν ἤδη συνθηλας καὶ κρύβους δυσαναγιγνωστον εὐληφῆς. Ἀνάγοντες μὲν γὰρ διὰ μίαν τινας ἢ καὶ δευτέρας ἐσθ' ὄτα ἀλάδης κατ' ἐνιαυτὸν ἐς τοὺς περὶ Μαίωτιν καὶ Τάναϊν Εὐρωπαίους Σκύθας καὶ λαμβάνοντες ἐξ αὐτῶν τοὺς μὲν αὐτομόλους, τοὺς δὲ πιπρασκόντων τῶν δεσποτῶν ἢ τῶν γονέων ἐξωνοῦμενοι (10) εἰς τὴν κατ' Αἴγυπτον Βαβυλῶνα καὶ Ἀλεξάνδρειαν ἐπανέρχονται, [P. 61] στρατὸν Σκυθικὸν οὕτως χαριζόμενοι τῇ Αἰγύπτῳ. Μῆδ' ἄρα εἶναι τοὺς Αἰγυπτίους ἀγαθοὺς· τὰ πολέμια, ὅτι μὴ δειλοὺς ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀνάνδρους· κίντεῦθεν στρατολογεῖν ἐξ ἀλλοδαπῆς ἀναγκάζεσθαι καὶ κυριοῦ, ὡς εἰπεῖν ἐαυτῶν τοὺς ἀργυρωνήτους ποιεῖσθαι, πάσης ἀπηλλαγμένους φροντίδος, ὧν ἐν χρεῖα καθίστανται ἄνθρωποι. Χρέου τοίνυν ἐκείθεν οὐ πᾶν συκοῦ, τηλικούτον ἐκ τῆς πρόσφατους στρατῶν συνεστήσαντο οἱ κατ' Αἴγυπτον Ἀραβες, ὡς μὴ μόνον τοῖς ἑσπερίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνατολικωτέροις ἔθνεσι λίαν καθίστασθαι φοβεροί. Ἐθουλίωσαντο μὲν γὰρ Ἀφρικὴν καὶ Λιβύην ἔκασαν ἄχρι Γαδείρων· ἔπειτα Φοινίκην καὶ Συρίαν καὶ τὴν ἄχρι Κιλικίας παράλιον πᾶσαν, στόματι μαχαίρας τοὺς κατέχοντες παραδόντες, τοὺς τε ἄλλους καὶ μάλιστα Γαλάτας καὶ Κελτοὺς τοῦ; πάλαι πολὺν ἤδη χρόνον κατέχοντες τῶν ἐκείτω χωρῶν καὶ πόλεων τῶν βίτιους, οἱ ἐξ ἑσπέρας ἐκείτω διέδησαν οὕτως πῶς.

Β. Ἔστι παρὰ τὴν Εὐρώπην ὄρη πρὸς ὕψος κορυφούμενα μέγιστον, Ἀλπεις καλούμενα, ἐξ ὧν ποταμὸς καταβρεῖ μέγιστος ἐς Ὠκεανὸν τὸν Βρετανικόν, Ῥῆνος καλούμενος. Οὗτος μεσημβριωτέρας ποιεῖ τὰς ἄμφω Γαλλίας καὶ τοὺς ἐν ταύταις οἰκοῦντες ἀνδρικωτάτους Γαλάτας καὶ Κελτοὺς. Τούτοις διάπυρρον τινα ζῆλον ἐν καρδίᾳ βαστάσασιν ὑπὲρ τοῦ σωτηρίου τάφου ἔδοξεν ἀξιόλογον στρατὸν συναθροῦσθαι· ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἐκείνων προσηκόντων καὶ ἀμα ἐκδοκῆσιν κάκειθεν ἐξέλασιν, εἰ δυνατόν, τῶν ἐκεῖ τυραννούντων Ἀράβων. Καὶ δὴ κατὰ πληθὸς μυριάριθμον ἀθροισθέντες αὐτοῖς ἵπποις καὶ αὐτοῖς, ὅπλοις τὴν καλὴν ἐκείνην ἐξέησαν ἐξοδόν. Καὶ διαβάντες τὴν Ῥῆνον Ἰστρον κατ' ἴχνος εἶποντο ποταμῷ τῷ μεγίστῳ· ὅς καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν Ἀλπεων ὄρη γνόμενος πάντε στόμασιν ἐς τὸν Εὐξείνιον ἐκδίδεται πύλον. Τούτου τὰς βορέας ἀεὶ παραλλάττοντες ὄχθας προλασιν ἄχρι καὶ αὐτῶν μικροῦ τῶν παρὰ τὸν Εὐξείνιον ἐκβολῶν αὐτοῦ, φοβερον μὲν τὸ μετὰ τῷ κειμένῳ ἔθνεσι καθιστάμενοι θίαρα, καὶ ἀπάρα

A quanta esset patuit. Verum quia jam firmitatem eo robur oppugnatu difficile a consuetudine acceperat, prohiberi non potuit. Trajiciunt enim quotannis una, interdum et altera navi oneraria ad Europæos Scythas, Mæotidem paludem et Tanaim accolentes : et ex ils partim sponte oblatos homines accipiunt, partim a dominis aut a parentibus venditos emunt : tum inde in Ægyptiam Babylonem et Alexandriam reversi Scythicas legiones Ægypto suppeditant. Neque enim bellicosos esse Ægyptios ferunt, imo timidulos atque effeminatos plerisque : eaque de causa necessario sibi peregrinum militem parare, et ære emptis mancipiis propemodum se ipsos subjicere velut dominis, omnis sollicitudinis earum rerum, quibus humana vita eget, immunibus.

B Proinde tempore non alieno longo tantum per eam causam exercitum paraverunt ii Arabes qui Ægyptum incolunt, ut non Occidentalibus tantum, sed iis etiam populis, qui magis versus Orientem habitant, admodum formidabiles existerent. Africam enim universam et Libyam Gades usque, deinde Phœniciam et Syriam, et omnem oram maritimam usque in Ciliciam domuerunt, habitatoribus enim atilis occisis, tum vero Galatis sive Gallis et Celtis, qui longo jam tempore provincias et urbes earum regionum optimas tenebant, quique illuc ex Occidente sic ferme transierant.

II. Sicut in Europa montes altissimi qui Alpes dicuntur : e quibus ortus fluvius maximus in Oceanium Britannicum influit. Is Rhenus vocatur, a meridie habens Galliam utramque, et eorum incolas bellicosissimos, Galatas et Celtas. Qui enim salutaris sepulcri causa ardentissimo zelo inflammarentur, decreverunt magno exercitu coacto ad illud adorandum et vindicandum proficisci, atque ad Arabes qui ejus loci imperium invaserant, inde si fieri posset, exterminandos. Itaque armis et equis instructi infinitus hominum numerus pueram illam expeditionem susceperunt : trajectaque Rheno Istrum maximum fluvium secuti sunt, qui et ipse ex iisdem Alpibus crumpens, quinque ostiis in Pontum Euxinum influit. Hujus septentrionales ripas cum porro usque legerent, prope ad ipsius ostia progressi sunt : terribile utique spectaculum gentibus in medio habitantibus, ferrei cuspisam muri ambulantis speciem præbentes : sed ea præditi prohibite, ut nemini prorsus nocerent.

Variorum notæ.

(10) Pachymeres ταῖς συνεχεῖς μετακομίσεις τῶν βορέων μερακίστων Arabes suos auxilio exercitus scribit. Haytonus in *Hist. Orientali* cap. 1, de militum Ægypti potentia : *Major pars exercitus Ægypti sunt servi empti pretio, quos multi Christiani usque portant cupiditate lucrandi, aut in præliis acquiriti, quos compellunt eorum sectæ et fidei adhaerere. Et illi qui empti pretio pecunia existiterunt, charioris sunt et habentur, et plus aliis honorantur.* Apud Turcos vero Europæos alia inducta simili fere modo exercitus augendi consuetudo Amuratæ imperante sub ann. 1260 ejuſdem Caramani doctoris Caræ Rustenis et Zinderlii Chebilis consilio, qua

inductum, ut de mancipiis puerilem ætatem egresſis, quæ bello capta fuissent, quantum quodque caput sultano offerretur : sin tria duntaxat aut quatuor essent mancipia, singulorum nomine 25 aspri solverentur. Hi nominalibus seu agricolis traduntur discendæ linguæ Turcicæ et religionis Mahumetanæ causa, et annis aliquot exactis ad Portam revocantur. Genitizarorum officio luncinri. Hanc puerorum collectionem κατὰ νόμον vocat Contares in *Hist. Athenar.* Vide *Duceæ Hist.* cap. 16 ; Leunclavian lib. v, *Hist. Musulman.* pag. 228, et in *Pandectæ Turcicæ*, n. 35. DUCAC.

Sic igitur ibi Istro trajecto ulterius progressi castra A in Thracia posuerunt.

Ὅτω τοίνυν καὶ τὸν Ἴστρον ἐνταῦθα διαπεραιωθέντες καὶ προελθόντες παρὰ τὴν θράκην στρατοπεδεύονται.

III. Rei Romanæ præerat eo tempore Alexius Comnenus, a quo per legatos petunt commercium, ad euenendas res necessarias : item vectores, per quos trajecto Hellesponto in Orientem transmittantur. Ea occasio imperatori peropportuna visa est : itaque eam, quod proposito suo valde conduceret, arripuit. Quippe hic principata recens suscepto Romanum imperium videbat undique oppugnatum et crudeliter 104 discerptum, ob graves superiorum imperatorum culpas. Nam Turci in Oriente cum alia omnia longo iam tempore obtinebant, tum ipsam Nicæam, celebrem illam urbem : præterea ingens pecuniæ inopia aulam ornata suo spoliata deformaverat, omni spe convenientium redituum interclusa : neque quidquam præter extrema et funestissima mala exspectabatur. Hunc igitur rerum statum intuenti et anxio imperatori optatissimus fuit et valde opportunus Gallici exercitus adventus. Cum his habito colloquio paciscitur, si inita ipse hunc modum societate Turcos Romanis provinciis et urbibus expulissent, ut illorum opes acciperent, sibi vero urbes opum vacuas habere liceret. Quæ conditione illi avidè accepta Hellespontum cum ipso imperatore trajiciunt.

IV. Sicut autem ignis densæ silvæ injectus alia tanquam stipulam celeriter, alia propter viriditatem tardius quidem, sed tamen absunit : sic geminus ille Romanorum Gallorumque exercitus terribilis hostibus ac toleratu difficilis visus est, tum ob armorum gravitatem roburque corporum, tum ob constantiam animorum inexpugnabilem. Proinde hostium alii veluti græmen et lutum (ut ita dicam) conculcabantur : alii repugnabant, modo angustiis locorum, modo Romanorum urbium inuenibus defensi : sed ne istorum quidem fortuna prorsus invicta fuit, quia alii 105 deditioem facerent, alii vi subigerentur, alii exsulces et fugitivi abirent. Hoc modo omnem Asiam quæ est intra Alyn, item quæ Maandro Pamphyliaque terminatur, repurgavit, promissisque assertarum urbium opibus acceptis cœptum iter prosecuti sunt. Ac dehinc cura ipsis fuit non parum anxia, ut superatis iis montibus, qui sunt inter Pamphyliam et Ciliciam, adversus Cilices, Syros et Phœnices, si transitu sibi ab iis non daretur, bellum suscipere. Verum primi Cilices ipso statim conspectu illorum territi, rectissime sibi consuluerunt, eosque per suos fines tan-

Γ. Ἐβασίλευς δὲ τριηκόντα Ῥωμαίων ὁ Κομνηνός Ἀλέξιος, πρὸς ὃν διαπρεθεύονται ἀγορὰν τὴν ζητούντες εἰς τὴν τῶν ἀναγκαίων ἐξώνησιν καὶ ἀμφοτέρους διαπεραιώσοντας πρὸς ἑω δὲ Ἑλλησπόντου. Τοῦτο κράτιστον ἔρμαιον ἔδοξε βασιλεῖ, καὶ ἀπρὸς ἔρχεται μάλα κατὰ σκοπὸν ἐκφανέντος. Νειωστὶ γὰρ αὐτὸς τὰ σκήπτρα τῆ βασιλείας [P. 62] λαβὼν καὶ ἰδὼν πολλαχῶθεν πολεμούμενα καὶ ἀπηγῶς τὰ Ῥωμαίων διακοπτόμενα πράγματα πλημμυραῖς μεγάλαις τῶν κρεβεβασιλευκότων (πάντα τε γὰρ τὰ πρὸς ἑω κατεῖχον οἱ Τούρκοι (12) χρόνος συχνοί, τὰ τε ἄλλα καὶ Νίκαιαν αὐτὴν ἐδ περιδόθητον ἄστυ, ἣ τε βαθεῖα τῶν χρημάτων πᾶντις ἀκοσμίαν ἐπραττε τοῖς βασιλείοις μακρὰν ἑλπίς δὲ πᾶσα τῶν ἀρμοζουσῶν προσίδων ἀπεπέλειστο· καὶ τὸ προσδοκώμενον ἦν ἀπώλεια· ἄβυσσοι καὶ ἄβυθον κίνδυνοι) ἰδὼν οὖν οὕτως ἔχοντα τὰ πράγματα καὶ διαπορούμενος ἔρμαιον κράτιστον καὶ μάλα τοι καίριον ἤγειρε τὴν τοῦ Κελτικοῦ τοῦδε στρατοῦ παρουσίαν. Μεθ' ὧν κοινολογησάμενος ποιεῖται συνθήκας, εἰ οὕτω συμμεχθήσαντες ἐξελάσσει τῶν Ῥωμαϊκῶν χωρῶν καὶ πόλεων τοὺς κατέχοντας Τούρκους, σφίσι μὲν ἐξείναι τὰ ἐκείνων λαμβάνειν πράγματα, τοῦτω δὲ τὰς πόλεις χρημάτων κενός. Ἄς δὲ συνθήκας ἄσμενος C λῆαν ἐκείνοι δεξάμενοι διαπεραιοῦνται ἕν ἑαυτῶ βασιλεῖ τὸν Ἑλλησποντιαν κορθόν.

Δ'. Ὅσπερ γὰρ μὴν ὕλη βαθεῖα κλειστόν ἐνοσφίψαν πύρ τὴ μὲν ὡς καλὰ μὴν ἐπινέμεται ῥῆστα, τὰ δὲ δὲ ἄ γλωρότητα βραδέως μὲν, ἐπινέμεται δ' οὖν οὕτω· καὶ ὁ θεῖος οὗτος στρατὸς ἐκ τῶν Κελτῶν καὶ Ῥωμαίων συγκρητισθεὶς φοβερὸς τοῖς πολεμοῖς καὶ δυσκαρτέρητος ἔδοξε διὰ βάρους ὑπάλσεως καὶ σώματος ῥώμης καὶ ψυχῆς εὐτονίαν ἀπρόσμαχον. Καὶ οἱ μὲν τῶν πολεμίων, ὡς ἂν εἴποι τις, κάταπατοῦντο καθάπερ χόρτος καὶ πηλός· οἱ δὲ ἀπεμάχοντο βοηθοῦμενοι ποτὲ μὲν ταῖς δυσχωρίαις τῶν τόπων, ποτὲ δὲ τοῖς Ῥωμαίων ταίγεσιν. Ἄλλ' οὐκ ἦν ἐς τέλος· οὐδ' αὐτοῖς τὰ τῆς τύχης ἄσπετα· ἀλλ' οἱ μὲν ἐπόντες D ὑπέκλυον, οἱ δὲ βίβη ἠλίσκοντο, οἱ δὲ φυγάδες καὶ δραπέται ἐγίνοντο. Καὶ τοῦτω τῷ τρόπῳ πᾶσαν τὴν τε ἐντὸς Ἄλως ἐξεκάθηραν Ἀσίαν καὶ Ἰσημίαν δρυ καὶ Παμφυλίαν ὀρίζεται· καὶ ἐπὶ τούτοις τὰ συμπεφωνημένα τῶν ἐλευθερωθειῶν πόλεων εἰληφότες χρηματὰ τὴν αὐτοῖς προκειμένην ὠδεσον αὐτὴν ὁδόν· καὶ ἦν ἡδύ σφίσι φρονεῖν· οὐ μικροῦ τινο· ἀγῶνος μισθὴ διαδοῖσι τὰ μεταξὺ Παμφυλίας καὶ Κιλικίας περὶ τῆς Κιλικίας τε καὶ Σύρου καὶ Τόλινκος, εἰ μὴ συχωροῖεν τὴν ἀπόδοσιν, ἀφρασθαι πόλεμον. Ἄλλ' ἂν πρώτοι μὲν Κιλικίας αὐτίκα τὴν

Variorum notæ.

(11) Idem Gregoras lib. v, cap. 6: Τὴ γὰρ τοῖ γένος τῶν Ἰταλῶν τοιοῦτος ἀρχίδαν συντέθεικται τοῖς ἡθεσὶ· ἂν μὲν γὰρ εὐτάκτως ἀπαντῆ πρὸς τὸν πόλεμον, ταῖς δὲ ἔστιν ὀχυρὸν καὶ ἀμάχτηον. Respexit etiam forte ad Latiorum seu Francorum

pleniorem armaturam : unde Theophylactus Bulgariæ archiep. epist. 26 : Ὁ Φράγγος· ὁ τὸν πράχτων τῶς στήθεος. DUCANE.

(12) Vide notata ad lib. II, cap. 6, sect. 1. DUCANE.

πρώτων ἔβρωθήσαντες ὄψιν τὰ βέλτεστα περὶ σφῶν ἅ των ἔβουλεύσαντο, καὶ ὡς διὰ φιλίας τῆς ἑαυτῶν ἔδωσαν διαβαίνειν ἀγοράν τε παραίτησιν καὶ τοὺς προ- κείμενους ὀδηγούς, καὶ πᾶν ἃ τι φιλῶν ἔγρην ἐς τὴν αὐτῶν ἔγρησαντο ξενίαν. Κιλικίαι μὲν οὖν οὐτω βραχίως ἐς ξυμβάσεις ξυψησαν τοὺς ἐσπερίους τού- τοις Γαλάταις καὶ Κελτοῖς, οὐ μόνον τὸ πλῆθος αὐ- τῶν καὶ τὴν βρώμην δέξαντες, [P. 63] ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ σεβάσματος ἔγγιστα ταῦτόν καὶ οὐ πᾶν τοὺς ἠλλοτριωμένον αἰδεσθέντας.

E. Ἐπει δὲ καὶ ἐς Συρίαν καὶ Φοινίκην εισβάλ- λειν ἦδη καιρὸς ἦν αὐτοῖς, οὐχ ὁμοία τὰ ἐκεῖ τοῖς ὀπισθεν ἀπηνήκει. Ἄραβες γὰρ ὄντες οἱ ταύτην κατέχοντες, γένος ἀλλόφυλον καὶ ὑπερηφανίας με- στῶν, πράγματα παρέσχον αὐτοῖς· μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοῖς· ἀλλ' ἑαυτοῖς. Ὅπλα γὰρ ὀράμενοι τὴν παρο- δὸν διεκίωλον, ὕψισιν τῆς σφῶν αὐτῶν ἀξίας λογισά- μενοι, εἰ τὴν αὐτῶν αἵματος καὶ νεκρῶν χωρὶς διέλθοι γένος ἔκφυλον καὶ πᾶν τοὺς ὑπερόριον τῆς αὐτῶν γῆς. Ὅθεν οὐκ οἱ Κελτοὶ ἀποκλεισμένοι καὶ σπᾶναι πιεζόμενοι τῶν ἄλλων, ὅσα ἐς ἀπαραίτητον χρῆσιν ἐτύγχανον τοῖς τε ὑποζυγίαις καὶ αὐτοῖς, ἑλπίαι καὶ διαμάχαις ἔδοξε τὴν τῶν ὄλων ἐπιτρέψαι κρῖσιν. Ἐντεῦθεν πόλεμοι συνεχεῖς ἀνεβῆγγοντο καὶ χύσεις αἱμάτων Ἀραβικῶν κατὰ τῆς θρησα- μίνης· ἔρρεον νύκτωρ καὶ μετ' ἡμέραν, καὶ πόλεων ἐγένοντο ἀνδραποδίσμοι, ἐπικρατιστέρας ὁσημέραι τῆς τῶν Κελτῶν γινομένης ἰσχύος. Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ συντέμω, πᾶν ὃ τι κράτιστον ἦν τοῦ τῶν Ἀράβων ὀπλιτικοῦ, τὸ μὲν αἵματι καὶ κόψει δόντες, τὸ δ' ὡς πῆρωτάτω διώξαντες, δούλοις ἀόπλοις ἅσασιν ἔγρη- σαντο, τοῦ λοιποῦ τὴν ἀκχῆσιν αὐτοῖσι πεποιηκότες. Τοὺς γὰρ ἄνδρας νενικηκότες ἔρωτι τῶν τοῦ τόπου χαρίτων ἠετήθησαν· κάκει τὸν ἐξῆς αἰῶνα διαμένειν ἐγνώκεσαν, ἑλαγχος πάσης κατηγορίας αὐτοὶ ἑαυτοῖς καταστάσαντες. Ἔργον γὰρ αὐτοῖς καὶ σκοπὸς τῆς οἰκοῦν ἐκδημία· ὀπῆρχεν, ἐς Παλαιστίνην εἰ δυνη- θείεν ἐλθεῖν καὶ τοὺς τὸν σωτήριον κατέχοντας τάφον ἀεθεῖς ἢ τελέως ἐκείθεν ἐξελάσαι, ἢ τὸ ἑαυτῶν ἐκείσε κενώσαντας αἷμα σωτηρίαν ψυχῆς ἀναλλά- ξισθαι. Καὶ τοιοῦτος ἦν ὁ τῆς πατρίδος ὑπερορίου αὐτοῦς· ποιητᾶμενος ἔρωτος, θεῖος ὡς ἀληθῶς καὶ ὑμνώμενος τοῖς ἀποούσιν· ἀλλ' ὁ τῆς Φοινίκης καὶ Συρίας ἔρωτος (13) τὸν θεῖον ἐκείνον ἀκλεῶς ἐξέκρου- σεν ἔρωτα ὑπὸ πλοῦτου βαρυνθεῖσι καὶ οἶον εἰπεῖν

μεθυθεῖσι κριταῖς ἐντυχῶν παρ' ἐλπίδα.

Γ. Ἄλλ' ἐπᾶντίον ὄθεν εἰς τὸν περὶ Κελτογα- λῶν τούτων παρῆραπῆμεν λόγον. Οἱ γὰρ κατ' Αἴγυπτον Ἀραβες πλείστην προσελήφότες δυναμὴν διὰ τοῦ Σκυθικοῦ στρατεύματος ἐκείνου, καθάπερ ἐφθρημην εἰρηκότες, πλείστον ὅσον μάλα ἐξῆν τοῖς οἰκείους παρέδραμον ὄρους· πρὸς μὲν ἐσπέραν Λι- βύως καὶ ὄσα Μαυρουσίαν ἔθνη δουλωτᾶμενοι· πρὸς δ' ἀνατελλόντα ἥλιον ἔθεν μὲν Ἀραβίαν Εὐδαίμονα πᾶσαν ὄσην τὰ τε ἄκρα τῶν Ἰνδικῶν ὄριζαι θαλασ- σῶν καὶ ἐκατέρωθεν ὃ τε Περσικῆς καὶ ὁ Ἀραβικῆς

A quam amicos transmiserunt, atque etiam fora ipsis mundinaria præbuerunt, et viæ duces dederunt, omniaque amicitiae et hospitalitatis officia præstit- erunt. Porro Cilices adeo prompte cum Occiden- talibus istis Galatis et Celtis transegerunt, non multitudinem tantam et robur eorum veriti, sed religionis quoque ad suam proxime accedentis pa- ruique abhorrentis verecundia adducti.

V. Cum autem jam eis in Syriam et Phœniciam invadendi tempus afforet, non eadem illic quæ in relictis retro provinciis evenerunt. Nam qui eam regionem incolabant cum Arabes essent, natio gene- nere diversa, eademque superbissima, negotium illis fecerunt: imo non illis, sed sibi ipsis. Nempe arreptis armis transitu eos prohibuerunt, existima- tionem suam imminutum iri rati, si terram eorum gens peregrina et remotissima sine sanguine et cad- ibus penetraret. Unde Galli commeatu exclusi pe- nuriaque 106 laborantes eorum quibus nec ipsi, nec jumenta carere ullo modo poterant, armis de summa rerum decertandum esse statuerunt. Hinc pugnae continentes, et nocturnæ diurnæque cædes Arabum, suo sanguine altricem terram perfunden- tium; item urbium excidia, Gallorum viribus in dies inalescentibus. Ac ut ea quæ intercesserunt paucis comprehendam, bellicosissimis Arabibus partim cæsis et prostratis, partim longissime fugatis, reliquos pro inermibus mancipiis tractarunt, ac postea iis in locis concesserunt. Viris enim victis, locorum amenitate victi sunt, atque ibi reliquum ætatis exigere decreverunt. Quo facto ipsi sese ma- nifesti criminis reos peregerunt. Munus enim atque institutum protectionis eorum fuerat Palestinam, si possent, occupare, et impios, qui salutare sepulcrum tenerent, aut funditus inde exterminare, aut suoapte sanguine illic profuso animarum salu- tem redimere. Cum autem talis amor eos patria extorres egisset, plano divinus et laude dignissi- mus, eum tamen divinum amorem Phœnicæ et Syriæ amor turpiter ericit. Nempe divitiis onerati ei, ut ita dicam, ebrii, aliter ac speraveran. judica- runt.

VI. Sed omissis Celtogalatis ad institutæ histo- riæ seriem redeundum. Nam Ægyptii Arabes, Scy- thicis (ut diximus) copis aucta majorem in modum potentia, extra 107 suos fines quam longissime excurrerunt; versus Occidentem Libycis et Mauri- tanis gentibus domitis: ad solis vero ortum tota Felici Arabia, quam et Iudici maris ora terminat, et utrinque sinus Persicus et Arabicus includunt: item Cœlesyria et Phœnicia universa, quam fluvius Orontes continet, Celtogalatarn illorum posteris

Variorum notæ.

(15) Atqui illi sanguinem sepulcrum recuperarunt, quidquid Gregoras dicat. Boivis.

partium inde pulvis, partium, ut jus belli est, brevi Δ

τειχίζουσι κόλποι· ἔθεν δὲ τὴν τε Κοδὴν Συρίαν
καὶ τὴν Φοινίκην πᾶσαν, ὅσην ὁ ποταμὸς Ὀρόντης

ἔθεν ποιεῖται, [P. 64] τοὺς τῶν Κελτογαλατῶν ἐκείνων ἐκγόνους τοὺς μὲν ἐκείθεν ἀπαθῆσαντες, τοὺς
δ' ἐς ἑλεθρον, οἷον κλέμμιος ὑποτίθεται νόμος, διόλου παραπέμψαντες χρόνου (14).

CAPUT VIII.

Germanus cur patriarchatum abdicaverit. Josephus ejus successor, quis, unde, quo ingenio, qua doctrina. Michaelē Palæologum perfurii et crudelitatis quomodo absolverit. Solis defectus futura a Turcis mala portendit. Quæ et quanta vis astrorum. Andronicus uxorem ducit Annam. Imperii insignibus ornatur. Jusjurandum quibus præstitit, a quibus acceperit. Ejus nomen edictis subscriptum. Quæ formula.

I. Cæterum patriarcha Constantinopolitanus Germanus, cum sibi vulgus per summam petulantiam insultare audivisset, quippe qui Arsenii legitimi patriarchæ adhuc superstitis sedem occuparet: ea cuivis alii relicta, in monasterium secessit. Huic in patriarchatum successit Josephus, vir canitie venerandæ, qui longo tempore in monte Galesio vitam austeram et negotiorum expertum egerat, Græcarum litterarum plane rudis, et ingenio valde simplici. Nam ejusmodi sunt ii mores, qui a civilibus negotiis et a rerum usu abfuerunt. Hujus spirituali consuetudine utebatur, et delictorum confessionem ei debebat imperator Michael. Ad hunc itaque post sacram mystagogiam ab ipso primus cum cæteris pontificibus celebratam accedit, et in vestibulo sacri hematis prostratus, semet ipsum deserto accusat 108 de duobus peccatis, de perfurio scilicet et de excoctato imperatoris sibi. Tum absolutionem petit. Primus igitur patriarcha ei jacenti astans scriptam quamdam absolutionis formulam recitavit: se post eum singuli pontifex, suo quisque ordine, eandem perlegerunt. Ita lætus discedit imperator, tam ob illam absolutionem, quam quod

Α'. Ἐλεν. Ὁ μόντος Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης Γερμανός (15) ἀκούων ἑαυτὸν ὑπὸ τοῦ πλήθους ὀβριζόμενον σὺν πλαίστη τῇ ἀκοσμίᾳ, ὡς Ἀρεινίου ζῶντος (16) ἐπὶ τοῦ γνησίου πατριάρχου αὐτοῦ, τὸν ἐκείνου κατέχον θρόνον, παραχρῆσιν τοῖς βουλομένοις αὐτόν· αὐτὸς δ' ἠσυχάσων ἀπέηκε (17). Καὶ μετὰ τοῦτον Ἰωσήφ τὸν πατριάρχικόν διαδέχεται θρόνον (18), πολὺς μὲν ἀνὴρ καὶ ἀσκήσει μακρῶς καὶ ἀπράγμων βίῳ κατὰ τὸ Γαλλήσιον ὄρος συναγνώκῳ (19), σοφίας δ' Ἑλληνικῆς παντάπασιν ἀμέτοχος ὢν καὶ ἄλλων τῶν τρόπων ἀπλούς. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ἡμπαριῶν ἀμικτα ἦθη. Τοῦτω πνευματικῶς ὤμλει καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐξηγόρευεν (20) ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ. Αἰδ καὶ πρῶτος τὴν ἐρπὴν ἐκτεταλεῖσθαι μυσταγωγίαν ἕν γε τοῖς ἄλλοις ἀρχιερεῦσι προσιδῶν πίστεν πρὴνης (21) ἐπὶ τῶν προθύρων τοῦ ἐρπὸς βήματος, διαβέβηθεν ἐπὶ τοῦτον ἡμπαρτήμασιν ἐγκάλων ἑαυτοῦ, τῷ τε τῆς ἐκτορίας ἐπιμὴ καὶ τῷ τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τυφλώσεως. Καὶ ἐπὶ τοῦτοις αἰταῖται συγχώρησιν. C Πρῶτος μὲν οὖν ὁ πατριάρχης ἐπιστὰς αὐτῷ κειμένῳ συγχωρήσεως ἔγγραφόν (22) τινα διεξήκει λόγον· καὶ μετ' αὐτὸν ἐκαστος τῶν ἀρχιερέων κατὰ τὴν

Variorum notæ.

(14) Hic locus fuit commemorandi expeditionem sacram D. Ludovici: cujus mirum est nullam a Gregora mentionem habitam fuisse. BOVIN.

(15) Pachymer. lib. iv, cap. 2, 17, 21, 23, 28. DUCANG.

(16) Non modo quod eo ipso pro μόλις, seu ad-
niltero haberetur, uti docemur in Gloss. med. Græc. in v. Μόλιος, sed et διὰ τὴν ἐμφαινομένην τοῦ θρόνου μετάθεσιν, ut loquitur Pachymeres d. cap. 17, et quod ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς θυγατρὸς τῷ θρόνῳ τῆς μητρὸς ἀνέδην οὕτω καὶ αὐθαδῶς εἰσπηδήσειεν· οὕτω γὰρ τὰς ἐκκλησίας ἐκάλουν. Idem cap. 13. Adde cap. 28. DUCANG.

(17) A. C. 1206. BOVIN.

(18) Eodem anno, Decemb. die 28. BOVIN.

(19) Exstat in cod. Reg. 2964, f. 320, inter opera Nathanaelis (seu Nicephori) Chumini imperatorum diploma, inscriptum, Ἄλγο; χρυσόβουλλος ἐπὶ τῇ ἐνώσει τῆς ἐν τῷ Γαλλήσιῳ μονῆς καὶ τῆς ἀγίας ἀναστασίας, ὡστε τοῦ λοιποῦ μὴ δύο, ἀλλὰ μίαν ταῦτα· εἶναι καὶ ὄψ' ἐνὶ τετάχθαι καὶ ἀγεσθαὶ καθηγουμένην. In quo diplomate cum alia multa præclara de Galesii monasterio narrantur, tum hæc maxime notanda (a), Ἡ πρὸς ἑὸν ἐν τῷ τοῦ Γαλλήσιου τῆς σεβασμίας μονῆς πανυπεράγνον μου Δισπότην καὶ Θεομήτορα, διαβόητος ὄνσα ἐξότου δὴ καὶ τὴν ἀρχὴν συνίστη, καὶ σφόδρα γέ θαναζέμενη, οἷς καὶ πάνν τε δειδύνηται ψυχὰς βελτιοῦν. ἕνι κατὰ Θεὸν αἰρουμένης, καὶ νῦν ἐς δεῦρο περισώζει τοῦτο τὸ καλὸν, καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ τὴν πολιτείαν, τήν τε μετ-

ἐναι προθυμουμένοις πρὸς αὐτὸ δὴ τῷτο μάλα συναίρεται, καὶ δεῖξά τις ἔστι πληροῦν τὸν πόδον. Ἰδρυται γὰρ ἐν ἀοικίῳ τινι, πόδῳ που τῶν κοσμικῶν θυρόδων ἀνψικισμένη. Ἰδρύται δ' αὐτὴν καὶ συνίστησι πρῶτως ὁ περιβόητος τὴν ἀσκησιν καὶ μέγας τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν Λάζαρος, ἀπολαξάμενος τόνδε τὸν τόπον, καὶ τὴν θαυμασίαν ταύτην ἐν αὐτῷ τῇ Θεομήτορι καθοσώσας μονήν, καὶ γε δειμαμένο; καὶ πῆξας ἀρετῆς ὡς εἰπεῖν ἐργαστήριον. . . ὄρος γὰρ ἔστιν ὁ τόπος ἀναγτες καὶ τριχῦ, τῶν ἐς ψυχαγωγίαν καὶ παραμυθίαν σωματικὴν μηθενὸς ἥμισυα μετέχον. Οὕτε γὰρ σκιάζεται δένδροις· οὕτε βοτάνης, ἀλλ' οὐδὲ χλόης ἀπογεννᾶ βλάστησιν· οὐμνοῦν οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀπὸ γῆς χρησίμω; οὐδὲν οὐδόλω; καρποφορεῖ· ἔρηρον δ' ἔστιν ἔλον καὶ πρὸς τοιαῦτα; γονὰς παντάπασιν ἀφύς· εἰ καὶ ἄλλω; γόνω; ἀρετῆς. Omittio cætera. BOVIN.

(20) Interpres, et suas illi cogitationes exponebat. Emendavimus, et delictorum, seu peccatorum, confessionem eadebat. Pachymeres: ἀνόρα πνευματικόν, καὶ εἰς πατέρα τεταγμένον τῷ βασιλεῖ. Vide Gloss. med. Græc. in ἐξαγορεύειν, in λογισμὸς et in πνευματικῶς. DUCANG.

(21) A. C. 1207, Kal. Januar. BOVIN.

(22) Idem interpres: Coudonationis syngrapham. Rursum emendavimus, absolutionis. Vide idem Gloss. in συγχωρογράφιον. Ritum hunc absolutionis pluribus describit Pachymer. lib. iii, cap. 25. DUCANG.

(4) Integrum diploma edidit Boissonadius in *Anecd.*, tom. II. Eorr.

ἐκάστῳ προσήκουσαν τάξιν διαδεχόμενοι ἀνέγνωσαν ἅπαντες ἐφεξῆς ἐπ' αὐτοῦ τὸν εἰρημένον τῆς συγχωρήσεως λόγον. Καὶ οὕτως ἀπῆει χαίρων ὁ βασιλεὺς ὁμοῦ τῇ τοιαύτῃ συγχωρήσει, καὶ Θεὸν αὐτὸν εὐμενῆ καὶ ὡσὼν αὐτῷ καταστήναι οἰόμενος.

II. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐπεσοκίτησεν ἡ σελήνη ἐν ἡλίῳ, ὅστις τὴν τῶν Διδύμων τετάρτην παραλάττοντα μοῖραν, περὶ ὥραν πρὸ μεσημβρίας τρίτην τῆς εικοστῆς πέμπτῆς ἡμέρας τοῦ Μαΐου, τοῦ ἑσπέρου. Ἦν μὲν οὖν ἡ πᾶσα ἐκλειψίς (23) δακτύλων ἑγξιστα ὀκτωκαίδεκα. Τοσοῦτον δὲ κατὰ τὸν μέσον τῆς ἐκλείψεως χρόνον ἐγίνοντο τὸ σκότος περὶ τὴν γῆν, ὡς καὶ πολλοὺς τῶν ἀστέρων φανῆναι. Ἐδήλου μένοι τὰς μεγίστας καὶ καλαμνασιότατας συμφορὰς τῶν Ῥωμαίων, ἃς ὑπὸ τῶν Τούρκων ὑπίστασθαι ἐμελλόν. Οὐ γὰρ ἔληξεν ἡ τοῦ γένους κἀκώσις ἐκεῖθεν ἀρχαμένη [P. 65] καὶ συχνῶς ἐπὶ μείζον ἀεὶ καταδραχὺ κορυφομένη. Ὅτι δὲ δόλωσιν ἐπιγέγων καθὼν τὰ τῶν οὐρανίων φωστῆρων τοιαῦτα συμπτώματα προαναφωνοῦσιν, ἀμφιβίλλειν οἶμαι τῶν πάντων οἰδένα, κλῆν εἰ μὴ ἕστις περιττὸς ἐκφυῖται μάτην ἐρίζειν. Εἰ δὲ τοῦτον λόγους κελθεῖν περιφῶτό τις, ὅν κελθεῖν οὐ δύναται τὰ ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς οἰκουμένης· κατ' ἄλλους ἄλλοτε χρόνους γινόμενα πράγματα, μάταιος ἂν εἴη καὶ πᾶν τοι φορτικὸς οὖνεσιν ἐπιτιθέσθαι τοῖς πᾶσι σκληροῖς ἐγγειρῶν. Ὅ γὰρ ἐν ἐνὸς ἀνθρώπου σώματι, τοῦτο κἂν τῷ τοῦ κόσμου σώματι παρὶ γίνοντο· ἂν. Ἐν γὰρ ὁ κόσμος σῶμα σωματικόν, ἐκ μερῶν καὶ μελῶν ὡς ὁ ἀνθρώπος φάναι συγκείμενος· καὶ ὡσαύτῃ ἐναυθα τῆς κεφαλῆς ἢ τοῦ τραχήλου τὸ πάθος ἐνεργεστέρων πρὸς τὴν κνήμην καὶ τὸν ἀστράγαλον τὴν κἀκώσιν ἐξετέλεισεν, οὕτω κἂν τῷ τοῦ κόσμου σώματι τὰ τῶν οὐρανίων φωστῆρων παθήματα κινούμενα πρὸς τὴν γῆν ἀπεράθονται κἀναυθα δημοσιεύουσι τὴν ἐνέργειαν.

III. Συχνὸς ἐπὶ τούτοις ἐβρόχῃ χρόνος καὶ ἀγεται ὁ βασιλεὺς τῷ υἱῷ Ἀνδρονίκῳ γυναῖκα Ἄναν τὴν ἐκ Παίωνων καὶ ἕνα τῷ βασιλικῷ καταστῆσει συμβόλιον. Εἶπ' αὐτὸς μὲν (24) Ἀνδρόνικος· δμῦσι τῷ πατρὶ, πρῶτον μὲν (25) σέβειν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ὀρθῶς, καὶ τὰ ταύτης πρόνομίαν περιέπειν καθ' ἅπαντα τρόπον καὶ ἀλώδητα συντηρεῖν· δεύτερον δὲ (26), τὴν αὐτοῦ δὴ τοῦ πατρὸς ζωὴν καὶ βασιλείαν διαφυλάττειν δυνάμει ἀνεπιβούλευτον μέχρι τελευτῆς αὐτῆς. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἅπαν τὰ Ῥωμαίων ὠμνυσι γίνονται τῷ νέῳ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ τὰ εἰρημένα τοῖς βασιλευσίν. Ὅ γε μὴν πατριάρχης καὶ πᾶν τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἄθροισμα γράμμασι

Deum etiam sibi placatum et reconciliatum existimabat.

II. Sub hoc tempore luna solem obscuravit, cum is quartam Geminarum partem præteriret, sub horam ante meridiem tertiam, 25 die Maii, anni 6775. Fuit tota eclipsis digitorum sive punctorum fere XII. Tantæ autem sub medium tempus illius eclipsos tenebræ circa terram existerunt, ut multæ stellæ apparerent. Ea nimirum maximas et funestissimas Romanorum calamitates portendebat a Turcis imminentes. Populi enim afflictio ab eo tempore non destitit, et subinde paulatim in majus aucta est. Terra autem mala huiusmodi cœlestium luminum affectionibus præsignificari, extra controversiam esse pnto, nisi forte quispiam rixis inanibus delectetur. Quem porro ea quæ in theatro universitatis hujus aliis atque aliis temporibus eveniunt, convincere non possunt, cum si quis conetur verbis convincere, stultus sit et plane ineptus, qui iudociles velit erudire. Quod enim in hominis unius corpore fit, idem etiam in corpore hujus universi contingit. Unum quippe mundus corpus est coherens, ex partibus et membris compositus itidem ut homo. Quemadmodum autem in homine capitis aut colli affectio dolorem acriorem ad tibias aut ad talos ejaculatur: sic etiam in mundi corpore excitate cœlestium luminum affectiones terris se imprimunt et vim suam illic exerunt.

III. Post hæc longo tempore elapso imperator Andronico filio uxorem dat Annam Pæoniam, simulque insignibus imperii ornat. Tum ipse quidem Andronicus patri jurat: primum, se Dei Ecclesiam rite veneraturum, ejusque privilegia modis omnibus procuraturum et inviolata conservaturum esse: deinde se vitam et imperium patris sui ab insidiis tutum pro virili præstiturum esse usque ad ipsam mortem. His peractis omnis Romanus populus solemne jusjurandum juniori imperatori Andronico dedit. Patriarcha vero et collegium omne sacerdotum jusjurandum suum litteris consignatum in sacros codices retulerunt; profitendo se, et

Variorum notæ.

(23) De hæc eclipsi, quæ accidisse dicitur anno mundi juxta Græcos 6775, Christi 1267, copiose agit Grandamicus, parte III Chronolog. sacræ, cap. 8, § 1, 2, 3, 4, et ex eo Possinus ad Pachymer. pag. 519. DUCANG.
 (24) Conferendus Pachymeres lib. IV. cap. 29. DUCANG.
 (25) Hæc prima sacramenti a filio exacti pars specialis fidei professionem, quam recens dicti imperatores scripto dabant patriarchæ, quam ideo ἑγγραζον appellabant, ut in Gloss. med. Græc. in hac voce observamus. DUCANG.
 (26) Partem vero sacramenti istius auaserant

Augusti recentiores Constantinopolitani a Francis nostris, seu Latinis, apud quos vassalli seu clientes in hominis fidem domino de vita et membris et terreno honore se servaturos jurabant. Hic tamen non tam est hominum quam securitas: neque enim reges cuiquam de regno hominum præstant. Unde in pacto inter Henricum II, regem Angliæ, et Henricum filium, quem antea pater regem dixerat, anno 1174, cum is hominum (quod filii alii fecerant) facere voluisset, noluit dominus rex ab eo recipere, quia rex erat, sed securitatem accepit ab eo, ut est apud Rogerum Hovedenum et Bromptonum. DUCANG.

cos qui deinceps in administrationem Ecclesiæ A successuri sibi essent, imperium ejus ab omni fraude tutum servaturos. Pater autem ei permisit edictis subscribere rubris litteris, cæterum sine unense et indictione, sed, Andronicus Christi gratia imperator Romanorum.

τοὺς ἐαυτῶν ἔγχαρξάντες ὄρκους· τοῖς ἱεροῖς ἐντα-
θεικασί κώδικειν, ἀνεπιβούλευτον αὐτῶ διατηρήσειν
τὴν βασιλείαν ὁμολογούντες, αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἐφεξῆς
τῆ τῆς Ἐκκλησίας διαδεχόμενοι. Ἐπέτρεψε δ' αὐτῶ
ὁ πατήρ καὶ δι' ἐρυθρῶν ὑπογράφειν γραμμάτων
προστάγματα, οὐ μέντοι μῆνα καὶ Ἰνδικτον (27),
ἀλλὰ, Ἀνδρόνικος Χριστοῦ χάριτι βασιλεὺς Ῥω-
μαίων (28).

CAPUT IX.

Michaelis Ætoli obitus. Quatuor liberi. Hæreditas duobus divisa. Natu minimis ut consultum. Eorum fuga ad imperatorem. Joannes Sebastocrator Thessaliæ princeps Romanas provincias populatur. Joannes despotas cum magno exercitu Thessaliam ingreditur. Sebastocratoris trepidatio. Militum Romanorum sacrilegia. Sebastocrator multa oppida amittit. Novarum Patrarum mœnibus se defendit. Fœsus longa obsidione clum exire statuit. Consilium uni tantum homini indicat. Nocturne per funem demissus Romana castra pervadit. Athenarum ducem adit, a quo delectos milites quingentos accipit. In Romano nec opinantes impetum fucit. Joannes despotas obsidionem deserit. Oppidani cum Sebastocratore Romana castra diripiunt. Instant fugientibus. Spoliis contenti cæde abstinent. Mos vetus. Milites Romani quoniam se ex fuga receperint. Urbs Sicyon cur Demetrias dicitur.

I. Hoc statu rerum e vivis excessit Michael des-
potes, Ep̄r̄i et Thessaliæ **110** princeps, relictis
liberis, in quibus unus nothus, nomine Joannes; B
legitimi vero tres: Horum natu maximus fuit Ni-
cephorus despotes, qui imperatoris neptem ex so-
rore in matrimonio habebat: cujus curæ ac tute-
lae reliquos duos natu minores filios Michaelē et
Joannem adhuc cælibes pater commisit; divisit-
que omnem suam ditionem in duos partes: qua-
rum unam, quæ vetus appellatur Epirus, Nicephoro
despotæ reliquit. Continet autem Thesprotos, Acar-
nanes, Dolopes, prætereaque Corcyraos, Cephalle-
nios et Ithacenses: terminatur ab occasu Adriati-
co et Jonio mari, versus septentrionem altis mon-
tibus Pydno et Acrocerauniis, ab ortu Achelon
flumine, a meridie insulis Coreyra et Cephallenia.
Alteram partem Joanni notho filio reliquit: quæ et
ipsa continet Pelasgos, Phtbiotas, Thessalos, Locros
Ozolas: ac versus septentrionem Olympum mon-
tem habet, ad meridiem Parnassum, utrumque
altissimum et nubibus vicinum. Cæterum duo sta-
tim, Michael et Joannes, Nicephori fratris tutelam
et curationem ægre ferentes, et alioqui rati habi-
taturam eam non bonum ipsis exitum, ad Imperato-
rem profugiunt.

φά; ἀνατείνοντες. Οἱ μέντοι δύο αὐτίκα, Μιχαὴλ καὶ
Ἰωάννης, ἐπιτροπῆ καὶ ἐφορεῖα, καὶ ἄλλως οὐκ εἰς ἀγαθὸν
αὐτοῖς πέρασ αὐτὴν προχωρήσειν ἐννοούντες, φυγά-
δες εἰς βασιλεία χωροῦσιν.

II. Notius autem Joannes, effreni impetu et va-
fro ingenio vir, **111** suis contentus quiescere non
poterat, quamvis nuper admodum Sebastocratoris
honorem ab imperatore consecutus, sed ruptis
crebro fœderibus, Romanas provincias populabatur: D
ut indignatus imperator contra illum mitteret fra-

[P. 66] A'. Τοῦτων οὕτως ἐχόντων, ἐξ ἀνθρώπων
ἐγεγόνει καὶ Μιχαὴλ ὁ δεσπότης, ὁ τῆς Ἡπείρου
καὶ Θετταλίας ἀρχηγός, καὶ παιδὰς κάταλιπὼν (29)
ἓνα μὲν νόθον, Ἰωάννην ὄνομα (30), γνησίου δὲ πατ-
ρός ὡν καθ' ἡλικίαν πρωτεύων ὄπῃρχεν ὁ ἐπ' ἀδελφεῖ
γαμβρός (31) τοῦ βασιλέως Νικηφόρος ὁ δεσπότης; ὅφ'
ῶ κηδεμόνι καὶ ἐπιτροπῶ κατέλιπεν ὁ πατήρ ὡς
ἀτελεστέρους τὴν ἡλικίαν καὶ ἄζυγας εἶναι τοὺς δύο
ἑτέρους; υἱέας Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννην. Σχίζει μέντοι
καὶ τὴν δὴν αὐτοῦ ἐπικράτειαν εἰς δύο μερίδας,
ὡν τὴν μὲν μίαν, ἣ δὴ καὶ παλαιὰ ὀνομάζεται Ἡπει-
ρος, ἀφίτησι Νικηφόρῳ τῷ δεσπότη. Περιέχει δὲ
αὕτη Θεσπρωτοὺς καὶ Ἀκαρνανίους καὶ Ἀδολοπε-
τας, καὶ πρὸς τοῦτοις Κερκυραίους καὶ Κεφαλλήνας καὶ
Ἰθακησίους; ὀρίζεται δὲ πρὸς μὲν δύσεως Ἀδρια-
τικῶν τε καὶ Ἰονίῳ πελάγει, πρὸς δ' ἄρκτων ὄρεσιν
ὕψηλῆς τῶν τε Πύδνων καὶ τοῖς Ἀκρακεραυνίους
ὀνομαζομένοις, ἐκ δ' ἀνατολῶν Ἀχελῶφ τῷ ποταμῶ,
ἐκ δὲ μεσημβρίας τῆ Κερκυραίων νήσῳ καὶ τῆ Κε-
φαλληνίᾳ; τὴν δὲ ἑτέραν μερίδα ἀφίτησιν ὁ πατήρ
Ἰωάννη τῷ νόθῳ παιδί; ἣ καὶ αὕτη περιέχει Πελα-
γοὺς καὶ Φθιώτας, εἶναι τε Θεσσαλοὺς καὶ Λοκροὺς
τοὺς Ὀζόλας; καὶ πρὸς μὲν ἄρκτων Ὀλυμπον
ἔχει τὸ ὄρος; πρὸς δὲ μεσημβρίαν τὸν Παρνασσόν,
ἀψότερα ὄψηλῆ καὶ εἰς βαθὺν τὸν ἀέρα τὰς κορυ-
φὰς, δυσαρεστήσαντες τῆ τοῦ ἀδελφοῦ Νικηφό-
ρου αὐτοῖς πέρασ αὐτὴν προχωρήσειν ἐννοούντες, φυγά-
δες εἰς βασιλεία κωροῦσιν.

B'. Ὁ δὲ νόθος Ἰωάννης, ἀκάθεκτος ὡν τὴν ὀρ-
μὴν καὶ ποικίλος τὴν σύνεσιν, [P. 67] οὐκ ἠρέμει
τοῖς οἰκιστοῖς ἀρκούμενος, καὶ ταῦτα τὸ σεβαστοκρά-
τορος ἀξίωμα παρὰ τοῦ βασιλέως πρότερον εἰληφώς;
D ἀλλὰ συχνὰ παρασπνδῶν τὴν Ῥωμαίων ἐδῆρου γῆν;
ὡς ἀγανακτῆσαντα ἤδη τὸν βασιλεία πέμψαι τὸν

VARIORUM NOTÆ.

(27) Hæc pluribus explicavimus in notis ad Ale-
xiadem Annæam pag. 254, et in Gloss. med. Græ-
cit. in v. Μηνολογείν. DUCANG.

(28) Non vero αὐτοκράτωρ, cum id nominis sibi
solis reservarent patres imperatores, ut docemus
in eodem Gloss. in v. Αὐτοκράτωρ, tametsi aliter
observavit Joannes Cantacuzenus, cum Matthæo fi-
lio Matthæo imperatore dicto, is se βασιλεία et αὐ-

τοκράτωρ inscripsit, ut docet ejus subscriptio apud
Gretserum ad Cantacuz. Hist. pag. 933. DU-
CANG.

(29) Vide supra lib. n, cap. 8, sect. 1. ΒΟΨ-
VIN.

(30) Pachymer. lib. iv, cap. 31. DUCANG.

(31) Vide supra hujus libri cap. 3, sect. ult.
ΒΟΥΝΙΧ.

ταυτῶ ἀδελφῶν Ἰωάννην τὸν δεσπότην κατ' ἐκείνου, καὶ πολλὰς ἀλλοτρίους ἀπορροισμένους τὰς Ῥωμαίων δυνάμεις ἐπεσθαι τούτῳ καλεῦσταντα. Ὅς καὶ συναγαγὼν, ὅση δὴ παρούσα ἐτύγχανε δύναμις, ἐκ τῆς Παφλαγοῦν ἰσπεῶν ἠβροϊτῶν καὶ Βουθῶν, συγκαταλέξας δὲ καὶ τὰ Κομάνων καὶ Τουρκοπουλλῶν τάγματα, ἀπέστειλε τὰς περὶ τὰς στρατολογῶν δυνάμεις, ἐκ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας. Ὁ μὲντοι σεβαστοκράτωρ ἀκούων τὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν δυνάμεων ἐποδὸν βέβησι λογισμῶν ἰδασπῆνα τὴν ψυχὴν, ἀπορα πανταχόθεν ὁρῶν τὴν αὐτοῦ καὶ οὐκ ἀξιοβίαστα πρὸς τὴν τοσαύτην παρασκευὴν ἀντιπάλων δυνάμεων. Ὅθεν ἐπεὶ τὸ γε ὑποπεπιτωκίτι χρῆσασθαι σχήματι καὶ συγγνώμῃ τῶν ἡμαρτημένων ζητεῖν οὐκ εὐδοκῶν ἔωρα οὐκ ἐμὴν ἀνύσιον δὲ τὸ πολλὰκις σπείσασθαι μὲν, οὐκ ἐμμεῖναι δ' ἐπὶ μακρῶν ταῖς ὁμολογίαις τῶν σκωδῶν, ὃ δὲ ἀλλῆν ἐβάδιος γινώμην. Ὅχρῶσας γὰρ κατ' ἕσπον ἐξῆν καὶ ἀσφαλισάμενος τὰ αὐτοῦ φρούρια περιήει σὺν γε τοῖς αὐτοῦ στρατιώταις κόβρωθεν περιουσιῶν τὰ ὑπὸ τῶν πόλεμον γινόμενα, ἰσως ἐπιπέζων λόγοις τισὶ καὶ αἰφνίδιαις ἐπιδρομαῖς ταρατέταιν καὶ ἀκρωτηριάζειν τὸ Ῥωμαίων στρατόπεδον. Ἀλλ' ἄριστα τούτους ὁρῶν πεφραγμένους, καὶ οὐκ ἔξω τῆς νομιζομένης ἐμπειρίας τὰς ἐπιδρομὰς ποιουμένους, προαπεγνώκει τὴν πείραν καὶ διῶν ἔνω καὶ κάτω ἐδεδίει περὶ τῶν ὄλων.

Γ'. Ὁ μὲν οὖν σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης ἐν τοσοῦτοις ὕπῃσι θεορῶσιν καὶ φόβοις. Τάχα δ' ἂν καὶ πείρα ἐλάμβανεν ἀπὸ τῆς ζῆν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, καὶ ἢ οὐκ αὐτὸν ἐπαρχία τότε ἂν ὑπὸ βασιλεῖ ἐτίγντο, εἰ μὴ μεγάλη τις ἀταξία τε καὶ πλημμέλεια τῶν συστρεφουσμένων τοῖς ἡμετέροις ἀλλογενῶν ἔσπρηκε παρ' ἐκείνα καὶ λίαν ἀσχερῶς τὰ Ῥωμαίων ἀνέτραφε πράγματα. Εἰσθαλόντων γὰρ τῶν Ῥωμαίων ἐς τὴν ἐκείνου καὶ μηδενὸς ἀνθίσταμένου λαβῆς, ὑποκινουμένων ἅπαντα, οὐδ' ἂν ὕγιαι, οἱ συστρεφουσόμενοι Κομάνοι Ἐπράτιον, ἀλλὰ πάντας νεῶς καὶ ἀσκητήρια πάντα ἐσὺλων, καὶ ἀδωῶς ἐνεπίμπρασαν, καὶ σεμνὰ, παρθένους ἠνδραποδίζοντο καὶ ὡς ἀνέροι, ἐχρῶντο τοῖς ἱεροῖς, τοῖς τε ἀλλοῖς καὶ πρὸς γε ἐπὶ ἀντιτραπέζων ταῖς ἱεραῖς, εἰκόσι (32). Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Πάντ' ἔδρων ἀδωῶς, ὅσα χριῶν ἀσθέσαι ἀνδράσι. Διὰ τοι τοῦτο καὶ οὐ καλῶ, οὐδ' ὁμολόγως ταῖς ἀρχαῖς τὸ ἄλλο ἀπῆλασε τοῦ πολέμου. Δηλώσει δὲ προῖων ὁ λόγος.

Δ'. Ἐπεὶ γὰρ ἦεν ἄγων τὴν στρατιάν ὁ δεσπότης Ἰωάννης, τὴν μὲν τῶν πολικῶν αὐτίκα ὑπέκυπτον, τὰ δὲ ταῖς τῶν τόπων ὁχυρότησι θαρβρόντα ἀνθίσταντο μέχρι τινός. Ἐπειτα καὶ ταῦτα ὑπέκυπτον, ἀντέχειν εἰς τέλος ἥκιστα δυνάμενα πρὸς τὰς βιαιὰς τῶν πολεμικῶν μηχανημάτων ἐπιφορὰς. Ὁ γὰρ μὴν σεβαστοκράτωρ [P. 68] ἀπογνοῦς πανταχόθεν εἰς ὁχυρώτατον καταφεύγει φρούριον τὸ τῶν Νέων Πατρῶν ἐπιχειρημένον. Ἐνθα δὴ καὶ κυκλοῦσιν αὐτῶν οἱ κλιμῆται καὶ συχνόν τινα χρόνον παύροισι περιεσθῆμενοι. Τὸ μάλιστα φρούριον

A trem suum Joannem despotam, magnis Romanorum copiis undecumque collectis, et eum sequi jussis. Iam igitur coacto exercitu, quantus aderat ex Aphlagonibus et Bithyniis equitibus conflatus, adjunctis etiam Comanorum et Turcopulorum turmis, pedestres copias ex Thracia et Macedonia ipse delecturus abiit. At sebastocrator, auditō Romanarum virium adventu, cum se ab omni parte destitutum et tanto exercitui imparem esse cerneret, gravissimis curis aestuabat. Nam supplici habitu accedere et delictorum veniam petere, neque expeditam, neque etiam efficax esse judicabat, quod multoties fœdera pepigisset, et partem nunquam diu stetisset. Itaque aliam viam ingressus, firmatis quantum poterat et munitis suis castellis, cum suis exercitibus circumibat, eminus circumspiciens quid ab hostibus ageretur: forsitan et spe concepta, insidiis et subitibus incursionibus se Romana castra turbaturum et aliqua parte afflicturum. Sed cum omnia optime munita, et disciplinam militarem a Romanis observari cerneret, illo conatu desperato, sursum deorsumque ambulans, summæ 112 rerum metuebat.

B
C
Illa igitur Joannes sebastocrator in tanto angore et metu versabatur. Ac fortasse eo tempore vivere desiisset, illiusque ditio ab imperatore occupata esset, nisi exterorum commilitonum immodestia et nimia licentia rem Romanam præter spem labefactasset, et fœdissime pervertisset. Nam cum Romani impressionem in illius fines fecissent, et resistente nemine omnia facile subigerent, Comani cum iis militantes nihil frugi faciebant, sed omnia fana, omnia monasteria spoliabant et impune crevabant, et venerabiles virgines captivas abducebant, ac sacræ ut profanis abutebantur cum aliis rebus, tum sacrosanctis imaginibus, quas pro mensis habebant. Et quid multis est opus? sine ullo metu faciebant omnia, quæ implorum hominum consuetudo fert. Quamobrem belli exitus non bonus, nec principiis consentaneus fuit, ut progressu orationis ostendetur.

D
IV. Nam cum Joannes despotes exercitum secretim adducens advenisset, oppidula partim statim delitionem faciebant, partim situ locorum freta aliquandiu resistebant; mox bellicarum machinarum violentis ictibus ad extremum sustinendis imparia, ipsa etiam sese submittebant. Quare sebastocrator Joannes, rebus omni ex parte desperatis, novas Patras (id munitissimo castello nomen est) se recepit: ubi eum hostes circumcludunt et longo tempore circumsessum oppugnant. Id castellum in edito monte situm bellicas 113 machinas facile contem-

Variorum notæ.

(32) Quippe apud Græcos picturæ ac imagines, in ligno, rariis in lineis delineabantur. Vide Glossar. vœd. Græc. in Κτηρογραφία. PECANUS.

cos qui deinceps in administrationem Ecclesiæ A
 successuri sibi essent, imperium ejus ab omni
 fraude tutum servaturos. Pater autem ei permisit
 edictis subscribere rubris litteris, cæterum sine
 mense et indictione, sed, Andronicus Christi gra-
 tia imperator Romanorum.

τοὺς αὐτῶν ἐγγράφοντας ἀρχοὺς τοῖς ἱεροῖς ἐντε-
 θεῖναι κώδικιν, ἀνεπιβούλευτον αὐτῷ διατηρήσειν
 τὴν βασιλείαν ὁμολογοῦντες, αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἐφεξῆς
 τὰ τῆς Ἐκκλησίας διαδεχόμενοι. Ἐπέτρεψε δ' αὐτῷ
 ὁ πατὴρ καὶ δι' ἐρυθρῶν ὑπογράψειν γραμμάτων
 προστάγματα, οὐ μέντοι μῆνα καὶ ἰνδικτον (27),
 ἀλλὰ, Ἀνδρόνικος Χριστοῦ χάριτι βασιλεὺς Ῥω-
 μαίων (28).

CAPUT IX.

Michaelis Ætoli obitus. Quatuor liberi. Pæreditas duobus divisa. Natu minimis ut consultum. Eorum fuga ad imperatorem. Joannes Sebastocrator Thessaliæ princeps Romanas provincias populatur. Joannes despotas cum magno exercitu Thessaliam ingreditur. Sebastocratoris trepidatio. Militum Romanorum sacrilegia. Sebastocrator multa oppida amittit. Novarum Patrarum mœnibus se defendit. Fessus longa obsidione clam exire statuit. Consilium uni tantum homini indicat. Noctu per funem demissus Romana castra pervadit. Athenarum ducem adit, a quo delectos milites quingentos accipit. In Romanos nec opinantes impetum facit. Joannes despotas obsidionem deserit. Oppidani cum Sebastocratore Romana castra diripiunt. Instant fugientibus. Spoliis contenti cæde abstinent. Mos vetus. Milites Romani quoniam se ex fuga receperint. Urbs Sicyon cur Demetrias dicta.

I. Hoc statu rerum e vivis excessit Michael de-
 spotas, Ep̄ri et Thessaliæ 110 princeps, relictis
 liberis, in quibus unus nothus, nomine Joannes, B
 legitimi vero tres. Horum natu maximus fuit Ni-
 cephorus despotas, qui imperatoris neptem ex so-
 rore in matrimonio habebat : cujus curæ ac tute-
 læ reliquos duos natu minores filios Michaelē et
 Joannem adhuc cælibes pater commisit; divisit-
 que omnem suam ditionem in duas partes : qua-
 rum unam, quæ vetus appellatur Epirus, Nicephoro
 despote reliquit. Continet autem Thesprotos, Acar-
 nanes, Dolopes, prætereaque Corcyraeos, Cephalle-
 nios et Ithacenses : terminatur ab occasu Adriati-
 co et Jonio mari, versus septentrionem altis mon-
 tibus Pydno et Acrocerauniis, ab ortu Acheloo
 flumine, a meridie insulis Corcyra et Cephallenia.
 Alteram partem Joanni notho filio reliquit : quæ et
 ipsa continet Pelasgos, Phthiotas, Thessalos, Locros C
 Ozolas : ac versus septentrionem Olympum mon-
 tem habet, ad meridiem Parnassum, utrumque
 altissimum et nubibus vicinum. Cæterum duo statim,
 Michael et Joannes, Nicephori fratris tutelam
 et curationem ægre ferentes, et alioqui rati habi-
 turam eam non bonum ipsis exitum, ad imperato-
 rem profugiunt.

φά; ἀνατείνοντο. Οἱ μέντοι δύο αὐτίκα, Μιχαὴλ καὶ
 Ἰωάννην ἐπιτροπῆ καὶ ἐφορείᾳ, καὶ ἄλλως οὐκ εἰς ἀγαθὸν
 ὄδες εἰς βασιλέα χωροῦσιν.

II. Notus autem Joannes, effreni impetu et va-
 fro ingenio vir, 111 suis contentus quiescere non
 poterat, quamvis nuper admodum Sebastocratoris
 honorem ab imperatore consecutus, sed ruptis
 crebro foederibus, Romanas provincias populabatur:
 ut indignatus imperator contra illum mitteret fra-

[P. 66] A'. Τοῦτων οὕτως ἔχόντων, ἐξ ἀνθρώπων
 ἐγεγονέη καὶ Μιχαὴλ ὁ δεσπότης, ὁ τῆς Ἠπείρου
 καὶ Θετταλίας ἀρχηγός, καὶ παῖδας καταλιπὼν (29)
 ἕνα μὲν νόθον, Ἰωάννην ὄνομα (30), γνησίους δὲ τρεῖς·
 ὧν κατ' ἤλικιαν πρωτεῶν ὀπῆρχεν ὁ ἐκ' ἀδελφιδῆ
 γαμβρός; (31) τοῦ βασιλέως Νικηφόρος ὁ δεσπότης; ὅψ
 ᾧ κτεδεμόνι καὶ ἐπιτροπῶν κατέλιπεν ὁ πατὴρ ὡς
 ἀτελεστέρους τὴν ἡλικίαν καὶ ἀζύγας εἶν τοὺς δύο
 ἐτέρους υἱέας Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννην. Σχίζει μὲντοι
 καὶ τὴν ἄλλην αὐτοῦ ἐπικράτειαν εἰς δύο μερίδας.
 ὧν τὴν μὴν μίαν, ἣ δὴ καὶ παλαιὰ ὀνομάζεται Ἠπει-
 ρος, ἀφίρει Νικηφόρῳ τῷ δεσπότη. Περιέχει δὲ
 αὕτη Θεσπρωτοὺς καὶ Ἀκαρνανίους καὶ Δόλοπους·
 καὶ πρὸς τοῦτοις Κερκυραίους καὶ Κεφαλλήνας· καὶ
 Ἰθακησίους· ὁρίζεται δὲ πρὸς μὴν δύσεως Ἀδρια-
 τικῶν τε καὶ Ἰονίῳ πελάγει, πρὸς δ' ἀρκτων ὄρεσιν
 ὑψηλοῖς τῶν τε Πύδνων καὶ τοῖς Ἀκροκεραυνίοις
 ὀνομαζόμενοις, ἐκ δ' ἀνατολῶν Ἀχελῶφ τῷ ποταμῶ,
 ἐκ δὲ μεσημβρίας τῆ Κερκυραίων νήσῳ καὶ τῆ Κε-
 φαλληνίᾳ· τὴν δὲ ἐπίρην μερίδα ἀφίρειν ὁ πατὴρ
 Ἰωάννην τῷ νόθῳ παιδί· ἣ καὶ αὕτη περιέχει Πελασ-
 γοὺς καὶ Φθιώτας, εἶν τε Θεσσαλοὺς καὶ Λοκροὺς
 τοὺς Ὠζόδας· καὶ πρὸς μὴν ἀρκτους Ὀλυμπον
 ἔχει τὸ ὄρος, πρὸς δὲ μεσημβρίαν τὸν Παρνασσόν.
 ἀμφότερα ὀψηλὰ καὶ εἰς βαθὺν τὸν ἀέρα τὰς κορυ-
 φὰς, δυσαρεστήσαντες τῆ τοῦ ἀδελφοῦ Νικηφό-
 Ἰωάννης, δυσαρεστήσαντες τῆ τοῦ ἀδελφοῦ Νικηφό-
 αὐτοῖς πέρασ αὕτην προχωρήσειν ἐνοουῦντες, φυγά-

B'. Ὁ δὲ νόθος Ἰωάννης, ἀκάθεκτος ὧν τὴν ὀρ-
 μὴν καὶ ποικίλος τὴν σύνεσιν, [P. 67] οὐκ ἠρέμει
 τοῖς οἰκείοις ἀρχοῦμενος, καὶ ταῦτα τὸ σεβαστοκρά-
 τορος ἀξίωμα παρὰ τοῦ βασιλέως πρότερον εἰληφώς·
 D ἀλλὰ συχνὰ παρασπένδων τὴν Ῥωμαίων ἐδῆου γῆν·
 ὡς ἀγανακτήσαντα ἦδῃ τὸν βασιλέα πέμψαι τὸν

VARIORUM NOTÆ.

(27) Hæc pluribus explicavimus in notis ad Ale-
 xiadem Annæam pag. 254, et in Gloss. med. Græc.
 cit. in v. Μηρολογεῖν. DUCANG.

(28) Non vero αὐτοκράτωρ, cum id nominis sibi
 solis reservarent patres imperatores, ut docemus
 in eodem Gloss. in v. Αὐτοκράτωρ, tametsi aliter
 observavit Joannes Cantacuzenus, cum Matthæo fi-
 lio Matthæo imperatore dicto, is se βασιλέα et αὐ-

τοκράτορα inseripsit, ut docet ejus subscriptio apud
 Gretserum ad Cantacuz. Hist. pag. 933. Du-
 CANG.

(29) Vide supra lib. n, cap. 8, sect. 1. ΒΘ-
 VIN.

(30) Pachymer. lib. iv, cap. 31. DUCANG.

(31) Vide supra hujus libri cap. 3, sect. ult.
 ΒΘVIN.

ταυτοῦ ἀδελφῶν Ἰωάννην τὸν δεσπότην κατ' ἐκείνου, **A** τρεμ suum Joannem despotam, magnis Romanorum copiis multecumque collectis, et cum sequi jussis. Igitur coacto exercitu, quantus aderat ex Aphlagonibus et Bithyniis equitibus confusus, adjuncis etiam Comanorum et Turcopulorum turmis, pedestres copias ex Thracia et Macedonia ipse delecturus abiit. At sebastocrator, auditō Romanarum virium adventu, cum se ab omni parte destitutum et tanto exercitui imparē esse cerneret, gravissimis curijs astuabat. Nam supplicii habitu accedere et delectorum veniam petere, neque expeditum, neque etiam efficax esse judicabat, quod multoties federat pepigisset, et partē suam diu stetitisset. Itaque aliam viam ingressus, firmatis quantum poterat et munitis suis castellis, cum suis exercitiis circumibat, eminens circumspiciens quid ab hostibus ageretur: forsitan et spe concepta, insidiis et subitibus incursionibus se Romana castra turbaturum et aliqua parte afflicturnm. Sed cum omnia optime munita, et disciplinam militarem a Romanis observari cerneret, illo conatu desperato, sursum deorsumque ambulans, summæ **112** rerum metuabat. Ὅθεν ἐπει τὸ γε ὑποπεπρωμένους χρήσασθαι σχήματα καὶ συγγνώμην τῶν ἡμαρτημένων ζητεῖν οὐτ' εὐθὺς ἐώρα οὐτε μὴν ἀνύσιον διὰ τὸ πολλὰ κίς σπείσασθαι μὲν, οὐκ ἐμμεῖναι δ' ἐπὶ μακρῶν ταῖς ὁμολογίαις τῶν σπυδῶν, ἡ δὲ ἄλλην ἐβάδιος γνῶμην. Ὅχρῶσας γὰρ καδ' ὕσον ἐξῆν καὶ ἀσφαλισάμενος τὰ ταυτοῦ φρούρια περιήει σὺν γε τοῖς ταυτοῦ στρατιώμασι κόβρωθεν περιεκοτιῶν τὰ ὑπὸ τῶν πολεμίων γινόμενα, ἰσως ἐλπίζων λόγοις τισὶ καὶ αἰψήλοισ ἐπιδρομαῖς ταράττειν καὶ ἀκρωτηριάζειν τὴ Ῥωμαίων στρατόπεδον. Ἀλλ' ἄριστα τούτους ὁρῶν πεφραγμένους, καὶ οὐκ ἔξω τῆς νομιζομένης τῆν παῖραν καὶ διῶν ἄνω καὶ κάτω ἐβαδίζει περὶ τῶν διῶν.

F. Ὁ μὲν οὖν σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης ἐν τοσοῦτοις ὀπῆρχε θερύβοις καὶ φόβοις. Τάχα δ' ἂν καὶ πέρα; ἐλάμβανεν ἀπὸ τῶ ζῆν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, καὶ ἡ ὅπ' αὐτὸν ἐπαρχία τότε ἂν ὑπὸ βασιλεὶ ἐγίγνωτο, εἰ μὴ μεγάλη τις ἀταξία τε καὶ πλημμέλεια τῶν συστρατευομένων τοῖς ἡμετέροις ἀλλογενῶν ἐσφραε παρ' ἐλπίδα καὶ λίαν ἀσυχρῶς τὰ Ῥωμαίων ἀνέτραφε πράγματα. Εἰσβαλόντων γὰρ τῶν Ῥωμαίων ἐς τὴν ἐκείνου καὶ μηδεὶς ἀνθίσταμένου βαδίζω; ὁσπετιομένων ἔκπατα, οὐδ' ἂν ὄγχε; οἱ συστρατευόμενοι Κήμανοι ἑπράττον, ἀλλὰ πάντας νεῶς καὶ ἀσκητήρια πάντα ἐσύλων, καὶ ἀδελῶ; ἐνεπίπραταν, καὶ σεμνά; παρθένους ἠνδραποδίζοντο κα: ὡς ἀνέτροι; ἐχρῶντο τοῖς ἱεροῖς; τοῖς; τε ἄλλοι; καὶ πρὸς γε ἑτε; ἀνὶ τραπέζων ταῖς ἱεραῖς; αἰκόσι (32). Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Πάνι' ἑδρων ἀδελῶς; ὅσα χριῶν ἀσεβέειν ἀνδράσι. Διὰ τοι τούτο καὶ οὐ καλῶ; οὐδ' ὁμολόγως ταῖς ἀρχαῖς τὸ αἶλος ἀπῆλαξε τοῦ πολέμου. Δηλώσει δὲ προῖων ὁ λόγος.

A. Ἐπει γὰρ ἦκεν ἄγων τὴν στρατιῶν ὁ δεσπότης Ἰωάννης, τὰ μὲν τῶν πολιχνίων αὐτίκα ὑπέκυπτον τὰ δὲ ταῖς τῶν τόπων ὀχυρότησι θαρβρῶντα ἀνθίσταντο μέχρι τινός. Ἐπειτα καὶ ταῦτα ὑπέκυπτον, ἀντέχειν εἰς τέλος ἥμισυ δυνάμενα πρὸς τὰς βιαίας τῶν πολεμικῶν μηχανημάτων ἐπιφορὰς. Ὁ γὰρ μὴν σεβαστοκράτωρ [P. 68] ἀπογνοῦς πανταχῶθεν εἰς ὀχυρώτατον καταφεύγει φρούριον τὸ τῶν Νέων Πατρῶν ἐπιεικλήμενον. Ἐνθα δὴ καὶ κυκλωσιν αὐτῶν οἱ καλέμιοι καὶ συχνόν τινα χρόνον πολιορκοῦσι περ.καθήμενοι. Τὸ μὲντοι φρούριον

B circumibat, eminens circumspiciens quid ab hostibus ageretur: forsitan et spe concepta, insidiis et subitibus incursionibus se Romana castra turbaturum et aliqua parte afflicturnm. Sed cum omnia optime munita, et disciplinam militarem a Romanis observari cerneret, illo conatu desperato, sursum deorsumque ambulans, summæ **112** rerum metuabat. **C** Illa Igitur Joannes sebastocrator in tanto angore et metu versabatur. Ac fortasse eo tempore vivere desiisset, illiusque ditio ab imperatore occupata esset, nisi: exterorum commilitonum immodestia et nimia licentia rem Romanam præter spem lahescasset, et foelissime pervertisset. Nam cum Romani impressionem in illius fines fecissent, et resistente nemine omnia facile subigerent, Comahi cum iis militantes nihil frugi faciebant, sed omnia fana, omnia monasteria spoliabant et impune credebant, et venerabiles virgines captivas abducebant, ac sacris ut profanis abutebantur cum aliis rebus, tum sacrosanctis imaginibus, quas pro mensis habebant. Et quid multis est opus? sine ullo metu faciebant omnia, quæ impiorum hominum consuetudo fert. Quamobrem belli exitus non bonus, nec principiis consentaneus fuit, ut progressu orationis ostendetur.

D IV. Nam cum Joannes despotas exercitum secum adducens advenisset, oppidula partim statim deditionem faciebant, partim situ locorum freta aliquandiu resistebant; mox bellicarum machinarum violentis ictibus ad extremum sustinendis imparja, ipsa etiam sese submittabant. Quare sebastocrator Joannes, rebus omni ex parte desperatis, novas Patras (id munitissimo castello nomen est) se recepit: ubi eum hostes circumcludunt et longo tempore circumsessum oppugnant. Id castellum in edito monte situm bellicas **113** machinas facile contem-

Variorum notæ.

(32) Quippe apud Græcos picturæ ac imagines in ligno, rarius in linteis delineabantur. Vide Glossar. Med. Græc. in Ktproγαφι. PUGANA.

nebat : sed ob multitudinem hominum ibi inclu-
sam, rerum necessararum penuriam metuebat.
Itaque Sebastocrator inops consilii multis curis dis-
trahebatur, et urgentium malorum remedium
querens animum in omnes partes versabat. Tandem
post multas deliberationes consilium mirum
ac plane diuinum inuit : quod, ut sacrum et arca-
num, penes se ipsum religiose custodit, ac nemini
communicat, nisi urbis custodi. Nam arcana
plurimum auribus quam unius commissum multifa-
riam erumpit : amissoque arcani nomine, fama
pervulgata dici debet, tota castra tam amicorum
quam hostium permeans. Unde illo, quippe vir
prudens et huius rei non ignarus, callide suum
commentum struxit, quod erat huiusmodi.

πείθουσι γνήσιά τε καὶ πόλιμα. Ὅθεν καὶ αὐτὸς
τὸ σφῶν φωνήσῃσι βούλευμα αὐτοῦ. Ἦν δὲ τοῦτο

V. Observata nocte, in qua ob interituum pro-
fundæ tenebræ terram circumirent, fune se de
muro demittit. Deinde, cum alius transitus ei non
pateret, clam in Romana castra laceris vestibus
ingreditur : et ne agnosceretur, magna voce et
verbis allquantulum barbaris, velut amissum equum
queritans clamat, et sic tota castra pervadit ac
praetorit. Turba vero militaris eum deridet et exsi-
bilat, et suavissimis diceris exagitat. His dolis
castra cum pertransisset, et longissimo abesset,

114 monasteriolum quoddam remotum adit, et
soli preposito sese quis sit indicat : a quo quin-
que iumentis et totidem famulis acceptis, sub au-
roram monte Thermopylarum superato, postridie
in Buzotiam pervenit, ac tertio inde die in Atticam :
ubi et Athenarum ducem convenit, cui peruniam
promittit, splendidasque et opulentissimas libero-
rum affinitates : tum ab eo auxilium petit, et pacta
magna mercede milites accipit quingentos, omnes
Athenienses delectos.

καὶ κῆδῃ λαμπρᾷ (34) τῶν τέκνων πολὺν ἐπαγόμενα πλοῦτον· καὶ ἐπὶ τοῦτοις αἰτίαι καὶ λαμβάνει
συμμαχίαν ἐπὶ συμφωνίᾳ μεγάλῃμισθῶν, πενταχοσίους τοὺς πάντας κατ' ἐκλογὴν Ἀθηναίους.

VI. At Romanorum exercitus, Sebastocratorem
Joannem in castello esse ratus, perstabat in obsi-
dione, et crebris velitationibus moenia lacessebat
(neque enim erat unde machinæ admoveri possent) :
atque omnes circum exitus observabat, necubi
Joannes furtim elaberetur, sed aut sponte deditio-
nem facere cogeretur, aut invitus a civibus dede-
retur duplici malo pressis, obsidione, atque intus
penuria rerum necessararum. Et hi quidem ita se-
curi desidebant ; quidam vero etiam e castris ex-
currebant, alii praedatum adversus ultimos Achaeos,
alii venatum : in quos primos ita dissipatos inci-
dit Joannes Sebastocrator cum quingentis illis Athe-
niensibus ; eosque partim illico capit, partim usque

ἐκείνῳ τῶν Νέων Πατρῶν ἐφ' ὄψηλοῦ τοῦ ἄρου-
ρου ἰδρυμένον βῆστα μὲν τῶν πολεμικῶν κατεφρόνει
μηχανημάτων· διὰ δὲ τὸν ἔθρον ἀποκλεισθέντα πο-
λυάνθρωπον ὄχλον ἀπορίαν ἰδεθεῖσι τῶν ἀναγκαιῶν.
Διὸ καὶ ἀμνηστία παντοδαπὴ τὴν ψυχὴν ὁ σεβα-
στοκράτωρ ἐμερίζετο καὶ ἄνω καὶ κάτω τὴν λογισμῶν
περιστρέφει, τῶν περιστασίμων δεινῶν λύσιν ζη-
τῶν. Ὅψθ' δὲ μετὰ πολλὰς στροφὰς λογισμῶν εἰς
ἔννοιαν ἐληλύθει ξένην καὶ δαιμονίαν ὡς ἀληθῶς·
ἦν ὡσπερ ἱερὰν τινα καὶ ἀπόρητον ἐταμίευεν ἐν
ἐαυτῷ, οὐδενὶ κοινωσάμενος τῶν ἀπάντων, πᾶν ἢ
μόνη τῷ τοῦ ἄστεος φύλακι. Τὸ γὰρ εἰς πλείους
μιά· ἀκοῆς διασπαρὴν μυστήριον πολὺχρον ἀνίσχει
γεώργιον καὶ τὴν ἐπινομίαν οὐκ εἶτι μυστήριον
ἔστιν, ἀλλὰ διαπύσιος φήμη, ὅλα στρατόπεδα περι-
συνετὸς ἦν καὶ τῶν τοιοῦτων οὐκ ἀδαῆς συνετὸς
τοιοῦτον.

B Ε'. Νύκτα παραφυλάξας, ἐν ἣ τῆς σαλήνης τῷ
ἠλίῳ συνθεουούσης σκότος βαθύ περιτρέχει τὴν γῆν,
σχοίνῳ τοῦ τείχους καθήσιν ἐξω αὐτόν· κάπειτα
οὐκ ἑτέρας οὐσίας αὐτῷ παρόδου, λάθρα κατῆει ἐς
τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατῷ· ἔθεν ἐν διεβρύχησιν τοῖς·
ἐνδύσασαι· καὶ τοῦ λαθῶν ἐνεκα μεγάλη τῆ φωνῇ
καὶ βαρβαρίζουσῃ μικρὸν πῶς τῇ διαλέκτῳ, ὡς
ἀπολωλεκῶς τὸν οἰκεῖον δῆθεν ἔπῳν ἐζήτησι, διῶν
καὶ παραμαίθων οὐτωσὶ τὰ στρατόπεδον ἄπαν. Οἱ δὲ
πολλοὶ τοῦ στρατοῦ κατεγίτων ἀκούοντες αὐτοῦ καὶ
ὀπισθίζον καὶ ἠδυτάταις ἱερωνείαις ἐλέγχιζον.
Ἄλλ' ἐκείνος ὄλοις τοιοῦτοις παρελθὼν τὸ Ῥωμαίων
στρατόπεδον καὶ πάνυ τοι πόρρω γεόμενος· περὶ τι
μονῆριον γίνεται τῶν ὀπερορίων, καὶ γνώριμον
αὐτὸν καταστήσας μόνῳ τῷ τῆς μονῆς ἐπιστάτῳ

C ὀποῦργια πάντα καὶ θεραπεύων τοσοῦτους λαμβάνει
παρ' αὐτοῦ· καὶ ἅμα ἐφ' διαβῆ· τὸ τῶν Θεσσαλονικῶν
ὄρος δευτεραῖος ἐς Βοιωτίαν ἀρτίετο· τριταῖο· δ' αὖ-
θις ἐκείθεν εἰς Ἀττικὴν· ἔθοα δὲ καὶ τῷ τῶν Ἀθη-
νῶν ἐντυγχάνει δουκί· (33) καὶ χρήματα ὀπισθίετα

Z'. Ὁ δὲ Ῥωμαίων στρατὸς ἐντὸς εἶναι νομίζων
τὸν σεβαστοκράτορα Ἰωάννην περιεκόθητο διηνε-
κῶς, ἀπροδοτικῶς τοῖσι κατὰ τῶν τειχῶν χρώμενος
(οὐ γὰρ εἴχεν οὐδὲν ἂν ἐπαγάγοι τὰς μηχανὰς), κα-
εἰ τὰς διεξόδους κύκλῳ παραφυλάττων, ὡς μὴ λάθῃ
διαδρᾶς ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' εἰς ἀνάγκην ἐλαθῆ, ἢ
προδοτῆς ἐθελοντῆς αὐτοῦ γενέσθαι, ἢ προδοθῆναι
μὴ θέλων αὐτὸς [P. 69] παρ' ἐκόντων τῶν πολιτῶν,
δυσὶ πεζομένῳν κακοῖς, τῇ τε πολιτοκρίᾳ καὶ τῇ

D τῶν ἀναγκαιῶν ἐνδοθεν στενοχωρίᾳ. Οἱ μὲν οὖν
οὕτως ἐκάθητο ἀπεριμερίμῳς. Τινὲς δὲ καὶ τοῦ
στρατοπέδου παρεξήλανον, οἱ μὲν λείας ἐνεκα ἐπὶ
τοῦ· ἐμόρου· τῶν Ἀχαιῶν, οἱ δ' ἐπὶ κυνηγέσια·
οἱ· ἐπεισπίπτει πρῶτος ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης.

Variorum notæ.

(33) Pachymet. ἐκείσε μὲν τὸν μέγαν κύριον
μόνονοντῶν οἱ, Συρωάννης γὰρ κατὰ γλώττιαν ἐλέ-
γετο, Joannes scilicet de la Roche, dux Athenarum
et Thebanorum dominus, de quo supra ad cap. 5,

sect. 2. PUCANG.
(34) Pachymet. εἰς πλείων δὲ τῶν σπουδῶν ἐπι-
τοῖ· καὶ κῆδος γενέσθαι, ὡς λαθεῖν ἐκείνων γαμβρίν
ἐπὶ ὄψῃσι. PUCANG.

μετὰ τῶν πεντακοσίων (35) Ἀθηναίων ἰκείων, οὕτως ἄεσι καὶ τοῖς μὲν αὐτῶν εὐθύς αἰρεῖ, τοὺς δὲ δῖαι· μέχρι τοῦ στρατοπέδου· ὡς τῷ ἀπρόσοχῆτι καὶ αἰφνιδίῳ τοῦ πράγματος· θόρυβον ἐγγενέσθαι τῷ Ῥωμαίῳ στρατῷ καὶ παραχρῆν λογισμῶν τοῖς τε ἄλλοις στρατηγῶσι καὶ αὐτῷ δὲ Ἰωάννῃ τῷ δεσπότη, κηλοσάν ἢ τὸν Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας ἔκειν πρῆγ-
 κ π (36) μετὰ κλήθους ἀξιολόγου, ἢ Θυβαίων καὶ Εὐ-
 βόων καὶ Ἀθηναίων στρατῶν παμπληθῆ μετὰ δουκὸς
 τοῦ αὐτοῦ ἀρχηγῷ πρὸς βοήθειαν ἐξιδίαι τοῦ Σεβα-
 στερῆτος Ἰωάννου. Ὅθεν πρῶν ἰκείονος ἐπιστῆναι,
 λίθου καὶ κριτὰ μικρὸν οὐκ ἔθεν ὁ Ῥωμαίων στρατὸς
 διελθεῖν, καὶ ἄλλοι δὲ συγγὰ προλαμβάνοντες
 ἱερῶν ἀμετασφραγί, καὶ πολλὰ τῶν στρατηγῶν
 ἰκείων καὶ κριτῶν καλεούντων, οἱ δὲ οὐκ
 ἔκλειον, ἀλλ' ἄμα πάντες ἔθεν τὴν αὐτὴν ἀμετα-
 σφραγί ὡς καὶ αὐτοὺς ἦδη τοὺς στρατηγούς ἔξεν γε
 τῷ δεσπότη Ἰωάννῃ συνδόντας ὡς κατὰ χώραν μέ-
 νοντι διελθεῖν. Ἐκταῖ σφισι προφανῆς, μετὰ τοῦ
 κρῖν τι γενναίων ἱερῶν καὶ ἀξιολόγων πεπραχέναι,
 ἔπειτα πέραις οὐ μάλ' αὖ τῆς ὥρας ἐβαλοῦσι χαρίζεσθαι, ἐπὶ πόδα λοιπὸν ἀναγκασθῆναι κατὰ τὸ λε-
 ληθὸς ἀναγκασθῆναι ἄμα τῷ περιλειφθέντι ἐκ Παφλαγῶν στρατεύματι μετὰ τάξως μέντοι τινὸς καὶ
 ἱερῶν στρατηγικῆς.

A ad castra persequitur; ut ex re inopinata et subita
 tumultus in exercitu Romano 115 oriretur, et
 cum alii duces, tum Joannes ipse despotas pertur-
 baretur, eo quod crederent aut Peloponnesi et
 Achaiae principem cum justis copiis adesse, aut
 magnas Thebanorum, Eubæorum et Atheniensium
 copias cum suo ducē exiisse, Joanni Sebastocratori
 opem laturas. Igitur priusquam illi irruerent, clam
 et paulatim Romanus exercitus suapte divellitur:
 et alii alios subinde prævertentes, contento cursu
 fugiunt, ducibus quidem multum reclamantibus et
 manere jubentibus, illis autem non audientibus,
 sed effuse fugientibus. Itaque et ipsi duces cum
 Joanne despota, cum sibi, si manerent, certum
 exitum imminere prospicerent, ac præterea nullum
 B se egregium aut memorabile facinus edituros, ipsa
 occasione non alium exitum sponte, cessum ac
 furtim pedem referre coacti sunt cum reliquiis
 Paphlagonum, conservato tamen ordine ac disci-
 plina militari.

Ζ. Τοῦ δὲ τοῦ ὕψους καταρατος οὕτω περ' ἑλπίδα
 Ῥωμαίους συμβάντος· δὲ ἔκτισιν ὧν ἐπεπράχσαν
 ἰκείαι ἀσπίδων οἱ συστρατεύοντες Κόμανοι,
 πρὸς πόδας εὐθύς οἱ ἐκ τοῦ φρουρίου ἀνακτιθέντες
 κειθόμενοι πάντημα, καὶ εἰς ταῦτον ἔρχονται τῷ
 τε σεβαστοκράτῳ Ἰωάννῃ καὶ τοῖς συμμάχοις·
 καὶ κολογησόμενοι ἄττα ἔχρη, οἱ μὲν αὐτόθι
 κριτὰ χώραν μένοντι προὔραπταν εἰς συλλογὴν τῶν
 Ῥωμαίων σκητῶν καὶ ἱερῶν καὶ τῆς πόσε ἀπο-
 σπυγῆς καὶ τοῦ πανδοκτοῦ κλοῦτου, ὅν τε οὐκ ἔθεν
 ἦσαν αὐτοὶ ἐκατόμωτοι, καὶ ὅν ἐκ τῆς λείας προσε-
 κτήσαντο· οἱ δὲ κατὰ νότου Ῥωμαίους ἔπονται·
 σποράδην ἄλλοι· ἄλλοι δὲ σεβαστοκράτῳ· καὶ τοὺς
 μὲν ἔπειτα ἀναιρομένους ἔκτεινον· ὅσοι δὲ συλλα-
 βανόμενοι οὐκ ἀντιέχον, οὗτοι δὲ καὶ οὕτω γε δὴ τοῦ
 χιτωνίσκου γυμνούμενοι μετὰ μόνης ἀπελύοντο τῆς
 ἀνεξυρίδος. Νόμος γάρ ἐστιν οὗτος (37) ἀνοθεῖν ἐκ
 διαδοχῆς ἀεὶ κατιῶν ἐς τοὺς ἀπογόνους ἀκράτος,
 ὁ μόνον Ῥωμαίους καὶ Θετταλοὺς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυ-
 ροὺς καὶ Τριβαλλοὺς καὶ Βουλγάρους, διὰ τὴν τῆς
 πίστεως ταῦτότητα τὰ μὲν πρῆγματα μόνα σκυ-
 λίσαι, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, [P. 70]
 μηδὲ φονεῦσαι ἔξω τῆς πολεμικῆς παρτάξεως· μη-
 δὲ εἶναι. Καὶ εἰ μὴ φθάσαν τὸ τῆς ἐπέρας σκίτος τὸν
 τῶν σεβαστοκράτων πολεμίων ἀνεχάσιτος ἔργον, τάχ'
 ἂν ἐ· μετὰ τῶν εἰρημένων τὰ δεινὰ τοῖς φεγγύσαι
 ἀπῆνται τὸ πέραις· ἀλλὰ τῆς ἐπέρας καταλαβούσης,
 οἱ μὲν πολεμιοὶ μετὰ τοῦ σεβαστοκράτῳ ἀνεχώ-
 ρησαν εἰς ταῦτις τῆ παρλόγη πλεθ γαυρούμενοι·
 οἱ δὲ τὸν κίνδυνον διαφυγόντες· Ῥωμαίους σύνδου καὶ
 σύντρας καὶ κλειούς· ἐπὶ κλειοσι περὶ τὸν δεσπότην
 Ἰωάννῃν ἠθροίζοντο, τῆ λύπη συγκεχυμένον ἐπὶ τῆ

VII. Hac tam inasperata clade Romanis oblata,
 cujus causa fuisse Comanorum comunitatum sacrilegia
 in iis locis commissa, oppidani statim patefec-
 tis portis universi erumpentes ad Joannem seba-
 stocratorem et ad socios convenient. Cum quibus
 quantum opus erat collocati, partim ibi jubentur
 manere ad colligendum Romana tabernacula, equos,
 impedimenta quælibet et omnigenas divitias, quas
 C Romani sive ipsimet secum domo attulissent, sive
 e 116 præda coegissent: partim tergis Romanorum
 inhaerent palantium ac dispersorum; ac si qui
 resistant, eos occidunt: qui vero comprehensi se
 non defendant, eos etiam interula exuta, nec reli-
 cta ulla veste præter femoralia, dimittunt. Institu-
 tum enim hoc a majoribus constanter ad posteros
 propagatum servatumque fuit, non modo a Roma-
 nis et Thessalis, sed Illyriis etiam, et Triballis et
 Bulgaris, propter religionis communionem, spolia
 tantum auferenda: homines vero nec ad servitute-
 m rapiendos, nec extra aciem occidendos esse.
 Ac nisi vespertinae tenebræ offusæ hostium perse-
 quentium cursum inhibuissent, pejus fortasse quam
 dictum est cum fugientibus actum esset. Sed no-
 D oborta ipsi quidem hostes cum Sebastocratore ino-
 pinata victoria elati retro abierunt. Qui vero peri-
 culum evaserant Romani, hinc ac terni, et subinde
 plures ad despotam Joannem confluebant, tristemet
 et confusum ob improvisum illum et infanatum
 eventum. Hoc miserabili habitu ad vicina Demet-
 triadi loca pervenerunt. Urbs ea quondam Sicyon
 dicta, post a Demetrio Poliorcete occupata, nomen
 ejus assumpsit. Fuit autem hic unius ex Alexandri

Variorum notæ.

(35) Trecentos duntaxat equites fuisse scribit
 Partheymer. d. cap. 31. DUCANG.
 (36) Guilelhum Villha duinum, de quo supra.

DUCANG.
 (37) Nescio an istius moris alius scribitor memi-
 nerit. DUCANG.

successoribus filius, nempe Antigoni, cui Asia cis A παραδίστρ' ταύτη διαμαρτία. Οὕτω δ' ἔχοντες δυστυ-
Euphratem paruit. χῶς καταντῶνιν ἐς τὰ κλησίον τῆς Δημητριάδος

χωρία. Πάλις δὲ αὐτῆ Σικυῶν μὲν πρότερον ἐπιπεκλημένη, ἕστερον δὲ τὴν ἐπωνυμίαν πρὸς τὸν κτη-
σάμενον μετενεγκοῦσα, Δημήτριον δηλαδὴ τὸν Πολιορκητὴν, ὅς ἐτύγγανε καὶς τῶν Ἀλεξάνδρου
διαδόχων ἐνὸς Ἀντιόχου, τοῦ τῆς Ἀσίας κατέργεσαντος, ὁπόσῃν ὁ ποταμὸς Εὐφράτης Ἴνδον ὀρίζει.

CAPUT X.

*De sinu Pelasgico. Imperatoria classis insulas a Latinis occupatas vexat. Cretensium et Eubœensium
classis. Naves Romanas in sinu Pelasgico stantes pene opprimit. Prælium navale. Navium moles, forma,
apparatus. Philanthropenus Romanæ classis præfectus suos adhortatur. Pugnæ exitus. Romani Juginum
Joannes despotes recens a terrestri clade pugnam instaurat. Hostes in fugam vertit. Insignia despotica
cur nunquam deinceps gestaverit.*

117 I. Enimvero vix ex hac mœstitia recreatis
al ud malum priore haud minus nuntiatur, quod jam
narrabo. Sinus est, quem Pelasgicum vocant, in me-
diterranea longissime excurrent, Ossanique et Pe-
lium versus septentrionem relinquens. Sunt autem ii
montes altissimi. Hujus sinus extremitatem urbs
Demetrii supra dicta attingit. Imperatoria vero B
classis insulas quæ a Latinis occupabantur præter
et circum navigando infestabat. Id malum intole-
rabile Latinis erat, iis præsertim qui Cretam inco-
labant, nec minus Eubœam tenentibus. Igitur inita
concordia classem instruunt, non ut adversus im-
peratoriam classem apertum bellum susciperent
(quod perinde esset ac si in cœlum jacularentur),
sed ut navalibus imperatoris copiis ingruentibus,
sua promontoria custodirent, seseque defenderent,
simil et terra et mari pugnam cientes.

ἤγρ ὁμοιον τοῦτοις ἐδόκει, ὥσπερ ἂν εἰ εἰς οὐρανὸν ἐπιχειροῦν τοξοῦσιν, ἀλλ' ἴν' ἐπιούσης τῆς ναυτικῆς
τοῦ βασιλέως δυνάμεως, τὰς ἐαυτῶν παραφυλάττωσιν ἀερας καὶ ἀντέχωσιν ἀπὸ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης
μαχόμενοι.

II. Contigit autem, ut sub hoc tempus impera- C
toris triremes amplius quinquaginta sinum hunc
ingressæ velut in tuto portu considerent. Ac Cre-
tenses et Eubœi pridem occasionem captantes et
illis insidiantes, tempus ad invadendum illas oppor-
tunius aliud sibi dari non posse putaverunt. Itaque
triremibus et quadriremibus suis quam celerrime
instructis, quæ paulo plures triginta erant, et ligneis
turribus in plerisque ad proram exstructis, cursum
accelerant: ut priusquam imperatorii ipsorum **118**
accessum animadvertent, ipsi naves occuparent,
et ex navalibus detraherent vacuas vectoribus, qui
interim securi et incauti in terra versarentur. Quæ
res, nisi Dominus præter expectationem opem
Romanis attulisset, hostibus e sententia successis-
set. Nam Romani adventum Cretensium et Eubœo-
rum senserunt, sed angustis temporis eos ita ut
oportebat armari non siverunt. Tamen solutis
anchoris festinanter et ut se habebant in altum
provehuntur: et magnam utriusque alacritatem præ-
se ferunt, minus quindecim stadiis a littore dis-
siantes.

III. Ac hostiles quidem naves mole et pondere
præstabant, tam ob magnitudinem, quam ob arma-

A'. Ἀλλὰ γὰρ (38) οὐπω τελείως τῆς ἀθυμίας
ἀναλαθεῖν ἑαυτοὺς ἠδυνήθησαν ταυτησί, καὶ δεῦτε-
ρον ἀγγέλλεται τοῦτοις δεῖν καὶ τοῦ προλαβόντος
οὐκ ἐλαττῶν, ὃ δὲ καὶ λέξων ἐρχομαι. Κόλπος ἐστὶ
Πελασγικὸς οὐτωσί πως καλούμενος, ἐπὶ κλειστόν
τῆς μεσογείου περσιῶν καὶ πρὸς ἀρκτους ἀφίει
τὴν Ὀσταν τε καὶ τὸ Πήλιον. Ὅρη δὲ ταῦτα πρὸς
ὄψος τὰς κορυφὰς ἀναπέμποντα μέγιστον. Τοῦ δὲ
τοιούτου κόλπου κατὰ τὸ ἀκρότατον καὶ ἡ προειρη-
μένη παραφαίει πόλις τοῦ Δημητρίου. Ὁ δὲ βασι-
λικὸς στόλος, τὰς ὑπὲρ τῶν Λατίνων κατεχομένης
νήσου, περιπλέων καὶ περιπλέων κακῶς διετίθει·
καὶ ἦν τοῦτο δεῖν καὶ τῶν Λατίνων ἀφόρητον· πάν-
των δὲ μέγιστα τοῖς ὄσοι τὴν Κρήτην οἰκοῦσι καὶ
πρὸς γε δὴ τοῖς ὄσοι τὴν Εὐβοίαν· οἱ δὲ καὶ συνθέ-
μενοι ναυτικὸν ἐξαρτῶσιν, οὐχ ἵνα φανερὸν ἐγεί-
ρωσι πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλικοῦ στόλου (τοῦτο

B'. Συνέθη γοῦν κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ τὰς
βασίλικας τριήρεις ὑπὲρ τὰς πενήτηντα οὐσας ἐν
τῷδε τῷ κόλπῳ τὸν ἐσπλῶν ποιησαμένας ὡς ἐπ'
ἀσφαλῶς ἐνομήσασθαι. Οἱ δὲ Κρήτες καὶ Εὐβοεῖς
πάλαι καιροφυλακοῦντες [P. 71] καὶ ναυλοχοῦντες
αὐταῖς, οὐχ ἕτερον τοῦτου βελτίονα ἐς τὸ ἐπιθέσθαι
αὐταῖς ἐνόμισαν ἔχειν καιρὸν. Καὶ δὴ τὴν ταχίστην
συσκευασάμενοι τὰς τριήρεις καὶ τετρήρεις αὐτῶν
μικρὴν ὑπὲρ τὰς τριάκοντα οὐσας καὶ πύργους ξυ-
λίνους ταῖς πρῶραις τῶν πλειόνων ἐπιστήσαντες
ταχυναγτοῦσιν· ὡς ἂν πρὶν αἰσθέσθαι τοὺς βασιλι-
κοὺς τὸν τοῦτων ἐπίπλουν, αὐτοὶ προκαταλαβόντες
ἐκ τοῦ ναυστάθμου κενὰς τῶν ἐπιδατῶν τὰς ναῦς
ἐφελκῶσιν, ἴξω περὶ τὴν γῆν ἀπεριμερήμους
τηνικαῦτα διατριβόντων αὐτῶν. Ὁ δὲ καὶ, εἰ μὴ
D Κύριος ἀπροσδόκητον χεῖρα παρέιχε Ῥωμαῖοις,
κατὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν ἂν ἐς τέλος συνεπαπτόκει
βούλησιν. Ἦρθοντο μὲν γὰρ καὶ Ῥωμαῖοι τὸν τῶν
Κρητῶν καὶ Εὐβοέων ἐπίπλουν· ἀλλὰ στενὸς τυ-
γῶνων ὁ καιρὸς χώραν ὀπίσασθαι, ὡς ἐχρῆν, οὐκ
ἔδίδου. Ἄραντες δ' ὁμοῦ ἐκ τῆς γῆς κατὰ σπουδὴν
ὡς εἶχον ἀνήχθησαν· καὶ γίνεται προθυμία πολλή
παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, πεντεκαίδεκα σταδίων
οὐκ ἐλαττων ἀπεχόντων τῆς γῆς.

I'. Αἱ μέντοι πολέμια νῆες ὄγκον εἶχον καὶ βάρος
ὑπὲρ μεγέθους καὶ ὀπίσσεως καινοτέρας καὶ ὥσπερ

VARIORUM NOTÆ.

(58) Rem attingit Pachymer. lib. iv, cap. 32; ut et Phranzes, lib. i, cap. 6. DUCANG.

πλοῖς ἐπὶ θαλάττης κινούμεναι σχολαιότερον παρατάσσοντο. Αἱ δὲ Ῥωμαϊκαὶ τοσοῦτον ἤλαττοῦντο μεγέθει τῶν πολεμίων, ὅσον κλήθει τὰς τῶν πολεμίων ὑπερείχον· εὐστράφοι δ' ἦσαν ἄλλω· καὶ ταχέαι πρὸς κύκλωσιν, ἀλλ' οὐκ ἀντίβροπον ἔχουσαι τὴν παρασκευὴν τῆς ἰπλίσεως. Ὅμως ἀντιπαρατάσσοντο καὶ αὐταί, οὐ τοσοῦτον πρὸς ναυμαχίαν, εἰπεῖν, ὅσον πρὸς τεichoμαχίαν. Τετρεῖσι γὰρ ἑφ' ἑκατὸν αἱ τῶν πολεμίων πρῶραι σοβαρῶς ἐταφαιωμένοις ἐκλίταις ἀκμαϊστάται. Ὁ μὲν οὖν ἀρχηγὸς τοῦ ναυτικοῦ Ῥωμαίων, ὁ Φιλανθρωπηνός, ἐπὶ τῆς ναυαρχίᾳς ὡν περιήει παραθαβρόνιον πρὸς πόλεμον τοῦ ἐπλίτας, ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ δεξιῦ κέρως γινόμενος, ποτὲ δ' ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου· κατὰ στόμα μὲν δὴ ταῖς τῶν πολεμίων πρῶραις ἐμβάλλειν αἱ Ῥωμαϊκαὶ νῆες οὐκ εἶχον, τῶν πολεμίων ὡσπερ ἐκ γῆς στερεῆς ἀφ' ὄψηλοιθὺ λίθου μεγάλους καὶ συγχεῖς βελλόντων ἐπ' αὐτούς, καὶ οὐκ ἄλλα πρὸς ἀφεντὶν ἀνωθεν ἐπιτῆδεια, καὶ μάλα κακῶς διατεθειμένων αὐτούς. Ὅθεν παρὰ πλευρῶν ἐπιούσαι τὰς ἐμβολὰς καθόσον ἐξῆν ἐποιούντο. Τὸ μὲν οὖν εὐώνυμον κέρως τῶν πολεμίων ἐπίνει πητρύμενον, ἐκιδεν τοῦ ἡλίου τὰς ἔψεις συγγέροντος σφῶν· τὸ δὲ δεξιὸν κραταῖτερον ταῖς Ῥωμαϊκαῖς ναυσὶν ἐγκείμενον, ἐνίκαισμπρῶς καὶ δαινῶς ἐτραυματίζει τοὺς Ῥωμαίων ἐκλίτας τε καὶ ἐρέτας· ὡς ἀπογινώσκοντας ἤδη τοῖς τοῖς διεκπέπτειν καὶ παρὰ τὴν γῆν τρεπομένους ἐξίναί, κενὰς ἐπὶ τῆς ψάμμου τὰς ναῦς ἀφιέντας. Καὶ εἰ μὴ ὁ τοῖς ἀπόρους εὐπορίαν διδοῖς καὶ τοῖς ἀελπίστοις ἐλπίδα θεοῦ ἀπροσδοκῆσαν τότε καὶ Ῥωμαῖοις ἔχαριζέτω χεῖρα, [P. 72] τὰχ' ἂν ἐς ἄδην εἰπείν τὰ Ῥωμαίων τότε ξυνωθεῖτο πράγματα δυσὶ μεγάλοις ἔμα περιπεπτωκίτα πταίσμασι.

Δ'. Ἀλλὰ θαυμάσιον ἂν τις τὴν ἀνεξερεύτητον πρόσαν τοῦ θεοῦ, πῶς τὸ παράδοξον τῆς ἡπειρῶν σφολμα παραδοξοτέρων τῆ θαλάττης τὴν ἀσφάλειαν ἐπορίσαστο. Ὁ γὰρ τοῦ βασιλέως αὐτάδεσφος Ἰωάννης ὁ δεσπότης μετὰ τῶν ἐκ τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἐκείνου πολέμου διασωθέντων (39) Ἐγγιστὰ που ποιούμενος τὰς διατριβὰς ἤσθετο γινομένης τῆς ναυμαχίας ἐκείνης καὶ διακωδωνιζομένης ἤδη τῆς φήμης ἀχρητῆς μεσογείου, καὶ παρελθὼν ἐς τὴν παραλίαν τοῦ κίρκου ὁρᾷ θίαμα ἐλαεινὸν, κινδυνεύουσαν ἤδη καὶ τὴν ναυτικὴν τῶν Ῥωμαίων δύναμιν· καὶ ἀδύκω του ἔκπου ἀποτηρήσας μετὰ πολλῶν τῶν θαυρῶν δέπειται τὰ τῆς δεσποτικῆς ἀξίας σύμβολα, « Γυμνός, » λέγων, « ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνός καὶ ἀκλιεύσομαι σήμερον. » Εἶτα κατὰ κεφαλῆς ἐπάσαστο κόριν, καὶ βυθὸν τε στενάξα, ἔδσα πρὸς Κύριον, ἔδειξαν ἐκείθεν ἐπιχαλούμενος τὴν βήθειαν· μὴ καὶ ταύτης ἐπὶ νεαρᾷ τῇ προτέρᾳ τῆς ἡττης ἀπεν·χθείσης Ῥωμαῖοις, ἐς τέλος ἀνατρεπίσθαι καὶ ἀποκλιάνει τὰ Ῥωμαίων γένοίτο πράγματα. Καὶ μὲν δὴ σύμμαχον· εὐατῶ θαρρήσις ἐσοθαι τὸν θεὸν ἐργῶν· εἴχετο· καὶ τοὺς δοκιμω-

A turam novam, et urbium instar per mare ambulatum, tarde ad pugnam sese preparabant. Romanæ vero tantum magnitudine inferiores erant hostilibus, quantum numero superiores; alioqui sane celeres et agiles ad hostem circumveniendum, sed paribus armis haudquaquam instructæ. Tamen et ipsæ contra in aciem produebantur, non tam cum navibus quam cum manibus pugnaturæ. Nam proræ hostium similes manibus erant, militum robustissimorum corona cum fasto circumdatis. Porro classis Romanæ præfectus Philanthropenus prætoria nave circumvectus milites suos confirmabat, et nunc in dextro, nunc in sinistro cornu versabatur. Romanæ autem **119** naves in adversas hostium proræ impetum facere non poterant, hostibus velut e stabili solo magna saxa continenter in eos ex edtiore loco jaculantibus, et alia quæ deorsum commode mittuntur, pressimeque eos accipientibus. Quare ad latus cuntes impressionem quatenus dabatur faciebant. Ac sinistrum hostium cornu impulsu laborabat. matutino sole oculos eorum confundente. Dextrum vero naves Romanas violentius premens aperte vincebat, graviterque et milites et remiges vulnerabat, ut jam in rebus desperatis sese proriperent, et fusi fugatique in terram evaderent, navibus vacuis in arena derelictis. Itaque nisi is qui res impeditas expedit, et desperatis spe bona præclucet Deus, tum quoque Romanis insperantibus opem tulisset, fortasse is ultimus fuisset rei Romanæ interitus, duabus simul cladibus magnis oppressæ.

IV. Sed merito aliquis admiretur inscrutabilem Dei providentiam, qua effectum est ut clades terrestris inopinata salutem classi afferret magis inopinatam. Nam imperatoris frater Joannes despotes, qui in proximo cum his qui eadem ter. extrem evaserant versabatur, pugnam illam navalem consari animadvertit; cujus fama in med. terraneum usque jam vagata percrebuerat. Itaque ad illius sinu oram progressus miserabile spectaculum videt, navales Romanorum vires ipsas quoque in periculum adductas; ac statim ex equo desiliens despotica insignia **120** cum multis lacrymis abjicit; ac, « nudus, inquit, ex utero matris sum egressus, nudus etiam hodie discedam. » Tum caput pulvere conspersit, et ab imo suspirans clamavit ad Dominum, subitum ab eo auxilium implorans, ne post recentem cladem altera hæc illata Romanum imperium fun. litus periret atque everteretur. Deinde futurum sibi adjutorem Deum confisus rem aggreditur: milites probatissimos, ex pedestribus copiis delectos, omni diligentia navibus imponit; item sagittarios, fundit res et quidquid ferentiariorum

Variorum notæ.

(39) Qui eadem terres rem evascent. Ita vertendum, non ut Wolfius, qui cladem Epiroticam evas.

lib. vii.

erat alios super alios crebro submittit; vulneratos subinde recipit, et iis vicissim alios recentes ac vegetos substituit, et hos quidem ipsos maximam partem lapidibus adversus hostem armatos. Quod cum ad vesperam usque faceret, victoriam de hostibus reportat; quorum omnes naves a Romanis captæ sunt, duabus exceptis, quæ fuga evaserunt. Proinde omnis exercitus laudes Deo cecinit gratiasque persolvit, salutem et victoriam præter spem iis largito. Cæterum frater imperatoris Joannes, despoticæ dignitatis insignibus omnibus depositis, ut diximus, sic Byzantium sine ornamentis rediit, eoque habitu reliquum vitæ exegit'

Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως ἀγνάδιλος (40) Ἰωάννης τὰ τῆς δεσποτικῆς ἀξίας ἅπαντα ἀποθέμενος, ὡς εἰρήκαμεν σύμβολα, οὕτως ἐς τὸ Βυζάντιον ἦκεν ἀξυμβόλος, ἐπὶ τοῦδε τοῦ σχήματος τὸ λεῖπον παραλλάξας τοῦ βίου.

Variorum notæ.

(40) Pachymer. lib. iv, cap. 32; lib. v, cap. 1. DUCANG.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Tardus a Balduino initum cum Carolo Italiæ rege. Pactum de Constantinopoli recuperanda. Caroli ambitio, prudentia, bellicæ virtutes. Quid illum impulerit ad bellum Palæologo inferendum. Belli apparatus. Copiæ terrestres Clusis. Palæologus Byzantium munit. Siciliæ regem et Venetos in Carolum concitat. Artaxerxæ stratagemata. Carolus incepto non desistit. Palæologus legatos ad papam mittit: per quos de avertendo Carolo et de Ecclesiarum concordia agit.

123 I. Cæterum ut ordine progrediatur oratio et B historię contextus ignorantione rerum, quas præcogitatas esse oportet, non interrompatur, quædam paulo altius repetenda sunt. Supra diximus Baldunum, Constantinopolitanis periculis elapsam, venisse in Italiam, ibique socium sibi adiunxisse regem Carolum, atque ejus filiam suo filio despondisse: ac dotis compensandæ causa daturum se ei promississe quam perdidisset Constantinopolin, si illius opibus in bello adjuvaretur.

II. Ille igitur, cum hoc promissum velut semen quoddam animo concepisset, nihil jam exiguum de

[P. 75] A. 'Ἄλλ' ἐπαντιέον (41) τὴν λόγον μικρὸν, ἵνα καθ' εἰρήμην ὁ λόγος ὀδεύῃ καὶ μὴ ἐπὶ συνεχῆς τῆς ἱστορίας διακόπτηται δι' ἀγνοίαν ὧν προεγνώσθαι χρειαίον. Ἐφθήμεν εἰρηχότες τὸν Βαλδουῖνον τοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως διαδράντα κινδύνους ἐς Ἰταλίαν ἀγικέσθαι κάκεισε τῷ ρηγί τῆς Ἰταλίας Καροῦλεφ συστάντα τῷ ἑαυτοῦ παιδί (42) τὴν ἐκαίνου ἀγαθήν εὐθυγατέρα (43) ὑποσχέσθαι τε δοῦναι ἀντὶ προικῆς ἣν ἀπέλυσε Κωνσταντινουπόλιν, εἰ συμμαχέσσει κάκεινους αὐτῶ.

B. Ἐκαίνοσ τοίνυν τὸν τῆς ὑποσχέσεως λόγον ἐν καρδίᾳ σπέρματος δίχην δεξάμενοσ οὐδὲν ἐπι μικρὸν

Variorum notæ.

(41) Pachymer. lib. v, cap. 8, 10. DUCANG.

(42) Philippo. DUCANG.

(43) Beatricem. DUCANG.

ὄψεαι περὶ τῶν ὄλων· ἀλλὰ τὴν ὄλην, ὡς εἶπεν, Ἄθουλου Καίσαρος καὶ Αὐγούστου μοναρχίαν ὄνειρο-
πίλει, Κωνσταντινουπόλεως εἰ γένωτο ἐγκρατής. Δεινὸς γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ (44) οὐ μόνον σκέψασθαι τὰ
έξοντα, ἀλλὰ καὶ ῥήστα τελεσιουργῶν τὴν σκέψιν ἐν
τάς; ἔργοις ἐνδείξασθαι· καὶ ἀπλῶς εἶπεν, δυνάμει
φύσεως καὶ κράτει συνέσειως μακρῶ τῷ μέτρῳ πάν-
τας ἐνίκᾳ τοῖς πρὸ αὐτοῦ. Διὸ καὶ τὴν τῶν εἰρημνέων
μαλέτην ἐγκυμονήσας εἰς πέρας ἄξιεν ἐθάβρησε
χρόνου βραχέος ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῆν. Ἐνῆγε δ'
αὐτὸν εἰς τὴν τοιαύτην ἐγχείρησιν τὸ τε τῆς Κω-
σταντινουπόλεως ἀσθενὸς· πολλαχθὲν διεσπασμένης
καὶ διεβήγμένης καὶ πολλοῦ δευμένης χρόνου πρὸς
ἀνοικισμὸν καὶ στηριγμὸν τῶν διεβήγαγόντων, ἣ τε
τοῦ βασιλέως περὶ τὰς τῶν κινωτέρων εὐρέσεων
ἐπινοίας δεινότης, καὶ ἡ σφοδρότατη περὶ τὰς πρά-
ξεις ἐξότης· ἃ δὴ καὶ σφόδρα ἐκείνον ἐλύπει καὶ
τοὺς ἐκείνου λογισμοὺς περιέθραυε καὶ πρὸς μεγί-
λους ἐνέβαλλε φόβους. Δι' αὐτὸ γέ τοι τοῦτο καὶ
ἐσπεύεε καθελεῖν αὐτὸν, πρὶν ἂν μείζω τῆς οὐστῆς
κησάμενος αὐτὸς δύναιμι κατὰ γῆν τε καὶ θάλατταν
εἰς τὰς ἐσχάτας ἐκείνον περιστάσεις ἐλάση.

[P.74] Γ. Καὶ πρῶτον μὲν ἔγνω στρατὸν ἰκανὸν
ἀθροίσας καλεῖσθαι διαδάντα τὸν Ἴόνιον ἐμβαλεῖν εἰς τὴν
Ἰωναίων καὶ μὴ πρότερον στήναι δουλουμένους τὰ ἐν
ποσσὶν ἅπαντα, πρὶν καὶ αὐτὴν παραστήσασθαι τὴν
βασιλεύουσαν· ἔπειτα μεγάλην δὲ θάλατταν· ἔξαρ-
τίσας δύναιμι διχθὲν τῷ βασιλεὶ περιστήσας τὴν
κίνδυνον. Ἄλλ' ἐφύσθη τῶν βουλευμάτων δεινότερον
περιτυχῶν στρατηγῶ τῷ βασιλεὶ. Αὐτίκα γὰρ ὁ βα-
σιλεὺς πᾶσαν εἶθετο σπουδὴν προκαταλαθὼν ἀπρά-
κτους τὶς ἐκείνου βουλὰς ἀποφῆναι. Διὸ καὶ ἡσφαλί-
ζετο καὶ περιέφραττε πανταχθὲν τὴν βασιλεύουσαν
πόλιν, καὶ τεῖχος· ὄχυρον τῶν παραλίων τευχῶν ἐξ-
πίπτων ἐνδοθῶν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πάμπόλλα
καὶ διάφορα χρήματα πέμπων ἐξεπολέμου κατ' ἐκεί-
νου τοὺς πέριξ ἐκείνου ῥήγας, τὸν τε τῆς Σικελίης
κρατούντα καὶ αὐτὸν τῆς Βενετίας, τὸν παλαῖον μι-
μνήσμενος Ἄρταξέρξην ἐκείνον, ὃς τὴν Ἀγρηλαίου
τοῦ Σπαρτιάτου θέσας ὄρμην, χρήματα πέμφας
συχνά, τὸν τε Θηβαῖον Ἐπαμεινώνδαν καὶ Πελοπί-
δαν, καὶ ὅσοι τῆς Ἑλλάδος προδχοντες ἦσαν, ἐξεπο-
λέμωτε κατ' αὐτοῦ· καὶ πρὶν ἀνήκεστον τε παθεῖν
παρ' ἐκείνου, ἀνήκεστα παθεῖν ἐκείνον φθίσας
ἐπεπράχει σοφῶς ἐπινοίας.

Δ. Ὁ μὲν οὖν Κάρουλος οὕτω καταστρατηγούμε-
νος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ τοιοῦτοι αὐτοῦ τοῖς ἀκρο-
βουσιμοῖς ἀποκρουόμενος, ἐπὶ λόδμος ἦν οὐκ ἠρεμή-
σων εἶναι, τῆ τε τοῦ οἰκέλου στρατοῦ δυνάμει ὁρβῶν
καὶ τῶν χρημάτων τῷ πλήθει. Ὅθεν ἀνάγκαι, το-
σαῦταις συνεζευγμένους ὁ βασιλεὺς, πρὸς ἀπόγνωσιν
ἐλαυνούσας, διαπρισθεύεται ἔξω καὶ πρὸς τὸν πά-
σαν (45) περὶ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ὁμονίας τε καὶ

A summa rerum agiabat, sed totam Julii Caesaris et
Augusti monarchiam somniabat, si Constantinopoli
potiretur. Erat enim vir ejusmodi, ut non solum
quæ opus essent deliberando provideret, sed etiam
deliberata strenue exsequeretur. Et ut paucis dicam,
naturæ excellentia et solertis ingenii vi majores
suos longe superabat. Quare ea quæ diximus cum
animo parturiret, brevi perducturum se ad exitum
sperabat. Ad eam porro expeditionem suscipien-
dam eum excitabat cum ipsius Constantinopolis
passim divisæ et ruinis abruptæ infirmitas, quæ
multum temporis ad instaurationem et confirma-
tionem postularet, tum imperatoris in rebus novis
excogitandis solertia et summa in negotiis confi-
ciendis celeritas. Quæ sane pernoftesta illi erant,
ejusque rationes turbabant, ac magnum illi terrorem
124 inexcitabant. Aique ob hæc ipsa eum oppri-
quere festinabat, priusquam is majoribus copiis
terra et mari instructus in extremas angustias hunc
adduceret.

III. Ac primum statuit justo exercitu comparato
et trans mare Jonium misso Julere in Romanos si-
nes impressionem fieri, et ab obviis quibusque sub-
igendis non prius absisti, quam ipsa imperii sedes
ad deditionem compulsæ esset: deinde magna
classe instructa imperatorem duplici periculo dis-
tractum circumvenire. Sed sic sua frustratus est,
cum imperator eo solertior dux exstitisset. Namque
hic statim summa celeritate illius coactus præver-
tere et irritos reddere studuit, imperatricemque
urbem, rasilis et structis ab omni parte munitis,
firmumque murum intra n aritima moenia extendit.
Nec his contentus magna pecunia finitimos reges,
nempe Sicilia principem, et illum etiam qui apud
Veactis imperabat, ad bellum illi faciendum con-
citavit: Artaxerxem illum veterem imitatus, qui,
Agensilai Spartani impetum reformidans, magna qui-
cumque vi transmissa Thebanum Epaminondam, Pe-
lopidam ceterosque Græciæ primores ad bellum
ei inferendum impulit: prudentique consilio eavit,
ut priusquam insignem ab eo cladem acciperet,
cum illo pessime agere ur.

IV. Cæterum quamvis Carolus imperatoris anti-
bus ita eludere ur, ac per istas quasi vexillationes
125 repelleretur, tamen palam erat cum non esse
quæ eorum, tum visibus exercitus sui, tum pecuniæ
copia fretum. Proinde tot difficultatibus circum-
ventus imperator ac pene ad desperationem com-
pulsus legatos ad papam mittit, acturos de Eccle-
siarum concordia et communione, nempe ve-

Variorum notæ.

(44) Infra cap. 6, ait fuisse ἀνδρα μεγάλου μῆ-
καὶ μέγιστην δυνάμει συνέσειως· χρηματικὸν ἐς τὰς
ἐπινοίας καὶ τὰ β' υλεύματα ὡν ἐπέλεξε ὁρβῶν, ἐς τὰ
εὐτά θῆ τὰ ὄρωμενα. Pachym: s. lib. 1, cap. 32,
ὄρβα σοβαρῶν καὶ ὄπερ τὰ μέτρα φρονιόντα Idem

lib. III, cap. 8, εὐρῶν δρακτῆρον ἀνδρα ἰσχυρῶν
Ἰηγῶς τῶν φρονιόντων, καὶ εἰς Κόνιους τεταγ-
μένον τὸν Κάρουλο. Ducano.

(45) Ino Pachymeres, lib. v, cap. 9, ait Michaelē
ad hanc inveniendam Ecclesiarum concordiam sol-

teris et novæ Romæ, modo ille Caroli expeditionem avertiret.

Α ἐνώπιον, τῆς τε παλαιᾶ; Ρώμης δηλαδὴ καὶ τῆς νέας; εἰ μόνον ἐμποδῶν τῇ ἐκστρατείᾳ γένοιτο τοῦ Καρολλοῦ.

CAPUT II.

Palæologi legatio benigne auditur [a Romano Pontifice. Imitur concordia. Quibus conditionibus. Josephus patriarcha concordiam improbat. Scedit. Sacerdotes et magistratus non pauci imperatori adversantur. Imperatoris blanda et artificiosa oratio. Eiusdem severitas in contumaces. Paucorum zelus et constantia. Vulgus imperitum passim dispersum. Secte duæ. Fanaticorum huriolationes. Vecchi chartophylactis eloquium. Concordiam ipse quoque repudiat. Imperatorem et cæteros eruditos facile refellit. Ingenio et eloquentia longe omnibus præstat. In carcerem cum omni fere conjunctione conjicitur. Blennydam liberos. pro Latino dogmate scriptos, accurrate legit. Conferunt cum scriptis SS. Patrum. Sententiam mutat. Creatur patriarcha. Imperatori cyregiam operam navat. Quos adiutores habuerit. Liturgia semel cum Latinis celebrata. Ubi. A quibus. Quoniam casu.

I. Eam legationem Papa cupide accipit, promittitque se facile quæ imperator petisset confecturam: statumque suos legatos imperatoris adjungit, qui acciperent et inirent communionem. Venerunt itaque, et communicatio inita est adjecta lege, cujus tria capita fuerunt. Primum, ut inter sacras hymnodias papa, cum aliis quatuor patriarchis in diptycha relatus, memoraretur. Alterum de appellatione, hoc est, ut liceret civis ad veteris Romæ curiam, tanquam ad majus et augustius tribunal, provocare. Tertium, ut primatus in omnibus deferretur. De appendice vero quam in sacro symbolo novantes adjuvant, aut de alio quovis argumento, nulla tum contentio incidit, quæ vim faceret; sed (quod ad eas quidem res atinebat) pacata et tranquilla fuerunt omnia.

II. At patriarcha Josephus ejusmodi communicatio repudiata sede sua cessit volenti cuilibet: nec longe ab urbe digressus se in Archistrategi monasterium ad Bosporum contulit, ubi reliquum **126** ætatis tranquillo et religioso otio exigeret. His peractis parvam erat sacerdotum collegium non esse quieturum. Quin et plebem concitabant, et ab imperatoris communionem revocabant, martyrii et coronarum athletic destinatarum tempus esse clamabant; ita ut magnus inde tumultus excitaretur atque in atrocem tempestatem erumperet, et imperator ab externis negotiis abstractus omne suum studium ad res domesticas transferre cogeretur,

[P. 75] Α'. Δέσται τὴν πρὸς τὴν ἀσιμένως ὁ πάππας; (13'), καὶ ὑπὸ σφραγίδος ἐκτελέσταιν ὁπίστα κατὰ βούλησιν ἐστὶ τῷ βασιλεὶ καὶ πᾶσι μετὰ τῶν βασιλικῶν πρὸς τῶν εὐδῶ; τοῦ δεξομένου; καὶ συνιδιόζοντα; τὴν κοινωνίαν. Ἦκον οὖν, καὶ γέγονεν ἡ κοινωνία ἐφ' ὅρα; τριῶν κεφαλαίων (46)· ἑνὸς μὲν, ἐν ταῖς ἱερᾶς ὑμνοδοξίαις τὸν πάππαν εἰς τὰ δέκτυχα μνημονεύσθαι ὀνόμα; τοῦ; ἑτέροις τέτραισι πατριάρχαις· δευτέρου δὲ, τῆς ἐκκλησίᾳ· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἐξελθεῖν τῷ βουλομένῳ καθάπερ εἰς μεῖζον καὶ ἐντελέστερον ἀνατρέχειν δικαστήριον τὸ τῆς παλαιᾶ; Ρώμης; καὶ τρίτου, τοῦ πρωτεύειν ἐν ἅπασιν. Περὶ δὲ τῆς προσθήκης, ἣν ἐκεῖνοι περὶ τὸ ἱερὸν καινοτομοῦσι σύμβολον, ἡ περὶ ἄλλης οἰαστῶν ὑποθέσεως ἀναγκαστικὴ τις ἔρις τέως οὐ συννήχθη· ἀλλὰ μακρὰ τις ἡμερᾶ καὶ ἀνεσι; τὰ μεταξὺ περιστερεῖται πράγματα τούτων γε εἴνεκα.

Β'. Ὅ γε μὴν πατριάρχης Ἰωσήφ τὴν τοιαύτην οὐ δεξόμενος κοινωνίαν παραχωρεῖ τοῖς βουλομένοις τῶν ὀρίων· αὐτὸς δὲ μικρὸν τῆς βασιλευούσης ἐκχωρητικῶς φέρων ἑαυτὸν τῇ περὶ τὸν Βίσπορον τοῦ Ἀρχιστρατήγου μονῆ; (47) ἐδεδώκει, ἐκεῖ τὸ λατρίμενον τῆς ζωῆ; μεθ' ἡσυχίας καὶ σχολῆ; βιώσων πνευματικῆς. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἱερὸς τῆς Ἐκκλησίας σύλλογος; αὐτὸς τε δῆλος; ἦν οὐκ ἡσεμήσων· καὶ τὸν δόξαν ἀνέστηεν ἀπάγων τῆς κοινωνίας τοῦ βασιλέως; μαρτυρίων λέγων εἶναι καιρὸν καὶ στεφάνων ἀδελφικῶν· ὡς μέγαν ἐντέθεν ἐγείρεσθαι ὄρωρον καὶ ἐπὶ μέγιστον κορυφῶσθαι τὰ πράγματα κλύδων· καὶ ἀνάγκην εἶναι τῶν ἐξῶ πραγμάτων.

Variorum notæ.

licitatum a Gregorio X. papa, missis quibusdam ex ordine S. Francisci fratribus. Verum ex iis, quæ fusius attigimus in *Hist. Franco-Byzantina*, lib. v, n. 52; lib. vi, n. 5, constat, Michaelē, quo Caroli minas et bellicum in se apparatus retunderet, summum pontificem spe utrusque Ecclesiæ tandem unienda; ab ejus partibus avertere conatum esse. Id porro gestum sub anno 1274. Ducane.

(45*) Ascripsimus ad marginem annum Christi 1275. Est autem hæc Possini chronologia, observationum Pachymerian. lib. 3, cap. 6, n. 5. Mauritius David, in animadversionibus chronologicis ad Pachymeris Michaelē, n. 5, Possinum reprehendit, et multis probat eam legationem referendam esse ad annum Christi 1274. Verum abutitur testimonio Pachymeris, cum ait: *Sed nullus de anno ambigendi restat locus, postquam Pachymeres de hac ipsa legatione disserens cap. 17, lib. iv, annum mundi arguit 6782, Indict. 2 currcate, qui annus respondet anno Christi 1274. Nam*

D Pachymeres his verbis non indicat tempus missæ legationis, sed secessionis Josephi patriarchæ; quem post missos ad papam legatos accessisse innuit. Quod si legati primum missi sunt, deinde Josephus secessit, oportet legatos profectos esse vel anno 1273 exeunte, vel 1274 ineunte, cum ibidem dicat Pachymeres Josephum secessisse die 11 mensis Januarii (annu scilicet Chr. 1274). Boitius.

(46) Hic interpretis versionem paulo immutavimus. Is enim ediderat: *Primum ut in sacrorum voluminum hymnodis papæ quatuor patriarchis mentio ferret, alterum ut liceret civis Romæ veterem, quæ curia major et perfectior esset, appellare. Tertium ut illi principatus in omnibus deferretur.* Vide Pachymer. lib. v, cap. 11, et Phrauzem lib. i, cap. 6. Ducang.

(47) Quod quidem monasterium in Anaplo statuit Pachymeres, lib. v, cap. 5 et 9. Ducang.

ἀποσπασθέντα τὸν βασιλεῖα πᾶσαν ἐν ὄν τὴν σπου-
δα μεταθεῖναι, μείζους τοὺς ἐνδοθεν ἠγούμενον
κινδύνους τῶν ἔξωθεν πολεμίων. Ἦσαν [P. 76] γάρ
οὐκ ὀλίγοι καὶ τῶν ἐν εἰλει τῆς γνώμης τὰ δόγματα
κατὰ τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων ὁκλιζόντες, μά-
λα ἐθέλονται· ἐν στενῷ μόντοι (48) κοινῶ κατα-
στάς ὁ βασιλεὺς οὕτως ἔγνω δοῦν θάτερον εἶναι
ἴσον, τῆς τῶν πραγμάτων βιαίας ἀνάγκης ἕτερον
οὐκ ἐπιβεβημένην κέρα· ἐν τῷ παρόντι· ἢ γὰρ πάντας αὐτῷ συμφρονεῖν, ἢ πολεμίοις· ἴσα τοῦτοις κε-
χρηῖσθαι.

Γ. Ταῦτ' ἄρα καὶ μετῴχιος· τὰ πρῶτα λόγους καὶ
ἤθεσι βλαροῖς καταδημαγωγεῖν καὶ ὀκνοῦναι
εἶς τῶν στασιαζόντων ἐπιπράτο γνώμης, οἰκονομίαν
εἶναι λέγων τὸ πρῶτον καὶ οὐ καινοτομίαν· φρονί-
μων δ' εἶναι, πρὶν γενέσθαι τὰ δυσχερῆ, προνοεῖσθαι
ὅπως μὴ γένηται· κἄν τι δέη καινοτομεῖν ὑπὲρ
τοῦ μὴ μείζουσι κινδύνους περιπεσεῖν, μηδὲ τούτου
φειθεῖσθαι. Ἐάν γὰρ ἐπίλωσι οἱ πολεμιοί, πολλαχῆ
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπι διερρήγημένης καὶ ἄρ-
τι ἀνοικισμένης καὶ οἷον εἰπεῖν ἀναδυσχεύστης ἐκ
τῶν πρὸ βραχέος θανάτων, χεῖρονα τῶν προτέρων
ἔσται τὰ παρόντα δεῖν, καὶ κύριοι καθεστῆσουσιν
οἱ πολεμιοὶ οὐ μόνον τῶν ἱερῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων
ἔμα, παιδῶν καὶ γυναικῶν καὶ πραγμάτων· οἱ δὲ
τούτων δεσπόται ἀνάρπαστοι καὶ δούλοι ἀντ' ἐλευ-
θέρων οὐ μόνον τὰ σώματα, ἀλλὰ καὶ τὰς γνώμης
αὐτῶν, ἀνάγκη βιάξαι πρὸς ἄρα ἂν οἱ πολεμιοὶ
βοῦλοιντο, ἐπόμηνοι. Καὶ τότε λελείψεται, μηδένα
τῶν προστησόμενον εἶναι τῶν πατρῶν ἐθῶν καὶ νο-
μίμων, καὶ πρὸς γὰρ ἐπι τῶν ἱερῶν θεσμῶν καὶ δογ-
μάτων· ἀλλὰ πάντων ἔσται βλάβη παρατροπή καὶ
κατάλυσις. Ἄ νῦν ἐγὼ προορώμενος διάκονος πρό-
θυμον ἔμαυτὸν ταυτησὶ τῆς οἰκονομίας κατεστησά-
μην. Οἰκονομία δ' ἔστιν ἔμφρονος, ἀνάγκης· κα-
τασκευαστικῆς ζημιωθῆναι μικρὸν κέρδους εἴνεκα μεί-
ζονος, καὶ συγχωρησῆαι τὰ ἥττω τοῖς ἔλλοσσιν ὑπὲρ
τοῦ τὰ μείζω βλάβης καρποῦσθαι.

Δ. Ταῦτα λέγων ὁ βασιλεὺς τοὺς μὲν ἐπιθε-
τοῦ, δ' οὐδέμῳ. Ὅθεν τὸ πείθειν ἀφελὲς τὴν ἐπέ-
ραν ἐβάδισε· ταύτην δ' εἶναι τὴν τοῦ βιάζεσθαι·
ἢς πρὸς πολλὰ καὶ διάφορα μεριζομένης εἶδη, πάντα
ἦσαν ἐνεργὰ τῷ βασιλεῖ, δημεύσεις, ἐξορταί (49),
φυλακαί, ὀρθαλμῶν ἀφαιρέσεις, μαστίγες, χειρῶν
ἐκτομαί, πάντα οἷς αἱ γνώμης τῶν ἀνδρικῶν καὶ
μὴ δοκιμάζονται. Ὅσοι μὲν οὖν κατ' ἐπίγνωσιν ὁ
ζῆλος ἦν (σπάνιοι δ' οὗτοι ἐτύγχανον), οὗτοι στερ-
βάν τε καὶ ἀνδρικὴν τὴν ἐνστάσιν ἐνδειξάμενοι
πάντα ἐκμένους ὑπήνεγκαν καὶ πεπόνθησαν, ὅποσα
ἢ τοῦ βασιλεὺς ἐπὶ γέγεχε χεῖρ. Οἱ δὲ πλείστοι μη-
δὲν ὑγιᾶς εἰδέετε, ἀλλὰ δῆμος ὄντες καὶ ἀγοραῖος
ἄλλος καὶ χαίροντες αἱ [P. 77] ταῖς τοιαύταις και-
νοτομίαις, τρίχινα καθάπερ ἀλλήνησκηρὴν ὑπεδευόχα-
τες τριδῶνια, πανταχῆ τῆς οἰκουμένης ἐξήπλωσαν
ἐαυτούς, ὅπη φύλα Χριστιανῶν εἶναι ἐπίθοντο· ἐν
τε Πελοποννήσῳ φημί καὶ Ἀχαΐα καὶ Θεσσαλίᾳ ἐν

intestina pericula bellis externis graviora arbitra-
tus. Erant enim non pauci e magistratibus etiam,
qui suam sententiam imperatoris edictis alacriter
opponerent. In eas igitur redactus angustias viam
inire statuit duarum alteram, summa necessitate
alium exitum non admittente in presentia: quippe
aut omnes sibi assensuros, aut omnes æquo hostium
loco habendos.

III. Quamobrem factiosorum animos principio
blanditiis verborum et comitate morum conciliare
sibi et mancipare conabatur, eamque rem non no-
vitalis studio, sed prudenti consilio cœptam esse
aiebat: esse autem prudentiæ, impendentes præ-
cavere calamitates, et si quid ad graviora mala
avertenda novandum sit, non esse cunctandum. Si
enim hostes adventarent, urbe multis in locis adhuc
per ruinas patente ac novissime instaurata et vel-
ut reviviscente post illas mortis quas paulo ante
pertulisset, presentia mala graviora futura præter-
itis: ac dominos fore hostes 127 non tantum
sacrorum, sed omnium simul, liberorum, conjugum
et rerum: quorum vero propriæ hæc res essent,
eos vi abreptos, libertate amissa, non corporibus
tantum, sed animis etiam servituros, et hostium
sequi voluntates violenta necessitate coactum iri.
Id etiam, inquebat, reliquum erit, ne quis patrio-
rum rituum et institutorum, aut etiam legum ac
dogmatum sacrorum patrocinium suscipiat. Sed
eorum orationum depravatio et abrogatio liberrima
futura est. Quæ ego nunc prospiciens in hanc ad-
ministrationem cupide me ipsum interposui. Est
autem sapientis administratoris officium, necessi-
tate subigente leve damnum sufferre amplioris lu-
cri gratia: et vim facientibus minora concedere, ut
majora ipse facile percipiat.

IV. Hac oratione alios commovit imperator,
alios non item. Unde suasionem ommissa viam alteram
ingressus est, quæ erat vis aperta: cujus cum
multæ sint ac variz species, omnes ab imperatore
adhibitæ sunt: publicationes bonorum, exsilia, cus-
todizæ, excæcationes, flagra, manuum amputatio-
nes, omnia denique quibus virorum fortium et
mollium animi explorantur. Ac quorum zelus erat
secundum scientiam (qui quidem pauci erant), ii
firmam et virilem constantiam præferentes omnia
libenter tolerabant et perpetiebantur, quæ principis
manus inferebat. Maxima vero pars veri iudicii ex-
pers, fax plebis et circumforanea turba, semper
istiusmodi rebus novis gaudens, hirsutis pannis
veluti scenico amictu novo induti 128 toto orbe
dispersi sunt ubi Christianos esse audiverunt: in
Peloponnesum, inquam, Achaïam, Thessaliam et
Colchidem et quacunquè imperatoris ditio non pa-

Variorum notæ.

(48) Ibidem Pachymer. cap. 12, 18, 19, 20. DUCANG.

(49) Pachymer. eodem libro cap. 19, 20: lib. vi,

bus. Sparsi autem et vagi huc illuc circumbant, neque cum Catholicis pacem conservare volentes, neque inter sese: sed alii aliis nominibus ascitis aut Arsenii patriarchæ sectatores se et ejus doctrinæ addictos profitebantur, aut Josephi, aut aliud quid jactabant; atque ita tempus fallebant plerique et decipientes et decepti. Nec enim deerant qui oracula in vicis et urbibus, quasi a conspectu Dei modo reversi, cantarent. Id vero faciebant luceri causa et ad implendos sacros. Iique ob eam ipsam rem semper in eodem habitu perseverarunt, nec post hanc instaurationem vitæ ratione mutarunt.

V. His temporibus Magnæ ecclesiæ chartophylax erat Vexcus, excellenti vir ingenio idemque eruditionis alumnus; præterea tantis naturæ donis ornatus, quantis quisquam alius illa ætate. Nam et proceritate corporis præstabat, et majestate vultus, in quo venustas erat cum gravitate conjuncta; item dicendi facultate ac torrente ebulliens aliisque rebus plurimis; maxime autem ingenii felicitate et acumine in expedienda qualibet questione proposita: iis, inquam, omnibus ornamentis natura ipsum pulcherrime instruxerat. Quibus 129 id erat consecutus, ut et imperatoribus et principibus, et omnibus eruditis venerabilis, atque illustri apud eos fama esset. Qui cum imperatoris decreto acriter adversaretur, imperator nihil non tentavit, tam per se ipsum quam per alios eruditissimos, quo ipsum petitis ex ratione et ex legum auctoritate argumentis adduceret, ut decreto assentiretur. Verum ille ingenii et linguæ vi omnium animos commovebat, eorumque argumenta veluti Penelope telam retexebat. Nam Græcarum litterarum doctrina erant qui illum superarent: sed acutissime ingenii et linguæ volubilitate et ecclesiasticorum dogmatum usu omnes cum illo collati pueri videbantur.

VI. Ex spe frustratus imperator aliam viam inivit, eumque et omnem fere ejus cognationem in teterissimos carceres conjecit. Quibus peractis tandem in mentem venit imperatori, eandem rem a Latinis autem annos quinque et viginti, Joanne Duca rerum potente, agitatam fuisse, ac tum doctum exstitisse virum, Nicephorum Blemmydam, divinarum litterarum peritissimum; qui cum se in otium contulisset, multa e sacra Scriptura testimonia, quæ

A τε τῆ Κολχίδι καὶ ὅπῃ μὴ ἐνῆν ἐπικράτεια τοῦ βασιλέως. Καὶ περιήσαν ἔνθεν κάκειθεν σποράδες καὶ πλάνητες, μήτε πρὸς τὸ καθόλου τὴν εἰρήνην ἐθέλοντες διασώζειν, μήτε πρὸς ἀλλήλους· ἀλλ' ὀνόματα περιθίντες; ἑαυτοῖς ἄλλοι ἄλλα, οἱ μὲν Ἀρσένιου (50) λέγοντες εἶναι τοῦ πατριάρχου καὶ τὰ ἐκείνου κρεθεύειν, οἱ δὲ Ἰωσήφ, οἱ δὲ ἄλλα λέγοντες, οὕτω τὴν χρόνον παρεκρούοντο κλανώντες οἱ πλείους καὶ κλανώμενοι. Ἦσαν γὰρ οἱ καὶ προφοβασμούς ἀνά τα φύλεις καὶ κώμας ἐκήρυσσον, ὥσπερ ἀπὸ θεοπτίας ἄρτι κατιόντες. Ταῦτα δ' ἐποίησαν λημμάτων ἕνεκα καὶ βαλαντιῶν πληρώσεως· οἱ δὲ καὶ δι' αὐτὸ γέ τοι τούτῳ παρέμειναν οὕτως ἔχοντες ἔσσει, μὴδὲ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας διώρθωσιν τὴν διαίτην ἀλλάζόμενοι.

B Ε'. Ἐν τούτοις μέντοι τοῖς καιροῖς (51) τῆς Μεγάλης ἦν ἐκκλησίας χαρτοφύλαξ, ὄνομα Βέκκος (52), συνετὸς ἀνὴρ ἐν τοῖς μάλιστα καὶ λόγου καὶ παιδείας τρόφιμος· τοσοῦτοι δὲ καὶ παρὰ τῆς φύσεως συγκεκροτημένοι· χαρίσματα, ὅσοις τῶν τότε ἀνθρώπων οὐδεὶς. Σώματος γὰρ εὐμήκει μεγέθει καὶ ὄψει μετὰ τοῦ χαρίεντος ἐμυριθεῖ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῃ καὶ γλώττης εὐκολίᾳ καὶ δρόμῳ συντόνῳ ἄλλοις τε πλείστοις καὶ ἐτι διανοίας εὐπλοῖα τε καὶ ἔξυπτι, πρὸς ἅπαν τὸ προειθέμενον, τούτοις ἅπασιν ἀριστα τοῦτον ἡ φύσις ἐξώπλισεν, ὡς εἶναι βασιλεῦσι καὶ ἀρχύουσιν καὶ πᾶσι σοφοῖς αἰδέσιμον καὶ λαμπρὸν περιλάλημα. Τοῦτον γενναίως ἀντιστάμενον τῇ βασιλικῇ δόγματι πάντοτε; ὁ βασιλεὺς; ἐγεγόνει δι' αὐτοῦ τε καὶ τῶν τότε λογίων ἀποδείξαι λογικὰς καὶ νομίμους πεισῆαι συνθέσθαι τῷ δόγματι. Ἄλλ' ἐκείνος τῆ εὐθηνίᾳ τοῦ νοῦ καὶ τῆς γλώττης ἅπασαν συγχυκῶν ὡς εἰπεῖν ἀκοὴν ἀνέλπει τὰ τούτων προβλήματα, καθάπερ τινὰ Πηνελόπης Ἰστών. Ἑλληνικῆς μὲν γὰρ παιδείας ἕνεκα ἦσαν οἱ τότε προεῖχον αὐτοῦ· φύσεως δ' ἔξυπτι; καὶ γλώττης δρόμῳ καὶ ἀσκήσει δογμάτων ἐκκλησιαστικῶν παιδὲς ἀνδρὶ παραβαλλόμενοι πάντες ἰδοῦσαν ἐς αὐτόν.

C Γ'. Ἐπεὶ δ' ὁ βασιλεὺς τῶν ἐντεῦθεν ἐλπίδων ἐσφάλη, τὴν ἑτέραν ἐδίδόσε· καὶ συλλαβὸν αὐτὴν καὶ γένος μικροῦ πλὴν δεσμοτηρίου; καθελεῖν οὖν δεινοτάτοις. Καὶ ἦν οὕτω ταῦτα. Ὅψῃ δ' ἐπὶ τοῦ ἀναβιβασάμενος ὁ βασιλεὺς ὡς καὶ πρὸ πάντε καὶ εἰκοσὸν ἐτῶν ἐπὶ τῆς Ἰωάννου τοῦ Δούκα βασιλείας ἡ τοιαύτη παρὰ Λατίνων ἐκινήθη ὑπόθεσις, καὶ ἦν τῆνικαῦτα σοφὸς ἀνὴρ Νικηφόρος [P. 78] ὁ Βλεμμύδης (55), θεῶν Γραφῶν ἐμπειρότατος, ὃς σχολῆς δε-

Variorum notæ.

(50) Pachym. lib. v. cap. 2. DUCANG.

(51) Vide Leon. Allat. *Exercit. in Creyght.* p. 608. BOIVIN.

(52) Pachymer. lib. v. cap. 15, 14, 15, 22, 24, 28, Vexcupatriarchæ Constantinopolitani historiam fuisse persecutur, cui Βέκκος, ut et Phranzi et aliis dicitur. DUCANG.—Aliis Βέκκο, quibusdam etiam Βέκων.

Καὶ Λατινῶν Ἰωάννης ὁ Βέκων. Cod. Reg. 2058. Vide et clausulam Cod. Reg. 2006. Latine Vexcus, Beccus, Vecus, et Vexcus promiscue

dicitur. BOIVIN.

(53) De prolata a Vecco S. Scripturæ de S. Spiritus processione locis, qui Latinerum dogmata firmarent, scripsit quidem Pachymerus: sed de collectionis auctore hic silet, Blemmyde scilicet, valido apud Græcos Latine Ecclesiæ sententiæ adversus Græcos propugnatore. Nam cum Joanne Duca rerum potente inter Græcos de processione Spiritus sancti controversia disputeretur, ipse nullis ex sacra Scriptura et sanctis Patribus collectis testi-

ἑαυτῶν (54) ἤρξατο συλλέγειν πολλὰ παρὰ τῶν ἑλλήνων Γραφῶν μαρτυρίας, συγκροτεῖν δοκούσας τῶ τῶν Λατίνων δόγματι, καὶ λογογραφεῖν ἐπὶ ταύταις, λάθρα μὲν θὰ τῶν πολλῶν ὑπόληψιν (55), ἐλογογράφει δ' οὐδ' ἔστιν ἂ· ταῦτα δὲ νῦν ὁ βασιλεὺς ἀνευρών πέμπει τῶ Βίκκω. Ἄπειρ αὐτὸς ἀναγνούς μετὰ πολλῆς ἀγχινοίας τὰς τῶν ἁγίων ἐζητήκει βίβλους, ἐξ ὧν ὁ Βλεμμύδης τὰς μαρτυρίας ἦν ἐκείνας ἐνευειλοχῶς· καὶ μάλιστα ἀσμένως παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ ἐνδόσιμον εὐληφότι ἔργον ἦν αὐτῶ τοῦ λοιποῦ, ἐπιμελῶς αὐτὰς ἐπιέναι καὶ ἀναγνέειν καὶ κατὰ λέξιν ἐπιστατεῖν· ὡς ἐν ὀλίγῳ τοσοῦτον αὐτὸν συνηθοικέναι μαρτυριῶν ὄρμαθόν, ὡστ' ἱκανὰς εἶναι βίβλους ὅλας πληροῦν· καὶ ὁ πρὶν μάχαίρᾳ διστομος κατὰ Λατίνων ἐστάμενος, πρῦμναι ἤδη κρουσάμενος, ἑταραχία τὴν νίκην ποιεῖται.

Ζ'. Δι' ἂ δὲ καὶ ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν ἀναβεθηκὺς θρόνον (56) πάντα ἦν αὐτὸς τῶ βασιλεῖ, καὶ γλώττα καὶ χεῖρ καὶ κλάμα; γραμματικῶς δευγάρου, καὶ λόγων καὶ γράφων καὶ δογματικῶν· ἔχων συνεργούς καὶ συλλήπτορας τοῦ ἀγῶνος τὸν τε Μελιτηνιώτην (57) καὶ τὸν Μετοχίτην, ἀρχidiaκόνους ἐν τῶ βασιλικῷ κλήρῳ· καὶ ἑτε Γεώργιον τὸν ἐκ Κύπρου (58). Συνελευτοῦργηκεὶ μὲν οὖν πάντων οὐδὲς τοῖς τοῦ Πάππα (59), οὐδ' ὁ πατριάρχης αὐτὸς, οὐτε τῶν ἄλλων οὐδὲς, δεῖ μὴ τὸ ἐνδόσιμον εὐληφότας τῶν Φερρίων τινὲς (60) ἐλευτοῦργησαν ἐπαξ ἐν τῶ καὶ τῶν Βλαχερσῶν διὰ χειροτονίαν τινὲς (61) τῶν οἰκείων. Ἄλλ' ἑπανακτεῖον τὸν λόγον.

A dogma Latinorum confirmare viderentur, colligere cepisset ac postea etiam de his scripsisset clani ille quidem, propter opinionem, in qua plerique erant, sed tamen scripsisset quædam. Quæ tum imperator nactus Vecco misit; quibus ille multa cum sagacitate perlectis sanctorum libros e quibus Blemmydes ea testimonia collegerat, postulavit: quorum copiam cum imperator libentissime ei fecisset, in eo deinde occupabatur, ut diligenter illos legeret, 130 expenderet, ad verbum conferret. Itaque brevi tempore eum testimoniorum acervum coegit, quæ integra volumina complere possent: ut qui dudum acerrime Latinis adversabatur, mutata sententia, victoriam ad illos transferret.

VII. Quamobrem patriarchali sede consecensa imperatori unus fuit omnia, et lingua, et manus, et velociter scribens calamus, et dicendo, et scribendo, et dogmata exponendo: ejus certaminis sociis et adjutoribus Meliteniote et Metochite, imperatorii cleri archidiaconis, et Georgio Cyprio. Nullus tamen eorum omnium eam pontificis Latinis liturgiam celebravit; ne ipse quidem patriarcha, neque alius quisquam, nisi quod Fratrum (Minorum) nonnulli licentia impetrata semel in Blachernio templo id fecerunt, propter ordinationem cujusdam e suis. Sed ad institutum redeundam est.

Variorum notæ.

woniis Latinorum sententiam confirmavit, posteaque ad imperatorem Theodorum Lascarum et ad Jacobum Bulgaria electum archiepiscopum transmisit, ut ex ipso Joanne Vecco docet Allatius lib. II, De uniusque Ecclesie consensu, cap. 14, n. 4, quorum quidem librorum nomen in Pachymeris lib. VI, cap. 23., qui habentur editi post tom. 1 Annal. Eccl. Ostoriei Raynaldi cum versione Latina ejusdem Allatii. DUCANG.

(54) Quasi sibi ipsi scribens, nec libro publicando incumbens. Hoc, λάθρα μὲν διὰ τῶν πολλῶν ὑπόληψιν, quæ verba, inquit Allatius, perperam vertit interpres, infamiam metu, cum vertere debuisset, propter multorum invidiam, seu potius propter vitandam suspicionem, quod Latinorum scilicet partibus addictior videretur. Neque tamen id clam scripsisse dicendus est, quod imperatoris jussu egerat. DUCANG.

(55) Verterat Wolfius infamiam metu. Leo Allatius vertendum putabat, propter multorum invidiam, seu potius propter vitandam suspicionem. Ego vero malui, propter opinionem in qua plerique erant. BOVIN.

(56) Cum Josephus eide sua pulsus in Periblepta monasterium sese contulisset, 11 Januarii secundæ Indictionis, anno mundi juxta Græcos 6782 (Christi 1274), ut est apud Pachymer. lib. v, cap. 17, 22, hincque in Anaplum (forte in Archangelii monasterium, de quo supra) amandatus, Vecco patriarcha renuntiatus est 26 Maii, et 2 Junii die Pentecostes inauguratus. Idem Pachymer. cap. 24, 28. DUCANG.—Secessit Josephus, ut supra dictum est, A. C. 1274, Januarii die 11. Vecco non statim ei subrogatus. Possinus ex Pachymeris verbis lib. IV, cap. 17, et lib. V, cap. 24, a prima secessione Josephi ad initium a Vecco patriarchatum menses solidos sex-

C decim intercessisse colligit; atque ita Vecco creationem confert in annum Christi 1275. Possini calculis: firmatur auctoritate Chronicorum manuscriptorum, in quibus Veccois aunis octo sedem tenuisse dicitur. Vide cod. Reg. 3038*, 3502, etc. In Codice 2525*, fol. 282, v. septem anni tantum ei patriarchæ tribuuntur. BOVIN.

(57) Quem enim Vecco legatum antea miserat ad S. Ludovicum Franciæ regem, quo Carolum fratrem a consiliis averteret; ut auctor est Pachymeres lib. v, cap. 9, quem quidem Ludovicum, ut hoc obiter adnotem, πρώτων ἑτα καὶ ῥῆγα τετιμημένον ἀρχῆθεν, καὶ ἐπὶ μεγαλειότητι ἐξουσίας τιμώμενον, πρὸς δὲ καὶ τοὺς τρόπους εὐδύν, vocat. DUCANG.

(58) Dignitate Πρωτοπρεσβυτέρου, ut est apud Pachymerem. lib. v, cap. 12, 22, ac deinde patriarcham Constantinopolitanum effectum. Ita alter ex archidiaconis Palatii cleri Evangelium, alter Apostolum legit. DUCANG.

(59) Fratres me non satis assequi quid sibi velit. Φερίοι fortassis sunt fratres, hoc est monachi, qui Latinam Missam permissu imperatoris celebraverunt. Sed hæc ex his, quæ e Pachymerio de Metochite adnotata sunt, intelliguntur. WOLFIIUS.—Verterat Wolfius, Nullus tamen eorum omnium ad Papæ rationem liturgiam celebravit. Verendum hæc ut edidimus. BOVIN.

(60) Expressit vocem Gallicam Frères, quomodo tum indigebantur ex ordine S. Francisci et S. Dominici monachi. Hi porro Constantinopolin advenerant a Gregorio missi, in quibus erat Joannes Pastron. DUCANG.

(61) Interpres, suffragio cujusdam e familiaribus. Emendavimus, propter ordinationem cujusdam e suis. DUCANG.

CAPUT III.

Anna et Maria, imperatoris nepces ex sorore, quibus maritis nupsierunt. Lachanas Bulgarns latrociniis durescit. Exercitum cogit. Constantinum Tæchum vincit et occidit. Ejus regnum et uxorem accipit. Oppidis Romanis imminet. Palæologus eum antevertere statuit. Joanni Asani, legitimo Bulgariæ regni hæredi, filiam suam Irenem despondet. Eundem cum magnis copiis in Bulgariam mittit. Lachanas Palæologi dolo occiditur. Asan regnat. Constantinus Tæchi uxor et filius expelluntur. Terteres Bulgarns Asani socero exitium machinatur. Eum regno spoliat. Asan Byzantium aufugit.

I. Soror erat imperatori nomine Eulogia : quæ A cum filias multas haberet, Anam Nicephoro Ætolizæ principi despondit ; Mariam Constantino principi Zagoræ sive Bulgariæ. Nam illorum primæ uxores decesserant : quas ipsas quoque sorores fuisse et imperatoris Theodori Lascaris filias, supra diximus.

II. His temporibus quidam ex Bulgariis consurgit, pastorali quidem genere ortus, sed versuto vir ingenio et ad res novandas **131** promptus, nomine Lachanas : qui magna hominum villum et improborum manu sibi adjuncta latrocinari instituit : unde brevi tempore magnas divitias et justum exercitum coegit. Pujus continentes in ursoriones et illata sibi detrimenta non ferenti Constantino v'sum est, convocatis in unum copiis suis, acie cum illo discernere, ac jacta omni alea de summa rerum dimicare. Turpe enim ducebat, nihili hominem exiguo tempore tanta potentia auctum non modò magnas Bulgariis clades subiunde inferre, sed jam toti regno periculum ingens minari et intentare. Itaque bellico apparatu instructus progreditur, et collatis signis vincitur ; nec modò regnum, sed vitam etiam amittit. Lachanas autem non solum principatu præter spem potitur, verum etiam uxoris Constantini viduæ maritus existit. Quia et constituebat deinceps, exacta hyeme, sub veris initium Romanorum finitimos agros et oppidula ex insidiis aggredi, ut illorum viribus imminutis ipse validissimus haberetur.

III. Quæ imperator cum audivisset, non ferenda nec per oblivionem aut contemptum negligenda esse judicavit : sed curis æstare et æger animo esse cœpit. Nec tamen illum in præsentia formidabilem putabat : at cum ad ea quæ concupisset, accerimò cum studio ferri cerneret, dicebat ipsum sensim ac paulatim progrediendo ad magnam potentiam sese evectum ire, ut et Romanis ipsis tandem expugnata difficilia **132** foret. Oportere autem eos qui citra periculum velint vivere, antevertere et occurrere malis impendentibus : et si in præsentia crescentis plantæ radicem facile præcidere possis, non esse cunctandam, neque exspectandum donec acceptam injuriam cum periculo ulciscaris, cum ipsa consilia et ipsos conatus possis sine pe-

A'. Ἐν ἀελαφῇ (62) τῷ βασιλεὶ ὄνομα Εὐλογία. Ταύτῃ πολλῶν οὐσῶν θυγατέρων, τὴν μὲν μίαν τὴν Ἄναν συνέζευξεν ἀνδρὶ Νικήφορῳ, τῷ τῆς Αἰτωλίας ἄρχοντι· τὴν δὲ ἑτέραν τὴν Μαρίαν Κωνσταντίνῳ, τῷ τῆς Ζαγορᾶς ἄρχοντι (63)· ἄρι τῶν προτέρων αὐτῶν γυναικῶν τὸν βίον ἀπολιπούσων. Ἀδελφὰς δὲ κάκεινας ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε καὶ θυγατέρας τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι.

B'. Ἐν [P. 79] τούτοις (64) μέντοι τοῖς χρόνοις ἀνίσταται τις ἐκ τῶν Βουλγάρων, βοσκηματώδης μὲν τὸ γένος ἀνὴρ, ποιικλὸς δὲ τὴν φρόνησιν καὶ δεινὸς καινοτέροις ἐπιθέσθαι πράγμασιν, ὄνομα Λαχανᾶς (65)· δὲ πολλοὺς προσεταιρισάμενος τῶν χυδαίων καὶ ἀτασθάλων ληστρικῶν ἐπετήδευσε βίον· ἐξ οὗ κολὸν ἐν βραχεὶ συνελέξε πλούτον καὶ ἄμα στρατὸν ἰσχυρόν. Τούτου τὰς συνεχεῖς καταδρομὰς καὶ ζημίας οὐκ ἀνεχομένη τῷ Κωνσταντίνῳ ἔδοξε συνηθροικῆσαι τὰς αὐτοῦ δυνάμεις· εἰς ἀντιπαράταξιν ἐξείναι ἐκείνου καὶ διακυβεῦσαι τὸν περὶ τῶν ἄλων πραγμάτων κίνδυνον. Ἀσχυρὸν γὰρ εἶναι ἡγεῖτο, ἀνθρωπὸν τοῦ μηδενὸς· ἀξιὸν ἐν βραχεὶ χρόνῳ μεγάλην ξυμειλοχόρτα δύναμιν οὐ μόνον μεγάλας ἐπάγειν συχὰς εἰς Βουλγάρους κατώσεις, ἀλλὰ καὶ μέγαν ὄλη τῇ ἀρχῇ τὸν κίνδυνον ἐπισείειν ἦδη. Περσικευασάμενος οὖν ἐξεῖσι· καὶ συμβαλὼν ἐκείνῳ νικᾶται καὶ στερρεῖται μὴ μόνον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ζωῆς αὐτῆς· καὶ γίνεται παρ' ἑλπίδα μὴ μόνον τῆς ἀρχῆς ἐγκρατὴς ὁ Λαχανᾶς, ἀλλὰ καὶ σύζυγος δευτέρου τῆς γυναικὸς Κωνσταντίνου. Ὅς καὶ διανοεῖτο λοιπὸν τελευτῶντος τοῦ χειμῶνος· ἄμα ἤρε πέμπειν ἐνέδρας καὶ κατὰ τῶν ὁμοροῦντων Ῥωμαϊκῶν χωρίων καὶ πολιτείων, ἐν ἀσθενεστέροις αὐτῶν γινομένων ἰσχυροτάτος ἐκείνος δοκῆ.

C'. Ταῦτα τῷ βασιλεὶ ἀκουσθέντα οὐκ ὀκτὰ ἔδοξαν, οὐδὲ λήθης ἀξία καὶ περιφρονήσεως· ἀλλ' ἐν παντὶ φροντίδος ἐχώρει καὶ πλήρης ἦν ἀθυμία· οὐχ ὅσα τέως ἐνόμιζε φοβερὸν ἐκείνου, ἀλλὰ σπουδῆ χρώμενον θερμοτάτῃ πρὸς ὅπερ ἂν τὸ βουλευμένον ὑποτίθῃσι βλέπων ἔλεγεν ὁδὴν προσβιβόντα κατὰ μικρὸν ἐς μέγα δυνάμειος ἐπαρθῆναι, ὡς δυσκαταγώνιστον καὶ Ῥωμαίους οὐκ ἐνέσθαι. Χρηναὶ δὲ τοὺς ἀκινδύνως βιῶν ἐθέλοντας φθάσειν καὶ προναστελλεῖν τὴν ὁρμὴν τῶν δεινῶν· καὶ παρὸν ἐκ τοῦ μέστου τὰς ῥίζας ἐκτέρπειν ἐν τῷ παρόντι τῆς μελλούσης βλάβης, μὴ μέλλειν μηδὲ περιμένειν τῶν πονηρῶν ἔργων ἀμύνεσθαι μετὰ κινδύνων τὸν δράσαντας παρ' ἄκινδυνος τῆς διανοίας καὶ τῆς ὁρμῆς αὐτῆς. Ὅθεν ἐπειδήπερ (66) ὁ λόγος φθάσας (67) ἐδήλωσε τὸν τῷ

Variorum notæ.

(62) Pachymer. lib. v, cap. 3. Vide stemma Palæologorum in *Famil. Byzant.* Ducang.

(63) Bulgariæ regi. Cur porro Zagoræ reges dicentur Bulgariæ principes, diximus in eorundem regum serie, n. 17. Vide præterea *Leucclaviium in Faudecte Turc.* n. 53, et in *Onomastico.* Ducang.

(64) Pachymer. lib. vi, cap. 3. Ducang.

(65) Cur id ei nominis inditum, indicat ibid. Pachymeres. Vide stemma Bulgaricum. Ducang.

(66) Pachymer. lib. v, cap. 5 ; lib. vi, cap. 4. Ducang.

(67) *Libr. iii, cap. 2, sect. 4. Boivix.*

Ἀσάν ἀπόγονον (68) τὸν Μυτίζην περὶ τὴν Τροίαν ἄριστος εἶναι τὴν δίαταν δι' ἃς ποτ' εἰρήκειμεν τὰς αἰτίας, εἶτα αὐτὸς μὲν ἐφθη τὸν βίον ἀπολιπὼν καταλειπόμενος δὲ παῖδα Ἰωάννην τὸν Ἀσάν· τοῦτον δὲ βασιλεὺς νῦν μεταπέμπεται, ἄνωθεν ἐκ πατέρων τὰ δίκαια τῆς Βουλγαρικῆς ἀρχῆς κεκτημένων· καὶ τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς συζεύξαι· Εἰρήνην κέμπει μετὰ βαρβαρῶν δυνάμεως Πλευθερωσυνά τε τὴν Βουλγαρικὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ Αλαχανᾶ τυραννίδος καὶ ἅμα διαδεξόμενον αὐτὸν αὐτὴν, δίκαιον κληρὸν ἦδη πρὸς αὐτὸν [P. 80] καταθεθῆκεν.

Α', Ὁ μόντος Αλαχανᾶ, ἐπειδὴ παρ' ἐτυχε τῆνικαυτὰ τὴν ἐπὶ Σκύθας ἰὼν βεβαίωσεν· ἐνεκα τῆς τυραννίδος, λαθραίας τοῦ βασιλέως ἐπιβουλας ἐκαὶ τὴν δι' αἵματος δίκαιον δίκην. Ἀπονητὶ δ' ὁ Ἀσάν (69) τὴν ἀρχὴν διαδέχεται, τῶν Βουλγάρων ὑποδεξαμένων ἀσπέντων. Τούτων οὕτως τελοσθέντων ἐξωθεῖται καὶ Μαρία ἐκείθεν ἢ τοῦ βασιλέως ἀδελφίδῃ σὺν υἱῷ Μιχαήλ, ὃν ἐκ τοῦ Κωνσταντινίου γεγέννηκε, καὶ ἔκει πρὸς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκαὶ δ' ὡς τὰ πολλὰ καὶ μεγάλας εὐφροσύνας ἐκίφρονται· λύται, καθ' ἅμα τινὰ ξίρη· κολύμα τὴν τῆς εὐθυμίας ἐκείνης· κτ' ἀστεινὸν ἐπιπαράττοντα καὶ συγγέοντα, οὐδ' ἐνταῦθα τὸ εἶδος ἐπιλαλοῦμαι· ἀλλ' ἦν τῆνικαυτὰ ἀνήρ αἰγνήτης· κἀν τοῖς μέλλοσι συνειδὸς καὶ τῷ δραστηρίῳ τῆς φύσεως· ἐν Βουλγάροις ἐπίσημος, ὄνομα Τερτερῆς. Τοῦτον οἰκτιρῶσασθαι θέλων ὁ Ἀσάν καὶ ἅμα περιποιούμενος· αὐτῷ ἀφοβίαν γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῇ ποιεῖται, ἀφελόμενος καὶ ἀποστασίας ἐς Νίκαιαν τὴν προτέρην ὁμίζον σὺν τοῖς τέκνοις αὐτοῦ. Τετάρτη δ' ἐπὶ τούτοις αὐτὸν καὶ τῷ τοῦ δασκτοῦ ἀξιώματι· ἀλλ' οὐκ ἐνέμεινεν οὕτως ἐπὶ πολλῷ τῆ πρὸς τὸν τετιμηχότα στοργῇ· ἀλλ' ἀφέλειαν καὶ κουφότητα πλείστην καταγινώσκων αὐτοῦ ἔλαθεν ἐν οὐ μακρῷ τῷ χρόνῳ τὰς γνάμιας ἐφελκυσάμενος· τοῦ τε στρατιωτικῷ παντὸς καὶ πρὸς γε οὐκ ὀλίγων ὄσει τῶν ἐν τέλει. Ἐμελλε δὲ ἦδη καὶ τὸν Ἀσάν διαχειρισάμενος ἐγερταῆς εἶσεσθαι καὶ τῆς ἀρχῆς. Ὅσορ αὐτὸς ἐγνωκῶς προσποιεῖται μετὰ τῆς γυναικὸς ἐπισημίας ἐς τὸν πενθερὸν καὶ βασιλέα· καὶ λάθρα ἔυναγαγὼν πᾶν δὲ τῶν κειμηλίων καὶ χρημάτων ἦν τῶν Βουλγαρικῶν τὸ ἐξαιρέτων, ἦκεν εἰς τὸ Βυζάντιον παρὰ τὴν βασιλείαν καὶ πενθερὸν· καὶ αὐτὸς κολίην τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν ἐκεῖ σφετερίζεται. Εἶεν.

riculo tuò alcisci. Igitur cum, ut supra est expositum, Mytizes et Asanis posteritate apud Trojam ob eas causas quas diximus degens decessisset; filium ejus Joannem Asanem, ut cui regnum Bulgariae paterno jure deberetur, accessit, desponsaque Irene filia, cum magnis copiis mittit, tum ad Bulgariam a Lachanz tyrannide liberandam, tum ad suscipiendum regnum justa successione ad se devolutum.

IV. Cæterum Lachanas firmanda tyrannidis causa tum in Scythiam proficiscens clandestinis imperatoris insidiis profuso illic sanguine dat pœnas. Asan vero citra laborem volentibus Bulgaris regno potitur. His peractis Maria, imperatoris ex sorore neptis, cum filio Michael, quem ex Constantino susceperat, indidem expulsa Constantinopolim venit. Quoniam autem magnis gaudiis dolores plerumque agnascuntur, et velut gladii quidam hostiles illam lætitiæ tranquillitatem turbant et confundunt, id ipsum tunc quoque usu venit. Nam eo tempore existit vir quidam nobilis, singulari insignia et animi promptitudine inter Bulgaros insignis, nomine Terteres: quem Asan ut sibi conciliaret, atque ut securitati suæ consuleret, jungit sibi affinitate, desponsa ei sorore sua: priore videlicet uxore adempta, et cum liberis Nicæam missa. Deinde Despotæ dignitate illum ornat. Verum is non diu apud eum, a quo ita honoratus fuerat, in fide et officio permansit: sed animadversa ejus simplicitate et levitate insigni, brevi tempore totius exercitus et procerum non paucorum animos sibi clam conciliavit. Jamque id agebat ut Asane interfecto principatu potiretur. Quo ille cognite se cum uxore ad visendum imperatorem eundemque socerum proficisci simulat: opum et pecuniarum Bulgaricarum electissima quæque clanculum cogit: deinde se Byzantium ad socerum imperatorem confert, atque illic reliquum vitæ transigit. Terteres vero, prohibente nemine, Bulgaricum regnum occupat. Et hæc hæcæus.

μὲν ἐνταῦθα διήγαγε τοῦ λοιποῦ· ὁ δὲ Τερτερῆς, κατὰ ἀρχὴν ἐκεῖ σφετερίζεται. Εἶεν.

CAPUT IV.

Genueses Galatai insolescunt. Palæologus ob unius civis Byzantini cædem minatur illis extrema. Ut teniam impetraverint. Eorumdem trimeses ducē piraticæ, insalutato imperatore, Constantinopolim prætervehuntur. Earum reditum imperatoris expectant. Genueses conantur evadere. Cum imperatoris configant. Vincuntur. Latinorum fastus imminutus.

[P. 81] Α'. Ἐγὼ δὲ τοῦτο ἐκεῖνο τῶν πάλαι πολλῶν διακηκῶς, ὡς πολιτικῶς καὶ μετρίως ἐνεγκεῖν εὐτυχίαν χαλεπώτερον ἢ δυστυχίαν, νῦν μᾶλλον ἐπὶ τῆς χρείας ἐπεθευράκειν συννενοκῶς. Ἰδοὺ γὰρ καὶ οἱ ἐκ Γεννοῦσας (70) ἀντιπέραν οἰκούντες τοῦ Βυζαντιοῦ τῷ τῆς ἀτελείας κέρδει μεθυσθέντες· καὶ

I. Ego vero quod e multis veterum cognovi, difficilium esse res secundas quam adversas civiliter et moderate ferre; nunc re ipsa edoctus magis admiror. Ecce enim Genueses, qui e regione Constantinopolis habitabant, lucro immunitatis inebriati elatique superbia adversus Romanos inso-

Variorum notæ.

(68) Mytzes Asanis sororem daverat uxorem, ut dicitur supra, lib. iii, cap. 2, sect. 4. Cur itaque eam Gregoras ἀπόγονον vocat? Boivin.
 (69) Pachym. lib. v, cap. 3; lib. vi, cap. 1, 2, 7, 8, 9. DUCANE.
 (70) Pachym. lib. v, cap. 30. DUCANE.

lescere, eosque ut imbecilliores contemnere cœperunt. Ac tandem aliquis **134** ob paucos autumnales fructus rixa cum quodam orta, ense quam lingua promptior, statim hominem interfecit. Quod facinus cum imperator audisset, non ut unius eadem neglexit: sed ita exarsit et commotus est, ac si tota civitas eversa, et imperatoria majestas violata esset, statimque exercitu omnes eorum pedes cinxit. Nondum enim murorum munitiones habebant, nec urbem quæ cum vellet imperatrici urbi adversaretur. Ac fortasse tum funtilus periissent, nisi miserabili habitu, ultro multa ipsi sibi irrogata, supplices sese statim ad pedes imperatoris abjecissent, atque ita veniam impetrassent.

et μη σῆμα περιθέοντες ἐλευθέρων καὶ ζῆμιον ἐκούσων μάλα τῷ βασιλεὶ καὶ οὕτως ἀπῆλλαξαν ἐαυτούς.

II. Hoc illi primo documento promptum et acrem imperatoris animam cognoverunt. Alteram et majus illud. Quidam eorum populares duas piraticas triremes instruxerunt, et Byzantini freti angustiis clam superatis in Euxinum pontum delati sunt, omissa solenni et usitata imperatoris salutatione. Quod nec ipsum ille inultum pati voluit. Collectas itaque triremes non paucas, et unam magnam onerariam navem ad promontorium sani collocat (quod os Ponti appellatur, ubi Cyaneas et Planctas Græci olim esse dixerunt), piratarum accessum expectaturas, ne audaces illi et scelerati homines incolumes clam evaderent. Quod cum illos **135** haud sefellisset, hac calliditate salutis suæ consulunt. Omnes opes quas latrocinando coegerant per speciem negotiationis una secum in maximam onerariam transferunt. Deinde omni armorum genere eas tegunt et muniunt; ut cum septentrionales venti vehementius spiraturi essent, oram solverent, et vi patefacta via per eos qui in faucibus stationem habebant, citra periculum evaderent. Paulo post cum vehementior Boreas a tergo erupisset, etiam piratica illa navis e medio pelago plurimis armatis cincta apparet, quasi quædam urbs integra per fluctus gradiens, vel potius avis instar maria pervolans.

ἐκείνη ἑλκῆς ἀπὸ πολλοῦ τοῦ πελάγους, μυρρίοις κατὰ κύματων περσέουσα ἢ μᾶλλον πτηνοῦ δίκην ἐπιπταμένη τοῖς κύμασιν.

III. Jam et imperatoris triremes instructæ aderant. Ac oneraria quidem navis imperatoria sublatis antennis nondum vela expanderat, sed manebat immota. Hostili autem oneraria accedente ipsa etiam vela explicat; et illam modo a latere arripit, modo a puppi insequitur, quasi vestigiis inhaerendo; cæditque et cæditur, ac prælio quodam veluti ætherio et volatili defungitur. Ibi dispares ac varios militum ordines cominus eodemque in loco pugnare inter se cerneret. Alii enim ex tabulatis eos

A πέρα φρονήσαντες τοῦ μετρίου καταπαρεῖσθαι ἤρξαντο Ῥωμαίων καὶ περιφρονεῖν ὡς ἀθνευσετέρους. Ἦδη δὲ τις καὶ φιλονεικίαν τινὰ κατ' ἐνός τινος ἀράμενος ὑπὲρ βραχέας ὀψύρας προχειρότερον ἔσχε τὸ ξίφος τῆς γλώττης; καὶ παραχρῆμα τὸν ἀνθρώπον τοῦ βίου ἀπῆλλαξε. Τοῦτο ἀκηκούς ὁ βασιλεὺς οὐχ ὡς ἐνός φονευθέντος τὴν πρᾶγμα παρέδραμεν, ἀλλ' ὡς ὅλης πόλεως καταστραφείσης καὶ τοῦ βασιλικοῦ περιφρονηθέντος κράτους; οὕτως ἐζήλωκέ τε καὶ διανέστη· καὶ τὴν ταχίστην περιήγαγε τὴν στρατόπεδον περὶ πάσας αὐτῶν τὰς οἰκίας. Οὕτω γὰρ σφοῖσι τειχῶν ὀχυρώματα ἦν καὶ πόλις εἰς ἀντίπαλον ὁπότε βούλοιο καθίσταμένη τῇ βασιλευούσῃ· καὶ τάχ' ἂν ἐμέλλησαν τότε πανωλεθρία φεαρῆσθαι, αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἐπιθέοντας προσέπεσον δραμόντας αὐτίκα

B H. Τοῦτο τῆς βασιλείας σπουδῆς καὶ δεξιότητος γεγὼνε γνώρισμα πρῶτον αὐτοῖς. Δεύτερον δὲ καὶ μέγιστον· συνεστήσαντό τινες ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν δύο τριῆρεις ἐπὶ διαίταν καὶ τρόπον πειρατικῶν, καὶ λάθρα διαθάντες τὰ περὶ Βυζάντιον τῆς θαλάττης; στενὰ ἐπὶ τὸν Εὐξείνιον πόντον ἐπεποιήκεσαν τὸν ἀπόπλουον, μὴ παρασχόντες τὴν συνήθη τῷ βασιλεὶ εὐφημίαν· οὐδὲ τοῦτο τοῖνον ἀτιμώρητον ἔδοξε παρεληλυθέναι τῷ βασιλεὶ. Ὅσον τριῆρεις; συνηθροικῶς οὐκ ὀλίγας καὶ μίαν μεγάλην ὀκάδα περὶ τὴν ἀκραν Ἰσσησι τοῦ ἱεροῦ (71) (ὃ δὲ στόμα καλεῖται τοῦ Πόντου, ἔνθα τὰς Κυανέας καὶ Πλαγκτὰς ἔφασκον Ἕλληνας εἶναι), τὸν εἰσπλουον ἐκδιεχομένας τῶν πειρατῶν, μὴ λαθόντες ἀπαθεῖς; οἱ ὄρσοι; ἐκείνοι καὶ ἀλιτήριοι διαδράσασιν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐκείνους οὐκ ἐκελήθει, μηχανῶνται τινὰ σφοῖσι σωτήριον τρόπον. Πάντα γὰρ πλοῦτον ὃν ἐκ ληστείας συνήγαγον πραγματεῖαν ἐμπορικὴν ποιησάμενοι μεθ' ἑαυτῶν εἰς μεγίστην ἐμβιβάσουσιν ὀκάδα καὶ πᾶσαν ἐπὶ τούτοις προνατατθῆναι καὶ παρασκευάζουσι πανοπλίαν, ἵνα καιρὸν ἐπιτηρήσαντες, ὁπότε σφοδρότερον βέοιεν [P. 82] τῶν ἀρκτικῶν πνευμάτων αἱ πύλαι, λύσαντες ἀποπλεύσωσι καὶ βίᾳ ῥηξάμενοι τοὺς ἐπὶ τοῦ στόματος ναυλοχοῦντας ἀκίνδυνον τὸν εἰσπλουον ποιήσωσιν. Ἐπεὶ δὲ μετὰ μικρὸν σφοδρότερον, ἀνωθεν κατεβρόγγυ βορέας, ἐπιφαίνεται κατιούσα καὶ ἡ πειρατικὴ ἑστεφανωμένη τοῖς ὀπίταις, καθάπερ πόλις ὅλη

D Γ. Ἦδη δὲ καὶ αἱ βασιλικαὶ τριῆρεις παρεσκευασμένας παρήσαν. Ὅμοιος δὲ καὶ ἡ βασιλικὴ ὀκάς ἄρασα τὰς κεφαλὰς ὀπω διεπέτασε τὰς ὀθόνας, ἀλλ' ἔμεινεν ἡρεμοῦσα. Ἐγγιστάσης δὲ ἦδη καὶ τῆς πολεμίας ὀκάδος, τότε καὶ αὕτη διαπετάσασα τὰς ὀθόνας λαμβάνει τὴν πολεμίαν, πῆ μὲν ἐκ πλευρᾶς, πῆ δ' ἐκ πρύμνας, ἐπομένη κατ' ἔχνος βάλλουσα τε καὶ βαλλομένη καὶ τὸν αἰθέριον εἰπεῖν ἐκείνον καὶ ἱπτάμενον πρᾶττουσα πόλεμον. Ἦν γὰρ ἰδεῖν διάφορα καὶ ποικίλα τέγματα στρατοπέδων ἐν ταύτῃ κατ' ἀλλήλων

Variorum notæ.

(71) Nomen arcis est ruinosæ in Asiatico littore, trans Bosporum, non procul ab ostio Ponti Euxini, inquit Leunclavius in Onomastico priore Turcico:

de quo quidem Hiero multis egimus in notis ad Alexiadem, pag. 361. DUCANG. — Vide lib. xviii, cap. 2, sect. 1. BOVIN.

συστάδην μαχόμενα. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν καταστρω-
 μάτων τοῦ· ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων ἑκάλλον· οἱ
 δ' ἀπὸ τῶν ξυλίων πύργων τοὺς ἀπὸ τῶν ξυλίων
 πύργων· οἱ δ' ἀπὸ μετώρου τῶν ἄκρων ἰστίων τοὺς
 ἀπὸ μετώρου τῶν ἄκρων ἰστίων. Ἐχρῶντο δὲ καθ'
 ἑκατέρων ἑκατέροι χειροπληθέσι χειρμαδίοις καὶ βέ-
 λεσι τοξικοῖς· ἔστι δ' ὅτε καὶ παλέουσι καὶ ξίφεσιν
 ἄλλοις, ὅπότε μάλᾳ δὴ πελάταιεν ἀλλήλοις. Αἱ δὲ
 τριήρεις οὐ μάλᾳ τοι ἐγγύθεν παραπλέουσαι μόνους
 ἔχωντο τοῖς τριεβόλοις βέλεσι. Καὶ οὕτω δὴ μέχρι
 πολλοῦ τῆς ἡμέρας τὸν ἀπὸ τοῦ στόματος· ἀμειβόμενος
 ἀγένη εὐρώστωι· ἑκατέρωθεν ἅπαντες ἴγωνίζοντο,
 καὶ πρὸς μὲν ἀρχῆς ἐπικρατέεσσα τὰ Λατίνων
 ἰστίαι· ἔπειτα κωλυόμενον ὑπὸ τῶν τῆς βασιλικῆς
 ἰστίαι· ἰστίων τὸ πνεῦμα, ἀναπόσπαστα παρα-
 πλεούσης διηνεκῶς καὶ συμμέτρως ἐκ τε πρύμνης
 καὶ πλευρῆς δεξιῆς, ὅθιν ἐκεῖνο προσέρρει, μαλα-
 κώτερον τοῖς τῶν πλεμίων ἰστίαις προσέβαλλε καὶ
 οὐ στεβρᾶν οὐδὲ μάλᾳ τοι εὐτονον παρεῖχε τῇ ὀλκάδι
 τὴν κίνησιν.

Δ'. Ὁ δὲ μεζὼν Λατίνους ἀτύχημα ἐγεγόνει, ὁρα-
 οῦτερον τις ἐξ αὐτῶν τῇ Ῥωμαίων ἐπιπηδήσα· ὀλ-
 κάδι ὅσῃ πελέκει τὰ καιριώτερα τῶν καλωδίων
 ἐξέτεμα· διὸ κατενεχθεῖσα ἡ κεφαλα κατὰ μέσην τὴν
 τῶν Λατίνων ὀλκάδα ἀπέλεμον ἑαίνης· τὸ πλείστον
 ὀπλιτικῶν ἐξαίφνης πεποίηκε· κἀνεῦθεν ἀδεῶς κατὰ
 κύκλον καὶ αἱ τριήρεις πελάσσασι στεβρότερον ἐκ
 τοῦ σύναγγυ· ἐβάλλον. Ἦδη δὲ τις καὶ εἰσπήδησεν
 ἔδωκ τῆς πολεμίας ὀλκάδος, καὶ ἄλλοι ἐπ' ἄλλῃ, καὶ
 τρεῖς ἐπὶ δύο, καὶ τέσσαρες ἐπὶ πλείστοις, ἕως τελείως· C
 κρατήσαντες, τῶν πολεμίων ὅσοι μὴ ἐτεθνήκασαν,
 τοὺς μὲν τραυματίας, τοὺς δὲ δεσμώτας ἐκείθεν ἐξεί-
 λον. [P 87] Τοῦτο δεύτερον τῆς βασιλείας ὀξύτητος
 καὶ σπουδῆς ἐναργέστερον γνῶρισμα· τοῦτο τοὺς Λα-
 τίνους εἰς ἐσχάτην ἤλασε δειλίαν καὶ φόβον· καὶ τὸ
 πολὺ τοῦ θράσους μεταθεμένους καὶ τὴν συνήθη τύ-
 φο, ὡς ἄκαρον ἀποβρίψαντας· μετριωτέρους γενέ-
 σθαι ἡ ἀγκασεν.

CAPUT V.

Asiatinae sultanū obitus. Melecus ejus filius paternum imperium repetit. Ab Amurio Satrapa vincitur. Dōnum reversus occiditur. Turci ut latrocinari cōperint. Romanus provincias populantur. Adversus Scythas infirmi; adversus Romanos validissimi. Palæologus magnum exercitum eis opponit. Duces præficit incautos. Turci præparatis insidiis prælium inveniunt suo more. Terga vertunt. Romanos in insidiis pertractos circumveniunt et opprimunt. Ad Sangarium usque prædabundi excurrunt. Palæologus munera Sangarii ripa Bithyniam tulatur. Copiæ ejus terrestres ac navales aliis bellis distractæ. Turci Asiaticis provinciis occupatis grassantur. Lamentatio rhetorica. Prædæ partitio. Sorores due in mutuo complexu expirant. Andronicus jussu patris Tralles instaurat. Eadem urbs quadriennio post Turcis dedita. Oraculum de Trallibus et de Andronico multis suspectum. Eventus comprobatur. Attalus Troianus Trallium conditor; unde urbis nomen.

Α'. Ἐγὼ δὲ ἐκεῖνο ἵπαναλήψομαι. Τῷ σουλτάν D
 Ἀζατίνῃ (72) φυγάδι, ὡς εἴρηται, γενομένῳ ἐκ τῆς
 πόλεως Ἄβου ἕνα τῷ υἱῷ αὐτοῦ Μελεχῇ καὶ διαβάντι
 τὸν Ἴστρον, αὐτῷ μὲν τὸ βουλούμενον ἐκπληρῶσαι
 οὐκ ἐξέγενετο. Φθάσαν γὰρ τὸ χρεῶν τῶν βουλευμέ-
 των ἐξέτεμα τῆς ὁδοῦ. Ὁ δὲ Μελεχὲς βραχὺ διατρί-
 ψας αὐτόθι βίον ἐπηλύον καὶ οὐ μάλᾳ οἱ ἀπέσκοπα
 εἶτα διὰ τοῦ Πόντου διέβη πρὸς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Σκυ-

A qui in tabulatis essent serichant : alii ex lignois turribus, eos qui in ligneis turribus starent; alii denique ex summis navium malis, eos qui e simili-
 bus fastigiis pugnarent. Petebant autem se utrin-
 que pugillaribus **136** saxis et missilibus telis : aliquando et securibus et aliis armis, cum propius hostem ventum erat. Triremes vero, quia non ita propinquæ navigabant, telis solum missilibus utebantur. Ita in multam diem ab ostiis usque per fretum proveccti utrinque omnes fortiter dimicabant. Ac initio quidem Latini superiores videbantur. Deinde cum ventus interpositis onerariæ imperatoris velis inhiberetur (quippe hæc alteram continenter et æqualiter cum a puppi tum a dextero latere, unde ventus spirabat, usque assectabatur, nec ab ea divelli poterat); eo sibi ut in hostium vela segnior ventus incidere, ac proinde eorum navis tardius ac lentius moveretur.

IV. Jam, quæ major Latinorum calamitas fuit, quidam ex iis audacius in Romanam navem cum insilisset, acuta securi funes maxime necessarios reseruit. Quare antennæ in mediam illorum navem delapsæ milites eorum plurimos subito pugnae inutiles reddiderunt. Atque ex eo triremes ipsæ propius advectæ audacter eam circumsteterunt, et validioribus ictibus cominus oppugnarunt. Tum statim aliquis in hostilem navem insilijt. Deinde alii atque alii, terni, quaterui, et subinde plures : donec integram victoriam adepti eos ex hostibus, qui non occubissent, partim vulneratos, partim in vincula conjectos inde abduxerunt. Alterum hoc specimen fuit quo imperator animi sui promptum ac celerem impetum evidentius declaravit. Ea **137** res Latinis metum ac terrorem maximum incussit, coegitque posita audaciæ insolentia et suo illo intempestivo fastu abjecto fieri moderatiores.

I. Nunc ego illic redeo. Cum sultanus Azatines, ex oppido Aeno, ut dictum est, una cum filio suo Meleco profugisset, Istrumque trajecisset, ipse quidem id quod destinaret conficere non potuit, morte præventus. Melecus vero cum illic vitam peregrinam et parum gratam aliquantis per egisset, per Pontum ad Scythas Asianos transit : a quibus potestate accepta Turcorum principatum ut pater-

Variorum notæ.

(72) Vide seriem Sultānorum Ieonienſium post Familias Dalmaticas. DUCANG.

nam hereditatem postulavit. Ac cæterorum quidem satraparum alii convenerunt, illumque adierunt ut dominum suum : alii cunctabantur. Unus autem nomine Amurius, collecto latronum exercitu, non parvo quidem illo, sed valde numeroso, bellum adversus eundem suscepit, ac tandem fusum fugatumque ad mare usque compulsi. Tum igitur Melecus ad Heracleam Ponticam fuga evasit. Vere autem appetente imperatorem adire apud Nymphæum commorantem decrevit. Cæterum iter ingressus non eo usque perrexit, sed interea alio conversus ad Turcos denuo se contulit, atque ab illis patrum principatum restitui sibi postulavit. Deinde et ipse non longo post vita excedit, clandestina quorundam sicariorum conspiratione oppressus.

II. Turcorum imperio sic everso et eorum rebus ex honesta disciplina splendidaque fortuna ad maximam **138** perturbationem prolapsis non modo satrapæ et quotquot nobilitate ac fortuna eminebant, omnem dititionem in plurimas partes divisum partium sunt : sed multi etiam obscuri et ignobiles, a juncta sibi hominum infimorum colluvie, latrocinari coeperunt, præter arcum et pharetram nihil secum gestantes : qui faucibus montium incessis scitimos agros et urbes Romanorum crebris et occultis incursionibus vexabant. Nam paulo ante acciderat, ut præsidia quæ arces tuebantur, inde migrarent, cum annua stipendia e fisco imperatorio non numerarentur. Quod initio ut res parvi momenti neglectum maximum postea Romanis infortunium existit, et clades ipsas gravissimas importavit. Turci autem illi qui Satrapias varie diviserant, cum a Scythiis pellerentur, Romanos pellebant : et quam infirmi erant adversus Scythas, tam adversus Romanos invalescebant : ut Scytharum incursio non calamitatis causa, sed summæ felicitatis occasio illis esset. Frequentes itaque e Paphlagonia et e Pamphylia irruebant, Romanasque

A θας · ἀπ' ὧν τὸ ἐνδοξίμον εἰληφῆς ἦκε ζητῶν τῆν τῶν Τούρκων ἀρχὴν ὡς πατρικόν τινα κληρον. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων σατραπῶν οἱ μὲν συνησσαν καὶ προσήσσαν ὄσα καὶ δεσπότη σπῶν αὐτῶν · οἱ δ' ἤμλλον. Εἰς δὲ τις Ἀμούριος ὄνομα (73) δῆμον συνηθροικῶς ληστρικὸν οὐ βραχύν, ἀλλὰ μάλα συχρῶν, πόλεμον ἤρατο κατ' αὐτοῦ καὶ τέλος τρεψάμενος ἐδίωξεν ἀχρι θαλάττης · τότε μὲν οὖν ὁ Μελέκ ἐς τὴν κατὰ Πόντον Ἡράκλειαν διεσώθη καταφυγῶν. Ἦρος δ' ἐπιστάντος (74) ἔδοξεν αὐτῷ ἀπέναι πρὸς βασιλέα περὶ τὸ Νύμφαιον διατρίβοντα. Καὶ μόντοι καὶ ἀπὸν ἐκεῖ μὲν οὐκ ἀφίκετο · ὁ δὲ ἄλλ' ἐτέραν ἐτρέπετο μεταξὺ καὶ παρὰ τοὺς Τούρκους αὐθις ἑλθὼν τὴν πατρικὴν ἐζητεῖ ἀρχὴν. Ὅθεν ἐν οὐ μακρῷ καὶ οὗτος τὸν βίον ἀπολιμπάνει, λάθρα τινῶν φονευτῶν συστάντων ἐκ' αὐτόν.

B Ἐ. Τῆς δὴ τῶν Τούρκων ἀρχῆς οὕτω φθαρσίσης [P. 84] καὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων ἐξ εὐταξίας καὶ τύχης λαμπρᾶς εἰς ἀταξίαν μεγίστην κερωρηκῶτων, οὐ μόνον σατράπαι καὶ ὄσοι τῶν γένει καὶ δόξῃ διαφερόντων, εἰς πλεῖστα τεμόντες (75) τὴν ὅλην διελαχον ἐπικράτειαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀδίδων καὶ ἀνενομήτων ὄχλουσι τινὰς συρφετώδεις προσεταιρισάμενοι πρὸς ληστρικὸν ἀπέκλειναν βίον, μηδὲν τίξου καὶ φαρέτρας ἐπιφερόμενοι πλέον · οἱ καὶ τὰς τῶν ὄρων δυσχωρίας ὑποδύμενοι συχναί, καὶ λαθραίας ἐχρῶντο ταῖς ἐκδρομαῖς καὶ τὰς ὁμόρους χύρας καὶ πόλεις Ῥωμαίων κακῶς διετίθεσαν. Συνέθη γὰρ καὶ πρὸ βραχέος τοὺς τὰς ἀκρας οἰκοῦντας φύλακας μετανάστας ἐκεῖθεν γενέσθαι δι' ἐνδειαν τῶν ἐτησίων λημμάτων, ἃ παρὰ τοῦ βασιλικοῦ πρυτανεῖου ἐλάμβανον. Ὅπερ οὐδεὶς ἄξιον παροραθὲν ἐν ἀρχαῖς μέγιστον ὕστερον ἔδοξε Ῥωμαίους ἀτύχημα καὶ τῶν μάλα μεγίστων αἰτίων συμφορῶν. Οἱ δὲ τὰς σατραπείας ἐκεῖνοι πολλαχῇ διελόμενοι Τούρκοι παρὰ Σκυθῶν ἐλαυνόμενοι Ῥωμαίους ἤλαυνον · καὶ ὄσον πρὸς Σκυθὰς ἐθελύκοντο, τοσοῦτον κατὰ Ῥωμαίων ἠνδρίζοντο ὡς εἶναι σφισι τὴν τῶν Σκυθῶν φόβον οὐ συμφορῶν αἰτίαν, ἀλλὰ σφόδρα μεγίστης χρηρῆν

Variorum notæ.

(73) Quem a Meleco Sultano Iconiensi una cum illis insigni perfidia postea interfectum fuisse narrat Pachymeres lib. x, cap. 25, ex quibus nomen Halis nomine, divina quadam providentia servatus, collecta Persarum manu, Melecum prælio adortus hunc interfecit, indeque aucta Hali, qui tum Amurii nomen suo adject, potentia, Romanas regiones incursionibus infestavit. Ut porro is perierit, exponit Gregoras in altera Historia. Isto autem Amur, Ἀμούρπης, unico vocabulo, dicitur Cantacuzeno, lib. ii, cap. 28. Id est Dominus Amur. Est enim Beg Turcis Dominus, ut est apud Leunclavium in secundo Onomastico Turcico, et lib. iv Hist. Musulman, pag. 196, ubi observat Beg nomen dari solere officium vel munus aliquot a rege vel Sultano consecutus. Græci vero Πηγ et Πέγς, dicunt, vel Μπέγς, ut in Gloss. med. Græcit. observamus. Unde discimus quis is sit quem Froissartus, 3 vol. cap. 22, et 25, Amorabakin vocat, quæ vox effecta ex Amur Begis vel Begin. Sed an Amur iste, cuius meminit Gregoras, et Cantacuzenus loco laudato, sit ille a quo interfectus est Melecus, dubium ingerit idem Cantacuzenus, qui lib.

ii, cap. 29, et lib. iii, cap. 7, eundem Amurium Aitinis Joniæ (sive Carie, uti habet lib. ii, cap. 13) Satrapæ filium fuisse ait, eundemque Satraparum Asiæ opulentissimum. Aitinem præterea duos alios filios habuisse, quorum alter Chetir, alter Souletmasas vocabatur. Amurii porro crebra deinde mentio apud Cantacuzenum. DUCANG.

(74) Circa an. 1275. DUCANG.

(75) Hinc igitur extincto Turcorum Iconiensium principatu, cum eidem tuendo contra Tartaros impares essent singuli ex primoribus Turcis, proutlibitum fuit, oppida et provincias pervaserunt, cum Græcis quæ ac Tartaris bellum gerentes, tandemque iisdem Tartaris recedentibus, pulsoque vel certe non admissio sultano, Turcicum principatum provincias invicem dispersit, deinde quod Romani seu Græcorum in Asia supererat imperii invaserunt, indeque in Europam evolarunt, ab ipsismet Græcis imperatoribus evocati, dum opem ac auxilium quaerunt, quo se adversus suæ gentis principes, atque adeo etiam Latinos, tueantur, unde universi postmodum imperii clades exorta est, ut Gregoras post hæc pluribus narrat. DUCANG.

εὐτυχία. Είσεχόντο μὲν οὖν κατὰ πλῆθῃ ἐκ τῆς Παρπλαγονίας ἐκ τῆς Παμφυλίας· καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐξόντων γῆν· ἤδη δὲ καὶ πόλεις συνεβήγγυντο συνεχεῖς· ἐξ δὲ καὶ μέγιστος, ὅς καὶ Ῥωμαίους ἀρχηγίτης γέγονε τῶν ὅλων κακῶν.

Γ. Στρατοπέδων κολλῶν (76) Τουρρικῶν ἀβροσθέντων· παρὶ Παρπλαγονίαν ἐδοξε τῷ βασιλεὶ μεγάλῃ καὶ ἀξιόμαχον στρατιάν· δύναντι τὴν ἐκείνων ἐξίαν ἀνιχαιτίσαι ἐροδόν, καθόσον ἐπικτόν· μὴ κισθέρ πύλας ῥήξαντες ἐκείνο τὸ μέρος μετὰ πολλῆς ἐκίτα τῆς ἀδείας· καὶ κατὰ τῆς ἄλλης χερῶσι χώρας. Ἐκεμῆν οὖν στρατόν τε ἰκανὸν καὶ τοῦς ἄξιους· στρατηγούς, οἱ διὰ κάκοουλλαν αὐτοὶ τε ἐσφάλησαν καὶ τὸ πᾶν ἀπέλλεσαν στρατεύματα. Οἱ γὰρ Τούρκοι τῇ ὑστερατῆ μελλούσης τῆς μάχης συβήγγυσθαι ἐαργηγορήσαντες· πρὶν ἡμέραν γενέσθαι προλογίζουσι· οὐκ ὀλίγας ἐνέθρας παρὰ τὰς πρὸς τὸ ποταμὸν ἐκίτα πηγῶν· κἀκεῖτα διαδάντες τὸν ποταμὸν ἐνταῦθα πηγῶν τὸ στρατόπεδον. Τῆς δὲ προσηκούσης ὥρας ἐληλυθῆσα· συνήσαν τὰ στρατόπεδα. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα οὐ μάλα ἀνυπόστατος· ἔδει Τούρκοις ἢ Ῥωμαίων ὄρη· ἀλλ' ἐκατέρου ὄρη· καὶ ἀντιχόν μαχόμενοι· οὐ συστάδην τὴν μάχην ποιούμενοι, ἀλλὰ συχῶς ἐναλλασσομένην, ὡς ἔθος αὐτοῖς. Νῶτα γὰρ δεικνύουσι φαύγειν δοκούντες· εἴτα ἐκαστὸν ἐκείνου τὰς τάξεις καὶ συχὰ τοῦτο ποιούντες διετλοῦσιν, ὡς ἂν τὴν τῶν ἀντιπάλων στρατοπέδων τάξιν ταράττωσι καὶ τῆς προσηκούσης στάσεως ἐξιστώσι· κἀκεῖτα οὕτω τεταραγμένοι ἐκαστὸν ἐκείνου βῆσι κατατροποῦνται.

[P. 85] Δ'. Τότε μὲν οὖν κατὰ Ῥωμαίων ἀνύσαι τὸ σφῶν αὐτῶν ἐπ' ἐπὶ δευμά οὐ δεδύνηται κράτιστα πεπραγμένων καὶ ὀκλισμένων· ἀλλὰ μάλα τοὶ τῶν ἐκείνων κλειστοὺς ἀποβαλόντες ἐφρευγον παρὰ τὸν ποταμὸν ἀμεταστραπέ· ἐδίωκε δ' ὁ στρατὸς (ὡς μὴ ἐσφάλη) ἀνακόσπαστα· καὶ καίτα τῶν συντεταγμένων στρατηγῶν συχὰ βοώντων καὶ κωλυόντων τὴν δίωξιν, οὐ μάλα τοὶ πεφυκυῖαν ἀνυπόπτον, οὐδὲ πόρρω ποσὸν δέουσι. Ἄλλ' ἐχρῆν ἄρ', ὡς εἰκεν, ἀρχὴν ἐκείνων εἶναι τὸν πόλεμον τῆς Ῥωμαίων καταστροφῆς, κολαζούσης μετρίως ἀνωθεν τῆς Προνοίας μυθίων χάριν ἀμαρτημάτων. Τούτῃ τοὶ καὶ διαδάντες τὸν ποταμὸν διαδάντες ἐδίωκον καὶ αὐτοὶ, κόπτοντες· καὶ τοὺς κωρῆτερον φεύγοντας, ἔω· ἐνέτυχον αἰφνιδίως καὶ ἀπροόπτως τοῖς λόγοις· τῶν Τούρκων, ἀνδράσιν ἀναπεπαυμένους καὶ ἀκμάζουσιν ἄνδρες ἀσθμαίνοντες ὑπὸ δρόμου καὶ καύματος· καὶ οὕτω δὴ κυκλωθέντες ἐκείθεν μὲν μυριάδι στρατοῦ, ἐντεῦθεν δὲ τῷ ποταμῷ, πλὴν ὀλίγων ἅπαντες κατεκόπησαν, ὀλίγον δυνεθάντες ἐνδείξασθαι τι λόγου καὶ μνήμης ἄξιον.

Ε'. Ἐκείθεν μέντοι ἀρξάμενοι κισθέρ πύλης ἀνορθώσεως κατὰ πολλὴν ἤδη τοῦ κωλύσαντος ἐρημίας οἱ πολέμοι πᾶσαν ἐκόρησαν καὶ ἔκασον τὴν Ῥωμαίων χώραν, κατιόντες ἄχρι Σαγγαρίου τοῦ ποταμοῦ. Ὅθεν ἀπηγορευκῶς ὁ βασιλεὺς πολυχνίσις συχῶς ὠχύρωσε τὸν ποταμὸν Σαγγάριον, μὴ καὶ

III. Multis Turcorum caeptis in Paphlagonia collectis imperatori visum est magno et idoneo exercitu celarem illorum, quantum fieri posset, impressionem inhibere : ne illa parte veluti porta perfracta impune deinde ac prohibente **139** nemine longius evagarentur. Exercitum itaque illic validum misit. Ducos vero praefecit qui stultitia et temeritate sua tum ipsi impegerunt, tum omnes copias auiserunt. Nam Turci pridie instantis pugnae tota nocte inasomni exacta, antequam dies illucesceret, homines non paucos ad orientalem vicini fluminis ripam collocant. Tum aune superato ibidem castrametantur. Cum pugnae tempus advenisset, confluxere exercitus. Ac initio quidem Romanorum impetus Turcis non adeo vehemens esse visus est ut sustineri non posset. Subsisterunt igitur et repugnarunt, non stataria pugna, sed, ut eorum mos est, crebris alternisque vicibus rejecta. Fugam enim simulantes terga dant, statimque redeunt : idque subinde facere pergunt, ut hostili aciem perturbent, et de statu dejiciant. Postea ita turbatos cum impetu adorti facile in fugam vertunt.

IV. Tum autem astus is nihil illis contra Romanos profuit optime munitos et armatos : sed plurimis suorum amissis effuse ad flumen fugerunt. Romani autem illos (quod utinam non fecissent) continenter persecuti sunt : quamvis prudentiores duces identidem reclamarent ac recepti cauerent ; quod hostium fuga suspecta et periculosa esset. Sed illam pugnam utique oportebat excidii initium Romanis existere, quorum infinitis peccatis divina Providentia **140** mediocrem hanc poenam rependebat. Itaque Turcos fluvium transgressos transgressi ipsi quoque insequuntur, et eos qui segenis fugerent usque occidunt ; donec in insidias Turcorum repente et de improvise incurrunt, nempe in viros recentes et vegetos ipsi cursu et metu anhelantes. Ita hinc numeroso exercitu, inde flumine interclusi, paucis exceptis omnes ceciderunt, vix ulla re memorabili gesta.

V. Turci autem inde auspiciati velut porta aperta securi ac prohibente nemine omnes Romanas provincias ferro et flammis vastabant, et ad Sangarium usque fluvium progrediebantur. Quamobrem desperatis rebus imperator ripas fluminis crebris castellis munit, ne ipsa etiam Bithynia potirentur.

Variorum notæ.

(76) Phrauzes, lib. 1, cap. 6. Ducang.

Neque enim cæteras Romanas legiones ab urgentibus bellis revocandas esse censebat. Nam Thracenses Bulgaricis, Macedonicæ Thessalicis et Illyricis prætoribus; inferioris vero Asiæ vires (quam Phrygia et Lycia terminant et quam Mæandri flumina alluunt) aliis atque aliis Turcorum, Iatrobicinantium incursionibus obsistere debebant. Neque etiam ullo modo committendum videbatur, ut classe dissoluta et in terram perducta maris ipsius tranquillitas majoribus statim tempestatibus ac procellis turbaretur, quam quibus Asia laboraret. Quapropter imperator suis quasque locis hostium adventum expectare jussit, 141 prudentem et tutam eorum quæ superessent custodiam incerto et periculoso eventui præferendam ratus.

πητὴν εἶναι μᾶλλον κρίνας τὴν ἐσχεμμένην τῶν ὀντων ἀσφάλεια, ἢ τὴν μετὰ κινδύνων ἀδελον ἐκ-

VI. Postquam vero Turci nostrorum flumines arces impune in Asia occupaverunt, et terris quas subegerant in satrapias divisas totam amplexi sunt a mari Pontico et Galatico usque ad mare quod est circa Lyciam et Cariam et fluvium Eurymedontem: quis Iliade prolixiorum eorum malorum quibus noctu atque interdiu in Romanos grassati sunt, commemoratorem pro dignitate abolverit, Romanorum viribus tantum imminutis et depressis, quantum potentia Barbarorum augebatur? Nam omnia quidem velut uno collecta fasce perstringere signioris et ingenii et lingue fuerit: nec quam lamentabilia sint ea quæ perpetrata fuerunt, unus ac simplex sensus ullo modo percipiat. Contra singulatim omnia neque nos narrando persequi possimus, neque quisquam, cujus animus miseratione et doloris sensu facile afficiatur, sine magna vi lacrymarum legere queat. Alioqui vero non historiam, sed naniam scribere putaremur. Quare nec dicenda nec prætereunda sunt omnia: sed quædam selecta de multis, atque alias alia, prout se dabit occasio, referenda erunt.

VII. In illa igitur prima aggressionem Barbari prædam maximam et innumeralem virorum, mulierum et earum rerum quæ a viris expeditis ferri queunt cum coegissent, inter sese divisarunt. Porro in illa præda inter cæteras res fuerunt 142 et duæ adolescentulæ sorores: quæ cum divellendæ essent, quod non eidem domino sorte obvenerant, altera alteram intuens ita lamentari coeperunt, ut et Trojanam Hecubam hac re superarent, et Nioben ipsam perennibus lacrymis genas rigantem, et quascunque libri tragici jactant. Nam et pectora palmis plangebant, et sanguinis rivus unguibus exprimebant, et ardentibus dolore visceribus gemitus edebant, veluti quosdam fumos ex magna fornace erumpentes: donec animo prorsus defectæ mutuo in complexu vitam abruperunt, quasi natura corpora non prius quam animas separari pateretur.

A αὐτοῦ ἐπιβάντες κυριεύσαι Βιθυνίας. Οὐ γὰρ ἔκρινε δεῖν ἀποσπᾶσαι τὰς ἄλλας Ῥωμαίων δυνάμεις, ὅθεν ἀπησχόλητο. Αἱ μὲν γὰρ Θρακικαὶ καὶ Βουλγαρικαὶ ἀπησχόλητο μάχαις· αἱ δὲ Μακεδονικαὶ καὶ τε Θετταλικαὶ καὶ τὰς τῶν Ἰλλυριῶν· αἱ δ' αὖ τῆς κατὰ Ἀσίας, ὅσων Φρυγία τε καὶ Λυκία ἐρίζουσι καὶ οἱ περὶ Μαλανδρον ἀρθεύουσι ποταμοί, πρὸς τὰς ληστρικὰς ἐφόδους τῶν ἄλλοτε ἄλλοτε ἐρχομένων Τούρκων ἰμελλόν ἀπαντῆσαι· τὸ τε ναυτικὸν καταλείπει καὶ ἀνθέλκειν πρὸς ἡπειρον τῶν ἀποπωτάτων ἰδοίκε. Τάχιστα γὰρ ἂν οὕτω γὲν ἀνατραπήσθεαι καὶ τὴν τῆς θαλάττης γαλήνην πρὸς χειμῶνας καὶ κλύδωνας μείζους τῶν τῆς Ἀσίας. Ὅθεν κατὰ χώραν μενούσας αὐτὰς αὐτόθεν ἀπαντῆσαι πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ὁ βασιλεὺς προστετάχει, ἀγαθῶν δυνῶν ἀσφάλεια, ἢ τὴν μετὰ κινδύνων ἀδελον ἐκ-

B Γ'. Ἐπεὶ δὲ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀκραις τῶν ἡμετέρων ὄρων ἐς οὐκρινε σφῶν αὐτῶν ἀδεῶς οἱ βάρβαροι κατεσχέσαντο καὶ κατὰ σατραπείας ὅσων αἰχμαλωτῶν ἔχον γῆν αὐτοὶ διεσπόμενοι διέκωσαν πᾶσαν ἀπὸ θαλάσσης τῆς περὶ Πόντον καὶ Γαλιαν ἕως θαλάσσης τῆς περὶ Λυκίαν καὶ Καρίαν καὶ ποταμὸν τὸν Εὐρυμέδοντα· τίς ἂν ἰκανὸς εἴη μακρότερον Ἰλιάδος ἀποτείνει λόγον πρὸς ἀξίαν ἀφήγησιν τῶν δεινῶν, ὧν ἐπήγον [P. 86] Ῥωμαίους διηγεῖσθαι ἐφ' ἡμέρα καὶ νυκτὶ, ὡς τοσοῦτον ἴσαι τὰ Ῥωμαίων ἐς φθορὰν καταρῆναι, ὅσον οἱ βάρβαροι προϋχώρουν ἐπὶ τὸ μείζον; Πάντα μὲν γὰρ ὡς ἐν κεφαλαίῳ ξυνοίχοιτα; παραδραμεῖν νωθρὰ; ἂν εἴη καὶ γνώμης, καὶ γλώττης; καὶ μὴ μὲν οὐδεμία γένοιτ' ἂν εἰσθησις, ὅσων δεξία θρήνων τὰ πεπραγμένα. Πάντα δ' αὖ καὶ ἕκαστον ἀφηγεῖσθαι πειρᾶσθαι μήτε τῶν ἡμῶν δυνατῶν εἶναι, καὶ πρὸς γὰρ ἐτι διήσει πηγὰς δακρύων ἀφίεναι συχὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ὅσοι φιλοκτονοῦν καὶ μάλα εὐαίσθητον ἔχον καρδίαν· καὶ δεξομεν αὐτοὶ γὲ ἡμεῖς μονοφθεῖν, οὐχ ἱστορίαν δεξιέμεναι. Ὅθεν οὐτε πάντα λεκτέον οὐτε πάντα ἀφετέον· ἀλλὰ μέτριά τινα λεκτέον ἀπολεξαμένοις ἀπὸ πολλῶν καὶ ἄλλοτ' ἄλλα, κατὰ κτηρὸν ἕκαστα τὸν προσήκοντα.

Z'. Ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ ἐκείνῃ ἐφόδῳ πλείστην καὶ ἀναριθμητὸν ξυναγαγόντες οἱ βάρβαροι λείαν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ ὅσα τῶν πραγμάτων εὐζώνους ἀνδράσιν ἐτύγχανον φορητὰ, διεμερίζοντο κατὰ σφᾶς. Μετὰ μέντοι τῶν ἄλλων ἦσαν ἐν ἐκείνῃ τῇ λείᾳ καὶ ἀδελφαὶ δύο κόραι νεάζουσαι· αἱ δὲ, ἐπειδὴ χωρίζεσθαι ἡμελλόν ἀπ' ἀλλήλων διὰ τὸ μὴ ὄφ' ἐνὶ δεσπότῃ λαχεῖν, στάσαι κατὰ πρόσωπον ἀλλήλαις ἤττους τοῖς θρήνων ἀπέδειξαν τὴν τε Ἐκάβην ἐκείνην τὴν ἀπὸ Τροίας καὶ Νιοβὴν ἐκείνην τὴν δι' αἰῶνος δακρύουσαν καὶ πάσας ὁπόσας βίβλοι φέρουσι τραγικὰ· ἑσπεροντοποῦντο πικρῶς, ρύακας αἱμάτων ἐπὶ ῥύγων τοῖς ἡνυξί, ἐκπυροῦντο τὰ σπλάγγνα, στεναγμοὺς ἀνέπεμπον οἷα καπνὸν ἐκ μεγάλης καμίνου· τέλος περιπλακίσαι ἀλλήλαις ὑπὸ λειποθυμίας εὐθύς τοῦ ζῆν ἀπεβράγγισαν, ὡς περ οὐκ ἀνεχομένης ἐνδοῦναι τῆς φύσεως διαξευθῆναι τὰ σώματα πρότερον ἢ τὰς ψυχὰς.

Η. Συνέθη δ' ἐπὶ τοῖσι (77) ἀπειθόντα τὴν τοῦ Ἀ βασιλέως υἱὸν Ἀνδρόνικον ἐντολαῖς πατρικαῖς ἀνοκοδοῦμαι πάλαι πεπεκουλίαν (78) τὴν πέραν Μαιάνδρου τοῦ ποταμοῦ πόλιν οὕτω πως ἐπιχειρήμενην Τράλλεις, ἔρυμα δὴθεν γεννησομένην τῶν ἔγγιστα χωρίων, ὅποτε κατατρέχοιεν οἱ πολέμιοι· ἀλλ' οὕτω μετὰ τὴν κτίσιν τέτταρες ὄλοι παρήλθον ἑναυτοί, καὶ κυκλωσάντων τῶν Τούρκων καὶ περιστρατοπεδευσάντων ἐφ' ἱκανὸν, ἠγαγκάστησαν ἐνδοθεν ὅσοι μὴ τῇ διψῇ καὶ τῷ λιμῷ ἐτεθνήκεσαν ἑαυτοῦς τοῖς πολεμίοις προδοῦναι, εἰκοσι χιλιάδων τὸ πλῆθος οὐ μόνον ὑπάρχοντες· οἱ δὲ καὶ ἀπαγόμενοι δίσμοι τοῖς τελευτήσαντα· ἐμακάριζον, ἀπαξ δουλείας καὶ πόρων ἀπαλλαγίντας μακρῶν.

Θ. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρ' ἔδραμεν. Ἀνοικοδομημένης, ὡς εἰρήκειμεν, τῆς πόλεως ταυτησί εὐργεται λίθο· [P. 87] πάλαι πόλιν κατορωρυγμένος ἐκεῖ πρὸ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ ἐνεγέρ. πτο χρησμὸς οὕτος· Τῆς δὲ πύλεως (79) Τράλλεως τὸ κάλλος χρόνοις ἐσείται ὁσεννύμενον. Τὸ δὲ πολλοστὸν ταύτης καταλειφθὲν ἐν οὐτάτοις ἐκφοβηθήσεται ἔθνη ὀνάρχω. Ἀλώσεται δὲ οὐδαμῶς. Ἀνακαινισθήσεται δὲ παρὰ ζυγοῦ νικωνύμου, ὃς ἄταπλῆν ἀγλαῶς ἐννάδα βιώσει δίσκων καὶ τρις ἐπὶ κύκλων πάλιν Ἀττάλου λαμπροῦν. Ἡ καὶ πόλις ἐσπέρια ὑποκύψουσι, καὶ ἀγέρωχοι ὑποκλιθήσονται παιδικῶς. Οὗτος ὁ χρησμὸς τοῖς πολλοῖς οὐ παλαιὸς ἔδοκει χρησμὸς, ἀλλὰ νεωτέρων πλάσμα τινῶν. Ἦσαν δ' οἱ καὶ τι-

VIII. Post hæc Imperatoris filius Andronicus abili jussu patris instauratum urbem jam pridem eversam. Ea erat Tralles, ultra Mæandrum sita. Ideo autem instauravit, ut esset deinceps propugnaculum vicinæ regioni, quandocunque hostes incursuri essent. Sed priusquam ex eo tempore anni quatuor integri elaborentur, cum eandem urbem Turci circumdedissent, et diuturna obsidione pressissent, coacti sunt se ipsos hosti dedere qui intus erant, quotquot videlicet non solum siti et fame perierant, viginti millibus haud pauciores: qui cum in servitutem abducerentur, felices eos prædicabant qui occubissent, propterea quod semel et servitute et diuturnis laboribus defuncti essent.

IX. Sed illud pene præterissem. Cum ea urbs, ut diximus, instauraretur, saxum inventum 143 est longo ibi tempore defossum, in quo hoc oraculum insculptum erat: Hujus urbis Trallium pulcherrimo annis exstingnetur: sed ejus exiguæ reliquæ extremis temporibus a populo, cui non erit princeps, perterrescent. Sed nequaquam capientur. Renovabitur autem a potente, cui a victoria nomen est: qui octuplicem splendide novenarium rivet discorum: et ter septem volvens Attali urbem illustrabit: cui et Occidentales urbes parebunt, et seroces puerorum instar se submittent. Hæc oraculum multi non vetus vauitium, sed recentiorum hominum commentum putabant. Nec etiam dæcant, qui id

Variorum notæ.

(77) Pachymer. lib. vi, cap. 30, 31, 32. DUCANG. C — Ascriptus hic in margine annus Christi 1280, atque hoc urbis Trallium instauratæ tempus assignavit nobis Possinus in tabulis chronologicis. Quodsi Andronicus annos vixit 71, ut hoc capite infra et libri decimi capite primo Gregoras docet, referenda erit ejus urbis instauratio ad annum Christi 1279. Nam si Andronicus annos vixit 74, oportet eum natum esse A. C. 1258, quippe quem constat obiisse A. C. 1332. Si natus est A. C. 1258, annum ætatis vicesimum primum excessit A. C. 1279. Porro hoc capite Tralles instaurasse dicitur cum esset major an. 21. Boivin.

(78) De Tralibus instauratis ita Gregorius Cyprius in encomio Andronici: Ἦσαν μὲν οὖν αἱ Τράλλεις πόλις ἐν καλῷ τῆς Ἀσίας κειμένη, μεγέθους τε μαιζονος ἢ κατὰ τὰς πόλεις ἀπολαύουσα, καὶ περιφανῆς ἐν ταύταις ὑπάρχουσα. Ἦσαν δὲ παλαιότες, τριτὴν δηλονότι τὸν πάντα μεταβάλλοντα χρόνον καὶ σφ. ἀς φθίρειν μεταβαλόντα. καὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἐξῶσαι τῶν πόλεων, τεῖχη τε καθελόντα, οἰκίας τε ἀνατρέφοντα, κάκ τῶν ἐρείπιων μόνων γνωρίζεσθαι καταλειφάντα. Ἀλλὰ μέχρι σου, βασιλεῦ, ταῖς Τράλλεσιν ἡ θβορὰ, καὶ τῷ χρόνῳ ἢ καύχῃσις· ὡνὶ δὲ διὰ σου πάλιν ἐν πόλεσιν ἐκείναι, etc. Vide cod. Reg. 1853 fol. 179. V. item eod. 5355 et 5118. Boivin. [Existat hoc Andronici encomium in Boissonnadii *Απεδοί*, ex quo recudimus in Georgio seu Gregorio Cyprio ad an. 1280. Eoit.]

(79) Ordo versuum sic restituendus: Τῆς δὲ πόλεως Τράλλεως τὸ κάλλος χρόνοις ἐσείται ὁσεννύμενον· τὸ δὲ πολλοστὸν ταύτης καταλειφθὲν ἐν οὐτάτοις ἐκφοβηθήσεται ἔθνη ἀνάρχω.

Ἄλωθήσεται δ' οὐδαμῶς. Ἀνακαινισθὲν δὲ ἔσσειται παρὰ δυνατοῦ Νικωνύμου, ὃς Ὀκταπλῆν ἀγλαῶς ἐννάδα βιώσει δίσκων, καὶ τρις ἐπὶ κύκλων ὃ πάλιν Ἀττάλου λαμπροῦν. Ἡ καὶ πόλις ἐσπέρια ὑποκύψουσι, καὶ ἀγέρωχοι ὑποκλιθήσονται παιδικῶς.

Sunt versus hexametri, omnes exceptis tribus primis spondaici, iidemque inconditi et immutulati, in quibus vocales α, ι, υ, longa sunt vel breves, prout poetæ libuit. Quin et syllabas natura breves, accentu acuto vel gravi notatas, producit in τὸ, in χρόνῳ, in πόλεις. Item diphthongum οι corrigit in χρόνος, et vocalem η in ἐκφοβηθήσεται, id quod factum videtur vitio iotacisimi, quo η et οι sic pronuntiantur ut iota. Præterea in uno versu συνίζησις adhibuit duas, πόλεως Τράλλεως. Quæ omnia arguant oraculum istud non fuisse Delphicum, aut Sibyllinum, sed omnino recens. In codice Barberiniano, (quo usus est Possinus, idem oraculum exstat paulo ant. ius ***), eique præfixa hæc inscriptio, Οὗτος ὁ χρησμὸς Παυσανίου προέδρου, Hoc est Oraculum Pausaniæ Præsidis. Ego vero facile crediderim scribatum illud fuisse ab aliquo Andronici amico, sive is Theodorus Metochita fuerit, sive alius. Maxima certe illi temporibus erat Græcarum Musarum ἀχουσία. Vide carmina Theodori Metochitæ, et cum istis confer. Solus, quem sciam, ea ætate Maximus Planudes tolerabiles aliquos versus fecit. Sed de recentiorum Græcorum poesi etiam infra ad p. 190 C dicitur sumus, ubi de Theodori Metochitæ poematibus. Boivin.

* Δι. κυκλῶν. Boivin.
** Fori. ὑποκύψω, licentia apud ejus temporis poetæ usitata. Boivin.

*** Vide observationes Possini Pachymeriani. tom. I, pag. 479. Boivin.

side dignum et verum judicarent, inleque imperatorem longævum fore augurarentur. Nec enim in octuplici novenario resistebant, qui septuaginta duos annos conficit: sed et ter septem adiciebant circuitus; ut totus numerus annos nonaginta tres impleat. Ceterum ut alia oracula obscura et inlectu difficilia sunt, multasque explicationes et interpretationes admittunt, donec ipso eventu comprobentur; sic et hoc plerumque decipiebat, atque ipsum ad-o imperatorem Andronicum ad obitum usque decepit, ut paulo post dicitur. Eo vero humanis rebus exempto ipsam sese declaravit. Nam Andronicus cum imperii insignibus annos duos et septuaginta exegit, et in habitu monastico sere Hennium. Verum illud. 144 ter septem v. l. vena, nihil volebat aliud, nisi quod, cum urbem instauraret et exornaret, annum ætatis excederet primum et vicesimum. Primus solum urbis illius conditor fuit Attalus, nobilis quidam Trojanus, qui cum vetus Troja capta esset, hanc in patriæ memoriam extruxerat. Unde Τροάλλεις, si nomen resolvatur, non aliud est nisi Τροία ἄλλη, hoc est, altera Troja. Sed de Andronici vita et obitu singulatum post suo loco agemus. Nunc ad institutum redeo oratio.

ἢ τοιαύτη πόλις. Ἄλλα τὰ μὲν περὶ τῆς τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου βιοτῆς καὶ τελευτῆς εἰρήσεται καὶ ἕκαστον κατὰ τὸν προσήκοντα τόπον ἐμπροσθεν· νῦν δ' ἐπὶ τὸ πρότερον ἔγω; τοῦ λόγιου φέρει ἐπανακάμψομεν.

Α σὺν ἡγοῦντο καὶ ἀληθῆ· καὶ πολλοὺς ἐντεῦθεν ὑπείτεινον χρόνους τῷ βασιλεὶ τῆς ζωῆς. Οὐ γὰρ ἐπὶ μόνῃ Ἰσταντὸ τὴν ὀκταπλῆν ἐννάδα· ἢ πρὸς δύο καὶ ἑβδομήκοντα ἀναλύεται ἔτη· ἀλλὰ καὶ τὴν τριῖ; ἐπὶ τὰ προσετίθεισαν κύκλους, ὡς ἔτη γίνεσθαι ἅμα τὰ πάντα τρία καὶ ἐνανήκοντα. Ἄλλ' ὡσαύτ καὶ τὰλλα τῶν χρησιμοδοτουμένων δυσείσαστά εἰσι καὶ δυσξύβουλα καὶ κλειστάς δεχόμενα τὴν ἀνελίξει; καὶ ἀναπτύξει; μέχρις αὐτῆς ἐκβάσειω; οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ χρησμὸς ἐπὶ πάντα τοὺς κλειστού; καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλεῖα Ἀνδρονίκου μέχρις αὐτῆς τελευτῆ; ὡς εἰρήσεται. Ἐξ ἀνθρώπων δ' αὐτοῦ γενομένου αὐτὸς αὐτὸν ὁ χρησμὸς διεσαφῆσεν. Ἐγένοντο μὲν γὰρ ἔτη τὰ μὲν μετὰ τῶν βασιλικῶν παρασῆμων τῆς τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου ζωῆς δύο καὶ ἑβδομήκοντα: τὰ δὲ μετὰ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ἑπερι (80) δύο ἔγγιστα. Τὸ δὲ, τριῖ; ἐπὶ κύκλων, οὐδὲν ἦν ἕτερον, ὡς φαίν, ἢ ὅτι πρῶτον καὶ εἰκοστὴν τηγνικαῦτα παρήμειβεν ἔτος (81), ὅποτε τῆδε τὴν πόλιν ἀνέστησε καὶ ἐλάμπρυνεν. Ἦν δὲ τῆς πόλεως πρῶτος οἰκιστῆς ταύτης Ἄτταλὸς τὴν εὐγενῆς (82), ἄποιος; Τροίας, εἰ; ὑπόμνημα ταύτης ἐγείρας τῆς καλιεῖς ἐκείνης; Τροίας εἰλούσης· ἦθεν καὶ ἀναλυομένου τοῦ ὄνοματι; τούτου Τροία ἄλλη καλεῖτ' ἐν ἢ τοιαύτη πόλις. Ἄλλα τὰ μὲν περὶ τῆς τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου βιοτῆς καὶ τελευτῆς εἰρήσεται καὶ ἕκαστον κατὰ τὸν προσήκοντα τόπον ἐμπροσθεν· νῦν δ' ἐπὶ τὸ πρότερον ἔγω; τοῦ λόγιου φέρει ἐπανακάμψομεν.

CAPUT VI.

Carolus rex et Palæologus imperator diversis artibus pares. Sibi invicem officium. Providentia divina. Carolus hostis perpetuus Palæologi, sed irrito semper conatu. Byzantinos terra marique aggreditur. Romanos terrestribus copiis præfectus Ionium trajicit; quo consilio; qua spe. Palæologus Fredericum Siciliæ regem in Carolum armat. Eo astu classem Caroli in Siculos avertit. Publicis precibus indictis exercitum cogit. Italorum militaris disciplina. Ut suo fastu sibi nocent. Dolis et levibus pugnis incessantur. Romanos Bellegradum obsidere pergit. Cum paucis progreditur ad aquatorem defendendos. Byzantini cum circumveniunt. Reliquas ejus copias opprimunt. Carolus male adversus Siculos rem gerit. Filium amittit. Mæore confectus moritur.

I. Supra ostendimus, Carolum Italiæ regem vicini fuisse magnis rebus gerendis intentum, et singulari ingenii vi cum in excogitandis et deliberandis, tum in administrandis negotiis uti solitum. Verum ei prorsus obstabat efficacior et vividior imperatoris virtus, ac velut e superiore loco illi repugnabat. Ita fiebat, ut neque huic sui contra Romanos conatus, nec illi quæ contra Latinos moliebatur succederent. Sed amborum vires longo tempore adeo pares et quasi æquibres fuerunt, ut illud a viris prudentibus vulgo diceretur, nisi republica Romana talem imperatorem habuisset, facile Romanum imperium ab Italiæ rege Carolo potuisset

[P. 88] Α'. Ἐφθήμεν ἀποδεδαίχτες τὸν βῆγα τῆς Ἰταλίας; Κάρολον ἀνδρα μεγαλοεργὸν καὶ βελτίστη δύναμει συνδρασκὸν γρόμεμον ἐς τὰς ἐπινοίας καὶ τὰ βουλεύματα ὧν ἱεμελλε βρῆν ἐς τὰ αὐτὰ δὴ τὰ δρώμενα. Ἄλλ' ἀντίπραττεν αὐτῷ καθάπαξ εἰπαῖν ἢ τοῦ βασιλέως δραστικωτέρα δεξιότης καὶ ἀντεκἀθητο ὑπερδέξιος· καὶ πέρα; οὐ συνεχώρει χροστὸν οὐδ' οὕτως ταῖς ἐκείνου κατὰ Ῥωμαίων ἐπακολουθησάαι πράξεισιν, οὐτ' ἐκεῖνος ταῖς τοῦ βασιλέως; κατὰ Λατίνων· ἀλλ' ἦν οὕτως ἐπὶ μακρὸν τὰ ἐξ ἀμφοτέρων ἀντίκαλα καὶ ἰσθόρροπα, ὡς καὶ φήμην ἐξενεχθῆαι τοιαύτην πρὸς τῶν συνετωτέρων ἀνδρῶν εὐσθέως ἐπ' ἀμφοῖν εἰρημίνην, ὡς εἰ μὴ τηγνικαῦτα τοιοῦτος

Variorum notæ.

(80) Asteriscum post ἑπερι apposuerat interpres, nec quod statim sequitur vertit: et certe post ἑπερι legendum δύο, tot enim annos in habitu monastico exegit Andronicus, ut scribit idem Gregoras lib. ix, cap. ult. seu ut est in nota marginali ad cap. 28, lib. ii, Cantacuzeni, ἐν μοναχῶν σχήματι διαγαγὼν ἐναυτοῦς δύο παρ' ὄλιγον. Tunc addit: Ἦως τριῖ; ἐπὶ κύκλοι; σεληνιακοί, ὃ καὶ βέλτιον, δύο ἔγγιστα, id est, vel (ex quo monachum induit, intersunt) ter septem circuli lunares (seu menses 21, seu potius anni prope 12). DUCANE. — Græci recentiores dicunt ἦως pro ἢ, vel ἦτοι. Vide Glossar. med. Græcit.

D In editione Wolfiana post ἑπερι interseruntur hæc verba ἦως τριῖ; ἐπὶ κύκλοι; σεληνιακοί, ὃ καὶ βέλτιον, quæ tamen Wolfius non vertit. Absant a codice A, et scholium sapiant Βονικ.

(81) Vertit Wolfius, annum ætatis ægeret primum et vicesimum. Vertendum fuit, annum æt. excederet etc. præsertim si legatur, παρήμειβεν, ut legitur in codice Regio. Βονικ.

(82) Tralles, urbem ad Mæandrum, Pelasgorum coloniam fuisse scribit Agathias lib. v, duce forte Attalo isto Trojanano. DUCANE.

βασιλεὺς τοῖς Ῥωμαίων ἐπιστάται πράγμασι, ἢ ἄν ὑπὸ τῶ Ῥηγί τῆς Ἰταλίας Καροῦλος ἢ Ῥωμαίων ἡγεμονία ἐγεγόνει· καὶ αὐτὸ ἐναντιοτροπον, εἰ μὴ τριπλαῖα τοιοῦτος ῥῆξ τοῖς Ἰταλῶν ἐπιστάται πράγμασι, βασιλεὺς ἂν ὑπὸ τῶ βασιλεὶ ἢ Ἰταλῶν κατιστά ἡγεμονία. Ὅστι καὶ θαυμάζειν ἐπεισὶ μοι τὴν ἀνεξιχνίαστον τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, πῶς καὶ τῶν ἀντρῶν ἐναντίων ἐν ποιεῖ συνάγεσθαι τέλος. Ὅσταν γὰρ ἐναντιοιούμενας ἀλλήλαις δύο τινὰς ἐπαρχίας συνίστασθαι καὶ ἀμφοῦ βούληται καὶ μηδετέρων παρὰ τῆς ἐτέρας κυριευθῆναι, δύοιν ὁικονομῆι θάτερον ἢ γὰρ μεγαλογνώμονας καὶ σπουδαίους ἐκατέρας τοῖς ἀρχηγούς ἐπευρίσκει καὶ ἐπιστῆ, ὡς ἂν κατὰ ἀντικρισίον παρ' ἐκατέρων τὰ ἐκατέρων ὁρμήματα θραύηται καὶ ἀνεύρηγτα διαμένῃ, καὶ τ' ἀσφαλὲς ὄστωι τοῖς τόποις διασώζηται· ἢ καὶ ἀμφοῦ τοῖς ἀρχηγούς ὀλιγογνώμονας τε καὶ ἀσθενεῖς, ὡς μηδέτερον καθ' ἑτέρου κινεῖσθαι δύνασθαι, μὲτ' ὁπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῆν καὶ συγγεῖν τοῖς ἀρχαιοτέροις τῶν ἐπαρχῶν ὄρους· καὶ ὁτῶς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀντρῶν ἐν νηπιμάτων μίαν ποιεῖται ἀσφάλειαν.

Κ. Ἰδὸν γὰρ κἀναυθὰ παρὰ πάντα τὸν χρόνον τῆς αἰοῦ βιωτῆς οὐκ εἰληξεν ἐπίβουλα δρῶν καὶ κολήματα κατὰ τῶν Ῥωμαίων ὁ Κάρουλος ἢ ἔμεινεν ἔκπρακτος παρευδοκιμούμενος ταῖς τοῦ βασιλέως ἐξελίξαι ἀντιμολοαῖς καὶ [P. 89] ἀνταπειρησῆται. καὶ τὰ μὲν ἄλλα κατὰ τὴν οἰκίαν ἕκαστα διεξελήλυθειμεν χώρον· ἤδη δὲ τὸ τελευταῖον ἐρῶν ἔρχομαι. Ὅσταν μὲν γὰρ ὁ Κάρουλος (83) ἀεὶ κατὰ βασιλέως ἐπιβουλήν καὶ καιρὸν ἐξῆται τὴν ὄδω ἐκρήξαι. Ἄρτι δ' ἐκπαλεμθέντας Ἰδὸν κατὰ βασιλέως ἔθεν πρὶν Ἰωάννην τὸν σεβαστοκράτορα τὸν τῆς Θεσσαλίας ἀρχοντα, ἐκείθην δὲ τοῖς Ἰλλυριοῖς, ἔγω καιρὸν καὶ αὐτοῖς ἔχειν οὕτω τετραπλάγιμοις τοῖς Ῥωμαίων ἐπιθέσθαι πράγμασιν ἐκ τῆς καὶ θαλάττης καὶ ἀνύσσαι ἐν κάλαϊ σκοπούμενον. Καὶ δὴ κολλὰς τὰς ναυτικὰς ἔξαρτύσας δυνάμεις πλείονα συγκροτεῖ τὰ ἐκ τῆς χέρσου στρατόπεδα, ὧν ἡγεμόνα καθίστησιν ἄνδρα γεννάδαν ἑνομα Ῥωσονουλήν (84). Ὅσταν τὰς ἡπειρωτικὰς περιληφῶς δυνάμεις διαπερῆ τὸν Ἰόνιον, καὶ ἦν αὐτῶ σκοπιμώτατον ἐκπολεμήσαντι τὸ τῶν Βελλεγράδων φρούριον καὶ ὄσα τῶν Μακαδονίως καιριωτέρων, ἔπειτα ἀδούως ἀχρὶ Βυζαντίου πορεύεσθαι. Μηδὲ γὰρ ἐσεσθαι υπήδνα, ἢ πρὸς τὸσαῦτα στρατόπεδα καὶ οὕτω στεφρῶς ὀπισσόμενα πολέμιον ὀφθαλμῶν ἀντιστήσας· ἔπειτα καλῶς ἀπαλλάξει.

A invadi; 145 et contra, nisi talis rex eo tempore Italicis rebus praefuisset, Italiae principatum fac'e ab Imperatore occupari potuisse. Itaque mirari mihi subito impervestigabilem Dei sapientiam, qui extreme contraria uno fine conclusit. Nam cum binas adversarias provincias constabilire vult, nec alteram alteri subicere, duorum aliorum providet. Aut enim magnanimos et diligentes utriusque moderatores suscitavit ac praebet, ut uterque aequalium virium opposita alterius cumatus retundat et irritos reddat, ac sic locorum securitati consulatur: aut utrosque animi pusilli et imbecillos deligit, ut neuter alterum tentare ac septa, quod aiunt, transilire audeat veteresque provincialium limites convellere. Sic ex duobus extremis contrariis unam eandemque securitatem efficit.

II. Ecco enim praesens ejus rei exemplum. Nimirum rex Carolus per omne vitae suae tempus Romanos et insidiis et armis appetere nunquam destitit: nec tamen quidquam profecit, imperatore summa celeritate ac pari contentione conatus illius evertente. Ac caetera quidem singula suis locis supra commemoravimus: nunc quod postremo actum est id dicam. Carolus imperatori perpetuas struebat insidias, easque perducendi ad exitum occasione[m] captabat. Cum autem hinc Joannem Sebastocratorum Thessaliae Principem, inde Illyrios bellum inferre illi cerneret; 146 sibi quoque opportunitatem dari ratus est oppugnandi terra et mari rem Romanam ita turbatam, et ea quae jam pridem animo destinasset exsequendi. Itaque magna classe instructa terrestres copias majores parat, quibus virum fortem nomine Rosensulem praeposit. Hic exercitum terrestrem secum ducens, Ionio mari trajecto, nihil spectabat magis, quam ut castello Bellegrado et opportunioribus Macedoniae locis expugnatis impune Byzantium usque progredereetur. Neque enim fore quemquam, qui contra hunc tantum et tam gravi armatura instructum exercitum oculos ausus attollere sine malo discederet.

Variorum notae.

(83) Pachymer. lib. vi, cap. 52. DUCANG.
 (84) Qui Pachym. lib. vi, cap. 31. Ῥὸς Σολυμάς appellatur, quem hic pariter desingit. Vide Hist. Franco-Byzant. lib. vi, n. 41. DUCANG. — Ducangius, Hist. Franco-Byzant. lib. vi, n. 44, eum vocat *Solyman de Rossi*. Ego autem non dubito, quin is fuerit *Rufus de Soliaco*, ille ipse scilicet, qui memoratur in instrumentis seu Diplomate regio, quod ex Thesauris Chartarum excerptum cum aliis actis et instrumentis publicis Ducangius edidit. Vide *Chartas Historiae Franco-Byzantinae* subjunctas, pag. 54. Nomen, ut videtur, Gallicum fuit *Rousseau de Soli*, quod est Graecis Ῥούσο ντα Σουλῆ. Poeta Graeco-Barbarus cod. Reg. 2569, fol. 219, V, eum sic appellatum scribit.
 Ρούσο· τὸν ὀνομάζειν· ντα Σουλῆ τῆς ἑκκλην.

D Ἄνθρωπος ἦτον εὐγενῆς, στρατιώτης πεδευμένος. *Rufum hunc nominarunt, cognomento De Souli.*
Vir erat nobilis, miles exercitatus.
 Item poeta Graeco-Barb. eundem Ρούσον ντα Σουλῆ, post obitum principis Guil. de Villa-Harduini bailium Moreae a Carolo rege Neapolitano constitutum narrat. Gregoras non multum aberravit a vero nomine, siquidem ab eo vocatur Ρούσον σουλῆς, seu, ut praefert diversa lectio, Ρούσο Σουλῆς. Pachymeres lib. vi, cap. 52, Ῥὸς Σολυμᾶν vocat: unde Ducangius nomen fecit *Solyman de Rossi*. Praeter hunc *Rufum de Soliaco*, recensentur inter aule Neapolitanae nobiles *Henricus de Soliaco* in illa quam dixi collectione chartarum, *Histor. Franco-Byzantinae* subjuncta p. 21 et p. 22. BOVIN.

III. Quod cum imperatori nuntiatum esset, non cunctandum ratus, sed armis et pecuniis et prudentibus consiliis resistendum illi atque eminus cum eo velitandum censuit. Unde apparet, quanto prudentia sit armis potentior, et ingenii solertia milite numero. Primum itaque omnis generis opibus missis Siriliæ regem Fridericum ad bellum Carolo faciendum concitavit; ut si aliud non posset, saltem ejus classem foras progredi velaret, atque ipsius curas præcipuas, a longinquis expeditionibus abstractas, ad negotia circumstantia revocaret. Id quod maximum et efficacissimum esse visum est. Ad naves copias Caroli, bellis vicinis occupatas, imperatoris prudentia hoc modo inutilis reddidit.

IV. Deinde supplicationibus 147 per omnes Ecclesias indictis Romanas copias, quæ tum erant, contra Rosonsulem mittit. Quibus profectis neque consultum neque tutum visum est, aperto Marte congregari cum hoste numerosissimo, firmissimis armis instructo et optime munito; sed dolis et insidiis et velitationibus e loco superiore lacessendos esse, et cum superbi atque impatientes essent, concitandos, ut per indignationem nullo ordine solutaque acie erumperent. Nam Italorum a multis sæculis ea disciplina est, ut cum ordine conservato invadunt hostem, Armus sint murus et inexspugnabilis: sin a consueto ordine nonnihil recesserint, nihil prohibeat quo minus statim ab hostibus capti abducantur. Neque raro insidias illos fastus et stolidi arrogantia multum læsit, intempestivo animi impetu facile abreptos. Quæ cum Romanis olim nota essent, talibus eos dolis ac machinis circumveniebant. Frumentarios mulos ex insidiis cadebant, et mercatum qui illos sequebatur impediebant. Velitationibus autem eos qui aquabantur ex editioribus locis occidebant.

V. Rosonsules vero copias suas a Bellegrali obsidione statim ad tutiorem locum reducere, suo spiritu indignum judicabat: prætereaque turpissimum ducebat: *Mansisse diu, vacuumque reverti*. Sed ira inflammatus cum perpaucis suorum invadit eos qui aquationem infestam reddebant. 148 Quod nostri cum vidissent promptissime descendērunt, et hostibus circumdatis equos sagittis confixerunt, equites vero omnes in Romana castra vivos perduxerunt. Quæ res Latinis vehementer perturbavit, et maximum apud eos tumultum excitavit; Romanos autem statim impulit, ut in eos turbatos impetum facerent. Ita Romani insigne et omni

A Γ. Τῷ γε μὴν βασιλεὶ τοσαύτην ἀκοὴν δεδραμένῃ οὐκ ἐνὴν ἡσμεῖν, ἀλλ' ἀνδίστασθαι καὶ ἔπλοισι καὶ χρήμασι καὶ τοῖς ἀπὸ συνέσεως μηχανήμασι τε καὶ ἀκροβολισμοῖς. Ἐνταῦθεν ἐστὶν ἰδεῖν, ὅσον ὑπερέχει συνέσεις ὀπλων καὶ φρονήσεως; ἐπιτιθεύματα μυριάδων στρατοῦ. Πρῶτον μὲν οὖν χρήματα πέμψας παντοδαπὰ τὴν Σικελίαν; ἐξεπολέμωσε βῆγα Φερδέρικον (85) κατὰ τοῦ Καρούλου, ἐν' εἰ μὴ τι ἄλλο, τῶν γούν ναυτικῶν δυνάμεων ἐκείνου κωλύειν τὸν ἔκπλον καὶ ἀντιπερισπᾶς τὰς κορυφαίας φρονήσας; πρὸς τοὺς ἐκ πλευρᾶς ὡς; εἰπεῖν πόνους μᾶλλον ἢ τοὺς ὑπερορίους; ὃ δὴ καὶ μέγιστον ἔδοξεν ἔργον καὶ τελεουσργόν, εἴπερ τι τῶν πάντων ἕτερον. Τὰς μὲν οὖν ναυτικὰς τοῦ Καρούλου δυνάμεις οὕτως ἀπράκτους ἀπέδειξεν ἢ τοῦ βασιλέως συνέσεις, πρὸς τοὺς ἐγγυθεν πολέμους ἀντιπερισπᾶσας αὐτάς.

B Δ'. Μετὰ δὲ ταῦτα δεήσει; πρὸς θεὸν παραγγέλλας ἀπάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τὸν οὐκ ἄριστον ἑλληνικαῦτα στρατὸν ἐκπέμπει κατὰ τοῦ Ῥωσονσουλῆ; οἷς δὴ καὶ ἀπελθούσιν οὐκ εὖ ἔχειν ἔδοξεν οὐδὲ πάνυ τοι ἀσφαλὲς πόλεμον ἐμφανῆ κατὰ τῶν ἐναντίων ἀγέτρην, πλείστον τε οὐτιων καὶ λίαν ἀσφαλῶς ὠπλισμένων καὶ ἀριστα πεφραγμένων· ἀλλ' ἐνέθραις καὶ λόχοις καὶ ἀκροβολισμοῖς; ἐκ λόφων ὑπερέβητων παρακειμένων τὴν ἐκείνων παρεξύνειν ὄφρουν καὶ τὸν τύπον ἐς ἀσύστατον τινα κίνησιν καὶ ἐρμῆν. Τὸ γὰρ τοι γένος τῶν Ἰταλῶν τοιοῦτοις ἀρχῆθεν συντέθραπται τοῖς ἡέσαι. [P. 90] Ἄν μὲν γὰρ εὐτάκτως; ἀπαντᾷ πρὸς τὸν πόλεμον, τειχὺς ἐστὶν ὄχυρόν καὶ ἀμήχανον· ἂν δὲ βραχὺ τι τῆς νομομισμένης παραλύσῃ τάξεως, οὐδὲν ἀνεῖη τὸ κωλύον αἰχμαλώτους σφᾶδ; ἀπὸ τῶν πολεμίων αὐτίκα μάλα ἀθρόσθαι. Ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ τῆς ἐμφύτου κορύξης τε καὶ ὄφρους μεγάλως παρέβλαψε τῷ μὴ ἐν καιρῷ τοῦ θυμοῦ στρατηγούμενος; βραδίως. Ταῦτ' οὖν ἐκ πολυλοῦ συνειδότες; ὁ Ῥωμαίων στρατὸς τοιοῦτοις αὐτοῦς περιήρχοντο ὄδοις καὶ μηχανήμασι; καὶ τοῖς μὲν λόχοις τὰς σιταγωγὰς ἡμιόλους κατέκοπτον καὶ τὰς ἐπομένας κατέλυνον ἀγοράς; τοῖς δ' ἐκ τῶν βῆγων ἀκροβολισμοῖς τοὺς ὑδρεύοντας ἐκτείνον.

C E'. Τὸ μὲν οὖν αὐτίκα μεταστῆσας τὴν αὐτοῦ στρατόπεδον ἐκ τῆς τῶν Βελλεγράδων πολιορκίας ὁ Ῥωσονσουλῆ; εἰς ἀσφαλέστερον τόπον σφῶδρα ἀνάξιον ἐκρνε τῆς οἰκείας ὄφρους καὶ ἅμα οὐ πόρρω μεγάλης αἰσχύνης, *Διπρόν τε μένειν* (86) *κενέον τε σέεσθαι*. Ὁ δὲ ἀλλ' τῷ θυμῷ κινθῆ; ἐπεισι μετὰ πάνυ βραχέιον κατὰ τῶν βαλλόντων τοὺς ὑδρεύοντας; οὐ; οἱ ἡμέτεροι θεασάμενοι σπουδῆ παρακατιόντα; ἐκύκλωσαν, καὶ αὐτίκα τοὺς μὲν ἵππους νεκροῦς τοῖς τοξέμασιν ἐφηναν, πάντας δ' αὐτοὺς εἰς τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον ζῶντας ἐκόμισαν (87). Τοῦτο μὲν Ἀρτέμιους τὰ ἔσχατα συνεκύχησέ τε καὶ συνετάραξε; τοὺς δὲ Ῥωμαίους τὴν ταχίστην παρέ-

Variorum notæ.

(85) Fredericum, Aragonum regem, qui demum Siciliae rex factus est, hac Carolo postmodum erepta. Vide Joannem Villanum, lib. vii, cap. 57 R cordan. cap. 206. DUCANG.

(86) Homer. *Iliad*. lib. ii. Bovin.

(87) Captus ipse quoque *Rufus de Soliaco*, ut ex Pachymere discimus. Redemptum deinde in Italiam rediisse verisimile est. Anno certe 1294 aderat in aula Caroli II regis Neapolitani *Rufus de Soliaco*, ut patet ex instrumento supra laudato. Bovin.

καὶ σφίσι ἐπιβίβηται τετραγμένοις. Ἄλλ' οἱ μὲν Ῥωμαῖοι οὕτω βρῆδως καὶ πόνων μεγάλων χωρὶς κατὰ Ἀσίων ἐστήσαντο τρώπαιον μέγιστόν τε καὶ πάσα· ἐλπίδας εὐχερῶς ὑπερβαίον.

Γ'. Ὁ δὲ Κάρουλος οὕτω καταστρατηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἀντιμῆδης μάχης εὐχερούς τε καὶ εὐμηχάνου διχόμενος συγκροτούμενης ἐκ τε γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης ἐξ ἑξοῦ παρ' ἐλπίδα μερισθεὶς καὶ τῆδε μὲν ὄλα συλλήβδην ζημιωθεὶς· τὰ τὸν Ἴονιον διαβάτῃ στρατόπεδα, κατὰ δὲ τὴν Σικελικὴν μάχην οὐχ ὄλα μὲν, τὸν ὕδην δ' οὐκ ἀπολωλεκώς ἐκάθητο πικρῶς βέλσει τῆς λύπης κεντούμενος πικρὰ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ ζῆν ὑπὸ βαρυθυμίας ἀπολεγόμενος. Βραχὺ τὸ μεταξὺ καὶ τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν, οὐ δυνθεὶς ἐξέτελε· καταπέψαι τὴν λύπην, πολλαπλὴν τινα καὶ δυσίατον ὄσαν.

A spe majorem victoriam de Latinis facile et minimo labore reportarunt.

VI. Carolus vero artibus imperatoris ita superatus, et uno bello facili et expedito, quod terra marique paraverat, præter spem in duo diviso, ac altero exercitū qui Ionium transierat prorsus perdit, altero vero qui cum Sicilia pugnaret non quidem plane delecto, sed filio per illud bellum amisso; acribus doloris stimulis animum subinde pungentibus æger et afflictus sedebat, ut cum his malis fractum vitæ læderet. Nec longo post e vivis excessit confectus eo mœrore, quem multiplicem et levatu difficilem concoquere ad extremum non potuit.

CAPUT VII.

Joannes Trapezuntis imperator Byzantium venit. Eudociam Paleologi filiam uxorem ducit, unde natus Alexius Joannis successor. Joannes sebastocrator fidem rursus frangit. Paleologus legatos mittit ad Nogam Scytham affinem suum. Auxilium ab eo accipit. Thessaliæ exitio imminet. Subito morbo correptus non potest destinata exsequi. Audito locorum nomine reminiscitur oraculi. Dolet se anigmate deceptum oculos viro insonti effodisse. Digressio de oraculis. Quis eorum auctor. Cur ambigua et obscura. Quænam cavenda. Quo anno mundi Michael Paleologus obiit. Quo ætatis. Ejus cadaver neglectum et fortuito humatum. Ejusdem doles eximia. Conscientia. Charitas erga liberos nimia. Quantum cuique liceat sui ipsius et liberorum causa. Paleologus suorum amore jus omne violavit. Scelerum fructus.

[P. 91] Α'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρήραμεν. Ἰωάννης γὰρ (88) ὁ τοῦ βηθέντος Ἀλεξίου ἀπόγονος, τοῦ μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσιν τῆς τῶν Κόλχων καὶ Ἀσίων βραυνησαντος γῆς, ὄρκους ἑγγράφους παρὰ τοῦ βασιλέως ἐκείθεν δεξάμενος· ἐπιβήμεν τῆ βασιλευοῦσῃ καὶ τῆ τοῦ βασιλέως ἐκσύγγωται θυγατρὶ Εὐδοκίᾳ· καὶ βραχὺν τινα τῆ βασιλείᾳ παρὰ τῆ βασιλευοῦσῃ συνδιατριψας χρόνον ἐπειτα ἐπανήκεν ἅμα τῆ γυναικὶ Εὐδοκίᾳ πρὸς τὴν Μίαν ἀρχὴν, ἧς τὰ βασιλεία Τραπεζοῦς (89). Ἐνθα ἦ καὶ μήπω τελὸς ἡνίατου κληρωθέντος παῖδα μετὰ τῆς Εὐδοκίας οὕτος γεγέννηκεν, Ἀλέξιον τὸν νέον Κομνηνόν· ὃς δὲ καὶ διάδοχος ὕστερον γεγέννηται τῆς ἐκεῖνου ἀρχῆς, ὡς εἰρήσεται.

I. Sed me illud pæne præterierat. Nam Joannes Alexii nepos (illius qui post urbem captam Colchorum et Lazorum tyrannidem invaserat), cum jusjurandum scriptum ab imperatore accepisset, Byzantium venit, et Eudociam ejusdem filiam uxorem ducit. Ac paulisper in urbe apud imperatorem 149 commoratus una cum Eudocia conjuge in regnum suum revertitur : cujus regia sedes erat Trapezus. Ubi antequam annus elaberetur, filius ei ex Eudocia natus est, junior Alexius Comnenus : qui patri deinde, ut infra dicitur, in regnum successit.

Β'. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων ἀρχεται πάλιν παρσπονδῆν ὁ τῆς Θεσσαλίας ἀρχηγός· Ἰωάννης ὁ Σεβαστοκράτωρ (90)· ὃ δὲ καὶ εἰς λύπην καὶ ἀκατάσχετον θυμὸν ἀνήψε τὸν βασιλέα. Πᾶσα γὰρ ἤδη σπονδῶν καὶ φιλίας ἑλπίς ἕσθη καὶ ὡς εἶπειν ἐπέθῃκεν. Τὸ γὰρ συχνὰ μὲν αὐτὴν διαρρήγνυσθαι, συχνὰ δ' αὖθις συνδεῖσθαι καὶ βίᾳ μὲν καὶ μόλις λαμβάνειν τὴν ἐπανόρθωσιν τε καὶ σύμπηξιν, βῆστα δὲ καὶ τὴν ταχίστην πρὸς σύγχυσιν καὶ διάλυσιν καταρβεῖν καὶ συμφύρεσθαι, πρὸς ἀπόγνωσιν ἤδη τὸν βασιλέα συνήλασε πανταυῆ. Καὶ οὐκέτι σπογδῶν ἄλλων ἐμνημόνευσε τοῦ λοιποῦ, ἀλλὰ διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν Σκύθην Νογάν, ὃς τὰς διατριβὰς καὶ τὴν θλαίαν εἶχε πέραν τοῦ Ἰστροῦ. Ἦν γὰρ τὸ ὑπερφιλία δεβαία πρὸς βασιλέα διὰ τὸ κῆδος· ἡγάγετο

II. Hoc rerum statu rursus fidem fregit Thessalia princeps Joannes sebastocrator : quæ res exacerbavit imperatoris animum et maxima iracundia inflammavit, extincta et ut ita dicam mortua omni fœderis et amicitie spe. Nam quod societas et sæpe abrumperetur et sæpe resarciretur et vix redintegrata per vim coiret, facile verò turbata ac dirempta diffunderet et confunderetur, id quidem nullam prorsus imperatori retinendæ ejus spem relinquebat. Quare omni demceps pacis ationis mentione sublata legatos mittit ad Nogam Scytham, qui ultra litrum sedes et domicilium habebat. Erat enim huic cum imperatore firma amicitia ob affinitatem : quippe Irene, filiam illius notham, paulo ante duxerat, atque idcirco ejus amicus erat.

Variorum notæ.

(88) Qui primus ducum aut principum Trapezuntinorum sese imperatorem appellavit. Vido Famil. Byzant. pag. 192. Ducano.

(90) Pachymer. lib. v, cap. 4; lib. vi, cap. 19, 35, 36. De Joanne eginus in Famil. Byzant. p. 206, de Irene vero Michaelis notha et Noga ejus conjuge p. 235. Ducano.

(89) Cujus urbis elogium habetur in cod. Reg. notham signato. Ducano.

Ab eo accepta quatuor milia delectorum Scytharum et iis adjunctas aliquas Romanas vires missurus erat imperator adversus Thessalum Joannem Sebastocratorem, tum ut eum ipsam dekeret, tum ut omnes adultos, qui militiæ operam navarent, ac

150 Thessaliæ hos quodammodo essent, jugularct.

ἐπὶ σφαγῆ τῆ; δλης ἡλικίας ἀπλώς, [P. 92] ἵπποισι τὸν και ἔβης τῆ; Θεσσαλίᾳ φάμαι ἐτύγγανον.

III. Sed priusquam consilium hoc ad rem conferretur, prosperam ejus cursum mors repente abruptit. Nam cum prope Mysimachiam versaretur, juxta pagum qui inter Pachomium et Allagen (locorum hæc nomina sunt) situs est, ibique Scythicum exercitum inspiceret, Romanosque duces iis copiis præficiendos, deligeret, eosque quid agendum esset moneret : gravissimo cordis morbo corripitur, qui brevi mortem denuntiaret, ac medicorum omnia judicia confunderet et turbaret, atque omnem opem artis juanem redderet. Ferunt et ipsum mortis meta eos qui adessent percontatum, quo nomine locus ille vocaretur, cum Pachonii et Allages nomina audisset, cum alto suspirio dixisse : Hic nobis demum finis est, o sorii, et vitæ mutatio (Græce, allage) h' tis decreta : deinde cum graviter se ipsum accusasset, quod honestum quemdam virum nomine Pachomium oculis multare occupasset; propterea quod vulgo ferebatur oraculum de imperatore his verbis conceptum, Sub vitæ mutationem Pachomius te excipiet : quo deceptus et imperii cupiditate amens Pachomium imperio inultum efficere festinarat.

μλου σα ἰαλιέεται (94). 'Αφ' οὗ κληνηθαίς ἀτε περι περι την βασιλείαν ἐπευσον ἀποφῆναι Παχώμιον.

IV. De ortu et inventione oraculorum, quæ alias alia passim apud homines circumferuntur, aliquis lortasse dubitaverit : Item qui fiat, cum futarorum necessariam significationem complectantur, ut intricatis verborum ambagibus cam obscurent. Nam quis ea composuerit, et ad posteros transmiserit, a nemine **151** unquam vel historiarum vel aliarum rerum scriptore traditum reperimus. Sed illud tantum ab omnibus adnotatum deprehendas, alio atque alio tempore hoc vel illud oraculum vulgo jacta um tunc vel illum exitum postea habuisse. Quia vero primus ea singula pronuntiaverit, id vero omnibus prorsus indictum et ignotum, nisi quis mentiri velit. Sunt tamen qui existiment, spiritus quosdam famulantes et administratos, alios honos, alios velut quædam instrumenta suppliciorum maledicos, inspectores esse eorum quæ hic gerantur, acremque et terram peragrarare; qui futu-

Α γὰρ πρὸ βραχίος ἐαυτῶ εὐζυγον Εἰρήνην τὴν ἐκ νοθείας γεννηθεῖσαν τῷ βασιλεὶ θυγατέρα, και ἦν διὰ τούτου φίλος τῷ βασιλεὶ. Ἐκείθεν οὖν εὐληφῶ; τετρακισχίλους Σκυθῶν ἐπιλέκτους στρατιώτας ἰμελλε και Ῥωμαίων ὀπλιτικὴν τενα δύναμιν προσμίξα; κέμφειν κατὰ τοῦ Θεσσαλοῦ Ἰωάννου τοῦ Σεβαστοκράτορος ἐπὶ τε αὐτοῦ τούτου ἀφανισμῶ και ἔμρι ἐφῆγον παραλιέξαντες κολλίμια τε ἐπιπέθειον ἔργα

Γ. Ἄλλὰ πρὴν (91) εἰς πέρας αὐτὸν ἀγαγεῖν τὴν μελίτην φθάσας ὁ θάνατος; τοῦ ὁρόμου τὴν βασιλίαν ἐξαίφνης ἀφαιλετο. Ἄρτι γὰρ αὐτῶ Λυσισμαχίας ἔγγυς (92) περι τὴν κώμην τὴν μεταξὺ τῶν Παχωμίου και Ἄλλαγῆς (93), οὕτωςαι πω; αὐτῶν ὀνομαζομένων τῶν χώρων, διατριβοντι κάκεισε τὸ Σκυθικὸν ἐξετάζοντι στρατεύματα και τοὺς ἀξίοντας ἐκ Ῥωμαίων συγκαταλῶντι στρατηγούς και ἀ χρῆ ὁρῶν σφισιν παρακλειουμένη νόσος ἐνοσῆκται δεινὴ περι τὴν καρδίαν, θάνατον σύντομον ἀκ.γγέλλουσα και πάσης ἰατρῶν τὰς τε κρίσεις συνθλοῦσα και συνταράττουσα και ἀπράκτους ἀποδεικνύσα τὰς συμμαχίας τῆς τέχνης. Φασὶ δὲ και αὐτὸν τη.καῦσα δέισαντα περι τοῦ θανάτου τοῦ; κίρατυχόντας ἰρέσθαι, ἐτω ποτὲ καιοίτο ὁ χῶρος ὀνόματι ἰ ἀκούσαντα δὲ Παχώμιου και Ἄλλαγῆς ἐπικλήσεις βύδον τι στενάξαντα ἐναῦθα φάμαι ἰ Λοιπὸν τὸ πέρας ἡμῖν, ὦ παρόντες; και τὴν ἀλλαγὴν κεκλῶσθαι τοῦ βίου ἰ μέμψασθαι τε κολλὰ ἰαυτὸν, ὅτι Παχώμιον C τῖνα ἀνδρῖ σαμὸν ἐζημίωσε φθάσας τοὺς ὀφθαλμοῦ; ἦν γὰρ τις θυλλοῦμενος; χρῆσμες περι τοῦ βασιλείως, ὡς Περι τὴν ἀλλαγὴν τοῦ βίου τὰ Παχωτὸν τῆς βασιλείας κόθον ἰαν ἐπιστημῖνο; ἀχρηστος

Δ. Ἄπορήσει; ε' δ' ἂν τις τὴν τῶν χρησμῶν, ὀπόσοι κατ' ἀνθρώπους ἄλλοτε ἄλλοι κλωνῶνται, γένεσιν τε και εὐρασιον ἰ και ὀπια; μελιόντων φέροντες δῆλωσην ἀναγκαίαν εἰτα βυθαίς αὐτὴν αἰνιγμάτων ἐκλυγάζουσι. Πατέρα μὲν γὰρ τοῦτων ὀστις ποτὲ ἦν ὁ τούτους πεποιτηκῶς τε και τῶ χρόνῳ παρασχῶν, οὐδένα ποτὲ τῶν πάντων ἀναγράφοντα εὐρωμεν, ὀδθ' ὀστι; ἰστοριογράφων ἦ συγγραφέων ἐγένοντο. Ἄλλὰ τούτο μόνον εὐροι τις ἂν ἐπιστημαιομένους ἰπαντας, ὡ; κατὰ τόνδε ἦ τόνδε τὸν χρόνον συνδῆ τόνδε ἦ τόνδε διαθρυλλοῦμενον τὸν χρῆσμεν τῆνδε ἦ τῆνδε τὴν ἰεδασιν και τὸ πέρας ὕστερον σχεῖν. Τίς δ' ὁ πρῶτος; λαλήσας ἰεαστον τούτων, τούτο δὲ πρῶτα τοίς πᾶσι καθάπτεξ ἀνεκλάητον τε και ἀχρωστον, πλὴν εἰ μῆ ψεύδεσθαι βούλοιστό τε. Τισὶ δὲ δοκεῖ, δυνάμεις τινὰς ὀηρητικὰς και λειτουργικὰς, τὰς μὲν ἀγαθὰς, τὰς δὲ τούναντίον τιμωρητικὰ ὀργανα, ἐπισκόπους ὀσας τῶν τῆδε

Variorum notæ.

(91) Pachymer. lib. vi, cap. 36. DUCANG.
 (92) Tunc enim adversus Tartaros has provincias devastantes expeditionem susceperat Michael, de qua Pachymer. lib. vi, cap. 29, 30. DUCANG.
 (93) Istius loci, ubi de morte Michaelis non meminit Pachymeres, sed tantum Pachonii. At secus Phranzes, qui Gregoriam exscribit. Est autem ἀ-

λατῆ idem quod Latinis mutatio, locus scilicet ubi mutantur equi publici. Vide Glossar. med. Græcic. in hac voce. DUCANG.
 (94) Vertendum, Pachomius te excipiet; non, tibi successurus est, ut servetur ἀμφιβάλλαι. ΒΟΙΣΙΜ.

περιπέλειν ἀέρα και γῆν τὴν τε γῶσιν τῶν ἰσομέ- A
νων ἀνοθεν εὐληφίας και πρὸς γε ἐτι τὴν ἐπιτρο-
πήν τοῦ μεταδιδόναι αὐτὴν τοῖς ἀνθρώποις, πῆ μὲν
δὲ ἔνυκνίων, πῆ δὲ δὲ ἀστέρων, πῆ δὲ διὰ Δελφι-
κού τινος τρίποδος, πῆ δὲ διὰ σπλάγγων ἐστιν ὧν
ἐνίστι θυομένων ζῶων, [P. 93] πῆ δὲ, ἵνα τὰ πολλὰ κα-
ραδράμω, διὰ φήμης ἐξ ἀέρος τὰ πρῶτὰ ποδὶν γεν-
νηθείσης, εἶτα περιθεούσης ἀμοιβῶν τὰς τῶν πολ-
λῶν ἀποδῶς, ἦν δὴ και θεῶν ἐπέλεσθαι ἕσαν οἱ πά-
λαι σοφοί. Ἔστι δ' ἂν ἐν πέτραις ἢ τοίχοις εὐρηται
γεγραμμένα πολλάκις, μηδενὸς ὅστις ποτὲ ἦν ἔ γε-
γραφὸς δηλουμένου.

Ε. Διδονται μέντοι δὲ αἰνιγμάτων τὰ πάντα και
οὐ πάντῃ σαφῆ, καθάπερ τὰ τῶν βασιλέων κειμή-
λια, διὰ τὸ ἔνθεα εἶναι και οἷα χρεῶν ὑπὲρ τοὺς
πολλοὺς. Τὰ γὰρ τοῖς πᾶσι πρόχειρα κόρον τε ἔσχε,
και ἀχρηστία σφίσιν ὡς τὰ πολλὰ περιέχεται·
γίνεσθαι γε μὴν τὴν χρεια αὐτῶν οὐ πάντῃ τοι
μάταιον οὐδ' ἀργὴν, εἰ τις μὴ πάρεργον ταῦτα,
ἀλλὰ μετὰ συνέσει τῆς προσηκούσης σκοποῖτο.
Οἷς μὲν γὰρ τιμωρίας, οἷς δ' εὐεργεσίας εἵνεκα προ-
δεικνύνται. Οἱ μὲν γὰρ ἢ κουφοτέρων τὴν ἐφοδὸν
τῶν δεινῶν εἰργάσαντο, προανασταλέντες και προ-
οικονομήσαντες ἑαυτοὺς· ἢ τελείως σφῶς αὐτοὺς
ἀπέπλεσαν τῶν δεινῶν διὰ σπουδαιότερας ἀγωγῆς
ἐξευμενισάμενοι τὸ θεῖον. Τοῖς δὲ διὰ μικροψυχίαν
ὁ μεταξὺ χρόνος, κλάσις τῆ τῶν δεινῶν προσδεχί-
γῆνται πρὸ τοῦ παθεῖν ἢ χρὴ παθεῖν, τῆς Προνοίας
οὐτως εὐκονομούσης δὲ ἔκτισιν ἀκμαϊότεραν ὧν
ἐπλημελέησαν. Εἰ δὲ και ψεύδονται, τινα και δια-
πίπτουσι οἱ ταῖς ἐλπίσι τρεφόμενοι τούτων (πάντα
γὰρ τὰ δηλούμενα τοῖς μὲν εἰσιν ἀνιάρκ. τοῖς δὲ
τερπνὰ· ὥσπερ ἢ τῆς τοῦ Κροίσου ἀρχῆς κατάλυ-
σις· Λυδοῦς μὲν και Κροίσου ἠνίασι, Κύρω δὲ και
Πέρσαις εὐδαιμον ἔδοξαν)· εἰ οὖν οὐτως ἴως δοκοῦ-
σι τινα διαψεύδεσθαι, οὐ παρὰ τὴν τῶν χρησμῶν
ψύσιν συμβαίνει τοῦτ, ὅτι μὴ παρὰ τὴν φλεγμαι-
νουςαν ἐφεσιν τῶν λιγνοτέρων ἀνθρώπων τοὺς χρό-
νους προαρπαζόντων και τὸν νοῦν τῶν λογίων πρὸς
τὴν οὐκείαν διαστρεφόντων βρεξίν. Σκεπτεῖον δ' οὖν
ὅμως μὴ τινες διαπαίζοντες δῆθεν τοὺς τοῖς τοιοῦ-
τοις χρωμένους και νέα στιχίδια κλάττοντες εἰς μί-
μησιν τῶν χρησμῶν ἔπειτα κατὰ τὸ ἐλεληθῶς παρασπί-
ρωσιν εἰς τὸν δῆμον αὐτὰ, ὥστε τοῖς τούτων ψεύδει
και τὴν ἐκείνων συγγεῖν ἀλήθειαν· τοῦτο γὰρ οὐκ ἄλλ-
γοι και τῶν ἐπ' ἡμῶν πεπραχότες ἐάλωσαν. Ἄλλ'
ἐκεῖσε ἐπάνειμι.

Γ. Ὁ μὲν δὴ βασιλεὺς περὶ οὗς εἰρήκσιμεν τό-
που· παρ' ἐλπίδα τῆς οὐκείας ἔτυχε τελευταῖς (95)
κατὰ τὸ ἐξακισχιλιοστὸν ἑκτακισιοστὸν ἐνενηκοστὸν
πρώτων ἔτος, ὀκτώ και πενήντα ἐτῶν τυγχάνων. Ὁ
δ' οὐδ, και βασιλεὺς [P. 94] Ἀνδρόνικος (96) τῆνικαῦτα
πρώτων μὴ ἐτι γε τῆς τοῖς βασιλεύσιν νομομισμένης
οὐκ ἤξιώσε τὸν πατέρα ταφῆς, ἀλλ' οὐδ' ὁποία βα-

rorum scientiam superne acceperint, ac præterea
licentiam ejus communicandæ cum hominibus partim
per insomnia, partim per astra, partim per Delphi-
cum quæmpiam tripodem, partim per exta quarum-
dam pecudum immolatarum, partim (ne sim proli-
xius) per vocem primum ex aere alicunde ortam, ac
deinde aures hominum vicissim circumsonantem,
quam veteres sapientes divinam vocem appella-
runt. Sæpe etiã factum, ut in saxis aut parietibus
nullo ibidem auctore indicato scripta reperi-
rentur.

V. Sed tamen omnia ambagibus involuta, nec
satis perspicua proponuntur; quemadmodum im-
peratorum ornamenta, quæ divini quidam habere,
et (uti par est) vulgi conditionem superare existi-
mantur. Nam quæ exposita sunt omnibus facile
fastidiantur, et fere ut inutilia negliguntur. Non
tamen eorum usus omnino 152 inanis aut nullus
est, si quis ea non perfunctorie, sed cum debita
animi attentione expendat. Aliis quippe beneficii,
aliis supplicii loco significantur. Quidam enim se
ipsis repressis ac sapienter præparatis calamitatum
impressionem molliorem reddidere; aut etiam vi-
tæremendatione placato Deo prorsus illa averterunt;
quibusdam, quod animo pusillo essent, interjectum
tempus et ipsa calamitatum expectatio supplicio
fuit, priusquam adveniret ea quæ perpetienda
erant, ita gubernante Providentia, ut gravior ob
commissa plecterentur. Quod si qua mentiantur
hominumque spem frustrentur (nam omnia quæ
significantur aliis molesta sunt, aliis jucunda: ut
imperii, quod Cræsus habuit, destructio Cræso et
Lydis molesta, Cyro et Persis pergrata visa est); si
qua igitur ita fallere videantur, id non ipsorum
oraculorum natura sit, sed hominum avidiorum
præpropera potius cupiditate, qui tempora antici-
pent, et oraculorum sensum ad optata sua detor-
queant. Interim tamen videndum, ne qui sint, qui
hujusmodi oraculis addictos ludifiscunt, et veros
cominentitios versiculos ad oraculorum imitationem
confingant, eosque clam in vulgus spargunt, ho-
rumque mendacis etiam illorum veritatem confun-
dant: id quod multos nostra etiam ætate fecisse
constat. Sed illuc redeo.

VI. Imperator illis in locis, quæ dixi, præter
spem suam fato functus est, anno ab orbe condito
sexies millesimo 153 septingentesimo nonagesimo
primo, annos octo et quinquaginta natus. At filius
ejus imperator Andronicus, qui tunc aderat, pa-
trem imperatoria sepultura adeo non honoravit,
ut ne vili quidem, qualis opificibus et fossoribus

Variorum notæ.

(95) Obiit Michael, ut scribit Pachymeres, 11 Ja-
nuarii die Parasceves, anno mundi, juxta Græcos,
6791 (Christi 1263, [1282, Dec. 2]) cum imperasset
annos 24, demptis diebus 20, ac annos omnino 58

vixisset. DUCANG.
(96) Pachymer. lib. vi, cap. 11; Phranzes, lib. i,
cap. 6. DUCANG.

tribuitur, dignatus sit: praeterquam quod iussit, ut noctu pauci quidam cadaver procul a castris abductum multa terra obruerent, id modo cavens, ne imperatorium cadaver a feris discerneretur. In causa erat, quod ille dum viveret a recta Ecclesiae doctrina descivisset, ut supra exposuimus: quod quidem filius omni animi affectu facite aversatus fuerat, ut fusius infra dicturi sumus. Non enim patrem, sed illud patris factum valde oderat. Nam pietate et observantia et reverentia omni parentibus debita eos omnes superavit, qui unquam patribus suis sese obsequentes praebuerunt.

VII. Ac Michaelis Palaologi hic exitus fuit: cui viro natura ipsa dederat speciem decoram, nec non gravitatem quamdam, et dignam principe majestatem. Eo accesserat robor corporis, et rei militaris peritia longo tempore collecta et multo usu exercitata. Cum autem et prudentia et eloquentia valeret, in rebus gerendis multo fuit acrior. In imperii principio munificentissimus est visus, ut subditorum animos nimirum sibi conciliaret. Deinde modum sumptibus adhibuit, cum bella undecunque existerent, quae diuturnos et magnos sumptus eosdemque necessarios et inevitabiles postulabant. Nec desunt, qui cum afflicto animo et perpetuo turbata conscientia fuisse dicant ob innovatum dogma; cui ille culpa ideo succubuerat, ut imperium ad liberos suos propagaret, a quibus id scilicet honoris ei ut par erat habitum est, ut ne imperatoria quidem sepultura ornaretur, Ecclesiae sanctiones patriae pietati longe praeferentibus.

VIII. Mea vero sententia is prudenter sapienterque rebus suis consulat, qui sui ipsius primum, deinde liberorum etiam et cognatorum causa elegerit ea quae optima sunt. Qui vero inanem mundi gloriam unice aucupatur, et rerum praesentium ac fluxarum prosperos successus, quibus anima veluti demergitur, avide inhiat, jucundissima optimis anteponeus, sive id sua sive cognatorum suorum causa faciat, is mihi et ob amentiam miser, et ob inane studium vanus videtur. Etenim praeterquam quod Deum suae voluntati suisque consiliis adversantem habet, etiam ipsos rerum exitus alios plane experitur quam speraverat, et in extremas miserias precipitatur. Ecce enim is de quo nunc agimus Michael Palaologus, vir alioqui prudens et qui in rebus gerendis fortunam amicam prorsus et obse-

Α ναύσοις ἢ σκαπανεύσιν ἐρείται· πλὴν ἢ ἐτι παρεκελεύετο νυκτῶν βραχέϊ; τινὰς ἄνδρας πύρβου του του στρατοπέδου ἀπαχαγόντας πλείστον ἐπισωρεῦσαι γῆν (97), τοῦτο μόνον αὐτοῦ προμηθευσάμενος, μὴ θορῶν στόμασιν ἰσως σῶμα βσιλικὸν διαμερισθῆ. Τὸ δ' αἰτίον ἢ τοῦ ὄρθου τῆς Ἐκκλησίας δόγματος ὑπήρχε παρατροπή, ἢ ζῶν μὲν ἐκεῖνος, ὡς πρόσθεν εἰρήκειμεν, κατεχρήματο· οὗτος δὲ λάθρα προθέσειν ἔλας ἀπέστεργε τῆς ψυχῆς, ὡς προῖδοντας ἐροῦμεν πλατύτερον. Οὐ γὰρ ἐκεῖνον, τὴν δ' ἐκείνου τοιαύτην μάλα σφοδρῶς ἀπισίετο πράξιν. Πατρικῆς γὰρ εἰνεκα στοργῆς καὶ τιμῆς καὶ ὄση ἀνήκει αἰδῶ; πάντας υἱοὺς ὑπερβέβληκεν, ὁμοιοι πατράσιν ἀρέσκοντας ἔδοξαν.

Β Ζ'. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τὸν βασιλέα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ἐς τοιοῦτον κατήνευσε πέρασ. Ἦν δὲ ὁ ἄνθρωπος τὴν τε εὐπρεπῆ κεκτημένος ἐκ φύσεως μετὰ τινος ἐμβριθείας καὶ ἡγεμονικοῦ παραστήματος, ζῶμην τε ἔχων σώματος καὶ πείραν ἔργων πολεμικῶν διὰ πολλῶν τῶν χρόνων συγγυμνασθεῖσαν καὶ ἀσκηθεῖσαν αὐτῷ· καὶ δεῖνός ὢν γινῶναι καὶ εἰπεῖν τὰ δέοντα, ὀξύτερός ἦν ἐν ταῖς πράξεσι. Μεγαλοδουρότατος δ' ἐς τὰ μάλιστα ἔδοξεν ἐν τοῖς προομιλοῖς τῆς βασιλείας, ἵνα ταῖς εὐνοίαις οἰμαὶ οικειώσεται τὸ ὑπήκοον· ἔπειτα πρὸς τὸ μετριώτερον ὑπεχάλασε, τῶν πανταχόθεν ὑποφουομένων πολέμων μακρὰς καὶ πολυτελεῖς τὰς τῶν χρημάτων δαπάνας ἀπατοῦντων μετὰ τινος ἀνάγκης ἀπαραιτήτου. Εἶχε δὲ καί, ὡς τινες ἔφασαν, συντριβὴν τινὰ λογισμῶν κεντοῦσαν αἰετὸν συνειδῶς τῆς ψυχῆς διὰ τὴν καινοτομίαν τοῦ δόγματος, εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς ἐς τοὺς παῖδας διαδοχῆς τῆς βασιλείας ἐαυτὸν κατήνευγεν· ἀφ' ὧν, ὡς τὸ εἰκός, αὐτὸς ἀπώνατο μηδὲ ταφῆς τελευταῖον ἀξιοθῆναι βασιλικῆς, τοῦ τῆς Ἐκκλησίας θεσμοῦ τῆς πατρικῆς στοργῆς πᾶσι προτιμῶντων.

Γ Η'. Ἐμοίγ' οὖν ἐκαίνος ἂν εἴη σοφός καὶ φρόνιμος· οἰκονόμος, ὅστις ἐαυτοῦ γὰρ εἰνεκα πρῶτον αἰροῖτο τὰ βέλτεστα. ἔπειτα τῶν υἱῶν καὶ ὅστις καθ' αἶμα προσήκει. Ὅσοις δ' ὀλοσχερῶς ἐς τὴν τοῦ βίου φεγμαίνουσαν κέχηνε δόξαν καὶ τὰ; τὴν ψυχὴν ἐπικλυζούσας εὐτυχεῖς τῶν παρόντων καὶ λυομένων περιπετεῖας καὶ προτιμῆς τὰ ἥδιστα τῶν βελτίστων, εἴθ' ἐαυτοῦ χάριν, εἴθ' ὅστις αἵματος γέλειται αὐτῷ, ἄθλιος οὗτος; ἐμελ τῆς ἀπονοίας καὶ μάταιος τῆς ἀνοήτου σπουδῆς· ὅτι πρὸς τῷ καὶ θεῶν ἀντιστρατεύομενον ἔχειν τῇ γνώμῃ καὶ τοῖς βουλευμασιν ἤδη καὶ τάναντια προφανῶς τῶν ἐπιβδων εὐρίσκει πρὸ τῶν ποδῶν, καὶ τοῖς τῆς κακοδαμονίας ἐσχάτοις κρημνοῖς περιπίπτει. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ὁ τῷ λόγῳ προκείμενος βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, τᾶλλα συνετὸς ὢν, ὄλην ὡς εἰπεῖν τὴν τῆς

Variorum notæ.

(97) hisdem verbis Phrauzes id ipsum tradit. Pachymeres ejus cadaver noctu in novum monasterium vicinum a familiaribus delatum scribit. Excommunicatorum corpora in agris insepulta relicta, ut ne factor naves, aut spectaculi horror mentes fœdaret, injecta humo contexta, pluribus

docuimus in *Glossar. med. Latin.* in v. *Emblocare* et in *Adfili.* Tametsi Michael ab Ecclesia pro-
nunc communionem cum Latinis palam proscriptus non fuerit, uti antea propter exsecratum juniorem Lascarum. *DESCAN.*

τύχης εὐμένειαν ἐπακολουθοῦσαν ταῖς πράξεσιν ἄ
 ἔχον αὐτοῦ πρός γε τὸ φιλετρον τῶν παίδων ἐξεθ-
 λύνθη καὶ ἀληθεύοντα εἰδείξει Πλάτωνα, « Πάν τὸ φι-
 λοῦν περὶ τὸ φιλοῦμενον ἐκτετύφλωται, » φάσκοντα.
 Δείον γὰρ εἰς τὴν ἀνωθεν εὐ τὰ πάντα κινουσαν καὶ
 διοικουσαν πρόνοιαν ἀναρτῆσαι τὴν ἄλην ἑαυτοῦ τε
 καὶ τῶν παίδων φροντίδα · ὁ δὲ τυφλῶ ποδὶ πρὸς τὰ
 φίλετρα τῶν παίδων φάναί βαδίζων ἔλαθεν ἑαυτὸν
 ἀρχῆς ἀπ' ἀκρας εἰς τὸ βράθρον τῶν τε ἄλλων δε-
 νῶν συνωφείας καὶ πρός γε ὅσα δημοτικὴν κατάραν
 ἐφέλλεται. Ἐπει γὰρ ἐκ βρέφους αὐτῶ τὴν βασι-
 λεῖαν ὁ Κύριος ἀνωθεν ἐμνηστεύσατο, ὡς πολυτρό-
 πως καὶ πολλαχῶσιν δεδιλωται, εἰ τὴν μικροψυ-
 χίαν (98) καὶ αὐτὸς ἐπὶ βραχὺ παρεκρούετο καὶ τὴν
 τε γλῶσσαν ἐπιορκίας παντοίας τὰς τε χεῖρας αἱμά-
 των ἀθώους ἐφύλαττε, καὶ πρός γε ἐτι εἰ τὴν γνώμην
 ὑπερόριον τῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔθους εἶχε καινο-
 τομίας, μακρῶ ἀν τῷ μέτρῳ τοῦς πρὸ αὐτοῦ βασι-
 λεας παρήλαυνεν ἀπαντας ἅπασιν ὅσα πλεονὺν ἐγ-
 κωμίων ἐφέλλεται. Ἄλλ' ἔχρη (99), ὡς ἔοικεν, ἐβ-
 ράφθαι μὲν ὑπὸ Ἰστιαίου τὸ πέδιλον, ὑποδεδέσθαι
 δὲ τὸν Ἀριστογῶραν, ἱ' ἡμεῖς ἐς τὰς τῶν δεσπῶν
 ἐσχατίας κατατήσωμεν, εἴτε δι' ἔκτισιν κακῶν παλαιῶν τε καὶ νέων, εἴτ' οὐκ εἰδ' ὅπως. Ἐλεν.

quentem habuit, charitate liberorum victus verum
 esse ostendit illud Platonis dictum : « Quidquid
 amat cæcum est circa id quod amatur. » Nam cum
 omnes de se et de liberis suis curas in 155 divi-
 nam Providentiam omnia recte administrantem ac
 dispensantem rejicere debuisset : ille cæci instar,
 dum amori liberorum suorum indulget, imprudens
 a summo principatu in calamitatum barathrum
 sese præcipitavit, idque consecutus est, ut vulgo
 eum exsecrentur. Eniavero cum Deu imperium
 illi inde ab infantia destinasset, ut multis variisque
 exemplis declaratum est, si pusilli animi impoten-
 tiam tantisper ipse quoque coercuisset, si linguam
 abstinuisset ab omni perjurio, et manus a cruce
 puras servasset, si denique voluntatem habuisset ab
 omni disciplinæ ecclesiasticæ novitate alienam :
 longo intervallo superiores imperatores omni lau-
 dum genere superasset. Sed oportebat utique cal-
 centem ab Istiaeo consui, ab Aristagora vero indui,
 ut nos in extrema mala deveniremus, sive ad vetera
 et recentia delicta luenda, sive nescio quam aliam
 ob causam. Atque hæc hæc hactenus.

Variorum notæ.

(98) Μικροψυχία est hoc loco regnandi libido more
 impatiens, ut et infra lib. viii, cap. 1, sect. 2.
 Boivin.

(99) Proverbiū, cujus meminit Diogenian. cent.
 viii, n. 49. DUCANG.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
 ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
 ΛΟΓΟΣ Γ'.
 NICEPHORI GREGORÆ
 BYZANTINÆ HISTORIÆ
 LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Andronicus patri succedit. Imperii initia turbulenta. Scythæ auxiliares ut dimissi. Michael Glabas. Corpus
 imperatoris quo translatum. Luctus indictus. Res ecclesiasticæ. Exsules domum redeunt. Veccus clam
 secedit. Josephus iterum patriarcha. Diaboli principatus et vectigalia. Tres in Ecclesia Græca factiones.
 Josephus iterum patriarchatu cedit. Imperatoris æquitas. Factiosi Atramyttium conveniunt. Moritur
 Josephus. Gregorii Cyprii eloquentia. Ut patriarcha designatus sit. Cur dilata consecratio. Cozylenus
 antistes Debreno prælatus. Heracleensem inaugurat. Hic novo patriarchæ manus imponit. Lex Severi
 imperatoris. Constantinus Magnus concessa urbibus privilegia non abrogavit. Zelotæ cur Gregorium Cyprium
 suspectum habeant. Eorum crudelitas, ambitio, avaritia. Synodus Atramyttina. Judicium de libris igni
 permissum. Ignis neutris favet. Concordia redintegrata. Patriarchæ auctoritas stabilita. Arseniatarum
 postulatio. Corpus Arsenii in Sophiæ templo deponitur. Quoniam deinde translatum. De Theodora Eu-
 logiæ filia.

[P. 96.] A'. Ἐπει δὲ πρός τὸν υἱὸν Ἀνδρόνικον ἡ C 156 I. Cum autem ad filium Andronicum su-
 τοῦ κράτους καὶ τῶν βασιλικῶν σκήπτρων μετέβη prema auctoritas et imperii successio transiisset,

tribuitur, dignatus sit : præterquam quod jussit, ut noctu pauci quidam cadaver procul a castris abductum multa terra obruerent, id modo cavens, ne imperatorum cadaver a feris discerperetur. In causa erat, quod ille dum viveret a recta Ecclesiæ doctrina descivisset, ut supra exposuimus : quod quidem filius omni animi affectu jacite aversatus fuerat, ut fusius infra dicturi sumus. Non enim patrem, sed illud patris factum valde oderat. Nam pietate et observantia et reverentia omni parentibus debita eos omnes superavit, qui unquam patribus suis sese obsequentes præbuerunt.

VII. Ac Michaelis Palæologi hic exitus fuit : cui viro natura ipsa dederat speciem decoram, nec non gravitatem quamdam, et dignam principe majestatem. Eo accesserat robur corporis, et rei militaris peritia longo tempore collecta et multo usu exercitata. Cum autem et prudentia et eloquentia valeret, in rebus gerendis multo fuit actior. In imperii principio munificentissimus est vixit, ut subditorum animos nimirum sibi conciliaret. Deinde modum sumptibus adhibuit, cum bella undecunque existerent, quæ diuturnos **154** et magnos sumptus eisdemque necessarios et inevitabiles postulabant. Nec desunt, qui cum afflicto animo et perpetuo turbata conscientia fuisse dicant ob innovatum dogma ; cui ille culpæ ideo succubuerat, ut imperium ad liberos suos propagaret, a quibus id scilicet honoris ei ut par erat habitum est, ut ne imperatoria quidem sepultura ornaretur, Ecclesiæ sanctiones patriæ pietati longe præferentibus.

VIII. Mea vero sententia is prudenter sapienterque rebus suis consulat, qui sui ipsius primum, deinde liberorum etiam et cognatorum causa elegerit ea quæ optima sunt. Qui vero inanem mundi gloriam unice aucupatur, et rerum præsentium ac fluxarum prosperos successus, quibus anima veluti demergitur, avide inhiat, jucundissima optimis anteponeus, sive id sua sive cognatorum suorum causa faciat, is mihi et ob amentiam miser, et ob inane studium vanus videtur. Etenim præterquam quod Deum suæ voluntati suisque consiliis adversantem habet, etiam ipsos rerum exitus alios plane experitur quam speraverat, et in extremas miseras precipitatur. Ecce enim is de quo nunc agimus Michael Palæologus, vir alioqui prudens et qui in rebus gerendis fortunam amicam prorsus et obse-

Α ναύσοις ἢ σακχανεύσειν ἐρεῖται· πλήν ἢ ὅτι παρεκλεύσατο νύκτωρ βραχεῖς τινὰς ἀνδράς πύργου τοῦ στρατοπέδου ἀπαγαγόντας πλείστην ἐπισιωρεῦσα· γῆν (97), τοῦτο μόνον αὐτοῦ προμηθευσάμενος, μὴ θρόνων στόμασιν ἴσως σώμα βασιλικὸν διαμερισθῆ. Τὸ δ' αἴτιον ἢ τοῦ ὀρθοῦ τῆς Ἐκκλησίας δόγματος ὑπήρχε παρατροπή, ἢ ζῶν μὲν ἐκείνος, ὡς πρόσθεν εἰρήκειμεν, κατεχρήσατο· οὗτος δὲ λάθρα προθέσειν ὄλαις ἀπέστεργε τῆς ψυχῆς, ὡς προῦντας ἐροῦμεν πλατύτερον. Οὐ γὰρ ἐκείνον, τὴν δ' ἐκείνου τοιαύτην μάλα σφοδρῶς ἀπισίετο πρᾶξιν. Πατρικῆς γὰρ εἴνεκα στοργῆς καὶ τιμῆς καὶ ὄση ἀνήκει αἰδῶς πάντας υἱοὺς ὑπερέβδληκεν, ὅπισσοι πατράσιν ἀρέσκοντες ἔδοξαν.

Z'. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τὸν βασιλεῖα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ἐς τοιοῦτον κατήγετο πέρας. Ἦν δὲ ὁ ἀνήρ τὴν τε ὄψιν εὐπρεπῆ κεκτημένος ἐκ φύσεως μετὰ τινος ἐμβριθείας καὶ ἡγεμονικοῦ παραστήματος, ῥώμην τε ἔχων σώματος καὶ πείραν κργων πολεμικῶν διὰ πολλῶν τῶν χρόνων συγγυμνασθεῖσαν καὶ ἀσκηθεῖσαν αὐτῷ· καὶ δεινὸς ὢν γυνῶναι καὶ εἰπεῖν τὰ δέοντα, δέυτερός ἦν ἐν ταῖς πράξεσι. Μεγαλοδοροβότατος δ' ἐς τὰ μάλιστα ἔδωκεν ἐν τοῖς προοιμίσις τῆς βασιλείας, ἵνα ταῖς εὐνοίαις οἱμαὶ οἰκειώσθαι τὸ ὑπήκοον· ἔπειτα πρὸς τὸ μετριώτερον ὑπεχάλασε, τῶν πανταχόθεν ὑποφουμένων πολέμων μακρὰς καὶ πολυτελεῖς τὰς τῶν χρημάτων δαπάνας ἀπαιτοῦντων μετὰ τινος ἀνάγκης ἀπαιτήτου. Ἐχε δὲ καὶ, ὡς τινες ἔρασαν, συντριβὴν τινὰ λογιμῶν κεντούσαν αἰετὸν συνειδὸς τῆς ψυχῆς διὰ τὴν καινοτομίαν τοῦ δόγματος, εἰς ἣν ὑπὲρ τῆς ἐς τοὺς παῖδας διαδοχῆς τῆς βασιλείας αὐτὸν κατήνεγκεν· ἀφ' ὧν, ὡς τὸ εἶκε, αὐτὸς ἀπώνατο μετὰ ταφῆς τελευταῖον ἀξιωθῆναι βασιλικῆς, τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ὁσμῶς τῆς πατρικῆς στοργῆς πολλῶν προτιμῶντων.

H'. Ἐμοίγ' οὖν ἐκείνος ἂν εἴη σοφὸς καὶ φρόνιμος· οἰκονόμος, ὅστις αὐτοῦ γε εἴνεκα πρῶτον αἰροῖτο τὰ βέλτεστα. ἔπειτα τῶν υἱῶν καὶ ὅστις καθ' αἷμα προσήκει. Ὅστις δ' ὀλοσχερῶς ἐς τὴν τοῦ βίου φλεγμαίνουσαν κέχηνε δόξαν καὶ τὰς τῆν ψυχὴν ἐπικλυζούσας εὐτυχεῖς τῶν παρόντων καὶ λυμένων περιπετεῖας καὶ προτιμῆς τὰ ἥδιστα τῶν βελτίστων, εἴθ' αὐτοῦ χάριν, εἴθ' ὅστις αἵματος γείτων αὐτῷ, ἄθλιος οὗτος· ἐμεὶ τῆς ἀπονοίας καὶ μάταιος τῆς ἀνονήτου σπουδῆς· ὅτι πρὸς τῷ καὶ θεὸν ἀντιτρατευόμενον ἔχειν τῆ γνώμῃ καὶ τοῖς βουλευμασιν ἤδη καὶ τάναντία προφανῶς τῶν ἐπιβίων εὐρίσκει πρὸς τὸν ποδῶν, καὶ τοῖς τῆς κακοδομίας ἐσχάτοις κρημονοῖς περιπίπτει. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ὁ τῷ λόγῳ προκειμένος βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, τὰλλα συνετὸς ὢν, ὄλην ὡς εἰπεῖν τὴν τῆς

Variorum notæ.

(97) hisdem verbis Phranzes id ipsum tradit. Pachymeres ejus cadaver noctu in novum monasterium vicinum a familiaribus delatum scribit. Excommunicatorum corpora in agris inseputa relicta, ut ne factor naves, aut spectaculi horrores fœdaret, injecta humo contracta, pluribus

docuimus in *Glossar. med. Latin.* in v. *Emblacare* et in *Addit.* Tametsi Michael ab Ecclesia propter communionem cum Latinis palam proscriptus non fuerit, uti antea propter excommunicatum juniorem *Lascarum Ducam.*

τῆς εὐμένειν ἐπακολουθοῦσαν ταῖς πράξεις Δ
 ἔχον αὐτοῦ πρὸς γε τὸ φιλετρον τῶν παιδῶν ἐξεθη-
 λύνθη καὶ ἀληθεύοντα εἰσεῖσι Πλάτωνα, « Πάν τὸ φι-
 λῶν περὶ τὸ φιλοῦμενον ἐκτετύφλωται, » φάσκοντα.
 Αἰὼν γὰρ εἰς τὴν ἀνωθεν εὐ τὰ πάντα κινουσαν καὶ
 διοικοῦσαν πρόνοιαν ἀναρτῆσαι τὴν ἑλὴν αὐτοῦ τε
 καὶ τῶν παιδῶν φροντίδα · ὁ δὲ τυφλῷ ποδὶ πρὸς τὰ
 φιλετρα τῶν παιδῶν φάναί βαδίζων ἔλαθεν αὐτὸν
 ἀρχῆς ἀπ' ἀκρας εἰς τὸ βράθυρον τῶν τε ἄλλων δε-
 νῶν συνωθήσας καὶ πρὸς γε ὅσα δημοτικὴν κατάραν
 ἐφέλκεται. Ἐπαι γὰρ ἐκ βρέφους αὐτῷ τὴν βασι-
 λείαν ὁ Κύριος ἀνωθεν ἐμνηστεύσατο, ὡς πολυτρό-
 πως καὶ πολλαχόθεν δεδιλωται, εἰ τὴν μικροψυ-
 χίαν (98) καὶ αὐτὸς ἐκ βραχὺ παρεκρούετο καὶ τὴν
 τε γλώσσαν ἐπιτορίας παντοίας τὰς τε χεῖρας αἰμά-
 των ἀθώους ἐφύλαττε, καὶ πρὸς γε εἶτι εἰ τὴν γνώμην
 ὑπερβίον τῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔθους εἶχε καινο-
 τομίας, μακρῶν ἂν τῷ μέτρῳ τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασι-
 λείας παρήλαυνεν ἅπαντας ἅπασιν ὅσα πληθὺν ἐγ-
 κωμῶν ἐφέλκεται. Ἄλλ' ἐχρῆν (99), ὡς εἴκειν, ἐβ-
 ράφθαι μὲν ὑπὸ Ἰσουλίου τὸ πέδιλον, ὑποδεέσθαι
 δὲ τὸν Ἀριστογῶραν, ἵ' ἡμεῖς ἐς τὰς τῶν δεινῶν
 ἰσχυαῖς κατανητήσωμεν, εἴτε δι' ἑκτισιν κακῶν παλαιῶν τε καὶ νέων, εἴτε οὐκ εἰδ' ὅπως. Εἴεν.

Variorum notæ.

(98) Μικροψυχία est hoc loco regnandi libido more
 impatiens, ut et infra lib. viii, cap. 1, sect. 2.
 Boivin.

(99) Proverbium, cujus meminit Diogenian. cent.
 viii, n. 49. Ducang.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Γ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Andronicus patri succedit. Imperii initia turbulenta. Scythæ auxiliares ut dimissi. Michael Glabas. Corpus imperatoris quo translatum. Luctus indictus. Res ecclesiasticæ. Exsules domum redeunt. Veccus clam secedit. Idsephus iterum patriarcha. Diaboli principatus et vectigalia. Tres in Ecclesia Græca factiones. Josephus iterum patriarchatus cedit. Imperatoris æquitas. Factiosi Atramyttium conveniunt. Moritur Josephus. Gregorii Cyprii eloquentia. Ut patriarcha designatus sit. Cur dilata consecratio. Cozylennus antistes Debreno prælatus. Heraclensem inaugurat. Hic novo patriarchæ manus imponit. Lex Severi imperatoris. Constantinus Maynus concessa urbibus privilegia non abrogavit. Zelotæ cur Gregorium Cyprium suspectum habeant. Eorum crudelitas, ambitio, avaritia. Synodus Atramyttena. Judicium de libris igni permissum. Ignis neutris favet. Concordia redintegrata. Patriarchæ auctoritas stabilita. Arseniatarum postulatio. Corpus Arsenii in Sophia templo deponitur. Quoniam deinde translatum. De Theodora Eulegiæ filia.

[P. 96.] A'. Ἐπει δὲ πρὸς τὸν υἱὸν Ἀνδρόνικον ἡ C 158 I. Cum autem ad filium Andronicum su-
 πrema auctoritas et imperii successio transiisset,

magno tumultu plena erant omnia. His enim ii. qui ab Ecclesia abscissi erant bellum ecclesiasticum suscitabant, occasionem nacti ipsum imperatoris obitum: inde auxilia Scythica, quæ quatuor millium numerum excedebant, magnam reipublicæ periculum minabantur, ne propter obitum ejus a quo arcessita fuerant novi aliquid in hac rerum mutatione molirentur. Erat autem eis facillimum, si velent, cum Romanæ legiones nondum adessent, omnia miscere caedibus, et prædas agere, et pecuniam una cum ipso imperatore et Patribus conscriptis abducere. His igitur de causis Andronicus plerisque negotiis dilatis ac præteritis omnem suam curam ad id convertit, quod maxime urgebat. Eos porro manibus non plenis domum dimittere, nec Scytharum instituto consentaneum esse id videbat, neque alias citra tumultum et paguam abituros. Romana vero pecunia eos explere velle nec facile erat, et nefas esse videbatur. His igitur de causis vice duce adjuncto Michael Glaba, magno comite stabuli, qui rei militaris usu tantum exercebat, ut reliqui duces præ eo pueri viderentur, adversus Triballos, qui et ipsi infestissimi hostes erant et Romano imperio magnas quotidie clades inferebant, abire eos quamprimum jussit, ut eadem opera et Tribalorum vires imminuerent, et ipsi maxima præda parva inde domum Istro trajecto recederent. Et hæc quidem ex sententia successerunt.

μένους γῆν, ἵν' ἐν ταύτῳ τοῦ τε Τριβαλλοῦ ἀσθενεστεροῦ ἐργάσαιντο καὶ ἅμα αὐτοὶ πλείστην περιβαλλόμενοι λαίην ἐκείθεν ἐς τὰ ὄκλοι τὸν Ἴστρον διαβάντες ἀποχωροῦεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ οὕτω γὰρ πᾶραται ὡς ἄρα γὰρ καὶ βεβούλευται.

II. Imperatorem vero necesse erat Constantino-
 polim proficisci, et patris sui Michaelis imperatoris obitum matri suæ Theodoræ Despœnæ renuntiare; item luctum publicum, qualis imperatoribus conveniret, indicere. Itaque cadaver imperatoris in urbem Selybriam deportari jussit, veritus ne id Latini furarentur. Ipse Byzantium rediit. Peracto deinde luctu prima et maxima ei cura hæc fuit, ut rebus Ecclesiæ constituendis operam daret. Etenim vivo patre id consilium animo fixum. **160** celebrerat, veluti generosa semina pinguibus sulcis per hiemem conduntur. Tunc autem cum reipublicæ ver quasi quoddam affulsisset, quis esset demum ostendit. Proinde caduceatoribus et imperatoriis edictis quolibet missis Ecclesiæ correctionem nuntiabat: et qui Ecclesiæ studio exsulabant, aut extrema passi fuerant, eos revocabat. Interea Veggus sede clam relicta secedit, seque Panachranti monasterio includit, veritus ne in hac subita mutatione repentino aliquorum impetu discerneretur. In ejus verb locum sicuti suffectus est idem qui illi antea loco cesse-

διαδοχῆ. καὶ τοῦδ; πολλὰχ' ὄθεν τὰ πράγματα θέρου-
 βος συνέχουκα. Ἐνθεν μὲν γὰρ ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἀναρρηπίζεσθαι ἤρξατο πόλεμος παρὰ τῶν ἀπορρη-
 γέντων μερῶν, ἀφορμὴν εἰληφόντων ἤδη τὴν τελευταίην
 τοῦ βασιλέως· ἔνθεν δ' ὁ τῶν κεκλημένων Σκυθῶν
 ὄχλος πεισάρων ὄντων ἐπέκεινα χιλιῶν πολλὴν ἐπέ-
 σσειε τοῖς πράγμασι κίνδυνον, μὴ τὸν καλέσαντα βα-
 σιλέα θανάτῳ ζημιωθέντες νεωτερίσωσι τι περὶ τὴν
 τῶν πραγμάτων ἀλλοίωσιν. Ἐξέστη δ' ἦν αὐτοῖς
 βουληθεῖσιν, ἐπεὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ μὴ παρήσαν στρα-
 τεύματα, φόνον τε οὐκ ἄλλογον τῶν παρατυγόντων
 Ῥωμαίων ἐργάσασθαι καὶ λαίαν τὰ τε βασιλικὰ κτή-
 ματα καὶ πρὸς γὰρ αὐτὸν βασιλέα ὁμοῦ τῇ συγκλήτῳ
 λαβόντας ἀπαλλάττεσθαι. Διὰ ταῦτα γοῦν ὑπερβέ-
 μενος καὶ παραδραμὼν τὰ πολλὰ πρὸς τὸ καταπει-
 γον ὁ βασιλεὺς ἀπάσας ἐτραψὲ τὰς φροντίδας. Αὐτοῦ
 μὲν οὖν (1) μὴ βριθούσας δεξιὰς ἐς τὰ ὄκλοι παρα-
 πέμπειν οὐτε τῶν Σχόθαις νομιζομένων ἑώρα τυγχά-
 νον οὐτ' ἄλλως θοροῦθαι καὶ μάχης ἐκτὸς ἀπαλλάξαι
 ἤλπιζε τοῦτοῦ. Ἐκ Ῥωμαϊκῶν δ' αὖ χρημάτων
 αὐτοῦς ἐμπικπλάνας ζητεῖν οὐτ' εὐπορον ἦν οὐδ' ὅπω
 ἐνομιζέτο. Ταῦτ' ἄρα καὶ σφᾶς ὁδηγῶ παραδοῦς τῷ με-
 γάλῳ [P. 97] κονοσταύλῳ (2) Μιχαήλ τῷ Γλαβᾷ ἐς στρα-
 τηγικὴν ἐμπειρίαν ἐξερχομένην τοσοῦτον, ὡς καί τις
 νομιζέσθαι τοὺς τότε στρατηγούς παραβαλλομένους
 αὐτῷ, τὴν ταχίστην ἐπὶ Τριβαλλοῦς ἀπαλλάττεσθαι
 παρεκαλεύσατο, πολεμίους ἔ; τὰ μάλιστα καὶ αὐτοῦς
 ὄντας ἀεὶ καὶ συγὰ τὴν Ῥωμαίων κακῶς διατιθε-
 μένους.

D. Τῷ δὲ βασιλεὶ ἀναγκαῖον ἦν τῇ βασιλευούσῃ
 ἐπιδημήσαντι τὸν τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἀπαγ-
 γελαίαν θάνατον τῇ μητρὶ καὶ δεσποίνῃ Θεοδώρα καὶ
 τὸ τοῖς βασιλεῦσι προσήκον δημοσίᾳ στήσασθαι πέν-
 θος. Ὅθεν τὸν τοῦ βασιλέως νεκρὸν ἐντὸς τοῦ ἄστεος
 Σηλυβρίας ἀπαχθῆναι κελεύσας δεῖται τοῦ μὴ κλαπῆ-
 ναι παρὰ Λατίνων αὐτὸς ἐς Βυζάντιον ἐπανῆκε· καὶ
 τελεσθέντος τοῦ πένθους ἔργον πεποιθῆται μέγιστόν
 τε καὶ πρῶτον τὴν τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν. Ζῶν-
 τος μὲν γὰρ τοῦ πατρὸς ἐκρυπτε τὴν μελέτην αὐτῆς
 ἐν τοῖς λογισμοῖς, καθάπερ ἐν πλοῖν γῆ χειμῶνος
 εὐγενῆ τινα σπέρματα. Νῦν δ' ἦρος, ὡς εἰπεῖν, ἐπι-
 γενομένου τοῖς πράγμασιν ἔδειξεν ὅστις ὄν ἐλάθανε.
 Καὶ μὲν δὴ κήρυκες πανταχῇ καὶ βασιλικὰ δια-
 τάγματα διεπέμποντο, τὴν τε τῆς Ἐκκλησίας διάρθε-
 σιν εὐαγγελίζόμενα, καὶ ἅμα τοῦ, διὰ τὸν τῆς Ἐκκλη-
 σίας ζῆλον ὑπερορίους κατάγοντα, καὶ ὅσοι τῶν ἀνη-
 κέστων τι ἐπεπίνθησαν. Ἐπὶ τοῦτοις ὁ Βέκκος λάθρα
 τὸν θρόνον κατελιπὼν ὑπεχώρησεν, καὶ συνέκλεισεν
 ἑαυτὸν εἰς τὴν τῆς Παναχράντου μονῆν (3), εἰσας
 μὴ πρόσαιεν τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων

Variorum notæ.

(1) Pachymer. lib. vii, cap. 4. DUCANG.

(2) Interpr. *constaula*; reposuimus *comite stabuli*. Vid. Gloss. med. Græc. DUCANG. — Τῷ μεγάλῳ κονοσταύλῳ Μιχαήλ τῷ Γλαβᾷ. De quo legendum proœma Manuelis Philæ, quod existat in codice regio, olim Teulciano, et inscribitur, Εἰς τὰ

τοῦ πρωτοστράτορος ἐκείνου τοῦ θαυμαστοῦ στρατηγῆματα. BOVINI.

(3) Pachymer. vii, 3, 4, 5. De hoc monasterio egimus in *Constantinopoli Chris.* lib. iv, sect. 2, m. 31. DUCANG.

λαβόντες τινὰ διαπαρήξωσι τούτον δραμόντας ἐξα-
 φνη· Ἀνήχθη δ' εὐθύ· ὁ τῷ Βίκτωρ πρότερον πα-
 ρασηφύσας· τοῦ θρόνου πατριάρχης· Ἰωσήφ, νόσφ
 καὶ γῆρξ (4) τὸ σῶμα κατακτενομένους ἦδη καὶ
 ἄλλος συναλευνόμενος·

Γ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ κοσμοκράτωρ ὁ διάβολος τοῦ αἰῶ-
 νος τούτου καλεῖται παρὰ τῆ θεῆ Γραφῆ καὶ ἄρχων
 τοῦ περιγείου τούτου κόσμου καθίστηται, τρόποις
 ἀποβήτοις συγχωροῦντος τοῦ τὰ πάντα δημιουργ-
 οῦντος Θεοῦ, εἰκὸς αὐτὸν κατ' ἕνος ἐπισοαὶ καὶ
 ταῖς γιγνομένοις ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ καὶ τὰ μὲν κλῆ-
 ρον αὐτοῦ καθάπερ κωιδίσθαι, ὅποια κακία· μετὰ,
 τοῖς δὲ μόλιαν ἔχειν ἠγνισαῖον καὶ αὐτὸς ὅποια τῶν
 βελίστων ἐκφυῖαι· καθάπερ τῶν ἀνθρώπων οἱ
 χυρὸν τινα κληροτάμειοι ἔπειτα τοὺς ἵνοικοῦντας
 δασμολογοῦντας καὶ μόλιαν ἐκείθεν ἐτήσιον ἀπολαμ-
 βίνοντες ἀσ. Εἶναι γὰρ αὐτῷ φησι τῶν ἀδικωτάτων,
 εἰ κόσμου καλοῦμενος ἄρχων ἔπειτα μὴ πάντων δακ
 παρὰ τὴν γῆν νέματα τῶν μὲν ἀρχηγῶν· εἴη καὶ ἀ-
 κωιδάτωρ, τῶν δὲ μέτοχοι· καθόσον ἔξεστι ἀπὸ τούτου
 καὶ ἵνα μὴ μακρολογῶμεν [P. 98] παραδράμωμεν τὰ
 τε ἄλλα καὶ τοὺς κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος λυτ-
 τήσοντας Ἰουδαίους· οὗτοι γὰρ καθάπερ ἵγνόντων
 κλῆρος αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῦ Σωτῆρος τοῖς μα-
 θηταῖς καὶ ἀποστόλοις προσβαλὼν τὸν ἵνα ἀφελιστο
 καθάπερ τινὰ φόρον δεσποτικῶν, Ἐπειτα ἐκῆμι τὰς
 τάξεις ἀπάσας, τοὺς ἐν ὄρει καὶ σπηλαιος ἀσχοῦν-
 τα·, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἐπισκόπους, τοὺς τῶν
 δεγμάτων σοφοὺς προδίατας, τὰ τῶν μαρτύρων
 καλοῖσμενα· καὶ πανταχῶθεν ἀποκρουόμενος καθό-
 σων ἀνωθεν ἢ θεῖα ἐπέτατε θύναμις, θμωὸς οὐκ
 ἔπαρος τελλῶς ἀπῆλλαξεν, ἀλλὰ πανταχῶθεν ἠρῶνι-
 στο θῆμεν πολυαυτῆ καὶ καινότερον τι στρατόκιδον,
 ἵν' εἴην αὐτῷ συμμερισταὶ τῆς μελλούσης φλογῆς.

Δ'. Καὶ νῦν δ' ἐπειδὴ τῆς ἀγαθῆς ὁρμῆς ἀνακό-
 πταιν οὐκ εἶχε τὸν βασιλεῖα, σύγγουσι ἑταρον τρόπον
 εἰσάγει· καὶ κλύθωνα ἐγείρει κατὰ τῆς καλῆς ὁμο-
 νοίας ἐκείνης καὶ ἀνέορτον εἴθῃσι τὴν καινὴν ἐκαί-
 νην ἑορτὴν καὶ πανήγυριν καὶ μιμαίται τὴν Ἐριν
 ἐκείνην, ἢ τὸ μῆλον κατὰ τοὺς θέτοδος καὶ Πηλέως
 ἔβριψε γάμου· ὁ πολλὴν ἀνήγειρε μάχην καὶ φλόγα
 καλέμιον ὄσπερον, ὡς οἱ τῶν μύθων πατέρες ἔφασαν
 ποιηταῖ· ἢ μᾶλλον μιμαίται τοὺς λύκους, οἱ τὸ ποί-
 μιον βορυθήσαντες ἔπειτα βιβλίως ἔστιν ὁ τῶν προ-
 βῆτων ἀρκάουσι. Παρασκευάζει (5) γὰρ αὐτοὺς
 δεχθῆ καὶ τριχθῆ διαλέσθαι σφᾶς αὐτοὺς· καὶ τοὺς μὲν
 Ἰωσήφ εἶναι μερῆα φάσκειν τοῦ πατριάρχου, τοὺς
 δὲ Ἀρσενίου τοῦ ἀλλοι θανόντος· καὶ τοὺς μὲν εἶναι
 ἴγναι ὅπ' Ἀρσενίου ἀφωρισμένον τὸν Ἰωσήφ, δεῖ
 ζῶντος· ἐκείνου τὸν ἐκείνου ὄρνον εἰλήφει· τοὺς δὲ
 καθηρημένον εἶναι κανονικῶς Ἀρσενίου ὕπὸ πάσης
 τῆς τῶν τότε παρόντων ἀρχιερίων συνόδου· τοὺς δὲ
 ἄλλα κατ' ἀμφοτέρων προσεῖναι κεφάλαια, ὡς ἐν-
 τεῦθεν ἀναγκασθῆναι μὲν τὸν Ἰωσήφ τοῦ θρόνου τοῖς
 βουλομένοις παραχωρεῖν (6), δεοῖν ἕνακα, τῆς τε αἰ-

A rat, patriarcha Josephus, morbo et senio confectus
 ac totus jam vergens ad tumulum, quo illum man-
 festa mortis praeludia compellebant.

λαμπροὺς τοῦ θανάτου τοῖς προοιμίαις εἰς τὸν τάφου

II. Enimvero cum diabolus in sacris Litteris
 hujus mundi princeps appelletur, atque hujus ter-
 restrium rerum universitatis rector constitutus sit,
 Deo omnium creatore arcanis rationibus id permit-
 tente; probabile est cum res quæ hic geruntur dili-
 genti investigatione persequi, et quæ prorsus deprava-
 ta sunt, sibi prorsus vindicare; ex optimis autem
 portionem qualemcumque decidere, more hominum,
 qui prædii alicujus possessionem nacti colonis vec-
 tugal imponunt, et aliquam inde portionem quotannis
 percipiunt. Iuquissimo enim secum agi existimat,
 qui mundi princeps vocetur, nisi rerum, quæ in
 terra sunt, alias imperio et potestati suæ penitus
 subjectas habeat, alias quantum **161** fieri potest
 participet. Itaque ut et alia et ipso Judæos, qui
 rabienssam contra Christum Servatorem exercue-
 runt, studio brevitatatis omittamus (hi enim solida
 diaboli hæreditas fuerunt), in ipso Servatoris disci-
 pulos atque apostolos facto impetu unam ex his
 abstulit, veluti tributum quoddam tibi tanquam
 principi debitum. Deinde omnes ordines peragravit,
 eos qui in montibus et speluncis vitam austeram
 profiterentur; Ecclesiarum episcopos; eruditos dogma-
 tum propugnatores; martyrii athletas: et quævis
 undique excluderet, quatenus diviæ Providentiæ
 decretis jubebatur, tamen non prorsus inanis et
 vacua abiit, sed undecumque multiformem populum
 congit et novum quemdam exercitum, qui secum
 flammæ participes essent.

IV. Tum autem cum imperatorem a pio conatu
 avertere non posset, alio pacto confusionem effecit,
 et pulchram illam concordiam tempestate discen-
 sionum turbavit, ac novam illam festivitatem publi-
 camque lætitiā infestam reddidit, Eridem illam
 imitatus, quæ pomum in Thetidis et Pelei nuptiis
 projecit, unde postea magnæ pugnæ et hostiles
 flammæ exortæ sunt, uti fabularum parentes poeete
 tradunt, ac potius luporum exemplum secutus, qui
 grege prius dissipato facile nonnullas oves abripi-
 unt. Nam eo redegit populum, ut in duas et tres
 sectas scinderetur, quorum alii Josephi patriarchæ,
 alii Arsenii olim mortui partes tuerentur; atque ut
 isti quidem dicerent, Josephum anathemate percul-
 sum fuisse ab **162** Arsenio, cujus adhuc supersti-
 tis sedem occupasset; illi vero reclamarent, cano-
 nica depositam esse Arsenium a toto pontificatu
 qui tum aderant concilio; alii utriusque factioni alia
 crimina objicerent. Quamobrem Josephus sua sede
 cuilibet cedere coactus est duabus de causis, tum
 ut paco fruerentur ii qui propter ipsum vexabantur,

Variorum notm.

(4) Pachymer. de Josepho, μόνον οὐκ ἔγνωσας, εἰ cap. 6, ἀπόχρον οἶον φέρτον. DECAING.

(5) Pachymer vii, 12, 13, 14, 21. DECAING.
 (6) Andronicus imperator in λέ, ω χρυσοδοῦλλῳ,

tum quod patriarchæ munus obire nequibat, totius A corporis viribus morbo et senio exhaustis. Ac relictis sunt Zelotæ inter se dissidentes, et acuentes contra se invicem linguas suas, non zelo divino, sed iracundiæ temeritate concitatas. Nam zelus divinus a superna potentia pendet, cælestique et concinna quadam ratione gubernatur. Qui vero animum suum sic instituunt, ut quasi excubet ad limen vanæ gloriæ, ii non animadvertunt se zelum in zelotypiam convertere, ac pro frumento et uva exterisque bonis fructibus spinas et tribulos uodammodo excolere, cujusmodi sunt lites ab animo non bene instituto prolificæ, et reciproca contradicendi certamina.

V. At imperator natura mitis cum neutros offendere vellet, et scandala utrinque caveret, media via incedere instituit. Est autem ad orientale latius Hellespontiaci freti locus dictus Atramyttium. Eo viros illos principis edicta convocarunt, cum et ipse imperator illic præsens afforet. Confluunt itaque non solum ii quorum zelus ratione regebatur, sed et promiscua turba, plerique rationis pudorisque **163** expertes; alii sedium episcopaliū cupidi, quæ res conditionem eorum longe superabat; alii pecuniæ; alii inanis gloriæ et hujus mundi honorum variorum instabilitatemque appetentes. Sed pene me illud præterit quod, ut ordine procedat oratio et ne series narrationis postea interrumpatur, oportet primum explicari. Nam cum Josephus, ut diximus, mature sedem patriarchalem reliquisset, ac paulo post vitæ etiam excessisset, nec justum esse nec longe a prava disciplina abesse visum est, Ecclesiam in tanta temporum confusione pastore destitui. Erat autem tunc insigni vir facundia ex imperatoris cleri collegio Georgius Cyprius, qui elegantes Græcæ literaturæ numeros et Atticam illam linguam, longo jam tempore oblivionis gurgite demersam, ingenii dexteritate ac singulari studio in lucem produxit, ac velut ab inferis revocavit. Hunc, cum non ita pridem monasticum habitum induisset, in animo habebat et studebat imperator ad patriarchicum

Β ῥήτης τῶν δι' αὐτὸν ὀχλουμένων καὶ τοῦ μὴ δύνασθαι τὰ τῶ θρόνῳ προσήκοντα πράττειν ἄφρηρημένον ὑπὸ γήραος καὶ νόσου τὴν τοῦ σώματος δύναμιν· τοὺς δὲ τοῦ ζήλου προστάτας καταλειφθῆναι στασιάζοντας καὶ κατ' ἀλλήλων τὰς γλώσσας ἐπιλέζοντας, οὐ ζήλω θείῳ δημαγωγούμενας, ἀλλ' ἀωρίᾳ στρατηγουμένας θυμοῦ. Ὁ γὰρ κατὰ Θεὸν ζήλος τῆς ἀνωθεν ἐξήπται δυνάμει καὶ ἄγεται θεῖον καὶ ἔμμοσον ἀγωγὴν· οἱ δὲ ταῖς τῆς κενοδοξίας πύλαις τῶν νοῦν παρακαθῆσθαι ἐξασκήσαντες ἐλαθον τὸν ζήλον μεταρροσάντες πρὸς ζηλοτυπίαν καὶ ἀντὶ αὐτοῦ μάλιστα σταφυλῆς καὶ ὄσσι τῶν καρπῶν ἀγαθοί, ἀκάνθια γεωργήσαντες καὶ τριβόλους· ταῦτα δ' εἰσὶν ἐριδες ἀπὸ γνώμης οὐ μάλ' ὑπεπαιδευμένης καὶ λόγων ἀντιπάλων διαυλοί.

Β [P. 99] E'. Ὁ μέντοι βασιλεὺς φύσει πρὸς ὧν καὶ μήτε τοῦτους ἐθέλων λυπεῖν μήτ' ἐκείνους, ἀλλὰ τὰ ἐκατέρωθεν φυλαττόμενος σκάνδαλα, τὴν μέσην ἔγνω βαδίζειν. Ἔστι δὲ παρὰ τὰ ἔφα κλυρὰ τοῦ Ἑλλησκοπτικοῦ πορθμοῦ χωρὸς τις Ἀτραμύτιον ἐκκλησίαν. Πρὸς δὴ τοῦτον ἐκάλει τὰ βασιλεὺς προστάγματα τοὺς ἀνδρας ἐκείνους, ἐκεῖ τινικαῦτα καὶ αὐτοῦ γε παρόντες. Καὶ δὴ συνέβηρον οὐ μόνον οἱ λόγοι τὸν ζήλον λαχόντες ἠμοχεῖν, ἀλλ' ὄχλος τὸ κλειστόν ἀλογίᾳ καὶ ἀναίδειᾳ συντετραμμένος, οἱ μὲν θρόνων ἐρώντες, πρᾶγμα πολλῶ τὴν τάξιν αὐτῶν ὑπερβαίνον, οἱ δὲ χρημάτων, οἱ δὲ δόξης κενῆς καὶ τιμῶν, οἱσι παρὰ τὸν βίον κλωννῶνται πολυτελεῖς. Ἄλλ' ἐκαίνο μικροῦ με παρέδραμεν, δὲ προδιαληφθῆναι χρεῖον, ἵνα κατ' εἰρημὸν λόγος βαδίζῃ καὶ μὴ διακοπηται τὴν συνέχσιαν ἐφεξῆς προῶν. Ἐκεῖ γὰρ Ἰωσήφ (7), ὡς εἰρήκειμεν, ἐν βραχεῖ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀπολιπὼν μικρὸν ὑστερον καὶ τοῦ βίου μετέστη, οὐ δίκαιον ἔδοξεν οἷδε πόρρω διαίτης ἡμαρτημένης, ἀνευ ποιμένος ἐν οὕτω συγχύσει γέμοντι χρόνῳ τὴν Ἐκκλησίαν τυγχάνειν. Καὶ ἦν τινικαῦτα ἀνὴρ ἐν λόγοις ἐπίσημος τῶ βασιλικῶ συγκαταλεγμένος κλήρω Γεώργιος ὁ ἐκ Κύπρου (8), δὲ τὸν ἐν ταῖς γραφαῖς εὐγενῆ τῆς Ἑλλάδος βυθμὸν καὶ τὴν Ἀττικίζουσαν γλώσσαν ἐκείνην, πάσαι πολὺν ἤδη χρόνον λήθης κρυθέντα βυθοῖς, φύσει δειξιότητι καὶ φιλοπονίᾳ τελεωτέρα πρὸς φῶς ἤγαγε καὶ οἰοναί

Variorum notæ.

qui exstat inter opera Nathanaelis Chumni, qui et D Nicephorus, cod. Reg. 2964. fol. 302: Φθάνει μὲν ὁ πολὺς ἐκεῖνος τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ὀρθῶν δογματῶν ἀγῶνας (Iohannit de Josepho), πολλὰς καὶ τὴν ἐνστασι καὶ τὴν καρτερίαν, καὶ μὴδὲν τῆς ὁμολογίας καθυφεῖς μὴδὲ καθυπελίας καὶ ἐπενδοῦς τοῖς ἐπὶ μακρῶν τῶν χρόνων βιαζομένοις καὶ ἀποπειρωμένοις αὐτοῦ, παραίτησιν τοῦ πατριαρχικοῦ ποιήσασθαι θρόνον. . . ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἐκείνων ὡσπερ ἀμειβομένη τῶν πόνων καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς καμάτων, ἀνακηρύττει ἐξ ὀνόματος, κατῆσον τοῖς ἄλλοις τοῖς μὴδὲν παραίτησάμενοις, ἀλλ' ὁμοῦ μὲν ἐπ' εὐσεβείας, ὁμοῦ δ' ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐν ὁμοίῳ ἀγωνίσματα καὶ κειροῖς, καταλύσσει τὸν βίον. Καὶ τοῖνον ἐν δὴ τούτῳ τοῖς διαφερομένοις αὐτοῖς ἀφορητῆς γίνεται σκανδάλου καὶ πρῆφασις, ἢ ἀνακήρυξις· καὶ ζητοῦσι κτασιγαθῆναι ταύτην καὶ παύσασθαι· καὶ παύσασθαι σεσηωπηχότες, φῖλα κἀν τούτῳ πράττοντες ἐκείνῳ καὶ οἰοναί κατὰ γνώμην, ἀ παρητήτα,

παραιτούμενοι, καὶ μὴδὲν περαιτέρω τῶν αὐτῶ δευδογμένον μήτε πράττοντες, μήτ' ἐπινοῦντες. Itaque Josephus, cum esset in sedem patriarchalem restitutus, cessit paulo post et παρητήσατο. Chronica manuscriptorum minime inter se consentiunt in definiendo temporis spatio, quo Josephus receptam dignitatem retinuerit. In cod. Reg. 3058^a edisse dicitur menses quatuor. Codex 2525^a mensem hinc unum demit. Codex 3502 duos tantum menses numerat τῆς δευτέρας πατριαρχείας. BOIVIN.

(7) Pachymer. ibid. cap. 13. DUCANG.

(8) Qui in clero palatino tum fungebatur *Protosynodotarij* dignitate. Pachymer. lib. vi, cap. 14. Ejus eruditionem prædicat etiam Ephraemius in Chronico:

Ἐδφος τις ἀνὴρ Γρηγόριος Μουρῶθεν, Ἄδων σοφῶν μαίεμα, μουσῶν ἔστιν εἰς πατριαρχῶν ἀρετιδῶση ἠμείρων. DUCANG.

τινα ἐχαρίσατο ἀναδίσωσιν. Τῷτον ἐμελέτησέ τε καὶ ἄλλοις ἐπιπέσειν ἐς τὸν πατριαρχικὸν ἀναγαγεῖν ὁρῶν ὁ βασιλεὺς, ἀρτί καὶ τὸ μοναχικὸν (9) ἀλλαξίμενον σχῆμα· πλὴν οὐχ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἀπάντων ἰδοῦλετο τὴν χειροθεσίαν αὐτὸν εἰληχέναι, ὁπότεοι τῆ τοῦ δόγματος καινοτομίᾳ κακοινωνήσασαν, ἀλλ' ὁ ἀκοινωνῶντα αὐτὸν συνετήρησεν· ὡς κινδυνεύειν ἐντεῦθεν βραδύνειν τὴν τῆς σπουδῆς. Προσεβλήθη μὲντοι παρὰ τοῦ βασιλέως μετὰ τὰς ψήφους (10) καὶ μαρτυρίας τὰς ἀπειλούσας καὶ τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον ἐπὶ τοῦ βασιλικῷ βήματι· παρὰ τῆς τοῦ βασιλέως εἰλήφει χειρὸς κατὰ τὸ πάλαι· κρατήσαν ἔθου· χικῶν δικαίων, ὅσα οὐχ ἱεροσύνης εἶδετο.

Γ'. Βραχὺ τὸ μετὰξὺ, καὶ οὕτωσι πως εἰπεῖν κατὰ τὸ αὐτόματ' ἢ μᾶλλον προνοίᾳ Θεοῦ πρέσβυς ἐξ Αἰτωλίας σταλεῖ· παρὰ τοῦ ἐκείτης κριτοῦντος, Νικηφόρου τοῦ δεσπότου ἐς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἀφικνεῖται ὁ Κοζύλης ἐπίσκοπος (11)· καὶ ἐπ' αὐτῷ ἐκ Μακεδονίας ὁ Δεβρῶν ἐπίσκοπος, (12), οὐ πρέσβυς· αὐτὸς ἀφικόμενος· ὁ δὲ οὐκ, ἀλλ' ἐτέρως εἰνεκα χρείας. Τούτων ἀμφοτέρων ἀκοινωνήτων διατηρησάντων [P. 400] τὴν γνώμην τῆς τῶν ἄλλων ἐπιμειξίας, ὁπότεοι τῆ καινοτομίᾳ τοῦ δόγματος· ἐκόντες ὑπέχθησαν, προὔκρηθη ὁ Κοζύλης ἐπίσκοπος τοῦ Δεβρῶν. Ὁ μὲν γὰρ ὁ Κοζύλης ὑπὸ τὴν τῆς Ναυπάκτου ἐτέλει μητρόπολιν, ἢ δὲ Ναύπακτος (13) ὑπὸ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, ὁ δὲ γε Δεβρῶν (14) ὑπὸ τὸν Ὀρόνιον ἐτέλει τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς· καὶ ἦν διὰ τοῦτο γε οἰκειότερος τῆ περὶ τὴν χρεῖαν διακονήσαι μᾶλλον ὁ Κοζύλης ἢ ὁ Δεβρῶν. Ταῦτ' ἄρα καὶ παρὰ τοῦ ἡδῆ, ὡς εἴρηται, προβληθέντος τῷ βασιλεῖ πατριάρχου Γρηγορίου (15) τοῦ ἐκ Κύπρου προτραπείας ὁ τοιοῦτος Κοζύλης χειροτονεῖ Γερμανὸν τινα μοναχὸν εἰς τὴν τῆς Θρακικῆς Ἡρακλειᾶς μητρόπολιν. Τούτῳ γὰρ κατὰ τὰ πάλαι ἐφέται προνόμια χειροτονεῖν τὸν Κωνσταντινουπόλεως, εἴτε καὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τοῦ τὸ Βυζάντιον ἐς νῦν καὶ μεγίστου καταστήσαντος· Ῥώμην, μὴ καταλύειν ἐθελήσαντος· τὰ τῶν πάλαι βασιλέων προνόμια, ἀλλ' ἐπικυρώσαντος· μᾶλλον αἰδοῖ τοῦ μακροῦ χρόνου καὶ τοῦ τὸν νόμον ὀνείτου Σεδῆρου τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως σὺν μάλαι τοι κλείστοις Ἰδρωσι καὶ πόνοις ἐκείνος αὐτὴν παρεστήσατο, Βυζάντιον οὖσαν ἐτι, καὶ τὰ τε ἄλλα πρὸς ἀμυναν κατασχύνας αὐτὴν καὶ τὰ τεύχη καθηρικῶς τὸ τελευταῖον τούτοις δὴ τοῖς ἐπὶ Θράκης Ἡρακλειῶταις ὅσα καὶ κώμη χρῆσθαι· αὐτῆ ἐχαρίσατο· εἴτε σὺν διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τρεπταῖ· διηνεκῶς τὸ

solium evehere : a nemine tamen eorum qui principes fuissent dogmatica novitatis, sed ab aliquo qui purum se ab illorum communione servasset, manus ei imponi volebat ; ut periculum esset ne res diutius differretur. Est tamen ab imperatore post debita suffragia et testimonia designatus ; et pastorale pedum in imperatorio suggestu more veteri ab ipso principe porrectum accepit. Fratque ex eo occupatus in administrandis 164 rebus, quæ etsi ad patriarchale munus pertinerent, sacerdotio tamen haud indigebant.

Καὶ ἦν διενεργῶν καὶ διοικῶν ἔστιν ἃ τῶν πατριαρχικῶν δικαίων, ὅσα οὐχ ἱεροσύνης εἶδετο.

VI. Aliquanto post casu quodam fortuito, vel potius Dei ipsius providentia, Constantinopolio venit Cozyles episcopus, Nicephori Aetoliæ principis legatus, et post hunc e Macedonia Debrorum episcopus, non ille quidem legatione fungens ulla, sed alterius negotii causa : quorum uterque cum animum semper alienum habuisset a communione eorum qui dogmaticis novitatibus se ipsos sponte subiecissent, Cozyles episcopus praelatus est Debrono. Cozylenus enim metropolitano Naupactio, Naupactius Constantinopolitano parebat : Debronus vero ad primæ Justinianæ sedem pertinebat. Unde ad hoc munus fungendum Cozylenus magis idoneus videbatur quam Debronus. Itaque idem Cozylenus hortatu Gregorii Cyprii, jam ab imperatore, ut dictum est, patriarchæ designati, Germanum monachum quemdam, metropolitanium Heracleæ Thraciæ, inaugurat. Hic enim antiquo privilegio jus habet consecrandi Constantinopolitanam patriarcham : sive quod Magnus Constantinus, qui novam Romam eandemque maximam e Byzantio fecit, privilegia a veteribus imperatoribus decreta abrogare noluerit, sed potius confirmari, adductus scilicet vercedundia non solum diuturni temporis, sed et Severi imperatoris, a quo lex illa lata est, 165 quando Byzantium multis sudoribus captum cum cæteris defensionum presidiiis, tum mœnibus per ignominiam nudavit, et his demum Heracleæ Thraciæ civibus pro pago habendum donavit : sive, inquam, ob eam, sive neseio quam aliam ob causam hoc privilegium perpetuo servetur, id tum quoque peractum est, ut diximus : et e lectore Gregorium Cyprium supradictus Heracleæ metropolitanius primo diaconum et sacerdotem, post et patriarcham consecravit, duobus illis episcopis

Variorum notæ.

(9) Quippe patriarcha designatus ab imperatore, ex laico in monachium, deinde ex lectore in diaconum ordinatus fuerat a Cozylensi episcopo, uti testatur Gregoras : ut moris erat, inquit Ephraemius in Chronico :

Καὶ συνταγείε κλήρω γε τοῦ παλατίου,
Ἀρχιδότης ἀφῆνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως,
Τὰ τῶν μοναχῶν πρὶν τελευθεῖν, ὡς ἔθου.
DUCANG.

(10) Imo ait Pachymeres non expetita episcopo-
rum suffragia. Si enim εἰς ψήφους μόνας οὐκ ἤξιούτο. DUCANG.

(11) Sic infra. At ὁ Κοζύλης, Pachymeres, lib. vii, cap. 14, habet. DUCANG.

(12) Debrorum episcopus. Debrorum Ducangio. Boivis.

(13) Aetoliæ metropolis, cui 13 episcopatus subacti leguntur in Notitia thronorum, Mozyliensis vel Cozyliensis nulla facta mentione. DUCANG.

(14) Debrorum meminit Cedrenus. DUCANG.

(15) Sic variat Gregoras, dum quom supra Georgium, hic Gregorium appellat, quod postremum nomen accepit recens monachus factus, Pachymer. lib. vii, cap. 22 : Τοῦτο γὰρ ἦν ἐκείνω καὶ τὸ ἐκ Γεωργίου μοναχικὸν ὄνομα. DUCANG.

pis Cozyleno et Debreno, adjutoribus. Sed ad institutum redeundum est.

καὶ ἐς διάκονόν τε καὶ ἱερέα (16) ἐξ ἀναγνώστου προεδρίας δὲ ῥηθῆαι Ἡρακλείας Γρηγόριον τὸν ἐκ Κύπρου, εἶτα καὶ πατριάρχην χειροτόνησας τοὺτον, συλλειτουργοῦς χρησάμενος ἀμφοτέροις ἐκείνοις τοῖς ἐπισκόποις, τῷ τε Κοζύλης καὶ τῷ Δεβρῶν.

VII. Dissidebant igitur, ut dictum est, ille Zelotarum factiones ob eas causas, quas exposuimus. Iidem etiam et propter ipsum patriarcham inter se contendebant, eo prætextu quod viginti natus annos e Cypro ad Romanos mores se contulisset, et quibusdam Latinorum ritibus secum allatis locum dedisset vulgo suspicandi, lectoris ordinem ei collatum fuisse a Latinis; sive id malevolus quispiam ante sparsisset, sive Zelotarum improbitas ex tempore conflinxisset, sive instigator et litis illius præcultor dæmon dictasset, ut multiplex et varium esset perturbationis et confusionis illius spectaculum. Ac specie quidem hæc illi causam habebant improbandi patriarchæ. At re ipsa exsiliis et aliis malis, quæ ob zelum passi fuerant, gloriantes et ultra modum elati volebant 166 ipsi cum alia omnia, quæ in ecclesiasticis negotiis fieri permissum est, ex auctoritate sua pendere, ita ut in omnibus regio more jus dicerent; tum etiam unum ex suis, quem ipsi delegissent, in patriarchico solio collocari, ut hæc veluti munitissima arcæ freti, et magna ac splendida dignitate subnixi, omnes episcopatus et metropoles inter sese partirentur, et omnibus monasteriis dominarentur, et omnes ecclesiasticos ordines sibi vindicarent, et omnes sacras provincias administrarent, inferendique et efferendi et distribuendi quilibet potestas omnis penes eos esset, ut sic ferme iusta virtutis et zeli sui præmia acciperent.

ἐκφορῆς καὶ διανομῆς· αὐτοὶ γε συγγάνοιεν κύριοι, ταῦτα τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ ζήλου τὰ ἔπαθλα.

VIII. Cæterum cum Atramyttii, ut dictum est, convenissent, omnibus post multa verborum certamina placuit, ut utrorumque opiniones, uide illius magnæ contentionis rationes germinassent, duobus libris inscriberentur, ac Deo iudicium per ignem et miracula committeretur. Cum autem per totam noctem stetissent, et Deum sedulo deprecati essent, ipso magno et sacrosancto Sabbato libros in ignem coniecerunt, idque medio in templo. Ac ntraque sane factio sperabat suum codicem inviolatum permansurum. Sed vanæ spes illæ et vigilan-

ποιούτων προνόμιον, εἴτ' οὐκ οἶδ' ὅπως, πεπρακτεῖται ὅτι οὐν ἑμῶς ἐπὶ τοῦδε τοῦ χρόνου τοῦτοι γε, ὡς εἰρηγὰν τούτον, συλλειτουργοῦς χρησάμενος ἀμφοτέροις ἐκείνοις. Ἄλλ' ἐπαντίστον ἴδεν εἰς ταῦτα ἐξέβημεν.

Z. Ἐοχιζοντο μὲν οὖν, ὡς ἐφθήμεν εἰρηχότες, τὰ τῶν Ζηλωτῶν ἐκείνα συστήματα δι' ἃς γε εἰρήκαίμεν τῆς αἰτίας. Ἐοχιζοντο δ' εἴτι καὶ δι' αὐτὸν γε τὸν πατριάρχην· πρόφασιν μὲν, ὅτι περ̄ εἰκοσαστῆς Κυπρῶθεν τοῖς Ῥωμαίων ἐπιδημήσας ἤθετο καὶ τῶν Λατινικῶν ἠθῶν (17) ἔστιν ἃ ἐπαγόμενος ὑποζύωνται τῶν πολλῶν διεσκέδαας γνώμαις, ὡς ἀναγνώστου χειροθεσίαν παρὰ Λατίνων ἔδειξαστο, εἶτε τῶν ἐπιχειρησάτων γυβέναντος τοῦτο πρότερον, εἶτε τοῦ καιροῦ σχεδιδάσαντος τῆνικαῦτα τῆ κακοηθείᾳ τῶν Ζηλωτῶν, ἢ μάλλον τοῦ ἐρεθίζοντος ἐκείνου; δαιμόνος καὶ τῆς ἐκείνου καταγορευόντος ἕριδος τοῦτο ὑπαγορευόμενος; ἵνα κολληκποῦν τε καὶ πολλαχῶθεν ἢ συγκακροτημένον τὸ τῆς ταραχῆς καὶ συγχύσεως ἐκείνης; θεάτρων. Πρόφασιν μὲν οὖν διὰ τοῦτο τοῦτοις ὁ πατριάρχης ἀπροδοκτικὸς ἦν· τῆ δ' ἀληθείᾳ ταῖς ἐξήρῃαις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ ζήλου παθήμασι πέρα τοῦ δέοντος ἐγκαλλωπιζόμενοι καὶ ἐπαίρομενοι ἤθελον αὐτοὶ τῆς αἰτίας ἔχυσιν τῶν τε ἄλλων, ὅσα ἐφαίταντο τοῖς τῆς; [P. 101] Ἐκκλησίας τελεῖσθαι πράγμασι, καθάπερ ἀπὸ στήπτρου τοῖς ἄπαιοι θεμιστεύοντες, καὶ πρός γε εἴτι ἕνα σφῶν αὐτῶν τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ ἐγκαθιδρύσαι, ὃν ἂν αὐτοὶ βούλοιντο, ἵν' ὡς ἀπὸ σπερμῆς τινος ἀκροπόλεως τῆς λάμπρῆς καὶ μεγάλῃς ταύτης ἀξίας ὀρμώμενοι ῥᾶστα πάσας ἐπισκοπὰς τε καὶ μητροπόλεις κληρώσασιντο καὶ πάντων αὐτοὶ γε ἐξηγοῖντο ἀσκητηρίων καὶ πάσας αὐτοὶ διαλαγχάνωσι τάξεις ἐκκλησιαστικὰς καὶ πάσας δέικπων ἱερατικὰς ἐπαρχίας εἰσφορᾶς τε πάσης καὶ ὡς ἂν οὕτωςι πως ἀποχρώντᾳ σφισιν ἀποδοθεῖαν

H. Ἐπὶ μέντοι συνησαν (18), ὡς εἰρηται, περ̄ τὸ Ἀτρυμύτιον, ὠμολόγηται πᾶσι καὶ συμπεφώνηται μετὰ πλείστους τῶν λόγων διαύλους, βίβλοις δυσὶν ἐγγραφεσίαις ἐκατέρων τῆς δόξας, ἀφ' ὧν εἰ τῆς μεγάλῃς ἐκείνης ἐδλάστησαν ἕριδος λόγοι, τῷ Θεῷ διὰ πυρὸς καὶ σημείων ἐπιτρέψαι τὴν κρίσιν. Παννόχους τοῖνον τετελεχότες στάσεις (19) καὶ δεήσεις παμπύλλιας πρὸς τὸν Θεόν, κατ' αὐτὸ δὴ τὸ μέγα καὶ ἱερὸν σάββατον τῆς βίβλους καθῆκαν εἰς πῦρ, κατὰ μέσον τὸ θεῖον ἀνάκτορον. Ἐλπίς μέντοι ἦν ἀνὰ μέρος ἐκατέροις ἰδιαζόντως τοῖς μέρεσι, θεάτρων

Variorum notæ.

(16) Pachymeres, lib. vii, cap. 44, de Cozyleni episcopo, a quo Georgius Cyprius primis ordinibus ecclesiasticis initiatus fuit: Ἐξεῖσε τὰ εἰκότα τελέσας, μοναχὸν μὲν ἐκ λαϊκῶν ἀποδείκνυσαι, διάκονον δ' ἐξ ἀναγνώστου χειροτονεῖ. Τῆς δ' αὐτῆς ἡμέρας καὶ πατριάρχην ὁ βασιλεὺς ἐκείνον προβάλλεται. Ubi hæc ordinationes haud factas a Germano Hierarchyensi episcopo exserte ait, sed a Cozyleni, a quo idem Germanus tum monachus, ac cuiusdam Acacii viri pii discipulus, una cum ipso Georgio Cyprio in patriarcham ab imperatore electo, in metropolitam Hierarchyensem in ade Irenes inauguratus est: a quo quidem Germano deinceps in So-

phiana, juxta morem, solitis adhibitis ritibus at precibus consecratus est Georgius. DUCANG.

(17) Cyprus enim tum regibus Latinis parebat. DUCANG.

(18) Pachymeres, lib. vii, cap. 23. DUCANG.

(19) Interpres, cum per totam noctem stetit. hinc, cum sacras ac nocturnas in ade sacra vigiliæ exegissent. Ita infra, cap. 10: Ὅσα τὸν μοναχικὸν ἀπεργάζεται βίον, ἐγκρατείαν φημι καὶ στάσεις παννόχους, χαμαιεύνης, etc., ubi rursus hæc male virtut, ut ibi indicamus. Vide Gloss. med. Græcic. in παννόχιδες. DUCANG.

ἀλόβητον φυλαχθήσεται. Ἄλλ' ἦσαν ἄρα ἄλλοις A ταῦτα κενὰ καὶ γρηγορούντων ὡς ἀληθῶς ἐνύπνια. Ἄθρονον γὰρ τὸ πῦρ ἀμφοτέρων δρεζάμενον σποδιᾶν τὴν ταχίστην πεποίηκε· καὶ ἦν τοῦτο φῆρος Θεοῦ καὶ χλιῆ κατὰ πάντων ὁμοῦ, σποδὴν ποιουμένων τὴν σποδιᾶν καὶ ἀκαίρους τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπιφερόντων κλίβωνος. Τοῦτο θεασαμένοις ἔδοξε καὶ αὐτοῖς καταγνοῦσι τῆς εἰρήνης ἄλλως τε βλάψαι πρὸς τοὺς κινῶσι τῆς εἰρήνης ἄλλας καὶ ἐς τὴν τῆς ὁμοφροσύνης ἀληθείαν ἐράπειαν καὶ εὐλογίαν ἅμα εὐχῇ παρὰ Γρηγορίου δέξασθαι τοῦ πατριάρχου καθάπερ τὴν ἀπαντίας.

Θ. Τοῦτων οὕτω γεγενημένων (20), προσίαισι οἱ Ἀρσενιάται τῷ βασιλεῖ, μετακομισθῆναι ζητούντες πρὸν Ἀρσενίου τοῦ πατριάρχου νεκρὸν ἐς τὴν βασιλεύουσαν. Καὶ ἦν ἡ ζήτησις οὐ μάλᾳ ἀκλή, ὅτι μὴ βεθυγώμωνος περιβολᾶς ἔχοντος, ἵνα τιμῇ μὲν ἰσως τοῖς Ἀρσενιάταις, τοῦτε καταστατῆλ λαμπρᾶ, λαυθῶσα δὲ τοῖς Ἰουσηφταῖς ἀσάχνη. Γίνεται δ' οὖν ἡμῶς βήματα τῆς ἐνδοξίας γενομένης. Καὶ δὴ μέχρι τῆς Εὐγενίου κύλης (21) μετακομισθέντος ἐκείνου κατίαισι ὁ τε πατριάρχης μετὰ τοῦ κλήρου πάντως καὶ ὁ βασιλεὺς ἅμα πάση τῇ συγκλήτῳ· καὶ οὕτω μὲν ὄντων περιφανῶν καὶ λαμπρῶν ἀνήγαγον ἅπαντες τοῦτον ἐς τὸν μέγιστον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας πόν, Ὅν μετὰ χρόνον ζητήσασα ἤγαγεν εἰς ἡν ἀνεκαίνοσε τοῦ ἀγίου Ἀνδρόου μονὴν (22) Θεοδώρα, ἡ θυγάτηρ μὲν ἦν τῆς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ἀδελφῆς Εὐλογίας, γυνὴ δὲ πρότερον τοῦ Μουζάλωνος τοῦ πρωτοβεστιαρίου, ὕστερον δὲ τοῦ Παύλου, πρωτοβεστιαρίου καὶ αὐτοῦ γενομένου.

ut autem, somnia ea fuerunt. Ignis enim utramque subito complexus terrime in cineres redegit. Idque Dei iudicium fuit, et derisus eorum omnium, 167 qui rem seriam in augis agerent, et intempestivis tumultibus Ecclesiam turbarent. Quod cum vidissent, ipsis quoque omnium semel placuit, repudiata contentione, spectare ad communia pacis bona, et ad unam concordiae mensam convenire, atque adeo benedictionem et solemnes preces a Gregorio patriarcha oblatas accipere.

IX. His peractis Arseniatum imperatorem adeunt et ab eo petunt, ut Arsenii patriarchæ cadaver in urbem referatur. Ea postulatio minime simplex fuit, sed ab altiori consilio profecta, uti scilicet factum illud Arseniatis palam honorificum esset, Josephitis vero clam ignominiosum. Facile tamen impetratum est. Cum autem corpus ad Eugenii portam usque perlatum esset, patriarcha cum omni clero, et imperator cum toto senatu descendunt, atque ita cum hymnis insignibus et facibus in sanctæ Sophiæ amplissimam ædem est perductum. Sed postea Theodora, Michaelis imperatoris e sorore Eulogia neptis, Muzalonis primum, deinde Raulis, utriusque protovestiarii uxor, idem corpus dari sibi petit, et in divi Andreae monasterio, quod ipsa renovarat, reposuit.

κρωτοβεστιαρίου, ὕστερον δὲ τοῦ Παύλου, πρωτοβεστιαρίου καὶ αὐτοῦ γενομένου.

CAPUT II.

Andronicus videns ab Hispanorum rege uxorem petit. Irene ei datur, idque inconsulto Papa. Nos velus Latinorum principum. Irenes elogium. Gregorius Cyprius Vecco invidet. Eum relegari curat. Vecci querelas. Synodus. Vecci eloquentia. Gregorius patriarcha et Musalo magnus Logotheta eum refellunt. Muzalonis auctoritas. Insigne dignitatis. Veccus disputando nihil proficit. Communicationem adversariorum repudiat. In exilium denuo mittitur cum Meliteniote et Melochite. Crudelitas zelotarum in eos, qui Latine Ecclesiæ adhererant. Iusta crudelitatis pœna. Andronicus paterni sceleris vindictam timet. Laucarim cæcum invisit et solatur. In Orientem abit.

[P. 102] A'. Ἐπαί δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ (23) σύζυγος C οὐκ ἦν τὴν κενὰ (προεστῆναι γὰρ (24) ἡ ἐξ Οὐγγρίας ἔλθοῦσα προτέρα τοῦτου γυνὴ ἐπὶ δυσὶ, τῷ τε βασιλεῖ Μιχαὴλ καὶ Κωνσταντίνῳ τῷ δεσποτῇ), διαπροσβέβηται πρὸς τὸν βῆγα τῆς Ἰσπανίας. (25)

I. Sed cum imperator tunc conjugem non haberet (nam prior uxor, quæ ex Hungaria venerat, duobus filiis Michaelis imperatore et Constantino 168 Despota relictis decesserat), legatos ad Hispaniæ regem mittit : qui libenter ei misit, non

Variorum notæ.

(20) Idem Pachym. lib. vii, cap. 31. DUCANG.
 (21) Vide Constantinop. Christ. lib. 1, secti. 6, u. 1. DUCANG.
 (22) De hac æde, ut de Theodora ejus conditricem, quam Παύλαιναν a secundo conjugio vocat Pachymeres, lib. viii, cap. 10, multa sunt a nobis observata in notis ad lib. xiii Annal. Zonaræ, n. 2, et in stemmate Paleologorum. DUCANG. — De hac Theodora, et de templo S. Andreae ab ea instaurato, existant in Codice Colbertino n. 5018, tria Maximi Planudæ historica Epigrammata, edita a Ducangio in notis ad lib. xiii Zonaræ, sed mendosissima. [Emendationes quas adducit Boivin, ex codd. Coislin. jam adhibuimus in editione Zonaræ. Vide tom. CXXXIV, col. 1145. EDIT.]
 (23) Pachymer. lib. vii, cap. 33. DUCANG.
 (24) Anna filia Stephani V, regis Hungariæ. Pachymeres lib. vii, cap. 28. DUCANG. — Προεστῆναι γὰρ ἡ ἐξ Οὐγγρίας. Anna scilicet. Leo Cinnamus

in calce codicis Regii 2951 : Τὸ παρὸν βιβλίον ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ Λέοντος τοῦ Κινάμου, τελευτήσας σὺν Θεῷ μηνὶ Μαρτίῳ ἰδ', ἰνδικτιῶνος δ', ἡμέρα ἑβδόμη, ἔτους στυπῆ, ἐπὶ τῆς βασιλείας . . . τοῦ τε κυροῦ Μιχαὴλ Δούκα Ἀγγέλου Κομνηνοῦ τοῦ Παλαιολόγου καὶ νέου Κωνσταντίνου, καὶ Θεοδώρας τῆς εὐσεβεστάτης Ἀγούστης, καὶ τοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ἌΝΝΗΣ τῆς εὐσεβεστάτης Ἀγούστης, etc. Hic liber scriptus est manu mea Leonis Cinnami, absolutus (cum Deo) die 14. mensis Martii, Indictione 4, die 7, anno 6781, imperantibus Dom. Michaelis Duca Angelo Comneno novo Constantino, Theodora religiosissima Augusta, Dom. Andronico Comneno Paleologo, et Anna religiosissima Augusta. Erat is annus Christi 1276, ætatis autem Andronici 18. BOIVIN.
 (25) Cujus erat ἐχθρὴν, inquit Pachymeres : quippe Beatrix uxor Guidelmi VI, marchionis Mon-

filiam suam, sed aliam cognatione sibi conjunctam, nempe Irenem, marchionis illius neptem, qui urbe capta Thessalonicam cum finitimis locis sibi vindicarat. Eam, inquam, rex Hispaniæ misit præter morem apud Latinos antiquitus receptum, permissu papæ non expectato. Etenim Latinis illustrioribus mos est, ut affinitates cum Romanis non prius jungant quam a papa licentiam acceperint. Sed ille rex, quia alicujus scandali occasione interdicto damnatus fuerat a papa, eodem scandali prætextu usus est, ut puellam clam ablegaret, Romanorum imperatricem futuram. Excedebat tum imperator annum ætatis tertium et vicesimum, nova autem nupta Irene undecimum : quam et vultus venustus et elegantia morum hæud medioeriter ornabant.

κοστὸν ἔτος ἀμείνων (27)· ἐνδέκατον δ' ἡ νέα σύζυγος ἡ Εἰρήνη, ἧ δὴ καὶ κάλλος καὶ ἁρμονία τῆ ἡσθε καὶ τῆ προσώπῳ ἐπέπερτεν οὐ μικρά.

II. Cum autem, velut in humidioribus lignis B vermes nascuntur, ita etiam in ambitiosis ingenii æmulationis et invidiæ stimuli vulgo existant contra ejusdem ætatis professores, in eo præsertim genere in quo maxime elaborabant : sic Gregorium patriarcham angebat vivida illa ingenii et faciendi vis, qua in Vecco erat : eique haud ferendum videbatur, si solus ipse inter illius ætatis Græcos celebris, et inter patriarchas quoque eruditos celebrem se fore sperans, illius in disputationibus eloquentia superatus tanto honore fraudaretur. Qua de causa 169 relegationem ejus non parum promovit. Ille autem versus radices Olympi relegatus celo et terræ injuriam, ut dicebat, et immanitatem illam prædicare non destitit, qua illi adversum se immisericorditer usi fuissent, cum in pœna discernenda humanius secum agere potuissent : erepto videlicet sacerdotio contentos curare oportuisse ne quid ipsi deesset, et homini homines consulere debuisset ; idque eo magis quod magna gloria excidisset, et ob eam ipsam causam magna consolatione egeret, quantum ad ea omnia quibus rerum necessariorum inopia sublevaretur. Itaque ab omni

ἡ δ' ἄσπεμος ἐκπέμπει οὐ θυγατέρα οἰκίαν, ἀλλὰ ἄλλην κατὰ γένος αὐτῷ προσήκουσαν, Εἰρήνην φημι τὴν τῷ μαρκεσίου ἐκείνου ἀπόγονον, τοῦ μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσιν κληρωσαμένου Θεσσαλονικῆν μετὰ τὸν πέριξ. Ἐκπέμπει δ' αὐτῆν, ὡς εἰρήκειμεν, ὁ τῆς Ἰσπανίας βῆξ, οὐ κατὰ τὸ πάλαι παρὰ Λατίνους κρατῆσαν ἔθος τοῦ Πάππα προτρέφαντος πρότερον. Ἔθος γὰρ τοῖς τῶν Λατίνων ἐντιμοτέροις, μὴ κηδεύειν Ῥωμαίους, πρὶν τὸ ἐνδοξιμον εἰληφέναι παρὰ τοῦ Πάππα (26). Ἄλλ' ἐπειδή περ διὰ τινὰ σκανδάλου πρόσφασιν ἀφορισμοῦ καθυποβδλημένος ἐπιτιμῶ παρὰ τοῦ Πάππα ἐτύχων, σκῆψιν τὸ σκάνδαλον ποιησάμενος λάθρα ταύτην ἐξέπεμψε, βασιλίδα Ῥωμαίων ἐσομένην. Ἦν δὲ ὁ μὲν βασιλεὺς τῆνικαῦτα τῆς ἡλικίας τρίτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἀμείνων (27)· ἐνδέκατον δ' ἡ νέα σύζυγος ἡ Εἰρήνη, ἧ δὴ καὶ κάλλος καὶ ἁρμονία τῆ ἡσθε καὶ τῆ προσώπῳ ἐπέπερτεν οὐ μικρά.

B. Ἐπει δ' ὡς περ (28) τοῖς ὑγροτέροις τῶν ξύλων ἐμφύοντα σκώληκες, οὕτω καὶ ταῖς φιλοτιμίαις ψυχῆς ὡς ἐπίπῳν ζηλοτυπία καὶ φθόνοι δεινοὶ τινας ὑπεδρεῦουσι κατὰ τῶν ὁμοτέχνων καὶ πρὸς ἃ μάλιστα τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκείνοι σπουδάζουσιν. ἦντα καὶ τὸν πατριάρχῳ Γρηγόριον ἡ τῆς τοῦ Βέκκου γλώττης καὶ διανοίας ἰσότης, καὶ δεινὸν αὐτῷ ἦν, εἰ διαβήτος μὲν ἐν ταῖς τότε γενόμεναις Ἑλλησιν μόνος αὐτὸς, διαβήτος δὲ καὶ τῶν τῶν πατριάρχῳ ἔλλογιμοῖς ἐκείτων ἀκούσεσθαι, ἔπειτα ζημοῖτο διὰ τῆς ἐν ταῖς διαλέξεσιν εὐστομίας ἐκείνου τὴν ταύτην φιλοτιμίαν· διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς οὐ μέτρια συνεδάλοτο πρὸς τὴν ἐξορίαν ἐκείνου. Ὅθεν ἐξήριστος ἐκείνος περὶ τοῦτο [P. 103] πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου (29) πεμφθεὶς οὐκ ἔληγεν οὐρανῷ τε καὶ γῆ προσαγγέλου τὴν, ὡς ἐκείνος ἐρησκον, ἀδελφῶν ὁμοῦ καὶ ἀπῆνεσαν, ἦν ἀσυμπαθῶς κατ' αὐτοῦ ἐπήνεγκαν, ἔβην φιλανθρωπότερον τῆ ἐκείνου κολάσει χρῆσασθαι καὶ τὴν ἱερωσύνην ἀφελομένου αὐτὴν ἀποχρῶν ἡγεῖσθαι, τὸ προμηθεὺς περὶ τὰλλα παρρηχομένους ἀβταρχεὺς ἀνθρώπους γε ἵντας ἀνθρώπων γε ἵντι καὶ μεγάλῃς δόξης ἐκπεπνοκῆται καὶ δι' αὐτὸ δὴ μάλιστα πολλῆς εἶπερ ποτὲ τῆς περὶ τὰλλα δε-

Variorum notæ.

tisferrati, Guilelmi Monferratensis ac Thessalonicensis regis filii, et mater Iolantæ seu Irenes alterius Andronici imp. uxoris, filia fuit Alfonsi regis Castellæ, seu Hispaniæ. DUCANG.

(26) Ex hoc loco infert Allatius lib. II, *De utriusque Eccl. consens.* cap. 44, n. 1, eam viguisse tum consuetudinem, ut Latinis non licerit matrimonia inire cum Græcis, nisi summo pontifice annuente. Quo referri potest quod tradit Mattheus Parisius pag. 418, 451 et 453, *aggre* admodum tunc se summo pontificem, ac non semel objectum Fridericō II imp. quod filiam suam notham Annam, seu, ut alii vocant, Constantiam, in uxorem dedisset Joanni Vatatæ imperatori Constantinopolitano. Scribit præterea Pachymeres, lib. IX, cap. 5, Andronicum Palæologum imp. uxorem filio Michaeli recens imperatori inaugurato querentem, oblatam sibi Caroli regis Siciliæ neptim ac Philippi Tarentini filiam abuisse, τὴν ἀπὸ τοῦ Πάππα τῆς Ῥώμης ὑπεδόμενον ὑπερηφανίαν, sed et regis Cypri filiam, quod is absque pontificis summi consilio et facultate has nuptias peragere nollet : Τὸ δ' ἦν τὸ ὑπὸ βουλή καὶ θελήσει τῆς κατὰ Ῥώμην Ἐκκλησίας τὸ

συνάλλαγμα διαπράττεσθαι. DUCANG.

(27) Volfius verterat, *Agebat tum imperator annum tertium et vicesimum.* Ego verit, *Excedebat tum imp. annum,* etc. Præterquam enim quod ea est vis verbi ἀμείβειν, chronologiæ ipsius ratio favet nostræ interpretationi. Imo Andronicum imperatorem annos 24 excessisse oportet eo tempore, quo secundam uxorem duxit, scilicet eam duxit post obitum patris sui Michaelis : qui filio Andronico jam nato imperare cœperat, imperavitque annos 24, ut constat ex serie imperatorum chronologica. BOIVIN.

(28) Pachymer. lib. VII, cap. 41. DUCANG.

(29) Prusam primo relegatum Veccum scribit Pachymer. lib. VII, cap. 11, deinde post hoc colloquium, in arcem a dextris ingredienti sinum Astaceniū, cui nomen a S. Gregorio erat. *Idem* cap. 55 extr. Accusatus autem fuit sub mensem Febr. 7 indict., ac mense Martio circa mediam quadragesimam abdicata dignitate in monasterium Panachrantæ (de quo egimus in *Constantinopoli Christ.*) recessit, proinde an. Chr. 1279. DUCANG.

μὴν ψυχαγωγίας, ὅπως τὰς ἀναγκαίαις ἐπικουσί-
 ζωσι χρείας. Πανταχόθεν οὖν ἐς ἀμνηστίαν κατε-
 νεχθεὶς ἐξήτει διαλύσασθαι κρίσει δημοτελεῖ τὰ ἐγ-
 κλήματα, ἵνα δυὸν ἴσως ἐπιτύχοι θατέρου· ἢ γὰρ
 φιλόανθρωποιτέρους τῇ παρουσίᾳ καὶ τῇ αὐτοπροσ-
 ὄψῃ θέῃ καὶ ὁμιλίᾳ τοῦς δικαστὰς ἐργάσασθαι· ἢ
 παθὲς αὐτῶν καὶ ἀμφιλεκτον.

Γ. Ταῦτα ἀκούοντι τῷ βασιλεῖ εἰς ἔχριν οὐκ ἔδοξε
 περιφρονητέα κρίσασθαι τοῦ λοιποῦ. Διασκευασθῆσε-
 σθαι γὰρ ἂν ὑπόνοιαν ἐς τοὺς τῶν πολλῶν λογι-
 σμῶς, ἀδικεῖσθαι τὸν ἄνδρα· καὶ ἔσται κατὰ τῶν
 δοκούντων ἀδικεῖν ἐκ τοῦ δήμου λοιδόρια μακρὰ,
 τῶν μὲν ὑπ' ὀδόντα φιθυριζομένη, μετὰ δὲ κύκλους
 ἴστωι οὐδ' ἐνιαυτῶν ἀνακεκλυμένη καὶ ὑπαιθρος.
 Πολλὰ γὰρ λοιδόρια, πολλὰ δὲ καὶ ἐγκώμια περι-
 τρέγουσι τὸν αἰῶνα μὴ πάνυ οὖν δίκῃ· ἐκτείναι μὲν
 καθ' ὃν οὐκ ἴδικησαν, ταῦτα δὲ καθ' ὧν οὐδὲν ἀξιὸν
 ἐκπερῆχσαν. Δεῖν οὖν ἵνομισθῆ πάντας συνηθρο-
 κῆτι περὶ τὰ βασίλεια, ὅσοι τε τῶν ἀρχιερέων καὶ
 ὅσοι τοῦ κλήρου, ὅσοι τε τῆς συγκλήτου καὶ ὅσοι τῶν
 ἰλλογίμων, ἐν τοσούτῳ θεάτρῳ περιφανῆ τὴν ἐκείνου
 ποιήσασθαι κρίσει. Ὁδ' γενομένη (30) καὶ τοῦ Βίκκου
 παρόντο· εἰς μέσους καὶ πάντα τῇ γενναίᾳ πάλᾳμῃ
 τῆς γλώττης σφοδρῶς συγκυκῶντος καὶ ἀναξάντων-
 τος, ὅπως οἱ τὰσφαλεῖς περιέκοντες δόγμα ἐπέφε-
 ρον, εἰ μὴ Γρηγόριος ὁ πατριάρχης καὶ Μουζάλων ὁ
 μέγας λογοθέτης σοφίας περιουσίᾳ καὶ Γραφῶν ἰε-
 ρῶν ἐκλογαῖς ἀντείχον καὶ τὸν σφοδρὸν ἐκείνου χει-
 μῶνα τῆς καλαμαναίας ἐκείνης ἀνέστελλον γλώττης,
 τά' ἂν τὸ ψεύδος κατὰ τῆς ἀληθείας ἐλάμβανε κράτος καὶ τῆς ἀρετῆς ἢ περιοργία τὸ πλεον ἐκ-
 τῆτο.

Δ. Ἦν δ' ὁ Μουζάλων (31) οὗτος τῷ βασιλεῖ πρᾶ-
 δυναστιῶν τότε καὶ τοῖς βασιλικῶς καὶ δημοσίως
 μεσιτείων πράγμασι καὶ πᾶρὰ τοῦ βασιλέως μεγί-
 στην καρπούμενος τὴν αἰδῶ διὰ τε σοφίαν καὶ γῆρις,
 μακρὰν καὶ ποικίλην ἐμπειρίαν πραγμάτων μετὰ
 φρονήσεως ἔχων. Δι' αὐτὸν καὶ τὴν τιμὴν τινα ταύτην
 ἔσχεν ἐξίπρετον ἕκδος τῶν πάλαι τὸ ὅμοιον αὐτῷ
 προσελθόντων ἀξιωματι, καλύπτραν φορεῖν ἐπὶ κίσα-
 λῆς χρυσοκοκκίνῳ χρυσαλυμένην ἐνδύματι, [P. 104]
 ὅσον τὸ ἄνω καὶ πρὸς τῇ πυραμίδι (32) τῆς ἐπιφανείας
 χῆμα, ἐν τοσούτῳ παραλλάττουσαν μόνῃ τοῦ παρα-
 κλησίαν εἶναι καθάπαξ τῇ τῶν τοῦ βασιλέως ἐγγί-
 των, ὅτι μὴ καὶ τὴν κάτω καὶ κολίην ἐπιφάνειαν
 εἶχε κυκλίσκιος πεποικιμένην χρυσοειδέσιν, ἀλλὰ
 λείαν τελείως. Καὶ ἵνα τὰν μέτωπ παρῆλθωμεν, ἐπει-
 δὲ περ πολλῶν μεταξὺ τῶν ἀπὸ γλώττης καὶ γνώμης
 γενομένων διαύλων καὶ κρήτων οὐδεμίαν ἑώρα περὶ
 αὐτὸν γενομένην φιλόανθρωπον γνώμην καὶ προμη-
 θείας δεξιῶσιν ὁ Βίκκος, ἀπείπεν ἀνακεκαλυμμένη
 τῇ γλώττῃ τὴν ἔνωσιν. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὑπερβρίως
 αὐθις ἐξ τε πολίχνιον τῶν περὶ Β.θουλίαν παραλίῶν
 πέμπεται ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτῶν· Μελιτηνιώτης δ'
 ἦσαν οὗτοι καὶ Μετοχίτης (35).

A parte destitutus publico iudicio causam discreptari
 postulabat; forte ut duorum alterum consequeretur:
 quippe aut iudices presentia conspectuque suo et
 oratione molliturus, aut saltem omnibus ostensu-
 rus quam immisericordes et duri iidem essent.

το γὰρ δεύτερον, κατάδηλον εἶναι τοῖς ἅπασιν τὸ ἀσυμ-

III. Quæ cum audisset imperator, non negligenda
 esse iudicavit. Sparsa quippe suspicione creditu-
 ros vulgo injuriam homini fieri, atque adeo mul-
 tis conviciis prostissimum iri a populo eos qui in-
 juriam facere viderentur: quæ convicia cum nunc
 mussitarentur, aliquot deinde revolutis annis in
 apertam lucem eruptura essent. Multa enim male-
 dicta, multas etiam laudationes præter æquitatem
 per omne ævum circumferri, illa in eos qui nihil
 mali commiserint, has in eos qui nihil laude
 dignum gesserint. Visum est igitur oportere con-
 vocatis in regiam universis pontificibus, clericis,
 senatoribus 170 et viris doctis illustre in tanto
 theatro fieri de illo iudicium. Quo facto cum Veccus
 in medium prodiiisset, atque omnia eloquentiæ vi
 confunderet ac refutaret, quæ sani dogmatis defen-
 siores obiiciebant, fortasse mendacium veritatem
 vicisset, et curiosa diligentia virtutem superasset,
 nisi Gregorius patriarcha et Muzalo magnus logo-
 theta doctrinæ copia et sauræ Scripturæ se.ectie
 testimoniis ei restitissent, et ingentem illam exi-
 tiosæ linguæ tempestatem sedassent.

IV. Erat autem is Muzalo magna tunc apud prin-
 cipem auctoritate, atque in imperatoriis et publi-
 cis negotiis velut arbiter versabatur, et maximo in
 honore habebatur ab Andronico ob eruditionem et
 senectutem, longo ac vario rerum usu prudentiaque
 instructus. Quibus de causis eximius ei soli ex
 omnibus, qui eodem munere olim functi fuerant,
 hic honos est habitus, ut calyptram in capite gesta-
 ret purpureo aureoque panno circumdatam, supe-
 riore scilicet parte, quæ patet superficies pyramidi
 imposita, plane similem, ei quam imperatorum ne-
 potes gestant, hoc uno excepto, quod non etiam
 inferiorem et cavam superficiem habebat circulis
 auratis variatam, sed prorsus lævem. Ut autem ea
 quæ intercesserunt prætereamus, Veccus post mul-
 tas disputationes et magnum linguæ strepitum cum
 nullam pro se clementem ferri sententiam, nullam
 suorum commodorum 171 rationem haberi cer-
 neret, unionem aperte repudiavit. Quapropter de-
 nuo in exilium in oppidulum quoddam Bithyniæ
 maritimum cum sociis suis mittitur. Erant autem
 ii Meliteniotes et Metochita.

Variorum notæ.

(30) Pachymer. lib. vii. cap. 8-10, 55. DUCANG.
 (31) Pachymer. lib. viii. cap. 26, 51. DUCANG.
 (32) V. Gloss. med. Græc. in Παράμ. DUCANG.

(35) Georgius Metochites. Pachymer. lib. vii.
 cap. 55, de quo et ejus scriptis multa habet Allatius
 in Diatriba de Georgiis, pag. 513. DUCANG.

V. Ego vero illud resamam, quod mihi nescio quomodo e memoria exciderat. Nam post Atramyttenum illud rixosorum librorum incendium omnes ii qui studium religionis simulabant, metropoles et cæteras dignitates alias jam partiti, alias deinde partiti, plenissimam abrogationem pontificum et clericorum omnium qui Michaeli imperatori assensi fuissent, inclementer decreverunt, fortuna non moderate nec humaniter usj. Nam cum de plebe circumforanea et rudi et stolide feroci plerique essent, quibus paulo ante ne, vultum quidem imperatoris Intueri licuisset, tandemque repente prolixam erga se ejus voluntatem præter meritum experirentur, majores sua conditione animos sumpserunt, ut ab hominibus ebriis nihil distarent. Nam potestate ab imperatore accepta, quippe qui eis propter ardentem quam animo fovebat intendens Ecclesie cupiditatem nihil non concederet, plane securi jam, eos omnes contra quos ignominiosum illud suffragium latari erant, velut pecudes in magnum Blachernium templam congregarunt: qui supplicibus et verbis et gestibus conuersionem elicere cum studerent, et similia 172 exempla proferrent, in quibus veterum humanitas eluxisset, maxime autem commemorarent utriusque Iconomachie tempora, atque ut ii qui gravius deliquerant: humanos tunc experti essent orthodoxe sententiae defensores, et suum aliqui locum tenuissent: tamen hi ab immanitate decreti sui nullo modo recedendum putaverunt, sed omnem clementiam, omnem misericordiam improbitatis fluctus in maris Atlantici suadum videntur dejecisse. Tanta invidia in medio sacri illius collegii bacchabatur; adeo savva tempestas præclaram illam concordiam vixdum initam ludibrio habebat.

VI. Quis autem adeo durus est et animo adamantino, ut contumeliam illam et maximam inhumanitatem referre queat, qua contra miseros episcopos et universos ordinis sacerdotalis ministros usi sunt? Nam post verborum convicia præsidēs inferioribus imperabant, ut direptos illis pileos humi abjicerent, ter acclamantes, Indignus est: alios vero aliorum vestes exuere, easque a sumbria inversas supra caput attollere, atque iterum ter acclamare jubebant, Indignus est: deinde pulsatione et vi et alapis in eos impactis tanquam sicarios templo extrudere. Hæc justii illi iudices et Evangelii sacerdotes. At humanissimus Jesus Salvator etiam latronem admisit, et proditoris poenitentiam, modo ipse voluisset, desideravit et exspectavit. 173 Præinde sero illi quidem, sed justas tamen pœnas luerunt, et debitam mercedem acceperunt. Neque

E. 'Εγὼ δ' ἐκείνο οὐκ οἶδ' ὅπως παρὰρρῶν μου τῆς μνήμης ἐπαναλῆθομαι. Μετὰ γὰρ τὴν περὶ τὸ Ἀτραμύτιον πυρκαϊὴν ἐκείνην τῶν βιβλίων τῆς Ἐριδος ἐς τὸ Βυζάντιον ἅπαντες συνδραμόντες οἱ τῶν ζῆλον ὑποκρινόμενοι καὶ τὰς μητροπόλεις καὶ ἄλλα τῶν ἀξιωμάτων τὰ μὲν ἤδη διανεϊμάμενοι, τὰ δὲ μέλλοντες, καθάρσειν παντελῆ τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ κλήρου παντός, ὅσοι τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ τοῦ δόγματος ἐκοινώνησαν, πρὸς ἀπήνειαν κατεψήφισαντο ὅτι μετρίως ὅτι ἄνθρωπίνως τῇ τύχῃ χρησάμενοι. Ἄημος γὰρ ὄντας τὸ πλείστον ἀγοράλος καὶ ἀνώμαλος καὶ ἀσάδης, χθὲς καὶ πρῶην οὕτω βασιλέως ἡξωμένοι θεσσασθαι, πρόσωπον κἀπει' ἐξαιφνης καὶ παρ' ἀξίαν πλουσίας ἀπολαυζυότες αὐτοῦ τῆς εὐμελείας, μελῶν τε ἐφρόνησεν τῆς ἐαυτῶν τύχης, καὶ τῶν μεθυστῶν οὐδὲν ἄξιον διετέθησαν. Παρὰ γὰρ τοῦ βασιλέως τὸ ἐνδόξιμον εἰληφότες, ἔτα μικροῦ πρὸς ἅπαντα τούτοις ὑπαίκοτος διὰ τὴν φιλογουσαν ἔρεσιν, ἦν ἐν καρδίᾳ πρὸς τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἔρρεψεν ἔνωσιν, κατὰ πολλὴν τινα ἤβη τὴν ὀδύην καθ' ὃν ἐμῆλλον τὴν εὐτιμον ἐκείνην ψῆφον ἐπιτενεῖν, πάντας ὡς πρόδοτα πρὸς τὸν ἐν Βλαχέρναις (34) συνήθροισαν μέγαν νεῶν. Ὅν πολλὰ πρὸς οἰκτον εἰσαγόντων καὶ σχήματα καὶ ῥήματα καὶ φιλοφροσύνας ὅμοια τῶν παλαιῶν ὑποδείγματα, τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅσα ἐπὶ τῶν χρόνων ἐπισωδητοῦν τῆς ἐκλήρης εἰκονομαχίας ἐγένοντο, ὅπως χεῖρονα τῶν νῦν παπραχότες ἐκείνοι φιλοφροσύνην τε ἀπέλαυσαν τῶν ὑστεραν τῆς ὀρθοδοξίας προστάτων κατὰ τῆς τέξεως ἧς ἕκαστος ἔσχεον ἐμειναν ἔνοι, ἀπαλλαγὴν τῆς θηριώδους γνώμης οὐκ ἔγνωσαν οὐδ' ὅπως οὐκ εἰληφῆναι: ἀλλὰ πάντα φειδῶ τε καὶ οἰκτον οἱ τῆς κακίας ἀπειληφότες κλύθοντες ἐς Ἀτλαντικὸν κάλαγος πυθμῆνας ὡς εἰκοι κατεβάπτισαν. Ὅπως καὶ οὗς τις ἐχόρευε φθόνος ἐν μέσῳ τοῦ ἱεροῦ συλλόγου ἐκείνου καὶ μάλα πικρὸς κάτωρχετο κλύθων εὐθὺς ἐξαρχῆς τῆς καλῆς ὁμονίας ἐκείνης.

[P. 105] Γ'. Ἀλλὰ τίς ὅπως σκληρὸς καὶ ὀδύμαντινὴν ἔχων ψυχὴν διηγῆσαιτο τὴν ὄδριν ἐκείνην καὶ μεγίστην ἀπανθρωπείαν, ἢ κίττα τῶν ἄλλων ἐχρήσατο ἐπισκόπων καὶ ὅσοι τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου: μετὰ γὰρ τὰς ἀπὸ γλιώτης λαιδορίας εἰτα προστάτων οἱ τῆς προεδρίας τοῦς ὑπεδρεύοντες λαβομένους τῶν ἐπὶ κεφαλῆς καλυμμάτων ἐκείνων βίπτειν αὐτὰ κατὰ γῆς ἐπιβοῶντας τὸ, Ἀνάξιος (35), τρίς ἄλλους δὲ ἄλλων τὰ ἰμάτια περιδύειν ἀπὸ τῶν κρασπέδων ἐπὶ κεφαλῆς ἀντιστρόφως ἀφροντας καὶ τὸ, Ἀνάξιος, αὐθις ἐπιδύωντας τρίς, ἔπειτα ὀδύμῳ καὶ βίττα καὶ τοῖς ἐπὶ κόρησ βαπτισμασιν (36), ὡς τινος τῶν ἀνδροφόνων, ἐξελαύνειν τοῦ ἱεροῦ. Ταῦτα οἱ δίκαιοι κριταὶ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου μύστα. Ὁ δὲ φιλόανθρωπος Ἰησοῦς καὶ Σωτὴρ καὶ τὸν λησθὴν προσεδέξατο καὶ τοῦ προδότου τὴν μετάνοιαν, εἴπερ κάκεινῳ πρὸς βουλήσεως ἦν, ἀσμενος ἐπέθει καὶ

Variorum notæ.

(34) Pachymer. lib. vii. cap. 17, 18, 19. DUCANG.

(35) Vide Gloss. med. Græc. in Ἀξιος. DUCANG.

(36) Quomodo S. Ignatium patr. Constantinop. degradatum ac pessime vexatum a Phœtianiis seri-

bit Nicetas Paphlago in illius Vita p. 1207: Ἦσαν δὲ οἱ κολαρίζοντες καὶ τιλαιπωροῦντες αὐτὸν. DUCANG.

ἐσφίρει. Ταύτη τοι καὶ βραδέως μὲν, ἀλλ' εὖρον
καὶ οὗτοι τὴν δίκην ὄψα, τὴν ἀξίαν ἐπάγουσαν ἀντι-
μέρησεν. Οὐδὲ γὰρ οὐδεὶς (57) τῶν νέων πούτων
νομοθετῶν καὶ κριτῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τιτελευτήχει
τιμῆ· ἀλλ' ἀσχετὰ τῶν οἰκείων ἐξελαθένας θρόνον, ὡς προΐοντες ἐροῦμεν, βέλει λύπη; τοῦ ζῆν
ἐπεβράχησαν.

Ζ. Μετὰ ταῦτα τοίνυν (58) ὁ βασιλεὺς ἐς μνήμην
ἀηλιθῶς ὢν ὁ πατήρ ἐπεπράχει κατὰ τοῦ νέου
Ἰωάννου τοῦ Ἀλέκαρι, ὅπερ ἡ τῆς βασιλείας μάλ-
λον προσήκει διαδοχῇ, καὶ δεῖσας μὴ τῆς δίκης ὄψα
ποτε διαναστάσης τὰ ὅμοια ἔσται καὶ αὐτὸς κρινο-
θῆς, ἀφαίρεισιν δηλαδὴ βασιλείας καὶ ὀφθαλμῶν,
ἐξήκει καθόσον ἐξῆν τὸ προσήκον ἐπινεγκεῖν τῷ
τραύματι φάρμακον. Συνετὸς γὰρ ὢν οἶδεν ὡς πολ-
λάκις πᾶν τῷδε τῷ βίῳ τὸ θεῖον φιλεῖ κατὰ στάθμην
δικαίαν τῶν πεπραγμένων τὰ τέλη βραβεύειν ἐπολά
ποτ' ἀν' ἧ, ἵνα δραστηκῆ τις τοῦτο παραίνεσις τῷ
βίῳ ἐμπολιτεύηται, ἰαμῶς ἀπειλοῦσα, οἱ τινὲς ποτ'
ἄρα εἰεν οἱ τὴν ἀνωθεν ἐποπτεῖουσαν δίκην κατό-
πιον τῶν οἰκείων τιθέμενοι βουλευμάτων. Εἰ γὰρ μὴ
καὶ αὐτὸς αἴρσειν οὐδηντινοῦν συνεργίῳ ἐδεδώκει τῇ
γνώμῃ καὶ χειρὶ τοῦ πατρὸς. τῆς τότε βρεφικῆς ἡ-
λικίας καιρὸν οὐκ ἐχούσης, διὰ τὸ τῶν σωματικῶν
ἑργάτων οὐκ ἐντελεῖς ἐμφανίζεσθαι τὴν ἐν τοῖς κόλποις
τῆς φύχης κεκρυμμένην αἴρσειν τε καὶ βούλησιν·
ἀλλ' ὡς αὐτὸν ὄμω; τὸν τοσοῦτον τῆς ἀδικίας
ἀνῆκε πυρὸν ἐκείνος, ὡς μὴ τοῦ γνησίου παρόντος
καὶ ὑγαίνοντος διαδόχου σφεροῖτο τῆς βασιλείας αὐ-
τός. Ταῦτ' ἄρα καὶ σφοδρὸς τοῖς τῆς συνειδήσεως
κέντρῳ κληττοῦμενος ἦκε παρὰ τὸν τυφλωθέντα δι'
αὐτὸν πορὰ τοῦ [P. 106] πατρὸς Ἰωάννου τὸν Ἀλέκα-
ρον, ἐν τινὶ πολιχνίῳ τῆς Βιθυνίας (59) φρουρούμε-
νον, ὀφόμενός τε ἄμα αὐτὸν καὶ τὰ εἰκότα παραμυ-
θησόμενος (60) καὶ πρὸς γε εἰς τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν
ἔρθονα πάντα παρέβην αὐτῷ διὰ βίου· ὁ δὲ καὶ
κεκρυμμένος καὶ πράττεσθαι προσεταχῶς ἄσμενος ἐ-
κεῖθεν οὔτῃ πρὸς ἑω, τὰς διατριβὰς ἐπι βῆτοῖς ποι-
ησόμενος, στρατηγικῆ; ὅ' εἴνεκα ἐμπειρίας καὶ δεξιᾶς
τιμῆ; ἀπειλῆς τῶν βαρβάρων, πρὸς συστολήν οἰονεῖ
πᾶς συνουσίᾳ αὐτοῦ, ὡς μὴ ἀδώς ὀπότῃ καὶ
μᾶς.

A enim novorum istorum legislatorum ac iudicum
nullus in sua dignitate decessit: sed turpissime suis
pnlis sedibus, ut postea dicemus, prae animi aegri-
tudine vitam abruperunt.

VII. Post haec imperator recordatus, quo pacto
pater cum adolescente Joanne Lascari egisset, ad
quem imperii successio magis quam ad se pertine-
ret, ac veritus ne vindicta tandem expergiscente
eodem et ipse modo tractaretur, et oculos una cum
imperio amitteret, convenientia vulnere medica-
menta statuit adhibere. Qua enim erat prudentia,
non ignorabat, Deum saepenumero etiam in hac
B vita facinorum exitus ad iustitiae normam dirigere,
qualiacunque ea perpetrata sint, ut documentum
istud efficax sit, quod hominum vitam emendet,
et atrocibus iniuriis perterreat eos qui suis ipsorum
consiliis postponunt Numinis vindictam humanis
rebus invigilantem. Etsi enim patris consilium aut
factum nullo ipse animi motu libero adjuverat,
propterea quod illo tempore infans erat, adeoque
pouidum poterat infirmis adhuc corporis facultati-
bus latentem animi affectum ac voluntatem decla-
rare: tamen idcirco pater scelere illo se contami-
narat, ne filius, legitimo et sano haerede superstite,
imperio privaretur. His de causis, cum vehementi-
us conscientiae stimulis 174 pungeretur, ad
Joannem Lascarium, qui sua causa a patre excec-
atus fuerat, et in quodam Bithyniae oppidulo custo-
diabatur, abiit, tum ut videret eum, tum ut conso-
laretur; praetereaque omnia, quae usui esse possent
abunde ei, quoad victurus esset, suppeditaret.
Quod cum fecisset ac fieri jussisset, laetus inde ver-
sus Orientem progressus est, certis de causis ibi
conimoraturus: tum ut rei militaris usum conae-
queretur; tum ut ninis prudenter intentatis ter-
rorem Barbaris incuteret, ne impune quoties et quo
vellent in Romanos fines irrumperent.

ἄπο βούλοιντο ἐπελαύνοιν ἐς τὰ; Ρωμαίων νο-

CAPUT III.

Quinam Andronico auctores fuerint, ne sumptum faceret in classem. Quam funestum id consilium rei Ro-
manae fuerit. Latinozum vires ex eo auctae. Piraticarum navium audacia. Gasimulica-turba ob inopiam
dispersa. Neglectae tritricetis malia perirent. Paucae incolomes servatae.

A. Ἐν τούτοις γε μὴν (41) τῶν πραγμάτων ὄντων
βούλην τῷ βασιλεὶ παρασιζοῦσαι τινες τῶν πάντα

I. Hoc rerum statu nonnulli ex iis qui princi-
pibus gratificari in omni re student, imperatori

Variorum nota.

- (57) Pachymer. lib. vii, cap. 23. DUCANG.
(58) Pachymer. lib. vii, cap. 56. DUCANG.
(59) Pachymer. τῇ τῶν Νικητιάτων τῆς Λακκου-
βόλης φρουρῶν. DUCANG.
(60) Neque tantum ut miserum principem sola-
retur, sed et ut ab eo voluntariam imperii cessionem
ad legitimam principatus possessionem eliceret,
ut ait Pachymeres. Id paulo fusius narrat Phranzes,
lib. i, cap. 7, hisce verbis: Cum porro in urbem ve-
niens recordatus esset facinoris quod pater in ado-
lescentem Joannem Lascarium, cui potius imperium
deditur, perpetrasset, conscientia stimulatus, mo-

D derationemque virtutibus reliquis anteponens, ad eum,
qui ipsius causa oculos perdiderat, in oppidulo quo-
dam Bithyniae habitantem invisendum accessit: quem
in monastico humilitatis habitu reperiens, oratione
consolatoria permulsit, veniam petens, quod se igno-
rante pater in illum crudeliter consulerat. Quod si
posset et illi placeret, etiam dimidium imperii se illi
cessurum ostendit, ut ad ampliam potestatem subiret.
Praeterea ad vitam legendam necessarium illi omnium
affatim, quoad superaret, suppeditavit. DUCANG.

(41) Pachymer. lib. vii, cap. 26; lib. ix, cap. 18.
DUCANG.

consilium proponunt. Nam plerumque solent subditi ad principum voluntatem se accommodare, ad eamque animum et linguam et omnes actiones velut ad scopum quemdam dirigere. His enim obsequiis eorum benevolentiam facile redimunt. Consilium autem fuit huiusmodi. Cum pericula omnia propter quæ Romana classis tantopere aucta fuisset, sublata essent, ac præter cætera etiam Carolus Italix rex, omnium malorum caput, e rebus humanis excessisset; inanem esse navium sumptum, qui fiscum imperatorium plus fere quam cætera omnia exhauriret. Quod cum Romanis evidentem perniciem afferret, tamen in præsentia opportunum atque utilissimum esse visum est, animis pecuniæ sitientibus, **175** et ejus causa facile contemnentibus omnia præsidia, quæ imperium sic muniunt, ut domos columnæ et septa et aggeres.

II. Hoc Romanis malorum principium et immobile fundamentum existit; hoc Latinos, qui Romanorum vires ut invictas antea metuebant, confirmavit, et eorum animos gladiatoria quadam audacia armavit. Hinc enim res illorum maritima crescere et amplifescere; hinc illis accedere lucra, majoresque et latiores principatus: Romanis vero paulatim decedere ac subinde imminui, posteriorque dies priori deterior succedere, calamitatem calamitate cumulando. Nam piraticæ triremes aliæ atque aliæ modo hinc modo illinc modo aliunde, nunc binæ, nunc ternæ ac plures, ad ipsam usque urbem per ludibrium audacter accesserunt. Unde insulæ maritimæque loca affligi cæpta: cum nullo modo navium accessus et circuitus, et noctu atque interditi instantia pericula prohibere possent, quæ extrema omnia ipsarumque exitium tum quidem minabantur parabant, ut inferre; re ipsa autem postea intulerunt.

III. Hinc omne Gasmulicum dissipatum est, et in alias atque alias terræ partes dispersum ob victus inopiam. Partim enim ad Latinos sponte transiverunt, operam suam iis locaturi ad onerarias naves et triremes agendas, partim a nobilibus et locupletibus Romanis mercede conducti sunt, partim armis venditis ad colendos agros se contulerunt, satius esse rati per omnem **176** ætatem opus facere, et quotannis a publicanis et tributorum exactoribus vexari, quam fame ad apertam mortem compellente suam ipsorum salutem ultro prodere. Triremes vero aliæ in aliis Ceratini sinus partibus vacuæ relicte tractu temporis perierunt. Quædam scilicet in fundum maris depressæ; quædam disruptæ; nonnullæ tamen cura aliqua dignatæ, quæ quidem paucæ renfanserunt in spem fortasse aliquis futuri usus. Quis autem huius consilii fuerit

A τοῖς ἡγεμόσιν ἐπαιγομένων χαρίζεσθαι· ἐπεὶ καὶ τὰ πλείστα φιλεῖ τὸ ὑπῆκον πρὸς τὴν τῶν ἀρχόντων συνδιατίθεσθαι βούλησιν καὶ πρὸς ἐκείνην ὡς εἰς τινὰ σκοπὸν καθάπαξ βυθμίζειν καὶ διευθύνειν καὶ γνώμην καὶ γλώτταν καὶ πᾶσαν χειρὸς πρακτικῆς κίνησιν. Τοῖς γὰρ τοιούτοις οἶδεν ἐξωνεῖσθαι βλάβη· τὴν τῶν ἀρχόντων εὐμένειαν· ἢ δὲ βουλὴν, ἐπειδὴ φησὶν πάντα ἐξεκχωρῆσαι τὰ δεινὰ, δι' ἃ τὰς τριήρεις Ῥωμαῖοι πρὸς τοσοῦτον ἐπηύξησαν πλῆθος· τὰ τε γὰρ ἄλλα καὶ Κάρουλος ὁ τῆς Ἰταλίας βῆξ, τὸ καφάλαιον τῶν δεινῶν, ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο· μάταιος ἔρα τῶν νεῶν ἢ δαπάνη, μικροῦ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπέκεινα τὸ βασιλικὸν ἐπιτερίβουσα ταμείον. Ὅ δὲ καὶ Ῥωμαῖοις διέθρος ὡν προφανῆς καιρὸν ὁμῶς ἔδοξε καὶ μάλα ἀνοσιμώτατον γνώμῃσι διψώσαις χρημάτων καὶ τούτων ἕνεκα πάσας ἐτοίμω; ἐχούσαις προλεσθαι τὰς τὴν ἀρχὴν συνιστώσας αἰτίας, καθάπερ τοὺς οἴκους τὰ ἐρείσματα καὶ οἱ πρόβολοι καὶ οἱ χάρακες.

B Ἐ. Αὕτη δὲ γίνεται Ῥωμαῖοις δυστυχημάτων ἀρχὴ καὶ θεμέλιος ἀσπίς. Τοῦτο τοὺς πρὶν τὴν Ῥωμαίων δύναμιν ὡς ἀμαχὸν ὀρθροῦντας Λατίνους ἀνέβρωσε καὶ πρὸς λογισμοῦς ἀθλητικῆν τινα γέμοντας ὀρμὴν μάλα ἐξώπλισεν. Ἐντεῦθεν γὰρ τὰ πρὸς θάλατταν ἐκείνοις μὲν τῆς καὶ ἐλαμπρύνετο καὶ κέρδη προσετίθεν καὶ μείζους καὶ πλατυτέρας ἀρχάς· τοῖς Ῥωμαῖοις δ' ὑπέβρε καὶ ὑπεγάλα κίτα μικρὸν ἀεὶ καὶ τῆς πρώτης ἡμέρας ἢ δευτέρας κατόπιν ἐδάδιζεν ἐπὶ δυστυχίᾳ προδιδέσσεια δυστυχίᾳ· πειρατικὰ γὰρ τριήρεις ἄλλοτε ἄλλαι νῦν μὲν ἐντεῦθεν, νῦν δ' ἐκείθεν, νῦν δ' ἄλλοθεν, σίνδυσος καὶ σύντριψος καὶ κατὰ πλείους ἦδη πρὸς αὐτὴν ἀδελῶν εἰσεκώμασαν τὴν πόλιν. Ὅθεν αἱ νῆσοι καὶ τὰ ἐρημία ἤρχοντο ἦδη νοσεῖν, οὐκ ἔχουσαι μηδαμῶθεν ὅπως ἀν' ὅπως ἀποτρίβονται τοὺς παράπλους καὶ περιπλους ἐκείνων καὶ τὰ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐκείθεν δεινὰ, [P. 107] ὅσα δέο; ἐσχάτων κινδύνων καὶ θανάτου τότε μὲν ἠπειλοῦν καὶ ἐμμελλον, ὕστερον δ' ἐναργῶς ἐπήνεγκαν.

C Γ. Ἐντεῦθεν τὸ Γασμουλικὸν ἅπαν διεσπείσθη (42) ἄλλο κατ' ἄλλα μέρη τῆς τοῖκουμένης διασπαρὲν δι' ἔνδειαν τοῦ ζῆ. Τὸ μὲν γὰρ ταῖς τῶν Λατίνων ὑπομόλῃσε χρεῖαις, ὅσαι περὶ τὴν ὀλιγάδας καὶ τριήρεις· ἐκείνων μερίζονται· τὸ δ' ὑπόμισθον D ἐγεγόνει ταῖς ἐνδόξοις καὶ πλοῦτων προέχουσι τῶν Ῥωμαίων· τὸ δὲ τὰ ὄπλα ἀποδόμνον πρὸς γεωργίαν ἐτρέπετο, αἰρετώτερον ἡγησάμενον οὕτω τε μοχθεῖν διὰ βίου καὶ τοῖς ἐτησίοις κατατρίβεσθαι τελώναις καὶ φορολόγοις, ἢ λιμῶ συνωδοῦναι πρὸς θάνατον πρὸδῆλον ἐκόν γε εἶναι ἑαυτὸ καταπροῖσθαι. Αἱ τριήρεις δ' ἄλλαι κατ' ἄλλα μέρη τοῦ Κέρως (43) καταλειφθεῖσαι κεναὶ τῷ χρόνῳ διεφάρησαν· αἱ μὲν γὰρ κατέδυσαν ἐς πυθμένα; θαλάσσης, αἱ δὲ διεβράχθησαν. Ἦσαν δ' αἱ καὶ ἐπιμελείας ἀξιοθεῖσαι τίνος, ὄλιγοι δ' αὐταὶ παρέμειναν εἰς χρεῖα; ἴσως ἐλπίδος μελλούσης. Ἐ; οἶόν γε μὴν πέρας κατήνησε τὸ

Variorum notæ.

(42) Vide lib. iv, cap. 5, sect. 5. Boivix.

(43) Interpres, in aliis Ceratini partibus. Emendavimus, sinks Ceratini. Ducang.

βούλευμα τοῦτο καὶ ὅσα τοῖς Ῥωμαίοις προξένησεν A exitus, et qualia Romanis mala importaverit, orationis progressu exponetur.

CAPUT IV.

Gregorius Cyprius Vecco supplicii opem negat. Justo Dei judicio punitur. Accusatur a suis ut blasphemus. Ab amicis ingratis proditur. Idem ei accidit quod olim Julio Cæsari. Omni præsidio destitutus secedit in monasterium Hodegetriae. Inde in aliud transit, a muliere nobili provocatus Moritur. Chilas et Daniel ejus accusatores animi ingrati dant penas. Accusantur ipsi quoque a charissimis. Imperator eos averatur. Contemnantur a collegis. Vitam in urbe finiunt mærore confecti.

A. Ἐπεὶ δὲ ἔδει (44) καὶ Γρηγορίου ἐπινεχθῆναι ἐν λυπηρᾷ καὶ γενέσθαι τινὰ τῶν αὐτοῦ τῆς ἀπολαγχνίας, ὅτι μήτε χεῖρα βοηθείας ἔσχεεν ἐπιβουμένῳ τῷ Βέκκῳ, καὶ πάντα ὑπέλειπεν ὁμολογοῦντι, εἰ παραδοχῆς τινος ἀξιοθεῖη, μήτε τὰ δαινὰ τῷ τολαιπῶρῳ προσεπαύξεν ὠκνησεν, ἀλλὰ πολλοῖς πανσπῶρον χειμαζομένῳ τοῖς κύμασιν, αὐτὸς κατὰ νότου μελῆος ἀνερβήγγυ τοὺς κλύδωνας, ἄλλους ἐπ' ἄλλοις συχνοῦς ἐπανελῶν, σφίδρα τῆς ἑαυτοῦ σοφίας ἀνάξια πράττων, ὃ πάντα πλὴν τοῦ παρόντος ἐπαί- B
λιου ἀξίος· ἐπεὶ γὰρ μὴν ἔδει καὶ τοῦτον παθεῖν κακῶς, εἰ καὶ τῆς τὰ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἀγούσης Προνοίας οἰκονομεῖται; Ἐγκαταλιμπάνεται καὶ οὗτος παρὰ Θεοῦ ἀπρονοητικὴν τινὰ καὶ παιδευτικὴν ἐγκατάλειψιν, ἵνα τὴν προστριβέισαν ἐντεῦθεν αὐτοῦ κηλίδα καλῶς ἀποτριφῆται καὶ καθαρὸς τῷ μέλλοντι παραπεμφθεῖ αἰῶνι. [P. 103] Ἔδοξε γὰρ αὐτῷ βῆ ἀκουσθῆναι τιμωριαν κατὰ τοῦ Βέκκου τὴν ὑπερῶρον εἶτα καὶ ἀπαγωγὴν τῶν φίλων καὶ συγγενῶν, ἀλλὰ καὶ λόγοις καὶ γραφαῖς; Ἐθαλλε πόρρωθεν, καὶ ἐκείνου γραφαῖς καὶ τοῖς δόγμασι καὶ ἀντιπάλοις προελάμασι τε καὶ δόγμασιν ἀντισυλλογιζόμενος· ἐν δὲ ὄψι γὰρ μὴν ἐκείνου καὶ τοῖς ἐκείνου μαχόμενος οὗτος ἦν, ἐλάνθανε τιτρωσκόμενος ὑπ' ἄλλων αὐτὸς κιν τούτοις καὶ αὐτὸς ἀλισκόμενος, οἷς ἄλ- C
λων ἐπελαμβάνετο· καθάπερ εἰ τις τοξέωων ἐχθρῶν καὶ πλεωρᾶν ἐκ τῶν ὁμοφύλων.

B. Ἐπελάδοτο γὰρ αὐτοῦ ὡς βλασφημοῦντός τινος τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν τοῦ κλήρου καὶ παρήκων ἔστιν ἄς μεταθέντα τῶν λέξεων ἀκίνδυνον εἶναι καὶ λοιδορίας ἔκτός. Οὐ μὴν ἔδοξε τὰ τῆς παραινέσεως τούτῳ τυγχάνειν ὕγιαι καὶ ἀνυπόπιτα, ἀλλ' ὑποκαθήμενον ἔχειν καὶ ὑπέρποντα φθόνον. Ταύτην καὶ ἐνίστατο καὶ παρωξύνετο πρὸς ἀντιλογία καὶ ἀποδείξεις καὶ λόγοις λόγους συνείρων ἐπὶ πολὺ διετέλει ἀποφράττοντάς τε τὰ τῶν ἐγκαλουμένων ὡς ἔδεικε στόματα καὶ ὑπερείδοντας ὡς ἐνῆν αὐτὸν καὶ ἐδ στερῶν τοῖς αὐτοῦ περιποιουμένοις λόγοις. Ἄλλ' οὐκ ἦν ὡς εἰκόθεν ἐθέλοντι καὶ Θεῷ, τῷ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομοῦντι, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εὐδρομήσαι τὸν ἄνδρα. Διὰ τοῦτο δίδοται τοῖς μαχομένοις ἰσχύς καὶ ἀνάπτυς τὰ τῆς φιλονεικίας, ὡσπερ ἀπὸ D
ἐπιπύρρος εἰς πυρσόν. Ἀποβῆγγονται γὰρ αὐτοῦ πρῶτον μὲν τῶν ἀρχιερέων οὐκ ἐλαχίστη μοῖρα καὶ τῶν τοῦ κλήρου· συναποβῆγγονται δὲ καὶ οἱ τούτῳ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀρχιερέων φιλοῦμενοι, τοὺς περὶ Χαλλῶν τὸν Ἐφέσου φημι καὶ Δανιὴλ τὸν Κυζίκου, οἷς καὶ μελῶνα τοῦ πρόσσηκοντος διὰ τὸν λόγον

I. Sed cum Gregorium etiam dolore affici oporteret, et immisericordiae penam luere, quod Vecco opem imploranti, et omnia concessurum pollicenti, si qua sui ratio haberetur, et auxilium negasset, et misero calamitates augere non dubitasset; imo multis undique fluctibus jaectato ipse a tergo majores procellas incussisset et accumulasset, indignam sane eruditione sua rem agens, qui hoc excepto caetera laudibus dignus erat: cum igitur hic quoque diligendus esset, quid a Providentia omnia utiliter administrante sit? Derelinquitur et ipse a Deo, ut per eam derelictionem saluti ipsius consulatur, ut erudiantur, et labem sibi inde aspergam eluat, et purus ad alteram vitam transeat. Etenim non satis Vecco supplicii esse ratus, 177 quod extorris ab amicis et cognatis avulsus esset, verbis etiam et scriptis eminus illum feriebat, ejusdem scripta et dogmaticas definitiones contrariis argumentationibus ac definitionibus redarguebat. Dum vero illum et sectatores illius oppugnat, imprudens ab aliis et ipse vulneratus est: et in iis captus, quibus alios captabat: non aliter quam si quis tela in hostes conjiciens ipse a suis ex obliquo graviolem plagam praeter opinionem acciperet.

καὶ πολέμιον ἐλάνθανε καιρῶτερον αὐτὸς τοξέωμε-

II. Quidam enim e pontificibus et clericis eum reprehenderunt, ut blasphemantem: ac monuerunt, ut vocabulis nonnullis putatis periculum et convicium vitaret. Ea admonitio non sincera esse nec suspensio omni carere, sed obscuram et furtim subrepentem invidiam celare ei visa est. Proinde rem urgebat, et ad contradicendum accubatur, et probationes probationibus ac disputationes disputationibus cumulabat, quibus accusatorum ora, ut putabat, obturaret; se ipsum autem pro virili tueretur, ac suis dictis robur adderet. Sed apparet utique Deum, qui ad utilitatem omnia dirigit, noluisse viro illi etiam caetera ex sententia succedere. Itaque vires adversariorum augentur, certamenque accenditur, ut e parva scintilla magnum oriatur incendium. Primum non minima pontificum et clericorum parva eum destituit: destituitur et ab iis quos praeter ceteris pontificibus diligebat, Chila Ephesio et Daniele Cyziceno, quibus ob eruditionem justo 178 majores honores detulerat, qui omnium primi sacerdotes et pontifi-

Variorum notæ.

(44) Pachymet. lib. viii, cap. 6, 7, 8, 9. Ducang.

eres constituti ab eo fuerant : idque patriarcha A iniquiore animo tulit, quod quos pro se ab aliis lacessito et oppugnato decertaturos, presidiumque et munimentum sibi firmissimum futuros speraverat, eos ipsos experiret ut inimicos, et, ut proverbio dicitur, carbones pro thesauro invenisset. Sic idem illi accidisse fertur, quod olim Julio Casari, cum a Bruto et Cassio occideretur. Nam contra aliorum enses aliquantisper resistit repugnavitque ut potuit : sed cum Brutum etiam strinxisset gladium vidisset, quem germani filii loco dilexerat, tum demum animi re inexpectata percusso animo statim exanimem humi concidisse.

III. Ad eundem modum Gregorius cæteris ad B tempus refragabatur. Sed cum fidissimos infestos sibi esse cerneret, neque adesse defensorem videret, non imperatorem, non ullum potentem : tandem Dei iudicium esse intellexit, et pœnam adversum se a Numine sanctam ac decretam. Proinde contentioibus et summis Ecclesiæ honoribus valere jussis recessit in monasterium castissimæ Dominæ ac Deiparæ Hodegorum, et a negotiis in otium se contulit. Sed inde non multo post evocatus est a fundatrice monasterii sancti Andrea. Erat enim ea mulier litterarum studiosa, et ab ore patriarchæ pendebat. Itaque domo proxime monasterium 179 exstructa eo virum pertraxit : ubi parvo tempore elapso detinectus est.

IV. Sed ut consuevit Deus plerumque exita

Variorum notæ.

(45) A Theodora scilicet Eulogii Michaelis imp. sororis filia, cujus supra ut ei adis S. Andrea ab illa condita meminit cap. 3. Vide præterea Pachymerem, lib. viii, cap. 10. Porro κτήτορας et κτητορῖσσαι, vocant Græci recentiores, quos nostri Fundatores et Fundatrices. Vide Gloss. mod. Græcit. Ducang.

(46) Theodoram Protovestiariam φιλώθεν, hoc est eruditam fuisse, docet Gregoras hoc loco. Id etiam testatur Maximus Planudes in Epigrammatis supra laudatis. Eamdem fuisse φιλόδιον, arguunt Epistolæ duæ Nicephori Chummi, quæ existant in Cod. Reg. 2964. In prima (quæ inscribitur, τῆ πρωτοβεστιαρίτζ, et est numero septuagesima sexta), Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην, inquit Chummius, μὴ μόνον βιβλίων, ὧν δὴ γέγονας ἐν χάριτι ποτὲ, ὥστε μεταδόντων ἡμῶν αὐτῆς χρῆσασθαι, ἀλλὰ γε καὶ μεγάλων δὴ τινῶν ἐτέρων, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἢ ταῦτα τιμίων (εἴπερ ἄλλο τι πρὸ τῶν τιωυτάων ἡμᾶς χρῆ τιμῶν λέγειν) εὐκόπως ἔχειν. Πάντα γὰρ ἐτοίμως καὶ ὅτι καὶ βούλοιο προηκα χρῆσθαι, μὴ μεταδιδούς μόνον, ἀλλὰ γε καὶ τελῶς, διδούς, καὶ οὕτω μάλᾳ προθύμως διδούς καὶ ἡδίας, ὡς μὴδὲ τομῆσειν ἀποκείσθαι, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀσμένως ἢ πρότερον καὶ μεθ' ἡσθῆν, κείσθαι. Ἐπειδὴ μὴ ἔγω πάν ὅσον καὶ βούλομαι, ζημίαν ἠγούμαι, καὶ μεγάλην ταύτην ζημίαν, οὐ τὸ ἐνοεῶς αὐτῶν ὧν ἔργον ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχειν διδόναι σοὶ γε βουλομένη φιλοτίμως ἡμῖν χαρίζεσθαι τὸ παρ' ἡμῶν λαμβάνειν. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ μοι ταῦτα πρὸς σὲ τὴν σοφωτάτην καὶ διακριτικωτάτην ἄμα ψυχῆν, ὀφειμένον ἡμᾶς

ἐχαρίζετο τὴν τιμὴν καὶ πρώτου; τῶν ἄλλων ἱερῶς τε καὶ ἀρχιερέως ἀντίδειξεν· ὃ καὶ μᾶλλον ἐλοπι εὐν πατριάρχην, οὐ περ ὁδ; ἤπιζεν ἄλλων λυθοροῦντων καὶ μαχομένων αὐτοὺς ὑπερμαχεῖν καὶ ἀντ' ἀκροαλέως καὶ τάρφον αὐτῶ καθίστασθαι, τοῦτους εὐρισκε παρ' ἐπιπέδα πόλεμους καὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἀνδραγα; ἀντὶ θησαυρῶν. Ὡστε καὶ τοῦτο ἐκείνη λέγεται καὶ αὐτὸν πεπονθέναι, ὅπου καὶ ὁ Καίσαρ πάλαι Ἰούλιος ἐπεπόνθει κτεινόμενος; ὅπου τῶν περὶ Βρούτον καὶ Κάσιον. Πρὸς μὲν γὰρ τὸ τῶν ἄλλων ξίφη μᾶχρι τινὸς ἀντείχε καὶ ἀπεμάχετο καθόσον ἐξῆν· ὅπου δ' ἀπέδοι καὶ Βρούτον ἐσπαυμένον τὸ ξίφος, ἐν ἴσα καὶ γνήσιον παῖδα διετίλει φίλων, τότε κληγγέτα φασι τὴν καρδίαν τῷ ἀδοκίμῳ τοῦ πράγματος ἀψυχον αὐτίκα πεσεῖν κατὰ γῆς.

Γ'. Τὸν αὐτὸν καὶ οὗτος τρόπον ἀντίελεγε τοὺς ἄλλοις μέχρι τινὸς· ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτοὺς δὴ τοῖς πιστοτάτοις καὶ φιλομένους ὀπλιζομένους; ἔβλεπε κατ' αὐτοῦ καὶ μηδένα τὸν βοηθοῦντα, μήτε τὸν βασιλέα, μήτ' ἄλλον οὐδένα [P. 109] δυνάμενον, συνῆκεν ὀφεί κρῖσις εἶναι τοῦτο τοῦ Θεοῦ καὶ δίκην ἀνωθεν κυρωθεῖσαν καὶ καταψηφισθεῖσαν αὐτοῦ. Ταύτην τοι καὶ χαίρειν εἰπὼν φιλονεικίας καὶ θρόνου ἀπῆλθε σχολάσεων ἐν τῇ μονῇ τῆς ὑπεράργου δεσπολίνης καὶ θεομήτορος τῆς τῶν Ὀδηγῶν. Ἄλλ' ἐκείθεν διὰ βραχέως ἐκλήθη παρὰ τῆς κτητορῖσσης (45) τῆς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου μονῆς. Φιλολόγος γὰρ ἦν ἡ γυνὴ (46) καὶ τὰ πολλὰ τῆς γλώττης τοῦ πατριάρχου ἐξεχομένη· διὸ καὶ κατοικίαν ἐγγιστά τῆς μονῆς δευραμένη προσηγάγετο τοῦτον ἐκεῖσε· ὅπου καὶ χρόνου βραχέως παραβρῦντος τὸν βίον ἀπῆλλαξεν.

Δ'. Ἐκαὶ δ' εἰώθεν (47) ὡς τὰ πολλὰ τὸ θεῖον ἀνώ-

οῖμαι μίμνη τῆς ἀπορίας, οὐ μὴ δ' αὐτοῦ προσελέμεθα· τῆς δὲ προθυμίας ἀποδεξαμένη, χάριν εἰση τῆς προαιρέσεως. Καγὼ δ' ὀμολογῶ χάριν ταύτην οὐ μικρὰν ἔχειν, οὐτὶ παρ' ἡμῶν λαθεῖν ἠβουλήθης. Καὶ γοῦν ὅπερ εἶχον μόνον πέμπω βιβλίον, Ἀριστοτέλους μετέωρα. Ἔστι μὲν οὖν ἐν αὐτῶ καὶ ἀλλὰ ταῦτα τῶν ἐκείνου, ὧν οὐ χρῆ κατάλογον ποιέσθαι, αὐτοῦ δεικνύντος τοῦ βιβλίου. Ἔστι δὲ καὶ τῶ Ἀλεξάνδρῳ πονηθέντα τῶν μετεώρων ἔνεκεν. Τῶν μὲν οὖν ἐν τῷ βιβλίῳ χάριν γραμμάτων φαύλους ἐχόντων (ὄρα γὰρ ὡ; ἔχουσιν) ἄμα δὲ καὶ τοῦ τα κλείω σφαλέρως ἔχειν, ἀμαθία τοῦ γράψαντος τοῦ ὄρθου παρενηνεγμένα, κἀν ἠδέσθη, κἀν ἀσχυρὴν ἐνόμισα τῇ φιλοκαλίᾳ σοι πρὸς θεῖον μόνον ἐκείσθαι. Ὅτι δ' ἐν πάνσιν οὐδὲν τῶν ἐκτὸς ζητεῖς καὶ φαινόμενον, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐξ ἔχειν ὀψώσποτε καὶ πεφύκασιν ἔχειν, σοὶ δ' ἄλλο τὸ σπουδαζόμενον, ὅσον δηλαδὴ νοδῶ ὦσον καὶ πρὸς ἐκείνον ἀκραφῶς; διαβαίνει; τοῦτον χάριν βαρρήσας, τὸ βιβλίον πέμπω. Καὶ γοῦν γραμμάτων μὲν τῶν ἐν αὐτῶ μικρὸν φροντισαίς. Ὅσα δὲ καὶ τῆς λέξεως πλημμελῶς ἔχει, προσάγουσα τῇ ἐπιστήμῃ, κατὰ τὸ ὄρθον μεταλήψῃ. καὶ γε προσομιλήσας Ἀριστοτέλει, καὶ οἷα Ἀλεξάνδρος ἐσπούδασεν ἐν μετεωροῖς, κατὰ τὴν ἐκείνων δύναμιν καὶ γῶσιν, μόνον τῆς τοῦ βιβλίου φαυλότητος πρὸς τὴν τῶν νοημάτων κατάληψιν ἐμφοδῶν γενομένης. Alteram Chummi Epistolam indicasse sufficit. Exstat autem ejusdem Cod. Reg. I. 350 V, et istam quam vimus proxime subsequitur. B. viii.

(47) Pachymer. lib. vii, cap. 23. Ducang.

λογα τοῖς πεπραγμένοις τὰ τέλη τοῖς πράξιεν ἀναιμιερεῖν, ἵνα δὴ τοῖς περιοῦσι παιδευμά τι καὶ σωφρονισμῶς τῶν παρελθόντων γίνοντο τὰ πάθη, οὐκ εἰς μακρὰν ἢ ἀξία μετῆλθε δίκη καὶ τοῖς περὶ Χαλκίδαν τὸν Ἐφέσου καὶ Δανιὴλ τὸν Κυζικίου, ὁδοὶ πικρὰν ὄφρον αὐτοὶ τῷ εὐεργέτῃ ἐπέβρισαν τῇ παρουσίᾳ τύχῃ πιστευόμενος καὶ μὴ θάνατος ὡς εἰς νοῦν, ὅτι κλειστός περιχορεύει τὰνθρώπεια κλάυος τοῖς τε προδοκωμένοις διδοῦς ἀπροσδόκητον πέρας καὶ τοῖς ἀπαιτωσμένοις εὐτυχίαν τινα φέρων καλὰρην καὶ φιλεῖ γὰρ ὁ θεὸς τὰ πολλὰ τὰς ἀνδρῶν φύλας ὑποκλιεταῖν βλάβος καὶ παραφέρειν ἐς ἔκφυλα θράση καὶ πράξεις ἀτόκους, καθάπερ ὅποτε Κεϊκίας ἀλαθά-λαμπρὸς ἀκολαθῶν ἀγκυρῶν ὄφρα νῆν οὐ καλῶς ἐφ' ὕψους ταλαντεύει τοῖς κύμασι· καὶ ὡς χρὴ τοῖς τοιοῦτοις προσέχειν τὸν νοῦν ἀσφαλῶς, μὴ πάθωμεν ἐς τὴν ὀστεραίαν ὧν θρώμεν αὐτοὶ μείζονα τε καὶ πικρότερα. Ἐγείρονται γὰρ καὶ κατ' αὐτῶν οἱ τοῦ κλήρου τῶν μητροπόλεων αὐτῶν ἔκκρητοι καὶ πιστότατοι καὶ ἐς τὰ μάλιστα ἀγαπώμενοι, καὶ δίδοσι τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀρχιερεῦσι γράμματα, πολλὰ τῶν ἀθεμάτων αὐτοῖς μνηστούμενα, καὶ ὅσα κηθαίρεταιν ἦσαν αὐτοῖς· ἐγγυώμενα δ' ἔτι καὶ σὺν πολλῇ τῇ προθυμίᾳ ὁ τε βασιλεὺς καὶ ἡ τῶν ἀρχιερίων πανήγυρις προσδεξάμενοι· γράμματα μὲν καὶ ψηφισμασιν ἠγάγοντο τούτους εἰς τὴν βασιλεύουσαν· τὸν δὲ τῆς ἐξετάσεως καιρὸν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὑπερτιθέμενοι παρεχρόνοντο.

rebus gestis consensu facta casusque remunerari, ut defunctorum cladibus superstites admoniti erudiantur, et ad bonam frugem evadant: paulo post Chilas Ephesius et Daniel Cyzicenus justas poenas dederunt, quod secundæ fortunæ statu elati erga virum de se bene meritum acerbe et arroganter se gessissent, nec cogitassent, quantus error in rebus humanis ludat, inexpectato exitu expectationem hominum fallens, et rebus desperatis salutarem opem afferens: quo quidem errore levis animi sic decipiuntur, ut facile insolescant et res absurdas suscipiant, non aliter quam cum Cæcias navem onerariam ancoris destitutam violentus adoritur et in fluctibus male libratam exagitat: unde vigilandum et sollicite cavendum, ne postridie majora et acerbiora quam fecerimus perferamus. Nam ex eorum metropolibus clerici selecti et fidissimi et carissimi contra eos insurgunt, ac imperatori et cæteris pontificibus litteras offerunt, quibus illos multa nefanda et abrogationem sacerdotii certam importantia commisisse testabantur. Quas cum imperator et pontificum collegium cupide accepissent, libellis decretisque eos in Urbem evocarunt; tum deinde cognitione quotidiano ipsos eludebant.

Εἶτα ἐπειδὴ εἶδε· πλεῖν καὶ αὐτοῖς δριμύτερον ἐν κατὰ τοῦ πατριάρχου καὶ εὐεργέτου κρατήρα συνεσκευάσαντά, τοῦ θεοῦ τὰ τοιαῦτα δικαίως ἀντιμετροῦντο· ἀνωθεν, εὐρίσκουσι μὲν σεσωπημένην κατὰ τοῦ βασιλέως ἀποστροφὴν, ἢ δὴ καὶ πολλῶν πλείων τῆς φανερᾶς ἐκίφρει τὴν λύπην, ὀμάλῳ· πως καὶ λεληθότως· εἰ μὲν ἔχει μυσίων καὶ ὁσίων διαβαίνουσα καὶ αὐτὴ τὴν ὄραν τῆς ψυχῆς ἀπηνῶς ἐπιδοσκομένη καὶ τὸ φιλότιμον ἅπαν μαραινουσα· εὐρίσκουσι δὲ κατὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν περιφρόνησιν ὀδυσμένη καὶ πάσης πικραμυθίας ἐξενωμένην· τὸ δὲ μείζον, ἀποκλείεται καὶ τῶν ἐτησίων προσδίων, [P. 110] δ'· αἱ μητροπόλεις αὐτοῖς ἐγέωργων. Καὶ ἵνα μὴ διατριβώμεν, εὐτω καθήμενοι κατὰ τὴν βασιλεύουσαν τὸ λοιπὸν τοῦ βίου παρημέψην, σφόδρα φλεγμαίνουσαν θρέψαντες ἐν τοῖς σπλάγγυσι τὴν λύπην, ἕως ἀπηγορεύκει μὴ φέρον τὸ σῶμα τὴν ἔκτασιν τῆς ὑπερβολῆς.

V. Tandem cum et 180 ipsis acerbis poculum, quale patriarchas bene merito miscuerant, exauriendum esset, divina justitia eas ipsis vices rependente, apud imperatorem tacitam aversionem inveniunt, quæ plus doloris affert quam ira aperta, sensimque et clanculum ad ipsas usque medullas, ut ita dicam, penetrans omnem depascit animi amantitatem, omnem generosum ardorem extinguit. Apud fratres autem et collegas inimicum contemptum et ab omni consolatione alienum animadvertunt: et, quod majus est, annuis redditibus, quos illis metropoles pendebant, privantur. Denique, ne longum faciamus, ita in urbe sedentes vite reliquum exegerunt, vehementissimum dolore intumescens visceribus alones, donec nimiam ægritudinem corpus non ferens omnino tandem defecit.

CAPUT V.

Gregorio Cyprio succedit Athanasius, vir illiteratus et austeris moribus. Clericos castigat. Nec pontificibus parcit. Gregorius Cyprius viros doctos et eruditos ecclesiis præfecerat, his Athanasius residentium necessitatem imponit. Ipsos principes censura metu continet. Quas res monachis interdixit. De equitatione quædam statuerit. In monachos hypocrisis sepe animadvertit. Item in sanatos. Poenæ impositæ. Athanasii constitutiones non diu vigerunt. Mos antiquus interpretandi publice sacras Scripturas; item prædicandi verbum divinum. Uterque mos novissime abrogatus. Status Ecclesiæ in pejus mutatur. Morum depravatio. Jurandi licentia. Rationis et doctrinæ lux extincta. Ejus mutationis causa expenduntur. Cui Ecclesiam Græcam desolari oportuerit. Mirum eam cludem in Athanasii tempora incidisse.

A. 'Αλλ' ἐκεῖσε ἐπάνειμι. Διαδέχεται μὲν τοὺν D I. Sed illuc redeo. In patriarchicum solum succedit monachus quidam, Athanasius nomine, auste-

Variorum notæ.

(18) Pachymer. lib. viii, cap. 13. Athanasium Vecco statim successisse perperam scribit Phran-

A. C. 1299, Oct. 11, juxta Possini calculum.

PATROL. GR. CXLVIII

καὶ ἀσκήσεις exercitationibus a puero assuefactus, Ἄ ὄνομα, ἐκ παιδῶς τοῖς ἀσκητικοῖς ἔγγυμασάμενος

Variorum nota.

... in Ep. i, cap. 7, ubi observat a puero vitam asceticam coluisse in Ganis montibus, e Peloponneso oriundum, patria Andrusa, cujus episcopatum auctoritate imperatoris et suffragio synodi gerebat, ac Monembasie metropoli suberat. DUCANG.—Hujus Athanasii Epistole aliaque opuscula exstant in Codice Regio, olim Telleriano. In illis sunt Epistole seu Relatiōes 12 ad imperatorem, de residenti necessitate omnibus episcopis imponenda: ex quibus tres editæ a Turriano, Latine tantum. Præterea ad illius temporis res illustrandas maxime pertinent, Γράμμα περί τοῦ συναγθῆναι τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν τῇ Χώρα Ἰωνίας κοινῶς ἀπελθεῖν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα χεῖρα ἐφέστιας κοινῆς · De congregandis in Chora monasteriorum pontificibus, ut ad imperatorem communis utilitatis causa simul conveniant, fol. 21. Γράμμα πρὸς τὸν μέγαν διοικητὴν, ἵνα τὰ ἀδικήσαντα ἐπιπέμῃ · Ad magnum Duceatam, ut per injuriam ab illis restituant, fol. 23. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα δὲ τὰ χροσόβουλλα, ubi de rebus temporalibus monasteriorum administrandis. Ibid. f. 5. Γράμμα πρὸς τὴν βασιλέα κύρον Μιχαήλ, etc. Hortatur ad meditationem votorum baptismatis, f. 26. Γράμμα πρὸς τὴν δέσποιναν τὴν κύραν Μαρτῖαν · Ad Mariam Armeniam, f. 27, v. Scripsit puio hanc Ep. stallum post Mariæ adventum ex Armenia. Vide Gregoram lib. vi, cap. 8. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἵνα τὰ ἐκ τῆς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τῷ Θεῷ ἀρεστὰ καὶ πρὸς τὸν ὁπίσθιον · Ad imperatorem, ut et liberos et subditos omnes salutaribus præceptis erudiendos curat, fol. 28, v. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα περί τῆς ποτῆς πρὸς θεὸν . . . καὶ περί τοῦ τετραγώνου (ἀπὸ τετραγώνου;) κτύπου ἐκείνου, fol. :9. Hortatur ad penitentiam publice indicendam. Quia aut de stridore ac fragore die 13 Decemb. audiit, ea non pertinent ad terræ motum, de quo Pachymeres lib. iv, cap. 24, et Gregoras lib. vii, cap. 1, sect. 2. Nam in terra motus contigit Januarii die 17, ut tradit Pachymer. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων, ἵνα ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως · Deicidas Judæos urbe eiciendos, fol. 31. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι μὴ πρὸς εὐχὰς ἐὶ μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς κατηγόρησις συναθρόντες, πρὸς δὲ τρυφῆς ἔβλεψαν · Item ad Catechumena cum imperatore conveniant, eos non precandi sed genio indulgendi causa admonet, fol. 38. V. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τῶν ἔγγυμων ἡνωμένων οἰκίων μετὰ τῶν ὁπίσθιον καὶ ἐσθαρῶν ἐκκλησιῶν, ne cui domos templis continentes et contiguas habere liceat, fol. 43. v. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, συμπάθειαν ἔχαιτων τοῖς ἐπαίσιον ἐξ εἰρκῆς τὸν Πατῆρ, fol. 44. v. Ἰστὲ Γαίς ἐκ καὶ carcere ἐσφύρατ. Patriarcha apud imperatorem agit pro custodibus, qui illum effugerat. Fortasse is est, quem Pachymeres vocat Κουζομάκη. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καταπολεῖσαι τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, seu de ostendendo in libertatem Ecclesia, fol. 48. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί οὐ ἀναγόμενον, οὐδὲ τὰ ἀνθρώπων, ἀλλὰ μόνως χάριν ἀγάπης. Affert se in us, que ad imperatorem referat, unum spectare equitatem, non aulem que sua sunt quærent, fol. 49.) Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τῶν εἰσπρατῶν καὶ τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας. Postulat ut inquiratur in eos, qui lætissimi nomine pecuniam accipiunt ex turpi causa, in Simoniacos, ut opinor: adeoque in ipsius Theophanem, cui ejusmodi sordes objiciebantur, fol. 59. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τῶν ὁπίσθιον

ναῶν, etc. Templu decoranda. Ne cui liceat habitare in Catechumenis, aut domos habere templis continentes, fol. V. 59. *) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, πρὸς τοὺς χειρισθέντας φορεῖν μάχαιραν πρὸς Θεοῦ. καὶ μὴ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ χειρισθέντος ἀνασπόντας αὐτὴν . . . καὶ περί τοῦ Τύρου καὶ Ἀλεξανδρείας, ὅπως ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως · Adversus eos, qui gladium sibi a Deo traditum non incutiunt secundum voluntatem ejus qui tradidit. Item de episcopo Tyri et de Alexandrino patriarcha, ut Urbe exeant, fol. 63, v. Νεαρχ., seu *) ζήτησις τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου, καὶ τῆς περί αὐτὸν ἱερῆς συνέδου, πρὸς τὸν υἱοσθεστάτου κύρον Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον, περί τικῶν κεφαλαίων νομιμῶν, τύπον ἔχουσα νεαρχῶς, ἥτις καὶ ἐστὶ ἐκ τῆς παρὰ τοῦ αὐτοῦ εὐσεβεστάτου βραχίλων · Novella, seu Relatio patriarchæ Dom. Athanasii, et congregatæ apud eum synodi, ad religiosissimum imperatorem Dom. Andronicum Palæologum; de quibusdam juris capitibus, in modum Novellæ, quam imperator approbavit, fol. 69. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τοῦ γεγονότος ἐκ τῶν λαν λεμοῦ · De fame, qua populus laboravit, fol. 72, v. Πρὸς τὸν αὐτὸν, περί τοῦ αὐτοῦ καὶ αὐτῆς, καὶ μὴ πωλεῖν τινα σίτον ἄνευ εὐσεβείας καὶ τοῦ πατριάρχου · De eadem re, ac ne incito patriarcha frumentum veneat, fol. 74. Πρὸς τὸν αὐτὸν, περί τοῦ αὐτοῦ, καὶ μὴ τιμιτοῦλαί. De eadem re, et ne pretium augere liceat. Ibid. fol. 5. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τοῦ παρ' ἐπιπέδα συμπαισόντος τῆς δεσποίνης ὁ θάνατος (leg. θανάτου), fol. 75, v. Falsa inscriptio. Inscribi debet, γράμμα πρὸς τὴν βασιλισσαν, περί τοῦ δεινὸν αὐτὴν ὁμονοῖν τῷ συζύγῳ. Pertinet ad dissidia **), quæ fuerunt inter Andronicum imperatorem et uxorem ejus Ireneæ, de quibus Gregoras lib. vii, sect. 3. Γράμμα τοῦ πατριάρχου στηλιτευτικόν, περί Ἰωάννου τινὸς Δρῆμῶς τὸ ἐπίθετον, προσεταιρισμένου συμμορίας ἐπάρματον κατὰ τὴν τῆς πόλεως Χριστοῦ, κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ θεοστέφους αὐτοκράτορος · Adversus Joannem Drimyn, qui in gregem Christi, in Ecclesiam, et in imperatorem, inita cum sceleratis societate conjuraverat, fol. 81, v. Γράμμα πρὸς τοὺς ποιμένες, etc. Ne monasteria laicis aut monachis, nisi probatis, possidenda vel habitanda committantur, fol. 89. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τοῦ περιποθῆτου δεσπότη τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, De Despolia Joanne cum eum mater vellet in Lombardiam mittere, fol. 90, v. Πρὸς τὸν αὐτοκρ. ὅπως ἡ δέσποινα βαρβάρως ἔσχε κατὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἐπὶ πανευτυχεστάτου δεσπότη, fol. 92, v. Hortatur ut permittat filio matrem adire, ad hujus dolorem leniendum. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τοῦ δεσπότη καὶ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, αναλώως πρὸς τὰς ἐξόδους καὶ τοῦ ἀξιωματοῦ ἔχειν τὰς οἰκονομίας, fol. 93. Hortatur ut filio suppeditet sumptus dignitati convenientes. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τοῦ προτρεψαμένου, etc. Titulus mendosus, Accusat impietatis quocundam operum publicorum redemptorem, λαθόντα διενεργεῖν τὰ δημῶδη, qui imaginem Salvatoris, templa fastigio impositam, deiecerat, fol. 94. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περί τοῦ κυροῦ Νύμφωνος (Νίφωνος), δντος Κυβ(ίου), διὰ τὰς κατηγόριαις τὰς ἀκουσθείσας περί αὐτοῦ. De Dom. Niphone, Cyprii episcopo, et de criminibus ei objectis, fol. 96. ***) Γράμμα περί μοναχῶν, τῶν καταπάτησιν τῶν ὁπίσθιον κανόνων ἐκοντῆ ἡρεσιολάτρων, καὶ ἀποφυγόντων τῆς οἰκίας μονῆς · De monachis, qui sacros canones violare instituerant, et ex monasterio suo effugerant, fol. 97, v. ****) Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα

* Exstat similis argumenti Epistola fol. 80, V. BOVIN.
 ** Pertinet ad residentiam episcoporum. BOVIN.
 *** Exstat hæc inscriptio in Cod. Itcg. 2523, fol. 270, non tam in Telleriano. BOVIN.

* ** Vide Pachym. lib. vii, cap. 14. De reb. Andron. BOVIN.
 **** Vide Gregoram lib. vi, cap. 3. BOVIN.
 ***** Vide Gregoram lib. vi, cap. 3. BOVIN.

πόνους και τὸν ἡσύχιον βίον (49) ἤδη διάγινυ ἐν ἄ
 ὄρει τοῖς τοῦ Γάνου. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ἀδαῆς μὲν τῆς
 τῶν γραμμάτων παιδείας και τῶν πολιτικῶν ἡθῶν,
 εὖλα δὲ ἀγαθός και: θαυμασίος, ὅσα τὸν μοναχικὴν
 ἀπεργάζεται βίον, ἐγκρατείαν φημι και στάσεις
 πανούχους (50) · χαμαίμενους και ἀνιπέτοπους και
 πεζοπορῶν ἀεὶ και ἔρπον ἔχων μάλα προσηκοντα
 τοῖς δευσιπομένους καθ' αὐτοῖς ἐν ὄρει και σπη
 λαίοις. Καὶ ἦν ἀν διὰ βίου μακαριστὸς ὁ ἀνὴρ, εἰ
 καθ' αὐτὸν ἀεὶ διήγεν ἄλλ' ἐγρήν ὡς εἰκοιε παθεῖν
 κικῶς τοῦς τε ἄλλους τῶν ἀρχιερέων και ὅσοι τοῦ
 κλήρου ἄλλόγεμοι, και ἀνίστασθαι τὸ θεῖν τῆς σφῶν
 εὐρηχέσαι κακίας, τῆς τε προτέρας ἐκείνης και ἦν
 κατὰ τοῦ πατριάρχου ἀναδείξαντο Γρηγορίου. Πρὸς
 γὰρ τὸν πατριαρχικὴν ἀναβεδηκῶς θρόνον (51) αὐ
 τοῖς πρώτοις εὐθὺς βλοσυρὸν τε ἐπέβριψεν ὄμμα (52)
 και ζήλου θελοῦ και πικρίας μεστόν ὡς μὲν ἐντεῦ
 θεν τοῖς μὲν συνεταπέτους ἀπὸ πρώτης ὁ φασὶ γραμ
 μῆς στοχασαμένους τοῦ μάλλοντος τὴν κατ' οἶκον
 ἐκόντας ἐλέσθαι κεκρυμμένην διαγωγὴν, πρὶν ἀκον
 τας παθεῖν τι τῶν ἢ μὴ πρὸς βουλῆσεως ἦν · τοῖς
 δ' ἀνεγκασθέντας (53) μετὰ βραχυ-τῆς βασιλευούσης
 ὡσπερ φυγάδας γενέσθαι.

B. Τὰ δ' ὁμοια και ἡ τῶν ἀρχιερέων κληθῶς
 ἐπακόνθεισαν. Πλείστοι γὰρ ἦσαν και πάντες ἰλλό
 γιοι και νομικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐμπειρότατοι,
 [P. 141] εἰς τοῦτο τὰ πολλὰ φιλοτιμησαμένου τοῦ
 πατριάρχου Γρηγορίου, οὐκ οὐδ' ὀκότερον, εἴτε παρ
 ελληφῆτες ἀνοθεν, εἴτ' οἰκοθεν αὐτοῦ φιλοτιμηζα
 μένου διὰ τὸν τοῦ βελτιόνος πόθον, ἵνα τε σοφοὶ
 παιδεύται και διδάσκαλοι τοῖς ἦν πρὸ χεῖρα γίνοντο,
 και ἵνα στεβροὶ προστάται τῆς εὐσεβείας εἴεν, και
 ἵ' εἰσω ποδοβῆτες ἀτίνακτοι πρὸς τὰ τῶν ἐναντιῶν

tum autem in Gani montibus vitam solitariam
 agens, homo rudis ille quidem litterarum morum
 que civilium, sed alloqui bonus et admirandus,
 quod attinet ad ea quæ monasticam vitam consti
 tuunt; continentiam dico et vigilias nocturnas:
 humi cubans, illotis pedibus, ac pedes semper
 incedens; moribus denique iis præditus, qui de
 cent maxime eos qui solitarii in montibus et spe
 luncis degunt. Ac per omnem ille ætatem fortun
 natus dici potuisset, **181** si solitarius semper
 vixisset. Sed male tractari utique tum pontificis
 tum clericos insigniores oportebat, et dignas im
 probitate sua luere pœnas, tam priore illa, quam
 ea qua contra Gregorium patriarcham usi fuerant.
 Nam cum patriarchicum solum conscendisset.
 statim in eos primos truncem conjecit oculum zeli
 divini et acerbitalis plenum; ut prudentiores ab
 ipso quod aiunt limine quid futurum esset conje
 ctantes vitam deinceps domi obscuram agere con
 stituerent, priusquam inviti aliquid paterentur,
 quod minime eis placeret: aliis vero paulo post
 Urbe quasi exsulare necesse esset.

H. Eadem et cœtui pontificum acciderunt. Plu
 rimi enim erant, et omnes eruditione insignes, et
 ecclesiasticarum sanctionum peritissimi, quod
 patriarcha Gregorius in ea re plurimum elaboras
 set, haud scio utrum traditum antiquitus morem
 amplexus, an suo ipsius studio ad meliora pro
 penso obsecutus, ut populus eruditos moderatores
 et doctores haberet, qui religionis propugnatores
 essent fortissimi, et si res postularet, adversus
 linguarum infestarum violentiam inconcussi velut

Variorum notæ.

περὶ τοῦ ἀναθεωρεῖσθαι τὰ τῶν γεννημάτων τῶν ἄρτιον,
 εἶναι εἰς ἐκκαίνεθῶνσιν, ubi *de Dermocaita, de fame,*
de Latinis Byzantinorum pecunia ditatis, fol. 99, V.
 Παρατήσις τῆς πρώτης; πατριαρχίας αὐτοῦ. *Ab*
dicatio prioris patriarchatus, fol. 105. De ea ab
 dicatione vide Pachymer. lib. II, cap. 23, et lib. III,
 cap. 24; nem Gregoram lib. VI, cap. 7. Παρατήσις
 τῆς δευτέρας πατριαρχίας · *Posterioris patriarcha*
tus abdicatio, fol. 104, v. Vide Gregoram lib. VII,
 cap. 9, sect. 4. Γράμμα σταλὲν τῷ ἐπὶ τῶν δεθ
 σίων, περὶ τοῖς (τάς) ψήφους; οὐς (ἄς) πεποιήκασι
 διὰ τὸν Κυζικίου, ὅπως ποιούσιν (ποιώσιν) αὐτὸν πα
 τριάρχην. *Ad magistrum libellorum supplicum, de*
electione qua creatus patriarcha fuerat episcopus Cy
zici, fol. 106. Γράμμα ἀνεπίγραφον, seu *Fragmen*
tum, in quo accusatus pontifex, ipse scilicet Athana
sius, provocat ad synodum, ut si crimina objecta vera
esse pateat, deponatur et ignominiose ejiciatur; sin
tepus, delatores puniantur. Ibid. fol. 5. Γράμμα
 περὶ τοῦ πῶς και διὰ τί τὰ τῶν παρατιθέσεων, τῆς
 πρώτης φημι και τῆς δευτέρας, ἐγένοντο · *De utra*
que abdications, prioris et posterioris patriarchatus,
 fol. 108. Hæc omnia, et alia præterea multa Atha
 nasii patriarchæ opuscula, partim ad ecclesiasti
 cam disciplinam, partim ad alias res cum publicas
 tum privatas pertinentia, unus ille codex comple
 ctatur, quem Bibliotheca Regia cum aliis plus quin

gentis donavit M. D. Carolus Mauritius Tellerius,
 archiepiscopus dux Rhemensis (a). Utinam in illo
 codice etiam Athanasii Vita exstaret, quam ab in
 certo auctore scriptam memorat Leo Allatius in
 Notis ad Historiam Georgii Acropolis. BOVIN.
 (49) *Interpres, otiosam vitam: repositimus: soli*
tariam. Vid. *Gloss. med. Græc.* in Ἠὸνχαρητῆ;
 Ducang.
 (50) Ita supra cap. 3 ubi interpretem emendavi
 mus, quomodo et hic emendandus: *sed alloqui bo*
nus et admirandus quantum ad vitam monasticam
attinet, continens, illoius totas noctes stare, humi
cubare: vertimus, et admirandus circa ea quæ mo
nasticam vitam consuevit vel spectant, continentiam,
inquam, et vigilias nocturnas, humi cubans, illotis
pedibus, ac pedes semper incedens, etc. Pachymer.
 Ηεζῆ γὰρ ἡβούλετο διαρχεσθαι τὰς ὁδοῦς. Ἐνδομά τε
 τραχὺ φέρειν και βλαύτας ἐκάλρω; αὐτοσυρημένας
 ὑποδεξέσθαι, και ἐν παντὶ λιτότητι διαζῆν. DUCANG.
 (51) Pachymer. lib. VIII, cap. 14, 15, 16. DUCANG.
 (52) Codex Regius habet βάρρους; ἐπέβριψεν
 ὄμμα. Puto, βάρρους ὄμμα ἐπέβριψεν, proverbium
 suisse. Latinis *Barrus est elephas.* Fortasse et Græ
 cæ recentioribus βάρρω dicta est *elephas, femina.*
 BOVIN.
 (53) Videtur locus mutilus, membro uno atque
 altero omissis. WOLFIIUS.

(a) Athanasii epistolæ et opuscula quædam edidit
 Bandurius *Imperto Orientali,* in eodem ex codice Regio.

Vide apud nos in Athanasio ad an. 1289. EDIT.

et ceteri starent. Nam qui Constantinopoli inventi sunt, cujuscuque rei causa adessent, eos in suam quemque metropolin misit, ut ibi xvi reliquum exigent: Ne, inquietabat, hic desidentes aliquid mali contra se invicem et contra me ipsum committant, **182** quos pacis magistros esse convenit. Qui vero aliunde adveniebant, eo prætextu quod sacrosanctorum conciliorum decretis eorum esset, ut metropolitani his aut simul quotannis apud patriarcham convenirent, de fidei dogmatis sese invicem consultari, et quaestiones ecclesiasticas quas interita incidissent disceptari, eos Urbis ingressu prohibuit. Recte sane. Dicebat enim æquum esse, ut suam quisque Ecclesiam pasceret, sicuti patriarcha Constantinopolitanam: et ut præsentibus, omnium suarum curam agerent, non autem emolumentis inde acceptis contenti in Urbe morarentur. Possunt autem catenas utriusque merito reprehendi, quod utriusque modum excesserunt.

183 Erant et alia multa in illo viro præclara, et illius ætatis hominibus utilia: indignatio in eos qui injuriam facerent adeo magna et insignis, ut non solum il omnes, qui genere imperatorem

Variorum notæ.

(54) Turrianus in libro de commendatione perpetue administrationis ecclesiarum vacantium, et de residentia pastorum extra ovilia sua: « Idque, ut Athanasius patriarcha Constantinopolitanus affirmat in epistola ad episcopum Sardanensem, ne oves propter crebram absentiam pastorum facile a lupis invadi possent. Idem quoque Athanasius ad imperatorem sui temporis de residentia episcoporum et eorum æconomia et ecclesiastica absentia sic scripsit: Si verum est, inquit, quod dici solet, qui gregem pastore privat, utriusque periculum creare, profecto græve supplicium manet eum, qui pastorem arceat ab ovili, delevitque qui pastor est, neque ad sanguinem pro grege non derelinquendo labores perferre, nisi cum opus fuerit in synodo singulis annis ad agendum de rebus necessariis paulisper abesse, quibus conclusis celeriter illi redeundum sit, si credit se reddituram rationem summo pastori Christo, et si dignus est nomine pastoris, nisi forte etiam propter necessitatem ad utilitatem animarum pertinentem ab imperatore aut a patriarcha statim rediturus vocetur. Hujusmodi causas æconomicas et ecclesiasticas brevis absentia pastorum ab ecclesiis suis didicerat vir sanctus in Scripturis et sanctorum Patrum sanctionibus eruditus Athanasius, qui commendatas ecclesias suo etiam tempore novit: de quibus ad episcopum Apameensem scribens: Ad quid, inquit, necesse est ad quam cujuscuque diocesem ire propriam vel commendatam, nisi ut lupos inde arceat? Quod si fortassis huc vos (id est Constantinopolim) incitat et trahit tum studium atque desiderium consulendi multorum salutis, idque vobis propositum est, tum scientia tam multa, ut ex hac urbe possitis etiam quæ extra fines vestrarum dioceseon posita sunt gubernare; ad extinguendam sicuti istam istiusque studii vestri ardorem, veniat vobis in mentem illius, cui plurima sanctorum Litterarum scientia Theologi cognomentum dedit, illiusque parvæ Sardinorum dioceseos, ita ut

γλωσσῶν ὑπὸς δεήσει κύματα. Τοῦς μὲν γὰρ ἐνὸς εὐρεθέντας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἷα; δὴ τινος ἕνεκα χρεία; εἰς τὰς οὐκίας ἑκαστὸν μητροπόλει ἀπέπεμφεν (54), ἐκεῖ τὸ λείπον τοῦ βίου διατάσσοντας ὡς μὴ ἐνταῦθα, φησὶ, καθήμμενοι συβράττοιεν τι κατ' ἀλλήλων τε καὶ αὐτοῦ τῆς εἰρήνης ἐφελκόμενοι εἶναι διδάσκαλοι; τοῖς; δ' ἐξωθεν τοῖσι προφάσει δῆθεν κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων καὶ θεῶν συνόδων τοῖς; δὲ ἢ ἀπαξ τοῦ ἔτους σύνοδον τῶν μητροπολιτῶν παρὰ τῆν πατριάρχην κλιούοντας γίνεσθαι, ὡς; ἀν παρ' ἀλλήλων τὰ τε τῆς εὐσεβείας ἀνακρίνονται δόγματα (55), καὶ τὰ μεταξὺ παρεμπύπτοντα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα διαλύονται, τῆν εἰσοδὸν ἀπέκλειε τῆς Κωνσταντινίου, εὐ ποιῶν· δίκαιον εἶναι λέγων τῆν λαγοῦσαν ποιμαίνειν ἑκαστὸν, ὡς; περ τὸν πατριάρχην τῆν βασιλεύσαν, καὶ τῶν ἰδίων προνοεῖσθαι προβάτων παρόντας αὐτοῖς, καὶ μὴ μόνον τὰ ἐκείθεν κέρδη δασμολογούοντας χρονίζου παρὰ τῆν βασιλεύσαν. Παρὰ τοσούτων οὖν ἑκατέρωθεν εὐχόμενος μίμψαιτό τις, παρῆσαν τοῦ ἔλλοντος ἔσω καὶ ἄμφω κενώσασθαι διὰ τῆν τοῦ ὑπερβάλλουτος ἐκδρομῆν.

184 Γ'. Πολλὰ δὲ καὶ ἑτερα περιττὴν τάνδρῳ τὰ χρηστά (56) καὶ τοῖς τότ' ἀνθρώποις ὠφέλιμα ἔργα κατὰ τῶν ἀδικούντων οὕτω κάμυ τοι μέγιστος καὶ περιφανής, ὡς; μὴ μόνον αὐτοῦς γε τοῖς δοκίμοις τῶν

vel propter excellentiam illius excellentissimi viri, vel propter æqualitatem honoris, quo contenti esse debetis, quisque vestrum intra suos se fines continet. Quamobrem existima, frater, deberi a te hoc usque ad sanguinem, ut cum ovibus tuis sis et vivas. Et quæ sequuntur divine omnia scripta, et ad id, quod nobis agitur, et ad id, quod Romæ fieri visimus, mirabiliter accommodata. Idem Turrianus in eodem libro: « Tamen respondebo quod Athanasius patriarcha Constantinopolitanus, quem supra iterum meminimus, episcopis ad suas dioceses proficiscentibus scripsit: Si mali pastores essent, ut meminissent non jam licere sibi præsentibus munera pastoralis fungi; id enim summe irreverentiæ, et scandalii plenum, præstareque absentes esse; at tunc reos quidem esse vacationis suæ et absentia. Itaque non licet præsentibus esse si mali sint, et absentes non erunt impune. Vide et epistolas octo, tres ad imperatorem, quinque ad episcopos, ejusdem Athanasii ab eodem Turriano Latine versas, et Florentinæ editas post librum De residentia pastorum. Vide et eas, quæ existant in Codice Regio, olim Telleriano (a). Boivin.

(55) Athanasius ipse in Νεαρχῶ (') seu Ζητήσι supra indicata, ἡρῶς τοῦτοις καὶ μοναχοῖς ἢ μοναστηριαῖς, μὴ διδάγειν ἀτάκτως ἐν πόλεσιν· ἀλλ' ὡς; τοῖς νόμοις καὶ τοῖς κανόσι περὶ τούτων ἐξερωνήθη· καὶ τοῖς εἰς πάθη κειμένων ἐκ τούτων, ἐμὴ βλάβουσιν εἰς μετανοίαν, ἀποκλειεσθαι ἀκούοντας, τρεφομένους ἄργη μόνον καὶ ὕδατι. Boivin.

(56) Hanc sectionem, et quatuor sequentes, supeditavit nobis Codex Regius. Deerant enim in editione Wolfiana: ita autem deerant, ut tamen narratio continua esset, nec defectus hunc hiatus ullus argueret. Erant fortasse, qui fœginus monachi alicujus esse opinentur, monachorum mores notari ægre ferentis. Ego hæc ab ipso Gregorio vel recisa esse existimo ex prima editione, vel ad repetitum opus adjecta. Boivin.

(a) Hæc omnia pars sunt Operum Athanasii quæ supra collegimus ad ann. 1280. Edit. Vide Cod. Reg. 2325, fol. 211, V. Boivin.

βρολαί κατά γένος προσηκόντες ἦσαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ γε τοῦ αὐτοῦ γε υἱάσ· δεδύται τὴν αὐτοῦ μετ' ἐκκλησίας παρῆσαν καὶ τοὺς ἰλλῆχου; μάλλον ἢ τοῦ βασιλέω; προστάττοντο. Τὸ γὰρ ἀληπεον τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ βασιλέω; αἰδῶς πολλὴν ἐξέβου τούτοις τὴν συστολήν καὶ τὸ δέω;. Πρὸς γε μὴν τοὺς ὄσοι μοναδικὸν ἠροῦντο διάγειν βίον, μηδὲν μῆτε τῶν ὄσα γαστρὶ παρέχοι τρυφῆν παρῆναι, μῆθ' ὄσα βαλαντιῶν ἀπαιτεῖ χρεῖαν καὶ περιδεῖ φυλακῆν, μῆθ' ὄσα γέμουσαν ἀσχολίας τράπεζαν ἔχει. Εἰ δὲ τις ἔχων ἠλισκετο, ἀκων καὶ σὺν αἰχρῶν τούτων ἐξίστατο. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ὄσοι μοναδικὸν μὲν αἰροῦμενοι βίον καὶ ἀπέριττον σχῆμα καὶ ἀτυφον τρόπον ἔκκειτα περὶ βολέειν οὐ μάλλα ἠνεύχοντο, σφοδρῶς ἐπιστήμα καὶ τοῖς οἰκείω; κερῆσθαι ποσὶ ἐνοουθεῖται πρὸς τὰς ἐν τῇ πόλει διατριβῶ;, καὶ ταύτας οὐκ αὐτονομίᾳ τούτους χρωμένω; οὐδὲ βλακεία; ἐνεκεν τρυφῶ; καὶ διαβρῶ;σιν ἠθεσιν ἀγοραῖ; ἀκαίρω; ἐνδελκνυσθαι, ἐν ἐκείθων ἐκωνόντες θεάτρου μιστὸν ἐπάγωνται νῦν, [P. 112] ἀναγκαστὰς δ' ὄσούσης χρεῖα; καὶ τοῦ τῆ; μονῆ; ἐπιστάτου προτρέποντα; Καὶ τετήρηται τούτο πᾶσιν ἐκείθων παρ' ὄσον ἐν τῆ; πατριαρχία; χρόνον αὐτοῦ. Εἶναι γὰρ τῶν ἀποκατάτων ἔρασα, τὸν μὲν πατρῶ;ρχην ὄπολυγῶ; μῆενὶ μῆδῶ;, ἀλλὰ τοῖς οἰκείω; ἐν ταῖ; ἐδοετορία; ποσὶ χρωμένον, αὐτοῦ; ἐπὶ γαῦρων ἔκων ὄχουμένω; ἀσέμων σκιρτημάτων καὶ κρότων τὰ; ἀτυφῶ; ἐμπειλῆν καὶ τὰ; ἀγορῶ; καὶ τὰ; θέατρα.

A contingerent, sed et illi quoque imperatoris liberibus ejus voces reprehensionisque, magis quam ipsius principis jussa, exhorrescerent. Nam illius hominis vita inculcata et imperatoris erga illum reverentia magnum his anorem et metum afferebant. Iis certe, qui monasticam vitam professi essent, nihil indulgebat 183 coram omnium, quæ aut ventri delicias afferrent, aut marsupii egerent et sollicita custodia, quæve occupationis vanæ plena essent. Quod si quem eas res habere compertum esset, iis ille invitus et per ignominiam spoliabatur. Sed et eos qui monasticam vitam et habitum simplicem et morem ab inani fastu alienum amplexi nolent pedibus ire, graviter corripiebatur, monebaturque eos ut pedibus steterent suis, cum essent in Urbe commorari; id autem non cum libitum esset facerent, caverentque ne per socordiam delicatæ ac luxu diffuentes in publico se intempestive ostentarent, ut reversi inde animum inanibus spectaculis plenum referrent; sed necessitate urgente, et monasterii profecto hortante foras exirent. Id vero ab omnibus deinceps observatum quandis is patriarcha fuit. Absurdissimum enim aiebat illud esse, ipsum quidem patriarcham, cum iter faceret, nullo prorsus jumento sed propriis uti pedibus; illos autem equis ferocibus vectos saltibus immodestis et quadrupedante sedita vicos, fora ac theatra implere.

Δ. Τοὺς γε μὴν ἐν οἰκίω; δῆθεν βραχέσι, πρὶν τὸν προεδικὸν παιδαγωγῆσθαι τρόπον, νῦν μὲν περικλειόμενω; ἐν ἀσκήσω; ὄποκρῶ;σιν, νῦν δὲ τὰς ἐνδῶ;σιν περινοστοῦντα; οἰκία; καὶ γυναικαρίων ἀφῆλειαν βῆστα ἐξαπατώντα; καὶ χειροῦμένω; διὰ τοῦ σχήματο; καὶ δέρματα μὲν προδάτων ἔχοντα;, ἐσοθεν δ' ἐντα; κλῶν ἢ κατὰ λύκω; ἄρπαγα; ὄν ἐνοι καὶ ὄποκαθημένω; αἰρέσων ἔχοντα; σπέρμα βῆστα πρὸς βῆραθρον ἀπωλεία; ἀκλουστῆρα; ὄσούσι ψυχῶ; τούτους τοῖνον ἀθροῖζων καὶ ἄμα ὄσοι μαινομένων βαρυκίᾳ τινα ἠθε ἐπιτηδούσοι κενῆ; τινος δέξῆ; καὶ λημμάτων ἐνεκε, καὶ κωνόσιν ὄποτιθεῖ; ἀσκήσω;, ὄδ; μὲν λᾶσιμον ἔχοντα; συνενδῶ; τὸν τρόπον, φροντιστηρίω; πολυανθρώπο; ὄπεικειν ἐδῶ;σιν, θελήματο; ἀρνησιν παραγγέλλων φυλάττειν ἐπέσι; δύναμι; ὄδ; δ' ἀνῆλτον ψυχῆ; ἔω;ρα νόσημα κακτημένω;, ὄσὸν ἔδρα ὄάτερον ἢ γὰρ εἰρητῆ; παρῆδῶ;σιν ὄσῶ;σιν καὶ ἀκοντα; σῆρα;, ἢ τῆ; πῶ;λέω; ὄποκερῶ;σιν καθίστα; καὶ ὄστω; ἀμικτόν παρῆσκέυαζεν ἔχειν τὸν βίον ἀγοραῖ; καὶ πλατῆσι;σιν, ὄσοι τε καὶ ὄσοι τὸ μοναδικὸν ὄπηῆσων σχῆμα. Πολλοῦ δ' ἔρα ἦν ἄξιον, εἰ τὸν τοιοῦτοῦ ἐκείθων κωνόνα καὶ τῶ;σιν ξυνέδῶ;σιν παραμένειν ὄμω;σιν; κῶ;ν πῶ;λι; ἐξῆ; διαδῶ;σιν τοῦ θρόνω;, καθῆ;πρ ὄδη καὶ πω;ρᾶ πᾶντα τὸν χρόνον αὐτοῦ τῆ; πατριαρχία;. Ἀλλὰ γὰρ εἰ κῶ;σιν ἐπέλει τὸν χρόνον ἐν τῇ πατριαρχία;, κῶ;σιν κῶ;σιν καὶ τῶ;σιν ἐπὶ βῆλειον πῆσιν τὰ; τῆ; μοναδικῆ; πολιτεία; ἔδη λαδόντα; παρῆσων ἔν. Ἀλλ' ἐκ μέσο; τὴν ταχίστην αὐτοῦ γενομένω;, πᾶντα καθῆ;πρ ὄσῶ;σιν μεταπεσοῦσιν; κατὰ τῶ;σιν ἔρω;σιν φρον-

IV. Illos quoque, qui antequam monasticam institutam edocti essent, modo augustis cellulis austeriorem vitam mentis includebant se, modo illustrium domos circumibant, et mulierularum simplicitatem facile decipiebant ac sibi per ipsam habitum mancipabant, ovium pello induti, intus autem plus quam lupi rapaces, quorum et nonnulli insidentium animo hæreticarum opinionum semina soventes, in exiliâ barathrum animas incassas 184 facillime propellebant; illos, inquam, et eos omnes, qui fanaticorum instar ritus quosdam Bacchicos inanis gloriæ et læci gratia profitebantur, sparsos congregans, et religiose vitæ legibus astringens, quoscumque animadvertibat ingenio esse sanabili, illos monasteriorum frequentissimorum regulæ subiciebat, præcipiebaturque iis, ut quantum possent voluntatis propriæ exuere; vólum servarent: quos autem videbat insanabili animi morbo laborare, in illos duorum alterum læcernebat: aut enim in carcerem conjiciebat, etiam invitos eos servans, aut longe ab Urbe relegabat; efficiebatque hæc ratione, ut vitam foro et platæis procul agerent quotquot sive viri sive femine monasticum habitum induissent. Fuisset sane illud perquam utile, si ea lex eaque formula mansisset sub illius successoribus, ut toto illo tempore quo patriarcha ipse exsistit. Enimvero si diutius eam dignitatem tenuisset, stabilita deinceps in melius monasticæ vitæ disciplina diutius ipsa quoque viguisset. Sed cum ille e medio statim sublatu

esset, omnes tessera veluti conversa irrupere in religioſas domos diabolice improbitatis pestes.

V. Sed me illud pene fugit. Antehac ab antiquissimis usque temporibus tum aliis rebus abundabat Ecclesia, tum doctoribus, qui variis diebus variisque in locis Constantinopolis docebant, hic Davids prophetæ Psalmos, ille Pauli magni Epistolas, alius Evangelica Salvatoris præcepta: tum singuli quotquot sacerdotali munere fungebantur, **185** vicissim inde per domos et tribus et curias, id est parochias, verbum Dei prædicatum ibant. Eratque illud divinum quiddam in vita humana; vera scilicet religionis cognoscendæ ratio, atque ad virtutem via certa; aut potius quædam quasi rigatio ex magno cælestique fonte animos audientium irrorans, eosdemque in melius flugens et componens.

VI. Verum procedente tempore evanescere illa omnia, omni honesto more his temporibus abolito, et in profundum quasi mare demerso. Dehinc peste in alias Ecclesias serpente, in terra veluti deserta, iuvia et inaquosa totius Christianæ universitatis animæ ad hodiernum usque diem versantur. Itaque eo insolentiæ res provectora est, ut oboli unius gratia utrinque juramenta horribilissima, qualia nec scribentis calamus exarare audeat, interponantur. Extincta enim rationis doctrinæque salutifera luce omnia confunduntur, plerisque in brutum stuporem prolabantibus, ac nemine existente, qui quæ utilia sint, et quo discrimine pietas ab impietate dignoscatur, possit ex se intelligere. Ecquis autem particulatim queat versæ in pejus Ecclesiæ mutationem enarrare, quam nec patriarcha cum vellet emendare potuit?

δυναθείη καθ' ἕκαστα τὴν κατὰ μικρὸν τῆς Ἐκκλησίας πατριάρχης θέλων οὐ δεδύνηται;

VII. Mihi vero mirari subit, quod cum hæc fieri oporteret, inconstans fortunæ temeritas ejus rei exitum deduxerit ad illius virum tranquillitatis monasticæ alumnus. **186** Oportuisse enim Ecclesiam ita desolari, et illius primores cum toto clericorum ordine puniri, sæpiens quisque intelligit; ex quo nempe illi poenitentiam eorum qui a communionem Latinorum reversi erant non admisisent, imo eos maximis injuriis affecissent; colaphis etiam inflictis, aliisque in illos nefarie commissis; quæ et nos supra breviter commemoravimus. At hujus patriarchæ temporibus, in quibus optima hæc spes omnium animos subibat, orituram de terra veritatem ac de celo justitiam, omnia huic speci maxime contraria exstitisse, ac ut inutilem, in contemptum abiisse vitam monasticam, ipsumque adeo virtutis fructum viluisse, utpote qui in summam improbitatem læchlime degeneraret, id vero quam non admirationem afferat? Quos non animos commoveat, et si natura sua ferrei sint?

Α τιστηρίων ἀ· ἐρῶως τὰ τῆς διαβολικῆς κακίας νοήματα.

Ε'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμα. Πρῶτερον γὰρ ἐξ ἀρχαιοτέρων τῶν χρόνων παρεληφεία μετὰ τῶν ἄλλων ηῤύττει καὶ διδασκάλων ἡ Ἐκκλησία· οἱ κατὰ διαφόρους ἡμέρας καὶ τόπους τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐδίδασκον, ὁ μὲν τὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ ἄσματα, ὁ δὲ τὰς τοῦ μεγάλου Παύλου Ἐπιστολάς. [P. 113] ὁ δὲ τοὺς εὐαγγελικοὺς τοῦ Σωτῆρος νόμους, καὶ καθ' ἕκαστα πάλιν ὄσοι περὶ ἱερατικῶν ἦσαν ἀζήλωμα περικειμένοι κατὰ διαδοχὴν ἐκείθεν κατ' οἴκων καὶ πατριᾶς εἰπεῖν καὶ συννεύειν τῶν παροικούντων τὴν θεῖον ἐκλήρυτον λόγον· καὶ ἦν τοῦτο θεῖον τι χρῆμα τῶν ἐπὶ βίῳ καὶ τῆς εὐσεβείας ἐπιγνώσις ἀληθῆς καὶ πρὸς τὸ καλὸν ἐδηγός· ἢ μᾶλλον ὡσπερ ἀρδέα τις ἀπὸ μεγάλης καὶ θαλάσσης πηγῆς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκούοντων ἀρδεύουσα καὶ ταῦτα πρὸς ἀμείνω πλάσιν καὶ σύνθεσιν μεταπλάττουσα.

Ζ'. Τοῦ δὲ χρόνου βέοντος φρούδα τὰ τοιαῦτα πάντα κατέστη, πάσης καλῆς συνθηλας ἀνατραπίσης ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις καὶ ὡσπερ ἐς θαλάσσης καταδόσης πυθμένας. Καὶ τῆς λύμης ἐνεύθειν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας διαδοθείσης Ἐκκλησίας, ὡσπερ ἐν γῆ ἐρημῶ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνόδρῳ, παντὸς αἱ ψυχᾶι τοῦ τῶν Χριστιανῶν πορεύονται πληρώματος ἄχρι καὶ ἐς τὴν τήμερον. Ὡστε καὶ ἐς τοσοῦτους ἀνεββίπισθη τὸ πρᾶγμα κολοφῶνας ἀτοπημάτων, ὡς καὶ ὑπὲρ ἐνὸς ὁδοῦ ἐκατέρωθεν ὄρκους φρικωδέστατους γίνεσθαι, οἷος οὐδ' ἂν κάλαμος γραμματέως γραφῆ παραδοῦναι τολμήσει· τῆς γὰρ ζωτικῆς τοῦ λόγου καὶ τῆς διδασκαλίας ἀκτινος σβεσθείσης, ὁμοῦ πάντα γέγονε χρέματα, τῶν πλείστον εἰς ἀλογίαν ἐκπαπτωκότων, καὶ οὐκ ἔντος τοῦ οἰκῶθεν ἐπιγινώσκειν δυναμένου τὰ χρήσιμα καὶ τίτι γωρῖσμοσι διεστῆκεν ἀσεβείας εὐσέβεια. Καὶ τίς ἂν ἐπὶ τὸ χεῖρον διεξίεται μεταβολῆν, ἦν διορθοῦν ὁ

Ζ'. Ἐμοὶ δὲ θαυμάζειν περισσι, πῶς δὶον γενέσθαι τοιαῦτα, ἔπειτ' ἐς τόνδε τὸν τῆς ἡσυχίας τρόφιμον ἄνδρα συνήλασε τὸν καιρὸν ἡ τῆς τύχης ἀσέθμητος περιπέτεια. Τὸ μὲν γὰρ χρῆναι τὴν Ἐκκλησίαν οὕτως ἐρημῶθῆναι καὶ τὴν δίκην περιελθεῖν τοὺς ταύτης ἐνδόξους, καὶ ἕξιν γε τούτοις ἄπαντα τοῦ κλήρου τὸν ὄρμαθον, ἦδεσαν οἱ τὰ πρᾶγματα κρῖνειν εἰδότες ὀρθῶς, ἀπ' οὗ τὴν μετανοίαν τῶν ἐκ γε τῆς τῶν Ἀσίων κοινωνίας ἐπανελθόντων οὕτε προσέβησαν καὶ τὰ μέγιστα προσηδικήμασαν, κονδύλους τε ἐντείναντες καὶ τᾶλλα τῶν ἀθαιμάτων ἐπ' αὐτοὺς πεπραχότες· ὦν καὶ ἡμεῖ, ἀνωτέρω μετρίως ἐρημῶσθημεν· τὸ δ' ἐν τοῖς ταῦδε πατριάρχουτος χρόνοις, ἐν οἷς ἡ τῶν ἐλαπίδων βελτίστη τὰ πάντων περιθεῖαι ψυχὰς, ὡς ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀντιτελεῖ καὶ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, πάντα συμπεπτωκῆναι τᾶναντιώτατα καὶ περιυβρισθῆναι μὲν ὡς ἀνόητον τὸν ἡσύχιον βίον, περιυβρισθῆναι δὲ τὸν τῆς ἀρετῆς καρπὸν, ὡς βῆστα πρὸς τὸ τῆς κακίας ἀκρότατον ἀκαλλάττοντα, τοῦτο δὲ ποῦ οὐκ ἂν ἀπορία; ἐλαῦνοι; Τίνας δ' οὐκ ἂν κατασελεσε ψυχὰς, καὶ εἰ οὐδὲρ τὴν φύσιν εἰκόσασιν;

CAPUT VI.

Andronicus Constantinum Porphyrogenitum fratrem suspectum habet. Prima simultatis causa. Secunda. Tertia. Priores duæ prorsus iniquæ. Tertia paulo justior. Cyrus junior cur fratrem in se armaverit. Cur Augustum Antonius. Porphyrogenitus uxorem ducit. Studii monasterium instaurat. Andronicus in Asiam transit. Porphyrogenitum in carcerem conjicit : item ejus amicos.

[P. 114] Α'. Ἐν τούτοις μέντοι τοῖς χρόνοις (57) Α διαβολαὶ τινες ἀνεφύοντο κατὰ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦ ἀτάβηλου τοῦ βασιλέως, ὡς ἐρήν μὲν βασιλεία, καὶ ὅσοι δὴ τῶν ἐν τῷ καιρῷ, δεξιῶσαι τε καὶ ἀσπασμοὶ καὶ χρήμασι περιέριχται πάντας, ἢ εἴεν αὐτῷ συνεργοὶ τοῦ σκοποῦ. Ταῦτα δ', ὡς ὁ κοῦλις ἔχει λόγος, ὁπῆρχον συκοφαντίας ψευδεῖς, συντεθεῖσαι παρ' ὧν ἔργον βάσανον τοῖς ἀγαθοῖς ὀφθαλμὸν ἐπιβάλλειν· οἱ δὲ καὶ συμμάχῳ χρησάμενοι τῷ καιρῷ καὶ τῇ γνώμῃ τοῦ βασιλέως ἀγινῆ τινα ἐρέποντος ὑπέβλεπον πρὸς τὸν αὐτάδελφον εἰς τοὺς ἐσχάτους κινδύνους ξυνώθησαν. Τὰ δὲ τῆς ὑποψίας αἰτία ταιαυτὰ τινα ἦν. Ἐγκαῖτο παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ βασιλέως, ἐξ ἑτι βρέφους, ὁ Πορφυρογεννήτος μᾶλλον ἢ ὁ Ἀνδρόνικος. Πολλὰς γὰρ ἐκ φύσεως τὰς αἰτίας τῶν φιλτρῶν παρείχτο τῷ πατρὶ πολλὰ χόρον, ἔκ τε τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν, ὅπως τοῖς ἀρχεῖν ὀφείλουσιν ἐκπρέπει, ἔκ τε τῆς τοῦ ἥθους εὐτριπικίας, ἔκ τε τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἀστειότητος, ὥστε καὶ εἰ μὴ τὸ ὑστερυγενὲς μέγα πρὸ ποδῶν ἔκαιο κώλυμα, αὐτὸν ἂν μᾶλα ἀσμένως τῶν βασιλέων σὺνπερὸν ἔδεικνυτο διὰ τὸν ὁ πατῆρ. Ἐν μὲν οὖν τούτῳ καὶ πρῶτον αἰτίον, ὃ συνέχευε τοὺς τῆς ἀδελφικῆς ὁμιλίας δεσμούς, ἀπαξ μεταξὺ συμπεσὼν καὶ ὑποσπείραν τῇ τοῦ Ἀνδρονίκου ψυχῇ γνώμην οὐ μᾶλα ἀνυπόκωτον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ.

Β'. Διούτερον δὲ πρὸς βουλήσεως ἐγαγόναι τῷ βασιλεὶ καὶ πατρὶ μίαν ἀγαγέσθαι τῷ Πορφυρογεννήτῳ γυναῖκα, τὸν ἔφηγον παραλλάξαντι, ὅπως αἰνιδίων ἀγνεύειν προέχουσι, τὴν βελτίστην πασῶν, ἵνα τῇ ἐφεξῆς περὶ τούτου μελέτῃ πάντοι σύνδρομον εἴη καὶ τούτο. Ἐβούλετο γὰρ καὶ μελέτην εἶχε τοῖς σπλάγγνοις ἐμφωλεύουσιν ἐκ πολλοῦ τὸ περὶ Θεσσαλονίκην (58) τε καὶ Μακεδονίαν μέρος τῆς ἡλῆς ἡγεμονίας Ῥωμαίων ἀποτρεμῶν Ἰβάν ἀρχὴν τινα περιποιήσασθαι τούτῳ καὶ βασιλεῖον αὐτοκρατορίαν. Καὶ εἰ μὴ φθάσας ὁ θάνατος αὐτὸν ἐξ ἀνθρώπων πεποίηκε, τάχ' ἂν καὶ ἥλιος εἰς ἔργον προδάντα τὰ τῆς μελέτης ἐγνώριζεν· ἀλλ' οὐκ ἂν καὶ Θεῷ πρὸς βουλήσεως, ὡς ἔοικεν, ἐς πέρας ἐκαχυρήκει τὸ πρᾶγμα δυστυχίας μεστέον. Τούτῳ δριμυτέραν τὴν τοῦ Ἀνδρονίκου βασιλέως πεποίηκε γνώμην κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ὥσπερ ἐκ σκινδῆρας ἀνέφλεξεν εἰς πυρῶν τὸ τῆς ψυχῆς ὀργιζόμενον. Ἐπεὶ δὲ συνέσεως βίθιας ἐμβρίβεισταιτὴν τοῦ βασιλέως, Ἀνδρόνικου ψυχῆν περιέθει καὶ δεινὸς ἦν οἰκουρούσαν [P. 115] ἐπὶ πολὺ συγκρούσει θυμίνειαν καὶ πεπλάσμενον ἦθος ὡς ἐκλαστον ἐπὶ κλειστον προσφῆναι, ἐλίνθανεν ὡς εἰμένη περὶ τὸν ἀδελφὸν παραμείβων τὸν χρόνον.

Variorum notæ.

(57) Pachymer. lib. viii, cap. 19, 20; lib. x, cap. 1. DUCANG.

(58) Quia forte hæc imperii Græcanici pars sub Latinis imperatoribus regni titulum habuerat, cum

I. His temporibus calumniæ quædam ortæ sunt contra Constantinum Porphyrogenitum, imperatoris germanum fratrem, quasi regnum affectaret, et omnes quotquot dignitate vel alio titulo in exercitu eminent, presentationibus, salutationibus et pecuniæ largitionibus circumveniret, ut eorum opera voti compos redderetur. Hæc, ut plerique affirmant, falsæ erant criminationes, confictæ ab iis quibus oculum malignum in bonos conjicere familiare est : qui opportuna occasione et imperatoris voluntate adjuti (nam 187 ejus animo degenere quædam suspicio de fratre inscuderat), in extremum discrimen Porphyrogenitum adduxerunt. Suspicionis autem causæ hujusmodi fuerit. Patri imperatori ab infantia Porphyrogenitus charior quam Andronicus fuerat. Quippe illi multa a natura inerat, quæ paternum amorem multifariam excitarent ; quod et iis animi bonis præditus esset, quæ principem ornant, et morum urbanitate et oculorum hilaritate excelleret. Quare nisi illud valde obstidisset, quod minor natu erat, cupide illum imperii successorem pater designasset. Una igitur hæc et prima causa existit, quæ cum semel intercessisset et suspicionum semina adversus fratrem animo Andronici subjecisset, fraternæ concordie vinculum resolvit.

II. Accedebat altera. Habuerat in animo poterit, Porphyrogenito, cum adolevisset, Latinam uxorem nobilissimam et optimam despondere, ut ea reconcilium de eo initum adjuvaretur. Etenim jampridem id volebat et secum tacite meditabatur, eam partem quæ circa Thessalonicam et Macedoniam est a toto Romano imperio recisam hæc tradere, ut peculiaris ejus principatus et imperatoria potestas esset. Ac nisi mors eum e vivis prius extulisset, fortasse ea consilia ad exitum perducta in apertam lucem prodissent. Sed cum Deus, ut videtur, eam rem non approbaret, funestas ejus exitus fuit. Hæc res magis etiam 188 Andronici animum exacerbavit contra fratrem, et in incendio veluti ex scintilla nato ad majorem iracundiam concitavit. At idem Andronicus imperator, abissima prudentia et gravi judicio instructus, cui facillimum erat insidentem animo malevolentiam discernere et simulationem illa plerumque componere, ut nulla apud eum esse videretur, odium aliquandiu dissimulavit, et cum fratre tanquam amicus vixit.

in Bonifacii II, Montferratensis marchionis, sortem illa cessit, cujus quidem regnum se quoad vixit inscripsit. DUCANG.

III. Tertium suspicionis causam attulit id quod etiam post patris mortem accidit. Nempe magnas omnis generis opes ex iis prædiis et pecuariis quæ pater illi assignarat cum quotannis colligeret, eas liberaliter et magnifice tam parvis quam magnis a quibus adhibatur communicabat; præterea comitate et suavitate morum omnes facile adamantinis sibi vinculis devinciebat. Solet enim dexteritas et benignitas morum in altiore dignitatis gradu facile omnium animos sibi reddere obnoxios; quemadmodum verno tempore splendidi flores, si videlicet qui amæno et velut renidente colorum succo tincti sunt, prætereuntium oculos in se convertunt. Hoc illud est Indorum sapientum præceptum, imperare volentibus datum: ita denique a subditis amatum iri quemque maxime, si quanto ipse per se sublimior foret, tanto humaniorem se et moderatorem **189** erga inferiores præberet.

γείται τὸν ἀρξέν βουλευόμενον· οὕτω γὰρ ἂν τὰ μάλιστα, εἴη, φιλῆσθαι τοὺς ὑπ' αὐτὸν, ἂν φύσει τοῦτων ὑπέρτερος ὢν, ὃ ἔπειτ' ἐπιεικῆς ἐκὼν γε εἶναι, σφισιν, ὁρᾶται καὶ μέτριοι.

IV. Qui ergo ob illas duas priores causas aliquam Porphyrogenito culpam attribuat, plane injuriosus sit; nisi horum caput et fontem fuisse ipsum patrem dicat, qui nimia charitate eum complexus fuerit. Quod ad tertiam criminacionis causam spectat, non omnia labis expertus idem Porphyrogenitus evaserit. Sive enim ex imperitia iis ambitionis studiis deditus fuerat, quæ maxima ex parte imperatoribus conveniunt; invitus quidem ille fortasse, non parvam tamen sibi eo peccato maculam inussit. Sin et ipse norat, ob tantam magnificentiam non extra suspicionem fore se apud fratrem, et tamen temere ac secure tempus conterebat, maximam culpe partem merito sustinebit. Quippe si nihil aliud, illud saltem reputare debebat, quem exitum habuissent ii qui antiquitus eadem commississent. Nam et olim Cyrus ille Darii et Parysatidis filius eum majorem quam pro satrapia sua fastum præ se ferret, in suspicionem et odium apud Artaxerxem fratrem incidit: unde nihil præter infelicem exitum est consecutus. Antonius item, qui maximam orbis terrarum partem cum Augusto partitus erat, cum spretis pactis et conventis plus sibi quam par erat arrogasset, una cum principatu etiam vitam amisit. Ita etsi hic Porphyrogenitus nulla arma, nullas insidias contra fratrem paravit, tamen prioribus **190** suspicionibus, quæ quidem haud leves erant, non parvum pondus nova hæc addiderunt; atque hinc factum est, ut calumniis, quæ inmoderate ambitionem solent subsequi, imperatoris aures patrent.

V. Sed ad institutum redeundum est. Agebat tunc Porphyrogenitus in Lydia recentibus nuptiis lætus, et eas spes concipiebat quibus vita humana

ἤ Γ. Τρίτον, ἔ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ βασιλέως· καὶ πατὴρς συνηνέχθη, πλοῦτον ἀθροίζων πολὺν καὶ ποικίλον, ὅποιον κατ' ἐνιαυτὸν ἐγεώργει τοὺς τοῦτου ταμίαις ὅποια παρὰ τοῦ πατὴρς καὶ βασιλέως· εἰλήφει πλεῖθρα κτημάτων, ἅμα ποιμνίοις ταμπόλλοις καὶ βουκόλοις μεγαλοκρεπῶς ἀνέβλεπε τοῦτον καὶ πᾶσιν ἀφειδῶς ἐχορήγει τοὺς προσιοῦσι, μεγάλοις τὸ γένος ἑμοῦ καὶ μικροῖς· καὶ πρὸς γε κοινῶν τὸ ἦθος καὶ χάριεν προτιθέμενος ἄπασιν μάλ' ἀβελῶς ἑαυτῷ καθάπερ ἄδαμαντινοῖς εἶχεν ἐξερτωμένους δεσμοῖς, φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ κολλὰ τὸ τοῦ ἦθους ὕψρον τε καὶ μελίχρον, ἐπειδὴν ἀφ' ὑψηλοτέρων προφαίνηται τῶν προσώπων ῥήματα, χειροῦσθαι τὰς γνώμας ἀπάντων· καθάπερ δὴ καὶ τὰ λαμπρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐν ἑαυτοῦ ὥρτ, ὅποια χλοάζουσιν καὶ οἶον εἰπεῖν μειδιῶσαν τὴν βαφὴν τῆς χροιάς ὑπογράφει, ἐφθίως τῶν παριόντων τὰς εὐχὰς ἐφέλλεται. Τοιοῦτον μὲν τοὶ καὶ τῶν ἐν Ἰνδοῖς σοφιστῶν ἢ παραίνεσι; ὑφηγεῖται.

Δ'. Ἐπ' ἀμφοτέροις μὲν οὖν ἐκείνοις τοὺς πρώτους αἰτίαις ἀδικεῖν ἂν ἐναργῶς, εἰ τις οὐτιοῦν τῷ Πορφυρογεννήτῳ προσάψειεν ἑγκλημα· εἰ μὴ που τὸν πατέρα λέγοι τις ἂν ἀρχηγὸν τῶν τοουτῶν, ὃς πλείονα τοῦτω τοῦ δέοντος ἐνεμε τὴν στοργήν. Ἐπὶ δὲ γε τῷ τρίτῳ οὐκ ἀμειγρῆς καθάπαξ εἰπεῖν ἀπαλλάττειν κτηλίδος ὁ θνητῶπος δύναται ἂν. Ἔτε γὰρ ἀπειρίτ κατακολουθήσας τοιαύταις ἐδεδώκει φιλοτιμίαις (59), αἱ βασιλεῦσι τὰ πλείστα προσήκουσιν, ἅκων μὲν ἰσως, προσετρήσατο δ' οὖν ὃ μικρὰν ἐνευθεν ἑαυτῷ τὴν κτηλὶδα τοῦ πταίσματος· εἰτε ἴδαι μὲν καὶ αὐτὸς ὡς οὐκ ἀνώποπος εἴη τῷ ἀδελφῷ τοσαῦτα φιλοτιμούμενος, ἐπειτ' ἡμέλει τὸν χρόνον ἀφροντίστως διακυβεύων, ἐνταυθα τῆς αἰτίας τὰ πλείστα φέροιτ' ἂν εἰκότως· αὐτὸς δ' Ἐχρῆν γὰρ αὐτὸν εἰ μὴ τι ἄλλο, ἀλλ' οὖν τοῦ πάλαι τὰ ὅμοια δεδρακότας ἐνθυμηθῆναι πρὸς, οἷον ὠλισθον τέλος. Καὶ Κύρος γὰρ ποτ' ἐκαίνο, ὁ Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος· μεῖζω τῆς ἑαυτοῦ σατραπείας τὸν ὄγκον ἐπιδεικνύμενος εἰς ὑπόψιαν καὶ μῖσος ἀνήγειρε τὸν αὐτάδελφον καὶ βασιλέα τὸν Ἀρταξέρξην, ἀφ' ὧν πλεον οἰδὸν ἡ δυστυχὴς ἐτρύγησε τέλος. [P. 416] Ἀντώνιος αὖθις, ὁ τὴν τῆς πλείονος οἰκουμένης ἡγεμονίαν Ἀλύγουσιν συμμερισάμενος· Καίσαρι, τὸς τοῦ Καίσαρος ἀποστέρει; ἔμολογίας καὶ μεῖζω τῆς ἑαυτοῦ φιλοτιμησάμενος δίξης, ἀφήρηται μετὰ τῆς οὐσης ἀρχῆς καὶ τὸ ζῆν· καὶ οὕτως γε μὴν ὁ Πορφυρογεννήτος, εἰ καὶ μηδὲν ἐπίθουλον ἐβουλεύσατο, μὴθ' ὄπλα καὶ αἵματος συγγενοῦ; ἐνεδύσατο, ἀλλ' οὖν καὶ ἄλλαις προσηλυτικαῖς οὐ μικραῖς ὑποψίαις πολλὴν προσέθεσαν τὴν βοήθην ἐπελθόντα καὶ ταῦτα καὶ τὰ τοῦ βασιλέως· ἐφθέρῃ ἀνέψαν ἀκοῖς ἐς ὑποδοχὴν τῶν διαβολῶν, ἐπίσαι παραπέκησασιν ταῖς ἀτιμωτέως φιλοτιμίαις.

Ε'. Ἀλλ' ἐπανιτέον τὸν λόγον. Ἦν μὲν γὰρ τῆνικαῦτα τὰς διατριβὰς ποιούμενος ὁ Πορφυρογεννήτος περὶ Ἀυδίας τοῖς τε νέοις ἀγαλλόμενος ἰγάμοις καὶ

Variorum notæ

(59) Supple ἑαυτὸν. Vide adnotata ad pag. 5, B. Boivin.

μαρτυρῶν ἀνδρῶν ταῖς ἑλπίσι τοῦ βίου. Ἠγάγετο γάρ Ἀ
 πρὸ βραχέως ἐκαστὴ γυναῖκα τῶν Ρωσῶν θυγατέρων
 τὴν ψυχῆς καὶ σώματος κάλλος ἀρίστην ἐς τριακο-
 στὴν ἔτη τῆς ἡλικίας χρόνον ἐγγίζων αὐτῷ· ὅτε
 καὶ τῷ κῆρ τοῦ Στουδίου (60) λαμπρὸν ἐπιθείς τὸν
 ὄροφον (ἡρῆμωται γάρ ὁ χώρος ἐκεῖνος παρὰ Αυτί-
 ων καὶ μηλόβοτος ἦν ἐκ πολλοῦ), ἔπειτα στεφάνον
 περιήγαγε φραγμὸν καὶ περίβολον, καὶ πολλοῖς τοῖς
 ἀναλώμασιν εἰς μοναζόντων κατέστρεψεν ἀσκητήριον,
 οὐδὲν ἢ μικρὰ τοῦ παλαιοῦ χαρακτήρος ἀποδόν
 ἐκεῖνος. Ἐπαὶ δὲ τῶος (61) περὶ τὸ Νύμφαριον τῆς
 Αὐδίας ἐτύγγαυε τὰς διατριβὰς μετὰ τῆς σιζύγου
 κωμόμου καὶ διαβολαί κατ' αὐτοῦ πρὸς τὸν βασι-
 λέα καὶ ἀδελφὸν λάθρα ἀνεπέθησαν, ἔδοξε τῷ βασι-
 λεὶ διαβῆναι πρὸς ἑω· τῷ μὲν φαινομένῳ πραγμά-
 των ἄλλων ἐκεῖθεν καλοῦντων αὐτὸν· τῇ δ' ἀληθείᾳ
 πρὶν αἰσθῆσθαι τὸν ἀδελφὸν ἀφορητὰ συμπεσεῖν καὶ
 χειρώσεσθαι· ὁ δὲ καὶ γεγένηται. Καὶ κρατεῖται,
 μὴ οὕτως τὴν ταχίστην ὁ Πορφυρογέννητος· κρα-
 τοῦται· δὲ καὶ ὅτοι γνησίως ἐμίλων αὐτῷ, ὃν προ-
 ὄχων ὑπῆρχε τὰ μάλιστα καὶ πλοῦσι καὶ γένει καὶ
 στρατηγίαις περιδότης Μιχαὴλ ὁ Στρατηγόπουλος. Αὐτοὶ μὲν οὖν ἐν δασηωτηρίῳ καθεῖργονται, ὁ δὲ
 πᾶς πλοῦτος αὐτῶν εἰς τὸ βασιλικὸν συγχομιζέται ταμίσιον.

maxime florere. Nam paulo ante uxorem duxerat
 unam ex Raulis filiabus, quæ et corporis et animi
 pulchritudine reliquis præstabat, cum ipse ad an-
 num ætatis tricesimum jam accederet; quo etiam
 tempore splendidum tectum Studii templo addidit
 (locus enim is desolatus erat a Latinis et longo
 jam tempore oves pascebat), et firmo muri ambitu
 circumducto magnis impensis habitationi mona-
 chorum accommodavit ædificium, ut nihil aut pa-
 rum a vetere forma differret. Cum autem tunc ad
 Nymphæum in Lydia cum uxore commoraretur, et
 clam apud fratrem delatus esset, visum est impe-
 ratori transire in Orientem, specie quidem, quod
 alia negotia eo vocarent, revera autem ut fratrem
 incautum nec opinantem sine strepitu opprimeret,
 quod et accidit. Nam et Porphyrogenitus celerrime
 comprehenditur; comprehenduntur et ejus intimi,
 quorum princeps fuit et opibus et genere et rebus
 gestis celebris [10] Michael Strategopus. Ac ipsi
 quidem in carcerem compinguntur; quibus autem
 eorum opes in fæcum rediguntur.

CAPUT VII.

*Templum publicum contra Athanasium. Irarum causa. Athanasius secedit. De excommunicationis sententia
 manu ejus clanculum scripta. Ut a pueris inventa sit. Quos motus excitaverit. Athanasii fama imminuta.
 Ut is apud imperatorem se excusaverit. Veniam datur et petit. De Joanne Sozopolitanus. Eo patriarchæ,
 monachis improbi respirant. Michael Andronici filius diademate ornatur.*

Α. Μετ' ὀλίγον (62) δ' ἐκεῖθεν ἐπανόντι τῷ βασιλεὶ
 παραίτησιν ἐγγραφὸν δίδωσιν ὁ πατριάρχης Ἀθανά-
 σιος, τέταρτον ἔτη διανύον ἑναυτὸν ἐπὶ τοῦ πα-
 τριαρχικοῦ ὄρονου. [P. 117] Ἡ δ' αἰτία πάντων ὁ
 ὄροφος; ἦν ἀρχιερέων καὶ μοναζόντων καὶ λαϊκῶν
 φέρειν ἐπιπέλον μὴ δυναμένων τὴν ἐκεῖνου πνευμα-
 τικὴν σκυθρωπότητα, καὶ διαλοδορουμένων αὐτῷ
 ὑπ' ὄνομα μὲν καὶ λάθρα πρῶτον, ἐκκεκαλυμμένως
 δ' ἔπειτα καὶ πλὴν σκηπῆς καὶ προσωπίου καὶ ὅσον
 οὐδέποτε διαβήξαι μολόντων αὐτὸν, εἰ τῶν θρόνων
 ἐπιπέλον ἀντέχοιτο. Ἠλπίζε, μὲν οὖν ὁ πατριάρχης
 βοήθειαν εἶναι παρὰ τοῦ βασιλέως, ὥστε τοὺς λοιδο-
 ροῦντας ἀφῆνασθαι· ἐπεὶ δ' ἄπιστα τὰ τῶν ἐπιπέλων
 οἶκ' ἔδοξεν εὐρίσκειν, ζητεῖ καὶ λαμβάνει τοὺς
 καὶ διασωσάσοντας εἰς τὸ περὶ τὸν Σηρόλοφον (63)

I. Non multo autem post inde reverso imperatori
 scriptam resignationem offert Athanasius patriar-
 cha, quartum jam annum eo sacerdotio fungens,
 cujus causa erat omnium pontificum et monacho-
 rum et laicorum tumultus, spiritualem illius rigo-
 rem non ferentium, eique principio clam et tacito
 murmurare, post etiam aperte et absque larva male-
 dicentium; qui cum jamjam discerpuri videbantur,
 ni solio cederet. Sperabat ille quidem se impera-
 toris ope conviciales ulturum; deinde spe nescio
 quomodo frustratus petit atque impetrat satellites,
 per quos ab impetu plebis servatus in monasterium
 suum circa Xerolophum incoluntis educatur.

ἀπεθῆ διφυλάξοντες· ἔκ γε τῆς τοῦ πατρῷου ἑρμῆς
 ἀσκητήριον αὐτοῦ.

Β. Σωθέντι μάλιστα (64), πρὶν αὐτὸν ἀπελθεῖν
 ἐκεῖθεν, πρῶτόν τι διὰ τὴν τοῦ ὄρονου στήρησιν
 καταρχάνα· σφίδρα τῆς αὐτῷ προσηκούσης ἀνάξιον
 καταστάσεως· χάρτην γὰρ εὐλεψῶς· γράμμασιν
 ἰσῆως ἐκείθεν ἐκπιμῶν (65) ἀφορισμῶ κατὰ

II. Cæteram ille, antequam eo migraret, dolore
 ademptæ dignitatis rem fecit plane indignam gravi-
 tate quæ cum virum decebat. Charta enim sumpta,
 propria manu excommunicationis sententiam scri-
 psit in quoscumque sive principes, sive pontifices.

Variorum notæ.

(60) De qua re egimus in *Constantinop. Christ.*
 lib. iv, sec. 4, n. 15. DUCANG.
 (61) Pachymer. lib. viii, cap. 18. DUCANG.
 (62) Pachymer. lib. viii, cap. 13, 14, 15, 16, 21,
 22, 25, 26. DUCANG. — *Ἠρατήρησιν ἐγγραφὸν δίδω-
 σιν ὁ πατριάρχης Ἀθανάσιος.* Pachymer. lib. ii,
 cap. 24. Obiter notandum, ut Gregoras in Athana-
 sium valde propensus fuit, ita Pachymerem ab
 eodem alienissimum fuisse. BOVIN.
 (63) Ita lib. vii, cap. 3, 20. De Xerolopho egimus
 multis in *Constantinop. Christ.* lib. i, cap. 25, n. 9.
 Quod vero illud fuerit monasterium circa Xerolo-

phum fateor me nescire. Perperam interpres in
 monasterium suum Xerolophum vertit, cum circa
 Xerolophum vertere debuisset, nisi rejosimus.
 Pachymeres habet, ἐν τῇ ἰσῆζ μονῇ, quod quidem
 monasterium ab illo constructum fuerat; ut Phran-
 zes lib. i, cap. 9, tradit. Is enim in monte Gauo
 antea commoratus fuerat, ut iidem Pachymeres
 cap. 15, et Phranzes lib. i, cap. 7, tradunt. DUCANG.
 (64) Quæ sequuntur inde usque ad sectionem IV,
 decant in libris editis; exstant autem in codice
 Regio. BOVIN.
 (65) Exstat in Codice Regio. olim Telleriano.

sive alios sacerdotali ordini ascriptos ; Item in omnes tum nobiles, tum plebeios, per quos non concessum sibi fuisse patriarchalem thronum non nisi cum vita relinquere. Eam vero chartam conciliarum testis involutam in rimam quamdam injecti unius e parietibus 192 maximi templi. Ibi charta illa per annum integrum latuit. Deinde a pueris, qui avium nidos per foramina quarerant, reperta est de improvise conchis inclusa. Statim sanctæ Sophiæ clero ostenditur; ostenditur imperatori. Tum re ludo in fame tubas recepta omnium aures circumsonant : omnes ira incenduntur, ac fortasse irruptione facta hominem discerpissent, nisi huic malo occurrens imperator eorum impetum represisset.

III. Magnum hoc probrum Athanasio fait : hoc linguas eorum qui illi patrociniabantur compressit. Nam ejusmodi penæ ad terrorem ut plurimum excogitata fuerunt a sacerdotibus, quibus virga quædam correctrix in eos qui divina non satis reverenter tractaturi essent. Ideo scilicet peccantibus penam irrogant sapientes iudices, ut eos incusso metu a peccando deterreant ; cæciculum autem pro illis preces Deo ardentem fundunt, ne forte illorum Deo separatos mors repentina invadat, diabolique et ejus angelis transmittat. Id vero quod tum ab Athanasio fiebat erat profusus huic rationali contrarium. Itaque id, cum alienum visum esset a sapientium insititate, in maximam reprehensionem virum adduxit. Ac Imperator quidem, missa Athanasio charta supra dicta, causam illius facinoris sciendat, humane ac benigne ejus temeritatem corrigens simulque exprobrans illi animum illiberalem et inhumanum. Ille vero, penitentia mollito ingenio, pusillum animum causabatur ac tristitiam suam. Quæcumque autem sic fierent, 193 ea dicebat ipso veritate judicio irrita esse. Veniam itaque et dedit et dari sibi petiit. Atque ita quod præter omnium opinionem factum erat, tanquam scena ac fabula evanui

IV. Erat autem quidem habitum monachum gerens, nomine Joannes, qui olim ducta uxore liberos susceperat, eaque amissa cucullum ipse quoque induerat ; vir jam ætate proventus, natura ad virtutem optime compositus ob mortum simplicitatem, Græcarum litterarum plane radis, recens Sozopoli in urbem profectus. Is decreto imperatoris et sacri collegii suffragis patriarchalem sedem occupat : sub quo monachi male morati res suas e tempestate ac naufragio in tutum portum pervenisse, et hiemem in ver commutatam putabant. Is M chae-

Α πάντων ὁμῶν βασιλέων τε καὶ ἀρχιερίων καὶ ἑσῶ του ἱερατικοῦ καταλόγου καὶ ἑσῶ τῶν ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ ἑσῶ του δήμου, οὗ μὴ συνεχώρησαν συσταθεῖσθαι τοῖς θρόνοις· τὸν βίον· ὃν δὴ καὶ ὀστράκοις τισὶν ἐνεκλήσας (66) ἔθηκεν τινὶ τοῖχου τῶν τοῦ μεγίστου νεῶ φέρων ἐμβέδληκε. Διετέλεσε μέντοι κρυπτόμενος οὗτος ὁ χάρτης ἕως ὅσον ἐνιαυτῶν. Ἐπειτα μισρακίοις τισὶ νεοτῆς ἐν ταῖς ὁκαῖς ἐραυνῶσιν ἐρηθῶν τινῶν ἀπροσδοκῆτως εὐρίσκαται δεδόμενος ὀστράκει· εἶτα ἐμφανίζεται τῷ κλήρῳ· τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας· ἐμφανίζεται τῷ βασιλεῖ. Ἐκείθεν οὐ τῆς φήμης ἀπολαθόντες κώλοισι πάντων περιγχοῦσι τὰς ἀκούας· πρὸς ὄργην ἐκκένονται πάντες· καὶ τὰχ' ἂν διεσπάρησαν ἐπιδραμόντες τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ φθάσας ὁ βασιλεὺς ἀνεχαίτισε τὴν ὄργην.

B Γ. Τοῦτο καλὸν προσέφη τὸν μῦθον Ἀθανασίῳ καὶ ἕνα τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ λαλοῦντων τὰς γλώσσας· συνίστατε. Τὰ γὰρ ἐπιτήμια ταῦτα ἀπειλῆς χάριν ὦ· τὰ πολλὰ τοῖς ἱερωμένοις ἐκινεῖσθαι, ὅτι περὶ τὴν ῥάβδος παύσασθαι κατὰ τῶν μὴ σεμνῶς καὶ θεοῖς χρωμένων. [P. 118] Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ φανερῶς μὴ ἐπιτιμῶσι τοῖς ἀμαρτάνουσιν οἱ κρίνειν ἐξόχως ὀρθῶς, ἢ ἐκπεθεῖσθαι ἀποστήσασθαι τῆ· κακία· κατέσταν δ' ὑπὲρ αὐτῶν θερμὰς ἀναφέρουσι τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς, μὴ πως ἐξαιφνης ὁ θάνατος κεχωρησμένους λαβὼν τοῦ Θεοῦ παραπίψη τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Τὸ δὲ νῦν πεπραγμένον Ἀθανασίῳ ἔκαν ἦν τοῦναντίον. Διὸ καὶ τοῦ τῶν εὐλαθῶν δόγματος δόξαν ἀλλότριον μὲν μὴ μάλιστα προσέφη τὰνδρῖ. Ὁ μὲν δὴ βασιλεὺς ἀποστασίας Ἀθανασίῳ τὸν χάρτην τὴν αἰτίαν ἡρώτα τοῦ βράματος, ἡμέρας καὶ φιλοανθρώπων· τῆς προσηλας αὐτοῦ καθεκτιμῶνος καὶ ἕνα προσοντιάζον τὸ τῆς γνώμης μικροφυῶς καὶ ἀφιλόφρων· ὁ δὲ μεταμῶν συντήσας τὸ ἦθος μικροφύλιαν ἠτιετο καὶ λύπην. Τὰ δ' οὕτως γινόμενά φησι καὶ λεγόμενα ἔκρυα κείσθαι τῇ κρείσει τῆς ἀληθείας. Διὸ δὴ καὶ συγχώρησεν ἰδίῳ τε καὶ ἐξήτει· καὶ οὕτως καθάπερ σκηνὴ καὶ ὄραμα τὸ παρὰ δόξαν πρᾶχθῆν διελύετο.

D Δ'. Ἦν δὲ τις μοναχικὸν περιεπιμένος σχῆμα, ὄνομα Ἰωάννης, κάλας μὲν γυναικὶ συζυγίᾳ καὶ πατρὸς κατῆρ καταστῆς, ἐπειτα θανάτῳ αὐτῆν ἀποδαλῶν τὸ μοναχικὸν καὶ αὐτὸς ὑποδὸς τριτάτων, τῷ χρόνῳ τῶς προδεδικῶς, ἀρεταῖς φυσικῶς προσφαινωμένους διὰ τῆς τῶν τρόπων ἀκλόητος, Ἑλληνικῆς παιδείας κάμπαν ἀμέτοχος, ἐκ Σαυσοπέλειως εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἄρτι ἐπιβελήρηκας. Οὗτος γνώμῃ βασιλικῇ καὶ ψήφῳ τῆς ἱερατικῆς συνόδου τὸν πατριαρχικὸν διεδέχεται θρόνον· ἐφ' οὗ καὶ τὰ πράγματα ἔδοξε τοῖς τῶν μοναχῶν κακοτρόποις ἐκ

Variorum notæ.

inter opuscula Athanasii, παρατήρησις τῆς πρώτης πατριαρχίας αὐτοῦ, quam ex illa charta de criptam fuisse arguit ipsa verborum formula, quæ tamen in multis diversa est ab ea, quæ existat apud Pachymerem, in Codice Regio sic legitur : Τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, οἷς αὐτῶς οἷδε κτίμασι, τὴν φροντίδα δεξιόμενοι, κ. τ. λ. Reliqua vide inter Athanasii opera de quibus supra. Ed: τ.—Cum hac formula

conferat lector, si tanti est, eam, quæ existat apud Pachymerem lib. II, cap. 93. Boivix.

(66) Pachymeres ait ὅστιν ἐκπώμασιν ἐμβάλων, quod Possinus interpretatur, *casus duobus testibus inclusit*. Vox Græca ὀστράκων utrumque significat, et *concham* et *testam*. Ego ut de *concharum* *testis* dictum accipi. Boivix.

ζάλης καὶ κλύθωνος εἰς εὐδὶαν ἐληλυθέναι καὶ ἀπὸ A Iem Andronici filium imperatorio diademate or-
 χυμῶνος εἰς ἑαρ. Οὗτος καὶ τῷ τοῦ βασιλέως υἱῷ navit.
 Μιχαὴλ (67) τὸ βασιλικὸν περιτίθει στέφος.

CAPUT VIII.

*Italus et Armenus affinitate imperatoris ambiunt per legatos. Italus cur non auditus. Metochites et Glycys, qui et quales viri. Funt in insulam Cyprum legati de affinitate. Re infecta in Armentam proficiscuntur. Summum illud iter Glycys descripsit. Maria regis Armeniæ soror Byzantium adducitur. Turci Romanos sine populantur. Philanthropenus et Libadarius in Asiam mittuntur. Eorum elogium. Philanthropeno omnia prospere succedunt. Multi ad illum se adiungunt. Libadarius eum suspectum habet. Cretenses transfuga ipsum hortantur ad defectionem. Philanthropenus hæsitat. Consentit. Imperii insignia non admittit. Ejus defectio nuntiatur Libadario et imperatori. Philanthropenus imprudens Libadarium impa-
 ratum omittit. Theodorum imperatoris fratrem invadit. Libadarius pecuniam et milites copias cogit. In Lydia castrametatur. Cretenses pecunia corrupti Philanthropenum ei vinctum tradunt. Libadarius capto insultat. Visum adimit. Notatur ut insolens et crudelis.*

[P. 149] A. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ (68) διαπρεσ-
 βύεται πρὸς βασιλεία πρῶτον μὲν ὁ τῆς Ἰταλίας
 ῥῆς θυγατέρα ἔχων (69) ἐκ γυναικὸς, ἣν θυγατέρα
 φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσε Βαλδουίνου τοῦ ἰερωσθέντος
 ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· διαπρεσβύεται δὲ περὶ
 κήδους αὐτῆς τε καὶ τοῦ νέου βασιλέως Μιχαήλ.
 Κατὰ τὰ ἀδελφὰ καὶ κατόπιν διαπρεσβύεται καὶ ὁ τῆς
 ἐπὶ τὴν Κιλικίαν Ἀρμενίας ῥῆς ἀδελφὴν ὑπὲρ τὰ
 τρισαίδεκα ἔχων ἔτη τὴν ἡλικίαν ἀνύουσαν. Ἐπει
 δ' ἡ τοῦ τῆς Ἰταλίας ῥῆς παραθεωρεῖται πρεσβεῖα
 διὰ τὰ ὑπὲρ τὸ προσήκον ζητήματα, ἐκλέγονται
 λοιπὸν εἰς πρεσβείαν (70) οἱ κρείττους τῶν τῆνικαῦτα
 σοφῶν, ὅ τε Μετοχίτης Θεόδωρος καὶ ὁ Γλυκὺς
 Ἰωάννης· ὁ μὲν λογοθέτης ὢν τῆνικαῦτα τῶν οἰ-
 κεικῶν (71)· ὁ δὲ λογοθέτης τοῦ δρόμου· ἐκλέγον-
 ται δ' οὗτοι μὴ μόνον δι' ἣν τῶν πραγμάτων ἐτύγ-
 χανον ἔχοντες πείραν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πολλῶν τῶν
 ἄλλων πρὸς αὐτὴν συνάσεως ἐμάρθηται καὶ σοφίας
 περιουσίᾳ, ὅση τε περὶ τὰ θεῖα τε καὶ ἡμέτερα δόγ-
 ματα καὶ ὅση περὶ τὸν Ἑλλήνων λόγον ἡσχόληται.
 Τούτους γὰρ εἶναι ἀνάγκη τοὺς πρὸς ὑπερῶρια
 πρεσβεύοντας εἶναι, ἵνα πανταχόθεν οὐτως τὴν
 γλῶτταν ἔχοντες ἀπλοσμένην κἂν ταῖς διαλέξεσιν
 ἀμειψύωσιν, ὅποιαί ποί' ἀν εἴεν. Οἱ δὲ καὶ νεῶν
 τεχνουτουσῶν ἐκιδάνας ναυστολοσιν εἰς Κύπρον
 τὴν πρῶτα. Ἦν γὰρ κἀκεῖθεν ἰὼν λόγος μικρῶν πρό-
 τερον περὶ τοσούτου κήδους εἰς βασιλέα. Ἐπει δὲ
 συχνὸν διαπερὶσσει χρόνον ἐνταῦθα μὴ κατὰ γινόμεν
 αὐτοῖς ἀπηντήσαι τὰ ἐκ Κύπρου σκέμματα, ἀποβάντες
 ἐκεῖθεν κατέκλευσαν εἰς Αἰγῶν· πόλις δὲ αὐτῆ
 παρὰ τὴν ὑπὲρ τὸν Κιλικίαν αὐλῶνα (72) κειμένη περὶ κόλπον τὸν Ἰσικόν.

B. Ὅποσα μέντοι τούτοις εἴτε χαλεπὴ εἴτε ῥα-
 πύνης γέμοντα καὶ τρυφῆς συνηνηθήκει κατὰ τε
 τὸν ἑκκλουσιν κατὰ τε τὸν κλοῦσιν κατὰ τε τοὺς περὶ-

I. Hoc tempore legatos ad imperatorem mittit
 primum Italix rex, qui filiam habebat ex muliere,
 quam supra diximus filiam fuisse Balduini, ejus
 qui Constantinopoli pulsus fuerat : mittit, inquam,
 legatos acturos de filix suæ nuptiis cum juniore
 imperatore Michaelis. Post simillratione rex Arme-
 niæ, ejus quæ Ciliciæ finitima est, sororem per le-
 gatos offerit, annos natam plus tredecim. Sed cum
 regis Italix legatio, propterea quod ea postulabat
 quæ concedi non debebant, repudiata esset, legati
 deliguntur ejus ætatis doctissimi viri, Theodorus
 Metochites et Joannes Glycys, quorum 194 alter
 logotheta rei privatæ, alter logotheta cursus pu-
 blicæ tunc erat, non eo tantum quia rerum usu
 habebant, sed etiam quia prudentia doctrinæque
 copia longe præstant, nec solum in sacris
 ac nostris disciplinis, sed et in Græcis, id est pro-
 fanis, litteris versatissimi erant. Tales enim eos
 esse opus est, qui legati ad exterarum nationum pro-
 ficiscuntur, ut linguam ex omni parte instructam
 habentes in quavis disputationum genere palmam
 obtineant. Expeditis igitur navibus conscensis pri-
 mum ad Cyprum applicant. Nam paulo ante inde
 etiam de tali affinitate cum imperatore actum erat.
 Ubi cum diu commorati non ea invenirent Cypri
 consilia, quibus delectarentur, inde digressi Ægas
 appellunt, quæ maritima urbs est ultra Ciliciam
 vallem, ad Issicum sinum sita.

II. Quæ autem his sive aspera sive facilia et ju-
 cunda acciderint cum abirent, cum navigarent,
 cum insulas circumirent et portus intrarent, et ut

Variorum notæ.

(67) Pachymer. lib. ix, cap. 1. Ducang.
 (68) Idem Pachymer. lib. viii, cap. 18, lib. ix,
 cap. 1. Ducang.
 (69) Hæc male coherent, ac quidpiam deest in
 his verbis, quæ rectius expressit Pachymer. lib. viii,
 cap. 18, ἡ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βαλδουίνου καὶ τῆς θυγα-
 τρῆς τοῦ Καροῦλου Αἰκατερίνα εστ. Nempe offerre-
 batur Michaeli Catharina, filia Philippi, Balduini
 imp. filii ex Beatrice, filia Caroli I, Siciliæ regis,
 aliquo sic vertitur, cum Interpres vertisset, qui
 filiam e Balduini filia, quem Constantinopoli-pulsus
 ipse supra ostendit, suscepit, eam novo impera-
 tori etc. Ducang. — Nunquam dixit Gregoras filiam
 Balduini nupsisse Italix regi. At idem dixit, Caruli
 regis filiam nupsisse Balduini filio, lib. iv, cap. 5,

sect. 5, item lib. v, cap. 1, sect. 1. Ducangius
 deesse aliquid putat. Probabilius est Gregoram
 lapsu memoriæ hallucinatum. Borwin.
 (70) Pachymer. lib. ix, cap. 5. Ducang.
 (71) Interpres : alter domesticus, alter dromi
 logotheta. Emendavimus, alter logotheta rei pri-
 vatæ, alter logotheta cursus publicæ. At Pachymer.
 d. d. cap. 5, Theodorum Metochitem λογοθέτην τῶν
 ἀγέλων, Glycyn vero τῶν δέστων fuisse scribit,
 de quibus quidem dignitatibus egimus in Gloss.
 med. Græcæ. Ducang.
 (72) Aulon sitne proprium nomen, an angustas
 Ciliciæ fauces sic appellet, dubito. Pachymerius
 αὐλῶνα locum quemdam inter Dyrhachium et Brun-
 dusium sic appellare videtur. Wolfius.

totam legationem confecerunt, alterius legati Jean-
 nis Glyceus facundissimi viri liber, in quo omnia
 et singula enarrantur, pulcherrime et evidentissime
 volenti cuique declarabit, præclaro sane stylo
 scriptus et eruditorum hominum quorumlibet ad-
 miratione dignus. Mihi vero non propositum est
 singulis immorari, qui multarum et variarum rerum
 historiam scribere institui. Quare ad alia pergen-
 dum **Ægis 195** digressi per itinera et mansiones
 diurnas nescio quot ad eum locum pervenerunt,
 in quo rex domicilium habebat; ubi dies complu-
 res commorati ex sententia omnia confecerunt,
 quæ ab imperatore in mandatis acceperant, et quæ
 ipsi suapte ingenio excogitarant. Ac ne sim verbo-
 sior, Maria regis sorore accepta redeunt, eamque
 imperatori sponsam adducunt.
 πολλὰ παραδράμωμεν, Μαρίαν (74) ἐκεῖθεν ἀνειληφότας
 βασιλεὶ κομιζόντας.

III. Cæterum Porphyrogenito et Strategopulo
 in vincula coniectis, ut dictum est, viris bellicosissi-
 mis, qui magnis præliis et imperatoris artibus Tur-
 cos abigebant, et Romanis finibus facile arcebant (fi-
 nes autem Romani eo tempore erant loca orientalia
 Mæandro adjacentia), impune jam et nullo prohibe-
 bente omnia ultra fluvium hostes populabantur, et
 ipsum fluvium cum multitudine innumerabili trans-
 grediebantur. Qua necessitate compulsus imperator,
 ex reliquis optimatibus Romanis delectu habito,
 mittere aliquem ad periclitantes Asiae provincias
 et urbes tuendas instituit. Erat autem tum vir im-
 perandi arte et rei militaris scientia instructus,
 Alexius Philanthropenus, dignitate pincerna, in ipso
 juventutis flore constitutus, qui occasionem osten-
 tandæ præclaræ indolis suæ exspectabat. Hunc
 imperator, datis quot opus erat legionibus, in
 Orientem ablegat: unaque cum eo mittit Libada-
 rium protovestiaricum, virum provecæ æta-
 tis, gnarum imperandi et profundo mentis sinu
 velut fertilis sulci ubere fruentem. **196** ut
 hic Ionicas urbes gubernaret; pincerna vero
 posteriores omnes. Exiguo igitur tempore Philan-
 thropæus in bellis Turcicis magnus evasit, ma-
 teriam nacta virtute ejus, veluti fomitem flamma
 vehemente. Erat enim et liberalissimus et
 humanissimus erga inferiores, quod præclarum du-
 cibur viaticum est ad victorias et triumphos.
 Proinde ex animi sententia omnia il i succedebant,
 neque quidquam eum frustabatur. Cum autem
 Turci illine a Scythis fugarentur, hinc a pincerna
 everterentur, necessario plerique finitimorum le-
 niorem ingressi viam cum uxoribus et liberis ad
 pincernam confugiebant, non tam hostem tergis in-

πλους [P. 120] καὶ κατάλλους τῶν νήσων καὶ τῶν
 λιμένων κα' ὅπως ἄπισσαν ἐξετίθεισαν τὴν πρὸς αὐτὸν,
 ἢ πάντα διεξιοῦσα καθέκαστα βίβλος θηλώσει τοῖς
 βουλομένοις κάλλιστα καὶ σαφέστατα, ἢ ἡ μέγιστη
 γλώσσα θαύρου τῶν κρέδεων, Ἰωάννου ἡμεῖς τοῦ
 Γλυκέος (73), διέκειτο γιννασίον καὶ ὡς ἐν πᾶσι
 τις θαυμάσειεν ἰλλόγιμος ἀνθρώπος. Ἐμοὶ δ' οὐ
 πρὸς ἀνάγκης ἐν τοῖς καθέκαστα ἐνδιατρίβειν, πραγ-
 μάτων πολλῶν καὶ ποικίλων ἱστορίαν προθεμένῳ
 διεξίναμι, πρὸς τὰ ἐξῆς τραπεῖον τῆς ἐπιθέσεως.
 Ἄρανας οὖν ἐξ Αἰγῶν ἐδοικτορίας καὶ σταθμοῖς
 ἡμερησίαις ὁμοιοδηποτοῦν ἤκουσιν ὁπῆ τὴν διαίταν
 ὁ βῆξ ἐποιεῖτο. Ἐνθα δὲ πολλὰς διατετριφέναι ἡμέ-
 ρας πάντα διηγουμέναι σφίσι καλῶς ἐξεγίνετο, ὅσα
 τε πρὸς βασιλείῳ; ἦν ἐντεταλμένα αὐτοῖς καὶ ὅσα
 Β διανοήσις ἴσται; οἰκθον ζυνησαν αὐτοί. Καὶ ἴσα τὰ
 τὴν τοῦ βῆγος ἀεληφῆν ἐπανήκουσι νόμῳ τῷ

Γ'. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ τοῦ Στρα-
 τηγοπούλου κρατηθέντων, ὡς εἴρηται, ἀνδρῶν ἐπὶ
 πολέμια μάλα κρατίστων καὶ μάχαις μεγάλαις καὶ
 στρατηγικαῖς ἐμπειρίας βῆστα τοῖς Τούρκοις ἀνα-
 σοδούντων καὶ ἀποτρεπομένων ἐκ τῶν Ῥωμαίων
 ὁρίων (ταῦτα δ' ἦν τὰ πρὸς ἡμᾶς τότε τοῦ Μακρότερου
 χωρία), κατὰ πολλὴν ἔξη τοῦ καλοῦστος ἐρημίαν
 τὰ τε ἐπέκεινα τοῦ Μακρότερου ληζόνται πάντα, δια-
 βαίνουσι δ' εἰ καὶ αὐτὸν ἔξη τὸν Μακρότερον εἰς
 πλῆθος ἀριθμῶν ὑπερβαίνον οἱ πολέμοι· ὁ δὲ καὶ
 πρὸς ἀνάγκης ἀγει τὸν βασιλεὶα τοῖς λοιποῦστος
 ἀρίστοις; Ῥωμαίων ἐπισκεπόμενον ἐκλέξασθαι τε
 καὶ πέμψαι τὸν βοηθήσοντα τοῖς παρὰ τὴν Ἄσιαν
 κινδυνεύουσας Ῥωμαίων χάρις καὶ πόλιν. Ἦν
 δὲ τότε στρατηγικὸς ἀνὴρ (75) καὶ ἐπιπρὸς τὰ πολέ-
 μια Ἀλέξιος ὁ Φιλανθρωπεύς, πικχέρης ἀξίωμα
 ὢν, ἐν ταῖς ἀμαῖς ἔξη τῆς νεότητος ἀνδρῶν καὶ
 κειρῶν περιμένον ἐκλεξασθαι τὴν περι αὐτῶν
 φιλοτιμίαν τῆς φύσεως. Τούτῳ ὅπως ἐγρήν ὁ βασι-
 λεύς στρατεύματα τοῖς ἐκείκει πρὸς ἡμᾶς συνεκ-
 κέπει δ' ἐπὶ τούτῳ καὶ Αὐθαίρετον τὸν πρὸς αὐ-
 σιάρτην, ἀνδρα γήραυν καὶ στρατηγικῶν καὶ βα-
 θεῖν ἀδελφα (76), φάσαι, διὰ φρενὸς καρπούμενοι,
 Ἦν οὗτος μὲν διέπη τὰς περι τὴν Ἰωνίαν πόλεις (77),
 ὁ δὲ πικχέρης τὰς ἐπέκεινα πόλεις. Ἐλεξί τοῖστων
 ἐν ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ μέγας γενέσθαι κατὰ τὰς μάχαις
 τῶν Τούρκων ὁ Φιλανθρωπεύς, καθάπερ ἕλεις ἐπι-
 τυχεῖσα φλῆς ἰσχυρά. Ἦν γάρ καὶ φιλοδωροῦστος ὁ
 ἀνὴρ καὶ ἄλλως κοινονικὸν τὸ ἦθος τοῖς ὑπ' αὐτῶν
 παρεχόμενος· ὁ δὲ κρτίστον ἐφῆβιον τοῖς στρατη-
 γούσιν εἰς νίκας καὶ τρόπαια. Ὅθεν καὶ ἔρρη εἰθῆ
 τοῦ σκοποῦ τὰ πάντα τῆς τύχης αὐτῷ· καὶ ἦν οὐδὲν
 δὲ μὴ κατὰ βούλησιν ἀπαντῶν ἦν· ὥστε καὶ ἐκαστό-
 μενο; (78) μὲν ἐκεῖθεν παρὰ τῶν Σκυθῶν οἱ Τούρ-

Variorum notæ.

(73) Utinam Joannis Glyceus, quem facundissimum
 virum vocat Gregoras, superesset legationis istius
 narratio. DUCANG.

(74) Pachymer. lib. ix, cap. 5, 6. Illa porro Ricta
 vocabatur, quam Græci Xenien et Marianam vocarunt,
 Aythionis II, regis Armeniæ, soror, Leonis H filia.
 Vide stemma Palæologorum. DUCANG.

(75) Pachymer. lib. ix, cap. 9. DUCANG.

(76) Æschyl. in *Ἐστὰ ἐπὶ Θήβας*. Κοινία.

(77) Præerat Philanthropenus Asiae Minori, Lydiæ
 et Cæliano usque ad mare: Libadarius vero pro-
 vincias circa Neocastra. Pachymer. *ibid.* DUCANG.

(78) Pachymer. lib. ix, cap. 10, 11. DUCANG.

κα. ἀνατραπομένη δ' ἐνταῦθεν [P. 121] κατὰ τοῦ πικ-
 ρεύου, τῆς ποσειδείων ἐξ ἀνάγκη· οἱ κλειούς τῶν ὁμο-
 ρούτων ἐδέξαζον καὶ ἄρα γυναιξὶ τε καὶ τέκνοις
 ῥητορῶν πρὸς τὴν παγκέρνην, οὐ τοσούτων δεδω-
 τας τοῖς κατὰ τούτων καιρούς ἐχθροῖς, ὅσον εἰδ-
 οται καὶ φιλοθεσμίας· ὧ· ἐν βραχεῖ μεγάλῃ καὶ
 Α. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶσι ἀνακταροῦσθαι τοῖς λυπηροῖς
 εἰ ἤβια καὶ τρίτον πῖθον ἤμιστά φασιν Ἑλλήνων
 πῖθες ἐν Δοξ (79) εἶναι κακῶν ἀμειγῆ, ἰλαρὰ μὲν
 καὶ τούτω δεικνύσκειν ἢ τύχη τὰ κέρθουρα καὶ πλήρη
 χαρῆς· μισοὶν δ' ἔσαν τῶν οἰκον κακῶν ἀναβρόγγυσι
 κατ' αὐτοῦ. Ὅρῶντι γὰρ τῷ Λιβαδαρίῳ τὴν τύχην
 ἐξ οὐραῖς ἐπομένην τοῖς τοῦ πικχέρνη πράγμασι
 δεικνύει καὶ ὀκνησίας ὑποτρέγουσι λογισμοί. Ἐδε-
 δει γὰρ, μὴ φρονήσας ὑπὲρ τὸ μέτριον ἢ πικχέρνης
 κίεκατα τῷ καιρῷ καὶ τῇ τύχῃ συμμάχῳ χρησάμε-
 νος ἐς ἀποστασίαν καὶ τυραννίδα χωρήσῃ, καὶ κιν-
 δυνούσῃ πρῶτος αὐτὸς ἀντιστρατήγος ὢν. Τὸ δ'
 εἰσὸ καὶ πολλοὶ τῶν ἐν τέλει ὑπεφθόρυζον· καὶ ἦν
 τούτω βασιανία τις, ὡς εἰπεῖν, ἐν σπαργάνοις ἐπι-
 κειμένη καὶ γάλαξιν, ἢ ὡσπερ ἄνθραξ ἐν σποδιᾷ
 τὸ ζῶπυρον κρύπτων. Ἄλλ' οὐκ ἐλελήθει τούτω
 τοῖς Κρήτας (80), οἱ πάντα ἦσαν αὐτοὶ τῷ πικ-
 χέρνη, ἀφ' οὗ οὖν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἄραντες
 ἐκ τῆς Κρήτης ἠύτομολήσαν πρὸς αὐτόν. Τιμῆς τε
 γὰρ ἀπέκλιανον κἄνυ πολλῆς καρ' αὐτοῦ καὶ τῶν
 κινε κλησιαζόντων ἦσαν οἱ πρῶτοι, οὐ μόνον αὐτῷ
 παρασπίζοντες, ἀλλ' ὡσπερ καὶ παραδυναστεύοντες.
 Ἄ δὲ πάντα πρὸς ἀλάστορα γνώμην αὐτοῦς ἐξοκαί-
 λει παρέκτισαν· καὶ οὐκ ἤθελον εἰ μὲν ἐν τῷ
 κίεκατῷ, ἀλλ' ὑπέρτερα πολλῶ τῆς ἑαυτῶν ἀξίας
 καὶ τύχης ἐφρόνησαν. Στάδιον γὰρ, ὡς εἰπεῖν, καθ-
 ορδαται καὶ βῆσανος ἀκριβοῦς ταῖς ἀνθρωπίναις ψυ-
 χαῖς, ἐπὸσα κατὰ χρόνον εὐτυχήματα φύεται παρὰ
 τοσούτων ἐς ἕβρω· δγκον ὑψοῦντα τοὺς ἄφρονας,
 παρῶν τοῖς εὐφρονόσι βεθγκυίας γνώμης βεθ-
 γκῆτα φέρει τρυφῶντα πολλὰχθὸν τὸν ἔπαινον. Ἐπει-
 γε μὲν ἠκηκόεσαν καὶ αὐτοὶ τὰ περὶ τοῦ πικχέρνη
 φθουριζόμενα, φόρτον εἰσάγουσι λογισμῶν χαλεπῶν
 ἐ; τὴν καρδίαν τάνθρῶς, οὐχ ὡς ἦν τὰ τοῦ πράγ-
 ματος ἀπαγγέλλοντες, ἀλλ' ὅσον ἐκ μυίας δημιουργ-
 οῦντες ἐλέφαντα, καὶ ἐπὶ τούτοις πείθειν ἐπιχει-
 ροῦσι τάχιστα πρὸς ἀποστασίαν χωρήσαι, πρὶν πα-
 θεῖν ἢ πρὸ βραχέος οἰδυσυχαῖς πεπόνθασιν ἄνδρες ἐκείνοι, τοῖς περὶ τὴν Στρατηγόπουλον λέγω καὶ τὴν
 Πορφυρογέννητον.

A haerentem mentes, quam fin erua benignitate
 et munificentia quasi quibusdam illecebris tracti
 ac deliniti; ut et horum magis numerus ad
 illius exercitum accederet.

τινυ λυγξιν ἐλκόμενοι ταῖς τοῦ πικχέρνη δεξιά-
 τούτων γενέσθαι μοῖραν τῷ τούτου στρατῷ.

IV. Sed cum tristitia laetis admiscenda essent, ac
 tertium dolium Græci nullis malis mistum in Jovis
 aula esse negent, laetum quidem vestibulum et
 amoenitatis plenum huic fortuna ostendit, sed do-
 mum totam refertam malis in eum effudit. Nam
 cum ei Libadarius omnia prospere succedere videret,
 timere et suspicari aliquid cœpit. Verebatur
 enim, ne prosperis fortunæ statibus pincerna elatus
 defectionem et tyrannidem spectaret, 197 et
 primus ipse velut æmulus potestatis plecteretur.
 Idem multi etiam e proceribus susurrabant. Sed
 invidia hæc erat in cunis adhuc jacens, latensque,
 ut ita dicam, et quasi quidam fomes sub cineribus
 ignem celans. Neque vero id latebat Cretenses, qui
 apud pincernam primum gratiæ et auctoritatis
 locum obtinebant, ex quo cum uxoribus et liberis
 ad eum e Creta se contulerant. Nam in magno honore
 apud illum erant, et principatum inter intimos
 claudebant: nec in acie tantum illius latera
 claudebant, sed et in potestatis quosdam commu-
 nionem veniebant. Quæ res animos illorum deprava-
 runt, et ut sorte sua non contenti inajora suo
 capta suaque conditione concupiscerent, impule-
 runt. Etenim prosperis quamdoque successibus,
 velut paxistra quadam certoque examine, homi-
 num animos explorari cernimus; quibus si sint
 minime sani tantum insolentiæ cumulum addunt
 secundæ res, quantum et quam stabilem iisdem si
 sani sint constantiæ et gravitatis laudem unde-
 cunqne afferunt. Nam cum et ipsi ea quæ de pinc-
 cerna murmurabantur accepissent, magnum onus
 curarum molestissimarum ejus viri animo injiciunt,
 rem non ita uti erat renuntiando, sed quasi ele-
 phantum e musca faciendo, convanturque ei per-
 suadere, ut primo quoque tempore deficiat, prius-
 quam eadem patiatur, quæ paulo ante miseri illi
 Strategopolus et Porphyrogenitus experti fuissent.

Ε. Ταῦτα πρὸς ταραχὴν ἐξιστώσι τὸν ἄνδρα καὶ
 ὡσπερ εἰς μεταγυμιον φέρουσι λογισμῶν ἀκριβοῦ-
 λων, ἐκατέρωθεν ἄλλα ἐπ' ἄλλοις; συχὰ ἐπανελούοντων
 τὰ τοῦ τοσούτου κλύδωνος κύματα. [P. 122] Καὶ πρὶν δὲ
 θατέρου βουλεύματος εἶναι αὐτόν, θάτερον ἀνταπῆται
 καὶ σὺγγυσις τις ἄρα κατὰ τὸ συνεχὲς καὶ κικαίων
 ἤγειρετο λογισμῶν ἀνομοίων. Οἷ; γὰρ ἐστι συνει-
 δέται; σφαιλαῖσι σφισιν αὐτοῖς ἐφ' ὅτῳ δήποτε πράγ-

V. His ille commovetur, 198 in medio veluti con-
 flictu incertarum deliberationum constitutus, et istius
 quasi procellæ alternis fluctibus oppressus. Itaque
 munum consilium ingresso aliterum statim subit; ac
 in ejus animo diversarum cogitationum confusa quæ-
 dam pugna tumultuosusque æstus excitatur. Nam qui
 delictorum quacunqne in re sibi consilii sunt, iis si, ut
 par est, aliquid imminet mali, præscilicet imminet et

Variorum notæ.

(79) Alter codex perpozam habebat, πῖθον ἐκ
 Δοξ. Pigmentum exstat in Homeri Iliade. Wolfius.
 (80) Scribit Pachymer. lib. ix, cap. 8, extr.
 n. ultus e Creta insula Latinis, seu Venetis, illis
 imperantibus, propter idorum intolerantiam domi-

nationem, patria relicta, ad imperatorem transiisse;
 et ab eo locis suis ditionis ac pensionibus donatos
 fidam Romanis seu Græcis, in bellis operam præsti-
 tisse. Vide Gloss. med. Græc. in v. Παρτικοί.
 Ducang.

expectantibus ex eo tempore quo deliquerunt : A quibus si non aliud, ipsa tamen præscientia calamitatem nonnihil levat. Contra, quos mala præter expectationem opprimunt nullius peccati sibi conscios, quo pati illa meruerint, hos non mirum est obstupescere et extra sese quodammodo rapi. Tandem post longos cogitationum conflictus defectuonis auctores vincunt. Ac initio quidem pincerna edicit, ne in exercitu nomini imperatoris de more acclametur. Quamobrem Cretenses non parvo inde momento adjuv vim illi inferunt, et quamprimum imperatoris insignibus uti jubent ad confirmandos suorum animos. « Consilia hujusmodi, inquam, ipsa res sequi statim debet : neque quidquam est omnium, quod parem ingenii et manus promptitudinem et adeo ardens studium flagitet. Sin tempus terere vis, militum animos suspensos atque ambiguos tacis, in ipso rerum discrimine fluctuantes, et incerti eventus expectatione trepidos. Neque ipse potes **199** effugere, quin ab iis statim præodendus sis. » Hac ille audiens negligebat, haud scio reime magnitudine territus, an aliquid secreti animo meditatus, speredo exspectans ut Libadarium in primis subigeret, ἀθλιάν πολλά δεδιότων, και αὐτός, ἀλλ' οὐδ' αὐτός ἂν ὄκίωύων ἤμλει, οὐκ εἶδ' ὅπότερον, εἴτε τὸν δῆκον τοῦ πράγματος δειλῶν, εἴτ' ἄλλο διανοούμενος τῶς ἀπόρρητον, οἶμαι περιμένων χειρώσασθαι τὸν Λιθαδάριον πρότερον.

VI. Hoc rerum statu celeres nuntii ad Libadarium et imperatorem perferuntur, confusionem et dissipationem rerum atque adeo ipsius imperii nuntiantes. Quibus imperator ex improvise auditis ita perturbatus est, ut totam ejus prudentiam profertus quidam mæror penitus absorberet. Tamen fretus conscientia suæ erga Deum pietatis, et quia sciebat nullam se huic rei causam præbuisse, quietus mansit : non arma, non tela, non auxiliarium exercituum legiones quærere constituit, sed omnem spem in sanctissima Dei Genitrice et Servatore Christo collocavit, nihil non ab ejus potentia pendere sciens, sed occultis illius providentiæ rationibus gubernari, et ad eum finem tendere omnia, quem ille præscripsisset. Hanc ejus animi contritionem intuitus Dominus pincernæ consilia subvertit, veluti ademptis onerariæ navi gubernaculis. Atque hic cum Libadarium adhuc imparatum primo impetu aggredi debuisset, Theodorum imperatoris fratrem invasit, qui et ipse tum illis fere locis in Lydia versabatur. Is enim non suspectus imperatori liberalissime **200** ab illo tractabatur, et ubi libitum erat ad arbitrium suum vivebat. Ex quo enim fratrem comprehensum esse cognorat, moderatius esse vivendum intelligebat : abjectisque dignitatis suæ debitis insignibus, privati habitu utebatur. Quibus de causis multum et sincere ab imperatore diligebatur. Hunc igitur pincernæ invadit et comprehendit, ne ad illum imperatorio nomine ornatum alicui accurrerent, conflatoque

ματι, ἦν ἐπίωπιν ὄσα εἰκός τῶν δαινῶν, προειδόσιν ἔπεισι και πάλαι παραδοχῆσασιν, ἐξέτου δὴ και σφαλῆναι ζυνεπεπταίαι· οὐς εἰ μὴ τι ἄλλο, τὸ γούν προμαθεῖν λάθρα πως ὑφαιρείται τοῦ πάθους τὴν ἀκμὴν. Ὅσοις δὲ τοῖναντίον ἀπροδοχῆτω; ἔπεισι τὰ χεῖρω, μὴ συνειδόσιν ἐκυτοῖς μηδὲν τῶν ὄσα πρόβηνα σφῶν καθεστῆσιν, ἐπεικῶς ἐκπλήσασιν εἰλωε και σφῶν αὐτῶν ἐξίστασθαι. Ἄλλῃ μετὰ πολλὰς τῶν λογισμῶν τὰς παλαιστρας νικῶσιν οἱ τὰ τῆς ἀποστασίας ὑποτιθέμενοι. Και σιωπῆν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ τῆς τῶν βασιλικῶν ὀνομάτων ἐπισημίας ὁ πιγκέρηνς προστάττει τὰ πρῶτα. Διδ και βοτῆς οὐ μικρῶς οἱ Κρήτες δραξάμενοι και βίαν ἐπάγουσιν, ἦδη διεξιροντες τὴν ταχίστην και τοῖς τῆς βασιλείας σύμβόλοις χρήσασθαι και στηρήσαι τῶν ἐκπέμνων τὰς γνώμας. « Τὰ γὰρ τοιαῦτα τῶν βουλευμάτων κατ' ἔχον, » φασιν, « ἐκπέμνην ἔχειν χρεῶν και τὴν πράξιν· και οὐδὲν οὕτω τῶν πάντων ἕταρον δέξτετα γνώμης ὁμοῦ και χειρὸς ἀπαιτεῖ και φλέγουσαν ὡσερ σπουδῆν. Εἰ δ' ὑπερτίθεσθαι βούλει τὴν χρόνον, τὰς τε ψυχὰς τῶν στρατιωτῶν μεταώρους ποιεῖς και ἀμπεδόλους και ὡσερ ἐπὶ θυροῦ ταλανθεῖς τὰς γνώμας οὐτῶν, τὴν τοῦ μέλλοντος φθάνους προδεδομένο; ὧν ὑπὸ τῶν τοούτων. » ὁ δῆκον τοῦ πράγματος δειλῶν, εἴτ' ἄλλο διανοούμενος τῶς ἀπόρρητον, οἶμαι περιμένων χειρώσασθαι τὸν Λιθαδάριον πρότερον.

Γ'. Τοῦτων οὕτω; ἐχόντων ἀπαγγεῖλαι φοιτῶσιν ὀξείαι παρά τε τὸν Λιθαδάριον παρά τε τὸν βσιλία, σύγχυσιν και μερισμὸν διακρηρῦττουσαι τῶν τε πραγμάτων και τῆς βασιλείας αὐτῆς. Τὸν μὲν οὖν βασιλία τὸ τῆς ἀκοῆς; ἀγνῖδιον σφοδρῶς ἐθορύθησε, και εἶεν εἰπεῖν λύτης πυθμένης ὄλου; ἐξ ῥέφρησαν τοῦτου τοῦς λογισμοῦς. Ὅμο; τῆ πρός Θεὸν εὐσεβεία τῶ συνειδέτο; θαρρῶν και τῶ μηδεμίαν αἰτίαν τῆ τοῖδρα παρασχηκίαι ἐκδέεται ἔμεινε κατὰ χώραν, μήτε πρός ὄπλα βλέψας και βέλη, μήτε πρός στρατευμάτων συμμαχοῦσας φάλαγγας· ἀλλ' ὄλας εἰς τὴν ὑπέραγων Θεομητορῆ τὰς ἐλπίδας ἀναρτήσας και τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, εἰδὸς ὡς οὐκ ἔστιν οὐδὲν ὁ μὴ τῆς ἔκείνου χειρὸς ἐξῆπται, ἀλλὰ πάντα προνοίας ἐκείθεν ἀπόρρητοι βόσκουσι λόγοι, ὅπερ ἂν βούλοιο τέλος ἐκεῖνος ἐκάστοις τῶν πραγμάτων ἐπάγειν. Τὴν δὴ τοιαύτην αὐτοῦ συντριβὴν τῆς ψυχῆς ἐπιδιδέψας ὁ Κύριος **D** ἐσφῆλε τὰ τοῦ πιγκέρηνς σχέμματα, καθάτερον φορτίδος νεῶς τοῦς ἰθύνοντας ἀφειλόμενος οἰακας και ἀντὶ τοῦ Λιθαδαρίῳ ἐπιθέσθαι κατὰ τὴν πρώτην ἐφοδὸν ἀπαρασκευῶς εἰς τυγχάνοντι, ὁ δὲ Θεοδώρω (81) τῶ τοῦ βασιλείου ἐπέθετο ἀδελφῶ ἐκεί που περὶ τὴν Λυδιαν [P. 123] και αὐτῶ διατρίβοντι τότε. Ἄνυτοπος, γὰρ ἦν οὗτος τῶ βασιλεῖ και πολλῆς ἐκείνου τῆς εὐμελείας ἀπῆλασε και διὰ τοῦτο διέτριβεν ἐπὴν και ὄπως ἐβούλετο. Ἄφ' οὗ γὰρ εἶδε κατασχεθῆντα τὸν ἀδελφὸν, συνῆκεν ὡς καιλὸν τὸ μετρίωτερον φέρειν τὴν τύχην· και δίψας τὰ ὀφειόμενα τῆς ἀξίας σύμβολα ἰδιωτικῆ; και αὐτὸς ἐχρηῆτο

Variorum notæ

(81) Vide Famil. Byzant. pag. 231. Ducang.

ἐνδύσασιν. Αὐτὸ καὶ πολλὴν ἑκαρπούτο καὶ καθάρην ἅ in dē exercito rei a se inceptæ non minimum ob-
 τὴν τοῦ βασιλέως· εὐμένειαν. Τοῦτον οὖν ἐκαλῶν sicut.

κατέσχετό περικέρην, ὡς μὴ βασιλείας· ὄνομα τούτῳ περιειμένῳ προστρέχουσι τινες κίνεσθαι σύστημα
 γένεται στρατοπέδου καὶ γένεται οἱ τοῦτ' εἰς τῆς προθέσεως οὐκ ἐλάχιστον κώλυμα.

Z. Ἄλλ' ἐλαλήθει σκιδὴν (82) ἀντ' ἀληθείας κρα-
 τῶν. Ὁ γὰρ πρωτοβεστιαρίτης Λιθαδάριος τὴν περὶ
 τὰ πάρεργα ταῦτα τοῦ περικέρην ἀσχολίαν καιρὸν
 ἴδιον ἤγησάμενος πεμφθέντα παρὰ τῆς ἀνωθεν δε-
 ξιάς ἐν οὕτω βία καὶ δέξιν ἀνταγωνιζομένη πραγ-
 μιῶν βοήθ' πάντα κινεῖ χρήματα, καὶ πάντα τὴν
 ταχιστὴν συναγέροι στρατὸν ἐκ τῆς παραλλοῦ
 τῆς Ἰωνίας ἐκ τῆς μεσογαίου καὶ, συνελόντι φά-
 ναι, πανταχόθεν. Τὸν ἴδιον γὰρ ἐξαργυρισάμενος
 πλοῦτον, καὶ ὄσας περὶ αὐτὸν πλουτοῦντες ἐτύγγα-
 σον, καὶ πρὸς γὰρ εἶ ἐκ τῆς Φιλαδέλφειας πλείστα
 βασιλικὰ μέτασσελλόμενος χρήματα, ἀφθονα πάντα
 προσιθεῖα χορηγῶν τῷ στρατῷ, μαζικός εἶ προσι-
 θεῖς καὶ τὰς ἐπαγγελίας καὶ ἰδίους ποιῶν ταῖς
 ἐλπίσιν αὐτοῦ· ὡς πρὶν ἢ δεκά ἐξήκειν ἡμέ-
 ρας (83), μετὰ βαρείας ἐλθόντα δυνάμει κατὰ
 μέσσην τὴν Λυδῶν χῶραν πῆξασθαι τὸ στρατόπεδον
 κάκῃ βρέθουσιν ὄψοι· τὴν ἐφοδὸν ἐπέδεσθαι τοῦ
 περικέρην. Ὁ δ' ἀνυσσιμώτατον ἰδοῦς τῆ τοῦ Λιθαδα-
 ρίου σπουδῆ καὶ τὸ πᾶν ἐν βραχεὶ καταπράξασθαι·
 εἰδὼς γὰρ ὡς· μάλιστα πάντων οἱ Κρήτες παρασιπ-
 ζουσι τῷ περικέρην καὶ τῶν ἐγγυτάτω τούτῳ κυ-
 κλοῦντων εἰσι, λάθρα πέμψας χρήματα τε δώσιν
 αὐτοῦς ὑποχρεῖται κάμπολλα, καὶ λαμπράς τὰς τιμὰς
 προσενῆσαι παρὰ τοῦ βασιλέως αὐτοῖς, ἦν τὸν πε-
 κέρην ἀπολαβόντες ἕσμιον παραδώσιν αὐτῷ συρ-
 βτηγυμμένων ἕξο τῶν στρατοπέδων. Οἱ δὲ καὶ πάλαι
 διαχεραίνοντες πρὸς τὴν ἐς τὰ παρόντα σκέμματα
 βραδύτητα καὶ μέλλησιν τοῦ περικέρην καὶ ἄλλω·
 τὴν τῶν πραγμάτων τύχην ἀντιστρατευομένην
 ἐρώντας αὐτῷ κλίνουσι πρὸς τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὸ
 πᾶν ἀπὸ κατασκευάζουσιν ἔπειτα ὄραμα μεταξὺ τοῦ
 κόλλεμου. Καὶ οὕτως αὐτοῦ τε παραβίβεται ἕ-
 σμιος, καὶ τὸ πᾶν ἐν βραχεὶ καταλύεται τούτου στρατόπεδον.

H. Ἐκεῖ δὲ τῷ πρωτοβεστιαρίτῃ Λιθαδαρίῳ κατὰ
 γνώμην ἀπηντήκει τὰ πράγματα καὶ πέρασ εἶχε
 τούτῳ χρηστὸν, ὃ δὲ τὸ μετριάζουσαν ἐβόησε τὴν
 ἔργον πρὸς τὸν ἡγεθῆντα, οὐδ' ἠδέσθη τὴν τύχην
 τάνδρῳ, οὐδ' ἀνθρωπίνως προσημέθη τοῖς πράγ-
 μασι· ἀλλ' ἐν νῷ λαβὼν τὸ τοῦ βασιλέως πρὸς τὰς
 κολάσεις [P. 121] ἀκίνητον, καὶ δέσας μὴ φιλάνθρω-
 πίας ὁ ἕσμιος τύχῃ, ἀπαλθὼν μετὰ τρίτην ἀπὸ τῆς
 κατασχέσεως ἡμέραν ἀφαιρεῖται τῶν ὀφθαλμῶν αὐ-
 τοῦ τὰς αὐγὰς (84). Οὕτω πικρὸς καὶ λιθθὴν αὐχῶν
 τὴν καρδίαν ἐφάνη περὶ τὸν δυστυχῆσαντα ἀνθρώ-
 πον. Φίλει γὰρ ἐς ἀπνοίαν βῆστα χωρεῖν τὸ ἀνθρώ-

VII. Sed haud animadvertit, se umbram omisso
 captare corpore. Nam protovestiarites Libadarius,
 pincernæ in supervacaneis istis occupationem sibi
 peropportunam ratus, et divinius oblatam occa-
 sionem in tam violento et subito adversarum re-
 rum motu amplexus, omnem pecuniam contrahit,
 omnes copias summa festinatione tum e maritimis
 Ioniæ locis, tum ex mediterraneis, denique un-
 decunque in unum conducit. Suis enim opibus
 eorumque quos secum habebat divitum in argen-
 tum redactis, atque etiam pecuniæ imp: ratoris ma-
 gna vi e Philadelphia accessit, exercitui abunde
 omnia suppeditabat, majora etiam pollicens et spe
 alacriores reddens. Quo factum ut priusquam de-
 cem exirent dies, cum magnis copiis in media
 Lydia castrametaretur, et ibi pincernæ impetum
 validis viribus exciperet. Jam ad perficienda ea
 quæ Libadarius cupiebat efficacissimum illud visum
 est, quod et 201 totum negotium cito confecit.
 Nam cum sciret Cretenses maxime pincernam in
 acie tueri, ac circa illum proximos conglôberî,
 clam cum illis egit, maximamque pecuniam datu-
 rum et apud imperatorem illustres dignitates eis
 impetraturum se promisit, si postquam exercitus
 confligere cœpissent, pincernam vincitum sibi tra-
 derent. Qui cum jam pridem illius cunctationem et
 moras in præsentî instituto molestie ferrent, et
 alioqui fortunam ejus conatibus adversari viderent,
 pollicitationes admittunt, et inter pugnandum to-
 tam fabulam peragunt. Sic et ipse vincitum tradi-
 tur, et brevi lotus ejus exercitus dissipatur.

VIII. Protovestiarites autem Libadarius, cum ne-
 gotium sententia confecisset et ad felicem exitum
 perduxisset, non mediocri fastu victo insultavit,
 nec fortunam viri reverentius, nec humaniter succes-
 sibus suis usus. Sed imperatoris clementia consi-
 derata, qui ad decernenda supplicia difficillime
 moveretur, et metuens ne captivus veniam impo-
 raret, tertia postquam eum ceperat die visum illi
 ademit. Adeo acerbum et saevum in hominem cala-
 mitosum fuit. Solet enim humana mens facillime
 de statu dimoveri, nisi rationis ductu regatur, quæ
 inconstantem fortunæ temeritatem certo modera-

Variorum notæ.

(82) Pachymer. lib. x, cap. 10, 11, 12, 13. Ducang.

(83) Videtur deesse τὸν βασιλέα, imperatorem in
 Lydia castrametaturum. WOLFIUS. Ὡς πρὶν ἢ δεκά
 ἐξήκειν ἡμέρας, etc. interpretatus sum, Quo factum
 ut priusquam decem exirent dies. Wolfius ita inter-
 pretabatur quasi scriptum esset, ὡς πρὶν ἢ δεκά
 ἐξήκειν ἡμέρας μετὰ βαρείας ἐλθὼν δυνάμει....

πῆξεται τὸ στρατόπεδον. BOVIN.

(84) Fortasse non eruit illi oculos, sed candente
 lamina propius admotâ visum admittit, ut Manuel
 Comnenus Dandolo Veneto fecisse fertur. WOLFIUS.
 — Ἀφαιρεῖται τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὰς αὐγὰς.
 Anno mundi 6805, *) Christi 1296 exeunte. Vide
 adnotata infra lib. viii, cap. 12, sect. 2. BOVIN.

* Ἐπει ὡς ἐτυμολογῆ ὁ περικέρην· καὶ ἰ' ἐξήκεισεν ἢ ἀνατολή· καὶ ἰε' ἤρθεν ὁ Ῥεκάφουρτ. Cod. Reg. 2452.
 fol. 2. V. med. pag. BOVIN.

mine euerceat. Nam in pugna quidem et acio quid-
quid egeris, excusationem habet, cum circumstanti-
am negotiorum mole ratio opprimitur, **202**
cum manus velut cbriz sunt, nec mens adest, que
eas regat et rebus gerendis præsit. Verum cum
pericula ipsa jam propulsata sunt, cum libera vo-
luntas tempus ad consultandum habet, re perçusa,
certo animi iudicio manum armare eique jus omne
permittere, id vero animum vitiosum arguit, si
quid secus quam oportet committatur.

Α κινον, ὅπως μὴ λόγον ἠνωσον ἔχει ἐνμαλῶς ἀνω-
στῆλλοντα τῆν τῆς τύχης ἀσάθητον περιπέτειαν.
Τὰ γὰρ ἐν κολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα, ὁπιασὶ ποτ'
ἀν ἦ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχίτι, περιττατο-
μένου τότε τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς χειρὸς οἰονεὶ με-
θουούσης καὶ λόγον οὐκ ἔχουσης χειραγωγῶν καὶ
πρῦτανιν τῶν πραττομένων. Τῆς δ' ἀκμῆς τῶν δει-
νῶν καυσαμένης καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως
εὐληφύας μετὰ σφόδρης τινὸς καὶ κρίσεως τὰς τῶν
πράξεων ἀρχὰς παρέχεσθαι τῇ χειρὶ, μοχθηρίαν
γνώμης κατηγοροῦ τοῦ πράξαντος, εἰ τι μὴ κατὰ τὸ
προσῆκον γίγνοιτο.

CAPUT IX.

Terre motus. Multa ædes labefactæ. Michaelis archangeli status dejecti. Quis illum primum erexerat. Quis lapsam restituit. Moritur Joannes Trapezuntis imperator. Alexius filius ei succedit. Eudocia vidua Byzantium venit. Crali nubere recusat. Cralis inconstantia erga uxores. Imperator filiam suam Simonidem ei despondet. Thesalonicam conveniunt. Porphyrogenitus fratrem vincit sequitur. Obsides dati a Crale. De Spheodostiani sorore et de Cutrule. Simonis quinquagenitis a sponso quadragenario abducitur.

I. Sub hoc tempus terræ motus maximus fuit, B
quo multa magnæ ædes, multa etiam et magna
templa partim corruerunt, partim debiscentibus
muris labefacta sunt. Corruit et Michaelis arch-
angeli status, quam Michael Palæologus ante
ædem SS. Apostolorum, cum Constantinopolim
recepisset, columnæ imposuerat. Eandem autem
deinde filius ejus Andronicus imperator eodem
habitu referit et erexit.

Α'. Κατὰ τοῦτον μένον τὸν χρόνον συνέθη γενέ-
σθαι σεισμὸν (85) τῶν πάνυ μεγίστων, ὅφ' οὐ πολ-
λαὶ μὲν τῶν μεγάλων οἰκιῶν, πολλοὶ δὲ τῶν μεγά-
λων νεῶν οἱ μὲν ἐπεπτώκεισαν, οἱ δὲ διεβράχτησαν.
Ἐπεπτώκει δὲ καὶ ὃν πρὸ τοῦ νεῶ τῶν ἁγίων
ἀποστόλων ἐπι-κίονος ἔστησε τοῦ ἀρχιεπιστάτῃου
Μιχαὴλ ἀνδριάντα Μιχαὴλ βασιλεὺς ὁ Παλαιολόγος,
ὅπως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγκρατης ἐγεγίνετο·
ὃν αὐθις Ἀνδρόνικος βασιλεὺς, ὁ ἐκείνου παῖς, ὡς
εἶχε στήματος, ἐπεσκεύασε τε καὶ ἀνεστήλωσε.

II. Insecuta æstate Eudocia imperatoris soror
Trapezunte in Urbem venit, marito ejus Joanne
Lazo mortuo. Venit autem cum filio suo juniore.
Nam primogenitum Alexium ad paternum imperium
administrandum domi reliquerat. Eudociæ nuptias
Crales Serviz per legatos ambiebat, ut perpetuum
fædus cum Romanis sanciret. Erat enim potens,
neque unquam Romanam rem turbare desistebat,
partim occupando urbes, partim agros populando.
Ea res in magnam dubitationem imperatorem ad-
dixit, primum quod Cralis amicitiam magni facie-
bat: deinde quod **203** soror Endocia illius conju-
gium abominabatur, et ne primoribus quidem au-
ribus vocem eorum qui de illa loquerentur admit-
tebat: tertio, quod quartum esset illud quod pete-
ret conjugium. Nam cum prima uxore, Blachiz
principis filia, per annos aliquod vixerat; deinde
ea in patriam remissa, sorotem uxoris fratris sui,
monastico prius habitu detracto, duxerat uxorem.
Cum autem Triballorum Ecclesia illegitimis illis
nuptiis diutius adversaretur, longo post tempore
et illam ablegaverat, et Bulgaria principis Sphen-

B. Κατὰ δὲ τὸ ἐπὶ τὸν ὄλερος (86) ἦκεν ἐκ Τραπε-
ζουντος εἰς Κωνσταντινουπόλιν Εὐδοκία ἡ τοῦ
βασιλέως ἀδελφῆ, θανόντος ἐκεῖ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς
Ἰωάννου τοῦ Λαζοῦ (87) ἥκε δὲ μετὰ τοῦ δευτέ-
ρου ταύτης παιδός. Τὸν γὰρ πρῶτον Ἀλέξιον ἐκεῖ
καταλείπει, τὴν πατρικίην περιέπειν ἀρχὴν. Ταύτην
δὲ τὴν Εὐδοκίαν πέμψας ὁ Κράλης Σερβίας ἐζήτη
γυναῖκα λαβεῖν, ἵν' αἰωνίζουσας ποιήσῃ πρὸς Ῥω-
μαίους σπονδὰς. Ἰσχυρὸς γὰρ ἦν καὶ οὐ διέλιπε τὰ
Ῥωμαίων αἰε συγγέων πράγματα καὶ πόλεις καὶ
χώρας τὰς μὲν αἰρῶν, τὰς δὲ ληϊζόμενος. Τοῦτο
πολλακτῆ μεριζομένην τῷ βασιλεὶ τὴν ἀπορίαν
ἤνεγκε· πρῶτον μὲν, ὅτι περὶ τσελονος τῆν τοῦ
Κράλης φίλιαν ἐτίθετο [P. 125] δεύτερον, ὅτι καὶ
τὴν ἐκείνου συνάφειαν ἀποτρόπαιον ἤγειτο ἡ τοῦ
βασιλέως ἀδελφῆ Εὐδοκία, καὶ οὐδ' ἄκριος ὡστὶν
ἀκούειν ἤνεγκετο τῶν λεγόντων· τρίτον, ὅτι καὶ
τέταρτον ἦν ὅσαρ ἦται συνοικεσίῳ. Τῇ γὰρ πρώτῃ,
Θυγατρὶ τοῦ τῆς Βλαχίας (88) ἀρχοντος ὄδση, χρό-
νου τινὸς συνοικήσας εἶτα αὐτὴν μὲν ἀπέπερψεν
εἰς τὴν Θρῆσαμένην ἠγάγετο δὲ τὴν γυναικαδέλφην
τοῦ αὐταδέλφου (89) εἰς μοναχικὸν αὐτὴν περιδύσας

Variorum notæ.

(85) Quem cœpisse Kalendis Junii scribit Pachy-
meres lib. ix, cap. 15, ac in Asia maxime grassat-
um, ubi multa oppida ac ædes, in Urbe vero,
præter templum Sanctorum omnium, S. Michaelis
status aenea, cum alia Michaelis imp. urbis simula-
crum eidem S. Archangelo offerentis, magnam
lætiam passæ sunt. DUCANG.

(86) Pachymer. lib. ix, cap. 50, 51, 52. DUCANG.

(87) Seu, τῷ Λαζῶν ἀρχηγῷ, ut habet Pachym.

I. m, c. 29. Lazi iidem sunt qui et Colchi. Boivur-
(88) Quam Valachiam hodie vocant, Turci *Ipa-*
kiam, veteres vero Daorum, vel Davorum regio-
nem, ut scribit Leunclavius in priore *Quonastico*
Turcico. Vide stemma regum Serviz in *Familiis*
Dalmaticis. DUCANG.

(89) Sororem uxoris fratris sui... duxerat uxorem.
Ita vertendum, non uxoris sororem, fratris sui ux-
orem duxit, ut Wolfius reddiderat. Boivur.

πρότερον σχήμα. Εἶτα τῆς τῶν Τριβαλλῶν Ἐκκλησίας ἀντισταμένης ἐπιπολὺ πρὸς τὸ παράνομον, ἐκπέμπει καὶ ταύτην μετὰ πολλῶν τῶν χρόνων. Ἄγεται δὲ τὴν ἀδελφὴν τοῦ τῆς Βουλγαρίας ἀρχοντος Σπενδοσθλάδου (90), οὐζυγον τρίτην αὐτῆν. Ἐπαυδοποίησε δὲ μετ' οὐδεμιᾶς τῶν τριῶν. Ἦδη δὲ καὶ ταύτην ἀποστέρβας εὐγενεστέραν ἐζήτην συγγένειαν.

Γ. Ἐπεὶ δ' ἡ μὲν Εὐδοκία τὴν ἐκείνου συνοδείαν ὅλαις προθέσει τῆς ψυχῆς ἀπηρνεῖτο, ὁ δ' ἐκείθεν ἐμβριθῶς ἐπέκειτο ζητῶν οὐ μικρὰς προστιθεὶς καὶ τὰς ἀπειλάς, ἀναγκασθεὶς ὁ βασιλεὺς μῖναι τῷ Κράλῃ περὶ τῆς ἐαυτοῦ θυγατρὸς Σιμωνίδου, πέμπτον τῆς ἡλικίας ἀγούσης ἔτος (91). Ἐν ᾧ ἐκείνῳ λαθόντι τρέφοιτο, μέχρις ὅν ἐς τὴν νομιζόμενον ἔλθῃ τοῦ γάμου χρόνον κίπεται εἰς οὐζυγοῦ αὐτῷ τοῦ λοιποῦ. Ἐπρὸς οὖν ἐπιστάντας ἀπεισιν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς δεσποίνης ὀμοῦ καὶ τῆς θυγατρὸς ἐς Θεσσαλονίκην, ἐπαγόμενος καὶ τὴν Πορφυρογέννητον δέσμιον, δεῖται τοῦ μὴ διαδρῆναι συνεργίαις μητρικαῖς. Οὐ γὰρ διέλιπεν ἡ μήτηρ ἀσχάλλουσα καὶ ζητούσα τὴν λύσιν αὐτοῦ.

Δ. Ἦκει δ' ἐκείθεν καὶ ὁ Κράλης φέρων δμήρους τοὺς κατὰ γένος προδχοντας υἱὰς τῶν Τριβαλλῶν, φέρων δ' ὀμοῦ καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Σπενδοσθλάδου πρὸς πίστωσιν τῶν σπονδῶν. Ἡ δὲ καὶ μικρὴν ὑπερον πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν κομιζομένη μίγνυται σαρκικῶς Μιχαὴλ ὁ Κουτρούλης (92), ὃς τοῦ βασιλέως γενόμενος ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς νῦν διετέλει χηρεῖαν ἄγων θανούσης ἐκείνης. Μίγνυται μὲν οὖν τῇ ῥηθείῃ λάθρα τῇ πρώτῳ, ἔπειτα καὶ οὐζυγον ἄγεται νόμιμον ἐς τοῦμφανί. Καὶ ἔντα τὴν μέμφῳ συντέμνω, στεβρᾶς καὶ μάλα βεβαίας ὁ Κράλης τὰς σπονδὰς ποιησάμενος καὶ οἶαι κατὰ γνώμην ἦσαν τοῦ βασιλέως, ἐκάνεισι τὴν Σιμωνίδα λαθὼν βρέφος οὐσαν τεσσαρακοντούτης τυγχάνων αὐτῆς (93) καὶ τῷ βασιλέω καὶ πενθερῷ καθ' ἡλικίαν προήχων πάντα ἔτασιν ἔγγιστα.

dosthlavi sive Wenceslavi sororem sibi junxerat, uxorem tertiam. Atque ex nulla barum trium uxorum liberos suscepit. Sed cum et hujus amor refrixisset, illustriorem affinitatem quærebat.

III. Enimvero cum Endocia matrimonium illud toto animo aversaretur, ille vero petitionem vehementer urgeret non parvis minis additis : coactus imperator illi de Simonide sibi sua significat, quintum jam annum agente, ut ab illo domi accepta aleretur, donec ad nubilem ætatem perveniret, ac deinde conjux esset. Appetente igitur vere, imperator cum imperatrice et cum filia Thessalonicam proficiscitur, in vinculis etiam Porphyrogenitum adducens, veritus ne maris opera elaberetur. Nam mater Theodora imperatrix non desinebat quotidie ob filiam quiritari et liberationem ejus flagitare.

IV. Endem 204 et Crales venit, obseques adducens secum principum Triballorum filios, item Sphendosthlavi sororem ad pacem confirmandam. Cum qua non multo post quam in urbem perducta erat, furtim consuevit Michael Cutrules, qui uxorem duxerat sororem imperatoris, eaque mortua viduus tunc erat. Cum ea, inquam, iste consuevit principio clam, deinde eandem palam uxorem duxit. Et ut rem in pauca conferam, Crales sedere sancito et probe ita ut imperator volebat firmato donum discedit, secumque Simonidem infantulam abducit, ipse quadragenarius, et socio quinq. circiter annos natu major.

I. Sequenti anno aliqui Massagete ex iis qui ultra Istrum habitant (Alani vulgo dicuntur) clandestinam legationem ad imperatorem cum in urbem rediret mittunt : qui cum jam inde antiquitus Christiani essent, postea a Scythiis per vim subacti, corporibus inviti serviebant : animis vero desido-

CAPUT X.

Alani a Scythiis subacti legatos mittunt ad imperatorem. Eorum postulata et promissa. Andronicus Romanis diffusus ; ad auxilia externa se convertit : quanto rei Romanæ damno. Alani cum uxoribus et liberis admissi. Acerbis exactio nibus occasione præbent. In Asiam transeunt Michaelis imperatoris ductu. Circa Magnesium castrametantur. Turci eos observant. Inordinatos adorantur. In fugam vertunt. Imperator recipit se in urbem Magnesium. Alani Christianorum agros populantur. Turci usque ad oram Lesbi progrediuntur.

[P. 126] A'. Κατὰ δὲ τὸ ἐπιδὸν ἔτος (94) ἐς τὴν βασιλεύουσαν ἐπανάκοντι τῷ βασιλεὶ πέμπουσι τινες τῶν ὑπὲρ τὸν Ἰστρον Μασσαγετῶν λαθροῖαν πρεσβεῖαν. Ἄλανοὺς ἡ καινὴ τούτους καλεῖ διάλεκτος : οἱ δὲ καὶ Χριστιανοὶ τυγχάνοντες ἀνωθεν, ἔπειτα τῇ βία καὶ χειρὶ τῶν Σκυθῶν ὑπαχθέντες σώματι μὲν

Variorum notæ.

(90) Sic eum appellasse Græcos existimo, quem nunc Wenceslaum dicunt. Wolfius. — Σπενδοσθλάδου. Qui Pachymeri non semel dicitur Ὀσφενδοθλάδος, quam vocem Latini per Wenceslaus vulgo efferunt. Vide stemmata regum Bulgaris. Ducang. (91) Pachymeres lib. iii, cap. 51. Ἦν οὖν πάνυ ἀσπίον τὸ θυγάτριον, ὅπως τὸν ἔκτον παραλαστον ἐκαστόν. Anno proxime insecutio (qui fuit annus Christi 1299) eandem Possinus octennem legit. Boivin. (92) Michaelis Angeli Thessalonicensis imperatoris ex Theodora Petralipha filius. Vide stemmata

Palæologorum et Angelorum. Ducang. (93) Possinus eam Simonidis protectionem confert in annum Chr. 1299, quo anno imperator Andronicus erat jam ipse quadragenarius. Itaque si, ut Gregoras ait, Crales gener socio Andronico quinque fere annis natu major fuit, oportet Cralem eo tempore annum ætatis fere quadragesimum quintum attigisse. Minus bene itaque et a Gregora quadragenarius, et a Possino prope quinquagenarius tum fuisse dicitur. Boivin. (94) Pachymer. lib. x, cap. 16, 18, 19, 20, 22. Ducang.

rim Libertatis labescebant, et impios abominabantur. Petunt igitur locum sufficientem ad habitandum amplius decem millibus hominum, qui si imperatori placuisset cum omni familia migraturi essent; unaque strenuam operam se contra Turcos velle navare promittunt, qui auctis viribus totam Romanorum Asiam impune incursabant ac populabantur. Ea legatio 205 tam grata imperatori fuit, quam si divinitus missa totius Asiae debellanda spes afferret. Nam post illum Philanthropeni tantum omnes sibi Romanos suspectos esse dicebat, ut nullum recte erga se affectum esse existimaret. Quapropter externa foedera nocte atque interdum somniabat: quod utinam non fecisset. Nam cum Romani omnes improbarentur, Romana res laborare cœpit, et in extremum discrimen est adducta, ut post explicabitur.

μαίων, τὰ Ῥωμαίων ἐνόησε πράγματα καὶ πρὸς θήσεται.

II. Ceterum legatione tam cupide accepta Massagetae amplius decies mille cum uxoribus et liberis adveniant. Cum autem eis et pecunia et equi et arma danda essent, ea partim ex imperatorio fisco dabantur, partim e militaribus partim e publicis privatisque pecuniis. Hinc multi et post alios alii proficiscebantur, qui tributa e provinciis colligerent, eaque publicani augebant: omnia arma, omnes equi cogebantur: perquirebantur pagi, urbes, aedae procerum, aedes militum, monasteria, populi, theatra, fora: et omnes dabant equos et pecunias inviti et lamentantes, non votis et bonis omnibus, sed lacrymis et diris novum exercitum prosequentes. Ex Europa in Asiam cum Michaeli imperatore transgressi circa Magnesium castra posuerunt. Turci vero initio, ut solent, in montes et saltus se receperunt, ut inde praesidiis locorum tuti copias horum quantae et quales essent specularentur, 206 scirentque an illi militarem in castris disciplinam observarent. Norant enim, famam multa quae hand essent nuntiare, et in rebus augendis modum excedere. Itaque circumspiciebant, verumne esset quod ferebatur, non posse illos invadi: an vero doctis et insidiis Persicis circumveniendi et in fugam conjiicendi essent.

περιόντες ἐσκόπου, εἴτε κατὰ τὴν φήμην ἀνεπιχείρητα εἴη τὰ πρὸς αὐτούς, εἴτε χρὴ δόλοις καὶ λόχοις αὐτούς Περσικοῖς περιελθεῖν καὶ καταστροφώσασθαι.

III. Cum autem eos vidissent nullo ordine praedatum crebro exire (Romanos enim agros magis populabantur, quam si aperti essent hostes), bellicosissimi Turcorum consueto ordine et disciplina militari de montibus descendunt, initio paululum, deinceps longius, ac subinde majore et confidentiore cum impetu: nec obscurum erat, eos castra imperatoris circumdaturus. Verum nostri ne prima quidem hostium aggressionem tolerata paulatim pe-

Α ἐδοῦλευσαν ἄκοντες, τὴν δὲ γνώμην αὐτονομίας ἀεὶ κατεδίθρωσκον ἔφρασι καὶ τῶν ἀσεβῶν ἀλλοτρίωσι. Πίμπουσιν οὖν χώρον ἀρκοῦντα ζητοῦντες εἰς ὀκτῆσιν ὑπὲρ τῆς δέκα χιλιάδας αὐτῶν βουλομένων ἐλθεῖν πανοικί, εἴ γε βουλομένη εἴη καὶ βασιλεῖ, καὶ ἅμα συμμαχήσειν ὑπισχυόμενοι κατὰ τῶν Τούρκων ὄλιγαι χεραὶ, κραταιωθέντων ἤδη καὶ κατατρεχόντων ἀσεβῶν καὶ πορθούντων ἑλην τὴν τῶν Ῥωμαίων Ἀσίαν. Τῷ μὲν οὖν βασιλεῖ παρὰ τοσοῦτον ἐφάνη τὰ τῆς πρεσβείας καθ' ἡδονὴν, παρόσον ἂν εἰ θεθῶν ἐτύγχανε καίτοις καὶ τὰ κατὰ πάσης Ἀσίας μνηστομένην τρόπον. Ματὰ γὰρ τὴν τοῦ Φιλανθρωπικοῦ συμβῆσαν ἐκείνην σύγχυσιν πάντα; ἔλεγεν ὑποπίπτειν Ῥωμαίους καὶ μηδένα νομίζειν ὀρθὴν πρὸς αὐτὸν διασῶζειν ὑπόληψιν· διὸ καὶ συμμαχίας ἔπειρολους ὠνειροπόλοις νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ὡς μὴ ὤφελεν. Ἀποδοκιμαζομένων γὰρ ἀπάντων Ῥωμαίων, τὰ Ῥωμαίων ἐνόησε πράγματα καὶ πρὸς ἰσχυατίας κατηνέχθη κινδύνων, ὡς ἔμπροσθεν δηλώ-

Β. Τῆς μὲντοι πρεσβείας οὕτως ἀσμένως δεχθείσης ἤκουσιν οἱ Μασσαγῆται τέκνοις ἅμα καὶ γυναῖξιν χιλιάδες ὑπὲρ τὰς δέκα. Ἐπεὶ δὲ ἴδωι χρήματα καὶ ἴππους καὶ ὄπλα τοῦτοις δίδονται, τὰ μὲν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πρυτανείου ἰδίοντο, τὰ δ' ἐκ τῶν στρατιωτικῶν, τὰ δ' ἐκ τῶν κοινῶν καὶ ἰδιωτικῶν. Ἐνταῦθεν συχνοὶ καὶ ἄλλοι ἐπ' ἄλλω ἔησαν οἱ τὰς χώρας ἀργυρολογοῦντες· ἠῦξον οἱ φορολόγοι τὰ τέλη· πᾶν ὄπλον καὶ πᾶς ἴππος ἠθρολόετο· ἡρευνῶντο κῶμαι, πόλεις, οἰκίαι τῶν μεγιστάνων, οἰκίαι τῶν ἐν στρατείαις κατελειγμένων, ἀσκητήρια, δῆμοι (95), θέατρα, ἀγοραὶ, καὶ [P. 127] πάντες ἰδίδουν ἴππους καὶ χρήματα, ἀκοντῆς τε καὶ ὀλοφυρόμενοι, οὐκ εὐχὰς καὶ λόγους ἐφύημος, ἀλλὰ δάκρυα καὶ ἀρὰς παραπομπῶς ἐφοδίουσιν τῷ νέῳ στρατῷ συνεκπέμποντες. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐς Ἀσίαν διαβαίνουσιν ἐξ Εὐρώπης ἅμα τῷ βασιλεῖ Μιχαῆλ, αὐτοὶ μὲν στρατοπέδουσι περὶ Μαγνησίαν· οἱ δὲ Τούρκοι τὰ πρῶτα περὶ τὰ ὄρη καὶ τὰς λόχμας ἀναχωροῦσι, τοῦτο δὲ τὸ συνήθες σφίσι ποιοῦντες. Ἐν ἐκείθεν αὐτοὶ ταῖς δυσχεραῖς φρουροῦμενοι τὰ τούτων ὀρῶσι στρατεύματα ὁπόσα τε καὶ ὅσα τυγχάνουσιν καὶ εἰ κατὰ στρατηγικὴν ἔμπειρίαν στρατοπεδεύουσιν. Ἰσάσι γὰρ ὡς πολλὰ τῶν οὐκ ὄντων ἢ φήμη κομίζει ταῖς ἀκοαῖς ὑπὲρ τὸ προσήκον τὰ πράγματα ἀβήσους· ὅθεν

Γ. Ἐπεὶ δὲ ἴδωιν τούτους ἀτάκτως ἐπὶ λαίαν παρεξίοντας συχναὶ καὶ γὰρ ἐληίζοντο τὰ Ῥωμαίων αὐτοὶ μείζον ἢ κατ' ἐχθρὸν προφανῆ· παρακαταίσι τῶν ὀρῶν οἱ μαχιμώτατοι μετὰ τῆς συνήθους σφῶν ἐς τὰ πολέμια τάξως, μικρὸν μὲν πρῶτον, ἔπειτα πλεον· καὶ ἀεὶ μείζονι καὶ θαρραλευτέρα χρώμενοι τῇ ὀρμῇ τῆς ἐφόδου, ὅτλοι ἦσαν τὰ τοῦ βασιλέως κυκλώσοντας στρατόπεδα. Ἄλλ' οὐκ ἐνέμειναν οὐδέ τὴν πρώτην ἐφοδὸν τῶν βαρβάρων οἱ ἡμέτεροι,

Variorum notæ.

(95) *Populi Walfo*. An potius *cuvia*? An *tribus*? *ἔμποι* quoque dicebantur *gradus Hippodromi*, in

quibus sedere consueverant *δῆμοι*, seu *factiones*. Vide *Glossarium med. Græc.* in v. *Δῆμοι*. *Βοινία*.

ἀλλ' ἄρανας ἐκείθεν ἐπὶ πᾶσα ἀνεχώρου καταμι-
 κρῶν, κατόκειν τῶν βαρβάρων ἰσχυρῶν καὶ τῶν ἑγγι-
 σσι παρστρατοπεδεύοντων. Οὐ γὰρ ὡς εἶχον
 κλήθου; ἰσχυρῶν τοῦς βαρβάρους· οἱ ἡμέτεροι· ἀλλὰ
 τρυφὴν ἐκασπύθησαν ὑπὸ δειλίας, ὅσον οἱ μεθύοντες
 ὑπὸ οἴνου, οἱ οὐ τὰ ὄντα κατὰ φύσιν ὁρῶσιν, ἀλλ'
 ἀπ' ἐτέρων ἕτερα ὁλοῦνται βλέπειν ὑπὸ τῆς περι τὸν
 ἰγκέφαλον κλειστής ὑγρότητος κυματουμένης τῆς
 ἕψεως καὶ οἴνου κολυμβώσης ἐς τὰ φαινόμενα
 κλημυλῶς. Τὰ γὰρ ἀεικλίαν ἔχοντα προπορευομένην
 καὶ θρόσος στρατόπεδα συγγενῆ φθορὰν αὐτόθεν
 καὶ κατέλυσιν ἐπιφέρονται· καὶ πρὶν τοῦς κολε-
 μίους ἐκασπασεῖν, αὐτοὶ πρότερον ὑπὸ δειλίας
 ἀνατρέπονται, σφῶν αὐτῶν αὐτοὶ γινόμενοι πολέμιοι,
 τῆς κίτης ἀνωθεν κατὰ τὸ προσήκον διδούσης τῶν
 πρῶτομένων τὰ τέλη. Οὐ γὰρ ἦν εὐδὸς κατορθώ-
 σαι τι τοῦς ἀρᾶς καὶ θάκρυα λαβόντας ἐφ' ἑαυτὰ πρὸς
 τὴν ἔξοδον. Ὁ μὲν δὲ βασιλεὺς τοῦς Μασσαγέτας
 φυγῆ χρησαμένους ἰσχυρῶν καὶ μὴ δυνάμενος μετ'
 ἄλλων ἀντιστρατεύεσθαι τοῦς βαρβάρους, φέρων
 ἐπιβίβλησεν ἑαυτὸν ἐς ἀσφαλίστατον φρούριον τὴν
 Μαγνησίαν τῆς συμφορᾶς τὸ τέλος ἀποκοπῶν. Οἱ δὲ
 Μασσαγέται κατήσαν ἀχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, πάντα
 ληζόμενοι τὰ Χριστιανῶν, κάκειθεν ἐς Ἑβρώπιην δια-
 περιαιόνται· ὥσπερ ἂν εἰ διὰ μόνον τοῦτι προσεχλη-
 ῖθησαν ἐκ Σκυθῶν, ἕνα τοῦ διοντος πρωταίτερον τοῦς
 Τούρκους ἀχρὸ θαλάττης ἰδὲ γήσασιν. Οὐ γὰρ πολλὰ
 μεταξὺ παραληλύθεισιν ἡμέραι, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς
 ἐς Βυζάντιον ἐπανήκεν, οἱ δὲ βάρβαροι κατήσαν μικροῦ
 πάντα διαλαχόντες τὰ μέχρι καὶ ἐς τὴν
 Ἀισθίαν παράλιον.

dem referendo discesserunt, Barbaris ponne sequen-
 tibus, et castra in proximo constituentibus. Nostri
 enim quam multi essent barbari non videbant :
 sed idem illis ex metu accidebat quod ebriis qui
 non ea quæ re ipsa sunt vident, sed pro aliis alia
 videre se putant, quia humore plurimo circa cere-
 brum collecto visus eorum turbidus existit, et ad
 res objectas temere velut submersu fluctuat. Exer-
 citus enim quos injuria et audacia antecedit, ru-
 nam sibi ipsis protinus et interitum asciscunt :
 et priusquam hostis irruat, ipsi sua timiditate ev-
 tuntur, ipsimet sibi hostes sunt, 207 divina vind-
 dicta enim exitum decernente, quem facta illorum
 moruerunt. Neque enim probabile erat, rem bene
 gesturos esse eos, qui lacrymas et execrationes pro
 viatico secum abstulissent. Cæterum imperator
 Massagetæ fugisse cernens, quod cum paucis re-
 sistere Barbaris non poterat, in munitissimum ca-
 stellum Magnesium, calamitatis exitum præstola-
 turus, secessit. At Massagetæ usque ad Hel-
 lespontum Christianorum agros populantes de-
 scenderunt, atque inde in Europam trajiciunt,
 non aliter quam si ea de causa duntaxat e Scythiâ
 artessiti essent, ut Turcici maturius quam oporteret
 viam ad mare monstrarent. Nec enim multi dies
 intercesserunt, cum et imperator Byzantium re-
 didit, et Barbari ingruentes omnia fere ad oram
 usque Lesii inter se partiti occuparunt.

CAPUT XI.

*Venetis a Genuensibus carpius victis magna navis classem instruunt. Genuenses Galatæi ut sibi et rebus suis con-
 suluerint. Eorum domus et naves vacuæ incenduntur. Byzantini ob incensa suburbia in Venetos veniunt.
 Veneti saluberrimi sibi ab imperatore postulant. Non audiuntur. Byzantinos ob abjectam rei navalis curam
 injuriæ expostitos despicimus. Iisdem superbe illudunt. Præda onusti domum redeunt. Joannes patriarcha
 constituitur, ut simplex et indoctus. Secedit. In patriam revertitur.*

[P. 128] Δ'. Συνέδη δ' ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ (96) C
 καὶ γῆραι καὶ μάχην μεταξὺ Γενουετῶν καὶ Βενετι-
 κῶν, καὶ κλειστός μὲν ἀπολλοῦσαι ναῦς καὶ χρήματα
 τοῦς Βενετικῶς νεκρωμένους ἄλλοτε ἄλλοτε παρ'
 ἐκείνων· ὅψα δ' ἐβδωμήκοντα παρασκευάσαντας ναῦς
 ἔλθειν κατὰ τρυφὴν τῶν Γενουετῶν, οἱ τὴν οὐκισιν
 ἀντιπῆραν ποιοῦντας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ
 αὐτῶν μὲν μηδένα καταλαβεῖν· προμαθόντας· γὰρ
 ἐκείνους γυναίκας μὲν καὶ παῖδας καὶ χρήματα τῆς
 βασιλευσῆς ἐντὸς ἀσφαλίσειν· αὐτοὺς δ' ἐς τὰς
 αὐτῶν τριήρεις ἐμβάντας φυγεῖν τοῦς διώκοντας,
 ἀποκλείσαντας ἐς τὸν Ἑβρῶν· ὡς ἐντεῦθεν μὴ
 καταλαβοῦσι σφισιν ἐκείνους ἐνταῦθα ἀναγκασθῆναι
 κείνι τὰς τε οὐκίας ἐκείνων καὶ τὰς παρατυχοῦσας
 κενὰς οὐκίας· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ σὺν γε αὐταῖς καὶ
 τῆς Ῥωμαίων ἐκτὸς τειχῶν οὐκίας ἀπάσας, ἀμυ-
 νόμηναι δεξαμένους γυναίκας καὶ παῖδας καὶ χρῆ-
 ματα τῶν ἐχθρῶν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ· ἀπ' ὧν ὀρηθήντας
 Ῥωμαῖους τῶν τῆς βασιλευσῆς ἐντὸς κατοικοῦντων Βενετικῶν ἔστιν οὗς διασπαράξει καὶ τὰ αὐτῶν
 ἡλοῦσθαι πάντα χρήματα.

I. Hoc tempore bellum etiam inter Genuenses et
 Venetos exarsit : in quo Veneti multis navibus et
 pecuniis amissis alias alibi victi. Tandem septua-
 ginta navibus instructis eos Genuenses qui e re-
 gione Constantinopolis habitant adorti sunt ; sed
 neminem eorum ceperunt. Nam illi præcognito il-
 lorum adventu uxores, liberos, et opes suas intus
 urbem concluserunt : ipsi vero suis triremibus
 conscensis in Euxinum pontum delati hostem per-
 sequentem fugerunt. Itaque Veneti, cum eos capere
 non possent, eo deinde redacti sunt, ut domos il-
 lorum et vacuas onerarias quæ occurrebant lucen-
 derent, unaque cum eis Romanorum omnes adis
 extra mœnia : 208 uli eos, quod hostium uxores,
 liberos et opes in tuto collocassent. Unde factum,
 ut Romani adversus Venetos in Urbe habitantes
 concitati nonnullos discerperent, eorumque res diri-
 perent.

Variorum notæ.

(96) De hoc bello inter Genuenses et Venetos agit Pachymer. lib. ix, cap. 15, 18, 19, 20, 21, et lib. x, cap. 5, 23. Ducang.

II. Qua de causa sequente æstate cum octodecim armatis triremibus Veneti advenerunt, damnnum datum pensari ab imperatore postulantes. Neque enim illi! amicitie jus esse, ut magnam injuriam moderate ultri tandem extremo supplicio afficerentur. Romanos priores rupisse foedus : quod in ipso belli discrimine hostium avaribus, liberis, pecuniis tutum asylum spernissent. Sed cum imperator postulationem illam æquam esse negaret, neque etiam pro majestate imperatoria impudentem illorum audaciam castigare auderet, quod triemes quas opponeret non habebat (nam quas habuerat, ex ut diximus perierant); eo confidentiæ venerunt, cum infirmas Romanorum vires omnino contemnerent, ut id dederat Romano imperio impresserint, quod me vel referre pudeat. Nam cum alicui invito et coacto malorum causæ existant, dolere quidem fas est, sed moderate, quoniam illic conscientia nullo poenitentiae verbera flagellatur, sed divinum illud iudicium credit, cujus idcirco rationes occultæ et arcanae sint. Hic autem Romani de industria et data quodammodo opera ultro dignitatem **209** imperii infra servilem conditionem alijecerunt, trirēibus e mari sublati ob spem lucri; quod cum perexiguum fuisset, diuturna et maxima detrimenta peperit, cum ignominia multo majore cæcunata. Neque enim vel Latinis Romanos ita audacter despiciere, vel Turcis arenam maris iniuri aliijudando licisset, si Romana classis ut olim mare tenuisset : neque unquam in id discrimen res adductæ fuissent, ut Romanis non tantum finitimæ gentes, sed etiam remotissimæ, instar Tantalei cuiusdam saxi exiguo filo supra caput suspensi, formidandæ essent, et omnibus annua tributa pendere cogerentur, quemadmodum Lysandro et Dercyllidæ et Laconicis præfectis, quos Harmostas vocant, olim Athenienses et Bæotii clade accepta persolverunt.

τινα λίθον φοβεῖσθαι Ταντάλειον· ἀπὸ λεπτοῦ τινοῦ μίτου μετεωριζόμενον ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ πᾶσιν ἀναγκάζεσθαι φόρον εἰσφέρειν ἐτήσιον; καθάπερ ἄρημοταῖς ἐαζυμὸν τὸν ἐτήσιον Ἀθηναῖοι· κῆλαι καὶ Ἰωνοὶ τοὶ δυστυχεῖσιν.

III. Sed illuc redeo. Veneti cum triremibus armati in sinum Ceratinum progressi ad septentrionale litus appulerunt e regione palatii : et inde legatis missis res repetebant, quascunque Venetis urbem incolentibus Byzantini nulla ab ipsis injuria affecti admississent : se plura invidis Romanis crepuros minitantes, nisi sponte quod æquum esset redderent. Sed cum imperatorem nolle res restituere intellexissent, illico Romanam potentiam per ludibrium contemnuere cœperunt, et omnes ædes e regione urbis sitas incendunt vacuas habitatoribus. Nam hi adventu illorum **210** non exspectato migrarant. Item manipulos fraudenti, quotquot in arcibus erant, igne consumpserunt : quod non aliud fuit nisi ludibrium quoddam et subscarnatio imperatoris. Sic enim accidit, ut tenui aura a septentrione aspirante flamma ventiareretur, et multo fumo regi, completeretur. Postridie digressi in eo fuerunt

B. Δι' ἃ ἤη καὶ ἐς τοῦτο πλὴν θέρος ἐκνωκαλδεκα τριήρεις αὐδῆ; ὀπλίσαντες; οἱ Βενετικοὶ ἤχον τὴν γενομένην ζημίαν ἀπατιοῦντες; παρὰ τοῦ βασιλέως. Μηδὲ γὰρ εἶναι φασὶ πρὸς τῆς νενομισμένης φιλίας; τῷ προπεπονθέναι μέγιστα ἄμυνομένους μέτρια τέλος καὶ τὴν ἐσχάτην ὑποστῆναι ζημίαν· προκατάρξει γὰρ τῆς παρασκευῆς; Ῥωμαίους, ταῖς τῶν ἀντιπάλων γυναξί; καὶ παισὶ μετὰ τῶν χρημάτων ἐν τῇ τῆς μάχης ἀκμῇ πᾶσαν καὶ παντοίαν περιποιησαμένους ἀσφάλειαν. Τοῦ δὲ βασιλέως μήτε λόγον εὐλογον ἔχειν τὴν ἀπαίτησιν ἀποκρινομένου, μήτε ἀρμόττουσαν τύχην βασιλικῇ τὴν ἐπιτίμησιν κατὰ τῆς αὐτῶν ἀναίδου; ἐπενεγκεῖν ἔχοντος ἐόλης τῷ μὴ κεκτῆσθαι τριήρεις ἀντιστρατευομένας (προαπολιώλεσαν γὰρ, ὡς εἰρήκειμεν), ἐς τοσοῦτον ἐξηνέχθησαν θράσους τῷ μάλᾳ περιφρονεῖν τῶν Ῥωμαίων τὸ ἄνανδρον καὶ [P. 129] τοσαύτην προὔξηνσαν τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ τὴν αἰσχύνην, ἐς ὅσον αἰσχυνομένη ἂν αὐτὸς ἀφηγοῦμενος. Ὅπου γὰρ κατηναγκασμένα τῶν ἀτυχημάτων ἐπεισὶ τὰ αἰτία, λύπαις μὲν καὶ οὐτως ἔξῃσι τὴν ψυχὴν κατατρυχεῖν· μετρία; δ' οὖν ὄμως, ἐκεῖ τοῦ συνειδότος οὐδένα μαστιγοφόρον μετὰ μέλαν ἔχοντος, ἀλλὰ θεῖαν τινὰ κρίσιν ἀπορρήτους τοῦ; λόγους κρύπτουσαν ἡγουμένου τὸ πρᾶγμα. Ἐνταῦθα δ' ἐξεπίτηδες καὶ οἶον εἰπεῖν μετὰ τέχνης εἰς ἀνδραπόθων μοῖραν ἔχόντες; Ἐρρίψαν Ῥωμαῖοι τὸ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀξίωμα, τὰς οἰκίας τριήρεις τῆς θαλάττης γυμνῶσαντες ἐλιπίδος ἕνεκα κέρδους; δ μάλᾳ βραχυτάτον δὲν μάλᾳ μακράν τε καὶ πολυτάλαντον ἐγεώργησε τὴν ζημίαν καὶ ταύτην πολλῷ μακρότερον ἔχουσαν τὸ τῆς αἰσχύνης ἔγκλημα. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἂν οὔτε Λατίνους οὕτω κατὰ Ῥωμαίων θρασύνεσθαι, οὔτε φάμμοι θάλασσης θεάσασθαι Τούρκους ποτὲ, τῆς ναυτικῆς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεως θαλατοκρατούσης ὡς πρότερον· οὐδ' ἐς τοῦτ' ἀνάγκης συναλθῆναι Ῥωμαίους, ὥστε μὴ μόνον ὁπόσα τῶν ἐθνῶν ἠμοροῦντα πεφύκασιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ὡς πορρωτάτω τὴν θάλατταν ἐκλήρωσαντο, οἷα Ἰουδαίους καὶ Ἰνδοὺς καὶ Ἴβηρας, καὶ τὰς ἐξ Ἀραβίας καὶ Ἰνδίας ἰσχυροὺς ἐπιπέλαγους καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐπιπέλαγους καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐπιπέλαγους.

Γ. Ἄλλ' ἔκειλε ἐπ' ἀνεμί. Παρὰ λθόντες μέντοι ἐς τὸ Κέρας ἐπὶ τῶν τριῶν ὀπλοφοροῦντες; οἱ Βενετικοὶ τῇ πρὸς ἄρκτον προσέχον παραλίᾳ ἀντικρῶ τῶν βασιλικῶν οἰκῶν· κάκειθεν πέμψαντες ἀπήτουν τὰ χρήματα, ἐπόσει τοὺς ἔδον τῆς βασιλευσύνης οἰκούντας; Βενετικούς; οὐδένα ὀδεχθέντα; ἐζημιώσαν· πλείω λαβεῖν παρ' ἀπόντων Ῥωμαίων ἀπειλούντες, εἰ μὴ αὐτοὶ γε ἔχόντες; ἀποδοῖν ὁπόσα χρεῖων. Ἐπεὶ δ' ἀποφάσκοντα τὴν ἀπόδοσιν τὸν βασιλέα ἐγνώκεσαν, αὐτίθεν κατεῖρωνεύεσθαι τῆς Ῥωμαίων ἡρᾶντο ὄναμιν· καὶ ὑψηλὴν εὐθὺς τῆς τε ἀντιπέρας οἰκίας ἀπάτας κενὰς οὖσας; τῶν ἐνοικούντων· ἐθίσσαντες γὰρ ἐθήκισαν ἐκείνοις σφᾶς αὐτοὺς ἐκεῖθεν· καὶ ἐτι ὁπόσα περὶ τὰ; ἄλλως ἀτυχῶν δράγματα ἦσαν· τὸ δὲ ὡς περ παιδῶν καὶ χλευῆτις ἦν ἐκείνων κατὰ τοῦ βασιλέως. Συμπέπτωκε γὰρ καὶ λεπτός τις; αὐρα; ἀπ' ἄρκτου πνεύσεως τῇ τε φλογὶ δίδῶναι βοήθην καὶ πλείστου καπνοῦ τὰ βασι-

ιαία ἀμπέλων. Τῆ δ' ὀστεραία ἐκείθεν ἀραντας ἄ
 ἔργον ἦν τὰς ἐθελήσασαι πρὸς τὴν βασιλεύουσαν
 εἰσπλεούσας ἀλκὰς χειροῦσθαι καὶ τὰς ἐν τῇ Προ-
 ποσειδι νήσους λιγίζεσθαι παραπλέοντας καὶ οὐχ
 ἔκως ὅσα ἐν χρήμασιν ἦν συναθροίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ
 τοὺς ἀνδρας ἐπὶ κεφαλῆς μεταωρίζοντας ἀπὸ τῆς
 κεφαλῆς μαστίζειν πρὸ τῶν τῆς βασιλευούσης τει-
 χῶν· ἢ ὄρωντες οἱ κατὰ γένος ἐκάστῳ προσήκον-
 τες πᾶλλα καταβάλλωσι χρήματα πρὸς ἐξώνησιν·

[P. 150] Δ'. Ὁ δὲ πατριάρχης Ἰωάννης (97) ὄρων
 περιφρονούμενον ἑαυτὸν ἀμαθίας τε καὶ ἀπλότητος
 ἔκκα καὶ ἀνακαλυμμένως παρὰ ἀρχιερέων ἔστιν
 ὢν λοιδωρούμενον, τῇ λύπῃ καὶ τῇ μικροψυχίᾳ νύκτα-
 ται καὶ δίδωσι φέρων τῷ βασιλεὶ τοῦ θρόνου περ-
 αίτησιν ἔγγραφον, ἐπεὶ μὴ βούλοιο ἐκδικεῖν. Ὁ
 δὲ ἀκαλῶν ἠκούσας (98) μέγχι τινὸς παρὰ τὴν
 μονὴν τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος, τῆς Παμμακαρί-
 στοῦ (99). Ἐπειτ' ἀπῆει παρὰ τὴν θραεψαμένην, τὸ
 τῆς Σωζοπόλεως λέγω πολίχνιον· ἐνθα καὶ τὸ λοιπὸν
 ἐν ἡσυχίᾳ τοῦ βίου παρήμασεν.

occupati, ut onerarias in urbem cunctas interciperent, et e Propontidis insulis prædas adnavigandæ agerent; nec cumalendis opibus contenti viros etiam ex antennis capite deorsum verso suspensos ante urbis muros flagellarent, ut cujusque cognati spectantes illud captivos magno pretio redimerent. Ita Veneti majore pecunia quam postularant conquisita domum redierunt.

καὶ οὕτω πλείων τῶν ζητούμενων εἰ Βενετικοὶ συλλε-

IV. Joannes autem patriarcha cum se ob insipientiam et simplicitatem contemni cerneret, et manifestis conviciis a quibusdam pontificibus inaccessi, mœrore et animi pusilli ægitudine victus scriptam offert imperatori dignitatis suæ abdicacionem, quandoquidem opem sibi ferre nollet. Digressus aliquamdiu in sanctissimæ Dei Genitricis Pammaccaristæ monasterio solitariam vitam egit. Deinde in patriam Sozopolis oppidulum sese contulit, ibique ævi reliquum in solitudine exegit.

Variorum notæ.

(97) Pachymer. lib. viii, cap. 21, 25; lib. ix, cap. 11, 12, 27, 28, 29, 31, 32; lib. x, cap. 3, 6, 7. Ducang.

(98) Illam Joannis Sozopolitani secessionem indicisse in annum Christi 1303, non 1301, nullis probat contra Possinum Mauritius David, Animad-

versionam Chronologicæ ad Pachymeris Michaelium cap. 11. Borvin.

(99) De quo monasterio vide Constantinopolim Christ. lib. iv, sect. 2, n. 30. Interpres, In sanctissimæ et beatissimæ Dei Genitricis monasterio. Emendavimus uti editum est. Ducang.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Ζ΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Provincia Asiæ a Turcis occupantur. Earum partitio. Nomina Satraparum. Athanasius imminentem Dei iram præsentiat. Terræ motus. Imperator Athanasium præ cæteris patriarchatu dignum judicat. Restituendum censet. Phrymii refragantur. Quidam obtemperant. Athanasius Constantinopolitanæ Ecclesiæ iugum præficatur. Patriarcha Alexandrinus fabellam imperatori narrat et Athanasium notat.

Α'. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον (1-2) ἐκ τῆς ἐκ τὰ C 214 l. Sub hoc tempus ex Oriente maximi calamitatum fluxus exundavit, perinde ac si infulsi

Variorum notæ.

(1-2) Pachymer. lib. x, cap. 20, 21, 23, 26; lib. xi, cap. 10, 21. Ducang.

ventorum turbulentes repente confugerent et omnia a
 sursum deorsum agerent ac permiscerent. Nam cum
 imperii Romani orientales tractus militaribus copiis
 destituti essent, Turcorum satrapæ sociis viribus
 omnia usque ad mare universum incursare, et in
 ipsis jam littoribus colonias constituere coperunt.
 Et maxima quidem pars virorum simul et mulierum,
 item infantes, jumenta, pecuniarum, in hostium
 potestatem concessere. Qui vero clam evaserant,
 eorum alii in proximas urbes confugerunt, alii
 inopes et suis rebus spoliati in Thraciam tra-
 jecerunt. At Turci jam inita concordia omnes
 quæ in Asia erant Romanæ ditionis provincias
 sorte distribuerunt. Carmano Alisurio major Phry-
 giæ mediterraneæ pars obvenit: item quæcunq[ue]
 ad Philadelphiam et ad proxima quæque loca per-
 tinent ab Antiochia usque urbe, quæ ad Mæandrum
 fluvium sita est. Quidquid inde est Smyrnæ us-
 que et ad eam quæ interjacet maritimam Ionice
 oram, Sarchani cuidam obtigit. Nam Magnesiam,
 Prienen, et Ephesum alius, nomine Sasan, jam
 interceperat. A Lydia et Æolia usque ad Mysiam
 Hellesponto adjacentem Calames et filius ejus Ca-
 rases obtinebant. Quæ circa Olympum sunt, et
 omnem inde Bithyniam Atman. **215** A fumine
 Sangario ad Paphlagoniam Amurii liberi inter se
 partiti sunt.

ὄνομα Ἀμῦν (8)· τὰ δ' ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Σαγγαρίου
 διέδωκεν κλίμας (9).

M. Sequente anno dicunt Athanasium, qui pa-
 triarchatum ante Joannem tenuerat et abdicaverat,
 imperatori clam nuntiasse, prævidere se impen-
 dentem Romanis divinam indignationem:horta-

μυρίων πνευμάτων ἐξελθῆς ὁμοῦ συβραγέντω
 καὶ πάντ' ἄνω καὶ κάτω ἐλαυνόντων καὶ συγκυ-
 κώντων. Ἐπεὶ γὰρ ἔρημα στρατευμάτων τὰ πρὸς
 ἑω τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐλείπετο, συναπι-
 σμῶν οἱ τῶν Τούρκων σατράπαι κοίθησαντες πάντα
 κατέδραμον ἄκρι θαλάττης ἀπάσης καὶ πρὸς αὐταῖς
 ἤδη ταῖς ἀκταῖς μετοικήσαντες· καὶ οἱ μὲν κλει-
 στοὶ τῶν τε ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν καὶ νηπίων,
 καὶ ὅσα ἐν κτήνεσι καὶ ὅσα ἐν χρήμασι ἦσαν, ὅπῃ
 τὴν τῶν πολεμίων ἄριτι ἀχμῆν ἐγεγόνεισαν. Ὅσοι
 δ' ἔλαθον διαβράντες, οἱ μὲν ἐς τὰς ἑγγιστα πόλεις
 κατέφυγον, οἱ δὲ καὶ ἐ; θράκην ἄσκειοι καὶ γυμνοὶ
 τῶν προσόντων διέβησαν. [P. 151] Ἐς δὲ Συμφωνίαν (3)
 ἤδη ἐληλυθότες οἱ Τούρκοι κλήρω διέλαχον πᾶσαν.
 ὁπόση τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐτύχχανε γῆ
 κατὰ τὴν Ἀσίαν. Κατέσχον οὖν, ὃ μὲν Καρμανδῆς
 Ἀλίουσῆρος (4) τὰ πλείω τῆς μεσογείου Φρυγίας
 καὶ ἑτι τὰ μέχρι Φιλαδελφείας καὶ τῶν ἑγγιστα
 πάντων ἀπὸ τῆς περὶ Μαλανδρον τὸν ποταμὸν
 Ἀντιοχείας· τὰ δ' ἐκείθεν μέχρι Σμύρνης καὶ τῶν
 ἐνδοχῶ παραλίων τῆς Ἰωνίας ἕτερος, ὄνομα Σαρχά-
 νης (5). Τὰ γὰρ περὶ Μαγησίαν καὶ Πιρήνην καὶ
 Ἐφεσον φθάσα; ὄφειλετο σατράπης ἕτερος, ὄνομα
 Σασάν (6)· τὰ δ' ἀπὸ Λυδίας καὶ Αἰολίδος ἄχρι Μυ-
 σίας τῆς πρὸς τῷ Ἑλλησπόντῳ ὃ τε Καλάμης (7)
 λεγόμενος· καὶ ὃ καὶ αὐτοῦ Καρασῆς· τὰ δὲ περὶ
 τὸν Ὀλυμπόν καὶ ὅσα τῆς Βιθυνίας ἐξῆς ἕτερος,
 μέχρι Παφλαγονίας μεμερισμένως ἐς τοὺς Ἀμου-

· 18. Τὸ μὲντοι ἐξῆς ἔτος (10) πρὸς διαμηνύσεσθαι
 λίθῳ τῷ βασιλεὶ τὸν πρὸ τοῦ Ἰωάννου πατριαρ-
 χεῦσαντα καὶ παρατηγόμενον Ἀθανάσιον θεῶν
 προσέλειπειν ὄργην κατὰ τῶν Ῥωμαίων παρακαλεῦ-

Variorum notæ.

(3) Satraparum istorum Turcorum nomina tum
 ea, quæ hic omittit Gregoras, et ut in Asia provin-
 cias invicem partiti sint, recensent Pachymeres
 lib. xi, cap. 9, Phranzes lib. i, cap. 24, 26, et Lao-
 nicus lib. i, pag. 7. edit. reg. de quibus copiose
 satis egit Joannes Leunclavius in Pandectæ Turci-
 cæ, n. 43. DUCANG.

(4) Ἀλιούρης, Pachymeri; Ἀλιούριος, Phranzæ;
 Καρμανός, Laonico. Ab eo dicta Caramania Cili-
 cia, cum aliis tamen appendicibus: parte nimirum
 Lycaoniæ, Pamphylia, Caria, quibus addit Laoni-
 cus mediterranea Phrygiæ. Carmani posterius *Cara-*
mano-glii dicti, quorum stemma historici suæ
 Musulmanicæ præfixit Joannes Leunclavius. Du-
 CANG.

(5) Ita Phranzes et Laonicus. Ab illo Sarcania
 dicta Ionia; cuius vocis meminit Laonicus, Turcis,
Saruchan ili, id est regio *Saruchania*, ut scribit
 Leunclavius in Onomastico Turcico, et in Pandectæ
 n. 43. DUCANG.

(6) Istius meminit pariter Phranzes, de quo Pa-
 chymeres et Laonicus silent. DUCANG.

(7) Phranzes, *Calases cum Carase filio*. Laonicus,
 Καλάμην οὖν τῷ παιδὶ αὐτοῦ Καρασῆ. Nescio an
 Calasius idem sit, quem Pachymer. J. d. cap. 9,
 et lib. x, cap. 20. Αμύνην vocat. A Carase vero
 Lydia usque ad Mysiam Carasia deinceps appellata,
 de ejus posteris agit Leunclavius lib. iv. hist.
 Musulman. pag. 196, 197, 198, ubi Carasiam tan-
 dem Urchani deditione spontanea se subjecisse
 narrat. DUCANG.

(8) Ita appellatur a Pachymere, d. cap. 9, et lib.
 x, cap. 20, 25, et lib. xi, cap. 9. *Othmanes* a
 Phranze. *Ότουμάνος* a Laonico, *Osman* a Leun-
 clavio, et aliis, a quo Sultani Otomanici hodi-
 erni Turci genus ducunt. Is Etruculis filius
 fuit. DUCANG.

(9) *Chasan* et *Mahomet* ii vocantur a Phranze.
 Laonicus Gregoram sequitur, neque Amurii filios
 nominat: Pachymeres Ἀμουρίους duntaxat habet.
 At cuius Amurii, filii dicantur, incertum. Nam ex
 prioribus Amurii, quem a Meleco Iconiensi Sultano
 interfectum diximus supra ad lib. v, cap. 8, filii
 unicus Halis supervit, Amur etiam appellatus, a
 quo in prælio deletus et cæsus Meleucus: atque
 hujus alterius Amurii filii hic forte intelliguntur,
 qui mortuo parente has provincias sibi asserue-
 rint. Jametsi alter rursus Amurii occurrit in
 posteriori Gregoræ historia, qui ex duobus istis
 secundi Amurii esse potuerit, et Amurii sibi ut
 pater nomen ascripserit: nisi ipsemet sit Halis
 Amur horum pater. Hos Amurii, vel Amurii, vel
 Omurii filios, quos Heracleam Ponticam, Castamo-
 nem, Sinopen, et alias urbes cum ditione mari
 Pontico vicina tenuisse scribit, *Omeroglios* vocat
 Leunclavius in horum stemmate, quod historie
 suæ Musulmanicæ præfixit. Omer enim is in an-
 naliis Turcicis appellatur. Vide eundem Leuncla-
 vium in Pandectæ n. 43. DUCANG.

(10) Pachymer. lib. x, cap. 34, 35, 36; lib. xi,
 cap. 1, 20. DUCANG.

σπαθαί τε αὐτὸν βλονύκτους δεήσει χρῆσασθαι πρὸς Ἀ
θεὸν ἔχει καὶ ἐς τρίτην ἡμέραν· τῇ δ' ὑστεραίᾳ
γενομένου σεισμοῦ τούτου εἶνα, φάναι τὸν βασιλεῖα
τῆν προσημνήν Ἀθανασίῳ θεαμηλίαν ἰσχυρίζε-
σθαι τε λοιπὸν, ὡς οὐχ ἕτερος; ἔβιος; μὲλλον αὐτοῦ
πρὸς τὸν πατριάρχην ἀνεληλυθέναι θρόνον· μηδὲ
γὰρ ἂν βλέπειν τὰ ἔμπροσθεν ἀνευ θειοτέρας
ἐλλάξεως πεποιθῆναι τε τοῦ πολεμίου ὡς κορβῶ-
τάτω γενέσθαι τῶν ὄρων τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμο-
νίας; ἅμα τῷ τούτου ἐς τὸν πατριάρχην ἀναβῆναι
θρόνον καὶ γενέσθαι, ὅσον εἰπεῖν, ἔαρ μετὰ χει-
μῶνα καὶ γαλήνην μετὰ κλύδωνα καὶ ῥῆστα κλα-
τυθῆναι τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας τὰ σχοι-
νῆματα.

Γ. Τοῦτο μικροῦ πάντα; ἀρχιερέας καὶ ιερέας, καὶ
δοιο ἀσκητηρίων ἔτυχον προσεδρεύοντες, καὶ δοιο
τοῦ κλήρου, καὶ οὐ πολλοῦ δέο λέγειν, δοιο τῶν
ἀγορανομούντων καὶ δημόσια δὴ τινα ἐγκυχειρισμέ-
νων ἦσαν πράγματα, ἀναμνησθέντας τῆς πάλαι
πνευματικῆς βαρῦτητος τοῦ ἀνδρὸς οὐ μικρῶ; δι-
τάραξαν ὥστα καὶ δημηγοροῦντι τῷ βασιλεῖ περὶ
τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς Ἀθανασίου προφήσεως, πι-
στῆσαι οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἐκπιθῦρίζον, ὡς ποδῶν
ἐκείνου ἐνδοξότερον καθιστῆν κλάττει καὶ χαρίζεται
φουδῆ ταυτηνὴ τὴν ἐδίξαν αὐτῷ, ἵν' εὐπαρόδεκτος
καὶ ὁ τούτου πρὸς ἐκείνου δοκοῖη κόθος. Δεξιῶσται
δ' οὖν ὁμοῦ καὶ λόγοις πειθοῦ; ὁ βασιλεὺς ἔστιν
οὗς τῶν τε ἀρχιερέων καὶ μοναζόντων περιελθὼν
ἰθιους τῷ λαοῦ ἐπακοίηται βουλήματι· μεθ' ὧν
πᾶσι καὶ βίβην ἔπεισι παρὰ τὴν τοῦ Ἀθανασίου
καταγωγὴν τὴν περὶ τὸν Σηρόλοπον καὶ ὁμιλήσας
αὐτῷ τὰ εἰκότα περὶ τοῦ θρόνου ἔπεισι καὶ τὰ πα-
τριάρχικὰ περιβίβια σύμβολα. Μηδὲ γὰρ δεῖσθαι
φάναι χειροθεσίας ἑτέρας, καὶ δοιο περὶ αὐτὴν κρι-
ταί καὶ θρίαμβοι, πάλαι ταύτην εἰληφῶτα βεβαίως,
εἰ καὶ λυπηρὸς ἔνεκα μεταξὺ ταύτην ἔδοξεν ἀποδέσθαι.
Τούτων οὕτω γενομένων ἀνεσιον ἔβδομαλο; ἐς τὸν
πατριάρχην Ἀθανάσιος θρόνον.

[P. 132] Δ'. Ἐτοχε δὲ τηνηκαῦτα ἐκδημῶν τῇ
βασιλευσῶσθ καὶ τῆς κατ' Αἴγυπτον Ἀλεξανδρείας
ὁ πατριάρχης (11), σεμνὸς ἀνὴρ καὶ συνέσει λογι-
σμῶν τὰ ἦθη κοσμῶν ὡς ἐνεῦθεν πολλὴν τὴν αἰδῶ
καὶ εὐμείνειαν πρὸς τοῦ βασιλέως κορίζεσθαι. Οὗτος
ὄρων τὴν τοῦ βασιλέως περὶ τὸν πατριάρχην Ἀθα-
νάσιον φλεγμαίνουσαν ἐσχίσιν καὶ ἀκούων ἀεὶ διὰ
θαύματος μεγάλων ἐπαίων τὸ ἐκείνου τιθέμενον
ἔνομα καὶ ἴσον τῷ θεοῦ τῶν τὴν ἀρετὴν Χρυσοστόμῳ
π.ολλέσσειν ὁμοῦ τῆς γνώμης τούτου ἀποφαινόμε-
νον, μάλα τοι χαρίεντως τῆς τοῦ βασιλέως καθή-
φαιτο γλώττης καὶ, ὅσον εἰπεῖν, τῆς ἐν οὐ καιρῷ

lunique esse, ut tribus perpetuis noctibus Deum
deprecaretur. Cum autem postridio terræ motus
factus esset, dixisse imperatorem, eam esse præ-
dictam ab Athanasio Numini indignationem : ac
post affirmasse, neminem patriarchico solio dignita-
tem esse. Neque enim nisi divinitus illustratum
futura prævisurum fuisse : persuasumque habere,
cum primum is in patriarchalem sedem restitutus
foret, hostes quam longissime ab imperii Romani
finibus recessuros, futurumque ut ver hiemi, acri-
plitas tempestati succederet, et Romanæ ditensis
limites facile propagarentur.

III. Ea res fere omnes pontifices et sacerdotes,
omnes monasteriorum præpositos, clericos omnes,
et universos pæne dixerim ædilitiorum numerum
aliorumque negotiorum publicorum administrato-
res, viri severitatem recordatos, haud mediocriter
perturbavit. Itaque imperatori de terræ motu et
vaticinatione Athanasii concionanti fidem habere
non poterant : sed submurmurabant, quod illius
magnificandi studio ea confugeret, et falsam illi
auctoritatem conciliaret, ut 216 sui desiderii pro-
babilem habere causam videretur. Sed tamen
blandimentis et verbis ad persuadendum accom-
modatis imperator quosdam e pontificibus et mo-
nachis circumventos in suas partes pellexit, cum
quibus ipse ad Athanasii cellam circa Xerolephum
abiit; et apud illum quæ dicenda erant de
patriarchatu locutus persuasit, ut illius dignitatis
insignia reciperet. Neque enim alia uanum impe-
ratione, plausu et triumphis ad eam pertinenti-
bus, opus esse, cum ea illi jampridem abunde con-
tigisset, quamvis interim eam ex æretere repu-
diasset. His ita gestis septimo die Athanasius in
patriarchicum solium redit.

IV. Tum autem sorto in urbe versabatur Ægy-
ptiacæ Alexandria patriarcha, vir gravis, cujus
mores solertia ipsa ingenii ornabat : quas ob res
eum imperator plurimum reverebatur et diligebat.
Is cum inflammatum imperatoris studium erga
Athanasium videret, audiretque eum illius nomina
magnis laudibus ad miraculum usque extolentem,
adeo ut eum toto animi affectu divi Chrysostomus
æquipararet, festive admodum magniloquentiam et
intempestivum ejus studium taxavit his fere verbis ;
« Erat, inquit, sutor quidam, qui sciam album
habebat, unum quotidie murem domi capere soli-

Variorum notæ.

(11) Exereuerat hic jam tum, et postea quoque
exercuit graves inimicitias cum Athanasio patriar-
cha Constantinopolitano, de quibus Pachymeres
historiæ Andron lib. iii, cap. 6; lib. iv, cap. ult.;
l. b. v, cap. 20; lib. vii, cap. 8. Atque is videtur
esse, ad quem exstat Pachymeres epistola in calce
Codicis Regii 2885. Exstat etiam in Codice Regio
(olim Telleriano), fol. 63, Relatio Athanasii pa-
triarchæ Constantinopolitani ad imperatorem πρὸς

τοῦς χειρισθέντας φορεῖν τὴν μάχιαν, etc. καὶ
περὶ τοῦ τύρου, καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας, ὅμοι; ἐξ-
θεσιον ἐκ τῆς πόλεως. In ea Relatione Athanasius
Constantinopolitanus in Athanasium Alexandrinum
acerbe invehitur. Item in episcopum Tyri, et in
alios quosdam. Non mirum itaque, si Alexandri-
nus Athanasius Constantinopolitanum satyrica ta-
bella perstrinxit. Boviv.

tam : quæ aliquando per imprudentiam in **217** A medium vas incidit, in quo sutor ille atramentum habebat, tingendis coriis destinatum, unde et vix eluctata tota nigra evasit. Ac mures quidem opinabantur eam, monastico habitu sumpto mutatam, non commissuram esse deinceps, ut carnibus vesceretur. Itaque metu posito per pavementum dispersi odorari et vestigare cœperunt eâ quibus alerentur. Illa vero cum prodiisset, et tantam prædam oculis suis obversari vidisset, omnes simul comprehendere admodum cupiens haudquaquam poterat : attamen duobus comprehensis epulata est. Reliqui omnes fuga salutem quaesiverunt, admirantes, quo pacto sumpto monastico habitu crudelior evasisset. Vereor igitur, inquit, ne et Athanasius hic, prædictionum præmium sedem patriarchicam jam nunc consecutus, priorum illam asperitatem posteriore multo majore delect, sumpta inde superbia elatus. »

φιλοτιμίας οὕτως πως εἰπών· « Ἦν τις ἀνὴρ τὴν τέχνην σκυτεὺς γαλῆν ἔχων τὸ χρῶμα λευκὴν, ἢ τῶν κατ' οἶκον μυῶν κατ' ἡμέραν ἐθήρυσεν ἑνα. Αὕτη λαθοῦσά ποτε κατὰ μέσην κρημνίζεται τὴν λεκάνην, ἐν ἣ τὸ τὰ σκύτη μελαίνονδ σκυτεὺς ἐκείνος εἶχεν ὄγκρον, καὶ μόλις ἐκείθεν ἀνεῖσι μέλαν ἔχουσα χρῶμα. Ἐδοξεν οὖν τοῖς μουσῖν, ἐκείνην ἰσως μηκέτι κρεωφαγεῖν ἐβελήσαν· εἰς μοναδικὸν ἑαυτὴν μεταμεψασαν σχήμα. Ὅθεν καὶ ἀδιῶς ἑαυτοῦ; ἐς τὸ ἔδο; ἐφῆλπωσαν βηνηλατοῦντες ἄνω καὶ κάτω οἷς τραφῆσονται· ἀλλ' ἐκείνη πρὸς τοσοῦτον ἄγρας παρελθοῦσα θέατρον πάντα; μὲν ὁμοῦ σαφηνεύειν οὐκ εἶχε καὶ μάλα ἐθίλουσα· εἴσο δ' οὖν ὁμοῦς συλλαθοῦσα κατεθουήσαστο. Οἱ δ' ἕτεροι πάντες ὄχοντο φεύγοντές τε καὶ ἄμα θαυμάζοντες, ὅπως ἀπηνεστέρα γαγονέιν, ἀφ' οὗ τὸ μοναδικὸν περιέθετο σχῆμα. Δέδοικα ταῖνον, ἰ φησί, ἢ μή καὶ Ἀθανάσιος οὗτος ἦδη τῶν προβόθῃσεων γέρας πατριαρχικὸν εἰληφῶς; θρόνον ἀποκρύψῃ τὴν προτέραν ἐκείνην σκληρότητα τῇ τῆ; ὑπέτρας ὑπερβολῇ διὰ τὴν ἐνεύσαν εἰρητιν. »

CAPUT II.

Italie rex Sicilia regem imparatam terra marique oppugnat. Variis cladibus afficit per biennium. Rogerius Catalanus (11). maris et insularum terror. Quas copias secum habuerit. A Sicilia rege accessit. Ejus adventu urbes redeunt ad dominum legitimum. Italiae rex eas armis repetit. Re male gesta discedit Bellum-reparat. Vincitur. Pacem petit et affinitatem.

I. His temporibus Carolus Italiae et Theodorici Siciliae rex bellum inter se gesserunt. Est autem Sicilia magna et populosa insula, milliaribus non amplius triginta a continente distans : si quis fretum, quod inter Scyllæum Italiae promontorium et Messanam Siciliae maritimam urbem interfuit, metiatur. Carolus igitur, qui jam pridem Siciliae potiri cupiebat, et id consilium animo agitabat, clam naves longas ædificat : cæteraque ad **218** bellum tam mari quam terra gerendum necessaria pro virili comparat. Tandem cum inimicitia in apertum erupissent, Carolus Theodorico adhuc imparato formidabilis erat, et valde eum premebat, e continente subinde in insulam trajiciendo cum omni et peditatu et equitatu suo : ac per biennium damnis illatis hieme donum se recipiebat; verno autem tempore majoribus semper copiis bellum redintegrabat.

ἔξαταζόμενον ἦν, καὶ κακῶς τὰ ἐκείνου ποιῶν ἐπὶ δυσὶ τοῖς ἐνιαυτοῖς, χειμῶνος μὲν οἰκαδὲ ἀπανήκων, ἔαρος δ' ἀεὶ λαμπρότερας τὰς ἐκτετρατείας ποιοῦμενος.

II. Illis porro temporibus accidit, ut Latinus D B'. Συνέπεισε δὲ (15) τηλικαῦτα Λατίνων τινα,

Variorum notæ.

(11) Rogerius re ipsa Catalanus non fuit. Gregoras tamen Catalanum eum fuisse innot pag. 134, C, ubi ait, Ἦκε καὶ ἕτερος Κατελάνος, ὄνομα ἢ ῥ γάβριος Τέντζας. Venit et alter Catalanus, nomine Berengarius Entensis. Dixerat supra advenisse Rogerium. BOVIN.

(12) Fredericum hic et infra legendum, uti supra meminimus. De hoc bello inter Carolum et Fredericum passim agunt historici. DUCANG.

(13) A Scyllæo promontorio ad Messanam urbem vix numerantur 15 milliaria Italica, quanquam fretum ea parte latissimum sit. In Codice Regio,

pro miliois οὐ πλέον, legitur σταδίου ἀπέχουσα τῆ; ἡπέρου οὐ. Id est, *stadis ducentis et triginta distans*, quod idem fere est. Itaque Gregoras distantiam dimidio majorem credidit quam revera esset. BOVIN.

(14) Si legas, ut legitur in codice Regio, καὶ διὰ μελέτης ποιοῦμενος τοῦτο μακρὰς, λέ'ρα ἔγναυ-ἀνηγέτο, vertendum erit, *eum rem ante præmeditans, naves clam consuebat*. BOVIN.

(15) Pachymer. lib. xi, cap. 12, 21, 23, 24, 26. Rogerium vocat quomodo is appellatur. DUCANG.

Ροντζέριον (16) ὄνομα, στρατοπέδον ἐθροίσαντα ἐκ Α τῆ Ἰβηρίας τῆς κάτω (17) καὶ Γαλιτίας τῆς ἐπέ-
 ρινα καὶ δουρινωτέρας τῶν Ἄλπεων βήναυσόν τε
 καὶ μάχαις ἀεὶ διαποντέιος καὶ ἡπειρωτικαῖς χαλκροῦ
 τρήρεις οὐ μείους τέτταρον ἀπὸ τούτων πληρω-
 σαι δι' ὧν ἤθ' καὶ τὸν πειρατικὸν ἀεὶ μὲν μετῆει
 βίον, δεινότητος ἐν τούτῳ τῶν πώποτε γενόμενος.
 Οὐ μόνον γὰρ ταῖς ἀπ' ἄρκτου καὶ νότου κατιού-
 σαις καὶ ἀνιούσαις φορτίαι ναυσὶν ἐπιτίθετο ἄλλὰ
 παραπλέων καὶ περιπλέων καὶκῶς καὶ αὐτῆς ἤδη
 μεγάλας τῶν νήσων ἐτίθει καὶ φοβερὴς ἐδόκει τῇ
 κίω θαλάττῃ. Ἐπεὶ τοίνυν ἀπεκλιμαίετο ἤδη
 πανταχόθεν ἡ Σικελία τῷ τε ναυτικῷ καὶ πεζῷ τοῦ
 Κερούλου στρατῷ καὶ εἰς τοῦθ' ἤκει ἀνάγκη: Θεο-
 δόριχος, ὡς ὑπαρῶντων δεῖσθαι συμμαχικῶν, μετακα-
 λείπει τὸν εἰρημίνον Ροντζέριον, παραγγίλλας αὐ-
 τῷ καὶ ἑτέροις ὄθεν δῆποτε μεταπέμψασθαι κρα-
 τίστους, ὡς ἐς χιλίους ἰππέας, ἑν' εἰς ἀντιπάλου
 γενναίως τε καὶ εὐρώστως διαμάχονται πρὸς τὴν
 ἀντικαθήμενον τοῦ Κερούλου στρατόν. Ἐπεὶ δὲ ἤκει
 ἐκείνος ἄγων χιλίους μὲν, ὅσων τὸ ἀπὸ τοῦ ναυτι-
 κοῦ πεζοῦς, χιλίους δ' ὅσους ἐς ἰππέας κατέταξεν,
 εὐθὺς ὁπίσας Σικελικὰς πόλεις ὁ Κέρολος εἰλὲ τε
 καὶ θεολόωτο, [P. 134] πᾶσαι καθ' ἅπαν ὀστράκου με-
 ταπιστότος ἐς Θεοδῶριχον ἐπανήκον, οὐκ εἰσθῆσαι
 ἄλλοτρίῳ ζυγῷ προσταλαίωπυρεῖσθαι.

Γ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Κέρολος ἴδων ἠγθέθη καὶ
 μαινομένην ἦν, ὡς εἰπεῖν, παραπλήσιος, ὅτι χρόνιους
 ἐπιπέδας ἐς πέρας ἐληλυθυίας ἤδη καὶ μονοουχί
 τῶν κόλπων ἐντὸς ὅλους ἀποφορτιστομένης καρπύς
 ἐξαίφνης, ὡς εἰπεῖν, ἐν αὐτοῖς τοῖς λεμέσιν ἀνα-
 τραπέσας τεθείαται. Ὅθεν ἑαρῶς τελευτῶντος (18)
 ἦκε μετὰ βαρείας δυνάμεως. Ἀλλὰ κραττινότερον
 ἤδη συμβέβηκε τῷ Θεοδῶριχῳ κατὰ τὴν πλῆθος καὶ
 ἀντιπάλου δύναμιν οὐχ ὡς ἤθελεν ἀπῆλλαξε. Τούτου
 μὲν οὖν ἐς τοῦτο τελευτήσαντος τοῦ ἐνταυτοῦ ἅμα
 ἔρ' πῶσιν (19), ὡς εἰπεῖν, τὴν Ἰταλίαν διαδίδει
 ἐ; Σικελίαν δὲ Κέρολος, ἵνα τελευταία δὴ κρίσις
 αὐτῆ καὶ πέρας τῶν μακρῶν κατασταλῆ πολέμων.
 Ἀλλὰ πολλῶν πλείους αὐθὺς ἀποβαλὼν ἠττημένο;
 ἐπ' οἴκου ἀναχωρεῖ, πανήγυριν, ὡς εἰπεῖν, ἐπαγό-
 μενος θλίψεων. Ταῦτ' ἀρὰ καὶ ἐς τὴν ἀπορρὸν παν-
 ταχόθεν τῇ γνώμῃ συναλαθεῖς περὶ σπονδῶν πρὸς
 συναλλάγματα.

qui-bam, Rogerius nomine, ex inferiore Iberia et
 ex Gallia, quæ sita ultra Alpes maris versus occi-
 dentem vergit, collecto exercitu sordidiorum homi-
 num, bellis inter marinis quam terrestribus assue-
 torum, non minus quatuor triremibus inde com-
 pletet; atque ita piraticam, cujus erat omnium
 qui unquam fuerunt peritissimus, impune exercebat.
 Non enim naves onerarias tantum, quæ a sep-
 tentrione et austro profectæ ascenderent et de-
 scenderent, invadebat: sed magnas etiam insulas
 præter et circum navigando infestabat, et mari
 infero metuendus evaserat. Cum igitur Sicilia jam
 ab omni parte Caroli exercitibus obsessa esset, ac
 Theodorico eo redactus foret, ut externa auxilia
 petere cogere, Rogerium illum quem diximus
 accessit, hortaturque, ut etiam alios undecunque
 fortissimos asciscat, circiter mille equites, ut æqua-
 tis viribus strenue et fortiter dimicent adversus
 Caroli exercitum suo oppositum. Cum autem ille
 advenisset, et mille pedites, 219 quibus classis
 constabat, ac totidem, quos inter equites retule-
 rat, secum adduxisset, statim omnes Sicula ur-
 bes, quascunque Carolus captas subegerat, tescera
 veluti conversa, ad Theodoricum redierunt, alien-
 num jugum tolerare haud assuetæ.

III. Id Carolus cum audisset ægerrime tulit, ut
 quodam quasi furore percitus videretur, quod diu-
 turnas spes suas ad exitum jam perluctas, et
 omni laborum fructu tantum non cumulatas, in
 ipso portu cerneret effusas. Igitur exequie vere
 cum magnis cepiis adventat. Sed cum Theodorico
 jam et numero et viribus firmiore congressus ali-
 ter quam volebat discessit. Eo anno sic exacto sub
 veris initium totam Italiam, ut ita dicam, Carolus
 in Siciliam traducit: ut ultima hæc disceptatio
 esset, quæ diuturnis bellis finem imponeret. Sed
 denno longe pluribus amissis vicinis domum rediit,
 malorum gravissimorum numerosum veluti ægrem
 secum trahens. Rebus ergo ex omni parte despe-
 ratis legatos ad Theodoricum de pace et affinitate
 inter liberos jungenda mittit.

Θεοδῶριχον ἤδη διαπροσβύεται καὶ τέκνων γαμικὰ

CAPUT III.

Byzantium eunt ab Andronico acuti; Catalani mille; Almgavari totidem. Honores Rogerio delati; item Berengario Eutencæ. Catalani in Asiam missi; hospites et socios vezant. Philadelphiam obsessam liberant. Episcopi Theolepti virtus. Asiæ recuperanda occasio cur amissa. Romani et Alani domum revertuntur. Catalani stipendiis fraudati Romanas urbes hostili more pervadunt. Eorum crudelitas. Imperator ut hæc tulerit. Rogerius ex Asia in Thraciam rediit. Junioem imperatorem adit. Stipendia persolvi postulat. Obtruncatur.

I. Quæ cum utrinque placuissent, armisque

Variorum notæ
 D dicamur, eo amandare lectorem suffecerit. DO-
 GANC.

(17) Catalaniæ provinciam sic designat in inferiori Hispania ad Gallicæ fines sitam, ubi Pyrenæi montes, quos non minus ex scriptoribus Alpium nomine indigital. DUCANG.

(18) Joann. Villanens lib. viii, cap. 51. DUCANG.

(19) Anno 1302. Joann. Villanens lib. viii, cap. 49. DUCANG.

Rogeriæ milites, rebus Sicilia tranquillis, incerti quo se vertant. Byzantium eunt ab Andronico acuti; Catalani mille; Almgavari totidem. Honores Rogerio delati; item Berengario Eutencæ. Catalani in Asiam missi; hospites et socios vezant. Philadelphiam obsessam liberant. Episcopi Theolepti virtus. Asiæ recuperanda occasio cur amissa. Romani et Alani domum revertuntur. Catalani stipendiis fraudati Romanas urbes hostili more pervadunt. Eorum crudelitas. Imperator ut hæc tulerit. Rogerius ex Asia in Thraciam rediit. Junioem imperatorem adit. Stipendia persolvi postulat. Obtruncatur.

A. Ἐπεὶ δ' οὕτω ταῦτα ἀλλήλοις ξυνέθησαν καὶ

(16) Interpres, ut et Pos-inus apud Pachymerem, perperam *Ronzierum* vertit. Rectius Rogerio Pontanus ad Phrazanem *Rogertium* vocat, quomodo is appellabatur; cuius, ut et cæterorum Catalanorum nobilium hic memoratorum, historiam belli: asque in Græcia expeditiones, quibus ipsemet interfuit, peculiari commentario lingus Catalanica descripsit Ramondus Montanerius. Nos etiam ex eo aliique scriptoribus hanc illustravimus in Historia nostra Franco-Byzantina vi, 24, et seqq. Uide, ne actum agere

positis reges pacem concordam agerent : Ca A
talanis, Theodorici sociis, deliberandum esse
visum est, quo conversi rebus suis consulere.
Neque enim zelus illis aut certæ possessiones erant,
quæ eos re-litum suum urgere cogere : sed alius
aliunde 220 et multi multis e locis vacui et ex-
pediti propter latrocinii emolumenta confluxerant,
incertis sedibus in mari oberrantes. Eorum igitur
duci Rogerio placuit ad imperatorem Andronicum
legatos mittere, qui significarent, venturum se ei
auxilio contra Turcos, si ita vellet. Quæ conditio
cum valde imperatori placuisset, e Sicilia Byzantium
proficiscitur, duo hominum millia secum du-
cens : quorum mille Catalanos nominabat, quod
plerique ab illa gente oriundi essent : alteros mille
Almugavaros ; sic enim Latinus sermo pedites ad B
bellum euntes vocat. Idcirco ille hos quoque in
eum militiæ ordinem ascriptos eo etiam nomine
appellavit.

N. Statim igitur cum venisset, imperator eum sibi
per affinitatem iungit, Maria sororis suæ et Asanis Gila
nuptum illi data, eundemque magni ducis dignitate
ornat. Sed cum paulo post alius etiam Catalanus Be-
rengarius Entenç a Rogerio arcessitus advenisset,
ipsi quidem Rogerio Cæsaris titulum, Berengario au-
tem magni ducis dignitatem imperator decernit. Im-
pense vero, quæcumque in eorum vestimenta et dona-
tiva et annua stipendia factæ sunt, adeo omnem modum
excessere, ut brevi tempore pecuniam exhauerint. His
ita provisum cum in Asiam trajiciendum esset, et cum
hoste pugnandum, quid dicam quantas in transitu
clades Romanis, qui in oppidula Asiae maritima
221 confugerant, importarint? Viris enim et mu-
lieribus pro mancipiis abusi sunt ; eorum vero
rem familiarem omnem pro sua consumpserunt :
et (ut fieri solet) in itinere multas execrationes ex
imo pectore profectas, et lacrymas multas college-
runt, quas miseri illi injuria ab his affecti profun-
debant. Et hæc quidem primo anno acta sunt.

των ἐνοδίων ἄρων ἐκ μέσης ψυχῆς καὶ μετὰ πάντων
καλαπύρων ἐκείνων, οὐδ' ἔδίκουν. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ

III. Insecuto autem vere Philadelphiam iverunt
ad expellendos hostes, qui eam urbem obsidebant.
Nonne cives Philadelphiensis geminis malis oppu-
gnabantur : foris hostilibus copiis, quæ jamdudum
circumsedebant ; intus hoste multo graviore, pen-
uria rerum necessariorum et fame. Ac id quidem
munus pulcherrime et fortissime administrarunt,

Variorum notæ.

(20) Vide Histor. Franco-Byzant., lib. vi, n. 24,
et Gloss. med. Græcit. DUCANG. — Ἀμογαβάρους, Almugavaros. Vox est vere Arabica, a radice *gāra*,
media *vāau*, unde Almugaverin, viri bellicosi. Ita
accepi ex V. Cl. Salomone Damasceno. Boivin.
(21) Nempe post Asiaticam expeditionem Roge-
rii Cæsaris, cum ille in Thraciam transiisset.
Pachymer. lib. xii, cap. 4. DUCANG.
(22) Rectius Pachymer. lib. xii, cap. 4, et alibi
Μπορεγγίριος, is quippe vocabatur Berengarius En-

τά δὲ πλεονέκτοι ἀσπασίαν ἔχον εἰρήνην οἱ βῆ-
γας, σκοπεῖσθαι τοῖς τοῦ Θεωδωρίου συμμάχοις
ἐπὶ τῆ, οἷοι ποτὲ ἄρα τραπόμενοι τὴν κερβαίνουσαν
εὐρωσιν. Οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοῖς οἰκίαι καὶ κτήσεις
ἐστῶσαι, ἵνα τὴν ἐκπόδον αὐτῶν ἐπισκοπέωσιν·
ἀλλ' ἄλλοθεν ἄλλος καὶ πολλοὶ πολλαχόθεν δασκαυοὶ
καὶ γυμνήται κέρδους ἕνεκα ληστρικοῦ συνδραμῆ-
τες κληνῆτα καὶ διαπόντιον ἔβαστον βίον. Ἐβόξαν
ὄν τῷ τότεν ἄρχοντι Ῥοντζερῖου διαπρεσβευσαμέν-
ων πρὸς βασιλέα Ἀνδρόνικον συμμαχῆσαι ἐθέλοντα
οἱ κατὰ τῶν Τούρκων, εἰ γὰρ βουλομένη αὐτῷ εἶη.
Καὶ μέντοι καὶ σφίδρα ἀσμένου τὴν προεδρίαν
προδεξαμένου τοῦ βασιλέως, ἄρας ἐκείνος ἦεν ἐκ
Σικελίας ἐς δισχίλους ἐπαγόμενος ἄνδρας : ὧν τοὺς
μὲν χιλίους ὠνόμαζε Καταλάνους ὡς ἐκ τοιαύτων
τὰ πλείστα τὸ γένος καταγόνας· τοὺς δ' ἑτέρας
χιλίους Ἀμογαβάρους (20). Οὕτω γὰρ ἡ Λατινικὴ
φωνὴ τοὺς κερδῶν ἐν πολέμοις καλεῖ, καὶ διὰ τοῦτο
καὶ τούτους ἐν μοίρᾳ τερτομένων τοιαύτην τούτων
καὶ οὕτως ἐκέλευε τῷ ὀνόματι.

B. Τοῦτον μὲν δὴ ἐθέλοντα γαμβρὸν ἀδελφῆς ὁ βα-
σιλεὺς ἐπὶ τῇ ἀδελφίδῃ ποιεῖται Μαρῖα, τῇ τοῦ
Ἀσὶν θυγατρὶ, καὶ εἰς τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ἀνά-
γει ἀξίωμα. Ἐπει δὲ μετὰ μικρὸν (21) ἦκε καὶ
ἕτερος Καταλάνος, ὄνομα Περιγκέριος (22) Τέντζας,
προσκαλεσαμένου τοῦ Ῥοντζερῖου, αὐτῷ μὲν δὴ
Ῥοντζερῖου τὸ τοῦ Καίσαρος (23) ὁ βασιλεὺς περι-
εῖθαι ἀξίωμα· τῷ δὲ Περιγκέρῳ Τέντζας τὸ τοῦ
μεγάλου δουκὸς· τῷ δὲ Περιγκέρῳ Τέντζας τὸ τοῦ
μεγάλου δουκὸς. Ἦ μὲντοι τῶν χρημάτων δαπάνη,
ὅποση περὶ τὰ ἐκείνων ἐνδύματα καὶ τὰς θεωρεῖας
καὶ τὰ ἐπέτασια δεδραπνήται [P. 135] σιτηρόσια, ἐς το-
σοῦτον ἀνήλθιν κλεονεξίας, ὥστ' ἐν βραχεῖ τὸ βασιλι-
κὸν ἐξεκένωσε ταμιεῖον. Ἐπει δ' οὕτω ταῦτα, καὶ
εἶδε διαβάνας ἐς τὴν Ἀσίαν πολεμῆν τοῖς ἔχθροῖς,
εἰ χρὴ καὶ λέγειν ὅποσα ἐργάσαντο παριόντες
δεινὰ κατὰ τῶν ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἀσίαν καταπο-
γόντων πολυχνίους Ῥωμαίων ; Ἀνδράσι μὲν γὰρ καὶ
γυναῖξιν οὐδὲν ἄμεινον ἢ ὡς ἀνδραπόδοις ἐχρή-
σαντο τοῖς δ' ὑπάρχουσιν ἕκασιν ὡς οἰκίαι ἀδελφῶν
κατεχρήσαντο καὶ ἀπέλαυσον ὥσπερ εἰκὸς πολλῶν
κollών τῶν δακρύων αὐτάς καταχθέντων τῶν

Γ. Τοῦ δ' ἐπίοντος ἔαρος (24) ἀπέσαν ἐξελάσσοντας
τοὺς πολιορκούντας τὴν Φιλαδέλφειαν πολεμίους. Δι-
πλοὶ γὰρ ἐπολεμοῦντο δεινοὶ οἱ τὴν Φιλαδέλφειαν
κατοκούντες· ἔφωθεν μὲν τοῖς χρόνιως ἦδη περικα-
θημένοις ἔχθροῖς· ἔφωθεν δὲ πολλῶν χείρων πολεμῶν
τῇ τῶν ἀναγκαίων ἐνδία καὶ τῷ λιμῷ. Καὶ τοῦτο
μὲν τοῦργον κάλλιστά τε καὶ ἀνδρικότατα κατεπρά-

tenza, seu Entença. Græcos enim Latinum B per
Mn esse solere, docemus in Gloss. med. Græcit.
Berengarii natales attingimus in Hist. Franco By-
zant. eodem libr. vi, n. 23. Illius porro nomen male
expressit Wolfius apud Gregoram, et Possinus apud
Pachymerem. DUCANG.
(23) Pachymer. lib. xii, cap. 16, 17, 18, 22.
DUCANG.
(24) Sub anno 1305. Hist. Franco-Byzant., lib.
vi, n. 50, 51. DUCANG.

lentur, multaque dicerent, nisi eos imperator aliquo metu deteritus longius progredi vetuisset, nihil fuisse prohibitorum, quominus brevi omnes Romanas et urbes et provincias hostibus vacuas ac purgatas imperatori tradidissent. Sed ea loquebantur homines, qui presentia tantum considerabant, neque quidquam altius animo complecti poterant. Divinum enim revera iudicium illud erat, jam pridem confirmatum, ut Romanum imperium extremis calamitatibus affligeretur. Quapropter arcanis Providentiæ rationibus plurimæ res utilia consilia impedire, multæ autem ad adjuvanda ea quæ noxia essent concurrere videbantur. Sed istam quidem expeditionem sub finem veris facile confecerunt.

ποδῶν, τῶν δὲ βλαπτόντων πολύχους ἢ συνδρομῆ. βῆδῶν κατεπράξαντο.

IV. Cum autem longius progredi non possent, propterea quod nullos habebant ductores, qui vias ignotas et minime tritas indicarent, et planum iter ipsis facerent (videbant enim expeditionem illam longinquam, nemine viam monstrante, sine multis caudibus confici haud posse, neque vero is erat Rogerius, qui multis bellis magna prudentia parva magnum discrimen sic temere adiret), diversi ac dissipati abierunt: ac Romani quidem domum reversi sunt, itemque Alani: Latini vero cum Rogério-Cæsare urbes quæ miseris Romanis reliquæ erant pervagati pessime habuerunt, hostili impetu in eos, a quibus arcessiti fuerant, converso, causas afferentes, quod constitutum ab imperatore annuum stipendium non accepissent, ac proinde necessario antequam **223** fame consumerentur, eorum opes consumerent qui se arcessissent, et pactis ac conventis non stetissent. Itaque cervere erat bona miserorum Romanorum omnia diripi, virginibus et matronis contumeliose illudi, senes et sacerdotes victos abduci, et supplicia cum alia pati, quæ nova quotidie in miseros Latinorum inhumanitas excogitabat: tum imminentem cervicibus securim, ut jamjam morituros, videre, nisi admittam pecuniam ostendissent. Qui omnia proferebant, pistillo nudiores abibant: qui nihil quo se redimerent habebant, extremitatibus corporum mutilati miserabile in vilis spectaculum jacebant, aliquem scilicet querentes, qui frustum panis aut obolum porrigeret; ut quibus nihil ad sustentandam vitam subsidii, præter vocem et lacrymarum rivus, reliquum esset.

ζητούντες· ὡς ἐπ' οὐδενί τινι τῶν πάντων ἐτέρω γλώττῃ καὶ ταῖς τῶν δακρύων πηγαῖς.

V. Quæ cum imperator rescivisset, haudquaquam ferenda ei visa sunt; quoniam hæc Romanas provincias longe atrocias quam belli mala affligebat, et simul Deum etiam ad iram concitabant.

Variorum notæ.

(26) Quos Massagetarum nomine non semel indicat. Vid. lib. II, cap. 17. DECAUC.

οὐ μόνον οἱ τῶν Ῥωμαίων ἐπιλεκτεκ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ τῶν Ἀλανῶν (26) ἠπότου ἐτύγγυς στρατεύματ) τασαύτην γούν ἐποίησεν διὰ ταῦτα τοῖ; πολεμίο; τῆν ἐκπλήξην, ὥστε πολλοὶ τινες ἔρασαν τότε, ὡς, εἰ μὴ τούτου; διὰ βεβίλαν τινὰ πρόσω ἰέναι κειώλυκε τὴν τοῦ βασιλέω; προστάγματα, οὐδὲν ἂν ἦν τὸ κωλύον ὄλα; ἐν βραχεὶ τῶν Ῥωμαίων ὀπόσαι πόλεις καὶ χωῖραι ὑπῆρχον καθαρὰ; πολεμίων παραδούναι τῷ βασιλεῖ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἦσαν φεγγόμενοι πρό; μόνα τὰ παρόντα βλέποντες ἄνθρωποι καὶ μὴδὲν τῶν παρόντων ὑτέρτερον ξυτιέναι δυνάμενοι. Κρίσι; γὰρ ὡ; ἀληθῶ; ἦν ταῦτα Θεοῦ πάλα κυρωθεῖσα, πρὸ; ἔσχατιὰ; καταδῆναι δυστυχημάτων τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Καὶ διὰ τοῦτο λόγοι; ἀπορήτοι; τῆ; Προνοίας τῶν μὲν ὠφελούτων πλεῖστα ἰδοῦναι τὰ ἐμῶν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τοῦργον ἅμα ἦρι τελευταῖων (27)

Δ'. Ἐπει δὲ πρόσω ἰέναι ἱερὸν σρισιν ἦν παρπομπούς οὐκ ἔχουσιν, οἱ τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀκριβὲ; τῆ; ὁδοῦ διαλευκανοῦσι καὶ εὐδοκίαν θήσονται [P. 176] τοῖ; τοῖ; (οὐ γὰρ ἄνευ πλεῖστων νεκρῶν ἑώρων γεννηθήσεται τὴν ὑπερίστων ἐκστρατεῖαν βουληθεῖσιν ἰκίνας ἄνευ παραπομπῶν ἀπέναι), τὸ; ἀμαθῶ; οὐτως μεγάλους ἀναβρίπτειν κινδύνους πρὸ; τοῦ Ῥουζιρίου οὐκ ἦν, πολλοῦ; ἀνατάντος πολέμου; καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ξυνηλοχίτο; τὴν πείραν ἀνατρέφοντας διελύθηται κατὰ γένος. Ῥωμαῖοι μὲν οὐκ εὐδὲ ἀπύοντες Ἀλανὶ τα ἔμοιο; Ἀτινοὶ δὲ τῷ Ῥουζιρίῳ (28) ἐπόμνοι Κασσιρι περιήσαν τὰ; ἐναποκαλειμμένα; τοῖ; ἄλλοι; Ῥωμαίους πόλεις καὶ κάκιστα διετίθεσαν τὴν πολιμίαν ὀρμηὴν ἐπὶ τοῦ; καλέξαντας τρέφοντας· πρόστασι λέγοντες, τί; τὴν παρὰ τοῦ βασιλικῶ; πρυτανίῳ ταχθεῖσαν ἐπέτιον δαπάνην οὐκ ἔχομεζοντο, καὶ εἶναι ἀνάγκην, πρὶν ἐπινεμηθῆναι σφῶ; τὸν λιμὸν, ἐπινεμηθῆναι σφῶ; τοῦ; καλέσαντας μὲν, μὴ πῆρῶντας δὲ τὰ ὀπεσχημένα. Ἦν οὖν ἰδεῖν οὐ μόνον τῆ; οὐσίας ἄρδην τῶν ταλαιπώρων ἀρπαζομένων Ῥωμαίων, κίρας τε καὶ γυναῖκα; ὀρπυζομέννα; προσότα; τε καὶ ἱερέα; ἀγομένους δεσμῶν; καὶ τῆ; τε ἄλλα; ὀπομένοντα; τιμωρία; ὀπόσα; ἢ τῶν Ἀσίων δυσμενεσάτη χεῖρ ἀεὶ κινωτέρα; ἐφεύρτα; κατὰ τῶν ἄλλων; ἀλλὰ καὶ συχία γυμνῶν ἄρτων τὸν πέλεσκον, κατὰ τοῦ τραχήλου, ὡ; αὐτίκα τεθηζομένου; εἰ μὴ θησαυροῦ; ὀμολογοῖν χρημάτων. Καὶ οἱ μὲν ἐκτιθέμενοι πάντα ὀπέρου γυμνῶ; ὀροὶ ἀπηλλάττοντο· οἱ δὲ μὴ ἔχοντα; ὀτου ἔξυνησονται ἑαυτοῦ; τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ σώματο; ἄλλα ἄλλα ἀφαιρούμενοι θέαμα ἰλεσινὸν παρὰ τὰ; ἰδοῦ; ἔξισθίνοντο, εἰ δὲ ἄρτου τεμάχιον ἢ ὀβολὸν πρὸ; ὀχοὶ τῶν ἀφορμῶν τοῦ ζῆν καταλειπομένων ἢ ἐπὶ τῆ

Ε'. Ταῦτα πυνθανομένω τῷ βασιλεῖ ὀθ' ὀίω; ἀνικτὰ εἶναι ἰδοῦαι τὴν τε Ῥωμαίων γῆν πολλῶ; κίλον ἢ κατὰ πολεμίο; λυμαινόμενα καὶ ἅμα θεῶν παρῶ; ἔξυνοντα κατὰ τῶν ἔξ ἄλλοδραπῆ; προσκαλεταμέων

(27) Hist. Franco-Byzant. lib. VI, n. 28. DECAUC.
(28) Pachymer. lib. XII, cap. 13, 14, 15. DECAUC.

αὐτοῖς· οὐδ' ἄλλως εὐπορον ἦν τῆς ἀδικίας εἶσασθαι αὐτοῖς, ἐνδείκx μακρᾶς τὴ βασιλικᾶ καταγελώτης στρατοπέδω. Ἐν στενῷ τοίνυν (29) βυτος αὐτοῦ καὶ μαχητῆς δεομένου τινὸς βοήθουσης· διαδίδινει πρὸς θέρμην ὁ Καῖσαρ Ῥοντζέρης τὸν Λατινικὸν ἐπιγόμενος πάντα στρατὸν. Ὁδὲ γὰρ ἐλλείπειτο εἶτι τοῖς ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαῖοις οὐτε χρήματα, οὐδ' ὅσα τρέφει δημὸν γαστέρας. Ἐδοξε μὲντοι τοῦς μὲν ἄλλους ἐς τὸ τῆς Καλλιουπόλεως καταλιπόντα φρούριον αὐτὸν ἀπαιξόμενον διακοσίους παρὰ τὸν βασιλέα ἐληλυθῆναι Μιχαὴλ ἐν Ὀρεστιάδι διάγοντα τότε τῇ θρηκτικῇ μετὰ τοῦ στρατεύου, ἀπαιτήσονται τε τὴν ἀπυτεταγμένην αὐτοῖς ἑτησίαν πρόσοδον καὶ ἀπειλάς εἰ δέοι προσθήσονται. [P. 137] Οὐ γονομένου (30) καὶ ἐς κωρὸν ἀναφθίντος, ὃν καὶ πρότερον ὠδινε θυμὸν ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτοῦ, ξιφῆρεις αὐτὸν περιστάνας συγνοὶ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ παρὰ τὰ βασιλεία κxτα/πτουσι καὶ ἅμα αὐτῷ τινας τῶν περὶ αὐτόν. Οἱ γὰρ πλείους ἐλαθον διαδράντες τὸν κίνδυνον· ὅτ' δὴ καὶ ὄρμῃ συντονωτέρω χρησόμενοι ἐφθασαν ἀπαγγέλλοντες τὰ πρᾶχθέντα καὶ τοῖς ἐν Καλλιουπόλει Λατίνοις.

A contra eos, qui peregre illos accessissent. Neque tamen eorum injurias ulcisci promptum erat, eo quod ob magnam egestatem ludibrio erant imperatoris legiones. Angustis igitur rebus, cum opus esset aliquo strategemate, cujus praesens auxilium foret, trajicit Rogerius Caesar, et omnem Latinum exercitum secum in Thraciam adducit. Nihil enim Asiaticis Romanis erat reliquum vel pecuniae, vel rerum 224 aliarum, quibus carnificum ventres alerentur. Ac visum illi est, ceteris in praesidio Calliupoleos relictis, cum ducentis militibus delectis Michaelē imperatorem, qui tum Orestiaide in Thracia cum exercitu commorabatur, convenire, ut et constituta omnia stipendia postularret; et, si esset opus, miras adderet. Quo facto inflammata iracundia, quam imperator contra istum jam antea animo conceperat, plures milites strictis ensibus circumdatum juxta regiam interficiunt, unaque aliquot ejus comites. Nam major eorum pars clandestina fuga periculum evaserunt; iique contentiore cursu Latinis Calliupoli agentibus quid actum esset nuntiarunt.

CAPUT IV.

Milites Romani, occiso Rogerio, cum Catalanis de bellatum, putant. Providentiae divinae decretis non resistendum. Malorum consiliorum malus exitus. Romanorum clodium causae. Catalani Calliupolin, caesis oppidanis, puniunt. Terra et mari bellum apparant. Mari vincuntur a Genuensibus. Berengarius, navarchus captus; deinde redemptus. Catalanorum consternatio. Omnia ipsis infesta. Tolerandae obsidioni se accingunt. Turcos auxilio accessunt. Prædus agunt. Michael imperator in eos movet. Turcopulus et Massagetis secum ducit. Juxta Apros castrametatur. Exercitum instruit. A Massagetis et Turcopulis deseritur. Turbatana aciem juxta conatur resistere. In hostes temere inectus vix evadit. Equitis fidelis virtus. Andronicus filium objurgat, ut vitæ prodigum. Romanorum fuga et clades. Turcopulorum ad Catalanos transitio. Catalanorum duces inter se dissident. Berengarius occiditur. Ximenes Byzantium se recipit. Ornatur magni ducis titulo et affinitate imperatoris. Massagetæ in Scythiam transituri a Turcopulis et Catalanis prostigantur.

A. Τοῖς μὲν οὖν στρατιωταῖς ἔδοξε τοῦτο παροτρῶσαι τε τῶν Λατίνων τὸ φρόνημα καὶ τὸν τῆς τάμης ὄγκον ἐς τὸ μετριώτερον ἀπαλλάξαντας· ὅ, ὅσα καὶ εὐόλους ὑπέκεινεν Ῥωμαῖοις αὐταῖς· χερσὶ καὶ αὐταῖς γνώμαις παρασκευάσαι καὶ δοῦναι θύπερον ἰμονοήσαντας ἐλθεῖν, ἢ δουλεῦναι Ῥωμαῖοις ἐκόντας, ἢ τὴν ἀγαθοῦσαν ἀκοντας· ἐπανιέναι.

C. I. Ac Romani quidem milites hoc facinore perpetrato putarunt se Latinorum animos contudisse, et ab insolenti fastu ad meliorem frugem revocatos eo adduxisse, ut et voluntatibus posthac et corporibus ultro tanquam mancipia obnoxii essent Romanis, ac ut duorum alterum uno consensu eligerent, vel illis sponte servire, vel qua venissent, iuviti pedem referre.

B. Ἄλλὰ τὸ ταῦτα λογίζεσθαι διανοίας ἐστὶ χαμαρπούς; (31) καὶ ἦν αἱ χεῖρες τῆς φύσεως ἐς ὕλης ἀγλυκῆτους ἀπολαβοῦσαι πυθμένους κατηνεγκαν, ὡς μηδ' ἐνωεῖν ἔχειν, ὅτι λόγοι Προνοίας τὰ προστόμωνα περιτρέχουσιν ἐκάστου τέλου; ἔχοντες ἐνέχυρα προκαταβληθείσας αἰτίας, ὅς ἡμεῖς μὲν ἐκόντες ἐπιλανθανόμεθα, τὸ ἐκείθεν ἀγῆς ὑπὸ φ.λαυτίας ἐκκλίνοντες; ἢ δὲ δικῇ τῷ γραμματεῖ ἑαυτῆς ἐγχαράσσα θέρου; καὶ ἄλλωνος εἰπεῖν περιμένει καιρὸν, ἵν' ἐπέδρα τῶν σπερμάτων ἀποδῶ τῶς πράξασι τὰ γέωργια. Ἦ γὰρ ἂν ἐξ αὐτῶν ἐδιδάσκειτο τῶν πραγμάτων ἀθροῦς, ὡς ὅσα μὴ συναρομένην ἔχει τὴν ἀνωθεν δεξιάν, τούτοις καὶ γῆ καὶ θάλασσα μάχεται καὶ ἀήρ, ὡς περ τὸν δραπετῆ Θεοῦ καὶ τῆς δίκης· ἀλάστορι.

II. Verum hujusmodi cogitationes animum humi repentem et crassioris materiae limo ab ipsa natura infixum sapiunt; qui intelligere non possit quaedam esse Providentiae rationes, quae ad omnes humanas actiones pertineant, et quibus rerum exitus certos causae ipsae praeviae spondeant; porro nos eas quidem ultro oblivisci, et molestiam quae inde existit pra: philautia declinare; 225 vindictam vero easdem suis pugillaribus inscriptas extolire, ac messis trituraeque tempus quodammodo expectare, ut quemadmodum quisque sumentem fecerit, ita et suo tempore metat. Alioqui sane ipso eventu homo duceri queat, iis quae divinae non prosperentur, et terram et mare et aevum ad-

Variorum

(29) Pachymer. lib. xii, cap. 5, 7. DUCANG.
 (30) Pachymer, lib. xii, cap. 23, 24. Montanerius cap. 215. Hist. Franco-Byzant. lib. vi, cap. 34. DUCANG.
 (31) Tota sepe haec sectio existat in dialogo cui

titulus Φλωρέντιος, seu Περὶ σοφίας. Vide cod. Reg. 3284, fol. 258. Ejusmodi locos communes videtur Gregoras provisos habuisse, quos operibus suis sparsim intuleret. BOVINX.

versari, tanquam fugitivum Dei, et violatorem jus-
sionis fortiter ulciscens. Idem ubi sese cognorit,
ipse sibi præcipere queat, non refragandum esse
late divinitus sententiæ: qualis ea cunque fuerit;
neque violenter quidquam agendum, sed sua sorte
acquiescenti fallendum tempus, ac vim necessitatis
adjutandam potius quam impediendam, licet aliter
agat nos quam vellemus. Longe enim melius esse
potentiorum vim sequi nihil agendo, et eodem cum
ipsa impetu abripi, quam agendo aliquid materiam
veluti præbere iniqui temporis violentiæ: quod
perinde fuerit, ac si quis flammæ impetum reformi-
dans adhuc circum ædes vagantis non quidvis
moliat, quò eam longius progredi vetet, aut
etiam prorsus restinguat, sed sarmentorum fasci-
culos congerat, et multum olei affundat: aut si
quis vehementi Boreâ desuper ingruente et imma-
nes fluctus per prorum ex aliis alibus velente tam-
men navicula exigua adversis fluctibus ultro navi-
gare incipiat. Ea enim esse ejusmodi, ut aspectum
minime lætum jucundumve præbeant: 226 imo
ex carum rerum numero esse, quæ maxime
infestæ sunt, et ultimum exitium statim asse-
rent.

III. Hæc ita se habere, si nulla alia in præsentibus
exempla suppetant, ea cæcæ quæ his temporibus
acciderunt, abunde comprobent. Nam cum Ro-
mani nihil quod ad rem bene gerendam pertineret
omisissent, adversationes maximas fortunæ experti
sunt. Romanorum enim duces cum injustis de
causis in suspicionem ventissent, alii in vinculis
erant, alii ab imperatoris benevolentia longe sum-
movebantur. Unde cum externa venissent auxilia,
primum Massagetarum, deinde Latinorum, ab iis
longe major quam a manifestis hostibus pernicies
Romanis exorta est. Ac nos jam pauca e multis
protulimus, quæ si quis recte et sine affectu expen-
dat, manifestam Dei iracundiam arguunt, licet
mediocrem contineant non mediocrium delictorum
castigationem. At ejusdem rei documentum evi-
dentius est ipsa cædes Rogerii Cæsaris. Nimirum
Romani, quos illius arcassit pœnitebat, suæ ægri-
tudinali mederi cupientes ejus hominis eadem pere-
gerunt, et molestis negotiis defunctum in se hoc
pacto speraverunt. Sed illud ipsum facinus, ut
progressu orationis dicemus, longe majorum et
graviorum malorum causa existit. Ita quoties di-
vina Providentia consilii et actionibus humanis
non suffragatur, malus et plane infelix exitus iis
succedit. Nam nec prudentibus consiliis valet vir
prudens, 227 nec fortitudine vir fortis. Imo et
provida consilia in finem improvisum incurrunt,
et facta generosa ac fortissima ad ignavum et tur-
pem casum devolvuntur. Sed ad institutum rejeun-
dum est.

δραστηρίως ἐπιτιθέμενα · [P. 138] καὶ διδασκόμενος
ὅστις ποτὲ εἶη, ταυτῶν ἂν παρῆ εἰ μὴ ἀντιπαλιμασθεῖ
πρὸς τὴν ἀνωθεν κυρωθεῖσαν ψήφον, ὅποια ποτ' ἂν
ᾤ, μὴδὲ βλαίον πράττειν μὲδὲν, ἀλλὰ μένοντα κατὰ
χώραν ἡσυχῆ διαπεπτεῦσιν τὴν χρόνον καὶ στέργειν
μᾶλλον τὴν εὐνδρομον τοῦ φέροντος ἄγωγῆν, καὶ εἰ
μὴ κατὰ γνώμην φέροντο, ἢ τὴν ἀντιδρομον. Ποῦ λῶν
γὰρ δὴπου βέλτιον ἀπρακτοῦντα τῶν φέροντι συμφέ-
ρεσθαι, ἢ πράττοντά τι καθάπερ βίην χρηγίτην τῆ
καθ' ἑαυτοῦ φορῆ τοῦ καιροῦ. Ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη
τοῦτ', ὡς περ ἂν εἰ τις πύρρος ὀρμὴν δεδιώς εἴτε τὰ
κύκλω περιβόουσαν τῆς οἰκίας, εἴδ' ἀντὶ τοῦ πάτη
χρησθαι μηχανῆν ἢ τῆς πρόσω συστῆλλειν ὀρμῆς ἢ
παύειν τελῶς, φρυγάνων ἐπιτίθει φακίλλους καὶ
θλαῖον ἐνέχει πολὺ ἢ ὡς περ ἂν εἰ τις ἀπαρκτηίου
σφοδρῶ καταρβέντος ἀνωθεν καὶ δεινῆ πρὸς τὸ κάτα-
νατες ἐπανιόντος· ἀλλὰ ἐπ' ἄλλοις τὰ κύματα, εἴ
ἀκατιῶ τι πρὸς ἀνάβρουν ἰθελοντῆς ἐπαγίρει ποιεί-
σθαι τὸν πλοῦν. Εἶναι γὰρ τοῦτ' εἰς ὅδ' ἅπαν τοῖ
μειδιῶσαν ὁμοῦ καὶ φιλόδωρον τὴν βίην παρεχο-
μένων τοῖς βουλομένοις, ἀλλὰ τούτων ἐν ὅποια κολλέ-
μιον ἀνατείνει χεῖρα κάκ τοῦ σύνεγγυς μακρὸν ἐπι-
φρεῖ τὸν διεθρον.

Γ. Μαρτύρια δὲ μοι τῶν λεγομένων, εἰ μὴ τι
ἐλπίον ἔχομεν ἐν τῶ νῦν εἶναι μεμνησθαι, ἀλλ' εἴπω
τὰ γε ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις συμβάντα. Οὐβένδς γὰρ
ἠλλεῖψαι Ῥωμαίους ἂν εἶδει ὄρην πρὸς κατορθωσὴν
πάντα ἐπιχειροῦντα. Οἱ μὲν γὰρ Ῥωμαίων
στρατιῶται δι' ἃ μὴ θέμις ἐν ὀποψίᾳ γινόμενοι, εἰ
μὲν ἐν δεσμοῖς ἐτίγγοντο, οἱ δὲ πόρρω τῆς βασιλικῆς
ἴσταντο εὐμενίας. Ὅθεν ἀλλοφύλου συμμαχίας ἐλ-
θοῦσης πρῶτα μὲν τῆς τῶν Μασσαγετῶν, ἔπειτα τῆς
τῶν Λατίνων, πολλαπλασίονα συνεπατώκει Ῥω-
μαίους γενέσθαι ἐν διεθρον ἐξ αὐτῶν, ἢ τῶν ἐκ τοῦ
προφανοῦς ἔχθρων. Ἐν ὧς ἐκ πολλῶν μέτρια καὶ
ἡμῶς ἐβήθημεν εἰρηκότες, ἃ δὴ σαφοῦς ἂν εἴη θεο-
μηρίας δείγματα, εἰ τὰς ὀρθῶς καὶ πόθους ἐπιτίθε-
λοι σκοπέει, καὶ παιδεία μετρία (32) εὐ μετρίων
κληρομηλιμάτων. Τούτων ἐναργεστέρων δείγμα καὶ
ὁ τοῦ Ῥοιτζερίου Καίσαρος ἐγγύσι θάνατος. Τὸν
γὰρ ἐκ τῆς προσκλήσεως μετάμελον θεραπεύειν Ῥω-
μαῖοι βουλομένοι τὸν τούτου καταπράξαντο θάνατον,
ἀπαλλαγὴν εἶναι τούτων πονηρῶν πραγμάτων νομί-
σαντες. Ὅ δ' ἀρχηγὸς παρὰ πάντων ἐπιβὰ μείζονον
ἐγγύσι καὶ μάλα χειρῶν πραγμάτων, ὧς προβί-
τες ἐροῦμεν· οὕτω τῆς θείας οὐ συμμαχούσης προ-
νοίας τοῖς τῶν ἀνθρώπων βουλευμασί τε καὶ πράγ-
μασι πονηρῶν αὐτοῖς ἀπαντᾷ τὸ τέλος καὶ σφέδρα τῶν
ἐναντιωτάτων. [P. 139] Οὕτως γὰρ βουληφόρος ὁ βουληφ-
ρος, οὗτ' ἀνδρείος ὁ ἀνδρείος· ἀλλὰ τὰ τε σοφὰ βου-
λεύματα πρὸς ἀσοφον τελευτῶσι πέρας καὶ τὰ γεν-
ναῖα καὶ ἀνδρικώτατα πράγματα ἀνανδρίων τε καὶ
μάλα αἰσχρῶν τὴν ἥσταν καρποῦνται. Ἄλλ' ἐπαν-
τίον ὄθεν εἰς ταῦτα ἐβήθημεν.

Variorum notæ

(32) Καὶ παιδείαν μετρίαν. Legendum videtur
καὶ παιδεία μετρία, etc. Item lib. viii, cap. 2, n. 2:
"Ἐγώ μιν χρεῖσιν εἶναι τοῦτο θεοῦ, πρὸς θάνατον

συνωδοῦσαν ὁλοχερῶς, καὶ παιδείαν ἰσῶς μετρίαν
ἦν οὐ μετρίως ἡμάρτομεν. BOVIN.

Δ'. Πυθόμενοι γάρ οι κατά την Καλλιούπολιν Λατῖνοι (33) τὸν τοῦ Καίσαρος φόνον, πρῶτον μὲν πάντας τε ὁπόσοι Ῥωμαίων ἐ; Καλλιούπολιν φρουροὺς καθίσταζαν ἡγεθδόν· καὶ τὰ τεῖχη λαμπρῶς οχυρῶσαντες κρᾶτιστον εἶχον ὀρηκτήριόν τε καὶ φρούρον. Εἰς διττὰς δὲ μοῖρας ἔπειτα διαμερισάμενοι τὰ οἰκία στρατεύματα, τῶν μὲν τὰς ἑαυτῶν ἐπιλήρωσαν τριήρεις, ὁκτὼ τὰς πάσας ὁδοὺς, καὶ ναύαρχον ταύταις ἐπίστησαν τὸν Πιριγκέριον Τέντζαν, ἵνα κατὰ τὸν Ἑλλησποντιαν ναυλοχοῦσι κορθμὸν αἱ τῶν Ῥωμαίων ἀγκάδες ἀνωῦσαι καὶ κατιούσαι ἀλίσκωνται. Οἱ δ' ἑτεροὶ τὴν ἑαυτῶν πανοπλίαν ἀναλαθόντες ἐπὶ λείαν καὶ ὀλεθρον τῆς ἄλλης ἐξήσαν θράξης καὶ κακῶς αὐτὴν διετίθουν, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐκπορευόμενοι. Ἀλλὰ τῷ μὲν Πιριγκέρῳ Τέντζῃ μετὰ τοῦ ναυτικοῦ παντὸς οὐ ματρῶν ἰδέσθαι τῶν καιρῶν τῆ προνοίᾳ εὐκαιρίαν ἐπιτηθεῖσαι θανάτου. Ἀναγομένας γάρ ἐκ Γενουᾶς (34) μετὰ βραχὺ τριήρεσι δέκα ἐξ λαμπρῶς ὀπλισμέναις διὰ τὰς τῶν πειρατῶν ἀκοῆς ἀγνοίᾳ συνεισπεσόντες αὐτοί, οἱ μὲν αὐτῶν ἔργον ἐγένοντο θαλάττης, οἱ δὲ ξίφους· ὁ δὲ ναύαρχος Πιριγκέριος ἄποφύλοις πιπράσκειται.

Ε'. Ἀλλὰ γὰρ οὕτω (35) γυμνωθέντες ἐξαίφνης οἱ Καταλάνοι θαλάττης τε ἄμα καὶ μεγάλῃ μοίρας στρατοῦ ἐπὶ σ γνάς τὰς ἡμέρας ἔμειναν κατὰ χώραν ὀκνητοῦς τὸ τοῦ μίλλοντος ἀδελφον ἀτολμότεροί τε ἐγένοντο καὶ μάλα τοὺς γνώμαι; περ δεῖσι. Ἐπίτρυχε γὰρ αὐτῶν τὰς διανοίας καὶ οὐ μετρῶς ἐπαράτατε τὸ τε τῶν Μασσαγετῶν δέος, ὅτι κατὰ τὴν Ἀσίαν αὐτοῖς συστρατεύοντες ἐξεπολεμώθησάν τε κατ' αὐτῶν ἐπὶ μικραί; τισι ταί; αἰτίαι; καὶ συχνῶς αὐτῶν πεφρονέουσαι· τοῦς τε αὐ τῶν Θρακῶν στρατιώται; ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς οὐ μικρῶς ἰδέδισαν. Τὰς τε γὰρ χώρας αὐτῶν χθὲς καὶ πρῶτην συχνὰ παρεξίοντες ἰδῆον καὶ τὰ; οἰκίας ἀδαῶς ἐνέειμπρασαν· καὶ οὐδεμίαν οὐδέσιν φιλανθρωπίας κατέλιπον πρόφασιν, ὥστε βουληθεῖσι σπείσασθαι τῷ βασιλεὶ κείσεσθαι σφισι τὸ πρᾶγμα κινδύνων ἕκτος. Καὶ τὸ γε τῶν φόβων ἔσχατόν σφισιν ὄπιργεν, ὅτι καὶ τὸν βασιλεῖα Μιχαῆλ ὄντα ἐπίδοσον ἤκουον ἤκειν ἐπ' αὐτοὺς σὺν κολλῶ τῷ στρατῷ. Ὅθεν βαθείαν περὶ τὸ φρούριον τάφρον ἰλάσαντες καὶ χάρακα κύκλῳ βαλλόμενοι πρὸς πολιορκίαν παρεσκευάζοντο, πολλὰ πρότερον ἐκ τῆ; λείας ἐνθήμενοι τὰ χορτάσματα. Ἐπὶ δ' ὁ τε χρόνος ἐτριβητο καὶ ἡ προσδοκωμένη τοῦ βασιλέως ἐφοδος οὐ παρῆν, ἐπ' ἄλλας ἐτρέποντο σχεμμάτων ὁδοὺς. Ἀλλὰ γὰρ οὕτω τοὺς Καταλάνους [P. 140] τῶν πραγμάτων συνελαθόντων οὐκ ἦν ἐπ' ἄλλοδαπῆ; διάγειν φόβων ἕκτος· ἀλλ' ὀψοφίαι κινδύνων πολύτεροι πανταχόθεν ἔθραυον σφᾶς. Ὅθεν εἰς ἀνάγκας τοιαύτας ἐληλυθότες ἐκινούσι· πρᾶγμα κακορήχανον καὶ πολὺν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ὀδῆνον τὸν ὀλεθρον. Καὶ δὴ ἔκπερσεύονται περὶ συμμαχίας πρὸς τοὺς ἀντι-

IV. Latini itaque, qui Calliupoli erant, audita cede Cæsaris, primum omnes Romanos cujuscunque ætatis in ea urbe habitantes jugularunt, et mœnibus egregie munitis tutissimum in iis receptum ac præsidium habuerunt. Deinde suis militibus in duas partes divisus una parte triemes suas, quæ omnino octo erant, compleverunt, eisque navarchum Berengarium Entencam præfecerunt, ut ex insidiis naves Romanorum onerarias, seu ascendentes, seu descendentes, in Hellesponti angustiis exceptarent: altera armis omnibus sumptis prædatum in Thraciæ reliquæ perniciem exiverunt, eamque noctu atque interdium incursando vastare cœperunt. Ac Berengarius Entença cum omni sua classe providentia Numinis exiguo tempore summum discrimen adiit. Nam cum imprudentes in sexdecim naves, quæ tum ex urbe Genuæ adveniebant, metum piratarum egregie armatas incidissent, partim demersi, partim cæsi sunt. Navarchus vero Berengarius cuius multis suorum captus suis popularibus venditur.

ἠγροῦνται σὺν ἄμα συχνῶς τῶν ἀμφ' αὐτῷ καὶ τοῖ;

V. Verum Catalani adeo subito et classe et magna parte suorum amissa complures dies immoti manserunt, incertum eventum metuentes, immunita **228** audacia et animis valde trepidis. Eos qui prope incesserat ac non mediocriter turbabat Massagetarum metus, quorum in Asia secum militantium inimicitias parvis de causis susceperant, occisis etiam eorum quamplurimis. Quir et Thracios milites haud parum timebant, quorum agros et ædes paulo ante crebris incursionibus vastaverant, ac domos audacter incenderant. Nec ullam sibi veniæ a quoquam impetrandæ spem reliquerant; ut nec si vellent pacem cum imperatore facere, citra periculum eam facturos se sperarent. Illud autem terrorem eis maximum incutiebat, quod imperator Michael mox adventurus et eos magnis cum copiis oppugnaturus ferebatur. Igitur profunda fossa circum castellum ducta, eaque vallo undique munita, ad tolerandam obsidionem se accingebant, cœnæ meatu ex præda sibi ante proviso et in oppidum intromisso. Sed cum tempus tereretur, et expectatus imperatoris adventus differretur, ad alia consilia se convertunt. In eas enim angustias reducti, ut externo in solo nusquam securi vivere possent, sed undique vario periculorum terrorum urgerentur, in eam, inquam, necessitatem adducti funestam et ultimum Romanis exitium allaturam fraudem excogitant. Turcos in adverso litore habitantes missis legatis socios sibi asciscunt, et cum ipsi ter mille essent, quingentos ab illis accipiunt. Nec **229** longo post multi etiam transfugæ se ad illos conferunt: cum quibus egressi finitimos agros

Variorum notæ.

(33) Pachymer. lib. xii, cap. 25, 26, 27. Montaner. cap. 215. Hist. Franco-Byzant. n. 35. DUCANG.
(34) Pachymer. lib. xii, cap. 27, lib. xiii, cap. 7.

DUCANG.

(35) Pachymer. lib. xii, cap. 29. DUCANG.

infestabant, atque omnes equorum et boum et ovium greges una cum earum rerum possessoribus colligebant. Quæ cum nec Romani nec Romanorum imperatores ferre diutius possent, bellum utrinque apparari cœptum est.

τε καὶ βρών καὶ ποιμνίων ἕμα τοῖς· ἔχουσιν. Ἐπαὶ τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων, πολέμου συγχρότησις

VI. Catalanis igitur et Turcis inter duo oppidula, Cypselia et Apros, per illud tempus commorantibus, imperator Michael cum Thraciis et Macedonicis copiis, nec non Massagetarum et Turcopulorum phalangibus, in ea planitie quæ est circa Apros castrametatur. Erant autem illi Turcopuli mille, qui sultanum Azatinem, cum is ad Romanos, ut ante diximus, transisset, secuti erant: sed cum illo ab Europæis Scythiis, ut et supra dictum est, abducto non abierant, verum Romanorum consuetudinem una cum religione et sacro baptismo amplexi fuerant, atque ex eo inter Romanos milites numerabantur. Cum haud multi dies elapsi fuissent, et aliqui e speculatoribus adventum hostium nuntiarent, surgit imperator; exercitum in armis esse jubet; ducibus ac tribunis edicit, parati sint ipsi ac præterea cohortum duces cohortesque instruant. Qui cum hostilem aciem tripartito distributam viderent, suam ipsi quoque, ut æqualis pugna esset, tripartito dividerunt. Ac Turcopulos quidem cum 230 Massagetis in sinistro, Macedonicos et Thracios delectos equites in dextro cornu collocarunt: reliquos autem, eosque plurimos, cum peditatu in medio constituerunt. Imperator vero circum ordines obequitans suos ad fortiter pugnandum cohortabatur.

Ἰππέων ἐπιπλακτοῦ· τὸ δὲ μέτρον οἱ κλειστοὶ καὶ λοιποὶ ἐπαθάρθουσι πρὸς ὄρμην ἀνδρικήν.

VII. Orto sole hostes in occursum progressi ex adverso consistunt, Turcis in utroque cornu collocatis, Catalanis in eodum ob armorum gravitatem obtinentibus. Ibi Massagete, qui jam olim defectionem parturiebant, quod Romanorum moribus haud delectarentur, et jam occulte ab Europæis Scythiis iuventur, dolum cum jam in procinctu starent aperuerunt. Nam cum signum pugnae utrinque datum esset, statim in inclinati seorsum constituerunt, nec Romanos adjuvantes, nec adversus

πέρας οἰκούντας τῶν Τούρκων καὶ λαμβάνουσι τότε μὲν πεντακσίου; ὀλίγα; τρισχίλιοι ὄντες; αὐτοὶ μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἑτέρου; οὐκ ὀλίγους αὐτομόλου; ἰόντας· ὅν οἷς ἐξίντες; συγχὰ τὴν ὁμορον χώραν ἰδῆον καὶ πάσα; ἀγέλα; συνήθροισον Ἰππων δ' ἐπιπλέον φέρειν οὐκ ἦν οὐτε Ῥωμαίους, οὐτε

Γ. Τῶν ὄν Κατελάνων (56) ἕμα τοῖς Τούρκους δουλοῖν μεταξὺ πολυχίων τὰς διατριβὰς τῆνικαῦτα ποιουμένων, Κυψέλλων καὶ Ἀπρων γῆμ. ἀναλάν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ τὰς Θρακικὰς; (37) τε καὶ Μακεδονικὰς; θύναμεις, καὶ ζυγὸν γε αὐταῖς τὰς τε Μασσαγετῶν καὶ ὄσαι τῶν Τουρκοπούλων φάλαγγες ἦσαν, κατεστρατοπέδευσε πρὸς τὸ περὶ τοὺς Ἀπρους πεδίον. Χίλιο. δ' ἦσαν οἱ Τουρκόπουλοι οὗτοι, οἱ τῶν σουλτάν Ἀζατίνη πρὸς Ῥωμαίους, ὡς εἰρήκειμεν, ἠκολούθησαν μὲν αὐτομολήσαντι, ἀπαχθένει δ' ἐκείθεν μετὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Σκυθῶν, ὡς δεδήλωται, οὕτε συναπῆχθησαν καὶ τὴν Ῥωμαίων ἀσπασάμενοι συνδιαίτησιν καὶ τὸ ἱερὸν μετὰ τῆς εὐσεβείας εἰλοντο βάπτισμα· καὶ ἦσαν τοῦ λοιποῦ τῆ Ῥωμαίων ἐξεταζόμενοι καὶ αὐτοὶ στρατιῆ. Ἐπεὶ γὰρ μὴν οὐ πάνυ πολλῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν ἦκον τινες τῶν σκοπῶν ἀπαγγέλλοντες ἦκειν τοὺς πολεμίους, ἀναστὰ; ὁ βασιλεὺς τὸν τε στρατὸν ὀπλιζέσθαι καὶ τοὺς στρατηγούς; καὶ ἡγεμόνα; παρατάττεσθαι, καὶ παρατάττειν ἐκέλευε πρὸς τὸν πόλεμον τοὺς τε λοχαγούς; καὶ τὰς φάλαγγας. Τοῖς μέντοι πολεμίους τριπλῆν πεποιηκότας ἰδόντες τὴν τάξιν τριπλῆν καὶ αὐτοὶ πρὸς ἕμοιαν ἀντιπαράταξιν τῆν ἑαυτῶν πεποιήκεσαν. Καὶ τὸ μὲν εὐόνημον κέρα; οἱ Τουρκόπουλοι μετὰ τῶν Μασσαγετῶν ἐκλήρωσαντο· τὸ δεξιὸν δ' οἱ τῶν Μακεδονικῶν τε καὶ Θρακικῶν μετὰ τοῦ πεζοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς; περιῶν τὰς τάξεις;

Z'. Ἄμα δ' ἤλιψ καὶ οἱ πολεμίοι προσελάσαντες μετωπηδὸν ἴστησαν ἑαυτούς, ἔχοντες μὲν ἐ; ἑκάτερα τῶν κεράτων τοὺς Τούρκους· τὰς δὲ τῶν Κατελάνων ὀπλιτικὰς φάλαγγας μέσας διὰ τὸ βάρος. Οἱ μὲν δὴ Μασσαγέται καὶ πάσαι ἀποστειλῶν ὠδίνοντες διὰ τὸ μὴ πάνυ τοῖς Ῥωμαίων ἀρέσκεσθαι ἦθειν, ἦδη δὲ καὶ λαθραία; προσκλήσεις διεξάμενοι παρὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Σκυθῶν, [P. 141] ἐξαίφνης ἐπὶ τοῦ πολέμου τὸν δῆλον ἐξέφηναν. Ἄρτι γὰρ τῆς συμβολῆς τῶν στρατευμάτων ἑκατέρωθεν σημανθείσης;

Variorum notæ.

(36) Pachymer. lib. xii, cap. 50, 52, 53. Montaner. cap. 220. Moncada, cap. 39. DUCANGE.

(37) Theodulus, in oratione pro Chandreno, cod. reg. 1853, fol. 244. Πρώτον μὲν πρὸς τοὺς ἐπὶ Θράκης; κακῶς εἰσχωμ; σαντας Πέρσας; καὶ Ἰταλοὺς, καὶ τῆ πρὸς ἀλλήλους συστάσει θράσους οὐκ ὀλίγου πλησύντας, ὡς τὰ ἔσχατα ἀπειλείν, ὁσιν ἡ τι; συνέστη μάχη Ῥωμαίους, καὶ πολεμεῖν ἐγνώσαν, εἰδότες ὡ; ἐάν μὴ τάξις τι συμπέσοντες; ἐξέλιπον (αὐ ἐξελίωσι; ?) σφῆς, π. ἀλλ' κλειστοῖσιν αὐθι; μαχούνται, καὶ σχ. τ. ἑτέρων τῶν δευτέρων πειρασθῆναι παρέσται. Ἄ; ὡς συνέβρωτότων ἐκατέρων τῶν στρατοπέδων ἐν Αἰγῶ; ποταμοῖς, καὶ τῆς συμπλοκῆς θαυμαστῆ; γηγούσιας, τὸ κλεῖον ἔσχον οἱ βαρβαροὶ, οὐ τῶ τὰ εἰς μάχην κρείττους εἶναι· τίς ὁ ἀν; εἶποι ταῦτα; Τῶ δ' οὐστ; ναζούν τῶν ὄφ' ἡμῖν τεταγμένων βαρβάρων ἀδρόω.

ὡ; ἐκείνων αὐτομολῆσαι· ὡ δεινῶ πάθους ἐκείνου! πεπιθῶκασι μὲν ἡμῶν οὐκ ὀλίγοι· οἱ δὲ φυγάδες ὀπηδήποι' ἐχώρουν. Μόνος δ' οὗτος ἐν πολλοῖς ἤτημένοις ἀήτητος; διαγίγνετο· μάλλον δὲ τοσοῦτ' ἀπίσχε τοῦ ταῦτα πεπονθέναι, ὥστε καὶ τῶν πολεμίων οὐχ ὄσους ἀν τι; ἀγοῆσαι κατενεγκῶν, ἔστι δ' οὐ; καὶ τραυματία; πεπονηκῶς, ὡσπερ ἀμφίβολον αὐτοῖς πεποιήκει τὴν νίκην τὸ καθ' αὐτὸν, ἀνδειξάμενος τοῦθ', ὅτι κἀν ἀτυχῆ συνηνέχθη Ῥωμαίους, τὸ γοῦν ἑαυτῶν ἀξίωμα μείνει, καὶ οὐδὲν μήποτε κατεῖλε τῶν πάντων, οὐτε μὴν καθαιρήσεται. Καὶ τοῦτο μὲν οὕτως Hauc discimus pugnam commissam esse in Aigō; ποταμοῖς. De Chandreno nihil nec Gregoras nec Pachymeres. Vide hunc libri vi, cap. 52. κοινῶν.

εὐθὺς ἐνέβησαν οὗτοι καὶ παρὰ μέρος ἐστῆσαν, ἢ μήτε Ῥωμαῖοι βοηθούντες, μήτε τοῖς πολεμίοις μαχόμενοι. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ Τουρκόπουλοι πεποιθήσαν, εἴτε συγκείμενον ἢ ἀμφοτέροις τὸ πονηρὸν τοῦτ' ἄρα, εἴτε τοῦ καιροῦ σχεδιάσαντος, οὕτως πως. Ὁ δὲ καὶ τὰ ἔσχατα ἐσθλῆς τοῦς Ῥωμαίους ἐν ἀκμῇ τοῦ πολέμου, καὶ ὄλον τῆς τύχης ἐν κλήρον ἐνεχείρισε φέρον ἀπόνως τοῖς πολεμίοις. Ἀπροσδόκητον γὰρ οὕτως τὸ τοσοῦτον δεινὸν ἐπαῖθον τῷ στρατῷ τοσαύτην ταῖς τούτων φυγῆς ἐπέστειρε τὴν δειλίαν, καὶ τοσοῦτον ἐπήνεγκε θόρυβον καὶ τῶν τάξεων σύγχυσιν, ὅσην ἂν ἐπενέγκῃ καὶ βαρὺς ἐπιβρίσις ἀπαρκτίας κατὰ φορτίδος ἐπὶ μεγάλῳ πλεούσης καλύπτου, καὶ τοῦς τε κάλως καὶ τὰ ἔσχατα συντρέψας τελευταῖον καταδύνας καὶ αὐτῆς ἐ βυθοῦς καὶ πυθμένος βίασται.

Η'. Ὁ μέντοι βασιλεὺς οὕτως ταραττομένης τῆς τάξεως ἐξίφνης ἰδὼν καὶ πρὸς φυγὴν τὸ πλείστον ἑρώσας σπουδῇ περιθέων ἡγεμόνας καὶ στρατηγούς καὶ λοχαγούς ἐπεδοκτο σὺν δάκρυσιν ἐξ ὀνόματος, στήνας παρακαλῶν καὶ μὴ προίκα τοῖς πολεμίοις οὕτως προδιδόναι Ῥωμαίων τὴν τύχην. Οἱ δὲ μικρὰ τῶν λεγομένων φροντίζοντες, ὤχοντο φεύγοντας ἀμεταστρεπτεῖ. Ἀλλὰ γὰρ ἐς τοσαύτην κεχωρηκότα τὴν ἀπίγνωσιν τὰ πράγματα βλέπων ὁ βασιλεὺς, καὶ τοῦ περὶ τὸ πλείστον ἀφειδῶς ὕπαι τῶν πολεμίων κατακοπτόμενόν τε καὶ συμπατούμενον, ἔγνω κερὸν ἔχειν ὑπὲρ τῶν ὑπάρχων ἀφαιδεῖν ἑαυτοῦ καὶ κίνδυνον ἀναβέβησθαι προφανῆ, κατήγορον ἐτόρμενον τῆς τῶν στρατευμάτων ἀγνωμοσύνης. Καὶ μὲν δὴ καὶ εἰς τοὺς ἄμφ' αὐτῶν συστραφεῖς (ἰλιαν δ' ἦσαν οὗτοι βραχεῖς), « Νῦν ἄνδρες, ἔφη, ἔκαιρῶ, οὗ βελτίων ὁ θάνατος, γίνεται τῆς ζωῆς, τὸ δὲ ζῆν ἐν θανάτῳ κικρότερον. » Ταῦτα εἰπὼν καὶ τὴν θείαν ἐπικαλεσάμενος συμμαχίαν ἄμα αὐτοῖς ἐμβάλλει κατὰ τῶν πολεμίων καὶ φονεύει μὲν ἔστιν οὗς τῶν προδῶν, διαβρήγγυσαι δὲ τὴν φάλαγγα, θόρυβον δ' οὐ μικρὸν ἔμποισαι τῷ στρατοπέδῳ τῶν πολεμίων. Πολλοὶ γὰρ μὴν καὶ αὐτὸς περιπαρεῖς ἄμα τῷ ἱππικῷ τοῖς βέλεσιν, αὐτὸς μὲν ἀτρωτος ἔμεινε· τοῦ δ' ἔκπου παρόντος αὐτὸς ἐκινδύνευσεν κυκλωθῆναι παρὰ τῶν πολεμίων. Καὶ τὰχ' ἂν ἐς τοσοῦτο κακοῦ τὸ πρᾶγμα προύχρωι, εἰ μὴ τις τῶν ἄμα αὐτῷ τὴν βασιλείας ζωὴν τῆς ἑαυτοῦ ἀλλαττόμενος ὑπ' εὐνοίας αὐτῷ μὲν βασιλεὶ τὸν ἑαυτοῦ δίδωσιν ἔκπου, δὲ οὐ καὶ σώσεται διαδορὰ τὸν ἐπικρματλέντα κίνδυνον· ὁ δ' ἀποδᾶς συμπαταται παρὰ τῶν πολεμίων καὶ ἀπαλλάττει τοῦ βίου.

Θ'. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐπεισὶν ἐκείθεν ἐς Διδυμότειχον· μακρὰν δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ βασιλείας ἀκούει τὴν μέμψιν, οὗ βασιλεὺς ὢν οὐκ ἔβια πράττει τῆς βασιλείας ἀφειδῶν τῆς οἰκίας. [P. 142] Ζωῆς οὕτως, καὶ τὸν τῶν Ῥωμαίων κίνδυνον διακυβεύων ἐπὶ τοῦ σώματος ὄλον ἐξ αὐτομάτου. Οἱ δὲ πολεμιοὶ τούτουθεν ἐς δίωξιν τῶν φευγόντων τραπόμενοι οὐ μὲν ἔκτεινον, οὐδὲ ζωορῶντες εἶχον, ζωορῶντες ἐσπίρας ἀπέπικον τὴν δίωξιν. Ἄμα δ' ἡμέρα σκυλεύσαντες τοὺς νεκροῦς καὶ τὰ λάφυρα διελόμενοι ἄδωως τὰς ἐπὶ Θράκη κώμας ἐπέρθουν καὶ ἔκπου ἐπετρέχοντες. Οὐ πολλὰ μετὰ διελθὼν ἡμέραι, καὶ πρὸς Καταλίνας αὐτομολοῦσιν οἱ Ῥο-

hostem pugnantes. Idem et Turcopuli fecerunt, sive inter utrosque de ea fraude convenisset, sive occasio ipsa derepente id consilii suggessisset. Id quod Romanis in ipso discrimine maximum damnum attulit, et integram hostibus victoriam nullo labore peperit. Siquidem tanta clades, præter omnem expectationem exercitui illata, tantum terrorem animis militum incussit, tantum apud eos tumultum perturbatis ordinibus excitavit, quantum aquilo cum onerariam in medio pelago navigantem violentus adoritur, eamdemque contractis rudentibus et velis in inum tandem fundum et gurgitem maris demergit.

VIII. Imperator autem, cum aciem subito turbari vidisset, et maximam partem fugam spectare, celeriter circumvectus duces, tribunos, centuriones nominatim cum lacrymis inelamavit, hortaturque ut stent, nec ita facile hostibus fortunæ Romanorum prodant. At illi parum ejus verba curabant; imo effuse fugiebant. Quamobrem imperator in tanta rerum desperatione, cum partem perditam maximam credi ab hostibus et crudeliter conculcari videret, tempus adesse statuit, quo pro subditis, salute sua neglecta, manifestum periculum adiret, eoque argumento perdidam militum refelleret. Igitur ille ad suos conversus, qui perpanerant: « Nunc, inquit, viri, tempus illud est, quo mors vita potior habeatur et vita morte acerbius. » Quæcum dixisset, et divinam opem implorasset, cum illis impetum in hostem facit, et propugnatores quidem aliquot occidit, ac phalange perrupta non parvam hostium exercitui trepidationem injicit. Sed multis ipse quoque simul cum equo telis undique obrutus, nec tamen vulneratus, equo collapso parum abfuit, quin ab hostibus circumdaretur. Ac fortasse eo infelicitas illius pugne processisset, nisi quidam e comitibus benevolæ affectu impulsus sua ipsius morte imperatori vitam redemisset, et suum equum illi dodisset; quo conscenso incolumis quidem ille evasit, et impendens periculum effugit: is vero qui ex equo desiluerat, ab hostibus conculcatus occubuit.

IX. Inde imperator Didymoteichum proficiscitur, et prolixè a patre objurgatur, quod imperator non pro imperii dignitate se gesserit, sed fortunam Romanorum in ejus salute positam periculosa: alæa velut sua sponte commiserit. Hostes veno exinde ad persequendos eos qui fugerant conversi alios occiderunt, alios vivos cepèrunt: donec superventu noctis revocati a persequendo desisterunt. Mane cadaveribus spoliatis, divisisque manubils, Thracios pagos impune incursando vastabant et incendebant. Non multis ex eo diebus elapsis Turcopuli illi, quos diximus, ad Catalabas deficiunt, cupidèque accepti in Chalelis turmam

ad nomen etat Turcorum duci) referuntur, et cum Turcis popularibus suis conseribuntur.

X. Non ita multo post accidit, ut Ferrandus Ximenes et Berengarius Eutença cum Rocaforta ante sua graviter dissiderent : indignum esse dicentes, se charis ortos natalibus homini ignobili et sordide sortitæ parere. Ne autem longum facerent, Eüs disceptationem armis permittunt. Ac Berengarius quidem Eutença statim in pugna cecidit. Ac Ferrandus Ximenes ad imperatorem Andronicum facit : a quo præter spem ita splendide exarbitus est, ut ei magni ducis titulus decerneretur, et uxor daretur Theodora, imperatoris ex sanguine nephis, quæ tum vidua erat.

XI. Ceterum cum Massagetæ, clandestinis pactioibus ad Seythas præmissis, 293 velle se ad eos uno cum omnibus familiis transfugere significassent, jamque uxorkus et liberis ad se revocatis per Bosnam transituri forent (qui quidem mons Bosnæ a Bulgaris hodie disternit), in eos Turcopali frequentes et conferti cum Catalanis quæmophilis circa radices montis impetum faciunt, et paucis exceptis omnes promiscue occidunt. Nam cum longo tempore commilitones Massagetarum fuissent, in lucri et prædæ partem cum iis sæpe venerant ; et altercationibus non paucis in pugnatione manubiaram exortis, minorem portionem semper acceperant. Quod autem infirmiores essent, et adversus fortiores pugnare non auderent, tempus voluti fecerant, et iram animo insidentem tacite

θίντες Τουρχοπολοι και ασμένως δεχθέντες τῆς τοῦ Χιλλή ὡς διοφύλοις συγκαταλέγησαν Τούρκους. Χαλλή δ' ἑ τῶν Τούρκων ἀρχηγὸς ὠνομάζετο.

Υ. Μετ' οὗ πολὺ δ' ἐκπολεμωθῆναι συνέθη τὸν τε Φαρέντζαν Τζιμην (38) καὶ τὸν Πιριγκέριον Τέντζαν κατὰ Ῥεκαφόρτου (39) τοῦ ἑαυτῶν ἡγεμόνος, ἀνάξιον εἶναι λέγοντας, τῶν εὖ γεγονότων ὄντας· αὐτοὺς ἀρχεσθαι παρ' ἀνδρός δυσγενούς καὶ βαναύσου τὴν τύχην. Καὶ ἵνα τὴν μίση συντέμῳ, ὅπλοις ἐπιτρέπουσι τὴν τῆς ἐρίδος· τύχην Ἄλλ' ὁ μὲν Πιριγκέριος Τέντζα, κίπται παρὰ τὴν μάχην εὐδύς· ὁ δὲ Φαρέντζας Τζιμηὸς καταφεύγει πρὸς βασιλεῖα Ἀνδρόνικον· καὶ οὕτω παρ' ἐλπίδα λαμπρᾶς τυγχάνει τῆς ὁδοδοχῆς, ὥστε καὶ ἐς τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ἀνάγεται ἀξίωμα καὶ Θεοδώρα τῆ τοῦ βασιλέως ἀδελφιδῆ χρηρευοση συζεύγνυται (40).

ΙΑ'. Ἐκεῖ γε μὴν οἱ Μασσαγέται λαθραῖα ἐψησαν πέμφαντες ἰς τοὺς Σκύθας συνθήκας πανοικί πρὸς αὐτοὺς αὐτομολήσειν ἐπιγγελλόμενοι, ἀνασχοῦσιν ἤδη γυναίκας ἕμα καὶ παῖδας, καὶ μέλλουσι διαβαίνειν εἰς Αἴγιον τὸ ὄρος, ὃ δὴ μεθέρων νῦν ἐστὶ Ῥωμαῖοι· τε καὶ Βουλγάρους, ἀθρόοι σφισιν αἱ Τουρχοπολοὶ σὺν Κατελιάνων συχοῖς ἐπαισκιπτοῦσιν αὐτοῦ που παρὰ τῆς ὑπερείας, καὶ πλὴν ὀλίγων ἀπαντας ἤδηδὸν συναπέτραξαν (41). Τοῖς γάρ Μασσαγέταις αὐτοὶ συστρατεύοντες ἐκ πολλοῦ καὶ πολλῶν πολλῶν καὶ κενονηκτικῆς ἀλλήλοισ κερῶν καὶ λαφύρων καὶ φιλονεικίῶν ἐν τοῖς μερσιμοῖς οὐκ ὀλίγων καὶ ἀεὶ τὴν ἡττονα μοῖραν λαγχάνοντες, ἀτε μὴ δυνάμενοι πρὸς ἰσχυροτέρους ἀσθενέστεροι μάχεσθαι, διαπέττευσον οὕτω τὸν χρίνον ὑπ' ἐδόνα θαλαμιομένην τρέφοντες τὴν ὄργην· ἦν δὴ καὶ

Variorum notæ.

(38) Qui Pachymeri Φαρέντα Τζιμηὸς dicitur lib. xi. cap. 12; lib. xiii. cap. 30, 36. Ita Fernandum Ximenesium de Arena expresserunt, de quo Montaner. cap. 225; Moncada cap. 39, 40, 41; Hist. Franco-Byzant. lib. vi. cap. 42. Ducang. — Rem narrat Pachymeres in fine libri ultimi Historiæ, eamque narrationem ab ea, quam Possinus edidit, longe diversam exhibet Cod. Reg. 2558. Nam cum apud Pachymerem legator, ἐκεῖνος δὲ ἐπάραντες ἀπ. τῆς Αἰτίας, Τουρχοπολοῖ· σὺν τοῖς Τούρκοις, etc. Codex Byzant. habet, Βασιλεὺς δὲ πεπεισμένος τὰ περὶ τῆς Αἰτίας, καὶ ὡς ἀπακρούσθησαν μηνὸς ὅλου πολεμώμενος (πυλῶντες)· πεπυρμένος δὲ, καὶ ὡς Τουρχοπολοῦ ἀπάραντος πρὸς οἱ· εἰσεφρόητο Τούρκους, εἰ περὶ τὸν Πιριγκέριον καὶ Φαρέντα Τζιμηὸν καὶ τὸν Γίγαν κατόπιν μελήσονται ἐπεσθαι, ἀπαρθεὶ τῶν Τουρχοπολοῦ (τοῦ Ῥομοφόρτου) ὄντες· κίπται τῶν Τουρχοπολοῦ καίρου γ' ἐπιθέσθαι σκινπῶντες· ἐκείθεν δὲ που περὶ τὰ μέρη Λασανδρείας προσελθόντων Τουρχοπολοῖ· σὺν τοῖς Τούρκοις ἐπεκλήθησαν (σὺν ἐπεκλήθη)· συνέως τὴν ἐπιβουλήν των κατόπιν ἀλλὰ καὶ μικρὸν ὀλίγον κίπταιν ἐφίσταται, καὶ ὀλίγων μαχρότερον ἐκλήθησαν· ὁ δὲ Ῥομοφόρτος προσελθὼν ἐβούλοτο εἶπαι ἢ παρ' ἐκείνων παθεῖν καὶ ἅμα πρὸς τῆς σκοτίας ὄση· σὺν τοῖς Τούρκοις ἐκίπται, καὶ κατ' κράτος νικᾷ· ὡς περὶ τὴν μετ' αὐτῶν Πιριγκέριον, τὸν δὲ Φαρέντα ἀκλειῶ· ἀλῶναι, εἰς ἀδελφὸν, ἀπακρούσθη πρὸς τὰ οὐκεία ἤθη, τοῦ Ῥομοφόρτου εὐφρασια, αὐτῶν σθένος. Φαρέντα δὲ Τζιμηὸν, ἀπακρούσθη, τὸς ὄλους, ὥσπερ τις ἀλήτης (ἀλήτης) καὶ μακροσπότης σείμαχος, αὐτοκρολεῖ τὴν των μεγάλων των βασιλέως· ὁ καὶ μοις γνωσθῆναι, περὶ σὺν

ζεται, καὶ τῷ βασιλεῖ προσέρχεται. Οἱ δὲ μὴ πείσθητες τῷ πολεμῷ τῶν Ἰταλῶν, εἰσῆρσαν (leg. εἰσέρρησαν) τῷ Ῥομοφόρτῳ. Ἐκαίθεν δὲ ἀπαναστάτες, ἀπτήλθον, ὡς εἶχεν ἡ φήμη, πρὸς Θήβας. Possinus Codicem Regium non vidit, quem cum editione Romana conferri operæ erit, si quando nova editio adornabitur. BOVIN.

(39) Qui Ῥομοφόρτος dicitur Pachymer. lib. xiii. cap. 12, 21, 36; Berengerus vero de Rocafort, Montanerio, Moncada, et aliis. Ducang.

(40) Wolfio Θεοδώρα ἀδελφιδῆ τοῦ βασιλέως nephis est imperatoris; mihi vero, imperatoris nephis ex sorore. Sic supra cap. 3, sect. 2, de Rogerio, γαμβρόν εὐδύς· ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῆ ἀδελφιδῆ ποιεῖται Μαρία, ubi etiam Wolfius nepstem interpretatus erat, cum interpretandum esset sororis filiam. Ceterum Theodora illa, quæ hoc loco Ximenesi nupsisse dicitur γραρευοση, vix dubium est, quam ipsa sit Maria, quæ Rogerio primum nupserrat, ac post ejus cadem vidua aliquandiu manserat. Putuit scilicet eadem et Theodora dici, et Maria. Potuit etiam Gregoras, memorie vitio lapsus, Theodoram vocare eam, cujus verum nomen esset Maria. Irene, soror Andronici imperatoris, eademque uxor Asanis, filiam habuit Mariam, illam nempe quæ Rogerio, ut diximus, nupsit: habuit et Theodoram, quæ Manueli Tzari, de quo Cantacuzenus lib. 1, cap. 18. Vide et Familias Byz. 325. BOVIN.

(41) Montaner. cap. 227; Moncada cap. 15. Ducang.

ἐπὶ καιροῦ νῦν εὐτυχῶς ἐς προὔπτον ἐξέβηξεν. **B** alterant, quæ tandem opportuna occasione oblata in aperiuntur erupit. Et hæc quidem in hunc modum gesta sunt.

CAPUT V.

Imperatrix, privignum exosa, liberos suos conatur ei exæquare. Mos succedendi apud Latinos principes receptus. Andronici uxores duæ: liberi sex. Andronicus uxoris petitioni refragatur. Ilæc virum fastidiis ulciscitur. Unde dissidium. Irene Thessalonicam secedit. Maritum traducit. Mulierum impudentia. Andronici lenitas. Irene filio suo Theodoro uxorem quaerit. Conditione ab Athenarum duce repudiata, ad Spinulam itur. Latini nobiles Imperatorum Byzantinorum affinitatem vix dignantur. Irenes genus. Marchionem dignitas. Digressio de dignitatum titulis. Marchionum Longobardorum provincia. Theodorus eo militatur. Multas opes secum transfert. Ioannes, alter Irenes filius, Nicephori Chumvi filium uxorem accipit. Sine liberis decedit. Irenes profusa liberalitas erga Calem generum. Spes delusa. Cralis uxor cum sterilis. Crates, Irene virgine, successorem sibi designat, primo Demetrium; deinde Theodorum Marchionem, uxoris suæ fratres. Neuter in Triballia evanescit.

[P. 143] A'. Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως σύζυγος Ἀνδρονίκου Εἰρήνη φύσει φιλότιμος ἄλλα ἡρόδοτο κατὰ διαδοχὴν παῖδας καὶ ἀπογόνους αὐτῆς ἐς ἀπείρους ἡλίους κληροῦσθαι τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν καὶ τὸ βασιλεῖον τοῦτι κράτος καὶ ἀθάνατον διασώζεσθαι τὴν μνήμην αὐτῆς ἐν τοῖς τῶν ἀπογόνων ὀνόμασι. Τὸ δὲ καινότερον, ὅτι οὐ μοναρχίας τρέφει κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν Ῥωμαίους ἀρχῆθεν συνήθειαν, ἀλλὰ τρέφει Λατινικὴν (42) διαναμαμένους τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας ἀρχεῖν κατὰ μέρη τῶν υἱῶν ἑαστοῦ, ὡς οἰκελοῦ κλήρον καὶ κτήματος τοῦ λαχόντος, ἐκ πατρῶν μὲν ἐς αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν νόμον τὰς περιουσίας καὶ κτήσεσι τῶν βασιλέων ἀθρόωπων κατέδωκεν: παρασκευασμένου δ' ἐπιθ' ὁμοίως ἐς τοὺς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους. Λατίνων γὰρ αὔσα γέννημα καὶ παρ' ἑκείνων εὐληφία τοῦτι τὸ νεώτερον ἔθος Ῥωμαίους ἐπάγειν ἐβούλετο. Ἐνῆγε δ' ἐς τοῦτο τὰ μάλιστα γνώμη **C** ζήλοσπος, ἦν ὡς μητριὰ περὶ τὸν προγονὸν ἔτρεφε, τὸν βασιλεῖα φημι Μιχαήλ, ὃν ἐκ τῆς προτέρας συζύγου τῆς ἐξ Οὐγγρων ὁ βασιλεὺς γενένηκεν. Ἐφθήμεν γὰρ εἰρηκότας, ὡς ἐξ ἑκείνης μὲν γενένηκε παῖδας δύο, τὸν τε βασιλεῖα Μιχαήλ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν δευτέρου: ἐκ δὲ τῆς Εἰρήνης ταυτησὶ τῆς ἐκ Ἀγγυτάρδιον θυγατέρα μὲν μίαν τὴν Σιμωνίδα, περὶ ἧς ἐμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὅπως ἐπέμπεθη σύζυγος τῷ Κράτῳ Σαρβίας υἱοῦς δὲ τρεῖς, Ἰωάννην (43), Θεόδωρον καὶ Δημήτριον: οὗς δὲ πάντας βασιλεῖας ἐβούλετο καθιεῖν. δευτέρους μὲν κατὰ τὸν προγονὸν Μιχαήλ κατὰ τὸ τῆς τμήσος ἀξίωμα: δευτέρους δὲ καὶ κατὰ τὴν διανομήν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας: αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἐκάστου: καὶ μηδένα μηδὲν ὑπακούοντα (44).

[P. 144] B'. Ὁρώσα τοίνυν τὸν βασιλεῖα καὶ σύζυγον στοργῆν αὐτῇ χαριζόμενον πάλαινα ἢ κατὰ σύζυγον, ἐνόμισεν ἔχειν καταπειθῆ καὶ πρὸς τὰ περὶ τῶν παίδων βουλευόμενα. Ὅθεν οὐ θέλιπε λάθρα νεκρῶν καὶ μεθ' ἡμέραν αὐτὸν ἐνοχλοῦσα οὖσιν θέατρον κατακρέξασθαι: ἢ τὸν βασιλεῖα Μιχαήλ

I. At Irene imperatoris Andronici uxor, ambitioso ingenio mulier, suos liberos et nepotes imperii Romani successionem ac summam potestatem tenere per multas ætates, et immortalem sui memoriam in posterorum nominibus permanere cupiebat: et, quod insolentius erat, non more monarchico, qui jam inde antiquitus apud Romanos vigeret, sed eo qui apud Latinos receptus esset, Romanas provincias ita dividi volebat, ut filii omnes, in ea quisque sorte ac ditione quæ sibi obtigisset plenum dominium haberent, ab ipso quidem patre ad illos devolutum, ut juris est in bonis ac possessionibus **234** hominum plebeiorum; ab illis autem deinceps ad eorum liberos et successores simili modo transmittendum. Nam cum Latina stirpe orta esset, novum etiam hunc morem, ab illis acceptum, ad Romanos transferre instituebat. Maxime autem ad eum conatum impellebatur zelotypia quadam, quam ut hævencia animo conceperat adversus privignum Michaelem principem, quem imperator ex priore conjugē, ab Hungaris oriunda, susceperat. Nam prima uxor, ut supra diximus, duos filios marito pepererat, Michaelem imperatorem et Constantinum despotam: rene vero hæc Longobardica filiam suam Simonidem quam ante diximus Crati Serviciæ nuptum esse missam: filles vero tres, Joannem, Theodorum, Demetrium, quos illa omnes designare imperatores studebat: qui secundum quidem locum a privigno Michaele tum dignitate, tum ipsa Romani imperii partitione obtinerent; sed sui tamen juris essent, et summam potestatem haberent, ita ut nemmo alteri pareret.

II. Cum igitur se affectu plus quam conjugali diligi a conjugē eodemque imperatore cerneret, eum credidit futurum sibi obsequentem ad ea quæ liberorum suorum causa decrevisset. Itaque ei clam noctu atque interdum perpetuo instabat, alterutrum ut faceret, sive Michaeli abrogaret impe-

Variorum notæ.

(42) More apud Latinos seu Francos principes recepto, quo filii secundo-genitis pars terræ, uti loquebantur, in hæreditatis sortem assignari solebat, atque adeo in *apennagium*, de quo multis egimus in Gloss. med. Latin. in hac voce. *DECANE*.

(43) Quem statim atque Michaelem ex priore conjugē filium imperatorem, despotam dixerat pater.

Pachymer. lib. ix, cap. 2. De aliis Andronici libris hic memoratis vide *Famil. Byzant. DECANE*.

(44) Sic etiam Phranz's lib. 1, cap. 7. Atqui id in Latinorum usu minime erat. apud quos secundo-geniti, quibus data erat pars terræ, jure clientelæ et homini primo-genito suberant. *DECANE*.

tium, idque inter suos filios divideret, sive hos illi participes et consortes imperii redderet. Respondeat autem imperatore, nefas esse violari jura imperii, quæ multis jam sæculis stabilita et confirmata essent, illa ira inflammabatur, et habitu gestuque apud maritum varia et multiplex erat; nunc mœrens, seque vitæ pertæsam dicens, nisi filios viva imperatoris insignibus ornatos videret: nunc fastidiosa et superbe delicata, ac formæ usuram marito quasi nundinans, venalemque ea lege copiam sui faciens, ut sua de filiis consilia ejus consensu approbarentur. Quæ cum sæpe nemine alio conscio sterneret, ab imperatore perpetuo ferri non poterant. Itaque ardor ille amoris jam paulatim languescebat, et acris contentio, sed plerisque ignota, succedebat. Tandem etiam ejusdem thori consuetudinem perosus est.

ἀντιστήγετο μάχη διάπυρος μὲν, λανθάνουσα δ' ἔτι τοῦ λέγουσ αὐτῆς κοινωνίαν.

III. At Irene uxor præter expectationem tam cito spe sua frustrata hostili in maritum odio exarsit. Cum itaque ulcisci illum cuperet, et aliter non posset, Thessalonicam abiit, imperatore non admodum volente; quippe qui vereretur, ne mala domestica vulgo innotescerent. Illa autem eo magis cupiens imperatorem pudore afficere cœpit ejus peccata sibi cum illo communia eaque occulta diffamare, id solum cavens, ne in publico et pro concione illa proferret; ad aurem vero et viris et mulieribus, quibus maxime fidebat, eadem occinere gestiens absque ulla verecundia, cum alioqui magnam gravitatem simularet. Indignabunda videlicet, furcens, lenitati illius insultans, ac neque Deum timens, neque homines reverita, multa conjugis et suæ ipsius naturæ arcana audax atque impudens mulier revelegebat, quæ vel impudicissimum scortum sine rubore haud diceret; nunc apud monachos, alium alibi secum privatim assumens, maritum prout libebat criminabatur. Nunc apud nobiles matronas, a quibus adibatur, eadem et plura recensebat; nunc ad Cæsam Serviam, generum suum, ea scribebat, quæ vel dicere nefas est, honorem sibi undecunque et pudicitiam laudem asserendo, maritum vero omnibus contumeliis afficiendo. Nihil enim concitatus est muliebri animo, nihil æque promptum ad probabiles criminationes calumniasque confingendas et sua mala in insontes conferenda. Cum odio est mulier, simulat se odisse: cum amat, amari dicit: cum furatur, se compilari queritur; ac expeti quidem se proficitur, sed ea esse modestia ut amatorem exsecratur: et hujusmodi rebus

ἀποχειροτονῆσαι τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς καὶ ταύτην διαμερῖσθαι τοῖς υἱέσιν αὐτῆς· ἢ τὸ γε ἐαυτάρων κοινωνοῦς καὶ συμμεριστὰς αὐτῶν καὶ αὐτοὺς καταστήσαι τοῦ κράτους. Τοῦ δὲ βασιλέως ἀδύνατον εἶναι λέγοντος, παραλύειν τὰ οὐκ πολλῶν ἤδη τῶν χρόνων κυρωθέντα τε καὶ βεβαιωθέντα βασιλικὰ νόμιμα, ἢ δὲ πρὸς ὀργὴν ἐξήπτετο, καὶ διάφορα καὶ ποικίλα ἰδεῖν πρὸς τὸν σύζυγον καὶ βασιλεῖα τὰ σχήματα· νῦν μὲν λυπούμενη καὶ ἀπολεγομένη τὸ ζῆν, εἰ μὴ τοῦς υἱέας ἔφευγε ζῶσα βασιλικὸς κοσμηθέντα; συμβόλοις· νῦν δὲ ἀκλιζομένη καὶ θρυπτομένη καὶ οἶον ἀπεμπολῶσα τῷ συζύγῳ τὴν ὄραν καὶ ὄντων συγκатаθέσεως τοῦ περὶ τῶν υἱέων βουλευμάτων ποιουμένη. Ταῦτα πολλάκις γινόμενα καὶ μῆδ' ἑτέρου τῶν πάντων γινώσκοντος φέρειν οὐκ ἦν εἰς τέλος τῷ βασιλεῖ. Διὸ καὶ τὰ τῆς φλεγμαινώσεως ἀκείνης στοργῆς ἤδη κατὰ μικρὸν ἐμαραίνετο, καὶ τοὺς κλειστός. Τέλος δὲ καὶ αὐτὴν ἀπίστερξε τὴν

Γ'. Ἡ μέντοι (45) σύζυγος Εἰρήνη παραδόξως οὕτω τὴν ταχίστην ἐρημος τῶν ἐλπίδων καταστὰς πολέμιον ἐβρεψεν ἐν τοῖς στήθεσι λογισμῶν κατ' αὐτοῦ. Καὶ ἀμύνεσθαι θέλουσα μὲν, οὐκ ἔχουσα δ' ὅπως ἄλλως, ὤχετο ἀπιούσα πρὸς Θεσσαλονικὴν οὐ μάλα τοῦ βασιλέως ἐθέλοντος· ἰδοῦσι γὰρ αὐτὴ, μὴ κατάφορα τοῖς κλειστοῖς τὰ κατ' οἶκον γένηται· πτάσματα. Ἡ δὲ διὰ τοῦτο μᾶλλον αἰσχύνειν ἐθέλουσα τὸν βασιλεῖα καὶ σύζυγον, ἀπῆε θριαμβούουσα κοινὰ καὶ λαθρατὰ τοῦ συζύγου ἐγκλήματα (46), τοῦτο μόνον φυλαξαμένη, τὸ πρὸς δῆμον καὶ κλήθην προσφέρειν οὐτά. Πρὸς δὲ γε τὸ πρὸς οὐκ ἐκάρτη τε καὶ ἐκαστῶν οἷς ἐθάρρει τὰ μάλιστα περιφέρειν, πρὸς τοῦτο δὲ καὶ μάλα ἀπειδῶ; εἶγεν ἡ πολλὴν σχηματιζομένη σεμνότητα. Ὑβρισπαθεῖσα γὰρ καὶ μαινομένη καὶ κατεπιρομένη τῆς ἐκείνου πρᾶότητος, καὶ μῆτε θεῶν φοβούμενη, μῆτε ἀνθρώπων αἰδουμένη, πολλὰ τῆς φύσεως ἐξεραύλισεν ἀπόρρητα τοῦ συζύγου τε καὶ ἐαυτῆς ἢ πάντολμῶς τε καὶ ἀναιδῆς, ἃ κἀν ὑβρίας λέγουσα καὶ ἡ τῶν ἐταιριδῶν ἀσελεστάτη. Καὶ νῦν μὲν ἄλλον κατ' ἄλλο μέρος τῶν μοναζόντων ἀπολαμβάνουσα κατηγορεῖ τοῦ ἀνδρός, ἐπίσας ἐβούλετο· νῦν δὲ πρὸς τὰς εἰσιούσας τῶν εὐγενῶν ταῦτά τε καὶ κλεισὸν τούτων ἐξήγγελλε· νῦν δὲ πρὸς τὸν Κράτην Σερβίας τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν ἔγραψεν, ὅσα οὐδὲ λέγειν χρῶν, πανταχόθεν ἐαυτῇ μὲν [P. 145] περιποιουμένη τιμὴν καὶ σωφροσύνην, τῷ δὲ συζύγῳ πᾶσαν ὕβριν μηχανομένη. Οὐδὲν γὰρ οὕτως εὐρίπιστον ὡς γνώμη γυναικῆς, οὐδὲ γε προχειρότερον εἰς τὸ πιθανὸς συνθεῖναι διαβολὰς καὶ συκοφαντίας καὶ τὰ οἰκεία κατὰ περιτρέψαι τοῖς ἀνεγκλήτοις. Ἄν μισῆται, μισεῖν

Variorum notæ.

(45) Exstat in codice Regio (olim Telleriano) epistola Athanasii patriarchæ Constantinopolitani ad Augustam, de reconcilianda cum viro gratia, eique epistolæ præfixus est falsus et inconcinuus titulus, Γράμμα πρὸς τὴν αυτοκράτορα, περὶ τοῦ κατ' ἐλπίδα συμπαιδόντος δεσποίνης θανάτου. Debuit autem inscribi, Γράμμα πρὸς τὴν βασίλισσαν, περὶ τοῦ δεῖν αὐτὴν ὁμοιοῖν τῷ συζύγῳ. Pertinet ea

adhortatio ad componenda dissidia, de quibus Gregorius agit hoc loco. Boivin.

(46) Verterat Wolfius, publica et occulta imperatoris crimina traducebat. Ego verti, cepit ejus peccata, sibi cum illo communia, eaque occulta, diffamare. Sic infra, ἀπόρρητα τοῦ συζύγου τε καὶ ἐαυτῆς, conjugis et sua ipsius arcana propudia. Boivin.

δοκῶνται· ἂν ἐρῶ, ἐρῶσθαι φησιν· ἂν κλέπῃ, ἂν κλέπτεσθαι λέγει· καὶ ζητεῖσθαι· μὲν φάσκει, βδελύττεσθαι δὲ διὰ σωφροσύνην· καὶ ἐπὶ τούτοις ἐγκυλλωπίζεσθαι τε καὶ θρῦπτεσθαι οὐκ αἰδέεται, οὐδὲ θυσιάζεται τὸν ἐλεγχον, ἀλλ' εὐδιάδοχα τὰ τοιαῦτα εἶδῦλα καὶ ἥδιστα ἀκοαίς ἀκολάστοις κώδωνος ὀφυτέρων προτείνει γλώτταν· καὶ ἐπιπορούσα παρήσιάζεται καὶ μίγνυσι γῆν οὐρανῷ. Ἄν δὲ καὶ γένοι καὶ ἐξουσίᾳ προέχῃ, ἂν τοὺς ἐλέγχους τῶν ἐγκλημάτων παύσθαι ἔπος ποτὶ ἀποκρούονται, τότε εὐμενοῦς δεῖ Θεοῦ καὶ θαλάσσης μεγάλης, ἀποκλῦναι τὰς ὑβρεῖς τε καὶ συκοφαντίας τὸν ἄθλιον, καὶ οὐ τὴν γλώσσαν ἢ ποτηρὰ κεκίνησεν.

Α'. Ὁ δὲ βασιλεὺς πρῶτος ἐστὶν καὶ ἄλλω, δειλιῶν τὴν τε γλῶσσαν αὐτῆς καὶ τὸ γὰρ μίξον, καὶ τὴν εὐτησίαν ἐκπολεμῶσιν γαμβρῶν κατὰ τὸν Ῥωμαίων, λέγων δὲ τὸν Κράλην Σερβίας, παντοῦς ἦν θεραπευῶν αὐτὴν καὶ πληρῶν τὰ περὶ τῶν κοινῶν καὶ ἐδῶν πραγμάτων ἐκείνης ζητήματα καὶ πλέον ἢ δεσποῖν ἡμετέροις αὐτῇ τὰ τῆς ἐξουσίας δίκαια, ἵνα λαμβάνῃ τοὺς πλείστους τὰ μεταξὺ σκάνδαλα. Ἡ δὲ ἀπογοῦσα τὴν ἀπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς υἱαίς βοήθειαν, ὅποισιν ὡς εἰρήκειμεν αὐτῇ παρὰ τὸ δέον ἐξήτει, μόνῃ λοιπὸν ἐπιχειρεῖ μηδενὸς ἀμελοῦσα τῶν ἔσχατ' ἀνάγκων ἦσαν αὐτῇ. Ἀκούσασα τοίνυν, ὡς ὁ τῶν Ἀθηναίων δούξ θυγατέρα τρέφει παρθένον (47), διαπρεθεύεται πρὸς αὐτὸν ἰγγυμμένη ἐκείνῳ γαμβρῶν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Θεόδωρον τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν δευτέρου (48) ἐπὶ συμφωνίαις, ἢ ἢ μὲν ἐνθὲν, ὁ δ' ἐκείθεν τῷ ἀρχοντὶ Πελασγῶν (49) τε καὶ Θετταλῶν ἐγγίρωσι πόλεμον, καὶ μὴ πρότερον παύσασθαι, πρὶν αὐτὸν μὲν ἐκ μέσου ποιήσωνται, τὴν δ' ἀρχὴν τὴν αὐτοῦ Θεοδώρῳ τῷ ταύτης υἱῷ περιποιήσωνται, ἢ εἴη κληρὸς ἀρχῆς ἰδίου αὐτῷ καὶ θηναϊκῆς. Ἀλλὰ τῶν ἐπιπέδων φευσθεῖσα πλείστοις ἅμα χρήμασι πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἐκπέμψει πατρὶδα Λογγιβαρδίαν συζευχθεῖσθαι θυγατρὶ τινος ὄνομα Σπινούλα (50), τῶν δὲ πάντων μεγάλων ἐπὶ γένου· περιφανείᾳ καὶ δόξῃ τυγχάνοντος. Οὐ γὰρ ὡς τὰ κολλὰ περισπούδαστον ἐστὶ Λατίνων τοῖς εὐγεγονόσι κηδεύειν, μὴ ὅτι Ῥωμαῖοις ἀπλῶς, ἀλλ' οὐδ' αἰτοῖς βασιλεῦσιν· ἄλλως τε οὐδ' αὐτῇ τῶν ἐπὶ δόξῃ λαμπρῶν ἦν. Οὐ γὰρ ἂν ἐς τὰ Ῥωμαίων οὕτω ἴσθῳ· ἐπέταστο κῆδῃ. Μαρκισίου γὰρ ἀπόγονος ἦν αὐτῇ. [P. 146] ἢ δὲ τοῦ μαρκισίου τάξις (51) οὐ τῶν ἐπισήμων ἐστὶ παρὰ Λατίνους· ἀλλ' ὅπερ ἐν τοῖς σημαίαν (52), τοῦτο παρὰ Λατίνους μαρκισίος.

Ε'. Ἴνα δὲ πλατύτερον τῷ λόγῳ χρησώμεθα διὰ

A gloriari et superbire non dubitat, nihil verita ne coguatur. Imo cum talia crimina facie fingi et iucunda petulantium hominum auribus esse norit, tintinnabulo sonantiorum linguam exserit, audacterque pejerat, cœlumque terra miscet. Quod si nobilitate et potentia eminent, quæ res indicium omne longe submovent, quo peccata convinci possint, tum propitio Deo est opus, et magno 237 mari ad eluendas contumelias et calumnias ei misero, contra quem improba linguam suam exacuit.

IV. At imperator, miti vir ingenio, alioqui cum linguam ipsius, tum vero illud in primis metuens, ne generum suum Servie Cralem ad bellum Romanis inferendum concitaret, omnibus modis illam placarebat, et postulata ejus tam publicis quam privatis de rebus exsequabatur: plus denique ei potestatis impertiebat, quam dominæ conveniret, ut offensæ quæ intercesserant laterent. Illa vero, cum ea quæ pro filiis præter æquitatem ab imperatore petierat desperasset, sola deinceps rem aggredi cœpit, nihil quidquam omittens, quod in ipsius potestate situm esset. Cum igitur audivisset ducem Athenarum habere filiam virginem, per legatos petit, ut ea filio suo Theodoro despondeatur, iis conditionibus, ut Pelasgorum et Thessalorum principi bellum utrinque inferatur, hinc quidem a se, inde autem ab ipso duce, nec prius arma deponantur, quam is de medio sublatus fuerit, ejusque ditionem Theodorus filius acceperit, proprium nempe et perpetuum eum principatum habiturus. Sed spe frustrata eodem cum pecunia maxima in patriam suam Longobardiam mittit, ut filiam Spinulæ cujusdam, nec generis splendore nec dignitate multum eminentis, uxorem duceret. Latini enim nobiles non modo cum Romanis quibuslibet, sed et cum ipsis Romanorum imperatoribus jungere affinitates 238 plerumque negligunt. Neque vero ipsa ex illustrium numero erat: nec si fuisset, Romano principi tam facile innupsisset. Erat enim o marchionum familia oriunda. Marchionis autem dignitas non insignis est apud Latinos. Sed quod est apud Romanos is qui vexillum imperatorum gestat, id ipsum est apud Latinos marchio.

Ῥωμαίων στρατεύμασιν ὁ τὴν βασιλικὴν κατέχων

V. Ut autem dilucidiora fiant ea quæ dicimus,

Variorum notæ.

(47) Agnes illa fuit, filia Hugonis comitis Briennensis et Elisabethæ de la Roche ducis Atheniensis, ac proinde soror Galteri comitis Briennensis, qui ea tempestate Atheniensium ducatum obtinebat. Vide Hist. Franco-Byzant. lib. vi, n. 43. DUCANG.

(48) Primogenitus enim ex hoc secundo Andronici conjugio fuit Joannes despota, cujus paulo ante meminimus. DUCANG.

(49) Is fuit Joannes Angelus Ducas Comnenus, Joannis sebastocratoris filius, de quo agimus in Famil. Byzant. p. 210. DUCANG.

(50) Argentinæ, Opicini Spinulæ filia unicæ.

Vide stemma Palæologorum Montferratensium in Famil. Byzant. p. 249. DUCANG.

(51) Atqui tamen marchionum primitus magna ac illustris apud Latinos fuit dignitas, ut qui regnorum limitibus præessent, unde illorum fluxit nomenclatura. Vide Gloss. med. Latin. DUCANG.

(52) Sed et apud Latinos legionum vel etiam exercitus totius vexilliferi marchiones nunquam dicti, quod et infra repetit. Ita sæpe nugantur Græculi isti scriptores, rerum nostratum omnino ignari ac imperiti. DUCANG.

pluribus est agendum. Cum summa rerum ad Romanos devoluta esset, potentia Urbis ipsos prope caelos attingebat. Eorum enim consules et dictatores, alii Africam et Libyam, alii Galliam et Iberiam et Celticam, alii plerasque Asiae et Europae provincias subegerunt usque ad Tanaim et Gades. Actum servitutis lege astricti alii aliunde Romam ad dominam urbem in dies confluebant, duces, s. tra-pæ, reges, principes nationum et rectores provinciarum, alii ut Caesaribus et Augustis innotescerent, alii ut dignitatis gradum et locum aliquem in Cæsareo senatu sortirentur. Accedebant et alii viri clari et spectati, ut reverentiae et honoris causa in civitatem ascriberentur, et illustri aliquo nomine Romano ornarentur, quemadmodum Josephus Hebraeus ex Palestina oriundus, et Ptolemaeus, qui de rebus astronomicis omnium optime scripsit. Illinc quippe uterque cognomen accepit, Flavii quidem Josephus, Ptolemaeus vero Claudii. Tum 239 igitur confluentibus undecunque principibus Parthicis, Persicis et cæteris omnibus alii alias appellationes primiti sortiti sunt. Magni autem Constantini temporibus Rossicus locum et dignitatem dapiferi: Peloponnesi rector, principis; Atticæ et Athenarum, magni ducis: Bœotiae et Thebarum, magni primicerii: magnæ vero insule Siciliae, regis; alii denique alios titulos obtinuerunt. Quorsum enim ea singula recensere attinet, quorum memoriam tempus obruit, atque alia penitus abscondit et oblivionis fluctibus demersit, alia incerta et obscura temere apud homines jaectari permisit? Neque enim apud quos illa olim fuerunt, ita tunc se habebant, ut apud nos hodie se habent. Sed quasi successionis jure receptum est, ut ad singularum provinciarum praefectos eae dignitates transmitterentur ab iis qui primi illas accepissent. Et nunc quidem aliqua ex iis longo tempore corrupta veram originem subobscure indicant. Nam Bœotiae Thebarumque principem pro magno primicerio μέγαν κύριον nunc appellant, in errorem prolapsi, eo quod primam syllabam corruperunt. Atticam item et Athenarum rectorem pro magno duce nunc ducem Athenarum vocant.

αρχηγὸν ἐντὶ μεγάλου πριμικηρίου μέγαν κύριον ἀρχιδίπαι τὴν πρώτην συλλαβὴν. [P. 157] Ὁμοίως; ἐκ καὶ τῶν τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀρχηγῶν ἐντὶ μεγάλου δουκὸς δουκὰ καλοῦσι τῶν Ἀθηναίων.

Variorum notæ.

(53) Celticam vocat eam, quæ vulgo Celtiberia vocatur, vel potius eam partem Galliae, quæ Hispaniae vicina est; Galatiam autem reliquas Galliae provincias. Gregoras Iberiam ad Alpes sere usque pertinere existimavit. Nam infra (sect. 6) Montis-ferrati marchionatum collocat inter Alpes et inferiorem Iberiam. Bovium.

(54) Quæ hic de Russiae seu Moscoviae principi, ἐκ τραπεζίης, seu dapiferi; Moreæ seu Peloponnesi domino, principis; Athenarum, magni ducis; Bœotiae et Thebarum, magni primicerii; ac denique Siciliae, regis a Constantino Magno datis dignitatibus commentatur Gregoras merè sunt ac aniles omnino fabulæ, quas recellere, operam esset

(a) Vide uimæ Gregoræ epistolam Ad præfectum mensæ seu Russiae principem, infra, inter ejus epistolas. Eact.

τὴν τῶν λεγομένων ἐνάργειαν· ὅτι ὑπὸ Ῥωμαίων συνέρρει τὰ πράγματα καὶ τὸ τῆς Ῥώμης κράτος καὶ αὐτῶν, ὡς εἶπεν, ἐπέσεν οὐρανῶν, ἐπειδὴ καὶ ὑπῆκοι τούτων καὶ αὐτοκράτορες, οἱ μὲν Ἀφρικὴν καὶ Αἰθιοπῶν, οἱ δὲ Γαλιταίαν καὶ Ἰθρηλίαν καὶ Κελτικὴν ὀπηγάγοντο (53), οἱ δὲ τὰ κλειῶ τῆς τε Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, τὰ τε μέχρι Τανάϊδος δηλαδὴ καὶ ὅσα μέχρι Γαδεύρων· τότε τοίνυν δουλείας φερόμενοι νόμῳ συνέρρειον ἄλλοθεν ἄλλοι συχνὰ πρὸς τὴν ἀρξασαν Ῥώμην, βροί στρατηγῶν κατὰ τόπους καὶ ὅσοι σατράπαι καὶ βασιλεῖς ἐθνῶν καὶ ἡγεμόνες τόπων καὶ πόλεων· οἱ μὲν, ἵνα γνωστοὶ τοῖς τε Καίσαροι καὶ Αὐγούστοις καθίσταντο· οἱ δὲ, ἵνα στίβωσιν τινὰ καὶ κλήρον ἐν τῇ περὶ τοὺς Καίσαρας συγκλήτῳ καὶ τάξει λαχάνωσιν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλως ἐνδόξων καὶ ἰλλογίμων προσίσταν, ἵνα τῷ τῆς Ῥώμης; δῆμῳ αἰδοῦς ἕνεκα καὶ τιμῆ; καὶ αὐτοὶ πολιτογραφῶνται καὶ ὀνόματος ἀξιώσονται τῶν ἐπιστῆμων τῆς Ῥώμης· ὥσπερ καὶ ὁ ἐκ τῆς Παλαιστίνης Ἑβραῖος Ἰώσηπος, καὶ Πτολεμαῖος ὁ κρῆτισσα πάντων τὰς ἀστρονομικὰς συγγραφήμανος ὑποθέτεις. Ὁ μὲν γὰρ Φλαυτίος ἐκείθεν ἐκ νόμασαι, ὁ Ἰώσηπος· ὁ δὲ Κλαύδιος, ὁ Πτολεμαῖος. Τότε δὲ οὖν καὶ τῶν πανταχόθεν συβρέοντων ἡγεμόνων Παρθικῶν τε καὶ Περσικῶν καὶ τῶν ἑλλίων ἄλλοι ἄλλοι; κεκλήρωντα πρότερον κλήσεις. Ὁ δὲ Ῥωσικὸς (54) τὴν τε στάσιν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης παρὰ τοῦ μεγάλου κεκλήρωται Κωνσταντίνου· ὁ δὲ Πελοποννησιακὸς τὸ τοῦ πριμικηρίου· ὁ δὲ τῆς Ἀττικῆς τε καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀρχηγὸς τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς· ὁ δὲ τῆς Βοιωτίας καὶ τῶν Θηβῶν τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου· ὁ δὲ τῆς μεγάλης νήσου Σικελίας τὸ τοῦ ῥηγῶς· καὶ ἄλλοι ἄλλοι. Τί γὰρ δεῖ καθ' ἕκαστα διεξιέναι, ὧν τὴν μνήμην ὁ χρόνος συνέχων, καὶ τὰ μὲν τελέως ἐκάλεσε καὶ λήθης ποταμοῖς ἀπῆκε συμφέρεσθαι, τὰ δ' ἀτίμματα συγκεχώρηκε περὶ τὸν βίον πλανᾶσθαι; Οὐ γὰρ ὥσπερ νῦν παρ' ἡμῶν, οὕτω καὶ τότε ἐγένοντο ταῦτα, παρ' οἷς ἐγένοντο· ἀλλ' ὥσπερ ἐς διαδοχὰς συνεχωρήθησαν παραπέμπασθαι τοῖς τῶν ἐπαρχιῶν ἐκάστων ἀρχουσι τὰ τῶν πρώτως εἰληφῶτων ἕκαστα ἀξιώματα. Καὶ μὲν δὲ ἔστιν ἃ τῶν τοιούτων παραφθοράν τινα τῷ μακρῷ χρόνῳ παθόντα ἀμυδρῶς πως ὑπαμφαίνουσι τὴν ἀλήθειαν. Τὸν γὰρ τοῖς Βοιωτίας καὶ τῶν Θηβῶν ὀνομάζουσι νῦν, εἰς τοῦτο παρενεχθέντες ἐκ τοῦ πα-

D ludere. Nam ut de Russica taceam, quæ nullibi occurrit (a), cæteræ non a Græcis, sed a Latinis manarunt. Qui enim ex nostris post captam urbem Athenis imperarunt, ducum appellationem vel sibi-met ascripserunt, vel ab imperatoribus Latinis obtinuerunt, iique simul et Thebis imperarunt, quamvis Gregoras diversos fuisse Athenarum et Thebarum dominos hic innuat, licet infra cap. 7 contrarium agnoscat; qui quidem μεγάλοι κύριοι a Græcis, a nostris vero *Grands Seigneurs*, id est *magni domini*, propter vastiorem eorum dominationem vulgo appellabantur, non vero ex voce πριμικηρίου corrupta, ut hic et cap. 7 negatur. *ΒΡΕΑΝΣ.*

Γ'. Καὶ ἐν' ἐπιπέθωμεν, ὅθεν εἰς τοῦτο. ἐξέβη- A
 μὲν· ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόοις καὶ ὁ τῆς ἐπι-ρχίης
 ταύτης ἀρχηγὸς τὸν τοῦ μαρκεσιῦ εἰλήφει κληρὸν,
 μικρὸν τινα καὶ τῆ ἐπι-ρχίᾳ ἐκείνῃ ἀνέλογον. Κεῖ-
 ται δ' ἡ χώρα αὕτη μεταξὺ τοῦ τῶν Ἀλπεῶν καὶ
 τῆς κάτω Ἰβηρίας (55)· ἦν ὁ μαρκεσιὸς ἐκκληρι-
 οῦσα, χρεὸς ἀπὸ τοῦ ἔθνους ἀνι-
 σταντο βασιλεὺς, τὴν τοῦ σηματιοφόρου τάξιν ἀπο-
 κληρῶν πρὸς ἐκείνον αὐτὸς· ἀλλ' ἐκείσε ἐπάνειμι.
 Θεόδωρον μὲν γὰρ τὸν ἐαυτῆς δεῦτερον υἱὸν ἡ βα-
 σιλεὺς Εἰρήνην οὕτω· ἐκείσε παρέπιμψεν, ἵνα μὴ παρὰ
 Ῥωμαίοις ὢν δοῦλος αὐτὸς τε καὶ ἡ τοῦ σπέρματος
 αὐτοῦ διαδοχὴ γένηται τοῦ προγονοῦ βασιλέως.
 Ἐγένετο γὰρ κοινῶν τῆς Λατίνων τοῦτον μᾶλλον κα-
 ταστῆσαι θρησκείας, καὶ ἀτιμότερον εἶναι πόρρω
 διαγόντα, ἢ παρὰ Ῥωμαίοις ἐνδοξόν ὄντα δουλεύειν
 τῷ μισομένῳ αὐτῆ προγονῷ καὶ ἅμα παῖδας παῖσι
 καὶ ἀπογόνους ἀπ' αὐτοῦ. Συνεξέτιμψε δ' ἐκείνῳ
 καὶ σωροῦς χρημάτων Ῥωμαίων. Καὶ οὕτω δὴ
 τὴν φλεγμαινύσαν ἔφρουν ἐαυτῆς ἐναντιομένη τῷ
 συζύγῳ καὶ βασιλεὶ ἐπὶ τοῦ ἐνόσ γε τῶν υἱῶν ἐπι-
 ραινε Θεοδώρου τοῦ μαρκεσιῦ.

Ζ'. Τὸν μόνον πρῶτον υἱὸν αὐτῆς Ἰωάννην πένυ
 τοι κλειστο ἀποκρίδας πρότερον εἰς ὑπερόριον κη-
 δος ἐκπέμψαι καὶ αὐτὸν, καὶ κλειστο ἀνηλώκει
 χρήματα θέλουσα τοῦτον ἀργοντα καταστῆσαι τῶν
 Αἰτωλῶν τε καὶ Ἀχαρνάνων, καὶ ὅση τῆς Ἠπείρου
 περιχώρος· ἀλλ' οὐδαμῆ ἐσχεν εὐδοκίαν εἶναι τὸ βού-
 λευμα. Ἐτέρα δ' αὐτῆς βουλευομένης αὐτῆς περὶ
 τοῦ υἱοῦ (56), φθάσας ὁ βασιλεὺς ἐμποδῶν ἐγένετο C
 τῆς ὀμῆς, πατὴρ εἶναι λέγων καὶ αὐτὸς καὶ οὐχ
 ἦτον τῆς μητρὸς κηδόμενος τοῦ υἱῶς· περσι-
 θεμένου δὲ καὶ τοῦ μείζονα δύνασθαι τῆς μητρὸς
 τὸν πατέρα, τὸ κωλύον οὐδὲν τὴν τοῦ πατρὸς τελε-
 σθῆναι βούλησιν ἐπὶ τῷ παιδί μᾶλλον ἢ τῆς μη-
 τρὸς. Ἦν δὲ τνηκαῦτα μεσάζων (57) τοῖς πράγμασι
 σφοδρὸς ἀνήρ καὶ πολλὴν τὴν ἐμπειρίαν καὶ σύνεσιν
 κλουτῶν ἐς τὰ κοινὰ, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλα τοι κλει-
 στης ἀπολαύων τῆς τοῦ κρατοῦντος εὐμελείας τε καὶ
 βουχῆς, καὶ πολλοὺς τισὶ βριθῶν τοῖς χρήμασι διὰ
 ταῦτα, Νικηφόρος (58) ὁ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου. Οὗτος

(55) Imo Galliz. Ducane — Κεῖται δ' ἡ χώρα
 οὕτη μεταξὺ τοῦ Ἀλκ. καὶ τῆς κάτω Ἰβηρίας. Gre-
 goria Itaque inferior Iberia est regio illa, quæ ab
 Hispania ad Montisferrati limites usque extenditur;
 et et supra adnotatum. Boivin.
 (56) An intelligit intum ab ea consilium de illo
 in Lombardiam mittendo? cui consilio vehementer
 refragatus est patriarcha Athanasius, eujus de ea
 ipsa re exstat in Cod. Regio Telleriano fol. 90, v.,
 Γράμμα πρὸς τὸν αυτοκράτορα, περὶ τοῦ περιπο-
 θήτου δεσπότης υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου. Ubi notan-
 dum Francos dici eos populos, ad quos ille iturus
 foret. Φήμη περιτυπῆ τοῖς ὡστὶ τῶν πολλῶν τοῦ
 περιποθῆτου χάριν υἱοῦ τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας σου,
 δεσπότης κυροῦ Ἰωάννου, ὡς ἀναγκάζεσθαι τοῦτον
 παρὰ τῆς περιποθῆτου αὐτοῦ μητρὸς καὶ δεσπότης, τοῦτον
 συναρῆσαι τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας σου, τῆς γονικῶδεν
 αὐτῷ ἀνηκούστῃ; διακράμαίν, καὶ ζητεῖται κατάρχει;
 τῶν Φράγγων ἀρχῆς. Item notata digna h. c. Τις

VI. Ut autem ad propositum revertamur, *Illis*
 illis temporibus etiam provincie eius quam *ducatus*
 princeps marchionis dignitatem obtinuit. 240
 exiguam sane, et illi ipse provincie parca. Sita
 autem est ea regio infra Alpes et inferiorem Ibe-
 riam. Ea, inquam, marchioni obtigit, *perpetuo* ma-
 nere attributo, ut si quis ex ea *grabe* imperator
 existeret, iste apud eum vexillariū officio *honor-*
 retur: Sed illic redeo. Theodorum filium suum
 alterum Irene imperatrix sic illic misit. *ne* proe
 et ejus posteri, si maneret apud Romanos, privi-
 gno imperatori servirent. Maluit enim eum ad La-
 tinorum religionem communionemque transire, et
 peregre minore dignitate esse, quam inter Romanos
 illustrem in viso privigno servire, atque ejus *liberos*
 illius liberis, et nepotes nepotibus. Una vero etiam
 acervos Romanæ pecuniæ misit. Atque ita *inflam-*
 matam suam cupiditatem, marito imperatori *adver-*
 sata, in uno saltem filio Theodoro marchione ex-
 plevit.

VII. Enimvero primogenitum Joannem et *quum*
 prius impensissime studuerat ad externam conju-
 gium ablegare, et maximos sumptus fecerat, ut
 eum Aetolorum et Acarnanum et Epiri totius cir-
 cumjacentis principem constitueret. Sed *multo* *modo*
 deliberata exsequi potuerat. Cum autem *filium*
 filio aliter consulere vellet, imperator *consent* *ante-*
 vertit ac inhibuit, se quoque parentem esse *disci-*
 tans, nec minus quam matri filium sibi *carum* esse;
 eo autem accedere, quod paterna auctoritas major
 foret quam materna; ac proinde *utili* *elata* e.,
 quominus. 241 patris voluntas potius quam *matris*
 de filio rata haberetur. Primaries eo tempore im-
 perii administer erat vir sapiens, multa experientia
 et acri judicio ad publica negotia tractanda *instru-*
 ctus; quam ob causam magna apud principem *grati-*
 tia et auctoritate pollebat, et ob id quoque *opum*
 vi maxima abundabat. Erat is Nicophorus, Cani-
 clei præfectus. Hic blandis sermonibus atque *eluc-*
 Yariorum nota.

γὰρ ὁ ἐγγύας δοῦνα θαρῶν περὶ τοῦ βριθῶν, εἰ
 κἂν τηρήσῃ τὴν πίστιν ἀμώρητον ἐν τοιαύτῳ κα-
 τητι, καὶ ἀλλοδαπῇ γῆ βεβήλους καταπορεύσῃ,
 καὶ εἴθνη κατὰ κρως ὑπερηφάνῳ καὶ ἀποκαυτῶν
 τὰ μέγιστα; Boivin.
 (57) Vide Glossarium Ducangii. Boivin.
 (58) Cognom. Chummus, eujus meminit Pachy-
 meres lib. xii, cap. 17, et Cantacuzenus lib. i, cap.
 14. Vide Famil. Byzant. pag. 238, et indicem voco-
 rum Ms. ad Glossar. med. et infimæ Græcæ., ubi
 de ejus scriptis. DUCANG. — Ὁ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου.
 De voce Κανικλείου, et de dignitate τοῦ ἐπὶ Κανι-
 κλείου, vide notas Ducangii ad Alexiadem pag. 238
 et 378; item Gloss. med. Græcæ. in v. Κανικλείου.
 Cæterum hic, de quo sermo est, Caniciei præfectus,
 Nicophorus Chummus fuit, eujus opera exstat in
 Bibliotheca Regia, Cod. 2964. Ubi et *Antonomast*
 vocatur (a); quod et demum monacho nomen inditum
 fuisse arbitror. Boivin.

(a) Et sub Nathanaelis nomine anno 1814. Creutzer edidit libellum De corporum resurrectione, post *Philosop*
De psichicis. Vide apud nos ad annum 1520. Lott.

quils lenitate imperatoris callide conciliata petit et accipit generum eum quem diximus imperatoris filium Joannem, indignante quidem et refragante imperatrice, ejus matre; sed tamen accipit. Verum assuitatis illius non diuturnum fructum tulit nec is qui generum acceperat, nec is qui datus fuerat. Nam priusquam integri anni quatuor elaberentur, Jeannus matre, socero, uxore superstitibus, Thessalonice sine liberis decessit.

VII. Cum autem etiam hanc imperatricis spem in eo filio positam tempus sustulisset, ac velut Charybdis quaedam absorpsisset, nihil quo se consolareur reliquum erat, præter filiam Cræænam, et Demetrium filium. Tantam igitur Romanæ pecuniæ copiam Cræli genero partim misit, partim Thessalonicam accessito dedit, quanta vel centum tirones in perpetuum Romanorum præsidium instrui potuissent. Et quorsum attinet nova comenta et prius inaudita, quæ intempestiva mulieris ambitio excogitavit, commemorare? Nam cum suam filiam **242** imperatoris insignibus ornare vellet, ut ne quid ei deesset earum rerum, quibus imperatrices decorari Romanorum institutis jam pridem placuit, nec aliter voti compos fieri posset: primum calyptram capiti Crælis imposuit, pretiosis lapidibus et margaritis tot et talibus distinctam, ut eam sermè æquaret, quam ejus vir Andronicus imperator gestabat. Atque inde auspiciata priore deinceps pretiosiore quotannis illi mitit. Immensa vero pretia splendoremque vestium, quas et genero et filia sue Crælæne sæpissime donabat, quis enumeret? Quis singula domus imperatoris ornamenta percenscat, quæ Romanis erepta in Crælem Servium, imperatoris conjugis sui lenitati illudens, et suam ipsius cupidinem explens, conferebat? Cupido autem ejus hæc erat, fisci imperatorii thesauros in liberorum suorum, præsertim Crælæne filia, sinum exhaurire. Quippe ex hac suscepturum liberos Crælem, eosque visuram se sperabat. Atque idcirco præfestinans præcurrensque legitimum tempus thesauros illis reponebat, quibus adjuti et opportuna tandem occasione invitati Romanarum virium inbecillitatem opprimerent, et imperium, quod volentibus Romanis non sortiti essent, iisdem invitis eriperent.

IX. Verum non animadvertit, se humana scilicet consilia animo agilasse, nunquam vero animum

θεραπευτικοῖς τισι λόγοις καὶ πράγμασιν ὑπεκλῶν τὴν τοῦ βασιλέως πραότητα αἰτεῖ καὶ λαμβάνει γαμβρὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ (59) τὸν ῥηθέντα τοῦ βασιλέως υἱὸν Ἰωάννην, δεινοπαθοῦσας μὲν καὶ οὐδαμῆ ἐθελοῦσας τῆς μητρὸς καὶ δεσποίνης· ἔλαβε δ' οὖν. Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ πολὺ τοῦ κήδους ἀπέθανε οὐδ' ὁ λεβὼν, οὐδ' ὁ ληφθεὶς. [P. 148] Πρὶν γὰρ δια ἐξήκειν τέσσαρα ἔτη (60), ἀπαιεὶ τὸν βίον ὁ Ἰωάννης· ἀπέβλαξεν (61) ἐν Θεσσαλονικῇ ἐπὶ μητρὶ καὶ πατρὶ καὶ συζύγῳ.

Π. Ἐπεί δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τούτῳ τῆς μητρὸς ἐλπίδας ὁ χρόνος οἷα τις Χάρυβδις ἀφελόμενος καταέπιπτευσεν, αἱ Κραλαίνης τῆς θυγατρὸς καὶ Δημητρίου τοῦ πατρὸς καταλειφθήσαν μόναί. Τοσαῦτα τοίνυν ἐξεκένωσε Ῥωμαϊκὰ χρήματα πρὸς τὸν Κράλην ἢ πένθερά τε καὶ δεσποίνα, τὰ μὲν ἐκεῖσε πέμπουσα, τὰ δ' αὐτὸν ἐν Θεσσαλονικῇ μεταπεμπομένη καὶ ἐπιφορεῖσά, ὅσα καὶ τριηρεῖς ἑκατὸν ἐξήρτυσαν ἄν, καὶ διηνεκῆς τοῖς Ῥωμαῖσι· ἐγγίνοντο ἄν ὄφρα. Καὶ τί δεῖ καταλέγειν τὰς καινὰς ἐπινοίας αὐτῆς, ὅπως μῆπω πρὶν γεγονοῖς ἢ πῶρῳ τοῦ καιροῦ φιλοτιμουμένη γνώμη τῆς γεμνοτάτης ταύτης δεσποίνης ἐνευτέρησε; Θέλουσα γὰρ τὴν θυγατέρα βασιλικοῖς παρασῆμοις κοσμηθῆσαι, ἵνα μὴδ' ἐκεῖνη μηδενὸς ἐλαττοῖτο, ὅπως Ῥωμαίων θεσμοὶ τὰς βασιλίδας ἤσονται πάσαι κοσμεῖν, μὴ δυναμένη δ' ἄλλως τὸ καταθύμιον ἐκπερᾶναι, φέρουσα καλύπτραν (62) ἐπέθηκε πρότερον τῇ κεφαλῇ τοῦ γαμβροῦ λίθοις καὶ μαργάραις πολυτελεῖσι κοσμημένην, ὅπως καὶ οἷος μικροῦ καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως ἐκεκόμετο. Ἐπειτ' ἐκείθεν ἀρξαμένη κατ' ἔτος ἑτέραν προσετίθει κρείττω τῆς προτέρας αἰε. Τὰ τε πολυτελεῖας τῶν ἐνδυμάτων καὶ τὰς λαμπρότητας, ὧν ἐχαρίζετο συχνωτέρων αὐτῷ τε καὶ τῇ θυγατρὶ αὐτῆς τῇ Κραλαίνῃ, τίς ἂν ἀριθμοῖ; Τίς δ' ἂν ἐξετάξοι τῶν βασιλικῶν κειμηλίων τὸν ἀριθμὸν, ὅπως αὐτῆ τοῦ Ῥωμαίου ἀποστεροῦσα τῷ Κράλῃ Σεβαστῆ εἰδοῦ, κατατρυφῶσα μὲν τῆς τοῦ βασιλέως καὶ συζύγου πραότητος, τὴν δ' ἑαυτῆς ἀδεῶς ἀποσιμπῶσα ἔρπει; Ἐφείσει γὰρ ἦν αὐτῇ τῶν βασιλικῶν ταμειῶν τοῦ θησαυροῦς ἐς τοὺς κόλπους τῶν ἑαυτῆς ἐκκεῖνῶσαι τέκνων καὶ μάλιστα τῆς Κραλαίνης καὶ θυγατρὸς. Ἠλπίζε γὰρ καὶ παῖδας εἶσεσθαι γεννηθέντας τῷ Κράλῃ παρὰ τῆς θυγατρὸς. [Καὶ διὰ τοῦτο προαράζουσα τὸν καιρὸν σπείρει τὸν Ῥωμαῖκὸν ἰθυσάουτῆ; τῶν Ῥωμαίων ἀσθενείας ἐκείθεν αὐτοὶ καταδράμωσι καὶ ἦν ἐκόντων Ῥωμαίων οὐκ ἐκληρώσαντο βασιλείαν, ταύτην ἀκόντων ἀφέλωται.

Θ. Ἄλλὰ γὰρ ἔλαβεν ἀνθρωπίνης μὲν ἐπινοίας κατ' ἑαυτὴν αἰε στρέψασα, θεὸν δ' ἐπὶ λογισμοῖς

Variorum notæ.

(59) *Eulogia*. Vidè hujusce hist. lib. xxix. Βοινίη. (60) Libro xxix infra dicturus est, eam vix benigno integro eam marito vixisse, μόλις που δύο μόνους ἑνιαυτοὺς ἐκέλευ τὸν βίον συναπολελαυκῶσαν. Inter ὑπεσῦcula Nicephori Chummi, quæ exstant in Cod. Reg. 2964, unum fol. 271. inscribitur, Πρὸς τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα βασίλισσαν, ἐπὶ τῷ πάθει τῆς γηραίας αὐτῆς, ἐξακιδέκατον ἀγοῖσας χρόνον, etc. Ergo virum amisit sexdecim annos

nata. At Gregoras libro Historiæ xxix eam nupsisse ait sub annum ætatis fere decimum sextum, μετὰ χρόνον που ἐξακιδέκατον. Βοινίη.

(61) Exstat Nicephori Chummi lamentatio πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ δεσπότη, τοῦ καὶ υἱοῦ αὐτοῦ. cod. Reg. 2964, fol. 278. Βοινίη.

(62) Cujusmodi erat imperatoria illa calyptra, quam pyramidem vocabant, de qua egimus in Gloss. med. Grecit. in Ἰνυραμίς. Ducang.

οὐκ ἀναβιβασαμένη τὸ σύνολον, ὅτι τῆς ἐκείνου τὰ πάντα χειρὸς ἐξήρτηται· καὶ πλεῖστον τούτων πᾶσι· εὐρίσκαι, ὅστις, ἄνθρωπος ὢν, πέρα τῶν ἀνθρωπίνων μέτρων φρονεῖ, καὶ οὐκ εἰς Θεὸν ἀναφέρει τῶν ἐνεργουμένων τε καὶ βουλευομένων τὴν διεξαγωγὴν καὶ τελεωσιν. Ἰσοῦ γὰρ καὶ ἡ βασιλεὺς αὕτη εἰρήνην μεγάλαις ἑαυτὴν ἀναρτήσασα ταῖς καὶ τοῖς παῖδας ἐλπίσιν, αὐτὴ μὲν ἀνθρωπίνως ἐχρῆτο τοῖς πράγμασιν ἀνα Θεοῦ, καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων, [P. 149] ὡς εἰρήκειμεν, ἀμφοτέραις ἐξήνταί· χρήματα πρὸς τοὺς τῶν Ῥωμαίων ἐχθροῦς· τὰ δὲ πράγματα οὐ πρόωποι κατὰ τὰς ἐλπίδας αὐτῆς, ἀλλὰ ματαίαν τὴν ἐκείνης διάνοιαν ἠλεγχον, σφάλλοντος ὡς ἔοικεν ἔκθετον τοῦ τῆς δίκης κριματος. Τῇ μὲν γὰρ θυγατρὶ ὀκταετὴ πλεον ἢ τετταρακοσότης ὁ Κράλης μεγεῖς βλαβῆναι τὴν ταύτης πέπραχε μητρὰν, ὡς μηδὲ γονὴν ἐξ ἐκείνης εἶναι δύνασθαι γίνεσθαι.

P. Κἀνευθεν καὶ τῶν τοιούτων ἐλπίδων ἐκπεπτωκυῖα ἡ βασιλεὺς ἐτέρας αὐδὸς ἐπιχειρεῖ καὶ οὐκ ἤραμεν· καὶ περὶ τὸν Κράλην πολλοὶ καὶ ἀναριθμήτοις ὑπερεχομένη τοῖς ὄμοις (63), ἀπαγορευθέντος ἤδη τοῦ παῖδα γενέσθαι οἱ ἐκ τῆς Κραλαίνης, ἐλθεῖν κατὰ δεύτερον πλοῦν τὴν διαδοχὴν τῆς τῶν Τριβαλλῶν ἀρχῆς· εἰς ἕνα τινὰ τῶν ἀδελφῶν τῆς Κραλαίνης. Δημήτριος δ' ἦσαν οὗτοι καὶ Θεόδωρος ὁ μαρκισσιος· ὁ μὲν οὐκω τότε τὸν ἐφηγον παραλλάττων· ὁ δὲ καὶ παῖδων ἤδη τυγχάνων πατὴρ, περὶ χιόραν τῆς Λαμπαρδίας, ἔνθα παρὰ τῆς μητρὸς, ὡς εἰρήκειμεν, ἐξέπεμφθη τοῦ γένους ἔψανον. Καὶ πρῶτον μὲν τὸν Δημήτριον πολλὰς ταῖς τῶν χρημάτων ερυπαῖ· καὶ βλακειαις πρὸς τὸν Κράλην συνεχέμπεται, διάδοχον χειροτονησόμενον, ὡς εἰρήκειμεν, τῆς ἀρχῆς· ὅς δὲ καὶ ἄσμενος μὲν ὑπεδέχθη παρὰ τοῦ Κράλη· τὸ δὲ τοῦ τόπου σκληρὸν καὶ ἀπαραμύθητον θλαῖς ὄρμας ἀνεσθῆσαι· καὶ ἀπετρέπετο τὴν ἐκεῖ διαμονὴν καὶ μακροτέραν αὐτοῦ ἐνδιαίτησιν. "Ὅθεν μετ' οὐ πολὺ τὸν Δημήτριον οὕτως ἐκείθεν ἢ μῆτηρ ἐκνήκοντα δεξαμένην, καὶ τῶν ἐνευθεν ἤδη ψευσεθεῖσα ἐλπίδων, τὸν ἔξερρον ἐκ τῆς Λαμπαρδίας εἰς μεταπίμπεται Θεόδωρον τὸν μαρκισσιον, κεκαρμένον ἐπιπερόμενον πώγωνά (64)· καὶ τὸν ὁμοιον τρέπον ἐκπέμπει καὶ τούτον διάδοχον ἐσόμενον τῆς τοῦ Κράλη Σερβίας ἀρχῆς. "Ἄσμενος οὖν καὶ τούτον ὁ Κράλης ὑποδέχεται. Τὸ δὲ τοῦ τόπου σκληρὸν τε καὶ ἀρθεῖ οὐδὲ τούτον ἀφῆκε μονιμώτερον ἐκεῖ ποιήσασθαι τὴν διατριβὴν. "Ἄλλ' ἐπανελθὼν καὶ οὗτος· καὶ ἄσασόμενος τὴν μητέρα, πάσας παρ' ἐλπίδα ὁπότες ἐπὶ τούτοις ἐτραφεν ἐλπίδας ἀποβλεψυῖαν, ὄρητο ἀπὼν εἰς Λαμπαρδίαν αὐδὸς παρὰ τὴν σύζυγον.

CAPUT VI.

Catalani Thraciam vastant. Locum quaerunt, in quo consistant. Quantæ eorum copie fuerint. In Macedonia apud Cassandriam hibernant. Urbibus Macedonicis imminent: in primis Thessalonicæ. Andronicus Christopholitianas angustias munit. Milites conscribi curat, qui urbes defendant. Hostes commentu destituti reditum in Thraciam parant. Audiuunt proclisum sibi iter. In magno metu versantur. Thessaliam petunt. Juxta Olympum castrametantur. Agros finitimos populantur. Qui et quot Turci fuerint in exercitu Catalanorum. Quos duces habuerint. Ut in itinere Thessalico prædam partiti discesserint a Catalanis.

[P. 150] A. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς τοῖς χρόνοις

Variorum notæ.

(63) Legendum ὑπερεχομένη, ut in codice Vaticano legisse se monuit V. Cl. Fridericus Rostgaardius. BOVIN.

(64) Latinorum more, contra quam Græc., qui-

A induxisse, ut Deum cogitaret, 243 ex cujus manu pendent omnia; quem inimicum quis experitur, qui, cum homo sit, humano captu aliora affectat, suorumque consiliorum et actionum exitum et successum ad Deum non refert. Ecce enim hæc imperatrix Irene, magna spe in liberis suis collocata, humana prudentia sine Deo res administrabat, et Romanas opes, ut diximus, in Romanorum hostes erogatas utraque manu effundebat. Res autem non ex illius sententia succedebant: sed irritos illius conatus exitus ipse arguebat, divino ut videtur iudicio ejus cogitationes fallente. Cræles enim quadragenario major cum puella octo annos nata congressus matricem ejus læzait, ut fetum nullum post-hac edere posset.

B
X. Igitur imperatrix etiam hac spe frustrata ad aliam se convertit: et quietis impatiens multis atque innumerabilibus donis Crall persuadet, quoniam spes nulla jam supersit suscipiendæ proliæ ex Cralæna, ut saltem alterum e Cralænzæ fratribus Triballici principatus hæredem instituat. Hi Demetrius erant et Theodorus marchio: quorum alter nondum ex ephebis excesserat, alter in Longobardia jam etiam liberos susceperat, quæ a matre, sicut diximus, ut generis reliquæ exstarent, missus fuerat. Ac primum Demetrium cum magnis opibus conspicuum luxu et mollitie ad Crælem mittit, ut, quemadmodum dictum est, successor principatus designaretur. 244 Est autem Cræles libenter excepit. Sed dura et immansueta locorum asperitas, totis quasi viribus ipsum abigens atque avertens, manere illic et commorari diutius vetuit. Recepto itaque Demetrio, qui illinc non longo post redierat, mater oblatam inde spem irritam ad deululam videns alterum e Longobardia filium Theodorum marchionem accessit (is rasam barbam ferebat), eodemque modo et illum, ut Crall Servæ in principatum succederet, ablegavit. Perro hunc etiam Cræles benigne excepit. Sed nec istum locorum asperitas, et insolentia longius morari ibidem permisit. Enimvero ipse quoque reversus salutata matre, quæ præter spem omni spe destituta erat, in Longobardiam ad uxorem suam rursus se contulit.

I. Atque hæc iis temporibus ad hunc modum sebus barbam nutrire solebat. Vide Phranzem lib. 1. cap. 10; et notas ad Alexiadem pag. 283. DUCANG.

habuerunt. Quæ vero consecuta sunt, deinceps A exponentur: Nunc ad Catalanos redeundum. Illi enim post Aprinum prælium et victoria et Turcorum (qui a Romanis, ut diximus, ad ipsos deferant) societate elati crebris excursionibus et impressionibus per integrum biennium omnia et maritima et mediterranea loca usque ad Maroneam, Rhodopem et Bizyam vasta ac deserta reddiderunt. Deinde cum spes nulla superesset percipiendi inde res necessarias, 245 ulterius progredi obvia quæque prædando statuerunt, donec idoneam et stabilem sedem invenissent. Itaque montanis Rhodopes quæ ad mare vergunt superatis, spolia sibi crebra accumulantes, impune progrediuntur. Erant autem Turcorum quidem tam peditum quam equitum plus quam duo millia: Catalanorum vero in omni tum B equitatu tum peditatu millia plus quinque. εὖ, τὸ τε πεζὸν καὶ τὸ τῶν ἰππέων· τὸ δὲ τῶν Κατελάνων ὑπὲρ τὰς πέντε, ὅσον τε ἐν ἰσπεύσει καὶ ἕσον πεζόν.

II. Autumno jam medio, in ipso Acturi primo exortu, comineat sibi in hibernum tempus paraturi in Macedonicos pagos impetum faciunt. Ibi, post omnia fere devastata, uberrimo sibi fructu ex præda coacervato, apud Cassandriam castrametantur: quæ urbs olim illustris, nunc habitatoribus vacua est. Verum rager ei circumjectus ad habenda stativa et ad hibernandum aptus ab errabundo Catalanorum exercitu, ut diximus, occupatur. Est enim promontorium longe in mare prominens, sitibus utrinque non parvis comprehensum, per quos nivis redundans copia hibernis mensibus affluit. Ineunte vero illinc digressi Macedonicas naves afortiuntur; inter quas summa spei erat Thessalonica. Putabant enim, si hac primum potirentur, quæ et ampla esset et magnis opibus abundaret, eo præsertim tempore, cum imperatrices Icene et Maria intus esse viderentur, nihil deinde christiaturum, quin hujus urbis opportunitate usi citius Macedoniæ 246 dominatum occuparent.

αὶ τὰς βασιλίδας ἤκουον εἶναι ἐντὺς, Εἰρήνην φημι καὶ Μαρίαν (70), μηδὲν εἶναι ἐξῆς· τὸ κοινὸν πάσης ἐκείθεν ὡς ὀρητηρίου τῆς ἄλλης Μακεδονίας δεσπότης γενέσθαι.

III. Sed illorum instituto imperator antevertit, eamque ipsis spem præcidit. In primis enim longum mare apud Christopholin a mari usque ad

τούτων ἔσχε τὸν τρόπον. Τὰ δ' ἐφεξῆς εἰρησονται ἐν τοῖς ἐφεξῆς. Ἐπὶ δὲ τοῖς Κατελάνους αὐτῆς τρεπτόεν τὸν λόγον. Οὗτοι γὰρ μετὰ τὸν γενόμενον περὶ τοῦς Ἄπρους πόλεμον ἐπαρθέντες τῆ τε νίκῃ καὶ τῆ τῶν Τουρκοπούλων συμμαχίᾳ, ὡς εἰρήκειμεν, Ῥωμαίους ἀφέντες ἠτύομολησαν πρὸς αὐτοῦς. συχναῖς χρησάμενοι ταῖς ἐκδρομαῖς καὶ ἐφόδοις ἐφ' ὀλοῖς ἔτεσι δυσὶ πᾶσαν ἔρημον καὶ ἀτριβῆ πεποιθήσαν τὴν τε παράλιον καὶ μεσόγειον χώραν, ὁπότῃ τε ἀκρι Μαρωνείας τε καὶ Ῥόδου καὶ ἀκρι Βεζύης διήκει. Ἐπειτα ἀπογόντες ἐνταῦθεν τῶν χρεωδῶν, ἔγνωσαν ἐπὶ τὰ πρόσω πορεύεσθαι τὰ ἐν ποσὶ ληζόμενοι, μέχρις ἂν ἀπρχρῶσαν καὶ μόνιμον εὐρωσιν οἴκησιν. Καὶ δὴ διαβάτες τὴν πρὸς θάλασσαν ὄρεινὴν τῆς Ῥόδου ἤσαν ἀεὼς λαφύρων συχῶν ἐνυτοῦς ἐμπιπλόντες. Ἦσαν δ' ὁμοῦ χιλιάδες, τὸ μὲν τῶν Τουρκῶν κληθὸς (65) ὄπερ τῆς

Β'. Τοῦ τε μετοπίου (66) μεσοῦντος, ὅτε δὴ μάλιστα καὶ Ἄρκτουρο; ἀρχεται ἐπιτέλλειν, τὰ ἐπιτήδεια τῆς τοῦ χειμῶνος τροφῆς παρασκευάζειν βουλόμενοι εἰσβάλλουσιν εἰς τὰς τῆς Μακεδονίας κόμας· καίκε τὰ πλείστα καταστρεφόμενοι καὶ πολλῆς ἑαυτοῦς τῆς ἐκ τῶν λαφύρων ἐμπλήσαντες ὠφελείας, στρατοπεδεύουσι περὶ τὴν Κασανδρειαν (67). Πόλις δὲ αὕτη πάλαι μὲν οὔσα περιφανής, νῦν δὲ καὶ τῶν εἰκητόρων ἔρημος. Ὅ γε μὴν περὶ αὐτὴν χώρας ἐπετήδειος ὢν ἐ; στρατοπεδεῖαν καὶ χειμερῖαν καταγωγὴν ὑποδέχεται, ὡς εἰρήκειμεν, καὶ τὸν τῶν Κατελάνων πλανήτην στρατόν. Ἄκρα γὰρ ἐστὶ προμήκης εἰς θάλασσαν, κόλιτος οὐ μικροῦ ἐκπέτρῳθεν περιελημμένη, δ' ὢν ἐν ταῖς χειμερῖναις ὥραις τὸ τῆς χιόνος ἀποσεισεται ὑπερβάλλον (68). Ἐαρος δ' ἀρχομένου (69) ἄραντες ἐκείθεν ἐπεχέλρουν ταῖς ἐν Μακεδονίᾳ πόλεις, ἐν αἷς τὸ τῶν ἐλπίδων κεφάλαιον ἢ Θεσσαλονικὴ ἐτύγγανεν. Ἦσαν γὰρ, ὡς εἰ ταύτης γένοντο πρότερον ἐγκρατεῖς μεγάλης τε καὶ πολλῆς τῆς πλοῦτος [P. 151] βριθούσης καὶ μάλιστα νῦν ὅτε

Γ'. Ἄλλ' ἐφῆ τὴν τούτων προεκτεμῶν ὁ βασιλεὺς ἐπινοῖαν. Πέμψας γὰρ πρώτον μὲν τὸ ἀπὸ τὴν Χριστοπόλιν μακρὸν ἐκτὸς τείχος (71) ἀπὸ θαλάσσης;

Variorum notæ.

(65) Turci nempe de quo pactam inierant cum Catalanis anno 1306, de quo Montaneri cap. 228 et Moncada cap. 45. Vide præterea Pachymer. lib. xiii, c. p. 9 et Hist. Franco-Byzant. lib. vi, n. 44. Ducang.

(66) An. 1306. Ducang.

(67) Quæ olim Potidaea, sita in finibus Thraciæ et Macedoniæ. Conditam ait Livius lib. xlii. a Cassandro rege in ipsis faucibus quæ Palleneusum agrum cætera Macedoniæ adjuvant, hinc Toronaico. hinc Macedonico septem mari. Theodulus, in Oratione pro Chandreno, Cod. Reg. 1853, fol. 144, de Catalanis loquens (quos Italos vocat), Ἐπὶ δὲ, ἰμπίτ, πρὸς Μακεδονίαν ἔδει τουτοῦσι διαθεῖναι, διαθίνοῦσι μὲν, καὶ στρατοπεδεύουσιν ἐν Παλλήῃ· καίκεθεν ἐξίοντα; ἐληζόντο πάντα, καθάπερ ἐκ ἀκελίας τὴν Ἀττικὴν Ἀλάωας. Βοῦν. λ

D (68) Non satis assequor, an nivem ab hominibus e monte in mare defici, an montem nivium procellis obrui, an vero nives in mare delabi dicat. Wolfius. — Describit Gregoras isthmum Palleneæ, in quo sita erat Cassandria, hinc Toronaico hinc Macedonico mari septem. Βοῦν. λ.

(69) An. 1307. Ducang.

(70) Wolfius verterat, cum et imperatrix Irene et regina Maria ibi degerent. Maria uxor fuit Michaelis junioris imperatoris. Proinde et ipsa imperatrix, non regina dici debuit. Ultraque certe, et Irene et Maria, basilίδες a Gregora dicuntur. Βοῦν. λ.

(71) Christopholi, oppido quod Thasso insule obversatur, et de quo quædam notavimus ad Villharduinum n. 149, ad Pangzum vicinum montem. Cantacruzenus lib. i, can. 4, ubi de Christopholeos φρουρίῳ· Ἄμα μὲν ὡς δὴ καρτερόν ἐκ τῆς φύ-

μέχρι τῆς τοῦ παρακειμένου ὄρους ἀκρωνυχίας· ὡς ἄδασιν εἶναι τὸ χωρίον καθάπεξ μὴ βουλομένη τῷ βασιλεῖ τοῖς τ' ἐκ Μακεδονίας ἐς Θράκην ἐθέλουσι διαβαίνειν, τοῖς τ' ἀπὸ Θράκης ἐς Μακεδονίαν. Ἐπειτα ἐκαὶ ἔγνω τὴν τῶν Καταλώνων αἰχμὴν ἐπιδοξον οὖσαν ἠρμήσειν ἑαρος ἀρχομένου κατὰ τὴ Μακεδονίας καὶ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων, στρατηγούς ἀπαλέξας ὁπότοι τὰ πολέμια ἦσαν οὐκ ἄδασίς, πέμπει στρατολογήσοντας ἐκ Μακεδονίας, οἱ ἔσονται ἱκανοὶ φύλακες τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων, εἰ βούλοιντο οἱ πολέμιοι περικαθίσαντες ταύτας πολιορκεῖν, ἀφθονά τε τὰ πρὸς τροφήν ἐπιτήδεια ἐκ τῶν προαστείων ἐν ταύταις· ξυμβαροῖσοντας καὶ πάντα τάλλα εὖ διαθήσοντας, ἵνα μὴ τῷ τῆς πολιορκίας καιρῷ μείζονα τῆς ἔξωθεν εἴρωσιν οἱ φύλακες τὴν ἐνδοθεν πολιορκίαν ἐκ τοῦ λιμοῦ.

Β. Ἄλλὰ γὰρ, ἦρος ἤδη ἐστάτο, ἄρανας οἱ πολέμιοι ἐκ τῆς Καταβρίας, οἱ μὲν ἀγχιστά πρὸ τῶν τῆς Θεσσαλονίκης προαστείων ἔβλισαντο· οἱ δ' ἐπὶ λαίαν ἐξέλασιν. Ἐκαὶ δὲ τὴν τε χώραν εἴρον ἄπασαν τῶν τε οἰκητόρων ἐρήμον, καὶ ὅσα ἔην αὐτοῖς κείμενα καὶ βουκόλια, καὶ αὐτὰς πόλεις πολλοὺς τοὺς ὄκλους ἐχωρῶμενας, ἔγνωσαν αὐθὶς ἐπὶ Θράκην ἐκινεῖν· μηδὲ γὰρ εἶναι σφίσι τῶν ἐνδεχομένων ἐκεῖ κερημέου· τρίθειν τὸν χρόνον καὶ σφᾶς αὐτοῖς φθειρομένους εἰκὴ συγχωρεῖν. Μηδὲ γὰρ ἔγνωσαν αὐτοῖς τῶν ἐπιτηδείων τοσαύτην τε ἔκπον ἀγούσι, τοσούτους δὲ αἰχμαλώτους, οὐχ ἤττοσιν ἢ ὀκτακισχιλίους οἷσι δὴ καὶ αὐτοῖς, κίνδυνον εἶναι προφανῆ φθαρέντας ὀχεσθαι τῷ λιμῷ. Ἄλλ' οὐπω τὰ ὀδύσαντα γέγονεν ἐκπυστα τῷ πλήθει τοῦ στρατοπέδου, καὶ κινδυνόονται παρά του τῶν αἰχμαλώτων, ὡς ἀπέρουτο; ἔσται αὐτοῖς ἢ πρὸς Θράκην ὁδός, τοῦ πρὸ κροῦ ταίρους ἀποκλείοντος τὸ παράπαν αὐτούς.

Γ. Τοῦτο πρὸς πᾶσαν ἀκούουσαν (72) προσέειπεν ἐξικλήξῃ καὶ πρὸς ἀμυχανίαν ἤλασε λογισμάτων· καὶ οὐκ εἶχον ὅ τι καὶ γένοιτο τῷ τε λιμῷ περὶζόμενοι καὶ ἅμα δεδιότες μὴ τὰ τοῖς ἐν Μακεδονίᾳ Ῥωμαίοις δημοῦντα ἔθνη τὴν αὐτῶν ἕκαστα ἐφοῦον ἐποικιλοῦντα παροξύνουσιν ἀλλήλους, Ἰλλυριοὶ τε Ὀβρινοὶ καὶ Τριβαλλοὶ καὶ Ἀκαρνανεὶ καὶ Θετταλοὶ, καὶ συνασπισμένοι ποιησάμενοι κυκλώσονται τούτους καὶ πάντας ἄρδην οὐκ ἔχοντας ὅποι φυγόντες τὴν σώζουσαν εἴρωσιν διαφθείρωσιν. [P. 452] Ὅθεν ἔδοξε τούτους ὡς ἐν ἀνάγκῃ καιρῷ μακικώτερον ἢ τολμηρότερην ἀφασθαι τῶν πραγμάτων. Ἐδοξε γὰρ μηδὲν μελλήσασιν ὁμόσει τοῖς πρὸσω χωρεῖν τὴν ταχίστην καὶ ἢ τὴν τῶν Θετταλῶν χώραν ἀφθονα φέρουσαν εἰ πρὸς τὸ ἔην ἐπιτήδεια ἔξειν αἰχμαλώτων. ἢ τὸν ἰστικίαν μίαν, ὁπόσαι ἐπεξῆς εἶσιν ἄχρι Πιέονο-

A vicini montis cacumen extrini curat, ut, nisi ipse vellet, prorsus impervius foret hic locus iis qui vel e Thracia in Macedoniam, vel e Macedonia in Thraciam iter habituri essent. Deinde cum primo vera Catalanorum in Macedoniam et Macedonicas urbes impressionem futuram expectari didicisset, ducibus quotquot rei militaris non imperitii essent delectis et in Macedoniam missis mandat, ut milites ex ea provincia conscribant defendendis urbibus pares, si hostibus liberet eas circumsessas oppugnare; item ut rerum ad victum necessariarum uberem copiam e suburbanis locis in eas comportent, ceteraque omnia provideant, ne obsidionis tempore urbium custodes graviorem externo hoste famem intus prementem experiantur.

IV. Ceterum hostes, vero jam facto, relictis Cassandrio, partim proxime Thessalonice suburbia diversati sunt: partim praedatum exiverunt. Sed cum totam provinciam cultoribus vacuam, nullos greges, nulla armenta superesse, urbes vero multis armis firmatas conspexissent, in Thraciam redire statuerunt: neque enim sibi licitum esse illic desidendo tempus terere, ac seipsos perennates frustra prodero. Nam si commeatu desituerentur, 247 qui tot equos, tot captivos secum ducerent, cum ipsi octo millibus haud pauciores essent, exitium haud dubium a fame imminere. Sed priusquam consilium illud multitudini militum innotuisset, e captivo quodam audiunt, viam sibi in Thraciam non patere, longo illo muro, qui recens ad Christopolim extractus esset, eos prorsus inde excludente.

βραχίος; ἀνεγερθέντος περὶ τὴν Χριστοῦπολιν μα-

V. Ea res praeter omnem expectationem multa illos percussit, et consilii prorsus inopes reddidit: cuque redegit, ut quo se vertere nescirent, cum et fame premerentur et timerent, ne populi Romani Macedoniam incolentibus finitimi, Illyrii, Triballi, Acarnanes et Thessali, singuli irruptiones eorum veriti et se invicem cohortati, omnes vires conjungerent, atque istos circumventos funditus delerent, nullum scilicet locum habituros, in quem incolumes fuga evaderent. Quare ut in necessitatis articulo consilium furori quam audaciae similis ceperunt: ut omni mora sublata primo quoquo tempore ultra progressi vel Thessaliam subirent, cuius ager omnia ad victum necessaria affatim suppeditaret, vel ulteriorem aliquam provinciam ex iis quae inde usque ad Peloponnesum

Variorum note.

οὐκ τῆς κατασκευῆς, τοῦ τόπου καὶ τῶν ταχυῶν, ἅμα δ' ὅτι καὶ ὡσπερ εἰ τι κλειθρον τῶν κλιμάτων ἐπιτήδων μέσον, τὴν θυσιαν στρατιᾶν πολλὴν τινα οὖσαν καὶ πρὸς μάχας ἐξισταμένην τῆς ἐκ τῆς ἑω καὶ τῆς Θράκης διεύρογ. Quibus postremis verbis parum istum videtur indicare. De longis istis muris ad hostium incursus arceados egimus in notis ad Chironicon Paschale pag. 589, et in dissert. de Hebdemo, ubi de utroque Hexamilio. UCCAN.

(72) Insuper illa Theoduli Rhetoris, eod. Reg. fol. 144, de Catalanorum in Thessaliam transitu. Ἄπειρηστές οἶμαι τοῖς ἔλοις, καὶ μὴδὲν ἔχοντες εἰς παραμυθίαν λοιπόν, τῶν μὲν ἀναγκαίων ἐπιλελοιπῶτων ἀπάντων, ἐπὶ ξυροῦ δὲ ἀκμῆς τῶν πραγμάτων σφίσι καθιστησῶτων, εὐθὺς Θετταλάς χωρεῖν ἔγνωσαν, ἐφ' ᾧ γούν τοῖς ἐπιτηδείοις ἔχειν ἀφθόνοις χρῆσασθαι, καὶ ἅμα τῶν Χανδρηνοῦ χωρῶν ἐμοὶ δοκεῖν ἀποστῆναι σπεύδοντας. Ποινῆ.

forent, ac certa tandem aliqua sede fixo sibi domicilio diuturnos errores finirent: aut, si hoc non successisset, cum aliqua maritima gente factis induciis liberum in sua reditum haberent. Relicta igitur Thessalonica, tertio die ad Thessalicos montes pervenerunt, Olympum, 248 Ossam et Pelium, iuxta quos castris positis et agro vastato, quæ ad sustentandam vitam necessaria essent, abunde paraverunt. Sed illud pene me præterierat, quod, ut historiæ series continua sit, explicandum est.

VI. In Latinorum exercitu, ut dictum est, etiam Turcorum tria millia fuerunt: quorum mille et centum eos fuisse diximus, qui cum Meleco post Azatinis ad Scythas fugam remansissent, eosdemque sacro baptismate initiatos et in Romanas legiones relatos, nova deinde sobole auctos, demum a Romanis defecisse, et ad Catalanorum signa transiisse, cum ambo exercitus in campis Apro urbi circumjectis conflicturi essent; majorem vero partem ex Asia cum Chalele trajecisse, a Catalanis in auxilium evocatos et mercede conductos. Cum igitur Catalani in Thessaliam, quemadmodum dixi, proficiscerentur, Turci adversus eos tumultuari cœperunt, quod familiaritatem illorum suspectam haberent, nec sibi tutam prorsus futuram arbitrantur. Turcorum igitur duces Melecus et Chalel cum Catalanorum duce congressi verba fecerunt de pacata discessione. Qui cum postulatis illorum haud cupidantè annuisset (neque enim ipsi jam Romanorum metu liberatis Turcorum auxilia necessaria erant), cupide discesserunt, postquam et captivos et omnem quam secum 249 ferebant prædam pro rata utrinque inter se partiti sunt. Sed de rebus Turcorum, quæ fusiori narratione egent, infra dicendi sumus.

τὸ ἀνάλογον ἐκτέροις τοῖς μέρεσιν. Ἄλλὰ τὰ περὶ τοῖς ἐξῆς.

Α νήσου, καὶ οὕτως ἐπὶ μιᾶς τινος χώρας τὴν οὐρανὴν ἰδρυσάμενοι τῆς μακρᾶς ἀπαλλάξαι γε πλάνης· ἢ τὸ γε δεύτερον, σπεισαμένους τινὶ τῶν παραθαλασσιῶν ἐθνῶν ἀκόλυτον εὐληθῆναι τὸν ἐπὶ τὰ οἰκίαι ἀκόπλου. Ἄραυτες; οὖν ἐκείθεν τριταῖοι ἀφίκοντο ἐς τὰ πρὸ τῆς Θεσσαλίας ὄρη· Ὀλύμπου; ταῦτα καὶ Ὀσσα καὶ Πήλιον· ὧν ἀγχιστά που στρατοπεδεύσαντες, ἐπέβουον τὴν γῶραν καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐνεπέμπλων ἀφθόνων τῶν ὄσα πρὸς τὴν ἔξῃ ἐπιτήδεια ἦν. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμεν. Ἀναληκτέον οὖν, ἵνα καθ' εἰρήμην ὁ λόγος ἐδεύη.

Γ. Συνεστράτευον τοῖς Λατίνοις, ὡς ἔραμεν (73), καὶ Τοῦρκοι τρισχιλιοῖ· ὧν τοὺς μὲν ἑκατὸν καὶ χιλίους ἔραμεν εἶναι τοὺς ἐναπολειφθέντας ἅμα τῷ Μελέχῃ μετὰ τὴν τοῦ σουλτᾶν Ἀζατίνῃ πρὸς τοὺς Σκύθας φύγῃ τῷ τε θεῷ βαπτίσματι τελευθόντας καὶ συγκαταλεγέντας; μὲν τοῖς Ῥωμαίων στρατεύμασι καὶ ταῖς τῶν παίδων διαδοχαῖς αὐξήσάντας, ὑστερον δ' ἀποστατήσαντας μὲν Ῥωμαίων, προσρρέντας δὲ τῷ τῶν Κατελάνων στρατῷ (74), ὁπότε συρρήγνυσθαι κατ' ἀλλήλων ἐμελλον τὰ στρατεύματα κατὰ τὰς περὶ τὴν πόλιν Ἀπρον (75) πεδιάδας; τοὺς δὲ πλείους εἶναι τοὺς ἅμα τῷ Χαλῆλ ἐξ Ἀσίας διαπρατωθέντας; ἐς μισθοφορικὴν συμμαχίαν τῶν Κατελάνων. Τῶν οὖν Κατελάνων τὴν ἐπὶ Θεσσαλίαν, ὡς ἔραμεν, ἰδουόντων, ἤρξαντο κατ' αὐτῶν στασιάζειν εἰ Τοῦρκοι τὴν σφῶν συνδιαίτησιν ὑποπτεύοντες καὶ οὐ μάλᾳ τοι σφῶρα ἀκίνδυνον ἐσομένην οἴμενοι. Συστάντες οὖν οἱ τῶν Τουρρικῶν στρατευμάτων ἡγεμονεύοντες, ὃ τε Μελέχῃ καὶ ὁ Χαλῆλ, τῷ τῶν Κατελάνων ὄρχηγῷ λόγους περὶ τῆς ἅμα εἰρήνῃ διαλύσεως κεινήχασιν. Οὐ δὴ προθυμῶς τὴν αἴτησιν δεξαμένου (οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς ἤδη Ῥωμαίων ἀπαλλαγῆσι χρεῖσθῃς ἐτύγχανεν ἢ τῶν Τοῦρκων ἐκδημος συστρατεία), ἄσμενοι διεέλιοντο τοὺς τε αἰχμαλώτους καὶ ὅσα ἐπεφίροντο λάφυρα διανεμῆμενοι κατὰ τῶν Τοῦρκων πλείωνων δεόμενα λόγων ἐροῦμεν ἐν

CAPUT VII.

Catalani Turcis dimissis in Thessaliam irrumpunt. Principum sebastocratorum heres ultimus mortis vicinus. Ejus uxor. Liberi ex ea nulli. Thessali Catalanos sibi conciliare amicitiam statunt. Catalani Thessalorum pecuniam et societatem incertæ spei præferunt. Superatis Thermopylis juxta Cephissum castra ponunt. Cephissi cursus. Athenarum princeps Catalanis transitum negat. Eosdem contemnit. Catalanorum vires. Callidum strategema. Atheniensis exercitus numerosus in litum impingit. Interfectione deletur. Catalani Thebas et Athenas capiunt. In iis locis consistunt.

I. Catalani autem, Turcis jam digressis, soli ad D montes Olympum et Ossam, ut diximus, hibernabant. Verno autem tempore motis inde castris montium cacumina et interjecta Tempe pertranserunt, ac ante æstatem in Thessalicam planitiem irrumpunt. Ubi cum solum bonum et pingue inve-

Α'. Οἱ δὲ Κατελάνοι τῶν Τοῦρκων ἤδη ἀπαλλαγέντες καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν [P. 153] παραγχιμάζοντες; πρὸ τῶν ὄρων τοῦ τε Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης, ὡς ἔραμεν. Ἐαυτοὺς δ' ἐπιστάνοτο; ἀραυτες ἐκεῖθεν διαβαίνουσι; τὰς τε τῶν ὄρων κορυφὰς καὶ τὰ ἐν τούτοις Τέμπε; καὶ πρὶν ἐπιστῆναι τὸ θέρος, ἐσβάλλουσιν ἐς τὰ

Variorum notæ.

(73) Supra cap. 4, n. 6 (col. 391). DUCANG. — Καὶ Τοῦρκοι τρισχιλιοῖ. Dixit supra fuisse amplius bis mille. Hoc cap. sect. 4. Infra numerabit ter mille et sexcentos, cap. 8, sect. 1 et 2, ἑκατὸν καὶ χιλίους. Mille tantum supra cap. 4, sect. 6. BOVIN.

(74) Gregoras Catalanos Turcis dimissis in Thes-

salam irrupisse ait, de indein Bœotiam transiisse, atque ibi demum pugnavisse, et victoriam insignem reportasse. Theodulus Turcos non nisi post Bœoticum prælium discessisse a Catalanis tradit, cod. Reg. 1853, fol. 143. Cum Theodulo consentiunt Muntanerius et Moncada. BOVIN.

(75) Stephanus Ἀπρον vocat. BOVIN.

Θετταλικῆ πεδία. Ἐνθα δὴ χώραν εὐρόντες ἀγαθὴν A
 τε' καὶ πίνον ὄλον ἔχει διατετρίφασιν τὸν ἐνιαυτὸν,
 τὴν τε χώραν ἐρηπύοντες καὶ διαφύστροντες ὅσα μὴ
 ἐνδὸς ἦσαν τειχῶν μηδενὸς ἀντιτατταμένους. Ἐίχε
 γὰρ ἀσθενῶς τηλικαῦτα τὰ περὶ Θετταλίαν πράγ-
 ματα, τοῦ διέκοντος ἔχει τὴν ἀρχὴν (76) νέου τε
 ὄντος τὴν ἡλικίαν καὶ ἀπέλω; ἔχοντος; ἐς πραγμά-
 των μεγάλων διοικήσιν, καὶ ἄλλως νόσφ' ὀπανωμέ-
 νου μακρᾶ καὶ ὅσον οὐδέπω τευνήξεσθα; μέλλοντος
 καὶ ἅμα αὐτῷ καταλύσειν τὴν μέχρι; αὐτοῦ διαδο-
 χὴν τῆς τῶν προγόνων καὶ σεβαστοκρατόρων ἀρχῆς.
 Γυναίκα μὲν γὰρ οὗτος ἠγάγετο ἐκ τῶν περὶ βραχέως
 Εἰρήνην, τὴν νόθην τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου θυ-
 γατέρᾳ· παῖδα δὲ μετ' αὐτῆς οὐ γεγέννηκεν, ὅς ἂν
 αὐτῷ τῆ; ἀρχῆς καταστῆ διάδοχος. Καὶ διὰ ταῦτα
 κλημενῶς τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ ἔκείσε ἐφέροντο B
 πράγματα. Πλείονα δὲ καὶ τὴν εἰς τὸ ἔπειτα ὄντων
 παραχρῆν τε καὶ στάσιν ἐνεκα τῆς ἀρχῆς, ἀθληίας
 ἐπι κεικλυμμένου βυθοῖς τοῦ ταύτην διαδεξιμένου.
 Κα' μὲν δὴ τοῦ τε ἡγεμόνος; τῆς χώρας ἐσχίτη νόσφ'
 τειζομένου, καὶ τῶν πολεμίων δίκην φλογὸς ἐπίον-
 των καὶ νεμομένων τὴν χώραν, ἔδοξε τῇ τῶν προ-
 εχόντων ἔχει κατὰ γένος βουλῆ; χρήμασι περιελθεῖν
 τοῖ; πόλεμους καὶ δωρεῶν ἀεροτέρων ὄντων ἐσχη-
 κίνας τὴν γνώμην τῶν ἡγεμόνων, πρὶν ταῦτα αὐ-
 τῶν ἀφελεῖν πολέμῳ χεῖρ, ὄψειν τε ὑποτέσθαι
 πομποῦς τοῖς ἀπάξοντας ἐπὶ τε Ἀχαΐαν καὶ Βοιω-
 τίαν, χώραν ἀθρᾶν τε καὶ εὐκαρπον καὶ πικρῆς
 κικτημένην τὰς χάριτας καὶ ἅμα πρὸς οὐκισιν ἐπιτηδαιοτάτην πασῶν· εἰ δὲ καὶ συμμαχίᾳ; ἔδειντο,
 καὶ τοῦτο δὲ μάλᾳ προθύμως τελεῖν καὶ φιλοῦς εἶναι;

B. Τοῦτο καὶ τοῖς Ἀστίνοις ἀριστόν τε ἔδοξε καὶ C
 μάλᾳ δὴ πον κατὰ γνώμην. Ἐφασαν γὰρ, ὡς εἰ πο-
 λέμῳ [P. 154] καὶ μάχῃ τὰ τῆς ἐκβάσεως ἐπιτρέψαι-
 μιν, ἥ τε χώρα φθαρήσεται τὰ τε πράγματα συντρι-
 θέσονται καὶ πολλῶν ἐς στενὸν κομὴ συνελθῆσον-
 ται, ὅπερ ὦν ἡμῖν ἡ πᾶσα σπουδῆ. Ἐπειτα καὶ τὰ
 τῆς νίκης οἱ προχωρήσει, τῶν πάντων ἐστὶν αὐδελ; ὅς
 ἐξελπίσεται πλὴν ἢ Θεός. Ἡμῖν δ' ἐστὶν ὡς ἐπίταν
 ἀμφοτερόσημα ταῦτα καὶ οὐδαμῶ; πῶ σαφῆ. Εἰ γὰρ
 εἰ κλειούς ξυτυγχεῖ τοῖς ἀνθρώποι; ἐπίσης εἰσὶν
 ἐκπεδόμεναι, οὐδὲν ἦντον καὶ σφίσι τὸ περιγενέσθαι
 συμβάλλεται ἡπερ ἡμῖν. Οὐτε γὰρ ἡμῖν ἐστι πιστόν
 τε ἐγγύων ἐς τὸ μέλλον περὶ τῆς νίκης; οὐτ' αὐ-
 τοῖ; ἀπλανῆς εἰ τις περὶ ταύτης δόξα πρόσσισιν.
 Αἴτε γὰρ δυσχωραὶ τῶν ὀρών, οἷς ἡ φύσις πολλα-
 χόθεν τὴν χώραν ὠχύρωσεν, ἀσφάλειαν τε καὶ θάρ-
 σος τοῖς ἔχουσι· δίδωσι· τὰ τε φρούρια ἐφ' ὕψηλῶν
 ἰσχυμένα τῶν τόπων ἀμύχανον ἡμῖν παρέξει τὴν
 πολιορκίαν. Ὡστε ὑποτέριως ἔξει τὸ πρᾶγμα, οὐκ
 εἶδοι τὰ τῆς ἀποβάσεως ἡμῖν ἀπαντᾶ οὕτως ἐπὶ
 ξίνης κλωνομένοις καὶ ἀλλοτριᾶς καὶ τοσοῦτον τῆς
 οὐκισίας ἀπικισμένοις. Τῶν οὖν ἀποπωτάτων ἂν εἴη,
 πρὶν ἐμπλήσθαι τοσοῦτων χρημάτων τὰς δεξιᾶς
 ἀνω πόνων καὶ ἅμα συμμάχων καὶ φίλων εὐπορή-
 σει τοιούτων, ἔπειτα παραδραμόντας ὅπερ ἀδελῶν ἀπείρων μεγάλους; ἀναδέχσθαι κινδύνους;.

Variorum notæ.

(76) Joannis Angeli, qui, ducta Irene Andronici imp. filia notha, triennio post nullis susceptis libe-
 ris e vita excesserat. DUCANE.

nissent, totum annum exegerunt, agris urendis et
 omnibus iis que extra moenia erant vastandis, re-
 sistente nemine. Tunc enim res Thessalorum infir-
 ma erant ob immaturam principis aetatem, nullo
 magnarum rerum gerendarum usu instructi, ac
 praeterea diuturno morbo conflictati et jamjam mor-
 rituri, secum autem principatum a majoribus su-
 sebastocratoribus perpetua successione ad se usque
 transmissum exstincturi. Uxorem hic paulo ante
 duxerat Irene, notham imperatoris Andronici
 filiam: atque ex ea nullam prolem susceperat, cui
 reliqueret principatum. Ob hæc rerum status in
 ea provincia tunc temporis perturbatus majores in
 posterum turbas ac dissensiones parturire videba-
 tur, quod in obscuro adhuc foret, quis principatum
 illum esset excepturus. Proinde cum princeps
 extremo morbo 250 laboraret, et hostes flammæ
 instar provinciam pervagarentur atque absumerent,
 habita deliberatione ii qui genere eminebant cen-
 suerunt, pecuniis illicendum hostem, et ducum
 voluntates largioribus donis redimendas, priusquam
 illa ab iis jure belli raperentur; ductoresque pro-
 mittendos, qui eos in Achaiam et Bœotiam, regio-
 nem cultam et frugiferam et amœnitatis plenam et
 omnium maxime commodam ad habitandum, per-
 ducerent. Quod si auxilium esset opus, ea quoque
 alacriter danda, et per omnem aetatem amicis illo-
 rum futuros se profitendum.

II. Id et Latinis ipsis placuit, imo optatissimum
 fuit. Et enim, aiebant, si belli eventum et arme-
 rum fortunam experiamur, vastabitur provincia,
 opes atterentur, et ex magna copia ad summam
 inopiam recident, pro quibus omnis a nobis labor
 suscipitur. Deinde penes quem victoria futura sit,
 præter Deum nemò omnium prospicit: sed hæc
 propterea ambigua et adhuc minime explorata. Nam
 quamvis perique eventus ab hominibus ex æquo
 sperentur, nibilo tamen minor illis vincendi quam
 nobis spes proposita est. Ac neque nos futuræ vi-
 ctoriæ pignus ullum certum habemus, nec si qua
 illis ejusmodi fiducia est, ea falli non potest. Quippe
 et montium juga aspera, quibus natura regionem
 undique munit, habitatores tutos et audaces præ-
 stant; et castella in altis sita montibus obsidendi
 facultatem omnem nobis adimunt. Quare utcumque
 res ceciderit, non facile hac via nobis succedet, in
 alieno ac peregrino 251 solo oberrantibus, et
 tam longe a patria relegatis. Absurdissimum igitur
 fuerit, cum absque labore pecunia dexteris im-
 plere eademque opera socios nobis et amicos tales
 acquirere possimus, ea occasione spreta, magna
 pericula incerta spe subire.

III. His illi consideratis ac perpensis pacem et A
 fœdus cum Thessalis, quibus dixi condi. lionibus,
 pepigerunt. Itaque veris initio, pecuniis et ducto-
 ribus, acceptis, montes superant ultra Thessaliam
 sitos, et Thermopylis superatis apud Locridem et
 Cephissum castra ponunt. Fluvius iste permagnus
 e monte Parnasso erumpit, et versus ortum pro-
 fluens a septentrione Locros Opuntios et Epicne-
 midios, versus austrum et meridiem mediterranea
 totius Achaïæ et Bœotiæ habet. Idem usque ad
 Lebadiaz et Paliarti campos maximus et indivisus
 manet. Inde in duos amnes distractus Asopo et
 Ismeno suum nomen commutat, ac per Asopi qui-
 dem alveum Atticam usque ad mare secat; per
 Ismenum autem juxta Aulideam (nbi olim Græcos
 heroes Trojam petitorios priumum appulisse et sta-
 tiva habuisse ferunt) Euboicum mare induit.

ἄχρι θαλάττης· διὰ δ' Ἰσμηνοῦ τῆ τῆς Εὐβοίας θαλάττη
 ἔνθα πάλαι τοὺς ἐπὶ Τροίαν ναυστολοῦντας Ἕλληνας τε καὶ
 αὐλοσσοθαί λέγονται.

IV. Cum autem Thebarum et Athenarum prin-
 ceptis et totius tractus illius dominus (qui, ut supra
 252 observavimus, magnus olim primicerius ap-
 pellatus fuerat, tum autem corrupta voce μέγας
 κύριος vulgo dicebatur) hostium adventum didicis-
 set, Catalanis potentibus transitum dare noluit, ut
 quo vellet per ejus territorium abirent: sed in-
 modicum fastum verbis professus, et illos ut non
 magnopere curandos multo risu prosecutus, suas
 vires per autumnum et hiemem ad ver usque col-
 legit. Parabant sese et Catalani, ut aut statim pu-
 gnando morituri, aut victuri cum gloria.

V. Cum autem ver supervenisset, Catalani Ce-
 phisso trajecto apud Bœotiam non procul a flumine
 castra posuerunt, hostem expectantes, illis vide-
 licet locis pugnam commissuri. Erant autem Cata-
 lanorum equites ter mille et quingenti, peditum
 quatuor millia: in quos multi etiam e captivis ob
 sagittandi peritiam relati erant. Ubi hostes jamjam
 adfuturos nuntiatum est, omnem illam terram arant,
 ubi prælium conserere decreverant. Deinde circum-
 sodiunt, et rivis e fluvio ductis totam planitiem ita

Γ. Οὕτω μὲν οὖν ἔκτεινοι συνιδόντες καὶ οὕτω
 διασκευάμενοι σπονδᾶς καὶ ξυμβάσεις ἐπὶ τοῖς εἰ-
 ρημένοις τίθενται πρὸς τοὺς Θετταλοὺς (77)· καὶ
 ἅμα ἔρι τὰ τε χρῆματα καὶ τοὺς πομπῆς παρ'
 αὐτῶν εἰληφότες ὑπερθάλλουσι τὰ μετὰ Θετταλίαν
 ὄρη· καὶ διαβάντες τὴς Θερμοπύλας στρατοπεδεύουσι
 περὶ τὴ Λοκρίδα καὶ ποταμὸν τὸν Κηφισόν· δ; μέγισ-
 στος ὢν βήγνυται μὲν ἐξ ἔθρους τοῦ Παρνασσού, κά-
 τεισι δὲ πρὸς ἔω τὸ βῆμα κινῶν, καὶ πρὸς μὲν
 ἄρκτους ποιοῦμενος τοὺς τε Ὀπουντίους καὶ Ἐπι-
 κνήμειας Λοκροῦς, πρὸς δὲ μεσημβρίαν καὶ νότον
 ἄνεμον τῆς μεσογείου ἄπασαν τῆς τε Ἀχαΐας καὶ
 Βοιωτίας· μέγιστος μὲν καὶ ἀδιάρητος ἄχρι τῶν
 περὶ Δερβαθίαν τε καὶ Ἀλιάρτον πεδιάδων τηροῦμε-
 νος, ἔπειτα πρὸς δύο σχεδόν μὲν βεβούληται δούνας,
 ἕως ἄσωπὸν τε καὶ Ἰσμηνοῦ μετατιθέμενος· τὰ ἐν-
 ματα καὶ διὰ μὲν Ἀσωποῦ τέμνον τὴν Ἀττικὴν

σπευδόμενος περὶ τὰ τῆς Αὐλίδος προαυλία·
 ἔνθα πάλαι τοὺς ἐπὶ Τροίαν ναυστολοῦντας Ἕλληνας τε καὶ
 ἠρωας τὰ πρῶτα κροσεσχηκεῖται τε καὶ
 αὐλοσσοθαί λέγονται.

Δ'. Ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν πολεμίων ἐπύθετο ἔσπερον δ
 τὴν τε τῶν Ἀθηναίων (79) καὶ Θηῶν δέικων ἀρχὴν
 καὶ τὴν χώραν ἐκείνην ἔχων ἀποσαν, ἔς δὲ καὶ μέ-
 γας μὲν, ὡς ἀνωτέρω εἰρηκείμεν, ἐκινώματα
 πριμμικῆριος, τῆς δὲ λέξεως ὑπὸ τοῦ δήμου διαφθα-
 ρεσις; μέγα· ἐλέγετο κύριος· οὗτος τοῖνον δίοδον (80)
 μὲν αἰτήσασιν τοῖς Κατελάνοις οὐ βεβούληται δούνας,
 ὡσθ' ὅποι βούλοιντο ἀπείναι διὰ τῆς χώρας αὐτοῦ·
 [P. 155] ὁ δὲ ἀλλὰ μακρὰν τὴν ὄρην διὰ τῆς γλώττης
 ἐπιειξάμενος καὶ πολλὴν τὸν μυχτῆρα κατ' αὐτῶν ὡς
 οὐ φροντίδας μεγάλης μάλα ὀξίω καταχεάμενος
 ἤθροισε τὰς δυνάμεις διὰ τὸ φθινοπώρου καὶ χειμῶ-
 νος ἐς ἔαρ. Παρασκευάζοντο δὲ καὶ οἱ Κατελάνοι ὡς
 ἡ τεθνηξόμενοι τῷ πολέμῳ ἢ ζήσοντες· εὐκλεῶς.

Ε'. Ἐσρος μὲν οὖν ἐπιγενομένου διαβάντες οἱ
 Κατελάνοι τὸν Κηφισὸν κατεστρατοπέδευσαν περὶ
 τὴν Βοιωτίαν οὐ πόρρω τοῦ ποταμοῦ, αὐτοῦ που
 ουστῆσαι τὸν πόλεμον περιμένοντες. Ἦσαν μὲν οὖν
 τῶν Κατελάνων οἱ μὲν ἵππεις πεντακῆσιοι καὶ τρι-
 σχιλιοι, τὸ δὲ πᾶσιν τετρακισχιλιοι· οἷς καὶ πολλοὶ
 τῶν αἰμαλώτων διὰ τὴν τῆς τοξικῆς ἀφύρην συγ-
 καταλέγησαν. Ἀκηκοότες δ' ἔσον οὐδέπω τοὺς πολε-
 μίους ἔρροσῆσαντες ἀρούσι μὲν τὴν γῆν ἐκείνην,
 ἄπασαν, ἔνθα ουστῆσαι τὸν πόλεμον ἔγνωσαν.

Variorum notæ.

(77) Theodulus Rhetor Catalanos, multis cladi-
 bus in Thessalia a Chandreno affectos, fœdus cum
 Thessalis pepigisse scribit, cod. Reg. fol. 144 :
 Τοσάδε γούν χανταῦθα κατ' αὐτῶν Ἰσθησι τρόπαια,
 καὶ οὕτω περιφανῆ, νῦν μὲν ἀθροῖς ἐμπίπτων,
 νῦν δ' ἐκ πολλῶν ὀλίγοις, καὶ πολλοῖς κατ' ὀλίγοις,
 ὡστ' ἔθρουσι μὲν ἐς δεῦρο ταυτὸ Θετταλοὶ, ἔθρουσι δὲ
 σχεδὸν πάντες ἀνθρώποι. . . . καὶ τί οὐκ κλείω διεξ-
 ἰέναι; Εἰ μὴ γὰρ τὴν ταχίστην εἰρήνης ἐπεθύμη-
 σιν, κἄν αὐτοῦ πάντες ἔπισσον κακοῦ κακῶς ὀλωλό-
 τες. Νῦν δὲ σπονδᾶς πρὸς Θετταλοὺς ποιησάμενοι,
 καὶ τοῦ Κανδέρηνοῦ διὰ ταῦτα μετὰ τοσοῦτων καὶ
 τηλικούτων τῶν ἀθλων ὡπερ τινὸς Ἡρακλίδους
 ἐπανιόντος ἡμῖν, σφᾶς τε αὐτοῦ; ἐξείλοντο τοῦ
 κινδύνου, πεπαιυμένης τῆς μάχης δι' ἕν κακῶ;
 ἐπραττον, καὶ τὴν κάλλιστην, etc. Gregoras alia

D plane; de Chandreno ne verbum quidem. Boivin.
 (78) Ptolemæus Geographiæ lib. iii. c. p. 15 : Ὁ
 δὲ Εὐγνὸς ἐν τῷ Καλλιδρόμῳ ὄρει ἐπιστρέφων πρὸς
 τὰς ἀνατολάς· ἐπὶ τὸν Κηφισὸν ποταμὸν· δ; καὶ
 αὐτὸς ἀπὸ τῶν αὐτῶν ὀρέων βέτων, συμμίσγει τῷ
 τε Ἀσωπῷ καὶ τῷ Ἰσμηνοῦ τοῖς ποταμοῖς· κατὰ τὴν
 Βοιωτίαν, ἐπὶ θισσεως μοιρῶν νῆ'. Hinc (ut opinor)
 Gregoras habuit ea quæ de Cephissi cureu tradit.
 At Sirano aliter lib. ix. pag. 407, edit. 1620. Vide
 et Commentarium Gerbelii in Græciam Sophiani
 pag. 142. Boivin.

(79) Gallurus Briennensis, dux Athenarum et
 Thebarum dominus. DUCANG.

(80) Hæc Iusius narrat Montanerius cap. 240, et
 ex eo Moncada cap. 63., nos etiam in Hist. Franco-
 Byzant. lib. vii. u. 7, 8. DUCANG.

ἔπειτα περιταφρεύσαντες καὶ διώρυγας ἀνοίξαντες ἐκ τοῦ ποταμοῦ ὄλον ἀρδεύουσι τὸ πεδῖον οὕτω κλουσίως, ὥστε ἐλλειμνάζειν καὶ ἀνίσχυρον τὴν βᾶσιν τῶν Ἰπκῶν ποιεῖν, συγχωνυμένων τῷ πληρῷ τῶν ποδῶν καὶ οὐκ εὐχερῶς ἐχόντων κινεῖσθαι.

Γ'. Καὶ μὴν δὴ μεσοῦντος ἔαρος (81) ἐπίσταται καὶ ὁ τῆς χώρας ἀρχηγός (82) πολλὸν ἐπιγόμενος στρατὸν συγκακροτεμένον ἐκ τε Θηβαίων καὶ Ἀθηναίων καὶ Πλαταιέων, καὶ ὅσοι Λοκρῶν καὶ Φωκίων καὶ Μεγαρέων ὑπῆρχον ἐπιλεκτοί. Ἴππει; μὲν οὖν ἦσαν ἐξιοσχίλιοι καὶ τετρακῆσιοι, πεζοὶ δ' ὑπὲρ τοῦς ὀκτακισχιλίουσ' οἷσιν δὲ καὶ φρόνημα πολὺ τὸ παράλογον κερτημένη. Ἰλλπικε γὰρ οὐ μόνον τοὺς Κατελάουσι αὐτίκα συγκατατάττειν, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐφεσθῆς χώρας καὶ πόλεως ἀχρι τῆς Βυζαντίδος ἔξειν ὑποχειρίους. Τὸ δὲ ἦν πᾶν τὸν νυντίον. Ἐπαὶ γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ οὐκ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ τὴν τῶν πραγμάτων ἐπεμπεν ἔκδοσιν, καί γινον ἐν βραχεὶ τῶν πολεμίων καθίσταται. Θεασάμενος γὰρ τὸ πεδῖον πολλῇ τῇ χλῆθι τῆς πῶας κατάκομον καὶ μὴδὲν τῶν γεγονότων ὑπονοήσας βοή καὶ πρακαλεῦσμαισιν ἅμα τοῖς ἅμφ' αὐτῷ πᾶσιν ἰππεῦσιν ἱρμῆ κατὰ τῶν πολεμίων, ἀκινήτως ἔξω τοῦ πεδίου κατὰ χώραν ἐστῶτων καὶ τὴν αὐτοῦ προσδοκόντων ἐφοῶν. Ἀλλὰ πρὶν εἰς μέσον ἔλθειν τὸ πεδῖον, ὡστερ στερῶν τινι πεδρθένας οἱ Ἰπκοὶ δεσμῶ τῷ τῆς ὑγρανθείσης γῆς πρὸς τὴν τῶν ποδῶν θρασυτέραν βᾶσιν μάλα ὑπελκοντι, οἱ μὲν ἅμα τοῖς ἰππεῦσιν ἐκυλόντο κατὰ τοῦ πηλοῦ· οἱ δὲ τοὺς ἰππέας ἀπβαλόντες πλημμελῶς ἐφέροντο κατὰ τοῦ πεδίου· οἱ δὲ τοὺς πόδας συγκατεχύσαντες ἐφ' ἐνὸς ἴσαντο, καθάπερ ἀνδριάντας τοὺς ἐπιβάτας ἀνέχοντες. Οἱ μέντοι Κατελάνοι ἀναθορήσαντες πρὸς τὰ δρώμενα πιντοδαποῖς κυκλωσάμενοι βέλεσιν τοῦτους· μὲν ἄπαντας ἄρδην κατέσφαξαν· κἀπειτα εὐθὺς ἐκείθεν ἐξίπασσάμενοι τοὺς φεύγοντας κατόπιον ἐδίωκον εἰς τῆς Θηβῶν τε καὶ Ἀθηνῶν [P. 156] ἄς δὴ καὶ ἀπροσδοκῆτως ἐπαισπεσόντες ῥᾶστα χειροῦνται αὐτοῖς χρήμασι καὶ αὐταῖς γυναίξιν τε καὶ τέκνοις. Οὕτω τοίνυν ὡστερ ἐν κύβοις ἐξαίφνης μεταπεσούσης τῆς ἀρχῆς ἐγκρατεῖς οἱ Κατελάνοι γενόμενοι

copiose irrigant, ut stagnaret et gressum equorum instabilem redderet, quorum pedes luto infixi ægre loco moveri possent.

VI. Vere medio ipsius regionis princeps cum magno exercitu adest, coacto ex Atheniensibus, Thebanis et Plataensibus, item ex Locrensibus, Phocensibus et Megarensibus delectis. Equitum sex millia et quadringenti, 253 peditum amplius octo millia erant. Opinio vero et arrogantia principis multum a recta ratione aberrabat. Sperabat enim se non modo Catalanos statim deleturum, sed etiam provincias et omnes inde urbes Byzantium usque occupaturum. Quod longe aliter evenit. Quippe dum suis viribus non divino auxilio rerum exitum permittit, paulo momento risui hostium exponitur. Nam cum planitiem multo gramine virentem conspexisset, nihil eorum quæ arcta erant suspicatus, cohortatus suos et vociferans cum omnibus quos secum habebat equitibus impetu contra hostes feritur, qui extra campum immoti in prœcinctu stabant ejus impressionem expectantes. Sed priusquam ad median planitiem pervenirent, equi veluti firmis vinculis impediti madefacta terra ad audaciorem gressum subsidente, partim una cum equitibus in luto volutantur, partim iis excussis temere per campum feruntur, partim pedibus luto immersis uno in loco immoti stant, equites veluti statuas sustinentes. Quibus rebus Catalani animati omni telorum genere circumventos illos omnes inter necione deleverunt: tum illinc statim emissis equitatu usque ad Thebas et Athenas fugientes persecuti sunt. Quin et ipsas urbes ex improvise aggressi cum opibus, uxoribus et liberis facillime ceperunt. Sic velut in alexæ ludo fortuna repente mutata Catalani potiti principatu et diuturnum errorem auiverunt, et suæ ditionis terminos 254 in hunc usque diem paulatim proferre non desistunt. Atque ita Catalanorum res se habuerunt.

Variorum notæ.

(81) Anonymus poeta Græco-Barbarus, cod. Reg. 2569, fol. 212, v.:
 Ὁ πόλεμος ἐγέναιτο ἡμέραν γὰρ δευτέραν)
 Στσεδεκαπένταί τοῦ μηνός, ὅπουτον λέγουσι μάρτην.
 Ἐνέτη τρέγωντα χρώων ἀποκέρσεω; κόσμου,
 Ἐξάκης χιλιάδων δὲ καὶ ὀκτακισίωνται, καὶ
 Καὶ συναυτὸ καὶ δεκαεπτά· εὐδόμε; δὲ τῆς δίκτου.
 Iisque cæsus est Galerius anno mundi 6817, Chr. 1309, idque die 15 mensis Martii, non μεσοῦντος ἔαρος, ut affirmat Gregoras. At Munianerius cap. 221 scribit, Catalanos post Rogerii cædem remansisse apud Calliopolim annis 7, iisque elapsis in Macodoniâ transfuisse. Rogerius, ut ex Pachymeris narratione colligitur, cæsus fuit anno Christi 1305. Ad annos 1305 adde annos 7, continent anni 1312. Ergo Catalani in Macodoniâ manserunt anno Christi 1312. Id si verum est, Bœotie et Atticæ principatum vix occupare po-

tuerunt ante an. 1313. Tamen Anonymus Græco-Barbarus, qui eum principatum ab illis occupatum ponit an. 1309, cum Gregora hæc in se consentit. Quid si Rogerii cædes in annum Chr. 1301 vel 1302 conferatur? Admodum certe probabile est vel Pachymeris vel Munianerii chronologiam corruptam fuisse ab exscriptoribus. Boivin.
 (82) Idem Galerius, Athenarum dux. Ducang.
 (83) Theodulus Rhetor, cod. Reg. 1853, fol. 145: Τὴν καλλίστην καὶ θαυμαστὴν ἐκείνην κατὰ τῶν προσχώρων Ἰταλῶν ἀνέλιοντο νίκην, μετὰ μὲν ὑπερηφάνου παρασκευῆς αὐτοῖς ἐπιόντων, καὶ μὴ ὄντι τοῦτους, ἀλλὰ καὶ Θετταλῶν πᾶσαν καὶ Μακεδονίαν ἀπειλούντων ἐκτρέψαι. Οὕτω δ' αὐτῶν ἐκτριβάντων, ὡς μὲν πρὸς τὸ τοῦ λόγου λειψέθαι... Ἔς δὲ οἱ μὲν ἐκποδῶν ἦσαν, καὶ αὐτὴν τοῦ θροῶτους ἔτισαν δίκην, ἀ τῶν ἄλλω; περί κικῶς ἐβουλεύσαντο, ταῦθ' ὑπ' ἐκείνων αὐτοὶ καλῶς πε-

* Id est feria secunda, seu die Lunæ. At anno Chr. 1309 dies 15 Martii non incidit in feriam secundam, sed in Sabbatum. Boivin.

δαί πρὸς τὸ πλεόν ἤρμα τοὺς ἄρους οὐ λήγουσιν ἀχρι καὶ τήμερον αὐξήσαντες ἤς ἔσχον αὐθιγίας. Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τῶν Καταλάνων εὐτῶ; ἔσχεν.

CAPUT VIII.

Turci relictiis Catalanis suos duces sequuntur. Melecus recipit se ad Cralem. Chalel in Macedonia subsistit. Pacem offert Romanis. Pacis conditiones. Magnus stratopedarcha Turcos ad Hellespontum perducit. Romani fidem violant. Turci castellum occupant. Auxilia arcessunt. Regionem vastant. Michael imperator ad eos debellandos evocatur. Militum rusticorum temeritas. Romanorum socordia. Barbari sibi et re natis optime consulunt. Vexillum imperatorum adoriuntur. Imperator a militibus destituitur. Flebilis et iustus discedit. Duces resistunt. Ab hostibus capiuntur. Imperii insignia direpta et ludibrio habita.

I. Turci autem cum a Catalanis discessissent, in duas partes dividuntur, et alii Chalelem, alii Melecum sequuntur. Melecus sacro baptismate cum suis primum initiatus, magnis etiam stipendiis ab imperatore acceptis, cum deinde et fidem illi datam fregisset, et religionis instituta legesque repudiasset, et ad Romanorum hostes defecisset, prorsus desperata Romanorum amicitia ad Cralem Servix, a quo arcessebatur, se conferre maluit, quam in conspectum Romanorum venire. Quare ipso et mille ejus equites cum quingentis peditibus profecti ad Cralem omnes equos et arma tradere jussi sunt, et privatam vitam agere, ea tamen lege, ut belli tempore et cum res ita posceret arma sumerent, ac Triballorum exercitum totidem sequerentur quot ipse imperasset.

II. Chalel vero cum trecentis et mille equitibus et octingentis peditibus in Macedonia immoratus duabus conditionibus pacem cum Romanis facere cupiebat, ut et Christopolitanas angustias transire sinceretur, et Romanis navibus cum omnibus quas haberet manubiis impositus, trajecto Hellesponti freto, in patriam perduceretur. Imperator hac legatione audita, qualem et quantam Romanis provincis perniciousum attulissent recordatus, 255 illos tanquam grave onus quamprimum excutere voluit. Quamobrem statim prestanti duce Senacherim, qui tunc magnus stratopedarcha erat, cum tribus equitum millibus misso, illus e Macedonia in Thraciam ad Hellespontum usque perducendos curavit. Ibi cum Romani duces et milites multitudinem equorum, pecuniarum et omnis generis manubiarum vidissent; quas e Romanis provinciis hostes in Asiam transportaturi forent, indignum rati sunt se volentibus id fieri. Sive igitur rem Romanam commiserati, sive lucri et emolumentorum spe corrupti ea consilia ceperint, quae a pactis et conventis abhorrent, non modo iis naves quibus transpor-

A. Οἱ δὲ Τοῦρκοι μετὰ τὸ διασπῆναι τῶν Καταλάνων (84) εἰς δύο σχίζονται μοίρα· καὶ οἱ μὲν τῷ Χαλῆλ, οἱ δὲ τῷ Μελέχῃ ἔπονται. Ὁ μὲν γὰρ Μελέχ, ἐπειδὴ τῷ θεῷ βαπτίσματι πρότερον τελεσθεὶς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ πρὸς γε ἰκανοῦς τοῦ; μισθοῦς ἀπολαμβάνων παρὰ τοῦ βασιλέως, ἔπειτα τοῦ; τε πρὸς αὐτὸν ἠθετηκῶς ὄρκους καὶ ἀποστέρσας τοῦ; τῆς εὐσεβείας θεσμούς; τε καὶ νόμους πρὸς τοῦ; τῶν Ῥωμαίων ἐχθροῦς τῆ; τρομολήσεν, ἀνέλιπτον τὸ παράπαν ἐνόμιζε τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἡδὴ φιλίαν. Ἐντεῦθεν ἐβλῆτο μᾶλλον προσεῖναι καλοῦντι τῷ Κράλῃ Σερβίας, ἢ Ῥωμαίους εἰς θῆν ἐλθεῖν καὶ ἀπελθῶν ἅρα χιλίους ἰκπεῦσι καὶ πεντακοσίους πεζοῖ; τὰ τε ὄπλα ἔθεντο καὶ τὴν ἰκπον πᾶσαν πῆρδοσαν τῷ Κράλῃ Σερβίας καλεῦσαντι, καὶ ἰδιωτικῶν τινα ζῆν προσετάχθησαν βίον, πλὴν ἐν μῆνῃ πολέμου καὶ χρείας τοιαύτης καιρῷ τὰ ὄπλα λαμβάνοντας, ὅσους ἂν ἐπιτάξειεν αὐτῷ; ἔπειθαι τῷ τῶν Τριβαλλῶν στρατεύματι.

B. Ὁ δὲ Χαλῆλ περιμεινας ἐν Μακεδονίᾳ μετὰ τριακοσίων καὶ χιλίων ἰκπέων καὶ πεζῶν ὀκτακοσίων ἐζητεῖ σπεισασθαι Ῥωμαίους ἐπὶ θυσίῃ, ἵνα τετὰ περὶ τὴν Χριστοῦπολιν ἀπεθεῖεν στενά; διαλέγειν, καὶ ἵνα Ῥωμαϊκαῖς ναυσὶ διαπαραιωσάμενοι; τὴν Ἑλλησπόντιον πορθῶν ἀπέλωσιν εἰς τὰ οἴκο; μετὰ τῆ; λείας ἤς ἐπεπῆροντο πάσης. Ταύτης δὲ τῆς προσείας ἀκρικῶς ὁ βασιλεῦ; καὶ ἀναμνηθεῖς ὄσῃν καὶ ὄσαν ἐπήγαγον τὴν φορὰν τῆ; τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατεῖα; ὥσπερ τι βαρῦτατον ἄχθος ὄσον τάχος ἀποφορτίσασθαι τοῦτους ἐβούλετο. Καὶ μέντοι καὶ ἀποστειλάς; εὐθὺ; τῶν τότε στρατηγῶν τὸν προχροντα τὸν Σεναχηρείμ, μέγαν στρατοπεδάρχῃν τρικεῦα τυγχάνοντα μετὰ τρισχιλίων ἰκπέων, διεβίβασεν αὐτοῦ; [P.157] ἐκ Μακεδονίας εἰς Θράκηνην ἀχρι τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐνταῦθοι δὲ τοῖ; στρατιώται; καὶ στρατηγῶι; τῶν Ῥωμαίων θεαταμένοι; τὸ κληθὸς τῆ; τε ἰκπου; καὶ τῶν χρημάτων καὶ τῆ; ἄλλης πάσης; καὶ παντοίας; λείας, ὅπερ ἔχοντες ἐκ Ῥωμαίων ἐμελλον οἱ ἐχθροὶ διαβαλεῖν εἰ; τὴν Ἀσίαν, ἀποπον ἐδοξεν ἑκουσίους τοῦτο γενέσθαι αὐτοῖ;. Ἔτε γοῦν οἶκτον τῶν Ῥωμαϊκῶν σχῆτες πραγμά-

Variorum notæ.

πνοθότε; ἔδει δὲ τοῦ; κακρατηκῶτας οὐχ ὄσον ἔπλων καὶ ἰκπῶν, ἀλλὰ καὶ πόλειων καὶ χωρῶν, καὶ πάντων τῶν ἐκείνοι; προσδόντων αὐτοῦ; γεγονότα; κυρίους, ἔπειτ' ἐν σφίσι; αὐτοῖ;, ταυτὶ διελέσθαι, διαλέωντο καὶ ταῦτα τρόπω τοῖ;δε. Οἱ μὲν ἐκ Σικελί; ἰρμύμενοι, τὰ; πόλει; ἔλόντες, αὐτοῦ που μένειν ἐτ' ὄνοντο δέειν, ἀντι; τῶν ἀποκαλωτῶν ταῖ; τούτων γυναίξῃ καὶ παισί; αὐτοῖ; καταστάντες. ἰκποὶ δὲ καὶ ὄπλα, καὶ πᾶ; α; τῆ; πρὸ; μάχῃ; παρασκευῆ Πέρσαι; ἦν. Ex hac Theopuli narratione liquet Persa,

seu (quod idem est) Turcos, Bœotico prælio simul cum Catalanis interfuisse; et Catalanos quidem, hostium urbibus, agris, uxoribus, et liberis potius, sedem illie fixisse; Turcos autem, armis, equis, et reliqua omni præda nuctos, inde discessisse. Aliter tamen Gregoras Vide adnotata supra ad hujus capitis sect. 1., Boivis. (84) Qua de re supra cap. 6, sect. 6, et cap. 7, sect. 1. Boivis.

των, εἴτε κέρδους καὶ λημμάτων παραχθέντες ἐλπίδι: A latentur non dederunt, sed ei illos noctu aggredi stauerunt.

Γ. Τοῦτο τοὺς Τούρκους οὐκ ἐλεγήθει. Διὸ καὶ τὴν τύπον ἀμείψαντες παρασκευάζοντο δέξασθαι τὴν Ῥωμαίων μάχην· μᾶλλον δὲ δραμόντες αἰρούσιν ἐν τῶν παρακειμένων φρουρίων, κάκειθεν ὡς ἐξ ὀρητηρίου πρὸς μάχας καὶ πολέμους ὠπλίζοντο. Τοῦτο τὴν Ῥωμαίων μελέτην διέκοψε καὶ ὡς πρὸ ζωμάτων τούτων αὐτοὺς στρατοπεδεύειν ἠνάγκασεν, ἕως ἂν καὶ βασιλεὶ ποιήσονται δῆλον ἐδ' ἐξυμπεθεῖν. Καὶ μέντοι καὶ οὐκ ὀλίγος ἐν τούτοις ἐπίβητο χρόνος, εἰώθης οὐκ οἶδ' ὅπως τοῖς Ῥωμαίων ἀρχαῖσι ῥαθύμως χρῆσθαι τοῖς τῶν σπουδαίων πραγμάτων σκέμμασιν. Ἐπὶ τούτοις ἀμελεῖν οὐκ ἔστην τοῖς βαρβάρους, ἀλλὰ πέμψαντες ἐς Ἀσίαν πλείστην ἐκ τῶν ὁμοφύλων βαρβάρων ἐν βραχείδιε περαιώσαντο συμμαχίαν. Ὅθεν αἰεὶ ἀπεξιόντες καὶ αἰφνιδίους ἄμα καὶ ἀπροσδοκίτους ἄλλοθεν ἄλλοθεν ποιοῦμενοι τὰ ἐφόδους εἰδῆσαν τὴν χώραν.

Δ. Τοῖς γε μὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἡγεμίσι τῶν ἀποπωτάτων εἰδοῦσι, καθήμενους ὄρῃν δευμένην τὴν χώραν. Διὸ πρὶν ἐπὶ μείζον ἀρθῆναι θράσους τοὺς πολέμους καὶ πρὶν πλείονα τὴν ἀσθένειαν τοῖς Ῥωμαίων ἐπιενεγκεῖν πράγματα, δεῖν ἐνομίσθη τὸν βασιλεῖα Μιχαὴλ ἀναγκάσαντας ἄμα αὐτῶν πάντα στρατὸν συναθροῦσαι τε καὶ τὸ φρούριον ἐκπολιορκήσαντας διαφθεῖραι τοὺς πολέμους. Οὐ δὲ γενομένου πάντες στρατηγοὶ καὶ πάντα στρατεύματα περὶ τὸν βασιλεῖα ἤθροίζοντο. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ὅσοι δὴτα ἀγροῦ καὶ δικέλλης ἀπόζουσι, καὶ οὗτοι πάντες ἐκεῖ συνηλύοντο, δικέλλαν ἔχοντες ἕκαστος, καὶ σκαπάνην ἐν ταῖν χερσίν. Οὐ γὰρ τοσοῦτον ὡς πολέμησοντες ἀπήσαν, ὅσον ὡς ἐφ' ἐτοίμη τῇ θήρῃ συγκαταχῶσοντες αὐτοῖς πολέμοις αὐτὸ τὸ φρούριον. Ὅθεν ἄρα ντες (85) ἐπορεύοντο πρὸς τοὺς πολέμους αἱ τε στρατηγοὶ καὶ ὁ στρατὸς σὺν γε τῷ βασιλεῖ, πολὺν καὶ τὸν ἀγοραῖον ἐπισυρόμενοι καὶ ἀγρότην ἔχον, καὶ ὅσοι σκαπάνης καὶ δικέλλης ἀπόζουσι, οὐ μάλ' ἀκοντες ἀπαντας. [P. 158] Ἐπὶ γὰρ ἀπειρίας οἱ πλείστοι ἐξυμπεθεῖν πρὸς ἐλπίδα μόνην τοῦ κέρδους ἐώρων τοὺς δ' ἐπὶ τούτοις κινδύνους λήθη μακρῆ παραπέμποντες διετέλου.

Ε. Ὅσῳ μὲντοι τοῖς πολέμοις ἐνήν ἐβρώσθαι πρὸς αὐθαίρετους κινδύνους διὰ τὸ ἐν πολεμῆ περιεκεκλεισθαι γῆ καὶ διὰ τὸ πλήθει στρατοῦ πολλῶν τῶν ἀντιπαρατατομένων ἵστᾶσθαι, τοσοῦτον Ῥωμαῖοις ἐξυμπεθεῖν περιφρονούντας εἶναι ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἀμελοῦντας τῶν τακτικῶν διὰ τὸ πολὺ τῶν πολεμίων ὅπλοις καὶ πλήθεισιν ὑπερέχειν· μὴ ἐξυμπεθεῖν, ὡς εἶπεν, ὡς οὐκ ἔστιν οὐδὲν τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων βέβαιον τε καὶ ἀσφαλές, ἀλλὰ πείγνιον Θεοῦ τὰ ἀνθρώπινα, κατὰ Πλάτωνα, καὶ ἀδήλως πάντ' ἀνὸ καὶ κάτω περιχωρεῖ καὶ ἐναλλάξ ἀτέκμαρτον περὶεῖται δρόμον. Ταῦτ' ἄρα καὶ οἱ πολέμοι· πρότερον

III. Ea res Turcos non latuit. Quapropter loco mutato ad Romanorum impetum tolerandum sese paraverunt. Imo cursu citato vicinum quoddam castellum petiere, eoque occupato ad bella et pugnas e loco munitiore gerendas se armarunt. Id facinus consilium Romanorum turbavit, et quam longissime ab illis castra abducere coegit, donec imperatorem etiam quid actam esset certiore reddidissent. Proinde non parva mora intercessit, nescio qua Romanorum principum consuetudine, res quæ festinationem postulent segniter administrandi. Quæ cum ita essent, Barbari nihil negligendum rati, missis in Asiam nuntiis 256 brevi tempore magna popularium suorum auxilia arcessiverunt. Proinde excurrentes alias aliunde subitæ et inexpectatis irruptionibus agros vastabant.

IV. Romani autem duces ita se desidero et provincie vastationem cernere absurdissimum esse judicabant. Quam obrem priusquam hostium audacia cresceret, et Romanorum vires magis attererentur, imperatorem Michaelē, omnibus copiis coactis, ad castellum oppugnandum et delendos Barbaros adigendum esse censuerunt. Quo facto duces et milites omnes ad imperatorem convenerunt. Nec illi solum; sed et agricolæ et fossores universi eodem confluerent, bidentem quisque et ligonem manu gestantes. Quippe non tam ad gerendum bellum, quam ad paratam prædam, hoc est ad hostes cum ipso castro evertendos, accedebant. Duces igitur et exercitus omnis cum imperatore adversus hostem proficiscebantur, magnam secum hominum circumforaneorum multitudinem trahentes, nec non rusticorum turbam, quæ ligonem etiamnum et sarculum redolebat. Et hi quidem omnes haud inviti sequelantur, cum plerique ex imperitia emolumenta tantum victoriae reputarent, quibus vero ea periculis constarent, penitus obliviscerentur.

V. Quantum autem hostes ad pericula ultro obeunda se confirmabant, quod et in hostili terra conclusi et numero longe 257 inferiores essent adversariis, eo Romani contemptius neglectaque militari disciplina contra illos procedebant, propterea quod numero et armis hostem longe superabant: illud videlicet non reputantes, nihil in mundo esse firmum et tutum, sed res humanas, ut ait Plato, ludibrium esse Dei, sursumque ac deorsum temere ferri omnia, incertoque cursu huc et illuc vagari. Hostes itaque, qui antea Romanas copias vel e sola fama timebant, et ipsi sese inter mortuos

Variorum notæ.

(85) Phranzes lib. 1, cap. 9. DUCANG.

potius quam inter vivos numerabant, cum eos nullo ordine progreſſi cernerent, multo alacrioris ad pugnam facti omnes opes, mulieres, cæteraque ad instans prælium inutilia colligunt, et intra munitiones ac fossas, quas ad salutem suam defendendam diligenter præparaverant, includunt: ipsi vero cum defectis equitibus probe armati non plures septingentis ad imperatorium vexillum excurrunt, nec in loco suo positum, nec justis viribus et ea qua oportebat disciplina custoditum.

ἀκλισηθέντες λαμπρῶς οὐ κλιίου; τῶν ἑπτακοσίων τυγχάνοντες ἐξελθόντες πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως ἀκλιήσουσι στήματιν, οὐτ' ἐν ἀσφαλείᾳ τοῦ τόπου σταθεύσαν, οὐτε τῆς προσσηκούσης δυνάμεώς, τε καὶ εὐταξίας ἤξετομένην.

VI. Ad hanc tam subitam excursionem hostium turbata primæ colluvies illa et agrestium hominum turba effuse fugere cepit. Deinde alii atque alii paulatim se subducere: denique omnes absque bellico strepitu conversi trepide fugere ceperunt. Cum autem imperator in aciem revocare milites cuperet, nemiæm invenit qui audire vellet. Itaque rebus desperatis eadem via et ipse abiit, mæstus et lacrymis oppletus, pœnam hanc evidentem veterum recentiumque delictorum divinitus sibi infligi cogitans. At plerique duces, quos fugere inordinatos pœdebat, ad tempus resistebant, et Barbarorum arma in se convertebant, ac veluti reprimerebant, ne Romanos fugientes aut imperatorem ipsum persequerentur. Tandem ab hostibus omnibus simul junctis circumventi, deditioe facta, in vincula conjecti et in custodiam dati fuerunt. Pœniam vero imperatoriam Turci inter se partiti sunt: item quidquid insignium imperii in tentorio imperatoris exstitit in quibus et tegmen capitis fuit imperatoris, gemmis de more et margaritarum nexibus ornatum: quod capiti suo Chalch imposuisse traditur, ac imperatorem ridiculis et jocularibus verbis perstrinxisse.

A ἀπὸ μόνης τῆς φήμης: τὰ τῶν Ῥωμαίων δεδιότες στρατεύματα καὶ τοῖς τεθηκασί μᾶλλον ἢ τοῖς ζῶσι συγκαταλέγοντες ἑαυτούς νῦν τὴν οὐκ ἐν τάξει τούτων θεασάμενοι κίνησιν, Ὁαρσαιεώτεροι σφοδρὰ γίνονται πρὸς τὴν μάχην· καὶ συναγαγόντες ἅπαντα χρήματα καὶ γυναῖκας, καὶ ὅσα μὴ πρὸς τὸν προκείμενον ἦσαν χρήσιμα πλεον, ἐντοῖς ἠσφαλίσαντο τῶν τε χαρακτηρισμάτων καὶ τάφρων, ἃ φθάσαντες καλῶς προκατασκευάσαντο πρὸς οὐκίαν ἀσφάλειαν. Αὐτοὶ δὲ τοὺς ἐπιλέκτους ἑπιτίας ἀναλαβόμενοι καὶ

Γ. Πρὸς δὲ ἐν οὗτω; αἰφνίδιον δρόμον τῶν πολεμίων θορυβηθέντες; πρῶτον δὲ συρφετώδης ἐκείνος καὶ ἀγρότης ὄχλος πρὸς ἀσχετον ἐβλεψαν παρευθὺς τὴν φυγὴν· ἔπειτα κατ' ὀλίγους ἑταροὶ διελύοντο· καὶ τέλος τραπόμενοι πίντες διγα πολεμικοῦ κρότου ἔρευγον ἀματαστρεπτεῖ. Βουλόμενος δ' ὁ βασιλεὺς πρὸς τάξιν ἀθροίζειν τὸ στράτευμα εὗρισκε τῶν πάντων οὐδένα τὸν ἀκρωόμενον· καὶ ἀπαγορεύσας ἤειπεν τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς λύτης καὶ δακρύων μεστός, ἔκτισιν εἶναι ταῦτα σαφῆ διαλογιζόμενος ἐκ Θεοῦ παλαιῶν τε καὶ νέων ἀμαρτημάτων. Οἱ δὲ κλειῖται τῶν στρατηγῶν αἰσχυνθέντες τὴν οὐκ ἐν τάξει φυγὴν ἑκατέρων μέχρι τινὸς ἀνταγόμενοι καὶ περισπόντες εἰς τὸν ἑαυτῶν πόλεμον τοὺς βαρβάρους καὶ οἶον ἀναστρέλλοντες αὐτούς, μὴ διώκειν τοὺς φεύγοντας τῶν Ῥωμαίων, μὴδ' αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα. Τέλος δὲ κυκλωθέντες; ὅπδ τῶν πολεμίων πάντων ἀθροισθέντων ὁμοῦ παρέδοσαν ἑαυτούς. Οἱ δὲ πόλεμοι τούτου; τε ἐν δεσμοῖς ἠσφαλίσαντο καὶ τὰ βασιλικὰ διενείμαντο χρήματα, καὶ ὅσα τῶν βασιλικῶν παρασημῶν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως ἦσαν σπηρῇ· μεθ' ὧν ἦν καὶ ἡ βασιλικὴ καλύπτρα, κακοσημημένη συνήθεια; τῶ τε λίθῳ καὶ ταῖς τῶν μαργάρων σφαιραῖς· [P. 859] ἦν δὲ καὶ τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ τὸν Καλλὴ ἐπιθέοντα φασὶ σπικτικῶς τε καὶ εἰρωνῆς λόγους ἀφιένει κατὰ τοῦ βασιλέως.

CAPUT IX.

Athanasii patriarchæ altera secessio. Secessionis causa. Nipho in ejus locum succedit, vir illitteratus. Ejus studia et magis artes. Uno hoc laudandus, quod Arseniatas ad communionem admisit. Arseniatarum petitiones. Quinam ex his schisma renovaverint.

I. Sub hoc tempus etiam patriarcha Athanasius, abdicata dignitate, in cellis suis ad Xerolophum solitariam vitam amplexus est. In causa hoc erat. Quidam illi infensissimi, cum eum tandem patriarchica specula potiri cernere non possent (octavus enim annus exibat, ex quo is denuo in patriarchalem sedem restitutus fuerat), insidias illi atrocissimas et impietatis plenas apparant. Nam cum ille potestatem patriarchalem adhuc retinens in Xerolophi cellis plerumque versaretur, e patriarchico solio scabellum surati Christi Servatoris figuram subitas delineant, ac utrinque imagines duas appingunt, alteram imperatoris Andronici, frenos

A. Κατὰ τούτων τὸν χρόνον (86) καὶ ὁ πατριάρχης Ἀθανάσιος τὸν πατριαρχικὸν παραιτησάμενος θρόνον ἠσούχασεν ἐν τοῖς περὶ τὸν Σηρολόφον καλλιῶς αὐτοῦ. Τὸ δ' αἰτίον, ὅτι τινὸς τῶν κατ' αὐτὸν βάρους τραφόντων οὐκ ἀνεγόμενοι βλέπειν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον τῆς πατριαρχικῆς περιουσίας ἀπολαύοντα (ὄψον γὰρ ἔτο; ἠνύετο τούτω; τριηκαῦτα, ἀφ' οὗ τὸ δεύτερον ἐς τὸν πατριαρχικὸν ἀντιθέσθη θρόνον) ἐπιβουλήν ἐξερτύουσι κατ' αὐτοῦ μάλα φρικώδη καὶ ἀσεβείας μεστήν. Ἐκαὶ γὰρ ἐκαίνο; ὅτι καὶ τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν ἔχον ἐν τοῖς περὶ τὸν Σηρολόφον αὐτοῦ καλλιῶς ὡς τὰ καλλὴ διέτριβε, κλέπτουσι ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου

VARIORUM NOTÆ.

(86) Anno Christi 1510. Piranzes ibid. DUCANG.

τὸ ὑποπόδιον αὐτοῦ ὄψ' ὃ τὴν θείαν εἰκόνα στηλο-
γραφουσί τοῦ σωτήρος Χριστοῦ καὶ ἐφ' ἑκάτερα
ταύτης τὸν τε βασιλεῖα Ἀνδρόνικον χαλινῶν ἐν τῷ
στόματι φέροντα καὶ τὴν πατριάρχην Ἀθανάσιον
Ἰκωνια τοῦτον ὡσπερ τὴν ἡγετοχὸν ἵππον. Ἐπειτα
οὕτως ἔχον τὰ ὑποπόδιον (87) ἀκίοντες τ' ἔλασιν
ἔνθα καὶ πρότερον ἔκαίτο, παρὰ τὸν πατριαρχικὸν
δηλαστὴ θρόνον. Ἐπειτα θεατριζοῦσι τὴ δρᾶμά τινος
βασιάμνοι παρ' ἐλπίδα καὶ ὡς ἀσθεῖ τὸν πατρι-
άρχην διαβάλλουσι πρὸς τὸν βασιλεῖα. Ὁ μὲν δὲ
βασιλεὺς τοὺς διαβάλλοντα; μεταπεμφόμενος καὶ
αὐτοὺς ἀναμφιβόλως εἶναι συλλογισάμενος τοῦ; τὴ
ἀσθεὺς ἔκλεινο καὶ ἀθεσμον δρᾶμα συσκευασμένου; εἰρηκτῆ παραδίδοσι χαλσπωσάτῃ τε καὶ διηγεσέ. Ὁ
δὲ πατριάρχης δυσμερᾶνα, ὅτι μὴ πᾶλλῷ μείζονι
καρτήσαστο θρόνον (88).

B. Δύο δὲ μεταξὺ παρεβρυχότων ἐνιαυτῶν εἶτα B
: ἡν πατριαρχικὸν διαδέχεται θρόνον Νίφων (89), ὁ
τῆς Κυζίκου μητροπολίτης, τῷ βασιλικῷ δελήματι
τῶν ἀρχιερέων εἰζάντων καὶ μεταστησάντων αὐτὸν
ἐκ Κυζίκου πρὸς τὴν τῆς πατριαρχείας περιωπήν.
Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ πάντῃ μὲν ἀδαξῆ; τῆς ἔξω παιδείας,
οὐχ ὡς τὰ πολλὰ δὲ, καὶ τῆς θεοσιέρας, ὡς μὴδ' οἰ-
κιστὶ χειρὶ τὰ τῶν γραμμάτων στοιχεῖα γράφειν

A in ore habentis, alteram patriarche Athanasii, illum
trahentis velut eques equum solet. Tum idem sca-
bellum ita ornatum ibi reponunt ubi prius fuerat,
in solio videlicet patriarchico. Deinde quidam præ-
ter exspectationem id conspicati eam fabulam vul-
gant, et patriarcham apud imperatorem impietatis
reum agunt. At imperator calumniatores recessit,
eosque, ut quos impie nefandæque illius fabulæ au-
ctiores esse minime dubitaret, in gravissimum ei
perpetuum carcerem compingit. Patriarcha vero in-
dignatus, quod non multo gravior poena illis irro-
gata esset, patriarchicæ sedi statim renuntiat.

H. Interim duobus annis elapsis N'pho Cyzici me-
tropolitanus sedem vacantem occupat, pontificibus
imperatoris voluntati obsecantis, ex orbe Cyzico
translatus et ad patriarchalem apicem evectus.
Erat autem ille vir Græcarum litterarum non sere-
sed omnino rudis, imo etiam sacrorum, ut qui sua
manu nec elementa litterarum sciret pingere. Nam
is doctrina vix extremo digito degustata ingenio

Variorum notæ.

(87) Quædam omissa ab interprete in versione
restituitimus. Sed quid hoc locovox ὑποπόδιον sonet,
non plane assequor. Neque enim in scabellum, quod
pedibus substernitur, quidquam pingi debuit vel
rotabit, multo minus imago Servatoris, quam cum
discipulis mensæ accumbentibus supra thronum
ipsam vulgo effictam observamus in Gloss. med.
Græci. in v. θρόνον. De ejusmodi suppedaneis vide
ibi notam in v. Σουκκῆτον. Ducang.

(88) Hinc abdicacionis formulam, ex cod. Reg.
Teller. fol. 104, v. descriptam. Boivinus exhibet
quæ jam exstat inter Athanasii istius opera, apud
nos ad an. 1280. Edit. — Nicéphorus Chumnus, in
oratione, quæ inscribitur, Ἐλέγχος κατὰ τοῦ κακῶς
τὸ πάντα πατριαρχεύσαντος Νίφωνος, ἀναρχθῆναι:
παρὰ τοῦ Νικαριθεῖος καὶ τοῦ Μετουλήνης πρὸς τὴν
ἱερὰν σύνοδον. Athanasium ait sua sede expulsum et
damnatum cœnisse, eo quod minister ejus Theopha-
nae dona accepisset ab iis, quibus ordines sacri
conferrentur; id quod patriarcha insciente fieri haud
potuisset. Ea verba ipsa: Τί δὲ καὶ ὅτι τοῦ πατριαρ-
χεύσαντος Ἀθανασίου, ἐπαυθὴ ὁ γνησίως ἔκειντο ἔξ-
νηρησάμενος Θεοφάνης φωραθεὶ δώρα λαμβάνων
ἐπὶ προτροπαῖς τοιαύταις, ἀπέστῃμεν, καὶ κάσις;
φῆρος ἀπεβαλόμθα τὸνδὲ τὸν πατριάρχην, καὶ οὐδ'
ὁ μὴ ποτε δεξαίμεθ' αὐτὸν οὐτε εἰς ἀρχιερωσύνην.
ὅτι μὴν εἰς ἱεροσύνην; ἔπει καὶ συνειδένα αὐτὸν
καὶ μὴ ἀγνώστως ἔχειν τὸν τῷ Θεοφάνει πικραγμέ-
ων, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ δείκνυσσι καὶ ἐυλόγησι, καὶ
ἵστιν ἰσχυρότερον παντὸς ἐλέγχου καὶ κατηγοροῦ.
Porro his Chumni verbis non primam, sed secun-
dam Athanasii abdicacionem inausi manifestum est.
Itaque δευτέρα; παρατήσαστο; non ea so a causa
exstitit, quam asserit Gregoras. Exstat in Cod. Reg.
Teller. fol. 108, scriptum Athanasii patriarchæ πρὶ
τοῦ πῶς καὶ θεατὶ τὰ τῶν παραιτήσαστων, τῆ; πρώτης
ἐπι καὶ δευτέρας, ἔγένοντο, in quo Athanasius de
objectis sibi criminibus multa conquestus, sic de-
mam perorat: Ἀδτη ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι; τῆς παραιτή-
σαστο; τῆ; πρώτης καὶ τῆς δευτέρας; ἡ συσκευῆ καὶ
ὁμοσαστο; εἰ καὶ τὰ τῶν κατηγοριῶν παχιλα καὶ
ἴσαστο. Ἐπει (fort. ἐπαυθῆ) δὲ οὐ δημοσίᾳ καὶ μόνον,
ἀλλὰ καὶ οἴκω, τοῦ ἐρᾶσαστο (ἐρᾶσαστο) καὶ εὐλογοῦσιν

καὶ διδασκῶν τῆς τυχοῦσιν ἀπειροῦσιν ἡδᾶς οὐ ἀρχι-
ρεῖς ἐγχελεύοντα; ἀπερ οὐδὲ τῷ εὐσεβεῖ Γεωργίῳ
ἢ τοῖς φυλασσόμενοι; (fort. φρουροσσομένοι;) τὰ μὲ-
τῆς καὶ ψευθῆ ἑυλογῆσαστο; (fort. ζηλωταῖ) ποσῶς
ἐπατήσαστο, μὴ ἑαυτοῦς ἀκάνονισσι πρῆττειν καὶ
ἀθεσμα τὴν κρίσιν φορτίσαστο τοῦ Θεοῦ, ἢ καὶ ἀν-
θρώπουσ ἀιδούμενοι. Ἀλλὰ ἡμῖν ἐπιτριβῆιν θαζρόσσι
τὴ ἀκάνονισσον, αὐτοὶ καὶ τοῖς πρὸς τῶν θελοῦ
θεσμων ἐπαράτοισ καὶ ἀλλετρίοισ; τῆς ἐκκλησίας;
Χριστοῦ τὰς κεφαλὰς ὑποκλίναντες καὶ κινῶνα δε-
ξάμενοι, καὶ τὸν ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ πατριάρχην
τῆς ἐκκλησίας; Χριστοῦ καὶ ἐμολογητῆν κύρον Ἰω-
σήρ παρανώμια, ὅσον τὸ κατ' αὐτοῦ, τῆς μανίος
τῶν σχιζόμενων γενέσαστο καταδέξαστο, καὶ ταῦτα
καὶ μετὰ θάνατον, ὅπερ οὐκ εἶδον ὁ ἦλιος, ἀνα εἰ-
ναντες ἐπὶ χρόνοι; τοσούτοι; ζητήσαστο τῶν πρὸ
ὀφθαλμῶν ἔχόντων Θεόν. Πῶς καὶ πῶθεν τοσαῦτα
καθ' ἡμῶν ἐφρουάσαστο; καὶ μὴδᾶνα τὸν συλλυποῦμε-
νον μὴδὲ τὸν παρακαλούοντα εὐλόγησαστο, ἕνα καὶ κρίαι;
δικαίαν ζητήσαστο, ἐκχεῶ καὶ αὐτὸς τοῦ δι' εἰς
σταυρωθέντος ἐνώπιον τὴν δέσαστο μου, καὶ τὴν Οὐ-
ψίν μου αὐτῷ ἀπαγγελέω; καὶ πᾶλλον ὡς τῆ; κακία;
ἐπιδιδούσσης, καὶ εἰργαστο ἀναισχυντοῦσσης καὶ τῶν
ἀντι ὠν ἡμᾶ; τὸ λεγομένον, ὦ, μὴ λειτούργειν, μὴ
εὐλογοῦσιν, μὴ διδάσκειν τιτὰ τῆς σωτηρίαν παρ-
χωροῦσσης. Ἀγοιστο οὖν, δέσπαστο καὶ θεῷ τοῦ παντὸς;
ἐν τριάδι γνωστούμενος; καὶ ὑμνούμενος, ὅποι φίλοσσι
τὰ ἡμέσαστο, προσβαλεῖς τῆς ἀρῆσαστο; καὶ ἀρῶσσι
κάτω; σωματωσάσσης τὴν ἕνα τῆς πῶναγίτῆς τριάσσο;
καθ' πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος κελασσευκῆτων Θεῶ, καὶ
τοιαῦτα παθόντων. Ἀμῆν. Hinc etiam argui potest
Athanasium secunde secessionis causam habuisse
diversam ab ea quam attulit Gregoras. Ceterum in-
consulto et nequaquam probante Athanasio Theo-
phanem dona accipere solitum apparet ex Athana-
sii ipsius Relatione ad imperatorem, κατὰ τῶν
αἰτοχουεσρῶν, κατὰ τῶν προνομίον τῆς Ἐκκλησίας. :
in qua Relatione patriarcha postulat, ut inquit ratio;
in eos, qui seniorum nomine pecuniam acceperint
ex turpi causa, et nominatim ipsam Theophanem
notat. Cod. Reg. Teller. fol. 59. Boivinus.
(89) Anno Christi 1312. Pachymer. lib. xi, cap
9. Phranzes lib. 1, cap. 9. Ducang.

contentus fuit. Quod si illam, quam a natura acceperat, intelligentiam et ingenii vim ad litterarum studia contulisset, inter doctissimos numerari certe potuisset. Sed divitiarum amore præoccupatus externique splendoris et inanis gloriae desiderio abrepuit omnem solertiam et excellentiam **260** animi naturalem eo convertit, et iis rebus velut fluctuum reciprocorum æstu sua omnia studia tam nocturna quam diurna absorberi passus est. Itaque omnium rerum ad usum vitæ pertinentium peritissimus erat administrator; seu plantandæ arbores forent, seu vites opportuno tempore colendæ, seu omnis generis ædificia exstruenda. Denique quidquid granaria, quidquid cellas vinarias implet, quidquid loculos rumpit et capaciores quotannis exigit, solertissime prospiciebat. Omitto luxum in vestibus et ferocium atque altorum equorum armenta mensarumque delicias, quæ neque crassos humores gignerent, neque bonum faciei colorem corrumperebant. Nam et mulieribus partem occupationum suarum tribuebat, idque non segniter, ac si parum interesset, sed necessario, et quasi laud posset detrectare. Qui moris eum post impulerunt, ut muliebrum rerum et possessionum (duo monasteria virginum intelligo, quorum alterum Pertze, alterum Crataei dicitur) curam administrationemque onscerent; simul ut aliquid de rebus occasione ædificiorum subtraheret; simul ut sæpius ibi cum fastu et mollitie versari posset. Hic quoscunque vel excellenti indolis, vel quavis earum artium, quæ aut publice omnibus aut privatim imperatoribus placerent, **261** præstare cerneret, eorum se palam amicum simulabat; clam vero oderat, animumque et oculum malignum in omnes intendebat; et alias alios criminando imperatoris aures furtim pulsare non dubitabat. In quo Libycum serpentem imitabatur. Aiunt enim serpentem nasci in Africa viperæ similem, qui ne a prætereuntibus conspiciatur, multa arena se ipsum cooperiat, et ore tactum cum lingua extra arenam exserto improvisum viatoribus exitium afferat.

μον, ὡς μὴ θεῖτο τοῖς παρῴουσιν, μόνον ἀνεψυγμένον τῆς ἀφ᾽ ἧς τοῖς παρῴουσιν ἀπροσδόκητον βλεθρον.

III. Unicum imperatori rectum consilium dare visus est. In eo autem non voluntatem suam declaravit: sed cum imperatorem ardentissimo studio id cupere intellexisset, effecit ipse, ut in partem

A εἰδώς (90). Ὅσον γὰρ ἀκρῶ δακτύλῳ ταύτης γευσάμενος ἠρκέσθη τῇ φύσει χρώμενος. Σύνεσιν γὰρ πλουτῶν καὶ περινοῖαν φυσικὴν, [P. 160] εἰ καὶ πρὸς γραμμάτων ἀσχολίαν ταύτην ἐκίλει, τοῖς μέλισσάτων σοφῶν ἐξητάειτ' ἄν. Ἀλλὰ εὐθάλας τῶν χρημάτων ὁ πόθος καὶ τῆς κοσμικῆς περιφανείας; καὶ δόξης τὸ ἀπειρόκαλον ὄλην ἐς ταῦτα τὴν φυσικὴν ἐκείνην ἀπησχόλησε σύνεσιν καὶ περινοῖαν, καὶ ὄλην ὥσπερ ἀμπαυεῖς ἐξεβρόδῃσε τὴν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν μελέτην αὐτοῦ. Καὶ ἦν ἐμπειρότατος διὰ ταῦτα πρὸς πᾶσαν βιωτικῶν πραγμάτων (91) ἐπιστάσαν, ἐς τε φυτηχομίας θηλαδῆ καὶ ἀμπελιῶνων ἐργασίας εὐκαίρους καὶ οἰκων παντοίων οἰκοδομὰς καὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅσα τοῦς σιτῶνας καὶ τῶν οἴνων τὰς ἀποθήκας καὶ τὰ βελάντια βήγγυσι, μελίζω τῶν ὄντων ἀκαίτουντα καθ' ἕκαστον τῶν ἐνιαυτῶν. Ἐὼ λέγειν ἐνθυμάτων βλακείαν καὶ ἱσπῶν ἀγερόχων καὶ ὑψαυχῶν κτήσεις καὶ τραπέζης ὅσα θωπεύει τὸ σῶμα, καὶ μήτε ὕλης πάχος ἐντίθησι, μήτε τὸ εὐχρουν ἀπαγορεύει. Ἐδίδου γὰρ καὶ τῇ γυναικωνίτιδι καιρὸν ἀσχολίας οὐ βέβημῶν τινα καὶ κατὰ τὸ ἐπίσης ἐνδεχόμενον, ἀλλ' ἀναγκαῖον καί, ὡς εἰπεῖν, ἀπαραίτητον. Ὁ δὲ τοιοῦτος τρόπος πρέπεισε τοῦτον καὶ τὴν ἐπιτροπήν καὶ διοίκησιν ὑπερὸν τῶν γυναικείων (92) πραγμάτων καὶ κτημάτων ὑπελθεῖν, λέγω δὴ τῶν δύο παρθενῶνων (93), τοῦ τε Περτζεῖ καλουμένου καὶ Κραταίοδ, ἵνα (94) ἅμα μὲν ἐκ τῶν προσόδων ἔστιν ἃ σφετερίζεται προφάσει τῶν οἰκοδομημάτων, ἅμα δὲ καὶ συχνοτέραν ἐχθρὴ ποιήσει τὴν ἐκείσε διατριβὴν μετὰ τινος γαύρου καὶ χλιδῶντος ἡθους. Ὅστος ὀπίσσω; εὐδοκίμησει (95) χρωμένους ἑώρα φύσεως ἢ τέχνης ἡστυνοσοῦν, ὀπίσσω; πρὸς ἀρέσκειαν καὶ κοινῇ τοῖς πᾶσι καὶ ἰδίᾳ τοῖς βασιλεῦσι πεφύκασι, φίλος εἶναι; σφῶν ὑπεκρίνετο μὲν ἐς γε τὸ φαίνόμενον κρύφα δ' ἤχθετο πᾶσι καὶ βᾶσανον ἑτραφεν ὀφθαλμῶν τε καὶ γυνῶν κατ' αὐτῶν καὶ λάθρα προσῶν δαί τῶν βασιλέως ὑπορύττειν οὐκ ὠκνεῖ τὰς ἀκοῆς, ἀλλοτὲ ἀλλοῖς λοιδορούμενος, παρακλησίον πρῶν τῶν ὄρει τῶν Λιδυκῶν. Γίνεσθαι γὰρ φασι παρὰ τοῖς Λιδυαῖσι ὄρει ἐχθρὸν παρόμιον, ὃς πολὺν ἐπιχέαινος φάμ-
ξω που τῆς φάρμου τὸ στόμα μετὰ τῆς γλώ-

D Γ. Ἐν τι μόνον ἔδοξε τῷ βασιλεῖ συμβουλευσεῖ χρηστὸν, καὶ τοῦτο δ' οὐ τὸν οἰκείον ἐνδεικνύμενος τρόπον ἀλλὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἐς τοῦτο διάπνον συννενοητικὸς ὄρημν συνεργὸς ἔδοξαν ἐς τὸ βούλευμα

Variorum notæ.

(90) Ambigo quid velit: utrum, eum adeo sacram litterarum velle rudem, ut nec profanas scribere scierit: an vero, non æque fuisse rudem sacram, quod fere fiat, ac profanarum. WOLFIIUS. (91) Interpres, rei familiaris peritissimus fuit. Ewendavimus rei secularis. Vide Gloss. med Græc. in βίος. DUCANG.

(92) Codex Regius habet, ὃ γε μὴν πρὸς εὐπολίαν συμφυῆς τρόπος παρέκ. Ita etiam Codex Vaticanus, ut accepi ex Cl. Rosgaardio, qui tamen εὐπολίαν legit, non εὐπολίαν. BOIVIN.

(93) Interpres, de ædibus binis Vestalium virginum. Edidimus, Sanctimonialium. DUCANG.

(94) Verba ἵνα—ἡθους absunt a codice Regio: in Vaticano autem latent sub scheda, cujus pars dimidia discerpit est. In parte superstitie legitur... πρᾶξιν, ἀλλὰ καὶ πλείστων ἄλλων ἄλλως πανία, παρ... λῶτων ἐλευθερίαν ἱαρίστατο, καὶ κίπτοῦσα; μεζλοπρεπῶς ἀνερ... δαπάς. διετέθητο μὲν το: παρὰ τῶν πλείστων, ὡς ὀπίσσω, etc. Id quoque accepi ex Cl. V. F. Ro tgaardio. BOIVIN.

(95) In codice Regio, ut et in Vaticano, legitur διετέθητο μὲν το: παρὰ τῶν πλείστων, ὡς ὀπίσσω, etc. In codice Wolfiano minus consultam erat samæ Niphonis. BOIVIN.

καυτός. Συνήργησε γὰρ τῷ του βασιλέως δόγματι ἐς τὸ δέξασθαι τοὺς Ἀρσενιάτας ἄπαξ τῆς καθολικῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀποβράγντας διὰ κενοδοξίαν, [P. 161] ἵνα μὴ αὐτοὶ τὰ τὸν ψυχικὸν κατὰ διαδοχὴν κινδυνεύουσι θάνατον καὶ ἅμα ἄλλου; ἔξαπατῶντες ἐς τὸν αὐτὸν συνέλαυνωσιν βλαβρον. Τοῦ δὲ βασιλέως εἰζήσαντος ταῖς πατριαρχικαῖς συμβουλαῖς οὕτως, ἔτ' ἐκ πολλοῦ καὶ αὐτοῦ τουτὶ βουλομένου, συναθροίζονται πολλοὶ πολλαγόθεν ὡσπερ ἐκ πετρῶν καὶ βάλτων αὐθήμεροι βλαστίνοντες Ἰγάντες, βράχη μὲν περιχαιμένοι διεβρώγοτα, κλειστον δ' ἐν τοῖς τῆς καρδίας μυχοῖς τὸν τῆς κενοδοξίας καλύπτοντες; ὄγκον. Καὶ δὲ βαρῖα τινὰ καὶ τὴν ἀκοήν οὐ μετρίως κτιζόντα προβάλλοντα τὰ ζητήματα, ἵν' ἐς τοὺς πολλοὺς ἐμφανίσωσι δῆθεν οὐκ ἀναίτιως ἑαυτοὺς σχιζομένους. Πρῶτον μὲν, ἵνα δηλαδὴ τὸ τοῦ πατριαρχεῦσάντος Ἀρσενίου λείψανον ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου μονῆς (96) ἐν-τίμως ἀνεκλιφότες ἐν τῷ μεγίστῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεῷ μεταθῶσι. Δεύτερον, ἵνα καθαρτικῶς τινι καθυποβληθῶσιν ἐπιτιμίῳ τὰ γένη τῶν ἱερῶν, ἀργίαν δηλονότι (97) τῆς ἱερουργίας ἐφ' ἡμέραις τεσσαράκοντα. Τρίτον, ἵνα νηστειαῖς καὶ γουνακισιαῖς ἐπὶ ῥητοῖς (98) καὶ ὁ κοινὸς ἅπας λαὸς καθαρθῶσι· καὶ ἐπὶ τούτοις ἔτερα τῆς ὁμοίας ἀπονοίας ἐχόμενα, ἃ πάντα διὰ τὸ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας καλὸν σπεύσας ὁ βασιλεὺς ἐκπερατεῖ.

Δ'. Εἰθ' ἐξῆς ὅσοι μὴ ἀξιώμασιν ἀναλόγοις τετιμῆνται τῶν ἀπὸ τοῦ σχισματος ἄθροισθέντων, προστασιαῖς δηλαδὴ μητροπολεων, προστασιαῖς μοναστηρίων, παρῆρησιαῖς ἐν βασιλεῖσι, πορισμοῖς προσέδων ἐτησίων, οὗτοι δὲ πάντες μετὰ βραχὺ τῆς τοαύτης ἀπεβράγγησαν ὁμονοίας καὶ εἰσι ταῖς προτέροιαι· αὐθις ἐμμένοντες ἰδιωτροπιαῖς καὶ σχισμασιν. Ὁ δὲ πατρ-ἀρχης προτραπεῖς παρ' αὐτῶν δὲ τῶν συνεβδόντων Ἀρσενικῶν ἀνηλθεν ἐπὶ τοῦ ἔμβωου, ἐνδεδυμένον τὴν ἱερατικὴν στολήν, καὶ στὰς πρὸ τοῦ λειψάνου τοῦ Ἀρσενίου ἐξετίωνυσεν ὡς ἐκ τοῦ Ἀρσενίου δῆθεν σύγχώρησιν ἀκνυτι τῷ λαῷ.

CAPUT X.

Turci Thraciam vastant. Imperator mercenarios milites peregre accire statuit. Fisci inopia. Petitum a Crate auxiliium. Pulis Palæologus Turcicum sibi bellum deposcit. Ejus elogium. Ab Andronico ob innocentiam vitæ laudatus postulata impetrat. Militum animos sibi mancipat. Hostium consiliis per exploratores cognitis legiones educit. Apud Xerogyssum fluvium castra ponit. Turcorum adventus. Pugnae apparatus. Ut aciem inclinatam Philes restituerit. Barbarorum strages. Romani instant fugientibus. In Chersoneso castrametantur. Imperatoris triremes Hellespontum obstruunt. Auxilia Romani a Crate et a Latinis missa. Turcici praesidii oppugnatione. Latinorum machinae. Barbari nocturnis eruptionibus frustra tentatis spem salutis obijciunt. Se et sua omnia Latinis dedunt. Multi per noctem a Romanis intercepti et trucidati. De cæteris quid actum sit a Latinis.

I. His temporibus post victoriam illam Barbari Variorum notæ.

(96) De quo monasterio diximus supra ad lib. D vi, cap. 1. DUCANG.
 (97) Interpret, videlicet, ne XL diebus rem divinam facerent : edidimus, ut a re divina per XL dies abstinerent : mox, γουνακισιαῖς deprecationibus, emendavimus, genuflexionibus. Vide Gloss. med. Græc. in hac voce. Infra προστασιαῖς μοναστηρίων, παρῆρησιαῖς ἐν βασιλεῖσι. Interpret, Abbacia, munita : edidimus monasteriorum praefecturae, προτογατιῶν ἐν palatio. DUCANG. — Vertit Wolfius, ne quadraginta diebus rem divinam facerent. Ducang.

gius malebat, ut a re divina per quadraginta dies abstinerent : non video quam ob causam. BOVIN.
 (98) Certa lege definitis. Sic infra lib. XIII, sect. 2, ἐπὶ ῥητοῖς τὸ συγκεχωρητὸς δεχόμενοι, ubi licentiam certis legibus datam acceperunt. Videat tamen lector, an hoc loco malit subaudire χρόνους, vel ἔτησι. Sic infra lib. IV, cap. 7, sect. 3, καὶ τοὺς μὲν ἀργ-ἐν τῆς ἱερωσύνης ἐκέλευσεν ἐπὶ ῥητοῖς ἔτεσι. BOVIN.
 (99) Pachymer. lib. XI cap. 9. DUCANG.

A ejusdem consilii venisse crederetur. Etenim quod imperator fieri decreverat, ut Arseniate semel a catholica Ecclesia ob inanis glorie studium avulsi reciperentur, id ut fieret operam dedit ; ne ii morbo per successiones propagato salutem animæ suæ in discrimen vocarent, et alius quoque deceptos in idem secum exilium traherent. Hoc patriarchæ consilium cum imperator approbasset, qui et ipse diu id animo agitaverat, multi multis e locis conveniunt, veluti terrigenæ quidam e saxis et rubis subito enati, laceris pennis obsiti ; animis vero intimis tumorem vanæ gloriae immodicum celantes. Et hi quidem quæstiones molestas, et quibus aures haud mediocriter morderentur, proponebant. ut vulgo scilicet proferretur, se non sine causa discessionem fecisset. Erant autem hæc. Primum, ut Arsenii patriarchæ reliquiæ, e divi Andree monasterio honorifice translatae, in maximo Sanctæ Sophiæ templo collocarentur. Deinde, ut pœna aliqua piaculari sacerdotum ordines plecterentur ; videlicet ne quadraginta diebus rem divinam facerent. Postremo, ut jejuniis et genuflexionibus ad certum tempus definitis populus universus manderetur, aliæque eidem amentitiæ afflita : quæ omnia imperator ob pacis et concordia bonum prope exsequitur.

IV. Aliquanto post schismatici, quotquot convenientibus præmiis ornati non fuerant, cujusmodi sunt metropolitani episcopatus, monasteriorum praefecturae, prærogativæ in palatio, annuorum reddituum emolumenta, omnes statim abrupta concordia ad pristinum propriumque morem redeunt et in schismate denuo perseverant. At patriarcha, ipsis Arseniatis qui eodem conveniant hortantibus, amboe consensu et sacerdotali stola indutus, ante Arsenii reliquias stans, recitata velut Arsenii nomine absolutionis formula, omnem populum venia donavit.

sumpta maxima audacia omnes fere Romanorum agros circa Thraciam vastaverant, et pessime illic grassati sunt; ut Romani duobus propemodum annis moribus egredi nec ad arandum nec ad sarendum auderent. Quæ res gravi mœrore et importunissimis 263 curis animum afflixit imperatorum. Jam enim a Romanis legionibus nulla prorsus auxilii spes supererat, sero tandem intellecta Numinis iracundia, quæ illas comitabatur, causis vero illius iracundiæ haud scio quomodo non intellectis. In id igitur unum intenti erant imperatores, ut mercenarium undecunque militem conducerent. In quo mora temporis non parva intercessit, dum futuros sumptus reputant, magnos videlicet et quos fœcus ferre difficillime posset. Etenim fœcus, si unquam alias, tum vel maxime erat exhaustus ob provincias vastatas. Tamen urgente necessitate et minimum quietis indulgente imperator Andronicus ad fœcæ suæ maritum Cratem Servicæ auxilii arcessendi causa legationem mittit.

II. Sed priusquam auxilia inde advenirent, Deus, qui omnia perficit et in melius refert, nobilem et senatorium virum Andronici imperatoris cognatum excitat, et generoso quodam zelo inflammat. Is erat Philes Palæologus, qui et protostratoricum ab imperatore baculum deinde accepit. Qui cum in palatio assiduus versaretur et magna apud principem gratia polleret, quem sincero et ardente animi affectu atque ipsa vitæ honestate sibi conciliaverat, ignarus et imperitus rei militaris habebatur; tum quia corpus natura sua tenue et morbis obnoxium habebat; tum maxime ob id, quia uni rerum divinarum contemplationi 264 immorabatur, et fere in templis degebat, ac cultu religiosissimo sacra prosequeretur. Is cum imperatorem Andronicum tantis curis æstuantem videret, animo indoluit et ad illum ingressus, « Permite, inquit, mihi ad Romana castra proficisci, ut et parvam militum manum, et centuriones ac tribunos quos ipse voverim deligam. Fac item, ut commeatum mihi suppedites, qui et hominibus et jumentis satis sit. Spem enim firmam et inconcussam in Deo collocavi, quæ animum subeunte ita confido, ut affirma-

re non dubitem victorem me barbaris hisce profligatis quamprimum affuturum. »

III. Paret dictis imperator, ac, « Justus est Deus, inquit, cui non in tibiis viri beneplacitum

Α τὴν νίκην ἐκείνην θρασυθίνετε; ὅσον πλείστον ἐξῆν οἱ βάρβαροι μικρῷ πᾶσιν ἐδῆυσάν τε καὶ κάκιστα διέθηκαν τὴν περὶ τὴν Θράκην τῶν Ῥωμαίων χώραν, ὡς μήτε ἀροτραῖν, μήτε σπείρειν τῶν πόλεων ἐξόντας δύνασθαι Ῥωμαίους ἐφ' ὁμοί; εἴτεσι παρὰ βραχὺ δυσί. Καὶ ἦσαν διὰ ταῦτα λύπη βασιλεῖ καὶ καλαμναιοτάταις φροντίσι τὴν αὐτῶν οἱ βασιλεῖς ψυχὴν κατατέροντες. Τὴν μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων στρατευμάτων βοήθειαν ἀπεγνώκασαν ἦδη τελείως, ζυνέντες μὲν ὀφεί βρομηθῆναι τινὲς περὶ τούτοις ἐπιπολάζειν, τὰς δὲ τῆς θεωρητικῆς αἰτίας οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ ζυνέντες, καὶ ἦν αὐτοῖς ἡ πᾶσα μελέτη μισθοφορικῆν τινα προσκαλιέσασθαι συμμαχίαν ὀθευθήποτε. Καὶ μέντοι καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπιβέτο χρόνος ὁ μῆτις, ἀναλογιζομένων τὴν τῶν χρημάτων δαπάνην ἰσομένην μεγάλην καὶ οὐ μάλᾳ τοι φορητὴν τῶ βασιλικῶ ταμείῳ, χρημάτων εἴπερ ποτὲ νῦν μάλιστα σπανίζοντι διὰ τὴν τῆς χώρας κάκωσιν. Ὅμως μέντοι τῆς ἀνάγκης ἡρεμῶν ἦκιστα συγχερούσης; κέμπει πρὸς τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῶν, τὸν Κρόλην λέγουσιν Σερβίας, ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος συμμαχίαν μεταπρατόμενος.

Β. Ἄλλὰ πρὶν ἐκείνην ἐκείθεν ἀφικέσθαι τὴν συμμαχίαν, ὁ πάντα ποιῶν καὶ μετασχιζῶν πρὸς τὸ βέλτιον Κύριος διανίστησι πρὸς ἀνδρῶν τινα ζῆλόν τινα τῶν εὐγενῶν τῆς συγγλῆτου καὶ κατὰ γένος τῶ βασιλεῖ προσηκόντων, Φιλήν τὸν Παλαιολόγον (1), ὃς καὶ τὴν πρωτοστρατορικὴν παρὰ βασιλέως ὑπετρον παρελήφως ἦν βακτηριαν. Οὗτος οὖν περὶ τὰ βασιλεία διατρίβων ἀεὶ καὶ μάλᾳ τοι πλείστην καρπούμενος; τὴν τοῦ βασιλέως; εὐμένειν διὰ τὸ τῆς γνώμης; ἀκίδδηλον καὶ διάπυρον πρὸς τὴν βασιλικὴν εὐνοίαν καὶ ἐτι τὸ τοῦ βίου σεμνόν, ἀδαχῆ; τις ἐδόκει καὶ ἀπειρος [P. 165] τὰ πολέμια, ἄτε καὶ τὸ σῶμα κατὰ φύσιν ἔχων ἰσχνόν καὶ τὰ πλείστα νοσηλευόμενος; καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ μόναις ταῖς θειοτέραις μελέταις ἦν ἐνδιατρίβων καὶ νοσῖς προεδρεύων ὡς τὰ πολλὰ καὶ πλείστην αἰδῶ τοῖς ἱεροῖς τῶν πραγμάτων παρεῖν ἔργον ποιοῦμενος. Οὗτος γὰρ βαρελαῖς φροντίσι κάτοχον θεασάμενος; τὸν βασιλεῖ Ἀνδρόνικον ἐπαθε τὴν ψυχὴν; καὶ προσελθὼν, « Δός μοι, » φησὶν, εἰς τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα παρελθόντι βραχὺν τινα στρατὸν ἀπολέξασθαι καὶ λογαγούς; καὶ ταξιάρχους, οὓς; ἂν αὐτὸς ἐθέλωμι, καὶ πρὸς τούτοις δαπάνην ἀνευθεῖ τῶν χρεωδῶν τῶν τε ὑποσχητῶν καὶ αὐτῶν. Αἱ γὰρ πρὸς θεὸν στεββαί μου καὶ ἀβραγζῖς ἐλπίδες τὴν ἐμὴν ὑποτρέχουσαι περιθάπουσι καρταχίστην τρόπον φέροντα κατὰ τούτων τῶν βαρ-

Γ. Πείθεται; τοῖς λεγομένοις ὁ βασιλεὺς ἐπιεικῶν, ὡς δίκαια ποιῶν ὁ θεὸς οὐκ ἐν ταῖς κνήμαῖς τοῦ

Variorum notæ.

(1) Phranzes lib. 1. cap. 9. Theodorum Philem ἐκ τῶν μεγιστάνων habet Pachymeres lib. 1. cap. 8. et alterum Philem lib. 11. cap. 17. Joannem Φιλήν, τῶν εὐπατριδῶν, Cantacuzen. lib. 11. cap. 52. Existant Manuelli Philæ versus Isaacii in obitum ejusdem Georgii Pachymeris, apud Allatum de Georgiis pag. 373. Idem is, ni fallor, cujus edi-

tus habetur de animalium proprietate, quem Michæli imp. τῶ νέφ. ut præfert cod. Reg. 2216. Andronici senioris filio, inscripsit. Vide Allatii excerpta Romæ edita pag. 339, in Creightonum pag. 702, 705. Lambecium lib. 11. Bibl. Cæsar., p. 181. PUGAN.

ἀδρός εὐδοκίῃ, οὐδ' ἐν πλήθει ισχύος, ὡς αὐτὸς A
 δὲ λαβὴν τοῦ προφήτου φησίν, ἀλλ' ἐν συντατριμ-
 μένῃ καρδίᾳ καὶ πνεύματι ταπεινώσεως. Τῷ μὲν
 οὖν οὐδ' ἐπ' ἡμῶν καὶ βασιλεῖ Μιχαὴλ οἶμαι ἀπαθθα-
 νῆρας διὰ τὰ τῶν φυσάντων κλημμελήματα τὴν
 καρ' ἑαυτοῦ συμμαχίαν οὐ διδοῦσι· ὅσπερ δ' ἰσως
 τινὲς ἐπ' αὐτῶν τὸν τε βίον καὶ τρόπον. Τιμωτέρα
 γὰρ παρὰ Κυρίου σεμνότης καὶ βίος ἀληθῆτος ὑπὲρ
 δυνάμιν ὄπλων. Ἀπίστρεφα γὰρ, φησὶ, καὶ εἶδον
 ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι οὐ τοῖς κόρυθαί, ὁ δρυμῆς, καὶ οὐ
 οὐκ ἔννετος ὁ πόλεμος, καὶ γὰρ οὐ τῷ σφῆρ ὁ θρῶτος,
 καὶ γὰρ οὐ τοῖς συνεταῖς ὁ πλοῦτος, καὶ γὰρ οὐ τοῖς γι-
 νώκουσιν ἡ χάρις· ὅτι καιρὸς καὶ ἀπίνηγμα συναν-
 τήσεται πᾶσιν αὐτοῖς. Καὶ μὲν δὲ πᾶσιν τοῦτου τὴν
 ἀφῆρσιν ὁ βασιλεὺς ἀσμένως ἀποκίμπτει, χρήματά τε
 καὶ ὄπλα καὶ ἱκπὸν ὄσην καὶ οἶαν ἐβούλετο θύει.

A. Ἄ δὲ πάντα κατὰ γνώμην αὐτῷ γιγνόμενα
 παρεληφθῆς ὁ Φιλῆς, πρῶτα μὲν φιλοφροσύναι, καὶ
 δεξιῶσαι παντοδαπὰς ἀναβρίκει τὸς στρατιώ-
 τας ἐς φλόγα πολεμικῆς ὀρεξῆς, χρήματά τε χαρι-
 ζόμενος καὶ ἱκπὸς καὶ ὄπλα καὶ ἐκπώματα· ἔστι
 δ' ὅτι καὶ τὴν ἑαυτοῦ ζώνην λυσάμενος στρατιώτῃ
 χαρίζεται, ἄλλω δὲ τὸ ἐαυτοῦ παραξυφίδιον· ὁμοῦλαι-
 τὸς τε αὐτοῖς· γίνεται καὶ ὁμόπνοος (2-3), τιμὰς τε
 αὐτοῖς ὑπιγχεῖται καὶ δωρεὰς οὐ μικρὰς ματὰ τὸν
 πόλεμον ἀναλόγου· τοῖς ἀγῶσιν ἐκἄστου· ἔπειτα
 κἀπὸ ἀδικίας ἀρέξασθαι παραίνει, ἱερῶσι τε κλει-
 στα διανέμει χρήματα δεξασθαι ἕνεκα τῶν ὑπὲρ τοῦ
 στρατοῦ καὶ αὐτοῦ πρὸς θεόν. Καὶ ἐπὶ τούτοις δεξῶ
 ἔειπε, πρὶν ἐξελεῖν τῆς βασιλευούσης, λάθρα τοῖς C
 κτατακτιζόμενοι· τὰ τῶν πολεμίων στρατόπεδα
 πέμψαι, ὡς μὴ ἀτίμαρτον ἔχει τὴν κίνησιν. Καὶ
 δὴ μαθὼν ὡς χιλίους πεζοῦς καὶ διακοσίους [P. 134]
 ἱππέας, ὁ Καλῆλ ἀπολεξάμενος πρότερον πέπομφε,
 πάσας τὰς περὶ τὴν Βιζύτην καταστρεφόμενος χώ-
 ρα· καὶ πλείστην ἐκεῖθεν αὐτῷ τὴν λίσαν κομίσου-
 ντας, ἔξεισι τὴν ταχίστην βουλόμενος πρὶν ἐπανήκειν
 τοῖς πολεμίοις συμμίξει σφισι περὶ τὴν ὁδὸν ἕμα
 τοῖς λαφύροις ἐπανιούσι.

E. Τριταῖος μὲν οὖν ἐκ τῶν τῆς βασιλευούσης
 ἄρας προοσταίων ἀφικνεῖται περὶ ποταμὸν Ξηρόγυ-
 ψον (4), εὐτωσί πως ἔγχωριος καλούμενον. Ἐνθα καὶ
 ὁμαλὸς ὁ χώρος ἦν καὶ πεδίος ἀρίστη πρὸς τε στρα-
 τοπεδείας καὶ συρόφεις πολέμων. Ἐνταῦθα δὲ οὖν
 στρατοπεδευσάμενος διέταττε τὰ· τάξεις, τοῖς τα-
 ξιάρχους, τοῖς λόγους, τοῖς λοχαγοῦς, τοῖς οὐρα-
 γοῦς, τὰς φάλαγγας, λόγους τε μελιχίους συχνὰ πα-
 ραθάρρων καὶ προπόσεισι δεξιόμοιων, καὶ πάντα
 ποιῶν ὅσα τόνον διδοῖαι τῆ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ.
 Λίω παρήλθον ἡμέραι καὶ ἤκουσιν οἱ σκοποὶ περὶ
 μέγας νόκτας, ἔγγυς εἶναι τοῖς πολεμίοις ἀγγέλ-
 κιντες μετὰ πολλῶν τῶν λαφύρων ἐπανιόντας ἀν-
 δρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν καὶ νηπίων καὶ κτηνῶν.
 Ἄμα δ' ἤλιψ καὶ οἱ πλέμιοι ἀναφαίνονται· καὶ

et, nec in multitudine virium, ut ipse per Itavi-
 dem prophetam ait, sed in contrito corde et in
 spiritu humilitatis. Nimirum filio meo Michaeli
 imperatori propter parentum delicta, ut opinor, in-
 fensus ferre opem recusat: isti autem fortasse lo-
 turus est, vite honestate et antiquis moribus com-
 mendabili. Pluris quippe sit apud Deum honesta et
 inculcata vita, quam vires armorum. Converti
 enim me, inquit, et vidi sub sole, nec velocitum
 esse cursum, nec potentium bellum, nec sapientis
 manum, nec prudentium divitias, nec intelligentium
 gratiam: quoniam tempus et eventus iis omnibus
 occurret. Itaque quidquid ille petierat, 265 om-
 nipi imperator exsequitur, pecunia, armis, equis,
 quot et quales voluerat datis.

IV. Quæ cum omnia Philes ex animi sententiâ
 obtinuisse, tum ipse humanitate primam et omnis
 generis officii bellicum ardorem et impetum in
 animis militum excitare; pecunias, equos, arma,
 potula largiri; interdum et zonam suam solvere et
 militi dare; alii pugionem offerre; eodem vici uti;
 idem velle et sentire; honores et quantiva non
 parva, quæ ejusque laboribus responderent, bello
 confectio persoluturum se promittere; item monere,
 ut ab omni flagitio sibi temperet; denique
 sacerdotibus magnam pecuniam distribuere, ut
 Deum pro se et exercitu deprecetur. Ad hæc an-
 tequam urbe egrederetur, necessarium duxit ex-
 ploratores præmitti, qui hostium castra specularen-
 tur, ne se ipse temere moveret. Cum autem cognov-
 visset, Chalelem nudiustertius mille pedites et
 ducentos equites delegisse, qui omnes agros juxta
 Bizyan popularentur, et maximam inde prædâ
 afferrent, maturat exitum eo consilio, ut cum ho-
 stibus nondum ad suos reversis, sed cum præda re-
 deuntibus, in itinere congrediatur.

V. Tertio die postquam ex Byzantiis suburbiis
 discesserat, ad flumen quod incolæ Xerogypsium
 appellant, pervenit. Planus est is locus et campis
 ad castra metanda et ad prælium committendum
 aptissimis diffusus. Ibi igitur castris positâ aciem
 explicat; ordines et ordinum ductores, cohortes et
 præfectos 266 cohortium cum primi tum extremi
 agminis, legiones denique ad pugnam instruit; be-
 nignis sermonibus omnes subinde confirmat, et
 propinationibus demeretur: omnia denique facta,
 quæ animorum alacritatem maxime augent. Hic
 post sub mediam noctem speculatores adsunt, ho-
 stem in proximo esse nuntiantes, multis spoliis
 onustum, viros, mulieres, puerosque et jumenta
 secum abducentem. Sub ortum solis etiam hostes

¹ Paal. cxlv, 10.

Variorum notæ.

(2-3) Alter codex habebat ὁμόπνοος. (Qua lectione dicitur verteream, pari grada ingressus est. Wolfius.

(4) Thraciæ fluvius, cujus meminit Theophylactus Simocatta lib. vi, cap. 3, et Anna Comnena lib. vii, pag. 215. Ducang.

se ostendunt, atque eminus et ipsi hostilia castra cernunt, splendore armorum coruscantia. Quare presso gradu ad pugnam se parant. Ac primum curribus in orbem circumpositis captivos in medio vinetos collocant una cum cæteris manubiis. Deinde pulvere capitibus insperso et manibus in cælum sublatis arma corripunt. Jam et Romanum exercitum instructum vident contra sese ire, et Philes pone sequi, peditum et equitum copias regentem et variis adhortationibus ad pugnam exstimulantom.

VI. Qui igitur in dextro cornu ordines dncebat, primus cum suo agmine in hostilem phalangem facto impetu hostem oppositum lethali vulnere inflicto ex equo deturbat; mox statim alterum. Deinde equo suo vulnerato ex acle discedit. Id Romanam phalangem aliquantisper conturbavit, effecitque, ut hostes reparatis viribus incondito clamore et ululatu ad persequendos Romanos cum impetu ferrentur. Sed Philes huic malo statim occurrit, cum aciem obeundo equites 267 pariter et pedites verbis et cohortationibus confirmaret; et hinc quidem ipse lacrymis divinam opem imploraret, ne totum Romanum imperium paulo momento funditus evèrti pateretur; inde autem captivi gementes et ululantes ferventibus suspiriis et fletibus præsens Dei auxilium exposcerent. Tum igitur pedestres Romanorum copiae Barbarorum peditatum dominus aggressi ferunt et feriuntur, cædunt, cæduntur; et utrisque fortiter dimicantibus atrox et ardens pugna exsurgit. Maxima vero parte equitum Philes barbaricam aciem involvit; ac ipse sumptis secum iis qui armis optime instructi erant, totam a latere phalangem hostium perrumpit, et in eam usque mediam delatus ita strenue obvios disjicit ac perturbat, ut Barbari neque consistere possent, nec quid agendum esset scirent, undique circumventi et fœde trucidati. Ita omnibus ferme illic cæsis, pauci duntaxat equites effugerunt: quos Romani equites gradu accelerato usque ad ingressum Chersonesi persecuti sunt, ut ibi tanquam intra rete conclusos reliquos facili labore mactarent.

ἐπισπεύδουσι τὴν πορείαν, ἐξίπασάμενοι μέχρι τῶν εἰσιδῶν τῆς Χερσονήσου, ἵνα ἐντὸς ὡς ἐν εἰκτῶν συγκλείσαντες τοὺς λοιποὺς τῶν βαρβάρων εὐεπιχειρήτων τὴν τούτων ἀπώλειαν τοῦ λοιποῦ διακράξωνται.

VII. Quo cum perventum esset, gaudio ob victoriam exultantes honoribusque et donis ab imperatore cumulati castra ponunt. Statim etiam quinque triremes imperator misit, quæ Hellesponti oram legendo caverent, ne a barbaris in adverso littore habitantibus Chaleli 268 auxilia submitterent. Hoc rerum statu Triballorum quoque auxilia jampriidem evocata adsunt, delectorum equitum duo millia. Adest et Latinorum Galatæorum Potestas apud Hellespontum ultro nostris opem laturus cum octo triremibus et muralibus tormentis. Cum igitur hinc Romanorum et Triballorum copiae, inde ii qui in tricornibus erant advenissent, pro gentium et

πρόβρωθεν καὶ αὐτοὶ τὰ τῶν πολεμίων ὀρώσι στρατόπεδα τῇ λαμπρότητι τῶν ὅπλων ἀσφράττοντα. Καὶ δὴ κατὰ χώραν στάντες παρεσκευάζοντο πρὸς τὸν πόλεμον. Καὶ πρῶτα μὲν τὰς ἀμάξας κατὰ κύκλον στήσαντες δεξιμοὺς ἔβδον τοὺς αἰχμαλώτους εἰσάγουσιν ἕνα τοῖς ἄλλοις λαφύροις. Ἐπειτα κόνιν χιάμενοι κατὰ κεφαλῆς καὶ χεῖρας πρὸς οὐρανὸν ἀνατείναντες ἀνελάθοντο τὰ ὅπλα. Ἦδη δὲ καὶ τὸν Ῥωμαϊκῶν ὀρώσι στρατὸν συντεταμένον ἴοντα κατ' αὐτῶν καὶ κατόπιν τὰς τε τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων δυνάμεις ἰθὺγοντα τὸν Φίλην καὶ λόγοις παντοίοις πρὸς πόλεμον παροξύνοντα.

Γ'. Πρῶτος οὖν εἰσεπήδησεν ἐς τὴν φάλαγγα τῶν βαρβάρων ὁ ταξίαρχος τοῦ δεξιῦ κέρως μετὰ τῆς ἐπομένης αὐτῷ φάλαγγος καὶ τρώσας καιρίαν τὴν ἀνίσταντα πολέμιον καταβάλλει τοῦ ἱπποῦ καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔτερον κἀπειτα τοῦ ἱπποῦ βληθέντος αὐτῷ παρεκκλίνει τοῦ μεταίχμιου. Τοῦτο δίδασκας πρὸς βραχὺ τὴν Ῥωμαίων φάλαγγα καὶ ἀνεβρόσθησαν εἰ πολέμοι καὶ ἀσήμεν χρῆσάμενοι τῇ κλαγγῇ καὶ βοῇ πρὸς διωξίαν ὤρμησαν. Ἄλλὰ φθάσας ὁ Φίλης περιήκει λόγους καὶ παρακλεύσσει θαρρύνων τὸ τε κίχην καὶ δοσι τῶν ἱππέων, καὶ πολλοῖς ἔβδον μὲν αὐτῷ ἐπιδώμενος δάκρυσι τὴν θείαν ἐπικουρίαν, μὴ περιτελεῖν κινδυνεύουσαν ἐν βραχεὶ τὴν ἄλην Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, [P. 165] ἰκίθεν δ' οἰμώζοντες τε καὶ διολύζοντες τῶν αἰχμαλώτων τὰ πλήθη καὶ θερμαίς στεναγμοῖς τε καὶ δάκρυσι τὴν ἀνωθεν δεξιάν ἐπικαλούμενοι σύμμαχον. Τότε τοῖσιν αἱ μὲν πεζικαὶ τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις εἰς χεῖρας ἴόντες τοὺς τῶν βαρβάρων πεζοὺς ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἔβαλλον τε καὶ ἐβάλλοντο, ἔκοπτον τε καὶ ἐκόπτοντο καὶ ἦν καρτερὰ τε καὶ βιαία τῶν πεζῶν ἡ μάχη, λίαν εὐρώστως ἀμφοτέρων τῶν δυνάμεων ἀγωνιζομένων. Τῶν δ' ἱππέων τοὺς μὲν πλείστους κύκλῳ περιήγαγε τοῦ βαρβαρικοῦ στρατεύματος ὁ Φίλης ὁ δὲ τοὺς ἄριστα παρεγγμένους τοὺς ὅπλους ἀναλαβὼν ρήγνυσιν ἐκ πλευρῆς τὴν ἄλην φάλαγγα τῶν βαρβάρων καὶ μέσος ἐλάσας ἐκλόνθησέ τε καὶ συνεκύκησε κράτιστα ταύτην, ὡς μηχαναὶ δύνασθαι τοὺς βαρβάρους σύσπειναι τε καὶ γινῶναι ἐὸ ποιητέον, οὕτω πανταχόθεν περιτοαχιθέντας καὶ ἀπειρώς κοπτομένους. Καὶ μὲν δὴ τὴν ὀλίγων ἱππέων ἀπαντας ἐκεῖ κατασφάζοντες ἔπειτα

Z. Φθάσαντες οὖν ἐνταῦθα στρατοπεδεύουσι τοὺς τε ἐπικηλικὸς τρυφῶντες καὶ ταῖς ἐκ βασιλέως τιμαῖς τε καὶ δωρεαῖς. Πέμπει δὲ καὶ πάντε πρὶθρεῖς ὁ βασιλεὺς εὐθύς, ἵνα παρακλέουσαι τὸν Ἑλλησποντον παραφυλάττωσι, μὴ λάθῃ παρὰ τῶν ἀντιπείρας βαρβάρων ἐληλυθυῖα δύναμις ἐπὶ Χαλκή. Τούτων ἕβδως ἔχόντων ἦκει καὶ ἡ πάλαι κληθεῖσα τῶν Τριβαλλῶν ὁμμάχια, λογάδες ἱππεὶς εἰσχιλοῖ. Ἦκει δ' ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Λατίων ποτεστάτος παρὰ τὸν Ἑλλησποντον, αὐτοκλήτης Ῥωμαῖος σύμμαχος, τρὶθρεῖς ἔχων ὀκτὼ καὶ τεχομαχικὰ μηχανήματα. Καὶ δὴ προσελάσαντες ἔβδον μὲν τὰ Ῥωμαίων καὶ Τριβαλλῶν στρατεύματα, ἐκ-ἰ

θεν δὲ τὰ ἐκ τῶν τριηρῶν, μεμερισμένως κατὰ γῆν καὶ φυλάξ; πηγνύουσι τὰ στρατόπεδα κύκλῳ τοῦ ὄψεως καὶ τῶν τάρρων, ἐν οἷς τὴν διαίτην εἶχον οἱ βάρβαροι. Οἱ μὲντοι Ῥωμαῖοι τε καὶ οἱ Λατῖνοι δεξιῶς ἔχοντες πρὸς τειχομαχίαν καὶ πολιορκίαν περιεσῶσι παντοία καὶ ἰσχυρὰ μηχανήματα, δι' ὧν κίηθη λίθων ἐρρίπτουν, καὶ πολὺν ἐπήγον τὸν διαθρόνον τοῖς τε ὑποζυγίοις τῶν βαρβάρων καὶ αὐτοῖς· καὶ τοῦτο νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ποιοῦντες οὐκ ἔληγον.

Η'. Τοῖς δὲ βαρβάροις πρὸς ὀφθαλμῶν ἤδη τὴν διεθρον βλέπουσιν ἐαυτῶν, καὶ μὴ ἔχουσιν ἔθεν διαφύγειν διὰ τὸ πανταχῶθεν πολλοῖς· κεικλωσθαὶ στρατεύμασιν, ἐβόηε διακουθεῖσαι τὸ ἔξην οὕτως. Ἐβόηε γὰρ λάθρα καὶ νύκτωρ ἐπιθίσθαι τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατῷ μάλλον ἢ τοῖς ἄλλοις, ἅτε ἐθάδες ὄντες νικῆν αὐτοῖς καὶ ἅμα πεφοβημένους καὶ αὐτοῖς ὄντας ἐκ τῶν φθασάντων δυστυχημάτων· ἵνα διὰ τούτων ἰσως καὶ τὰ τῶν ἄλλων στρατόπεδα θορυβήσαντες ἀνικωχῆν τῆς πολιαρκίας ἐργάζωνται. Ἀλλὰ τότε πρῶτον ἤσθοντο [P. 166] σφαιλερὰς ὑπολήψεις κατὰ Ῥωμαίων θράξαντες. Οὐ γὰρ ἐλάθεν αὐτοὺς οὐδ' ἡ πρώτη τῶν βαρβάρων ὀρμηὶ ὀπισθάνουσι καὶ ἐρηγορίας καὶ συγκαί; φυλακαί; ἀμοιβαῖον τὴν νύκτα παραμετροῦντας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὡς πύργῳ στερέβῃ προσβαλόντες ἀπεκρούσθησαν καὶ ὑπέστρεψαν εἰς χεῖρα. Οὐ μὴν μέχρι τούτου γε στήνη ἐγνώκισαν· ἀλλὰ σφόδρα τῇ πολιορκίᾳ πιεζομένοις ἐβόηεν αὐθις· κείραν λαβεῖν καὶ τῶν Τριβαλλῶν. Ἀλλὰ τὰ ὁμοίαι καὶ παρὰ σφῶν πεπονηότες πρὸς τὰς ἰσχυατίας ἤδη τῆς ἀπογνώσεως ἦσαν σκηνοβατοῦντες.

Θ'. Καὶ δὲ τῇ ὑστεραία περὶ μέσας νύκτας τὰ ὄπλα ρίψαντες· αὐτομολοῦσι πρὸς τὰς τριήρεις βριθοῦσι κόλπαι; καὶ βλαναίοις. Τοῖς γὰρ Λατῖνοις μόνους τὴν ἐαυτῶν ἐθάρρησαν φυλακὴν, μετὰν ἐκπίσαντες κείσασθαι δεῖνόν ὑπ' αὐτῶν, ἅτε μηδὲν μεθ' αὐτοῖς δεῖνόν κατ' αὐτῶν ἐργασάμενοι πρότερον. Ἀλλὰ τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἀετλήνου καὶ ζοφερὰς τυγχανούσης ἐλαθον ὑπ' ἀγνοίας οἱ κλειοῦσι αὐτῶν κείρα τὰς τῶν Ῥωμαίων τριήρεις καταφυγόντες, καὶ κακῶν φεύγοντες εἰς πῦρ ἐμπεπτώκισαι, τὰς τῶν Ῥωμαίων θηλαθὴ χείρας, ὑφ' ὧν τὰ τε χρήματα ἀφῆρέθησαν τὴν ταχίστην καὶ αὐτοὶ κατεκόπησαν ἀπειδῶς. Οἱ δὲ Λατῖνοι τοὺς καταφεύγοντας εἰς αὐτοῖς κείντας μὴν οὐκ ἀνέλιον, ἀλλὰ μόνους τοὺς κλείσασθαι κείσασθαι χρήματα διὰ τὸ ἀνέλεον μείναι καὶ μὴ γνωσθέντα ζῆταίσθαι παρὰ Ῥωμαίων. Τοὺς δὲ λοιποὺς τότε μὴν ζῶντας ἐτήρησαν ἐν δεσμοῖς· ἐπειτα τοὺς μὴν ἐξ αὐτῶν ἐκόμισαν τῷ βασιλεῖ, τοὺς δὲ πρὸς δουλείαν ἐαυτῶν διενείμαντο. Ἀλλὰ ταῦτα μὴν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

nationum varietate distincti ac divisi circum oppidum et fossas, intra quas Barbari se continebant, castrametantur. Ac Romani quidem et Latini obsidionum et oppugnationum peritii omnis generis firmas machinas contra castellum disponunt; quarum ope saxa plurima ejaculantes magnam apud barbaros hominum et jumentorum stragem edebant: idque nec interdium nec noctu facere intermitterebant.

VIII. Barbaris vero, quibus jam ante oculos mors erat, nec ullum effugium patebat, quod undique multis exercitiis cincti essent, discrimen vitæ adire visum est hoc modo. Noctu Romanorum potius quam aliorum exercitum invadendum esse statuerunt, quod et vincere eos hactenus consecuissent, et præteritii temporis eladibus adhuc terribus eos putarent: ut per hos forsitan cæteris quoque hostibus perturbatis moræ alicujus spatii oppugnationem interrumpere. Sed tum primum senserunt, se falsa de Romanis opinione imbutos esse, quos ne prima 269 quidem Barbarorum eruptione latuit, armatos et vigilantes et per crebras excubiarum vices noctem transigentes. Quare inani impetu velut in sortem turrin facti repulsi turpissime recesserunt. Nec tamen in eo demum subsistere eis placuit, ut nihil ultra tentarent. Verum gravi obsidione premente etiam Triballorum periculum facere libuit. Sed eodem modo ab illis etiam tractati jam in extrema desperatione versabantur.

IX. Itaque postridie sub mediam noctem abjectis armis ad triremes plenis sinibus et sacris decurrunt. Latinis enim solis, quod nihil ab illis mali timerent ut quos nec ipsi ulla injuria antehac læsissent, salutem suam credere ausi sunt. Sed cum ea nox obscura et illunis foret, plerique imprudentes ad Romanas triemes deveniunt: ibique dum fumum fugiunt, in ignem delabuntur, hoc est, in Romanorum manus incidunt, qui et pecuniis omnibus eos actutum spoliant et absque misericordia contrucidant. Latini vero suos supplices non quidem omnes occiderunt, sed eos tantum qui pecuniæ plurimum attulerunt, ut quid accepissent incompertum maneret, ne Romani si rescivissent pecuniis repeterent. Cæteros tum quidem in vinculis vivos habuere; deinde ex iis alios imperatori attulerunt, alios inter sese partiti ad servitutem retinuerunt. Et hæc quidem in hunc modum gesta sunt.

CAPUT XI.

Niphoni ob sacrilegia exilio Joannes Glyceus laicus in patriarchatum succedit. Hujus elogium. Cur habitum monasticum non induerit. Gregoras juvenis. Eloquentiæ studiosus. Glyceos auditor assiduus. Theodori Meochiæ auctoritas. Filia Joanni Panhypersobasto nupta. Læva Metochitæ. Animi et corporis dotes. Summa eruditio. Dicendi genus. Ut litterarum studium cum rei publicæ administratione conjunxerit.

A'. Ἐξ δὲ τοῦτον ἔτος ἐπέβλεπται καὶ Νίφων τοῦ πατριάρχου θρόνου (5), αἰτίαν εἰληφῶς, πολλακλή;

I. Sequenti anno etiam Niphon e patriarchali sede ejicitur ob multa 270 et varia sacrilegia at-

Variorum notæ.

(5) Huc pertinet oratio Nicephori Chumni, quæ inscribitur, Ἐλεγχῶς κατὰ τοῦ κακῶς τὰ πάντα

que ob amorem pecuniæ, quo ille impulsus questum iniquum nec satis dignitati suæ convenientem instituebat. Is autem digressus domicilium sibi elegit eam partem monasterii Peribleptæ, quæ mare spectat. Uno anno interjecto in patriarchicum solium imponitur Joannes Glycys, tum Logotheta cursus publici, qui uxorem filiosque et filias habebat. Erat hic vir doctissimus et generosæ illius Atheniensium elocutionis, si quis unquam, retinentissimus, utpote qui eam dicendi formam ac rationem tanquam divinum aliquod exemplar observaret. Idem gravi iudicio, animi affectu ad optima quæque propenso, et morum sanctitate longe omnes superabat. Quas ob res patriarchalem sedem velut meritum præmium accepit, cum uxor ejus statim monasticum habitum induisset. Atque ipse quoque sedis reverentia eundem habitum inducere quidem voluit; sed illius conatui imperator obstulit. Nam cum corruptus humor non ita multo ante articulos ejus invasisset, certis anni intervallis gravissime cruciabatur, et de sententia medicorum cum necesse erat carnibus vesci: qua de causa monasticus ei habitus non concessus est. Hujus viri consuetudine usus et ipse sum, quoad potui et licuit, nocturnis diurnisque ejus colloquiis intercesse et uberrimos fructus ex ipsius sermonibus colligere solitus, cum apud me 271 maxime vigebat eloquentiæ amor; ætas autem mea vicissimum annum excedebat.

II. Erat eo tempore summæ apud imperatorem auctoritatis, ac rerum omnium administrationi præerat Theodorus Metochites, logotheta tum generalis. Tanto autem studio imperator eum complectebatur, sic de eo totus pendebat, ut nihil adeo arcanum esset, quod ei sive parvum sive magnum haud concederet, omniaque fierent quæ hic vellet, contraque nihil quod nollet. Ac jam eidem generum dederat nepotem suum Joannem, fratris sui Porphyrogeniti filium unicum: quem patre ejus superstitie ideo aversabatur, quia ipsum patrem odebat: deinde eodem defuncto ad se recepit, et maxime dilexit, cum is ex ephebis modo excessisset; eique statim paupersebasti dignitatem decrevit: quam illius amore longe augustiorem quam prius fuerat effecit. Quippe et vestimentis et cal-

καὶ πολυκευθῶς ἱεροσυλίας καὶ χρημάτων ἔρωτος; ἄδικόν τε καὶ μὴ πάνυ τῷ πατριαρχικῷ προσήκοντα θρόνον τὸν κορισμὸν ἐπευρίσκοντος. Καὶ ἀπειθῶν οὐκ ἐπιτηδίων ἐποίησεν τὸ πρὸς θάλασσαν τετραμυμένον μέρος τῆς Περιβλέπτου μονῆς (6). Ἐνδὲ δὲ μεταξὺ παραδραμόντος ἔτους ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται θρόνον Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς (7), λογοθέτης ὢν τῆνικαῦτα τοῦ δρόμου (8) καὶ γυναικα [P. 167] ἔχων καὶ υἱὸς καὶ θυγατέρας. Ἦν δὲ ὁ ἀνήρ σοφὸς ἐν τοῖς μάλιστα καὶ σφόδρα τῆς εὐγενεῶς ἐκείνης τῶν Ἀθηναίων ἡχοῦς εἰπερ τις ἐγγύμενος καὶ τύπων ἐκείνων καὶ τρόπον καθάπερ τ: θεῶν τῆρῶν ἀρχιτύπων συνίσεως δ' ἐμβροθεῖα καὶ γνώμη βουλευομένη τὰ δέοντα καὶ τρόπων τεμνότητι μακρῷ τῷ μέτρῳ πάντας νικῶν. Ἀπὸ ταῦτα δὴ καὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπαθλον κατὰ τὸ προσήκον λαμβάνει, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τὸ μοναχικὸν (9) εἰδίως θεαλοῦσης σχῆμα. Καὶ αὐτὸν μέντοι τὸ μοναχικὸν ὑπέλθειν ὀρηκασαντα σχῆμα αἰθερ τοῦ θρόνου τῆς ὀρηκῆς ἐπίσης ὁ βασιλεὺς. Χυμοῦ γὰρ τινος διεσφορότας εὐπάνυ πρὸ πολλοῦ τὰ τοῦτου διαδραμόντος ἔθραμα, τακταῖς περιόδοις τοῦ ἔτους ἔπασχε τὰ δεινότερα, καὶ ἦν ἀνάγκη κατὰ τὰς τῶν λατρῶν κρίσεις κρῖναι τοῦτον χρῆσθαι· καὶ διὰ τοῦτο δὴ τὸ μοναχικὸν ὑπέλθειν οὐ συγκεχώρηται σχῆμα. Τοῦτου τοῦ ἀνδρός ἀπόλεαυθεν καγῶ, καθέσθον κλειστον ἐξῆν, ἐν ταῖς νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμῆρων σκολαῖς λογικ: τ: αὐτῷ συγγινόμενος καὶ πολλὴν τῆς ἐκείνου γλώττης τρυγῶν τὴν ὠφέλειαν· ὅποτε δὴ καὶ παρ' ἑμοῖς ὁ τὰ τῶν λόγων μέλα τοι ἡκμαζόν ἔρωτες· καὶ ἡ ἡλικία τὴν εἰκοστὴν παρήλλαττε χρόνον.

B. Ἦν γε μὴν τῆνικαῦτα τῷ βασιλεὶ παραδυναστεύων καὶ πᾶσαν κατὰ τασιν ἰδοις μεσττεύων τοῖς πράγμασιν ὁ Μετοχίτης Θεόδωρος (10), λογοθέτης ὢν τῆνικαῦτα τοῦ γενικοῦ. Τοσοῦτον δ' αὐτῷ προσετατήκει καὶ οὕτως ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ γὰρ ἐξήρητο, ὥστ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ μικρὸν ἢ μέγα τῶν πάντων ἀπόρρητον πρὸς αὐτόν· ἀλλὰ πάντα ἔποιε βουλομένου καὶ τούτου, καὶ αὐθὶς οὐδὲν, ὃ μὴ τούτῳ πρὸς βουλῆσεως ἦν. Ἦδη δὲ καὶ γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τὸν ἀδελφεοῦν τούτου παρέσχετο, Ἰωάννην φραμί τὸν μονογενῆ τοῦ Πορφυρογεννήτου υἱόν· ὃν δὴ ζῶντο; μὲν αὐτῷ τῷ πατρὸς ἀπεστρέφετο δι' ἔχθος τὸ πρὸς ἐκεῖνον· ἐκεῖνον δ' ἀπαλλάξαντο; ἐδέξατό τε καὶ ἐν τοῖς μάλιστα ἐστέρην ἔσφι τὸν ἐρηθὸν παραλλάττοντα. Ἐστειμήκει δ' αὐτὸν εὐθύ; καὶ τῷ τοῦ πανωπερεβάστου (11) ἀζώματι, ὃ νῦν καὶ αὐτὸ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν

Variorum notæ.

πατριαρχεύσαντος Νίφωνος, ἀνενεχθεῖς παρὰ τοῦ Νικομηδείας καὶ τοῦ Μιτυλήνης πρὸς τὴν ἱερὰν δύναν. Vide cod. Reg. 2964, fol. 199, v. Boivin.

(6) In episcopo, *Periblepti*: emendavimus, *Peribleptæ*, Deiparæ scilicet, cui dicatum monasterium, de quo in Constantinop. Christ. lib. iv, sect. 2, n. 56. DUCANG.

(7) Anno Christi 1316. — Phranzes lib. 1, cap. 9. DUCANG.

(8) Vide lib. vi, cap. 8, sect. 1. Boivin.

(9) Ea enim tempestate patriarchæ omnes seligebantur ex ordine monachico, ac si aliunde, id

est ex sæculari, tum ii monachi habitum induiebant, et a carnibus abstinebant, uti supra annotatum ad lib. vi, cap. 3. DUCANG.

(10) Qui λογοθέτου τῶν ἀγγελῶν dignitatem antea obierat, ut scribit Pachymer. lib. ix, cap. 5, tum vero λογοθέτης τοῦ γενικοῦ erat, cuius præclaras animi dotes et eruditionem hic et in orat. ii'ius funebri prædicat Gregoras, adversam vero fortunam lib. ix, cap. 6, 7; lib. x, cap. 2, ut et Cantacuzenus lib. ii, cap. 11; lib. ii, cap. 1. DUCANG.

(11) Vid. Gloss. med Græc. in Σεβαστῶς. DUCANG.

στοργήν ἐπιδοτέριον ἢ πρότερον εἶχε καλλιῶ κατα- A
 στήσατα. Ἐδοῦμασι γὰρ καὶ παύλαις αὐτοῦ καὶ δεκ-
 τῶν ἔκπον τούτου κοσμεῖ κίβητος τοῖς ἄκασι χρῆσθαι
 κηρύσσεται, ἐν ἧ διασημύτατος ἐν τοῖς περὶ τὸν
 βιαιία εὐγενέσι. Τούτων τοίνυν οὕτως πολλῆς ἀπο-
 λαίνονται τῆς βασιλικῆς εὐμενίας Θεοδόρου τῷ λογο-
 θέτῃ γαμβρὸν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ θυγατρὶ παρέσχετο,
 χειρίζομενος δὲ ἄσπερ ἐκλούεται καλὰ κἀγαθὰ. Σώμα-
 τοι γὰρ μεγάθει καὶ μελῶν καὶ μερῶν συμμετρίᾳ
 καὶ ὀφθαλμῶν διαρότητι πάντας εἴλακε πρὸς· ἐπιπύ-
 ρον ὀφθαλμοῦ φύσεως δ' εὐμοιρίᾳ πρὸς λόγους καὶ
 καρτερίᾳ πρὸς πόνουσ καὶ ἀνήμῃς ὀγυίᾳ καὶ καθα-
 ρότητι σοφίας ἀπέση· ἐς τὸ ἀκρότατον [P. 168]
 ἦλκεν. Οὕτως δ' εὐπορος ἦν ἅπαντα τοῖς ζητοῦσι πα-
 λαί τε καὶ νέα προσφέρειν ὡς ἐκ βιβλίου τῆς γλώτ-
 τῆς, ὥστε μικρὰ ἢ οὐδὲν εἶδει βιβλίον τοῖς ἀμλοῦσι. B
 Βιβλιοθήκη γὰρ ἦν ἐμφυγος οὗτος καὶ τῶν ζήτουμέ-
 νων πρόχειρος εὐπορία· οὕτως πάντας μακρῶ τῷ
 μέτρῳ παρέδραμεν, ὅσα ποτὲ λόγων ἦσαντα.

Γ. Ἐν τι μόνον ἰσως αὐτοῦ καταμειψασθεῖς τις,
 ὅτι πρὸς οὐδένα τῶν πάλαι βητόρων ἀναφέρειν βι-
 βωλεται τοῦ τῆς αὐτοῦ γραφῆς· χαρακτηριστῆρος τῆν
 μέρεσιν, οὐδ' Ἰαροφ. τινι καὶ μετῴσῃ γλώσσῃ τὸ
 τῆς ἐκνοίας παραμυθίσθαι ἐμβριθεῖς, οὐδὲ τὸ τῆς
 φύσεως πᾶν τοι γόνιμον χαλινῶ τινι κατέχειν προ-
 τεύμεται· ἀλλ' ἱστορικῆς τινὲ καὶ ἀπονομίᾳ φύσε-
 ως κατακαλουθήσας χαιμῶνά τινα καὶ θάλατταν
 γλώττη· προσοχεται· πάντεσθιν ἀμύσσει καὶ κνίζει
 τῶν ἐκόντων ἢ ἀκοήν, καθάπερ τῆν τῶν τρυγῶν-
 των παλάμην ἢ περὶ ῥόδον ἀκάνθα. Ἐξέρτει δὲ καὶ C
 τὰς τοῖς βουλομένους τακτικῶσθαι τῆν τοῦ ἀνδρὸς
 ἐν τοῖς λόγοις δύναμιν, ἐξ ὧν συνετετάχει πολλῶν
 τε καὶ πολλῆς καὶ ποικιλῆς γεμόντων τῆς ὠφελείας
 βιβλίον. Ὁ δὲ πάντων μᾶλλον θαυμάζειν ἔχει τις
 ἀν τοῦ ἀνδρὸς, ὅτι τοσούτου πρὸς τῶν κοινῶν πραγ-
 μάτων θορόβου καὶ κινδύνου ἐπιχειμένου καὶ φρον-
 εῖδων ἕλοτε ἄλλων ἐπικλυζόντων αὐτοῦ τῆν διάνοιαν,
 οὐδὲν ἦν ὁ τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν ἀπρηγό-
 λησε πάποτε· ἀλλ' οὕτως εἶχε πρὸς ἀμφο δεξιῶς,
 ὥστ' ἐκ πρωτῶν μὲν ἐς ἐσπέρας ἐν βασιλείᾳς τὲ
 κοινὰ ἐνοικῶν ἦν οὕτως ὀλοσχερῶς καὶ ἐξὸν γε πολλῇ
 καὶ ἰεούση τῇ προθυμίᾳ, ὥσπερ ἀν εἰ τῶν λόγων
 ἐξω παντοίας ἐτύγγανεν· ὁπλὲ δ' αὐθις ἐκείθεν
 ἐπιλλεττόμενος οὕτως ὀλωσ τῶν λόγων ἐγίγνετο, D
 ὥσπερ ἀν εἰ σχολαστικὸς τις ἦν καὶ τῶν πραγμάτων παντάπασιν ἐκτός. Καὶ πλείστα δ' ἔτερα περὶ τοῦδε
 λέγειν ἔχοντες τοῦ ἀνδρὸς ταμειύσομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν.

CAPUT XII.

*Irene imperatricis obitus. Sepultura. De ejus pecuniis quid actum sit. S. Sophiæ templum ruinam mi-
 natur. Duabus pyramidibus exactis sulcitur. Andronicus mavnll vetera ædificia instaurare, quam novæ
 existimere. Ejus modestia laudatur. Tempia ab eo restituta. Ejusdem opera alia publica. De columna, statua
 et cruce in vestibulo templi S. Sophiæ erectis. Crux dejecta reponitur. Cætera longo tempore lubefacta re-
 novantur. Statuæ dimensio. Item crucis et globi.*

[P. 169] A'. Τῇ γε μὴν Εἰρήνῃ τῇ βασιλίσῃ κλει-
 στον ἐν Θεσσαλονικῇ διατριψάσῃ χρόνον, δι' ἧς ἔφαμεν
 αἰτίας, ἔδοξεν αὐτῇ κατὰ τούτους τοὺς χρόνους καὶ
 περὶ τὸ καλίχιον ἀφικέσθαι τὴν Δράμην, εἰλωθὲς ἐν
 αὐτῇ καὶ πρότερον τοῦτο ποιεῖν θυμηδίας χάριν διὰ τὸ
 κέρου τῆς ἐν Θεσσαλονικῇ προσεδραίας ὑποκίμπτει-
 σθαι. Ἐνθα δὲ γενομένην χαλεπὸς αὐτῇν πυρετός

et equi ornamentis coloris lutei uti permisit,
 ut inter aube nobiles maxime conspicuus esset.
 Hunc igitur imperator, quem tam charum habebat,
 logothetæ generum esse voluit, ei viro ob evimias
 dotes quam plurimas in hunc modum gratificatus.
 Nam proceritate corporis et membrorum ac par-
 tium proportione et oculorum hilaritate omnium
 oculos in se convertereat. Facundia porro naturali,
 laborum tolerantia, memoria firma et nitida sum-
 mum omnium 272 eruditionis fastigium conscende-
 rat. Si quid ex eo sive novum sive antiquum qua-
 rereres, ita recensebat, quasi ex libro recitaret.
 Quare iis qui cum eo colloquebantur parum aut
 nihil opus erat libris. Erat enim viva bibliotheca,
 et eorum quæ scire velles parata copia : tanto in-
 B tervallo omnes eos superabat, qui unquam in stu-
 diis versati sunt.

III. Unum hoc in eo reprehendi queat, quod ad
 nullius veteris oratoris imitationem stylum con-
 formavit, neque gravitatem sententiarum amœni-
 tate ac lepore quodam dictionis condire volu i, ne-
 que ingenii ubertatem nimiam freno ullo modera-
 tus est : sed suo quodam genere et genio delecta-
 tas procellosum veluti verborum mare objicit,
 atque adeo legentium aures offendit et veluti pon-
 git, et spinæ digitos eorum qui rosas carpunt. Ve-
 ram qua dicendi facultate præditus fuerit, cuilibet
 æstimare promptum est ex plurimis libris, quos
 multæ et varix frugis plenus composuit. Jam quod
 in eo viro maxime mireris, cum tantæ molestiæ
 premerent, tantus negotiorum publicorum æstus
 incumbere, cum curæ alias aliæ animum ejus vel-
 uti inundarent, nihil unquam fuit, quod eum a
 lectione et scriptione revocaret. Sed ea dexteritate
 in utrisque versabatur, ut a mane usque ad vespe-
 ram in palatio reipublicam administraret, et uni
 huic rei ita sedulo, ita acri studio vacaret, quasi a
 273 litteris prorsus alienus esset. Sero inde di-
 gressus adeo totus in litteris erat, quasi scholasti-
 cus esset, neque cum republica negotii quidquam
 haberet. Plura de hoc viro dicenda habebimus ;
 D sed in alium locum ea differenda sunt.

I. Per illud tempus Irene imperatrix, cum diu
 ob quas diximus causas Thessalonicæ commorata
 esset, ad oppidulum Dramam iter instituit : quod
 et prius facere solita erat recreandi animi causa,
 ubi eam longioris apud Thessalonicenses moræ
 tædium cepisset. Quo cum pervenisset, haud multo
 post gravis eam febris invasit, et celeriter rebus

humanis exemit. Unde cum et Crakena ipsa e Triballis ad matris exsequias venisset, reliquæ ejus Constantinopolin in Pantocratoris monasterium sunt relatæ. Pecuniarum vero ipsius, quæ maxima erat, partim ejus liberis delit, partim ad sarcinendum maximum Sanctæ Sophiæ templum imperator contulit. Audierat enim ex peritis architectis, duas ejus partes, septentrionalem et orientalem, vetustate labascentes proximam ruinam minitari, nisi mature occurreretur. Quare idem imperator multis, ut diximus, aureorum millibus de imperatricis pecunia datis per eas quas videmus pyramides, ex altis fundamentis eductas, periculum quod imminabat egregie propulsavit.

δεδοκῶς ἐκ τῶν τῆς δεσποίνης χρημάτων, ὡς ἔφημεν, τὰς ὀρωμένας ταῦτα; ἐκ βαθέων τῶν θεμελίων ἀνήγειρε πυραμίδας (12), δι' ὧν κράτιστα τὸν ἀπειλούμενον ἔστησε κίνδυνον.

II. Hoc loco declarandi 274 occasio datur. quo animo in hujusmodi rebus fuerit. Nam ceteri quidem omnes imperatores, qui sacrosanctas aedes extruxerunt, ad eam rem suscipiendam ambitione quadam impulsu fuerunt. At isthæc ambitio parum abest a vanitate et superbia: quæ vitia ubi eminent, honestam actionem delecorant, velut insidens vermis pomum deformat. Andronicus vero imperator satius esse arbitratus jam exstructas meliorare ac tueri prout deceret, atque imminetia ex vetustate pericula convenientibus auxiliis et diligenti studio submovere, quam eas collabi sinere, et alias e fundamentis ad ostentationem extruere, omnem in id unam curam ac diligentiam conferebat. Etenim illic non deest livoris taciti suspicio, qui ruentia veterum ædificia negligi jubeat, ut simul cum iis monumentis evanescat ac deleatur memoria eorum qui illa posuerunt; nova autem ædificia, aliis silentio alto obrutis permanentia, ejus a quo exstructa fuerint nomen prædicent; quemadmodum presentis veris amœnitatem novi palmites declarant. Hic vero gravitate et constantia animus instructus veluti iudex pro tribunali sedet ac nullo affectu pravo corrumpitur; sed Deo ipso conscientia suæ teste æquam lancem suspendit.

κάθηται, μήτε τι κίβδηλον ἐπαγόμενος φρόνημα, καὶ ἅμα ὑπὸ θεῷ μάρτυρι τοῦ συνειδότες μετευρίζων τὰς πλαστίγγας.

III. Illis igitur de causis imperator vetera fana refici et fulciri curabat, quamvis ea res multo majores sumptus postularet quam 275 si nova exstruere voluisset. Nos autem Asiæ Europæque oppidulis, quæ instauravit et e fundamentis crexit, ommissis solius Constantinopolis operum mentionem faciemus, quæ in hunc usque diem cura ejus consistunt. Sunt autem hæc. Juxta portam Eugenii maximum Pauli Magni templum; duodecim Christi discipulorum seu omnium Apostolorum aedes; item

περίεχε μετ' οὐ πολὺ, δεδῶκε καὶ ταχέως αὐτὴν ἐξ ἀνθρώπων πεποίηκεν. Ἐἶτα ἐληλυθυίας καὶ τῆς Κραλαίνης ἐκ Τριβαλλῶν ἐπὶ τὸ τῆς μητρὸς πένθος διεκομίσθη τὴν λείψανον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος ἐπέθη μνήνῃ. Τὰ δὲ χρήματα αὐτῆς πάντοτε πλεῖστα τυγχάνοντα, καὶ μὲν δέδωκε τοῖς πιασιν αὐτῆς, καὶ δὲ πρὸς βοήθειαν ἑναιώνου τοῦ μεγίστου νεῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ὁ βασιλεῦς. Ἦκουσε γὰρ παρὰ τῶν δοκίμων οἰκοδόμων, ὡς τῶ μακρῷ χρόνῳ καμόντα συνίζησιν τὰ δύο αὐτοῦ ἐκπεπόνθησαν μέρη, τὸ τε πρὸς ἄρκτους ὄρων καὶ ἐπὶ τὸ πρὸς ἀνατολάς τετραμμένον, καὶ δὴ πτώσιν ἀπειλοῦσι ταχέως, εἰ μὴ συνεπιλάβοιτό τις. Ὅθεν χιλιάδας νομισμάτων οὐκ ὀλίγας τοῖς οἰκοδόμοις ὁ βασιλεὺς

Β'. Ἄξιον δ' ἐν ταῦθα γενομένοις δηλώσαι τὴν γνώμη, ὅποια τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων βασιλέων (13) ἐπόσει θεοῦ καὶ ἱεροῦς ἀνεγγήρασαν εἰκοὺς φιλοτιμίᾳ τινὲ πρὸς τοῦτον ἠγέρθησαν τὸν σκοπὸν, καὶ ἦν οὐ πόρρω κενοδοξίας καὶ τύφου τινὸς; ἢ τοῦ αὐτῆς φιλοτιμία. Ἐνθα δὲ τὰ τοιαῦτα ἐπιπολάσει, τὸ σεμνὸν ὑφαιρεῖται πῶς τῆς πράξεως, καθάπερ μήλου ὄραν ὑφαιρεῖται σκώληξ ἐφεδρεῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος οὗτος κολλῶ βέλτιον κρίνας τοὺς προὔπαρξαντας βαλτιοῦν τε καὶ συνιστῆν κατὰ τὸ εἶδος καὶ τοὺς ἐπιόχτας ἐκ τοῦ χρόνου κινδύνους μετὰ τῆς προσηκούσης βοήθειας τε καὶ σπουδῆς ἀποκρούσθαι, ἢ τοὺς μὲν ἀφίενοι πίπτειν, φιλοτιμείσθαι δ' ἐκ βάθρων ἐγείρειν ἑτέρους, ἐν τούτῳ τὴν πᾶσαν ἐκείνου σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν.

Γ'. Διὰ ταῦτα τοῖνον τῶν πάλαι ναῶν ὁ βασιλεὺς ἐπεμέλετο συνιστάς τε καὶ ὑπερέδων, καὶ ταῦτα πολλῶ μείζονος τῆς τῶν χρημάτων δαπάνης αὐτῶν δεομένων, ἢ εἰ νέους ἐγείρειν ἐβούλετο. Καὶ ἔνα τὴ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ πολίχνια παραδραμῶν ἔσα τε ἐκαινούργησε καὶ ἔσα ἐκ βάθρων ἀνήγειρε μόνων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μνησθῶμεν ἔργων, ἐπόσα μέχρι καὶ ἐς τὴν ἡμέραν διὰ τῆς τοῦ τοιοῦτου βασιλέως συνέσταται προμηθεῖα. Ἔστιν ὁ περὶ τὰς πόλεις τοῦ Εὐγενίου μέγιστος νεὺς τοῦ μεγάλου

Variorum notæ.

(12) Constantinop. Christ., lib. iii, n. 49. Du-RANG.

(13) Innohem istam ac vesanam in x-dium sacrarum structuris imperatorum et nobilium

Constantinopolitanorum ostentationem exagitant non semel scriptores Byzantini, uti observamus in Constantinop. Christ. lib. vi, n. 1. Du-RANG.

Παύλου (14)· καὶ ἕτερος ὁ τῶν δώδεκα τοῦ Χριστοῦ Ἀποστόλων ὁμοῦ· καὶ τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τεῖχη ὅσα ἐκκινούργησε καὶ ὅσα ἐκ βάρβρων ἀνήγειρε· καὶ τελευταῖον ὁ μέγιστος οὗτος καὶ περιβόητος· τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεώς· ὃν διὰ καὶ ἐτι πλεόν περιποιήσασθαι ἤθελε μὲν, ἀνέκοψε δ' αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα σκέμματα ὁ καθάπερ λαλαφείντιος ἐπαλθὼν τῆς βασιλείας μερισμῶς· τε καὶ σύγγυσι· περὶ ὧν λέγομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Δ'. Ἄλλ' ἐκείνο μικροῦ με παρέδραμε. Τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος· δευτέρου ἔτος ἄγοντος ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, κατὰ τὸ ἑξακισχιλιῶτον ὀκτακοσιοστὴν εἰκοστὴν πέμπτον (15) ἡμέρῃ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως· ἔτος, ἀπαρχίου βιολίου πνεύσαντος συνέβη περὶ τὴν ἐπὶ τῆς χειρὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ κίβως ἀνδριάντου· χαλκοῦν σταυρὸν· τοῦτον δὴ λέγω (16) τὴν ἐν τοῖς προαυλίοις τοῦ μεγίστου νεῶς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἱστάμενον. Διὰ σπουδῆς τὸν οὖν ἐτι μεγίστης ἔθετο καὶ τοῦτον ἐπὶ τῆς προτέρας ἀναγαγεῖν στάσεως ὁ βασιλεὺς. Συχνάς οὖν βαθμίσαι ἐγίναντο ἐκ τῆς βίας τὴν κίονα πάντα περιλαβὼν ἀναπέμπει μέχρι τοῦ ἀνδριάντος· δι' ὧν ἀνιόντες οἱ τῶν ταυτῶν αὐτουργοὶ εὐρίσκουσι πάντα τὴν σίδηρον, ἰπὸς ἐνθεν κἀκίθεν ὑπὲρ τοῦ ἀνδριάντος ἔκπον ἐς βάθος· διαπηθέντα τῷ ἰψ' ὡς κινδυνεύειν [P. 171] ἐντεῦθεν ὅσον οὐδέπω πεσόντων τῶν ἐρεισμάτων συγκαταπερεῖν καὶ τὸν ἀνδριάντα καὶ τὸ κάλλιστον ἀπολέσθαι τοῦτο θέαμα τῆς βασιλευούσης, δὲ μὲν ἐξ ὁμοίων καὶ ἰσοβάρων μυρίων ἠλλέλειπται, διαφυγὸν τῶν τε πυρκαϊῶν τὰς ἐπιβουλὰς· καὶ τὴν τῶν Λατίνων πλεονεξίαν (17)· ἀνθ' ὧν ἕτερα βελτίω τε καὶ σεβρότερα ὑποστήσαντες ἐρείσματα τῷ τοῦ ἀνδριάντος ἔκπον τὸ ἀσφαλές· τε καὶ ἀσίστον ἐχάρισαντο. Ἐπειτα καταγυγόντες· καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς βασιλικὴν σύμβολον (18) καὶ ἐτι τὴν ἐν τῇ χειρὶ σφαιρὰν βαθύτερον περιέλασαν τὸν χρυσοῦν καὶ τηλαυγέστερα κατασκεύασαν. Εἶτα τὸν κίονα πάντα ἄνωθεν μέχρι τῆς βίας τῆς τετραυσιμένην τὴν ἐπιφάνειαν ἔχοντα ὑπὸ τῆς τῶν ἡλίων ἐκβολῆς, οὗς ἅμα τῷ τὸν

urbis mœnia partim instaurata, partim de integro structa : denique maximum illud et celeberrimum Sanctæ Sophiæ templum, cui ille majorem adhuc curam impendere decreverat, cum imperii divisio ac perturbatio, veluti pestestas quædam, repente supervenit ac eas cogitationes irritas reddidit : qua quidem de re infra dicturi sumus.

IV. Verum illud pene me præterit. Cum Joannes Glycys alierum annum in patriarchali solio sederet (qui annus ab orbe condito fuit sexies millesimus octingentesimus vicesimus quintus), accidit ut vehementi Borea spirante crux aenea e manu statuæ supra columnam positæ (eam dico quæ in vestibulo maximi Sanctæ Sophiæ templi erecta est) elaberetur. Eam quoque imperator summa festinatione in pristinum locum reponendam curavit. Crebris videlicet gradibus ligneis columnam ab infima basi totam circumplexus effecit, ut ad statuam usque perveniretur. Per eos gradus cum ii qui ejusmodi operibus præsumt, 276 ascendissent, omne ferrum, quo illius statuæ equus utrinque fulciebatur, rubigine prorsus consumptum esse animadvertunt : ut periculum proxime instaret, ne fulcris brevi collapsis statua ipsa simul collaberetur, ac pulcherrimum illud imperatricis urbis spectaculum periret, quod unum ex infinitis ejusdem generis et æqualis magnitudinis operibus adhuc reliquum incendiorum pericula et Latinorum rapacitatem effugit. Melioribus igitur et firmiteribus adminiculis suffulto equo tutam eam statuam atque immotam præstitit. Deinde imperatorum etiam capitis insigne detractum, et globum, quem manus gestat, solidiore auro circumdederunt, et splendidiore effecerunt. Columnam item, quæ tota a summo ad basin usque pertusam superficiem habebat, ob exemptos clavos, quos Latini una cum ære quo obiecta fuerat abstulerant, laxi et firmo tectoris

Variorum notæ.

(14) Vide Constantinop. Christ. lib. III, sect. 5, n. 21. DUCANG. — Ἔστιν ὁ περὶ τὰς πύλας τοῦ Ἐδυσσεύου μέγιστος νεῶς τοῦ μεγάλου Παύλου. Sunt autem hæc : juxta portam Eugenii, maximum Pauli Magni templum, etc. Ita vertendum. At Wolfius, codice usus male ininterpuncto, verterat : Sunt autem hæc : D. Eugenii juxta portam maximum templum : Divi Pauli Apostoli : duodecim, etc. BOIVIN.

(15) Christi 1317. DUCANG.
(16) Justiniani scilicet statuam. DUCANG. — Columnam et statuam accurate descripsit Pachymeres in Ecphrasi τοῦ Αὐγουστινέως, quæ existat in codice Regio 3119, fol. 10. De eodem Augusteone Bondehmontius : Extra igitur ecclesiam ad meridiem in platea columnæ septingentorum cubitorum alta videtur, cujus in capite Justinianus æreus equester habetur, et pomum cum lava auream tenens, ad occidentem " cum dextera

minatur. Ducangius annotat : Describitur Justiniana ista columna et statua a Procopio lib. I, De Edif. Justiniani ; Nicephoro Gregora lib. VII, pag. 193, 194 ; Zonara pag. 52 ; Cedreno pag. 374 ; Suida in Justiniano ; Codino in Originibus Constantinopol. ; Manuele Chrysolora pag. 121 ; Guilielmo de Baldenzeet in Hodæpor. ad terram sanctam pag. 103, etc. BOIVIN.

(17) Exstat in codice Bodleiano [Roë 22] narratio Nicetæ Choniatae de statu Constantinopolitana, quas Latini capta Urbe contractas in monetani construxerunt. Eam narrationem, cujus copiam mihi a Cl. V. Joanne Ernesto Grabio factam esse dixi in præfatione, selectis tomis quarti opusculis præfigendam reservamus. BOIVIN.

(18) Qualis fuerit Justiniani galea, declarat Tzetzes in Varia historia. Vide Gyllium, De Topogr. Constantinop., lib. II, cap. 17. Vide et Augusteonis Ecphrasin Pachymerianam. BOIVIN.

* Hoc Pachymeris opusculum jam edidimus in tomo nostro CXLI. Edit.

** Imo ad orientem. BOIVIN.

*** Exstat nunc Historiæ Nicetæ subjuncta. Edit.

influxerunt: et quæ habebant, omnia constrinxerunt
et consolidarunt.

V. Ego vero indignum ratus, cum post tot annos ad eam statuam liceret nostro tempore adire, oblatam occasionem ita a me negligi, ut nollem cum aliis ascendere, et admirabili illo spectacu'o frui curiosius, ascendi ipse quoque, et omnia diligenter investigata singulatim enumeravi. Ac longitudinem columnæ, quam facile quisvis metiri ex umbra potest, recensere hoc loco supervacaneum esse diximus. Quæ vero nemo omnium potest dicere, ea nos, qui ipsi vidimus, 277 explicabimus accurate. Est igitur, quod ad hominis simulacrum pertinet, capitis circuitus orgyia una proceri viri. Tantum enim etiam ab humeris ejus usque ad summum apicem coronæ imperatoriæ. Longitudo cujusque digiti (manuum videlicet) unius spithamæ est. Pedis planta, tres spithamas longa, unius spithamæ besse plus; seu quatuor spithamas. unius triente minus. Longitudo crucis globo incumbentis spithamæ quatuor; latitudo spithamæ tres. Globi capacitas mensuræ civiles tres. Ab equi pectore usque ad caudam orgyiæ tres. Pariter crassitudo colli ejus orgyiæ tres fere. A summo naso usque ad aures ejus orgyia una. Tibiæ crassitudo sive ambitus, qua ad pedem accedit, est quinque spithamarum. Amictus vero ejus stellis quibusdam insignitus, prætereaque foliis et ramis variatus, persimilis est

Α κ'ὄνα τὰλα: καλύπτοντι χαλκῷ περιέσπαστην ἐλατῖνοι, λεύκον/εξ στερεῶν περιελήφασιν καὶ τὰ χόσματα πάντα συνέσφιγγάν τε καὶ συνεκάλυψαν.

Κ'. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἄξιον εἶναι κρίνας: τὴν διὰ πολλῶν ἡδὴ τῶν χρόνων ἐπὶ τὸν ἀνδριάντα συμβῆσαν ἐφ' ἡμῶν ταύτην ἐνοδοσὸν περιελθεῖν, καὶ μὴ συναναβῆς τοῖς ἄλλοις οὕτω θαυμαστῆς ἀπολαυτικῆν τῆς θέας περιεργότερον, συναντλήθων καὶ περιεργασάμεν καὶ κατηγορησάμεν πάντα καθ' ἐν. Καὶ τὸ μὲν τοῦ κίονος μήκος (19) βῆθιον ἀεὶ τυγχάνων τοῖς βουλομένοις ἐκ τῆς σκιάς καταμετρεῖν ἕκαστον ἐνομισμένον λέγειν ἐν τῷ παρόντι· ἃ δ' οὐκ ἔστιν οἰδέσει τῶν πάντων εἶπεῖν, ταῦθ' ἡμεῖς αὐτέπειτα γενόμενοι λέξομεν ἀκριβῶς. Ἔστι τοίνυν ἡ μὲν περιφέρεια τῆς τοῦ ἀνδριάντος κεφαλῆς ὄργυια μία εὐμήκους ἀνδρῆς. Β Τοσοῦτον δ' ὁμοίως καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ὤμων αὐτοῦ μέχρις ἄκρου τοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς βασιλικῷ συμβόλου. Τὸ δὲ μήκος ἑκάστου δικτύλου (20) τῶν τοῦ σκουριῶν σπιθαμῶν. Τὸ δὲ μήκος τῆς τοῦ ποδῆς αὐτοῦ βάσεως σπιθαμαὶ τρεῖς καὶ δίτερι σ', εἴτε ὑπέσπασες παρὰ τρίτον μῆκος σπιθαμῆς. Τὸ δὲ μήκος τοῦ ἐπὶ τῆς σφαιρᾶς σταυροῦ σπιθαμᾶ: τέτταρας· τὸ δὲ πλάτος σπιθαμᾶ: τρεῖς. Τῆς δὲ σφαιρᾶς τὸ χῶρημα μέτρα πολιτικὰ τρία. Τὸ δ' ἐκ τοῦ πρῆθου τοῦ ἔκπου μέχρι τοῦ οὐραίου ὄργυια τρεῖς. Ὅμοίως καὶ τὸ πᾶχος τοῦ τραχήλου αὐτοῦ ὄργυια τρεῖς ἔγγιστα. Τὸ δ' ἐκ τοῦ ἄκρου τῆς βιῶδος αὐτοῦ μέχρι τῶν ὠτων αὐτοῦ ὄργυια μία. Τὸ δὲ τῆς κνήμης τοῦ ποδῆς αὐτοῦ πᾶχος (21) κατὰ περιφέρειαν σπιθαμᾶ

Variorum notæ.

(19) Bondelmontius septingentorum cubitorum altam facit: id quod incredibile est. Legendum procul dubio, septuaginta cubitorum. Gregoras eam nos ex umbra metiri jubet; quasi vero id nos facere possimus hoc tempore, cum nec vestigium quidem ejus columnæ ullum superest. Quodsi etiamnum staret integra, nec sic quidem eam metiri hinc possemus, ut Wolfius recte in margine annotat. Boivm.

(20) Quasi vero digitorum omnium eadem esset longitudo. Boivm.

(21) Quid sit κνήμη τοῦ ποδῆς non satis liquet, nisi sit ea pars tibiæ, quæ ad pedem proximè accedit, et est maxime gracilis. Dicitur et de homine. Sic apud Nicetam in fragmento, quod vir doctiss. Jo. Ernestus Græbius necum humanissime communicavit, simulacrum Herculis, a Lysimacho effecti, dicitur fuisse οὕτω μέγιστον, ὥς τὴν περιελάουσαν τὸν αὐτοῦ ἀντρίχου μῆρινθον εἰς ἀδρῆστον ἕως τῆρα ἐκτάσσεσθαι, καὶ τὴν κνήμην τοῦ ποδῆς εἰς ἃ ὀδύμηκας. Non omittendum hoc loco id quod narrat Petrus Gyllius, Topograph. Constantinopol. lib. II, cap. 17: Barbari, inquit, omni ære restitit, et equo, et statua columnam Justiniani spoliarunt, aliquotque annos nuda remansit. Tandem ante triginta annos eversa est tota usque ad stylobatem, quem anno superiore (?) funditus vidi excindi. Idem paulo infra, Equestrum Justiniani statuam, quam modo auri supra hanc columnam fuisse collocatam, servatam diu in claustris regii palatii, deportari super vidi in eximios, quibus metalla fundantur in machinas bellicas, inter quæ erant Justiniani crux proceritate meam statuam superans, et nasus dodrante longior. Crura equi ad terram projecta metiri non potui. Pedis unguam mensus sum occulte, et deprehendi dodrantis esse altitudinis. Gyllius ex sua ipsius statura

estimandum nobis relinquit, quam proceram fuerit crux Justiniani. At nos quæ fuerit Gyllii statura hodie ignoramus. De colossi Justiniani mensuris, quæ apud Gregoram et Gyllium exstarent, quid sibi videretur interrogatus vir ætatis nostræ sculptorum facile princeps, Franciscus Girardo Tricassinus, respondit, si eæ veræ essent, nullam nec in homine nec in equo servatam esse symmetriam, seu membrorum proportionem. Rogavi de gravaretur sententiam suam scripto declarare: cupere etiam dixi me, dari mihi ab eo mensuras equestris statuæ in platea Ludovici Magni Parisiensis erectæ; illius scilicet statuæ colosseæ, quam Girardo ipse unica æris fusura duplicem (homine enim et equo simul junctis solidum simulacrum constat) singulari arte et miro successu ante aliquot annos conflavisset. Ille non hujus solum, sed et aliarum quatuor pulcherrimarum magnitudines mihi sua manu descriptas dedit. Verba artificis summi quominus mutarem religio mihi fuit. En ipsa ex autographo: Les mesures de la statue equestre de l'empereur Justinien n'ont nul rapport les unes avec les autres, suivant les proportions du corps humain. Il en est de même de son cheval. La figure equestre du roy, posée dans la place de Louis le Grand, a de hauteur 20 pieds, depuis la teste jusques sous les pieds du cheval. La figure du roy a de proportion 16 pieds, si elle estoit debout. La figure de Henry IV sur le Pont Neuf a 14 pieds trois pouces, depuis les dessus de la teste jusques sous les pieds du cheval. Elle est fondue séparément du cheral. C'est ouvrage a été fait à Florence par Jean de Bologne. Le piedestal, et ses ornements de bronze, ont été faits à Paris. Les esclaves sont de Franqueville de Cambray, faits aussi à Paris. La figure de Louis XIII

¶ Hæc scripta sunt circiter an. Chr. 1550. Boivm.

πάντα. Τὸ δὲ ἰμάντιον αὐτοῦ ἔστιν ἀστράτι οσημα- A nonnullis qui e Serum r gione devecti buc descen-
 σμένον καὶ ἔτι φύλλοις καὶ κλάδοις πεποικιλμένον dunt.
 καὶ ἀκριδῶς ἐξαιασμένον ἔστιν οἷς τῶν ἀνωθεν ἐκ
 Σηρακῆς κομισομένων (23).

CAPUT XIII.

Andronico juniore uxor datur Irene Alemanica. Michael imperator Thessalonicam abit. Abenndi causa. Ibidem moritur. Oraculum de ejus morte. De rebus Thessalicis repetuntur ea, quæ jam dicta fuerant. Joannis Ducæ sine liberis defuncti provincie et urbes distractæ. Quædam Romano imperio adjunctæ. Cæteris præterea a synodo frustra indictæ.

[P. 172] A. Ἐς δὲ τοῦτον ἔτος (23) ἀγεται τῷ
 ἑγγύων ὁ βασιλεὺς Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλεὶ γυναῖκα
 Εἰρήνην τὴν ἐξ Ἀλαμανῶν (24), οὗς Γαλάτας ἐπα-
 ρίους οἶδεν ἢ πάλαι καλεῖν συνθήσια. Καὶ μετὰ
 ταῦτα ἀπεισιν ὁ βασιλεὺς· Μιχαὴλ ἐξ Θεσσαλονίκην
 μετὰ τῆς βασιλίδος Μαρίας τῆς συζύγου αὐτοῦ·
 ἔνθα δὴ καὶ τὸ πέρασ μεθ' ἑλὸν ἐνιαυτῶν τοῦ παρ' ἡ-
 νος ἰδέξεται βίου (25). Καίτοι προμεμαντευμένον ἦν
 ἀπόντι αὐτῷ ἐκίσει θανεῖν, καὶ ἰθαίλα δι' αὐτὸ γε
 τοῦτ' ἀπαλαθεῖν. Ὅμως ἀπέπλεον διὰ τὰ Θεσσαλῶν
 καὶ Πελασγῶν πράγματα, ὅποσα ἀνεῖρῶναι τῷ
 ἡγεναύτῃ, περὶ ὧν ἐροῦμεν αὐτίκα. Ὁ δὲ τῆς
 μαναῖα; τρόπος τοιοῦτος ἦν.

B. Ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν παλατίῳ
 εὐρήθη πρὸ τῶν πυλῶν ἀνωτέρω μικρὸν τῆς φιλίας
 τῆς ἀνω γεγραμμένος κύκλος· καὶ περὶ τὸν κύκλον
 τέσσαρα ζῶα γεγραμμένα, λέων, πάρδαλις, ἀλώπηξ
 καὶ λαγὼς· καὶ ἐπ' αὐτοῖς χρησμός τις ἑμμετρος,
 αἰγυματωδῶς πως ἐμφαίνων τελευτὴν βασιλείως
 ἐνὸς τῶν Παλαιολόγων ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ πῆλει
 ἐπιπέθῃ; ἡρώτος. Ἦν δὲ ὁ τοιοῦτος κύκλος τῆς γῆς
 ἀκρίων ἐς ὕψος· οὐδὲν ἀνδρῶν μήκος· ὡς ἀμφίβαλον
 ἐντροπῶν εἶναι τὸν γράψαντα, καί τῶν οὐκ ἔχοντα
 θεῖναι τὸ κλίμακα καὶ ἅμα ἀνόνητα γράψαι μετὰ τῆς
 προσηκούσης σχολῆς, βασιλείως τὸ παρὸντος καὶ ἅμα
 συχνῶν καὶ ἀναριθμητῶν ὄντων τῶν εἰσόντων καὶ
 ἐξόντων· ὥστε μηδενὸς τῶν ἀνθρώπων ὄντος τοῦ
 γράψαντος χρεῶν ἀναμνησθῆναι τῶν ἀνωτέρω (26)
 πλατύτερον περὶ τῶν τοιούτων προσηρημένων ἔμοι.

C. Ἄλλ' ἐπὶ Θεσσαλίαν καὶ τὰ ἐκεῖ πράγματα ὁ
 λόγος ἀγέσθω, ἵνα καὶ τῶν ἐκείθεν ἀπάλλαγίντες τῶν
 μιζήσεων καὶ βαρυτέρων ἀβώματα ὑποδέσων.
 Ἐξαρμῆν, (27) ὡς ἡ Θεσσαλῶν καὶ Πελασγῶν ἀρχὴ ἐς
 Ἰωάννην Ἐοχατον (28) περιήλθε τὸν Δούξαν· ὁ δὲ νότος

I. Sequenti anno imperator nepoti Andronico
 imperatori uxorem despondet Irenen ex Alemanis
 oriundam, quos Galatas occidnos vocare antiquitas
 consuevit. Postea Michael imperator cum conjugē
 Maria imperatrice Thessalonicam proficiscitur; ubi
 anno integro exacto supremum diem obiit. Atque
 illic moriturum eum esse prædictum abeunti fuerat,
 timèratque ob eam ipsam causam illic ire.
 Sed ob Thessalorum et Pelasgorum tumultus
 278 illa tempestate subito exortæ, de quibus nos statim
 dicemus, eò profectus est. Oraculum autem hujus-
 modi fuit.

II. In Adrianopolitano palatio ante fores, paulo
 supra limen superius, circulus descriptus inventus
 est, et in ejus circuli ambitu quatuor animalia de-
 picta, leo, pardalis, vulpes, lepus: et supra ea ora-
 culum versibus comprehensum, quo obscure signifi-
 ficabatur, imperatorem quemdam e Palæologorum
 familia, ubi Thessalonicam venisset, obiturum esse.
 Is circulus duorum virorum mensura sursum a
 terra distabat, ut suspicari non liceret, sed absurdum
 et quasi incredibile esset, ab homine depic-
 tum esse, cui opportunum tempus defuisset ad
 scalas applicandas et ad ascendendum, nedum satis
 otii ad pingendum fuisset, cum et imperator ades-
 set, et homines innumeri crebro ingrederentur et
 egrederentur. Proinde cum nemo mortalium hæc
 pinxerit, ad illa recurrendum est, quæ supra de
 hujusmodi rebus copiosius exposuimus.

III. Sed ad Thessaliam et res ibi gestas convertat-
 tur oratio, ut illis quoque explicatis ad majora et
 graviora commemoranda accedamus. Thessalorum
 et Pelasgorum principatum in Joanne Duca desiisse
 diximus: qui et juvenili ætate et corpore morbidō

Variorum notæ.

dans la place Royale a 14 pieds un pouce, depuis D
 le dessus de la teste jusques sous les pieds du cheval.
 La figure du roi a dix pieds cinq poulces de propor-
 tion; et a été faite à Paris par Biard Parisien. Le
 cheval a été fait à Rome par Daniel de Volterre. Le
 Marc Aurele à Rome, figure antique, a 13 pieds de
 hauteur, compris le cheval. Le piedestal est de Mi-
 chel Ange. La figure équestre du roi (faite par M.
 Girardon), posée dans le Chasteau de Bouffers en
 Beauvoisis, a dix pieds de hauteur, depuis le dessus
 de la teste, jusques sous les pieds du cheval. La figure
 du roy avoit huit pieds, si elle estoit debout. Hæc
 Girardo, cujus colossus regium, cum Justiniano
 conferendum, et his quas danius notis ornamento
 futurum, optavi aliquando æri incisum habere: de-
 inde consilium illud abjeci, ea præsertim ratione,
 quod rerum dissimilimarum vix ulla posset iusti-
 tui comparatio. BOUVIN.

(22) Wolfus non expressit adverbium ἀνωθεν.
 Ego ad præteritum tempus retuleram, atque in-
 veteram, qui e Serum regione olim afferbantur.
 Nunc loci adverbium esse existimo, et sic inter-
 pretor, qui e Serum regione devecti huc descendunt.
 Quæ ab Oriente afferbantur, eâ Byzantii ἀνωθεν
 afferri dicebant; quæ ab Occidente, κάτωθεν. Sic
 idem Gregoras in inscriptione epistolæ ad Pappa-
 gomennum, περὶ τῶν ἰλλυθῶν αὐτῷ τερατολογίων,
 τῶν μὲν ἀνωθεν ἐκ Τραπεζούντος, τῶν δὲ κάτωθεν
 ἐξ Ἰταλίας. BOUVIN.

- (23) Anno 1318. DUCANO.
- (24) Ducis Brunsvicensis filiam. Vide stemma
 Palæolog. p. 238. DUCANO.
- (25) Vide infra lib. viii, cap. 1, sect. 5. BOUVIN.
- (26) Vide lib. v, cap. 7, sect. 4 et 5. BOUVIN.
- (27) Hujus libri cap. 7, sect. 1. BOUVIN.
- (28) Vide Stemma Angelorum, pag. 20. BOUVIN.

cum esset, et iis de causis res ibi perperam gereretur, timebat, ne eorum qui inter subditos maxime eminebant aliquis res novas moliretur ac summam potestatem tyrannice usurparet. Quamobrem legatis ad imperatorem Andronicum missis notham ejus filiam Irenen uxorem **279** duxit. Sed triennio tantum cum ea exacto nullis liberis superstitionibus decessit. Cum itaque imperii Thessalici possessio deficiente successore vacua remansisset, distractæ sunt provinciæ et urbes illius regionis; quarum aliæ imperatori cesserunt una cum illa superius memorata; aliæ indigenis quibusdam nobilibus se submitserunt; aliæ denique Catalanis et Bœotia per illud tempus incursantibus servierunt. Tum igitur crebræ a sacrosancta synodo litteræ ad Thessalos, Phthiotas et Pelasgos missæ sunt, quæ et illos officii monerent, et iis qui imperatori parere, atque ut cæteri cum Romano imperio (quemadmodum olim receptum fuisset) conjungere se detrectarent, graves pœnas ininitarentur. Verum nihilo magis illæ profecerunt quam quæ præcesserant. Atque hæc ad hunc modum se habuerunt.

Α τε ὡν τὴν ἡλικίαν καὶ ἄλλως νοσώδης τὴν ἔξιν τοῦ σώματος καὶ ὁρῶν διὰ τοῦτο πλημμελῶς τὰ ἐκεῖ φερόμενα πράγματα ἐθεδῆει παρ' τῆς ἀρχῆς, μὴ τις τῶν ὑπ' αὐτῷ γε ἐνόησεν νεωτερίσας τυραννικῶς αὐτῆς ἐπιτίθεσθαι. Ὅθεν διαπρεσβευσάμενος ἀγεται ἐαυτῷ γυναῖκα Εἰρήνην. [P. 173] τὴν νόθην Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως; θυγατέρα. Ἀλλὰ τρεῖς μόνου; αὐτῆς συνοκῆσας ἐναυτοῦς ἀπικεῖται τὸν βίον ὡς ἐνοεῦθεν ἀδιὰδόχου τῆς ἀρχῆς καταλειπομένης ἐκαίης; διεβρῆσθαι τὰς ἐκεῖ χώρας καὶ πόλεις· καὶ τὰς μὲν προσρῆναι τῷ βασιλεὶ μετὰ τῆς εἰρημένης αὐτοῦ θυγατρὸς· τὰ δ' ὑποκύψαι τοῖς τῶν ἐνόησεν τῆς χώρας· τὰς δὲ τοῖς ἐκ Βοιωτίας τηνικαῦτα ἐπιδραμοῦσι Καταλάνοις δουλεύσαι. Τότε τοίνυν καὶ συχναὶ παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου γραφαὶ πρὸς Θεσσαλοῦς καὶ Φθιώτας; καὶ Πελασγοῦς ἀπεστάλησαν παραινέσεις τε ἔχουσαι καὶ ἅμα φρικιώδη τὰ ἐπιτίμια κατὰ τῶν μὴ βουλομένων ὑπέκειν τῷ βασιλεὶ καὶ εἶναι μὲν τις Ῥωμαίων ἀρχὴ σὺν τοῖς ἄλλοις, ὡς ἐν τοῖς πρότερον χρόνοις. Ἀλλ' ἦνυσαν τῶν φθασάντων (29) πλέον οὐδέν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν (30) τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

Variorum notæ.

(29) An intelligendum hoc de litteris, quæ fortasse ab imperatore ante illud tempus missæ fuerint? Boivin.

(30) Ἀλλὰ ταῦτα μὲν. Inde incipit lib. viii, non solum in codice Regio, sed et in Vaticano, ut accepi ex Cl. Rosigaardio. Boivin.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Η.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

Michaelis imperatoris filie duæ. Quos maritos habuerint. Ejusdem filii duo. Avus Andronicum cæteris omnibus præfert. Eum apud se educat. Andronici junioris mores, consilia, ambitio. Meretricem amat. Rivali insidias struit. Manuel frater pro rivali occiditur. Patris tristitia, morbus, obitus. Avi mæror. De urbe Genua. Ubi sita. Guelphorum et Gibellinorum factiones. Earum propagatio. Cratæna ad maritum redire cunctatur. Crætis minæ. Mulier ad virum redire jussa cucullum induit. Constantinus frater cucullo discisso Triballis abducendam tradit.

283 I. Quoniam autem majora deinceps et recentiora exposituri sumus, necesse est repetita alius narratione multiplicem rerum contextum serie et ordine aliquo digerere, ne oratio ad auditorum animos obscura perveniens ingrata ac salebrosa merito

Α'. Ἐπεὶ δὲ μεζίδων καὶ καινοτέρων ὑποθέσεων ἄρχεισθαι μέλλομεν, ἀναγκαῖον ἀναλαθόντας τὸν λόγον εἰρμόν τινα καὶ τάξιν τῇ πολυπλόκῃ σιερῶ χρηρῆν τῶν πραγμάτων, ὡς ἂν μὴ ἀσαφῆς ὁ λόγος ἐπὶ τὰς τῶν ἀκούοντων ψυχὰς παροδαῶν ἀηδῆς;

φαίνονται καὶ ἀποκναίων ἱπαικῶς. Τῷ βασιλεὶ Μιχαὴλ καὶ τῆς ἐκ Μαρίας τῆς ἐξ Ἀρμενίων ἀγλυθίας αὐτῶν γυναικὸς ἐγένοντο θήλειαι μὲν δύο, Ἄννα καὶ Θεοδώρα. Ἐν ἣ μὲν Ἄννα ἀπίουσα συνεζύγη Θεωρῆ (51), τῷ Ἡπειροῦ καὶ Αἰτωλίας ἀρχοντι ἦν ἰσχυρὰ μετὰ ταῦτα φορέουσα· Θεωρᾶν δὲ ἐκείνου [P. 174] ἀδελφιδῶς· κόντος (52) ἡ δὲ Θεοδώρα ἀπίουσα συνεζύγη Σφενδοθαλάβῳ, τῷ τῶν Βουλγάρων ἀρχοντι. Θυγατέρες μὲν οὖν δύο αὐτῶν τῷ βασιλεὶ γαίνονται· Μιχαὴλ ὁ ἀρβένος δ' ὁμοίως δύο, Ἀνδρόνικος καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ Μανουὴλ ὁ δεσπότης. Τὸν μὲντοι Ἀνδρόνικον τοσοῦτον ἐκθύμως ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος· καὶ πάμπας ἡγάπα καὶ οὕτω τῆς θέας αὐτοῦ γε ἐξήρτητο, ὥστε πάντας πρωτογενεῖς τε καὶ δευτερογενεῖς υἱοῦς καὶ θυγατέρας καὶ ἐγγόνους ἐν δευτέρῃ καὶ τρίτῃ σχέσει· τίθειαι μοίρῃ, καὶ πάντα, εἰ δέοι, βόδιος ἱεραρὸς εἶναι προέβηαι δι' ἔνα γε τοῦτον· τοῦτο μὲν καὶ διὰ τὴν τῆς βασιλείας μονομασίαν διαδοχὴν, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν εὐφυίαν τῆς γυναικός, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸ τῆς ἕψεως κάλλος, ἰσχυρὰ δὲ καὶ διὰ τὴν δμῶνυμίαν· ὥστε δι' αὐτῆς γε ταῦτα καὶ παρ' αὐτῶν τρέφειν ἔκρινε δεῖν ἐν παιδείᾳ βασιλικῇ καὶ ἅμα τῇ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν αὐτοῦ διηγεῖσθαι· θεωρίᾳ τρυφῆν καὶ ἀγάλλεσθαι.

Β. Ἐπει δὲ καὶ ἐς τὸν ἔσθρον (53) ἦκεν ὁ νέος Ἀνδρόνικος, ἐν ᾧ τῆς ἡλικίας ἀκριβοτέρον αἰ ἦθονα κατὰ τῆς φύσεως ἐπανίσταται καὶ ζητοῦσιν ἐλευθερίαν μηδὲν ἐπιπερομένην κεκολασμένην, καὶ μάλα ἐν ἀξίᾳ βασιλικῇ (54) καὶ ἀνθεύση νεότητι, τότε δὲ καὶ καλὴ τοῖς ἡλικιώταις ἦν ἐξουσία πάντα κατ' ἔρασιν ὑφηγεῖσθαι, ὅποσα νεωτερίζουσι γινώσκονται τῇ βουλήσει πάντα παραμετροῦμεναι καὶ ὅλους χαλινούς αἰδοῦς ἀπαπτύουσιν. Καὶ πρῶτα μὲν ἤρξαντο παρεξάγειν αὐτὸν ἐς περιπάτους καὶ θέατρα καὶ κυνηγέσια· ἔπειτα ἐς νυκτερινὰς περιπλανήσεις οὐδὲ πᾶν τοι βασιλεῦσιν ἀρμοστούσας. Αὐτὰ δὲ πολλὴν ἀπαιτούσι χρημάτων δαπάνην· τὸ δ' οὐκ ἦν εὐπεῖς, τοῦ βασιλέως καὶ κἀπὸ σταθμοῦ καὶ μέτρους οὐ πολλὰ τὸ μαγαλοκρεπέτε καὶ φιλότιμον ἐπισυρμένους τὴν ἡμερησίαν αὐτῶν χρηρηγύοντος τρυφῆν. Ἐνεσθὸν φίλιαι πρὸς Λατίνων ἔστιν οὗς τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου τὴν οἰκίαν κερτημένων καὶ μάλιστα ὅσοι πλοῦτῳ κομῶντες ἦσαν μικρῶ· ἐνεσθὸν δὲ ἀνετα καὶ ὀφειλά καὶ ζητήσεις χρημάτων· ἐνεσθὸν ζούλα καὶ μελέται λαθραίας φυγῆς. Ὁσ-

A videatur. Michael imperator ex Maria uxore, qua Armenia erat, duas puellas suscepit, Annam et Theodoram. Anna Thomæ Epiri et Ætolie principi neptam data est; quam comes avunculo suo Thoma occiso postea uxorem duxit. Theodora Venetialo nupsit, Bulgarorum principi. Hæc, inquam, filie dux Michaeli imperatori ex uxore uatae sunt. Idem etiam filios duos habuit ex eadem susceptos, Andronicum imperatorem et Manuelem despotam. Ex his Andronicum nepotem tanto amore prosecutus est imperator Andronicus, ita ejus aspectu gavisus, ut cæteris omnibus seu majoribus seu minoribus nati filiiis, filiabus, nepotibusque secundum ab illo et tertium dignitatis gradum assignaret, et unius hujus servandi gratia, si necesse foret, aliorum omnium jacturam facere paratus esset; tum ob imperii successionem, quæ per hunc firmior ac diuturnior futura videbatur; tum propter ingenii præstantiam, tum propter oris venustatem; forsitan et ob similitudinem nominis. Quibus de causis eum apud se regia disciplina instituendum esse censuit, ejusque conspectu noctu atque interdium sese oblectare et exhilarare 284 statuit.

II. Postquam autem Andronicus junior adolescentiæ limen ingressus est, quo tempore voluptatum ardor maximus existit et naturam corrumpit, cum illæ licentiam omnis castigationis et modestiæ inimicam quaerunt, in regia præsertim potestate et flore adolescentiæ; tum ejus æqualibus facillimum fuit præire illi quocumque vellent, et ea omnia ipsi suggerere, quæ juveniles animi excogitant, nihil non ad libidinem referre, nullum pudoris frænum soliti admittere. Ac primum ad decambulationes, ad spectacula, ad venationes educere illum cœperunt: deinde ad nocturnas vagationes, non satis dignas imperio. Quæ res eam magnos sumptus postulerent, et ii sumptus non facile fierent eo quod avus idemque imperator quotidianum ei victum sic appendebat et admetiebatur, ut a magnificentiâ et splendore nequaquam ipsi satis foret; in amicitiam Latinorum quorundam, præsertim opulentiorum, qui Galatæ habitabant, sese insinuat. Inde sœnora, res alienum, conquisitio pecuniarum: inde consilia et conatus clandestinæ

Variorum notæ.

(51) Thomæ Angelo Ducæ Comneni, Nicephori Despotæ ex altera uxore Anna Palæologina filio. Pachymer. lib. ix, cap. 4. Vide stemma Angelor. in *Famil. Byzant.* p. 210. fucacæ.
 (52) *Comitum* et hic vertit interpres: *comitem* reposuimus. Thomas quippe nobilis Gallus comes Cephaleniæ et Zacynthi erat, filius Joannis domini Zacynthi insulæ, cui quidem Joanni ducta in uxorem Maria Comnena, Nicephori Angli Ætolie principis filia, Cephalenia insula in dotem concessa fuerat a socio, post cujus obitum orta de ejus successione controversia inter Joannem et Thomam Angelum Despotam, uxoris fratrem, Thomam a Joanne iniurfectus est, anno 1518. Ita exserit Joannes XIII papa in epistolis, non vero a Thoma Joan-

nisi filio, uti hic narrat Gregoras, et cap. 6. Vide *Hist. Franco-Byzant.* lib. vi, n. 27. Ducacæ. — *Φορέουσα Θεωρᾶν*. Θεωρᾶν, non Θεωρᾶ, ut antea legebatur. Atque ita codex Regius: ita etiam Ottobonicus; recte uterque; nisi tamen legamus φορέουσα; Θεωρᾶν Θεωρᾶ, quomodo Wolfius videtur legisse, cum sic verterit, *quarum illa primum Thomæ Epiri et Ætolie principi, post eunto Thomæ, hujus nepoti et percussori nupsit.* Vide et lib. xiii, infra cap. 6. Bovin.
 (53) Solatiorem ejusdem Andronici junioris vendi rationem inter causas dissilii cum patre etiam memorat Cantacuzenus, lib. i, cap. 5. Urcacæ.
 (54) Hoc loco Wolfius aut non assecutus erat mentem auctoris, aut exprimere neglexerat. Bovin.

lignæ. Nam cum avum Andronicum diu rerum potiri, eoque defuncto summam potestatem ad patrem suum Michaelē devenituram esse cerneret, nullam jam adipiscendi imperii superesse sibi spem putabat. Itaque animus ejus regnandi avidus, impatientia quadam non omnino ignobili longo tempore vexatus, ad eas tandem cogitationes prolapsus **285** est. Cum enim avo imperatori tanquam pædagogō parere, et aliorum voluntatibus semper servire instar pueri nollet, imperatoriam auctoritatem et magnas opes requirebat : ut et ipse quod satis esset haberet, et aliis ut imperator subditis gratificari posset. Quod cum vivo avo et patre illic residente non licere cerneret, aliarum provinciarum dominatum ambiebat ; et nunc Armeniam matris causa ad se pertinentem, nunc Peloponnesum, nunc Lesbum et Lemnum cæterasque maris Ægei insulas somniabat. Quæ cum clanculum modo ad patrem, modo ad avum deferrentur, nunc ab hoc, nunc ab illo clam impediuntur.

III. Et ut plurima silentio transeam, noctu ad mulierem non sane ignobili familia ortam, meretriciis vero præditam moribus, comesatum ibat. Ejus porro amator erat et amans et Adonis aliter quidam ætatis flore et formæ pulchritudine conspicuus. Unde imperator Andronicus, inflammante animum zelotypia, homines sagittis et gladiis armatos circa meretriculæ ædes cogeat excubare. Semel autem fortuito casu accidit, ut circa mediam fere noctem Manuel Despota, fratrem imperatorem quærens, juxta meretricis domum transiret. Quem cum imperatorii speculatores properare ad se cernerent, nec quis esset per tenebras cognoscerent, mulierculæ amasium esse rati crebris telis impetunt. **286** Unde ille ictu lethali accepto ex equo declabitur. Deinde concursu circa ipsum facto agnitus hominum manibus excipitur, et semianimis in palatium deferitur. Quod facinus, ubi illuxit dies, cognitum imperatorem avum magna et vehementi tristitia affecit, non præsens modo tempus intuentem, sed futura etiam prudenter considerantem. Cæterum Manuele Despota ex eo vulnere defuncto, et fama ad imperatorem Michaelē Thessalonice tum degentem perlata, quid dicam? ita ea res cuiuslibet teli ictu potentius animum ejus percussit, tantum ejus cordi vulnus infixit, ut illius cladis cogitatione subinde recurrente afflictus et oppressus in gravem morbum inciderit, qui illum non longo post e vita sustulit. Imperatorem vero Andronicum seniore tantus inde animi tumultus curarumque æstus invasit, tanta confusio ac perturbatio ejus res per-

Αὐντι γὰρ τὸν πάππον Ἀνδρόνικον μακρὸν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας παρατείνοντα τὸν χρόνον· καὶ μετ' ἐκείνων ἐπιβόρον τῆς αὐτοκρατορίας αἰθίς τὸν αὐτοῦ πατέρα Μιχαὴλ τὸν βασιλέα, ἀπρωγίως αἰσθητὴν ἦδη καὶ ἀνέλπιστον αὐτῷ· τὴν αὐτοκρατορίαν ἐκφέρει νομίζειν. Ὅθεν τὸ περὶ τὴν φιλαρχίαν λόγον τῶν λογισμῶν μικροψυχία τις οὐ μάλα ἀγενής· ἐφ' ἱκνῶν ἐπιδοσκομένη πρὸς τοιαύτας ἐξοκέλλειν ἠνάγκαζε τὰς μελέτας. Μῆδὲ γὰρ ὀλέων ὑπὸ [P. 175] τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ καθάπερ ὑπὸ παιδαγωγῷ παιδοκομῆσθαι καὶ ἄλλων λατρεῦσιν βουλήμασιν ὡς περ παιδίον δεῖ, αὐτονομίαν ἐζητεῖ βασιλικὴν καὶ ἀφθονίαν πραγμάτων, ὥστε αὐτῷ τε εἶεν τὸ διαρκὲς καὶ ἄλλοις οὐα βασιλεὺς ὑπηκόοις χαρίζεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἀδύνατον ἐβλεπεν εἶναι τοῦτο ζῶντος τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς ἐνταυθοῖ καθημένου, πρὸς ἐτέρους ἐσκόπει χωρῶν ἐπικρατείας· καὶ νῦν μὲν Ἀρμενίαν ὠνετριπτόει ἅτ' ἐκ μητρὸς αὐτῷ προσήκουσαν, νῦν δὲ Πελοπόννησον, νῦν δὲ Λέσθον καὶ Λήμνον ναῦσαι τὸ πολὺ τοῦ Αἰγαίου πληροῦσιν. Ἄλλὰ ταῦτα· μὲν εἰς ἀκοῆς ἦει λάθρα νῦν μὲν τοῦ πατρὸς, νῦν δὲ τοῦ πάππου. Ὅθεν καὶ λάθρα νῦν μὲν ὑπ' αὐτοῦ, νῦν δ' ὑπ' ἐκείνου διεκόπτετο.

Γ'. Καὶ ἵνα σιωπῇ παραδράμω τὰ πλεῖστα, νύκτωρ ἐκόμαζε πρὸς γυναῖκά τιμὰ γένει μὲν τῶν οὐκ ἀσήμων, τὸν δὲ τρόπον ἐταίραν. Ταύτης ἔραστῆς ἦν καὶ ἐρώμενος καὶ Ἄδωνις ἄλλο; τῶν ἐν ἡλικίᾳ τις καὶ ὥρα διαπρεπῶν· δι' ὃν καὶ ζηλοτυπία τις πυρπολοῦσα τὴν Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως ψυχὴν τοξότης καὶ ξιφηφόρος ἠνάγκαζε προλογίζεσθαι περὶ τῆς ἐταιριδος οἰκίας. Ἐν μᾶθ τούτων (35) περὶ μέσας νύκτας· τὸν βασιλέα ζητῶν ὁ ἀδελφὸς καὶ διασπότης ἔσχευε ἀπὸ ταυτομάτου συμβῆν οὕτως παρῆναι περὶ τὴν τῆς ἐταιριδος οἰκίαν. Ὅν οἱ τοῦ βασιλέως σκόποι θεατάμενοι σπουδῇ προσελκύοντες καὶ μὴ γνόντες διὰ τὸ σκότος ὅστις εἶη, ἀλλὰ τὸν τῆς ἐταιριδος ὑποτοπάζαντες εἶναι ἐρώμενον, συχνὰ κατ' αὐτοῦ ῥίπτουσι βέλη. Καὶ μὲν δὴ καιρίαν ἐκείνος δεξάμενος πίπτει τοῦ ἵππου· κάπειτα συνδραμόντας καὶ γνόντες ὅστις εἶη φοράδην ἐς τὰ βασίλεια φέρουσι ζῶντα καὶ μάλα μόλις (36). Τοῦτο μεθ' ἡμέραν γνωσθὲν τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ μεγάλας ἐνέσπειρε καὶ σφοδρὰς τὰς ἀνάγας· οὐ μόνον πρὸς τὸ παρὸν ἀφορῶντι, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος· εὐσυνέ-
D τως στοχαζομένην. Ἐπεὶ γὰρ μὴν τοῦ δεσπότης Μανουὴλ ἐκ τῆς τοιαύτης θανάτου πληγῆς καὶ ἐς τὸν βασιλέα Μιχαὴλ ἐν Θεσσαλονίκῃ διατριβόντα ἦκεν ἡ φήμη, τί χρὴ λέγειν ; τοσοῦτα γὰρ δραστηκώτερον βέλους παντὸς ἐπεπράχει περὶ τὴν ἐκείνου κατὰ δὴ τὸ τραῦμα, ὥστε κατασπασθέντι καὶ βαπτισθέντι συχνοῖς τοῖς τοῦ πάθους λογισμοῖς νόσος ἐνεσχέπει δεινή, ἣ δὴ καὶ μετ' οὐ πολὺ (37) τούτων ἐξάγει βίου. Τῷ μάλιστα γηραιῷ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ τοσοῦτοι χαιμῶνες ἐνταῦθεν καὶ κλύδωνες ἀνερέδγησαν

Variorum notæ.

(35) Cantacuz. lib. 1, cap. 4; Phranzes, lib cap. 10. DUCANG.

(36) Ζῶντα μάλα μόλις, non aut φέρουσι μάλα μόλις; Wollfo utriusque. Vertera uippe scmiu-

nimis in palatium ægre deferitur. BOVIN (37) Id. Octobr., anno juxta Græcos 682), Chr. 1320. Cantacuz. Ducang.

λογισμῶν καὶ τοσοῦτοι θόρυβοι τὰ αὐτοῦ συνευχθησαν πράγματα, ὥστ' οὐκ ἔχομεν ταῦτ' ἀνευγακτεῖν πρὸς εὐδὴν τῶν φθασάντων παράδειγμα. Προϊόντες δ' ἔροῦμεν αὐτά.

[P. 176] Δ'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ (38) συνέβη γενέσθαι στάσιν τινὰ καὶ θόρυβον οὐ μικρὸν τοῖς τῆς Γεννοῦσας οἰκήτορσιν. Ἔστι δ' ἡ Γεννοῦσα πόλις παράλιος τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δυτικωτέρᾳ, μεταξὺ Τυρρηνῶν τε κειμένη καὶ Ἀλπεῶν. ἤκεισθη δ' ἀρχῆθεν ὑπὸ θεοῖν γενοῖν τῶν τε Γέλφων καλουμένων καὶ Γερπιλίων. Καὶ ἦν μὲν ἄχρι πλείστων τῶν χρόνων ἐδοξότερον τε καὶ τὰ ἀρχαιρείας ἐξ αὐτοῦ ποιοῦμενον τὸ τῶν Γερπιλίων. Ἐπειτα ὁστράτου μεταπεισόντος ἐπικρατέστερον τὸ τῶν Γέλφων καθίσταται γένος καὶ πᾶσαν πρὸς ἐκὸς τὴν τάξιν ἐκείνην μετέστησε τε καὶ κάμπαν ἐξήριστον τῆς Γεννοῦσας πεποιθεὶς ἄλλοτερον τοῖν γενοῖν, ὡς μὴ ὀφεί ποτε δύναμιν τινα προσειληφώς αὐθις ἀνατρέψῃ τὴν τάξιν. Ἐκείθεν ἡ φήμη δραμοῦσα καὶ ἐς τὰς πανταχῆ τῆς γῆς τῶν Γεννοῦσῶν οἰκήσεις τὰ ὅμοια τῇ μητροπόλει πράττειν ἠνάγκασεν, ἐντεῦθεν μάχαι καὶ πόλεμοι τῶν Γεννοῦσῶν πανταχῆ κατ' ἀλλήλων. Οἱ γὰρ προσλαμβάνοντες κακῶς τοὺς ἐξώσαντας διέτιθον.

Ε'. Ἐπὶ (39) δὲ καὶ μετὰ τὴν τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ταφὴν Κράλαινα ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἐπιπέσον τῷ Βυζαντίῳ ἐνδιατρίβειν ἐβούλετο, ἤκουσι πρῆσθεις ἐκ τοῦ συζύγου αὐτῆς δηλαδὴ τοῦ Κράλην Σερβίας (40) ἀπειλὰς καὶ αἰ τῆς Ῥωμαίων φέροντες γῆς, εἰ μὴ τάχιστα παρὰ τὸν συζυγον αὐτῆ ἀφίκοιτο. Ἐρωτῆ γὰρ τῷ πρὸς αὐτὴν (41) φλεγόμενος πλείστην μὲν ἀφοβίαν παρέσχετο ταῖς πλησιαζούσαις χώραις καὶ πόλεσι τῶν Ῥωμαίων ἐξηλοτύπει δ' οὖν ὁμοῦ τὴν ταύτης ἀπουσίαν καὶ μαστὸς (42) ὀπνοσίας ἦν. Ὁ μόντοι βασιλεὺς τὰς ἀπειλὰς τοῦ γαμβροῦ εἰσας μὴ καὶ εἰς ἔργον αὐτὰς ἐπέβλεψεν (ῥάδιον γὰρ ἦν ἐκείνῳ διὰ τὸ πολλὴν κεκτηθῆσθαι στρατιωτικὴν δύναμιν) προπέμπει ταύτην εὐθὺς. Ἦν δὲ τηλικαῦτα δευτέρον τε καὶ εἰκοστὸν αὐτῆ τῆς ἡλικίας ἄγουσα χρόνον. Αἰσίασεν τοίνυν μὴ ἀπελθεῖσα φονευθεῖ πρὸς τοῦ ἀνδρός, ὑποπειθόντος μὲν αὐτὴν αἰεὶ, νῦν δὲ καὶ πρὸς μεγάλην ὀργὴν ἐκκαυθέντος, ἔγνω τὸ μοναχικὸν ὑπέλθοῦσα σχῆμα φυγεῖν οὕτως τὴν αὐτοῦ συνδιαίτησιν. Τοῦτο μὲν οὖν ἐνταυθοῖ παρὰ τῷ πατρὶ διατρίβουσα ποιεῖν οὐκ ἠνάγκατο διὰ τὸ μὴ καὶ τὸν πατέρα καίτοι μὴ συνειδὸτα καθυποβαλεῖν ἐς φανεράν τὴν τοῦ συνειδῆναι αἰτίαν καὶ πρὸς φανεράν κινήσασθαι μάχην τὸν Κράλην κατὰ τοῦ πατρός. Διὰ μὲντοι τοῦ πολιχνίου τῶν Σερβῶν ὡς εἶχε σχήματος ἀπελθοῦσα καὶ

A miscuit, ut inter ævi superioris exempla vix ullum occurrat, quod cum his conferri possit. Qua de re infra dicturi sumus.

IV. Hoc tempore seditio et tumultus non parvus apud Genuæ habitatores est exortus. Est autem Genua maritima Italiae urbs versus Occidentem, intra Tyrrhenos et Alpes sita, quæm familiæ duæ jam inde antiquitus incoluerunt, Guelphos et Gibelinos appellant : quorum hi diutissime et gloria præstiterunt, et factionis suæ magistratos creavere. Deinde mutata fortuna Guelphorum familia superior evasit, et omne illud ad se transtulit. Quin et alteram familiam 287 ex urbe Genuæ funditus exterminavit, ne confirmatis aliquando viribus veterem sibi dignitatem vindicaret. Quæ fama cum e metropoli ad Gennenses ubivis gentium habitantes pervenisset, ideo et illos facere cœgit. Ille pugnae et intestina Genuensium bella ubique. Nam qui pulsati erant, conducto externo milite adversarios infestabant.

ἔξωσθέντες μισοφορικὰς τινας δυνάμεις ἐξῆλθον

V. Cum autem post imperatricis exsequias Crælena filia ejus diutius Byzantii commorari vellet, maritus ejus Cræles Servia legatos in urbem mittit, qui Romanis provinciis cladem minuentur, nisi uxor quamprimum ad ipsum revertatur. Illius quippe amore incensus magnam provinciis et urbibus Romanis securitatem præstabat. Sed idem ob absentiam mulieris zelotypia et suspicionibus variis torquebatur. Quare imperator generi minis territus ac metuens, ne verba ad rem conferret (id enim illi facile erat propterea, quod militaribus copiis abundabat), filiam statim dimittit. Ea tunc annum ætatis alterum et vicesimum agebat. Verita igitur ne a marito semper suspicaci, tum vero 288 ira etiam percito, domum reversa occideretur, monasticum habitum, quo convictum et consuetudinem viri fugeret, induendum esse cogitavit. Il vero dum in urbe apud patrem versabatur facere noluit, ne et patrem, quamvis inscium, manifesto crimine velut conscium implicaret, et ad apertum bellum illi faciendum Crælem concitaret. Quare usque ad Serphas oppidulum ita ut vestita erat abiit : atque ibi etiam dies complures commorata elam alicunde emptum cucullum noctu induit : in quo, postquam dies illuxit, a Triballis, quos secum habebat, præter expectationem conspecta non

Variorum notæ.

(38) Joann. Villanus lib. ix, cap. 85, 89. Petr. Bizarus lib. v *Hist. Genuensis*, p. 108. DUCANG.
 (39) Pro verbis hæc — ἀφίκοιτο hæc legitur in codd. Reg. et in Vat. : μετὰ μόντοι τὴν τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ταφὴν, τῆς τοῦ βασιλέως θυγατρὸς Σιμωνίδος τῆς Κραλαίνης βουλομένης διατρίβειν ἐπὶ καὶ κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν καὶ τοσοῦτον ἀφίστασθαι τοῦ ἀνδρός αὐτῆς, λέγω τοῦ Κράλην, ἤκουσι πρῆσθεις ἐκείθεν ἀπειλὰς φέροντες τὰς καταλαμναιωτάτας κατὰ τε αὐτῆς, εἰ μὴ τὴν τάχιστέν ἱκανελ-

θεῖν βούλοιο, καὶ ἔτι κατὰ τῶν τοῦ βασιλέως χωρῶν καὶ πόλεων ληστρικὰς ἐφόδους, εἰ μὴ τάχιστα προπέμπειν βούλοιο ταύτην.
 (40) Urosio cogn. *Sancto et Militino*, Servia regi. Vide stemmata regum Servia n. 59. DUCANG.
 (41) Ita quoque legitur in cod. Vatic. *Boivix*.
 (42) Ἐξηλοτύπει δ' οὖν ὁμοῦ αὐτὴν αἰεὶ καὶ μαστὸς, etc., cod. Vatic. in quo tamen, recentiori manu emendato, ita legitur ut in vulgatis. *Boivix*.

mediocrem ipsis stuporem ac perturbationem attulit; adeo ut ex necessitate et herili metu gravius in eam consulturi viderentur; nempe aut cucullum laceraturi et invitam ad maritum reducturi: aut si eo descendendum esset, interfecturi eandem, ne viva quam longissime a marito habitaret; et animum ejus acri et violento dolore incenderet. Sed Constantinus despota frater ejus consanguineus (nam et ipse aderat) eos praevertit, et fabulam illam egregie laturum Cralem arbitratus temerarium sororis factum corripuit. Nam statim accurrens cucullum vi lacerat, et solitiis ornatum vestibus Triballis eam reddit, ut ipsam quam celerrime domum redducant quantumvis invitam et plorantem. Atque haec ita se habuerunt.

Κρίλην τὸ δρᾶμα οἰόμενος. Ἦγγυσι γὰρ βιαίως ἐπιδραμὸν τὸ βῆκος ἐκείνη καὶ τὸ σύνθετος αὐτῆς ἰνδύσας σχῆμα· καὶ παραβούς τοῖς Τριβαλλοῖς ἀκουσάν τε καὶ κλαίουσιν ἀπάγειν ἐκέλευσε τὴν ταχίστην. Καὶ τοῦτο μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρέπον.

CAPUT II.

Glycys patriarcha morbo ingravescente in monasterium secedit; minime avarus, adeoque parum dives. Gregoram arcessit, cui ultimam voluntatem dicit. Patriarchae testamentum. Luculentior narratio ab auctore indicata. Gerassimus monachus, vir simplex et indocius, Glyci subrogatur. Quales patriarchae imperatoribus placeant.

289 I. At patriarcha Joannes Glycys cum et B spem recuperandae valetudinis nullam sibi superesse et eo munere fungi se intelligeret, cujus administratio magnas vires et firmum corporis robur postularet; contra autem magna tranquillitate opus esse sciret corpori aegrotanti, et vicissim animum ipsum, utpote condolentem corpori et ejus aegritudine distractum, magno ab externis rebus otio egere animadverteret (duo quippe inde maxima mala existebant, cum nec quotidiana negotia commode et celeriter expediri, nec vulgi seu indignatio seu convicia reprimi possent); in medio administrationis cursu fatigatus otio suo consulere, atque ex illo magno circumfluentium negotiorum aestu emergere statuit. Quibus de causis imperator ejus voluntati annuit, eique Cyriotissae monasterium, in quo habitaret, assignavit: in quod se quarto anno patriarchatus sui contulit, abdicata utcumque dignitate. Ibi quateus licebat valetudinem curans propter pedes paralysis affectos mortem in dies timebat. Quare cum pecuniarum ut alii pierique avidus haud fuisset, non magnas opes e patriarchatu secum attulit; sed parvam et numerabilem pecuniam, quam in sumptus conservando monasterio necessarios impendit. Ne autem arcessitum rogavit, ut supremam suam voluntatem in charta ordi-

A'. Ὁ δὲ πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς (45) συνιδὼν ὡς ἀνεπίσιτά οἱ τὰ τῆς ὑγείας ἤδη κατέστη καὶ τὸ μὲν τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀρχῆς λειτουργημα πολλῆς δέεται σωματικῆς ἰσχῆος καὶ βίωσι; πολλῆς δ' αὖ ἐτέρωθεν ἡμερίας δεῖ χάριοντι σώματι· καὶ τοῦ ἐναντίου δ' ἐτι καὶ σχολῆς τῶν ἔξωθεν μακρᾶς ψυχῆ συγκαμνοῦση καὶ περισπωμένη ταῖς τοῦ σώματος ἀλγηδύσιν (διὰ γὰρ αὐτὸ γὰρ τοῦτο δύο συμβαίνειν τάναντιώτατα· μήτε γὰρ τὴν τῶν ἀνὰ χεῖρας πραγμάτων διοίκησιν διὰ λείας καὶ ἀμαζον· πρέσθαι· τῆς ὁδοῦ, μήτε τὴν λαὸν ἀνύβριστον νῆσθαι φέρειν ἐπ' αὐτὸν γνώμην καὶ γλυτταν)· ἐν μέσῃ τῇ τῶν πραγμάτων ἀπέγνω πορεῖα καὶ σχολῆν ἑαυτῷ προῦμνηστεύετο ἤδη καὶ τῆς πολλῆς ἐξήτει καὶ κοικίλης ταυτησι περιφορᾶς ἀποχώρησιν. Ταῦτ' ἄρα καὶ τοῖς αὐτοῦ βουλευμασιν ὁ βασιλεὺς ἐπιπέσει καὶ τὴν τῆς Κυριωτίσσης μονὴν εἰς οἰκίαν ἀκνήσει· πρὸς ἣν δὴ καὶ ἀφικνεῖται τῷ τετάρτῳ τῆς αὐτοῦ γὰρ πατριαρχείας ἐτει, τὸν πατριαρχικὸν ὄπισθε παραιτησάμενος θρόνον. Κἀκεῖ νοσοκομούμενος, ὡς ἐνῆν, διὰ τὴν τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν παντελῆ πάρεσιν ἐδέδισε κατ' ἡμέραν τὸν θάνατον. Ὅθεν οὐ πολὺν τινα πλοῦτον καταγαγὼν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ ὀρόνου διὰ τὸ μη φιλοχρημάτων εἶναι κατὰ [P. 176] τοὺς πλείστους, ἀλλὰ μικρὸν τε καὶ εὐαρίθμητον, τοῦτον μὲνεις περιποίη-

Variorum notae.

(45) *Ne viva quam longissime a marito habitaret, etc.* Sic vertendum, non ut mortua quam remotissima a marito, animum ejus nullo dolore sauciat, quemadmodum verterat Wollius. BOVIN.

(44) *Interpres, frater uterinus: emendavimus, consanguineus, ex eodem parente et alia matre: id enim vox Graeca sonat.* Pollux, lib. iii, cap. 2: Οἱ μὲν ἐκ μόνου πατρὸς ἀδελφοί, διαφόρων δὲ μητέρων, ἀμφιμήτορες, οἱ δὲ ἐκ διαφόρων πατέρων, μίξ δὲ μητρὸς, ἀμφιπάτορες. Constantinus enim Palae-

D iogus Despota, ex Andronici cum Anna priore conjugis, Simonis vero ex altero cum Irene conjugio prodierant. DUCAS. — Ταύτης ἀμφιμήτορος ἀδελφός. *Frater ejus consanguineus*, non, ut Wollius interpretabatur, uterinus. Constantinus Despota erat Cralens frater consanguineus, eodem patre natus, non item eadem matre. Vide cap. 4, sect. 1, infra. Ἀμφιμήτορος; idem est atque ἀμφιμήτωρ, id est, diversa matre natus. BOVIN.

(45) Phrauzes lib. 1, cap. 9. DUCAS.

σιν ἀνάλασε τῆς μονῆς. Ἐπεὶ δὲ προσκαλεσάμενος A parem. Nam meo dicendi genere, admodum delectabatur. τὴν τελευταίαν αὐτοῦ βούλησιν ἐν χάριτι διαθέσθαι ἤθετο. Σ; ὄρα γὰρ τοῖς ἱμοῖ; ἠρίσκατο λόγους.

Β'. « Πᾶσι μὲν οὖν ἀνθρώποις (46), » φησὶ, « θανάτου μεμνησθαι χρῶν καὶ νήφουσιν ὀφθαλμοῖς τὴν τῶν παρόντων καταγνώσκων σφίξιν, πῶς μὲν τὸν χρόνους καὶ πρότερον ὄντα κόλποι τῆς ἐξαιφνης διέλαχον, πρὶν τὰ οἴκοι δεσθῆσθαι κατὰ γνώμην καὶ πρὶν καλῶς διαβλέψαι τὸν λόχον τῆς συμφορᾶς · καὶ πῶς αὖθις ὁ σήμερον οἰκοθὲν οἰοῦναι τῷ ἡλίῳ τῶδε συναναστῆλλον καὶ ἱμπομαύων τῇ πανηγύρει τοῦ βίου μεσσοῦ ἀπεράτων ἐπιπέδων, ἔπειτα ἐν μεσημβρίᾳ φωτὸς σκοτόυς καὶ λήθης ὀνήθηε μυχοῦς ἐν ἀκμῇ τῇ ἡλικίας, πολλάκις καὶ ἑσπῆ τὸν πρόσωπον, καὶ ἐν εἴπω τοῦ πέθους ἀνεπιστοία πολυταλεῖ. Πολλῶ δ' οὖν ἀναγκαῖον θανάτου μάλλον μεμνησθαι, οἷς καὶ νόσος οἷά τις δὲ ἀνωμαλίαν τε καὶ ἀταξίαν τῆς ὕλης συμπέτωκεν, αἷς πολλάκις τε καὶ ποικίλαις ἄλλοτε ἄλλαις τὸ ἀνθρώπινον κέχρηται σῶμα συγχεοῦσαις τε καὶ διασπῶσαις τὴν τῶν συνδέσμων στοιχείων ἀλληλοϋσίαν. Οἷτοι γὰρ ἤδη μονοῦν θατέρα χεῖρ τὴν τοῦ θανάτου κόπτουσι θύραν καὶ τὸ πλεῖον τῆς τοῦ ζῆν ἐλπίδος κατόπιν διαλιπάντες θατέρῳ βλέμματι: πρὸς τοὺς τῶν μηνμάτων ἤδη κρηνοῦς διακίπτονται · τοῦτοις παντὶ τρόπῳ λυσιτελοῦσι τῆς οἰκίας; φροντίσαι φυγῆς καὶ ἀθανάτου γὰρ τῇ ἀθανάτω πίστῃ σπουδῇ πορίζεσθαι, μήποτε διπλοῦν τὸν θάνατον ἐπιση αὐτοῖς; προεξηγήσωσι τὸν τε τοῦ σώματος τὸν τε τῆς ψυχῆς. Ἐμοὶ δὲ καὶ, μέγιστα πάντων δευτῆ τινὶ καὶ βαρεῖα τῇ νόσῳ τοῦμόν τοῦτ' σῶμα μικροῦ τελείως ἐκδεσπᾶνθηται. Πάνυ γὰρ ἐκ μακροῦ πάσθημός τις ἐπιστρατεύσασά μοι καλινοστήσειν οὐκ ἐτ' αὖθις βεβούληται, ἀλλ' ἐμπροσώλευκεν ἐσάπιν, ὥσπερ τινὰ ἐαυτῆς οἰκίαν καταληφούσα, καὶ διετίλεσεν ἐσαεὶ τὴν μὲν ἐμὴν τοῦ σώματος οὐσίαν οἰοῦναι τις ἐκρυζῶσα βδέλλα, τὴν δ' αὖ περιουσίαν ὕφαιρουσά μου κατὰ μικρὸν διδύμη, τὸ λεγόμενον, χεῖρ καὶ τοῖς τῶν ἱατρῶν κόλποις ἐπισωρεύουσα, καθάπερ τισὶ ταμείοις οὖσιν ἐαυτῆς. Ἐπεὶ δ' οὖν ἡ πρὸς αὐτὴν ἡμέτερα σπουδὴ μάταιός ἦν καὶ ἀνόνητος ὄχλος, καὶ εἰς πῦρ (τὸ τοῦ λόγου) ἔαινοντες ἰδοσκόμενοι, εἰ ἂν τις ἐπιτραγυδιῇ, ὅπου μοι κατὰ τὸν βίον ἠναντιώθη ἐν τε τοῖς βασιλείοις ἐν τε τοῖς κατ' οἶκόν πράγμασι; Συμβέθηκα γὰρ μοι κἄν τοῖς βασιλείοις τετάχθαι ἄρτι τῶν λόγων ὑπανακίψαντι καὶ τὸν ἐσθρον παραλλάττοντι, καὶ τιμῶν παρὰ τοῖς θεοτάτοις βασιλεύουσιν ἡξιώσθαι οὗτοι γὰρ ἔλαχσαν. [P. 179] Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ παρέλιθωμεν, ἐπειδὴ καὶ ὁ πατριαρχικὸς ἡμᾶς ὑπερον κέκληκε θρόνος καὶ δὴ καὶ προσηγάγετο ἀκοντάς τε καὶ οὐκ ἀκοντάς · ἀκοντάς μὲν διὰ τὸ μὴ σφόδρα ἀνεκτὸν τῆς ἀσθενείας βάρους · ὀστέρον δὲ διὰ τὸ τῆς ὑγιείας προδοκῆσιμον (ἢ γὰρ ταύτης ἐπισταύουσα καὶ

290 II. « Omnes mortales, » inquit, mortis meminisse oportet, et sobriis oculis considerare, quam vana sit presentis vitæ umbra; ut is qui heri fuerit, terræ sinu derepente exceptus sit, priusquam de rebus domesticis ad sententia decerneret et insidiantis calamitatis adventum prospicere posset: item ut is qui hac ipsa die e domo sua progressus cum sole exoriri et in theatro vitæ infinita spe plenus obambulare videbatur, sub meridiem deinde tenebrarum et oblivionis latebras subierit, in primo flore ætatis, sæpe et in media vultus festivitate, cum imminentium malorum omnis, ut ita dicam, spes longissime abesset. Quanto autem magis ii debent mortis meminisse, qui ob vitiosam et perturbatam materiam morbis conflictantur, qui multi et varii atque alii humana corpora afficiunt, elementa confundunt, et aptam eorum compagem dissolvunt? Hi enim tantum non altera manu fores mortis pulsant; hi vitæ spem maxima ex parte retro abiecerunt, et alterum jam oculus ad ima tumuli præcipitia intendunt. His prorsus expedit, animi curam suscipere, eique, cum sit immortalis, bona immortalia omni studio providere, ne forte duplicem sibi mortem arcessant, et corporum et animorum. Mihi vero tanto magis hoc quam aliis omnibus faciendum est, quanto graviore morbo totum fero corpus meum esto consumptum. Nam hic morbus postquam semel tota vi in me infestus irruit, 291 noluit ex eo deinde a me discedere, sed perpetuo in penetralibus meis habitare perstitit, quasi eam sibi donum propriam nactus esset: neque unquam corporis mei succum hirudinis in morem exsugere desistit, et rem familiarem meam paulatim deminutam ambabus, ut aiunt, manibus congerere, et in sinum medicorum veluti in thesauros suos conferre. Cum autem noster adversus illum conatus inanis et irritus fuerit, et, ut fertur proverbio, ignem cædere hactenus visus sim, quid vitæ mee adversitates tam imperatoris quam domesticis in rebus commemorem? Sic enim accidit, ut studiis litterarum vix defunctus, cum ex æthebis excederem, in aulam receptus sim, et a divi imperatoribus honores non minimos acceperim. Atque ut ea quæ intercesserunt silentio prætereamus, cum ipsa quoque nos patriarchalis sedes ad se deinde vocavisset, atque etiam pertraxisset partim nolentes, partim non nolentes: nolentes quidem ob infirmitatis onus pæne intolerabile: haud nolentes ob expectationem sanitatis (nam

Variorum nolæ.

(46) Gregoras non testamentum ipsum patriarchæ, sed testamenti procemium profert, cujus sese auctorem manifestum prodit. Exstant in codice regio 3229 opuscula duo, ejusdem ferme et argumendi et styli, quorum primum inscribitur, Τοῦ

πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος ἢ παραίτησις τοῦ πατρ. αρχείου, alterum, Τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν βασιλεῖα τῶν ἁγίων Βοιων.

hujus spes in dies mihi blandiens momento omnia suggerebat et vetera et recentia cœlestis patris miracula : quorum de numero meam quoque sanitatem fore existimabam, modo Deus delatam mihi impositionem manuum et pontificiam unctionem benigne intueretur) : cum, inquam, a senatoriis muneribus in hunc modum patriarchicò solio consensu iisdem morbi cruciatibus conflectaremur, **292** neque ullum usquam remedium ostenderetur; indicium illud divinum, quo ad mortem compelleremur, et mediocrem fortasse peccatorum non mediocrem castigationem esse intelleximus. Unde spes sanitatis irrita prorsus evanuit, mortis autem instantis expectatio, ut diximus, confirmata est. Quid enim aliud cogitarem, cum omnem fere carnis succum effluxisse jam viderem; medici vero eo nomine indigni nihil (quod ad me quidem attineret) a vulgo differrent? Itaque magna negotiorum mole excussa, et malaram linguarum confuso strepitu a me depulso, hic vitæ reliquum exigendum esse judicavi. »

III. Sed hæc a nobis dilucidius alibi explicata poterit quivis cognoscere. Nunc rerum ordinem prosequamur. Hoc tempore in patriarchicum solium succedit sacerdos monachus e Manganorum monasterio Gerasimus, cano capite, sed simplici vir ingenio, idemque surdaster, audiendi sensu per senectutem maxima parte imminuto. Is Græcas literas ne extremo quidem digito unquam attigerat. Sed erat ob inscitiam et morum simplicitatem ad imperatoria obsequia aptissimus. Hac enim de causa ad ea munera obeunda tales viri ab imperatoribus deliguntur, ut dicto audientes eis sint, tanquam mancipia, et nulla re ipsis refragentur. Atque hæc de eo viro hætenus. Cætera post suo loco referentur.

CAPUT III.

Constantini despote mater. Prima uxor. Filius ex ancilla susceptus, nomine Catharus. Cur a patre neglectus. Eudocia Palæologinæ elogium. Ut Constantino despote nupterit. Catharus notus apud seniores imperatorem potens et gratiosus. Junioris Andronici indignatio. Itarum causa justior, populus iniquitate sacramento adactus. Syrgiannes custos nepoti additus ab avo.

293 I. Constantinus autem despota, imperatoris Andronici filius e priore conjuge, quæ oriunda ab Hungaris erat, susceptus, uxorem primum habuit puellam inuptam, Muzalonis protovestiarii filiam : quæ cum diu apud maritum fuisset, sine liberis excessit. Habebat illa ancillam formosam, nomine Catharam : ex qua clam compressa filium genuit despotes, quem Michaelem Catharum appellavit. Hunc ipse sic initio oderat et aversabatur, ut ne limis quidem eum aspicere dignaretur, sed quam longissime a se educari juberet. In causa hoc

A ἐλάχιστην ἐπέτι· πάντα μοι ὑπεμίμησεν ἐν ἀκαταί πλαιὰ τε καὶ νέα τοῦ θεοῦ τεράστια πατέρος, ὡν ἔσω; ἐν τῇ καὶ τοῦ μὲν ἔλεγεν ἔσσεσθαι, εἰ φιλανθρώπων ἴδοι κύριος; ἐπὶ τῇ χειροθεσίᾳ καὶ τῷ τῆς ὑψηλῆς ταύτης ἀρχιερωσύνης χρίσασθαι)· ἐπεὶ δ' οὐν ὁμοῦ οὐτως καὶ πρὸς τὴν πατριαρχικὸν θρόνον ἀπὸ τῶν συγκλητικῶν ἀρχῶν μετηνέχθημεν κἀν τοῖς αὐτοῖς; αὐθι; ἤμεν δεινός τοῦ νοσήματος; καὶ λύσις; οὐδαμῶθεν οὐδ' ἤτισον ἐωρῶτο, ἔγνωμεν κρίσιν εἶναι τοῦτο θεοῦ πρὸς θάνατον συνωδοῦσαν ὀλοσχερῶς καὶ παιδείαν ἔσω; μετρίαν (47) ὣν οὐ μετρίως ἡμάρτομεν. Ἐνθεν καὶ τὰ μὲν τῆς ὑγίειας; ἤδη φρούδα καὶ ἀπ' ἐλπίδος; ἐγίγνωτο· τὰ δὲ τῆς τελευτῆς; καὶ σφόδρα γέ τοι, ὡς ἔφημεν, οὐκ ἀνέλπισται. Καὶ τί γὰρ ἄλλο γ' ἐχρῆν, ὅποτε τὴν μὲν τῆς σαρκὸς; ἐμάδα μικροῦ πάθος; ἐκρίυσασαν ἐβλεπον ἤδη, ἰατρῶν δὲ παιδὸς οὐ κατὰ τοῦνομα θύτας, ἀλλ' οὐδὲν τό γ' ἐπ' ἐμοὶ σχεδὸν τῶν πολλῶν διαφέροντας; ὅθεν τὸν πολὺν τῶν πραγμάτων ἀποσεισάμενος; δόλον καὶ τὴν τῶν πονηρῶν γλωσσῶν σύγχυσιν ἐνταυθοῖ τὸ λείπον ἐκρίνα δεῖν ἀνύσειν τοῦ βίου. »

B Γ'. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων ἡμῖν ἐναργέστερον ἀλλαγῇ δηλούμενα τοῖς; βουλομένοις; ἐξέσται μαθηάνειν. Ἡμεῖς; δ' ἐχώμεθα τῶν ἐφεξῆς;. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον τὸν πατριαρχικὸν διαδέχεται θρόνον τῶν ἱερωμένων τις; μοναχῶν ἐκ μονῆς τῶν Μαγγάνων Γεράσιμος; (48), ἀνὴρ κολιδὸς μὲν τὴν τρίχιν, ἀφελὴς δὲ τὸν τρόπον καὶ τῆς ἀκουστικῆς ἐνδύμεως; τὸ πλείστον ἀφηρημένος ὑπὸ τοῦ γήρωος; Ἑλληνικῆς μὲν παιδείας; οὐδ' ἀκριφ δακτύλω γευσάμενος; πόποτε, διὰ δ' ἀμαθίαν καὶ ἄλλως ἀπλότητα τρόπων; ταῖς βρασιλικαῖς; ἀρεσκείαις; πάντη προσήκων. Διὰ γὰρ τοῦτο τοιοῦτους; οἱ βασιλεῖς; ἐς τοιαύτας; ἐκλέγονται; τῆς ἑρχῆς; ἵνα τοῖς; τούτων; εὐχερῶς; ὀποκῦπτωσι; προστάγμασι; καθάπερ; ἀνδράποδα; καὶ μηδενὶ τῶν ἀπάντων; ἐναντία; φρονῶσιν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου; τέως; τσαυτά. Αελέξεται; δὲ; τὰ ἐξῆς; τοῦ ἀνδρός; ἡμῖν; ἐν τοῖς; ἐμπροσθεν.

Variorum notæ.

(47) Vide lib. vii, cap. 4, sect. 3, supra. BOIVIN.
(48) Piranzes ibid. De S. Georgii in Manganis monasterio agimus in Constantinop. Christ. lib. iii, sect. 6, n. 43. DEICANG.

[P. 180] A'. Κωνσταντῖνος; δὲ; ὁ δεσπότης; (49) ὁ ἐκ τῆς; προτέρας; γυναίκας; (50) τῆς; ἐξ; Οὐγγρων; γεννηθείς; τῷ; βασιλεῖ; Ἀνδρονίκῳ; ἔσχε; μὲν; ἐκ; παρθενίας; γυναῖκα; πρότερον; τὴν; θυγατέρα; Μουζάλωνος; τοῦ; πρωτοδεσπιαρίου; ἢ; δὴ; καὶ; κολὸν; συμβιώσασα; χρόνον; αὐτῷ; τετελειώτηκεν; ἄπεις;. Ἐλγς; δ'; ἐκείνη; θεοραπαίνουσα; τινὰ; εὐαῖδη; Καθαρὸν; κενελημένην;. Ταύτη; λάθρα; μεγίς; ὁ; δεσπότης; ἔτεκεν; υἱόν; ὃν; καὶ; ὠνόμασε; Μιχαὴλ; Καθαρόν;. Τοῦτον; αὐτὸς; τὰ; πρῶτα; μὲν; βλέπειν; οὐδ'; ἀκριφ; εἴβασιν; ἠμείχαστο; ἀλλ' ἔμψαι; καὶ; ἀπατρέπαστο; καὶ; ὡς; κοβρωτάτω; που; διατετα-

(49) Cantacuz. lib. i, cap. 1. Vide stemma Palæolog. pag. 235. DUCANG.
(50) Vide lib. vii, cap. 5, sect. 1. BOIVIN.

οἶαι ἐκέλευε. Τὸ δ' αἴτιον, ὅτι καὶ τὸν τῆς μητρὸς Α
αὐτοῦ Καθαρῆς ἔρωτα ἕτερος ἐξαπίνης ἐπιδραμῶν
ἀπέκρουσεν ἔρωσι ἐπικρατέστερος πολλῶ καὶ σφο-
δρότερος.

Β. Ἐπεὶ γὰρ πρὸς τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως τὴν
ἐπιτροπὴν ἐδέξατο τῶν τε ἐν Μακεδονίᾳ πραγμάτων
καὶ Θεσσαλονικῆς αὐτῆς (διέτριβε δὲ τὰ πλείστα τοῦ
Ἰσάου; Ἰνδὸν Θεσσαλονικῆς), ἔρωτι γυναικὸς ἐάλω-
τὸν δὲ ἐπιτραπῶν. Ἦν δὲ αὕτη θυγάτηρ πρὸν Νεο-
καισαρείου τοῦ πρωτασκηρῆτις, σύζυγος δὲ Κων-
σταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. Οὕτω δ' ἀπαράμιλλος
ἦν τῷ τε τῆς ὕψους; κάλλι; καὶ τῆ τῆς γλώττης δει-
νότητι καὶ τῷ ἐφέροποντι τοῦ ἤθους ὕψῳ, ὥστε οὐ
ταῖς τῶν ἐντυγχάνοντων μόνων ψυχαῖς ἀφυκτὸν τινα
τὴν ἐρωτικὴν σαγήνην ἐπέβριπτεν, ἀλλὰ καὶ μόνῃς
τῆς φήμης τοὺς πλείστους πρὸς τοὺς ἑαυτῆς ἀνέ-
φιλεν ἔρωτας. Οὕτω γὰρ ἡ φύσις; περὶ τὴν ἀνθρω-
πον ἐφιλοτιμήσατο, ὥστε πολλὴν μὲν ἐπὶ τοῦ προ-
σώπου τὴν εὐρυθειαν ἐφήπλωσε; πολλὴν δὲ τὴν
δξύτητα περὶ τὴν διάνοιαν ἐθασαύρισε; πολλὴν δὲ
καὶ τῆ γλώττῃ ἐνήρμοσε τὴν πειθῶ καὶ δεινότητα
καὶ τὸ εὐστροφον καὶ ἐπίχαρι τῆς ἡχοῦς. Ἦν δὲ καὶ
σοφίας τῆς θύραθεν οὐκ ἀμοιροῦς ἡ γυνή. Ἦν γὰρ
ἰδεῖν αὐτὴν πάντα καὶ παντοῖα ῥαδίως; κατὰ ναίρον
ἐν τῇ ὀμιλίᾳ διὰ γλώττῃς; προφέρουσαν, ὅσα τε αὐτῇ
ἐῖ ἑαυτῆς ἀνεγνώκει καὶ ὅσα λεγόντων ἄλλων ἀκή-
κουε; ὡς Θεανῶ τινα Πυθαγορικὴν καὶ Ἰπατίαν
ἄλλην ὀνομάζεσθαι ταύτην πρὸς τῶν ἐφ' ἡμῶν σο-
φωτέρων. Τοῦτων ἀπάντων Κωνσταντίνος ὁ δεσπότης;
ὡς ἔφημεν, ἐς τὰ μάλιστα ἤτητο καὶ ἀπεπειρήτο
τῆς γυναικὸς καὶ λάθρα ἤξιον μίγνυσθαι. Ἦ δὲ,
εἴτε τὸν σύζυγον δεδοικυλα, εἴτε μυστατομένη τὸ
τῆς; πρέξιος ἀθεσμον, ἀνθίστατό [P. 181] τε καὶ ἀπε-
τρέπετο. Ὁ δ' ὅσον ἑκαίνην ἀποτραπομένην ἑώρα,
τοσοῦτον αὐτὸς πρὸς μείζονα; ἐξεκάτε τοὺς αὐτῆς
ἔρωτας; καὶ ἦν ἰδεῖν, τὸ τοῦ Πλάτωνος, τὴν ψυχὴν
τοῦ ἔρωτος ἐν ἄλλοτρίῳ ζῶσαν τῷ σώματι. Ἐπεὶ
δὲ μετὰ χρόνον τινὰ τὸν βίον ὁ ταύτης ἀπέλιπε σύ-
ζυγος; ἤδη σφοδρότερον ἦν ἐγκαίμενος ὁ δεσπότης
καὶ πάντα λίθον κινῶν, τὸ τοῦ λόγου, νόμιμον ἀγα-
γεῖσθαι βουλόμενος σύζυγον. Οὐ δὲ γεγονότος πασῶν
αὐτοῦ γε τοῦ βῆθίντος υἱῶς Καθαροῦ Μιχαῆλ, ὃν
μῆς; ἐξεγόμενος Εὐδοκίας τῆς Παλαιολογίνης (51).

Γ. Τούτων δὲ οὖν τὴν Καθαρὸν Μιχαῆλ πεντεκαί-
δικατον ἤδη χρόνον τῆς ἡλικίας ἀμείβοντα πέμψας
ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ γηραιὸς προσηγάγετό τε
καὶ τοῖς κατ' ὄλιγον ὀπηρετικῶς παιδαρίοις (52) συγ-
καίεξε; πρῶτον μὲν, ἵνα μὴ διαφθαρεῖν λιμῶ,
μηδὲνδὲ προμηθουμένου; δεύτερον δ' ἵσως ἵνα καὶ
τινὶ τῶν κείρεθ ἰθῶν εἰς κίθος δοθεῖν, ὡς ἐξ αἵμα-
τος; ὡν βασιλείου καὶ γίνηται σπονδῶν τινων πρό-
ξινος; καὶ τινος ὠφελείας Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ῥω-
μαίων πρέγμασιν αἴτιος. Ὁ δὲ κομισθεῖς; καὶ δια-

erat, quod alterius mulieris vehementior et poten-
tior multo amor repente excitatus Catharæ quoque
matris ejus amorem depulerat.

II. Nam rerum Macedonicarum et ipsius Thes-
salonicæ præfecturam cum a patre imperatore ac-
cepisset, et in ea urbe plerumque versaretur, mu-
lieris cujusdam illustri amore captus est. Erat ea
Neocæsaritæ protosecretarii filia, Constantini Pa-
læologi uxor. Ita vero et elegantia formæ et linguæ
facundia et blanda morum comitate præstabat, ut
non modo aspectu suo animos eorum, a quibus
adibatur, inevitabili quodam amoris laqueo irreti-
ret, sed sola etiam fama excitatos plurimos pari
ardore inflammaret. Tanta enim naturæ fuit erga
eam liberalitas, ut toto vultu elegantiam præferret;
in ingenio plurimum 294 acuminis, in lingua
vim dicendi ac persuadendi maximam, nec non
volubilitatem haberet. Erat et humanioribus litem-
ris erudita, et in familiaribus colloquiis omnia
generis, quæ tam ipsa legerat, quam ex
aliis audierat, facile et opportune proferebat, ut
altera Theano Pythagorica et altera Hypatia ab
eruditioribus quibusque appellaretur. His omnibus
Constantinus despota, ut diximus, omnino victus
est, ut ejus pudiciam tentaret, et clandestinum
ejus concubitum peteret. Ipsa vero, sive mariti
metu deterrita, sive remipsam utpote illicitam aver-
sata, resistebat ac refugiebat. Ille quo magis ab-
horrere eam videbat, eo vehementius amore ejus
incendebatur. Itaque, quod ait Plato, amantis ani-
mam videre erat in alieno corpore spirantem. Cum
autem aliquando post maritus ejus decessisset, jam
acrius rem urgebat despotes, omnemque, ut vulgo
ajunt, movebat lapidem, quo illam uxorem legiti-
mam duceret. Quo facto, omnium aliarum mulie-
rum et amorum oblitus, ipsiusque adeo filii Mi-
chaelis Cathari, quem, ut diximus, ex ancilla Ca-
thara susceperat, unius Eudociæ Palæologinæ amo-
ribus vacabat.

εὐθύς; ἐξελάθετο γυναικῶν καὶ ἐρώτων ἄλλων καὶ
ἐκ τῆς θεραπευίδος γεγέννηκε; καὶ ἦν μόνῃς θεο-

III. Eum Michaelē Catharum, annuū ætatis
decimum quintum jam agentem, Imperator Andro-
nicus senior arcessitum pueris domestica ministe-
ria obeuntibus socium ascribit: primum, ne ab
omnibus 295 neglectus fame periret: deinde for-
tasse, ut per eum sanguine imperatorio ortum af-
finitas cum aliqua ex finitimis gentibus jaugeretur,
atque ut fœderis alicujus conciliandi occasio esset,
Romanisque et rei Romanæ quolibet tandem pacto
prodesset. Ille autem cum in palatio educaretur et

Variorum notæ.

(51) Neocæsaritæ primi a secretis filie, Con-
stantini Palæologi despote uxoris, ac ex alio Con-
stantino cum videtur, unde Palæologina hic cogno-
minatur, ex priore conjugio. Vide idem stemma.
U. C. XCV.

(52) Adolescentibus, quos ἄρρον; σπουδῶν voca-
bant, νέους; τῶν εὐπατριδῶν, Cantacuzenus lib. II,
cap. 40; νέους; τῶν εὐγενεστέρων, lib. III, cap. 43.
Vide Gloss. med. Græc. in hac voce. Ducang.

assiduis illie versaretur, brevi tempore imperatoris animum ita sibi conciliavit, ut et ipsi imperatoris filii oculis invidis eum aspicerent; Andronicus vero junior imperator irascere magis quam ceteri, molesteque ferret, singularem illum sui amorem apud avum languescere, erga novitium vero istum et supposititium excitari perpetuo ac dies noctesque crescere.

IV. Nunc quibus de causis justiore dolorem atque iracundiam variasque et multiplices curas animo conceperit, dicendum nobis est; ex quibus conspirationes adversus imperium et malorum tempestates ac turbines exorti sunt. Nam cum publicæ res, uti dictum est, male se haberent, mortuo interim Michaelē imperatore, sacramento adigi Imperator omnes jussit, primum sese tanquam principem ac dominum veneratos et adorandos esse, tum quemcumque imperii hæredem ipse deligeret. Quod infinite dictum pæne omnes turbavit, Andronicum præcipue, designatum jam imperii successorem. Neque quisquam omnium fuit, qui non velut ex composito ad 296 suppositum illum Michaelē suspicionem converterit. Inde tumultuosa omnium consilia, et malorum creberrimæ machinationes, quæ tacitis vocibus discrebantur. Ergo alii majestatis metu ad jusjurandum adacti: plerique palam detrectare ausi: quos in tanta rerum perturbatione violenter cogendos imperator non censuit. Jam enim imperatorem nepotem suum videbat ob infinitum illud jusjurandum a subditis exactum de fuga cogitare. Ob eas res tantisper quievit, et ab exigendo jurejurando destitit. Deinceps secum agitare coepit, quemadmodum imperatorem nepotem suum fuga prohiberet: veritus, ne si ad Latinos confugeret, navalibus eorum copiis adjutus rem Romanam turbaret, atque imperium sibi per tyrannidem usurparet. Proinde occultum ei custodem apposuit Syrgiannem nuper e carcere productum. Hic enim paulo ante arctissima in custodia certis de causis habitus fuerat, quas paulo altius repetitio principio par est hoc loco reddere, ut qui historiam ejus viri nesciunt a nobis eam ac ipiant.

A τριῶν ἐν βασιλείῳ τοσούτων εἰς τὴν ἐκτουσὶ σχέτην ἐν βραχείᾳ τὴν βασιλεία ἀνηρέθησαστο, ὡς καὶ αὐτοὺς εἶη τοὺς τοῦ βασιλέως υἱίας ζηλοτύπως ὑποβλέπειν αὐτόν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ νέος καὶ πλεόντων ἄλλων ὠργίζετο καὶ ἔδυσφ' ῥεσι, ἑρῶν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀνυπερβλήτων ἐκαίνην ἀγάπην τοῦ βασιλέως καὶ κάππευ μαραινομένην, τὴν ἐκ πρὸς τὸν χθεσίων καὶ ὑποβολιμαίων τούτων διηγεῖται ἀποθύσαν (55) καὶ ἀξαναμένην ἐφ' ἡμέρας καὶ νυκτί.

Δ'. Ὁ δὲ πολλὸν δικαίως αὐτὸν ἐξέμηθεν εἰς λύπην καὶ ὄργην καὶ μελέτας πολυειδεῖς, ἐξ ὧν αἱ περὶ τῆς βασιλείας ἐβλάστησαν στάσεις, καὶ οἱ τῆς κακίας ἤρξαντο χειμῶνες καὶ κλύδωνες, λήξομεν ἤδη. Οὐ. ω γάρ, ὡς εἰρήκαμεν, κλημελιῶ, τῶν πραγμάτων ἔχόντων καὶ μεταξὺ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τεθνηκότος ἐκλείψουσιν ὁ βασιλεὺς ὀμνύειν ἅπαντας πρῶτον μὲν εἶδεν καὶ προσκυνεῖν ὡς βασιλέα καὶ δεσπότην αὐτόν. Ἐπειτα καὶ ὅν ἂν αὐτὸς ἐκλεξάμενος ἐς τὴν τῆς βασιλείας προετίθει διαδοχὴν. Τοῦτο λεγθὲν ὀφρῖστος μικροῦ πάντας ἐτάραξε, καὶ μάλιστα τὸν ἔγγονον Ἀνδρόνικον τὸν ὠρισμένον τῆς βασιλείας διάδοχα. Εὐθύς γάρ ἅπαντας, τὰς ὑποφίας εἰς τὸν ὑποβολιμαίων τούτων Μιχαὴλ, ὡς ἐκ συνθήματος ἤγαγον. Καὶ πολὺς τις ἐνταῦθεν ἐφύετο θύρῳδος λογιστῶν καὶ ἀλλεπάλληλοι μελέται κακίας ἐψιθυρίζοντο. Τινὲς μὲν οὖν ἐφ' ἑξουσίας εἰσαντες ὤμνουν· οἱ δὲ πλείους ἐς τοῦμπαὶν, τὸν τοιοῦτον ἀπέπαντο [P. 182] ὄρκον· οἷς ἀνάγκην τινὰ τυραννικὴν ἐπάγειν οὐκ ἔγνωκε δεῖν ὁ βασιλεὺς· ἐν τοσούτῳ θοροῦντο πράγματα. Ἐβλεπε γάρ ἤδη καὶ τὸν βασιλέα τὸν ἔγγονον σχεδιάζοντα τῆς φυγῆς τὴν μελέτην διὰ τὴν ἀοριστίαν τοῦ ζητηθέντος παρὰ τῶν ὑπηκόων ἔρχου. Διὰ δὲ τοῦτο τῶς ἠομήθηεν ὁ βασιλεὺς καὶ τὴν ἀπαίτησιν ἔπαυσε τῶν εἰρημένων ὄρκων. Ἐσκέπτετο δὲ ἤδη, πῶς ἂν πρὸς τὴν αὐτῆς ἐμποδῶν τοῦ ἔγγονου καὶ βασιλέως γένοιτο. Ἐδεῖκε γὰρ μὴ ἀπελθῶν καὶ βοήθειαν ναυτικὴν παρὰ Λατίνων λαθῶν τὰ τε Ῥωμαίων συγκυκλήτη πράγματα καὶ ἅμα τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τυραννικῶς πῶς ὑπέληται. Ὅθεν λαθραίων ἐπέστησε φύλακα τοῦτου τὸν Συργιάννην ἀρετῆς τῆς εἰρητικῆς ἐξίοντα. Ἦν γὰρ αὐτὸς πρὸ βραχείας ἐν εἰρητικῇ ζεινοσάτη δι' αἰτίας, ἀς ἀνοθέεν ποθὲν ἀρξαμένους δίκαιον ἀφηγήσασθαι, ἵνα δὴ καὶ οἷς τὰ κατὰ τὸν ἀνδρα οὐκ ἔγνωσται γνώριμα καταστατή.

CAPUT IV.

Syrgiannis genus, institutio, virtutes. Provinciae praefectus omnium animos sibi devincit. Mira hominis solertia. Perfidus et sedifragus populos finitimos vexat. Provinciam adeptam ut recuperaverit. Pincernae dignitate ornatur. Rebellat. Comprehenditur. In carcerem conjectus precibus matris restituitur. Jurat se fidelem fore. Junioris imperatoris consilia jubetur explorare. Senioris consilia juniori aperit. Oratio; qua istum hortatur ad defectionem. Pactiones et juramenta. Conjuratōnis socii tres. Syrgiannes et Cantacuzenus, corruptis aulæ primoribus, provincias Thraciae administrandas obtinent. Variis artibus viam defectioni muniunt.

I. Huic mater erat cum imperatoribus sanguine

Δ'. Τοῦτω μήτηρ μὲν ἦν μία τῶν κατὰ γένος τοῖς

Variorum notæ.

(53) Quæ deerant in editione Wolfiana, supplementum ex codice Regio. Sed et Fridericus Rostgardius, nob. lis Danus, cui et me et Gregoram multa debere in prælatione hujus operis professus sum, idem hoc supplementum, ex codice Vaticano de-

scriptum, Roma ad me misit: jampridem illud ipsum Steph. Baluzius ex eodem cod. describi curaverat in usum Lucanigii; et in lucem editum fuerat a Petavio cum Breviario historico S. Nicephori Cpolitani patriarchæ. Βοιωτιν.

βασιλευσι προσηκουσῶν εὐκρεπῆς καὶ κομμία· πα-
 τὴρ δὲ τῶν ἐκ Κομάνων ἐπισημός, εἰ παρὰ τῶν
 ὑπερβορέων (54) Σκυθῶν πρὸ χρόνων συχνῶν, ὡς
 εἰρηκαμεν, Ἰωάννη τῷ βασιλεὶ προσεβρύησαν (55).
 Οὗτο· λέξεται φύσει, πρὶν τὴν τῶν παίδων παρα-
 δραμεῖν ἡλικίαν, ἐν τοῖς λόγοις λαμπρὸς ἀνεσφάνη.
 Ἐπειτ' ἐπιμαλῶς ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς παιδευθεὶς
 χράτιστος κἀν τούτοις ἔδοξεν διὰ τὴν βίωμην σώματος
 καὶ γνώμης βαθύτητα καὶ οἶον εἶπαι δαιμονίαν τὴν
 οὐσίαν.

Β. Πέμπτον δ' ἄρει καὶ εἰκοστὴν τῆς ηλικίας ἔτος·
 ἀμείβων πέμπεται πρὸς τοῦ βασιλέως στρατηγὸς καὶ
 ἑταίρου· τῆς μὲν τῶν περὶ Μακεδονίαν ἐπαρχῶν, ἢ τοὺς
 Ἰλυριώδεις μάλιστα ὀμορρύνοντας ἔλαχε. Φυδοφόρα-
 τος δὲ ὢν καὶ μηδὲν ἔβιον κτώμενος καὶ μηδὲν πλέων
 ἔχων βουλόμενος τῶν ἴσων τοῦ πατρ[ῆ] [P. 183] συνασπίσον-
 τίς τε καὶ παρασπίσοντες ἦσαν ἐν ταῖς ἀκμαῖς τῶν
 ἀγῶνων, αὐτοὶ τὰς γνώμας ἀπάντων ἐξιδιώσατο, ὡς
 ἔβιον πάντας ἠγεῖσθαι πολλῶ ὀνησκειν ὑπὲρ αὐτοῦ,
 ἢ ζῶντας ὄρβην τὴν ἡλίαν ἀνευ αὐτοῦ. Ἦν δὲ καὶ δευ-
 τὸς ὁ ἄηρ εἶπερ τις πόρου· ἐν ταῖς τῶν περιστάσεων
 ἀπορίαις εὐρίσκειν καὶ τοῖς ἀμηχανοῖς τῶν πραγμά-
 των μηχανάς τινάς καινοτέρους χαρίζεσθαι καὶ τὸλ-
 μαν ἐμπρακτῶν ἐνδείκνυσθαι πανταχῆ, ὡς ἐκπλήττε-
 σθαι πάντας ὄρυντας τὸ μεγαλοφῶν τοῦ ἀνδρός.

Γ. Ἐν τῷ μόνον ὡσπερ τι νόσθημα πονηρὸν εἰς τὰς
 αὐτοῦ πράξεις παρεισφθαρὲν ἐκιδόθη· οὐκ ἴσως πάντα καὶ
 ὡσπερ σώματος καλοῦ καὶ χαρίεντος καὶ γενναίου
 τὰς ὑβείας δεινῶς ἀφαιρούμενον ἀτερπῆ τὰ τέλη κα-
 θ' ἑστὶ καὶ ἀνόνητα τὰ γεώργια. Παρασπονδιῶν γὰρ
 πρῶτον μὲν πράγματα παρεῖχε τοῖς ὀφροῖς Τριβαλ-
 λῶν καὶ Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνανῶν· ἔπειτ' ἐκείθεν
 ἀκαλλυγῆς, ὡς εἰρήσεται, τοὺς τε καὶ βασιλέας καὶ
 τὰ τῶν βασιλέων συνέζεα πράγματα. Αἰὶ καὶ ἐκτυπῶ
 φαῦλον προῦξάνησι· τέλος. Καθαίρεται γὰρ τῆς τοιαύ-
 τῆς ἀρχῆς καὶ μετ' ὀλίγον χρήμασιν ὑπελθὼν τοὺς τῷ
 βασιλεὶ παραδυναστεύοντας ταύτην τε αὐθις ἀναλαμ-
 βάνει καὶ ἅμα τὸ τοῦ πηγχερῶν τιμᾶται ἀξίωμα.
 Ὅθεν καὶ ἀποστασίαν ὀδίνων ἐξέβρῆξε ταύτην ἐκείσε
 ἐπὶ τὸν ἐν οὐ μακρῶ τῷ χρόνῳ. Ἐγνωσταὶ γὰρ ἰδιο-
 τοοῦμενος ἦν ἤρχεν ἐπαρχίαν καὶ τῆς τῶν βασιλέων
 ἰσουσίας λάθρα διδοτῶν.

Δ. Ὅθεν καὶ ὄλιγον παρὰ Μονομάχου τοῦ Μυστικοῦ
 ἀλίσκεται καὶ δέσμιος ἐς τὸν βασιλέα πέμπεται. Ἦν
 γὰρ τῆνκαυτε καὶ οὗτος Μονομάχος μέρο· τι διοι-
 κῆν τῆς Μακεδονίας παρὰ τοῦ βασιλέως πεμφθείς·
 καὶ διὰ τὴν ἐγγύτητα τῶν ἐπαρχῶν συχνὰ προσῶν
 καὶ ἐπιμεγνῶς τῷ Συργιάννη καὶ Ἰγνατιῶν τὰ ἐκεί-
 νου ἀπόβρῆτα καὶ φίλος εἶναι ὑποκρινόμενος ὄλοις
 ὄλοις ἐβρύκτεν· ἕως ὄλιγον συνειληφῶς δέσμιον, ὡς

A conjuncta; pari specie corporis ac modestia. Pater
 illustri loco oriundus e Comanis, illis scilicet, qui
 ante multos annos ex Hyperboreis Scythis, uti su-
 pra memoravimus, ad Joannem imperatorem sese
 transtulerant. Syrgiannes porro ante quam pueriti-
 am excederet, summa ingenii celeritate præditus,
 magnum sibi 297 in doctrinis nomen peperit.
 Hinc æpprime rem militarem edoctus, facile in ea
 princeps est habitus, non modo corporis robore,
 sed et animi prudentia, ac divina ut ita dicam sa-
 gacitate.

B. Annum autem jam quintum et vicesimum ex-
 cedens, ab imperatore dux et ad administrator pro-
 vincię ejusdem Macedoniae, quae Illyrios potissimi-
 mum vicinos habet, ablegatur. Et quia liberalissi-
 mus erat, nihilque privatim possidebat, nec plus
 sibi vindicabat quam quivis eorum, quibus pro se
 et circa se dimicantibus in medio pugnarum æstu
 uteretur, sic animos omnium sibi devinxit, ut pro
 illo mortem oppetere jucundius eis foret, quam si-
 ne illo lucem intueri. Ad hæc in rebus dubiis ac
 pene deploratis præsentissimo erati consilio, et e-
 summis difficultatibus mira solertia sese explicabat:
 nec illi, cum res postularent, audacia decrat, ut
 omnes præclaram indolem ejus admirarentur.

III. Una res tantum, veluti morbus quidam in-
 lignus in ejus actiones obrepens, eas omnes cor-
 rumpebat, ac tanquam oculis pulchro et eleganti
 et robusto corpori ereptis, easdem ipso exitu tri-
 stes et infructuosas efficiebat. Nam primum ruptis
 sæcleribus, finitimis Triballis, Ætolis et Acarnani-
 bus negotia facessebat. Postea cum inde discessis-
 set, ita ut dicturi sumus, imperatores eorumque
 res turbabat. Quamobrem sibi ipsi malum exitum
 conciliavit. 298 Eum videlicet magistratum sibi
 abrogatum largitione corruptis iis qui apud impe-
 ratorem multum poterant, brevi recuperat, ac præ-
 terea pincernæ dignitate ornatur. Unde et defe-
 ctione animo concepta illuc profectus brevi effecit,
 ut quæ parturierat in actum erumperent. Compor-
 tum enim est, cum provinciam, quam regabat,
 propriam sibi asserere, et clanculum imperatoris
 potestati subtrahere.

IV. Quare dolo a Monomacho Mystico capitur,
 et ad imperatorem vincetus mittitur. Nam et ipse
 Monomachus in Macedoniam ab imperatore missus,
 illic regionem cuidam præerat, et ob vicinitatem
 provinciarum Syrgianem crebro adibat. Cum itaq-
 ue apud illum frequens esset, arcanis ejus inve-
 stigabat, et per amicitie speciem alios ex aliis
 dolos necabat; donec eundem astu comprehensum

Variorum notæ.

(54) Petavius verterat, Pater vero e Comanis ori-
 undus illustri loco. Ambo (pater scilicet, et mater)
 vero ante multos annos ex Hyperboreis Scythis, uti
 supra memoravimus, ad Joannem imperatorem sese
 transtulerant. Vertendum, ita ut edidimus, Pater
 illustri loco oriundus e Comanis, illis scilicet, qui

ante multos annos ex Hyperboreis Scythis, etc. Non
 legerat Petavius ea quæ de Comanis scripta sunt
 supra lib. II, cap. 5, sect. 2. Bovin.

(55) Ad Ducam scilicet. Vide supra lib. II, cap. 5,
 sect. 2. Bovin.

et in vincula, ut diximus, conjectum ad imperatorem misit. Ob illud crimen Syrgiannes in custodiam datus diu carcere inclusus mansit. Sed cum ejus mater gemitu et lacrymis aulam quotidie impleret, et quavis cautione oblata filium supplex reposeret, ægre tandem impetrare potuit, ut e carcere educeretur. Non prius tamen id obtinuit, quam ille scripto jurejurando coram sacrosancta imagine castissimæ Dei Genitricis Hodegetriæ præstito, cavisset imperatori, nunquam se ejus jussis postea adversaturum.

V. Sic ille omni suspicione liberatus principi bene merito optime velle credebatur : a quo et **299** is honor ei habitus est, ut etiam arcanorum particeps fieret. Ac inter cætera illud quoque ejus fidei commissum fuit, ut furtivus veluti custos imperatorem Andronicum juniorem circumuendo aduendoque, ne clandestinam fugam moliretur, observaret ; quemadmodum supra diximus. At ille, si quid vulgi opinionibus credendum est, homo semper ambitiosus, cui mentis declarandæ hactenus defuisset occasio, oblatum denique a fortuna opportunum tempus adesse existimavit, quo imperatoribus inter se bello commissis, et rebus Romanorum omnino sic perturbatis, ipse scaptris potiretur ; aut saltem portione aliqua a toto imperio recisa, proprium sibi principatum constitueret. Itaque imperatorem Andronicum juniorem adit, ei que avi imperatoris arcanum omne consilium aperit : « Me, inquit, imperator veluti sagacem canem tuas cogitationes odorari jussit : et cum ille catenas tibi et vincula fabricetur, tu ignarus puerilia consilia agitas. Quid enim tibi profuerit clam in altum deferri et peregre abire, ubi aliena quadra (quod aiunt) vivendum tibi erit, si res optime cadat, et non illud accidat, ut ab hospitibus aut trucidaris, aut in imperatoris avi cassis laqueos que incidas. Quod si istis cogitationibus, quæ puerum sapiunt, penitus oblivioni traditis, meliora et salutifera consilia, qualia ego daturus sum, sequi volueris, nihil obstat, quominus summam potestatem primo quoque tempore citra ullum laborem arripias. Etenim unam esse video, qua id assequare, efficacissimam **300** rationem. Nimirum Byzantio fugiendum et ad Thraciæ urbes provinciasque excurrendum. Nam cum et humanum ingenium novis rebus gaudeat, et miseri Thracæ crebris exactionibus vententur, si levationem onerum et libertatem proclamaveris, ultro omnes te quo volueris præeuntem sequentur, avi tui diuturno jugo facillime excusso, quasi Tantalei cujusdam saxi mole a cervicibus depulsa. Hoc consilium tibi si placet, ego hujus negotii procurator et administrator sum ; ego omnem istius certaminis laborem suscipiam ac brevi conficiam ; modo et ipse mihi pollicearis, et certis pignoribus fidem obstringas, te pro dignitate laboris meos remuneraturum. Quæ vero ista præmia sunt ? illustres dignitates,

Α εἰρήκειμεν, τοῦτον ἐπεπόμφει τῷ βασιλεῖ. Ἄλλὰ γὰρ εἰρκτῆ παραδοθεὶς διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν ὁ Συργιάννης, ἔμεινε χρόνον ἐν ταύτῃ συχρῶν. Ἐκαὶ δὲ ἡ μήτηρ οὐ διελίπεν ὀδυρμοὺς καὶ δάκρυσι προσεῦσα τοῖς περὶ τὸν βασιλέα καὶ ἰκετεύουσα καὶ τὸν υἱὸν ἐξαιτουμένη καὶ πάσας ἐγγύδας προβάλλουσα, ὅψε καὶ μόλις ἰδουήθη τῆς εἰρκτῆς αὐτὸν ἐξελεῖσθαι· πλην οὐ πρότερον, πρὶν ἂν ἐγγράφους αὐτὸν ἀποδύναται τῷ βασιλεῖ τοὺς ὄρκους ἐνώπιον τῆς θεῆς εἰκόνας τῆς ὑπεράγνου [P. 184] θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας, μὴ τοῖς τοῦ βασιλέως προσταγμασιν ἐναντία ποτὲ διαπράξασθαι.

Ε'. Ἄλλὰ γὰρ οὕτω πάσης ὑποφίας ἀπολυθεὶς ἐξ ἀντὶ καὶ πᾶσαν εὐνοίαν διασώζειν πιστευόμενος πρὸς τὸν εὐεργέτην καὶ ἀπορρήτων ἤδη κοινωνὸς ἤξιοτο γίνεσθαι, ὡς πιστευθῆναι λοιπὸν καὶ τοῦτ' ἐδ' ἀπορρήτων, λέγω, τὸ φύλαξ λανθάνων περιέλαι καὶ προσέλαι τῷ ἐγγῶν τοῦ βασιλέως ; Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλεῖ, μὴ λάθῃ φυγῶν, ὡς ἐβόησαν εἰρηκότας. Ὁ δὲ, εἰ γρη ταῖς τῶν πολλῶν ὑπολήψειςι πείθεσθαι, φιλάρχος ὢν ἀεὶ καὶ καιροῦ μὴ τυχῶν οὐδέπω τὸ βουλομένον ἐδειξάσθαι τῆς ψυχῆς νῦν ἔγω καίρων εἶναι τοῦτον ὑπὸ τῆς τύχης παρεσχημένον κατ' ἀλλήλων τοὺς βασιλείας ἐκπολεμώσας καὶ τὰ Ῥωμαίων οὕτω συγκυκῆσας ἅπαντα πράγματα, τῶν σκήπτρων αὐτὸς ἐπιθεῖναι· ἡ τὸ γε δεύτερον, μέρος τῆς ὄλης τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀποτερόμενος εἰς οἰκίαν ἀρχὴν αὐτὸ καταστήσασθαι. Ὅθεν Ἀνδρονίκῳ τῷ νέῳ βασιλεῖ προσελθὼν ἅπαν τὸ πάππου καὶ βασιλέως ἀνεκάλυψε τὸ ἀπορρήτων, λέγων, ὡς ἔ' Ἐμὲ μὲν οἷά τινα κύναι βινηλατοῦσαν τὰ οὐ βουλεύματα τέταχεν ὁ βασιλεὺς περὶ σε· ὁ δὲ κάθηται συσκευάζων ἀγχόνας καὶ δασμὰ κατὰ σοῦ· σὺ δ' ἀγνοῶν κάθησαι νηπίων βουλεύμασι γαυρούμενος. Τί γὰρ σοὶ τὸ θρελὸς ἀποπλεῦσάντι λάθρα πρὸς ἄλλοτριαν οἰχεσθαι γῶραν, ἐνθα καθάπερ δούλη δεήσει καθημένῳ πρὸς ἄλλοτριαν βλέπειν τρέπασαν, ἐπόταν ἴσως μὴδὲ φονεύσιν ἐντύχῃ τοῖς ξενίζουσι, μὴδὲ ταῖς τοῦ πάππου καὶ βασιλέως ἀρξυσι καὶ πάγαις ἄλλῃς ; Εἰ δὲ πάντα πρὸς λήθης θυθοῦς τὰ νηπιώδη ταῦτα ῥήσας βουλεύματα πεισθεῖς ἔμοι τὰ βελτίω σοὶ καὶ σωτήρια συμβουλεύοντι, οὐκ ἂν φθάνοις τὰ σκήπτρα τῆς αὐτοκρατορίας λαμβάνων ἀπονηεῖ. Μίαν γὰρ ἀνυσιμωτάτην ὁρᾷ πρὸς τοῦτο φέρουσαν ἀφορμὴν, ἣν φυγῶν τὸ Βυζάντιον εἰς τὰς τῆς Θράκης ἐκδράμῃς πόλεις καὶ χώρας. Θύσει γὰρ χαίροντας ταῖς καινοτομίαις τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος καὶ ἅμα βεβαρημένοι τοῖς συχνοῖς φόροις οἱ ταλαίπωροι Θράκις, ἣν κουφισμὸν καὶ ἐλευθερίαν ἐξελθὼν κηρύξῃς, ἄσμενοι οἱ πάντες ἴθονται πρὸς ἕκαστ' ἂν αὐτὸς ἰθέλῃς, τὴν πρὸς τὸν πάππου καὶ βασιλέα πολυετῆ δουλείαν ῥήσας λακτίσαντας καὶ ὡσπερ τινὲς Ταντάλειον φόρτον ἀποσεισμένοι. Εἰ γοῦν ἀρεστὸν τὸ ἐμὸν σοὶ τὸδε φαίνοιο βούλευμα, ἔγω καὶ ταμίας καὶ χορηγὸς σοὶ τοῦ ἐράματος ἴσομαι καὶ πάντα τὸν ἄθλον ὑποστάς τὴν ταχίστην ἐκτελέσω· ἣν μόνον καὶ σὺ μοι ὑποσχέσθαι ἰθέλῃς καὶ δοῦναι πιστὰ τὰ ἐχέγυα περὶ τῶν ἀξίων γερῶν καὶ ἐπέθλων. Τίνα δὲ ταῦτα ; Ἀξιομέτων λαμπρότητες καὶ χωρία πολλὰ καὶ πολλὴν τὴν ἐπίτιον παρέχεσθαι δυνατόν τρέφω.

ὄδον· καὶ ἐπὶ τούτοις μηδένα τῶν πάντων δύνασθαι πλέον ἐμοῦ παρά σοι, [P. 185] μηδέμιαν τινα πραγμάτων κατάστασιν παραίνεσθαι παρά σοῦ, πλην τοῦ καμῆ συνειδέναι. Ὅρῳ γάρ, ὅπως τῶν συμφορῶν ἐθελοντῆς σοι γίνουμι κοινωνός· καὶ τῶν κινδύνων αὐθαιρέτως συναίρεσθαι βούλομαι, πάντας ἐκείνους τοὺς πρός τὴν βασιλεία τῆς σῆς ἀγάπης ὀπίσω θέμενος· ὄρκους· καὶ εἴ τι δεινὸν κατὰ τῆς ἐμῆς κεφαλῆς τὸ τῆς τύχης φέρη παράλογον, προθύμως φέρειν παρήνευσα ἑμαυτῶ. Ταῦτα τοίνυν θεώμενος· πρόθυμος γίνου καὶ σὺ περὶ τὰ· ὑποσχέσεις τῶν ἐμῶν ζητημάτων, ἢν σώζεσθαι θέλῃς. Ἐπεὶ δ' ἡ τῶν πραγμάτων ὄψις ἡμῶς· οὐκ ἐξ τὰ παρόντα σχολαιότερον διατίθεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ ξυροῦ ἡμῖν ἡ ἀκμὴ περισταταί τῶ κινδύνου μελλήσασσι, φέρε καὶ ἑτέροις τῆς γνώμης ταυτησὶ κοινωνήσωμεν, οἱ δὲ τὴν πρὸς τὴν βασιλεία ἀπέχθειαν οὐδ' ἡμῶς καὶ τὰ τοιαῦτα μυστήρια προδοῦναι ἀνάσχοιεν· ἂν καὶ τῇ παρουσίᾳ χρεῖα ἐς καιρὸν ἐν τοῖς μάλιστα γίνουσι· ἂν. »

Γ'. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς τὰ· τε ὑποσχέσεις ταύτης τῶν ζητημάτων ἐγγράφους μετ' ὄρκων ἐδίδου· καὶ παρήσαν οἱ τῶν μυστηρίων ἐσόμενοι κοινωνοί, Ἰωάννης τε ὁ Καντακουζηνός· καὶ Θεόδωρος· ὁ Συναδηνός. ὁ μὲν τῇ τοῦ μεγάλου παπίου (56) τριεκαῦτα σιωννόμενος ἐπικλήσει, β' δὲ τῇ τοῦ ἡμοσεύκου τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς βασιλικῆς· καὶ τρίτος· Ἀλέξιος· ὁ Ἀπόκαυκος, δομῆστικός· καὶ αὐτὸς τριεκαῦτα τῶν εὐτικῶν θεμάτων ἰσοκόμενος καὶ τῶν ἀλῶν τὴν διοίκησιν ταμιουλκῶν. Οὗτος μὲν οὐδὲν πάντων τῶν ἐγγυῶν ἦν· βαθυγνώμων δὲ ἀνὴρ καὶ εὐμήχανος· καὶ δόλους συνθεῖναι δεινός· ἀμφω δ' ἐκεῖνοι κατὰ γένος τῷ βασιλεῖ προσήκοντες· πλην ὁ μὲν Καντακουζηνός· καὶ ἡλικιωτῆρ ἦν καὶ ὁμοφύχος καὶ ὀρόνους ἐξέτι νέου τῷ βασιλεῖ Ἀνδρονίῳ διὰ τε τὴν τῆς γνώμης ὀρθότητα καὶ τῆς γλώττης ἀλθθειαν καὶ ἐδ τοῦ ἡθους καιρίων· ὁ δὲ Συναδηνός· ἑμῶς τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ Μιχαήλ, ἕως ἦν ἐκεῖνος· ἐτιζῶν. Οὗτοι τοίνυν ὡσπερ ἐκ μιᾶς οἰνοχόης ἐδ ἀπόρρητον ἐκαίνο δεξάμενοι βούλευμα δαλδῆσαν εἰς πύρ καὶ ἱππος εἰς πῆδιον. Οὕτω φρατρῆα τις ἀβραγῆς εἰδὺς· οἱ ἀνθρώποι ἐγεγόνεισαν καὶ ὄρκωμοτήρια φρενῆς μεσάξινειθουν τε καὶ ἰδίδωσαν καὶ ὑποσχέσεις μεγάλων ἀντιδόσεων καὶ γερῶν ἀνταλλάξιμων.

Z'. Τούτων οὕτω συμῆντων ἔργου εἶχοντο δλη σπουδῆ τε καὶ γνώμῃ. Καὶ πρῶτα μὲν χρήμασι περιεβλήντες τοὺς τῷ βασιλεῖ παραδυσταύοντας ὁ τε Συργιάννης καὶ ὁ Καντακουζηνός· ὄνιον εὐλῆφασαν τὴν ἐκτροπὴν τῶν ἐν Θράκῃ χωρῶν καὶ πόλεων· ὁ μὲν τὰ τε κλειστά τῆς μεσογείου καὶ τῆς παραλίου εἰς· ἀχρι τοῦ ἀκροτάτου Ρόδου· [P. 186] ὁ δὲ Καντακουζηνός· ἄλλα τῆς μεσογείου μόνης, ὀπὸση τῆς Ὀρεσίδος ἐστὶ περιόκειος. Ἐπὶ τούτοις στρατεύματα ἐπιερέτων καὶ δπλα παρεσκευάζοντο καὶ στρατιώ-

A multa prædia, quæ magnos annuos redditus afferre possint : præterea, ne quisquam auctoritate apud te mihi præferatur, nec a te quidquam nisi me conscio in republica ordinanda constituatur. Etenim, viles, calamitatum tuarum particeps et periculorum socius volens libensque accedo, posthabita charitati tuæ etiam jurisjurandi religione, qua sum imperatori obligatus. Quod si fortunæ temeritas mali aliquid capiti meo illatura est, id alacriter esse ferendum ipse mihi imperavi. Quibus consideratis et tu non gravatim meis petitionibus annuito, si salvus esse vis. Cum autem hic temporis articulus moram deliberationis non admittat, sed præcrastinantibus extremum discrimen **301** impendeat : age, cum aliis etiam hoc consilium communiceimus, qui ob imperatoris odium neque nos neque arcana hæc prodituri sint, sed institutum nostrum opportuno auxilio adjuvare plurimum possint. »

VI. His conditionibus imperator, quæ ille petierat, 'ea perfecturum se scripto jurejurando promittit. Adsunt etiam arcanorum futuri conscii, Joannes Cantacuzenus et Theodorus Synadenus ; Ille tum magni Papiæ titulo honoratus, hic domesticus imperatoris : et cum iis tertius, Alexius Apocaucus, domesticus et ipse tunc occidentaliū provinciarum, et salinis præfectus. Hic non admodum nobilis, sed prudens erat et solers, et dolis fabricandis mire aptus. Illi vero ambo Imperatorem cognatione contingebant. Verum Cantacuzenus etiam æqualis et unanims et concordia ab ineunte ætate cum imperatore Andronico conjunctus fuerat propter animi candorem, et sermonum veritatem, et qui moribus commodis præditus erat. Synadenus autem cum patre Andronici Michaelæ imperatore, dum is superstes esset, conjunctissime vixerat. Illi igitur ad arcanam illam deliberationem tanquam ad ejusdem poculi communem haustum admissi, faces veluti fuerunt, quæ igni admotæ incendium augerent ; aut veluti equitatus in apertum campum emissus. Sic societatem vinculo irrupto firmatam statim coivere, horribilibus juramentis adhibitis ; magnarum autem remunerationum **302** ac præmiorum promissionibus vicissim acceptis.

VII. Quæ cum in hunc modum inter eos convenissent, rem ipsam summa diligentia et alacri studio aggrediuntur. Ac principio Syrgiannes et Cantacuzenus, pecunia circumventis aolæ proceribus, procuracionem Thracensium urbium et provinciarum redimunt ; ille maximam partem mediterraneæ regionis et oræ iotius maritimæ usque ad summum Rhodopes sortitus ; Cantacuzenus vero exigua eaque mediterranea, quæ Orestyadi adjacent. Deinde copias contrahunt, arma parant, et

Variorum notæ.

(56) De hæc Magni Papiæ, et aliis hic memoratis palatinis dignitatibus, agimus in cod. Gloss. Drcana.

novos milites colligunt, advenas scilicet quosdam et alios, qui ob egestatem neque militarent, nec quilibet rei gererent. Ad hæc familiarissimos suos et fidelissimos custodiæ civitatum præponebant: eos vero qui suis consiliis adversari videbantur, alios aliis de cænsis urbe ejiciebant. Quæ antequam facerent, nunc impressionem Scytharum Danubium accolebant, nunc Turcicæ classis ex Asia adventum proclamabant, ut sub ejus famæ obtentu tanquam sub velo aliquo delitescerent, suspicionem vitarent, iidemque providentiæ ac diligentia ergo laudari ab imperatore mererentur. At Syrgiannes hæc clam machinabatur, et juniore imperatori subinde et quid actum et quid agendum esset nuntiabat.

Α τα; άλλους ξυνέλεγον, νεηλυδάς τινας, και όπόσοι δι' ένδειαν τών χριουδών άπόμαχοί τε και άπρακτοι διήγον τον βίον· και προς γε έτι τούς μόν οικειοτάτους και πιστοτάτους αδίων φύλακα; έποιούιντο των πόλεων· τούς δ' όπότως έχοντα; προς άντίστασιν των μελετωμένων άλλαις άλλω; προφάσειν υποβάλοντα; έξετίθουν των πόλεων. Ταύτα δ' έποιουν κηρύξαντα; πρότερον έφοσον, νυν μόν των Παριστρών Σκυθών, νυν δέ ναυτική; τινο; δυνάμειω; των εξ 'Ασία; Τούρκων, ή' όπό παρακτάσματι τη τοιαύτη καλυπτόμενοι φήμη άνύποπτοι τε διατελοίεν και έμα έπαίνων άξιο; παρά τή βασιλει γίνοντο προμηθειά; ένεκα και σπουδή;. 'Αλλ' ό μόν Συργιάνη; τοιαύτα λανθάων έδραματούργει και συχνά τή νέω έρηνην βασιλει λάθρα τά τε κρατούμενα και πραχθησόμενα.

CAPUT V.

Avus nepotem judicio publico reum agere constituit. Metochita differendum censet, donec geniales dies effuserint. Equi picti hinnitus. Metochita de ea re consultus in Chora monasterio. Ejus responsum. Verior interpretatio. Byzantii columna dies complures agitata. Imperatoris et Metochita arcanum colloquium. Libri fatidici. Sortes. Sinistra auguria. Metochita stupor et silentium. Uxoris et liberorum anxietas. Filia Panhyperbaste elogium. Ejusdem verba. Metochita oratione filia excitatur lan. enlatur. Magnam cladem prædicit. Iterum silet. Recumbit. Ejus merita erga Gregoram. Ipsius Gregoræ officia erga Metochitam et ejus liberos. Oratio, qua eum afflictum solatur.

I. Imperator autem, cum nepotem cerneret sua monita negligere et contemnere et in eadem semper morum licentia perseverare, decrevit eum coram patriarcha et patribus conscriptis primum objurare et convincere; deinde in vincula et in carcerem conjicere. Cæterum id ejus propositum Logotheta generalis Theodorus Metochitam inhiuit, quod ejus rei executionem frustra susceptum iri auguraretur, ob solennem illis diebus morum dissolutionem. Etenim carnisprivii tempus aderat, cum lautioribus conviviis et meracioribus poculis dediti mortales præ vini intemperantia facilius ad seditiones concitantur. Quare vituendum esse aiebat, ne inceptum ex sententia laud præcederet, quandoquidem fortuna plerumque prodigiis gaudens contrarios spei eventus solet subito edere.

II. Desierat modo Logotheta generalis monasterium Chora omni ornamento interiore absoluto renovare. Quocirca in pervigiis nonnunquam illic pernoctare cum monachis studebat. Prima igitur Quadragesimæ hebdomade, cum dies Sabbati advenisset, cujus postridie orthodoxorum imperatorum et patriarcharum memoria publico præconio commendanda erat, tum quoque ad illius noctis pervigilium Logotheta de more venerat. Atque ibi sub mediam noctem cum et nos adersemus, et doxologiam una cum eo audiremus, quidam ab imperatore adest, novum illi nuntium apportans, et ejus sententiam exquirens: Modo enim, inquit, cum imperatorii hippeniferi et milites ensiferi

Α'. Τή δέ βασιλει τόν έγγονον βλέποντι άνεπιστρέφως τε έχοντα και περιφρονητικώς ές τάς αδτού δικαιομενον παραινέσις και άσι τη συνήθει των τθών αυτονομία χρώμενον έδοξεν έλεγχαντεφρότερον αυτον ύπό τή πατριάρχη και τή συγκλήτω, έπειτα τή ειρική παραπέμφει δεσμώτην. 'Αλλά τότε μόν την μελέτην επέσχεν ό λογοθέτης του γενικου Θεόδωρου ό Μετοχίτης, άτελεισφόρητον την πράξιν έσοθαι μαντευόμενος διά την των ημερών ένεσιν. 'Απόκρη, γάρ ήν καιρός, όποτε προς εύωχίας άδροτέρας και άκρατοποσία; διδάσαι άδρωποι και τυληρότεροι γίνονται διά την του οίνου παραφορήν προς στασιώδεις όρμά; και έδος είναι μη ού κατά γνώμην εύρη την άπίδασιν ή μελέτη, της τύχης ώ; τά πολλά τερατευόμενης και τάναντία των δοξάντων κολλάκις βλαστανούσης εξαίφνης.

[P. 187] B. 'Ο μέντοι λογοθέτης του γενικου (57) άρτι του νεουργειν επέκρωτο την τη; Χώρα; μονήν, όπόσο; ό ένδον έτύχχανέ κόσμος. 'Οθεν έφιλοτιμαίτο συνδιανωκτερεύειν εν τα; παννυχιστίν' έσθ' δια μετά των μεσων. 'Επει ούν ήκε τή; πρώτης έβδομάδος τής τεσσαρακοστή; σάββατον, όποτε δή και έμλλη τη ύστερα; κηρύττεσθαι δημοσίε των όρθοδόξων ή μήμη βασιλέων όμου και πατριαρχών, έληλύθει και ότος συνήθος έ; την εξ έσπέρας έκείνης παννυχίδα (58). Περί δέ μέσας νύκτα; έμα αυτώ συνισταμένων ήμών και της δοξολογια; άκούστων ήκει τις εκ βασιλέω; καινοτέραν τινά κομίζων αυτώ άγγελίαν και ζητών την τη; αυτου γνώμην κρσιν. 'Αρτι γάρ, ό φησι, ε των περι τόν βασιλέα πελακυφόρων (59) και

Variorum notæ.

(57) Theodorus Metochita, a quo instauratum Chora monasterium, rursus cap. seq. ut et docemus in *Constantinop. Christ.* lib. IV, sect. 13, n. 5. PUCANG.

(58) *Interpres, a vespera ad nocturna sacra illa*

de more accessit; emendavimus, ad vesperam illius vigiliis. DUCANG. — Wolfius, *ad nocturna sacra.* Melius Ducang. *ad illius vesperæ vigiliis.* BOITIN.

(59) *Vanzorgum, de quibus in utroque Glossaria multa congressimus.* DUCANG.

στρατιωτῶν καὶ ξιφηφόρων κατασφύρασε πολλῶν
 τῶν ἐξηλέθη χρηματισμῶ; πάντα περιτῶν τῆ βασι-
 λεία, ὡς ἐκπατήναι πάντας τοὺς ἐν τοῖς βασιλείαις.
 Ἄσπίς γὰρ οὐσίας πολλῆς καὶ μὴ παρόντος τῶν Ἰπ-
 πων τῆς, οὕτε τῶν βασιλικῶν, οὕτε τῶν συγκαλη-
 κῶν, οὕτε ἐν τοῖς βασιλείαις, οὕτε πρὸ τῶν πυλῶν,
 θύρουσιν τοῦ πράγματος; παράδοξον ἐνεποίησε ταῖς
 τῶν ἀκουσάντων φύχαις καὶ ἀλλήλων ἀκντας ἐπυ-
 θάνοντο. Οὕτω δὲ τοῦ θορύβου πεκαυμένου καὶ δεύ-
 τερο; ἐξηλέθη χρηματισμῶς μεζῶν τοῦ πρώτου, ὡς
 καὶ αὐτὸν αὐτήκων τῆς ἡχῆς γενέσθαι τὸν βασιλέα
 καὶ κέρματα ἔρθεσθαι, εἰ τις εἰδείη, ὅθεν ὁ χρημα-
 τισμῶ; οὕτως ἐν ἄσπίς τοσαύτη. Ἄλλ' ἀκήκοα κίον
 εἶδεν, ἢ ὅτι παρὰ τοῦ Ἰππου τοῦ γεγραμμένου περὶ
 τῶν τῶν βασιλείων τούτων πρὸ τοῦ εὐκτερίου τῆς
 Νικοποιοῦ Θεοτόκου (60) Ἰππον δὴ λέγω τούτων, ὃ
 ἐποχεῖσθαι κάλλιστα Γεώργιον τὸν τοῦ Χριστοῦ μάρ-
 τυρα εἰργασται πάλαι Παῦλο; ἐκεῖνος δὲ τῶν ζωγρά-
 φων ἄριστος; (61). Ὡς πρὸς ταῦτα δὲ λογθέτης χαριεν-
 τισάμενος, ὡς εἰθῆαι πρὸς τὰς τοῦ βασιλέως ἐρωτη-
 σεις, « Συχαίρω σοι, » ἔφησεν, « ὦ βασιλεῦ, τῶν
 μελλόντων ἕνεκα τρωπικῶν. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον οἶμαι
 σημαίνειν, » φησί, « τὸν παρῖδοξον τούτον τοῦ Ἰπ-
 που χρηματισμῶν, ἢ τὴν βασιλικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν τὴν ἡμετέραν Ἀσίαν λεγλυτῶντων Ἀγαρη-
 ῶν. »

cubitam iuri essent, tantus subito hinnitus circa
 palatium exauditus est. ut omnes quotquot intus
 erant percellerentur. **304** Intempesta enim nocte,
 cum neque imperatorii neque senatorii equi nec
 in ipso palatio; nec ante fores essent, improvisa
 res animos audientium perturbavit, et universi
 quidnam rei esset sese mutuo interrogarunt. Eo
 tumultu nonnum sedato, alter hinnitus priore
 major exauditus, cujus sonus ad ipsiusmet impe-
 ratoris aures pervenit. Quamobrem ille misit sci-
 scitatum, unde iste hinnitus tam alieno tempore.
 Sed nihil aliud audivit, nisi editum cum fuisse ab
 equo, qui in palatii pariete ante sacellum Deiparæ
 Nicoparæ pictus foret: illum dico equum, cujus
 tergo Georgium Christi martyrem pulcherriime in-
 sidentem Paulus ille pictorum præstantissimus olium
 effluxit. » Ad hæc Logotheta jocatus, ut solebat ad
 imperatoris interrogationes: « Gratulor tibi, inquit,
 imperator, futuros triumphos. Monstruosum enim
 istius equi hinnitum nihil aliud indicare reor, nisi
 tuam adversus Agarcuos Asiam nostram populantes
 imperatoriam expeditionem. »

Γ. Ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀκηκῶς; μετράκισκον ἔτερον
 αὐτῆ, πρὸς αὐτὸν ἐπετόμφει: « Σὺ μὲν, » λέγων,
 « εἰς' ἐμοῖ τὰ τῆς θυμηδίας ὡς ἔθος λέγω, εἰς' εὐχ
 οἷ ὅπως ταῦτ' ἀποκρίνη, εὐκαὶς ἀγνοοῦντι. Ἐγὼ δὲ
 σοὶ εἰρήθη μοι δοκοῦντα καταλέξω. Ὡς γὰρ ἡμῖν ὁ
 ἡμέτεροι πατέρες; παρέδοσαν καὶ ἄλλοτὲ ποθ' ὁ Ἰπ-
 πος αὐτός τὸν ὅμοιον ἐχρημάτισε τρόπον, ὅποτε Βελ-
 δουθῶς ὁ τῶν Λατίνων ἀρχῶν ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ πατρός;
 καὶ βασιλέως; ἐμελλεν ἀφαιρεῖσθαι τὴν μεγάλῶπολιν
 ταύτην. Πρὸς γὰρ τὸ παρῖδοξον τῆς ἀποχῆς συκρόν
 τινα χρόνον κάκιστος; ἐθορυβεῖτο, κακῶν οἰωνῶν ἐαυτῶ
 λογίζόμενος τούτο. Ἐπειτ' ἐν οὐ μακρῶ τῶ χρόνῳ τὸ
 πῶρα; εἶδε τὴν οἰωνὸν κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς; ἐκ-
 τεθέσσαντα, ὅτε πορθουμένη τὴν μεγάλῶπολιν ἐώρακε
 ταύτην ὑπὸ Ῥωμαίων. » [P. 188] Ὁ δὲ λογθέτης οὐδὲν
 ἔδωκε πρὸς ταῦτα ἀκ. κρίνασθαι, « Ἀπίθι, » ἔφη πρὸς τὸν
 ἀ. ὁρωπον, « ἐν γε τῶ παρόντι. Ἐγὼ δ' ἐ; τὴν ὕστε-
 ραίαν τὰς ἐμαυτοῦ κομίσω τῶ βασιλεῖ ἀποκρίσεις. »
 Ἄλλὰ καὶ ὁ περὶ τὴν ἐφῶν ἀκρόπολιν ἰστάμενος
 κίων, ἐν ᾧ λόγος τ' ἐν τοῦ Βύζαντος (62) κάλλι στα-
 θῆναι τοῦ κτίσαντος τὸ Βύζαντιον ἀνδριάντα, πρὸ
 πολλῶν καὶ αὐτὸς ἤρξατο στέσθαι ἡμερῶν καὶ ἐπὶ
 πόλλαις δὲ ἐμφανῶς ἐσεῖτο ταῖς ἡμέραις, πάντων
 συνερχόντων καὶ θαυμάμων.

III, His imperator auditis, alio adolescentulo ad
 eum misso: « Tu quidem, inquit, isto responso,
 sive ut soles mei exhilarantur gratia, sive alia de
 causa dato, rem videris ignorare. Ego autem quid
 verum esse censeam, tibi dicam. Nam ut patres
 nostri nobis tradiderunt, equus iste alias etiam
 ad eundem modum hinnit, cum imperator pater
 meus Balduino Latinorum **305** principi urbem
 hanc magnificentissimam erepturus esset. Quippe
 et ille rei audite insolentia aliquandiu percussus
 trepidavit, sinistrum illud omen esse cogitans:
 nec multo post in caput suum effusus augurii
 minas ipso eventu expertus est, cum eandem hanc
 præclaram urbem a Romanis vastari vidit. » Logo-
 theta quoniam ad hæc quid responderet non ha-
 bebatur, « Abi nunc, » homini illi dixit, « crastina
 die egomet meum responsum imperatori perfe-
 ram. » Quin et columna ante orientalem arcem
 erecta, in qua Byzantis, illius nempe qui Byzan-
 tium condidit, statuum olium positam fuisse fama
 est, ante multos dies et ipsa comoveri cepit:
 quæ agitatio per dies complures manifesta existi-
 tit, omnibus ad spectaculum concurrentibus.

Δ. Ἐπεὶ δ' ἐ; τὴν ὕστεραίαν ὁ μέγας ἀφίκετο
 λογθέτης πρὸς τὸν βασιλέα, ἔστα μὲν αὐτοὶ κατὰ
 ρῖνα; ἐκονολογήσαντο πρὸς ἀλλήλους τότε μὲν οὐ-
 εἰς ἔγωγε τ. ν. πάντων ἐκ σημείων μόντοι τινῶν
 σφαλῆσθαι: ἡμῖν ἐξεγένετο ὕστερον, ὡς βελία τινὰ

IV. Postridie, cum magnus Logotheta ad im-
 peratorem venisset, tum quidem quid privatim
 inter se collocuti fuerint, nemo omnium scivit:
 post tamen ex indicii quibusdam conjicere nobis
 licuit, eos fatidica quadam volumine inspexisse,

Variorum notæ.

(60) Quibus vocibus intelligi eodem Hodegerie Deiparæ, colligere quivis potest ex iis quæ obser-
 vamus in Constantinop. Christ. lib. iv. sect. 2, n. 24.
 DECAK.

(61) De picture illo præstantissimo nemo alius, quem sciam. BOVIN.
 (62) Vide Constantinop. Christ. in Byzantii Origin. u. 15, p. 17. DECAK.

quibus futuræ res incerto auctore obscure et per ambages exponerentur : deinde figura astrologica delineata, qua astrorum cursus indagare et prænotionem futurorum colligere homines solent, hostium adventum et reipublicæ confusionem futuram auguratos esse, et quaecumque imperatorii principatus discrimen. Neque enim animadvertabant imperatorem Andronicum 306 juniorem id esse facturum, Deo videlicet ineffabilibus modis talia occultante. Unde magnopere territi et perturbati sunt. Nam Logotheta e palatio plenus cogitationum domum reversus longo tempore tacitus sedit, nemini ullum verbum loquens, sed multiplices cursu subinde animo volvens, in futuri meditatione totus, plane similis muto et surdo, nec quidquam sentienti eorum quæ coram ipso gererentur : idque uxore cum filia panypersebasta et filiis de more assidentibus. et hilarem ac jucundam aliquam vocem ab eo exspectantibus. Tandem coacta uxor, ipsa quidem parum natura sua eloquens, filix panypersebastæ innuit, ut pro re ac tempore aliquid opportuni loqueretur. Nam erat illa quidem juvenis ætate, sed peringeniosa ; et eam dicendi vim a natura acceperat, quæ ipsam non magis quam Platonem aut Pythagoram, aut ejusmodi viros sapientes deceret. Tum autem oculis hiscentibus patrem intuens sic exorsa est :

μᾶλλον ἢ Πυθαγόρα καὶ Πλάτωνα καὶ τῶν σοφῶν μᾶλλον ἢ Πυθαγόρα καὶ Πλάτωνα καὶ τῶν σοφῶν πατέρα πρὸς τὸν πατέρα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔλεξε τοιαύτως :

V. « Audaciæ forsitan et temeritatis summæ esse videatur, o pater, me filiam adolescentulam liberius apud te proloqui, et eam, cujus lingua alumna sit imperitiæ, oculos intendere audere adversus altissimam sapientiæ arcem. Sed cum et mater hortetur, et tempus resque ipsa postulet, dicam ut potero. Quianam, sapientissime omnium mortalium, tam iu tacitus sedes, tuumque ipsius animum ex crucias et mœrore conficis : nec tuam nobis mentem communicas, ut istius 307 tristitiæ parte in nos recepta doloris sensum levemus ? Nam et perturbatio vultus tui, et linguæ silentium satis declarant, quam vehemens sit animi tui dolor, qui intimum cor velut arcem quamdam aut potius velut radicem ac vinculum vitalium animæ facultatum invasit, atque ibi penitus inflexus ingenii florem depascitur, cogitationes confundit et nobiliorem animi partem aggravat. Ut autem oleum et cera et stipula et scœnum flammam alunt, ita et silentium collectos in animo doloris ignes nactum materiam quasi ipsis et nutrimenta suppeditat, nec sinit offusum inde animi fumum per linguam exhalari. Quare tu, ne affectus iste tempore confirmatus inexpectatum dânum apporet, per Deum exsurge, et animum recipe. Neque enim

A χρησμολογικὰ (65) ἰδεάσαντο, ἐν οἷς τινὰ τῶν μελλόντων ἀσαφῶς τε καὶ αἰνιγματωδῶς παρ' ὧν δὴποτε ἐξετέθησαν καὶ ἐπὶ τοῦτοι; θεμάτων ἐβέβησαν, δι' ὃ τῶν ἀστέρων τοὺς δρόμους ἐρευνοῦσιν ἄνθρωποι καὶ μελλόντων κερδαίνουσι πρόβουσι· ἐξ ὧν ἐχθρικὴν τινα ἐφοδὸν ἐτακμήσαντο καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων κυκαῖνα καὶ ὀκνοῦδὴ τινα τῆς βασιλικῆς ἡγεμονίας κίνδυνον. Οὐ γὰρ συνήκαν ὧ; ὁ βασιλεὺς ὁ νέος Ἀνδρόνικός ἐστιν ὁ ταῦτα ποιήσων, τοῦ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα τρόποις ἀβρόητος; συγκρύπτοντος. Ὅθεν πολλὴν ἔκαρπώσαντο φόβον καὶ θρόμβον λογισμένων. Ὁ γὰρ λογοθέτης μετέξ ἐκνοῶν ἐκ τῶν βασιλείων οὐκ ἔλαθον ἐκείνητο ἐπιπολὺ σιωπῶν καὶ μὴδ' ὄλω; μὲν πρὸς οὐδένα φθεγγόμενος· ἀλλὰ στρέφων λογισμοῦ; ἀεὶ περὶ τὸν νοῦν συγχοῦς καὶ τῶν μελλόντων πλήρεις κωφῶ τε καὶ μὴδὲν αἰσθανομένῃ τῶν παρόντων ἀτεχνῶς ἐφίκει· καὶ ταῦτα τῆς συζύγου μετὰ τῆς θυγατρὸς πανυperseβάστης καὶ τῶν υἱῶν παρακαθημένων κατὰ τὸ εἰωθὸς καὶ ἰλαρὰν τινα καὶ μεδιῶσαν ἐκδεχομένων γλώσσαν ἀκηκόεσσι. Ὅψέ δ' ἀναγκασθεῖσαι ἡ σύζυγος, αὐτὴ μὲν ἀρελῶ; ὑπὸ φύσεως ἔχουσα πρὸς τὸ λέγειν, διένειυσε πρὸς τὴν θυγατέρα τὴν πανυperseβάστην, φθέγγεσθαι τὴν ἡγεῖα καὶ τῶν κατὰ πρόσωπον. Ἦν γὰρ αὐτὴ νεάζουσα (64) μὲν τὰ τῆς ἡλικίας, ἀλλ' οὖν ἐπὶ μέγα συνέσειω; ἤκουσα καὶ γλώτταν παρὰ τῆς φύσεως εὐτυχῆσα οὐκ αὐτῇ τοῖς τοιοῦτοι; μάλα προσήκουσαν. Ἦ δὴ καὶ δια-

C E. « Τολμηρὸν μὲν ἴσως καὶ προπετεῖας δόξειεν ἂν πως μεστὸν, ὦ πάτερ, θυγατέρα νεάζουσα· ἐπὶ πρὸς πατέρα παρρησιάζεσθαι καὶ ἀμαθῶς συζητῶναι γλώσσαν ἀνεπίτετον πρὸς τὸν τῆς σοφίας Ὀλυμπον. Ἐπεὶ δ' ἡ [P. 189] τὴ μητὴρ προτρέπει καὶ μετὰ τοῦ πράγματος ὁ καιρὸς ἐπιτίθεται, φθέγγεσθαι τὸ γὰρ εἰς δὴναμιν ἤκον. Ἴνα τί γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον σιγῶν, σφώτατα πάντων ἀνθρώπων, ἀνέχη μὲν γνωσιμοχίην ἐπὶ σαυτῶ καὶ κατατρίχειν σαυτὸν, κοινωναίην δ' ἡμῖν οὐκ ἐθέλει; τῆς γνώμης, ἵνα καὶ τῆς λύπης ἡμεῖς σοὶ γενόμενοι κοινῶν κωφότερον καταστήσωμεν σοὶ τὸ πάθος; Πολλὴν γὰρ ἡμῖν ἡ τῶν ὀφείων σύγχυσις καὶ ἡ τῆς γλώττης ἀσφάλεια μὴνοῖς ἐσφώσθη ἐν τῇ ψυχῇ σου τῆς λύπης ἀκμῆν ἡ τῆς καρδίας χειρωσαμένη τὰ καιρία, καθάπερ ἀκρόπολιν ἡ βίβαν τινὰ καὶ σύδραμον τῶν ζωτικῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, κάθηται ἀναπόσπαστα ἐπιβοσκομένη τὴν ἄβραν τῶν λογισμῶν καὶ συνθολοῦσα τὰς περιόδους αὐτῶν καὶ ἐμβριθεῖς ποιοῦσα τὸ ἡγεμονικόν. Ὅπως δ' ελαιὸν καὶ κηρὸς καὶ καλάμη καὶ χόρτος; πυρὸς ἐπεφύκει τροφή, οὕτω καὶ σιωπῆ περὶ τὴν ψυχὴν ἡθροισμένους εὐρίσκει τῆς λύπης τοὺς ἀνθρακας, καθάπερ ὕλην αὐτοῖ; καὶ τροχὴν ἐαυτῆν χορηγεῖ, μηδαμῆ διὰ γλώττης ἐξίναει παραχωροῦσα τὸν ἐγγίνυμε οὐν ἐκείθεν κακῶν τῆ

Variorum notæ.

(63) Quorum non semel mentionem agunt scriptores Byzantini et locos collegit Lambecius. seu Holstenius, ac præfixit Leonis Oraculis. Ducake.

(64) Woldus νεάζουσαν, hoc loco et paulo infra,

interpretatur adolescentulam. Sed adolescentula non erat, ejus filia quadriennio post nuptiis collocata est. Vide cap. 4, sect. 2 inf. a. Boivin.

φυχῆ. Ἐν γοῦν, ἵνα μὴ τῷ χρόνῳ τὸ πάθος ἐχθρὸν ἂν
 εὐλαφῆς βλάβην ἀνεπίστον ἐπιφέρῃ, διανάστηθι
 πρὸς Θεοῦ καὶ γενοῦ σαυτοῦ. Οὐ γὰρ ὄν τὴν εὐ-
 γένειαν τῆς φιλοσοφίας εἰς, τοιαύτην κατασπῆν
 ἐμικροπρέπειαν καὶ ἀσπίαν τοσαύτην τοῦ ταύτης
 κατασκαδίζειν σπινώματα. Πέφυκε γὰρ πῶς τὸ
 τῆς λύπης δεινὸν ῥῆστα τῇ παρατάξει τῆς σω-
 πῆς πολλαπλασιάζεσθαι. Χωρεῖ γὰρ ἀνατρέχον ἐπὶ
 τὰ ἔνδον ἀεὶ δίκην ἔλλους καὶ οὐ πρότερον ἀφίστα-
 ται τοῦ πάντα νέμεσθαι λάθρα τὰ πρόσω, πρὶν ἂν
 καὶ αὐτοῖς, ὡς εἰπεῖν, διέλθῃ τοὺς μυελούς τῆς ψυχῆς καὶ αὐτὰ τοῦ ζώου τὰ καιριώτερα κατατρο-
 πώσῃται μόρια. Καὶ εἰ μὲν τι τῶν ἀπορρήτων ἐστίν, ἄλλοις χρῶν εἶναι ἀπορρήτων ἡμῶν δὲ τοῖς
 σοῖς καὶ μάλα ἤκιστα. »

Γ'. Τοῦτοις καὶ τοιοῦτοις πλείοσι καὶ τοιαύτη
 παλάμη τῆς γλώττης ἢ γενναία ἐκείνη θυγάτηρ
 τῆς τοῦ πατρὸς ἀκοῆς μαλάξασα κατὰ τὸ ἐγγωροῦν
 παρὰ τοσοῦτον τῆς διανοίας ἐκείνου καθήφατο καὶ
 ὡσπερ ἀπὸ βαθύος ἀνηρτήσατο ὑπνου, παρῆσον
 ἄλιων καὶ θαυματοποιῶν παῖδες οἱ μὲν τοῖς πλῆ-
 κτιοῖς ἐκ θαλάττης τοὺς ἰχθύας ἀνασπώντες, οἱ δὲ
 τοῖς ὄρεσι ἐκ τῆς λόχμης· ὡς ἐκείνου μικρὸν τῆς
 λύπης χαλάσαντα τῇ γλώττῃ δοῦναι τὸν νοῦν καὶ τὰς
 ῥήσεις· ἐκείνας βραχὺ τοῦ ἰὸς ὑπαλλάξαντα, ὡς,
 « Ἀπόλοιτο, » φάναι, « εἰ ἡμέραι ἐκείναι, ἐν αἷς
 γυναικεῖ τε συνήφθην καὶ τέκνων ἔγενόμην πατήρ.
 Ῥῆστα γὰρ ἂν μὴ παρήτων αὐτῶν τάμαυτοῦ διε-
 θέμην. Νῦν δὲ τοσοῦτου διὰ ταῦτα περιβρόντος
 ἔχλου φροντίδων, οὐκ οἶδα πῶς ἂν διαφύγοιμι τὴν
 ὄπως ποτὲ καὶ ὀθενοῦν ἀπειλουμένην ἐπένευθῆζε-
 σθαι ὅσον οὐδέπω κακίστην πραγμάτων φορὰν. Μή-
 λειν γὰρ ἐφοδῶν τινα βαρεῖαν εἶτ' ἐκ θαλάττης,
 εἶτ' ἐξ ἡπείρου, ἐχθρῶν μὲν, οὐκ οἶδα δ' ὅτων,
 ἐπαναστήσεσθαι καθ' ἡμῶν καὶ πάντα κακῶς συν-
 ταρίξειν τὰ καθ' ἡμᾶς, [P. 190] καθάπερ ὀκνάδα με-
 γάλῃν ἐπειδὴν ἐπὶ πόντου λεθῶν ἀγκυρῶν ὄρφαντῶν
 ὄβριστης ἀνεμῶς μαίνηται κατὰ τῶν ἰστίων καὶ
 καταροῦσῃ τοῦ κύματος. » Ταῦτα εἰπὼν ἐσιώπησεν
 ἐκείνων καὶ ἐκλαθόμενος· ἑαυτοῦ καὶ τῆς γλώττης·
 ἐπ' ἧς καὶ κατέβαθε μὲν· καθεῦθεν δ' οὐκ εἶχε
 μέχρι πολλοῦ.

Z'. Εγὼ δ' ἐς ὕστεραιάν πάντα ἐμεμαθήκειν κατὰ
 τὸ εὐωδὸς ἀφρόμενος. Ἀπῆειν γὰρ συνεχέστερον ἐς
 τὴν τοῦ ἀνδρὸς ὀμιλίαν. Ἀφ' οὗ γὰρ περὶ πλείονος
 ποιησάμενος ἐμὲ κατὰ τὴν αὐτῷ νεουργηθεῖσαν
 μὴν τῆς Χώρας φέρων κατέφικσα, πολλὴν ἔπειτα
 τὴν στοργὴν ἐδείκνυ πρὸς ἐμὲ καὶ ἰλαρὰν τὴν δι-
 θέσιν καὶ μικροῦ τοῖς αὐτοῦ παισὶν ἐπίσης ἰδίῳ
 τὴν σχέσιν κάμοι· ὥστε καὶ ἀστρονομικῇ ἐπιστή-
 μῃ μόνος κατὰ τοῦδε τοὺς χρόνους εἶδῶ· ἐς τὸ
 ἐκρόζατον οὐκ ἀπηξίωσα μὴ οὐ μεταδοῦναι κάμοι
 τοῦ τοσοῦτου πλοῦτου· ὥστε καὶ πολλάκις ἐνεκαλλω-
 πίσαστο ἐπὶ τε τοῦ βασιλέως ἐπὶ τε τῶν ἐλλογίμων
 ἐμοῦ γε ἔνεκα, ὅτι διάδογον τῆς αὐτοῦ σοφίας ἐπε-
 ποιήκει με. Δαίνουσι δὲ τοῦτο σαφέστερον ἐν τε
 ταῖς πρὸς ἐμὲ τούτου ἐπιστολαῖς ἐν τε τοῖς ἐπιστ. γ.
 ἀποποιήκειν (65) ὕστερον ἐν τῇ ἐξορίᾳ αὐτοῦ· περὶ

tuum est, philosophiæ nobilitatem ad tantam hu-
 militatem dejicere, illiusque majestatem intem-
 pestivis doloris maculis aspergere: cuius ea na-
 tura est, ut continuatione silentii multiplicetur.
 Subinde enim ulceris instar interiora invadens,
 obvia quæque clam depascere non prius desinit,
 quam ad ipsas ut ita dicam animæ medullas pene-
 trurit, et vitalia hominis absumpserit. Quod si
 arcani aliquid est, aliis arcanum esto: nobis vero
 tuis haudquaquam. »

VI. His et pluribus hujusmodi verbis gene-
 rosa illa filia **308** cum aures patris nulsis-
 set, sic ferme illius animum movit, et ex pro-
 fundo quasi somno excitavit, ut ex mari pisces a pi-
 scatoribus, e silva colubri a præstigatoribus plectio-
 rum vi extrabuntur. Itaque ille sedato paululum
 dolore animum linguæ commodavit, ut Jobi verba
 parum immutata proferret. « Pereant, inquit,
 dies illi, in quibus uxorem duxi, et liberos suscepi:
 qui si non essent, facillime rebus meis consuluis-
 sem. Nunc vero, tanta curarum turba ob ea ipsa
 incumbente, ignoro, qua ratione effugere possim
 pessimam cladem, quæ mihi incertum unde et
 quomodo mox statim inferetur. Imminet enim gra-
 vis nobis impressio hostium nescio quorum, sive
 terra sive mari adventantium, qui res nostras pes-
 sime turbabunt: ac si magnam onerariam ancoris
 destitutam in medio mari protertus aliquis ventus
 deprehendat, et in vela furiosus irruens fluctibus
 agitatis debacchetur. » His dictis rursus obtulit, cogi-
 tationibus illis mente propermodum alienata: et sui ip-
 sius sæpeque linguæ oblitus surrexit, seque in lectulum
 contulit ac recubuit: diu autem insomnis mansit.
 αὐθις, κλαπεῖ ὡσπερ τὸν νοῦν ὑπὸ τῶν λογισμῶν
 καὶ ἀναστὰς εἰσφεῖ μεστὸς ἀθυμίας ἐπὶ τὴν κλίνην,
 μέχρι πολλοῦ.

VII. Ego vero postridie de more ad eum ingres-
 sus omnia cognovi. Etenim eum frequens collo-
 quendi causa invisebam. Quippe ex quo pluris ab
 eo factus et in Choræ monasterio, quod **309** ille
 instauraverat, collocatus fueram, niagna deinde
 me benevolentia ac jucundo animi affectu com-
 plexus pene liberis suis exæquaverat: adeo ut
 D astronomicam disciplinam, quam solus eo tempore
 perfectissime norat, mihi traderet, nec tantas
 opes invideret; et sæpe cum apud imperatorem
 tum apud proceres gloriaretur, me a se hæredem
 doctrinæ suæ institutum esse. Idque evidentius in
 suis ad me epistolis, et in versibus, quos postea
 exsul fecit, declaravit: de quibus luculentius infra
 dicturi sumus. His igitur de causis, cum viro mul-
 tum deberem, gratiam ei referebam quamquam po-

Variorum notæ.

(65) Nempe initio poematis, quod inscribitur,
 Εἰς τὸν σοφὸν Νικηφόρον τὸν Γρηγορᾶν ὑποθήκαι,
 καὶ περὶ τῶν οὐρανίων συναγμάτων. Initium est:

Φίλα Νικηφόρε μοι κεφαλὰ, τὸν Εγὼν εἰραμαί
 Κατὰ ἡμᾶς σοφίας, ἢ τίς ποτ' ἂν εἴη. λιπέσθαι
 Ἐξ ἄρα διάδογον, πάντων ἀσύλου κ. ἰ. ρ. σ. ἰ.

teram; adibamque cum crebro, non colloquendi tantum studio, sed etiam jucundi ejusdem ministerii causa. Docebam enim et filium ejus et quam dixi filiam, interpretabarque ipsis libros profanos pariter et sacros, ambigua et perplexa explicans, et obscuris lucem asserens. Erat enim mulier et magno præcита ingenio, et discendi cupida: quorum alterum naturæ, alterum voluntatis donum est.

VIII. Illis vero auditis, quamvis præ timore pene exanimatus, non tamen facendum esse existimavi: sed ad illum privatim ingressus: « Alios fortasse, inquam, qui animos philosophicis rationibus non firmarunt, succumbere adversis rebus non mirum fuerit: Te vero, quem in ejusmodi calamitatibus velut tarrim inconcussam stare, et fortis **310** animi exemplum vulgo præbere oportebat, eodem modo quo cæteros affici, divine vir, laudare haud possum. Quod si manifestis et præsentibus in rebus forti esse animo philosophum oportet, quid de iis dicemus quæ nondum adsunt, sed eventa adhuc incerto delitecent? Multa nuncia perficit: ac ea quidem, quæ expectabantur, ad exitum non perducta sunt: quæ vero nemo expectabat, eorum perficiendorum rationem reperit Deus. Nam futurarum rerum prædictiones, sive per somnia, sive aliis modis, qui, ut scimus, innumeri sunt, fore aliquid significetur, multa caligine involutæ et obscuritate propria velut amicta quodam circumfusæ multis ab officio depulerunt et in errorem induxerunt; unde alii præter spem exitum felicem adepti sunt, alii vero contrarium. Nosti enim cum alia, tum ut Alexandrum ad oppugnationem Tyri abeuntem corvus fortuito et sua sponte advolans dejecto in caput osse perculerit: quod augores et vates malum omen interpretati coëptis desistere jubebant. Ille vero nihilominus abiit et laboribus exantlatis urbem obsessam expugnavit. Græci olim, cum a Persis invaderentur, in fundum maris se cum ipsis navibus ante Salaminem, quæ mulierum liberis exitium minabatur, demersum iri speraverunt: lidem præter omnem spem victis hostibus totos libros suis triumphis referserunt. Cræsus Lydus

δὲν ἀριθλοτέρων ἡμῖν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν λελλήταται (306). Αἰδ ταῦτα τοίνυν φραζόμενοι τὴν ἀμετρίαν τῆς ἀμοιβῆς κατὰ δύναμιν οὐκ ἠμῆλου. Ἄλλὰ προσήκει σωχὰν οὐ εὖ μένον λογικῆς εἴνεκα ἰμῆλια; ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην τινὰ θυμῆρη πληρῶν αὐτῶν. Ἐδιδασκον γὰρ τὸν τε υἱὸν καὶ τὴν ἑξαμεν αὐτοῦ θυγατέρα, τὰ τῶν θυραθεν καὶ ἡμετέρων βελίτων αἰνεγρατώδη καὶ γρίφα διαλευκαίνων καὶ τὴν ἐκείνων νόκτα πρὸς ἡμέραν μαθαροῦόμενος. Ἦν γὰρ ἡ γυνὴ μεγαλοφυῆς οὐοῦ καὶ φιλομαθῆς: τὸ μὲν δὴρον τῆ: φύστω: εἰληφουτα, τὸ δὲ τῆς γνώμης.

II. Ἐγὼ δ' ἐκεῖνα ἀκροῶς ἐνθους μὲν ὄπ' ἐκπλήξω: ἐγγύθιν οὐκ ἔκρινα δ' ὄμοις δὲν σωπῆ τὸ πρῆγμα παραδραμῆν. Ἄλλ' ἰδὶα προσελθὼν ἐκεῖνον, « Ἄλλου; μὲν ἴσως, ἔφη, « ἐν τοῖς βέλτοι: καταπίπτειν, ὄσοι μὴ φιλοσόφοις λόγους ἐχέικουσαν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἂν εἴη τῶν οὐκ εἰκότων. Σὺ δ' ὄν ἔδει πύργον ἀκλόνητον ἐν τοῖς τοούτοις καθίστασθαι καὶ καρτερίας ὑπέδειγμα κράτιστον γίνεσθαι τοῖς πολλοῖς, ὁμοῖον τι πάσχειν τοῖς ἄλλοις; θεοῖσιν ἀνθρώποι, οὐκ ἂν δυναίμην αὐτῆς ἐπαινεῖν. Εἰ δ' ἐπὶ τῶν ἐμῶν καὶ παρόντων χροῖναι φάμεν καρτερεῖν τὴν φιλοσοφον δίδουσαν, τί ἂν τι; φαίη περὶ τῶν μὴ τῶ παρόντων, ἀλλ' ἐν ἀδύλοι; ἐτί πυθμῆτι κρυπτόντων τὴν ἐκείσιν; Πολλὰ γὰρ κραίνει θεός (87): καὶ τὰ δοκῆθέντα οὐκ ἐτελέσθη τῶν δ' ἀδοκῆτων πόρον εἶρε θεός. Αἱ γὰρ προαναφώνησις τῶν μελλόντων, [P. 191] ὄσοι εἰ ὄνειρίτων καὶ ὄσαι διὰ μυρίων ἄλλων, ὡς ἴσμεν, γίνονται τρόπων, πολλὴν ἐπισυρόμεναι γνώφρον καὶ κύκλω αὐτῶν ὡς περ σκηνὴν τιθέμεναι τὴν ἀποκρυφὴν αὐτῶν, πολλοῖς τοῦ καθήκοντος ἐξεμῆλευσαν καὶ πρὸς τῆς ἀληθείας ἐναντίας ἐνοχίας βαδίζεῖν παρέπεισαν: καὶ οἱ μὲν τοῦ τέλους εὐτυχούς παρ' ἐλπίδα πατεῖρανται: οἱ δὲ τούτων τῶν. Οἶσθα γὰρ τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς Ἄλεξάνδρω τοῦ Μακεδόνης ἐξόντος ἤδη κατὰ Τύρου κίραξ ἐξ αὐτομάτου πέτομένος ἀνωθεν βίψας ἐστοῦν ἐπάταξε τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν, καὶ ἔδοξε τοῖς ὄρνιθισκόποις; καὶ μέντεσι τοῦτο κακὸς οἰωνός; καὶ ἀπηγγέριον ἤδη τὴν πείραν. Ὁ δὲ καὶ ἀπῆται καὶ πίνους ὑπέστη καὶ πολιορκήσας εἶλεν αὐτὴν. Ἐλλήγες κάλας Περσῶν ἐπὶ τῶντων ἠλασκον ἐς πυθμῆνας θαλάττης αὐταῖς νοσοὶ καταδύσεσθαι πρὸ τῆς Σαλαμῆος; ἀπειλούσας: τέκνα γυναικῶν ἀπολέσιν. Ἄλλὰ κατὰ πάσαν ἐλπίδα τοῖς ἐναντίους κατατροπώσαντες καὶ εἰα;

Variorum notæ.

Κράσσοπος ὄν: ἄρ μοι θεός ἀάντων πύρσιν οὐλλῶν, Σὺ δὲ τὸδ' ἐπιτάγματ' ἐπιτέλλορ' εἰν ἐπέσσει, Ἦδὲ ἔπος με ὄσασσι βροντοῖσι κέλεθ' ἡμῖν, Εἰρ διαθήμα: τὰ κς ὄκεῖμεν ὄμεινω τέανοις Παρτιθέσθ' ἐξείης, ἄρ Σιότορ δὴ πάντα Μῆλα σὺ λυττέμεν etc.
Ejusmodi versibus Theodorus Metochites vitam suam fere omnem complexus est (vide cod. Reg. 1997 et 5559): qui, si minus inconcinni forent, possent cum Histor a Gregoræ Byzantina conjungi. Sed nemo, opinor, tam dura tamque immodulata poemata legere velit, in quæ apte admodum cædi illa Leonis Alfati indignatio (in Diatriba de Georg. p. 572, ubi de versibus Georg. Paehyneris): *Ferrens ipse om., siquid est huic carminibus in tota*

antiquitate durus. Chalybs ipse, et incens, et si quid est in rerum natura asperum ac perversum, præ his carminibus mollius est et tractabilis. Bene factum quod ea amissimus. Nam in eorum lectione non nisi ferrea addisceremus: jamque video, jam fateor potioriorum Græcorum Musis, nullas gratias, nullas reveres habuisse. et omnia præter humanum cernomenum sæpe locutas. Vide quæ annotationibus supra (col. 285) ad oraculum Trallianum. BOVIN.
(65) Quæ Gregoras promittit, e: cæque non satis curat. Sic supra lib. 1, sect. 3, nescio quid pollicetur, quod nusquam ab eo præstitum constat. Vide et quid promittat hujus libri cap. 2, sect. 3. BOVIN.
(67) Euripid. in *Medea*, *Alcestide*, etc. BOVIN.

βίβλους μεστὰς τῶν οἰκείων ἀφῆκαν τροπαίων. Ἀ magnum Cyri imperium eversurum se confidebat. Κροίσεος ὁ Λυδῆς ἤλπισε τὸν Ἄλυν διαβὰς μεγάλην ἄρχην καταλύσειν τοῦ Κύρου · ὁ δὲ καὶ τὴν οἰκείαν ἀπέβαλε. Ῥωμαῖοι πάλαι φλεγομένης τῆς Ἰταλίας ὑπ' Ἀντίβου τοῦ Καρχηδονίου καὶ μονοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ αὐτὴν τὴν τῆς Ῥώμης ἰδόντες· κατασκαφὴν τοῦ πλείστου παρ' ἐλπίδα τῆς οἰκουμένης κατέστησαν αὐτοκράτορες· Ἀύγουστο· ὁ μετὰ Καίσαρα δεῦτερος μοναρχήσας ἐν Ῥώμῃ Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας ἐπιόντων κατ' αὐτοῦ μετὰ βαρείας ἐυνάμειος ναυτικῆς τε καὶ ἡπειρωτικῆς φύβου τὴν ζῆν ἀκαπέλιμος, ὁ δὲ καὶ τοὺς ἐχθροὺς παρ' ἐλπίδα νενίκηκε καὶ ἅμα τὴν ἐκείνων ἄρχην προσταίλφραι, Διδύην φημί καὶ Ἀσίαν. Καὶ τί δεῖ τοὺς ἱεροὺς τῆς Προνοίας λόγους καταριθμεῖν; ἢ τὰ καθ' ἡμᾶς διοικοῦσα ὅπερ οὐκ ἴσμεν εἰσθεν ἐπιφέρειν τοῖς ἡμετέροις πράγμασι τέλος· νῦν μὲν ὅπερ ἠλπίκαμεν, νῦν δ' ὁ μή· καὶ νῦν μὲν σὺν θατέρῳ θάτερον, νῦν δ' ἀντὶ θατέρου θάτερον, ὡς περ ἂν εἴ τις ἐκ τοῦ Πειραιῶς τὸν ἀκρόπυλον ἐς τὸν Αἰγαῖον ποιεῖσθαι ἐβούλετο, τὸν δ' ἔπειτ' ἐς Κρήτην καὶ Σαρδῶν τῶν ἀρκτικῶν ἀπήνεγκαν πνευμάτων ἀιπηγαὶ μὴ πάνυ τοι προσδοκῆσαντα. Καὶ γὰρ τοιοῦτος κύβος πᾶσαν ἐπιπορεύεται γῆν ἑμῶσις ἀεὶ καὶ θάλατταν. Καὶ σοὶ τοῖον προσδοκῆσαντι λυπηρὰ ἴσως ἀνατελεῖ τὰ χρηστότερα, καὶ τὸ τοῦδε τοῦ σκέρματος κατηφῆς ὄλους γεωργήσαι· χοίνικας εὐπροσύνης. Τοιομοίαν γὰρ δεῖ ταῖς τῶν μελλόντων ἐλπίσαι χαρίζεσθαι καὶ μὴ καθάπαξ μόνοις δίδουσι τοῖς ἀηδέσι ἢ τοῖς χρηστοῖς. Ἐπειτα καὶ, ὡς δοκεῖ τῷ σοφῷ Εὐριπίδῃ (68), λόγος ὁ αὐτὸς ἐκ τῶν ἀπολύτων καὶ τῶν δοκούντων ἴσως οὐ ταῦτον οὐδὲναι. Πάντες μὲν γὰρ πάντα φάσκοντες· ἕνα κού μῶις ἢ καὶ δύο ταρῆαιεν ἔν. Σὺ δ' ἄτε καὶ τῶν ἀπορρήτων τῷ βασιλεὶ κοινωνῶς καὶ ἅμα τῶν ἐστρυνόμων κρᾶτιστος ῥᾶστα τὰς τῶν ὄλων ψυχὰς ἐς βυθοῦς ἀνατρέφεις ἂν ἀπογνώστως. Εἰ γοῦν μὴ διὰ σέ, ἀλλὰ τῶν ὄλων γε εἴνεκα πρὸς τὸ χαριστέρον ἔμειβε μετὰ τῆς γλώττης ὄλον σαυτόν. Μίμησαι τῶν κυβερνητῶν τοῦς χαριστέρους, [P. 192] οἱ καὶ μελλόντων ἔτι καὶ παρόντων αὐθις τῶν δεινῶν ὑδάμῃ κατηφῆς δεκνύουσι πρόσωπον· ἀλλ' εἰδότες ὡς ἐν τοῖς αὐτῶν ταμειούνοισι χεῖλεσιν αἱ σωστικαὶ τῶν συμπελομένων ἀπάντων ἐλπίδες, ὡς περ εὐθυμία· ἀεὶ διὰ γλώττης προτείνουσι τοῦτοισι τράπεζαν καὶ ἐπιπροτοῦσι καὶ παραθαβρύνουσι· καὶ ταῦτα τῆς μὲν θαλάττης κολλάκις κάτωθεν ὑβρίζουσες, τῶν κυμάτων δ' ὑπὲρ πάντα Καύκασον ὑψοιμένων, ὡς τοῦ δ' ἀνωθεν καταρρήγνυμένου βιαίου καὶ τοῦ λιθίνου παρ' ἡμῶν τὸν ἄνδρα καταδυσώπησαν, καὶ τῆς λύπης ἐκείνης ὡς ἐντὴν καθυφαίς χαρῆς αἰθις ἰδῶσι τοῖς πᾶσι καὶ ἰλιρὸς καὶ εὐπροσήγορο; ὡ; τὸ πρότερον.

ubi Halyu fluvium transgressus foret. Sed et sanum regnum amisit. **311** Romani olim, cum Italia ab Annibale Carthaginensi incendiis vastaretur. et ipsius urbis excidium tantum non oculis suis observati cernerent, maximæ partis orbis terrarum domini præter opinionem evaserunt. Augustus, qui post Casarem secundus Romæ régnavit, cum ab Antonio et Cleopatra magnis exercitibus terrarumque peteretur, desperata vita, et hostes præter spem vicit, et illorum principatum etiam occupavit, Libyam, inquam, et Asiam. Et quid opus est sacras Providentiæ rationes recensere? quæ res nostras gubernat et eo fine concludere solet, quem ignoramus, nunc sperato, nunc insperato: et nunc alterum cum altero miscet, nunc pro altero alterum tribuit: non secus ac si quis Piræo egressus Ægeum mare trajicere instituat, septentrionalium autem ventorum vi in Cretam et Sardiniam præter expectationem deferatur. Nam talis inconstantia et terras et maria perpetuo pervagatur. Quamobrem tibi forsitan etiam deteriora metuenti meliora contingunt: et isthæc tristitiæ sementis uberem letitiæ messem producet. Futura enim in æquilibrio quodam collocanda sunt, nec in jucunda nec in tristia nimis inclinante animo. Deinde, ut poeta sapientissimus Euripides pronuntiat, eadem oratio ab obscuro aut nobili habita non idem auctoritatis habet. Omnes enim omnia dicendo vix unum atque alterum commoveant. Tu vero, ut arcanorum imperatoris **312** conscius, idemque astronomorum doctissimus, omnium animos extrema desperatione affectos facillime pessumdederis. Proinde si non tua, at universæ reipublicæ causa, et linguam tuam et te totum ad hilariorem habitum conformato. Imitare lætiores navium gubernatores, qui et adventantibus et jam urgentibus periculis tristitiam dissimulant. Nam cum sciant meliorem vectorum omnium spem a suis labris pendere, eos verbis recreatos bono animo esse jubent, et secundo plausu confirmant: quamvis sæpe et in mare fundo exæstuet imo, et præruptius aquæ mons supra caput astet, et imber violentas e nubibus erumpat, et discrimen ante oculos versetur. Hæc cum dixissimus, virum in verecundiam adduximus, ut mærore illo quatenus licebat remisso se ipsum deinceps omnibus jucundum et hilarem et affabilem ut antea præberet.

κινδύνου πρὸ ὀφθαλμῶν ἰσταμένου. Ταῦθ' οὕτω

CAPUT VI.

Imperator pontifices convocat. Nepotem orcessit. Nepos armatos secum adducit. Paterna objurgatio. Juvvandum alio citroque prestitum. Conjuratorum querelæ. Andronicus junior pro illis intercedit apud logothetam. Graviter increpatur. Redit ad priora consilia. Avi indignantis exclamatio. Anxietas. Deliberatio de nepote comprehendendo. Patriarcha commissum sibi arcanum prodit. Neopolis fuga. Providentia Dei. Vires Romanæ adversus Turcos infirmæ. Vectigalia aucta, ut pax astro redimeretur.

Variorum notæ.

(68) Hecuba v. 294. BOIVIN.

Publicanorum aviditas. Fisci opulentia, in quos unus reservata. Indulgens Dei severitas. Vicinorum principum obitibus. Mors patriarchæ. Pænæ factiosas ab Ecclesia indictæ. Populus novo sacramento adactus. Thraces oblata immunitate allacti juniores sequuntur. In publicanos sævisi. Constantinopolim expugnatum eunt. Legati ab avo ad nepotem missi. Syrgiannes matris precibus molliitur. Pacta inter avum et nepotem.

I. Sexta porro hebdomade sanctæ Quadragesimæ A
imperator, Gerasimo patriarcha et aliis pontificibus qui tum forte aderant accessitis, nepotem adducit palam reprehensurus, moniturusque, ut fugæ consilia abjiceret: quo vel testium tantorum presentia territus ac pudefactus incepto desisteret, vel si puniretur, non sine causa probabili videretur esse multatus. Ingressus igitur est Andronicus nepos adductis secum nonnullis, occulta non manifesta armatura instructis, pugiones videlicet gerentibus; **313** nec ipse planis inermis. Convenerat enim inter eos, si avus imperator paternis et lenibus admonitionibus erga ipsum uteretur, ne se quidem confidentius aut audacius quidquam designaturos, sed omnino quieturos: sin vero iratus supplicium minaretur, statim impetu facto in ipso imperatorio solio illum occisuros, et in solum juniorem Andronicum omnem imperii auctoritatem collaturos. Ingressus igitur juxta avum imperatorem in consueto solio consedit, sua illa factione ad imperatoriam aulam relicta. Cum autem admonitio et castigatio a patria cura et sollicitudine proficisci videretur, nihil tum insolentius actum est, sed concilium pacate et tranquille dimissum, jurejurando ultro citroque ab imperatoribus dato. Ac avus quidem juravit, se nemini nisi imperatori Andronico nepoti relicturum esse imperium; nepos autem, nihil se aut meditaturum unquam aut facturum, quo auctoritas vel vita avi imperatoris oppugnaretur.

μηδὲν μήτε κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ βασιλέως καὶ βασιλείας, μήτε κατὰ τῆς αὐτοῦ ζωῆς μήτε βουλεύεσθαι, μήτε μὴ διακράξασθαι πώποτε (70).

II. Cæterum juniorem Andronicum inde egres- C
sum conjurati circumstantes indignabantur, et in eum vociferabantur ut qui sanctissimum illud jusjurandum ipsis præstitum violasset, et manifesta proditione fidem datam fregisset. « Quid enim, » inquit, « ad istius injuriæ magnitudinem accedere queat, si nosmetipsos, per quos formidabilis et invictus omnia ex animi **314** sententia facile, confecisti, sub cultro et quasi in ipsis orci faucibus ita aperte deseras? » Illis et hujusmodi affectibus ac verbis fractus et pudefactus imperator magnum logothetam ad se venire jussit, ab eoque petit, ut animum avi imperatori, ad impunitatem factioni suæ claudam ac jurejurando interposito confirmandam promptum paratumque efficeret. At ille ne audire quidem sustinens: « Tu vero, inquit, non miraris, non immortales Deo gratias agis, nec bene tecum actum esse putas, quod præter expectatio-

A'. Κατὰ δὲ τὴν ἑκτην ἑβδομάδα (69) τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς προσκαλεσάμενος ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην Γεράσιμον καὶ τῶν ἀρχιερέων τοῦ παρτυχόντας, ἀγεται τὸν ἔγγονον παρβήσιζ ἐλέγξων τε καὶ παραινέσων ἀπέχεσθαι τῶν τῆς φυγῆς βουλευμάτων, ἐν ᾧ δὲ μάρτυσι τοσοῦτοις ἢ συσταλεῖς καὶ αἰσχυνθεῖς ἀπέσχοιτο, ἢ κολασθεῖς ἀνέγκλητον ἀφῆ τοῖς κολάσασαι τὴν αἰτίαν. Εἰσφει μὲν οὖν ὁ ἔγγονος, ἔχων μὲθ' ἑαυτοῦ καὶ τινὰς ὠπλισμένους, λαβράσαι τινὰ καὶ μὴ φανομένην ἐπίλοιον καὶ παραξίφθια φέροντας, οὐδ' αὐτὸς ἄοπλος ὦν παντελῶς. Συνέθεντο γὰρ, ὡς εἰ μὲν πατρικοῖς τισι καὶ πράξαις χρήσεται παραινέσειν ὁ πάππος καὶ βασιλεὺς πρὸς αὐτὸν, μὴδ' αὐτοῦς τὸ παράπαν [P. 493] ἐνδείξασθαι τι τολμηρὸν καὶ θρασύτερον, ἀλλ' ἡρεμήσειν καθάπαξ· εἰ δὲ πρὸς ἔργῃν καὶ κόλασιν βλέψῃ, εἰσπηδήσαντας εὐθὺς ἐν αὐτοῖς βασιτικοῖς θρόνοις κατασφάζειν αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν μόνῃ τῷ νέῳ καταστήσειν Ἀνδρονίκῳ. Εἰσελθὼν οὖν αὐτὸς μὲν παρὰ τὸν πάππον καὶ βασιλέα, κεκλίκεν ἐπὶ τοῦ συνήθους βασιλικῷ θρόνῳ· τὴν δὲ φρατρίαν ἐκείνην παρὰ τὴν βσιλειον εἴσατε διατριβεῖν αὐλήν. Ἐπεὶ δ' ἡ παραινέσις μετὰ τῶν ἐλέγχων πατριχὴ τις ἔδοξε καὶ κηδεμονική, οὐδὲν τι παράβολον πέπρακται τέως· ἀλλ' ἀπηλλάγη καὶ διελύθη μετ' εἰρήνης ἀσύλλοτος, ἡμωμοκόντων ἀλλήλοις ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων· τοῦ μὲν, μηδένα τῶν πάντων τῆς αὐτοκρατορίας διάβησον καταλείπειν πλὴν αὐτοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ ἔγγονου καὶ βασιλέως· τοῦ δ' αὖ ἔγγονου,

B'. Ἐξίλινα δ' ἐκείθεν τὸν νέον Ἀνδρόνικον περιστάνας ἢ τῶν συνομοσάντων φρατρία ὄβριπαθεῦντες αὐτοῦ κατεβῶν παράδοσιν τε ἔγκαλιόν· τε τῶν φρικωδεστάτων ὄρων ἐκείνων τῶν πρὸς αὐτοῖς καὶ ἅμα προφηνῆ προδοσίαν αὐτῶν. « Ποῦ γὰρ οὐκ ἂν ἀδικίας ἐλαύνειν ἔρασκον, εἰ μὲν δι' ἡμᾶς φοβερὸν ὄμου καὶ δύσμαχον καταστάντα βεβήως τὰ κατὰ γνώμην σουτῶ κατακράξασθαι ἢ ἡμᾶς; δ' ἐν στόματι μαχαίρας οὐτῶσι προφανῶς καὶ τυθμίσειν ἕδου καταλιπεῖν; » Τοῦτοισι μένοι καὶ τῆς τοιούτοις ἤθεσι τε καὶ ῥήμασι κατακλασθεῖς τε καὶ αἰσχυνθεῖς ὁ βασιλεὺς διεμνηύσατο πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὸν μέγαν λογοθέτην, καὶ ἐλθόντα ἔξινα παρασκευάσαι τὸν πάππον καὶ βασιλέα δι' ὄρων, καὶ τῆ βηθείῃ φρατρία χάρισσασθαι τὸ ἀκίνευσον. D' Ὅ δὲ οὐδ' ἀκούσαι ἠνέσχεται· ἀλλὰ, « Σὺ δὲ οὐ θυμῶζεῖς, » ἔφη, « καὶ θεῶ πολλὰς ἀποδίδοις εὐχαριστίας, ἀγαπῶν ὅτι παρὰ πλοσιν ἐπιθῆα των τοῦ ἄδου πυλῶν αὐτὸς ἀνάβας, ὡς εἶπειν, ἐκομίσω

Variorum notæ.

(69) Ἀπριλλίου μηνὸς πέμπτη ἑσταμένου, τῆ πρὸ τῶν Βατων Κυριακῆ. Cantuar. lib. 1, cap. 12. Βοινιπ.

(70) Aorist. pro futuro. Sic lib. ix, cap. 10, sect. 9. Βοινιπ.

τὴν σωτηρίαν; ἢ οὐκ οἶδας ὡς χρεῶν σε μεγάλα, ἀφελαιὶν κάμοι; καὶ παῖσι τοῖς ἐμοῖς διὰ βίου τὰς χάριτας, δεῖ βουλήν κατὰ σοῦ μελετηθεῖσαν καὶ ἐξαρτυθεισαν εἰς τέλος διέρρηξα παρελθόν αὐτῶν, καὶ νῦν δι' ἐμοῦ τούτου τὸν ἥλιον καθορᾶς; Σὺ δὲ ταῦτα ἀφελὶς ἐκείτης ὑπὲρ τῶν κἀκίστων ἀπολουμένων γίνεσθαι βούλει; Ἀπαγε πρὸς Θεοῦ· μὴ κοινῶναι τοιούτοις ἀνδράσι. Πῶς γὰρ τοὺς πρὸς σὲ διατηρήσουσιν ὄρκους, οἱ τοῦ; πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πάππον τὸν σὸν μηδενὸς τῶν δεινῶν ἀναγκάζοντες ἐξαλάθοντο, μήτε Θεοῦ κεραυνῶν, μήτε ἀνθρώπων αἰδῶ πρὸ ὀφθαλμῶν θέντες; »

Γ. Τούτων οὕτω παρὰ προσδοκίαν λεχθέντων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἔστη σιωπῶν ἐπὶ κλειστόν. Ἔπειτα, « Ἄπιθι, » ἔπειτῶν ἐς τὰς προτέρας αὐθι; ἐπανήκε βουλὰς καὶ μελέτας. [P. 194] Ἔπει δὲ καὶ ἡ μεγάλη καὶ θεῖα ἐπεδήμησεν ἔδδομῆς, ἐν ἣ τὰ σωτήρια ἐορτάζοντο πάθῃ, καὶ τὴν ἐγγονὴν αὐθι; ὁ βασιλεὺς οὐ κατὰ τὰς παραινέσεις ἔβλεπεν ἔχοντα, ἀλλὰ τὴν τε τῆς κινήσεως ὁρμὴν ἀτατοῦσαν καὶ τῶν ἰθῶν τὸν ῥυθμὸν οὐ καθεστηκότα, ἀλλ' ἔλω; εἰπεῖν ἄλλοπρόσαλλον, ἠνιάτο καὶ ἐδυσφόρει· ὥστε καὶ δις καὶ τρις νικηθεὶς τῇ τῆς λύπης ὑπερβολῇ καὶ ὅσον ἐνθους γινόμενος, « Τεταλεύτηξεν, » ἔφη πρὸς τοὺς παρόντας, « ἡ τε βασιλεία ἐφ' ἡμῶν ἦν καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας εὐσέβεια. » Ὁ μὲν γὰρ ἐξήρτους τὰ πρὸς φυγὴν μετὰ φελοῦσης τινὸς τῆς ὁρμῆς, καὶ ἐξεπαρεῖετο συχνὰ καὶ παρσικανάξτεο μετὰ τῆς φρατρίας ἐκείνης· ὁ δὲ μὴ συνιείς τὰ βουλευόμενα ἠθύμει καὶ διηπόρει καθ' αὐτὸν γνωσιμαχῶν. Στοχασμοῖς δὲ τισιν ὄμω; καὶ ὑπονοίαις τὰ δρώμενα παραβάλλον οὐκ ἐξω παντάκασιν ἤδη καὶ αὐτὸς ἐκεῖτο τοῦ τὰ μελετώμενα ξυμβάλλειν. Ὅθεν συλλαβεῖν βουλευόσατο, καὶ τῷ πατριάρχῃ Γερασίμῳ τοῦ τοιοῦτου βουλεύματος ἐν ἀπορήτοις λαβῶν κεκοινῶνηξεν. Ὁ δ' εὐθύς πρὸς τὸν βασιλέα τὸν νέον Ἀνδρόνικον δραμῶν τὸ ἀπόρρητον ἀνεκάλυψε· καὶ οὕτω λατῶν ἐκεῖνος τὴν φυγὴν ἐπιτάχυνεν.

Δ. Ἐπει δὲ καὶ ἡ λαμπρὰ τῆς Ἀναστάσεως ἐπιδημήσεν ἡμέρα (71), καὶ ἔδει πρὸς ἑσπέραν τὰ βουλευόμενα πύρι; λαβεῖν, ἦντι τε κατὰ τὸ εἰωθὸς καὶ ἔλαβε τὰς κλεῖ; τῶν πρὸς τὴν Γυρολίμνην (72) ἀνοιγομένων πυλῶν. Εἰώθει γὰρ τοῦτο ποιεῖν εἰς τὰ ἑσθῶν κωνηγέσια. Καὶ δὴ παρὶ μέσας νύκτας, πρὸς ὕπνον ἤδη καταδραρόντων ἀπάντων, ἔξισι μετὰ πάντων ὄσοι αὐτῷ γε συνομωμόχεσαν· καὶ ἐξηκασάμενοι φθάνουσι δευτεραῖοι πρὸς τὸ τοῦ Γυρολίμνης καὶ τὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ στρατόπεδον. Ἐκάθηγτο γὰρ ἐκεῖνοι παρὶ τὴν Ἀδριανούπολιν ἕν γε λαμπρῇ τῇ παρασκευῇ τὴν τοῦτο φυγὴν ἐδεχόμενοι. Ἦν δ' αὕτη ἡμέρα Ἀπριλλίου μὲν εἰκοστή, ἔτος δὲ ἑξακισχιλιοστὸν (73) ἑξακισσοστὸν

A nem ex orci faucibus ipse quodammodo ereptus, incolumis et salvus evaseris? An ignoras te et mihi et liberis meis, quoad vixeris, magnam debere gratiam, quod consilium contra te intum et instructum meo tandem interventu rescisum est, quodque meo beneficio solem hunc intueris? Tu vero his omissis pro perditissimis et male peritaris istis supplex intercedis? Apage per Deum: nihil tibi rei sit cum istis. Quomodo enim tibi servabunt fidem, qui fidem a te datam nulla coacti necessitate fefellerunt, nec Dei metu nec hominum verecundia deterriti? »

III. His imperator præter expectationem auditis cum tacitus diu stetit: « Alii, » dixit. Deinde ad pristina consilia et cogitationes denuo rediit. Cum autem magna et sancta hebdomas adesses, qua salutarem Christi passionem celebramus, et imperator nepotem non e monitis suis vivere cerneret (quippe in ejus actionibus inconstantiam, in moribus non gravitatem ullam, sed summam levitatem inesse 315 animadvertēbat), graviter et iniquo animo id ferebat, adeo ut bis et ter magnitudine doloris victus, et veluti Numine affatus ad eos qui aderant diceret: « Interit demum nostra ætate et imperii majestas et reverentia Ecclesie debita. » Nempe ille fugam ardenti studio adornabat, et subinde egrediebatur, et cum factione illa se ipsum parabat. Senex vero consiliorum ignarus ager animo et incertus hærebat, ac tacitis cogitationibus æstuabat. Sed tamen signis et conjecturis quibusdam ea quæ agebantur expendens haud procul erat, quin quid struerent suspicaretur. Quare eum comprehendere statuit, et cum patriarcha Gerasimo consilium istud suum ut arcanum communicat. At ille statim ad juniorem imperatorem Andronicum accurrit, et arcanum prodit. Quamobrem is fugam ex eo cœpit accelerare.

IV. Cum autem Resurrectionis solemne et illustre festum advenisset, et quæ decreta erant perfici ejus diei vespere necesse esset, claves portarum, per quas ad Gyrolimnam iitur, de more petiit et accepit. Hoc enim propter matutinam venationem facere consueverat. Igitur sub mediam noctem, cunctis dormientibus, cum omnibus conjuratis egreditur. Tum equitando proVecti in Syrgianis et Cantacuzeni castra postridie perveniunt. Illi enim magno apparatu ad Adrianopolin fugam illius præstolabantur. Erat is dies Aprilis vicesimus annus sexies millesimi 316 octingentesimi vicesimi noni. Est autem observatu dignum, quod nihil humanarum rerum sine Providentia administraretur, sed

Variorum notæ.

(71) Vide Gloss. med. Græcis. in Ἐορτῇ. Ducang. Constantinop. Christi. lib. 1, sect. 15, n. 4. Ducang. — De qua sic Cod. Reg. 2990, fol. 70, v. ἡ λεγομένη κωνῆς Ἀργυρολίμνη, Γυρολίμνη γρά-

φεται. De eadem plura Ducangius, Constantinop. Christi. lib. 1, sect. 15, n. 4. BOVIN.

(73) Christi 1521. Ducang. — Cantacuz. lib. 1, cap. 18, ubi ad marginem annus Christi. 1522 per

omnia arcanæ ratione agantur : licet nos ignari & sœdamus, ac Prævidentia et veritate indignas rationes comminiscamur. Cum enim Deus ob vetera et recentia delicta quemlibet multare vult, periti medici instar, plagis curatu difficilibus ferrum et ignem admovet. Mox terram læto ubere fertilem aer gravis infestat, aqua maris indignatur, venti importuni et volis contrarii reflare incipiunt, pestilentia grassatur : affliguntur quotquot virtute et eruditione se ipsos exornarunt, ac mores suos ad horiam, ut ita dicam, harmoniam compositos expoliverunt. Quidquid instituunt exitum sortitur infaustum et primæ operum inceptiōi maxime adversarium, supremo Dei munere sic decernente. Contra calamitosi, obscuro, vecordes et Furiarum alumni, prosperam fortunam experiuntur ; sapientes ab insipientibus penitus vincuntur ; sanctiores et mancipiâ modestis honestisque imperant. Tum et urbium magistratus, et patresfamilias, et tribunos plebis, et ædiles, et prætores, imo ipsius quoque monasticæ disciplinæ autistitas omnes videas, velut ex composito, impudentiâ et pecculantia servire, nec ex officio quidquam facere aut posse aut **317** velle. Hæc ita se habere ex iis, quæ jam dicemus, constabit.

τῶν πόλεων ἄρχοντας, τοὺς τε τῶν οἰκιῶν, τοὺς τε τοῦ μοναδικοῦ προστάταιν ἔλαχον βίου, πάντας καθάπερ ἀπὸ συμφώνου τινὸς τῇ ἀναδείᾳ καὶ ἀταξίᾳ λατρεύοντας, καὶ οὐδὲν ὄγιός πράττειν οὔτε δυναμένους, οὔτε ἐθέλοντας. Βαδαιώσει δὲ τὰ λεγόμενα καὶ ἄπερ αὐτίκα λέξοντες ἤκομεν καὶ ἡμεῖς.

V. Nam cum Turcarum irruptiones rem Romanam undecunque atterentes et afflictautes increbrescent, et quidquid opis ac subsidii in viribus seu domesticis seu auxiliariis positum foret, id omnia prorsus inutile ac nullum esse imperator divinitus intelligeret, alia via rem aggressus est, lubrica illa quidem, si vere consideres et æquitatem spectes, non tamen prorsus imprudenti, tam adversis et tam iniquis temporibus. Nam annua subditorum tributa augere statuit ; quibus divisam partem in alios usus quotannis conferret, partem limitibus hostibus impenderet, eaque ratione venalem ab iis pacem acciperet. Quod perinde fuit, ac si quis amicitiam luporum mercari volens venas sibi in plerisque corporis partibus incideret, et sanguine suo illos potari et ingurgitari ultro permetteret. Unde publicani et exactiores sumpta occasione alii alios antevertere studuerunt, quisque plura se persolaturum pollicens, si ejusmodi muneris administratio sibi mandaretur. Itaque exiguo tempore, quamvis Romani imperii fines subinde contraherentur, sic redditus annui creverunt, ut nullies millena nomismata quotannis in fœrum ab iis, qui pecunias ac tributa colligebant, fererentur. Unde senior imperator in animo habebat, perpetuam viginti tremium classem contra marinos

εἰκοστὴν ἔνατον. Ἐπιστῆσαι δ' ἄξιον, πῶς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὐδὲν τῆς Προνοίας ἐκτὸς διοικεῖται, ἀλλὰ πάντα λόγον ἀπόρρητον ἔχει τὴν ἄγωνα· κινῆμεν ἡμεῖς ἀγνοοῦντες καθήμεθα, λόγους προφέροντες τῆς τε Προνοίας ὁμοῦ καὶ τῆς ἀληθείας οὐ μᾶλα ἀξίους. Ὅταν γὰρ ἐθελῆ κολάζειν εὖς ἂν ἐθέλοι παλαιῶν τε καὶ νέων ἀμαρτημάτων ποιούμενος ἔκτισιν, οἷα σοφὸς λατρός τομὴν καὶ καυτῆρα ταῖς δυσίατοις ἐπάγει πληγαῖς. Καὶ ἅμα κατὰ γῆς εὐθηνούσης ἀέρας νεωτερίζουσι· καὶ ἀγανακτεῖ κατ' αὐτῶν ὕψω θαλάττης· καὶ ὄριστα κατὰ τῆς τούτων βουλήσεως ἀντιπνέουσι ἀνεμοὶ· καὶ λοιμῶν ὄδῳ εὐοδοῦται· καὶ κακοδαίμονοισι μὲν ὅσοι πρὸς ἀρετὴν καὶ παιδείαν ἐβρόθυμισαν ἑαυτοῖς, καὶ τῇ ἑαυτῶν πρὸς τὴν Δώριον, [P. 195] ὡς εἰπεῖν, ἄρμονίαν ἀπέξεσαν ἦθος· καὶ πᾶν ὃ τι πράξαιεν πέρας εὐρίσκει σφαιρὸν καὶ μᾶλα πολεμιώτατον τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν ἔργων βουλευμένοι, τοῦ θεοῦ τοιαύτην τινὰ τὴν κρίσιν ἀνωθεν ταλαντεύοντος. Εὐδαίμονοισι δ' ὅποσοι δυστυχεῖς τινας καὶ ἀφανεῖς, καὶ παραπλήγας καὶ Ἐρινύων πεφύκασι θρόγματα· καὶ νικῶσιν ἀνὰ κράτος τοὺς ἐμφορὰς ἀφρονες· καὶ κυριεύουσι τῶν κοσμίων καὶ εὐσημόνων ἀνδρῶν ἐμπαικταί τινες καὶ οἰκίριδες ἄνθρωποι. Καὶ ἴδοι τις ἂν τῆνικαῦτα τοὺς τε δημαγωγούς, τοὺς τε

ἀγορανόμους καὶ δικαστοὺς, καὶ πρὸς γε ὅποσοι Ε'. Ἐπεὶ γὰρ εἰς πλῆθος ἡ τῶν Τούρκων ἐπιπόλασον ἐφοδός, πανταχόθεν ἀεὶ ζημιούσα καὶ διετειμένη κἀκὼς τὰ Ῥωμαίων πράγματα, καὶ πᾶσαι μηχαναὶ καὶ παλάμαι γῆσιαί τε καὶ συμμαχικαὶ τῷ βασιλεῖ θεοῦθεν παντάπασιν ἠλέγχθησαν οὐσαι μὴδὲν, ἐτέραν ἐτράπετο, σφαιρὸν μὲν κατὰ γε τὸν ἀληθῆ καὶ δίκαιον λόγον· πρὸς δὲ οὕτω βίαιον καὶ ἀνταγωνιστὴν χρόνον, οὐ πᾶν τοῖ σφόδρα ἀσύνετον. Ἔργω γὰρ τοὺς ἐτησίους τῶν ὀπτικῶν αὐξήσονται φόρους· ἀφ' ὧν μεριζόμενον χορηγεῖν ἀνὰ πᾶν ἔτος ταῖς τε ἄλλαις χρεαῖς καὶ ἅμα τοῖς γέλοισι τῶν ἐχθρῶν καὶ ὄνιον οὕτως τὴν ἐκεῖθεν λαμβάνειν εἰρήνην· ἡμοῖον ποιῶν, ὥσπερ ἂν εἰ τις φίλιον πρὸς τῶν λύκων ὠνούμενος, ἔπειτα τὰς οἰκείας πολλαχόθεν τέμνων φλέβας πίνειν ἐκείνοις παρεῖχε καὶ ἐμφορεῖσθαι τοῦ αἵματος. Ὅθεν καιρὸν εἰληφότες οἱ τελῶναι καὶ φορολόγοι, ἕτερος ἕτερον ἐφθάνεν οπισχνούμενος πλείω παρέξειν αὐτοῖς, ἀπρητίης τῆς τοιαύτης καταστάσεως διοικήσεως. Καὶ οὕτως ἐν δίεργ τῷ χρόνῳ, καίτοι βραχυτέρας ἀεὶ γιγνομένης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας, ὅμως εἰς χιλίας ἡξήσεται χιλιάδας τὰ πρὸς τῶν ἀργυρολόγων καὶ φορολόγων κατ' ἔτος· εἰς τὸ βασιλικῶν εἰσαγόμενα ταμίον νομισματα. Ἐξ ὧν ἦν τῷ γηραιῷ βασιλεῖ πρὸς βουλήσεως καταστῆναι τριήρεις μὲν εἰκοσι διηνεαῖς κατὰ τῶν θαλατῶν καὶ παραθαλατῶν ἐχθρῶν.

Variorum notæ.

errorem ascriptus est, pro anno 1321, ut et capite primo ejusdem libri annus 132h, pro anno 1320. Boivin.

στρατῶν δ' ἡπειρωτικῶν ἐν μὲν Βιθυνίᾳ χιλίους ἑκα-
πίας διηνεκίς, ἐν δὲ Θράκη καὶ Μακεδονίᾳ εἰσχι-
λίους ὁμοίως· τὰ δ' ὑπόλοιπα χρήματα ἀναλωθε-
σθαι πρὸς δαπάνας τῶν ἐβενδήποτε προσιώντων
ἄλλοτε ἄλλων πρίσθων, καὶ χορηγίας ἐνιαυσίους τῶν
περικυκλούντων ἐθνῶν, καὶ ὅσα ἄλλα μυρίαι δα-
πάναι τοῖς βασιλεῦσι καθήκουσι πράγμασιν. [P. 196]
Ἄλλ' ἔπει καὶ Θεῷ γε οὐ μάλ' ἐθέλοντι ἦν, δὲ ἄ-
αὐτὸς οἶδεν αἰτίας, ἐξαίφνης ἅπαντα διὰ τῆς κοινῆς
ταύτης συγχύσεως ἀνατέτραπται, καθάπερ κύβου
μεταπέσόντος.

Γ'. Θαυμάζειν δ' οὖν ὁμοῦ χρεῶν τὴν ἀρῆστον
τοῦ πᾶ πάντα ἐφορώντος κηδεμονίαν, πῶς πλείστας
ἑμῶ καὶ ἀθροίας ἡμῶν ὀφειλόντων διδόναι τὰς δι-
κας ὑπὲρ μακρᾶς τῆς κακίας, μετὰ τινος αὐτὸς
φειλοῦς καὶ φιλανθρωπίας λαμβάνειν ἔκρινα ταύτας. B
Οὐ γὰρ ἄλλοτρίοις τισὶν οὐδ' ἄλλοφύλοις ἐχθροῖς
καὶ ἀγροῖς παρέδωκεν ἡμᾶς, ἀλλ' ὁμοφύλοις ἀν-
θρώποις καὶ ἰσοφύχοις καὶ γνωστοῖς καὶ μαλακωτέ-
ροις. ἢ παρ' ὧν ἐχρῆν ἡμᾶς τιμωρεῖσθαι, τοὺς
πλείους τῶν κύκλῳ καθ' ἡμῶν μαινομένων θα-
νάτῳ προαρπάσας· ἵνα μὴ κατ' ἀλλήλων ἡμῖν ἐκ-
πολεμώεσσι καὶ καλὰ μὲν συντετριμμένῳ ἀνεγνώ-
στοῖς ἐπιτιθέεντες, κάκεινοι πάντας ἀρῶν εἰς ὀλέ-
θρου βυθοῦς παραπέμψωσιν. Ἐν γὰρ τούτῳ τῷ
χρόνῳ τέθνηκε μὲν ὁ Κράλης Σερβίας (74)· τέ-
θνηκε δ' ὁ τῶν Βουλγάρων ἡγεμῶν ὁ Σπενδοσθλά-
θος (75)· πέφονται δὲ πρὸς τοῦ ἀνεψιῦ (76) κόν-
του Κεφαλληνίας (77) ὁ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνά-
νων δεσπότης· προστεθῆναι δὲ καὶ ὁ τῆς τῶν
Θετταλῶν ἡγεμονίας τελευταῖος διάδοχος, ὁ τῶν

Ζ'. Ἐπει γὰρ ἐγνώσθη τῷ γηραιῷ βασιλεῖ πρὶν C
ἀνατελεῖαι τὸν ἥλιον ἢ τοῦ ἐγγόνου φυγῆ, προσκαλε-
σάμενος αὐθημερὸν τοὺς ἐν Βυζαντίῳ παρόντας τῶν
ἀρχιερέων (ὁ γὰρ πατριάρχης μὲ τῆς φυγῆς ἡμέρῃ
προεθεθῆκε), ἐγγράφῳ κοθυποβάλλειν ἐπιτιμῶν
τούτοις ἐκέλευε τὸν τε ἔργον ὡς ἀποστᾶτην καὶ
ἅμα τοὺς τε αὐτῷ συνεζηληλυθότας, καὶ εἰ τις ἐτι ἢ
φεύγειν ἢ τὰ ἐκείνου φρονεῖν μέλλοι· ὁ δὲ καὶ ῥυ-
δίως ἢ τῶν ἀρχιερέων ἐπέκραυε σύνταξις. Ἦν δ' ἐπὶ
τούτοις ἰδεῖν καὶ τὸ θεῖον πανταχῇ περιφερόμενον
Εὐαγγέλιον ἐν τε βασιλείοις αὐλαῖς, ἐν τε ὁδοῖς, ἐν τε
ἀγοραῖς, καὶ τοὺς ὁμνῶν τὸν δῆμον κελεύοντας, ἀρί-
στασθαι μὲν τῆς τοῦ νέου βασιλέως κοινωνίας κατ'
γνώμη· καὶ χεῖρ καὶ γλῶττη, συντίθεσθαι δὲ βα-
βαιώτερον τῷ γηραιῷ βασιλεῖ. Ταῦτα μὲν οὖν τῆς
βασιλευούσης ἐντὸς τούτου ἐτελείτο τὴν τρόπον. O
Οἱ δὲ περὶ τὸν νέον βασιλέα Ἀνδρόνικον ἐλευθερίαν
κηρύξαντες καὶ ἀτέλειαν τὰς ἐν Θράκῃ κώμας καὶ
πλῆσιν, ἅπαντας εἰχρὴν εὐθύς εὐπειθεῖς πρὸς ἅπαν
θῆ τὸ τῆς γνώμης· βοῦλόμενον. Καὶ ἦσαν δὴ πάντες
αἱ μέχρι Χριστουπόλεως Θράκαις ἐν ὅποις εὐθύς
ὁπρ τοῦ νέου βασιλέως κατὰ τοῦ γηραιῦ προθύμως
ὀρμώμενοι. Καὶ πρῶτα μὲν τοὺς ἅπανταχῇ περι-
έοντα· τῆς Θράκης· τελώνας καὶ φορολόγους αὐτοῦς

A et maritimos hostes insituere; terrestres vero
copias in Bithynia mille equites perpetuos; in
Thracia et Macedonia 318 his mille item perpet-
tuos; reliquum vero pecuniam in sumptis undecun-
que advenientium legatorum, et in annua tributa
sinitibus gentibus persolvenda conferre, ceterosque
imperii sumptus pene infinitos. Sed quia ne id
quidem placebat Deo, propter causas, quas ipse
novit, subito omnia confuso illo reipublicæ statu
eversa sunt, ut in alca, cum tessera in contrarium
vertitur.

VI. Admiratione tamen digna est ineffabilis illa
omnium inspectoris Dei clementia, qui cum nos
diuturnæ improbitatis pœnas plurimas easque con-
feras luere deberemus, eas tamen parte et huma-
niter expetendas esse judicaverit. Neque enim alie-
nigenis Barbaris atque immanibus hostibus nos
tradidit: sed popularibus et notis, et iis qui a
nostris moribus non abhorrent, adeoque ele-
mentiores essent iis, per quos puniendi eramus;
plerisque videlicet eorum, qui circumcirca in nos
sæviebant, morte præreptis, ne nos intestino bello
conflictatos et confrecto calamo plane similes etiam
illi aggressi funditus omnes intereptione delerent.
His enim temporibus obiit Crales Servie; obiit
et Venceslaus, Bulgarorum princeps. Est et a so-
roris filio Cephallenæ comite interfectus Ætolo-
rum et Acarnanum despotas. Quin et Thessalici
principatus ultimus hæres, ex Angelica familia or-
tus, decesserat. Sed illuc redeo.

Ἀγγεωνόμων ἀπύγονος. Ἄλλ' ἐκεῖσε ἐπάνειμι.

VII. Cum senior imperator ante solis ortum ne-
potis fugam cognovisset, 319 eodem die ponti-
ficibus qui in urbe aderant accessit (nam patriar-
cha pridie fugæ obierat), scripto anathemate nepo-
tem damnari jubet ut rebellem; item eos, qui si-
mul cum eo exivissent, quive deinde fuga evasuri
aut ejus partes defensuri essent. Id autem facile a
pontificum cœtu peractum est. Ex eo passim sa-
crosanctum Evangelium in palatiis, in viis, in foris
circumferri cerneret, et populum sacramento adigi,
ut a junioris imperatoris societate animo et manu
et lingua recederent; seniori autem arctioribus
obediendiæ vinculis astringerentur. Quæ cum ad
hunc modum in urbe imperatrice gererentur, Au-
dronicus junior libertate et immunitate Thraciis
pagis et urbibus pronuntiata illico omnes volun-
tati suæ obsequentes et quidvis facere paratos ha-
buit. Statim Thracos universi Christopolin usque
pro juniore imperatore in armis fuerunt, senioreni
cupide invasuri. Ac primum passim per Thraciam
vagantibus publicanis et exactoribus sæde exeru-
ciatis, ereptam, quam circumferebant, pecuniam
nulla modestia inter sese partiuunt. Prinsquam
autem septem dies elaberentur, Orestia de digressi

Variorum notæ.

(74) Urosius, de quo supra. DUCANG.

(76) Vide cap. 1, sect. 4 supra. BOVIS.

(75) Vide Stemmia regum Bulgarie post Famil.
Byzant. n. 44. DUCANG.

(77) Vide notata ad cap. I hujus libri VIII.
DUCANG.

multitudo equitum, pedum, sagittariorum et funditorum pene innumerabilis Byzantium versus proficiscuntur, primo impetu expugnaturos se urbem rati, seditione laborantem et ipsam secum ob varia civium studia dissidentem. **320** spe emolumentorum, quæ hujusmodi novarum rerum molitione rapacitati injustæ suppeditant, Syrgianne exagitante omnia. Ac quatuor integris diebus in itinere consumptis Selymbriam pervenerunt, et in ejus urbis conspectu castra posuerunt.

ταρας δ' ἄλας ἄδευκότες ἡμῖρας ἐφύοντο τι ἄσπετος.

VIII. Cum autem ulterius progressari essent, et senior imperator urbanam turbam, si hostillem exercitum ante portas vidisset, non quieturam esse sciret, sed novitatis studio aliquid ausuram, eorum adventum antevertit, præmissis legatis, quorum princeps erat Theoleptus, Philadelphie episcopus, vir non tantum omnis generis virtutibus ornatus et magna sui reverentia obivios quosque præoccupare solitus, sed et prædientia singulari excellens. Missa est et Syrgiannis mater quæ filium suum potissimum in verecundiam adduceret, eique persuaderet, ne ad mania urbis oppugnanda progredetur: periculum enim fore, ne dissidio inter Byzantinos orto maxinus interitus consequeretur omnium opum, ædium, virorum, matronarum, magistratuum, subditorum: cujus criminis reus qua ratione tranquillo animo per omnem ætatem unquam esse posset? sed ut paulum regressus ita demum verba et liberas pactiones e longinquo faceret. Syrgiannes igitur, cum episcopi Philadelphiensis præsentiam reveritus, tum precibus matris suæ fractus, ad imperatorem, qui circa Oresiadem tum agebat, revertitur. Eo itaque senioris imperatoris legationes mittebantur; atque illuc quæ super singulis postulationibus decreta essent plenum **321** robur accipiebant.

IX. Tandem inter utroque convenit, ut junior imperator Thraciam, quæ a Christopholi usque ad Constantinopolis confinia et suburbia versus Rhoegium pertinet, cum summa potestate obtineret, simulque ea prædia, quæ suæ factioni assignasset in Macedonia; quæ et multa erant, et singulis multa millia quotannis pendebant: senior vero cum Constantinopolin, tum arbes et provincias omnes Macedonicas ultra Christopholin sitas: ad hæc legationes finitimarum gentium audiret et iis curam convenientem impenderet: quod ex sollicitudine juniori minime cordi essent, cui ad vitam otiosam et ad venationes natura propenso et rebus ejusmodi occupato, gravissimum onus illud et inanis molestia esse videretur. His conditionibus sœdus inicitur, quale junior imperator, non quale senior

A μὲν ἀνέστην ἤκλιζοντο· ἃ δ' ἐκπέροντο βασιλικὰ χρέματα εἶν οὐδενὶ κόσμῳ διαλαχόντες ἐκείμαντο. Πρὶν δ' ἄλην ἡμῶν ἰδομένη παραδράμεν, ἔραντες ἐξ Ὀρυστιάδας κληθεὶς οὐ μάλ᾽ ἀρθόμεν ἰκπέτον καὶ κελών. τοξωτῶν καὶ σφενδονητῶν. [P. 197] ἦσαν ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν, ὡς αὐτίκα εἰρήσονται· στασιάζουσιν τε καὶ ἐκπακλειρωμένην πρὸς ἑαυτὴν ταίς τοῦ δήμου γνώμας ἑλλπίδι λημμάτων, ἐποία ταίς ἀέλικαις χερσὶν ἐκπαρρίζουσιν αἱ τοιαῦται τῶν πραγμάτων καινότημαι, τοῦ Συργιάννη πάντα κινούντες. Τίτκαλ ἐστρατοπεδεύσαντο πρὸ τοῦ τῆς Σηλυμβρίας

H: Ἐμῶν δ' ἐτι καὶ προσωτέω κορυτεύσθαι. B Ἄλλ' εἰδὼς ὁ γηραιὸς βασιλεὺς οὐκ ἠρεμήσεν τὸ κληθεὶς τῆς πόλεως, ἀλλὰ κωτερίσεν, εἰ πρὸ τῶν κελῶν θεάσασθαι τὸν στρατὸν, φθάσει πρεσβείαν ἀποστειλάς πρὸς αὐτόν. Ἦρχα δὲ τῆς πρεσβείας ὁ Φιλαδέλφειας Θεόκλητος; (78), ἀνὴρ οὐ μόνον ἀρεταίς· τεκτοναίς κοσμημένος καὶ πλοῦν αἰδῶ τοίς ἐνευγχανόουσι προσημῶν, ἀλλὰ καὶ βαθείαν αὐλακα διὰ φρενὸς καρποόμενος. Ἀπιστολὴ δὲ καὶ ἡ τοῦ Συργιάννη μήτηρ, θυσοπήσασα τὸν υἱὸν μάλιστα πάντων, καὶ κείσασα μὴ ὁμοσε χερσὶν ἐς τὰ τεύχη τῆς βασιλευσῆς· κινδυνεύειν γὰρ ἂν οὕτω στασιάζαι κατ' ἀλλήλων τοὺς Βυζαντίους, καὶ μεγίστην γενέσθαι φθορὰν πάντων ὄρωι χρημάτων. οἰκῶν, ἀνδρῶν, γυναικῶν, ἀρχόντων, ἀρχομένων, ὡπτην αἰτίαν ὁ καρποόμενος οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ δυσσυνειδήτως δάξει τὸν ἑκάντα βίον· ἀλλ' ἐπανέντα μικρὴν οὕτω πόρρωθεν ποιέσθαι τοὺς λόγους καὶ αἰθαίρετους τῶν ζητημάτων τὰς καταστάσεις. Ὁ γὰρ μὴν Συργιάννης, αἰθεσθεὶς μὲν καὶ τὴν τοῦ Φιλαδέλφειας παρουσίαν, κατακλασθεὶς δὲ πως καὶ ταίς τῆς μητρὸς ἱκεσίαις, ἐκάνεισι πρὸς τὸν βασιλέα διατρέθοντα περὶ τὴν Ὀρυστιάδα. Ἐκάνεισι τοίνυν αἱ πρὸς τοῦ γηραιοῦ βασιλέως ἐπέμπετο πρεσβείαι, κηκείθεν τὸ κῆρος αἱ τῶν ζητημάτων ἰδέγοντο κρίσεις.

C Ἔ. Τέλος κυροῦται πηρ' ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων, τὸν μὲν νέον κατέχειν αὐτοκρατορικῶς τῆς Θράκης, ὅσον τὴ ἀπὸ Χριστουκέλειος ἀγρι τῶν περὶ τὸ Ῥήγιον προαυλίων καὶ προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἅμα τὰ παρ' αὐτοῦ τοίς περὶ αὐτὸν διανεμηθέντα εὼν τῆς Μακεδονίας χωρίων· ἦσαν γὰρ ταῦτα πολλὰ καὶ ἐς πολλὰς χιλιάδας ἐκάστην τὴν ἐπέτειον ἀναφέροντα πρόσθεον· τὸν δὲ γηραιὸν, τὴν τε Κωνσταντινουπόλιν καὶ τὰς ἐπέκεινα τῆς Χριστουκέλειος λοιπὰς Μακεδονικὰς χώρας καὶ αἰεὶς· καὶ πρὸς τοῦτοις δέχεσθαι τε καὶ διοικονομεῖν καὶ τὰς πρὸς τῶν κυκλοῦντων ἐθνῶν πρεσβείας. Μηδὲ γὰρ πρὸς θιλήσας εἶναι τῷ νέῳ τοιαῦτας φροντίδας. Ἀνδρὶ γὰρ ἐκ φύσεως ὀρημηκῆτι πρὸς ἀνείαν, καὶ κυνηγίσει καὶ ἀσχολίας τοιαῦτα, φόρτον τάγε τοιαῦτα φαίνεσθαι πᾶνυ βαρύτερον καὶ μάτιον ἀχθοῦ. [P. 198] Ἐπὶ

Variorum notæ.

(78) Cujus non semel meminit Pachymeres. DUCANG. — Ὁ Φιλαδέλφειας Θεόκλητος. De quo supra ad lib. vii. cap. 3. n. 3. Existat in codice Casareo Vindobonensi Theolog. 174, Παλαιστινικῶς

τῆ βασιλείῃ, ἐξ αἰτοσχεδίου συντεθειμένος ἐπὶ τῆ αὐτῆ τοῦ Φιλαδέλφειας κυροῦ Θεολήππου, auctore Gregora. Vide Indicum Opusculorum Gregoræ rhetororum, initio hujus voluminis. ΒΟΥΙΝ.

τούτους οὖν αἱ σπονδαὶ γίνονται ἀσμένως μὲν τῶν νέων βασιλεῖ, οὐ μάλ᾽ ἀσμένως τῶν γηραιῶν, ἀλλ' εἰ χρῆ τὰ ληθῆ φάσκων, καὶ ἀδύνοτοι σφόδρα ἄνουνι καὶ βουλομένω μὲν ἀντιπαλαμῆσθαι πρὸς τοσαύτην ἀνίκανιστον συμφορὰν, διὰ δ' ἀμηχανίαν ναρκῶνται καὶ στέργουσι τὰ παρὰ τοῦ ἐγγόνου θεμιστευόμενα καθάπερ ἀπὸ τριπόδος Δελφικοῦ.

CAPUT VII.

Gregoras Andronici senioris familiaritatem expetit: philosophiam et astronomiam jam tum a logotheta doctus. Qualem hunc initio expertus fuerit. Oratio, qua hortatus est, ut philosophiæ et astronomiæ præcepta pleniùs sibi traderet. Quantum ea oratio apud logothetam valuerit.

A. (78^a) Κατὰ τούτον τὸν χρόνον κάποι τῶν ῥητορικῶν καὶ φιλοσόφων βιβλίων ἀπαλλαγέντι χρησίμων ἔβλεπον εἶναι προσεῖναι τῶν γηραιῶν βασιλεῖ καὶ συνήθει τῆς ὀμιλίας αὐτοῦ καταστῆναι, συνετῆς τε οὕσης καὶ φιλοτίμου καὶ ἀποτῆς ἐλλογιμῶν σφόδρα ἀξίας· καὶ ζητούμενης μὲν πρὸς τῶν λογίων, οὐ βέλτε δ' εὐρυσκεπμένης, οὐδ' ἐκκευμένης τοῖς βουλομένοις. Τῆς μὲν γὰρ τῷ μεγάλῳ λογοθέτῳ ὀμιλίας (ταῖς μνηστο γὰρ ἦν καὶ τῶν τούτων πρὸς τοῦ βασιλέως ἀξιωματικῆ), τούτου τοῦτον τῆς ὀμιλίας, ἐκτεκερ ἀκροατικῆ· ἐγενόμην αὐτοῦ κατὰ γὰρ τὸ τῆς ἀστρονομίας μᾶθημα. Ἐυνέθη μοι ἀπολελευμένη ἐς κόρον. Καίτοι καὶ οὐδ' αὐτὸς ἔγω φαίδου· ἐν ἀρχαῖς τὴν αὐτοῦ μοι παρεῖχε γλώτταν, οὐδ' αὐτῆς ὅθι τῆς ἀστρονομίας ἀρθῶνας μεταδιδόναι ἠβούλετο· εἴτε τὸν ἑμὸν ἀγνώων ἐτι τρέπον, εἴθ' ὅπερ καὶ ἀληθὲς ἦν, τὴν αὐτὴν Συνοσίαν τῶν πάντων καὶ Λύσιδι τῶν Πυθαγορείων τριέπων γινώσκην. Καλεῖσθε γὰρ ἐκείνου, μὴ κοινὰ ποιεῖσθε: τὰ φιλοσοφίας ἀγαθὰ τοῖς μὴδ' ἅπαν τὴν ψυχὴν καθαραινοῖς. Οὐ γὰρ ὅμιλις ὀρέγεται τοῖς βουλομένοις ἐπὶ ματὰ κολλῶν ἀγώνων ποριζόμενα. Καὶ γὰρ καὶ τὸ θερμοσίαν φιλοσοφεῖν μεγάλῃς, φησὶν, ἐς ἀνθρώπους ἤρξε τῶν θεῶν καταφρονήσεως.

B. Κατ' ἰδίαν οὖν αὐτῶν προσελθὼν καὶ ἀκίβδηλον τὸν ἑμὸν ὑποδείξας τρέπον αὐτῶν μὴ κατὰ τοὺς πολλοὺς ἠέλουον ἠγεῖσθαι κάμει. Πύβῳ γὰρ τὰ Φρυγῶν καὶ Περσῶν ἔρασκον εἶναι ὄρηματα. Ἐπειτα καὶ γλώττη μετὰ τῶν περὶ τοὺς τινος ἔνεκα χρώμενος τάδε πρὸς αὐτὸν διεξῆλθον· εἰ μὲν ἐπίσης ἅπαντα (79) τὰ βίον τερατὰ διανέμειν εἶχεν ἡ φύσις, ἀνεράσθητ' ἂν ἦν εἰρηοῦ γὰρ καὶ ἀταλαστῆς ὅστις τῆς ζητητικῆς, καὶ βέλτε δὴ τούτων εἶδεν τῆς φιλαλληλίας ὑποτέμνεσθαι ἔυνέβαινε τοὺς λόγους. [P. 199] Νῦν δ' ἐπειδὴ εἶδε ἀνακεκρᾶσθαι τοῖς λυπηροῖς τὰ ἡδέα καὶ πρῆτον πῆθον οὐ φρεσὶν Ἑλλήνων παῖδες· ἐν Διὶ εἶναι κακῶν ἀμυγῆ. λυπαί μὲν τῶν ἐνδοσεί, τέρας δ' αὐτῶν προθύρως οἰκίζουσα τὴν ἐκπίδα τῆς εὐπορίας καὶ διούσης παλάμην ἀντικαλον τῆς πλεονεξίας τοῦ ἐνδοσεί· καὶ ζητεῖ μὲν οὗτος, δίδωσι δ' ἀκείνος· καὶ τούτων αὐθις καὶ διὰ παντός ἐκάτερον· καὶ νόμος τούτου γίνεται φιλίας καὶ εὐσεβείας ἀλλήλων· ἀφικτα ἰσχυῶν. Καὶ τούτ' εἶναι γίνονται ἂν οἶμαι πάντα παντὶ, ὃ γῆ μὲν κλυτὴν ἐργάζεται θάλατταν καὶ ταύτην αὐθις ἐκείνην βάσιμον. Καὶ τάναι· μὲν δὲ αὐτὸ γὰρ τοῖ

optabat. Imo hic, si vera dicenda sunt, omnino invitus illud sœdus inivit, et tantæ calamitati, præter spem sibi allatæ, oblectari quidem voluit, sed omni auxilio destitutus obtorpuit, ac ea quæ a nepote tanquam ex Delphico tripode responsa reddebantur accepit.

I. Sub hoc tempus et mihi, oratoriis et philosophicis libris relictis, utile visum est seniorem Imperatorem adire, et in ejus familiaritatem me insinuare, quæ et prudens esset et liberalis et eruditorum auscultatione dignissima: quæ cum a doctis quibusque expecteretur, non pateret facile neque contingeret omnibus. Nam magni logotheta consuetudine (jam tum enim ea dignitate ab imperatore ornatus erat), ejus, inquam, cum in astronomicis auditor fuissem, consuetudine satius eram. Quanquam is quoque initio parcius mecum diserebat, nec ipsam astronomiam assatum mihi communicabat, sive ingenii mei adhuc ignarus, sive, id quod verum erat, eodem animo præditus, quo præstantissimus Synesius et Lysis Pythagoreus. Illi enim vetant, ne philosophiæ bonæ iis communicentur, quorum animus nondum vel leviter saltem purgatus fuerit. Nefas enim esse, ea quæ magnis laboribus parva sint, cuivis offerre. Præterea publico philosophandi consuetudinem magnum apud mortales rerum divinarum contemptum peperisse.

II. Cum autem seorsim eum adissem, et integritatem meam illi demonstrassem, rogavi, ne me vulgi similem arbitraretur. Multum enim inter Phrygum et Persarum, quod aiunt, limites interesse. Deinde blando sermone persuadendi causa apud illum usus hujusmodi orationem Labii: « Si ea quæ delectationem pariunt, omnia ex æquo distribuere natura potuisset, facilis et laboris omnis exorsus esset utique nunc eorum indagatio, et mutui amoris causæ facillime præcederentur. Nunc vero cum jucundis admisceri molesta necesse fuerit, et Græci tertium dolum: in Jovis aula nullis permistum malis esse negent: ut inopia molesta est, ita copiæ spes delectat: hæque inter sese pugnant, et efficiunt ut alius petat, alius largiatur, sintque hæc vices perpetuæ, ultro citroque commeantes: quæ amicitia lex est et vinculum firmissimum. Et hoc illud esse dicere liceat, quod telluri præstat, ut mare navigetur, et mari, ut in tellure ambuletur: utque Tanais longinquo cursu in Græciam feratur, et Ister in Ægyptum perveniat,

Variorum notæ.

(78^a) Quæ sequuntur inde usque ad initium capituli 10, non existant in codice A; probabile est Gregoram ipsum ea tanquam superflua retulisse. Hq. vii.

(79) Est hoc quoque depromptum ex penultima locorum communium, quorum Gregoras magnam copiam provisam habuit. Vide lib. xix, infra pag. 586 D, et adnotata ad pag. 157 B, supra. Boivin.

et Nilus aquas suas Mæotidi communicet. Si quis A vero adeo tenax fuerit, ut bona distribui nolit, ei cavendum erit, ne legem per orbem terrarum ferat omnis improbitatis auctorem, et omnes congressus, omnia commercia funditus tollat, ac manifesta injuria afficiat eos, propter quos ea bona a natura auctore acceperit. Neque enim obscurum cuiquam esse potest, nullum a divina providentia bonum cuiquam contingere, ut solis eo fruatur, ut nec lucem soli, ut sibi soli luceat. Quod si res æternum victuræ eodemque statu permansuræ essent, posset forsitan aliquis qualibuscunque de causis communicationem virtutis eludere. Cum autem id nulla ratione fieri queat, nonnulli artificio quodam immortalitatem consecutantes, neque quidquam unde gloria existat prætermittentes, omnem laborem B ultro ceperunt. Ac ne longius abeam, Pythagoras cum Ægyptiorum sapientibus congressus, eorumque sacris initiatus, in Græcia laudari concupivit: eaque 324 cupiditate impulsus in eam trajecit: virtuteque sua per totam Græciam vulgata nomen æternum est consecutus. Est etiam qui Delphicam laurum et Olympicum oleastrum ex Asia profectus petat: non ignarus, marcescenti illi corollæ inesse gloriam, quæ non marcescat et posterorum memoriam magis excitet, quam omnia Asiæ prata et fontes et luci tincturarum. Hi igitur et alii plurimi horum similes variis rationibus sui memoriam tradere posteris potuerunt. Nunc vero, ne longum faciam, aliorum ingenii nostra ætas sterilibus relictis elabitur et sapientia destitutis: ac parum abest, quin beluinis dicam, ut nostræ res deplorandæ esse videantur. Te vero solum omnium expressam naturæ imaginem et optime informatam tulit ætas nostra, lunæ inter stellas similem, et igni in hiemis rigore. Neque nos adeo sana et incenia et luci et porticus ornare possunt, ut tu et tuæ virtutis ornatus. Ac plurimum quidem te reipublicæ prodesse fateantur omnes; quippe qui magno imperatori id præstes, quod gubernatori ii, qui polum et Helicem observant. Sed quid dicamus? Fuit et Phidias apud Græcos magnus ob apis et cicadæ sculpturam: sed non tantos, quantos ob Jovem Olympicum. Præterea quæ inde colligitur gloriola cum ipsa memoria et corpore citius 325 interit, quam agrorum græmina. Sin thesauros ingenii et eruditionis tuæ aperueris, nomen laum ab obliuione vindicabitur, qui non claudam, ut Plato ait, vitam exegeris: et tu ipse potissimum tui præco in medio terrarum orbe stabis, et non modo longi temporis fama celebraberis, sed immortalis etiam memoria commendaberis. Age igitur, age vir quos sol intuetur omnium doctissime: imperti patriæ ornamenta tua, sicut Lycurgi et Solones: honorem habe celebri huic urbi, quemadmodum olium Athe-

τοῦτο δρόμον ποιούμενος ὑπερβίον ἐπιβρεῖ τῇ Ἑλλάδι, καὶ Ἰστρος ἐπ' Ἀγυπτον ἔρχεται, καὶ Ναιώτιδι Νεῖλος κοινούται τὸ βρῦμα. Εἰ δὲ τις φοιδοὶ χρώματος μὴ διαδίστα βούλοιο γίνεσθαι τὰ καλὰ, μὴ καὶ λάθῃ νόμον οὗτος διὰ πάσης γούρων γῆς κακίως ἀρχηγέτην καὶ ἐς νυκτὸς, ἴν' εἴπω. θάραθρα καὶ σκετεινοὺς ὀλισθοὺς ὄλη βύμη ξυνοσθῶν τοῖς τῆς ἐπιμειξίας λόγου καὶ περιφανῶς ἀδικῶν, δι' οὗ; ἐκεῖνο τοῦτ' ἐχαρίστω τὰραθὸν ὁ τῆς φύσεως δημιουργός. Ἐβδὴλον γὰρ δῆπου τοῖς δλοῖς, μὴδὲν μὴδὲν παρὰ τῆς Προνοίας ἀγαθὸν παραίγνεσθαι δι' ἓνα γέ τινα τὴν ελλησότα· ὡς ἄρα οὐδ' ἠλίψ τὸ φῶς, ἴν' αὐτὸς ἀπολαύοι μόνος. Εἰ δ' ἀθάνατα ἐμελλε βιώσεσθαι τὰ πράγματα κατὰ τῆς αὐτῆς ἐστῆξεν κρηπίδος ἀεὶ, εἴχεν ἄν τις ἴσως ὀλις δὴ τισιν αἰτίαις τῆς ἀρετῆς παρακρούεσθαι τὴν διάδοσιν. Ἄλλὰ νῦν ἐστὶ τῶν ἀμηχάνων πάντη τοῦτ'. Ταύτῃ τοι καὶ ἀθίνασιν ἀντιτεχνώμενοί τινες καὶ κλέος ἀπέραντόν σφισιν αὐτοῖς προμυώμενοι πᾶν ὁ τι κλέος ἔστι τῶν ἀρχὴν εἰδείη γίνεσθαι, πρὸς τοῦτ' αὐθαίρετος παρητή. Καὶ Πυθαγόρας μὲν αὐτίκα τοῖς ἐν Ἀγύπτῳ σοφοῖς ξυμβάλων καὶ ξυνοργιάσας Ἑλληνικῶν ἐπεθύμησεν ἰγκωμίων· κάκιστε δὴ κωμάζει διαπόντιος ἱραστής καὶ τὴν ἀρετὴν διὰ πάσης δημοσιεύσας Ἑλλᾶδος μεσὸν ἑαυτοῦ τὴν ἐφεξῆς εἰλεπεν αἰῶνα. Ἡδὴ δὲ τις καὶ πρὸς τὴν ἐν Πυθῶι δόξῃ καὶ πρὸς τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ κόνινον ἐξ Ἀσίας ὀρμύεται. Ἡδὲ γὰρ ὡς ἐνεσσι τῷ μαραινόμενῳ τῷδε θαλλῷ κλέος ἀμδραντον· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἀναζωπυρεῖ τὴν μετὰ ταῦτα C μνήμην, ἢ πάντες οἱ τῆς Ἀσίας λειμῶνες καὶ αἱ κρηναὶ καὶ ἡ παντοδαπὴ τῶν ἐκεῖ φυμῶνων βαφή. Τοῦτοῖς δὴ οὖν καὶ κλειστοῖς ἄλλοις διὰ ποικιλῆς ἔλθοῦσι παραπλήσιαν τῷ ἐφεξῆς παραδέσθαι βίω τὴν μνήμην ἐξεγένετο. Νῦν δ' ἓνα μὴ διατρίβω τῶν μὲν ἄλλων τὴν φύσιν καθάπαξ εἰλεπὶν ὁ τὰ καθ' ἑμᾶς; ἐξελίττω αἰῶν ἀκαρπον διαψύγει διαλεμπάνων ἔρημόν τε σοφίας καὶ οὐ πολλοῦ δέω λέγειν μηλόδοτον (80)· οἷον δὴ καὶ τὴν τῶν Θηβαίων Ἀλέξανδρον πάλαι πεποιημέναι φασιν· ὡς ἐξείναι γίνεσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς ὑπόθεσιν διαρκῆ τοῖς ἐν σκηνῇ τραγοδοῦσι. Μόνον δ' ἐξ ἀπάντων σὴ κρατίστην εἰκόνα φύσεως ἐξαπέφηνε κράτιστα ἡρμοσμένην, [P. 200] οἷα δὴ καὶ σελήνην ἐν ἀστράσι καὶ ζῶπυρον ἐν κρυμῶ καὶ χειμῶνι. Καὶ οὐχ οὔτω τὰ καθ' ἡμᾶς νεψ καὶ τελεχὴ δύναινε' ἄν καὶ ἄλση καὶ στοαὶ κοσμεῖν, ἢ οὐ καὶ ὁ τῆς σῆς ἀρετῆς κόσμος. Καὶ μέγα μὲν τ' ἄν ἕραλος εἶναι σι τοῖς κοινοῖς ὀμολογοῖμεν ἄπαντες, ἄτε τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ συναϊρόμενον, ὅσα καὶ κυβερνήταις οἱ ἐν πόλει καὶ τὴν Ἑλικὴν διασκοπούμενοι. Ἄλλὰ τί τις ἄν φαίη; Ἦν καὶ φοιδίλας ἐν Ἑλλῆσι μέγας; ἔκ τε τῆς μελλέτης, ἔκ τε τοῦ τέττιγο;· ἄλλ' οὐχ οἷος ἔκ τοῦ Ὀλυμπιάσι Διός. Ἐτι τῶν καὶ τῶν τεύθεν κλέος θάττον ἢ τὰ ἐν ἀγρῶ φύόμενα. θάρρα αὐτῇ μνήμῃ καὶ αὐτῷ σώματι. Εἰ δὲ γε τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τῆς σοφίας θησαυρῶν μεταδοῖς, οὐκέτι σι

Variorum notæ.

(80) Gregoras ætatis suæ hominum ingenia agris assimilat sterilibus et incultis, quales pecoribus ad pastum exponi solent. Il hoc loco significat vox

μηλόδοτος, quam Wolfius aliter interpretabatur. Boivin.

μετὰ λήθης τὸ νόμα κείσεται, καθάπερ ὁ χολὴν τοῦ Α βίου ζωῆν ἐβάδιαν, ὃ φησι Πλάτων· κήρυξ δ' ἐς τὰ μάλισθ' αὐτοῦ σχεδὸν ἐπὶ μέσης ἐστήξει τῆς οἰκουμένης, καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ μετὰ φαρμακευοῦσιν ἐμπομπέσεται τῆς ἡδονῆς· καὶ μὴ ὅτι γε μνήμης ἀξιώσεται τῆς διὰ γῆς πλανωμένης καὶ προσηλαροῦσιν ἀποαῖς ἐὸ ἔχνος ἐρείδουσας, ἀλλὰ κἀκεῖνη; γὰρ τοι, ἣ καὶ αὐτὸν ἀνθρώπον παραθεῖ καὶ τὸ παράπαν ἀκήρατος αἰεὶ διαγίγνεται. Ἄγε δὴ ὄν ἄγε, τῶν ὕψ' ἠλίφ σοφώτατε· μετὰ τοῦ τοῦ σου κόσμου τῆ θρησκαμένη, καθάπερ Λυκούργου καὶ Σίλωνος· τίμησον τὸ διαβόητον ἄστυ τοῦτι, καθάπερ τὴν Ἀθηναίων παλαιὰ Σωκράτεισ καὶ Πλάτωνος. Ἄνοιξον ἡμῶν τὸ τοῦ τοῦ βλάφανο· δεῖξον ἑναργέστερον τίς ὁ τοῦ παντὸς ἀρμωστής καὶ ποῖα ποδ' ἢ τούτων παναρμόνιος σύνταξις· διδάξον πῆ τὰς αἰτίας θετέον τοῦ τοσοῦτο δοθέντος ἀγαθοῦ· τῆ τῶν ἄστρον ἀνάγκη, κατὰ τοὺς θύραθεν λόγους, ἣ τῷ τοῦ παντὸς αἰτίῳ. Ἐκ πολλοῦ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ διαπορουμένῳ οὐδεὶς οὐδέπω μοι νοῦς ἀπηντήκει τῆς ἐμῆς ἀποχειροτονῶν ψυχῆς τὰ μπιβαλλόμενον. Ὄσοι' εἰ μὴ δι' ἄλλο τι, διὰ γούν ἔν γέ τοι τοῦτο διδάξον. Ποῦ δ' οὐκ ἂν ἐλαῖνοι σχελιότηας, οὐρανοῦσ μὲν διηγεῖσθα: ὄδξαν θεοῦ περιηγούντας πᾶσαν γῆν, ἡμᾶς δὲ κωφεύειν οὐκ ἐκαίοντας ἄττα φασίν, ἀλλ' ἄστροισ τὸ θρυλλοῦμενον τεκμαίρεσθαι τὴν τούτων ἐπιστήμην; Ἐπειτα καὶ τοῦ παντὸς ἂν πάντως ἐλλείποι· μὴ ἀδικίας ἔσχατα εἶναι τοῦτι, εἰ μήτε κατὰ Πυθαγόραν ἐς Ἀττικὴν ἀπ' Αἰγύπτου διαβαίνειν δέον, μὴθ' ἑμοίως Πλάτωνι πολλὰκις διαπλεῖν τὸν Ἴωνιον καὶ τῆς Ἀττικῆς ἐς Σικελίαν, καὶ τυράννοισ ἰέναι, κἀκεῖθεν αὐθὶς ἐς Ἀπαθηνίαν καὶ περιπάτους ἑκτανίεναι, ἴν' οὕτω γ' ἐξείη διαχεῖν ἐν κοινῷ τὴν ἀρετήν, ἀλλ' ἀντὶ Λυκαίου καὶ Στοῦς τῆ συνήθει χρώμενον ἑστία κόσμου παντὶ παραπέμπειν τὴν ἀρετήν, ἔπειθ' ἔν γέ τι τῶν ἀπάντων προσημῶν ἕτερον καὶ βρασιώνη διδῶς σου τὴν τοῦ παντὸς ἀξίαν γλώττιαν. Ὁρᾶν δὲ δήπου χρεῶν καὶ ὄση τοῖς πράγμασι ἀπιστία τε καὶ κλημμελία περιέχεται, καὶ ὅπως αἰ τῆς τύχης ἐπιβουλαὶ μένειν οὐδὲν τῶν πάντων ἕως ἐν ἑνός· ἀλλ' ἀνθρώποι μὲν, οἱ μὲν ἐν μεσημβρία φωτὸς, σκότους καὶ λήθης ὑπίασι μυχούς· [P. 201] οἱ δ' ἐξ ὕπνου καὶ νυκτὸς εἰς ὕπνοισ καὶ νύκτας διηνεκαί; μεταβαίνουσι, πᾶσας φροντίδας κατόπιν διαλεμπάνοντες. Ἢ δὲ σοφία καὶ αὐτὴ πολλὰς τὰς ἀποικίας ἐγρήσατο. Αἰγύπτου μὲν γὰρ αὐτῆς, φασίν, ἣ πρὶν ἔσται. Ἐῖτα πρὸς Πέρσας καὶ Χαλδαίους διέθη. Ἐῖτα παρ' Ἀθηναίους κατέλυσε· κἀκεῖθεν τὸ τελευταῖον ἀπέπη καὶ οἰονεῖ τις ὅρως τῆς καλιᾶς ὄψ' ὅτουσιν ἐξωσθεῖσα περιέσιν ἄρτι διὰ μακροῦ πλανωμένη. Κινδυνεύει δ' οὐν τίως ἣ παρ' ἡμῖν ἐνταυθοῦ τοῦ λοιποῦ μένειν στέδων τῆς κλάνης, εἰ σοὶ γε εἰη δεδογμένον, ἣ τελείως ἀχεσθαι δραμοῦσαν δι' αἰθέρος· καὶ μὴ μοι ἀχθεσθῆναι; ἐπὶ τοιαυτὰ ὡς παροξύνοντι. Λέγειν γὰρ ἐξάγομαι καὶ τοῦ εἰκότος κόβω τὴν τοῦ χρόνου δεδωῖ; πεταίαν, μὴ ὡσπερ ἐξ ἀφανοῦ; τε καὶ λόγου δραμῶν τοσοῦτον καλὸν οἴχεται ἀποκρίμας. Εἰ γὰρ καὶ τοῦτ' εἰπείν χρῆ, οὐχ ἡμῖν αὐτοῖς ἡμῶν αὐτίων τοτῶτον μέλει, ὅσον καὶ τῆς σῆς εἰς τοῦμπροσθεν εὐκλείας· ὡστε καὶ εἰπερ ἐξῆν ἐξάμεν τυχεῖν ὡν ἂν εἰη ἐθέλοντι, ἦδοιστ' ἂν δι' αἰῶνός σε ζῆν ὑψέμην, ἴν' εἰη ἡμῖν ἦδεσθαι διὰ παντὸς ἐπὶ σοὶ, καθάπερ ἐπὶ μάλ' εὐτυχεῖ ὀθσαυρῷ. Ἄλλὰ γὰρ ὄν ἂν εἰη τουνταυθεν ὀσικνύειν, εἰ μὴ πρὸς θύραν ἦχουσιν ἡμῶν αἰ παρακλήσεια.

nis Socrates et Platonēs. Aperito mentis nostræ palpebras. Evidentius demonstra, quis sit omnium moderator, et qualis eorum aptissima compages. Doce quo causæ conferendæ sint nobis tanti boni: numquid ad necessitatem astrorum, ut profani tradunt, aut ad universitatis auctorem. Qua de re cum longo tempore anceps hæsitarem, nemo adhuc contigit, qui scrupulum hunc animo meo eximeret. Quare si non ob aliud, vel propter hoc unum doceto. Quid vero miserius fieri queat, quam cum cœli Dei gloriam enarrent omnem terram circumsonantes, nos surdastros non exaudire quid dicant, sed astris (ut vulgo jactatur) illorum scientiam ponderare, id est, levi conjectura tantam intelligere? Illud vero extremæ iniquitatis fuerit, cum nec ut Pythagoræ ex Ægypto in Atticam navigandum, nec ut Platoni mare Ionium 326 sæpius trajiciendum, et ex Attica in Siciliam ad tyrannos proficiscendum, atque inde in Academias et ambulacra redeundum tibi sit, ut publice virtutem spargas: sed pro Lyceo et Stoa in consuetis tuis adibus virtutem tuam in totum terrarum orbem propagare queas: aliquid aliud majori tibi curæ esse sinas, et linguam tuam incomparabilem obsolescere silentio patiaris. Jam illud quoque videndum, quam inconstantia et incerta sint omnia: ut fortunæ insultus nihil esse diuturnum sinat: ut alii særius, ocius alii, rebus omnibus relictis, præter expectationem, in noctem, in tenebras, in oblivionem, in mortem præcipientes ruant. Ipsa porro sapientia quoque migravit sæpius; cujus primo domicilium Ægyptus fuisse perhibetur. Inde ad Persas et Chaldaeos transit: post apud Athenienses divertit: atque illinc etiam tandem avolavit: et nunc velut avicula nido exturbata longo etiam tempore incertis sedibus vagatur et oberrat. Fieri autem potest, ut aut apud nos finitis erroribus, si tibi ita visum fuerit, domicilium constituat, aut prorsus in cœlos abeat. Ne vero mihi succenseas oro, te ad talia exhortanti. Id enim dicere cogor, quod nullam veri similitudinem habet, incerta momenta temporum veritus: ne velut ex occulto atque ex insidiis erumpentia tantum nobis bonum eripiant. Nam, si et hoc dicendum est, non tam nostram vim solliciti sumus, quam de tua in posterum existimatione. 327 Quod si optando tantum proficeretur, quam prompta voluntas est, immortalem esse te vellemus, ut te gaudere, tanquam excellenti thesauro, perpetuo liceret. Enimvero tuum jam fuerit ostendere, num frustra fores pulsaverimus.

III. His verbis apud magnam loquacitatem usus meoque ingenio ita demonstrato effeci, ut libenter omnibus rebus mihi obsequeretur: ac deinceps ejus consuetudine citra suspicionem ad satietatem usus sum.

CAPUT VIII.

Aula studiis bonarum artium floret sub Andronico seniore. Idcirco hujus familiaritas a Gregorio experitur. De usu cum doctrina conjungendo. Gregoras benigne ab imperatore exceptus. Orationem apud illum habet. Duae in eo virtutes, sapientiam et eloquentiam, laudat. Panegyricum voto concludit.

I. Tandem et imperatoris familiaritatem majorem experiri. Nam saepenumero et ipse spectaram, et ex omnibus intimis ejus audieram, palatium ab eo non modo honestatis et omnis virtutis graviorisque disciplinae officinam effectum, propterea quod ille longa aetate et naturae excellentia magnum sibi earum rerum usum comparavisset, sed et litterarum, ut ita dicam, eruditionis optimum gymnasium et veluti campum eloquentiam linguarum certaminibus patefactum esse. Quamobrem et ipse talibus bonis adamas eo me contuli. Nam otiosa disciplinarum tractatio, quam libri studentibus suppeditant, sive illa tenuior, sive copiosior sit, neca quidem opinione similis est corporis organici structurae animam desideranti, quam per sensuum experientiam accedere dico: aut potius variis ciborum generibus in ventrem congestis comparari queat, quae calorem ad concoquendum postulent. Is vero calor non alius fuerit, nisi quem subministrant omnigenae tempestates et multiplex rerum sensilium singulariumque experientia. Itaque aliquos videre est, qui, quod otio nimis dediti fuerint vitamque solitariam ac nullo externo convictu exercitam egerint, omnes animi vires enervarunt atque ita effeminarunt, ut nec dicere nec agere quidquam publice auderent. Ceterum cum et ego, annum aetatis jam septimum et vicissimum excedens, ad imperatorem accessissem, et ultra spem omnem ab eo exceptus essem, in ejus prudentiae et eloquentiae laudem hujusmodi orationem coram eo statim habui:

II. « Si eos nostra aetate viros, potentissime imperator, existitisse cernerem, qui majestatem tuam dignis laudibus celebrarent, equidem nec ad dicendum prodisssem, neque silentio quidquam antiquius habuissem: ut iis esset locus, qui tuas laudes aequare dicendo possent. Sed cum decorum tuorum amplitudo omnem orationis copiam inopie condemnarit, neque ullus omnino sit, qui ornamenta tua verbis non dico assecutus sit, sed prope ad ea accesserit: mihi non vitio vertendum esse duxi, si et ipse illorum vestigia, qui infra dignitatem dixerunt, subsecutus meum quoddam debitum persolvere studerem. Ut enim ineptissimum fuisset, nos solos tanto negotio impares audere aliquid: ita consentaneum est una cum ceteris

Γ. Ἀλλὰ τοιοῦτοις μὲν δὴ τοῖς λόγοις ἐς τὸν μέγαν χρησάμενος λογοθέτην καὶ οὕτως αὐτῷ τὸν ἐμὸν ἐνδειξάμενος τρόπον εὐδωγῶν τε καὶ εὐπειθῆ πρὸς ἅπαν ἐμοὶ τὸ βουλούμενον εἰργασμαί· καὶ οὕτως ἐξῆς ἀνοπέκτας ἐς χρόνον τῆς αὐτοῦ γ' ἀπήλαυρον ἐμαλίας.

Α'. Ἐπόθουν δὲ ἦδη καὶ τῆς τοῦ βασιλέως τυχεῖν τελευτώτερον. Αὐτὸς τε γὰρ πολλὰκι· ἰδεασάμενος καὶ ἐτι παρὰ πίντων ἠκηκόειν, ὅπως πρὸς ἄκρην ἀφ' ἔκοντο πατρὸν αὐτοῦ, ὡς οὐ μόνον εὐσεμίας καὶ ἡθικῆς ἀπάσης ἀρετῆς· καὶ ἀσκήσεως ἐργαστήριον ἐν βασιλικῶν κατοστησὶν οἶκον τῷ τε μακρῷ χρόνῳ καὶ τῷ παρόντι τῆς φύσεως κλειστόν· ἐπὶ ταῦτα πείραν ξυνηθροικῶς, ἀλλὰ καὶ λογικῶς φάναι παιδείας καὶ κρῆτιστον γυμνάσιον καὶ, οἶον εἰπεῖν, ἄλλογίμων γλωσσῶν στρατόπεδον. Διὰ ταῦτα τοῖνυν ἐραστῆς τῶν τοιούτων καλῶν καὶ αὐτὰ καταστὰς προσῆλθον αὐτῷ. Ἡ γὰρ καθ' ἡσυχίαν τῶν μαθημάτων ἀσκήσις, ὅπως αἱ βίβλοι τοῖς μετῴσει χαρίζονται, κἄν ἦττον ἢ πολλὴ κἄν κλειστόν, [P. 392] δοῖται ἐν κατ' ἐμὴν δόξαν σώματος ὀργανικοῦ διακλάσει ἐπιεμένου ψυχῆς, ἣν δὲ φημι διὰ τῆς ἐκ τῶν αἰσθησίων ἐμπειρίας προσγίγνεσθαι· ἢ μᾶλλον δοῖται ἀν συμφορῆσαι διαφόρων βρωμάτων ἐν κοιλίᾳ συναδροσθέντων καὶ δεομένων θερμῆς πρὸς κέφην ταύτην εἶναι ὅποια αἱ παντοῖαι τῶν χρόνων ὄραι καὶ ἡ ἐπαγωγικῆ τῶν αἰσθητῶν καὶ μερικῶν πραγμάτων ἐμπειρία παρέχονται. Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ ὅπως τινὲς διὰ τὴν τῆς ἡσυχίας ἐπίτασιν καὶ τὸ ἐμικτον καὶ ἀγύμναστον τῆς ἐξω συνδιατήσεως τὰς ψυχικὰς δυνάμεις ἐμάρανται καὶ τὴν φύσιν ἐξεθῆλυσαν καὶ παντάπασιν ἀπάρρησιαστον ἐθῆκαν. Ἀλλὰ γὰρ ἐπειθὲ καὶ αὐτὰ προσῆλθον οὕτω τῷ βασιλεῖ, ἔβδομον ἦδη καὶ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας ἐμαίβων ἔτος, καὶ ὅπερ ταῖαν προεβέβηχον ἐλπίδα, εὐθὺς ἐπαίνον ἐπ' αὐτοῦ διεξῆλθον τῆς εὐγλωττίας καὶ συνέσεως αὐτοῦ τοιούτου·

Β'. « Εἰ μὲν ἦν μοι ἔρην, κρῆτιστε βασιλεῦ, τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ χρόνου φορὰν ἀξιόχρεως καὶ τοὺς ὑμνητὰς προνεγκούσαν τοῦ σοῦ κράτους, οὐτ' ἂν ἐδὲ λέγειν προηροῦμην καὶ πᾶν ποιεῖν καὶ λέγειν ὅπερ σοῦ σιγᾶν σφέρα προσιμῆν ἂν (81)· αὐτὸς δὲ τούτοις ἄσμενος τῆς παρρησίας παρεχώρου, οἷς ἐπαμύλλω· τοῖς ἔγωμοις σου λέγειν ἐξῆν. Ἐπει δὲ πάντων, ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν, καταψηφίσω τὴν ἦτταν τῆ τῶν καλῶν σου κλεονεξία, ἐνὶ εὐδοκίᾳ τὸ κερδῆσαν μὴθ' ὁ πρὸς ἀξίαν εἰπῶν, μῆτι μὴν τῆς ἀξίας ἐγγύς, οὐ δοκεῖ μοι οὐδ' ἐμογε κτισσῆσαι φαύλω· τὸ κερδῆμα, εἴγε καὶ αὐτὸς, ὡς ἐξῆστι, τοῦ μὲν καταπιθῆσθαι βρῆμα. Ὅσπερ γὰρ ἂν τῶν ἀνοπισμάτων ἦν, μόνου· ἡμᾶς τῆς ἀξίας ἐλλείποντας εἶτα ἐπαχειρεῖν λέγειν· οὕτω δὴτα τῶν εἰκότων αὐ, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις·

Variorum notæ.

(81) Aliquid hoc loco vel deest, vel superfluit. Βοινix.

πρότερον τῆς ἀξίας βαδίζοντας τοῦτ' αὐτὸ ποιεῖν, ὡς μάλα ἐν οὐδὲν αἰσχρόν. Διατειναιμὴν γὰρ ἂν σφόδρα ἔγωγε, ὡς τὴν σὴν πλουτήσῃ γλώσσῃν εἰδῆσθαι χρῆ πρότερον, ὅστις βούλοτο πρὸς ἀξίαν διεξίναί τὰ οὐ. Ἄλλως δ' οὐκ ἂν διατειναιμὴν εἶναι ῥῆδιον οὐδέν. Καὶ γὰρ καὶ γλώττης εὐπρεπείᾳ βασιλικῆ τῆ κήχει τοὺς ἄλλους παρήλασας, καὶ πάντα σοι πρόσεσι τὰ καλὰ, ὣν ἐν οὐδὲ ἐν οὐδένι τῶν ἀπέκτων ἀσπίτως, οὕτε τῶν ἐν οἷς ἡμεῖς, οὕτε μὴν τῶν πρὶν ἢ ἡμεῖς, οὕκουν οὐδ' ἂν τοὺς ἐξαρχῆς ἀριθμῆν τις ἐθέλῃ. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γινόμενος οὕτε διεξέειμι τοῖσδε οὕτε πᾶσι ὡς ἐπίπαν ὅποσα σοὶ ἐστὶν ἐγκώμια, οὕτε μὴ πάντα· αἰτίαι δὲ ὡς λαμπρὰ καὶ λαμπρῶς ἐγχαίμεναι. Καὶ γὰρ τὸ μὴ δύνασθαι καὶ ἡ τοῦ χρόνου ἔκτασις, δύο δὴ ταῦτα ἰσωντίας πῶς ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, τὴν ἐμὴν ἐφ' ἑκάτερα σιγῆει δάκνοιαν· ὡς ἐπὶ γούν τὸν ἐκατέρωθεν φυλαττόμενον κίνδυνον ἀναγκάζεσθαι καὶ ἀμφοτέρων μεταποιεῖσθαι καὶ αὐτὸ μῆδότερον, ἀρμολύμενον δὲ ἀλλήλων ἐκάτερα. Ὑπόθετε γὰρ ὡν ἐπὶ σοφία κάλιαι σεμνότης ὁράματα; οὕτω [P. 205] πάντες εἰ παρήσαν, ἡττηθῆσαν ἂν σου τῆς τῶν καλῶν κλιονεξίας, τῶν τε νῦν ἔσων τὸ πρόβλημα οὐδὲν διαφερόντως ἔχει, τί λοιπὸν ἐπὶ ἢ τῶν γε κλειόνων ἀφεμένω μικρὰ τινα διαλαβεῖν δεῖ καὶ ὅσα μοι τίσφαλές ἐστι προμύμνα; μή ποῦ τοι καθάπερ οἱ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀθλῶν ἀτίλιστοι κινδύνῳ χρῆσάμενος αἰσχύνῃς ἀθλητῆς ἐμαυτῷ κατασταθῆν. Καὶ κινδύναί γε μῆδέν εἶναι τῶν πάντων ἕτερον, ὃ με προσήκει μάλλον ποιεῖν, ἢ τὸν ἰναυθῆν φυλάττεσθαι κίνδυνον καὶ μάλα μάλλον ἐμὲ, ἢ εἰ τι βρέφος ἐβούλοτο μάζαν σιταῖσθαι, πρὶν ἀπόπτειθον γενέσθαι. Ἐξῆν γὰρ ἂν γέ ποῦ πάντως ἀνίσθαι ταλασθέντος. Κρῆ μόντοι, οἶμαι, ὡς εἰς ἀνάκτορον εἰσόντι παμπόλλης φαίδρυνόμενον καὶ ποικίλια ἀγάλμασιν, ὡς δὲ κἄν τοὺς τοῦ βασιλέως ἐγκωμίοις γινόμενῳ τοῖς ἄλλοις τῶν ἄλλων παραεχρηστέει ἐνός ποῦ ἢ καὶ δύο τὸ κλειστόν ἐπιμνησθῆναι. Πλείονα γὰρ ὡς οὐκ ἀσφαλές ἂν εἴη λέγειν, ὅτι δὴ μὴ μεταμείλειν μέλοι, ἐστὶν εἰρημένον. Εἰ γὰρ τῶν δύο οὐκ εὐχερῶς ἂν τις ἀπαιλλάξαιτο, σχολῆ τῶν γε κλειόνων. Ἄλλοι μὲν τοῖσιν ἀλλάττα λεγόντων, ὡς γε εἰρηται, τῶν τοῦ βασιλέως, ἐμοὶ δ' ἐχέτω μνήμην τὸ τε τῆς φρονήσεως αὐτοῦ μέγεθος καὶ ὁ τῆς γλώττης πρότος. Ὡν αὐτός τε πειραν σῶν τοῖς ἐἰσιν ἄλλοις χρώμενος; ἀεὶ διὰ γλώττης; ἀγοῦσι καὶ οὐδέει μὴ θαυμάζουσιν, οὐκ ἔσθ' ὅτε μέμνηται καὶ εὐδὲς, μὴ ἀσχυλοῦντός μου τὸν νοῦν τοῦ αὐτῶν θαύματος; καὶ ἀπορεῖν ποιοῦντος, πότερον πρότερον καὶ μάλλον ἐπαινοῖσιν ἑκατέρων; καὶ ἀεὶ περιαιτέρω τοῦ λόγου δηλωθῆσθαι εὐρίσκων μεταχωρῶ πρὸς ἐμαυτὸν διολισθαίνων, καθάπερ οἱ σῶμασι λείους τὰς χεῖρας ἐρείθειν σπουδάζοντες. Ὡς νῦν γε, εἴπερ ἐξῆν μοι, οὐκ αἰμῶς ἂν ὑφείμην μὴ καλεῖν σε γῆς ἡλιου, ὡ βασιλεῦ. Ὡς γὰρ πάντες φωτὸς θεσαυροὶ τῷ ἡλιακῷ συνελθόντες δίσωπ κἄτιν ἐκείθεν ὡσπερ ἐκ κοινῷ πρυτανείου τὰς ἀπορμῆς; διδοῖσι τοῦ βλέπειν, οὕτω δὴ κἄν σοὶ πᾶσα φρονήσις συνδρομούσα φέρεται ὡσπερ ἐξ οὐρανοῦ πανταχόσε τῆς γῆς, ἀφορμὰς διδοῖσα πᾶσι; τοῦ θαυμάζειν; καὶ ὡσπερ οὐκ ἐστὶν

A frustrari. Neque enim affirmare dubitem, ei qui tua facta ut mererent laudare instituat, in primis linguam usam exoptandam esse : 329 alioqui vero neminem id facile præstare posse. Nam et orationis ornatu longo intervallo omnes a tergo reliquois : nec ullum in te bonum desideratur, quorum ullum vel nostra ætate, vel a primordio par aut simile exemplum reperiri queat. Hoc orationis loco neque omnes tuas laudes recensere neque aliquas præterire audeo evidentibus gravibusque de causis. Nam et ingenii imbecillitas et debiti magnitudo animum meam diverse trahunt : ut periculum utrinque caventi mihi et utrumque sit cogendam, et neutrum, ambobus inter se conjungendis. Si enim si omnes, quibus illustre nomen olim eruditio peperit, adessent, nec tamen argumento satisfacere possent : et eadem est eorum etiam qui nunc vivunt conditio : quid mihi restat, nisi ut maxima parte omissa paucula explicem, quæ sine periculo tractare possim? ne forte, ut Olympicorum certaminum rudes, neapte culpa suscipiam dedocus. Ac omnino persuasum habeo, nihil omnium æque ac periculum hoc cavendum esse mihi, et nihilo minus quam si infans, nondum ab ubere remotus, pane vesci cupiat. Nam si id fieret, esset utique dolendi locus. Etsi autem conatus est arduus, tamen decere arbitror non minus quam si in sacrarium omnis generis imaginibus exornatum ingrederer : ita 330 etiam imperatoris laudes aggressus cætera aliis concedenda, unius vero atque alterius mentionem esse faciendam. Nam plures attingere periculosum fuerit. Qui enim binas absolvere difficulter queat, quid pluribus accidet occupato? Itaque alii alia commemorent : a me vero et ingenii magnitudo et dicendi vis celebretur, quas et ipse experimento cognovi, et alii, quorum consuetudine utor, quotidie prædicant, nemine non admirante ; neque ego unquam commemo, qui admirer et ambigam, utrum eorum magis laudare debeam, cum subinde plura quam dicta fuerunt, dicenda occurrant. Ad me ipsum ergo redeo, non secus ac si qui lavibus corporibus inniti student, labascentes. Nam nunc quidem si liceret, non committerem quin terræ solem te dicerem, imperator. Ut enim omnes lucis thesauri una cum solari orbe prodeuntes omnibus usuram lucis imperant : ita etiam in te omnis sapientie concursus velut e cælo in omnes terras fertur, admirandi tui causas suppeditans : et ut nemo est omnium, qui solis radios non aspexerit, nisi quem sol luminibus orbatum aspexerit : ita nemo est neque erit, qui de tua sapientia nihil audierit, nisi audiendi sensu destitutus. Hac ergo ratione si te solem terræ appellaro, non inepte id facturis mihi videor : et si quis aliquid majus dixerit, me minime refragante dicet. Cælestium enim 331 corporum unum perpetuo status admirationem non nihil imminuit : omnium vero rerum tumularum, quarum nonnullis alii aliis antecellent, cum per-

petua mutatio sit, nonne tunc res omnium optime constitutæ omnem admirationem excedunt? Omnino certe decuit, ut quantum dignitate alios antecedis, tantum etiam sapientia illos superares. Itaque factum est. Rhetori sane cuidam satis fuit, recitatis Demonaetis salibus, illius omnem sapientiam ostendere: quasi ea quoque res magni æstimationa esset. Nec tamen quanta fuerit ejus eloquentia ostendit, quæ nulla in illo fuit. Nam si qua fuisset, non ab eo tacita fuisset, cui tanta virum sapientia celebrare propositum fuit. Tunc vero sapientia recessus tametsi aliquis indicarit, inaque consilia velut in fabula exposuerit, orationis tamen copiam non alia ratione expresserit, nisi ut Nili inundationibus eam compareret, quas cubitis Ægyptii metiuntur, aut variis vitis ramis. Nam et mensura cubitorum, id est majorem in modum, internos mentis fontes auget, et ut vitis a secunda radice orta multos corymbos implicat, et germina germiibus cumulat perquam generose. Nec enim ea tibi lingua contigit, quæ mentis fontem hebetet, aut immaturos ex inscitia fetus edat, et maximi ingenii arcana confundat: neque inexercitata, aut sacris præstantis animi non satis initiata: **332** sed ita instructa, ut totis phialis, ut ita dicam, quoties et quando liberit, inde haurire liceat, certo tamen modo et exquisito cum judicio, quo et redundantia coerceantur, ne, velut ex fonte restagnante, plus effluat quam oportet, et humilia erigantur, cum vacat serio ejusmodi studiis incumbere: ut tua verba, quam illaborata saxa, quæ in structura templorum politis lapidibus adjunguntur. Tanta porro suavitate oratio conditur, ut æstimari queat desiderium in tua lingua sessitare, quæ et præsentis exhilarat, et abeuntes aures veluti sequitur, in his resonans et memoriæ in hærens, quemadmodum sapor gustati mellis linguæ adhaerescit. Verum enimvero luci et prata et dæserta suavissimis tempore verno cantillantium avicularum vocibus resonant, certa loca certis temporibus. Tunc autem prudentis facundia, loco veris, quatuor anni temporum ambitus perpetuus est: loco pratorum autem et saltuum omnis terra continens, non quantam Herculanae columnæ includunt, sed quantam terrarum orbis amplectitur, quovis Attico peplo evidentius tuas virtutes depingens. Credo enim nec in extrema Callia, nec ullis Oceanî accolis, famam tuam ignotam esse, aut ipsis Indis; sed inde etiam eam tibi laudem tribui, quod omnes mortales prudentia vincas. Sic

οὐδεις, ὃς τῶν ἡλιάνων ἀκτίων ἀθέατος ἔμεινεν, οὐδ' οὐ μὴ μένη, πλὴν ἢ ὃν ἤλιος εἶδε πλὴν τοῦ βλεπείν· οὕτως οὐδ' αὖ ἔστιν οὐδεις, ὃς ἀνήκουος τῆς σῆς φρονήσεως διετέλεσεν, οὐδ' οὐ μὴ διατάσῃ, πλὴν ἢ ὅστις ἐγένετο πλὴν τοῦ ἀκούειν. Οὕτω σε γῆς ἤλιον προσειπὼν οὐκ εὐθὲς τι φάναι δοκῶ μοι· εἰ δὲ καὶ πλείον τι λέγει τις, οὐκ ἔγωγε διοίσσμαι. Ἐπὶ μὲν γὰρ οἶμαι τῶν οὐρανίων σωμάτων τὸ ἀειώσαυτος ἔχειν ἀφαιρεταί τὴν ὑπεροχὴν τοῦ θαύματος· τὸ δ' ἄλλοτ' ἄλλως ἔχειν τῶν ἀνθρώπων ὃν (82). Ὑπερεχόντων ἐσθ' ὅτε καὶ οἱ; ἀλλήλους, εἶτα τὸ ὄν πράγμα παντὸς βέλτιστον καθάπαξ καταστᾶν πῶς οὐκ ἀτεχνῶς εἰκόλι ἀν ὑπερβλήθ' θαύματος; καὶ εἰκότως. Ἐχρῆν γὰρ πάντως πού τῶν ἀλλῶν ὅσον ὑπερέχει; ἀξιώματι, τοσόνδε δῆτα καὶ φρονήσει. Τοιγαροῦν καὶ ξυνεββύηκε. Σοφιστῆ μὲν [P. 204] οὖν ἤδη τινὶ ἤρκεσε τὰ Δημόνακτος εἰπόντι χαρλεντα ἀποφθέγματα τὴν σοφίαν ὁπόση δηλώσαι Δημόνακτος, ὡς χρέμα καὶ τοῦτο πᾶν πολλοῦ τίμιον ὃν τοῖς ἀνθρώποις. Οὐ μὴν εἰ καὶ γλιώτῃ ἐχρῆτο εὐροούση δεδήλωκεν (85)· οὐ γὰρ οἶμαι ἔχεν. Ἡ γὰρ οἶμαι ἦν οὐκ ἀν αὐτῷ ἀββήτην, ἐκαινέιν οὕτω προελομένῃ σοφίας μεγάλης ἤκοντα ἀνδρα. Σοφίε μὴ τῆς σοφίας τὰς λαβυρίθους κἄν καὶ δηλώσει τις πίνικτι δούς τὰ σά γνωματεύματα. ὁμοῦ δὲ καὶ τῆς γλιώτῃς τὴν εὐροίαν οὐκ ἀν δῆπου, εἰ μὴ ἄλλω τῷ χρωτῷ τρόπῳ, ἢ ταῖς τοῦ Νεῖλου περιβόλων προχύσειν, ἃς διασκοποῦνται πῆχσειν Αἰγύπτιοι, ἢ δῆτα κλάδοις ἐξ ἀμπέλου ποικίλοισι. Καὶ γὰρ καὶ κατὰ πῆχεις αὖθειν ἔχει τὰς ἐνδοθὸν πηγὰς τοῦ νοῦ καὶ αὐ ὡς ἀμπέλος ἀπ' εὐτύχους γέ που τῆς βίχης ἀνίσχουσα πολλοῦ; ἔλλασσει τοὺς κύκλους, καὶ διὰ παντὸς ἐκ βλάστην βλάστην φύει σφῆδρα γέ τοι εὐφωῖς. Οὐ γὰρ οἶαν ταύτην ἔλαχε τὸ γόνιμον τῆς ἐνδοθὸν πηγῆς; ἐξαμβλοῦν, ἢ τόκου παρεχομένην διηνεκῶς ἀωρίαν ὅτ' ἀμυχανίας καὶ τὰ τοῦ μεγίστου νοῦ συγχωνύουσαν μυστήρια, οὐδ' ἀγύμναστον τινα οὔσαν καὶ μὴ σαφῶς τετελεσμένην τοῖς τῶν τοσοῦτων φρονῶν ὀργίοις· ἀλλ' οὕτω γ' ἀποκρῶσαν, ὡς καὶ τιάλαις ὄλαι; εἶναι, ὡς εἰπεῖν, ὀπνήνικα καὶ ὀπόσα εἰη ἐθέλοντι ἐξαντελεῖν, μετὰ στάθμης μέντοι καὶ χρίσεως ἀκρίθους, κολαζούσης μὲν τὸ πλεονεκτοῦν, μὴ ὡς περ πηγῆ τις ὑπερλιμνάζουσα πλὴν ἀποτρέχῃ τοῦ θεοντος βωννουόσης δὲ τὸ καταπίπτον, ὀπνήνικ' ἀν ἢ βῆπτίωνη τοῦ σπουδαζέιν· ὡς εἶναι καὶ τοὺς μὴ σπουδαζοντας λόγους; σου κερὰ τοσοῦτον οὐκ ἀξυντάλεις, παρ' ὅσον οὐδ' οἱ τοῖς ἐξισμένοις ἀλάξευτοι συνθεθε:μένοι λίθοις τοῖς τῶν ἱερῶν περιβόλοις. Τοσοῦτόν γε μὴν τὸ ἡδὺ τοῖς λεγομένοις περιθεῖ, ὡς εἶναι νομίζεῖν ἡμερῶν τινα ἐσχητῆσθαι τῆ γλιώτῃ σου, ὃς καὶ παρόντας εὐφραι-

Variorum notæ.

(82) Sententia esse videtur, constantiam Andronici in tanta rerum inconstantia esse mirandam, cum rerum cœlestium constantia fastidium pariat. Wolfius.

(85) Intellego, Lucianum rotunde dictis in medium allatis ostendisse Demonaetis acumen: sed an aliqua fuerit ejus eloquentia, dicendique copia, e scilicet dictis non perspicui potest. Si quis τὸ ἐχρῆτο

navult ad Lucianum quam ad Demonaetem referre, videbitur etiam sapientia Demonaetis adimi. Est hoc declamatorium et sophisticum dicendi genus sane spinosum, et ob affectatas argutias subobscurum. Wolfius. — Hinc apparet Wolfium legisse, οὐ μὴν εἰ καὶ γλιώτῃ, non autem, οὐ μὲν καὶ γλιώτῃ. Boivin

νει και μεταστάντων εἶναι ταῖς ἀκοαῖς ἔπαται ἐνη-
 χῶν τε και ἐξαρτᾶται χυμὸς μέλιτος· ἐπειδὴν τις
 ἀπογεύσεται. Ἄλλὰ γὰρ ἄλση και λειμῶνες και
 ἔρημιαί ταῖς τῶν φθικωτάτων ὀρνίθων φῶσαι· ἤρος
 ὡρα περιηχούνται, ὠρισμένοι τόποι καιροῖς ὠρισμέ-
 νως. Σοῦ δὲ τῆς σώφρονος εὐγλωττίας, ἀντί μὲν
 ἔρος, ὁ τῶν τεσσάρων ὠρῶν κύκλος διηνεκῆς· ἀντί
 δὲ λειμῶνων και ἄλσων ἡπειρος ἅπασα, οὐχ ὄσσην
 Ἡρακλέους ὀρίζουσι στήλαι, ἀλλὰ σύμπαν φημι ὄσον
 ὅ τε τῆς οἰκουμένης ἔυδον και ὁ κύκλος διάκοσμος
 ἐξυφαίνει, Ἀττικοῦ παντὸς ἀναρχέστερον πῆπλου
 τὰς αἰ· ἀρετὰς διαγράφω. Πείθομαι γὰρ μηδ' ἂν
 αἰ· ἐπ' ἔσχατα γῆς Κελταί, οὐδ' ἂν οὐδέσιν ὄσοι
 πρὸς τῷ Ἰκεανῷ τυγχάνουσιν ὄντες, οὐ μέντοι οὐδ'
 ἂν ἔνδειν σου τῆς φήμης, οὐδ' αὐτοῖς Ἰνδαί· ἀλλὰ
 κταίθην τὸ κύρος σε δέχασθαι τοῦ νικᾶν περιουσία
 φρονήτως· πάντα ἀνθρώπων γένη. Οὕτω τοι τὸ ὄν
 κίεας, καθάπερ ἐπὶ νηὸς τῆς φήμης ὄχούμενον,
 κλῆρες θαύματος διὰ πάσης ἔρχεται γῆς. Τακμήρια
 εἰ μοι τῶν λόγων· και γὰρ οὐκ εἰσὶν ὄποσα κατὰ
 τῆν εἰσὶν ἔθνη, ἐξ ὧν μὴ οὐκ ἦλθον ὡς σὲ τῆ φήμῃ
 ὀμαγαγεύμενοι· ὄστω μέντοι σὶν ἔορτῇ πάντας,
 ὄστω ἔξείναι ζῆμιαν νομίζειν, εἰ τις ἀπαλλάξει τοῦ
 ἔδειν [P. 205] τε και συγγενέσθαι. Τὸ γὰρ πολλοῖς
 ἐκἀστοτε τῆς οἰκουμένης ἐκασταχόθεν συρρεῖν ἔσω
 χειμάρβου βέυμασι, τὸ δὲ κύκλος ἔλίσσιν αἰεὶ περὶ
 αἰ, ὄσον και περὶ Πυθαγόραν οἱ ἐκείνου φοιτηταί, τὸ
 δὲ δέξασιν ὄσπερ ὄσιν ἀτρεμίζοντας δέχασθαι τὰ
 λεγόμενά σοι, καθάπερ οἱ θεομάνταις ἐπιπνοίαις
 ὄποτε θείας ἐμφορῶν· ταυτε τοῖσιν μὴ σύμβολα
 εἶναι τοῦ δικαίου· σφόδρα ἐπίσθαι τῆς σῆς ὀμιλίας,
 ὡς ὄσης θαυμασιωτάτης, πάντες ὄμαι οὐκ ἔροῦσι.
 Τὸ δ' αὖ σὲ πρὸς ὄτω παντοδαπὰς πεύσεις τε και
 ὀροδῆματα διαλλάττοντα μὲν πρὸς ἄλληλα, οὐκ
 ἐπιχώρια δὲ οὐδὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς ἔθεσι, ἔπειτα πᾶ-
 σιν ὄκειλως ἐν ταῦτοις διαλέγεσθαι τὰ πλείστας ἐπά-
 ρει σπουδῆς τε και μελέτης, τοῦτ' ὄ ἔγωγος πολλοῦ
 δέω· μὴ λέγειν ὡς Περικλεῖς ὄμα και Νέστορας ὄπερ-
 δέβημεν. Ἐκείνων μὲν γὰρ τοῖς λεγομένοις ἐσθ'
 ὄτε και σφαλλομένη τελευτῆ ξυνέδαμε· σοῦ ὄ οὐκ
 ἐσθ' ὄποτε μὴ προσήκουσα. Και τῶν μὲν ἐπιχωρι-
 ζῶν ὄ τύφος τοῖς χειμασιν, ὡς ἂν ἀπορροή κακίας,
 τὸ σεμνὸν τῶν λόγων ἀφῆρειτο, καθάπερ μῆλων
 ὄραν ἀφαιρεῖται σκώληξ ἐπεδρεύων· χειμασι δὲ γε
 τοῖς σοῖς τύφου μηδενὸς μηδενῶς ἐπεδρεύοντος ἔστι
 πρῶτα και· τὸν τῆς γλώττης κρότον πάντῃ ἀκιδῆ-
 λευτον. Ἐλλήνων μὲν ὄν παῖδες τὰ ἐαυτῶν σεμνύ-
 νειν ἐθέλοντες ἐπειδὴ τινος ὄμαι ἡλιθίου ἀνθρώπου·
 ἡ τοῦ ὄρφέως· ἐκίνοι κιδάρι κινεῖσθαι ἔφασαν και
 τὰ ὄφουα τοῖ· ἐκείνου πρὸς λύραν ἔφμασιν. Εἰ δὲ και
 ἡμῖν ἦν βουλομένοις τῆν ἀλήθειαν εἰς μῦθους ἐξάλ-
 ρειν, ὄστινα (84) τρέπον ποιήσαιμεν μελίζω ἡ ἔχουσιν
 ὄντα ὡς οὐκ ἐνὶ ὄφειον εὑρεῖν οὐκ ἐνὶ ὄφου μὴ φά-
 ραι. Ὄ· τὸ γε νῦν εἶναι και παπείσμεθα, μηδ' ἂν
 ἐπίστω· ἔχων, μηδ' ἀνέφικε· ἀνθρώποις ἡγεῖσθαι,
 ἐπὶ κῆκα ὄρωμεν ἐς μῦθους τοῖς ποιητὰς τὰ πλείω

tua gloria, fama **333** veluti navi vecta plena ad-
 mirationis omnes terras pervagatur. Verba mea
 illud confirmat, quod nullæ in orbe terrarum gen-
 tes sunt, unde non aliqui fama tui nominis inducti
 ad te venerint : tanta quidem cum festivitate om-
 nes, ut grave incommodum interpretentur suum
 ab aspectu et consuetudine tua discendum. Quod
 enim multi ex omnibus terræ partibus aquarum
 torrentis instar ad te confluent, et subinde circa
 te versantur, ut circa Pythagoram ejus discipuli,
 et avidis auribus tua dicta, tanquam divina res-
 ponsa, venerabundi cum silentio accipiunt : hæc,
 inquam, signa esse, quod consuetudinem tuam ar-
 denter expetant ut admirabilissimam, omnes assen-
 tiantur. Quod autem ad tam varias quæstiones et
 propositiones, quæ et inter sese differunt et a
 nostris moribus abhorrent, omnibus eodem tem-
 pore de gravissimis et maximi momenti rebus tam
 apte prudenterque respondes : dicere non verehor.
 Nestores et Pericles abs te superari. Nam illorum
 orationes sæpe irritæ fuerunt, tuæ vero nunquam
 non efficaces. Ac, gentilitius linguæ illorum fastus,
 velut improbitatis propago quædam, illorum ora-
 tionem deformabat, ut, vernis pomi elegantiam :
 tua vero labia ab omni fastu aliena solida et inde-
 libata laude tuam linguam exornant. Græci quidem
 ad res suas amplificandas, cum quosdam, stolidos
 ut **334** homines, Orpheus cithara demulsisset,
 cantu illius etiam inanissima quædam commota esse
 fabulati sunt. Quod si nobis etiam liberet veritatem
 fabulis commutare eoque modo exaggerare, nemo
 opinor negaverit, difficile esse ullam rationem
 comminisci, quæ ea, quæ nunc sunt, majora lin-
 gantur quam re ipsa sint, cum plerasque res a
 poetis in fabulis reductas esse videamus : sive in-
 genium illorum temporum obtusiora fuerint, sive
 alioqui poetæ de industria propter majorem clari-
 tudinem illa sint commenti. Ea enim haudqua-
 quam esse majora ingenii humani captu, quæ illi
 ad miracula et fabulas detorserunt, tu demonstra-
 sti, qui illa omnia confecisti. Ego verò cum pridem
 Academiam, aut Lyceum, aut Stoaam nominari
 audirem, magnum aliquid imaginabar et pulcher-
 rimum atque excellens, ob Platonem utique et
 Socratem et Zenonem et cæteros, qui disserendo
 valuerunt. Nunc vero omnem de illis præclaram
 opinionem abjeci, quemadmodum experreci som-
 nia : illorumque miraculum non majus judicio
 quam cui simile reperiri queat : imo mediocre
 esse, et vix magnum habendum puto, cum te tanto
 intervallo eos supergressum esse videam, quanto
 infra dignitatem te admiror. Quanvis autem ma-
 gnum esset, si res tuæ rebus eorum qui celebra-
 tur consimiles essent : tamen te tantum illos vin-
 cere constat, quantum Stentor clamando cæteros
 præcones superavit. Ecce enim palatium tuum

Variorum notæ.

(84) Ὅστινα, pro και τουτουῖ τρέπον, eoque modo accipio. WOLFIUS.

335 eloquentia tua ita instruxisti, ut quamvis Academia, quodvis Lyceum, quamvis Stoam vincat, quod multo æquius omnis eruditionis domicilium appellaretur. Nemo enim est, qui tua suavissima voce audita, aut vultu tantum conspecto, non maximum inde fructum ad formandos mores, ad incrementum doctrinæ, ad eloquentiæ copiam et disserendi acumen cepit. Hæc igitur et id genus alia e solo congressu tuo emolumenta nulli sunt, qui non perceperint: qui vero perceperunt, omnes optimi evaserunt. Fortassis etiam sunt bonis quidam ingenii præditi, apud quos, te aspirante, elegans institutionis egregiæ fetus appareat; ut cycnis accidit, qui matutino zephyro aspirante præclare canunt. Qui omnes longe magis eo gloriantur, si quis scite dicta abs te referat, quam Homeridæ, si Homericas sententias audierint. Suavitas insignis Sirenum vocis olim magnopere celebrata est. Sed ea non sine magna calamitate atque interitu audiri potuit: nec ulli manserunt incolumes, nisi aures cera obturassent sibi quæ audiendi sensum ademissent. Te vero concionante tantum abest aures cera ut obturent, ut mortis instar ducant, quod natura eos non ab omni parte auritus fecerit, sicut fabulæ quosdam plenos oculorum fuisse tradunt. Quos enim Demosthenes concionum artificio et vi non superasti? quos non Platonem ingenii magnitudine et gravitate vicisti? Quos vero non ita tibi devinxisti, **336** ut magis te mirentur, quam Attica illa ætas Socratem? quippe qui concione tuam et persuadendi vi et voluptatum illecebris conditam esse perspiciant, sicuti agri varietate florum exornantur. Usque adeo tuæ Calliopes amatores omnes reddis et mirabiliter incendis. Quare te Solomonis esse similem, nemo est qui dubitet; superari autem ab illo, nemo contendat. Neque enim dici potest, illic multa suppetere testimonia, hic vero pauca: aut totidem quidem, non autem talia: sed contra potius. Nam qui illum mirantur, iis non aliud competit testimonium, nisi reginæ Austri in Palestinam profectæ. Qui vero tuarum rerum mentionem faciunt, hi ad mendacii suspicionem abolendam et Septentrionis et Austri una cum cæteris terræ finibus testimonia proferre mihi posse videntur. Cæterum cum Anaxagora auctore meus sapiens sit, quæ cuncta gubernet et omnium causa rerum existat: et tu excellenti sapientia res administras et imperium gubernas, ingenii magnitudine omnia in melius convertens, ut nemo unquam ex æquo id præstiterit, et recte is dixisse videatur, qui consilio, prudentia, viribus animi plerasque res, non autem rerum copia ponderari affirmavit. Ut enim musicus, qui sonorum concentum optime callet, chordis quæ intendendæ sunt intendendis, contraque laxandis, ubi id expedit, et moderatis intervallis **337** relinquendis cantum elegantissime permiscet: i a et tu, qui prudentia veluti rhythmis musicis omnia temperes, absolutissimum concentum efficis, quo res pulcherrime

των πραγμάτων ἀπάγοντας· εἴτε μὴ οὐχ ἱκανοῦσης τῶν τότε ἀνθρώπων τῆς φύσεως· εἴτε καὶ αὐτοῖς δὴ τοῖς ποιηταῖς δόξαν ἐπίτηδες ποιεῖν περιφρασεῖας εἵνεκεν πλάτωνος. Ὡς γὰρ ἤκιστα μάλιστ' ἢ ὥστ' ἀνθρώπου φύσει χωρητὰ εἶναι, ὅποσα πρὸς θαῦμα καὶ μύθους ἐκείνοι ἀπήνεργαζαν, εἰδείξας σὺ διὰ πέντων Ἑλλάδας. Πρῶτον δ' ἔγωγ' ἀκοίων Ἀκαδημίαν καὶ Λύκειον καὶ Στοᾶν μέγα τι ταῦτ' ὄφρα εἶναι καὶ πᾶν ὃ τι κάλλιστον καὶ ὑπερῆφανον, διὰ Πλάτωνος γούνη καὶ Σωκράτην καὶ Ζήνωνα, καὶ ὅσοι διάταρον ἐν διαλέξει ἐπνευσαν. Νῦν δὲ πάσαν τὴν περὶ αὐτῶν εὐκλεῖα δόξαν ἀπεβάλωμεν, ὥσπερ οἱ διαγρηγορήσαντες τὰ ἐν τοῖς ὑπνοῖς ὄνειράτα· καὶ ὁμοίαι γε ἐκείνων θαῦμα οὐκ εἶδ' ὑπέρτερον ἢ ὥστ' ὁμοίον εἶδειν, ἀλλ' εἶναι μέτριον καὶ μόγις μέγα, τοσοῦτον [P. 206] ἐκείνους παριόντα ὁρῶν σε, ὅσον ἐγὼ τοῦ καταξίαν θαυμάζειν σε λείπομαι. Καίτοι μέγα ἂν ἦν, εἰ καὶ παρακλησῶς τοῖς ἄδοξοις εἶχε τὰ σά. Σὺ δὲ ἀλλὰ καὶ ὑπερῶν φαίνῃ, ὅσον ἐν βαρβαρίαις τῶν ἄλλων κηρύκων τῶ ὑπερφωνεῖν ὃ Στέφανος. Ἰδοὺ γὰρ ὅπῃ πάσαν Ἀκαδημίαν καὶ Λύκειον καὶ Στοᾶν σοῖς λόγοις ἀποφαίνεις; τὰ σά βασιλεία, πρυτανεῖον παντοδαπῆς παιδείας φαίη τις ἂν οἰκιστότερον. Εἶναι γὰρ καὶ μηδένα, ὅτινα τῆς σῆς ἀπολελευκότες φωνῆς, ἢ εἴητα μόνῃ; τῆς θείας, μὴ καὶ ὠφελείας τῆς μεγίστης, ὅσα γε πρὸς ἕθους βυθμὴν καὶ γνώσιως ἀβέην, εἴη μὴν πρὸς τὸ ἐγκυμονῆσαι λόγους καὶ διαλέξασθαι ἐτοιμότερον· ταυτεῖ τοίνυν καὶ ὅσα παρακλησῶς ἐκ μόνῃς γέ σου τῆς ὁμιλίας οὐκ εἶδον ὄστινες οὐκ ἀπάναντο· οἱ δ' ἀπάναντο, πάντες; ἔρ' εἶσιν. Ἰσως δ' εἶσ' αὐτὸ καὶ παρ' οἷς ἀγαθὴν λαγοῦσι τὴν φύσιν, ὡς ἂν ὅπῃ ζεφύρω πρῶτον κύκνοι ἕλαιον ἐμμελές, ὡς δὲ κάκ τῆς σῆς; ἐπικυνοῖς ἐμμέλῃς ὁ τόκος τῶν καλῶν ἐξηνηνκεται. Οἷς δὴ πᾶσι καὶ κρείττων πολλῶ φιλοτιμία τίς ἐστίν, εἰ τίς ἀπορθεγμάτων τῶν σῶν ἀπομνημονεύσειεν, ἢ τῶν Ὀμηρικῶν Ὀμηροῖσι; Ἐξίριετον χρέμα ἕθων, ὅπως αὐτὸ ἀκοῆς πρὸς ψυχὴν ἀπανώσει, φασὶ τὰς Σειρήνας πάλαι γενέσθαι· οὐ μὴν ἀταλαίπωρον γε, ὅτι μὴ θανάτου τιμώμενον. Ἡ γὰρ τεθνάνα; ἀκούσαντα πάνθ' ἔντινον ἔδει, ἢ μὴ κηρῶ τὰ ὡτα φραζόμενον κἀντιθέον κωρῶν τοῖς ἐκείνων μέλαισι μέλαιντα. Σοὺ δὲ δημηγοροῦντες; οὐκ ἔγω; οὐ κηρῶ τὰ; ἀκοῆς ἀποφράττειν ἐθέλουσιν, ἀλλ' ἀντικειμένως θάνατον ἡγοῦνται, ὅτι μὴ πανηκίου; τινὰς; ὡς εἰπεῖν, ἀνέδειξεν ἢ φύσις, ὥσπερ οὖν τοῖς πανόπτας οἱ μῦθοι. Τίνας γὰρ οὐκ ἂν ὑπερβέθηκας Δημοσθένεις τῆ τῆς δημηγορίας οἰκονομία τε καὶ δεινότητι; Τίνας δ' οὐ Πλάτωνος τῆ τοῦ νοῦ μεγαλοφυΐα τε καὶ σεμνότητι; Τίνας δ' οὐκ ἂν ἀνηρέθω ἀνθρώπους, σὲ μᾶλλον θαυμάζειν ἢ τὸ τῆς Ἀττικῆς Ἑλλάδος ἀκμάζον πᾶσι τὸν Σωκράτην, ἔρ' ὄλην σου τὴν δημηγορίαν χάρις ὁμοῦ καὶ παρθῶ συνωρῶντας; ἐφάρπυσαν, καθάπερ ἐκ' ἀνθη ἀγροῦ τὸ τοικίον τοῦ χροῦματος; Οὐτως; ἐραστὴς ποιεῖς ἀπαντας τῆς σῆς Καλιόπης. ἐκκίον ὑπερφῶς. Ἐχειν δὲ οὖν τὰ τοῦ Σολομώντος τοῖς σοῖς ἐφαμίλλως οὐδέεις ἂν ἔχοι ἀμφοσηταῖν· ὅτιρ' ἔχειν γε μὴν τοῦτο δὲ οὐδέεις ἐστιν ὅστι; ἡγεῖται. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' εἴτε φάσαι, ἐκεί μὲν οἷς χρηστὰί τις

πολλοὶ οὕτε μαρτυροῦσι· ἔνταυθα δὲ βραχέειν, ἢ
 τοσοῦτοις μὲν, μὴ τοιούτοις δὲ· καὶ μὲν τ' ἂν τού-
 ντων. Οἱ γὰρ τὰ ἐκεῖνου θαυμάζειν ἐνι, τοῦτοις
 ὡς ἐνι κλήν ἢ τῆς τοῦ νότου βασιλείας, ἣν ἐς Πα-
 λαιστίνην ἐκείνην περιεῖλον ἰσταιδατο, μαρτύριον.
 Ὅσα δὲ τῶν σῶν μέμνηται, [P. 207] τοῦτοις καὶ
 βορέαν καὶ νότον ἑμοῦ τοῖς λοιποῖς τῆς γῆς πέραςιν
 ὅστις μὴ οὐ φάσκει· μαρτύρια εἶναι, ὅπως ἀθῶος
 φανταί· τοῦ ἀλῶναι ψευδόμενος, οὐχ αἰδῶς τ' ἂν εἶναι
 μοι δοκῆι. Ἐκεῖ μέντοι κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν νοῦς
 ἐστὶ σοφῶς ὁ τὰ πάντα διακοσμῶν καὶ πάντων αἰτιῶς,
 οὕτω δῆτα τῷ περιόντι σοι τῆς τοῦ νοῦ σοφίας ἐξηγή-
 τῶν πραγμάτων καὶ οὕτω σοι τὴν ἀρχὴν διακοσμῆς,
 τῆς φρονήσεως τῷ μεγέθει πάντα περιτρέπων εἰς
 τὸ χρήσιμον, ὡς τῶν ἐξ ἀλῶνος οὐδεις ἀμεινον.
 Ἐρρώσθαι δὲ καὶ ὁ λόγος τῷ φησάντι νῦν μοι
 ἐκεῖ, ὡς γνώμη καὶ φρονήματι καὶ οὐδὲρι ψυχῆς
 τὰ πολλὰ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' οὐ τῷ πλήθει
 τῶν ὑπαρχόντων κρίνεται. Ὡς γὰρ εἰ τις ἀρι-
 στος μουσικὸς τὴν ἐν τοῖς φθόγγοις ἀρμονίαν,
 ἐπιπέων μὲν τὸ τῶν χορῶν ὅποι τιτάσθαι δεῖ,
 χαλῶν δ' ὅποι τοῦτο βέλτιον, τὰ τε διαστήματα
 μέτρον ποιούμενος κάλλιστον ὄσον τὸ χρέμα τῆς
 φύδης κεράνυσσιν ὡς δὲ καὶ οὐ τῇ φρονήσει ἴσα καὶ
 βυθμοῖς τισι μουσικοῖς· τὰ πρᾶγματα διεξάγων τὴν
 διὰ πρῶτων, ὡς εἰπεῖν, ἀρμονίαν ἀρμόζει, ὡς εἶναι
 συμφέειν πανταχοῦθεν ἑαυτῇ κάλλιστά τε εἶχειν καὶ
 ὡς ἂν πάντας παθεῖεν θεῶν εἶναι σαφῶς τὴν διὰ
 σοῦ τὰ τῆδε κατισταμένον. Οὕτω σὲ θεῶν τινά καὶ
 ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνθρώπων πάντας νομίζουσιν ἀν-
 θρώποι. Φθάνει γὰρ τῇ τοῦ νοῦ καθαρότητι τὰς
 τῶν ὑπαρχόντων ἀπάντων διερχόμενος διαθέσεις καὶ
 γνώμας· καὶ ὅποι μάλιστα τείνουσιν ἀρετῆς ἢ κα-
 κίας κάλλιστα διακρινόμενων κἀντεῦθεν ἀρμόζεις,
 ὡς εἰρηται, στυτὸν ὡς δεῖ τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις·
 καὶ κυβερνᾷ, κατὰ Πίνδαρον (85), τὰν πολυτροπο-
 φον γνώμαν ἐκείστων, καὶ διατίθεις ὅποι ἂν σχολῇ τὰ
 πρᾶγματα βέλτιστον. Γνώριμον δ' εἴη παντὶ σου, ὡς
 οὐκ ἂν ποτε Θεμιστοκλῆς πρὸς φῆμης ἦλασε τοσοῦ-
 τον, εἰ μὴ Ἐλρξῆς ἦλασεν ἐφ' Ἑλλήνας. Οὐκ ἂν δὲ
 Μιλτιάδης ἐκεῖνος οἶμαι ἐς ὄνομα ἦγετο, εἰ μὴ Περ-
 σικὸν σατράπην καὶ τὰ τῆς Ἀσίας ὅπλα πρὸς Ἀτι-
 κὴν καὶ Μαραθῶνα διέθεινον πρότερον. Ἄλλ' εἶχον
 ἂν τὴν ἀρετὴν θαλαμνομένην, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀσχυ-
 ρῶς ἐν ἀδῆλας καμμένην, ὡς περ οἱ θησαυροί. Καὶ
 σὺ δὲ τὴν οὐράνου φαύουσαν φρόνησιν κατέδοι ἂν
 τις ἐκ μυρίων μὲν καὶ ἀλλῶν· ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ κατὰς
 ἀνέπεινος μὲν, οὐκ ἀνεσθῆσε δὲ σου τὰ πρᾶγματα,
 πάσης βουάου σαφέστερον τοῦτ' ἂν εἴη δειγμα,
 ἐκ ἀδῆλας φάναι χρυσὸν κατεσκευάσθαι σου τὰ τῆς
 ἐπινοίας. Πολλοὺ γὰρ τὰ πρᾶγματα εὐχρῶς διατρέ-
 χοντας κυκῶνος, ὅσος ἂν διαδράμοι νεφέλας ἀνη-
 νία εἴη στροφῶν ἀπαρκίας καὶ μικροῦ πάντων
 ἰδῶν ἐφ' ἡμᾶς· κινουμένων οὕτω σφοδρῶς, ὡς περ
 οὐς φανὶ καταράχτας Νεῖλου, μόνος αὐτῶς τὰς ἐμ-
 βολὰς ἐς αετῶν ἀναδεχόμενος· ἐστῶτι φρονήματι,

A gubernate et ab omni parte consentientes efficiant,
 ut omnes existiment Deum plane esse, qui tuo in
 iis regendis ministerio utatur. Ita te omnes homi-
 nes divinum quemdam hominem et hominæ supe-
 riorem existimant. Nam animi puritate subditorum
 omnium affectiones et voluntates peneirans et, ad
 quas virtutes aut vicia potissimum tendant, acer-
 rime perspicens, ita te componis, ut dictum est,
 quemadmodum omnibus hominibus convenit : et,
 ut Pindarus ait, varium ejusque ingenium guber-
 nas, itaque singula disponis, ut optime collocentur.
 Neque vero quisquam ignorat, Themistoclem pun-
 quam ad tantam gloriam fuisse perventurum, nisi
 Xerxes in Græciam invasisset. Neque etiam Militi-
 des ille, ut arbitror, tantum nomen haberet, nisi
 B Persici satrapæ et Asiana arma prius in Atticam
 et Marathonem peneirassent : sed eorum virtus,
 ut terra obruti thesauri, in obscuro latuisset. At
 tuum divinum ingenium cum ex aliis institis
 perspici queat, tum vero ex eo, quod cum tem-
 pora adversarentur, nec tamen res tuas everterent,
 id evidentiissimum signum fuit præstantis tuæ sapientie.
 Nam cum imperium perturbatione plen-
 num suscepisses, nec dissimile nubibus ab Aquilone
 agitatis, et pene omnes nationes in nostrum
 338 exitium conspirassent tanta vehementia,
 quantus in Nili cataractis impetus esse fertur : tu
 solus impressiones illas constanti animo, instar
 immotæ rapis violentos fluctus aspernantis, excep-
 pisti, atque omnium periculorum tempestatibus
 C sedatis in tranquillum portum nos perduxisti. Ita
 tu quidem et deliberas et disponis omnia, ut nemo
 omnium prius illa cogitare possit, quam perfecta
 fuerint : idque adeo facile, ut difficiliss sit aliis
 ea commemorare, quam tibi administrare. Unde
 fit, ut si quis enumerare velis prudentissima et
 dicta et facta tua, non aliud agat, quam qui cui-
 jusque diei horas numerare institerit, quarum
 nulla elabatur pulcherrimarum tuarum vel orationum
 vel actionum expers. Nam vel tuæ voris ad-
 nus unus mitigat et mansuefacit hominem etiam
 inhumanissimum ; idque facilius, quam Iyra Davidis
 demonium Saulis fugabat. Nunc igitur tuo bene-
 ficio metæ omni vacui sumus. Nam cum te in
 D puppi, ut ita dicam, rerum nostrarum sedentem
 videamus et diligenter excubantem, ex iis quæ
 præcesserunt, parati sumus : et nuper expectata
 pericula, priusquam periculum eorum faciamus,
 advertimus, tuæ sapientia illa omnia propulsatum
 Iri prævidentes. Ac tantisper forsitan aliqui despe-
 rarint, donec summam prudentiam tuam cogita-
 rint : tum vero ita recreantur, ut afflatu Favonii
 restuantes. Sed quid ego imprudens 339 in excel-
 lentia tuæ gurgites me paulatim immitto ? Ad
 ipsam vero est, quod initio orationis detrectabam,
 cum omnibus tuis laudibus prædicandis plano im-

Variorum notæ.

Indari verba Gregoras a Platone acceperat, apud quem exstant lib. 1 De Republ. Boivix.

parem esse sentirem. Putabam enim, si pauca A dixissem, quæ ad res alienum dissolvendum satis essent, licitum fore mihi cæteris supersedere: sed non animadverti, me id facere, quo mea opinio plurimum falleretur. Nam cum de re maxima, tua nimirum sapientia, dicere instituissem, prætermis- sis operibus, quæ per eam geruntur et quæ eam ita sequuntur, ut majora navigia lembi: perinde me facere animadverti, ac si quis catena summa manu prehensa putaret eam sic se ablaturum, ut annuli reliqui non moverentur. Id quod incogitan- tiæ summæ fuerit, sicut et meum factum: quod tamen veniam meretur, nisi ea illi etiam negetur, qui maris ignarus in littoribus obversetur, sed in profundum pelagus sese demittere minime velit. Mihi certe quidem non a ratione alienum videtur, tuorum bonorum quasi littora ut licuit prætervecto in voti portum appellere. Deus, qui te huic imperio et his temporibus aptissimum et opportunissimum produxit, idem tuam tuorumque imperato- riam majestatem in omne ævum tueatur, ut et nos perpetua felicitate floreamus. »

ἀθυρήσαιεν, μέχρις ἂν ποιήσωσι τὴν ἀρίστην σου σύνεσιν ἐνθύμιον· ἔπειτα ἐόσας ὡς ὑφ' ἡλίω καο- μένοις ζέφυρος. Ἐλαθον δ' ἄρα ἑμαυτὸν ἔγωγε εἰς τὰ ἀθύρτους τῶν σῶν κατὰ βραχὺ καθιερὸν πλεονε- κτημάτων; Τοῦτο δ' ἦν ὀφθαλμῶν, ὅπερ ἀπελεγόμενα τοῦ λόγου ἀρχόμενος (87), σαφέστατα πάντων ἀπο- ροῦντα αἰσθόμενος αὐτὸς ἑμαυτὸν (88). Καὶ γὰρ ὦμην μικράτα εἰπόντι καὶ ἔτα ἀρκεῖν εἶναι χρέ- ους ἔκτισιν μηκέτ' εἶναι πλημμελὲς τῶν γ' ἐξῆς, εἰ βουλήθησιν, ἀποστατεῖν. Παρῆλθε δὲ με, ὡς πρὸς- μα ποιῶν εἶην τῆς ἐμῆς τὰ μέγιστα γνώμης καταψευδόμενον. Περὶ γὰρ τοῦ μεγίστου χρημῆτος τῆς σῆς φρονήσεως; προθέμενος λέγειν, πλὴν τῶν ἔργων δι' ἧς ταῦτα πράττεται καὶ ἡ ἔπιται ὡσπερ ἔλκιδι ἐφ' ἡλίκια, προσόμοιον ἔργων ποιεῖν, ὡσπερ ἂν εἰ τις ἔρμαθού τινος ἄκρου λαθὼν τῆ χειρὶ, ἔπειτα ἐνόμισεν ὑφαίρεισθαι τοῦτ' ἡκιστὰ τοῦ ἐφεξῆς κινήσασμένου. Τότε δ' ἦν, ἂν ἀβουλίας μεστὸν, ὡσπερ δὴ καὶ τοῦμὴν τοῦτ' οὐ μὴν οἶόν τ' οὐκ ἔχειν παραίτησιν, εἰ μὴ τινες κάκεινου τὴν συγ- γνώμην ἀτεχνῶς ἀφαιρῶντο, εἰ τις ἀπειροθάλαττος ὢν, ἔπειτα περιπολοῖη μὲν τὰς ἀκτὰς, ἐς δὲ τὰ τῶν πηλαγῶν ἀμύχανα οὐκ ἐθέλοι οὐδαμῆ οὐδαμῶς ἐφραῖναι. Ἀλλὰ γὰρ οὐν τῶν εὐλόγων εἶναι κάμολ ἔοικε τῶν σῶν ἀγαθῶν, ὡς εἰπεῖν, τὰς ἀκτὰς; παραπλευσάντα ὡσπερ ἐξῆν εὐχῆ τὸν λόγον ἐνορμίζειν. Ὁ τῆδ' ἐπὶ ἀρχῆ καὶ τῷ τοιφθε χρόνῳ μάλ' ἀποσφύη καὶ προσήκοντα ἀναφῆνα; σὲ θεοῦ; αἰῶνι παντὶ συνδιαμετροῖή σοῦ τε καὶ τῶν ἐκ σοῦ τὸ βασιλικὸν κράτος, ὡς ἂν καὶ ἡμῖν εὐδαιμονεῖν εἴη μέχρι δια- παντός; »

CAPUT IX.

Senioris Andronici benevolentia erga Gregoram; unde quorundam invidia et indignatio. Chartophylaci dignitas eidem oblata. Cur eam repudiaverit. Oratio, quam de ea re coram imperatore habuit. Res- pectum illi vis pæne illata.

I. Tum igitur sic accidit, ut hanc orationem C habebam. Tempore autem procedente majorem in dies erga me ejus affectum ac benevolentiam 340 expertus sum; adeo ut primos etiam eccle- siasticos honores mihi conferre cogitaret, ac sta- tim chartophylacis dignitatem velut pignus quod- dam accipere me cogeret; ut speciosam causam haberet ora obturandi obtrektoribus, qui clam

[P. 209] A'. Ἐμοὶ μὲν οὖν ταῦτα διεξιμένα. τῷ τηνικαῦτα ξυμβέβηκε. Τοῦ δὲ χρόνου προβαίνοντος ἐς τὸ πρόσω παρὰ τοσούτου πλείονα τὴν αὐτοῦ διά- θεσιν ἀεὶ καὶ ἐμμένειαν ἐκαρπούμην, παρ' ὅσων καὶ τὴν χρόνον ἐς τὸ πρόσω προβαίνειν ἐνυθέβαιεν. Ὅσως καὶ ἐς τὰς τῶν ἱερατικῶν με τῆς Ἐκκλησίας; πρώτας τιμὰς; ἀνάγειν ἐσκέπτετο. Ἦδη δὲ καὶ ὡσπερ ἀρραβωνά τινα τὴν τοῦ χαρτοφύλακος; ἀξίαν ἐν γε

Variorum notæ.

(86) Addit Wollfus, *Atque omnium periculorum tempestatibus sedatus, in tranquillam portum nos perduxisti*, quæ ille non de suo addidisse, sed in codice manuscripto, quo usus est, videtur Græca reperisse. BOIVIN.

(87) *Quous initio orationis detrectabam*, non, ut vertit Wollfus, *quod orationis dicebam initio*. Ἀπολι- γνύσθαι: ἔπρὸς Gregoram est παραίτησθαι. Exemplum

habes lib. ix, cap. 5, sect. 6 E. BOIVIN.

(88) Sic construo, *σαφέστατα αἰσθόμενος αὐτὸς ἑμαυτὸν ἀποροῦντα πάντων, cum me omnibus præ- dicandis plane imparem esse sentirem*. Hoc loco πάντων ἀπορῶν idem est ac περὶ τὰ τῶν λέγειν ἀδύνατος. Dixerat scilicet orationis initio, ὡς διεξιμένα τολμῶ οὐτὲ πινύ' ὡς ἐπίπιν ὅπιστα οὐ εἶστιν ἐγκώμια, οὐτὲ μὴ πάντα. BOIVIN.

τῶ παρόντι ἡνάγκαζε δέξασθαι με, ἐν εἴη τις τοῦτ' εὐπρόσωπος αὐτῷ ἀφορμὴ πρὸς τοὺς βασιλεύοντας καὶ ὅτ' ὀδύνητα λυθρορουμενοὺς αὐτῶ τῆς ἡμετέρας εὐνομίας τιμῆς, ἧς παρ' αὐτοῦ λαμπρῶς εὐδύς ἐκαρπύθη, μήτε χρόνον προσεισεργηθῶν, ὡς ἔδοξεν τοῖς κλειστοῖς, μήτε τινα ποδῶν τρίχα, μήτε τινα τ. μὴν ἱερατικῆν. Ἡὐτέριζε δὲ μοι ἦδη, ὡς ἐφ' ἐτοίμῳ τῶ πράγματι, καὶ ἂ τῆ ἀξίᾳ προσήκοντα ἦσαν ἀνδύματα.

Ἔγω δ' ἐς τὴν ἐμαυτοῦ νεότητα ἀπιδῶν καὶ τὴν τῶν τοιαύτων ἀσφίλων πραγμάτων παραδῶν εἰ εἴη τοιαῦτα. Ἐ. « Περὶ μὲν ἐμαυτοῦ (89) καὶ ὡς οὐκ ἔχω καίρια τὰ τῆς ἱερατείας βραχύν τινα ἀπορήσειν μοι δοκῶ τῶν ἀπόλων. Ὁ τε γὰρ μοι χρόνος οὐκ ὠραῖος πρὸς γε τὰ τοιαῦτα καὶ μέτοι γε καὶ οἱ τῆς ἡσυχίας, καὶ τῶν λόγων μακρῶδεις καὶ λευτεργότες ἱερατῆς ἡθῶσιν ἐπι παρ' ἐμοὶ καὶ με μὴ, πρὶν εἰς κόρον ἐξήκειν, παρῆσαι διεσχυρίζονται. Τότε γὰρ καὶ τὰ τῆς διανοίας τὸ ἀσφίλον ἐξίην καὶ ἀποχρῶν πρὸς Θεοῦ λειτουργίαν. Τὸ δὲ νῦν ἐμβριθεστέρην εἶναι τὴν τῶν μυστηρίων τόλμαν, ἢ ὡς ἐμέ γε ἐνεῖναι βραδύς, ἐνέγκαι, τοῦτο δ' οὐν εἰ μὴ τῶ δὴ τῶν πάντων ἄλλῳ, ἀλλὰ γὰρ εἰ τῶν ἀπάντων ἄλλο καὶ τοῦτο δὴ τῶν πάντων τοι προδῆλων ἐμοίγε. Ὅπόσον γὰρ ἐσχρὴν τοῦ πράγματος, τὴν παίραν, τόσην, ὡς εἰπαίν, ἀσπῶ τὴν ἀπειρίαν ἐν γούν τῶ παρόντι. Τὸ δ' οὕτως ἔχοντ' ἀμαθῶς, κατατολμῶν τῶν θαλῶν καὶ ἀψαύσεων, δημοίων δὲ ὡσπερ ἀν εἰ τις ἐπιπέδη θαλάττη, πρὶν ἢ μαθεῖν διαδήχασθαι, οὐδ' ὕγιε, ἡγγμαὶ καὶ οὐδὲ κλειστοῦ δέω θαυμάζειν, εἰ τις ἀνάσχοιτό ποτε τοσαύτην τόλμαν ἀνασχεῖσθαι. λογισμῶ καθεστηκότι πλήττων ἐαυτῶν. Ποῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν εἴη πρησθηρῶν, ποῶν δ' οὐκ ἂν θαλαττίων τυθμένων τὸ πρᾶγμα ἐπάξιον; Κίεν. Τέ γε μὴν πρὸς ἐμὲ εὐμενές, καὶ κηδόμενον τοῦ σὺ κράτους καὶ πρὸς εὐποίας πάνυ τοι σφόδρα ἐπι κληνές, καὶ ὀξύρροπον, [P. 210] εἰπαρδὴ τῶν ἀπάντων ἔτερον καὶ τοῦτο δ' ἐν τοῖς μάλιστα ἔργῳ ἀγαμαι καὶ οὐκ ἔχω παντοδαπὸς γιγνόμενος τίσι χρησάμενος ἐπινοίας γυοίην ὀπωρῶ ποτὲ καὶ οἰστισι τοῖς αἰτίοις αὐτὸς χρησάμενος, ὡ βασιλεῦ, τοιοῦτός μοι γίγνη. Ἄλλ', ὡς εἰοικε, πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην ὡσπερ πρὸς ἀρχέτυπον εὐφῶς ἀμιλλώμενος οὐκ ἀναμένεις αἰτίας ἀεὶ περὶ πᾶν ἀγαθόν, ἀλλὰ πῆ μὲν, πῆ δ' ἀναίτιος γίγνη καὶ σφόδρα φιλότιμος εὐεργέτης. Ὁ δὲ καὶ μάλιστα πάσαις ἀρχαῖς οἰκειότατον τε καὶ πρᾶσιμῶστατον. Τὸ γὰρ προδπηγμένης αἰτίας, εὐεργετεῖν οὐ μάλλον γ' ἂν εἴη τοῦ δρώντος, ἢ τοῦ τὴν αἰτίαν προβεδλημένου. Καὶ νῦν γέγονε σοι τὸ τῆς ἔξω φύσεως ἀμεταβλήτως ἔχουσα, καὶ ὡσπερ ἐκαστα τῶν ὄντων τὸ τῆς φύσεως ἴδιον αὐτομάτως ἀποτελεῖ καὶ ὑγραίνει, μὲν ὕδωρ, καὶ εἰ δὲ πῦρ καὶ τέλλα ὡς; ἢ φύσις ἐκείτω χειροτόνηκεν, οὕτω δίδεισι τὸν πάντα αἰῶνα διατελοῦντα, οὐδαμῆ οὐδαμῶς οὐδεπῶποτε' οὐδεμιὰς ἀποχειροτονῆσαι δεδνημένης τροπῆς, οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς πεφυκῶς πρὸς εὐεργεσίας τοῦτο καὶ λόγος καὶ πράγμασιν, οἶονε!

A illi ob. talens erga me affectionem conviciabantur; quod nec provocata aetate nec cano capillitio nec sacerdotio aliquo commendatus, ut plerique sole- rent, illa fruerer. Jam vero, ut re non dubia, etiam dignitati consentaneas vestes mihi parabat. Ego vero, cum adulescentiam meam et tempus hujus- modi rebus alienum considerassem, ad hunc mo- dum verba feci:

τοιαύτων ἀσφίλων πραγμάτων παραδῶν εἰ εἴη τοιαῦτα.

H. « Quod ad me et immaturam sacerdotio aetate attinet, non magna opus esse arbitror excusa- tione. Nam et anni mei talibus rebus sunt impares, et otii ac litterarum insanus ac furiosus amor ad- huc apud me fervet: nec me missum facturum affir- mat, priusquam iis ad satietatem fruatur. Tum enim et liberam fore mecum animum et ad Dei ministerium idoneum. Nunc vero audacem myste- riorum tractationem onus esse gravius, quam ut facile illud possim sustinere, si nemo alius intelli- git; ego certe sic intelligo, et nihil magis. Nam quantum res experientiam postulant, tanto mihi sum imperitiæ conscius, hoc quidem tempore. At- qui hominem adeo rudem divinis et non tangendis sese rebus ingerere, non aliud fuerit, quam si quis natandi nescius in mare desiliat: 341 neque sani hominis ego esse puto et valde mirer, si quis animo constans vel cogitare tale aliquid sustineat. Quibus enim fulminibus, quibus maris gurgitibus non digna fuerit illa confidentia? Cæte- rum tuæ majestatis clementiam erga me, sollicita- dinem et summam ad bene merendum propen- sionem, si quid usquam aliud vel in primis admi- ror: et quocumque me vertero, non habeo, que consilio adductus, quibusve rationibus, imperator, te mihi talem præbeas: nisi quod apparet, te cum omnium Domino ingeniose contententem non ul- las expectare beneficentiæ causas: sed illud tan- tum spectare, qua ratione bene mereri possis. Quod sane omnibus imperiis dignissimum est et maxime proprium. Nam beneficentiæ causa suppe- ditata benefacere, non tam benefici fuerit, quam ejus qui id meruerit: et nunc diuturna illa con- suetudo tua in immutabilem naturam est mutata: et ita ut omnes aliz res sive naturæ munus utro faciant, ut aqua humectat, ut ignis urit, eodemque modo cætera per omne ævum naturas suas reti- nent, nec ulla unquam vi ab iis depelluntur: sic et ipse ad benefaciendum natus neque verbis nequo factis bene mereri desistis. Quare cum gratum animum declarare verbis in primis cupiam, nec id pro dignitate facere 342 possim, non minus et tempori et orationi, quam ipsi mihi succenseo, cumi utrumque ex æquo reprehensione dignum existinem. Nam oratio cum materiam superet et

Variorum notæ.

(89) In istis orationibus encomiasticis Latine vertendis Wolfius non adeo fidus ac diligens interpres fuit. Nimirum ei non tanti esse visæ sunt, ut multum laboris impenderet earum interpretationi.

Neque ergo operæ esse existimavi eas denuo Latinas facere. Satis esse duxi, quæ Wolfius minus commode vertisse videretur, ea aliter versa exhibere. BOVIN.

virtutes propius attingat, diuturnitate temporis nec mutationi nec exitio fore obnoxia videbatur; sed perpetuo sibi constatura, ut vim rerum abunde exprimeret. Verum enimvero et ipsam esse mutata, postquam ad te divitem bonorum thesaurum se convertit, animadverto. Adeo enim debilitata est, ut nemo unquam ea usus res gestas tuas pro dignitate celebrare potuerit. Quare nec ego ea spe fretus accedere potui, quamvis nihil mihi sit optatius. His enim verbis meis dignitatem maximam conciliarem, sicut in manibus suis, qui res sacras contrectant. Sed cum multi in libris proverbialia occurrant, quibus aliquid impossibile esse innuitur: e multis illis et hoc unum fortasse et est et dici potest. Hac orationis parte Atticæ fabulæ in mentem venit, quæ Momum Jovi succensentem et illudentem facit, quod cum tanta et tali universitatis pulchritudine non etiam dignum universitatis laudatorem produxisset. Eodem enim modo et ipse temporis nunc et illudere et succensere queo, quod cum te tantis bonis refertum virum produxerit, qualem ante te neminem, si una etiam eos, qui pro dignitate celebrare te possent, genuisset, recte omnino fecisset; cum nunc pulcherriorum rerum semissem tantum ostendet. Nam omnium quidem doctorum hominum proventum talibus gestis destitutum: nunc cum res admiratione dignas protulerit, eos etiam, qui illas pro dignitate celebrent, gignere est oblitum, neglecto utique ordine et plane pro natura sua. Ex equo enim imperfectæ orationes sunt, cum res, quibus celebrandis adhibeantur, desunt: et res admiratione dignæ, cum qui eas mirentur aut ad posteros celebrent, non reperiuntur. Itaque temporis gratias agere eos solos oportet, quorum sapientiæ aut aliarum virtutum famam tantum audimus, temporis, inquam, quod una cum fama res amplificare solet. Etenim homine intereunte et præsentia indicia, quibus verum argui possit, evanescent, et comitari solitum nimitiam familiaritatem fastidium. Nam ea, quæ adsunt, plerumque satietas comitatur, voluptatemque imminuit: quod et plurimum sensuum adminiculo subinde animi recessibus ingeruntur et iis pro libidine et uti et abuti licet. Contra vero quæ præterierunt nihil habent fastidii, quod raro et uni fere aurium sensui offeruntur. Nam melle et carnibus cæterisque divitis mensæ deliciis satiati caseum interdum et cepam desiderant: non quod hæc illis præsent, sed quia ob rariorem usum videntur meliora. Quod si hæc ita sunt ac illud in confesso est, præsentibus bonis semper inesse fastidium; tua autem, quam-

τι φύσεως ἀτρεπτον και δεικναι τον ιδιον, ο' ε'λεγκε ο'δωραη διαλειπει; διατλων. Ένθεν τοι και χαριτας; απασας ε'θελων ε'μολογειν, ε'πειτα το προς; αξιαν ουκ ε'χων ουκ η'ττον ε'μαυτου γε τω τε λογω και τω χρονω νεμειω. Δουον γαρ κατ' ο'δεν ουδ'ε'τερο; ε'σαπαν αν'εγκλητος ε'μοιγε φαίνεται. Ο' τε γαρ λογος ανω'τερος ων τ'ης υ'λης και προσ'τηκων μαλλον α'ρεταις ε'δοκει δη μοι μηδ' ο'ψε του χρονου μη τροπ'ε μι'δε φθορα' τινι λατρευσειν, α'λλ' ο'μοιω; ε'χειν εν παντι διαπαντη; την των πραγμα'των φυσικη αποφανειν αποχρω'ντως; ο δε λεληθεν η'δη μεταβλων και αυ'τος, ε'πειδη σοι γ' εντε'υθηκε τω μακρω' θησαυρω' των καλων. Ο'υτω γαρ ασθενω; ε'σχεν, ωστ' ουδ'ε'νας των αυ'τω χρω'μων υ'μνησαν προς; αξιαν τα σ'ε, παλαι πολυν η'δη χρενον περιρ'θεντας τε και περιω'μενοι. Ο'υκουν ουδ' αυ'δε; θαρ'ρησας η'κον, ως τ'ης αξιας ε'σως δυνησο'μενος ε'πικε'σθαι. Κα'τοι γε ε'βουλο'μην γ' αν' μαλλον, η' παντα μοι ε'γγενε'σθαι χρε'ματα. Μεγιστην γαρ εν ο'υτω τ'ις ε'μοι; παρε'ιχον λογοι; την ευ'γενειαν, ωσπερ ε'ρα και τα; ε'αυτων χερσιν οι των ιερων μυστηριων απο'δομενοι; α'λλ' πολλων των εκ τ'ης παροιμιας η'μιν αδυνατων εν τα; β'βλο;ις καιριμων (90) εν τι των πολλων και τουτο κινδυνευει και ε'ιναι και λε'γεσθαι. Ένταυθ' δε του λογου γενόμενος ανε'μνησθη του Α'ττικου μυ'θου, εν ο' τ'ον Μω'μων ε'χθόμενον εισαγει τω Δι και αποσκω'πτοντα, ο'τι μη συμπαρη'γε τω το'σδε και τοι; δε καλλε; του παντ'ος και τον αξιον του παντ'ος ε'κπινητην. Κατ' ταυτ'ε γαρ μοι και αυ'τω και αποσκω'πταιν ε'πιη; και ε'χθεσθαι τω χρονω νυνι. Ε'πειρ και γαρ ως τοσούτων αγαθων ε'μπλειων προ'ηνε'γκεν ανθρω'πον σε και ο'ιον ο'υ μέχρι σου, ο δε και το;ς υ'μνησοντας αξιω; συμπρο'ηνε'γκε, π'ινυ γ' αν' ε'ποιε; δεδογμενα τω προσ'ηκοντι λογω. Νυν δ' ε'ε' η'μισια; [P. 211] φιλοτιμειται τα καλλιστα. Παλαι μ'εν γαρ ε'δεικνυ των σοφων την φοραν ε'ρημην αξιω; των πραγμα'των, νυν δε τα θαυματος αξια προνε'γκων ε'λαθε και το;ς ο'μνησοντας αξιω; συμπρονε'γκειν, ε'τακτα να ποιων και ως ε'ληθω; ε'παξια τ'ης ε'αυτου φυσικω;. Ε'πιη;ς γαρ απολαυσο;ι του ατελου; και λογοι, των δε'ξομενων πραγμα'των ουκ ο'ντων και θαυματων ε'παξια πρα'γματα, των θαυμασόντων ουκ ο'ντων, ουδε παραπεμ'φόντων το;ς ε'ε'η;ς. Ω; νυν γε μ'ονοι τω χρονω την χαριν ε'χόντων, ων ο'ιον κλειος αποκο'μενη (91) ε'πι τα τ'η φρονησαι και το;ς αλλοι; με'ρεσι τ'ης α'ρετ'ης, ειωθε;ι μετ'α γε τ'ης φημη; ε'πι με'γα ε'φρην τα πρα'γματα συναπ'ινοντο; μ'εν του παρε'υθ; ε'λε'γχου τω θνησκοντι; συναπ'ινοντο; δε και του εκ τ'ης συνηθιας ε'γγινο'μενου κ'ρου το;ς πρα'γμασι. Φιλει γαρ πως το μ'εν παρον και προς; κ'ρον αποκλινειν και μαραινειν το τερπ'νον δια τα δη τα

Variorum notæ.

(90) Interpres hoc loco mentem auctoris minime assecutus fuerat. Gregoras multa ait occurrere in libris proverbialia, quibus aliquid impossibile esse innuitur; cuiusmodi sunt, ο'ρνιθος γάλα ζητειν· φακη γωνιαν κ'μπτειν· ω'ν τ'ιλλειν· θαλασσαν σπ'αιρειν· π'λινθον π'λυν· ν' κωφω' ο'μιλειν· τυρλω' διανευειν· αν'οριδ'ντα φαργαλλ'ζειν· ει;ς τετρη'μενον πιθον αν'κειν· α'τρα τ' ε'ξοειν· πυρ α'λειφειν· κατ'

μαχαιρων κυβιστην· κοσινω φ'ρειν υ'δωρ· νεφ'ε; ε'αλειν· Α'ιστοπ'ε λευκαλειν. Vide cod. Reg. 3502. fol. 76. Ad ea autem proverbialia addendum esse ait, ο'μνησαι προς; αξιαν τα του Αν'οριδ'νου, Ανδρονικου digne laudare. Boivin.

(91) Non ο'ιον, ut Wolfius legebat. Alludit ad Homericum illud Η'μα; δ' αυ' κλειος; ο'ιον αποκο'μενη. Boivin.

κλειστον αἰσθησει και συνερω; εις το του νοῦ συμ-
 φερειν ταμενον και ετι δια το της εξουσιας του χρη-
 σθαι ἀκόλαστον ὡσπερ οὐ ἐκ τούταντιου το παρω-
 χηκῆς ἀκόραστον ἀλλ' διατελεῖ δια γα το σπανίως
 και ποτε προσβάλλει τῶν αἰσθησεων μιζ' τινι τη
 ἀκοῆ και μόνη. Καὶ μέλιτος μὲν γὰρ και κρεῶν και
 ὄσα πλουσιας τραπέζης; εἰσιν ἀναθήματα εις κόρον
 ἀποκλαυκίως τις ἐπιθύμησεν ἤδη και τυροῦ και
 οὐμου οὐχ ὅτι ταῦτα κρείττω ἐκείνων· ἀλλ' ἔδοξεν
 ἤδη δια το σπάνιον του κεχρησθαι. Εἰ δ' οὕτω ταῦτα
 και κόρος ἀει τοῖς παροῦσιν εἶναι ὁμολογεῖται, τὸ
 δὲ σὰ και παρόντα δια μακροῦ του χρόνου και βλε-
 πόμενά τε και ἀκρυόμενα κόρον οὐδένα τοῖς κεχρη-
 μένοις ἤμιν οὐδεπώποτε ἐμποιοῦσιν, ὅτι μὴ και
 πρὸς ἔρωτας ἐξάπτουσι μείζους, ὡσπερ τὰ τῶν πο-
 ταμῶν βεῦματα τοῖς πολλῶ τῷ ἔψει καιομένου,
 ἤκου γε και τὰ παροιμιώδη της γραφῆς νενίκηκας
 (92) μετὰ πολλοῦ του κρείττονος. Οὐ γὰρ γεγρα-
 κῶτων ἀνελίττειν ἔχει τις πραγμάτων κύκλους ἐπι-
 σοῦ, οἷς ἐξιστε δὴ που συνεφειν και μυθικά τινα
 γοιτεῦματα τρωφῶντα κατὰ της ἀληθείας (μὴ τοῖς
 λόγοις ἰσως ἀποχρώσει της ἐκ τῶν πραγμάτων
 ὕλης) και ταῦτα τοῖς ναυτικοῖς ἐξ ἀπορίας δρᾶν, οἷ
 μὴ ἐξικνωμένων τῶν φόρων ἄμμων θαλατῶν τὰ
 κενὰ πληροῦσι της ὀκλήδος· ἀλλ' ἐν θεάτρῳ κείνται
 πᾶσιν ὀφθαλμοῖς και πᾶσαις ἐκδοῦνται γλώσσαις
 και εἰσιν οὐδένων ἐγκωμίων ἐκδομα· μόνη δ' ἀπαι-
 τοῦσι γλώτταν τρόφιμον Ἀκαδημίας και Στοᾶς και
 λύχνων Δημοσθενικῶν ἀπόζουσαν. Πασῶν γὰρ ὅσαι
 νῦν εἰσιν ἐν λόγοις γλώσσαί πάσαι πολλήν τινα κα-
 τειψηγίσαντο την ἤτταν τῶν ὦν ἀγαθῶν αἰ πηγαί.
 Ὡσ' οὐκ ἀποποι τινες οὐδ' ἡμεῖς ἀν φανεῖσμεν, εἰ
 την γλώτταν σχίσαντες του λέγειν ὄψε μόνη γε
 τῶν ὦν κατατροφῶμεν. Τοῦτου γὰρ εἰνεκα και
 κλεισοι τοῖς αἰσθητηρίοις πρὸς την του ἡμετέρου
 νοῦ κεχρημέθα βελτίωσιν, ἵνα μηδὲν ἡμᾶς διαδι-
 δράσκη τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ την ἤτταν θατέρου
 ὑάτερον ἀνακτᾶται. [P. 212] Ἄ μὲν οὖν τῶν καλῶν
 ἀμφοσθητησιμῶ; πορεῦεται πρὸς την ἀκοῆν, εἰκότως
 ἀν και ἐρμηνεῖα ζητήσεις λόγον. Ἄ δὲ (95) ἐπ' ὤψει
 κείνται και οἰονεῖ φωνήν ἀεκλάλητόν τινα προῖέμενα
 την ἑαυτῶν ὑπὲρ πάντα λόγον κηρύττει λαμπρότητα,
 σχολῆ γ' ἀν ἐρμηνεῖα ζητήσεις λόγον. Εἰ δὲ τις ζητοῖη,
 ὁμιον ἀν ποιοῖη, ὡσπερ ἀν εἰ τις ἐν σταθερᾷ
 μεσημβρίᾳ τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς ἡῆσου δεικνύειν ἥλιον
 δια συμκρῶ τινος ἀνθρακος. Ἄλλως τε και τὰ τῶν
 πραγμάτων ὑπερροῦ και λόγου νικῶντα δύναμιν
 οἰγῆ μᾶλλον ἀρμόντες θαυμάζειν· εἰ δ' οὖν λήσομεν
 ἀντ' εὐδοσίας ἀδοξίαν πράττοντες αὐτοῖς. Ἴδου γὰρ
 ὑπερφύε; τε χρῆμα τῶν οὐρανῶν και ἥλιος και
 ἀμαχόν τινα δεισιν ἐπισυρόμενος την ἑαυτοῦ λαμ-
 πρότητα. Ἄλλ' οὐδεῖς πῶ μέγρι και τῆμερον κατὰ
 τοῖς τῶν ἐγκωμίων ἐθαδῆτε νόμοις; εις προῦπτο·

vis diuturno jam tempore oculis et auribus nostris
 observantia, nullum fastidium nobis fructibus
 parant; quia imo ardentiore quotidie amore
 sui exsistit, ut profluentes aquae hominibus siti
 exustis, nimirum proverbialia ipsa Scripturae multum
 vicisti. Neque enim res vetustate obsoletas de te
 referre quisquam potest, quibus etiam fabulosa
 commenta et veritati facum facientia possunt in-
 seri, rerum gestarum materia forsitan orationem
 destituyente eodem plane modo, quo vacuae naves
 arena impleri solent, sed in theatro expositae sunt
 omnium oculis, et omnium linguis et laudibus ce-
 lebrantur. Ceterum linguam requirunt in Aca-
 demia et Stoa educatam et Demosthenicas lucernas
 redolentem. Nam honorum tuorum fontes omnium
 B hujus aetatis eruditorum linguas jam olim demer-
 serunt. Quas ob res ne nos quidem inepte facturi
 sumus, si lingua repressa tuo aspectu contenti
 fuerimus. Haec enim de causa pluribus sensibus ad-
 mentis nostrae correctionem praediti sumus, ne
 quid eorum nos quae in mundo sunt lateat: sed
 quod in alio decesserit, alio pensetur. Ac ea qui-
 dem bona, quae auribus dubiis accipiuntur, recte
 interpretem postulant orationem: quae vero in
 C oculos incurrunt ac muta veluti voce emissa di-
 sertius quovis eloquio suam praedicant claritatem,
 ea 345 nequaquam interpretem orationem postu-
 lant. Ea si quis explicari sibi jubeat, perinde fecerit,
 ac si quis meridianum solcin verticis immi-
 nentem exiguo carbunculo demonstrare instituat;
 praesertim cum res inusitatae magnitudinis quaeque
 vires orationis superant, tacite admirari magis
 conveniat, ne fortasse non exornemus illas, sed
 deformemus. Ecce in oculis quam admiranda res
 est sol, quod ita perambulat, ut ineffabilem splen-
 dorem secum trahat! Sed nemo in hunc usque
 diem secundum laudationum leges palam ejus pul-
 chritudinem et magnitudinem et jucunditatem ce-
 lebrare ausus est. Nam cum nihil sit in orbe
 quicum conferri possit, multum aberit, ut quis-
 quam perspicue de eo dicat. Longe vero minus vel
 nullo pacto potius res tuas quisquam enarrabit,
 qui quidquid in rebus humanis vel pulchritudine
 vel magnitudine excellit, es complexus. Quod si a
 D te laudationum leges petite essent, essent eae non
 modo magis variae et copiosiores et artificiosiores,
 sed et illustriores et sinceriores, neque a fide veri
 abhorrere viderentur. Nunc vero, ut rosa languida,
 amissa ubi non oportebat venustate, aliis fortassis
 usui esse videantur: tibi vero usque adeo inutiles
 sunt, ut aereis volucribus lineae vestes. Quare mihi
 dubitanti et ad quod dignum exemplar orationem re-
 ferrem nescienti eo utendum esse videtur, quod

Variorum notae.

(92) Quenam illa sint sacrae Scripturae proverbialia, ab Andronico imperatore venumata, non video, nisi forte illud sit: *Omnia tempora habent, et suis spatiis transiunt universa sub caelo*: et quae sequuntur, Ecclesiastae cap. iii. Nempe Gregoras negat res

Andronici imperatoris ejusmodi esse, ut earum vel videndarum vel audiendarum voluptas transire possit. BOVIN.
 (95) Ἄ δὲ... ζητήσεις λόγον, addita sunt ex codice Vaticano. BOVIN.

sit **346** longe inferius. Ita enim sunt res humanæ ut alias copia abundent, alias penuria laborent et subinde aliter atque aliter sese habeant. Quare medicina illis non simplex, sed varia est adhibenda, unde illud proverbium: 'Ο δεύτερος πλοῦς. Et si hac minus successit, res alia via agredienda. Est enim omnium rerum cognatio quedam et similitudo, propterea quod ex iisdem elementis omnes constant. Ecce enim facibus et rogis utimur, cum solis splendore destituimur et non tu veluti alium quendam solem machinamur. Atque etiam cum totum mundum exprimeret studemus ac circulos et motiones cœli et cum terra configurationes, parvis quibusdam cum globulis adumbramus. Quod si ad pictorum artes sermonem transferimus, ibi vero imaginum et exemplorum copiam inveniemus et vero scenam quamdam arte histrionica refertam, quæ indicia quædam veritatis utcumque coloribus nonnullis repræsentet. Nam cum alia, cum universitatis hujus architectum imitantes, cum neque spiritum illa, quas faciunt, umbris impertiri possint, neque vivificum semibus solem: in materia colores, ludi et joci quidam sunt illorum. Ac inde quidem germinantem segetem e terra producant et herbescentem viriditatem: illic vero adultam ostendunt, quæ neque culmo, neque spicis, neque aristis jam se contineri velit et salcem tantum non **347** flagitet: eaque faciunt nec tempore exspectato, nec astrorum exortu vel occasu: sed uno sæpe die et segetem germinantem et maturum frumentum ostendunt. Ad eundem modum et nos, qui veritatem assequi nequimus, id facimus quod licet, exemplique utimur, indignis illis quidem, sed ex animo sincero depromptis. Nunc enim oportebat stellas magnitudine et splendore illustres in unum cœli locum coeuntes signis et characteribus certis eâ, quæ in te singularia et pulcherrima sunt, describere, ut quemadmodum Dei gloriam cœli enarrant, ita et tuam memoriam in omnibus suis conversionibus explicarent et illustrissimum imperatoris majestatis archetypum te posteritati proponerent. Nunc omnes homines in unum aliquem telluris congressos locum unum hoc votum facere oportebat ad eum qui tibi potestatem istam dedit, ut et immortalis tibi vitam donaret, quo magister eorum esses, qui ubi vis terrarum regnare vellent, velut omnis virtutis gymnastæ et universali Hellenodicæ. Nunc omnis humana lingua debebat nectum assumere animum, eorum quæ dicerentur promum, ut inde communis quædam festivitas et solemnitas et totius mundi de te et tuis consensio existeret. Cæterum, quia jam confessi sumus, ampliorem esse laudum tuarum magnitudinem, quam quæ oratione comprehendere queat, ac ne multis quidem linguis

ἀμνηστὰ κάλλος αὐτοῦ καὶ μέγεθος καὶ τερατώτητα. Μῆτέ γὰρ ἔχων ὄψιν τις παραθεῖη τῶν ἐν κόσμῳ (94), πολλοῦ ἀν δεήσῃ σαφῶς τι ἀγγέλλειν περὶ ἡλίου. Πολλῶ δὲ δέξῃου κλισίον; ἢ μᾶλλον τοῦ παντός; γε δεήσῃσι πᾶς τις ἀρριουτοῦση γλώττη διαξίναί τὰ εἰ, δὲ ἄπαντα τῶν ἐν ἀνθρώποις τὰ κάλλιστα καὶ ὑπερφιά συλλήθεην ἔχεις συλλαβῶν. Καὶ μὴν εἰ μὲν ἀπ' σοῦ γε ἦσαν ἠγγόμενοι τῶν ἰγρωμῶν οἱ νόμοι, οὐ μόνον περικλιώτεροι ἀν ἐγίγνωσκον καὶ κλισίους τῆ τέχνη παρῖχον τὰς ἀφορμὰς; οἱ δ' αὐτοὶ καὶ παρῶτεραι σοὶ προσβάλλοντες καὶ ἀκίβδηλοι οὐ τελείως ἀν ἔδειν ἔδδουν τοῦ εἰκότος. Νυνὶ δὲ καθάπερ βόδον μαλαχθὲν καὶ ἀποκίεσαν τὴν ὄψιν ἐν οἷς οὐκ ἐχρῖν ἄλλοις μὲν δὴ τοὶ φανείεν ἀν ἰσως οὐκ ἀξυνταίξ; σοὶ δ' οὕτω καὶ πάνω τοὶ σφόδρα ἀξυνταίξ, ὡσπερ τοῖς ἀεροδόμοσι πτηνοῖς τὰ ἐκ τῶν λίνων ἐνδύματα. Ὅστε μοι διαποροῦντι καὶ ἤκιστα δυναμίην πρὸς ἄξιον ἀναφέρειν τὴν λόγον παράδειγμα χρῆσθαι ἔπειτα πολλῶ τοῦ δέοντος ἐνδόνου. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, πῆ μὲν ὑποροῦντα, πῆ δ' ἀποροῦντα καὶ ἀπὸ ἄλλοι' ἄλλως ἔχοντα. Ὅθεν καὶ οὐχ ἀκλή τις, ὅτι μὴ καὶ μάλα γε πολύτερος ἢ τούτων θεραπειά. Ἐντεῦθεν εἰς παρομίαν καὶ ὁ δεύτερος πλοῦς; ἐξενήσκειται; καὶ τῶν πρώτων ἀποξηγάνοντας δευτέρων ἀπτόμεθά καὶ τρίτων ἰσως. Συγγένεια γὰρ τις ἦκει διὰ πάντων καὶ ὁμοιάτης, ἀτ' ἐκ τῶν στοιχείων, ὡσπερ ἐκ μᾶς τινο; μητρὸς καὶ βίξης εἰληφθῶτων τὴν τὸ εἶναι σύστασιν. Ἰδοῦ γὰρ καὶ λαμπάσι καὶ πυροσὶ; κεχρημέθα, ἔως ἐν μὲν στερσίσει τῆς τὰ πάντα βοσκοῦσης λαμπάδος; οἰονοί τινα δεύτερον ἐκ μηχανῆς ἡλίου πρᾶττοντες τῆ νυκτὶ. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν πάντα κέσμον εἰκονίζῃν ἐθέλοντας καὶ κύκλους καὶ κινήσεις; οὐρανοῦ καὶ ὡς ἔχει σχήματος εἰς τὰ περιγῆια, μικροὶ τοὶ σώμασι σφαιρικοὶς ὑποφαίνομεν. Ἄν δὲ καὶ πρὸς ζωγράφων τέχνας ἀπαγάγωμεν τὸν λόγον, ἐνταῦθα δὴ καὶ ἀφθονίαν εἰκόνων καὶ παραδειγμάτων εὐρήσομεν καὶ σκηπὴν ὡς ἀληθῶς ὑποκρίσεως γέμογσαν καὶ ἀμωσγέτους τοῖς ἡρώμασιν ἐπιπλανωμένους ἔχουσιν ἀληθοῦς τὰς ἐμφάσεις. Τὰ τε γὰρ ἄλλα καὶ τὸν τοῦ παντός ὑπεκρινόμενος; δημιουργὸν ἐκείνοι. ἔπειτα μῆτε πνοὴν αἰς [P. 213] δημιουργοῦσι σκιάς διδυνήμενοι χαρίζεσθαι, μῆτε ζωογόνον τοῖς σπέρμασιν ἡλίου, καίζουσιν οἰονοί ταις ὕλαι; καὶ ταῖς; χροίμασι; καὶ ἔξδε μὲν ἐκ γῆς ἀνάγουσι τὸν σίτον δὴ ἐν εἰτι χλοάζοντα καὶ γαλακτοτροφεύμενον, τῆδε δ' αὐ τελεσφόρον δεικνύουσι, μῆθ' ὅπῃ καλὰμῃ καὶ φλοῦῃ καὶ ἀνθέρῃεν εἰτι καλύπτεσθαι θέλοντα καὶ μονοῦ τοῦ δρέπανον προχαλούμενον; καὶ ταῦτα ποιούσι μῆθ' ὄραν περιμένοντες; μῆτ' ἄστρων ἐπιτολά; τε καὶ ὕσεις; ἀλλὰ μᾶς; ἡμέρας ἐνίοτε βλάστην τε σίτου καὶ ἄλωνο; ὄραν δεικνύντας. Καὶ ἡμᾶς; τοιγαροῦν μὴ δυνάμενοι τόχρηθους ἐν τῷ παρόντι καταστοχεῖν δεύτερον μέτεμεν πλοῦν; καὶ παρδειγμασι κεχρημέθα πρὸς ἀληθείας ἐνδείξιν οὐ μάλα μὲν ἀξίους, μάλα δ' ἀπὸ

Variorum notæ.

(94) Πολλοῦ ἀρ... ἡλίου, addit cod. Vatic.; atque ita Wolfium legisse arguit Latina ejus interpretatio. Boivin.

(95) Vide Monodiani in obitum Andronici senioris, infra lib. x, cap. 1, ubi hæc iisdem fere verbis repetita occurrunt. Boivin.

γνώμης ἀκρίβητος. Νῦν γὰρ εἶς κατ' οὐρανὸν (95) ἅ
 τοὺς μάρτυρας καὶ κάλλει διακρίσεις τῶν ἀστέρων
 ἐφ' ἑνὸς τινὸς τοῦ οὐρανοῦ ξυνηληθότας σώματος
 τόπον διαζωγραφῆσαι καὶ ἀσφαλίστατα ἔγγραψάξει
 τῶν ὧν γνωρισμάτων τὰ κάλλιστα, ἢ ὡς περ τὴν
 οὐν διακρινούσας εἰς μνημόσυνον ἐν πᾶσι τοῖς αὐτῶν ἐξελιγμοῖς ἀεὶ καὶ περιφανέστατον ἀδοκμα-
 τρίας ἀρχίτουπον οὐ τοῖς ἐφεξῆς προβαλλόμενοι. Νῦν εἶ-
 ξυνηληθότας σώματος τόπον εἰχὴν τινα μίαν ταύτην ποιήσασθαι πρὸς τὸν παρασχόμενον σοι τὸ
 βασιλευσίν, δι' αἰῶνός σοι καὶ τὸ ζῆν παραστῆναι καὶ διαμένειν διδασκαλῶν τῶν ἐθελόντων ἔργειν
 ἐκασταγοῦ, οἷα γυμναστήν τινα πάσης ἀρετῆς καὶ παγκόσμιον Ἑλληνοδίκην. Νῦν εἶδαι πᾶσαν ἀνδρου-
 πεινὴν γλώτταν τὴν ἐμὴν ἀναιλιχφέναι γνώμην, πρῦτανιν τῶν λεγομένων, ἵνα ἦν ἐντεῖθιν καὶ
 ζοιὴ τις ταλετὴ καὶ πενήγυρις καὶ συμφωνία παγκόσμιος ὑπὲρ σοῦ καὶ τῶν ὧν. Οὐκοῦν ἀλλ' ἐπειδή-
 περ ἐν τῷ παρόντι ἡμῖν ὠμολόγηται, μέζον ἢ κατὰ λόγου δύναμιν εἶναι τῶν ὧν ἐγκωμίον τὸ μέγεθος
 καὶ οὐδὲ πολλὰς γλώσσας ἀλώσιμον, εἰ τὴν ἀξίαν ζήτοῖ τις, λοιπὴν ἂν εἴη καταλείβειν ἐνταῦθα τὸ τῆς
 γνώμης καὶ ἔκοντος πρόθυμον. Μανία γὰρ σαφῆς ἂν εἴη τὸ τοῖς ἀδυνάτοις ἀντικρὺς ἐκόντας ἐγχειρῆναι

Γ. Ἐμοὶ μὲν οὕτω τὰ δεδομένα ἀπηγορευκί-
 τιμὰς βίαν ἐπινεγκῆναι ὁ βασιλεὺς ἠεούλετο μὲν,
 εἶναι δ' ὁμοῦ οὐκ ἔκρινεν· ἀλλ' ἠσούχασε ταμιευσάμε-
 νος εἰς ἕτερον τὸ πρᾶγμα καιρόν.

III. Cum igitur oblatos honores nos ad hunc
 modum recusassemus, vim quidem afferre nobis
 voluit imperator; sed cum id non oportere heri
 censeret, quievit, re in aliud tempus rejecta.

CAPUT X.

*Funambuli alique Aegypti circulatores, multis regionibus pererratis, Byzantium veniant. Mira spectacula
 ad iis exhibita. Eae artes ut quatuordecim, ita etiam eximios artificibus. Byzantio egressi Europam per-
 vagantur. Gades usque penetrant. Turci classibus tunc primum constructis maria et terras infestant.
 Fisci inopia.*

[P. 214] Α'. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τῆ Κωνσταν-
 τινουπόλει κατὰ πάροδον ἐπιδημηκότες ἰθυσά-
 μεθα θαυμαστοκίον τινα τέχνην ἐξησηκόμενος ἀν-
 θρας οὐ μέλιτος τῶν εἰκοσίν· οἷους οὐδεὶς πω τῶν
 ἡλικίᾳ προδεθηκότων οὐτ' ἀκοῆ ἔσχευ, οὐτ' ὄψει
 παύεται. Οὐδ' πρῶτα μὲν ἐρμηθέντας ἐξ Αἰγύπτου
 καὶ ὡς περ τινὰ κύκλον ποιησαμένους; διαλεθῆναι ἐξε-
 γίνετο πρὸς μὲν ἕω καὶ ἀρκτους τὴν ὁδὸν ποιου-
 μένους, Χαλδαϊκὴν τε καὶ Ἀραβίαν καὶ Περσικὴν
 Μηδικὴν τε καὶ τὴν τῶν Ἀσσυρίων γῆν· πρὸς δ'
 ἑσπέρην ἀποκλίναντας τὴν περὶ τὸν Καύκασον Ἰθη-
 ρίαν Κολχικὴν τε καὶ Ἀρμενίαν, καὶ ὅσα μέχρι Βυ-
 ζαντίου μεταξὺ κατοικοῦσιν ἔθνη, καὶ πάσαις χώ-
 ραις καὶ πόλεσι τὴν ἑαυτῶν ἐπιδειξασθαι τέχνην.
 Τὰ μέντοι τελούμενα ἅπ' αὐτῶν τερατώδη μὲν ἦσαν
 καὶ θαύματος πλήρη, οὐ μὴν δαμονικῆς τινος μαγ-
 γανείας μέτοχα, ἀλλ' ἐπιτηδεύματα φύσεως δεξιᾶς,
 ἐγγυμνασθεῖσης ἐκ πλείονος ἐς ἔργων τοιούτων ἀ-
 σκησιν. Ἴνα δ' ἄς ἐν κεφαλῇ τινὰ τῶν πολλῶν δι-
 εξέλωμεν, ἦσαν τοιούδε.

Β'. Ὀλίθος ἰστούς τινας δύο καὶ τρεῖς λαμβά-
 νοντες καὶ ὀρθίους ἐπὶ θαλάσσης τινὸς ἰστυνίτας κα-
 λωδίοις ἐνθεν κἀκεῖθεν ὑπὲρκειον, ὅσον μὴ ἐπὶ θά-
 τερα περιτρέπεσθαι. Ἐπειτα σχοῖνον ἕτερον ἐκ τῆς
 τοῦ ἐνὸς ἰστοῦ κορυφῆς ἐς τὴν τοῦ ἕτερου διετείνον·
 καὶ πρὸς τοῦτοις ἕτερον σχοῖνον ἀπὸ κρηπίδος ἄχρι
 κορυφῆς περιελίσσοντες βαθμύως τινὰς ἐλικοειδέας
 ταῖς αὐτῶν ἀναβάσεις ἑπραττον, δι' ὧν ἀνίων εἰς
 ἐξ αὐτῶν ἰστατο ἐπ' ἀκροτάτῃ καὶ γυμνῇ τῇ κορυφῇ
 τοῦ ἰστοῦ, νῦν μὲν θατέρω τῶν ποδῶν, νῦν δ' ἀνω
 μὲν ἀμφω τοὺς πόδας πρὸς οὐρανὸν ἐξελκῶν, τὴν
 ἰδ' ἀπεφαλὴν κάτω πρὸς τῇ κορυφῇ τοῦ ἰστοῦ προτε-
 ρεῖδων. Ἐπειτ' ἐκείθεν ἀλματι χρώμενος αἰφνιδίῳ
 μὲν χεῖρι τῆς σχοῖνου στερόνως ἐδράττετο καὶ ἐξέρ-

I. Sub hoc tempus Constantinopolis obiter in-
 gressos vidimus mirabilium operum arte instructos
 viros, non pauciores viginti; quales nemo unquam
 protractæ ætatis homo vel audierat vel viderat. Qui
 primum ex Aegypto progressi veluti circulum
 quemdam confecerant; ac versus quidem orientem
 et septentrionem Chaldæam, Arabiam, Persidem,
 Mediam et Assyriam peragraverant; deinde deflexo
 ad oceanum itinere Iberiam Caucasum finitimam,
 Colchidem, Armeniam, cæterasque gentes perva-
 gati, quæ inde Byzantium usque habitant, artem
 suam in omnibus provinciis ostentant. Quæ au-
 tem ab illis agebantur, erant illa quidem monstrosa
 et sane mirabilia; non tamen quidquam cum dia-
 bolicis præstigiis commune habebant: sed erant
 studia quadam dextri ingenii, longo tempore in
 hujusmodi rebus versati. Ut autem breviter pauca
 ex illis narremus, ea qualia ab iis spectacula ex-
 hibebantur.

II. Navis onerariæ malos binos vel ternos, ali-
 cubi in solo fixos et erectos, funibus hinc inde ur-
 mabant, ne in alteram partem inclinarent. Deinde
 funem alium ex unius mali cacumine in alterius
 349 cacumen extendebant; prætereaque alium
 funem a solo ad cacumen circumplacantes gradus
 quosdam in gyri speciem, quibus ascenderent, fac-
 iebant: per quos unus ex iis cum evasisset, nudo
 cacumini mali insistebat, nunc altero in pede
 stans, nunc ambos versus caelum distendens,
 caput vero deorsum versus ad mali cacumen appli-
 cans: post subito saltu facto, unaque manu fune
 fortiter comprehenso, inde pendebat; et ita supe-
 sese rotabat et circumvolvcbat ac sursum versus

caelum et infra versus terram paulo momento et continenter rotæ in morem pedes circumagebat. Deinde non manū, sed inflexo crure, reste apprehensa, supinus dependebat; atque ita rursus eodem modo rotabat se ac circumvertebat. Mox rectus in melio fune stans, arrepto arcu et sagittis, ad scopum eminens positum collimabat, adeo solerter, ut qui humi consisteret melius non posset. Deinde clausis oculis accepto in humeros puero quasi viator quidam acrius per funem gradielatur ab altero malo ad alterum. Et hæc quidem iste.

λαμβάνων ἐπὶ τῶν ὤμων παιδῶν ἐναερίον τινα τῆν πρὸς τὸν ἕτερον. Καὶ ταῦτα μὲν οὗτος ἐποίησεν.

III. Alius autem equo insidens ad cursum illum extimulabat; eoque currente nunc erectus in sella stabat, nunc ante in juba, nunc retro in clunibus, pedibus semper dextre implexis, et velut avis in morem volitans. Nunc ex equo currente descendens, ejusque cauda prehensa in jiliens, rursus in sella sedens **350** conspiciebatur: et inde rursus ex altera sellæ parte se demittens, et circum equi ventrem se circumagens, facile ex altera parte ascendebat ac rursus in eo vehebatur. Quibus rebus cum occuparetur, ne id quidem negligebat, ut equum flagello ad cursum incitaret. Et hæc alter e monstrificis illis hominibus faciebat.

Ἴππον πρὸς δρόμον ἐπαίγειν ἡμέλει τῆ μάστιγι. Ταῦτα

IV. Alius vero cubitali clava capiti imposita, ac vase humoris pleno in ejus summa parte collocato, ita circumibat, ut vas diu immotum servaret. Alius et ipse longam hastam in capite suo statuebat, tribus orgyis non breviorē, fune inferæ versus apicem circumplicato graduum instar: quos puer manibus et pedibus ascendebat paulum alternantibus usque ad haste cacumen, et rursus inde descendebat. At qui hastam in capite gerebat, continenter obambulabat. Alius vitreum globum in altum jactabat et relabentem nunc extremo manus ungue excipiebat, nunc posteriore cubiti parte, nunc aliter atque aliter. Omitto saltationum varia genera cæterasque exercitationes, quasunque illi nobis spectandas exhibuerunt. Neque vero singula ea singula, sed omnes universa callebant: neque ea quæ exposui tantum, sed alia sexcenta sciabant.

V. Sed cum ea studia periculosa sint, ne ipsi quidem periculorum experies fuerunt; sed sæpe præcipitati aliqui perierunt. Nam cum amplius quadraginta patria excessissent, pauciores viginti Byzantium pervenerunt **351** Vidimus et nos unum malo delapsum interire. Magnam itaque pecuniam a spectatoribus colligendo quovis terrarum proficisciebantur, partim lucri faciendi causa, partim artis suæ ostentandæ gratia. Digressi autem Byzantio per Thraciam et Macedoniam Gades usque pervenerunt, toto fere terrarum orbe artis suæ thea-

τρῆτο· καὶ πολλὰς οὕτω τὰς περιστροφὰς καὶ περιδινήσεις ἐποίησεν, ἄνω τε πρὸς οὐρανὸν καὶ κάτω πρὸς γῆν τοὺς πόδας ἐν βραχέϊ καὶ συνεχῶς περιστρέφειν δίκην τροχοῦ. Ἐπειτ' ἀντὶ χειρὸς κοίτη τῆ κνήμῃ τῆς σχολίου δραττόμενος ἐξήρτητο κύμβαχος· καὶ οὕτως αὖθις ὁμοίως τὰς περιστροφὰς καὶ περιδινήσεις ἐποίησεν. Ἐπειτα ὄρθιος ἐπὶ μέσῃ τῆς σχολίου ἰστάμενος καὶ λαμβάνων [P. 215] τόξον καὶ βέλη κατὰ σημεῖου τινὸς ἐτόξευε πόρρω κειμένου· καὶ ἐβαλλεν οὕτω πᾶν τὰ εὐσηχῶματα, ὡς οὐδ' ἐπὶ γῆς ἰστάμενος ἕτερος. Ἐπειτα μίαν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ πορείαν ἐδάδιζεν ἐπὶ τῆς σχολίου ἐξ ἐνὸς ἰστού

Γ. Ἐτερος δ' ἐφ' ἵππου καθήμενος τρέχειν ἐράσσις· καὶ τοῦ ἵππου τρέχοντος ὄρθιος αὐτὸς νῦν μὲν ἐπὶ τῆς ἔφεστρίδος ἵστατο, νῦν δ' ἐμπροσθεν ἐπὶ τῆς τοῦ ἵππου χαίτης, νῦν δ' ὀπισθεν ἐπὶ τῶν τοῦ ἵππου γλουτῶν, εὐφυῶς ἀεὶ παραλλάττων τοὺς πόδας καὶ ὡς περ ἰστάμενος δίκην πτηνοῦ· νῦν δ' αὖθις ἀποβαλὼν τοῦ ἵππου τρέχοντος καὶ τῆς οὐρᾶς δραττόμενος καὶ ἐναλλόμενος ἐπὶ τῆς ἔφεστρίδος αὖθις ἔωρθε καθήμενος. Κάκειθεν αὖθις χαλῶν ἑαυτὴν ἐκ θατέρου τῆς ἔφεστρίδος μέρους καὶ κάτωθεν διὰ τῆς τοῦ ἵππου κοιλίας περιστραφόμενος εὐπετῶς ἐκ θατέρου μέρους ἀνθῆι καὶ ἐπωχεῖτο αὖθις. Τούτοις δ' ἀσχολῶν ἑαυτὸν οὐδὲ τοῦ τὸν μὲν δὴ καὶ οὗτος τῶν τερατοποιῶν ἐκαίμων ἐποίησεν.

Δ. Ἐτερος δ' ἐπὶ τῇ κορυφῇ ἐκ τοῦ ῥόπαλον πηχναῖον ἰστών καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ ῥόπαλου ἄκρῃ ἀγγεῖον ὑγροῦ μεστὸν περιεῖχε διασώζων ἀκλόνητον τὸ ἀγγεῖον ἐπιπολύ. Ἐτερος δ' ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ κορυφῆς καὶ αὐτὸς ἰστών ὄρου μακρὸν, οὐ μίον τριῶν ὀργυῶν, περιελημένον σχολίῳ κάτωθεν ἄνω δίκην βαθμῶν, δι' ἑν χειρὶ τε καὶ ποτὶ περιδραττόμενος· παρὶς τις, ὃ μὲν πρὸς ἀπὸ βραχὺ παραλλάττων ἀεὶ χεῖρας· καὶ πόδας ἄχρι τοῦ ἄκρου τοῦ ὄρατος καὶ αὖθις ἐκαίθεν κατῆ· ὃ δ' ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἔχων τὸ ὄρου περιεῖχε βαδίζων διηνεκῶς. Ἐτερος δ' ἐξ ὕλου σφαῖραν ἔχων ἄνω πρὸς ὕψος ἐβρίπτει· καὶ κατιούσαν νῦν μὲν ἄκρῳ τῇ τῆς χειρὸς δυοῦ ἐδέχετο, νῦν δὲ τῇ ὀπισθίῳ ἄκρῳ τοῦ ἀγκῶνος, νῦν δ' ἄλλως καὶ ἄλλως. Ἐὼ λέγειν τὰ τῆς ὀρχήστρας διάφορα εἴδη, καὶ ὅσα ἐφ' ἡμῶν ἐξετέλεσαν ἕτερα τῶν ἐπιτηδευμάτων. Καὶ οὐχ ἕκαστος ἐν μόνον ἀπουλαδῶν ἐγγίγνωσκεν ἐπιτηδεύματα, ἀλλ' ἕκαστος ἅπαντα· οὐδ' ἂν διεξῆεν μὴνα ταυεῖ ἤθεσαν, ἀλλὰ μῆρας ἕτερα.

Ε'. Οὐκ ἀκινδύων δ' ἦντων τῶν τοιούτων ἐπιτηδευμάτων οὐδ' αὐτοὶ γε ἀκινδύνοι διεγένοντο· ἀλλὰ κρημνιζόμενοι πολλὰκι· τινὲς διεφθίροντο. Πλείους γὰρ τῶν τεσσαράκοντα τῆς πατρίδος ἑαυτῶν ἐξεληλυθότες μίους τῶνεῖκοσιν ἐς Βυζάντιον διασώθησαν. Ἐθεασάμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς ἕνα τοῦ ἰστού πεπιπώκτα τε καὶ θανόντα. Πολλὰ τοίμων ἐκ τῶν θεωμένων συνάγοντες χρήματα περιήεσαν πανταχῇ τῆς γῆς, ἀμα μὲν κέρδους ἕνεκα, ἀμα δὲ καὶ τὴν ἑαυτῶν ἐπιδεικνύμενοι τέχνην. Ἀρantes δ' ἐκ Βυζαντίου διὰ Ὀρχίης καὶ Μακεδονίας ἀπήεσαν ἄχρι Γαλιεῖρων, μικροῦ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῆς ἑαυτῶν τέχνης ποιούμενοι θέατρον.

[P. 2. 6] Γ'. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις οἱ Τούρκοι ἄνευ τῆς ἡμετέρας οὕτω νοσούντα καὶ λίαν αἰσχυρῶς τὰ Ῥωμαίων διακαίμενα πράγματα ναυπηγεῖν ἤρξαντο καὶ ἐπιβαίνειν θαλάσσης ἀδείως τε καὶ κατὰ πλῆθος· καὶ ναυολογεῖν μὲν ἀνιούσας καὶ κατιούσας ὠκεῖδας· κατατρέχειν δὲ καὶ Μακεδονίαν καὶ Θράκην· κατατρέχειν δὲ νήσους μικράς τε καὶ μεγάλους καὶ πάντας· ἐπιφέρειν ἐπὶ χερσίν· ἀεὶ τὰ χερσίν, ὡς τῶν βασιλικῶν σπανιζόντων ἐντεῦθεν χρημάτων τὰ τῶν πᾶσι βασιλέων κειμήλια δι' ἀνάγκην ἐνδείας πιπράσκουσιν.

CAPUT XI.

Syrriannes ab Andronico juniore neglectus clam cum seniore agit. Mutat sententiæ speciosam causam offert. Seniori optatissimus, fide data et accepta Byzantium ingreditur. Ejus rei nuntio quinam latati sunt. Junior prope urbem castra ponit. Audita Syrgiannis excursionione territus fugit. Constantinus despotam Thesalonicam proficiascitur sinistris ominibus. Junioris imperatoris matre Byzantium missa, exercitum per Christopolitanas angustias traducit. Junior Synadennum Syrgianni opponit. Despotam edictis terret. Rumores spargit de avi necē. Despotam Thesalonicam se recipit. Circos factiosos comprehendere jubetur. Seditione ab iis excitata cogitur excullum induere. Juniori Andronico traditus vix mortem effugit. Ditymochi in terribilium carcerem conjicitur. Inde tandem in olium tolerabiliorem transfertur. Senior, consulto psalterio, pacem spectat. Junior, pacis et ipse cupidus, cum matre deliberat. Imperatorum colloquium et reconciliatio. Juniori mater et amica ubinam inter hæc diversatæ sint.

A'. Ὅ γε μὲν μέγας εὐδὲς ὁ Συργιάννης ἐρίων οὐ βλάπτει γνῶμην αὐτῷ χωρῶντα τὰ πράγματα (ὁ μὲν γὰρ φέρετο παραδυναστεύειν καὶ ἀγειν καὶ φέρειν ὡς αὐτὸς ἐθέλοι· τὰ πράγματα καὶ μηδὲν ἢ μικρὸν ἢ μέγα διατελεσθαι τῶν πάντων ἀγνοοῦντο· αὐτοῦ ἔπειτα παρὰ πᾶσαν προδοκίαν ἑώρα τὴν βασιλείου γνῶμην ὀλοσχερῶς Καντακουζηνῷ τῷ μεγάλῳ δομestίκῳ μόνῳ προστιθεμένην) ἐκίμπερο τὴν καρδίαν καὶ δέηεν ἰσχυρῶς παρὰ καὶ ἀνυμνοῦ καὶ ἰσχυροῦ καὶ ἐπιβουλεύειν αὐτῷ, πῶς ἂν ἀμύνατο τὸν βασιλέα· ὃς ὡν ὑπισχεῖτο πρότερον νῦν ἐν τοῖς ἔργοις οὐδὲν ἐμμένητο, ἀλλὰ πάντ' ἦν ὄρων τῶν παρορῶν τε αὐτῷ ὡς ἕνα τῶν πολλῶν καὶ μηδὲν κοινωνῶν αὐτῷ βουλεύματος. Ἐνω τοίνυν τῷ γρηναίῳ προστεθείς βασιλεὶ πάντ' ἐν βραχεὶ τὰ τοῦ νέου ἀνατρέψαι διαβουλίαν τε καὶ πράγματα. Οὐ γὰρ θεῶν τὰς τῶν πραγμάτων αἰτίας ἀνελθεῖ· ἀλλ' ὅπου βέβηκεν αὐτὸς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἰσχυρὸν τῶν πραγμάτων καθάπερ ὑπ' ἀνάγκης φέρεσθαι τινος ἐνόμισε. Πέμπει τοίνυν τινὰ τῶν οὐκ ἐπιστάτων αὐτοῦ λίθρα, ἐροῦντα τῷ γρηναίῳ βασιλεὶ τὰ τῆς γνῶμης αὐτοῦ καὶ ὅπως· ἔχει τὰ καθ' αὐτὸν προστεθείσιν· ἃ δὲ τὸ τῆς πίστεως ἰσχυρὸν καὶ ὡς οὐκ ἀνεχομαι βλέπειν τὸν νέον βασιλέα περιῶντα τῆς ἐμῆς γυναικός.

[P. 217] B'. Τῷ μόνῳ γρηναίῳ βασιλεὶ οὕτως εὐφροσύνης ἢ τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἔδοξε γνῶμης μεταθέσει, ὡς τοῖς ὑπ' ἡλίου καιομένοις ὕδασι θέρους ζέφυρος καὶ τὰς διψεῖ φλεγμαίνουσι πόμα ψυχροῦ. Οὐδὲ γὰρ οἷδ' αὐτὸς ἀνεχεσθαι πλέον ἢ δὲ ἰδύνατο, ἑαυτὸν τε περιφρονούμενον καὶ ἐμπαιζόμενον οὕτω βλέπων καὶ ἅμα τοὺς περὶ αὐτὸν μικροῦς τε καὶ μεγάλους ἀπαιροθέντας ὑπὸ τοῦ νεωτέρου τοῖς τῶν οὐκ ἐπιστάτων χιτῶν κλήρους· κίντεῦθεν περιῶντας οἷά τινας ὑπὸ ζέφυρου τεταριγεμένους. Ὅρκοι τοίνυν φησὶν αὐτῷ ἀπ' ἀλλήλων ἐς ἀλλήλους· κρύφα διαβάντες ἠγάγασαν τὸν Συργιάννην σπουδῇ προκαταστήσαντα ἑαυτῶν οἰχεσθαι πρὸς τὴν βασιλεύουσαν. Ὁ δὲ κατὰ τὴν ταχίστην αἰσθησάμενος μηδὲν ἐγεγόνει. Ἔρυσσε ὅτι φήμει εὐφροσύνης τῶν πλείστων ἐνέπληξε τὰς

VI. His temporibus Turci, animadverso afflicto et turpi Romani imperii statu, ædificare classes et ingredi mare cœperunt, idque impune et magno numero, et naves onerarias ascendentes ac descendentes intercipere atque etiam Thraciam et Macedoniam incursum; insulas item tam magnas quam parvas; et maximas elades maximis subinde cumulare non destiterunt. Unde factum, ut exhausto fisco veterum imperatorum ornamenta urgente inopia dividere necesse esset.

I. Cæterum magnus dux Syrgiannes, rebus non ex sententia succedentibus (putaverat enim, se veluti consortem imperii fore, et suo arbitratu moderaturum omnia, neque parvum aut magnum quidquam se nesciente actum iri; videbat autem præter omnem expectationem animum imperatoris Cantacuzeno magno domestico prorsus esse devinctum), dolore atque invidia astuabat, ac mœstus secum meditabatur, quomodo ulcisceretur imperatorem, qui eorum quæ verbis ante promississet nunc reipsa nullius meminisset, sed contraria potius omnia faceret; quippe a quo ut unus e multis despiceretur, nec ulli consultationi socius adhiberetur. Decrevit igitur se ad senio-
352 rem imperatorem conferre, ac brevi tempore omnia consilia, res omnes junioris evertere. Neque enim quidquam ad Deum referebat: sed quo ipse inclinasset, eodem etiam negotia omnia necessaria inclinatura putabat. Quodam itaque ex intimis suis ad senio-rem misso, animi sui affectum et quo loco sint res suæ clam indicat; et quo major fides habebatur, illud præterea addit, se ne vultum quidem adolescentis intueri posse, a quo uxoris suæ pudicitia tentaretur.

II. Ea Syrgiannis immutatio tam grata seniori imperatori fuit, quam per ætatem ex solis ardore æstantibus Favonii flatus et siti confectis frigidæ haustus. Nam nec ipse diutius ferre poterat, se ita negligi et deludi; et homines sibi addictos, summus pariter et infimos, prædiorum suorum possessione a junioribus spoliatos et tantam non fame enectos circumire. Quas ob res sanctissimo jurejurando clam ultro citroque misso Syrgiannes concitatus est rebus suis celeriter compositis venire Byzantium: idque citra moram ignavis omnibus animi majorem in modum exhilarati sunt, summam rerum statim velut tessera inversa ad senem redituram esse sperantium, veteresque possessorum

res Thracica et Macedonica 353 prædia recuperaturos. Sed cum idem Deo visum non esset, mox inani studio acta ea fuisse apparuit, ut progressu orationis a nobis exponitur.

κλήρον. Ἄλλ' ἐκεῖ καὶ τῶ θεῷ σκοπῆ δεδογμένα ταῦτα οὐκ ἦν, μάταιος ἐν βραχέϊ τῶν πεπραγμένων ἔδοξεν ἢ σκοπῆ, ὡς εἰρήσεται προτοῦον ἡμῖν.

III. Enimvero junior imperator, qui longo jam tempore sciret, Byzantios sui studiosissimos esse, quippe a quibus clam accesseretur, turbata pacis occasione usns ad urbem accedit, et omni Thracio exercitu secum adducto prope Cosmidii monasterium castrametatur: unde palatium conspiciebat triginta circiter stadiis distans. Ac ipse quidem ibi biduum totidemque noctes subsistit, frigidissimo spirante Boreæ, ipsius brumæ tempore. Excubitores vero in viis circumcirca distributi observabant, ne ipsos aliquo stratagemate deciperet Syrgiannes, qui tum Perinthi versabatur et circumiacentia castella melioribus promissis in fide retinere conabatur. Tertia vero nocte Syrgiannes trecentis armatis delectis circa vesperam equitando proventus ante solis ortum Byzantium pervenit, omnibus illis imperatoris excubitoribus ac stationariis militibus, non secus ac si somno oppressi fuissent, interceptis. Et si tenex imperator vetuisset, impetum in eos istius facinoris adhuc ignarus facturus fuit. Sed cum diluxisset, audita Syrgiannis inexpectata incursione, cum nec Byzantii ulla re junioris Andronici conatus juvarent, nec ipse imperator istos (eos nimirum, qui cum juniore erant) facili penitentes recepturus esse videretur, fugam arripuerunt.

τὴ ὄπρ αὐτοῦ, μήτε τὸν βασιλέα προσδέξασθαι μέλλοντα ἐπιστρέφοντας πρὸς μετόνοϊαν (1), ἔχοντες φεύγοντας.

354 IV. Postea Jaspota Constantinus statim per mare Thessalonicam mittitur, ut rerum Macedonicarum administrationem gubernationemque suscipiat et Xenen, junioris imperatoris matrem, Byzantium mittat; prætereaque militem ibi legat, ut ipso inde cum Macedonicis copiis invadente, hinc vero Syrgianne cum Turcico exercitu et Bithynis Romanis occurrente, junior imperator in medio circumventus cum suis capiatur. Sed cum jam despotas e Byzantino portu soluturus esset, statim e famuli manibus omnia ea delapsa vidit et in fundum maris demersa, quæ ad ornandam ejus mensam aurea et argentea vasa collecta fuerant. Quæ res magnum illi dolorem attulit, non tam ob

καρδίας, ἐπιστάντων αὐτίκα πρὸς τὸν γηραιὸν αὐθὺς ἐκινήσειν τὰ πράγματα βασιλεία; καθάπερ κύβου μεταπεσόντες, καὶ ἀποδοθήσεσθαι τὰ περὶ Θράκης καὶ Μακεδονίαν χωρὶα τοῖς προδάρξασιν ἐς τὴν κλήρον. Ἄλλ' ἐκεῖ καὶ τῶ θεῷ σκοπῆ δεδογμένα ταῦτα οὐκ ἦν, μάταιος ἐν βραχέϊ τῶν πεπραγμένων ἔδοξεν ἢ σκοπῆ, ὡς εἰρήσεται προτοῦον ἡμῖν.

Γ'. Ὁ μόντος βασιλεὺς (96) ὁ νέος εἶδος ἐκ τοῦ τοῦ Βυζαντίου δλαὶς γνώμας; προστεθεμένων αὐτῷ καὶ λάθρα προσκαλυμμένους, ἐκείτῃ πρόρρσιν ἤδη τὴν τῆς εἰρήνης ἐλαθε σύγχυσιν, ἐπὶ ταῦτο πορεύεται μετὰ παντὸς τοῦ Θρακικοῦ στρατεύματος, καὶ ἐλθὼν στρατοπεδεύεται περὶ τοῦ τὰ πρ. αὐλίας τῆς τοῦ Κοσμιδίου μονῆς. ἀφ' οὗ καὶ τὰ βασιλεῖα καθύπερ τριακοντά τοῦ σταδίου; τούτων ἀρστικῶς (97). Αὐτὸς μὲν οὖν αὐτοῦ δύο διήυσιν ἡμερὰ νυχθήμερα, φυγροτάτου κατ' αὐτῶν ἀντιπένοντος τοῦ βορρᾶ, κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τοῦ χειμῶνος ὄντος τοῦ χρόνου. Οἱ δὲ φύλακες πανταχόθεν διανειράμενοι τὰς ὁδοὺς ἐτήρουν, μὴ λάθρῃ καταστρατηγήσας αὐτοῦ; ὁ Συργιάννης ἔξω τῆνικαῦτα περὶ τὴν Πείρινθον διεισίδων καὶ περιώμενος ὀποχέσσει χρηστὸς εἶναι τὰ πᾶσι ἐφαλύσασθαι φρούρια. Τῇ δὲ τρίτῃ νύκτι τριακούς ἀπολεξάμενος ὁ αὐτὸς ὁ Συργιάννης καὶ ἐξ ἐσπέρας ἐξιπαράσμενος ἦκε πρὸς τὸ Βυζάντιον, πρὶν ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, πάντας ἐκείνους τοὺς βασιλικούς ὁδοστᾶτας καὶ φύλακας ὄσπερ ὄπνοντας ἄρδην συναλιθῶς; (98). Καὶ εἰ μὴ διακώλων ὁ γηραιὸς βασιλεὺς, καὶ ἐκείσσεσθαι αὐτοῖς; (99) ἔδοξεν ἐκ' ἀγνωσίου τὸ δρᾶμα. Ἐκεῖ δ' ἡμέρα ἐγένετο καὶ τὴν τοῦ Συργιάννη παραδόξον καὶ αἰφνίδιον ἡχηκίσειαν ἐφοδόν, ἔδλεπον δὲ καὶ ἄλλως οὕτως τοὺς Βυζαντίους ἀνύοντας λάθρα

[P. 318] Δ'. Πᾶμπεται μὲν ἐγγλυτὸν εὐδύς ὁ δεσπότης Κωνσταντῖνος (2) διὰ θαλάσσης ἐς Θεσσαλονικίαν ἐπιτρέπος καὶ διοικητὴς τῶν τῆς Μακεδονίας; πραγμάτων τῆς τῆς δέσπονας Ἐλένης τῆν τοῦ νέου βασιλέως μητέρα (3) κίμωνος ἐς Βυζάντιον καὶ πρὸς γε στρατολογίῃσιν ἐκείθεν, ἴν' ἐκείνου μὲν ἐκείθεν ἐκίοντος μετὰ τοῦ Μακεδονικοῦ στρατεύματος, ἐνταῦθεν δὲ τοῦ Συργιάννου σὺν γε Τουρκικῷ στρατῷ καὶ δοσι ἐκ Βιθυνίας Ῥωμαίων ὀκλήται, μέσος ὁ νέος συγκατεσθῆς βασιλεὺς τὴν ταχίστην ἀλοήξυν γε τοῖς ἀμφ' αὐτόν. Μέλλον δ' ἤδη τῶν Βυζαντίων λιμένων ἀποκτείνε ὁ δεσπότης εἶδεν εὐδύς τῶν τοῦ δούλου χειρῶν ὀλισθήσαντα πάντα συνθηρασμένα, ὀκίσει τὴν ἐκείνου τράπεζαν ἐκλήρου χρύσεια

Variorum notæ.

(96) Phranzes, lib. 1, cap. 10; Laonic. lib. 1, p. 8, edit. Reg.; Joann. Villaneus, lib. ix, cap. 132. DUCANG.

(97) A. C. 1322, hieme.

(98) Aut verbum συλαμῶν aliud Gregoræ significat, aut legendum λεληθῶς, vel δεληθῶς, vel aliquid simile. Neque enim comprehenderat eos, in quos impetum facturus erat. WOLFII.

(99) Scilicet τοῖς περὶ τὸν νέον, in ipsam junioris exercitum erat impetum facturus, non in ipsos viarum custodes, qui jam comprehensuri fuerant. BOVIN.

(1) Dubius locus, utrum Byzantii, repudiata per-

fidis, juniorem Andronicum recipere noluerint: an junioris milites, desperata senioris clementia, fugam cepissent. Sed prior sententia magis placet. WOLFII. — Μῆτε τὸν βασιλέα προσδέξασθαι μέλλοντα ἐπιστρέφοντας, etc. Wolfius legit μέλλοντας, atque ea lectione deceptus a vero sensu aberravit. BOVIN.

(2) Andronici imp. filius secundo genitus. Vide Cantacuzen. lib. 1, cap. 31. DUCANG.

(3) Antequam vidua esset, Maria vocabatur. Lib. vi, cap. 8, sect. 2; lib. vii, cap. 6, sect. 2; et cap. 13, sect. 1; lib. viii, cap. 1, sect. 1. An mortuo marito habitum mutaverat? BOVIN.

Jabebatur Constantinus despota quam primum eadem navi viginti quinque seditiosos, qui Thessalonicensem populum ad novas res molientes incitarent, Byzantium victos mittere. At illi priusquam hoc fieret, periculo suo cognito, clam populo concitato et turribus conscensis, sacra tintinnabula pulsant, inchoandæ seditionis signum. Statim igitur collecta plebe ad ædes despote accurrunt: ac ipsam quidem non reperiunt (nam ille cum præsensisset, in arcem se receperat); obvios autem quosque partim comprehensos occidunt, partim bonis creptis in carcerem conjiciunt, domos convellunt et opes omnes intus repositas diripiunt, atque ipsi statim facto impetu arcis portas incendunt. Quo despotes viso, rebus desperatis, equum conscendit et in Chortaitæ monasterium excurrit. Ubi a persequentibus comprehensus monasticum habitum vel invitatus induit, ad evidens mortis periculum declinandum, quam subito ille **357** casus minabatur. Inde ad imperatorem fratris filium vincitus ducitur, qui se longe humaniorem omnibus proceribus et satellitibus suis erga eum præbuit. Nam hi quidem carnis ejus et sanguinis quodammodo avidi in eum irruerunt, quasi statim discerpturi. At ipsum imperator corpore suo protectum ab omni vulnere servavit.

ερχων και τοῦ αἵματος, ὡς εἶπεν, ἀπογεύσασθαι βασιλεὺς περιχυθεὶς ἀπρωτον διετήρησε τὸ παράπαν αὐτόν.

VII. Postridie suis obsecutus eundem Didymotichum mittit sævissimo et atrocissimo carcere includendum. Promontorium enim, in quo Didymotichos oppidulum situm est, una rupes est, in qua, quod ad excidendos lapides apta esset, incolæ subterraneas cellas et puteos, quæ pluvialium aquarum receptacula essent, excavarunt. Eorum puteorum unum aquis penitus exhauriunt ac per scalas despota eo demittunt, nec non puerum unum parvulum ex ejus ministris. Neminem autem præterea prospicere illuc sinunt; sed opereculo injecto istos custodiunt, ob loci angustias miserrime affectos. Et ut omnittam cætera mala, tenebras, inquam, et respirandi difficultatem, quomodo majus illud et horrendum malum declarem? Cum enim perangustus esset locus, aliter fieri non poterat, quin olla, quæ excrementa capiebat, et panis, quo famem solarentur, in proximo jacerent. Quo animo eos fuisse probabile est, cum eis vescendum cæset in tanto foetore? Ad hæc olla cum vesperi **358** a custodibus funiculo attraheretur, sæpe in despote caput effusa est; seu custodibus de industria ipsi illudentibus, seu invitis iis olla inversa. Verum imperatore multorum hominum religiosorum precibus exorato, tandem in levioerem carcerem est translatus.

VIII. Quæ cum hic accidissent, imperator animi dubius quid agendum esset nesciebat, quodve malis remedium quaereret. Quidquid enim incipiebat,

γραμματα πρὸς τὸν δεσπότην Κωνσταντῖνον, παρακαλούμενα τὴν ταχίστην δεσμώτας εἰς τὸ Βυζάντιον μετὰ τῆς τρίτης ἐξαποστῆλαι τοὺς τὸν δῆμον τῶν Θεσσαλονικέων νεωτερίζειν πέθοντας πέντε και εἴκοσι στασιώτας. Ἀλλὰ πρὶν εἰς ἔργον ταῦτα προβῆναι, διακροότες ἐκείνοι κρύφα διερεθίζουσι δραμόντες τὸν δῆμον· και ἀναθάντες τοὺς ἱερούς κρούουσι κώδωνας. Τοῦτο δὴ τὸ τῆς στάσεως ἀρχηγὸν σύμβολον. Καὶ εὐθὺς θέουσι πανδημαὶ πρὸς τοὺς τοῦ δεσπότης οἴκους· και αὐτὸν μὲν οὐχ εὗρον· προαισθόμενος γὰρ ἔφυγετο καταφυγῶν εἰς ἀκρόπολιν· τοὺς δ' ὑπὸ χεῖρα συνειληφότες τοὺς μὲν ἀπέκτεινον, τοὺς δὲ τῶν υπαργέντων φιλώσαντες δεσμητηριοὺς ἐνέβαλον, τοὺς δ' οἴκους καταπάσαντες πάντα τὸν ἔνδον διήρπασαν πλοῦτον. Αὐτοὶ δὲ δραμόντες εὐθὺς ὑπάπτουσι τὰς τῆς ἀκροπόλεως πύλας. Ὅπερ ἰδὼν ὁ δεσπότης και ἀπογνοὺς ἵππου τινὸς ἐπιβὰς ἤλαυνεν ἔξω πρὸς τὴν τοῦ Χορταίου μονήν. Ἐνθα δὴ τοὺς δυνάμεις συλληφθεὶς τὸ μοναχικὸν και ἄκων ὑπῆλθε σχῆμα, τὸν προφανῆ τοῦ θανάτου κίνδυνον ἐντεῦθεν ἐκκλίνοιν, δν αἰφνιδίως ἢ παροῦσα περιστασις ἐσχεδίασε. Δέσποτος οὖν ἐκεῖθεν ἄγεται πρὸς τὸν ἀνεψιὸν και βασιλέα· δς δὴ και πολλῶ τῷ μέτρῳ φιλανθρωπίτερος ἔδεξε πάντων, ὅσοι παραδυναστεύοντες τε και παρασπίζοντες ἦσαν αὐτῷ. Οἱ μὲν γὰρ ἐπιέμενοι τῶν αὐτοῦ ὤρμησαν ἐπ' αὐτόν ὡς αὐτίκα διαβρῆζοντες· ὁ δὲ

Ζ'. Τῇ δ' ὕστερα τῆς πειθεὶς τοὺς περὶ αὐτὸν πέμπει πρὸς Διδυμότηνον καθειρηθησόμενον ἐν εἰρηκτῇ δευνοτάτῃ και ἀπαραιμυθήτῳ. Ἢ γὰρ ἀνέχουσα τὸ Διδυμότηνον πολυχρονὸν ἀκραμία τίς ἐστι πέτρα. [P. 220] ἦν οἱ ἐνοικοῦντες εὐφωὺς εἰς τὸ λαξεύεσθαι ἔχουσαν εὐρύνας ὑπογεῖως κοιλαίνουσιν ἀποθήκας και φρέατα, ὁμβρίων ὑδάτιον δοχεῖα. Τῶν δὴ τοιούτων φρεάτων ἐνὸς ἵπαν ἀνιψήσαντες τὸ ὑγρὸν κατάγουσι διὰ κλίμακος τὸν δεσπότην ἐν τούτῳ και παιδάριον ἐν τῶν ὑπηρετούντων. Ἀλλων δὲ τῶν ἀπόντων οὐδένα παρήχαν ἐκεῖ παρακῦψαι. Ἀλλ' ἐπιπωματίσαντες ἐτήρουν ἐκεῖ συμπαιτούμενους τε ὑπὸ τῆς τοῦ τόπου στενότητος και δυστυχίστατα πένυ διακειμένους. Ἦνα δὲ τᾶλλα παραδράμα τῶν δευνῶν, ζοφῶδες φημι και πνιγῶδες, πῶς παραστήσω τὸ μείζον ἐκεῖνο δὴ και φρικῶδες; Σενοῦ γὰρ πάνυ τοῦ τόπου τυγχάνοντο; ἀλλήλων ἐξ ἀνάγκης ἔχόμενα παρέκειτο ἢ τε τὸ διχῶρημα και τὸ οὖρον ἔχουσα χύτρα και ὁ τὸν λιμὸν παραμυθούμενος ἄρτος. Τίνα οἴεσθε, ὦ πρῶντες, ἔχειν ψυχὴν, ὅποτε αὐτοὺς ἐσθίειν ἔχρῆν, δυσωδίας τοσιύτης τῇ τραπέζῃ παρακειμένης; Ἀλλὰ και ἡ χύτρα ἀναγομένη ἐσπέρας ὑπὸ τῶν φυλάκων διὰ μνησθου πολλάκις ἐξεκένωθη κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δεσπότης, εἴτε τῶν φυλάκων ἐξεπίτηδες ἐμπαιζόντων αὐτόν, εἴτε τῆς χύτρας ἀκόντων αὐτῶν περιτροπομένης. Ἀλλὰ πολλῶν παρακλήσοι χρησαμένων ἐς βασιλεῖα πνευματικῶν ἀνδρῶν ἐς ἑτέραν μετὰ ταῦτα κουφοτέραν εἰρηκτὴν μετηνέχθη.

Η'. Τούτων οὕτω συμπεπτωκότων διηγορεῖτο κατ' ἑαυτὸν ὁ βασιλεὺς γινώμενος και οὐκ εἶχεν ὁ τι και διασάξεται και ὄθεν εὖρη τοῦ κακοῦ λύσειν. Ὅσα

γὰρ ἂν ἐπιχειροῖ, πᾶνθ' ἐὼρα καθ' ἑαυτοῦ στρεφόμενα παραδόξως. Ὅθεν ἀνοίξειν ἔκρινε δεῖν ἐν ψαλμῷ (6) τὸ πρόβλημα τῶν οὐρανῶν ἀποριῶν· καὶ ἀνοίξας ἐνέτυχεν εὐθύς τῷ πρώτῳ στίχῳ λέγοντι· « Ἐν τῷ διαστέλλειν τὸν ἐπουράνιον βασιλεῖς ἐπ' αὐτοῖς χιονοθήσονται ἐν Σελμών. » Γνοὺς οὖν ἐντεῦθεν, ὡς πᾶνθ' ὅσα τελεῖται πρὸς τῆς παρουσίας φορᾶς τῶν πραγμάτων Θεῷ διδογμένα τυγχάνουσι καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀγνωστοῖς τῆς ἀπορρήτου Προνοίας· οἱ ἄλλοι, πρὸς διαλλαγὰς αὐθις καὶ σπονδὰς ταῖς προτέροις ὁμοίας ἐξεκαλεῖτο τὸν ἔκγονον, ἀντίπαλα δι' ἀνάγκην πραγματευόμενος τοῖς τοῦ Συργιάνου βουλεμάσιν· ὅς δὴ καὶ θέλων ἐκ πολλοῦ τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἦεν εὐθύς μελλήσας οὐδέν. Ἐφαμεν γάρ που καὶ ἀνωτέρω, ὡς τὴν μὲν αὐτονομίαν τῆς βασιλευσῆς ἐξουσίας ἔχειν ἐβούλετο· τὸ δὲ σχῆμα καὶ τὰ φρονεῖδας ὄλιαι ὄρματις ἐαυτοῦ ἐξουθεῖτο· καὶ εἰ μὴ αἰ περὶ αὐτὸν ἠρόλουν τε αὐτὸν καὶ ἠρέθιζον πρὸς τὴν τῆς ἄλλης ἡγεμονίας ἐφοσιν, ἤρκεσαν ἂν αὐτῷ καθάπαξ ἡ τῶν γενομένων σπονδῶν κατάστασις. Ὅμως ἐπιειδέπαι ἐν τῷ παρόντι κληθεὶς ἦκε πρῶτον περὶ τὸ Ῥήγιον κάλει τῇ μητρὶ καὶ δεσποίνῃ ἐντετυχήκει· προακολουθεῖσθαι τῆς ἐκροτῆς καὶ πεμφθεῖσθαι ἐκεῖ τῶν γενησομένων σπονδῶν ἕνεκα, ἐκεῖθεν πάντα τὰ γενησόμενα.

[P. 221] Θ'. Ὀλέων δ' ἐντὸς ἡμερῶν ἐξεληθῶν καὶ αὐτὸς ἐνοῦται τῷ πάππῳ καὶ βασιλεὶ ἔξω πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως· τοῦ μὲν πάππου καὶ βασιλέως ὡς ἀποδόντος τοῦ ἔκπου, ἀποδὸς αὐτὸς τοῦ ἔκπου πόρρωθεν πρὸ σταδίου ἐνός· καίτοι πολλὰ τοῦ πάππου ἀκταννομένου καὶ κωλύοντος, ὁμῶς αὐτὸς περὶ προσελθῶν ἠρκίσαστο τὴν τε χεῖρα καὶ τὸν πόδα αὐτοῦ ἐφ' ἔκπου κληθένου. Ἔπειτα καὶ αὐτὸς ἔκπου ἐπιβὰς περιεπτύξατό τε καὶ ἀσπασόμενος ἠσπᾶσσο ἐντελῶς. Καὶ εὐθύς βραχέα ἄντα καὶ σχέδια λείξαντες πρὸς ἀλλήλους ἀπηλλάγησαν. Καὶ ὁ μὲν εἰσῆλθεν ἐς Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ νέος ἀπειθῶν στρατοπεδεύεται περὶ τὸν νεῶν τῆς ὑπεράγνου θεομήτορος τῆς Πηγῆς. Ἐνθα συχνὰς διατριβὰς ἡμέρας εἰσῆει καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν μεθ' ἡμέραν καὶ αὐθις ἐξῆει. Διῆγε γὰρ τρικαιῦτα καὶ ἡ δεσποῖνα καὶ μητρὶ αὐτοῦ κατὰ τὸν νεῶν τῆς ὑπεράγνου θεομήτορος, τοῦτο μὲν καὶ δι' ἀσθένειάν τινα, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν τοῦ φιλέτου συνδιαίτησιν. Συντῆν δὲ τῇ δεσποίνῃ ἐκεῖ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Σιμωνίς· ἡ Κράλαινα, ἔργα ἐληλυθῆσα ἐκ Τριβαλλῶν τελευταίαντος τοῦ ἀνδρός· ἡ δὲ καὶ τὰ διαψιθυρισόμενα τῆδε κάκιστος τῷ ἐαυτῆς ἐναργίστερον ἐδήλου πατρὶ καὶ βασιλεῖ. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ εἰς Ὀρρεσιᾶν καὶ Διδυμῶν τειχον ἐπανῆκε (7).

CAPUT XII.

Esais, vir simplex et indoctus, multorum criminum accusatus, favente imperatore creatur patriarcha. Favoris injusti merces. Esais opera. Philanthropenus in pristinum gratia locum restituitur. Hujus elogium. Turci Philadelphiam obsident; Audito Philanthropeni adventu arma ultro abijciunt. Cur illum

¹ Psal. LXVII, 15.

Variorum notæ.

(6) De hac divinationis ratione vide *Glossar. med. Lat.* in v. *Sortes sanctorum*. DUCANG.

(7) Anno Christi 1322, mense Augusto, indict. 5. Vide *Cantacuz. lib. 1, cap. 34. BOIVIK.*

reverti. Maxima frumentii copia in urbem liberatam invecit. Syrgiannes imperatorum concordia minime letus. Asanis Andronici fidem tentat. Ab eo apud imperatorem delatus in carcerem conjicitur. Omnibus bonis nullatur.

360 I. Eo tempore monachus quidam ex monte A Atho, septuagenario major, nulla sacerdotali dignitate præditus, idemque adeo imperitus, ut nec prima quidem litterarum elementa perfecte posset conjungere, in urbem venit. Quem ob nimiam morum simplicitatem imperator in patriarchalem sedem tam temporis vacantem imposuit; quamvis multa crimina libere illi objecta et a multis testata fuissent, propter quæ olim sæpe exclusus omni sacrorum ordinum gradu fuerat. Quamobrem divino jure ob humanam cupiditatem spreto passus est: Deus a simplicissimo illo homine eos principatu dejici, qui tanto studio pro eo injuste contenderant; ut progressu historiae res ipsa declarabit.

II. Cæterum is patriarcha, cum primum in patriarchali solio collocatus esset, imperatoris singulari benevolentia fretus effecit, ut Philanthropenus pincerna in pristinum gratiæ locum restitueretur, quem ante annos octo et triginta ex invidia amisisset, oculum ostendimus. Qui quidem statim in negotiis imperatoris, præsertim vero in tantis rerum turbis, ita consilio excelluit, ut prudentissimus quisque Scipiones et Thebanos Epaminondas **361** cernere sibi videretur. Quin et illud admirabantur (cum res humane firmi et proprii nihil habeant, sed fortuna continenter in illarum mutatione et destructione vim suam exserat et vitam, quasi tragœdiam quamdam agenda, variis vicissitudinibus ludat), quo pacto prudentia illius integra atque incolumis mansisset ac firuior, quam fortuna exstitisset, tandemque ipsum, malo invidiæ genio depulso, e condemnationis præcipitio revocasset.

III. Testimonio est orationi meæ illud tempus, quo virtus ejus veluti Lydio lapide explorata enituit. Nam cum finitimi et suburbani Turci Philadelphiam obsidione tum cinxissent et continenter validis viribus oppugnarent, foris ipsi, intus vero dira fames: indigenæ, qui in ea civitate restabant, in periculo erant, ne Turcis cum ipsa urbe atque aris et focis proderentur: idque intra paucos for-

A'. Έτυχε μέντοι (8) επιδημηχός τηκεκῶτα μοναχός τις ἐξ ἑβρου τοῦ Ἄθω ὅτι τὰ ἐδιδρακτοτα ἐτη, μήτ' ἀξίωμα ἔχων οὐδὲν ἱερατικόν, μήτ' γούτ' τὰ πρῶτα καὶ στοιχειώδη συνάπτειν ἀπορίας ἐνέμμενος γράμματα. Τοῦτον διὰ τὴν ἀγαν τῶν τρέπων ἀφύλαιαν εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς ἄρτι χηρεύοντες θρόνους ὁ βασιλεὺς ἀνεθίβασε (9)· καίτοι πολλῶν κατ' αὐτοῦ παρρησιασθέντων ἐγκλημάτων καὶ ὅπ' πολλῶν ὀρολογηθέντων· δι' ἃ καὶ κάλια καλλίκι; τακώλυται τυχεῖ ἱερατικῆς βαθμίδος τινός. Ὅθεν ἐπαίδη τὸ τοῦ Θεοῦ καταπερρήνηται δικαίον δι' ἑραίν ἀνθρωπίνην, συγκαχώρηκεν ὁ Θεὸς τῆς οικίας καθαιρεθῆναι τοῦτους ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ ἀπελεστέτου τῆδε ἀνδρός, ὅσοι τοσαύτην ἀδίκως ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν σπουδὴν εἰσητέγκαντο· [P. 222] ὡς αὐτὰ δηλώσει λεγόμενα τὰ πράγματα προλοῦσης τῆς ἱστορίας.

B'. Ὁ μέντοι πατριάρχης οὗτος ἅμα τῇ πρὸς τὴν πατριαρχικὸν θρόνον ἀναβάσει τῇ πολλῇ τοῦ βασιλέως πρὸς αὐτὸν φιλιτρῶ τεταρβήχως τὴν κάλια αὐτοῦ γε εὐμένειαν ἕμοιαν καὶ τῆμερον τῷ πικρέτῳ προξένησε Φιλανθρωπίνῳ· ὃν πρὸ ἐτῶν ὀκτώ καὶ τριάκοντα (10) ταῖς τοῦ θρόνου καλάραις τὰς ἀγάς τῶν ὀμμάτων ἀπολλέσαντα δεηλώκαμεν. Ὅς ὁστως ἐν ταῖς βουλαῖς ἀριστος εὐθὺς τοῖς βασιλικαῖς ἔδοξε πράγμασι καὶ μάλιστα ἐν θορότῳ τοσοῦτοῦ πραγμάτων καὶ κλόδων, ὥστε Σκιπίωνας ἑταίρου; καὶ Θεβαίους Ἐπαμεινώνδας ἔδοξαν βλέπειν τῶν τηκεκῶτα κερρότων οἱ συντώτεροι. Καὶ μέντοι καὶ ἐθαύμαζον, πῶς τὸν ἀνθρωπίνῳ πραγμάτων οὐδὲν κερτημένων ἀκῆρατον οὐδὲ μόνιμον, ἀλλὰ τῆς τύχης ἀγενεκῶς ἀκμαζούσης ἐν τῇ τοῦτων μεταβολῇ καὶ φθορᾷ καὶ παίζουσης τὸν βίον ταῖς ἀμοιβαῖς καθάπερ σαρτηνὴν τραγικὴν ἀκῆρατος ἢ τῆς τοῦτου γνώσεως ἔμεινεν ἀρετὴ καὶ στεβρότερα τῆς τύχης· ἢ δὴ καὶ τοὺς τῆς βασικίας ἀπωσαμένη Τελχίνας τῶν κερθμένων τῆς καταδίκης ἀνεκαλίσατο.

Γ'. Μαρτύριον τῶν λεγομένων καὶ ὁ προξενικὴ τῆως ὁ χρόνος. καθάπερ τινὰ βάζανον τῆς τοῦ ἀνδρός ἀρετῆς. Ἐν γὰρ τούτῳ τῷ χρόνῳ περισσεύοντες ὄντων τὴν Φιλadelphiam (11) τῶν περιούτων καὶ ἀστυγερότων Τούρκων καὶ κατὰ συνέχαιαν πολιορκουμένης τῆς πόλεως σφοδρῶ; ἔξωθεν μὲν ὑπ' αὐτῶν, ἐνδοθεν δ' ὀπὸ σφοδροῦ τοῦ λιμοῦ ἐς κίνδυνον ἦλθον οἱ περιλειπόμενοι τῶν αὐτοχθόνων πολιτῶν πρὸδοθῆ-

Variorum note.

(8) Phranzes. lib. 1. cap. 9. DUCANG.

(9) Anno Chr. 1323, pridie Kal. Dec. Indict. 7. Eius τοὺς πατριαρχικοὺς ἄρτι χηρεύοντες; θρόνους verterat Wolfius, in recens defuncti patriarchæ locum. Ego verti, in patriarchalem sedem tum temporis vacantem, ea ratione, quod antequam Esaias crearetur patriarcha, sedes tribus fere annis vacaverit, ut constat ex Synopsi Dorothei. Adde quod ad erbiium ἄρτι accipitur nonnunquam pro τῆως, tunc. BOVIN.

(10) Imo ante annos octo et viginti. Nam (ut adnotatum supra pag. 121, A) Philanthropeno lumen oculorum ademit Libadarius anno mundi 6805

D sub finem auctumni, hoc est anno Christi 1296 exeunte. Aude annos 23, et efficias annum mundi 6833. Christi 1324, quo scilicet anno Esaias, qui paulo ante patriarcha creatus fuerat, seniore Andronicum Philanthropeno reconciliavit. Quodsi adderes annos 38, efficeres annum mundi 6843, Christi 1354, quo anno nec Esaias patriarcha, nec Andronicus senior in vivis erant. BOVIN.

(11) Hinc apparet Philadelphiam bis a Turcis obsessam; ac primam quidem obsidionem Theolepti virtute et Catalanorum adventu, alteram Philanthropeni auctoritate solutam fuisse. BOVIN.

και τοις Τούρκοις αὐτῆ πόλει και αὐτοῖς ὄρεσι. Καὶ ἂν ἐν αὐταῖς ἡμέραις ἐπράττετο τοῦτο, εἰ μὴ ὁ Φιλαθροπικὸς Ἀλέξιος ἐβόη τοῦ βουθῦ τῶν τοιούτων ἀπαλλάξας κινδύνων. Ἐν στανῶ γὰρ γενόμενος ὁ βασιλεὺς και μὴ ἔχων ὅ τι δρᾶσαι τῶν πάντων εὐδὴν (ὅστι γὰρ ὄκλων ἐπισκευή, ὅστι στρατὸς ἀντικταλὸς ἦν εἰς κλίην οὕτω θαλάττης; πολλοὶ σταθμοὶ ἀπικρισμένην και πολλοὶ; περικυλωμένη τοῖς ἔθνεσι βοηθεῖν) φέμκει τοῦτον αὐτὸν μηδὲν ἐπιφορῶμενον, ὅστι στρατὸν, ὁδὸ ὄκλων ἐπισκευή; ὅστι χρημάτων πλῆθος, ἀλλὰ μόνην τὴν τῆς φύσεως σύνασιν και ἐμπειρίαν. Οὐ δὲ και πρὶν ἐπιστῆναι τῇ πόλει Φιλαδέλφει, ἔτι δ' ἐν μέσῃ κορείᾳ τυγχάνοντος, τὴν φημὴν ἀκηκοῦτες οἱ τῶν πολιορκούντων σατραπαὶ και ἀρχηγοὶ τὰ τε ὄκλα εὐθὺς ἐβρίψαν και τὴν πολιορκίαν ἀπαικάντο αἰδασθέντες τὴν τοῦ ἀνδρός ἀρετήν. Καὶ ὁπταίαι; ἅμα χερσὶ και γνώμασι εἰρηνευοῦσαις ἔκιντῶσι και ὑποδέχονται· και ὧν κίλαι και ὧν ἀπλουσαν ἐξ αὐτοῦ νῦν ἐν μνήμῃ γενόμενοι χάριται; ὁμολογοῦσι και πᾶν τὸ κατὰ γνώμην τελεῖν ὁπισχοῦνται. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν κίλαι τὸ ζῆν ἐκορίσαντο δι' αὐτοῦ προφανοῦς ἀπαλλαγίντες θανάτου· οἱ δὲ τῶν ἐκ' αὐτῶ [P. 225] παιδαυτῆ τετραμμένῃ πρὸς ὄκλα και καλέμων ἀσκησιν ἦσαν. Καὶ τί δὲ διατριβῆν; ἐς τοσοῦτον εὐπαθείας και εὐτυχίας ὄκλον τὸν μέγιστον λαμβάνειν μέδιμον τοῦ σίτου.

Δ'. Τῶ μὲντοι Συργιάνῃ (12) τῶν βασιλέων ἡ ἔνωσις μὴ κατὰ γνώμην συστάσα ἀθουμειν ἐποιεῖ και ἰσχυροπρακτικῶ περιτέναι· και μάλιστα ὅτι τῶν πραγμάτων ἡρεμούντων ἀξυντελής αὐτὸς ἐν τοῖς δημογίαις ἰδῶκει και ἀχρηστος. Ὅθεν ἐν καθέδραις και σιγαῖαι και ὁδοῖς τοιοῦτοι; τισὶν ἐντυγχάνων και προσηὸν ἀσμίνως, ὅστις λύπην τινὰ τὰ κοινὰ προῦξήσων ἀράγματα, ἰλοιορλεῖτο τοῖς βασιλεύουσιν, ἀτε ἀδικαστέτοις περὶ αὐτὸν γενόμενοις χρησιμώτατον ἐν τοῖς ἐναντιωτέτοις καιροῖς; νῦν μὲν τοῦτω νῦν δ' ἐκείνω γενόμενον. Ἰδὼν δὲ και Ἀνδρόνικον τὸν Ἀσαν λύπησ περιτόντα μεστὸν, ὅτι τὴν ἐπιτροπήν και διοικήσιν ἔχων ἐκείνωσ τῶν Πελοποννησίων Ῥωμαίων ἐν τῶ περιῶ τῆς τῶν βασιλέων διαστάσεως; εἰτα ἐξοικισθείς ἐκείθεν ἀτίμως παρὰ τοῦ νέου βασιλέως και ἰδὼν πρὸς τὸν γηραιὸν οὐχ εὐρεν ὁδὸν ἐξ αὐτοῦ τῆς λύπης ἀπέξιον εἰς θαρραλίαν· και τοῖς μεγάλων, ἄξιος ὑπάρχων ὄξωμάτων, σεβαστοκρατορικῶν δηλαδὴ και μειζόνων, διὰ τε τὴν στρατηγικὴν ἐμπειρίαν, ἦν ὑπὲρ τοῖς ἄλλοις τῶ; ἐπλούται, και ἅμα τὴν τοῦ γένους λαμπρότητα· διὰ ταῦτα τοῖνον ὁ Συργιάνης πρόσσει; και αὐτῶ και φίλος αὐτῶ γίνεται, τὴν τῆς λύπης ὁμοιοθετα γνώμησ προβαλλόμενος σύνδισμον. Ὁ μὲν οὖν Συργιάνης, ὡς ὁμοφύχῳ θαρρήσας; ἐκείνω πάντα διψῆ; λοιπὸν ἀναπαπταμένη τῇ γλώττῃ, ὁπόσα τοῖς λυποῦμενοις; εἰκόσ. Ὁ δὲ Ἀσιν (13) βαθεῖα συνέσει προσηὸν αὐτῶ γλώσσαν μὲν ὁμοίαν πῶ; ἐκείνω προῦτείνετο και συμβιολοορλεῖτο τοῖς βασιλεύουσὶ δηθεν αὐτό;· τὰ δὲ παρὰ

tanto dies accidisset, nisi Alexius Philanthropenus in tanto periculo constitutus ab imminente exitio liberasset. Nam in angustias redactus imperator et consilii plane inops (neque enim armorum apparatus, neque exercitus suppetebat urbi defendendæ par, quæ tot stadiis a mari dissita, tot gentibus cincta esset) hunc ipsum delegat, nihil secum afferentem, non exercitum, non arma, non pecuniæ copiam, sed tantum naturalem prudentiam et usum rerum. Qui priusquam ad urbem accessisset, cum in medio adhuc itinere esset, hostium satrapæ et 362 duces fama audita statim abjectis armis ab obsidione recesserunt, viri virtutem reverill: et supinis simul manibus et pacatis animis obviam progressi eum exceperunt, et beneficiorum quæ olim ab illo accepissent memores, gratias ei egerunt, se quidquid petisset facturos pollicentes. Quidam enim ex illis vitam olim ejus opera conservarent et mortem certam ac paratam effugerant; alii eo magistro educati et ad arma et militiam instructi fuerant. Et quid multis opus est? Philadelphicæ subito ea felicitas et ubertas exstitit, ut maximam frumenti medimnum drachma compararent.

ἦεν ἑξαπίνης ἡ Φιλαδέλφεια, ὡς μιδὲ δραχμῆσ.

IV. Syrgiannes vero, imperatorum concordia minime lætus, animo æger et tristi vultu obambulabat: maxime quod tranquillis rebus nullus ejus usus in republica esse videbatur. Quos igitur publicus rerum status quocumque modo offendisset, eos seu sedentes seu stantes seu secundum viam euntes nactus conveniebat et cupide adibat: atque imperatoribus conviciabatur, ut a quibus summis affectus esset injuriis, cum adversissimis temporibus nunc huic nunc illi maximæ usui fuisset. Cum autem Asanem Andronicum mœrore plenum obambulantem conspexisset, qui Romanos Peloponnesios, dum imperatores inter se dissiderent, rexerat atque gubernaverat; deinde vero per ignominiam a juniore imperatore pulsus, et ad 363 seniorem profectus, nullum ejusmodi præmium impetrarat, quo dolor ejus levaretur; quamvis magnis honoribus dignus esset, sebastocratoricis videlicet et majoribus etiam, cum ob rei militaris usum, quo tunc alios superabat, tum ob illustre genus, ob eas, inquam, causas Syrgiannes ad hunc quoque accedit et quasi mœroris similitudine devinctus amicus ipsi existit. Itaque, ut amico unanimi confusus, omnia quæ dolor fert sine ulla distimulatione eloquitur. Asan vero singulari prudentia cum viro agens verbis haud dissimilibus utebatur, et ipse quidem imperatoribus maledicebat; omnia vero, quæ a Syrgianne dicebantur, animo intimo recondebat. Nam et prius ambitionem ejus oderat: tum

Variorum notæ.

(12) Cantacuzenus, lib. 1, cap. 35. DUCANG.
 (13) De quo in stemmate Cantacuzenorum, pag. 260. DUCANG

καὶ σφαιρῶν οὐρανίων καὶ κινήσεως πλανωμένων καὶ ἀπλανῶν, καὶ τοιαῦτα ἅτα ἐμοὶ καθυποβάλλων πρόφασιν τοῦ λέγειν. Πολλὴν γὰρ πρὸς ἡμᾶς τὴν εὐμένειαν ἔτρεφεν. Ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν ἔπεινον διεξῆεν πολὺν τοῦ μαθήματος. Τοῦτο καὶ γὰρ μοι τὸ ὀπτικὸν, ὡς εἶπεν, τῆς διανοίας ἐκάθηρε καὶ πρὸς τέλειον οἰνοῦ χρωματισμὸν τάλλα μοι πάντα μαθήματα ἤγαγε. Σκιαγραφίᾳ γὰρ ὡς ἀληθῶς εὐόκασε τοῦτου χωρὶς, δεῖσαι κατ' ἀνθρώπους εἰσι τεχνικὰ καὶ σπουδάζματα (15) μετὰ μέντοι γε τῶν ἄλλων καὶ ὁ τοῦ Πάσχα λόγος ἀνεκέρως, ἐμοὶ τοῦτον μεταξὺ παρεβρίβαντο, ὡς μέρος θύτα καὶ τούτου τοῦ τοιοῦτου μαθήματος· καὶ ἄλλως ὅτι καὶ ὠδίνων ἦν διὰ μακροῦ πρὸς βασιλείου τὸ πρᾶγμα ἀνενεγκεῖν ἀκοῆς, ὀπὸρβήτων ὄν, ὡς ἀκριθῆς μὲν τὸ πρᾶγμα παρέστηεν ἔρευνα, πλὴν ἢ ὅσοι τῶν τῆς ἀστρονομίας κρατήρων ἐγεύσαντο. Ταῦτ' ἄρα καὶ κειροῦ λαβόμενος, ὡς ἔφην, βήγγυμι τῆς ὠδίνου, οὐκ ἀγνίσματος μὲν οὐδὲ τότε ἀπελλάξας. Ἦσαν γὰρ οἱ τότε (16) πολλὰ μοι παρέσχον πρᾶγματα, μὴ συνηλοχότες ἐκ τοῦ βήσπου τῶν τοῦ λόγου σκοπῶν. Καὶ εἰ μὴ ὁ βασιλεὺς (17) (ἐκεῖνος γὰρ μόνος ἦν συνεισὶς ἀ διεξῆεν αὐτόν· ἀφορμὴν γὰρ εἰληφὸς εὐθύς κάκενος ἐπέδεικνυτο καὶ ἐδημοσίευσεν τῆς βήγγυς αὐτοῦ συνέσεως τοὺς θεσσαυροὺς), εἰ μὴ οὖν ἐκεῖνος κλειστόν ἐμοὶ τὸ προσήνης χερυζόμενος κλειδὸν ἐναπολεῖ τῷ λόγῳ, τάχ' ἂν τὸ τελευταῖον τοῦτο κινήτως καὶ ἀγανῶς ἐκείθεν ἀπήλλαττον, ἀδικόν τινα τὴν κατῳδίκην ὁ δίκαιος ὀρεῖλων (18). Ἐπει ὡν πᾶσιν, ὡς ἔφην, ἡμῖν ὁ βασιλεὺς τὴν κατέστασιν ἐποιήσατο τοῦ μὲν λέγειν ἐμοὶ, τοῦ δ' ἀκούειν [P. 225] τοῖς συμπαραῦσι, πρῶτον μὲν ὡσπερ πᾶσιν ἔρους καὶ κρηπίδας ὑποθεῖς τὰ κείματα, εἶτα δι' αὐτῶν τὰς ἀποδείξεις ἐποιούμην.

Β. Καὶ δὴ δεόν ἐνίαι πρῶτον ἐπάμην τὴν ἐκρινὴν ἰσημερίαν ἐς τὰκριθὶς ἔρευνῆσαι. Τοῦτο γὰρ αὐτὸν ἀπίσης τῆς ἐξῆς ὑποθέσεως, ὡς προτόντες ἐροῦμεν· εἶτα τὴν ἐφεξῆς μετ' ἰσημερίαν πανσέληνον. Πανσέληνον δὲ φάμεν, ὅποτε πλησιάζει εἰς τὸ πρὸς ἡμᾶς ἡμισφαίριον τῆς σελήνης. Τοῦτο δὲ γίγνεται ἂν, ὅποτε βραχὺ τι πλέον ἢ τεσσαρεσκαίδεκοταίαν ἢ σελήνη τὴν ἡμέραν ἄγος, ἐξότου περὶ τὴν αὐτὴν ἐν ταύτῃ συνελθοῖ τῷ ἡλίῳ μετῶν τῆς τῶν ζωδίων σφαιρακῶν, μιᾶς ἀφ' αὐτῶν ἀμφοτέρων καθέτω. Ἐπει ὅν τῷ νομικῷ μὲν ἔπεται τὸ ἡμέτερον Πάσχα, ἐκεῖνο δὲ τῇ μετ' ἰσημερίαν πανσέληνον, δεόν ἐκεῖνα δευκρινῆσαι πρὶν (19)· εἶτα τοῖς ἄπασιν ἐδελθὼν ἂν εἴη τὸ καθ' ἡμᾶς. Ἀκριθῆς τοίνυν γίνεται ἰσημερία (20) ἐν μόνους δυαὶ τοῦ ἀνταυτοῦ νυχθημέρου· ἐνὶ μὲν ἀρχομένου ἡδὴ φθινοπώρου· ἐτέρῳ δ' ἀρχομένου ἔαρος εὐθύς. Καὶ περὶ μὲν τῆς φθινοπωρινῆς ἰσημερίας οὐδεὶς ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι λόγῳ· περὶ

fixarum motibus ac de aliis ejusmodi rebus, ut mihi disserendi occasione suppeditaret. Nam magna ejus erga me benevolentia erat. Itaque ego sermone suscepto eam disciplinam plurimum laudavi, quod ex mentis oculos mihi quodammodo repurgasset, et ceteras omnes disciplinas quasi vivis coloribus exornasset. Reipsa quippe, si ea non adesset, reliquæ artes ac studia hominum qualibet rudibus et adumbratis imaginibus similia sunt. Porro inter cetera etiam de Paschate quæstio orta est, cum ipse ejus mentionem injecissem, ut ad eam quoque disciplinam pertinens. Alioquin vero de eare ad imperatorem referre jampridem cupiebam; quam me diligens inquisitio arcanam esse edocebat, et iis tantum notam, qui astronomiam degustassent. **365** Tum igitur, quod parturiebam, data, ut dixi, occasione peperit; non tamen sine magnis difficultatibus. Erant enim qui ejus disputationis finem non facile animo concipientes multum mihi negolii facerent. Ac nisi imperator (nam quæ dixeram, solus ille intelligebat, et arrepta hac occasione excellentis scientiæ suæ thesaurus aperiebat ipse quoque ac palam exponebat, nisi, inquam, imperator insigni benevolentia viam orationi meæ patefecisset, forsitan per injuriam condemnatus non pulchre inde nec honeste hac tandem vice discessissem. Cum igitur, ut dixi, imperator potestatem integram nobis fecisset, mihi quidem dicendi, illis autem qui aderant audiendi, primum ea quæ maxime ad rem faciebant, velut principia ac fundamenta posui, deinde ex iis ipsis cœpi argumentari.

II. Ac primum necessariam esse dixi accuratam verni æquinoctii investigationem; quod, ut postea dicitur, totius quæstionis caput et causa est; deinde plenilunii, quod post æquinoctium existit, observationem. Porro plenilunium esse tum dicimus, cum lunæ hemisphærium nobis obversum totum lucidum est: id quod accidit paulo plus decima quarta die, ex quo luna cum sole in eandem zodiaci parte congressa fuerit, una eademque perpendiculari utrumque contingente. Cum autem Pascha nostrum ad legale, hoc vero ad plenilunium, quod post æquinoctium existit, accommodetur, iis xpliatas ratio Paschatis **366** nostri omnibus perspicua erit. Verum et proprie dictum æquinoctium binis tantum anni diebus naturalibus accidit, semel autumnii initio; iterum vere statim incute. Ac de autumnali quidem æquinoctio nobis laborandum non est in præsentia; de verno autem ac-

Variorum notæ.

(15) Τότε δ' ὄν πλέον διὰ κλειστός εὐφημία; ἤγαγον, ἐπεὶ μοι καὶ πλέον τῆς εὐφροσύνης ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἀναφίγων ἦν. Μετὰ μὲν τοῖς γε etc., cod. Vatic. 1086. Boivin.
 (16) Ἔτ' καὶ τότε, cod. Vatic. Boivin.
 (17) Ὁ θεοῦ-ατος βασιλεὺς, etc., cod. Vatic. Boivin.

(18) Ὁφλῶν, cod. Vatic. Boivin.
 (19) Δευκρ. πρῶτως, cod. Vatic. Boivin.
 (20) Ἀκριθῆ; τοίνυν γίν. ιτ. Cod. Vatic. Wolfius τὴν ακριθῆ ἰσημερίαν, exquisitum æquinoctium vocat. Malim, verum et proprie dictum æquinoctium, vel, ipsam præcisè æquinoctium. Boivin.

curate agendum. Fit igitur æquinoctium A
vere, cum sol primam arietis partem ingreditur,
in qua etiam æquinoctialis circulus ab astrologis
describitur. Neque vero in quibuslibet annis simi-
liter existit, sed in annis Nabonassari sub fine
vesperæ vicesimi quarti diei Martii, in annis Phi-
lippi Aridaei sub meridiem vicesimi quarti diei
eiusdem mensis; quibus autem diebus Christus pro
nobis mortem oppetiit, die vicesimo tertio, multum
ante solis ortum ac potius media illa nocte, nunc
vero nostra ætate die decimo septimo. Horam diei
aut partem horæ curiose non exentio, ne in re
haud necessaria, imo quoad præsens institutum
supervacanea, tempus teram. Quare annorum ab
eo tempore elapsorum discrimen hinc colligi pos-
test; ac facile est supputare, quot revolutis annis
unius diei spatio tempus æquinoctii retro aga-
tur; item post quot annos, biduo; atque ita
deinceps. Hoc vero non ratione motus solaris
accidit, qui æqualis est, nec usquam deflectit;
sed ob enumerationem dierum anni, in qua
nos labimur, trecentenis sexagenis quinis **367**
diebus integrum unius diei quadrantem ad-
jiciendo, contra quam oportebat. Ut enim magnus
Ptolemæus auctor est, non quadrans integer ad-
dendus, sed ex eo trecentesima diei pars deducen-
da; ut autem ego diligenti inquisitione comperi,
minus neque præcise trecentesima pars. Quam meæ
rationis certitudinem nunc explicandi locus non
est; viderint hoc qui sequentur astrologi. Sed ta-
men sit ita, ut ille dicit. Ea enim ratio in annis
non plurimis parum nostram disputationem im-
pediet. Hoc itaque observandum est, Ptolemæum
virum maximum censuisse, annis totis trecentis
integrum diem naturalem condari. Porro minuta
illa diei pars tot quidem annis evidentissima ex-
sistit. Ternis vero, quaternis, quinis et denis, aut
ter etiam totidem, exigua illa accessio non senti-
tur. Qua ante nos post totidem annos subtracta
rerum cælestium et astorum periti diem æquino-
ctii exquisitè repperunt; atque inde etiam Pascha-
tis tempus vera ac certa correctione constituerunt:
eaque correctio obtinuit ad annum fere ab Adamo
sexies millesimum ac trecentessimum. Ex eo vero
tempore ad nostram usque ætatem res neglecta
nescio quomodo, in incorrecta mansit: et qui nostro
tempore in Ecclesia Paschatis observationem pro-
xime ante vicesimum Martii diem auspicari de-
bebant, eam a vicesimo secundo auspicantur, non
368 recte sane. Nam cum æquinoctium ab in-
gressu solis in arietem, plenilunium a distantia so-
lis diametrica, Pascha autem legale ab ipso pleni-

γε μὴν τῆς ἡρινῆς; καὶ μάλα γέ τοι κλειστός. Γίνε-
ται τοίνυν ἀκριβῆς ἰσημερία ἐν ἔαρος ὥρῃ, ἐπὶ
περὶ μάζαν πρώτην ὃ ἥλιος; γίνονται τοῦ κρείου
ἔκη καὶ ὃ ἰσημερινός; τοῖς ἀπτροθεάμοις διαγράφε-
ται κύκλος. Γίνεται δὲ οὕθ ὁμοίως; ἐν ἀπείρῃ ἔτασι,
ἀλλ' ἐν τοῖς; μὲν τοῦ Ναβονασάρου περὶ λῆξιν ἑσπερίαν
τῆς τοῦ μαρτίου πέμπτης καὶ εἰκοστῆς; ἐν δὲ τοῖς;
Φιλίππου τοῦ Ἀριδαίου περὶ μεσημέριαν τῆς εἰ-
κοστῆς πεντάτης αὐτοῦ (21)· ἐν αἷς δ' ἡμέραις ὃ
Χριστὸς ὅκληρ ἡμῶν ἰθανατοῦτο (22) τρίτην καὶ
εἰκοστὴν διανύοντος αὐτοῦ, πολλῶν πρότερον πρὶν ἢ
ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, ἢ μᾶλλον εἶπειν περὶ μέσην
ἐκείνην τὴν νύκτα· νῦν δ' ἐφ' ἡμῶν ἑπτακαδικά-
την (23) ἀνύοντος αὐτοῦ. Οὐκ ἀκριβολογούμεαι ὃ
οὔτε μὴν τὴν τῆς ἡμέρας ὥραν, οὔτε μὴν οὐδέ γε
τὸ τῆς ὥρας μέρος. Οὐ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν, ὅτι μὴ
διατριβὴ μὴ πᾶν το; προσήκουσα εἴη χρεῖα. Ὅτι·
ἔξεστι συλλογίζεσθαι τὴν τῶν μεταξὺ χρόνων δια-
φορὰν κἀντεῦθεν καὶ δι' ὧων (24) ἐτῶν ὀπισθόπους
ὃ χρόνος; ἡμέρα μὲν γίνεται καὶ δι' ὧων αὐθις
ἐτέρῃ μὲν καὶ ὁμοίως ἀεί. Τοῦτο δ' οὐ παρὰ τὴν τοῦ
ἡλίου γίνεται κίνησιν. [P. 226] Ὁμαλὴν γὰρ ἐκείνος
ἀεί ταύτην (25) ποιεῖσαι καὶ ἀπαρέγκλιτον· ἀλλὰ
παρὰ τὴν τῶν ἐνιαυτῶν ἡμερῶν ἀπαριθμησιν,
ἦν ἀφαερῶς αὐτοὶ ποιοῦμεθα. Πρὸς γὰρ τοῖς τρια-
κοσίοις ἐξῆκοντα πάντα νυχθημέροις τίθειμαν καὶ
ἐλόκληρον τέταρτον νυχθημέρου ἐνός, οὐκ ἐπέ-
λωντες; οὕτω. Ὡς γὰρ ὃ μέγας φησὶ Πτολεμαῖος,
τριακοσιοστοῦ δύνοντος ἡμέρας μέρους ἀεί τοῦτο
προστίθεσθαι καὶ οὐκ ἐλόκληρον· ὡς δ' ἔγωγε αὐτὸς
ἐξακριθῶσας εὔρον, μείζονος (26) καὶ ἥμιστο τρια-
κοσιοστοῦ τελείως, εἰ μὲν ἀσφαλῶς ἠκριθωσάμην·
εἰ δὲ μὴ, σκέμμα τοῦτο τίθημι τοῖς ἔπειτ' ἀστρο-
λόγοις. Ἐγὼ γὰρ οὐ σχολάζω τοῦτο νῦν διασαφεῖν.
Ὅμως ἔστω κατ' ἐκείνον. Ἦστον γὰρ λυμανεῖται
τῷ λόγῳ πρὸς; οὐ πᾶν τοι πολλοὺς τοὺς χρόνους
διατριβόντι. Παρατηρητέον οὖν, ὡς κατ' ἐκείνον τὸν
μέγιστον δηλαδὴ Πτολεμαῖον δι' ἑλῶν τριακοσίων
ἐνιαυτῶν νυχθημέρον ὅλον συνάγεται. Τὸ δ' εἰρημέ-
νον πολλοστημόριον τῆς ἡμέρας ἐν μὲν τοσοῦτοῖς
ἔτασι καὶ μάλα ἐπιδύηλον ἤδη καθίσταται· ἐν δὲ
τρισὶ καὶ τέτρασι καὶ πάντα καὶ δέκα καὶ τρεῖς τε-
σοῦτοις, οὐκ ἂν δῆπου, διὰ τὸ πᾶν βραχύτατον (27)
τῆς προσθήκης. Ὅπερ δὴ καὶ κατ' ἐνιαυτῶν παρι-
δρομὴν τοσοῦτων οἱ πρὸ ἡμῶν τὰ μετέωρα φροντι-
σταὶ καὶ ἀπτροθεάμονες ὑφαίρουμένοι ἀσφαλῶς τὸ
τῆς ἰσημερίας νυχθημέρον εὔρισκον· κἀντεῦθέν γε
μὴ ἀσφαλῆ καὶ τὴν τοῦ Πάσχα διόρθωσιν ἐποιούν-
το· καὶ τὸ τῆς διορθώσεως ταύτης ἐγένετο μέχρι
τοῦ ἐξ Ἀδάμ ἑξακισχιλιοστοῦ τριακοσιοστοῦ ἔτους
ἔγγιστα. Τὸ δ' ἐξ ἐκείνου μέχρις ἡμῶν οὐκ οἶδ'
ὅπως; ἐρραθυμημένον τὸ πρᾶγμα καὶ ἀδιόρθωτον

Variorum notæ.

(21) Sub meridiem vicesimi quarti diei, non, vi-
cesimi quinti, ut Wolfius. BOVIN.

(22) Ἐπασχε, cod. VATIC. BOVIN.

(23) Ὁκτωκαδικάτην, cod. VATIC. BOVIN.

(24) Τὴν τῶν μεταξὺ χρόνων διαφορὰν· κἀντεῦθεν
κα. δι' ὧων, cod. VATIC. BOVIN.

(25) Ἐκείνο; ἀεί ταύτην, cod. VATIC. BOVIN.

(26) Legendum μέγιστος, vel ἥτερος, quam
postremam lectionem exhibet codex Vaticanus.
BOVIN.

(27) Διὰ τὸ πᾶν βραχύτατον, cod. VATIC. BOVIN.

Εἶτα. Καὶ νῦν ὁραβοντες· οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλη-
 σίας ἄνθρωποι τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ Πάσχα παρατηρή-
 σεως πρὸς τῆς τοῦ Μαρτίου ἑγγιστα πρὸςθεοῖαι εἰ-
 κοστῆς, οἱ δ' ἐκ τῆς αὐτοῦ δευτέρας καὶ εἰκοστῆς
 ποιοῦνται, οὐκ ὁρθῶς γε ποιοῦντες τοῦτ'. Ἐκαὶ γὰρ
 οἷα ἄλλοθεν ποθεν, ἢ τῆς πρὸς Κρήν ἡλιακῆς, εἰσόδου
 τῆς ἡμερίας ἀποφανόμεθα, τὴν δὲ γε πανσε-
 ληνον ὁμοίως οὐκ ἄλλοθεν ποθεν, ἢ τῆς τοῦ ἡλίου
 διαμετρικῆς ἀποστάσεως, καὶ ἐτι γε τὸ Πάσχα τὸ
 νομικὸν οὐκ ἄλλοθεν ποθεν ἢ τῆς πανσελήνου· εὐ-
 δηλον ἔρα, ὡς τῆς ἡμερίας μεταπισούσης με-
 τῆσσι καὶ τὰ τῆς πανσελήνου· καὶ ταύτη γε ἰσομέ-
 ως συμπαρήλλαξε καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων Πάσχα,
 κακείνῳ δ' αὖ δῆπου συμπαράλλαττειν χρεῶν καὶ
 τὸ ἡμίτερον. Πρὸς γὰρ ἐκεῖνὸ γε ἀπορρᾶ τὸ ἡμίτε-
 ρον κακείνῳ τέτακται ἴσοςθαι ὁμοίᾳ τινι κρηπίδι
 καὶ θεμελίῳ. Ῥῆθιον δ' ἂν εἰη βουλομένοις ἡμῖν
 ποησασθαι τὴν διάρθρωσιν, βραχὺ τι πλέον ἢ δύο
 νυθημέρων ὕψαιρασιν ποιησαμένοις. Οὕτω γὰρ
 ἀνήκειν τοῖς μεταξὺ τοσοῦτοις ἔτεσιν ἢ τῆς ἀστρο-
 νομίας ἐπαγγέλλεται μέθοδος. Τοῦτου δὲ μὴ γιγνω-
 μένου τὸ σφαλρὸν οὐ μικρὸν. Συμπέπει γὰρ
 ἐστ' ὅσα, καθὰ καὶ πολλὰς ἤδη γεγένηται, οἰεσθαι
 μὲν εἶναι πανσελήνον τὴν Κυριακὴν καὶ πρώτην
 ἡμέραν τῆς μελλούσης ἑβδομάδος· οἰεσθαι γε μὴν
 οὕτω ψευδὲς γεγενῆσθαι ἰγὰρ ἤδη πρὸ δύο νυθη-
 μέρων, κατὰ τὴν ἔκτην δηλαδὴ τῆς παρεληλυθίας
 ἑβδομάδος ἡμέραν· κἀνταῦθεν σφαλόμενου; ἄλλην
 ἀν' ἄλλης περιμένειν Κυριακὴν καὶ ποιεῖν τὴν
 ἀναστάσιμον ἑβδομάδα ἑβδομάδα τῶν τοῦ Χριστοῦ
 παθημάτων. Καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ σφάλματος ἐνταῦθεν
 γινώριμα τοῖς ἀπασιν. Ὅτι δ' οὐκ ἀπλῶς οὕτωσὶ
 πως οὐδ' εἰκῆ (28) καὶ μάτην τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν
 θεμένων ἐτέθησαν, ἀλλ' ἕκαστα λόγον ἔχουσιν εὐ-
 λογον, δῆλον ἤδη ποιήσομαι. Ἡ μὲν γὰρ μετ' ἡση-
 μερίαν πανσελήνος τοῖς Ἑβραίων ζητεῖται, πασιβ·
 ἐπειδὴ τοιοῦτος καὶ ὁ καιρὸς (29) ἐκείνους ἦν, καθ'
 ἐν τῶν τε ἀμὸν εἶδον καὶ Αἰγύπτου ἱσχυον. Ἡ
 μὲν γὰρ πρὸ τῆς ἡμερίας τῆ τοῦ Μαρτίου ἐνάτη καὶ εἰκο-
 στῆ γεγένηται· ἢ [P.227] δὲ μετὰ τὴν ἡσημερίαν τότε
 πανσελήνος τῆ μετ' αὐτὴν ἐξῆς, ἥτις κατ' ἐκείνους ἦν
 τισσερεσκαιδεκάτη τοῦ Νισσαν· ὅς ἀντὶ τοῦ καθ'
 ἡμῶς Μαρτίου πρώτος αὐτοῖς ἐν τοῖς μηνσὶ τοῦ ἐνιαυ-
 τοῦ ἀριθμεῖται. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἡμῖν οὐδ' ἀπὸ μῆδς
 καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ποιοῦνται τὰς τῶν μηνῶν
 τε καὶ ἐνιαυτῶν ἀρχὰς Ἠέροισι καὶ Ἀλεξανδρείς
 καὶ Αἰγύπτιοι καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις Ἰουδαίων πατ-
 ῆς, ἀλλ' ὡς ἑτέρως ἕκαστοι. Ἀλεξανδρείς μὲν γὰρ
 πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς πρώτης τοῦ καθ' ἡμῶς
 Σεπτεμβρίου (30) τὴν ἀρχὴν τοῦ σφετέρου εἶθινται
 εἶως· Αἰγύπτιοι δὲ νῦν μὲν αὐτὴν, νῦν δ' ἑτέραν,

lunio repetamus, satis constat, mutato æquinoctii
 die plenilunium etiam mutatum esse. Unde sequi-
 tur, Judæorum etiam Pascha variavisse, ac simul
 eum eo nostrum etiam variasse oportere, quoniam
 nostrum ab illo pendet et ex eo tanquam basi ac
 fundamento educitur. Facile autem hic error cor-
 rigetur, si paulo plus biduo integro detrahere vo-
 luerimus. Ita enim tot interjectorum annorum ra-
 tioni convenire methodus astronomiæ docet. Quod
 nisi fiet, error hæud parvus incidit : et fit interdum,
 ut sæpe jam factum est, ut opinemur primo et Do-
 minico hebdomadis instantis die plenilunium fore ;
 id autem falso opinemur, cum plenilunium biduo
 ante, hoc est in sextum ejus, quæ antecessit, heb-
 domadis diem inciderit, et nos ob eum errorem
 alium atque alium Dominicum diem expectemus
 et Christi passionem in hebdomade resurrectionis
 celebremus. Unde quæ errata consequantur, ne-
 mini est obscurum. Hæc autem non inepte neque
 temere ab auctoribus esse posita, sed rationem
 singula probabilem habere jam declarabo. Heuræi
 plenilunium, quod post æquinoctium existit, ob-
 servant, quoniam et illud 369 ipsum tempus fuit,
 quo agnum immolant, et ex Ægypto fugerunt.
 Nam illius anni æquinoctium die Martii nono et
 vicésimo fuit : et plenilunium, ab æquinoctio pro-
 ximum, postridie exstitit, nempe eo die, qui secun-
 dum illos decimus quartus mensis Nissan fuit,
 quem illi Martii nostri loco primum anni mensem
 numerant. Neque enim sicuti nos nec ab uno eor-
 demque die menses et annos Persæ, Alexandrini
 et Ægyptii auspicantur, nec ipsi præter alios Ju-
 dæi ; sed singuli aliter. Alexandrini quarto Kal.
 Septembris nostri annum suum auspicantur ; Ægy-
 ptii nunc ab eodem, nunc ab alio die, et subinde
 aliter. Persæ, Medi, Indi neque cum his neque in-
 ter se consentiunt. Judæi vero nunc ab hoc, nunc
 ab illo atque alias ab alio Martii nostri die suum
 Nissan ordiuntur. Nam a congressu ad congressum
 duorum luminum mensium circuitus numerare soli-
 ti cum mensem, qui vernum æquinoctium con-
 tinet, reliquorum mensium principium constituunt
 eumque Nissan vocant, cujus ipsius incertum est
 principium. Dominus quidem Mosi olim dixit :
 Mensis hic vobis principium mensium : primus
 est vobis in mensibus anni. Decima mensis hujus
 sumat unusquisque illorum Israel pecus per do-
 mum. Et erit vobis conservatum usque ad quar-
 tam et decimam mensis hujus. Et occident ad ve-
 speram. Et manducabunt. Et facietis diem hunc
 legitimum æternum 370 in progenies vestras'.

Exod. xii, 2, 3.

Variorum notæ.

(28) Ὅτι δ' οὐκ ἀπλῶς οὕτωσὶ πως, οὐδ' εἰκῆ, cod. Valic. BOIVIN.
 (29) Ἐπειδὴ τοιοῦτος καὶ ὁ καιρὸς etc., cod. Valic. BOIVIN.
 (30) Verit Wolhus, Alexandrini tertio Kal. Sept. Vertere debuit, tertio ante Kal. Sept. seu quarto

Kal. Sept. Nam tertius Kalendas Sept. est dies Augusti 30; tertius ante Kalendas Sept. est dies Augusti 29, quo die constat Alexandrinis auspicatus esse annum suum. Vide Petav. De doctrina temporum lib. vi, pag. 522. BOIVIN.

curate agendum. Fit igitur æquinoctium vere, cum sol primam arietis partem ingreditur, in qua etiam æquinoctialis circulus ab astrologis describitur. Neque vero in quibuslibet annis similiter existit, sed in annis Nabonassari sub finem vesperæ vicesimi quarti diei Martii, in annis Philippi Aridæi sub meridiem vicesimi quarti diei ejusdem mensis; quibus autem diebus Christus pro nobis mortem oppetiit, die vicesimo tertio, multum ante solis ortum ac potius media illa nocte, nunc vero nostra ætate die decimo septimo. Horam diei aut partem horæ curiose non exeat, ac in re haud necessaria, imo quoad præsens institutum supervacanea, tempus teram. Quare annorum ab eo tempore elapsorum discrimen hinc colligi potest; ac facile est supputare, quot revolutis annis unius diei spatio tempus æquinoctii retro agatur; item post quot annos, bideo; atque ita deinceps. Hoc vero non ratione motus solaris accidit, qui æqualis est, nec usquam deflectit; sed ob enumerationem dierum anni, in qua nos labimur, trecentenis æxagenis quinis **367** diebus integrum unius diei quadrantem adjiciendo, contra quam oportebat. Ut enim magnus Ptolemæus auctor est, non quadrans integer addendus, sed ex eo trecentesima diei pars deducenda; ut autem ego diligenti inquisitione comperi, minus neque præcise trecentesima pars. Quam meæ rationis certitudinem nunc explicandi locus non est; viderint hoc qui sequentur astrologi. Sed tamen sit ita, ut ille dicit. Ea enim ratio in annis non plurimis parum nostram disputationem impedit. Hoc itaque observandum est, Ptolemæum virum maximum censuisse, annis totis trecentis integrum diem naturalem constari. Porro minuta illa diei pars tot quidem annis evidentissima existit. Ternis vero, quaternis, quinis et denis, aut ter etiam totidem, exigua illa accessio non sentitur. Qua ante nos post totidem annos subtracta rerum cælestium et astrorum periti diem æquinoctii exquisitè repererunt; atque inde etiam Paschatis tempus vera ac certa correctione constituerunt: eaque correctio obtinuit ad annum fere ab Adamo sexies millesimum ac trecentessimum. Ex eo vero tempore ad nostram usque ætatem res neglecta nescio quomodo, incorrecta mansit: et qui nostro tempore in Ecclesia Paschatis observationem proxime ante vicesimum Martii diem auspicari debebant, eam a vicesimo secundo auspicantur, non **368** recte sane. Nam cum æquinoctium ab ingressu solis in arietem, plenilunium a distantia solis diametrica, Pascha autem legale ab ipso pleni-

γε μὴν τῆς ἡρῆς; καὶ μάλα γέ τοι κλειστός. Γίνε-
ται τοίνυν ἀκριβῆς ἡμερῖα ἐν ἑαροῦ ἔσρα, ἐποῖε
περὶ μῶραν πρώτων ὁ ἥλιος; γένοιτο τοῦ χριστοῦ
ἔκη καὶ ὁ ἡμερῖνός τοις ἀπυροθέμοσι διαγράφει-
ται κύκλος. Γίνεται δὲ οὐχ ὁμοίως; ἐν ἀκτιστῶν ἑταῖν,
ἀλλ' ἐν τοῖς μὲν τοῦ Ναβονασάρου περὶ λήξιν ἑσπεριαν
τῆς τοῦ μαρτίου κίμπτῆς καὶ εἰκοστῆς; ἐν δὲ τοῖς
Φιλίππου τοῦ Ἀριδαίου περὶ μεσημβριαν τῆς εἰ-
κοστῆς τετάρτης αὐτοῦ (21) ἐν οἷς δ' ἡμέραις ὁ
Χριστὸς ὄκπερ ἡμῶν ἰθανάτοῦτο (22) τρίτην καὶ
εἰκοστὴν διανύοντος αὐτοῦ, πολλῶ πρότερον πρὶν ἢ
ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, ἢ μᾶλλον εἶπειν περὶ μέσην
ἐκατὴν τὴν νύκτα· νῦν δ' ἐρ' ἡμῶν ἐπακαδεκά-
την (23) ἀνύοντος αὐτοῦ. Οὐκ ἀκριβολογοῦμαι δ'
οὔτε μὴν τῆς ἡμέρας ὥραν, οὔτε μὴν οὐδέ γε
τὸ τῆς ὥρας μέρος. Οὐ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν, ὅτι μὴ
διατριβὴ μὴ πάνυ τοι προσήκουσα τῇ χρεῖα. Ὡστ'
ἔξεστι συλλογίζεσθαι τὴν τῶν μεταξὺ χρόνων δια-
φορὰν κἀντεῦθεν καὶ δι' ὅσων (24) ἐτῶν ὀπισθότους
ὁ χρόνος ἡμέρα μίξ γίνεται καὶ δι' ὅσων αὐθις
ἐτέρη μίξ καὶ ὁμοίως ἀεί. Τοῦτο δ' οὐ κατὰ τὴν τοῦ
ἡλίου γίνεται κίνησιν. [P. 226] Ὁμαλὴν γὰρ ἐκείνος
ἀεί ταύτην (25) ποιεῖσαι καὶ ἀπαρέγκλιτον· ἀλλὰ
παρὰ τὴν τῶν ἐνιαυτῶν ἡμερῶν ἀπαριθμησιν,
ἦν σφαλερῶς αὐτοῦ ποιοῦμεθα. Πρὸς γὰρ τοῖς τρια-
κοσίοις ἐξήκοντα πάντα νυχθημέροις τίθεμεν καὶ
ἑξήκοντα τετάρτον νυχθημέρου ἐνός, οὐκ ὀφεί-
λοντες οὕτω. Ὡς γὰρ ὁ μέγας φησὶ Πτολεμαῖος,
τριακοσίου τοῦ δέοντος ἡμέρας μέρους ἀεί τοῦτο
προστίθεσθαι καὶ οὐχ ἑξήκοντα· ὡς δ' ἔγωγε αὐτὸς
ἐξακριβώσας εὑρον, μείζονος (26) καὶ ἥμισυ τρια-
κοσίου τοῦ τελείως, εἰ μὲν ἀσφαλῶς ἠκριβώσαμην
εἰ δὲ μὴ, σκέμμα τοῦτο τίθημι τοῖς ἐπειτ' ἀστρο-
λόγοις. Ἐγὼ γὰρ οὐ σχολάζω τοῦτο νῦν διασαφεῖν.
Ὅμως ἔστω κατ' ἐκείνον. Ἦττον γὰρ λυμανεῖται
τῷ λόγῳ πρὸς οὐ πάνυ τοι πολλοὺς τοὺς χρόνους
διατρίβοντι. Παρατηρητέον οὖν, ὡς κατ' ἐκείνον τὸν
μέγιστον δηλαδὴ Πτολεμαῖον δι' ἑλῶν τριακοσίων
ἐνιαυτῶν νυχθημέρον ἑλῶν συνάγεται. Τὸ δ' εἰρημέ-
νον πολλοσθημέριον τῆς ἡμέρας ἐν μὲν τοσοῦτοῖς
ἔτεσι καὶ μάλα ἐπιβήλων ἤδη καθίσταται· ἐν δὲ
τριῶ καὶ τέτρασι καὶ πάντα καὶ δέκα καὶ τρεῖς τε-
σοῦτοις, οὐκ ἂν δῆπου, διὰ τὸ πάνυ βραχύτατον (27)
τῆς προσθήκης. Ὅπερ δὴ καὶ κατ' ἐνιαυτῶν παρα-
δρομῆν τοσοῦτων οὐ πρὸ ἡμῶν τὰ μετέωρα φρονι-
σταὶ καὶ ἀπυροθέμοσι φαιρούμενοι ἀσφαλῶς τὸ
τῆς ἡμερῖας νυχθημέρον εὑρισκον· κἀντεῦθεν γε
μὴν ἀσφαλῆ καὶ τὴν τοῦ Πάσχα διόρθωσιν ἐποιούν-
το· καὶ τὸ τῆς διορθώσεως ταύτης ἐγένετο μέχρι
τοῦ ἐξ Ἀδάμ ἐξακισχίλιστοῦ τριακοσιοῦστοῦ ἔτους
ἔγγιστα. Τὸ δ' ἐξ ἐκείνου μέχρις ἡμῶν οὐκ οἶδ'
ὅπως; ἐρραθυμημένον τὸ πρᾶγμα καὶ ἀδιόρθωτον

Variorum notæ.

(21) Sub meridiem vicesimi quarti diei, non, vicesimi quinti, ut Wolfius. Boivin.

(22) Ἐπασγε, cod. Vatic. Boivin.

(23) Ὀκτωκαδεκάτην, cod. Vatic. Boivin.

(24) Τὴν τῶν μεταξὺ χρόνων διαφορὰν· κἀντεῦθεν καὶ δι' ὅσων, cod. Vatic. Boivin.

(25) Ἐκείνο; ἀεί ταύτην, cod. Vatic. Boivin.

(26) Legendum μέλιτος; vel ἡττονος, quam postremam lectionem exhibet codex Vaticanus. Boivin.

(27) Διὰ τὸ πάνυ βραχύτατον, cod. Vatic. Boivin.

Εἶτα. Καὶ νῦν ὀρεῖσθε· οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλη-
 σίας ἄνθρωποι τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ Πάσχα παρατηρή-
 σαις πρὸ τῆς τοῦ Μαρτίου ἔργιστα πεισθῆναι εἰ-
 κοστῆς, οἱ δ' ἐκ τῆς αὐτοῦ δευτέρας καὶ εἰκοστῆς
 ποιοῦνται, οὐκ ὀρθῶς γε ποιοῦντες τοῦτ'. Ἐπεὶ γὰρ
 οὐκ ἄλλοθεν ποθεν, ἢ τῆς πρὸς Κρίν ἡλιακῆς εἰσόδου
 τῆς ἡμερικῆς ἀποφαινόμεθα, τὴν δὲ γε πανσε-
 ληνον ὁμοίως οὐκ ἄλλοθεν ποθεν, ἢ τῆς τοῦ ἡλίου
 διαμετρικῆς ἀποστάσεως, καὶ ἐτι γε τὸ Πάσχα τὸ
 νομικὸν οὐκ ἄλλοθεν ποθεν ἢ τῆς πανσελήνου· εὐ-
 δηλον ἔρα, ὡς τῆς ἡμερικῆς μεταπισούσης μετ-
 ἔπει καὶ τὰ τῆς πανσελήνου· καὶ ταῦτη γε ἐπομέ-
 νως συμπαρήλαξε καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων Πάσχα,
 κἀκεῖν δ' αὐτὸ δὲπου συμπαραλλάττειν χρεῖον καὶ
 τὸ ἡμέτερον. Πρὸς γὰρ ἐκεῖν γε ἀφορᾷ τὸ ἡμέτε-
 ρον κἀκεῖν τετακταί ἐπισθῆναι ὁλοκαί τινι κρηπίδι
 καὶ θεμελίῳ. Ἐβδὸν δ' ἂν εἴη βουλομένοις ἡμῖν
 ποιήσασθαι τὴν διόρθωσιν, βραχὺ τι πλέον ἢ δύο
 νυχθημέρων ὑφαίρασιν ποιησαμένοις. Οὕτω γὰρ
 ἀνήκειν τοῖς μεταξὺ τοσούτοις ἔτασιν ἢ τῆς ἀστρο-
 νομικῆς ἐπαγγέλλεται μέθοδος. Τοῦτου δὲ μὴ γιγνο-
 μένου τὸ σφαλρὸν οὐ μικρὸν. Συμπίπτει γὰρ
 ἐστ' ὅτι, καθὰ καὶ πολλάκις ἤδη γεγνηται, ὁλοκαί
 μὲν εἶναι πανσελήνον τὴν Κυριακὴν καὶ πρώτην
 ἡμέραν τῆς μαλλούσης ἑβδομάδος· ὁλοκαί γε μὴν
 τοῦτο ψευδὲς γεγενῆσθαι (γὰρ ἤδη πρὸ δύο νυχθη-
 μέρων, κατὰ τὴν ἐκτενηθῆσθαι τῆς παρεληλυθυίας
 ἑβδομάδος ἡμέραν κἀνεῦθεν σφαλρομένου; ἄλλην
 ἀντ' ἄλλης περιμένειν Κυριακὴν καὶ ποιεῖν τὴν
 ἀναστάσιμον ἑβδομάδα ἑβδομάδα τῶν τοῦ Χριστοῦ
 παθημάτων. Καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ σφάλματος ἐνεῦθεν
 γνώριμα τοῖς ἄτασιν. Ὅτι δ' οὐκ ἀπλῶς οὕτως
 πως οὐδ' εἰκῆ (28) καὶ μάτην τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν
 θεμένων ἐτέθησαν, ἀλλ' ἕκαστα λόγον ἔχουσιν εὐ-
 λογον, ὅθλον ἤδη ποιήσομαι. Ἡ μὲν γὰρ μετ' ἡση-
 μερικῆν πανσελήνος τοῖς Ἑβραίων ζητεῖται καίσιν·
 ἐπειδὴ τοιοῦτος καὶ ὁ καιρὸς (29) ἐκεῖνος ἦν, καθ'
 ὅν τὸν τε ἀρνὸν ἔθυσαν καὶ Ἀγυπτον ἰφυγον. Ἡ
 μὲν γὰρ τότε ἡσημερία τῆ τοῦ Μαρτίου ἐνάτη καὶ εἰκο-
 στῆ γεγνηται· ἢ [P. 227] δὲ μετὰ τὴν ἡσημερικῆν τότε
 πανσελήνος τῆ μετ' αὐτὴν ἐξῆς, ἦτις κατ' ἐκεῖνους ἦν
 τεσσαρεσκαιδεκάτη τοῦ Νισσαν· ἔς ἀντὶ τοῦ καθ'
 ἡμᾶς Μαρτίου πρῶτος αὐτοῖς ἐν τοῖς μηνὶ τοῦ ἐνιαυ-
 τοῦ ἀριθμεῖται. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἡμῖν οὐδ' ἀπὸ μῆδος
 καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ποιοῦνται τὰς τῶν μηνῶν
 τε καὶ ἐνιαυτῶν ἀρχὰς Πέρσαι καὶ Ἀλεξανδρεῖς
 καὶ Ἀγύπτιοι καὶ πρὸ; τοῖς ἄλλοις Ἰουδαῖον παλ-
 δες, ἀλλ' ὡς ἑτέρως ἕκαστοι. Ἀλεξανδρεῖς μὲν γὰρ
 πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς πρώτης τοῦ καθ' ἡμᾶς
 Σεπτεμβρίου (30) τὴν ἀρχὴν τοῦ σφετέρου τίθενται
 ἔτους· Ἀγύπτιοι δὲ νῦν μὲν αὐτὴν, νῦν δ' ἑτέραν,

lunio repetamus, satis constat, mutato æquinoctii
 die plenilunium etiam mutatum esse. Unde sequi-
 tur, Judæorum etiam Pascha variavisse, ac simul
 eum eo nostrum etiam variasse oportere, quoniam
 nostrum ab illo pendet et ex eo tanquam basi ac
 fundamento educitur. Facile autem hic error cor-
 rigetur, si paulo plus biduo integro detrahere vo-
 luerimus. Ita enim tot interjectorum annorum ra-
 tioni convenire methodus astronomiæ docet. Quod
 nisi fiet, error hæud parvus incidit : et fit interdum,
 ut sæpe jam factum est, ut opinemur primo et Do-
 minico hebdomadis instantis die plenilunium fore ;
 id autem falso opinemur, cum plenilunium biduo
 ante, hoc est in sextum ejus, quæ antecessit, heb-
 domadis diem inciderit, et nos ob eum errorem
 alium atque alium Dominicum diem expectemus
 et Christi passionem in hebdomade resurrectionis
 celebremus. Unde quæ errata consequantur, ne-
 mini est obscurum. Hæc autem non inepte neque
 temere ab auctoribus esse posita, sed rationem
 singula probabilem habere jam declarabo. Hebræi
 plenilunium, quod post æquinoctium existit, ob-
 servant, quoniam et illud 369 ipsum tempus fuit,
 quo agnum immolavit, et ex Ægypto fugerunt.
 Nam illius anni æquinoctium die Martii nono et
 vicesimo fuit : et plenilunium, ab æquinoctio pro-
 ximum, postridie exstitit, nempe eo die, qui secun-
 dum illos decimus quartus mensis Nissan fuit,
 quem illi Martii nostri loco primum anni mensem
 numerant. Neque enim sicut nos nec ab uno eu-
 demque die menses et annos Persæ, Alexandrini
 et Ægyptii auspicantur, nec ipsi præter alios Ju-
 dæi ; sed singuli aliter. Alexandrini quarto Kal.
 Septembris nostri annum suum auspicantur ; Ægy-
 ptii nunc ab eodem, nunc ab alio die, et subinde
 aliter. Persæ, Medi, Indi neque cum his neque in-
 ter se consentiunt. Judæi vero nunc ab hoc nunc
 ab illo atque alias ab alio Martii nostri die suum
 Nissan ordiuntur. Nam a congressu ad congressum
 duorum luminum mensium circuitus numerare so-
 liti eum mensem, qui vernal æquinoctium con-
 tinet, reliquorum mensium principium constituunt
 eumque Nissan vocant, cujus ipsius incertum est
 principium. Dominus quidem Mosi olim dixit :
 Mensis hic vobis principium mensium : primus
 est vobis in mensibus anni. Decima mensis hujus
 sumat unusquisque illorum Israel pecus per do-
 mum. Et erit vobis conservatum usque ad quar-
 tam et decimam mensis hujus. Et occident ad ve-
 speram. Et manducabunt. Et facietis diem hunc
 legitimum æternum 370 in progenies vestras 1.

1 Exod. xii, 2, 3.

Variorum notæ.

(28) Ὅτι δ' οὐκ ἀπλῶς οὕτως πως, οὐδ' εἰκῆ, cod. Vatic. BOIVIN.
 (29) Ἐπειδὴ τοιοῦτος καὶ ὁ καιρὸς etc., cod. Vatic. BOIVIN.
 (30) Verit Wolfius, Alexandrini tertio Kal. Sept. Vertere debuit, tertio ante Kal. Sept. seu quarto

Kal. Sept. Nam tertius Kalendas Sept. est dies Augusti 30 ; tertius ante Kalendas Sept. est dies Augusti 29, quo die constat Alexandrinis auspiciatos esse annum suum. Vide Petav. De doctrina temporum lib. vi, pag. 522. BOIVIN.

Hoc de causa et in memoriam illius dici quotannis festum Paschatis celebrant. Nec ob eam tantum causam; verum etiam ut sit typus seu figura transitus ex hoc seculo in futurum, sicut ipse transitus ex Ægypto. Cum itaque futurum seculum vesperam habiturum non sit, alio modo sine vespera etiam ejus solemnitatis diem esse oportere aiunt: id quod fit, cum lunæ hemisphaerium, nobis obversum, plenum lumine seu totum lucidum est. Solis enim occasum statim tum exortus lunæ sequitur, nec ullam horam cœlum nobis obscurum esse sinit. Fuit igitur tum quoque, ut probabile est, hemisphaerium lunæ, quod versus nos spectat, plenum luminibus sexta sexti illius dici (quo nimirum Christus passus est) hora, cum luna centum et octoginta partibus a sole distaret. Quamobrem monstrata visa est astrologis et supra rationem ea quæ tum accidit solis defectio. Neque enim causam in natura aliquam habebat. Nam cum eandem utrumque lumen partem zodiaci occupat, naturales solis defectiones contingunt, luna solem subeunte. Eam vero partibus centum et octoginta dissitam retro converso cursu solem subiisse, id vero supra naturalem omnem rationem factum est. Quare id miraculum astronomi ante alios omnes sunt mirati, et Deum esse qui pateretur dixerunt. Nam in doctis minime quidem id portentosum, sed superioribus **371** etiam annis usitatum visum est. Eo igitur plenilunio Pascha Judæi immolarunt; eo æquinoctium fuit; eo et Servator noster mortem pro nobis oppetiit. Omnibus porro notum est, tertiam fuisse post legale illud festum eam diem, qua Dominus noster a morte resurrexit, eamque fuisse mensis Martii diem vicesimam quintam. Quæ duo utique, nimirum et mensis diem et resurrectionis mysterium, cum conjuncta essent, bifariam et trifariam et multifariam divisa piorum cœtus observavit. Nam alii mensis diem perpetuo instituto nostræ festivitati dicaverunt; alii Paschatis diem ex observatione legis prius indagabant; deinde tertio post die mysterium nostrum celebrabant. Unde infesta, ut ita dicam, festivitas extiterat, et non parva seditio et perturbatio in Christi Ecclesiam invaserat. Nam si semper tertius a legali Paschate dies incideret in quintum ac vicesimum Martii diem, melius id esset festumque consentiret. Sed quia perraro fit, et simul incidant et vix intra annos plurimos; perpetuo autem et quotannis fere accidit, ut alterum ab altero distet; alii plenilunium, quod post æquinoctium existit, anteverterunt, alii secuti sunt; alii spretis æquinoctiis et agnis et sacrificiis et omnibus legitimis ritibus quadragesima tantum numerata jejunium absolverunt, ubi vis et utcumque cecidisset. Hinc multa confusio et **372** perturbatio et quedamve uti linguarum partitio existit ex unica re. Certe enim probabile est, alios cibis abstinuisse et

καὶ ἄλλοι ἄλλην ἀεὶ καὶ Πέρσαι δὲ καὶ Μῆδοι καὶ Ἰνδοὶ τοῦτοις τε πᾶσι καὶ σφισιν αὐτοῖς ἀλλήλοισ ἀσύμφωνα. Καὶ Ἰουδαῖοι δὲ ποτὲ μὲν τῆς κατ' ἡμᾶς Μαρτίου, ποτὲ δ' ἑτέραν ἡμέραν, καὶ ἄλλοι ἄλλην ἀεὶ, ἀρχὴν τοῦ [καρ' αὐτοῖς ποιῶνται Νισσάν. Ἀπὸ γὰρ συνόδου πρὸς σύνοδον τῶν δύο φωστῆρων τὰς τῶν μηνῶν ἀριθμοῦντες περιέδου; τὸν ἑαυτοῦ μεταξὺ τὴν ἑρινὴν ἰσημερίαν περιλαμβάνοντα πρῶτον καὶ ἀρχὴν τῶν ἄλλων ποιῶνται μηνῶν καὶ Νισσάν ὀνομάζουσιν, ἀρίστον τὴν οἰκίαν ἔχοντα ἀρχὴν. Φησὶν οὖν πρὸς Μωσέα κάλει ὁ Κύριος· Ὁ μὲν οὗτο; ὁμὴν ἀρχὴ μηνῶν πρῶτος ὁμὴν ἔστιν ἐν τῷ μηνὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ. Τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τούτου λαβέτω ἕκαστος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πρόβατον κατ' οἰκίαν. Καὶ ἔσται ὁμὴν διατετηρημένον ἕως τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ μηνὸς τούτου· καὶ σφάξουσιν πρὸς ἑσπέραν καὶ φάγονται. Καὶ ποιήσετε τὴν ἡμέραν ταύτην νόμιμον αἰώνιον εἰς γενεάς ὁμῶν. Ταῦτ' ἄρα καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐτήσιον ἀεὶ ποιῶνται τὴν τοῦ Πάσχα πανηγύριν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ εἰς τύπον τῆς ἐκ τοῦ παρόντος πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα διαδόσεως κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου διέβασιν. Ὅθεν καὶ ἀνεσπέρου τοῦ μέλλοντος ὄντος αἰῶνος ἀνίστατον ἕτερον τρόπον εἶναι δεῖν φασὶ καὶ τὸ τῆδε τῇ πανηγύρει διακονῶν νυχθήμερον. Τοῦτο δὲ γίνεται κατ' οἰκίαν τε καὶ πανσέληνον τὸ πρὸς ἡμᾶς ἡμισφαίριον τῆς σελήνης ἔχουσας. Τὴν γὰρ τοῦ ἡλίου τῆνικαῦτα δύο· ἢ τῆς σελήνης εὐθὺς ἀνατολὴ διαδέχεται καὶ οὐδεμίαν ὥραν ἡμῖν (31) ἐξ σκοτισθῆναι τὸν ὕπερ κεφαλῆς ἄερα. Ἦν μὲν τοίνυν καὶ τότε, ὡς εἶκός, πλησιέστερος τὸ πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς ἡμισφαίριον ἔχουσα ἢ σελήνη τῇ ἕκτῃ τῆς ἕκτης ἐκείνης ἡμέρας; ὥρα ὀδοήκοντα καὶ ἑκατὸν τῆνικαῦτα τοῦ ἡλίου ἀρισταμένη μοίρας. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τεράστιον ἔδοξε τοῖς ἀστρολόγοις καὶ ὑπὲρ λόγον ὁ λόγος; τῆς τότε γενομένης ἡλιακῆς ἐκλείψεως. Οὐ γὰρ φυσικὸς τις εἶπετο ταύτῃ λόγος. Ἐν γὰρ μὲ τοῦ ζωδιακοῦ γενομένου μοίρας τῶν δύο φωστῆρων αἰ φυσικαὶ τοῦ ἡλίου τελιῶνται ἐκλείψεις, ὑποπερχούσας τῆς σελήνης τὸν ἥλιον [P. 228]. Ὅγδοήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν δισσαταμένη μοίρας τὴν σελήνην ὀπισθεδρομήσαι καὶ ὑποδραμεῖν τὸν ἥλιον, τοῦτο δ' ὕπερ πάντα φυσικῶν ἀτελειουργήθη λόγον. Ὅθεν καὶ πρὸ γε πάντων ἀστρονόμοι τὸ θαῦμα διὰ θαύματος ἤγαγον καὶ Θεὸν εἶναι τὸν πάσχοντα ἴφασαν. Τοῖ γὰρ ἀμαθέσιν οὐδὲ τεράστιον ἔδοξεν, ἀλλ' εὐθὺς τοῖς πλείστοις ἔτεσιν. Ἐν ἐκείνῃ τοίνυν τῇ πανσέληνῃ καὶ τῷ Πάσχα τοῖς Ἰουδαίοις ἐθύετο ἐν ἐκείνῃ δὲ γε καὶ τὰ τῆς ἰσημερίας ἦν· ἐν ἐκείνῃ δὲ καὶ ὁ Σωτῆρ, ὡς εἴρημεν, ὑπὲρ ἡμῶν θανάτουτο. Γνώριμον δὲ δεῖν τοῖς ἀπασιν, ὡς τρίτη μὲν ἦν μετὰ τὴν νομικὴν ἐκείνην ἑορτήν, ἐν ἣ τὸ τῆς θεϊκῆς ἡμῖν ἀναστάσεως μυστήριον ἐγεγένητο· καὶ ὡς πέμπτην καὶ εἰκοστὴν τῆνικαῦτα ὁ Μάρτιος ἦνυσ μῆν. Ἀ δὲ δύο ὄντα ἐν ταυτῷ, τὴν τε τοῦ μηνὸς ἡμέραν ἔτ-

Variorum notæ.

(31) Ἠμῖν addit cod. Vat. Boivin.

λαθῆ καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον, διχῆ καὶ A
 τριχῆ καὶ πολλαχῆ διελόμενοι τὸ τῶν εὐσεβῶν σύ-
 στημα οἱ μὲν τὴν τοῦ μηνὸς ἡμέραν νόμιμον αἰώ-
 νιον ἦγον ἐξῆς ὑπερέτιν τῆς ἡμῶν πανηγύρεως·
 οἱ δὲ τὴν τοῦ νομικοῦ Πάσχα πανήγυριν πρότερον
 ἀνεγκυβύοντες εἶτα τὴν ἐξ ἐκείνης τρίτην ἑόρτιον
 ἦγον τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου· κἀντεῦθεν ἀνέορτον
 καὶ τὸ τῆς εὐρητῆς ἐφαίνετο καὶ οὐ μικρὸν τι τὸ
 στασιάζον καὶ ἀπακτοῦν τῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ
 ἐπάγγετο. Εἰ μὲν γὰρ αἰετὴν ἐκ τοῦ νομικοῦ Πά-
 σχα τρίτην ἐν ταυτῷ συνέπιπτε καὶ πέμπτην εἶναι
 τοῦ μηνὸς· καὶ εἰκοστήν, βέλτιον ἂν ἦν καὶ ἀμήγυ-
 ρις ἦν ἡ πανήγυρις. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν συμπέπτεται
 ἀμφοτέρω πάντω τοι σπάνιον καὶ μόγις ποὺ διὰ
 κλειστοῦν ἐτῶν τὸ δὲ διαστάναι θάταρον θατέρου, B
 τοῦτο δὲ μικροῦ διηγεῖται καὶ ἐτήσιον· οἱ μὲν ἐφθα-
 λων τὴν μετ' Ἰσημερίαν πανσέληνον, οἱ δ' ὑπέρι-
 ζον. Ἄλλοι δὲ χαίρειν φάσκοντες Ἰσημερίας καὶ
 ἀμνοῦς (32) καὶ θύματα καὶ πάντα νόμιμα ἐθίμα
 μένην τὴν τεσσαρακονθήμερον ἐξαριθμοῦντες ἦνουν
 νηστείας, ὅπου τε καὶ ὅπου τύχοιεν. Ἐντεῦθεν καὶ
 σύγχυσις τις καὶ συχνοὶν ἦν (33) καὶ γλωσσῶν, ὡς
 εἰπεῖν, μερισμὸς ἐπ' ἐνὶ τινι πράγματι. Ἦσαν γὰρ εἰκόσι, τοὺς μὲν ἄστυλιαν ἀσκήϊν καὶ συμπαθεῖν τοῖς
 τοῦ Σωτῆρος πάθει· τοὺς δὲ τρωφῆν καὶ τοὺς ἐκείνου ἐπινομίαις συνήθεσθαι· καὶ τὸ καλὸν οὐ καλῶς
 ἐκατέρωθεν ἐπιτελεῖν, πολλὰ ποιούντας τὸ ἐν καὶ διασπῶντας τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὁμόνοιαν καὶ τὸ
 καλῶς ἀλληλουχούμενον μεριζομένους σύνδεσμον. Τοῦτο τοίνυν οὕτω τετιμῆμενον καὶ οὕτω διασπῶ-
 μενον οἱ τῆς εὐσεβείας πρόβαλοι καὶ θεοὶ συνδόντες διδάσκαλοι (34) θεσπίμασι κανονικοῖς· ὥσπερ
 τισὶ χαρακώμασι περιφράττουσι, μηδένα πιστὸν πρό γε τῆς ἡμετέρας Ἰσημερίας τελεῖν τὴν τῆς ἀνα-
 στάσεως νομοθετήσαντες πανήγυριν ἀλλ' ἐν Κυριακῇ τῇ ἐφεξῆς μετὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα, τῇ μετὰ
 πανσέληνον ἡλιαδῇ τῇ μετ' Ἰσημερίαν [P. 229]. Ταῦτ' ἄρα καὶ χρῶν πάντα πιστὸν σὺν ἀκριβείᾳ ζητεῖν
 τὴν μετ' Ἰσημερίαν πανσέληνον, εἰ βούλοιο μὴ παραβαίνειν τὰ τῆς Ἐκκλησίας θεσμά. Ταύτης γὰρ
 λανθανούσης ἔπειτα λανθάνειν καὶ τὴν ἡμῶν ὀρειλομένην ἡμέραν ἑόρτιον καὶ ὥσπερ ἐν ἀθήλῳ πελάγε
 ναυαγεῖν ἡμᾶς ἴσα γε κλονωμένην νηὶ, ἣν ἀπολαβοῦσαι νύχτες καὶ χειμῶνες εἰς τε ἀγκύρας ἐξέκο-
 ψαν καὶ αὐτὴν τῆς προσήκουσης μάλα ἀπῆλλαξαν κατάγωγῆς.

Servatoris passionem cum dolore esse recordatos ;
 alios vero impulsisse genio et ejus triumpho ex-
 sultasse, et quod rectum erat neutros recte obisse,
 unum in multa dividendo, et Ecclesiae concordia
 divellenda, et unionis pulchro vinculo dissolvendo.
 Quam ita scissam ita distractam religionis propug-
 natores sanctique doctores cum animadvertissent,
 canonicis sanctionibus velut aggeribus quibusdam
 objectis prohibuerunt, ne quis fidelis ante vernum
 æquinoccium Resurrectionis festum celebraret; sed
 die Dominico, qui post Pascha Judaicum sex post
 plenilunium proximum ab æquinoccio existeret.
 Quibus de causis cuilibet fideli diligenter est id
 plenilunium quærendum, quod ab æquinoccio pro-
 ximum est, nisi ritus Ecclesiae violare velit. Hoc
 enim ignorato sequitur etiam dies ignorari, quæ
 nobis festa esse debet; nosque velut in ignoto pelago
 facere naufragium, perinde ac errantem navem. quæ
 nocte et tempestatibus intercepta et abscissis anco-
 ris spoliata ab opportuna statione longe abducatur.
 Quibus de causis cuilibet fideli diligenter est id
 plenilunium quærendum, quod ab æquinoccio pro-
 ximum est, nisi ritus Ecclesiae violare velit. Hoc
 enim ignorato sequitur etiam dies ignorari, quæ
 nobis festa esse debet; nosque velut in ignoto pelago
 facere naufragium, perinde ac errantem navem. quæ
 nocte et tempestatibus intercepta et abscissis anco-
 ris spoliata ab opportuna statione longe abducatur.

Γ. Τοῦτων οὕτω λεχθέντων καὶ οὕτω διατρανω- C
 θέντων προσήκατο (35) μὲν καὶ ἦοθη τῇ ἀποδείξει ὁ
 βασιλεὺς· τάχα δ' ἂν καὶ ἐμείλητος τὴν διορθωσιν
 ἀδικὰ ἐπινεγκεῖν· ἀλλ' ἐνᾷ μὴ τοῦτο σύγχυσις
 μᾶλλον τοῖς ἀμαθέσι φανῆ καὶ μερισμὸν ἐπαγάγη
 τῇ Ἐκκλησίᾳ (36), οἰοιγήμενον ἀφῆκε τὸ πρᾶγμα
 καὶ ὤλωσ' ἀνεπιχείρητον. Μήθ' ἄρα ἂν εἶναι ῥάδιον
 ἐφῆσεν, ἀπαντας ἐν ταυτῷ τοὺς ἀνὰ πᾶσαν ἡπειρον
 καὶ νῆσον ὁμοφύλους διαδραμεῖν καὶ πᾶσαι μετα-
 μαθεῖν τὴν διορθωσιν· μερίζεσθαι δ' αὐ καὶ ἄλλους
 ἀλλήν πανηγυρίζειν καὶ ἑτέραν ἑτέρους ἀγειν ἑόρ-
 τιον, τοῦτο δ' οὐ σφόδρα χρηστὸν. Ὅσ' ἐξ ἐκατέ-
 ρων θάταρον κορυφότερον ἐφάνη, κείσθαι τὰ τοῦ
 πράγματος ὡς ἐκεῖτο καὶ μῆναι ὡς ἔμενε μέχρις
 ἡμῶν. Ἐμοὶ δὲ τούναντιον μᾶλλον ἰδοῦσι κορυφότερον.
 Τὸ γὰρ τοὺς ὁμοφύλους ἀπαντας καθάπαξ κείσθαι D
 τῇ διορθώσει συνθέσθαι, εἰ μὴ ῥάδιον χρόνον ἐνὶ,
 ἀλλὰ δυσὶ καὶ τρισὶ ῥάδιον ἂν ἦν· ὥσπερ κἂν τοῖς
 πρὸ ἡμῶν, ὡς ἐφημεν, πάσαις πολλαῖς γαγίνηται.

III. Hæc ad hunc modum explicata et demon-
 strata imperator cum voluptate accepit; fortassis
 etiam correctionem statim aggressurus, nisi veri-
 tatus esset, ne indocti majorem confusionem inveni-
 per eam correctionem crederent, ac dissideret
 Ecclesia. Itaque rem silentio 373 præterit et
 plane intactam reliquit. Negavit enim esse facile,
 universos simul omnium orbis regionum et insula-
 rum habitatores percurrri, et correctionem hanc
 demum edoceri. Rursum dissensiones esse et alios
 alio die festam celebrare, ne id quidem valde bo-
 num esse. Quibus incommodis inter se collatis
 præstare visum ne quid novaretur; sed ita manerent
 omnia, ut ad nos pervenirent. Mihi vero
 contrarium magis probabatur. Nam omnes ejusdem
 imperii cives, si non uno ac altero et tertio anno
 facile adduci posse, ut correctionem illam ratam
 haberent: id quod et ante nos olim, ut diximus,
 sæpe factum est. Cæterum ob eas causas, quas

Variorum notæ.

(32) Αἰεστὴ καὶ ἀμνοῦς a cod. Vat. BOVIN.
 (33) Ἦν addit cod. Vat. BOVIN.
 (34) Συνδ. ἀπόστολοι cod. Vat. BOVIN.
 (35) Ἀποδείξετε cod. Vat. BOVIN.

(36) Addit cod. Vat., ἦν αὐτὸς πολλοῖς ἰδῶσι
 συνεστήσατο, καὶ συνταγριμμένην ἰάσατο, καὶ κω-
 σμένην ἀνεκατέστατο, αἰτιγῆμ. BOVIN.

dixi, imperatoris sententia magis valuit quam no- A
stra. Sed de his quidem satis hactenus. 'Αλλά δι' ἣν ἐφθήμεν εἰρηκότες αἰτίαν τὸ τοῦ βα-
σιλέως τέως ἐκράτησε δόγμα μᾶλλον ἢ τὸ ἡμέτερον.
'Αλλά τούτων μὲν ἄλλ', (37).

CAPUT XIV.

Junior Andronicus coronatur. Senior equo dejectus; sinistrum omen. Panhypersebastus Cralis socer. Generi armis adjutus rebellat. Oblata Cæsaris dignitate contentus arma ponit. Moritur. Legatio de ejus morte Byzantium rediçenda. Gregoras legatus cum aliis missus. Quæ sibi et sociis suis in itinere acciderint, narrat. Scythicæ incursionis fama. De Strymone flavio, ut cum legati trajecerint. Errores, pericula et alii casus. De Strymitza oppidulo. Pascha ab oppidanis ritu barbaro celebratum. Scopiorum situs. De Azio flumine. Cæsarissa a legatis convenitur. Ejus mulieris moror et habitus miserabilis. Cralis audita legatione, Cæsarissam dimittit. Abeuntem prosequitur, non satis s, leudide. Barbarorum mores notati. Cæsarissa Thessalonicam abit, ut viro justa persolvat. Gregoras, acceptis ab ea mandatis, Byzantium revertitur.

I. Post hæc Byzantium profectus imperator IV No-
tas Februarii octava indictione coronatus est. Accidit autem, ut utroque imperatore ea de causa in magnum Sanctæ Sophiæ templum abeunto senior lapso equo in fimosam quamdam paludem ex aqua pluvia collectam concideret in via: qui casus non bonum ei qui cecidisset omen esse visus est judicio prudentiorum.

II. Sequenti anno Panypersebasti filia Crali Ser-
vix nuptura abiit. Paulo post et mater, ejus vi-
sendæ gratia, eodem sese contulit. Quam mox et panypersebastus secutus est, nolens imperatori diutius obnoxius esse, 374 sed sibi ipsi vindicare imperium, quod nimirum hæreditario jure ad se pertineret. Relicta igitur Thessalonicæ cura et administratione et ipse ad Cralem generum suum abiit, a quo ad exsequenda destinata adjuvaretur. Ab eo igitur susceptus et una cum eo egressus omnem regionem usque ad Strymonem et Scythias populatur. Quamobrem senior imperator majorum malorum metu legatos ad eum misit, et Cæsareæ dignitatis insignia deferenda ei simul curavit. Quas ille Scopis, quod exiguum oppidum est, accepta gestavit, seque deinceps quieturum esse promisit neque quidquam amplius petiturum. Sed jam Thessalonicam rediturus gravissimo morbo affectus intra paucos dies illic decessit. Cæsarissa vero uxor ejus cum consuetudinem filix et generi desiderans, tum Romanos reverita, propter illa quæ maritus ejus fecerat, inde abire noluit. Qua re pater ejus coactus imperatori auctor fuit mittendæ ad Cralem legationis tum de cæteris Romani imperii rebus ordinandis, tum de Cæsarissa cogenda, ut domum rediret.

εἰ κατωστάσεως ἄλλης τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων καὶ περὶ τῆς Καίσαρισης, ὅπως οἴκαδε ἀναγκασθῆται τούτην ἐπανένειαι.

A'. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς εἰς Βυζάντιον ἐστῆθη φεβρουαρίου ἡμέρα δευτέρα τῆς ἐγδοῆς Ἰνδικτιωνῶς (38). Συνέβη δ' ἀπερχομένοινοι τοῖν δυοῖν βασιλεῶν ἐς τὸ μέγα τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας [P. 230] τέμενος τῆς στεφῆσορας ἕνεκα πεσεῖν τὸν γηραιὸν βασιλεῦσιν γὰρ τῷ ἱερῷ ἐπιβῆσαντι εἰς τελευτωδῆ λίμνην τινὰ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐξ ὄμβρων ὑδάτων συσπῶσαν καὶ ἔδοξε τὸ τοιοῦτον σύμπωμα τοῖς συνετωτέροις οὐκ ἀγαθὸς ἔρως εἶναι τῷ πεπτωκότι.

B'. Ἐς δὲ τοῦτον ἔτος ἀπῆε συζευχθεσμένη τῷ Κράτῃ Σερβίας ἡ θυγατήρ τοῦ πανυπερσεβάστου (39). Μετὰ βραχὺ δ' ἀπῆε πρὸς αὐτὴν θεωρίας ἕνεκα καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ὁ πανυπερσεβάστος οὐκ ἐθέλων εἶναι ὑπὸ βασιλεῖ εἶναι, ἀλλ' ἐκτεῖν περιποιήσασθαι βασιλείαν, ἀτε δηλαδὴ κλήρον οἶσαν αὐτῷ πατρικῶν, ἀφείλ τὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπιτροπὴν καὶ διοίκησιν ἔρχετο καὶ αὐτὸς ἀπιὼν ἐς Κράτῃν τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ, σύμμαχον αὐτὸν λεγόμενος τῷ σκοπῷ τοῦ τοιοῦτοῦ βουλευματος. Ὑπ' οὗ προσεχθεῖς ἐβῆλθεν ἄμα αὐτῷ καὶ πᾶσαν τὴν ἔχρι Στρυμόνος τοῦ πελαγοῦ καὶ Σερβῶν ἐληίστα χώραν. Ὅθεν ὁ γηραιὸς βασιλεὺς διὰ θεὸς μετίζων κακῶν ἀπέστειλε πρεσβείαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἄμα τῇ πρεσβείᾳ καὶ τὰ τοῦ Καισαρικοῦ ἀξιώματος σύμβολα. Ἄπερ ἐν τῷ τῶν Σκοπιῶν πολυχρόνῳ δεξάμενος ἐκείνος ἐφόρσε καὶ εἰρηνεύειν ὑπέσχετο τοῦ λοιποῦ καὶ μηδὲν εἶναι πλέον ζητεῖν. Ἐμελλε δὲ ἦδη καὶ ἐς Θεσσαλονίκην ἐπαναβθεῖν, ἀλλὰ νόσῳ δεινότητῃ ληφθεὶς μετὰ βραχείας ἡμέρας ἐκαὶ τὸ πέρασ τοῦ βίου ἐδέξατο. Καίσαρισα δὲ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ποθοῦσα τε συνέβαιναι τῇ θυγατρὶ καὶ τῷ γαμβρῷ καὶ πρὸς γὰρ αἰδομένη τῷ Ῥωμαίῳ διὰ τὰ συμπεσόντα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς οὐκ ἠθέλειν ἐκείθεν ἐξελθεῖν. Ταῦτ' ἄρα ἀναγκασθεὶς ὁ πατὴρ αὐτῆς κεινήκε τὸν βασιλεῦσιν πρεσβείαν πρὸς τὸν Κράτῃν ποιήσασθαι περὶ τῆς Καίσαρισης, ὅπως οἴκαδε ἀναγκασθῆται τούτην ἐπανένειαι.

Variorum notæ.

(37) Ἄλλα δι' ἣν ἐφθήμεν εἰρ. αἰε. τὸ τοῦ βασιλέως ἐκρ. δόγ. μᾶλλ. ἢ τὸ ἡμ. Ἄλλα τούτ. μὲν ἄλλ. Pro his legitur in cod. Vat.: Ὅμως πολλῶν ἐπὶ τοῖς τοῖς καὶ ἄλλων συγχροτηθέντων ἐκατέρωθεν λόγων, ἀριστὰ φίλων, ἀρκεῖ σοὶ τὰ εἰρημῖνα. Καὶ εἰ μὲν ἀριστὰ σοὶ φανεῖ, τῷ θεῷ τὴν χάριν ἀπόδος· εἰ δὲ μή, τὴν πέμψιν ἔμοι. Τῶν γὰρ ἀγαθῶν ἡμῖν ἐκείνο· πρὸς ἀνατίει τὰς ἀρχάς· τῶν δὲ σφαλερῶν ἡμῖν αὐτὸς ἡμεῖς· αὐτοὶ παραίτοι. Ἦν ἰδέσθαι λογικῶν, μεμνήσθαι τοῦ λόγου, καὶ φάρμακόν σοι εἶναι ἰασητοῦ· ἀπορίας. Μέννημαί γὰρ ὡς πολλὰκις ἐπὶ

πολλῶν διηπόρηκα, σφαλερὸν τὸ πρῶγμα οἰόμενος· τὴν δὲ λύσιν οὕτως εὐρίσκειν ἀδύνατον, καθάπερ δὴ καὶ τὸ πρὸς οὐρανὸν τοξάνειν. In his desinit dissertatio seu epistola ad Josephum. Existat in eodem Codice Vaticano ejusdem argumenti dissertatio, tuius initium, Αἰ δεύτεραι τως φροντίδες, Εὐριπίδης φησὶ κοῦ, σφαύτερα. Vide Iudicem Operum Gregoræ initio hujus voluminis. Boivix. (38) Anno Christi 1525, Februarii 2. Ducane.

(39) Johannes Palæologus, Metochite gener. Vide Hist. Cantuar. lib. 1, cap. 45. Boivix.

Γ. Τότε τοίνυν ἀπεστάλην κατὰ πρόςβους ἐς Κρά- A
 λην οὐν τε ἄλλοις καὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς δι' ἃς ἐβόη-
 μεν εὐρηστέας αἰτίας (40). Ἐπειράθημεν δὲ οὐκ
 ἄλλων ἐν τῇ ὁδῷ τῶν δεινῶν (41), φήμις τε μαλ-
 λοῦσης Σκυθικῆς ἐπέδου διατρεχούσης καὶ θορυβού-
 σης τὴν Θράκην καὶ διακοπούσης ἐκ τῆς χώρας ἐς τὰ
 φρούρια τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς οἴκους ἐρήμους
 ποιούσης, ἐπ' ὧν ἦν ἡνίκ' ἐβῆ εἰς καταλύειν ἡμᾶς
 ἐχρὴν καὶ τὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ μόχθον, ἀποτρίβασθαι.
 Καὶ τὰ μὲν ἄχρι Στρυμόνος συμπεπωκῆτα ἡμῖν
 ἴδω. Ἐκείσε μὴν γενομένους ξυνηέχθη τι καὶ παθεῖν
 ἡμᾶς πλῆον ἀποχῆς μέλιστα πάντων ἄξιον, ἐπέσα
 λύτης καὶ γέλωτος φέροι σπονδάς ἐν ἀνθρώπου
 ψυχῇ. Ἀβούλις γὰρ τοι τοιαύτη χρῆσαμένοις, ὅποια
 καὶ Δημοκρίτου μάλα τοι γέλωτος ἐρέθη ἄν, ἐς
 τοσοῦτον συνήλαθη κίνδυνον ἡμῖν τὰ ἡμέτερα, ὅποιος B
 καὶ Ἡρακλείτου μάλα γέ τοι διακρίοντος ἐρέθη ἄν.
 Ἔουσι γὰρ ἅπαντες παρ' οἷς καὶ ἰσπύταις ἀνδράσιν ἀπο-
 ρονθῆτα Στρυμόνα τὸν ποταμὸν· οὗ [P. 231] καὶ μέγι-
 στος ἐκφυλάκει ὄπισθε. Θράκην καὶ Μακεδονίαν τέμ-
 νοντες ἐς τὴν Ἑλλάσποντον καὶ Αἰγαίον ποιοῦνται
 τὰς, ἐκβολὰς. Τίττουσι γὰρ αὐτὸν τὰ ὑπερβαίμενα
 μέγιστα ὄρη, ἃ κατὰ τὸ συνεχὲς παρατείνεαι μέχρι
 τοῦ Ἰονίου πελάγους ἐκ τοῦ πόντου ἀρξάμενα τοῦ
 Ἐβξεινου, ῥιζίζοντα μὲν πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἰσὸτον
 ἕκαστον Θράκην καὶ Μακεδονίαν, πρὸς δ' ἄρκτους τὰς
 τε Μυσηῶν χώρας καὶ ποταμὸν τὸν Ἰστρον· ὃς καὶ
 αὐτὸς μέγιστος ὧν ἢ πάντας, ὅσοι τὴν Σκυθικὴν
 ἐκίπει, πάντα ἐσθίμασιν ἐς τὸν Ἐβξεινον ἐκδίδοται
 πόντον. Τοῦτον οὖν τὸν Στρυμόνα ἐκ τοιούτων πη- C
 γῶν ἐνίσχυοντα καὶ οὕτω βαθυδίνην γιγνόμενον
 ἀκατῆρ ἐνί τινι πᾶν μικρῷ διαπεραῖοιμενοι καθ'
 ἕνα που ἢ καὶ ἑντέρεις ἐνίοτε εὐν τε ὑποζυγίοις
 αὐτοῖς, πολλῆν ἔτινα τὴν ἡμέραν καταναλώκαμεν.
 Ὁ γὰρ τῶν ἡποζυγίων καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἀριθμὸς εἰς
 τὸ διπλάσιον ἢ καθ' ἑκταπλάσιον δεκάδ' ἦν ἀνηγ-
 μένος. Ὁ δ' ἦλιος τὸν ἡμέτερον παραλλάξας μεσημ-
 βρινὸν ἐς τὴν ὁδὸν καὶ ὀρίοντα τὸν ἰσπίριον ἦει.
 Καὶ δέον οὖν σταθμῷ χρῆσασθαι καὶ καταλύειν αὐ-
 τοῦ πω, ἡμῖς δ' ἁμαρτόντας ὁδῷ ἐτι ἐχρῶμεθα,
 ἐλπίσαντας πάντας καταγωγίους ἀπορῶσιν αὐτίκα
 ἐνταύθεσθαι, πρὶν ἢ κενεκαλίθετα σταθίων ἔχειν
 ἀνύταιν ἐς τὸ πρῶτον ὁδόν. Ἦν δὲ ἄρα τὰ τῶν ἐπι-
 δων οὐ μάλα ἐπιτυχῆ. Ἐφοδοὶ γὰρ τινες ληστρικά D
 συνεχεῖς χρῆσαίμεναι πρὸ μικροῦ τάχιστα τὸν τόπον
 καὶ ἐπαρῶμεθα καθάπερ τινὲς κλάνητας· ὅσῳ τε καὶ
 ἄ. Νῦξ δ' ἐπὶ τοῦτοῖς (42) παρῆν. Δύσσετο γὰρ
 ἡλιος οὐδὲν ὅτε τε πᾶσαι ἀγνυαί. Ἦ δὲ αὐτὴν
 ἀπῆν. Ἐς γὰρ τὰ περιέγειτο (43) τοῦ θαντῆς τὸ
 δεῦτερον ἄρα ἐκλήθυσθα ἐκκέντερον καὶ κατὰ τετρά-

III. Atque ipse quoque tunc legatus ad Cralem
 ivi cum alios comitatus, tum Caesariasse ipsius
 fratrem, ob eas scilicet causas, quas supra dixi-
 mus. In eo autem itinere non paucas experti sumus
 difficultates, cum Scythicae incursionis fama Thra-
 ciam pervagaretur ac perferreret et 375 homines
 ex agris in castella se reciperent, desertis aedibus,
 in quibus nos vesperi diversari et corpora fessa
 de via recreare oportebat. Ac ea quae ad Strymo-
 nem usque nobis acciderunt, mitto. Ibi autem gravi-
 us aliquid nobis accidit; eorum nempe omnium,
 quae dolorem et risum in hominum animis conso-
 ciant, maxime dignum auditu. Temeritate enim
 nostra, quae Democriti splenem postulat, in id pe-
 riculum devenimus, quo vel Heracliti lacrymae
 exhauriantur. Norunt omnes, Strymonem fluvium
 et pedibus et equitibus esse impervium: prop-
 terea quod maximus est omnium fluviorum, qui
 Macedoniam ac Thraciam median secantes in Hel-
 lespontium et Egeum mare exonerant. Oritur enim
 e superimpendentibus maximis montibus, qui a
 Ponto Euxino exorsi continentibus jugis usque ad
 Ioniqum mare porriguntur, ac meridiem et Austrum
 versus Thraciam et Macedoniam, versus septen-
 trionem Mysorum terras et Istrum fluvium termi-
 nant: qui et ipse maximus inter eos qui Scythiam
 perfluunt quinque ostiis in Euxinum pontum ir-
 rumpit. Hunc igitur Strymonem, talibus fontibus
 ortum et adeo vorticisum, unica eaque exigua
 navicula trajiciendo nunc singuli, atque interdum
 etiam terni cum ipsis jumentis, magnam diei par-
 tem consumpsimus. Nostrum enim et jumentorum
 numerus his septuaginta excedebat. Et jam sol
 376 meridiem praetergressus ad occasum et ad
 vespertinum horizontem vergebat. Cumque ibi
 subsistere et diversari deberemus, ultra per im-
 prudentiam perreximus, sperantes, nos opportunam
 diversoria statim inventuros, priusquam stadorum
 quindecim iter conficeremus. Sed ea spes frustrata
 nos est. Nam praedonum continentes incursiones
 locum illum paulo ante vastum et desertum celer-
 rime effecerant. Proinde velut erroneos quidam re-
 hius nostris Deo incertaque spei commissis vaga-

Irημον ἐκείνον καὶ ἀτριβῆ πεποιήκεσαν. Καὶ μέντοι
 ἀδῆλοις ἐλπίσι τὰ ἡμέτερα ἀναρτήσαντες.

IV. Deinde nox supervenit. Nam sol occiderat
 et vix omnes umbra involuebantur. Quis et luna
 aberat. Modo enim alterum suum circa terram
 eccentricum praetergressa quadratōque radio solem

Variorum notae

(40) Fuerat Gregoras Caesarissae praceptor et
 fratris ejus. Vide cap. 5, sect. 7, hujus libri.
 Boivin.
 (41) Exstat in codice Valicano 1026, fol. 141,
 epistola ad Andronicum Zarinam, in qua Gregoras
 quae sibi in via acciderint narrat. Vide Indicem
 Epistolarum Gregorae initio hujus volum. Initium
 est, Οἱμαὶ μὴ ἀνεγκλήτους καθάπαξ. Ita accepi ex
 H. P. D. Bernardo Montefalconio. Eam ipsam epi-

stolam puto huc translata esse ab auctore, cui
 sua ipsius scripta compilare pulchrum fuit. Boivin.
 (42) Homerus Odyss. β', v. 388. Δουκάν.
 (43) Astronomicae eruditionis intempestiva osten-
 tatio. Sic infra lib. xii, cap. 13, sect. 6, Τὸ γὰρ
 περιέγειτο ἐκ περιστροφῆς τοῦ οὐρανοῦ ἐπαγαλμαθῶ-
 νουσι κύκλου, καὶ ἐς τετράγωνον αὐτοῖς τὸ ἥλιον
 καθισταμένη τὸ δεῦτερον ἦδη σχηματισθόν, etc.
 Boivin.

Intuens parum nos suo lumine jurabat. Quare in densissimis tenebris, ut ii qui per Tænaram ad inferos descendere aut Throphonii antrum fatidicum subire perhibentur, ambulabamus. Nam ad illum noctem etiam montium in circuitu positorum umbræ accedebant, quorum vertices cæli conspectum ita nobis eripiebant, ut infelix iter ne stellarum quidem, ut aiunt, observatione regere possemus. Tum vero animus meus frangi cœpit, cum me ingredi oporteret longam ac difficilem viam. In silvam enim densam et inæqualem incidimus, latebrarum plenam et profundis voraginibus passim abruptam: in qua caligas et chlomydes nostras spinarum morsibus fœde laceratas ita negligebamus, ut **377** cum crebræ et ex aliis aliæ ramorum comæ in vultus nostros infestæ invaderent, oculis ipsis metueremus; habenisque et loris, quibus equos regebamus, omissis manuum objecta faciem protegeremus. At in famulitio, quod pone sequebatur, nonnulli præsentia pericula parum metuentes vociferabantur et tragicis cantibus celebrabant laudes veterum heroum, quorum famam solam audivimus, res autem gestas non vidimus. Abrupta autem et concava, vicinis undecunque montibus interjecta, clamorem editum intercipient, et quasi animata corpora integrum et illibatum et articulis suis distinctum servabant, accentusque et voces alternis referebant; ac ut in choreis fieri solet, ipsa etiam vicissim audiebantur, et al præscriptos modulos accinebant. Ego vero interea animum meum jubebam recreare et erigere se, nec terroribus subinde ingruentibus jacere oppressum. At ille non parebat: sed et viam alieno tempore susceptam usque exprobrare velle videbatur, et ad seipsum identidem conversus insidias et latrones tacite ruminabatur, ac viros sanguinum sibi fingebat, qui ex obscuro nos adorturi et occisuri essent.

V. Dum autem in his sumus, subito viri quidam ex illis rupibus et cavernis exsurgunt, nigris induti vestibus e lanis et velleribus, quæ pecudibus detraxerant iis quibus opus fuerat, diabolica plane spectra. Sed iidem non gravi armatura instructi, imo omnino leves et expediti erant. Ac plerique arma ad **378** cominus pugnandum apta in manibus habebant, nempe hastas et securas. Quidam et tela missilia gestabant. Ac principio quidem fieri non poterat, quin nobis et intempesta nocte et ignotis in locis terrorem incuterent: præsertim cum nostra lingua haud uterentur. Illius enim loci incolæ plerique Mysorum coloni sunt, finitiuæ nationis, et communi cum nostris popularibus vicium utuntur. Deinde recepimus animos et ad nos redimus. Nam sua lingua nos comiter et hilariter sa-

γωνων τῷ ἡλίῳ γενομένη σχηματισμὸν οὐ μάλᾳ ἀκρονύκτους ἡμῖν ἐβούλετο χαρίζεσθαι τὰς ἀυγὰς. Ταύτη τοι καὶ ἡμεῖς διὰ παχυτάτου τοῦ σκότους, καθάπερ οὐδὲ διὰ τοῦ Ταινάρου τὰς ἐς ἔδου καθόδους ποιεῖσθαι φασὶν ἢ τὰ ὑπόγεια Τροφονίου μαντεύματα. Προσετίθετο γὰρ τῇ ἀσελήκῃ ἐκείνῃ νυκτὶ καὶ ἡ τῶν κυκλούντων λόφων οὐκία. Αἱ γὰρ σφῆν ὑπερβολαὶ παρὰ τοσοῦτο καὶ οὐράνου τὴν θέαν ἡμᾶς ἀφῆρουντο, παρ' ὅσον οὐδ' ἀστροὶς τὸ θρυλλούμενον τεκμαίρεσθαι σαφῶς τὴν δυστυχήν πορείαν εἰχομεν ἐκείνῃ. Αὐτὰρ ἐμοίγε (44) κατεκλάσθη φίλον ἦτορ: οὐνεκά μοι ἴβανι ἐπήη: δολιχὴν ὁδὸν ἀργαλίην τε. Λόχη γὰρ ἐντυγχάνομεν πάνυ θασιὰ καὶ ἀνωμόλω, συχνούς κατ' ὄλιγον ἐχούση λόχους καὶ φάρμαγας· ἔθι δὴ καὶ ἐς τοσοῦτον ἀμελῶς εἰσομεν ἐς τὸ θασιλὲς διαβρήγνυμένων τῶν ἡμετέρων τῶν τε πεδίων τῶν τε χλαμύδων ταῖς τῶν ἀκανθῶν ἀνδοχαῖς, ὥστε περὶ τῶν θύων αὐτῶν ἰδεσθῆναι, συχνούς καὶ ἀλλεπαλλήλοις τοῖς τῶν ἀκροδρύων βοστρύχοις χρώμενοι πολεμίοις τῶν ἡμετέρων προσώπων. Καὶ μέντοι καὶ ἀμελήσαντες ἡνίων καὶ βυτήρων, οἷς τοὺς ἵππους ἰθὺνομεν, σκέπην ἐποιούμεθα τὰς χεῖρας τῶν θύων. Τῆς [P. 232] γε μὲν ἐπομένης θεραπειας, οἷς οὐδὲ πάνυ τοι τῶν παρόντων ἐμελες φόβον, ἦσαν οἱ φωναὶ ἐχρῶντα καὶ μέλει τραγικοῖς. Ἦβον δ' ἔρα κλέα ἀνδρῶν, ὧν οἶον γλῆος ἀκούομεν, οὐδέ τοι ἴβωμεν. Αἶ τε περὶ ἡμᾶς φάρμαγας, καὶ ὅσα μεταξὺ κολλα τῶν πέριξ δρύων, περιλαμβάνουσαι τὴν κραυγὴν καὶ ὥσπερ ἐμφυχοὶ τινες ἀχίρατον φυλάττουσαι ταύτην καὶ ἀπαθῆ καὶ τῶν ἄρθρων ὁμοίως ἐχουσαν κατὰ διαδοχὴν οἶον ἀντήχουν καὶ ἀντεφώνουν, ὥσπερ ἐν ταῖς χορείαις ἐκόμεναι καὶ αὖται καὶ ἀντάδουσαι πρὸς τὸ τοῦ μέλους ἐνδοσιμον. Ἐγὼ δ' ἐν τούτοις ἀναφέρειν κερήνουν τὸν λογισμὸν καὶ μὴ συχνούς περιαντλείσθαι τὰς φόβους. Ὁ δ' οὐκ ἐπίεθετο· ἀλλὰ δῆλος ἦν οὔτε τὴν ὁδὸν τῆς ἀκαιρίας ἀπιστάμενος λοιδορεῖν· αὐτὰς τε ἐφ' αὐτὸν συχνὰ ἀναστρέφων λόχους καὶ λωποδύτας ἀνεκύκλει καὶ ἀνδρας αἰμάτων, μήπως ἐξ ἀφανῶς εἰσπεσόντας ἔργον τιμῆς ἀποφήνωσι ξίφους.

Ε'. Οὐκ οὖν ἀλλ' ἐν τούτοις ἔντων ἡμῶν ἐξαίφνης ἀνίστανται τινες ἄνδρες τῶν ἐκεῖσε πετρῶν καὶ φαρμάγων μελαίνας ἐσθῆτάς τινας περικελμένοι, αἱ εἰσὶν ἐξ ἐρίων καὶ κωδίων, ἅπτα ποτὲ ζῶων ἀπαδύσαντο οἷ, δῆλον γ' ἐχρῆν· ἀντικρυς δαιμόνια φάσματα· πλὴν οὐ κατάφρακτοὶ τινες ὄπισθαι, οὐ καθὰπὲ ψιλοὶ· καὶ ἀγχεμαχὰ τινα θογάνα ταῖν χεροῖν οἱ πλείους ἔχοντες, ὅσα ἐν λόγῳ εἰς καὶ καλέεσιν. Ἦσαν δ' οἱ καὶ ὅσα ἐν τηλεβόλοις. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐκλήξει καὶ δεῖ καθυπέβαλον τὰ ἡμέτερα. Πῶς γὰρ οὐ; ἐν τόποις ἀλλοτριῶς ὄντων καὶ ἀωρίᾳ τοιαύτῃ καὶ γλώσση πρὸς τοῦτοις οὐχ ἡμέτερα χρώμενοι; Μυσῶν γὰρ ἀποικοὶ τῶν ἐκαῖτε προσκοιούντων εἰσὶν ἀρχῆθεν οἱ πλείους καὶ τοῖς ἡμῖν ὁμοφύλοις ἀναμίξῃ τῆν βλαίαν ἔχοντες. Ἐπειτα ἀναφέρομεν καὶ ἐαυτῶν ἐγγυόμεθα αὐτοῖς. Ἦσά-

Variorum notæ.

(44) Homerus *Odys.* 8, v. 481. DUGANG

ζοντο γὰρ ἡμᾶς· ἐκείνοι τῇ σφῶν διαλέκτῳ προσητές· A
 τι καὶ Ἰαρόν· καὶ οὐδὲν οὐδαμῇ ληστρικὸν ἐπαδει-
 κνυνο· εἴτε πρὸς πολλοὺς ἡμᾶς ὄλιγοι καὶ βραχεῖς
 τινες ὄντες αὐτοὶ οὐκ ἀξιωμαχοῦσι· σφᾶς αὐτοὺς κρι-
 ναντες· ἐς μείραν ἀντίπαλον καταστήσει· εἴτε καὶ
 θεοῦ κωλύσαντος· ὁ καὶ μᾶλλον τίθειμαι καὶ πολλοῦ
 ἐκείσε προλογίζεσθαι ἐνέδρας ἐθάδε· πρὸς ξένους ἡμᾶς
 ἐν οὕτω ζῶσθαι τῇ ὥρῃ καὶ ἅμα τὸ τῆς ὕλης συνη-
 ραφῆς σύμμαχον ἄμαχον ἔχοντες· τοιαύτην εἴπερ
 ἐβούλοντο τὴν μάχην ἐτέλουν ἂν, οἷαν καὶ βλέποντες
 ἂν πρὸς τυφλοῦ· [P. 233]. "Ὁμως μέντοι τὴν ὁμοίαν
 ἐξ ἡμῶν καὶ αὐτοὶ πρόσρησιν ἀντειληφότες· (ἤσαν γὰρ
 οἱ καὶ τῶν ἡμετέρων τῆς ἐκείνων γλώττης· οὐ πάνυ
 τοὶ ἀσχεῖς ἦσαν) τὴν αἰτίαν ἐν βραχεῖ διήξασαν
 τῆς σφῶν αὐτοῖσι διαίτης· ὡς φύλακας εἶεν τῶν
 ὄσων καὶ ὡς ἀποσοβοῖεν πάντα τινὰ τὸν βουλόμενον
 τὰς ἐγγύστα χώρας ἐκίοντα λάθρα ληΐζεσθαι. "Πῶς
 δὲ καὶ τὸ τρίτον τῆς νυκτὸς παρερρήθη, ὡς ἐκ τινῶν
 οἱ ὑπὲρ κεφαλῆς ἦσαν ἀστέρους ἐτεκμαιρόμεθα." Ἀρτι
 δὲ καὶ κυνῶν ὕλακα προσέβαλον κόβρωθεν ἡμῖν,
 μονοουχὶ προσκαλούμεναι καὶ τὴν φέρουσαν κώ-
 μῃν (45) δεικνύουσαι ὡς πολυάνθρωπον καὶ πόνη
 πολλῶ βαπτισθέντας ἀποκρῶσαν ξενίται ἀνθρώπους,
 εἰ καὶ ἤμισα πάνυ τελείως, ἀλλ' οὖν οὐδὲ πάνυ τοι
 ἤτιον ἢ τελείως. "Ἐνθα δὲ καὶ σπουδῇ προσελάταντες
 καταγωγίους ἄλλος ἄλλοσε διασπαράντες· ἐχρῶμεθα,
 ὥσπερ ἐκ σάλου καὶ ναυαγίου ὄψω θήποτε περιτυ-
 χόντες λιμῖνι. Εἰ δὲ καὶ ἡδὺν τῷ κεινῶντι πάντα
 διὰς ἐγκαλινδισθαι τέως ἡδὺ τι καὶ φιλόνηρον

Intabant, nec quidquam infestum et latrocinii si-
 mile præ se ferebant : sive quod pauci et rari no-
 bis, qui multi eramus, oppugnandis futuros se
 impares arbitrabantur, sive Deus non sivit, quod
 potius reor, ab altera autem opinione longissime
 absum. Cum enim ibi habitarent, et in iis præci-
 pitulis insidias collocare consensent, et silvæ den-
 sitate velut inexpugnabili propugnaculo defende-
 rentur, obscura nocte nobiscum, qui peregrini
 essemus, ut videntes cum cæcis pugnassent. Sed
 tamen cum eos simili modo resalutassemus (erant
 enim nonnulli e nostris sermonis eorum non plane
 rudes) cur ibi degerent, hanc causam paucis affe-
 rebant : se custodes esse viarum ad propulsandos
 eos, qui finitimos agros clam latrocinando infestare
 vellent. Jam tertia noctis pars effluxerat, ut e qui-
 busdam stellis, quæ supra capita erant, conjicie-
 bamus. Demum et latratus canum procul exauditi,
 qui nos tantum non invitabant et pagum
 frequentem esse ostendebant, in quo homines
 multo labore confecti hospitari possent, si non
 commode ex omni parte, at nec omnino etiam in-
 commode. Quo cum propere pervenissemus, alii
 alio dispersi diversoria intravimus, veluti e tem-
 pestate et naufragio in queinlibet portum utcu-
 que eluctati. Quod si esurienti quivis panis suavis
 esse dicitur, nobis quoque certe in cineribus vo-
 lutari suave tum et liberale videbatur.

τινὰ ἄρτον εἶναι φασι, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν τὸ ταῖς σπο-
 νομίζετο.

Γ. Τῇ δ' οὖν ὕστερατῇ πανηγύριον ἀνύσαντες C
 πορείαν ἐς τι γινόμεθα πολίχιον, ὡς εἰπαῖν, ὑπερ-
 νέφελον, Στρούμιτζαν (46). οὕτω πως ἐγγωρῶς
 κλιούμενον, ὀψηλῶ τῷ ὄρει ἀπειλημένον, ὥστε
 τοῖς ἐπὶ τῶν ἐπιπέδων καθήμενος ἀνθρώπους ὀρνί-
 θων τισὶν εἰκέναι, εἰ τις κἀνωθεν ἐκ τῆς πεδιάδος
 ὄρῃ. "Ἐνταῦθα γὰρ μὴν καὶ τὸ θεῖον ἐτετέλεκειμεν
 Πάσχα· ἀνιαρῶς μὲν καὶ παρὰ τὴν ἀρχῆθεν ἡμῖν
 συνίθειαν· ἐτετέλεκειμεν δ' οὖν. Ἀἴρος γὰρ τοῖς
 ἐκεῖ καίθευσις ἅπασα καὶ ρυθμὸς καὶ μουσὰ ἐμμε-
 λῆς ἱερῆς ὀμνηδίας, βάρβαρον ἠσκηκόσι γλώτταν
 ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἤθη μάλα γέ τοι εὐφυνῶς προσή-
 κοντα σκαπάνῃ. Οὐ γὰρ μισοβάρβαρον μὲν, εὐρυθ-
 μον δὲ τὸν ἦγον προῦφρον, ἵνα τις ἦν καὶ αὐτὸς,
 ὥσπερ οἱ Μιχαλίδιοι καὶ εἰ δεῖ λέγειν οἱ Μιζοφρύ-
 γιοι, ἀλλ' ὅλον βοσκηματώδη καὶ ὄρειον καὶ ὄποιον
 ἂν οἱ νομάδων ἦσαιεν παῖδες, ὅσπερ πρὸς τὰς βα-
 γῆς καὶ τὰς νάπας τὸ παίμνιον ἀγοῖεν ὄρη ἐν εἰα-
 ρινῇ, ὅτε τε γλάρος ἄγγρα δέουσι. "Ἐπει γὰρ μὴν κατὰ
 χώραν αὐθημερὸν ἐμαίναμεν τῇ τε ἑορτῇ νέμοντες
 καὶ καθήκοντα καὶ ἡμῖν μέρος ἀνέσσω· καὶ βασιλῆ-
 ῆς, ἐκ τῶν τεχνῶν προκύπτοντες ἀνωθεν ὥσπερ ἐκ
 νεφελῶν πρὸς τὴν πεδιάδα τὰ τε ἄλλα ὀπῶσα ταῖς
 πανηγύρεσιν ἐπακρ τῆς γίνεσθαι ἐωρῶμεν καὶ δὴ

VI. Posteram diem in itinere totam consumpsim-
 us et ad oppidulum devenimus, quod pene supra
 nubes eminent (Strummitza ab incolis vocatur),
 adeo prærupto et excelso monti impositum, ut
 homines in propugnaculis sedentes e valle suspi-
 cientibus avicularum similes videantur. Ibi sacrum
 Pascha moleste quidem et præter veterem nostram
 consuetudinem, sed tamen celebravimus. Ibi enim
 omnis doctrina, rhythmici et sacre hymnodie mu-
 sica pro nugis habentur : quippe cum oppidani
 barbara fere lingua utantur, et iis sint moribus,
 qui aratrum et ligonem in primis deceant. Neque
 enim eum sonum edebant, qui etsi Semibarbarus,
 tamen modulatus foret, et aliquis ipse quoque esse
 censeretur, ut Semilydius, et si fas dicere, Semi-
 phrygius ; sed belluinum plane et montanum so-
 nabat ; quo ritu nomades ipsi canerent, gregibus
 suis præeuntes ad juga et silvas vere novo, cum
 cymbia lacte exundant. Ibi cum toto die consiste-
 remus, partim solemnitatis reverentia, 380 par-
 tim acquiescendi et recreandi animi causa, e
 mœnibus tanquam nubibus in subjectam vallem
 prospectantes tum alia, quæ in festivitibus feri
 solent, tum choreas virorum, adolescentum et

Variorum notæ.

(45) Scilicet τοὺς κύνας : cum pagum in quo la-
 traverit canes. WOLFVUS.

(46) Aliis Στρούμιτζαν. Vide Notas ad Alexia-
 dem, pag. 382. DUCANG. — Olim Τιβερίουπολιν ; ut

docet brevis Notitia urbium, quæ antiquum nomen
 in novum mutarunt. Cod. Reg. 2784, fol. 327 v.
 conferenda cum ea quam edidit Leo Allatius in
 Notis ad Georg. Acropolitam, pag. 241. BOIVIN.

puerorum spectabamus. Ac nobis illius festivitatis præsens lætitia præ alia quavis animi remissione et oblectatione sic placuit, ut spectaculum istud nobis multo esset jucundius, quam Atheuensis et Spartanis gratum fuit, quoties sub urbe illis quidem sua Diasla sive Jovialis, his vero ea quæ Hyacinthia dicuntur celebrare visum fuerat. Ut enim his magis delectaremur in causa erat religio, et quod peregrino in solo a nostris remoti velut ex vasto pelago ad insulam appelleremus: quo casu omnia jucundiora videantur quam revera sunt.

VII. Tertio inde die ad oppidulum Scopiorum divertimus, ipsos jam Triballorum fines ingressi: ac præterlabentem vidimus Axium fluvium; qui post Strymonem maximus nobis videbatur, et iisdem quibus ille montibus erumpens ab ipsa quidem origine non tantus, sed in decursu montium multis torrentibus auctus nomine in Bardarium mutato aliquando et quibusdam in locis navigabilis est. Ubi regis, cui Triballi omnes summa cum observantia parent, soerum convenimus, generosam Cæsariissam, lugubri habitu dolorem **381** animi testificantem. Erat enim ob recentem et acerbum casum perturbata. Cui dolori cum ex conspectu nostro magna vehementia statim accessisset, tota in lacrymas et lamentationes solvitur, crebro marito in Cæsarem, multorum imperatorem cognatum inclamans, formosum, aureum, dulcem, omnibus bonis undiquaque refertum. Pectus ejus mare calamitatum erat, oculi fontes lacrymarum, totaque mœroris fluctibus mergebatur, in terra deserta et aliena et, ut ita dicam, ad flumina Babylonis, destituta ab amicis, parentibus, cognatis, popularibus, omnibus denique rebus, quæ animum gravi tristitia oppressum consolantur. « Cur, inquit, in acerbitate lumen datur, et afflictiis animis vita? » Hæc et id genus alia dicens laniabat genas et sanguinis rivus unguibus eliciebat, tantum non res inanimatas ad dolorem et lacrymas commovens. Nos autem consolando et monendo sedare dolorem ejus ac velut flammam aqua extinguere conabamur, hinc optimus illius frater, illinc legationis collega, nunc ego, nunc singuli, nunc universi: donec tandem effecimus, ut respiraret, non quidem penitus, et ut nos maxime optabamus, sed aliquo modo tamen. Erat enim alioqui mulier omnium, quascunque artes nostra vidit, prudentissima, et ad celerrime intelligenda concipiendaque animo ea quæ quis in tempore recte suaderet, **382** ingenium habebat promptissimum. Tum igitur, nobis quoque quidquid ad consolandum

¹ Job iii, 20.

A και χορείας παντοδαπὰς ἀνδρῶν ἐπήθεον τε καὶ δοσε ἦδης ἑλλίπεις. Καὶ τοῦτο παρέσχεον ἡμῖν ἡ παρούσα πανήγυρις ἀντ' ἑλλης ἀνέσεως καὶ τρυφῆς πολλῶν γε ἡδίων ἢ Ἀθηναίοις καὶ Σπαρτιάταις, ὅποτε γὰρ σφισιν ἐπέχευε τελείν πρὸ τοῦ ἄσπετος τοῖς μὲν τὰ Διάσια, τοῖς δὲ ἄσπεσι Ὑακινθία. [P. 254] Ἦν γὰρ ἡμῖν κομιδῇ συμμαχόμενον ἐς τὸ μᾶλλον ἐκείνων ἡδεσθαὶ τὸ τ' εὐσεφὲς τὸ τ' ἐν ἔροις ὑπερορροίους ἀπρητημένους καὶ τῶν οικίων ὄντας ἐκδήμιους ἐντυχεῖν καθάπερ ἐπὶ μεγάλου πλάτους οὐδὲν τι νήσῳ ὅποτε καὶ τὰ τῆς εὐφροσύνης, ὅποια γε εἴη, πολλῶν πολλακλάστια φαίνεται, ἡσπερ ἐστὶν ἐς γε τὸ ἄν.

Z. Ἐκείθεν γριταλοὶ ἐς τὸ τῶν Σκοπιῶν πολίχνην (47) καταλύομεν ἐν ἔροις ἦδη τῶν Τριβαλλῶν οὐ παραβαύοντα καὶ τὸν Ἀξιὸν τεταμέμεθα ποταμὸν (48), ὃς μετὰ Σερμῶνα μέγιστος ἡμῖν ἕζετο, ἐξ ὁρῶν τῶν αὐτῶν ἐκείνῳ ῥηγνύμενος ὁ τοσοῦτος ὃ ὦν ἐκ πηγῶν εὐθὺς, ἀλλ' οὖν ἐς τὴν κάταντες ἰὼν καὶ ἄλλοις χειμέρῳ τὸ βεῦμα κοινοῦμενος καὶ ἐς Βαρβάριον μετατιθέμενος τοῦνομα ἦδη καὶ ναυόπορος ἐνίοτε καὶ ἐναχού καθίσταται. Ἐνταῦθα καὶ τοῦ ῥηγῆς, ὃ Τριβαλλοὶ πάντες ἔκονται καὶ οἱ μᾶλα ὑπαικουσι, τῇ πενθερᾷ ἐντυγχάνομεν, τῇ εὐγενεῖ Καισαρίσῃ, σύμβολα τῆς ἐνδον ὀδυνημένης φυγῆς τοὺς πενθίμους περικιμένην χιτῶνας. Ἦν γὰρ ἐπὶ νεαρῶ καὶ ἀμάρζοντι συγκεχυμένη τῷ πάθει ὃ καὶ πᾶν τοι κλειστόν ἦδη κάκ τῆς ἡμῶν θέας τὴν ῥοπήν δεδωκυῖα ὅλη θρήνον καὶ τῶν ἑακρῶν αἰθερ ἐγγίγνετο, συχνὰ ἐπιδομένη τὸν σὺγγενον Καίσαρα, τὴν πολλῶν βασιλέων συγγενῇ, τὸν καλὸν, τὸν χρυσοῦν, τὸν γλυκύν, τὸν πᾶσιν ἀγαθοῖς περιβριθοντα ὀθάλασσαν εἶχε συμφορῶν τὴν καρδίαν καὶ πηγὰς ἑακρῶν τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ ὅλην κατεδάπτισεν ἑαυτὴν τοῖς τῶν θλίψεων ἄμασι, ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀλλοτρίᾳ καὶ ἐπὶ ποταμοῖς, ὡς εἶπεν, Βαβυλωνός, ἐρημος φθίων, γόνειν, συγγενῶν, ἔσχατον ὀμοφύλων ἀνθρώπων, πάντων ὀμοῦ τῶν δοσ δεξιοῦται φυγῆν κατηνεργημένην ὑπὸ ποδοῦς ἀθυμίας· « Ἦνα εἶ, ὀλέγουσα, ὀδέσται τοὺς ἐν κίχρᾳ φῶς, ζωὴ δὲ ταῖς ἐν ὀδύνας ψυχᾷς; » Ταῦτα καὶ τὰ τοῦτοις ἐκόμενα λέγουσα ἐσκάρατε τὰς παρείδς καὶ βύακας ἐνταῦθεν αἰμάτων ἐπύργα θυεῖ· μονουοχὶ καὶ τὰς ἀψόχους ἐκίει φύσεις εἰς θρήνους καὶ ἑακρῶ. Ἐνταῦθεν λόγους ἡμεῖς ἐπειρώμεθα παραμυθητικῶς, καθάπερ ὕδατι, τῆς ὀδύνης σθενούειν τὴν φλόγα, ἐνθεν μὲν ὀ πάντ' ἄριστος αὐτῆς ἀδελφός, ἐκείθεν δ' ὀ συμπρόσθεις, καὶ νῦν μὲν ἐγὼ, νῦν δ' αὐτῶν ἑκαστο· νῦν δ' ὀμοῦ πάντες ὄστα καὶ ἀναφέρειν ὀφὲ πεπαικαμεν ταύτην, ὀ τελείως μὲν, οὐδ' ὡς μᾶλα ἡμῖν δι' ἐπίσεως ἦν, πεπαικαμεν δ' οὖν. Ἦν γὰρ πως καὶ ἄλλως ἡ γυνὴ συνίσταται ἡκουσα ἐπὶ μέγιστον, ὀποσας ὀ καθ' ἡμᾶς βύακων τελέετα

Variorum notæ.

(47) Vide eandem Notas pag. 297. et Leonclavium in Pandecte Turcico, n. 169. Ducang.

(48) Non congruit hæc geographia cum hodiernis tabulis, quæ Scopus urbem longe ab Azio seu Bardario flumine positam exhibent. Atqui Scopia,

et Scopus, eandem urbem esse, inter omnes geographos constat. Vide Ortelii; Mercatoris, Samsonis, Brietii et aliorum tabulas geographicas. BOIVIN.

χρονος· ἀλλὰ δὴ καὶ συνίναται δέξεται καὶ νοῦν
ἐπιθέσθαι, εἰ τις ἐν καιρῷ συμβουλεύσει τὰ καιρία,
δεινὴ πάντων μάλλον. Καὶ δὴ καὶ τὸ ἡμῶν χρω-
μάτων ὄψα ἐχρῆν εἰς παραμυθίας λόγον, τοῦ μὲν
σπαρτάσθαι [P. 235] καὶ θαυρούειν ἐπαίχων· ἢ δὲ
φυγὴ αὐτῆς ἀπηνήματο διὰ τὸ τῆς συμφορᾶς ὑπερ-
βάλλον παρακληθῆναι· ἀλλ' ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἐρείσασα
τὴν κεφαλὴν ὄλας συνῆγεν ἐντὸς τὰς αἰσθήσεως ἐς τὰ
τῆς διανοίας μυστήρια· καὶ συχνὰ τὸ εἰδῶλον ἐφ'
αὐτῆς ἀνακυκλοῦσα τοῦ σωζύγου καὶ τὰς παρού-
σας τύχας ἀνακυκλοῦσα ὄλα τῶν λογισμῶν ἦν, στρέ-
φουσα τὰ τε ἄλλα καὶ ὅπως, ὡς εἰπεῖν, ὑπὲρ τὰς
κίβρους ὄφθαλμοῦ τοῦ Λιδίου καὶ ὑπὲρ τὰ κρινα
ἀνθήσασα τοῦ ἀγροῦ καὶ ἐναυτυχίσασα τῷ βίῳ
μᾶλλον ἀπασῶν, ὅσοι οἱ ὁμοῦ τράφον ἢ δ' ἐγένον-
το (49), εἰς ἀπερρύθη ταχὺ καὶ τὸ ἀνθος ἐλασινῶς
εἶπε κείτρουμον αὐτῆς καὶ κομῆτῃ μαραινομένων.
Ταῦτ' ἄρα καὶ βόθιον ἐπέταξε, καθάπερ ἐκ μεγάλῃς καμίνου τῆς ἐνδὸν κίβριας καπνὸς ἀναπέ-
πουσα ζώντας καὶ φλογώδεις. Τὸ δ' οὖν τελευταῖον ἐν ταῦτοις καὶ ὁ ἡμέτερος διελέλυτο σύλλογος καὶ
ἐφ' οὗ κατέλυεν ἕκαστος· ἀπηλλάττομεν.

ΕΡ. Ἡμέραι μεταξὺ παρεβύθησαν δέκα καὶ ἐπι-
δήκερ ἔγγιστα διατρέβων ἦν ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἄρ-
χων, τᾶλλα τῆς πρέσβειας τετελεσμένα παραδοῦς
τῶν πρέσβειων ἐνὶ καὶ ἀπίναται καλεῦσας ἡμεῖς ἄμα
γυναικὶ παραμυθησόμενος τὴν αὐτὴν αὐτοῦ πένθη-
ρὰν καὶ τὸ λείπον τῇ πρέσβειᾳ πρόσσποδῶσαν.
Τοῦτ' ἂν ἦν, προκίμψαι εἶν γε κίσμψ-καὶ ὄση ἀνή-
πουσα εἰς αἰδῶς, τοῦτο μὲν καὶ ὡς αὐτῆς κηδεστῆς,
τοῦτο δὲ καὶ ὡς μεγάλου βασιλέως· νόμψην (50), καὶ
τρίτον ὡς περὶ τὰ καιρία δυστυχοῦσαν· ἀ πάντ' ἐν
βραχεῖ διεπαρῆκαί, ὡς μὲν ἐκείνου ἰδέσθαι, καλῶς·
τῇ δ' ἀληθεῖα πολλῷ τοῦ δόνοντος ἰδεῖσθαι, Ἄλλ' οἱ πῖ-
θηκαί, φησὶ, πειθακίζοντες καὶ οἱ μύρμηκες μυρμη-
κίζοντες τὰ σφῶν ποιῶσιν αὐτῶν· εἰ δὲ μὴ καὶ τὰ
ἀετῶν καὶ ὅσα λέγουσιν ἰδιμα· ὄδυνται, μὴ οὐ πρὸς
αὐτῶν ἀν ὄπαρχῃ τοῦτ' φασιλόγηται φύσικως ἀρχῆθεν
συνεθεραμμένον καὶ ἀπουσίᾳ τοῦ αὐτῶν καὶ τεταγ-
μένως ἡνωχῆσεντος λογισμοῦ. Ἡ σοφὸς ἦν ἄρ' ἐκαί-
νος, ὅς πρῶτον ἐν γυῶμῃ τὸ δ' ὄδασα καὶ γυῶσῃ
διεμυθολόγησεν, εἶτα Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἦν, εἶτα
Πλάτων ὁ Ἀριστοῦτος, εἶτα καὶ ἄμα, παρὰ θατέρου
ἑταρὸς ἐπεξέταμος, τὸ γ' αὐτῶν μακαρίζειν ἐχθύ-
μω. ὅτι μὴ βάρβαρος, ἀλλ' Ἕλληνας γογῆνται.
Ἰδοῦ γὰρ ἐκείνους ὄμοσσοιχα λέγειν ἐπιθεῖ καμὲ βέ-
βαιον ἐν νοῦν ἐκ τῆς κείρας συνειλαχότα. Ἄλλ' ἴνα
μὴ διατρέβωμεν, ἐπακτέον ἡμῖν ἐκαίᾳ ἑσπιν. Ἐπειδὴ
γὰρ ἐπακτέον ἡμῖν ἡμέτεροι, ἡμέτερος διηγουκότες
ὄδον εἶτα ἀπαλλάττομεθα. Τῇ μὲν γὰρ τῇ Καισαρίσῃ
σφῶρ' ἀναγκάσειν ἦν τὴν ἐς Θεσσαλονικίαν ὄμοῦ τοῖς
ἄλλοις ἴνα, ὅς ἂν ἐφ' ἐκείναις ἐκτελέσειε τοῦ
ἀσπρῆς ἐντολῆς. ὄδῶν γὰρ ἐκαίᾳ ἐκ' ἐσπῆταις
τὸ βίον σπουδῆς ἐπακτέον, ἐντὸς πῶν τῆς εἰρη-
μῶνς μετασπομῆθῆναι οἱ πόλεις ἐν νεκρῶν. Ἐμὲ
δ' αὐτῆ τῶν κατὰ βούλησιν ὅσα οἱ πρὸς βούλησικως

A pertinere ad adherentibus, planctum quidem et la-
crymas compressit: animus vero ejus ob calami-
tatis magnitudinem nullam consolationem admit-
tebat. Sed capite manui imposito omnes sensus ad
animi penetrantia revocabat; ac mariti imaginem
sibi ipsi subinde effingens et in animum revocans
ac fortunæ præsentis statum reputans, tota cogi-
tationibus hisce occupabatur et secum tacite tum
alia versabat, tum ut supra cedros Libani exaltata,
et illis agrî pridem floridior, et felicitate omnes
æquales suas prætergressa, subito concidisset flo-
remque suum miserabiliter carpi et marcescere
videret. Ob hæc igitur cum profundis suspiriis
gemebat, velut e magno camino acerbitalis internæ
fumos evolvens ferventes et flammeos. Tandem et
nostro conventu inter hæc dissoluta suam quisque
diversorium pelisit.

B

VIII. Diebus interim decem elapsis Triballorum
princeps, qui in proximo versabatur, cum cætera per-
gisset, de quibus eadem legatione proximo ageba-
tur, responso uni e legatis dato eoque abire jussu, una
cum uxore ad socrum consolandam advenit, legationi
quoad reliqua satisfactorus. Id vero erat, ut Cæsa-
rissam honorifice debitaque cum reverentia, par-
tim ut socrum suam, partim ut magni impe-
ratoris nurum, denique ut insigni calamitate affe-
ctam comitaretur. Quæ omnia exiguo tempore con-
fecit; ut ipse 383 putabat, pulchre; sed revera
multum infra dignitatem. Verum, ut proverbio
dicitur, simiæ simularum, formicæ formicarum more
suas res administrant. Quod si aquilarum et leo-
num ritia haud possunt, id in earum potestate si-
tum non est, quæ naturam abjectam ab initio sor-
titæ et ingenio bene ac rite eas moderaturo desti-
tutæ adoleverunt. Quare sapiens ille fuit, qui pri-
mus animo concepit et lingua expressit, sive is
Thales Milesius fuerit, sive Plato, Aristonis filius,
seu potius uterque, ita ut alter ab altero accep-
erit: Beatum esse sese, qui non Barbarus, sed Græ-
cus natus esset. Nam et mihi aliquid haud dissi-
mille ipsa experientia edocto in mentem venit. Sed
ne longum faciamus, illuc nobis redoundum est.
Cum enim domum redire instituissemus, unius
diei iter progressi discessimus. Cæsariissam enim
urgebat necessitas una cum ceteris eundi Thessa-
lonicam, ut extrema conjugis mandata exec-
queretur. In extremo enim ille spiritu manda-
rat, ut suum cadaver in eam urbem perferretur.
Mibi vero, cum quidquid libuit commendasset,
quam primum Byzantium ire permisit, Triballo
nescio quo adjuncto, qui nobis per aspe-

Variorum notæ.

(49) Hom. Od. iv. Boivin.

(50) Erat quasi aurus. Nam Andronicus senior eam uxorem delegerat filio fratris sui. Boivin.

ras vias ducendo molestum effecit reditum. Ἀ ἦν ἀναθεῖσα ὅσον τάχος τὴν ἐς Βυζάντιον ἀνύσειν ἀφῆκε. δοῦσα καὶ ἔντινα δὴ Τριβαλλῶν, ὃς διὰ τραχείας τινὲς ἡμᾶς ἀγαγὼν ἀνιάρην ἡμῖν προὔβησε τὴν ἐπάνιδον.

CAPUT XV.

Andronicus junior, mortua Irene Alemanna, Annam Longobardam uxorem ducit. Cum Turcis naufragis in Chersoneso pugnans vulneratur. Bithyniæ magna pars a Turcis subacta. Manichæi aliquot insignes, abjuratis erroribus suis, baptizantur. Ostenta ac prodigia, futuram imperii calamitatem portentantia.

I. Hoc tempore cum Alemanna Irene junioris imperatoris uxor absque **384** liberis decessisset, alteram e Langobardia recessit, quam mutato nomine Annam appellavit: ex eaque liberos suscepit, ut orationis progressu dicemus.

II. Cum autem imperator aliquando in Chersoneso venationibus vacaret, accidit, ut septuaginta Turci naufragio facto circa eam plagam in litus ejicerentur. Ii fortiter pugnando satellitibus imperatoris longo tempore restiterunt. Itaque priusquam ibi universi penitus occiderentur, non Romanis modo multos telorum ictibus, sed imperatoris etiã pedem violarunt: cuius vulneris dolore diu ille conflictatus est. Iisdem temporibus cum orientalia negligenterentur, pleræque urbes et provinciæ Bithyniæ a Turcis subactæ sunt. Capta est et Prusa, fame urbs expugnata.

III. Hoc etiam tempore Manichæorum doctor, vir sapiens, cum aliis ejusdem sectæ, qui intelligentia maxime præstabant, ad orthodoxam nostram Ecclesiam se contulit, lique popularium suorum ritibus ex animo abjuratis sacrum baptismum susceperunt. Vellem equidem etsectæ illorum dogmata hoc loco referre, ut lectoribus risus maioriam præberem. Sed cum ea ipsa ab aliis multis ante nos exposita et disputationibus contra illos editis refutata sint, nos vero ad absolvendam historiam festinemus, his omissis illuc redeamus.

IV. Observatu dignæ sunt impendentium malorum prædictiones. Prodigia enim statim anni initio apparuerunt, quæ futuram eodem anno calamitatem **385** satis portentarent. Nam anno incipiente sexies millesimo octingentesimo et tricesimo sexto, Kalendis Septembris, luna prorsus defecit. Cujus deliquii initium nondum exacta nocte exstitit:

[P. 236] Α'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τελευταίως ἀπαῖο: τῆς ἐξ Ἀλαμανῶν ἐλθοῦσης τῷ νέῳ βασιλεὶ γυναίκα Εἰρήνη; μεταπέμπεται δευτέραν ἐκ Λαμπαρίας, ἣν καὶ μετωνόμασεν Ἄνναν (51)· μεθῆς καὶ παῖδον ἐγεγόνει πατήρ, ὡς εἰρήσεται προῦσειν ἡμῖν.

Β'. Ἀσχολουμένου δὲ ποτε τοῦ βασιλέως περὶ τὰ κυνηγέσια περὶ Χαρρόνησον συνέθη ναυαγίῳ χρησαμένους ἑβδομήκοντα Τούρκους ριφῆναι περὶ Χαρρόνησον καὶ αὐτούς. Οἱ δὲ καὶ ἀνίστησαν τοῖς περὶ τὸν βασιλέα μάλα τοὶ ἰσχυρῶς πολεμοῦντες μέχρι πολλοῦ· ὥστε καὶ πρὶν ἐκεῖ τελῶς ἀπαντᾶς κατακοπῆναι, οὐ μόνον πολλοῦ; τῶν Ῥωμαίων τοῖς βέλεισιν ἐτραυματίσασιν, ἀλλὰ καὶ τὸν πόδα τοῦ βασιλέως· ὡς πολλὸν διαγαγεῖν χρόνον ὀδυνώμενον ἐκ τῆς τοιαύτης πληγῆς. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις τῶν ἑφών ἀμεληθέντων αἱ πλείοσαι πόλεις καὶ χῶραι τῆς Βιθυνίας ὑπὸ τοῖς Τούρκοις ἐγένοντο. Ἠλώκει δὲ καὶ ἡ Προυσαίων (52) τῷ λιμῷ πολιορκηθεῖσα πόλις.

Γ'. Προσῆλθε δ' ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῇ καθ' ἡμᾶς ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὁ τῶν Μανιχαίων διδάσκαλος, συνετὸς ὢν ἀνὴρ, καὶ τοὺς συνέσει διαφέροντας τῶν αἰρεσιωτῶν ἐπαγόμενος. Οἱ δὲ καὶ πάση προθέσει ψυχῆς ἐξομοσάμενοι τῷ τῶν ἑμοφύλων ἔθιμα τὸ θεῖον ἐδέξαντο βάπτισμα. Ἐβουλόμην καὶ τὰ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι διεξελεῖν δόγματα, ἔνα τοῖς ἀκούσαι γέλωσ ἐλθ'· ἀλλ' ἐπειδὴ περ αὐτὰ τε ταῦτα πολλοὶ πρὸ ἡμῶν βίβλοις παρέθησαν καὶ ἀντιρρήτικαὶ ἐχρήσαντο κατ' αὐτῶν λόγους, ἡμεῖς δ' αὐ σπουδῇ πρὸς τὴν παρούσαν χρῆσασθαι ιστορίαν προθέμεθα, ταῦτα παρέντες ἐκείας ἐπιναργόμεθα.

Δ'. Παρατηρησαὶ δ' ἄξιον τὰς τῶν μελλόντων δεινῶν προαναφανήσεως. Σημεῖα γάρ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἔτους εὐθύς φανῆναι συνέθη, ἰκανὰ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει παραστῆσαι γεννησομένην κάκωσιν. Ἀρχομένου γάρ τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακισιοστοῦ τριακιστοῦ ἔτους (53) εὐθύς τῇ πρώτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου ἡμέρᾳ γέγονε τελεία τῆς σελήνης ἑκλει-

Variorum notæ.

(51) Cantacuzen. lib. 1, cap. 40, 42. Fuit illa Joanna Amedæi V ex Maria Brabatenusi altera conjuge filia: sic ex Joanna, quibus id nomen in-solens erat, Annam confecerè Græci. Vide Famil. Byzant. Ducang.

(52) Prusani Bithyniæ metropolim ab Othmano seu Osmane sultano obsessam, ac castellis duobus exstructis, prædiis in eis collocatis, urbis vias omnes interclusisse, ne quid in eam posset importari, ac tandem fame domitum cepisse, narrat post Laonicum lib. 1, Leunclavius, lib. II, Hist. Musul-

man. A quo urbs ipsa, quæ exinde Tarcorum regia fuit, multis describitur in indice libitinario Osmanidarum. Ducang.

(53) Christi 1331. Ducang. — Ἀρχομένου γάρ τοῦ ἑξακισχιλ. ὀκτακιστοῦ ἔτους (53) Anno incipiente sexies millesimo octingentesimo tricesimo sexto, non, ut Wolfius per incogitantiam vertit, tricesimo nono. Ducangium, hæc Wolfi interpretatione deceptus, annum hunc posuit Christi 1331, qui fuit annus 1327. Boivin.

ψικ. Ἦς ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἐκπτώσεως γέγονεν ἔτι νο-
 κτὸς οὐσης· τὰ δὲ ἔβη· τοιοῦτου ἐκλειπτικοῦ
 πάθους μέχρι τοῦ τῆς ἀνακαθάρσεως τέλους γέγονεν
 ἀνατελιαντος μὲν τοῦ ἡλίου, τῆς δὲ σελήνης ὑπὸ
 γῆν καλυφθείσης. Προαναφώνει δὲ τὸ σημεῖον δόλους
 λαθραίους μὲν, οὐκ ἀνυπόπτους δὲ, [P. 237] ἐπὶ
 συγχύσει μεγάλῃ τῶν κοινῶν συσκευαζομένων
 πραγμάτων. Περὶ δὲ τετάρτην ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέ-
 ρα· τῶν θεῶν εἰκόνων (54) κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν
 εἶδος συναθροισθειῶν ὁμοῦ τῷ βασιλεῖ καὶ πατριάρχει
 καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ κίονος, ἐφ'
 οὐπερ ὁ θεῖος Ἔρωται σταυρὸς, καὶ τῆς ἱερᾶς τελου-
 μένης ὁμωφίας χοῖρός ποθεν ἐκδραμῶν εἰσεπήδη-
 σαν ἐξαπίνης ἐν μέσῳ τῷ τῶν ψαλλόντων χορῷ
 πολλῶ τῷ τέλματι βεβρωγμένους· καὶ πολλὰς ἔνθεν
 κάκισθον ἀτάκτους περὶφορὰς ποιησάμενος μόλις
 ἐξῆλθε. Καὶ εἶδοξεν τοῦτο τοῖς συνετωτέροις σύγχυσιν
 τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας μερικὴν τινα προσημαίνειν.
 Ἐγένετο δὲ καὶ μετὰ μῆνας ἕξ ἐκλειψίς αὐθις τοῦ
 αἰθριακοῦ φωτός· καὶ ἦν τὸ χρῶμα τῆς καλυπτού-
 σης τὴν αἰθήνην σκιάς οἷον νεφῶδες καὶ μέλαν· καὶ
 ἐρξάμενον ἀπὸ τῶν νοτίων μερῶν αὐτῆς ἐκάλυπεν
 αὐτὴν ἀρχὴ τῶν δέκα δακτύλων· ὃ δὴ καὶ ἐδήλου τὴν
 ἀπὸ τῶν νοτίων μερῶν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας
 πρὸ ὀλίγον ἀρξέσθαι μέλλουσαν κάκωσιν. Ἐφάνη δὲ
 μετὰ βραχὺ καὶ ἕτερον ἐν οὐρανῷ σημεῖον. Περὶ
 γὰρ σταθερὰν μεσημβρίαν τοῦ ἡλίου τυγχάνοντος ἐφάνη
 περὶ τὰ ἐσπέρια μέρη τοῦ οὐρανοῦ νέφος εἰς
 τύπον σταυροῦ πολλὴν ἐπέχοντος τόπον τοῦ οὐρανοῦ
 σώματος, ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος ὥσπερ συγκεκρα-
 μένον χρώματος. Ἄλλ' ἐκαναληπτίον ἐκείθεν.

A reliqua autem defectio usque ad ultimam resti-
 tuti luminis reparationem orto sole facta est, cum
 ipsa luna sub terra conderetur. Id ostentum clan-
 destinus sane dolos significabat, sed non plane
 improvisos, qui ad magnam publici status pertur-
 bationem concinnarentur. Sub quartam porro
 ejusdem diei horam cum sacræ imagines veteri
 more ab imperatore, patriarcha et pontificibus ad
 porphyreticam columnam, cui crux sacra insisit,
 conportatæ essent, dum sacri hymni canerentur,
 porcus alicunde elapsus subito in medium psallen-
 tium cœtum insiliit, multo cœno inquinatus, et in-
 composito cursu temere huc atque illuc vagatus
 vix tandem excessit. Id prudentioribus aliquam
 Ecclesiæ Dei confusionem significare visum. Post
 semestrem spatium rursus luna defectit. Umbra au-
 tem, in qua latuit, colore quasi nebuloso ac nigro
 fuit; quæ a meridionali ejus latere exorsa eam
 usque ad decem digitos obtexit. Quod utique cala-
 mitatem a meridiana Romani Imperii parte immi-
 nentem portendebat. Paulo post aliud etiam in
 cœlo signum apparuit. Cum enim 386 sol in ipso
 meridie versaretur, occidentem versus per longum
 cœli spatium nubes crucis imagine apparuit, ex
 albo et nigro colore veluti contemperata. Sed res
 altius repetendæ sunt.

Variorum nota.

(54) Istius processionis ad columnam Porphyre-
 ticam, die Septembris meminit Codinus, *De Off.*
 cap. 15, n. 4. Vide Notas ad Alexiadem, pag. 382,
 et *Constantinop. Christ.* lib. 1, sect. 24, u. 6, ubi

haud pauca de hac Porphyretica columnâ, ac cruce
 illi imposita, et Byzantium ad hanc ὀρησκεία,
 seu religione, congestissimas. Ducak.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
 ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
 ΛΟΓΟΣ Θ'.

NICEPHORI GREGORÆ
 BYZANTINÆ HISTORIÆ
 LIBER NONUS

CAPUT PRIMUM.

Junioris factio seniore[m] tollere e medio statuit. Michael Bulgarus, Venceslai uxore vidua et principatu
 politus, per legatos accessit a juniore Andronico, uxoris suæ fratre. Didymotichum venit. Societas adver-
 sus seniore[m] imita; quibus conditionibus. Nepos avo insidiatur. Pecuniam per vim a publicanis aufert. Thra-
 ciae urbes sibi mancipat. Byzantium multis comitantibus proficiscitur; quo prætextu. Avus de ejus consiliis
 per transfugam certior factus. Urbis aditu ei interdicit. Multa ærimina eidem obijcit. Litteris ad Cralem et
 ad Demetrium despotam scriptis copias cogi et urbes præsidii firmari jubet. Chartaceæ litteræ interceptæ.
 Lintæ quo oportebat perlatæ. Omnium animi in juniorem propensiores. Senex ab ipso filio Theodoro mar-
 chione proditur. Illius socordia, ambitio, vitæ genus, religio. Demetrius despotæ factiosorum bona diripit.
 Junior magnificis sibi devincit.

[P. 238] A'. Ὁρῶντες οἱ περὶ τὸν βασιλέα τὸν 390 I. Junioris Andronici factio cum viam

senioris in longissima extendi spatia cerneret et A
præ animi impotentia principatus divisionem ferre
non posset, sed omnem potestatem in se quam
primum (translatam vellet : decrevit ei dolis et ma-
chinationibus quibusdam, aut habitum sive insi-
gnia imperii, aut una cum habitu ipsam etiam vi-
tam auferre. Itaque omnia deinceps sine ulla
cunctatione facere cœperunt, quæ ad id quod me-
ditabantur perficiendum conducere et efficacis-
sima essent.

II. Ac primum ad Michaelæm, qui Bulgariae in-
tra Istrum sitæ principatum post Venceslai obitum
susceperat, legatos mittunt de firmo et irrupto fœ-
dere ineundo. Cum enim junior Andronicus Cra-
lem Servium seniori esse addictissimum cerneret,
propter affinitatem, quam cum eo Crales contraxe-
rat, ducta uxore filia Cæsaris, ac vereretur, ne
illo novis suis conatibus obstaret, ipse ad Michael-
em se adiungit; quippe cui uxor soror sua nu-
pserat; eam dico, quæ 391 Venceslai uxor prius
fuerat. Nam hic cum Bulgaria regni potitus esset,
statim nobiliores nuptias expetivit : dimissaque
priore conjuge, ex qua liberos susceperat (erat au-
tem ea soror Crales, illius qui tunc in Servia regna-
bat), imperatoris sororem in urbe Ternobo viduam
nactus matrimonii societate sibi alterius loco iun-
xerat. Sub hoc itaque tempus etiam imperatoris
matre Augusta Didymotichi commorante legati ad
Michaelæm mittuntur, qui eum cum uxore ad impe-
ratorem et ad Augustam socrum vocarent multis
de causis. Augustam quippe pernultis jam annos
videndæ filia cupidissimam esse (esse enim supra
tres et viginti annos, ex quo mutuo conspectu illis
frui non licuerit); imperatorem etiam cupere tum
sororem, quam nunquam ante viderat, tum mari-
tum illius videre, et quia affinis esset, et ut arca-
norum participem eam faceret.

τρία καὶ εἴκοσι ἐτη, ἀπ' οὗπαρ εἰς ἕβιν ἀλλήλαις
μὲν καὶ αὐτὸν τὴν ἀδελφὴν θεάσασθαι μὴκρον πρότερον θεασάμενον· ποθεῖν δ' οὖν καὶ τὸν αὐτῆς θεά-
σασθαι σύζυγον, τοῦτο μὲν καὶ ὡς γαμβρὸν, τοῦτο δὲ
III. Quæ cum ita se haberent, Michael cum
uxore Didymojichum profectus per multos dies ab
imperatore et Augusta imperatoris matre publice
privatimque splendidissime et magnificentissime
habitus est. Tandem sic inter eos convenit, ut
Michael imperatori contra avum, imperator Michaeli
contra Servia Cralem auxilia ferret : quod si to-
tum Romanum imperium avo imperatore defecto
occupasset, tum magnam ei se pecuniam daturum,
agroque et urbes Romanæ 392 ditionis assigna-
turum, partim ut affini dolis nomine, partim ut

νέον Ἀνδρόνικον (55) εἰς χρόνον μῆκος ἐκτενέμε-
νον· ἵτι τὸν βίον τοῦ βασιλέως καὶ μὴ θυνάμενοι φέ-
ρειν ὑπὸ μικροφυγίας τὸν τῆς ἀρχῆς μερισμὸν, ἀλλ'
ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς αὐτοῦς μετανεγκεῖν σπαίδου-
τας, ἐβουλεύσαντο δόλοισι καὶ πανουργίαις τισὶν ἢ τὸ
σχῆμα τῆς βασιλείας αὐτοῦ καθάκαξ ἀρπάζεσθαι, ἢ
μετὰ τοῦ σχήματος καὶ αὐτό γε τὸ ζῆν. Καὶ δὴ ἰα-
πὸν ἄπαντ' ἐποίησαν ἐξῆς μηδὲν μελλήσαντες· ὅσα
ἔργα· τὸ βούλευμα συνεργὰ τε καὶ ἀνύσιμα ἦσαν.

B. Καὶ πρῶτα μὲν διαπρεθεύονται πρὸς Μιχαή-
λον (56), τὸν διαβεβήμενον τὴν ἀρχὴν τῶν ἐνδοῦ
Ἰστρου Βουλγάρων μετὰ τὸν Σφενδοσθλάδου θάνατον,
περὶ σπονδῶν βεβαίων καὶ μὴ ῥήστα λυομένων.
Ὅρων γὰρ ὁ υἱὸς Ἀνδρόνικος τὸν Κράλην Σερβίας
τῷ γηραιῷ βασιλεῖ μῆλα προσκαίμενον διὰ τὸ νωστὶ
γεγεννημένον περὶ τὴν τοῦ Καίσαρος θυγατέρα κῆ-
δος (57) καὶ δεισας, μὴ ἐμποδῶν αὐτῷ περὶ τὰ νέα
βουλεύματα γένεσθαι, προστίθεται ὅτιος τῷ Μιχαήλῳ,
ἄτε καὶ ἐπ' ἀδελφῆ (58) πρὸ βραχίος γαμβρῷ γενο-
μένῳ· ταύτην δὴ λέγει τὴν τοῦ Σφενδοσθλάδου γυ-
ναῖκα. Ἐγκρατὴ γὰρ τῆς ἀρχῆς τῶν Βουλγάρων
αὐτὸν καταστάντ᾽ αὐτὸν πρὸς εὐγενεστέρους εὐθὺς
ἀποδέξασθαι γάμους συνεπακτώμαι. [P. 239] Ὅθεν
καὶ τὴν προτίραν ἀποβαλόμενος σύζυγον, μεθ'
ἧς καὶ παιδῶν ἀγγεῖται πατὴρ (ἀδελφὴ δὲ ἦν
αὐτῆ (59) τοῦ τῆνικαῦτα κράλη Σερβίας), τὴν τοῦ
βασιλέως ἀδελφὴν ἀντ' ἐκείνης, ὡς εἰρήκειμεν, ἐν
τῷ Τερνέβῳ χηρεύουσαν εὐρηκῶς εἰς γάμους ποικι-
λίαν ἠγάγετο. Κατὰ γοῦν τοῦτον τὸν χρόνον τῷ Δι-
δυμοτείχῳ ἐπιδημοσίᾳ καὶ τῆς βασποίνης τῆς αὐ-
τοῦ βασιλέως μητρὸς κίμπονται κρείσσει εἰς τὸν Μιχαή-
λον, ἐρῶντες εἰσεῖν αὐτὸν ὁμοῦ τῇ συζύγῳ πρὸς
τὸν βασιλέα καὶ τὴν τῆς συζύγου μητέρα τὴν
δέσποιναν πολλῶν ἔνεκα. Τὴν τε γὰρ δέσποιναν διὰ
μεγίστης ἐφίσσεως ἔχειν διὰ κλειστῶν ἤδη τῶν χρό-
νων τὴν θυγατέρα θεάσασθαι. Εἶναι γὰρ ὑπὲρ τὰ
ἐλθεῖν ἤκιστα ἐξέγιγνετο· τὸν τε αὐτὸν βασιλέα ποθεῖν
καὶ ὡς τῶν ἀπορρήτων εἰσεῖν λαθεῖν κοινωνῶν.

Γ'. Τοῦτον τοῖνον ὄντος· ἐχόντων ἐπιθήματι τῷ Δι-
δυμοτείχῳ μετὰ τῆς συζύγου ὁ Μιχαήλος καὶ λαμ-
πραὶ ταῖς φιλοφροσύναις καὶ δεξιότησιν ἐντυγχά-
ναι πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τῆς βασποίνης ἰδίᾳ τε
καὶ δημοσίᾳ ἐπὶ συγκαῖς ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς δὲ καὶ
συνθῆκαι παρ' ἐκατέρων προσήλθον· τοῦ μὲν, τῷ
βασιλεῖ συμμαχεῖν κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ πάππου·
τοῦ δὲ, τῷ Μιχαήλῳ κατὰ τοῦ Κράλη Σερβίας· καὶ
εἰ τῆς ὅλης Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐγκρατῆς κατα-
σταθῆ καθελὼν τῆς ἀρχῆς τὸν βασιλέα καὶ πάππου,
χρήματ᾽ αὐτὸν πολλὰ καὶ γῆς κληρουχίας καὶ

Variorum notæ.

(55) Non ausus dicere Ἀνδρόνικος, dixit οὖν περὶ
τὸν Ἀνδρόνικον, quod re ipsa idem est. BOVIN.

(56) Cognomento Strascimirum, de quod in serie
Bulgariæ regum agimus pag. 523. DUCANG.

(57) Propter affinitatem, quæ cum eo Crales con-
traxerat, ducta uxore filia Cæsaris. Ita vertendum ;
non, ut Wolfius, propter recens contractam cum filia
Cæsaris affinitatem. Nam qui uxorem ducit, is nou

dicitur affinitatem cum uxore contrahere, sed cum
uxoris parentibus et cognatis. BOVIN.

(58) Theodora. Vide lib. viii, cap. 1, sect. 3.
BOVIN.

(59) Neda, quæ aliis Dominica, Urosii regis Ser-
viæ filia, Stephani regis soror. Vide sericam regum
Serbiæ, n. 59 et 61. DUCANG.

πόλεων ἐκ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας· τοῦτο μὲν καὶ ὡς γαμβρῶ προικὸς ἔνεκα, τοῦτο δὲ καὶ ὡς συμμάχῳ τῶν πόλεων ἔνεκα. Τοῦτων οὕτω καταστάτων ὁ Μιχαήλος μετὰ τῆς συζύγου ἐς τὴν οἰκίαν αὐτῆς ἀφίει ἀρχὴν, συγχῶν πρὸς τὴν δεσποίνης καὶ πανθερῆς ἀπολελαυκῶς τῶν χριστίων καὶ δωρεῶν καὶ χρηστοτέρων ἐπαγγελιῶν ἐς τοῦτόν.

Α'. Τῶ μὲντοι νέῳ βασιλεὶ ταῖς τοιαύταις ἤδη θαρρήσαντι καταστάσειν, ὁρῶντι δὲ καὶ τοῖς δήμοις τῶν πόλεων τῶν τε ἄλλων καὶ τῆς βασιλευσούσης αὐτῆς αὐτῶ προστιθεμένους καὶ λάθρα τὴν ἐφοδὸν αὐτοῦ κατατείνοντα; (χόρον γὰρ ἤδη μακρὴν εἰληφέναι τῆς τοῦ πάππου μακροβιότητος καὶ ἀκινήσια;) μελέταις ἐπέει διδοῖναι καὶ σκέμμασι, τίσι δὲλλοις καὶ πανουργίαις χρησάμενος καὶ νικήσας τὴν πάππον αὐταρχήσει Ῥωμαίων. Ἐπειδὴν χρημάτων αὐτῶ ἔδει πρὸς τοιοῦτους ἐγῶνας ἰόντι, κέρψας ἀπέει χρημάτα παρ' ἀκόντων τῶν ἐν τῇ θράκη πεμφθέντων πρὸς τοῦ γηραιοῦ βασιλέω; ἐξισωτῶν, φήσας ἐς τὰναγκαία χρῆζειν αὐτόν· βασιλέα δ' εἶναι καὶ αὐτόν· βασιλεὶ δ' ἐκ τῶν κοινῶν χρημάτων τὰς ἀναγκαίας ἀποκιμπάνααι χρείας, τῶν σφόδρ' ἀναγκαιοτάτων ὁμοῦ καὶ δικαιοτάτων εἶναι. Ἐπειτα στήφιν προβαλόμενος, βούλεσθαι προσελίαν κέμψαι ἐς τὸν τῆς Αἰγύπτου δυναστεύοντα πρὸς τῶν ζητημάτων καὶ χρειωδῶν, ἐπορεύετο πρὸς τὴν βασιλεύουσαν. Μῆλλιν γὰρ ἐντεῦθεν δικάδα μεγίστην ἐκπλεῖν καὶ ἐς Ἀλεξάνδρειαν τὴν πορείαν ποιῆσθαι. [P. 240] Ἐπορεύετο δ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ χεῖρα συγχῆν συλλεξάμενος· πρότερον καὶ τὰς θρακικὰς πόλεις περιῶν ἀπάσας καὶ οἰκειούμενος καὶ ἀσφαλιζόμενος καὶ πάντα μὲν ὀπίσθου; ἐξοικίζων ἐκεῖθεν, πάντα δ' οἰκίους καὶ ὁμογνώμονας εἰσοικίζων ἐκεῖσε.

Β'. Ἄλλ' ἐν τοῦτοις ἔντος αὐτοῦ λάθρα τις τῶν οἰκιστῶν αὐτοῦ φυγῶν ἤκει παρὰ τὸν βασιλέα καὶ πάππον καὶ πάντα καθ' ἕκαστα τῶν ἐκεῖ βουλευμάτων τοῖς δόλοισ ἀνακαλύπτει, τὰ τε ἄλλα φήσας τῷ βασιλεὶ καὶ ὡς Ἐβουλεύσαντο οἱ περὶ τὸν ὄν ἔγγονον καὶ συνέθεντο καθαιρεῖν, ἢ καὶ αὐτῆς τῆς σῆς ζωῆς, εἴ τις ἀντίστασις γένοιτο· ἢ εἰ βῆδιαν καὶ μηδὲν ἐμποδῶν κεκτημένην εὐροὶ τὸ βούλευμα τὴν ὁδὸν, ἀφελῆσθαι μὲν σου μετὰ τῆς βασιλείας καὶ τὰ τῆς ἐξουσίας σύμβολα· σοὶ δὲ βῆκος ἀναδιδίεν περιθέντες; φρουροῖς παραδοῦναι καὶ φυλακαῖς. Σκέψασθαι τοίνυν χρεῶν, μήτ' ἐκεῖνον τῆ συνῆδει πορεία χρησάμενον εἰσω πολῶν τῆς βασιλευσούσης γενέσθαι λαθόνια, μήθ' ὅμῃς ῥαθύμως δεκαθῆναι πρὸς τὴν ἀπάντησιν. Περὶ γὰρ τῶν μεγίστων οἱ κίνδυνοι. Ταῦτα ἀκηκούσ; ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἐνυλοὶν ἤδη τὴν ἀκοήν ἐξ ἄλλων εἶχε πολλῶν παράλληλα θεῖς καὶ ἀκριβοτάμενος καὶ μηδὲν εἶναι φευδῆς εὐρηκῶς; ἀνίσταται καὶ αὐτό; καὶ βοήσας πρὸς Κύριον, ὡς ἑ Δίκασον, Κύριε, τοὺς ἀδικούντάς με· καὶ οἱ ἐπανιστάμενοί μοι ἀισχυθήτωσαν· καὶ ἱπανάσωσον ἐμοὶ τὸ βασιλεῖον κράτος, ὃ σὺ μὲν ἔχαρισσέ μοι, ὃν δ' ἐγὼ γεγέννηκα καὶ ὤψωτα, ἐκ τοῦν ἐμῶν ἀρπάξαι χερῶν. Εἶτα πρὸς ἔργον ἐχώρει.

Γ'. Καὶ πρῶτα μὲν ἐς τὸν ἐγγονον εἶτι περὶ μέσιν

A socio laborum ergo. His ita peractis Michael cum uxore domum redit, amantissime tractatus a socri, multisque acceptis muneribus et promissis maioribus in posterum erectus.

IV. Hoc statu rerum fretus junior imperator, et præter cæteras urbes Byzantios quoque favere sibi cernens, a quibus clam ad maturandam expeditionem incitaretur, diuturnam vitam et torporem avi jam fastidientibus, meditari cœpit ac deliberare, quibus dolis ac machinationibus avo deficto solus Romanis imperaturus esset. Cum autem pecunia ei esset opus ad tales conatus, pecuniam quæstoribus a seniore in Thraciam missis per vim eripuit. Sibi enim ad necessarios sumptus opus esse pecunia : imperatorem se quoque esse : summæ autem necessarium atque æquissimum esse, ut publicæ pecuniæ in usus necessarios impenderentur. Deinde legatos Alexandriam ad Ægypti principem certis de causis missurum se simulans Byzantium proficiscitur : inde enim onerariam maximam e portu soluturam, quæ Alexandriam iret. Neque vero simpliciter proficisceretur, sed magna manu collecta prius, Thraciis urbibus universis perlustratis ac sibi conciliatis; cum et eas munivisset, et suspectos omnes 393 illinc exegisset; homines autem sibi addictos et secum conspirantes intromississet.

V. Sed dum hæc agit, quidam ex ejus intimis clam fuga elapsus avum imperatorem convenit, et omnes singulatim consiliorum illorum dolos detegit, cum cætera elocutus, tum illud etiam, ut nepos statuisset ei vel vitam ipsam eripere, si resisteretur, vel si negotiam nihil difficultatis faciliemque progressum haberet, una cum imperio potestatis etiam insignia ei abrogare, et monastico cucullo indutum in custodiam dare. « Quare, » inquit, « cavendum, ne ille solitam viam ingressus in urbem furtim introeat : et vos oportet non pigre illi occurrere. In summum enim discrimen res adductæ sunt. » His imperator auditis et ad ea quæ ex aliis audierat, aures adhuc veluti personantia, collatis et expensis, cum nihil falsi esse comperisset, insurgit et ipse atque ad Dominum clamitans : « Judica, eos, Domine, inquit, qui injuria me afficiunt : et qui contra me insurgunt, erubescant : et imperatoriam mihi potestatem conserva, quæ ab te donatam is ereptum venit manibus meis, quem ego genui et evexi ». Deinde ad rem gerendam accedit.

VI. At primum ad nepotem in medio itinere

1 Psal. xxviii, 1; Psal. cviii, 28; Isa. i, 2.

adhuc agentem mittit, qui ei urbis ingressu interdiciant. « Etenim, inquit, novum id esset, si tam aperte fœdifragus, eaque quibus respublica 394 pereat agens et moliens, latere conatus suos postularet. » Erat autem iis, qui ad illum missi ierant, mandatum, ut quarguendi ejus animi causa recenserent apud eum, quot occasiones pacis denno rumpendæ præbuisset, ut et irrita fierent ea, de quibus convenerat, et offensionibus locus esset. Eorum autem quæ recensebantur summa hæc erat. Primum, quod imperatoris quæstoribus omnibus pecuniam eripuisset, cujus nunquam major penuria fuisset, cum ea essent tempora, quæ ob divisionem imperii sumptus maximos postulerent. Alterum, quod urbis præpositis ab avo prasides ac procuratores ille ignominia affectos ejeceret, atque in eorum locum quoscunque ei libitum esset substitueret. Tertium, quod Cralem, amitam suam et monastico indutam habitu, indignantem et reluctantem ad incestum coitum compulsisset. Accedebant et aliæ causæ, propter quas ei urbis ingressu interdiceretur : plurimæ illæ quidem, sed non ita firmæ.

VII. Deinde clandestinis litteris ad Cralem Servizæ missis auxilium ab eo petit. Scribit et ad Demetrium despotam filium suum, qui tum Thessalonice et adjacentium locorum curam agebat : eique mandat, ut duos fratris filios, qui Bellegradis et reliquæ Macedoniæ præerant, Andronicum protovestiariam et Michaelem Asanem simulque Macedonicas legiones secum 395 adducat ; ac primum quidem Macedonicas urbes idoneis presidibus munit, et eos omnes, qui quoquo modo suspecti sint, removeat : deinde cum auxiliariis copiis, quas Crales Servizæ missurus sit, primo quoque tempore contra juniorem imperatorem Andronicum moveat. Cæterum litteræ, quas ad Cralem Servizæ, ad despotam, ad cæteros omnes, quotquot imperatoris negotia in provinciis procurabant, scriptas esse diximus, partim ab junioris imperatoris militibus vias custodientibus exceptæ sunt ; hæc nimirum, quæ chartis inscriptæ erant : partim iis deceptis evaserunt, et quo mittebantur pervenerunt : illæ videlicet, quæ tenui et albo linteo inscriptæ tabellariorum vestibibus solenter insutz fuerant. Nam imperator junior cum in aliis viarum angustiis, tum in iis quæ sunt apud

δυνα τὴν πορείαν κέμπει τοὺς ἀπαγορευόμενους τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον εἰσοδόν. « Καινότερον γὰρ ἂν εἴη, » φησὶ, « τὸν ἀνακαλυμμένως οὕτως παρασπονδούντα καὶ οἷς ἂν τὰ κοινὰ φθαρεῖα ταῦτα πράττοντά τε καὶ κατάσκευαζόμενον λαμβάνειν ἀξιούσιν. » Ἦν δὲ τοὶς κερμυθεῖσι προσηταγμένον, διεξελεθεῖν ἐκ' αὐτοῦ πρὸς ἔλεγχον τῆς γνώμης αὐτοῦ, καὶ ὅσαι προφάσεις ἐγένοντο παρ' αὐτοῦ, τῷ τε τὴν εἰρήνην αὖθις καὶ τὰς συνθήκας λελύσθαι καὶ χῶραν τὰ σκάνδαλα σχεῖν. Ἦσαν δ' ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν αἰθεῖ· μία μὲν, ὅτι ὅσοι τοὺς βασιλικούς φόρους δασμολογούντες ἦσαν ἅπαντας συλλεθῶν ἀφείλε τὰ χρήματα, σπανιωτέρων μὲν εἰς τὸ πῶν τῶν χρημάτων, πολυδαπανωτέρων δὲ τῶν πραγμάτων ὄντων διὰ τὸν τῆς βασιλείας μερισμόν. Δευτέρα δὲ, ὅτι τοὺς πεμπομένους ἐφόρους τῶν πόλεων καὶ διοικητὰς ἀτίμους ἐκείθεν ἐκβάλλον ἐκπέμπει· τίθησι δ' ἄντ' ἐκείνων αὐτὸς ἐτέρους, οὓς ἂν ἐθέλοι. Τριτὴ δ', ὅτι καὶ τὴν Κράλαιναν (60) πατρός τε ἀδελφῆν οὖσαν καὶ μοναχικὸν περικεκλιμένην σχῆμα πρὸς ἀδυσμον ἐδίαιετο μίξιν, δυνασασχετούσῃν τε καὶ οὐκ ἐθέλουσαν αὐτήν. Ἦσαν δὲ πρὸς ταύταις καὶ ἑτεραι προφάσεις, δι' ἃς ἀπηγορεύετο ἢ πρὸς τὸ Βυζάντιον αὐτῷ εἰσοδος, πλείστα μὲν [P. 241], οὗ τούτου δὲ τὸ ἰσχυρὸν ἔχουσαι.

Ζ'. Ἐπὶ τούτοις γραφὰς λαμβανούσας ἐξέπεμψε πρὸς γε τὸν Κράλην Σερβίας περὶ συμμαχίας καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ υἱὸν Δημήτριον τὸν δεσπότην, ἐπιτροπεύοντα τῆς καὶ Θεσσαλονίκης καὶ τῶν πέριξ, παρακλεινομένης, συμπαλαδόνα μὲν αὐτοῦ καὶ τοὺς δύο ἀνεψιούς ἐκείσε περὶ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Βελλεγράδων καὶ τῆς ἄλλης Μακεδονίας ; τῆς καὶ διατρίβοντα Ἄνδρονικὸν τε τὸν πρωτοβουσιάρη καὶ Μιχαὴλ τὸν Ἄσῶν καὶ ἄμτ' τὰ Μακεδονικὰ στρατόπεδα ἀσφαλίσασθαι μὲν πρῶτον τὰς Μακεδονικὰς πόλεις ὡς εἶχε, ἐκ μέσου ποιησάμενον ὅσοι οὐκ ἔξω τοῦ ὑποκτεύεσθαι κερύκασιν· ἔπειτ' ἐκείθεν ἀρνας εἶν γε τῷ συμμαχικῷ στρατῷ τῷ ἐκ τοῦ Κράλη Σερβίας (61) ἔρχεσθαι τὴν ταχίστην κατὰ τοῦ βασιλέως Ἄνδρονίκου τοῦ νέου. Τῶν δὲ σταλεισῶν, ὡς ἐφημεν, γραφῶν πρὸς τε τὸν Κράλην Σερβίας καὶ πρὸς τὸν δεσπότην καὶ πρὸς ἄλλους ὅσοι βασιλικὰς διώκουν ἐπιτροπὰς αἱ μὲν ἐλάσαν παρά τῶν τὰς ὁδοὺς φρουρούντων ἀνθρώπων τοῦ νέου βασιλέως, ὅσαι ἐπὶ χάριτων γραφεῖσαι (62) ἐτύγχανον· αἱ δὲ λαθούσαι παρήλθον τε καὶ πρὸς οὓς ἐπέμφθησαν ἀφίκοντο, ὅσαι ἐπὶ λίνο λεπτῷ φούς καὶ λευκοῦ γραφεῖσαι τοῖς τῶν γραμματικομιστῶν ἐνδύμασιν εὐφῶς συνεβράβησαν. Κατὰ

Variorum notæ.

(60) Simonidem, Andronici imp. ex Ireneo altera conjuge siliam, quæ cum ad Irenes matris exsequiis Constantinopolim venisset, uti narrat Gregoras, lib. vii, cap. 30, ad conjugem redire renueret, a quo cum per legatos a patre repeteretur, illaque ne ad reditum cogeretur monachicum habitum induisset, illius frater consanguineus Constantinus despota licerato ejus cucullo invitam et plorantem ad conjugem remiserat. Idem Gregoras, lib. viii, cap. 1. DUCANG.

(61) Ad quem missus Callinicus legatus ab Andronico juniore. Cantacuzen. lib. i, c. p. 8. DUCANG.

(62) Duas chartarum species hic recenset Gregoras, alteram quam chartam vocat, alteram quam ex tenui linteo confectam scribit. Priore voce papyrus Ægyptiacam videtur inuicere, quam Greci recentiores φυλογάρτιον vocabant : altera chartam ex linteo conceptis et contusis paratam, quam χάρτινον χάρτιον dicunt. Vide Gloss. med. Græcic. in his vocibus. DUCANG.

γὰρ τὰς στενάς τῶν ὁδῶν καὶ μάλιστ' α κατὰ τὰς A Christopolin, custodes collocarat, qui omnes
 περὶ Χριστοῦπολιν (63) πόλιν φρουροὺς οἱ περὶ τὸν
 νείον ἔθεσαν βασιλέα, οἱ πάντα τοὺς παρόντας ἐξή-
 ταζον, εἰ γραφὰς ἐκ Βυζαντίου κομίζουσιν· καὶ ἦν
 δυσχερὲς οὕτως λαθόντα τινὰ παρελθεῖν.

H'. Κάκεινους μὲν οὖν οὐδὲν ἐλελήθει τῶν ἐν Βυ-
 ζαντίῳ κρύφα μελετωμένων τε καὶ δρωμένων· τοῦ-
 τους δὲ πάντα ἐλελήθει ὅσα κατὰ τούτων ἔωθεν
 ἐκείνοι ἔδρων τε καὶ ἐμελέτων. Πάντες γὰρ σφίσι
 προσεχώρουσαν ἔβουλοντο, οἱ μὲν ἐς τοῦμπαυτοῦ αὐ-
 ταῖς γνώμασι καὶ αὐτοῖς σώμασιν· ὅσοι δὲ μὴ
 ἔδουσαντο, οἱ δὲ ἀλλὰ ταῖς γνώμασι σφίσι δλοσχε-
 ρῶς προσέκειντο· οὐ μόνον μικροῦ πάντες ὄσοι τοῦ
 δήμου τῶν Βυζαντιῶν, ἀλλὰ καὶ ὄσοι τῶν συγκλη-
 τικῶν καὶ οἰκιακῶν καὶ ὄσοι τῶν μάλα καθ' αἷμα B
 τῷ γηραιῷ βασιλεῖ προσηκόντων ἦσαν· οἱ δὲ πάντα
 καθ' ἐν τὰ ἐντεῦθεν ἀνιχνεύοντες ἐκείνοις ἐμήνουν.
 Ὡν εἷς ἦν καὶ ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς Θεόδωρος (64) ὁ
 μαρκεσίος. Ὡς πρὸ ἐτῶν συχνῶν εἰς τὴν τῆς μητρὸς
 πατρίδα πεμφθεὶς ὑπὸ τῆς μητρὸς, ὡς εἰρηκαίμην,
 γάμων ἔνεκα καὶ δι' ἀδουλίαν καὶ βραθυμίαν τῷ χρόνῳ
 κατάχρως γενονῶς μετὰ τὸν τῆς μητρὸς θάνατον
 ἐπανῆκε πρὸς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα πατρός καὶ γυ-
 ναίκα ἐκείσε καταλιπὼν· καὶ ἦν τοῦ λοιποῦ διατρί-
 βων ἐν Βυζαντίῳ· ὅτε δὲ καὶ ἀλλοιὴ τε πάσης ἀπὴ-
 λαύε πρὸς τοῦ βασιλέως κηδεμονίας καὶ εὐμενείας
 καὶ χορηγίας ἐκ τοῦ βασιλικῆς πρυτανείου, [P. 242]
 καὶ δὲ καὶ πάντων χρῶν ἀπὴλλακται διὰ τῶν βασι-
 λικῶν χρημάτων. Ὡν ἀπάντων ἐκλαθόμενος ἐκείνος
 διὰ φρονῶν ἐνδοξίαν καὶ πάσῃ αἰδῶ πατρικῆν ὄψιν C
 λιπὼν προδότης εἴλετο γενέσθαι τοῦ βασιλέως καὶ
 πατρὸς καὶ τῆς Ἰούδα ἐκείνου μιμήσεως. Ὡνερο-
 πάλει γὰρ τὴν Ῥωμαϊκὴν καὶ αὐτὰς ἡγεμονίαν, ἐκ-
 ποδῶν Ἰσταμῆνου τοῦ διαδόχου· καὶ κατανεύσαι μὴ
 βουλόμενον τὸν πατέρα πολλῶν ἔνεκα, ὅτι καὶ γνώμη
 καὶ πίστις καὶ σῆματι καὶ γενεῖν κούρῃ (65) καὶ
 πᾶσι ἔθεσιν Ἰατίνος ἦν ἀκραιφνής, ἔγω λυπησείν
 αὐτὸν τῷ νέῳ προστεθεὶς βασιλεῖ. Ὅθεν καὶ ὅσῳ
 πάντων μᾶλλον καθ' αἷμα τῷ βασιλεῖ προσωκείοντα, D
 τοσοῦτ' καὶ θερμότερος πάντων ἐχθρὸς τοῦ βσι-
 λέως καὶ πατρὸς γενέσθαι πεφίλονεσκε μᾶλλον αὐτός.

Θ'. Τῷ δ' ἐπιγενομένῳ μηνὶ Νοεμβρίῳ (66) τὰ βα-
 σιλικὰ δεξάμενος γράμματα Δημήτριος ὁ δεσπότης
 ἐν Θεσσαλονικῇ διεμνήσατο εὐθὺς τὸν τε πρωτοδε-
 σπότηριον καὶ τὸν Ἀσάν. Καὶ ἐπειδὴ συνῆλθον στρα-
 τῆματ' α τε συνεκροῦντο καὶ ἅμα αὐτῶν τῷ νέῳ
 βασιλεῖ συνόντων οὐσίαι καὶ τὰ κτήματα, ὅποσα
 περὶ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ πόλεις καὶ χώρας ἔτυχον
 ἔντα, πάντα τοῖς στρατιώταις διαιμερίζοντο· ὅλου τε
 καὶ αἰσίου σφῶν ἠολογοῦτο ἀποθῆκαι· καὶ τοῖς ἀρκά-
 ζιν ἐθέλουσιν ἀφθονα προδύναιτο πάντα, ἐξέρχεται τε
 καὶ δημεύσεις τῶν ἄκιστα συμφορῶν ἐδελόντων.
 Κάκαί μὲν ταῦτα ἐτελείτο· ἐμᾶλλε δ' ὅσον οὐδέπω
 καὶ τὸ τοῦ Κράλη συμμαχικὸν ἐς αὐτοῦς ἀφικνεῖ-
 σθαι.

Variorum notæ.

(63) Quæ urbs ad fugam ab Andronico juniore
 electa fuerat. Cantacuzen. lib. 1, cap. 4, 7, 9.
 Ducang.

(64) Is paulo ante ad patrem Constantinopolim

venerat : uti narrant Cantacuzen. lib. 1, cap. 51.
 Ducang.

(65) Supra lib. vii, cap. 12. Ducang.

(66) An. Chr. 1327 exeunte. Bovin.

VIII. Ac illos quidem eorum quæ Byzantii clam
 agebantur et agitabantur nihil latebat : istos vero
 latebant omnia, quæ illi foris et agebant et agita-
 bant. Nam omnes sponte ad eos inclinabant, alii
 aperte et animis et corporibus ; qui vero corpori-
 bus non poterant, animis certe et toto pectore cum
 illis conjuncti erant ; non modo omnis fere Byzan-
 tina plebs, sed et senatorii et aulici proceres et ii
 qui seniores imperatorem cognatione maxime at-
 tingebant. Ac ii quæcumque 396 illic gerebantur
 curiose indagantes singula illis significabant. Quo-
 rum unus fuit etiam imperatoris filius Theodorus
 marchio. Qui in matris patriam ante multos annos
 uxoris ducendæ causa ab ipsa matre, ut dixi, mis-
 sus ac procedente tempore per temeritatem et
 socordiam suam ære alieno oppressus post matris
 obitum ad patrem imperatorem, uxore et liberis
 illic relictis, reversus fuerat ; atque ex eo Byzan-
 tii commemorabat. Ubi paterna imperatoris cura
 ac benevolentia ex omni parte sublevatus et sup-
 peditatus ex fisco sumptibus sustentatus omnino
 etiam æs alienum pecunia imperatoria dissolverat.
 Quæ ille per amentiam cuncta oblitus debita patri
 observantia prorsus neglecta Judam imitari et pa-
 tris imperatoris proditor esse maluit. Nam Roma-
 num imperium somniabat ipse quoque, excluso
 videlicet eo, ad quem successio pertinebat. Et cum
 pater multis de causis, quod et animo et religione
 et habitu et rasa barba et alio omni vitæ genere
 more Latinus esset, postulatis ejus annuere nollet :
 ipse, quo illum contristaret, ad juniorem impera-
 torem defecit. Ita quo erat sanguine conjunctior,
 eo acerbior patris imperatoris inimicus existit.

τοσοῦτ' καὶ θερμότερος πάντων ἐχθρὸς τοῦ βσι-
 λέως καὶ πατρὸς γενέσθαι πεφίλονεσκε μᾶλλον αὐτός.

IX. Sequenti mense Novembri Demetrius despo-
 ta, imperatoris litteris Thessalonicæ acceptis, stati-
 tim proinvestiarium et Asanem arcessit. Qui cum
 convenissent, illico 397 et exercitus cogi et eo-
 rum, qui ad juniorem se adjunxissent, bona et
 possessiones, quæcumque in Macedonicis urbibus
 et agris erant, militibus distribui cœperunt. Ape-
 riebantur eorum granaria et cellæ vinariæ ; et
 cuiilibet rapere volent omnia passim exposita erant,
 Præterea qui minime assentiri vellent, eorum
 bona publicabantur et ipsi exsilio multabantur.
 Ac ibi quidem hæc fiebant. Erant etiam Cralis
 auxilia jamjam ad eos ventura.

X. Cæterum nec junior Andronicus quietus se-
debat : sed clam in omnes terras et insulas, By-
zantium, Thessalonicam et Macedoniam edicta
mittebat, per quæ populis immunitatem et liber-
tatem a tributis, militibus vero roditus et majora
stipendia promittebat. Quæ mox ut audita fuere,
omnes commoverunt, et animis facillime depravatis
impulerunt, ut et voluntatibus et linguis et mani-
bus et omni studio ei adhaerescerent et clandestinis
litteris illum arcesserent et impressionem ejus ac-
celerarent.

Γ. 'Αλλ' οὐδ' ὁ βασιλεὺς ὁ νέος Ἀνδρόνικος ἠρέ-
μαι καθήμενος· ἀλλ' ἐκαμπὶ διατάγματα λάθρα
πανταχῆ θαλάττης τε καὶ γῆς ἐν τε Βυζαντίῳ καὶ
Θεσσαλονικίῳ καὶ Μακεδονίᾳ καὶ νήσοις ἐπαγγελλό-
μενα τοῖς μὲν δῆμοις ἀδειαν καὶ φόρων ἐλευθε-
ριαν, τοῖς δὲ στρατιωτικῶν πόρους προσέδωκεν καὶ
μισθῶν ἐπιδόσεις. Ἄπειρ ἀκούσιμα πάντα ἀνέσταν
καὶ βῆσθ' ἀπὸ τῆς γνώμης σφῶν διετέρασε καὶ ἀνέπει-
θεν ὁλοσχερῶς αὐτῷ προστίθεσθαι γνώμῃ τε καὶ
γλώσσει καὶ χερσὶ καὶ πάσῃ προθυμίᾳ καὶ λαθραίως
γράμματα προσκαλεῖσθαι αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπα-
ταχύνειν ἔργον.

CAPUT II.

*Nepos duorum alterum petit; ut aut Byzantium ingredi sibi liceat; aut si ad se mittantur, quibus inter-
nuntia uti possit. Mittuntur ex omnibus ordinibus delecti. Oratione artificiosa se ipsum apud eos commendat.
Aurum insectatur. Causam rebellionis probabilem offert. Crimina objecta diluit. Postulata sua exponit.
Ejus blanditiis corrupti internuntii Byzantium redeunt. Ei apud omnes aperte patrocinantur.*

L. Cum res ita se haberent, Rhegium pervenit B
imperator : atque inde legatis ad avum imperato-
rem missis alterutrum sibi concedi postulat, ut aut
per inducias ipse in urbem introeat, aut aliqui ex
Byzantiis ad se veniant, senatus primores et Ec-
clesiæ principes, et si qui ex populo eruditione
commendabiles sint, qui ea quæ dicturos sit, im-
peratori et toti Byzantio renuntiare possint. Se-
nior vero, cum ea postulata plena doli esse judica-
ret, 396 diu siluit, secum deliberans, utrum eli-
geret. Nam nepotis in urbem ingressum pernicio-
sum neque increutum fore : paratos enim
Byzantios, statim atque eum intra portas consp-
ecturi essent, illi quidem obsequi, sibi vero vitam
acerba morte eripere. Rursus Byzantium ad
illum itionem non sine seditione fore. Id enim esse

C
nepoti propositum, ut palam illos blandis verbis,
clam vero muneribus et magnis pollicitationibus,
et eorum opera omnes Byzantinos cives sibi con-
cillet. Cum autem utramque grave esset, id quod
levius erat elegit, et duos senatores, duos ponti-
fices, duos ex Ecclesia selectos et quatuor ex civi-
bus primariis ad eum misit.

πρώτους δύο μὲν ἐκ τῆς συγκλήτου, δύο δ' ἐκ τῶν
καὶ τέτταρας τῶν τοῦ δήμου προκρίτων.
II. Ille vero iis omnibus, qui illuc venissent, ar-
cessit et convocata concione orationem quandam
artificiosam coram iis reclavit. Ac, « Vos subdi-
tos, inquit, chariores mihi esse quam me ipsi,
neque nulla ambitione aut summæ potestatis
affectatione contra voluntatem avi imperatoris
egressum esse, nemini est obscurum. Videtis enim

[P. 243] A'. Οὕτω δὲ τῶν πραγμάτων ἐχόντων
ἤκει περὶ τὸ Πήγιον (67) ὁ βασιλεὺς : κάκειθεν
προσδύεται· πρὸς τὸν βασιλεῖα καὶ πάππον δυοῖν
ζητημάτων ὑπόσπονδον συγχωρῆσαι οἱ, ἢ τὴν πρὸς τὸ
Βυζάντιον ὑπόσπονδον εἰσοδόν, ἢ τῶν ἐκ Βυζαντίου
τινῶν εἰς ἐκεῖνον ἀφίξιν ἐκ τε τῶν τῆς συγκλήτου
ἐκ τε τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόντων, καὶ εἰ τινες ἐκ
τοῦ δήμου παιδείας εὖ ἔχοντες εἴεν, ὅτινως ἐκφοῖ
εἶσθαι τὰ ὑπ' ἐκείνου λεχθησόμενα ἀπαγγεῖλαι τῷ
τε βασιλεῖ καὶ ὄλῳ τῷ Βυζαντίῳ. Τὸν μόνον γυ-
ραῖον βασιλεῖα, δόλου μετὰ ἠγησάμενον τὰ τοιαῦτα
προβλήματα, σιωπῆσαι μέχρι πολλοῦ καὶ διακορη-
σαι περὶ τὴν ἀρεσίαν. Τὴν τε γὰρ εἰς τὸ Βυζάντιον
εἰσοδὸν τοῦ ἐγγόνου ὀλεθρὴν ὄρῃν καὶ οὐκ ἐνευ αἰ-
μάτων ἐτοίμου· γὰρ εἶναι τοὺς Βυζαντίους· αὐτίκα
ἐκείνῳ τε προστεθῆσθαι φανέντι πολῶν εἴσεως καὶ
τοῦτον πικρῶς τοῦ βίου ἀπάξειν· τὴν τε αὖ πρὸς
ἐκεῖνον τῶν Βυζαντίων ἀφίξιν οὐδὲ ταύτην ἀστασια-
στον βλέπειν. Σκοπὴν γὰρ εἶναι τῷ ἐγγόνῳ, λόγους
τε δημοχαρεῖς παρρησια λαλῆσαι καὶ λάθρα δώροις
καὶ ἐπαγγελίαις ὑποποιήσασιν χρησταίς/αὐτοῦς τε καὶ
δι' αὐτῶν ὅπως τὸ Βυζάντιον οἰκοῦσι. Χαλεπῶν δ'
ἔντων ἀμφοτέρων ὁμοῦ τὸ κουρύτερον εἰστω· καὶ
ἀρχιερίων, δύο δ' ἐκ τῶν τῆς Ἐκκλησίας λογάζων

B'. Οὐδ' ἔτι πάντα ἀκρίοντα· ἐκείσε μεταπεμφ-
μενο· ἐκεῖνο· καὶ ἐκκλησίαν πεποιητικῶς δημηγορίαν
εἰνὰ ἐσχηματισμένην ἐπ' αὐτῶν διεξῆλθεν· « Ἐγὼ,
φῆσας, « δεῖ μὲν τοὺς ὀπηκούς ὑμᾶς πλὴν ἢ ἑμαυ-
τῶν φιλῶ καὶ δεῖ οὐκ αὐτοκράτορα ἑμαυτῷ περι-
θεῖναι σπουδάζων ἐξῆλθον παρὰ τὴν τοῦ βασιλεῦς
καὶ πάππου μου βούλησιν, παντὶ που ὄηλον. Ὅρατε

Variorum notæ.

(67) Oppida duo, hac appellatione observat Leun-
clavius in priore Onomastico Turcico, alterum
quod Πήγιον μέγα vocat inter Selivream et Pon-
tem minorem, Turcis Bujuc-Zecmege, i. e. *Ponte
grande, sive Pons major*. Πήγιον autem nomina-
tum censet a terra maris impetu abs se invicem
divulsa, quæ sicut hunc effecerit, ut eadem de
causa divisum terræ motu a Sicilia Rhegium-Italix
dictam. Alterum Rhegium μικρὸν dictum : Turci
Cuzac-Zecmege, i. e. *Pontem minorem* vocant, oppi-

dum inter pontem majorem et Constantinopolim.
Utrunque porro oppidum præterea Ἄδουρον μέγα
et Ἄδουρον μικρὸν Græcos appellare observat. Ver-
um Ἄδουρον diversum esse oppidum a Rhegio, ex
Procopio recte opinatur Ortelius, de quo quædam
notavimus ad Villharduinum, n. 320. Rhegii porro
Thracici passim mentio apud scriptores Byzanti-
nos. Ducang. — Hæc nota in Ducangii autographo
cancellata erat. Boivin.

γάρ ὅπως τῆς ἑμαυτοῦ ζωῆς ἀφειδῶ, μήτε γὰρ τιμωρὶς ἄ
ζόμενος καὶ τρωφῶν, μήτε δορυφόρος ἢ πελεκυφό-
ρους (68) ἐπαγόμενος, ὡς εἴθισται μὴ ὅτι βασιλεῦσι
εἰς τὸ ἐπιφθονοῦν τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ οὐς ἡ τύχη
τῶν γονέων καὶ συγγενῶν ἐξορίσασα πλανήτας ἐνθὲν
κάκειθεν ἠνάγκασε περιφέρεισθαι καὶ διηνεκῶς τὴν
τοῦ αὐτίκα τεθνήξεσθαι πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν ἐλπίδα.
Εἰδ' οὖν, φρασάτω τις ἐμοὶ παρελθὼν, ὑπὲρ τίνος ἔ
περιφέρω τραύματα ἐπὶ τῆς σαρκὸς ἑδεξάμεν, τοῖς
τῶν Ῥωμαίων ἐχθροῖς παραβαλλόμενος, ὅποσοι τε
εἰς Ἀσίας εἰς Θράκην ναυστολοῦσι καὶ ὅσοι τὸν Ἰ-
στρον παροικιοῦντες βάρβαροι, ἔπειτ' ἐκεῖθεν ἐξελαύ-
νοντες κατατρέχουσιν ὁμοίως καὶ οὗτοι τὴν δυστυχῆ
Θράκην; [P. 244] Ἐγὼ γάρ, ἵνα πᾶσαν ἐξεῖπω τὴν
ἀλήθειαν πρὸς ὑμᾶς, ὁρῶν τὸν βασιλέα εἰς πολὺ τὸ
ωθρὸν καὶ ἀνάλγητον ἐκ τοῦ γήρως ἀποκλίναντα
καὶ μηδὲν ἄλλως διεγειρόμενον, μηδ' ἀλγοῦντα, τῶν
Χριστιανῶν ἀεὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τῶν μὲν
κοπτομένων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἱερεῖου δίκην, τῶν
δ' αἰχμαλωτιζομένων καὶ ἀνδραποδιζομένων, τῶν
δὲ γυμνῶν ἐλαυνομένων πάσης χώρας καὶ πόλεως·
ἵνα μὴ λέγω τὰ μεῖζω τῆς Ἀσίας πάθη καὶ τῶν
ἐκείσε πόλεων, ὅσαι τοῖς βαρβάροις ἠλώκεισαν διὰ
τὴν τοῦ βασιλέως ἀμέλειαν καὶ νωθρότητα· ὁρῶν
οὖν ταῦτα ἔγωγε καὶ περιαλγῆς ἴλαν γινόμενος καὶ
τὴν τῶν σπλάγχμων δόδυνον φέρειν οὐκ ἔχων, ἐξήλ-
θον δυοῖν ἔνεκα. Ἡ γὰρ θανάτῳ οἰφδῆτινι περιτε-
πωκῶς ἔμα τῷ ζῆν καὶ τὸν τῆς λύπης συναπορῶ-
ξαι φόρτον ἐνόμισα, ἢ τὴν Ῥωμαίων τύχην ἐς τὸ
βέλτιον καθῆσον ἐφικτὸν ἀπαλλάξαι. Οὐ γάρ ἐστιν, C
οὐκ ἐστιν ἐφικτὸν, ἀνθρωπῶν ὄντα τινὰ καὶ πλείστον
ἐνδιαιτῆσαντα χρόνον τῷ ἄρχειν μὴ κόρον ἐμποιῆ-
σαι τοῖς ἀρχομένοις καὶ μίσος φόνου πνεόν. Οὐδὲν
γάρ ἀμετάβλητον οὐδὲ μόνιμον ἐν τῷ βίῳ τὴν φύ-
σιν πεποίηκεν ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ μετα-
βάλλεσθαι βλέπομεν τὴν ὄψιν τῆς εὐφροσύνης καὶ
ἠθονῆς ἴσχυονα πάντα τάπηγαια. Εἰ δὲ τις βιασθῆ
καὶ καταναγκασμένη φορᾶ χρωόμενος ἐπὶ μίδς ἴστα-
σθαι τύχης ἐθέλοι, οὗτος ἐς τὴν παρὰ φύσιν κίνη-
σιν ἀγει τὰ πράγματα. Πᾶν δὲ τὸ παρὰ φύσιν ὑπερ-
βαῖνον τοὺς ἀρμόττοντας ὅρους ὑπερβαίνειν παρα-
σκευάζει καὶ τοὺς ὅρους τῆς θέλουσῆς ἐπισθαί εὐ-
φροσύνης καὶ ἠθονῆς. Ἐς τοῦτο γὰρ τείνει καὶ τὰ
σοφῶν παλαιῶν γινωματούματα, «Μηδὲν ἄγαν»
λεγόντων, καὶ, «Πᾶν μέτρον ἄριστον.» Ὅρατε γάρ
ἔπως καὶ ὁ ἐμὸς πάππος εἰς βαθὺ γῆρας ἐληλακῶς
καὶ τοσαῦτα ἔτη τὸ βασιλείῳ ἔχων κράτος, ὅσα μι-
κροῦ δέω λέγειν οὐδεὶς πω τῶν πώποτε βασιλέων,
μεμίσθηται μὲν παρὰ πάντων ὑπηκόων, οὐκ ἐπιστρέ-
φεται δ' ἄλλως οὔτε πρὸς θεραπείαν τοῦ μίσους, οὔτε
πρὸς ὀρμὴν βοηθήσουσαν τοῖς Ῥωμαίων πράγμασιν,
οὔτε μὴ ἀλγεῖ βλέπων τοὺς διαδόχους τῆς βασιλείας
προσπονήσκοντας. Τέθνηκε μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς ὁ
ἐμὸς πατήρ μηδενὸς ἀπολαυκῶς τῶν ὅσα βασιλεύ-
σιν ἐφεύεται, πλὴν τοῦ ὀνόματος. Τεθνήκασιν δ' ἔτε-
ροι τῶν καθ' αἴμα μάλα τοὶ προσηκόντων καὶ τὴν

ut nec vitæ meæ parcem; non corpori curando,
non genio indulgeam; non satellites, non bipen-
niferos adducam: ut non modo regibus mos est,
propter invidiosam imperii conditionem, sed iis
etiam, quos fortuna a parentibus et cognatis pro-
cul relegatos huc atque illuc ferri et continenter
mortem ob oculos habere coegit. Sin 399 minus,
dicat mihi quispiam, vulnera, quæ in corpore meo
gesto, qua de causa acceperim, cum Romanorum
hostibus pugnando, qui ex Asia in Thraciam traji-
ciunt, et cum Barbaris, qui Istrum accolunt, unde
factis excursionibus et ipsi pariter miseram Thra-
ciam vastant? Ego enim, ut omnem veritatem
apud vos eloquar, cum imperatorem præ senio ad
sordidiam et stuporem labi viderem et e veterno
non excitari, neque dolere, cum Christiani semper
noctu atque interdium partim velut victimæ a Bar-
baris mactentur, partim captivi trahantur et in
servitutem abducantur, partim nudi ex ædibus
atque urbibus expellantur (graviora mala taceo,
Asiæ videlicet et urbium, quæcunque imperatoris
incuria et ignavia captæ sunt): cum ego, inquam,
hæc viderem, ægerrime tuli, et infixum cordi do-
lorem non ferens duabus de causis sum egressus;
ut aut quovis letho vitam simul et gravissimum
incororem abrumperem, aut Romanæ republicæ
pro virili subvenirem. Nullo enim modo, nullo
modo fieri potest, quin homo, et is longo tempore
rerum potitus, fastidio sit iis qui parent, et capita-
lia eorum odia suscipiat. Nihil scilicet Deus in
rerum natura ex se immutabile et stabile esse vo-
luit. Unde fit, ut omnia terrena mutationibus gau-
dere ac delectari videamus. Quod si quis injurioso
quodam ac violento conatu velit efficere, ut res
suæ 400 eodem semper statu consistant, is rerum
ordinem naturalem invertat. Quidquid autem cum
natura pugnat, id cum limites excedat legitimos,
facit, ut jucunditatis et voluptatis, quæ naturam
sequi solent, limites excedantur. Eodem pertinent
sapientes veterum sententiæ, præcipientes: «Ne
quid nimis;» et: «Modum esse pulcherrimam
virtutem,» pronuntiantes. Videtis enim, ut meus
avus ad extremum senium progressus, et tot annos
imperio potitus, quot (parum abest quin dicam)
nemo omnium, qui unquam fuisse imperatorum, in
totius populi est odio: nec ullam curam vel odii
illius a se amovendi, vel Romanæ reipublicæ su-
stentandæ suscipit, neque dolet successores imperii
ante se mori. Obiit enim imperator pater meus
sine ullo imperii fructu, nisi nomen exceperis.
Obierunt et alii sanguine ei conjunctissimi et mi-
nores ætate. Moriar et ipse fortassis, priusquam
ex imperio fructus aliquid cepero. Quid enim fa-
cilium accidit homini, præsertim nullum periculum
defugiendi et de vita minime sollicito? Fortassis
autem me regnandi cupiditate laborare aliqui su-

Variorum notæ.

(68) Varangos, uti supra lib. viii, cap. 3, sect. 2. DUCANG.

PATROL. GR. CXLVIII

19

spicabuntur, qui ab avo imperatore desiciam, nec ei parere velim. Id vero ego neque plane inficias iverim, nec verum esse plane concesserim. Nam si Romanum imperium crescere ac dilatari sinec nostros cernerem, libenter scderem et otiosus quam ditissime materem, et ea spe me consolaret, qua ii, qui prolixiores epulas et majorem ciborum varietatem ab suis coquis vident apparari. Sed cum rem Romanam in dies ruere in deterius, et pene ante urbis imperatrici portas miseris Romanos subinde abripi ab hostibus atque interfici videam, quo me esse animo putatis? Ac mortalium quidem plerique futuri expectatione presentem incerorem levant, quantumvis ea expectatio vana sit. Mihi vero ne falsa quidem spes ad falsam consolationem relinquitur. Et miramini, Alexandrum Macedonem præ animi impotentia ægre ferentem ac patri indignantem, quod is victorias victoriis perpetuas cumularet, et omnem filio gloriæ captandæ viam quodammodo præcideret, paucis bellorum ac triumphorum occasionibus relictis: ego vero, cui plane contrarium accidere videtis (nam mihi non tantum spes imperii, quod funditus perit, sed et facultas ipsa commode ac suaviter vivendi eripitur), vobis videor non juste dolere? Tamen cum otium agere non possem, surrexi et ab imperatore avo mille tantum armatorum petii, pollicitus, me firma spe divini auxilii fretum urbes Bithyniæ cum iis copiis circumiturum, atque ex omni parte tutas præstiturum, et quam longissime hostes propulsaturum, priusquam inilem illis ipsis urbibus captis claustra opposita transgressi Byzantium obsiderent. Quibus ille negatis me hostem judicat et gravissima mihi imprecat. Quin et crimina objicit, ea videlicet, quæ ejus erga me odium excusare possint. Unum, quod publicam pecuniam, potestate sumpta usus, ademorem uni ex publicanis. Mihi vero nequaquam absurdum esse visum est, cum et imperator forem, et magna inopia premerer, si quam avus imperator denegaret non maguam pecuniæ summam, eam militibus ipse concederem ad parandas sibi res necessarias. Alterum crimen objicitur, quod Thraciæ provinciis et urbibus quosdam ab eo præpositos ipse inopes ac nudos ejiciam. Quod et ipsum, haud injuria, ut opinor, sed æquissima ratione facio. Nam illi, cum miseris Thracas multis nummis redemptos sibi obtigisse contendant, iis pejus quam mancipiis utuntur. Itaque hi cogente necessitate, cum salutis suæ consulere aliter non possint, flentes ac lamentantes ad me accurrunt; atque ego tam iniquam eorum sortem miseratus eos conor liberare. Atqui plerisque omissis hodie ad aliam postulationem hanc descendo, ut mihi solvantur octo milia aureorum, quæ militibus meis debeo, qui longo jam tempore mecum incerta fortuna vagantur. Quo facta nihil amplius avo imperatori re-
tragabor. »

τες και ελοφυρμένοι τρέχουσι. Πρὸς οὖν τὴν τοιαύτην ἀπάνθρωπον συμφορὰν καμπτόμενος; ἀπαι-

ἤλικίαν νεώτεροι. Τεθνήξομαι δ' ἴσως καὶ γὰρ, πρὶν τὴν βασιλείαν θνασθαι. Τί γὰρ τοῦ ἀποθανεῖν βῆρον, καὶ ταῦτα ἀνθρώπων κινδύνοις δεῖ παραβαλλομένων καὶ οὕτως ἀπειθοῦντι τοῦ ζῆν; Ἰσως δ' ἂν τινες καὶ φιλαρχίαν νοσεῖν με ὑποποτάσαιεν ἀποστατοῦντες βλέποντες τοῦ πάππου καὶ βασιλέως καὶ οὐχ ὑπαίκειν ἐθέλοντα. [P. 245] Τοῦτο δ' οὐτε πάνυ τελῶς ἀποφῆσαιμ' ἂν ἔγωγε, οὐτε πάνυ συνθεῖην. Εἰ μὲν γὰρ ἐώρων ἀξαναμένην τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν καὶ πλατυνόμενα τὰ ἡμέτερα ὄρια, ἠδέως ἂν ἐκαθήμην μακρὰν τινα τὴν ἡσυχίαν ἀσκιῶν καὶ τοιαύτας τινὰς βέσκων ἐλπίδας, ὅποιας καὶ οἱ τοὺς ἑαυτῶν ὀφονόμους ὀρώντες μακροτέραν ἡμοῦ καὶ ποικιλοτέραν τὴν πανδαίσίαν παρασκευάζοντες. Ἐπαὶ δὲ καθ' ἡμέραν ὀρῶ πρὸς τὸ δυστυχέστερον συνωθούμενα τὰ Ῥωμαίων πράγματα καὶ πρὸ τῶν πωλῶν μονοῦ τῆς βασιλευούσης; ἀρπαζομένους τοὺς ταλαιπώρους Ῥωμαίους; καὶ σφαττομένους ὑπὸ τῶν πολεμίων δεῖ, τίνα ἂν ὀλεσθῆ με καρδίαν ἔχει; Καὶ οἱ μὲν κλεισὺς τῶν ἀνθρώπων τὰς ἐλπίδας ἔχουσι τῆς ἐνεστώσης λύπης φάρμακον, καὶ εἰ ψευδεῖς εἰεν ἔμοι δὲ οὐδὲ ψευδεῖς ἐλπίδες λείπονται πρὸς ψευδόμενον παραμύθιον. Εἶτα τὸν ἐκ Μακεδονίας Ἀλέξανδρον διὰ θαύματος ἀγετε, δυσχεραίνοντα διὰ μικροψυχίαν καὶ ἀχθόμενον τῷ πατρὶ, ὅτι νίκας ἐπὶ νίκαις προσετίθει διηγεκῶς καὶ ὑπετέμνετο τοῦ παιδὸς ὡς ἂν εἴποι τις τὸ φιλότιμον, μακροτέρως καταλιμπάνων αὐτῷ προφάσεις; πολεμικῶν τροπαίων ἔμὲ δὲ τὴν ἀντιώτητα πάσχοντα βλέποντῆς καὶ ζημιούμενον μὴ μόνον τὰς τῆς ἀρχῆς ἐλπίδας διὰ τὴν παντελῆ φθορὰν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δὴ τὸν δρόμον τοῦ εὖ ζῆν οὐ δικαίως νομίζετε δυσχεραίνειν; Ὅμως ἐγὼ μὴ δυνάμενος ἡσυχίαν ἀγεῖν διενέστην καὶ ἀπήτησα παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ πάππου δεθῆναι μοι μόνους χιλίους ὀπλίτας, ὑποσχόμενος διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἀρραγῶς ἐλπίδος περιέχεσθαι μετ' αὐτῶν καὶ περιφρουρεῖν τὰς ἐν Βιθυνίᾳ πόλεις καὶ ἀποσοεῖν ὡς ἐφικτὸν τοὺς ἐχθροὺς πόρρω που, πρὶν ἐκεῖνας χειρωταμένους καὶ φραγμοὺς διαβάνας; πολιορκεῖν τὸ Βυζάντιον. Ὁ δὲ μὴ διδοὺς καὶ πωλέμιον ἤγηται καὶ ἐπαρῆται μοι τὰ δεινότερα. Προφέρει μοι δὲ καὶ ἐγκλίματα, ὅποσα τὸ εὖλογον δῆθεν αὐτῷ πρὸς τὸ μισεῖν με δίδωσιν. Ἐν μὲν, ὅτι κοινὰ χρήματα δυναστεία χρησάμενος ἐνδὲ τῶν ἐξισωτῶν ἀπειλόμην. Τοῦτο δ' οὐδὲν ἔμοι τῶν ἀτόπων ἔδοξε βασιλεῖ τε θντι καὶ σπάνει πολλῇ πιεζομένη, μὴ δίδομαι θέλοντος τοῦ βασιλέως καὶ πάππου, εἰ τοῖς στρατιώταις ἐνδεδωκέναι ἰξεγένετο μερικὰ τινα χρήματα ἐλληφέναι πορισμοῦ τινος τῶν ἀναγκαίων εἴνακα. Δεύτερον δὲ, ὅτι τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεμπομένων ἐπιτερόπων εἰς τὰς Θρακικὰς χώρας καὶ πόλεις ἴστιν οὐδ'; ἐξοτρητικῶς κενούς. Καὶ τοῦτο δ' ἔγωγε πράττω οὐκ ἀδικῶν, ὡς; ἔμοιγε φαίνεται, ἀλλὰ καὶ μάλα κατὰ τὸ εὖλογον. Πλείστον γὰρ ἐλληφέναι χρημάτων ὠνίους διατεινόμενοι; τοὺς ταλαιπώρους Θράκας ἀπινέστερον ἢ ἀνθρωπείοις χρώνται αὐτοῖς. [P. 246] Οἱ δὲ καὶ ὑπ' ἀρχῆς; συνωθούμενοι καὶ τὴν σώζουσαν τύχην οὐκ ἔχοντες θθεν περισσαιντο πρὸς ἔμὲ κλάοντες καὶ ἀπάνθρωπον συμφορὰν καμπτόμενος; ἀπαι-

λάττειν ἐνεχείρουν. Ὅμως, ἐγὼ τὰ πλείω παρὶς ἐφ' ἑτέραν τρέπομαι ζήτησιν τήμερον. Ἦδε ἐστὶν ἔκ-
τισις χρέου; χιλιῶν ὀκτώ νομισμάτων, ἃς τοῖς ἐμοῖς στρατιώταις ὀφείλω, οἱ πολὺν ἤδη χρόνον ζῶν
γε ἐμοὶ τὴν πλανωμένην περιτῆσαι βόσκοντες τύχην. Οὐ γενομένου πλέον οὐδὲν ἀντικείσομαι τῷ πάπῳ
καὶ βασιλεῖ. »

Γ. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνος διεξελθὼν ἐξανέστη τοῦ
θρόνου καὶ ἄλλον παρ' ἄλλα μέρος ἀπολαμβάνων
μελιχίοις προβυμπε λόγοις καὶ ἐπαγγελῶν ἀβρο-
τέρων ἰσχυρῶν ὥστε καὶ ἀπαλλάξαντες ἐκείθεν κή-
ρυκῆς τε τῶν ἐκείνου καλῶν πανταχῇ τῆς βασιλευ-
ούσης περιόντες γεγένηται καὶ ἀνέπεισαν τοὺς δχλους
ἐτι πλέον ἐξηρτῆσθαι τῶν ἐκείνου πόθων.

CAPUT III.

*Senior suorum perfidia irritatus animum patriarchæ explorare statuit: item aliorum pontificum. Oratione
coram iis habita rationem affert, cur imperium non abdicet. Nepotem notat. Pænis ecclesiasticis coer-
cendum censet. Perorationem ejus explodit. Sapientissimi quique assentiuntur. Patriarcha cum reliquis dis-
sentit. In seniore conspirat. Junioris nomen sileri in ecclesiis vetat. Adversæ factioni sacris interdicit.
Senioris dolor et acerba conquestio. Ipse patriarcha sententia cānonica damnatus in monasterium Mangu-
norum ablegatur.*

Α'. Ἰδὼν δὲ ἑ γηραῖδς βασιλεὺς, ὅτι μικροῦ πάντες
ἐξέκλειναν καὶ οἱ δοκοῦντες τῶν φίλων, καὶ δεῖσας
μὴ δραμόντες αὐτοχειρῆ τούτου ἀνέλῳσι, διανίσταται
πρὸς τὸ τραχύτατον. Ἐδοξεν οὖν αὐτῷ πρότερον
βέλτιον εἶναι, πείραν εἰληφέναι καὶ τῆς Ἡσαίου τοῦ
πατριάρχου γνώμης καὶ σὺν γε αὐτῷ τῆς τῶν ἄλλων
ἀρχιερέων.

Β. Συναθροισθέντων τοίνυν αὐτῶν πέμψας τινὰ
τῶν συγκαλητικῶν, « Εἰ μὲν ἄρῳν, » φησὶν, « ἐμοὶ τε
τὴν ἀλουργίδα ταύτην ἀποθεμένῳ περιγεγόμενον τὸ
ἀκίνδυνον, καὶ ἅμα τῷ ὑπὸ κέρφει παντὶ τὸ καλῶς ἀρχε-
σθαι, ἀλλότριος ἂν εἶην τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος, εἰ
μὴ τὸ ἐφ' ἡσυχίας καθῆσθαι τοῦ βασιλεύειν πολλῷ
προτιμότερον καὶ ἰδύτερον ἐμοίγε ἐνομιζέτο. Τί
γάρ εἰς εὐφροσύνην ἀνυσιμώτερον, ἢ τὸ φροντίζω
καὶ φέδων ὡς πορρωτάτω καθῆσθαι; Εἰ δὲ διὰ τὰ
ἐμὰ τε καὶ τοῦ λαοῦ πλημμελήματα καὶ ἅμα τῶν
ἡμετέρων προγόνων θεομηνία τις ἐπιχωριάζουσα καθ'
ἡμῶν δίκην καταιγίδος ἀγρίας ἐλαύνει καὶ φθείρει τὰ
πράγματα καὶ ὁ νέος [P. 247] ἐτι παρειληφῶς ἐγὼ
τὴν ἀρχὴν πλημμελοῦσαν ὑπὸ τε τοῦ τῆς Ἐκκλησίας
κλύθωνος τηνικαῦτα καὶ τῶν περὶ ἐθνῶν καὶ εἰς
γαλήνην τὰ πάντα ζῶν γε Θεῷ ῥάστα μεταβαλὼν,
ἔπειτ' ἐκείθεν τῷ μακρῷ χρόνῳ μάλα τοι πλείστην
πείραν ξυνειλογῆς, καὶ προσθεὶς ἐμαυτῷ νῦν πρὸς
τοσοῦτον κικεῶνα καὶ ζάλην πραγμάτων, ἀμνηχανῶ-
πῶ; ἂν δύνηθαι τῷ ἐγγόνῳ πιστεύσαι τοιαύτην
ἀρχὴν, νέφ τε ὄντι καὶ τοσαύτην ἀπειρίαν ἀσχοῦντι,
ὡς μηδὲ τὰ κατ' αὐτὴν εἶδέναι διαθέσθαι καλῶς,
ἀλλὰ νέοις τισὶ καὶ ἀμαθῆσιν ἀνθρώποις ἐκδόνα
τὴν ἐαυτοῦ ἐξουσίαν, καὶ τὰ βασιλικὰ κτήματα αὐτόν
τε ἐν πενία διάγειν καὶ μηδεμίαν ἄλλην ἔχειν φρον-
τίδα βυυλόμενον, πλὴν τοῦ κύνας καὶ ὄρνεα τρέφειν;
κύνας μὲν οὐχ ἤττον ἢ χίλους, ὄρνεα δὲ τοσαῦτα
καὶ τοὺς αὐτῶν ἐπιμελητὰς ἐγγὺς τοσοῦτους. Πῶς
οὖν τῷ τοιοῦτῳ πιστεύσαιμι ἢ τὴν ἐμαυτοῦ ζωὴν, ἢ
τὴν ἐκ Θεοῦ πιστευθεῖσάν μοι λειτουργίαν τῆς βα-
σιλείας; Ἄλλ' οὐκ ἂν ποτ' ἔγωγος προδότης ἐκὼν γε
εἶναι γενοίμην οὔτε τῶν ὑπὸ κέρφει, οὔτ' ἐμαυτοῦ.
Ἐγὼ γάρ τὸν ἐμὸν ἐγγόνον οὐ μόνον καὶ παιδῶν καὶ
γυναϊκῶ; ἠγάπησα πλέον, ἀλλὰ καὶ ἐμαυτοῦ καὶ

III. His ille dictis 403 e solio surrexit, et alio
in aliam partem seducto blandis verbis et splendi-
dis promissis tanquam illecebris quibusdam delini-
tos eos dimisit. Itaque inde digressi per totam
urbem præcones laudum ejus fuerunt et populum
majore ejus desiderio inflammant.

I. Senior autem imperator, cum vidisset eos
ipsos, qui amici ejus esse putabantur, omnes pene
a se defecisse, veritus, ne concursu facto ab iis
occideretur, prorsus exasperatus est. Visum tamen
ei rectius, Isaiaæ patriarchæ et aliorum simul pon-
tificum voluntates ante omnia explorare.

II. Iis ergo convocatis viro quodam senatorii or-
dinis ad eos misso, « Siquidem viderem, inquit,
deposita purpura et me extra periculum futurum,
et subditos recte gubernatum iri, a Christi cœtu
alienus essem, nisi quietem et otium longe sæu-
vius et præstantius imperio judicarem. Si enim
delectatio quæritur animi, quid est juundius,
quam a curis et periculis esse remotissimum?
Quod si propter mea et populi atque etiam majo-
rum nostrorum peccata vindicta Numinis, tanquam
atrox tempestas contra nos insurgens, rempubli-
cam affligit et evertit, et ego, qui cum essen-
adhuc adolescens principatum ecclesiastico dissi-
dio et finitimarum gentium incursionibus 404
fluctuantem composui, et adjuvante Deo tranqui-
lum facillime reddidi, tamen hodie, longo tempore
maxima rerum experientia collecta, in tanto motu
et tempestate quo me vertam nescio; quo pacto
nepoti queam tantum mandare imperium, qui et
adolescens est, et rerum adeo imperitus, ut ne
sneas quidem res probe administrare sciat? Nam
adulescentibus et indoctis hominibus potestate sua
tradita et imperatoris possessionibus donatis ipse
in egestate vivit: nec quidquam aliud curare
vult, nisi ut canes et aves alat; canes non paucio-
res quam mille; aves totidem; et totidem prope
eorum curatores. Et igitur, qui talis sit, qua ra-
tione vel vitam meam, vel divinitus mihi manda-
tam imperii administrationem credam? Verum ego
nunquam certe illud committam, ut vel subditos
meos vel me ipsum sponte prodam. Nam nepotem
quidem plus non modo uxore et liberis meis, sed
etiam magis quam me ipsum dilexi. Et vos omnes
scitis, quo pacto eum educarim, instituerim, mo-

nuerim, prudentiæ meæ hæredem et imperii successorum, qui et Deo et hominibus placeret, relicturus. At ille, apertis monitis meis, totas noctes in comessionibus et dissoluta licentia exegit, in quibus etiam fratrem suum occidit. Denique et contra me ipsum, qui et bene de eo merui et parens ipsius sum, insurrexit, facinus ausus, quale ab omni ævo nullum sol vidit. Quamobrem et vos oportet pia indignatione incitari contra iniquitatem, et ad hujus impudentiam coercendam **405** insurgere, et ejus nomen ex ecclesiastico præconio expungendum proclamare, et interdictionem eidem munitari, qua a divina communione excludatur; ut compressus et emendatus pulchre eo revertatur, unde turpiter est egressus, et rursus hæres fiat et imperii et moderationis meæ. Nemo quippe omnium est, quem ad imperium evectum malim: modo is velit præcepta mea et monita ita ut par est revereri. Quam enim suæ concioni perorationem addidit, ea simulationis plena fuit et latentis malitiæ plurimum in se habuit. Audistis enim quot convicia in me tota sua concione effuderit; cum quibus peroratio ipsa minime consentit. Sed ut auditores deceptos contra me concitaret, talem orationi suæ sinem imposuit. »

III. His auditis pontifices prudentia et eruditione præstantes absensere, et per omnes ecclesias edicendum esse consuerunt, ut junioris Andronici nomen, donec is resipuisset, omnino s'leretur. Patriarchæ vero et pontificibus et clericis nonnullis ea sententia non probata est. Quare nihil amplius locuti surrexerunt ac domum abierunt, sive ob familiarem illis elinguem quamdam stultitatem, sive ob aliud nescio quid. Deinde nocte in patriarchicis ædibus semel atque iterum exacta, in seniorem imperatorem conjurarunt et societatem coiverunt. Quod cura mussitaretur, nec populo tantum, sed et nobilibus quibusdam innotesceret, plerosque etiam horum coegit ad factionem et conjurationem illorum clam conferre se, et scriptum jusjurandum **406** dare, quo affirmarent, se ad extremum spiritum perseveraturos, et nullum, si opus esset, supplicium recusaturos. Unde triduo post patriarcha, sacris tintinnabulis pulsatis coactoque magno circumforaneæ turbæ numero, sacris interdictum esse omnibus promulgavit, qui junioris imperatoris nomen silentio præteritur, nec honorem omnem imperatori debitum eidem habituri forent. His peractis adversæ etiam partis pontificibus sacris interdixit. Ea res imperatorem non mediocri molestia affectit, et præter omnem expectationem audita ipsum perculit. « Quod si, inquit, ita contra nos pacis doctor insanit, mercedis a nepote meo promissæ spe et omni abjecta verecundia et gravitate sedi-

Α ἵστε πάντες τοῦτ'· καὶ ἀνέτρεφον ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ, βουλόμενος κληροῦχόν τε τῆς ἐμῆς εὐλογίας καὶ διάδοχον τῆς βασιλείας καταλιπεῖν καὶ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ἀρέσκοντα. Ὁ δὲ τὰς ἐμὰς νοουθεσίας παρ' οὐδὲν θέμενος κόμοις καὶ ἀταξίαις διενουκτέρευεν· ἐν οἷς καὶ τὸν αὐτοῦ πεφόνευκεν ἀδελφόν. Καὶ τέλος ἐπ' ἀνέστη καὶ κατ' ἐμοῦ τοῦ εὐεργέτου καὶ πατρὸς, πρῶγμα τετολμηκῶς, ὡς ἐξ αἰῶνος οὐδέπω θεάταται ἦλιος. Διὰ χρῆ καὶ ὕμᾶς ζηλώσαι κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ διαναστῆναι πρὸς συστολὴν τῆς ἀναθείας αὐτοῦ καὶ κηρύξαι ἐκκοπήν τῆς ἐπ' Ἐκκλησίας; φήμις αὐτοῦ, καὶ ἀπειλησαι αὐτῷ τὸν ἀπὸ Θεοῦ χωρισμόν· ἵνα συσταλεῖς καὶ σωφρονισθεῖς ἐπιστρέψῃ καλῶς, ὅθ' ἐξῆλθε κακῶς, καὶ γένηται κληροῦχος αὐτοῦ τῆς τε βασιλείας καὶ ἅμα τῆς ἐμῆς εὐλογίας. Τῶν γὰρ ἀπάντων οὐδεὶς αὐτοῦ κέκριται προτιμότερος ἔμοιγε πρὸς τὴν βασιλείαν, μόνον εἰ βούλοιο τὴν προσήκουσαν νέμειν αἰδῶ ταῖς ἐμαῖς ὑποθήκαις καὶ παραινήσεσιν. Ὅν γὰρ ἐπέθηκε τῇ αὐτοῦ δημηγορίᾳ ἐπιλογον, πεπλασμένος ἦν καὶ πολλὸ τὸ πανούργον ἔχων ὑπέρπον. Ἦκούσατε γὰρ, ὅπως τὰς λοιδορίας παρ' ἅλτην αὐτοῦ τὴν δημηγορίαν ἐπήντησε κατ' ἐμοῦ, πρὸς ἃς οὐδεμίαν ἔχει τὴν ἁρμονίαν ὁ ἐπιλογος. Ἄλλ' ἵνα τοὺς ἀκούοντας ἐξαπατήσας ἐγείρῃ κατ' ἐμοῦ, τοιοῦτον ἐπέθηκε τῇ δημηγορίᾳ τὸ τέλος. »

[P.248] Γ. Ταῦτα ἀκηκόεσθε οἱ μὲν συνέσει καὶ λόγῳ κοσμούμενοι: τῶν ἀρχιερέων, συνήεσαν τοῖς εἰρημέτοις καὶ σιωπῇ πανταχῇ τοῦ ὀνόματος τοῦ νέου βασιλέως πανταχῇ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκύρωσαν κηρυχθῆναι, μέχρις ἂν ἐπιστρέψῃ. Τῷ δὲ πατριάρχῃ καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν κληρικῶν ἔστιν οἷς οὐκ ἔδοξεν εὐλογία τὰ εἰρημένα. Διὰ καὶ ἀναστάντες ἀπήεσαν οἰκαδε, μὴδὲν πλέον εἰπόντες, εἶτε διὰ τὴν σύνοικον ἀλογίαν, εἶτ' οὐκ οἷδ' ὅπως. Ἐπειτα διενουκτερεύσαντες καὶ ἅπαξ καὶ δις ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς οἰκοῖς, συνωμοσία καὶ φρατρίας συνεσκευάζοντο κατὰ τοῦ γηραιοῦ βασιλέως· ὃ ἐσιφιδυρισθὲν καὶ διαδοθὲν ἐς τὸν δῆμον καὶ ἐς τὰ τῶν εὐγεγονότων συστήματα πλείστους καὶ τούτων ἠγάγασε λάθρα ξυνηληλυθῆναι τῇ τούτων συνωμοσίᾳ τε καὶ φρατρίᾳ καὶ ἄρκους ἐγγράφους συνεισηνεγαλῖν, διατεινομένους μέχρι τελευταίας ἐνοστῆναι πνοῆς καὶ πᾶσαν (εἰ τοῦτου δεήσειεν) ὑποστῆναι τὴν κάκωσιν. Ὅθεν ἐς τρίτην **D** ἐκειθεν ἡμέραν τοὺς ἱεροὺς κρούσας κώδωνας (69) ὁ πατριάρχης, καὶ πλείστον ἀθροίσας ἔχλον ἀγοραίων, ἀφορισμὸν ἀπέφηνατο κατὰ παντὸς τοῦ βουλευθισμένου σιωπῆσαι τὸ τοῦ νέου βασιλέως ὄνομα καὶ μὴ τὰ προσήκοντα πάντα νέμειν αὐτῷ, ὅσα καὶ βασιλεῖ. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀφορισμὸν ἕτερον ἐξεφώνησε κατὰ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, ὅπως τὴν ἑτέραν ἐθάδισαν. Τοῦτο τὸν γηραιὸν βασιλέα οὐ μετρίως ἠνίασε καὶ ἐξέπληξεν ἀπροσδοκῆτως ἀκουσθῆναι· καὶ εἰ δὲ τῆς εἰρήνης διδύκαλος, ἐρησεν, εἰ οὕτω καθ' ἡμῶν ἐμεμῆναι διὰ λημμάτων προσδοκίαν, ὧν αὐτῷ ἐπαγγέλλεται ὁ ἐμὸς ἔγγονος, καὶ πᾶσαν ὁπίσω

Variorum notæ.

(69) Vide Glossar. med. Græcit. in hac voce. DUCANG.

ρίψας αἰδῶ καὶ σεμνότητα στάσεως ἀρχηγὸς οὐκ ἔκνεϊ γίνεσθαι, τίς ἂν τὴν ἀστατον τοῦ δήμου καθ' ἡμῶν στήσῃσι φορᾶν, εἰ τις ἐς τὸ ἀνθρώπινον βλέπει; Ὅστε φονεὺς ἡμῖν ὁ πατριάρχης τὸ καθ' αὐτὸν ἀπηρεσιμένος γεγένηται. »

Δ'. Οἱ μέντοι ἀρχιερεῖς ἐκεῖνοι πολλὴν ἀναίδειαν τῆς τοῦ πατριάρχου διανοίας καὶ γλώττης καταγόντες ἀφορισμὸν καὶ αὐτοὶ συναθροισθέντες ἐξεφώνησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ συμφρονούντων τῇ ἀπειθείᾳ, ἅτε νεωτεροποιὸν (70) καὶ συναμοσίας συσκευαστὴν καὶ στασιαστὴν διὰ δωροδοκίαν γενόμενον. Παρῆγον γὰρ καὶ κανόνας καὶ νόμους, οἱ πολλὴν αὐτῶν τὴν καταδίκην ἐπήντηλουν. Ὅν ἡμεῖς ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς ἱστορίας; ἐκθέσει τὸν ὀκτωκαιδέκτον τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανόνα ἀπαράτρεπτον κατὰ λέξιν ἐκθέμενον ἀποκρῆναι νομίζομεν. Τὰ γὰρ ὅμοια καὶ ὁ τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τέταρτος τῆς οἰκουμένης ἐκτῆς συνόδου, καὶ ἐπὶ τὸ τέταρτον κεφάλαιον τοῦ τριακοστοῦ ἔκτου τίτλου τῶν νόμων διαγορεύει. Ἔχει δὲ οὕτως· « Τὸ τῆς συνομοσίας (71) ἢ φρατρία; ἐγκλημα καὶ παρὰ τῶν ἐξω νόμων πάντη κεκώλυται. Πολλῶν δὲ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἀπαγορεύειν προσήκει. [P. 249] Εἰ τινες τοίνυν κληρικοὶ ἢ μονάζοντες; εὐρεθεῖσιν ἢ συνομνύμενοι, ἢ φρατριάζοντες, ἢ κατασκευὰς τυρεύοντες; ἐπισκόπων (72) ἢ κληρικῶν, ἐκπιπέτωσαν πάντη τοῦ οἴκειου βαθμοῦ. » Συνελογίζοντο τοίνυν ἐνταῦθεν ὁ τῶν ἀρχιερέων ὁμιλοῦς, ὡς εἰ τοῦ; κατὰ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν συνομνυμένους καὶ φρατριάζοντας κληρικοῦ; καὶ μονάζοντα; οὕτως οἱ κανόνες κολάζουσι, πολλῶν πλέον τοῦ; κατὰ βασιλέω; ἀρχιερεῖ; τε καὶ πατριάρχας τοιαῦτα κατασκευάζοντας, τοῦ; τῆς εἰρήνης ταχθέντα; εἶναι διδασκάλους καὶ περὶ καταστάσεώ; τε καὶ ὁμοιότη; τὰ τε ἄλλα διδάσκειν καὶ μάλιστα ὅσα ὁ παλαιὸς νόμος διαγορεύει καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος Παῦλος, ὅτι τε « Ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἔρεῖ; κακῶ; » καὶ ὅτι « Τὸν βασιλέα τιμᾶτε. » Ὁ μέντοι γε γηραῖος βασιλεὺ; ἐς τοσοῦτον ἀτοπία; προδάντα βλέπων τὰ πράγματα, καὶ δέσας, μὴ καὶ ἐς φύλακὴν τοῦ κακῶν, ἐν ἀδέσμῳ κατασχεθῆναι φυλακῇ (73) προσετέταχε τὸν πατριάρχην· καὶ εἶχε λοιπὸν ἢ μονὴ τῶν Μαγγάνων τοῦτον ἀπρόϊτον.

tionis auctor esse non dubitat : quisnam temerarium vulgi contra nos impetum coercebit, si quis humana praesidia respiciat? Itaque patriarcha, quantum in ipso est, plane percussor noster et paratus homicida exstitit. »

IV. Cæterum pontifices illi, cum magnæ impudentiæ animum et linguam patriarchæ damnavisent, ipsi quoque convenerunt et tam ei, quam ejus amentissimæ factioni, sacris interdixerunt, ut seditionum et factionum auctori et largitionibus ad reipublicæ perturbationem incitato : adductis et canonibus et legibus, quibus gravissime et manifestissime condemnabatur. Ex quibus nos in hac historia decimum octavum Chalcedonensis concilii canonem nihil mutando recensere 407 ad verbum sat habebimus. Similia enim et quartus œcumenici concilii sexti, in Trullo celebrati, sancit : item et quartum caput tricesimi sexti tituli legum. Est autem hujusmodi : « Conjuratiōnis et factionis crimen etiam civilibus legibus ubique est interdictum. Quanto magis id in Dei Ecclesia est prohibendum? Si qui ergo clerici aut monachi deprehendentur, qui conjurent, aut factionibus studeant, episcopisve aut clericis insidias struant, omnino gradum suum amittunt. » Hinc pontificum cœtus ratiocinabatur : si eos, qui contra episcopos et clericos conjurant et factiones instituunt, clericos et monachos canones ita multant ; quanto magis pontifices et patriarchas talia contra imperatorem machinantes? qui ideo constituti sunt, ut pacis auctores et magistri sint, et præter alia ad quietem et concordiam pertinentia illud in primis docere debent, quod et vetus lex et magnus Apostolus Paulus præcipit : « Principi populi tui ne male dicito ; » et : « Imperatorem honorate. » Verum senior imperator, cum videret eo perturbationis rem processisse, ac vereretur, ne malum ingravesceret, patriarcham jussit in custodiam dari, ita tamen, ut ne in vinculis esset. Atque ex eo ille in Manganorum monasterio manebat, nec foras progrediebatur.

CAPUT IV.

Junior Andronicus ad Urbis mœnia accedit. Ab ingressu contumeliosè arcetur. Quidam ex populo operam suam ei promittunt. Navicula conscensa aditus omnes vestigat. Re infecta discedit. A The. salonicensibus clam evocatus protoplatorem Byzantio insidiari jubet. Thessalonicam, adversariis dissidentibus, astu occupat Arcem vi expugnat. Demetrio et aliis ducibus sæde dissipatis, Serrhas in deditiōnem accipit. Cæteris Macedoniae urbibus, item adversariorum liberis, uxoribus et aliis rebus potitur.

Δ'. Ὁ δὲ νέος βασιλεὺς ἤκε μετὰ δύο ἡμέρας περὶ τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βουλόμενος μαθεῖν, ὅπως ὁ πάππος, πρὸς τὰς ἐκεῖθεν ἀπαγγελίας διετέθη. Ἐδείκτο τε σφοδρῶς συγχωρηθῆναι εἰσελθεῖν μόνος εἰς προσκύνησιν τοῦ πάππου. Ἀλλὰ παραδοχῆν

I. Junior autem Liduo post ad mœnia Constantinopolis venit, ut cognosceret, 408 quo animo avus nuntios illos accepisset. Ac vehementer quidem orabat, ut sibi liceret soli intrare ad avum adorandum. At neque ipse, neque verba ejus ul-

1 Exod. xxii, 28 ; Act. xxiii, 5 ; I Petr, ii, 17.

Variorum notæ.

(70) Solœcismus pro νεωτεροποιῶ, etc. Boivin.
 (71) Canon 18 concilii Chalcedon. Boivin.
 (72) Wollius legendum putat κατ' ἐπισκόπων etc. In vulgatis Canonum editionibus legitur ἐπισκόποις

ἢ συγκληρικῶς. Vide Balsamonis, Zonaræ et aliorum Commentarios. Boivin.
 (73) Cantacuzen. lib. i, cap. 50. Ducake.

auerim, prudentiæ meæ hæredem et imperii successorum, qui et Deo et hominibus placeret, relicturus. At ille, spretis monitis meis, totas noctes in comessionationibus et dissoluta licentia exegit, in quibus etiam fratrem suum occidit. Denique et contra me ipsum, qui et bene de eo merui et parens ipsius sum, insurrexit, facinus ausus, quale ab omni ævo nullum sol vidit. Quamobrem et vos oportet pia indignatione incitari contra iniquitatem, et ad hujus impudentiam coercendam 405 insurgere, et ejus nomen ex ecclesiastico præconio expungendum proclamare, et interdictionem eidem minitari, qua a divina communione excludatur; ut compressus est egressus, et rursus hæres fiat et imperii et moderationis meæ. Nemo quippe omnium est, quem ad imperium evectum malim: modo is velit præcepta mea et monita ita ut par est revereri. Quam enim suæ concioni perorationem addidit, ea simulationis plena fuit et latentis malitiæ plurimum in se habuit. Audistis enim quot convicia in me tota sua concione effuderit; cum quibus peroratio ipsa minime consentit. Sed ut auditores deceptos contra me concitaret, talem orationi suæ finem imposuit. »

III. His auditis pontifices prudentia et eruditione præstantes assensere, et per omnes ecclesias edicendum esse censuerunt, ut junioris Andronici nomen, donec is resipuisset, omnino s'leretur. Patriarchæ vero et pontificibus et clericis nonnullis ea sententia non probata est. Quare nihil amplius locuti surrexerunt ac domum abierunt, sive ob familiarem illis elinguem quamdam stupiditatem, sive ob aliud nescio quid. Deinde nocte in patriarchicis ædibus semel atque iterum exacta, in senio rem imperatorem conjurarunt et societatem coiverunt. Quod cum mussitaretur, nec populo tantum, sed et nobilibus quibusdam innotesceret, plerisque etiam horum coegit ad factionem et conjurationem illorum clam conferre se, et scriptum jusjurandum 406 dare, quo affirmarent, se ad extremum spiritum perseveraturos, et nullum, si opus esset, supplicium recusaturos. Unde triduo post patriarcha, sacris tintinnabulis pulsatis coactoque magno circumforanæ turbæ numero, sacris interdictum esse omnibus promulgavit, qui junioris imperatoris nomen silentio præterituri, nec honorem omnem imperatori debitum eidem habituri forent. His peractis adversæ etiam partis pontificibus sacris interdixit. Ea res imperatorem non mediocri molestia affecit, et præter omnem expectationem audita ipsum percussit. « Quod si, inquit, ita contra nos pacis doctor insanit, mercedis a nepote meo promissæ spe et omni abjecta verecundia et gravitate sedi-

Α ἴστε πάντες τοῦτ'· καὶ ἀνέτρεφον ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ. βουλόμενος κληροῦχόν τε τῆς ἐμῆς εὐλογίας καὶ διόδογον τῆς βασιλείας καταλιπεῖν καὶ θεῶ καὶ ἀνθρώποις ἀρέσκοντα. Ὁ δὲ τὰς ἐμὰς νοουθεσίας παρ' οὐδὲν θέμενος κώμοις καὶ ἀταξίαις διενυκτέρευεν· ἐν οἷς καὶ τὸν αὐτοῦ πεφόνευεν ἀδελφόν. Καὶ τέλος ἐπανεστῆ καὶ κατ' ἐμοῦ τοῦ εὐεργέτου καὶ πατρὸς, πρᾶγμα τετολμηκώς, ὡς ἐξ αἰῶνος οὐδέπω τεθέαται ἦλως. Διδ' ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς ζηλώσαι κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ διαναστῆναι πρὸς συστολήν τῆς ἀναίτιας αὐτοῦ καὶ κηρύξαι ἐκκοπήν τῆς ἐπ' Ἐκκλησίας; φήμις αὐτοῦ, καὶ ἀπειλήσαι αὐτῷ τὸν ἀπὸ θεοῦ χωρισμόν· ἵνα συσταλεῖς καὶ σωφρονισθεῖς ἐπιστρέψῃ καλῶς, ὅθῃ ἐζηθες κακῶς, καὶ γένηται κληροῦχος αὐτῆς τῆς βασιλείας καὶ ἅμα τῆς ἐμῆς εὐλογίας. Τῶν γὰρ ἀπάντων οὐδεὶς αὐτοῦ κέρριται προτιμότερος ἐμοίγε πρὸς τὴν βασιλείαν, μόνον εἰ βούλοιο τὴν προσήκουσαν νέμειν αἰδῶ ταῖς ἐμαῖς ὑποθήκαις καὶ παραινέσεσιν. Ὅν γὰρ ἐπέθηκε τῇ αὐτοῦ δημηγορίᾳ ἐπιλογον, πεπλασμένος ἦν καὶ πολὺ τὸ πανούργον ἔχων ὑφέροπον. Ἡκούσατε γὰρ, ὁπόσας τὰς λοιδορίας παρ' ἡμῶν αὐτοῦ τὴν δημηγορίαν ἐπήνηλε κατ' ἐμοῦ, πρὸς ἃς οὐδεμίαν ἔχει τὴν ἁρμονίαν ὁ ἐπιλογος. Ἄλλ' ἵνα τοὺς ἀκούοντας ἐξαπατήσας ἐγείρῃ κατ' ἐμοῦ, τοιοῦτον ἐπέθηκε τῇ δημηγορίᾳ τὸ τέλος. »

[P. 248] Γ. Ταῦτα ἀκηκοότες οἱ μὲν συνέσει καὶ λόγῳ κοσμοῦμενοι· τῶν ἀρχιερέων, συνήσαν τοῖς εἰρημένοις καὶ σωπῆν πανταλῆ τοῦ ὀνόματος τοῦ νέου βασιλέως πανταχῆ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκύρωσαν κηρυχθήναι, μέχρις ἀν' ἐπιστρέψῃ. Τῷ δὲ πατριάρχῃ καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν κληρικῶν ἔστιν οἷς οὐκ ἔδοξεν εὐλογία τὰ εἰρημένα. Διδ' καὶ ἀναστάντες ἀπήεσαν οἰκαδὲ, μηδὲν πλέον εἰπόντες, εἰτε διὰ τὴν σύνοικον ἀλογίαν, εἰτ' οὐκ οἷδ' ὅπως. Ἐπειτα διενυκτερεύσαντες καὶ ἅπας καὶ δις ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς οἰκοῖς, συνωμοσίας καὶ φρατρίας συνεσκευάζοντο κατὰ τοῦ γηραιοῦ βασιλέως· ὃ εἰσφιθουρισθὲν καὶ διαδοθὲν ἐς τὸν δῆμον καὶ ἐς τὰ τῶν εὐ γεγενημένων συστήματα πλειστότους καὶ τούτων ἠγάγασε λάθρα ξυνελθῶθέναι τῇ τούτων συνωμοσίᾳ τε καὶ φρατρίᾳ καὶ ὄρκους ἐγγράφους συνεισνεγκεῖν, διατεινομένους μέχρι τελευταίας ἐνεστῆναι πνοῆς καὶ πᾶσαν (εἰ τούτου δεήσειεν) ὑποστῆναι τὴν κάκωσιν. Ὅθεν ἐς τρίτην ἡμέραν ἡμεῖς τοὺς ἱεροὺς κρούσας κώδωνας (69) ὁ πατριάρχης, καὶ πλειστον ἀθροίσας ὄχλον ἀγοραίων, ἀφορισμὸν ἀπεψηφάτο κατὰ παντὸς τοῦ βουλευθησομένου σωπῆσαι τὸ τοῦ νέου βασιλέως ὄνομα καὶ μὴ τὰ προσήκοντα πάντα νέμειν αὐτῷ, ὅσα καὶ βασιλεῖ. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀφορισμὸν ἕτερον ἐξεφώνησε κατὰ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, ὁπόσον τὴν ἑτέραν ἐβάδισαν. Τοῦτο τὸν γηραιὸν βασιλέα οὐ μετρίως ἠλίωσε καὶ ἐξέπληξεν ἀπροσδοκῆτως ἀκουσθέν· καὶ « Εἰ ὁ τῆς εἰρήνης διδίσκαλος, » ἐξησεν, « οὕτω καθ' ἡμῶν ἐμεμφεῖ διὰ λημμάτων προσδοκίαν, ὡν αὐτῷ ἐπαγγέλλεται ὁ ἐμὸς ἕγγονος, καὶ πᾶσαν ὁπίτω

Variorum notæ.

(69) Vide Glossar. med. Græc. in hac voce. DUCANG.

ρίψας αἰδῶ καὶ σεμνότητᾳ στάσεως ἀρχηγὸς οὐκ ἔκνευε γίνεσθαι, τίς ἂν τὴν ἄστατον τοῦ δήμου καθ' ἡμῶν στήσειε φορὰν, εἴ τις ἐς τὸ ἀνθρώπινον βλέπει; Ὡστε φονεὺς ἡμῖν ὁ πατριάρχης τὸ καθ' αὐτὸν ἀπρητισμένος γαγένηται. »

Δ'. Οἱ μέντοι ἀρχιερεῖς ἐκεῖνοι πολλὴν ἀναίδειαν τῆς τοῦ πατριάρχου διανοίας καὶ γλώττης καταγόντες ἀφορισμὸν καὶ αὐτοὶ συναθροισθέντες ἐξεφώνησαν καθ' αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ συμφορονούντων τῆ ἀπνοῖα, ἅτε νεωτεροποιῶν (70) καὶ συνωμοσίας συσκευαστὴν καὶ στασιαστὴν διὰ δωροδοκίαν γενόμενον. Παρήγγον γὰρ καὶ κανόνας καὶ νόμους, οἱ πολλὴν αὐτῷ τὴν καταδίκην ἐπήνελουν. Ὡν ἡμεῖς ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς ἱστορίας ἐκθέσει τὸν ὀκτωκαιδέκαστον τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανόνα ἀπαράτρεπτον κατὰ λέξιν ἐκθέμενοι ἀποκρῆναι νομίζομεν. Τὰ γὰρ ὅμοια καὶ ὁ τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τέταρτος τῆς οἰκουμένης ἑκτῆς συνόδου, καὶ ἐτι τὸ τέταρτον κεφάλαιον τοῦ τριακοστοῦ ἔκτου τίτλου τῶν νόμων διαγορεύει. Ἔχει δὲ οὕτως· « Τὸ τῆς συνωμοσίας (71) ἢ φρατρία; ἔγκλημα καὶ παρὰ τῶν ἐξω νόμων πάντῃ κεκώλυται. Πολλῶ δὲ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἀπαγορεύειν προσήκει. [P. 249] Ἐἴ τινες τοῖνον κληρικοὶ ἢ μονάζοντες; εὐρεθεῖεν ἢ συνομνύμενοι, ἢ φρατριάζοντες, ἢ κατασκευῆς τυρεύοντες; ἐπισκόπων (72) ἢ κληρικῶν, ἐκπιπέτωσαν πάντῃ τοῦ οἰκείου βαθμοῦ. » Συνελογίζοντο τοῖνον ἐνταῦθεν ὁ τῶν ἀρχιερέων ὄμιλος, ὧς εἰ τοῦς; κατὰ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν συνομνυμένους καὶ φρατριάζοντας κληρικοὺς; καὶ μονάζοντας; οὕτως οἱ κανόνες κολάζουσι, πολλῶ πλέον τοῦς; κατὰ βασιλέως ἀρχιερεῖς; τε καὶ πατριάρχας τοιαῦτα κατασκευάζοντας, τοῦς; τῆς εἰρήνης ταχθέντας; εἶναι διδασκάλους καὶ περὶ καταστάσεως; τε καὶ ὁμοιοῖας τὰ τε ἄλλα διδάσκειν καὶ μάλιστα ἧσα ὁ παλαιὸς νόμος διαγορεύει καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος Παῦλος, ἔτι τε « Ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἔρει; κακῶς, » καὶ ἔτι « Τὸν βασιλέα τιμᾶτε. » Ὁ μέντοι γηραιὸς βασιλεὺς; ἐς τοσοῦτον ἀτοπίαν προδάντα βλέπων τὰ πράγματα, καὶ θεῖσας, μὴ καὶ ἐς πλέον προκόψῃ τὸ κακόν, ἐν ἀδίσμῳ καταγεθῆναι φυλακῇ (73) προσετείχει τὸν πατριάρχην· καὶ εἶχε λοιπὸν ἢ μονὴ τῶν Μαγγάνων τοῦτον ἀπρότιον.

A tionis auctor esse non dubitat : quisnam temerarium vulgi contra nos impetum coercerbit, si quis humana præsidia respiciat? Itaque patriarcha, quantum in ipso est, plane percussor noster et paratus homicida exstitit. »

IV. Cæterum pontifices illi, cum magnæ impudentiæ animum et linguam patriarchæ damnavissent, ipsi quoque convenerunt et tam ei, quam ejus amentissimæ factioni, sacris interdixerunt, ut seditionum et factionum auctori et largitionibus ad republicæ perturbationem incitato : adducta et canonibus et legibus, quibus gravissime et manifestissime condemnabatur. Ex quibus nos in hac historia decimum octavum Chalcedonensis concilii canonem nihil mutando recensere 407 ad verbum sat habebimus. Similia enim et quartus œcumenici concilii sexti, in Trullo celebrati, sancit : item et quartum caput tricesimi sexti tituli legum. Est autem hujusmodi : « Conjuratōnis et factionis crimen etiam cœvilibus legibus ubique est interdictum. Quanto magis id in Dei Ecclesia est prohibendum? Si qui ergo clerici aut monachi deprehendantur, qui conjurent, aut factionibus studeant, episcopisve aut clericis insidias struant, omnino gradum suum amittunt. » Hinc pontificum cœtus ratiocinabatur : si eos, qui contra episcopos et clericos conjurant et factiones instituunt, clericos et monachos canones ita multant ; quanto magis pontifices et patriarchas talia contra imperatorem machinantes? qui ideo constituti sunt, ut pacis auctores et magistri sint, et præter alia ad quietem et concordiam pertinentia illud in primis docere debent, quod et vetus lex et magnus Apostolus Paulus præcipit : « Principi populi tui ne male dicito ; » et : « Imperatorem ; honorate ». Verum senior imperator, cum videret eo perturbationis rem processisse, ac vereretur, ne malum ingravesceret, patriarcham jussit in custodiam dari, ita tamen, ut ne in vinculis esset. Atque ex eo ille in Manganorum monasterio manebat, nec foras progrediebatur.

CAPUT IV.

Junior Andronicus ad Urbis mœnia accedit. Ab ingressu contumeliosè arcetur. Quidam ex populo operam suam ei promittunt. Navicula conscensa aditus omnes vestigat. Re infecta discedit. A The. salonicensibus clam evocatus prolostratorem Byzantio insidiari jubet. Thessalonicam, adversariis dissidentibus, astu occupat Arcem vi expugnat. Demetrio et aliis ducibus sæde dissipatis, Serrhas in deditōnem accipit. Cæteris Macedoniae urbibus, item adversariorum liberis, uxoribus et aliis rebus potitur.

Δ'. Ὁ δὲ νέος βασιλεὺς ἔχε μετὰ δύο ἡμέρας περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βουλόμενος μᾶλλον, ὅπως ὁ πάππος, πρὸς τὰς ἐκεῖθεν ἀπαγγελίας διετέθη. Ἐδείκτο τε σφοδρῶς συγχωρηθῆναι εἰσελθεῖν μόνος εἰς προσκύρησιν τοῦ πάππου. Ἀλλὰ παραδοχὴν

I. Junior autem biduo post ad mœnia Constantinopolis venit, ut cognosceret, 408 quo animo avus nuntios illos accepisset. Ac vehementer quidem orabat, ut sibi liceret soli intrare ad avum adorandum. At neque ipse, neque verba ejus ul-

¹ Exod. xii, 28; Act. xiii, 5; I Petr. ii, 17.

Variorum notæ.

(70) Solœcismus pro νεωτεροποιῶν, etc. BOIVIN.
 (71) Canon 18 concilii Chalcedon. BOIVIN.
 (72) Wolfius legendum putat καθ' ἐπισκόπων etc. In vulgatis Canonum editionibus legitur ἐπισκόποις

ἢ συγκληρικῶς. Vide Balsamonis, Zonaræ et aliorum Commentarios. BOIVIN.
 (73) Cantacuzen. lib. i, cap. 50. DECARE.

Iatenuſ admittebantur. Sed et acerrime repellentur, lapidibus ſupere appetitus ab iis, qui propugnacula mœnia tuebantur; qui ne vocem quidem ejus ferebant, cumque contumeliosis dictis impune inceſſebant et ignominioſe dimittebant, ingenium et verba ejus dolo plena eſſe dictitantes. Itaque illo ſic dimiſſus paululum a muro declinavit.

II. Nox vero jam aderat, cum quidam e plebeia turba factioſi, iique non pauci, clam in unum locum congregati occulte illi ſignificant, ut ſub mediam noctem, quo tempore et Byzantii omnes dormiant et mœnia custodes ad negligentiam labi incipiant, proxime mœnia veniat. Se enim paratos eſſe ad eum ſune in propugnacula attrahendum. Quod ſi fieret, totum negotium fore conſectum. Perſuaſum quippe habere ſe, ſi in media urbe conſpiceretur, Byzantios omnes ſtatim ad eum defecturos. Media jam nocte, cum videret imperator excubitores perpetuam noctem alternis cuſtodiendo tranſigere, et aſſiduis clamoribus invicem ad vigilandum exhortari non deſiſtere; neceſſitate adactus ſe ipſum cum Cantacuzeno magno domeſtico et Synadeno protoſtratoſe naviculæ committit, declinataque aſtrali Urbis 409 parte ſenſim ad alteram ripam provehitur, maritimum murum tacite circumiens, ſicubi facilem ingreſſum reperire poſſet. Quod ſi qui in mœnibus excubabant cum ſenſiſſent, aſperius et vociferati et tumultuati ſunt, et in illos nihil reſpondentes ſaxa etiam conſicere cœperunt, donec iidem territi reſceſſere. Ac tum quidem hæc acta ſunt.

III. Inſecundo autem mense Decembri juniore imperatori litteræ Theſſalonicensium clam afferuntur, quibus quam primum arceſſebatur. Etenim plebeios omnes et proceres pleroſque et ipſum pontificem composito decreviſſe, ſtatim atque ſi prope mœnia adfuturus eſſet, ad ipſum accurrere et portas ei aperire. Quibus cognitis imperator magnam militum manum protoſtratoſi dedit, eique præcepit, ut imperatricem urbem circumiret et e minus velut caſtris cingeret, nec Byzantios uſque ad Rhægium egredi foriſve commorari pateretur, eoſdemque arcanaſ litteriſ et pollicitationibus, quæ cuique convenirent, ambiret et poſtati ſuæ ſubjiceret. Ipſe vero cum paucis delectiſ Theſſalonicam abiit. Tum vero, propter ſuſpicioſes tumultuum, Demetrius deſpota et protoveſtarius Andronicus et Michael Aſan cum auxiliariſ Triballorum copiis extra mœnia diverſabantur, et Macedonicas etiam Romanorum legiones ſecum habebant. Qui rixiſ et contentionibus privatiſ cum occuparentur, quas ambitio et cæcus amor ſui vel potius ira Numiniſ 410 accendebat, ut rebus ipſorum confuſiſ ipſi ſibi perneciẽm

Α οὐκ εἶχεν ὄλωσ' οὐτ' αὐτὸς, οὐτε τὰ πρὸς αὐτοῦ λαλούμενα. Ἐδιώκετο δὲ μάλα φοδρῶς λίθοιſ βαλλόντων αὐτὸν τῶν ἀνω παρὰ τὰς ἐπάλξεις τοῦ τείχουſ καθημένων, οἱ οὐδὲ φωνῆſ αὐτοῦ ἀκούειν ἠνεύχοντο· ἀλλὰ καὶ ὕβρειſ ἐπλυνῶ ἀδεῶſ καὶ ἀσέμνωſ ἀπέπεμπον, δεδολιευμένα φάτκοντεſ εἶναι τὰ τε ἡθῆ καὶ τοὺſ λόγουſ αὐτοῦ. Ἐκεῖνοſ μὲν οὖν οὕτωſ ἀποπεμφθεῖſ ἐξέβληεν ἀπὸ τοῦ τείχουſ μικρόν.

Β. Νῦξ ἔξ ἤδη παρῆν καὶ τινεſ τῶν τοῦ πολιτικοῦ δήμου ſταſιωτῶν οὐκ ὀλίγοι, συναθροιſθέντεſ εἰς ἓν λάθρα τοῦτω διεμνήσαντο, ἐγγιſτα ἐληλυθέναι τοῦ τείχουſ περὶ μέſαſ νύκταſ, ὅποτε καὶ Βυζάντιοι πάντεſ ὑπνώτουſτο καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ τείχουſ φρουροὶ πρὸς τὸ βραδυτέρονον ἀναπίπτουſιν. Ἐτοίμουſ γὰρ εἶναι φάſε ἀνεμήſαſθαι αὐτὸν διὰ μηρίνοθου τινὸſ ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων. [P. 250] Τοῦτο δ' εἰ γένοιτο, πέραſ εἶναι τῆſ ὅληſ ſπουδῆſ καὶ τοῦ μακροῦ δρόμου. Πειπειμένουſ γὰρ εἶναι, πάνταſ Βυζαντιουſ εὐθὺſ ἀκολουθήſε φανέντι περὶ μέſην τὴν βαſιλεῦſαſαν. Μέſηſ δὲ ἤδη νυκτὸſ γενομένηſ καὶ βλέπων ὁ βαſιλεὺſ, ὡſ ἀμοιβαδὸν οἱ φρουροὶ τὴν νύκτα πᾶſαν παραλλάττοντεſ οὐ παύονταſ φωναῖſ ἀλλεπαλλήλοιſ ἀλλήλουſ πρὸς τὸ ἐργηγορὸſ διεγείροντεſ, ἀκατῶ τινὶ πῖſτεῦει ἑαυτὸν ἐξ ἀνάγκηſ ξύν γε Καντακουζηνῶ τῶ μεγάλῳ δομοſτικῶ καὶ Συναδηνῶ τῶ πρωτοſτράτορι· δι' οὗ τὸ νότιον μέρος τῆſ Κωνſταντινουπόλεωſ κάμψαντεſ δμαλῶſ διεπεραιούοντο περιόντεſ ἡούχωſ τὸ παράλιον τείχοſ, εἰ που δυνηθεῖεν εἰſεοδὸν τινὰ βάρηαν εὐρεῖν. Ἄλλ' οἱ ἐπὶ τὸ τείχοſ φρουροὶ ſυναιſθόμενοι τραχυτέρα τῆ βοῆ καὶ τῶ θορύβῳ ἐχρήſατο· καὶ μὴ ἀποκρινόμενωſ καὶ λίθουſ ἤδη κατ' αὐτῶν ἤρξαντο πέμπειν, ὡſ ἐκεῖνοι φοβηθέντεſ ἀνοſτρέψαντεſ ἀπήſταν. Τότε μὲν οὖν ταῦτα ἐπράχθη.

Γ. Τοῦ δ' ἐπιόντοſ μηνὸſ Δεκεμβρίου (74) γράμματα πρὸς τῶν Θεſſαλονικέων λάθρα τῶ νέφ κομίζονταſ βαſιλεῖ, προſκαλούμενα τὴν ταχίſτην αὐτόν. Εἶναι γὰρ ξυγκείμενον τοῖſ τε δημόταῖſ ἀπαſ καὶ τοῖſ πλειοῖſ τῶν προϋχόντων καὶ αὐτῶ γε δὴ τῶ ἀρχιερεῖ, ἅμα τῶ πλησίον φανῆναι τοῦ τείχουſ αὐτόν θραμόνταſ ἀνοίξαι οἱ τὰſ πύλαſ. Ἐπὶ ταῦτα ἐμεμαθήκει ὁ βαſιλεὺſ, ſυχνούſ παραδοῦſ τῶ πρωτοſτράτορι ſτρατιωτάſ περιέναι παρεκελεύſατο καὶ οἶον περιſτρατοπεδεῦειν τὴν βαſιλεῦſαſαν μικρὴν ἀπῶθεν καὶ μὴ ἐὰν ἀχρι Πηγίου τοῦſ Βυζαντιουſ ἐξιώνταſ διατρίβειν· καὶ πρὸſ γε λαθραλοῖſ γράμμαſι καὶ ὑποχέſαſιν ὑπέρχεſθαι καὶ ὑποποιεῖſθαι τοὺſ Βυζαντιουſ κατὰ τὸ προſτικον ἐκάſτω. Ὁ δ' ὀλίγουſ τινὸſ ἀπολεξάμενοſ, ᾗχετο ἀπιὼν ἐς Θεſſαλονικην. Ἐτυχον δὲ τινικαῦτα διατρίβοντεſ ἐξω τειγῶν διὰ τὰſ ὑπάλειπταſ τῶν θορύβων μετὰ τοῦ ἀπὸ τῶν Τρβαλλῶν ſυμμαχικοῦ ſτρατοῦ ὁ τε δεſπότηſ Δημήτριοſ καὶ ὁ πρωτοδεſτιάριοſ Ἀνδρόνικοſ καὶ ὁ Ἀſάν Μιχαῆλ (75), ἐπαγόμενοι καὶ τὰ Μακεδονικὰ τῶν Ρωμάλων ſτρατεῦματα. Ὡν δὴ καὶ ἀſχλῶν δυτων περὶ τὰſ κατ' αὐτοὺſ ἐριδαſ, ἀξ ἀνίφλεξαν κενοδοξίαſ καὶ φιλαυτίαſ ταχί· ἐς τινεſ, ἢ μάλλον

Variorum notæ.

(74) Cantacuzen. lib. 1, cap. 31, 53, 54. DUCANG.

(75) Joannis Asanis Bulgariae regis filius primogenitus. Vide Famil. Byzant. pag. 325. DUCANG.

θεσημία τις, ἵνα τὰ κατ' αὐτοὺς συγχοιθεῖ πράγ-
ματα, καὶ σφῶν αὐτῶν αὐτοὶ πρόξενοι γένοιντο ἀπυ-
λείας· τούτων τοίνυν ἀσχολίαν ἀγόντων τοιαύτην
μεταξὺ που Θεσσαλονίκης καὶ Σεβρῶν ἔλαθεν ὁ
βασιλεὺς εἰσιῶν ἐς Θεσσαλονικίην, ἐνδύμασιν ἰδιωτι-
κοῖς πάντα τὰ βασιλικὰ περικαλύπτων γνωρίσματα·
ἀδὴ πάντα πυλῶν εἰσω γενόμενος εὐθὺς ἀπέβριψε
καὶ κατὰδηλος πᾶσιν ἐγεγόνει βασιλεὺς ὢν· καὶ
εὐθὺς δραμόντες μικροῦ πᾶσα ἡ πόλις ἐκείνη προσ-
εκύουον τε αὐτὸν καὶ ἠσπάζοντο καὶ εὐφημοὶ ἐδέξιοῦν-
το φωναῖς. [P. 251] Ἦσαν δὲ καὶ βραχεῖς· τινες πᾶν
αὐτὸν τε μισοῦντες καὶ τῷ γηρακῷ καθαρῶς προσ-
κειμένοι βασιλεῖ· οἱ καὶ δραμόντες τὴν ἀκρόπολιν
ἐχειρώσαντό τε καὶ ἠσφαλίσαντο, κάκειθεν εὐρώ-
στως ἡμύοντο πολιορκούντας τὸν τε βασιλέα καὶ
δοσοὶ περὶ αὐτὸν ἠθροίσθησαν θιασῶται τῆς στάσεως·
καὶ πολλοὺς ἐτρωστικῶν βάλλונτες λίθοις· καὶ βέλε-
σι, ὥστε καὶ πολλὰ τῶν ἐκείθεν βελῶν καὶ περὶ τὴν
τοῦ βασιλέως ἐνεπάρη ἀσπίδα. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ φρουράων ἀθροίσαντες πλῆθος· οἱ περὶ τὸν βασιλέα τὰς
πόλιας ὄρησαν τῆς ἀκροπόλεως καὶ οὕτως αὐτὴν παρεστήσαντο.

Δ'. Ἄρας δ' ἐκείθεν ὁ βασιλεὺς προΐει ἐπὶ τὸ
ἄστυ Σεβρῶν, ᾧ τὸ συμμαχικὸν ἦν τῶν Τριβαλλῶν,
οἷς δὴ καὶ οἱ σπουδῆς ἦν τὸ πρῶτον ὄπλα κατὰ τοῦ
βασιλέως ἄρασθαι. Ἐπεὶ δὲ τὸν μὲν δεσπότην
δημητριον καὶ τοὺς ἄλλους, τὸν τε πρωτοβεστιάριον
καὶ τὸν Ἀσάν, ἕν οὐδενὶ κόσμῳ διασκεδασθέντας
εἶδον, τοὺς δ' ἐπόμενους αὐτοὶ στρατιώτας· αὐτο-
μολήσαντας ἐς τὸ τοῦ βασιλέως στρατόπεδον, ὑπό-
σπονδον καὶ αὐτοὶ τῷ βασιλεῖ τὸ ἄστυ παρεβόσαν
ἀπίστευτες οἰκαδε. Ἐπεὶ γὰρ μὴν ὁ βασιλεὺς οὕτω τῆν
τύχην ἑώρα τὴν δεξιὰν ἀρθόνον τε καὶ μειδιῶσαν
αὐτῷ προτεινούσαν, ἥδη μεθ' ὀλης εὐθυμίας καὶ
ἠθονῆς ἐς τὰ πρόσω προὐχώρει μεστὸς ἀγαθῶν
ἐλπίδων. Καὶ ἵνα μὴ διατριβώμεν, ὀλίγων ἐνδοξῶν
ἡμερῶν ἅπαντα διελθῶν τὰ ἐκεῖ παρὰ τὴν Μακεδο-
νίαν πολλήν τι βῆσά τε καὶ ἀπονητὶ παρεστήσατο,
καὶ σὺν γε αὐτοῖς τὰς τε γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ
τὰ χρημῆτα ξυνειλήφει τοῦ τε δεσπότης καὶ τοῦ πρωτοβεστιάριου καὶ τοῦ Ἀσάν καὶ ἄσπι τῶν ἄλλων,
ἐχόντων συγκλητικῶν ἐκείνοις ἐκείσε συνδιετρέβοντες· ἤσαν.

CAPUT VI.

Senior belli pertæsus; inita cum Bulgaro societate animum erigit. Cræna filia, ab ariolis decepta, eum-
dem vana spe implet. Logotheta de se admodum anxius. Somnio terretur. Suis rebus consulit. Secedit in pa-
latium. Præfecti urbium Macedonicarum capti a juniore in carcerem conjiciuntur. Demetrii despota supra.
Protovestiarii exitus miserabilis. Asam Præsiacum occupat. Ad Crælem se recipit. Basilicus Nicephorus ca-
strellum Helenici munii ac tuetur. Juniore non dediturus, nisi post mortem senioris. Junior ejus fidem ut
remuneratus sit. Philippi Macedonis apophthegma. Pugna ad Mauropotamum. Senioris copias vincuntur.
Junior Bulgarios antevertere ac Byzantium ire properat. Tria Urbis pericula. Classis Veneta. Genuensibus
Galatæis insensa. Ponti fauces obsidet. Plurimas naves onerarias intercipit. Unde James Byzantii. Veneto-
rum æquitas ac moderatio. Auxilium ab iis juniore denegatum. Bulgaricus exercitus, alterum Urbis pericu-
lum. Junior Urbem ingredi frustra conatur. Senior ab eo exorari non potest. Dux Bulgarorum, juniore re-
conciliatus, copias suas domum reducit.

[P. 252] Α'. Ὁ δὲ γηραῖος βασιλεὺς ἀπολωλεκῶς· Δ
καὶ τὰς ἐκείθεν ἐλπίδας· καὶ εἰς ἀμηχανίαν ἐσχάτην
ἐμπεπρωκῶς, ἐβούλετο ἤδη πέμπειν προσβίαν πρὸς
τὸν ἔγγονον περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης, πρὶν ἐκ
Μακεδονίας αὐτὸν ἀναλῦσαι. Ἄλλ' εὐθὺς ἕτερα τις
ἐλπίς, ὡς μὴ ὤφελεν, ἐπεισφρήσασα καὶ ταύτην
ἐξέκρουσε τὴν βουλήν. Μιχάηλος γὰρ (76) ὁ τῶν

A crearent : cum, inquam, illi Thessalonicam inter et
Serrhas in eo forent, imperator Thessalonicam
clanculum ingressus est, summe potestatis insi-
gnibus habitu privato superinducto celatis : quem,
ubi intra urbis portas fuit, statim abjecit, et om-
nibus verus imperator patuit, concursuque facto
a tota fere ea civitate adoratus et salutatus et
faustis acclamationibus acceptus est. Erant tamen
perpauci, qui cum eum odissent et seniori imperatori
vere stulerent, arcem prope occuparunt
et munierunt ; unde eos, a quibus obsidebantur,
imperatorem dico et factiosorum turbam, quæ
eum stipabat, fortiter propulsabant, ac plurimos
saxis et missilibus telis vulnerabant ; quorum
multa imperatoris scuto infixæ sunt. At postriede
ii, qui imperatorem sequebantur, magno sarmen-
torum cumulo circumposito, portis exustis arcem
ceperunt.

ii, qui imperatorem sequebantur, magno sarmen-
torum cumulo circumposito, portis exustis arcem
ceperunt.

IV. Inde digressus imperator ad urbem Serrhas
perrexit, ubi Triballorum auxilia erant, qui primo
quoque tempore arma adversus eum movere cu-
piebant. Sed cum Demetrium despotam et reliquos,
protovestiarium et Asanem, turpiter dissipatos cer-
nerent, milites vero, qui eos sequebantur, in im-
peratoris castra transfugisse ; compositione facta
et ipsi oppidum imperatori dederunt domanisque
abierunt. Is autem, cum fortunam 411 sibi arri-
dentem et obvias quasi manus benigne porrigen-
tem cerneret, cum gaudio et lætitia pergebat ulte-
rius bona spe plenus, et (ne longum faciamus)
intra paucos dies omnibus Macedoniæ oppidulis
peragratis facillimeque et sine labore in potesta-
tem suam redactis despota, Asanis et protovestiarii.
nec non senatorum omnium, qui cum illis erant,
conjuges, liberos et pecuniam simul cepit.

nec non senatorum omnium, qui cum illis erant,
conjuges, liberos et pecuniam simul cepit.

Variorum notæ.

(76) Cantacuz. lib. 1, cap. 56, 57, 58. Ducang.

tiavit, sc. si vellet, opem ei contra nepotem latu-
rum. At imperator, velut e magna tempestate et
nafragio portum insperato adeptus, mordicus
spem illam tenuit. Deinde legati ultro citroque
missi quid agendum sit deliberant: item de pro-
missis et pactionibus agunt, omnibus interim ho-
rum consiliorum ignaris, duobus aut tribus intimis
et Craena exceptis: quæ subinde patrem bona
spe implebat, quam vani vates, et qui vocem in
ventre habent, ei faciebant.

II. Magnus autem logotheta Metochites, 412
postquam seniore imperatore et republicam
vidit fortuna iniqua ac proterva conflictari, om-
nium maxime sibi timuit: quippe quicum ille om-
nia dicenda tacendaque communicaret et sine quo
nihil decerneret aut ageret. Quare tristis et sollicitus
semper erat et futurorum plenus, quorum exitum
sibi parum felicem fore prævidebat. Quadam igitur
nocte novam ignoti hominis formam videre visus est
sibi jacenti astantem, prædoni et agresti latroni per-
similem, qui manus sibi injiceret, et de cervicali
claves cubiculi eripere vellet, in quo supellex et
gemmæ repositæ erant et quidquid opum habebat.
Somno autem vi excusso totus adhuc trepidans
quanquam expergefactus inclamavit famulos, ut
prædonem persequerentur, ne una cum pecunia
edugeret. Ignorabat enim visa illa-somnium esse,
non rem veram. Qui cum statim surrexissent et
fores clausas reperissent, et affirmassent, imagi-
nationem esse e diurnis cogitationibus ortam, ille
vix ad se ipsum reversus ardentissimum suspirium
ex imo traxit, ac non tam diurnarum curarum
imaginem, quam præsagium eversionis familiæ
suzæ, visionem illam esse judicavit. Quare cum
diluxisset, plerasque opes e suis ædibus tanquam
desperatis jam translatas inter amicos fidissimos clam
distribuit custodiendas. Uxore vero et ancillis domi
relictis ipse in palatio commorari 413 ac residere
ex eo cœpit; unde nec foras egrediebatur, seditio-
nem populi contra se effervescentem pertimescens.
τοῖς πιστοτάτοις λάβρα ἐδεδώκει φυλάττειν αὐτῶ.
τὸν οἶκον ἀφ' ἑαυτοῦ περὶ τὰ βασιλεία ἀπρόβουτον τοῦ
διδῶν τὴν τοῦ δήμου στάσιν φλεγμαίνουσαν κατ' αὐτοῦ.

III. Cæterum qui a seniore imperatore urbibus D
et provinciis Macedonia præpositi antea fuerant,
una cum uxoribus et liberis (ut ante diximus) capti
sunt, et partim Thessalonicam, partim Didymoti-
chum missi, omnes earum urbium carceres imple-
verunt. Demetrius vero despota, uxore et liberis
relictis, qui a persequentibus capti sunt, fuga ad
Servizæ Cralem elapsus. Protovestiarius autem An-
dronicus, ad tempus et ipse despotam secutus, non
potuit perpetuo parasiti more aliena quadra vivere,
ut ille. Sed quantas modo opes, jumenta, posses-
siones, gloriam cum omni spe subito amisisset
secum reputans, et illa etiam de uxore suspicatus
probra, quibus captivæ mulieres affici ab hostibus

A Βουλγάρων ἄρχων λημμάτων ἐλπίδι μεγάλων ἑαυ-
τὸν ἐκάρως διεμηνύματο λάβρα τῷ γηραιῷ βασιλεῖ,
εἰ βούλοιο, συμμαχῆσαι αὐτῶ κατὰ τοῦ ἐγγόνου.
Ὁ δὲ βασιλεὺς, ὥσπερ ἐκ μεγάλου ναυαγίου καὶ
κλύδωνος ἀπροσδοκῆτως λιμῆνι περιτυχῶν, ἀπρ' ἑ
ἐκαλάθετο τοῦτου. Καὶ ἐξῆς διαπρασθεύοντο πρὸς
ἀλλήλων περὶ τοῦ ποιητέου καὶ περὶ ἐπαγγελίῶν
καὶ συνθηκῶν, μηδεὶς ἐπιγινώσκοντος τὰ βουλευ-
ματα, πλὴν δυοῖν ἡ τριῶν τῶν πάνυ πιστοτάτων καὶ
τῆς Κραλαίνης, ἡ δεινικῶς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα
ἀγαθῶν ἐνεπίμπλα ἐλπίδω, ὧν αὐτὴν οἱ ψευδομάν-
τεις καὶ ἔγγαστριμθοι ἐνεπίμπλασαν.

B Ἐ'. Ὁ μέντοι μέγας λογοθέτης ὁ Μετοχίτης ὄρων
στρεφομένην ἀνωμάλως τὴν τύχην κατὰ τοῦ γηραιῶ
βασιλέως καὶ κατορχομένην οὕτω τὰ πράγματα
ἔδεδει περὶ αὐτῶ μάλιστα πάντων αὐτοῦ, ὅτε καὶ
μάλιστα πάντων αὐτοῦ κοινωνῶν τῷ βασιλεῖ ρητῶν
καὶ ἀπορρήτων καὶ γνώμης καὶ πράξεως πάσης.
Αὐτὸ καὶ σύννοος τις ἦν καὶ ἐμμέριμος αἰεὶ καὶ τῶν
μελλόντων πλήρης, οὐ μάλα τοι δεξιὸν τὸ μέλλον
σκοπούμενος ἐπίον. Ἐν μὲν γοῦν τῶν νυκτῶν ἔδο-
ξεν ἀλλόκοτόν τινα θεάσασθαι ἄνθρωπον ἐπιστάντα
οἱ κειμένω, ἀτεχνῶς λωποδύτη τινὶ καὶ ἀγρίω λη-
στοῦ ἐοικῶτα τὴν χεῖρά τε ἐμβάλοντα, ἀφελίσθαι τοῦ
προσκεφαλαίου τὰς τοῦ θαλάμου κλείδας, [P. 253] ἐν
ᾧ τὰ τε ἐπιπλά καὶ οἱ πολυτελεῖς ἔκειντο λίθοι καὶ
ἄλλα τῶν χρημάτων αὐτῶ περιῆν. Τὸν δὲ βίβ' τὸν
ἕπνον ἀποτινάξασθαι καὶ βορῶν μεστὸν ἐγεθόντα
βοῶν καὶ τοῖς θεράποισιν ἐγκλειθεῖσθαι διώκειν τὸν
λωποδύτην, μὴ φθάσῃ διαδράς μετὰ τῶν χρημάτων.
C Ἐλελήθει γὰρ αὐτὸν ἐνύπνιον εἶναι τὰ φαντασθέντα
καὶ οὐκ ἀλήθειαν. Τῶν δὲ θεραπεόντων διαναστάντων
εὐθύς καὶ τὰς θύρας κλεισιμένας εὐρόντων καὶ
διαθεβασιωσάντων φαντασθῆναι εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ
μεθήμερινῶν φροντίδων βλάστημα, μόλις εἰς ἑαυ-
τὸν ἐλθὼν θερμότητάς τινα στεναγμῶν ἐκ βάθους
ἀνέπεμψε, καὶ οὐ τοσοῦτον μεθήμερινῶν φροντίδων
βλάστημα τὸ φανθὲν ἔκρινεν, ὅσον μαντείαν τινά
καὶ προαναφώνησεν τοῦ μέλλοντος καταλήψεσθαι τὸν
οἶκον οἶκον ἀφανισμοῦ. Ὅθεν ἡμέρας γενομένης
τὰ πλείω τῶν χρημάτων ἀφελόμενος τῆς οἰκίας, ὅτε
ἀπεργωσμένης ἤδη, διεμέρισέ τε καὶ τῶν φίλων
D Ὁ δὲ τὴν γυναῖκα καὶ τὰς θεραπαινίδας περὶ τὸν
λοιποῦ τὴν διατριβὴν καὶ καταμονὴν ἐποιεῖτο, δε-

Γ'. Οἱ μέντοι παρὰ τοῦ γηραιῶ βασιλέως προα-
ποσταλέντες εἰς τὴν τῶν κατὰ Μακεδονίαν χωρῶν
καὶ πόλεων διοικήσιν ἐλίωσαν ἅμα γυναῖξί τε καὶ
τέκνοις, ὡς ἐφθήμεν εἰρηκότες. καὶ διαμερισθέντες
ἔσα περὶ Θεσσαλονικίην καὶ Διδυμοτείχον δεσποτή-
ρια πάντα μεστὰ αὐτῶν ἐποίησαν. Ὁ δὲ γι
δεσπότης Δημήτριος φυγὰς ἔρχετο ἄπιον παρὰ τὸν
Κράλην Σερβίας, γυναῖκα καὶ παῖδας καταλιπὼν
διώκουσιν. Ὁ δὲ πρωτοβεστιαρίος Ἀνδρόνικος μί-
χρι τινὸς ἐπόμενος καὶ αὐτοῦ τῷ δεσπότη οὐκ ἐδυ-
νήθη-μέχρι τέλους καθάπερ τις παράσιτος ἐς ἄλλο-
τριαν ἀποβλέπειν τράπεζαν, ὥσπερ ἐκεῖνος. Ἄλλ'
ἀναλογισάμενος, ὅσον ἐξαπίνης ἀφῆρηται πλοῦτον
καὶ κτήνη καὶ κτήματα καὶ δόξαν μετὰ πασῶν τῶν

ἐλπίδων, ὑποπεύσας δὲ καὶ περὶ τῆς γυναικὸς ὅσα αἰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀλισκόμεναι πάσχουσιν ἀσεμνα, ἐς ἀπογνώσεω; καὶ ἀμετρήτου λύπης βυθὸς ἐαυτὸν ἐξεδώκει· καὶ οὕτως ἐν βραχεὶ τὸ ζῆν πικρῶς ἐξέμετρησεν ἐν τόποις ἀλλοτρίοις καὶ ἐρημίαις πλανώμενος. Ὁ δὲ Ἀσάν Μιχαὴλ σπεύσας εἰσῆλθεν ἐς τὸ τοῦ Προσιάκου πολίχνιον· καὶ τοὺς οἰκίτορας ἐκείθιν ἐκβεβηλῶς εἰς ἑαυτοῦ τοῦτο σωτήριον οἰκητήριον εἶχεν ἀσφαλισάμενος. Μετὰ δὲ βραχὺ προδοσίαν αἰσθόμενος ἑαυτοῦ μεταπέμπεται παρὰ τοῦ Κράλη Σερβίας φρουρὰν, ἣ τὸ πολίχνιον παραδοὺς ὤχετο παρὰ τὸν Κράλην καὶ αὐτὸς ἀπίων.

Δ'. Ἐτυχε δὲ τῆνικαῦτα τὸ τοῦ Μελενίκου φρουρίου καὶ ὁπση τοῦτω περιόικος διοικῶν καὶ ἐπιτροπεύων ὁ Βασιλικὸς Νικηφόρος (77). Οὗτος τῶν εὐμὴν γεγονότων ἦν, ἐδόκει (78) δὲ τοῖς ἥκιστα κρίναι εἰδόσιν ὀρθῶς τὸν τε τρόπον εἶναι ἀπλοῦς καὶ πρακτικῆς ἐς τὰ μάλιστα ἀπειρος. Ἀλλὰ τοῦτον ὁ χρόνος ἐδειξε τῶν τότε πάντων ὡς ἀληθῶς συνετώτερον. Οἱ μὲν γὰρ ἀπογνώσει δόντες ἑαυτοὺς ἀγνοίᾳ τοῦ συμφέροντος πικρῶς τὸν βίον ἀπῆλλαξαν, [P. 254] οἱ δὲ ἐάλωσαν ἄκοντες καὶ μυρία πεπόνθασιν τὰ δεινὰ· οἱ δ' ἐκόντες προῦδσαν ἑαυτοῦς. Οὗτος δὲ μόνος Θεῶν τὰ πείσματα τῶν ἐλπίδων ἀναψάμενος πρὸς τοσοῦτον πραγμάτων κλύδωνα ἑαυτὸν ἀντέστησε, μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς τοῦ γηραίου βασιλέως τὴν πρὸς αὐτὸν ἀκίβδηλον γνώμην καὶ πίστιν τηρήσας, καὶ μήτε πρὸς τὰς τοῦ νέου βασιλέως λαμπρὰς καὶ μεγάλας ὑποσχέσεις ἐνδοῦς, μήτ' αὐτὸν πρὸς τὰς παλαμναϊότητας ἀπειλὰς καὶ περιτραπεδεύσεις αὐτοῦ δεῖσας ὄλω;· ἀλλὰ τὸ φρούριον ἐκείνο στερεῶς ἀσφαλισάμενος (79) ἐκάθητο, λῆρον μακρὸν ἄπαντα τὰ τοιαῦτα ἡγούμενος, ἕως ἡκμάδει τὴν τοῦ γηραίου βασιλέως ἀπαλλαγὴν. Μέχρι γὰρ τούτου δικαίαν ἡγεῖτο τὴν ἐνστάσιν· τὸ δ' ἐξῆς ἄδικόν τε καὶ πρόφασιν οὐδὲν εὐλογον ἔχουσαν. Διδ καὶ σπονδὰς πρὸς τὸν νέον εὐθὺς ποιησάμενος βασιλέα καὶ λαμπρὰς τὰς ἀμοιβὰς παρ' αὐτοῦ δεξάμενος ἐξεδώκει τὸ φρούριον· καὶ λοιπὸν βουλήσει τοῦ βασιλέως αὐτὸς αὐτοῖς ἦν ὁ διακῶν καὶ ἐπιτροπεύων αὐτὸ, γέρας καὶ τοῦτο λαβὼν καὶ ἀντιδοσιν τῆς πρὸς τὸν δεσπότην ἐκείνων πίστει καὶ στοργῆς. Ἐπει καὶ συνετοὶς πολεμίοις αἰδέσιμος ἀνδρὸς ἀρετῆ. Καὶ γὰρ Δημοσθένην τὸν Ἀττικὸν ἐν τοῖς μάλιστα πολεμίοις ὄντα Φιλίππος ἐμακάριζε, λέγων· «Εἰ μὲν τις Ἀθηναῖος ὢν ἐν Ἀθήναις φάσκει τῆς πατρίδος ἐμὲ προτιμᾶν, τοῦτον ἀργυρίου μὲν πρῆμίην ἂν, φιλίας δ' οὐκ ἂν· εἰ δὲ τις ὄπῃ τῆς πατρίδος ἐμὲ μισεῖ, τοῦτω προσπολεμῶ μὲν, ὡς ἀκροπόλει καὶ τείχει, νεωρίοις καὶ τάφρω· θαυμάζω δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ μακαρίζω τὴν πλῆν τοῦ κτήματος.» Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἕστερον. Νῦν δ' ἐπαντιέον ὄθεν ἐπὶ ταῦτα ἐξέβημεν.

Ε'. Ἐαρος γὰρ ἀρχομένου κατὰ τὴν ἕκτην δηλαδὴ τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἐβδομάδα (80), συνεχρῶ-

solent, desperationi et immenso mœrori totum se deditit; atque ita post paulo in locis alienis et desertis oberrans acerba morte vitam finit. At Michael Asan, Prosiaci oppidulo festinanter occupato ejectisque oppidanis firmato, tutum ibi receptum habuit. Idem non longo post veritus proditio-nem a Servia Crale præsidium arcessit: cui oppidulo commisso et ipse ad Cralem abiit.

IV. Tum autem Melenici castello et circumjacentibus locis præerat Nicephorus Basilicus. Erat is nobilis quidem genere, 414 sed perverso quorundam iudicio, simplicis ingenii vir, et rerum gerendarum omnino radis esse credebatur. Atqui eundem cæteris omnibus re ipsa prudentiorem esse tempus ipsam declaravit. Nam alii partim ex desperatione et consilii inopia acerbam mortem oppetierunt; partim iuviti capti et infinita mala perpessi sunt, partim ultro se ipsos prodiderunt. Illic vero solus spe in Deum collocata tantæ rerum perturbationi se opposuit, et ad extremum usque senioris imperatoris spiritum sincerum animum et fidem ipsi præstitit. Neque enim junioris imperatoris vel præclaris magnificisque pollicitationibus cessit, vel ævissimas minas et obsidiones pertimuit. Sed castellum illud sibi commissum optime munit, in eoque contemptis rebus illis omnibus sedit, donec senioris imperatoris obitum audivisset. Nimirum eo usque contentionem æquam iudicavit, ultra vero iniquam et ratione minime probabili subnixam. Quapropter statim pactione cum juniore imperatore facta ab eoque, magnificis præmiis donatus castellum dedit; ac deinde ejusdem principis voluntate illi ipsi castello præfuit, eam quoque fidei erga dominum suum et charitatis mercedem ac remunerationem consecutus. Nam viri prudentes etiam ejus, cujus hostes sunt, virtutem reverentur. Itaque Demosthenem Atheniensem, quanquam acerrimum inimicum, Philippus beatum iudicabat, cum diceret: «Si quis Atheniensis, 415 Athenis degens, patriæ me præferre non recusat, eum ego argento emerim, amicitia vero mea non item. Si quis autem propter patriam me odit, eum ego quidem ut arcem et murum et navale et fossam oppugno; sed tamen virtutem ejus admirror, et urbem propter eam possessionem fortunatam iudico.» Sed hæc postea. Nunc eorredeundum est, unde digressi sumus.

V. Initio veris, sexta videlicet hebdomade sanctæ Quadragesimæ, prælium commiserunt utriusque

Variorum notæ.

(77) Dubium utrum Βασιλικὸς hoc loco sit nomen proprium, an dignitatis. Vide Ducangii *Glossarium med. Græcic.* in v. Βασιλικός. Item ejusdem *Glossar. med. Latin.* in *Basilicus*. BOVIN.

(78) Wolfius legit ἐφίκει, et ad eam lectionem accommodavit interpretationem suam. BOVIN.

(79) Wolfius legebat, ἀλλὰ τὸ φρούριον ἐκείνο

Σέρρας ἀσφαλισάμενος, et interpretabatur, *sed castellum Serrhas sibi commissum munit*: id quod plane absurdum erat, cum de Serrharum deditione paulo ante facta constaret ex ipsius Gregoræ verbis, capite superiori, sect. 4. BOVIN.

(80) Wolfius legebat, ἐβδομάδος, vertebatque, *sexto die sanctæ hebdomadis Quadragesimæ*. Legendum

imperatoris exercitus ad Mauropotamum, hinc Constantino Asane, inde protostratore duce. Atque illic quoque adversarii vicerunt. E nostris autem in acie ceciderunt milites non amplius decem. Tribuni perique una cum duce Asane capti. Ceteri spoliati Byzantium infelicitur pervenerunt. Junior igitur imperator, fortunam videns conatibus suis obsecundantem, rebus per omnem Macedoniam et Thraciam suo arbitratu ordinatis medio vere Byzantium et ipse properat, ne Bulgaricus exercitus prior in Urbem introrumpat; tum eandem nec justo exercitu munitam, et fame præterea, quam illo ipso tempore Veneta classis attulerat, laborantem nactus, imperatorem cum omni ætate mactet, unumque et continuum imperium suo duci a Byzantiō usque ad Istrum efficiat; aut si id non possit, saltem seniori imperatori novis viribus de repente additis, juniore ipsi **416** deinceps aditum Byzantii intercludat; ut cum omnium votorum finem pene jam adeptus fuerit, naufragium faciat, ac post tot demum cursus spes suas omnes ita submersas abjiciat. Accidit itaque, ut infelix isthæc urbium principis tria simul pericula experiretur, quæ singulatim exionemus.

κάνταυθα περί τῆς σπουδῆς ἀπάσης συμπεράσμα τῶν δρῶντων ἐκείνων ἐλπίδας ὑποβρυχίους πεπονηκός. αὕτη μεγαλόπολις θεσπισμένη τότε, οὐς κατὰ μέρος λέγοντες ἤκομεν.

VI. Quadräginta longæ naves a Venetis splendide armatæ contra Genuenses, qui Galatæ habitabant, missæ sunt; propterea quod ii pecuniam, quam Genuenses piratæ in medio infero mari ab oneraria Venetorum nave per vim abstulissent, bona gratia restituere recusabant. Ac duæ quidem et triginta in sinum Ceratinum qui Byzantio prætenditur invecctæ frontes obverterunt, Genuensibus Galatæis obsidionem minitantes, si pecuniæ restitutionem differrent. Octo reliquæ progressæ ulterius fretum, quod est ante Hierum, custodiebant, quod Poni collum appellant. Ubi quatuor rotundas naves ad solvenlum paratas nactæ ceperunt, easque copiis impositis contra Genuenses onerarias, quæ e Ponto remeabant, armarunt. Intra paucos igitur dies tot Romanas et Latinas onerarias captas videres, ut lotium penè fretum ils completeret. Capiebant enim una etiam Romanas naves, ne multi Genuensium in eas recepti clanculum evaderent. Ita factum, ut frumentatione interclusa famas Byzantios non parva vexaret. Nam ea obsidio dies **417** quindecim duravit, quibus prælium factum non est. Neque enim

ἡττα πόλεμον τὰ ἀμφοῖν τοῖν βασιλείων στρατεύματα ἀγχοῦ τοῦ Μαυροποτάμου (81). Ἐστρατηγεῖ δὲ τούτων μὲν Κωνσταντῖνος ὁ Ἀσάν, ἐκείνων δ' ὁ πρωτοστράτωρ. Εἰλήφρασαν τοῖνυν κάνταυθα τὸ κρᾶτος οἱ ἐναντίοι. Τῶν δ' ἡμετέρων πεπρωκῶσαι μὲν ἐν τῷ πολέμῳ οὐ πλείους τῶν δέκα στρατιωτῶν· ἐάλωσαν δὲ τῶν ταξιαρχῶν οἱ πλείους μετὰ τοῦ στρατηγούντος Ἀσάν. Οἱ δ' ἕτεροι γυμνωθέντες δυστυχῶς τὴν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἐπανήσαν. Ἰδὼν δὲ ὁ νέος βασιλεὺς κατὰ ῥοῦν τοῖς αὐτοῦ κινήμασιν ἐπομένην τὴν τύχην, τὰ κατὰ Μακεδονίαν καὶ Θράκην πάντα καταστησάμενος ὡς αὐτῷ γέ ἦν βουλομένῳ ἐπὶ τὸ Βυζάντιον μεσοῦντος ἕαρος ἐσπευδε καὶ αὐτὸς, μὴ φθάσαντες ἐντὸς ὁ τῶν Βουλγάρων στρατὸς εἰσπεδήσωσι, ἔπειτα μὲν στρατὸν ἀνάλογον ἔχουσαν εὐρηκότες τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἄλλως πεπονηκυῖαν ἰδόντες· ἐκ τοῦ λιμοῦ, ὃν ὁ τῶν Βενετικῶν τηλικαῦτα στίλος προὔξινθησε, [P. 255] κατασφάξωσι τὸν τε βασιλεῖα καὶ πᾶσαν εἰπεῖν ἡλικίαν καὶ μίαν ἀρχὴν καταστήσωσι τῷ σφῶν αὐτῶν ἀρχηγῷ τὴν ἀπὸ Βυζαντίου μέχρι τοῦ Ἰστροῦ· ἢ εἰ μὴ τοῦτό γε δυναθεῖεν, ἀλλ' οὖν τὸ γέ δεύτερον δύναμιν ἀγνίδιον τῷ γηραιῷ βασιλεῖ παρασχόντες ἄδατον αὐτῷ δὴ τῷ νέῳ τοῦ λοιποῦ τὴν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καταστήσωσι, τὸ σκάφος αὐτῷ τῆς τύχης ἀνατραπεῖν, πάσα; τὰς Ἐτοχῆ τοῖνυν τρεῖς ἐν ταυτῷ κινδύνου; ἢ ταλαίπωρος

Γ'. Νῆες μακρὰς τετταράκοντα (82) παρὰ Βενετικῶν ὀπλισθεῖσαι λαμπρῶς τὸν ἔκπλουον κατὰ τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Γεννοῦτικῶν ἐποίησαντο, μὴ βουλομένων μεθ' ἡσυχίας ἀποδοῖναι τὰ χρήματα, ὅσα παρὰ φορτίδος νεῶς αὐτῶν πεπρατὰ Γεννοῦται περὶ μέσσα που τὰ ἐλλάγη τῆς κάτω θαλάσσης βιαίως ὄφειλοντο. Καὶ ἔλθοῦσαι αἱ μὲν δύο καὶ τριάκοντα ἐπέπλευσαν τὲ ἐς τὸ πρὸ Βυζαντίου Κέρα, καὶ ἔστησαν ἑαυτὰς μετωπηδὸν ἐς ἐπαγγέλσαν πολιορκίας τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Γεννοῦτικῶν, εἰ ἀναβάλοιντο τὴν τῶν χρημάτων ἀπόδοσιν· αἱ δ' ὀκτώ παρεφύλαττον ἀνιούσαι τὸν πρὸ τοῦ Ἰεροῦ πορθμῶν (83), ὃν δὴ τοῦ Πόντου καλοῦσιν αὐχένα. Ἐνθα στοργγύλας τετταράκων ναῦς εὐρηκότες πρὸς ἔκπλουον ἐτοίμοι; ἐκράτησαν τε καὶ δύναμιν αὐταῖς ἐνεδίδασαν καὶ κατὰ τῶν ἐκ τοῦ Πόντου καταγομένων Γεννοῦτικῶν ὀκτάδων καὶ ταῦτα ὀπλισάντες ἔστησαν. Ἦν οὖν ἡμερῶν ὀλίγων ἰδεῖν τοσαῦτα; ὀκτάδας ἀλούσας Ῥωμαϊκῆς ὁμοῦ καὶ Λατινικῆς, ὡς πεπληρῶσθαι τούτων πάντα μικροῦ τῶν πορθμῶν. Ἠλίσκοντο γάρ σφισιν ὁμοῦ καὶ Ῥωμαίων ὀκτάδες, μὴ λάθωσι δὲ αὐτῶν παρὰ ῥῥέντες; καὶ Λατίνων συχοί. Καὶ συνέ-

Variorum notæ.

ἑβδομάδα, et vertendum, *sæta videlicet hebdomade sanctæ Quadragesimæ*. Græci Quadragesimam, ut nos, in septem hebdomadas dividebant, quarum ultima non ἅγια, sed μεγάλη dicebatur. Vide *Glossar. med. Græc.* in v. ἑβδομά. Nos hebdomadem sanctam vocamus. Sexta ἑβδομά; inibat κυριακῆ πέντη τῶν ἁγίωννηστῶν, quæ est nobis Dominica Passionis. BOIVIN.

(81) Quem Cantacuzenus Μάλανα ποταμῶν dictum ait *Hist.* lib. 1, cap. 18. Huc pertinet id quod

legitur cod. Reg. 2990, fol. 70, v. Ἡ λεγομένη νῦν Ἀργυρολίμνη, Γυρολίμνη γράφεται· καὶ τὸ Μαυροπόταμον, μέλα; ποταμός. BOIVIN.

(82) Sabellicus decad. II, *Rerum Venet.* lib. 1, pag. 325; Petrus Justinian. lib. IV *Rerum Venet.* sub init. DUCANG.

(83) *Fretum, quod est ante Hierum*. De utroque *Hiero*, quorum alterum fuit Jovis Urii, alterum Serapidis, fuse Gyllius lib. 1, cap. 2, de Bosphoro Thracio. BOIVIN.

βαινον οὕτω τῆς σιτοπομπίας ἀποκλεισθεῖσης λιμὸν Α postulatam pecuniam reddere Genuenses recusa-
 τες Βυζαντίοις ἀγγίνεσθαι οὐ μικρόν. Διήρκεσε γὰρ bant; sed cum pollicerentur, differebant. Veneti
 τὸ τῆς τοιαύτης πολιορκίας ἕχρι πεντεκαίδεκα ἡμε- autem nullo modo vacui abire poterant. Cæterum
 ρῶν, ἐν αἷς πόλεμος μὲν οὐκ ἐγίνετο. Οὐ γὰρ ἀπε- nemo erat, cui non admirationi esset Venetorum
 λόγοντο τὴν τῶν ζητουμένων χρημάτων οἱ Γενουλι- disciplina militaris et cum æquitate magnificientia.
 ται ἀπόδοσιν· ἀλλ' ὑπισχνούοντο μὲν, ὑπερετίθεντο Nemo enim omnium illorum quidquam
 δὲ τοῖς δὲ Βενετικοῖς ἤμιστα τῶν δυνατῶν ἦν, ὅπως adimere nisi pecunia data sustinuit, idque cum
 ἐπινέειναι κενούς. Ἦσαν γε μὴν οὐδένες, οὐς οὐ μάλα tanta et promiscua turba cum eis esset. Enimvero
 ἐξέπληξεν ἡ τῶν Βενετικῶν εὐταξία καὶ ἡ μετὰ δι- parebant omnes magistratibus suis, ut pastoribus
 καιοσύνης μεγαλοπρέπεια. Οὐδὲ γὰρ ἤξιωσθε τῶν oves, et omnes dies illos in navibus stabant, solis
 πάντων ἐκείνων οὐδεὶς, ἐξελθὼν ἀφελεῖσθαι τι τῶν ardori, qui tunc vehementissimus erat, minime
 ἀπάντων ἄνευ τιμῆς ἀργυρίου, καὶ ταῦτα τοσοῦτου cedentes. Romanarum vero navicularum magna
 πικρῆθους τε καὶ σύρφακος δόχλου συνόντος. multitudo circumiens abunde eis quidquid erat
 Ἄλλ' ἦσαν ἅπαντες πρὸς τὴν τῶν ἀρχόντων ἐξου- opus afferebant, et ab iis vicissim majus, quam
 σίαν ἐπόμεινοι, καθάπερ ποιμαῖσι τὰ ποιμνία. Καὶ quod debebatur, pretium accipiebant. Sed neque
 ἦσαν ἀνὰ πάσας ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ἰστάμενοι ἐπὶ B iis rebus, quibus captæ illæ naves plenæ erant,
 τῶν νεῶν, μηδαμῶς ἐνδιδόντες πρὸς τὴν ἀκμὴν ἐκεί- ullum omnino detrimentum attulerunt. Erant au-
 νην τῆς τοῦ ἡλίου φλογός. Τὰ δὲ τῶν Ῥωμαίων tem plenæ aliæ frumento et hordeo, aliæ salsamentis,
 ἀκτία κατὰ πλῆθος περιεκύκλουν αὐτούς, [P. 256] et Tanaïs fluvius, suppeditant. Sed ea prorsus
 πᾶν ὃ τι χρεῖωδες ἐτύγγανέ σφισιν ἀφθόνως κομι- illæsa religiose conservarunt, donec recepto debito
 ζοντα καὶ ἀντιλαμβάνοντα πλείονα ἢ ἔχρην τὸν omnia restituerunt. Ac unum quidem hoc pericul-
 μισθόν. Ἄλλ' οὐδὲ τῶν ἀλισκομένων ἐκείνων νεῶν lum urbi tunc supervenit. Gravius autem fuisset,
 ἀπασῶν τοῦ πληρώματος ἐλυμήναντο τὸ παράπαν εἴδεν. Ἦν γὰρ τῶν μὲν πλήρωμα σίτος καὶ κριθή, si arcana consilia successum habuissent. Foris
 τῶν δὲ ὄψων ταρίχη, ὅποσα γεωργοῦσι λίμναι Κω- quippe imperator missa ad eos legatione pecuniam
 παίδες τε καὶ Μαιώτιδες καὶ ποταμοὶ Τανάιδες (84)· ipsi promiserat, si occulti sibi ad urbem capien-
 ἀλλὰ διετήρησαν ἐς τάκριθες ἀλώδητα, ἕως ἀπολα- dam adjutores essent. Id vero factum non est,
 θόντες τὸ χρεῖος ἀπέδοσαν ἅπαντα. Ἐν μὲν δὲ τοῦτο 418 sive repudiata a Venetis legatione tali, sive
 δεινὸν ἐπέστη τότε τῇ πόλει. Δεινότερον δ' ἂν ἦν, quod eam rem haud facilem esse cernerent, cum
 εἰ καὶ εἰς πέρας προὔβαινον τὰ λαθραῖα βουλεύματα. continentibus præsidiiis mœnia et portæ Byzantio-
 Ὁ γὰρ βασιλεὺς ἐξωθεν πρεσβείαν πρὸς αὐτούς C rum munita essent.

κρύφα ἀπεστάλκει χρήματα ὑπισχνούμενος, εἰ συνεργοὶ συνεσκιασμένοι γένοιτό οἱ πρὸς τὴν τῆς πό-
 λεως ἄλωσιν. Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἐγεγόνει, εἴτε μὴ δεξαμένων τῶν Βενετικῶν τὴν τοιαύτην πρεσβείαν,
 εἴτε οὐ ῥάβδιον εἶναι τοῦτο συννενοηκότων διὰ τὸ συνεχέσι φρουροῖς πεπυργωμένον εἶναι τὸ τείχος
 ἅπαν ὁμοῦ καὶ τὰς πύλας τῶν Βυζαντίων.
 Ζ. Δεύτερον δὲ τῶν περιστάτων τότε τῇ πόλει
 δεινῶν, τρισχιλίου ἰππέας κατὰ τὰ συγκεῖμενα ὁ
 τῶν Βουλγάρων ἀπολεξάμενος ἀρχηγὸς συμμαχή-
 σοντας ἀποστέλλει τῷ βασιλεῖ κατὰ τοῦ νέου βσι-
 λῆως· οἷς δὴ προσεταγμένον ἦν, ὡς ἐβρυλλήθη
 παρ' ὄντινωνοῦν, εἰ ἀδείας ἐπιτύχοιεν προσηκούσης,
 νεωτερισμὸν τινα διαπράξασθαι περὶ τὸ Βυζάντιον.
 Ἄλλ' ἐληλυθόσιν οὐ συγκεχώρηται σφισιν ἐντὸς γε-
 νέσθαι πυλῶν, πλὴν ἢ μόνῃ τῷ σφῶν στρατηγῷ. D
 Διὰ καὶ παρεκκλίναντες ἐστρατοπεδεύκασιν περὶ τό-
 πον σταδίου ἀπέχοντα τῆς βασιλευσύνης πέντε καὶ
 ἐνεντήκοντα.

Η'. Ἀλλὰ μιᾶ ἡμέρᾳ πρότερον ἐξεπασσάμενος ὁ
 νέος βασιλεὺς μετ' ὀλίγων πάνυ τινῶν ἦκεν ἐξ ἀφα-
 κῶς ἀθρόως εἰσπηδῆσαι ἐς τὸ Βυζάντιον. Αἰσθημέ-
 νων δὲ τῶν πυλωρῶν ἀπεκλείσθη, ὡς ἐνετύθεν
 ἀναγκασθέντα δεῖσθαι τοῦ βασιλέως καὶ πάμπου
 θερμῶς, καὶ ὑπισχνεῖσθαι πρὸς ἅπαν ὑπέξειν ἐν
 προστατόμενον, ὡς αἷς τῶν ἀρχυρωνήτων, πρὶν τι
 γένεσθαι τῶν ἀπευκτῶν θατέρῳ δυνεῖν, οὕτω κορυ-

VII. Alterum urbis periculum fuit, cum Bulga-
 rorum princeps seniori contra juniorem tria milia
 delectorum equitum subsidio ex pacto misisset,
 quibus mandatum, nescio quibus auctoribus, fere-
 batur, ut data opportunitate res novas in urbe
 molirentur. Sed ii cum advonissent, intra urbis
 portas non admissi sunt, quas ingredi nemini nisi
 eorum duci permissum est. Quamobrem inde decli-
 narunt, ac circa locum stadiis quinque et nona-
 ginta ab urbe distantem castra posuerunt.

VIII. Pridie vero ejus diei junior Imperator
 equitando progressus cum paucissimis hominibus
 ex occulto advenerat, subito impetu in urbem
 irrupturus. Sed animadverso ejus conatu a custo-
 dibus exclusus fuerat. Quæ res eum subegerat, ut
 vehementer avum imperatorem oraret, ac ipsi
 polliceretur, se quidquid is jussisset dicto audien-
 tem fore perinde ac mancipium, potius quam ut

Variorum notæ.

(84) Hæc omnia Gregoras plurali numero, inso-
 leniter et poetica audacia: quanquam et nos vulgo
 dicimus, *les Palus-Méotides*. Copais, palus Bœotia:

est. Nomen dedit urbs Κῶπει, cujus meminerunt
 Homerus, Strabo, Stephanus et alii. Βοιωτιᾶ.

alterutri aliquid gravius accideret, cum eo discriminis ventum esset. Sed *Bulgarica spes*, senioris animum adhuc erigens, precibus ejus nullum relinquebat locum. Deinde plane illi fidem habere ob illa multa, quæ præcesserant, non poterat. Tres igitur hæ calamitates urbi tunc minitatz sunt; nec ulla tamen ad exitum est perducta.

419 IX. Enimvero junior imperator irrita consilia sua gravissime dolens, et illum, qui tunc inciderat, rerum eventum ægre ferens, quasi desperanti similis inde discessit; atque ultra progressus ad locum quemdam divertit, cui *Logus* nomen est. Inde ad *Bulgarorum* ducem, qui castra in propinquo habebat, legatos mittit; ac dona eidem partim jam nunc perferri curat, partim in futurum promittit, si copias suas domum reducat. Assensum ad epulas invitat cum tribunis, eosque postridie lætos domum versus abeuntes prosequitur.

Α φωβήσῃς τῆς μεταξύ μάχης. Ἄλλ' αἱ τῶν Βουλγάρων ἐλπίδες κουφίζουσαι τὴν τοῦ γηραιοῦ βασιλέως ἐτι ψυχὴν οὐκ εἶων συνθέσθαι ταῖς ἐκείνου δεήσεσιν. Ἐπειτα οὐδὲ πιστεύειν εἶχεν αὐτῷ καθαρῶς ἐκ πολλῶν τῶν προειληφότων. Τούτων μὲν δὲ τριῶν κεριστάντων τότε κινδύνων τῇ πόλει οὐδεὶς τοῦ σκοπομένου τετύχηκε τέλους.

Θ. Ὁ γὰρ μὴ βασιλεὺς ὁ νέος ἄρας ἐντεῦθεν ἀπῆε, σφοδρῶς ἀνιῶμενος πρὸς τὴν ἄωριαν τῶν βουλευμάτων, καὶ τὴν οὕτω συμβέβησαν τῶν πραγμάτων ἐμμέμφοτε περιπέτειαν καὶ οἶον εἰπεῖν ἀπεγνωχότι ἔψκει· καὶ προελθὼν κατέλυσε παρὰ χωρίων τινῶν λόγους ἐπικεκλημένῳ. Ἐκεῖθεν διαπρασθεύεται πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Βουλγάρων, ἀγγου ποῦ στρατοπεδεύοντα· [P. 257] καὶ δῶρα τὰ μὲν ἤδη πέποιμφε, τὰ δὲ ὑποσχέεται, εἰ λαβὼν τὸν οἰκειον στρατὸν ἐπὶ τὰ οἴκοι ἀναχωροίη. Καὶ συνδέμενον πρὸς εὐχλίαν καλεῖ μετὰ τῶν αὐτοῦ ταξιάρχων· καὶ τῇ ὑστερατῇ ψυχῇς ἠδομέναις οἰκάδε πρόβειμψε.

CAPUT VI.

Duo Urbis custodes cum juniore agunt de proditione. Alii custodibus astu circumventis illum noctu intro-mittunt. Senior bis præmonitus cavendum censet. Magnus logotheta providentiam ejus non probat. Imperator valde anxius. Nepotis adventu cognito ad imaginem Dei Matris confugit. Nepos injuriam avo fieri velat. Suos, ne victoria abutantur, admonet. Avi supplicatio miserabilis. Humanitas nepotis. Patriarcha triumphans reducit. Triumphus pompa immodesta. Opulentissimæ ædes diripiuntur: in primis domus logothetæ. Ejus bona omnia aut expilata, aut in fæcum redacta. Ipse maledictis vexatus. Civiles discordiæ iniquioris imperatoris prudentia compressæ. Gregoras seniori addictus. Calamitatis particeps.

I. Quæ cum ita se haberent, duo custodes mœ-
C
nium urbis ad juniorem imperatorem, in eo quem diximus loco castra habentem, transfugiunt, nomine alter *Camaris*, alter *Castellanus*, fabrilem quamdam artem exercentes: qui seducto imperatore, omnibus arbitris remotis, *Cantacuzeno* magno domestico excepto, de proditione verba faciunt et scriptas sollicitationes pecuniarum ac possessionum ampliam exigunt. Quibus facile impetratis, et hora et ratione rei gerendæ indicata, ipsi quidem veriti, ne vicinis suspecti essent, postridie redeunt. Imperator vero quatuor dies ibi cunctatus scalas et funibus confecit, quales sunt et quæ in maximis onerariis circa malum suspenduntur. Cum destinata nox adesset, proditores vesperi multum vinum mercati vicinis excubitoribus merum bibendum dederunt, ut **420** somno gravissimo omnes oppressi, respiratione excepta, nihil differrent a mortuis. Media nocte adsunt qui scalas ad mœnia apponent, quas mox fune demisso attraxerunt proditores, ac per eas subvectos octodecim armatos introduxerunt; qui deinde, cum in urbem descendissent, portam quæ *Romanis* dicitur facile demoliti sunt, ut imperator cum exercitū, prohibente nemine, ingrederetur.

II. Sed illud pene me prælerit. Post solis occasum, Byzantii portis clausis, quidam e proximis

Α'. Τούτων οὕτως ἐχόντων αὐτομολοῦσι πρὸς βασιλέα τὸν νέον περὶ τὸ δηλωθὲν χωρίον στρατοπεδεύοντα δύο τινὲς τῶν τοῦ τείχους τῆς βασιλευούσης φρουρῶν, ὄνομα· Κάμαρις τε καὶ Καστελλάνος, τεκτονικὴν τινα μετιόντες τὴν τέχνην· οἱ καὶ ἀπολαβόντες τὸν βασιλέα μηδεὶς ἄλλου συνόντος πλὴν τοῦ μεγάλου δομαστικῶ Καντακουζηνῶ, διαλέγονται περὶ προδοσίας καὶ ἀπαιτοῦσιν ἐγγράφους ὑποσχέσεις χρημάτων ὁμοῦ καὶ κτημάτων ἀφθόνων. Ἄ ὅθι πάντα λαβόντες βλάβως καὶ διδάξαντες τὴν ὥραν καὶ τὸν τρόπον αὐτοὶ μὲν ἐπανήκον ἐς τὴν ὑστεραίαν δεῖσι τοῦ μὴ εἰς ὑποψίας ἐμπειπωμέναις τοῖς ἐκ γειτόνων. Ὁ δὲ βασιλεὺς τέτταρας περιμένας ἡμέρας ἐκεῖ κλίμακα διὰ μηρίνου κατασκευάσει, ὁποῖα καὶ περὶ τὸν Ἰστὸν αἱ μέγιστα αἰωροῦσιν ὀκνάδες. Τῆς δὲ κυρίας ἐληλυθείας νυκτὸς οἱ μὲν προδοτὰ ὄντων εἰληφότες ἐξ ἐσπέρας οἶνον πολλὸν ἄκρατον πίνειν παρεῖχον τοῖς γείτοσι τῶν φρουρῶν, ὡς ἐντεῦθεν εἰς ὕπνον τραπέσθαι πάντας βαθύτατον καὶ μὴδὲν πλὴν τοῦ ἀναπνεῖν ἀποικέαι νεκρῶν. Περὶ δὲ μέσας νύκτας ἤκουσιν οἱ τὴν κλίμακα φέροντες παρὰ τὸ τεῖχος· ἦν εὐθὺς ἀνιμῆσαντο σχοῖνον χαλάσαντες ἀνωθεν οἱ προδοτὰ, δι' ἧς καὶ ἀνήγαγον τῶν ἐξωθεν ὀπλατῶν ὀκτωκαίδεκα· οἷς καταβεβηκόσιν ἐκμοχλεύσαι βλάβως (85) τὴν τοῦ Ῥωμανοῦ καλουμένην συμβέβηκε πύλην, καὶ λοιπὸν ἀκωλύτως στρατὸς εἰσέχωρει ξὺν γὰρ τῷ βασιλεῖ.

Β'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμε. Δύνας γὰρ ἤδη τοῦ ἡλίου καὶ τῶν Βυζαντιῶν πυλῶν κλεισθεῖσιν

Variorum notæ.

(85) Capta urbs ab Andronico juniore anno mundi juxta Græcos 6835 Christi 1328). Indict. 41, Maii 19. Cantacuzen. lib. 1, cap. 59. Ducang.

ἤκε τις καὶ τῶν Ἑγγίστα χωρίων τῷ δρόμῳ ἀσθμαίνουσα· καὶ κρούσας τὰς παρὰ τῇ Γυρολίμνῃ πύλας ἐκκλητικώτερον ἐκάλεε τινὰ τῶν ἐνθῶν· καὶ ἰλθόντι ἑωραξάναι ἔφασκε [P. 258] πρὸ βραχέος πολλοῦς τινὰς τῶν τοῦ νέου βασιλείως σπουδῆ προσελαύνοντες πρὸς τὰ περὶ τῶν Ῥωμανῶν τείχη (86) τῆς πόλεως. Ὅπερ ἀκουσθὲν τῷ βασιλεῖ φόβον ἐπέβαλε πλείστον καὶ θόρυβον ἐνεποίησε λογιζμένων. Καὶ ἐδοξεν ἀνοίξαι συχνούς τῶν στρατιωτῶν ἐξαποστειλάσαι, φύλακας περιπόλους τοῦ χειρταίου γεννησομένου τείχους ἀπὸ θαλάττης ἄχρι θαλάττης. Ἄλλ' ὁ μέγας ἐμποδῶν γένηται λογοθέτης, ἀνάξιος εἶναι φήσας μεγαλοκρεπέει φρονήμασιν ἐνδιδόναι πρὸς οὕτω μικροκρεπέεις ἀκοὰς καὶ φήμας ἀγενεῖς. Ἡ γὰρ μὴ εἶναι τὸ κληθῆν ἀληθές, ἢ μωρὰν εἶναι τὴν ἐπιχείρησιν, τοσοῦτοις ὀπλοῖς τῶν τε πυλῶν ὁμοῦ καὶ τῶν τευχῶν πεφραγμένων. Ταυτὸν γὰρ περὶσσοῦται, εἰ τῇ εἰσόδῳ νῦν ἐπιχειρεῖν ἐθέλησαιεν οἱ πόλεμοι, ὅποσον καὶ οἱ πρὸς κέντρα λακτιζόντες. Ταυτὶ δ' ἔφασκεν οὗτος, εἶτε διὰ τὸ ἀδαῆς στρατιωτικῶν εἶναι πραγμάτων, εἶτε τοῦ θεοῦ σφηλιαντος τὴν τοῦτου διάνοιαν, ἵνα καὶ πέρας ἢ κυρωθεῖσα ἀνωθεν ψῆφος σχοιῆ κατὰ τοῦ γηραιοῦ βασιλείως καὶ τῶν τούτου πραγμάτων.

Γ. Οὐπω τὸ τρίτον τῆς νυκτὸς παρεβήθη, καὶ συχνὸν παρὰ τὰς πύλας αὐθις τῆς Γυρολίμνης ἤκον ἀτροφαῖοι τινες ἐκ τῶν προσταίων τῆς Βυζαντίδος καὶ πολλὸν ἐδήλουν τοῖς φύλαξιν ἀθροίζεσθαι ὁμίλον ἐξωθεν παρὰ τὰς πύλας τοῦ Ῥωμανοῦ. Ὅπερ αὐθις εἰς τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς ἀνενηνεγμένον εἰς φόβον καὶ θόρυβον ἤγαγε πλείονα· καὶ τραχυτέρα χρησάμενος τῇ φωνῇ πρὸς τὸν μέγαν ἔφασκε λογοθέτην· « Ἐοικας, ἀνθρώπε, σιδήρου φύσιν εἰληφέναι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀδεῶς ἔχεις τῶν λογισμῶν καὶ οὐκ ἐπαισθάνῃ τῶν περιτοιχιζόντων ἡμᾶς ἄρτι κινδύνων. Ἡ οὐχ ὀρθῶς, ὡς οὐκ ἐξ με τὸ πρᾶγμα καθήσθαι, μηδὲ καταδαρθάνειν; Ἄλλ' ὥσπερ τις ἰσχυρὸς πάταγος ὁ τοῦ ἐγγόνου μου θόρυβος κροτεῖ μου τὰς ἀκοὰς καὶ συγγεῖ μου τὴν διάνοιαν καὶ δευνῶν μοι πέλαγος ἐβρώγε, τὰς γε φρένας τινάττων συχνὰ καὶ κικύων καὶ βυθίζων μου τὴν καρδίαν. » Ὅδ' ἀντικρὺς Μακκαβαῖος ἦν, τοῖς προτέροις ἐμμένων δόγμασι καὶ περιφρονῶν τὰ λεγόμενα, καθάπερ τις προβλής θαλάττης· ὥστε καὶ ἀναστάς ἀπήγει καθευδήσων, ἔργῳ δεικνύς ὡς μάταιος ὄχλος καὶ οὐδὲν ἰσχυρὸν τὰ πρὸς πολεμίων ἐξωθεν δρώμενα.

Δ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς μόνος ἀπολειφθεὶς καὶ οὐκ ἔχων πλὴν τῶν οἰκειακῶν μαιρακίσκων ἕτερον, ᾧ κοινωθήσει τοῦ πάθους, ἐπὶ τῆς βασιλικῆς καὶ αὐτὸς ἐκυτὴν κατέκλινε κλίτης, μηδὲν τῶν ἱματίων ἐκδύς· ἀλλ' ἅμα τούτοις καὶ ὄλην ἐνδεδυμένος σαφῆ τὴν ἀπόγνωσιν ἔκειτο μεμερισμένος πικροῖς καὶ ἀλλεπ-αλλήλοις λογισμοῖς τὴν ψυχὴν καὶ ὄλον τὸ σῶμα περιστερέφόμενος· τῆδε κάκεισε συχνὰ, ὥσπερ ἂν εἰ

A agris anbe'aus accurrit, et Gyrolimnæ porta vehementius pulsata aliquem eorum qui intus erant evocare cœpit, et ei qui venisset dixit, vidisse se paulo ante ex junioris imperatoris exercitu conplures, qui ad urbis mœnia Romani portæ vicina cum festinatione progredierentur. Quæ res audita terrorem imperatori maximum incussit ac ejus animum variis cogitationibus perturbavit. Unde visum ipsi, porta aperta, quam plurimos milites emittere, qui terrestria mœnia a mari usque ad mare custodiendo circumirent. Sed magnus logotheta impediit, indignum esse magno animo iniquiens, tam levi rumore et ignobili fama commoveri: aut enim falsum esse nuntium, aut stultum esse conatum tam paucorum, cum et mœnia et portæ tot armis septæ sint. Idem enim hostibus, si ii nunc ingredi conentur, usu venturum, quod contra stimulum calcitrantibus. Hæc vero dicebat vel ut rei militaris 421 ignarus, vel quia Deus ipse mentem ejus subverterat, ut sententia contra seniofem imperatorem et contra res ejus divinitus lata tandem rata esset.

III. Nondum tertia parte noctis elapsa denuo complures rustici e suburbiis Byzantii ad Gyrolimnæ portam adsunt et custodibus indicant, magnam hominum multitudinem foris ad Romani portam convenire. Quod rursus ad imperatoris aures perlatum ejus metum ac trepidationem auxit. Itaque asperiore voce logothetam increpans: « Videris, inquit, homo ferreus esse factus, qui adæo securus sis, nec pericula quæ nos circumstant sentias. Nonne vides rem ejusmodi esse, ut me nec sedere nec dormire patiatur? Nepotis enim tumultus aures meas tanquam vehemens aliquis fragor personat meumque perturbat animum, et exundant in me quidam veluti terrorum fluctus, qui et mentem subinde concutiunt et cor agitatam demersumque obruunt. » Verum ille Machabæus erat, atque in priore sententia permanens nuntios illos uti rupes marina contemnebat. Proinde surrexit cubitum iturus, ut re ipsa ostenderet inanem esse hostium laborem, ac nullam vim habitura ea quæ illi foris D agerent.

IV. At imperator solus relictus, nec quemquam habens, quicum dolorem suum communicaret præter domesticos adolescentulos, in suum lectulum et ipse incubuit. In quo nulla veste exuta, sed extrema insuper desperatione induta, animo crebris 422 et diversis cogitationibus æstuante jacebat: totum corpus huc atque illuc subinde revolvens, non aliter quam si prunæ lecto subjectæ essent. Interim

Variorum notæ.

(86) Ad Romanam portam. Wolfius pro, ad urbis mœnia, Romani portæ vicina. Sic idem paulo supra, τὴν τοῦ Ῥωμανοῦ πύλην interpretabatur Romanam

portam, pro Romani portam; quæ sic dicta est a S. Romani æde vicina. Vide Constantinop. Christ. lib. 1, sect. 15, n. 9. Boivin.

magnus circa palatium et ad palatii fores tumultus auditur, junioris imperatoris ingressum nuntians, et plausus armorum magnus. Erant enim milites amplius octingentis cum imperatore ingressi. Simul etiam undique faustis acclamationibus junior imperator salutabatur. Senior vero, tumultu et clamore audito, de lecto surrexit perturbatissimus; et cum neminem haberet, a quo adjuvaretur, neque duccem, neque militem (palatium enim cubiculi ministris adolescentibus exceptis desertum prorsus erat), ad sacram imaginem Dei Genitricis Hodegetrix confugit, ante multos dies in palatium translata, quæ ei firmo solatio erat. Ad hanc, inquam, confugit, et humi prostratus cum dolore et lacrymis ardentem obtestatur, ne periclitantem et sicariorum ensibus expositum deserat. Exaudivit preces ejus et festinum tulit auxilium quæ quidvis potest castissima Dei Genitrix.

θερμῶς, μὴ περιδεῖν κινδυνεύοντα μιαφονίας ἔξεισι τὴν ψυχὴν παραπέμψαι. Ναὶ μὴν καὶ ἐπήκουσεν ἐγένετο τῆς δεήσεως αὐτοῦ καὶ ταχίστην ἐχαρίσατο τὴν ἐπικουρίαν ἢ πάνθ' ὅσα βούλεται δυναμένη πάν- αγος Θεοτόκος.

V. Nam dum ille in palatio Deiparam ad hunc modum deprecatur, junior imperator foris omnibus ducibus et tribunis suis convocatis graviter edicit, ne avum imperatorem vel manu violenta interficiant, vel ullo contumelioso dicto incessant, nec quemquam prorsus omnium: « Hanc enim, inquit, victoriam Deus nobis 423 dedit, non ipsi paravimus. Dei voluntas movet omnia, et omnia ei famulantur, stella, aer, mare, terra, homines, fulmina, ignei turbines, pestilentia, terra motus, imbres, sterilitates, et alia consimilia, partim ad felicitatem, partim ad infelicitatem ac potius castigationem. Nobis igitur hodiernæ castigationis ministris et executoribus victorias et tropæa largitur. Fortassis autem cras aliis contra nos utetur: et quales nos in eos luerimus, qui in manus nobis castigandi traduntur, tales utique et illi, quibus trademur, in nos futuri sunt. Quare si nos neque cognatio neque ejusdem gentis necessitudo ad clementiam et misericordiam adducit, nostri ipsorum saltem respectu humanitate uti nunc satius est, ne ipsi graviorem Dei indignationem experiamur. »

VI. Interea quidam e palatio egressus juniore imperatori portam aperit et ab avo hunc nuntium affert: « Quoniam hodie Deus, mi filii, sceptrum imperatorum mihi ademptum tibi donavit, unum hoc beneficium a te peto pro multis quæ ab ipso ortu tuo in te contuli (omitto enim hoc rerum mearum statu, me tibi ipsius natiuitatis et progressionis in vitam, post Deum, auctorem fuisse), dona mihi vitam meam; parce paterno capiti; nec violento ferro eum sanguinem hauri, a quo tu vitæ fontem

πρατήρας εἶχε πυρὸς ὑπάπιοντας κάτωθεν τὴν κλί- νην. Τούτων οὕτως ἐχόντων πολὺς ἠκούσθη θέρουθος ἔξω περὶ τὰ βασιλεία καὶ τὰς βασιλείους πύλας, τὴν τοῦ νέου βασιλέως περιχωρῶν εἰσοδόν, καὶ κρότος· ὅπλων μάλᾳ πολὺς· [P. 259] ἦσαν γὰρ οἱ συνεισελθόντες εἰς βασιλεῖ στρατιώται πλείους ὀκτακοσίων· καὶ ἄλλα πανταχόθεν εὐφημαὶ καὶ γλῶσσαι τὸν νέον ἀνακη- ρύττουσαι βασιλέα. Αἰσθόμενος δ' ὁ γηραιὸς βασι- λέυς τοῦ θορόθου καὶ τῆς βοῆς, ἐξάνεστη τῆς κλίνης, ἐκπλήξῃ πολλῇ συνεχόμενος· καὶ μὴ ἔχων οὐδένα ἐν βοηθήσονται, μήτε στρατιώτην, μήτε στρατηγόν· πλὴν γὰρ τῶν θαλαμηπόλων μετράκισκων ἔρημα· πολλὴ τὰ βασιλεία εἶχε· καταφεύγει πρὸς τὴν θεῖαν εἰκόνα (87) τῆς ὑπεράγν. Θεομήτορος· τῆς Ὁδηγη- τρίας. Συχνῶν γὰρ ἡμερῶν ἐκομίσθη πρὸς τὰ βασι- λεία πρότερον καὶ ἦν αὐτῷ παραμύθιον ἀσφαλές. Πρὸς ταύτην τοίνυν καταφυγὼν καὶ περιχυθεὶς τεύ- θαφος (88) μάλᾳ περιαλγῆς τε καὶ ἑνδακρυσ ἐδέετο

Ε'. Τοιαύτας γὰρ ἔβδον τῶν βασιλείων αὐτοῦ· τὰς δεήσεις τῇ Θεοτόκῃ προσφέροντος, ὁ νέος ἐξωθεν βασιλεὺς συγκαλέσας πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν στρα- τηγοὺς καὶ ταξιδάρχους παρεκελεύετο μάλᾳ σφοδρῶς, μὴτε χεῖρα φονεῦσθαι, μήτε γλῶσσαν ὑβριστικῶν ἐκνευχεῖν μήτε τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ, μήτε μη- δει τῶν ἀπάντων ἐτάρῃ. « Οὐ γὰρ ἡμεῖς, » φησὶν, « ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμῖν τὰ τοιαῦτα παρέσχετο τρόπαια. Καὶ Θεοῦ μὲν βούλησις πάντα κινεῖ· ὕπηρετεῖ δὲ πάντα, ἀστέρες, ἀῆρ, θάλασσα, γῆ, ἄνθρωποι, κε- ρυνοὶ, πρηστῆρες, λαῖμοι, σεισμοί, ὕετοι βαρβαῖοι, καρπῶν ἀφοραὶ, καὶ ὅσα τούτοις ἐπόμενα, τὰ μὲν πρὸς εὐδαιμονίαν, τὰ δὲ πρὸς κακοδαιμονίαν, ἢ μάλ- λον πρὸς παίδευσιν καὶ σωφρονισμόν. Ὑπηρετεῖς δὴ οὖν ἡμῖν καὶ κολασταῖς τῆς παρουσίας χρώμενος παιδεύσεως δίδωσι· νίκας καὶ τρόπαια ταῖς ἡμῶν δε- ξίαις. Χρησεται δ' ἴσως ἄλλοις αὐρίον καθ' ἡμῶν· καὶ ὅποιοι καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα τοῖς ἐς τὰς ἡμῶν χεῖ- ρας παραδοθεῖσιν εἰς παιδευσιν, τοιοῦτοι πάντως ἔσονται καὶ ἡμῖν, οἷς ἡμεῖς παραδοθήσόμεθα. Ὅστε εἰ μὴ δι' ἔλεον καὶ οἰκτον συγγενικῶν τε καὶ ὁμο- φύλων αἱμάτων, διὰ γοῦν πρόνοιαν ἡμῶν αὐτῶν φι- λανθρωπίαν ἔχοντες χρῆσασθαι βέλτιον, μὴ βαρυτέρας αὐτοὶ πειραθῶμεν θεομηνίας. »

Γ'. Ἐν τούτοις ἐλθὼν τις ἐκ τῶν βασιλείων ἀνέφξεν τὰς πύλας τῷ νέῳ βασιλεῖ, καὶ ἀγγελλας οὕτῳ ταύτας κομίζει παρὰ τοῦ πάππου· « Ἐπειδὴ τήμερον ὁ Θεὸς ἀφελὼν ἐμοῦ τὸ βασιλείον, οὐ μόνον, οὐκ ἔπειρόν σοι τοῦτ' ἐχαρίσατο, μίαν ταύτην αἰτῶν παρὰ σοῦ χάριν ἀντὶ πολλῶν, ὧν ἐξ αὐτῆς σοι γε- νέσεως ἐπέδωκεν αὐτό; (ἐγὼ γὰρ λέγειν ἐν ταῖς παρ- οῖσαις τύχαις ὧν, ὅτι καὶ τῆς γενέσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἐς βίον προόδου μετὰ γε Θεοῦ αὐτό; σοι κατέστην αἰτία;) [P. 260] χάρισαι μοι τὴν ἐμαυτοῦ ζωὴν· φαί-

Variorum notæ.

(87) Quæ tum in palatio asservabatur. Vide *Constantinopolim Christ.* lib. iv. pag. 91. DUCANG.

(88) Non satis scio, an eum humi prostratum

adorasse imaginem dicat, an pulvere conspersisse caput: an imam imaginis partem humi jacentem esse anplexum. WOLFUS.

σαι πατρικῆς κεφαλῆς· ἢ μὴ βίαιον ἐπενέγκῃς· αἵματι A
 σίηρον, ἀφ' οὗ οὐ τὰς πηγὰς ἰδέξω τοῦ ζῆν. Ἄν-
 θρωπος μὲν ἐπόπτης ἐστὶν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς· τῶν
 δ' ἀνθρωπίνων πράξεων ἐπόπται γῆ τε καὶ οὐρανός.
 Μὴ δὴ οὖν ἐθαλήσης ἀθεμίτων ἔργων καὶ οἶων οὐδαίς
 πω τετόλμηκεν ἐξ αἰῶνος ἐπόπτας λαβεῖν γῆν τε
 καὶ οὐρανόν. Εἰ δ' ἀδελφικὸν αἶψα κατὰ τοῦ Καίη
 ἰδὼς πάσαι πρὸς Κύριον, πῶς οὐ πατρικὸν αἷμα
 βόησαι πρὸς Κύριον καὶ γῆ τε καὶ ἥλιον καὶ ἀστράσι
 τὸ τοσοῦτον ἀναγγελεῖ τόλμημα καὶ διατραψῆσαι
 πρὸς ἅπαντας βασιλέας ἰθύνων; Αἰδέσθητι γῆρας
 ἕλεονδὸν ἡμεῖς μὲν βίου τελευτήν οὐκ εἰς μακρὴν
 ὑποσχομένον, σοὶ δὲ φρονιῶν μακρῶν ἀνάπαυ-
 σιν. Αἰδέσθητι χεῖρας; αἱ σε πολλάκις ἐν σπαργάνοις
 ἔνθα καὶ γάλαξιν ἤγκαλισαντο. Αἰδέσθητι χεῖλη πολ-
 λάκις μετὰ θερμοῦ, σε τοῦ φίλτρον φιλήσαντα καὶ
 δευτέραν προσαιπόντα ψυχῇ. Κέλευρον ἐφθιμμένον
 ὑπὸ τῆς τύχης οἰκτεῖρον καὶ μὴ καὶ αὐτὸς ἐθαλήσης
 δευτέραν ἐπενέγκειν συντριβῆν. Μὴ ταῖς παρούσαις
 ἀνθρωπος ὃν πιστεῦς τύχαις· ἀλλ' ὄρα τὸ τῶν πραγ-
 μάτων ἀδέσδιον καὶ ἀστέβητον ἐρξάμενος ἐξ ἡμοῦ.
 Ὅρα μακροῦ βίου τέλος. Θαύμασον, πῶς μὴ δὴ νῦν
 αὕτη με βασιλεία παρεληφύτα πολυετῆ βασιλευμέ-
 νον οἰχεται καταλιμπάνουσα. Ὁ τοῖς τοῖς λόγοις
 μεταλαχθεὶς ὁ νέος Ἀνδρόνικος μικροῦ καὶ δα-
 κρῶν ἦτων γενόμενος ἐφοῖσι τὰ βασίλεια, πολλὴν
 ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ πάππου ποιούμενος πρόνοιαν.
 Καὶ πρῶτα μὲν τῇ σεβασμῆτι τῆς Θεομήτορος εἰ-
 κόνι (89) τὴν προσήκουσαν ἀποδοῦς προσκύνησιν, ἔπειτα τὸν πάππον ταύτης ἔχοντα ἀπολαβὼν ἠσπάσατο
 τε περιπευξόμενος καὶ λόγοις ἀνεκτίσατο μελιχίους.

Z. Ἐκείθεν ἄπεισιν εἰς τὴν τῶν Μαγγάνων μο- C
 νῆν, ἔνθα φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν ἐν ἀδέσμῳ φυ-
 λακῇ τὸν πατριάρχην Ἡσαίαν καθῆσθαι. Τοῦτον οὖν
 ὄρα; ἐκεῖθεν καὶ ἐφ' ἐν τῶν βασιλικῶν ὀχημάτων
 ἀναβιβάσας, ὡς εἶχε τῶν ἐρυθροβαφῶν κοσμημάτων,
 τῷ πατριαρχικῷ φέρων ἀποδιδῶσι θρόνον· οὐκ ἐπι-
 σκόπων τινῶν οὐδὲ πρεσβυτέρων προοδυσθέντων καὶ
 ἐπιμένων, ἀλλ' αὐλητῶν καὶ αὐλητριδῶν καὶ ὀρχη-
 στῶν καὶ ὀρχηστριδῶν σὺν ψαλῆς χαρμοσύναις τὴν
 πομπὴν ποιούμενον ἐκείνην. Ἄν μὴ τις, ἡ μάλιστα
 τῶν ἄλλων αὐλητριδῶν δοκιμαστέτη, ἔκπου ἐν ἀνδρικῷ
 τῷ σχήματι ἐπιβαίνουσα τοῖς στρατευομένοις εἶπετο
 μὲν καὶ πρότερον, εἶπετο δὲ καὶ νῦν προπόμπευσσά
 τε τῷ πατριάρχῃ καὶ ταῖς συνήθεσι καὶ πορνικαῖς
 φλυαρίαις τὸν τε πατριάρχην, καὶ ὅσοι τότε παρῆσαν, εἰς γέλωτας ἀσήμους ῥάστα παρασύρουσα.

H'. Ἐν δ' ἔωθεν ἐς ἑσπέραν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν D
 ἐκείνην κενωθέντα τὸν δῖον ἅπαντα τῶν οἰκῶν τῶν
 λαμπροτάτων καὶ λεῖψανα τὴν ταχίστην καταστά-
 ντας αὐτοῦς ἐρείπων καὶ δημοτικῶν ἄθυρμα· καὶ
 [P. 261] μάλιστα πάντων τὴν τοῦ μεγάλου λογοθέτου
 λαμπροτάτην οἰκίαν, καὶ ὅσα τῶν χρημάτων ἐν τε
 τῇ οἰκίᾳ ἐταμιεύοντο, καὶ ὅσα φθάσας τισὶ τῶν φί-
 λων παρέθετο. Τῶν γραμματέων γὰρ ἐφορθέντων,
 ἃ τοῦς εὐληφτάς φίλους ἐδήλου, λαφύρων μερῆς
 ἐγεγένητο πάντα καὶ οὐδὲν τῶν ἀπάντων αὐτῶν παρ-
 ελήφθη· ἀλλὰ τὰ μὲν εἰς τὸ βασιλικὸν εἰσενήνεκται

A accepisti. Homo quidem cœlum et terram intuetur;
 humanas vero actiones cœlum et terra intuentur.

424 Ne velis igitur nefandi facinoris, quale ab omni
 ævo nemo unquam ausus est, inspectores habere
 cœlos et terram. Quod si fraternus sanguis olim ad
 Dominum contra Cainum clamabat, quanto magis
 paternus sanguis ad Dominum clamabit, et terræ et
 soli et astris tantum facinus annuntiabit, et apud
 omnes gentium reges detestabitur? Reverere senec-
 tam misericordia plenam, quæ mihi quidem vitæ
 finem proximo tempore, tibi autem maguarum solli-
 citudinem cessationem pollicetur. Reverere manna,
 quæ te sæpe in cunis et in sinu matris amplexæ
 sunt. Reverere labia, quæ te sæpe summa charitate
 deosculata sunt et alteram animam appellarant.

B Calam! a fortuna projecti miserere, nec tu eum de-
 nuo conterere velis. Ne tu, cum homo sis, præ-
 senti fortunæ confidas; sed rerum Inconstantiam
 et varietatem a me ipso exorsus considerato. Re-
 spice longæ vitæ finem. Admirare, ut una nox, quæ
 me multorum annorum imperatorem accepit, alieno
 imperio subjectum relinquat. His verbis junior
 Audronicus delinitus vix etiam a lacrymis tempe-
 rans palatium ingreditur et de salute avi curam di-
 ligentem suscipit. Ac primum venerabilem Dei Ge-
 nitricis imaginem ea qua par est adorandum imper-
 tit; deinde avum illi inhærentem abductum salutem
 amplectitur et blandis verbis recreat.

C . VII. Inde in Manganorum monasterium abit, ubi
 patriarcham Isalam in custodia vinculis libera se-
 dere diximus. Quem inde abductum et uni ex im-
 peratoris curribus impositum, 425 ornamenta, ita
 ut erant, rubra præferenti, in patriarchicum solium
 restituit, nullis episcopis aut presbyteris sequenti-
 bus aut antecedentibus; sed tibicinibus et tibicinis,
 saltatoribus et saltatricibus comitantibus, ac lætis
 canticis eum prosequentibus. Quarum quidem tibi-
 cinarum una probatissima habitu virili equitabat; et
 mille, ut secuta antea fuerat, ita tunc quoque se-
 quebatur; patriarcham vero ipsum antecede-
 bat, quem solitis et meretriciis nugis, ut et cæteros qui
 aderant, ad illiberalem risum facile provocabat.

D VIII. Eo die a mane ad vesperam omnes opes do-
 morum splendidissimarum exhauriri et ipsas domos
 ita statim dirui ac vulgi ludibrium esse cerneretis,
 ut vix rudera superessent: in primis magni logo-
 thetæ ædes magnificentissimas, in quibus quidquid
 opum repositum erat, direptum est; item quidquid
 ille apud quosdam amicos deposuerat. Litteris enim
 repertis, quibus perscriptum erat quid quisquo
 amicus accepisset, omnia prædæ fuerunt; nec om-
 nium rerum quidquam ei est relictum: sed alia in
 sceum relata, alia manibus vulgi distracta. Ita su-

Variorum notæ.

(89) Deiparæ Hodegetriæ, ut supra (col. 481). Ducæ.

bito una cum liberis ad egestatem reductus est qui post imperatorem omnium felicissimus habebatur; et cui per multos annos mera quadam prosperitate frui contigerat, is uno die totum ac merum tristitiæ poculum hausit. Ibi homines querulos dicere audires cum alia, tum opes illas pauperum esse sanguinem et lacrymas, contributas videlicet et suppeditatas ei ab iis quibus Romanarum provinciarum et urbium administratio commissa fuisset, ut cum illi Romanos crudeliter pro ære emptis mancipiis tractarent, ipse miseris confugium ad imperatorem obstrueret, quo magna illa facinora ab omni parte manerent impunita. Naque vindictæ oculum non perpetuo dormitasse, sed expectatum sero ac vix tandem debitas illi pœnas irrogasse. Quæ cum vulgo cantarentur, calamitatem ejus acerbiorum faciebant.

IX. Quis vero enumeret seditiones illas, quibus tunc Romani omnes atque in primis Byzantii inter se laborarunt? Nam duobus imperatoribus dissidentibus etiam subditi ut sit dissidebant: ut furore quodam liberi contra parentes, parentes contra liberos, fratres contra fratres, vicini contra vicinos, et quod majus est, episcopi contra episcopos, presbyteri contra presbyteros, monachi contra monachos sævirent. Quod ni imperator humanissimo ingenio præditus, et militum et plebis impetum repressisset, fortassis illi templa et domos Byzantium prædam Mysorum effecissent: fortassis etiam cædes plurimæ patrajæ essent, cum multi a se invicem pœnas expetere vellent, si quæ alteri in dissidio illo contumeliose insultasset. « Nam si ego, inquit imperator, iis qui vel petulantia lingua, vel ense insidioso contra me usi sunt, crimen omne remisi, malto magis vobis id erga conservos vestros est faciendum; partim quia exemplum meum imitari debetis, partim quod non ignoratis, haud eundem esse exitum ejus cædis, qua imperator, ac ejus, qua homo privatus interfectus sit. »

X. Quod si et nos, seniori imperatori merito adiecti, tempestatis illius fluctus aliquot sustinimus, nihil est novi. Neque enim æquum erat, nos neutri parti studere, ut Solon monuit. Præterea consentaneum est, ipso pastore percusso universum gregem pro rata parte mala perpeti.

πρυτανειον, τὰ δὲ δημοτῶν διενειμάντο χεῖρες· καὶ γέγονε πένης εὐθὺς ὁμοῦ τοῖς παισὶν ὁ πάντων μετὰ βασιλέα εὐδαιμονέστατος πᾶσι δοκῶν. Ἀκράτου γὰρ τῆς εὐδαιμονίας ἐν πολλοῖς ἀπολαυκῶς τοῖς ἡλίκοις θλον ἐκπέπωκεν ἀκρατον ἡμέρα μιᾶ τὸν τῆς λύπης κρατῆρα. Καὶ ἦν ἀκούειν τῶν μεμφιμοίρων λεγόντων τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς πενήτων ἦν αἵματά τε καὶ δάκρυα τὰ τοιαῦτα χρήματα, συνεισφερόμενά τε καὶ χορηγούμενα παρ' οἷς ἐπιτέτραπτο πόλεων τε καὶ χωρῶν διοικήσεως Ῥωμαϊκῶν· ἐν' ἐκείνων μὲν ἀπηνῶς χρωμένον τοῖς τάλαιπύροις Ῥωμαίοις, οἳ τισὶν ὠνητοῖς ἀνδραπόδοις, αὐτὸς ἐπιτειχίζῃ τοῦτοις τῆν ἐς βασιλέα καταφυγῆν καὶ μένη τὸ μέγα τοῦτο δεινὸν ἀνεκδέικητον πανταχόθεν· θῆεν ὁ τῆς δίκης ὀφθαλμοῦς οὐκ εἰς τέλος κεκοιμηται, ἀλλὰ διανέστη καὶ τὴν προσήκουσαν ἐπέ καὶ μάλιστα ἐπήνεγκε κλάσιν. Ταῦτα παρὰ πολλῶν φέδόμενα πικροτέραν ἐποίησαν τὴν τοῦ ἀνδρὸς συμφορὰν.

Θ'. Πῶς δ' ἂν τις ἐξαριθμοῖ τὴν τότε πρὸς ἀλλήλους ἐπανάστασιν πάντων Ῥωμαίων, καὶ μάλιστα γὰρ τῶν Βυζαντινῶν; Ἡ γὰρ τῶν θυῶν βασιλείων διαφορά διαφόρους ὡς τὸ εἶδος καὶ τοὺς ὑπηρετοὺς ποιήσασα κατ' ἀλλήλων ἐξέμηνε· τέκνα κατὰ γονεῖν, φημί, καὶ γονεῖς κατὰ τέκνων, ἀδελφοὺς κατ' ἀδελφῶν καὶ κατὰ γειτόνων γείτονας· τὸ δὲ μείζον, ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους· κατ' ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, καὶ μοναχοὺς κατὰ μοναχῶν. Καὶ εἰ μὴ βασιλεὺς φιλανθρώπου γνώμης τυχῶν ἐς ὑπερβολὴν τῶν τε στρατιωτῶν καὶ τοῦ δήμου τὴν φορὰν ἀνεχαίτισε, τάχ' ἂν Μυσῶν ἰσλίαν εἰργάζοντο τὰ τε ἰερὰ καὶ τῶν Βυζαντινῶν τοῦς οἴκους· τάχα δ' ἂν καὶ φόνος ἠγείροτο πλείστον, δίκην βουλομένων παρ' ἀλλήλων τῶν πλείστων λαμβάνειν, εἰ τίς τινα κατὰ τὰς μάχας ἐκείνας ἐμπεπρήνηκεν. « Εἰ γὰρ ἐγώ, » φησὶν ὁ βασιλεὺς, « τοῖς γλῶσσάν τε βακχεύουσαν καὶ ξίφος ἐπιβουλον ἄρασι κατ' ἐμοῦ πᾶσαν αἰτίαν ἀφῆκα, πολλῶ μᾶλλον ὅμως τοῦτο ποιεῖν χρῆ πρὸς τοῦς συνδούλους· τοῦτο μὲν καὶ ὡς τὴν μέμητιν ἀναφέρειν ὀφείλοντας εἰς ἐμέ· τοῦτο δὲ καὶ ὡς εἰδότης οὐκ ὄμοιον ὄν τὸ τῆς ἐκθάσεως τέλος ὑπηρετοῦ τε φονευθέντος καὶ βασιλέως. »

[P. 262] Γ'. Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς τῷ γρηραῖῳ κατὰ τὸ εἶδος προσκείμενοι βασιλεῖ ῥοθίοις τισὶν ἐνετόχοιμεν τοῦ χειμῶνος ἐκείνου, καινὸν οὐδέν. Ὅυτε γὰρ δίκαιον ἦν, ἡμεῖς μηδεμιᾶ προσκείσθαι μερίδι, τοῦ Σίλωνος τοῦτο προτρέποντος· καὶ πρὸς γὰρ τῶν εἰκότων αὐτοῦ, τοῦ ποιμένου καταχθέντος δεινὰ παθεῖν κατὰ τὸ ἀνάλογον ἅπαν τὸ ποίμνιον

CAPUT VII.

Niphon seniori cur infensus. Ejus male tractandi auctor. Invidus. Ingratus. Andronicus senior solis imperii insignia retinet. Annuus reditus ei assignatus. Logoiheta Didymoichum relegatur. Isoias patriarcha seniori insultat. Episcopis et sacerdotibus pœnas irrogat. Joannes, Heracleæ metropolitanus, Gregoræ avunculus, moritur. Ejus elogium. De eodem plura in ejus vita, quam Gregoras scriptam a se testatur.

I. Fuit ille dies quartus et vicesimus mensis Maji undecimæ indictionis, quo hæc omnia gesta

Α'. Ἦν μέντοι τετάρτη καὶ εἰκοστὴ τοῦ Μοῦνου μηνός (90) ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς ἐνδεκάτης Ἰνδεκτιῶ-

Variorum notæ.

(90) Proinde die 5 ab urbe capta, Ducang. — Cantacuzenus urbem ait a juniore Andronico occupatam die Maii 19, Gregoras die ejusdem mensis

24. Cave enim credas, id quod Ducangius credit, Gregoram hoc loco voluisse assignare diem quintum ab urbe capta. Imo diem ipsam e-

ως, ἐν ἣ ταῦτα πάντα τετέλεσται. Παρὶ οὖν δεξιῇ A
 ὄψιν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπαινῶντι τῷ βασιλεῖ πρὸς
 τὰ βασιλεῖα ὑπαντήσας ὁ χρηματίας πατριάρχης
 Νίφων ἤρατο ὅ τι βούλοιο πράττειν ἐπὶ τῷ πάπῳ ;
 Τοῦ δὲ φιλόθρονα φήσαντος καὶ βασιλικά ἐδυσχί-
 ρανέ τε τὰ μέγιστα καὶ ἐμίμνητο. Ἦν γὰρ οὗτος ;
 καὶ πρὸς ἀπαχτας μὲν τοὺς εὖ πράττοντας τὴν γνώ-
 μην διάστροφος καὶ φθόνου μεστός· ἰδίᾳ δ' ἐς τὰ
 μάλιστα ἦν μίτος ὑποκαθήμενος τρέφων ἐκ πολλοῦ,
 κατὰ τοῦ γηραιοῦ βασιλέως, ὅτι μὴ ἐπεκούρησε
 τοῦτω, ὅτε τὰς δίκας τῆς τε Ἱερουσαλᾶς καὶ τῶν ἄλ-
 λων ἀτοπημάτων ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐαλωκώς τῶν πα-
 τριαρχικῶν ἐκπέπτωκε θρόνον. Ὅθεν πρῶτον δι' ἐν
 μὲν δὴ τοῦτο, καὶ δεύτερον, ὅτι καὶ τοὺς πατριαρ-
 χικῶς αὐθις ὠνειροπόλοι θρόνους καὶ ἐβούλετο τοῦ-
 τον ἐκ μέσου πεποικηκώς ἀκώλυτον εὐρεῖν τὴν τῆς B
 δόξης ἀνάστασιν, φησὶ πρὸς τὸν βασιλέα· « Εἰ βούλει, »
 φησὶ, « βασιλεύειν ἀφ᾽ ὀσως, μὴ ὀψ ἐτέρῳ τὴν δόξαν
 σου· ἀλλὰ πάντα τοῦ πάπῳ τὰ τῆς βασιλείας ἀφι-
 λόμενος σύμβολα τριχίνου βάκτος ἀνάγκασον ὑπελαβεῖν,
 κἀπειτα ἢ πρὸς εἰρκτὴν, ἢ πρὸς ὑπερορίαν παράπεμ-
 ψον. » Ἐφετις γὰρ τῷ μοχθηρῷ τοῦτω Νίφωνι ζήουσα,
 μὴ αὐτὸν μόνον χρηματίσαντα λέγεσθαι πατριάρχην,
 ἀλλὰ κακείνον χρηματίσαντα βασιλέα. Φάρμακον γάρ
 τι τοῦτο τῆς αὐτοῦ βασκανίας ἐνόμιζεν οὐκ ἐνθυμού-
 μενος ὀσως ὁ μάταιος, ὅτι φαῦλον καὶ ἀφανὴ τυγχά-
 νοντα ἀνθρώπων ἀνεληφώς ἐκείνος καὶ τιμὰς ἐκ τι-
 μῶν ἀεὶ χαριζόμενος ἐπὶ μέγιστον ὕψωσε δόξης τε
 καὶ πλοῦτου καὶ περιφανείας.

B. Ἀλλὰ τοῦτοις αὐτοῦ γε τοῖς λόγοις καὶ τῶν περὶ C
 τὸν βασιλέα τινὲς συμβῆσαντες ἐπεισαν ἀποθῆναι
 τὴν περὶ τὸν πάπῳ φιλόθρονον [P. 263] γνώμην·
 καὶ εἰ μὴ τελέως, ἀλλ' οὖν ἀμφίβροτῃ πεποικηκασί
 καὶ βουλευμένῳ συμμεριστὴν ἐαυτῷ τῆς βασιλείας
 καταστήσαι τὸν πάπῳ, ἐμπόδιον οὗτοι κατέστησαν.
 Ὅθεν μετὰ πλεῖστα σκέμματα κεκύρωται, περιχεῖσθαι
 μὲν τὸν πάπῳ τὰ βασιλικά σύμβολα, καθῆσθαι δ'
 ἐν τοῖς τῶν βασιλείων θαλάμοις ἀπρόδιτόν τε καὶ ἀπρα-
 κτόν, ἔχοντα πρὸς διατροφὴν ἑαυτοῦ τε καὶ ὁσοῦνα πε-
 λειφθῆσαν αὐτῷ μεραχλοῖσι (91) τὴν ἐπέτειον πρόσ-
 δον τῆς ἀλιευτικῆς, ἢ πρὸ τοῦ Βυζαντίου τελεῖται, δέκα

A sunt. Eo ipso die sub vesperam imperatori in pala-
 tium redeunti obviam factus Niphon, qui patriar-
 cha fuerat, rogat, quo pacto tractaturus esset avum?
 Illo respondente, humaniter et ut imperatorem
 deceret, gravissime tulit eumque reprehendit. Erat
 enim hic cum erga eos omnes, quibus fortuna fa-
 vebat, perverso animo et invidentia plenus, tum
 privatim ac præcipue in seniorem imperatorem
 odium obscurum et inveteratum animo alebat; quod
 is nullam sibi opem tulisset, cum sacrilegii cetero-
 rumque criminum reus manifesto deprehensus at-
 que condemnatus patriarchico solio exciderat. Ita-
 que ob eam primum causam, deinde et quia
 patriarchatum denuo somniabat, volebatque ad
 eam dignitatem aditum sibi facilem illo sublato re-
 perire, imperatorem sic alloquitur: « Si citra me-
 tum 428 imperare studes, ne dato honorem tuum
 alteri; sed omnibus imperii insignibus avo ablati
 cilicium injicitó, et vel in carcerem conjeito. vel
 relegato. » Id enim nefarius ille Nipho cupide
 agebat, ut non ipse solum pridem patriarcha, sed
 et Andronicus pridem imperator diceretur. Hoc
 enim invidentiæ suæ remedium statuebat homo va-
 nus, haud reputans, se vilem adhuc et obscurum
 ab illo susceptum et honoribus subinde auctum ad
 summum denique splendoris, opum et dignitatis
 gradum ab eodem fuisse evectum.

II. His autem ejus verbis alii quoque nonnulli
 proceres suffragati imperatori persuaserunt, ut be-
 nignam erga avum mentem exueret, et eum si non
 omnino perverterent, dubium certe ac vacillantem
 effecere. Volenti quippe avum imperii socium ad-
 mittere ii obstiterunt. Unde post plurimas delibe-
 rationes decretum, ut avus imperii quidem insignia
 gestaret, sed in palatii thalamis sederet otiosus,
 nec in publicum prodiret, et ad suum ipsius victum,
 nec non adolescentum, qui cum eo remanserant,
 haberet annum redditum piscationis. Ipsi ante Byzan-
 tium penditur (erat autem illo tempore fere decies

Variorum notæ.

urbis ab eo poni hinc patet, quod ait, ἡ ἡμέρα
 ἐκείνη, ἐν ἣ ταῦτα πάντα τετέλεσται, dies quo hec
 omnia gesta sunt, nempe ea omnia quæ toto capite
 superiori narravit. Superest itaque ut inquiramus,
 uter in die assignando erraverit, Gregorasne, an Can-
 tacuzenus. Ipsa Cantacuzeni verba afferam. Ἐπο-
 λέμησαν δὲ (loquitur de utroque Andronico) ἐν ἐνὶ
 μηνὶ καὶ ἑτεσιν ἕξ, ἀρξαμένων ἀπὸ τοῦ ἐνάτου καὶ
 εἰκοστοῦ ἔτους; ἐπὶ τοῖς ὀκτακοσίοις καὶ ἑξακισχίλιοις;
 ἐν τετάρτῃ Ἰνδικτιῶνι, ἐννεακαίδεκάτῃ ἄγοντος
 Ἀπριλλίου, ἄχρι τοῦ πέμπτου καὶ τριακοστοῦ ἔτους,
 ἐπὶ τοῖς ω' καὶ χ' ἐν πρώτῃ ἐπὶ δέκα Ἰνδικτιῶνι,
 Μαῖου ἐνάτῃ ἐπὶ δέκα. Id est, ut lere vertit Pon-
 tanus, *Belligerarunt annos sex, mensem unum, inci-
 pientes nimirum anno ab orbe condito vicesimo nono
 supra sex millia et octingentos, indictione quarta, de-
 cimo nono Aprilis die, et ad annum quintum et trice-
 simum supra mille octingentos, indictionem undeci-
 mam, et decimum nonum diem Maii producentes.*
 Chronologia hæc tota fere vitiosa est. *Belligerarunt,*
 inquit, *annos sex;* imo, *annos septem* (vide Gregor.

lib. xii, cap. 5), siquidem anni totidem effluerunt
 a mense Aprilis indictionis quartæ ad mensem Maium
 indictionis undecimæ. Deinde initium huius ponit,
Aprilis die 19, quod a Gregora, *Hist. lib. viii,*
cap. 6, sect. 4, ponitur Aprilis die 20. Tum ait
 bellum productum esse *ad annum quintum et trice-
 simum,* quod ipse dixit productum esse usque ad
 indictionem undecimam, quæ incidit in annum tri-
 cesimum sextum. Idem, ut summam annorum
 mundi compleat, addit ω' καὶ χ', errore manifesto,
 pro ω' καὶ ζ', seu 6800. Denique diem assignat,
 cum quem supra diximus, nempe *diem Maii 19,*
 pro quo Gregoras diem posuit *ejusdem mensis 24.*
 Judicet nunc æquus lector, utri potior fides ha-
 benda sit. Apud me certe Cantacuzenus hoc loco
 nullam meretur, cujus chronologia (si tamen ea
 ejus esse existimanda est) tot habet vitia in verbis
 tam paucis. Bovin.
 (91) Seu ἀρχοντοπόλοι, de quibus supra lib. viii,
 pag. 481. B. Ducang.

in ille aureorum) magnus vero logotheta Didymotichum relegaretur.

III. Porro Isaias patriarcha tot annorum imperatorem solio deturbatum et velut conjectum in carcerem videns non indoluit, sed exsultavit, et vocem emisit duritiæ suæ et amentię ac potius insanię testem: Lætabitur. **429** inquit, justus, cum viderit ultionem; se ipsum quidem justum, imperatoris vero abdicationem ultionem vocans. Deinde ad vindictam et ad persequendos episcopos ac presbyteros sese convertit, eorumque aliis sacerdotalis muneris administratione ad certos annos interdixit, aliis usque ad obitum. Fuisse etiam, quos lentus multavit. Sed, ut paucis absolvam, neminem eorum qui seniori imperatori favissent impunitum dimisit.

IV. In his et Joannes, qui meus ab infantia post Deum curator fuerat, matris meæ frater, protecta **B** astate in sua metropoli vitam cum morte commutat. Quem neque senium, neque pedum plaga adducere potuit, ut de juvenili et vehementi austerioris vitæ exercitatione quidquam ad obitum usque remitteret. Erat autem ejus metropolis. Heraclea Pontica. Sed et hunc primum populus Heracleoticus vidit; patrem bonum et Deo plenum, non agrestem virum et temerarium doctorem et linguam e suggestio insanam et importunam exsertantem, quæ et auditorum aures sauciaret, et magnum ineptumque tumultum excitaret, nunquam vero ad utilia se conferret: sed et lingua et auribus et animo ab adolescentia probe institutum et omni doctrina tum sacram profana imbutum, ut et moribus et eloquentia satis ad auditores suos regendos instructus esset, et ad eas regulas præscribendas, quæ morum elegantiam forment, et vires prævalidas temperent, et animorum impetus **430** inoderentur, et omnem immodestum motum coerceant. Quantus autem et qualis fuerit hic vir in omni genere virtutum, ex vita ejus a nobis conscripta civis particulatim cognoscere licet.

CAPUT VIII.

Michael Bulgarus bellum Andronico juniore inferit. Legatis ad se missis quid responderit. Utrunque se ad pugnam parant. Imperatrix filio timet. Eum cum Michaele genero reconciliat. Melochites easul strangitibus doloribus cruciatur. Senior utroque oculo captus omnibus ludibrio est. Synadeni inhumanitas. Solus Cantacuzenus fortuna moderate utitur. Ejus elogium. Apophthegma. Syrgiannes, fide variis modis sancita, e carcere educitur. Annæ copia apud Byzantios.

VIII Sed priusquam triginta dies elaberentur, **D** cum audisset imperator Michaelem Bulgarorum principem finitimas Romanorum urbes et provincias incursare, statimque Didymotichum et Adrianopolin usque, Scytharum ad Istrum habitantium non parva

¹ Psal. LVII, 10.

Variorum notæ.

(92) Quæ voces, uti loquimur, *suspendere a divinis*, significant. Vide *Gloss. med. Græc.* in ἀργία. Vide Cantacuz. lib. II, cap. 2. DUCANG.

(35) *Quem primum populus Heracleoticus patrem bonum et Deo plenum vidit.* Ita interpretatur Wollens. Sed illud, *primum*, quorsum pertinet? Malleum,

Αχιλιδῶν τῶς ἔγγιστα οὐρανὸν δὲ μέγαν λογοθέτην τὸν Μετοχίτην ὑπερβριον πέμψαι εἰς Διδυμοτείχων.

Γ'. Ἡσαίας δ' ὁ πατριάρχης καταβληθέντα θεατὰ-
μενος τοσούτων ἐτῶν βασιλέα καὶ ὄσον εἰπεῖν κατα-
χθέντα οὐκ ἐκάμφθη τὰ σπλάγχνα, ἀλλ' ὑπέρησθη
καὶ φωνὴν ἀφῆκεν ἐλέγχουσαν τὴν τε σκληρότητα
καὶ τὴν ἀνοίαν, ἢ μᾶλλον ἀνόνοίαν αὐτοῦ. « Εὐφραν-
θήσεται γὰρ, » φησὶ, « δίκαιος, ὅταν ἴδῃ ἐκδίκησιν. »
« Δίκαιον μὲν αὐτὸν ὀνομάζω, ἐκδίκησιν δὲ τὴν τοῦ
βασιλέως καθαίρεσιν. » Ἐπειτα πρὸς ἑμυναν ἐβόλεψε
καὶ καταδρομὴν τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ·
καὶ τοὺς μὲν ἀργεῖν τῆς ἰερωσύνης (92) ἐκέλευσεν
ἐπὶ ῥητοῖς ἔτεσι, τοὺς δὲ μέχρι τελευτῆς. Ἔστι δ'
οἱ καὶ μετρίωταρον ἐπήνεγκε τὸ ἐπιτίμιον · ἀπλῶς
δ' εἰπεῖν, οὐδένα τῶν τῷ γηραιῷ βασιλεῖ συμφρονούν-
των ἐλάσεν ἀτιμώρητον.

Δ'. Ἐν τούτοις καὶ Ἰωάννης, ὁ ἐμὸς μετὰ γε Θεοῦ
κηδεμῶν ἀπὸ βροφῶν φανεῖς, ὁ πρὸς μητρὸς θεοῦ;
ἐμοί, εἰς βαθὺ γῆρας ἠηλακῶς καταλύει τὸν βίον ἐν
τῇ λαχούσῃ μητροπόλει, μηδὲν μὴθ' ὑπὸ γῆρας, μὴθ'
ὑπὸ τῆς πληγῆς τῶν ποδῶν τυραννηθείς καθυφεῖναι
βραχὺ τῆς ἡλικιώσεως καὶ μεγάλης ἀσκήσεως μέχρι
τελευτῆς αὐτῆς. Ἦν δ' ἡ λαχούσα τοῦτον μητροπόλις
ἢ κατὰ Πόντον Ἡρακλεία. Ὅν δὲ καὶ πρῶτον εἶδε δη-
μος Ἡρακλειώτης (93), πατέρα χρηστὸν καὶ Θεοῦ
μεστὸν, οὐκ ἀγρότην ἄνδρα καὶ διδάσκαλον αὐτοσχέ-
διον καὶ γῶνταν ἐν οὐ καιρῷ προτεινόμενα βαρχειδου-
σαν ἀπὸ διαφροῦ καὶ ἄπλοτους μὲν τὰς ἐπὶ τοῦ βῆ-
ματος ἀκοῆς καὶ κολῶν ἐκαντιλοῦσαν τὸν ἄλογον θο-
ρυβον, πρὸς δὲ τι χρήσιμον οὐδεμὴ ἀπεινώσαν · ἀλλ'
ἐξ ἑτι νέου γλώσσαν καὶ ἀκοὴν καὶ διάνοιαν παιδε-
θέντα καλῶς πάσῃ παιδείᾳ τῶν τε τοῦ Πνεύματος
λόγων καὶ σοφίᾳ τῶν θύραθεν · ὧς ἔχειν ἀρκούντως
ἤδη καὶ βίῳ καὶ λόγῳ τοῖς ὑπὸ τοῖς ἐκείνου θεσμοῖς
καὶ κανόνας, ὅπως οἱ κοσμοῦσιν εὐτραπέλιον ἤθεον
καὶ ρυθμιζοῦσι καλᾶμης κράτος καὶ θυμὸν μετριά-
ζειν παρασκευάζουσι καὶ ἀκόλαστον ἅπαν ταλα-
τεύουσι κίνημα. Ἐξοιστὶ δὲ τοῖς βουλομένοις ἀποθεῖν
κατὰ μέρος ὅποιοι καὶ ὅσοι τὴν ἅπασαν ἀρετὴν ὁ
ἄνθρωπος ἐξ οὐκ ἐπὶ ἡμεῖς αὐτῷ συγγεγράφαμεν βίον.

[P. 264] Δ'. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ὀκτώ τριάκοντα παρῆλθο·
ἡμέραι καὶ ἀκούσα; ὁ βασιλεὺς, ὡς ὁ τῶν Βουλγάρων
ἄρχων Μιχαήλος (94) ἐξῆμιν κατατρέχει τὰς ἀστυγι-
τονας πόλεις καὶ χώρας Ρωμανῶν, μέλλει δ' ἀτίκτα
προχωρησέιν ἄχρι καὶ Διδυμοτείχου καὶ Ἀδριανουπό-
λεως.

λεως μισθοφορικῶν ἐπαγόμενος οὐκ ὀλίγον ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἰστρον οἰκούντων Σκυθῶν, ἔξεισι τὴν ταχίστην καὶ φθάσει πρὸς Ἀδριανουπόλιν· κακέϊθεν κίψας πρέσβεις ἐξήτει μαθεῖν τὴν τοῦ παρασπονθήσαι αἰτίαν· καὶ ἤκουσαν ἐκείθεν, ὡς· « Ἡκιστα ἦν σοι τῶν δυνατῶν εἰσελθεῖν ἐς Βυζάντιον καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν περιζώσασθαι, εἰ σύμμαχος αὐτὸς ἐβουλόμην τῷ πάππῳ γίνεσθαι τῷ σῷ, χρήματά τε καὶ χώραν ὁμορον ἐπαγγελλόμενῳ μοι δώσειν· ἀ πάντα νῦν ἐξημῶμαι σοῦ γε εἵνεκα καὶ τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν. Οἶσθα γάρ, ὡς πολλῶν με τῶν ἐπαγγελιῶν ἐμπέπληκας καὶ πολλῶ μειζόνων ἢ ὁ πάππος· ὁ σὸς, οὐ μόνον τοῦ μὴ συμμαχεῖν ἐκείνῳ γε εἵνεκα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐπι τῇ σῇ ἀδελφῇ κῆδος καὶ τὴν συγγένειαν. » Ὁ δὲ βασιλεὺς δευλίας αἰτίαν ἐκφύγειν ἐθέλων, καίτοι μὴ ἀντίπαλα κακτημένος στρατεύματα, μηδὲ ἀξιόμαχα πρὸς τὴν τῶν ἔχθρῶν δυναμιν, ὁμοῦ πολέμῳ τὴν τῶν πραγμάτων κρίσιν ἐπιτρέπειν ἔγνωκε δεῖν. Τόλημ γὰρ φυσικῇ μᾶλλον ἢ λογισμοῖς τε καὶ σκέμμασιν ἐκέρρητο πρὸς· ἀπαντα τὰ συμπίπτοντα. Ὅθεν πολλὴ τις ἰγίνετο σπουδὴ καὶ παρασκευὴ τῶν ἐκατέρωθεν στρατευμάτων· καὶ ἦν ἐν κινδύνοις καὶ φόβοις πολλοῖς τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Δείσασα δ' ἡ μήτηρ (95) καὶ ἑσποῖσα περὶ τῷ υἱῷ διαπρασοῦετι πρὸς ἀμφοτέρους περὶ τῶν ἐν ἀλλήλοις σπονδῶν· καὶ γίνεται διαλλαχτῆς ἀμφοτέρων, ἔτε μήτηρ ἀμφοτέρων τυγχάνουσα καὶ τὸ ὅποιον ἐθέλοι καθ' ἐκατέρων ἐπεναγκεῖν. Οὕτω μὲν ὁ Μιχαήλος ἀνεχώρησεν οἰκασθε.

Β'. Ὁ μέντοι μέγας λογοθέτης ὁ Μετοχίτης ἐς τὴν ὑπερορίαν ἔξιν οὐδενὶ κόσμῳ ἀπαγόμενος· τῷ τῆς στρατηγίας νοσηματι κάτοχος ἐγεγόνει· [P. 265] δὲ καὶ μᾶλλον ἐπέεζε τοῦτον, ἢ πάντ' ὅσα ἐπεπνῆθαι, εἰρκτὴν λέγω καὶ βόξης ἐκπετωσιν καὶ χρημάτων ἀφαίρεσιν καὶ φαύλων ἀνθρώπων ἐλέγχους καὶ λοιδορίας.

Γ'. Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως πάππος δριμυτέραν τὴν ἔξιν τοῦ σώματος ἐκ τῆς λύπης κτησάμενος τῷ· μὲν τοῖν ὀφθαλμοῖν τὸν ἕτερον ἐζημιώσεται, τῆς ὀπτικῆς αὐγῆς μαρνανθίσσης. Οὐ πολλῶ δ' ἕτερον καὶ τὴν ἕτερον τῶν ὄψεων προσεζημιώσεται καὶ διέμεινεν οὕτω, ἐξῆς νυκτὶ τε δουλεύων διηνεκεῖ καὶ, τὸ τῆς θείας φάνας Γραφῆς, τὸ πόμα ἑαυτοῦ μετὰ κλαυθμοῦ κινῶν καὶ ἄρτον ὀδύνης ἐσθίων. Ἐὼ γὰρ λέγειν τοὺς ἐμπαιγμούς καὶ τὰς ἀσέμνους λοιδορίας τῶν φυλάκων ὁμοῦ καὶ τῶν οἰκετῶν, ὅποιας καὶ ὅσας αὐτοῦ καταχέοντες ἦσαν. Ἐὼ δ' αὖ καὶ ὅπως ἀδεια δέδοται πάσαις ταῖς κλυνοῦσαις εἰσιόνα· ὅπως βούλοντο πλύνειν ὤντινων βούλονται τὰ ἱμάτια παρὰ τὸ βέον ὕδωρ διὰ τῆς τοῦ καλατίου αὐλῆς· καὶ ὅπως τοῖς ἐκ γειτόνων ἄλλοις ζώοις καταπάτημα γέγονε τὰ βασιλεία καὶ νομῆ, ἧναις λέγω καὶ ἱπποῖς καὶ βοῦσι καὶ ὄνοις κατοικιδίαις. Καὶ ἐπὶ τῷ δὲ τοιοῦτον ἕτερον εἰς ἐμπαιγμὸν καὶ περιφρόνησιν τοῦ γηραιῷ βασιλέως ἦν, πάντ'.

¹ Psal. cx, 40; cxlvi, 2.

Variorum notæ.

(95) Maria, seu Xene Armeniæ regis Leonis II filia, quæ hic μήτηρ ἀμφοτέρων dicitur, scilicet Andronici Junioris imp. et Michaelis Asanis Bulgaricæ

A manu mercede conducta, progressurum esse; ipse Adrianopolin profectus quam celerrime legatos ad illum mittit et rupti fœderis causam querit. Cui ad hunc modum ille respondit: « Tu nullo pacto Byzantium ingredi et rerum potiri potuisses, si ego avo tuo opem ferre voluissem, et pecuniam et finitimam provinciam mihi pollicito: quibus nunc tua et tuarum promissionum causa omnino fraudatus sum. Quantis enim promissis me oneraris ipse nosti, iisque longe majoribus quam avus tuus, non tantum ut me enim adjuvarem, sed et propter sororis tuæ matrimonium et unctam tecum affinitatem. » At imperator ad cavendam ignaviæ suspicionem, quantum non paribus copiis nec ad propulsandas hostium vires idoneis instructus, tamen Martis aleano experiendam esse duxit. Naturalem enim audaciam magis, quam rationem aut consilium sequebatur, **431** quidquid accidisset. Quare magno studio exercitus utrinque se parabant; Romanæ autem res publica in magno periculo et metu versabatur. Mater vero eademque imperatrix filio timens ad utrumque de pacificatione legatos mittit eosque reconciliat, quippe amborum mater. Unde etiam utriusque objurgandi auctoritatem usurpare non dubitabat. Sic pace facta Michael maxima pecunia accepta domum rediit.

Βαρβαῖν ἐντεῦθεν μακρὸν κακτημένη τὴν ἐπιτίμησιν οὖν τῶν σπονδῶν γενομένων χρήματα πλεῖστα δεξά-

C II. Cæterum magnus logotheta Metochites, cum in exilium indigno more ac modo abduceretur, in stranguriam inciderat; quæ molestior ei fuit, quam cætera omnia quæ perpessus fuerat, carcere inquam, jactura dignitatis, opum ereptione, vilium hominum obtreccatione et convicio.

III. Imperatoris vero avus, corrupto ex doloris acerbitate corporis habitu, unius oculi usum amisit, ejus videlicet lumine sensim extincto; nec multo post alterum etiam, et deinceps in perpetua nocte vixit: ac, ut sacræ Litteræ loquuntur, potum suum cum fletu miscuit, et panem doloris comedit. Onitto enim illusiones et sæda convicia, quibus et eustodes eum et famuli lacebant. Mitto etiam, omnibus lotricibus datam licentiam ingrediendi palatium quandocunque vellent, ad lavandas quorumlibet vestes in aqua, quæ per palatii aulam fluebat; et ut a vicinorum bestiis **432** palatium conculcatum et depastum sit, asinis, inquam, equis, bobus et domesticis volucris. Denique si quid aliud hujusmodi erat, quod ad illum illudendum pertineret, id omne protostrator et ipse faciebat, et aliis ut facerent auctor erat, cum is eo tempore curator et administrator urbi præset.

regis, cujus socrus erat. Michael enim Mariam Palæologinam Andronici sororem uxorem duxerat. Vide stemma Palæologorum in *Famil. Byzant.* Ducænc.

οὐκ ἤμέλει πρᾶτων καὶ συνεργῶν ὁ πρωτοστράτωρ (96), τῶν ἐν Βυζαντίῳ πραγμάτων ἐπίτροπος ὢν καὶ διοικητὴς τῆνικαῦτα.

IV. Solus Cantacuzenus magnus domesticus animalium et linguam et mores, tum erga imperatorem, tum erga alios, qui dignitatibus exciderant, ab omni convicio temperavit et incontaminatos servavit. Cæteri vero, illa temporum conversione velut multo mero ebrii, insolenter fortuna abusi sunt. Ille contra, naturali prudentia et magno ingenio ornatus, se ad præclara illa veterum exempla componebat, qui et moribus magnifici et manu liberales fuissent. Et cum tunc res ei feliciter successissent, fortuna corruptus non lasciviit, neque immodice supercilium arrexit nimia videlicet ambitione abreptus; sed intra modestiæ limites immotus mansit: « Nunc me, inquit, sobrium esse oportet, cum alii non ebrii esse non possunt. » Prosperi enim successus, veluti palæstra quædam, humanas mentes certo indicio explorant, et eos qui vecordes sunt tum insolentes reddunt, quam cordatum quemque constantiæ, moderationis et gravitatis laudibus cumulant.

V. His temporibus Syrgiannes carcere educitur, scripto prius iurejurando dato et atrocissima quæque sibi imprecatus, si quid contra imperatorem moliretur: hac etiam lege sibi dicta, si quovis modo apud integros iudices mendacii convinceretur, non solum ut diris illis esset obnoxius, verum etiam ut capite plecteretur.

VI. Cæterum hoc et sequenti anno, seditione Romanorum sedata, cum et a frællis et ab excursionibus mutuis cessatum esset, tantam frumenti copiam Byzantii viderunt, quanta nec apud majores illorum longo ante tempore exstiterat.

Δ'. Μόνος ὁ μέγας δομέστικος ὁ Καντακουζηνὸς ἀκρατον διατήρησε λοιδορίας καὶ γνώμην καὶ γλώσσαν καὶ ἦθος πρὸς τὰ τὸν βασιλεῖα καὶ ὄσοι τῆς προσώσης ἐξέπεισον ὁδῆς. Οἱ δ' ἄλλοι καθάπερ ἀκρατον πεπωκότες τὴν τοῦ καιροῦ περιπέτειαν μεφουση γνώμῃ πρὸς τὰς ἐνεστῶσας τύχαις ἐχρήσαντο. Συνέσει γὰρ οὗτος ἀποφουεὶ καὶ βαθεῖα φρενῶν ἀβλακὶ κοσμοῦμενος ὁ ἀνήρ ἐς τοὺς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθοὺς χαρακτήρας ἐκείνους ἀνῆγεν ἑαυτὸν κατὰ τὰ μεγαλοπρέπειαν τρόπων καὶ δεξιᾶς ἀφθονίαν. Καὶ νῦν γὰρ εὐτυχῶς τῶν πραγμάτων ἐλθόντων αὐτῷ ὁ δὲ οὐκ ἐνετρέφθησεν τῇ τύχῃ, οὐδ' ὑπὲρ τὸ μέτρον ἤρε τὴν ὄφρυν, ἀφειδήσας ἰσως ἐς τὸ φιλότιμον τοῦ φρονήματος· ἀλλ' ἔμεινε τῆς σωφροσύνης τῶν ὄρων ἐντὸς ἀκλιῆς. « Καὶ νῦν ἐμοὶ νῆφειν » (ἔλεγε) « χρᾶν, ὅτε τοὺς ἄλλους μεθύειν ἀνάγκη. » Στάδιον γὰρ, ὡς εἰπεῖν, καθορᾶται καὶ βάσανος ἀκριθῆς ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς, ὅποσα κατὰ χρόνον εὐτυχήματα φύεται, παρὰ τοσοῦτον ἐς ὑβρεως ἔχον ὑφούτα τοὺς ἀφρονας, παρ' ὅσον τοῖς εὐφρονοῦσι βεθηκυίας γνώμης βεθηκότα φέρει τρυγῶντα πολλαχόθεν τὸν ἔπαινον.

Ε'. Ἐν τούτοις ἐξάγεται καὶ ὁ Συργιάννης τῆς εἰρκτῆς (97), ὄρκους ἐγγράφους πρότερον δοὺς καὶ ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τὰ φρικωδέστατα, εἰ μελετήσῃ τι κατὰ τοῦ βασιλέως· εἰ δ' ὅπως ποθ' ἀλοῖη ψευδόμενος ὑπὸ κριταῖς ἀπροσωπολήπτως, μετὰ τοῦ κληρονόμου εἶναι τῶν φρικωδεστάτων ἐκείνων ἀρῶν καὶ κεφαλικῆν ὄφισταθαὶ τιμωρίαν.

[P. 266] Γ'. Ἀλλὰ γὰρ ἐν τούτῳ τῷ ἔτει καὶ ἄμα τῷ ἐφεξῆς, ἡρημισάσης τῆς τῶν Ῥωμαίων στάσεως καὶ τῶν ἐπ' ἀλλήλους πολέμων καὶ ἐκδρομῶν πεπαυμένων, τοσαύτην εὐθηνίαν εὐθέασαντο σίτου Βυζαντίοι, ὅποσην οὐδὲ τούτων εἰ πρόγονοι πάλαι πολὺν ἤδη τὸν χρόνον.

CAPUT IX.

Turci, duce Orchane, Nicæam obsident. Imperator in Asiam transit. Quales ejus milites fuerint. Orchanes ei occurrit. Romani apud Philocrenen castra ponunt. Velitationes. Pugna. Romani cæduntur. Imperatoris vulnus. Orchanes, relictiis equitibus trecentis, recedit. Imperator Philocrenen ingreditur. Romanorum consternatio. Præceps ac turpis fuga. Equites trecenti partim castra diripiunt, partim instant fugientibus. Imperator Byzantium redit. Deum offensum putat: quibusnam delictis? Patriarcha populum absolvit: non item episcopos, neque sacerdotes, nisi quosdam tantum. Viri quatuor selecti jure dicundo præficiuntur. Annui redditus iis assignati. Cassis imperatoria. Martinus Chii rector. Ejus insule præfecturam ut adeptus sit. Multis rebus gestis clarus, ideoque suspectus. Ab imperatore capitur et Byzantium vinculus militatur.

Sed cum id modo tempus venisset, quo veris manus terram arborum comis ornantes eademque variis herbarum et florum coloribus pingentes amœnissimum oculis hominum spectaculum præbent, imperator copias Romanorum præsto esse jussit. Etenim velle se trajicere in Asiam, et Orchani, Bithyniæ principi, bellum inferre, cum aliis de causis, tum quod periculum esset, ne is Nicæam, primariam Bithyniæ urbem, bello duplici, fame nempe et exercitu oppugnatam subigeret.

Α'. Ἄρτι δὲ τῆς ὄρας ἐπιστάσις, ἐν ἡφουτηχομοῦσαι καὶ ζωγραφουσαι τὴν γῆν αἰ τοῦ ἥρος χεῖρες τῇ ποικίλῃ τῆς χλόης βαφῇ κλειστέην ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἔφσει τὴν τέρψιν χαρίζονται, ἐτοίμους ὁ βασιλεὺς τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις εἶναι παρεκελεύσατο. Βούλοσθαι γὰρ αὐτὸν διαβῆναι πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ πόλεμον ἀρᾶσθαι κατὰ Ὀρχάνου (98), τοῦ τῆς Βιθυνίας ἡγεμονεύοντος, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅτι Νικαίαν (99) τὴν προκαθημένην Βιθυνίας πόλιν κινδυνεύσει χειρῶσασθαι, διπλῶ πολέμῳ πολιτορχῶν, λιμῶ

Variorum notæ.

(96) Synadenus. DECAN.

(97) Cantacuzen. lib. II, cap. 4. DECAN.

(98) Cantacuzen. lib. II, cap. 6, 7, 8. DECAN.

(99) Idem cap. 23, 26. DECAN.

καὶ στρατῶν. Ἀήγοντος μὲν οὖν ἦδη τοῦ ἔρος ὁ στρα-
τὸς διαπεραιούμενος τὸν πρὸ τοῦ Βυζαντίου πορθ-
μὸν διέβαιναν ἐς Ἀσίαν ἅμα τῶν βασιλεῖ, δισχίλιοι
μὲν τοῦ στρατοῦ τὸ ἀπόλαστον ὄντες· τὰ δὲ πλείστον
ἀγοραῖοι τινες καὶ βάνουσι καὶ ἄλλοι ὄντες κισθη-
λεύσοισιν τὴν μάχην. Ἐπιφέροντο γὰρ καὶ τὰ τῆς
δειλιάς τεκμήρια, ἀκάτια φημι καὶ ἐφόλια πλείστα
τε καὶ ὄϊον εἶπειν ἰσάριθμα τοῖς ἑαυτῶν σώμασιν,
ἵνα φυγῆς γενομένης ἐτοίμως ἔχωσι πρὸς αὐτήν.
Περὶ γὰρ διώξεως καὶ νίκης οὐδὲν αὐτοῖς οὐδαμῆ
μεμελέτηται. Ὅ δὲ τῆς Βιθυνίας ἀρχηγὸς τῶν Τούρ-
κων τοὺς τὰ πολέμια ἐμπειροτέρους ἐκλέξας τὰ
σιανὰ τῶν ὁδῶν ἐπεπόμφει φυλάττειν. Αὐτὸς δ' ὄκτα
χισχιλίους ὀπίστας λαθῶν ἔξεισι τὸν βασιλέα ἐκδεξό-
μενος. Ὅθεν βασιλεὶ ἔριταί τε μετὰ τὴν ἐς Ἀσίαν
διάβασιν περὶ τι πολλῶν γενομένων παράλιον, Φι-
λοκρήνην (1) οὕτως ὡς ὀνομασμένον, ἐπὶ ἐμμα-
θήκει τὰς περὶ δυσχωρίας διειληφῶτα παρακαθῆσθαι
μετὰ τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοπέδου [P. 267] τὸν Ὀρχα-
νον (2), ἐνταῦθα καὶ αὐτῶ πῆξασθαι τὸ στρατόπε-
δον καὶ διανυκτερεύσαι ξυνεβέθηκει.

Β. Ἐπει δ' ἅμα ἤλιον τῶν βαρβάρων ἐνίους ἑώρα
τῶν περὶ ὁρῶν παρακατιόντας, πρῶτα μὲν φιλοῦς,
ἔπειτα δ' ὀπίστας (3), καὶ μάλιστα ἄλλους ἱππέας,
ἠπιστάμενος καὶ αὐτὸς ἤλαυνεν ἐπ' αὐτούς. Πρῶτα
ὡν οὖν ἀκροβολισμοὶ κατὰ τῶν βαρβαρικῶν ἐγί-
νοντο τοξοτῶν πόρρωθεν ἰσταμένων καὶ οὐ μάλ-
ἑθαλότων τῶς προσιέναι. Ὅπερ οὐ γόμιμον ὁ βα-
σιλεὺς εἶναι λογισάμενος τοῖς βαρβάροις, ἀλλὰ δει-
λίαν, θάρσος τε ἀνελάμβανε καὶ παρεξίναί κατ'
ἄλλου, καὶ ἐξίπάζεσθαι τὰς τάξεις ἐκέλευεν. Ὅπερ
οὐκ εἰς καλὴν ἀποδήσασθαι πέρας ἐνίοις τῶν περὶ αὐ-
τὴν ἐμπειροτέρων φάσκειν οὐκ ἠδυνήθησαν ἐπι-
σχέιν. Ἐπει δ' οὕτω κενεματούσης τῆς μάχης παρῆι
τὸν μεσημερινὸν ὁ ἥλιος, ὅποτε δὴ μάλιστα κατὰ γῆς
αὐτῶ ἀκμινοτέραν καταπέμπει τὴν φλόγα, θεασάμε-
νος ἄνωθεν ἐκ τῆς ἀκρωρείας ἀπαγορευόντας ἦδη
Ῥωμαίους ἐκ τε τοῦ καύματος· ἐκ τε τῶν συνεχῶν
δρόμων καὶ περιδρομῶν, ὁ Ὀρχανὸς κάτεισι καὶ αὐ-
τῶ, οὐκ εὐαριθμητὸν ἐπαγόμενος στρατεύμα. Καὶ
περιστάντες οὖν ἀσήμεν τῇ κραυγῇ οἱ μὲν συνοῖς τοῖς
βίβασιν ἑβάλλον, οἱ δὲ τοῖς ξίφεσι κατὰ στόμα προ-
συναεῶντες· ἔπαιον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὴν πρώτην
ἐκείνων ἴφροδον γενναίως ὑπενεγκόντες εὐρώτως
ἠμύοντο μέχρι πολλοῦ καὶ πλείστους ἐτίρωσκόν τε
καὶ ἔφαττον. Ἐπειτα τὴν νύκτα βλέποντες οὐκ εἰς
μακρὰν ἐπιούσαν καὶ δεῖνδον ἠγησάμενοι τὸ ἐν πολε-
μῇ νυκτομαχεῖν, ἐπὶ πῶδα ἀνεχώρου ἐπειγόμενοι
παρὰ τὸ οὐκ εἶλον στρατόπεδον. Ὅτε καὶ μάλιστα
σοφρότερον ἐπειθέντες οἱ βάρβαροι οὐκ ἄλλοι ἐρ-
γάζοντο φόνον τῆς τε ἵππου καὶ αὐτῶν, ἕως ἡ νύξ
ἐκλειθῆσα τὴν μάχην διέλυσε. Τέτρωται δ' ἐν τοῦ-

A Vere igitur jam exeunte, trajecto Byzantio freta
exercitus una cum imperatore in Asiam transit;
militēs quidem selecti bis mille; reliqua autem ac
maxima turba homines circumforanei atque opiti-
ces, quos facile cernebat pugnā velut adultera-
turos esse. Advehebant enim secum ignaviae argu-
menta, lembos et naviculas plurimas et fere tot,
quot erant homines, ut ad fugam, si opus foret,
parati essent; de persequendo et superando hoste
nihil prorsus cogitantes. 434 Bithyniæ vero
princeps Turcos rei militaris peritissimos delegerat
et ad custodiendas viarum angustias miserat.
Ipse autem, octo millibus armatorum acceptis, im-
peratori occursurus exit. Quicum tertio die, ex quo
Asiam ingressus fuerat, ad oppidulum maritimum,
cui Philocrene nomen est, pervenisset, ac didicisset
Orchanem, angustiis circumcirca occupatis,
cum barbarico exercitu in proximo consedissee,
ipse quoque castris ibi positus pernoctavit.

II. Cum autem Barbaros nonnullos, orto statim
sole, e circumjacentibus montibus descendere videret,
levis primum, deinde et gravis armorum
militēs, atque in primis equites; ipse etiam arma
cepit et ad eos contendit. Ac primum sagittarii
Barbarorum eminens tela in nostros conjecerunt,
nec propius accedere voluerunt. Id quod imperator
Barbaris familiare esse non cogitavit, sed timoris
argumentum credidit. Itaque fiducia sumpta
paucos subinde equites evagari et excurrere extra
ordines jussit. Quod non feliciter casurum esse cum
aliqui ex iis quos circa se habebat, iique ceteris
peritiores, affirmarent, impetum tamen ejus reprimere
non potuerunt. Dum autem hæc tumulturia
pugna ultra meridiem producit, quo tempore
gravissimus solis æstus est; Orchanes et vertice
montis Romanos et æstu et continuis cursibus et
circumcursionibus jam defatigatos esse conspicatus
descendit et ipse cum exercitu non facile
numerabili. 435 Qui confuso clamore edito undique
irruentes partim sagittis crebris nostras
petunt, partim cominus gladiis rem gerunt. Romani
vero, primo illorum impetu fortiter excepto,
longo tempore strenue se defenderunt, plurimis
hostium et vulneratis et occisis. Deinde cum noctem
instare viderent, et hostili in solo per tenebras
pugnare periculosum iudicarent, pedem in
castra sua properantes retulerunt. Quamobrem
Turci vehementius instantes multos et equos et
homines occiderunt, donec noctis interventu præ-
lium est diremptum. Inter ceteros autem ipse

Variorum notæ.

(1) Meminit istius loci etiam Cantacuzen. d. cap. 8. DUCANG.

(2) Chalcocondyles habet Ὀρχάνην, prima declinatione. WOLFIIUS.

(3) Wolfius ita construebat, ὀπιστάμενος, πρῶτα

μὲν φιλοῦς, ἔπειτα δ' ὀπίστας, vertebatque, et ipse
primum nudos, deinde armatos. . . in armis esse jus-
sit. Construendum, ἐπὶ δ' ἐπὶ πῶδα πολεμίων ἐνίους,
πρῶτα μὲν φιλοῦς, ἔπ. δ' ὀπίσ. vertendumque ita
ut edidimus. BOVIN.

etiam imperator levi quodam et minime lethali

III. Ea nocte spectaculum miserabile et evidens iræ divinæ signum exstitit. Nam Barbarus, qui Romanorum armaturam et virilem in pugnando constantiam viderat et admiratus fuerat, eos non quieturos, sed postridie longius progressuros ratus, trecentis equitibus speculandi gratia ibi relictis, ipse cum omni exercitu perrexerat ulterius ad opportunas vias occupandas. Atque ita quidem ille discessit. Imperator vero oppidulum Philocrenen ingressus est curandi vulneris gratia. Quod Romani milites cum animadvertissent, nec causam satis certo scirent, eum præ metu fugere putarunt. Noctu enim Orchanem cum magno exercitu affore, neque quemquam Romanorum salvum evasurum

436 ac solem postridie intuiturum. Itaque qui naviculas secum attulerant, nudi in ipsis fugiebant. Alii festinantes ante portas oppiduli sese mutuo plerique conculcabant et suffocabant. Alii catenæ iustar ex se invicem nexi ac suspensi partim in propugnacula evadebant, partim a sequentibus detracti et oversi casu moriebantur. Erant etiam qui solo timore exanimati stantes exspirarent. Mane vero statim sole orto trecenti illi Barbari incredibilem eam Romanorum cladem conspicati progrediuntur, et cum in castris equos, arma, vacua hominibus tentoria, imperatorios item equos cum rubris sellis et imperatorium tabernaculum viderent, ducenti ex iis his omnibus abreptis abeunt. Reliqui centum propius accessere, et eos qui neque in naviculas neque in oppidulum confugerant frequentibus telis confecerunt.

δὲ τούτοις καὶ τοὺς βασιλικούς ἵππους μετὰ τῶν ἅπαντα λαβόντες οἱ διακρίσσοι ἀπήγαγον. Οἱ δ' ἑκατὸν ἑγγύς γενόμενοι πολλοὺς κατέπειρον βέβησαν, ὅσοι μὴ ἐφθίσαν μὴτ' ἐς ἀκάρτια, μὴτ' ἐς τὸ πολίχνιον.

IV. Imperator vero his visis cum nihil agere posse! nec ullam tempus opportunitatem præberet, conscensa et ipse navi Byzantium rediit. Cæterum ille, anceps hæsitabat et secum tacite ambigebat, quam ob causam Deo irato Romanus exercitus, cum nemo ex hostibus persequeretur, temporis momento ita esset prolifigatus. Tandem post multas dubitationes cum alia plurima, tum id quod gravissimum erat animadvertit, publicæ disciplinæ perturbationem dico et perversum morem iudiciorum : qui quidem morbus late diffusus et ipso temporis lapsu inveteratus magnam confusionem ac **437** multum detrimenti reipublicæ affererat. Etenim morbi, qui ex malo aliquo corporis habitu oriuntur, paucos invadunt, nec publicæ vagantur. Aere autem infecto omnes, qui eundem et communem aerem participant, ipsius etiam morbi participes fieri necesse est. Eandem autem ille rationem esse aiebat privatorum omnium delictorum, si cum iniquis iudicii conferrentur.

V. Proinde non multis post diebus Isaiam patriarcham convenit : ac primum ei conatur persuadere, ut iram adversus episcopos deponat et

Α τοὺς καὶ ὁ βασιλεὺς ἄτερον τοῖν ποδοῖν ἐλαφρῶ τινὲ βέλει καὶ οὐ μάλα καιρίῳ.

Γ. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ νυκτὶ γίνεται τι θέαμα ἐλευθέρων καὶ προφανῆς τις θεομηρία. Ἐπεὶ γὰρ ὁ βαρβαρος ἐθεθαυμάκει θεασάμενος τῶν Ῥωμαίων τὴν τε θπλιεὶν καὶ τὴν ἀνδρικήν ἐνστασιμ, ἐνόμισεν οὐ μέχρι τούτου στήναι θελήσειν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἐς τὰ πρόσω χωρεῖν ἐς τὴν ὑστεραίαν. Ὅθεν τριακοσίους ἐκεῖ καταλειποῦς ἱππέας θεωρίας εἰνεκα, αὐτὸς τὴν ὄλην ἀναλαθὼν στρατιάν ἤλαυνεν ἐς τὰ πρόσω, σπεύδων προκαταλαβεῖν τὰ τῶν ὄδων, καιριώτερα. Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὕτως ἤχετο ἀπίων· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐς τὸ τῆς Φιλοκρήνης εἰσῆμι πολίχνιον θεραπειας εἰνεκα τὸ ποδός. Ὅπερ ὁ στρατὸς θεασάμενοι τῶν Ῥωμαίων καὶ ἤμισα καθαρώς τὴν αἰτίαν μεμαθηκότες φεύγειν ἐνόμισαν ὑπὸ δειλία· αὐτόν. Μάλλειν γὰρ ἐπικεῖσασθαι τούτοις νυκτὸς πῦν Ὅρχανον μετὰ μάλα πολλοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ μηδένα ζῶντα Ῥωμαίων [P. 268] καταλίπειν, τὸν ἐς τὴν ὑστεραίαν θεάσασθαι ἤλιον. Ὅθεν ἔσοι μὲν ἀκάρτια ἐπεφύροντο, ἤρχοντο φεύγοντες γυμνοὶ δι' αὐτῶν. Οἱ δὲ σπεύδοντες πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ πολίχνιου καταπατήθησαν ὑπ' ἀλλήλων οἱ κλειού· καὶ ἀπεπνήγασαν· ἄλλοι δ' ἀλλήλων ἐξαρτώμενοι δίχην σειρᾶς, οἱ μὲν διὰ τῶν ἐπάλξεων εἰσπηθῶν, οἱ δὲ ἀποσπώμενοι πρὸς τῶν ὀπισθεν ἐφελομένων ἀνετρέποντό τε καὶ ἐθνησκον πίπτοντες. Ἦσαν δ' οἱ καὶ ὑπὸ μύνης δειλίας ἀπέψυξαν ἰστάμενοι. Ἄρτι δὲ καὶ ὁ ἥλιος ὑπερβάς τὸν ὄριζοντα ἠρμήνευσε τοὺς τριακοσίους· ἐκεῖνοις βαρβάροις τὴν ἀπιστον ἐκείνην συμφορὰν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ· καὶ προσελάσαντες καὶ θεασάμενοι προκείμενα παρὰ τὸ στρατόπεδον ἵππους· καὶ ὄπλα καὶ σκηνὰς ἀνδρῶν κενὰς, πρὸς ἐρυθρῶν ἐφρετρίδων καὶ τὴν βασιλικὴν σκηνήν, ἐγγύς γενόμενοι πολλοὺς κατέπειρον βέβησαν, ὅσοι μὴ ἔαυτοὺς ἐμβάλοντες.

Δ. Ταῦτα θεασάμενος καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ μὴ ἔχων ὃ τι καὶ δράσειε, τῆς περιστάσεως οὐδὲν οὐδαμῆ χορηγοῦσης εὐμήχανον, ἐς πλοῖον ἐμβάς καὶ αὐτὸς ἐπανήει πρὸς τὸ Βυζάντιον. Διηπόρει δ' οὖν ὁμως καθ' αὐτὸν γνωσιμαχῶν καὶ ζητῶν τὴν τῆς θεομηρίας αἰτίαν, δι' ἣν τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον οὕτως ἐν ἀκαρεὶ διέφθαρται, μηδενὸς τῶν πολεμίων διώκοντος. Συνῆκε δ' ὅψῃ καὶ πλείεστα μὲν ἕτερα, καιριώτερον δ' εἶναι τὸ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἀστάθμητον καὶ τὸ περὶ τῆς δικίας νόσημα πολύχουν ὃν καὶ δυσάστον διὰ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου προσγενομένην ἐξιν αὐτῶ καὶ πολλὴν ἐπάγον τῷ κοινῷ τῶν πραγμάτων τὴν σύγχυσιμ καὶ ζημίαν. Ὅπερ γὰρ τὰ ἐκ τινος καχεξίας σωματικῆς ἐπισυμβαίνοντα νοσήματα τοῖς ἀνθρώποις σπανίως ἐπισυμβαίνει καὶ οὐκ ἐς τὸ κοινὸν τὴν διάβασιν ἔχει, τοῦ δ' ἀέρος νοσήσαντος ἀνάγκη κοινωνεῖν τοῦ νοσήματος ἅπαντας, ὅσοι τοῦ αὐτοῦ κοινῆ μεταλήψασιν ἀέρος, οὕτως ἔχειν ἐφασκε τὰ μερικὰ πάντ' ἀδικήματα πρὸς τὸ περὶ τὰς κρίσεις γινόμενον.

Ε. Ὅθεν μετ' οὐ πολλὰς τὰς ἡμέρας ἔπεισον ἐς τὸν πατριάρχην Ἠσαΐαν· καὶ πρῶτα μὲν πεῖθειν τοῦτον ἀποθίσθαι ἐπιχειρεῖ τὸν πρὸς τοὺς ἐπισκό-

πυ; κόντον και λύσαι τὴν ἀφορισμον τῷ λαῷ. Μηδὲ ἄ
 γὰρ εἶναι φησι τῶν εἰκτίων, αὐτοῦ συγχωροῦντος
 ἅπασιν ἔπιαντα, πρὸς δὲ και τὰ κοινὰ φανερώς
 ἀφώρων παταίσματα, ἔκεινον πατριάρχην ὄντα και
 τῆς εἰρήνης ἅμα διδάσκαλον εἶναι ὀφείλοντα, ἔπειτα
 ὑποκαθημένην τρέφειν ὄργην κατ' ἀνθρώπων ἐν πολ-
 λοις δυσμένους ἡλίους, μηδ' ἐφ' ἐνὸς συγχωροῦμενον.
 [P. 269] Τῷ μὲν οὖν λαῷ τῷ τε ζῶντι και τῷ
 τεθνῶτι συγχώρησιν ἔγγρανον (1) ἐπ' ἀμωνος
 ἀνεγκώκει, τὴν ἱερατικὴν περιβαλλόμενος στολήν, ἐν
 ὧρα τῆς θείας μυσταγωγίας ὁ πατριάρχης τῷ βα-
 σιλεὶ παιδόμενος. Τοῖς δ' ἐπισκόποις και τῶν πρεσ-
 βυτέρων τοῖς πλείοσιν ἤμιστα συγκεχώρηκεν.
 Ἐπειτα τὴν θείαν ἐπιτελοῦντος μυσταγωγίαν σὺν
 πολλοῖς ἐπισκόποις και πρεσβυτέροις τοῦ πατριάρ-
 χου, τέτταρας ἐκλεξάμενος ἀνδρά; (5). οὓ; αὐτοῖς
 ἀξίως ὀπηρετήσιν ἔκρινε ταῖς πολιτικαῖς δικαίαι,
 ὧν εἷς ἐκ τῶν ἐπισκόπων ἦν (6), τοῦτοι; ἐν μέσῳ
 τῷ θείῳ νεῷ τὴν τοῦ δικάζειν ἐνεχείρισεν ἐξουσίαν
 ὁ βασιλεὺς, παραδοῦς αὐτοῖς; και τὸ θεῖον και ἱερὸν
 Ἐβγγέλιον και πρὸς γε τὴν βασιλικὴν σπάθην, και
 ἅμα ἀπαιτήσας και αὐτοῖς ἐξ αὐτῶν ὄρκους φρικω-
 δεστάτους, ἀπροσωπολήπτως τε και ἀδωροδοκῆτως
 κτειέσθαι τὰς χρίσεις. Πεποίηκε γὰρ αὐτοῖς; και
 ἀναμφλεκτον ἔχειν τὴν καταδίχυν, εἰ τούτοι; ἀλί-
 σκοντο, χωρίζεσθαι ἀπογρῶντα καλῶς πρὸς ἐπέτειον
 πρόσθετον. Και ταῦτα μὲν τῆδε πη ἔσχε.

Γ'. Φθινοπώρῳ δ' ἱσταμένῳ συλλεξάμενος δεσι
 τριήρεις ἦσαν Ῥωμαῖοι ἐν τε Βυζαντίῳ και Λέσβῳ
 και ἄλλαι; νήσοι; και παραλοῖς πόλεσι και πρὸς;
 γε εἰ δεσαι μονήρεις, και ἐπὶ ταύται; τέτταρας
 ἄλλαι; συμμαχίδαι; τριήρεις ἐκ τοῦ τῶν Κυκλά-
 δων ἡγεμονεύοντος νήσων πρόσκαλεζάμενος; ἀπέ-
 πλευσαι, τῆ μὲν φήμη κατὰ τῶν βαρβαρικῶν νεῶν,
 τῆ δ' ἀληθείᾳ κατὰ Μαρτίνοῦ (7) τοῦ τὴν Χίον
 ἐπιτροπεύοντος; δε; δὴ Λατίνου; ὧν τῶν πλούτῳ και
 δέξῃ διαφερόντων κλήρον εἰλήσει; πρὰ πατρὸς;
 ἱπιτροπεύειν μὲν τὴν νῆσον και τὴν ταύτη; κπορ-
 ζεσθαι πρόσθετον; ὑπαίκειν δὲ τοῖς βασιλεῦσι; Ῥω-
 μαίων δεσαι και δοῦλος (8) και πᾶν τὸ προστατόμε-
 νόν σφισιν ὀλη κοιεῖν προθυμίᾳ. Ῥωμαίων γὰρ
 εἶναι τὴν νῆσον; δοθῆναι δ' αὐτῷ πρὸς τοῦ βασι-
 λέως; και πάππου τοῦ βασιλέως, ἐπιτροπῆς τε
 εἴνεκα και κορισμοῦ χρημάτων, παλαιάν τινη χάριν
 ὀφείλοντος; αὐτῷ. Ὅς δὲ αὐτῷ πρὸς τοῦ πατρὸς; D

populum interdicto solvat. Neque enim par esse,
 cum ipse omnibus omnia condonaret, ad quem
 publica delicta aperte spectarent: illum qui et
 patriarcha foret et pacis auctor ac magister esse
 deberet, iram adversus quosdam latentem et resi-
 duam alere, tot solibus interea occidentibus, cum
 ne unus quidem durante illius ira occidere debe-
 ret. Patriarcha igitur imperatori obsecutus, sacer-
 dotali stola induta, divinæ mystagogiæ hora populo
 et viventi et mortuo scriptam absolutionem in am-
 bone recitat. Episcopis autem et presbyteris pleris-
 que minime ignovit. Deinde eodem patriarcha cum
 multis episcopis et presbyteris mystagogiam cele-
 brante, quatuor viros delegit imperator sibi ad
 civilia judicia exercenda probatos, quorum unus
 ex episcopis erat. Illis medio in templo juris di-
 cundi potestatem dedit, tradito 438 etiam sacro-
 sancto Evangelio; item imperatorio gladio, sanc-
 tissimumque iusjurandum ab eis exegit, quo se
 sine respectu personarum et largitionum pronun-
 tiaturos affirmarent. Quippe si in ejusmodi delictis
 deprehensi essent, nullam eis excusationem reli-
 quit, quominus condemnarentur. Nam prædia
 ipsis assignavit, ex quorum annuis redditibus
 splendide possent vivere. Atque hæc ita ferme se
 habuerunt.

VI. Autumno ineunte, omnibus triremibus Ro-
 manorum, quæ Byzantii, Lesbi atque in cæteris
 insulis et maritimis urbibus erant, nec non unre-
 mibus coactis, item quatuor auxiliaribus trirēmi-
 bus ab insularum Cycladum ecore arcessitis, e
 portu solvit contra barbaricas naves, ut fama fere-
 batur; re ipsa vero contra Marimum, Chii præ-
 fectum. Qui cum Latinus foret, ex eorum vi licet
 numero, qui divitiis et dignitate eminebant, heredi-
 tariam acceperat a patre procuracionem ejus
 insulæ; item jus percipiendi ex ea annuus redi-
 tus, ea lege, ut Romanorum imperatoribus pro
 sævo pareret, et quidquid jussissent summo
 studio exsequeretur. Romanorum enim esse in-
 sulam, quam imperator idemque imperatoris
 avus regendam illi dedit, pecuniario etiam re-
 ditu ob vetus quoddam beneficium concesso.
 Quæ Martino et ejus fratri cum a patre relicta

Variorum notæ.

(1) Interpres, scriptam condonationem pro suggestu
 recitat: emendatius, scriptam absolutionem in
 ambone recitat, quam συγχωροχάρτιον Græcos vo-
 care, supra observatum. DUCANG.

(5) Qui dicti sunt καθολικοὶ χριταί. Exstat in cod.
 reg. 2525°. fol. 273. v. Ὁρχωμοτικῶν τῶν καθολι-
 κῶν χριτῶν, τῶν γενομένων πρὰ τοῦ αὐτοῦ βα-
 σιλέως κυροῦ Ἀνδρόνικου τοῦ Παλιολόγου, γερονδῆς
 καὶ δὲ καιρὸν ἔσπραγ(θησαν. Exstat ibidem, fol.
 274: Ὁρχωμοτικῶν τοῦ δικαιοφύλακος και ἀρχιδια-
 χῶνου τοῦ Κλειδά, qui erat unus e catholicis illis ju-
 dicialibus. Ibidem denique, fol. 275: Πρόσταγμα ὀρ-
 χωμοτικῶν, sive ipsius imperatoris constitutio de
 eadem re. Quæ omnia pertinere existimo ad illos ju-
 dices, ab Andronico juniore delectos. Vide et in-

fra lib. xi. cap. 3, sect. 4. BOIVIN.

(6) Apri scilicet metropolitæ, de quo Cleidas D.
 cærophylax et archidiaconus in suo Ὁρχωμοτικῶ,
 cod. Reg. 2525°, fol. 274. BOIVIN.

(7) Vide Cantacuzen. lib. ii, cap. 10, 11, 12, 13
 Hist. Franco-Byzant. lib. vi, n. 25, ubi ut Chios in-
 sula in Benedicti Zachariæ Genuensis potestatem
 venerit, et ut ab Andronico recepta fuerit Martino
 illius domino captivo facto, atque ut a Genuensibus
 Joanne imperante rursus capta fuerit, pluribus
 narramus. DUCANG.

(8) Sic Græci quem Vassallum Latini vocant ef-
 ferre solent. Vide notas ad Alexiadem; pag. 398,
 DUCANG.

fuisse, fratrem quidem Martinus dolis quibusdam eluserat : ipse autem, vir strenuus et altissima prudentia instructus, triremes 439 ædificaverat, atque ex barbaris oram Asiae maritimam accolis prædas agebat; item ex iis, qui navibus piraticis vecti circum insulas vagabantur. Quos brevi tempore adeo perterrefecit, ut ne eos bello male multaret annua illi tributa penderent. Ad magnas igitur opes et ad summum splendorem brevi evectus Romanis suspectus fuit, ne paulo post jugum imperatoris excuteret. Ea que de causa non palam eam imperator classe aggressus nullo negotio insulam cepit et vinctum illum Byzantium misit.

ποιησάμενος τὴν τε νῆσον κατέσχε ξὺν οὐδενὶ πόνῳ· καὶ αὐτὸν χειρωσάμενος δεσμώτην τοῖς Βυζαντινοῖς παρέπεμψε.

CAPUT X.

Junior ægrotat. Morti proximus cucullum petit. Reos carcere educi jubet. Ultimam voluntatem dicit. Usuri et postumo imperium, Cantacuzeno tutelam relinquit. Mater præteritam se dolet. Syrgiannem adoptat. Thessalonicensis sacramento sibi obligat. Constantinum despota libertas datur et admittit. Prima nominis littera imperium ei portendere credita. Senior Synadeno instante habitum et nomen innotuit mutat. Junior aquam pocit ex sacro Deiparæ fonte : qua capiti inspersa convalescit. Patriarcha senioris calamitate lætus. Ex ipso quarit, qualem sui mentionem in Ecclesia fieri velit. Senior suam sortem desert. In patriarcham invenitur. Ad interrogata nihil respondet. Ex magno dolore stupor et silentium. Vetus apophthegma regis Egyptii. De senioris nomine in Ecclesia commemorando quid patriarcha decreverit. Populi murmur et indignatio. Senior Synadeni minis territus in perium ejurat. Scriptam formulam ut consignaverit. Auri nummi antiqui in snibus Persarum inventi. Multi a Latinis mercatoribus in varias oras transmissi. Quanti apud Byzantios æstimati sint.

10. Paucis diebus ex eo elapsis imperator Didymotichi agens in morbum gravissimum incidit. Nam cum laxisset et in summo rigore hiemis convenientem sui curam balneo egressus non habuisset; tum illi reliquum corpus obriguit, tum vero caput ita afflictum, maxima parte mali eo inclinante, ut non modo gravissimis doloribus cruciaretur, sed et mente statim alienaretur. Cum autem id malum omnem medicorum artem superaret, et de vita illius postridie actum fere videretur, jurejurando astantes adegit, primum ut sibi monasticum cucullum inducerent, priusquam vita excessisset : deinde, ut eos qui in vinculis erant liberos dimitterent, Constantinum despota, magnum logothetam Metochiten, omnes denique eodem crimine damnatos. Ore 440 porro mandavit, ut omnes Romani jurarent, se ipsius conjugem imperatricem (ipsa enim aderat gravida, eaque verba audiebat) et posthumum, si filius nasceretur, ut imperatorem veneraturos; cujus tutor esset Cantacuzenus magnus domesticus. Que sola in litteras relata vim testamenti habuerunt.

πον δ' εἶναι τὴν Καντακουζηνὸν τὴν μέγαν δομέστικον. Ἄ δὴ μόνα γραφῆ παραδοθέντα ὡς διαθήκη νομίσταται.

II. Nulla vero tum facta est mentio nec avi imperatoris, nec dominæ matris, quæ Thessalonice tum temporis agebat. Id quod, huic magnam tristitiam attulit, et curas injecit suspicionum plenas. Jam enim de salute sua desperabat, si defuncto filio alii ad imperii curam suscipiendam vocaren-

[P. 270]A' Ὀλίγων μέντοι (10) διελευσῶν ἡμερῶν νόσον ἐνακῆψαι συνέθη τῷ βασιλεὶ μάλα βαρεῖαν, ἐν Διδυμοτείχῳ διάγοντι. Λουτρῷ γὰρ χρησάμενος, ἔπειτα τὴν δέουσαν μετὰ τὸ λουτρὸν ἐαυτῷ ἐπιμέλειαν ἥιστα παρασχόντι, καὶ ταῦτ' ἐν ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος ὄντος τοῦ χρόνου, πύκνωσιν τε δλοσώματων σχεῖν· καὶ μάλιστα ἐς τὴν κεφαλὴν ἀθροισθέντες τοῦ πλειονος πάθος, οὐ μόνον σφοδρότερας ὑπομνεῖν ἐντεῦθεν τὰς ἀλγηδόνας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔκστασιν ἀπενεχθῆναι τάχιστα τῶν φρενῶν. Ἐπεὶ οὖν πάσης λατρικῆς ἐμπειρίας ἰσχυρότερον ἐγεγόνει τὸ πῖθος καὶ ἀπηγόρευτο τῷ βασιλεὶ δ' ἐς τὴν ὑστεραίαν ἥλιος, ἐξώρκεισε μὲν τοὺς περὶ αὐτὸν, μοναχικὸν αὐτὸν ἐνδύσαι τριδώνιον, πρὶν ἀποθεῖναι τὸ ζῆν· ἐξώρκεισε δ' ἀδίδις αὐτοῦ, ἀπλῶσαι πάντας δεσμώτας, Κωνσταντινὸν τε τὸν δεσπότην καὶ τὸν μέγαν λογοθέτην τὸν Μετοχίτην, καὶ ὅσοι ἐξῆς τῆς ὁμοίας ἐτυχὸν καταδίκης. Διέθετο δ' ἀπὸ στόματος ὁμοῦσι πάντας Ῥωμαίους, σέβας ἀποδιδόναι τῇ τε σφύγῃ δεσποίνῃ (παρῆν γὰρ καὶ αὕτη ἐγκυος οὖσα καὶ ἤκουε τῶν λεγομένων) καὶ ἑμα τῷ ταχθησομένῳ παιδίῳ, ὅσα καὶ βασιλεῖ, εἰ ἄρβεν ἔσται· ἐπίτροπον δ' εἶναι τὴν Καντακουζηνὸν τὴν μέγαν δομέστικον. Ἄ δὴ μόνα γραφῆ παραδοθέντα ὡς διαθήκη νομίσταται.

B. Μνετα δ' οὐδέματα τοῦτω γεγένηται τῶς οὖτις μὴν τοῦ βασιλέως καὶ πάππου, οὗτις τῆς μητρὸς καὶ δεσποίνης ἐν Θεσσαλονικῇ τῷ τηνικαῦτα τὴν διαίταν κοινοῦμένης. Ἡ δὴ καὶ μακρὰν ἔσχεν ἐκείθεν τὴν λύπην καὶ λογισμοὺς εἴρεψεν ὑποψίας μεσοῦς. Ἀπηγόρευε γὰρ ἤδη τὴν ἐαυτῆς ζωὴν, εἰ τε-

Variorum notæ.

(9) Benedicto Zachariæ. DUCANG

(10) Cantacuzen lib. II, cap. 14. DUCANG.

νζη, ὁ παῖς καὶ βασιλεὺς, ἄλλων μὲν ἐς τὴν ἐπιτροπήν τῆς βασιλείας εἰσαγομένων, αὐτῆς δ' ἥκιστα. [P. 271] Μηδὲ γὰρ εἶναι τῶν δυνατῶν ἐφατκε, δέσποιναν οὖσαν αὐτὴν, συγχερωρῆσθαι ζῆν' παρὰ τοῦ μεγάλου δομestίκου τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς τοῦτου μητρὸς, οὕτως εἰς τὴν ἐπιτροπήν καὶ διοίκησιν τῶν τῆς βασιλείας πραγμάτων ἀπροσοδοκῆτως εἰσαγομένων καὶ ταύτῃ δι' ἔχθρας ὄντων πολλῶν ἤδη τὸν χρόνον. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἐν στενῶν καραττάσῃ τῆς ὥρας καὶ οὐκ ἔχουσα χρόνον ἄλλως σχεδιάζειν τὰ κατ' αὐτὴν προσκαλεῖται καὶ εἰσποιεῖται τὸν Συργιάνην (11) εὐθύς, τὴν ἐπιτροπήν τῆς Θεσσαλονίκης ἐνηκαῦτα διεζωσμένον καὶ διὰ τριβόντα καὶ τὴν αὐτῆς ἀναστῆσαι τούτῳ ζῶην καὶ ψυχὴν. Καὶ ἅμα ὀρνύειν κελεύει τοὺς Θεσσαλονικίους ὑπὸ τούτῳ διοικητῇ καὶ ὑποχλωσθαι κυρίαν τε ἔχειν αὐτὴν καὶ δέσποιναν ὁμοίως· αἰ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἀνθίστασθαι μέχρι θανάτου· εἰ δὲ καὶ τὸν υἱὸν καὶ βασιλέα τὸνδὲναί· συμβαλεῖ, περιποιεῖσθαι καὶ φυλάττειν τῷ τεχθσομένῳ παιδί τὴν τῆς βασιλείας διαδοχὴν ἀσασιαστόν τε καὶ ἀκήρατον. Ταῦθ' οὕτω περανθέντα πολλῶν ἀντιφῶν σκανδάλων πυρῶν ἐν τῷ ἐπιτροπῶν, ὡς εἰρησεται προτοῦσιν ἡμῖν. Νῦν δ' ἡμῖν ἐπαντιέον ἐστὶν αὐθις ἐκαστος.

Γ. Κωνσταντῖνος μὲν γὰρ ὁ δεσπότης ἔξιν γε τοῖς ἄλλοις δεσμώταις ἀπολυθεὶς καὶ αὐτὸς, ὡς εἰρηκαίμεν, βραχὺ φανεῖς, ὡς εἶπετ', ἀπεκρύφατο. Τῆς γὰρ νυκτὸς ἐπιούσης ἐς ἀδύλου; μυχούς οἱ περὶ τὸν βασιλέα κατήνεγκαν. Δείσαντες γὰρ, μὴ τοῦ βασιλέως ἐκπνεύσαντος θύρῳος κατασταίῃ τῷ δήμῳ τὰ τε ἄλλα καὶ διὰ τὸ Κ στοιχεῖον καὶ τὰ μάτην πάλαι θρυλλούμενα δι' αὐτό, τούτῳ μὲν οὕτως ἐχρήσαντο. Ἐθρυλλεῖτο γὰρ ὡς ὁ τὴν βασιλείαν ἐπιδέξόμενος τοῦ γηραιοῦ βασιλέως τὸ Κ στοιχεῖον ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ὀνόματος ἔχει μέκληρωμένον. Κωνσταντῖνος οὖν καὶ οὗτος καλοῦμενος ὑπωπτεύετο.

Δ. Κατὰ δὲ τοῦ γηραιοῦ βασιλέως πλείους μὲν τὰς ἑδοὺς ἐμελέτησαν τῶν βεινῶν, εἰς ταυτὸ δὲ καὶ ταύτας ἀπάσας φερούσας. Ἀφρῆσιν γὰρ ἔδοσαν τούτῳ εἶσθαι ὀπίστερον βούλοιο, ἢ τὸ μονάχικόν ἐνδύσασθαι σχῆμα, ἢ τῶν ἄλλων δεινῶν ἰσποιν ἰθὺλοι· ταῦτα δ' εἶναι ἢ σφαγὴν, ἢ τινα λείριαν ἀπαραμύθητον, ἢ βίασαν ἀπαγωγὴν ἐς τὸ τῆς λήθης φούριον (12)· τούτων δ' εἶναι διάπυρον ὑπερστήτην τὸν πρωτοστράτορα Θεόδωρον τὸν Συναδημόν. Ὁ μὲντοι βασιλεὺς τοσοῦτου χειμῶνος δεινῶν περιστάτων, ἕξαιφνης αὐτῷ ἄφρονος ἐπὶ πολλῷ τῆς ὥρας ἔκειτο ἐπὶ κλίνης. Καὶ τί γὰρ ἄλλο εἶδος, εἰ μὴ σίδηρος ἦν, εἰ μὴ ἐξ ἀδάμαντος ἔλαχε τὴν καρδίαν ἐκκευασμένος, πᾶσιν μὲν ὀπίτων ἄλλογώσασαν τε καὶ ἀγρίων περιχυθέντων αὐτῷ, τῶν δ' οἰκειακῶν ἐξωθέντων ἀπάντων καὶ μηδενὸς ὄντος τοῦ ὀδηγῆ-

tur, ipsa vero minime. Negabat quippe posse fieri, ut sibi, quæ imperatrix esset, vita concederetur a magno domestico Cantacuzeno et matre illius, præter omnem expectationem imperii administrationi ac summæ rerum præfectis, et longo jam tempore sibi inimicis. Redacta igitur in angustiis, ademptoque rebus suis aliter consulendi spatio, statim accessit et adoptat Syrgiannem, qui tum Thesaloniceæ præerat atque ibi commorabatur, eique vitam et animam suam committit: simulque Thesalonicensis, eo res administrante, jurare jubet ac polliceri, se heram ipsam et dominam eo modo semper agnituos, et ad extremum spiritum pro ea dimicatuos. Quod 441 si filius suus imperator moreretur, filio ipsius nondum nato imperii successionem citra seditiones incolumem conservatuos. Hæc ita tunc acta magnum invidiæ incendium et graves offensiones in posterum excitant, ut deinceps dicturi sumus. Nunc illuc nobis redeundum est.

III. Constantinus despota una cum cæteris, ut diximus, solutus vinculis, cum paulum se ostendisset, ex oculis quasi evanuit. Siquidem nocte insecuta in obscuras latebras a proceribus aulicis est abditus. Veriti enim, ne imperatore defuncto turba in populo oriretur, cum ob alia, tum propter C litteram, et olim temere de illa jactatum rumorem, sic eum tractarunt. Vulgaris enim fama erat, imperii successionem, seniore imperatore defuncto, ei esse destinatum, cujus nomen a C littera inciperet. Unde cum et iste Constantinus diceretur, suspectus erat.

IV. In seniore vero imperatore plures malorum vias excogitarunt, quæ omnes eodem ducerent. Optionem enim ei dederunt, malletne monasticum habitum induere, an aliud quodlibet malum subire: id vero esse aut cædem, aut acerbissimum exsilium, aut violentam in oblivionis castellum abductionem: quorum omnium vehementissimus minister esset Theodorus Synadenus. Imperator vero tanta periculorum tempestate subito oppressus diu sine voce in lecto jacuit. Quid enim faceret aliud, nisi ferreus esset, aut cor adamantinum sortitus foret, multis Barbaris 442 et esseratis militibus circumfusis, domesticis vero omnibus extrusis, ac nemine præsentē, qui hominem duceret, non videntem, nec ubi staret, nec quo transiret? Sed ne longum faciamus, volentem nolentem tendent, ei

Variorum notæ.

(11) Istius adoptionis Syrgiannis non meminit Cantacuzenus: quam rurem attigit Gregoras lib. x. cap. 6. Ita Maria Paleologina Bulgaria regina Sveciam, qui Smilitze in hoc regno successit, adoptasse legitur apud Orbinnum in *Hist. Slavorum*. Vide Lisertat. xxii, ad Joinvillam pag. 270. DUCANG.

(12) Id est in perpetuum carcerem, tametsi scribat Leuclavius in priore *Onomastico Turrico* ita appellatum castrum, quo l eo conclusi tanquam per-

petuis in carceribus oblivioni traderentur, idemque esse quod Græci Νεβροστρον, et Λατιμόστρον vocant ad quintum ab Urbe lapidem, ad Bosphorum in Europæo si um litore. Quod si ita est id porro nominis a Græcis eidem castro inditum fuerit, quomodo Persæ simidi de causa Αἰθῶς φρούρον in Perside appellarunt, de quo Agathias lib. iv, pag. 138. Precopius lib. i, *Persic.*, etc. DUCANG.

cucullo induunt, et mutato nomine Antonium vocant. Et hæc quidem ita se habuerunt.

τρίδωμεν, ἀκοντος ἐκόντος, εἰπεῖν, τὴν τε κόμην θέασαι καὶ ἐς Ἀντώνιον τοῦνομα μεταφέρουσι. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔσχεν.

V. Imperator autem Didymoiichi, nullo alio vitæ signo apparente præter exiguam et tenuissimam respirationem, vitalibus instrumentis immotis et extremitatibus corporis emortuis, plane mortuus totum biduum jacebat. Tertio vero die, velut e profundo somno nonnihil expectatus, divinum laticem castissimæ Dei genitricis, quæ a Fonte dicitur, postulavit. Quo statim allato et capiti affuso recreatus est, et cibum cepit, et intra paucos dies confirmatis viribus pristinam valetudinem recuperavit.

VI. Cæterum Isaïæ patriarchæ id quod seniori imperatori acciderat jucundissimum fuit, propterea quod nec illi ulla imperii spes, nec sibi metus utilis relinqueretur. Deliberandum tamen esse visum, quo pacto ejus in Ecclesia mentio facienda esset, si qua tamen (aiebat ille) facienda. Missis igitur duobus ad eum episcopis, per derisum opinor, tristitiam et ignorationem rei gestæ simulans ejus non alterius de ea re sententiam ac iudicium exquiri. Ille vero gravissimis animi doloribus oppressus profundum et ardens **443** ex imo corde suspirium traxit, et ad illos conversus in hæc verba aperuit :

VII. « Ut, inquit, duplex in Lazaro miraculum contigit, quod et mortuus resurrexit, et vinculus circumtulit, ita et in me fieri oportebat. Ecce enim et plane mortuus sum, multis calamitatum fluctibus demersus; idemque non tantum manus et pedes vinculus, sed ipsam etiam linguam, qua, ut nihil aliud, saltem mala mea et factas mihi injurias veri et hominibus (si qui forte addiderent) et acerbis tenebris, in quibus nunc versor, annuntiarum. Operuit confusio faciem meam. Extraneus factus sum fratribus meis et peregrinus filiis matris meæ. Et lumen oculorum meorum et ipsum non est mecum. Amici mei et proximi mei adversum me steterunt. Et omnes videntes me deriserunt me. Mei autem pene moti sunt pedes: pene effusi sunt gressus mei. Quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns. Olim quidem impertum ea privilegia Ecclesiæ dedit, quæ etiam nunc observantur. Rursus autem Ecclesia id imperio concessit, ut quem vellet e designatis patriarcham declararet. Illum vero non solum ego designavi, sed et ipse elegi, et multis hincque conspicuis doctrinaque illustribus viris prætulit: hominem, qui in vita privata consenuit, nec sacerdotio, nec ulla re alia insignem. Mitto, quoties ci opem tulerim et

(13) Πῆ μὲν στήνεται, πῆ δὲ διαθήσεται construo cum ἐσπερημένον τοῦ βλέπειν, ut sensus sit, non videntem tibi stare, vel quo transiret. Altter Wolfius. Βοῦν

σποντος ἀνθρώπων, ἐσπερημένον τοῦ βλέπειν πῆ μὲν στήνεται (13), πῆ δὲ διαθήσεται: Ἄλλ' ἵνα μὴ διακαίρουσι τούτου καὶ; τὸ μοναχικὸν σχῆμα περιτιθέασιν καὶ ἐς Ἀντώνιον τοῦνομα μεταφέρουσι. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔσχεν.

[P. 272] B. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν Αἰδυμοσιεῶν οὐδὲν πλέον ἔχων ἦδη σημεῖον τοῦ ζῆν, πλήν βραχέας καὶ λεπτοτάτης ἀναπνοῆς, τῶν ζωτικῶν ὀργάνων ἀκινήτων μεινάντων καὶ τῶν τοῦ σώματος νεκρωθέντων ἀκρωτηρίων, ἔκειτο νεκρὸς ἄντικρυς ἐπὶ δυσὶν ὄλαι; ἡμέραις. Τῇ δὲ τρίτῃ καθάπερ ἀπὸ βαθέος ὕπνου μικρὸν ἀνεναγκῶν θελον ἐζήτησαι γάρμα τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Πηγῆς (14). Οὐ κομιθεύτος εὐθὺς καὶ ἐπικυθέντος τῇ κεφαλῇ ἐβράσισεν τε καὶ τροφήν εἴλετο καὶ μετὰ βραχέας ἡμέρας ἀνεβρώσθη τε καὶ ἐς τὴν προτέραν ἀνοικατέστη ὑγιάν.

Γ'. Τῷ γε μὴν πατριάρχῃ Ἡσαΐα μεγίστην προὔξινθησεν ἡδονὴν τὸ περὶ τὸν γηραῖον βασιλεῖα συμβάν. Μηδὲ γὰρ ἐτι λείπεισθαι μήτ' ἐκείνῃ βασιλείας ἐλπῖσα, μήτε τούτῳ φόβου λείψανον οὐδέν. Σκέψιν μέντοι ποιήσασθαι ἐδόξεν, ὅπως χρῆ τὴν ἐπ' ἐκκλησίαις ἔχειν μνήμην, εἰ ἄρα (φησὶ) καὶ χρῆ. Πέμψας οὖν δύο τῶν ἐπισκόπων, οἷμαι εἰρωνευόμενος, καὶ πλαττόμενος λύπην καὶ ἀγωνίαν τῶν ἐπ' αὐτῷ πεπραγμένων, ἐξ αὐτοῦ καὶ δὴ ἄλλοθεν ἐζήτησε τὴν τῆς σκέψεως ψῆφον, καὶ ἐπίκρισιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῖς ἀληθῆσαι κάτοχαι; ὡν τὴν ψυχὴν βύθιον τινα καὶ πολλοῦ τοῦ τῆς καρδίας; πυρὸς γέμοντα στεναγμῶν ἀνέπεμψε· καὶ ἀνοίξαι; τὸ στόμα ταῦτα διέξεισι; πρὸς αὐτοῦ;

Z'. « Ὅσπερ, φησιν, ἐπὶ τοῦ Λαζάρου διπλοῦν ἐγγόνει—τὸ θαῦμα, ὅτι τε νεκρὸς ὢν ἀνέστη καὶ διεδεμένος ἐδάδιζεν. οὕτω καὶ νῦν ἐχρῆν ἐπ' ἐμοῦ. Ἰδοὺ γὰρ καὶ νεκρὸς ἄντικρυς εἶμι, πολλὰ καταβραχέας κύμασι τῶν δεινῶν καὶ πρὸς γε ἐτι δεδεμένος, οὐ μόνον χεῖρας καὶ πόδας, ἀλλὰ καὶ γλῶτταν αὐτήν, δι' ἧ; εἰ μὴ τε πλέον, τὰ γούν ἐμὰ πάθη καὶ ἀδικήματα ἀπαγγέλλειν ἔχον τῷ τε ἀέρι καὶ τοῖς ἀκούουσι τῶν ἀνθρώπων καὶ ᾧ νῦν ἄνοικῶ σκέτει; πικρῷ. Ἄλλ' ἐκάλυψεν ἐντροπὴ τὸ πρόσωπόν μου. Ἀπηλλοτριωμένος ἐγεννήθην τοῖς ἀδελφοῖς μου καὶ ξένος τοῖς υἱοῖς τῆς μητρὸς μου· καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ αὐτὸ οὐκ ἔστι μετ' ἐμοῦ. Οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξεναντίον μου ἔστησαν. Καὶ πάντες οἱ θεωροῦντές; με ἐξεμυκτήρισάν με. Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες· παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαθήματά μου· ἐτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν. Δεδωκέναι μὲντοι τὴν βασιλείαν πάσαι; ξυνεπεπτώκει τῇ Ἐκκλησίᾳ προνόμια, ταῦτα δὲ τὰ μέχρι νῦν θεωρούμενα· δεδωκέναι δ' αὐ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῇ βασιλείᾳ τὸ πατριάρχῃν, ὃν ἂν ἐθέλοι τῶν ψηφισθέντων, προβάλλεσθαι. Αὐτὸν δ' οὐ μόνον ἐγὼ προῦθελάμην αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐξῆλεξάμην καὶ τῶν πάλαι καὶ περιδελπτῶν καὶ ἐλλογίμων ἀνδρῶν προέκρινα,

Variorum notæ.

(14) Cantacuzenus lib. ii, cap. 17 et 20. Vido Constantinopolim Christ. lib. iv, sect. 15, n. 12, ubi de istius fontis virtutibus multa. Ducang.

[P. 273] ἀνθρώπων ἐν ἰδιωτεία καταγεγράσαντα καὶ μὴ ἱερωσύνης τυχόντα, μὴ ἔμφανείας τινός. Ἐὼ λέγειν ὅσα ἐξῆς ὑπὲρ αὐτοῦ προύτεινα βοηθείας καὶ χάριτας. Καὶ νῦν ὀφείλων μοι βοηθεῖν καὶ αὐτὸς πράττειν δυστυχῶς ὁ δὲ συνεργεῖ τοῖς κολάζουσι, βιαιότερος αὐτὸς ἔμοι καθιστάμενος ὁμοίως· εἰτά με ἔρωτᾷ, ὅπως αὐτὸς ἐπ' ἐκκλησίαις ἀρτί μνημονεύεσθαι βούλομαι, καὶ κλάττεται λύπη καὶ ἄγωνιαν τῶν κατ' ἐμοῦ τελεσθέντων, ὅμοιον ποιῶν τῷ Αἴγυπτίῳ κροκοδείλῳ ὃν βόσκει τὰ Νείλου νάματα τοῦ τὴν Αἴγυπτον ἀρδόντος. Ὅπότεν γὰρ κάκεινος ἀποκνίξῃ τῶν ἄμα αὐτῷ τὴν διαίταν ἐκεῖ ποιουμένων ζώων ἐν/ἔπειτα καθίσας ἐπὶ τὸν ἐκείνου νεκρὸν θερμὰ καταχεῖ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς δάκρυα. Ἐγὼ δ' οὐκ ἔχω ὅστις ἀν ἀποκρινάμενη πρὸς τὰ οὕτως ἐπιπλασμένως μοι προτεινόμενα. Εἰ μὲν γὰρ ὡς βασιλεῖα φαίην, οὐκ ἂν φθάνοιμι φονεύμενος ὑπὸ τῶν διὰ τοῦτο με δέσμιον ἐχόντων· εἰ δὲ μοναχὸν Ἀντωνίων, ἡμολογία τοῦτ' ἀν νομισθεῖται τοῖς τὰ ἡμέτερα κακουργοῦσιν, ὅτι μὴ βιαιώς, ἀλλ' ἐκὼν προελόμενος τὸ μοναχικὸν περιεθέμεν σχῆμα αὐτός. »

Ἡ. Ταῦτα καὶ κλέω τοῦτων διεξελθὼν ἐπ' αὐτῶν μῆδεν ὄψ ἐζήτηον ἐκεῖνοι μαθεῖν ἀποκρινάμενος ἐξέπεμψεν. Αὐτὸς δ' ἐπὶ τῆς κλίνης καθέσθεις, « Ἐπιστρέψον, » φησὶ, « ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάγκασίν σου, ὅτι Κύριος εὐηργέτησέ σε, » μὴδὲν τοῦ λοιποῦ λύπης ἄξιον ἐξείπων οὐδὲν τῶν ἀπάντων, εἴτε περιουσίᾳ συνέσεως χαλινώσας τὴν γλῶτταν, εἴτε διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς λύπης οὐ μάλα ἐκὼν ἀδακρυτὶ παραδραμὼν τὴν συμφορὰν, ὡσπερ ἀμνηχανίᾳ καὶ νάρκη τῆς ψυχῆς πεθηθείσης, πρὶν τὴν περὶ τὸν ἐγκεφάλον ἀθροισθὲν ὑγρὸν εἰς δακρύων φορὰν ἐκτεπῆναι. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἥλιος, ὅπῃ μετρίως ἀφήσῃ τὰς ἀκτῖνας, πολλὰ τὰ πνεύματα καὶ τὰς ὑγρότητας ἐκείθεν ἀνέλκει· ὅπῃ δ' ὑπερβαλλούσας, ὁ δὲ φθάνει κατηναλωκῶς σφᾶς, πρὶν τι ἐκείθεν ἀνιμῆσασθαι. Παραπλησίως δ' οὖν καὶ ὅσα τῶν ἐν ψυχῇ γινομένων παθῶν μετριώτερά πως ἡμῖν ξυνεῖναι ἐθέλοι, ταῦτα καὶ λόγον ἔχουν ἐρμηνεῖα τῆς ἐν καρδίᾳ φλογός· οὐ μάλα τοῖ ἀπαναίνονται. Ὅσα δ' ἀπειδοῖεν τοῦ πλεονεκτηούσας χρῆσθαι ταῖς ἐξεσι, ταῦτ' ἴδοι τις ἀν ἐξιστώντα μὲν πως καὶ τὴν ψυχὴν, δυοῖν δὲ κείθοντα θάτερον, εἰ καὶ μηδέτερον ὡς εἰκόσ· ἢ γὰρ πάντα λέγειν μᾶλλον ἢ ἂ δεῖ, ἢ μηδὲν μᾶλλον ἢ ἂ δεῖ. Ἴνα δὲ πρὸς τὴν τοῦ παρόντος λόγου βεβαίωσιν καὶ καλαιότερῳ τινὶ διηγῆματι χρῆσασθαι· ὅπότε γὰρ Καμβύσου τοῦ Πέρσου στρατεύσατο· ἐκ Σούσου ἐπ' Αἴγυπτον, ἐπεὶ μετὰ τῆς ἀρχῆς καὶ ὁ τῶν Αἴγυπτίων ἐάλω βασιλεὺς, ἀγομένω ἐπὶ θάνατον εἶν οὐδὲν κόσμῳ τῶν υἱῶν οὐδὲ βραχὺ τι αὐτὸς βλέπων ἐφθέγγετο, ἀλλὰ σωτηρὴν κούφῃ· ἔπειτα μόνον ἑώρα τοῦδαφος· τῶν δὲ γνωρίμων ἕνα ἰδὼν, ἕς πρότερον μὲν [P. 274] πλούτῳ πολλῶ καὶ δόξῃ χρυσάμενος ἦν Ἰσταμένης Αἴγύπτου, νῦν δὲ πᾶν διέβρωγυῖαν ἐσθῆτα περικείμενος προσαιτῶν περιφῆι, εἰ τι· ἄρτον ὀλίγον παράσχοι· ὁ δὲ τὴν αὐτὸς ἑαυτοῦ κεφαλὴν ἤδη πατάσας· καὶ βύθιον τι στενάφας ὄνομαστί τὸν ἑταῖρον ἐκάλει, μονοῦ τοῖς δάκρυσιν

A *benefecerim. Nunc autem, cum et ipse in calamitate 444 sublevare me deberet, iortioribus meis operam navat, quovis alio carnifice erga me crudelior. Tum me interrogat, quomodo in Ecclesia mentionem mei fieri velim, dolorem et ignorantiam rerum mearum simulaus. In quo non aliter facit quam Ægyptius crocodilus, quem Nili flumina Ægyptum irrigantia educant : qui cum aliquod secum illic degentium animalium interfecerit, cadaveri illius insidet, et caput ejus calidis lacrymis perfundit. Ego vero ad questionem, mihi ita simulate propositam, quid respondeam non reperio. Nam si me imperatorem nuncupandum dixerem, statim occidar ab iis qui ea de causa me in vinculis tenent. Sin monachum Antonium, confessio ea esse existimabitur ab iis qui res nostras fraude pervertunt, quasi non coactus, sed ultro ac volens monasticum habitum inducrim. »*

VIII. Hæc et plura cum his elocutus, nullo ad ea quæ rogabant responso dato, eos dimisit. Tum in lecto considens : « Revertere, inquit, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. » Nec ullum prorsus verbum deinde protulit, quo dolorem testaretur : sive is singulari quadam prudentia linguam suam frenaverit ; sive ob magnitudinem doloris vel invitus calamitatem suam indefectam præterierit, inertis stupore et quodam veluti torpore anima astricta, priusquam collecti in cærebro humores in lacrymas resolverentur. Nam et sol, si quo moderatos 445 radios emittit, ventos inde et humores multos attrahit : si supra modum acres, eadem illa consumit, priusquam attrahat. Eodem modo et animorum affectus, si apud nos moderati existant, flammam corde conceptam verbis declarare non recusant. Qui vero modum excedunt, si animum quasi de gradu tumultuantem dejiciunt, ac duorum alterum solent svadere, etsi neutrum videntur efficere, ut aut quidvis potius dicas quam quod oportet, aut nihil plus quam quod oportet. Ad hanc sententiam confirmandam, ut aliquid e memoria vetustatis repetam, cum Cambysses Persa Susis profectus Ægyptum bello petiisset, rex Ægyptiorum una cum regno captus, filios suos sine ulla clementia ad necem trahi videns, ne verbum quidem loquebatur, sed tacitus, prono capite, oculos in terram desigebat. At cum unum vidisset ex familiaribus suis, qui Ægypto incolunt opibus et splendore fortunæ floruerat, tunc autem laceris pannis obsitus oberrabat mendicans, si forte frustum panis ab aliquo acciperet, tum ille capite suo percusso cum alto suspitio sodalem illum nominatim inelamavit, verba quasi lacrymis imbuens. Deinde causam rogatus a Cambyse, cur propter filios neque illacrymasset, neque dixisset quidquam, amicum autem deflevisset et allucutus esset,

¹ Psal. cxiv.

respondisse fertur. id quod filii paterebant, majus esse quam ut fiendum foret : 446 amici vero calamitatem, utpote non tantam, debere deplorari, cui magna dignitate dejecto in extremo senectutis limine tantum infortunium accidisset.

IX. Cæterum patriarcha decrevit, ut ante imperatorem nepotem senior commemoraretur, hac formula : « Religiosissimus et Christianissimus imperator Antonius monachus. » Sed priusquam inde quatuor dies elaberentur, protostrator cum audiret populum per domos, per fora, in portis et ubique mussitare, cum seniore imperatore inique agi, qui et fuisset imperator, et defuncto nepote futurus esset, quolibet alio excluso (neque enim legem esse monasticam, invitos et vi tyrannica subactos cucullum induere), injurias injuriis cumulando iterum sævire statuit. Itaque ad seniore misit, qui scriptum jusjurandum ab eo exigere, quo promitteret, se imperatoriam potestatem nunquam quæsiturum ; imo nec oblatam accepturum ; neque alium ullum ab eo promotum iri. « Sin minus, hac ipsa die, inquit, de capite tuo actum est. » Simul jubet peregrinos illos satellites eum denuo circumstare. Ille autem rursus vitæ suæ timens id quoque invitatus præstitit : et quia cæcus erat, alio manum manu ducente, crucis sacrosanctæ duo signa apposuit, rubrum quidem supra, infra vero nigrum.

X. Hoc tempore in finibus Persarum occulta turris reperta est, innumeris fere millibus nummorum auri purissimi plena. Quorum non paucos, 447 inde ad se transmissos, Latini mercatores quovis terrarum exportarunt. Horum singulos multi cives Byzantii ternis vulgaribus aureis redemerunt.

Α βρέχων τοὺς λόγους. Ἐπει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ὁ Καμδύσης ἤρετο, ὅπω· ἐπὶ μὲν τοῖς υἱεῖσι μὴ δακρύσαι· μὴδὲ φθεγγόμενοι· μὴδὲν, ὁ δὲ τὸν ἑταῖρον ἰδάκρυτος καὶ προσέρρηκε, φάσαι λέγεται, καὶ σφόδρα μεῖζον εἶναι ἢ ὥστε καὶ δακρῦσαι τὸ τῶν υἱῶν πάθος· τὸ δὲ τοῦ ἑταῖρου μὴ τοσοῦτον ἂν καὶ δακρῦσαι λοιπὸν δίκαιον, ὅς· μεγάλης ἐκπεπτωκῶς δόξης ἐς τοσαύτην δυστυχίαν ἐπὶ γήρως ἀφίκατο· οὐδὲν.

Θ. Τοῖς μέντοι περὶ τὸν πατριάρχην κεκῶρωται, μὴ μνημονεύσθαι πρὸ τοῦ ἑγγόνου καὶ βασιλέως αὐτῶν, εὐσεβέστατον καὶ φιλόχριστον (15) βασιλέα Ἀντωνιον (16) μοναχόν. Ὁ ὅπως τέτταρες ἐκείθεν ἡμέραι περὶ ἦλθον καὶ ἀκούων τὸν δῆμον ὁ πρωτοστράτωρ διαψευθίζοντα ἐν οἴκοις, ἐν ἀγοραῖς, ἐν πύλαις, καὶ πανταχῆ περὶ τοῦ γηραιοῦ βασιλέως, ὡς ἀδίκῃ ἐπεπόνθει καὶ βασιλεὺς ἦν καὶ ἔσται τελευτήσαντος τοῦ ἑγγόνου καὶ οὐχ ἕτερος τῶν ἀπάντων· οὐ γὰρ ἂν τοῦτο νόμος εἴη μοναδικῶς, ἀκοντας καὶ τυραννομένου ὑπέρχεσθαι τὸ μοναδικὸν σχῆμα· δεῖν δὲ ἐπὶ δεινοῖς ἐμελέτησεν αὐθις. Καὶ πέμψας ὄρκον ἀπήτησεν ἑγγραφὸν ἐξ αὐτοῦ διαβαθαιούμενον, μηδέποτε μῆτε ζητῆσαι βασιλείον κράτος, μῆτε μὴν διδόμενον δέξασθαι (17), μῆτ' ἄλλον τινὰ προβαλέσθαι. « Εἰ δ' οὖν, ἐπὶ ξυροῦ σοι, » φησὶ, « τὸ αἷμα τῆμερον ἴσταται. » Καὶ ἅμα τοὺς ἀλλοφύλους ἐκείνους ὁπάτας αὐτῷ περιέστησεν αὐθις. Ὁ δ' αὐθις δέσας περὶ τῆ ζωῆς ἄκων καὶ τούτ' ἐπεπράχει· καὶ ἐπει τυχὸν εἶναι τοῦτον εἰρήκειμεν, ὅφ' ἑτέρου λοιπὸν τὴν χεῖρα χειραγωγούμενος ἄνω μὲν ἐρυθρὸν (18) προὐθήκα τὸν τοῦ θεοῦ σταυροῦ τύπον, κάτω δὲ μέλανα· καὶ οὕτω συνεχωρήθη τὸ ζῆν.

Κ. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ εὐρηται παρὰ τὴν τῶν Περσῶν γῆν πύργος· τις ἐγκυκαλυμμένος, νομισμάτων μεστὸς καθαρωτάτου χρυσοῦ μυριάδες οὐ βεδύως ἀριθμηταί. Ἐν οὐκ ὀλίγα διαδεξάμενοι οἱ τῶν Λατίνων ἔμποροι διέσπειραν πανταχῆ γῆς καὶ θαλάσσης, εἰδότες· χρεῖωθι τυγχάνοντα διὰ τὴν τοῦ χρυσοῦ καθαρότητα· ὧν ἕκαστον πολλοῖς τῶν Βυζαντιῶν ὄνιον ἐγεγόνει τριῶν νομισμάτων πολιτικῶν.

CAPUT XI.

Vanae prædictiones ex Italia et Colchide Byzantium afferuntur. Gregoras, amicis instantibus, eas rejellendas suscipit. Epistola, quam de ea re ad amicū scripsit.

I. Per illud tempus litteræ ab Italis et Colchidis habitatoribus, iis videlicet qui ortum a Persis ducunt, Byzantium afferuntur, supercilio et stolido fastu plenæ, nec non prædictionibus puerilibus et ineptis, quales tibicinæ et saltatriculæ in prostibulis propinant suis amatoribus. Nam si qua alia res, insectia certe omnium efficacissima est ad quidvis persuadendum hominibus vanis et superciliosis,

[P. 275] A. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ (19) γραφαὶ παρὰ τὰ Ἰταλῶν καὶ ἐπὶ ὁπόσοι Κολχίδα Περσῶν ἀποσπάδες οἰκοῦσιν ἤκουσιν ἐς Βυζάντιον, ὁφρῶς τε καθυρούζης μακρὰς οὐσαι μεσαι καὶ προρρήσεων ὄσαι μαρκακῶδες καὶ ἀγενεῖς καὶ οἷας ἀλητρίδες καὶ ὄρηστροῖδες ἐς χαμαιτυπεία προπίνουσι χαρίζόμεναι τοῖς ἐκείσι κωμάζουσιν. Ἐπερ, γὰρ τὶ τῶν ἀπάντων ἕτερον καὶ τὸ τῆς ἀμαθίας δ' ἔμοιγε ἐς τὸ πάλθην τοὺς κωφοῖ-

Variorum notæ.

(15) Epitheton vulgo datum monachis. DUCANG.

(16) In Wolfiana editione deerat vox βασιλέα. Eam nos ex codice Regio restituumus. BOIVIN.

(17) Ζητῆσαι καὶ δέξασθαι. Aoristi pro futuris. Sic supra lib. VII, cap. 6, sect. 1. BOIVIN.

(18) Id est, *Alio manum regente, crucis sacrosanctæ duo signa, rubrum quidem supra, infra vero nigrum apposuit*, jussus scilicet oblato iustrumento subscri-

bere : non, ut interpretabatur Wolfius, *alio manu ducente, supra rubram crucem, inferne nigram gestans, vivere sicut est*. BOIVIN.

(19) Ἵστερον πρότερον. Gregoras egit supra de rebus gestis anno Christi 1330. Prædictiones autem, de quibus agit hoc capite, Byzantium allatae sunt anno 1329. Certe epistola, qua illas refutavit, data est ante annum 1330. BOIVIN.

ρου; καὶ καταφρωμένους δραστηριότητα ἐδοξε καὶ αὐσιμώτατον, προπέτειαν ἀπερίσκεπτον ὄψηγό-
 μων καὶ πρόχειρον ἐς ἅπαν καθ' ἅπαντα χρόνον,
 εἴτε ποὺ τοῖς κούφοις αὐτῶν λογισμαῖς ἐπιφύεται.
 Ἦρως μὲν δὴ ταύτας ἀντιλέγειν καὶ ἀπελέγειν οἱ
 κείστοι τῶν φίλων προὔτρεποντό με· οὐκ οἶδα,
 εἴτ' ἐμὲ βασανίζειν ἐθέλοντες, ὡσπερ τοὺς ἀμιλλη-
 τηρίου τῶν Ἰππων ἐν διαφόροις πεδίοις ἐλαύνοντες
 εἰ δρόμων Ὀλυμπικῶν ἀθληταί, εἴθ' ἑαυτοῖς μέρος
 ἐντεῦθεν ἡδονῆς ἐκπορίζοντες. Οὐδενὶ γὰρ ἑτέρῳ τῶν
 πάντων οὕτως ἐκεταὶ ἡδεσθαι τὴν ψυχὴν, ὡς ὅσα
 καὶ οἷα τῶν κατ' ἐφεσὶν ἐστὶν ὄρῳ καὶ ἀκούειν.
 Παραπλήσιον γάρ ἐστιν, ὡσπερ ἂν εἰ τις διψῶσι
 μὲν τῶν ἡδίστων κτεῖν ἐδεδώκει ὕδατων, φλεγόμε-
 νος δ' ὕρῳ θέρους ζέφυρον ἐμηχανήσατο ἀναψύξασθαι.
 Ἐπίεται δὲ πάντως ἄλλος ἄλλου κατὰ τὴν τοῦ ἐν
 αὐτῷ κριτικοῦ τῆς ψυχῆς ἕκαστος δύναμιν, καθάπερ
 αἰτία; τινὸς; καὶ βίβης ὑποκειμένης τῆς ἐκτεθεν κι-
 νομένης ὀσμῆς; καὶ ἀναλόγως χειραγωγούσης ἐς
 τὰς προθέσεις τὰσδε ἢ τὰσδε τοῦ βίου, ὅποιας πολ-
 λὰς καὶ ποικίλας γῆ τε αἰθὴ καὶ οὐρανὸς ἐκείνος
 προσοχεται. Τὴν μὲν οὖν αἵρεσιν τῆς τούτων ἐφέ-
 σεως ταυτησὶ εἰ μὴ καθάπαξ ἅπαντες, ἀλλ' οὖν οἱ
 πλείους δέξονται· ἂν οἶμαι· τὴν γε μὴν ἀωρίαν αὐτῆς
 καὶ τὸ λίχνον, ταύτην δ' οὐ πάνυ τοι ἔγωγε. Πάντα
 μὲν γὰρ ἐρευνᾶν ἐν· τι τῶν ἀρμοζόντων εἶναι, οὐκ
 ἐν ποτ' αὐτὸς ἐκὼν γε εἶναι ἀπαγορεύομαι· ἐν δ'
 ἅπαντι καιρῷ καὶ χρόνῳ· καὶ παντὶ τῷ βουλομένῳ,
 τοῦτο δὲ καὶ μάλα τοι σφόδρα αὐτός. Οὐτε γὰρ
 παντὶ καιρῷ τὸ καιρῖον ἐνεσθαι, οὐτ' αὖ παντὶ τῷ
 βουλομένῳ προσήκει πανταχῆ τὸ βούλεσθαι· ἀλλ'
 ἐστὶ καὶ καιρὸς ἀκαιρίας, γέμων καὶ βούλησις ἀβου-
 λίας πολλάκις μεστή. Ἄλλ' οὖν ἐπειδὴ ταῦτα συγ-
 χειρητέα ὄπω; ποτὲ ἔδοξεν εἶναι ἡμῖν, ἅπαξ τὰ βάρη
 τῶν τοιούτων ὅποιά γε εἴη προσίσθαι προθεμένοι; καὶ
 χιρῖσθαι σφισιν ὅπόσον τὸ ἐφικτὸν ἐπεφύκει, οὐτ'
 ἀοχὴν αὐτοῖς οὐτε γλύτταν ἀπεκλείσαμεν [P. 276]
 ἀλλὰ μετρίοις ἐλέγχοις ἐστὶν ἃ τῶν γραφομένων
 ἡμεψάμεθα. Καὶ ὅπόσους τὸ τε καιρῖον ἐς τὸ τῆς
 ἀσφαλείας μουσεῖον ἐπαιδαγωγῶσε, καὶ πᾶς τις οἶμαι
 ὀκνηκῶς οὐκ ἂν ἡμῖν μέμψαιτο. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα
 τῶν γραφομένων ἀπόβρῃτα κείσθαι παρήκαμεν· τῶς,
 ἀκαιρίας ὡς τὰ πολλὰ κατορχουμένης αὐτῶν πάνυ
 τι φορτικῆς καὶ ματαίας· ἃ δ' ὡς ἐν ἐπιστολῆς
 σχήματι πρὸς ἕνα τῶν φίλων εἰρήκαμεν, ἵνα μὴ τὸ
 τῆς εὐσχήμενος ἡμῶν σιωπῆς ὑπόληψιν ἀπορίας ὑπόσῃτο τοῖς
 ἀφειδιστέροις τῶν ὄβριστῶν, ταῦτα καὶ
 οὖν τοῖς ἐντυγχάνειν ἐθέλουσιν ἱστορίας ἕνεκα παραθήσομεν.

Β'. ε. Ὅποσα γὰρ (20), εἰ ἔφη, « τῶν λεγομένων
 οὐκ ἡγμέονα προβάλλεται καὶ τοῦτω τὴν πρόπουσαν
 αὐτονομίαν σαφῶς ἐπιτρέπει, ταῦτα καὶ νοῦν πάν-
 τος ἐπόπτην ἐφέλκεται καὶ γλύσσαν ἀναμένει σὺν
 ἐπιστήμῃ δικάζουσαν. Ὅσα δ' ἀρμονίας ἀπάσης
 πραιρησάμενα νόμους ὄρων ἐπιστημονικῶν ὑπερ-
 ριον καὶ φυγάδα τείνουσι πᾶσα, ταῦτ' οὐτε νοῦν
 ἐπόπτην οἶδεν ἐφέλκεσθαι καὶ πάντα λόγον ἐρηγηά

Variorum notæ.

(20) Existat hæc epistola in codice Vaticano 1086
 et inscribitur, τῷ Π: παγωμένῳ; περὶ τῶν ἐλλοουτῶν

A quæ ad inconsultam eos temeritatem impellit et ad
 quidvis sine consilio suscipiendum incitat, quæ-
 cunque levibus eorum animis cogitatio oboriatur.
 Ad eas coarguendas et refutandas plurimi ex ami-
 cis me hortati sunt : qua mente nascio; sive, ut
 curriculi Olympici athletæ equos ad certamen de-
 stinatos variis in campis solent agitare, ita etiam
 hi vires meas periclitari voluerint; sive aliquid
 inde voluptatis sibi ipsis captaverint. Nulla enim
 res est, quæ animum ita debet, ut videre et au-
 dire ea omnia, quorum desiderio teneris. Perinde
 quippe est, ac si quis sitientibus suavissimam
 aquam offerat, et æstatis calore torridis frigidum
 zephyrum aliqua arte subministret. Desiderat au-
 tem alius aliud, pro sui quisque iudicii captu : ex
 quo iudicio tanquam causa et radice 448 oritur
 appetitio, et unde quasi manu ducimur ad alia at-
 que alia rerum studia, qualia multa, eaque diversa,
 cœlum et terra suggerunt. Porro ipsam rationem
 huiusce amicorum meorum desiderii, si non om-
 nes prorsus, plerique certe probaverint. Mihi au-
 tem tam alieno tempore tam vehemens desiderium
 minime probatur. Nam ut omnia inquiri pulchrum
 esse nunquam ego indicias iverim, ita quovis loco
 ac tempore aut quolibet volente pulchrum id esse
 plane negaverim. Neque enim quodvis tempus op-
 portunitatem habet, neque quemlibet quidvis ten-
 decet. Nempe et tempus aliquod est minime tem-
 pestivum, et voluntas sæpe plena est imprudentiæ.
 Sed tamen cum hoc amicis dandum esse prorsus
 videretur, ut huius oneris molestia qualicumque
 suscepta pro virili ipsis gratificaremur, neque au-
 res illis nostras oclusimus, neque linguam dene-
 gavimus : sed aliqua eorum, quæ scripta erant,
 parce et moderate refutavimus. In quo nemo op-
 portunitatis ac prudentiæ studiosus sectator, neque
 quisquam credo, qui audiverit, nos reprehensurus
 est. Ac cætera quidem illo scripto comprehensa
 silentio præterivimus, eo quod in plerisque vana
 et importuna temeritas insolenter exsultare vider-
 tur. Quæ vero in epistolæ formam redacta amico
 cuidam diximus, ne honesti silentii nostri causam
 esse ignorantiam importuni obtrectatores 449 exi-
 stimarent, ea nunc historiæ illustrandæ causa, si
 qui forte cognita sibi velint, legenda proponemus.

II. ε. Quæcunque, inquam, verba sic dicuntur,
 ut mentem ducem sibi proponant eique legitimam
 auctoritatem omnino tribuant, eadem etiam ocu-
 los mentis ad se alliciunt et linguam sapienter ju-
 dicantem merito exspectant. Quæ autem omnis
 harmoniæ legibus repudiatis veræ cognitionis limi-
 tes quasi fugitivo pede transiliunt, ea nec mentis
 oculos sciunt allicere, et orationem quamcumque

αὐτῷ τερατολογικῶν, τῶν μὲν ἔνοθεν ἐκ Τραπεζοῦν-
 τος, τῶν δὲ κατωθεν ἐξ Ἰταλίας· Βοιωτῶν.

interpretem acerrime repellunt, cum non aliud A
sint, nisi quidam naturæ morbi et veluti ruptæ
lyræ absoni strepitus. Quamobrem, amicorum op-
time, vehementer mirari mihi subit, quo pacto me
amicum ad futilia ista compellas, et linguam ad
nugas hasce evidentes refutandas accommodare
cogas, tum eas, quæ ex Epizephyriis barathris
frequenter erumpunt, veluti Vulcauiorum crate-
rum rivi sponte manantes, tum illas, quæ numero
et copia hibernis nivibus pares et superiore conti-
nente (id est ex Colchide) descendunt. Quippe et
scientiæ regulæ mediis fidiis et nobis ipsis face-
remus injuriam, si eas regulas illis adhiberemus.
Nam semet ipsum ultro corruptis tradere moribus
et sermonibus, non abest a malitia, nec reprehensio-
ne vacat, sed veluti cognatam maculam repre-
hensionem invidiosam secum trahit. Quem enim
summum inscitiae gradum non superant sive illæ
verborum insolentiæ, quas inferioris tractus inco-
a veritate remotissimas fabricare consueverunt;
Ivo 450 illi ignavi puerilesque strepitus, quos
superioris regionis habitatores cient; idque, cum
Persarum et Chaldæorum scientiam profiteantur?
Nam si Chaldæorum et Persarum omnis methodus
eo redit, et cælum propter hoc per ætheris sphæ-
ram bene et composite stellarum cursus circum-
fert, ut veris initio læcri accessionem scribis ap-
portent, senibus vero sub exitum ætatis morbos,
facetum hercle id eis videbitur, qui utilitatem
artis deprimeret verbis cupiunt; eritque hæc op-
portuna illudendi occasio iis, qui de plastro con-
viciantur, nec non iis qui fabulæ ipse scena agunt.
Ego vero illud etiam cum risu miror, quod non
prædixerint, quercus multas glandes laturas, et
sentes contractantium manus puncturos esse; et
mustelam, si pepererit, matrem fore sui fetus,
æstate æstum, hieme frigus fore, cœteraque per-
spicua omnibus, si non bobus, et hominibus certe
quidem. Sed ne molestia tute ipse afficiaris, et
disciplinæ gravitas in tales sordes demersa ludi-
brio sit, age media incedentes via pauca meridia-
norum istorum nebulonum, ac potius terrestrium
planetarum, qui ætheriam provinciam plurimis
mendaciis infamant, cœparquamus, ut a simbria
totum contextum solvatur, et ut illa Penelopes
tela relaxetur. Ventos aiunt commotum iri, unde
humana corpora corrupenda sint. Ego vero cor-
ruptionis ejus causas scire velim. Nam si quid
alud quam impetus aeris ac divisio ventus 451
esset, rationis fortassis aliquid ea haberet oratio.
Quæ enim aliquid aliud sunt quam aer eumque
permeant, ea vel corporeo transitu illum secant et
permeant, ut lapis et ferrum et aliæ res, quæ na-
tura sua aere duriores sunt; vel qualitatis suæ
distributione; id quod faciunt ea quæ fluxa et
aeris naturæ plane cognata sunt, ut odores, colo-

μάλα σφοδρῶς ἀποστίζεται, φύσει δὲ σαφῶς ἐξ-
ρωσθήματα καὶ λύρας ὡς περ βαγείσης κλημμελῆ
τινα κρούματα. "Ὅστ' ἐπεισὶ μοι σφόδρα θαυμά-
ζειν, ὧ φίλων ἀριστε, πῶς οὕτω κίμει ξυνοθεῖς κα-
λινδεῖσθαι τὸν φίλον περὶ τὰ φαῦλα καὶ γλῶτταν πα-
ρέχεσθαι τοῦτοισι τοὺς σαφεῖς ἐξελέγγουσαν λήρους,
ὅπόσοι τῶν Ἐπιζεφυρίων βαράθρων συχνὸν ἀναβρή-
γνουνται, καθάπερ τινὲς τῶν Ἱθαίστου κρατήρων
αὐτόματοι βύακας; καὶ ἐτι ὅπόσοι τῷ πλήθει νεφέδες-
σι (21) χειμερήσιον τοιχότες τῆς ἀνωτέρας ἡπείρου κα-
ταίσιν. Ἀδικολημὲν γὰρ ἄν, νῆ τὸν φίλιον, τοὺς τε τῆς
ἐπιστήμης κανόνας τοῦτοις προσάγοντες καὶ ἡμᾶς
αὐτούς. Τὸ γὰρ ὀκνοῦσιν ἑαυτὸν ἐκόν γε εἶναι διε-
σφορόσι διδόναι τρόποις καὶ λόγοις οὐκ ἀποχωρεῖ
κακίας, οὐδ' ἀνασοβεῖ τὰ δικτυα τοῦ ψόγου, ἀλλὰ
καθάπερ συγγενῆ κηλῖδα χλωρὴν ἐπιφθονον ἐπισύρει-
ται. Τίνα γὰρ ἀμαθίας Καύκασον οὐκ ὑπερβαίνου-
σιν, ἰπόσοι; οἱ μὲν κάτωθεν ὡς πορ' ὠπῆται τῆς
ἀληθείας χαλκεύειν εἰώθεσαν ὄγκους βημάτων, εἰ
δ' ἄνωθεν ἀγνεύει τις καὶ μερικακιώδεις κροτοῦσι
θορύβους, καὶ ταῦτα τὴν Περσῶν καὶ Χαλδαίων με-
τιέναι φάσκοντες ἐπιστήμην; Εἰ γὰρ ἐς τοῦτο
Χαλδαίοις καὶ Πέρσαις ἡ πᾶσα περιίσταται μέθοδος
καὶ οὐρανὸς διὰ τοῦτ' ἐς τὴν αἰθέρος σφαίραν εἶδ
καὶ τεταγμένως περιφέρει τοὺς ἀστέρων δρόμους,
ὡς λημμάτων μὲν φορὰν ἦρος ἀρχομένου γραμμα-
τεῦσι προφαίνειν, νοστήματα δ' αὐ γέρουσι φθίνον-
τος [P. 277] ἦδη τοῦ θέρου; χάριεν ἄν, νῆ τὸς
λόγους, δόξειε τοῖς διασύρειν ποθοῦσι τὸ τῆς ἐπιστή-
μης χρηστὸν καὶ τοῖς τε ἐξ ἀμάξης; λοιδοροῦσιν ἀπο-
χρώσα πρόφασις ἐς ὕβρει; καὶ ἰπόσοι πρὸς ταῖς
σκηναῖς ἀφθονα δραματούργοις τὰ σκίμματα. Ἐγὼ
δὲ λίαν ἠδέως κάκεινο θαυμάσαιμι ἄν, ὅτι μὴ καὶ
περὶ θρωῶν προτεθέσπισται τιλε ἀνδράσιν, ὡς πολ-
λὰς ἐξανθήσει τὸ γένος βαλάνους καὶ ὡς ἀκαυθα τὴν
ἐφαπτομένην ἀμύξει παλάμην· καὶ εἰ τέκεσ γαλή.
μήτηρ ἴσται, τοῖς τεχνησομένον· καὶ θέρουσ μὲν
ἴσται καῦμα, γειμῶνος δὲ ψύχος, καὶ ὄσα τῶν πᾶν
προβήλων, εἰ μὴ γε δὴ βουσίον, ἀλλ' οὐν ἀνθρώποις
ἄσασίν ἴσται. Ἴνα δὲ μήτε σὺ τῶν λυτουμένων
εἰς; μήτε τὸ σεμνὸν τῆς ἐπιστήμης ἐς τοιαύτας
ἐσχατίας κατενηγεμένον ὑβρίζοιτο, φέρε μέσην
βεδίαντες βραχία ἄπτα τῶν μεσημβρινῶν (22) του-
τωνὶ λήρων ἐξελέγγωμεν, ἢ μάλλον, εἰκαίν, τῶν
γῆλων κλανήτων καὶ τὰ πλεῖστα τῆς ἀνω λήξεως
καταψευδομένων, ὡς ἄν ἀρῶν ἐκ τοῦ κρασπέδου πὸ
ὑψασμα λυοῖτο πᾶν, καθάπερ ὁ τῆς Πηνελόπης
ἐκείνου ἰστός. Ἀνέμων ἐκείνοι προλέγουσι ἐσεσθαι
κίησι, ὅφ' ὦν ἐς εὐβορὰν τὰ τῶν ἀνθρώπων λυθη-
σονται σώματα. Ἡδέως ἄν οὐν ἐγώ γε τὰς αἰτίας
προίμην τῆς τῶν ἀνθρώπων λύσεως. Εἰ μὲν γὰρ
ἄλλο τι ἢ φορὰ τις ἀέρος καὶ διαίρεισι ὁ ἀνεμος ἦν,
εἶχεν ἄν τινα λόγον ἴστω; ὁ λόγο;. Ὅσα μὲν γὰρ
ἄλλο τι παρὰ τὸν ἀέρα τυγχάνοντα δέισιν αὐτῶν, ἢ
διόδω σωματικῆ τέμνοντα φέρεται δι' αὐτοῦ, καθά-
περ λίθος καὶ σίδηρος καὶ ὄσα σκληροτέρας ἢ κατὰ

Variorum notæ.

(21) Hom. II., III. 222. BOIVIN.

(22) Calabros credo intelligit. Nam Calabria inter

occasum et meridiem sita, si Byzantium spectet.
BOIVIN.

τὸν ἀέρα φύσει, βλαχεν, ἢ διαδύσει ποιότητα, ὅσα
 δηλαδὴ χρομένην καὶ τῷ ἀέρι πάνυ τοι προσφυῶς
 ἀνακρινυμένην ἔσχεν αὐτήν, ὡσπερ ὀσμὰ καὶ χρώ-
 ματα καὶ σκηπτοὶ καὶ πρῶτηρες. Καὶ μάλιστα καὶ
 ἀνεμος εἰ καθ' ὄνεινασούν τούτων πρῶτον ἢ διατρίων
 δηλαδὴ τὸν ἀέρα καὶ τὸν ἐκείνου τόπον μεταλαμβάν-
 νων διψεῖ, ἢ τούτω διαδύσει ποιότητος σφαλερῶς
 ἀνεκίβνῳτο, πᾶσαν γένεσιν ἐκ τοῦ παραχρῆμα φθορὰ
 προφανῆς διεδέχτο ἄν. Νῦν δὲ τούναντιον εὐκρα-
 σίας ἡμᾶς ἀπάσης ἐμπικλώντα βλέπομεν τοῦτον
 αἰεὶ. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἀνεμος ἢ στερρότερα φορὰ
 καὶ χύσις ἀέρος, ὅς ἀεὶ πλούσιος μὲν ἡμῖν περι-
 κλύεται, αὐτοῦ δ' ἀπολαύομεν καθόσον ἐκίχον ἐκά-
 στω, κἂν πάνυ τοι, κλειστός ἐπιρται. Ἐκείνῳ γὰρ
 καὶ μαυτείας ἰσως δαίεται, καὶ οὐκ ἔχω ὁ τι φῶ.
 Πόλεων γὰρ καὶ δένδρων καὶ ὄρων φασιν ἐξ ἀνέμων
 πάντων ὁμοῦ κινήθέντων καταστροφῆς καὶ μετα-
 βάσεως. Πῶς γὰρ καὶ πῆ περιχωρήσει καὶ μεταστή-
 σεται τι τούτων, περικυκλούντων, ὧς φασιν, οὕτως
 τῶν ἀνέμων ἐκ διαμέτρου; Ἐνὸς μὲν γὰρ ξυνοθη-
 σαντος ἀνέμου καὶ ξὺν βίᾳ κλονήσαντος ἀνατερά-
 φθαι οἰκίαν ἔσθ' ὅτε ἢ δένδρον ἐπὶ θάτερα μέρη,
 καινὸν οὐκ ἂν εἴη, ἀλλ' ὡς τὰ πολλὰ τῶν ὄρων τῆς
 συνθηθείας ἔντος. [P. 278] Πολλῶν δ' ἀντιπνευόντων
 ὁμοῦ, σχολῆ γ' ἂν καταστροφῆται ἐκ τῶν ἀπάντων. Τὴν
 γὰρ τοῦ ἐνὸς ἀντίθεσιν ἢ θάτερον ἐξενατίας ἀντίστα-
 σις θραύουσα καὶ ἀναχαιρίζουσα ἀκλόνητον τὸ πα-
 ράπαν ἐξ ἀντιπεριστάσεως ἴστασθαι παρασκευάσει
 τὴν βραχέως. Ἄλλως τε καὶ ὁμοῦ τοὺς κατὰ διά-
 μετρον ἀνέμους κινεῖσθαι, οὐτ' Ἀριστοτέλης φύσιν
 ἔχειν δίδωσιν, οὐδ' ὁ πολὺς ἐφηγε χρόνος. Ἄλλ'
 ἐκείνο μικροῦ με παρέδραμα. Τὴν γὰρ τοῦ Κρόνου
 καὶ Ἄρεος ὄψ' ἐν ζυδίῳ συνέλευσιν αἰτίαν τῆς τῶν
 ἀνέμων τίσθενται μάχης καὶ πρὸς γὰρ τῶν ἡλιακῆν
 τινα ἐκλειψιν. Εἰ οὖν ταῦτα φανερῆ ψεῦδος περιφα-
 νῆς, ἡγούμενα ὅσα τῶν ἐφεξῆς, ψευδῆ πάντως μετὰ
 τοῦ μελλόντος προσθήκης φανείην ἂν καὶ τὰ τούτοις
 ἐπέμνα. ὡσπερ ἂν εἰ τις τὴν βίβαν τοῦ δένδρου
 τεμῶν συναφέλειν εὐθὺς καὶ τὴν τῶν ἀκροδύων
 ψυχῆν. Οὐ γὰρ μόνον ἐν τοῖς παρούσι καιροῖς οὐκ
 εἰσὶν ὑπὸ ζυδίων ἐν Κρόνος καὶ Ἄρης, ἀλλ' οὐδὲ
 ἑκατὸν συνεχῶς ἐξελιττομένον ἑναυτῶν οὐκ ἂν ποι-
 σνῶλοισιν ἂν. Ἄρης γὰρ ἐκ πολλοῦ πρὶν τὴν τοῦ
 Ἄϊόντος πεντακαίδεκάτην μοῖραν τὸν Κρόνον κατα-
 λλοικῶς ἦδη καὶ ἐς τὰς τοῦ Σκορπίου χηλὰς δια-
 δαίνοι. Ἡλιακῆν γὰρ μὴν ἐκλειψιν οὐτε τὸ παρὶν
 ἄπαν θέρος, οὐτε τὸ ἐφεξῆς (23) μετὰ τοῦτο φθινό-
 κωρον ἔβηται, κἂν πάντες ἄνθρωποι, κἂν πάντες
 φάσκωσιν ὄρνιθες. Ἐστὶ δὲ σοι τούτων διδάσκαλος
 ὅτι χρόνος καὶ ἡ ἀσθησις πρὸς ἀκριθεὶ τὴν ἀλη-
 θειαν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως εἰς ἐπιστήμης ἀπόδειξιν
 ἀναντιρρήτων ἕτερον, ὡς ἐμπειρία καὶ ἀσθησις.
 Ἐπισθησις μὲν γὰρ, ὅ φησὶν, ἐμπειρίαν ποιεῖ, ἢ
 δὲ ἐμπειρία τὰς ἀρχὰς δίδωσι τῇ ἐπιστήμῃ. ὡσπερ
 οὖν αἴτου σπαρέντος εἰς γῆν ἐνδέχεται στάχυν ἔσει-

res, fulmina, incensi turbines. Quod si et ventus
 aliquo horum modorum vel aerem dividendo et
 ejus locum occupando transiret, vel eadem distri-
 butione qualitatis lubricæ commiseretur, statim
 omnem generationem manifestus interitus exciperet.
 Nunc contra omni nos temperie compleri vi-
 demus ab eo semper. Neque enim aliud est tur-
 bus, quam fortior impetus et quasi diffusio aeris,
 qui nos semper copiose circumfundit; etoque nos
 fruimur, quatenus est amicisque concessum, quam-
 vis copiosissime nos sequatur. Illud vero fortassis
 etiam vaticinationem desiderat, neque ego habeo
 quid statuum. Dicunt iidem urbes et arbores et
 montes, ventis simul omnibus concitatis, eversum
 atque translatum iri. Quomodo ea videlicet et quo-
 nam translata transibunt, cum venti omnes, ita ut
 hi dicunt, ex opposito spirantes ea circumdaturi
 sunt? Nam venti quidem unius impulsu et violento
 impetu everti domum, aut arborem ruere, novi
 nihil sperit, nec a consuetudine abhorreat. Sed
 ubi plurimi simul ex adverso spirant, non
 utique quidquam omnium prosterent. Nam cum
 unius impressionem alterius contraria impressio
 frangat et reprimat, ex ista pari utrinque violentia
 in medio inconcussum et stabile permanebit id,
 cui vis infertur. Præterea ventos ex adverso simul
 moveri, nec Aristoteles secundum naturam esse
 concedit, nec temporis diuturnitas verum esse
 ostendit. Cæterum illud pene me præterit, quod
 Martis et Saturni in uno signo congressum pugnae
 ventorum causant statuunt, et ante has defectio-
 nem quamdam solis. Quæ cum principia sint, ex
 quibus cætera consequuntur, si falsa esse patuerit,
 magis utique falsa erunt ea omnia, quæ inde
 colliguntur: sicut succisa radice arboris summi
 etiam cacuminis anima interit. Atqui hoc tempore
 Saturnus et Mars non solum in uno signo non
 sunt, sed nec annis quidem continuis duobus evo-
 luntis simul congrredi possunt. Etenim Mars, Sat-
 urno jampridem in decima quinta Leonis parte re-
 licto, in Scorpii chelas jam transit, Solis vero de-
 flectionem nec tota hæc æstas, nec secuturus autum-
 nus sentiet: etsi omnes homines, omnes aves id
 affirmarint. Cujus tibi rei magister et tempus et
 sensus erit ad veritatem penitus intelligendam.
 Nihil enim est, cui ad scientiæ demonstrationem
 minus refragari liceat, quam sensui et experientia.
 Sensus quippe, inquit Philosophus, experientiam
 gignit; experientia vero principia suppeditat
 scientiæ. Sicut igitur frumento in terram
 sato spica nasci potest, sine semente vero
 ne germen quidem exspectari debet: ita et in hac
 re; si erit defectus solis, si Saturnus et Mars con-
 gressuri sunt, dicere fortasse illi queant, fore tur-
 bines et eversiones urbium et montium a radici-

Variorum notæ.

(23) Æstas anni 1350 solis defectionem habuit die Junii 16, de qua infra cap. 12, sect. 2. Item autumnus anni 1351, Nov. die 30., ut infra quoque

dicetur cap. ult. Itaque hæc videntur scripta fuisse anno 1329. BOVIN.

bus evulsiones. Sin illa non erunt, necessario sequitur, omnem montem, omnem urbem suo loco mansuram esse. Neque enim ignoramus, sublato eo quod propter aliquid fit quodque alterius causa est, ipsos quoque et effectus et eas res, quarum causa illud futurum erat, necessario simul tolli. In hanc autem absurditatem isti devoluti sunt, quod eam quæ causa est causam non putarunt, et quæ causa non est, causam putarunt. Nimirum astrorum alii alias aspectus eventus etiam alias post intervallo exsisturos. Isti vero ne hoc quidem intelligere potuerunt et alienas causas attulerunt, multum a via aberrantes: non secus ac si quis, quia Themistocle Mezaris Athenas eunte pluit, casum eum Themistocli imputet: aut Creso, quod cum is Halyn transiret, sol eo tempore supra horizontem ascenderat. Namque etiam Themistocle absente natura fert, ut imbres effundantur; atque ex quo Lydus discessit, sol post quamlibet noctem pergit nihilominus supra horizontem ascendere. Erant alia sexcenta, quibus illos convinceremus, quæ ob prolixitatis fastidium omittemus. Nam pulchrum argumentum pulchre tractare, quantumvis prolixè 454 id fiat, laude sua non caret. In nugis vero et rebus absurdis idem facere, nec laudis quidquam habet et parum abest a ridiculo. Itaque fertur Philippus Alexandrum filium derisisse, quod cithara belle et modulate caneret; quoniam turpe alicbat esse, generosum hominem ingenium vilibus in rebus ostentare. »

ἐξεκχωρήκει καὶ μυκτῆρος κατατρέχοντος οὐ σφόδρα ἀπαλλάττει. λέγεται γὰρ καὶ Φίλιππος ἀποσκῶφαι πρὸς τὸν παῖδα Ἀλέξανδρον, ὅτι δεξιῶς τε καὶ ἑμμελῶς ἐκίθαρσεν, αἰσχρὸν εἶναι φήσας ἐν τοῖς φαυλοῖς ἐπιδεικνύσθαι φιλοτιμῶς τὸν εὐγενῆ. »

CAPUT XII.

Michael Bulgarus cur bellum Crali intulerit. Imperator in belli societatem ascitus. In Pelagonia castrametatur. Solis defectus. Bulgarus Triballorum agros vastat. Crales cum eo configit. Gallorum equitum virtute adjutus eundem vincit et capit. Michael ex vulneribus moritur. Imperator nulla re gesta Byzantium rediit. Fortunæ inconstantia. Cralis uxores duas. Filius ex prima susceptus rebellat. Potitur principatu. Ipse Crales a factiosis in carcere suffocatus.

I. Insecuto vere, cum Servix Cralem appareret non quieturum, nisi Michaellem ob injuriam et contumeliam sorori factam ultus esset; quod is eam legitimam conjugem, ex qua et liberos regni hæredes futuros susceperat, nulla de causa repudiasset, ac sororem imperatoris duxisset: Michael legatos ad imperatorem mitti eumque hortatur, ut per Romanas provincias transiens in Triballorum terram impressionem faciat. Nam et se magnis cum copiis arma eidem infesta illaturum, ut duobus bellis sustinendis impar multis utrinque agris amissis debilior existeret. Proinde ad expeditionem sub veris usque exitum sese parant.

II. Cæterum æstate incipiente imperator, cui ad-

A. Τοῦ δ' ἐπιγενομένου ἤρος (24) ἐπειδήπερ ὁ Κράλης Σερβίας δῆλος ἦν οὐκ ἠρεμήσων, εἰ μὴ ἐπεξίλθο: Μιχαήλον τῆς ἐς τὴν ἀδελφὴν ὕβρεως καὶ ἀδικίας, ὅτι γυναῖκα νόμιμον οὖσαν αὐτῷ καὶ παιδὰς τεκοῦσαν αὐτῷ τῆς ἀρχῆς διαδόχου διατάμενος αὐτὴν ἐπ' οὐδεμιᾶ προφάσει τὴν τοῦ βασιλέως ἡγάγετο ἀδελφῆν· διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν βασιλέα Μιχαήλου, ξυνορθῶν αὐτὸν διὰ τῶν Ῥωμαίων ἰόντα χώρας εἰσβάλλειν εἰς τὴν τῶν Τριβαλλῶν γῆν. Μέλλειν γὰρ καὶ αὐτὸν ἐκστρατεύειν κατ' ἐκείνου μετὰ βαρεῖς δυνάμει· ὡς ἂν μὴ ἔχων ὅπως ἀρκίσεις πρὸς τὰς ἐκατέρωθεν μάχας ἀποθνεύστωρ γένηται, πολλὴν ἀποδοβληκῶς ἐκατέρωθεν χώραν ἑαυτοῦ. Καὶ δὴ παρσκαυάζοντο πρὸς ἐκστρατείαν ἄχρι φθίνοντος ἔαρος.

B. Θέρους δ' ἤδη ἰσταμένου ὁ μὲν βασιλεὺς ἐπι-

Variorum: no. æ.

(21, Cantacuzen. lib. II, cap. 21, 25. Ducang.

ὅη μὴ ἀξιώλογον εἶχε στρατὸν πρὸς τὴν τοῦ Κράλη A
 δύναμιν, ἰσχυροτάτουςτο παρελθὼν παρὰ πρὸς τὸν τι
 τῆς Πελαγονικῆς χώρας, ὅση καὶ ὄμορα ἦσαν Ῥωμαίοις
 ὑπεκρινόμενα παλιγγνα, παραδουκῶν ἐκείθεν τὴν ἐπίρω-
 θαν τοῦ Μιχαήλου στρατοῦσαν κατὰ τῶν Τριβαλλῶν
 [P. 280] ἔρασαν ὅση χωρήσειεν ἀκούσισταί προέταροι,
 κίκασι δ' ὅ τι γινώσκῃ καὶ αὐτὸς διακρίβησαι. Ὅτι δὴ
 καὶ ἡλίου γεγενῆσθαι ἐπιστάτησιν ἐξήγνετο περὶ
 τὴν δωδεκάτην ἡραν τῆς ἐκαυδεκάτης τοῦ Ἰουλίου
 ἡμέρας, οὐ μίσην τῶν ἰσ' ἑκατόνων, εἰ τις παρὰ τὸν
 διὰ Βυζαντίου παράλληλον ποιεῖτο τὴν οὐρανίαν, τε-
 τάρτην καὶ εἰσάτην τοῦ Καρκίνου σημεῖα ἴσταν
 ἀπείθετος τοῦ ἡλίου (25), καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν τῆς
 ἐπιστάσεως ἀπὸ μέσου δευκύντος ἰσχυρός καὶ
 θρασυῖου, τὸ δὲ τέλος ἀπ' ἀρχαίου ἔγριστα ἀπη-
 λώτου. B

Γ'. Ὅ μόντοι Μιχαήλος πλείστον ἀγείρας στρατὸν,
 δώδεκα μὲν χιλιάδας ἐκ τῆς οὐραίας χώρας, τρεῖς δ'
 ἑτέρας Σκυθῶν μισθοφόρων, ἐπέβαλλε διὰ τῶν ἀρτι-
 κιστάτων Ἀίμων τοῦ ὄρους ἐς τὴν τῶν Τριβαλλῶν
 χώραν, ἔνθα δὴ μάλιστα καὶ ποταμοῦ τοῦ Στρυμό-
 νος εἰσὶν αἱ πηγαί. Τέταρτα μὲν ἔβη ἡμέρας θηνη-
 κῶς, ἐπὶ τῆς πολεμίας ἰδέου καὶ ἐκείρη τὴν γῆν
 ἀεὶ καὶ ἰδονδρότμει τοὺς ἀγρούς καὶ κακῶς
 ἐποίηε τὴν χώραν, οὐκ ἔμενεδ; ἐκείθεν ὄπλα ἀν-
 ταίροντος. Τῇ πέμπτῃ δ' ἄμα ἡλίου ἐπιφαίνεται καὶ
 ὁ Κράλης Σερβίας, χεῖρα βαρῆσαν ἐπαγόμενος καὶ
 ὄπλα τῇ λαμπρότητι τὰς τῶν ἐρόντων ἀποκρούποντα
 ἔχεις. Ἐπι δ' ἐκάτερα τὰ στρατεύματα παρετά-
 ξαντο καὶ τὰ σημεῖα ἤρθη, ὁ Κράλης τὰς ταυτοῦ C
 ἔδειξε ἰρρωμένως παρακλιευσάμενος μάχεσθαι, ὁ
 δ' ἐπὶ τὴν τοῦ Μιχαήλου σημάταν ἐκτρέχει, ἔχων
 περὶ αὐτὸν χιλίους ἰσχυροὺς Καλοὺς μεγέθει καὶ σώ-
 ματος καὶ ῥώμης περιουσίᾳ καὶ ὄπλων ἐμπειρίᾳ πο-
 λεμικῶν κράτιστα ἠσκημένους τε καὶ ἰσχυραμέ-
 νους. Καὶ ταύτην ξὺν οὐ πολλῷ πόνῳ καθρηκῶς
 ἔβραμιν ἐπὶ τὴν τοῦ Μιχαήλου παράταξιν· καὶ συμ-
 πατήσας τὸ πολὺ τοῦ περὶ αὐτὸν στρατεύματος καὶ
 καταβαλὼν ζῶντα χειροῦται καὶ τετραυματισμένον
 καὶ τὸν Μιχαήλον. Τὸ δὲ Βουλγαρικὸν ἄλλο στρα-
 τεῖμα τὸ μὲν πλείον ἐκεῖ κατεκόπη, τὸ δὲ περι-
 λειψθὲν γεγυμνωμέναις σαφῆσιν ἐς τὰ οἴκοι ἐγύ-
 ρων. Ὅ μόντοι Μιχαήλος τρεῖς ἡλίου τοῦ ἐξ ἐκείνου
 τῆσθαι ζῶν καὶ μάλα μάλιστα τὴν συμφορὰν ἐπιγι-
 νώσκων δυνάμενος, τῷ δὲ τετάρτῳ μετήλλαξε, μὴ D
 δυναμένου τοῦ σώματος πλέον ἐξαρκῆσαι πρὸς τὸ
 κρατῆν τὴν ταχιστὴν ἐς Βυζάντιον ἐπανήσει, μὴδὲν
 μῆτε δεδρακῶς μῆτε παπονθῶς.

Α'. Ἐπι δ', ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, οὐδὲν τῶν
 ἐν βίῃ εὐτυχῆμάτων ἀκῆρατον ἐς τέλος διαπερῆ
 τὸν αἰῶνα, οὐδὲ βασκανίας ἐκτός, οὐδ' ἐνταῦθα ἐπέ-
 λησε τὸ χρεὼν· ἀλλ' ἀνέπνευσε καὶ τὸς τοῦ Κράλη
 λαμπροὺς εὐτυχήμασι χεῖρων χαλεπὸς τε καὶ φρι-
 κωδέστατος, ὅς πάντα ἐπέκλυσε καὶ κατέχουσαν αὐτῷ
 τὰ τοῦ βίου τερατὰ καὶ αὐτὸ γε τὸ ζῆν προσαφῆρη-

A versus Cralis vires copias non satis magnae erant,
 in planitie quadam regionis Pelagonum castrame-
 tatur, cui finitima erant oppidula, quae Romanis
 parebant; atque ibi praestolatur, donec audiat,
 quorsum ex altera parte evaserit Michaelis in Tri-
 ballos firmior impressio, ut ipse deinde quod e re
 visum fuerit exsequatur. Tunc autem circa 455
 horam duodecimam, die Julii decima sexta, solis
 obscuratio facta est non minor undecim digitis,
 observata nempe ab eo, qui in parallelo per By-
 zantium ducto habitaret: quo tempore sol partem
 Cancri vicesimam quartam pertransibat. Ejus porro
 occipscos observandae initium a medio Japyge et
 Thracia, finis ab initio fere Subsolani fuit.

III. Michael vero ingenti coacto exercitu (nam
 indigenarum millia duodecim, Scytharum merce-
 nariorum tria millia erant), per septentrionalem
 montis Haemi partem in Triballorum ditionem im-
 petum facit, ibi fere ubi Strymonis fluvii fontes
 sunt. Quatuor igitur continuis diebus in hostico
 tractatis agros impune ferro et flamma vastat,
 arbores excindit, tota denique regione grassatur,
 nemine interim arma adversus eum movente.
 Quinto demum una cum solis ortu Crales Serviae
 se ostendit, magnis secum copiis adductis, quae
 splendore armorum oculos intuentium perstringe-
 bant. Cum autem utraque acies in procincta sta-
 ret, et signa sublata essent, Crales suos ad forti-
 ter pugnandum cohortatus, ipse ad Michaelis
 vexillum cum mille Gallis equitibus magnitudinae
 corporum et robore insignibus et in re bellica
 exercitatisimis excurrit, eoque citra magnum la-
 borem revulso ad Michaelis agmen properat: et
 magna ejus militum parte prostrata et conculeata
 vivum et saucium Michaellem capit. Reliquus Bul-
 garorum exercitus majori ex parte ibi cæsus 456
 est. Qui superstites fuere, nudis corporibus domum
 redierunt. Michael autem tres ex eo dies vires
 solem aspexit, sic affectus, ut vix cladem suam in-
 telligeret; quarto die exspiravit, cum ejus corpus
 lethalibus vulneribus ferendis impar fuisset. At
 imperator cognita re Byzantium rediit, nulla ne-
 que re gesta neque clade accepta.

IV. Sed cum, ut saepe diximus, nulla sit perpe-
 tuo sincera et incorrupta invidiaeque expers ullius
 mortalium felicitas, nec tum quoque fatalis ea ne-
 cessitas defecit. Nam illustribus Cralis successibus
 tempestas gravis et supra modum horrenda reflavit,
 quae omnia illi vitæ gaudia inundavit et demersit, et
 ipsam ei vitam eripuit. Res autem ita se habet

Variorum note.

(25) Nostra aetate, 16 Julii sol tertium gradum
 non autem 24 tenet. Quare videant
 si astronomici καὶ χρονολόγοι, an intra 200 annos 9

graduum discrimen constari potuerit; atque,
 ipsino errent, an errarint Byzantini. Wolpius.

Erat ei filius annuum tum alterum et vicesimum agens, ex alia uxore natus, quem ad principatus successionem diligenter educabat. Sed cum Caesaris filiam annos natam duodecim ipse quinquagenarius duxisset, et priusquam filio despondisset uxorem, liberos ex illa suscepisset: in suspicionem et metum filius ejus impulsus est, ejusmodi probabile est ad aequalibus luxurianti adolescentis animo ingeri. Itaque defectionem et rebellionem contra patrem molitur. Quem cum proceres, duces et tribuni aliique imperium patris ob diuturnitatem temporis fastidientes sic affectum viderent, singuli privatim adeunt; defectionis consilia animo **457** volentem inflammant; post dies non multos ad se recipiunt; hostem patri suscitant, et summa potestate ipsi delata, Serviae Cralem declarant. Cum aut in compluribus diebus paulatim omnis flos exercitus ad eum confluisset, patrem etiam vincum sine nullo negotio ad eum perducunt, ac mox in carcerem conjiciunt, invito fortassis et graviter ferente filio: sed tamen tarente et furori populi adversari non audente. Verebatur enim, ne in se ipsum nec opinantem gravius aliquid consuleretur. Post paucos dies patrem quidem in vinculis suffocant, suavis illis successibus in acerbum interitum versus; filio autem principatum firmant atque stabilium. Mox statim una cum eo egressi Romanam provinciam usque ad Strymonem et Amphipolin, capta etiam Strummitza et aliis oppidulis, sub-

gunt. τε; εὐθύς ὄψεώσαντο τὴν Ῥωμαίων χώραν ἄχρι μετῶν εἶλον ξὺν γε ἄλλοις πολιχνίοις.

CAPUT XIII.

Bulgaris per interregnum dissidentibus, imperator Mesembriam et alia oppida invadit. Alexander, Bulgariae principatum adeptus, Romanorum fines vastat. Urbes amissas recipit. Turci Nicæam capiunt. Imagines, libros et sacras reliquias vendunt Byzantiis. Maritimam Bithyniae oram occupant. Tributarios omnibus modis vexant. Choræ monasterium a quo conditum; a quibus instauratum. Metochitæ ab exilio reversi domicilium. Illius aedes ut diruta sint. De evulso pavimento. Adempta libertas alloquendi senioreni.

I. Proximo anno, cum audisset imperator Bulgariae imperium et a priore Michaelis uxore et a cognatis ejusdem Michaelis divelli (nam imperatoris soror agre fuga salutem quaesierat), in ea multorum contentione de principatu occupando, justis copiis detectis, oppidula Haemo vicina invasit, et fere omnia citra negotium cepit, habitatoribus ultro sese ad eum conferentibus. Inter cætera vero etiam urbs munita et frequens, nomine Mesembria, ad mare sita, deditionem fecit. In qua cum imperator **458** fere cum militibus versaretur, statim gravis esse coepit, tum quia urbem res necessariorum ob illos deficiebant, tum quia pecuniarum consumptarum

κεν. Ἐχει δὲ οὕτως. Ἦν αὐτῷ παῖς (26) δευτέρου τῆν νικαῦτα καὶ εἰκοστὴν παραλλάτων ἔτος, ὃν ἐξ ἐτέρας γεγέννηκε γυναικὸς καὶ ἐς διαδοχὴν ἀνήγε τῆς ἀρχῆς μέλα ἐπιμελῶς. [P. 281] Ἐπεὶ δ' αὐτὸς μὲν τῆ τοῦ Καίσαρος θυγατρὶ (27) συνεζύγη. πεντηκοντούτης ἀνήρχη δωδέκατον ἀγορῶν τὸν χρόνον, καὶ πρὶν τῷ παιδί: γυναῖκα ἀγαγέσθαι, παιδοποιεῖν ἤρξατο μετὰ τῆς τοῦ Καίσαρος θυγατρὸς, ἐς ὑπόβριος καὶ φόβους ὁ παῖς ἐξηνήκεται, ὁποῖον; ὑποσπείρειν εἰκὸς τοῖς ἡλικιώταις ἐς τὴν σφριγῶσαν τούτου ψυχῆν· καὶ ἀποστασίαν λοιπὸν ἐμελέτα καὶ ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ πατρὸς. Ὅν οὕτως ἐχόντα βιβλῶντες οἱ ἐκεῖ μεγιστάνες καὶ στρατηγοὶ καὶ ταξίαρχοι, καὶ ὅσοι κέρρον εὐλφρασαν τῆς ἀρχῆς τοῦ πατρὸς διὰ τὸν χρόνον, λάθρα τούτω προσήσαν ἑκαστοὶ καὶ τοὺς τῆς ἀποστασίας ἐξεπύρσεον αὐτῷ λογιζομένους· καὶ μετ' οὐ πολλὰς τὰς ἡμέρας ἀπολαβόντες αὐτὸν ἐξεπολέμωσάν τε κατὰ τοῦ πατρὸς καὶ Κράλην Σερβίας αὐτοκράτορα ἀνηγόρευσαν. Ἐπεὶ δὲ συγῶν ἡμέρων κατ' ὀλίγου; ἀπεντες αὐτῷ προσεβῆσαν τοῦ στρατοῦ τὸ ἀπόλακτον, προσελάσαντες δεισμονοῦν ἀπονητὶ καὶ τὸν πατέρα προσήνεγκαν τῷ υἱῷ· κάκειθεν ἐς εἰρικήν ἀπήνεγκαν, ἄκοντος μὲν ἔτι καὶ ἀσφαλῶντος τοῦ υἱέος, σιωπῶντος δ' οὐν ἕως καὶ ἀντιλέγειν οὐ δυναμένου τῆ τοῦ πλῆθους ὀρμῆς. Ἐδοῖε γὰρ, μήπου τι καὶ αὐτὸς πάθει τῶν ἀδοκῆτων. Οὐ πολλὰ παρῆλθον ἡμέραι, κάκεινον μὲν ἐν δεσμοῖς ἀπέπνευξαν, πικρὸν αὐτῷ τοῦ βίου τὸ πέρας ἐπενεγκόντες ἀντὶ τῶν ἡδέων ἐκείνων εὐτυχημάτων· τῷ δὲ υἱῷ τὴν ἀρχὴν ἤδη βεβαιωτέραν καὶ ἀσφαλῆ κατεστήσαντο καὶ ἅμα αὐτῷ ἐξυλάσαντες Στρυμόνος καὶ Ἀμφιπόλεως· ὅτε δὴ καὶ Στρούμ-

A'. Ἐς δὲ τοῦτον ἔτος (28) ἀκούων ὁ βασιλεὺς διασπωμένην τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν ὑπὸ τε τῆς προτέρας τοῦ Μιχαήλου γυναικὸς ὑπὸ τε τῶν τοῦ Μιχαήλου συγγενῶν (ἡ γὰρ τοῦ βασιλέως ἀδελφῆ μάλισ ἐκεῖθεν φυγοῦσα τὸ ζῆν ἐπορίστω), πολλῶν οὖν ἐκεῖ μαχομένων καὶ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ἀντιποιομένων, στρατὸν ἀπολέξας ὁ βασιλεὺς ἐκινῶν ἐπέθετο τοῖς περὶ τὸν Αἴμον πολιχνίοις καὶ εἰλε μικρῷ πάντα ἀπονητὶ, τῶν οἰκητόρων προσεβρυηκῶτων ἐκόντων. Μεθ' ὧν προσεβῆθη καὶ παραθαλασσία πόλις ὄχυρά τε καὶ πολυάνθρωπος καλουμένη Μεσημβρία. [P. 282] Ἐν ἡ διατριβῶν ὁ βασιλεὺς ὡς τὰ πολλὰ μετὰ τοῦ στρατοῦ φορτικῶς ἔδοξε

Variorum notæ.

(26) Inde incipiebat caput, περὶ τῆς ἐπιβουλίας τοῦ Κράλη παρα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, de insidiis quas Cralis filius suus fecit, non, quas Crakes filius suis fecit, ut legebatur in Wolfiana editione. Boivin.

(27) Maria Palæologina Joannis Palæologi Caesaris filia, et Michaelis Palæologi imperatoris neptis. Vide Famil. Byzant. et seriem regum Serviae n. 61. Lucase.

(28) Cantacuz. lib. II, cap. 26, 27. Vide seriem regum Serviae in Famil. Byzant. n. 47 et 48. Ducane. — Ἐς δὲ τοῦτον ἔτος proximo anno, scilicet post Michaelis Bulgari cladem: anno autem non Christi, sed mundi, eoque Byzantino, qui inibat mense Septembri. Is annus fuit mundi 6859, Christi 1350 extiens. Boivin.

την ταχίστην διὰ τὴν γενομένην δι' αὐτοὺς ἐπι-
λειψίν των χρεισθῶν, καὶ διὰ τὴν τῶν προσόδων
φθοράν. Ἐπεί γε μὴν μετὰ πολλοὺς τοὺς περὶ τῆς
ἀρχῆς ἀγῶνας τὴν νικῶσαν Ἀλέξανδρος εἰλήσει ὁ
τοῦ Μιχαήλου ἀδελφεοῦς, καὶ τῆς ἡγεμονίας τὸ
κράτος βεβαίως περιζώσατο, τὸν Βουλγαρικὴν
συλλέξας στρατὸν, προσεταιριζόμενος δὲ καὶ μισθο-
φορικῶν ἐκ Σκυθῶν οὐκ ὀλίγον ἐς τὴν ἄστυ
ἐπέβαλε χώραν Ῥωμαίων καὶ ἤλασεν ἄχρι Ὀρε-
στιάδος· καὶ πλείστην μὲν λεῖαν ἐξυηθροικῶς,
πολλὰ δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν Αἰμόν πολυχίνων καθ'
γάρων ἦθη πάλιν ἐπανεστράφηται πεποιτικῶς ἐπανήκε

A peribant. Sed cum post multas de regno concerta-
tiones ad Alexandrum Michaelis consobrinum
summa rerum delata esset, is firmato principatu
exercitum Bulgaricum cogit, et Scytharum non
parva manu mercede conducta in suiltimam Roma-
norum provinciam irrupit: tum ad Orestiadem
usque progressus, maxima præda parta ac plerisque
ad Hæmum oppidulis deditione captis et ad insti-
tuta Bulgarorum reductis, lætus cum magnis spo-
liis domum redit.

ὁμολογίαν παραστίζόμενος καὶ ἐς τὰ τῶν Βουλ-
δομένων οὐκ ἔλαβε μετὰ πολλῶν τῶν λαφύρων.

Β'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ Νίκαιαν εἶλον (29)
οἱ βάρβαροι, τὸ μέγα καὶ περιβόητον ἄστυ, λιμῶ
καὶ στρατῶ πολιορκηθεῖσαν μακρῶ· καὶ πολλὰς
τῶν ἐκεῖσε θεῶν εἰκόνων καὶ βιβλίων ἐς Βυζάντιον
κομισάντες, καὶ ἀγίων γυναικῶν λείψανα δύο (30),
χρημασίαν ἠλλάξαντο. Ἀδελῶς δὲ ἦδη τὰς οἰκίσεις ἐν
τοῖς παραλίοις τῆς Βιθυνίας (31) οἱ βάρβαροι
ποιήσαντες βαρυτάτους ἐπέθηκαν φόρους τοῖς
ἐναπολειψθεῖσι βροχέσι πολυχίνους, δι' οὓς τῶς οὐκ
αὐτανδρα πρὸς· ἐλεθρον ἤλασαν παντελῆ, μᾶλα βρ-
θῶς δυναμένοι καὶ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ τούτῳ τε-
λεῖν. Οὐκ ἐπιλείπουσι δ' ὅμως θυγῶς ποιούμενοι
τὴς ἐφόδους καὶ ζωγροῦντες τῶν ταλαιπώρων τοὺς
πλείους ἐκ τῆς γῆς καὶ θαλάττης ἀεί.

II. Sub hoc tempus etiam Nicæam, magnam
illam et celebrem urbem, diuturna fame et obsi-
dione oppressam Barbari ceperunt; ac multas inde
imagines sacras multosque codices una cum dua-
rum sanctarum mulierum reliquiis Byzantium ad-
vectos vendiderunt. Jam vero impune in maritima
Bithyniæ ora sedibus delectis gravia tributa reli-
quis oppidulis imposuerunt. Quæ quoniam ipsis
pendebantur, idcirco non prorsus una cum habi-
tatoribus illa oppida deleverunt, cum facile pos-
sent, et brevissimo quidem tempore. Nec tamen
crebris incursionibus vexare et mari terraque ple-
rosque ex illis miseris capere desistunt.

Γ'. Ὁ μέντοι μέγας λογοθέτης ὁ Μετοχίτης ἐλ-
θὼν ἐκ τῆς ἔξορίας (32) οὐ παρὰ τῆ οἰκίᾳ κατέ-
λυσε· πάλαι γάρ, ὡς εἰρήκειμεν, εἰσελθόντος τοῦ
βασιλέως ἐν Βυζαντίῳ αὐτὴ διέφθαρται καὶ τελῶς
ἠρῆμωται πρὸς τῶν δημοτῶν κατέλυσε δ' ἀπέναντι
καὶ πλησίον παρὰ τῆ ἐρεβθ ἠλασθη μονῆ τῆς Χώρας,
ἣν πολλοὶ αὐτὸς ἀναλώμασιν ἀνεκαίνοσε πρότερον,
τοῖς ὀδοῦσι τοῦ χρόνου δεινῶς κοπτομένην ἰδὼν.
Ἐδομήθη γὰρ αὐτὴ τὸ ἀρχαῖον πρὸς τοῦ βασιλέως
Ἰουστινιανοῦ ἐπιμήκης τὸ σχῆμα. Εἶτα τοῦ χρόνου
ταύτην μέχρι κρηπίδων συντέριψαντος ἄλλον ἐκ
βάθρων ἀνήγειρε νεῶν, εἰς δὲ καὶ νῦν ὄραται σχή-
ματος, ἣ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ
πενθερά (33). Τοῦ δὲ χρόνου πάλιν φθορὰν ἀπει-
λοῦντος οὗτος ἀδρότερά χρησάμενος δεξιᾶ, πλην
τοῦ μεσαιτάτου νεῶν, πάντα καλῶς ἐπισκούσατο.
Ὅθεν καὶ πάντων αἱ τέλεις ἀπολωλότων ἦδη τάνδρι

III. Magnus autem logotheta Metochites ab exsilio
reversus non domi suæ divertit, quæ (ut jam diximus)
459 imperatore urbem ingresso pridem erat diruta
et vastata prorsus a populo: sed e regione et in proximo
dentibus avi labefactatum in agnis sumptibus instaurabat.
Exstructum enim initio fuerat a Justiniano
imperatore forma oblonga. Deinde, cum vetustate
usque ad fundamenta concidisset, aliud templum,
ea qua nunc forma cernitur, Alexii imperatoris
socrus condiderat. Sed cum rursus temporis inju-
ria ruinam minitaretur, hic medio templo excepto
omnia liberali manu probe instauravit. Itaque cum
omnium fortunarum naufragium fecisset, salutaris
hic ei et corporis et animi portus in necessitate ex-
stitit. Cum igitur sacrum monasterium intueretur,
arcana voluptate animus ejus deliniebatur: cum

Variorum notæ.

(29) Ut Nicæa capta fuerit ab Orchane sultano, D
anno scilicet Mahumetano 754, Christi 1353, narrat
Leunclavius, lib. iv *Hist. Musulman*, tum ex *Ani-*
libus Turcicis, tum ex Laonico, tum aliis scripto-
ribus pag. 180, 181, 190. Illa autem, ut et Nicome-
dia ab Orchane pariter capta, tum Græcia parabat,
ut patet ex Gregora, lib. ix, cap. 9, et Cantacuz.
lib. n, cap. 24, 26, quod ignorasse videtur Leun-
clavius, qui nescio quem regulum Nicææ præfuisse
ait. Utriusque porro urbis frustra tentatae obsidio-
nis, non vero captæ, meminit ibidem Cantacuzenus:
contra vero Phranz, lib. i, cap. 27. DUCAN.

(30) Nicææ martyrium passas S. Antoninam 12
Junii et S. Theodotam cum tribus filijs suis 28 Ju-
lii, habent Meura: an istas intelligat Gregoras, in-
certum manet. DUCAN.

(31) Hinc scribit Leunclavius post captam Nic-

ceam, Orchanum ipsum diu hanc urbem Porta
sive Regiæ loco habuisse pag. 195. DUCAN.

(32) Dialog. Φωρόντιος, seu Περί σοφίας, cod.
Reg. 3284, fol. 246, v. Μητρόδωρος μὲν ἐκεῖνος; (ita
illic vocatur Metochites) ὁ περιττός τὴν σοφίαν, ὃ
φίλος Κριτόβουλα, ἐπειδὴ τὰ τῆς ἡγεμονίας ἐς Ἡρα-
κλεῖδα; (id est ad Andronicum juniorem) μετακε-
κῶθενται, δεδῆμευται μὲν τὴν οὐσίαν, πάνου τοῦ
πλείστην οὐσαν· αὐτὸς δ' ἐπὶ θυοῖν ἐξοστρακίζεται
τοῖν ἐνιαυτοῖν. Ἐπειτα ἐπανελοῦν οὐκ ἔλαβε, καὶ μι-
κρὸν ἐπιβίους, ἐταλεύτησε, νόσοις βαρβαρῶν τὸ σῶμα
δαπανηθείς. Itaque Metochites in exsiliu miusus
domum rediit post biennium, anno scilicet 1350.
BOIVIA.

(33) Vide *Constantinopolim Christ.* lib. iv, sect. 15,
n. 5, ubi de Chore nonasterio et illius conditori-
bus ac instauratoribus multa. DUCAN.

vero domos invasionem, oculi ejus gravi morore turbabantur, et animum ignis pervadebat doloris ignis ac flamma, qualem hujusmodi angores et calamitates solent accendere. Et cum socum reputaret, ut nullis penis fortuna satiarctur, oblituscebat, ne solo quidem splendidiorum ædificia ornatum suum intactum permansione: sed, quod ab omni nequequam in alio esset excogitatum, id tum huic accidisse. Evulsam enim pavementum omne occidentalium Scytharum principi, pavementum ad suas ædes ornandas splendidius requirenti, domo missum est. Porro eidem Metochitzæ interdicta erat ab iis, qui imperium administrabant, omnis cum seniore imperatore sermonis communicatio, ut cum nec præsens nec per internum alioqui ei liceret. Quæ res homini non parvam doloris accessionem attulit.

ὥσως, μήτε διὰ γλώττης ἐπιήμου τῷ γηραιῷ λύπης προσθήκη τάνορ.

τῶν ἔξω πραγμάτων σωτήρια; αὐτῇ λιπὴν ἐν καιρῷ περιστάσεως ὄρθη ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος. Πρὸς μὲν οὖν τὴν ἐκρὴν ἀποδέκτων μονὴν ἐδ' ἰακ'·ν ἤθουην ἀπόρρητον παρῆιχτο τῇ ψυχῇ· πρὸς δ' αὖ τὴν ἐρήμωσιν τῆς οἰκίας; καθήρειαν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐτρέφα μακρὰν, καὶ πλήθουσαν εἶχεν αὐθις τὴν ψυχὴν κορὸς καὶ φλογὸς, ἣν ἐκπυρδαύουσι τοιαῦται βαρυθυμιαὶ καὶ συμφοραί. [P. 283] Καὶ μέντοι καὶ τὸ τῆς τύχης πρὸς τιμωρίας ἀπόρεστον ἀναλογιζόμενος ἐξεκλήττετο, πῶς οὐδὲ τοῦδοπος τῆς λαμπρῆς ἐκλήνῃ; οἰκίας ἐς τὸν ἐόντα κόσμον ἀρεθῆ· ἀλλ' ὁ μῆπω πρότερον ἐξ αἰῶνος; ἐφ' ἐτέρου ἐκπνεύεται, νῦν ἐπὶ τοῦτα καὶ κέπραται. Ἐκπνεῶσθ' ἄρα ἔπαν ἐκίμωθ' ὄσπον τῷ τῶν δυτικῶν Σκυθῶν ἄρχοντι, λαμπρότητός; τινος ἔνεκα τῷ τῆς οἰκίας ἑλάρους; ἐκείνου ζητήσαντι. Ἐκωλύετο δὲ πρὸς τῶν τὴν ἡγεμονίαν διοικούντων, μὴ δ' ὡς μήτε δι' προσομιλεῖν βασιλεῖ. Καὶ ἦν οὐ μικρὰ καὶ τοῦτο

προσομιλεῖν βασιλεῖ. Καὶ ἦν οὐ μικρὰ καὶ τοῦτο

CAPUT XIV.

Varia ostenta, solis et lunæ defectus. Terræ motus. Cruces et columnæ dejectæ. Vex temere missa; ipso cœcitu probata. Gregorius seniores invidere solitus. Cum eo ultimum colloquitur. Senior, amicis dimissis, cibum capit. Frigidam potat. Subito morbo corripitur. Peccata precibus et lacrymis expiat. Sacris pignoreris destitutus, Dei matris imaginem ori suo admovent. Exspirat. Liber, in quo imperatorum facta figuræ ænigmatis involuta fuerunt. Oraculum de seniore Andronico explicatur. Corpus ejus quoniam perlatum. Julia de more persoluta.

I. Jam tempus postulabat, ut etiam venioris imperatoris obitum exponamus, quem multa ostenta prænuntiabant. Fuerunt autem hujusmodi. Primum eclipsis solis, quæ ejus obitum tot diebus præcessit, quot annos ipse vixerat. Hanc solis observationem socutus est lunæ defectus. Tum huic successit terræ motus, ea vespere qua D. Antonii, cujus illi nomen inditum erat, memoria veteri more a Christianis celebrabatur. Ipse autem die Februarii duodecimo, quem inexpectati ejus obitus consecutura erat vespere, cum e meridie barathris vehementer ventus erupisset, marini fluctus ita esserati sunt, ut suos egressi limites multas murorum Byzantii maritimorum et orientalem partes prostraverint, et multas illic portas effregerint, et hostium instar irrumpentes multa quoque ædificia urbana inuudariunt.

μέρει κυλῶν ἐκμοχλεῦσαι καὶ εἰσοραμόντα δίκην κλύσαι.

A'. Καίριος δὲ ἤδη καὶ περὶ τῆς τοῦ γηραιῷ βασιλέως διεξελθεῖν τελευτῆς; ἣν θεοσημαίαι πολλὰ προεμήνουσαν· αἱ ἦσαν τοιαῦτα. Ἐπιεικότησις πρῶτον ἡλιαχὴ (34), τοσαύτας ἡμέρας προσηλαφῶσα τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, ὅσα καὶ αὐτὸς ἦν ἐτῆ τὰ πάντα βεβιωκώς (35). Ταύτην τὴν ἡλιαχὴν ἐπισκότῳσιν ἐκλειψίς διεδέξατο σιληνιαχὴ (36)· καὶ ταύτην αὐθις; αἰσιμὸς γῆς; ἐν ἑσπέρα (37), ἥ τὴν μνημὴν ἐπέδου ἐκ χρονικῆς; περιβού Χριστιανοὶ τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ Ἀντωνίου. Καί' αὐτῶν μὲν γε τὴν τοῦ Θεοδοσίου ἑυελκῆτιν (38) ἡμέραν, ἣν ἡ τῆς ἀπροδοκῆτων τελευτῆς ἐκείνου διαδόχουσι ἐκελάν ἐσπέρα, βιαίου κενεουκτός; ἐκ τῶν βαρβάρων τῆς μασημβρίας ἀνέρου, ἡγρωται μὲν τὰ θελήτη; κύματα τοσοῦτον, ὥσα τοὺς ὄρους ἀπερδάντα πολλὰ μέρη τῶν ἐφῶν καὶ παραλλῶν τοῦ Βυζαντίου ταχῶν καθηρηκέναι, καλλὰ; δὲ καὶ τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ τῶν πολεμῶν καλλὰ τῶν ἐνδον οἰκημάτων κατα-

τῶν πολεμῶν καλλὰ τῶν ἐνδον οἰκημάτων κατα-

II. Tum etiam multe ferreæ cruces templis impozite, impeta ventorum non tolerato, deciderunt. Columna quoque, olim ante ædem Quadragesimæ Martyrum posita, concidit; quæ juxta basin usta-

B. Τηνικαῦτα μέντοι κενεώκασι καὶ καλλοὶ τῶν ἐπὶ τοὺς νεῶς; ἰδρωμένον ἐκ σιδήρου σταυρῶν (39), ὀκνεγκαῖν οὐ δυνάμενοι τὴν τοῦ κενεώκαστος βίαν. Πέπτωκε δὲ καὶ ὁ πρὸ τοῦ νεῶ τῶν Τεσσαρακοντα

Variorum notæ.

(34) Anno Chr. 1351 die 30 Nov. Calvisio. BOVIN.
 (35) Ergo dies 74. Vide Posnini Observaciones Pachymertiana, lib. III, cap. 8, sect. 4, ad Hist. Michaelis. BOVIN.
 (36) Die 15 Decemb. BOVIN.
 (37) Id est, vigilia ante diem festum. BOVIN.
 (38) Wolfius, codice usus male interpretato, hæc conjungebat cum iis que præcedunt, et ita vespere commemorationis D. Antonii conferebat in diem Februarii duodecimum. Bollandus ad diem 11 Februarii pag. 507, in indice prætermisiorum

adnotat, S. Antonium patriarcham Constantinopolitanum hoc die (id est die 11 Februarii) memorari in catalogo generali Ferrarii: at in Martyrologio Romano et Menæis, 12 Februarii. Favoni usque Wolfianæ interpretationi Martyrologium Romanum et Menæis; nostræ codex Regius, constructio ipsa verborum, et catalogus Ferrarii. BOVIN.
 (39) Quas quidem cruces Σιγνέχριστος appellabant. Vide Glossarium med. et infimæ Græcæ in hac voce. DUCAK.

Μαρτύρων ἐπιμένοντες πάλαι κλον, ὃς ἐπὶ τινος μὲν κωπηρίας τεθραυμένου εἴγε τὸ πρὸς τῆ βασιμίας· ὃ καὶ τοῖς περιούσιον ὑπόνοιαν καταχθέν αὐτίκα ἀπετραπήσθεαι καὶ φόβον ἐνταῦθεν ἐὸ μάλα κερδέλογον. [P. 284] Ὅντι περιόντα ποτὶ καὶ τὸν βασιλέα τούτου ἐπιβλύον τινος τὸν περὶ αὐτὸν μὴ κλησίον ἰναὶ δεδιότες; ἴσως τὸν κίνδυνον. Ὁ δὲ πρὸς τὴν σφῶν εἰρηνεύοντα δουλῖαν καὶ τοιόνδε τινὰ λόγον οὕτως καὶ ἐπιβλύοντα τῆ γλώττῃ τότε προήγειραν· « Εἴθε συμπαρατίθωτό μοι τὸ ζῆν τῆ τοῦτε τοῦ κλονος στάσει. » Ὁ δὲ καὶ κατὰ τὴν πρόβησιν νῦν ἀποδὸν θεωρίζεον ἐπὶ τὰς μαρτυρίας.

Γ. Τοῦ δ' ἡλίου πρὸς ἐσπίραν ἤδη ἐπιγομένου ἀπῆεν πάλω πρὸς τὸν βασιλέα κατὰ τὸ εἰωθός. Εἰωθός γάρ μοι περιέσθεαι πρὸς αὐτὸν παραμυθίας ἔκστα κατὰ περίουον τριῶν καὶ τετάρων ἡμερῶν. Ἀπῶν μὲν οὖν καὶ νῦν αὐθις κατὰ τὸ εἰωθός πρὸς αὐτὸν καὶ παρακαλοῦσας τῆς συνήθους ἀπῆλθον ἑμιλλίας. Συνήθεια δ' ἦν αὐτῶ, ἰλλογίμω τὸν πρὸς ἡμῶ καὶ σπουδαυτέρω χρῆσθαι τῆ ἐμιλλίματὰ τινος; ἀσπείρητος καὶ χάριτος. Παρῆν δὲ καὶ αὐτοῦ θυγάτηρ Σιμωνίς ἡ Κρόλαινα καὶ τινὲς ἑταροὶ τῶν ἑρῶν ἐποὶ τρυφόντων γυνῶν καὶ τρέπου διαδέσθιν πρὸς τὰ τὸν βασιλέα καὶ τὴν αὐτοῦ θυγάτηρα τὴν Κρόλαιναν καὶ τὴν ἰσην ἔχοντες ἐποὶ πρὸς αὐτοὺς οἰκισίτητα. Παρατάθη δὲ τὰ τῆς ἐμιλλίας ἐκείνης ἡμῖν ἄχρι μέσων νυκτῶν καὶ πρὸς γαίνετος συμπόλου νοσημάτων οὐτινοσοῦν.

Δ. Ἐπιτα ἡμῖν μὲν, « Ἄπειτα χαίροντας, » ἔφησας, « τὰ δὲ τῆς νῦν ἐμιλλίας λελήθαι ἐς τὴν ἐσπερῶν πάντα λελήθαι. » Ὁ δὲ τροφῆς αὐτῶ κομισθῆσας ἐδεικνύθηκαί. Ἦν δὲ τὰ τῆς τροφῆς ἐσπερῶν πάντα διὰ τῶ νηστειῶν ἐκείνων ἡμερῶν (40) νόημα· ἐφ' οἷς δὸν ἀκρατοσοῦα χρῆσθεαι, δυναμένη γηραίν τὸνῶσαι στόμαχον πρὸς καταρροῖαν τῆς σκληροτέρως ἐκείνης τροφῆς, ὃ δὲ ψυχροσοῦα ἐχρήσαστο. Ἔθος γάρ αὐτῶ ἦν, ἐπὶ αἰσθητο θεωροῦσας τῆς ἕξως τῶν οὐκίων φλεβῶν γινόμενης, ἀμέτρω χρῆσθαι ψυχροσοῦα, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀραχάσθαι ποτὶ τῶ φλεβῶν μεδμεῖαν τερμῖν. Τοιαυτῆ τοῖνον διακτῆ καὶ νῦν χρῆσθαι δωσφορεῖν εὐθὺς ἤρξαστο καὶ πάντα πονήσως ἔχαι τοῦ στομάχου καὶ τῆς καρδίας. Ἐπὶ δὲ καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων ἐμπαρτομένων ἤδη καὶ στενοχωρουμένων ἠσθάνετο καὶ ὄσον αὐτίκα τεθνηδόμενον ἔδεικνεν ἐκτυτὸν, καὶ διὰ τὴν ἀσπίαν οὐχ ἐβρισκεν οὐδένα, ὃ· αὐτῶ μεταδοῖη τῶν θείων μυστηρίων, κατελεισμένων ἀκασοῦν τῶν περὶ τὰ βασιλεία κυλῶν, ἀναστάς ἠραχιστοσῆ τὰ τῶ θεῶ καὶ ὑπὲρ σωτηρίας τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἤρξαστο σὺν πλουσίους τοῖς δάκρυσι καὶ γυνυκισίται; κολλίαις. Εἴτα ἔγκλιον (41) φέρον τὴν τῆς θεομήτορος θαλίαν εἰκόνα ἐς τὸ στόμα ἐνέβαλεν ἀντι τῶν θείων μυστηρίων καὶ καθίστας ἐπὶ τῆ; κλίνης εὐθὺς ἀπῆλ-

A lata et contracta praetoromnibus ruinam proximam minitari videbatur, adeoque motum 461 ipsis non sine justa ratione incutebat. Quamobrem aliquando hunc ipsum imperatorem illic praetoromnem quiddam ex illa, quae circa se habebat, veriti fortasse periculum, propius accedere vetarunt. Ille autem deorsum eorum timiditate hanc fere verba, ut fortuito in os venerant, praesentavit: « Utinam tam diu ego viverem, quam diu haec columna stabit! » Quod cum ipse dicens, quomammodum ille effatus erit, accidisset, admirationi eis erat, qui dicti illius reconvalescantur

B III. Sole autem jam ad occasum vergente ego quoque de more ad imperatorem abivi. Solebam enim solatii causa cum tertio aut quarta quaque die invisere. Ad eum igitur cum me tum quoque, ut mos erat, cantalicam et assediam, illius familiari colloquio fruebar. Consequenter autem credites et graves mecum sermones habere cum quadam urbanitate et gratia. Aderat et ejus filia Simonis Crana, et alii quidam, isodem quibus ego animis praeiit et ita affecti erga imperatorem et Cranam, eodemque cum illis familiaritate conjuncti. Is vero sermo noster ad mediam noctem est productus; imo et ad primum usque galli cantum, nulla ullius morbi signo in eo apparente.

Εἰ; μέχρι πρώτης ἀλεκτοροφωνίας, μηδὲν; ἐκπα-

C IV. Deinde, « Vos, inquit, valetis atque abito: ea vero, quae restant, cras omnia dicentur. » Atque ipse allato cibo edit. Erant autem illa, quibus vescabatur. 462 omnia testacea propter illorum diorum soleanno jejunium. Post quae cum merum bibendum fuisset, quo vetulus stomachus ad duriorum illum cibem conficiendum firmaretur, ille frigida usus est. Solebat quippe, cum venas suae calore nimio affectas sentiebat, immoderate frigidam bibere, ne ulla venae sectione esset opus. Tali ergo dicta tum quoque usus statim aeger; esse et o stomacho et corde, graviter laborare cepit. Cum autem ipsius spiritus meatus obturari et coarctari sentiret, ac mortem jam sibi instare cerneret, et propter intempestam noctem neminem reperiret, qui sibi divina mysteria impertiretur, omnibus circa palatium portis clausis, surrexit et gratias egit Deo et pro saletate animae suae cum uberibus lacrymis et genuflexionibus multis oravit. Deinde sacram Dei Genitricis imaginem, quam in sinu gestabat, loco divinarum mysteriorum in os inseruit: cumque in lecto consedisset, ea nocte nondum elapsa subito decessit. Lectus autem in praesenti intelligatur non consuetus ille, sed unumquam saltem, is videlicet qui ad latrunc latas situs fuit. Ex quo enim male habere cepit et difficillius spirare, saepius uno horz qua-

Variorum notae.

(40) Quibus monachi ξηροφαγίαν observabant. Vide Gloss. med. Graecil. in hac voce, ubi istius ξ ρο; α; τας cibi recensentur, in quibus παγοῦρα seu cancri marini, proinde ἐσπερῶν recen-

sentur. DUCANS. (41) Vide Gloss. med. Latin. et Graecil. in Encolpium, et Ἐγκλιον. DUCANS.

drante ad requisita naturæ eo se conferebat. Postremo autem, cum ad solitum et apertum lectum pervenire non 463 posset, nervis et compagibus corporis jam obtorpescentibus, in eo quem diximus decessit.

τὰ ἔνδον, συχνάκις καὶ κατὰ μόριον ὥρας ἐς τὴν τῆς γαστρῆς. Τὸ δ' οὖν τελευταῖον μὴ δυναθεὶς ἐς κλίνην, νάρκη πεδηθέντων τῶν νεύρων τε καὶ ἀρμονιῶν ἤδη τοῦ σώματος, ἐς τὴν εἰρημένην καθίσας ἀπῆλθε.

V. Ex eo nos quoque oraculum, prius omnibus obscurum, facile intelleximus. Multo enim antea repererat imperator librum, cujus auctor omnino erat incertus, in quo perplexis litteris et obscuris imaginibus indicia continebantur eorum omnium, qui unquam imperio potituri essent. Ibidem autem animi et prudentiæ signum huic imperatori, præter cætera, attributa erat vulpes; obitum vero designabant tali in loco posita sella et duo nigro vestitu astantes adolescentuli, apertis omnino capitibus. Niger autem vestitus et aperta capita et duo tantum adolescentuli imperatori monasticum cucullam significarunt et imperatorii diadematis amissionem et biennium ex eo transigendum. In eo enim habitu annos duos exegit; et in hac oraculi explicatione me non falli arbitror.

ἄρ' ἔτη συνέζησε τοῖς τοιοῦτοις βράκειν. Καὶ οἴμαι τοιαῦτα περὶ τοῦ χρησμοῦ διεξίοντα.

VI Sole orto cadaver ejus in Libis monasterium est perlatum, quod mater ejus domina Theodora renoverat. Ubi de more exsequiæ ejus per novem dies celebratæ sunt.

λαξεν (43), οὕτω τῆς νυκτὸς [P. 285] ἐκείνης ληξάσης. Κλίνην δ' ἐνταῦθα νοητέον οὐ τὴν συνήθη καὶ ἐν τῷ φανερῷ κειμένην, ἀλλὰ τὴν πάνυ τοι ἐνδοτάτην καὶ παρὰ πλευρὰν τοῦ οὐρηδόχου κειμένην οἰκίσκου.

Ἄρ' οὐ γὰρ ἤρξατο δυσφορεῖν καὶ στενοχωρεῖσθαι τοιοῦτον εἰσθεὶ οἰκίσκον χρεῖας ἀναγκαίας εἶνεκα τὴν συνήθη καὶ φανεράν ἐαυτὸν ἀνασώσασθαι

E. Ἐνταῦθ' ἐν δὲ καὶ ἡμῖν ἐξεγένετο ῥάδιον ἤδη ξυνεῖναι τὴν τοῦ χρησμοῦ λύσιν, ἤδηλον οὖσαν τὸ πρότερον ἔπασιν. Ἐβρῆται γὰρ ἐκ πολλοῦ βίβλο; (43) τῷ βασιλεῖ, ἣν ὁ γεγραφῶς ἄδηλος ἦν τὸ παράπαν χράμματα τε αἰνιγματώδη καὶ ἀμυδρά τινα δι' εἰκότων γνωρίσματα φέρουσα τῶν μελλόντων αἰε βασιλεύειν. Ἐν ἧ τὰ μὲν τῆς γνώμης καὶ περιβολῆς τοῦ τοιοῦτου βασιλέως γνωρίσματα ξύν τε ἄλλοις καὶ ἡ τῆς ἀλώπεκος εἰδεικνυ εἰκῶν τῆς δὲ τελευτῆς, ἐν τοιοῦτῳ κειμένη τόσῳ καθέδρα καὶ δύο παριστάμενα μελανειμονῶντα μεράκια, ἀπερικαλύπτους ἔχοντα πάντῃ τὰς σφῶν αὐτῶν κεφαλὰς. Τὸ οὖν μελανειμονεῖν καὶ τὸ ἀσκεπεῖς εἶναι καὶ τὸ δύο τὰ μεράκια φανῆναι εἰδήλου τῷ βασιλεῖ τὸ τοῦ μέλανος βράκου ἐνδυμα καὶ τὴν στέρησιν τῆς βασιλικῆς καλύπτρας, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοι; διέτλαν. Δύο γε μὴ διαμαρτάνειν ἐμὲ τῆς προσηκούσης λύσεως,

Γ'. Ἄμα δ' ἠλίω τὸν ἐκείνου νεκρὸν ἐς τὴν μονὴν τοῦ Λιθῶς (44) ἐπικεκλημένην ἀπήνεγκαν, ἣν ἡ μήτηρ αὐτοῦ Θεοδώρα ἡ δίσκοινα ἀνεκαίνισεν. Ἐνθα δὴ καὶ τὸ πένθος κατ' ἔθος (45) ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας (46) τετέλεστοι.

Variorum notæ.

(42) 13 Februarii, circa horam 12 noctis, ut præfert ascripta nota Cædici Cantacuz. lib. II, cap. 28, anno Chr. 1352, indict. 15. DUCANG.

(43) Vide notata ad lib. VIII, p. 188 C. DUCANG.

(44) De quo monasterio egimus in *Constantinopoli Christ.* lib. VI, sect. 2, n. 26. DUCANG.

(45) *Ubi de more exsequiæ ejus, etc.* Verterat Wolfius, *ubi de more quotannis, etc.*, quasi non solum κατ' ἔθος, sed et κατ' ἔτος, legisset. BOIVIN.

(46) Vide *Glossar. med. Græcit.* in Ἐννεα. DUCANG.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Ι'.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Cralæna, defuncti filia, luctui præest. Gregoras, ea hortante, ad canendam lamentationem prodit. Funerbris lamentatio. Auditores ut ea oratione commoti sint. Principis mortui ætas. Forma. Mores. Ejusdem in summa inopia liberalitas duobus exemplis declarata. Æs alienum post ejus mortem reperitum. Annus mundi. Ætas nepotis.

[P. 286] Α'. Τῇ μέντοι δευτέρᾳ τοῦ πένθους (47) ἡμέ-
ρα προτραπὲς Ἐγωγε ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως
τῆς Κραλαίνης, ἅτε τοῦ πένθους προεξαρχούσης,
ἄσσι τινα θρήνον ἀπὸ γλώττης αὐτοσχεδίως προση-
χοντα τῷ καιρῷ, ἐπὶ τῇ τοῦ πλήθους ἀθροίσει
παρελθὼν ἔλεξα τοιάδε·

Β'. εἰ Τὸ μὲν τῆς συμφορᾶς μέγεθος, ὃ παρόντες,
σιωπῶν ἡμᾶς ἀναγκάζει καὶ ὡς περ νενεκρωμένα
φέρειν καὶ γλώτταν καὶ ἄκοην καὶ διάνοιαν, τῆς
ζωτικῆς τοῦ ἡμετέρου ἡλίου ἀκτίνας σθεσθείστης
καὶ ὑπὸ γῆν καταδύσης. Ἄλλ' ἡ Θουροῦσα καὶ κα-
ταπλήττωσα τὴν οἰκουμένην μεγάλη τῆς λύπης
βροντὴ μάλα ἄτοπον αὔθις ἐνταῦθα τὴν σιωπὴν
ἀπαλέγει. Ποῦ γὰρ εἰκός, οὐρανοὺς μὲν βοῶν ἀνω-
θεν τῶν θρήνων τὸ μέγεθος, ὅτι τοὺς ἑαυτῶν ἐσθε-
σαν ὀφθαλμοὺς ἡλίον καὶ αελήνην, γῆν δὲ κάτω-
θεν ὡς ὄρατε σειομένην καὶ θάλασσαν καταγιζου-
σαν ἐναργῶς ἀπαγγέλλειν, παγκόσμιον εἶναι τὴν
τῆς συμφορᾶς αἰσθησίν, ἡμᾶς δὲ σιωπῇ τὴν τοσαύ-
τῃ ἀνέχεσθαι φέρειν ζημίαν; Ἄλλ', ὃ γῆς ἡλιε,
ποῦ γῆς ἔδους, καταλιπὼν ἡμᾶς τῷ παγετῷ νεκροῦ-
σθαι τῶν συμφορῶν; ὃ κοινὴ τῶν Ῥωμαίων ψυχὴ,
καὶ ποτε ἤρθης; Θεὸς τῆς δρεπάνης τοῦ χρόνου,
οἶαν τῆς οἰκουμένης ἀπηνῶς ἐξεθέρισε κεφαλὴν,
οἶον τῶν πόλεων ἐξώρυξεν ὀφθαλμόν; ὃ τίς τῶν
κοινῶν πραγμάτων ἐσθεσε τὴν μεγάλην λαμπάδα;
ὃ τίς τῶν τοῦ καλοῦ παντός, εὐεργέτην ἐξαίφνης
ἡμᾶς ἀπέστειρσεν; Ἐκεῖνος ἦν ὁ τῆς βασιλικῆς εὐ-
ταξίας θεμέλιος· ἀλλὰ νῦν κεῖται βραχὲι καλυπτό-
μενος λίθῳ. Ὁ οἶαν πικρίας ἀνέφλεξε κάμινον ταῖς
ἀπάντων καρδίαις. Ἐκεῖνος ἦν ὁ νόκτιας· ὄλας ἐγ-

465 I. Altero die luctus, cum me imperatoris filia
Cralæna (nam ea luctui præerat) hortata esset, ut
neniam aliquam ex tempore canerem, in medium
prodii et cœtu frequente ejusmodi orationem habui:

II. εἰ Magnitudo quidem casus hujus tacere nos
cogit et quasi emortua circumferre linguam, 466
aures, cogitationem, vitali solis nostri radio ex-
stincto et terra oppresso. Magnum autem illud per-
turbans et percellens orbem terrarum mœroris ton-
itru silentium hoc loco magnæ absurditatis arguit.
Qui enim convenit, cum cœli superne magnitudi-
nem luctus proclamant, cum sua lumina solem et
lunam exstinxerint, terra vero inferne (ut videtis)
quatiantur, et mare fluctibus inhorruerit, ac evi-
denter hæc omnia nuntiarint, hujus calamitatis
sensum ad universum mundum pertinere, nos tan-
tam jacturam silentio dissimulare? At tu, o terræ sol,
in qua terra occidisti, relictis nobis, ut glaciæ calami-
tatum exanimemur? O communis Romanorum anima,
quo tandem ablata es? Heu falcem temporis, quale
orbis terrarum caput crudeliter demessuit? quale
urbium oculum effodit? O quis reipublicæ magnam
facem exstinxit? O quis viro de omni pulchra
et honesta arte bene merito subito nos spoliavit?
Ille imperatoriæ disciplinæ fundamentum fuit; nunc
vero exiguo saxo connectus jacet. Heu qualem cor-
dibus omnium acerbitatis caninum incendit? Ille
fuit, qui totas noctes pervigil exaubaret, ne qui-
respublica Romanâ caperet detrimenti; nunc vero

Variorum notæ.

(47) Hinc discimus tempus quo ex orationes tenebres haberi solebant, statim scilicet vobis ex-
actum novendiale. DUCANG.

in sepulcro longum illum somnum dormit. Ille fuit A arguta et plena mellis lingua, illud omnis prudentiam instrumentum; nunc autem jacet diuturno illo silentio oppressus. Heu dirum nentium, qui celeriter terras simul et maria perambulans omnium 467 animos quovis ense gravius sauciat. Ille fuit magna illa orbis terrarum gloria et eruditionis præstantissimum exemplar; nunc autem pulvis exiguus illius corpori insultat. Ille fuit suavis illa omnium linguarum narratio et commemoratio; nunc autem acerba illum mors violentior oppressit. At o, unde subito nobis tantam erupit calamitatum pelagus, mari quovis amarius? Unde tantæ malorum tempestates et fluctus excitati animos nostros perturbarunt ac stupore perculerunt? Quis tantus tumultus et fremitus hominum? Numquid horribilium fulminum, e cælo multorum simul erumpentium, ictus aliquis percussit homines intolerabilis, atque alios humi prostravit, alios semianimes oberrantes reliquit? Fuit, prohi dolor, et contra nos miseris plaga in hoc tempus reservata; multis fulminibus æthereis gravior, imperatoris inquam obitus. Nunc oportebat omnes homines, magni tonitrus vocem mutatos, symphoniam quamdam toto orbe resonantem et publicum luctum maximum instituere, ut calamitas, ita uti decet, declararetur. Nunc oportebat magnitudine et pulchritudine præstantes stellas nunc in loco congressas depingere et firmissime exculpere imperatoris nostri pulcherrima insignia: ut quemadmodum Dei gloriam enarrant cæli, ita et hujus decora explicantes 468 in omnibus suis revolutionibus posteris semper illustrissimum imperatoris majestatis exemplar proponerent. Ille enim fuit imperii norma et amussis. Ille fuit sacerdotii reverentia et dignitas et splendidissima Ecclesiæ lacerna, nunc vero sub modio legitur. Ille fuit, qui Ecclesiam velutin magna tempestate fluctuantem firmaret, et tempestatem serenitate commutaret, et velut immota turris dogmatum ejus consisteret; sed nunc, heu dolor, humi concidit. Ille fuit regula morum et humanæ formæ ornatus; cujus etiam silentium utilior erat admonitio, quam aliorum verborum præceptiones. Natura enim a primo ortu regia et plena dignitatis eum forma ornat, gravitate et pulchritudine temperata et veluti statua proposita pudoris et majestatis, quæ omnia hilaritas et placabilitas gratiarum plena et venustatis adornabat; nunc autem hæc omnia telluris recessus sibi vindicarunt. Quinquam calamitatum tyrannidem! O profundam noctem, quæ nostros obtexit oculos, nec quo eamus videre sinit! O quæ ventorum procellæ, velut ex uno antro erumpentes, animos nostros hostiliter perturbant et radicibus evellere conantur! O quis tot honorum paradisi noctu vastavit! O quot lamentationes, suspiria, ejulatus e terris in cælos, veluti fumus

ρηγορός τε καὶ ἄγρυπνος διαμένων, ὡς μὴ τῶν Ἰωρδακίων πραγμάτων κλητὴ τὸ συμφέρον· ἀλλὰ νῦν ἐν τάφῳ τὸν μακρὸν ὕπνον ὑπνώσκειται. Ἐκεῖνος ἦν ἡ εὐστροφος καὶ μέλιτος [P.287] γέμουσα γλῶσσα, τὸ πάσης καὶ παντοίας φρονήσεως ὄργανον· ἀλλὰ κατεῖται νῦν τὴν μακρὰν σιωπὴν σιωπῶν. Ὁ δεινῆς ἀγγελίας, ἡ ταχέως διερχομένη γῆν ὁμοίως καὶ θάλασσαν τὰς ἀπάντων κλήττει ψυχὰς ξίφους παντὸς χαλεπώτερον. Ἐκεῖνος ἦν τὸ μέγα τῆς οἰκουμένης κλέος καὶ τὸ τῆς παιδεύσεως κρείττοτον ἀρχέτυπον· ἀλλὰ νῦν βραχεὶα λόγις τοῦ ἐκείνου καταγορεύει σῶματα. Ἐκεῖνος ἦν τὸ γλυκὺ τῶν ἐν γῆ γλωσσῶν ἀπακτὸν διήγημα τε καὶ περιλήρημα· ἀλλὰ νῦν ὁ πικρὸς ἐκείνου κατετυράνησεν θάνατος. Ἄλλ' ὡς πῶθεν ἐξελθῆς ἡμῖν τὸ τοσοῦτον ἀνεβράγη τῶν συμφορῶν πέντατος, θαλάσσης ἀπάσης ὑπάρχον πικρότερον; πῶθεν ἡμῖν ἐπιόντες οἱ τοσοῦτοι τῶν δεινῶν χειμῶνες καὶ κλύδωνες τοὺς ἡμῶν ἐτάραξαν λογισμοῦ; καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀναισθητῶν φύσιν ἐπαίγεσθαι συνωδοῦσι; Τίς ὁ τοσοῦτος κλόνος καὶ βρασσαὶ; τῶν ἀνθρώπων; Μὴ κεραυνῶν ἐξαισίων οὐρανῶν πολίων ὅμοι συβραγέωνται πληγῇ τις ἐνέσκηψε τοὺς ἀνθρώπους ἀφόρητος; καὶ τοὺς μὲν εἰς γῆν κατήνευκε, τοὺς δ' ἡμιθνήτας κατέλιπε φέρεσθαι; Ἦν ἄρα καὶ καθ' ἡμῶν, ὡς εἶπκε, τῶν δυστήνων πληγῇ ταπεινομένη ἐφ' χρόνῳ, πολλῶν κεραυνῶν αἰθερίων ἀντάξιος, τὴν τοῦ βασιλέως φημι συμφορὰν. Νῦν ἔξει πάντας; ἀνθρώπους, βροντῆς μεγάλης ἀνελιφθῆτας ἔνταυθα φωνῆν, συμφωνίαν τινὰ πεποιημέναι παγκόσμιον καὶ κοινὸν ἀνεγείρειται μέγιστον θρήνον, ἐν ἀρκούσαν τὴν ἐνδείξειν οὕτω τὸ πάθος; ἴσω; προσλάβῃ. Νῦν ἔξει; (48) τοὺς; μεγάθυοι καὶ κάλλιε διακρηκτεῖ; τῶν ἀστερων ἐφ' ἐν συνδραμόντας διαγράφει καὶ ἀσφαλίστατα ἐγγαράξαι τῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν γνωρισμάτων τὰ κάλλιετα, ἐν ὧσπερ τὴν τοῦ Θεοῦ διηγούνται ὅσων οἱ οὐρανοὶ, οὕτω καὶ τὸ τοῦτου διατρανοῦντες εἰς ἐν μνημόσυνον ἐν παντί τοῖς αὐτῶν ἐξελιγμοῖς ἀεὶ καὶ περιφανίστατον αὐτοκρατορίας ἀρχέτυπον τοῦτον προβάλλουσιν τοῖς τῆς. Ἐκεῖνος γάρ ἦν ἡ τῆς βασιλείας εὐθότης; καὶ στέμνη· ἐκεῖνος ἦν ἡ τῆς ἱεροσύνης αἰδώς καὶ σιμνότης καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας παιδρότατος λύχνος; ἀλλὰ νῦν ἐφ' τοῦ τάφου μοθῶν συγκρούπεται. Ἐκεῖνος ἦν ὁ καθάπερ ἀκάθαρτα μεγάλην σαλευομένην τὴν Ἐκκλησίαν στηρίξας καὶ τοὺς ταύτης εἰς γαλήνην τρίψας χειμῶνας καὶ ἀεὶ τῶν ταύτης δογμάτων ἰσόμενος πύργος ἀκλόνητος· ἀλλὰ νῦν ἐς ἔθου κουμέννας φεῦ κατενήνικται. Ἐκεῖνος ἦν ὁ τοῦ ἔθους κανὼν, ἡ τοῦ ἀνθρώπινου εἴθους εὐκοσμία· οὐ καὶ ἡ σιωπῆ πολλῶν βελτίων ὀπήρχε τῶν ἄλλων λαλοῦντων παραίνεσις. Ἦ γάρ τοι φύσις εὐθὺς βασιλευν τε καὶ μεγαλοκρηπταί; μαστὸν τὸ εἶδος ἀρχῆθεν ἐνήρημος, κάλλιε; τε καὶ ἐμβριθεῖ; τῇ προσηκούσῃ ταύτῃν κεράσσα καὶ οἶονεῖ τινὰ στήλην κατεσκευακὺς αἰδοῦς καὶ σιμνότητος· οἷς ἄπασιν ἐπέπρεπτε τε καὶ ἐπεκόσμαι; τὸ τε λαρὸν καὶ τὸ εὐμάνε;

Variorum notæ.

(48) Sic supra lib. viii, cap. 9, sect. 2. Bovius.

διον χαρίτων γίμεν καὶ ἴν' εἴπω, διον μυστὸν ἀν-
 θρωπῶν· ἀλλὰ νῦν πόλις γῆς εἰν ἀποσμίξαι πε-
 κρῶς ἐμπερίσαντο. [P. 288] Ἄλλ' ὃ τῆς ὀδύου νεότης
 τῶν συμφορῶν τυραννίδος· ὃ βαθείας νεότης, ἢ τοῦς
 ἡμῶν ὀφθαλμοὺς συσκιάζουσα ὄπη κλωνώμεθα βλέ-
 πειν οὐ συγχωρεῖ. Ὡ πόλις οἱ τοσοῦτοι καταβρα-
 γέντες τῶν θαιῶν ἀπαρτῆλαι καὶ νότοι, καθάπερ ἐξ
 ἐρημητορίου κοινῶ, τὰς ἡμῶν δυσμενεῶς συγκατα-
 φυχὰς καὶ βιζέθων ἐπαίγονται ἀνασπῆν· Ὡ τίς τῶν
 τοσοῦτων καλῶν τὸν λειψῶνα τῶν εὐαθεῖ ἁλόρα καὶ
 νεότης ἐπιπλοῦν ἐξέταμε· Τίς τῶν πάσης φύσεως κρυ-
 γούσης λιμένα κατέχουσι; ὃ πόσι κλαυθμῶ καὶ
 στεναγμοῖ καὶ κραυγαῖ πρὸς αἰθέρα σήμερον ἐκ τῆς
 γῆς ἀνατρέγουσι, καθάπερ κελύξ ἐκ μεγάλου πυ-
 ρὸς τῆς καρδίας ἐκείτων ἀναβήγγυμένοι; ὃ πό-
 σοι τὰς τοῦ Νελλου πηγὰς προθυμοῦνται ζῆταιν εἰς
 ἁκαρπῶν φορὰν, ὃ; ἀν ὀπασί πως θυγηθεῖον ἐξι-
 σῶσαι τοὺς θρηνοῦ; τῷ κατασχόντι τὴν οἰκουμένην
 κίθει; ἢ τὰ κλυασιῇ τῶν ἀπάντων ὀνόματα κτι-
 σάμενος μόνος αὐτοῦ, βασιλεῦ. Οἱ μὲν γάρ σε πα-
 τέρα καλοῦσι κοινῶ· οἱ δὲ κηδεμόνα τε καὶ πρῶ-
 τῆτην καὶ ὀφραπῆας ἐπικουρον· οἱ δὲ λιμένα σω-
 τήριον καὶ στερεῶν προμηθῆ· οἱ δὲ γυμναστήν
 τινα καὶ διδάσκαλον πάσης ἰδέας καλοῦ καὶ παγκό-
 σμῳ δικαστήν τῶν ἐν κόσμῳ παντοῶν πραγμάτων.
 Σοφίᾳ τὴν φύσιν τῶν ζῴων πολλαῖς διέφθειρεν·
 ἡμῶν δὲ φθείρει νῦν τὰς καρδίας μικρότερον ὃ τοῦ
 βασιλείας ἐμμοнос λογισμῶ. Τὰς ἀμπίλους καὶ τὰ
 λῆλα πολλαῖς ἐλυμήναντο χάλασαι καὶ ἀνθρακίς
 ὀφραπῆοῦ πυρὸς· ἡμῶς δὲ ἐπὶ τὸν ἢ τοῦ βασιλείας ἐλυ-
 μήνατο στέρησις. Κῆπος; ἐκείνος ἦν παντοῦτος βρι-
 θων καρποῖς καὶ ὄσπερ ἔαρὸς ὄφρα ἔγυν ἀει. Ἄλλὰ
 νῦν αὐτὸν ἐμάριζαν, φεῦ τοῦ πάθους, αἰ τοῦ θανά-
 του φλόγας. Ὡ πολλῶν πόλεων οἰκιστὰ, κατὰ τὰ
 Ἄσιαν φημι καὶ Ἐυρώπην, οὐκ ὀκνήσω δ' εἰπεῖν
 καὶ ταυτεῖσι τῆς βασιλείας τῶν πόλεων, ἦν πάσαι
 μὲν Κωνσταντίνος ὃ μέγας ἐκείνος καὶ οὐ γὰ ὀμό-
 τρητος ἔσθησε, σὺ δ' ἐπὶ γόνυ κλιθεῖσαν ἀνώρθωσας.
 Πᾶσα μὲν γάρ ἢ τῆς προτέρας ἐκείνης οἰκοδομῆς
 κίλλοσι καὶ ταρπυότης δουλείας ἀλλαξάμενη ζυγὸν
 ἐπιβήκει καὶ ἀπαρβύη· καὶ γενέσθαι τὸν βασιλε-
 κὸν ἐξεγένετο θρόνον Δατίνων ληστῶν κραταῖγιον
 καὶ βεθῆλων ἐστῆσαν. Ἄλλὰ δαυτερος αὐτοῦ καταστάς
 οἰκιστῆς, βασιλεῦ, ἐκ μέσου παροίησας; τὰ τε τῆς
 Ἐκκλησίας εὐθὺς καὶ πᾶν δογματῶν ἐγχαίματα καὶ
 φερομένην ἐσθῆριεας ταῦτην ἄς ἄπαν τὸ κράτιστον·
 τελεσι δὲ καὶ νεῖς καὶ οἰκῆσαι; ἄς τὸ πρὶν ἀνήνε-
 γας κάλλος αὐτῆν. Ὡ τοῦ μεγάλου τοῦδε καὶ
 ἱεροῦ χρέους; ὃ πάνας; οἱ ἐφεξῆς σοι ὀφραπῶ-
 τιν εὐοσιεῖς, καθάπερ εὐεργετῆ κοινῶ καὶ ἀρχηγῶ
 τῆς ὀφθῆς ἡμῶν κλίσεως. Ὡ πῶς ὃ τοῦ παντὸς ἄθρο;
 ἄς ἄνθος παρῆλθῆς ἄγρου; ὃ πῶς ἐπὶ σοὶ καὶ τὰ
 στοιχεῖα θρηνοῦσι, βασιλεῦ, καὶ ὀδὸς μὴ ἡμῶς κατα-
 κλύσωσιν; Ὡ πῶς ἐπὶ τῷ σῶ πάθε; καὶ τελεχῆ κί-
 πτωσοι πόλεων καὶ κίονες ἐκρίζουνται κίλαι πολὺν ἦδη
 τὸν χρόνον βεθῆλω, ἰστάμενοι; [P. 289] Ἄλλὰ ὄθε μοι
 εἶπὲν τὸν μέγαν ἡμῶν θησαυρὸν κατέχουσαν κίβωτον,

A. e magna cordis incendio, tendunt! O quot sunt,
 466 qui ipsoe Nili fontes ad fundendas lacrymas
 exoptant, ut solum magnitudini cassas, quo terra-
 rum orbis oppressus est, equare possent! O qui
 varios omnium titulos soles meruisti, imperator!
 Nam alii communem te parentem vocant; alii cu-
 ratorem et patronum et orbitatis adiutorem; alii
 portum salutarem, et sortem providamque; alii præ-
 ceptorem et magistrum omnis boni, et toti mundo
 communem omnis generis negotiorum arbitrum
 et judicem. Vermis sæpe lignorum naturam erodit;
 nostra vero corda nunc acerbius ledit perpetua
 imperatoris cogitatio. Vitibus et arboribus sæpe
 nocuerunt grandines et coelestis ignis ardores;
 nobis imperator adeptus plus nocuit. Hortus ille
 fuit omnis generis fructibus refertus et perpetuo
 vernaus; sed nunc mata mortis amarouit. O mul-
 tarum urbium in Europa et Asia conditor: non
 autem dubitabo dicere, etiam hujus imperatricis
 urbis, quam olim Constantinus Magnus et moribus
 tibi simul condidit, tu vero in genua prolapsam
 exortasti. Omnis enim pristinae illius structuræ elo-
 ganda et ornatus, in servitutis jugum commutatus,
 oblerat atque conciderat; eoque res redierat, ut
 regium tuum solium Latinorum prædonum esset
 diversorium et profanorum hominum domicilium.
 Sed tu vltor illius conditor existitisti. Ecclesiam et
 dogmatem erimina sustulisti, eoque ruinam mi-
 nitanientem 470 probe constabilisti: mornibus,
 C templis, ædibus pristinam ejus pulchritudinem
 renovasti. O magnum et sacrum debitum, quo
 universos fideles, quotquot deinde existuri sunt,
 tibi obstrictus habes; tibi, inquam, de omnibus
 bene merito, et veræ fidei nostræ summo assertori!
 Hen! quomodo, cui par nihil dici potest, ut flos
 agri præteritisti! En ipsa elementa te lugent, ac
 periculum est, ne nos obruant. En ob tuum obi-
 tum etiam urbium moenia concidunt, et columnæ
 evertuntur, quæ multis sæculis firmæ steterunt.
 Sed date mihi meam arcam, quæ continet magnum
 nostram thesaurum, ut videam, quomodo lacryma-
 rum rivis innatare queat. Quas enim mortales om-
 nes ubertim profundunt lacrymas, facile illam,
 ut arcam Noe aquarum illa abundantia, sustine-
 bent. Enimvero illa eos quos veherat e diluvio
 eripiebat; hæc contra nos in mille diluviorum
 tempestates conjecit. O horroredum casum, o inso-
 litam vesperam illam, quæ contrarium mihi Davi-
 dici illius carminis ostendit: (Nam ad vesperum,
 inquit ille, mihi demorata est lætitia et ad matuti-
 num fletus.) Papis, qualis hæc est et quam
 absurda inveris, quæ mihi quovis abscinthio ama-
 riorum craterem temperavit? O noctem illam in-
 clementem, ut in clementissimum et humanissi-
 mum 471 infesta et inhumana fuit, omni benevo-
 lentia et verecundia repediata! O maxime bono-
 rum thesaure imperator, cur nos te desiderantes

1 Gal. κxix, 6.

ut aspernantes deseruisti? Omnibus enim tua bona, A
 ut horrea publica. pauperunt. Per te enim et no-
 biles nobiliores facti sunt, et cœtus sacerdotum
 venerabilior, et collegium sapientum sapientius,
 et urbium uicinia firmitiora, Denique omnes te mo-
 deratore ipsi nos ipsos superauimus. At o immen-
 sam et inexplicabilem malorum implexionem!
 Interit mundi regimen, interit urbium ornatus, in-
 terit rhetorum et philosophorum gymnasium, quod
 omnem Academiam, omne Lyceum vincit, omnem
 Stoaam Atticam. O quis dabit caputibus nostris
 aquam et fontes lacrymarum oculis nostris, ut
 nova mala Hierosolymitanis grauiora deploramus?
 Date mihi Orphei in tragicis lamentationibus facul-
 tatem, ut inanimes etiam naturas ad mali commi-
 serationem moueam. Date mihi eos, qui ad flu-
 mina Babylonis olim Sionem ex animo deplora-
 runt, ut nostros etiam dolores illi pro dignitate
 lugeant, quos nobis imperatoris obitus attulit.
 Ille, ut noster sol nos despexit, et præter omnem
 expectationem decepit, et pro matutino ortu ma-
 tutinum occasum subit! O cur iis, qui in acerbis-
 sime sunt, datur lamen? et iis uita, qui doloribus
 conflictantur? Mori optabilius est, quam conti-
 nenter panem doloris edere et calicem luctus po-
 tare. Nam illum quidem diuinum et immortale

472 regnum iusta remuneratione excepit; nos
 uero pupilli relictī suspirare miserabiliter et la-
 crymare nunquam desinemus, dum illius adempti
 memoriam in anhis nostris circumferemus. Necesse
 autem est orationis finem facere. Omnem enim
 orationem lamentationes de imperatoris morte
 excedunt.

ἐν τραγῳδίας δύναμιν (49), ἵνα καὶ τὰς ἀψύγους φύσεις κινήσω πρὸς οἰκτον τοῦ πάθους. Δότε μοι τοῦ-
 ἔν ποταμοῖς Βαβυλωνος ἐκ βάθους καρδίας πάλαι θρηνησάντα; τὴν Σιών, ἵνα καὶ τὰς ἡμετέρας δδύνας
 ὀξέως ἐκείνῃ πενήθωσιν, ἃς ὁ τοῦ βασιλέως ἡμῶν ἐπένηγκε θάνατος. Ὡπὼς παρέδραψεν ἡμᾶς ὁ ἡμέτερος
 ἥλιος; καὶ παρὰ πᾶν τὸ εἶδος ἀπεκλάνησε καὶ ἀντὶ τῆς ἑφας ἀνατολῆς ἑφάν τὴν δύσιν πεπλήθειαι.
 Ὡ ἵνα εἰ δέδοται τοῖς ἐν πικρᾷ φῶς, ζῶη δὲ ταῖς ἐν δδύνασι ψυχαῖς; θανεῖν αἰρετώτερον. ἢ διηγεῖσθαι
 ἔρπον δδύνης ἐσθλεῖν καὶ πόμα πίνειν κλαυθροῦ. Ἄλλ' ἐκείνων μὲν, ὧ παρόντες, ὁμειβομένη δικαίως
 ἡ θεὰ καὶ ἀκήρατος δεδξασθε βασιλείᾳ· ἡμεῖς δ' ὄργανοὶ καταλειπεμένοι τὸ μὲν οἰνεῖν ἐλευθῶς καὶ
 δακρῦειν οὐδέποτε' ἀν οἶμαι παυσαίμεθα, ἕως ἀν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὴν τῆς ἐκείνου ἐπὶρθεως περιφθῶ-
 μων μνήμην· παύσθεαι δ' ἀνάγκη τοῦ λέγειν. Πάντα γὰρ λόγον εἰ τοῦ βασιλέως ἀπερβαίνουσι θρηνοὶ (50).

III. Hæc com̄ ego rectissem, stetus simul om-
 nium et lamentatio maxima et varia est exorta,
 quæ pene dixerim ad cœlos penetrare potuisset.
 Omnes quippe eum ut patrem et requirebant et du-
 gebant. Temporis enīc diuturnitas rei præsentis
 fortasse fastidium parit: magnam tamen familiarium
 animis affectionem imprimit, quæ fit, ut ipsa re
 sublatâ non evanescat simul rei memoria, sed
 quam diutissime maneat, ac velut quodam vere

ἵνα θεάσωμαι, πῶς ὑπερπλέειν τὰ πολλὰ τῶν δα-
 κρῶων δύναται βέματα. Ἀρξέσουσι γὰρ οἶμαι ταύ-
 την ἀνέχειν ἃ πίντες ἀνθρώποι νῦν κρουνηδὸν προ-
 χέουσι δάκρυα, καθάπερ τὴν τοῦ Νῦσε κειωτὸν τῶν
 ὕδρατων ἐκείνα τὰ πλούσια βέματα. Ἄλλ' ἐκείνη
 μὲν ἐκ τῶν κατακλυσμῶν οὐδ' ἔφερεν, ἔσκιεν· ἀβτη
 δὲ τοῦναντίον εἰς μυρίων κατακλυσμῶν ἡμᾶς συνή-
 λασε κλύδωνας. Ὡ φρικτοῦ συναυτήματος· ὧ ξέντος
 ἐσπέρας ἐκείνης, ἡ τάναντία μοι τῆς δαδιδικῆς ἔδει-
 ξεν ἠδῆς· « Τὸ ἐσπίρας γὰρ μοι ἠύλλιστο ἀγαλλια-
 σις καὶ εἰς τὸ πρῶτ κλαυθμός. » Βαβαὶ τῆς ἐναλλα-
 γῆς ταυτηαί τῆς ἀτόπου, ἡ μοι παντὸς ἀφινθίου
 πικρότερον ἐκέρσας τὸν κρατήρα. Ὡ νυκτὸς ἐκείνης
 ἀσυμπαθοῦς, πῶς ἐς τὸν σφόδρα συμπαθῆ καὶ φι-
 λάνθρωπον ἐκείνον ἀνθρώπον δυσμενῆς καὶ ἀφιλά-
 θρωπος ἔδοξε, πᾶσαν εὐνοίαν καὶ αἰδῶ κατόπιν ὤσ-
 περ ἐς ἀδύσσους καὶ βέματα ποταμῶν ἀπορρέψα-
 σα; Ὡ μέγιστε θησαυρὸς τῶν καλῶν, βασιλεῦ, ἵνα εἰ
 τοὺς ποθοῦντας ὡς μισοῦντας κατέλιπες; πάντες
 γὰρ ὡς ἐκ κοινοῦ πρυτανεῖου τῶν σῶν ἀπολεσάσκα-
 σιν ἀγαθῶν. Διὰ σοῦ γὰρ καὶ οἱ εὐγενεῖς εὐγενέστε-
 ροὶ καθεστήκασι καὶ ὁ τῶν ἱερῶν δῆμος σεμνότε-
 ρος καὶ ὁ τῶν σοφῶν κατάλογος σοφώτερος καὶ τὰ
 τεῖχη τῶν πόλεων ἰσχυρότερα καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν
 ἔπαντες διὰ σοῦ βελτίου; γεγόναμεν ταυτῶν. Ἄλλ'
 ὧ τῆς ἀμετρήτου καὶ ἀνεκᾶστου πλοχῆς τῶν δεινῶν.
 Οἴχεται ἡ τοῦ κόσμου πολιτεία· οἴχεται ὁ τῶν πό-
 λεων κόσμος· οἴχεται τὸ τῶν ρητόρων καὶ φιλοσό-
 φων γυμνάσιον τὸ πᾶσαν ὑπερβαῖνον Ἀκαδημαῖαν
 καὶ Λύκειον καὶ Στοᾶν Ἀττικὴν. Ὡ τίς δώσει ταῖς
 ἡμῶν κεφαλαῖς ὕδωρ καὶ πηγὰς δακρῶων τοῖς
 ἡμῶν ὀφθαλμοῖς, ἵνα τὰ μέγιστῶν τῆς Ἱερουσα-
 λὴμ νέα θρηνησώμεν πάθη. Δότε μοι τὴν Ὀρφείως

[P. 290] Γ'. Ταῦτα διεξιόντος μου ὄρηος ὁμοῦ
 παρὰ πάντων καὶ ὁλοφυρμῶς ἠγείρετο μέγιστος καὶ
 κλυτεῖδης καὶ, ὅσον εἰπεῖν, ἄχρις αἰθερίων ἀψίδων
 φθάνειν δυνάμενος. Πάντες γὰρ ὡς πατέρα τοῦτον
 ἐπόθουν τε καὶ ἐπένθουν. Ὁ γὰρ μακρὸς χρόνος κέ-
 ρρον μὲν ἴσως, ὡς ἀν τις φαίη, κομῆ παρόντος τοῦ
 πράγματος· πολλὴν δ' ἔρωσ ἐνίησι καὶ τὴν σχεῖν
 ταῖς τῶν χρομμένων ψυχαῖς, ὡς καὶ ἀπόντος τοῦ
 πράγματος· μὴ συναπαίρειν τὴν μνήμην, ἀλλὰ παρα-

Jerem. ix, 1. Job iii, 20

Variorum notæ.

(49) In tragicis lamentationibus, non in tragæ-
 dia. Nam Orphen in tragædias scripsisse, nemo
 hactenus dixit quod sciam: ac longo post Orphen
 tempore Horatius ille qui
 Ignotum tragicæ genus invenisse Camææ

Dicitur, et plaustris vesisse poemata Thespis.
 Boivin.
 (50) Pro οἱ τῆς τοῦ βασιλέως τελευταῖης ὀρ. Sic
 infra cap. 2, sect. 2 τὴν τοῦ βασιλέως τελευταῖης συμ-
 φορᾶν, pro τὴν τῆς τοῦ βασιλέως τελευταῖης συμ-
 φορῆν.
 Boivin.

μένειν ἐπὶ πολλὰ καιρὰ τῶν λειπομένων ἀνοθεύσαν ψυχὰς, ὡς περ ἐν ἡρινῇ καταστάσει, τῆς τέως; δυσμενὲς κηλὸς φύσιν ἐχούσης διαδιδράσκειν ὡς τὰ πλά.

Δ'. Τέταρτον μὲν δὴ καὶ ἐβδομηκοστὸν ἔτος (51) ἀπὸ γενέσεως αὐτῷ τελευτῶντι ἡνύετο, πεντηκοστὸν δ' ἀφ' οὗ τὰ σκῆπτρα τῆς αὐτοκρατορίας ἐδέξατο. Ἦν δὲ τὴν ἡλικίαν εὐμήκης, τὸ εἶδος εὐπρεπῆς καὶ λίαν αἰδέσιμος καὶ ὡς περ ἐκ φύσεως ἔχων τὸ ἡγεμονικόν τε καὶ φοβερόν· οὐκ ἀκρατὸν γε μὴν, ἀλλ' ὡς περ τῷ ἀέρι κινούμενον τὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίως; φῶς χρώμα γίνεται τοῦτω καὶ ὡς περ μέλιτι γλυκύτης; αὐτοφυῆς γίνεται ποιότης· οὕτω δὴ καὶ πραότης ἀποήτος μετὰ τινος θαλγούσης χάριτος τοῖς ἤθεσιν αὐτοῦ κερνωμένη χρώμα τε δμα καὶ αὐτοχάλευτος αὐτῷ ποιότης ἐφαίνετο. Πολλὴν μὲν γὰρ ἐπὶ τοῦ προσώπου τὴν εὐφροσύνην ἢ φύσιν ἐκένωσε, πολλὴν δ' ἐπὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν γαλήνην, λαμπρὰν δ' ἐπὶ τῇ γλώττῃ τὴν τῆς ἰχθῶς ἀρμονίαν. Τῷ δὲ ἤθει κενεὶ τὸ ἰλαρόν καὶ σεμνὸν ἐξαπλώσασα τερπνὸν τι καὶ ἔνθεον παρεσκεύαζεν ἐπιπρέπειν. Ἄ πάντα μάλα σαφεῖς τῶν σιωπῶντων ἡθῶν τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἐγίνοντο ἄγγελοι.

Ε'. Ἦνα γὰρ τοὺς τρόπους τῆς γνώμης, ὅπως ἐκείνος, παραστήσω, ἐνδὸς ἦ καὶ δυοῖν τῶν ἐκείνου μνησθήσομαι. Μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς ἐν παντὶ καὶ τῇ τῶν ἀναγκαίων ἐνδείᾳ διαίτων ἐπει μὴ εἶδύνατο καθάπαξ τὴν τοῦ ψύχους φέρειν ἀκμήν (χειμῶνος γὰρ τὴνικαῦτα τὸ ἀκμαϊότατον ἦν), σκέπην ἐπέταξεν αὐτῷ γενέσθαι νυκτερινὴν ἐξ ἀλωπεκῆς. Πίστις οὖν τῆς αὐτοῦ περιουσίας ἀριθμηθείσης τριῶν νομισμάτων οὐχ εὐρίσκει πλεόν οὐδὲν. Ὅθεν τούτων μόνων ἐξ ἀνάγκης ὄνιον γενέσθαι, ὃ τῆς ψυχρήτης μεμελέτηται παραμύθιον. Μετεώρου δὲ τῆς μελέτης οὐσης, προσελθὼν τις τῶν πάλαι οικειῶν τὸν τῆς ἐνοῦσης πενίας ἐξετραγῶδει κίνδυνον βιαίως ἐπιτιθέμενον καὶ πρὸς θάνατον ὀλοσχερῶς συνωθῶντα. Τοῦτω καρφθεῖς ἰδεδῶκει τὰ τρία ἐκεῖνα νομίσματα, συμφορῶν ἀλλοτρίων τὴν ἑαυτοῦ προελόμενος θάνατον, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτόν. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο τῆς αὐτοῦ συμπαθοῦς γνώμης τεκμήριον (52). Δεύτερον δὲ· ἐπει γὰρ ἰατρῶν μὲν παῖδες αὐτῷ τὴν πολυήμερον ψυχροποσίαν ἀπηγόρευον, ὃ δ' οὐ προσέειπε τὴν οἰνοποσίαν, μέσση βαδίσας νομίσματος ἐνδὸς μόλις, ἐκ δανείου κάκεινου παρευρεθέντος, ὧν τινος ἔσχε μέρος, τι τῶν ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας [P. 201] κομιζομένων γλυκέων ὑγρῶν, ἵνα γε τοῦτω κουφίξῃ τὸ τῆς ψυχροποσίας ἄκρατον. Ἀλλὰ κριν γάλακτος αὐτοῦ, πρόσσειον αὐτῷ ἐξέρχεται τῶν πάλαι οικειῶν, μακροῦ νοσήματος; βραχὺ τι ζητῶν παραμύθιον. Ὅ δὲ μὴ ἔχων οὐδὲν,

A restituta, floreat in animis eorum, qui superstites vivunt, veterum inimicitarum macula facile pleurumque exolescente.

IV. Annum ætatis moriens implebat quartum et septuagesimum; ex quo vero imperium suscepit, quinquagesimum. Procera statura fuit, dæcora facie et perquam venerabili; ab ipso ortu principale aliquid et formidabile præ se ferens; non tamen hoc merum et integrum, sed ut acri nistum solaris radii lumen sit ei color, et ut melli dulcedo qualitas nativa accedit, ita etiam clementia non ficta cum blando quodam gratiæ lepore moribus ejus contenta color ipsius et 473 in affectata qualitas videbatur. Multum enim hilaritatis natura vultus ejus indiderat, multum oculis serenitatis; linguæ autem claram et canoram vocem: in omni denique ejus habitu ac gestu hilaritatem et gravitatem sic explicuerat, ut anicenum quiddam ac divinum in eo eminere. Quæ universa tacitos ejus mores et animum nuntiabant.

V. Ut autem ingenium ejus etiam declarem, unius atque alterius ejus facti mentionem faciam. Paulo ante obitum, cum paupertate et rerum necessariorum inopia urgeretur et hiemis vim ferre non posset (nam hiems tum maxime sæviebat), vulpinam sibi nocturnam vestem fieri jussit. Omni autem ejus opulentia perquisita tribus nummis non plus est repertum. Tanti itaque necesse fuit emi vestem, quæ ei in frigoribus solamen paratum esset. Id vero consilium cum adhuc agitaretur, quiddam e veteribus ejus familiaribus presentem paupertatem deplorabat, quæ ita atrox sibi incumberet, ut jam in aperto mortis periculo versaretur. Ei adductus misericordia tres illos nummos dedit; mori præoptans, quod in se esset, quam alienarum calamitatum spectator esse. Unum igitur hoc ejus benignitatis signum esto. Alterum illud. Cum ei frigidæ aquæ potu diuturno medici interdicerent, atque ipse vini potationem repudiasset; mediani ingressus viam vix uno aureo, eoque mutatio, aliquid sibi dulcium liquorum emit, qui ex Ægypto et Arabia advehuntur, ut 474 his frigidæ potum meraciorem temperaret atque levaret. Sed priusquam eos gustasset, rursus alius veterum domesticorum eum accedit, longi morbi breve querens solatium. At ille, cum nihil haberet quo hominem consolaretur, et tunc dari jussit remedium suæ infirmitatis causa comparatum. Tanta ejus erat hu-

Variorum notæ.

(51) *Moribus annuum ætatis explebat septuagesimum quartum.* Mortuus est (ut infra dicitur, hujus cap. sec. ult.) anno mundi 6340, Christi 1332. Ergo natus erat anno mundi 6766, Christi 1258. Vide adnotata ad pag. 51 A. Cantacuzenus *Hist.* lib. II, cap. 28, Andronicum avium obiisse ait anno natum 72. Ita de annorum numero biennium

detrabit. Sed mihi, ut jam dixi, Cantacuzeni chronologia suspecta est. Vide adnotata ad pag. 262 B. Bovin.

(52) Ob pietatem et alias animi dotes etiam laudatur a Nicephoro Xanthopulo:

Τῆς εὐσεβείας Ἀνδρόνικος ὁ στυλός,
Ἀσύγκριτος νοῦς, ἐξηρημένη φύσις. Ducane.

manitas et commiseratio eorum qui male habe-

ant.

VI. Quia et eo mortuo res alienum emersit; nummus autem ne unus quidem uspiam inventus. Hunc iste exitum sortitus est anno ab orbe condito sexies millesimo octingentesimo et quadragesimo; quo tempore annum ætatis tricesimum sextum imperator Andronicus explebat.

Α δὲ τῶν ἀνθρώπων παραμυθῆσθαι, δεῖσθαι πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοῦτο ἐν τῆς ἑαυτοῦ ἀδυνατίας εἶναι παρασκευασθὲν ἔχαινο φάρμακον. Τοσοῦτον αὐτῷ τῆς συμπαθείας περιῆν καὶ βέλτε πρὸς τοὺς κριτὰς ἔχοντας κέρπεισθαι.

Γ. Ἄλλὰ καὶ τελευτήσονται χρόνος μὲν εὐφραίνεσθαι οὐδὲν οὐδαμῆ. Ἄλλ' οὕτως μὲν τοσοῦτον ἔλαβε τέλος. Ἔτος δὲ τὸ ἐπισημασθῆναι τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἑξακισχιλίουσθῶν (53) ἐπισημασθῆναι τριακοσίων. Τηνικαῦτα δὲ καὶ τῷ νέῳ βασιλεῖ Ἀδρονίκῳ ἔκτον καὶ τριακοσίων (54) ἠνέκετο ἔτος ἐπισημασθῆναι.

CAPUT II.

Metochites tribus malis afflictus. Habitum monasticum induit. Moritur. Gregoras lamentandis manuscipit. Monodia, seu funebri lamentatio. Lucus cognatorum. Breve elogium Metochitar.

I. Triginta diebus ex eo elapsis magnis logotheta Metochites decessit, tribus maximis malis victus et corporis et animi. Nam strangurizæ quidem morbo pridem laborare cœperat. Jam autem filiis quoque ejus comprehensis et in carcerem conjectis ejus morbi vim animi dolor auxit. Paulo post imperatoris etiam mors consecuta desperationem illi de summa rerum attulit, et naturam ejus ad extremum debilitavit, laxatis nervis præcipuorum organorum vitalibusque viribus resolutis. Quare monastico habitu induto decessit. Sed quia et ego, uti par erat, ex eorum numero fui, qui illum gravissime lugerent, hujusmodi de eo funebrem orationem habui:

475 II. Mibi quidem, auditores, idem usu venit, quod navi subito adversis ventis circumventæ, cujus puppis cum demergenda sit, priusquam consistere possit, ab alio fluctu a latere obruatur. Priusquam enim priorem illam et maximam obitu imperatoris calamitatem excussissem, altera hæc hodie me aggressa, veluti fluctus post fluctum, tempestas post tempestatem, graviter demersit et in abyssos et fundum calamitatum heu dejecit. O anima; cur non statim evolasti? cur adhuc in misero isto corpore permanes? Heu, cur non præ doloribus ruptum est corpus meum, sed adhuc tot

Β Α. Ἐκαίδην ἡμέραι τριάκοντα μεταξὺ (55) ἀπεβίβησαν καὶ ὁ μέγας τελευτήσῃ λογωθῆτης ὁ λογοθέτης, τρισὶ μεγίστοις θειοῦς κοπιουθεῖς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. Ἐκιδέσθαι μὲν γὰρ ἐκ πάλαι τῷ τῆς στραγγουρίας νοσήματι. Κρατηθέντων ἤδη καὶ τῶν υἱῶν εἰς δεσμοτήριον κραταυράσθαι εἰργάσατο καὶ ἐνταῦθεν λύτη ἐν τῷ τάφῳ ἐβίβη. Ἐκ τοῦ σύνεργου δὲ καὶ ὁ τοῦ βασιλέως ἐπισημασθῆναι θάνατος καὶ βεβαίαν ἤδη κοπιουθεῖς αὐτῷ τῶν υἱῶν ἀπόγνωσιν ἀνίσχυρον ἐς τέλος τῆν φέρειν πεποιθῆναι, χαλάσας τοὺς τόνους τῶν καρτερικῶν ὀργάνων καὶ τὰς ζωτικὰς παραλύσας θανάτους. Ὅθεν ἐπισημασθῆναι ὀπιθῶν σχῆμα μετέλλαξεν. Ἐκαὶ μέρος κατὰ τῶν ἐκείνων θρηνοῦντων θερμῶς, εἰκόσ, ἐγγινώμην, παραβῶν μονοδίαν δεῖλθεν τῷ ἀνδρῷ.

Β'. ε. Ἐμοὶ δὲ, ὡ παρόντες (56), ταυτέν τι σὺ ἐβη καθῆναι, ὥσπερ ἂν εἰ τις καὶς ἐξείρησθαι ταυτέν ἀντεσυχνηκῆ τῶς πνεύμασιν ἐπὶ πύρην ἐκιδύνουσθαι καταδύνασθαι. Ἐπειτα πρὶν ἢ θανατῆσθαι στήναι καλῶς, ἔτερον ἐπιδραμὸν ἐκ κλυδῶν καὶ δῶνιον ὀποδρῶχον ἠνέγκασθαι ταυτέν γενέσθαι. Πρὸς γὰρ τὴν προτέραν καὶ μεγίστην ἐκείνην τοῦ βασιλέως ἀποκινάξασθαι συμφορὰν, ἑτέρα μοι σήμερ αὐτὴ ἐπιδραμῶσα, καθάπερ ἐπὶ κλυδῶν κλυδῶν κατὰ χειμῶν χέμῶν, θειοῦς καταθέσθαι καὶ πρὸς ἀδύσσοσθαι (57) πυθμένια φεῖν κατὰ τῆς συμφορῆς ὡ πῶς οὐκ εὐθὺς ἀπέπτης, ψυχῆ, ἀλλ' ἐν τῷ

Variorum notæ.

(53) Christi 1332, ut paulo ante notavimus. D

DUCANG.

(54) Annus natus erat 27, teste Cantacuzeno Hist. lib. 1, cap. 40; porro annus is erat Christi 1324 ad finem vergens. Anno igitur 1332 cum avus ejus Andronicus supremum diem obiit, nondum ipse explebat annum ætatis 33. Itaque nec de ætate Andronici junioris Cantacuzenum inter et Gregoram convenit. BOVIN. — *Ἐκτόν καὶ τριακοσίων.* Notus igitur Andronicus junior anno 1296. Ducang.

(55) Obiit proinde Theodorus Metochita 14 Martii anno 1332. Ducang.

(56) Abest hæc Monodia a codice Regio 2558 ut et Monodia in obitu Andronici senioris. Lectioes a vulgatis diversas suppeditavit codex Colbertinus, in quo hæc de Theodori Metochitæ obitu lamentationem, cum variis recentiorum Græcorum opusculis conjunctam, reperimus. Cæterum Gre-

goras non Monodia solum, sed et Epitaphio Metochitæ mortuum prosecutus est. En epigramma quale occurrit initio codicis Regii 2541: *Τοῦ Γρηγοῦ ἐπιγράμμα ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ λογοθέτου.*

Ὅς πάρος ἐν σοφίῃ μέγα κῶς ἔην γε θνητῶν Βασιδῶν ὄβλι λᾶς, τοῦ γε κένυθε νέκυν.

Ἄημος σεπτῶν Μουσῶν ἀλοῦσθαι κῶσαι.

Ὅτιο καίνοσ ἀνὴρ ὄλιγο σοφίῃ κῶσαι.

Scripterat credo, ὄλιγο πανσοφίῃ. Nam ὄλιγο εἶπε ἐστὶν nimis inconditum. Cætera, quæquæ et ipsa minime modulata, non corrigo, cum sciam illius temporis poetas plerosque legum metricarum ignaros prorsus fuisse: cui quidem rei argumenta sunt poemata ipsius Metochitæ, viri quidem docti sed versificatoris pessimi, cujus sepulchro ac fuit bonum epigramma inscribi. BOVIN.

(57) Τὸ ἀδύσσοσθαι, adjective usurpatum videtur WOLFIIUS.

τῶν αὐτῶν περιβραχίονες σφραγίσαι; ὁ πῶς οὐκ ὀνόματι
 ἐν ἀλλοτρίῳ διαβήσῃ μοι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἀντιτίθει
 αὐτὸν πρὸς τοσοῦτας κυμάτων ἐπιπηγῆς; ὁ
 πηχίς μοι [P. 292] γλώττα, ὅλας σοὶ τὰς μονω-
 κὸν χρόνος ἐταμιεύσαστο; Θεῦ τῆς τῶν δεινῶν
 περὶ τῆς βασιλῆος τῆς ἐναλλαγῆς τῶν πραγμάτων.
 ἡ γὰρ εἰ κατὰ τῶν συμφορῶν πρόβουλος εἶχονμεν
 ἡμεῖς καὶ λαμπροὺς παρηγόρους, οὗτοι στρα-
 τάρχη συμφορῶν ἐπ' ἡμᾶς ὀπλίξουσιν σήμερον.
 ἡμεῖς δὲ καρτεροῦμεν εἶ καὶ μονοθεῖν ἀνεχόμεθα.
 οὐ σοφῶν συσκευαίαι καὶ λόγιων ἀμύλλαι καὶ σμυνὴ
 ἀλαστοματῶν; καὶ βητέρον πανηγύρεις καὶ κρήνη
 ἀθλητῶν καὶ τῶν Παναθηναίων ἐκείνων λαμ-
 πρότερα; φροῦδα τὰ πάντα, κόνις ἀπαντα. Ὡ κα-
 σίτε χρόνα, πῶς ἐκ βίβης ἡδέσχοι τῆς οἰκουμέ-
 νης τῆς σοφίας μητρόπολιν ἐξελεῖν ἀπηνῶς;
 ἡ τὴν τῶν λόγων καθύλας ἐπιβουλεύσας ἀκρόπο-
 λιν; πῶς οὕτω νεανεύῃ καθ' ἡμῶν συνεχῶς, μήτε
 πρὸ οὐρανοῦ λαμβάνων, μήτε κοροννύμενος ὑπὸ τῆς
 ῥῆθης τῶν δεινῶν; Χθὲς ἀφελῆς ἡμῶν τὸν μέγισ-
 τὸν βασιλέα· σήμερον τὸν δεξιὸν ὀπηρέτην, τὸν
 ἑταῖρον τὸν βουλευτήρον, τὸν μόνον τοσοῦτον βίον
 ἀνεύμενον ἐξαρκεῖν. Χθὲς τὸν τῶν Χαρίτων θά-
 ληρον· σήμερον τὰ τῶν Χαρίτων προπύλαια· χθὲς
 ἡμεῖς τῶν ἀγαθῶν σήμερον τὴν τὸ τοιοῦτον ἐπὶ ἀγ-
 γελίαν χειρὸν· χθὲς τὸν μέγαν καὶ ἀπαρά-
 ἂνον νοῦν· σήμερον τοῦ τοιοῦτου νοῦ τὸν ἐναρμό-
 νιον χιρῶνα· χθὲς τῆς χρυσῆς καὶ μεγάλης γλώτ-
 τῆς τοῦ λόγου· σήμερον τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὸν
 κρήνη καὶ τὴν Σελῶν ἐκείνη τῆς γλώττης κά-
 τῆσθε τῶν λόγων· χθὲς τὸς Μούσας· σήμερον τὸ
 ἔργον καὶ κινούμενον μουσεῖον· χθὲς τῆς εὐσεβείας;
 οὐ τῶν δογματικῶν τὸν κράτιστον πρόβουλον· σήμε-
 ρον τὴν δογματικὴν πανοικίαν· χθὲς τὸν τῆς ἱερω-
 νίας κανόνα τε καὶ τὴν στέβηρον· σήμερον τὴν
 ἡμῶν ἐκδοτήρη. Ἄλλ' ὁ πόσις κλαυθμῶν καὶ στε-
 γνῶν συναληθῶδες εἰς ἐν ἐξισωθῆναι δυναθεῖν
 ἐν τοῖς νῦν κατασχεύουσιν ἡμᾶς πάθεισιν; οἶμαι γάρ,
 ἡμεῖς ἐν θέλωσιν μὲν ἀπαντα μεταβάλλῃ πρὸς φύσιν
 κρήνη, ποταμῶν δ' αὖθις, ὁπόσοι τὴν γῆν περιελά-
 σασαι, πρὸς δεξιῶν στρατῶσι φορᾶν, οὐδ' οὕτως
 ἐκείνης δεχθεῖν τὸ μέγεθος ὅσον τῶν νῦν συμφο-
 ρῶν. Ἐκείνος ἦν ὁ τῆς ἡγεμονικῆς τῶν Ῥωμαίων
 ἡγετῆς ἀριστος κυβερνήτης· οὗτος δὲ τὴν Ἑλλάδα
 ἐν τῶν πάλαι δεσποκούμενος ἀριστος. Ἐκείνος δὲ
 ἐκ αἰθρίας καὶ τῆς νύφης τῶν πάλαι καὶ τοὺς ἐκεί-
 νων χειρῶν προβλέπων· οὗτος δὲ τὰ ἴσθια καὶ τοὺς
 ὄμους καὶ τὰ προσηύχεται διατιθέμενος εἶ. Ἐκείνος
 τῆς φρονήσεως κρήνη· οὗτος δὲ τῆς φρονήσεως
 κήνη διανομῆς δεξιός. Ἄλλ' ἄμφω νῦν ὁ θάνατος
 ἡμῶν ἐπιβραχίονες, ὁ θυμῶν ὀπλίξουσιν, φεῦ τοῦ πά-
 θους, εἰς γῆν καὶ κόνιν κατέχουσιν. Ὡ πῶς οὐ γῆν
 ἔσθαι, ἀλλ' ἡδὴ καὶ αὐτοὺς οὐρανοὺς καὶ ἀστέρας
 ἡμῶν τὰ νῦν περιβραχίονες πάθῃ καὶ αὐτῆς τῆς ἀνω-
 ῖας ἀφάρματα λήθεις; Ἄλλὰ δεῦρο εἴ μοι πᾶς ὁ
 ἐν ταμιεύσαστο σοφῶν χρόνος, εἴπερ [P. 293] τίνας
 κήνην, θρηνησάτω τὴν πηχίον τοῦ λόγου φραγῆ-
 ῖν. θρηνησάτω σιγῶσιν τὴν πᾶν τοὺς ἐμμελῶς ἀ-
 κήνησιν πρότερον γλώσσα; καὶ τὸ γλυκὺ γέλαστρο

A. Inertium violentiam resistere potest? O infelicem
 linguam meam, ad huiusmodi lamentationes reser-
 vatum! Heu malorum cumulum: heu mutationem
 rerum! Quos enim firmos quasi obices contra ma-
 lorum insultus habebamus et illustria solatia, hodie
 contra nos calamitatum cohortes educunt. Nos vero
 adhuc subsistimus et lamentari non desistimus?
 Ubi est familiaritas sapientium? ubi doctorum
 certamina et honesta velitationes? ubi oratorum
 cœtus, applausus, theatra, multo Panathœnais
 illis splendidiora? Evanuerunt omnia; in pul-
 verem abierunt omnia. O tempus iniquissimum!
 itane et medio terrarum orbe sapientiæ metropolin
 tollere crudeliter haud dubitasti? itane per insidias
 eloquentiæ arcem evertesti? Cur tam continenter
 insultas **476** nobis sine ulla misericordia et sa-
 tietate malorum? Heri maximum nobis imperato-
 rem abstulisti; hodie solertissimum illius mini-
 strum, Nestorem consiliarium, eum qui solus tanto
 imperatori satis fuit. Heri Gratiarum thalassum,
 hodie Gratiarum vestibulum. Heri ver bonorum;
 hodie nuntiam ejus hirundinem. Heri magnam et
 incomparabilem mentem; hodie mentis illius argu-
 tum præconem. Heri aureæ et magnæ illius linguæ
 sermones; hodie Academiam et Peripatum et Stoam
 illius linguæ et illorum sermonum. Heri Musas;
 hodie vivum et motu præditum Museum. Heri pietatis
 et dogmatum firmissimum munimentum; hodie
 dogmaticam panopliam. Heri sacerdotii regum am-
 et amussim; hodie sacrum armamentarium. Sed
 quæ tandem lamenta, quæ suspiria in unum cou-
 juncta malis nostris æquari queant? Arbitror, ar-
 bitror enim, si mare totum in lacrymarum natu-
 ram conversum, et omnes fluvii, qui terram irri-
 gant, in lacrymarum abundantiam mutentur, ne
 sic quidem magnitudinem calamitatum, quibus
 nunc oppressi sumus, satis ostendi posse. Ille prin-
 cipalis Romanorum navigii optimus fuit gubernator;
 hic Helices et poli diligentissimus inspector. Ille
 serenitates et nubila urbium et imminentes inde
 tempestates prospexit; hic vela, funea, rudites
 probe direxit. Ille prudentiæ penu; hic dextera il-
 lius promus **477** condus fuit. Sed utrumque nunc
 mors celeriter arreptam, infestus ille miles (proh
 dolor) in terram et pulverem depressit. O quomodo
 non terram tantum, sed jam ipsos etiam cœlus et
 stellas celeriter hæc mala percurrerunt et superio-
 rem provinciam etiam invaserunt? Age vero prodi
 mihi huc omnis reliquæ doctorum cœtus, si qui
 supersunt. Deploretæ fontem eloquentiæ obturatum.
 Lugete Aulicam illam linguam, non ita pridem sua-
 vissime locutam, et dulce illud nectar prorsus humi
 effusum. Lugete os illud, quod paulo ante mellis
 vobis savus fuit, nunc vero a mortis fucis est per-
 ditum. Lugete eum, qui Romanorum gloriam sua
 sapientia magis auxit, quam olim Atheniensium
 Socrates et Platones. Lugete universæ crateres sa-
 pientiæ, paulo momento in terram effusas. Atle
 quis e medio terrarum orbe Musarum abripuit Ho-

liconem? Quis sapientiæ destruxit Olympum? Quis lucernam exstinxit, mentis nostræ oculos illustrantem et cilia nostri animi pulchre aperientem? Quis artem artium, scientiam scientiarum perdidit? Quis cœlestem hominem in fundum tumuli dejecit? Olim quidem Græcia Athenas eloquentiæ domicilium deploravit, cum eas per insidias celeres destruxisset Lysander Lacedæmonius. Nos vero hodie non satis deplorare possumus totam Græciam cum ipsis Athenis demersam. Unus enim hic vis fuit omnia. O Musa, o facundia, **478** o virtutes, o omnes disciplinae, quomodo agrestia lilia adeo celeriter estis imitata, cito quidem in altum decus arrecta, sed citius arefacta et dejecta? Divina enim vestra cella, magnum illud et celebre vestrum diversorium, nunc terra et interitu oppressum una vestram quoque gloriam depressit. Hic fuit, qui omnes voce philosophos superaret et oratores, quos omnia sæcula celebrant: sed heu, jacet jam in pulvere et tumulo mutus. Hic fuit, qui mente et lingua cœlos et terras dimetiretur, quovis perpendiculari, quavis amussi rectius, nunc vero lapis exiguis eum dimetitur. Hic fuit magnorum cœli et terre horizon tum et parallelorum optima dioptra, hic optimus et sponte natus horoscopus; sed nunc eum ante tempus, o miseriam, brevis horizon terræ complectitur. Hic fuit, qui magnum impendit studium, ne in posterum Græci eruditi in iudiciis veterum sapientum hallucinantur. Hic fuit, qui contemplatricis siderum sapientiæ scientiam facilem reddiderit. Hic fuit, qui Aristotelicæ linguæ labyrinthos extricarit, at nunc obscuri sepulcri labyrinthi acerbe circa eum intricantur. Hic optima verecundiæ et modestiæ regula; sed nunc eum mors impudenter amputavit. Heu, quo pacto tempus hoc paulo momento vetustatem omnium lamentationibus vicit: quod post multa solis curricula tantum detrimenti universæ naturæ humanæ in hunc usque diem inferre non **479** potuit, nostra vero ætate facillime potuit. Hæri enim maxima et pulcherrima bona abripuit; ea vero quæ restabant hodie reversum etiam admittit. Hæri terræ solem terræ visceribus occultavit, nunc etiam Luciferum simul occultavit. Hæri musicam harmoniam abstulit, hodie magadem et nervos. O quomodo is, qui effecit ut cœli, qui longo jam tempore tacuerant, Dei gloriam enarrant, nunc ipse in sepulcro tacet? Heu, quomodo ipse mortuus atque immotus viventem et mobilem misero mihi dolorem facit; qui toto die cor meum quovis ense acutius penetrat ac potius totas noctes, si quod majus est dici debet? Interdium enim et familiarium congressus crebri, et cœli ac terræ, eorumque quæ his continentur, pulchritudo forsitan a dolore nonnihil avertunt atque paulisper abstrahunt animum nostrum; noctu vero cum datur otium, nec est quod prohibeat, omnes calamitatum dolores simul irruunt; et pectore ac memoria mea occupata, ut eri canes cadaver, huc atque illuc distrahant ac

A εικίνης ἀθρόως εἰς γῆν καταβραύσαν. Θρηνητάτα στόμα ἐκείνο, ὃ χθές μὲν καὶ πρίτερον οἶονεῖ π σίμδλον καταφαίνετο μέλιτος, νῦν δὲ θανάτου κτηγῆνας διέφθειραν. Θρηνησατε τὸν τὸ Ῥωμαίων κίεος τῆ σοφίᾳ σεμνύοντα πλεον, ἢ τὸ τῶν Ἀθηναίων πάλαι Σωκράτεις καὶ Πλάτιονες. Θρηνησατε τοὺς τῆς σοφίας κρατῆρας ἀπάσης ἐν βραχεῖ κενωθέντες; εἰς γῆν. Ἀλλ' ὦ τίς ἐκ μέσης τῆς οἰκουμένης τὸν τῶν Μουσῶν ἀφῆρασεν Ἐλικῶνα; τίς τὸν τῆς σοφίας κατέχωντος Ὀλυμπον; τίς τὸν λυχνον ἔδεσε τὸν φωτιζόντα τοὺς ἡμῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς; καὶ καλῶς ἡμῶν τὸ τοῦ τοῦ διανοιγοντα βλέφαρον; τίς τὴν τέχνην τῶν τεχνῶν καὶ τὴν τῶν ἐπιστημῶν ἐπιστήμην διέφθειρε; τίς τὸν οὐράνιον ἀνθρωπιν εἰς ἔδου πυθμῆνας κατήνεγκε; Πάλαι γε μὴν ἢ Ἑλλὰς τὴν τῶν λόγων ἐστίαν ἐθρήνησε τὰς Ἀθήνας, δὲ δὲ ἐπιδοῦλως δραμῶν καθέλειν αὐτὰς ὁ λακεδαίμωνιος Λύσανδρος. Ἡμεῖς δ' οὐδ' ἀξίως θρηνεῖν ἔχομεν σήμερον ὅλας Ἑλλάδας αὐταῖς Ἀθηναῖς συγκαταδύσας. Πάντα γὰρ εἰς ἀνήρ οὗτος ἦν. Ὁ Μούσαι καὶ λόγοι καὶ ἀρετὰ καὶ πᾶσα παιδεία, πῶς τὰ κρῖνα ταχέως οὕτως πῶς ἐμιμήσασθε τοῦ ἀγροῦ, ὅξεν μὲν πρὸς ὕψος καὶ κάλλος ἀρθέντα, ἐξύτερον δ' αὐ καταδύντα πρὸς μαρασμὸν καὶ φθοράν; Τὸ γὰρ θεῖον ὕμῶν ἀνάκτορον, τὸ μέγα καὶ περιδότηον ὕμῶν ἐνδιαίτημα ὑπὸ γῆν καὶ φθοράν νῦν κατελθὼν καὶ τὸ ὀμέτερον συγκατέχλωσε κάλλος. Οὗτος ἦν ὁ πάντα; ὑπερφωνήσας φιλοσόφους καὶ ῥήτορας, δπόσοις ὁ μακρὸς ὕμνησεν χρόνος; ἀλλ' εἰμοὶ κείται νῦν ἐν κένει καὶ χλωμασιν ἀφανος. Οὗτος ἦν ὁ τῶ νῦ καὶ τῆ γλώττῃ διαμετρῶν οὐρανὸν καὶ ἀστέρας βέλτιον ἢ κατὰ πάντα κανόνα καὶ στάθμην ἀνθρώπων· ἀλλὰ νῦν βραχὺς αὐτὸν διέμετρησε λίθος. Οὗτος ἦν ἢ τῶν μεγάλων οὐρανοῦ καὶ γῆς ὀριζόντων καὶ παραλλήλων ὀρίστη δίοπτρα, οὗτος ὁ κράτιστος καὶ αὐτοφυῆς ὠροσκόπος· ἀλλὰ νῦν αὐτὸν καὶ πρὸ τῆς ὄρας, φεῦ τοῦ θαινοῦ, βραχὺς ὀρίζων τῆς γῆς περιέλιθεν. Οὗτος ἦν ὁ πολλὴν ἐνδοεξίμενος πρόνοιαν τῶν ἐξῆς ἐλλογιμῶν Ἑλλήνων, ὡς μὴ διακινδυνεύοιεν περὶ τὰς κρίσεις τῶν πάλαι σοφῶν· οὗτος ὁ βροδία τὴν τῆς ἀστεροθεάμονος ἐπιστήμης σοφίαν πεποιηκώς· οὗτος ὁ τῆς Ἀριστοτελικῆς γλώττης τὰς λαθυρίθους ἀπλώσας· ἀλλὰ νῦν αἱ ζοφώδεις τοῦ τάπου λαθύρινοι πικρῶς περὶ αὐτὸν φεῦ ἐξελλίσσονται. Οὗτος ὁ τῆς ἀρίστης αἰδοῦς καὶ τῆς σωφροσύνης κανὼν· ἀλλὰ νῦν αὐτὸν ὁ θάνατος ἀναιδῶς ἐξέτεμε δραμῶν. Ὁ πῶς ὁ παρῶν οὗτος χρόνος ἐν βραχεῖ πάντας ἀθρόον τοὺς πάλαι [P. 294] χρόνους τοῖς θρηνοῖς νενίκηκε; Πολλοὺς γὰρ ἀμείψα; ἡλίου; τοσαύτην ζημίαν καὶ ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης ἐπενεργεῖν φύσει; μέχρι νῦν οὐ δεδύνηται· νῦν δ' ἐφ' ἡμῶν βῆστα δεδύνηται. Χθές; μὲν γὰρ τὰ πρῶτα καὶ μέγιστα τῶν καλῶν εἰδῶν ἀφείλετο· τὰ δὲ λοιπόμενα σήμερον ἐπανελθὼν προσεφείλετο. Χθές; τὸν τῆς γῆς ἡλιον γῆς πυθμῆσιν ἀπέκρυψε· νῦν δὲ καὶ τὸν ἐωσφῆρον ὀμοῦ συναπέκρυψε. Χθές; τὴν μουσικὴν ἀνεῖλεν ἀρμοσίαν· σήμερον τὴν μαγάδα καὶ τὰς νεύρας. Ὁ πῶς ὁ σιγῶντας τοὺς οὐρανοὺς εὐρηκῶς ἐκ πολλοῦ, ἔπειτα τὴν τοῦ θεοῦ διηγεῖσθαι δόξαν αὐτῶν, παρεσκευακῶς, νῦν ἐν

τάφω σιγῆ; ὡ πῶς νακρός ὢν αὐτὸς (φεῦ τῆς ἐμῆς συμφορῆς) κινούμενός τε καὶ ζῶν ἐμὸν παραπέμπει τὸ πάθος, ἔβην τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν κατατέμνον καρδίαν ξίφος παντὸς χαλεπώτερον, μᾶλλον δὲ καὶ νύκτας διὰς, εἰ χρὴ τὸ μείζον εἰπεῖν; Ἡμέρας μὲν γὰρ καὶ τῶν ἐντυγχανόντων θμίλαι συχναὶ καὶ κάλλος οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις κτισμάτων ἴσως ἀφελκουσί τε τοῦ πάθους καὶ ἀποσπῶσιν ἐπὶ βραχὺ τὸν ἡμέτερον νοῦν· νύκτες δὲ σχολῆς γενομένης ἦδη κατὰ πρῶλην τοῦ κωλύσαντος ἐρημίαν αἰκάσαι τῶν συμφορῶν ἀληθόνες· ἀθροῖαι δραμοῦσαι καὶ τὴν ἐμὴν μετὰ τῆς μνήμης καρδίαν συνειληφύσαι, καθάπερ τινὲς κύνας· ἀγριοὶ σῶμα πεπτωκός, ἔθεν κάκειθεν πικρῶ; περιέλκουσι, φεῦ! καὶ συμπύγουσιν. Ὡ πῶς πολλάκις ἐς αὐτὸν ἔγωγε ἀπὸ δυνάσεως ἀπάσης ἐπιδημίαν ἐς ἀνθρώπους αὐτὴν εἶναι ἐδόμισα, ψυχὴν καὶ σῶμα προσειληφύσαι; καὶ συνδιατωμένη; ἀνθρώποις; ἵνα σοφοῦς ἀκροατὰς συνείση καὶ τὰ τῆς ἐπιστήμης καταστορῆση ναύγεια; ὡ πῶς μετεμψύχωσιν τινα δεξάζειν καὶ αὐτὸς κενιδύνευκα ἐπ' ἐκείνῳ γενέσθαι καὶ πάντων ὁμοῦ τὰς ψυχὰς, Ὀμήρου καὶ Πλάτωνος; καὶ Πτολεμαίου, καὶ οἱ βῆτο βῆτορῶσαν πικροτέρας γλώσσαν, ἐν ἐνὶ τῇ τούτου σῶματι συνδραμεῖν καὶ διατρέβιν αὐθι; ἐν βίῳ, καθάπερ ἀλάδαι μυριοτόρῳ χρωμένους αὐτῶ; Ἀλλὰ νῦν ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος, φεῦ τῆς ἐμῆς συμφορῆς! ἔρχετο ἀπῶν εἰ; τάφον καὶ κόνιν, πολλὸν τὸν τῆς λύπης ἀνάσας πυροῦν κατὰ τῆς ἐμῆς καρδίας. Οὐ γὰρ ἠδύνατο ζῆν ἀνευ ψυχῆς καὶ πνοῆς. Ψυχὴ δὲ πάντως αὐτοῦ καὶ πνοή, καὶ πᾶν εἰ τι ζωογονεῖν ἐπεφύκει, οὐχ ἕτερον ἦν τῶν ἀπάντων αὐτῶ; ἢ βασιλεὺς ὁ θεῖος; ἐκεῖνος καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνθρώπος, ὅς καὶ ζῶν εἰ; ἐξαιρῖν ἡπίετο πολλῶ τῶν ἄλλων αὐτὸν, δεκνὺς ἐναργῶς, ὡς τοσοῦτῳ βασιλεῖ τοσοῦτον εἶναι καὶ τὸν ὑπερέτην χρεῶν· τῷ φρονιμωτάτῳ δηλαδὴ τῶν ὄσων τὴν γῆν διενείμαντο ἀνθρώποι τὸν πάσῃ σοφίᾳ πάντων ἐπέκεινα χρωμένον. Καὶ νῦν δ' αὐ τῶν ἐντεῦθεν ἀπολλάγαι; οὐκ ἔκρινε δεῖν ἀνηρηθῆσαι τούτον ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοῦ· καὶ μέντοι ταχέως προσκαλεσάμενος [P. 295] ταχέως καὶ προσειλήφει. Εἰ μὲν δὴ εἶναι ἀπελθόντος ἐκεῖνου ζῆν οὗτος οὐκ ἠδύνατο, καθάπερ σῶμα ψυχῆς ἀπερρωγός, βαθαὶ τῆς συμφορῆς τε καὶ τῆς μίσεως, ἢ εἰς ἀρρήκτον τινα τὸν δεσπνὸν ἢ μακρὰ συνήρμοσε σχέσι;· εἰ δὲ καλέσαντες ἐκεῖνον ἔδραμε, παραχρῆμα βήσας τὸ σῶμα, βαθαὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς στοργῆς, ἦν προσηκόντως ἔρχετο πρὸς τὸν δεσπότην. Ἡρακλῆς μέντοι ἐκεῖνος, εἰ δὴ τὰ ἔντα εἰρήχασιν οἱ τῶν μύθων ἐνταῦθα πατέρες, πᾶσαν δ' ἔδραμε τὴν ὑφ' ἡλίον, ὡς ἂν μάρτυρα τῶν εὐκαίῳ ἀπασαν κτήσεται ἄθλων· οὗτοι δ' ἐντὸς ὄρων μένοντες μόνῃ τῇ βελτίστῃ φήμῃ καὶ τὰς Ἡρακλείους διεβήσαν στήλας καὶ βῆστα πᾶσαν ἀνηρηθῆσαντο τὴν ὑφ' ἡλίον. Ἀλλὰ νῦν ἐξ ἀνθρώπων ἀπῆλθον, ἀθανάτισαντες πρότερον ἑαυτοὺς καὶ μνήμην καταλιπόντες ζῶσαν διηνεκῶς ἐν ταῖς τῶν ἐπιγινόμενων ἀνθρώπων ψυχαῖς. Ἡμῖν δὲ τοσοῦτων καὶ τοσοῦτων προβῶλων καὶ στηριγμάτων οὕτω ἀπερηθεῖσι τίς ἐλπίς λείπεται τάγαθού; Ταῦτον γὰρ τι καὶ ἡμῖν νῦν ἔπεται δεδιέναι, ὅπερ ἀμπελοὶ καὶ φυτὰ νεογνά, ἐπιθεῖαν τίς ἐπιβούλως τοὺς κύκλῳ περιβάλους τε καὶ φραγμούς καθελὼν μηλόετον καταστήσῃ τὸν χώρον. Ἀλλὰ γὰρ εἴρηται κάμοι τῆς μὲν ἀξίας, ὡ παρόντες, πάντως ἔλαττον· τῆς δὲ τῶν ἄλλων προθυμίας ἴσως οὐκ ἔλαττον. Ἡ μὲν γὰρ ἀξία τῆς ἐκεῖνου γλώττης ἔδειτο· ἢ δὲ προθυμία γνώμης τῆς ἡμαυτοῦ; »

discerpunt. Quoties ego illum intuitus universam sapientiam mortales invisisse cogitavi, et animo corporeque assumptis hominum consuetudine esse usam, ut sapientes auditores sapientia augetet et scientiæ naufragia sedaret! Parum certe abfuit, quin et ipse animos in alia migrare corpora statuerem, et omnium simul animos Homeri, 480 Platonis et Ptolemæi ac præstantium oratorum in unius hujus concurrisset corpore, atque in vita versatos esse, eoque tanquam maximo navigio ingeniorum suorum usos. At tunc tantus et tam præstans ille vir, heu calamitatem! sepulcrum et pulverem subit, magna doloris flamma incensa in meo pectore. Vivere etenim sine anima et spiritu utique non potuit. Animus vero ejus et spiritus, et si quod est quod vitam conferre queat, nihil omnium fuit aliud, quam imperator divinus ille, et homine superior homo; qui et vivens illud longe super alios omnes evehere conatus evidenter ostendit, tanto imperatori tanto etiam ministro esse utendum; prudentissimo nimirum terram incolentium omnium hominum, eo qui omni sapientia omnes superaret. Nunc vero ille rebus humanis relictis non diu a se remotum esse hunc oportere censuit, sed celeriter arcessitum secum conjunxit. Quod si ergo illo digresso vivere hic non potuit, veluti corpus ab animo divulsam: paræ, qualis illa fuit conspiratio atque conjunctio, quam indissolubili vinculo diuturnus usus conglutinavit! Quod si ab illo arcessitus statim abjecto corpore occurrit: o amorem et charitatem singularem, qua, ut decuit, dominum est prosecutus! Hercules ille quidem, siquidem hoc vere dixerunt fabularum patres, terrarum orbem peragravit, ut is suorum certaminum testis esset. Illi vero cum intra limites manerent, sola optima fama etiam 481 Herculanæ columnas superarunt; et quidquid sol intueatur, in se converterunt. Nunc vero e rebus humanis discesserunt, cum se prius immortalitati consecrasset sui que memoriam perpetuo in posterorum animis victuram reliquissent. Nobis autem, talibus et tantis præsidiiis ac munitionibus destitutis, quæ nullius boni spes relinquitur? Idem enim et nobis vereri nunc subit, quod vitibus et plantis novellis, si quis maceris et særibus fraude remotis eas pecudibus patere sinat. Enim verò dictum est a me, auditores, prorsus infra viri dignitatem; at non fortasse infra cæterorum affectum. Nam dignitas sacundiani ipsius, aliorum affectus meum animum requirebat. »

Γ. Τούτων οὕτω λεγομένων πάλυς πρὸς τῶν συγ-

III. Quæ cum ad hunc modum dicerentur, magnus

cognatorum ejus luctus est exortus. Fuit illa vir A animo quidem bonus atque in primis temperans; corpore autem robusto, cujus staturam omnem velut ad amussim natura a capite ad calcem usque direxerat, nec non singula membra et partes. Ornatior præterea hilari vultu, in quo ipsius risus suavitatem gravitas quædam temperabat; moribus placidis et humanis. Honorum vero ex eloquentia magis quam ex ulla re alia expetebat. Quam ad rem ingenii celeritate ac facunditate incitabatur. Ardentissimo autem religionis studio et pietate plane similis erat defuncto imperatori.

γενῶν ἔγνωτο θρήνος. Ἐἶνα δὲ τὸν ἀνδρα συνίθεον τὰ ἐς ψυχὴν ἀγαθὸν μὲν καὶ σώφρονα ἐν τοῖς μά-
λιαις ἔρρωμένον· ἔτι τὸ σῶμα καὶ πάντα σφαιρῶτα
κακῆτημένον, ὥσπερ ὅπλ κενόν καὶ στέβημ τῆς γέ-
σεως τελευτουργησάσης αὐτῷ τὴν τα-ἡλικίαν ὁμοῦ
πλοῦν καὶ αὐ καὶ ἕκαστα τῶν μαλῶν καὶ μαρῶν·
ἐκικρέκειν δ' αὐτῷ καὶ Παρότητα ἕξως μετὰ τινας
σεμνοῦ μειδιάματος καὶ ἕδος γαληνῶν καὶ εὐπρό-
σιτων· φιλότιμον δ' εἶναι τὰ ἐς λόγους μᾶλλον ἢ
πάντα χρῆματα· ἐχορῆγει γὰρ αὐτῷ πολλὴν τὴν
ὄρμην καὶ ἡ τῆς βίαιας δόξης καὶ τὰ τῶν νε-
μάτων γόνιμον· τὴν δὲ πρὸς τὰ θεῖα διάκωρον εὐλό-
θειαν καὶ εὐσέβειαν ὁμότερον εἶναι καθάπερ τῷ
τελευτήσαντι βασιλεῖ.

CAPUT III.

Joannes Palæologus nascitur. Andronicus pater, ea re audita, latus Didymotichum rediit. Vestem mutat. Ludos celebrat. Duo certamina: Justa et Torneamentum; utrumque periculosum. Imperator utriusque immiscet, senioribus frustra reclamantibus. Ludorum missio.

482 I. Sequenti ætate imperatoris conjux B Anna domina, quæ Didymotichi prægnans agebat, decimo octavo die Junii filium Joannem imperatorem peperit. Quo Imperator audite celerrime Didymotichum rediit: et lætitia exsultans, lugubri veste quam propter avi mortem gerebat deposita, splendidiorem sumpsit. Deinde duo etiam certamina celebravit, Olympicorum ludorum similitudinem quamdam servantia: quæ cum antea quoque sæpius edidisset, nunc tamen majore apparatu exornavit. Hi ludi a Latinis olim sunt excogitati exercendi corporis gratia, cum a re bellica vacabant.

II. Eorum unus duelli speciem præ se ferens Justa apud Latinos dicitur. Dividuntur secundum tribus, municipia, curias. Deinde ex utraque parte armantur singuli contra singulos, qui volunt, et ab omni parte armis leguntur. Deinde uterque sumpto hastili, cujus extremum tribus cuspidibus arnatur, in se invicem irruunt et valido impetu concurrunt, et alii alios hastis quam fortissime impellunt. Qui adversarium equo dejecerit, victor proclamatur. Isjud singulare certamen ipsi etiam imperatori sortito obtigit: et parum absuit, quin sæpe lethalem ictum acciperet. Unde cum a senioribus moneretur, ut hujusmodi rebus abstineret (nec enim decere imperatorem a servis pulsari, idque non simulate, imo cum aliquo periculo), non paruit: 483 sed illis repubis, ut qui deo-
neris sibi metus auctores essent æqualibus suis militibus magis est obsecutus.

βουλήσεως ψῆφον τούτου; ἀπῆλκυσε, δαίλιαν ἀγεννή

Γ. Θέρους δ' ἐπιγενομένου (58) ἰσχυρὸς ἐν Διδυ-
μοτείχῳ διάγουσα ἡ τοῦ βασιλέως σύζυγος Ἄννα ἡ
δέσποινα υἱὸν κατὰ τὴν 17 Ἰουνίου γεγέννηκεν, Ἰωάν-
νην τὸν βασιλεῖα. Ὁ δὲ πυθόμενος ὁ βασιλεὺς τὴν
ταχίστην αὐθις ἐπανάκειν ἐς Αἰδυμότειχον· καὶ πα-
ριχαρῆς [P. 296] γενόμενος ἤματι ἐς τὸ λαμπρό-
τερον τὰ ἐνδόματα, ἃ διὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτήν
τίως ἐνεβέβυτο. Ἐἶτα καὶ ἀγῶνας ἐξετέλεσε δύο,
μίμησιν τινα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀποσώζοντας, εὐ-
καὶ πρότερον μὲν κολλάκις ἵτέλει, νῦν δὲ φιλοτι-
μότερον· οἱ δὲ τοῖς Λατίνοις κάλαι ἐκινεσθήναι
γυμνασίας ἕνεκα σώματος, ὅπως σχολῆν ἀγοίεν τῶν
πολεμικῶν.

Β. Τούτων ὁ μὲν εἰς μονομαχίας ἐνδείξειν ἔχει καὶ
κινεζούστρα (59) παρὰ Λατίνοις καλεῖται. Μαρτζον-
ται γὰρ κατὰ φυλάς καὶ δήμους καὶ φρατρίας· ἔπειτα
ὀπλιζοῦσιν ἀφ' ἐκατέρου μέρους ἕνα καὶ ἕνα τῶν βου-
λομένων τινὰς καὶ πάντη καταφράκτους καθιστῶσιν.
Ἐπειτα ὄρου λαθόντες ἕκαστος ἐν τρισὶν ὀβελίσκῳ
ἐσκαυασμένα τὸ ἀκρον ἐπιπηδῶσιν ἀλλήλοις; καὶ
ἀπαντῶσιν εὐρώστας καὶ ὠθοῦσιν ἀλλήλους τοῖς
δόρασι μετὰ πάνυ γενναίας τῆς ὄρμης· καὶ ὁ τοῦ
ἰσχυροῦ καταβαλὼν τὸν ἀντίπαλον στεφανίτης ἀναγο-
ρεῦται. Κλήρη γοῦν καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν τοιαύτην
λαγχάνει μονομαχίαν, ὥστε καὶ παρὰ μικρὸν ἦλθε
κολλάκις πληγῆναι καίριαν. Διὰ καὶ κεραινοῦμενος
ὅπλ τῶν γρηγοτέρων ἀπέχεσθαι τῶν τοιαύτων ἔρ-
γων· ἀνοικισίον γὰρ εἶναι πάντη βασιλεῖ πρὸς τῶν
δοῦλων κλεσθαι, καὶ ταῦθ' ὀτως ἀνυποστάτως, φ
καὶ κίνδυνος ἔπειτα· ὅσα ἐπιβέτο, ἀλλὰ τοῖς ἡλι-
κιώταις τῶν στρατιωτῶν μᾶλλον βραβεῖον τὴν τῆς
ταῖς αὐτῶν καταψηφισόμενος κεραινοῦσιν.

Variorum notæ:

(58) Cantacuzenus lib. III, cap. 2, scribit Joannem, cum pater obiit (an. scilicet 1356; Junii 25) novonovem fuisse, proinde natum anno 1337. Laonicus quodennem fuisse ait. Ducang.

(59) Videtur legendum καὶ ζούστρα. De hac utraque apud Latinos usitata decursionis ac monomachiz ludicre specie dissertationes duas edidimus ad Joinvillæ Historiam, 6, 7, ubi Gregoræ et

ceterorum scriptorum Græcorum eo spectantes locos multis expendimus, maxime pag. 168. Ducang. — Καὶ νεζούστρα παρὰ Λατίνοις καλεῖται. In cod. Regius. At in Wolfiana editione legebatur Κινζούστρα, vox, ut mihi videtur, facta ex Gallico qui jousiera? Vide et notas Ducangli ad hunc locum. Boivin.

Imo 1311, Junii 15, et notæ anno 1332. Boivin.

Γ. Ὁ δ' ἑταρος τῶν ἀγῶνων τορνεύμην (60) προσ-
 εφορδεύεται. Ἐχει δὲ οὕτως. Μερίζονται πάντας
 κατὰ φύλιν καὶ δήμους καὶ φρατρίας, καὶ δικάζονται
 πάντες ἑμοῦ. Καὶ ἀρχαιρασιῶν γιγνομένων κλήρω
 λαγχάνουσι τὴν ἡγεμονίαν δύο τινεῖ· ἐξ αὐτῶν, ἕκατέρου
 μέρους ἑκάτερος. Τοῦτου τοίνυν οὕτω μὲν πρό-
 τερον, νῦν δὲ συνεχῶς (61), τελουμένου συναριθμῶς
 γίνεται καὶ ὁ βασιλεὺς [P. 297] τοῖς ὑφ' ἡγεμόνι
 τεταγμένοις, οἰκόμενοι στρατιώτῃ· καὶ συβρηνυμέ-
 νων κριτοῖσιν ἀριθμῶν ἀμφοτέρων τῶν τάξεων μετὰ
 ῥοκάλων· σταθρῶν παῖσι τε καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ παῖ-
 σται ἀπειθῶς. Ἐπαι καὶ τὸν τρώσαντα, ἢ καὶ ἀπο-
 κτείναντα, συμβᾶν οὕτως πως, κἀν τοῖς ἀγῶσιν
 ἀμφοτέροις, ἀνέγκλητον (62) εἶναι σφίσι νόμιμον ἦν.
 Μετὰ δὲ τὴν τοῦ ἀγῶνος τοῦτου διάλυσιν ἀπολαμ-
 βάνοντες ἑκάτερα τὰ μέρη τῶν σφῶν αὐτῶν ἡγεμόνα,
 μὲθ' ἑνὸς καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν τῶν ὑποτεταγμένων
 τάξιν οὐκ ἀπολιμπάνων τυγχάνει, ἀγῶσι προκομ-
 πούοντες εὐρύθμω· καὶ κατὰ συζυγίαν ἐκ διουσι-
 μῶτος, ἕχρως οὐ συμπέπτωκε καταλύειν ἑκάτερον·
 ἔνθα προκίτων ἑκάστου ἀκροῖσιν οἴνου κρατῆρα καὶ
 πάντας καλεύει.

CAPUT IV.

Imperator bellum infert Alexandro. Bulgarorum agros vastat. Castella aliqua recuperat. Alexander pacem per legatos petit. Non impetrat. Quot castella in monte Hæmo ab Andronico seniore extracta aut munita fuerint. Alexandri copias et improvisus aduentus. Romanæ vires Bulgaricis impares. Acies utrinque instruantur. Imperator suos hortatur ad pugnam. Cruentum prælium. Cantacuzenus et Protosebastus quantum virtutis præstiterint. Equi mira constantia. Romani effuse fugiunt. In castellum proximum vi irruerunt. Laborant omni parte. Præsidia Romana Mesembrie et alibi exterminantur. Cum Alexandro offenso nulla spes pacis componendæ. Imperator consilii inops spem in Deo collocat, stimulante tamen conscientia. Alexander misericordis motus pacem ei ultro concedit. Benigna admonitione castigatum dimittit.

Α'. Τοῦτων τοίνυν (63) ἐν Διδυμοτείχῳ καὶ νῦν
 τελεσθέντων, ἀνταβῶν ὁ βασιλεὺς ἰκάνῃ στρατιάν
 ἀπὸ τῶν τῶν καὶ ἀφ' οὐδὲν ἐξάγει πόλεμον κατὰ
 Βουλγάρων, πρὶν ἔλαίνους αἰσθῆσθαι, βουλόμενος
 αὐθις σφτερισθῆσαι τὰ περὶ τὸν Αἴμον φρουρία,
 ὅσα πρὸ βρυχέος Ἀλεξάνδρῳ προσκεχωρήκει. Ἐμ-
 βαλὼν οὖν ἐς τὴν πολεμὴν ἐδῆξεν καὶ ἕκαστὴν χῶ-
 ραν, μηδὲ τῶν ἀσταχῶν φιλόδημος ἐν ἄλλοις τυγ-
 χανόντων· ἐπιπορευόμενος δὲ καὶ τὰ φρουρία, καὶ
 ἀπειλῶν περιστρατοπεδεύσεις καὶ πολιορκίας, παρ-
 εστήσατο καθ' ὁμολογίαν καὶ τοῦτων ἔστιν ἡ, ὑπο-
 σπῶδων ἀπίοντων τῶν ἐν φρουρᾷ τεταγμένων πρὸ
 Ἀλεξάνδρῳ.

Β'. Ταῦτα πυθόμενος Ἀλιεὺς ἄνδρος καὶ περιαλγῆς

Variorum notæ.

(60) *Tõpne*. Expressit Gallicum *Tournoi*. Du-
 CANG. — Ὁ δ' ἑταρος τῶν ἀγῶνων *Tõpne*. Ita
 idem codex Regius, non *Tõpne* μὲν, ut legebat
 Wolfius. Facta etiam hæc vox ex Gallico vocabulo
Torneamentum, vel *Tournoiement*, quod et *Torneamen*
 et *Torneamentum* ab infimæ Latinitatis scriptoribus
 dici solet. Cantacuzenus, *Hist.* lib. 1, cap. 47, vocat
Tõpne μὲντα. *Boivin*.

(61) Testis est Cantacuzenus eos ludos non fuisse
 in usu apud Byzantinos, antequam Andronicus ju-
 nior uxorem duxisset Annam Sabaudam. Ἐκ μὲν-
 τοῖς *Sabaudis*, inquit, οὐκ ἔλθοι τῶν εὐκατρίων εἰς
 τὴν Ῥωμανίαν ἀφικνούμενοι... τὴν λεγομένην *Τρου-*
στρίαν· καὶ τὰ *Tõpne* μὲντα αὐτοῖς πρώτοι ἐβίβαν
 Ῥωμαίους, οὐκ ἄλλοτερον περὶ τῶν τριούτων εἰδῶ-
 τας οὐδέν. Unde suspicor legendum esse hoc loco

PATROL. GR. CXLVIII

III. Alterum certamen Torneamentum appella-
 tur. Ita autem se habet. Dividuntur et hic secun-
 dum tribus, municipia, et curias, et simul omnes
 armantur. Deinde habitis comitiis duo ex iis du-
 ces sorte diliguntur, eæ quisque parti præfuturus.
 In eo certamine, quod et antea usurpatum fuerat,
 nunc autem quotidie celebratur, imperator ipse
 ex eorum numero fuit, qui duci, hoc est militi,
 qualiscunque is foret, obtemperarent. Cum igitur
 utrinque acies pari numero congrederentur, im-
 perator robustis clavis et feriebat et sine reverentia
 feriebatur. Ea enim certaminis lex est, ut qui alteram
 vulnerarit aut fortasse occiderit, indemnus sit. Post
 certaminis hujus finem utraque pars, atque inter
 cæteros imperator ipse inferiorem locum non de-
 serens, duces suos rite et composite præceden-
 tes, bini intervallis divisi, in suum diversorium
 deducant. Ubi ille cuique vini craterem propi-
 nans et dextram porrigens omnes domum redire
 jubet.

δεξιῶν ἑκάστῳ προσειῶν, οἵκαδε ἀπαλλάττεσθαι

I. His nunc quoque Didymotichi peractis, im-
 perator cum justis copiis bellum Bulgaris prius
 infert quam indicit, cum ille haul præsensissent,
 ut castella juxta Hæmum recuperaret, quæ paulo
 ante ad Alexandrum se contulerant. 484 Igitur
 impressione in hostilem terram facta ferro et igni
 agros vastat, ne desectæ quidem s. geti et in hor-
 rea comportata parcens. Castella item obeundo,
 et obsidiones ac oppugnationes munitando, in de-
 ditionem nonnulla accepit, ex quibus præsidia
 Alexandri, compositione facta, discesserunt.

II. Quibus Alexander auditis dolore affectus

D apud Gregoram, τοῦτου τοίνυν οὕτω μὲν πρότερον,
 νῦν δὲ συνεχῶς τελουμένου, id est, hoc itaque cer-
 tamen nunquam superiori ætate, at nunc quotidie
 celebrari solitum. Nec obstat quod idem Gregoras
 supra (hoc cap. sect. 1) dixerit, sæpius jam antea
 eosdem ludos fuisse ab Andronico editos. Nam illud,
 sæpius jam antea, non pertinet ad superiora sæ-
 cula, sed ad ipsius Gregoræ ætatem. Οὕτω in οὕτω
 mutatum passim in codicibus manuscriptorum occurrit.
 Vide lib. xvii, infra cap. 2, sect. 1. *Boivin*.

(62) Vide eandem dissertation. 7, pag. 169, 170.
 DUCANG.

(63) De hoc suscepto bello adversus Alexandrum
 Bulgarorum regem ab Andronico Juniore, et pace
 inita, agit Cantacuzenus, lib. II, cap. 26, 27. DUCANG.

legatos de pace ad imperatorem mittit. Indignum enim esse Christianis, adeo crudeliter contra sese grassari, cum pax et concordia inter ipsos constitui possit et belli acies in impios utriusque inimicos converti. Ad hæc imperator respondet, æquum esse, ut Romanis exstructa castella pareant, ac legatos re infecta dimittit. Amplius enim quindecim castella avus ejus imperator Andronicus in cacuminibus et præruptis lliami locis partim a fundamentis extruxerat, partim novis operibus munierat, Protostratoris Glabæ opera, qui tum provinciam Thraciam administrabat, ut crebræ Scytharum incursiones veluti perpetuo muro interjecto prohiberentur.

III. Quæ ab illo sic dicta cum Alexander æquo animo ferre minime posset, copias suas statim contrahit ad octo millium numerum, et duo milia Scytharum mercede conductorum accessit; Ternoboque profectus quinto die ad castellum, cui Rhusocasta nomen est, pervenit, ibique castrametatur. Ibi enim etiam imperatorem esse audiverat. Qui quamvis inopinato hostium adventu percussus, **485** tamen in media hostili terra, cum aliud consilium rerum difficultas præsens non pateretur, Romanas et ipse copias ut licet educit, hostibus minime pares, ut quæ vix trium millium numerum explerent, iisque in tres acies distributis non procul a castello est progressus, quod subsidio sibi et receptui esse volebat, si oessim recedendum foret. Cum vero hostes ingruentes videret, eorumque aciem ita instructam, ut dextrum et sinistrum cornu in longissimam seriem utrinque porrigeretur, gravis armatura in medio esset, extremum autem agmen profundum et firmi cujusdam fundamenti instar foret; veritus, ne circumveniretur, statim consilio mutato Romanas copias in unam ancipitem aciem contrahit, lunæ corniculantis speciem imitatus.

IV. Ipse in medium progressus suos inelamat et confirmat. « Cogitate, inquit, viri, nos in peregrina et hostili pugnare terra et longe a patria exclusos; nec socias habere civitates, quæ nobis ad improvisum hoc prælium opem ferant, neque unde mercenarium militem arcessamus. Quare sic pugnemus hodie, ut statim morituri et una cum hoc sofo occubituri. Fortium nostrorum et generosorum laborum testes relinquamus hostilem hanc terram, in qua hodie de vita dimicamus, et hostium qui supererunt oculos. Quorum **486** vos multitudo ne perturbet. Scimus enim multos magnos exercitus a parvis facillime esse cæsos. Eadem et ipsi spe nitamur, ineffabilem Dei clementiam intuentes, qua tum alia, tum illud effectum est, ut Themistocles Atheniensis cum parvis copiis, in angustiis ad Salaminem, omnes fere Persarum vires demerserit; atque ut post hunc rursus Thebanus Epaminondas bis maximas

γενοµενος διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν βασιλέα περὶ εἰρήνης, οὐκ ἄξιον εἶναι λέγων Χριστιανοῖς ἀπηνῶς οὕτως κατ' ἀλλήλων ἐπιέναι, ἐνὲν ὁμοδοξεῖν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀντιπαρτάττεσθαι, πολεμίων ὄντων ἀμφοῖν. Ὁ δὲ βασιλεὺς δίκαιον εἶναι φήσας ὑπαίκειν Ῥωμαίοις τὰ πάλαι παρὰ Ῥωμαίων ἀνοικοδομηθέντα φρούρια, τοὺς πρέσβεις ἀπράκτους ἀπέπεμψε. Πλείονα γὰρ ἢ πεντεκαίδεκα [P. 298] φρούρια παρὰ τὰς ἀκρότητας καὶ ἀποτομὰς τοῦ Αἰμου ὁ πάππος αὐτοῦ καὶ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος, τὰ μὲν ἐκ βάρβρων ἀνήγειρε, τὰ δ' ἐπιφροδομίσει διὰ τοῦ τότε ἐπιτροπεύοντος Θράκην Γλαβὰ τοῦ πρωτοστράτορος, ἐν' εἰεν κώλυμα καὶ διάφραγμα τῆς συνεχοῦς τῶν Σκυθῶν διαβάσεως.

Γ. Ταῦθ' οὕτω λεχθέντα καθ' ἰσχυρίαν Ἀλέξανδρος ἤκιστα φέρειν δυνάμενος τὰς αὐτοῦ συναθροίζει δυνάμεις εὐθὺς ἐς ὀκτακισχιλίους τὸν ἀριθμὸν. Μεταπέμπεται δὲ καὶ δισχιλίους ἐκ Σκυθῶν μισθοφόρους. Ἄρας οὖν ἐκ Τερνόδου πεμπταλοὶ ἀφίκετο καὶ κατεστρατῶνπέδουσεν ἀγχοῦ τοῦ φρουρίου τοῦ ἐπιλεγομένου Ρουσοκάστρου. Ἐκεῖ γὰρ εἶναι καὶ τὸν βασιλέα ἐπίθετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς καταπλαγῆς μὲν ἐγεγόνει πρὸς τὴν αἰφνίδιον ἐφοδὸν τῶν πολεμίων τῆς δὲ περιστάσεως ἤκιστα συγχωρούσης ἐν μέσῃ τῇ πολεμίᾳ βουλευσασθαι τι βέλτιον, ἐξῆγε καὶ αὐτὸς ὡς ἐξῆν τὴν Ῥωμαϊκὴν δυνάμιν, οὐκ ἀξιόμαχον οὖσαν τοῖς ἀντιπάλοις, ἀλλὰ μόλις ἐς τρισχιλίους τὸν ἀριθμὸν ἀνιούσης, καὶ ἐς τρεῖς αὐτὴν διανείμας τάξεις οὐ πάνυ πόρρω τοῦ φρουρίου προῆγεν. Ἐχειν γὰρ αὐτὸ μεμελέτηκε καταφυγὴν τινα πρὸς τὴν ἐπὶ πόδα ἀναχώρησιν. Ἐπεὶ δὲ τοὺς πολεμίους ἐπιόντας ἔώρα τὸ τε δεξιὸν καὶ λατὸν κέρας εἰς ἐπιμήκη σίχον ἐκατέρωθεν ἐκτείναντας, τὰ δὲ βαρύτερα τῶν ὄπλων εἰς μέσον ἔχοντας καὶ ἅμα τὸ βάθος τῆς οὐραγίας ὡσπερ τινα στερεῶν θεμέλιον, φοβηθεὶς τὴν κύκλωσιν μεταβουλεύεται τάχιστα καὶ πρὸς μίαν τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἤθροισα τάξιν ἀμφιστομον, ὡσπερ σεληνοειδὲς σχῆμα πεποιηκώς, ὁπότε μνηοειδῆς εἴη.

Δ'. Αὐτὸς δ' ἐς μεσοῦς περιερχόμενος ἐπιφώνει τε καὶ παρεθάρρυνε, εὐ Σύνετε δὲ, λέγων, ὦ ἄνδρες, ὡς ἐν ἄλλοτρίᾳ καὶ πολεμίᾳ μαχόμεθα γῆ καὶ πόρρω που τῆς πατρίδος ἀποκεκλισμέθα· καὶ οὐτε συμμαχίδια ἔχομεν πόλεις, αἱ παραβοηθήσουσι τήμερον ἡμῖν ἐς τὸν αἰφνίδιον· συμπεσόντα τουτοὶ πόλεμον, οὐδ' ὀπίθεν ἂν μισθοφορικὸν μεταπεμφόμεθα στρατεύματα. Μαχόμεθα τοίνυν ὡς τεθνηξόμενοι τήμερον καὶ συγκαταδύειν μέλλοντες τῷ τήμερον τούτῳ ἡλίῳ. Κτησόμεθα μάρτυρας τῶν ἡμετέρων ἀνδρικών καὶ γενναίων ἀγώνων τῆς τε πολεμίας ταυτηνὴ γῆν, ἐφ' ἣν τὸν περὶ ψυχῆς σήμερον τρέχονεν ἄθλον, καὶ τὰς τῶν ὑπολειφθησομένων πολεμίων ὄψεις. Μὴ δὲ θορυβεῖτω τὰς ὑμετέρας καρδίας τὸ πλήθος τῶν πολεμίων· πολλὰς γὰρ ἴσμεν δυνάμεις μεγάλας ὑπὸ βραχέων ῥῆστα κατακοπίσεως. Ἐστω καὶ ἡμῖν ἕλπις ὁμοία πρὸς τὴν ἀπόρρητον ἀφορώσει φιλανθρωπίαν Θεοῦ, δι' ἣν τὰ τε ἄλλα καὶ Θεμιστοκλῆς ἐξ Ἀθηνῶν μετ' ὀλίγου στρατεύματος μικροῦ πᾶσαν ἐν τοῖς περὶ

Σαλαμίνα στενοίς τὴν τῶν Περσῶν κατεδάπτισι δὲ ναμῖν· καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Θηβαίος αὐθις [P. 299] Ἐκαμεινῶνας δις τὴν μεγίστην ἐκείνην Σπάρτης νενίκηκε δύναμιν μετὰ βραχυτέρας πολλῶ περὶ τὴν Ἄλιάρτον καὶ τόπους Λευκτρικούς· ὅτε δὴ καὶ Ἀΐσανδρον ἀπέλειπεν ἡ Σπάρτη καὶ ξὺν ἀποσιμῆ φεύγοντα τὸν πολὺν εἰδίξατο Ἀγησίλαον καὶ κατὰ τὸν ἦδη διὰ μακροῦ θεάσασθαι παρὰ τὸν Εὐρώταν καλέμιον.

Ε. Πάντας μὲν οὖν γενναίως καὶ εὐρώτως, ὅσον εἶη, καὶ παραβόλους ἀγῶνας ἀγωνιζόμενοι βαρείας καὶ ἀφειδείας φρονετήρας τοῖς πολεμίοις ἐπήνεγκαν χειρὰς· μάλιστα δὲ πάντων ὁ μέγας δομειτικός ὁ Καντακουζηνός· ὅς πολλὰ μὲν δεξάμενος πολέμια ξίγη, πολλὰς δὲ δοράτων βολὰς καὶ ὠθήσεις, αὐτὸς μὲν κλειστοῦ τῶν πολεμίων κατήνεγκεν· ὁ δὲ μήτ' ἀσπίδα μήτε ξίφος ἀποβαλὼν ἀπαθῆς τὸν ἀγῶνα διήνευσεν, ὡς περ κακολλημένος καὶ ἀκλόνητα ἠδρασμένος τῇ ἐπιβίβασί τοῦ ἵππου. Καὶ δευτέρως μετ' αὐτὸν λαμπρῶς ἠγωνίσαστο Πρωτοσέβαστος ὁ τοῦ Καίσαρος μὲν υἱὸς (64), ἔγγονος δὲ τοῦ Πορφυρογεννήτου. Οὕτως τε γὰρ πολλοὶ περιπαρεῖς βέλεις καὶ τὸν ἵππον ὄρῳ πανταχόθεν τοῖς πολεμίοις κατακοπόμενον ἔφερον, ὡς καὶ τὸν τῆς κεφαλῆς· μνηλὸν (ὡς εἶπειν) τοῖς ἐξωθεν βλέπουσι φαίνεσθαι ἦδη, κῶτα τοῖς ἐχθροῖς οὐκ ἠνέσχετο δοῦναι. Καὶ ὁ ἵππος δ' αὖ, ὡς περ ἀντιφιλοτιμούμενος τῷ δευτέρῳ, οὐδ' αὐτὸς πεσεῖν ἠνέσχετο πρότερον, πρὶν αὐτὸν ἐκβαλεῖν τοῦ πολέμου καὶ οὐκ αὖ διασωσάσθαι, κάκει παρὰ τὰς τοῦ δεσπότου θύρας ἐκμετρήσασθαι τὸ ζῆν.

Γ. Ἐπει γὰρ μὴν τέως τοὺς πολεμίους ἐθεάσαντο βιαζομένους προκαταλαμβάνειν τὸν λόφον, ὥστε καὶ κατὰ κῶτον μάχασθαι κυκλώσαντας αὐτοὺς, ἀναστρέφαντες ἔφευγον προτροπὰδην ἐς τὸ φρούριον. Οἱ δ' ἐκὼν οἰκούντες τὴν τε ἡττῶν θεασάμενοι τούτων καὶ ἅμα δεδιότες Ἀλέξανδρον ἀπέκλεισάν σφισι τὰς πύλας. Βία εὖν αὐτὰς ῥήξαντες εἰσερχόντο· καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐνοικούντων ἐκβαλόντες, τοὺς δὲ κατασφάξαντες ἐκ τῆν πολεμίων ἠσφαλλασαντο τὸ φρούριον. Καὶ ἦσαν ἀσφάλλοντες καὶ κλειστοὶ ἀγωνιζόμενοι διὰ τὸ προφαγῆ τὸν κίνδυνον ἔχειν ἐν ὀφθαλμοῖς. Οὕτε γὰρ τοῖς ὑποζυγίοις χιλὸς ἦν ἐντέος τοῦ φρουρίου, ὥστε φρέαρ, αὐτ' ἄλλη τις ὕδατος εὐπορία· οἱ τε τραυματίαι τῶν στρατιωτῶν καὶ πῶν ἵππων ἀπρομήθευτοι λειπόμενοι, οἱ μὲν ἐθνησκον, οἱ δ' ἐγγὺς τοῦ τεθνήσκειν ἐγένοντο· τὰς τε πύλας ἀνοίγειν οὐ μάλ' ἠδύη, περιστρατοπεδεύοντων κατὰ κλήθη τῶν πολεμίων· τὰ τε Ρωμαίων ἀπέκλειστο ὄρια· διακυβεύσαντάς τε τὸν κίνδυνον οὐχίσθαι λάθρα πρὸς συμμάχους πόλιν ἐγγίζουσας καὶ παράλιον ἀπέγνωστο σφισι καὶ τούτοις. Ἡ γὰρ πόλις Ἀγχιάλος πολεμία ἦν, ἡ τε Μεσημβρία καλουμένη τὴν ἡτταν ἐθδὺς ἀπηκῶλια Ρωμαίων μετέθετο καὶ τὴν ἐκείσε Ρωμαίων φρουρὰν ἀποσφάξασα ἐβρίψεν ἐκ τοῦ τείχους, ὅπως μὴ ἐσθῆ φυγῶσα. Ὅ δὴ πεποιθήσασα καὶ ὅπως παρὰ τὸν Αἰμον φρούρια πάντα· θάρρειν τε οὐκ

Lacæmoniorum copias ad Haliartum et ad Leuctra viribus multo inferioribus adjutus devicerit : quo tempore Lysandrum etiam Sparta amisit, et cum maximo probro magnum illum Agesilaum fugientem recepit : ac tandem, quod multis seculis factum non erat, hostilem suum ad Eurotam vidit.

V. Hac oratione confirmati omnes strenue ac fortiter, quantum in ipsis erat, pugnam incidunt projecta audacia et hostibus manus incutiunt violentissimas, parcendi videlicet nescias et in eadem effusas : in primis vero magnus domesticus Cantacuzenus, qui multis ensibus, multis telis hostium petitus atque impulsus ipse quidem plurimos hostes prostravit ; sed neque clypeo, neque gladio amisso incolumis e prælio evasit, velut agglutinatus equi dorso et immobilis insidens. Secundus illi strenue dimicavit Protoschastus, Cæsaris filius, Porphyrogeniti nepos. Nam et hic multis undique telis confusus, equo etiam ex omni parte hostilibus ensibus vulcerato, ut et cerebrum ejus pateret, hostibus tergum dare noluit. 487 Equus item ejus, veluti cum sessore de gloria certans, non prius cadere sustinuit, quam eum e pugna extulisset et domum incolumem reportasset. Ibi demum ante domini fores exspiravit.

VI. Sed cum hostem cernerent in id totis viribus incumbere, ut prior tumultum occuparet, atque adeo hisce circumdatis a tergo etiam instaret, effusa fuga retro se in castellum receperunt. Qui vero in eo habitabant, eum et hos victos esse cernerent, et simul Alexandrum timerent, portas illis occluserunt. His igitur vi extractis introruperunt, et habitatoribus partim pulsis, partim hostium loco occisis, castellum munierunt. In quo valde tristes et anxii erant, propterea quod eorum oculis periculum præsens observabatur. Neque enim pabulum jumentis intus suppetebat neque pituus, nec aquæ ulla copia : et vulnerati milites atque equi neglecti partim interibant, partim interitui proximi erant ; et vix licebat portas aperire, multitudinem hostium circumdatis ; et procul Romanorum siues aberant, ac ne spes quidem suberat, tentata fortuna, etiam ad finitimam urbem sociam eamque maritimam evadendi. Nam Anchiolus hostilis erat ; et Mesembria Romanorum clade audita statim defecerat, et præsidiiis Romanis cæsis omnes eos, qui fuga salutem non quaesierant, e mœnibus defecerat. Idem cætera ad Hæmum castella fecerant omnia. Nec 488 de libertate et redimendis captivis legatos ad Alexandrum mittere audebant, cum ita se gessissent, ut nulla venia

Variorum notæ.

(64) Joannis Palæologi, cujus supra meminit lib. II, cap. 36, filius, Constantinii, Porphyrogeniti

Michaelis imp. filii nepos. Vide stemma Palæologorum. DECANO.

spes relinquere. Nam et ejus legatos confidenter A ελγον διακροθεύσασθαι περί ελευθερίας και λόντων
deriderant ac per ignominiam dimiserant, et Bul-
garorum agris cum scegilibus incederant, et ca-
ptorum castellorum habitatores male tractarant.
ἀπόρων [P. 300] ἀπέκρινον τούς τε τῶν Βουλγάρων ἀγρούς μετά τῶν ἀσταχίων κυρί παραδόντων
και πρὸς γε τοὺς ἐκ φρούρια ἐκπεύσιν οὐ καλῶς ἐγρήσαντο λαβόντας.

VII. Itaque ab omni parte inops consilii sustu-
bat imperator. Tamen firma in Deum fiducia nec
in prioribus periculis nec in presentis discrimine
eum destituit; quamvis conscientia ejus non omnis
expers esset macule, tam propter arum imperato-
rem extrema ætate contristatam; tum ob ea, quæ
juvenilis licentia cum imperio conjuncta plerum-
que solet designare. Verum illi hujusmodi peccata
tamquam minutus pisciculos magnum divine miso-
ricordias pelagus subeuntes judicabat. Proinde et B
nec summum discrimen non minus quam cætera
mirabiliter orasit, arcana Dei cuncta clementer
gubernantis providentia. Nam Alexander postridie
ultra illius misertus et humanitatis sensu quodam
instinctus pacem illi obtulit et cum exercitu do-
mum redire, facta compositione, passus est, hor-
tatus, ut moderatior esset in posterum. Unius
enim anni quatuor esse tempora, et paulo mo-
mento maximas incidere rerum mutationes. Inter-
ca illa quoque ætas exacta est.

Z. Διὸ πανταχόθεν στενὸν τε και ἀπορον τῷ βασι-
λεὶ τὸ πρόβλημα ἐγίνετο. Τὸ γε μὴν εἰς Θεὸν ἀρρα-
γεστάτην ἔχαιν ἐλπίδα, τοῦτο δ' οὐκ ἀπέγνωστέ οἱ
οὐτ' ἐν ταῖς πρότερον περιστάσεσιν, οὐτε μὴν ἐν τῇ
πιρῶσιν, καιτοι τὸ συναιδὸς οὐκ ἀνέλιγστον ἔχων
δ' αὖτε τὴν παραλύπησιν, ἣν τῷ βασιλεὶ και πάμπαν
ἐν τῷ γῆρα ἐπιήνεγκε, και αὖ δι' ὅσα νόστιμα μετ'
ἐξουσία; ὡς τὰ πολλὰ φιλεῖ διαπράττεσθαι ὁμοί-
αυθιδια εἶνα βραχέα τὰ τοιαῦτα ἐνόμιζεν ἀμαρτη-
ματα ἐς τὸ μέγα κέλαρος βυθίζόμενα τῆς τοῦ Θεοῦ
φιλανθρωπίας. Διὸ και ὁμοίως ταῖς ἄλλαις περιστά-
σεσιν και τὴν ἀπαράμιλλον ταύτην παραδόξως ἀπα-
κρούσατο, ἀπορρήτω προμηθεῖα τοῦ πάντα φιλαν-
θρωπίας οἰκονομοῦντος Θεοῦ. Οἴκοθεν γάρ και 'Αλέ-
ξανδρος ἐς τὴν ὑστεραίαν εἰς οἶκτον ἰῶν και συμπέ-
θειαν, κέρμας τῷ βασιλεὶ δεξιάν, ἀρῆκεν ὑπόσπον-
δον οὐκ εὐκταί πορεύεσθαι ζῆν γε τῷ στρατοπέδῳ, παραγ-
γέλλας μετρώτερον εἶναι τοῦ λοιποῦ. « Εἰς γὰρ,
φησὶν, ἐνιαυτὸς τίσσασθαι ὥρας φέροι και μία καιροῦ
βροτὴ πολλὰς πραγμάτων μεταβολὰς. » Ἐν ἐκ τούτοις
και τὸ παρὸν ἐτελεύτα θέρος.

CAPUT V.

Syrgiannes cur suspectus. Læse majestatis accusatur a Zamplacone. Non convincitur. Vades dare non
potest. Fugit. Litteris ex Eubœa datis veniam petit et locum, in quo cum suis consistat. Aula ei minus
tuta. Jusjurandum ab eo oblatum. Non impetrata venia ad Cœlem transit. Ei gratissimus advenit.
Magna pollicetur.

I. Syrgiannes autem, prius etiani ob adactos C
sacramento Thessalonicenses 489 primoribus sus-
pectus, et quia a matre imperatoris adoptatus
fuerat, cum imperator illo, quem diximus, desper-
ato captus morbo Didymotichi laboraret, demum
a Zamplacone læsæ majestatis reus actus sui de-
fendendi causa Byzantium ad imperatorem arces-
sus venit, et semel atque iterum et tertio causa
apud omnes judices dicta plane reus peragi non
potuit, adeo ut jam a plerisque judicibus absolvo-
retur. Lite autem adhuc pendente vades imperator
ab eo petiit, ne clam profugeret, priusquam omnes
judices sententiam de eo ultimam tulissent. Quæ
res ejus animum valde turbavit et in carceris me-
tam conjecit, gravissima illa et intolerabilia, quæ
prius perpressus erat, vincula recordantem, quo-
rum vestigia recentia adhuc et expressa in animo
circumferebat. Cum autem vades minus promptos
sibi adferre videret, plures ac vehementiores eum
terrores concutere cœperunt. Quas ob res fugam
conatus arripere, cum statim sollicitè quæreretur,
nonquam est inventus.

A'. 'Ο δὲ γε Συργιάννης (65), ὑποκτος ὡς και
πρότερον τοὺς ἀρχουσι διὰ τοὺς ὄρκους, οὐς ἀπῆρθε
παρὰ τῶν Θεσσαλονικῶν, εἰσποιηθεὶς τῇ μητρὶ τοῦ
βασιλέως Θεοσαλονικῶν, ὅποτε τὰς τοῦ βασιλέως ἐπιβί-
σχετο φρένας ἡ ἀπηγορευμένη νόσος ἐκαίνη και τὸ
Διδυμότειχον, νῦν ἤδη και πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Τζαμ-
πλάκωνος (66) προτεινόμενα καθοσιώσασθαι ἐγλήματα
εἰς Βυζάντιον ἀπολογησόμενος ἤκει μετὰ κριμῶν; τῷ
βασιλεὶ και κριταῖς ὑπὸ πᾶσι κριταῖς θεῖς και τρεῖς
οὐ καθαρῶς ἄλωνα τοὺς ἐλέγχους ἠδύνατο, ὡσαῦτ' ἤδη
και πρὸς τῶν κλειόνων ἠδύνατο κριτῶν. [P. 301]
Μετῶρου δ' ἐτι τῆς δίκης ὁμοῦς ἤρτησεν ὁ βασιλεὺς
ἐγγυητὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ φυγεῖν αὐτὸν λαβόντα, και
ἀν ταλεῖα γένηται ἡ καιρὶ αὐτοῦ τοὺς ἄλοι; κριταῖς
ἀπόφανσις. 'Ο δὲ πολὺν ἐνίσπειρε τὸν φόβον και
τὴν τῆς εἰρηκτῆς ὑποψίας ἐς τὴν τούτου ψυχὴν και
ἐς ἀνάμνησιν ἤρθετο αὐθὺς τῶν προτέρων ἐκαίμων
και ἀπαρμυθῆτων δεσμών, ὧν τὰ ἔχρη και τὴν
καρδίαν ἐτι καιμένα ἦσαν ἐναρτῶς. Ἐπει δὲ και
δκνηροτέρους ἔβλεπε τοὺς ἐγγυησομένους, συγχετί-
ρους και δριμυτέροις ἐπολιορμητο μᾶλλον τῶς φό-
βους. Διὸ και ἀναγκασθεὶς ἤρθετο λάθρα φυγῶν και
κρίστα ζητούμενος αὐθὺς οὐκ εὐρέθη.

Variorum notæ.

(65) Cantacuzenus, lib. II, cap. 24. DUCANG.

(66) Qui magni Papiæ dignitate donatus dicitur Cantacuzen lib. II, cap. 27. DUCANG.

Β. Μετὰ δ' ἐνιαυτὸν ἑστειλεν ἐξ Εὐβοίας γράμματα τῷ βασιλεῖ, δέοντος δοθῆναι οἱ συμπάσιαν καὶ χῆρὸν τινα πρὸς οὐσίαν ἕνα γυναῖκα τε καὶ τέκνους κερὶ τοῦ γάμου; ἰσχυαίως τῶν κατὰ Μακεδονίαν Ῥωμαίων ὄρων. Βασκαίνειν γὰρ ἔρασκεν αὐτῷ (67) τοὺς κερὶ τὸν βασιλεῖα· καὶ διὰ τοῦτο πῆρῶν του τῶν τοσούτων διατρίβειν ἰδέλαιν, δεῖ τοῦ δόλου διαφραθῆναι. Καὶ ὅπως ἐπὶ τούτοις ἦν ἐπιφέρων τοῦ μὴ κακῶς φανῆναι πῶποτε τῷ βασιλεῖ.

Γ. Ἐπὶ δ' αἱ παρακλήσεις παρὰ θύραν ἦσαν καὶ ἦσαν αὐτῶν, ἕρας ἐξ Εὐβοίας ἀφίκετο πρὸς τὸν Κράτην Σαρδίας· ὅς' οὐ καὶ προσερχθεὶς ἀσμενέστατα πάντ' ἦν αὐτῶς, κἀρερος ὁμόπλους, φθῶς ὁμογνώμων, σύμβουλος δεκτός, τῶν ἑκδῶν ὁ πιστότερος, τῶν ἑκδῶν ὁ πρακτικώτατος, ἄλλος θαμιστελλῆς Ἀρταξέρξης τῷ Πέρση. Εἰδότες γὰρ τὴν κερὶ αὐτοῦ φήμην ἐκ πολλοῦ νῦν Ἴβριοι ἠγείσθαι ἐκτὸς λαμπρὸν τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ· καὶ ὑποχωρητικῶς ποιεῖσιν ὑπήκουον Τριβαλλοὶ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ χῆρὸν Ῥωμαίων, εἰ καὶ αὐτῶς αὐτῷ συνάραστο ἄρξαι Ῥωμαίων, ἐπιστεῦν τε καὶ συναίρεσθαι ἠπαύγεται ἑκδῶν.

II. Post annum autem supplices ex Eubœa litteras ad imperatorem misit, quibus veniam petebat et locum aliquem in Macedonia circa extremum imperii Romani finem, in quo cum uxore et liberis consideret. Nam subitos sibi invidere dicebat, adeoque velle se procul ab illis domicilium habere, ne ab iisdem per insidias occideretur. Addebatur et iurandum, quo se imperatori perpetuo fidelem fore testabatur.

III. Sed cum ejus proes ad limen principis delatus esset nihilque apud eum valuisse, Eubœa dignatus ad Servium Cratem proficiscitur, ab eoque cupidissime susceptus summa et gratia et auctoritate honoris, assessor unanimis, amicus consentiens, consiliarius acceptus, domi fidelissimus, foris occupatissimus, alter Themistocles Artaxerxi Persæ. Nam cum fama cum jam pridem cognovisset, adventum ejus in luctulato lacro deprecabatur; et quia pollicebatur, si illius opibus ad Romanum imperium occupandum adjuvaretur, se Romanam ditionem, quæ in Macedonia esset, Triballis subjecturam, habebat ei fidem, et eum libentissimo animo studebat adjuvare.

CAPUT VI.

Imperatoris mater Thessalonica moritur. Oratio consolatoria: quam Gregoras apud imperatorem habuit.

Α'. Τούτων ὄντως ἐχόντων κέρα; του βίου ἰδέξαστο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ βασιλέως: (68) ἡ δέσποινα καὶ τίθαται ἐν Θεσσαλονίκῃ· ὅτι δὴ καὶ παραμυθητικὸν τε προσηνέμα ἔγωγε πρὸς τὸν βασιλεῖα διεξήλθον ὄντως πως συγκαίμενον.

Β. εἰ δὲ δὲ, ὁ μέγιστος καὶ θεοῦτατος βασιλεῦ (69), πολλὰς ἡμεῖς θαυμάσοντας ἐν τοῖς ἔργοις; καὶ πρὸ γε τούτων ἐν τε φιλελευθερίᾳ καὶ ἰσοστάτητι, καιρὸν ἔχουσαν [P. 392] ἤδη λοιπὸν, ἵνα σε κίνῃ τῇ καρτερίᾳ θαυμάσωμεν τῆς μεγίστης ταυτησὶ συμφορῆς, ἣν ὁ τὶ πῶτος σαλεύων αἰὼν καθάπερ τι γυμνάσιον ἄλλο προβάλα νῦν καὶ θέατρον ἀγῶνων τῆ γυναικῆ καὶ ἀνδρείᾳ σου ψυχῆ. Ἐνθα δὴ καὶ μάλα μάλιν σε δεῖ τὸ κρῆτος λαμπρῶς ἀναθῆσασθαι, ἡ πρότερον ἐν τοῖς ἔργοις. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ ὁ τῆς τύχης κύβος τῇ χειρὶ πολλὰς μάχονα προσήγα τὴν δόξαν ἡ τῇ ψυχῆ, καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀξίωμα τε καὶ μέγεθος πᾶσι παρὰ τὸ εἶδος κούθηλαύσας καὶ δεύτερον τῆς χαρῆς ἀπορήνας. Ἐνταῦθα δὲ καθαρῶς γνώμη καὶ σέσησις ἐπιλέγεται πρὸς μεγάλους χειμῶνας καὶ κλύδωνάς, ὅς; ἡ τοιαύτη μάλα σφοδρῶς ἀνεστόματος συμφορῆς. Τοιοῦτοι γὰρ ἔπειτα, ὅς; ὅσοι τιμωτέρων καὶ βέλτερον ψυχῆ σώματος, τοσούτων καὶ μαζῶν οἱ ταύτης ἀγῶνας καὶ κλύδωνας, πρὸς ἕκαστ' ἀνὸς ὁ συμπίπτων ἕκαστος χρένος ἀντίκαλα στρατόκαδα θάλασσων. Ἐπειδὴ κερὶ ἐταῖ μὲν καὶ πολλὰ κολαχθέντων ἡ

I. Interea imperatrix eademque imperatoris mater decessit, ac Thessalonica sepulta est. Atquo ego tunc imperatorem oratione consolatoria in hæc ferme verba allocutus sum :

II. εἰ δὲ δὲ, te, maximo et divinitimo imperator, cum sæpe arma tractantem suscepimus, tam in primis humanum et facilem mirari sumus. Jam res ipsa postulat, ut miremur constantiam tuam in hac maximo calamitate, quam tempus omnia quætiens, tanquam gymnasium ac illustre laborum curriculum, generoso ac forti animo tunc offert. In quo quidem casu fortitudo tua eminere magis debet, quam antea in armis eluxit. Quippe in his fortibus levitas manuum sæpe majore gloria cumulavit, quam animum, et consilii dignitatem atque excellentiam, 491 contra quam æquum erat, adulteravit, ac ut masa inferior videretur effecit. In hac autem calamitate consilium plæto et prudentia sese armat contra tempestates ac procellas, quas casus isto magnas ac violentas in animo tuo excitavit. Norunt videlicet omnes, quanto animus præstat corpori, tanto etiam majores esse ejus labores et æstuationes in his cladibus, quas temporis vicissitudo rejuti hostiles turmas inducit. In bello multa undecunque auxilia præsto sunt. Clypeus,

Variorum notæ.

(67) Nusquam dixit Gregoras invidiosos alicuios Syrgianni. Itaque legendum ἔρασκεν, non ἔραμεν. BOVIN.
(68) Cantacuzen. lib. II, cap. 28. DUCANG. — Cantacuzenus, Hist. lib. II, cap. 28, eam ait obitisse anno integro et dimidio post obitum senioris An-

dronici; quem constat mortuum anno Chr. 1332, Februar. die 13. Sic illam oportet obitisse anno Chr. 1333, mense Augusto. BOVIN.
(69) Hæc oratio exstat in codice Regie, in quo tamen alie fere ejusmodi declamationes omisse sunt. BOVIN.

galea et hasta sic eorum, qui pugnae arbitri sedent, A
 iudicium saepe praecipiant et veri iudicia confun-
 dunt, ut ipsius manus errata profundis quasi tene-
 bris mersa involvant. In calamitate vero animi forti-
 tudo sola in certamen descendit, nudosque et iner-
 mes pedes, consilio et prudentia veluti firmo funda-
 mento nixos obfirmans, fortissime resistere atque
 obniti potest cuius doloris fluctui ac violento aestui,
 velut inconcussum promontorium insanienti pelago
 objectum. Ac vehemens quidem illius trageediae
 tempestas fuit, quam tibi patris imperatoris obitus
 suscitavit; vehemens item ea, quam avi imperato-
 ris interitus. Sed tamen matre spernitae solatii
 multum superfuit, quo luctus ille levaretur et effi-
 eaci hilaritatis remedio veluti condiretur. At hic qui
 te nunc dominae matris casus oppressit longe gra-
 vissimus omnem doloris acerbiteriam superat,
 492 cum ob majorem sanguinis affinitatem, tum
 quod ea sola extrema familiae ancora et summa ob-
 lectatio reliqua fuit. Nam ad ipsas usque medullas
 penetrat hic dolor, et ipsa ossa tua, fortissime impe-
 rator, tanquam aliquis vermis arrodit. Quidni vero?
 cum ea mater fuerit, mater, inquam, augustissima,
 eademque suavissima, et firmis ac indissolubilibus
 naturae vinculis tibi astricta: et quod majus est,
 plurimis tua causa laboribus exercitata. Neque vero
 te solum sua morte in tantam trisittiam coniecit, sed
 etiam nos omnes, qui vobis paremus. Imo luctus
 iste noster duplex est. Nam et nos gravem jacturam
 fecimus, eoque majorem, quod et illa, dum
 viveret, salutaris portus omnium fuit et commune
 solatium; et nunc tuam augustissimam et publica-
 rum rerum inspectricem et curatricem mentem a
 necessariis curis avocavit. Quod si eam non prorsus
 atque omnino abstrahit, tamen in tanto curarum
 aestu etiam parvum impedimentum maxima affert
 detrimenta reipublicae navigio, non secus ac si
 gubernator in medio pelago tempestate conficiens,
 inferne fluctibus insurgentibus, superne vero ventis
 vela turbantibus, interim et ipse sui muneris obli-
 tus dormitet, ut nihil jam sit reliquum quod pro-
 habeat, quominus navis in fundum maris suis cum
 vectoribus subito demergatur. Quamobrem, ut nihil
 aliud te moveat, saltem propter subjectas tibi
 urbes, mœrore aliis mandato, solitam tibi et 493
 imperatoriam magnificentiam retinet. Imitare de-
 functae illius generosi animi constantiam, quae
 propter ardentem Dei amorem (quem longo jam
 tempore, ex quo perniciosam parentum opinionem
 evaserat, intimo corde tacite albat) corporis oblita,
 oblita gloriae et imperatorii splendoris; tui deni-
 que, quod longe majus est, tui inquam carissimi,
 quem vel toti terrarum orbi praetulisset, oblita, ad
 Deum accurrit, ad imperatorem et maritum accurrit:
 non quia maritus fuit, sed quia per illum ad sine-
 ros sanctorum dogmatis fontes perducta fuerat. Quod

συμμαχία ἐπιτηδεύεται. Ἄσπίς γὰρ καὶ δόρυ καὶ
 κρᾶνος τὴν τῶν ἀγωνοθετούντων πολλὰκις ἀρπάσαντα
 κρίσιν καὶ συγκυκλῆσαντα τοὺς ἐλέγχους ἐν ἀδελφοῖς
 ἐσθ' ὅτε βυθοῖς τῆς παλάμης τάγληματα συνεπέ-
 λυσαν. Ἐνταῦθα δ' ἡ τῆς ψυχῆς ἀνδρεία καθαρῶς
 ἀποδυομένη πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἔχει καθάπερ ἐπὶ
 στερβρᾶς κρηπίδος (70), τῆς γνώμης τε καὶ συνέσεως,
 γυμνοῦς καὶ ἀόπλους τοὺς πόδας ἐρεῖσασα μέλα
 γυναικῶς ἀνθίστασθαι καὶ ἀντέχειν πρὸς ἄπαν λύπης
 κύμα καὶ ῥόδιον, καθάπερ προδότης ἀτίνακτος ἐστῶσα
 πρὸς ὑβρίζουσαν θάλασσαν. Σφοδρὸς μὲν οὖν ἦν ὁ
 χειμῶν ἐκείνης τῆς τραγωδίας, ἦν ὁ τοῦ βασιλέως
 καὶ πατρὸς ἐπήνεγκέ σοι θάνατος· σφοδρὸς δ' αὖ
 καὶ ὁ τοῦ βασιλέως καὶ πάππου, εἰ μὴ καὶ μελίζονα
 φάλη τις ἂν, ὅτι ζῶν καὶ κινούμενον αὐτὸς ἐλέλειπτο
 φάρμακον, ἠδονὴν ἑμαλῶς οὐτως. πῶς ἀντιεσχῶ-
 μενον τῆς σφῆδρα ζεούσης ἐκείνης καὶ φλεγμαινοῦ-
 σης πληγῆς. Ἄλλ' ἡ νῦν ἐκλιθεὶς σοι τῆς μητρὸς
 καὶ δεσποίνης συμφορὰ πολλῶν στρατηγούμενῃ τῶν
 ὑπερβάλλοντι πάσαν ὑπερπέπειαι λύπης ὑπερβολὴν
 διὰ τε τὸ τῆς φύσεως συγγενέστερον καὶ πολλῶν μάλ-
 λον διὰ τὸ μόνην ταύτην τοῦ γένους καταλελειφθῆαι
 τελευταίαν ἀγκυρᾶν καὶ θυμηδίας ἀκρόπολιν. Ἄπει-
 ται γὰρ καὶ αὐτῶν, ὡς εἶπειν, μυελῶν τῆς ψυχῆς
 καὶ σῆς ὀστέων καθίσταται σοι τῶν πάντα γενναίω.
 Καὶ πῶς γὰρ οὐ; Μήτηρ τε οὕσα καὶ μήτηρ βασιλι-
 κωτάτης τε καὶ γλυκυτάτης καὶ στερβρᾶς καὶ ἀρρήκτου
 τῆς φύσεώς σοι συνδεδεμένη τοῖς σπλάγγχνους· καὶ τό-
 γε μελίζον, κλειστός ὑπὲρ σοῦ τοὺς πόρους ἀνατλάσσο.
 Οὐ σὲ δὲ μόνον ἐς τόδε λύπης ἐκείνη θανατοῦσα ξυνώ-
 θησεν, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ὑπηκόους ἡμᾶς· καὶ
 διπλῆ γε μάλλον. Ζημία μὲν γὰρ καὶ ἡμῖν ἐγεγόνει
 μεγίστη, [P. 303] καὶ τοσοῦτο μεγίστη, ὅσον καὶ
 περιούσα λιμὴν τις ὑπῆρχε τοῖς ὄλοις ἐκείνη σωτή-
 ριος καὶ πανήγυρις εὐθυμίας· τὸ δὲ μελίζον, ὅτι καὶ
 σοῦ τὸν βασιλικώτατον καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων
 ἡγεμόνα τε καὶ ἐπόπτην οὖν τῶν θεουσῶν ἀπασχολεῖ
 φροντίδων· εἰ δὲ μὴ καθάπαξ καὶ ὡς ἐπίπαν ἀπρη-
 τισμένως, ἀλλ' οὖν ἐν τοσοῦτῳ περιστάσεων κλύδωνι
 καὶ τὸ σμικρὸν ἐμπόδιον μέγιστον τῆ τῶν πραγμάτων
 ὀκλάδι γίνεται βλάβος, καὶ παρακλήσιον, ὡσπερ
 ἂν εἰ τις κυβερνήτης χειμῶνος ἐν μέσῳ παλάγει τυ-
 χῶν, κάτωθεν μὲν τῶν κυμάτων κατὰ τῆς νηὸς ἐπαν-
 ἰσταμένων, ἄνωθεν δὲ τῶν πνευμάτων τῆς ὀβόνης
 D κατρροχούμενων, μετὰξὺ καὶ αὐτὸς τῆς πηδαλιουργίας
 ἐκλαθόμενος ἐπινυστάξειεν, ὡς μηδὲν εἶναι λοιπὸν τὸ
 κωλύον, ἀντανθρον τὴν ναῦν αὐτίκα μέλα βυθοδρο-
 μήσασαν ἐς πυθμένους θαλάσσης καταδύναι. Ὅθεν εἰ
 μὴ τι ἄλλο, ἀλλ' οὖν διὰ γε τὰς ὑπηκόους τῶν πό-
 λεων, ἃ τῆς λύπης ἔργα πεφύκασιν ἄλλοις παραγω-
 ρήσας αὐτῷ τὸ σύνθεσι καὶ βασιλείων -μεγαλοπρε-
 πῆς διατήρησον. Μίμησαι τῆς ἀκαλοῦσης ἐκείνης
 γυναικῆς ψυχῆς τὴν στερβρότητα, ἡ διὰ τοῦ πρὸς
 ἐνὸν θεῶν ἀκμάζοντας ἔρωτας, οὐς ἀπορρήτως ἐδο-
 σκεν ἐν καρδίᾳ πάλα πολλῶν ἤδη τὸν χρόνον, ἀπ' οὗ
 τῆς τῶν φουάνων διέσωσε βόξης αὐτῆν, ἐπιλαθομένη

Variorum notae.

(70) Wolfio κρηπίς est crepido. Sed crepido consilii quid sit, non video. Borwick.

μὴν σώματος, ἐπιλαθομένη δὲ δόξης καὶ κόσμου βασιλικού καὶ τῶ πάντων ὑπέρτερον ἐπιλαθομένη σου τοῦ φιλάτου, ᾧ κόσμος ἐκείνη πᾶς οὐχ ὑπῆρχεν ἀντάξιός, ἔδραμε μὲν πρὸς Θεόν· ἔδραμε δὲ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ σύζυγον, οὐχ οὐτὶ σύζυγος, ἀλλ' ὅτι δι' ἐκείνον ἐς τὰ τῆς ὀρθοδοξίας ἀκίβδηλα μετακωχρήκει νόματα· καὶ εἰ χρὴ μὴ λυμῆνασθαι τὴν ἀλήθειαν, ἔδραμε πρὸς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα, τὸν τῆς ὀρθοδοξίας αὐτῇ καταστάνα διδασκαλόν· ὃς πρῶτος ἐκείνην ἐκείθεν ὡς ῥόδον λαμπρὴν ἐκ πικρῶν ἀκανθῶν ἐξελέξατο καὶ ὡς χρυσοῦν καθαρὸν ἐκ μετάλλων κίβδηλων ἀνώρυξε, πᾶν εἰ τι λιθαργυρίον τε καὶ χολοβάφινον (71) ἦν ἐκεῖ καταλειπούσαν. Εἰ δὲ τὴν ἐκείνης οὐκ ἔχεις μιμησασθαι καρτερίαν, ἀλλ' οὖν τῶν πάλαι βασιλέων τοὺς πλείστους μετὰ πολλοῦ τοῦ βελτίονος νικῶν φιλανθρωπίᾳ καὶ ἰλαρότητι πρὸς τοὺς παλόντας· νίκησον καὶ τῇ πρὸς τὰς λύπας βασιλικῇ καρτερίᾳ θυτὸν ἕνεκα· ἵνα τε τῷ καλλίστῳ καὶ ποικίλῳ σου πέπλῳ τῶν μακρῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦτο καλῶς ἐπιπρέπῃ, καθάπερ ἐν ἀνθοῖσι ἀνθος ὠρατόν, κἄν λίθοις πολυτελέσι λίθος ὑπέρτιμος, καὶ ἵνα τελῶς τοῖς ἅπασιν βρῖθῶν κλιεῖς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν πρὸ σου βεβακλευκῶτων αὐτῆς ἐπιπρέπῃ, ὡς ἐν τοῖς χρώμασι κορφύρα κἄν τοῖς ἀτράσιον ἥλιος. Φέρε τοίνον ἀπιδὸς τὴν τῆς γλώττης ἡμέραν ταῖς τῶν ὀπῆλων ἀκοαῖς, τὴν τῶν ὀφθαλμῶν εὐδρίαν τῇ τῶν ἡμετέρων ὕψων ὀμίχλῃ. Διασκέδασον ἡμῶν τῆς ψυχῆς τὸν χειμῶνα ταῖς ἀκτίσι τῆς σῆς ἰλαρότητος· Χρῆσαι [P. 306] τῇ ἑορτῇ τοῦ συνήθους καὶ γαληνοῦ μειδιφάματος. Γενῶ πᾶσιν ἀρχέτυπον, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις καλοῖς, οὕτω κἰν τῇ τῶν δεινῶν καρτερίᾳ. Ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔστιν οὗς ἀκούοντες ἐν ταύτῃ μάλιστα φιλοτιμησαμένους αἰσχυνοίμεθ' ἂν, εἰ τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν ἀριστεύμασι· πλείστον ἐκείνων διενεγκόντα πλουτήσαντας βασιλέα ἐν τούτῳ μόνῳ τὰ δεύτερα φέροντα βλέπομεν. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὸ τοῦ Ἀχιλλεύος ἐκείνου περὶ τὰς λύπας ἠττώμενον ἴθις ἀποτριψάμενος καὶ πρὸς γε δὴ τοῦ Μακεδόνα Ἰλεξάνδρου μίμησαι τούτων τὸ σταθερόν. Μίμησαι τοῦ Περσικοῦ βασιλέα, τε καὶ σατράπας, ὁπόσοι πρὸς τὰς ἀντιπάλους τυχαῖς οὐδὲν ἀγεννῆς ἐπιπράχσαν. Μίμησαι τοὺς πάλαι Ῥωμαίων ὑπάτους καὶ Κίσαρας, οἳ καὶ αὐτοὶ τῶν τοῦ χρόνου δεινῶν ἀποκλειανκότες ἐπὶ τοῦ συνήθους φρονήματος ἐκαρτέρησαν. Καὶ τί δεῖ παραδειγμάτων ἄλλοτρῶν; Μίμησαι D σιυτὸν, ὁποῖος πολλὰκις ἐφάνης ἐν τοῖς ἄλλοτε ἄλλοις ἐπεισοποῦσά σοι λυπηροῖς· πῶς πολλοῦ πολλαχόθεν πολλὰκις ἀναξέσαντο; κλύδωνος ἀκλόνητον καὶ ἀήτητον διετήρησας τὴν ψυχὴν, ὥσπερ οἱ βαθεῖαν ἔχοντες ἡσυχίαν; πῶς πολλὰκις τῶν ὑπὲρ πάντων ἀμαρτημάτων, δικτὴν ἀπαρκτίου, τὴν τοῦ θυμοῦ ῥύμην εἰς ὄγκον κύμάτων ἐγείρειν ἐθελόντων οὐχ ἠττήθης πώποτε· ἀλλὰ γενναίῳτῃ χρώμενος καὶ συνέσει φυγῆς ἀντὶ τοῦ κολάζειν τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐκόλασας μὲν τὸν θυμὸν, τοῖς δ' ἀμαρτήσας τὸ σύνθηθες παρῆχες φιλανθρωπέματα; Ταῦτα ἐπὶ καιροῦ νῦν ἀναμιμνησκόμενος μίμησαι σὺ σαυτὸν, ἵνα καὶ ἡμεῖς,

si nulla veritati. frauds facienda est, ad patrem imperatorem accurrit, qui ei veræ doctor religionis fuit, qui primus illam inde ut nitentem rosam ex asperis sentibus elegit, et ut aurum purum ex adulterinis metallis effudit. ubi hæc quidquid lithargyri, quidquid cholobaphini erat reliquit. Quod si illius constantiam imitari non potes: at veterum imperatorum pferosque imitare, quos cum longo intervallo humanitate et clementia erga delinquentes vincas, etiam imperatoria constantia vincito duabus de causis, ut ex pulcherrimo et maxime vario insignium honorum tuorum populo etiam hæc virtus emineat, velut inter eximios flores nos insignis, et inter pretiosas gemmas gemma pretiosissima: ut. perfecto bonis omnibus cumulatus in eorum qui ante te regnarunt serio tantum excellas, quantum inter colores 494 purpura et sol inter sidora. Agè vero restitue tuorum auribus sermonis tui diem, oculorum serenitatem vultuum nostrorum caligini. Discute animorum nostrorum tempestatum hilaritatis tuæ radiis. Utere festivitate soliti et tranquillii risus. Omnibus exemplar esto, ut aliorum bonorum omnium, ita etiam tolerantie malorum. Nos vero, cum Græcos nonnullos ea valde gloriatos audiamus, erubescemus, aliis omnibus virtutibus longe præstantiorem imperatorem nasci, una hac re illum superari. Quapropter Achilles et Alexandri illius Macedonis mollitie in dolore ferendo repudiata constantiam eorum imitare. Persicos reges et satrapas imitare, qui ad veræ fortunæ non cessarunt, sed fortiter restiterunt. Imitare veteres Romanorum consules et Cæsares, qui et ipsi temporum iniquas vices experiri veterem animi constantiam tenuerunt. Et qui alienis exemplis est opus? Te ipsum imitare, ac talem te præbeto, qualis antehac in variis casibus exististi. Quoties in maximis tempestatibus inconcussum et invictum animum conservasti, non aliter quam qui summa tranquillitate vivunt? Quoties subditorum tuorum peccatis, impetum animi tui in magnam fluctuum molem tanquam quibusdam ventis attollere certantibus, nequaquam affectui cessisti; sed iracundiam tuam, quam illos fortiter ac prudenter castigare maluisti, 495 et solita clementia iis pœnam meritis ignovisti? Hæc nunc per occasionem recordatus ipse te imitare, ut et nos (ne longum faciam), omni dicendi libertate lingue permessa, laudum tuarum pelagus facile transmittamus; et ex omnibus bonis tuis, præstantissimis quibusque delectis, coronam tibi concinnemus immortalem, qualem sapientie crateres in omne ævum conflant. Equidem vehementi et ardenti desiderio victus liberius verba feci. Tu vero mihi veniam dato, divinissime imperator, solita etiam hic humanitate tua usus. »

Variorum notæ.

(71) Vide Glossar. med. Græcit. in v. Χολοβάφος. BOIVIN.

ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν, ἄλην τῇ γλώτῃ παρασχόντες ἐλευθερίαν ἐπακτίως παρὰ τὰς εὐχὰς τῶν ἐγκωμίων θαλάσσης καλαγχεῖν ἀρῶμεν αὐτήν, καὶ πάντων ἀνθολογούντες τῶν οὖν ἐγκωμίων τὰ κρῆτιστα στέφανόν σοι δημιουργῶμεν ἀκέραιον, καὶ ὅσον οἱ τῆς σοφίας κρατῆρες ἀναχωρεῖοντες εἰς μακροῦς ἤλιος ἀθανατίζουσιν. Ἐγὼ δ' ὑπὸ μᾶλα σφοδρῶ τε καὶ φλέγοντος πῦθου νικώμενος τολμηρόταρον ἐγρησάμην τῷ λόγῳ. Σὺ δὲ μοι σύγγνωθι, θεώτατε αὐτοκράτορ, τῇ συνθείᾳ κἀναυθα φιλανθρωπικῆ σου χρώμενος. ἰ

CAPUT VII.

Crales exercitum cogit. Syrgiannes populum fidem promissis tentat; nec frustra. Imperatoris anxietas metus fiducia. Palatium munit Patriarcham creat Joannem Apraxum. Conjugem et liberos ei commendat. In Macedoniam sine exercitu proficiscitur. Romani omnes ei suspecti, praeter Cantacuzenum et paucos domesticos. Hostem dolo aggredi statuit, illustrium virorum exemplo. Sphrantzes, doli fabricator, fuga simulata ad hostem transit. In absentem savitur. Syrgiannes ab amicis admonitus fraudem non sentit. Perjurus perjurio decipitur. Thessalonicam contendit. Urbes interjectas occupat. Sphrantzes, Syrgianne deluso, nuntios mittit ad imperatorem. Quid significaverit. Imperator, rebus pona desperatis, fugae subsidia sibi et Sphrantzi providet. Sphrantzes fugit, se urbis Thessalonicæ mania exploratum ire. Cum duobus famulis exit. Syrgiannes solus sequitur. Obtruncatur. Percussores in urbem se recipiunt. Crales pace facta discedit.

I. Veris initio Crales suas copias coegit. Syrgi- A
annes vero clandestinas litteras per omne Roma-
num imperium dimisit, a provincia finitima Tri-
ballis auspicatus et per omnem oram maritimam
et mediterraneas urbes ac provincias Byzantium
usque progressus; quibus litteris et agrorum as-
signationes et pecuniarum largitiones et honorum in-
crementa id genus alia pollicebatur. Quibus de
causis fere omnes illi imbiarunt, et animis prorsus
ad illum inclinarent, impressionem ejus et litteris
et pecuniis accelerantes.

II. At imperator, qui jam olim prudentiam illius
et in hujusmodi rerum articulis acerrimum soler-
tissimumque ingenium noverat, sibi et summæ re-
rum vehementer timuit, efficaciorē fore ejus im-
pressionem quam Scytharum et omnium fere gen-
tium ratus. Nam externis hostibus suas urbes op-
ponere 496 potuisset, naturali odio ab illis ob
religionis controversiam abhorrentes. Sed hominis
popularis et noti bellum illam etiam spem fundi-
tus evertēbat et omnes ejus cogitationes perturba-
bat, adeo ut hostiles flammās tantum non terra
marique in ipsius palatii portas grassari cerneret.
Quare animum despondebat, et tamen ea curabat,
quæ poterat, omni sua spe in Deo collocata: quod
ei semper in more positum ac familiare et veluti
domesticum fuit, in majoribus præsertim calamita-
tibus.

III. Ac primum turribus maximis palatinas aulas
et portas munit, et magnam frumenti copiam in-
vexit, quæ et ipsi et præsiidiis longo tempore, si
esset opus, sustentandis sufficeret. Hostilem enim
fatum ad ipsum usque palatium penetraturum pu-
tabat. Deinde in Macedoniam abiturus, ut eos qui
in urbibus aliquid contra ipsum clam moliebantur,
præsentia sua perterreret, patriarchici solii post
Isaie obitum Joannem Apris oriundum, qui tum
cleri imperatorii sacerdos erat, successorem deli-

[P. 305] A'. Ἦρος δ' ἐπιστάτης (72) ὁ μὲν Κράλης
συνήθροξε τὰς δυνάμεις, ὁ δὲ Συργιάννης λαθραία θε-
πέμπετο γράμματα πανταχῇ τῆς Ῥωμαίων ἡγερο-
νίας, ἀρξάμενος ἐκ τῆς ὁμόρου χώρας τῶν Τριβαλ-
λῶν καὶ διαλαθὼν πᾶσαν καρέλιον καὶ μεσόγειον
πόλιν καὶ χώραν ἄχρι Βυζαντίου· ἐν οἷς γῆς τε
ὕπαιχναίον κληροδοσίας καὶ χρημάτων χάριτας καὶ
ἀξιοματίων ἐπιδόσεις καὶ ὅσα ἐπὶ τούτοις ὄμοσα.
Ταῦτ' ἔρα καὶ μικροῦ πάντες ἐκεχῆνεσαν πρὸς αὐ-
τὸν καὶ ταῖς γνώμαις ὁλοσχερῶς αὐτῷ προσετίθεντο
καὶ χρήμασι καὶ γράμμασι τὴν ἐκείνου κατήπεργον
ἔφερον.

B. Ὁ γὰρ βασιλεὺς κάλαϊ εἰδὼς τὴν τοῦ ἀνδρὸς
πείνοιαν καὶ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα ὀφειτὴν ἀγγί-
νοιαν, σφοδρὰ ἐβδίδει περὶ τὴν αὐτῶν καὶ ταῖς εὐχὰς
καὶ δραστηκωτέραν τὴν αὐτοῦ ἐνόμιζεν ἔφερον, ἢ
Σκυθῶν καὶ πάντων φάναϊ ἐθνῶν. Πρὸς μὲν γὰρ τὰς
τῶν ἀλλοφύλων ἐχθρῶν φάλαγγας ἀντιτάττειν εἶχεν
ἄν τὰς ὁμοφύλους πόλεις, φυσικῆ ἰχθύουσα; καθέ-
παξ πρὸς ἐκείνους; ἐπέχθειαν ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ
σεδάσματος· ἢ δὲ τοῦ ὁμοφύλου καὶ συνήθους μάχη
καὶ ταύτην ἐκ βίθρων ἀνέτρεπε τὴν ἐλπίδα καὶ
συνέτριβε μᾶλα σφοδρῶς πᾶσαν τοῦτου διάνοιαν καὶ
μόνον οὐκ ἐπὶ τῶν βασιλείων πολέων τὸ πολέμιον
ἔβλεπε κύρ σφοδρῶς ἐπὶ τὸν πανταχόθεν ἐκ τῆς
καὶ θαλάττης. Ὅθεν καὶ ἀπεγίνωσκε μὲν, ἐκπε-
λετο δ' ὄν ὄμοσα, ὅσον ἦν ἐπιχτὸν, ὅλας ἀναρτήσας
ἐς θεὸν τὰς ἐλπίδας. Ὁ δὲ ὀνηθεὶς ἦν αὐτῷ· ποιῆ-
σαι καὶ, ὡς εἶπεν, σύνοικον καὶ συνέστιον καὶ μέ-
D. λιστα ἐν ταῖς μέγιστοι συμφοραῖς.

Γ. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα κύργιοις μεγίστοις ἀχώρως
τὰς βασιλείους αὐλάς καὶ πύλας, καὶ στρού κλήθος ἐν-
τίθεικε διαρχίσσον [P. 306] ἐς πλείστον τοῖς τε φρου-
ροῖς καὶ αὐτῷ, εἰ δεήσειεν. Ἀφίξεισθαι γὰρ ἄχρι
καὶ ἐς τὰ βασίλεια προσεδόκα τὸν πολέμιον καπνόν.
Ἐπειτα μέλλων ἀπαίρειν ἐς Μακεδονίαν, ὅρα τῇ
παρουσίᾳ φοβήσῃ τοὺς λάθρα τάναντια βουλευομέ-
νους ἐν ταῖς πόλεσι, διὰδοχον τοῦ πατριαρχικοῦ θρό-
νου μετὰ τὴν τοῦ Ἡσαίου τελευτήν Ἰωάννην τὸν ἐκ
τῆς πόλεως Ἄπρω κατέστησεν (73), ἐκ ἰερῆ τῷ

Variorum nota

(72) Cantacuzenus cod. lib. cap. 24. DUCANG. —
Ἦρος δ' ἐπιστάτης. Eodem anno, quo Joannes
Calceas patriarcha creatus est. Proinde anno

Christi 1353. BOIVIN.

(73) Cantacuzenus, Hist. lib. II, cap. 20, eam rem
videtur conferre in annum Chr. 1351. Gregoras,

τηνκαῦτα τοῦ βασιλικοῦ κλήρου τυγχάνοντα. Ὁ δὲ Α
καὶ ἀπὸ Θεοῦ μάρτυρα παραδίδωσι φέρων ἐπὶ μέσου
τοῦ μεγίστου νεῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τὴν τε σύλ-
γον ἔσπουσαν καὶ τὰ εἶκνα, ἐπίτροπον ἅμα καὶ
φύλακα τοῦτον εἶναι μετὰ γε Θεὸν παρακαλυψάμε-
νος ἐκ' αὐτοῖς, εἰ τί ποτὶ τῶν ἀδοκίμων τοῖς κοινοῖς
ἐκπορδαίῃ πράγμασι:

Δ'. Ταῦτα διαπραξάμενος ὅλη σπουδῇ τὴν ἐς Μα-
κεδονίαν ἤλαυνε, μὲθ' ἑαυτὸν στρατὸν ἐπαγόμενος. Ὑπο-
πει γὰρ ἀπὸ πάντας ἤδη καθίσταντο, κλῆν μόνων
τῶν πιστοτάτων οὐκειακῶν καὶ τοῦ μεγάλου δομωστι-
κου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὃν ἐν τοῖς μέγιστα σύμ-
κνουεν τε καὶ ὁμόφρονα αὐτῷ τε ἐσηγεῖ ὁ χρόνος
καὶ τοῖς ἄλλοις ἄποιν ἰλαρὸν καὶ χαρίεντα. Ἐκεί
γε μὴν ἐπευρετικῶν ἢ ἀνάγκη δοκεῖ πολλαχῇ, εἰσῆται
ἐς γνῶσιν ὅσα καὶ τῷ βασιλεὶ διὰ πολλῶν δραμόντι
τῶν λογισμῶν ὡς οἰκονομίας τρόποι καὶ ὄλιον ἐγ-
κυμονοῦσαι μέθοδοι κολλῶν τε τῆς τῶν ὅλων βίας
ἀνοσιμώτεροι καθεστήκαιεν ἐς τὰ κλειότα τῶν ἐργ-
ων, καὶ μέγιστα ἐς ὅσοα ὁριότους κλουτοῦσι πο-
λέμων. Καὶ ἅμα ἐς τὰς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν πρῶ-
ξαις ἀνήγε τὸν λογισμὸν, ὅπως τε Δαρειὸς ὁ Μῆδος
διὰ Ζωπύρου βέβητα τὴν ἄμαχον εἰλε Βαβυλῶνα· καὶ
Ἀντίγονος, τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων ὁ κράτιστος,
πολλάκις καταστρατηγηθεὶς ὡς Ἐὐμόνους, ὅς τῆς
Ἀλεξάνδρου παλαιστρας ἦν καὶ αὐτοῦ, γέμων ὁρ-
μῆς ἀπὸ γυμνασίου περιφανοῦς, τάχ' ἔν αὐταῖς δι-
νάμει καὶ τὸ ζῆν ἀπαίλιμπανεν, εἰ μὴ ὄλοιοι πέρ-
ρωθεν καὶ λαθραῖαι ἐπιβουλαὶ τὸν ἄνδρα διεχει-
ρίζετο. Καὶ πρὸ γε τούτων ὁ Ἀθηναῖος Θεμιστοκλῆς
τὸν κολὸν ἐκείνον στόλον τῶν Μήδων λόγοις οἰκονο-
μικαῖς καὶ ὄλοις κατετροπώσατο, μὴ δυνάμενος
ἄλλως.

Ε'. Τῷ μὲν δὲ βασιλεὶ σκέπτομένῳ τοιαῦτα πρό-
σειε τις τῶν τῆς συγγλήτου Σφραντζῆς ὁ Παλαιολό-
γος (74) καὶ ἀπολαβὸν λάθρα κοινολογεῖται περὶ
τῶν προκειμένων φροντίδων· καὶ ὀπισθουμένῳ τῷ
βασιλεὶ κλουτόν καὶ ὄξαν ἀνθυπισχεῖται, φυγὴν
ὀπαρθεῖς, φουεῖσιν τὸν Συργιάννην. Οὐ πολλὰ
περὶ ἄλλων ἐκείθεν ἡμέραι, καὶ φήμη διασπίδεται
περὶ Θεσσαλονικῆν, ἔνθα διετρίβων ἦν τῆνικαῦτα ὁ
βασιλεὺς, ὡς Σφραντζῆς ὁ Παλαιολόγος, ἐξαργυρι-
σάμενος πάνθ' ὅσα ὀπῆρχεν ἀπὸ βραχέματα, βρι-
θούσας χερσὶν αὐτόμοις ἀφεται ἀποδράς ἐς τὸν
Συργιάννην. Ὅσαρ ἀκηκοὸς ὁ βασιλεὺς, [P. 307] καὶ
τὸν ἀγνοοῦντα ὀπαρθεῖς, κίμψας τὸν τε οἶκον ἰδη-
μοσίαιε καὶ τὴν σύλῳγον παραγαγεῖν ἀτίμως διὰ
τῆς ἀγορᾶς ἐκείλευσεν. Ὁ δὲ τὰ μέγιστα ἔκειτο
Συργιάννην ἀνοσιμώτως διατεθῆναι πρὸς τὸν Σφραν-
τζῆν καὶ σύμβουλον ἄριστον εἶναι νομίζειν αὐτόν.
Ἄπο' ἔγραφε καὶ τῶν συνήθων λάθρα πολλάκις

git. Cujus fidei, Deum testatus, in maximo Sanctæ
Sophiæ templo conjugem imperatricem et liberas
suas commendavit, ut eorum curator et custos
post Deum esset, si quid forte respública detri-
menti cepisset.

IV. His actis præpere in Macedoniam contendit,
nullo secum adducto exercitu. Jam enim omnes
suspectos habebat, præter fidelissimos 497 do-
mesticos suos et magnum domesticum Cantacuze-
num: quem unum omnium maxime idem cum eo
velle, idem spirare et erga cæteros omnes comem
et hilarem esse tempus declaraverat. Sed cum ne-
cessitas ingenium acere plerumque videatur, post
multas cogitationum ambages tandem etiam impe-
ratori in mentem venit, prudentiæ consilia et fortam
dolis solertiam multo plus posse quam armorum
vim, cum ad alia plurima expedienda, tum maxime
ad ea quæ bellicis tumultibus variis implicantur.
Simulque ad veterum res gestas animum retulit,
quemadmodum Darius per Zopyrum invictam Ba-
bylonem facile cepisset, et Antigonus, Alexandri
successorum potentissimus, sæpe artibus Eumenis
victus, qui et ipse ex Alexandri disciplina prodie-
rat et præclara exercitatione acerrimus bellator
evaserat, ab eodem forsitan non modo viribus, sed
vita etiam spoliatus esset, nisi ominus dolis et
clandestinis machinationibus vitrum sustulisset:
tum ut ante hos Atheniensis Themistocles magnam
illam Medorum classem, alioqui insuperabilem,
callidis verbis et dolis prodigasset.

V. Imperatorem autem in hanc curam intentum
senator quidam Sphrantzes Palæologus adit et sine
arbitris alloquitur; de præsentibus negotiis cum
eo clam deliberat; opes et honores pollicenti vi-
cissim eadem Syrgiannis pollicetur, quam fuga
sinulata perpetraturus sit. Non multis diebus ex
eo elapsis fama circa Thessalonicam 498 spar-
gitur, ubi tum agebat imperator, Sphrantzem Pa-
leologum rem omnem suam pecuvariam vendidisse,
redactaque inde pecunia ad Syrgiannem plenis
manibus transfugere. Quo imperator audito, igno-
ratione simulata, et ædes ejus publicavit, et ux-
orem ignominiose per forum traduci jussit. Quæ
res potissimum effecit, ut Sphrantzi Syrgiannes
crederet et fidelissimum consiliarium judicaret;
adeo ut cum familiaribus sæpe Thessalonica et Ber-
rheæ ad eum scriberent, caveret Sphrantzem, qui
mafo animo et ejus occidendi causa adesset, nihil

Variorum notæ.

Hist. lib. xvi, cap. 4, Joannem ait circiter annos 14
patriarcham fuisse. Cum Gregora consentit cod.
Reg. 3056, fol. 98, ubi legitur, Ἰωάννης Ἰνδοξος
κ. λ. σοφὸς λίαν ὁ Καλίπας ἐτῆ 18. At constat ex
testimonio nou soium Gregoræ, sed ipsius quoque
Cantacuzeni, abrogatum esse Joanni Calecæ pa-
triarchatum anno Chr. 1347 ineunte. Oportet ita-

que Joannem creatum esse patriarchum an. Chr.
1333, cum ab an. 1333, ad annum 1347, anni nu-
merentur quatuordecim. BOVIN.

(74) Cantacuzen. cap. 25. Non desunt qui hoc
Σφραντζῆς vocabulo Gallicum Francois exprimi pu-
tant, quod G-ergio Sphrantze Historiæ scriptorū
pro cognomepto est. DUCAZC.

eorum litteris moveretur; sed sanctissimo jurejurando, eoquo scripto, ab illo ante sacrosanctam mensam accepto, cum sacerdotes divinam mystagogiam celebrarent, deinceps ejus consuetudine et convictu sine ulla suspitione et metu uteretur. Oportebat enim eum tandem aliquando, qualia perpetrasset, talia vicissim pati, et jurejurando deceptum ipsum quoque pœnas dare injuriæ, quam a se imperatoris Andronico imperatori fecisset, aut potius ipsi Deo; siquidem perjurium ad Dei contemptum refertur. Supra enim diximus, eum disidii et pugnæ duorum imperatorum auctorem vel in primis existisse, caputque et causam fuisse eorum tumultuum omnium, qui post secuti sunt. τὸν δύοιν βασιλείων διποτίαςως τε καὶ μάχης αἰτιώτατος ἦν καὶ ἡ ἀρχήγονος βίβλα πάντων τῶν ἐξείης θορύβων.

VI. Æstate jam media Crates cum suis copiis B Syrgianum sequitur. Hic autem rocta Thessaloniam contendebat. Quo dum proficiscuntur, ni bes ac provincias 499 interjectas in conditionem facile accipiunt, cum alii Syrgiannis administrationem pridem desiderarent, alii frugibus maturis metuerent. Tempus enim illud messis colligendæ erat. Cæterum Sphrantzes imperatori quid ageretur indicare cupiens simulque Syrgianni suspectus esse nolens miram quandam et abstrusam rationem excogitat, qua id assequatur. Ad Syrgianum accedit, et se cum duobus viris, qui in imperatoris cubiculo assidue versarentur, pepigisse ait; et affirmasse eos, se data opportunitate imperatorem occisuros. Eos igitur per vuntium commonefaciendus esse conventorum. Sic potestate data imperatori, quid ageretur, significat; quæ erant hujusmodi: deesse sibi facultatem, simul et meditata exsequendi, et salutis suæ sic consulendi, ut extra periculum esse posset. Magnam enim Syrgianni turbam noctu atque interdiu circumfusam esse, neque unquam relinquere solum. Esse igitur milites aliquot speculatores in suburbiis Thessalonice collocandos, qui se, ubi hostiles copias cum Syrgianne accedere sensissent, e castris urbem versus fugiturum exciperent, priusquam cognitus re inlecta periret. Cum enim turpe sit, mansisse diu vacuumque reverti; multo esse turpius, mansisse diu ac non modo nihil gessisse, sed etiam ad inimicorum portas interfici.

VII. Cæterum cum Syrgiannes, una cum Crate et militaribus copiis progressus, solo nomine suo facile 500 omnia subigeret et jam Thessaloniam ipsam aggressurus putaretur; populus Thessalonicensis totus in ejus adventum intentus et arrectus pendebat, et cum apertis portis nullo labore venientem accipere cogitabat. At imperator, animo gravibus curis distracto æger, cogitationibus desperationi proximis subinde recurrentibus, ex intimo pectore et ferventi corde divinam opem im-

A αὐτῷ ἐκ τε Θεσσαλονίκης ἔκ τε Βεβρόλας, ὡς οὐκ ἐκ' ἀγαθῶ σοι ἔσται ἡ τοῦ Σφραντζῆ ἐπιδημία· φονεύσων γὰρ ἦκει σε. Ὁ δὲ οὐκ ἐπέλιετο, ἀλλ' ὄρκους ἐγγράφους δι' αὐτοῦ καὶ πάνυ φορικῶδεις δεξάμενος ἐνώπιον τῆς θείας καὶ ἱερᾶς τραπέζης, ἱερῶν τὴν θείαν τελοῦντων μυσταγωγίαν, συμπορευόμενος ἦν αὐτῷ τοῦ λοιποῦ καὶ συνδικαιώμενος ἀνυπόπτως καὶ ἀδελφῶς. Ἐχρῆν γὰρ ὧν πάσαι ἐδεδράκει τὰ ὅμοια καὶ αὐτὸν ὅτι πεπονθέναι καὶ δι' ὄρκων ἀπατηθέντα καὶ αὐτὸν δίκα· δοῦναι ὧν ἡδέχηκε τὸν τοῦ βασιλέως πάππον Ἀνδρόνικον τὸν βασιλέα κατ', εἰ χρῆ φάναι, καὶ θεὸν αὐτῶν· εἴπερ εἰς θεὸν ἡ ἐπιτορία ἐδ τῆς περιφρονήσεως ἀνατιθῆσιν ἐγκλήμα. Ἐρθημεν γὰρ ἀνω που εἰρηκίτης, ὡς αὐτὸς δ τῆς

C Γ. Θείου; δὲ ἤδη μεσοῦντος ἐνλαθῶν τὰς δυνάμεις δ Κράτης εἰπετό τῷ Συργιάνῃ εὐθὺς Θεσσαλονίκης ἐλαύνοντι· καὶ σφισιν προτεχῶρον αἱ μεταξὺ πόλεις καὶ χώραι βεδίως, τοῦτο μὲν καὶ τὴν τοῦ Συργιάννου ποθοῦσαι πάσαι ἐπιστάσιαν, τοῦτο δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀσταχῶν δεδοικυαί. Ὅρα γὰρ ἦν τῆνικῶδε ἄλυσος. Ὁ μόντοι Σφραντζῆς μῆνυει τε ἐθέλων τῷ βασιλεῖ τὰ δρώμενα καὶ ἅμα ἀνυπόπτως τῷ Συργιάνῃ δοκεῖν πρόφασιν εἶνα δαιμόνιον ἐπλάσαστο καὶ πάνυ βαιθεῖαν. Προσίων γὰρ ἐφρασκεν αὐτῷ συνθήκας ἔχειν δύο τινῶν οἱ περὶ τὸν τοῦ βασιλέως κοιτῶνα μάλιστα τὴν πρόσδερεῖαν ποιῶνται, βεβαιωσάντων, εἰ πρόσχουστός ἀδελφᾶς τύχοιεν, διαχειρισσάσθαι τὴν βασιλεία. Δέον οὖν εἶναι πέμπειν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀναμνησκέειν τῶν συνθηκῶν. Καὶ οὕτως λαθῶν τὸ ἐνδοσίμον ἐπεμπε καὶ ἐμήνυε τῷ βασιλεῖ τὰ δρώμενα. Ἦσαν δὲ ταῦτα, ὡς ἀποροὴ διαπράξεσθαί τε τὴν μελέτην καὶ ἅμα αὐτῷ διατηρησέειν τὸ πόρρω γενέσθαι κινδύνων. Πόλιον γὰρ αὐτῷ πέρικεχύσθαι νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέρων τὴν ἐχλον καὶ μόνον οὐδέπω ἀπολελεῖσθαι. Δεῖν οὖν ἡμῖροσκόπως τετάχθαι στρατιώτας τινὰς ἐν τοῖς προαστείοις τῆς Θεσσαλονίκης, ἵν' εἰταν ἀίσθωνται προσιούσας τὰς δυνάμεις μετὰ τοῦ Συργιάννου, ἐκδέξωνται με φεύγοντα πρὸς τὴν πόλιν ἐκ τοῦ στρατοπέδου, πρὶν γνωσθεῖς ἀπὸλωμαι μὴδὲν πεπραχῶς. [P. 308] Αἰσχροὺν γὰρ ἴσως (75), δηρὸν τε μένειν κενόν τε νέεσθαι· αἰσχροτέρον δ' ἐστὶ, δηρὸν μένοντα πρὸς τῷ μὴδὲν πεπραχέναι καὶ τὸ ζῆν αὐτοῦ που πρὸς τὰς τῶν ἐχθρῶν πύλας ἀπολιπαῖν.

D Ζ'. Ἐπει γὰρ μὴ ἐπιὼν δ Συργιάννης μετὰ γε τοῦ Κράτη καὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ῥῆσθαι καὶ ἀπὸ μόνης τῆς φήμης κατεδουλοῦτο πάντα καὶ προσδόμενος ἦν καὶ αὐτῇ ἤδη προσβαλεῖν εἰς Θεσσαλονίκην· ὁ μὲν τῶν Θεσσαλονικῶν δῆμος μετῴρωτος ἦν ὅλας ταῖς γνώμας πρὸς τὴν ἐκείνου ἐφοδον· καὶ μελέτην πεποίησθαι τὰς πύλας ἀναπετάσαντες ἀπονήσθαι τοῦτον εἰσδέξασθαι προσόντα. Ὁ δὲ βασιλεὺς βαρβαρίαις ἀληγηδόντι ἐμαρτίετο τὴν ψυχὴν καὶ τοὺς ἐς ἀπόγνωσιν συσθεοῦντας λογισμοὺς ἀνυμέτρους

Variorum notæ

(75) Homer. *Iliad.*, β', v. 296.

συχνά καὶ ἀπὸ μέσης ψυχῆς καὶ ζεούτης καρδίας τὴν θεῖαν ἐπεθόδο βοήθειαν· καὶ νῦν μὲν ἐπιθῆς εἶχε χρησάς, τὴν συνήθη πρὸς αὐτὸν τοῦ θεοῦ φιλοφροσύνην μεμνημένος· νῦν δ' ἀπογνώστως λογισμοὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν πικρῶς ἐπεδόσκοντο. Ὅθεν ἔσω μὲν πρὸ τῶν τειχῶν ἡμεροσκόπους ἐπεμψε πρῶτως τριάκοντα, κατὰ τὴν τοῦ Σφραντζῆ προαναφώνησιν· πρὸ δὲ τοῦ λιμένος εἶχε τριήρη μίαν ταχυναυτοῦσαν, εἰς ἣν ἑμμελλεν ἐλθόντος ἀπράχτου τοῦ Σφραντζῆ εἰσπηδῆσθαι τε εὐθὺς ἅμα τοῖς ἄλλοις αὐτὸν καὶ ἀποπλευσάει τὴν ταχίστην ἐς τὰ τῶν Βυζαντιῶν βασίλεια.

Η'. Ὡς δὲ ἐγγύς τε αἱ δυνάμεις ἐγένοντο καὶ ἐπυροτοπεθεύσαντο σταδίων οὐ πύρῳ τοῦ ἀπτεος ἐξήκοντα, ἐπιδοξοὶ οὖν καὶ ἐς τειχομαχίαν τῇ ὕστερα καταστῆναι ἀπογνοῦς ὁ Σφραντζῆς τὴν ὀρμὴν ἤδη τελείως ἐς τὴν τοῦ ἀποδρῆναι μελέτην ἠκόνησε· καὶ τοιαύτην τινὰ πλάσάμενος πρόφασιν πρόσσειν, ὡς εἰώθει, τῷ Συργιάννῃ· καὶ βούλεσθαι φησι παραξιών τοῦ στρατοπέδου μικρὸν κατασκοπεῦσαι τινὰ τὰ τεῖχη τοῦ ἀπτεος, εἰ ὠπλισμένοι ἀνδράσιν εἴη πεπυργωμένα. Ὁ δὲ μηδὲν τι τὸν λόγον ἔχειν ὀποπεύσας πανούργον, « Ἄπιθι, φησὶ, ἴσθαι δὲ καὶ αὐτός. » Καὶ προφῆσι μὲν ὁ Σφραντζῆς ἅμα τοῖς δυοῖ θεράπευσιν, οἳ τὸ φονικὸν καὶ αὐτοὶ συνήδισαν σέμματα αὐτῷ. Εἶπετο δὲ μόνος ὁ Συργιάννης, τοῦ θεοῦ σφῆλαντος οἶμαι τὴν τοῦτου σύνεισιν, ὅτε μάλιστα τὸ πᾶν ἧλπισιν ἔχειν. Καὶ ὡς δῶδεκά που σταδίους τοῦ στρατοπέδου ἀπέστησαν, στραφέντες ἕκαστοι καὶ ἰδόντες παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἴδιον ὅπῃ τῆς τύχης τὸ σφόδρα ζητούμενον καταστάν κατέκοψαν περιστάνας τοῖς ἔξωθεν· καὶ εὐθὺς, πρὶν αἰσθῆσθαι τινὰ τῶν τοῦ στρατοπέδου, ὄχοντο σπουδῇ προσελάσαντες ἐς τὸ ἀπτεῦ. Ὁ δὲ Κράλης ἀπογνοῦς τῇ ὕστερα σπονδῆς πρὸς τὸν βασιλεῖα αἰτήσαντα πεποιήσας καὶ ὠμλησεν ἐξίστηναι καὶ δῶρά τινὰ παρ' αὐτοῦ λαβὼν οἴκαδε ἀνεχώρησε· καὶ τοῦτο μὲν δὴ τὸ τέλος ἐν τούτοις ἐτελεύτη.

plorabat; ac modo spem bonam, divinæ erga se benignitatis memor, concipiebat, modo desperatione vehementer angebatur. Misit tamen triginta speculatores extra mœnia, ut a Sphrantze denunciatum illi fuerat. In ipsius autem portus ingressu triremem celerem habebat, in quam, si Sphrantzes re infecta redisset, se conjecturus statim cum suis erat et Byzantium quam celerrime rediturus.

VIII. Sed cum hostiles copiæ propius accessissent, et ad sexaginta fere stadia castris ab urbe positis postridie oppugnaturæ mœnia viderentur; Sphrantzes conatu suo desperato cogitationem omnem ex eo ad agtanda fugæ consilia prorsus convertit, et ad Syrgiannem de more ingressus ejusmodi causam exundi comminiscitur. Velle se, ait, paululum extra castra prodire ad spectandos quosdam urbis muros, numquid armatis sint completi. At ille nihil suspicatus mali, « Abi, inquit, sequar et ipse. » Præcedit igitur Sphrantzes cum duobus famulis funesti consilii conscis; Syrgiannes vero solus sequitur, Deo nimirum sanam illi mentem tum adimente, cum se maxime rerum potiturum somniaret. Ut autem circiter duodecim stadia a castris discesserant, illi conversi, cum id quod vehementer exoptarant a fortuna ultro suppeditatum sibi cernerent, illum circum-ventum gladiis conciderunt: et statim, priusquam quisquam in castris rescivisset, contento cursu in urbem se receperunt. Postridie vero Grales re desperata impatori petenti pacem dedit; et cum eo egresso collocutus, muneribus quibusdam acceptis, domum retro abiit. Et hic quidem annus in his desit.

CAPUT VIII.

Latini duo episcopi de Ecclesiarum concordia disputatum veniunt. Patriarcha suæ et suorum sacundie diffusus Gregoram, quanquam laicum, advocandum censet. Illic primo silentium suadet. Deinde patriarcham et selectos episcopos privatim convenit. Orationem coram iis habet, qua sententiam suam fusius exponit. Assentiantur cum aliis, tum Dyrhachii episcopus. Quis vir et qualis. Constantinus Despotæ moritur.

[P. 309] A'. Τῷ δ' ἐφεξῆς (76) ἐτι ἤχρον ἐκ τῆς κλαδικῆς Πύμης ἐπίσκοποι δύο (77), ὀπεσταλμένοι παρὰ τοῦ πάππα, διαλεξόμενοι περὶ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμοθυμαδὸν τῶν Ἐκκλησιῶν. Καὶ ἦν εὐθὺς ἰδεῖν πολλοὺς;

I. Insecuto anno duo episcopi veteræ Roma a Papa delegati venerunt, ut de pace et concordia Ecclesiarum disputarent. Ac statim videre erat multos e populo zelum præ se ferre, sed non secan-

Variorum notæ.

(76) Hic tempora confundere Gregoram observat Pontanus ex Cantacuzeno, lib. iv, cap. 8. Missi enim hi duo episcopi anno 1349, Joanne Palæologo et eodem Cantacuzeno imperantibus, quorum alter Minorita fuit Guilelmus Chissimensis, alter ex ordine Prædicatorum Gaspertus Cenetensis episcopi. De hac legatione copiose egit Waddingus hæc anno Ducato. — Pontanus ad Cantacuzeni lib. iv, cap. 9, Gregoram temere et injuria reprehendit, ut tempora confundentem, atque eos legatos, qui Cantacuzeno imperante Byzantium venissent, sub Andronico pluribus ante annis missos affirmantem: dignus ipse gravi reprehensione, qui ignoret an. Chr. 1335, Andronico imperante, antistites duos Latinos

a papa Joanne XXI legatos Byzantium venisse, de ecclesiarum concordia acturos. Qua de re existat epistola Joannis XII, data Avenione anno Chr. 1335, Non. Jul. Quod si Cantacuzenus de missis ad Andronicum legatis tacet, de missis ad se multa narrat, non ex æst Gregora: sed ipsius Cantacuzeni negligentia. Ducangius in notis Pontanum secutus est. Boivin.

(77) Franciscus de Camerino, Vosprensis, seu Bospoti archiepiscopus, et Ricardus episcopus Chersonensis. Vide *Annales ecclesiast.* Orlorici Raynaldi, ad an. 1335, num. 17, 18, 19, item ad an. 1334, num. 4, 5. Boivin.

* Existat in cod. Reg. 2950, pag. 147, inter opuscula Barlaami Ἀκαθησις πρὸς τὰ ἐπιχειρήματα, & πρὸς αὐτὸν ἴδιον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βοσπόρου. BOIVIN.

dum scientiam, ac temerariis et immodestis vocibus emissis ipsum etiam patriarcham ad disputandum urgere. Is vero cum nec linguam dicendi usu exercitatum haberet et suos episcopos maximam partem indoctissimos esse cerneret, tergiversabatur quidem, sed quomodo populi tumultum sedaret nesciebat. Quare et nos ad id certamen suscipiendum cohortandos putabat, qui linguam aliquo orationis apparatu instructam haberemus, quamvis in sacrum catalogum non inscripti essemus. Ego vero primum vehementer urgebam ac monebam, **502** ut taceret et eum habitum præ se ferret, in quo inesset majestas quædam et prudentis animi species appareret, Latinorum videlicet postulationem contempnentis; neque enim disputatione esse opus in præsentī. At cum rursus cogitarem silentium fere suspicione non carere, sed in eorum qui foris versarentur, animis varias et multiplices cogitationes excitare ac spargere, eorum præsertim, qui nec linguæ nec animo imperare didicissent, patriarcham et episcopos quosdam selectos privatim conveni et meam sententiã ad hunc fere modum apud eos exposui :

II. « Equidem ita sum animatus, ita ad hoc certamen nihil mihi alicuius deesse sentio, ut non modo linguam, sed animum etiam, radicem et fontem eloquii, simulque largitorem et dispensatorem rerum dicendarum, paratus sim exacuere. Cum autem plerosque, priusquam res postulet, audacter et magnifice loqui et in ea esse opinione videam, ut et tempora et res ipsas voluntati suæ statim socias concurrere, imo obviam occurrere arbitrentur, vereri mihi subit, ne ubi res et tempus postularit, arma ultro adversariis tradant, atque eadem pœna multandi sint, qua desertores. Nam ubi ambitio imperitiæ alumna, omni opportunitatis ratione neglecta, modestiæ limites insolenter transiit, ibi etiam cum sequi exitum, qui primis inceptis repugnet, non est mirandum. Enimvero illi haud cogitant, non linguam temporibus, sed tempora **503** ipsa linguæ moderari et efficaciam largiri; ac nomen illam quoque una cum aeris ictu consumere et amittere vim omnem oblectandi, nec ullum sui fructum relinquere sono ipsi superstitem. Non autem committendum esse prudentibus, ut subito motu ac temerario incitati ultro sibi periculum arcessant, inter omnes constare abitor, et nos orationis progressu declarabimus. Sicut enim duobus exercitiis ad pugnam instructis alterius consilium alterius viribus sic præstat, ut eas sibi ipsis funestas efficiat, et vice versa; ita etiam hic fit. Si prius quam probe ac diligenter disputationes meditati fuerimus, adversariis occurramus, cum ignominia tandem discedemus. Neque vero mihi quisquam dicat, multos sæpe repentino impetu elatos et quæ in mentem venissent effatos victoriam ob-

A τῶν τοῦ δήμου ζῆλον μὴ λαμβάνοντας, εὐ κατ' ἐπιγνώσων δὲ, καὶ πρόχειρόν τινα καὶ ἀταμίευστον προτείνοντας γλώσσαν καὶ πρὸς γε ἔτι συναδούοντας καὶ αὐτῶν γε τὸν πατριάρχην ἐς διαλέξεις. Ὁ δ' οὕτως τὴν γλώσσαν ἔχων ἠκονημένην ἐκ τῆς τῶν λόγων ἀσκητικῆς, καὶ ἅμα τοὺς πλείστους τῶν περὶ αὐτὸν ἐπισκόπων ἡμαθίᾳ συζώντας πλείστη κατανοῶν ἀπεστέλλετο μὲν, οὐκ εἶχε δ' ὅπως ἀναγκαίᾳ τοῦ δήμου τὸν ὄρωρον. Διὸ, παρᾶκαλεῖν ἔγνωναι δεῖν ἐς τὴν τοιαύτην παράταξιν καὶ ἡμᾶς, τοὺς ἐπαλιμώμενον μὲν ἔχοντας γλώτταν ἐκ τῆς τοῦ λόγου παρασκευῆς, ἔγω δὲ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου τυγχάνοντας. Ἐγὼ δὲ τὰ μὲν πρῶτα κολῶς ἦν ἐγκρίμενος καὶ παραινῶν σιωπῆν καὶ σῆματι χρῆσθαι μεγαλοπρεπῆ τι καὶ νοῦν ἐπαγγελλομένῳ, μηδενὸς ἀξίαν λόγου τὴν τῶν ἑλληνικῶν νομιζόντα πρόκλησιν, λόγους τῆς χρείας οὐκ ἀναγκαίως ἀπαιτούσης ἐνεαῦθα. Ἄλλ' ἐπειρήκερ οὐκ ἀνύποκτον αὐδὸς ἑώρων ὡς τὰ πολλὰ διατελοῦν τὸ τῆς σιωπῆς, ἀλλὰ πολλοκλιούς καὶ πολυοχιδαίς βλαστάνον καὶ διανέμον τοὺς ἔγω τοὺς λογισμοὺς, καὶ μάλιστα τοὺς τοιοῦτοις, [P. 310] οἱ γνώμην καὶ γλώσσαν ἠσκησαν ἀταμίευστον, ἀπολαθῶν ἰδίᾳ τὸν τε πατριάρχην καὶ τινὰς τῶν ἑλλογιμῶν ἐπισκόπων τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐπαρτεῖσθαι, τοιαῦτά τινα διεξιθῶν ἐκ' αὐτῶν

B. « Ἐμοὶ μὲν οὕτως ἔχειν πρὸς τὴν παρούσαν ἀμίλλαν καὶ οὕτως προθυμίας οὐδὲν οὐδαμῆ γε ἠλείπειν ἔπεισιν, ὥστ' οὐ γλώτταν μόνον ἐπλήξιν περιέσσειν, ἀλλὰ πρὸ γε ταύτης καὶ γνώμην αὐτὴν, ῥίξαν ταύτην οὖσαν καὶ κήτην τῆς γλώττης καὶ ἅμα χορηγὸν καὶ κρύτανιν τῶν λεγομένων. Ὅρῳντι δὲ τοὺς πολλοὺς πρὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς χρείας μεγάλην τινὰ καὶ θρασύτητα προτείνοντας τὴν γλώτταν, καὶ τῷ ὄρων αὐτῶν βουλομένων ἅμα καὶ τοὺς καιροὺς εὐθὺς καὶ τὰ πράγματα σύνδρομά τε καὶ πρόδρομα γίνεσθαι οἰόμενος, δεδιμένα μοι ἔπειν, μὴ τῆς χρείας καὶ τοῦ καιροῦ παραστάντο; λεπτοτάξιον δὲ πρὸς ὄφλησιν, τῶν ὀλων ἐκόντες τοὺς ἐναντίους παραχωρησάντες. Ἐνθα γὰρ φιλοτιμία τρύφῃς; ἀπειρίας ἄλην ἐνδοσαμένη τὴν ἀσπίδα τῶν ὄρων καταχορεύει τῆς εὐταξίας, ἐπὶ καὶ πύρας ἀπὸλυθεῖν τοὺς προομιλοῦς ἰσχυρῶς ἀντιστρατεύμενον, οὐδὲν ἀπαικός. Οὐδὲ γὰρ, ὡς ἴσκειν, αἰθένα ἔπειν τοὺς τοιοῦτοις, μὴ τὴν γλώτταν δύνεσθαι καθιστῆν τοὺς καιροὺς ἀνυσιμούς, τοὺς δὲ καιροὺς τὴν γλώτταν οὐδ' ὅτι Τυρσητικῆς σίλικιγγος οὐδαὶ ἀνθρώπων μεγαλοφρονέτερος ὁμοῦ δ' ἔμπος τῷ κληγῆντι ἄρι καὶ αὐτὴ δαπανᾷ καὶ λύει τὰ κρείσσος τῆς τέρψους. οὐδένα καρπὸν τοὺς ἔπειν καταλείπουσα τῆς ἡγῶς μοιμῶντερον. Ὅτι δ' ὡ γράβῃ ὄρω καὶ τοὺς ὄροι γε βαθεῖαν ἀβλακὰ δὲ φρονεῖς καρποῦνται, παρᾶλῶτοις ἐπομένους ὄρωμας ἐς αὐθαίρετους ἴσκειν κινδύνους, ὄρω δὲ σῆμα τοὺς ἀπειν εἶναι. ὄρω δὲ καὶ αὐτοὶ πρόκλιντες. ὄρω δὲ δυοῖν στρατιωτικῶν ἐς μάχην ἀποκρίθῆντων ἡ τοῦ ἐνδὸς εὐθευλῆ φθοροποιῶν τινα θανάτῳ χορηγῆν ἔην ὄρωμα βουλομένων κατὰς καὶ εὐνοματιον αὐδὸς, οὕτως κενταῦθα. εἰ πρὶν καλῶς ὄρω καὶ συνταῶς ἐπιπέθει

πρὸς διαλέξει· καὶ ἡμεῖς ἀπαντήσωμεν τῶν ἐναντιῶν, εἴηται πρὸς εὐλαχύνῃ ὄρωσι χρῆσθαι τοῖς τῶν κακῶς δεδογμένων πέρασι. Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις, ὡς πολλοὶ πολλὰς ὁρμαῖς δευτέραις τοῦ θιοντος τὴν ἡγεμονίαν τῆς γλώττης ἐγκραχειρικότας νίκης καὶ τροπαίων κληρονόμοι γεγέννηται. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ κἀνόνα καὶ στάθμην εὐνομίας ἡγείσθαι χρεῶν ἀστέθμητον πρῶγμα· ἔπειτα οὐδὲ τὴν ἀπερίσκαπτον ἴσμεν ὁρμὴν οὐκ ὄντων φέρουσάν ποτε τὰ τῆς νίκης ἐφόδια· ἀλλὰ τῆς τῶν ἀντιπαρταξζμένων μεζόνος κακοεουλίας βίην παράδοσον χορηγησάσης πολλὰς ἐς τὸ κατορθοῦν τῆ ἀντιστρατήγῳ θρασύτητι, ἐς τὴν τοῦ βελτίονος μοῖραν ἀπεινηγέχθαι ἔδοξε καὶ τὰ φαῦλα· ὥσπερ αὐ πολλὰς τὸ τῶν ἀντιπάλων συντώταρον [P. 311] βούλευμα παρήλασε καὶ τοὺς ὀρθῶς βεβουλεύσθαι δέξαντας. Ἀθλήου γὰρ ὄντος τοῦ μάλιστα ἐγγυρεῖ καὶ τοιαῦτα συμβαίνειν ἔβλεπε. Ἄλλ' ἡμῖν γε οὐ νόμον κοιτῆσθαι δῆπου χρεῶν παρὰ τῶν κατορθωμάτων κατάλογον· καὶ μάλιστα νῦν, ὅποτε περὶ τοῦ τῆς εὐσεβείας κράτους τὰ παλαίσματα διακινθονεῖται. Τοῦτων γὰρ εἴνεκα παρὰ ἡλῦθα· συμβουλεύσων δὲ συμφέροι ἐνόμισα καὶ τῆ παρούσῃ χρεῖς ὅσον ἔξεστι καὶ αὐτὸς συνεισηνεγκεῖν. Εἰ δ' ὀρθῶς ἢ μὴ, σκοπεῖν λείπεται. Οὐδὲ γὰρ νομοθετήσοιτες ἡγομεν, οὐδ' ἀποφαντικῶς τὰ ἡμῖτερα λέξειν δόγματά. Ἄλλ' ὥσπερ πάσαι ταις ἀριστοκρατουμέναις ἐγίνετο πόλεσιν, οὕτω καὶ ἡμῖν ἐράνου δίκην τὰ τῆ διανοίᾳ πρὸς τὸ παρὸν ἐπιτρέχοντα συνεισφέρειν ἔδοξε δίκαιον. Ἄ τοῦνυ λέγειν προήγηθα θήμερον, ἀπαγόρευσις ἐστὶ μὴ πάντας αὐτονομίᾳ βουλήσεως βέοντας ὁμοσε χωρεῖν ἐς διαλέξει· καὶ ἀπαντήσεις τῶν ἐξ Ἰταλίας ἰόντων· ὅπου γε μὲν τοῖς προσδραύουσι καὶ τιμῆς τοιαύτης ἡξιωμένοις, πρὶν μετ' ἀλλήλων τὸν τῆς διαλέξεως ἐσχεῖσθαι σκοπὸν, χρεῶν ἀπαντῆν· εἰδόμεναι, ὅτι πρῶξις πᾶσα καὶ λόγος ἀπας ἔχει σκοπὸν καὶ τέλος, πρὸς δὲ βλέποντας τὸν τε κρᾶττοντα καὶ λέγοντα τὴν τε πρῶξιν ἑμοῦ καὶ τὸν λόγον εὐθὺς ἐπιπροσέχει. Τοῦτου δ' ἀπόντος κίνδυνον εἶναι, μάταιον σκουδῆν τε πᾶσαν καὶ πόνον ἀπαντα νομίζεσθαι. Οἷον δὲ πλέων οὐ τοῦτο βούλεται καὶ τοῦτ' ἔχει σκοπὸν, ὅπερ ἐργάζεται, ἀλλ' ἐκεῖνο μᾶλλον, οὗ ἔνεκεν ἐργάζεται ὅπερ ἐργάζεται. Κέρδους γὰρ ἔνεκα, καὶ οὐ τοῦ κύμασι καὶ πνευματῶν βίαις διακινθονεῖν τὸ ζῆν, ἀνάγει τὴν ναῦν. Καὶ ὁ τοξότης δ' ὁρμαῖς· οὐκ αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ τῶξεν, ἀλλὰ τοῦ βαλεῖν τὸν καλέμενον εἴνεκα τοῦτο προήρηται. Ἐνταυθα δ' οὐχ ὄρω, τίνο· εἴνεκα κέρδους καὶ πρὸς τίνα βλέπων σκοπὸν διαλέγεσθαι ἂν τις εἰλοίτο, εἰ μὴτ' αὐτοὶ ταις ἡμῶν, μὴθ' ἡμεῖς τοῖς αὐτῶν συνθέσθαι βουλήμασιν ἔγνωμεν πώποτε, κἀν πάντε· φῶσι λίθοι, κἀν πρῶτα φυτά. Ἐτι μὴν καὶ τῶν ἀποκωτάων ἂν εἴη καὶ πῶρρω που τοῦ προσήκοντος πορευόμενον λόγῳ, τοῖς μὲν Ὀλυμπιασίν ἀγωνιστάς, καὶ εἰ τις λαμπυρῆσαις ἀλλοιωτάς, τοῦτοι· ἐξείναι πᾶσιν Ἑλληνοεῖταις τινὸς καὶ πρῶτα ἀρρεταῖς προκαθίζεῖν, ὡς μὴ λέθη παραβῆται· ὁ τοῦ δικαίου κανὼν, μᾶλλον δ' ἵνα μὴ ἀνήνυτον ἔχη τὸν δρόμον ἢ τῆς ἀμφισβήτησεως· ἔρος, μὴ βίαις προχειμένου κανόνος καὶ σά-

tuuisse. Primum enim ea res, quæ neque modum neque rationem in se ullam habet, modus et ratio æquitalis ducenda non est. Deinde satis scitur, inconsideratum impetum non suapte natura parere victoriam : sed, si adversariorum major stultitia occasionem rei bene gerendæ præter opinionem præbeat contrariæ audaciæ, eo casu malas quoque res bonarum rerum locum occupare ; sicut vicissim major sæpe adversariorum prudentia eos etiam, qui bene suis rebus consuluisse 504 videntur, superat. Nam cum res futuræ incertæ sint, nihil obstat, quo minus interdum etiam tale aliquid usu veniat. Sed fortuitorum successuum enumeratio non debet apud nos legis loco esse ; nunc præsertim, cum de religionis victoria sit certandum. B Enimvero hac de causa prodiū, quod et me ipsum putaverim, si utile consilium darem, quidquid in me opis foret in rem præsentem esse contributurum. Id autem recte an secus facturus sim, consideretur. Neque enim legum ferendum gratia adsumus, aut ut nostra decreta firma et inconcussa haberi velimus ; sed ut olim in liberis civitatibus fiebat, ita et nobis quæ in mentem pro tempore venissent, velut stipem conferre visum est. Is vero hujus nostræ orationis scopus est, ut dehortemur, ne quis pro suo libito cum iis qui ex Italia venerunt temere congrediatur et disputet ; cum id ne præsulibus quidem et viris ea auctoritate præditis concedendum esse videatur, priusquam inter sese disputationis scopum et finem considerarint ; quippe C qui sciant, omni sive actioni sive orationi scopum ac finem aliquem esse propositum, ad quem is qui vel agit vel disserit collimare et suam tum actionem tum orationem dirigere debeat. Quod nisi fiat, periculum est, ne omne studium, omnis labor inanis et irritus habeatur. Velut is qui navigat non id vult, nec scopum sibi proponit id quod agit ; sed illud potius, cujus causa id ipsum agit. Lucri nimirum causa, non autem ut ventorum et fluctuum arbitrio de vita 505 dimicet, e portu solvit. Eodem modo sagittarius non ideo sagittas emittit, ut ventum verberet ; sed ut hostem sternat, id facit. Hic vero cujus emolumentum spe, quo sine proposito, quisquam disputare cum Latinis velit, equidem non video, si D nec ipsi nostris, nec nos illorum decretis assentiri unquam decrevimus, vel si omnes hoc lapides, omnes stipes dicent. Deinde absurdissimum et ab omni ratione alienissimum fuerit, iis qui in Olympiis certant et in stadio decurrunt, aut qui furî arguuntur, ad Hellanodicas et incorruptos iudices esse provocationem, ne justitiæ regula furtim decline : ac fallat, aut litis disceptatio frustra procedat, nulla regula aut norma adhibita, ad quam disceptantium rationes exactæ litem siniant : eos vero, qui de rebus divinis disputaturi et in longissimo illo stadio maximam cladem animis et corporibus mimatante decursuri sunt, nullum habere iudicem, qui utriusque partis verba expendat, ac illa quidem victricia pronuntiet, illa vero ut inania

et importuna explodat et ex choro veritatis expungat: sed eos non aliter facere, ac si qui, verbi gratia, de limitibus agrorum disceptantes primum conviciis de victoria certent, deinde litis dirimendæ potestatem manibus et lacertis permittant, ut is vincat, **506** qui robore firmior alterius capiti vel lapidem incusserit, vel pugno impacto lethalem plagam inflixerit; vel denique, si ita fors ferat, gladio per latus adacio adversarium suum e vivis quam celerrime astulerit. Quod si duæ partes sumus, qui contendimus, nec tertium veritatis arbitrum et iudicem habere possumus, eaque de causa alterutris de controversia pronuntiandum est, nos illorum esse iudices, non illos nostri oportet. Nostrium enim dogma illi non minus quam nos rectum esse concedunt. Additamentum autem ab ipsis excogitatum et illam a recta via aberrationem soli illi reprehensione vacare existimant; nobis autem minime istuc videtur. Pendente itaque lite, dum quaeritur, an nova illorum opinio admittenda sit, iudicare et pronuntiare nostrum fuerit, non illorum, qui rei sunt. Quod si illi se magni Petri sedis successores et hæredes esse dicunt, idque telum in nos vibrant, ut nubes fulmina, eaque ratione nos, causa iudicta damnata, opinionum suarum ministros et executores esse oportere opinantur; id minime curandum est. Ob hoc enim majore odio et aversione digni sunt, quod aliter quam sancta sede dignum sit egerunt. Neque enim Clementem et cæteros quæ vellent dogmata statuere jussit Petrus: sed ea ligare, quæ liganda essent, et ea solvere, quæ solvenda essent. At isti, iis quæ omnibus sacris conciliis statuta et decreta sunt neglectis, ea fecerunt, quæ **507** ipsis solis placuerunt. Deinde nec morem bene olim constitutum et ab ipsis tum imperatoribus tum Ecclesiæ doctoribus antiquitus confirmatum negligi decet. Est enim in more positum, cum in Ecclesia certamina de dogmatibus moventur, omnes communi edicto et decreto Ecclesiæ propugnatores citare, nec eos tantum, qui evangelici præconii causa metropoles ubique gentium sortiti sunt, sed patriarchica etiam auctoritate præditos: ut sunt Alexandrinus, Hierosolymitanus, et Antiochenus antistes: quibus non accessitis, locus dabitur turbandæ concordie nostræ quibusdam quasi fluctibus ac procellis et Ecclesiæ ver in hiemem commutandi. Nam si olim Theodoretus, Cyri episcopus, unus quidem ille, nec patriarchali dignitate ornatus, nec alioqui sedem illustrem obtinens, tantum contentionis incendium excitavit, ut cum plurimi episcopi ex Europa et Asia Ephesum convenissent, illius fumi molestias longo tempore sentirent: quanto magis tanta episcoporum et patriarcharum absentium multitudo contra nos paucos infestam linguam exacuet et plurimas discordiarum faces ventilabit? Præterea ii qui disputant sic statuunt, syllogismum instrumentum esse, quod ipsis ad conficiendum opus suum ita conducat, ut ligo fossori et remus nautæ. Eum

θημης, πρὸς ἃ παραμετρηθέντες οἱ τῶν ἀνταγωνιστῶν λόγοι τῆς ἔριδος ἀπαλλάσσονται· τοὺς δὲ τῶν περὶ Θεοῦ λεγομένων κοινολογεῖσθαι βουλομένους καὶ οὕτω μέγιστον διανύειν τὸν διαύλιον καὶ μέγιστην ἐπισκοπία βλάβην φυγαῖς· [P. 312] ὁμοῦ τε καὶ σώμασι, τοῦτοις δὲ μηδένα προκαθίζουσιν κριτὴν, ὅς ἂν τὰ περὶ ἐκατέρων βασανίζων λεγόμενα τοῖς μὲν τὴν νικῶσαν χαρίσθαι ψῆφον, τὰ δ' ὡς ἀνεμιαῖα καὶ κηφημιώδη παραχρῶσθαι τε καὶ τοῦ χοροῦ διαγράφη τῆς ἀληθείας· ἀλλ' ὁμοία ποιεῖν ἐκείνοις, οἱ περὶ τῆς ὁρῶν, ὡς ἔπος εἶπειν, πρὸς ἀλλήλους μαχόμενοι πρῶτα μὲν ταῖς ἀπὸ γλώττης λοιδορίας περὶ τῆς νίκης διαγωνίζονται, εἶτα βραχίονι καὶ παλάμῃ τὴν ἀπαλλαγὴν ἐπιτρέπασιν, ὅς ἂν ἐπικρατέστερος καταστάς ἢ λίθω θατέρου κατέβῃ τὴν κεφαλὴν, ἢ κονδύλιον τρώσῃ καιρίαν, ἢ τυχὸν οὕτως πως ἕξιος παρὰ πλευρὰν ἐλάσας· ἐναριθμῶν τοῖς ἄβου καθέουσι τάχιστα τὸν ἀνταγωνιστὴν ἀποδείξῃ. Εἰ δὲ δυοῖν ὄντων ἡμῶν τῶν ἀμφισβητούτων μερῶν τρίτον οὐκ ἔστιν εὐρόντας προνεγκεῖν ἐπόπτην καὶ πρύτανιν τᾶληθοῦς, καὶ δεῖ διὰ ταῦτα θάτερον τῶν μερῶν ἐπικρίνειν τοῖς λεγομένοις, ἡμᾶς εἰς κριτὰς αὐτῶν εἶναι καὶ οὐκ αὐτοὺς ἡμῶν. Τὸ μὲν γὰρ ἡμῶν ὄγκμα παρ' ἀμφοτέρων, ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, ὁμοίως εὖ ἔχον ὁμολογεῖται. Τὴν δὲ παρ' αὐτῶν καυνομηθεῖσαν προσθήκην καὶ τῆς εὐθείας παρεκτροπὴν μόνους αὐτοὺς ἀκατηγόρητον εἶναι δοκεῖ, ἡμῶν δὲ καὶ μᾶλα ἔκιστα. Μετεώρου τολμῶν τῆς ζητήσεως ὄψεως, εἰ γρηὶ κοινωγῶνται αὐτοῖς τοῦ καινωτομήματος, ἐς ἡμᾶς τὸ κρίνειν καὶ ἀποφαίνεσθαι περὶ καὶ οὐκ εἰς αὐτοὺς, ὑπευθύνους γε ὄντας. Εἰ δὲ τῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου καθέουσι; αὐτοὶ διάδοχοι καὶ κληρονόμοι γενέσθαι φασὶ καὶ τοῦτ' ἐπισκίπτουσι καθ' ἡμῶν, καθάπερ τὰ νέφη τοὺς κεραυνοὺς, κινεῖσθαι τῶν σφισι δοξάντων ἀποουργοὺς ἡμᾶς κατὰ τὴν τῶν ἀκρίτων νόμον ἀξιοῦσι γενέσθαι, φροντίζουσιν οὐ γρη. Διὰ γὰρ τοῦτο μᾶλλον μεμισήσθαι καὶ ἀπεστράφθαι δίκαιον, ὅτι τῆς τοῦ θρόνου τιμῆς ἀναξίως ἐπεπράχσαν. Οὐ γὰρ ὅσα βούλονται, ταῦτα καὶ δογματίζειν ἐκέλευσε Κλήμεντι καὶ τοῖς ἐφεξῆς διαδόχοις ὁ Πέτρος, ἀλλ' ὅσα δεῖ (φησὶ) δεσμεῖν καὶ λύειν αὐθις ὅσα δεῖ. Οὗτοι δὲ τὰ πάσαις ταῖς ἁγίαις βεβαιωθέντα καὶ κνωθέντα συνόδοις παραδραμόντες εἰς ἔργον ἐξήνεγκαν, ἃ μόνους αὐτοὺς βουλομένους ἦν. Ἐπειτα οὐδὲ τὸ πάλαι καλῶς κρατήσαν ἔθος καὶ παρὰ τὴν βασιλείων παρὰ τὴν τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας ἔκωθεν κνωθῆναι παραδοθῆναι δίκαιον. Ἔθος γὰρ, ὅποτε περὶ δογμάτων ἀγῶνες τῇ Ἐκκλησίᾳ καθίστασθαι μέλλουσιν, πάντα διὰ κοινῆς θεσπίσεως καὶ ψηφίσματος τοῖς τῆς Ἐκκλησίας προμάχοις καλεῖν, οὐ μόνον ὅσοι τὰς πολλαχῇ τῆς γῆς διέλαχον μετροπόλεις εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἕνεκα, ἀλλὰ καὶ ὅσοι πατριάρχικῃ ἄξιαν περιέκινται· τὸν τε Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱερουσολύμων φημι καὶ τὴν τῆς Ἀντιόχειας διέκοντα· οἱ χύβαν ἔξουσιν μὴ κληθῆναι [P. 313] ὁλόου; καὶ κλύθωντας κατὰ τῆς ἡμῶν ὁμοιοῦς ἐγείρειν καὶ εἰς χειμῶνα τὸ τῆς Ἐκκλησίας λαὸν μεταβαλεῖν. Εἰ γὰρ πάλαι Θεοδώρητος, ὁ τῆς Κύρου ἐπίσκοπος, εἶ; ὅν καὶ οὐδὲ

πατριαρχικήν ἀξιῶν περ. καίμενος, οὐδ' ἄλλως ἐπιστήμον ἔχων θρόνον, τοσαύτην φιλονεικίας ἀνῆψε κάμινον, ὥστε πλείστους ὄντας τοὺς ἐξ Ἀσίας τε καὶ Εὐρώπης ἐν τῇ κατ' Ἐφεσον ἀθοροισθέντας συνῶν μακροῦ μετασχεῖν τοῦ καπνοῦ· πολλῶν ἂν ῥῆθον ὀλίγους ὄντας ἡμᾶς πλείους ὄντας οἱ μὴ παρόντες ἐπίσκοποι τε καὶ πατριάρχαι ταῖς τε ἀπὸ γλώττης καταδράμοιεν λοιθορίας καὶ πολὺν καθ' ἡμῶν ἀναφλέξαιεν τὸν τῆς φιλονεικίας πυρσόν. Ἄλλως τε καὶ τοῖς διωλεγόμενοις δογανὸν εἶναι νομίζεται τὸν συλλογισμόν εἰς τὴν τοῦ προκειμένου κατασκευτὴν, καθάπερ τὴν σκαπάνην τῷ σκαπανεῖ καὶ τὴν κώπην τῷ πλέοντι. Ὁ καὶ παρ' αὐτοῖς δὴ τοῖς Ἱταλῆς, εἶπερ ἄλλο τι, σπουδαζόμενον ἴσμεν (78). Ἐνταυθοῖ δὲ χώρην οὐκ ἔχειν εὐρίσκομεν τὸν συλλογισμόν, οὐτε τὸν κατ' ἐπιστήμην τὴν ἀποδεικτικὴν, οὐτε μὴ τὸν κατὰ τὴν διαλεκτικὴν τέχνην, περὶ τε Θεοῦ καὶ τῶν τῆς θείας καὶ βασιλικῆς Τριάδος τῆς ζητήσεως ὕσεως. Εἰ γὰρ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀπέδειξεν ὁμολογοῦμένων τε καὶ ἀναποδείκτων δεῖσθαι προτάσεων καὶ γνωριμωτέρων τοῦ συμπράξματος ἐπεται, αὐτὰς δ' ἢ ἐπαγωγῆ, ἢ αἰσθησί, ἢ ἐμπειρίᾳ γίνονται φανεραῖ· οὐκ ἔστιν ἄρα συλλογιζέσθαι κατ' ἐπιστήμην τὴν ἀποδεικτικὴν ἐνταυθοῖ. Δυσθεωρήτους γὰρ τοὺς περὶ τῶν θεῶν εἶναι λόγους καὶ μάλα ἀκαταλήπτους· καὶ τοῦτο δεῖκνυται μὲν ὡς περ τοῖς ἡμετέροις, οὕτω δὲ καὶ τοῖς θύραθεν θεολόγοις, τοῖς τε ἄλλοις καὶ οὐχ ἤτερον Πλάτωνι τῷ Ἀριστῶνος. ἢ Θεὸν γὰρ, ἢ φησὶ, ἢ νοῦσαι μὲν (79) χαλεπὸν φράσαι δ' ἀδύνατον. Ὁ δὲ μικρὸν δὲ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος ἡγησάμενος (80) ἐν τοῖς περὶ θεολογίας· λόγοις οὕτωςαι πως ἐπιειροθῶνται λέγων· ἢ Θεὸν φράσαι μὲν ἀδύνατον (81), ὡς ὁ ἐμὸς λόγος· νοῦσαι δὲ ἀδυνατώτερον. ἢ Τὸ γὰρ νοῦσθαι τάχα ἂν λόγος δηλώσειεν, εἰ καὶ μὴ μετρίως, ἀλλ' ἀμυδρῶς γε τῷ μὴ πάντῃ τὰ ὅσα διεφθαρμένων καὶ νοθρῶν τὴν διάνοιαν. Τὸ δὲ τοσοῦτον πρᾶγμα τῆ διανοίᾳ περιλαβεῖν πάντως ἀμύχανον καὶ ἀδύνατον, μὴ ἔτι τοῖς καταβεβλακευμένοις καὶ κἄτω νεύουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς λαν ὑψηλοῖς τε καὶ φιλοσόφοις καὶ ὁμοίως πάσῃ γεννητῇ φύσει καὶ οἷς ὁ ζῆφος οὗτος ἐπιπροσθεῖ καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν· οὐκ οἶδα δὲ, εἰ μὴ καὶ ταῖς ἀνωτέρω καὶ νοεραῖς φύσεσι. Τοῦτου δ' οὕτως ἔχοντος οὐδ' ὁ συλλογιζέσθαι θέλω ἐν τοῦτοις; [P. 314] οἶδεν ἂν συλλογίσσεται, οὐδ' ὁ ἔρωτῶν εἴσεται ἀπερ

A porro nos Italia, ut quidquam aliud, studio esse novimus. At eidem locum hic nullum esse scimus; sive is scientiam per demonstrationem pollicetur; sive a probabili disserendi ratione profisciscatur: cum hic de Deo ei vitæ principio ac fonte divina Trinitate agatur. Nam si scientifica, quam vocant, demonstratio propositiones certas et per se claras requirit et conclusiones notiores; hæ vero aut inductione aut sensu aut experientia sunt evidentes; hic atque demonstratione scientifica ratiocinari non licet. Cognitu enim difficiles-perceptuque arduæ sunt rationes divinarum rerum; idque ut a nostris, ita etiam ab exteris theologis demonstratur cum aliis, tum maxime a Platone, Aristonis filio, « Deus, inquit, vix mente concipi, verbis autem exprimi nullo modo potest. » Quod, ut parvum, magnum ille theologus Gregorius in suis de theologia disputationibus ita correxit: « Deus mea quidem sententia explicari nullo modo potest, intelligi vero multo minus. » Quod enim mens intellexerit, lingua forsitan declarabit, ut non satis explicate, at obscure, ei nimirum qui non omnino auribus captus, nec ingenio hebes sit. At tantam rem animo complecti nulla arte, nulla ratione queant, non modo stupidi et hebetes humique deflexi, sed ne acutissimi et ingeniosissimi quidem et in cœlum animis intenti. Hærebit ex æquo omnis genita natura, quam caligo circumdat, cui crassa hæc caro ad rei perspicentiam obstat. Atque haud scio an etiam supernis et intelligentibus naturis id sit negatum. Quod cum ita sit, nec is qui in his ratiocinari vult quid ratiocinetur novit; nec qui percontatur, sciet, quid audierit. Minime igitur esse utilem hac in re eum syllogisum, qui demonstratione fit, perspicuum est. Æque autem inutilem esse syllogisum dialecticum, cujus propositiones opinionibus probabilibus et ambiguis nituntur, ex iis quæ subjiciemus constabit. Sic autem ait Gregorius Nyssenus: Nostrorum dogmatum per artem dialecticam et syllogisticam atque analyticam doctrinam confirmatio, cum ad veritatem demonstrandam infirma sit et suspecta, id orationis genus relinquemus. Omnibus enim perspicuum est, dialecticas argutias pares in utramque partem vires habere, tam ad eversionem veritatis, quam ad mendacii accusationem. Unde fit, ut ipsam veritatem, quando tali arte profertur, suspectam sæpe habeamus, quasi ea quæ in his versatur solertia oculos mentis nostræ perstringat et a veritate avertat. Si quis autem simplicem expositionem et omni quasi amictu nudam admittit orationem; observata serie ipsius sacrarum Littera-

Variorum notæ.

(78) Græci Latinis theologis passim objiciunt istud cacoethes argumentandi per syllogismos. Vide adnotata ad Vitam Gregoræ. Boivin.

(79) Justinus Martyr in Paganetico ad Græcos hæc verba non Platoni, sed Mercurio tribuit. Ἐρμῶ δὲ, inquit, σαφῶς καὶ φανερῶς λέγοντος, Θεὸν νοῦσαι μὲν ἔστι χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον. Idem Justinus in *Apologia* 1, hæc, quæ fere idem sonant,

Socrati tribuit, τὸν δὲ Πλάτωνα καὶ Δημοκρῶν πάντων οὐδ' εὐρεῖν ῥῆδιον, οὐδ' εὐρόντα εἰς πάντας εἰπεῖν ἀσφαλές. Boivin.

(80) Vide notas Billii ad illud Gregorii Nazianzeni dictum. Boivin.

(81) Gregor. Naz. orat. 2, De Theologia. Boivin.

(82) Ὁμολογοῦμεν γὰρ ἀνεπισχόντως ἡμεῖς, μῆτε τινὰ λόγον δεῖν ῥητορικῆς; τεθηγμένον ἐπι τοῖς

rum doctrinæ, pro virili verba faciemus, atque ista explicabimus. Quod si et nobis sanctorum Patrum scriptis niti et his armis cum adversariis pugnare necessarium esset; simplicem et ipsi secuti rationem dilucidioribus scripturis ateremur; iis nempe, quæ evidentem et irrefragabilem sensum lectoribus ostenderent, non autem obscuris, nec liis quæ propter 510 multiplicem vocum significationem dictionisque ac verborum tenebras et ambiguitatem, in plures sententias accipi possent. Sæpe enim in sacra Scriptura verbis quædam obscuris involuta occurrunt; quod et consentaneum est. Ut enim regum thalami, aliæque quæ sancta et magno in pretio ab hominibus habeantur, aliis atque aliis velis occultantur, ne aut profano vulgo exposita contaminentur, aut quia omnibus absque labore pateant contemptui sint; sic etiam plurimi sacræ Scripturæ loci, præsertim in quibus arcana quæpiam doctrina continetur, tanquam velis quibusdam absconduntur ejusmodi verbis, quæ multam caliginem secum trahunt, et tenebras sibi latibulum¹ ponunt et in circuitu suo tabernaculum sibi ipsis. Monent et sancti Patres, Basiliius, Chrysostomus, Maximus et Cyrillus, non ea omnia verba, quæ in omni materia eundem sonum edunt, statim eodem modo accipienda esse; neque mentem in verbis prorsus desigendam, sed propositi argu- menti sententias intuendas, et scopum atque propositum Scripturæ ejus in qua versentur exquirendum, uti deceat, et personis atque temporibus apte convenienterque accommodandum et applicandum. Est et Gregorius Theologus auctor, quosdam res cum vocabulis consentire nec minutius dividi arbitratos opiniones divinis rebus indignas animo concepisse. 511 Cum igitur tanta sit de verbis et nominibus dissensio, propterea quod eadem nomina possunt rebus diversis convenire, atque aliter in Deo intelligenda sunt, aliter in hac orta et peritura natura: quis hæc pro dignitate explicabit? Nam si sanctos illos Patres, Spiritus sancti instrumenta, qui omni humana sapientia cæteros omnes supergressi sunt, si ergo illos in sacrarum Scripturarum enarrationibus sæpenumero dissentire videmus, et fere contraria asserre, propter obscuritatem ingeniem, qua divinæ sententiz et altiores sensus veluti firmis atque adamantinis vestibulis muniuntur: quid alius aliquis dicat, nec humana sapientia cum illis conferendus, idemque pravis affectibus obnoxius, et corpoream labem totus redolens? Ecce enim (ut pleraque silentio dissimulem) illud: « Dominus creavit me principio viam suam², » divinus ille et magnus Basiliius de ea sapientia, quæ in mundo apparet, dictum esse

¹ Job. xii, 14. ² Prov. ix, 22.

Variorum notæ.

ἀγῶνας παρασκευασθαι, μήτε δεινότητα διαλεκτικῆς ἀγχιολας εἰς συμμαχίαν κατὰ τῶν ἀντιτεταγμένων προσβάλλεσθαι, ἢ καὶ τὴν ἀλήθειαν πολλῶσι; εἰ; ὑπόνοιαν ψεύδους ἐπὶ τῶν ἀπίστων ἀντιμεθίστησιν. Gre-

γορίου; τὴ καὶ ἀναλυτικῆς ἐπιστήμης βεβαιώσθαι καὶ τὰ ἡμέτερα δόγματα, ὡς σαθρὸν τὴ καὶ ὑποκῶσιν εἰ; ἀπόδειξιν ἀληθείας, ἐδ τοιοῦτον εἶδος τοῦ λόγου παραιτησόμεθα. Πᾶσι γὰρ ἐστὶ πρόδηλον, ἐδ τὴν διαλεκτικὴν περιεργίαν ἰσὴν ἐφ' ἑκάτερα τὴν ἰσὴν ἔχειν, πρὸς τὴν τῆς ἀλήθειας; ἀνατροπὴν καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν τοῦ ψεύδους. Ὅθεν καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, δταν μετὰ τινος τοιαύτης τέχνης προσέγγεται, δι' ὑποψίας πολλῶσι ποιούμεθα, ὡς τῆς ἰ περι τὰ τοιαῦτα δεινότητος παρακρουομένης ἡμῶν τὴν δίδωσκον καὶ τῆς ἀλήθειας ἀποσφαλλώσης. Εἰ δὲ τις τὸν ἀκατάσκειον τὴ καὶ γυμνὸν πάσης περιβολῆς προσέεται λόγον, ἐρούμεν, ὅπως ἂν οἶόν τὴ ἢ, κατὰ τὸν εἰρμὸν τῆς γραφικῆς ὑψηγῆσως, τὴν περι τούτων θεωρίαν προσάγοις. Εἰ δὴ οὖν καὶ ἡμῶν θεῶν Πατέρων γραφαὶς ἐκλήσεται; ἀντιπροσεταιεῦσθαι κατ' αὐτῶν ἀναγκαλὸν ἐτύγγανεν, ἀκατάσκειον τῶ τρέπω καὶ αὐτὴ ταῖ; σαφεστέραις ἂν ἐχρησάμεθα, καὶ ὑπόσαι προφανῆ καὶ ἀναταγώνιστον τὸν ἐγκείμενον τοῖς μετιούσι παρέχουσι νοῦν, καὶ οὐ μᾶλα δὴ ταῖς εἰνιγματώδαι καὶ δυναμέναις διὰ τὴ τὰς τῶν ὑποκειμένων ὁμωνυμίας καὶ διὰ τὸ τῆς λέξεως καὶ τῶν ὀνομάτων ὁμιχλῶδῆς τὴ καὶ ἀμφιβρεπῆς πολλαχῶς ἐρμηνεύεσθαι. Εὐρίσκομεν γὰρ πολλαχῆ τῆς θεῶς Γραφῆς ἐπίκρυψιν ἐδ αὐτοῖς ὀνομασιν ὀποκαθημέναι, ὡς τὸ εἰκόσ. Ὅσπερ γὰρ εἰ τῶν βασιλέων θάλαμοι, καὶ ὀπόσα ἀνθρώποις ἱερὰ τὴ καὶ τίμια, ὀπό παραπετάσμαισιν ἄλλα ἄλλοις καλύπτονται, ἵνα μήτε δήμοις ἀνοείσι προκειμένα κιβδηλέηται, μήτε περιφρονῆται διὰ τὸ τῆς καταλήψεως πρόχειρόν τὴ καὶ ἄπονον, οὕτω δὴ καὶ τὰ πλείστα τῆς θεῶς Γραφῆς καὶ μάλιστα οἰς μυστικοῖ τινεσ ὑπεδρεύουσι λόγοι, καθάπερ ὀπό παραπετάσμαισιν καλύπτονται τοῖς τοιούτοις ὀνομασιν, ὅσα πολλὸν τὸν γνώφον ἐπισύρονται καὶ σκότος ἀποκρυφῆν αὐτῶν τίθενται καὶ κύκλω αὐτῶν τὴν σκηνὴν αὐτῶν. Εὐρίσκομεν ἐδ καὶ τοὺς θεῶς Πατέρας, Βασιλείῶν φημι καὶ Χρυσόστομον, Μάξιμέν τὴ καὶ Κύριλλον, παραγγέλλον; ας, μὴ ὅσα τῶν ὀνομάτων, μὴδ' ἐν ἐσοις ὑποκειμένοι; ἤχοῦσι αὐτὸν, καὶ κατὰ τρέπον εὐθύ; ἐκλαμβά; ειν ὀμοῦ τὸν αὐτὸν, μὴδὲ ταῖς λέξεσι προσέχειν καθάπαξ τὸν νοῦν, ἀλλὰ ταῖ; τῆς ὑποκειμένης ὑποθέσεως ἱνολαίς καὶ τὸν σκοπὸν ὀμοῦ κατ' τὴν πρόθεσιν τῆ; μελετωμένης Γραφῆς ἐξετάζειν, ὡς τὸ εἰκόσ, [P. 315] καὶ τοῖς προσῶποις καὶ τοῖς καιροῖς ἀναλόγως καὶ καταλλῆλας ἐπαρμύζειν καὶ συμβιβάζειν. Φησὶ δὲ καὶ ὁ θεολόγο; Γρηγόριο; (83), ὅτι ταῖς προσηγορίαι; τινε; ὀμοῦ καὶ τὴν οὐσίαν παχυμερῶς συνδιαίρεισθαι ἐξέζον; τες ἀνάξια παντάπαι; τῶν θεῶν ταῖ; αὐτῶν ἱνολαί; ἐξέζουσι. Τοσαύτης τὸν;ν διχοστασίας ἐκχωρησούσης περι τὰς λέξεις καὶ τὰ ὀνόματα, διὰ τὰ; ὀμωνυμίας τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων, καὶ ἄλλως μὲν ἐπὶ θεοῖ λαμβάνεσθαι ἐπειδόντων αὐτῶν, ἄλλως δ'

gor. Nyss. lib. II, Contra Eunomium, eodem sensu, sed non iisdem verbis. Boivin.

(83) Ad Evagrium, De Divinitate. Boivin.

καὶ τῆς γεννητῆς αὐτῆς καὶ βουστῆς φύσεως, τίς
 βραδὴ ἐφικέσθαι θῆ τῆς ἀξίας; Ἐὶ γὰρ τοὺς θείους
 Πατέρας ἐκείνους, ἐὰ τοῦ Πνεύματος ὄργανα, τοὺς
 κλέων ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀνθρωπίνην σοφίαν διεξελθόν-
 τας, εἰ οὖν ἐκείνους ἐν ταῖς θεῖων Γραφῶν ἐξηγή-
 ασαι διαφανοῦντας, ἐόρῃσκον πολλὰ καὶ μικροῦ
 εὐανεντία πολλὰς διεξίσταντας, διὰ τὸ γνόφω κολλῆ
 καὶ, ὅσον εἰπεῖν, προκυλοῖσθαι στεφροῖς καὶ ἀδαμαν-
 τίνους δορυφορεῖσθαι τὰς θείας αὐτῶν καὶ ἀψηλοτέρ-
 ρας ἐπιπέλας· τί ἂν ἔχοι τις ἑτέρος; λέγειν, μήτε τὴν
 ἀνθρωπίνην σοφίαν ἐγγύς σου τυγχάνων ἐκείνων καὶ
 ἄμα πολλῆς ἀπόκων τῆς μοχθηρίας αὐτῆς καὶ ὀλι-
 κῆς προσκαθείας; Ἰδοὺ γὰρ, ἵνα σωκῆ παραδράμω
 τὰ κλειστά, τὸ, « Κύριος ἔκτισά με ἀρχὴν ὄδων αὐ-
 τοῦ, » ἢ μὲν θεῖος καὶ μέγας Βασιλεὺς περὶ τῆς
 ἐμφανιζομένης τῆν κόσμῳ σοφίας εἰρησθαί (84) φησι,
 μονουχοῦ φωνῆν ἀπεισῆ; διὰ τῶν ὁρωμένων, ὅτι
 παρὰ θεοῦ γέγονε καὶ οὐκ αὐτομάτως ἢ τοσαύτη
 σοφία τοῖς ἀποκλεισθεῖσιν ἐμπρέπει· καθὰ καὶ τοὺς
 ὁρμάνους ὁ Δαβὶδ διεγείσθαι φησι τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ
 φωναῖς ἀλλήλοισι. Ὁ δὲ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγό-
 ριος; τοῦ Σωτήρος τοῦτον εἶναι φάσκει τὸν λόγον (85)
 καὶ ἐξῆς; ἐρμηνεύων, ὅσα μὲν μετὰ τῆς αἰτίας εὐ-
 ρίσκει, τῆ ἀνθρωπότητι ταῦτα προστεθῆσιν· ὅσα δ'
 ἀπλῆ καὶ ἀνάτεια, ταῦτα διελὼν λογίζεται τῆ θεότητι.
 Ἄλλ' οὕτοι μὲν σκεῖν τοῦ Πνεύματος ὄντες καὶ πρὸς
 ἑαυ βλεπόντες σκοποὺν καὶ τὴν τοιαύτην διαφανίαν
 ὡσπερ ἔκ διαφόρων ὁδῶν πρὸς ἐν περιάγουσι τέλος,
 εὐσεθεὶς δηλοθῆ καὶ σωτήριον. Οἱ δὲ τῶν ἄλλοτριῶν
 αἰρέσεων ἡγεμόνες, πρὸς αἰν λαμβάνοντες τὸ τῆς
 βασιλείας δουρεφικτον τῶν Γραφῶν, δίκην ἱεροσύλων
 καταβαλόντες αὐτάς καὶ πρὸς ὀβύσσους πυθμένας
 καθέλικουσι τῶν βλασφημιῶν. Ἐὶ γοῦν ἀναγκαῖον
 ἐτύχων καὶ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀπλίζειν τὴν
 γλώτταν κατὰ τῶν ἐναντίων, ὡς ἐφαμῖν, οὐ τοιού-
 τος ἂν ἐχρησάμεθα τοῖς ὀνόμασι, οἷς τὸ πολύτροπον
 καὶ πολυσχιδὲς ἀμφωλεύει τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τοῖς ἀναμ-
 φισθητήτως ὀμολογημένοις καὶ συμπαφωρημένοις ἐξ
 ἀμφοῖν καὶ ὅσα εἰς ἐπινοίας ἄγουσιν ἡμᾶς ἐξ ἀνάγκ-
 ης τῶν νοητῶν κατὰ τὸ ἀπλοῦστερον· ἐπεὶ πόμπολλα
 σφῆδρα καὶ ταῦ· α ἐπανθεῖ τῆ θεῖα Γραφῆ. [P. 316]
 Ἐπει δ' οὐκ ἀναγκαῖον τοῦθ' ἡμῖν ἔστιν ἐν τῷ παρ-
 ὄντι, ἔρηρεισμένοις καὶ ἡδρασμένοις ἐπὶ ταῖς κρείτ-
 τοσι βῆσαι καὶ ἀσφαλεστέροις, ταῖς τε εὐαγγελικαῖς
 δηλοθῆ καὶ ὡς ἀνωθεν τοῖς ὀσίοις Πατέροι τὸ θεῖον
 τῆς πίστεως κεκῦρμεται σύμβολον (ταῦτα γὰρ ὀροι
 καὶ θέσει; ὡς ἀληθῶς γνωριμώτεροι τε καὶ ἀναπό-
 δεικτοι); σωκῆ τὰς αὐτῶν φιλονεικούς ἐνοστάσεις
 ἀνατρέπειν μᾶλλον ἢ λόγοις, ἔμοι δοκεῖ δικαιοτέρον.
 Εἰ δὲ πῶς ἐνίσταται, τοὺς θείους Πατέρας συλλογι-
 σμοῖ; πῶ· λέγεις χρωμένους παρὰ τῶν ἐν τοῖς τοιούτοις;
 οὐκ ἂν ἔγοργε καίρια φάσκειμι φῆσαιμι τοῦτον. Οὐ
 γὰρ ἵνα δείξωσιν, οὐθ' ὅ τι ἐστὶ τὴν φύσιν ὁ θεός;

A ait; quoniam hæc tantum non voce edita per ea,
 quæ sub aspectum oculorum cadent testetur, se a
 Deo esse conditam et non casu exstitisse, ut tanta
 in iis quæ facta sunt sapientia emineret; quem-
 admodum et David coslos dixit Dei gloriam enarrare
 vocibus ineffabilibus. At magnus in theologicis Gre-
 gorius Servatoris hanc orationem esse ait, eamque
 ordine interpretans, quæ cum causa esse conjuncta
 invenit, ea humanitati accommodat: quæ vero
 simplicia et sine causa, diliauguit ac 512 Divini-
 tati attribuit. Enimvero hi, cum Spiritus vasa sint
 et ad eundem scopum colliment, tale desidium
 velut diversis viis ad unum finem eumque pi-
 um ac salutarem inſectunt. Extraneorum vero sectarum
 auctores, arrepta obscuritatis Scripturarum occa-
 sione, sacrilegorum instar eas dilacerant et in ex-
 tremam blasphemiarum abyssum detrudunt. Quod
 si nobis etiam in præsentia esset opus linguam
 contra adversarios acuerè, ut diximus, non iis vo-
 cabulis uteremur, in quibus sententia multiplex et
 varia lateret; sed iis, quæ extra omnem contro-
 versiam consentientibus animis utrique confiteren-
 tur, quæque necessario nos ad cogitanda ea dedu-
 cerent, quæ simpliciori sensu intelligerentur. Nam
 et hujusmodi permulta e sacris Litteris velut of-
 florescunt. Sed quia nobis id hoc tempore non est
 necessarium, qui melioribus et tutioribus dictis,
 evangelicis videlicet, et sacro fidei Symbolo, a sanctis
 Patribus olim sancito, nitimur et veluti funda-
 menta revera sunt notiora, nullamque demonstra-
 tionem requirunt; silentio rixosas illorum conten-
 tiones et adversationes quam disputationibus ever-
 tere mihi videtur esse æquius. Quod si nobis oc-
 curritur ab aliquo, sanctos Patres sæpe syllogiamis
 usos in ejusmodi questionibus, cum ego haud op-
 portuna dicere affirmarim. Neque enim eo id fece-
 runt, ut ostenderent, quæ Dei natura esset, aut
 quæ Filii 513 generatio, aut quæ Spiritus sancti
 processio: sed potius, ut eos coercedent, qui sine
 ulla modestia in theologiam invaderent. Alioqui
 dicat mihi aliquis, quo consilio magnus ille theo-
 logus Gregorius eos, qui contentiose de generatione
 Filii et de Spiritus sancti processione interroga-
 bant, hac verborum figura aggressus sit: « Dic
 mihi, inquit, quo pacto Pater natus non sit, et ego
 naturam generationis Filii, explicabo et Spiritus
 processionem; et ambo insaniamus, in arcana Dei
 curiosos oculos inserentes: si præsertim, qui nec
 ea quæ ante pedes sunt, intelligere possumus, non
 arenam maris, non guttas pluviarum, nec dies sæ-
 culi enumerare: tantum abest, ut in Dei profun-
 ditates descendere et adeo ineffabilis naturæ et

Variorum notæ.

(84) Basilus Magnus lib. iv. *Adversus Eunomium*, ad illa verba, ΚΥΡΙΟΣ ΕΚΤΙΣΕ ΜΕ, Ἀνάγκη οὖν, in-
 quit, εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ νοσῖν. Εἴποι δ' ἂν
 τίς καὶ τὸν Σολομῶντα περὶ τῆς σοφίας εἰρηκέναι,
 ἥς καὶ ὁ Ἀπόστολος μέμνηται, εἰπόν· ἔπειθὶ γὰρ

ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω κόσμος διὰ τῆς σφ-
 ρίξ; τὸν θεόν. Fortasse ad ea verba Gregorius re-
 aperit. Boivin.

(85) Gregor. Naz. locutione ἁ. de Filio. Boivik.

omnem rationem superantis rationem reddere quæmus. Ac paulo post iterum, adversario quærente specimen et similitudinem, ac, « Da mihi, inquit, ex eodem partim Filium, partim non Filium, deinde et eandem substantiam; ac Deum et Deum admittam, » respondet: « Dato et tu mihi Deum alium et naturam Dei; et ego tibi eandem Trinitatem dabo, cum iisdem et nominibus et rebus. Si vero unus est Deus, una suprema natura: unde tibi afferam similitudinem? » Est enim valde turpe, nec modo turpe, sed et perabsurdum, ex inferioribus superiorum petere imaginem, et eorum quæ immota sunt ex iis quæ fluxa et caduca, et quod Isaias ait, viventia in mortuis requirere. Quapropter etiam alibi ait: « Intra limites nostros **514** consistentes ingenitum et gentium inducimus, et id quod e Patre procedit, ut ipsa Deus et Verbum ait. » Hæc igitur ejus sunt, non qui asserendo constituere velit, quid hæc sint, sed ejus, qui repellat et deterreat eos, qui temere ad hujusmodi assertiones confugiunt. Equomodo autem aliter sentiat, qui ne vocabula quidem Dei naturæ congruentia reperiri ab hominibus posse affirmat? Res enim divinas nostris nominibus, ut licet, exprimimus. « Nam si in iis, inquit, quæ intelliguntur, ea quæ infimum locum obtinent, nempe ψυχή et λόγος, propriis nominibus carent (ceterum ψυχή femineo nomine appellatur, cum ea ejus natura non sit, et λόγος masculino, etsi ejus non sit mascula natura); ea intellectilia, quæ omnium prima sunt et omnem intellectum superant, propriis appellari nominibus quomodo affirmabimus? » Cum igitur tantæ et notionum et appellationum tenebræ nostræ menti offundantur, quis ratiocinari in his queat? Quod qui conatur, bifariam peccat. Neque enim horum quidquam novit, simulque eas ignorare ignorat. Qui autem ignorat, quando et ubi oporteat ratiocinari, ne tum quidem cum ratiocinandum erit, ea quæ oportet atque eo modo quo oportet argumentando concludet. Quod etsi fortasse præstet, tamen suspecta erit audientibus ejus oratio, qui eum ut simplicem et amentem semel reprobatum cavebunt. Fortassis etiam sancti illi Patres istiusmodi absurdas contentiones silentio prorsus repulissent, nisi invito eas refutare coacti essent, cum populum, nondum **515** in fide stabilitum nec omnis dubitationis expertem, alias aliis sectis suborientibus facile adherere vidissent. Nunc autem cum multitudo ita confirmata et in fide defixa sit, ut ferri naturam facilius mutes, quam eos paululum a patriis dogmatibus abducas: quid opus est disputationibus nihil profuturis? Ut enim et ipse Apostoli verbis ¹

¹ Rom. vii, 9.

Variorum notæ.

(86) Gregor. Naz. oratione de Spiritu sancto. BOIVIN.

(87) Dies sæculi, non, ut vertebat Wolfius, æternitatis. Nam dies æternitatis numerare non magis facile est, quam in Dei profundo descendere. BOIVIN.

ὁθ' ὅ τι ἐστὶν Υἱοῦ γέννησις, οὐθ' ὅ τι ἐστὶ Πνεύματος ἀγίου ἐκπόρευσις, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἄλλως ἐπίσχωσι τοὺς ἀτάκτως τῇ θεολογίᾳ ἐπιπηδώντας. Εἰ δ' ὄν, λεγέτω μοι τις παρελθὼν, εἰ βουλόμενος ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὐκ οὐκ σχηματίζει τὸν λόγον πρὸς τοὺς ἐριστικῶς ἐρωτῶντας περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ γέννησεως καὶ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως. « Εἰπέ μοι, » φάσκων (86), « σὺ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ φυσολογήσῃ καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Πνεύματος, καὶ παρακλητίζομεν ἄμφω, εἰς Θεοῦ μυστήρια παρακλυπτοντες. καὶ ταῦτα εἶπες; Οἱ μὴδὲ τὰ ἐν ποσὶν εἶδέναι δυνάμενοι, μὴδὲ ψάμμον θαλασσῶν καὶ σταγόνας ὕετοῦ καὶ ἡμέρας αἰῶνος (87) ἐξεραμεύεσθαι, μὴ ὅτι γὰρ Θεοῦ βῆθεσιν ἐμβατεύειν καὶ λόγον ὑπέχεσθαι τῆς οὐρακῆς ἀρρήτου καὶ ὑπὲρ λόγον φύσεως. » Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν, τοῦ ἐναντίου ζητοῦντος ὑπόδειγμα καὶ ὁμοίωσιν καὶ, « Δός μοι, » λέγοντας, « ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὸ μὲν Υἱόν, τὸ δὲ οὐκ Υἱόν, εἴτα ὁμοούσιον, καὶ δέχομαι Θεὸν καὶ Θεόν, » ἀποκρίνεται λέγων. « Δός μοι καὶ σὺ Θεὸν ἄλλον καὶ φύσιν Θεοῦ, καὶ ὄνομα σοὶ τὴν αὐτὴν Τριάδα μετὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων. Εἰ δὲ εἰς Θεὸς μία φύσις ἢ ἀνωτάτω, πῶθεν παραστήσω σοὶ τὴν ὁμοίωσιν; » Ἄλλαν γὰρ αἰσχροὺν, καὶ οὐκ αἰσχροὺν μόνον, ἀλλὰ καὶ μάταιον ἐπεικῶς, ἐκ τῶν κάτω τῶν ἄνω τὴν εἰκασίαν λαμβάνειν, καὶ τῶν ἀκινήτων ἐκ τῆς ρευστῆς φύσεως, καὶ, ὃ φησιν Ἡσαίας, ἐκζητεῖσθαι τὰ ζῶντα ἐν τοῖς νεκροῖς. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλοχού φησιν. « Ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὄρων (88) ἰστάμενοι τῶ ἀγεννητῶν ἐισάγομεν καὶ τὸ γεννητὸν. καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς; ἐκπορευόμενον, ὡς φησιν αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ Λόγος. » Ταῦτα δὴ τοίνυν οὐ θέλοντός ἐστι κατασκευάζειν ὃ τι ἐστὶ ταῦτα, ἀλλ' ἀνασθενόντος καὶ ἀποτρέποντος τοὺς ἀλόγως εἰς τοιαύτας κατασκευὰς καταφεύγοντας. Πῶς γὰρ; ὅς οὐδ' ὀνόματά (89) φησι πρόσχηκτον φύσει Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις εἶσιν εἶραίν. [P. 317] Ὀνομάζομεν γὰρ, ὡς ἡμεῖς ἐφικτὸν, ἐκ τῶν ἡμετέρων τὰ τοῦ Θεοῦ. « Εἰ γὰρ τῶν νοητῶν (φησὶν) ἕξατά ψυχή καὶ λόγος κύριον οὐ κέκτηνται τοβνομα. ψυχή μὲν γὰρ ὀνόματι θελογικῶ προσαγορεύεται, τοιαύτην οὐκ ἔχουσα φύσιν, καὶ ὁ λόγος δ' ἀβρόνος φύσεως ἥμισυ ὄν ὁβρενικὸν καὶ αὐτὸς ἐκτίσαστο τοβνομα. εἰ οὖν ταῦτα κύριον οὐ κέκτηνται τοβνομα, πῶς ἂν τὰ πρῶτα καὶ πάντων ἐπέκεινα τῶν νοητῶν νοητὰ κυρίως ὀνόμασιν ἐπιτεκλήσθαι φησάμεν; Ἐποσῆτης τοίνυν νυκτὸς ἐπιπροσδοσῆς τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ τῶν τε νοημάτων καὶ ὀνομάτων, τίς ἂν ἐν τοῦτοις συλλογίζεσθαι δυνήθει; Εἰ δὲ τις ἐπιχειροίη, δικίως ἀμαρτάνει. Οὐτε γὰρ οἶδεν ἐν τοῦτοις οὐδὲν καὶ ἅμα ἀλλεθῶν ἑαυτὸν οὐκ εἰδῶς. Ὁ δ' οὐκ εἰδῶς ὅτι δὲ καὶ ὅπη δεῖ συλλογίζεσθαι, οὐκ

(88) Gregor. Naz. oratione prima de Filio. BOIVIN.

(89) Gregor. Naz. ad Evagrium de Divinitate. BOIVIN.

ἔτε δαὶ συλλογιζόμενος, συλλογίσσεται ὅτι δαὶ καὶ ὅπως
 θεῖ· εἰ δ' αὐτοῦ ἰσως, ἀλλ' οἱ γε ἀκούοντες δ' ὀκο-
 ψία; ποιήσονται τὰ λεγόμενα καὶ φυλάξονται, ἀφι-
 ληθῆναι γὰρ καὶ ἔσονται ἔπειθ' αὐτοῦ καταγρόντες.
 Τάχα δ' ἂν καὶ σιωπῇ πανταχοῦ τὰς τῶν ἀτό-
 πων ἐκείνων ἔρως καὶ οἱ θεοὶ ἐκείνοι Πατέρες
 ἀπεκρούσαντο, εἰ μὴ ἐς ἀνάγκης καὶ ἀκογίας
 ἀντιλέγειν ἤγοντο, βέλτε τὸν ὄχλον ὁρῶντας ταῖς ἄλ-
 λοισι ἀλλως ἐπιφυσόμεναις αἰρέσεισι προσόντα διὰ τὸ
 ἀνέδραστον εἶναι κατὰ τὴν πίστιν καὶ οὐ σφόδρα τοι
 ἀναμφίβολον. Νῦν δ' ὅτε βεβαιωθέντων καὶ στήρι-
 χθέντων εἰς τὴν πίστιν τῶ κλήθους, ὥστε θάττον ἂν
 ἴδοι τις τὸν σίδηρον μεταθέντα τὴν φύσιν, ἢ τοῦτους
 βραχὺ τῶν πατρῶων μεταθεμένους δογμάτων, τίς
 χρεῖα λόγων ὠφελήσονται οὐδέν; Καὶ γὰρ ἔτι καὶ
 τὰ τοῦ Ἀποστόλου κατὰ καιρὸν ἐφ' ἔγωμαι, κέπει-
 σμαι, ὅτι οὐτε θάνατος, οὐτε ζωὴ, οὐτε ἀγγελος,
 οὐτε ἀρχαί, οὐτε δυνάμεις, οὐτε ἐνεστώτα, οὐτε μέ-
 λοντα, οὐτε ὄψωμα, οὐτε βάθος, οὐτε κτίσις ἑτέρα
 θνητῆσαι τούτους τῶν πατρῶων ἀποστήσαι θεσμῶν
 καὶ δογμάτων. Ἐπειτα, εἰ μὲν πρῶτος ἦδη ταῦτ'
 ἐνοχλοῦντας ἦσαν, καὶ πρῶτος ἡμῖν τὰ τοιαῦτα προῦ-
 τίθεσθαι ἰσως ἂν καὶ αὐτοὶ πρὸς λόγων ἄγνων καὶ πε-
 ςκαυοζόμεθα τήμερον εἶναι γε θεῶ. Ἐπιπὶ δὲ πάλαι
 ταῦτ' ἐξήτασται καὶ τάξις εὐλήφισαν τὴν προσήκου-
 σαν, καὶ τὸ κύρος λαμπρὸν παρεπέμφθη τῷ χρόνῳ,
 κενταῦθα πολλάκις ἐνημέρησαντες οὗτοι πολλάκις καὶ
 ἀπεκρούσθησαν πρὸ δίκαιον τοῖς πάλαι καλοῖς δεδο-
 μένοις τήμερον ἡμῶν ἐνοχλεῖν καὶ ἀνήματα μοχθῶν,
 ἀνακυκλούντας δαὶ τὰ αὐτὰ; καὶ τούτοις μὲν ἀνεπα-
 χθῆ; τοῦτο καὶ σφόδρα τοι περισπούδαστον. Λογισμοῦς
 γὰρ ἐκ λογισμῶν ἀμαίθοντες [P. 518] ὀποσαίνοντά;
 τε καὶ ὀπισθουμένους δαὶ τὰ βελτίονα, ἢ περιτρέψαι
 ἡλίκασαι τὴν ἦσαν ὀπὸ τοῖς αὐτῶν ἐναντίους ἡμῖν
 καὶ τὸ φθάσαν αἰσχος ἀποτρέψασθαι, ἢ πολλὴν τῆς
 συνόλου καταχευόμενος τὴν γλωσσαλίαν μετὰ τῆς
 συνήθους ὀφρῦος, ἔπειτα ἐξελευσθεῖσαι διασκαίροντας
 πανταχοῦ φήμην ἀναίδειας μεστὴν καὶ κλέπτουσαν
 τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἐσθήσαντο τρέπαιον, ὅτι τὰ σφῶν
 αὐτῶν σμικρολογήματα. Ἀλλ' ἡμῖν γε οὐ προδιδόναι
 τὸ μεγαλοπρεπῆ; ἡμῶν δαὶ, οὐδ' ἂν συμφέρει τοῖς
 ἐναντίους, τισὶν ἡμῶν πράττειν χρεῶν· ἀλλὰ ταῦθ'
 ἡμῶς μάλλον, ἔπειθ' ἡμῖν. Ποῦ δ' οὐκ ἂν ἄγνωμοσύ-
 νης εἶη ἐλαῖνον, Ἐλλήνων μὲν ὀπὸ τῶν Πυθαγόρειοι
 τε καὶ Ἐπικούρειοι, τούτους; οὗτοι τοὶ θεοὶ καὶ ἀναν-
 τίρρητα τὰ τῶν διδασκάλων οἰσθεῖαι δόγματα καὶ θε-
 σπισματα, ὡς σιωπῇ τὰ σφῶν λεγόμενα ὀχεσθαι (90),
 μήτ' ἀμφοβάλλουσαν ἀκόην, μήτε γλώτταν προδιδόν-
 του; ἀντίφωνον· ἡμῶν δὲ τοῖς θεοῖσι νόμοι; καὶ δόγ-
 μασι τισὶ τῆς ἡμῶν ἀρχηγῶν εὐσεβείας καὶ πίστεως;
 οὐ μάλαι ἐθέλειν ἀναποδείκτοις καὶ οἰά τισιν ὀροις
 περῆσθαι, ἀλλ' ἀμφοβάλλόντων καὶ πολυπραγμο-
 νούντων ἄλλων ἀνέχεσθαι καὶ κατακερματίζόντων
 τῶν νόμων, καθάπερ ποιοῦσι καὶ οἱ πόλεμοι τὰ λάφυρα
 εἶναι γε πολλῇ περιδίνοντες ἀκοσίμη. Εἰδέναι μὲντοι

A apposite utar, certus sum, quia neque mors, neque
 vita, neque angelli, neque principatus, neque vir-
 tutes, neque instantia, neque futura, neque alti-
 tudo, neque profundam, neque creatura alia pote-
 rit istos a patriis institutis et decretis abducere.
 Deinde si jam nunc primum et primis nobis mo-
 lesti essent Latini ista proponentes, fortassis et
 ipsi ad verborum concertationes Deo propitio hodie
 accingeremur. Sed cum olim hæc examinata et ita
 ut decebat definita et diuturnitate temporis locu-
 lenter confirmata sint, atque isti sæpius hac pro-
 fecti subinde repudiati fuerint : quo jure ea quæ
 olim recte decreta sunt hodie turbabimus et inani
 labore eadem semper repetemus? Quod istis quidem
 nec grave est, et summo studio queritur. Non aliis
 B atque aliis rationibus comminiscendis, iis videlicet
 quæ ipsis blandiantur et subinde meliora promit-
 tant, aut victoriam sibi de adversariis nobis, con-
 versa fortuna et abolito vetere probro, cessuram
 pollicentur : aut ubi mala multa in conventum
 nostrum solito cum supercilio dixerint; tum demum
 famam de victoria 516 reportata impudentissi-
 mam sparsuros se ubique sperant, diassimulata veritate,
 quæ est eorum vaniloquentia. Verum nos
 committere haud decet, ut dignitatis nostræ am-
 plitudinem prodamus ; neque ea, quæ e re adver-
 satorum sunt, sed ea potius, quæ nobis expedi-
 unt, agere debemus. Quantæ porro recordari
 esset, cum Græci illi, qui Pythagoram aut Epicu-
 rum auctorem sequuntur, adeo divina et certa pu-
 tent dogmata ac decreta magistrorum, ut quid-
 quid illi dixerint, taciti ipsi admittant, ac neque
 auribus dubitauer accipiant, neque linguam con-
 tra exserant; nos legibus et decretis primorum re-
 ligionis et fidei nostræ auctorum nolle citra de-
 monstrationem uti ac iis velut certis limitibus in-
 sistere, sed alios ferre disceptantes et curiose
 inquirentes et mentem quasi minutim concisam
 in diversa trahentes, non aliter quam hostes ho-
 stium spolia diripere ac foedissime distrahere so-
 lent? Cæterum illud quoque scire est operæ pre-
 tium, non simpliciter, nec uno modo sanctorum
 Patrum scripta intelligenda esse. Quorum alia ad
 institutionem et utilitatem legentium accomodate
 edita sunt; personarum quidem et temporum ha-
 bita ratione, sed religiose omnia; quædam inquam
 sic edita; alia dogmatico, alia encomiastico, alia
 denique contentioso. Quæ contentiosa, ea non de-
 bent aliunde alio transferri. Neque enim si quis
 pugnans cum hostibus et toto animo in gladium et
 clypeum intentus commillitonem ante pedes stan-
 tem disturbaverit, vel lex ea putanda 517 est,
 vel is accusandus, qui id fecit, cogitationem alie
 trahente necessitate et minime sinente, ut id,
 quod facium est, aliter fieret. Itaque illud caven-

Variorum notæ.

(90) Ut quidquid illi dixerint, taciti ipsi admittant, non, ut interpretabatur Wolfus, ut quidquid dixe-
 rit, taciti ferant. Boevna.

dum : item de iis que encomiastice dicta sunt, A prologibus utamur. Nam laudantibus ars ipsa quidvis dicendi licentiam dedit. Quæ vero dogmatico et sententiose enuntiata sunt, iis demum rectum et satum est veluti regulis et amussi quoad fidem uti. Ego vero sicut Italos improbo et reprehendo, adeo temere et arroganter in theologiam irruentes; ita etiam turpe et levitatis esse duco, eorum que probamus facere nos contraria, eorum vero que improbamus similia. Non enim quia confidentes illi sunt et aedaces in huiusmodi rebus, idcirco nos eorum exemplum sequi par est; neque eo, quod iidem a recta via deflexerant, et nos ea negligere oportet, que recte constituta sunt. Quin potius immoti intra legitimos terminos consistamus, et istiusmodi strepitus repellamus, sicut rapes in concussa fluctus incurrentes propulsat. Vereor enim, vereor, ne sumum fugientes in blasphemiarum flammam incidamus. Quod enim a veteribus Græcis de Platone jactatum est, cum is ad Dionysium Sicilia tyrannum hospes venisset, regiam pulvere impetantem fuisse; cum plerique describendis lineis incumbere illico cœpissent; id et apud nos hodie alio modo accidit. Etenim ipsis, ut ita dicam, cerdonibus patent effusa theologiæ mysteria, quorum rationibus syllogistica 518 arte penetrandis ita omnes incumbunt et inhiant, ut pecudes herbis et pascuis. Atque ii quorum fides an recta sit ambiguum est, nec non ii qui quomodo sit credendum et quid sit illud, quod vocant credere, ignorant; ii, inquam, et fora et porticus et theatra omnia theologia compleverunt, neque solem hunc impudentiæ suæ facere testem reverentur. Et quid absurdius cogitari queat, quam cum olim Græcorum dogmata florèrent, certum ordinem existisse, et mystica arcana, Delphorum theologiis commissa, nulli alii vel vulgare vel indagare licuisse, sive is Plato, sive Socrates esset, aut quivis alius sapientiæ laude celebris : apud nos autem, qui sincerum veræ religionis mysterium profitemur, ita res divinas profanari et quibuslibet de iis disserendi potestatem dari, vel potius quemlibet eam sibi ipsi arrogare? Gregorius vero divinarum rerum peritissimus linguam ad theologicas disputationes appellere sic reformidat, ut manum ad flammam. Proinde multis verbis se excusat, declaratque, se non libenter accedere ad disputandum de Deo, et eos qui id temere audeant improbat. Neque enim, inquit, laudabile est desiderium, sed et conatus ipse formidabilis. Et Ozæ exemplum adducit, qui Arcam olim solammodo attingere ausus perii; Deo, inquit, reverentiam Arcæ debitam sic asserente. Quod si rex eum quam primum e medio tolleret, qui regiam coronam impudentem 519 suo capiti imponere auderet; quot fulmina, quot turbines is meretur, qui temerario ausu irrumperet in theologiam non dubitat? Volo enim brevem narrantiunculam veteris memoriæ, huic negotio valde consentaneam, subjungere. Alexan-

καὶ τοῦτο χρεῖον, ὡς οὐχ ἀπλῶς οὐδέ καθ' ἕνα γε τὸν τρόπον τὰς τῶν θεῶν Πατέρων γραφὰς ἐκλαμβάνειν θεόν. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν διδασκαλικώτερον τε καὶ οἰκονομικώτερον ἐξεδόθη τὸν τρόπον, καταλλήλων μὲν τοῖς προσώποις καὶ τοῖς ἄλλοις ἄλλως ἀνθούσι καιροῖς· εὐσεβῶς δ' ἅπαντα· αἱ μὲν γοῦν τῶν γραφῶν οὕτως ἐξεδόθησαν, αἱ δὲ δογματικῶς, αἱ δὲ ἐγκωμιστικῶς, αἱ δὲ ἀγωνιστικῶς. Οὐτ' οὖν τὰς ἄλλοθεν ἀγωνιστικὰς ἄλλοις μεταφέρειν χρεῖον. Ἐπει οὐδ' εἰ τις πολεμίας μαχόμενος καὶ ὄλην ἀπασχολῶν τὴν διάνοιαν ἐς τὸ εἶπερ καὶ τὴν ἀσπίδα πρὸ τοῦ σώματος ἰστάμενον τὸν συστρατιώτην ἐξώθησαν, οὕτω νόμον ἡγεῖσθαι τὸ πεπραγμένον, οὕτω τῷ πεπραγῶτι δίκαιον ἐγκαλεῖν, τῆς ἀνάγκης ἄλλοις τῆνικαῦτα περιστάσεως τὸν λογισμὸν καὶ ἥμισυ συγχοροῦσθαι ἄλλοις πεπραχθῆναι τὸ πεπραγμένον. Οὐτ' οὖν τοῦδ' οὕτω χρῆ ποιεῖν, ὅτι μὴ ταῖς ἐγκωμιστικαῖς ὡς νόμοις καυχῆσθαι. Ἀυτονομία γὰρ ἐκ τῆς τέχνης καὶ τέλ; ἐγκωμιστάουσι δέδοται λέγειν δοξα βουλομένοι; εἴη δὲ Ὅσας γε μὴ δογματικῶς τε καὶ ἀποφαντικῶς ἐκείνοι ἐξενήνοχασιν, τοῦτο δ' ἄρα ἀνιγλυθέν τε καὶ ἀσφαλὲς ὁλὰ τι καὶ κανόνι καὶ στήθῃμας πρὸς τὴν πίστιν καυχῆσθαι. Ἐγὼ τοίνυν ὡσπερ τοὺς Ἰταλοὺς διασύρω καὶ μέμφομαι, ἰταρῶς οὕτως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ὀργῆς; τῇ θεολογίᾳ ἐκπιπῶντας, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον αἰσχρὸν καὶ καλλίμβολον ἡγήμαι, ὃν μὲν ἐκαινοῦμένον ζῆναντία ποιεῖν ἡμᾶς, ὡς δὲ ψέγομεν τὰ παρακλήσια. [P. 319] Οὐ γὰρ οὕτως ἐκείνοι τοιμηροὶ καὶ θρασεῖς κατὰ τὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦτο καὶ ἡμᾶς ἐπισθῆσαι δεῖ· οὐδ' οὕτως τῆς εὐσεβείας ἐκείνοι γε ἐξετρέποντο, καὶ ἡμᾶς τῶν καθεστῶτων χρεῖον ἀμείλιχ'· ἀλλ' ἀκλινεῖς τῶν προσελκόντων ὄρων ἰσταμένους ἐντὸς τοῦς τοιμήτους· ραχροῦσθαι πρότους, καθάπερ προβαῖτες ἀτίναχοι τὰ προσιπτόντα κύματα. Δέδοικα γὰρ, μὴ κακὸν φεύγοντες εἰς κύρ βλασφημίας ἐμπιπώμεν. Ὁ γὰρ παρ' Ἑλλήσι κάλαι τεθρόλληται κατὰ Πλάτωνος, ὡς ἐκείνου γε κατὰ Διονυσίου τὸν τῆς Σικελίας ἐπιδημήσαντος τύραννον κοινῶρτος τὰ βροσλία ἐνπικέκλαντο, κατὰ τὰς γραμμικὰς ἐσχολίας τῆνικαῦτα τῶν κλειστον ὀρμώντων, τοῦτο δὲ καὶ παρ' ἡμῖν τρόπον ἕτερον γίγνεται σήμερον. Οὕτω γὰρ καὶ παρ' αὐτοῖς εἶπεν τοῖς βαυαύσοις ἐκίχονται τὰ θεολογία μυστήρια καὶ οὕτω καχῆσαν ἅπαντας ἐπὶ τῷ συλλογιστικῶς ἐμβατεύειν τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὡσπερ ἐπὶ τῇ γλῶσσι καὶ ταῖς νομαῖς τὰ βοσκήματα. Καὶ οἱ τὸ πιστεύειν ὀρθῶς ἀμφίβολον ἔχοντες, καὶ οἱ μὴδ' ὅπως δεῖ πιστεύειν αἰδέτες μὴδ' εἰ ἴστιν ὃ πιστεύειν φαῖν, ἀγορὰς καὶ περιπάτους καὶ θέατρα πάντ' ἐμπιπῆσαν εἰς τῆς θεολογίας καὶ οὐδέ τουτονὶ τὸν ἥλιον αἰσχύνονται μάρτυρα τῆς ἀναειδέας ποσόμενοι. Πῶς δ' οὐχ' ἀν εἴη τῶν σφόδρα ἀποπνεύστων, κάλαι μὲν ὅποτε τὰ Ἑλλήνων ἡμαρτὰς εἴφησαν, τῶν ἐν ἐπιπολάσειν καὶ ἄ τοῖς ἀελπῶν θεολόγοις ἐμπεπῆσαν μυστήρια, μῆδὲν τῶν ἄλλων ἐξείναι μῆτε λέγειν μῆτε περινοῦν, ἀν Σωκράτης; ἢ κῖν Πλάτων, πᾶν εἰ τις ἐπὶ σοφίᾳ περιφανῆς τε καὶ διαβόητος· παρ' ἡμῖν δὲ, ὡς ἀκίδηλον τὸ τῆς εὐσεβείας ἀμολογεῖται μυστήριον, οὕτως βεβηλοῦσθαι τὰ θεῖα καὶ κἀσα τοῖς θεολογίᾳ βουλομένοις εἶναι τοῦτ' ἐπειμένον καὶ

αὐτοχειροσθέντων ; Ἄλλ' ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος τοσούτων ἀποδεικνύει πρὸς θεολογίαν τὴν γλῶτταν κινεῖν, ὥσπερ τὴν χεῖρα πρὸς φλόγα πυρός; Ὅστε καὶ πολλοὺς πρὸς παλαιήτην προβάλλεται λόγους, ἐν οἷς οὐδ' αὐτὸν ἔγχειρεῖν προθυμοῦμενον τοῖς περὶ Θεοῦ δείκνυσι λόγους, ὅτε τὸν ἔγχειροῦντα θρασείως ἀποδέχεται. « Ὅντα γὰρ ἔκαινετὸς, » φησὶν (91), « ὁ πόθος, ἀλλὰ καὶ φοβερὸν τὸ ἔγχειρήμα. » Παριστάται δὲ καὶ Ὁρᾶν ἐκείνον, ὃς ἔτι; κιδωτοῦ πάλαι φαῦσαι τολμήσας μόνον ἀπέωλετο, φυλάσσοντος, φησὶ, τοῦ Θεοῦ τῇ κιδωτῷ τὸ σεβάσμιον. Εἰ δὲ καὶ βασιλεὺς τάχιστ' ἂν ἐξ ἀνθρώπων ποιήσαιεν, εἰ τις τῶν ὀπλησίων ἀνακτῆς ἐπὶ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς τὸ βασιλικὸν ἐπιθεῖναι τολμήσαιε στέρας, πόσων ἂν εἴη κεραυνῶν καὶ κρηστήρων ἄξιος, εἰ τις αὐτονομίᾳ θρασυτήτος οὕτως τῆς θεολογίας κατατολμᾷ; Ἔθελω γὰρ καὶ μικρὸν ἐκ τῶν πάλαι προσθεῖναι τῷ λόγῳ διήγημα, τῇ ὑποθέσει πένον τοι σφόδρα προσήκον. [P. 320] Ἀλέξανδρον φασιν, ἐκείνον τὸν Μακεδόνα, μετὰ τὸν πολὺν ἐκείνον δρόμον καὶ τὰ μεγάλα τρώσκια, ἐκιδέχοντα βραστόνης ἐνὶ κἀ τινος καὶ θυμηδίας ἐκιδᾶς τριήρους ἐπλεῖ περισκοπῶν καὶ ποταμῶν τὸν Εὐφράτην, ἐκπίπτει τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς, συμβῆν οὕτως πως, ἡ βασιλικὴ καλύπτρα περὶ μέσον τὸν ποταμὸν ἦν τάχιστα τις τῶν ναυτῶν εἰλήφει διατηξάμενος· καὶ αὐτὴν μὲν τῇ χειρὶ βαστάζειν ἔμα καὶ νήχεσθαι μὴ ἔχων, τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ περιθεῖς ἐξηνήξατο κομιζῶν ταύτην τῷ βασιλεῖ· ὁ γὰρ μὲν βασιλεὺς (92), ὅτι μὲν τὴν βασιλικὴν καλύπτραν αὐτῷ διεσώσατο, ἐλάττωτον ἰδὼν εἴσατο· ὅτι δ' αὐτὴν ἀναξίως τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ περιέθηκεν, ἀφαιρεῖται τῆς κεφαλῆς τὸν ἀνθρώπον. Εἰ δ' ἀνθρώπος ἀνθρώπον οὐκ ἠνόχετο τὴν αὐτὴν αὐτῷ περιθέντα καλύπτραν ζῶντα βλέπων ἰδοῦσι τοῦ λοιποῦ τὴν τὰ πάντα βόσκουσαν αἰθερίαν λαμπάδα, εἰ φήσομεν περὶ τῶν ἀετῶν οὕτως τῇ θεολογίᾳ ἐκπιδέοντων καὶ ταῦτα μῆτε θαύματος θυγαμένων ἐκδέλλειν, μῆτε θέλασαν τέμνειν, μῆτε ποταμούς; ὀδέων παρασκευάζειν ἐκδιύξαι ἐκ πέτρας, ἵνα τούτοις γούν μεταπίσωσι τοὺς πολλοὺς καὶ πρὸς ἐντοὺς ὡς εἰδὸς ἀναελχούσων; Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ἂ συμφέρειν ἐνόμισα, ταῦτα καὶ λέγειν προήγημα. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἀκούουσι ἀκοῆς ἄξια ταῦτα φανείη, τῷ Θεῷ χάρις τῷ πάντων καλῶν χορηγῶ. Εἰ δ' οὖν, σχεπέων τὸ βέλτιον. »

drum aiunt, Macedonem illum, post longum victoriarum cursum et magnos triumphos cum animum relaxare et recreare vellet, triremi conscensa in Euphrate navigasse circumspectantem, ac in medio flumine diadema illi fortuito e capite delapsum esse : quod cum nauta quidam natando pro- vectus apprehendisset, et quia manu gestare ac simul natare non poterat, capiti suo imposuisset, ac denique enata ad regem reportasset : homini illi, quod regium diadema servasset, talentum donavisse; sed quia idem diadema indigne capiti suo imposuisset, caput abstulisse. Quod si homo hominem, qui eodem secum pileo usus foret, vivum ferre non potuit, neque ultra passus est omnium rerum altricem intueri solis lucem, quid de iis dicemus, qui adeo petulantly in theologiam irrumpunt? idque eum neque dæmones ejicere, neque mare intercindere, nec aquarum omnes e rupibus efflere possint, ut istis saltem inductum vulgus dedoceant atque adeo in suas partes trahant. Ego vero quæ utilia esse judicavi, ea in medium proferenda esse consui. Quæ si auditoribus digna auditu visa sunt, Deo accepta refero, qui, quidquid pulchrum, largitur. Sin minus, 520 querenda sunt meliora. »

Γ'. Ταῦτα διεξιλέων ὁμόστοιχα λέγειν ἔδοξα (93) C τοῖς ἄλλοις ἀποστόλοις τῶν ἐπισκοπῶν τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα Δυρραχίου τῷ πάντῃ· ὃς κολιβῆ βίου καὶ συνέσεως ἀξίωται καὶ μεγαλοφρονίᾳ γνώμης διέπεραν ἐν τοῖς ἐπισκόποις, λόγῳ τε τὴν ἀρετὴν κοσμῶν καὶ ἀρετῇ τὸν λόγον. Οἷς ἀκολουθεῖν πεπαισασιν αὐτοὺς καὶ ὅσοι μὴ λόγοις τὴν γλῶσσαν ὀλλίξουσιν ἰδύναντο, πᾶσαν ἐριστικὴν ἐξ ἀνάγκης ἀποδέμενοι γνώμην.

III. Hæc cum dixissem, visus sum eruditiorum episcoporum opinioni congruentia dixisse, cum aliorum, tum maxime Dyrrhachini, viri præstantissimi; qui et senili gravitate et ingenii acuminis et animi magnitudine inter episcopos excellebat, ac virtutem eruditione et eruditioem virtute ornabat. Hos ii sibi sequendos putaverunt, qui eloquentia non valebant, omne contentionis studium coacti abjicere.

Δ'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ ὁ δεσπότης (94) τετελευτήησε Κωνσταντῖνος, αὐτῷ γὰρ συνθήσασθαι ἡμῶ καὶ τὰς ἀκαίρους τῶν πολλῶν προσδοκίας.

IV. Hoc tempore etiam despota Constantinus decessit, et una secum inanem vulgi exspectationem sepelivit.

Variorum notæ.

(91) Gregor. Naz. oratione περὶ δόγματος. BOVIN.
 (92) Vitiosa constructio. BOVIN.
 (93) Leo Allatius, De Eccles. Occid. et Orient. perp. consens. lib. II, cap. 16, sect. 2, pontificis Romani Benedicti XII ad Robertum Siciliæ regem epistolam profert, datam Avinionem III Kal. Sept. an. Chr. 1339, eique epistolæ subjungit acta eodem anno inter eundem Benedictum papam et Andronici juniori legatos, Barlaamum et Stephanum Iambulum, qui de Ecclesiarum concordia acturi Avinionem venerant. Denique, his omnibus velut j. restructis, hæc ipse addit de suo : Concordia ta-

men subsecuta non est, Nicephori Gregora omnia tum; et favore principis et eloquentiæ nervis usque de quo mæscens pervicacia, qui proliza oratione patriarcam ipsum, Dyrrhachinum episcopum, et alios perphores, seductos in suam traxit sententiam, ne legati pontificis audirentur, repudiarenturque omnia, quæ concordiam similem stabilire viderentur. Leo Allatius tempora confundit. Nam oratio illa Gregoræ non ad an. Chr. 1339 aut 1340 pertinet, sed ad. an. 1335, ut supra dictum est. BOVIN.
 (94) Andronici senioris imp. filius secundo genitus ex Anna prima uxore. Vide stemma Paleolog. et scriptores ibi laudatos. DUCANG.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΑ.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER UNDECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Turci Latinos ac Romanos terra et mari infestant. Latini principes cum Italiae rege et cum imperatori agunt de ineunda adversus communem hostem societate. Imperator pecunias cogit. Classem apparatus Latinorum adventum expectat. Latini inter se dissidentes ejus expectationem frustrantur. Rhodii, Phocæenses et Cycladum rector in imperatorem conspirant. Mitylenen proditionem capiunt. Catanæ Genuitæ, dux Phocæensium, eam sibi vindicat; navium numero sociis superior. Uzorem et liberos Phocæa arcessit. Quoniam jure huic urbi præfuerit. Genuenses Galatæi insolescunt. Eorum opulentia unde creverit. Variis artibus castellum suum amplificavit ac muniunt. Imperator munitiones eorum incendit. Eisdem bellum aperte molientes oppugnare negligit, ad majora intentus. Galatæi in summas angustias redacti ferociam exuunt. Pacem impetrant. Imperator Mitylenen proficiscitur. Naves quinque hostiles comprehendit et Chium perducit. Interim Catanæ Mitylenen munit. Romani adjunctis tibi Turcis Phocæam obsident.

523 I. Anno sequente Turci, plurimis navibus edificatis, non insulas tantum vexarunt in Ægeo et ultra Ægæum mare sitas, sed mercatorias etiam naves captas spoliarunt, et crebros excensus in mediterranea fecerunt, non serus ac si in sua terra versarentur, obsistente nemine. Quæ res Latinis æque ac Romanis exitio erant, et graviora etiam in postera pericula minabantur.

II. Latinorum itaque principes conveniunt, ac de ea re inter sese et cum Carolo Italiæ rege communicant; seque ad propulsandum hostem **524** paratos fore pollicentur. Missis etiam ad imperatorem legis consensum et ardorem Latinorum ei declarant, hortanturque, ne communibus periculis desit, et ut serio ac seculo in rem gerendam incumbat. Intolerabilia enim esse quæ Turci Latinis et Romanis detrimenta in dies inferant et in posterum inferre destinant. Ad hæc absurdum ac ignavissimi esse ingenii et animi, cum liceret ea jactura et translatione opum nostrarum, quibus quotannis inviti a barbaris spoliemur, ad navalium copiarum apparatus et propulsionem hostium uti, ultro cedere illis, et in evidens atque indubitatum discrimen nos ipsos una cum facultatibus

A. Α'. Τοῦ δ' ἐπιόντος ἔτους οἱ Τοῦρκοι πλεῖστα ναυπηγησάμενοι πλοῖα οὐ μόνον τὰς νήσους κακῶς διατίθεσαν τὰς τε κατὰ τὸν Αἰγαῖον καὶ μετὰ τὸν Αἰγαῖον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπ' ἑμπορίᾳ ἐξιούσας ἀκρόθας αἰρῶντες ἐληίζοντο· συχνὰς δὲ καὶ τὰς ἀποβάσεις ἐς τὴν μεσόγειον ἐποιοῦντο, καθάπερ ἐν φιλιᾷ γῆ, μηδένα τὸν προσιστάμενον ἔχοντες. Ἄθ' ἡ κοινήν τε ἐπ' ἤγε φθορὰν Λατίνους ὀμοῦ καὶ Ῥωμαίους καὶ ἔτι μαζικῶνα ἠπάσαι τὸν φόβον ἐν ταῖς ἐξῆς.

[P. 321] B. Κοινολογοῦνται τοίνυν συναλθόντες οἱ τῶν Λατίνων ἄρχοντες περὶ τοῦ πράγματος πρὸς τοὺς ἀλλήλους καὶ πρὸς Κάρολον τὸν τῆς Ἰταλίας βῆγα (95), καὶ πρὸς ἄμυναν τῶν πολεμίων παρασκευάζεσθαι ἐπαγγέλλονται. Πέμπουσι δὲ καὶ πρὸς βασιλεῖα προσελαν, διασαφῶντές τε τὴν κοινήν τῶν Λατίνων ὀρμὴν, καὶ ἄμα ἀξιοῦντες διαναστήναι καὶ αὐτὸν ἐς τὴν κοινήν χρεῖαν καὶ μὴ ἐν παρέργῳ θείναι τὰ τῆς σπουδῆς. Οὐ γὰρ ἀνεκτὰ ἐρασκον εἶναι, ὅσα Ῥωμαῖοις ἐπάγουσι καὶ Λατίνους οἱ βάρβαροι καθ' ἡμέραν θεινὰ, καὶ ὅσα ἐπάξαι ἐτι ἐπαγγέλλονται. Ἄτερον δὲ καὶ ἄλλως καὶ υἱοροτάτης πάντῃ διανοίας καὶ γνώμης, παρὸν τῆ καθ' ἑαυτὸν ἔτος γινωμένη ζημίᾳ καὶ παραπομπῇ τῶν ἡμετέρων χρημάτων πρὸς τοὺς βαρβάρους ἀπόντων ἡμῶν ἐς παρασκευὴν ναυτικῆς δυνάμεως καὶ ἄμυναν κατ' αὐτῶν [P. 322] χρῆσασθαι,

Variorum notæ.

(95) Fallitur Gregoras. Robertus enim tum Italia imperabat, cum Joannis XXII papæ suavis ipse ac Latini principes invicem convenerunt ad com-

primendas crebras Turcorum in Christianorum ditiones excursiones, anno scilicet 1336. Ducans.

ἔπειτα ἰκόντας ἐνδιδῖναι καὶ ἐς προφανῆ καὶ ἀναμ-
φισβήτητον κίνδυνον ὥσπερ συνωθεῖν μετὰ τῶν ἡμετέ-
ρων καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς. Ἐπήνεγκαν δὲ τῇ πρεσβείᾳ
καὶ ὥσπερ τινὰ ἐπυθόν, ὡς εἰ μὴ διανασταίης καὶ σὺ
μεθ' ἡμῶν ἐς ἀμυναν τῶν κοινῶν πολεμίων, οὐκ ἂν
μούμενος.

Γ'. Ταῦτα τὸν βασιλεῖα ἠνάγκασεν εἰς τὴν κοινὴν
καὶ αὐτὴν ταύτην χρῆσαν διαναστῆναι. Καὶ ἐπεὶ χρη-
μάτων ἰσπάνιζε τὰ βασιλικὰ ταμίαια, πέμπει τὴν
ταχίστην τοὺς τὰς ἐπὶ Θράκη καὶ Μακεδονίᾳ χώρας
καὶ πόλεις ἀργυρολογήσοντας, καὶ ταῦτα πολλὰ πε-
ποιηκυίας ὅπερ τε τῶν ἀλλοτῶν ἄλλως ἐκόντων φόρων
καὶ ὅπερ τῶν συχνῶν ἐφόδων ἔθεν μὲν τῶν Τοῦρκων,
ἐκαίθεν δὲ τῶν Βουλγάρων. Τούτων οὕτως ἔχόντων
τάς τε παλαιὰς ἐπισκαυάζων ναῦς, καὶ ἑτέρας; ἐξ αὐ-
τῶν ἤθη κρηπίδων ἐναυπηγοῦντο παρ' ἄλλον τουτοῖ
τὸν χειμῶνα. Ἐαρος δὲ ἤδη λήγοντος ὁ μὲν βασιλεὺς
εἰκοσι ναῦς πεπληρωκῶς πρὸς ἐκπλοῦν παρεσκευά-
ζετο, ναύαρχος ἰθελοντής αὐτοῦ τοῦ στόλου γιγνόμε-
νος, καὶ ταῦτα πρὸς τῆς συζύγου δεσποίνης καὶ τῶν
ἄλλων ἀπάντων κωλυόμενος, διὰ τὸ μὴ ἐξ ἀξίαν βα-
σιλικῆς περιωπῆς τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων ἀνήκειν.
Ὁ δ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτουργῶς αὐτοῦ τῶν
γιγνομένων ἐπιλοτιμειτο γίνεσθαι, οὕτω κἀναυθα
πολλὸν τὸ φιλότιμον ἔσχε καὶ πλήρης ἦν πολεμικῆς
ὀρμῆς. Ἐκάθητο δὲ ὁμοῦ καὶ τὴν τῶν Λατινικῶν
δυνάμεων ἀφιξίν περιμένων. Ἄλλὰ περὶ τοὺς νεωστὶ
Λατίνους ἀσποληθέντας ἀπρακτοὺς καὶ ψευθεῖς περὶ τὰς

nostris ultro præcipitare. Legationi illud etiam
conclusionis vice adjecerunt : ni expergisceretur
et una secum communes hostes oppugnaret, et
ipsam hostis loco futurum.

φθάνοις καὶ αὐτὸς ὕψ' ἡμῶν ἴσα τοῖς ἐχθροῖς πολε-

III. Ita imperator, communis illius belli socius
esse coactus, cum fiscus imperatorius pecuniæ
inopia laboraret, tributorum exactores in Thra-
ciam et Macedoniam statim misit; quamvis illius
tractus urbes ac provinciæ multum jam vexatæ
erant, tum exactioribus alias aliis, tum incursio-
nibus crebris hinc Turcorum, illinc Bulgarorum.
Interea et veteres naves reficiuntur, et aliæ novæ
per totam hanc hiemem a fundamentis exstruuntur.

B Sub veris exitum imperator 525 viginti navibus
completis parat se ad profectionem, et ipse ultro
classis præfectum agit; idque imperatrice uxore
et cæteris omnibus prohibentibus, quod iustusmodi
res ab imperatoris majestate alienæ essent. At ille,
ut cætera, ita hanc quoque rem sua præsentia et
opera confici volebat, alacritate et bellico impetu
plenus. Latinarum tamen copiarum adventum ex-
spectabat. Verum illi nuper inter ipsos ortis tu-
multibus occupati, spem ejus fefellerunt, ac nihil
eorum quæ promiserant exsecuti sunt.

φειντάς ἐν σφίσιν αὐτοῖς θορύβους καὶ ταραχὰς οἱ
ἐπαγγέλλας ἐφάνησαν.

IV. Rhodii vero et maritimæ Phocææ habitato-
res, quæ urbs prope Smyrnam sita est, ac præterea
Cycladum insularum princeps, consilio fraude
mutato pepigerant, se Romanas insulas et ipsas
imperatoris copias clam adorturos: veriti fortasse,
ne hic aliis omissis arma in ipsos converteret. Ita-
que cum navibus quindecim Lesbium profecti reli-
qua quidem insula potri illico non potuerunt;
sed Mitylenes portum repente ingressi urbem
proditione statim ceperunt.

V. Cum autem Rhodii et Cycladum insularum
princeps opes diripere et reliquam pariter Lesbio-
rum ditionem partiri vellent: Phocæorum ductor
Catanes dolo ac fraude usus suum præsidium in
urbem introduxit, illisque deceptis eam sibi vindic-
avit. Inde enim totius insule vel 526 sine sociis
se facile potiturum esse putabat; quippe qui so-
lus utrisque illis simul junctis superior viribus
foret. Is enim solus octo triremes adduxerat, quas
Genus compleverat: Rhodii vero quatuor: reli-

Variorum notæ.

(96) Milites ordinis Hospitalis Hierocolymitani, qui Rhodum anno 1310 Turcis abstulerant. DUCANG.

(97) Nicolaus Sanutus, qui Naxi, interdum Egæopelagi ducem sese inscribemat. Vide Hist. Franco-Byzanti. lib. vii, n. 20. Infra Κυκλάδων νήσων ἀρχηγός. DUCANG.

(98) Cambracen. lib. ii, cap. 29, ubi de capta a

Catania Mitylene agit. DUCANG.

(99) Dominicus Catanias, Andros qui Phocæam novam subjugaverat filius, ut est apud Cantacuz. lib. ii, cap. 15. Duplex enim fuit Phocæa: altera quam antiquam, altera quam novam vocant, Gregoras παραλλαν. Hanc postremam jure clientelæ deinceps ex pacto cum Andronico seniore inito tenere Catanias. DUCANG.

quas tres Cycladum insularum princeps. Ac Mity- A
lenzōs quidem cives statim urbē exegit; et uxore
ac liberis Phocæa accessit, ibi considere decre-
vit, iusto præsidio Phocææ relicto. Erat autem
Phocæa patrimonium ejus, transmissum videlicet
a majoribus, qui eam urbem ab imperatore eodem-
que avo imperatoris acceperant, procurationis et
alicujus pecuniarii redditus gratis. Quamobrem
cunctis temporibus qui in ejus loci præfecturam
aliis succedebant, factam olim donationem novis
imperatoris litteris perpetuo renovabant, ne longo
temporis spatio exclusus imperator dominio impru-
dens excideret. Catanis autem iste, cum jam Ro-
manam rem afflictam cerneret, insolentius erga
imperatorem se gessit, officiumque neglexit. Unde
imperatoris subitam impressionem veritas saluti
suz qua potuit omni modo consuluit, et Mitylenen
per insidias occupare instituit: idque data occa-
sione perfecit. Cæterum Rhodii, et alii qui ad in-
vadendam Mitylenen concurrerant, improbitatem
Phocæensis Catanis exosi domum recesserunt.

λῆν. Καίρου δὲ ἤδη λαβόμενος εἰς πέρας καὶ τὴν
ἐπὶ τὴν τῆς Μιτυλήνης ἄλωσιν Ῥόδιοι μετὰ τῶν
ἐκείνων τῆς γυνώμης καταγενοώκοτες εἰς τὰ οἴκοι ἀνεχώρησαν.

VI. Hoc rerum statu Genuenses, qui Galatam
tenebant, cum antea audaces, tum illo Catanis
527 successu audaciores facti (nam et is Genuen-
sis erat), pluribus majoribusque injuriis et contu-
meliis Romanos onerabant. Nam propter immuni-
tatem, quam primum a Michaelē Palæologo impe-
traverant, ut supra diximus, maxima pars Roma-
næ classis ad illos se contulerat, eorumque habitum
assumpserat. Unde Latinorum opes auctæ, Roma-
norum vero imminutæ sunt. Quæ sane res eos
asperiores contra Romanos atque etiam superbos
et contumaces effecit. Proinde et fossam circum-
ductam profundiore fecerunt, et firmas turres
elanculum per speciem ædium extruxerunt. Tum
sidem largitione corruptis iis, qui imperii admi-
nistrationi præerant, omnem licentiam nacti sunt
et vineas emendis, et ædes in vicino colle splendi-
dis muris ac velut propugnaculis munitas adifican-
di; adeo ut si bellum cum Byzantiis gerendum es-
set, nihil esset, quod eos aut terreret, aut impe-
diret.

VII. Imperator autem, cum primum Mitylenen
esse captam audisset, et hos in vicinia plus satis
insolescere cerneret et pacta conventa pleraque
violare; iis subito circumventis magnas illas et
inunitas ædes in colle exstructas incedit: in qui-
bus multi arcus, multa tela et arma, eaque diversi
generis, reperta sunt. Quæ cum Latini præter
expectationem viderent, pavere ac trepidare et
extrema timere cœperunt. Putabant enim, impe-
ratorem eodem die cum navalibus copiis solito ma-
joribus in se ipsos 528 quoque impetum esse
facturum. Quare clam arinis sese muniebant. Sed
cum ne postridio quidem imperatorem quidquam

γὰρ ἤλθεν ἔχων τριήρεις μόνος αὐτὸς, ἃς ἐκ Γε-
νοῦας ἐφθῆ πεπληρωκώς· οἱ δὲ Ῥόδιοι τέτταρα·
τὰς δ' ἐτέρας τρεῖς ὁ τῶν Κυκλάδων νήσων ἀργηγός.
[P. 323] Αὐτὸς μὲν οὖν τοὺς μὲν τῆς Μιτυλήνης οἰκή-
τορα· εὐθύς ἐξέφυκε τῆς πατρίδος· ὁ δὲ τὴν γυναικῶ
καὶ τὰ τέκνα μεταπαμφάμενος ἐκ Φωκαίας ἐκεῖ τὴν
οἰκίαν ἔχειν εἴλετο, φρουρὰν ἰκανὴν ἐγκαταλιπὼν
τῇ Φωκαίᾳ. Κλήρος δ' αὐτῷ περιελθὼν ἦν ἀπὸ προ-
γόνων ἡ Φωκαία, πρὸς τοῦ βασιλέως καὶ πάππου
τοῦ βασιλέως σφίσι δοθεῖσα ἐπιτροπῆς τε εἰσεκα
καὶ χρημάτων τινὸς πορισμοῦ. Διὸ καὶ κατὰ γρό-
νους τακτός· οἱ τὴν ταύτης ἐφορείαν διαδεχό-
μενοι γράμμασι βασιλικῶς ἀναγκάοντες αἱ διετί-
λουν τὴν δόσιν τοῦ κλήρου, μὴ λάθῃ παρεκρουσα-
μένη τὴν βασιλικὴν δεσποτείαν ἢ μεταξὺ τοῦ χρό-
νου μακρὰ περίοδος. Ὁ δὲ Κατάνης οὗτος, νοσοῦντα
ἑωρακώς ἤδη τὰ Ῥωμαίων πράγματα, θρασύτερον
διετέθη πρὸς βασιλέα καὶ ἡμέλει τῶν καθηκόντων
δικαίων. Ὅθεν καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ὑπορώμενος
αἰφνίδιον ἐφοδὸν αὐτὸν τε κατὰ πᾶν τὸ δυνατόν
ἤσφαλλίζετο καὶ τὴν τῆς Μιτυλήνης ἐμελέτα ἐπιβου-
λῆν ἐπιβουλήν ἐξέβρῃξεν. Οἱ μέντοι συνδραμηκότες
ἐπὶ τὴν τῆς Μιτυλήνης ἐμελέτα ἐπιβουλήν ἐξέβρῃξεν.

Γ'. Τοῦτων οὕτως ἐχόντων τοῦ προτέρου κλειῶν
ἀναλαβόντες θράσος οἱ ἐν τοῖς Γαλάτου εἰκνύοντες
Γεννοῦται διὰ τὸ τοῦ Κατάνη προτήρημα (Γεννοῦ-
της γὰρ κἀκεῖνος ἐτύγχανε), κλειῶνα τῶν προτέρων
ἐπήγον καὶ προσετίθεσαν τοῖς Ῥωμαίοις τὰ ἀδι-
κῆματα καὶ τὰς ὑβρεῖς. Διὰ γὰρ τὴν ἀτέλειαν,
ἣν παρὰ πρῶτον Παλαιολόγου Μιχαὴλ τοῦ βασι-
λέως εἰλήφεσαν, ὡς ἀνωτέρω εἰρηκαμεν, τὸ κλειῶν
τοῦ τῶν Ῥωμαίων ναυτικῶν προστιθέμενον ἐκείνοισ
καὶ μετασχηματιζόμενον ἐς μέγα μὲν τὸν Ἀστυνι-
κὸν ἠβξῆσε πλοῦτον, μέγα δ' ἡλάττωσε τὸν Ῥω-
μαϊκόν. Ὁ δὲ καὶ σκληροτέρους κατὰ Ῥωμαίων
αὐτοὺς ὑπέφρονάς τε καὶ αὐθάδαις ἐκποιήκει.
Ὅθεν τὴν τε περὶ αὐτοὺς τάφρον βαθυτέραν ἐπιτίουν
καὶ πύργους ὄχυρους κατὰ τὸ λεληθὸς ἐν οἰκίαισιν
οἰκῶν ἀνίστων· καὶ ἐπὶ τούτοις, χρήμασιν ὑπο-
φθειρόντες τοὺς τῶν βασιλικῶν προσετηκίας πραγ-
μάτων, ἄδειαν πᾶσαν εἰλήφεσαν, ἀμπελώνας, τε
ὠνεῖσθαι καὶ οἰκίας ἀνιστῆν ἐπὶ τοῦ πλησιάζοντος
λόφου λαμπροῦς πεκυρωμένας τοῖς τεύχεσιν· ὡς
καὶ δεῖσαν πολεμεῖν Βυζαντίοις, μηδὲν εἶναι τὸ
φόβον ἐπάγον καὶ κώλυμα τοῖσις.

Ζ'. Ἐπεὶ δ' ἀρίτως ὁ βασιλεὺς τὴν τε τῆς Μιτυ-
λήνης ἐπέθετο ἄλωσιν, καὶ τοὺτους αὖ ἐγγύθεν πέρα
τοῦ δέοντος ἐώρα θρασυνομένους καὶ ἐς τὰ πλείστα
παρασπουδούντας, περιελθὼν αἰγυγίως ἐνέπρησε
τὰς περὶ τὸν λόφον μεγάλας καὶ ὄχυράς ἐκείνας
οἰκίας αὐτῶν. [P. 324] ἐν αἷς πολλά τε εὐρηται, ὄπλα
καὶ τόξα καὶ βέλη καὶ διάφορα. Ταῦτα παρὰ πρόσδε-
ξιαν ἰδοῦσι τοῖς Ἀστυνίοις κατεπηχίναί καὶ ἐκπε-
κλήχθαι ἐτίθει καὶ δεδιέναι τὰ ἔσχατα. Ἥλπισαν
γὰρ αὐθιμῶν ἐπιστεσεῖσθαι καὶ σφίσι τὴν βα-
σιλέϊ δλοσχερῶς, πολλῆς περιστηχῆσθαι· εἰς τὸ πρὸς
ναυτικῆς δυνάμεως. Διὸ καὶ λάθρα ὠπλίζοντο κατ'
αὐτοῦ. Ἐπεὶ δ' ἄχρι τῆς ὑστεραίας περιμείναντε,

οὐδὲν πλέον διακρατούμενον τὸν βασιλεῖα τῶρων ἐπ' αὐτοῖς, ἀλλ' ὅλον ἠσυχλημένον περὶ τὸν ἐς Μιτυλήνην ἀπέπλουν, ἀναβαρῆσαντες μάχην ἐκήρυξαν φανεράν καὶ ἀδελῶς ἐς τε Βυζαντίους καὶ ἐς αὐτὸν βασιλεῖα ἐνθρόβισαν ξυλίλους τε περιήλασαν πύργους τοῖς αὐτῶν τείχεσι· καὶ τῶν μεγάλων ἀλχάδων τὰς μὲν εἰς πυθμίνια θαλάσσης κατέδυσαν, τὰς δ' ἐπλίσαντες πρὸ τοῦ λιμένος ἀντ' ἄλλων προβάλλον καὶ χαρπαγμαίων ἐστῆσαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς μὴ βουλόμενος τὴν τοσαύτην παρασκευὴν ἐνταυτοῖς περιεσπῆν μεγαλοψύχως τε ἐχρήσατο τοῖς παρούσιν, ἡμιληκῶς τὸ παράπαν αὐτῶν, καὶ πρὸς ἔκπλουν πειρασκαυάετο πάση σπουδῇ, κλειόμενος ἐπι δυνάμεις ἐθροίζων.

Η'. Ἐπει δὲ μέχρις ὅλων ἑκτὰ ἡμερῶν ἐντὸς τείχους οἱ ἐν τοῖς Γαλάτου Λατῖνοι σύγκλεισθέντες ἔμελλον ὅπῃ τοῦ οἰκείου δήμου διασπαρῆσθαι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι φέρειν πλέον τὰ συμπεσόντα σφίσι θεινὰ· ὕδατος τε γὰρ ἐσπένδιον καὶ ὄση ἐκ τῶν λαγάνων καὶ ὀπωρῶν ἦν ψυχαγωγία· οἱ τ' αὖ ἀγοραῖοι καὶ πένητες ἄνθρωποι, καὶ ὄσοι ἐκ τῶν ὠνέων τὸ ἐφήμερον ταλαντεύουσι· κέρδος, οὔτοι δὲ κλειστοὺν ὑπομένοντες; ζημίαν πολλῶν πλέον κατὰ τῶν προσοτώτων Λατίνων ἔμαίνοντο· διὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸ ταπεινότερον ἀπαλλάξαντες ὑπέκυψαν τε τῷ βασιλεῖ καὶ συγγνώμην ἔσχον τῆς ἀκαίρου ἁφροῦς.

Θ'. Τοῦ γε μηνῆτος ἤδη μετὰ τὰς τοῦ Κυνοῦς ἡμέρας ἐπιτολὰς, ὅτε δὴ καὶ ἀφρονότερα τὰ ἀρχικὰ πνεύματα ἐς τὴν κάτω χέονται θάλατταν, ἄρας δὲ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἔπειλε ἐς Μιτυλήνην. Αἱ δ' ἑκτὰ τοῦ Κατάνη τριήρεις τὴν Μιτυλήνην παραπλεύσαι, πλείους ἢ κατὰ προσδοκίαν ἐπιούσας τὰς τοῦ βασιλέως ἑωρακυίας, αἱ μὲν δύο φθάσαι προωρμίσθησαν τῷ τῆς Μιτυλήνης λιμένι, αἱ δὲ πέντε ἀπεργνωκυίας ἐς τὴν χέρσον ἐξώκειλαν, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐταῖς ἀποθήμενοι τὰ ἔλα ἐφρουρον· ὧν οἱ μὲν ἑδραμον εἰς τὴν Μιτυλήνην, οἱ δ' ἄνωθι χρησάμενοι διερχόμενοι ὅπῃ τὸν Ἀσολίων. Τῆς δὲ πέντε ναῦς πλήρεις ὄκλων καὶ ὀφειλῶν ναυτικῶν οἱ τοῦ βασιλέως· λαβόντες ἀπέπλευσαν ἐς Χίον τὴν νῆσον ἄμα τῷ βασιλεῖ, πληρώσοντας εἰς ἤδη ληφθείσας πέντε τριήρεις ἐκείνας ἑρπῶν τε καὶ ὀπῶν ἐκ τῶν καταστρωμάτων μάχεσθαι ἔμελλον. Μέγα δ' ἐγένετο ἐναντίωμα τῇ τοῦ βασιλέως σπουδῇ καὶ θαλῆσει ἢ πρὸς τὴν Χίον αὐτῇ διατροπῇ. [P. 325] Ἀδελὰς γὰρ ὁ Κατάνης λαβόμενος τὴν τε Μιτυλήνην ὠχυρώσατο καὶ πολλὰν εἰσένεγκε δυνάμειν στρατιωτικὴν καὶ χορηγίαν ἀφρονωτέρων τῶν χρεωδῶν· καὶ ἐπὶ ἐς Φώκαιαν τέμψας ἃς εἶχε δύο ταχυκλούσας τριήρεις τὰ ὅμοια ἐπεκράχει πολλῇ χρησάμενος; τῇ σπουδῇ. Μετὰ δὲ ταῦτα καταπλεύσας ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν δυνάμεων ἐς Φώκαιαν, προσκαλισάμενος δὲ καὶ τὸν τὴν περίεπερχίαν ἔχοντα Τοῦρκον, ὅτε εἰδὼς κάκεινον ἀχθόμενον ἐκ πολλοῦ τοῖς Φωκαεῦσι Λατῖνοις διὰ τὰς ὑπὸ σφῶν ἐπαγομένας αὐτῷ συχνωτέρας ζημίας, καὶ θαλάττης πολιορκίαν, πάλλῃς τῆς χορηγίας τῶν Τοῦρκων.

contra se moliri cernerent, sed totum Mitylenam navigatione occupari: elati animis apertum bellum denuntiant; nec solum Byzantiis, sed et ipsi imperatori audacter illudunt, lignis turribus sua monia circumplectuntur, magnas denique onerarias partim in fundum maris deoergunt, partim anteportum armatas munitionum et aggerum vice opponent. Imperator vero, cum copias tanto apparatas a se instructas nollet eo bello distrahi, magnum inter hæc animum præ se tulit, illis prorsus neglectis, et omni studio ad navigationem se paravit ac novas sibi vires quaesivit.

VIII. Sed cum Latini Galatai ad septem integros dies moenibus suis inclusi mansissent, ac jam illis tumultus ab civibus suis immineret, qui mala urgentia distius tolerare non poterant (nam et aqua et omni herbarum pomorumque solatio carebant), et circumforanei ac pauperes homines, et qui e quotidiano venditionis lucro sustentabantur, idem maxima jactura facta magis etiam contra magistratus Latinos insanirent: ob hæc igitur facti modestiores imperatori sese submisserunt, et intemperativæ superbie veniam impetrarunt.

IX. Post Caniculae exortum, anno jam vergente, cum septentriones in mari inferiori vehementius spirant, imperator cum omnibus navibus copiis Mitylenam tendit. At Catanis triremes, quæ tum septem numero Mitylenam oram legebant, cum plures expectatione sua naves conspexissent, duæ quidem in portum statim evaserunt; quinque vero per desperationem in terram appulerunt. Qui autem in eis fuerunt, omnes abjectis armis fugerunt: quorum alii cursu Mitylenam pervenerunt, alii viæ ignari a Lesbii Interfecti sunt. Imperatorii vero naves quinque armis et comœatu plenas ceperunt, et iis secum abductis Chium versus cum imperatore navigarunt, illas ipsas quas ceperant quinque triremes remigibus completuri; item militibus, qui e tabulatis pugnarent. Atque hæc apud Chium mora festinationi et studio imperatoris valde adversa accidit. Catanos enim præm securus Mitylenam munivit, magnam militum manum et uberem comœatum introduxit; et dualibus illis expeditis trirēmibus, quas habebat, Phocæam misit, tanta diligentia usus est, ut et illi urbi eodem modo providerit. Post hæc imperator cum copiis Phocæam advectus, ipsomet Turco circumjacentium locorum domino accessit (quippe aciebat illam quoque jam diu Phocæensibus Latinis infensum ob illam sibi ab eis crebra detrimenta), castellum terra marique obsidet, Turcis comœatum æstatim in triremes importantibus.

καριστρατοπέδουσαν οὕτω τὸ φρούριον ἐκ τε γῆς χρεωδῶν παραγνομήνης ἐς τὰς τριήρεις παρὰ τῶν

CAPUT II.

Absente imperatore factiosi quidam res novas in Urbe moluntur. Eorum conatus compressi Cantacuzenæ et imperatoris prudentia. Latini Phocæenses, longa obsidione fracti, Rhodiorum interuentu pacem impetrant. Pacis condiciones. Imperator Byzantium rediit cum omni classe. Questionem habet de coniugiatis. Eos pro concione convincit. Ejus clementia. Orationis exordio lacrymas elicit. In Demetrium despotam inquiri vetat, Cratænæ amicæ reverentiâ adductus, item Gregoræ acclamationibus et applausu delinquit. Solos Asanis filios in custodiam includit, eamque minime duram. Alexius Philanthropenus Lesbum missus Mitylenam astu recuperat. Ejus viri elogium.

530 I. Cæterum imperatore cum navalibus copiis A absente, cum in palatio magna impunitas et licentia vigeret, quidam ex junioribus seditionem meditati sunt, sperantes, se ab ipsis Latinis, qui Galatæ habitabant, adjutum iri ob illas videlicet novissimas offensiones. Scopus autem seditionis fuit, imperatoriam potestatem usurpare, si primum imperatricem et ejus filium Joannem, deinde et eos omnes, qui adversari possent, occidissent. Sed dum id facinus adhuc parturiunt et seditiosi rem clanculum vehementer urgent: Cantacuzenam, magni domestici matrem, quid ageretur haud latuit: quam imperator assestricem conjugi suæ discessurus reliquerat, quippe prudentem matronam, gravitate morum conspicuam, acerrimo judicio præditam, et quæ ita solers erat, ut rebus difficillimis facile posset se expedire. Ea ergo una cum præstantissima imperatrice, priusquam magnum inde malum erumpere, motum illum prudentissime compescuit; non illa quidem sine aliqua difficultate, quæ conatibus obstaret: at tamen compescuit.

II. Sub hiberni solstitii tempus Latini, qui Phocæam tenebant, cum imperatorem ita perseverantem viderent, ut eum neque hiemis rigor frangeret (quanquam omnes navales copiarum oppugnationem noctu atque interdiu sub dio continenter urgebant), nec longa absentia a suis, nec ullius rei ad lautius vivendum necessariæ penuria, cœperunt desperare; præsertim **531** cum rei frumentariæ inopia laborare se intelligerent. Itaque legatis ad Rhodios missis rogant, ne sibi periclitantibus desint. Ac Rhodii apud imperatorem pro eis intercedentes obsidionem solvunt. Phocæenses enim Turco Romanos adjuvanti filios statim restituerunt, quos multo ante furati in vinculis habebant. Fidem præterea imperatori certis cautionibus firmarunt, Rhodiis testibus adhibitis, se et Mitylenam quam primum restituros et imperatori dicto audientes fore, ut prius moris fuisset et cum eorum patribus convenisset.

III. Sic imperator, navalibus copiis illuc secum ahæticis, ito quidem Mitylenam voluit; sed propter tumultus Byzantii a seditiosis excitatos et defatigationem exercitus ex frigore male affecti Byzantium cum tota classe rediit. Paulo post comprehensis iis qui summam potestatem clam sibi arrogaverant, conjurationis socios separat, et singulis

A'. Τοῦ μέντοι βασιλέως μετὰ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἀποδημοῦντος καὶ ἀεὶ μακρὰς ἐπιχωρηζούσης ἐς τὰ βασίλεια, στάσις τῶν νεωτέρων τινὲς μεμελετήκασαν, συνεργούς εἶναι ἠλπιούσας καὶ τοὺς ἐν τοῖς Γαλάτου Λατίνους διὰ τὰ φθάρσιντα σκάνδαλα. Ἦν δὲ τῆς στάσεως ὁ σκοπὸς, ὡς ἐλέγχετο, τὸ βασίλειον κρατῆσαι, εἰ δυναθῆεν ἀποκτείναι πρῶτον τὴν τὴν δέσποιναν καὶ τὴν ταύτης υἱὸν Ἰωάννην τὸν βασιλέα καὶ ἐπειθεῖν ὅσοι ἐναντιώσασθαι μέλλοιεν. Ἄλλ' ἐν ὧσιν ἐτι μενούσης τῆς μελέτης καὶ τῶν στασιαστῶν λάθρα τὸ πρῶτον διὰ μεγάλης ποιουμένων σπουδῆς, οὐκ ἔλαθε τὰ δρώμενα Καντακουζηνῆν (1), τὴν τοῦ μεγάλου δομοστικού μητέρα· ἦν ἀρίστη ἐν τῇ διαπολίῃ μύλων ὁ βασιλεὺς; ἀποκτείναν καταλέλοιπεν, ἔτι βουλευτικῆν γυναῖκα καὶ σεμνότητος ἤθεσι κοσμουμένην καὶ βαθεῖαν πλουτοῦσαν τὴν οὐνοῦσαν καὶ πάνυ τὰ σφόδρα ἐν τοῖς ἀπόροις εὐμήχανον. Ἦ δὲ καὶ ὁμοῦ τῆ πάντα ἀρίστη δέσποινα, πρὶν ἐπι μέγα βραγῆσαι τὸ πρῶτον κακίας, συνέστειλε συνειτώματα· οὐκ ἄνευ μέντοι δυσχερείας ἀποκρουομένης τὸ βῆστον, συνέστειλε δ' οὐκ.

B. Τοῦ δὲ χρόνου περὶ τροπῆς βυτὸς ἤδη χειμερινῆς ὄρωντες οἱ τῆς Φωκαίας ἔχοντες φρούριον Λατῖνοι, [P. 326] ὅτι μήτε χειμῶνος ἀκμῆ θραύσαι δύναται τὸ τοῦ βασιλέως ἐπιμονὴν, καὶ ταῦτα τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἐν ὑπαίθρῳ τὴν πολιορκίαν ἀνυπόστητον νύκτωρ καὶ μετ' ἡμέραν κατὰ τὸ συνεχές, μήτ' ἢ μακρὰ τῶν οἰκίων ἀποδημία, μήτ' ἄλλο τι τῶν ὅσα βραγῶν ἄφρονον παρέχει τῶν χειμῶνων, ἐς ἀπογνώσεις ἐχώρου, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τὰ στείλα σπανίζοντα ἐν σφίσι κέρριον αὐτοῖς. Ὅθεν καὶ διαπρασθεύονται πρὸς Ῥοδίους καὶ δέονται μὴ περιβεῖν κινδυνεύοντας. Οἱ καὶ διαλλακταὶ πρὸς βασιλέα ἐλθόντες λύουσι τὴν πολιορκίαν. Δεδώκασιν γὰρ εὐθὺς αἱ Φωκαεῖς τοὺς υἱὰς τοῦ συμμαχούντος Ῥωμαίοις Τούρκου τῷ πατρὶ αὐτῶν, ὅς ἐκ πολλοῦ κλέψαντες εἶχον δεσμοῦς. Δεδώκασιν δὲ καὶ τῷ βασιλεὶ πίστει ἀσφαλεῖς ὑπόμνημαρτοι τοῖς Ῥοδίοις, τὴν τε Μιτυλήνην ὅσον αὐτίκα ἀποδώσειν καὶ ὁρκώσιν αὐτοὺς εἶναι τῷ βασιλεὶ κατὰ τὸ πρότερον εἶδος ἔθος καὶ τὴν κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἀρχαίαν.

C. Καὶ οὕτως ἐκείθεν τὴν κατὰ τὴν ἀνάλαβιν δυνάμειν ἐβουλήθη μὲν ποιήσασθαι τὴν κατὰ τὸν ἐν Μιτυλήνῃ διὰ τὸ τοὺς ἐν Βυζαντίῳ θορόβους τῶν στασιαστῶν καὶ διὰ τὸ καταστῆναι τὴν ἐστρατὴν ὑπὸ τοῦ φόβου ἐκείνου ἐς τὸ Βυζάντιον μετὰ πάσης τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Καὶ μετὰ βραχὺ συλλαβὴν τοὺς τῆς βασιλείας λά-

Variorum notæ.

(1) Theodoram Palæologinam. Vide stemma Cantacuzenorum, ΠΥΡΑΝΕ.

ἄνευ περιζομένου (3) καὶ διαστάσεως ἰδίᾳ τοὺς Α στασιώτας αὐτῶν ἐξήτασε καὶ συνήγε τάληθες ἀφ' ἐκείτων. Μετὰ δὲ ταῦτα συνηθροικῶς πᾶσιν τε τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς ἐν Βυζαντίῳ τρινηκῶτα ἐπιδημοῦντας ἐπισκόπους σὺν γὰρ τῷ πατριάρχῃ, καὶ ὅσοι τοῦ δήμου τῶν Βυζαντιῶν ἐτύγγανον ἔκκριτοι, εἰς μέσον ἤνευσε τοὺς τε στασιαστάς τοὺς τε στασιώτας, καὶ ὅσοι ἐτύγγανον μάρτυρες. Οἱ καὶ ἀλλήλους ἤλεγχον διαπληκτιζόμενοι καὶ παριστῶντες δι' ἀποδείξεων ἀναμφίβλων κατ' ἀλλήλων τὰς ἀλλήλων συνομοτίας καὶ τὰ ἔκτοτα καὶ χάριστ' ἀπολούμενα ἐκείνα βουλεύματα· ὡς χάσειν ἀρῶντων τῶν ἀποδείξεων ἀναγκασθέντας ὁμολογεῖν τὴν ἀπάνειαν. Ἐκὶ τὰς δ' ἂν διασπασθῶσαν αὐτοῦ πρὸς τοῦ δήμου παντός, εἰ μὴ τὸ πολὺ τῆς τοῦ βασιλέως μακροθυμίας καὶ φιλανθρωπίας ἀνέστειλε τὴν ζέσσαν ἐκείνην ἔρμην. Ἐβαίξε γὰρ τὴν συνήθη καὶ νῦν ἡμερότητα καὶ τὴν σφύρτον καὶ ἡλικιώτην αὐτοῦ ἰλαρότητα ὁμοίως ἐν τε τῷ προσιμῷ τῆς φιλίας φάναι, τὰ τῆς δημηγορίας τοιαῦτα τινὰ ἦσαν·

Δ'. εἶτα κοίμενα τις ἔχων καὶ κύνα περὶ τὸ ποίμνιον, ὃ παρόντες, ὅσην προθυμότερον διανυκτερεύοντας βλέπει κατὰ τῶν λύκων, τοσοῦτον καὶ αὐτὸς τὸν τε κόπον περὶ αὐτοὺς καὶ τὸν ἡμερήσιον εὐδαίμονα τῆς τροφῆς. Ἐμὲ δ' οἱ τὰ μάλιστα μοι καθ' αἷμα προσήκοντες, ὀρῶντες ὅπερ τε τοῦ κοινοῦ γένους τῶν Ῥωμαίων [P. 327] καὶ ὑπὲρ αὐτῶν οἰκοι τροφῶντων πόρρω του τῆς πατρίδος ἰκλανώμενον καὶ κενόνοος ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης παραβλλόμενον, καὶ ταῦτ' ἐν μέσῳ τε χερσῶν καὶ τοσοῦτον παγετῷ, οὐτ' ἠλέησαν, οὐτε τι τῶν ὄσα παραμυθεῖται ψυχὴν οὕτω σφοδρότατα πάσχουσαν προϋνόησαν. Ἄλλ' ἐβρόχῃ δίκαιος ἄπας λόγος κατὰ κρημῶν καὶ φαράγγων· καὶ ὠκλίσαν μὲν γνῶμην, ὠκλίσαν δὲ δεξιάν κατὰ τῆς ἐμῆς κεφαλῆς. Καὶ νῦν τὸ κατ' αὐτοῦ, ἐν κόμῃ μὲν τοῦ μὲν αἷμα, ἐν κόμῃ δὲ τῶν ἰμῶν τέκνων ὁμοῦ τῆ συζύγῳ· καὶ ἀνατίτραπται μὲν τὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας νόμιμα, ἀνατίτραπται δὲ τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Πρὸς οὖν ταῦτα φύσιν;

Ε'. Ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς τοῦ βασιλέως δημηγορίας προσιμῶν οὕτως ἱκανῶς εἶχεν ἐκκαλέσασθαι δάκρυα. Τὰ δὲ μεταξὺ, μακροθυμίας ἰλαρότητι συγκραμένης ἦδη, τίς οὐκ ἂν ἰδὼν ἐτεθαυμάκει μακρόν; καὶ μάλιστα ὅτε καὶ Δημήτριον τὸν δεσπότην ἰδέχων βουλευθέντας τοὺς κατηγόρους ἀνέκοψε διὰ τὴν τῆς θείας αὐτοῦ Κραλεῖνης αἰδῶ, ἅτε καὶ αὐτῆς ἐκεῖ τρινηκῶτα παρακαθημένης σὺν τῇ δεσποίνῃ, καὶ ὅσαι τῶν εὐγενῶν παρῆσαν ἀκροώμεναι καὶ τὸ θεῖον καὶ ἀγγελικὸν σῆμα περικειμένης. Τότε δὴ καὶ ἡμεῖς ἐγγὺς του παρακαθήμενοι λόγοις εὐφῆμοις τὴν τοῦ βασιλέως ἡμερότητα μάλιστα πάντων ἐτεθαυμάκαμεν τε καὶ ἐπεκροτήσαμεν καὶ ὀρηγίμα τῆ αὐτοῦ ταύτην χρηστότητι ἰδόμενοι. Γνώμην γὰρ αἰεὶ καθαράν, ὡς εἰς, διεσώζομεν

seorsim accitis verum explorat ac percipit. Mox toto senatu convocato et episcopis, qui tum in Urbe agebant, una cum patriarcha et insignioribus Byzantii civibus accessitis, seditionis auctores et eorum socios et testes omnes in medium produxit. Hi vero inter sese iurgantes, et alii alios arguentes, certissimis indicibus conjurationem et immania ac perniciosam consilia revincebant, ut et seditionis auctores ineluctabili argumentorum vi subacti 532 dementia suam faterentur. Ac statim fortasse discreti fuissent a populo, nisi excellens imperatoris clementia et humanitas impetum illum vehementem repressisset. Solitam enim tum quoque clementiam ostendit, et eam comitatem, quæ ei innata erat, et cum ipso adoleverat; eam inquam tam in proœmio concionis tum in peroratione exhibuit. Porro ipsiusmet orationis summa hæc fuit :

δημηγορίας ἐν τε τοῖς ἐπιλόγοις. Ὡς δ' ἐν κει-

IV. Qui opilionem habet et canem juxta gregem, quo eos elacriam noctu contra lupos excubare videt, eo magis eos diligit, et quotidianum iis vicium liberalius impertitur. At me li qui sanguine maxime attingunt cum viderent pro Romana republica, pro ipsis, domi delicate viventibus, procul a patria errantem, ac terra et mari pericula sustententem, idque media hieme et in tanto frigore, haud commiserati sunt, nec mihi ullam copiam providerunt eorum, quæ animum ita afflictum consolantur : sed omni æquitate funditus perditam et profligatam animos et dexteram in caput meum armarunt. Et nunc sane, quantum in ipsis est, humi effusus manat sanguis meus, manat liberorum et conjugis meæ sanguis : eversa sunt sancta Ecclesie instituta, eversa est Romana respublica. Inter hæc quod ferrum, qui adamans nativum rigorem non molliat?

πολιος σιδηρος, πῶς δ' ἀδάμας οὐ παραλύσει τὴν

533 V. Hoc quidem orationis exordia, ad eliciendas lacrymas accommodato, imperator usus est. Sed in reliquis patientiam ejus, hilari quadam humanitate temperatam, quis non, qui quidem viderit, vehementer est admiratus? præsertim cum is delatōres, Demetrium ipsum despotam arguere volentes, repressit, amictæ suæ Crahenne reverentia adductus : quæ et ipsa tunc illic cum imperatrice, et cæteris nobilibus feminis presentibus atque audientibus, habitum sanctum et angelicum induta assidebat. Ac nos quoque tunc propè et ipsi sedentes imperatoris clementiam laude et admiratione in primis prosequeremur, ac plausu excipiebamus, atque hanc ejus bonitatem velut fulciebamus. Sinceram quippe benevolentiam erga Crahanam et

Variorum notæ.

(2) Anno, ut opinor, Chr. 1337, quanquam ex Casiacæni chronologia argui possit factum id

esse anno 1336, ut ad paginam sequentem infra statim adnotabimus Bov.N.

ejus fratrem, ut par erat, conservabamus, cum propter divum illum et laudatissimum imperatorem, eorum patrem, tum maxime, ut ne istis tanta calamitate oppressis deessemus. Itaque imperator magis ac magis ex eo mollitus crimina Demetrio despotæ objecta silentio præterit. Accusationis autem summa hæc erat, palam cum com seditiosis conspirasse. At idem aliud consilii secum tacite meditatus fuerat, idque admodum prudenter. Nam ipsius Crabæz gratia imperator operam dedit, ut quæ illius fratri despotæ crimina objiciebantur, ea omnino silerentur. Neque hæc solum imperatoris bonitatem ostendunt, sed et alia plurima. Quippe 534 totam deinceps cognitionem eodem modo peregit, neque in seditiosos convictos acerbe consuluit. Sed alios quidem penitus absolvit: solos autem Asanis filios custodia, eaque vinculis libera nec inhumana, inclusos tenuit, ne si improbitas omnino impunita mansisset, omnes simili audacia in scelus deinde ruerent. Et ita quidem concio ab imperatore habita, ac tota illa cognitio commode et comiter tunc peracta est.

VI. Cum autem re ipsa intellexisset imperator, Alexium Philanthropenum avunculum suum, cujus frequens supra et multiplex a nobis facta est mentio, prudentem vulgus multum anteire; poenituit eum, quod illi Lesbi et insularum Ægæi maris, quotquot Romanis parerent, administrationem non diutius reliquisset. Eo enim præsertim nec Mitylenæ quemquam hostium occupaturum, nec ea Romanorum rei marinæ naufragia futura fuisse. Itaque illum quamprimum iis præficit atque eo proficisci jubet. Qui cum trajecisset, sedatis tempestatibus, quæ tempore intermedio acciderant, pristinae tranquillitati omnia restituit: vix ille quidem, nec sine magna solertia, propter factam interim Lesbi et Mitylenæ novam rerum mutationem; sed tamen restituit. Nam 535 mercenarios, qui in urbe Mitylene erant, milites et præsidarios Latinorum quingentos, binos et ternos clam accessitos et plenis manibus domum redire jussos, persecutus callide atque occulte urbem præsidio destitutam sic Romanis recuperavit. Etenim vir ille non modo erat propter longinquitatem ætatis multo rerum usu ornatus; sed multus iste rerum usus magno etiam et illustri ingenio apud ipsum nitebatur. Unde duplicem virtutis fructum tulit, partim a natura insitum et sponte enatum, partim longi temporis casibus et exercitationibus ex-

πρός τε τὴν Κράλαιναν καὶ τὸν αὐτῆς ἀδελφὸν διὰ τὸν μακαρίτην καὶ ἀοιδίμον βασιλέα, τὸν πατέρα αὐτῶν· πάντως δὲ καὶ δι' αὐτούς, ἐν τοιαύταις τύχαις κατενεχθέντας. Ὅς πάλιν ἐντεῦθεν μαλαχθέντα τὸν βασιλέα σιωπῇ παρελθεῖν καὶ τὸν Δημητρίου τοῦ δεσπότου ἐγκλήματα. Ἦσαν δ' αὐτὰ τοιαῦτα τινά. Ἐς μὲν τοῦμορμὰς ἐμολόγει τοὺς στασιαστικούς· καθ' αὐτὸν δ' ἕτερον ἔτραψε λογισμὸν καὶ πᾶν τοι συνέτον (2'). Διὰ γὰρ αὐτὴν Κράλαιναν τὰς τοῦ δεσπότου τοῦ αὐτῆς ἀδελφοῦ κατηγορίας, τέλος παρεσκευάσατο σιωπᾶσθαι. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τὴν τότε τοῦ βασιλέως ἐνδείξασθαι ἔχει χρηστότητα, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πλείστα. Καὶ γὰρ καὶ τὰ μέχρι τούτου τῆς ἐξέτάσεως ὁμοίως διήκουσε καὶ οὐδὲν ἀπηνὴς ἐνδείξατο πρὸς τοὺς ἐλαχθόντας στασιαστάς. Ἄλλὰ τοὺς μὲν ἄλλους ἀπέμεινεν ἕλιον· μόνους δὲ τοὺς τοῦ Ἀσάν υἱούς (3) ἐν ἀβύσσῳ καὶ φιλανθρωπῶς καταχέειν εἰρηκῆ, ἵνα μὴ ἀτιμωρήτου καθάπερ τῆς· κακίας μενούσης πάντες εἰς τὴν ὁρίαν κακίαν ὁρμήσωσιν. [P. 328] Τὰ μὲν τῆς δημοκρατίας ἐκαίνης καὶ ἐξέτάσεως οὕτως εὐφρῶς πῶς καὶ Παρῶς διήκουσε τῶς.

Γ'. Ἐπεὶ δ' ἐκ τῶν πραγμάτων συνῆκεν ὁ βασιλεὺς, πολλὸν τῶν πολλῶν διαφέρειν τὴν τοῦ θεοῦ αὐτοῦ σύνεσιν Ἀλεξίου Φιλανθρωπικοῦ, οὗ δὲ πολλοῦ καὶ πολλὰς ἐμπροσθεν ἐμπροσθεν, μετὰ μάλιν ἔσχεν ἦδη καθ' αὐτὸν οὐ μάλιν μικρὸν, ὅτι μὴ κάποι μάλιν τοι κλεινοῦ συγχευώρητι χρόνον αὐτῶν τὴν τῶν Λεσβίων διοίκησιν, καὶ δεῖαι κατὰ τὸν Αἰγαῖον νῆσοι· Ῥωμαίων ὄψηκοι. Ὅτε γὰρ τῶν ἐχθρῶν οὐδεὶς ἀν Μιτυλήνῃ ἠδραποδίζετο, οὐδ' ἐς τοσοῦτο ναυαγίων τὰ θαλάττης ἔλαυνε Ῥωμαίους πράγματα. Ὅταν οὐδὲν τὴν ταχίστην ἐς τὴν ἐκείνων αὐθις ἐπιτροπὴν ἀφικέσθαι προτετετάχαι. Καὶ ἀπελθὼν ἐς τὴν προτέραν εὐθὺς τὰ πράγματα ἤγαγεν οὕτως κατὰστασιν καὶ τοῦ; μεταξὺ γενομένων διέλυσε κλύθωνας, μέλις μὲν, καὶ ἦν πολλὴ περινοία, διὰ τὴν μεταξὺ γενομένην καινοτομίαν Μιτυλήνης καὶ τῶν ἐν Λέσβῳ πραγμάτων· ἐκπαύηγε δ' οὖν. Τοὺς γὰρ ἐν Μιτυλήνῃ τῇ πόλει μισθοφόρους πεντακοσίους καὶ φύλακας τῶν Λατίων λάβρα· σύνδου καὶ σύντρεϊς μεταπεμπόμενος καὶ βριθούσας δεξιάς ἐς τὰς πατρίδας προπέμπων ἔλαθεν οὕτω φρονίμως κενώσας τὴν πόλιν καὶ Ῥωμαίους ποιητικῶς ὀμοειρίων. Οὐ μόνον γὰρ ἐκ τοῦ γῆρας ἔχε λαμπρὰν ὁ ἀνὴρ τὴν πολυπειρίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς πολυπειρίας ἐπ' αὐτῷ μέγαν εὖρε, τὴν φύσιν συνεργὸν καὶ θεμέλιον. Καὶ γέγονεν αὐτῷ δικλοῦς ὁ τῆς ἀρετῆς καρπός, πῶς μὲν αὐτοφύης τις καὶ ἀγεώρητος, πῶς δὲ γεωργηθεὶς χρόνων πλείωνων τύχαις καὶ γυμνασίαις.

Variorum notæ.

(2') Hæc non cohærent. Boiv.

(3) Cantacuzenus, lib. iii, cap. 17, testatur eos in carcere fuisse ἐπ' ἑτασιν 15. Id si verum est, oportet eum in carcerem conjectos fuisse ante annum 1337, siquidem ultimus ejus sexennii annus incidit in annum Chr. 1341 exeuntem, ut ex eodem Cantacuzeno constat. At fortasse Cantacuzenus ad au-

nos mundi respexit, eosque inchoatos pro completis haberi voluit. Scilicet Asanis liberi in carcere manserunt ab anno mundi 6845 inchoato ad annum mundi 6850 ineuntem, hoc est per sex annos, quorum primus et ultimus non integri, imo nec dimidii quidem fuerunt. Boivin.

CAPUT III.

Scythæ præcubandi Thraciam pervadunt. Turcos prædones opprimunt. Diebus quinquaginta continuis Romanos fides vastant. Captivorum ingens numerus. Causa incursionis. Eam cladem eclipses duæ præcesserunt. Basilio Trapezuntis principi uxor datur Eudocia, filia imperatoris notha. Joannes Ætoliarum et Acarnaniarum princeps, casu fratre, veneno tollitur ab uxore. Crimina juratis iudicibus obiecta. Unus absolvitur. Pœnæ cæteris irrogantur.

[P. 329] Α' Ἀρχομένου γε μὴν ἡρος ἦδη κλήθος Α
 Ξυθῶν διαβάνας τὸν Ἰστρον κατέβραμον τὴν Ῥω-
 μαϊκὴν θρᾶκην ἄχρι θαλάττης Ἑλλησποντίας. Ἐνθα
 δὴ καὶ, συμβάν οὕτως πως, Τούρκων τισὶν ἐντυχόν-
 τας, ὁπόσοι ληστρικῶν τινα τρόπον κατὰ τὸ συναγε-
 κευμένοι τὸν Ἑλλησπόντιον τὴν παράλιον πᾶ-
 σαν ληίζονται θρᾶκην, τοὺς μὲν δῆσαντες ἀπήνευ-
 καν, τοὺς δ' ἀντιστάνας κατέκοψαν, πολέμοιοι πο-
 λεμίους, ὥσπερ κύνες τεθηγῶσι σώματι κολλάκις
 ἄρῃην ἐκαιοσκόπτοντας. Ὁ γε μὴν ἀσύνθητος ἔδοξεν
 ἔχειν ἦδη πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιδρομὰς τῶν Ξυθῶν,
 τοῦτ' ἦν. Πρῶτον γὰρ ἐπιόντες, καθάπερ ἐξ ὕρου
 χειμᾶρῶν ἐξαίφνης καταβραγείς, τὰ προστυχόντα
 τα ἐλάμβανον καὶ εἰς τὴν ὑπερταίαν αὔθις ἀπὶ-
 λαττον. Νῦν δ' εἰς τοσοῦτον παρέμειναν, ὥστ' οὐ
 δαίλιον ἐς ἡμέρας ἑλὰς πένθηκοντα φέροντες τα
 καὶ θροντας καὶ ἐς κακῶν ἔργων ἀσυνδοῦντας
 τὴν γῆραν. Εἷσα ἀπήσαν, κλήθος ἀγοντες αἰχμα-
 λῶτων ὑπὲρ τὰς τριακοσίας, ὡς ἔρασαν οἱ πολλοὶ,
 χιλιάδας. Καὶ τὸ αἴτιον τῆς τοιαύτης ἔρασκον εἶναι
 καταδρομῆς, οὗτι Ῥωμαῖοι πέμπειν ἠμέλησαν τὰ
 εἰθισμένα δῶρα τῶν τῶν Ξυθῶν ἡγεμόνι καὶ τοὺς
 περὶ αὐτὸν εὐγενέσιν. Ἐδήλωσε δὲ τὴν βαρβαρίαν
 ταύτην αὐτῶν ἔρασον ἐκλασις σελήνης ὁμοῦ καὶ
 μὲν σελήνιαχὴ περὶ τὴν πρώτην τῶν Ἰχθύων (4)

I. Cæterum vere jam ineunte multitudo Scytharum Istro trajecto Romanam Thraciam usque ad Hellespontium mare incursarunt. Ubi quosdam Turcos, ex iis videlicet, qui per latrocinium trajecto Hellesponio continenter maritimam oram populantur, casu fortuito nacti partim victos abducunt, partim resistentes occidunt, hostes hostibus infesti, veluti canes in cadaver subinde violento impetu irruentes. Verum in ea incursione novum illud habebant Scythæ, quod prius veluti torrens e monte subito decærens, obviiis quibusque lapsis, postridie recedebant. Tum vero tandiu manserunt, donec quinquaginta diebus perpetuis omnia rapiendo et vastando consumptis provinciam in extrema mala conjecerunt demumque abeuntis captivorum 536 ultra trecenta millia, ut vulgatiore fama est, secum abduxerunt. Ejus incursionis causam afferrebat, quod Romani Scytharum duci et ejus nobilitati solita munera non misissent. Eam cladem solis et lunæ defectus, intra dies sedecim sese consecuti, portenderunt. Ac lunaris quidem contigit, cum sol in prima Piscium parte esset: solaris, cum in decima quinta versaretur.

ἡλίου, δεκατὲς ἡμερῶν μεταξὺ γενόμεναι ἀμφοῖο ἡ
 μοῖραν ὄντος τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ περὶ τὴν πεντεκαιδέ-

Β' Ἐν τοῦτοις τοῖς χρόνοις ἦρχε μὲν Τραπεζου-
 ντος Βασίλειος (5) ὁ υἱὸς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ,
 διάδοχος αὐτοῦ ἦδη βέβαιος μετὰ πολλοῦς τοὺς
 ἄλλους τῆς πατριᾶς ἀρχῆς καταστάς. Ἐπέμθη δ'
 αὐτῶν καὶ σύζυγος Εὐδοκία (6), ἡ υἱὸς τοῦ βασι-
 λέως θυγάτηρ.

II. His temporibus Trapezunte regnabat Basilium Alexii Comneni filius, paterna successione multis ceriaminibus confirmata, uxoreque ducta Eudocia, notha imperatoris illa.

Γ' Ὁ δὲ τῶν Αἰτωλῶν τε καὶ τῶν Ἀκαρνάνων
 ἀρχηγὸς Ἰωάννης ὁ κόντος (7) θανάτῳ βίαιῳ τοῦ
 ζῆν ἀπήλαξε, τῆς δίκης, ὡς τὸ εἶδος, περιελθού-
 σης καὶ αὐτὸν τελευταῖον, καθάπερ δὴ καὶ τοὺς
 πρὸ αὐτοῦ. Οὗτος γὰρ τὸν ἑαυτοῦ διαχειρισάμενος
 ἀδελφῶν, ὥσπερ ἀκαίριος τὸν τῆς μητρὸς ἀδελφῶν,
 οὕτω τὴν διαδοχὴν ἐκομίσαστο τῆς ἀρχῆς. Τῆς δὲ
 δίκης οὐ σιωπῆν εἰθισμένης ἐς τέλος ἐν τοῖς τοιοῦ-
 τοις, βιαιῶς (8) καὶ οὕτως τοῦ ζῆν ἀπερβράγη, φάρ-
 μακον παρτοχούσης λαθραῖον αὐτῶ τῆς συζύγου.
 [P. 350] Νοσημάτων γὰρ οὐκ ὀλίγων ὑποφθομένων
 ἐν τῇ οἰκίᾳ, βίασασα ἡ γυνὴ τὴν ἐπιβουλήν τοῦ συ-
 ζύγου πρὶν φονευθῆναι πεφόνευκε. Καὶ οὕτω διάδοχος
 ἐκείνη ἐν δυὶ παιδαρίοις τῆς τῶν Αἰτωλῶν τε
 καὶ Ἀκαρνᾶ ὠν κατέστη ἀρχῆς.

III. Ætolorum vero et Acarnanum princeps Joannes comes violenta morte interit, vindicta tandem, uti par erat, ipsum quoque assecuta, sicut et ejus decessores. Is enim fratre suo perempto, sicut et ille avunculo, principatum occuparat. Cum autem vindicta ad extremum in his rebus tacere non soleat, et ipse violenta morte sublatus est, veneno clausulum ab uxore dato. Nam cum domesticæ rex ægræ admodum essent, mulier inshilas viri metuens hunc, priusquam ab eo occideretur, e medio sustulsi; atque ita cum puerulis duobus Ætoliorum et Acarnanum principatum obtinuit.

Variorum notæ.

(4) Solaris pōnitur a Calvisio Martii die 2, anno Chr. 1337. BOVIN.
 (5) Vide stempna imperatorum Trapezuntinorum. DUCAN.
 (6) Ea Irene vocatur infra pag. 424. BOVIN.
 (7) Hist. Franco-Byzant. lib. VI, n. 27; lib. VII, n. 20, et pag. 320. DUCANÉ.
 (8) Τῆς δὲ δίκης οὐ σιωπῆν εἰθισμένης, ἐς

τέλος ἐν τοῖς τοιοῦτοις βιαιῶς. Male hæc interpuncta sunt. Sic autem (ut non) debent interpungi, τῆς δὲ δίκης οὐ σιωπῆν εἰθισμένης ἐς τέλος ἐν τοῖς τοιοῦτοις, βιαιῶς καὶ οὕτως τοῦ ζῆν ἀπερβράγη, id est, Cum autem vindicta ad extremum in his rebus tacere non soleat, violenta morte ipse quoque sublatus est, etc. Aliter Petavins, codicis male interpuncti lectione decipit. BOVIN.

IV. Cæterum imperator, 537 cum jamdudum et sæpe id a pluribus accepisset, iudicēs, qui se integre judicatorum nullaque re jus violatorios esse jurati promiserant, de quibus antea mentionem fecimus, terribilium jurejurandorum oblitos, quæ ex scripto conceperant, nec non ecclesiasticarum atque imperatoriarum legum securos, minime incorrupta judicia exercere, neque solum munera sine ullo metu capere judiciaque corrumpere; verum, quod gravius est, ab utroque litigantium accipere, neque tamen sententiam proferre, aut controversias dirimere, sed utrisque separatim datis tabulis, quibus scilicet sententia continebatur, cum priori altercatione ac contentione dimittere: cum hæc, inquam, aliaque id genus a plerisque imperator audisset, dubitare primo, num vera hæc essent, cum de jurejurandorum firmitate veniret in mentem; deinde sero tandem conventu habito, et episcopis ac presbyteris in augustissimo sanctæ Sophiæ templo collectis, præsidens ipse cum patriarcha omnibus quem vellent convincendi potestatem facere. Ergo plerique nec dubiis criminibus arrepti: eaque longe plura quam auditione didicerat reperta. Atque, ut cætera prætermittam, uno e quatuor innocepte dimisso, quem nemo sordium accusarat, reliqui, ne a populo discerperentur, veritii, suoque æso judicio damnant. Alii quæ acceptant redditi omnibus judicandi 538 se munere abdicant. Episcopus ipse præterea sacerdotio cedit. Omnes ab urbe imperatoris decreto exsulare jussit.

Επισκοπος ἐπὶ τούτοις καὶ τὴν τῆς ἱερωσύνης ἀπαλλαγὴν τε καὶ ἀλλοτριώσιν. Ἐξώσθησαν δὲ τῆς βασιλῆος τῶν πόλεων κελύσει τοῦ αυτοκράτορος.

A'. Επειδὴ ἐκ πολλοῦ καὶ πολλάκι· καὶ παρὰ πλείστων ἤκουον ὁ βασιλεὺς, ὅς οἱ κρίνειν ὁμομακρότερον ὄντως καὶ μὴ παραφθείρειν ἐν μηδενὶ τῷ δίκαιον, περὶ δὲ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ἀνωτέρω φάσαντες (9) διεθελώσαμεν, ἐκλαθόμενοι μὲν ἐκείνου ἔγγράφων καὶ φρικωδῶν ὄρων, ἐκλαθόμενοι δ' ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ βασιλικῶν ἐνταλαμμένων οὐκ ἀδεκάστους ποιοῦνται τὰς κρίσεις· ἀλλὰ δῶρα λαμβάνουσιν ἀδίκως καὶ καθήλειουσι τὰς δίκας, καὶ τὴν γὰρ μέγαν, οὗ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κρινόμενων μερῶν θεωροῦνται μὴν, οὐ κατάστασιν δὲ καὶ πέρα· τὰς δίκαις πρὸρχονταί, ἀλλ' ἐκατέρωθεν ἀνά μέρος ἐγχειρίζοντες γραμματεῖται, ἀπόφασιν δὴθεν τῆς κρίσεως ἔχοντα, εἴτα ἐκπέμπουσι τοῖς προτέροις ἐνεγομένους ἐγκλήμασι καὶ διακληκτισμοῖς· ἐπεὶ οὖν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ πάλλων ὁ βασιλεὺς ἤκουε, τὰ μὲν πρῶτα κείθεσθαι οὐκ ἐδύνατο, τὴν γενομένην ἐκ τῶν ὄρων σφοδαίαν ἐνθυμούμενος· ὅψα δὲ βήματος γενομένου καὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων συναθροισθέντων ἐν τῷ μεγίστῳ καὶ θεῷ νεφ' τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, προκείθεσθαι ὁ βασιλεὺς ἡμᾶ τῷ πατριάρχῃ πᾶσαν τοῖς βουλομένοις παρέσχετο χώραν ἐλέγχους κατὰ τῶν τοιούτων προφέρειν. Καὶ ἤγοντο πλείστα καὶ ἀνεφισθήτητα καὶ κελιω τῶν ἀκουσθέντων ἐγκλήματα. Καὶ ἵνα τὰν μέσων παρὲλθωμεν, τῶν μὲν τεττάρων ὁ εἰς ἀθῶος ἀπῆλαξεν, οὐκ προστριβέντες αὐτῷ τοῦ τῆς δουροκρίας ἐγκλήματος· οἱ δ' ἑτέροι, δεύσαντες μὴ διαφραγῶσιν ὑπὸ τοῦ δήμου, φθάσαντες ἑαυτῶν καταψηφίσαντο, οἱ μὲν τῶν τε ληφθέντων χρημάτων ἀπόδοσιν καὶ τοῦ δικάζειν πέρησιν· παντελῆ· ὁ δ' ἐπίσκοπος ἐπὶ τούτοις καὶ τὴν τῆς ἱερωσύνης ἀπαλλαγὴν τε καὶ ἀλλοτριώσιν. Ἐξώσθησαν δὲ τῆς βασι-

CAPUT IV.

Turci Chersonesum et Thraciam incursant. Cæsi lectissimi. Reliqui pace impetrata domum redeunt. Impator Byzantium reversus ire in Ætoliā parat, oblatum principatum accepturus. Nuntius affertur de futura postidie in Thraciam gravi Turcorum impressione. Orchaniis Turci spes et consilia. Romani sexaginta, Cantacuzeno duce, prædatoribus occurrunt. Ipse imperator cum tribus navibus hostilem classem invadit. Ingens Barbarorum strages. Ex Romanis ne unus quidem desideratus. Captae hostium naves quatuordecim. Deus tantæ victoriæ auctor. Imperator postidie ad fretum Hierii progressus hostes apertos comperit. Stadorum quadraginta quinque iter noctu pedibus emensus Deiparæ Modestriæ templum ingreditur ad agendas gratias.

I. Ineunte ætate Thraees eodem modo rursus Asiaticorum Turcorum infestatione laborare ceperunt. Hi enim, quod Romanos vincere soliti essent, quoties libitum erat prohibente nomine transfretabant pessimeque Thraciam vexabant. Quibus igitur Ionia et ulteriora loca obtigerant, ii ob sœdus, quod paulo ante cum imperatore apud Phocæam, ut diximus, sanxerant, in presentia quieverunt. Qui vero Trojanam regionem et Hellesponti oram incolebant, cum plurimis navibus et equis freto trajecto, et per Chersonesum hostiliter grassati inde etiam in Thraciæ mediterranea irruunt, imperatore Didymotichi tum agente. Qui justis copiis destitutus, nec aperto Marte cum illis congredi ausus, insidias non segniter collocat, noctu sub dio agens et famem ac sitim tolerans.

[P. 331] A'. Θέρους δ' ἀρχομένου πάλιν ὁμοίως ἐταλαιπώρουσι οἱ Θράκες ἐκ τῶν Ἀσιατικῶν Τούρκων. Διὰ γὰρ τὴν ἀεὶ τοῦ τούτοις Ῥωμαίους κατατροποῦσθαι συνήθειαν ἀδίκως ὁπότε βούλοιντο διαπεραιούντο καὶ χάκιστα διατίθεσαν Θράκην. Οἱ μὲν οὖν τὴν Ἰωνίαν καὶ τὰ ἐπέκεινα κληρωσάμενοι διὰ τὰς πρὸ βραχίος κατὰ Φωκαίαν γενομένης πρὸς βασιλέα σπονδῆς, ὡς εἰρήκειμεν, ἡσυχίαν ἤγον ἐν γὰρ τῷ παρόντι. Οἱ δὲ τὰ περὶ Τροίαν καὶ ὄσα τοῦ Ἑλλησπόντου παράλια κατοικοῦντες πλείσταίς ναυσὶν αὐτοὶ τε καὶ ἱπποὶ αὐτῶν τὸν Ἑλλησπόντιον διαπεραιούνται κορθῶν, καὶ κακῶς εὐθὺς διαθέντες Χερσονήσῳ ἐκείθιν εἰσοβάλλουσιν· καὶ ἐς τὴν τῆς Θράκης μεσόγειον, ὅτε εἴη καὶ ὁ βασιλεὺς περὶ Διδυμοτέχῳ ἐτυχὲ διατρίβων. Ὅς ἐπεὶ μὴ ἀξίωμαχον εἶχε στρατὸν, κατὰ πρόσωπον τοῖς ἐχθροῖς ἀπαντῆν οὐκ ἐθάρατο. Ἐνείθερος δὲ

Variorum notæ.

(9) Lib. ix, cap. 9, sect. 5. Boivin.

ποιῶν οὐκ ἠμῶσαι, αἰθρίας διανυκτερεύων καὶ κίνη A
καὶ διέφυ κατατάκτων ἑαυτὸν. Οὐκ δὲ μοῖρα τινὲ τῶν
ἐπὶ λείαν ἐξόντων ἐντυχῶν τὴν τε λείαν ἀφεῖλετο
καὶ αὐτοῦς ἀπονητὴ διαφθίρειαι, πενήτηκοντα καὶ
ἐκατὸν ἐπιλέκτους ἀπαιτῆς ὄντας. Ὁ δὲ μαθόντας
οἱ λοιποὶ διαπρεθεύονται πρὸς βασιλέα. Καὶ οὕτως
οἱ μὲν ἐνσπονδοὶ εὐθὺς ἀνεχώρησαν οὐκ ἄρα· ὁ δὲ βα-
σιλεὺς τριταλὸς ἐς Βυζάντιον ἀφικνεῖται. Ἐσπευθε
γὰρ διαβῆναι πρὸς Αἰτωλίαν, πονήρας ἐκεῖ τῶν
πραγμάτων ἐχόντων μετὰ θάνατον τοῦ τὴν αὐθεντίαν
ἔχοντος κόντου καὶ τῆς γυναϊκῆς ἐκείνου καλοῦσης
ἐκείθεν ἐπὶ καταλήψει τῆς ἀρχῆς.

B
F. Ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ θέρους Ἰσαμῆνου (10), καὶ
τοῦ βασιλεὺς παρτοκαυζομένου πρὸς ἔξοδον, ἀγ-
γίλλεται δεινὸν ἐξ Ἀσίας ἔσπερον. Τὸ δὲ ἦν, ὡς ὁ
τῶν Βεθουῶν ἀρχηγὸς Ὀρχανὸς ὁ Ἀτουμάν (11) λά-
θρα στρατωλῶν ἐκ πολλοῦ παρτοκαύσας ἦδη δύνα-
μιν ἰκανὴν καὶ μάλα τῷ σφετέρῳ βουλήματι ἀπο-
χρῶσαν· ἦν δὲ καὶ ἐτοίμην οὖσαν μέλλειν ἐς τὴν
δοτεραίαν διαβαίνειν ἐξ Ἀσίας διχόθεν, τὴν μὲν ἐξ
Ἰερῶν (12), τὴν δ' ἐκ Προποντίδος, ἐς τὰ τῆς Βυζαντι-
δος προάστια· [P. 332] τοῦτο γὰρ ἕως νῦν διετηρήθη
τὸ μέρος πολεμίας χειρὸς· μάλα ἀνώτερον. Καὶ ἦν
εὐσπῆς, μετὰ τὸ διαρῆσαι πᾶν ὄσον ἦν ἐκ τῆς πόλεως
κλήθος ἐς ἄλωνα· καὶ οἴτου κομιδὴν παρισπώμενον
καὶ ὄσον ἦν τοῖς ἔξω χωρίοις· τὴν οἰκισιν ἔχον, εἴτα
καὶ δύο τινὰ τῶν τῆς πόλεως ἔγγιστα φρούρια εὐλη-
φῆτας ἐκείθεν ὡς ἐξ ὀρητηρίου ἐς μάχην παρατά-
σθαι τῶν Βυζαντιῶν. Μηδὲ γὰρ ἔχειν ἐτι Ῥωμαίους·
ἀντίκαλόν σφισι δύναμιν, διὰ τὸ καταπεπονησθαι C
καὶ ἐφθάρθαι τῇ τε τῶν χρημάτων ἐνδείᾳ καὶ ταῖς
πικναῖς τῶν πολεμίων ἐφόδοις. Ἐχοντας δὲ μεθ'
ἑαυτῶν καὶ τὴν γνώμην τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Λατί-
νων, κούφοτέρας σφίσι εἶναι τὰς ἐλπίδας καὶ ἐς
ἄλωσιν τῆς βασιλευσύσης.

G
Γ. Ὁ μόντο βασιλεὺς πυθόμενος τὸν ἐκπλοῦν
ἐκείνων ἐξαίφνης, ἐπει μὴ ἐδί-ου καιρὸν ἢ περιστά-
σι· ἐς ἀλόλογον παρτοκαυθὴν ἐτοιμάζεσθαι, δεῖ
ἐκρινεν οὕτως ἀπαρτοκαυθῶς ἐξίνααι πρὸς μάχην,
ἔχων ἀντιπίσης ὅπλων παρτοκαυθῆς καὶ στρατεύ-
ματος τὴν εἰς θεῖν ἀρρηγῆ καὶ βεβαίαν ἐλπίδα καὶ
πίστιν. Ἐλκοσι μὲν οὖν τῶν ἐν ἡλικίᾳ εὐγενῶν ἀπο-
λέξας καὶ τετταράκοντα τῶν παρτοκαυθόντων στρα-
τιωτῶν ἑκπέμπει διὰ τῆς ἡπείρου, δοὺς ἡγεμόνα
σφισι Καντακουζηνόν, τὸν μέγαν δομέστικον· αὐτὸς D
δ' ἄμα τριήρεσιν ἀσπίλοις τρισὶν ἐπὶ τὰς τῶν βαρβάρων
ναῦς ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν. Οἱ μὲν οὖν βάβυροι
τέτταρα· καὶ εἰκοσὶν ἔχοντες· ναὺς ἕκ τῶν Ἀσιατι-
κῶν τῆς Προποντίδος, κλίπων κατέπλευσαν καὶ ὄρ-
μίσαντο Ῥηγίου ἐγγύς, περὶ χωρίον ἀπέχον τῆς
βασιλευσύσης οὐ μείον σταδίων ἑκατὸν πρὸς τοῖς δέ-
κα, περὶ ὧραν ἦδη τρίτην τῆς νυκτὸς. Καὶ εὐθὺς

Tandem cohortem prædatricem adortus, crepta
præda, ceatum quinquaginta delectis viros sine
labore cædit. Quo ceteri cognito legatos ad impe-
ratorem mittunt : atque ita compositione facta sta-
tina quidem ipsi domum redeunt ; imperator vero
tertio post die Constantinopolin pervenit. Nam in
Ætoliâ ire properabat, cum et res illic post obi-
tum conuictis, penes quem summa potestas fuerat,
539 afflictæ essent ; et ab hujus viduæ ad occu-
pandum principatum arcesseretur.

II. Enimvero ætatis ejusdem initio, imperatore
abitu parante, aliud ex Asia malum nuntiatur :
Bithyniæ principem Orchanum, Atumani filium,
qui longo jam tempore clam militem collegisset,
justas instruxisse copias et ejus instituto prorsus
sufficientes : quæ jam paratæ postridio ex Asia
trajecturæ essent bifariam : alteræ ab Hiero, alte-
ræ a Propontide ad suburbia Constantinopolis, quæ
pars ad id usque tempus ab omni hostili incursum
maximo luta fuerat. Propositum autem illis erat,
omnem urbanam multitudinem, percipiendis con-
dendisque frugibus occupatam, cæterosque ruri
habitantes abripere, ac postea duo castella ex iis,
quæ nrbi proxima essent, occupare, et inde ut ex
opportuna statione Byzantios bello petere. Neque
enim ipsis sustinendis pares adhuc Romanos esse,
quorum res altritæ essent et omnino afflictæ ino-
pia pecuniæ et hostium incursionibus crebris.
Deinde cum et Latini Galatæ ipsis fauerent, maj-
orem spem urbis imperatricis occupandæ conce-
rant.

III. Cæterum imperator, subita illorum irruptio-
ne audita, cum angustiis temporis justo apparatu
excluderetur, sibi quanquam imparato ad prælium
exeundum esse judicavit, pro omni armorum ap-
paratu atque exercitu inchoatissam ac fixam
540 in Deo spem fiduciamque collocans. Delectis
igitur viginti nobilibus adultæ ætatis, et quadri-
aginta militibus, qui primi obvii fuerant, ceteroque
iis duce Cantacuzeno magno domestico, hos terra
mittit. Ipse cum tribus inermibus triremibus con-
tra Barbarorum classem abit, qui viginti quatuor
navibus ex Asiatico Propontidis sinu advecti prope
Rhegium appulerent, ad locum non minus stadiis
centum et decem ab urbe dissitum, sub horam no-
ctis tertiam : ac statim exscensu facto prædatum
alii alio excurrerunt, priusquam id agrestes rescis-
sicerent. Tum vero et horrea ardere cerneret, et

Variorum notæ.

(10) *Invenite eadem ætate*. Cantacuzenus, *Hist.*
lib. II, cap. 54, victoriam de Turcis ætate exeunte
reportatam affirmat, idque post Ætolicam expedi-
tionem, de qua Gregoras capite 6, infra. Boivis.
(11) Leg. ὁ Ἀτμάν, vel ὁ Ὀτμάν, filius Othana-
nis, orientalis Bithyniæ satrapæ, Cantacuzeno lib.

III, cap. 9. Hanc Orchanis expeditionem contra
Byzantium ad annum 1330 refert Joannes Villa-
neus, lib. I, cap. 152. Ducang.
(12) *Ab Hiero*, non, ut vertebat Wolfius, a
templo. Vide annotata supra ad pag. 255 C.
Boivis.

molliorum atque infantium, qui vi abstrahebantur, A
 ejulatum audires. Sub horam vero noctis novam,
 diluculo jam fere, magnus domesticus cum equiti-
 bus septuaginta advenit et Barbaris occurrens dis-
 sipatos cædit, non secus ac vrgentem messorum. Si-
 mul etiam imperator in altum proventus quatuor-
 decim naves hostiles capit, custodiibus earum cæcis.
 Nam reliquæ decem, cum Barbari nonnulli ejus
 adventum præsensissent et in eas insidissent, sta-
 tim aufugerant. Sub auroram vero, cum et impe-
 rator in terram egressus esset, maximum opus,
 quod unquam fando auditum sit, effectum est; pa-
 tuiturque manifestio, non esse volentis, neque cur-
 rentis, sed a propitia Dei voluntate pendero omnia.
 Priusquam enim sol meridianum circulum præter-
 iisset, mille propemodum Barbari sunt interfecti, B
 trecenti vero capti. Romanorum 541 autem no-
 mo credidit; equi vero eorum complures occubue-
 runt. Nam cum pedites essent Barbari, nullum
 egregium facinus contra armatos equites edere
 potuerunt; sed ex desperatione audacius equos in-
 vaserunt.

IV. Proinde Romani ab extrema desperatione et
 diuturno metu recreati ea victoria animos recepe-
 runt, et in posterum etiam firmiorem in Deo spem
 collocarunt. Omnes enim evidenter compererunt,
 non humanitus id accidisse, (qui enim potuisset, in
 illa temporum conversatione, cum res Romana un-
 decanque deplorata esset, Barbarorum vero auda-
 cia ex longa vincendi consuetudine in immensum
 crevisset?) sed dexteram Domini id fecisse, et bra-
 chium illius invictas hostium vires nullo labore
 contrivisse. Quas enim pugnas in historiis miramur
 propter innumeram pene utrinque militum nume-
 rum, in earum perpauca invenias tot cæcos, tot
 captos, quot nunc a viris tantum septuaginta.
 τις αν τοσοῦτον μὲν κληθος κατακοπῶν, τοσοῦτον
 νων.

V. Postridie vero rursus imperator, copiis terra
 marique splendide armatis, ad fretum Hieri per-
 venit, sperans se illac quoque, ut rumor audiverat,
 appellentes Barbaros inventurum. Sed spe sua
 frustratus est. Barbari enim popularium suorum
 auxilia clade recesserant. Inde domum reversus
 noctu o palatio exiit et, quadraginta quinque sta-
 diorum via pedibus confecta, in castissimam Dei
 542 Genitricis Hodegetriæ templum pervenit,
 toto pectore gratias acturus.

ἀποδόντες ὤρμησαν ἐπὶ τῶν Διοι ἑλλοθὶ προ θα-
 μαρισθέντες, πρὶν αἰσθῆσθαι τοὺς ἐν ταῖς χερσὶν εἰ-
 κούντας. Καὶ ἦν ὄρμη μὲν ἄλματος κερμέντας,
 ἀκούειν δὲ κλυθμοὺς γυναικῶν καὶ νηπίων ἀπηγῶς
 ἐλπομένων. Περὶ δὲ ὄραν ἐνάτην τῆς νυκτὸς, ἦδη
 τοῦ λυκαυγοῦς ὑποφαίνοντο, ἦσαν δὲ μέγας δομι-
 στικός ἱππέας ἔχων ἔδδομήκοντα καὶ διεσκιδασμέ-
 νους ἐντυγχάνων τοῖς βαρβάρους ἐκοπτεν αὐτοῦς,
 καθάπερ οἱ θερισταὶ τὸ λήθον. Ἄρξ δὲ καὶ ὁ βασι-
 λεὺς κατακλιθεὶς εἴλε τετραρῶς καὶ δέκα ναῦς βαρ-
 βαρικὰς, ἀνελὼν τρὸς ἑνθον φρουροῦς. Αἱ γὰρ δέκα
 ἐφυγον εὐθὺς, προαισθημένων ἑνῶν βαρβάρων καὶ
 εἰσδραμόντων εἰς αὐτάς. Ἄμα δ' ἔρ καὶ τοῦ βασι-
 λεὺς ἀποδόντος ἐς ἡπειρον μέγιστον καὶ τῶν κώστα
 μηνιμουμένων ἔργον τετέλειται. Ἐρῆνη γὰρ, ὡς
 τὸ τοῦ θλιοντος, οὐδὲ τὸν τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ εὐ-
 δοκούντος ἐστὶ ἐπὶ πάντα θεοῦ. Μήτις γὰρ τοῦ ἡλίου
 τὴν μεσημβρινὴν παραλλάξαντος ἡλιος μὲν ἔγγιστα
 κατακόπησαν τῶν βαρβάρων· τριακόσιαι δὲ ἔλασαν
 ζῶντες. Τῶν δὲ Ῥωμαίων κέπτομα μὲν οὐδαίς· ἱπ-
 ποι δ' οὐκ ὀλίγοι τούτων κατακόπησαν. Πεζοὶ γὰρ
 ὄντες οἱ βάρβαροι πράττειν οὐκ εἶχον γυναικῶν οὐ-
 δὲν πρὸς ὀπισθιμένους ἱππέας· ἀπογόντες δὲ τὸ
 μῆροτερρον κατὰ τῶν ἱππῶν ἐχώρησαν.

[P. 333] Δ'. Οἱ μὲντοι Ῥωμοῖοι, πρὸς ἐπογνώσεως
 καὶ δειλίας βυθοῦς ἐκ πολλοῦ καταδύντες, τῷ ἦδη
 περιχρεῖ σφῶς· ἐς αὐτοὺς ἀνεκτῆσαντο καὶ ἐς τὴν
 ἔπειτα χρόνον βεβασωτέρας· πρὸς Κύριον ἐκτῆσαντο τὰς
 ἐλπίδας. Ἐγώσαν γὰρ ἔκιντες ἄναργῶς, ὡς οὐκ ἀν-
 θρώπινον τὸ πραχθῆν· πῶς γὰρ ἐν τοιαύτῃ χρόνον
 περιφορᾷ, ὅτε τὰ μὲν Ῥωμαίων ἀπίγνωσται παν-
 ταχόθεν, τὰ δὲ βαρβάρων ἠδύηται πολλῶ πρὸς θαρ-
 βανεώτερον διὰ τὴν μακρὰν τοῦ νικῆν συνήθειαν;
 Ἄλλὰ δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε ταῦτα καὶ ὁ βραχέων
 ἐκείνου τὴν τῶν ὑπαναγίων ἀμαχον ἀπονησι συν-
 ἔτριψε δύναμιν. Πολέμων γὰρ, οὐς ἐν ταῖς ἱστορίας
 ἀκούοντες θαυμάζομεν διὰ τὸ ἐκτετρωθῆν οὐκ ἀδα-
 ριθμητον πλῆθος τῶν στρατευμάτων, ἐν ὀλίγοις εὐροι
 δὲ ζωρηθῆν, ὅσον νῦν ὑπὸ ἀνδρῶν ἔδδομήκοντα μὲ-

Ε'. Ἐς δὲ τὴν ἐκίουςαν αὐθὶς ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆ
 ἡπειρου καὶ θαλάττης λαμπρῶς ἐκλιχόμενος ἀφί-
 κητο ἐς τὸν τοῦ Ἱεροῦ πορθμῶν, ἐλπίσας εὐρήσκειν
 καταπλέοντας· ἦδη τοὺς βαρβάρους κἀκεῖθεν κατὰ
 τὴν φήμην. Ἄλλ' ἔρειψε τὰ τῶν ἐλπίδων ἀτέλειστα.
 Πυθόμενοι γὰρ οἱ βάρβαροι τὴν τῶν ὀμοφύλων συμ-
 φορὰν ἀνεχώρησαν. Ὁ μὲντοι βασιλεὺς ἀναζεύξας
 ἐκεῖθεν ἀφίκετο νυκτὸς ἐκ τῶν βασιλειῶν περὶ τῆ
 εσορᾶκοντα καὶ πέντε σταδίων ὄδῶν ἐς τὸν θείον
 ναῶν τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Ὀδηγητριας
 τοὺς εὐχαριστηρίους ἐκ μέσης ἀποδῶσων ψυχῆς.

CAPUT V.

Cometa apparet; qua forma; ejus ortus; progressus; interitus. Scythiæ erga Thracem et Thraciam, quos captivos redemerat, summa equitas. Justum Dei judicium.

I. Verum illud me peno præterierat, quod nunc
 repetendum et explicandum est. Hac æstate, cum
 sol æstivam jam solstitium attingeret, cepit cometa
 apparere a septentrionalibus horizontis partibus

Α'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με περιεραμῆν, ὅταν
 ἐπανελθὼν ἀναλήφομαι. Ἐν τούτῳ τῷ θέρει, τοῦ
 ἡλίου τῶν θερινῶν ἦδη τροπῶν ἀφῆρμένον, ἤρξατο
 φαίνεσθαι κομήτης ἐκ τῶν ἰσημερινῶν μερῶν τοῦ

ὀρίζοντος ἀπ' ἐσπέρας ἐκδοστος εὐθὺς μετὰ δύοιν A
 ἡλίου. Μᾶλλον δ' οὐ κομήτης ἦν, εἰ τις ἀκριβολογεῖν
 θέλοι, ἀλλὰ πυγωνίας, βομφαίρα τι τοιαύτως. Ἐδόκει
 μὲν οὖν ἐσηκίναται τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν τοῦ Περσεῖος
 μάλιστα ποδῶν, οἱ τῆ βόχει τοῦ ταύρου πλησίον εἶ-
 ναι δοκοῦσιν· ἐπὶ δὲ τὰ πρὸς βομφάρα τοῦ κόσμου πέμ-
 κειν τὴν κόμην ἐπὶ πολλῷ παραταίνουσιν. Ἔτα [P. 534]
 ἐκείθεν ἀρξάμενος ἀνιβαίνειν εὐθὺς τοῦ ἀρκτικῶς πό-
 λου, κινούμενος ἐκδοστος ἡμέρας ἑρεῖς ἕγχεστα μοί-
 ρας. Ἐπεί δὲ παρήλλαξε τὸν ἀρκτικὸν πόλον καὶ μετ'
 ἐκείθεν τὴν τε μικρὰν ἀρκτον καὶ τὰς χαμκάς τοῦ
 ἀρκτικῶτος, εἶψαισε καὶ τοῦ δεξιῶς ποδὸς τοῦ Ἡρα-
 κλέους καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ τῆς Ἀριάδνης σταφάνου. B
 Ἐκείθεν διέδραμε τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τοῦ Ὀφιοῦ-
 χου. καὶ ἐπειδὴ πλάτος ἐνεαυθὰ ζωδιακοῦ καὶ ἰση-
 μερινῶς καὶ τόπος θερμότητος ἔχων, ἀνέχευεν ὁ κο-
 μήτης οὐκ ἠδυνήθη, διὰ τὸ ἐξ ὑγρῶς ἀναθυμιάσεως
 τὴν ἀρχὴν τῆς συμπήξεως εἰληφέναι. Διὸ τὴν τε
 κόμην διέλυσε καὶ αὐτὸς ἠφανίσθη τελῶς. Φαντασία
 γὰρ ἦν ἀστέρως, καὶ οὐκ ἀστήρ. Προσθήσω τοῖς εἰ-
 ρημένοις καὶ ἀκοῆς ἀξιὸν ἄλλο διήγημα.

B. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις μία τῶν Σκυθῶν
 γυναικῶν, ἐκ τῶν ἐπίκαινα τοῦ Ἰστρου τὴν οἰκίαν
 ποιουμένων, μήτε σύζυγον μήτε παιδᾶς ἔχουσα,
 ἐπειδὴ τοὺς ἐκ θράκης ἀπαγομένους ἀιχμαλώτους
 πρὶ τῶν ταύτης ἑώρα θυρῶν (ἐκδοῖε δ' ἐκ πολλοῦ
 προσηρῆσαι Ῥωμαίους καὶ τὸ θεῖον δέξασθαι βά-
 πτισμα), ὄνιον διαναστάσα σύζυγον ἔλαβεν ἐνὰ τῶν C
 ἀιχμαλώτων Χριστιανῶν, ὄρκους αὐτὸν ἐμπεδόασα
 πρότερον, μὴ λιπαῖν τὴν ταύτης συνοικήσιν, μηδ' εἰ
 ἄλλοθι ποῦ τὴν ἀποικίαν ποιήσασιναι. Ἐπεί δ' εὐκαι-
 ρίας πρὸς μετοικίαν ζητουμένης ἐναυτὸς ὄλος ἐτρέ-
 βη, ἐν ᾗ δὴ καὶ τέκνα δύο τὸ μὲν γεγέννηκεν, τὸ δ'
 ἐν γαστρὶ φέρουσα ἦν, ἐτι κλεισὺν τὴν στοργὴν καὶ
 στερβρότεραν πρὸς τὸν σύζυγον ἔσχε (15). Τούτου δ'
 οὕτως ἔχοντος ἔτυχεν ἐς τοῦ πικρῶν ἐτος ἀιχμαλώτος
 ἀπαγομένη καὶ ἡ πρότερα τοῦ βηθέντος ἀνδρὸς σύ-
 ζυγος. Ἦν ἐκείνος ἰδὲ ἀκρῶς θεασάμενος. Ἡ μὲντοι
 Σκυθὶς ἐκείνη γυνὴ τὴν αἰτίαν τῆς λύπης καὶ τῶν
 δακρῶν μαθοῦσα οὐδ' ἠχθέσθη τάνδρῳ, οὐτε ζηλοτύ-
 πος ἔσχε πρὸς τὴν γυναῖκα· ἀλλ' ὄνιον εἰλήφει καὶ
 ταύτην, ἵνα καὶ ταῖς χρεῖαις ὀνηρητῆ τῆς οἰκίας
 καὶ ἅμα παραμύθιον εἶη τῆ θεωρία τάνδρῳ ἐκ τῶν
 ἕγχεστα. Ἐπεί δ' εὐκαιρίας γενομένης ἐφ' ἑαίῳ, τε
 ἐτελέσθη βαπτισματι καὶ τῆ βασιλευσῆ τῶν πό-
 λων ἐπεδήμησε, δραμοῦσα πρὸς τὸν πατριάρχην ἢ
 πρότερα σύζυγος ἑβόα καὶ ἰστερνοτυπέτω καὶ ἀδι-
 κίσθαι ἔφασκε πρὸς τῆς Σκυθίδος, ἀφαλομένης τὸν
 ἀνδρᾶ αὐτῆς. Παρελθούσης μὲντοι κάκιστης καὶ τὰ
 τοῦ πράγματος, ὡς εἶχεν, ἀκριβῶς διεξελθούσης,
 οὐκ εἶχεν οὐδεὶς οὐδὲν ἀπὸ δικαίου προφέρειν ἐγκλη-
 μα κατ' αὐτῆς. Κυρία γὰρ ἦν ἀμφοτέρων, ὅτε χρη-
 μάτων οἰκίας ἐνίοις ἐξ ἄγρων φάναι θηρῶν εἰλη-
 φυῖς. Ὅμως σιωπῶντων ἀπάντων καὶ μηδὲν ἔχον-
 των προφέρειν ἐγκλημα κατ' αὐτῆς, κρίσιν ἐπέθηκεν

cujusque diei respere statim post solis occasum.
 Imo, ut accuratius loquamur, non is cometa erat,
 sed Pogonias, seu barbatus sidus, cuidam veluti
 gladio simile. Ortum autem a Persel pedibus maxi-
 me ducere videbatur, qui a spina Tauri parum
 absunt. Coma vero ejus versus Orientem late exten-
 debatur. Atque inde sumpto initio recta quotidie
 versus septentrionem ascendeat tribus ferme gra-
 dibus. Cum autem polum arcticum præterisset ac
 post eum Ursam minorem et spiras Draconis, dex-
 trum etiam Herculis pedem attingit, indeque coro-
 nam Ariadnes, postea sinistram Ophiuchi manum
 percurrit : et quia ibi latus est Zodiacus et æqui-
 noctialis et locus calidus, durare cometa non po-
 tuit, propterea quod humida exhalatione primum
 concrevisset. Quare coma dissipata et ipse penitus
 evanuit : quippe qui stellæ speciem quidem habe-
 ret, stella vero non esset. His aliam narrationem
 auditu dignam attextam.

II. His temporibus mulier quædam apud Scy-
 thas, eos nempe qui trans Istrum habitant, cum
 neque virum neque liberos 543 haberet et adve-
 ctus e Thracia captivos ante suas fores traduci vi-
 deret (longo autem jam tempore ad Romanos se
 conferre et sacrum baptismum suscipere cupiebat),
 unum e Christianorum captivorum turba eductum
 redemit et conjugem sibi ascivit, adactum prius
 jurejurando, ne contubernium suum desereret,
 etiamsi alio commigrasset. Cum vero migrationis
 opportunitatem quærunt, annus integer teritur :
 quo tempore binos liberos, alterum peperit, alte-
 rum in utero gestavit. Unde magis etiam maritum
 diligebat. Quæ cum ita se haberent, altero anno
 accidit, ut et prior ejus, quem diximus, viri uxor
 captiva abduceretur : qua is conspecta illacryma-
 vit. Verum Scythissa, mœroris et lacrymarum
 causa intellecta, neque succensus marito, nec præ-
 zelotypia odio persecuta est mulierem : sed et
 ipsam emit, ut et domestica ministeria obiret, si-
 mulque marito dolore conspectu sui levaret in
 proximo futura. Sed cum opportunitatem hæc et in
 sacro baptismate initiata et in urbem imperatri-
 cem profecta esset, prior uxor ad patriarcham ac-
 currit, vociferans et pectus plangens sibi que inju-
 riam a Scythissa fieri quirigans, quæ sibi maritum
 rapuisset. Cæterum cum et illa prodiisset, ac rem
 omnem, ita ut gesta erat, ordine explicasset, nemo
 jure illam reprehendere potuit, ut quæ amborum
 fomina esset suæque pecunia ex immanibus (ut ita
 dicam) bestiis ambos redemisset. Tamen tacenti-
 bus 544 universis, nec de ulla re eam accusanti-
 bus, tandem hanc ipsa sententiam tulit. Marito
 propter consuetudinem et susceptos ex eo liberos

Variorum notæ.

(15) *Majore et firmiore affectu maritum diligebat, non, a marito diligebatur, ut interpretabatur Wol-
 fus, qui legebat πρὸς τὴν σύζ. Boivin.*

mullerum atque infantium, qui vi abstrahabantur, A
ejulatum audires. Sub horum vero noctis rorantem,
diluculo jam fere, magnus domesticus cum equiti-
bus septuaginta advenit et Barbaris occurrens dis-
sipatos credidit, non secus ac vegetem messorum. Si-
mul etiam imperator in altum provectus quatuor-
decim naves hostiles capit, custodibus earum casis.
Nam reliquæ decem, cum Barbari nonnulli ejus
adventum præsensissent et in eas insidissent, sta-
tim aufugerant. Sub auroram vero, cum et impe-
rator in terram egressus esset, maximum opus,
quod unquam fando auditum sit, effectum est; pa-
tuiturque manifesto, non esse volentis, neque cur-
rentis, sed a propitia Dei voluntate pendero omnia.
Priusquam enim sol meridianum circulum præter-
iisset, mille propemodum Barbari sunt interfecti, B
trecenti vero capti. Romanorum 541 autem no-
mo occidit; equi vero eorum complures occubue-
runt. Nam cum pedites essent Barbari, nullum
egregium facinus contra armatos equites edere
poterant; sed ex desperatione audacius equos in-
vaserunt.

IV. Proinde Romani ab extrema desperatione et
diuturno metu recreati ea victoria animos recepe-
runt, et in posterum etiam firmiorem in Deo spem
collocarunt. Omnes enim evidenter compererunt,
non humanitus id accidisse, (qui enim potuisset, in
illa temporum conversione, cum res Romana un-
decimque deplorata esset, Barbarorum vero audacia
ex longa vincendi consuetudine in immensam
crevisset?) sed dexteram Domini id fecisse, et bra-
chium illius invictas hostium vires nullo labore
contrivisse. Quas enim pugnas in historiis miramur
propter innumeram pene utrinque militum nume-
rum, in earum perpauca invenias tot caecos, tot
captos, quot nunc a viris tantum septuaginta.

τις ἀν τοσούτων μὲν κληθὸς κατακοπῆν, τοσούτων

V. Postridie vero rursus imperator, copiis terra
marique splendide armatis, ad fretum Hierii per-
venit, sperans se illac quoque, ut rumor nuntiarat,
appellentes Barbaros inventurum. Sed spe sua
frustratus est. Barbari enim popularium suorum
auidia cladis recesserant. Inde domum reversus
noctu o palatio exiit et, quadraginta quinque sta-
diorum via pedibus confecta, in castissimam Dei
542 Genitricis Hodegetriæ templum pervenit,
iusto pectore gratias acturus.

ἀποδόντες; ὄρησαν ἐπὶ λαίαν θλαίαν ἀλλοί πῦρ δια-
μαρισθέντες, πρὶν αἰσθῆσθαι τοὺς ἐν ταῖς χώραις ἐ-
κούντας. Καὶ ἦν ὄρα μὲν ἕλαινας κρομύνας,
ἀκούειν δὲ κλαυθμούς γυναικῶν καὶ νηπίων ἀκηχεῖς
ἐκρομύνας. Περὶ δὲ ὤραν ἐννάτην τῆς νυκτὸς, ἦδη
τοῦ λυκαυγυοῦς ὑποφαίνοντος, ἦκεν ὁ μέγας δομῆ-
στικός Ἰσπίας; ἄγων ἔβδομήκοντα· καὶ διεσκεδάσθη-
νοις ἐντυγχάνων τὸς βαρβάρους ἐκοπτεν αὐτοῦς,
καθάπερ οἱ θεριστὰ τὸ λῆϊον. Ἄρα δὲ καὶ ὁ βασι-
λεὺς κατακλείσας εἰλε τίτταρας καὶ δέκα ναῦς βαρ-
βαρικής, ἀνελών τρὸς ἕκτον φρουρούς. Αἱ γὰρ δέκα
ἔφυγον εὐθείας, προαισθημένων ἐνίαν βαρβάρων καὶ
ἐξεδραμόντων εἰς αὐτάς. Ἄρα δ' ἔρ καὶ τοῦ βασι-
λέως ἀποδόντος ἐς ἡπειρον μέγιστον καὶ τῶν κόπικας
μνημονουμένων ἔργον τετέλεται. Ἐβάνη γὰρ, ὡς
τὸ τοῦ θελοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ εὐ-
δοκούντος ἐστὶ ἐλ πάντα Θεοῦ. Μήπως γὰρ τοῦ ἡλίου
τὸν μεσημέρινόν παραλλάξαντος χλιδοὶ μὲν ἔγγιστα
κατακόπησαν τῶν βαρβάρων· τριακόσιοι δὲ ἐλάσαν
ζῶντες. Τῶν δὲ Ῥωμαίων πέπικας μὲν οὐδαίς· Ἰ-
πῶσι δ' οὐκ ὀλίγοι τούτων κατακόπησαν. Περὶ γὰρ
ὄντες οἱ βαρβάρου πρότερον οὐκ εἶχον γενναίων αὐ-
δῶν πρὸς ὀπλισμένους Ἰσπίας· ἀπογόντες δὲ τολ-
μηρότερον κατὰ τῶν Ἰσπῶν ἐχώρησαν.

[P. 333] Δ'. Οἱ μὲντοι Ῥωμαῖοι, πρὸς ἀπογνώσεως
καὶ δειλας βυθούς ἐκ πολλοῦ καταδύντες, τῷ ἦδη
περιχρῆι σφῶς τε αὐτοῦς ἀνεκτήσαντο καὶ ἐς τὴν
ἐπιταχρόνον βεβαιωτέρως πρὸς Κύριον ἐκτίσαντο τὰς
ἐλπίδας. Ἐγώωναν γὰρ ἄκιντες; ἔναργως, ὡς οὐκ ἀ-
θρώπιον τὸ πρᾶχθῆν· πῶς γὰρ ἐν τοιαύτῃ χρόνῳ
περιφορῆ, ὅτι τὰ μὲν Ῥωμαίων ἀπίγνωται παν-
ταχόθεν, τὰ δὲ βαρβάρων ἠδῆται πολλῶ πρὸς θαρ-
ραλωτέρων διὰ τὴν μακρὰν τοῦ νικῆν συνήθειαν;
Ἄλλὰ δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε ταῦτα καὶ ὁ βραχίον
ἐκείνου τὴν τῶν ὑπαναγίων ἀμαχῶν ἀπονητὶ συν-
έτριψε δύναμιν. Πολέμων γὰρ, οὗς ἐν ταῖς ἱστορίας
ἀκούοντες θαυμάζομεν διὰ τὸ ἐκτίρωθεν οὐκ ἐπα-
ριθμητὸν πλῆθος τῶν στρατευμάτων, ἐν ὀλίγοις εὐροῖ
δὲ ζωγρηθῆν, ὅσον νῦν ὑπ' ἀνδρῶν ἔβδομήκοντα μὲ-

Ε'. Ἐς δὲ τὴν ἐκίωσαν αὐθις ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆ
ἡπείρου καὶ θαλάττης λαμπρῶς ὀπλισάμενος ἀφί-
κετο ἐς τὸν τοῦ Ἰεροῦ πορθμῶν, ἐλπίσας εὐρήσειν
καταπλέοντας; ἦδη τοὺς βαρβάρους ἀκαίθεν κατὰ
τὴν φήμην. Ἄλλ' ἔβρινε τὰ τῶν ἐλπίδων ἀτέλεστα.
Πεθόμενοι γὰρ οἱ βαρβάρου τὴν τῶν ὀμοφυλῶν συμ-
φορὰν ἀνεχώρησαν. Ὁ μὲντοι βασιλεὺς ἀναζαΐδας
ἐκαίθεν ἀφίκετο νυκτὸς ἐκ τῶν βασιλείων περὶ τῆς
σαρδέκοντα καὶ πάντε σταδίων ὄδῳ ἐς τὸν θείον
νῶν τῆς ὑπεράγγου Θεομήτορος τῆς Ὑδρηγερίας
τοὺς εὐχαριστήριους ἐκ μέσης ἀποδώσαν ψυχῆς.

CAPUT V.

Cometa apparet; qua forma; ejus ortus; progressus; interitus. Scythiæ erga Thracem et Thraciam,
quos captivos redemerat, summa equitas. Justum Dei judicium.

I. Verum illud me peno præterierat, quod nunc
repetendum est explicandum est. Hac æstate, cum
sol æstivum jam solstitium videret, cepit cometa
apparere a septentrionalibus horizontis partibus

Α'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρεβραμῆν; ὅπως
ἐπανελθὼν ἀναλήψομαι. Ἐν τούτῳ τῷ θέρει, τοῦ
ἡλίου τῶν θερινῶν ἦδη τροπῶν ἀφῆμένον, ἤρατο
φαίνεσθαι κομήτης ἐκ τῶν ἄρκικῶν μερῶν τοῦ

ὄριζοντος ἀπ' ἐσπέρας ἐκάστης εὐθὺς μετὰ δύσιν ἡλίου. Μᾶλλον δ' οὐ κομήτης ἦν, εἰ τις ἀκριβολογεῖν θέλοι, ἀλλὰ πυγωνίας, ῥομφαία τινὶ τοιαύτως. Ἐδόκει μὲν οὖν ἐσχηκέναι τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν τοῦ Περσέως μάλιστα ποδῶν, οἱ τῇ βράχει τοῦ ταύρου πλησίον εἶναι δοκοῦσιν· ἐπὶ δὲ τὰ πρὸς ἑαυμέρῃ τοῦ κόσμου πέμπαι τὴν κόμην ἐπὶ πολλὴ παραταίνουσιν. Εἶτα [P. 354] ἐκείθεν ἀρξάμενος ἀνέβαινεν εὐθὺς τοῦ ἀρκτικού πόλου, κινούμενος ἐκάστης ἡμέρας, τρεῖς ἔγγιστα μόλις. Ἐπὶ δὲ παρήλλαξε τὸν ἀρκτικὸν πόλον καὶ μετ' ἐκείνου τὴν τε μικρὰν ἀρκτον καὶ τὰς καμπὰς τοῦ ἑράκωντος, ἔβασσε καὶ τοῦ δεξιῦ ποδὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ τῆς Ἀριόνης στεφάνου. Ἐκείθεν διέβραμε τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τοῦ Ὀριόχου. Καὶ ἐπειθὲ πλάτος ἐναυθὰ ζωδιακοῦ καὶ ἰσημερινῶς καὶ τόπος θερμότητος ἔχων, ἀντίχεν ὁ κομήτης οὐκ ἠδυνήθη, διὰ τὸ ἐξ ὑγρᾶς ἀναθυμιάσεως τὴν ἀρχὴν τῆς συμπίξεως ἐληφέναι. Διὸ τὴν τε κόμην διέλυσε καὶ αὐτὸς ἠφανίσθη τελείως. Φαντασία γὰρ ἦν ἀστέρος, καὶ οὐκ ἀστήρ. Προσθήσω τοῖς εἰρημένοις καὶ ἀσπὴς ἄξιον ἄλλο διήγημα.

B. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις μὴ τῶν Σκυθῶν γυναικῶν, ἐκ τῶν ἐπίκεινα τοῦ Ἰστρου τὴν οὐρανὴν ποιουμένων, μήτε σύζυγον μήτε παῖδας ἔχουσα, ἐπειθὲ τοὺς ἐκ Θράκης ἀπαγομένους αἰχμαλώτους πρὸ τῶν ταύτης ἑώρα θυρῶν (ἐπὶθεῖ δ' ἐκ πολλοῦ προσχωρήσας Ῥωμαίοις καὶ τὸ θεῖον δεξασθαι βάπτισμα), ὄνιον διαναστάσα σύζυγον ἔλαβεν ἓνα τῶν αἰχμαλώτων Χριστιανῶν, ὄρκιος αὐτὸν ἐμπέδωσασα πρότερον, μὴ λικεῖν τὴν ταύτης συνοικήσιν, μηδ' εἰ ἀλλοθὶ που τὴν ἀποικίαν ποιήσασιντα. Ἐπει δ' εὐκαιρίας πρὸς μεταοικίαν ζητουμένης ἐν αὐτῷ ὅλος ἐπρίθη, ἐν ᾧ δὴ καὶ τέκνα δύο τὸ μὲν γεγέννηκεν, τὸ δ' ἐν γαστρὶ φέρουσα ἦν, εἰς πλείονα τὴν στοργὴν καὶ στερέωτέραν πρὸς τὸν σύζυγον ἔσχε (13). Τοῦτου δ' οὕτως ἔχοντος ἔτυχεν ἐς τοῦτιν ἔτος αἰχμάλωτος ἀπαγομένη καὶ ἡ πρότερά τοῦ βηθέντος ἀνδρὸς σύζυγος. Ἦν ἐκεῖνος· ἰδὲ ἄρυσσε θεασάμενος. Ἡ μέντοι Σκυθὶς ἐκείνη γυνὴ τὴν αἰτίαν τῆς λύπης καὶ τῶν θακρῶν μαθοῦσα οὐτ' ἠχθέσθη τάνδρῃ, οὐτε ζηλοτύπως ἔσχε πρὸς τὴν γυναῖκα· ἀλλ' ὄνιον εἰλήφει καὶ ταύτην, ἵνα καὶ ταῖς χρεῖαις ὑπηρετῆ τῆς οἰκίας καὶ ἅμα παραμύθιον εἴη τῇ θεωρίᾳ τάνδρῃ ἐκ τῶν ἔγγιστα. Ἐπει δ' εὐκαιρίας γενομένης ἐφ' ἑαυτῇ τε ἀτελέσθη βαπτίσματι καὶ τῇ βασιλευσῆ τῶν πόλεων ἐπεδήμησε, δραμοῦσα πρὸς τὸν πατριάρχην ἡ πρότερά σύζυγος ἰδὸσα καὶ ἰστεροτυπεῖτο καὶ ἀδικεῖσθαι ἔρασε πρὸς τῆς Σκυθίδος, ἀφελόμενης τὸν ἀνδρᾶ αὐτῆς. Παρελθούσης μέντοι κάκεινης καὶ τὰ τοῦ πράγματος, ὡς εἶχεν, ἀκριβῶς διεξελθούσης, οὐκ εἶχεν οὐδεὶς οὐδὲν ἀπὸ δικαίου προφέρειν ἐγκλημα κατ' αὐτῆς. Κυρία γὰρ ἦν ἀμφοτέρων, ἀτε χρημάτων οὐκ αἰσίων ὄντιος ἐξ ἀγρίων φάνας θηρῶν εἰληφύτα. Ὅμως οὐκ ἐπὶ τῶν ἀπέντων καὶ μηδὲν ἔχόντων προφέρειν ἐγκλημα κατ' αὐτῆς, κρίσιν ἐπέθηνεν

cujusque diei vespere statim post solis occasum. Imo, ut accuratius loquamur, non is cometa erat, sed Pogonias, seu barbatum sidus, cuiusdam veluti gladio simile. Ortum autem a Persæ pedibus maxime ducere videbatur, qui a spina Tauri parum absunt. Coma vero ejus versus Orientem late extendebatur. Atque inde sumpto initio recta quotidie versus septentrionem ascendebat tribus ferme gradibus. Cum autem polum arcticum præterisset ac post eum Ursam minorem et spiras Draconis, dextrum etiam Herculis pedem attingit, indeque coronam Ariadnæ, postea sinistram Ophiuchi manum percurrit : et quia ibi latus est Zodiacus et æquinoctialis et locus calidus, durare cometa non potuit, propterea quod humida exhalatione primum concrevisset. Quare coma dissipata et ipse penitus evanuit : quippe qui stellæ speciem quidem haberet, stella vero non esset. His aliam narrationem auditu dignam attemax.

II. His temporibus mulier quædam apud Scythas, eos nempe qui trans Istrum habitant, cum neque virum neque liberos 543 haberet et advectus e Thracia captivos ante suas fores traduci videret (longo autem jam tempore ad Romanos se conferre et sacrum baptismum suscipere cupiebat), unum e Christianorum captivorum turba eductum prius redemit et conjugem sibi ascivit, adactum prius iurejurando, ne contubernium suum desereret, etiamsi alio commigrasset. Eum vero migrationis opportunitatem quærunt, annus integer teritur : quo tempore binos liberos, alterum peperit, alterum in utero gestavit. Unde magis etiam maritum diligebat. Quæ cum ita se haberent, altero anno accidit, ut et prior ejus, quem diximus, viri uxor captiva abduceretur : qua is' conspecta illacrymavit. Verum Scythissa, mœroris et lacryarum causa intellecta, neque succensuit marito, nec præzelotypia odio persecuta est mulierem : sed et ipsam emit, ut ei domestica ministeria obiret, simulque marito dolore conspectu sui levaret in proximo futura. Sed cum opportunitatem hæc et sacro baptismate initiata et in urbem imperatricem profecta esset, prior uxor ad patriarcham accurrit, vociferans et pectus plangens sibi que injuriam a Scythissa fieri quiritans, quæ sibi maritum rapulisset. Cæterum cum et illa prodisset, ac rem omnem, ita ut gesta erat, ordine explicasset, nemo jure illam reprehendere potuit, ut quæ amborum domina esset suaque pecunia ex immanibus (ut ita dicant) bestiis ambros redemisset. Tamen tacentibus 544 universis, nec de ulla re eam accasantibus, tandem hanc ipsa sententiam tulit. Marito propter consuetudinem et susceptos ex eo liberos

Variorum notæ.

(13) *Majore et firmiore affectu maritum diligebat, non, a marito diligebatur, ut interpretabatur Wolfius, qui legebat πρὸς τὴν οὐκ. Boivin.*

redemptionis pretium condonavit. Erga mulierem vero cupere se quidem eadem uti liberalitate; sed posse negavit propter inopiam, quod cum duobus infantibus in terra peregrina viveret. « Quamobrem ipsa, inquit, sui pretio allato, cum marito abeat: ego vero posthac cum infantibus manebo et benignas clementis Dei manus intuebor. » Hoc iudicium omnes cum patriarcha summis laudibus extulerunt, et hanc animi magnitudinem in mulicbe ingenio admirati sunt. Cæterum haud multo post is iudicii fuit exitus, qui debuit, clementi Deo æquissime iudicante. Nam cum mulier rediendi sui causa ad colligendam pecuniam exisset ac per Thraciam, ubi domicilium habuerat, vicinas circumiret, subita incursione Scytharum denuo captiva est abducta; vir autem ejus posthac bonæ illius Scythicæ matris conjugio acquievit.

ἡ δὲ ἑξήτης ἐκιδραμόντων κατὰ τῆς Θράκης. Κάκεινη μὲν αἰχμάλωτος ἦρχετο ἀπούσα· ὁ δ' ἄνηρ ἔπειτα τοῦ λοιποῦ συνοικῶν τῇ ἐκ Σκυθῶν ἐκείνη χρηστῇ γυναίκαί.

CAPUT VI.

Imperator, Epirum invasurus, Illyriam vastat. Turcos auxiliares præda onustos dimittit. Epiri principatus potitur. Nicomedia amissa. Thracia incursionibus Turcicis vexata. Princeps Epiri fuga elabitur. Ejus mater Theusalonica subsistit. Theodorus Synadenus, Epiro præfectus, principi reverso vincitur traditur.

I. Jam vero Ætolorum et Acarnanum res male affectæ et propter eorum domini obitum laborantes imperatorem advocabant. Principatus enim, qui a viro muliere et immaturæ ætatis pueris gubernari non posset, tenere ferebatur, veluti navigium ancoris destitutum, quod fluctibus et tempestate agitur. Sed cum veterem Illyriorum morem scribet, qui violato 545 jurejurando et ruptis tenderibus Romanas provincias incursare et viatores spoliare solerent, homines fallacissimi atque improbiissimi, atque etiam intelligeret, eosdem tum quoque contra Ætolos et Acarnanas expeditioni clanculum impedimento fore: Turcos bis mille ex iis, qui Smyrnam et Ioniam accolunt, mercede conductos secum, cum quibus initio veris impressione facta Illyriorum agros vastat et copiosam inde prædam agit. Quo factum, ut Turci e pauperibus brevi tempore divites evaserint, et plenis manibus domum cito redierint. Itaque opibus Illyriorum imminutis securus ad Acarnanas et Ætolos transit cum suo exercitu, et omni illa regione una cum urbibus citra laborem potitur, proceribus ultro sese ad illam conferentibus una cum domina sda Anna, pretovestiarum filia.

III. His rebus imperatore occupato etiam Bithyniæ metropolis Nicomedia capta est, multa fame domita propter pertinacem hostium obsidionem. Sequenti anno nihil memorabile gestum est, nisi

A αὐτὴ τοιαύτην τῷ πράγματι. Τῷ μὲν ἀνδρὶ προίκα τὴν λύσιν παρέσχε διὰ τὴν συνοικίαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς τῶν παιδῶν γέννησιν· τῇ δὲ γυναίκα βούλεσθαι μὲν, μὴ δύνασθαι δὲ διὰ τε τὴν τῶν χρεωδῶν ἐνδειαν καὶ τὸ ἐπ' ἀλλοδαπῆς εἶναι [P. 335] σὺν δυοὶ βρέφεσι. Ἐ δὲ τὸ δοθῆν ὑπὲρ αὐτῆς κομίσασα (ἔφησε) τίμημα αὐτῇ μὲν ἀπερχέσθω μετὰ τοῦ ἀνδρός· ἐγὼ δ' εἶσομαι τοῦ λοιποῦ μετὰ τῶν βρεφῶν, ἐς τὰς χεῖρας ἀποβλέπουσα τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. » Ταύτην τὴν κρίσιν πάντας ὑμνησαν ἅμα τῷ πατριάρχῃ καὶ τὸ μέγαλοφιδε τῆς γυναικείας ἐκείνης γλώσσης ἐθαύμασαν. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἢ δίχην τὸ προσήκον εἰλησε πέρας πρὸς τοῦ δικάζοντος ἀνωθεν ἀρρεπῶς φιλανθρώπου Θεοῦ. Ἐξελθοῦσα γὰρ ἡ γυνὴ περὶ τὴν τῶν λύτρων συναγωγὴν καὶ περιούσα τὰς γείτονας παρὰ τὴν Θράκην, ὅποι τὴν οἰκίαν ἐπαποίητο πρότερον, εἰς τὰς χεῖρας· αὐτὴς ἐμπέπτωκα τῶν Σκυθῶν, ἡ δ' ἄνηρ ἔπειτα τοῦ λοιποῦ συνοικῶν τῇ ἐκ Σκυθῶν ἐκείνη χρηστῇ γυναίκαί.

B

A'. Ἐκάλει δὲ ἤδη τὸν βασιλέα τὸ Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων πράγματα, πλημμελῶς διακείμενα καὶ νοσοῦντα διὰ τὴν τοῦ δεσπότου αὐτῶν τελευτήν (14). Ἡ γὰρ ἀρχὴ διοικεῖσθαι μὴ δυναμένη παρὰ γυναικὸς χρηρευοῦσης καὶ τέκνων ἀτελῶν ἐστὶ πλημμελῶς ἐφέρετο, καθάπερ ναῦς ἀγκυρῶν ὀρθρῆν κύμασι καὶ χειμῶνι συνειλημμένη. Ἐπὶ δὲ ἦδει τοῖς Ἰλλυριοῖς ὁ βασιλεὺς πάλαι εἰθισμένον τὸ γε ἐπιπορκοῦντα; καὶ παρισπονδοῦντας ληΐζεσθαι τὴν Ῥωμαίων χώραν καὶ λωποδύειν τοὺς παρίοντας καὶ πονηρῆς καὶ δόλοιο συζῶντας, καὶ συνῆκεν, ὡς καὶ νῦν ἐμπέδιον εἶσονται λάθρα τῇ πρὸς Ἀκαρνάνας καὶ Αἰτωλοὺς ἐκστρατείᾳ αὐτοῦ, μεταπέμπεται μισθοφόρους δισχιλίους τῶν περὶ Σμύρναν καὶ Ἰωνίαν κατοικοῦντων Τούρκων, μεθ' ὧν δὴ καὶ ἀρχομένου ἔαρος ἐσβαλὼν ἐς τὴν Ἰλλυριῶν χώραν ἐβόησε ταύτην καὶ λείαν ἐκείθην ἦλασε παμπληθῆ, ὡς πλεουσίους ἐκ πνήθων ἐν βραχὲ γενομένους τοὺς Τούρκους βριθούσας δεξιᾶς ταχέως ἐπανελθεῖν οἰκαδε. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοῦτ' ἔπειτα τοὺς Ἰλλυριοὺς πεπονηκῶς ἀσθενεῖς ἀδίδω; διαβαίνει πρὸς Ἀκαρνάνας καὶ Αἰτωλοὺς μετὰ τοῦ οἰκείου στρατεύματος καὶ πᾶσαν ἐκείνην τὴν χώραν μετὰ τῶν πύλων ἀπονητὶ [P. 336] παραστήσατο, προσεβήρηκῶτων ἐκόντων αὐτῶ τῶν ἐκεῖ δυνατῶν μετὰ τῆς διοικήσεως αὐτῶν Ἄντισ, τῆς τοῦ πρωτοβυσταρίου θυγατρὸς.

B'. Ἐν δὲ τούτοις ἀσχολουμένου τοῦ βασιλέως, ἐβίω καὶ ἡ τῶν Βιδυνῶν μητρόπολις Νικομήθεια (15), τῷ πολλῷ καταπονηθεῖσα λιμῷ, διὰ τὴν ἐπιμονὴν τῶν ἐχθρῶν πολιορκίαν. Τῷ μόντοι μετὰ ταῦτα

Variorum notæ.

(14) Cantacuzen. lib. II, cap. 53, 55. Ducang.

(15) Quam paulo ante manu et armis inexpugnabilem hunc expugnare adortus fuerat Orchanes,

uti scribit Cantacuzen. lib. II, cap. 26. Ut porro tandem illa capta fuerit, narrat Leunclavius lib. VI Hist. Musulm., pag. 186. Ducang.

ἐναντῶ οὐδὲν ἰστορίας ἔξω πείραται (16) αὐτῶν A
 οὐ συνεχῶς τε καὶ ἑδωῶς καὶ κατὰ ἀλήθειαν κατέ-
 δραμόν τε καὶ κατατρέχουσι θρόνον οἱ Τούρκοι.
 Τοῦτο γάρ, ὡς ἔγνωσμένον ἦδη καὶ σύμφετος, ὄνω
 διηγεῖται διηγεῖσθαι.

Γ'. Τῷ δ' ἔξῃς ἔτει (17) ὁ μὲν παῖς τοῦ τῆς Ἡπεί-
 ρου κρατοῦντος πρότερον κόντου Κεφαλληνίας, τσο-
 σαροσαυδέκατον τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος τηρικαῦτα
 καὶ σύνοισιν τῆς ἡλικίας ἔχων μαίζονα, ἐπαυθὲ τὸν
 μὲν πατρῶον κληρον ὄντ τῷ βασιλεὶ γινόμενον εἶδε,
 τὴν δὲ μητέρα συνθεμένην ἀκολουθεῖσαι τῷ βασιλεὶ
 μέχρι Θεσσαλονίκης, κελύουσαν δ' ἔκασθαι καὶ αὐ-
 τὸν δίχα τῶν πατρικῶν ἐπιστημῶν συμβόλων, ἀπο-
 στασίαν ἐκίνοε· καὶ συμβούλῳ χρησάμενος ἐν τῶν
 εὐγενῶν τῆς Ἡπείρου ἄμα αὐτῷ φεύγων ἔφυγε εἰς
 Πάτρας τὰς καλαῖας παρὰ τὴν σύζυγον τοῦ τελευ-
 τήσαντος πρότερος Πελοποννήσου καὶ Ἀχαιῶν. Ἡ
 δὲ μήτηρ εὐθὺς ἄμα τῷ βασιλεὶ διασώζεται μέχρι
 Θεσσαλονίκης, καὶ κατὰ τὸν βασιλέως ἰκανὰ χωρία
 λαβοῦσα προσέδωκεν ἰτησίαν ἔνεκα αὐτῷ κατοικεῖν
 ἔγνωκε τοῦ λοιποῦ (18). Ἐπίτροπός γε μὴν τῆς
 Ἡπείρου ἐγκαταλείπεται πρὸς τοῦ βασιλέως· ὁ προ-
 ποστράτωρ (19) Θεόδωρος ὁ Συναδηνός· ὁ καὶ πρὶν
 ὅλον ἐξῆκεν ἐναντιὸν αἰρητικῶς ἀίσχεται πρὸς τῶν
 τῆς χώρας οἰκητόρων καὶ δάσμιος τῷ τοῦ κόντου
 ἔδοται κα. δὲ, πρὸς τὴν Ἡπείρον αὐτῶς ἐπαυθόντι καὶ ἀναδεξαμένῳ τὴν πατρικὴν ἀρχὴν παρ' ἐκόντων
 τῶν ὑπηκόων.

CAPUT VII.

Imperatoris filia iunioris Alexandri Mysi filio nuptium datur. Pax eo pignore firmata. Partus monstruosus. Triennis puer robore virili; anno aetatis quinto moritur. Mortis causa physice explicata. Conueniens, optimalibus Urbe exactis, unum sibi ducem more Venetorum proficiant. Comela ei qui triennio ante apparuerat similis vultu, et motu diuersus. Turci Thraciam vastant. Diu immorantur nemine obsistente.

Α'. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐνδημήσας εἰς Ἀδριανούπολιν C
 ἄμα [P. 337] τῇ συζύγῳ δεσποίνῃ τῆς ἐκ πολλοῦ
 συμφωνίας ἦδη πρὸς πέρας ἤγαγε, δοῦς εἰς γυναῖ-
 κα τὴν θυγατέρα αὐτοῦ (20) τῷ Ἀλεξάνδρῳ παιδί
 τοῦ τῶν Μυσῶν ἀρχηγῷ, πεντακαίδέκατον ἄγων
 τῆς ἡλικίας ἔτος ἑτῶν ὄσαν στήν ἑνέα. Καὶ ἦν
 τὸ λοιπὸν εἰρήνη βαθεῖα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Μυ-
 σῶν.

Β'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ γεννᾶται παιδίον ἐν Βυ-
 ζαντίῳ, συμφυῆς μὲν ἀπὸ ποδῶν ἄχρις ὀμφαλοῦ, τὰ
 δ' ἔξῃς διατεταμένον ὤμων καὶ στέρνα καὶ ῥάχιν,
 καὶ δύο μὲν ἔχον κεφαλὰς, χεῖρας δὲ τέσσαρας· ὃ καὶ
 μετὰ μίαν ἡμέραν ἐξεπεπνεύκει.

Γ'. Ἐφάνη δὲ καὶ πολλῶν τούτου πρότερον παι-
 δῶν ἕτερον παρὰ Τραϊανούπολιν, ὃ δὲ τρίτου
 γινόμενον ἔτους ἐπέβλεπε μὲν κατὰ νήπιον D
 βῶμην δ' εἶχεν, ὄσῃν ἂν καὶ εἰχοσιν ἑτῶν ἀνήρ,
 καὶ ἦσθιεν ὁμοίως κατ' ἀνδρα κἂν τῇ ἦδη τριχῶν,
 εἶχεν ἀνδρὸς τελείου. Ἀλλὰ πρὶν εἰς πέμπτον ἔτος
 ἀηλοθεῖναι, πυρετῶν συσχεθὲν ἐτελευτήσεν. Ἡ γὰρ
 ἔδοξα τῆς τῇ βρεφικῇ ἡλικίᾳ προσηκούσης ὄγρῳ

A quod Turcorum numerosa agmina continenter et
 absque meta Thraciam incursarunt, ac nunc quo-
 que incursant. Hoc enim, ut jam cognitum et usi-
 tatum, piget me toties referre.

III. Anno autem proximo subsecuto, filius Epiri
 principis, comitis Cephallenis, annum aetatis de-
 cimum quartum agens, sed prudentia maiore quam
 pro aetate 546 praeditus, cum paternam ditionem
 imperatori parere, matrem vero eundem ex pacto
 Thessalonicam usque comitari cerneret, a qua jus-
 sus esset et ipse sine patriae nobilitate insignibus
 sequi, defectionem cogitat, roque cum nobili quodam
 Epirota communicata, una cum illo veteres
 Patras ad defuncti Achaiae et Peloponnesi princi-
 pis conjugem persequitur. Mater vero statim cum im-
 peratore Thessalonicam usque pervenit; atque ibi
 satis multis praediis acceptis, unde redditus annui
 suppetebant, deinceps ibidem aetatem exigere de-
 crevit. Praefectus tamen Epiri ad imperatorem relictus
 est protestator Theodorus Synadenus, qui prius-
 quam annus integer exiret, subito a provincialibus
 captus comitis filio in patriam reverso, et haeredi-
 tarium principatum volentibus subditis adeptio,
 vincetus traditur.

I. Imperator vero, cum domina uxore Adriano-
 polin profectus, matrimonium jampridem promissa
 perficit, filia sua, quae annos novem expleve-
 rat, Alexandri Mysorum principis filio data, annum
 aetatis decimum quintum agentis. Unde firma pax
 inter Mysos et Romanos constituta est.

II. Hoc tempore puer Byzantii nascitur, a pedi-
 bus usque ad umbilicum continuus: inde vero
 divisus humeris, pectore, spina dorsa; duo capita
 habens et quatuor manus: qui post unum diem ex-
 spiravit.

III. Multo 547 autem ante illum alius puer
 circa Trajanopolin visus est, qui anno tertio bal-
 butiebat quidem, ut infans; sed iis erat praeditus
 viribus, quibus vir viginti annorum, et viro non
 minus comedebat, et circa pubem pilos habebat
 adultae aetatis viri. Sed priusquam annum quintum
 expleset, febris correptus exspiravit. Nam penu-
 ria humoris infanti aetati debiti tantam ariditatem

Variorum notæ.

(16) Anno, ut mihi videtur, mundi 6847, ejus
 anni quatuor primi menses pertinent ad an. Chr.
 1338, octo reliqui ad an. 1339. BOVIN.

(17) Anno scil. mundi 6848, ejus pars prima

pertinet ad an. Chr. 1339, altera ad an. 1340. BOVIN.

(18) Vide lib. XIII, infra, cap. 6, sect. 3. BOVIN.

(19) Cantacuzen. lib. II, cap. 34. DUCANG.

(20) Cantacuzen. ibid. DUCANG.

in ejus corpore excitavit, quanta esse possit in eo, qui viginti annos natus sit. Unde etiam par robur partibus et membris ejus accessit, ut inde cuique ætati conveniens incrementum et nutrimentum cohiberetur: natura vero ipsa, ut ab eo, qui fuit et colligavit, constitutum est, seipsam regere non posset. Sic enim animantis formam artifex Deus contemperavit, ut nulla illi amplius accessione vel decessione sit opus. Sed ut in concentu musico alia chorda laxata, alia intenta ultra quam par est, modulationis vitium deprehenditur: ita hic etiam, cum animantis compages ab aliqua materiæ vel penuria destituitur, vel redundantia opprimitur, et tempus legitimum præterierit, generationis et incrementi progressio interruptitur: idemque fere evenit. quod in novellis floribus videmus, qui ante tempus exorti, atque adeo novarum quasi rerum et temeritatis rei, fulminis et grandinis impetu marcescunt, et vigorem immodicum frigore amittunt, et pruina intempestiva læduntur, quæ plantæ luxuriam evidenter coarguit.

μίσυτον ἀφαίρει τὴν ἀκμὴν καὶ πᾶν τὴν τὴν ἐξωρὸς τοῦ.

548 IV. Autumno autem jam ineunte Genueensis respublica perturbata est. Nam qui genere et opibus in ea urbe præstabant, ad fastum et superbiam deflexerunt, sic ut democratizæ æqualitas in tyrannidem mutaretur. Plebs itaque, cum ea re valde angeretur, in eos insurgit, ac iisdem urbe exactis unum e populo decem sibi constituit, ad imitationem ejus, quæ apud Romanos olim fuit, consularis dignitatis, aut potius exemplo a Venetis petito.

V. Hieme vero elapsa, cum sol jam Arietem pertransiret, cometa ensis specie in cælo apparuit, similis quidem ei, qui ante triennium apparuerat, sed non eodem in loco, nec motu eodem. Nam inde aspiciendus, ubi Chelzæ desinebant et Virginis spicatum occurrebat, singulis vicenis quaternis horis, quinque gradibus progrediebatur, donec ad Leonem pervenisset, ubi prorsus evanuit.

VI. Cæterum Turcorum octo millia, Hellesponto cum jumentis plerique trajecto, omnem Thraciam ad Mysiam usque diripuerunt. Quam Romanis vastam et ab omni parte inaccessam cum fecerint, ipsi noctu et interdictu populari non desinunt: præterquam quidem omnem in Asiam transportantes, ipsi vero ne longo quidem post tempore volentes domum redire, quippe cum nemo sit, qui eis obsistat.

Variorum notæ.

(21) Simonem Buccanegræm. Vide Joannem Villanovam lib. xi, cap. 101; lib. xii, cap. 26. Petrum

τῆτος ξηρότητα ἐνεποίησε τῷ σώματι τοιαύτην, ὡς καὶ εἰκοσέτης ἔχει ἄν· κἀντεῦθεν καὶ τὴν ὁμοίαν ἰσχὺν τοῖς μέλεσι καὶ μορφαῖς αὐτοῦ γε ἐπέθεικεν, ὡς συσχεθῆναι μὲν διὰ ταῦτα τὴν ἀρμύτουσαν ἐκάστη τῶν ἡλικιῶν ἀδύνησιν καὶ τροφήν· μὴ ἔχειν δ' αὐτὴν ἑαυτὴν διωκεῖν τὴν φύσιν, ὡς ἐτάθη πρὸς τοῦ ποιήσαντος καὶ συνδήσαντος. Οὕτω γὰρ τὴν τοῦ ζώου κλάσιν ὁ τεχνίτης θεὸς συνκέρασεν, ὡς μὴ δεῖσθαι μηδεμιᾶς ἐπιπροσθήκης ἢ ἑλλείψεως· ἀλλὰ καθάπερ ἐν ἀρμονίᾳ μουσικῇ, τῆς μὲν λυθείσης τῶν χορδῶν, τῆς δὲ ταθείσης ὑπὲρ τὸ εἶδος, ἢ τοῦ μέλους φαυλότης ἐλέγχεται, οὕτω κἀνταῦθα τῆς τοῦ ζώου συμπήξεως κἀρασυρείσης ὑπὸ τινος ὀλιχῆς ἐνδείας ἢ πλεονασμοῦ, καὶ τὸν προσήκοντα παραμειψάσης χρόνον, ἢ εἰς τὰ πρόσω πορεία τῆς γενέσεως καὶ αὐξήσεως διακόπτεται· καὶ γίνεται παραπλήσιον τὸ πάθος, ὅπολον κἀν τοῖς νεοβλάστοις ἰδρωμένον γινόμενον ἀνῆσιν, ἀ· τὴν ὥραν προαρπάσαντα κἀντεῦθεν νεωτερισμοῦ τινος καὶ προπετείας ἐφλοντα δίκην σκηπτῶ καὶ χαλᾶζης μαραίνουσιν ἐμβολαὶ καὶ ψύχος ἀνελεγχος σαφῆς τῆς λιχνείας καθίσταται τοῦ φυ-

[P. 338] Δ'. Φθινοπώρου δ' ἀρχομένου ἤδη σύγχυσις γίνεται πολιτείας ἐν τῇ Γενουᾷ. Τῶν γὰρ γίνεται καὶ πλοῦτερ προϋόντων τῆς πόλεως ἐκαίνης πρὸς τὸ γαῦρον καὶ ὑπεροπτικώτερον ἀποκλινάντων, ἐς τυραννίδα τὴν τῆς δημοκρατίας ὁμοφροσύνην μεταβάλλεσθαι ἐνέβαινε. Καὶ διὰ τοῦτο τάλαιπωρομένοι δεινῶς οἱ δημόται κατεξανίστανται τοῦτων καὶ ἐξωθοῦσι τῆς πόλεως καὶ καθιστῶσιν ἡγεμόνα τῆς πολιτείας ἓνα τοῦ δήμου (21), κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὀπατείας τῶν Ῥωμαίων ἐξίωμα, ἢ μᾶλλον κατὰ τὴν τῶν Βενετικῶν πολιτείαν.

Ε'. Τοῦ δὲ χειμῶνος τοῦτου παρεβρυχότος, καὶ τοῦ ἡλίου τὸν κριδὸν παραλλάττοντος, ἐβᾶν Ξεφίας ἐν αὐρανῷ, ὁμοιοῦ μὲν τῷ πρὸ τριῶν ἡδὴ φανέντι τῶν ἐναντιῶν, οὐ περὶ τὸν αὐτὸν δὲ τόπον, οὐδὲ τὴν ὁμοίαν ποιούμενος κίνησιν· ἀλλὰ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς τῶν χηλῶν τελευτῆς, ἐβᾶ τὸν στάχυν τῆς παρθένου τηνικαῦτα παρῆναι συνέβαινε, ἐκινεῖτο κατὰ νυχθήμερον ἕκαστον περὶ τοῦ πέντε μόρας, ἕως κατήνησιν εἰς τὸν λέοντα, κακεὶ διελύθη τελείως.

Ζ'. Τῶν δὲ Τούρκων ὀκτὼ χιλιάδες διαπερασάμενοι τὸν Ἑλλησπόντιον πορθμὸν, μετὰ τῶν ὑποζυγίων οἱ πλείους, ἔλθοντο πᾶσαν τὴν ἄκρι Μυσῶν θράκην, ἣν δὴ καὶ Ῥωμαῖοι; μὲν ἔρημον τε καὶ ἀτριβῆ πεποιήκεσαν πᾶσαν· αὐτοὶ δ' ἀγοντὲς τε καὶ φέροντες οὐκ ὀκνοῦσι νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ τὴν μὲν ἑλάν πᾶσαν διαβιδάζοντες ἐς Ἀσίαν, αὐτοὶ δ' ἀπαλλάττεσθαι τῆς θράκης οὐδ' ἀπὸ τοῦ χρόνου βουλόμενοι, ἀτε μηδένα τὸν ἐναντιωσόμενον ἔχοντες.

Bizzarrum, lib. vi *Historiæ Genueensis*, sub anno 1339. DUCANG.

CAPUT VIII.

Basilius princeps Trapezuntiorum obit. Uxor Irene prælatam sibi cognominem meretricem indignate, ad-oque clandestini facinoris suspecta, viro mortuo pellicem foras eiecit. Legatis ad patrem Andronicum semel et iterum missis alium sibi maritum petiit. Imperatoris absentia; morbus; in Epirum profectio. atque utriusque legationis moræ. Rumor de Irenes cum magno Trapezuntis domestico consuetudine bellum civile excitat apud Trapezuntios. zanychites et alii multi interempti.

A'. Ἐν τούτῳ τῷ ἔαρι καὶ Βασίλειος (22), ὁ τῆς A Τραπεζούντου τὴν ἔξουσίαν διεζωσμένος, νόσῳ βραχεία τὸν βίον ἀπέλιπεν. Οἶμαι δὲ τις θεωρηγία τοῦ βίου τούτου ἐξείργησεν. Εἰρήνη γὰρ τῇ τοῦ βασιλέως θυγατρὶ συνοικήσας ἐπὶ σμικρὸν νομίμως ὁμοῦ καὶ δικαίως, μετὰ γε τῆς ἀνηκούσης ὁμοφροσύνης καὶ σωφροσύνης, εἶτα τοὺς γαμικοὺς μετενήνοχεν ἔρωτας εἰς ἑταιρίδα τινὰ, καλουμένην καὶ ταύτην Εἰρήνην. [P. 339] Καὶ ταύτη λοιπὸν ἀθέσμως μιγνύμενος εἰς μῖσος ἐτρέπετο τῆς νομίμου. Τοῦ δὲ χρόνου προβαίνοντος ὄρων οὐκ ἀνεχομένην τὴν βασιλίδαν, τὸ τοῦ πράγματος ἀτοπὸν, ἀλλ' ἐπιβουμένην εὐρανόθεν τε καὶ γῆν καὶ πᾶσιν ἐξαγγέλλουσαν τὸ τῆς κορβίλας κύρ, ἐξήλασε καὶ τῆς αὐθεντικῆς οἰκίας αὐτῆν. Τάχα δ' αὖν καὶ θάνατον ἐπήνεγκεν αὐτῇ βίαιον, εἰ μὴ ἐβέβηκε τὸν δῆμον, σφοδρῶς κατ' αὐτοῦ δι' αὐτὸ B γε τοῦτο θορυβοῦμένον τὰ καὶ στασιάζοντά. Ἐν μέντοι ταῖς ἱεραῖς ὑμνῳδίαις καὶ ταῖς πομπικαῖς θεάτροις τῶν πανηγυρικῶν ἑορτῶν Βασιλείου καὶ Εἰρήνης ἡ μνήμη τὴν εὐφημίαν ἐκρότει· κἀντεῦθεν ἐπιήρην τὴν τε ἔρωτικὴν ἔρπαιον ὁ Βασίλειος· ἐαυτοῦ, καὶ ἅμα τὴν τοῦ δήμου ζήτησιν, προσποιούμενος τὸ λαυθάνειν διὰ τῆς ὁμωνυμίας· ὡς καὶ ὑπόβριον διὰ ταῦτα γενέσθαι, λαθραίας ἐπιβουλαῖς τῆς βασιλίδος· Εἰρήνης, συμβῆναι τῷ Βασιλεῖ τὸν θάνατον. Τελευτήσαντος δ' ὁμοῦ εἶθ' οὕτως εἶτ' ἐκείνῳ· αὐτοῦ, εἰσῆλθε μὲν ἡ νόμιμος· ἐκείνη σύζυγος Εἰρήνη μετὰ πάσης τῆς βασιλικῆς ἔξουσίας εἰς τὴν βασιλείαν· ἐξήλασε δ' ἐκείθεν εὐθύς τὴν ὁμωνυμον μὲν, ἀλλοτριώτερον δὲ καὶ παράνομον Βασιλείου σύζυγον* καὶ μέντοι καὶ κοινῇ ψήφῳ τῶν Τραπεζουντίων ἐξήριστον πέμπει πρὸς τὸ Βυζάντιον ἅμα τοῖς τέκνοις.

B'. Συνεκπέμπει δὲ καὶ πρόσεις εἰς βασιλίδαν τὸν C πατέρα αὐτῆς, κομίσοντας τὸν αὐτῇ μὲν νομίμως συζευχθῆσόμενον, διαδεξόμενον δὲ καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἐκείνης ἀρχὴν. Οἱ δὲ καὶ εἰς Βυζάντιον ἐνδημήσαντες ἐπεὶ τὸν βασιλῆα περὶ Θεσσαλονικίην ἔκρουον διατρέθειν, ἐκείσε κατ' αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἐγνώκεισαν τὴν πορείαν. Ἐνιαυτῷ γὰρ ἤδη πρότερον ἀπὸ Θράκης εἰς Μακεδονίαν ὁ βασιλεὺς μεταβὰς ἐμελλεν εὐθύς καὶ εἰς Ἑπίρον διαβαίνειν ἐπὶ τοὺς παρασπονδήσαντας Ἀχαρναῖας καὶ Αἰτωλοὺς. Ἄλλ' ἐπίσχευεν ἐν πόλει Θεσσαλονικίῃ μικρὸν ἢ συνήθη ἐπίρεια τοῦ σπληνός· ὃς ἐκ πολλῶν ἤδη τῶν χρόνων τροπῆν τινα πεποιθὺς καὶ παραφορὸν τοῦ καθήκοντος· σφοδρὰ ἐξέβηκε νῦν καὶ τὴν ἐνδον γειτονοῦσαν τῶν σπλάγγων οἰκονομίαν διέδραμεν, ὡς κακοστίαν ἐντεῦθεν συμβαίνειν λοιπὸν καὶ μελιῶν D ἀτονίαν καὶ θάνατον ἀπειλούσας λατοφυχίας.

I. Hoc vere Basilii etiam Trapezuntis princeps moritur, brevi morbo 549 extinctus; aut, ut opinor, ira Numinis repente ex hac vita sublatus. Nam cum Irenem imperatoris filiam duxisset et exiguo tempore legitime et juste et ea, qua decet, concordia et modestia cum ea vixisset, legitimos amores in meretriculam quamdam, quæ et ipsa Irene dicebatur, transtulit, cujus nefaria consuetudine in uxoris odium est impulsus. Temporis autem progressu, cum imperatricem rei indignitatem non ferre, sed caelum et terram inclamare et apud omnes ingentem animi dolorem vulgare cerneret, etiam palatio illam eiecit: fortasse et violentam illi mortem illaturus, nisi populum timuisset, qui ob isthuc ipsum graviter commotus in eum fremebat et tumultuabatur. Veruntamen in sacris cauiticis et solemnium festorum ac pompærum publicis spectaculis Basilii et Irenes memoria celebrabatur: eaque ratione Basilii et sui amoris cupiditati et populi votis satisfaciebat, quem similitudo ipsa nominis deceptura esset. Unde orta est suspicio, clandestinis imperatricis Irenes insidiis Basilium esse sublatus. Cæterum illo sive sic sive aliter defuncto, legitima ejus conjux Irene cum omni auctoritate imperatoria palatium ingressa cognominem sibi, sed aliis moribus præditam et illegitimam Basilii conjugem palatio exigit, et communi Trapezuntiorum 550 suffragio Byzantium una cum liberis relegat.

II. Item et legatos ad patrem imperatorem mittit, accituros aliquem, cui ipsa et legitime nubat, et imperii regimen tradat. Si cum Byzantium advenissent, et imperatorem agere Thessalonice audivissent, illuc etiam conferre se decreverunt. Etenim imperator anno superiore e Thracia in Macedoniam transierat, statim inde in Epirum adversus sæditragos Acarnanas et Ætolos profecturus. Sed aliquantisper eum Thessalonice detinuerat solita lienis molestia; qui jam inde ab annis pluribus quamdam mutationem passus et ultra quam par erat velot evagatus, tum autem valde tumefactus in ipsam quoque interiorem et contiguam viscerum compagem irruerat, ut et cibus minus recte concoqueretur, et membra viribus destituerentur, et animi deliquia mortem minitarentur. Veruntamen ille cum aliquantulum convaluisset, in Acarnaniam

Variorum notæ.

(22) Vide stemma Trapezuntinorum imperatorum. Ducang.

abierat. Ubi eum nacti Trapezuntiorum legati ea quæ in mandatis habebant exposuerunt.

III. Sed cum res extraheretur, et Trapezuntiorum principatus a muliere recte et fortiter administrari haud posset, tumultuari quidam et concitare populum cœperunt. Quæ res Irenen Trapezuntis imperatricem coegit expedita tiremī alios legatos mittere, et una cum his Trapezuntis archiepiscopum, qui priorem petitionem ipsius apud Romanorum imperatorem urgerent. Qui cum Byzantium appulissent, nec imperatorem ibi reperissent, paucos equites genere et dignitate præstantes ad illum mittunt. Hi vero Thessalonicam usque progressi nec ipse efficere potuerunt, ut præsentem imperatorem convenirent. Nam paulo ante ex morbo (ut jam dixi) recreatus ad oppugnandam Acarnanum metropolin abierat. Quare visum eis est ibi consistere ei adventus sui causam per literas inperatoris aperire.

IV. Sed cum potestatem cupiditati blandientem nactus muliebri appetitus omnia vincula abrumpat, clandestina consuetudine magni Trapezuntiorum domestici Irenen imperatricem uti susurrabatur. Quod cum ad vulgi aures pervenisset, populum ad seditionem impulit : ac præsertim nobilissimos. Et alii quidem Tzanychitis favebant, qui tum opibus ac dignitate plurimum poterat ; alii vero se ad magnam domesticum adjungebant. Hunc in modum agitata et in factiones divisa Trapezuntina civitate, res ad civile bellum deducitur. Quo tempore cum alios complures utrinque concisos serunt, tum ipsummet Tzanychiten.

Ἀ Παύσας μέντοι μικρὸν ἐς Ἀκαρνανίαν ἀπέηκε (25). Ἐνθα δὴ τηνικαῦτα καὶ οἱ τῶν Τραπεζουντιῶν πρέσβεις ἐνταχυγράτους αὐτῷ. τὰ τῆς πρεσβείας ἐξήγγειλαν.

Γ'. Διατριβῆς δὲ μεταξὺ γινομένης καὶ τῆς τῶν Τραπεζουντιῶν ἡγεμονίας ὑπὸ γυναικί διοκισθῆαι καλῶς καὶ βεβαίως οὐ δυναμένης, στασιάζειν τινὲς ἐπιχείρουν καὶ ἀνασεῖν τὴν δῆμον. Ὅθεν ἀναγκασθεῖσα Εἰρήνη ἢ βασιλεὺς τῶν Τραπεζουντιῶν ἐξέπεμψε ταχυγραφεύσαν τριήρη μετὰ πρέσβειων ἄλλων, καὶ σὺν γε αὐτοῖς τὸν τῆς Τραπεζουντος ἀρχιεπίσκοπον, [P. 340] κατεπαίξοντας τὴν προτέραν ζήτησιν αὐτῆς πρὸς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων. Οἱ δὲ καταπλεύσαντες ἐς Βυζάντιον καὶ τὸν βασιλέα οὐχ εὐρηκότες ἀποστάλλουσιν ἐς βασιλέα ἰππείας ὄλιγους, οἱ καὶ γένει καὶ ἀξιώματι προδραίν τῶν ἄλλων ἐδίκευον. Οἱς ἐνδημήσασι ἐπὶ τῶν Θεσσαλονικιῶν μητροπόλει οὐκ ἐγένετο ἀντιχεῖν παρόντι τῷ βασιλ. Ἰ. Παύσας γὰρ πρὸ βραχέος ἐκείνος, ὡς εἰρηται, ἀπέηκε πολιορκήσων τὴν τῶν Ἀκαρνανῶν μητροπόλιν. Ὅθεν ἐδοξε κατὰ χώραν μείνασι γράμμασι μνησθῆναι τῷ βασιλεὶ τὴν τῆς ἀφίξεως αἰτίαν αὐτῶν.

Δ'. Ἐπὶ δ' ἐξουσίας κολακισούσης τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς γυναικείας ὀρέξεως πάντα χαλινὰ διαβρήγνυται. λαθνοῦσας μάλιστα χρῆσθαι τὴν βασιλέα Εἰρήνην ἐπιθυρίζετο πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον τῶν Τραπεζουντιῶν. Τοῦτο δὲ διατρέχον τὰς τῶν πολλῶν ἀποχὰς κατεστασιαζε τὸν τε δῆμον καὶ μέλιστα τοὺς εὐγενεῖς προδύχοντας· καὶ οἱ μὲν προσεχώρουν τῷ Τζανυχίτῃ (24), πλοῦτων καὶ δόξης τηνικαῦτα δυναμένη τὰ μέγιστα· οἱ δὲ τῷ μεγάλῳ δομestικῷ. Οὕτω δὲ στάσιασθελος καὶ εἰς δύο σχισθείσης τῆς τῶν Τραπεζουντιῶν πόλεως, εἰς μάχην ἐμφύλιον ἐτελείετο τὸ πρῶγμα· ὅτε δὴ καὶ κατακοπήναι φασὶ πλείστους τε ἄλλους ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν καὶ ἐπὶ τούτοις Τζανυχίτην.

CAPUT IX.

Acarnaniae urbs primaria obsidetur ab imperatore, cui Cantacuzenus egregiam operam navat, vir magnæ indolis, apud milites gratiosissimus. Res eo tempore diversis locis ejus prudentia administrata. Conjurati oppressi. Deprehensa Sphrantis Palæologi perfidia. Mors istius. Phocæam Romani recuperant. Epirus imperio adjecta. Epiri princeps Thessalonicam abductus. Cantacuzenus ipso silentio magnas res gerit. Imperator Byzantium venit, infirma admodum valetudine. Medicis undecunq̄ue accitis, suo arbitratu vivit. Morbo ingravescente Deiparæ Hodegetriæ templum petit.

I At Andronicus imperator, dum Acarnanum caput obsidet, omnia sibi ex animi sententia, quoad fieri poterat, succedere sentiebat. Etenim adjuvante magno domestico Cantacuzeno, optimeque imperium cum eo moderante, 552 nullum ex his quibus premebatur, incommodis incommodum esse videbatur. Nam et diurnam illam peregrina in expeditione moram atque equitum peditumque cladem prudenter admodum relevabat, et illum ex liene morbum eadem solertia lenibat, omnemque inde metum abstergebat, ac si quid externa negotia sollicitudinis aspergerent, eam ille administratione sua facile componebat. Ad hæc cognatorum insidias, quæ tum contra imperatoris caput

Δ'. Ὁ μέντοι βασιλεὺς Ἀνδρόνικος, περὶ τὴν πολιορκίαν ἀποχολούμενος τῆς τῶν Ἀκαρνανῶν μητροπόλεως, πάντα ἐξουρίας εἶχε τὰ ἐς βούλησιν αὐτῷ γε ἴοντα κατὰ τὸ ἐπιχτόν. Τοῦ γὰρ μεγάλου δομestικού τοῦ Καντακουζηνοῦ παρασπίζοντος καὶ συνδιδύοντος· ἀρίστα τὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δεινὸν αὐτῷ τῶν παρστώτων ἰδοῦσι δεινῶν. Τὴν τε γὰρ χρόνιον ἐν ὑπερορίῃ ἐκστρατεία διατριβὴν καὶ φθορὰν τῆς ἰσπου καὶ τοῦ στρατ. ὕ δεξιῶς διατίθει, καὶ αὐτὴν ἐπὶ τοῦ σπληνὸς πιέζουσαν νόσον συνετῶς αὐτῷ ἐπικυφίξει καὶ ἀπαντος τοῦ ἔνταῦθεν ἀπῆλλαττε δόλους· καὶ εἰ τις πλῆττουσα [P. 341] τὴν καρδίαν ὑπῆρχε φρονεῖς κοσμικῆ, πάσας ἐξομαλίζων ἐτέλει βράδιω. Καὶ ἐπὶ τούτοις τὰς ἐκ τῶν συγ-

Variorum no'æ.

(25) Verba παύσας . . . ἀπέηκε ab interprete per incogitantiam omissa fuerant. Boivin.

(24) Cum his conjungenda ea quæ leguntur infra lib. xiii, cap. 11. Boivin.

γενῶν τῆνικαῦτα παρὰ φύσιν· ἐπιβουλὴς μάλᾳ σοφῶς ἂν αὐτὸς ἀνείργει, συστῆλιν καὶ ἀπαλλάττων ἐς τάσφα-
 λες, πρὶν εἰς ἀκοῆς εἶναι τῷ βασιλεῖ. Πολλοὶ γὰρ
 κοσμοῦμενος ὁ ἀνὴρ τοῖς πλεονεκτημασίαι, ὅσα τε
 φύσει χαρίζεται καὶ ὅσα βαθεῖα σύνοις εὐφῶς
 πηδαιουχοῦσα κοσμεῖ, πρὸς παντὸς ἡγαπᾶτο τοῦ
 στρατοπέδου· καὶ ἦν οὐδαίς, ὅς οὐ προὔτιθει τῆς
 αὐτοῦ ζωῆς τὴν ἐκείνου. Τὸ τε γὰρ φιλότιμον τῆς
 δεξιᾶς· καὶ τὸ τοῦ ἤθους καρτερικὸν οὐδ' ἐν ταῖς
 ὑπερροῖς διατριβαῖς· τε καὶ ἀσχολαί· ἀμείδων
 ἡμῖθεν ὁμοῦ τὰς τύχας τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις τότε
 λιμῶ καὶ λοιμῶ ὑποταλαιπωρούντων ἐς γὰρ τὸ βέλ-
 τιον· καὶ ἦσαν ὡσπερ ἐκ μιᾶς οἱ περιλειπόμενοι
 βοῶντες ἅπαντες γλώττης, στρατιῶται καὶ στρα-
 τηγοὶ, λόχοι καὶ λοχαγοὶ, σωτῆρα τοῦτον καὶ τρο-
 φῆα καὶ πλουτοδότην, καὶ ὅσα τὴν Ῥωμαίων ἡγε-
 μονίαν ἐνδοξότερον κηλοῖσθαι (25).

B. Καὶ (Ἦν ὡς ἐν κεφαλαίῳ διεξέλιθωμεν ὅσα ἐν
 τούτῳ τῷ χρόνῳ ἢ τοῦ ἀνδρὸς εὐφῶς κατέπραξε
 σύνοις, ἐγγύθεν τε καὶ πόρρωθεν ὁμοίως διενερ-
 γούσα) αὐτοῦ γὰρ ἅμα τῷ βασιλεῖ (26) τὴν τῶν
 Ἀκαρνάνων πολιορκουμένης μητρόπολιν, ἐάλωσαν
 οἱ τυραννίδα μελετήσαντές τε καὶ ἐπιθέμενοι ἐς
 Βυζάντιον, πολλοὶ τε ὄντες· καὶ οὐ τῶν ἀφανῶν· περὶ
 ὧν ὕστερον πλατύτερον λέξομεν (27). Ἐάλω δὲ καὶ
 Σραντζῆς ὁ Παλαιολόγος, ὁ τοῦ Συργιάννου φο-
 νεύς, τὰς ὁμοίας ἐξαρτύων κατὰ τοῦ βασιλέως
 ἐπιθευλάς· συμπάρων μὲν αὐτῷ καὶ συστράτεπε-
 δεύων αὐτῶς, ἔχων δ' οὐκ ἐν καὶ τοῦς ἐκ Θεῶν Κατε-
 λάνους λάθρα οἱ συμπαρασκευαζομένους καὶ ἅμα
 τοὺς ἀστυγείτονας τῶν Ἰλλυριῶν. Ἄλλ' οὗτος μὲν
 ἐφθῆ τοῦ βίου προαπελθὼν, πρὶν τὰς ἀξίας ἐν· αὐ-
 θὰ δίκας ἐκτίσει· οἶμαι τοῦ Θεοῦ βραυτέραν τα-
 μιουσαμένου τῷ δυσμενεῖ τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Γ. Ἐργάσθαι δ' ὑπὸ Ῥωμαίοις τῆνικαῦτα ἀπο-
 νητὶ καὶ ἡ Φωκαίων πόλις (28), ἦν μετὰ πολ-
 λῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως πρὸ τεττάρων ἡδὴ τῶν
 χρόνων ὁ βασιλεὺς καταπλεύσας τότε μὲν οὐχ εἶπε,
 νῦν δὲ καιρὸν ἐπιτηρήσαντες οἱ ταύτης Ἰνοικοὶ
 Ῥωμαῖοι, καθ' ὅν ἐς τὰ ἐθισμένα ἐξῆγε κυνηγέ-
 σια ὁ τῆς πόλεως ἀρχηγὸς, κατέσχον τε αὐτὴν,
 βιασάμενοι τοὺς ἔνδον λατίνους, ὀλίγους ὄντας,
 καὶ ἅμα τὸ τοῦ βασιλέως ἐπευφήμησαν ὄνομα, ἐπὶ
 τῶν τοῦ τείχους ἐπάλλεσαν ἀναβάντας.

Δ'. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων ἀπογνόντες πρὸς τὸ
 τῆς πολιορκίας ἐκτεταμένον ἐνέδυσαν καὶ οἱ Ἀκαρ-
 νᾶνες (29)· καὶ οὕτως ὑποχείριος ἐργάσθαι τῆ τῶν
 Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ πᾶσι ἢ τῆς παλαιᾶς ὀνομαζο-

A grassate sunt, sapienter repressit, omnibus in loco
 collocatis, antequam ad aures imperatoris acco-
 lerent. Siquidem multis animi ornamentis vir ille
 præditus, quæ aut a natura insita sunt, aut exagge-
 rate mentis, quæ vitæ nostræ moderatrix optima
 est, prudentia quæsitæ, apud militem in primis
 graciosus erat, ut nemo esset, qui non ejus vitam
 ac salutem anteponeret suæ. Nam cum se in expo-
 sitione quidem tantisque negotiis quidquam de pri-
 stina liberalitate animique constantia mutaret,
 mutabat ille tamen in melius eorum fortunam, qui
 tum fame ac peste laborabant. Quare omnes una
 voce qui supererant milites ac duces, ordines
 æque atque ordinum præfecti, servatorem illum
 et altorem ac largitorem appellare, et quæcum-
 que nomina illustriorem faciunt Romani imperii
 gloriam.

II. Enimvero (ut summam percesseramus quid-
 quid ejus viri prudentia rebus tam e longinquo
 quam e proximo gerendis per illud tempus con-
 fecit) dum iz una cum imperatore Acarnanum ur-
 bem obsidet, comprehensi sunt 553 qui tyrannide-
 dem cogitabant ac Byzantio immincebant, nec potui
 nec obscuri; de quibus plura postea dicemus.
 Captus una cum iis et Sphrantzes Palæologus, qui
 Syrgiannem occiderat, eadem contra imperatoris
 caput molitus. Aterat enim iisdem in castris, et
 Catalanos ex urbe Thebana cum finitimis Hæyrici
 populis, quos secum habebat, ad ea consilia clau-
 culum pellexerat. Verum is, antequam secretis
 hic pœnas daret, e vita subtrahitur, gravissimus,
 ut opinari licet, supplicis et æternis a Deo, cœcis
 hostis erat, reservatus.

III. Per idem quoque tempus a Romanis sine
 ullo labore capta Phocæorum civitas, quam magnis
 navalibus copiis ante annos jam quatuor imperator
 adortus, tum quidem haud cepit; sed nunc decursum
 Romani illic habitantes, capto tempore, quæ urbis
 princeps de more venustum exierat, occupant,
 Latinis, qui pauci in ea erant, vi subactis; simul-
 que imperatoris nomen promulgant, maximum
 propugnaculis consensens.

IV. Quæ cum ita se haberent, desperata propter
 obsidionis diuturnitatem salute, etiam Acarnanens
 deditionem fecerunt: eoque factum, ut tota ea
 provincia, quæ vetus Epirus appellatur, Romanæ

Variorum nota.

(25) Et quæcumque nomina illustriorem faciunt
 Romani imperii (id est, Romanorum imperatorum)
 gloriam: non, ut verbat Petavius, tum ea præ-
 dicare, quibus Romanum imperium illustrius fecerat.
 Sic infra, Βυζάντιος· τε ὀνομαζῶν αὐτοῦς καὶ Ὀμφα-
 λοφόγους, καὶ ὅσα τοῦτοις ἐπόμενα, Euchitas eos et
 Oμφαλοψυχος, et aliis ejusmodi nominibus appel-
 lans. BOIVIN.

(26) Vide adnotata ad lib. 1, pag. 3. Petavius
 hoc loco non assecutus est mentem auctoris, latentem
 scilicet sub insolenti verborum constructione.
 Similis occurrit lib. ix, cap. 10, sect. 8. BOIVIN.

(27) De iis Gregoras nihil amplius dicturus est.
 BOIVIN.

(28) Phocæorum civitas, non Phocensium, ut ver-
 tebat Petavius. Phocenses sunt populi Phocidæ,
 quæ est Achaïæ pars: Phocæi, cives urbis Phocææ;
 de quibus Horattus,

Nulla sit hac potior sententia: Phocæorum
 Velut profugit exsecrata civitas
 Agros atque lures proprias, etc. BOIVIN.

(29) Cantacuzen. lib. ii, cap. 51. ΟΥΧΑΝΕ.

ditionis fieret, neque inde quidquam obstaret. Imperatore autem Thessalonicam redeunte, una etiam Cephallenia comitis defuncti filius eodem 554 venit, non sane volens, quod nullam spem relictam sibi videret recuperandæ paterni imperii successio- nis. Ad hoc habilis maximorum operum artifex magni domesticæ taciturnitas exstitit; nam aliorum quidem verba unbræ tantum sunt operum, simulatque lingua prodierint, emorientia. Viri autem hujus etiam silentium magnas res gerit. Nimirum ingenii magnitudine et solertia vir ille excellit, revera profundo mentis sulco fruens.

ζυταν και την περίνοιαν, βαθειαν αυλαχα δια φρενός
 V. Vere autem ineunte imperator Thessalonica cum uxore et liberis digressus quoddecimo die ad urbem, cui Didymotichum nomen est, pervenit: ibique dies complures commoratus Byzantium vere jam desinente ingreditur, gravi lienis morbo pressus, cujus vehementiore impetu ad mortem urgebatur. Nam et ab omnibus medicis Romanis, et ab iis, qui e Persia ob eam ipsam rem acciti fuerant, qui quidem tres erant, curatio ejus desperabatur. Cum autem ii quænes tenuiore uti victu et summo studio rebus noxiis eum abstinere juberent, ille prorsus eos contempnebat, et mensam sic instruebat, ut voluntatem suam solam ducem sequeretur, quæ cum medicorum præceptis maxime pugnabat. Unde splen celeriter auctus usque ad jecur excurrit, neque eum deinceps secure vivere passus est. Cum igitur dies viginti in palatio commoratus omnes a suo congressu exclusisset, sacrum Dei Genitricis 555 templum, ejus monasterii quod Hodegôn dicitur, invisere decrevit. Magnam enim spem et firmam et lætiora spondentem, quicquid rerum ageret, in illa collocabat. Eamdem igitur etiam nunc accessit, alterutrum petiturus: vel morbi, vel vitæ finem.

Α μνήης Ἡπείρου ἑπαρχία, καὶ οὐδὲν ἦν εἰς τὸ ἀντι-
 κρᾶττον ἐκείθεν. [P. 342] Ἄλλ' ἐπανόντι τῷ βασιλεὶ
 πρὸς Θεσσαλονίκην συνεπαυθεὶ καὶ ὁ τοῦ τελευταίου
 τὸς κόντου Κεφαλληνίας υἱός, οὐ μάλ' ἐκὼν, μηδεμίαν
 ἔχων εἰς προσδοκίαν ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίαν
 τοῦ ἡγεμονικοῦ κλήρου διαδοχὴν. Οὐτῷ μεγίστων
 ἔργων δημιουργός εὐφυής ἡ τοῦ μεγάλου δομοστι-
 κου καθίστηχε σιωπῆ (30). Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων
 οἱ λόγοι σκίαὶ μόνον ὑπάρχουσιν ἔργων, τῇ βλάστη
 εὐθὺς κατ'ἡ γλώττῃ συναποθνήσκοντες· τοῦ δ' ἀν-
 δρός τούτου καὶ ἡ σιωπὴ ἔργων μεγάλων ἐστὶν αὐ-
 τουργός. Πολλὴν γὰρ ὁ ἀνὴρ πλουτεῖ τὴν μεγαλο-
 ως ἀληθῶς καρπούμενος.

Ε'. Ἐαρος δ' ἐπιόντος (31) ἀπάρης ὁ βασιλεὺς
 ἐκ Θεσσαλονίκης ἔμα γυναικὶ καὶ παισὶ δωδεκα-
 ταίος κατέλυσε παρὰ πόλει τῇ ἐπιτεκλήμενῃ δι-
 δουμοτείχῃ. Κάκει διατριψάς ἡμέρας συχνὰς ἦεν
 εἰς τὸ Βυζάντιον, λήγοντος ἡδὴ τοῦ ἔαρος, βαρεῖα
 τῇ ἀπὸ τοῦ σπληνός πιεζόμενος νόσῳ καὶ δευτέρῃ
 τῇ βύμῃ πρὸς θάνατον ἡδὴ συνελαυνόμενος. Ἀκ-
 ἔγνωστο γὰρ καὶ πρὸς τῶν ἰατρῶν, ὅσοι τε τῶν
 Ῥωμαίων καὶ οἱ τῶν Περσῶν προσεκλήθησαν τού-
 του γε εἵνεκα, τρεῖς ὄντες αὐτοὶ (32). Ἦν ἀπάν-
 των λεπτοτέρῃ ἐπιτατόντων χρῆσθαι διατῆ καὶ
 δὲ προθέσει ψυχῆς αὐτῶν βλαπτόντων ἀπέχεσθαι, ὃ
 δὲ ὠλιγοῦροι τελείως αὐτῶν, μόνῃ τῇ ἰδίῃ βουλήσει
 χρωμένους ἡγεμόνι τῆς αὐτοῦ τραπέζης, ἐναντιω-
 τάτῃ τὸ παράπαν ταῖς τῶν ἰατρῶν οὕση παραγγε-
 λιας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἀβέξην ταχεῖαν ὁ σκλήν
 ελληφῶς ἔδραμεν ἄχρι καὶ εἰς τὸ ἦπαρ, καὶ ἤκιστα
 ζῆν αὐτὸν ἀδωῶς τοῦ λοιποῦ ζυεχώρου. Ἡμέρας
 οὖν εἴκοσιν ἐν τοῖς βασιλείοις διατετελεχότι καὶ
 πᾶσαν ἀνθρώπων ὀμίλιαν ἀποσεισαμένῳ ἔδοξε πρὸς
 τὸ θεῖον ἵναί τῆς Θεομήτορος τέμενος, τῆς τῶν
 Ὀδηγῶν καλουμένης μονῆς. Μεγάλως γὰρ εἶχε καὶ
 ἀρβύλαις πρὸς αὐτὴν ἀεὶ τὰς εὐφραϊνοῦσας ἱλιπῆας
 ἐν πάσαις ταῖς πράξεσιν. Ἦκεν οὖν συνήθως καὶ
 νῦν, αἰτήσων διελθὼν θάτερον, ἢ τοῦ νοσήματος ἡ τοῦ
 βίου ἀπαλλαγῆν.

CAPUT X.

Barlaamus advena Italus, non tam Græce quam Latine eruditus; Byzantinos contemnit. Aliis obtractandam gloriam sibi quaerit. Traducitur et exhibetur. Gregoras ea de re dialogum scripsit. Dialogi titulus est initium. Fictorum nominum explicatio. Idem Barlaamus monachos Græcos oppugnat. Palamam, pro iis propugnantem, hæreseos et blasphemias accusat. Convocata synodo disputatur de sola precatioe. Aliarum questionum tractatio vel consulto ommissa, vel dilata. Imperator egregiam orationem habet. Gregoram absentem desiderat. Causæ absentis. Barlaamus victus ad suos et ad patria instituta revertitur.

I. Sed illud pene me præterit, quod est dictu D
 maxime necessarium, sine quo longius progredi
 haud possim. Id ergo paucis repetendum est.
 Romano principatu ab Andronico avo ad juniore
 Andronicum translato ex Italia Byzantium venit
 vir Romanum habitum indutus idemque Barlaa-
 mum sese nominans. Is cum Latinorum dogmatica

[P. 343] Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέθραμα, τῶν
 ἀναγκασιότατων ὑπάρχον λεχθῆναι. Περαιτέρῳ γὰρ
 ἵναί τούτου χωρὶς οὐκ ἂν δυναίμην. Διὰ βραχέων
 τοίνυν ἐπαναλήψομαι. Τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐξ
 Ἀνδρονίκου τοῦ πάππου πρὸς τὸν νέον μετατεθεί-
 σης Ἀνδρόνικον, ἦκεν ἐξ Ἰταλίας ἀνὴρ εἰς Βυζάν-
 τιον, ῥάκος Ῥωμαϊκὸν ὑποδύς (33) καὶ Βαρ-

Variorū notis.

(30) Vel natura taciturnum fuisse significat Can-
 tacuzenum, cui ut successori aut raptori imperii
 passim adulari videtur: aut, si hoc non vult, ex
 iis quæ d'sunt in codice, rectius intelligeretur hic
 locus. WOLFIIUS.

(31) Idem Cantacuzen. lib. II, cap. 40. DUCANG.

(32) Vertendum ita ut edidimus, non quemad-
 modum Wolfius. BOVINI.

(33) *Habitum indutus Romanum*, id est, *Byzan-
 tinum seu Græcum*. Ῥάκος proprie est *habitus mo-
 nasticus*. BOVINI.

λατῆ (34) ἐαυτὸν ὀνομάσας. Οὗτος ἤσκητο μὲν καὶ Ἀ ἐρuditiose instructus erat, tum Græcorum etiam τῶ Λατίνων δογματικὴν σοφίαν· ἐγχεύσατο δ' οὖν καὶ litteras profanas degustarat; non eas quidem qua- τῆς θύραθεν τῶν Ἑλλήνων, εἰ καὶ μὴ ὡς ἐκεῖνος tenus ipse putabat, autamen mediocriter et extre- φετο, ἀλλ' οὖν μετρίως καὶ ἀκρῶ (τὸ τοῦ λόγου) mo (quod aiunt) digito. Cæterum iste propitium ἀκτύλω. Τυχὼν γε μὴν εὐμενείας βασιλικῆς καὶ imperatorem nactus, suas res copiosis verbis or- κλωσά τῇ γλώττῃ σεμνύνων τὰ ἐαυτοῦ ἐλοιδορεῖ nans, reprehendebat et exagitabat Byzantinam rempublicam, omnis eruditionis expertem eam esse καὶ καταμέμμετο τὴν τῶν Βυζαντιῶν πολιτείαν, ἀμεινον εἶναι σοφίας αὐτὸς καταψηφίζομενος, ἐπι- suopte iudicio statuens: sicque insidiosè et mali- βουλῶς οὕτως καὶ κακοθῶς διὰ τῆς τῶν ἄλλων tiose aliis deprimendis auram popularem captabat; τοδορίας ἐαυτῷ πραγματευόμενος εὐκλειαν δημο- ut a vilibus atque indoctis hominibus magnam ex τικὴν ὦ; καὶ καλῶν ἐντεῦθεν τὸν ἔπαινον πρὸς eo laudem sibi colligeret.

Β'. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἠλέγηθη πίθηκος ὢν καὶ II. Sed non multo post eum esse simiam patuit, ut a Byzantibus prope dixerim omnibus condemna- πρὸς τῶν Βυζαντιῶν ὀλίγου δέω λέγειν ἀπάντων retur et luculentissime exploderetur. Quo pacto κατέγνωσται καὶ διακεκομῆθηται πᾶν τοι σφόδρα autem id acciderit, 556 cuius ex eo dialogo cognoscere licet, quem ego plurimorum doctorum περιφανῶς. Τὸ δ' ὅπως, ἔξεστιν ἀκούειν τοῖς βου- B cognoscere licet, quem ego plurimorum doctorum λομένοις ἐντυγχάνειν τῷ διαλόγῳ (35), ὃν ἐγὼ ταῖς rogata conscripsi, tota re copiosius in eo exposita. τῶν κλειστῶν καὶ σωφιστικῶν θεήσεσιν εἴξας συγ- Inscrabitur autem: *Florentius*, sive *de Sapientia*; γέγραφα, πλατύτερον πᾶντα διεξελθὼν ἐν αὐτῷ. et hoc habet initium: « Unde nobis bellus Florentius Τούτου δ' ἡ μὲν ἐπιγραφή, *Φλωρόντιος*, ἡ *περὶ post longum tempus ad Corcyræorum navale reversus appellit? Deo juvante, mi Critobule, Salamina et Σοφίας*: ἡ δ' ἀρχή: « Πόθεν ἡμῖν ὁ καλὸς Φλωρόν- Paralus, celerissimæ Atheniensium triremes, decimo τος διὰ χρόνου καταίρει ἐς τὸ τῶν Κερκυραίων post die quam e portu solvimus, nos huc legatos ἐπίκειον; Τύχη ἀγαθῇ, ὧ φησι Κριτόβουλε, Σαλα- advexerunt Athenis, ea Corcyræorum senatui nunti- μινία καὶ Πάραλος, εἰ μάλιστα Ἀθηναίων τᾶχυ- tiaturos, quæ et ipse, ubi audieris, non admirari ναυτοῦσαι τριήρεις, δεκαταίους ἡμᾶς Ἀθήνηθεν non poteris. » Conficta sunt enim a nobis in dialogo ἤκουσιν ἀγοῦσαι πρέσβεις ἐς τὴν τῶν Κερκυραίων et immutata tam rerum quam personarum nomina; βουλήν, ἀγγελοῦντας ἅντα ἀκηκῶς καὶ αὐτὸς οὐκ ac loco Byzantium posita est Atheniensium urbs; ἀν αἶμαι ἔχοις. ὅπως οὐχὶ θαυμάσιαι. » Πέπλασται C pro Romanis principibus Heraclidæ et Cecropidæ; γὰρ ἐν τῷ διαλόγῳ καὶ ἠλλοίωται ἡμῖν τὰ τε τῶν pro Nicephoro Nicagoras. Reliqua perspicua erunt ἀντι μὲν Βυζαντιῶν ἢ τῶν Ἀθηναίων εἰσάγεται πόλις: acute intuentibus.

Γ'. Ἄλλὰ γὰρ οὗτος ὁ Βαρλαάμ τὴν πρώτην III. Cæterum hic Barlaamus primo conatu fru- ἔτυχησεν καὶ τῶν μεγίστων ἐλπίδων ἐκπεπτωκῶς stratus et maxima spe delapsus aliis via rem est ἐτέραν ἐξῆς ἐδάδισε, βουλόμενος ἐντεῦθεν γοῦν, ἣν aggressus, ut quam inde non potuerat, cam hinc καίθεν οὐ δεδύνηται, δόξιν θηράσασθαι. Καὶ εὐθύς saltem gloriam venaretur: statimque cœpit, si quid ὄρμησεν, εἰ τι σαθρὸν ἔστιν εἰρημένον ἐνίοις, ἐς minus commode ab aliquibus dictum esset, publice id πρῶτον ἐλέγχειν. Ἴν' ἐκαίθεν ὡς ἐξ ἀσφαλοῦς id exagitare: ut inde velut e tuto castello erumpens labem aliquam ac procellam Ecclesiæ inferret, et τῆθεν ὀρητηρίου φερόμενος ὑβριν τινὰ καὶ ζάλην τῇ ἐκκλησίᾳ προστρέψεται, κάνεῦθεν ὑγέστερα Latinorum dogmata saniora esse hinc denique confir- τὰ Λατίνων ἐπιψηφίσεται δόγματα (38). Ἐγρήγορει maret. Quamobrem experrectus vigilabat et monachorum disciplinam impudenter calumniabat et τὸν καὶ τὴν τῶν ἀσκητῶν ἀναίδην διέβαλλε D ἔδοξεν. Εὐχίτας τε ὀνομάζων αὐτοῦς καὶ Ὀμ- 557 Eachitas eos et Omphalopsychos et aliis φλοφύχους, καὶ ὅσα τούτοις ἐπόμενα, καὶ ἐπὶ τού- id genus nominibus appellans; ac præterea Massa- τοις τῇ τῶν Μασσαλιανῶν ἀίρεσι καθυποβάλλων. alianismi accusans; quod, ut aiebat, eos audiret et ἅτε ἐγκάυωμένον ἀκούων αὐτῶν καὶ γλώττῃ καὶ lingua et scriptis gloriantes se corporeis oculis Dei γραφαῖς, ὡς ἔλεγε, σωματικοῖς ὀρᾶν ὀφθαλμοῖς naturam videre. Hæc illi audientes æquo animo.

Variorum notæ.

(34) Totam Barlaami historiam describit pariter Cantacuzen. lib. II, cap. 39, 40; Gretserus ad eundem Cantacuzen., pag. 925. DUCANO.

(35) Exstat in codice Regio, 3284, fol. 242. Boivin.

(36) *Heraclidæ*, junioris Andronici factio; *Cecropidæ*, senioris. Boivin.

(37) Item *Μητροδώρος*, pro *Θεόδωρος ὁ Μετολίτης*. — *Ξενοφάνης*, pro *Βαρλαάμ*. Vide Gregoræ Vi- iam huic volumini præfixam. Boivin.

(38) Tamen Barlaamus per illud tempus scripsit pro Græcis contra Latinos. Exstant in cod. Reg. 2950, *Βαρλαάμ μοναχοῦ καὶ φιλοσόφου λόγοι κατὰ τῶν ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς εἴλετο τὸ γένος Ἰταλῶν*, etc. *Barlaami monachi et philosophi orationes adversus Italos, a quibus et ipse genus ducebat*. Ex sunt orationes viginii: quibus præfixum epigramma mi- nimè elegans, in quo lector iubetur gratias Deo maximas agere, quod Latinus contra Latinos præclaras illas orationes scripsit. Boivin.

ferre haud poterant. Itaque Palamam quemdam, qui inter ipsos dicendi facultate cæteris præstabat, propugnatorem sibi ad illud certamen deligunt, et per eum lingua, calamo et quovis modo illius theses evertere conantur. Quæ res cum alterum et tertium jam annum utrinque agitentur, malum subinde crescebat. Quare veritus Barlaamus, ne monachorum manibus discerneretur, qui plurimi jam et e monte Atho et ex monasteriis apud Thessalonicam et Byzantium sitis confluerant (putabant enim ignominiam illam æque ad omnes pertinere); Constantinopolitanam patriarcham et congregatos illic episcopos adit, nec Omphalopsychiæ modo et vitiosæ precatationis, sed etiam blasphemæ theologiæ Palamam accusat. « Etenim (inquirebat) et novæ istæ voces in mysticam Ecclesiæ theologiam invehit, et nescio quæ visionum monstra cernere se comminiscitur, jactantiæ et arrogantia plena. »

IV. Quare decretus est judicium conventus in maximo sanctæ Sophiæ templo celebrandus, cui imperator ipse cum primoribus senatus et doctissimis quibusque viris interesset. Adest statutus dies: præsto sunt omnes, non ii modo, quorum ministerium in præsentem 558 negotio necessarium erat, sed etiam popularis turba non facile numerabilis. Ipse imperator, cum meliusculus esset, ac firmior solito præ amore ac studio religionis evasisset, ad suggestum venit et ad sacerdotes. Ac ea, quæ ad theologiæ reprehensionem pertinerent, silentio tegi oportere visum est; tum quod sacra theologiæ mysteria profanis vulgi auribus non ingerenda essent, tum ne Barlaamo inepti oris et animi rationes reddente, Palamas etiam blasphemæ et importunæ theologiæ reus esse videretur: atque inde non pax et bonus ordo, qualem res flagitarent, sed tumultus et indiscreta confusio oriretur. Itaque proposita est quæstio de precatatione. Quæ autem ad Massalianam hæresin spectabant, et alia criminum Palamæ objecta, in paucos dies dilata sunt: et nisi mox imperatoris mors consecuta esset, mature id perfectum fuisset, quod ille Palamiciæ hæresi minatus fuerat. Eam nempe adhuc succrescentem ac nondum adultam penitus excidisset.

V. Et, ut ea quæ intercesserunt omittam, Barlaamus, cui ob eas causas, quas diximus, theologica crimina objecta confirmare haud permittebatur,

Variorum notæ.

(39) Exstant in cod. Reg. 2404, fol. 305, v. capia aliquot περι Προσευχής (a), variis Palamæ opusculis subjuncta, addito hoc titulo, Τοῦ αὐτοῦ κεφάλαια περι Προσευχής καὶ Καρίας καὶ αὐ-

(a) Hæc capitula cum multis aliis Gregorii Palamæ opusculis asceticis edita sunt in libro rarissimo Venetus editio forma maxima anno 1782. Inscriptur: ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΝΗΗΤΙΚΩΝ. Cum hujus libri

τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν. Ταῦτ' ἐκείνοις ἀκούουσι φέρειν οὐκ ἦν. Ἀλλὰ Παλαμῶν τινε, τῶν αὐτῶν προφερέστερον ἐν τοῖς λόγοις, χειροτονήσαντες πρόβωλον ἐς τὴν ἐκείνου μάχην γλώττη καὶ γράμμασιν, ὡς ἐνῆν, δι' αὐτοῦ τὰς ἐκείνου θέσεις ἀνατρέψαι ἠπειλόντο. Τοῦτο πρὸς δύο που καὶ τρεῖς τοὺς ἐνιαυτοὺς ἐκατέρωθεν ἀναπυρροσούμενον πλεῖω τὴν ἀβξην αἰετὸς τῆς κακίας ἐλάμβανεν. Ὅθεν καὶ δεῖσας ὁ Βαρλαάμ, μὴ χειρὸν ἀσκητῶν διασπαραχθῆ, πλειόνων ἤδη συνθηροισμίων ἐκ τε τοῦ Ἄθωνος, καὶ ὄσοι περι Θεσσαλονίκην καὶ Βυζάντιον ἦσαν ἐνδιαιτούμενοι (ᾤοντο γὰρ κατὰ πάντων διαβαίνειν ἐπίσης τὴν ἐνεῖδον), ἤκει πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπίσκοπον καὶ τὸν ἐκείσε τῶν ἐπισκόπων ὁμήγυρον, οὐ μόνον Ὀμφαλοψυχὸς καὶ σφαλλομένης εὐχῆς (59) τῷ Παλαμῶ ἐγκαλῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ βλασφημῶν θεολογίας, « Ὅτι καινότερας (φησὶν) εἰσάγει φωνὰς ἐν τῇ μυστικῇ τῆς Ἐκκλησίας θεολογίᾳ καὶ θεωρίᾳ τετρατέδειται βλέπειν κόμπου καὶ οὐχέως μάλᾳ μεστάς. »

Α'. Ὅθεν ἐκυροῦτο συγκροτηθῆναι δικαστήριον ἐν τῷ μεγίστῳ νεῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, παρόντος καὶ βασιλέως αὐτοῦ μετὰ τῶν τῆς συγκλήτου λογάδων, καὶ ὄσοι τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν. Ἦκεν ἡ προθεσμία (40) καὶ παρήσαν ἅπαντες, οὐ μόνον ὄσοι τῆ τῆς χρείας ἀνάγκη δουλεύοντες ἦσαν, ἀλλ' ἤδη καὶ δημιώδης ὄχλος οὐ βῆστα ἀριθμητός. Ραίσας δὲ τὴνικαῦτα βραχὺ καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ἰσχυρότερος δι' εὐσεβείας φιλοτιμίαν γενόμενος ἑαυτοῦ ἤκει καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τοὺς ἱεροφάντορας. Τὰ μὲν οὖν τῆς ἐγκαλουμένης θεολογίας σιωπῇ κρύπτεσθαι δεῖν ἐνομίσθη· τοῦτο μὲν, καὶ διὰ τὸ μὴ δεῖν [P.345] τὰ ἱερὰ τῆς θεολογίας μυστήρια βεβήλοις τοῦ δήμου προτίθεσθαι ἄκοαίς· τοῦτο δὲ, καὶ ἵνα μὴ δίκας ἀτόπου γλώττης καὶ γνώμης διδόντος τοῦ Βαρλαάμ δίκας βλασφημῶν τε καὶ ἀκαίρου θεολογίας ὄρων φαῖν καὶ ὁ Παλαμῶς, κἀντεῦθεν ἀντὶ τῆς ἀρμοστούσης τοῖς πράγμασιν εἰρήνης καὶ εὐταξίας θόρυβος γένηται καὶ ἀτέκμητος σύγχυσις. Ὅθεν τὰ τῆς εὐχῆς εἰς μέσον ἐτίθετο. Τὰ δὲ τῆς τῶν Μασσαλιανῶν αἰρέσεως ἐπὶ τούτοις ἐγκλήματα, ὄσα κατὰ τοῦ Παλαμῶ προὔτειντο, ὑπέρθεσιν εἰς βραχείας ἔσχον ἡμέρας· καὶ εἰ μὴ ὁ τοῦ βασιλέως εἶπετο κατόπιν ἀφόνιδιος θάνατος, ταχὺ τὸ πέρας ἐλάμβανον ἀν αὐτοῦ σφοδρὰ κατὰ τῆς αἰρέσεως τῆς Παλαμικῆς ἐπαγγελίας· λέγω δὲ τὴν ἐκτομὴν αὐτῆς, μελλούσης εἶτι φύεσθαι.

Ε'. Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ συντέμῳ, μὴ συγχωρηθεῖς ὁ Βαρλαάμ ἀποδείξαι τὰ προτεινόμενά οἱ τῶν θεολογικῶν ἐγκλημάτων, δι' ἄσπερ ἐφθίμεν εἰρηκότες

ῥήτης. Eorum unum, quod et primam in eo codice occurrit, ita incipit: Ἐπειδὴ τὸ Θεῖον αὐτοαγαθότης ἐστὶ, etc. Boivin.

(40) Junii die 11, ut mox ostendemus. Boivin.

exemplaria omnia in Orientem fuerint translata, jam in partibus nostris non invenitur; exemplari usi sumus Athenis nobis transmissis. Vide tom. CXLIX. Ed. P. Pat.

αἰτίας, ἐξ ἑτέρων αὐτοῦ συγγραμμάτων ἠετήθη καὶ ἀπηλέγχθη κακογνωμοσύνη καὶ αὐθαδεῖα σύνοικος ὢν καὶ δόξης δημῶδους ἐς τὰ μάλιστα ἐραστής. Τότε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς, ὡσπερ βαρχεῖα τιμὴ φιλοτιμίας γενόμενος κάτοχος, πάντοτε συνέτην καὶ πρὸς πάντων θαυμαστωθεῖσαν δεξιᾶν δημογορίαν, λίαν τῷ κειρῷ καὶ τῇ χρεῖα καταλλάλλον. Ὅθεν καὶ τέλλα ὀέλων εὐφραίνεσθαι καὶ λύπην ἐκπέτο διὰ φιλοτιμίαν, οὐ μὴ καμὲ σὺν τοῖς ἄλλοις εἶχεν ἀκροατήν. Αἱ γὰρ συνήθεις ἡμῖν ἀληθῶνες, τῆς ἐμῆς τηνικαῦτα δεινῶς κατοροῦμεναι κεφαλῆς, οὐκ εἴασαν ἐκείνην καμὲ τῇ συνόδῳ παρεῖναι, καὶ ταῦτα διὰ πολλῶν προκληθέντα τῇ προτεραιᾷ πρὸς τε τοῦ βασιλέως πρὸς τε τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς ὄλης συνόδου τῶν τε κρινόμενων καὶ κρινομένων. Ἐσπέρας γὰρ μὴν ἰούσης τὸ θέατρον διελύετο. Καὶ ὁ μὲν Βαρλαάμ (41) βαρβαρῶς τῇ ἐκ τῆς αἰσχύνῃς λύπη κάτοχος γεγονῶς κληροῖεν ἰστωίως ἔχετο ἀπ' ὧν ἐς Ἰταλίαν καὶ τὰ Λατίνων ἦθη καὶ δόγματα, οἷς καὶ συντέτραπται.

CAPUT XI.

Imperator, morbo ingravescente, monasterium Hodegetriae denique ingreditur. In lethargum incidit. Aegre aspergesfactus medicos arcescit. Ad Gregoram mittit qui interrogent, an castra amica sint. Moritur. Quo anno mundi; quo die. Visum et imperii tempus. Lamentandi munus Gregorae impositum. Monodia ab eo recitata. Mores et ingenium principis defuncti. Romanorum imperatorum instituta neglexit. Aves et canes aliis maximis sumptibus: quem morem Cantacuzenus eo mortuo abolevit. Deo fretus pericula contempsit. Dignitati suae non satis consuluit. Triclinium imperatorii suggestus eo imperante omnibus patuit. Pileorum et vestium discrimina sustulit. Hac et alia imminentem imperii ruinam portendere credita.

[P. 348] Α'. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῇ τῶν Ὁδηγῶν αὐθιᾷ ἀπέμει μόνῃ, πάντοτε τοι σφόδρα κατάκοπον ἔχων τὸ σῶμα ἐκ τε τῆς διαλέξεως ἐκείνης ἐκ τε τοῦ σκληροῦ νοσημάτων. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ μέσας που νήκτας καθίσας πλέον ἢ ἐχρήν ἐδεδειπνήκει, ἔλαθε τῇ ὑστεραῖα (42) κατενεχθεὶς ἐς ὕπνον καὶ κάρων ἀνασθησίας ὁμότερον. Τῇ δὲ τρίτῃ βραχὺ διάρας τοῦς ὀφθαλμοῖς, τὴν τε βασιλίδα παρήγει μὴ κλαίειν, καὶ ἄμα βοήθειάν τινα πρὸς τῶν ἰατρῶν ἐζητεῖ. Καὶ πέμψας πρὸς ἐμὲ τὴν ταχίστην ἠρώτα, εἰ συνεργεῖ τηνικαῦτα, καὶ οὐκ ἀντιπράττει τὰ τῶν οὐρανίων φωστῆρων ταῖς ἰατρικαῖς κείραις καὶ τέχναις. Ἀλλὰ πρὶν τοῦς παμπεθῆντας ἐπανιδεῖν τὰς ἡμετέρας κομιζοντας ἀποκρισεις, πρὸς μείζω πάλιν ἀντιπράττειαν ἐπάτη καὶ ἐκείτο πνέων τὰ λοιπὰ ἐπὶ τρίτην ἡμέραν (43) καὶ πρὶν τὸν τοῦ Ἰουίου μηνὸς ἐκείνου πεντεκαιδέκατον ἡλίου ἀνα-

A ex aliis suis scriptis conviciatus succubuit; comperitque est, eum malevolentia et arrogantia et in primis popularis gloriae cupiditate aestuare. Tum etiam imperator, pulchra emulatione 559 quasi quodam divino furore percitus, prudentem admodum et omnibus visam admirabilem habuit concionem, eamque tempori et rei valde accommodatam. Unde cum et alioqui letari vellet, molestia quapiam est affectus, quod non me quoque cum caeteris auditorem habuisset. Nam familiares dolores, qui tum in caput meum crudeliter grassati sunt, illi concilio me interesse non patiebantur: quamvis pridie multis essem invitatus et ab imperatore et a patriarcha et toto concilio cum iudicum tum reorum. Caeterum sub vesperam spectaculum illud absolutum est. Ac Barlaamus quidem ignominiam illam gravissime ferens plenis velis in Italiam abiit et ad Latinorum instituta et dogmata, in quibus erat educatus, rediit.

I. At imperator in Hodegorum monasterium reversus, corpore admodum male affecto tum e concione illa, tum e morbo splenis, cum sub noctem fere mediam accubisset, et largius quam decebat cœnatus esset, postridie in somnum et gravem atque exanimationi pene similem soporem incidit. Tertio demum die paulum apertis oculis imperatricem hortatur, ne ploret; simulque opem medicorum requirit. Et ad me statim mittit, quereas, numquid caelestia lumina juvarent, et non impedirent medicæ artis conatus et experimenta. Sed priusquam il qui missi erant meum responsum referrent, in majorem stuporem est relapsus: et extremum spiritum 560 agens in tertium fere diem jacuit: ac Junii die decimo quinto ante solis ortum defunctus est, anno sexies millesimo octingentesimo quadragésimo nono. Omne vero tempus

Variorum notæ.

(41) *Cæterum sub vesperam spectaculum illud absolutum est. Ac Barlaamus quidem etc.* Ita verendum; non, ut vertebat Wolfius: *Cæterum sub vesperam spectaculo illo absoluto, Barlaamus ignominiam illam gravissime ferens, plenis velis in Italiam abiit*; quorum verborum hic videtur esse sensus, *Barlaamum ea ipsa die, qua concilium habitum sit, plenis velis in Italiam abiisse*, id quod, ut absurdum, ita etiam falsum est. Constat quippe Barlaamum ex eo aliquandiu Byzantii substituisse, nec in patriam reversum esse, nisi post obitum Andronici junioris. Vide Cantacuzen. lib. II, cap. 40, pag. 336. Boivin.

(42) Postridie scilicet ejus diei, quo concilium habitum fuerat. Itaque concilium habitum est die Junii 11. Nam obiit imperator die Junii 15, um dies quatuor continuos æger decubisset, ut statim ostenditur. Boivin.

(43) Imperator duobus diebus gravi sopore oppressus, tertio excitatus est: tum idem paulo post in soporem relapsus, ad tertium fere diem jacuit. Itaque dies saltem quatuor continuos decubuit. Cantacuzenus quatruiduo jacuisse eum in lecto significat. At Pontanus, Cantacuzeni interpretis, ex quatuor diebus septem effecit. Nam cum a Cantacuzeno *ὑστερατα, δευτέρα, τρίτη, τετάρτη* positæ forent, atque eæ quidem suis quæque symptomatis distinctæ; ipse eam quæ Græcè *δευτέρα* esset, *tertiam* vocavit; quæ *τρίτη, tertiam a tertia*, id est *sextam* posuit: denique (in fine capituli) eam diem, quæ a Cantacuzeno *τετάρτη* dicebatur, non *quartam* interpretatus est, sed *Mercurii diem*; nec advertit, diem Junii 15, anno mundi 6849, Christi 1311, non incidisse in feriam quartam, quæ est *Mercurii dies*, sed in feriam sextam, quæ est *Veneris*. Boivin.

ætatis ejus ad annos circiter quadraginta quinque fuit, atque ex iis annis integros duodecim in summa potestate exegit, ac præterea diēs viginti duos, ex quo scilicet urbem imperatricem belli jure occupaverat.

II. Tertio autem luctus die, imperatrice Anna inde in palatium redeunte, pars et ego frequentis illius comitatus fui, vix a morbo, quo urgebar, nonnihil recreatus. Cumque me et patriarcha, et quotquot imperatorem sanguine attingebant, hortarentur, ut accommodatas temporis lamentationes recitarem, in medium prodii atque ejusmodi orationem habui :

III. « Nos vero victorias cantaturos et laudum spectacula sacratissimi imperatoris indicturos sperabamus, et orationis corollas illius vertici imposituros, parva quædam præmia magnorum et diuturnorum sudorum, et quos perægre toleravit laborum et ærumnarum exigua nostræ benevolentiae remunerationem. Sed aliam, proh dolor ! tempus nobis hodie subito calamitatem objecit, ut nœnias laudationum vice canere cogamur et pro spe bona difficillima quæque cogitare. Hæc misero mihi ! quis Orpheus, quis **561** Homerus dignum dolorem et luctum magnæ huic et ingenti calamitati accommodabit ? Fluminum fontes, lacus omnes, et tota maria convertimini in lacrymas, ut solem et lunam et astra lacrymis alatis. Heu quis e medio terrarum orbe heroicum illum militem eripuit ? quod sepulcrum, quæ terra, quæ rupes nostrum obruit thesaurum ? O magna aeris amplitudo, nunc tuas ulnas aperito, et hæc suspiria suscipe, et justos lacrymarum imbres desuper infunde. Ille fuit, qui nec autumnum nec æstatem ad usum armorum expectaret, sed naturas temporum et elementorum innovaret ; qui brunæ gelu æstatem, inediam delicias, et vigilias somnum duceret ; imperatorias vero oblectationes, labores laboribus, certaminibus alia certamina per vices cumulata judicaret, ut prælia marina terrestribus, terrestria marinis succederent. Nunc vero illum, proh dolor ! exiguis pulvis tegit. O quæ justa vox telluri et cælo et stellis luctum hunc annuntiabit, et ea omnia mœrore implens ad lamentationum societatem convocabit ? Ille fuit, qui præter cætera magnum illum triumphum, in terram et mare distributum, qui- que utrumque elementum miraculo implevit, pepererit : Persicas illas dico et invictas copias, quæ ex Asia trajecerunt, quas eodem die potentissime

Α' ταλαι, ετεβήκει κατά τὸ ἑωμθ' ἔτος (44). Ὁ γὰρ μὴν ἄπας τῆς αὐτοῦ ζωῆς χρόνος περί σου τὰ κέ-τι καὶ τεσσαράκοντα ἔτη βτύγχανεν ὧν· ἐξ ὧν τὰ τῆς αὐτοκρατορίας ἔτη (45) δυοκαίδεκα ἦν (46), καὶ ἡμέραι δύο καὶ εἰκοσιν, ἐξ οὗτου περ εἶλε δηλαδὴ πώ- λέμου νόμῳ τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν.

Β'. Τῇ δὲ τρίτῃ τοῦ πένθους (47) ἡμέρᾳ, τῆς βασιλίδος Ἀννης ἐκείθεν ἐπανιούσης ἐς τὰ βασίλεια, μέρος ἦδη τῶν ἐκεῖ συνειλεγμένων ἐπιγνώμην κήρῳ, ἴδιος τῆς κατεχούσης με νόσου βασισας. Καὶ εὐθὺς προτραπαί; ὅπῃ τε τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν καθ' αἷμα τῶ βασιλείᾳ προσηκόντων ἀπάντων τοῦ τῷ καιρῷ προσηκόντας θρήνους τῇ γλώττῃ διεξελθεῖν, παρελθὼν ἔλεξα τοιαύδε·

Γ'. « Ἡμεῖς δὲ, ὡ παρόντες, ἐπινικίους ἄδειν καὶ θέατρα συγκροτεῖν ἐγκωμιῶν τοῦ θειοτάτου βασι- λέως ἠλπίζομεν καὶ λογικούς στεφάνους ἀνατιθέναι τῇ ἐκεῖνου βασιλικῇ κορυφῇ, μικράς τινὰς ἐμοὶδίας [P. 347] μεγάλων ἰδριώτων καὶ μακρῶν καὶ ὑπερο- ρίων καμάτων καὶ μύθων βραχέων τῆς ἡμετέρας εὐνοίας ἀντίδοσιν. Ἄλλὰ· φαῦ τοῦ πάθους· ἐτέραν ὁ χρόνος ἡμῖν ἐσχεδίασε σήμερον συμφορῶν καὶ θρή- νους λοιπὸν ἀντ' ἐγκωμιῶν ἀναγκαζόμεθα πλέκειν καὶ ἀντὶ τῶν ἐκεῖνου τροπαίων τοὺς ἡμῶν ἀριθμεῖν ὄδυρους καὶ ἀντὶ τῶν χρηστῶν ἐλπίδων ὄλα τὰ χεῖρῳ μαντεύεσθαι. Ἄλλ' ὁμοί τῆς συμφορᾶς· τίς Ὀρφεύς, τίς Ὀμηρος ἀξίας φῶδας καὶ θρήνους τῷ μεγάλῳ τούτῳ καὶ, οἷον εἰπεῖν, παγκοσμίῳ πάθει συμπλέξει; Πηγὰι ποταμῶν λίμνας πάσας καὶ θα- λάσσας ὄλας, ἵνα ἠλίψῃ καὶ σελήνῃ καὶ ἀστράσι τροφή γένηται δάκρυα. Ὡ τίς ἐκ μέσης τῆς οἰκουμένης τὸν ἠρωϊκὸν ἐκεῖνον ὄπλιτην ἐξήρπασε; Τίς τάφος, τίς γῆ, τίς πέτρα τῶν ἡμῶν κατέχουσα θησαυροῦν; Ὡ μέγα πλάτος ἀέρος, νῦν τὰς σὰς ἀγκάλας ἀνοι- ξον, καὶ τοὺς παρόντας δέξαι στεναγμούς, καὶ ῥῆξεν ἀ- ἰωθεν ἀξίους ὕδατοὺς δακρύων. Ἐκεῖνος ἦν ὁ μήτε φθινόπωρον μήτε θέρος εἰς ὄπλων περιμένων χρεῖαν· ἀλλὰ φύσεις ὥρων καὶ στοιχειῶν καινοτομῶν καὶ θέρος μὲν ἡγούμενος τὴν τῶν χειμῶνων δριμύτητα, τρυφὴν δὲ τὴν αἰτίαν, καὶ ὕπνον μὲν τὴν ἀγρυ- πνίαν, ἀναπαύσεις δὲ βασιλικὰς τὸ πόνους πόνους ἐπιφέρειν καὶ διαδόχους ἄλλους ἄλλων ἀγῶνας ἀγῶ- νων ποιεῖσθαι, θαλασσίῳ μὲν ἡπειρωτικούς, θαλασ- σίους δ' αὐ ἡπειρωτικῶν. Ἄλλὰ νῦν αὐτό· βαβαὶ τοῦ πάθους· βραχέια συνέκρυψε κόνις. Ὡ τίς ἀξία φωνὴ γῆ τε καὶ οὐρανῷ καὶ ἀστράσι τὸ πάθος ἀπυ- γέλασα, καὶ οἰκτοῦ ταῦτα δεῖξασα μετὰ, συγκα- λέσει πάντα πρὸς συμμαχίαν ἐνταῦθα τῶν θρήνων; Ἐκεῖνος ἦν ὁ πρὸς γὰ τοῖς ἄλλοις κάκεινο τὸ μέγα καὶ περιδύοτον ἐργασάμενος τρόπιον, τὸ γῆ τε καὶ

Variorum notæ.

(44) Christi 1341. DUCANG.

(45) Hæc, quæ cancellis inclusa sunt, cum Wolfius non invenisset in suo codice, annos imperii viginti assignavit Andronico juniore. Atque hinc factum puto, ut in ipsa hujusce Historiæ inscriptione idem Wolfius summam annorum amplia- verit, numeraveritque annos 145 pro 137, ut supra adnotavimus ad titul. libri primi. BOIVIN.

(46) Imo anni *tredecim*, et dies *viginti duo*. Nam Andronicus junior urbis politus est anno mundi 6836, Christi 1328, ea nocte quæ intercessit inter Maii diem 23 et 24, ut dictum supra lib. ix. cap. 6 et 7. Obiit autem anno mundi 6849, Christi 1341, Junii die 15. BOIVIN.

(47) Tertio post novendialia die. Vide supra notata ad lib. i cap. 1. DUCANG.

θαλάσῃ μερισθὲν καὶ ἄμφω τὰ στοιχεῖα ἐμπλήσαν ἅ
 τοῦ θαύματος· λέγω δὲ τὴν θαλάσσαν ἐξ Ἀσίας
 Παροικίῃ ἐκαίην καὶ δόσμαχον δύναμιν, ἣν αὐθιμέ-
 ρην κατηγωνίσαστο κράτιστα. Ἀλλὰ νῦν αὐτὸν, φεῦ,
 δεύτερον ἐκαιοσεῶν ὁ θάνατος κατηγωνίσαστο. Σελ-
 σθητι γῆ πρὸς τὸ νῦν πάθος, ἵνα γένος ἔσπῃ καὶ
 ἡλικία πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἀσθησιν τοῦ τοσοῦτου
 λαβόντας πάθους κλείους κοινονοὶ καὶ συλλήπτορες
 τῶν θερμῶν ἡμῖν γένοιτο στεναγμῶν. Οὗτος ἦν ὁ
 πρὶν ἀκουσθῆναι φαινόμενος τῷ τοῦ δρόμου τάχει,
 καὶ πρὶν φανῆναι διώκων τοὺς πολεμίους τῷ δέσι
 τῆς φήμης· ἀλλ' οἱμοι, νῦν αὐτοῦ πολλῶ φανεῖς ὠκύ-
 τερος ὁ θάνατος τοῖς τοιοῦτους φθᾶσας διέκοιτο δρό-
 μου. Πηγῇ πυρὸς αἰθερίου, δυσὸν θάτερον κεινοτό-
 μησον· ἢ παῦσαι τὰς ζωογόνους σπείρων ἐπὶ γῆς
 ἀκτίνας· ἢ τοὺς κρατήρας ὄλου τοῦ σοῦ πυρὸς ἀρροί-
 σαι, βῆσον κατ' αὐτῆς, ἵνα δὴ τὰς κόμας βίβη δέν-
 δρον ἔσπῃ καὶ μαρυνῆ τὰ κρῖνα τοῦ ἄγρου καὶ
 λάβῃ γένος χλόης ἔσπῃ αἰσθησιν καὶ γνῶσιν τοῦ το-
 σοῦτου πάθους. Ἐκεῖνος ἦν ὁ τοῦ Τριβαλλῶν καὶ
 Μυσῶν ἡγεμόνας [P. 348] ἐκπλήξας, οἷα καθεύδου-
 σιν ἐπιστᾶς πολλᾶκις αἰφνίδιον, καθάπερ τις αἰθέ-
 ριος κεραυνός. Ἀλλ', οἱμοι, νῦν αὐτὸν ἀργὴν καὶ
 κείμενον καθάπαξ ἔδειξεν ὁ τάφος. Οὐρανὲ, τίς σὰς
 πύλας ἀναπέτασας πρόπεμψον βροντῆν ἀξίαν τοῦ
 μεγάλου τοῦτου πάθους καὶ θορύβησον τὴν κτίσιν
 πᾶσαι, ἵνα καὶ τῶν ἀψύχων ἢ φύσις ἀσθησιν λάβῃ
 καὶ συλλάβοιστο τῶν ὀργῶν ἅπασα φύσις κτισμάτων
 ἡμῖν. Ὡ πῶς ἢ ταχυτάτη καὶ ὠκύτερος φύσις νῦν
 ἤρμεται μὴ κινούμενος; Ὡ πῶς πολλᾶκις ἡμῖν κομί-
 σαι χαρὰν ἐκ τῶν πολεμικῶν τροπαίων ἐς τούναντιον
 ἀέτρεψεν ἅπαντα σήμερον, καὶ χεῖμῶνα μὲν τὸ ἔαρ
 ποιοῖσθε, σκότος δὲ βαθεῖ τὸ τοῦ ἡλίου κάλλος, με-
 λαινομοιούσης ἡλικίας ἀπάσης καὶ ὄλον ἀποκρύπτου-
 σης τὴν αὐγὴν τῆς αἰθερίας τοῦ ἡλίου λαμπρός;
 Ὡ πῶς ὁ πολλοὺς ἐκ τῶν βλεφάρων ἀποκρουσάμενος
 ὕπνου ὑπὲρ τῶν ὑπηρεσιῶν νῦν ἐν τάφῳ τὸν μακρὸν
 ὕπνον καθεύδει; Ὡ πῶς τὸν λίθινον ἀπὸ τοῦ ὑποδύ-
 χιτῶνα ἐν βραχεῖ δυστυγῶν ἡμᾶς ἀποδύσασθαι (48)
 χιτῶνα; Ὡ πῶς πρότερον μὲν τὰ τῶν πολεμίων
 κόπων καὶ καταβάλλων σώματα νῦν ἐκ τάφου τὰς
 τῶν ὑπηρεσιῶν τοξεύει φυγὰς ἀπειθεῖς; Σὺ δ' ὦ θεῖα
 βασίλει, ποῦ τὸ ὄν καταλλοίπικας κλέος; Πῶς καθά-
 περ εὐκυκλος σελήνη τῶν βασιλείων χθές; Ἐξελευθούσα
 σήμερον ἐπανῆλθες ἡμίκυκλος; Πῶς καθάπερ δέν-
 δρον εὐσκαμύλλον ἀνθοῦσα σήμερον ἐξαίφνης ἀπήν-
 θησας ὡς χόρτος ἐν ἀγρῷ καὶ ῥόδον ἐν λιμῶνι;
 Πῶς ἐκ τῶν βασιλικῶν θαλάμων χθές οἷα λαμπρὰ
 καὶ πλησιωφῆς πανσέληνος ἀνατείλασα νῦν ἐν πολ-
 λοι; καὶ βαθεῖσιν ἐκρύβης τοῖς νέφεσι; Τίς ἐν βραχεῖ
 τὸ ὄν ἀπημαύρωσα κάλλος; Πῶ τὴν συγκταραυ-
 σασαν ἀφῆκας χλόην; Τίς τὸν ὄν εὐανθέστατον κῆ-
 ρον ἐξώρυξε; τίς κλέπτῃς, τίς ληστῃς, τίς κρηστήρ
 καὶ κεραυνὸς ἐξ οὐρανοῦ; Πῶς χθές ὡς ἐκ λιμένος
 τὸν ἐκπλοῦν ποιησαμένη λαμπρὸν σήμερον ἐπανῆ-

profligavit. Nunc vero ipsam, heu! mors repentina
 oppressum prostravit. Commovere terra 562 pro-
 pter hunc casum, ut omne genus, omnis ætas
 hominum tantam cladem sentiat, et plures nobis
 socii et adjuutores vehementium sint suspiriorum.
 Hic fuit, qui celeritate cursus adventus sui famam
 anteverteret, et priusquam conspiceretur, terrore
 sui nominis fugaret hostes. Sed, heu mihi! nunc
 mors longe illo celerior exstitit, et istiusmodi cur-
 sus antevertit et abruptit. Adesto fons ignis ætherei,
 atque alteratrum perficito: aut vitales in terra
 spargere desinito radios, aut totius ignis tui crate-
 ras in eam omnes effundito, ut comas omnis arbor
 amittat, et lilia agri marcescant, et herbarum omne
 genus tantam cladem sentiat atque intelligat ille
 fuit, qui Triballorum et Mysorum duces perterre-
 faceret, quos sæpe velut dormientes subito instar
 ætherei fulminis oppressit. At, heu mihi! nunc
 illum ignavam et jacentem prorsus ostendit tamu-
 lus. O cælum, portis tuis apertis tonitru tanta
 calamitate dignum erumpe et totam rerum naturam
 perterrefac, ut et inanimatorum natura sentiat, et
 res omnis generis a Deo conditæ luctum nostrum
 adjuvent. Heu! cur tua celerrima et veluti volucris
 natura nunc immota quiescit? Heu! cur tu, qui
 toties nobis ex bellicis triumphis lætitiā attulisti,
 hodie in contrarium vertisti omnia, vere in hiemem
 commutato, pulchritudine solis in obscuras tene-
 bras, pullata omni ætate, et splendorem 563 æthē-
 riæ facis solis velut occultante? Heu, quomodo s,
 qui propter subditos suos somnum oculis sæpe
 negavit, nunc in sepulcro longum illum somnum
 dormit? Heu, quomodo ille, saxea tunica induta,
 brevi effecit, ut nos misere exueremur? Heu, quo-
 modo qui antea hostium corpora cedebat et stier-
 nebat, nunc e sepulcro subditorum animos sagit-
 tis pertinaciter impetit? Tu vero, o divina impe-
 ratrix, ubinam decus tuam reliquisti? Hæri plenæ
 lunæ instar egressa palatio, hodie quo pacto dimi-
 diata reverteris? Quomodo, cum instar frondinis
 obsitæ arboris floreres, hodie ut fœnum agri de-
 floruisti et rosa in prato? Quo pacto heri ex impe-
 ratoris thalamis splendidis et illustribus plenilunii
 instar exorta nunc multis et densis nubibus occul-
 taris? quis tam brevi momento tuam pulchritu-
 dinem obscuravit? Ubi florem tuum deciduum re-
 liquisti? quis vernantem tuum hortum perfodit?
 qui fur? qui latro? quæ fulgetra? quod cœlestis
 fulmen? Quo pacto quæ heri velut et portu splen-
 dide solvisti, hodie tanquam e naufragio et fluctu
 es reversa, omnibus iis quas vehelas, pretiosissi-
 mis mercibus spoliata? Quis tuam auream comam
 detondit? Quis tibi purpuræ splendorem ademi?
 quis tuam lucernam abripuit? quis tuum solem
 exstinxit? quis tibi novam istam eclipsin invexit?

Variorum notæ.

(48) Haud scio an desit aliquid, de splendore
 venium. Sed si nihil docet, mutationem certe ve-

situs significat τὸ ἀποδύσασθαι, quasi esset με:εγ-
 δύσασθαι. Wolfius.

quis illastre tuum conjugium diremit? Quæ fera tempestas vernam tuam temperiem corrupit? Agite vero, omnis Romane **564** popule, adjuvate luctum meum, communiter ejulemus, non illum deploraturi, sed nosmet ipsos, qui ab illo destituti sumus. Qui stemmate imperatorio estis orti, deplorate imperatorem, ut et cognatum et familiæ vestræ ornamentum. Qui palatii limina frequentatis, quærite palatii splendorem. Vos, milites, lugete solertem ducem: vos famuli, humanum dominum deplorate: qui dormire et quiescere solebatis, pervigilem excubitorem. Vos judices, lamentamini eum, a quo legum vis pendebat. Vos Ecclesiæ sacri proceres, desiderate acerrimum amatorem et adiutorem dogmatum; qui in montibus et speluncis degitis, præsidium et propugnaculum existimationis et gloriæ vestræ; vos, sacrorum monasteriorum rectores, vestræ potentie arcem. Reputate extrema illius certamina pro vobis suscepta. Cogitate ut corpore tum hostilibus vulneribus, tum medicis ustionibus prorsus exhausto, et ad mortem properante, et corpus suum contempserit, et vitæ suæ non pepercerit, sed alacriter ad suggestum et sacrorum antistites venerit: nec prius inde discesserit, quam spem fecisset, insectatores vestros corruptaque illorum dogmata, quod in se quidem esset, conterendi, ac prorsus abolendi. Recordamini, quæ et quanto cum zelo sacris illis labiis verba protulerit pro **565** defensione sacrarum sanctionum et ipsius veritatis. Recordamini quæ dixerit, priusquam ad suggestum pervenisset et ad sacrum concilium: quæ item cum venisset recitavit, maximo cum ingenio et veterum theologorum imitatione, cum divino affatu pleni linguas resonanti in ipsis et impellentis spiritui accommodabant: et quamvis mors capiti immineret, tamen non cesserit, sed alacriter admodum ea quæ requirebantur peregerit: Deo, uti consentaneum est, magnum hunc fervorem animo ejus largito, ut coronidem quamdam cæteris ejus præclaris certaminibus et veluti sigillum præstantissimum imprimeret, linguam ejus hujusmodi sermonibus perpurgando; ut talibus legibus et decretis promulgatis e vita discederet. »

ψοήματος ὑπὲρ κεφαλῆς αἰωροῦντος τοῦ βίου τὸ μάλα προθύμως· οἶμαι τοῦ Θεοῦ μεγάλην ταύτην τὴν ζῆσιν τῇ τούτου χαρισσαμένου ψυχῇ, ἵνα κορωνίδα εἴη τοῖς ἄλλοις ἐκείνου χρηστοῖς ἀγῶσι καὶ οἷον ἐκσφράγισμα κράτιστον ἐπιθεῖη, τὸ τοιοῦτος λόγοις ἀγνισθῆναι τὴν γλώσσαν καὶ τοιοῦτοις νόμοις καὶ δόγμασι συναπελθεῖν αὐτὸν ἐκ τοῦ βίου. »

IV. Fuit hic imperator jucunda et amabili specie, hilaris et accessu facilis, humanus et clementissimus. Cæterum neminis ullum consilium admittebat, sui unius sententiæ et scientiæ insistens. Itaque pleraque dissimulabat, consilio plenus

καὶ, ὡς ἐκ ναυαγίου καὶ κλύδωνος ὄλον ζημιωθείς τὸν πολυτίμητον φόρτον; Τίς ἀρετῆ σου τὸ τῆς πορφύρας κράτιστον; Τίς σου τὸν χρυσοῦν ἀπικεῖρα βόστρυχον; Τίς τὸν σὸν ἤρασε λύχνον; εἰ τὸν σὸν ἐθεσεν ἤλιον; τίς σοι τὴν καινοτέραν ταύτην ἡλιακὴν ἐκλειψιν ἐβρασταί; τίς σου τὴν λαμπράν συζύγιαν διέλυσε; Τίς ἀγριος χαιμῶν τὴν σὴν ἑαρινὴν ἄρμονίαν διέβηξεν; Ἄλλὰ συνάρασθέ μοι τοῦ πένθους ἅπας ὁ τῶν Ῥωμαίων δῆμος, καὶ δεῦρο κοινῇ τὸν θρήνον ἐγείρωμεν, κλαίοντες οὐκ ἐκείνον, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ἐρημίᾳ καταστάντας ἐκείνου. Οἱ τὰς τοῦ γένους φλέβας ἔλκοντες ἐκ τῶν βασιλικῶν πηγῶν, θακρῦσατε καὶ ὡς συγγενῆ τὸν βασιλεῦσα καὶ ὡς τοῦ γένους καύχημα. Οἱ τὰς βασιλείους πατοῦντες αὐλάς, ζητήσατε τὴν τῶν βασιλείων λαμπρότητα. Οἱ στρατιῶται, πενήσατε τὸν δεξιὸν στρατηγόν· [P. 349] οἱ δοῦλοι, κλαύσατε τὸν φιλόδηρον δέσποτὴν· οἱ καθεσθῆναι καὶ ἡρεμεῖν εἰσθότες, τὸν ἀγρυπνον φύλακα· οἱ δικασταί, θρηνήσατε τὸν χορηγὸν τῆς τῶν νόμων ἰσχύος· οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἱεροὶ προστάται (49), ζητήσατε τὸν διάκυρον σπουδαστὴν καὶ συλλήπτορα τῶν δογμάτων· οἱ ἐν ἡρεσί καὶ σπηλαίοις, τὸν πρόβολον καὶ προασπιστὴν τῆς ὑμετέρας εὐκλείας καὶ δόξης· οἱ τῶν θείων ἀσπητηρίων κοσμητήρες, τὴν τῆς ὑμετέρας ἰσχύος ἀκρόπολιν. Λογίσασθε τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν τελευταίους ἀγῶνας αὐτοῦ, πῶς πεπονηκότος ἦδη καθάπαξ τοῦ σώματος ἐκ τε τῶν πολεμικῶν τραυμάτων ἐκ τε τῶν λατρικῶν καυτηρίων καὶ πρὸς θάνατον ἐντεῦθεν ἐλευνόμενος καταφρόνησέ τε τοῦ σώματος, καὶ τῆς αὐτοῦ ζωῆς ἀπειδήσας προθύμως ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τοὺς ἱεροφάντορας ἤχε καὶ οὐ πρότερον ἐκείθεν ἀνήλαξε, πρὶν ἐλπίδας δοῦναι, ὡς τοὺς ὑμῶν ὄδριστάς; καὶ τὰ ἐκείνων διεσφορτά δόγματα, τὸ γὰρ εἰς ἐκείνον ἤκον, συνέρψιαι τε καὶ ὄλοις δῶσει φθορὰς καὶ ἀπωλείας βυθοῖς τε καὶ κύμασιν. Ἀναμνήσθητε, οἷους καὶ ὅσου τοῦ ζήλου μεστοὺς τῶν ἱερῶν ἐκείνων χειλέων τοὺς λόγους προήνεγκεν ὑπὲρ τε τῶν θείων θεσμῶν καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς. Ἀναμνήσθητε ὡν ἐφθόγγετο πρὶν ἤκειν ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὸν ἱερὸν σύλλογον· ὡν τε αὐθις ἐλθῶν διεξῆμι πάνυ τοι μεγαλοφυῶς, καὶ ὡσπερ οἱ πάλοι τῶν θεολόγων, ὅποτε θεῖα; ἐπιπνοίας ἐμφορηθέντες τὴν γλῶτταν ἰδέσθων τὴν ἐντρυφῆν καὶ φέροντι πνεύματι· καὶ ὅπως τοῦ πάρος, ὁ δὲ οὐκ ἐνέδωκεν, ἀλλ' ἐπέβαινε τὰ βελτίω

D Δ'. Ἦν γὰρ μὴν ὁ βασιλεὺς ἥδους καὶ χαριεὶς τὸ εἶδος (50), τὸ ἦθος ἰαρός καὶ εὐπρόσιτος, τὴν γνώμην φιλόδηρον καὶ πάνυ τοῖς συμπαθῆς. Συμβούλην γὰρ μὴν τῶν πάντων ὀδενὸς προσδεχόμενος ὠδεμίαν, μόνῃ τῇ αὐτοῦ διατέλει πιθόμενος γνώμῃ

Variorum notæ.

(49) Hæc verba ex Gregoræ nenia affert Cantacuzen. lib. iv, cap. 24, atque ex iis malam fidem Gregoræ carpit. DUCANG.

(50) Cantacuzen. lib. ii, cap. 24 extr. de Andronico jun., πᾶσι γὰρ οὐκ ἐπέραστος μόνον, ἀλλὰ καὶ θαύματος ἀξία ἔβηξ ἦν. DUCANG.

και γνωσει. Διὸ και κρυφίως ἦν ὡς τὰ πολλὰ και A ille quidem; sed a colloquiis et cœta hominum
βαθειαν μὲν διὰ φρονέος καρπούμενος εὐλαξ· ἀνο- alienior.
μιλητος; ὃ ὄν και μισῶν περι ἐαυτὸν πληθος ἀνθρώ-
πων ὄρξν.

Ε'. Ὅθεν και οὗτε βασιλικαὶ ἐνέχονται φρονεῖσι
και ἀσυχολαίαι ἠνείχτο, οὗτε μὴν ἐν ταῖς μεγίσταις
τῶν ἑορτῶν τὰ τῆς βασιλείας ἐτέλει νόμιμα, τὰς
θεατρικὰς φημι και δημοτελεῖς πομπὰς, και φιλο-
φροσύνας και τὰς μεγαλοφύχους εἰργασίας; τε και
διανομὰς τῶν τε χρημάτων ὁμοῦ και ἀξιομά-
των. Ὡς κινδυνεύειν ἐνταῦθεν λήθης καταδύναϊ συ-
θοῖς τὰ τῆς βασιλικῆς εὐταξίας ἔθιμα, [P. 350] ὧν
τὴν μνήμην κατὰ διαδοχὴν οἱ βασιλεῖς τοῖς ἐπιγόνους
παρέπεμπον. Πολλοὺ γὰρ παραβρῦντος χρόνου, και
τῶν εἰδῶτων θανόντων, δυσχερὲς ἀν γένοιτο γινῶναι
τοὺς ἐκίοντας τὰ δέοντα· ἀλλ' ὡς σοικεῖν, ἡ πρὸς τὰ
φαῦλα σπουδὴ βῆθυμοτέρων ποιῶν τὴν ἐς τὰ δέοντα
φιλοτιμίαν. Ἐστρεψε γὰρ κύνας (51) και ὄρνεα κυ-
νηγετικά παμπληθῆ και τοσοῦτον ἐς ταῦτα ἤτηγε,
ὥστε και εἰ τις ἀδῶπ ἐντυχελν ἐβούλετο, ὄρνεον ἢ
κύνα κομίζων ἐτύγγανε βῆστα τοῦ ποδομένου. Ἄ
πάντα μετὰ τὴν ἐκαίνου τελευταῖν ὁ Καντακουζηνὸς
τοῖς χρῆξουσιν διεμέρισεν, ἀναλογισάμενος τὸ τε
καμπληθὲς τῆς δαπάνης και τὸ τούτων ἐς τὰ τῆς
βασιλείας πράγματα πάντη μὲν ἀνόητων, πάντη δ'
ἐπισφαλῆς. Πάντε γὰρ και δέκα χιλιάδας φασι οἱ
τοῦ βασιλικῆς πρυτανείου διοικηταὶ περι τὴν ἐργῶν
δαπάνην καινοτομησάσαι.

Ζ'. Οὕτω γε μὴν κολληὴν και βεβαίαν πρὸς Θεὸν
ἐκίκτητο πίστιν, ὥστε και ἀφύλακτος θεῖης τῆ κλει-
στον και αὐτῶν ἀνευ τῶν βασιλικῶν παλατιφῶρων.
Πολλάκις δὲ και οὐδ ἦξει κατ' αὐτοῦ δίκτυα και
ἀγγύνας ἀρτυόντας ὁμοστέγους τε ἐποιεῖτο και τοῦ-
τοις συνδιατάμενος ἦν. Ἐλεγε γὰρ, ὡς ἀνθρώπου
ζωῆ τῆ χειρὶ τοῦ Θεοῦ συνοικεῖ, και ὅταν ἐκείθεν
συγχωρηθῆ τὰ τῆς λύσεως, τότε και πᾶσι κινδύνους
ἀνίπτε θύρα.

Ζ'. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ και φύσιώς τις ἰδιοτροκία
συνῆν γε αὐτῶ, μὴ φιλοτιμεῖσθαι μηδαμῆ περι τὸν
τοῦ βασιλικῆς μεγέθους ὄγκον· ἀλλὰ ταπεινότερον
και αὐτῶν γε τῶν ὀπηκῶων ὄρθεσαι κολλέκις. Τουτὶ
δ' ἐξ ἐνός τῶν κολλῶν παραστήσαι τις ἀν ἐν βρα-
χεῖ. Δῆλον γὰρ ἔστι τοῖς ἀπασιν, ὡς αἱ τοῦ ἐκπέ-
δου (52) ἐκ διαμέτρου ἀκρότητες τῶν βασιλικῶν τρι-
κλίνων ἀμφότεραι ὑπέρχονται πῶς τοῦ μεταξὺ
ἐκπέδου ἄχρι και ἐς τρίτον σπιθαμῆς, και μάλιστα
διη και ὁ βασιλικὸς ἐστραχε θρήνος· ἐν ἔσως ἐχη τε
κᾶν τοῦτῳ κλῆρον τῶν ἄλλων ὁ βασιλεὺς ἰστέμνε;
ἐν τε τοῖς ἱεραῖς ὁμνηφίαις, και ὅτε διαλέγοιτο, νῦν
μὲν τοῖς ὀπηκῶεις, νῦν δὲ τοῖς ἐξ ἐθῶων πρέσβεσιν.
Ἐξίναϊ γε μὴν ἐπ' ἐκαίνης τῆς στέσεως εἰδέναι τῶν
ἀπάντων τῶ βασιλεῖ συνίστασθαι, κλῆν τῆς συζήτη-
και τῶν νείων και ἀδελφῶν· προσθεῖν δ' ἀν και
τῶν καταβδελφῶν. Ἄλλὰ τούτου γε ἰσταμένου και
μυλοῦντος ἐκείθεν εἰς ἐχρηῖν ἀνήσαν και συν-

V. Eo sebat, ut imperatorias curas et occupa-
tiones aversaretur, ac ne in maximis quidem festi-
vitatibus solemnia imperii obiret, illa nimirum,
quæ ad spectacula et publicas pompas et saluta-
tiones et munificentiam imperatoriam et distribu-
tionem pecuniarum et honorum pertinerent. Ut
jam periculum sit, ne imperatoris discipline in-
stituta, quorum memoriam singuli vicissim 566
imperatores ad posterum propagabant, oblivione
prorsus obruantur. Nam cum multum temporis
interfluxerit, et qui illa tenebant decesserint, po-
steris quid officii sit scire difficile erit. Nimirum
ea quæ in rebus frivolis opera sedulo insumitur,
'ad ea quæ officii sunt; exsequenda segniores facit.
Cædes enim et aves venaticas magno alebat nu-
mero: quibus ita erat deditus, ut si quis eum
adire cupiens canem aut avem offerret, facillime
compos voti redderetur. Quæ omnia Cantacuzenus
post ejus obitum his qui petebant distribuit; cum
magnitudinem sumptuum reputaret et rem ipsam
imperio non modo inutilem, sed etiam perniciosam
judicaret. Nam quindecim nummorum millia im-
peratorii fisci procuratores ultra veterem morem
in eas res expensa retulerunt.

VI. Usque adeo autem Deo fretus erat et fiducia
plenus, ut plerumque sine custodia ageret et sine
imperatoris satellitibus: quia et sæpe eos quos
retia et laqueos contra se instruere sciret, contu-
bernales sibi faceret atque etiam conviciores.
Dicebat enim, vitam hominis in manu Dei esse
positam, a quo ubi ejus destructio permittatur,
tunc omnibus periculis patere fores.

VII. Erat præterea singularis quædam in eo
natura, ne usquam imperatoris majestatis magni-
ficentiæ et amplitudini studeret: sed sæpe subditis
humilius se gereret. Idque uno de multis exemplo
breviter declarari potest. Notum est omnibus,
567 imperatoriarum tricliniorum pavimenti sum-
mitates ambas inter sese oppositas eminere supra
interjectum solum usque ad palmi trientem, illac
maxime ubi imperatorium solium est constitutum;
nimirum ut et in eo imperator aliquid præ cæteris
exaltatum habeat, alive in sacris hymnodis stans,
sive nunc subditis, nunc exterarum nationum
legatis respondens: nec in illo loco cuiquam mor-
taliū licere illi astare, præterquam uxori, liberis
et fratribus; quibus et potui, ut opinor, addi
possunt. Verum illo ibi stante et cum quibus opus
erat colloquente, non modo omnis nobilitatis
adolescencia eodem ascendebat et illi astabat, sed

Variorum notæ.

(51) Cantacuzen. lib. 1, cap. 5. DUCANG.

(52) Vide Gloss. med. Græcæ, in v. Πρόκυψις. DUCANG.

et plebeiorum et famulorum quilibet. Unde saepe turba hominum ita premebatur et urgebatur, ut ipse deflecteret ac loco cederet, aliique superiore statione concessa, paulatim ad inferius pavementum descenderet, nemini omnium succensens.

VIII. Quod ad capitis tegumentum atinet, apud superiores imperatores moris erat, ut etate provectores aulici proceres pileis pyramidatis uterentur, serico tectis, pro dignitate cuiusque: juniores vero omnes prorius nudis essent capilibus. Illo vero imperatore is mos usque adeo obsolevit, ut omnes simul et adolescentes et senes pileis uterentur, non minus in palatio, quam in agris: iisque multiformibus et peregrinis, et quales cuique 568 probabantur; alii Latinis, alii Mysiis et Triballis, alii Syriis et Phoenicis, suo quique arbitrata. Eodem more in vestibus etiam usi sunt, ut prudentiores novitatem aliquam et destructionem imperii et finem institutorum ac morum illius divinarent. Idem certius etiam ex eo colligebatur, quod imperatoris et illustrissimae quaeque aedes fere omnes destructae et in cloacas et simeta praetereunti cuique exposita redactae erant: item ex moribus et rebus patriarcharum, eorumque maximis et illustrissimis aedibus, quae firmissimum ornamentum simul et munimentum maximi sanctae Sophiae templi fuerant, tum a primis architectis confectae, tum ab iis, qui secuti sunt, pulcherrime adjectae, et primis operibus admodum convenientes: quae aequae omnes exitii et eversionis ludibrium fuerunt.

κράτιστος κόσμος ἰμοῦ καὶ θόρωμα τοῦ μεγάλου νεῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ὑπῆρχον, τοὺς τε κρᾶτους συσταδαὶ δημιουργοὶ καὶ τοὺς ἑκατα προοδηκαὶ γινώμεναι κάλλιστα, καὶ μέλα τοὶ κρᾶτους ἔργου προσήκουσαι. Πάντων γὰρ ἐκ' ἰσῆς φθορὰ καὶ κατάλυσι; κατορχήσατο (55).

Ἰσταντὸ οἱ οὐχ ὄπω; ἔπειτα τῶν εὐγενῶν ἡ νόσῃ, ἀλλὰ καὶ τῶν χυδαίων καὶ ἠμαρτέτου τάξιν ἐχόντων, οἷ; κρᾶς βουλῆσεως ἦν. Ὡς καὶ τοσοῦτους ἐνεῦθει γίνεσθαι τοὺς συνωθισμοὺς περὶ αὐτὸν κολλᾶν; ὁ; ὑπᾶκειν αὐτὸν καὶ ἐγδιδῶναι καὶ ἄλλοις μὲν τῆς ὑπερτέρας παραχωρεῖν στάσιως, αὐτὸν δ' ἡρέμα κατεῖναι κρᾶς τὸ τοῦ ἰδάφους χαμαιζηλότερον, [P. 351] μῆδενι τῶν ἀπάντων ἀχθόμενον.

Η'. Περὶ γὰρ μὴν τῆς ἐκὶ κεφαλῆς καλύπτρας ἐκὶ μὲν τῶν πρότερον βασιλέων ἡρόδοτος, τοὺς μὲν χρόνον προβαθνήκτας ἐν τοῖς βασιλείοις χρῆσθαι καλύπτραις, κυραμῆος (53) μὲν ἐχοῦσαις σχῆμα, Συριακᾶς δ' ἐγδύμασι κατὰ τὸ ἀνάλογον ἐκάστην ἀξίωμα καλυπτομέναις; ὁσοὶ δ' ἐν ἡλικίᾳ, τοῦτους δὲ πάντας; καθάπερ ἰκάλυπτον ἔχειν τὴν κεφαλὴν. Ἐκὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐς τοσοῦτον ἔββαί τὸ ἔθος τοῦτ', ὡς καλύπτραις μὲν καυχῆσθαι πάντας ἰμοῦ καὶ νέους καὶ ἀγῆλικας, ὁμοίως; ὡσπερ ἐν ἀγροῖς, οὕτω καὶ βασιλείων ἐντός, κολυτιθεῖσι δ' οὖν καὶ ταῦταις καὶ ἀλοκότοις καὶ οἰαῖς ἐκάστη κρᾶς βουλῆσεως ἦν. Οἱ μὲν γὰρ Ἀατινικᾶς ἐπέχρηστο ταῦταις, οἱ δὲ ταῖς ἐκ Μυσῶν καὶ Τριβαλλῶν ὁμοίαις, οἱ δὲ ταῖς ἐκ Συρίας καὶ Φοινίκης τοῦσαις, καὶ ἄλλοι ἄλλαις, ὡς ἐκάστη δεδογμένον ἦν. Τῷ δ' αὐτῷ κἀκὶ τῶν ἐνδομάτων κατεχρήσαντο ἦθει; ὡς ἐνεῦθεν τοῖς συνωθιτέρους καινοτομῶν τινὰ καὶ κατάλυσιν ὑποκτεῦσιν τῆς βασιλείας καὶ πέρας τῶν ταύτης ἰθῶν καὶ πραγμάτων. Ἦδη δ' ἐπέμει τοῦτο συνέγειν τελευτέρα τῇ γνώσει καὶ τῶν βασιλείων καὶ περιλήκρων οἰκῶν ἐκείνων, καθηρημένων μικροῦ τῶν ἰλων καὶ ἐς ἀπόπατον καὶ κοπρῶνα καθισταμένων, οἷς κἀρίνα ἐμβαλναι. Παραπλησίως δ' αὖ καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἰθῶν καὶ πραγμάτων, καὶ αὐτῶν γὰ τῶν μεγίστων καὶ περιφανῶν οἰκῶν (54), αἱ δὲ κρᾶτος κόσμος ἰμοῦ καὶ θόρωμα τοῦ μεγάλου νεῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ὑπῆρχον, τοὺς τε κρᾶτους συσταδαὶ δημιουργοὶ καὶ τοὺς ἑκατα προοδηκαὶ γινώμεναι κάλλιστα, καὶ μέλα τοὶ κρᾶτους ἔργου προσήκουσαι. Πάντων γὰρ ἐκ' ἰσῆς φθορὰ καὶ κατάλυσι; κατορχήσατο (55).

Variorum notes.

(53) Vide idem Gloss. in hac voce. DUCANE.
(54) Aediam quae xedi Sophianae adjunctae erant, sacerdotibus et clericis addictae. DUCANE.
(55) Post haec verba, quibus clauditur liber undecimus, eadem manu in codice Regio 2558 scriptum legitur: 'Εν ἑται, ς'θν' μηνι Δεκεμβρίῳ δ', ἦλθεν ὁ βασιλεὺς κύριος Ἰωάννης ὁ υἱὸς κυρίου Ἀνδρόνικου τοῦ βασιλέως ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰρηνικῶς, προγεγονότων ὄρων μετὰ συμφωνιῶν. Τῇ δεκάτῃ δὲ τοῦ αὐτοῦ Δεκεμβρίου, ἐξῆλθεν ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς κύριος Μανουὴλ ἀναβὰς εἰς τὰ κάττερα τῶν Βενετικῶν, καὶ ἀπαδημησεν εἰς τὴν Φραγγίαν, ἔνεκεν βοηθείας τῆς εἰρημένης Κωνσταντινουπόλεως. Quae sequuntur, alia manu scripta sunt. 'Εν ἑται, ς'θν' ἰνδίκτ. ἡ Μαρτίου κβ' ἡμέρα παρασκευῇ μεγάλῃ, ἦλθεν ὁ μακαρίτης βασιλεὺς κύριος Μανουὴλ ἐν τῷ λυμένι τῶν Καχρῶν (Καχρῶν), καὶ τῇ γ' Ἀπριλλίου ἤρξατο

ἀνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν τὸ ἔξαμιλιον, ὡσπερ ἐν τῷ μῆκος ὄργυιῇ; (προ ὄργυιαῖς) γω'. ἀνάστης δὲ κύργου ἐκ' αὐτῷ ρουγ'. εὐρέθησαν καὶ γράμματα ἐν μαρμάρῳ λαξευτὰ, κατὰ τὸ μέρος τὸ ἐν τῇ Ἑλλάδι, λέγοντα οὕτως: ΘΩΣ ΕΚ ΦΩΤΟΣ, ΘΕΟΣ ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΕΚ ΘΕΟΥ ΑΛΗΘΙΝΟΥ, ΦΥΛΑΣΗ ΤΟΝ ΡΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΝ, ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΙΣΤΟΝ ΑΥΤΟΥ ΔΟΥΛΟΝ ΒΙΚΤΟΡΙΝΟΝ, ΚΑΙ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΕΑΔΑΔΙ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΑΣ, ΤΟΥΣ ΕΚ ΘΕΟΥ ΖΩΝΤΑΣ. 'Εν ἑται, ς'θνβ' ἰνδίκτ. ς' Δεκεμβ. κ' ἡ θεῶ μακαρίτης δεσπότης κύριος Κωνσταντῖνος εἰς τοῦ Μιζηθῶν, καὶ ἐδίεθ' εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ μακαρίτης δεσπότης κύριος Θεόδωρος; καὶ μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ αὐτὸς δεσπότης κύριος Κωνσταντῖνος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει γαγονῶς βασιλεὺς ἐν τῷ ς'θν' ἑται. Κοστημ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER DUODECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Rerum gestarum narratio fusior promittitur. Earum cognitio quem lectoribus fructum allatura sit. Divinæ justitiæ ratio et summa æquitas. Historia, sæpius jam celebrata, rursum laudatur. Cum speculo confertur. Principibus maxime utilis. Naturæ ipsi præcellens. Scriptoris mores informat. Animum varietate delectat. Hujus partis initium unde repetendum.

[P. 353] Α'. Τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου πεπραγμένα Α 571
τῶν ἐτῶν ἑγγύς που ἑκατὸν καὶ πενήκοντα (56) ἐν λό-
γῳς ἑνδεκά τῆ προτέρᾳ καθόσον ἐπιτεκτὸν ἐπιτεμόνες
ἡμεῖς ἀποδεδώκαμεν βίβλῳ. Τὰ δ' ἐξῆς πλατύτερον
ἤδη διέξιμεν, ἅτε ἐπιστατικώτερον τούτοις μάλιστα
παρηκολοθηκότες. Τῶν μὲν γὰρ κλειίστων αὐτοὶ
παρόντες αὐτήκοοι τε καὶ αὐτόπται γεγόμενοι· ἂ
ὅ μὴ αὐτοὶ παρόντες τεθεάμεθα, καὶ ταῦτα δ' ἐξ
αὐτῶν ἀκριβῶς ἡμῖν παρεληφέναι συμπέπτωκε τῶν
πεπραγμένων ὡς μικρὸν ἢ μηδὲν ἥττω τῆς προτέρας
εἶναι τὴν δευτέραν ἀντίληψιν. [P. 354] Καὶ οἶμαι γε
μάλιστα πάντων, ὅποσα τοῖς ἐφεξῆς πέπρακται χρό-
νοις, ἔξεῖναι μαθάνειν τοῖς βουλομένοις· ἐκ τῶν
εἰρησομένων, μακρῶ τινι βέλτιον ἢ κατὰ πᾶσαν
Σταθὴν καὶ Ἀκαδημίαν Πλατωνικὴν, ὅποσον ἀρετῆς
πρὸς κακίαν ἐστὶ τὸ διάφορον, καὶ ὅσον αὐτῆ μὲν Β
τοῖς μεταῖσι παρέχει τὸ χρῆσιμον· ἔσον δ' ἐξ ἀντι-
πάλου τὸ σφαλερὸν ἐκείνη. Κατὰ γὰρ ἀνάλοσιν ἐκ
τῶ τέλους εἰς ἀρχὴν ἀνιόντας, ἐκαίθεν ἐξεῖναι,
καθάπερ ἐν ἀσφαλεῖ τινι πίνακι τῶ χρόνῳ, τὸν
ἐκατέρας σκοποῦμένους καὶ ἀνιχνεύοντας ὁρόμον,
ὡς διὰ στοιχείων οἰοῖται τινῶν, τῶν ἄλλοι' ἄλλως
ἑρίπου δίκην ἀχθάντων, τῆς Προνοίας ἐντεταθεν
εὐφωδῶς ἀναγνῶναι τοῦ λόγου.

Β'. Ὡς γὰρ ἐν ἀπειρῳ τῶ ζῳφῳ, ὅποσον ἂν ποτε
καὶ οὐδ' ἀφεγγῆς τῶ οἰκείῳ βάψασα μέλανι τὸν ἄερα
ἄρῃ ἂν, ἀτέχνως τῶν ἀνθρωπίνων φέρεσθα· δοκοῦν-
των πραγμάτων, οὐδεὶς οὐδὲν τῶν ἀπάντων, οὐδ' εἰ
καὶ κορυφῆς εἰη τρεχῶς ἀμυδρότερον, τοῦς ὀφθαλ-

Quæ hucusque annis retro centum fere
et quinquaginta gesta sunt, ea undecim libris
quam potuimus compendiosissime primo volumine
tradidimus. Quæ vero hinc sequuntur, illa ut
longe diligentiori studio investigata fusius jam
exponemus. Etenim pleraque ipsi per nos audivi-
mus ac vidimus. Quorum autem ipsi spectatores
non fuimus, ea ab iis qui gesserunt ita accurate
accepimus, ut hæc paulo aut nihilo minus quam
illa explorata habeamus. Ego certe sic statuo;
ejusmodi esse ea quæ deinceps dicturus sum, ut
ex iis magis quam ex aliis omnibus rebus, quæ
subsecutis temporibus gestæ fuerint, possit quilibet
intelligere, atque id quidem multo melius
quam ex totius Porticus Platoniceque Academicæ
præceptis, quantum intersit virtutem inter et vi-
tium, quantumque iis, qui alterutri dediti 572
sunt, salutaris illa, hoc vero perniciosum sit. Nam
si ab extremo sine orsi ad prima usque initia
redeamus, licebit inde (utriusque cursu in anna-
libus, tanquam in tabella minime fallaci, inspecto
et per quædam quasi vestigia Euripi more alter-
nantia explorato) divinæ providentiæ consilia pul-
chre intelligere.

II. In tantis enim rerum humanarum tenebris,
quibus nec obscurissima nox pares habet, nihil
queas deprehendere, ne minimo quidem capillo
levius, quod divinæ justitiæ oculos fugiat. Nimi-
rum hæc insulitam quamdam libertatem et licen-

Variorum notæ.

(56) Libri undecim priorés historiam continent annorum 137. Vide quæ adnotavimus ad titulum libri primi. BOVIN.

liam alias aliis hominum animis ac voluntatibus, quidquid ii moliantur, indulget. Eadem per humanis ignorantie profundum res eorum gubernat: trutinæ deinde ac lancibus severis rerum gestarum exitus trahit, ut eorum qui olim vixerint præmia, posteris proposita, legis cujusdam nativæ vini obtineant. Nec enim, quorum animus ac mores mali per omnem vitam fuerunt, iis sincero gaudio ad extremum frui permittere videtur divina justitia: nec, quibus adversa contigerunt, eorum sicut luctum gaudii expertem permanere. Sed, ubi messis ac trituræ tempus advenit, tales rependit utrisque fructus, qualem utrique sementem fecerint. Ego vero in unoquoque eventu veritatem cum mendacio, justitiam cum injustitia, humanitatem cum superbia ac fastu, paupertatem **573** cum divitiis, linguam magnificam et futilibus verbis redundantem cum verecundo silentio velim conferre, itemque facta comparatione ostendere, quale adhibeat examen pervigil divinæ justitiæ oculus. Facillime enim in eo quasi virtutis gymnasio et natura veritatis declarata stabilietur, et palam notata improbitas elevabitur: idque eo magis, quod nulla virtus a vitio aliquo æmulo longe posita sit.

φανώς ἡ κακία φαυλίζοιτο, διὰ τὸ μὴδ' ἦντιναοῦν παράπιν εἶναι διαδιδῶναι.

III. Nempe et terræ ipsi cum ætheriis rebus certare promptum est, et ostendere, non eam esse cælorum sortem propriam ac præcipuam, ut mutis vocibus Dei gloriam enarrent, sed et vicissim sibi datum esse, ut prædicet soli et astris novam semper Dei gloriam. Ac tantæ quidem rei ministra Historia et largitrix hominibus constituta est. Cujus quanta esset in hac vita utilitas, cum ab antiquis plerisque declaratum est, tum a nobis ipsis innumeris; quos nunquam id ipsum piguit sive ex tempore prædicare, sive scriptis nostris sparsim testatum relinquere. Historia enim est, quæ veluti librum pervolutandas præbet vicissitudines et conversiones rerum omni ævo gestarum. Hæc efficit, ut homines pridem mortui et vivis et novis quotidie hominibus intersint, quasi semper præsentem. Hujus divina quadam virtute unusquisque redivivus et sua narrat facinora, et quidquid sibi dum viveret boni vel mali accidit. Hæc est, quæ deprimit semper et æternum arguit improbitatem. **574** Hæc est, quæ immortalitati virtutem mandat, nec ut corpora ita illam a vermicibus sinit abrumi. Hæc denique est, quæ nacta homines quosdam fortuna fastuque inani elatos et furentibus proximos efficit moderatiores. Eorum enim, qui ante fuerunt, calamitates velut securim quamdam intentans, sensum in animos occeripit, quasi magistra quadam latens, eaque docendi ratione naturas paulatim mutat, mores informat,

Α μὲν διαφεύγον εὐροί τῆς δίχης. Μακρὰν γὰρ εἶα τὴν αὐτονομίαν καὶ τὸ ἀρετὸν ἐκ προσιμίων εὐτη χορηγοῦσα ταῖς τῶν δρᾶν ἰθελόντων ἄλλοι ἄλλαις αἰρέσει τε καὶ γνώμαις, καὶ ἅμα κατὰ τὸν τῆς ὑπερφυοῦς ἀγνοίας βυθὸν τὰ ἡμέτερα διακυβερνῶσα, σταθμοῖς ἔπειτα καὶ πλάστιγγιν ἀκριβέσι τὰ τῶν δρωμένων δίδωσι τῆλη· ἵνα τοῖς ὀφειγόνσι εἶον αὐτοφυεῖς νομοίεται τὰ τῶν παρεληλυθόντων ἑκαθὰ γίνονται. Οὕτε γὰρ οἷς μοχθηρὰ γνώμη καὶ τῶν τῶν ἡλικιώτατος διαγέγονεν (57) εἶναι, τὸ χαιρεῖν ἀλαστον ἀπολαύειν εἰς τέλος ἀφίνασι δοκαί· οὕτε οἷς κοκοπραγεῖν ἐξεγένετο, ἀγλαστον ἐξ παραμένειν καθάπαξ τὸ δάκνον. Ἀλλὰ τοιούτους δίδωσι γεωργῆσαι καρποῦς ἐν ἀμῆτου καὶ ἀλωνος ὥρα, οἷς ἑκατέρω συνέθη σπείραι τὰς ἀβλακας. Βουλοίμην δ' ἂν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα θεωρεῖν ἀλθθεῖαν πρὸς ψεῦδος, καὶ δικαιοσύνην πρὸς δίκλιαν, καὶ πρᾶσιτα πρὸς ὑπερηφανίαν καὶ τύπον, καὶ πέναν πρὸς πλοῦτον, καὶ σωπὴν εὐσχημονα πρὸς χαλιη δόλιε, καὶ γλώτταν μεγαλοβρῆμονά τε καὶ μακρὰν τινα βίουσαν τὴν ἀσχῆμονα φιλαρίαν· καὶ δεῖξαι παρετάσας, οἷαν ἐπιφέρει τὴν στάθμην τῆς δίχης ὁ ἀπολιμητος ὀφθαλμοῖς. Ῥῆστα γὰρ ἂν ἐν τοιούτῳ τῆς ἀρετῆς γυμνασίῳ ἅμα τε τῆς ἀληθείας ἡ φύσις ἐναργεστέρην λαμβάνοι τὴν πῆξιν, καὶ ἅμα παρ-ἀρετὴν ὡς πῶρωτικῶ κακίας ἀνανταγώνιστον τὸ

Γ. Ἐχειν γὰρ δεῖ καὶ τὴν ἀντιπελοποιεῖσθαι πρὸς τὰ αἰθέρια, καὶ δεικνύειν, μὴ μόνοις κληρον ἐξαιρετον εἶναι τοῖς οὐρανοῖς φωναῖς ἀφθόγγυι Θεοῦ διηγεῖσθαι δόξαν ἀεὶ, ἀλλ' ἐξ ἀντιρρόπου καὶ τὴν ἡλίω καὶ ἀστρασιν ἀεὶ νέαν ἐξείναι διηγεῖσθαι δόξαν Θεοῦ, καὶ τῷ τοσοῦτον χρήματος ὑπηρέτης ἡ ἱστορία καθίσταται χορηγὸς τοῖς ἀνθρώποις. Ἡ δὲ ὁπόσον ἐστὶν ἐν βίῳ τὸ χρησίμων, [P. 555] ἀνδρῶν τε τῶν πάλαι τοῖς πλείστοις ἐστὶν εἰρημόνον, καὶ ἡμῖν γε πολλὰκις αὐτοῖς ἐξ αὐτοσχεδίου τῆς γλώττης ὑμνῆσαι καθέσον ἐξῆν, καὶ γράμμασι πολλαχῆ τοῖς ἡμετέροις ἐγκαταταταραῖ, κώλυμα ἤκιστα πάντων δίκως οὐδεὶς ἐγγόναι. Αὕτη γὰρ ἀναγινώσκων διδάσκει καθάπερ βιβλίον τῶν αἰωνίων ἔργων τοῖς κύκλους· καὶ διὰ ταύτης οἱ πάλαι θανόντες ὀμιλοῦσι τοῖς ζῶσι τε καὶ αἱ τῆς γυμνασίου, ὡς ἀεὶ παρόντες, καὶ τὰς οικίας ἕκαστοι διηγοῦνται πράξεις, καὶ εἴτε παρὰ τὸν βίον τῶν χρηστῶν καὶ μὴ πεπονηθέναι γέγονε σφισιν, ἀναβίωσιν καινοτέρην δαιμονίως πως τῆς ἱστορίας δημιουργούτης. Αὕτη κακίαν ἀεὶ φαυλίζει δι' αἰῶνος ἐλέγχουσα, καὶ ἀρετὴν ἀθανάτιζουσα σκωλήκων ὡ δίδωσι στόμασι διαφθεῖρειν ὀμοίως τοῖς σώμασιν. Αὕτη καινομένων δίχην ὑπὸ τύχης καὶ τύφου ματαίου γαυρομένου, παρεληλυθῆ τῶν ἀνθρώπων ἐνέου μετρωτέρους ἐργάζεται. Τῶν γὰρ φθασάντων τὴν πᾶσιν οἷον τινα πύλακον ἐκταλοῦσα λανθάνει καθάπερ διδάσκαλος παραδορμένη πρὸς τὴν ψυχὴν, καὶ τρέμα τὰς τε φύσει ἀραιώσασα διὰ τῆς τοιαύτης παιδείας καὶ τὰ ἤθη βυθίζουσα, καὶ

Variorum notæ.

(57) Διαγέγονεν em. Bolv. pro ἰδίε γέγονεν. Sic lib. xi, cap. 12, sect. 8, διαγέγονε κερχῆσαι.

ἐξ ἀσυνέτων μὲν συνετούς, ἐξ ἀπρόνων δ' ἐργασίους· καὶ οὕτως καὶ ἐκ τοῦ θηριώδους πρὸς τὸ ἡμερώτερον βίαις μεθαρμύζουσα πολιτεία. Τοὺς μὲν γὰρ ἀγαθοὺς ἐξαιρουσα τοῖς ἐπαίνοις, τοὺς δὲ φαύλους ἐν κακότητος μοίρᾳ τιθεῖσα, ἐναργέστατον τοῖς ὀφειγμένοις γίνεται κάτοπτρον. Ὡς γὰρ δ' ἐκείνου σαφεστέρως λαμβάνοντες τὰς ἐμφάσεις τῶν τοῦ προσώπου χρωμάτων τε καὶ σχημάτων οἱ πρὸς αὐτὸ βλέποντες· ἐπανορθοῦσιν ὅσον ἐπιφάντων, οὕτω δὲ ἡκούει καὶ διὰ τῆς ἱστορίας τοῖς μετιούσιν ἐντιθεταὶ σύνεσις, καὶ ἤθος ρυθμιζέται ψυχῆς, καὶ ἀκλόαστος σχῆμα θυμοῦ καὶ φωνῆς καὶ διαίτης· ἀμειβεται τε καὶ ἀναπλάττεται πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ λανθάνοντα φύσεως ἐλαττώματα καὶ συμπτώματα θεραπεύεται πάμπολλα. Μᾶλλον δὲ καὶ κατόπτρου πολλῶν κραταιότερον τὸ τῆς ἱστορίας δεικνύεται χρησιμῶν. Ἡ μὲν γὰρ μυρία τε καὶ παντοδαπῆς τῶν ἄλλων· ἄλλως γινόμενων καὶ ἀπογινομένων ἀνθρώπων ὑποδεικνύουσα πράξεις καὶ λόγους σαφεστέρων τὴν τοῦ βελτιώσεως ἐκ παραθέσεως ἔχει δεικνύειν ἐκλογὴν τε καὶ μάθησιν. Τὸ δὲ κάτοπτρον, μονομερῆ μὲν τὴν ἐμφάνειν, συμφορὰ δὲ τὴν τοῦ ἐνορώντος φιλαντον ἔχον ἔχειν, βαθύως τε ἐξαπατᾷ καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐξίστασι διδασκαλίαν. Βασιλεῦσιν οὖν καὶ ἀρχουσι πολλοῦ τινοῦ ἀξίον ἂν ἡ ἱστορία γίνοντο χρῆμα, παραινούσα μὴ μέγα φρονεῖν, μὴδ' ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἡγεμονίου πρὸς τὸ βιαιότερον τε καὶ τυραννικώτερον [P. 356] ἐξάγειν τὸν τρόπον, ἀλλ' αἰετὸν τὸν βασιλεὺς φυλάττειν μόνον προσήκοντα. Ὁ μὲν γὰρ γνώμης ἀσθαλείαις ἠμαρτωλόμενος καὶ ὀχλοκρατούμενος ὄρεται μᾶλλον ἢ ἀγένη, καὶ δοκῶν ἀρχεῖν ἐλαθεῖ πρῶτος αὐτῆς ὑπὸ τῶν τῆς κακίας εἰδῶν τυραννόμενος. Ὁ δὲ τὰς τῆς ἡγεμονίας ἡνίας δικαίως τοῖς ἀρχουσι νόμοις ἐκουσίῳ γνώμῃ διδοῦς, καὶ ὡσαύτως μεθόρων ὀνηκίων καὶ νόμων ἐστῶς, ἐπιτοῦς ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι κατὰ τὸν ἡμέρον καὶ ἀνθρώπῳ κριτικῶντα βούλεται τρόπον, πρὸς ἀκριβῆ τινα ἔξῃλον καὶ μίμνησιν αὐτὴν προβαλλόμενος τοῖς ὄρωσιν, ἐμψυχον τῷ ὄντι νόμον καὶ ἀγαλμα ζῶν ἀρετῆς· καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς σύμβολον ἐκ τοῦ μᾶλλον αὐτοῦ πρῶτον, ἢ τοῦ τῶν ἄλλων ἀρχεῖν, σαφῶς παρεχόμενος. Μὴδὲν γὰρ τῶν ἐν βίῳ μόνιμον εἶναι καὶ βέλτιον, μὴδὲ τὰς κρηπίδας ἐπ' ἀσφαλτοῦς ἐστάναι τῆς τύχης παιδευόμενος ἐκ τῆς ἱστορίας, δέδεικε καὶ βραχέως κειροδότην, ῥᾶστα δυναμένην ἀνατρέπειν ἅπαντα, καὶ θάλασσιν οἱ τοὺς κύβους ἐν τῷ παίζειν ἀναρρίπτουσα. Οὕτω καὶ φύσεως αὐτῆς ὑπέρτερον ἡ ἱστορία περιφανῶς ἐκφύκει. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ εἶναι μόνον κυρία γίνεται· ἢ δὲ καὶ τὸ εἶναι προστιθεσθαι· ὁ τοσοῦτον ἐκείνου βέλτιον, ὅσον τὸ γε βλέπειν τοῦ μὴ βλέπειν.

simus; hæc bene ut simus præterea tribuit. Quæ res tanto illi alteri præstat, quanto videre melius est quam hæc videre.

Α'. Τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν τῆς ἱστορίας χρησίμων καὶ πρὸς τὸ γράφειν δεῖα ἐπὶ τῶν ἡμετέρων γέγονε χρόνων περιπέσεις, καὶ διηγήματα προστιθέμενα τοῖς φιλοκάλους ἀνδράσι μεγάλα τε καὶ σπουδαία· ἀποῆς ἀξία, καὶ μεγάλην δυνάμειν σύνεσιν ἐντιθεσθαι τοῖς ὄροις κρημάτων αἰετὸν κινωτέρων ἐμπειρίαν

Homines ex imprudentibus prudentes facit, eos-datos ex recordibus; et sic ferme à fera agrestique vita ad humanum civilemque cultum totas deducit republicas. Quippe dum et bonos laudibus tollit, et improbis eum locum assignat, qui improbitati convenit, splendidissimum posteris speculum exsistit. Quemadmodum enim qui in speculum intuentur, ipsius ope certiores assecuti cognitionem oris colorum ac lineamentorum, vultum quantum in se est fingunt et emendant, sic prorsus iis qui ad historiam accedunt intelligentia infunditur, eorum mores componuntur, animi, vocis, vitæ prava mutatur conformatio restituiturque in melius; occulta denique naturæ vitia et affectiones quamplurimæ sanantur. Imo historia efficacior longe utilitatis est, quam sit speculum. Illa enim infinitas et plane diversas actiones sermonesque hominum, qui alii alias natj sunt ac decesserunt, ob, oculos sic ponit, ut certiores melioris consilii delectum et cognitionem ipsa collatione facile exhibeat. Speculum vero, unam simplicemque imaginem capiens et illum, qui se ipsos contemplantibus a natura insitus est, amorem sui participans, haud difficulter fallit, et recedit sæpe a veri declaratione. Regibus itaque et principibus magno æstimanda est historia: quæ ne elatioris animi sint admonet, neve prosperis in presentia rebus freti mores suos ad vim tyrannicumque ingenium deflectant, sed eum vitæ serrent tenorem, qui solus principes decet. Qui enim animi impotentia quoquo versum abripitur, cupiditatibus quasi turbulentæ multitudinis manipatis, non tam regit quam regitur; et quamquam ceteri tyrannico vitiorum imperio tacite opprimuntur. Qui vero rerum habenas justæ legum prætestati moderandas tradit sua sponte, ac veluti confinium quoddam leges inter et subditos stat medius, is æquo et imperare studet et parere, quatenus civile est et hominem decet: is intuentibus se ipsum diligenter remulendum atque imitandum proponit, vivam veram legem et spirantem imaginem virtutis: is denique dignitatis insignio eo vere sibi vindicat, quod et magis et prius sibi imperet quam cæteris. Nihil quippe in vita stabile ac firmum esse, nec solido fundamento niti fortunam, ab historia edoctus vel minimam temporis inclinationem extimescit, quæ omnia tam facile potest subvertere, quam talos ii qui ludendo jaciunt. Atque adeo naturæ ipsi præstat evidenter historia. Nam penes illam est effere ut res tanto illi alteri præstat, quanto videre melius est quam hæc videre.

IV. Hæc et talia, in quibus historiarum utilitas posita est, impulere me, ut et ipse litteris mandarem et omnia, quæ temporibus nostris acciderunt, et ad ea quæ jam narrata sunt affia adderem in gratiam hominum curiosorum, magna scilicet et auditu dignissima, aptaque admodum erudicu-

dis iis, qui novorum exemplorum cognitionem A comparare neque sibi cupiant. Afferit autem et mihi nihil minus ea res fructum aliquem peculiarem, quatenus ad mores componendos proudeat: item voluptatem haud parvam, dum crebro me ab illis ad alia rerum genera multa et diversa commemoranda transfero. Quod et navigantibus usu venit, quibus modo occurrit pelagus, modo ex pelago insulae aduentur et portus, et immorari variis locis placet multiplicis mercaturæ gratia; ita ut regio nulla sit, ex qua illi magna emolumenta non colligant.

V. At quædam de his rebus, quæ ad junioris usque Andronici mortem geste essent, astis a nobis dictam est, nunc ab re haud fuerit ea quæ deinceps acciderunt narrare fusiùs, ac superioribus conjungere. Revocanda itaque oratio nostra ad continuam et aptam rerum seriem, qua nihil integro historię corpori convenientius est.

Α συνάγειν ποσειδί. Θέρας γάρ πως ούχ ἔτιτο κέρει: τί πράγμα χάριν τινά προς ἡθους βυθῶν καὶ ἡδονῆν οὐ μικρὰν, μετιόντι συχνότερον ἄρ' ἐτέρων εἰ; ἕτερα τῶν διηγημάτων πολυεὶδῆ καὶ ποικίλῃ καθ' ἑκάστην τῶν; πλέουσι νῦν μὲν παλάσειον ἔστιν ἐντυγχάνειν, νῦν δ' ἐκ πελαγῶν ἐς νήτους καὶ ἐκίναται μετιόντι, καὶ πολυεὶδέειν ἐμφολοῦρα ἐμπορείας, καὶ πινταχόθεν καρποῦσθαι μακρὴν τὴν ὁδὸν λαίαν.

Ε'. Ἐπεὶ δ' ἰκανῶς ἤμῃν τὰ μέχρι καὶ ἐς τὴν τελευταίην Ἀνδρονίκου τοῦ νέου ἀλλοτετι βασιλείας, κείριον ἂν εἴη, τοῦτοις συνάφοντας διαδοικώτερον ἀφηγεῖσθαι τὰ ἐφεξῆς. Ἐπανακτεῖον ταύτων τὸν λόγον εἰς Ἀρμονίαν, μάλιστα γέ τοι τῆς ἰσθμίας ὁδοῦ προσήκουσαν σῶματι.

CAPUT II.

Cantacuzenus juniorum principum salutem consulit. Alexii Apocauci perniciose consilia, notes eximias, genus, fortuna, mala artes. Cantacuzenum hortatur ad capessenda imperii insignia. Eundem calumnietur. Imperatris Anna tertio luctus die in palatium se recipit. Apocaucum suadente Joannes patriarcha codicillos profert a defuncto imperatore scriptos. Tutelam et imperii administrationem variis rationibus conatur sibi arrogare.

I. Nondum imperator ultimam spiritum emiserat apud monasterium Hodegorum, castissimæ Dei genitrici sacrum, cum Joannem, ejus filium, qui tum nonum ætatis annum excedebat, nec non minorem hujus fratrem Michaellem despotam, annos natum quatuor, Cantacuzenus secum assumptis 577 quamprimum in palatium transtulit, idoneo satellitum præsidio munivit; omni denique ex parte imperialiæ domus securitati consuluit, veritus, ne quid inopinati subito accideret, ut illis temporibus fere fit.

II. At Alexius Apocaucus non poterat id negli-

Variorum notæ.

(57) Ubi Augusta triduo mansit post conjugis obitum, in palatium regressa. Cantacuz. lib. nr, cap. 1. Istius ædis mentio in priorè historia non semel occurrit, de qua pluribus egimus in Constantinop. Christ. lib. iv, sect. 2, n. 24. Ducang.

(58) Natus quippe Joannes Didymotichi xviii Junii, anno Chr. 1332, uti notat Gregoras lib. x, cap. 3. Vide Cantacuzen. lib. iii, cap. 2. Ducang. — Ἐννοῦτο τῆς ἡλικίας ἕτος ἀμείβομαι. Veri, qui tum nonum ætatis annum explebat. Malim nunc excedebat. Nam et ea est vis verbi ἀμείβαιν, et huic interpretationi favet id quod de Joanne legitur infra lib. xv, cap. 11, sect. 8, ubi dicitur uxorem duxisse Helenam sexdecim annos natam. Boivin.

(59) Vide Famil. Byzant. Ducang.

(60) Id ipsum tradit Cantac. lib. 4, cap. 4. Ducang.

(61) Exstat in Bibliotheca Regia codex ingens chartaceus Græcus, quo continentur Opera Hippocratis fere universa. Ejus libri initio imagines duæ in membranæ pictæ occurrunt. 1. Hippocrates in hemicyclo sedens, dextra calamum, læva librum tenet resignatum. 2. Magnus dux Apocaucus in cathedra sedet: quem pone stat puer, librum

[P. 357] A'. Τοῦ γάρ τοι βασιλείας ἐπιλοῦσθαι κένοντος ἐστὶ παρὰ τὴν τῶν Ὁδηγῶν μὴν(57) τῆς πανόγνου Θεομήτορος, τὸν ἐκείνου παρεληφθὸς υἱὸν Ἰωάννην ὁ μέγας δομέστικος ὁ Καντακουζηνός, ἔγνωτο τῆς ἡλικίας (58) ἔτος ἀμείβομαι, καὶ σὺν γε αὐτῷ τὸν μετ' αὐτὸν ἀδελφὸν Νικητῆλ (59) τὸν ἑσπότην, ἔτους ὄντα τετάρτου, πρὸς τὰ βασιλεῖα τὴν ταχίστην εἰσήνεγκε τε καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτὸν θεωροῦσαν (60) συνέστησε, πᾶσαν τοῖς βασιλεῖαι ἀσφάλειαν πορισάμενος πανταχόθεν, εἰσεὶς μὴ πᾶθη τῶν ἀδοκίμων ἐξ ἀφανούς, οἷα πολλὰκις ἐν τοῖς τοιοῦτοις συμβαίνει.

B'. Ἀλεξίῳ δὲ τῷ Ἀποκαύκῳ (61), ὁ κολλῆτικος

in pluteo apertum manum sinistra apprehensam tenens, et legenti similis. Ad utramque imaginem accessere Hippocratis et Apocauci lætes mulieres, senariis Iambicis comprehensæ, exque in marginibus tabellarum exaratae. Ex his porro Iambis apparet Apocaucum, quantumvis publicis negotiis districtum, studuisse medicinæ, hinc et ejusce artis peritissimum fuisse. Ita quippe Hippocratis pictum in adversa pagina Apocaucum aequalitur:

Ἱατρικῆς μὲν τῆς κρατίστης ἐν τέχναις Δεινός τις εἶλε τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἔρωι,
Ἐκ παιδὸς εὐθύς ἐνταχθεὶς ἐμυγχανῶς;
Καὶ προσπαθῶς ἔγχευαν ἔκων τὴν φύσιν
Πρὸς συμπαθεὶ καθεύουσα δίκαις ἐμψύχου.
Καὶ δὴ συνάφας καὶ πυκνοῦς ταύτη κόνους,
Ἐπερρυῖον ἔδοξα τυγχάνειν κλέους,
Καινὸν τι θαῦμα χρηματίζων τῷ βίῳ.
Σοφῶς δὲ πᾶσιν ἐκκαλύψας τὴν τέχνην,
Ἴπποκράτει; ἔδειξα συχνοῦς τῷ χρόνῳ,
Δεινός ἐτι μάλιστα πρὸς ταύτην φύσει.
Νόσι Γαληῶν, Ἀέτιον, τοῖς πάντι,
Τῆν Ἀρεταῖον καὶ σοφοῦ Παύλου χάριν.
Μετ' ὧν Ὀριθᾶσιος ἡ κλεινὴ φύσις.
Ἄλλοι τε συχνοὶ σύνδρομοι τὴν ἔξιν,
Ἐν λαμπρῶν ἐμπίσθησι τῷ βίῳ εἶδος.
Ἄλλὰ παραιρεταιί τι τῆς εὐδελίας

ἐπιχειρήσαντι πείρας οὐκ ἦν τῆς μελέτης λαβεῖν, A
καὶ νῦν ἀμελίην οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. Πολλὰκι γὰρ εἰς
ἐπισημὰν ἐληλύθει, φονεύσας τὸν βασιλέα (62) καὶ
ἄλλοι αὐτῷ Καντακουζηνόν, ἐτίμω παρασχεῖν τὸ
βασίλειον περιζώσασθαι κράτος, ἢ τῷ θεῷ τοῦ
βουλεύου Κωνσταντίνω (63) τῷ δεσπότῃ, ἢ Συρ-
γιάνῃ (64) τῷ πολυτροπικωτάτῳ καὶ παραπλησίῳ τῆν
σύνεσιν καὶ τὴν τῆς γνώμης ἐμβριθείαν τε καὶ
ἐξίτητα. Δεινὸς γὰρ ὁμοίως ἐκείνῳ καὶ αὐτὸς ἐν
τοῖς καταπειγούσιν ἦν ἐπινοῆσαι τὰ τῆ χρεῖα κα-
λλάγηλα καὶ πῶρον ἐξῆς τοῖς ἀπόροις εὑρεῖν, ὀλίγα
μὲν καθεύθων, τὰ πλείστα δ' ἐγγρηγορῶς, καὶ
σκεπτομένῳ τὸ μέγιστον βουκόως καὶ παρὶ μεγίστων,
καὶ πλείονα καιρὸν ταῖς πράξεσιν ἢ τοῖς λόγοις ἀεὶ
παρὰχόμενος. Εἰ δὲ καὶ πρὸς ἀλήθειαν ὁμοῦ καὶ
δικαιοσύνην ἐχρῆτο τοῖς προτερήμασι, μέγα ἂν
κλέος αὐτῷ τοῖς Ῥωμαίων ἐτύχαιον πράγμασιν
ἦν. Νῦν δὲ κατ' ἐκείνῳ τὴν Ἐπίδαυρον Στρατοκλέα
αὐλητῆς μὲν ἦν ἀγαθός, ἀνθρωπος δ' οὐκ ἀγαθός.
Γένου· γὰρ τῶν ἀδελφῶν ὑπάρχων ἐκ νέου καὶ πανίῳ
συνεθραμμένος· νῦν μὲν τούτῳ, νῦν δ' ἐκείνῳ
μεσοῦ διακονούμενος· διατέλει τὴν χρόνον· καὶ τῶν
ἐλαχίστων μείζονα ἤριμα τοῖς δεσπόται· ἀμοιβὰς δὲ
χρῶ· τινος, καὶ πᾶσιν ἀντιδῶς τὰ χεῖριστα, προδῶ-
τη· σαφῆς καθιστάμενος, ἔλαθεν οὐκ ὄδῃ πῶς
καὶ ἐς τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκίαν παρεισθαρῆς,
ἐκ' ὀλίγω τῆς τῶν Ῥωμαίων, ὧς ἔοικε, τύχης καὶ
εὐδοξίας.

[P. 358] Γ'. Τούτῳ τοίνυν ἤδη καιρὸν ἔχειν ἑαυτῷ

A gere, quod aggressus quidem sæpe erat, a-lexitum
autem perducere nonquam potuerat. Is enim con-
siliium ceperat haud semel de potestate impera-
toria, ubi imperatorem cum Cantacuzeno occidis-
set, alteri deferenda, sive despote Constantino,
imperatoris patruo, sive Syrgiauni, viro versuti-
simo, qui et ipse Apocauco intelligentia, gravi
judicio, acerrimoque ingenio proximus fuit. Erat
enim Apocaucus, quemadmodum Ille, rebus an-
gustissimis solers id quod usui esset excogitare,
et inde expedire se unde difficillimum esset: Sou-
no utebatur parce, homo scilicet vigilantissimus,
præclara meditantæ ac de maximis rebus delibe-
ranti similis. Plus denique temporis agendo dabat
quam dicendo. Quibus si exiniis sane dotibus ad
veritatem justitiamque usus foret, magnum ipse
Romanorum rebus exstitisset ornamentum. Enim-
vero, ut Epidaurius ille Stratoeles, tibicen quidem
erat bonus, vjr autem bonus minimè erat. Nam a
pueritia, cum ignobilis foret genere et in pauper-
tate educatus, locatis modo huic modo illi operis
vicitaverat; cumque ab minimis ad majores sen-
sim gradatimque dominos pervenisset, quos omnes
pessime remuneravit, manifestus nempe eorum
proditor, in ipsum quoque furtim 578 palatium
nescio qua arte irrepserat, in perniciem Romanæ,
ut videtur, et fortunæ et gloriæ.

HI. Ille itaque ratus asserendæ sibi imperatoricæ

Variorum notæ.

Τὸ τῶν πόνων ἀπληστον. οἷς ὁ πῖξ βίος
Ἄληθον ἦν σπύδαμα πρὸς τοῦτο βλέπον.
Σὺ δὲ, στρατηγὰ τῶν ἀρίστων Ἀδούλων,
Κοινὴ στρατάγη τῶν διπλῶν στρατευμάτων,
Ὁ γῆν τε καὶ θάλατταν ἀσχετίως τρέγων,
Διεξαγωγῆ τῶν κατ' αὐτοῦ πραγμάτων,
Ἐπιθολὸς φρὴν τῶν ποφῶν βουλευμάτων,
Ὁ τῆ· δίκης πρῶτασις εὐστάθμοις μέτροις,
Π πρὸς λόγους ἀπληστος ἐξήλωσ φύσις.
Ὁ τεχνικὸς· νόος πρὸς κτίσεις εὐμηχανῶν·
Πῶς εἰς τοσούτα γεωμετρίων τὰς φρένας,
Ὅν εἰ· ἑκάστον ἀρέσσει τις ἀν μύλις.
Καὶ λαμπροῖ· ὄντω τοῖς πᾶσιν δειδειγμένοι·
Ἐπειτα βλάβας πρὸς μακρὰν ὄντω τέτυκν.
Πρὸς ἦν βραχὺς πᾶς ἔστιν ἀνθρώπου βίος,
Ὅντω· ἀνέλιου ἔστιν αὐτῆν ἡ λόγος·
Καὶ πᾶσιν ἐξέπληξας ἐν τούτῳ φύσιν,
Ὅσα γρόνον τε καὶ λόγους καὶ τὴν φύσιν,
Σπουδῆν τε πᾶσαν τὴν ἐμὴν οὐ μετρίαν.
Ὅσοῦ πάρεργον, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου.
Καὶ παιδίον ἡλεγεας ὄντω σου σθένους·
Ὅντω· ἔστιν, ἄριστε, πλουτήσας φύσιν.
Σί· τως ἐχρήσω πᾶσι τοῖς κοινῶς τρέποις·
Καὶ σφόδρα θαυμάζειν με φίλων τοῖς λόγοις·
Ἐδειξας ἔργου· ὡς βραχὺς τις μου λόγος.
Τὰς ψυχικὰ· γὰρ οὐ νοστήσας ἀνάμει·
Ἐκ τῆς ἐνὸλου συμφυοῦς διαρτίας,
Εὐδύωστος ὄντω ταῖς ἐνεργεταῖς ἔφους,
Τοῖς γεωμετρικῶς εἰς ἀκρον εὐεχτῶν τόνους·
Ἄλλ' εὐχαρίστως οἷς φίλεις ἡμᾶς ἔχων,
Ὁ πάντα χρηστῆς, ἢ τρισόβλια φύσις,
Χάριν θεῶν σὺ τῶν καλῶν εἰδῶς ἔχε.
Παρ' ὃ καλὸν πέφυκιν ἀνθρώποις ἄπαν.

Κτίων, ὀπίμορ. ΒΟΥΙΝ.
* Fort. ἕπερτων ὀπίμορ. ΒΟΥΙΝ.

C Ita quidem Hippocrates; quem sic contra Apo-
caucum:
'Εγὼ σοφῶν κράτιστε τῶν ὀνομαμένων,
'Αεὶ διαρθρῶν τοῖς λογισμοῖς τὴν'....
Καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐξέρου'....
'Ἐξ ἧς μαθεῖν πάρεστιν ἐνθέου λόγου·
Πολλοὺ μὲν ἔσθον ἐντυχεῖν σοφῶν λόγοις·
Σίφως ἀναπτύσσουσι τὴν'....
Παρ' ὧν ἀφορμὰς θαφίλει· ἦν λαμβάνειν.
Πρὸς θαῦμα τοῦ κτίσαντος ἀρῆτοις τρέποις·
'Ἐπεί δὲ τῶν σῶν εὐκλείων σπουδασμάτων
Πολύς τις ἔρρει θαύματος γέμων λόγος,
'Ὡς τῆς ἐν ἡμῖν τῷ θεοῦ τεχνουργίας
Τοῦ μυστικοῦ τραχύντος ἐμφύτου λόγου,
Πολλὸν μὲν ἔσθον ἐντυχεῖν τούτοις πόνου.
Λαμπράς ἐπ' αὐτοῖς ἐντυφῶν ταῖς ἐλπίσι.
Tum idem interjectis aliquot versibus,
'Ἐπεί δὲ καὶ νένευκα λοιπὴν πρὸς πόνους,
'Ὀρημένως τάχιστα πηροῦν τὴν πόσον,
Καὶ δὴ προσέσθον ἐμμελῶς ταῖς βιβλίαις·
Καὶ τὴν ἄληθιν δίδωκα τῇ τέχνῃ στίσιον·
'Ἀλλὰ τὸ λοιπὸν τῆς παραστήσει λόγος·
Reliqua omitto, quæ et nimis multa sunt, et ad
institutum minus pertineat. Porro Apocaucum
legendis medicorum scriptis deditum fuisse, di-
scimus etiam ex Actuario, qui suos de Methodo
melendi libros ei, ad Hyperboreum Scythas legato
eunti, nuncupavit. Vide Lambecium, De Biblio-
theca Cæsar. lib. vi, pag. 113. ΒΟΥΙΝ.
(62) Cantacuz. lib. iii, cap. 13. ΔΟΥΚΑΝ.
(63) Filio secundo genito Andronici senioris
imp. de quo in Famil. Byzant. ΔΟΥΚΑΝ.
(64) Cujus ille studiosissimus erat. ΔΟΥΚΑΝ.

Fort. ἡμῶν φύσιν. ΒΟΥΙΝ.

potestatis tempus jam adesse, omnes ire in formas machinationibus variis, sicut Pharius ille Proteus, constituit. Modo igitur Cantacuzenum sedulo circumibat et adlabatur, compellebatque ad induendum rubros calceos. Quippe rem haud novam fore, postquam imperator toties necessitatem imposuisset palam induendi purpuram, et una impemandi, secum quidem dum viveret; statim autem ubi e vivis excessisset, cum Joanne filio suo eodemque juniore imperatore: expediisse nimirum illud dupliciter, ac veteri imperatoris proposito pernecessarium fuisse; quo simul, o Cantacuzene, et illi te collegam in rerum administratione haberent, et vitæ suæ potentissimum defensorem. Nec enim exstiturum deinceps quemquam, qui imperio clanculum insidiaturus esset, si is statim ac palam socius ascisceretur, qui successor esset futurus.

IV. Et modo quidem hæc, modo illa dictabat; et eodem rursus revolvebatur, et ex alio alius exsistebat. Tum ipse simul cum imperatrice in illum eos incitabat, qui genere et fortunæ splendore eminebant, illud asserens: in eam curam Cantacuzenum enixe incumbere, ut, nobis omnibus crastina die contrucidatis, imperatorem se et rerum dominum constitueret. Hæc cum diceret affirmaretque, eos etiam in illum commovit, quibus numerus erat illi cognatio. Adeoque id imperatrici 579 Annæ persuaserat, ut ad mariti tumulum plorans novendialem luctum non absolverit, sed post triduum statim in palatium se receperit.

V. Ibi Joannes patriarcha, suadente Apocaucocinctos sinu codicillos recitavit. quibus id continebatur, quod et patriarchæ ipsi et consortibus episcopis imperator, conjugis et liberorum causa, jam pridem mandaverat; tum scilicet cum in Thesaliam profectus est, ut Syrgianum bello persequeretur, qui acceptis a Cræle auxiliis Romanum imperium invadere jam instituerat. His ille recitatis in tutoriam rerum administrationem conabatur se intrudere. Justum enim aiebat esse aliòqui ac perquam necessarium, perinde Ecclesiam imperio atque animam corpori esse conjunctam: utrumque enim hoc uno stare et vigere. Cum vero et codicilli essent imperatoris manu scripti, qui et conjugis et liberorum salutem mihi haud dubie committunt, quid (ait) iniquius quam socordia nostra mandata illa negligi, ac volentibus quodammodo nobis fluctus Romanæ rei superinduci inopinatos, quales ætate superiori excitati sunt, Arsenii, qui

περιθεῖναι τὸ βασιλεῖον κράτος νομίσαντι παντοίῳ τοῖς ἐπιχειρήμασι κατὰ τὸν Πρωτεῖα τὸν Φάριον ἐπέη γενεσθαι. Καὶ νῦν μὲν περιῶν καὶ θωπεύων οὐ μὲλιν ἡμέλει Καντακουζηνὸν, συνωθῶν τὴ ἐρυθρὰ (65) ὑποδῆσασθαι ὑποδήματα· μηδὲ γὰρ εἶναι λέγων τὸ χρῆμα καινὸν, ἀνάγκην πολλακῶς ἐπιανεγκόντος τοῦ βασιλέως; (66), τὴν πορφύραν λαμπρῶς ὑποδύνατα συμβασιλεύειν, αὐτῷ μὲν περιῶντι τῷ βίῳ, ἐκείνου δ' εὐθύς ἀπαλλάξαντο· Ἰωάννη τῷ υἱῷ καὶ νέῳ βασιλεῖ. Εἶναι γὰρ διπλοῦν καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον τῷ τοῦ βασιλέως ἐκ πολλοῦ σκοπῷ τὸ καλόν· ἓν ἅμα μὲν αὐτοῖς συνδιοικῶν τὴ τῆς βασιλείας εἰς πράγματα, ἅμα δ' ἐπίκουρος γίνοντο κράτιστος τῆς τούτων ζωῆς. Μηδὲ γὰρ ἐπιλείπεσθαι τὸν λάθρα τῆ βασιλείᾳ ἐφειδρεύοντα, τοῦ διαδεξομένου παρομαρτοῦντος ἐς πρόπτον αὐτίκα.

Δ'. Καὶ ἦν νῦν μὲν ταῦτα λέγων, νῦν δ' ἐκεῖνα· νῦν δ' ἀναστρέφων καὶ ἀπ' ἐτέρου γινόμενος ἕτερος· καὶ ἅμα τῆ βασιλίδι τοὺς γένει καὶ δόξῃ προβχοντα· κατ' αὐτοῦ διεγείρων, καὶ ἰσχυρίζομενος εἶναι τῷ Καντακουζηνῷ διὰ μελέτης σφόδρα κατασκευασμένης, ἔργον ποιησάμενον ἕξτους ἐς τὴν ὑστεραίαν πάντας ἡμᾶς, ἐαυτὸν αὐτοκράτορα καταστήσασθαι βασιλέα. Ταῦτα λέγων καὶ κατασκευαζόμενος ἀνέσπειτε καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς καθ' αἶμα τούτῃ προσηκόντας κατ' αὐτοῦ· ὡς καὶ αὐτὴν Ἄνναν πεισθεῖσαν τὴν βασιλίδι μηδὲ τὰς ἐνεία πενθήμερος ἡμέρας (67) παρὰ τὸν τοῦ συζύγου τάφον ἀνύσαι δακρύουσαν, ἀλλὰ μετὰ τρίτην εὐθύς ἀνίνααι πρὸς τὰ βασιλεία.

Ε'. Ἐνθα ὁ πατριάρχης (68) Ἰωάννης, Ἀποκαύκῳ πειθόμενος, ἀνέγνω βιβλίον ἐκ τοῦ κόλπου λαβῶν, συνθήκας περιέχον, ἃς ὁ βασιλεὺς αὐτῷ τε πατριάρχη καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐκ πολλοῦ παρέθετο ἐπισκόποις, περὶ τε συζύγου καὶ παιδῶν αὐτοῦ, ὀτηνίκα μαχησόμενος ἀπέη τῷ Συργιάνῃ πρὸς Θεσσαλίαν, ἀρπάξεν ἤδη μετὰ τῆς τοῦ Κράλη συμμάχιας ἐπιχειροῦντι τὴν Ἑωμαίων ἡγεμονίαν. Ταῦτα τοῖσιν διεξελθὼν εἰς τὴν τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐπιτροπικὴν διοίκησιν εἰσάγειν ἐαυτὸν ἐπιρῆτο. Δίκαιον γὰρ ἔφασκεν εἶναι καὶ σφόδρα τῶν ἀναγκαίων ἄλλως, καθάπερ σώματι ψυχῇ, οὕτω τῆ βασιλείᾳ τὴν Ἐκκλησίαν συνῆφθαι. Μίαν γὰρ εἶναι σύστασιν καὶ ζωὴν ἀμφοτέρων τούτῃ. Ἐπει δὲ καὶ ταῦτα τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα τὴν σωτηρίαν ἐμοὶ τῆς τε συζύγου καὶ τῶν υἱῶν σαρκῶς ἀνατίθησι, ποῦ δίκαιον (φησὶν) ἐκείνων ἡμᾶς; καταρραβουμήσαντας; ἀμελεῖσαι τῶν συνθηκῶν, καὶ οὕτως ἵπαι; ἐκόντας; [P. 359] συγχωρησαι, κλύδωνας ἀτακμά-

Variorum notæ.

(65) Idem narrat Cantacuz. lib. II, cap. 40; pag. 337. DUCANG.

(66) Cantacuz. Hist. lib. II, cap. 9 et 44. DUCANG.

(67) Cantacuzen.: Μετὰ δὲ τὴν ἐνάτην τῶν ἐπιτοῦς τελευτησῆσαι συνθήκας γενομένων ἡμερῶν· quibus quidem novem diebus ex conjugibus su-

perstes domi se continebat, ut est apud Collinum, De Offic. cap. 21, n. 4. Vide Gloss. med. Græcic. in Ἐννατα. DUCANG.

(68) Cantacuzen. lib. III, cap. 2. ut patriarcha rerum administrationem ambiverit multis enarrat. DUCANG.

τους επιθυῖναι τοῖς τῶν Ῥωμαίων πράγμασι, ἅ
 ὅσοι κἀν τοῖς ἀνωτέρω γεγένηται χρόνοις δι' ἀφεί-
 λειαν καὶ βραθυμίαν τοῦ τῆνικεῖντα πατριαρχεύοντος
 Ἀρσενίου; Ἐγὼ τῶνιν ἀντιλήφωμαι τῶν κοινῶν
 ὁμοῦ τῇ βασιλείᾳ πραγμάτων· ἐγὼ καὶ τῆς τοῦ
 νέου βασιλείως προστήσομαι σωτηρίας. »

A tum patriarcha erat, simplicitate et ignavia? Ego
 igitur reipublicæ administrationem cum Augusta
 suscipiam : ego et salutem defendam junioris im-
 peratoris. »

CAPUT III.

*Cantacuzenus respondet : administratam a se rempublicam etiam vivo imperatore; cum quo semper con-
 junctissime vixerit. Sua erga illum merita commemorat. Illius erga se benevolentiam et gratum
 animum prædicat. Imperii consortium cur eo superstitie repudiaverit. Codicillos a patriarcha prolatos
 ad aliud tempus pertinuisse. Tutelam et imperii administrationem ipso jure penes se residere. Reli-
 quum esse, ut filia suæ et junioris imperatoris nuptiæ perficiantur.*

Α. Ταῦτα παρὰ πᾶσαν ἀκηχοῦς προσδοκίαν ὁ
 Καντακουζηνὸς ἔλεξε τοιῶδες· « Ἐμοὶ δ' οὐ τοιού-
 των (69) ἔδδκει τὰ πράγματα δεῖσθαι λόγων ἐν τῷ
 παρόντι, ζῶντος ἐμοῦ καὶ συμπαρόντος ὁμοῦ, δε-
 καὶ τοῦ βασιλείως περιόντος τῶν κοινῶν πραγμάτων
 ἡμῖν διοικητῆς σχεδὸν ἀπάντων καὶ ῥητῶν καὶ
 ἀπορρήτων κοινῶν; ἐκείνω. Ἰσοσι δ' οὖν καὶ
 Ῥωμαῖοι οἱ πλείους, καὶ πρὸ γε πάντων ἡ βασιλεῖς
 αὐτῆ, ὡς τὰλλα μὲν πυνέω ἡμῖν ἐκείνω ταυτὰ, καὶ
 τῆς ἐκείνου γνώμης ἀπαντ' ἐξήρτητο τὰ ἡμέτερα, καὶ
 πάντ' ἔδρων ἐγὼ προθύμως ὅποσα ἐκείνω ἐ-
 δογμένα ἦν, καὶ μηδὲν αὐτοῖς ὁ μὴ δεδογμένον ἦν
 ἐκείνω· τό γε μὴν τοῖς βασιλικοῖς; ἐνδύμασι κοσμη-
 θέντα με συμβασιλεύειν αὐτῷ κατὰ τὴν ἐκείνου
 σπουδὴν καὶ βούλησιν, τοῦτο δ' οὐδαμῇ πρὸς βου-
 λήσεως ἐμοίγε ἦν. Τὴν δ' αἰτίαν ἐν τοῖς τῆς ἐμῆς
 καρδίας θαλάμοις καθυέειν ἀπορρήτων ἐν τῷ παρ-
 ὄντι δίκαιον εἶναι νομίζω. Ὅτι δὲ καὶ τὴν μετὰ
 θάνατον αὐτοῦ διοίκησιν καὶ ἐπιτροπὴν τῶν βασι-
 λικῶν καὶ δημοσίων πραγμάτων ἐμοὶ παρέθετε
 πολλάκις, καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ καὶ βασιλείως Ἰωάννου
 τῆ ἐμῆ θυγατρὶ προεμνηστεύσατο κῆδος, τὰ τε
 ἄλλα, καὶ διὰ τὸ μὴ κινδυνόν τινα παρακύψαι, καὶ
 τ.λ. κωνοῖς καὶ καθόλου πραισιφθαρήναι πράγμασι,
 μάρτυς ἀπαρέγγρατος Ἄννα ἡ βασιλεῖς αὐτῆ.

Β. Φαίην μὲν οὖν, ὡς ἰδιωτροπίαν τινὰ τῆς ἑαυτοῦ
 καλῆς ποιοῦμενος ἐκείνος γνώμης, τοιοῦτος ἦν ἐμοί.
 Φαίην δ' ἂν μᾶλλον, εἰ χρὴ τάληθῆ λέγειν, ὡς οὐδ'
 αὐτὸς οὐδαμῇ ποτε ἐνέλιπον πάντα ὄρων καὶ λέγων
 ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ ζωῆς, καὶ προτιμῶν ἀεὶ τῆς ἐμῆς καὶ
 προτιθεὶς τὴν ἐκείνου. Καὶ ἴνα τὰλλα πάντα παρέντες
 ἐνός που καὶ δυοῖν μνησθῶμεν· ἄρτι τοῦ βασιλείως
 καὶ πατρὸς Μιχαὴλ [P. 360] τελευτήσαντος, πρὸς
 ὁπόσῃν ἐμπέπτωκε θάλασσαν λογισμῶν, ἀκηχοῦς
 τῶν περὶ βασιλείας προτιθεμένων (70) Ῥωμαῖοις
 ὄρκων πρὸς τοῦ βασιλείως καὶ πάππου, καὶ ὅποσα
 τὴν ἐκείνου ψυχὴν κατέκλυσαν βίθια λύπης, καὶ
 ὅπως κλήν ἐμοῦ τῶν πάντων ἦν οὐδεὶς αὐτῷ παρή-
 γορος ὅτε δεξιὸς καὶ ψυχῆς πιπτούσης βακτηρία
 καὶ κινδυνεύοντος φρονήματος ἀπορρήτων φάρμα-
 κων, καὶ ὅσον ἀναψύξεως ζήφυρος, οὐκ οἶμαι δεῖν
 παρ' εἰδῶσιν εἰς μῆκος ἐκτείνειν τὸν λόγον. Ὅμως
 ἐπειδὴ, πρὶν Βυζάντιον ἀλῶναι, διαδράς τὸν ἐπιτρο-

I. His Cantacuzenus præter omnem expectatio-
 nem auditis, « Mihi vero, » inquit, « his sermoni-
 bus indigere res in præsentī haud videntur, super-
 stite 580 ac præsentē me, qui vivo imperatore
 publicas res administrabam scire omnes; quicum
 ille dicenda pariter tacendaque omnia communica-
 bat. Norunt certè et plerique Romanorum, et præ-
 cæteris Augusta hæc ipsa, ut reliquis in rebus
 eum omnino cum illo sentirem, et nostra omnia
 ab illius voluntate penderent; ut, quidquid illi
 visum esset, alacriter exsequi solerem, ac turpis
 nihil quod non illi visum esset: et tamen cum is
 magnopere cuperet velletque me insignibus impe-
 ratoris ornatum cum eo imperare, ab ea re om-
 nino voluntatem meam abhorruisse. Cujus rei cau-
 sam sub intimo pectore nanere abditam rectius
 puto hoc tempore. Quod autem mihi res tam im-
 peratorias quam publicas post mortem suam admi-
 nistrandas commendaverit sæpenumero, Joannique
 imperatori filio suo filiam meam destinaverit uxorem,
 tum ne quid periculi suboriretur, atque in
 perniciem rei publicæ totiusque imperii obreperet,
 testis est omni exceptione major Anna hæc impe-
 ratrix.

II. Possim quidem illum dicere, cum in me talis
 foret, singularem quamdam excellentis animi sui
 indolem re ipsa declarasse. Illud tamen affirmave-
 rim potius, si verum oportet dicere, me vicissim
 haud destitisse unquam pro salute ipsius omnia
 facere ac dicere, vitæque illius meam semper post-
 habuisse. Atque ut omissis cæteris unum aut al-
 terum asseramus exemplum: recente adhuc impera-
 toris 581 morte, quem ille in cogitatione æstum
 incidere, ubi sacramenta cognovisset, quæ impe-
 rator avus Romanis detulerat, ad imperii succes-
 sionem pertinentia; quot illius animum curarum
 fluctus inundarint; ut me excepto nemo omnium
 ipsi tunc affuerit dexter consolator, qui lætentis
 animi velut adminiculum foret, ac vacillantem con-
 stantiam arcana ope sustentaret, et quasi zephyrus
 quidam recrearet, haud puto longiori oratione
 scientibus vobis commemorandum. At cum idem,

Variorum notæ.

(69) Conferendus ipse Cantacuzenus, lib. III, cap. 4, 5, 6. DUCANG.

(70) Lib. VIII, cap. 3, sect. 4. BOVIN.

vitato quod imminebat periculo, priusquam caperetur Byzantium, in Thraciam sitaque illic castella aufugissent, opusque tunc esset non amico fideli solum, sed et pecunia et infinito sumptu (omnibus enim rebus ille ante et post fugam plane destitutus erat), non modo in usum illius presentem ea omnia liberatiter effudi, quæ mihi in bonis erant quamplurima, a patribus majoribusque ad me transmissa, sed et toti exercitui, cujus eram ipse dux, de meo plenissimos stipendiorum sumptus perpetuo suppeditavi. Qui enim ipsam animam, qua uccolus orbis nec orbis totius opes bene permu- tentur, pro illius salute ultro effudissem, haudquaquam certe pecuniis aut possessionibus aut rei pecunariæ pepercissen.

III.-Atque ut varios subsecutorum periculorum casus et in septenni illo curriculo sdatos tanta contentione cursus ac recursus omittamus; postquam Deo visum est, ut capta imperii sede solus rerum potiretur, non oblitus est illo meorum erga se amorum et ardentissimi studii: 582 sed totum se animo atque cogitatione convertit ad investigandum præmium, quo me posset digne remunerari. Cumque nil imperatorio apice sublimius inveniret, in id enixe incubuit, ut saltem collegam me imperatoremque faceret. Nam primo quidem eum pudebat, postquam Darius ille rex Persarum, homo barbarus, Zopyrum sic amavisset, ut incluta illa Babylone ac toto præterea Chaldæorum Medorumque imperio carere, Zopyrum autem videre omni- bus membris sanum ardentissime optasset; pudebat, inquam, hominem humanioris disciplinæ et paterni imperii alumnum, victum ab illo videri se in referenda gratia. Deinde addebat, hæc mihi a se præmia persolvi non tam mei causa, quam ut stabilitatem suam tueretur, atque ut vivo mortuoque se liberis suis simul et conjugi consultum esse.

IV. At ego, quam voluptatem percipiebam ex amore erga illum meq, eam mihi sinceram servare cupiens, nec quæcumque studio fecissem, gloriæ et honoris videri cupiditate fecisse; nullum sive mediocri sive majus splendidiusque præmium accipere volui; sed iis omnibus vacuus et purus ad hodiernum usque diem permansi.

V. Illi porro circa tutelam codicilli, quos patriarcha nunc profert, illius non ulterioris temporis causa scripti sunt. Verebatur scilicet imperator, qualia multa præter omnem opinionem fortuitus casus invehit, ne et ipse periclitaretur, et ego quoque, illius comes et socius; cui ille et imperii et suarum omnium rerum successionem 583 semper commendaverat; præsertim cum fieri haud posset, ut, si in discrimen adduceretur salus imperatoris,

A τημένον κινδύνον, ὄχρατο φυγὰς εἰς τὴν Θράκην (71) καὶ τὰ ἐν ταύτῃ φρούρια, καὶ εἶδει μὴ φίλου μόνον ἐκείνῳ πιστοῦ, ἀλλὰ καὶ χρημάτων καὶ δαπάνης παντοδαπῆς (πάντων γὰρ καθάπερ ἦν ἐστρατημένος, πρό γε τῆς φυγῆς ἐμοῦ καὶ κατὰ τὴν φυγὴν ἐκαίνο), οὐ μόνον πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν ἐκείνῳ κερκώκα χρεῖαν ἀφθύνως ἐγὼ, ὁπόσα μοι περιῆν ἐκ πατέρων καὶ προγόνων κάμπολλα χρήματα· ἀλλὰ καὶ πάσης ἔγωγς τῆς στρατιᾶς ὀπίσθων αὐτὸς ἡγεμόν ὄκκοθεν αἰὲ χορηγῶν καὶ αὐτῇ διατέλουσ τῶν μισθωμάτων ἀνευδαῖ τὴν δαπάνην. Ὁ γὰρ αὐτὴν προλιμένος τὴν ψυχὴν ὄπερ τῆς ἐκείνου ψυχῆς, ἧς ὁ πῆξ οὐκ ἔστιν ἀντάξιος κόσμος καὶ τὰ τοῦ κόσμου χρήματα, σχολῆ γ' ἂν αὐτῶν ἐφεῖσάμην χρημάτων καὶ κτημάτων καὶ κτηνῶν ἀπάντων.

B Γ'. Καὶ ἵνα τὰ τῶν ἐν μῖσῳ κινδύνων συμπτώματα καὶ τοὺς τῶν μακρῶν ἐκείνων δρόμων καὶ περιττόρων ἰθρῶτας κατὰ τὴν ἐπιτατῆ περιόδου ἐκαίην (72) παρελθῶμεν· ἐπειδὴ (δόξαν εὐτω Θεῷ) τὴν βασιλεῖα πόλιν ἐλθὼν μόνος ἦν αὐτοκράτωρ αὐτὸς, τῶν ἐμῶν οὐκ ἐπαλάθετο πρὸς ἐκείνον ἐρώτων καὶ πόθων· ἀλλὰ πάντας ἔστραφε καθ' ἐαυτὸν λογιζομὸς, ἀνερευθῶν δ' εἰ ἂν ἀποδοίῃ βραβεῖον δέξιον ἐμοί. Καὶ ἐπεὶ μετὶν ἄλλο τῆς βασιλείας οὐχ εὐρισκε, ταύτης, τὸν δευτέρου φάναι πλοῦν, κοινὸν ἐαυτῷ καὶ βασιλεῖα ποιησθαι δ' ἂν μάλα μακρὰς ἐποιεῖτο σκουδῆς. Ἡδαίτο γάρ, πρῶτον μὲν, Ἀρσείον ἐκείνον τὸν τῶν Περσῶν βασιλεῖα, εἰ βάρβαρος μὲν ἐκείνος ὢν, ὅμως διὰ τὴν τοῦ Ζωπύρου φίλαν ὄλαις ὄρμαῖς τῆς ψυχῆς τὴν περιθόητον παρατεῖσθαι διατεινέτο Βαβυλῶνα καὶ ἄμα αὐτῇ τὴν Χαλδαίαν καὶ Μήδων ἀρχὴν, εἰ Ζώπυρον ὄγιδ πάντῃ θεάσαιτο· αὐτὸς δὲ παιδείας ἀνθρώπων κρεπδύσης καὶ πατριου βασιλείας τρόφιμος ὢν ἐκείνου πρὸς ἀμοιβὴν τῶν καλῶν ὄφθειν δεύτερος. Ἐπειτα οὐ τοσοῦτον ἐμοῦ γε εἵνεκα τοιαῦτ' ἐρασκεν ἐμοὶ δίδῶναι βραβεῖα, ὅσον τῆς αὐτοῦ συστάσεως, καὶ ἄμα παίδων καὶ συζύγου, ζῶντός τε καὶ τελευτήσαντος αὐτοῦ.

Δ'. Ἐγὼ δ' ἀχάριστον ἐθέλων φυλάττειν το τῆς ἐμῆς πρὸς ἐκείνον [P. 361] φίλας τερπνόν, καὶ μὴ δοκεῖν εἰ ἔρωτα δόξης ὄσα ἡμῖν ἐσπούδασται ὄρην, οὐχ εἰλόμην οὐδὲν τῶν ἀπάντων, οὐτε μέτριον οὐδὲν, οὐδ' ὄσα τὴν τοῦ μετίζονος ἔχει δόξαν λαβεῖν· ἀλλ' ἔμεναι τούτων ἀπάντων ὄθως ἄχρι καὶ εἰς δεῦρο.

Ε'. Ἄ δὲ νῦν ὁ πατριάρχης ἐπιτροπίας προτεινὶ γράμματα, τῆς τότε χρεῖας ἔνεκα τούτῳ γεγέννηται, καὶ οὐδαμῇ περαιτέρω. Ἐδεδίει γάρ ὁ βασιλεὺς, ὄλα πολλὰ τὸ αὐτόματον παρὰ πᾶσαν ἐπάγει τὴν προσδοκίαν, μὴ αὐτὸς τε κινδυνεύσῃ καὶ τὸν γε αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐγὼ συμπάρων, ὄ τὴν διαδοχὴν αἰὲ περιτεῖθαι τῆς βασιλείας καὶ τῶν οἰκειῶν ἀπάντων. Μῆδὲ γὰρ εἶναι τῶν δυνατῶν, ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀγῶσι τοῦ βασιλέως κινδυνεύοντος, ἐμὲ ζῶντα λείπεσθαι.

Variorum notæ.

(71) Lib. viii, cap. 6, sect. 4. BOVIN.

(72) *Bellum scilicet avi et nepotis.* Vide quæ an-

notavimus supra ad lib. ix, cap. 7, sect. 1. BOVIN.

Ὁὗτος γὰρ ἀλλήλαις ἡμῶν αἱ ψυχαὶ συναίκεραντο, ὡς καὶ πέντες Ὀρέιτας ὁμοῦ καὶ Πυλάδα· περιφανῶς τῆς ἡμῶν ἠτιεῖσθαι συμπνοίας· Εἰ γὰρ ἦν ἐπιτετὸν ἀπὸντος εἰς Θεσσαλίαν τοῦ βασιλέως, ἐν Βυζαντίῳ μέναι ἐμὲ, οὐκ ἂν ἐπισκόπων εἶδει καὶ πατριάρχου καὶ συνθηκῶν περὶ τῆς γυναικὸς καὶ παίδων καὶ βασιλικῶν πραγμάτων. Ἄλλὰ τοῦ τῆνικαῦτα καιροῦ πρὸς τὴν τοιαύτην τὰ πράγματα περίστασις συνελάσσαντος, οὕτως ἐφ' ὠρισμένῳ τῆς τοιαύτης ἐπιτροπῆς ἐκεῖνῳ συνεκλείετο τῷ χρόνῳ. Ὁ δὲ τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον ὡπερ ἔρμαιον εἰς φιλαργίαν, ὡς εἴποιεν, εἰληφῶς εἰς μέσον ἀγει δημοσιεύων τὰ πάλαι τοῦ βασιλέως γράμματα, μηδαμῆ τῇ παρουσίᾳ προσήκοντα χρεῖα· ὡς μηδὲ κολῶν ἐμὸν πρὸς ταῦτα δεῖσθαι τῶν λόγων, πρὸς ἕτερα τῆς παρουσίας χρεῖα· τὰ πράγματα συνωθεύσῃ.

Γ. Ἐμὸν γὰρ, ἵνα τὸ προῆγον πέρας τοῖς ἐμοῖς ἐπιπέγκω λόγοις, τὰ αὐτὰ τῷ θεῷ διεξίεντι λείπεται Παύλῳ· οὗ τὸν ἄρμονον τετέλεκα (75), καὶ τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Ὅς ὑπὸ θυοῦν ὀριζόμενος τούτων, τῆς τε ἐπιτροπῆς καὶ διοικήσεως φημι τῶν βασιλικῶν πραγμάτων καὶ τῆς τοῦ νόου βασιλείας ἐπὶ τῇ ἐμῇ θυγατρὶ μνηστίας, ἣ μὲν ἐπιτροπῆ καὶ διοικήσις τῶν βασιλικῶν πραγμάτων, κατὰ συνέθειαν ἐκεῖθεν ἀπὸ διαβαίνουσιν, πρόσσεστιν εἰποι. Λοιπὸν δ' ἂν εἴη καὶ τὰ τῆς τῶν παίδων μνηστίας ἤδη τελεῖσθαι. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ σύλλογος εἰρηγῆ τε καὶ διελεύετο.

A superstes ego ex eo bello evaderem. Tanta siquidem inter nos animorum erat conjunctio, ut Orestarum simul Pyladarumque omnium amicitiam concordia nosira longe superaret. Etenim si, imperatore in Thessaliam profecto, Byzantii remanere me licuisset, non episcopis certe opus fuisset, non patriarcha, non mandatis, quæ conjugi et liberis et rebus imperatoris consulerent. Sed ut illorum temporum conditio eo res adduxerat, ita certo ac definito illius ipsius temporis spatio ejusmodi tutela fuit circumscripta. Nunc vero ille imperatoris mortem in lucro ponit, nimirum regnandi avidus, atque in medium publicamque in lucem profert vetera quædam imperatoris scripta, quæ in præsentem nihil ad rem spectant. Eoque fit, ut mihi adversus ea non opus sit longa oratione, cum ad alia me præsens necessitas compellat.

VI. Mihi enim, ut orationi meæ finem imponam convenientem, illud D. Pauli superest usurpandum: Cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ. Quæ cum duabus rebus definitur, tutela scilicet et administratione imperatoriorum negotiorum, item despondenda juniori imperatori filia mea; tutela quidem et administratio imperii, perpetua inde usque et continua possessione ad me transierunt, et adhuc mihi incumbunt: 584 reliquum est, ut liberorum nostrorum conjunctio factis sponsalibus sanciat. Post hæc finito colloquio dimissi sunt ii qui convenerant.

CAPUT IV.

Apocaucus et patriarcha imperatrici persuadent, ut omnem Cantacuzeno auctoritatem abroget. Prudentium conjecturis de Apocauco. Cantacuzeni potentia et moderatio. Apocauco vires infirmæ. Animus pervertens. Immoderate ambitio. Arx Epibataram et alia castella ab eo extracta, in quos usus.

[P. 362] Α. Ὁ δ' Ἀποκάουκος (74), ἄμα τῷ πατριάρχῳ προσίων ἰδίᾳ τῇ βασιλεῖ, μήτε μηδενὸς ἀκούειν ἀνέπειθε τῶν ἀπὸ τοῦ Καντακουζηνῶ λεγομένων, καὶ ἄμα τῆς τῶν πραγμάτων ἐπιτροπῆς ἀπέχεσθαι τελείως παρακαλεῖσθαι. Μηδὲ γὰρ εἶναι χρεῖαν εἶναι τούτου, τῆς βασιλείδος ὁμοῦ τῷ υἱῷ δυναμένης· πᾶσιν ἐπιστατεῖν πράγμασι, παραδυναστεύουσιν τε καὶ παραπέζουσιν τοῦ πατριάρχου, κατὰ τὴν πάλαι δοθεῖσαν πρὸς βασιλείας ἐπιτροπείαν αὐτῷ. Ταῦτα λίγων καὶ πείρων ἐλάτθανεν οἴους καὶ ὄτους τοὺς ἀγρῶν τρέφει θήρας τῶν λογισμῶν ὡς ἐν λόγῳ τῇ ψυχῇ. Διζωγράφει δ' οὖν καὶ ὑπιστήμαινεν ἀμυδρῶς τοῖς συνεταίροις τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ σημειῶν τὸ ἀλλακρῶς ἄλλον, οἷον ἐμρήξει χεῖμῶνα κατὰ Ῥωμαίων ὁ ἄνθρωπος, προσειληφῶς τὸ δεῖσθαι.

Β. Ὅσον μὲν γὰρ προσῆν Καντακουζηνῷ πανταχόθεν τὸ δύνεσθαι, τοσοῦτον Ἀποκάουκῳ περιτὴν ἀσθενείας ὅσον δ' Ἀποκάουκῳ τὸ βούλεσθαι χεῖριστα ἔρξιν, τοσοῦτον τῷ Καντακουζηνῷ τὸ μὴ βίασιν

I. At Apocaucus cum patriarcha ad Augustam privatim accedit persuadetque, ut nihil eorum quæ a Cantacuzeno dicta sint audiat, simulque ut ei rerum administratione prorsus interdicat. Nec enim illo amplius opus esse; quandoquidem imperatrix ipsa cum filio posset rerum tractare gubernacula, collega ac defensore patriarcha, cui tutela jam pridem ab imperatore delata fuisset. Hæc cum diceret ac persuaderet, non declarabat quæ et quot immensia in animo consilia aleret, quasi in silva feras. Iis tamen qui intelligentiores erant inconstantia illa in dictis atque in persona retinenda adumbrabat saltem et leviter designabat, quæ ille Romano imperio tempestates illaturus foret, ubi naclis esset potestatem.

II. Quantum enim ubique poterat Cantacuzenus, tantum Apocauco deerat vitium: quantumque Apocaucus ad pessima quæque erat proclivis, tantum aberat Cantacuzenus ab ulla vi inferenda iis, qui

Variorum notæ,

(75) Paulus ad Timoth. Epist. 2, cap. 4, v. 7. BUNYAN.

(74) Quem Ἀποκάουκον cum χ vocat Cantacuzenus. DUCANG.

in ipsum violentam armassent. Cum enim A
 illi facillimum esset manifesti sceleris convictos
 opprimere, et imperatoria dignitatis insignia nullo
 labore usurpare, id quidem facere noluit : sed eo-
 rum ingratum animum vehementer admiratus domi-
 se continuit, alteroque aut tertio demum die silen-
 tium rupit. Apocaucus vero, conatus quidem, sed
 frustra, Cantacuzenum de medio tollere, 585
 quem solum eundemque potentissimum adversa-
 rium consiliis suis fraudulentis obstare comperit,
 suo tamen more agere non desinebat. Inest
 enim illud opibus pariter et honoribus, ut cui in-
 digno obvenerint, ejus mentem non secus atque
 ebrietas ex sua sede dimoveant. Namque hic, cum
 ad honores et fortunæ splendorem pervenisset,
 magna que opum quæsitæ vi suam excessisset sor-
 tem, decenti illi o de statu animi declinavit, tyrannidisque arcanos amores altius pectori infixos fovit.
 Hinc ille nihil non fecit, nihil non acquisivit, quo
 ejusmodi malorum stirpem aleret.

ΚΑ. Id autem ipsæ illæ clamantemissa pæne voce
 insanæ sulstructionum moles, quæ ad hodiernam
 usque diem illius improbitatem splendidissime de-
 clarant : Epibatarum seu nautarum intelligo castel-
 lum, et quæcunque ille circa urbis principis mu-
 ros exstruxit, ancipitem quasi naturam habentia,
 terræque ac mari divisa. Portas enim utrinque il-
 lis addiderat a mari et a terra; ut mari pulsùm
 terra exiperet; et vicissim terra ejectum triremis
 illa familiaris, ac juxta ejus domum stans quasi in-
 portu, per infidum elementum ad insulam Principis
 deduceret, aut quocunque illum fortunæ exitus
 vocaturus foret. Nam et ibi, et quocunque se vo-
 lebat recipere, castella cæloque eductas arces fun-
 daverat. Adeo vir ille improbus ipso statim initio
 fuit : adeo malitiæ ac doli plenas celabat animo co-
 gitationes. Quanquam 586 nullum inde fructum
 colligere ei contigit eludente scilicet Deo consilia
 illius ac molitiones, ut fusius infra declarabi-
 mus.

πράττειν μηδὲν ὁπωσούν κατά τῶν ὄσων ξιφήρη
 χεῖρα τῆ τούτου ζωῆ καθοπιλίζουσι. Καντακουζηνός
 γάρ, παρὼν ἐκ τοῦ βῆπτου κακοῦς φωραθέντας ἀ-
 τούς καθελῶν, ἀπονητὶ τὸ τῆς αὐτοκρατορίας περι-
 ζώσασθαι σκήπτρον, τοῦτο μὲν οὐ βεβούληται, ἀλλὰ
 τὴν αὐτῶν ἐκπλαγεῖς ἀγρωμοσύνην οἴκοι κατέμεινε
 σιωπῶν ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ποὺ τὰς ἡμέρας. Ὁ δ'
 Ἀπόκαυκος, πειρώμενος μὲν, οὐ δυνάμενος δὲ
 καθελεῖν Καντακουζηνόν, ὄν μόνον ἀντίπαλον κρέ-
 τιστον εὗρισκε τῶς αὐτοῦ δολεροῖς λογισμοῖς, ὁμοῦς
 οὐκ ἔληγε τὰ ἑαυτοῦ διηνεκῶς ἐνεργῶν. Ἐκστρατι-
 κῶν γάρ τι χρῆμα διανοίας ὁμοῖος πέφυκε πλοῦτος
 καὶ δόξα, παρ' ἄξλαν τιὰ προαγενομένα, καθάπερ
 ἡ μέθη. Εἰς γὰρ δόξαν καὶ περιφάνειαν ἐξ ἀσῆμου
 γίνουσι (75) ἐληλυθῶς, συνεργούντος καὶ περιθάλα-
 ποντος Καντακουζηνοῦ, καὶ πλοῦτον μάλα πολὺν
 καὶ ὑπὲρ τὴν τύχην τὴν ἑαυτοῦ συναθροίσας, τοῦ
 καθήκοντος εὐθὺς ἐξέστη φρονήματος, καὶ τυραν-
 νίῃς ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς θαλάμοις ἔκρυψεν ἔρωτας,
 καὶ πάντ' ἐκείθεν ἔπραττε, καὶ πάντα συνεισήγγεν
 ὅσα γεωργεῖ τῆς τοιαύτης κακίας τὴν βλάστην.

[P. 363] Γ. Βοῦθ δὲ καὶ αὐτὰ μονονουχί φωνῆν
 ἐκπέμποντα λαμπρὰν τὰ τῶν αὐτοῦ γε οἰκιῶν οἰκο-
 δομήματα, μέχρι νῦν τὴν ἐκείνου κακίαν ἐκτραγω-
 δοῦντα· λέγου δὴ τὸ τῶν Ἐπιδατῶν φρούριον (76)
 Ἐπιθ' ὅσα περὶ τὸ τεῖχος τῆς βασιλευούσης τῶν πό-
 λεων ἤγειρεν, ὅσον ἀμφίθειον καὶ γῆ καὶ θάλασση
 μεριζομένην ἔχοντα διαίταν. Πύλας γὰρ ἑκατέρωθεν
 σφισιν ἐτίθετο πρὸς τε γῆν καὶ πρὸς θάλασσαν· ἵνα
 διωκόμενον εἴς θάλαττης ἤπειρος ὑποδέχοιτο, καὶ
 τοῦναντίον αὐθὺς φεύγοντα τὴν ἤπειρον ἢ συνοῦσα
 καὶ, ὅσον εἰπεῖν, ναυλοχοῦσα τριτῆρης παρὰ τὴν οἰ-
 κίαν γίνοιτο παραπομπὸς ἐπ' ἀπίστου στοιχείου θα-
 λάττης ἄχρι τῆς νήσου Πριγκίπου (77), ἣ ὅποι τῆς
 τύχης ἀγοι τὸ πέρας αὐτόν. Ἔστησε γὰρ κάκει, καὶ
 ὀπηδήποτε καταφυγεῖν ἐβούλετο, φρούρια καὶ πύ-
 γους οὐρανομήκεις. Ὅτω μοχθηρὸς ἦν ὁ ἀνὴρ ἐξ
 ἀρχῆς, καὶ μελέτας ἔκρυπτεν ἐν τῇ ψυχῇ κακίας
 καὶ ὄλου μεστάς, εἰ καὶ μηδὲν αὐτῶν ἀπόνασθαι οἱ
 ἐξέγγενο, τοῦ Θεοῦ ματαίαν πᾶσαν αὐτοῦ σπουδὴν
 καὶ μελέτην δεικνύντος, ὡς εἰρήσεται προῖοῦσιν
 ἡμῖν πλατύτερον.

CAPUT V.

Milites Cantacuzeni palam favent. In solemnī sacramento mentionem ejus faciunt. Unus stricto gladio
 in Apocaucum irruit. Imperatrix cum suis Cantacuzenum supplicat orat. Eo conspecto tumultus sedatus.
 Oratio, qua ille adversariorum improbitatem notat, clementiam et constantiam suam commendat.
 Demosthenis dictum, a Gregora correctum. Cantacuzeni et Apocauci diversa instituta, diversi exitus, et
 inceptis convenientes. Cantacuzenus eo uno damnandus, quod pacem Ecclesiæ turbari permiserit.

I. Manante autem fama per totum exercitum, et D
 ad eos omnes, qui ex quacunque urbe intelligen-

Α'. Τῆς δὲ φήμης βουλήσεως εἰς ἅπαν τὸ στρατιω-
 τικόν, καὶ ὄσων τῶν συνετωτέρων ἐκ πατῶν παρῆ-

Variorum notæ.

(75) Infra cap. 9 : Εἰς γὰρ ὕψος ἐξ ἀσῆμου τύ-
 χης ἀρθεῖς, etc. Lib. xiii, cap. 8 : Ἐξ ἄλων εἰς τὸ
 στρατιῶνον πᾶρελευθῶς. Cantacuz. lib. i, cap. 4 :
 Ἄνδρα γένους μὲν ἀφανοῦς ὄντα, καὶ ταῖς τῶν δη-
 μοσίων πράξεσιν ἠσχολημένον. Τὴν δημοσίαν γὰρ
 ἄλων τότε τὴν διαθεσιν ἐποιεῖτο. Cap. 25 : Τὸν δὲ
 Ἀπόκαυκος, ἀσῆμον μὲν ὄντα, καὶ ἐξ ἀσῆμων,
 καὶ ὄσων χόρος καὶ πρῶτον τοῖς τῶν δημοσίων φέρων
 πράξαις; ὑπογράμματεῦσθαί. Idem lib. iii, cap.
 14 : Ὁ τὸς... ἐκ Βιθυνίας ὠρμημένος, καὶ ἀσῆμος;

ἐκ φύλων φύς, τὰ πρῶτα μὲν ὑπεργημάτευσι
 πολλοῖς τῶν τὰ δημόσια χρῆματα εἰσπραττόντων
 ὀλίγου ἔνεκα μισθοῦ. Adde cap. 44. DECANO.

(76) Castellum munitionissimum, haud procul a
 Selybria. Cantacuz. lib. i, cap. 24 : lib. iii, cap.
 10 ; lib. iv, cap. 47. Gregoras ipse infra cap. 9.
 DECANO.

(77) Vide Gloss. med. Græcit. in Πριγκίπ. DE-
 CANO.

αυτῶν πόλεων, ὡς οἰκοὶ καθίσας ὁ Καντακουζηνός πάντων πραγμάτων ἀπέσχετο, πολλὸς ἀνέπτετο θόρυβος κατὰ τὴν πατριάρχου καὶ Ἀποκαύκου, καὶ εἰ τι τῶν ἐν τέλει (78) σφίσι εἰεν ἐμάφρονες. εἶναι γὰρ τῶν ἀμειψάνων ἑρασκόν, ἀφέντας τὸν κλυτοδότην καὶ κοινὸν τροφία Καντακουζηνόν, καὶ συστρατιωτῆν μᾶλλον ἢ στρατηγόν, καὶ συνταλαίπωρην εἰδὸτα κατὰ τὴν τῶν ὑπαίθρου καὶ χειμερίας στρατοπεδείας αὐτοῖς, ἐπισθαί μεμηγόνσιν ἀνδράσι, καὶ ὑπὸ φθόνου καὶ βασκανίας διαφθορόσιν, ἢ μᾶλλον ἀμαθείοι παντὸς ἀγαθοῦ, ὅποσα πόλεις οὐδὲν ὠφέλειν, καὶ φοβεῖν ἔχθρους, καὶ βασιλικοῖς ἐπιδοσὶν διδόναι πράγμασιν. Ὅστε καὶ τοῦ θεοῦ προτεθέντος Εὐαγγελίου κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν ἔθους, ὑπὲρ ἀσφαλείας καὶ πίστεως ὁμύειν τῶν βασιλέων, αὐτοὶ καὶ τοῦ τῆς βασιλείας ἐπιτρόπου Καντακουζηνῶν προσετίθεσαν τοῦνομα. Ὅτε δὴ καὶ ἀντιλέγειν ἐπιχειροῦνσι [P. 364] τῷ Ἀποκαύκῳ ἐπεπρόσθετις ἐξαπίνης ξιφῆρης, ἐκεῖνο τὸ Ὀμηρικὸν ἐπειπὼν, Αἰψά τοι αἶμα κελαινῶν (79) ἐρωτήσει περὶ τὸ ξίφος. Ἢ δὴ καὶ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν συμφορησάντες θορύβου πολλοῦ καὶ βοῆς ἐνέπλησαν τὰ βασίλεια ὡς περιβεῖται γεινομένους ἐκείνου ὁμοῦ τῇ βασιλίδι εὐκτροῦς ἰκέτας γενέσθαι Καντακουζηνοῦ. Ὁ γὰρ καὶ μηδὲν τῆς σφῶν ὑπολογισάμενος κακογνωμοσύνης εἰς μέσον ἤκεν εὐθύς, καὶ ὁμοῦ τῷ ὀφθῆναι πρός γαλήνην ἐχώρει τὰ τοῦ θορύβου καὶ κλύδωνος ἐκείνου κύματα, καὶ εἰς εὐδάν ὁ τοῦ χειμῶνος ἐκείνου γνόφος μεταχέυετο καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ τοιαῦτα ἐπὶ τῆς βασιλίδος, καὶ ὅσοι παρήσαν, ἐφθέγγετο.

Β. « Τὸ μὲν ἀνθρωπίνους ἀπροσοκλήτως ἀνθρώπων; ὅντας συμφοραῖς ἐντυγχάνειν, καὶ πρὶν ἢ βουλεύσασθαι καὶ πράξει, πάσῶν τε τῶν δεινῶν, οὐ τοσοῦτον φαίην ἂν ἐγὼ τῶν πασχόντων ἕσω τῶν δρώντων ὑπάρχειν τοῦγκλήμα. Τὸ δ' ἄλλοις ὀρυσσονται; βόθρον αὐτοῦ εἰς ἐκείνον προτέροις ἐμπιπτειν, ἀναμφισβητήτων ἐστὶ τῶν πιστότων ἀμάρτημα. Ὡς γίνεσθαι τοῖς μὲν προτέροις τὸ πάθος οὐ μᾶλλον συγγνώμης μακρᾶς ὑπερόριον τοῖς δὲ γε δευτέροις συγγνώμης τε πάσης ὡς πορρωτάτω λίαν ἐρρίφθαι συμβαίνειν, καὶ ἅμα τὴν ἐκ τῶν νόμων περιφανῶς ἐφέλεσθαι ἐπιτίμησιν. Ὅμως θεοῦ δικαίως ἐπιστατοῦντο; τοῖς πράγμασι, καὶ κατὰ ἄλλα τοῖς νοτήμασι τῶν πραγμάτων τὰ τῆς λατρείας ἐπάγοντο; φάρμακα, χρῆσιν καὶ ἡμᾶς ἐκείσας τὴν μίμησιν παραπέμποντας οὐκ ἀθάνατον κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων τὸ τῆς γνώμης διατηρεῖν ὀργιζόμενον ἄλλ' ἀναλαγίζομένους τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως θνητὸν θνητῆν ποιεῖσθαι καὶ τὴν πρός αὐτοῦς ἐπιτίμησιν. Ἄλλω; τε καὶ ὁ τὸν ὑποκίπτοντα κολάζειν ἐθέλων οὐκ ἐκείνον, ἀλλ' ἑαυτὸν ἀδικεῖ, τῆς ἀνθρωπίνης περιφανῶς ἀσθενείας κατεπαίρομενος. Ὅξεται δ' εἰσὶν καὶ αἱ τῆς τύχης μεταβολαί, καὶ βῆσται τὸ εἶδον ἐξ ἄλλων εἰς ἄλλους ἀμείβουσι; καὶ χρῆ

A *tissimi aderant, sedentem domi Cantacuzenū ab rerum administratione prorsus se abstinere, tumultus ingens adversus et patriarcham et Apocaucum, et si qui ex ducibus consiliis eorum faverent, accenditur. Negabant enim fieri posse, ut Cantacuzenum quidem obliviscerentur, virum beneficentissimum, communem altorem et parentem, nec tantum ducem quam commilitonem suum, qui secum sub dio mediaque hieme bellicos labores tolerare didicisset, homines autem sequerentur furiosos, invidia et obscuro odio contabescentes; homines omnis boni ignaros, quod aut urbibus prodesse, aut hostes terrere, aut res imperatorias posset in majus provehere. Admoto itaque, sicut veteri more receptum est, divino Evangelio, per quod jurantem defensuros se imperatorum vitam et fidem servaturos, addidere hi et Cantacuzeni nomen, imperii procuratoris. Cumque ad contradicendum aggrediretur Apocaucus, in eum statim quidam irruii stricto gladio, et illud Homericum adjecit,*

obsuero ferrum hoc jam sanguine tinges.

Cul quidem militum multi assensi magno tumultu et clamore aulam impleverunt: ita ut Augustus et illi qui cum ea erant, metu exanimati, Cantacuzeno **587** miserabiliter supplicarent. At is, malevolentiae illorum nulla habita ratione, in medium illico prodiiit. Cujus vultus simul ut affulsit, ex tumultu tempestatisque illius fluctibus tranquillitas rediit, et illius turbinis caligo in serenitatem versa est. Tum ille os aperuit, atque apud imperatricem, et eos qui tum aderant, hanc orationem habuit:

II. « Quod præter opinionem humanitus accidat aliquid iis qui homines sunt, et patientur ii injuriam, qui nec meditati sunt primi, nec intulerunt, id quidem ego non tam iis qui afficiuntur, quam iis qui afficiunt, crimini dandum esse existimo. Cum autem in foveam primi labuntur, qui aliis foderunt, eorum manifesta est culpa qui labuntur: ita ut illis quidem suus casus non longe absit a venia; hi vero ab omni venia quam longissime cadant, et legitimis pœnis se ipsos manifesto obligent. Scilicet cum omnia Deus juste moderetur, et ægris rebus convenientia adhibeat remedia, oportet et nos quoque, illum imitatos, non fovere animo iram in eos qui deliquerint sempiternam; sed in vitæ humanæ mortalem conditionem intuentes, pœnas ab hominibus expetere haud immortales. Alioquin in submissum animadvertere qui velit, non illum afficiat injuria, sed semet ipsum, humanæ videlicet fragilitati palam insultans. Ac repentinae existunt rerum vicissitudines, quæ **588** felicitatem ab aliis ad alios facillime transferunt, timendaque omnibus est cæca temporis volubilitas. Ego certe ita semper mihi ipsi consto, ut similem me rancenseam, qui felici indole assurgit et procerus

Variorum notæ.

(78) Verti, et si qui ex ducibus. Malim ex proceribus, vel ex magistratibus. Boivis.

(79) Homer. Iliad. 1, 505. Boivis.

sursum erigitur. A: is quidem illud habet peculiare, quod ego si haberem, culpa non vacarem. Eum enim si quis per vim in adversam partem inclinet, deinde naturalem libertatem restituat, non continuo idem stat erectus, sed confestim retrorsum fertur et agitur, et aliquandiu auras diverberat, donec vix tandem ad priorem erectumque statum sensim redeat. Mihi vero, quem multi hinc et inde, pacem exosi, alii alias subinde impellunt, spes in Deo collocata est: hoc uno innotuit; ac ne tantillum quidem volo recedere a solita illa clementia. Sed mari objecta rupes, et quidam quasi agger immotus, furentes usque in me qualiscunque pelagi fluctus contemno. Annulos autem, qui mihi plurimi ac multiplices veluti infixi hærent, circumfero, parata navibus præsidia, quæ ex aliohibernisque fluctibus volunt funes suos religare et nodo constringere. Quod si quæ inde casu avulsæ, seu ruptis funibus, seu nodo dissolutæ, in maris voragine ac fluctus delatæ sint, non rupem, non sententiam meam, sed nautarum imprudentiam in culpa esse evidens est. » Ilac tua igitur ab illoratione habita, res 589 compositæ sunt.

σπασθεῖσαι, συμβάν οὕτως πως, εἴτε τῶν κλωδῶν βαγίντων, εἴτε τοῦ δεσμοῦ λυθέντος, ἐξωκλιώσι πρὸς τοὺς πτελοῦς καταβράχτας καὶ κλώδωνας, οὐ τῆς πέτρας οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἐστὶ γνώμης τοθγκλημα ἄλλὰ τῆς τῶν ἐπιδατων προφανῶς ἀβουλίας. » Ἐτε μὲν οὖν οὕτως εἰπόντος ἐκείνου, κατεστορέσθη τὰ πράγματα.

III. Cæterum magni illius sapientia Demosthenis ait pronuntiatque, ex eventu ultimo anteacta quæque æstimari. Ego vero et præstantium virorum bonitatem, et eorum, qui contrariam vivendi rationem secuti sunt, malitiam, principio ac susceptione prima, non perfectione judicandam esse existimo. Nam inde tanquam ex fonte ac radice apparere incipit, bonæ an malæ sint actiones. Itaque agentis cuiusque consilium ii qui diligerenter explorare voluerint, facile hinc perspiciant, non datam esse hominibus nisi rerum inchoandarum potestatem; eventus autem arcana ratione eo de vi quo ignoramus; modo ad id quod maxime spectavimus, modo ad aliud; et optata nunc quidem ex animi plane sententia succedere, pene ita ut non merum accidat id quod optatur, sed aliquid admistum habeat quod minime velimus: ac si aliquis, cum ab Sicilia solvisset, non ad Sardiniam aut ad portus Corsicæ, quo volebat, appulerit; sed in proterrum aliquem ac feroce ventum incidit, qui ab occiduis gurgitibus erumpens et superne tanquam ex insidiis et latebris effusus, appellere ad Crætam coegerit. Idcirco videtur mihi æstimandi hominum seu virtus, seu malitia, non tam ex rerum eventu, quam ex voluntate et proposito. Verum ex iis, quæ postea dicam, vim eorum quæ dixi li cbit planius percipere. Inde enim melius viderit quis consentientes utrinque consecutiones, proportione 590 et convenientia quadam. Namque et principiis extrema et extremis principia perfectissime respondent.

Α δεδῖναι πάντας τὴν ἀτέκμαρτον τοῦ χρόνου φορὴν. "Ἐγωγ" οὖν οὕτως ἔχων ἀεὶ διατελλῶ, ὥστ' εἰσικένοι δοκῶ μοι πτόρθω τινὶ πρὸς τὸ ἔρθιον εὐφυῶς ἀπειθυνομένω· δε ἐκεῖνο κέκτηται πλέον ἰμοῦ, ὅπερ εἰ καὶ αὐτὸς ἐκεκτῆμην, ἡμάρτανον ἄν. Τὸν μὲν γὰρ εἰ τις βίῃ χειρὸς ἐπὶ τὰ ἐμπροσθεν μετακλίνας, ἐπειτα τὴν αὐτονομίαν τῆς φύσεως αὐθις ἐκείνω παρασχοί, οὐ πρὸς τὸ ἔρθιον εὐθὺς ἐκεῖνος φερόμενος ἀτρεμεί· ἀλλ' ἀθρόον ἐπὶ τὰ ὀπισθεν φέρεται καὶ δονεῖται, καὶ θορυβεῖ τὸν ἀέρα μακρὸν τινα χρόνον ἕως ἔφα καὶ μόλις ἐπὶ τὴν προτέραν ἡρέμα τῆς εὐθύτητος ἐκείνης ἀνάλοθι σταδίου. Ἐγὼ δ' ὑπὸ πολλῶν παλασθέντων πολλὰκις ἄλλοτ' ἄλλως τὴν εἰρήνην μισούντων εὐδοῦμενος ἐφ' ἑνὸς ἐρεῖσομαι [P. 365] τόπου, τῆς πρὸς Θετῶν ἐλπίδος, καὶ τῆς συνήθους οὐκ ἐξίστασθαι ἄλλω πρῶτητος οὐδ' ἐπὶ βραχύ. Ἄλλὰ κέτρα γίνονται παρὰ τοὺς καὶ οἶόν τις προβιή: ἀτινακτος, τῶν μαινομένων ἀεὶ κατ' ἐμοῦ τῆς οἰασθῆν θαλάττης βροθίων καταφρονῶν. Κρίτους δὲ τινες οἶον ἐμπροσθεν ἔχω γε κύκλω μάλα τοὶ πλείστους καὶ παντοδαπούς, ἐρεῖσματα δῆπου τῶν βουλομένων ἐκ πελάγους καὶ κλώδωνος ἀλάδων ἐξέκτε:ν καὶ διασμεῖν τοὺς κάλως ἐαυτῶν. Ἄν δὲ τινες ἐντεῦθεν ἀπο-

σπασθεῖσαι, συμβάν οὕτως πως, εἴτε τῶν κλωδῶν βαγίντων, εἴτε τοῦ δεσμοῦ λυθέντος, ἐξωκλιώσι πρὸς τοὺς πτελοῦς καταβράχτας καὶ κλώδωνας, οὐ τῆς πέτρας οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἐστὶ γνώμης τοθγκλημα ἄλλὰ τῆς τῶν ἐπιδατων προφανῶς ἀβουλίας. » Ἐτε μὲν οὖν οὕτως εἰπόντος ἐκείνου, κατεστορέσθη τὰ πράγματα.

Γ. Καὶ ἡ μὲν Δημοσθένους ἐκείνου σοφία, πρὸς τὸ τελευταῖον ἐκθάν τῶν πρὶν ὑπαρξάντων ἑκαστου κρῖνεσθαι, λέγει καὶ ἀποφαίνεται. Ἐγὼ δὲ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν εὐδοκίμησιν, καὶ αὐτὴν τῶν ἐναντικῶν ἐχόντων κηλίαν, οὐκ ἐκ τοῦ τέλους οἶμαι δεῖν ἐξετάζειν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς πρώτης ἐπιβολῆς τῶν πραγμάτων. Ἐκείθεν γὰρ, ὡς ἐκ πηγῆς καὶ βίβης, ἀναλάμπειν ὄρχεται τῶν δρωμένων ἡ ἀρετῆ καὶ ἡ κακία· κἀκεῖθεν ἔξεται συν-ορῶν ἀκριβῶς τοῖς ἀσφαλῶς ἐθέλουσι κρῖνειν τὴν τῶν δρώντων προαίρεσιν, ὅτι καὶ μόνης τῆς ἀρχῆς τῶν πραγμάτων εἶναι κυρίως δίδοται τοῖς ἀνθρώποις· τὰ δὲ τέλη πρὸς ὅπερ οὐκ ἴσμεν ἀπόβρῆσοι φέρουσι λόγοι· νῦν μὲν εἰς δ' σκοπιμώτατον ἦν· νῦν δ' εἰς δ' μή· καὶ νῦν μὲν ἀκραφνῆς· τὸ τῆς γνώμης βουλομένων εἰς τέλος ἐκχωρηθεῖ· νῦν δ' οὐκ ἀμιγῆς· ἀλλὰ μέμιχταί τε καὶ τῶν ἀβουλήτων· ὥσπερ ἄν εἰ τις ὄρας ἐκ Σικελίας οὐκ ἐς Σαρδοῦς καὶ Κύρου τοὺς λιμένας, οὐπερ ἐβούλετ', ἀφίκετο· ἀλλὰ τις ἐκ τῶν ἐσπερίων βαρῶν ἀναβραγαίς καὶ ὑπερεκχυθεῖς ὕβριστης καὶ ἀγέρωχος ἀνεμος, ὥσπερ ἐξ ἐνέδρας καὶ λόγου, βλαίον ἐς Κρήτην αὐτῶν παποῖηται τὸν κατάπλου. Οὕτως ἐμοὶ δοκεῖν οὐκ ἐκ τοῦ τέλους τῶν πρατταμένων εἶναι βέλτιον ἐξετάζειν ἀνδρῶν ἀρετὴν καὶ κακίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς βουλῆς καὶ προαίρεσεως. Ἐξέσται δ' ὁμοῦ καὶ τῶν εἰρησομένων ἐναργεστέρων τὴν τῶν λεχθέντων καρποῦσθαι δύναμιν. Ἐντεῦθεν γὰρ ἄν τις θεῶτα μᾶλλον τὴν ἀκολούθησιν ἐκατέρωθεν συνδεδραμηκυῖαν κατὰ τὸ ἀνάλογον καὶ ἀρμόττον. Ταῖς μὲν γὰρ ἄρχαίς τὰ τέλη, τοῖς δὲ τέλεσι τὰ ἀρχαί τὴν συμφωνίαν ἀκρίβειαν παρέταν εἰλή, εἶναι.

Α. Ἐγνώσται γὰρ ἅπασι, μὴ μόνον Ῥωμαῖοις Α καὶ Ἕλλησιν, ἀλλὰ καὶ ὅσοις ἔθνεσι πολυεπέσοι καὶ βαρβάρους εἶναι συμβέβηκε, μετὰ ποίας κραδότητος καὶ δικαιοσύνης ταῖς ἀρχαῖς ἐχρήσατο τῶν πραγμάτων ὁ Καντακουζηνός· μετὰ ποίας δ' αὖ τῆς μαθηρίας καὶ ἀδικίας ὁ Ἀπόκαυκος. Ἐγνώσται δ' εὖ ὁμοίως, [P. 366] καὶ ὅσους τοὺς διαύλους καὶ τὰ κολασματα μεταξὺ τῶν τῆς κακίας Τελχίνων ὀρχησαμένων, εἰς ὅσον τὰ πράγματα κατηντήχαι τὸ πέρας, τοῦ θεοῦ δικάζοντος καὶ ἀθλοθετοῦντος ἐξ ἀφανούς, καὶ ἀφθόγγου καὶ σιωπώσεως φωνῆς ἀναδιδάσκοντος ἅπαντας, ἀγαθῆς προαιρέσεως ἀρχῆς καὶ πηγῆς προτιθέναι τῶν οὐραίων ἔργων, οἷς πρὸς βουλήσεως ἴσται κατὰ νοῦν προχωρεῖν ἀγαθὸν τὸ γεώργιον. Εἰ μὴ γὰρ ταῖς τῶν ἐμῶν δικαίων καινοφωνίαις; (80) ὁ Καντακουζηνός ὅπως ποτὲ παρενεχθεῖς χώραν ἐκείνοις τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ζῆλον προτενεχθεῖς κατὰ τὴν βασιλίδα Ἄνναν καὶ αὐτῆς ἰδεῖσθαι, κράτιστος ἂν βασιλείων ἔγινετο, καὶ ἔμα τὰ Ῥωμαίων πράγματα μεγίστην ἂν δι' αὐτοῦ τὴν ἐπίθεσιν ἀνελάμβανε. Νῦν δὲ διὰ κακίαν ἄλλων αἰτίας ὁ κραδύτος τῆς τῶν ὄλων ἔδοξεν εἶναι φθορᾶς.

CAPUT VI.

Apocausus incepto non desistit. Cantacuzenum, de se optime meritum, perdere conatur. Persarum lex adversus ingratos. Cladium Romanarum casus. Cantacuzenus imperatricem et patriarcham privatum convenit. Oratio, quædam apud eos habuit. Imperatrix et patriarcha jusjurandum dant et accipiunt. Cantacuzenus multa et præclara meditatatur. Pacis bellique consilia ab eo inita. Propensa erga ipsum voluntas finitimorum populorum.

Α'. Ἐργοὶς γε μὴν αὐτοῖς ὄρων ὁ Ἀπόκαυκος εἰς τὸναν· ἰὼν αὐτῶ τὰ τῆ; κακίας ἑνεδρα προχωροῦντα, C καὶ κακῆς ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐλεγχομένου εἶναι, οὐκ ἤρωθρία τοῖς ἴμοις ἐπιβάλλων ἀεὶ· καὶ ταῦτα τῶν πάλαι σοφῶν θαυμάζοντος; ἀκούων τινός, οὐχ ὅτι πίπλευκέ τις, ἀλλ' ὅτι πίπλευκέ τις. Οὐκ ἐπαινετὴν γὰρ τὴν τοιαύτην ἐνόμιζε τὸλμαν ὁ σοφός, μετὰ γε δι;πουθεν τὸ πολλοῦς ἀπαντῆσαι θανάτου; ἐν τ.λ; θαλαττοῖς ἀγῶσιν, ἐς τοὺς ὁμοίους αὐθι; ἐμβάλλειν κινδύνους.

Β'. Δέον γὰρ, εἰ μὴ τι πλεον, ἐκατέρω τάνδρῃ τῶν τοῦ Καντακουζηνοῦ μεμνημένω δωρεῶν, μὴ μόνον τῆς πρὸς τοῦτον ἀπεχθείας ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ χάριτας ὁμολογεῖν τὰς μεγίστας, καὶ γλώττη καὶ χεῖρ καὶ πᾶσι τρόποις προθυμίας τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι, ὅτι πρὸς; τοσοῦτον ἐξ εὐτελοῦς ἀνήγαγεν ἵψος αὐτόν, ὁ δὲ πάντα δίκαια παραδραμῶν μυρίους D αὐτῶ συνετίθει [P. 367] καὶ συνεσκεύαζε τοὺς θανάτους; οὐδὲ τοὺς τῶν βαρβάρων Περσῶν (81) αἰδομένους νόμους, οἱ τοῖς ἀχαρίστοις νόμιμον ἐπάγουσι κλέψιν, μήτε τὰ πρὸς θεὸν εἶναι λέγοντες τὸν τεσσῶτον; εὐχάριστον, μήτε πρὸς τοὺς γονέας, μήτε μὴν πρὸς τοὺς φίλους. Ἄλλ' ἐχρῆν, ὡς εἴποιεν, ἐκτριβῆ-

IV. Notum videlicet omnibus, non solum Romanis et Græcis, sed et barbaris et aliis quibuscumque gentibus, quanta quidem lenitate et justitia Cantacuzenus in rerum novis sit initiis, quanta autem improbitate et injustitia Apocausus. Notum pariter, post quot repetitos cursus, post quot palæstricos nequissimorum Telchinum saltus, quem ad exitum res perductæ sint; Deo arbitro et præmia statuente ex occulto, multisque et tacitis vocibus omnes homines admonente, ut opera sua ordiantur non ab alio principio ac fonte, quam a bono consilio, si sibi ex sententia provenire laboris sui fructum velint. Itaque nisi Cantacuzenus, novis persecutorum mediarum doctrinis utcunquo abreptus, locum eis dedisset, sicuti Anna imperatrix, invehendæ in Dei Ecclesiam turbidissimæ tempestatis, præstantissimus certe imperatorum fuisset, simulque accepisset Romana res maximam ab eo incrementum. Nunc vero aliorum scelere effectum est, ut qui mitissimus erat perdidisse omnia videretur.

I. Quanquam eventu ipso videret Apocausus, contra quam speraverat, cecidisse sibi fraudes et insidias, ac manifestæ improbitatis argueretur, non tamen erubescēbat eadē semper attentare; idque cum didicisset, miratum esse quemdam ex veteribus sapientibus, non quod navigasset aliquis, 591 sed quod bis navigasset. Minime scilicet laudandam existimabat vir sapiens ejusmodi audaciam, quæ post tot nempe exhausta per mare infestum pericula in eadem rursus incurreret.

II. Cum enim deberet Apocausus, si non amplius aliquid præstare, ac beneficiorum Cantacuzeni memor, non solum omni in eum odio parcere, sed et maximas agere illi gratias, linguaque et manu et quovis officii genere virum remunerari beneficium, a quo esset ex humili ad eum fortunæ gradum evectus; omni tamen violato jure, innumeris ipsi mortes confabatur ac moliebatur, ne Persarum quidem, gentis barbaræ leges reveritus, qui hominibus ingratis legitimas pœnas irrogant; negantque eum, qui talis sit, erga Deum ipsum aut parentes aut amicos grato animo fore. Sed nihil minus oportuit omnes affligi Romanorum urbes

Variorum notæ.

(80) Gregorius hanc libram, et quinque deinceps sequentibus, æxviente in Acidynianos persecutione scripsit, nonnum tamen domo inclusus; imo, ut opinor, ante habitam synodum Palamiticam. Decimum octavum et novem sequentes testatur ipse scripsisse se habita jam synodo, domi manere

jussu et ab monachis custodibus obsessum. Vicesimum octavum, et reliquos usque ad tricesimum octavum, recepta jam libertate, variis temporibus videtur condidisse. Boivin.

(81) Xenoph. lib. 1, *De Cyri inst.* Boivin.

et provincias; ne, ut opinor, vetera simul et recentia gentis delicta impunita essent. Eoque permissum est talia perscelusobrepere malorum instrumenta et causas, nullo alio jure quam ambitione et vana gloria. Sed age illuc redeamus, unde nostra deflexit oratio.

III. Cum, ut dixi, Cantacuzenus intelligeret, non desinere Apocaucum dolos et insidias struere adversus se, et funestissimam conjurationem in caput suum post paulo eruptionem prævideret, imperatricem et patriarcham privatim convenit, et hanc apud eos orationem habuit:

IV. « Profanorum philosophorum præstantissimi **592** contraria eodem tempore eidem rei negant inesse posse. Quod cum ita sit, non video quænam a me possit machina adhiberi, qua duabus rebus isque maxime contrariis divisa cautissime possim exsequi ea quæ decrevi. Nam et toti publicæ rei unum me prospicere, et de omnibus, qui huic imperio subjecti sunt, sollicitum esse, ne quid detrimenti temere ab hostibus accipiant, id quidem omnes trahit ad se animi nervos, omnes vindicæ cogitationes et curas. At eos ipsos vitæ meæ insidiari, quibus consulo, id vero gravissimum cum sit, cogit me omni alia cura abjecta uni providere salutem meam, et quoquo modo parare mihi securitatem. Ejus autem rei emendationem ambobus vobis incumbere oportebat, si quæ æquum erat ea facere voluissetis; vobis, inquam, ad quos ea omnis cura spectat, quorum omne studium in eo poni debet, ut advertatis ac præcidatis quidquid in imperium simul et Ecclesiam succreverit germinis mali, quo in dies augescente corrumpi possit atque omnino deleri utriusque potestatis robur. At vos, cum improbis hominibus clam et crebro colloquentes, eorumque insanis inducti suasionibus, iis ultro assimilamini, qui sinistra manu dextram amputare studeant. Jam vero, si animam mihi uni eripere vellent insidiatores mei, nec eorum insolentissimus gladius per amicos omnes, per omnem stirpem esset pervasurus, quiessem ego fortasse, fortasse etiam non quiessem. **593** Mihi enim nec istuc videtur omnino permissum, ut animam nostram, cujus est dominus alter, depositarii veronon sumus, prodamus ultro et deseramus, antequam liberaverit is, qui dominus est. Sin hoc licet, prodeat aliquis doceatque me, cur olim judices sapientissimi voluerint eos projici insepultos, qui suam in se ipsos dextram armavissent. Perinde enim illud videtur esse quodammodo, ac si quis peregrino solo egressus alienum mancipium vinculis eduxerit, et fugitivum abire jusserit. Quod si ad omnes pariter pertinent et insidias accleratorum hominum, et periculum meum, insanis cri-

ναὶ Ῥωμαίων ἅπασαν πόλιν καὶ χώραν, καὶ αὐτὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας συγγυθῆναι τὰ πράγματα, δι' ἔκτισιν οἴμαι παλαιότερων ἅμα καὶ νεωτέρων τῶ γένους ἁμαρτημάτων. Καὶ διὰ τοῦτο συνεχωρήθη τοιαῦτα παρεισφραθῆναι κακίας ὄργανα καὶ προφάσεις, πλὴν φιλαρχίας καὶ ἐδῆς ματαίας οὐδ' ἐν ἐχούσας τὸ εὐλογον. Ἄλλ' ἐς τὸ πρότερον ἴχνος τοῦ λόγου φέρε ἀνακάμψωμεν.

Γ'. Συνορῶν γάρ, ὡς ἔφημεν, ὁ Καντακουζηνός, δεῖ συσκευάζωμεν αὐτῆς Ἀπόκαυκος οὐ παύεται δόλους καὶ ἐνεδρα κατ' αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἡρεμήσας ἐπιβουλήν ἐπραγείσαν ὕφεται φόνου μεστήν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς, ἰδίᾳ παραλαβὼν ἅμα βασιλεῖ τὸν πατριάρχην τοιάδε φησί·

Δ'. « Τῶν ἔξω σοφῶν (82) οἱ χαριέστεροι τὰναντία κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τῷ αὐτῷ γενέσθαι ὑποκειμένη τῶν ἀμηχάνων εἶναι φασί. Τοῦτου δ' οὕτως ἔχοντος, οὐχ ὅρῳ τίς ἂν ἐμοὶ γένοιτο μηχανή, ἢ μεριζομένη πρὸς δύο τὰναντιώτατα παρέχοιτο δρῆν ἀσφαλῶς ἢ προχειρίσθαι. Τὸ μὲν γὰρ τῶν κοινῶν προνοεῖσθαι πραγμάτων ἀπάντων ἕνα με ὄντα αὐτὸν, καὶ πάντων ἐπιμελεῖσθαι τῶν ὑπαικόντων τῇ βασιλείᾳ ἀνθρώπων μὴ βράβως ὅπῃ τῶν πολεμίων βιάπτεσθαι, πᾶσαν ἔλκει πρὸς ἑαυτὸ δianoian, καὶ πᾶσαν λογισμῶν ὑποτάττει φροντίδα· τὸ δ' αὐτοῖς ἐκείνοις, ὧν προνοήσθαι, ἐπιβούλους κεχρηθῆναι κατὰ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς, τοῦτο δὲ παγγάλεπον ὅν ἀναγκάζει πάντων ἀποστάντα με τῶν ἄλλων φροντίδων μόνη; τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς; προνοεῖσθαι, καὶ τὴν οἰκίαν ἀσφάλειαν ἐκπαντὸς πραγματεῦσθαι τρόπου. Τοῦτου δὲ τὴν διέρθωσιν ἄμφοιν ὑμῖν ἀνηρτῆσθαι ἐχρῆν, εἰ τὰ δίκαια πράττειν ἐβούλεσθε, οἷς χρέος ἄπαν ἀνῆπται πᾶσι τρόποις ἐπαίγεσθαι ἀποτρέπιν καὶ ἀποκόπτειν, εἴτι που κατὰ τε τῶν τῆς βασιλείας ὁμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑπόφθοιτο κακίας βλάστημα, ὃ λυμανεῖται προβαῖνον εἰς ἀβύσσιν καὶ ἄπαν δρῆν ἀφανεῖ τὸ κράτος ἄμφοιν. Ὑμεῖς δὲ μοθηροὶ; ἀνδράσι λάθρα καὶ συγῆ κοινολογούμενοι, καὶ τῆς αὐτῶν παραλόγοις ἐπόμενοι λόγοις, τῇ ἀριστερῇ χειρὶ τὴν δεξιάν ἀποκόπτειν ἐπειγομένοις ἐκόντες εὐόκατε. Ἐπειτα εἰ μὲν ἐμοῦ τὴν ψυχὴν ἐξάγειν τοῦ σώματος τοῖς ἐπιβούλοις ἦν πρὸς βουλήσεως μόνου, καὶ μὴ κατὰ παντὸς ἐχώρει, τῶν τε φίλων καὶ τῶν ἐχθρῶν; τὸ τῆς σφῶν ἀναίδειας ἕξρος, ἴσως μὲν ἐστίγων ἂν ἴσως δ' οὐ. Οὐ γὰρ πάνυ μοι φαίνεται θεμιτὸν οὐδὲ τούτο, προδιδόναι τὴν ἑαυτοῦ τις ἐκὼν γε εἶνα: ψυχὴν, ἄλλου κτήμα καὶ παρακαταθήκην [P. 368] οὕσαν πρὶν πρὸς τοῦ δεσπότου γενέσθαι τὴν λύσιν. Εἰ δ' οὖν, φρασάτω τις ἐμὸν παραβῶν, ὅτου χάριν ἀτάφως τῶν πάλαι δικαστῶν οἱ σοφώτεροι βικτεῖσθαι κατεψήφισαντο, ὧν αἱ χεῖρες κατ' ἑαυτῶν ἐστρατεύσαντο. Ὅμοιον γὰρ εἶναι πως δοκεῖ τὸ τοσούτον, ὥσπερ ἂν εἰ τις ἐξ ἄλλοδαπῆς λῶν ἄλλου ἐσμώτην δραπετὴν ἐργάσαιτο. Εἰ δὲ πρὸς ἄπαντας ἄρδην ὁμοίως διαβαῖνοι τὰ τε τῆς ἐπιβουλῆς; τῶν μοθηρῶν καὶ τοῦ γε κινδύνου τοῦμοῦ, μανίας οὐκ

Variorum notæ.

(82) Cantacuz. lib. III, cap. 5. Ducang.

ἂν ἐλεύθερον ἐς τέλος εἶη τὸ σιγῆν. Εἰ δ' ἀκίβδηλος ἂν
 μὲν ὁμῶν ἢ πρόθεσις ἐμοὶ τετήρηται μέχρι νῦν,
 ὑπερχεισθε δ' ἔτι καὶ τὴν ἐφεξῆς συντήρησιν αὐτῆς
 τὸ παράπαν διαφυλάξαι κακίας πάσης ἀμέθεκτον,
 καὶ ὅσα κατὰ τῆς ἐμῆς ὁμολίας μαίνεται ψυχῆς,
 ἔτοιμος αὖθις ἐγὼ τὴν τε ὑμετέραν ἀρετὴν παραίνεσιν
 δέξομαι, καὶ ὁμοῦ τὰς τοῦ μακαρίτου βασιλέως περὶ
 τῆς τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐπιτροπῆς τε καὶ
 διοικήσεως ἐντολάς. Τοῦτο δ' οὐκ ἄλλως ἀναμφι-
 σβήτητον ἂν γένοιτο πᾶσιν ἡμῖν, πρὶν ἔνορχον ἡμῖν
 τὴν ὑπόθεσιν καταστήσαι, καθὰ πολλαχῆ καὶ πολ-
 λάκις ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων πραγμάτων ἀμφι-
 σβήτηται εἰσθε γίνεσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐμοὶ καταφύ-
 γιον ἀσφαλὲς ἐν τῷ παρόντι δοκεῖ, καταστορέσαι
 θυμῶν πᾶσαν ἐμῆς ψυχῆς ὑπόψιν καὶ λογισμῶν
 τρικυβάν. Εἶναι γὰρ καὶ βοτάνην Ἀσκληπιάδα φασὶ
 τοῖς λύκοις θανάσιμον, ὅφ' ἦν καὶ ἀλώπεξι προσι-
 ούσαις ἀπόδωκε καθυδῆν περιεστίν. Εἰ οὖν καὶ
 τοῖς ἀλόγοις εὐμήχανόν πως ἢ ἀνάγκη πρὸς σωτη-
 ρίαν γίνεται, ἄμεινον δὴπου τοῖς λόγῳ καὶ νῦν συμ-
 φυεῖ κατηρμένους ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπικινδύνοις πράγ-
 μασι ἐγγύας ἀπαιτεῖν, ὁπίσαι πρὸς τὴν δι' ἔρκων
 καταφύγουσι πίστωσιν. Ἀμειψάμην δ' ἂν καὶ αὐ-
 τὰς ὑμᾶς τοῖς παραπληροῖς, εἰ μὴ ἱκανὰ πρὸς ἀσφα-
 λείαν πίστειας τὰ προὑπηρηγμένα δοκοῖη. Ἐν γὰρ
 ἐξουσίᾳ γενόμενος τοῦ τῆς αὐτοκρατορίας περιβι-
 λήσθαι τὸ σχῆμα, πρὸς ἐσχάτας ἡδὴ τοῦ βασιλέως
 ἐντος κινᾶς, ὅτε καὶ σὺν τοῖς δυσὶν υἱέσιν ἐκείνου
 τῶν βασιλείων ἔνδον αὐτῷ γενόμενος φρουραῖς
 στρατιωτικαῖς ἠσφαλισάμην αὐτὰ, μηδὲνς ἀντι-
 πράττοντος, ἀλλὰ πάντων ὑπεπηγῆτων τῷ θεῷ, οὐ
 ταυτὸν πέπονθα τοῖς παρ' ἀξίαν ἐντυχοῦσί τινα θη-
 σαυρῶν, καὶ ἄμφοτέροις τὸ τῆς ψυχῆς ἀναμιμνήσκειν
 τοῦ ἔρωτος φίλτρον ἐπιγομένους· ἀλλ' ἔμεινα τῶν
 τῆς ἐξαρχῆς προθέσεως ὄρων ἐντός. Πολλῶν δὲ δι-
 κῶν σαφέστερον ἐξουσία καὶ πλοῦτος καὶ αὐτόνομος
 δύναμις γινώμην ἀνθρώπων δηλοῦσιν, ἢ πενία καὶ
 ὑπεσχότανος διαίτα. Τῷ γὰρ ἀκουσίῳ βίαι, ἐνίων τὰ
 ἦδη τυραννόμενα λανθάνει διὰ μακροῦ τὰς τῶν
 ἐξωθεν [P. 369] χρίσεις τῆς ἀληθείας καταψευδό-
 μενα. Ἐν μὲν οὖν ἐκείνῳ μετὰ τὴν τοῦ βασιλέως τελευ-
 τὴν τῆς ἐμῆς καθαρότητος παραστατικόν, καὶ ἅμα τῆς
 ὁμῶν δειλιάς ἀναιρετικόν, ὅτι παρὴν ἐκ τοῦ βῆπτου
 τὸ βασιλεῖον περιζώσασθαι κράτος, οὔτε πέπραχα
 τοιοῦτον οὐδὲν, οὔτε βεβούλευμα, ἀλλ' ἔμεινα
 πάμπαν τῶν ὄρων τῆς εἰθισμένης τάξεως ἔνδον,
 ἀκήρατον συντηρῶν τὸ φρονῶν τῆς ψυχῆς. Οὐ
 γὰρ τισούτων ἀνθρώποις ἀρέσκων ἔκριναι δεῖν,
 ἔσον τῷ τῶν ἀδελφῶν ἐπόπτῃ Θεῷ. Οἱ μὲν γὰρ
 τῶν δρωμένων ἐς τοῦφανῆς καθίστανται μάρτυρες
 μόνων, οὐ καὶ παραλογισσάσθαι ἔξεστιν ἐνλίστε, εἰ
 τις τοὺς τῆς κακίας καρποὺς τοῖς τῆς ἀρετῆς ὑπο-
 εἰθῆσαι σχήμασι τε καὶ χρώμασι. Θεὸς δ' ἐν αὐτοῖς
 πρὸ τῶν ἔργων τοῖς τῆς καρδίας κινήμασιν ἐρεῖδει
 τὰ τῆς ἐξετάσεως ἔχνη, καὶ τὸ βῆμα τῆς δίκης ἐν
 οὐραῖς συγκροτεῖ τῶν λογισμῶν ταῖς ἀρχαῖς, ἐνθα
 χῶραν οὐκ ἔχει σχῆμα καὶ χρῶμα καλύπτειν, εἰ τι
 κακίας ἐκεῖ παραφαίνεσθαι βούλοιο βλάστημα.
 Αὐτότερον δὲ, τὸ παρὸν, δ' καὶ πάσης κίπτεται κα-

men haud effugerim, si perpetuo sileam. Si vero
 voluntatem erga me sinceram hucusque retinueritis,
 eamque pollicemini servatum iri a vobis in poste-
 rum expertem omnis malignitatis, alienamque ab
 omni molitione, quæ sit salutis meæ infesta, para-
 tus deinceps ego sum vestræ petitionis rationem jam
 nunc habere, simulque mandatorum, quæ divus
 imperator de imperii hujus tutela et administra-
 tione scripsit. Id autem nobis omnibus non aliter
 stabile et certum fuerit, nisi jurejurando pactio
 firmata sit, quemadmodum passim et sæpe fieri
 solet in disceptationibus rerum quotidianarum. Per-
 fugium enim illud tutum mihi videtur in præsentî,
 idemque par omnibus animi mei suspicionibus, om-
 nibus curarum fluctibus comprimendis. Nempe et
 herbarum testantur medici exstare lupis mortiferam,
 sub qua vulpeculis tuto liceat obdormiscere. Si
 igitur et brutis animantibus **594** ipsa necessitas
 quasdam salutis tuendæ artes suggerit, quanto nos
 magis, qui ratione insitæque intelligentia pollemus,
 postulare æquum est, rebus dubiis ac suspectis ut
 nobis caveatur iis omnibus cautionibus, quæ fidem
 jurejurando sanciant. Referam autem vobis paria
 et ipse, si præteritæ res ad fidei confirmationem
 non satis esse videantur. Certe cum penes me esset
 imperatoriæ potestatis induere insignia, extremum
 spiritum jam exhalante imperatore, tum scilicet
 cum palatium, in quo cum duobus defuncti filijs
 versabar, præsidio muniebam militari, nemine ob-
 sistente, omnibus metu prostratis, non idem mihi
 accidit atque illis, qui in thesaurum aliquem in-
 cidunt minime digni, et manu utraque gestiunt
 ardentem animi libidinem explere; sed me intra
 pristini instituti limites continui. At potentia et
 opes et quæ sui juris est libertas, qua quis mente
 sit declarant multo certius, quam inops et manci-
 pata alteri vita. Quorumdam enim mores necessi-
 tate tantquam vi tyrannica oppressi aliorum homi-
 num opinionem sic fallant, ut diu mendacium ve-
 ritati prævaleat. Una igitur res hæc post mortem
 imperatoris et meam integritatem satis commendat,
 et vos liberat metu, quod facili labore potestatem
 mihi imperatoriam arrogare cum possem, nec tale
 admisi quidquam nec cogitavi, sed omnino intra
 officii consueti limites incorrupta animi modera-
 tione steti. Placendum enim putavi non tam ho-
 minibus quam Deo, qui occulta perspicit. Illi
 quippe testes **595** existunt eorum duntaxat quæ
 palam fiunt, et aliquando possunt decipi, si quis
 vitia sua imagine et colore virtutis obtexat. Deus
 vero ipsis illis, qui actiones antecedunt, motibus
 cordis examinis sui vestigia imprimi, et justitiæ
 tribunal in ipsis figit cogitationum radicibus, ubi
 umbra et specie celari non potest, si quis inde
 labore sese trudere improbitatis factus. Altera res
 est id quod nunc accidit. Est autem illud summæ
 improbitatis. Vos enim cum oporteret, meam reve-
 ritos clementiam et æquitatem, omni studio ma-
 nuque et lingua navare mihi operam quietos, ou-

nique sollicitudinis expertes; vos, inquam...., sed A
sistere satius est, ac rem omnem Deo permittere. »

μήτου; ἀπρόειδός, ὁμοίως δὲ... ἀλλὰ σιωπῆν ἔμεινον θεῶν τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντας. »

V. Abrupto igitur ibi orationis cursu, datoque et accepto tam ab Augusta quam a patriarcha jurejurando, nihil omnino facturos aut meditatos eos insidiöse, surgit Cantacuzenus et foras exit.

VI. Jamque erat in eo totus, ut exercitum educere et iis finem imponere pararet, quæ pridem bene decreta essent. Erant autem illa; possessiones omnibus copiis distribuendæ; tum congiarium et largitiones, et pecuniæ jam olim debitæ integra de suo solutio (pecuniæ enim penuria tum temporis fœcus laborabat, nec erat unde snppeditarentur bi sumptus); expeditiones deinde adversus hæc, qui circumstabant; quorum alii pridem adorti erant diripiebantque impune Romanas urbes et provincias, quotquot ob oculos positæ 596 essent; alii propter subitam imperatoris mortem ad prædam sese jam accinxerant.

VII. Sed et litteræ ei multæ multis ex locis clam afferebantur Acarnanum, Triballorum, Thessalorum et Latinorum Peloponnesiorum: qui se omnes ei obsequentes fore pollicebantur. Magnifico enim et generoso illius animo delectati utro se suasque urbes dedere illi decreverant. Atque ille meditabatur omnia deinceps circumcundo Romanæ potestati subijcere, et eos quidem legitimo amicitia fœdere sibi conciliare, qui se in fidem ejus utro conferre mallent; quibus vero animus esset resistendi, cum iis bello et armis decernere.

Α κίας ὑπεροχῆν. Δίον γὰρ τὴν ἐμὴν ἐκείνην αἰθερῶν πρακτικὰ καὶ δικαιοσύνην διη γνώμη καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ συναρθεῖσα. πράξεισι ταῖς ἐμοῖς καθ' ἑμέου; ἀπρόειδός, ὁμοίως δὲ... ἀλλὰ σιωπῆν ἔμεινον θεῶν τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντας. »

Ε'. Ὁ μὲν οὖν Καντακουζηνὸς ἐνταυτοῖς κατακλιθεὶς; τοῦ λόγου τὸν δρόμον, καὶ ὄρκους δοῦς καὶ λαδῶν πρὸς τὴν βασιλίδος; πρὸς; τὴν τοῦ πατριάρχου, μηδὲν τὸ παράπαν ἐπιβουλον μήτε δράσαι μήτε βουθεύσασθαι, ἀναστὰς ἔβηε τοῦ βήματος;.

Ζ'. Καὶ ἦν εὖθις εὐθὺς ἐν ἐτοιμασίᾳ τῆς ἐκστρατείας καὶ τοῦ πρὸς τέρρα; ἀγειν τὰ πάλαι καλῶς βουλευθέντα. Τὰ δ' ἦν, πρῶτον μὲν διανομαὶ κτημάτων πρὸς ἅπαν τὸ στρατιωτικόν; ἔτι τε δωρεαὶ καὶ χάριτες καὶ τῶν πρὶν ὀφλημάτων ἐκτίσεις; ἐκ τῶν οἰκείων χρημάτων αὐτοτελῆ τὴν διάρκειαν ἔχουσαι; χρημάτων γὰρ ἡνικαυτε καὶ τοιαύτης δαπάνης ἐσπένδιε γὰρ βασιλικὰ πρυτανεῖα. ἔπειτα ἐκστρατεῖαι κατὰ τῶν πέριξ ἐχθρῶν. ὧν οἱ μὲν ἐκτείνοντο πάλαι καὶ τῆς Ῥωμαίων ἐδῆσον ἀνέδη; ὅσοιαι πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκείνοις ἔκειντο πόλεις ἤμει καὶ χῶραι; οἱ δ' ἐν παρασκευῇ τοῦ ληστειῶν ἦσαν ἡδὴ διὰ τὴν τοῦ βασιλέως; αἰφνίδιον τελευτήν.

Ζ'. Ἦκον δ' αὐτῷ καὶ γράμματα λάθρα πολλὰ πολυλόγητον ἐκ τῆς Ἀκαρνάνων καὶ Τριβιλλῶν ἐκ τῆς Θεσσαλῶν καὶ Πελοποννησίων Λατίνων (83), τὴν σφῶν ὑποταγὴν ὀπισθοπονεῖν. Ἀρραχόμενοι γὰρ αἱ τῆ αὐτοῦ μεγαλοπρεπεῖα καὶ εὐγενεῖα διαθέσει τῆς γνώμης, ἐκόντες αὐτῷ προηροῦντο σφῆ; τὴν αὐτοῦς προδιδόναί τε καὶ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἐκείνοι. Καὶ ἦν ἐν μελέτῃ λοιπῶν [P. 370] περιῶν, ἅπαντα Ῥωμαίοις ὀπήσασθαι πεπραχέναι; οἷς μὲν ἐντὴν ἔκοντι προσχωρεῖν, νόμοι; δεξιούσθαι φίλια; οἷς δὲ πρὸς βουλήσεως; ἀνθίστασθαι, τοῦτους δ' ὀπλων καὶ μάχης τῆ κρίσει παραχωρεῖν.

CAPUT VII.

Cantacuzenus in Mysos exercitum caucit. Iis sibi reconciliatis, Thraciam frustrat et præsihiis nunti. Futurus Amurii aduentus nuntiatur. Persicorum austrarum varia fortuna. Amurii, Lydiæ et Ionie princeps, reliquis potentior. Maris imperio potitur. Cantacuzeni amicus fidelissimus. Ejus auctoritatem oppugnata defensurus magnam classem apparat. Eodem jubente domi remanet. Veteri Romanorum potentia. Ejus imago quædam sub Cantacuzeno oblata. Spes bello civili exstinctæ.

I. Caterum ordo Arcturo profectus Byzantio in Thraciam circa Mysorum et Romanorum confinia priam castrametatus est, duabus de causis: aut enim perterrito Alexandro, Mysorum rege, antiqua renovatum et confirmatum iri fœdera; aut remota permissum iri armorum judicio. Neque enim par erat, in Thessalorum, aut Triballorum fines ingredi, relicto post se illius exercitu, qui fulminis ejusdem instar impendens de propinquo minaturus esset Thraciæ. Reconciliatione itaque ex animi eotentia et nullo negotio facta, circumire inde cœpit Thraciæ urbes et provincias, omnia oculis

Α'. Μετὰ μόντοις τὰς τοῦ Ἀρκτουροῦ ἐπιτολὰς; (84) ἄρας ἐς Θράκην ἐκ Βυζαντίου περὶ τὰ μεθῆρια τῶν τε Μυσῶν καὶ Ῥωμαίων περιφανῶς καταστρατοπέδευσε, δοῦν ἐνεκα; ἢ γὰρ, δεισαντες; Ἀλεξάνδρου, τοῦ τῶν Μυσῶν βασιλέως (83), τὰς πρὶν ἀνανεώσασθαι καὶ κυρῶσαι σπονδά; ἢ πολέμῳ τὴν τῶν πραγμάτων ἐπιτρέψαι κρίσιν. Οὐ γὰρ ἦν σιχὸς εἰς Θεσσαλοῦς τε καὶ Τριβαλλοῦς ἀπίδντας; κατόπιν ἀρεῖναι τὴν τούτου μάχην, ὡσπερ τινὰ κεραυθὸν ἐγγύθεν κατὰ τῆς Θράκης ἐπαιρουόμενον. Ὅθεν καὶ κατὰ τὸ τῆς γνώμης βουλούμενον τὰς διαλύσεις; ῥῆστα καταπραξάμενος περιῆναι τὰς Θρακικὰς πό-

Variorum notæ.

(83) Quibus tum præerat. DUCANE.

(84) Anno Christi 1341, quo anno oriebatur Arcturus die 26 vel 27 mensis Augusti. Vide Michaelis Angeli Blondi Tabulas annuas. BOVIN.

(85) Is Sismacum Michaelis decessoris filium

qui post patris eadem Constantinopolin se receperat, sibi in manus tradi tum contentebat, ac renuenti Augustæ bellum minabatur. Cantacuzen. lib. III, cap. 7. DUCANE.

ἰται· καὶ χώρας περισκοπῶν, καὶ ἀναλόγουις ποιούμενος αὐταῖς τὰς φρουράς· ἐκεῖθεν ἄχρι Καλλιουπόλεως· ἔνθα δὴ καὶ ναυτικῆν ἠχηκίαι δύναμιν πεμπληθῆ τῶν Περσῶν ἐξ Ἀσίας· εἰς Εὐρώπην μὲλλουσαν διαβαίνειν ἐπὶ πονήρῳ τῆς Θράκης· καὶ τῶν ἐν ταύτῃ Ῥωμαϊκῶν χωρῶν καὶ πόλεων, ναυαρχούντος καὶ τὸν τοιοῦτον ἄγοντος στόλου ἐνόσ τεως, ὄνομα Ἀμούρ (86).

B. Εἰς γὰρ σατραπίας διαιρεθείσας τῆς τῶν Περσῶν ἀρχῆς, ὡς ἀνωτέρω (87) περὶ τούτων εἰρήκειμεν πλατύτερον, ἄλλοι ἄλλα τῶν παραλίων διέλαχον τῆς Ἀσίας· οὗς οἱ ἀπίγονοι τοῦ χρόνου βέροντος διαδεξάμενοι, οἱ μὲν διὰ σύνεσιν καὶ ἐμπειρίαν πολεμικῆν εἰς μείζον προεκροφάει τὴν τοῦ κλήρου διαδοχὴν ἐπεπράχασαν· οἱ δὲ νωθρότητι διανοίας τοῖς οὖσι μόλις ἐπέμειναν. Εἰσι δ' οἱ καὶ τῶν ὄντων τελείως ἐξεπεπτώχεσαν. Τούτων τοίνυν ἀπάντων ἰσχυρότερος ἔ' Ἀμούρ ἐγεγόνει, σπουδῆ καὶ τόλμῃ χρησάμενος ὑπὲρ τοῦς ἄλλους. Λυδίας γὰρ καὶ Ἰωνίας οὗτος ὢν ἡγεμῶν (88) ναυτικοῦ τε στόλου τὴν θάλασσαν ἐμπέπληκε καὶ φοβερός ἐν βραχεῖ μὴ ὅτι ταῖς ἐν Αἰγαίῳ νήσοις ἐγένετο θαλαττοκρατῶν, ἀλλὰ καὶ Εὐβοεῦσι, καὶ Πελοποννησίοις, Κρησί τε καὶ Ῥοδίοις, [P. 371] καὶ πάσῃ τῇ ἐκ Θεσσαλίας ἄχρι Βυζαντίου παραλίῳ. Τούτους γὰρ ἅπαντας ἐπόστα βούλοιο ναυστολῶν τε ἐδήσῃ καὶ φόρου· ἐτρίσιον· συνῆγε μάλαι τοὶ βρῖθοντα· ἐξ αὐτῶν.

C. Οὗτος οὖν ἐκ πολλοῦ, τῆς τοῦ Καντακουζηνῶ φήμης μετὰ πρώτων καὶ ὄμων μακρῶν διὰ πάσης πορευομένης γῆς καὶ θαλάττης, ἐραστῆς ἐγεγόνει πάνυ τοι σφόδρα διάπυρος, καὶ φιλιαν τηρήσειν αὐθαίρετον ἐπηγγεῖλάτο διὰ βίου παντὸς αὐτῷ τε καὶ παῖσι διαδόχοις αὐτοῦ. Καὶ μέντοι καὶ τοιαύτην αὐτῇ εἰς τέλος τετήρηκεν, ὅταν οἶμαι οὐδ' ὁ πᾶς ἀλλοτῶν παρέδειξεν αἰῶν. Καὶ τοῦτο προῖόντων ἡμῶν αἱ κατὰ τὴν ἀρμόττουσαν χώραν ἀφηγήσεις, τῆς ἀληθείας οὐκ ἐκχωροῦσαι, σαφηνισοῦσι τοῖς πᾶσιν ἐς τὰ κριτέ·. Νῦν δὲ μόνον τὸ τῇ παρουσίῃ χροεῖα περὶ αὐτοῦ προσήκον εἰπόντες ἀπαλλαξόμεθα.

D. Τοῦ γὰρ βασιλέως τελευτήσαντος ἤδη, καὶ φήμης διαδοθείσης, ὡς βασιλικῆς τυραννηθέντες τῶν τῆς βασιλικῆς γεροσείας ἐνοιο τὴν τοῦ Καντακουζηνῶ καθελείν ἐπεχείρησαν ὄβζαν, σατραπικοῦ τινο· ουτος· ἐγεγόνει πλήρη· θυμοῦ καὶ βίαιας ὀργῆς· καὶ ἅμα πεμπόλλων ἐμπέπλησας νεῶν τὸ τῶν Συμυρναίων ἐπίνοιον ἐμελλε τὴν ταχίστην, ὡς ἔφαμεν, διαβαίνειν ἐπὶ κακῷ τῶν ἄχρι Βυζαντίου Θρακικῶν χωρῶν καὶ πόλεων. Ταῦτα ἐπειδὴ περὶ Χεβρόνησον ἀκηκείνα· συνεπεπτώχε· Καντακουζηνῶ, διὰ σπουδῆς ἐγεγόνει μακρῶ· πέμψαντα, τὸν τοιοῦ-

A perlustrando, et praesidiis, prout necesse erat muniendo, hinc usque Calliupolin; quo et Persarum navalem exercitum numerosissimum 597 tractum iri ex Asia in Europam audierat, Thraciae infestum, provinciisque et urbibus, quas Romani illuc haberent; praefectum autem et ducentem esse illius classis quendam, nomine Amur.

II. In satrapiis enim divisio Persarum imperio, ut alicubi fusius de his disserentes supra diximus, alii alias sortiti sunt maritimas Asiae regiones. Quas cum nepotes a majoribus procedente tempore accepissent, alii industria sua et rei bellicae scientia effecerant, ut haereditas illa majorem in modum ampliaretur; alii ob ingenii tarditatem vix sua retinuerant; alii denique etiam suarum rerum possessione omnino exciderant. Hos omnes Amurium potentia superabat. Namque hic cum Lydiae praesesset et Ioniae, navalibus copiis mare implevit; et illius imperio potitus evasit brevi metuendus, non insulis modo Aegaei, sed et Eubœensibus, et Peloponnesiis, et Cretensibus, et Rhodiis, et toti mariumae regioni, quae a Thessalia Byzantium usque extenditur. Hos enim omnes, quoties libitum esset, navibus advectus diripiebat, rogebatque ab iis gravissima quotannis tributa.

III. Ille igitur jampridem Cantacuzeni, ejus fama multo plausu et maximis laudibus celebrata totum terrarum ac maris orbem peragraverat ardentissimo amore captus fuerat, et ingenuam ac voluntariam promiserat se, quoad victurus esset, servaturum esse amicitiam cum eo, et cum liberis, quos habiturus ille esset successores. Et certe talem eam ad extremum usque spiritum servavit, 598 qualem nec tota retro antiquitas alibi (ut opinor) ostendit. Quod nos quidem infra suo loco accurate omnibus declarabimus, ita quaeque narraturi, ut nunquam a vero deflecturi simus. Nunc autem, ubi id quod ad praesens institutum pertinet de eo dixerimus, ad alia veniemus.

IV. Mortuo jam imperatore, fama quoque dispersa, cruciatus invidia quosdam ex palatinis senatoribus Cantacuzeni auctoritatem conari evertere, furorē ille quodam satrapico violenta quae ira percipit fuerat; statimque impleverat maxima navium copia portum Smyrnaeorum, quamprimum (ut dixi) trajecturus, Thracumque urbes et agros Byzantium usque afflicurus. Id cum Cantacuzenus circa Chersonesum casu rescivisset, omni diligentia missis legatis providit, ut classis illius impetus quam celerissime inhiberetur. Quod quidem dicto citius

Variorum notæ.

(86) Cantacuzen. d. cap. Ἀμούρ ὁ τοῦ Αἰτίην, τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δυνατῶτατος. Agit de hoc satrapa Turcico sibi non semel Laonicus, lib. 1, pag. 7, 12, edit Reg. Ὁμούρ appellat. Vide Leunclav. in Pandectæ Turcico, n. 15. Alterius Turcici pariter satrapæ ejusdem nominis meminit Pachym. lib. x, cap. 25, sub Andronico seniore. Ducang.

(87) Lib. vii, cap. 1, sect. 1. Boivin.

(88) Illis temporibus Sarchanem Lydiae praefuisse tradit Cantacuzenus, Hist. lib. iii, cap. 9. Eundem lib. ii, cap. 15, Ioniae satrapam facit. Itaque Amurium divisum cum Sarchane eorum provinciarum imperium habuit. Boivin.

perfectum est. Facilius enim quam jubenti domino **A** servus, Cantacuzeni precibus cessit ac paruit barbaricus ille spiritus. Id quidem magnum, et audientium animis plurimum movet admittationis. Verum id si quis velit cum akis conferre amoris significationibus, quas Cantacuzeno idem postea dedit, minimum certe ac levissimum esse judicabitur.

φίλλαν δείγμασι παρεξτάζειν θέλει, πολλοστημόριον

V. Ego vero inter hæc ad veterem rei Romanæ potentiam animum retuli, ac tempora illa sum recordatus, quibus unum populi Romani edictum, terra et mari peragratis, u ortales omnes percellerat, et pæne exanimabat **599** metu: nec Asia in Europam gladium distringebat, nec vicissim Europa in Asiam; sed quæcunque infensa fuerant, concordia fœdere jungebantur; et Cilix quidem per Bithyniam inermis vadebat, et itidem Thrax per Italiam: Sauromataæ vero, per Græciam quasi læderatam euntes, et Panathenæorum spectatores aderant, et cutulibus in ludis, qui quadriennio quoque exeunte Olympiæ celebrabantur, de palma certabant. Tum cogitavi mecum tacite, simile aliquid nostra ætate existiturum fuisse, si de medio penitus sublata fuissent semina omnium barbarum, quæ adversus Cantacuzenum Apocaucus suscitavit. Esto.

των τὴν ταχίστην ἀναχαιτίζεται στόλον. Ὁ δὴ καὶ θαύτων ἢ λόγος εἰπὼν ἐγεγόνει, ῥῆτον ἢ κατὰ τοῦτον δεσπότου κελύοντος, τοῖς τοῦ Καντακουζηνοῦ γράμμασιν ὑπειζωντος καὶ ὑπερβόουτος τοῦ βαρβαρικοῦ φρονήματος ἐκείνου. Τοῦτο μέγιστον μὲν, καὶ μακρὰν τινα ἤκει κομίζον τὴν ἐκπληξίν ταῖς τῶν ἀκούοντων ψυχαῖς. Ἐἰ τις δ' αὐτὸ τοῖς ἐφεξῆς τοῦ ἀνδρὸς ὑπὲρ τοῦ Καντακουζηνοῦ πεπραγμένοις πρὸς ἂν τὸ βραχυτάτον εἶναι λογισάτω.

Ε'. Ἐγὼ δὲ καὶ πρὸς τὸ πάλαι τῆς Ῥώμης χρότος ἐκείνου τὸν νοῦν ἀνήνεγκα, καὶ ἀνεμνήσθην, ὅπως πρόσταγμα ἐν τότε Ῥωμαϊκῶν, πᾶσαν ἐκπορευόμενον γῆν τε καὶ θάλατταν, κατέπληττειν ἄπαντας, καὶ τῷ δεῖε μικροῦ καὶ ἀποθήσκειν ἐποίησεν: καὶ οὕτ' Ἄσια κατ' Εὐρώπης μάχιμοι ἐκίνε: ξίφος, ὅτε τουναντιον αὐτῶν ἄλλ' ἄπαν ἐναντιπράττον ἐξ ἐνσπονδον ἐκίρνωτο σύμπαντων καὶ Κίλιξ μὲν διὰ Βιθυνίας ὁσπλος ἐπορευέτο, καὶ Θρᾶξ διὰ τῆς Ἰταλίας ὁμοίως: καὶ ὡς διὰ φίλιας Σαυρομάται τῆς Ἑλλάδος ἰόντες τῶν τε Παρθηναίων ἦσαν θιαταὶ καὶ ταῖς ἐν Ὀλυμπίᾳ [P. 372] καθίστατο τετραετηρικαῖς ἀρματηλασίαις ἀνθαμίλλοι: καὶ ἰλογοσάμην κατ' ἑμαυτὸν, ὡς καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν τοιοῦτόν τι συνέβαινεν ἂν, εἰ κάμπαν ἐκ μέσου τὰ τῆς συγχύσπως ἀπῆλλακτο σπέρματα, ὅσα κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ συνεκτεύεσεν Ἀπόκαυκος. Εἴεν.

CAPUT VIII.

Imperatrix ægrotat. Apocaucus pœnæ metu in castellum Epibataram se recipit. Patriarcha pro eo apud imperatricem agit. Cantacuzenus Byzantium redit. Patriarchæ inconstantium mollibus verbis castigat. Jusjurandum duplex ab eo accipit horrendis execrationibus confirmatum. Rursum urbe egreditur. Magnam pecuniæ vim et omnis generis vasa exportat. Earum rerum usus. Apocaucus, suo castello inclusus, Cantacuzeno insultat. Hujus responsum.

I. Sed cum illic Cantacuzenus audivisset, imperatricem Annam morbo esse correptam, et Apocaucum ad suum illud perversissimum ingenium rediisse, deprehensumque ad castellum Epibataram præ metu aufugisse; patriarcham autem imperatricis aures pro illo indesinenter obtundere, ac precibus fatigare; exercitum ultra tendentem inhibuit: ipse autem Byzantium quam citissime rediit. Ac Angustam quidem convalescentem, et morbo illo, quo fuerat correpta, levatam offendit. Patriarcham autem separatim convenit, illius pusillum animum mollibus dictis castigavit, eaque commemoravit, quibus facilitatem morum in illo, et levitatem ingenii scite ac prudenter perstringeret. Eum nempe, cui serum esset contentio, cujus facta linguæ adversarentur, aut qui ipse potius cum suis palam dictis pugnaret, **600** aliis dissidentibus atque inter se pugnantibus haudquaquam persuasurum esse, ut in concordiam redirent, seditionibusque abstinerent.

II. Novum deinde jusjurandum, præter illud superius, exegit. Ac hic volens omnem suspicionem tollere, ne quid gravius pateretur perjurii semel convictus, non sacerdotum modo jusjuran-

A'. Αὐτόθι δ' ἀκηκῶς, ὅτι τε νόσημά τι ἐνεσκήψεν Ἄννη τῇ βασιλίδι, καὶ ὅτι τὴν συνήθη κακοτροπίαν Ἀπόκαυκος ἀναβαίνων πεφώραται τε καὶ φοβηθεὶς ἀπέδρα (89) πρὸς τὸ τῶν Ἐπιβατῶν φρούριον, καὶ τρίτον, ὡς ὁ πατριάρχης ὑπὲρ ἐκείνου τὰς τῆς βασιλίδος Ἄννης ἀκούσας διαταράττων οὐ παύεται καὶ δεόμενος, τὴν μὲν πρόσω πορείαν ἐπέσχεν αὐτὸς δ' ἐς Βυζάντιον τάχιστα ἐπανήει: καὶ τὴν μὲν βασιλίδι ῥῆμα τε καὶ εἶδη εὐθὺ ἐνεσκήψαντος: ἀπῆλλαγμένην εὖρε νοσήματος: τὴν δὲ πατριάρχην ἰδίᾳ λαθῶν μαλακοῖς τισι λόγοις τῆς αὐτοῦ σμικροπρεπείας καθήψατο, καὶ διεξῆει τοσαῦτα, ὅσα δεξιῶς πως ἐπιβραβεύοντα ἦν τὴν τε εὐκόλλαν τῶν ἐρόπων καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀδέθειον: καὶ ὅπως πρὸς αὐτὸν στασιάζων, καὶ πολέμια τῇ γλώτῃ διαπραττόμενος ἔργα, ἢ μᾶλλον ὁ τοῖς ἰδίᾳ: μαχόμενος: λόγος ἐς τοῦμπαρῆς, σχολῆ ἢ ἂν ἄλλους στασιάζοντας καὶ μαχομένους ἀλλήλοις πείσσειεν εἰς ὁμοφροσύνην ἔλθειν ἀταξίαστον.

B'. Ἐπειτα καὶ δευτέρως ἐπὶ τοῖς προτέροις ἐκείνοις ἀπήτησεν ὄρκους. Καὶ δς, ἐκ μέσου κάμπαν ποιῆσθαι βουλόμενος: ὑποπτον ἄπαν, ἵνα μὴ τι πάθη δεινὴν ἀπαξ ἐπορκῶν φωραθεὶς, οὐ μόνον

Variorum notæ.

(89) De ea re fusius infra cap. 9. Bovius.

λερῶσι προσηκόντα ὁμώμοχον ὄρον (90), ἄλλὰ καὶ ὅς δημοσίοις ἀνδράσιν εἰδίεται· καὶ ἀρὰς ἐπὶ τοῦτοισι προὔτεινε καθ' ἑαυτοῦ τὰς μέγιστας ὁμοῦ καὶ φρικώδεις, εἰ ψευδόμενος ὄλωσ' ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ὁλοῖη.

Γ'. Τῶν δὲ τοιούτων ἐπὶ τοιαύτῃ καταστάσει συνεχθέντων, τὴν ταχίστην αὖθις ἐξῆι (91) τοῦ ἀστεος ὁ Καντακουζηνός, σὺν πολλῇ τῶν οἰκοδεν χρημάτων παρασκευῇ καὶ ὅσα πρὸς δωρεὰς φιλοτίμου τῶν προσείναι μελλόντων αὐτῷ παντοδαπῶν ἰδίων ὁμοῦ καὶ προσδευτῶν [P. 73] καὶ πόλεων παρεσκευάστο· ἐπιπλά φημι καὶ χλαίνας Ἰταλικὰς, ἐξ ἔριου, καὶ ὅσα ἕτερα μακρῶν τὸ φιλότιμον ἔχουσι τῶν χαρίτων.

Δ'. Ο γὰρ μὴν Ἀπάκαυκος εἰς τὸ φρούριον αὐτοῦ συγκατεστάς, ἀντὶ τοῦ μάλλον αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθρῆν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀνάνδρῳ καὶ γυναικώδεις διαίτη, ὁ δὲ τούναντιον ἐτετύφωτό τε καὶ ὄφρυός ἀπάσης μετὰ διεξῆι βήματα, καὶ αὐτοῦ Καντακουζηνοῦ καταμέμφετο ἄδουλιαν, ὅτι μὴ καὶ αὐτὸς θηνώμοιαν ἤτοιμάσατο πρόνοιαν ἑαυτῷ, ἴν' ἐν καιροῖς ἀνάγκης καὶ φόβου τοιοῦτον ἔχοι πρὸς ἀσφάλειαν φρουρίου καταφυγεῖν.

Ε'. Ὁ δ' ἀκούων, καὶ τῆς ἐκείνου καταγέλων εὐθελείας, τοιαύτας ἀντεπῆγε τὰς ἀποκρίσεις. «Ὁὐ λήθεις», φησὶ, «καὶ πλίνθους ἐγὼ τὴν ἐμὴν τεχνίσειν ἀσφάλειαν ἔγνωκα δεῖν, οὐδ' ἐφ' οὗτω μικροῖς καὶ ψευδέσιν ἐμοὶ τερατεύεσθαι καὶ τοιαύτην βημάτων προφέρειν κομψότητα εἰδίετο, ἀλλὰ τῷ ἡδρατομένῳ τῷ ἦθος ἔγκρατεροῦναι διηγεκῶς φρουρίου ἔχειν ἀθάνατον καὶ ἀγκυραν ἀσφαλῆ πρῶτον μὲν τὰς πρὸς θεῶν ἀναμφισθητήτους ἐλπιδας, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀκήρατον δύναμιν· ἐνθα μόνῳ γεωργουμένης τῆς γνώμης τῷ τῶν ἀδελῶν ἐκόπη Θεῷ, τὸ τῆς ἀσφαλείας ἀμάραντον αἰεὶ διαμένει βλαστάνον, μὴ ἴλιον περιμένον (92) τὴν τοῦ κριέττονος ἐρηγνύοντα χρῆσιν, μήτε Πλάτωνος καὶ Δημοσθένους γλώτταν ἀδρῶν καὶ μάλα λαμπρῶς Ἀττικίζουσαν· ἀλλ' αὐτομάτως διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας ἐπὶ μέσης τὸ θαῦμα μονοουχὶ κηρύττον τῆς οἰκουμένης. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς τῶν προσκαίρων φρουρῶν καὶ πυργωμάτων τρυφαῖς καὶ βλακαίαις ταχὺ τὸ τερπνὸν ἀποθνήσκει τῆς ὥρας ἐφήμερον ἔχον τὴν βίαν. Ἐγὼ δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἐμαυτῷ κατασκευάσα φρούρια καὶ πύργους παμπληθεῖς τε καὶ ἀσφαλεῖς, εἰς οὓς ἐμβέβληκα φέρων αὐτοὺς τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν. Καὶ ὁ μὲν Πλάτων ἐν ἄλλοτρίῳ σώματι ζῆν τὴν τοῦ ἐρώντος· ἔφη ψυχὴν· τὴν δ' ἐμὴν ψυχὴν οὐκ ἐν ἄλλοτρίοις σώμασιν, ἀλλ' ἐν ἄλλοτρίαις συνηνέχθη ζῆνταῖς ψυχαῖς. Μηδὲ γὰρ σώμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν ὑπάρχον αὐτὸς ἐραστής, καὶ ψυχὰς τοῖς ἐραστὰς εὐτύχησα· καὶ τρόπον ἑτε-

A dum, sed et illud, quod laicis solenne est, juravit seque execrationibus in id maximis atque horrendis devovit, si ullatenus mendax in iis quæ dixisset argueretur.

III. His ita constitutis, iterum urbe quam celesterrime egressus est Cantacuzenus, magna instructus domesticæ pecuniæ vi, earumque rerum, quæ comparatæ essent ad conciliandos muneribus obvius quosque, populos, urbes, legatos, suppellectilia intelligo et vestes Italicas ex lana, et quæcumque alia plurimum ad conciliandam gratiam valent.

IV. Ast Apocaucus castello suo inclusus, tantum aberat ut pudore afficeretur erubesceretque suum illud minime virile ac prorsus femineum vitæ institutum: etiam animis inflabatur, et voces omnis arrogantæ plenas tactabat, et Cantacuzenum ipsam inscitiam arguebat, quod non et ipse sibi cautione simili providisset, ut in extremis angustiis periculosisque temporibus tale haberet perfugium ac præsidium salutis.

V. At ille hæc audiens hominis stoliditatem irridebat, et ejusmodi dabat ei responsa: «Non lapidibus aut laterculis meam salutem muniendam mihi esse dixi, nec talibus verborum præstigiis esse orationis pompa uti soleo, in rebus adeo exiguis atque fallacibus. Sed in morum stabilitate perseverans habeo pro immortalis præsidio, firmissimamque ancora, primo spes in Deo certas; tum robur inde illibatum. His fretus, Deo soli, qui occulta perspicit, mentem excolo. Hinc illa perennis mihi securitas, quæ nec solem expectat meliora declaraturum, nec Platonis aut Demosthenis linguam delicatam et eximie Atticam: sed ipsa per se solo rerum progressu admirationem orbi pæne indicit. Qui enim præsidiorum et propugnaculorum insano fastu delectantur, iis nos deliciarum suarum cito moritur, radicem sortitus haud diuturnam. Ego vero animos mihi concillavi hominum, præsidia ac propugnacula numerosa, eademque firmissima. Illis meum ipse animum addixi. Ac Plato quidem alieno in corpore vivere amatoris animam dixit. Meæ autem animæ id obtigit, ut in alienis non corporibus sed animis viveret. Cum enim non corporum sed animorum amator essem, animos etiam amatores mei lucratus sum effecique, ut animarentur nova quadam ratione animi plurimorum. Ejusmodi arces comparavi mihi. Sic ego cum summa et tranquillitate et voluptate omnium mihi et affectus et voluntates concilio; atque ita

Variorum notæ.

(90) Cujusmodi fuerit istud patriarchæ sacramentum pluribus docet idem Cantacuzen. cap. 6, extremo, ubi de utriusque reconciliatione. *BOIX.*

(91) Septemb. die 28. Cf. Cantac. lib. III, cap. 16. *BOIX.*

(92) Legendum μὴ ἴλιον, etc. Quamquam ne sic quidem stas liquet, quænam sit mens auctoris. Puto ἴλιον hoc loco esse ipsam temporis, cujus beneficio discimus quænam consilia optima sint. *BOIX.*

τροπῶν didici incruenta stare. **602** Sed processus ipse temporis sapienti testimonio cum dictum facta dijudicabit. » Ac talis quidem hucusque moribus fuerat Cantacuzenus: talia et dicere et facere non desinebat.

Θοὺν μεμλέτηκα πρόκαια. Ὁ δ' ἐφεξῆς αἰὼν τῶν λεγομένων ἄμα καὶ ἐρωμένων σοφῶς διασωγραφῆσαι τὴν μαρτυρίαν. » Ἄλλ' ὁ μὲν Καντακουζηνὸς τοιοῦτο; τῶς τοῦ; τρόπου; ἐτύχχανεν ὢν, καὶ τοῦτα λέγων καὶ πράττων διετέλει.

Ἄρον ἐμφύχου; τὰς τῶν πλείστων πέπραχα ψυχὰς. Τοιοῦτους ἐμαυτῷ κατεσκευάσα πύργους; ἐγὼ, καὶ οὕτω μετὰ πάσης γαλήνης καὶ ἡδονῆς, καὶ δίχα τινῶν ἐλεπόλων, τὰς ἀπάντων χειροῦμαι σὺν γε θεῷ διαθέσει; καὶ γνώμας; καὶ οὕτως ἀναίμακτα κατο-

λεγομένων ἄμα καὶ ἐρωμένων σοφῶς διασωγραφῆσαι τὴν μαρτυρίαν. » Ἄλλ' ὁ μὲν Καντακουζηνὸς τοιοῦτο; τῶς τοῦ; τρόπου; ἐτύχχανεν ὢν, καὶ τοῦτα λέγων καὶ πράττων διετέλει.

CAPUT IX.

Apocauci molitiones detectæ. Deprehensi diffidentia ac fuga. Consilium de invadendo imperio. Arx Epibatærum omnibus rebus ab eo instructa. Imperatoris defuncti iudicium de ea arce et de ejus conditore. Cantacuzenum sero pœnitet, quod illius de eo mandatis non paruerit. Patriarchæ in Cantacuzenum perfidia. Ejusdem officia erga Apocaucum; quem oblata impunitate ex arce evocat. Apocaucus Cantacuzeno obviam prodit. Imperatorii honores huic delati in salutationibus. Multi ut Apocaucum in vincula conjiciat hortantur, sed frustra.

I. Ego vero illuc redeo, singula ac minutiora **B** expositurus. Apocaucus igitur ille in excogitando solertissimus ac versutissimus, dum omnia perturbat, ut summoto rerum administro ipse rerum potiatur (quod et effracto noctu faciunt, et latrones, quibus non facile est ea rapere quæ in domo suat, nisi extinctio prius lumine, si quod ibi sit), deprehensus quidem est et condemnatus; nihil autem ab illo vicissim passus est pro malitiæ suæ atrocitate. Cum tamen suimet ipsum puderet, ac vereretur, ne ille, abjecta tandem patientia, legitima animadversione in ipsum uteretur, aufugerat clam (ut diximus) in arcem, quam Epibaton vocant. maximo sumptu jampridem a se exstructam sub Urbe, in maritima ora: angustam quidem illam, at multiplicem, et mirifice munitam, nec expugnata facilem. Scilicet ex ignobili genere ad summum fortunæ gradum evectus ebrii hominis spiritum gerebat. Mortuo siquidem imperatore somniaverat se imperatoriam potestatem invasurum; decreveratque, si viribus desiceretur, confugere ad illam arcem, ac bellum cum illo gerere qui imperaturus foret.

II. Itaque illuc coegerat variæ ac multiplicis pecuniæ acervos: imo et frumenti et vini plurimum, **603** et cujusquemodi pulmenta sale condita; denique omnium rerum, quæ hominibus necessariæ sunt, maximam copiam. Aquas etiam extrinsecus juges per cuniculos introduxerat. De quo prætereuntem illac, antequam moreretur, imperatorem serunt dixisse: « Ecce, emissa præne voce meas aures circumsonat castellum istud, ac prænuntiat nobis delitescentem intus conditoris sui infidelitatem et perversum ingenium: » tum præcepisse Cantacuzeno, ut illam quidem arcem demoliretur, atque in fiscum referret pecunias illuc reconditas et per scelus coacervatas; ipsum autem Apocaucum in custodiam daret et in vinculis haberet, ne arrepta tandem occasione procellam magnam excitaret, in imperium erupturam. Sed

[P. 374]. IX. Ἐγὼ δ' ἐκείσε ἐπίνειμι, λεπτομέρεστερον ἀφηγησόμενος; ἕκαστα. Ἄποκαυκος; γὰρ ἐκείνος; (93) ὁ πάντα; δεινὸς; εἰς; ἐπίνοιαν; καὶ πολυτροπώτατος; ἐπειδὴ; συγκυκῆτας; ἅπαντα; ἵνα; τὸν ἀρχοντα; παρακρουσάμενος; αὐτὸς; ἐπιθῆ; τῆς; ἀρχῆς; (ὅπερ; δὴ; καὶ; τοιχώρου; οὐκτωρ; καὶ; ληστα; παύσιν; οὐ; πρότερον; τὰ; ἐν; οὐκί; διαρπάξαι; ἔχοντας; εὐχερῶς; πρὶν; ἂν; τὸ; ἐναυτῆ; κατασέτωσι; εἴς; ἡλέγχθη; κατεγνώσθη; μὲν; οὐ; ἐν; δ' ἄξιον; εἰς; ἀμοιβῆ; τῆς; αὐτοῦ; κακίας; ἀπέλαυσε; πρὸς; ἐκείνου. Ὅμως; αὐτὸς; ὕπ' αὐτοῦ; τε; ἀισχυθεὶς; καὶ; δάισας; μὴ; τὸ; μακρόθυμον; ὄψε; ποτὶ; ἀπορρίψας; τῷ; νόμῳ; τῆς; δικῆς; χρῆσται; κατ' αὐτοῦ; ἔρχετο; λάθρα; φυγὰς; ὡς; εἰρήκειμεν; εἰς; τὸ; φρούριον; τῶν; Ἐπιβατῶν; οὕτως; αὖ; λεγόμενος; ὅπερ; αὐτὸς; ἐκ; πολλοῦ; πολλοῖ; ἀνηγειρεν; ἀναλώμασιν; ἐν; τοῖς; παραλίοις; τῶν; προαστείων; τοῦ; Βυζαντίου; μικρὸν; μὲν; ποικίλον; δὲ; καὶ; δαιμονίως; ὄχυρόν; τε; καὶ; δύσμαχον. Εἰς; γὰρ; ὕψος; τύχης; ἐξ; ἀσῆμου; γένους; ἀρθεὶς; φρόνημα; ἔσχεν; ἵποιν; ἂν; καὶ; οἱ; μεθούοντες. Ἄνειροπόλησε; γὰρ; ἀποθανόντος; τοῦ; βασιλέως; ἐπιχειρήσαι; κατὰ; τῆς; βασιλείας; αὐτὸς; εἰ; δὲ; μὴ; δυναθεῖν; καταφυγεῖν; γοῦν; εἰς; τὸ; φρούριον; τοῦτο; καὶ; εἶναι; πολέμιος; τῷ; κρατῆσαντι.

Β'. Συνήγαγε; δ' ἐν; τούτοις; μὴ; μόνον; χρημάτων; παντοδαπῶν; καὶ; παντοίων; σωροῦ; ἀλλὰ; καὶ; σίτου; καὶ; οἴνου; πλήθος; καὶ; ὄψων; παντοίων; ἐπιτήρη; καὶ; πᾶσαν; ἑλλην; ἀφθονίαν; ὣν; ἐν; χρεῖ; καθίστανται; ἀνθρώποι; ὕδατὰ; τε; εἰσῆγαγεν; ἔξωθεν; δι' ὑπὸ; νόμῳ; ἀένναα. Περὶ; οὗ; δὴ; καὶ; πρὶν; ἀποθανεῖν; περιόνοια; φάναι; τὸν; βασιλέα. Ἰδοῦ; φωνῆν; ἀφ' ἐν; μονοουχί; περιβομβεῖ; μου; τῆς; ακοῆς; τὸ; φρούριον; τοῦτ' ἐπικρύπττον; ἡμῖν; τὴν; ἐνδύμυχον; ἀπιστίαν; τε; καὶ; κωτροπίαν; τοῦ; δευραμένου; διακελεύσασθαί; τε; τῷ; Καντακουζηνῷ; αὐτὸ; μὲν; καθελεῖν; καὶ; πρὸς; τὸ; βασιλικὸν; ἐκπρασάσασθα; πρὸς; τανείον; τοῦ; ἐν; αὐτῷ; συνηθροισμένου; ἀδίκως; σωροῦς; τῶν; χρημάτων; αὐτῶν; δι' ἐφρουρῆς; καὶ; δεσμολῆς; καθυποβαλεῖν; μὴ; πάλιν; ἐκρήξει; χεῖμῶνα; κατὰ; τῶν; τῆς; βασιλείας; [P. 375] πραγμάτων; καί; τοῦ; λαβόμενος; ὄψε. Ἄλλ' ἐπὶ; πρόφω; τε; καὶ; ἡμέρῳ; κἀνταῦθα; χρῆσόμενος; ὁ; Καντακου-

Variorum notæ.

(93) Ut Apocaucus, dum capere imperatorem adolescentem et regnare meditatur, deprehensus

in arcem suam Epibatensem fugerit, vrat idem Cantacuzen. cap. 10. Ducant.

εἰς τὴν ἐλαθεν ἑαυτῷ τε καὶ ταῖς πόλεσι μεγάλην τιμωρίαν. Ὡστε καὶ ἀνόνητα μεταμελόμενος; ὕστερον ἐπὶ τῇ κακοβουλίᾳ ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα λαμπρῶς ἐπὶ δυσίᾳ ἐμακάριζε τούτοις (94). Ἀλλὰ γὰρ ἐλαθε τὸ ποικίλον τῶν ὑποθέσεων ἐς τοσοῦτον ἡμᾶς παρενεγκῶν. Ἐπανιτέον τοίνυν.

Γ. Φυγόντι γὰρ εἰς τὸ φρουρίον τῷ Ἀποκαυκῷ, οὐκ ἡμέλει κρύφα μηνῶν καὶ γράφων ὁ πατριάρχης αὐτῷ, καὶ ἀνακαλούμενος, καὶ τὰς κατὰ τοῦ Καντακουζηνῷ συμβουλεύων τε ἐπιβουλὰς καὶ συμβουλεύόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἅμα τὰς τῆς βασιλείδος συγὰ ὑπορύπτων ἀκοὰς, καὶ τὸν μὲν Καντακουζηνὸν διαβάλλων ἀεὶ, τὸν δ' Ἀποκαυκὸν μακροῖς τοῖς ἐπιτίμοις ἐξαιρῶν. Πᾶστα τοίνυν γυναῖκεσιν ἐξαπατήσας ἀπλότητα, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μεθαρμόσα βούλησιν, πάντ' ἔδρα τὰ μελετώμενα. Καὶ ἅμα τὸν μὲν Καντακουζηνὸν ἐντίμως προπέμπει τοῦ Βυζαντίου, φρικωδεστάτοις τοῖς ὄρκοις ἐμπειδύσας τὰς πρὸς αὐτὸν πίστεις, καὶ ἐπαρτάμενος ἑαυτῷ τὰς παλαμναϊστάτας ἀρχάς, εἰ μὴ στέργοι διαφερόντως ὅτις αὐτῷ πρὸς βουλῆσεως εἴη λέγεσθαι καὶ πράττεισθαι τῶν βασιλείων εἴνεκα πραγμάτων, καὶ εἰ μὴ μάγοιτό τοῖς αὐτῷ μαχομένοις· τὸν δ' Ἀποκαυκὸν ἐσκαλεῖται βασιλικῶς ἐνσεσημασμέναις ἐπιστολαῖς, μάλα πολλὴν ὑπισχνουμέναις αὐτῷ τὴν τιμὴν καὶ παντὸς ἀμνηστίαν ἐγκλήματος.

Δ'. Ἀπαίροντος τοίνυν ἐκ Βυζαντίου εἰς τὰς Θρακίας πόλεις τῷ Καντακουζηνῷ, ὑπήντησεν ἐξῶν ὁ Ἀποκαυκὸς (95) τοῦ φρουρίου, καὶ ἀποδὰς τοῦ Ἰππου προσεκύνησε, βασιλικὴν ἀπονεύμας αὐτῷ τὴν τιμὴν. Τοῦτο γὰρ καὶ πρὸ γε αὐτοῦ πεποικησασιν ἄκοντι τούτῳ πάντες, ὅσοι γένους εἴνεκα προσῆκον αὐτῷ, ὅσοι τε τῆς συγκλήτου λογάδας καὶ ὅσοι τῶν μετ' ἐκείνου, εἴτε ὡς ἐπιτρόπων τῆς βασιλείας, εἴτε ὡς ἐπὶ τῆς αὐτοῦ βουλῆσεως ἔργωντες ἐξηρητημένον τὸ βασίλειον σκῆπτρον, καὶ ὑποπετεύοντες ἐς τὴν ὑπερβαλὴν βασιλικὴν ἐσταλμένον ὀφθήσεσθαι παράσημοις, εἰ βουλομένῳ γε εἴη αὐτῷ πάντας γὰρ ὑπεπτηχέναι τῷ δεῖν, καὶ ὑπείκειν ἴσα τούτῳ καὶ βασιλεῖ.

Ε'. Συνηκολούθησε μάντις ὁ Ἀποκαυκὸς ἔχει καὶ Σηλοβρίας αὐτῷ, μάλα περιδεής τε καὶ μονοῦ πρὸ ποδῶν ἰστάμενον βλέπων τὸν κίνδυνον ἑαυτοῦ. Συχνὸι γὰρ οἱ τὸν Καντακουζηνὸν ἐποτρύνοντες ἦσαν, συνειληφέναι τοῦτον, καὶ δέσμιον προπέμψαι ἐς Διδυμότειχον. Οὐ γὰρ ἐκάνθανεν, ὅσον ἔγερει τὸν τῶν πραγμάτων κωπὸν, ἐληλυθὸς ἐς Βυζάντιον. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὡς ἐκ συμφώνου πάντες ἠνάγκασαν, ἕως ἐν χειρὶν ἔχει τὸ θῆραμα, [P. 376] τὴν οὖσαν γαλήνην τοῖς δημοσίοις διατηρῆσαι πράγμασιν. Ὅ δὲ τὸ φιλόνηθρον τε καὶ ἱλαρὸν ἥμισυ μεταθεῖναι βουλόμενος παρεκρούετο τὴν ἐκείνων παραίνεσιν. Πάντα γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς ἐξήφθαι, καὶ πάντ' ἐκείθεν ἔλεγε διοικεῖσθαι καὶ μὴ δύνασθαι τελεσεθῆναι μη-

A lenitate et clementia usus tam quoque Cantacuzenus non animadvertit, quantum sibi ipsi et urbibus malum asservaret. Postea igitur, cum illius suæ imprudentiæ nequidquam eum pœniteret, imperatorem ob hæc duo ad astra tollebat. Sed nescio quomodo argumenti varietate effectum est, ut eousque digrederemur. Redeamus itaque.

III. Cum in illam arcem aufugisset Apocaucus, tum ei patriarcha clam singula indicare et per litteras significare haud cunctanter: hortari ut redeat: insidias Cantacuzeno ut struat monere, et ab eo moneri: simul imperatricis aures perpetuo pulsare, et Cantacuzenum quidem calumniari semper, Apocaucum vero maximis laudibus extollere. Sic muliebri 604 simplicitate facillime decepta, et in sententiam suam adducta, cogitata omnia exsequabatur. Atque ille eodem tempore Cantacuzenum honorifice extra Byzantium prosequitur, postquam tremendis juramentis præstitas ei cautiones firmavit, funestissima sibi imprecatus, si potissima sibi non futura essent, quæcumque ille ad imperii administrationem spectantia dici aut fieri vellet, nec iis esset repugnaturus, qui illum oppugnaturi forent: Apocaucum vero arcessit munitis sigillo imperatorio litteris, quæ honores ei maximos et omnis culpæ impunitatem pollicebantur.

IV Cantacuzeno itaque, cum excedens Byzantio ad urbes Thraciæ proficisceretur, egressus castello Apocaucus occurrit, desiliensque ex equo adorat, atque ita honores ei imperatoris deferri. Quos et ante hunc ei invito tribuebant alii omnes, qui cognatione eum contingebant, quique inter senatores lectissimi erant, ut et ii qui inferiorem gradum obtinebant: seu quod ille imperii procurator foret, seu quod ab ejus arbitrio sceptrum pendere imperatorium viderent, ac suspicarentur, eum imperatoriis indutum insignibus conspectum iri postridie, si collibitum esset; omnes enim metu prostratos esse, eique perinde atque imperatori parere.

V. Cæterum Apocaucus Selybriam usque eum prosecutus est, metu exanimis, et periculum ante pedes quasi positum intuens. Erant enim plurimi qui Cantacuzenum hortarentur, ut comprehenderet hominem, et vinctum deduceret Didymotichum. Non enim 605 obscurum erat, quantum ille in republica excitaturus esset incendium, statim atque Byzantium advenisset. Idcirco quasi ex composito omnes istum compellebant, quando prædam in manibus haberet, ut præsentem reipublicæ tranquillitatem conservaret. At ille, ne minimum quidem volens recedere ab illa sua humanitate mitique ingenio, eorum rejiciebat adhortationem. Omnia enim a manu Dei pendere, omnia ab illo

Variorum notæ.

(94) An intelligit duas partes consilii ab imperatore dati, ut arcem everteret, et Apocaucum in

custodiam daret? BOIVIN.

(95) Rem narrat Cantacuz. cap. 16. DUCANO

dicitabat administrari, nec posse perfici quidquam, quod non illi esset comprobatum, et vicissim omnia posse perfici, quæ ab illo non improparentur.

Α δὲν, ὃ μὴ ἐκείθεν εἶη συνεγνωσμένον· μηδ' αὖ εἶναι τῶν ἀδυνάτων μηδὲν, ὃ μὴ ἐκείθεν εἶη ἀπεγνωσμένον.

CAPUT X.

Reverso Apocaucō, patriarcha vitæ institutum mutat. In Cantacuzenum ipse quoque conspirat. Imperii procuratorem se instituit. Apocaucō urbis præfecturam et alias dignitates confert. Pactio diris juramentis firmata, ne Cantacuzenus unquam recipiatur. Apocaucōs, Octavii Cæsaris exemplo, nobilibus curiam et civilia negotia committit; bellum sibi sumit administrandum. Res adversus Cantacuzenum a patriarcha designatæ.

I. Sic igitur dimissus inde Apocaucōs Byzantium venit. Quem ubi vidit patriarcha, statim et vitam et linguam et sententiam et mores transtulit a sacris ad profana, temploque valere jussu, sedem in palatio semel stabilem sedit. Ibi totas noctes et dies cum Apocaucō Augustæ assidens dolis suffragabatur, quos illi in Cantacuzeni exitum necelebant, et publicarum turbarum fodiebat ipse quoque fontes luculentos. Ac vir ille baculo quidem et vestimento tenus sacerdotem sapiebat: animo autem et operibus ejus nihil moderati inerat, nihil justū.

II. Primo itaque dominum se omnium rerum vice imperatoris instituit: Apocaucum vero administrum et adilem et præfectum tam Byzantii, quam urbium insularumque omnium Byzantio subditarum: dicendorum denique ac tacendorum dispensatorem. Ad hæc lege et communi decreto, horrendis juramentis subnixo, inter ambos **606** convenit, ne unquam reciperetur Cantacuzenus, quantumvis pœnitentem se significaturus esset; ac ne quidem si aliquis de cœlo angelus interveniret.

III. ̄a videbantur utriusque esse instituta: revera autem isthæc ab Apocauci solertia proficiscebantur. Somniaverat enim statim, uti diximus, imperatoriam dignitatem, cujus pridem imagines quasdam ac velut semina animo infixerat. Et cum jam olim in veterum historiis versatissimus foret, in memoriam illi venerat Octavius Cæsar Augustus, eumque imitandum sibi tacite proposuerat. Etenim ille sublato cum Cleopatra Ægyptia Antonio, insidiatore et imperii æmulo, non aliter putavit supremum omnium rerum dominum existitutum se esse, quam si senatoriam Curie dignitatem evertisset. Quamobrem minima auctoritatis parte senatoribus concessa, maxima ipse semper fruebatur. Id autem erat, ut ii quidem Romæ sedentes jura urbibus darent, et magistratus tanquam e solio publica que auctoritate legerent: ipse autem terrestribus ac navalibus copiis præfectus externis bellis occuparetur: et molestiis omnibus sibi uni susceptis, pararet undique, famuli instar, senatui ac reipublicæ tranquillitatem: cum illi haud intelligerent, eum qui exercitiis præseset, facillime posse usurpare dominatum omnium rerum.

A'. Οὐδὲν τοίνυν ἐκείθεν ἀπολυθεὶς ὁ Ἀπόκαυκος ὁμοῦ τε αὐτῶς ἤκεν ἐς τὸ Βυζάντιον, καὶ ὁ πατριάρχης ἰδὼν εὐθὺς μετεσεύασεν αὐτοῦ καὶ διαίταν, καὶ γλώσσην, καὶ γνώμην, καὶ ἦθος ἐξ ἱεροῦ πρὸς τὸ δημοτικώτερον· καὶ ἄρα: ἐξ ἱεροῦ τὴν σκηνὴν ἐν τοῖς βασιλείοις καθάπαξ ἐπέθετο. Ἐνθα παννύχιός τε καὶ πανημέριος ζῆν γε τῷ Ἀποκαυκῷ καθήμενος ἐπὶ τῆς βασιλίδος τοῖς ὄλοις οἷς ἔβραπτον ἐπὶ φθορᾷ συνηγείρει καὶ αὐτὸς Καντακουζηνοῦ, καὶ ὄλων δημοσίων συγχύσεων ἀνώρυττε λαμπρὰς καὶ αὐτὸς τὰς πηγὰς. Καὶ ἦν τὸ μὲν σχῆμα τῆς βακτηρίας καὶ τοῦ ἐνδύματος ἱερῶ: ὁ ἀνήρ· τῇ δὲ γνώμῃ καὶ τοῖς ἱστοῖς οὐδὲν νόμιμον.

B'. Καὶ πρῶτα μὲν αὐτὸν ἀντὶ βασιλείας καχεροτόνηκεν αὐτοκράτορα· τὴν δ' Ἀπόκαυκον δικαίτην καὶ ἀγορανόμον καὶ ἐπιτρόπον Βυζαντινοῦ τε καὶ τῶν ὑπὸ τὸ Βυζάντιον πόλεων ἅμα καὶ νήτων πασῶν, καὶ ῥηγῶν καὶ ἀπορρήτων διανομία. Καὶ ἐπὶ ταῦταις δόγμα ἦν καὶ ψήφισμα κοινὸν ἐξ ἄμφω, ὅρκους ἐρηρησιμένον φρικώδεσι, μηδαμῇ ποτε Καντακουζηνὸν εἰσοδέεσθαι, κἀν πῶσαν ἢ μετάνοιαν ἐνδεδειχῶς, κἀν ἀγγέλων μεσιτεῦναι τις ἐξ οὐρανοῦ.

Γ'. Ταῦτα ἀμφοτέρων ἰδὼναι τἀπιτηδεύματα. Ἦσαν δ' ὡς ἀληθῶς τῆς τοῦ Ἀποκαυκοῦ δεινότητος. Ἄνειροπόλησε γὰρ εὐθὺς (ὡς εἰρηται) βασιλείαν, ἧς ἐκ πολλοῦ στεφματικῶς ἐνεφύτουσεν ἔχνη τινὰ λογισμῶν τῇ ψυχῇ· κάπειθ' αὐτῆς τῶν πάλαι βίβλων ἱστορίας ἐνδιατρίβων ἦν τὰ μάλιστα, ἐς μνήμην ἤκεν Ὀκταβίου Καίσαρος τοῦ Αὐγουστοῦ, καὶ πρὸς ἐκεῖνον λεληθότως ἀνήγε τὴν μίμησιν. Καὶ γὰρ κάκεινος, [P. 377] μετὰ τὸ καθελεῖν τὸν τῆς ἡγεμονίας ἐφεδρον Ἀντώνιον ἅμα Κλεοπάτρα τῇ Αἴγυπτῷ, οὐκ ἄλλως ἐνόμισεν ἀνυπεύθυνος αὐτοκράτωρ τῆς ὅλης ἐρχῆς καταστῆναι, ἣ τὸ τῆς βουλῆς συγκαλησὶν ἀξίωμα συγκαθελῶν. Ὅθεν συγχωρῶν ἐκείνοις τυλάττον ἐκαρπούτο τὸ μείζον ἄσι. Τὸ δὲ ἦν, αὐτοῖς μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ καθήμενους τὰς δίκας ταῖς πόλεις διανέμειν, καὶ τὰς γε τῶν ἐπιτρόπων ἀρχαιμεσίας, ὡς περ ἀπὸ δίφρου καὶ δυνάμεως αὐθεντικῆς· αὐτὸν δὲ τῶν τε ἡπειρωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων ἔχοντα τὴν ἡγεμονίαν τοῖς ἔξω πολέμοις ἐνασχολεῖσθαι, καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ ταλαιπωρίας τὸ ἀταλαιπωρον πανταχῶθεν οἶον ὑπηρετικῶς περιποιεῖν τῇ συγκαλήτῃ καὶ τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν· οὐκ εἰδέναι δυνάμεων ἐκείνων, ὡς ὁ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐγκρατής βῆσα τῶν ὄλων χειροῦται τὸ κράτος.

Δ'. Ταύτην οὖν ἐπιβουλῶς καὶ συνετῶς καὶ ὁ Ἄ-ό A
 κανο; ἐκλυθῶς τὴν ἐδὴν, καὶ τοὺς μὲν εὐγενεῖς
 ἀπαντες κατασκευασάμενος τῆς βουλῆς ἐβῆεν
 διοικεῖν ἀξίωμα, αὐτὸν δ' ἐν ὑπερήτοιῳ σχήματι,
 μετὰ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεω ταῖς ἔξω μάχαις
 προστάλαιπωρούμενον κατὰ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν,
 ἅπαν περιποιεῖν αὐτοῖς τὸ ἀδύροδον, ἔλαθεν ὑποχει-
 ρίους ἅπαντας οὕτως ποιητάμενος· αὐτοὺς μὲν
 τοὺς γένει καὶ δόξῃ προβχοντας εἰρηταῖς τισι ζοφε-
 ραῖς ἐγκλείσας, καθάπερ ταῖς μάνδραις οἱ βουκόλοι
 τὰ θρίμματα· τοὺς δ' ὑπερορίους τῆς πατρῴου ποιού-
 μενος πόλειως. Τοὺς γὰρ μὴν περὶ τὴν βασιλῖδα πάν-
 τας καὶ πάσας χρήμασιν ἀδρότεροις περιελθὼν ἤγεν
 ἤδη καὶ ἔφερσεν οὐ μόνον τὴν βασιλῖδα καθάπερ ἀν-
 δρόποδον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν πετριάρχην, οὐ τοσούτον B
 ταῖς θωπελαῖς ἐξαπατούμενον, ὅσον ὑποπτησόντα
 τὸ ἐκείνου δραστήριον. Ὅθεν οὐδὲν ἦν τῶν δρωμέ-
 νων, ὃ μὴ τῆς αὐτοῦ βουλήσῃ; καὶ γλώττης ἤρητο.

Ε'. Εἰς τοῦτο τοίνυν τύχης τῶν βασιλικῶν ξυνεβ-
 ρητικῶν πραγμάτων, πᾶνε' ἐβῶντο τὰ χαλεπώ-
 τατα. Ὅσπερ γὰρ εἰ τὰς κλεῖς τῆς ἀνω βασιλείας ὁ
 πατριάρχης; ἐκείνητος ἐν χροῖν, οὕτω βίβαλας ὑπε-
 σχεῖτο τὰς αἰωνίους ἀνεπίδοταῖς καὶ ἀδία τὰ τῶν
 πόνων ἐπαθλα, εἰ Καντακουζηνὸν ἀνέλοι τε; φαρμά-
 κους δηλητηρίους; ἢ δολεραῖς τισιν ἐπιτοκταῖς; καὶ
 γοηταῖς δαιμονιαῖς, ἢ ὅτω ἀν δυνηθεῖ τὸν τρόπον.
 Ὅ δὲ τῶν τε ἐν Βυζαντίῳ καὶ πέση πάλαι τοῦ Καν-
 τακουζηνῷ φίλων καὶ συγγενῶν τοὺς ἰσχύοντας ἐν
 Κερδὸς ἐτίθετο μοῖρα (96), καὶ βασιλικῶς ἐνοσημα-
 σμένας ἐπιστολάς διέπεμπε, τὸν μὲν Καντακουζη-
 νὸν τῆς ἐπιτροπῆς τῶν βασιλικῶν κριτατρούσας C
 πραγμάτων καὶ ἀργῶν ἐν Διδυμοτείρῳ καθῆσθαι
 καθάπερ δεσμιώτην διακλειουμένον· τὸν δ' αὐτῷ
 προσανέγοντα στρωτὸν τὴν ταχίστην ἐκανακάμψαι
 πρὸς τὸ Βυζάντιον.

CAPUT XI.

Factionis Cantacuzenianæ nobiles a patriarcha et ab Apocauco petunt, ne secum durius agatur. Hi plebem in eos incitant. Nobilium fuga. Eorum domus eversa, bona direpta. Cantacuzeni mæror et anxietas. Tristes nuntii de matre in carcerem conjecta aliisque domesticis cladibus. Viri constantia. Litteræ sigillo imperatorio munitæ, per quas ipse in ordinem cogitur. Alia ex aliis gravia ei nuntiata. Animus inter has angustias anceps et fluctuans. Mors intentata, nisi se imperatorem salvari patiatur. Eo recusante alius statim salutandus. Imperatrix per legatos officii admonita contumeliose respondet.

[P. 378] Α'. Οἱ μὲν οὖν ἐν Βυζαντίῳ λογάδες τῶν
 τοῦ Καντακουζηνῷ φίλων καὶ συγγενῶν, καὶ σὺν αὐ-
 τοῖς ἐνίοις τῶν ἄλλων προσσηκόντων, δείσαντες μὴ κατ'
 ἀνδρα συλλαμβανόμενοι τῆς αὐτῶν ἀνδρίας ἀνάξια D
 πάθωσι, συναθροίζονται τε πρὸς ἑνὸς τινος οἶκον καὶ
 κενολογησάμενοι πρὸς τὴν τὸν πα-
 τριάρχην καὶ τὸν Ἀπόκαυον περὶ τοῦ μὴ παθεῖν
 τὴν τῶν φημιζομένων δεῖων (97)· μηδὲ γὰρ ἀν ἀνέ-
 ξεσθαι παραλόγως οὕτως πῶς ἀγενεῖς τὴν πρὶν δρᾶ-
 σαι παθεῖν· τοὺς δ' ἀποκρίνασθαι μὲν οὐδὲν πρὸς
 αὐτούς· πέμψαντας δ' ἀνὰ πᾶν τὸ Βυζάντιον ἀνα-
 σῆσαι τὸν ἐχλὸν διὰ τῶν δημάρχων, καὶ ἀναπλέξαι

IV. Illam igitur viam Apocauco insidiosè et
 caute ipse quoque ingressus effocit, ut omnes nobi-
 les muneri senatorio administrando 607 vaca-
 rent, ipse autem exercitiis præficeretur: quo scilicet
 velut famulus, externis bellis terra marique
 conflictatus, omni sollicitudine illos levaret. Ea
 ratione universos potestati suæ nec opinantes sub-
 jecit; cum ipsos illos, qui genere et fortunæ splen-
 dore eminebant, carceribus quibusdam obscuris
 includeret, quomadmodum stabulis pecora bubulci
 solent, alios autem patria urbe exulare cogeret.
 Illis cæte omnibus, qui circa Augustam seu viri
 seu feminæ essent, multa pecunia circumventis,
 regebat jam possidebatque ut mancipium non Au-
 gustam solum, sed et ipsum patriarcham. non tam
 adulationibus deceptum, quam illius facinorosas
 strenuitatem veritum. Itaque nihil gerebatur, quod
 non ab illius et voluntate et voce penderet.

V. Cum igitur in eum statum imperii admini-
 stratio devenisset, summa cum acerbitate omnia
 agebantur. Nam patriarcha, quasi cœlestis regai
 claves in manibus haberet, perpetuam mercedem
 et præmia laborum sempiterna affirmate polliceba-
 tur ei, qui Cantacuzenum sustulisset, seu mortife-
 ris venenis, seu arcanis devotionibus diabolicisque
 præstigiis, seu quocunq; alio modo posset. Idem
 amicos cognatosque Cantacuzeni, quotquot seu By-
 zantii seu in aliis urbibus auctoritate pollebant,
 contemptissimos habebat, et litteras sigillo impe-
 ratorio obsignatas emittebat, quæ Cantacuzeno qui
 dem imperii administratione interdicerent, et se-
 dere Didymotichi otiosum tanquam in 608 carcere
 juberent; exercitum autem, quem ille sibi habebat
 addictum, quam celerrime Byzantium regredi im-
 perarent.

Variorum notæ.

(96) Proverbium, de quo Zenobius, Suidas, Michael Apostolius, et alii paræmiographi. DUCANG.

(97) Eorum malorum, quæ sanu jam nuntiaverit.

Dubito utrum sic vertendum, an eorum quæ gra-
 via et acerba reputantur. BOIVIN.

tribunos incitare : cœcum atque effrenem vulgi impetum incendere telis, gladiis ac missilibus lapidibus.

II. Quod cum isti præter spem omnem intuerentur, multitudinē torrentis instar, apumve examinis, aut hibernorum pelagi fluctuum, jam confluentē, cucurrere ad unam ex murorum portis jampridem clausis, eaque statim reserata egressi omnes incolumes inde evaserunt, viri opinor plus quam sexaginta. Noctem itaque illam, ac diem sequentem ad vesperam usque, in suburbano quodam prædio manserunt; fortasse expectantes, quoad benignus aliquis et pacis auctor nuntius ex Urbe afferretur. Postquam autem et domorum suarum subitam versionem resciverunt, direptionemque et publicationem rei familiaris, omnia denique **609** desperatissima, laxis inde habenis avehuntur, et Didymotichum perveniunt, mirantes plurimum et casus illius sui insolentiam conquerentes. Quæ simul Cantacuzenus vidit atque audivit, dolorem animo cepit acerbissimum, nec longe a lacrymis absuit, et rei novitate percussus, maximos curarum æstus ex consilii inopia concepit.

III. Nondūm primus ille resederat fluctus, cum alter erupit multo violentior. Venit enim quidam postridie nuntians, matrem in carcerem indigne conjectam esse : domum ejusdem excisam : universas facultates publicatas : a multis necessario-
rum per omne tormentorum genus quotidie exprimi et exigi quas ea habuisset pecunias. Non mirum igitur, quod tali calamitate accepta vitam is non abruperit, nec mente emota sui ipsius compos esse desierit. Sed multo admirabilior; quod castigationem illam divinitus immissam intelligens cum fortissimis quibusque in certamen patientiæ descenderit, et rebus quantumlibet adversis steterit adamantis instar firmissimus. Tempore enim procedente alii ex aliis calamitatum fluctus in dies superveniebant.

IV. Non multi ex eo dies effluxerant, cum ecce quidam Byzantio veniens litteras affert sigillo imperatorio munitas, quibus ipse quidem domi sedere et ab imperii administratione in posterum penitus se abstinere, exercitus vero quam celerime Byzantium redire jubebatur. Tum alii statim nuntii advolebant, adempta **610** ei sua prædia, divisoque esse operariis et circumforaneis hominibus, ac si qui alii de colluvie plebeia audacem adversus eum linguam maxime exacuissent. Iis enim, qui plura et graviora in eum maledicta congressissent, mercedes proponebantur ac præmia; non so-

την ἄλογον καὶ ἀτρεπτοῦτον τοῦ δήμου φορῶν καὶ αὐτῶν τόξοις, καὶ ξίφεσι, καὶ χειροπληθεῖς χερμαδαῖοις τοῖς προστοχεύσει.

B'. Τοῦτο δὴ πρὸς πᾶσαν ἐλπίδα βλέποντες ἔκλεινοι, τοῦ πλήθους ἤδη συβρέοντος ἐπ' αὐτοὺς κινεῖται τοῖς καὶ σιμῆνι μελισσῶν καὶ χειμέρια πέλους κόματα, δραμόντες ἀνεμύχλευσαν μίαν εὐθείας τῶν ἐκ πολλοῦ κεκλεισμένων τοῦ τείχους πυλῶν (98)· κάκειθεν ἐξίοντες ἔρχοντο ἅπαντες ἀβλαβεῖς, καὶ ὑπὲρ ἐξήκοντά (99) ποῦ τὸν ἀριθμὸν ὑπάρχοντες. Τὴν μὲν οὖν ἐσπέραν ἐκείνην, καὶ ἅμα τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἄκρι δεῖλις ὄψιας, ἐν ἐνὶ τινὶ χώρῳ τῶν τοῦ Βυζαντίου ἠγλίσαντο προσοσείων, περιμένοντες ἕως ἐκ Βυζαντίου πρὸς τινὰ καὶ πρὸς εἰρήνην βλέποντα λόγον. Ἐπεὶ δὲ τὴν τε τῶν οἰκιῶν αἰφνίδιον καθάρσει σφῶν ἠχηκόεισαν, καὶ ἀπαγωγὴν καὶ διμυσίν τῶν οἰκειῶν, καὶ πάντα δήπου τὰ τῶν ἐλπίδων ἐναντιώτατα, ἄφαντες ἐκείθεν (1) πλήρῃσι ταῖς ἡνίκαις ἀφικνούσονται ἐς Διδυμοτείχον, πλείστα τὸ παράλογον τῆς σφῶν αὐτῶν θαυμάζοντες· τε καὶ ἐδουρόμενοι συμφορᾶς. Ὅ; δὲ ταῦτα ἰδεῖν καὶ ἀκούσαι τὸν Καντακουζηνὸν, περιαγγῆσαι τε τὴν ψυχὴν καὶ θαυμάσιον γενέσθαι ἔγγυς, [P. 379] καὶ τρεκυμῆσαν ἐξ ἀπορίας μακρὰν ἀναλαβεῖν λογισμῶν, ἐκπλητέμενον τὴν ἀτοπίαν τοῦ πράγματος.

Γ'. Οὐπω ἐδὲ πρῶτον ἠρέμισε κύμα, καὶ δεῦτερον ἀνεβράβη τοῦ προτέρου πολλῶ χαλεπώτερον. Ἦκε γὰρ τις ἐς τὴν ὑστεραίαν ἀγγέλλων τὴν τε τῆς μητρὸς ἀτιμον κάθειρξιν (2), καὶ τὴν τῶν οἴκων αὐτῆς καθάρσειν, καὶ τὴν τῆς περιουσίας ἀπάσης δήμευσιν· καὶ ὡς πολλοὶ τῶν γνησίων, ἀνακρινόμενοι καθ' ἡμέραν καὶ ἀκαιτούμενοι τὰ ἐκείνης χρέματα, πᾶσαν ἰδέαν ἐπομένους πίνων. Ὅδὲν οὖν θαυμαστόν, εἰ πρὸς τὴν τοιαύτην συμφορὰν οὐκ ἀπέβρηξεν τὴν ψυχὴν, οὐδ' ἐξέστη τοὺς λογισμοὺς ἐκεῖνος, ἀλλὰ πάνυ θαυμασιώτερον, πῶς παιδεῖαν εἶναι Κυρίου ταῦτα ξυννενοηκῶς ἐπαπεδίωκε πρὸς τοὺς τῆς καρτερίας δούλους, καὶ διετέλεσε τοῖς δλοῖς δεινῶς ὡς ἀδάμας ἐγκαρτερῶν. Ὁ γὰρ καιρὸς ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ἡμέρᾳ ἐπ' ἡμέρᾳ ἐπήντει ἐκ τῶν δεινῶν κύματα.

Δ'. Οὐπω συχναὶ παρήλθον ἡμέραι, καὶ ἤκε τις ἐκ Βυζαντίου φέρων αὐτῶ βασιλικῶς ἐπιστομασμένα γράμματα (3), αὐτὸν μὲν οἴκοι καθήμενον ἠρεμεῖν ἐπιτάττοντα, καὶ μὴδ' ὅτιον ἐνεργεῖν τοῦ λοιποῦ τῶν βασιλικῶν τοὺς δὲ στρατιώτας ἐς Βυζάντιον τὴν ταχίστην ἐπανεῖναι. Κάπειτα ἐφοίτων ἑτεραι ἀγγελαί, φάσκουσαι τὴν ἀφαιρεῖν καὶ διανομὴν τῶν αὐτοῦ χωρῶν πρὸς βαναύσους ἀνθρώπους καὶ ἀγοραίους καὶ ὅσοι τῶν συγκλύδων τὴν γλῶσσαν θρασείαν ἐξώπλισαν μάλιστα κατ' ἐκείνου. Ἄθλια γὰρ καὶ βραδεία προύτιθεντο μὴ τὰ ἐκείνου χωρὶς μόνᾳ τοῖς ὄσοι· πλείους καὶ μείζους ἐξήντων κατ'

Variorum notæ.

(98) Cantacuzen. lib. III, cap. 22, τὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου προσαγορευομένην πύλιν διατεμένους. DUCANG.

(99) Duo et quadraginta, duce Apelmene. Cantacuz. lib. III, cap. 22. BOIVIN.

(1) Cantacuz. lib. III, cap. 22, 23, pag. 420. DUCANG.

(2) Cantacuz. lib. III, cap. 22, p. 419. DUCANG.

(3) Cantacuz. lib. III, cap. 23, pag. 421. DUCANG.

ἐκείνου τὰς λοιδορίας, ἀλλὰ καὶ τιμαὶ καὶ δόξαι καὶ A
προβιβασμοὶ γερῶν, κἄν ἀλιεῖς· τις ἦν, κἄν ἀγροῦ
καὶ σκαπίνης ἀπόρων ὁ πρὸς τοιαύτας ἐξισκῶν λοι-
δορίας τὴν γλῶτταν.

Ε. Ταῦθ' ἔρων καὶ ἀκούων ἐκείνος νῦν μὲν ἐνε-
καρτερεῖ τῇ συνήθει παραότητι, καὶ ταύτης τροφι-
μου καὶ ἡλικιώτιδος οὐσης προδότης ἐκ τοῦ ῥήστου
γενέσθαι οὐκ εἶχε· νῦν δ' ἐσχίζετο τὴν διάνοιαν, καὶ
τοὺς λόγισμους περὶ γε τὸ ποιητέον ἐταλαντεύετο.
Οὐ γὰρ ἔώρα τὴν ἡσυχίαν κινδύνον, οὐθ' ἑαυτῷ,
οὔτε τῷ τοῦ βασιλέως, οὐδ' Ἰωάννῃ τῷ Παλαιολόγῳ,
οὔτε τοῖς εἰς αὐτὸν συνδραμοῦσιν εὐγενέσιν ἀνδρά-
σιν ἐκ Βυζαντίου. Ἦδη γὰρ κακάεινος πολὺν μὲν ἐν
τῇ καρδίᾳ τρίφοντες ἐξ ὧν ἐκπεπνῆσαι τὸν θυμὸν,
δεδιώτες δ' ἐτι μᾶλλον καὶ ἐς τὸ μᾶλλον περὶ τὸ ζῆν, B
προφανῆ τὴν σφαγὴν ἐπέσειον αὐτῷ (4), εἰ μὴ βασι-
λικῶς, ὑπὸ σφῶν ἀναγορευθεῖη. Αὐτοῦ γὰρ μὴ τοῦτο
θελήσας, ἕτερον ἐξ αὐτῶν παρεσκευάσθαι πρὸς
τοῦτο. Μηδὲ γὰρ εἶναι τούτου χωρὶς [P. 380] εἰς τὴν
τῶν Ῥωμαίων σωτηρίαν ἀνσιμωτέρον ἕτερον τῶν
ἀπάντων πρᾶγμα καὶ διανόημα.

Γ. Εἰς δὲ τοιοῦτους χειμῶνας θορόδων καὶ περι-
στάσεων ἐμπειρωκῶτι τῷ Καντακουζηνῷ ὄμω· οὐδ'
οὕτως ἐνδοῦναι νενόμισται πρότερον δεῖν, πρὶν ἐς
Βυζάντιον ἀπάτην πεπομφῶτι σπουδῇ πρὸς ἀνάμνησιν
αὐτοῦ Ἄνναν κομισαί τὴν βασιλίδαν τῶν τε τοῦ βασι-
λέως συνθηκῶν ἐκείνων, καὶ ὅσα θανόντος ἐκείνου
πέπραχεν αὐτῇ ξύν γε τῶν ἀμφ' αὐτὴν εὐγενῶν
ὄρκαμοσθήρια, φόδου καὶ φρίκης μεστὰ, τῶν ὁμοίων C
ἐχόμενα κατατάσσων. Ἀλλὰ καὶ οὕτω τοῦ πράγ-
ματος γεγονότος ἤνυσται πλέον αὐτῷ γε οὐδὲν, ἢ
βλασφημία· καὶ ἕλας ἀμέγα· ὕβρων ἐκείνων ἀλλά-
ξασθαι τῆς παραότητος.

CAPUT XII.

Cantacuzenus imperii insignia coactus induit, jam olim sibi variis auguriis promissa. Actum id die festo S. Demetrii. Annæ et Joanni prius acclamari jubet quam sibi. Desuncti imperatoris mandata nihilominus observat. Tertio post die purpuram exiit. Tum inde usque ad captum urbem albis vestibus mitur. Causæ ejus rei tres ab eo allatæ. Patriarcha et Apocaucus, nova Cantacuzeni dignitate audita, ut se gesserint. Duæ apud Byzantinum factiones diversissimæ. Cantacuzeniani anathemate perculti. Irritata plebis audacia. Cantacuzeni cunctatio. Ejusdem copiarum militares. Legationes subinde ab eo Byzantium missæ. Postulata æquitatis plena. Byzantii implacabiles; aperte et clam exitum ei moluntur. Multi e suis illum ut desiderem et ignavum deserunt. Commeatum inopia. Hiems asperissima. Litteræ a Byzantiis interceptæ.

Α. Ταῦθ' ἄρα καὶ βίαιαι (5) τὰ τῆς βασιλείας
περιζώνονται σύμβολα, οὐ τοῦτο βουλόμενος, ὡς
ἔλεγεν, οὐδὲ προθεσμίαν τινὰ πάσαι μελετηθεῖσαν
ψυχῆς τελῶν. Ἄλλ' ὡσπερ οἱ τὸν ἐκ μεγάλου πελά-
γους βίοντα φεύγοντες κλύδωνα τοῖς λιμέσιν ὀρμι-
ζειν τὰς ἀγκάδας ἐπείγονται, οὕτω καὶ αὐτὸς, διαφυ-
γεῖν οὐ δυνάμενος τὸν περιστάσαντα βίαιον κίνδυνον D
ἄλλως, ὡς εἰς λιμένα τινὰ τὴν βασιλικὴν κατέφυγε
πορφύραν οἰμαί τοῦ Θεοῦ παραίνοντος ἔργον πάσαι
προσπισμένον, καὶ βρέφους αὐτῷ συμβόλοις οὐ
εἰσο τυφλοῖς καὶ ἀσαφῆσι προαναφωνούμενον, κἄν
αὐτὸς δεύειν πρὸς τὴν ἐγχείρησιν, μυστήρια Θεοῦ
γινώσκων οὐ μάλα δυνάμενος. Ἰνα δ' ἐκ πολλῶν
ἐπίων μνησθῶμεν, πρῶτον μὲν ἦν . . . (6).

Variorura notæ.

(4) Id tacet Cantacuzenus, cap. 25. DUCANG.

(5) Cantacuz. lib. III, cap. 26, pag. 453. DUCANG.

lum prædia istius, sed et honores et dignitates, et
aditus ad munera, etsi piscator esset, etsi merum
rus ligonemque ipsum redoleret is, qui linguam in
ejusmodi conviciis exercitissimam haberet.

V. Hæc ille cum et videret et audiret, modo in
lenitate sua constans perseverabat, eamque utpote
alumnæ et æqualem suam non poterat facile pro-
dere: modo trahebat animum in diversa secumque
expendebat, quidnam factu optimum foret. Quies-
cere enim nec tutum sibi videbat esse, nec impe-
ratoris filio Joanni Palæologo, nec nobilitati, quæ
Byzantio egressa ad se confluerat. Jam enim quæ
Byzantio egressa ad se confluerat. Jam enim quæ
nobilibus illi, iram alentes animo gravissimam ob in-
juriam qua affecti fuerant, ac magis adhuc de vita
sua in futurum solliciti, mortem ei præsentem in-
tentabant, nisi a se saluaretur imperator. Eo quippe
detrectante, præsto ad eam rem futurum aliquem
ex ipsis: neque vero alium rei consilium esse ad
salutem Romanorum efficacius, quam quod medi-
tarentur.

VI. In talibus turbarum ac prementium undique
negotiorum tempestatibus versabatur Cantacuzenus.
Sed ne sic quidem cedendum existimavit,
nisi legatis quam celerrime Byzantium **611** missis
imperatricem Annam prius commonesceret man-
datorum illorum imperatoris, omniumque pactio-
num, quas eo mortuo ad similem reipublice statum
constituendum spectantes, terribilibus tremendis-
que execrationibus ipsa firmaverat. Sed neque sic
agendo plus effecit, quam ut plena conviciorum
plaustra lenitatis suæ præmia haberet.

I. Quamobrem coactus ille insignia induit impe-
ratoria. Id autem (ut ipse aiebat) nec volens fecit,
nec eo ut rem animo fixam et longè ante medita-
tam exsequeretur. Sed velut li, qui fluctum fugiunt
ab alto decurrentem, naves suas ad portum appel-
lere omni festinatione properant, ita et ipse cum
effugere aliter haud posset circumstantis periculi
vim, ad purpuram imperatoriam tanquam ad por-
tum confugit: Deo, opinor, pridem destinatum
opus, et isti adhuc infanti non cæcis aut obscuris
signis prænuntiatum, perficiente; quamvis hic
aggredi reformidaret, impar videlicet perspicendis
divinæ sapientiæ arcanis. Atque ut quædam ex
multis commemoremus, primum quidem erat....

(6) Quæ hoc loco desunt, eadem in codice Vati-
cano, n. 161, desiderari, didici ex doctiss. vir

II. Quæ autem die ille imperii insignia induit, A eadem divi Demetrii martyris memoria celebrabatur. Jubet autem non prius renuntiari se imperatorem cum conjuge, quam imperatrici Annæ Joannique imperatori ejus filio sit acclamatum. Recordabatur enim semper defuncti imperatoris amicitiam, et illius de imperio mandata haud **612** facile obliviscebatur. Imo ut illi, ita et ipsius necessariis primas tribuebat. Propugnaculum enim aiebat se ab imperatōre ædificatum ad conservandum imperium ejus filio; cui proinde tanto tutius ac stabilius futurum esset imperium, quanto ipse potentior esset exsiliturus.

III. Itaque et vestem, quæ purpurea erat, in albam, propter ægritudinem ex defuncti imperatoris morte, post tertiam statim diem mutavit (qui mos ab imperatoribus semper observatus in lectu), et vestibus ab eo tempore albis constantissime usus est, donec regina urbe capta totius Romanæ ditionis princeps nemine adversante evasisit. Cujus rei causam sciscitanti mihi respondit, se id triplici de causa facillasse: primum quidem, ut defuncto imperatori amico suo justa persolveret: deinde propter matris suæ mortem, quæ postmodum incidit: tertio denique, quod eos, qui secum erant, videret rerum necessariorum penuria laborantes, in maximis periculis versari, adeoque satius duceret magnificum vestis imperatoris sumptum impendere in illorum usus, quam sibi reservare. Sed enim ipse, cum offendisset statim violenta adversaque tempora ac negotia, ita et suis rebus consuluit, et defuncti imperatoris mandata, qua maxima potuit reverentia, prosecutus est.

IV. At unanimis illi ac pæne gemelli, ubi istam accepere insignibus imperatoris ornasse se, exsiliunt præ voluptate, et furentium quasi ritum **613** æmulantes ad bacchandam insolenter vertuntur. Eam enim occasionem nacti ac rationem palam obsistendi maximam, liberrimaque et incontinenti lingua omnium auribus obtrudendi morbum animi veterem atque arcanum, commendantique se, quod pridem istius improbitatem perspexissent, in cunis, in utero adhuc delitescentem et quasi lactentem (testem enim prioribus conjecturis ac præconem vere vocalem accessisse id, quod novissime actum et in lucem perfecto partu tandem aliquando editum foret), jam nec dubie nec la-

B' Ἡμέρα δ' ἦν, καὶ ἦν τὰ τῆς βασιλείας (7) περιεζώσατο σύμβολα, ἐν ἧ τὰ τῆς μνήμης ἦγετο Δημητρίου τοῦ θεοῦ μάρτυρος. Προστάττει δ' ἀναγορεύεσθαι [P. 381] τελευταῖον τοῦτον (8) ὁμοῦ τῆ συζύγῳ βασιλικῶς, μετὰ γε τὴν τῆς βασιλίδος Ἀννης εὐφημίαν καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ βασιλέως Ἰωάννου. Ἐμμένοντο γὰρ αἱ τῆς τοῦ θανόντος βασιλέως φίλιας, καὶ τῶν ἐκείνου περὶ τῆς βασιλείας συνθηκῶν ἐκλαθέσθαι οὐ μάλᾳ ἐβούλετο· ἀλλ' ὡς ἐκεῖνον τοὺς ἐκείνου προφίθεσι. Πύργον γὰρ εἶλεγον ἑαυτὸν πρὸς ἐκείνου τοῦ βασιλέως ψυχοδομησθαι πρὸς ἀσφάλειαν τῆς τοῦ παιδὸς βασιλείας· παρὰ τοσοῦτον οὖν εἶναι τῷ παιδί τὰ τῆς ἀσφαλείας ἀκίνδυνά τε καὶ βεβαιότερα, παρίσων αὐτὸν ἰσχυρότερον.

B Γ'. Ὅθεν καὶ μετὰ τρίτην αὖθις ἡμέραν ἡμεῖς τὴν ἐσθῆτα (9), διὰ τὴν τοῦ θανόντος βασιλέως ἐν τέρριον λύπη, ἐκ τῆς πορφύρας ἐς τὸ λευκὸν, ὡς εἶθιστο τοὺς βασιλέας περὶ τῆς λύπης αἰεὶ ποιεῖν· καὶ διήρκασεν ἐκείθεν λευκοὶς ἐνδύμασι χρωμένους. Ἔως καὶ τὴν βασιλίδά πόλιν ἐλὼν αὐτοκράτωρ ἀναμφισβήτητος ἐγεγόνει τῆς ὀλης· Ῥωμαίων ἀρχῆς. Κάμολο τὴν αἰτίαν διαποροῦντι (10) τριῶν ἕνεκα ποιεῖν ἀπεκρίνατο τοῦτο· πρῶτον μὲν τῷ φίλῳ βασιλεὶ τελευτήσαντι δικαίον ἐκινεῦσαι δῆλημα· δευτέρον δὲ τὴν κατόπιν ἐπιδραμοῦσαν τῆς μητρὸς τελευτήν· καὶ τρίτον, ἐπειδὴ τοὺς σὺν αὐτῷ μακρὸν ὑπομένοντάς ἑώρα τὸν κίνδυνον μετὰ τῆς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας, εἶναι ἔκρινε τὴν πολυτελεῖαν τῶν βασιλικῶν ἐνδυμάτων διαπάνην ἐκείνοις μᾶλλον ἢ ἑαυτῷ ἀναλῶν. Ἀλλὰ γὰρ αὐτὸς μὲν ἐξαπίνης, ἐντωχῶν βιαίῳ καὶ ἀνταγωνιστῇ τῷ καιρῷ καὶ τοῖς πράγμασιν οὕτω τὰ κατ' αὐτὸν τε διωκῆσατο καὶ ταῖς τοῦ θανόντος βασιλέως συνθήκαις καθόσον ἐφικτὸν διετήρησε τὴν αἰδῶ.

Δ'. Ἡ δ' ὁμοψυχος ξυγυρὶς ἐκείνη, ἀκούσασα τὴν τῶν βασιλικῶν παρασῆμων ἐκείνου περιβολὴν, ἀντηδῆσά τε ὄψ' ἡδονῆς καὶ, μεμνηνῶτων ὡσπερ μιησαμένη διάθεσιν, πρὸς τερατώδη βαχχίαν ἐκίνει τὰ ἦθη. Ἀφορμὴν γὰρ εἰληφυῖα τὸ πρᾶγμα, καὶ δικίωμα μέγιστον εἰς τὸ φανερῶς ἀμύνεσθαι, καὶ τὰ πάλαι τῆς ψυχῆς ἀπόρρητα ἀβήρωσθηματα παρρησιάζομένη καὶ ἀκαρτῶς ἐχούση τῇ γλώττῃ ἐς τὰς τῶν ὄλων ἐπαντελεῖν ἀκοάς, καὶ δικαιοῦν μὲν ἑαυτοὺς ὀρθῶς σκοπομένους ἐκ πολλοῦ τὴν ἐκείνων δηλαδὴ κακίαν, ἐν σπαργάνοις ἔτι καὶ γάλαξιν κροφορομένην (μάρτυρα γὰρ εἶναι καὶ κήρυκα διαπρύσιον τῶν προτέρων στοχασμῶν τὸ νῦν πεπραγμένον, πρὸς ἐντελεῖναινα προερχθῆν τὸν τόκον ὀψά), ἀνευδοιάστω· ἦδη καὶ

Variorum notæ.

eodemque amico charissimo Lud. Targnio, qui selectas e multis lectiones dubias rogatu meo cum illo ipso codice contulit. Boivin.

(7) 8 Octobr. qua S. Demetrii festum celebrant Græci et Latini, anno Chr. 1541. Nescio, cur suæ inaugurationis diem siluerit ipse Cantacuz. cap. 27, quam pluribus hic refert. Ducang.

(8) Primum enim Annæ Augustæ acclamatum, tum Joanni filio imperatori, tertio loco Joanni Cantacuzeno imperatori cum Irene imperatrice,

narrat idem Cantacuz. lib. III, cap. 26. Vide eundem Gregoram lib. XIII, cap. 3. Ducang.

(9) Id ipsum ibidem habet Cantacuzenus: de quo more consulendus Codinus, *De offic. palat.*, cap. 21. Ducang.

(10) Hinc apparet quam familiariter Gregoras cum Cantacuzeno, non solum privato, sed etiam imperatore vixerit: qua de re plura diximus in Vita ipsius Gregoræ. Boivin.

ἀπαρκαλύπτως· πρὸς ἀσπονδὸν καὶ ἀκήρυκτον ἐκί-
νησε τὰ πράγματα μάχην.

Ε'. Καὶ ἦν ἰδεῖν εἰς δύο μοῖρας σχισθὲν τὸ τῶν
Ῥωμαίων γένος ἅπαν κατὰ πόλιν καὶ χώραν·
εἰς τε τὸ συνετεῖν καὶ ἀσύνετον· εἰς τε τὸ [P. 382]
πλούτῳ καὶ δόξῃ διαφέρειν καὶ τὸ ἐνδεές· εἰς τε τὸ
παιδείας εὐγενούς· ἐρόφιμον καὶ τὸ πάσης παιδείας
πανταλῶς ὑπερβόριον· εἰς τε τὸ ἔμψρον καὶ τεταγ-
μένον καὶ τὸ ἀσφρον καὶ στασιώδες καὶ αἰμοχα-
ρές· καὶ τὰ μὲν βελτίω πάντα πρὸς ἐκείνον
μετεβόρηχότα· τὰ δὲ χείρω πάντα πρὸς τοὺς
ἐν Βυζαντίῳ. Οἱ γὰρ γένει καὶ πλούτῳ καὶ δόξῃ τῶν
πολλῶν ὑπερέχοντες, οἴκους ἀφέντες καὶ γυναῖκας
καὶ παῖδας, εἰς ἐκείνον ὄλη προθέσει ψυχῆς ἐβρόη-
σαν, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν φιλότατων τὴν ὑπερβόριον
προελθόμενοι θιαιταν, καὶ βέλτιον ἠγησάμενοι σὺν
ἐκείνῳ δυστυχεῖν, ἢ μετὰ τούτων τυρφεῖν· οἶμαι τὸ
τοῦ Ἀναχάρσιδος λέγοντες, ὡς κρείσσον ἓνα φίλον
μεκτήσθαι πολλῶν ἀξίων, ἢ πολλοὺς ἀξίους μη-
δενός.

Γ'. Ὑλῆν τοίνυν εὐρόντες, ἦν πάλαι ποθοῦντες
ἐτύχωνον, φακέλλους γραμματέων διέπεμπον οἱ Βυ-
ζαντίου πρόεδροι κατὰ πόσιν ἑπαρχίαν καὶ πόλιν,
ἀνάθεμα καὶ ἀφορισμούς περιέχοντα πάντων, ὅσοι
εἴησι θελοῦσιν εἶναι τοῦ Καντακουζηνοῦ· καὶ ἕμα
κίνο τὸ τε δημοτικὸν ἐραδίζοντα κατὰ τῶν πλουσίων
καὶ τὸν βάναιστον ὄχλον κατὰ τῶν δόξῃ καὶ γένει
προέχόντων· ἵνα τῶν οὕτως ἐχόντων ἐκ μέσου γε-
νημένων, εὐχερῶς αὐτοὶ τῆς ἀρχῆς· ἐγκρατεῖς· κα-
ταστῶσι, μηδὲν ἐθενοῦν ἀντίπαλον ὑφορώμενοι. Καὶ
μίντοι καὶ γέγονεν ἐντεῦθεν μεγίστη καὶ πολυσιδῆς
φορὰ πανταχῇ τῶν Ῥωμαίων ἐν βραχεὶ πραγ-
μάτων, ὅταν οὐδὲς ἐν βραχεὶ παραστῆσαι δύναται
λόγος.

Ζ'. Ὁ μὲν οὖν Καντακουζηνός οὐδὲν ἐπιδείξα-
σθαι θάρσος· ἐβούλετο, οὐδ' ἐπιχειρεῖν πρὸς οὐδὲν τῶν
ἐπάντων σπουδῆς ἀξίων, ὅσα φιλοῦσι ποιεῖν οἱ τοιοῦ-
τοι ἐγγειροῦντες καὶ πρὸς τοιαύτην κελάρη συνε-
λαθέντες· ἀλλ' ἔμενεγ ἥσυχος μετὰ τῆς ἐπομένης
αὐτῷ στρατιᾶς. Εἶχε γὰρ ὀπίστας, τῶν μὲν λίαν
ἐρίστων καὶ βώμη σώματος καὶ ψυχῆς ἀνδρεία καὶ
πεῖρα διαφερόντων, ἀχρι καὶ ἐς δισχιλίους ἰσπερίας·
οἱ καὶ τὸ σὺν αὐτῷ θανεῖν πολλῶν τιμωτέρων ἦσαν
ἠγρόμενοι, ἢ πλὴν αὐτοῦ ζῆν ἀχρι μῆ· τινος τῆς
ἡμέρας. Οἱ μὲν οὖν λογάδες τοιοῦτοι καὶ τοσοῦτοι
ἐν ἀριθμῷ ἦσαν αὐτῷ· οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ταττό-
μενοι δι· τοσοῦτοι.

Η'. Ἐκείνος μὲν οὖν διεπρεσβεύετο πρὸς τοὺς Βυ-
ζαντίους τὰ πρὸς εἰρήνην συχὰ, καὶ τῶν βασιλι-
κῶν τοῦ συζύγου τὴν βασιλίδα ἀνεμίμησε διαθη-
κῶν καὶ ἐντολῶν, ἃς ἐκείνος ἐτι ζῶν αὐτῇ διετί-
θετο, περὶ τε κήδους τοῦ νέου βασιλέως καὶ ἐπιτρο-
πῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀχρι τῆς προκοπῆς ἡλι-
κίας τοῦ νέου. Μηδὲ γὰρ χρῆναι πιστεύειν ἄλλο-
τρίαι· συμβουλοῖς, κα· πάντα πρὸς τὴν οικείαν
σπουδάζουσιν ἐφείειν, καὶ ὅσα P. 383] τὴν ταχί-
στην ἀνατρέφαι δύνανται τὴν πάλαι κατάστασιν, καὶ
ὅλα συλλήθδην εἰπεῖν τὰ τῆς βασιλείας πράγματα.

Θ'. Ἢ δὲ τοιαύτη τοῦ ἀνδρός ἡμερότης οὐκ ἐμῆ· α·

A tentor implacabilis internecinique belli auctores
existebant.

V. Ac tunc scissum in duas partes videre erat
per omnes et urbes et provincias omne Romanum
genus, et hinc quidem sapientiores, inde insipientes
stare : hinc homines opibuses et dignitate emi-
nentes, inde egenos : hinc liberalis disciplinæ alum-
nos, inde alienos ab omni disciplina ; hinc deni-
que eos qui sani ac moderati essent, illinc eos qui
insanirent seditionibusque et sanguine gauderent :
et optimos quidem quosque isti suffragantes ; pes-
simos autem omnes Byzantinis. Qui enim genere,
opibus et dignitate reliquos anteibant, ii relictis
focis, conjugibus, liberis, ad istum omni studio
convolabant, vitam jucundissimis rebus carituram
eligentes, et cum isto pati iniqua satius ducentes,
quam cum illis vivere delicate : illud, puto, Ana-
charaidis usurpantes, melius esse unum habere
amicum multi æstimandum, quam nullius pretii
multos.

VI. Occasionem 614 itaque nacti, quam expe-
tebant pridem, præsules Byzantini per omnes et
provincias et civitates fasciculos mittebant literarum,
anathema et interdicta continentium adver-
sus eos, qui amici assent Cantacuzeno, simulque
et plebem omnem in divites irritantium, et merce-
nariam multitudinem in eos qui dignitatem et genere
eminebant : ut sublatis de medio iis qui tales
erant, facile ipsi rerum dominatum invaderent,
nihil quacunquē ex parte contrarium suspectum-
que habituri. Et certe maxima inde ac multiplex
universæ rei Romanæ clades brevi exorta est,
qualem paucis exprimere nulla possit oratio.

VII. Cantacuzenus vero nulla re audacem se
ostendere, nihil aggredi volebat, quod operæ pre-
tium esset, ut solent ii qui talia inceptant, et in
eos rerum æstus compulsi sunt ; sed quietus cum
suo exercitu manebat. Habebat enim armatorum,
eorum inquam qui longe fortissimi essent et ro-
bore tam animi quam corporis experientiaque
præstarent, ad duo equitum millia ; quibus multo
præstabilius videbatur mori cum eo, quam sine eo
vel unam tantum diem vivere. Tot itaque ac tales
erant lecti milites. Qui autem secundum ab illis
locum obtinerent, bis totidem erant.

VIII. Iste igitur frequentes de pace legationes ad
Byzantinum mittebat, et Augustam commonefaciē-
bat supremæ voluntatis et mandatorum imperato-
ris conjugis sui, quæ ab illo adhuc vivente acce-
pisset, 615 de affinitate junioris imperatoris ac
de tutela Cantacuzeno descenda, quoad idoneam
ætatem pupillus attigisset ; nec enim credendum
esse extraneis consiliariis, qui omnia pro sua libi-
dine alacriter susciperent, eaque maxime, quæ
veterem statum rerum et universum prorsus impe-
rium possent evertere.

IX. En viri humanitas animos Byzantium baud

mollivit : sed e contrario ut audacia amentiaque ultra modum furerent effecit. Nec enim ea ab illo dici aiebant, quo parceret sanguini subrum civium, sed quia ad desperationem suæ salutis esset compulsus. Et cum arma palam hostilia in illum terra simul et mari assidue conflarent, minimum illia otii supererat, nec ulli parcebant occultiori machinæ, quæ seu veneno, seu præstigiis, seu cruenta morte grassaretur.

X. At ille spem unice in Deo ponens manebat etiamnum quietus, continebatque adhuc intra castra exercitum : qui tamen et pugnam et spolia hostilia vehementissime si iebat, et a plurimis invadebatur civibus Byzantinis. Quo factum est, ut pler que cum desidia et socordis ignaviae accusantes, simulque, ut verisimile est, rati periculum sibi et illi impendere, inde ad Byzantios transfugerint. In enim et cibi ipsos pro hominum multitudine deficiebant, solo Didymotichi oppidulo cum frequentibus jumentis inclusos. Adversa quippe utebantur et fortuna et tempestate. Namque et hiems, si alias unquam, **616** constantissime ingravescens, asperrima tum fuit : et præterea quascunque ille litteras sive ad Crælem Serviam, sive ad Alexandrum Mysorum principem, sive ad alios quoslibet accessendorum auxiliorum causa mittebat, omnes intercipiebantur a Byzantiis, qui cuncta circum a terra et a mari custodibus atque exploratoribus tenebant.

CAPUT XIII.

Joannes Palæologus die non festo præter morem a patriarcha coronatur. Id statim post imperatoris mortem majore apparatu fieri voluerat Cantacuzenus, patriarcha prohibuerat. Novus imperator in ætherea palatii ædicula per solennem πρόκοψιν denno inauguratur. Plausu et lætis clamoribus excipitur a populo. Jacta in Cantacuzenum probra. Cantacuzenæ hæc audientis, idque e carcere, dolor et gravis morbus. Ejusdem obitus duodecimo post die, inter similes plebis acclamationes. Nocturna præcægia, quæ ejus mulieris calamitatem antecesserunt.

I. At patriarcha, quo videretur meliori jure tutam imperatoriam sibi arrogasse, omni diligentia Joannem defuncti imperatoris filium coronavit, non expectata præ aviditate nec ætate illius, nec aliqua anni die insigniori. Nam is coronam imperatoriam illius capiti imposuit Novembris die xix, quæ dies ex se minime insignis aut solennis est. At id ipsum voluerat Cantacuzenus splendidiore apparatu celebrare post obitum statim imperatoris; sed hic insidiose et maximam per fraudem impedierat.

II. Verum die Decembris xxiv, circa vesperam, cum solenne natalium Christi Salvatoris celebramus, eundem in Ætherea quoque palatii ædicula

Α ξε τῶν Βυζαντιῶν· ἀλλὰ τὸναντίον ἐξέμηνε πρὸς ἀνυπέβλητον θράσος· τε καὶ ἀπόνοιαν. Οὐδὲ γὰρ διὰ φειδῶ τῶν ἑμοφύλων αἱμάτων ταῦτ' ἐφασκον φέσκειν ἐκεῖνον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀπογνώσει τῆς ἐαυτοῦ ζωῆς τυ.ωσθέντα. Καὶ φανερώς μὲν ὄπλα πολέμια κατ' ἐκεῖνον διηνακῶς συγκροτοῦσιν, ἐκ τε θαλάττης ἁμοῦ καὶ ἡπείρου, ἤκιστα φησιν ἐνῆν οὐτ' ἡομεῖν, οὐτ' εὐδαιμιάς λαθραίας φεῖδεσθαι μηχανῆς. ὅστις τε διὰ φαρμάκων καὶ γοητειῶν καὶ ὄσαι δι' αἵματος.

I. Ἐκεῖνος δ' εἰς θεὸν ἀσοχερῶς ἀναθείς· τίς ἑλπίδας ἔμενον ἡσυχῇ κατέχων ἐτι τὰ ἐαυτοῦ κατὰ χώραν στρατῆπεδν, καὶ ταῦτα πᾶνυ διψόντα μάχης καὶ σκύλων πολεμικῶν, καὶ πλείους ἔχοντα τοὺς καλοῦντας τῶν οἰκητόρων τοῦ Βυζαντίου· ὥστε τοὺς πλείους καταγόνοντας· αὐτοῦ βίτουμῖαν καὶ γνῶμης νωθρότητα, καὶ ἅμα ὡς τὸ εἰκὸς ὑποκατεύσοντας κίνδυνον σφῶν τε αὐτῶν καὶ αὐτοῦ, σῆχεσθαι ἀπὸ δράντας ἐκίθην ἐς Βυζαντίους. Ἐπέλιπε γὰρ ἤδη καὶ τὰ αἰτία σφῶς κατὰ πλεθρὸς, ἐς μόνον τὸ ἀδουμισταίχου πολλήχιον συγχεῖσθέντα· μετὰ πολλῶν τῶν ὑποζυγίων. Ἦναντιοῦτο γὰρ αὐτοῖς· τὰ τῆς τύχης ἁμοῦ καὶ τῆς ὥρας. Ὅ τε γὰρ χειμῶν, εἴπερ ποτὲ, ἐγεγόνει βαρῦς· καὶ πᾶνυ τοι σφόδρα συνεχῆς ἐπιφάρων τὸ βίρος· καὶ πρὸς γε τῶν γραμμάτων ὁπίσα πρὸς τὸ τὸν Κράλην Σερβίας· (11) καὶ Ἀλέξανδρον, τὸν τῶν Μ.σῶν ἀρχηγῶν (12), καὶ πρὸς οἰουδῆποτα συμμαχίας ἔνεκα ἐπεμπε, πάντα ἡλίσκοντο· πρὸς τῶν Βυζαντιῶν, φρουροῖς καὶ ἡμεροσκόποις· διαλαθόντων τὰ κίχλη πρὸς τε γῆς καὶ θαλάττης.

Variorum notæ.

(11) Stephanum Duscianum ; de quo pluribus egimus in *Familiiis Dalmaticis*, pag. 291. Ducano.

(12) De quo in regum Bulgaricorum serie historica pariter egimus. Ducano.

(13) Joannis coronatio prius a Cantacuzeno proposita, eo dilata fuerat, quod quidam dicerent haud æquum esse, patre imperatore paulo ante mortuo, filium agitare paucyrum, uti narrat idem

D Cantacuz. lib. iii, cap. 9, quam tandem peractam a Joanne patriarcha hæc tempestate refert cap. 36, non indicato ejusce coronationis die, quem hic indicat Gregoras, 9 scilicet Novembris, qui, inquit, ἀνέορτος fuit, cum ad ejusmodi cæremonias festi die præcipuus dies deligi solerent. Ducano.

ἔβασε τοῦτον κἀν τῷ τοῦ παλατίου Ἀλλερίῳ οὐκίσκῳ· ἔβασε καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς εἰώθεισαν τὴν τοιαύτην ἡμέραν προκύπτειν (14), ἀθροισμένου τοῦ πληθοῦς τῶν Βυζαντιῶν, καὶ παντὸς τοῦ στρατοῦ, καὶ ἀνυμνοῦντων αὐτοῦ; εὐχαῖς τε καὶ εὐφημαῖς παντοδαύταις; κάτωθεν, κατ' εἰκόνα τοῦ πάλας θριάμβου Ῥωμαίων. Ἦν δὲ νῦν ὁ τοῦ δήμου κάτωθεν ἐξηχοῦμενο; κρῖτος; καὶ θόρυβο; οὐκ εὐφημίαν ἔχων τοῦ βασιλέως ἀκήρατόν τε καὶ ἀμιγῆ· ἀλλὰ συνεχέκρατο καὶ τὰς κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ ἅμα τὰς τῆς μητρὸς αὐτοῦ λοιδορίας, ἴσαν οὐσαις αἰσχροῖς καὶ οὐ πάνυ τοι σῶφρονος ἀποκῆς ἀξίαις, ὑποκάνοντας τοῦ Ἀποκαύκου καὶ ἀναφλέγοντας; δωρεαῖς ἀθροτέραις καὶ ὑποσχέσεσι τὴν τοιαύτην τοῦ πληθοῦς ὁρμήν.

1°. Καὶ ἦν αὐτῆκοο; τούτων ἀπάντων ἡ τοῦ Καντακουζηνοῦ μήτηρ, δισμητήριον (15) οἰκοῦσα μεταξὺ τῆς βασιλείου αὐλῆς, ἐνθα τὸ θήροισμα τοῦ δήμου κατὰ ποταμοῦ; συνέρβει καὶ συνεχροτέτετο. Καὶ μέντοι καὶ τὴν καρδίαν σφόδρα ἐπλήττετο, καὶ στεναγμοῦ; ἐκ βάθους ἀνέπεμπαν, ὥσπερ καπνοῦ; θοαλοῦ; τε καὶ οὐμιχλώδεις, καὶ πολλὴν τὴν ἔδον τῆς ψυχῆς πικρίαν τοῖς παρακαθημένοις ἀγγέλλοντας. Μερίζομένη γὰρ τὴν ψυχὴν πρὸς τε τὴν ἀφόρητον ἐκείνην τῶν λοιδοριῶν ἀκοήν καὶ ἀναλογιζομένη πρὸς τίνων ταῦτα δραματοῦργεῖται, χθὲς καὶ πρότερον δούλου μοῖραν ἔχοντων πρὸς αὐτήν, καὶ ἅμα τὴν μνήμην ἀναφέρουσα ἐς τὰς ἐκ βρέφους; τύχας καὶ τὸ τῆς ἑλικιωτίδος εὐδαιμονίας ἀνθος; ἀχρι γήρω; παραμειναν ἀκήρατον καὶ ἀκμάζον, καὶ παρτιτίθεισα ἐκείνα πάντως τ. ἔ; νῦν ἀντιπάλους καὶ ἀδοκῆτοι; τοῦ χρόνου φορεῖ; ἐφείρειν οὐκ εἶχεν· ἀλλὰ πληγεῖσθαι σφοδρῶ; τὴν καρδίαν, εἰς νόσον ἐτράπη τὸ σῶμα βαρῆαν καὶ ὑπισχνουμένην ἐπετέλει οἱ τοῦ βίου τὸ πέρα; οὐκ εἰς μακράν.

Δ'. Ἐπιστάσης τοιγαροῦν καὶ τῆς τῶν Φώτων πανηγύρεω; (16) μετὰ δύο καὶ δέκα ἡμέρας, καὶ τοῦ μὲν βασιλέως ἐμοῖως αὐθι; προκύπταντος ἀνωθεν, τοῦ δὲ δήμου κάτωθεν τὰς ὁμοίαι; εὐφημία; καὶ λοιδορία; αὐθι; ἐπικροτούντων, ἔκειτο ἡ Καντακουζηνῆ νεκρῆ (17) πρὸ; τὸ δεσμητήριον ἐβρίμμενη καὶ ἐπιλείησμένη, καὶ πάνυ [P. 585] τοι σφοδρῶ; ἀπωκισμένη τῆ; πάλαι εὐδαιμονίας καὶ δόξης ἐκείνης. Ἐφθῆ γὰρ μικρὸν πρὸ τῆς τῶν σαλπείγων ἡχῶ; τὸ ζῆν ἀποβρήξασα. Δείσασα γὰρ οἶμαι ἡ ψυχὴ, μὴ πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων αὐθι; ἐμπέση λοιδοριῶν τρικυμίαν, συνεστάλη τε πρὸ; ἑαυτὴν καὶ προαπεβράβη τοῦ σώματος. Τὸ δ' ὀπωρσυχασχῶρηκε ταῦτα γενέσθαι θεῶ; προσόντες ἐρούμεν πλατύτερον, στοχαζόμενοι καθόσον ἡμῖν ἐφικτόν.

Ε'. Ἀλλ' ἐκείνο μικροῦ με παρέδραμε. Μετὰ γὰρ

Variorum notæ.

(14) De ista in pervigilio Natalis Christi προκύπτει sicut Colinus, *De offic. palat.* cap. 6, n. 1, ubi de eo agit DUCANG. — Vide Ducangii *Gloss. med. Græc.* in v. Προκύψας. BOIVIN.

(15) Quo nempe translata fuerat, ut ait Cantacuz. lib. iii, cap. 36, pag. 468, cum antea domi custodia adhibita observaretur, ut idem narrat cap. 22. DUCANG.

A inauguravit; unde et ii, qui illum antecesserant, imperatores soliti erant eadem die prospectare Byzantium congregatam multitudinem totumque exercitum, qui et votis et omni laetorum acclamationum genere ex inferiori loco eos prospectabant, ad veteris triumphi Romani exemplum. Erat autem plausus ac strepitus, quem tum et elat infra populus, non mera ac simplex 617 sui erga imperatorem studii significatio; sed et convicia, tam in Cantacuzenum quam illius matrem, admista erant, foedissima illa certe, nec solibriis auribus digna: ventilante Apocæuo et incendente majoribus largitionibus ac promissis impetum plebis.

B III. Ea vero omnia audiebat ipsa per se Cantacuzeni mater, quæ tum intra aulam palatii carerem habitabat; quo torrentis instar confluebat et glomerabatur collecta populi turba. Ac sane illius cor vehementissimo dolore pungebatur, gemitusque edebat altissimos, qui sumi instar turbidi ac nebulosi amaritudinem, quæ plurima animo illius inerat, assidentibus indicabant. Partim enim conviciis illis intolerandis, quæ audiebat, animum advertens, et a quibus istæ tragœdiæ agerentur secum reputans, ab iis nempe, qui heri ac nudiustertius mancipiorum instar ei fuissent, partim memoriam repetens suæ inde usque a pueritia fortunæ felicitatisque illius sibi coævæ, cujus nisus illibatus ac vigens ad senectutem usque permanserat, componensque ista omnia cum illis adversis atque inopinatis vicissitudinibus temporis, minime id ferre poterat. Corde itaque graviter vulnerato, corpus in difficilem morbum incidit, qui finem vitæ haud longe abesset pollicebatur.

IV. Cum itaque et Luminum solenne post duodecim dies advenisset, atque imperator itidem deorsum prospectaret, populus autem ex inferiori loco similibus et acclamationibus 618 et conviciis streperet, jacebat in carcere exanimis Cantacuzena, projecta atque oblivioni tradita, et a pristina felicitate suæque illo splendore quam longissime abrupit. Etenim vitam paulo ante tubarum sonum abruptit. Verita quippe anima, ut opinor, ne in similem recideret conviciorum æstum, contraxit se in semet, et priusquam id eveniret, e corpore erupit. Quomodo autem hæc fieri Deus permiserit, fusius infra declarabimus, quantum licebit nobis conjectare.

V. Sed me illud pene præteriiit. Paucis diebus

(16) Epiphania an. Chr. 1342, Januar. dies 6. Eo die Cantacuzenus ipse matrem suam obiisse testatur *Hist. lib. iii, cap. 36*. Is est dies τῶν Φώτων seu Epiphaniæ. BOIVIN.

(17) Cujus obitum accidisse scribit Cantacuzenus filius, lib. iii, cap. 36, pag. 469, 6 Januarii, indict. 10, anno ab or. c. condito 6, 850, scilicet Chr. 1342. DUCANG.

post imperatoris obitum elapsis, cum rerum perturbatio nondum in lucem erupisset, sed concepta tantummodo esset ac deliberata, Cantacuzeni mater visa est sibi in somnis, sumpto in manus sacrosancto Evangelio, nihil omnino videre in eo scriptum, præter illa verba : « Hæc mutatio dextræ Altissimi » : idque aureis summaque elegantia exaratis litteris, a capite ad calcem ubique similiter : secumque agitare, quomodo liber ille, cum sacrum esset Evangelium, ne verbum quidem usquam evangelicum exhiberet, sed paucula illa Davidis prophetæ. Id cum experrcta esset, amicis quibusdam exposuit : et quidem divinum aiebat esse, oraculum, ac prædici sibi gloriosos optimosque exitus rerum suarum. Id autem non tale erat. Tamen hæc ita se habuerunt.

VI. Unum quidem illud omen fuit, quo magnæ illius et illustrissimæ domus eversio in somnis **619** ac de nocte prænuntiata est. Alterum vero et ipsum de nocte, non autem in somnis, sed vigilantia sese videndum obtulit, clarum manifestumque ostentum. Qui enim nobilibus et illustribus personis mos est, ut ad medias usque noctes cum iis pervigilent, a quibus quacunq̄ de causa conveniunt, is Cantacuzenæ in primis erat, utpote quæ dignitate supra omnes et splendore fortunæ eminebat, consiliiisque et arcanis imperatoriis præerat. Qua consuetudine cum uteretur tunc quoque, et ad multam noctem colloquium esset productum, placuit ipsi pro foribus stare, et ab excelsa ædium turri lanam, quæ tam supra horizontem recens exsurgebat, contemplari, ut inde quota esset hora conjiceret. Nam cum circuli sui perigeum conversa repeteret, et jam rursus in secunda quadratura esset ad solem, acronycham lucem non prius terræ præbebat illo tempore, quam ad mediam noctem perventum esset.

VII. Cum in hunc modum Cantacuzena illic staret et specularetur, ac simul de futuris magnopere esset sollicita, armatum equitem videt infra stantem, ac magnitudinem turris hasta metientem. Ejus rei subito et improvise aspectu territa convertit se retro, mittitque homines eum comprehensuros, qui tam alieno tempore talia moliretur, ac sciscitatos, quorsum ea facere et a quibus ei esset imperatum. Cum autem ii celesterrime regressi affirmarent, neminem a se conspectum, nec viam **620** ullam esse, qua advenis et equitibus pateret accessus (clausas quippe omnes portas), tum vero illa percussa est, et illud præaugurium aliter interpre-

την τοῦ βασιλέως τελευταίην, οὐ πολλῶν ἡμερῶν μεταξὺ γενομένην, οὐδὲ τῆς τῶν πραγμάτων οὐπω συγχύσεως εἰς φῶς ἐκτραγίσεως, ἀλλ' ἐν ὄψεσιν ἔτι καὶ μελέταις κωφορομένης, συνέβη καθ' ὕπνου τῇ τοῦ Καντακουζηνοῦ μητρὶ, τὸ ἱερὸν δοκεῖν ἀντὶ χειρᾶς Εὐαγγελίου εἰληφῆναι ἄλλο τῶν πάντων οὐδὲν γεγραμμένον ὄρᾶν, ἢ « Ἀὐτὴ ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, » καὶ τοῦτο χρυσοῖς τε καὶ πρῶς ἄπαν κάλλος ἠσκημένοις γράμμασιν ὁμοίως ἀεὶ πανταχῆ· διαπορεῖσθαι τε καθ' αὐτήν, πῶς ἱερὸν Εὐαγγέλιον ὄν μηδὲν μηδαμῆ τῶν εὐαγγελικῶν εἶχε ῥητῶν, ἀλλὰ μικρὰ τῶν τῷ θεῷ Δαβὶδ εἰρημένων. Τοῦτο ἀρρηκτικῶς ἀκηραῖστο πρῶς ἐνίου τῶν φίλων· καίτοι θεὸν ἔρασκον εἶναι χρησιμώδημα, καὶ πάρας προαναφανεῖν τῶν καθ' αὐτὴν πραγμάτων εὐκλεῆς τε καὶ πάνυ χρηστόν. Τὸ δ' ἦν οὐ τοιοῦτον· ὁμοῦς ἔσχεν οὕτω ταῦτι.

Γ. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο σημεῖον ἦν, ὃ προαναφώνησεν ἐξ ὕπνων καὶ νυκτῶν τὴν τῆς μεγάλης ταυτησίαι καὶ περιφανοῦς οἰκίας καθαιρεσιν. Δεύτερον δ' ἐκ νυκτῶν μὲν καὶ αὐτὸ, μὴ ἐξ ὕπνου γέ μιν, ἀλλ' ἐξ ἐγρηγόρευσεως φάτασμα θεαθῆν ἠναργῶς. Εἰσῆθες γὰρ τοῖς εὐγενεῖσι καὶ ὀφθαλμῶν μεγάλῃ συζῶσι προσώποις, ἀχρι καὶ ἐς μέσας πού νύκτας συνδιανυκτερεύειν τε· ὅσοι χρεῖας εἰσαδηποτοῦν προσέλασιν ἕνεκα, τῇ Καντακουζηνῇ τοῦτο μάλιστα πάντων προσῆν, ὅτι καὶ μάλιστα πάντων ὀφθαλμῶν καὶ περιφανείᾳ προσοχῆσθαι, καὶ βουλῶν καὶ ἀπορρήτων προσεστηκυῖα βασιλικῶν. Τῆς δὴ τοιαύτης ἐχομένη καὶ νῦν συνηθείας, καὶ πόρρω νυκτῶν γενομένης τῆς ὁμιλίας, ἔδοξεν αὐτῇ, στήσαν πρὸς τὸν θυρῶν ἀφ' ὀφθαλμοῦ τοῦ πύργου τῆς οἰκίας θεάσασθαι τε τὴν σαλήνην ἀνίσχουσαν ἄρτι τοῦ ὀρίζοντος καὶ τῆς ὥρας ἐκείθεν καταστοχάσασθαι. Τὸ γὰρ περιγίγειον ἐκ περιστροφῆς τοῦ οἰκείου ἐπιναλαμβάνουσα κύκλου (18), καὶ ἐς τετράγωνον αὐθις τῷ ἡλίῳ καθισταμένη τὸ δεύτερον ἤδη σχηματισμῶν, ἀκρονύκτους οὐ μάλα ἐβούλετο παρέχειν τῇ γῆ τὰς αὐγάς, πρὶν ἐς μέτην ἀφικέσθαι τὴν νύκτα τῆνικαῦτα τῶν χρόνων (19).

[P.386] Ζ'. Οὕτω ἐκ θεοσεύς τε καὶ σκέψους ἔχουσα, καὶ ἅμα φροντῖδων οὕσα τῶν μελλόντων πλήρης, ἐνοπλον ἱππία τεθέσται, κάτωθεν τε ἐστῶτα· τοῦ πύργου καὶ τῷ ὄρατι σημειοῦμενον. τὸ τοῦ πύργου μέγεθος· ὦ· ἐκπλαγῆναί τε αὐτὴν τῷ αἰφνιδίῳ καὶ ἀπροσδοκῆτῳ τοῦ φάσματος· καὶ συστραφεῖσαν ἐκπέμψαι τοὺς καθίζοντας τὴν ἐν ἀωρίᾳ τοιαύτῃ τοιαῦτα μηχανώμενον, καὶ ἀκοουμένους, ὅτου χάριν καὶ ὅθεν ἐκείνη ταῦτα ὄρᾶν προσηταγμένον εἶη. Ἐπεὶ δὲ τὴν ταχίστην καλινδρομήσαντας φάνηι μὴδένα τῶν πάντων ἑωρακέναι, μηδ' εἶναι πάροδον οὐδεμίαν, ὁπόθεν εἰσιτητά γε εἶη ξένοις καὶ ἱππῶσι ἀνδράσι, τῶν θυρῶν ἀπασῶν κεκλεισμένων, ἤδη καταπλαγῆναί τε

Variorum note.

(18) Nam cum circuli sui perigeum, etc. Hæc interpretatio partim mea est, partim virorum astronomiæ peritorum, quos consului. BOIVIN.

(19) Verti, acronycham lucem non prius terræ

præbebat illo tempore, quam ad mediam noctem perventum esset. Malim, acronycham lucem non prius terræ præbebat, quam midie noctis tempus advenisset. BOIVIN.

αὐτὴν καὶ, πρὸς ἄλλας ἐννοίας ἀνενεγκοῦσαν τὸ A tata totam se tristitia tradidit, nec longe a lacrymis μέντευμα, λύπη; πλησθῆναι καὶ δακρύων γενέσθαι abfuit.
ἔγγύς.

CAPUT XIV.

Cantacuzenum res adversæ non frangunt. Ejus nuntiis contumeliose a Byzantiis illuditur. Monachorum. interventu pacem petit, sed frustra. Ab Orestiadis primoribus vocatus eam urbem occupatum venit Fluvii interjecti repentino aucti his repulsi re infecta discedit. Ejus prodigii ratio expenditur. Hostiles uliro citroque excursionses. Belli civilis mala. Ejus cum bellis externis comparatio facta a Cantacuzeno. Hujus fautores vana spe recreantur.

A. Ἐγὼ δ' ἐκείσας ἐπάνειμι. Τῷ Καντακούζηνῳ γὰρ οὐτε πρὸς τοσαῦτα τὴν ψυχὴν κατενηνέχθαι βίβια τῶν δεινῶν συνηνέχθη, οὐτε πρὸς οὐς εὗρισκε συνεχῶς κατ' αὐτοῦ συσκευαζομένους λαθραίας καὶ ἄλλοι' ἄλλας ἐπιβουλὰς ἀπηγορευκέναι, ἀλλ' ἐπτάται τῶν ἰδίων ὄρων ἐντός. ἀκλίνας τὰς πρὸς Θεὸν ἐλπιδας ὁμοίως ἀεὶ φυλάττονται· καὶ γράφονται μὲν ἀεὶ καὶ θεομένην λήγειν οὐκ ἦν οὐδαμῇ, κυρωθῆναι ὅποσα περιῶν ὁ βασιλεὺς ἐνετέλλετο περὶ γε αὐτοῦ. Ἄλλὰ τῶν Βυζαντιῶν οὐδ' ἄκροισ τῶν λεγομένων ἀκούειν θελόντων ὦσιν, οἱ μὴ καὶ τοὺς ἀγγέλους εὖν ἀτιμῆ καὶ κουρῆ πομπουόντων (20) ἐπ' ἀγορᾶς καὶ δεσμοῖς καὶ εἰρκταῖς συγκλειόντων, τῷ δὲ οὐ διὰ γλώττης ἐγένετο λουδορεῖν οὐδὲν τῶν ἀπάντων. Οὐ μὴν οὐδὲ τοὺς ἐν τῷ θρεῖ τῷ Ἄθῳ διαπρέποντας ἀρετῇ καὶ ἀσκήσει μείστας εἰρήνης ἀπηξίου γίνεσθαι. Ἄλλὰ καὶ τούτων ἐλθόντων, ἀπρακτο, ἔδοξεν ἡ σπουδῆ. Τὰ μέντοι χρήματα, καὶ εἰ τι κειμήλιον ἦν ἀμφοτέρως ἐκ πολλοῦ τεθησαυρισμένον, πάντα ἀνάλωται πρὸς τὰ ἄλλα τῶν κοινῶν καὶ πρὸς τὰς τῶν στρατιωτῶν χρείας.

B. Κρύφα γε μὴν συχνοὶ τῶν τῆς Ὀρεστιάδος προύχόντων (21), ἐταίρειαν πεποιηκότας, συνέθετο περιελθόντι Καντακούζηνῳ τὰς πύλας ἀνοίξαι, πρὶν αἰσθῆσθαι τοὺς τυραννήσαντας δημότας, [P. 387] καὶ γράμματα ἐπερῆσαν ἤδη καλοῦντες αὐτῶν, τὴν ταχίστην ἐλθόντα λαθεῖν ἀπονητὴ τὴν πόλιν. Καὶ ἕς εὐθύς διαναστὰς τὸν τε στρατὸν ὤπισσε καὶ τὸν Ἄγγελον Ἰωάννην (22), τὸ Παμφίλου (23) πολίτην ὄχυρῶσαντα ὡς προσήκει, τάχιστα ἦκεν ἐπ' Ὀρεστιάδα δεμηγύστα οὖν ἰππεύσιν ἐγγιστα ὀδοθήοντα.*

C. Καὶ δὴ συνεληλυθότων σφῶν ἐπὶ τὰς ὄχθας τοῦ παραρρέοντος τῇ Ὀρεστιάδι ποταμοῦ (24), χειμῶν τρηκαῦτα ὡσπερ ἐξ αὐτομάτου γέγονε τῆς νυκτὸς ἐκείνης· μάλα πολὺς· καὶ ὁ πεταμὸς ἐκείνος, ὡσπερ εἰσθῆσιν εἰληφῶς ἀπειλοῦντος Θεοῦ, ἀγριαίων ἦν καὶ σφόδρα πλημμύροντα συναλαύνων ὅπῃ τὰς ὄχθας τὰ βύματα· ὥστε ἀπορον πρὸς διάβασιν εἶναι τοῖς τοῦ Καντακούζηνου στρατεύμασιν. Ἡμέρας οὖν ἐγγιστα διατετριφῶσι περὶ αὐτῶν οὐκ ὀλίγας, οὐκ εἴηεν ὁ χειμῶν· ἀλλ' ἦν αὐτῷ τὴν ὁμοίαν διηνεκῶς συνηρῶν ἀγρύπτησα. Ἀπειρηκτός δ' ὄψθ' καὶ ἀπυλαγάντος ἐκείθεν, ὃ τε χειμῶν ἐς τὴν ὑπερτάτην

I. At non Cantacuzeni animus (ego enim illuc redco) tantis calamitatum fluctibus demersus est, nec insidiæ illæ perpetuæ et alias aliæ, quas in se clanculum strai comperiebat, effecere ut desponderet, sed intra suos limites stetit immotus, spesque in Deo defixas constantissime habuit, nec desiit unquam per litteras petere ac rogare, ut quæcumque imperator, dum viveret, de ipso mandavisset, confirmarentur. Cumque interim populus Byzantinus ne anribus quidem primoribus dicta acciperet, quin imo et nuntios ignominia affectos ac detonsos per forum traduceret vinculisque et carceribus coecreter: tamen hujus lingua nemini conviciabatur. Sed nec homines illos, virtute ac disciplina præstantes, qui montem Atho incolerent, sequestros pacis recusabat. Atque illi quidem venerunt; sed nihil diligens eorum studium effecit. Porro et pecuniæ, et si qua utrisque longo ante recondita supellex erat, tam in alijs usus impendebantur, tum in ea quæ militibus necessaria erant.

II. At clam plerique Orestiadis primores conspiratione facta, constituerunt oberranti Cantacuzeno portas recludere, antequam plebei, qui tyrannico dominabantur, eam rem perciperent: 621 et jam litteras ad eum miserant, hortantes ut quam celeritate adesset, urbem nullo labore capturus. Ille igitur motis confesitum castris exercitum instravit, Joannique Angelo mandavit, ut munito prout par erat Pamphili oppidulo quamprimum Orestiadem venisset cum equitibus proxime octoginta.

III. Cum autem illi ad ripas fluvii Orestiadem præterfluentis convenissent, tempestas violentissima per illam noctem quasi sponte coorta est; fluvius vero, ac si sensum haberet aliquem irati Numinis, sævire ac multum supra ripas exundare cœpit, ita ut Cantacuzeni copiæ trajicere non possent. Itaque dies non pauci in proximo circa illum fluvium consumpti sunt, tempestate haud quiescente, sed eandem sibi violentiam perpetuo retinente. Tandem re desperata cum inle æbiisset Cantacuzenus, postera die tempestas sævire desiit, et paulatim fluvius proterviam illam ac ferociam remisit.

Variorum notæ.

(20) Rem narrat Cantacuzenus lib. III, cap. 33, pag. 456. DUCANG.

(21) Cantacuzen. lib. III, cap. 28, pag. 441. DUCANG. — Συχνοὶ τῶν τῆς Ὀρεστιάδος προύχόντων. Ea est Adrianopolis. Codex Reg. 2784. fol. 327 v., ubi de urbium nominibus mutatis. Ὀδρῶς καὶ Ὀρεστιάς, ἡ νῦν Ἀδριανούπολις. Vide et Leonis Allatii notas ad Georg. Acropol. Histor.

cap. 13, edit. Reg., pag. 231. BOIVIN.

(22) De quo in Famil. Byzant. egimus, pag. 259. DUCANG.

(23) Cujus urbis meminit Cantacuzenus, lib. III, cap. 30. Vide notata ad Villharduinum. DUCANG.

(24) Hebri. Vide Cantacuz. lib. III, cap. 50, pag. 448, 449. DUCANG.

Facto his periculo, cum flumen eodem iterum tu-
more exundasset, sero denique cognitum est, non
casu aliquo eas moras objectas, sed providentia di-
vina quæ omnia facillimè quocumque vellet tradu-
ceret, ac nunc obsisteret apertissime Cantacuzeni
cæptis : atque inde fieri, ut et ipsa statim elementa
magno irarum æstu ferventia indignarentur, quasi
iratum dominum sentirent, eique quatenus famulos
deceret obsecundant, **622** suamquæ erga illum
observantiam re significarent, illo scilicet noxiò
impetu violentissimaque remuneratione.

συνεπιλαμβανομένων, ὡς δούλοις εἰκός, καὶ δεικνύτων ἔμπρακτον τὴν πρὸς τὸν δεσπότην τιμὴν διὰ τῆς
βλαπτούσης ὀργῆς καὶ μάλᾳ τοὶ σφόδρα βιαίας ἀναποδόσεως.

IV. Utrique igitur interdum excurrentes, nunc
aliqui ex Didymoticho milites, nunc ex Orestiadæ
vicinisque oppidulis, multam inde huc prædam,
multamque hinc illuc abigebant. Neutri autem po-
terant vincere, atque ita finem contentioni impo-
nere : sed frustra quidem instabant sibi utrinque.
Urbes autem perpetuo conficiebantur a se invicem
sensim atque paulatim. Et erat (ut videtur) placitum
Deo ac cœlesti decreto sancitum, ut urbes at-
tererentur, pecuniisque et honore et dignitatis
gradu per civiles illos motus spoliarentur.

V. Et Cantacuzenus quidem civile bellum cum
externo comparans, expendensque, quantum alte-
rum ab altero distaret et excederetur : civile qui-
dem bellum frigori calorigue febricitantium ; bel-
lum vero externum calori æstivo frigorigue hiberno
simile esse dicitabat : alterum nempe ex his ab
altero multum excedi. Frigori enim hiemis, quod
externam est, facile esse vestimentorum accessione
atque ignis copia uæderi ; rursus calorem æstatis,
utpote externum atque adventitium, subtractis
vestimentis ac per ventorum flatus temperari posse :
febres autem, utpote intrinsecus ex ipsis visceribus
natas, rem esse indomitam atque ineluctabilem.

VI. si porro, qui propter Cantacuzenum aut ex-
sulabant, aut in vinculis erant, quique in urbibus
tacite illi favebant, ii, inquam, omnes, vere appe-
tente, spe erigebantur benignioris in posterum
fortuna. Sed erant vanæ illorum spes. Illius enim
res, ut vulgo aiunt de Mandrâbala, quotidie in re-
jus procedebant.

CAPUT XY.

*Præcipuarum urbium præfecti Theodorus Synadenus et Guido Armenius. Huius ex Armenia migratio ; pro-
res duæ. Hostilis animus in Cantacuzenum affinem, cuius et bona diripit et amicos vexat. Sinistra auguria.
Solis ac lunæ defectus et colores. Arborea nive oppressæ et ramis exuivæ.*

623 I. Sed repetenda paulo altius rerum expo-
sitio, ut clariora auditoribus fiant, quæ sequuntur.
Etenim Thessaloniciæ et cæteris circum urbibus,
ad Strymonem usque fluvium, præpositus erat
Theodorus Synadenus protostrator : Serrhis vero, et

Ἰλιάδα καὶ ὁ ποταμὸς ἡρέμα ἐκείνης ὑφέτο τῆς
ὑβρεώς τε καὶ ἀγριότητος. Τῆς δὲ τοιαύτης κείρας
δὲς ἤδη γενομένης, καὶ τῶν ποταμῶν ρευμάτων
αὐθις ἐς τὴν ἕμολαν ἐκείνην ἀναβήγγυμένων ὑπερη-
φανίαν, ἔγνωσαν ὀφεί μὴ ἐκ τίνος τύχης, ἀλλ' ἐκ
θεοτιέρας προνοίας εἶναι τὸ ἐναντίωμα, βῆτα μὲν
τὰ πάντα μετασκευαζούσης ὀπη βούλοιοτο, καὶ νῦν δ'
ἀντιπρατεύουσης μάλᾳ τοῖς τοῦ Καντακουζηνοῦ προ-
φανῶς ἐγχειρήμασιν· ὡς ἔπασθαι καὶ τὴν τῶν στοι-
χείων εὐθὺς ἀγανάκτῃσιν πολλῶν τῶ θυμῶν ῥέουσιν,
ὥσπερ ἀσθασινομένων ὀργιζομένου τοῦ δεσπότητος, καὶ

Δ'. Ἐπακθέντες δ' οὖν ἐκοτέρωθεν ἐνίοτε, νῦν
μὲν ἐκ Διδυμοτείχου τινὲς τῶν στρατιωτῶν, νῦν δ'
ἐξ Ὀρεστιάδος καὶ τῶν περὶ πόλιν, πολλὴν μὲν
ἐκείθεν ἐνὸδα λαίαν ἤλαυνον, πολλὴν δ' ἐντεῦθεν
ἐκείσε· νίκην δὲ καὶ τέλος ἐπιθεῖνα· τῇ σπουδῇ, οὐκ
ἦν οὐδέτερον κατ' οὐδέτερον· ἀλλ' ἐδίωκον ἀνήνυτα.
Αἱ δὲ πόλεις ἐφθέρωντο διηνεκῶς ὑφ' αὐτῶν ἡρέμα
καὶ κατὰ μικρὸν· καὶ ἦν, ὡς εἶπε, βούλημα θεοῦ
καὶ ψήφος ἀνωθεν κωροθέσια, ἐκτρεθῆναι καὶ γυ-
μνωθῆναι τὰς πόλεις χρημάτων καὶ δόξης καὶ τά-
ξεως ἐκ τῆς ἐμφυλίου ταυτησί στάσεως.

Ε'. Τῆς γε μὴν ἐμφυλίου μάχης καὶ ἀλλοφύλου τῆ
ἐξαλλάττον καὶ ὑπερέχον ὁ Καντακουζηνὸς ἐξετάζων
τὴν μὲν παροξυσμῶ καὶ πυρετῶ, τὴν δὲ θέρμη τε θέ-
ρους καὶ ψύξαι χειμῶνος ἔλεγεν εἰκέναι· [P. 388] καὶ
εἶναι τὸ ὑπερέχον θατέρου πρὸς ἑάτερον μάλᾳ πολὺ.
Τὴν μὲν γὰρ ἔξωθεν ψύξιν εἶναι καὶ προσθήκαις
ἐνδομάτων ἴσασθαι καὶ πυρὸς εὐπορίαν· καὶ αὐτὴν
ἐξωθεν ἐπεισθῆσον θέρμην ἐνδομάτων τε ὑφαίρεσει
καὶ ἀνέμων πνοαῖς· τοὺς δ' ἐνδοθεν τιχτομένους
πυρετοὺς ἐξ ἐγκάτων δύσμαχον εἶναι καὶ μάλᾳ
ἀνανταγώνιστον χρῆμα.

Ζ'. Οἱ δὲ διὰ τὸν Καντακουζηνὸν ἐξόριστοι καὶ
δεσμῶται, καὶ ὅσοι λειθῶσας ἐν ταῖς πόλεσι τὰ
ἐκείνου διατέλουν φρονούντες, μετέωροι ταῖς ἐλπίσιν
ἦσαν ἔαρὸς ἐπισείοντος, εὐμενῆ καταστήσεσθαι σπι-
τὴν τύχην. Ἄλλ' ἄρα ἦσαν μάταια τὰ τῶν ἐλπιδῶν.
Ὅς γὰρ ἐπὶ Μανδραβάλου (25) τὰ ἐκείνου διηνεκῶς
ἐχίρει.

Variorum notæ.

(25) Proverbiū, de quo Zenobius, Diogenia-
nus, Suidas, Michael Apostolius, et alii. DUCANG.

(26) Cantacuzen. lib. iii, cap. 51, cuius alibi non
semel meminit. DUCANG.

(27) Cantacuzenis Φερῶν legit, quæm urbem
in Thraciæ Thessaliæque finibus *Fere* hodie
vocat Turci, ut scribit Leunclavius in priore

Onomastico Turcico. DUCANG. — *Pheras* vocat Can-
tacuzenus; atque illud ejus urbis nomen pri-
mitus fuisse, indicat breve Urbiū. Onomasti-
con, quod exstat in cod. Reg. 2990, fol. 70, v.,
ubi inter alia legitur Φεραί, πληθυντικῶς αἱ Σέρ-
ραί, καὶ Φεραῖοι οἱ ἀπὸ ταύτης. Βοϊνία.

τῶν ἄχρι Χριστοπολίως πολιχνίων, ὁ τοῦ θανόντος Ἀ βασιλέως ἐξάδελφος, Γῆμ δ' Ἀρμένιος, (28) δ; πρὸ τετάρων καὶ εἰκοσίων ἐτῶν μετὰ πικρὰς γεγωνῶς ἐξ Ἀρμενίας εἰς Βυζάντιον ὑπὸ τῆς τοῦ πατρὸς ἀδελφῆς, τῆς βασιλίδος θηλαθῆ καὶ μητρὸς Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως, συνεζύγη τῇ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐξαδέλφῃ, καὶ πάλιν αὐτῇ συνοικησας χρόνον ἄπας διέμεινε· θανάτου δ' ἐκείνης, συνεζύγη τῇ τοῦ Συργιάννου θυγατρὶ, ἐξ ἧ; καὶ παίδων ἐγεγονέε πατέρ. Ἦν δ' ἅλ τῇ πατρὶφι τῶν Ἀρμενίων θρησκείῃ χρώμενος.

Β. Οὗτος οὖν ἔρμαιον τὴν τοῦ καιροῦ καὶ πραγμάτων σύγχυσιν εὐρηκῶς καὶ λημμάτων πρόφασιν κατέσχε τὰ ἐκαὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ χωρία τε καὶ τὰς προσόδους, καὶ ζεύγη μυρία βοῶν, καὶ παντοίων ἄλλων ἀγέλας κτηνῶν, καὶ πάντα ἐξαργυρώσας κλειστα χρημάτων ἰκαρποῦτο βαλάντια. Πάντας δὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν αὐτοῦ πλουσίους αἰτίαι καθυποβάλλων, ὡς εἰεν ὁμόφρονες δῆπου τῷ Καντακουζηνῷ, αὐτοὺς μὲν ἐν φρουραῖς εἶχε· τὰς [P. 389] δὲ σφῶν οὐσίας ἤθροισεν ὅλαις χερσὶν αὐτῆς ἐαυτῷ. Πάντα μὲν τοίνυν ὁπσοσα ὁ χρόνος ἐκείνος ἔτεκε τὰ δεινὰ, ῥῥδιονοῦκ ἂν εἴη διεξιέναι. Ἔνια δ' ἐν τοῖς λέγεσθαι μέλλουσιν ἄλλα ἄλλοι κατασπαίροντων ἡμῶν, ἐξίσταὶ δῆπου καὶ τῶν λειπομένων ἐντεῦθεν τοῖς βουλομένοις καταστοχάζεσθαι.

Γ. Προεὶληφέναι μέντοι καὶ προηγήσασθαι τῶν τοιούτων συνεπιπτώκει σημεῖα κακῶν τὰ τε ἄλλα καὶ ἐπισκότησιν ἡλίου καὶ ἄμα σελήνης· πρὸ γὰρ αὐτῆς μέλα τοι σφόδρα μεγίστην, περὶ ζῶδιον ἐν ἀφροτέρῃσ φημί τὸν Τοξότην· καὶ πρὶν Ἰλιν ἐξικηνιαίον ἐξήκειν χρόνον ἐς τὰκριθῆς, ἐτέραν αὐθι; συνεπιπτώκει γενέσθαι σελήνης ἐκλειψιν, περὶ τὸν Ταῦρον γενομένου σαφῶς τοῦ ἡλίου, ἦττω μὲν ἐκείνη;· δακτύλων δ' οὖν ἰδ' καὶ αὐτήν. Ἐκ τῶ οὖν τούτου, καὶ αὐ ἐκ τῶν περὶ τὰ τῶν φωστήρων πάθη γανέντων χρωμάτων, μεγάλων προαναφώνησι; τοῖς βαθύτερον βλέπουσιν ἐγεγονέε δεινῶν.

Δ'. Δεύτερον δὲ, τὸ τῆς δεινροτομίας. Περὶ γὰρ τὸν Ἰθροχόν, εὐθύς μετὰ τὸν Αἰγύκερων, τοῦ ἡλίου γενομένου, νύκτωρ ἀπάσης ἀνέμων σιωπησάσης κοιῆς, κατερρόγη πλῆθος χιόνος οὐ φορητόν· ὅφ' οὐ καταβρυθθέντα τὰ τῆς βασιλευσύης; τῶν πόλεων ἅπαντα δένδρα, καὶ ὅσα τῶν προαστείων αὐτῆς, τσαύτην τὴν πτώσιν ὑπέστησαν, ὡσθ' ἡμέρας γενομένης, καὶ τὸ νυκτερινὸν ἐρμηνεύσας δεινόν, ἰδεῖν ζέον θέαμα, κλάδου παντὸς ἀπωφανισμένα τὰ μίση τῶν δένδρων καὶ σκόλοι; τισὶν τοικῶτα καὶ ζύλοι; νικροῖς.

Variorūm notæ.

(28) *Guido Armenius*: Cantacuzeno (lib. i cap. 56), Συργῖν τελεσίανο; calem (lib. iii, cap. 31): Συργῖν τελεσίανο; Gallice, Sire *Gui de Lusignan*, seu de *Lusignan*. Erat hic Andronicus junioris ἐξάδελφος. Scilicet Andronicus junior ma-

omnibus Christopolin usque oppidis, defuncti imperatoris consobrinus Guido Armenius; qui quatuor et viginti ab hinc retro annis Byzantium arcessitus (arcessiverat autem eum patris sui soror, Augusta eadem et Andronici imperatoris mater), Cantacuzeni consobrinam uxorem duxit; et per tempus diuturnum, quo illam secum habuit, liberis caruit: mortua deinde illa Syrgiannis filiam secum matrimonio junxit, ex qua et liberos suscepit. in patri. autem Armeniorum religione perseveravit.

II. Is igitur temporum ac rerum perturbationem quasi donum fortunæ insperatum nactus et lucri faciendi occasionem, quidquid habebat illic prædiorum ac vectigalium Cantacuzenus, detinebat, nec non infinita boum juga, et alia cujusque modi pecora, confatoque ex iis omnibus argento, maximam pecuniæ vim comparaverat. Idem quoque in provinciâ, cui præerat, opulentissimi erant, eos in crimen adducebat, ut nimirum Cantacuzeno assentientes, atque ipsos quidem in custodiam dabat: eorum autem facultates plenis manibus sibi coarcervabat. Sed calamitates, quas tempora illa pepere-runt, facile haud sit omnes percensere. Quarundam vero sparsim et subinde mentionem faciemus, ut quilibet facile inde possit cætera 624 conjectare.

III. Horum certè malorum signa antecessere ac prævia existere tum alia, tum eclipsis solis et lunæ simul. Et hæc quidem prior accidit longe maxima: utraque autem circa idem zodiaci signum, nempe Sagittarium. Necdum semestre totum penitus exierat, cum alia rursus accidit lunæ eclipsis, sole Taurum evidentè ingresso; minor quidem hæc quam illa, sed et ipsa quatuordecim saltem digitorum. Et hoc igitur, et colores qui circa luminarium defectionem visi sunt, magnarum calamitatum præsagia altius inspicentibus habita sunt.

IV. Alterum item signum fuit arborum excidium. Statim enim post Capricornum, cum sol in Aquario esset, silente omni ventorum flatu, effusa est noctu nivium copia non tolerabilis. Quo onere oppressæ omnes principis urbis arbores, et quæcumque erant sub urbe, tantam dedere stragem, ut die orto ac nocturnam cladem indicante, novum objiceretur oculis spectaculum; mediæ videlicet arbores omnibus ramis orbatæ, et palis quibusdam ac mortuis lignis similes.

CAPUT XVI.

De educendis carcere ambobus imperatricis Irenes fratribus Byzantii et Cantacuzeniani certant. Irenes prudentia et alie virtutes. Egregiam Cantacuzeno operam novat. Ut fratres ei conciliaverit. Cantacuzenus, Thesalonice invadendæ spe obviata per litteras Synadens. Didymoticham axori et Manuelli Asani custodientum committit. Polystylum instaurat et munit. Chrelis Tribullus perduellis; Strummitze principatu positus; Crati ipsi metuendus. A Romanis adulator. Cantacuzeno suppeditas venit; per Christopolitanas fauces transituro. Ducum et militum enumeratio.

I. Sed quoniam et de imperatrice Irene Cantacuzena, et de duobus fratribus, frequens a nobis habebitur mentio, eo quod illorum opera in præsenti temporum conditione propositoque argumento plurimum emicuit, illuc jam revertamur, unde nostra deflexit oratio. Tenebat eos jampridem **625** vinctos proximum Rhodope monti castellum Aude- rorum monasterii, imperatoris Andronici junioris jussa, ob crimen majestatis. Statim vero atque Di- dymotichi Cantacuzenus imperator pedes purpura inclusit, cum utrinque instrueretur manus hostilis, certamen exstitit de iis, ultra pars prior carcere ipsos educeret, maximo futuros adversus alteram auxilio.

II. Multæ itaque concursationes, multa colloquia intercesserunt. At cum illi vererentur, ne vincula vinculis mutarent, leviora fortasse gravioribus, nec tuto possent alterutri parti confidere, Irene Augusta, multo judicio et solertia pollens, ac tantum in consultationibus sagacitate, quantum intelligentiæ vi et morum elegantia cæteris mulieribus præstans, brevi omnia præclare ordinavit. Prudentiam nempe insitam ac naturalem sortita, maritum imperatorem, quem ejusmodi discrimina circumstantabant, efficaci maximoque juvabat auxilio. Itaque ei si non totam auctoritatem imperatoriam, at sane ejus longe maximam partem largita est. Ipsa quippe nunc blandioribus dictis labantes excitans animos eorum, quos imperator habebat secum cognatos et vere amicos; nunc larga manu opes effundens exsilii socios, aut potius maguarum illarum opum reliquias (quæ omnia planius postea a nobis explicabuntur), nunc omni saltem festinatione advolans, et per semet **626** ipsam firmas cautiones fratribus afferens, rediit quam celerrime, eos conjugi imperatori tempore opportunissimo secum adducens, sinceris et minime suspectos defensores.

ἐπανήχε, μεθ' ἐαυτῆς αὐτοὺς τῷ συζύγῳ βασιλεὶ ἐπικούρους.

A'. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης τῆς Καντακουζηνῆς, καὶ τῶν δυοῖν αὐτῆς ἀδελφῶν (29), πολὺς ἡμῖν ἔσται προϊούσιν ὁ λόγος, τὰ μέγιστα ταῖς παρούσαις συμβαλλομένω τύχαις τοῦ χρόνου καὶ ὑποθέσσειν, ἐς τὸ πρότερον ἵχνος τοῦ λόγου εἶρε ἐπανακάμψωμεν. Εἶχε γὰρ δεσμίους αὐτοὺς (30) τὸ πλησίον ὄρους Ῥοδόπης φρουρίον τῆς τῶν Αὐδῆρων μονῆς ἐκ πολλοῦ, κελεύσει τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ἐπ' ἐγκληματι καθοσιώσεως (31). Ἄρτι δὲ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως [P. 390] ἐν Διδυμοτείχῳ τὰ ἐρυθρὰ ὑποδησάμενου πέδιλα, καὶ τῆς πολεμίας χειρὸς ἐκατέρωθεν παρασκευασμένης, ἔρις ἐγένετο περὶ σφῶν, ὅποτερῳ μέρει προτέρῳ γένοιτ' ἂν τῆς εἰρηκτῆς ἐξελόντι συμμάχους ἔχειν κατὰ ἐστέρω κρατίστους.

B'. Παλλῶν τοιγαροῦν μεταξὺ γενομένων δρόμων καὶ λόγων, καὶ δεδιδωτῶν ἐκείνων, μὴ δεσμῶν ἀλλά- ξονται δεσμῶν, κουφοτέρων ἢ τῶν δευτέρω, καὶ μη- δετέρῳ βεβαίως ἔχοντων μέρος θαρραλεῖ, ἡ βιαιότης Εἰρήνην, πολλὴν πλουτοῦσα τὴν σύνεσιν καὶ ἀγγί- νοισιν (32), καὶ τοσοῦτῳ νικῶσα τῆ τῶν φρεσῶν ἐν ταῖς βουλαῖς ἐξύττει, ὅσον ἐν γυναιξὶ τῷ κράτει τῆς γυνώσεως καὶ τῆ τῶν ἡθῶν ἀρμονίᾳ, πάντα καλῶς τὴν ταχίστην διέθετο. Φρόνημα γὰρ αὐτοφύες τε καὶ αὐτοχάλευτον εἰπεῖν κεκτημένη ἔμπρακτον παρ- εἶχε τῷ συζύγῳ καὶ βασιλεὶ καὶ μεγίστην ἐν τοιαύταις γενομένη ταῖς περιστάσει τὴν ἐπικουρίαν· καὶ εἰ μὴ τὸ πᾶν αὐτῷ τῆς βασιλείας αὐτὴ κεχά- ρισται κράτος, ἀλλ' οὖν καὶ μάλα δήπου σφόδρα γε τὸ πλεῖστον μέρος· νῦν μὲν λόγοις ἐπαγωγῶς ἀνα- ζωπυροῦσα πεπωκῶτα φρονήματα τῶν ἀμφὶ τὸν βι- σιλεῖα συγγενῶν καὶ φίλων ἀληθῶν· νῦν δ' ἀφθόνα χειρὶ τὸν ἐν ἐξορίᾳ συνέκδημον αὐτοῖς γεγονῶτα προλεμένη πλοῦτον, ἡ μᾶλλον τὰ τῶν μεγάλων ἐκεί- νων πλοῦτων περιλειφθέντα λείψανα, καθὰ προϊού- σιν ἡμῖν ἐνεργέστερον πάντα λαλέεται· νῦν δ' οὖν ἀπάση δραμοῦσα σκουδῆ, καὶ δι' ἐαυτῆς αὐτὴ βεβαίως περισχομένη τοῖς ἀδελφοῖς τὰς ἐγγύας, τάχιστα μᾶλα κατ' ὄραν προσαγαροῦσα, γνησίους καὶ ἀσφα- λεῖς ἐπικούρους.

VARIORUM NOTÆ.

(29) De quibus egimus in *Famil. Byzant.* pag. 325, ubi Asaninam perstrinximus. **DUCANG.** — *Τῆς τῶν Αὐδῆρων μονῆς.* Græci recentiores *Αὐδῆρα* et *Αὐδῆρα* scripserunt, pro *Ἀδῆρα*. Est autem *Abdera* oppidulum Thraciæ maritimum, Democriti patria. Cantacuzenus, lib. iii, cap. 17 et cap. 26, uxoris suæ fratres, non in monasterio *Αὐδῆρων*, sed in Castello *Bera* seu *Vera* inclusos ait: unde Ducangius Gregoram reprehendit; quæ et libro xvi, cap. 1, *Ἀδῆλων μονῆν* pro *Βῆρας μονῆν* dixisse observat. Ego Gregoram lib. xvi, cap. 1, locum indicasse existimo plane diversum a *Bera* castello. **BOIVIS.**

(30) De Manuele id testatur Cantacuzenus, lib. iii, cap. 41, quem ait ἐν Βῆρα φρουρούμενον ὑπὸ κλεισῶν εἶσσε: ex quo emendandus hoc loco Gregoras, qui locum vocat φρουρίον τῆς Αὐδῆρων μονῆς, et lib. xvi, cap. 1, τῶν Ἀδῆλων μονῆν, cum legendum sit Βῆρας μονῆς. Est enim Βῆρα, seu *Vera*, castrum in Thracia ad Hebri seu Marizæ ostium, haud procul ab *OENO*, ubi monasterium virorum exstitit, ab *ISAACIO* *COMNENO* *ANDRONICI* tyranni patre olim exstructum, uti auctor est *NICETAS* in *ANDRONICO*, lib. i, cap. 2, et in *ISAACIO* *ANGELO*, lib. iv, cap. 8; et et *CANTACUZENUS* lib. iii, cap. 26, 34, 35; et lib. iv, cap. 42, quem admodum a nobis observatum ad *Villharduinum*, n. **D 201**, a quo *Γαββιέ de Veroinne* appellatur. **DUCANG.** — *Τῆς τῶν Αὐδῆρων μονῆς.* Græci recentiores *Αὐδῆρα* et *Αὐδῆρα* scripserunt, pro *Ἀδῆρα*. Est autem *Abdera* oppidulum Thraciæ maritimum, Democriti patria. Cantacuzenus, lib. iii, cap. 17 et cap. 26, uxoris suæ fratres, non in monasterio *Αὐδῆρων*, sed in Castello *Bera* seu *Vera* inclusos ait: unde Ducangius Gregoram reprehendit; quæ et libro xvi, cap. 1, *Ἀδῆλων μονῆν* pro *Βῆρας μονῆν* dixisse observat. Ego Gregoram lib. xvi, cap. 1, locum indicasse existimo plane diversum a *Bera* castello. **BOIVIS.**

(31) Vide supra lib. xi, cap. 2, sect. 5. **BOIVIS.**
(32) *Cantacuz.* lib. iii, cap. 56, καὶ μεῖζον ἐκτε- δεϊσάμενη ἢ κατὰ γυναικίον εὐδότημα. **DUCANG.**

Γ· Ἐπεί δ' ἐκ Συνεδηνοῦ, ὅς τῆνικαὐτὰ Θεσσα- A
λονίης· ἐπιτρόπευε, γράμματα ἐφοίτα συχνὰ, διε-
γείροντα τὴν ταχίστην αὐτὸν διαβάνα ἐς Μακεδο-
νίαν ἐγκρατῆ Θεσσαλονίκης ἐκ τοῦ ῥάστου γενέσθαι·
εἶναι γὰρ παρεσκευασμένον ἐξ ἐκείνου τοῦ· λαι-
θραίας σπουδαίς ἐκ πολλοῦ. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ ἄτ-
μενος, τὴν Διδυμοτείχου (33) ἐπιτροπὴν παραδοῦς·
Εὐρήνη τῆ· συζύγῳ καὶ βρασιλίδι σὺν τῷ δελφῷ Μα-
νοῦλ τῷ Ἀτάν, ἀφίκετ' εὐθύς· καὶ ὠχύρου τὸ φρού-
ριον, ὃ Πολύστυλον ὀνομαζόμενον (34) κάλει πρὸς·
θάλατταν νῦν αὐτὸς ἐξ οἰκείας δαπάνης· συνεστή-
σατο παρὰ τὰς τοῦ Νέστου ἐκβολάς (35)· ὅς ποτα-
μῶν τῶν ἐν Θράκῃ μέγιστος ἐκ τῶν τοῦ Αἴμου ὄρων
βηγνύμενος ἀποπτύει τὸ βεῖθρον ἐς τὰ τοῦ Αἰγαίου
καλάγου· κρᾶσιδα.

Δ· Ἄρτι δ' εἰς πέρας ἤκοντες τῆς οἰκοδομίας, B
ἀφικνεῖσθαι πησιόν ἤμαλλε καὶ Χρέλης ὁ Τριβαλ-
λός (36)· ὃς· πρὶν ὄφ' ἡγεμόνι τελῶν τῶν Τρι-
βαλλῶν βῆγῃ, δι' αἰτίας· οἰσιδῆτα· εἰ δὲ δεσμὰ τῆς
ὑποταγῆς· ῥήξας, οἰκίαν κατέστησεν ἀρχὴν ἑαυτοῦ
Στρουμπίτζαν (37), [P. 391] ὑπερνήφειλον φρουρίον,
καὶ ὅποια περὶ Στρυμόνα τὸν ποταμὸν ἔχει καὶ ἐς·
Ἀμφίπολιν ἔστι χωρίον. Διὰ γὰρ τὴν τῶν Ῥωμαίων
ἐμφύλιον στάσιν· κολακευόμενος ὑπ' ἀμφῶν ἔειν
μερῶν, φοβερός τις καὶ πᾶν τοι· δυσσευχέρητος τῷ
Κράτῃ· Σερβίας· ἐγένετο· καὶ ἦν οὕτως· πῶς ἀπο-
λαύων τοῦ χρόνου, κᾶν τὰς τῶν ἄλλων δυστυχίμα-
σιν αὐτὸς εὐτυχῶν, κᾶν τῆς τῶν γειτόνων δυσπρα-
γίας· ἰδίαν εὐδαιμονίαν καρπούμενος. Συννοῶν δ'
ἔμω· ἔτι καὶ οὐ μάλ' ἀνυπόκοτον τὴν εἰς τοὺς προ- C
ἔριον βασιλικὴν εὐκλειαν (38) ποιούμενος τοῦ Καντα-
κουζηνοῦ, φίλος εἶναι καὶ σύμμαχος· αὐτῷ διετί-
νετο (39). Ὅθεν καὶ ἐπειθὴ μιμησάμενος τοῦς ἐν
θερμοπύλαις· τριακοσίους ἐκ τῆς Σπάρτης, τὴν τοῦ
Ξέρξου κάλει· πικραυλάττοντες· δίοδον, προκτει-
λῆσαντο τοῖς Βυζαντινοῖς· προσκείμενοι τὰ περὶ τὴν
Χριστοπόλιν στεγὰ, καὶ σὺν ἐπιμελείᾳ· μὴ πᾶν τοι·
ἐρρήθωμημένη καθήμενοι παρεφύλαττον· νύκτωρ δ' ἄμα
καὶ μεθ' ἡμέραν, ὡς ἄβατον ἐνεπέθεν τῷ βασιλικῷ
τοῦ Καντακουζηνοῦ στρατῷ· γίνεσθαι, διαμνησθεῖς·
καὶ ὁ Χρέλης ἤκε· Χριστοπόλειος· ἐγγίστα, χεῖρα

III. Cum autem Synadeni, qui tum Thessalonicae
præerat, frequentes littere afferrentur, Cantacuze-
num hortantes, ut quamprimum in Macedonia
transiret, Thessalonicam sub potestatem suam fa-
cili labore redacturus: esse enim illud jampridem
a se occultis molitionibus præparatum: ob eam
causam, cum uxori suæ Irenæ imperatrici, et ejus
fratri Manueli Asani, Didymotichi præfecturam
tradidisset, cupide statim proficiscitur, et castellum
munit, quod Polystylum olim nuncupatum in inar-
ritima ora novissime ipse propriis sumptibus regi-
tuerat, juxta Nesti ostia, qui maximus Thraciæ flu-
vius ex Hæmo monte erumpens undam in maris
Ægæi litus evomit.

IV. Vix ea adificatio ad finem perducatur,
cum et Chreles Triballus prope affuturus fait. Ille
cum antea imperio Triballorum regis parvisset,
nescio quas ob causas fidei vincula abruperat, et
proprium sibi imperium fecerat: in Strumitzam
nempe, castellum ad nubes usque eductum, et quæ-
cumque circa Strymonem fluvium oppida Amphip-
polin usque sita sunt. Etenim propter civile Ro-
manorum bellum, cum utraq; illum partes adula-
rentur, formidandus Crali Servia et expugnato
difficillimus evaserat. Sic illa temporum conditio
fruebatur, fortunatus 627 in aliorum infortuniis,
et ex vicinorum calamitate propriam felicitatem
velut fructum percipiens. Idem tamen cum impe-
randi gloriam, qua Cantacuzenus antehac floruerat,
agnosceret etiamnum, et non omnino suspectam
habere desisset, amicitiam illius ac societatem stu-
diose ambiebat. Cum itaque Byzantinorum partium
factores, imitati trecentos illos Eacedæmonios, qui
Thermopylas, qua transiturus erat Xerxes, olim
defenderant, vicinas Christopoli angustias occupas-
sent, nec omnino indiligenter custodirent, noctu
simul atque interdium affixi, ita ut imperatori Canta-
cuzeno aditus illac præclusus foret, accessitus et
Chreles proxime Christopolin venit, manum militum
non parvam adducens; operam videlicet suam col-

Variorum notæ.

(33) *Didymotichus*, hodie *Dimotuc*, oppidulum D
est in ripa Hebri fluminis, inter Adrianopolin et
Trajanopolin situm. Vide Brietii Thraciam cum
veterem tum novam. Cantacuzenus Didymoticho
egressus est Martii die 5, indic. 10, ut ipse testat-
ur *Hist. lib. iii, cap. 32. BOIVIX.*

(34) Cantacuz. lib. iii, cap. 37, auctor est eam
esse urbem, quam Græci Ἀβδῆρα vocabant, De-
woeriti philosophi patriam, de qua rursus agit
cap. 64: DUCANG. — Καὶ ὠχύρου τὸ φρούριον ὁ
Πολύστυλον ὀνομαζόμενον κάλει. Ita etiam codex
Vaticanus. Tamen deesse aliquid suspicor.
Certe Cantacuzenus, quod oppidum suo tempore
Polystylum dicebatur, illud ipsum ait *Abdera*
dictum ab antiquis lib. iii, cap. 57. Cum Cum a-
cuzeno consentit Onomasticon urbium, quod exstat
in cod. Reg. 2784, fol. 327 v. ubi legitur Ἀβδῆ-
ρα, τὸ νῦν Πολύστυλον. Pro Ἀβδῆρα legendum
Ἀβδῆρα. Vide quæ adnotavimus paulo supra (not.
30). BOIVIX.

(35) Ita rursus lib. xiii, cap. 1, fluvius, quem
alii Νέσσον vocant. Vide observata a viro doctis-
simo Joanne Harduino ad lib. iv Plimi sect. 18,
nota 54. DUCANG. — Hodiernis geographis neque
maximum Thraciæ flumen est, neque ex Hæmo
monte oritur. BOIVIX.

(36) De quo Cantacuzenus lib. i, cap. 52; lib.
iii, cap. 51, 53, 58, etc. DUCANG.

(37) Urbem Macedonia, quam Στρουμπίτζαν et
Στρουμπίτζαν promiscue vocat Cantacuzenus, de
qua quædam attigimus ad Annæam Alexiadem,
pag. 382. DUCANG.

(38) Verli, cum imperandi gloriam, qua Canta-
cuzenus antehac floruerat, agnosceret etiamnum,
etc. Malim nunc, cum imperandi gloriam, quæ
Cantacuzeno posthac futura esset, cogitaret etiam-
num, etc. eo præsertim quod apud Gregoram ad-
verbium ἐμπροσθεν solet referri ad futurum tem-
pus, non autem ad præteritum. BOIVIX.

(39) Cantacuz. lib. iii, cap. 32 et 55. DUCANG.

laturus, et pro virili effecturus, ut facilis esset imperatori ad urbem Thessalonicam transitus.

V. Et hæc quidem ita se habebant. Qui vero Didymotichi cum imperatrice Irene et ejus fratre Manuele Asane relictis fuerant, tam pedites quam equites, supra quingentos erant: duces autem duo; Manuel nempe Tarchaniotes, qui cognatione junctus erat imperatori, et Georgius Phacrases; et post eos alii duo. Quorum omnium constantiam, atque in præliis fortitudinem et experientiam, singula rerum gestarum testimonia, procedente hac historia, luculenter ostendent. Quos vero secum hebebat imperator comites ulterioris expeditionis, ii erant, præter illos qui arcubus et fundis ac talibus telis eminens ferientibus utebantur, lectorum quidem equitum non minus quam duo millia; cognati autem, aliique nobiles, et omne famulitium ipsorum, quingentorum proxime numerum explebant. Inter quos maxime eminebant primum duo imperatoris filii, Mattheus et Manuel: deinde Irenes Augustæ frater Joannes Asan et imperatoris consobrinus Joannes Angelus. Quorum omnium animum in periculis magnum et fortem, et res manu vel consilio præclare gestas, et tropæa ipsa bellica, suo sigillatim loco infra declarabimus.

χέν, καὶ ὅπως χεῖρὸς καὶ γνώμης ἐνεδείξαντο μεγαλοφυῶς ἔργα καὶ τρόπαια, ἐν τοῖς καθήκουσι τοῖς προβαίνων ὁ λόγος δηλώσει καθ' ἕκαστα..

στρατιωτικὴν ἐπαγόμενος οὐ μικρὰν, συνερτήξων τε καὶ, τὸ γε εἰς δύναμιν ἔχων, βράβειαν ποιήσων ὁπίσωπτε τῷ βασιλεῖ τὴν ἐς Θεσσαλονικίην παράδοσιν.

Ε'. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων (40), οἱ μὲν ἐναπολειφθέντες ἦσαν ἐν Διδυμοτείχῳ μετὰ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης καὶ τᾶδελεφῶ Μανουὴλ τοῦ Ἀσάν ἐνοκλίω στρατιῶται καὶ ἱππεῖς πλείον ἢ πεντακόσιοι (41)· στρατηγοὶ δὲ δύο μὲν, Μανουὴλ τε ὁ Ταρχανειώτης, τῶν συγγενῶν ὑπάρχων τις τῷ βασιλεῖ, καὶ Γεώργιος ὁ Φακρασῆς· καὶ μετ' αὐτοῦς ἕτεροι δύο. Ἐν ἀπάντων τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν περὶ τὰς ἐνοκλίω μάχας ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν, ἢ τῶν καθ' ἕκαστα πράξεων μαρτυρία προϊόντος τοῦ λόγου δείξει σαφέστατα. Οὕς γε μὴν ὁ βασιλεὺς ἐπομπέτους εἶχε, πρὸς ἣν ἀφηγεῖσθαι μέλλομεν ὑπερόριον ἐκστρατείας, ἦσαν πλὴν τῶν ἑσὶ τῶν εἰρημίας ἀμα καὶ σφηνόνας καὶ τοιοῦτοις ἐκχρόλοις ἐχρῶντο βέλεισι, τῶν μὲν λογάδων ἱππέων οὐκ ἤττους ἢ διαχίλιοι· τῶν δὲ συγγενῶν, καὶ τῶν ἄλλως εὐγενῶν ἀνδρῶν καὶ ἄμα ὀπίσω τῆς σφῶν θεραπείας ἦσαν, ἐς τὸ ἔγγιστα τῶν πεντακοσίων ἀνήγον τὸν ἀριθμὸν. Ἐν ἐκκριτοῖς πάντων ὑπῆρχον μάλιστα οἱ τε δύο τοῦ βασιλέως υἱεῖς, Ματθαῖος καὶ Μανουὴλ· καὶ μετ' αὐτοῦς δὲ τε τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἀδελφὸς Ἰωάννης ὁ Ἀσάν καὶ ὁ τοῦ βασιλέως πρωτεξάδελφος Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος (42). Ἐν ἀπάντων τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς μεγαλοφυ-

Variorum notæ.

(40) Cantacuz. lib. III, cap. 32. DUCANG.

(41) Cantacuzeno χίλιοι πρὸς τοῖς ἐπιγενομένοις. Idem præterea ἐπὶ τῆς ἐξω Διδυμοτείχου συνοικίας, hoc est in suburbiis relictos aut octo duces, singulos sagittariis mille præfectos. Hist. lib. III, cap. 32. BOVIN.

(42) Vel legendum Ἰωάννης Ἀσάνης, vel post

Ἰωάννης addendum, ut apud Cantacuz. lib. III, cap. 32. καὶ ὁ Ἄγγελος. Neque enim Joannes Angelus frater fuit Irenes. Vide quæ de eo supra annotamus. DUCANG. — Codex Vaticanus plane habet, ut legendum esse admonuimus. Ita accipi ea doctiss. V. Lud. Targnio. BOVIN.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantaczenus Christopolitanas angustias ut evaserit. Circa Philippos castrametatur. Oblata ei auxilia a Carele : quem suspectum amice excipit; mox dimittit. Rhentina in deditioem accepta, Thessalonicam ire cunctatur, suo more. Melenici castellum ei deditur. Parergon de occasione non negligenda. Item de Occasionis effigie. Synadenus et alii Cantaczeno faventes, Thessalonica per seditionem pulsati, Gynaecastrum se recipiunt. Guido Armeniacus Thessalonicenses armis adjuvat. Classis Byzantina, Apocauco duce, Thessalonicam appulsa. Cantaczenus Gynaecastrum usque progressus cum Synadeno colloquitur. Hic animum mutat, et illi insidiatur.

[P. 392] A'. Αήγοντος δ' ἤδη τοῦ ἔαρος, ἄρας ὁ Α βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ἐκ τῶν τοῦ Νίστου ποταμοῦ ἐκβολῶν, καὶ εὐωνύμων ἀφελὺς τοὺς τὰ στενὰ τῆς Χριστοπολεως παραφυλάττοντας, διὰ τῆς ἄρας τοῦ βρους τὰς οικίας διεβίβατο δυνάμεις· μακροτέρα μὲν καὶ ἐπιπόνῳ χρησάμενος· τῇ πορείᾳ διὰ τὰς δυσχωρίας τῶν τε πέτρων καὶ φαραγγῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς λόχμης ἐκείνης δένδρων καὶ ἀκανθῶν· διεβίβατο δ' οὖν, καὶ κατεστρατοπέδευσε περὶ που τὰ ἰκπλήματα τῶν Φιλίππων, ἐνθα πάσαι Βρούτος καὶ Κάσιο; ἐπολέμησαν Ὀκταβίῳ Καίσαρι.

B. Διαναπαύοντι δ' αὐτοὶ τὴν στρατιάν προσῆλθεν αὐτῷ καὶ ὁ Χρῆλης (43), ἐγγυώμενος· πάντα οἱ τὰ κατὰ βούλησιν ἔσμενος ἐκτελεῖν. Ὁ δὲ φίλον μὲν ἔχειν ἀρτὸν εἰπερ βούλεσθαι· τῆς μὲντοι συμμαχίας αὐτῆς χρεῖαν ἥκιστα ἔχειν ἐν τῷ παρόντι. Συννοεῖ B γὰρ αὐτὸν γλώττῃ μὲν ὁμολογεῖν αὐτῷ φίλον διὰ τὴν ἐπιστάτα φόβον τῶν δπλων· τὴν δὲ γνώμην εἶναι μετῴριον καὶ παραδοκούντα σαφῆ καὶ αὐτοδίδακτα τῆς μάχης ἔψασθαι τὰ τέλη. Ὅθεν λόγοις καὶ αὐτὸς χρυσάμενος πρὸς αὐτὸν φίλον μακρὰν ἐπαγγελόμενος, ἐπὶ πολλὰς τε δεξιωσάμενος· ταῖς ἡμέραις, εἰτα ἀπέλυσε χαίροντά τε καὶ γείτονα χρηστὸν τοῦ λοιποῦ καὶ αὐτὸν ἐπαγγελλόμενον εἶναι.

Γ. Αὐτὸς δὲ μικρὸν ἐκείθεν προδῆς εἶπε καθ' ὁμολογίαν φρούριον Ῥεντίαν καλούμενον (44). Δόν ὀλίγων ἡμερῶν ἀπίοντα περιστρατοδεύσαι.

631 I. Exeunte porro jam vere, Cantaczenus imperator, ab Nesti fluvii ostiis profectus, relictisque ad levam iis qui Christopolitanas fauces custodiebant, suas copias per ipsum verticem montis transmisit : longiori quidem ac difficili usus itinere propter iniquitatem locorum, quæ et saxis aspera et confragoa erant et imminentis silvæ arboribus dumisque obstruebantur; transmisit tamen, et castrametatus est circa Philipporum planitiem, ubi 632 Brutus olim et Cassius cum Octavio Cæsare prælium conseruerant.

II. Illic exercitum suum reficienti Chreles occurrit spondetque se, quidquid iste jusserit, libenter exsecuturum. At hic amicum quidem habere eum velle se significat, non tamen ejus auxilio sibi in præsentia opus esse ullatenus. Intelligebat enim, eum lingua quidem amicitiam profiteri ob instantis belli metum, animi autem dubium pendere; expectantem videlicet, quoad certum exploratumque pugnae exitum intueretur. Quocirca verbis apud eum usus et ipse magnam profitentibus amicitiam, cum eum multos per dies comiter et benigne tractavisset, dimisit postea gaudentem, ac boni in posterum vicini officio functurum sese pollicentem.

III. Ipse autem non longe inde progressus castellum, cui Rhentina nomen est, in deditioem accipit. Unde cum deberet discedere, atque intra pau-

Variorum notæ.

(43) Cantacenz. lib. III, cap. 58. DUCANG.

(44) Oppidulum Thessalonica unius diei itinere distans. Cantacenz. ibid. et cap. 59, 45. DUCANG.

cissimos dies Thessalonice mœnia obsidere et tam armorum copia quam hominum robore circumvallare: ac Synadenum quidem illius arbis tunc præfectum, easque qui cum illa sibi faverent, confirmare; eos vero, qui contra sentirent, ex improvise percellere: ipse nihilominus, procrastinando quotidie tempus ibi terebat otiosus, non militarem, sed suum tum quoque usitatum morem retinens. Cum enim omnino nollet civium sanguinem effusum propriis videre oculis, tropeum constituere incruentum meditabatur: sedebatque **633** ideo expectans, quoad Thessalonicenses dederent se sponte et ex pacto, metu fortasse compulsi. Interim tamen in deditionem accepit et Melencii validum prorsus atque expugnatum difficile castellum, Byzantiis pridem addictum: cui cum imperatrici Irene fratrem Joannem præpositum reliquisset, copias Thessalonicam versus ducere jam parabat.

IV. Verum enimvero rapidissima temporis fuga enunciationi in rebus gerendis favere haud solet. Eoque admiratus sum sæpenumero pictores ac statuarios illos, qui celerem convertentis sese temporis lapsum arte exprimere cum volunt, hominem effingunt, occipiti quidem ex omni parte glabro; nec omnino tamen calvo capite, sed frontem hirsutam et comas ex ea pronissiores exhibentem! Nam et alibi cum excellent, hic ipsam vocem tantum non assequuntur, quam quia colorum fuco exprimere minime possunt, ideo mutam sic ferme legis imaginem proponunt, et præconem tacitum perpetuo exhibent iis omnibus, quos vitam agere desidiosam non pudet; prædicantque clara pene voce, post terga euntibus non præbituram esse Occasionem capillos arripiendos, sed lubricum, et magnam a voto aberrationem, ubi anterior ansa semel elapsa fuerit, et id de quo certabatur omne jam prorsus denegaverit.

V. Tum quoque igitur cum res longiori cunctatione dilata fuisset, incidit in suspicionem Synadenus fovendarum Cantacuzeni partium: inciderunt et omnes qui cum eo milites erant, e lectissimi quique Thessalonicensium. **634** In quos populo vehementissime concitato, magna sit civilibus gladiis cædes in florenti et frequentissima civitate. Atque ipse fortasse Synadenus occubisset, et cum eo omnes qui iisdem partibus studebant, nisi una ex portis effracta in arcem confugissent, quæ, ante urbem sita, Gymnæocastrum ab incolis nuncupatur et abest a Thessalonica ducentis stadiis.

Α τὴ τῆς Θεσσαλονίκης τείχη, [P. 393] καὶ περιχωρῆσαι τῷ πληθει τῶν ὅπλων καὶ τῇ βίῳ τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐπιβρῶσαι: μὲν τὸν ταύτης ἐπιτροπεύοντα τῶς Συναδηνῶν, καὶ ἔσοι τούτω ταυτὰ σπουδάζοντες, ἔσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, καταπλῆξαι δ' ἐκ τοῦ ἀφ' ἡδίου τοῦ εὐναντία κατ' αὐτοῦ φρονούντας: ὁ δ' ἡμέραν ἐξ ἡμέρας παρακρουόμενος ἐπὶ τὰ τὸν χρόνον ἐνταῦθα καθήμνος, οὐ στρατιωτικῶν, ἀλλ' ἰδίων τρόπων αὐτοῦ καὶ συνήθη κἀνταῦθα τελῶν. Μηδὲ γὰρ ἐθέλων ὄλιγος δμῶφυλον αἶμα χροόμενος τοῖς οὐκ οὐλοῦσι θεάσασθαι ὀφθαλμοῖς ἀναίμακτον ἐξήτει στήνην τρόπαιον. Διὰ καὶ περιμένων ἐκάθητο τὴν τῶν Θεσσαλονικιῶν ἰσως διὰ φόβον ἐκούσιον καὶ ὑπόσπονδον προδοσίαν. Μιταξὺ δ' ἑμῶς εἶλε καθ' ὁμολογίαν καὶ τὸ Μελενίκου πᾶν τοι ἐχυρὸν καὶ δύσμαχον φρούριον (45). Βυζαντιοῖς πάλαι προσκειμένον: καὶ τὸν τῆς βασιλέως Εἰρήνης ἀδελφῶν Ἰωάννην ἐπίτροπον αὐτοῦ καταλειπῶς διὰ μελέτης ἤδη πεποιήται τὰς δυνάμεις ἄγειν ἐπὶ Θεσσαλονίκην.

Δ'. Ἄλλ' ἢ τοῦ χρόνου ταχίστη φορὰ βραδυτέρα πραγματικῶν οὐκ οἶδε φιλεῖν. Ἔμοι γὰρ τῶν ζωγράφων ἐκείνων (46) πολλάκις ἐπήει: θαυμάζειν, καὶ τῶν ἀνδριαντοποιῶν ὅποσοι τῆς χρονικῆς περιόδου τὴ τάχος μιμεῖσθαι διὰ τῆς τέχνης ἐθέλοντες ἄνδρα ποιῶσιν ὀπισθοφάλακρον μὲν ὡς ἐτίπαν, οὐ πᾶν δ' ἀναφαλαντίαν, ἀλλὰ μέτωπον προῦτοχόμενον λάσιον καὶ κίμην ἐκείθεν μακρὰν καθειμένον. Τάλλα γὰρ οὐκ οἶδ' ὅσοι μόνος λείπονται φωνῆς ἐνταῦθα: καὶ ταύτην δὴ ταῖς τῶν χρωμάτων ἥμισυ μιμεῖσθαι δύνανται βραχέως: ὅθεν σιγῶσαν οὕτως πᾶσι ἰσθῶσι νομοθεσίας εἰκόνα, καὶ ἀνεκκλήτων κήρυκα πᾶσι ἀεὶ διανέμουσιν, οἷς ἐρῶραθυμῆμενον τὸν βίον ἀνύειν οὐκ ἔστιν αἰδῶς, μονοουχὶ βοῶντες, ὡς κατόπιον ἰδοῦσιν τριγῶν οὐ παρέξει λαθὴν ὁ Καίρως, ἀλλ' ἔλισσον καὶ ἀποτυχίαν τοῦ ποθομένου μακρὰν, τῆς ἐμπροσθίας ἤδη τοῦ χρόνου λαβῆς παρερῶρηκίας καὶ ὄλιγος ἀπηγορευκίας ἅπαν τὸ ἀμιλλώμενον.

Ε'. Κἀνταῦθα τοῖνον οὕτως τῆς βραδυτέρας ἐκείνης ἐκτεννομένης, ὑπωπεύθη μὲν ὁ Συναδηνός: τὰ βασιλέως φρονῶν (47): ὑπωπεύθησαν δ' οἱ περὶ αὐτὸν ἅπαντες στρατιῶται, καὶ ὅσον τῆς Θεσσαλονίκης τὸ ἐκκρίτον, καὶ κινεῖται κατ' αὐτῶν ὁ δῆμος βραχέως (48), καὶ γίνεται φόνος συχνός: ἐξ ὀμοφύλων ξιφῶν ἐν εὐανθρώπων καὶ πολυανθρώπων πάλαι (49). Καὶ τάχ' ἂν αὐτός τε ἐφθάρητο ὁ Συναδηνός: καὶ σὺν γε αὐτῷ πάντες οἱ ταυτὰ φρονούντες αὐτῷ, εἰ μὴ τῶν τῆς πόλεως μίαν καθελόντες πύλιν εἰς τὸ πρὸ τῆς πόλεως καταπεφυγῆσαν φρούριον, ἢ Γυναικίχαστρον (50) μὲν πρὸς τῶν ἐγγυρῶν κελύεται, ἀπέχει δὲ Θεσσαλονίκης σταδίουσιν διακοσίων.

Variorum notæ.

(45) Cantacuz. lib. iii, cap. 37, 38, ejus alibi non semel meminit. DUCANG.

(46) Eadem hæc infra repetet lib. xii. Est etiam in initio Panegyrici sacri εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Vide Indicem Operum Gregoræ Rhetoricorum. BOIVIN.

(47) Id ipsum notat Cantacuz. cap. 38, pag. 475. DUCANG.

(48) Hi nempe, quos loco laudato ἐηλώσας vocat Cantacuzenus, seu potius ita sese appellasse

indicat, qui scilicet reipublicæ causam inebantur, ὀνόματι χρηστοῖς τὴν τῆς κακίας ἀντιπαρταπείττοντες, inquit Gregoras. DUCANG.

(49) Vide Glas ubi quædam de mus. DUCANG.

(50) Andre vauz.

[P. 394] Γ'. Καί ἦν τὸ τῆς ὥρας τηρικαῦτα περὶ τῆς ἄ
 τοῦ θέρους ἀρχάς. Ἦκε δ' εὐθύς ἐκ Σερβῶν καὶ ὁ Ἄρ-
 μένιος Γῆμ (51) ἐς Θεσσαλονικίην, πολλὴν ἐπαγόμε-
 νος δύναμιν στρατιωτικὴν, καὶ ἀνδρῶν ὄσον
 εἰκὸς τὸ τῆς πόλεως φρόνημα, κατηνεγγεμένον ὑπὸ
 τῶν αὐτῆ περιστάτων κινδύνων. Τούτων δ' οὕτως
 ἐγίνετο, κατέπλευσε καὶ ὁ ναυτικὸς ἐκ Βυζαντίου
 στόλος παρὰ τὸ τῶν Θεσσαλονικέων ἐπίνειον, ναύ-
 αρχον ἔχων Ἀλέξιον τὸν Ἀποκαυκον (52) καὶ πλέον
 ἢ κεντήκοντα τριηρῶν ὄπλα καὶ δύναμιν, ὥσπερ ἐξ
 αὐτομάτου συμπεπωκότων οὕτως τῶν πραγμάτων
 ἐκ' εὐδαιμονίᾳ Θεσσαλονίκης.

Ζ'. Ἄρας δ' ἐκ τῆς στρατοπέδου ἐκείνης ἦδη
 καὶ ὁ βασιλεὺς ἦκε παρὰ τὸ Γυναικόκαστρον, καὶ
 ἦνεται τῷ τε Συναδηνῷ καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτὸν φυγάσι
 τῶν Θεσσαλονικέων στρατιωτῶν. Κοινολογησαμένων
 δὲ πρὸς ἀλλήλους ὅποσα εἰκὸς, ἐπειθὲ ἐμεμαθήκει
 τὸ τελευταῖον ὁ Συναδηνὸς, σχευὴ μὲν τινα χρυσῶν
 τε καὶ ἀργυρῶν, λίθοις καὶ μαρμαροῖς ἰμοῦ περιη-
 θισμένα, ἐπιφερόμενον τὸν βασιλέα, χρημάτων δ'
 οὐδὲν, ὅποσα στρατιώταις εἰσὶν ἐφόδια πρόχειρα πρὸς
 διανομήν καὶ λῆψιν τῶν ἐπιτηδείων, πρῦμναν τε
 ἐκρούσατο καὶ τὴν γνώμην εὐθύς μετέθετο (53), ἐς
 ἀπόγνωσιν τὸν οἰκεῖον πίπτοντα βλέπων στρατὸν ὑπ'
 ἐνδοξία, τῶν ἀναγκαίων, καὶ ἕμα γραφαῖς καὶ χρη-
 μάτων καὶ τιμῶν ὑποσχέσασιν ἐνδιδόντας, ὅποσα
 λάθρα καὶ συχνὰ πρὸς τοῦ Ἀποκαυκοῦ σπέρσει ἐπέμ-
 ποντο. Καί ἦν καιροφυλακῶν ἐξ ἐκείνου καὶ ὦραν
 ζητῶν, ἐν ᾗ ἂν βῆσαι συνεληφῶς αὐτὸν δέσμιον
 κερძοῖται τῷ Ἀποκαυκῷ. Οὕτως ἀμφιβρότης καὶ
 ἕστατος ἦν τὴν γνώμην αὐτοῦ.

VI. Erat porro tunc initium fere ætatis. Statim
 vero et ipse Serrhis Thessalonicam venit Guido
 Armeniacus, magnas secum adducens copias, robo-
 ravitque, ut par erat, civium animos, quos peri-
 cula undique impendentia fregerant. Hæc cum ita
 se haberent, appulit et Byzantina classis ad portum
 Thessalonicensem, duce Alexio Apocauco, triremium
 plus quam quinquaginta, armis copiisque instructa,
 rebus quasi sponte eo deductis ad Thessalonicæ
 felicitatem.

VII. Demum et ipse imperator, castris inde motis,
 ad Gynæcocastrum accessit, et Synadenum, eosque
 ex Thessalonicensibus militibus, qui circa illum fu-
 gitivi erant, convenit. Ibi cum inter se quantum par
 erat collocuti essent, intellexit tandem Synadenus,
 vasa quidem aurea argenteaque nonnulla, lapillis
 circum ac gemmis distincta, portari ab imperatore;
 nihil autem earum pecuniarum, quæ militibus pa-
 rata sunt congiaria, ad distributionem perceptionem-
 que rerum necessarium. Quamobrem inibuit illico
 et sententiam mutavit, cum **635** videret proprios
 milites ex rerum omnium penuria in desperatio-
 nem labi, et litteris simul pecuniarumque et hono-
 rum promissionibus corrumpi, quæ ad eos clam et
 crebro ab Apocauco ventitabant. Eratque ex eo totus
 in aucupanda opportunitate quærendoque tempore,
 quo illum facillime comprehensum Apocauco vincu-
 tum traderet. Adeo ille vacillabat semper animi-
 que erat inconstantis.

CAPUT II.

Synadeni insidiæ deprehensæ. Tumultus in castris. Cantacuzenus dispersos milites cogit. Acie instructa Apocaucum exspectat, suos quoque instrumentem, at congregari non audentem. Pedetentim et composite recedit ad Triballos, exteris magis quam popularibus suis confisus. Ubinam pernoctavit. Legatos ab eo ad Crulem præmissos homo Triballus comprehendit et ad Apocaucum deducit. De Liberio Triballo; cur nuntius ad eum missus. Exercitum transeuntem rustici lacessunt. Liberius Cantacuzenum hospitio excipit. Hic hospiti vasa pretiosa dono dat. Generum eidem pollicetur Manuelem filium. Crali per litteras commentarius Scopiai venit, ad Azium flumen. Terribili hospitio contentus illic cum exercitu subsistit. Crulem postridie convenit. Mutuæ salutationes. Dispar utriusque magnificentia.

[P. 395] Α'. Θέρους μὲν οὖν ἐνεστήκει καιρὸς (54),
 καὶ ὁ Συναδηνὸς Θεόδωρος ἐπιβουλεύων πεφύραται·
 καὶ ἕμα θέρους ἀνά πᾶν τὸ τοῦ βασιλέως στρατοπέ-
 δον ἦν, καὶ ὑποψία καὶ ἀρπαγαὶ κατ' ἀλλήλων καὶ δι'
 ἀλλήλων, καὶ ἀτέκμαρτος ἀκοσμία. Ἦδη γὰρ καὶ ἡ
 νῆς τοῦ Ἀποκαυκοῦ στρατιᾶς παρεδείκνυτο ἐφοδός.
 Καὶ τάχ' ἂν πρόχειρος τοῦτο ἦν ἄδης τῷ βασιλεῖ
 τηρικαῦτα καὶ τελευταῖος ἥλιος, εἰ μὴ τοῦ προφα-
 νοῦς αὐτὸν ὑπὲρ ἐλπίδα πᾶσαν ὁ θεὸς ἐξέλιετο κιν-
 δύνου. Τοῦτον γὰρ ἐκ μέσης ψυχῆς ἐπικαλεσάμενος,
 καὶ ἕμα θαρβείν ἐαυτῷ παρακαλεσάμενος, τὸ ἀνα-
 κλητικὸν τὰς σάλπιγγας ἐκέλευσεν ἀνακρούσασθαι·
 καὶ συνέβη τὸ στρατιωτικὸν περὶ αὐτὸν εὐθύς,
 ὅσοι μὴ δι' ἀσθένειαν ἄλλοι ἄλλοις ἐν
 τοσαύτῃ περι-
 ἄλλοι ἄλλοι

I. Aderat itaque æstivum tempus, cum Theodori
 Synadeni insidiæ deprehensæ sunt: simulque ex-
 sistere per totum imperatoris exercitum turbæ. et
 suspiciones, et mutuæ direptiones, et cæca rerum
 perturbatio. Jam enim et Apocauci copiarum signifi-
 ficabatur adventus, et hic fortasse exitiabilis ai-
 que extremus imperatori dies fuisset, nisi cum ex
 evidenti periculo præter spem omnem Deus exem-
 misset. Quem ille ex intimo corde cum invocasset,
 seque ipse confidere jussisset, receptui tubas ca-
 nere imperavit; et confluxere milites ad eum sta-
 tim omnes, præterquam ii qui in tanta trepidatione
 in latrones alii alios cum incidissent, ob imbecilli-
 tatem virium dispersi fuerant alii alio nudi.

notæ.

(52) De Apocauco hic silet Cantacuzenus. De-

6.

(53) Cantacuz. lib. III, cap. 40. DUCANG.

(54) Cantacuz. lib. III, cap. 39. 40. DUCANG.

II. Itaque imperator maximam optimamque copiarum suarum partem circa se glomeratam videns, in ordines et cohortes dividit; in dextrum sinistrumque cornu distribuit; mediam phalangem non tam in profundum quam in longum et angustum extendit, propter **636** hominum paucitatem; duces iis præficit Joannem Angelum eosque omnes, qui proximi tum rei bellicæ experientia tum cognatione erant. Deinde hostium adventum immotus exspectat. Aciem enim ex adverso instruebat et Apocaucus: manum autem cum illis conserere non admodum audebat, cum videret eos qui imperatorem armati circumstant, bellico ardore plenos et eo redactos desperatione, ut ad effundendam animam parati essent.

III. Paulatim itaque conversus imperator ad Triballos instructa acie sese recipiebat, malo evidenti præferens malum incertum. Ad externas enim quasdam gentes qui in calamitate sponte sua confugerint, eorum conditionem plurimum scimus valuisse sæpenumero ad misericordiam ex verecundia excitandam: cum illæ nationes vererentur fortasse et divinam indignationem, et existimationem hominum, quæ vim quamdam arcanam habet persuadendi plerisque nescio quomodo, ut eorum qui antea floruerint, misereantur; tum videlicet, cum relata est retro fortuna, nec gradum invidiæ obnoxium immota tenuit, tenerrimis talis male fulta. Cives autem, ubi semel fas abruptum est, implacabiles ut plurimum existunt, in iram ac civium eandem effusi.

IV. Celerrime itaque spatium interjectum cum transcurrisset, circa ferme illos fines, quos adversa fortuna ademptos Romanis ad Triballos transtulerat, per totam commoratus est noctem, illud Leonidæ Spartani, qui ad Thermopylas pugnavit, apud familiares suos usurpans, converso verborum ordine: «Adeste hic cœnemus, ut in Orco prandeamus.» **637** Ac postera quidem die mittit quamprimum ad Cralem Serviæ, qui casus illius tragici certiore eum faciant, ac misericordiam illi moveant, quatenus præest, rerum humanarum infelicitate et fragilissima conditione ei commemorata. Incertum quippe ac minime determinatum esse, ad quos vicissitudines illæ sint perventuræ; et oportere in miseros proclivem ac benignam esse eorum voluntatem, quorum res secundæ sint: extimescendos nempe inopinatos fortunæ ictus et alternantium casuum labyrinthos; cum id rebus semper a natura insit, ut exitum potius improvisum habeant, quam eum qui sit prævisus, et infelicem potius quam felicem. Sed unus ex iis Triballis, qui Romanis illic proximi debebant, cum in insidiis juxta viam collocasset quosdam ex suis,

B. Ἐπί γε μὴν ὁ βασιλεὺς ἐθεάτο περὶ αὐτῶν τῆς δυνάμεως τὸ τε κλειστόν καὶ βέλτεστον ἀθροίζομενον, εἰς τάξεις διήκει καὶ ἐλάττωσας, καὶ διέταττεν εἰς τὸ τὴ δεξιῶν καὶ τὴ εὐώνυμον κέρα: τὰ μέσα τῆς φάλαγγος οὐ τοσοῦτον εἰς βάθος, ὅσον εἰς μήκος; ἐκτείνων λεπτότερα, διὰ τὴν ὀλιγαριθμίαν· καὶ τοῦτοις ἐπιστήσας στρατηγὸς Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον, καὶ ὅσοι αὐτῷ παραπλήσιοι τὴν τε πολέμιον πείραν καὶ τὴν τοῦ γένους ἦσαν ἰγγύτητα, τὴν τῶν ἐναντίων ἰσάτο περιμένων ἐφθον. Ἀντιπαρετάττετο μὲν γὰρ ἐκ θατέρου καὶ ὁ Ἀποκάουκος. Εἰς χειρὸς δ' ὁμοίαι ἐναί σφίσιν οὐ μάλᾳ ἐτόλμα, τοὺς περὶ τὸν βασιλέα βλέπων ὀπίστας πολλὴν τὸν ἐν τῇ μάχῃ θυμὸν πνέοντας καὶ ἅμα τὴν ψυχὴν ἐξ ἀπογνώσεως ἐτόλμας ἔχοντας ἀφίεντι.

B Γ. Ὅθεν ἡρέμα συστραφεὶς ἀπῆκε συντεταγμένους τὴν ἐπὶ Τριβαλλοῦς ὁ βασιλεὺς (55), τοῦ προδήλου κακοῦ τὴ ἀμφοτέρωθεν προελόμενος. [P. 396] Τῶν γὰρ ἀλλοφύλων ἐνόησε ἴσμεν πολλάκις τὴν ἐκ παρ' ἐστῆσεως ἐκούσιον καταφυγὴν δυσωπητικωτέραν πως γινώμενην πρὸς οἶκτον, νέμειν ἴσως διδίδουσι δῆπου θεωτέραν καὶ ἀνθρωπίνην αἰδῶ· ἢ φύσιν ἀποβόητον ἔχει τινα, πείθειν τοὺς πλείστους ὁπίσποτε δυνάμενην, τοὺς προσηυτηχηκότας οἰκτερεῖν, ὅταν ὁ βίος αὐτοῖς ἐς τάναντία χωρήσῃ, καὶ μὴ ἐν τῷ φθονοιμένῳ τῆς τύχης ἀσαλευτοῦς ἔχη τὰς ἀδράς κρηπιδας. Τὸ δ' ὁμόφυλον, ἅπασι τοῦ εἰκότος ἀποβόηται, ἀνήκεστον ὡς τὰ πολλὰ καθίσταται πρὸς ὀργὴν καὶ χύσιν αἵματος συγγενούς.

Δ. Σπουδῇ τοίνυν τὴν πρὸς διαβίαις πορείαν ἐκείνου περὶ τοὺς ὄρους, οὗς ἡ κακοπραγία Ῥωμαίων ἀφελόμενη παρέσχετο Τριβαλλοῖς, τὴν νύκτα πᾶσαν ἠλλύσατο, ἐκείνο τὸ Λεωνίδου τοῦ Σπαρτιάτου, τοῦ ἐν Θερμοπύλαις, πρὸς τοὺς οἰκείους ἀντιστρόφως φθελγόμενος: «Δεῦτε δειπνήσωμεν (56), ἵνα ἐν ἔξου ἀριστήσωμεν.» Τῇ γε μὴν ὑστεραίᾳ πέμπει τοὺς τὸν Κράλην (57) Σερβίας τὴν ταχίστην διέξοντας τῆς συμπεσοῦσης τύχης τὴν τραγῳδίαν καὶ πρὸς οἶκτον κινήσοντας; ὅσον εἰκότος, ἀναμνησθέντες τοῦ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀπίστου καὶ ἀβεβαίου· καὶ ὡς ἀδήλους καὶ ἥκιστα ὀρισμένους ἔχει ταυτὶ τὰς ἐφ' ἑαυτοῦ καθ' ὧν πορεύεται· καὶ ὡς χρεὶ περὶ τῶν κακοπραγούντων ὁπίσποτε βούλεσθαι τοῖς εὐπραγοῦντας αἰετὰ προστηνῆ καὶ χρηστὰ, διδίδουσι τοὺς ἀφανεῖς τοξότας τῆς τύχης καὶ τὰς τῶν ἄλλοι' ἄλλως ἐρχομένων συμφορῶν λαθυρίθους, τῶν πραγμάτων αἰετὰ συμφορὰς τὸ ἀπροσδόκητον κέρως μᾶλλον ἔχοντων, ἢ τὸ προσδοκώμενον, καὶ τὸ ἀτυχὲς μᾶλλον ἢ τὸ ἐπιτυχές. Ἀλλὰ τίς τῶν ἀγχιότα Ῥωμαίων τηγδιόταται ποιουμένων ἐκείνῃ Τριβαλλῶν, προσηλίας; τινὲς τῶν οἰκείων παρὰ τὴν ἴδου, χειροῦται τοὺς πρέβδεις, καὶ σφίς τὴν ταχίστην κομίζουσι τῷ Ἀπο-

Variorum notæ.

(55) Cantacuz. lib. III, cap. 41. DUCANG.

(56) Pergite animo forti, Lacedæmonii. Hodie apud inferos fortasse cœnabimus. Cic. Tuscul. Quest. lib. I, sect. 101. Vide et hujus Historiæ

lib. XVIII, infra cap. 5, sect. 9. BOIVIN.

(57) Istius legationis ad regem Serviciæ meminit Cantacuzenus, cap. 43, pag. 488. DUCANG.

καίτω δῶρον ποδοῦμενον· καὶ στοργῆν ἐμοῦ καὶ φιλοφροσύνην πολλὴν εὐρηκώς διὰ τοῦτο μετατίθησιν εὐθὺς καὶ σχῆμα καὶ διαστάνας ἐκείνως ἐκ Τριβαλλῶν ἐς τὰ τῶν Ῥωμαίων ἦδη.

Ε'. Τοῦτου δ' οὕτως συνενεχθέντος, ἦν τις τῶν ἐνδύξων Τριβαλλῶν, τῆς χώρας ἡγεμονεύων καὶ ἀκρας ἐκείνης, Λιδέριος ὄνομα (58). Τοῦτω φιλία τι· ἦν ἐκ παλαιῶ πρὸς βασιλέα· ἧς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ καιροῦ νῦν ἐς ἀνάμνησιν ἰὼν ἐπισμύεν εὐθὺς αὐτῷ δεξιὰν καὶ λόγους, ἐπιλοῦς καὶ ὄνομα καὶ ὁ καιρὸς ἀπῆλθε· καὶ ἅμα συνταξάμενος (59) ὤλεσε τὴν ἐπὶ τὴν Κράλην Σερβίας, ἐπλήτην τε ἐπαγόμενος τὴν οὐκ εὖ στρατῶν, Θεῶν δὲ καὶ δόξαις ἐπὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐπιτρέψας. [P. 397] Πολλὸν γὰρ αὐτῷ πανταχόθεν ἐπήρητο τοῦ συρφετιώδους ἔχλου καὶ ἀγροικικοῦ, λάθρα καὶ λαμπρῶς ἐπιτιθεμένων ἄλλοθεν ἄλλων, κατὰ διστοχηματὰ τε καὶ συστήματα, καὶ τὴν οὐργίαν ἀκρωτηριάζειν περιωμένων καὶ τῶν σκευοφόρων ἐνια διαρπάζειν. Τὰ πλείεστα γὰρ τομῶσι (φάνας) γίνεται δεινὰ,

Ὅταν δὲ ἐχθρῶς (60) ποὺς ἀμείβεται χθονός.

Γ'. Ἀλλὰ πρὶν ἡμέρας ὅλης ὀδὸν ἀνοῦσαι, σπεύσας ὁ Λιδέριος ὑπήντησεν αὐτῷ παρὰ τὴν ὀδὸν, καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ καὶ πάσῃ προθέσει δεξιωσάμενος τῆς ψυχῆς, καὶ ἐφ' ἡμέραις συχναῖς ξενίσας, ἀνέκασε τε καὶ λόγους ἀνέβρωσε φιλοφροστερότεροις, ἀθυμίας μακρᾶ· ἐμβροχέσει βροχίαις περιαντλούμενον φρόνημα. Ὅ γε μὴν βασιλεὺς τὴν ἐνόησα καὶ αὐτὸς ἀντιφιλοτιμούμενος τρόπον ἡμειστέ τε καὶ θαυμάσιον ἐξ ὧν ἐπεφύετο λιθοκλήτων σκευῶν αὐτῷ καὶ ἀργυρωμάτων ἀνεχαρίζετο, καὶ ἅμα τὸν υἱὰ Μανουὴλ ἐπιγγέλλετο δώσειν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῶν (61), εἰ πάντα βοηθήσειε τρόπον αὐτῷ καὶ τὰ πρὸς τὴν Κράλην Σερβίας εὐεδα θεῖη, διαλλακτῆς αὐτὸς καταστῆς. Ὅ δὲ παρόντα θεούμενος· ἦδη καὶ τὸν τοῦ βασιλέως υἱόν, καὶ τῆς τε ἐπανουούσης τῆς ἦθαι χάριτός τε καὶ ἀσσειότητος καὶ ἤμα τῆς ἀγγινοίας θαυμάζων, οὐ πολὺ τινι μέτρῳ ταύτην ἐπλούτησε προσδυτέραν ἢ κατὰ τὴν τῆς ἡλικίας ἀκμήν, σφόδρα τε ὑπερήσθη τῷ λόγῳ καὶ μάλα τοι θαύματος ὑπεδέχετό τε καὶ ἀντεπηγγέλλετο πάντα πᾶν προθύμως πράσσειν τὰ κατὰ γνώμην, καὶ εἰ δέοι κινδύως μακροῦς τε καὶ ὑπερβάλλον τὸ μέγεθος κερτημένους ὑφίστασθαι.

Ζ'. Καὶ μὲν δὴ βεβαίως καὶ ἀσφαλῆσι τοῖς πρὸς τὴν Κράλην αὐτοῦ γράμμασιν ἐφοδιασθέντι, καὶ παρτιμποῦς τοὺς ἀποκρῶντας παρεληφότε, πεντακαίδεκατάμῳ συμπέπτικεν ἐς τὸ τῶν Σκοπίων ἀφικνεῖσθαι πολίχνιον (62)· οὐ τῶν κρασιδῶν ἀπεται παραρρέων ὁ ποταμὸς Ἀξίδος (63), ἐξ ὁρῶν τῶν

A legatus comprehendit, eosque ad Apocyncum quam celerrime deducit, desideratissimum munus. Quapropter magnam apud illum charitatem et humanitatem nactus, Triballorum habitu ac vivendi genere abdicato, statim se ad Romanum morem transfert.

V. Is exitus legationis fuit. Erat autem apud Triballos vir quidam illustris, regioni illi et orce præfectus, nomine Liberius; quocum vetus Cantacuzeno amicitia erat. Ejus iste tum opportune inveniit, statimque hominem misit, qui dextram daret, et orationem haberet, quietem et quietiam tempora illa posecebat. Simulque eo valere jusso, ad Cralem Servie ire perrexit, armatum quidem secum adducens proprium exercitum, 638 Deo autem et spei incertæ suas res committens. Instabat enim illi omni ex parte frequens vitium et rusticorum hominum colluvies, qui clam et aperte, hinc atque illinc, sparsim et confertim adoriebantur, et extremam aciem cadere ac saracinas aliquas diripere conabantur. Etenim gravia multa (ut his verbis utar) audientibus occurrunt,

Hostile si quis in solum inferat pedem.

VI. Sed priusquam diei unius iter esset confectum, festinans Liberius obviam illi venit, manuque et voluntate et omni cordis affectu salutatum, ac diebus aliquot continuis hospitio exceptum, recreavit, et verbis humanioribus animam ejus confirmavit, ingentis desperationis gravissimis fluctibus oppressum. At imperator, magnificentia et ipse cum eo certans, ita ut poterat, par pari referebat, ac de gemmata illa argenteaque supellectili, quam secum gestabat, largius remunerabatur. Quin et filium suum Manuelem datum se illi generum pollicitus est, si sibi omni modo succurreret, et aditum ad Cralem Servie aperiret, ac reconciliatoris officio fungeretur. Hic vero præsentem jam intuens imperatoris filium, gratiamque et urbanitatem, quæ in illius moribus elucebat, ac solertiam simul admiratus, quæ ille seniliori quam pro illo ætatis flore cumulissime instructus erat, id sibi promitti vehementer gavisus est, ac libentissime consensit, vicissimque se, quæcumque ille desideraret, summa animi alacritate facturum pollicitus 639 est, etsi oporteret gravissima et longe maxima adire pericula.

VII. Hujus firma et certa commendatione, per litteras ad Cralem scriptas, quasi quodam viatico munitus imperator, et sufficienti comitum turba stipatus, decimo quinto post die ad Scopiorum oppidulum pervenit: cujus muros præterlabitur Axius. Qui fluvius ab iisdem montibus erumpens, a qui-

(58) Cantacuzeno Λιδέριος, lib. iii, cap. 42. DUCANG.
(59) Simulque eo valere jusso, etc. Id hoc loco significat verbum συντάξασθαι. Alio sensu supra, ἀπῆλθε συνταξαμένος τὴν ἐπὶ Τριβαλλούς, pag. 395 D. BOVIN.

(60) Euripid. in Phœniss. BOVIN.
(61) Tres fuere Cantacuzeno filia, Maria, Theodora et Helena. DUCANG.
(62) Cantacuz. eodem cap., pag. 490 DUCANG.
(63) Vide lib. viii, cap. 14, sect. 7. BOVIN.

Variorum notæ.

laturus, et pro virili effecturus, ut facilis esset imperatori ad urbem Thessalonicam transitus.

V. Et hæc quidem ita se habebant. Qui vero Didymolichi cum imperatrice Irene et ejus fratre Manuele Asane relictis fuerant, tam pedites quam equites, supra quingentos erant: duces autem duo; Manuel nempe Tarchaniotes, qui cognatione junctus erat imperatori, et Georgius Phacrasas; et post eos alii duo. Quorum omnium constantiam, atque in præliis fortitudinem et experientiam, singula rerum gestarum testimonia, procedente hac historia, luculenter ostendent. Quos vero secum hebebat imperator comites ulterioris expeditionis, ii erant, præter 628 illos qui arcubus et fundis ac talibus telis eminus ferientibus utebantur, lectorum quidem equitum non minus quam duo millia; cognati autem, alique nobiles, et omne famulitium ipsorum, quingentorum proxime numerum explebant. Inter quos maxime eminebant primum duo imperatoris filii, Matthæus et Manuel: deinde Irenes Augustæ frater Joannes Asan et imperatoris consobrinus Joannes Angelus. Quorum omnium animum in periculo magnum et fortem, et res manu vel consilio præclare gestas, et tropæa ipsa bellica, suo sigillatim loco infra declarabimus.

καὶ ὅσα χεῖρὸς καὶ γνώμης ἐνεδείξαντο μεγαλοφυῶς ἔργα καὶ τρόπαια, ἐν τοῖς καθήκουσι τόποις προβαίνων ὁ λόγος δηλώσει καθ' ἕκαστα..

Variorum notæ.

(40) Cantacuz. lib. iii, cap. 32. DUCANG.

(41) Cantacuzeno χῆλοι πρὸς τοῖς ἐπιγενομένοις. Idem præterea ἐπὶ τῆς ἑξῆς Διδυμοταίχου συνοικίας, hoc est in suburbiiis relictos aut octo duces, singulos sagittariis mille præfectos. Hist. lib. iii, cap. 32. BOIVIN.

(42) Vel legendum Ἰωάννης Ἀσάνης, vel post

στρατιωτικὴν ἐπαγόμενος οὐ μικρὰν, συναρτήσων τε καὶ, τὸ γε εἰς δύναμιν ἦσαν. ῥαδίαν ποιήσων ὁπίσωποτε τῷ βασιλεῖ τὴν ἐς Θεσσαλονικίην παράδοσιν.

Ε'. Τούτων δ' οὕτως ἔχόντων (40), οἱ μὲν ἐναπολειφθέντες ἦσαν ἐν Διδυμοταίχῃ μετὰ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης καὶ τἀδελφοῦ Μανουὴλ τοῦ Ἀσάν ἐνοικίῃ στρατιῶται καὶ ἱππεῖς πλείον ἢ πεντακῆσοι (41)· στρατηγὸς δὲ δύο μὲν, Μανουὴλ τε ὁ Ἵαρχανειώτης, τῶν συγγενῶν ὑπάρχων τις τῷ βασιλεῖ, καὶ Γεώργιος ὁ Φακραςῆς· καὶ μετ' αὐτοῦς ἕτεροι δύο. Ὅν ἀπάντων τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν περὶ τὰς ἐνοικίῃς μάχας ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν, ἢ τῶν καθ' ἕκαστα πράξεων μαρτυρία προϊόντος τοῦ λόγου δεῖξει σαφέστατα. Οὐδ' γε μὴν ὁ βασιλεὺς ἐπιμένους εἶχε, πρὸς ἣν ἀφηγεῖσθαι μέλλομεν ὑπερβόριον ἐκστρατείας, ἦσαν πλὴν τῶν ἄλλων τόποις ἅμα καὶ σφετέρωναις καὶ τοιοῦτοις ἐπιπέλοις ἐχρῶντο βέλεσι, τῶν μὲν λογάδων ἱππέων οὐκ ἦν τοῦς ἢ δισχιλοῖ· τῶν δὲ συγγενῶν, καὶ τῶν ἄλλων εὐγενῶν ἀνδρῶν καὶ ἅμα ὁπίσω τῆς σφῶν θεραπείας ἦσαν, ἐς τὸ ἕγγιστα τῶν πεντακῆσίων ἀνήγον τὸν ἀριθμὸν. Ὅν ἔκκριτοι πάντων ὑπῆρχον μάλιστα οἱ τε δύο τοῦ βασιλέως υἱεῖς, Ματθαῖος καὶ Μανουὴλ· καὶ μετ' αὐτοῦς ὁ τε τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἀδελφὸς Ἰωάννης ὁ Ἀσάν καὶ ὁ τοῦ βασιλέως πρωτεξάδελφος Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος (42). Ὅν ἀπάντων τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς μεγαλοφυῶς

καὶ ὅσα χεῖρὸς καὶ γνώμης ἐνεδείξαντο μεγαλοφυῶς ἔργα καὶ τρόπαια, ἐν τοῖς καθήκουσι τόποις προβαίνων ὁ λόγος δηλώσει καθ' ἕκαστα..

Ἰωάννης addendum, ut apud Cantacuz. lib. iii, cap. 32, καὶ ὁ Ἄγγελος. Neque enim Joannes Angelus frater fuit Irenes. Vide quæ de eo supra annotamus. DUCANG. — Codex Vaticanus plane habet, ut legendum esse admonuimus. Ita accepi ex doctiss. V. Lud. Targnio. BOIVIN.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantacuzenus Christopolitanas angustias ut evaserit. Circa Philippos castrametatur. Oblata ei auxilia a Carele : quem suspectum amice excipit; mox dimittit. Rhentina in deditioem accepta, Thessalonicum ire cunctatur, suo more. Melenici castellum ei deditur. Pærerigon de occasione non negligenda. Item de Occasionis effigie. Synadenus et alii Cantacuzeno faventes, Thessalonica per seditionem pulsi, Gynæco-castrum se recipiunt. Guido Armeniacus Thessalonicenses armis adjuvat. Classis Byzantina, Apocauco duce, Thessalonicam appulsa. Cantacuzenus Gynæcocastrum usque progressus cum Synadeno colloquitur. Hic animum mutat, et illi insidiatur.

[P. 392] Α'. Αήγοντος δ' ἤδη τοῦ ἔαρος, ἄρας ὁ Α βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ἐκ τῶν τοῦ Νίστου ποταμοῦ ἐκβολῶν, καὶ εὐωνύμων ἀφελὲς τοὺς τὰ στενὰ τῆς Χριστοῦ πόλεως παραφυλάττοντας, διὰ τῆς ἄρας τοῦ ἔρους, τὰς οἰκίας διεβίβασε δυνάμεις· μακροτέρῃ μὲν καὶ ἐπιπόνῳ χρησάμενος· τῇ πορείᾳ δὲ τὰς δυσχωρίας τῶν τε πέτρων καὶ φαράγγων καὶ τῶν ἐκ τῆς λόχμης ἐκείνης δένδρων καὶ ἀκανθῶν· διεβίβασε δ' οὖν, καὶ κατεστρατοπέδευσε περὶ που τὰ ἰκπῆλατα τῶν Φιλίππων, ἐνθα κάλει Βρούτος καὶ Κάσσιος· ἐπολέμησαν Ὀκταβίῳ Καίσαρι.

Β'. Διαναπαύοντι δ' αὐτοὶ τὴν στρατιάν προσῆλθεν αὐτῷ καὶ ὁ Χρῆλης (43), ἔγγυῶμενος πάντα οἱ τὰ κατὰ βούλησιν ἄξιμος ἐκτελεῖν. Ὁ δὲ φίλον μὲν εἶναι αὐτὸν ἔλεγε βούλεσθαι· τῆς μὲντοι συμμαχίας αὐτῆς χρεῖαν ἥκιστα εἶναι ἐν τῷ παρόντι. Συνενδοί B γὰρ αὐτὸν γλώττῃ μὲν ὁμολογεῖν αὐτῷ φίλον διὰ τὴν ἐπιστώτα φόβον τῶν ὀπλων· τὴν δὲ γνώμην εἶναι μετέωρον καὶ παραδοκούντα σαφῆ καὶ αὐτοδίδακτα τῆς μάχης ὄψεσθαι τὰ τέλη. Ὅθεν λόγοις καὶ αὐτὸς χρησάμενος πρὸς αὐτὸν φίλον μακρὰν ἐπαγγελιομένους, ἐπὶ πολλαῖς τε δεξιωσάμενος ταῖς ἡμέραις, εἴτα ἀπέλυσε χαίροντά τε καὶ γείτονα χρηστὸν τοῦ λοιποῦ καὶ αὐτὸν ἐπαγγελλόμενον εἶναι.

Γ'. Αὐτὸς δὲ μικρὸν ἐκεῖθεν προβάς εἶπε καθ' ὁμολογίαν φρούριον Ἰέντιναι καλούμενον (44). Δόν δὲ ἄλιγων ἐνεδὲ ἡμερῶν ἀπὸ τῶντα περιστρατοπεδεῦσαι.

631 I. Exeunte porro jam vere, Cantacuzenus imperator, ab Nesti fluvii ostiis profectus, relictisque ad lævam iis qui Christopolitanas fauces custodiebant, suas copias per ipsum verticem montis transmisit : longiori quidem ac difficili usus itinere propter iniquitatem locorum, quæ et saxis aspera et confragosa erant et imminentis silvæ arboribus dumisque obstruebantur; transmisit tamen, et castrametatus est circa Philipporum planitiem, ubi 632 Brutus olim et Cassius cum Octavio, Cæsare prælium conseruerunt.

II. Illic exercitium suum rescienti Chreses occurrit spondetque se, quidquid iste jusserit, libenter executurum. At hic amicum quidem habere eum velle se significat, non tamen ejus auxilio sibi in præsentia opus esse ullatenus. Intelligebat enim, eum lingua quidem amicitiam profiteri ob instantis belli metum, animi autem dubium pendere; expectantem videlicet, quoad certum exploratumque pugnæ exitum intueretur. Quocirca verbis apud eum usus et ipse magnam profitentibus amicitiam, cum eum multos per dies comiter et benigne tractavisset, dimisit postea gaudentem, ac boni in posterum vicini officio functurum sese pollicentem.

III. Ipse autem non longe inde progressus castellum, cui Rhentina nomen est, in deditioem accipit. Unde cum deberet discedere, atque intra pau-

Variorum notæ.

(43) Cantacuz. lib. III, cap. 58. DUCANG.

(44) Oppidulum Thessalonica unius diei itinere distans. Cantacuz. ibid. et cap. 59, 45. DUCANG.

laturus, et pro virili effecturus, ut facilis esset imperatori ad urbem Thessalonicam transitus.

V. Et hæc quidem ita se habebant. Qui vero Didymotichi cum imperatrice Irene et ejus fratre Manuele Asane relictis fuerant, tam pedites quam equites, supra quingentos erant: duces autem duo; Manuel nempe Tarchaniotes, qui cognatione junctus erat imperatori, et Georgius Phacrases; et post eos alii duo. Quorum omnium constantiam, atque in præliis fortitudinem et experientiam, singula rerum gestarum testimonia, procedente hac historia, luculentè ostendent. Quos vero secum hebebat imperator comites ulterioris expeditionis, ii erant, præter illos qui arcibus et fundis ac talibus telis eminus ferientibus utebantur, lectorum quidem equitum non minus quam duo millia; cognati autem, aliique nobiles, et omne famulitium ipsorum, quingentorum proxime numerum explebant. Inter quos maxime eminebant primum duo imperatoris filii, Matthæus et Manuel: deinde Irenes Augustæ frater Joannes Asan et imperatoris consobrinus Joannes Angelus. Quorum omnium animum in periculis magnam et fortem, et res manu vel consilio præclare gestas, et tropæa ipsa bellica, suo sigillatim loco infra declarabimus.

χέν, καὶ ὅπου χεῖρὸς καὶ γνώμης ἐνεδείξαντο μεγάλου οὐδ' ἔργα καὶ τρόπαια, ἐν τοῖς καθήκουσι τόποις προβαίνων ὁ λόγος δηλώσει καθ' ἕκαστα..

στρατιωτικὴν ἐπαγόμενος οὐ μικρὰν, συνεργήσων τε καὶ, τὸ γε εἰς δύναμιν ἔχων, ῥάβδον ποιήσων ὁπίσωποτε τῷ βασιλεῖ τὴν ἐς Θεσσαλονικίην παράδοτον.

Ε'. Τοῦτων δ' οὕτως ἐχόντων (40), οἱ μὲν ἐναπολειφθέντες ἦσαν ἐν Αἰδυμοτείχῳ μετὰ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης καὶ τὰδελφῷ Μανουῆλ τοῦ Ἀσάν ἐνοκλιεστρατιῶται καὶ ἰκπεῖς πλέον ἢ πεντακόσιοι (41). στρατηγοὶ δὲ δύο μὲν, Μανουῆλ τε ὁ Ταρχανειώτης, τῶν συγγενῶν ὑπάρχων τις τῷ βασιλεῖ, καὶ Γεωργίος ὁ Φακρασῆς· καὶ μετ' αὐτοῦς ἕτεροι δύο. Ἐν ἀπάντων τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν περὶ τὰς ἐνοκλίαις μάχας ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν, ἢ τῶν καθ' ἕκαστα πράξεων μαρτυρία προϊόντος τοῦ λόγου δεῖξει σαφέστατα. Οὐδ' γε μὴν ὁ βασιλεὺς ἐπομένους εἰχε, πρὸς τὴν ἀφηγεῖσθαι μέλλομεν ὑπερόριον ἐκαστρατείαν, ἦσαν πλην τῶν ὄσοι τόξοις ἄμα καὶ σφενδάκων καὶ τοιοῦτοις ἐκρηθλοῖς ἐχρῶντο βέλεσι, τῶν μὲν λογάδων ἰκπεῶν οὐκ ἦτετους ἢ διαχλοῖοι· τῶν δὲ συγγενῶν, καὶ τῶν ἄλλως εὐγενῶν ἀνδρῶν καὶ ἄμα ὅπεσοι τῆς σφῶν θεραπείας ἦσαν, ἐς τὸ ἔγγιστα τῶν πεντακοσίων ἀνήγον τὸν ἀριθμὸν. Ἐν ἐκκριτοῖς πάντων ὑπῆρχον μάλιστα οἱ τε δύο τοῦ βασιλέως υἱεῖς, Ματθαῖος καὶ Μανουῆλ· καὶ μετ' αὐτοῦς δ' τε τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἀδελφὸς Ἰωάννης ὁ Ἀσάν καὶ ὁ τοῦ βασιλέως πρωτεξάδελφος Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος (42). Ἐν ἀπάντων τὴν ἐν τοῖς δαινοῖς μεγαλοφυ-

χέν, καὶ ὅπου χεῖρὸς καὶ γνώμης ἐνεδείξαντο μεγάλου οὐδ' ἔργα καὶ τρόπαια, ἐν τοῖς καθήκουσι τόποις προβαίνων ὁ λόγος δηλώσει καθ' ἕκαστα..

Variorum notæ.

(40) Cantacuz. lib. III, cap. 32. Ducang.

(41) Cantacuzeno χλοῖοι πρὸς τοῖς ἐπιγενομένοις. Idem præterea ἐπὶ τῆς ἐξῆς Αἰδυμοτείχου συνοχίας, hoc est in suburbiis relictos ait octo duces, singulos sagittariis mille præfectos. Hist. lib. III, cap. 32. Boivin.

(42) Vel legendum Ἰωάννης Ἀσάνης, vel post

Ἰωάννης addendum, ut apud Cantacuz. lib. III, cap. 32. καὶ ὁ Ἄγγελος. Neque enim Joannes Angelus frater fuit Irenes. Vide quæ de eo supra annotamus. Ducang. — Codex Vaticanus plane habet, ut legendum esse admonuimus. Ita accipi ex doctiss. V. Lud. Targio. Boivin.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantacuzenus Christopolitanas angustias ut evaserit. Circa Philippos castrametatur. Oblata ei auxilia a Cærele : quem suspectum amice excipit; mox dimittit. Rhentina in deditioem accepta, Thessalonicam ire cunctatur, suo more. Melenici castellum ei deditur. Pæरणon de occasione non negligenda. Item de Occasionis effigie. Synadenus et alii Cantacuzeno faventes, Thessalonica per seditionem pulsæ, Gynæco-castrum se recipiunt. Guido Armeniacus Thessalonicenses armis adjuvat. Classis Byzantina, Apocauco dnce, Thessalonicam appulsa. Cantacuzenus Gynæco-castrum usque progressus cum Synadeno colloquitur. Hic animum mutat, et illi insidiatur.

[P. 392] Α'. Λήγοντος δ' ἤδη τοῦ ἔαρος, ἄρας ὁ Α βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ἐκ τῶν τοῦ Νείστου ποταμοῦ ἐκβολῶν, καὶ εὐωνύμων ἀφελὲς τοὺς ἐκ στενῆς τῆς Χριστοῦ πόλεως παραφυλάττοντας, διὰ τῆς ἄκρας τοῦ ὄρους· τὰς οἰκίας διεδίβαζε δυνάμεις· μακροτέρῃ μὲν καὶ ἐπιπόνη χρησάμενος· τῇ πορείᾳ διὰ τὰς δυσχωρίας τῶν τε πέτρων καὶ φαράγγων καὶ τῶν ἐκ τῆς λόχμης ἐκείνης δένδρων καὶ ἀκανθῶν· διεδίβαζε δ' οὖν, καὶ κατεστρατοπέδευσε περὶ που τὰ ἰκπηλάτα τῶν Φιλίππων, ἔνθα πάλαι Βρούτος καὶ Κάσσιος· ἐπολέμησαν Ὀκταβίῳ Καίσαρι.

Β'. Διαναπαύοντι δ' αὐτοῖσι τὴν στρατιάν προσῆλθεν αὐτῷ καὶ ὁ Χρῆλης (43), ἔγγυῶμενος πάντα οἱ τὰ κατὰ βούλησιν ἄξιμος ἐκτελεῖν. Ὁ δὲ φίλον μὲν ἔχειν αὐτὸν εἰλεγε βούλεσθαι· τῆς μὲντοι συμμαχίας αὐτῆς χρῆσαν ἥκιστα ἔχειν ἐν τῷ παρόντι. Συνενόει Β γὰρ αὐτὸν γλώττῃ μὲν ὁμολογεῖν αὐτῷ φίλαν διὰ τὸν ἐκαστώτα φόβον τῶν ὀπλων· τὴν δὲ γνώμην εἶναι μετέωρον καὶ παραδοκῶντα σαφῆ καὶ αὐτοδίδακτα τῆς μάχης ὄψεσθαι τὰ τέλη. Ὅθεν λόγοις καὶ αὐτὸς χρησάμενος πρὸς αὐτὸν φίλαν μακρὰν ἐπαγγελιομένους, ἐπὶ πολλαῖς τε δεξιωσάμενος ταῖς ἡμέραις, εἰτα ἀπέλυσε χαίροντά τε καὶ γαίτονα χρηστὸν τοῦ λοιποῦ καὶ αὐτὸν ἐπαγγελλόμενον εἶναι.

Γ'. Αὐτὸς δὲ μικρὸν ἐκείθεν προβάς εἰλε καθ' ὁμολογίαν φρούριον Πεντίαν καλούμενον (44). Δέον δὲ λέγων ἐνεδὸς ἡμερῶν ἀπὸ πάντα περιστρατοπεδεῦσαι.

631 I. Exeunte porro jam vere, Cantacuzenus imperator, ab Nesti fluvii ostiis profectus, relictisque ad levam iis qui Christopolitanas fauces castrametatus est circa Philipporum planitiem, ubi 632 Brutus olim et Cassius cum Octavio, Cæsare prælium conseruerunt.

II. Illic exercituum suum reficienti Chreses occurrit spondetque se, quidquid iste jusserit, libenter executurum. At hic amicum quidem habere eum velle se significat, non tamen ejus auxilio sibi in præsentia opus esse ullatenus. Intelligebat enim, eum lingua quidem amicitiam profiteri ob instantis belli metum, animi autem dubium pendere; expectantem videlicet, quoad certum exploratumque pugnae exitum intueretur. Quocirca verbis apud eum usus et ipse magnam profitentibus amicitiam, eum cum multis per dies comiter et benigne tractavisset, dimisit postea gaudentem, ac boni in posterum vicini officio functurum sese pollicentem.

III. Ipse autem non longo inde progressus castellum, cui Rhentina nomen est, in deditioem accipit. Unde cum deberet discedere, atque intra pau-

Variorum notæ.

(43) Cantacuz. lib. III, cap. 58. DUCANG.

(44) Oppidulum Thessalonica unius diei itinere distans. Cantacuz. ibid. et cap. 39, 45. DCCANG.

laturus, et pro virili effecturus, ut facilis esset imperatori ad urbem Thessalonicam transitus.

V. Et hæc quidem ita se habebant. Qui vero Didymolichi cum imperatrice Irene et ejus fratre Manuele Asane relictis fuerant, tam pedites quam equites, supra quingentos erant: duces autem duo; Manuel nempe Tarchaniotes, qui cognatione junctus erat imperatori, et Georgius Phacrases; et post eos alii duo. Quorum omnium constantiam, atque in præliis fortitudinem et experientiam, singula rerum gestarum testimonia, procedente hac historia, luculenter ostendent. Quos vero secum hebebat imperator comites ulterioris expeditionis, ii erant, præter **628** illos qui arcibus et fundis ac talibus telis eunius ferientibus utebantur, lectorum quidem equitum non minus quam duo millia; cognati autem, aliique nobiles, et omne famulitium ipsorum, quingentorum proxime numerum explebant. Inter quos maxime eminebant primum duo imperatoris filii, Matthæus et Manuel: deinde Irenes Augustæ frater Joannes Asan et imperatoris consobrinus Joannes Angelus. Quorum omnium animum in periculis magnum et fortem, et res manu vel consilio præclare gestas, et tropæa ipsa bellica, suo sigillatim loco infra declarabimus.

χάν, καὶ ὅποια χεῖρες καὶ γνώμη ἐπέδειξαντο μεγαλοφυῶς ἔργα καὶ τρόπαια, ἐν τοῖς καθήκουσι τόποις προβαίνων ὁ λόγος δηλώσει καθ' ἕκαστα..

στρατιωτικὴν ἐπαγόμενος οὐ μικρὰν, συνεργήσαν τε καὶ, τὸ γε εἰς δύναμιν ἦγον, βράβλια ποιήσαν δρώσποτε τῷ βασιλεῖ τὴν ἐς Θεσσαλονικίαν παράδοιν.

Ε'. Τοῦτων δ' οὕτως ἐχόντων (40), οἱ μὲν ἐναπολειφθέντες ἦσαν ἐν Διδυμοτείχῳ μετὰ τῆς βασιλῆος Εἰρήνης καὶ τᾶδελεφῶ Μανουήλ τοῦ Ἀσάν ἐνοκλιῶ στρατιῶται καὶ ἑκατὶς πλέον ἢ πεντακῶστοι (41)· στρατηγοὶ δὲ δύο μὲν, Μανουήλ τε ὁ Ταρχανειώτης, τῶν συγγενῶν ὑπάρχων τις τῷ βασιλεῖ, καὶ Γεώργιος ὁ Φακρασῆς· καὶ μετ' αὐτοῦς ἕτεροι δύο. Ὡς ἀπάντων τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν περὶ τὰς ἐνοκλίαις μάχαις ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν, ἢ τῶν καθ' ἕκαστα πρῶξεων μαρτυρία προϊόντος τοῦ λόγου δεῖξει σαφέστατα. Οὐδ' γε μὴν ὁ βασιλεὺς ἐπομένους εἶπε, πρὸς ἣν ἀφηγησάσθαι μέλλομεν ὑπερβρίον ἑκστρατεσίαν, ἦσαν πλην τῶν ὄσσοις τόσοις ἄμα καὶ σφενδαμναῖς καὶ τοιοῦτοις ἐκρηθόλοις ἐχρῶντο βέλεσι, τῶν μὲν λογάδων ἑκατῶν οὐκ ἦν τοῦτο ἢ διαχίλιοι· τῶν δὲ συγγενῶν, καὶ τῶν ἄλλως εὐγενῶν ἀνδρῶν καὶ ἄμα ὄσσοι τῆς σφῶν θεραπείας ἦσαν, ἐς τὸ ἕγγιστα τῶν πεντακῶστων ἀνήγον τὸν ἀριθμὸν. Ὡς ἑκκριτοὶ πάντων ὑπῆρχον μάλιστα οἱ τε δύο τοῦ βασιλέως υἱεῖς, Ματθαῖος καὶ Μανουήλ· καὶ μετ' αὐτοῦς δὲ τε τῆς βασιλῆδος Εἰρήνης ἀδελφὸς Ἰωάννης ὁ Ἀσάν καὶ ὁ τοῦ βασιλέως πρῶτεξάδελφος Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος (42). Ὡς ἀπάντων τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς μεγαλοφυ-

Variorum notæ.

(40) Cantacuz. lib. III, cap. 32. Ducang.

(41) Cantacuzeno χίλιοι πρὸς τοῖς ἐπιγενομένοις. Idem præterea ἐπὶ τῆς ἐξῆς Διδυμοτείχου συνοικίας, hoc est in suburbiis relictos aut octo duces, singulos sagittariis mille præfectos. Hist. lib. III, cap. 32. Boivin.

(42) Vel legendum Ἰωάννης Ἀσάνης, vel post

Ἰωάννης addendum, ut apud Cantacuz. lib. III, cap. 32, καὶ ὁ Ἄγγελος. Neque enim Joannes Angelus frater fuit Irenes. Vide quæ de eo supra annotamus. Ducang. — Codex Vaticanus plane habet, ut legendum esse admonuimus. Ita accipietur et doctiss. V. Lud. Targnio. Boivin.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantacuzenus Christopolitanas angustias ut evaserit. Circa Philippos castrametatur. Oblata ei auxilia a Cærele : quem suspectum amice excipit; mox dimittit. Rhentina in deditionem accepta, Thessalonicum ire cunctatur, suo more. Melenici castellum ei deditur. Pærergon de occasione non negligenda. Item de Occasionis effigie. Synadenus et alii Cantacuzeno faventes, Thessalonica per seditionem pulsæ, Gynæco-castrum se recipiunt. Guido Armeniacus Thessalonicenses armis adjuvat. Classis Byzantina, Apocauco duce, Thessalonicam appulsa. Cantacuzenus Gynæcocastrum usque progressus cum Synadeno colloquitur. Hic animum mutat, et illi insidiatur.

[P. 392] Α'. Αήγοντος δ' ἤδη τοῦ ἔαρος, ἄρας ὁ Α βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ἐκ τῶν Νέστου ποταμοῦ ἐκβολῶν, καὶ εὐωνύμων ἀφελὺς τοὺς τὰ στενά τῆς Χριστοῦ πόλεως παραφυλάττοντας, διὰ τῆς ἀρκυ τοῦ θροῦ, τὰς οἰκίας διεβίβατε δυνάμεις· μακροτέρῃ μὲν καὶ ἐπιπόνῳ χρησάμενος· τῇ πορείᾳ δὲ τὰς δυσχωρίας τῶν τε πέτρων καὶ φαραγγῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς λόχμης ἐκείνης δένδρων καὶ ἀκανθῶν· διεβίβατε δ' οὖν, καὶ κατεστρατοπέδευσε περὶ που τὰ ἱκπῆλατα τῶν Φιλίππων, ἐνθα πάλασι Βρούτος καὶ Κάσσιος· ἐπολέμησαν Ὀκταβίῳ Καίσαρι.

Β'. Διαναπαύοντι δ' αὐτοῖσι τὴν στρατιάν προσῆλθεν αὐτῷ καὶ ὁ Χρῆλης (43), ἐγγυώμενος πάντα οἱ τὰ κατὰ βούλησιν ἄξιμος ἐκτελεῖν. Ὁ δὲ φίλον μὲν ἔχειν αὐτὸν ἔλεγε βούλεσθαι· τῆς μὲντοι συμμαχίας αὐτῆς χρεῖαν ἥκιστα ἔχειν ἐν τῷ παρόντι. Συνενόει γὰρ αὐτὸν γλώττῃ μὲν ὁμολογεῖν αὐτῷ φίλον διὰ τὴν ἐπιστάτην φόβον τῶν ὀπλων· τὴν δὲ γνώμην εἶναι μετέωρον καὶ παραδοκούντα σαφῆ καὶ αὐτοδίδακτα τῆς μάχης εἶσεσθαι τὰ τέλη. Ὅθεν λόγους καὶ αὐτὸς χρησάμενος πρὸς αὐτὸν φίλον μακρὰν ἐπαγγελόμενος, ἐπὶ πολλὰς τε δεξιωσάμενος ταῖς ἡμέραις, εἶτα ἀπέλυσε χαίροντά τε καὶ γαίτονα χρηστὸν τοῦ λοιποῦ καὶ αὐτὸν ἐπαγγελλόμενον εἶναι.

Γ'. Αὐτὸς δὲ μικρὸν ἐκείθεν προβάς εἶλε καθ' ὁμολογίαν φρούριον Ῥεντίναν καλούμενον (44). Δὲν δὲ αὐτὸν ἐνδοξοῦν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς περιστρατοπεδεῦσαι.

631 I. Exeunte porro jam vere, Cantacuzenus imperator, ab Nesti fluvii ostiis profectus, reliquisque ad levam iis qui Christopolitanas fauces custodiebant, suas copias per ipsum verticem montis transmisit : longiori quidem ac difficili usui itinere propter iniquitatem locorum, quæ et saxis aspera et confragoea erant et imminentis silvæ arboribus dumisq̄ue obstruebantur; transmisit tamen, et castrametatus est circa Philipporum planitiem, ubi **632** Brutus olim et Cassius cum Octavio, Cæsare prælium conseruerunt.

II. Illic exercitum suum reficienti Chæres occurrit spondetque se, quidquid iste jusserit, libenter executurum. At hic amicum quidem habere eum velle se significat, non tamen ejus auxilio sibi in præsentia opus esse ullatenus. Intelligebat enim, eum lingua quidem amicitiam profiteri ob instantis belli metum, animi autem dubium pendere; expectantem videlicet, quoad certum exploratumque pugnae exitum intueretur. Quocirca verbis apud eum usus et ipse magnam profitentibus amicitiam, eum eum multos per dies comiter et benigne tractavisset, dimisit postea gaudentem, ac boni in posterum vicini officio functurum sese pollicentem.

III. Ipse autem non longe inde progressus castrametatus, cui Rhentina nomen est, in deditionem accipit. Unde cum deberet discedere, atque intra pau-

Variorum notæ.

(43) Cantacuz. lib. III, cap. 58. DECAE.

(44) Orpidulum Thessalonica unius diei itinere distans. Cantacuz. ibid. et cap. 39, 45. DECAE.

cissimos dies Thessalonice moenia obsidere et tam armorum copia quam hominum robore circumvallare: ac Synadenum quidem illius urbis tunc præfectum, eosque qui cum illa sibi faverent, confirmare; eos vero, qui contra sentirent, ex improvise percellere: ipse nihilominus procrastinando quotidie tempus ibi terebat otiosus, non militarem, sed suum tum quoque usitatum morem retinens. Cum enim omnino nollet civium sanguinem effusum propriis meditare oculis, tropæum constituere incruentum videbatur: sedebatque **633** ideo expectans, quoad Thessalonicenses dederent se sponte et ex pacto, metu fortasse compulsi. Intermittit tamen in deditionem accepit et Melenici validum prorsus atque expugnatum difficile castellum, Byzantiis pridem addictum: cui cum imperatricis Irene fratrem Joannem præpositum reliquisset, copias Thessalonicam versus ducere jam parabat.

IV. Verum enimvero rapidissima temporis fuga eunctationi in rebus gerendis favere haud solet. Eoque admiratus sum sæpenumero pictores ac statuarios illos, qui celere convertentes sese temporis lapsus arto exprimere cum volunt, hominem effingunt, occipiti quidem ex omni parte glabro; nec omnino tamen calvo capite, sed frontem hirsutam et comas ex ea prouissiores exhibentem. Nam et alibi cum excellent, hic ipsam vocem tantum non assequuntur, quam quia colorum fuso exprimere minime possunt, ideo mutam sic ferme legis imaginem proponunt, et præconem tacitum perpetuo exhibent iis omnibus, quos vitam agere desideriosam non pudet; prædicantque clara pene voce, post terga euntibus non præbituram esse Occasionem capillos arripiendos, sed lubricum, et magnam a voto aberrationem, ubi anterior ansa semele lapsa fuerit, et id de quo certabatur omne jam prorsus denegaverit.

V. Tum quoque igitur cum res longiori cunctatione dilata fuisset, incidit in suspicionem Synadenus fovendarum Cantacuzeni partium: incidere et omnes qui cum eo milites erant, e lectissimi quique Thessalonicensium. **634** In quos populo vehementissime concitato, magna sit civilibus gladiis caedes in florenti et frequentissima civitate. Atque ipse fortasse Synadenus occubisset, et cum eo omnes qui iisdem partibus studebant, nisi una ex portis effracta in arcem confugissent, quæ, ante urbem sita, Gymnæocastrum ab incolis nuncupatur et abest a Thessalonica ducentis stadiis.

τι τῆς Θεσσαλονικῆς τοῖς τετρακκοῖς καὶ περικκοῖς τῆς πόλεως καὶ τῆς ἀπορίας τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐπιβροῦσα: μὲν τὸν ταύτης ἐπιτροπεύοντα τῶς Συναδηνῶν, καὶ ὅσοι τούτω ταυτὰ σκοπεύοντες ἦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, καταπύζει δ' ἐκ τοῦ ἀφροδίου τοῦ ἐναντία κατ' αὐτοῦ φρονούντας: ὁ δ' ἡμέραν ἐξ ἡμέρας παρακρουόμενος ἐπὶ τὴν χρόνον ἐνταῦθα καθήμενος, οὐ στρατιωτικῶν, ἀλλ' ἰδίων τρόπων αὐτοῦ καὶ συνήθη κἀνταῦθα τελῶν. Μηδὲ γὰρ ἐθέλων ὄλως ἀμέφουλον αἷμα χερόμενον τοῖς οἰκείοις θεάσασθαι ὀφθαλμοῖς ἀναίμακτον ἐξήγει στήναι τρόπαιον. διὰ καὶ περιμένων ἐκάθητο τὴν τῶν Θεσσαλονικίων ἰσως διὰ φόβον ἐκούστων καὶ ὑπόσπονδον προδοσίων. Μεταξὺ δ' ὅμοις εἶπε κατ' ὁμολογίαν καὶ τὸ Μελενικῶν πᾶν τοῖς ἐχυρῶν καὶ δύσμαχον φρούριον (45), Βυζαντίοις πάλαι προσκελεμένον: καὶ τὸν τῆς βασιλείας Εἰρήνης ἀδελφῶν Ἰωάννην ἐπιτροπεύον αὐτοῦ καταλειποῦς διὰ μακρότης ἤδη πεποίηται: τὰς δυνάμεις δαίνει ἐπὶ Θεσσαλονικίην.

Δ'. Ἄλλ' ἡ τοῦ χρόνου ταχίστη φορὰ βραδυτέτα πραγμάτων οὐκ οἶδε φιλεῖν. Ἔμοι γὰρ τῶν ζωγράφων ἐκείνων (46) πολλῶν ἐπέχει θαυμάζειν, καὶ τῶν ἀνδριαντοποιῶν ὅδοι τοῖς χρόνοις περιόδοι τὸ τάχος μμεῖσθαι διὰ τῆς τέχνης ἐθέλοντες ἄνδρα ποιοῦσιν ὀπισθοφάλακρον μὲν ὡς ἐπίπαν, οὐ πᾶν δ' ἀναφανταίαν, ἀλλὰ μέτωπον προίτχόμενον λαίον καὶ κίμων ἐκείθεν μακρῶν καθειμένον. Τῆλλα γὰρ ὄντες σοφοὶ μόνως λείπονται φωνῆς ἐνταῦθα: καὶ ταύτην δὴ ταῖς τῶν χρωμάτων ἥμισυ μμεῖσθαι θύναται βαρῶς: ὅθεν σιγῶσαν οὐτως πρὸς ἱστορίας νομοθεσίας εἰκόνα, καὶ ἀνεκκλήτων κήρυκα πᾶσιν ἀεὶ διανέμουσιν, οἷς ἐρρηθουρημένον τὴν βίον ἀνύειν οὐκ ἔστιν αἰδῶς, μονονουχὶ βοῶντες, ὡς κατόπιον ἰσοῦ τριχῶν οὐ παρέξει λαθὴν ὁ καιρὸς, ἀλλ' ὀλισθῶν καὶ ἀποτυχίαν τοῦ ποθομένου μακρῶν, τῆς ἐμπροσθεῖς ἤδη τοῦ χρόνου λαθῆς παρερῆυκίας καὶ ὄλως ἀπηγορευκίας πᾶν τὸ ἀμιλλώμενον.

Ε'. Κἀνταῦθα τοῖνον οὐτως τῆς βραδυτέτος ἐκείνης ἐκτεινομένης, ὑπωπτεῦθη μὲν ὁ Συναδηνὸς τὰ βασιλείας φρονῶν (47): ὑπωπτεῦθησαν δ' οἱ περὶ αὐτὸν ἅπαντες στρατιῶται, καὶ ὅσοι τῆς Θεσσαλονικῆς τὸ ἐκκρίτον, καὶ κινεῖται κατ' αὐτῶν ὁ δῆμος: βαγδαλίως (48), καὶ γίνεται φόνος συχνῶς: ἐξ ὁμοφύλων ξιφῶν ἐν εὐανδροῦση καὶ πολυανδρώπη πᾶλαι (49). Καὶ τὰχ' ἂν αὐτός τε ἐθθεῖρατο ὁ Συναδηνός: καὶ σὺν γε αὐτῶ πάντες οἱ ταυτὰ φρονούντες αὐτῶ, εἰ μὴ τῶν τῆς πόλεως μίαν καθελόντες: πολῶν εἰς τὸ πρὸ τῆς πόλεως καταπεφεύγεσαν φρούριον, ὃ Γυναϊκίχαστρον (50) μὲν πρὸς τῶν ἐγγυρῶν καλεῖται, ἀπέχει δὲ Θεσσαλονικῆς σταδίου διακοσίου.

Variorum notæ.

(45) Cantacuz. lib. III, cap. 37, 38, cujus alibi non semel meminit. DUCANG.

(46) Eadem hæc infra repetet lib. XXII. Est etiam initium Panegyrici sacri eis τὴν εὐαγγελισμῶν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Vide Indicem Operum Gregoræ Rhetoricorum. BOIVIN.

(47) Id ipsum notat Cantacuz cap. 38, pag. 475. DUCANG.

(48) Ibi nempe, quos loco laudato ζῆλονος vocat Cantacuzenus, seu potius ita sese appellasse

indicat, qui scilicet reipublicæ causam iuebantur, ὀνόμασι χρηστοῖς τὴν τῆς κακίας ὀπθεσίων περιπέττοντας, inquit Gregoras hujus lib. cap. 10. DUCANG.

(49) Vide Gloss. med. Græc. in v. Μεγαλόπολις, ubi quædam de Thessalonice amplitudine attigitur. DUCANG.

(50) Munitio juxta Thessalonicam exstructa ab Andronio juniore, atque ita appellata, ὡς καὶ γυναικείας οὐχὶ φρούρας, κρείττων ἐσομένη καὶ

[P. 394] Γ'. Καὶ ἦν τὸ τῆς ὥρας τηλικαῦτα περὶ τὰς
τοῦ θέρους ἀρχάς. Ἦκε δ' εὐθύς ἐκ Σεβρών καὶ ὁ Ἀρ-
μένιος Γῆμ (51) ἐς Θεσσαλονίκην, πολλὴν ἐπαγόμε-
νος δύναντι στρατιωτικῆν, καὶ ἀνεβρόνυσεν ὅσον
εἰκὸς τὸ τῆς πλείως φρόνημα, κατενηγεμένον ὀπ-
τῶν αὐτῆ περισεάντων κινδύνων. Τοῦτον δ' εὐτως
ἐχόντων, κατέπλευσε καὶ ὁ ναυτικὸς ἐκ Βυζαντίου
στόλος παρὰ τὸ τῶν Θεσσαλονικέων ἐπίκειον, ναύ-
αρχον ἔχων Ἀλίξιον τὸν Ἀποκαυκὸν (52) καὶ πλεόν
ἢ πεντήκοντα τριηρῶν ὄπλα καὶ δύναντι, ὡσπερ ἐξ
αὐτομάτου συμπαιπυκώτων οὕτως τῶν πραγμάτων
ἐκ' εὐδαιμονίᾳ Θεσσαλονίκης.

Ζ'. Ἄραξ δ' ἐκ τῆς στρατοπεδείας ἐκείνης ἦδη
καὶ ὁ βασιλεὺς ἤκε παρὰ τὸ Γυναικόκαστρον, καὶ
ἦνται τῷ τε Συναδηνῷ καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτὸν φυγάσι
Θεσσαλονικέων στρατιωτικῶν. Κοινολογησαμένων
δὲ πρὸς ἀλλήλους ὅπως εἰκὸς, ἐπειδὴ ἐμεμαθήκει
τὸ τελευταῖον ὁ Συναδηνός, σχευὴ μὲν τινα χρυσᾶ
τε καὶ ἀργυρᾶ, λίθοις καὶ μαργάραις ἁμῶ περιη-
θισμένα, ἐπιφερόμενον τὸν βασιλέα, χρημάτων δ'
εὐδὲν, ὅπως στρατιώταις εἰσὶν ἐφόδια πρόχειρα πρὸς
διανομήν καὶ λῆψιν τῶν ἐπιτηδείων, πρύμναν τε
ἐκρούσατο καὶ τὴν γνώμην εὐθύς μετέθετο (53), ἐς
ἀπόγνωσιν τὸν οἰκεῖον πίπτοντα βλέπων στρατὸν ὑπ'
ἐνδεῖα· τῶν ἀναγκαίων, καὶ ἅμα γραφαῖς καὶ χρη-
μάτων καὶ τιμῶν ὑποσχέσειν ἐκδιδόντας, ὅπως
λάβρα καὶ συχνὰ πρὸς τοῦ Ἀποκαυκοῦ σφίσι ἐπέμ-
ποντο. Καὶ ἦν καιροφυλακῶν ἐξ ἐκείνου καὶ ὥραν
ζητῶν, ἐν ᾗ ἂν βῆστα συνειληφῶς αὐτὸν δέσμιον
παρὰ τοῖς τῷ Ἀποκαυκῷ. Οὕτως ἀμφιβρόχης καὶ
ἐστατος ἦν τὴν γνώμην αὐτοῦ.

CAPUT II.

Synadeni insidiæ deprehensæ. Tumultus in castris. Cantacuzenus dispersos milites cogit. Acie instructa Apocaucum exspectat, eos quoque instrumentem, at congregari non audentem. Peditentim et compositè recedit ad Triballos, exteris magis quam popularibus suis confisus. Ubimam pernoctavit. Legatos ab eo ad Cralem præmissos homo Triballus comprehendit et ad Apocaucum deducit. De Liberio Triballo; cur nuntius ad eum missus. Exercitum transeuntem rusticis lacessunt. Liberius Cantacuzenum hospitio excipit. Hic hospiti vasa pretiosa dono dat. Genenum eidem pollicetur Manuelem filium. Crale per litteras commentatus Scorpionem venit, ad Azium flumen. Terribili hospitio contentus illic cum exercitu subsistit. Cralem postidie convenit. Mutuæ salutationes. Dispar utriusque magnificentia.

[P. 395] Δ'. Θέρους μὲν οὖν ἐνεστήκει κεντρὸς (54),
καὶ ὁ Συναδηνὸς Θεόδωρος· ἐπιβουλεύων πεφώρηται·
καὶ ἅμα θέρους ἀνὰ πᾶν τὸ τοῦ βασιλέως στρατοπέ-
δον ἦν, καὶ ὑπέψαι· καὶ ἀρπαγαὶ κατ' ἀλλήλων καὶ δι'
ἀλλήλων, καὶ ἀνέκμαρτος ἀκαθμία. Ἦδη γὰρ καὶ ἡ
νῆς τοῦ Ἀποκαυκοῦ στρατιᾶς παρεδείκνυτο ἐφοδος.
Καὶ τὰχ' ἂν πρόχειρος τοῦτο ἦν ἔδης τῷ βασιλεῖ
τηλικαῦτα καὶ τελευταῖος ἡλιος, εἰ μὴ τοῦ προφα-
νοῦς αὐτὸν ὀπὲρ ἐλπίδα πᾶσαν ὁ θεὸς ἐξείλετο κιν-
δύνου. Τοῦτον γὰρ ἐκ μέσης ψυχῆς ἐπικαλεσάμενος,
καὶ ἅμα θαρραλεῖν ἑαυτῷ παρακαλεσάμενος, τὸ ἀνα-
γλητῶν τὰς σάλπιγγας ἐκέλευσεν ἀνακρούσασθαι·
καὶ συνέβη· τὸ στρατιωτικὸν περὶ αὐτὸν εὐθύς,
ὅσοι μὴ εἰ' ἀσθένειαν λωποδύτας ἄλλοι ἄλλοις ἐν
τοσούτῃ περιπεσόντες συγχύσει γυμνοὶ διεσπάρσαν
ἄλλοι ἄλλοι.

Variorum notæ.

τοιαύτας πολεμίων προσβολῆς, Cantacuz. ii, 38. Du-
CANG.

(51) Cantacuz. lib. iii, cap. 38, pag. 477. Du-
CANG.

VI. Erat porro tunc initium fere æstatis. Statim
vero et ipse Scrrhis Thessalonicam venit Guido
Armeniacus, magnas secum adducens copias, robo-
ravitque, ut par erat, civium animos, quos peri-
cula undique impendientia fregerant. Hæc cum ita
se haberent, appulit et Byzantina classis ad portum
Thessalonicensem, duce Alexio Apocauco, triremium
plus quam quinquaginta, armis copiisque instructa,
rebus quasi sponte eo deductis ad Thessalonica
feliciter.

VII. Demum et ipse imperator, castris inde motis,
ad Gynæocastrum accessit, et Synadenum, eosque
ex Thessalonicensibus militibus, qui circa illum fu-
gitivi erant, convenit. Ibi cum inter se quantum par
erat collocuti essent, intellexit tandem Synadenus,
vasa quidem aurea argenteaque nonnulla, lapillis
circum ac gemmis distincta, portari ab imperatore;
nihil autem earum pecuniarum, quæ militibus pa-
rata sunt congiaria, ad distributionem perceptionem-
que rerum necessarium. Quamobrem inibuit illico
et sententiam mutavit, cum 635 videret proprios
milites ex rerum omnium penuria in desperatio-
nem labi, et litteris simul pecuniarumque et hono-
rum promissionibus corrumpi, quæ ad eos clam et
crebro ab Apocauco veniebant. Eratque ex eo totus
in aucupanda opportunitate quærendoque tempore,
quo illum facillime comprehensum Apocauco vinc-
tum traderet. Adeo ille vacillabat semper animi-
C que erat inconstantis.

(52) De Apocauco hic silet Cantacuzenus. Du-
CANG.

(53) Cantacuz. lib. iii, cap. 40. DUCANG.

(54) Cantacuz. lib. iii, cap. 39. 40. DUCANG.

II. Itaque imperator maximam optimamque copiarum suarum partem circa se glomeratam videns, in ordines et cohortes dividit; in dextram sinistramque cornu distribuit; mediam phalangem non tam in profundum quam in longum et angustum extendit, propter **636** hominum paucitatem; duces iis præficit Joannem Angelum eosque omnes, qui proximi tum rei bellicæ experientia tum cognatione erant. Deinde hostium adventum immotus exspectat. Aciem enim ex adverso instruebat et Apocaucus: manum autem cum illis conserere non admodum audebat, cum videret eos qui imperatorem armati circumstabant, bellico ardore plenos et eo redactos desperatione, ut ad eundem animam parati essent.

III. Paulatim itaque conversus imperator ad Triballos instructa acie sese recipiebat, malo evidenti præferens malum incertum. Ad externas enim quasdam gentes qui in calamitate sponte sua confugerint, eorum conditionem plurimum scimus valuisse sæpenumero ad misericordiam ex verecundia excitandam: cum illæ nationes vererentur fortasse et divinam indignationem, et existimationem hominum, quæ vim quamdam arcanam habet persnadenendi plerisque nescio quomodo, ut eorum qui antea floruerint, misereantur; tum videlicet, cum relata est retro fortuna, nec gradum invidiæ obnoxium immota tenuit, tenerrimis talis male fulta. Cives autem, ubi semel fas abruptum est, implacabiles ut plurimum existunt, in iram ac civium eandem effusi.

IV. Celerrime itaque spatium interjectum cum transcurrisset, circa ferme illos fines, quos adversa fortuna adeptos Romanis ad Triballos transfulerat, per totam commoratus est noctem, illud Leonidæ Spartani, qui ad Thermopylas pugnavit, apud familiares suos usurpans, converso verborum ordine: «Adeste hic cœnemus, ut in Orco prandeamus.» **637** Ac postera quidem die mittit quamprimum ad Cralem Serviæ, qui casus illius tragici certiore eum faciant, ac misericordiam illi moveant, quatenus pæest, rerum humanarum infelicitate et fragilissima conditione ei commemorata. Incertum quippe ac minime determinatum esse, ad quos vicissitudines illæ sint perventuræ; et oportere in miseros proclivem ac benignam esse eorum voluntatem, quorum res secundæ sint: extimescendos nempe inopinatos fortunæ ictus et alternantium casuum labyrinthos; cum id rebus semper a natura insit, ut exitum potius improvisum habeant, quam eum qui sit prævisus, et infelicem potius quam felicem. Sed unus ex iis Triballos, qui Romanis illic proximi debebant, cum in insidiis juxta viam collocasset quosdam ex suis,

B. Ἐπι γὰρ μὴν ὁ βασιλεὺς ἐθεάτο περὶ αὐτῶν τῆς δυνάμεως τό τε πλείστον καὶ βέλτιστον ἀθροίζομενον, εἰς τάξεις διήρσι καὶ φάλαγγας, καὶ δεικτατέων εἰς τὸ ἐδεξὸν καὶ τὸ εὐώνυμον κέρα: τὰ μέγα τῆς φάλαγγος οὐ τοσοῦτον εἰς βάθος, ὅσον εἰς μήκος; ἐκτείνων λεπτότερα, διὰ τὴν ἀλιγανθρίαν· καὶ τοῦτοις ἐπιστήσας στρατηγὸς Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον, καὶ ὅσοι αὐτῷ παραπλήσιοι τὴν τε πολέμιον πείραν καὶ τὴν τοῦ γένους ἦσαν ἐγγύτητα. τὴν τῶν ἐναντίων ἴστατο περιμένων ἐφοδόν. Ἀντιπαρετάττετο μὲν γὰρ ἐκ θατέρου καὶ ὁ Ἀποκάουκος. Εἰς χειρὸς δ' ὁμοίως ἴσταν οὐ μάλ' ἐτόλμα, τοὺς περὶ τὸν βασιλέα βλέπων ὅπλατας πολλὸν τὸν ἐν τῇ μάχῃ θυμὸν πνεόντας καὶ ἅμα τὴν ψυχὴν ἐξ ἀπογνώσεως ἐτόλμως ἔχοντας ἀείναι.

B Γ. Ὅθεν ἡρέμα συστραφεὶς ἀπῆει συνταταγμένος τὴν ἐπὶ Τριβαλλοῦς ὁ βασιλεὺς (55), τοῦ προδήλου κακοῦ τὸ ἀμφισβητούμενον προελόμενος. [P. 396] Τῶν γὰρ ἀλλοφύλων ἐνόησε ἴσμεν πολλάκις τὴν ἐκ περιστάσεως ἐκούσιον καταφυγὴν δυσωπητικωτέραν πως γενέμενην πρὸς οἶκτον, νέμειν ἴσως δαδίσει δῆπου θειοτέραν καὶ ἀνθρωπίνην αἰδῶ· ἢ φύσιν ἀπὸρρήτων ἔχει τινα, πείθειν τοὺς πλείστους ὁπίσω ποτε δυναμένην, τοὺς προσηυχηκότας οἰκτερεῖν, ὅταν ὁ βίος αὐτοῖς ἐξ ἀναντία χωρήσῃ, καὶ μὴ ἐν τῷ φθονοιμένῳ τῆς τύχης ἀσαλευτούς ἔχη τὰς ἀδράς κρηπίδας. Τὸ δ' ὁμόφυλον, ἀπαξ τοῦ εἰκότος ἀπορράγην, ἀνήκεστον ὡς τὰ πολλὰ καθίσταται πρὸς ὀργὴν καὶ χύσιν αἵματος συγγενούς.

Δ. Σπουδῇ τοίνυν τὴν πρὸς αὐτὸν διαβλῆς κορείαν ἐκίπνου περὶ τοὺς ἤρους, οὗς ἡ κακοπραγία Ῥωμαίων ἀφύλομένη παρέσχετο Τριβαλλοῖς, τὴν νόκτα πᾶσαν ἠύλιστα, ἐκείνο τὸ Λεωνίδου τοῦ Σπαρτιάτου, τοῦ ἐν Θερμοπύλαις, πρὸς τοὺς οἰκείους ἀντιστρόφως φθεγγόμενος: «Δεῦτε δειπνήσωμεν (56), ἵνα ἐν ἔξου ἀριστήσωμεν.» Τῇ γὰρ μὴ ὑστεραίᾳ πέμπτῃ τοὺς τὸν Κράλην (57) Σερβίας τὴν ταχίστην διέδειξον τῆς συμπεσοῦσης τύχης τὴν τραγωδίαν καὶ πρὸς οἶκτον κινήσαντας; ὅσον εἰκότος, ἀναμνησθέντα τοῦ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀπίστου καὶ ἀθεταίου· καὶ ὡς ἀδήλους καὶ ἥκιστα ὀρισμένους ἔχει ταυτεῖ τὰς ἐφοδούς καθ' ὧν πορεύεται· καὶ ὡς χρὴ περὶ τῶν κακοπραγούντων ὁπίσω ποτε βούλεσθαι τοὺς εὐπραγούντας αἰεὶ τὰ προσηνῆ καὶ χρηστά, διδόντες τοὺς ἀφανεῖς τοξότας τῆς τύχης καὶ τὰς τῶν ἄλλοι' ἄλλως ἐρχομένων συμφορῶν λαθυρίθους, τῶν πραγμάτων αἰεὶ συμφορῆς τὸ ἀπροσδόκητον πέρης μάλλον ἔχόντων, ἢ τὸ προσδοκώμενον, καὶ τὸ ἀτυχῆς μάλλον ἢ τὸ ἐπιτυχῆς. Ἀλλὰ τίς τῶν ἀγχιστὰ Ῥωμαίων τῆς διασταται ποιουμένων ἐκίπ Τριβαλλῶν, προλογοῖσας; τινὲς τῶν οἰκείων παρὰ τὴν ἴδον, χειροῦται τοὺς πρέβδεις, καὶ σφῆς τὴν ταχίστην κομίζει τῷ Ἀπο-

Variorum notæ.

(55) *Contacuz*, lib. III, cap. 41. *DUCANG.*

(56) *Pergite animo forti, Lacedæmonii. Hodie apud inferos fortasse cœnabimus.* *Cic. Tuscul. Quæst.* lib. I, sect. 101. Vide et hujus *Historiæ*

lib. xviii, infra cap. 5, sect. 9. *BOVIN.*

(57) *Istius legationis ad regem Serviciæ meminit Contacuzenus*, cap. 43, pag. 488. *DUCANG.*

καύκω δῶρον ποδοῦμενον· καὶ στοργὴν ἔμοῦ καὶ φιλοφροσύνην πολλὴν εὐρηκώς διὰ τοῦτο μετατιθεῖσιν εὐθύς καὶ σχῆμα καὶ διαστάειν ἐκείνος ἐκ Τριβαλλῶν ἐς τὰ τῶν Ῥωμαίων ἦθη.

Ε'. Τοῦτου δ' οὕτως συνενεχθέντος, ἦν τις τῶν ἐνδύξων Τριβαλλῶν, τῆς χώρας ἡγεμονεύων καὶ ἀκρας ἐκείνης, Λιβέριος ὄνομα (58). Τοῦτω φίλια τις ἦν ἐκ παλαιοῦ πρὸς βασιλέα· ἧς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ καιροῦ νῦν ἐς ἀνάμνησιν ἰὼν ἐπεμφεν εὐθύς αὐτῷ δεξιὰν καὶ λόγους, ἐπιτίους· καὶ δαούς ἢ χρῆσα καὶ ὁ καιρὸς ἀπῆται· καὶ ἅμα συνταξάμενος (59) ὤδευε τὴν ἐπὶ τὴν Κράλην Σερβίας, ἐπέλιπεν τε ἐπαγόμενος· τὴν οἰκεῖον στρατὸν, Θεῶ δὲ καὶ ἀδελφοῖς ἐπέτιε τὰ κατ' αὐτὸν ἐπιτρέψας. [P. 597] Πολὺς γὰρ αὐτῷ πανταχόθεν ἐπήρητο τοῦ συρφετιώδους ὄχλου καὶ ἀγροικικοῦ, λάθρα καὶ λαμπρῶς ἐπιτιθεμένων ἄλλοθεν ἄλλων, κατὰ διαστήματα τε καὶ συστήματα, καὶ τὴν οὐργίαν ἀκρωτηριάζειν περιομένων καὶ τῶν σκυροφύρων ἕνια διεπλάζειν. Τὰ πλεῖστα γὰρ τολμῶσι (φάναι) γίνεσθαι δευτῶν,

Ὅταν δι' ἐχθρῶς (60) ποὺς ἀμειβηται χθονός.

Γ'. Ἀλλὰ πρὶν ἡμέρας ὅλης ὁδὸν ἀνοῦσαι, σπεύσας ὁ Λιβέριος ὑπήνησεν αὐτῷ παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ καὶ πάσῃ προθέσει δεξιωσάμενος τῆς ψυχῆς, καὶ ἐφ' ἡμέραις συχναῖς ξενίας, ἀνέκασε τε καὶ λόγους ἀνέβρωσε φιλανθρωποτέροις, ἀθυμίας μακρᾶ· ἐμβριθεῖσι βροθίοις περιαντλούμενον φρόνημα. Ὅ γε μὴν βασιλεὺς τὴν ἐνόησε καὶ αὐτὸς ἀντιφιλοτιμούμενος τρόπον ἡμετέρο τε καὶ θαυμάσιον ἐξ ὧν ἐπεφέρετο λιθοκολλῆτων σκευῶν αὐτῷ καὶ ἀργυρωμάτων ἀνεχαρίζετο, καὶ ἅμα τὸν υἱὸν Μανουὴλ ἐπηγγέλλετο δώσειν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῶν (61), εἰ πάντα βοηθήσειε τρόπον αὐτῷ καὶ τὰ πρὸς τὴν Κράλην Σερβίας εὐδοκίαι, διαλλακτικῆς αὐτὸς καταστάς. Ὅ δὲ παρόντα θεούμενος· ἦδη καὶ τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν, καὶ τῆς τε ἐπανθούσης τῷ ἦθει χάριτός τε καὶ ἀσπειότητος καὶ ἅμα τῆς ἀγγινοίας θαυμάζων, ὅτι πολλῶν τινι μέτρῳ ταύτην ἐπλούτης πρᾶσδυτέραν ἢ κατὰ τὴν τῆς ἡλικίης ἀκμὴν, σφόδρα τε ὑπερήσθη τῷ λόγῳ καὶ μάλα τοι βεβημένος ὑπεδέχετό τε καὶ ἀντεπηγγέλλετο πάντα πᾶν προθύμως πράσσειν τὰ κατὰ γνώμην, καὶ εἰ δεῖο κινδύνως μακροῦς τε καὶ ὑπερβάλλον τὸ μέγεθος κερτημένους ὑφίστασθαι.

Ζ'. Καὶ μὲν δὴ βεβαίως καὶ ἀσφαλῆσι τοῖς πρὸς τὴν Κράλην αὐτοῦ γράμμασιν ἐφοδιασθέντι, καὶ παραιοποῦς τοὺς ἀποκρῶντας παρσιληφῶντι, πεντεκαίδεκα ταύτῳ συμπίπτωσκον ἐς τὸ τῶν Σκοπίων ἀφικνεῖσθαι πολίχνιον (62)· οὗ τῶν κρασιπέδων ἀπτεται παραρρέων ὁ ποταμὸς Ἄξιός (63), ἐξ ὁρῶν τῶν

A legatus comprehendit, eosque ad Apocucum quam celerrime deducit, desideratissimum manus. Quapropter magnam apud illum charitatem et humanitatem nactus, Triballorum habitu ac vivendi genere abdicato, statim se ad Romanum morem transfert.

V. Is exitus legationis fuit. Erat autem apud Triballos vir quidam illustris, regioni illi et orae praefectus, nomine Liberius; quocum vetus Cantacuzeno amicitia erat. Ejus iste tum opportune taeminuit, statimque hominem misit, qui dextram daret, et orationem haberet, qualem et quamiam tempora illa posebant. Simulque eo valere jusso, ad Cralem Serviae ire perrexit, armatum quidem secum adducens proprium exercitum, 638 Deo autem et spei incertae snas res committens. Instabat enim illi omni ex parte frequens vilium et rusticanorum hominum colluvies, qui clam et aperte, hinc atque illinc, sparsim et confertim adoriebantur, et extremam aciem caedere ac saracinas aliquas diripere conabantur. Etenim, gravia multa (ut his verbis utar) audentibus occurrunt,

Hostile si quis in solum inferat pedem.

VI. Sed priusquam diei unius iter esset confectum, festinans Liberius obviam illi venit, manuque et voluntate et omni cordis affectu salutatum, ac diebus aliquot continui hospitio exceptum, recreavit, et verbis humanioribus animum ejus confirmavit, ingentis desperationis gravissimis fluctibus oppressum. At imperator, magnificencia et ipse cum eo certans, ita ut poterat, par pari referebat, ac de gemmata illa argenteaque suppellectili, quam secum gestabat, largius remunerabatur. Quin et filium suum Manuelem daturum se illi generum pollicitus est, si sibi omni modo succurreret, et aditum ad Cralem Serviae aperiret, ac reconciliatoris officio fungeretur. Hic vero praesentem jam intuens imperatoris filium, gratiamque et urbanitatem, quae in illius moribus elucebat, ac solertiam simul admiratus, quae ille seniliori quam pro illo aetatis flore cumulatissime instructus erat, id sibi promitti vehementer gavisus est, ac libentissime consensit, vicissimque se, quaecumque ille desideraret, summa animi alacritate facturum pollicitus 639 est, etsi oporteret gravissima et longe maxima adire pericula.

VII. Hujus firma et certa commendatione, per litteras ad Cralem scriptas, quasi quodam viatico munus imperator, et sufficienti comitum turba stipatus, decimo quinto post die ad Scopiorum oppidulum pervenit: cujus muros praeterlabitur Axius. Qui fluvius ab iisdem montibus erumpens, a qui-

Variorum notæ.

(58) Cantacuzeno Λιβέριος, lib. III, cap. 42. DUCANG.
(59) Simulque eo valere jusso, etc. Id hoc loco significat verbum συντάξασθαι. Alio sensu supra, ὅπῃ συνταταγμένος τὴν ἐπὶ Τριβαλλοῦς, pag. 395 D. Boivin.

(60) Euripid. in Phœniss. Boivin.
(61) Tres fuere Can acuzeno filiae, Maria, Theodora et Helena. DUCANG.
(62) Cantacuz. eodem cap., pag. 490 Ducang.
(63) Vide lib. VIII, cap. 14, sect. 7. Boivin.

bus et Strymon, non ab ipsis quidem statim fontibus ita magnus est; sed per declive fluens, et suæ cum aliis tam fluviis quam torrentibus multis undas communicans, proprio nomine in Bardarium mutato, aliquando et alicubi navigabilis existit.

VIII. Ibi cum substitissent, locus idoneus visus est, in quo exercitus, maximo angore ac labore multo confectus, hospitio recrearetur, si non omnino bene, at saltem haud omnino male. Si enim dulcis est, ut aiunt, esurienti panis quilibet, et his quoque dulces tum habebatur atque humanum, quod nobilibus regerentur, tametsi peregrinis, at tamen quadamtenus mansuetis. Quod enim externo in solo tam longe a suis ablegati, et non sponte a patria extorres, in homines pios incidissent, et hospitibus exciperentur qualibuscunque, periunde erat ac si nungno ex naufragio hibernoque fluctu ad portum appellere datum esset. Brutum scilicet illud ac montanum vivendi genus, et tam in lingua quam in ingenio rude quiddam ac barbarum, tegebatur suæ erati ac paciæ convictus benevolentia, **640** quæ premente necessitate affulserat: quo tempore vel minima lætitia ita animum recreat, ut longe maxima videatur

IX. Illic ea die substitit ac diversatus est imperator. Postridie in inferiorem progressus Triballiam Cralem convenit. Salutatio inter utrumque regio more facta. Munera etiam invicem oblata, et quæcunque in illis reverentiæ atque amoris significationibus ultro citroque dari solent; non tamen pari utrinque magnificentia. Largitur enim imperator et Crali et ejus conjugii sumptuosam quamdam de thesauris suis suppellectilem; reponit autem Crales et imperatori quod congrueret, et simul imperatoris exercitui pabula, et cœnationes, et diversoria et quæcunque ad victum necessaria sunt: parce tamen et sordide, et suo more. Cæterum ita hæc se habuerunt.

A αὐτῶν τῷ Στρυμόνι βηγνύμενος· ὅς σὺχ οὕτω μέγιστος ὢν ἐκ πηγῶν εὐθὺς, ἀλλ' οὖν ἐς τὸ κάτωθεν ἰόν, καὶ ἐλεῖστοις ἄλλοις ποταμοῖς καὶ χειμάρρῃσι τὸ βεῦμα κοινοῦμενος, καὶ ἐς Βαρδάριον (64) μεταθέμενος τοῦ ὄρου, ἐνίοτε καὶ ναυίπορος ἐνιαχοῦ καθίσταται.

B H'. Ἐνταῦθα δὴ καταλύσασιν ἱκανὸς τις ἰδοῦν εἶναι ὁ χώρος, ἀθυμῆτα βαθεῖα καὶ πόνοι μακρῶν βαπτισμένον ξενίσαι στρατὸν, εἰ καὶ ἥμισυ πάνυ τελείως, ἀλλ' οὖν οὐδὲ πάνυ τοι ἦντιον ἢ τελείως. Εἰ γὰρ καὶ ἡδὺν τῷ πινῶντι πάντα τινὰ ἄρτον εἶναι φασιν, ἀλλ' οὖν καὶ σφῆσι τέως τό γε ἀλλοφυλοῖς ἀγεσθαὶ νεύμασι, προσήνσει δ' ὀπωροηροσύνην, ἐξούτι καὶ φιλόκρονον ἐνομίζετο. [P. 398] Τὸ γὰρ ἐν ἔροις ὑπερορίοις ἀπηρημένοι; τοσοῦτον, καὶ τῶν οἰκείων ὄντας ἐκδήμους οὐ μάλᾳ ἰθὺλοντας, εὐσεβέσιν ἀδράτι περιτυχεῖν, καὶ καταγωγίοις οἰκοδόμηται ξενισθῆναι, ὁμοίον ἦν, ὥστερ ἂν εἰ ἐκ ναυαγίου μεγάλου καὶ κλύδωνος ἀπροσδοκήτων προσεπληκέναι συνέθη λιμῆνι τινί. Τὸ γὰρ βοσκηματώδε; ἦθος ἐκεῖνο καὶ θρεῖον, καὶ τὸ τῆς γλώττης καὶ γνώμης ἀπαίδευτον τε καὶ βάρβαρον, ἢ τῆς διαίτης εἰρηναῖα καὶ ἐνοσποδὸς ἐκρυπτεν εὐνοῖα, μάλᾳ τοι ἐν ἀνάγκῃ; παραφανείσα καιρῷ, τὸ πάνυ βραχὺ τῆς εὐθυμίας; πάνυ τοι πολλάπλασίον δρῶντι περιφανῶς.

C Θ'. Ἐνταῦθα γὰρ μὴν κατὰ χώρον αὐθημερῖν καταλελυκότα ἐν βασιλείᾳ ἐντυχῆν ἐς τὰ ἐνδοτέρα τῶν Τριβαλλῶν μετὰ τὴν ὑστεραίαν τῷ Κράλῃ γεγένηται, καὶ ἀσπασμοὺς τοῦς προσήκοντας ἀλλήλοισ; ἀντιδοῦναι βασιλικῶς ἑκάτερον ἑκάτερῳ, καὶ χάρισι χάριτας, καὶ ὅσα εἰκὸς ἐν φιλοτιμίαις καὶ φιλοπροσύναις τοιαύταις ἀλλάξασθαι, εἰ καὶ μὴ ὁμοῦς ἐκτέρῳθεν μεγαλοπραπέων. Χαρίζεται μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς τῷ τε Κράλῃ καὶ τῇ συζύγῳ πολυτελεῖ τινα καιμήλια τῶν αὐτοῦ θησαυρῶν· ἀντιδίδωσι δ' ὁ Κράλης τῷ τε βασιλεῖ τὰ εἰκότα, καὶ ἅμα νομᾶς καὶ διαίτας, καὶ καταγωγία, καὶ ὅσα πρὸς τὸ ζῆν ἔστιν ἐπιτήδεια τῷ τοῦ βασιλέως στρατῷ, γλισχρῶς μὲν καὶ σμικροπραπέως, καὶ κατὰ τὸ σύντροπον ἔθος. Ἔσχε δ' οὖν ὁμοῦς οὕτω ταυτί.

CAPUT III.

Quandiu apud Triballos Cantacuzenus manserit. Quæ et quam gravia milites perpressi sint. Quinam facilius mala toleraverint. Habite in iis locis orationes quare omittantur. Conditions Crali oblata a Byzantiis, ut Cantacuzenum proderet. Venena ab ipsa clam submissa. Parergon de Mithridate. Insidia varia. Omnes irritæ. Quam ob causam Deus tot pericula averterit. Cantacuzenus, injuriarum immemor, Augustæ et pupilli dignitati ubique consulit. Lex ab eo imposta Joanni Angelo, Ætolis et Thessalis imperatum misso. Patientiæ disturbæ merces. Gregoras alienus ab omni affectu veritatis sordidum proficitur. Qualia seu laudare seu vituperare decreverit. Quid ostendere, quid persuadere lectoribus cupiat. Expeditio capta adversus Serrhas. Morbus Triballorum. Re infecta domum reditur.

I. Erat autem illud anni tempus, quo Orion exoritur. Atque ut brevi complectar, decem ex eo omnino menses in iis locis consumpsit. Per id tempus maximis incommodis conflictatus est exercitus,

D A'. Καὶ ἦν ὁ καιρὸς τηκεῖντα περὶ τὰς τοῦ Ὀρίωνος ἐπιτολά; (65)· καὶ δεκαμηναῖον τοῦ λοιποῦ συνελόντι φάναι τὸν πάντα διέτριψε χρόνον· ἐν ᾧ πολλῆς ὁ τοῦτου στρατοῦ πεποιρῆσαι δυσχερῆτα;

Variorum notæ.

(64) Vide notas ad Alexiadem, p. 229, et Gloss. med. Græc. in Βαρδάριωται. DECANO.
(65) Ab incepto civili bello novem jam menses effluxerant, ut discrete ait Cantacuzenus Hist. lib. III, cap. 43, p. 492. Porro bellum incuntē Octo-

bri, an. Chr. 1311, coeptum fuerat; ut idem Cantacuzenus tradit ejusd. lib. cap. 22. Itaque et Orionis ortus, et Cantacuzeni eum Crale congressus, referri debent ad ultimos Junii, vel ad primos Julii dies; seu ad initium ætatis anni 1312. BOETTII.

κατὰ τε τὴν βίαιαν, καὶ ὅποσα ἐστὶ τοῖς ἐν ἄλλοτριᾷ
τὸν βίον ἀνώσει γῆ. Ἐνδείξι γὰρ πιεζόμενοι χρημά-
των οἱ πλείστοι πάνθ' ὑψίσταντο τὰ χαλεπώτατα.
[P. 599] Ὅσοις μὲν οὖν ἀγθεῖ· τὸ πᾶσαι ὀπρῶχε
κακῶς, δυσκαρτέρητος ἦν ὁ τόπος· καὶ ὁ γε μὴν
ἐκεῖνος τοῦ βίου συχοῦς ἀπήνεγκεν. Οἷς δὲ σύν-
τροφον ἦν ἐκ πολλοῦ τὸ λιτὸν τῆς διαίτης, καὶ τὸ γε
κατὰ τοὺς πάλαι Σπαρτιάτας ἐκείνους ἀρκεῖσθαι
μάζῃ καὶ ὕδατι, καὶ προστελαίπωρεῖσθαι τοῖς ὀπλοῖς,
νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, τοῦτους οὐ μάλ' ἐξέπλη-
τεν δὲσπ' ἔφρει δεινὰ τὸ τῆς ἄλλοτριᾶς ἀγθεῖ γῆς·
ἀλλ' ὁ τοῦ ἄλλου ἐποίησε ταλαίπωρεῖν, σφίσι βίος
ἦν ἀτελαίπωρος. Ὅυτω ῥᾶξιν ἡ συνήθεια καὶ κοῦ-
ρον καὶ οὐ σφῆρα ἐπιπόνοον· ὥστε καὶ εἰ τις, ἐκ
προθέτους ἀγαθῆς ὠρημμένος, τὴν ἀριστον εἰλοτο
βίον, ἀταλαίπωρον ἀν εἶναι οἱ εὐθὺς τοῦ λοιποῦ βίου
τε ἀνώειν ἀνώδυνον καὶ ἡδονὴν ἀθάνατον ἐν θνητῷ
κᾶσθαι σώματι.

Β. Ἐγὼ δ' ἐνταυθὶ τῆς ἱστορίας γενόμενος ἐδο-
λόμην λεπτομερεστέρην τινὰ ποιήσασθαι τῆν ἀφη-
γῆσιν, καὶ δημηγορίας ἐκθῆναι τοῦ βασιλέως, ὅς τε
εὐδὲ τὴν Κράλην παποίηται, καὶ ἄ· πρὸς τὸν οἰκειον
στρατηγὸν ἐν καιροῖς τοῖς ἀνέκουσι, καὶ ἄ· πρὸς αὐ-
τὴν ἐκείνῳ. Δίην γὰρ ὡς τὰ πολλὰ καὶ πράξεις λό-
γους καὶ λόγοις πράξεις πανταχῇ παρεξῆχθαι· μὴ
μῖνον οἱ ψυχῆ· εἰκόνας· ἀφιότερα καὶ τῆς ἐν αὐτῇ
κατοικούσης γνώμης καὶ γνώσει· ἀτάγγελοι κί-
ρυκας, κέντεθον χρῆναι σαφέστερην τὴν τῶν ἱστο-
ρουμένων προσώπων καὶ πραγμάτων γίνεσθαι δη-
λώσειν διὰ τῶν τοιούτων· ἀλλὰ καὶ οἱ σκιαγραφία τῆς
ἔστι τῶν πράξεων ὁ λόγος· καὶ τοῦτων μὲν ὄντο·
ἡγείται· τοῦτου δ' αὐταὶ κατόπιν ἐρχονται. Ἄλλ'
ἐπειθέτερ ὀρώμεν ἐνίοις τῷ πλείονι μέρει τῆς συγ-
γραφῆς ἐν ταῖς δημηγορίαις καταχωρούμενος, διὰ τὸ
μάλιστα πάντων ἐν ταύταις ἔχειν τὴν τῆς ρητορι-
κῆς ἐνδείκυσθαι δύναμιν καὶ τὸ τῆς σφῶν σοφίας
φιλότιμον, ὡς συμβαίνειν ἐντεῦθεν τὸ πάρεργον με-
ζον τοῦ ἔργου καθίστασθαι, τὴν μέσην ἡμεῖς βαδίζου ἐκρίναμεν δεῖν. Ἐπαντίον τοιαούτων ὀπόθεν
εἰς ταῦτα ἐξίδημεν.

Γ. Τοῦ γὰρ τοῦ βασιλέως τῷ Κράλη συνόντος
καὶ συνδιαιωμένου, οὐκ ἦν ἀμελεῖν οὐδεμίαν Βυζαν-
τιοῖς τῶν κατ' ἐκεῖνου ἐπιβουλῶν· ἀλλὰ δόλοισι δό-
λουσιν συνέρρηκτον, καὶ μυστοῖς ἀεὶ θανάτους ἐξήρ-
τυον κατ' αὐτοῦ. Πῆμποσει τοίνυν ἐς μὲν τοῦμ-
φινῆ· πρῆσθεῖς ἀπηγγελοῦντας περὶ τε κήδους
ἔσα ἐξείη, καὶ δουρὶν ἀπρέσεων προτεθεισῶν βασιλέως
ἐνεκῶ, ὀποτέρῃ προσθῆναι βούλοῖτο δηλοῦν, ἡ ἔε-
μιον τοῦτον μετὰ τῆς ζωῆς δηλαδῆ, ἡ τὴν αὐτοῦ
κεφαλὴν ἀφελόντα τοῦ σώματος· ἐ· Βυζαντιον μὴδὲν
μελλήσαντα κίμπειν ὡς τάχιστα· ἡξῆεν τε γὰρ κα-
τόπιν εὐθὺς αὐτῷ τὴν τε θυγατέρα τῆς βασιλέως,
νύμφην ἐπὶ τῷ ἐκεῖνου παιδί, καὶ ἄμα τὴν τῶν μέ-
χρη [P. 400] Χριστοῦπόλεως (66) ἐκείθεν χωρίων

tam in victo, tam in iis omnibus, quorum indi-
gent ii, qui alieno in solo vitam degunt. Pecunia
enim penuria coacti plerique extrema quaque per-
ferebant. Quicunque igitur durioris vitæ insolentes
erant, iis locus vix tolerabilis videbatur, et hiems
illa frequentós extulit. Qui vero tenui victu uti
jampridem didicerant, et ut Spartani illi veteres,
pane et aqua contenti fuerant. 641 laboresque
noctu et interdium bellicos toleraverant, eos non ita
frangebant mala illa, quæ soli externi insolentia
affert. Sed quæ vita molestiarum plena aliis erat;
iis molestiæ experte videbatur. Adeo consuetudo
ipsa pronum quiddam et leve est, et minime la-
boriosum. Quapropter si quis prudenti cogitatione
inductus optimum vitæ genus eligat, facile ei statim
fuerit vitam laboris atque incommodi expertem de
cætero agere, et voluptatem mortali in corpore
parare sibi immortalem.

II. Hæc ego in parte historiæ singula velim ex-
ponere minutius, easque referre orationes, quas
imperator cum apud Cralem habuit, tum apud
suum exercitum prout occasio tulit; et eas etiam,
quas illi cum eo. Convenit enim maxime, et factis
dicta et dictis facta passim auceci; non solum
quia utrumque illud animi imago latentisque in eo
voluntatis et cogitationis genuinus veluti nuntius
est, atque hinc existere oportet certiorum perso-
narum et rerum, de quibus agitur, notitiam: verum
etiam quia in dictis adumbratio quædam factorum
est: et illa quidam præire, hæc autem pone sequi
solent. Sed quia videmus quosdam maxima operis
parte abuti ad conciones, quod in eis maxime lo-
cus sit ostentandæ dicendi facultati et eruditionis
ambitioni; unde sit, ut ipsa re majus quandoque
existat id, quod est extra rem; idcirco mediam
nobis viam tenendam esse censuimus. Redeamus
itaque 642 illuc, unde digressi sumus.

III. Interim dum imperator apud Cralem com-
moratur et ejus convictu utitur, nusquam Byzan-
tii cessant struere illi insidias. Sed alios ex aliis
dolos consuunt, et innumeras mortes conflant ei
quotidiæ. Mittunt igitur palam quidem legatos, qui
de affinitate quæcumque oportet significant petant-
que, ut, duabus de imperatore conditionibus obla-
tis, utram eligere malit declaret: seu vinctum il-
lum vivumque tradere, seu illius caput corpore
abscissum sine ulla cunctatione Byzantium quam
celerrime mittere: venturam enim subinde impe-
ratricis filiam istius filio despondendam uxorem,
simulque omnium illinc usque Christopolin loco-
rum urbiumque potestatem scriptis consignatam.

Variorum notæ.

(66) Quod quidem a Byzantiis et ab Apocauca
oblatum Servia principî, in causa forte fuit, cur
a Cantaczeno, a quo in fœderis societatem solli-
citatatur, expetierit, quod se denegasse testatur
idem Cantaczen. lib. III, cap. 45 et 44. Sed et

de occidendo Cantaczeno agitata esse consilia a
Servianis optimatibus, indicio esse potest Helenæ
Servia Cralis uxoris ad eus habitæ oratio in eod.
cap. 44. DUCANG.

ita ut nnum deinceps et continuum ei futurum sit A imperium a Dalmatia et Illyrico, et omni illo citiore tractu, qui Ionici maris orientalem oram attingit, ad Philippos usque et Christopolin.

IV. Ac talia quidem erant, quæ per legationem et aperte agebantur. Quæ vero clam venena mittebantur, crebra ac multiplicia, eaque pestem acrem atque difficilem celantia, ut singula percenserentur, opus esset Mithridate illo, qui cum a Paphlagonia usque possideret imperium, quod per Colchidem Lazicamque, et Caucasos montes, ultra Tanaim Maotidem porrigebatur, et ad Scythas usque occiduos pertingebat, et infensas sibi fecisset vigentes tum Romanorum vires, timeretque ne rivus caperetur virtute ac fortuna Pompeii, venena omnia exploraverat, 643 et omnium efficacissimum præsentissimumque paraverat, quo posset vitam, ubi necesse esset, abrumpere. Quod ille, igitur in se ipsum ausus fuerat, id Byzantini sedulo et strenue in imperatorem mollebantur, nullis nec venenis nec insidiis parcentes, quasconque sive antiqui scelerum artifices invenissent, sive nostræ ætatis homines in ejusmodi usum excogitassent.

V. Id vero miretur aliquis, quo pacto omnia statim deprehenderentur et irrita fierent, Deo hominem illæsum et his omnibus altiozem servante. Utrum statum nescio: an injustam sententiam, qua eum Byzantii condemnaverant, et multiplicis ac variz invidiæque pecuniæ mutationem, summa cum patientia ab eo exceptam, censuerit Deus sufficere ad explorandam hominis mentem, circa quam totum divinæ justitiæ versatur examen; an quod ille maximis contumeliis affectus nec ulcisceretur statim, nec in posterum minaretur ultionem (dolorem fortasse tacitum servans, donec expleret), sed eorum saluti in primis, qui ipsi injuria affliciebant ac bello persequerentur, omni modo provideret, quantum sincera amicitia præstare potuisset.

VI. Et ut de multis pauca quædam hic subjiciamus, adeo injuriarum erat immemor, ut periculis tot circumsessus, et in ipsis, ut ita dicam, Orci visceribus demersus, sacerdotem jusserit meminisse sacris in cantibus primum quidem Annæ imperatricis, deinde 644 filii illius; tertio denique sui conjugisque suæ Augustæ Irenes; idque in aliena ditione ac terra cum esset, nec libero quidem spiritu frui posset: neque ibi solum, sed et quacunque præterea suum nomen honorifici præ-

και πλεον εγγραφον κυριότηα· ως γίνεσθαι μιαν λοιπὴν ἀρχὴν αὐτῷ συνεχῆ τὴν ἐκ Δαλματίας καὶ Ἰλλυριδος, καὶ ὅσα μεταξὺ τῶν πρὸς ἑω τοῦ Ἰονίου κόλπου φαῖται πλευρῶν (67), ἄχρι Φιλίππων καὶ Χριστουπόλεως.

Δ'. Καὶ τὰ μὲν τῆς προσβολῆς καὶ προφανῆ τοιαῦτ' ἦν. Ἄ δὲ κρύφα συχνὰ καὶ πολύτερα προσπέμπετο φάρμακα, ὅποσα τὸ θανάσιμον εἶχεν ἐμφωλευσον, ὁξύ τε καὶ δυσκαρτέρητον. Μιθριδάτου τιμῶς ἔδειτο σαφέστερον ἀριθμῶν· ὅς τὴν ἐκ Παφλαγονίας ἔχων ἀρχὴν, ὅποση διὰ Κολχίδος καὶ Λαζικῆς καὶ τῶν Καυκασίων ὄρων ἐρχομένη, καὶ παραλλάττουσα Τάναϊν καὶ Μαϊωτῶν, διήκει μέχρι καὶ ἐς Σκύθας τοὺς ἑσπερίου, καὶ πολέμιον κτησάμενος τὴν πᾶσαν Ῥωμαίων ἀκμὴν, καὶ δεδιώς μὴ ζῶν ἀλώσιμος τῆ Πομπηίου γένεται χειρὶ καὶ τύχῃ, πάντων ἐπιεικῶς φαρμάκων, καὶ πάντων ἐξήτει τὸ κράτιστον καὶ ταχύτατον εἰς τὴν χρεῖσθαι τοῦ βίου ἀπαιτήσθαι. Ὁ τοίνυν ἐκεῖνος ἐτόλμα κατ' αὐτοῦ, τοῦτ' ἔβρον ἐπιεικῶς· οἱ Βυζάντιοι κατὰ τοῦ βασιλέως, ἤπει μὴ δυνὸς τῶν δηλητηρίων φαρμάκων, μήτε μηδεμιᾶς φειδόμενοι τῶν ἐπιβουλῶν, ὅποσαι τε τοῖς κάλοι εὐρηγται δεινοῖς τὴν κακίαν, καὶ ὅποσαι τοῖς νῦν διὰ τὴν τοιαύτην ἐπιεικῶνται χρεῖαν.

Ε'. Θαυμάσαι δ' ἂν τις, ὅπως ἄπαντ' αὐτόθεν ἠλέγησθε τε καὶ ἀπρακτα ἦν, τοῦ θεοῦ τὸν ἄνδρα φυλάττοντος ἀπαθῆ καὶ πάντων ἀνώτερον· οὐκ οὐδ' ὀπότερον, εἴτε τὴν ἀδικον καταβίτην, ἣν οἱ Βυζάντιοι καθάπαξ ἐψηφίσαντο κατ' αὐτοῦ, καὶ ὡν ἐξημιῶνται πολυειδῶν καὶ ποικίλων χρημάτων, ἢ προσῆν ὑπὲρ ἀριθμῶν τουτοῦ, μακρόθυμον ὑπομονὴν ἀποχωρῶσαν ἡγουμένους πρὸς βῆσαν γῶμης, περὶ ἣν τὸ χριστηριον ἄπαν τῆς θείας ταλαντεύεται θίκης· εἶθ' ὅτι μάλιστα πάντων αὐτὸς ὑβριζόμενος οὐτε μὴν ἀνθύβριζεν ἐς τὸ παρὸν, οὐτ' εἰς τὸ μέλλον ἠπέλει, κότον ἰσως ἔχων (68) ὄφρα τελείσῃ· ἀλλ' ἐκῆδετο μάλιστα τῆς τῶν ὑβριζόντων καὶ πολεμούντων σωτηρίας ἄπαντα τρόπον, καθόσα φίλια ἔβουσιν ἀειραϊφῆς (69).

Ζ'. Καὶ ἐν' ἐκ πολλῶν μέτρων παραθῶμεν ἐνευθεοῖ· τοσαύτην εἶχε τὴν τῶν κακῶν ἀμνηστίαν, ὥστ' ἐν τοσαύτοις συνειλημμένοις κινδύνοις καὶ ὁλον εἶπαι ἐν ἔδου βεβουδισμένο· γαστροῖ, μεμνησθαι τῷ ἱερῷ παρεκλειύετο πρῶτον μὲν Ἄννης τῆς βασιλίδος ἐν ταῖς ἱεραῖς ὑμνοῦσιν, δευτέρον δὲ τοῦ ταύτης υἱέως, καὶ τρίτον αὐτοῦ μετὰ τῆς ὁμοζύγου βασιλίδος Εἰρήνης· καὶ ταῦτα ἐν ἀλλοτρίᾳ ὡς δυναστεία καὶ ἡ, καὶ μὴδ' ἐλευθερον ἀέρα δυνάμενος ἀναπνεῖν. [P. 401] Οὐ μόνον δ', ἀλλὰ καὶ ὅπου περ ἂν ἀλλαγῆ

Variorum notæ.

(67) Verba auctoris ita construxi, καὶ ὅσα μεταξὺ (supple τῆς Ἰλλυριδος καίμενα) φαῖται πλευρῶν τοῦ Ἰονίου κόλπου τῶν πρὸς ἑω, id est, et quidquid citra Illyricum, attingit latera orientalia Ionici maris. Quod si ita construantur, καὶ ὅσα μεταξὺ τῶν πρὸς ἑω (supple καίμενα) φαῖται πλευρῶν Ἰονίου κόλπου, vertendum erit, et quidquid loci citra

orientales provincias positum, Ionici maris latera attingit: quam interpretationem præferendam puto. BOIVIN.

(68) Vide Homer. *Iliad.* 1, 82. BOIVIN.

(69) Obscure dictum; atque, ut apparet, scriptum mendose. Tamen ita etiam in codice Vaticano scriptum reperit vir doctissimus. BOIVIN.

* Nota dici id apud Triballos. BOIVIN.

πανταχῆ δ' εὐφήμευ τῆς μνήμης· τὸ οἰκεῖον ἤλικιζεν ἄνομα δύνασθαι φέρεσθαι, κάκει προηγεσθαι τῆς βασιλείας· Ἄννης τοῦνομα καὶ πρὸς γε τοῦ ταύτης υἱώως καθ' ἀπάσης ἐκέλευε γνώμης καὶ προαιρέσεως· ὥσπερ ἄρα καὶ πρὸς Αἰτωλοῦς τε καὶ Θεσσαλοῦς τε τὸν Ἄγγελον ἀποστέλλοντι Ἰωάννη, ὡστ' ἐκόντων ἔρχειν αὐτῶν, ὡς προῖόντες ἐροῦμεν πλατύτερον, κροβερῶν γέγονε διακελεύεσθαι τε καὶ παραγγέλλειν τούτου γε εἵνεκα μάλιστα πάντων, καὶ μὴ πρότερον μεθίνααι, πρὶν αὐτὸν τελεσιουργῆ τὰ τοιαῦτα πρὸ παντός· ἐπαγγεῖλαισθαι δὲ πρὸ παραγγέλλεσθαι. Ἐἴσεται δὲ πάντως ἐς τὸ ἀκριβές, ὅς ἂν ἐν τύχῃ ζητήσας τῷ πρὸς αὐτὸν θεσπισματι, ταῦτά τε καὶ ὅσα τούτοις προστιθῆσιν ὁμοία, τῇ βασιλείᾳ βίον καλεύων.

Ζ'. Τοῦθ' ἰκανὸν ἔγωγε μόνον καὶ ἀποχρῶν ἤγημαι, τῶν ἄλλων ὁπόσα τὴν ὁμοίαν τοῦ ἡθους· εὐγένειαν ἔχει· σιωποῦμένων, ἅπαντας πείθειν, οἷς νοῦ καὶ φρονήσεως μέτεστιν ὁπωσοῦν, θειοτέρα προνοία διοικῆσθαι τὰ πάντα, καὶ μηδαμῆ κατὰ τὸ αὐτόματον φέρεσθαι, μηδ' ἀπὸ τύχης τιδὸς, μήτε μηδὲν τῶν ἀπάντων ἕτερον, μήτε τὴν τούτου πρὸς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν ἀναίμακτον εἰσεῖναι καὶ τὴν τῶν βασιλικῶν ἀντιληθῆν θρόνων, οὕτω μακροῦς καὶ πολυειδέος· καὶ θανάτου φάναϊ γαίτονας νενικηκότι κινδύνους· ἀλλ' αὐτῷ μὲν ἀμοιβὴν τῆς μακρῆς καρτερίας, πῶσι δ' αὖ ἐλπίδιον εἰρεσιμα χρηστών, οἷς ἡ γνῶμη τὴν τῶν θεινῶν καρτερίαν, πέρας εὐγενὲς ἐπέξεσθαι ὑπισχναίται.

Η'. Εἰ γὰρ πάντα καθ' ἕκαστα βουλευθεῖμεν ἀφηγεσθαι, ὁπόσα πέπρακται μὲν ἐπιβουλα κατ' αὐτοῦ τοῖς ἔχθροῖς, καὶ ὁπόσοι φίλας ὑποκρίεται, πάντων δ' ὑπέρτερος πρὸς τῆς ἀνωθεν ἦν τηρούμενος δεξιᾶς, δέδια μὴ τις φίλας με γράψῃται πρὸς τὸν ἀνδρα μακρῆς τῶν ὄσοι γυμνάσιον ἕτεροι γλώττης κοιούνηται τὴν τῶν ἐν γε τῷ παρόντι γινομένων συγγραφικῆν ἀφήγησιν ἡμῖν γε παρακλησίως. Εἰ γὰρ τις τῶν ἔξωθεν τοῦ τὰ τοιαῦτα συγγράφειν ἐστὼς γυμνασίου, καθάπερ τις Ἑλληνοδόχης καὶ ἀπαθῆς ἀθλοθέτης, ἐθέλει σκοπεῖν, εἴσεται μὲν τοὺς ἄλλους ὀργῆ καὶ θυμῷ στρατηγούμενους καὶ γράφοντας παρὰ τοσοῦτον κάθους ἔχειν· οὐ μάλα ἐκτός, παρόσον ἀληθείας οὐδ' εἰως ἐμεγέ ἐκτός.

Θ'. Οὐ γὰρ λελείβεταί μοι τῶν πάντων ὥσπερ οὐδὲν τῶν ἐπαινοῦμένων, οὕτως οὐδὲ τῶν φεγομένων οὐδὲν, εἰ τι καὶ τούτῳ σιφῶς ἀνθρώπων γε θνητῆ μάρτυρηται, εἴτε κατὰ γνώμην καὶ βούλησιν, εἴτε κατ' ἄνοιαν, εἴτε καὶ τῆς τοῦ χρόνου τε καὶ τῶν ἀναγκαίων βιαζομένης πραγμάτων φορέας. [P. 402] Πάντων γὰρ τούτων μόνα τὰ κατὰ γνώμην καὶ βούλησιν ἔχει τὸ κράτος τῶν φύγων καὶ τῶν ἐπαίνων. Ὅσα δὲ βουήσεως ἐό γε δοκεῖν αὐτομάτως καὶ λόγων τῶν προσηκόντων τῆς τύχης ἐκτός, καὶ νῦν μὲν τὸ εὐδαίμων χρηματοῦσας τοῖς γινομένοις· ὅλη δεξιᾶ καὶ δρόμοις ἀσχετοῖς, νῦν δὲ τῆς εὐθείας ἀποκλινώσεως, καὶ πρὸς κρηνοῖς ὀδηγούμενης ὁμοῦ καὶ σκοπελοῦς ἀποπημάτων, καὶ πράγματα θρήνων μεστὰ καὶ θαυρῶν μακρῶν προξενούσης, οἷς κακοπραγεῖν πρὸς τῆς

comii commendatione circumferri posse sperabat, illic Annæ imperatricis et filii ejus nomen præire omni studio ac voluntate jubebat. Sic ad Ἐτολῶν Thessalosque Joannem Angelum cum mitteret, illis volentibus præfuturum; quemadmodum infra dicemus fusius; nil ei fuit potius, quam ut juberet præciperetque illud maxime: nec prius eum dimisit, quam ille ejusmodi mandata re ipsa executurum se ante omnia promisisset. Atque hæc quivis exploratissime percipiet, rescriptum ipsum nactus: neque hæc solum, sed et quæcumque alia his similia addit, jubens eum, quandiu victurus sit, Romanum imperium omni honore et reverentia colere, Ῥωμαίων πᾶσαν· νέμειν αἰδῶ καὶ εὐλάβειαν διὰ

VII. Unum ego illud puto sufficere ac satis esse (cæteris omissis, quæ generosam indolem pariter arguunt) ad persuadendum omnibus, qui mentis et prudentiæ non sint omnino expertes, diviniore providentiæ omnia gubernari, non autem volvi temere; atque ut nihil aliud, ita nec illud casu factum fuisse, ut Cantacuzenus sine sanguine principem urbem intraret et solio imperatorio potiretur, periculis tantis et tam multiplicibus exantillatis, ipsoque, ut ita dicam, triumphato mortis limine: sed fuisse illud ipsi quidem Cantacuzeno diuturnæ patientiæ mercedem; aliis vero spei bonæ confirmationem; 645 iis videlicet, quibus mala fortiter tolerantibus animus suus gloriosum exitum spondet.

VIII. Quod si omnia sigillatim percenseamus, quæ et inimici et amicitia simulatorum insidioso adversus eum machinati sunt; quibus tamen omnibus altiore eum præstitit divina ipsa dextra; verear, ne me studii erga illum nimii accuset aliquis ex iis qui linguam, uti nos, exercent in conscribenda temporum nostrorum historia. Enimvero si quis extra illam historicorum palæstram constitutus, tanquam agonotheta aliquis ac pugnae arbiter incorruptus, spectare velit, videbit certe alios ira animoque obsequi tanquam duci, atque ita scribere, ut quemadmodum ego non omnino absuam a veritate, sic et ipsi ab omni prorsus affectu non sint alieni.

IX. Mihi enim ut nihil eorum quæ laudantur, ita nec eorum quæ vituperantur quidquam omitteatur, si quid ab isto utpote homine peccatum constet, sive consilio ac voluntate, sive per ignorantiam, sive temporum ac necessitatis vi cogente. Ex his quippe omnibus ea sola maxime laudanda aut vituperanda sunt, quæ non sine consilio ac voluntate sunt. Quæ vero accidunt fluente, quantum quidem videtur, temere et citra legem certam fortuna (nempe hæc modo felicitatem larga manu et profusa impertitur; modo a recta via aberrantes in præceps agit atque in scopulos temeritatis, facessitque iis negotia luctus ac lacrymarum 646 plena, quos case infelices jussit omnipotentis providentiæ decretum), quæ, inquam, a fortuna

sunt, ea ego nec laudaverim mea quidem sponte, neque omnino retulerim in eas res, quæ vituperari debent. Ea enim non tam ejus, qui agit, opera esse dixerim, quam temerarium quemdam fortunæ impetum, seu faventis, seu omni calamitatum genere sævientis adversus eos, quos hostili animo invadit. Quemadmodum igitur coronâ minime donandum illud puto, quod præter sententiam præclare acriter, ita nec dammandum illud censeo, quod præter voluntatem male successerit.

X. Postquam itaque ostenderit, patientia illa voluntaria ac deliberata, et eo quod ulcisci eos nollet qui tum molesti erant, factum esse, ut in tanta calamitatum tempestate tantisque fluctibus justus ac cælestis præmiorum dispensator periculis depulsis tranquillum eum esse juberet; ostendemus utique fusius suo loco, procedente hoc opere, quoniam pacto adversissima ei omnia posthac acciderint, veritatem historicam retinere cupientes, ac persuadere iis qui in hanc temporum partem inciderint, ne nos existiment quocumque affectu ductos supra modum dictis exaggerare ea quæ in illo homine vel laude et admiratione digna existierunt, vel ab radice contraria pullularunt: sed nobis veritatem, prout se habuit, exponentibus credant, et unam quamdam utrinque omnes utilitatem percipiant, consentaneam videntes et congruentem seminibus segetem sequi; et iis qui a bono proposito 647 orsi fuerint, bona evenire; iis vero, qui unde pejora pugnant inceperint et ab ea parte, qua injustitia armatur adversus rectum ac veritatem, iis, inquam, adversa omnia accidere. Sed et inde revocanda est oratio nostra.

XI. Vix triginta dies cum Cræle post adventum suum commoratus imperator, abeunte jam illa æstate autumnoque ineunte, vigentibus vitibus ac vindemiatores clara pene voce advocantibus, venit cum copiis et suis propriis, et ex Servia longe pluribus, ad Serrhas urbem, nullo labore captum iri eam a se sperans, conspirantibus intus fortasse proditoribus non paucis, iis videlicet, qui isti vehementius studebant, facillimumque ingressum missis clam litteris promittebant. Verum Deo illic quoque hujus voluntati evidenter adversante, conatus ille irritus fuit, et inane impedimentum totus

Variorum notæ.

(70) Hujus *Hist.* lib. xvi, cap. 4, sect. ult., cap. 5; sect. 7; lib. xvii, capp. 6 et 7; lib. xvi, cap. 6, etc. Boivin.

(71) Cantacuzenus Crælem convenit circiter illud tempus, quo Orionis sidus oritur, hoc est æstate ineunte, sub exitum mensis Junii: ut adnotatum supra (not. 65). Idem hunc diebus triginta apud Crælem commoratus esse dicitur: iisque clapsis, venisse obsessum Serrhas, exeunte æstate, imo autumno ineunte, et instante jam vindemia. Ita diebus triginta totam æstatem videtur conclusisse noster hic Chronologus. Sed fortasse ad hos triginta dies, apud Crælem consumptos, addi etiam debet illud tempus, quod antequam ad urbem Serrhas perventum esset, exeritum cogendo et instruendo,

αγώγης τὰ πάντα προνοίας νενωμεθέτηται. ταῦτα ὁ οὗτος ἂν αὐτῆ; ἐπαινοῖται ἐκίων γε εἶναι, οὐδ' ἀποχερῶς ταῖς τῶν ψεγομένων ἔγωγε θεῖην μερίαν οὐ γὰρ κρείσσει; μάλλον αὐτῆς ὁμολογήσαιμ' ἂν ταῦτ' εἶναι τοῦ δρωῦτος, ἢ φορὰν τινα ἄλογο; (ὡς γε εἰρηται) τύχης; ἢ εὐγνωμονούσης, ἢ χολίνας συμφορῶν οὐ μάλα εὐμενῶς ἀπεμπολεῖν αἰρουμένη; καθ' ἃν ἐπίγεται δυσμενῶς. Ὡς γούν ἀστεφάνωτον, ὃ μὴ κατὰ πρόθεσιν γνώμης εὐδοκιμεῖ, οὕτως ἀκατηγήρητον εἶναι δεῖν, ὃ μὴ κατὰ προαίρεσιν ἀτυχεῖ.

A'. Δειχθέντος τοιγαροῦν, ὡς διὰ τὴν ἐκούσιότητά τε καὶ ἀπὸ γνώμης ἐκλήντην καρτερίαν, καὶ τὸ μὴ εὐθέλειν ἀμύνεσθαι τοὺς τότε λυποῦντας, οὐδὲ μέγρι χειλέων ἀκρων, νημερίαν αὐτῶ τῶν κινδύνων κατῆστηεν ὁ δίκαιος ἀνωθεν ἀλλοθέτη; ἐν τοσοῦτῳ χαίμωνι καὶ κλύδωνι τῶν κακῶν, δειχθήσεται πάντως πλεονέστερον κατὰ χώραν ἡμῖν γενομένοις, τοῦ λόγου προβαίνοντος, καὶ ὅπως ἐν υστεροῖς συμπέπτωσι τούτων πάντα τάναντιώτατα (70), τηρεῖν βουλομένοις τὸ τῆς ἱστορίας ἀληθῆς ταυτησί, καὶ πείσαι τοὺς ταύτη συνεσομένους τῷ χρόνῳ, καὶ κατ' ἐμπάθειαν ἠντιναοῦν μήτε τὰ ἐπαίων καὶ θαύματος τοῦ ἀνδρός, μὴδ' ὅσα τῆς ἐναντίας ἐδιδάσθησε βίβλης, ἐξαιρεῖν τῷ λόγῳ νομιζέειν ἡμᾶς τοῦ χρεῶν ὑψηλότερον· ἀλλ' αὐτῆ; ὡς ἔτυχεν ἔχουσα τὴν ἀλήθειαν ἀφηγομένοις πιστεύειν, καὶ μίαν τιὰ τὴν ὑφέλειαν ἐκατέρωθεν πάντας καρποῦσθαι, συνορῶντας εἰκόσ τε καὶ μάλα τοῖς σπέρμασιν ἀρμότερον κατόπιν ἰδὼν τὸ γεώργιον· οἷς μὲν ἐξ ἀγαθῆς προαίρεσεως ὁρμάσθαι ἐνῆν, ἀγαθὸν· οἷς δ' ἐξ ἧς ἀντιβαίνει μοίρας τὰ χεῖρω καὶ μοχθηρῶς τὸ ἀδικεῖν ἀνοκλήσεται πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὐθύτητα, τούτοις δ' αὐ τοδαντίον ἄπαν. Ὅθεν δὴ καὶ ἐπινακτεῖον τὴν λόγον.

IA'. γο γὰρ τοῦ βασιλεῦς, τριάκοντά που μόνας ἡμέρας ὠμοληκῶς τῷ Κράτῃ (71) μετὰ γε τὴν εἰς αὐτὸν καθόδον, τελευτῶντος ἤδη τοῦ θέρου ἐκείνου, καὶ ἀρχομένου τοῦ φθινοπώρου, καὶ τῶν ἀμπέλων ἀκμαζουσῶν καὶ μονονουχί τοὺς τραγυγῆρας τραπῆ τῆ γλωττῆ προκαλουμένων, ἦξε μετὰ τς τῶν οὐκείων δυνάμεων, καὶ πρὸς γε μακρῶ πλειόνων τῶν ἐκ Σερβίας; ὀπίων, ἐπὶ τὴν πόλιν Σερβῶν, [P. 405] αἰρήσειν ἐπιέζων αὐτὴν ἀμαχητῆ, (72) συλλαμβανόντων ἴσω; Ἐνδοθεν συχῶν προδοτῶν, ὁπίτοι θερμότερον τούτῳ προσέκειντο, καὶ μάλα βράδιον τὴν εἰσοδὸν κρύφα γράφοντες; ἐπηγγέλιοντο. Ἀλλὰ τῷ

atque ipsi itineri conficiendo impensum fuerit: ut cum denum castra prope eam ipsam urbem posita sint, cum jam astas tota exiisset. Cantacuzenus *Hist.* lib. iii, c. 49, ait se στρατιῶν παραλαβὴν ἤδη παρεσκευασμένην περὶ θέρου; ἐκβολῆς. Idem addit, Crælem cum uxore prosecutum esse usque ad confinia imperii Romani: id quod non satis congruit cum rationibus nostris chronologicis. Boivin.

(72) Atque hoc loco etiam Gregoras Serrhas pro Pheris præfert, cujus præfecturam habebat Guido Lusinianus, qui ad Armeniæ regnum capessendum evocatus, eam nuper dimiserat, uti narrat Caniac. lib. iii, cap. 49. Ducang.

θεοῦ κίνταυθα σαφῶς τοῖς τοῦτο βουλήμασι ἀντι-
πράττοντο, ἀπρακτοῖς τῆν ἡ σπουδῆ καὶ μάταιοι
ὄχλος ἢ πᾶσα παρασκευῆ. Πρὶν γὰρ αὐτῶν περιστρα-
τωπεθεύσαντα τῆ πόλει πολέμιους χεῖρας ἐπισυγ-
χεῖν, νόσημά τι θανάσιμον ἐσκήπτει τῷ στρατο-
πέδῳ τῶν Τριβαλλῶν· εἴτε τῆς τῶν σταφυλῶν ἀκα-
μιεύτου καὶ ἀφαιτοῦ; βρώσεως, εἴτ' ἄλλης ἤγχεσα-
μένης αἰτίας, οὐκ οἶδ' ὁπίστερον. Πίσσης οὖν ἀμη-
χανούσης καὶ χειρὸς καὶ γνώμης λατρικῆς πρὸς τὸ
πλοῦς, συχνοὶ καθ' ἡμέραν ἐκάστην νεκροὶ κατω-
ρῶττοντο· καὶ ἐπειδὴ βραχυτάτων ἐντὸς ἡμερῶν
ὑπὲρ τοῦς χιλοῦς ὁ θάνατος ἐξήγγεχε τοῦ βίου, καὶ
πλείους ἐπὶ τοῦτοις ἐξάγειτο τε καὶ ἐπηγ-
γέλλετο, ἄραντες τῆν ταχίστην ἐπανῆχον ἐκεῖθεν
ἄπαντες, ἀπαγγέλλοντες τῷ Κράτῃ τὸ χωρὶς ἀνθρώπινου πολέμου συμπεπωκὸς δυστύχημα τῷ
στρατῷ.

A belli apparatus existit. Ante enim quam infesto
exercitu propius admoto urbem circumsedisset,
morbus quidam iethalis Triballorum castris inflig-
gitur: sive intemperans et immoderatus uarum
cens, sive alia quæcumque causa præcessisset.
Utrum certe statuum nescio. Cum itaque nihil ad-
uersus hoc malum nec manus nec ingenium medi-
corum valeret, frequentes quotidie mortui defodie-
bantur. Quia igitur mors intra paucissimos dies
sustulerat ex vita homines plus quam mille, ac
plures præterea efferre properabat minabaturque,
molis quam celerrime castris rediere 648 inde
omnes. Crali eam nuntiaturi cladem, quæ exerci-
tui citra ullum ab hominibus bellum acciderat.

CAPUT IV

Amurium media hieme Hellespontum trajicit, Cantacuzenum quæsiturus. Didymotichum eaque progreditur.
Irenem imperatricem non adit, ne dolorem conspectu augeat. Acre et vehemens iunici desiderium verbis
declarat. Mira in homine barbaro humanitas. Utri prima laus tribuenda, Cantacuzeno an Amurio. Quid
amicitiam conciliet. Ejus cum musico concentu comparatio. Amurium, de amico sollicitus, oblata ab
Irene cibaria ac vestimenta repudiat. Eandem in summas angustias adductam solatur. Hieme exercitum
infestante domum redit. Manuelis Tarchaniotæ elogium. Ut Cantacuzeno quæsito et invento Didymo-
tichum reversus anxie imperatrici gratissimus advenit.

A. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἐπειδὴ καὶ ὁ τοῦ
φθινοπώρου καιρὸς ἐξῆς ἐτελεύτα, καὶ ῥάδιον οὐπω
μυθάνειν τοῖς φίλοις ἦν, ὅπως ἔχει τὰ βασιλέως,
ἐν ἀλλοτρίᾳ γῆ συνδιαιωμένον βροθάρως καὶ ξένοις
ἦθεσι, δέδεικε μὲν δὴ πρώτως Ἀμούρ ὁ Πέρσης (73),
ὁ Λυδῶν ἀρχηγός, ὅσον ἐν τοῖς καρδίας θαλάμοις
ἐθαλπτο τὸν τοῦ βασιλέως ἔρωτα. Χειμῶνος γὰρ ἤδη
μεσοῦντος, καὶ θαλάσσης· ὁμοῦ καὶ ἀέρος πολλὴν
ἐχόντων τὴν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν, σὺν πολλῷ τῷ
στρατῷ διαβῆς τὸν Ἑλλήσποντον πορθμὸν ἐξήγει
μᾶλα τὸν φίλον θερμῶς. Καὶ ἐπειδὴ ῥάδιον οὐκ ἦν
αὐτῷ μήτ' ὀφθαλμοῖς οἰκείοις ἐκεῖνον θεάσασθαι,
μήτε μαθεῖν ἐν οἰαῖς τύχαις ἐκεῖνος σην:καῦτ' ἦν·
ἐκώλυε γὰρ τὸ πολὺ τοῦ ψύχους, καὶ ἅμα χιῶν τε-
χνικαῦτα κατενεχθεῖσα κατὰ θαψιλῆς ἀτόρσειον
ἐπολεῖ καὶ ἄβανον τὴν ἐς ἐκεῖνον ὁδόν· ἐλθῶν ἡσυχῆ
παραστρατοπέδευσε περὶ [P. 404] τὰ τοῦ Διδυμο-
τείχου προύστεια, καὶ δουλικὴν τινα πεπομφῶς
ἐκεῖθεν Εἰρήνην τῇ βασιλίδι προσκύνησιν, αἰθριοῦ
δενυκτέρευε τε καὶ διημέρευεν ἐγχαρτερῶν τῇ τῆς
χειμερινῆς ὥρας ἐκεῖνης σκλήρῳτῃ, καὶ τὸν φίλον
ἀπάντα ζητῶν, καὶ μέσης ἀποκλαίμενος τῆς
ψυχῆς· καὶ πολλὰ πρὸς τῆς βασιλίδος καλού-
μενος εἰς ὕψιν ἐκεῖνην τὸ παράπαν ἐλθεῖν οὐκ ἠεί-
χετο.

B I. Hæc cum ita se haberent, et ipsius autumni
tempore mox exeunte, facile haud esset imperato-
ris amicis discere, quo loco illius res essent, con-
victum alieno in solo habentis cum hominibus,
quorum barbari essent ac peregrini mores; ostendit
primus Amurium ille Persa, Lydorum dux,
quantum in intimo corde anorem imperatoris fo-
veret. Media enim jam hieme, cum esset plurimum
tum in mari tum in aere perturbationis atque con-
fusionis, magnis cum copiis trajecto Hellesponti
freto, an cum suum anxie quæritabat. Et quia ipsi
facile non erat vel cum oculis suis intueri, vel dis-
scere, quæ tum ejus esset fortuna (nam vis frigoris
obstabat, et præterea effusæ tum largius nives iter
ad illum intercludebant atque invium efficiebant),
tacite progressus circa Didymotichi suburbia ca-
strametatus est, et servilli quadam inde salutatione
ad Irenem imperatricem missa, noctes diesque
totos manebat sub dio, hibernæ asperitatis patiens,
et absentem amicum requirens, atque ex intimo
pectore lacrymas ciens; sæpiusque ab Augusta
vocatus in illius venire conspectum haud susti-
nebat.

B. « Ποῖός γάρ, εφασκεν, ὀμμασι βλέψω δα-
κρῶν δακρύουσαν ἐπὶ τῷ βασιλεῖ, τοσοῦτον ἀνοη-
μοῦναι χρόνον ἐν ἀλλοτρίῳ χωρῇ, καὶ ἥκιστα σα-
φῶς ἐγνωσμένη γῆ; Αὐτός τῆ γὰρ διαβραβεῖν ἀν-
πρὸς τὰς παρούσας τύχας ἐκεῖνης ἰδῶν, καὶ τὰς
παρασχόμενας τὴν βασιλικὴν οἰκίαν τραγῳδίας τε καὶ
ἀδελφῆτους φεῖ! συμφορᾶς· καὶ ἅμα αὐτῇ, ἀντὶ τοῦ
παραμυθηθῆσθαι, πρὸς μείζους ἀναφλέξω τοῦ; ὀρη-

H. « Quibus enim, aiebat, intuebor oculis flens
flentem propter absentiam imperatoris, in potesta-
te exterarum gentium et ignitissimo in solo de-
gentis? Enimvero 649 et ipse disrumpar, si præ-
sentem illius fortunam intuear, tragædiasque illas
et inopinatas heu! calamitates, quæ imperatoriam
domum undique circumstant. Et illam simul tan-
tum abest ut consoler, ut majori lectu incendam.

Variorum note.

(73) Cantacuz. lib. iii, cap. 56. pag. 540. Ducang.

Non igitur visitandi nunc tempus, sed uberrime A
fendi. Gravis enim hic dolor, qui et acres admo-
vere mihi stimulos et violentas animo meo faces
videtur subicere; quoniam haud datur eum, cujus
impressam gero in corde imaginem, amicum intue-
ri pulcherrimum, imperatoris circumseptum orna-
tumque exercitiibus. »

III. Nec vero id lingua ejus sic dicebat, ut ami-
mus non afficeretur. Sed multo majori jntus dolo-
re pectus flagrabat atque incendebatur. Idque af-
firmare ausim pluribus exemplis declaratum iri
evidentius, procedente hac historia. Adeo non
Barbaros habebat homo barbarus, sed humanos
mores, et Græcam plane institutionem redolentes.
Morum enim similitudo, si nil amplius, at Orestas
certe Pyladasque inter se conciliat: et erant quide-
m illi eadem gente oriundi et sanguine cognato
juncti, istædemque et legibus et disciplinis imbuti.
Iste autem barbaris parentibus natus, moribus et
legibus barbaris a pueritia institutus, peregrino et
sermonè et victu cum uteretur, longo mari, mult-
tis et montibus et vallibus profundis a Cantacuze-
no divisus, vitam prorsus disjunctam et illi igno-
tam agebat, qualem quisvis alienigena: quin et pro
hostili habitam 650 ausim dicere. Eoque sit, ut
longo iste intervallo illos ratione amicitia transie-
rit, et ejus magis quam illorum affectus ad sum-
mum fervoris gradum pervenerit.

IV. Quod si quis Cantacuzeno blandiens in eum C
conferat quidquid melioris causæ fuit, veritatem
is manifesta injuria afficiat. Ambobus sane si quis
hanc tribuat laudem, carebit reprehensione. Si
vero aliquis totam alteri eripiat, eo quod barba-
rus genere fuerit ac minime nobis affinis, nemi-
nem puto omnium fore, qui non illum merito re-
prehendat. Animorum quippe conjunctio et cognã-
tio non ex genere æs imatur, sed ex eo quod
utriusque eadem sit voluntas. Quemadmodum enim
in instrumentis musicis, tibiis, lyris, citharis, ac
tympanis, non locorum vicinitas musicum efficit
concentum, sed sonorum modulata consensio, etsi
locis disjuncta sint ea quæ soni efficientia sunt,
tantumdem quoque deprehendere est et in homi-
num animis, etsi forte ex gentibus diversis generis
sui originem ducant, etsi infinitis a se invicem di-
stent terræ ac maris intervallis.

V. His porro, quæ dixi, fides deinde firmiter con-
stabil ex iis, quæ procedente hoc opere dicentur
de homine illo, genere quidem at non moribus
barbaro; cujusmodi est istud. Cum ex Didymoti-
chio imperatrix Irene plurima ei mitteret, quæ ad
victum aut ad vestitum pertinereat, quæve no-
cturnorum tegminum usum explerent, ac savien-
tem tum temporis 651 hibernorum frigorum vim
arcere possent, nihil unquam accepit; plane ab-

vous. Οὐ θεωρίας οὐδὲ τῶν παρῶν καιρῶν οὐδὲ λόγων,
ἀλλὰ θαυρῶν μακρῶν. Ἐμβριθὲς γὰρ τὸ πάθος,
καὶ δριμύτης μὲν κομίζειν δοκεῖ μοι τὰς φλεγμονὰς,
δριμυτέρας δ' ἐπάγειν μου τῆ ψυχῇ τοὺς κρηστῆ-
ρας· ἐπὶ τὸν ἐντυπωθέντα μου τῆ καρδίᾳ κλι-
λιστον φίλον βλέπειν οὐκ ἔχω, τοῖ βασιλικαῖς
στρατοπέδοις περικυκλούμενόν τε καὶ ἐγκαλλωπιζό-
μενον. »

Γ'. Καὶ οὐκ εἶπε μὲν ταῦτα τῆ γλώττῃ, οὐκ ἐπα-
σχε δὲ τὴν ψυχὴν. Ἀλλὰ μακρῶ τιμι μείζον τὸ πά-
θος ἐκδοῦν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἐπιρρέει καὶ ἔκαιεν,
ὡς ἐμφανεστερον πολλαχῇ προοῦσαν δείξειν τὴν
ιστορίαν αὐτὸς ἰσχυρίζομαι. Οὕτως οὐ βάρβαρον ὁ
βάρβαρος ἔχει τὸν τρόπον, ἀλλ' ἡμερον καὶ πα-
δαίας Ἑλληνικῆς τὸ παράπαν ἐχόμενον. Ἡ γὰρ
ὁμοιότης τῶν τρόπων, εἰ μὴ τι πλείον, ἀλλ' οὐδὲν
Ὀρέσταις ὁμοῦ καὶ Πυλάδασι σαφῶς εἰσποιεῖ. Οἱ
μὲν γὰρ ὁμόφυλοι, καὶ αἱμάτων συγγενικῶν, καὶ
νόμων καὶ μαθημάτων μετεσχηκότες ὁμοῦ τῶν αὐ-
τῶν· ὁ δὲ βάρβαρον ἔχων τὴν γένεσιν, καὶ βαρβάρ-
ροις ἔθεσι τε καὶ νόμοις συνθετραμμένος, καὶ ἀλλο-
φύλῳ χρώμενος; φωνῇ καὶ γλώττῃ καὶ διαίτῃ, καὶ
πολλαῖς μὲν θαλάσσαις, πολλοῖς δ' ὄρεσι τε καὶ φά-
ραξι Καντακουζηνοῦ διιστάμενος, ἀμικτοῦ εἶχε
πάντη τὸν βίον αὐτῶν καὶ ἀγνώτα καὶ ἀλλόφυλον·
φαίην δ' ἂν καὶ ἐν ἐχθρῶν τεταγμένον μοῖρα· ὡς
μακροῖς τισὶ διὰ ταῦτα τοῖς μέτροις τουτοῖ περι-
λαύνειν ἐκείνους εἰς λόγον φιλίας, καὶ παρὶ τὸ ὑπερ-
βάλλον τῆς θέρμης; τὴν τουτοῦ μάλλον κεκτηθεῖαι
σχέσειν, ἢ τὴν ἐκείνων.

Δ'. Εἰ δὲ τις Καντακουζηνῶν χαρίζομενος τὸ πᾶν C
τῆς βελτίονος αἰτίας τρυφῇ φέρων ἀνατιθεῖν, ἀει-
κλῆσαιεν ἂν ἐς τὸ προφανὲς τὴν ἀλήθειαν. Ἀμφοτέ-
ροι γὰρ εἰ τις τουτοῖ παρέχοιτο τάχαθόν, οὐδένα ἂν
σχοίη, ὅστις καὶ μίμνεσθαι βούλοιο. [P. 405] Εἰ τις
δ' ἐκείνου καθάπαξ τουτοῖ ἀφαιροῖ τὰγαθόν, ὅτι βάρ-
βαρον ἔσχε τὸ γένος καὶ ἥκιστα συγγενὲς, οὐδένα
ἂν οἶμαι σχοίη τῶν πάντων, ὅστις οὐκ ἐπεικῶς
μὲμψαιτο. Τὴν γὰρ τῆς ψυχῆς ὁμόνοιάν τε καὶ συγ-
γένειαν οὐχὶ τὸ γένος, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης δείκνυσι
ταυτότης. Ὡς γὰρ ἐν τοῖς μουσικαῖς ὄργανοις, ὅσα
ἐν αὐτοῖς καὶ λύραις καὶ κιθάραις καὶ τυμπάνοις,
οὐχ ἡ τῶν τόπων ἐγγύτης τὴν τῆς ἀρμονίας ἰσημιουργεῖ
συμφωνίαν, ἀλλ' ἡ τῆς φωνῆς ἐμμελῆς ὁμοιότη-
της, καὶ ἀλλήλων πόρθου που τὴν τοπικὴν τύχων·
D ἔχοντα θέσιν τὰ τῆς φωνῆς τελεσιουργεῖ, οὕτω δὲ
τὸ παραπλήσιον δείκνυται καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων
ψυχαῖς, καὶ ἀλλοφύλους ἔχοντες τύχουσι τὰς τοῦ
γένους κρηπίδας, καὶ μύριοις ὄροις γῆς καὶ θαλάττης
ἀλλήλων ἀπέχωνται.

Ε'. Βεβαιότερα δ' ἔσται τοῖς εἰρημένοις ἐγγύτα,
ὅποσα προῖδον ἐπὶ λόγῳ κελίεται περὶ τοῦ βαρβάρου
τουτοῦ τὸ γένος καὶ οὐ τὸν τρόπον ἀνδρός· οἷον
δὴ κάκεινο. Πλείστα γὰρ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἐκ
Διδυμοτείχου πεμπύσης, ὅποσα εἰς τροφὴν ἐπι-
τῆδαι, καὶ ὅσα ἐν ἐνδύμασι, καὶ ὅσα νυκτερινῶς
σκέπησ ἀποκαθηρῶντα χρεῖαν· τὴν τουτοῦ χαίμερῶς
ψυχῶς ἀποσοβεῖν ἐδύναντο τρυκαυτὰ δριμύτητα
οὐδὲν οὐδαμῇ προσεδέξατο· ἀλλ' ἔφησεν εἶναι σε-

φῶς τῶν ἀποπειρῶτων, ἐν ἀλλοτριᾷ καὶ ὑπερορίῳ A
 γῆ σκληρότητι κλεισθῆ προσητηκότος· τοῦ φίλου,
 εὐάγειν ἐν εὐπαθείαις αὐτόν. Καὶ εἰ μὲν ἐνῆν αἵμασι
 φυγῆς βέβηκτα σκηρῆν· ἐν ταύτῃ με σκηνοβατεῖν,
 ἦν ἂν μοι τοῦτο παραμύθιον εὐγενὲς· πρὸς εὐδειξιν
 τῆς ἐν καρδίᾳ φλογὸς καὶ τοῦ πρὸς τὸν φίλον ζῶντος
 πάθου. Ἐπεὶ δ' ἀσώματος ἢ ψυχῆ γενομένη κηλίσιν
 αἰμάτων οὐκ ἀναπίφουρται, οὐχ ὁρῶ τίς μηχανῆ βελ-
 ῑτων γένοιτ' ἂν ἐμοὶ τῶν περισχυοῦσιν με νῦν ἐδυνῶν
 ἀπαλλάττουσα.

Γ'. Ἐλύπει γὰρ καὶ κομιδῇ συνετάραττε μὴ
 μόνον τὸ τοῦ βασιλέως πάθος αὐτόν, ἀλλ' οὐχ ἦστον
 καὶ τὰ τῆς βασιλίδος δάκρυα, κατὰ τὰς πολυπεν-
 θεῖς τραγόνας θρηνησοῦς τε καὶ ἀνωμένης μάλα B
 πικρῶς περὶ τοῦ συζύγου καὶ βασιλέως, καὶ σφόδρα
 ἀσημονούσης, καὶ ἅμα πανταχέθεν ἐς βύθους· ὠθου-
 μίνης μακροῦς, τοῦ καθάπαξ καὶ αὐτὸ γε τὸ ζῆν
 ἀπογῶναι. Οἱ τε γὰρ ἐκ Βυζαντίου πολέμιοι, μέ-
 γη προσυλλών Διδυμοτείχου συγνάς· τὰς ἐφόδους
 ποιούμενοι, μικροῦ καὶ τειγῆραις ἐδιείζοντο τοῦτους
 καθῆσθαι· ὃ τε λιμὸς μετὰ τῶν συνεχῶν καὶ πολυ-
 κίδων ἐπιβουλῶν χαλεπώτερος· πολλῶ τῶν ἐξω-
 θεῖν πολέμιος ἦν, ὅτε συνέστιος καὶ ὁμόστεγος ὑπάρ-
 χων αὐτός· οἳ τε φρουροὶ καὶ ἡμεροσκοποὶ τῶν
 Βυζαντινῶν, τὰ ἐνεδρὰ τε πάντα καὶ τὰς παρόδους
 διαλαχόντες, ἐμποδῶν ἐγγίνοντο μάλα γε ἐθαλούση
 εἰ· ὅτανδῆποτε λάθρα μανθάνειν περὶ τοῦ βασι-
 λέως.

[P. 406] Ζ'. Παρημυθαίτο τοίνυν τοιαύτης τύχης
 τραγυφίαις συνοῦσαν αὐτήν, καὶ ὑπισχνέτο πάση C
 ψυχῆς προθυμίᾳ τὰ κατὰ γνώμην εἶτανθ' ὀπηρσεῖ-
 σθαι, κἀν δέη καὶ θάνατον ὑπομένειν αὐτόν. Ἐπεὶ δ' ἡ
 φορὰ τοῦ χειμῶνος ἐκείνου νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν
 ἀεὶ πρὸς τὸ ἀκμαιώτερον προδύκοπτε, καὶ ἀνέλπι-
 στον τέως εἶθει τὸ τοῦ ἀέρος μειδιζμᾶ, καὶ ἅμα
 πολλῆ καὶ συνεχῆς τις ἐπενέμετο φθορὰ τὸν Περσι-
 κὸν στρατὸν, ἦν ἡ τοῦ χειμῶνος ἔτικταν ἀκμῆ καὶ
 πρὸς γε τῶν ἀναγκαίων ἡ ἀπορία, καὶ μὴθ' ἑαυτῶ
 μῆτε τοῖς φίλοις ἐν γε τῶ παρόντι βροθεῖν αὐτῶ
 ῥάθιον ἦν, ἐμποδῶν ἰσταμένου τρόποις ἀπορήτοις
 τοῦ θεοῦ βουλήματος, οἷκαδε τὸν Ἑλλησποντον δια-
 εἰς ἐπανάησι.

Η'. Τῆς δὲ τοιαύτης τοῦ Πέρσου σπουδῆς εἰς
 τούτο· εἰλοῦς ἐληλυθία, δεύτερος· ὃ τὰ πολέμια D
 κράτιστος, καὶ τῶν ἐν Διδυμοτείχῳ καταλειφθέν-
 των στρατηγῶν (ὡς εἰρήκειμεν) εἰς, Μανουὴλ ὁ
 Ταρχανικῶτης (74), ὃς δὲ καθ' αἷμα προσήκων τῶ
 βασιλεῖ καὶ ἡρωϊκῶς τις ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ τὰ πάντα
 γενναίως, καὶ χεῖρα καὶ γνώμην καὶ σώματος ἀνα-
 ἔρομην, καὶ πολλαῖς μὲν ἐναθλήσας μάχαις πολεμι-
 καῖς, πολλαῖς δ' ἐγκαρτερήσας πληγαῖς, κράτιστος
 γέγονε τὰ ἐς πατρῶν πολεμικῆν· δι' ἃ δὲ καὶ στρα-
 τηγὸς τῶν ἐν Διδυμοτείχῳ δυνάμειων πρὸς τοῦ βα-
 σιλέως καταλειφθεὶς ψυχῆ τις ἦν τοῖς· ἐκεῖ τήν-
 καῦτα καὶ χρηστῶν ἐλπίδων θησαυρός· οὗτος οὖν

surdum esse dictitans, dum amicus alieno in solo,
 patriis sinibus procul, fortuna durissima conficla-
 retur, vivere se interea molliuscule. « At saltem
 (inquietabat) si liceret animæ sanguine tingere ten-
 torium, atque in eo me spectandum proponere,
 illustre hoc mihi solatium esset, quo flammam,
 quæ ardet in corde, vivumque amici desiderium
 palam ostenderem. Quoniam autem anima, incor-
 poreâ cum sit, nulla sanguinis labe respersa est,
 non video quanam præterea meliori arte eos dolo-
 res, quibus nunc opprimor, possim levare. »

VI. Angebant enim eum ac vehementer contur-
 babant, non imperatoris duntaxat calamitas, sed et
 lacrymæ imperatricis non minus. Nempe hæc que-
 rularum turrium more lamentabatur et acerbissime
 mœrebat ob absentiam conjugis imperatoris, de
 quo erat valde anxia. Tum eandem simul in maxi-
 mis periculis versabatur, quæ eam sic ex omni
 parte circumstabant, ut ipsius quoque vitæ spem
 prorsus abjiceret. Nam et hostes ad ipsum usque
 Didymotichi limen Byzantio subinde excurrentes
 mœnibus pene clausos sedere istos cocebant : et
 fames, cum insidiis continuis et multiplicibus con-
 juncta, externo hoste longe erat importunior, quip-
 pe domestica et contubernalis. Custodes præterea
 ac speculatores Byzantini, omnes et latebras et
 viarum inter se partiti aditus, obstabant eidem,
 quo minus clam per quoscunque de imperatore
 sciscitaretur ; id quod tamen valde cupiebat.

VII. Solabatur itaque illam Amurios in talis
 fortunæ 652 tragediis, promittebatque, execu-
 turum se omni studio quidquid illi visum foret,
 etsi mors esset ipsa subeunda. Verum quia hiemis
 illius vis diu noctuque vehementius semper ingra-
 vescebat ac spem interim serenioris cæli interclu-
 debat, simulque exercitum Persicum frequens et
 continuâ quædam lues depascebatur, quam et sæ-
 vissimum frigus pariebat, et ipsa quoque rerum ad
 victum necessariorum penuria ; ac neque sibi ne-
 que amicis facile ille poterat in præsentī opitulari,
 obstante divina voluntate, arcanis nescio quibus
 rationibus, domum trajecit Hellesponto regres-
 est.

VIII. Cum is fuisset exitus Persicæ illius expedi-
 tionis ; proximus Cantacuzeno rei bellicæ gloria ex-
 ducibus Didymotichi relictis unus (ut diximus) Ma-
 nuel Tarchaniotes, imperatoris cognatus, vir heroi-
 bus similis ac per omnia strenuus ; manu, consi-
 lio et corporis proceritate præstans ; qui bellicis
 laboribus exercitatus, et multa vulnera constantis-
 sime perpessus, summam in re militari compara-
 verat experientiam, ideoque ab imperatore præfec-
 tus iis copiis, quæ Didymotichi erant, animæ eu-
 jusdam instar ac velut bonæ spei thesaurus iis esse
 videbatur : is, inquam, solus tum animo confusus
 quæsitum exivit imperatorem, Didymoticho emis-

Variorum notæ.

(74) Cognomento Κουρσίκης. Cantacuz. lib. III, cap 10, 59, 70. Ducang.

PATROL. GR. CXI.VIII

aus ab Irene imperatrice. Quiescere enim haud poterant, quandiu ignoraturū essent, quo fortunæ ac tragicæ, ut ita dicam, calamitatis res imperatoris processissent : propter **653** quem multos labores, multa gravia et iniqua exhausserant, et adhuc exhausturi erant. Relicto igitur ob metum recto tramite, sinistram versus per avia contendere arduisque ac difficilibus locis applicare se perrexit, donec Hæmo monte superato, in Triballorum terram illæsus furtim delapsus est : quæsitumque imperatorem invenit, et cum eo, quantum par erat, collocutus celerime inde Didymotichum rediit, habens quæ nuntiaret tum aliis, tum omnium maxime imperatrici Iræne, vera admodum et minime fucata : ac talis adveniens, qualis iis qui nimio solis ardore torrentur zephyri aura refrigeratrix. Et hæc quidem ita se habuerunt.

Α μόνος θαρβήσας τῶς ἐπὶ ζήτησιν ἐξῆει τοῦ βασιλέως, πεμφθεὶς ἐκ Διδυμοτείχου πρὸς τῆς βασιλῆος Εἰρήνης· οὐ γὰρ ἦν ἡμεῖν ἀγνοοῦσιν ὅποι τὸ τῆς βασιλείου τύχης τε καὶ συμφορᾶ; εἰπεῖν τραγικῆς ἐκεχωρηθεῖ πρᾶγμα· δι' ὃν πολλοὺς τε ἀνητλήκασι μόχθους καὶ βία; καὶ ἐτ' ἀντλεῖν ἐμελλόν. Διὰ δὴ θεός οὗτος τὴν εὐθεΐαν καταλιπὼν ἐπὶ τὰ εὐώνυμα ἀνοδείας τε διετέλεσε χρώμενος· καὶ πρὶ; χωρὶα παραβαλλόμενος ἐψηλά καὶ δυσπρόρευτα, ἐως ὑπερβαλὼν τὸν ὄρος τὸν Ἄιμον ἔλαθεν εἰς τὴν Τριβαλλῶν ἐκπεπτοικῶς γῆν ἀθῶος κακῶν. Ἐνθα τὴν βασιλέα ζητήσας τε καὶ εὐρών, καὶ ὅσα εἰκὸς ὀμιληκῶς, τάχιστα ἐπανήκεν εἰς Διδυμοτείχον, ἀγγελίας κομίζων τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα πάντων Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι σφόδρα ἀληθεῖς καὶ ἀκαπηλεύτους, καὶ δόξας ὡς περ' ὑφ' ἡλίω μάλα καομῆνοις ζέφυρος τις ἀναψέξαις. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

CAPUT V.

Altera ad Serrhas Cantacuzeni expeditio irrita. Didymotichum usque transire eum non sinit Triballorum timiditas. Ad Cralem invitus redit. Comitem secum ducit Joannem Asanem, jussu Chreli tradere arcem Melinici. Legati Berrhæenses, Cralē iniquas condiciones proponente, cum Cantacuzeno clam agunt. Ille Berrhæam ex pacto ingreditur. Cralis inconstantia. Melior ex eo Cantacuzeni fortuna. Triballus dolet se elusum. Pactionum uxor bellum indicere non audet.

I. Vere autem ineunte coactas iterum copias imperator duxit ad Serrhas urbem, et quæcunque circum occurrunt Philippos usque castella ac propugnacula. A. ubi tentata res est pari infelicitate, obstante nimirum divino numine, visum est ipsi transire, si posset, Didymotichum usque, ut eos a quibus vehementissime desiderabatur videret, et ab iis videretur. Sed quia Triballi, quos secum habebat socios ac fœderatos, audientes magnam esse hostium manum in insidiis collocatam apud Christopolitanas fauces, ultra ituris oppositas, ejus voluntati obstiterunt timiditate ac metu ; cum et alias ignaviores essent et longinquis expeditionibus non admodum gauderent ; idcirco regressus est iterum in Triballorum fines, invitus quidem et plurimas doloris faces suo ipse cordi admovens, eo quod minime ei **654** ex sententia res succedebant. Rediit tamen retro ad urbem usque Strumnitizam, et quæcunque illac aperta atque equitabilia loca sunt ; ubi et Cralis Servix tum forte diversabatur.

ἀναψέπταμένα τε καὶ ἐκπῆλατα· ἐνθα δὴ καὶ τὸν Κράλην Σερβίας τὰς ἐπαυλείας ποιεῖσθαι τῶς συνέβαινε.

[P. 407] A. Ἦρος δ' ἀρχομένου τὰς δυνάμεις ἀφ' οὐθι; ἀναλαβὼν ὁ βασιλεὺς ἤγεεν ἐπὶ τὴν πόλιν Σερβῶν (75), καὶ ὅσα περίεῃ εἰσι φρούρια καὶ πυργώματα μέχρι Φιλιππων. Κάπειδὴ πείραν προσάγων ἐν τοῖς ὁμοιοῖς ἦν ἀτυχήμασιν, ἐμποδῶν ὡς εἴκειν ἱσταμένου τοῦ θεοῦ βουλῆματος, ἔδοξεν αὐτῷ διαδραμεῖν εἰ δύναιτο μέχρι καὶ ἐς Διδυμοτείχον, τοῖς μάλιστ' ἀποδοῦντας ὑψόμενός τε καὶ ὀφθησόμενός (76). Ἐπεὶ δὲ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐπικούροις τε καὶ συμμάχοις Τριβαλλοῖς, ἀπηκόοις πολλὴν εἶναι τὴν ἐπιστροφύουσαν τῶν ἐναντίων δύναμιν περὶ τὰ πρόσω στενὰ τῆς Χριστουπόλεως, ἀντίστασθαι συνέβαινε πρὸς τὸ δόγμα διὰ δειλίαν καὶ δέος, καὶ ἄλλω; βλακικωτέρους οὖσαι καὶ τὰς ὑπερορίου; οὐ σφόδρα ἀγαπῶσιν ἐκστρατείας, ὀπίσω ἀπήλλαττεν αὐθι; ἐς τὰς τῶν Τριβαλλῶν νομάς καὶ αὐτῆς, ἄνω τε καὶ μάλιστ' αὐτοῖς ἐπαγόμενος κατὰ καρδίαν τοῖς τῆς λύπης ἀνθρακας, διὰ τὸ μὴ κατὰ γνώμην δῆπουθεν αὐτῷ τὰ πράγματα ἀπαντᾶν. Περικλήτεροι μὲν τοῖς τὴν ἀναχώρησιν μέχρι καὶ ἐς πόλιν τὴν Στρομμίτζαν (77), καὶ ὅσα ἐπέκεινα χωρὶα ἦν

II. Jam autem illum sequebatur et Joannes quoque Asanes. Ille enim paulo ante præerat Melinici castello. Mox cum illud imperatoris jussu Chreli tradidisset, contulerat se ad imperatorem, et ei, Triballorum regis contubernali, comes, adhærebatur.

B. Εἰς δ' ἦν ἤδη τῶν αὐτῷ ἐπομένων καὶ ὁ Ἄσων Ἰουάννης. Ὁ γὰρ πρὸ βραχέος ἐπιτροπικῶν ἦν Μελενίκου (78) φρούριον (79), ἐντολαῖς τῶν βασιλέων· καὶ τῷ Κράλῃ παραδεδωκῶς πρὸς βασιλέα ἀπικατο, καὶ διετέλει συνὼν αὐτῷ, συσκηνοῦντι τῶς; τῷ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνι.

Variorum notæ.

- (75) De hac altera Serrharum, vel Pherarum tentata obsidione silet, opinor, Cantacuzenus. DECAŒG.
 (76) Legendum ἐψόμενῶ τε καὶ ὀφθησόμενῶ. AŒQUIN. esset Solæcisimus. BOVIN.
 (77) Quæ eras, mortuo jam tum Chrele Triballo,

- in Cralis potestate erat. Vide Cantacuz. lib. III, cap. 54, pag. 550. BOVIN.
 (78) Cantacuz. lib. III, cap. 45, pag. 499. DECAŒG.
 (79) Vide supra hujus libri cap. I, sect. 3. BOVIN.

Γ. Ἐτυχε δ' ἀφιγμένη τῆνικαῦτα κάκ πόλεως Βερρόιας πρεσβεία τῷ Κράλῃ, λόγους περὶ ὧν ἀπῆται κομιζούσα καὶ ζητούσα μαθεῖν ἀκριβῶς, ἃ κατὰ γνώμην ἔστιν. Ἀπῆται δ' ὑπήκουον τὴν πόλιν τοῦτω γενέσθαι καὶ ὑποχείριον, τῇ ἀκροπόλει φρουρὰν Τριβαλλῶν ἐμβάλοντι, πρὶν ἂν ἀκουσίῳ αὐτῶν πολέμου νόμοις ἐξανδραποδίσθηται τε καὶ διαρπάσῃ καὶ πόλιν καὶ οἰκίας ἅμα καὶ γυναῖξί καὶ τέκνοις. Τοῖς μέντοι πρεσβεύουσι καταπλαγείσι πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἐμβρίθειαν [P. 408] καὶ ἀποτομίαν ἔδοξε βέλτιον λάθρα κοινολογήσασθαι τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ, καὶ δοῦναι λαμπρὰς τὰς ἑγγύας, εἰ βούλοιο τὴν ταχίστην λαθῶν παρεισελθεῖν καὶ λαβεῖν ἀπονητὶ τὴν πόλιν αὐτός. Εἶναι γὰρ μανιώδους ψυχῆς καὶ γνώμης, αἰρεῖσθαι πρὸ τοῦ ἡμέρου τὸ βάρβαρον, καὶ προτιμᾶν τῆς ἰσοφύλου τὴν ἀλλόφυλόν τε καὶ νόθον ἡγεμονίαν. Τοῦτων οὕτω συσκευασθέντων καὶ κυρωθέντων πρὶν αἰσθέσθαι τοὺς Τριβαλλοὺς, λόγοις ἀπατηλοῦσι τισι μεταωρίσαντες τὴν τοῦ Κράλῃ διάνοιαν οἱ ἐκ Βερρόιας πρέσβεις ἐκ' οἴκου ἀναχώρησαν, ἀπαγγέλλοντες τοῖς ἐν Βερρόιᾳ τὴν τε τῶν τοῦ Κράλῃ λόγων βαρῦτητα καὶ ἃ ἀναγκασθέντες αὐτοὶ συνθήκας αὐτοκρατορικῶς πεποιήναι πρὸς βασιλέα, τοῦ καιροῦ σχεδιάσαντος τὴν τοιαύτην παραχρῆμα ἐπινοίαν.

Δ. Βραχέλαι μετὰ τοῦτο (80) παραγγήκεισαν ἡμέραι, καὶ τὰς οἰκίας ὁ βασιλεὺς θυνάμεις ἀναλαβῶν ἐπὶ κυνηγέσια δῆθεν ἐξῆι, καὶ περιπάτους ἀνεσιῶς τινας καὶ βρασιώνης βασιλικῆς. Καὶ μὲν δὴ οὕτω τρεῖς ἐκεῖθεν ἡμέραι παρήλθον, καὶ τὴν πορείαν ἐπιταχύνει σφόδρα ἀταλαίπωρον εἶρα τὴν εἰς Βέρροϊαν εἰσοδόν (81), σὺν πάνυ πολλῇ τῇ προθυμίᾳ καὶ ἡδονῇ καὶ ὑπὸ τῆς τῶν λεγόμενων ἐπιδοξαμένων τῶν Βερρόϊων χερσὶ. Τοῦτο γὰρ ἐν πρῶτῳ ἂν ἀμφοτέροις ὠφελείας μακρᾶς καὶ γαλήνης ἅμα γέγονεν αἰτίον, ἀπαλλαγείσι τῶν τοῦ Κράλῃ χειρῶν ἐν ταῦτῳ. Θεοῦ δ' ἦν πάντως τὸ χρῆμα, τοῦ τὰ δυσσέρῃ ποιούντος βῆδία, καὶ τούναντιον αὐτῷ ὅποτε βούλοιο, καὶ ὁσιστιν ἔθελοι τρόπος.

Ε. Ἐπει γὰρ τεθείαται τε καὶ ἔγνω σαφῶς τὸν βασιλέα περιφρονούμενον τε καὶ ὑβριζόμενον ὑφ' ὧν ἐν ἐλπίσιν ἔκειτο δοχῆς καὶ στοργῆς ἀμυνέσθαι, μετέθετό τε τὴν γνώμην εὐθύς καὶ αὐτὸς καὶ δραστήριον ἐκ τῆς μνήμης γενέσθαι ἐκὼν γε εἶναι ἰδίῳ τῶν τε μελετηθέντων καὶ κυρωθέντων ἐν τῷ ἀφανεί τῆς οἰκίας· καρτίως βουλευτηρίῳ τοῦ ἐπιόντος χρόνου πρὸς ἀμοιβὴν δὲ αὐτὸν ἀγαθῶν (82)· καὶ πρὸς ἐπιβουλὰς· τέλος ἀπῆσχελε τὸν νοῦν, καὶ ἔλεγε πρὸς Βυζαντινοὺς ἦν ὑποβρίθειον, καὶ πρὸς τὰς ἐκεῖθεν ἔρχεσθαι καθελκόμενος ὑποσχέσεις.

Ζ. Ἄλλ' ὥσπερ πανταχοῦ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης ἠρωτώμενα καίται τοῦ θεοῦ βουλήματος, οὕτως ἀπικρατέστερα πάντα ἄλλα νῦν ἐγεγόναι, ἃ μὴ ὄλλως οὐδαμῇ προσεδοκᾶτο τοῖς κινδυνεύουσι.

A III. Forte eo tempore advenerat ex urbe Berhœa legatio, actura cum Crate de iis rebus, quæ ab eo petebantur, et quidnam decrevisset sciscitatura diligenter. Petebat autem ille, ut urbem in sua potestate et manu haberet, ac Triballicum præsidium in arcem introduceret, antequam per vim et belli jure urbem, domos, mulieres liberosque in servitutem redigeret atque diriperet. At legatis, dictorum duritia et acerbitate perculsis, melius visum est clam cum Cantacuzeno imperatore colloqui, ac fidem ei suam omni cautione astringere, si in urbem furtim et quam celerrime sese intrmittere eamque ipse nullo labore capere vellet. Esse enim animi ac sententiæ furentis, barbariem humanitati præferre, gentilibusque externam et illegitimam potestatem. His ita compositis, ac priusquam Triballi perciperent constitutis, Cratis animo captiosus quibusdam verbis suspensio, legati Berhœenses domum reversi suis civibus renuntiant et dura Cratis 655 responsa, et pacta, quæ cogente necessitate, cum id consilii ipsa res statim animo suggestisset, ipsi cum imperatore suapte auctoritate fecerant.

IV. Pauci inde effluerant dies, cum imperator suas copias secum ducens egreditur, venatum scilicet ambulatumque, regio quodam relaxationis otiique genere: necdum tribus ex eo diebus elapsis, accelerato itinere, facillimum ad Berhœam urbem aditum offendit, excipientibus eum maximo studio Berhœensibus ac supinis, ut aiunt, manibus. Eadem enim utrisque res magnam simul et utilitatem et tranquillitatem afferebat; quoniam eadem via utriusque manibus Cratis elabebantur. Atque illud sane opus Dei erat, facilia exhibentis ea quæ difficilia sunt, et contrarium quoties juvat et quibus vult modis efficientis.

V. Etenim Crates, cum videret exploratumque haberet, despici et contumeliose haberi imperatorem ab iis, a quibus speraverat se humane ac benigne exceptum iri, mutavit et ipse statim sententiam, atque e memoria excidere ultro passus est, quæ propter illum bona procedente tempore vicissim sibi in posterum promiserat, et in arcana cordis curia decreverat: cœpitque applicare animum ad parandas insidias totusque ad Byzantium vergere, ac promissis, quæ illuc veniebant, paulatim allici.

VI. Sed ut in omni re consilia humana divinæ voluntati subjiciuntur, ita tum quoque illic vicere ea quæ ab iis, quorum erat periculum, 656 nullatenus prævisa fuerant, nec humanam in mentem

Variorum notæ.

(80) Vide Cantacuzen. lib. III, cap. 57. Boivin.

(81) Cantacuz. lib. III, cap. 58. Duclos.

(82) Ita etiam legitur in Vaticano, unde hæc valde obscura illustraturum me speraveram. Boivin.

unquam venerant. Is quippe eventus fuit, ut imperator quidem suavissime ac libere tandem respiraret, illudque sibi rerum secundarum initium ac primum veluti fundamentum esse duceret: Triballorum autem rex illud factum irasceretur, ac poenitentia tabesceret, quod quem in manibus habuerat per imprudentiam dimisisset, magnorum emolumentorum occasionem futurum sibi, sive imperium et pecuniarios reditus augere, sive securitatem sibi in posterum plenam parare voluisset.

VII. Bellum igitur volebat cum eo suscipere, atque aperto Marte eum invadere. Mox veritus, ne, si juratum foedus prior ipse violaret, in numen infestum aperte incurreret, eoque cladis maxime exemplum fieret, risuque hominum statim exciperetur, continuavit se in præsens, et tacitis cogitationibus animum consumpsit. Convenerat enim inter utriusque pactione iurejurando confirmata, ne unquam alter alteri obstaret, melioris cujuscunque fortunæ causa discedenti ab altero, sed ut intra inviolatos amicitiae fines maneretur semper, iisque urbibus, quæ Byzantinæ ditionis essent, liceret ad utrum vellet se adjungere quomodo-cunque, sive voluntaria ditione, sive postquam ab alterutro obsessæ fuissent, ita ut alia alii cederet, neutro alteri obstanti. Idcirco ille id quod acciderat silentio pressit non libens.

μτδ' ἐπὶ καρδίαν ἀνάθη ὀνητήν. τῶ μὲν γὰρ βασιλεὶ ἡδιστόν τι καὶ ἐλευθέριον ἀναπανευκέναι ἐπιλήθην ὄψε, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν πραγμάτων ἀρχὴν νομίσει τοὺς καὶ καταστάσειν πρώτῃν· τῶ δὲ τῶν Τριβαλλῶν ἀρχηγῶ (83) δι' ὀργῆς τοιεῖσθαι τὸ συμβάν, καὶ μεταμέλω μακρῶ τὴν ψυχὴν κατατήκειν, δι' ἐν χερσὶν ἔχων μεθῆκεν ὑπ' ἀβουλίας τὸν μακρῶν θησαυρῶν γενησόμενον αἴτιον. κατὰ τε πλοῦτον ἀρχῆς ὁμοῦ καὶ χρημάτων καὶ ἀφοβίας τῶν ἐπιείξ; δαψίλειαν.

[P. 409] Ζ'. Ἐδοῦλετο μὲν οὖν πόλεμον ἀρασθεῖ κατ' αὐτοῦ, καὶ μάχης ἀρξαι περιφανοῦς. Δεδιώς δ' αὖ, μὴ πρὸς ἀθέτησιν πρώτος χωρήσας αὐτὸς τῶν ὁμωμοσμένων ἀντιπρόττοντι προφανῶς ἐντύχη τῶ ὄσιω, κάντεῦθεν ἤτητος ἀγωνισμα γένηται μέγα καὶ ἄμα τῆς ἐξ ἀνθρωπῶν χλεύης κληροῦχος; εὐθύς, ἐπέσχευ ἐς γε τὸ παρὸν, σιγῶσι λογισμοῖς δαπανῶν τὴν ψυχὴν. Ἐφθῆ γὰρ ἐκατέρων μεταξὺ δι' ὅρκων βεβαιωθείσα συμφωνία, μηδέτερον μηδέτερον πολεῖ γίνεσθαι κώλυμα πρὸς εὐτυχίαν ἡντιναοῦν ἀπαλλαγείσιν ἄλλῃλων, ἀλλ' ἐμμένειν τοῖς ἀσύλοις ὅροι; ἀεὶ τῆς φιλίας, καὶ συγχωρεῖν ταῖς τῶν Βυζαντιῶν ὑπὸ χροῖς πόλεσιν, ὅτω βούλοιντο προσχωρεῖν ὁπόσποτε, νῦν μὲν καθ' ὁμολογίαν, νῦν δ' ἐκ πολιορχίας; ἐκατέρων ἄλλη ἄλλω, ἐμποδῶν οὐδεὶς οὐδενὶ καθίσταται. Ταύτη τοι καὶ διὰ μυῶν ἔκρυψε σιωπῆς τὴ συμβάν οὐ μάλα ἐθέλων.

CAPUT VI.

Joannes Angelus Berrhœam ad Cantacuzenum venit, Thessalia rebus præclare administratis. Ejus provincie ante Angeli adventum status perturbatissimus. Catalanorum illic dominantium vires luxa debilitatæ. Angelus, maxima Thessalici principatus parte recuperata, Ætolos, Locros et Acarnanas subegit. Annam rebellem cepit. Quibusdam ut occideret suadentibus, eam dare in custodiam maluit.

I. Interea ex Thessalia advenit et imperatoris consobrinus Joannes 657 Angelus, secum adductis Thessalorum equitibus lectissimis, felicem illum eventum gratulaturus, et si quid auxilii a se exigeretur, acerrime operam navaturus. Jam enim naud contemnendas et ipse vires sibi comparaverat, ex quo in illam provinciam missus imperatoris, apud Cralem adhuc in Triballorum finibus commorantis; ut alicubi supra tradidimus.

II. Profectus quippe illic celerrime Thessalorum rebus incrementum attulit, fractis et laborantibus, non minus per ipsos indigeras principe legitimo carentes, quam per Catalanos, qui jam pridem illic dominabantur. In luxum enim ac potaudi licentiam lapsis nepotibus, multum debi-

A'. Ἐν δὴ τούτοις ἦκεν ἐκ Θεσσαλίας καὶ ὁ τοῦ βασιλέως πρωτεξάδελφος (84), ἱππέας ἐπαγόμενος Θεσσαλῶν τοὺς ἀρίστους, Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος, συνηθησομένους τε τῶ γεγονότι τοῦ εὐτυχήματος; καὶ εἰ τις εἴη χρεῖας ἑρεσις ἐπικουρήσων τὰ κρείτιστα. Ἀξίωμαον γὰρ ἦδη καὶ ἀδελφῶν ἐκτίσσει δύναμιν, ἀφ' οὗ τῶ τοῦ βασιλέως ἐπέμφθη δόγματι πρὸς τὴν τοιαύτην ἀρχὴν, ἐστὶ τῶ Κράλλη συνόντος; ἐν ὅροι; τῶν Τριβαλλῶν, ὡς ἀνωτέρω (85) πω διελάθομεν.

B'. Τάχιττα γὰρ ἀπῶν ἐκείσε πρὸς αὐξὴν ἤγαγε τὰ Θεσσαλῶν πράγματα, διεβρωγότε καὶ κάμνοντα δι' ἄλλῃλων ταῖς ἀναρχίαι; οὐχ ἤτρον, ἢ τοῖς ἐκ πολλοῦ κατασοχούσιν αὐτὰ Κατελάνοι; εἰ; γὰρ τρυφῆν καὶ πότον ἦδη τῶν ἀπογόνων ἐκκωλοθέντων, μάλα ἀποθνή; ἔσχε τὰ κατ' αὐτῶν; ὡ;

Variorum notæ.

(83) Cantacuz. lib. III, cap. 58. Ducang.
(84) Joannes Angelus, quem ἀνεψὸν vocat idem Cantacuzenus eod. cap., id est patruelem. Erat enim filius sororis patris sui: proinde πρωτεξάδελφον improprie appellat, quæ vox patruelis filium sonat. Vide Gloss. med. Græcit. in Ἐξάδελφο; et Famil. Byzant. pag. 249. Ducang. — Imperatoris consobrinus; non primus consobrinus. Πρωτεξάδελφο; idem est atque ἐξάδελφο;. Quem Gregoras hoc ἴσω πρωτεξάδελφον vocat imperatoris Cantacuzeni, eam Cantacuzenus ipse ἐξάδελφον vocat Hist. lib. II, cap. 6; et ἀνεψὸν, Hist. lib. III, cap. 52. Du-

Ducangius, in Glossario medie et infime Græcicidii in v. ἐξάδελφο;, πρωτεξάδελφον interpretatur ἐξανεψίον, seu patruelis filium, et Harmenopolii Iesimoniaio utitur, cui tamen πρωτεξάδελφο;. proximi post ἀτατάδελφο; nominantur, ac βαθμῶν τεταρτου statuuntur; id quod fratribus patruelibus plane convenit. Nec magis favet v. r. doctissimo Eusathius a Ducangio laudatus in v. πρωτεξάδελφο;, qui *Iliad.* β, pag. 507, ἀνεψίου; ἢ αὐτανεψίου;, interpretatur ἐξάδελφο; πρώτου;. Boiviv.

(85) Hujus libri cap. III, sect., 6. Boiviv.

μηδ' ἀντιπάλους ἐτ' εἶναι δύνασθαι, μὴ δει μεγά-
λαις δυνάμειν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς παρκοτωμένοις ἡρέ-
μα καὶ διεβήγγυμένοις ὀκδοὺν μέρεσι.

[P. 410] Γ. Τοιοῦτοις τοῖσιν ὁ Ἄγγελος συμ-
βηχῶς πράγμασιν, ἀνὴρ δεινὸς τὰ πολέμια, τὰ τε
πλεῖστα τῆς Θεσσαλίας οἰκεῖν ἔρχην καὶ ἅμα
παρεξίωσιν Αἰτωλοῦς τε ὑπεργάγιστο καὶ Λοκροῦς τῆς
Ὀζόλας. Ἐλε δ' ὁμοῦ κατ' Ἀκαρνανίαν ἄπασαν τοῦ
χρόνου χωροῦντος, ὑποχείριον πρότερον σῶν καὶ
τὴν ταύτης ἡγεμονίᾳ Ἄνναν, τὴν τοῦ πρό ἐτῶν
ἤδη συκῶν τεθηκότος κόντου Κεφαλληνίας σύζυ-
γον, ὡς ἀνωτέρω (86) καὶ περὶ τούτου διαλαβόντες
εἰρήκαμεν. Ἦν ἀνελεῖν εὐθὺς παρῶξινον ἔνιοι·
μηδὲ γὰρ ἡρεμήσειν αὐτῆς τὸ φιλαρχον, διὰ μα-
κρῶν ἤδη τῶν χρόνων ἐν τῇ ψυχῇ στηριχθέν· ἀλλ'
ὥσπερ ἀνθρακας ἀγύροις τισὶν ἐμφωλεθόντες ἀγνο-
οῦνται λάθρα τὴν ὕλην ἐσθίοντες, μέχρις ἂν εἰς
ἄσφο· ἀναρρίπῃσιν τὸ μεμηγῆς τῆς φλογός· οὕτω
δὲ καὶ αὐτὴν ἐπεδρεύσειν ἐς ἀλ' ταῖς τῆς ἐξουσίας
ἐπίσιν, μέχρις ἂν συναξεταιζομένη τοῖς ζῶσιν ἕτερον
ὄρῳ περιεζωσμένον τὰ σκήπτρα τῆς ἀρχῆς. Αὐτὸς
δὲ τούτων ἀπάντων τὸ τῆς συγγενείας προτιμῆσας
ἀνομοθέτητον δίκαιον τοῦ μὲν ἀναιροῦντος ἐπέισατο
ἔφους· ἐν ἀδείσῳ δ' οὖν προσέταξε τηρεῖσθαι
ταύτην φρουρᾶ· ἵνα μὴ παραπλήσιον αὐθίς τι
δράσῃ, καθάπερ δὲ πρὸς Ἀνδρονίκου τοῦ βασι-
λέως ἐν Θεσσαλονικίᾳ μετανεχθεῖσα χρόνῳ ὑστε-
ρον φηγετο λάθρα φυγοῦσα (87) εἰς τὴν τῶν
Ἀκαρνανίων αὐθίς ἀρχήν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς
ἔξῃ διαρκέστερον ἀφηγησόμεθα (88). Νῦν δ' ἐπεισὶ
ἐπάνειμι.

A litatae erant illorum vires, ita ut contendere jam-
haud possent, non cum viribus magnis solum, sed
ne cum iis quidem partibus, quae domi paulatim ab
invicem divellebantur atque distrahebantur.

III. In hunc rerum statum cum incidisset Joan-
nes Angelus, vir bellicosissimus, maxima Thessaliae
parte potitus fuerat: tum idem statim ultra progres-
sus Aetolos Locrisque Ozolas subegerat. Quin et
totam quoque Acarnaniam procedente tempore
invaserat, comprehensa prius Acarnanum principe
Auna, uxore illius Cephallenum comitis, qui mul-
tis jam ante annis interierat; ut supra diximus,
de ea ipsa re disserentes. Quam quidem feminam
ut statim occideret, nonnulli instigabant: nec
enim quieturam esse illam imperandi libidinem,
quae tanto jam tempore infixata esset animo illius:
sed quemadmodum ignis in paleis 658 abstrusus
ignoratur et fomitem latenter exedit, donec fu-
rentem flammam sursum ventilet; ita et ipsam in
spem dominandi semper intentam fore, quandiu
vitis adnumerata alterum suo sceptro ornatam
aspectura esset. At ille cognationis jus, quod non
lege sed natura nititur, prius hisce omnibus ha-
bens, gladium ab ejus caede abstinuit, ac ipsam
in custodia vinculis liberam servari jussit; ne quid
tale iterum committeret, quale jam antea, cum ab
Andronico imperatore Thessalonicam translata-
clam aliquanto post in provinciam suam Acarna-
niam rursus auugit. Sed haec quidem fusius infra
C exponemus. Nunc vero illuc redeo.

CAPUT VII.

Cantacuzenus Thessalonicam dolo aggressus: irrito conatu, discedit. Byzantium et Persarum classis numerosa ad Thessalonicensem portam appulsa. Dux classis Apocaucus: Cantacuzenum ubi ventem perse-quitur. Fluvium trajectu difficilis. Triballorum duo millia in insidiis collocata. Imperator in magnas angustias adductus. Ut indicato tandem transitu saluus evaserit. Apocauci timiditas.

A'. Ἀναλαβῶν γὰρ ὁ βασιλεὺς τὰς ἐαυτοῦ δυνά-
μεις, καὶ ἅμα τοὺς ἐκ Βεργίας ἐστρατολογημέ-
νους, ἦε πρὸς τὰς τῶν Θεσσαλονικίων ἐπαγγελίας.
Κρύφα γὰρ ἐκεῖθεν ἔνιοι τούτῳ διεμηνύσαντο, εἰ
θᾶπτον ἢ τῶν οὕτω βεβουλευμένων αἰσθῆσθαι τὸν
δῆμον σοὶ ἐπὶ τὰ τεῖχη, βράδιαν εὐρεῖν δι' αὐτῶν
τὴν ἐς τὴν πόλιν παράδοον. Ἰὼν γε μὴν ἔγνω τὴν
ἐπιβουλὴν βυεῖσαν ἐς τὰς τοῦ δήμου πατρίας καὶ
πρὸς θυμοῦς ὀκιομάχους ἀναφλέξασιν ἔπαντας
κατὰ τε τῶν ἐπιβαύλων καὶ αὐτοῦ. Διὸ δὲ καὶ
ἀπρακτοῦσας ἀνελήφως τὰς ἐντεῦθεν ἐλπίδας
ἐπὶ Βεργίαν εὐθὺς ἀναχωρεῖν ἐποιεῖτο διὰ σπου-
δῆς.

[P. 411] B'. Ἐπὶ τοῦτοις γὰρ καὶ ὁ Βυζάντιος κα-
τάπλευσε στόλος ἐς τὸ τῶν Θεσσαλονικίων ἐπίκλειον,
καύραρον ἔχων Ἀλέξανδρον τὸν Ἀπόκαυκον (89) καὶ

I. Imperator, cum et suas copias et conscriptos
Berrhaem milites coegisset, contulit se Thessaloni-
cam, iis promissis inductus, quae sibi inde affere-
bantur. Clam enim illinc quidam isti significave-
rant, si antequam populus ea quae meditati essent
persensisset, ad muros ipse progredieretur, facilem
eorum opera futurum illi in urbem ingressum.
At hic cum venisset, accepit manasse ad plebeias
factiones hujus conjurationis auram, et omnium
animos pugnae quodam furore inflammavisse,
tum in conjuratos, tum in Cantacuzenum ipsum.
Quamobrem, spe illinc quoque irrita, Berrhaem
diligentissime regressus est.

II. Statim enim ab his appulit et Byzantina
classis ad Thessalonicensem portam, praefectum
habens Alexium Apocaucum, 659 et navales co-

Variorum notæ.

(86) Vide lib. xi, cap. 3, sect. 3. BOIVIN.

(87) Vide notias ad lib. xi, cap. 6, sect. 3. BOIVIN.

(88) Gregoras id quod hoc loco promittit, nusquam praestabit, quanquam de Nicephoro Annae

filio, et de rebus Aetolorum, semel credo circa III-
storiae finem acturus est. BOIVIN.

(89) Cantacuz. lib. iii, cap. 58. DUCANG

pias longe maximas. Erant quippe Romanæ quidem naves plures quam quinquaginta; auxiliares autem ex Perside duæ et viginti. Rebus igitur Thessalonicensium eo ipso die prout libuit ordinatis, postera die Apocaucus, cum et eas quas Thessalonicæ invenerat copias, et illas quas classe secum adduxerat tam domesticas quam externas, armasset et instruxisset, Berrhœam terrestri itinere quam celerrime proficisci secum constituit, si forte imperatoris exercitum assequi posset in transitu ejus fluvii, qui Berrhœam inter ac Thessalonicam fluit. Illic enim maxime putabat partum iri sibi audaciæ præmium ac tropæum militare, hostibus forte manipulatim dispersis: et his quidem jam trajectis, illis vero adhuc trajectantibus; aliis denique propter ripas transeundi causa stantibus.

III. Nec vero imperator cum sese inde proriperet, vacuum labore atque difficultate iter invenire potuit. Nam cum flumen haud semper nec quacunque transire volentibus facilem ac pervium se exhibeat, sed angustis in locis, iisque non cuilibet trajicere cupienti obvius, sed ignotis plerisque et abditissimis; non solum hieme ac vera, quo tempore major exuberat aquarum vis, easdem solita proluere et inundare terrarum partes; sed et æstate autumnoque; in altera fluvii ripa duo circiter millia Triballorum insidias 660 ei fecere, qua maxime parte eum cum exercitu redeuntem trajectorum putabant; ut repente in ipsum nec opinantem circa transitum impetu facto, tropæum illustre brevi constituerent. Hos vero imperatoris militum præcursores conspicati procul et ipsi animum despondentes, et pavoris multum exercitui injecerant.

τρώπιον ἐν βραχεί. Τούτου; γε μήν οἱ πρόδρομοι αὐτοί τε ἀπεγνώκασαν καὶ μακρὴν τὴν δεξιάν ταῖς

IV. Ac fortassis illa ipsa hora profligati fuissent, inter hostiles duos exercitus quasi intra retia comprehensi, flumine ipso obstante, quo minus aut castrametarentur, aut aciem rite instruerent; nisi Deus repente et ex improvise manum illis commodasset adiutricem; Deus, inquam, qui et sæpe infecta reddit ea quorum maxima erat expectatio, et iis quæ minime prævisa fuerant, secundos exitus largitur. Nam Apocaucus quidem timiditate summa suum ipso impetum repressit. Vir autem quidam ex illius loci incolis Triballorum prædaonibus nuper elapsus ultro tum ad imperatorem transfugit, promisitque, indicaturum se ei aliam ab ea quæ nota erat per flumen viam, si sibi merces daretur paulo pinguior. His conditionibus transmissio imperatoris exercitu, perculti rei miraculo Triballi inde abeunt celerrime, alii alio per eam regionem dispersi.

ναυτικὴν δυνάμειν μάλᾳ πολλήν. Ἦσαν γὰρ Ῥωμαῖαι μὲν νῆες πλείους ἢ πενήκοντα· Περσικαὶ δὲ, κατὰ συμμαχίαν ἐπόμηναι, δύο καὶ εἴκοσι. Τὰ γοῦν κατὰ Θεσσαλονικίην πράγματα διαθέμενος αὐθήμερον ὁ Ἀπόκαυκος ὡς ἐβούλετο, καὶ ἅμα καθοπίσας καὶ παρασκευασάμενος ἐς τὴν ὑστεραίαν ἦν τε εὖραν ἐν Θεσσαλονικίῃ δυνάμειν στρατιωτικὴν καὶ ἦν ἐπαγόμενος ἦεν αὐτὸς ὁμόφυλόν τε καὶ ἀλλόφυλον ναυτικὴν, τὴν διὰ γῆς ἐπὶ Βέρροισιν ἐπιταχύνειν ἐνευμήθη πορείαν, εἰ πως δυναθῆι καταλαβεῖν περὶ τὴν τοῦ μεταξὺ Βερρόας καὶ Θεσσαλονικίης ῥέοντος ποταμοῦ διάβασιν (90) τὸν τοῦ βασιλέως στρατόν. Ἐναυθα γὰρ ἀνύσειεν ἥτο μάλιστα τόλμης ἀγωνισμα καὶ τρώπιον ἔνοπλον, κατακερματισθέντων τῶν πολεμίων, καὶ τῶν μὲν διαδάντων ἦδη, τῶν δ' ἐτι διαβαιόντων, τῶν δὲ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς διαβάσεως ἐστηκότων.

Γ. Τῷ γε μήν βασιλεὶ κτασπυδασμένην ποιούμενην τὴν ἀναχώρησιν οὐδὲ τὴν πρόσω πορείαν ἀμοχθὸν τε καὶ ἀταλαίπωρον εὐρεῖν ἐξεγένετο. Τοῦ γὰρ τοῦ ποταμοῦ ἤκισθ' ὅποι βουλομένοις εἴη τὰς ἀεὶ διαβαίνειν ἐθέλουσι προσηνὲς πανταχῇ καὶ βῆσιμον παρεχομένην τὸ ῥεῖθρον, ἀλλ' ἐν βραχεί τῶποις, καὶ τούτοις οὐκ ἐς προῦπτον καίμενοις ἔσθ' ἀν' εἴη βουλομένη παντὶ διαβαίνειν, ἀλλ' ἀγνώστως ὡς τὰ πολλὰ καὶ πολλὴν ἐπιχειρήσειν ἔχουσιν, οὐ μόνον ἐν χειμῶνός τε καὶ ἥρος ὥραις, ὅπηνικα δαφιλέστερον ἔχει τὸ κράτος ἢ τῶν ὑδάτων φύσις, βαπτίζουσα τε καὶ κτακαλύζουσα τὰ αἰθισμένα μέρη τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ θέρει τε καὶ φθινοπώρῃ, ἐνέβραν ἐπαίησαντο παρὰ τὰς ἐπιθέματα τοῦ ποταμοῦ διαγιγίλοι που τὸν ἀριθμὸν ὀκτεταίων τῶν Τριβαλλῶν, ἐνθα μάλιστα διαβαίνειν ἐπιτόχος ἦν ὁ βασιλεὺς κατὰ τὴν ἐπάνωθεν ὁμοῦ τῷ στρατῷ, ὡς ἀν' ἐξαιφνης ἀγνοοῦσι περὶ τὴν διάβασιν ἐπεισιπρόντας περιδότητον ἐτήσων τῶν στρατιωτῶν τοῦ βασιλέως πόρρωθεν θεασάμενοι βασιλικὰς δυνάμειν ἐμπεδίηκσαν.

Δ'. Καὶ τάχ' ἀν' ἐν ἐκείνῃ τῆς ὥρας ἐφθείροντο, μεταξὺ δυοῖν στρατῶν πολεμίων ὡς ἐν δεικτῷ συνειλημμένοι, καὶ ἅμα τοῦ ποταμοῦ τὴν στρατοπεδείαν καὶ τὴν ὀφειλομένην παράταξιν κωλύοντες, εἰ μὴ θεὸς ἐκ τοῦ σχεδὸν ἀπροσδόκητον ἐχαρίσατο τὴν ἐπίκουρον χεῖρα· δὲ τὰ μὲν προσδοκώμενα τολλακίς ἀπρακτα τίθησι, τοῖς δὲ μηδαμῇ προσδοκηθεῖσι δεξιῶν χαρίζεται τὴν λῆξιν. Ἀπόκαυκος μὲν γὰρ δεξιᾷ μακρᾷ τὴν ὀρμὴν ἀνεχαίτισεν ἑαυτοῦ· ἀνήρ δὲ τις τῶν ἐγχορίων (91), [P. 412] ἄρτι τὴν Τριβαλλῶν διαδρᾶς προνομήν, ἦεν αὐτόματος τηλικαῦτα τῷ βασιλεὶ, δείξειν ἐπαγγελλόμενος ἐτέραν τῆς ἐγνωσμένης διάβασιν, εἰ δαφιλέστερους τοὺς μισθοὺς ἀπολάβοι. Ἐπὶ δὲ τοιούτοις τῷ βασιλεὶ τῆς διαβάσεως γενομένης, ἐκπλαγέντες ἐκείθεν οἱ Τριβαλλοὶ τὸ τοῦ πράγματος παράδειξον ἔχοντες τὴν ταχίστην ἀνὰ τὴν χώραν ἄλλος ἄλλοθι διασκεδασθέντες.

Variorum notæ.

(90) Arii. Cantacuz. lib. III, cap. 58, 59. DUCANG.

(91) Cantacuz. lib. III, cap. 59. DUCANG.

CAPUT VIII.

Apocaucus, viribus suis merito diffusus, auxilium petiit a Crale. Munii fluvii ostia, ne illac possit legatio ad Amurium mitti. Ex Cantacuzeno sciscitatur, quid de se ipse statuatur. Cantacuzenus enim verbis castigat. Fabellam narrat de avi et aucupe. Sumpsius æstimat, quorum magnitudine obrutum tandem aduersarium succumbere necesse sit. Gratulatur sibi Thessalica auxilia in opportunum tempus reservata. Funestus exitus prædicit Apocanco, sive abituto, sive Thessalonice mansuro. Minatur se Persica auxilia ejus exemplo acciturnum. Mala enumerat, quorum causam fuisse ait illius ambitionem. Animum durum et immitem exprobrat. Admonet divinæ justitiæ, quæ se manifestatis indiciis prodant. Fugam denique jubet maturare. Cymba in mare clam deportata, legatos ad Amurium mittit.

A'. Οὕτω δὲ κακῶν ἀπαθῆ πρὸς Βιέρροτιαν διασ-
σῶσθαι τὸν βασιλέα Ἀπόκαυκος ἀκροκὸς ὄμοῦ τῷ
στρατῶ οὐκ ἐνέβαλεν (ὡς ἐφημεν) εὐθὺς εἰς τὴν πο-
λεμίαν, ἀλλ' ὑψῆκε τῆς ὁρμῆς. Ἐκ γὰρ τοῦ φανεροῦ
πολεμεῖν καὶ συστάδην ποιῆσθαι τὰς μάχας πρὸς
μάχιμον στρατὸν οὐ μάλα ἐθάβρει, πλῆθος μὲν ἔχων
μυρίον αὐτὸν, ἀπὸ κόπης δ' ἐς γῆν ὄψε μετενηγε-
μένον τὸ πλείστον. Ὅθεν ἀπεσταλκὸς πρὸς τὸν
Κράλην πρεσβεῖαν, ἠραθισμένον ἤδη καὶ αὐτὸν (ὡς
δοδήλωται) κατὰ βασιλείας, ἐκάθητο μὲν περιμένων
συμμαχικὸν ἐκείθεν στρατὸν· ἀπέφραττε δὲ καὶ τὸ
τοῦ ποταμοῦ στόμα, τριήρεις ἐπιστάς κατὰ θάλατ-
ταν, ὅποι κατιῶν ἀφοπτῶν τὸ βέλτρον ἐκείνος, μὴ
ποῦ λαθῶν ὁ βασιλεὺς ἀκάτιον ἐκπέμψῃ πρὸς τὸν
σατράπην Ἀμοῦρ, συμμαχίαν αἰτούω. Ἐπειτα πέμ-
ψας ἠρώτα τὸν βασιλέα, ὅ, τι βούλοιο δρᾶν περὶ
ἐκτουτοῦ, συγκακλισμένός τε οὕτω πᾶνταχόθεν καὶ
μέλλων ἐς τὴν ὑστεραίαν πολιορκεῖσθαι.

B'. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, εὐνήθης οὐκ εἶναι (92) πρὸς
πολεμίκους πολεμοὺς ἐξαγγέλλειν στρατηγικὰ μυσ-
τήρια. Ὁμοῦ· ἐπειδὴ περ σοὶ ἐξ ἄλλων εἰς τὸ στρα-
τήγιον ἀναξίως πᾶν σαυτοῦ παρεληλυθότι (93)
στρατιωτικῆς ἐμπειρίας ὡς περρωτάτω βαδίζειν
ἔπειτα, μῦθον ἐρῶ σοὶ οὐκ ἀμουσον ἐγωγε πρώτων·
ἔπειτα καὶ περὶ ὧν ἦρον μετέληθῃ σοὶ οὐκ ἀπο-
κορύψομαι, ἵνα σαφέστερον εἰδήης αὐτός, ὅση περι-
φροντικῶς ἔσχον ἐγὼ περὶ τὸν ὄγκον τῆς σῆς
ὑπερηφανίας, καὶ ὅπως σοὶ [P. 413] μὲν τὸ σὺν κα-
ταλείπειν ἴδιον ἰθελῶ κἀνταῦθα, ἐμοὶ δὲ τὸ ὑμῶν.
ἴδιον δὲ σοὶ μὲν ἀεὶ τὸ χαίρειν τοῖς ψεύδεσιν· ἐμοὶ
δὲ τῇ φύσει τῆς ἀληθείας. Ἄνθρωπος τις τῶν αἰθερίων
ὄρνιθων ἑνὸς ποτε γενόμενος ἔγκρατης ἤρτο αὐτὸν,
ἐνὶ οἷς ἔστι λογισμοίς. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο· οὐ τὰ ἐμά
σε χρεῶν, ὃ ἄνθρωπε, διερευνᾶν ὅπως ἔχει, ἀλλ'
ὅπως ἔξει τὰ σά. Εἰ τι γὰρ ἐγὼ μαντικὸς, ἐρῶ σοὶ
περὶ ἑμαυτοῦ μὲν ἤκιστα, περὶ σου δὲ μάλιστα. Τοῖς
μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων οἰωνοσκοποῖς τέχνην ἀθροί-
ζειν ἐξ ὄρνιθων ἐπὶ τὸ ἐσόμενον συμβαίνει πολλόκις
διὰ τε καθέδρας αὐτῶν καὶ πτήσεως καὶ κλαγγῆς,
οὐκ ἐπίπαν εἰπεῖν ἐς τὰ σφαλὲς πανταχοῦ τῆς τούτων
διανοίας· ἀπὸ στοχασμοῦ διασώζειν ἐξικνουμένης τὴν
κρίνουσαν ψῆφον. Ἐγὼ δ' ὄρνις ὧν οὐκ ἀπὸ κθε-
δρας καὶ πτήσεως καὶ κλαγγῆς ἀνάρθρου τὸ μέλιον
ἀναγνώσκειν σοὶ δώσω, πρὸς ἀνάγκας ἀδελφούς τε
καὶ μὴ πᾶν σαφεῖς συνωθῶν τσ, ἀλλὰ φωνίζοντα
χελίη καὶ λόγων ἐναρθρον δύναμιν. Ἄκουε γούυ.

I. Ubi Apocaucus illarum imperatorem Ber-
rhæam usque evasisse cum exercitu accepit, non
statim, ut diximus, irrupit in hosticum, sed Im-
petum remisit. Aperto enim Marte pugnare et con-
minus cum bellicoso 661 milite prælium conse-
rere non admodum audebat : multitudinem quidem
ille secum infinitam habens, sed quæ ab remis
maxima ex parte sero in terram translata fuerat.
Missâ itaque ad Cralem legatione, qui et ipse jam,
ut dictum est, imperatori iratus erat, auxillares
illinc copias quietus expectabat. Verum et flu-
vii ostia munierat trirēribus a mari objectis,
qua parte decurrens amnis aquas in mare
emit ; no forte imperator, cymba ad satrapam
Amurium furtim missa, auxillum ab eo peteret.
Deinde ad imperatorem misit qui interrogarent,
quidnam ipse de se statueret, ita ex omni parte
circumventus et postredie obsidionem passurus.

II. At ille : « Non solent, ait, » hostes hostibus
belli vulgare mysteria. Quia tamen a salibus ad
sum num belli munus homo indignissimus evectus
es, eoque sit ut ab experientia militari quam lon-
gissime absis, fabulam tibi non illepidam narrabo
primum : deinde et ad interrogata tua non dissi-
mulata veritate respondebo, quo clarius ipse intel-
ligas, quam despectus mihi fuerit superbiæ tuę
fastus, et quomodo velim in eo quoque tuum qui-
dem tibi morem relinquere, meum autem mihi.
Est autem tempus tuus, ut mendacio gaudeas : meus,
ut veritate. Homo quidam, cum aliquando avem
cepisset, sciscitabatur ex ea quænam essent ejus
cogitationes. At illa : Non, inquit, necesse est
tibi, o homo, explorare meæ res quomodo se ha-
beant, sed quomodo se habituræ sint tuæ. Nam si
divinandi facultate polleo, dicam tibi de me 662
ipsa quidem minime ; de te autem verissime. At ex
hominibus ii, qui augures sunt, futurorum scien-
tiam ex avibus sæpe colligunt ; ex illarum scilicet
sedē, volatu atque clangore, ita tamen, ut verita-
tem conjectura omnino et ubique certa assequi
mens eorum haud possit. Ego vero, avis quæ suni,
non tibi ex sedē, aut confuso clangore, ea quæ futu-
ra sunt dabo cognoscenda, obscuræ et incertæ
necessitatis legibus te implicans, sed vocale os et
distinctam articulis orationem adhibebo. Audi igitur.
Si me dimiseris, tuus morietur filius sin reti-

Variorum notæ.

(92) Cantacuz. *Hist.* lib. iii, cap. 59. BOVIN.

(93) Fuertat nonne Apocaucus primitus salinarius

veetigali præpositus. Vide notata ad lib. i, cap. 6. DUCANG.

nueris, mortuam uxorem statim lugebis. His homo A
auditis percussus est; et secum anceps deliberabat,
gravissimam videns utrinque calamitatem præter
spem sibi impendere. Tamen cum ex duobus inevi-
tabilibus malis alterum ipsi esset eligendum,
illud miser elegit, quod erat levius, ac dimissa
avi, jacentem subito filium luxit. Ac fabula
quidem ita se habet. Accipe jam, quorsum
fabulæ sententia pertinet. Quia rei militaris usum
habeo jampridem, ut ipse scis; non ignoro,
quãntos ipse diurnos sumptus fascias, tum in
copias navales, quæ te sequuntur, tum in pede-
stres legiones: ac præterea, quantum impendas ac
semper impensurus sis pecuniæ in illis legationi-
bus, quas petendi auxilii causa ad Triballorum
principem frequentes mittis; coactus non solum
munera illi pinguiora mittere, atquæ ipsi deinde
reginæ ejus uxori, sed præterea 663 ambitiose
adulari, ac pecuniis circumvenire singulos quosque
necessarios et clientes eorum optimationum, qui
plurimum possunt apud principes Triballorum.
Quæ omnia te, quamvis promptissimum, cedere ac
desistere incepto protinus cogent. Exercitus autem
mei sunt, primum ex vires, quæ me perpetuo comi-
tantur, tum etiam tota fere Thessalia. Atqui au-
diisse te opinor, quantus Thessalorum equitatus
quantumque ille in re militari habeat experientiæ,
et quomodo sit longis ac multiplicibus bellis exer-
citus. Fas ego copias domi sedere, quod necessi-
tas urgeret, imperaveram, ne ex duobus, quorum
neutrum expediebat, alterum existeret; neque
enim par esse externo in solo versantes propriis
sumptibus victitare, alieno tempore; neque ab illis
agros nostros vastari, ac deleri viles maturo jam
fructu directas; ut fieri ab exercitibus solet, popu-
lari plerumque licentia. Earum quippe rerum di-
reptio domibus quidem damno est ac plurimum nocet;
diripiuntibus autem parum aut nihil offert
utilitatis; imo, ut ita dicam,
ζημιαν παρέχει και βλάπτει τὰ μέγιστα τοῖς ὄ-
λοις σιταίν.

Labra rigat: medio sed non rigat ore palatum.

Hæc sunt, quæ mihi militaris disciplinæ alumno
prævidere est: tibi autem minime. Cum igitur
totas vires in ea impendas, quæ ex re minime
sunt, reliquum est, ut in summas tandem angu-
stias adducare, et pecuniarum 664 infinitatem
exhaurias in res male cessuras, propter tuam in
re militari imperitiam. Mihi vero, in quo impe-
randi usus cum ætate adolevit, pecuniarum pen-
uria in rerum bene gerendarum opportunitatem
cessura est, ac prosperis me successibus tandem
dabit. Quæ cum ita sint, consequetur profecto
illud, quod in fabula est. Si enim ad sumptus
profusos, at minime utiles, simulque ad inpen-
dencia ex bellis pericula respexeris, eoque Byzan-

Variorum notæ.

664) Ita etiam codex Vaticanus: nec mirum, cum
ex eo Regius descriptus sit. Boivin.

Ei μὲν ἀπολῦσαι με προθυμηθείης, ὁ παῖς οὐ
τεθνήξεται· εἰ δὲ κρατεῖν ἐθέλοις, οὐκ ἂν φθάνοις
τεθνηκυῖαν θρηγῶν τὴν γυναῖκα. Ἐπλήγη τὴν ἀκοὴν
ὁ ἀνὴρ· καὶ διεπῶρει καθ' ἑαυτὴν, μεγίστην ἐκεί-
ρωθεν ὄρων τὴν ἐμβρίθειαν τοῦ παρ' ἑλπίδα δεινοῦ.
Ὅμως ἐν ἐκλογῇ δυοῖν γενόμενος ἀφύκτων κακῶν
τὸ κουστότερον ὁ ταλαίπωρος εἴλετο, καὶ λύσιν τῷ
ἔρηνθι παρασχῶν. εὐθὺς ἐθρήνηε τὸν παῖδα κείμενον.
Τοῦ μύθου τοίνυν ὅπως ἔχοντος, ἀκούεις καὶ δὲ ὅτι
ὁ μῦθος εἰρηται λόγον. Ἐπεὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐν
πεῖρα γεγένηται πάσαι πραγματῶν, ὡς γὰρ καὶ ἀ-
τὸς οἶσθα, οἶδα καὶ ὄσσην τὴν ἡμερήσιον αὐτὸς ἀεὶ
δαπάνην ποιῆσῶν χρημάτων περὶ τε τὴν ἐπομένην
σοι ναυτικὴν δύναμιν περὶ τε τὰς περὶ τὰς φάλαγ-
γας, καὶ ἐπὶ τούτοις ὅσα τε ἀναλώσεις καὶ ὅσα ἐς
ἀεὶ ἀναλώσεις, συχνὰ περὶ συμμαχίας πρεσβευ-
μένος πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Τριβαλλῶν· καὶ μὴ
πρὸς γὰρ μόνον ἐκεῖνον ἔχων τοῦ χρέους τὸ βίαιον
δαψιλεστέραν ἐπέμψεν τὴν δεξιάν, μηδὲ πρὸς γὰρ
δῆπου μετ' ἐκείνου τὴν ἡγεμονίδα σύζυγον, ἀλλ'
ἐπὶ τούτοις; θωπεύειν ζητεῖν καὶ χρημασι περιε-
χεσθαι τοῖς ἐκάστῳ προσήκουσι τῶν τοῖς ἡγεμόσι (84)
παραδυναστευόντων Τριβαλλῶν· ἀ πάντα σε (95)
τὴν ταχίστην ἀπειρηκέναι βιάσονται καὶ μάλα τοι
προθυμούμενον. Τὰ δ' ἐμὰ στρατόπεδα, ἧ τε περὶ
ἐμὰ διηγεκῆς δύναμις καὶ Θετταλία μικροῦ πῆδα.
ἀκούεις δ' οἶμαι σε τὴν Θετταλικὴν Ἰππων ἡλικίᾳ,
καὶ ὄσσην ἔχει τὴν ἐμπειρίαν ὁ στρατὸς ἐκεῖνος πρὸς
τὰ πολέμια, καὶ ὅπως μακρῶν καὶ ποικίλων πολέ-
μων εἶσιν ἀθηλά. Ταῦτα δ' οἶμαι καθήσθαι προ-
ετατάχειν ἐγὼ μέχρι καὶ ἐς τὸν τῆς χρεῖας [P. 414]
καιρῶν, ἵνα δυοῖν οὐδέτερον τῶν οὐ συμφερόντων
ἔρωτο γινόμενον· μήτε γὰρ ἐν ἀλλοτρίᾳ τὴν δίκαιαν
ἀπρακτον τρίβοντας εἶναι δαπανᾶν ἑαυτοῦ; ἐν οὐ
καιρῷ, μήτε τοῖς ἡμετέροις θηοῖν ἀγροῖς καὶ τὰς
ἀμπέλους ἐν ἀκαμῇ τοῦ καρποῦ καθεστηκυίας ἀπα-
ζοντας διαφθεῖρειν· οἷα φιλεῖ τοῖς στρατηγείοις
συμβαίνειν ὡς τὰ πολλὰ διὰ τὴν δημοτικὴν ἀναρ-
χίαν. Ἡ γὰρ τῶν τοιούτων φθορὰ τοῖς μὲν ἔχουσι
ἀρπάξουσι μικρὰ πολλάκις ἢ οὐδὲν ὄνησεν, ἀλλ' ὡς

Χεῖλα μὲν τ' ἐδίην', ὑπερῶν δ' οὐκ ἐδίηεν (96).

ταῦτ' οὐν ἐμοὶ μὲν, στρατιωτικαῖς ἐμπειρίαις συν-
τεθραμμένῳ, προεῖδέναι ἔπεισι· σοὶ δ' οὐ. Αἰδῶσαι
μὲν ἐν τοῖς παρέργοις τὴν ὄλην ἰσχὺν περιγίνεσθαι
δαπανῶντι· τελευτᾶν εἰς ἀμηχανίαν, καὶ τὴν τῶν
χρημάτων ἀπειρίαν κενοῦν εἰς πράξεις κακοπρα-
γούσας, δι' ἀπειρίαν τοῦ στρατηγεῖν, ἐμοὶ δ' ἐμ-
πειρίαις συντεθραμμένῳ στρατηγικαῖς τὴν τῶν
χρημάτων ἐνδείαν πράξεων εὐπορίαν ποιῆσθαι χρη-
σιῶν καὶ πλοῦτον κατορθωμάτων τὸ τέλος ἐνδει-
κνυσθαι. Τούτων δ' οὕτως ἔχόντων, εἴηται δὴ σοι
λοιπὸν τὸ τοῦ μύθου. Εἰ μὲν γὰρ ἀπιδὼν πρὸς τὸ
τῆς δαπάνης πολύχουν μὲν, ἀνόνητον δὲ, καὶ ἄρα
πρὸς τοὺς ἐπίπντας ἐκ τῶν πολέμων κινδύνους, πα-
λινδρομεῖν τὴν ταχίστην ἐθελήσας ἐς Βυζάντιον

(95) Ἄ πάντα σε cod. Vatican. Boivin.

(96) Homer. Iliad. xxii, 495.

εἰσθεῖς, συμπήψω δι' ἀπογνώσιν τῆ ἀνάγκῃ χρησά-
μενος, μακρὸν μὲν ὀφλήσεις τὸν γέλωτα· αἰσχρὸν
γάρ φασιν Ὀμηρίδαι,

Θηρόν τε μέναι κενεὸν τε νέεσθαι (97).

καὶ πρὸς γε ζημιώσῃ τὰς πόλεις, ἃς ἱπῶν αὐτὸς
ἀπρηγῆτι καθίξαιεν ἐλπίζω. Εἰ δὲ τὸ μὴ τοιοῦτος πε-
ριπεπτωμένοιαι κινδύνους ἁμοῦ καὶ ὀνειδεσι φυλαττό-
μενος παραμένειν ἔτι φιλονεικοῦς, οὐκ ἂν φθάνοις
μετὰ τοῦ γέλωτα ὄρλαιν μακρὸν καὶ τὴν κεφαλὴν
ἀραιρούμενος, καὶ βιαίως οὕτως ἀπορῆγγυὸς τὴν
ψυχὴν, ἱπαιδὴν κυκλωθεῖσα ἡ πόλις, τὸ σὺν νῦν ὀρ-
μητήριον, ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης μετὰ πολλῶν
ἐπὶ ὄντος ἑμοῦ τῶν δυνάμεων, ἐπὶ τὸν αἴτιον τρέψη-
ται σε τὴν ὀργὴν. Μεταπέμφομαι γάρ οὐ Θεσσαλι-
κὴν μόνον ἱππον, καὶ ὅσα ἐκείθεν στρατόπεδα, ἀλλὰ
σοῦ γε εἰνεκα καὶ Περσικὰς ἐξ Ἀσίας δυνάμεις. Σὺ
γὰρ ἦδη τοῦτ' ἐπιπράχεις πρῶτος, καθ' ὁμοφύλων
δ' ἐμὰ Περσικὴν ἐλάσας δύναιμι. Τὸ δ' ἐκ τῶν
ἐμοίων τὸν ἀδικήσαντ' ἀμύνεσθαι, εἰ μὲν ἀνεψύ-
χλητον εἶναι κρινοίς αὐτὸς, ἀδῶς ἔγω, καὶ πρὸς
αἰτιῶν τὴν μαρτυρίαν τοῦ συγκαχωρηκότος λαμβάνω
τῶν βραχαινότων. Εἰ δ' εἰς ἐγκλήματος λόγον
ἀφγεις τοῦ μὲν πράγμα, ὥρα σοι λογίζεσθαι, πηλι-
κῶν καὶ ὅσων τῶν ἐγκλημάτων ὑπεύθυνον σὺ σαυ-
τὸν ἐπιπράχεις ἑθελοντής, κατὰ τε [P. 415] μηδὲν
ἀδικούντος ὅπλα τοσαῦτα κινῶν ἀσεβῶν ἀναμῆξ καὶ
ὁμοφύλων, καὶ πίντων ἀφειδῶν χρημάτων, καὶ πα-
σιν Ῥωμαίων γῆν διαφθεῖρων, καὶ νεὼς καθαιρών,
καὶ μισμμάτων ἐμπιπλὰς ἱερὰ, καὶ πολυτρόπων
τίλς θεοίς ἐμπαροιῶν, καὶ πάσης πολιτῶν εὐγενείας
ἐκ μέσου ποιῶν, καὶ πάντα φύρδην ἄνω καὶ κάτω
κυκίων καὶ διαστρέφων· ἵνα τί χένηται; ἵνα σὺ μό-
ναρχος καταστής, μείζουσιν ἢ κατὰ σέ καὶ τὴν τύχην
τὴν σὴν ἐπιβάλλων πράγμασι. Τῆς ἀπονοίας ὥσπερ
ἂν εἰ μηδεὶς τῶν γινομένων ἐπόπτης δίκαιος ἦν, καὶ
πάντα διοικῶν πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλ' ἀκυβέρνητον
εἴχε τὸ πᾶν καὶ πλημμελῆ τὴν φορὰν. Καὶ ταῦτ'
οὐδὲ πρὸς τὰς ἐμὰς φυγὰς καὶ τύχας ἐπιδὼν συν-
έπεισ· ὅτι οὖν εἰς δυσώπησιν ἐδυνήθης λαβεῖν, ὅπως
τοὺς μὲν φίλους, καὶ πολλὰς ὀφειλάντας ἑμοί γε χά-
ριτας, ὡς πολεμίους ἐξώπλισε κατ' ἑμοῦ τὸ μανιώ-
ναι τῆς γνώμης· τοὺς δ' ἔχθρους καὶ δυσμενεῖς,
ὅφ' ὦν μοι προσήκε πάσχειν μᾶλλον κακῶς, φίλους
αἰ τῆς δίκης πλάστιγγας εἰδείξαν ἀκριβεῖς· καὶ ὅν
ὁ ὑμέτερος κλύδων εἰς πυθμένας καθήγεγχε συμφο-
ρῶν, ὑπέρτερον παραδόξως ὁμῶν ἐπαπράξει θεός.
Καὶ νῦν, ὡς ὄρας, ἑμοὶ μὲν ἐξουρίας ἀπαντὰ γε
χωρεῖ, καὶ χωρήσει ξὺν γε θεῷ. Σὺ δ' ὅλους ἀνη-
λωκῶς χρημάτων σωροῦς, τῶν τ' ἐμῶν δηλαδὴ μεθ'
ὅσα τοῖς βασιλεῦσι ἐνήν προταπειοίς καὶ ὅσα πᾶσιν
εὐγενέσι ταμιευόμενα πίκραχας ἀρπαγμα ληστρι-
κῶν, οὐδὲν πλεον κατορθοῖς, ἢ τὸν Πηνελόπης ὑφαί-
κεις ἰστόν· ὅν πανημέριον ὑφαινούμενον τὸ σκότος
ἔφλωσε τῆς κατόπιν νυκτός. Δῆλον οὖν ἂν ἵντεῦθεν
εἴη καὶ τοῖς μικρὰ φρονούσιν, ὡς ὑμῖν μὲν ἀδικού-

tium reverti quam celerrime volueris, auctorem
præ desperatione secutus necessitatem, maximus
erit de te risus: turpe enim esse Homeridæ di-
citant,

mansisse diu vacuumque reverti.

Ac præterea urbes amissurus es, quas ego obeundo
nullo ut spero labore capturus sum. Si vero, dum
caves ne in illa pericula simul ac probra incidas,
pertinaciter adhuc manseris; non poteris facere,
quin præter risum de te multum capite etiam ple-
ctaris animamque ita violento fato effundas; tum
videlicet cum urbs, tuum nunc perflugium, undique
circumsessa, urgente me magnis cum copiis terra
ac mari, in te, qui malorum auctor fueris, iram
omnem vertet. Arcessam nempe non Thessalicum
modo equitatum, et quidquid illinc copiarum est;
sed tui quidem causa et Persicæ ex Asia vires.
Jam enim tu commisisti id primus, qui Persicam
manum mei causa in cives immisisti. Injuriam
autem simili facto ulcisci, culpa **665** vacare ipso
si iudicas, innocens certe ego, et concessæ veniæ
testimonium accipio ab ipsis obtrektoribus. Quod
si factum illud meum in crimen adducas, jam tibi
cogitandum est, quot et quantis criminibus te
obnoxium ultro feceris, cum tot in me innocen-
tæ infidelium promiscue ac civium arma mo-
visti, cum nulli sumptui pepercisti, cum totam
Romanorum ditionem vastavisti, templa evertisti,
sacra omni scelere violasti, cum in divina multi-
fariam et petulantissime bacchatus es, cum omnis
nobilitatis venerandam canitiem de medio sustu-
listi, cum omnia nullo discrimine sursum deorsum
miscuisti atque invertisti; quo consilio? nimirum
ut tu solus rerum potirere, maiora te ac tua con-
ditione affectans. Proh dementia! quasi nullus
foret arbiter justus, a quo aspiceretur quodcumque
sit, a quo omnia quam optime administrarentur;
sed universa nullo rectore, nulla lege irent. Ac
ne quidem ad mea exsilia measque calamitates cum
respiceres, erudiri ad verecundiam potuisti, co-
gitando quomodo eos quidem, qui mihi amici
erant ac plurimum mihi debebant, animi sui furor
in me tanquam hostes armaverit: inimicos autem,
et eos, a quibus lædi me æquius erat, anicos
mihi divinæ justitiæ lances veros ac certos proba-
verint; et quem vester ille æstus in profundos
calamitatum fluctus merserat. cum Deus præter
omnem opinionem vobis altiozem effecerit. Et
nunc, ut vides, mihi quidem omnia statu prospero
eunt, et porro ibunt Deo juvante. Tu **666** vero
consumptis pecuniarum acervis, mearum nempe,
præter id omne quod principum ærariis inerat et
quidquid apud nobiles omnes repositum latronibus
rapiendum dedisti, nihil aliud nisi Penelopes telam
texuisti, quam tota die elaboratam sequentis no-
ctis umbra retexebat. Patet itaque inde cuius

Variorum notæ

(97) Homer. *Iliad.* II. ΒΟΙΥΙΛΙΝ.

etiam invidiosis ingenii homini, minime Deum A
 velle adesse vobis injuriam facientibus; mihi au-
 tem, qui injuria affectus sum, adfuturum esse
 maxime. Et tamen cum oporteat vos, divinam in-
 dignationem reveritis, furorem animi impotentem
 reprimere, nibilo magis vobis venit in mentem,
 tandem ut aliquando quiescatis. At nisi statim ipse
 fugitivus abeas, si te sinistra aliquis genius, te-
 cum habitans, ad septimam usque diem durare et
 manere hic cogat, videbis sane graviora multo di-
 ctis facta. »

III. Hæc locutus legatōs dimisit. Ipse parari na-
 viculam et rhodæ impositam clanculum alia de
 parte in mare deportari curavit, quod Berrhæza
 distat centum et sexaginta stadiis : atque ita misit
 legatōs, Lydiæ satrapam Anurium arcessituros. B
 Erat autem ferme illud tempus, quo Canis oritur.

σιν ημιστά συλλαμβάνειν εθελαι το θελον· ἀδικου-
 μένων δ' ερωγε και μάλα μάλιστα. Και δέον υμᾶς,
 ἀφοσιουμένους την εκ θεου νέμειν, το τῆς όργῆς
 ἐπίσχειν ἀταμειτων, υμῖν δ' ημεμῖν οὐκ εις μῆ-
 ρην οὐδ' ὄψῃ τῶν χρόνων ερχεται. Ὅμως ει μη εν
 τῷ αὐτίκα φεύγειν αὐτὸς οίχησθ, κακοδομιονία δε
 τις συνείσως κατά χῶρον ἀχρι και εἰς ἐβδόμην
 ἡμέραν διακαρτερεῖν ἀναγκάσει εργα λόγων εἴφει
 πολλῶ κραταιότερα.

Γ'. Ταῦτ' εἰπὼν τοὺς μὲν πρέσβεις ἀφῆκε τριπεί-
 εσθαι· αὐτὸς δ' ἀνάτιον κατεσκευασὼς λάβρα δι'
 ἀμάξης καθήνευξαν ἀλλαχόθεν εις θάλατταν, στα-
 δίους Βερρόλας διέχουσιν ἐξήκοντα και ἑκατὴν, δι'
 οὗ την καλύτεσαν ἀπεστάλκει πρεσβεῖαν τὴν τῆς
 Λυδίας σατράπην Ἀμοῦρ. Και ἦν ὁ καιρὸς τῆνικαῦτα
 παρὰ τὰς τοῦ Κυνοῦ ἐπιτολάς.

CAPUT IX.

*Apocauci responsum; cujus duæ partes: prima, de mendacii crimine; altera, de arcessitis Barbaris. Ejus
 viri mos perversus. Ut tentata per exercitum urbe Berrhæza, ipse Thessalonica manserit: arrogans idem
 et timidus. Sagittarium summittit, qui Cantacuzenum noctu occidat. Sagittarius ter frustra rem aggres-
 sus veniam petiit ac dimittitur. Apocaucus pericula impendentia celeri fuga prævertitur, insciis Thessalo-
 nicensisibus. Persæ apud eos relicti fœde et impune grassantur.*

I. Reversis Berrhæza legatis, Apocaucus, ubi
 renuntiata audivit : « Ego vero, inquit, nunquam
 hoc dederim degenoris animi esse. ac non omnino
 dignum eo, qui exercitibus præsit, mentiri ali-
 quando. Quin illud pernecessarium esse dixerim,
 et omnium quidem maxime imperatori. Cum enim
 duæ res sint, veritas et mendacium, unum ex C
 utraque re emolumentum 667 percipit impera-
 tor, prout videt in hanc vel illam partem neces-
 sitate impellente inclinare utilitatem. Ac philoso-
 phorum quidem, et eorum qui vitæ societati non
 omnino student, proprium fuerit linguam ab omnī
 mendacio alienam et sinceram servare, cum nulla
 sit iis vitæ cura, quæ ut recedat a veritate per-
 suadeat. At il quibus, si vera dicant, metus est,
 ne universas civitates ac totos exercitus perdant,
 mentientibus autem spes est integram omnium
 salutem vindicandi, quo non illi amentix perve-
 niant, si perniciosam veritatem utili mendacio
 priorem habeant? Enimvero ego centies maluerim,
 si possim, mentiendo servare et urbes et exer-
 citus, quam servata veritate omnia sponte pes-
 sumdare. Cum enim re et su tantia careat men-
 dacium, hoc qui utatur, eum necesse est, quando
 utitur, nihil aliud nisi id ægera, ut substantia
 veritatis silentio quodam ac parcior usu pre-
 niatur; quemadmodum in suppellectili, quæ sum-
 ptuosissima sunt ac pretiosissima, ea a dominis
 nunc absconduntur, quia ita expedit; nunc homi-

[P. 416] A'. Ἐπιανίδιον δὲ τῶν πρέσβων ἐκ
 Βερρόλας, Ἀπόκαυκος διακηκῶς, « Ἐγὼ δ' οὐκ ἄν
 ποθ' ὁμολογήσαιμι νόθον εἶναι και μὴ πάνυ προση-
 κον τοῖς στρατηγεῖν αἰρουμένοις (ἐφη) τὸ ψεύδεσθαι,
 ὅτι μὴ και μάλιστὰ φισιν ἀπάντων εἶναι τῶν ἀναγ-
 καιοτάτων. Δυσὶν γὰρ ὄντοι· πραγμάτοι, ἀληθεῖαι;
 και ψεύδους, ἐν ἐξ ἀμφοτέρων πορίζεται κέρδος ὁ
 στρατηγὸς (98), καθ' ὅπτερον ἴδη συνωθοῦσαν τὴν
 συμφέρον τὴν τῆς χρείας ἀνάγκην. Φιλοσόφους γὰρ
 και ὄσους τὸ μὴ πάντη τοῦ βίου κοινωνικὸν πραγ-
 ματεύεται ἴδιον ἂν εἴη τὸ ψεύδους παντὸς ἀμικτεῖν
 τε και ἀδαφῆ τὴν γλώτταν τηρεῖν, εἰς οὐδεμίαν
 πρόσσει βίου φροντίς, παρενηχῆσαι τῆς ἀληθείας
 παῖθουσα. Οἱς δ' ἀληθεύσασαι μὲν ἐνίοτε διακινδυνεύου-
 ται πόλεις; αὐτάνθρωπος και στρατόπεδα πάντ' ἀπολέ-
 σθαι, ψευσαμένοις δ' ἄλην ἀκραίφνη χάριςσθαι
 σωτηριαν· ποῦ οὐκ ἂν ἀτοπίας ἐλαῦνοι, πρὸ τοῦ
 συμμέροντος; ψεύδους αἰρείσθαι τὸ τὰ ἔσχατα βλέ-
 πον τῆς ἀληθείας; Ἐγὼ γὰρ μυριάκις ἂν ἐλοιμην,
 εἰδὼν μετὰ τοῦ ψεύδεσθαι, ὥζειν και πόλεις ὁμοῦ
 και στρατόπεδα, τοῦ γε ξὺν τῇ ἀληθείᾳ πρὸς; βᾶ-
 θρον ἀπωλείας ἐλαῦνειν ἀπανθ' ἐκῶν. Ἄνυποστάτου
 γὰρ ὄντος και ἀνοουσιου τοῦ ψεύδους, ἀνάγκη τὸν
 τοῦτ' ἠρώμενον, ὅποτε χρῶτο, μηδὲν ἄλλο γε δρᾶν,
 ἢ σωτηρὴν τινα και φειδῶ τῆς ἀληθοῦς οὐσίας πραγ-
 ματεύεσθαι· καθάπερ δῆπου και ὄσα τῶν κειμηλίων
 πολυτελέστερά τε και τιμιώτερα τοῖς ἔχουσι νῦν μὲν
 καλύπτεται τοῦ συμφέροντος εἶνεκα, νῦν δ' ὥσπερ
 ἀνακαλυπτήρια θύειν (99) τοῖς τῶν ἀνθρώπων ὄφ-

Variorum notæ.

(98) Τοῦ γὰρ αὐτοῦ γλιγόμαθα οἱ τε ψεύδόμενοι
 και οἱ τῇ ἀληθείᾳ διαχρωώμενοι. Οἱ μὲν γε ψεύδου-
 ται τό:ε, ἐπὶ τὸ μέλλωσι τοῖσι ψεύδεσι παῖσαντες
 κερδέσθαι· οἱ δ' ἀληθίζονται τι, ἵνα τῇ ἀληθείᾳ
 ἐπισπάσωνται κέρδος, etc. Darius apud Herodotum
 ju Thalía. Boivin.

(99) Scilicet, qui sponsa sive nova nuptia faciē re-
 lecta produit. Vide Hesych., Pollucem, et alios. DU-
 CANG.—Nūn δ' ὥσπερ ἀνακαλυπτήρια θύειν etc. Sen-
 sium expressi; verba non reddidi. Ἄνα αλυπτήρια
 θύειν hoc loco idem est atque ἀνακαλύπτειν.

θαλοῖς τὸν ἴσον ἔξεστι τρέπον. Ὅσοι οὐ δικαίως ὁ Καντακουζηνὸς τὴν γραφὴν ἐμολογεῖται ψεύδου, ὡς γε οἶμαι, προστριβεται, τοῦ λυσίτελου ὡς μάλιστα ποσειμένω τὴν πρόνοιαν. Ἐγὼ γὰρ ἐλάττωμα ἂν ἠγησάμην εἰ μὴ τοιοῦτος εἴην· κάκεινω δ' αὖ, εἰ στρατηγὸς ποιεῖν ἐβούλετο πρᾶγμα, τότε ἔν με λαιδορεῖν ἐχρῆν, ὅτε μὴ οὕτω τοῖς ἀνά χειρας ἑώρα με πράγμασι προσιόντα. Ἐμὲ δ' ἐκείνο μάλιστα πίντων ἐκαίρει θαυμάζειν ἐκείνου, πῶς ταῦτ' ἐπαίγεται δρᾶν, [P. 417] οἷς ὀνειδίζων ἐκτόπως ἐμολαιδορεῖται, τὴν βαρβαρικὴν φημι καὶ ἀλλόφυλον συμμαχίαν. Εἰ γὰρ ἐν ἀλλοτρίοις πταίσμασιν ἰδίαν ἀσφάλειαν ἐγκωμίων αὐτὸς ἐπορίσαστο καὶ τῷ ὄντι τὰ μοι πεπραγμένα μιμήσῃ, ποθεῖν οὐκ ἐχρῆν, οὐδὲ μιμῆσθαι. Τὸ γὰρ μιμῆσθαι φιλοῦντός ἐστιν, οὐ μισοῦντός, καὶ θαυμάζοντος μᾶλλον ἢ φέγοντος. Οὐδεὶς γὰρ ἀμισεῖ δρᾶν ἐκ φύχης ἐπαίγεται, τοῦ βιαζομένου παντός ἐκ ποδῶν ἰσταμένου. Εἰ δὲ γλώττη μὲν λαιδορεῖται τούτοις οἷς ἐμὲ πρᾶττοντα βιάται, ἔργοις δ' οὐκ ὅπως οὐκ ἀποσπαύδει τὴν μίμησιν, ἀλλὰ καὶ προσεπιθαψιλεύεται, δῆλον ὡς οὐκ οὐκ ἐπιθῶν λαιδορεῖται, ἀλλ' ὅτι μὴ πρῶτος αὐτὸς ἐπεπράχει δυσχεραίνει· ὥστε δυοῖν ὁπότερον καθ' ἑτέρου ψηφισθεῖ, καὶ θατέρω τοῦτο δικαίως ἀκολούθησῃ, καὶ ὁμολογῶ ἀμφοτέροις ἢ τὰ τῆς ἐπιτιμῆσαι· ἢ τὰ τῆς συγγνώμης ἐφ' ὁμοίους τοῖς πράγμασιν ἔχεται. »

Β. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ταῦτ' ἔλεξε, σφόδρὰ τῆς ἐκείνου καταφουδόμενος φύσεως, καὶ πιθανότητι γλώττης τὴν τῶν πραγμάτων ὑποκλέπται ἀλήθειαν. Ἔθος γὰρ αὐτῷ διηγεῖσθαι τοῦτο, καὶ πολλάκις τούτω περιφανῶς ἐνεκαλλωπίετο, ἕτερα μὲν τῇ γλώττη προφέρειν, ἕτερα δ' ἐν τῇ διανοίᾳ καλύπτειν, καὶ μαχομένην δεικνύειν τῇ γλώττῃ τῶν λογισμῶν τὴν μελέτην. Πολλὰ μὲν οὖν κἀνταῦθα τῇ γλώττῃ θρασυφώνως τοῖς ἔργοις ἠλέγγετο. Αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ θεοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ παρέμεινε· τὴν δὲ στρατιάν τῶν ἐπισήμων ἐν παραδοῦς ἐπὶ Βιβρότιαν ἐπεμφε, παραγγελλίας ἔχει τριῶν ἐκεῖ παραδειξιντας ἑαυτοῦς ἡμερῶν τὴν ταχίστην ἐπανίεσαι. Οὐ γὰρ δρᾶσοντάς τι γενναῖον σφᾶς ἐπεπόμφει· τῶν γὰρ ἀμυχανῶν ἐν ἐλόχει τοῦτ' αὐτῷ· ἀλλ' ἴσον μὴ φωραθῆναι τὴν τούτου δειλίαν τοῖς πλείστοις. Τοῦ γὰρ τοῦ θράσους ἀνδρὶ καὶ τῷ λῆμνι πολεμικῇ συνοικεῖν οὐδαμῇ δυναμένω, πῶς ἂν αὐτὸς, μακρὸν μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ θράσος ἔχων, μακροτέρων δ' ἐν τῇ ψυχῇ τὴν δειλίαν γεγυμνωμένους ἔξιδεσιν ἢ αὐτὸς ποδ' ὁμιλήσειεν, ἢ κείσειεν ἄλλους; θάττον μεντὰν τοῦ σώματος ἀπαθρήγγυμένην θεάσαιτο τὴν ψυχὴν, ἢ ἀπαθρήγγυμένου πολέμου πάταγον ὄψλων ἀκούσειεν.

Γ. Ἐπεὶ τοίνυν πεπρόρησασμένη μάχῃ τὸν πολέμιον οὐκ ἐνῆν κατεργάσασθαι, πρὸς τὰς ἐν κρυφῇ

num oculis, velut novæ nuptæposito flammeolo, possunt eandem ob causam spectanda offerri. Non juste itaque Cantacuzenus crimen mihi mendacii (ut quidem puto) inurit : mihi inquam, qui utilitatis potissimam rationem habeo. Imo ego me minoris æstimandum putarem, si ejusmodi non essem. Iste autem, si id quod imperatoris erat facere voluisset, tunc mihi debuit convitiari, cum videbat me non aggredi ea quæ exsequi tam facile et promptum esset. Jam vero cum ut mirer hoc maxime inducor, quod ea facere molitur, quæ mihi ut probra insolenter objicit : armorum dico cum Barbaris et alienigenis societatem. Nam si in alienis ruinis laudum suarum stabilitatem collocavit, et revera odio illi sunt ea quæ gessi, affectare atque imitari haud oportebat. Imitari quippe amantis est, non aversantis, et ejus magis qui admiretur, quam ejus qui vituperet. Nemo enim quas res odit, eas vere et ex animo, cum omnis vis abest, facere studet. Quod si ea, quæ per me fieri videt, lingua quidem ille criminatur, re autem ipsa non solum non abhorret ab imitando, sed et insuper cumulum addit : evidens est eum, non quia oderit, criminari, sed quia primus haud fecerit, ideo moleste ferre. Utracunque igitur in unum e nobis lex lata fuerit, ea in alterum etiam merito cadat necesse est, et ex similibus factis similem utrinque consequi reprehensionem aut veniam. »

II. Hæc sunt, quæ ille dixit, de sua indole admodum mentiens, ac sermonis probabilitate rerum veritatem obscurans. Mos enim hic illi perpetuus fuit : coque se palam sæpe tanquam ornamento aliquo venditavit, quod aliud ore propuntaret, aliud in animo occultum haberet, et pugnare cum lingua consilia ejus et cogitationes appareret. Multam igitur tum quoque audaciam verbis professus factis redarguebatur. Nam ipse quidem Thessaloniciæ mansit præ metu : exercitum autem uni ex primoribus commissam Berrhæam misit, præcepitque, postquam se illic per tres dies ostentassent, ut redirent quam celerrime. Non enim ut aliquid præclari facerent, eos miserat ; qui nullo modo fieri id posse existimabat ; sed ut ne a plerisque timiditas ejus deprehenderetur. Enimvero si nulla esse potest arrogantie cum fortitudine et bellica magnanimitate societas ; quomodo ille, cui tantum in lingua arrogantia erat, in animo autem timiditatis multo plus, nudatis ensibus aut ipse interfuisset, aut aliis ut intressent persuasisset ? Citius profecto erumpentem corpore animam vidisset, quam in belli conflictu sonitum audiisset armorum.

III. Quia igitur aperto Marte hostem profligare haud poterat, ad suas illas denovo occultas artes

Variorum notæ.

Proprie dicitur de novis nuptis, quæ quo die flammeolum ponebant, dona a marito et ab amicis ma-

riti accipiebant, dicta idcirco ἀνακλυπτῆρα. Botvin.

et obscuros dolos respexit. Et cum audivisset imperatoris domum juxta muros sitam in urbe esse, eaque solitum illum regredi circa medias noctes solum, ac plerumque incustoditum, ut circumspiceret e propugnaculis, exploraretque, num extrinsecus hostium copiae ingruerent; et qua vigilantia urbem intus custodirent sive ii qui per urbem mediam armati obambulabant et vias circummibant, sive ii qui turrim quamlibet aut turriculam sortiti, crebris clamoribus sese mutuo compellantes, nocturna intervalla metiebantur; magna mercede quemdam conduxit ex iis qui singularem habent ad tractandum arcum dexteritatem, et **670** cum Derrhœam clanculum misit, præcepitque, ut cum domo egressurus esset noctu imperator, ei mortiferum vulnus infligeret; ac statim propugnaculis lapsus per funem ad castra illæsus ac salvus sese reciperet. Cum itaque advenisset hora, atque imperator solitam juxta mœnia ambulationem repeteret, ter statim sagittarius arcum telendit; ter sensit in jaculando sego aberrasse se, cum illico manus quasi quodam torpore obriguisset telumque in terram velut mortuum projecisset. Ferunt autem cum tertio experiretur, ruptum arcus nervum; stupore deinde ac metu correptum hominem ad imperatorem primo mane accessisse, dolumque ei cum magna animi commotione patefecisse, et quod acciderat in tendendo arcu prodigium. Ipse itaque impetrata venia abiit.

IV. Apocaucus vero, cum videret non continuo adesse sibi auxiliares a Triballis copias, paulatim ad desperationem animo vergebat. Verebatur enim, ne statim imperator accitis Thessalorum armis in extremum discrimen adluceret ipsius exercitum. Non multis itaque post diebus castra moveri jussit, tum ob alia, tum maxime quia recens ad omnes fama pervenerat, infestissimum nuntians Persicæ classis adventum, quem ille pejus letho extimescebat. Perpaucis igitur et ipso diebus Thessalonica consumptis, pauculis cum navibus, et illis quidem expeditissimis, in altum delatus abiit. Etenim suspicatus erat, optima certe conjectura, **671** si semel timere eum ac fugam meditari sensissent ii qui in urbe erant, duorum alterum eventurum esse: aut enim ipsum a Thessalonicensibus retentum iri, propulsatorem ac participem futurum imminentis obsidionis, aut cum eo coactum iri migrare tum omnes triremes, tum illam Persarum classem, quæ ipsum secuta erat eodem consilio: quod quidem malorum omnium gravissimum ducebat sibi, et maxime periculum plenum. Nam et multitudo in fuga impedimentum est non mediocre, et præterea classem externam secum habere cum aliam classem fugeret, sibi quidem inimicam, amicam autem ei quam

συνήθει; αὐτοῖς ἔδρασε μηχανὰς καὶ τοὺς λαθραίους δόλου. Καπειδὴ γὰρ ἠκηχόει τὴν βασιλείω; οἰκίαν εἶναι παρὰ τὸ τεῖχος τῆς πόλεω; ἔνδο; ἀφ' ἧ; ἐξιδόντα τὸν βασιλεῖα περὶ μέσας που νύκτας μεμονωμένον τε καὶ ὄφουλακτον ὡ; τὰ κολλὰ περισκοπεῖν ἐκ τῶν ἐπάλλεων, εἰ ἐπίουεν ἐξῶθεν αἱ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεις [P. 418] καὶ ὅπως ἀν ἐργηγόρσεω; ἔχουεν αἱ τὴν πόλιν ἐνδοθεν προουρῶντες, ὅσοι τε τὰς κατὰ μέσων τὴν πόλιν ἐνοπλοὶ περιήσαν ἀγυιά; καὶ ὅσοι πάντα πύργων καὶ πᾶν ἡμιπύργιον διαλαγχάνοντες φωνά; ἀλλεπαλλήλοισ; τὰ νοκτερινὰ περιμετροῦντο διαστήματα· πολλοῦ τινος ἐπρίατο μισθοῦ (1) τῶν εὐφωῶ; ἔχόντων τῆ; τοξικῆ; ἀσκήσεω; ἕνα τινὰ, καὶ τοῦτον εἰς Βέρροίαν πέμψας κατὰ τὸ λεληθὸ; παρηγγεῖλε νύκτωρ ἐξιδόντα τῆ; οἰκίαι; τὸν βασιλεῖα κενήριαν βαλεῖν ἐκ τοῦ τεῖχου; καὶ παραχρηῖμα σχοίνω; διὰ τῶν ἐπάλλεων διεκπερόντα πρὸ; τὸ στρατόπεδον ἀπαθῆ τὴν σωτηρίαν ποιῆσασθαι. Τῆ; τοίνυν ὥρα; ἐληλυθούαι; ἐν ἧ; τὸν βασιλεῖα τῷ εἰωθῶτι χρῆσθαι γέγονε περιπάτω; παρὰ τὸ τεῖχος τῆ; πόλεω; τρὶ; μὲν εὐθὺ; τὸ τοξότῃ; ἐκείνω; ἐτελεστο τὸ τόξον· τρὶ; δ' ἀτυχῶν περὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ βέλου; ἠσθάνετο, νάρκη; οἰοεῖ τινος ἐμπεδούτῃ; παραχρηῖμα τὴν χεῖρα καὶ κατὰ γῆ; νεκρὸν τὸ βέλος ριπτούσῃ;. Τῆ; μέντοι τοῦ τόξου νευροῦ; ἐν τῇ τρίτῃ βαγείσῃ; κείρῃ;, ἐκπλήξει καὶ δεῖε ληφθέντα τὸν ἀνθρωποκῶ;μα ἐπ' προσεῖνα; τε τῷ βασιλεῖ καὶ τὸν τε δόλον ἐξαγγεῖλαι περπαθῶ; καὶ ὃ περὶ τὴν τάσιν τοῦ τόξου συμπέπιωκε τίτρα;. Αὐτῶ; μὲν οὖν συγγνώμη; τυχῶν ἐπορεύετο.

Δ'. Ὁ δ' Ἀπίκαυκος, ὄρων οὐ ταχέϊαν ἰούσαν τὴν ἐκ τῶν Τριβαλλῶν αὐτῷ σύμμαχον δύναμιν, ἠρέμα πρὸ; ἀπογνώσει; ἐχώρει τῇ γνώμῃ. Ἐδεδίει γάρ, μὴ αἰφνίδιον ὁ βασιλεὺ; τὰ Θεσσαλικὰ μεταπεμφόμενος ὄπλα πρὸ; τοῦ; ἐσχάτου; ὡτῆ; κινδύνου; αὐτοῦ τὰ στρατεύματα. Οὐ μετὰ πολλὰ; οὖν ἐκείθεν τὰς ἡμέρα; ἀνασεγγυῶσιν ἐκέλευε τὰ τε ἄλλα καὶ μάλιστα' ὅτι καὶ φῆμὴ πάντας ἀρτι ἐκπορεύετο, τὴν τοῦ Περσικοῦ στόλου βασιλεῖα; διαγγέλλουσα ἔφοδον, ἣν καὶ παντῶ; ἐνόμῃ; θανάτου; φοβερωτέραν. Διὰ καὶ κομίδῃ; βραχείαι; τῇ Θεσσαλονικῇ ἐνδιατετριφῶ; καὶ αὐτῶ; ἡμέρα; ψηχτο οὖν ὀλίγα; ναυσὶν ἀποκλεισθαι; καὶ ταῦτα; ταχυαναυτοῦσαι; ὡ; μάλιστα;. Ἰπποπεικῶ; γάρ ἦν, καὶ μάλα κατὰ σκοπὸν, ὡ; αἰσθησεω; γενομένη; ἀνὰ τὴν πόλιν τοῦ φόδου τε καὶ τῆ; γε τοῦ δρασμοῦ μελέτῃ;, δυοῖν ἐψεται θάτερον· ἢ γὰρ καθέξειν αὐτὸν τοῦ; Θεσσαλονικίαι; ἐπίκουρόν τε καὶ κοινόνδ; τῆ; προσδοκωμένη; πολιορκεί; ἢ βιάσασθαι συνασπείειν αὐτῷ τὰ; τε τριήροι; πάσας καὶ ἄμα τὴν οὖν γε αὐτῷ ναυστολήσασαν Περσικὴν δύναμιν μετ' ὁμοίαι; τῆ; γνώμη;. ὁ μείζον τῶν ἄλλων ἐνόμῃ; εἶναι καχῶν ἑαυτῷ, καὶ κινδύνων μείζονων μαστόν. Τὸ τε γὰρ πλήθος ἐν ταῖ; φυγαῖ; ἐμπόδιον οὐ μικρόν· καὶ πρὸ; γε τὸ δύναμιν ἄλλοφυλον ἐπομένην ἔχειν, φεύγοντα δύναμιν ἄλλη, ἐχθρὸν μὲν αὐτῷ, φίλην δὲ καὶ ὁμόφυλον ταῖ; ἐπο-

Variorum notæ.

(1) Rem narrat Cantacuzen. lib. III, cap. 61, a quo is Alusianus appellatur. DUCANGE.

μνάεις αὐτῶ [P. 419] Περσικαῖς ταύταις ναυσίν, ἅσπερ ἂν εἴ τις τὸν ἔξωθεν ἀνασθεῖν τῆς οἰκίας ἐπεγόμενος· ἐμπρησμὸν ἔνδοθεν ἐκὼν αὐτὴν ὀφῆπτεν αὐτὸς, σπουδαιότεραν τινὰ τὴν ἐκκουρίαν οὕτως πως τάλλοτριψυρι μηχανώμενος. Ταῦτ' οὖν ἄπαντ' ἐν νῶ συλλαβῶν ὄψετο λάθρα φηρῶν, ὡς ἡμῖν γε δεδηλωται.

Ε'. Ὅσαι μὲν οὖν ἀρπαγαὶ τε (2) καὶ ἀνδραποδισμοὶ τοῖς ἐναπολειφθεῖσιν ἐγένοντο Πέρσαις ἐκεῖ κατὰ τῶν εὐσεβῶν, καὶ ὅσαι κατὰ τῶν ἱερῶν ἀτοπίαι κατὰ τὸ ἀρεϊδῆς ἐτολμῶντο, ῥάδιον οὐκ ἂν εἴη διεξιέναι, βουλομένοις ἐφ' ἑτέρα τρέπειν τοῦ λόγου τὴν δρόμον ἡμῖν. Ἴσασι δ' οὖν οἱ παθόντες, καὶ ὅσοι τῶν φησούτων οὐ μάλα πεφύκασιν ἀδασεῖς ἀποσυλᾶν εἰκασμοῦς καὶ ὧν γε τεθέσθαι ξυμβάλλειν καὶ ἂ μὴ τεθέσθαι.

A secum habebat Persarum classi, atque ejusdem gentis; id quidem illi perinde habebatur, ut si quis festinans arce ædibus æternum incendium eas ipse introrsum sciens ac prudens incenderet, isto videlicet tanquam præsentiori remedio adversus externum ignem excogitato. Hæc igitur ille omnia animo complexus clam, ut diximus, aufugit.

V. At Persæ ibi relicti quantum grassati sint in Christianos, tum diripiendo, tum homines in servitatem redigendo; qua audacia et quam intemperanter sacris illuserint, facile haud fuerit nobis commemorare, orationis nostræ cursum vertere alio volentibus. Norunt certe ii qui passi sunt, et quicumque non ita sunt earum rerum rudes, ut conjecturam de iis capere, atque ex iis quæ viderint ea quæ non viderint colligere haud possint.

CAPUT X.

Classis Persica, duce Amurio, multis navibus tempestate amissa, ad Eubœam primum, deinde prope Thessalonicam appellitur. Persæ prædatum in Triballorum fines exeunt. Cantacuzenus Berthææ urbis cura commissa Manuelli filio, indolis eximia adolescenti, confert se ad Amurium: Thessalonicensium re valde angustæ. Divitum et pauperum studia contraria. Tertia factio, duabus illis pejor. Divites in preditionis crimen vocantur. Pauperes ambitiosi, qui et zelotæ, in illos insurgunt. Plebem infamam sibi adjuvant. Vi, rapinis et cædibus grassantur. Divitum miserrima conditio. Eorundem spes irrita. Amurium urbem vi expugnandam censet. Cantacuzenus, Demetrium martyrem reveritus, mavult deditio-nem exspectare. Soluta obsidione, milites Amuriani alii domum redeunt, alii cum duce Cantacuzenum sequuntur. Quem Amurium partim joco, partim serio reprehendit. Uterque junctis copiis urbes Thraciæ sollicitatum eunt.

Α'. Βραχεῖαι παρήλθον ἡμέραι καὶ ἡ ναυτικὴ τῶν C Περσῶν κατέπλευσε δύναμις (3), ἐς Ἑγγίστα διακοσίων νεῶν ἀναφερομένη τῷ πληρωμα καὶ ναύαρχον ἔχουσα τὸν τῆς Λυδίας σατράπην Ἀμούρ· ὃς οὐκ εἰς τὸ τῶν Θεσσαλονικέων ἐπίγειον κατὰ τὸν στόλον ἀφῆκεν, ἀλλ' ἴδιον αὐτὸς ἐποίησατο ναύσταθμον (4), σταδίου Θεσσαλονίκης ἀπέχον οὐκ ἦστον ἐξήκοντα. Ὅ μὴν τοσαύτας ἔχων τῆς Ἀσίας ἐξέπλευσεν· ἀλλὰ τριπλοσῆσαι μὲν ταῖς πᾶσαις ἀνήχθη· ναυαγία δὲ χρηστάμενος κατὰ τὸν ἀνάπλου (5), ἀγρωτέρων τῶν ἀπαικτιῶν τηνικαῦτα βρουσάντων πνευμάτων, αὐτὸς μὲν σὺν ταῖς εἰρημναῖς ἐκτοπισθεῖς ἄκων εἰς Εὐβοίαν ἐξώκειλε, καὶ ταύταις ἀπ' ἀλλήλων ὡς τὰ πολλὰ διεσχεδασμέναις· αἱ δ' ἄλλαι κατ' ἄλλα μέρη διεσώθησαν τῆς Εὐρώπης, ὅσαι μὴτ' ἐν ταῖς ἀκταῖς συνετρίβησαν, μῆτε κίμασι [P. 420] διαναυμαχῆσαι κατηνέχθησαν αὐτανδροῖ. Βουλευομένου δ' ἐκεῖθεν ἐπὶ συχναῖς ἡμέραις ἐξ Εὐβοίας περὶ διὰ θηταίας ἰέναι ἐς Βέρροϊαν, αὐτόθι τὰς νεῦς καταφλέξαντα πρότερον, ἐβράσιε μὲν ἡ τῶν κυμάτων ὕβρις ὡς· μαλακώτερον δ' ἐξ ἀπογείων προσβαλεῖν ἤρξατο ταῖς ἰστίαις τὸ πνεῦμα. Ὅθεν καὶ ἀρχντες ἐκεῖθεν ἠθροίσθησαν ἐς τὸν δεδηλωκάμεν ναύσταθμον, τῆς Θεσσαλονικέων πόλεως ἀγχιστά.

Β'. Οἱ μὲν οὖν πλείους, τὴν ἱκανὴν ἀπολιπόντες φρουρῆν ταῖς ναυσίν, ἐπὶ λείαν εὐθύς ὤρμησαν, καὶ τὰ πλείω τῶν Τριβαλλῶν ὑπεκινῶτων χωρίων ἐκάκω-

I. Paucis diebus interjectis navales Persarum copiae advectæ sunt, 672 quam proxime ducentarum navium numerum expletes, duce Amurio, Lydiæ satrapa: qui classem suam non ad Thessalonicensem portum appulit, sed propriam sibi ipse stationem paravit, non minus sexaginta stadiis a Thessalonica distantem. Atqui ille cum Asia decederet, non cum eo navium numero, sed cum totis trecentis solverat. Facto autem inter navigandum naufragio, cum asperiores ab Arcto auræ ingruissent, ipse quidem in Eubœam vi abreptus erat cum illis, quas dixi, navibus, iisque maxima ex parte ab invicem dispersis. Aliæ vero ad alias Europæ oras salvæ evaserant, exceptis iis quæ aut in littora illiserant, aut iniquis fluctibus confictæ ipsis cum hominibus demersæ fuerant. Cumque ille multos dies deliberasset, an ex Eubœa per Thessaliam pedestri itinere, navibus ante incensus, Berthææ sibi eundum foret, deseruerat tandem fluctuum insolentia, cœperatque aura clementior velis aspirare a terra. Inde itaque cum solvissent, ad eam, quam diximus, stationem convenerant proxime Thessalonicam.

II. Relicto igitur præsidio, quantum ad custodiendas naves satis erat, ad prædā statim bona pars egressi sunt, et pleraque Triballorum ditōnis

Variorum notæ.

(2) Cantacus. lib. III, cap. 62. Ducang.

(3) Cantacus. lib. III, cap. 63. Ducang.

(4) Ad Clopam, haud procul a Thessalonica. Can-

tacuzen. cap. 63 extremo. Ducang.

(5) Ventis ad Eubœam retentis, ut ait Cantacuzen. cap. 63. Ducang.

loca maxime affixerunt, homines ac pecora ex agris abigentes, atque etiam multis gladium hostilem impune intentantes. Cum autem ibi Persicæ classis **673** dux substitisset, venit ad eum paulo post et imperator Berrhosa egressus, mandata Manuelli filio rerum administratione. Qui cum ætate vix ophebum excederet, nec dum malæ prima lanugine florent, senilem in animo alebat prudentiam, et simul cum patre longinquæ ac subdialis militiæ mala diu perpessus præclaro usu ad imperandi disciplinam exercitatus erat; atque ob id ipsum ei Imperator ac pater illius urbis reginen crediderat, quæ ipsi hactenus fundamentum ac radix fuerat fortunæ in melius mutandæ. Cum itaque inde excessisset Imperator, et circa Thessaloniciæ campos Persici exercitus ducem offendisset, eumque ut par erat salutasset, ambo quid facto opus foret inter se deliberarunt.

ἀγρῶν τῷ τῆς Περιοικῆς δυνάμει ἐντετυχηκῶς ἀγκυρίων ἑμφύω κατὰ σφᾶς ἐβουλεύοντο.

III. Thessalonicenses autem, cum gregibus atque armentis intra muros conclusi, et ipsi rerum necessariorum penuria laborabant, et bestiis deerat, quo alerentur. Quæ cum frequentes quotidie caderent, et teter inde odor aerem corripisset, hinc factum est, ut cum id cives ægre ferrent, aperta seditio oriretur. Quibus enim ruri possessiones erant, iis agros vastari grave erat. Sed et qui pecudum greges, et bonum juga, et iumenta alia quælibet habebant, ii quoque molestia afficiebantur, cum et illarum rerum jacere confusam stragem, et suas de illis spes simul omnes intermori viderent. Quibus autem cœva paupertas inoleverat, **674** angusta re animi acerbis stimulis urgente, ii turbarum et tumultuum novorum cupiditate fervebant, et oculorum malignitatem in divites intendebant, et furorem animi sui gestiebant exercere.

IV. His ita bifariam divisus, etiam tertia quardam factio accessit, plebis colluvies, quæ de jure aut injuria nihil quidquam audit; sed facile tanquam instrumentum a quolibet volente trahitur, quocumque animi præsit pervercia, in perniciem eorum quibus invidetur. Neque enim ejusmodi homines suam libidinem dominam ferre possunt, neque constitutas ab antiquis leges; qui vitam in libris perpetuam habent, atque inde republicas ordinando et pravorum affectuum motus corrigendo hominum felicitati semper consulunt: sed, veluti maris fluctus cuilibet vento sævientis facile obsequentes infelicia navigia ipsis cum hominibus mergunt, sic isti divitum domos fluiditas evertentis hostilem gladium in miserorum caput fixe et impotenter sive ulla ratione incutiunt.

Variorum notæ.

(6) Tamen Cantacuzenus ait se operam tum dedisse, ne quid Crælis provincia detrimenti acciperet. lib. III, cap. 64. BOIVIN.

(7) Cantacuzen. cap. 64, pag. 568. DUCANG.

(8) Cantacuz. ibid. DUCANG.

σαν (6) μάλιστα, ἀνθρώπους καὶ βοσκήματα συναρπάζοντες ἐξ ἀγρῶν, καὶ οἰκίας πυρπολοῦντες, καὶ πολλοὺς τῶν πολέμιον σιδηρῶν καταφέροντες ἀνανταγώνιστον. Τῷ γε μὴν ναύαρχῳ τοῦ στόλου κατὰ ζωρὰν μέιναντι ἤκε μετὰ βραχίυ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ Βερρόλας, τῶν ἐκεῖ πραγμάτων ἐπιτροπὸν (7) τὸν υἱὸν καταλειποῦς Μανουήλ· ὃς ἄρτι καθ' ἡλικίαν τὸν ἐσθρον παραλλάττων, καὶ μήπω μὴδὲ τὸν πρῶτον ἀνθήσας λουλον ἐν ταῖς παρειαῖς, πρᾶστυχεῖν ἐν τῇ ψυχῇ τὴν σύνεσιν ἐβόσκει καὶ ἅμα τῷ πατρὶ πρὸς ταῖς ὑπεροχίαις καὶ ὑκαθροῖς στρατοπεδείαις μακρὰ συγκακοπαθήσας πρὸς λαμπρὴν τῆς στρατηγικῆς ἐμπειρία; γεγύμνασται ἀσκησιν· καὶ δι' αὐτὸ γέ τοι τοῦτ' ἐπὶ τῆς τοιαύτης πόλει; ὁ βασιλεὺς καὶ πατήρ ἐπαπιστεύει καὶ ἐπιτροπὴν, ἣ κρηπίς καὶ βίβλα τῶν αὐτῶν τῆς ἐκ τῶν χειρόνων ἐς τὰς βελτίους τύχας κατέστη μεταβολῆς. Οὕτω τοίνυν ἐλθὼν ἐκ Βερρόλας ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀμφὶ τοὺς τῆς Θεσσαλονικῆς ἡγεμόνι (8), καὶ ἀσπασάμενος τὰ εἰκότα, περὶ τῶν

Γ. Τοῖς γε μὴν Θεσσαλονικεῦσι, τειχῶν ἐντὸς συγκλεισθεῖσι μετὰ τῶν ποιμνίων καὶ βουκόλων, αὐτοῖς τε ἐστενωχωρεῖτο τὰ ἐπιτήδεια καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις χιλὸς οὐκ ἦν· ἃ δὴ καὶ καθ' ἡμέραν ἔλλα ἐπ' ἄλλοις ἐπιπτον, καὶ τὸ ἐντεῦθεν δυσῶδες νοσεῖν παρεσκεύαζε τὸν ἀέρα· ὅφ' ὧν ἀχθόμενοι συνέβαινε στασιάζειν λαμπρῶς τοῖς πολιταῖς. Οἷς μὲν γὰρ κτήσεις (9) ἦσαν ἀγρῶν, ἀχθεσθαι ἐνῆν, τῶν ἀγρῶν δρουμένων· οἷς δ' ἀγέλαι ποιμνίων, καὶ ζεύγη βοῶν, καὶ ὄπσα τῶν ὄχθοφόρων ζώων, ἀνιδεσθαι συνέβαινε καὶ αὐτοῖς, αὐτὰ τε θεωμένοις εἰκῆ φθειρόμενα καὶ ἀθρόας τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐλπιδας θηρασκίαις αὐτῶν. Οἷς δ' ἡλικιωτῆς ἦν ἡ κενία καὶ τὸ κούρον τοῦ βίου· τὸ μὴ βουλόμενον ἰσχυρῶς ἐμάστιζε τῆς ψυχῆς, τοῖς δ' ἐπεισὶ νεωτέρων συνήμαζε ταραχῶν καὶ θορύβων, καὶ κατὰ τῶν πλουσίων ἢ βατκανία (10) τῶν ὀφθαλμῶν ἐτείνετο, καὶ τὸ μανικὸν ἤσκειτο σ; ὄρα τῆς γνώμης.

Δ'. Τοῦτων δ' οὕτως διετηρημένων διεκλή, καὶ τρίτῃ μορτᾷ τις αὐτοῖς ἐπεφύετο συρφετώδης, δικαιοσύνης πέρι [P. 421] καὶ ἀδικίας; οὐδὲν ἐπαλοῦσα, ἀλλ' ἀγομένη βᾶθια καθάπερ ὄπιον τοῖς ἀγειν ἐθέλουσιν, ὅτε τὸ ἀβθαῖος ὑψηγέται τῆς γνώμης, ἐπὶ κινήσει τῶν φονοουμένων. Οὕτε γὰρ αὐτονομία δουλεύειν οἶδεν ὁ δῆμος; οὕτος, οὔτε νόμοις ἀνδρῶν κλάσιων, τὸ ζῆν ἐν ταῖς βίβ)οις ἐχόντων, κἀκείθεν τὰ πολιτικὰ ρυθμιζόντων πράγματα, καὶ τοῖς τῶν ἀτόπων κινήμασι; ἐξέων πρὸς τὸ εὐδαιμον νομοθετούντων ἐκ' ἄλλ', ὡσπερ θαλάττης κύματα κἀσιν ἀγριαίνουσι πνεύματιν εὐχερῶς ὑπέκοντα τὰς δυστυχεῖς καταδύουσι τῶν ἐλκᾶδων αὐτάνδρους, οὕτως οὕτοι τὰς τῶν εὐδαιμόνων οἰκίας ἐκ βᾶθρων ἀνατρέποντες τὸν πολέμιον ἀκρατῶς κατὰ τῆς τῶν ἀθλίων κεφαλῆς ἐπιφέρουσι ξίφος ἀπειδῶς καὶ ξὺν γε λόγῳ οὐδενί.

(9) Cantacuzen. cap. 64. DUCANG.

(10) Ut in divites ac Urbis primores grassandi fuerint Zelotæ, pluribus narrat Cantacuz. lib. III, cap. 64. DUCANG.

Ε. Πεπλασμένης οὖν ἀρτίως εἰς τὸν δῆμον βουλήσας Ἀ φήμης, ὡς τοῖς πλοῦσι καὶ ἀγροῖς καὶ βοσκήμασι βριθοῦσιν ἀνακετάσαι τὰς τῆς πόλεως πύλας κρύφα μελετηθεῖν τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ τὴν ζημίαν οὐ φέρουσιν, εἰς ἀντίπαλον ἔστησαν μοῖραν οἱ πλούτου καὶ δόξης ἐφιέμενοι πένητες, καὶ τὴν ἀνάβρῃσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου μετὰ τῆς μητρὸς ἐπὶ μέσῃ τε διαβρήδην ὕμνων τῆς πόλεως καὶ ἅμα Ζηλωτὰς σφᾶς αὐτοῦς ἐπώνυμαζον (11), ὀνόμασι χριστοῦ τὴν τῆς κακίας ὑπόθεσιν περιπέττοντες, καὶ τὸν δῆμον εἰς συμμαχίαν ἐπάλλον, κερδῶν ἐτοιμῶν ἔλπειν τοὺς σφῶν θυμοὺς παραθῆγοντας.

Γ. Οὕτω δὴ οὖν ὡσπερ βίαιον κατασκήφαντος πνεύματος εἰς τὴν πόλιν, θόρυβος ἀνὰ πάντας δημότας ἐπεχωρίαζεν ἀτακτος, καὶ πάντες ἀθρόοι τῶν οἰκιῶν εὐθὺς ἐξεχόντο, καὶ τῶν ἐξωθεν πολεμίων αὐτοὶ πικρότεροι τοῖς πλουσίοις ἔγιγοντο, ἐν τε ἐν ταῖς οἰκίαις πλοῦτον ἄρπαγμα ληστρικῶν καθιστάμενοι καὶ αὐτῶν ὄσοις ἐνατύγχανον ἀφειδῶς ἀποσφάττοντες, καὶ πολιτικῶν αἱμάτων κρατήρας κενούοντες ἐν ταῖς πλατείαις τῆς πόλεως. Τό γε μὴν ἔκκριτον, καὶ ὅσον τῆς πόλεως ὄψις ὑπῆρχεν, εἰς τοῦτο κακοδαιμονίας ἠλάθη διὰ γε δὴ τὸ τῆς οὐσίας εὐδαιμον. Τούτων δ' οἱ μὲν θανάτου δίκην ἔδοσαν αὐθημερὸν ταῖς τῆς δημοτικῆς παρανομίας ὀρμαῖς· ὧν δ' ἐν ὑποψίαις ἔτι τὸ τῆς τύχης ἔκειτο μέλλον (πλείους δ' εἶναι τῶν ἐαλωκότων συνέπιπεν σφᾶς), τοῦτοις δ' ἐσκυθρωπάκασιν ἐνὶν οἰκουρεῖν, φυλαττομένους ὡς τὰ πολλὰ τὸ γ' ἐν ἀγοραῖς καὶ θεάτροις παρῆρσιάζεσθαι.

Ζ. Καὶ τάχ' ἂν ἐταθνήκεσαν ὑπὸ δέους, εἰ μὴ τινες ἐκ βασιλέως ἐξωθεν ἔλπιδες ἐσπορευόμεναί πως ἀνεβῆνυσόν τε πρὸς τὸ εὐψυχον καὶ τὸ λογιζόμενον τῆ· ψυχῆς πρὸς τὸ νήφον ἀνεκαλοῦντο. Μόνοι γὰρ αὐταὶ μοχθῶντων ἐρωῶντο τέρπουσα τῆνικαῦτα κρητὶς λογισμῶν, καὶ πρὸς γε, [P. 422] φροντίζων εἰς ἀπόγνωσιν ὀλισθαίνειν κινδυνευουσῶν, πρὸς φάναι καὶ τινος ἀπόρων εὐθυμίας ζέφυρος. Εἰ γὰρ καὶ τὸ φεῦδος ὁμόστεγον ἐνίοτε φαίνονται κακτημέναι, ἀλλ' οὖν τοιαῦτά πως εἰδωλοποιεῖν ἐπεφύκεσαν αἱ καὶ κρυσταλοῦσθαι, καθάπερ ἐκ γειτόνων κариουσαι παρήγοροι πιπτούσαις ἐξ ἀθυμίας ψυχαῖς, τὰς τῆς ὀρέξεως φαντασία· συλλήπτορας ἔχουσαι. Ἄλλὰ τὸ μὴ κάσχειν ἐκ διαδοχῆς συνεχῶς τοῖς ταλαιπώροις ἐλείπειτο καὶ παρῆν· τὸ δὲ τῶν ἐλπίδων προμηθῆς· σὰς τις ἦν ἡδονῆς καὶ δικτύοις συναγομένη πνοή· οἱ τὸ μὲν διαβρῆν ἀθρόον ἐνεστι πάντως, τὸ δὲ μένειν ὄλιγόν οὐκ ἐνεστι.

Η. Τῷ μὲν γὰρ τῶν Περσῶν ἡγεμόνι περιστρατοπέδου ἐν ἰδέσκει τὴν πόλιν ἐκ τε γῆς καὶ θαλάσσης, καὶ ὧν τὸ τῆς πολιτοκρίας ἐπάγειν ἐκ τοῦ παραχρημα βίαιον, καὶ μὴ τρεῖδειν ἡσυχῇ καθήμενος τὸν χροῖον, ἔργους ἐνὸν τὰ τῆς μάχης ἐν βραχεὶ κρῖνα-

V. Cum itaque fama recens conficta ad populum manasset, eos qui opibus et agris et re pecuniaria abundant, damnorum impatientes, decrevisse clam urbis portas imperatori Cantacuzeno aperire, ii pauperes, qui opum et gloriae appetentes erant, ex adverso insurrexerunt, et tam Joannis Palaeologi imperatoris quam illius matris nomen in media urbe clare et aperte celebrarunt, iidemque se Zelotas nunciarunt, speciosis 675 nempe nominibus malum propositum velantes, et plebem in auxilium advocarunt, parati emolumentum spe auxilium illius acuentes.

VI. Cum igitur ita in urbem quasi vehemens quidam ventus impetum fecisset, tumultus per omnem civitatem vagabatur inordinatus, et cuncti frequentes domibus statim eiciebantur, saeviebantque isti in divites crudelius quam ipse foris imminens hostis. Nam et opes, quae in domibus essent, latronum more diripiebant, et quoscunque divitem offendissent, eos foelissime jugulabant, et in urbis plateis civilem sanguinem large effuseque hauriebant. Locustissimi certe civium et quoque erant in urbe conspectiores, in ea mala incidere, eo quod bonis abundarent. Ex his porro alii statim popularis insaniae impetu poenas dederunt. Quorum autem adhuc incertum erat quanam futura esset fortuna (et ii quidem deprehensibus plures erant), iis tristitiam vultu praeferebant, domi mandum erat, cavendumque, ne quid in foro aut theatri paulo audacius proloquerentur.

VII. Atque illi praeter metu fortassis exanimati essent, nisi eos spes quaedam foris ab imperatore advenientes ad confidendum erexissent, eorumque iudicium ad sanitatem revocassent. Ex enim sole jucundum videbantur eo tempore laborantis rationis adminiculum: atque hic lenis quasi Zephyrus eorum curas desperationi proximas levabat, et quemdam veluti odorem securitatis spirabat. Etsi enim spes illae videntur aliquando socium habere mendacium, at ea 676 semper illarum vis est, ut istiusmodi imagines offerant et proponant, ac tanquam consolatrices labanti ex desperatione animo adsint de propinquo, speciebus nempe iis quae appetitui insunt adjuvantibus. At interim miseris illis id relinquebatur, id supererat, ut eorum mala quasi per successionem continuarentur. Spes autem illae providentes nihil aliud erant, nisi voluptatis umbra quaedam et ventus coactus in retia: quorum ea est natura, ut statim perfluant omni ex parte, manere autem plena nequeant.

VIII. Etenim Persarum quidem duci placebat, obsideri urbem tam a terra quam a mari, ac totis statim viribus oppugnationi incumbi, nec terti tempus nil agendo: quia, si ageretur, brevi poterat armis decerni: idque eo magis, quod adjatrix Jani

Variorum notae.

(11) Vide Gloss. med. Graecit. in hac voce. ΔΥΣΑΝΟ:

esset externæ obsidionis ea quæ intus accensa erat A
civium scditio. Imperatori autem minime id place-
bat, martyrem colenti Demetrium. Alioqui vero
haud putabat oportere, quantum robore præstaret,
in obsessorum calamitate ostendere, sed seditiosos
illos fame tandem et premente obsidione fractos ex
pacto se atque urbem esse dedituros.

ὥστε τὸν στασιαστὰς τῷ τε λιμῷ καὶ τῇ τῆς πολιορκίας ἀνάγκῃ καθ' ὁμολογίαν παραδώσεν σφέ; τε αὐτοῦς καὶ τὴν πόλιν.

IX Postquam autem triginta diebus illuc elapsis
res ex sententia succedere haud videbantur, reli-
quas quidem vires mari impositas jux barbaras
domum remittit jubetque, ut per maritimam Thra-
ciæ oram renavigent: veritus, ne procedente tem-
pore aliqua necessitas incumberet, adeoque his
opus foret. Delectu autem habito, sex duntaxat B
hominum millia penes se retinuit. Ea 677 secum
ducens imperatorem spe irrita migrantem comita-
tus est, multa in illius superstitiosum avinum joca-
tus, multa etiam incusans, quod nulla eum subissi-
set miseratio illorum, qui in urbe propter eum
extrema paterentur; sed misericordia quedam
parvi momenti repulisset eam, quæ conjunctam
cum utilitate gravem quandam necessitatem affer-
ret: « Ita sit, aiebat ille, « ut in apertam demum
crudelitatem evadat ea quæ nominatur misericor-
dia, ac postquam utilitatis opinionem brevem
attulit, damnum evidenter majus importet. »

X. Inde igitur profecti septimo die Christopoli-
tanas fauces nullo labore pertransierunt: atque
illinc rursus quasi per fœderatum solum euntes C
urbes ea in regione dissidentes sollicitabant. Atque
autumnus quidem interea abiit. Hiems autem ex
co coepit ingenti frigoris stimulos recudere.

οἶαι τὰ τε ἄλλα καὶ μάλιστα ὅτι καὶ σύμμαχον συ-
έβαινε τῇ ἐξωθεν ἤδη γίνεσθαι πολιορκίᾳ καὶ τῇ
ἐνδοθεν ἀναφλεγόμενῃ τῶν οἰκητόρων στέσειν. Τῷ
δὲ βασιλεὶ τοῦτ' οὐδὲ μὴ συνδοῦσαι, τὸν μάρτυρα τι-
μῶντι Δημήτριον· καὶ ἄλλως δ' οὐκ ἔμετο χρῆναι
τῆς ἰσχύος αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ἐκ τῆς τῶν πολιορ-
κουμένων φαίνεσθαι συμφορᾶς· ἄλλ' ἀπειρηκόσα:

Θ'. Ἐπεί δὲ τριακονθημέρου παρηχηκότος ἐνταῦθα
χρόνου τὰ κατὰ γνώμην οὐκ εὖδοξα ἰσώδατο, τὴν μὲν
ἄλλην δὲ αἰμὴν ἀφήσει διαπόντιον ὁ βάρβαρος οὐκ αἰδῶ
ἀπίεσθαι, τὸν ἀνάπλουον διὰ τῆς θρακίης κελύσας
παρὰ τοῦ ποταμοῦ διεδίωξεν ἰσως μὴ πῶς τις ἐπι-
χρείας προῖοῦσιν ἀνάγκῃ τούτῳ προσγένηται σφῶν·
ἔξακισχιλίους δ' ἀπολεξάμενος μόνους κατέσχε παρ'
ἐαυτῷ. Οὗς ἐπαγόμενος ἐπ' ἀτελέστοις ἀπαίρουσι
συναπῆσαι ταῖς ἐλπίσιν τῷ βασιλεὶ, πολλὰ μὲν κατε-
ρωνεύμενος τῆς αὐτοῦ περὶ τὰ θεῖα δεισιδαιμονίας,
πολλὰ δὲ μεμψόμενος, ὅτι μηδεὶς ποτ' οἶκτος αὐτὸν
εἰσθῆι τῶν τὰ δεινότητά πασχόντων δι' αὐτὸν ἐν τῇ
πόλει· ἄλλ' οἶκτος οἶκτος ἀντέκρουσε μικροῦ τινος
ἄξιος; τὸν ξὺν ἐ τῷ σφελίμῳ κολλῆν τινα τὴν ἀνάγκη
ἐπιφερόμενον· ὡς εἶναι φησι τελευταῖον εἰς τὸ
προφανές ἀπειθεὶς τὴν τοῦ οἴκτου τοῦδε ἐκωνομίαν,
καὶ βραχέϊαν μὲν τινα τὴν τοῦ λυσिताλοῦς περὶ
μένην δόκησιν, μελίζονα δὲ τὴν ζημίαν εἰς τὸ μωφανές
προξενούσαν.

Π'. Ἐβδομαῖοι μὲν οὖν ἴοντες ἐκείθεν τὰ περὶ Χρι-
στούπολιν ἀπονηεὶ διέθησαν στενά· ἰκάκειθεν αὖθις
[P. 425] ὡς διὰ φίλιας πορευόμενοι τῶν ἐνταῦθα
διδοταμένων ἀπεπειρώοντο πόλεων. Καὶ τὸ μὲν φθινό-
πωρον ἐν τούτοις ἐτελεύτα. Ὁ δὲ χειμῶν τοῦ συμ-
φοῦς λοιπὸν τὰς ἀκμὰς ἀνεγάλαυε ψύχους.

CAPUT XI.

Gregoras non simplicem historiam scribit. Res toto orbe gesta quatenus ad Byzantinas pertineant. Byzantiæ urbis celebritas. De Basilio Trapezuntis imperatore. Ut hujus uxor vidua pellicem Byzantium relegaverit. Ut novum sibi conjugem a patre Andronico juniore petierit. Legationis-moræ. Mortuo inter hæc Andronico, Cantacuzenus mulieris postulata neglexit. Familia Comnenæ jus præcipuum apud Trapezuntios. Ad eos regendos Michael Comnenus Byzantio mittitur. Senatores Trapezuntini summam rerum sibi vindicant vano prætextu. Advenientem Comnenum honorifice excipiunt, Mox procul exportatum in custodiam includunt. Populo non probante, rempublicam administrant. Scholarii, illorum manibus elapsi, redeunt cum adolescente Michaelis filio. Trapezuntem invadunt. Adversarios puniunt. Princeps junior in luxum effusus Scholarios contemnit. Ili Michaellem carcere eductum in solio collocant. Adolescentis in custodiam datur. Scholariorum cum Michaelis pactiones. Eorumdem auctoritas maxima: principis nulla. Quam tamen integram postea recuperat.

I. Sed nos quoniam simplicem edere historiam D
haudquaquam instituimus, neque totam unis Ro-
manorum rebus operam dare, verum et nonnun-
quam ultra excurrere, utcumque ipsa res in eam
nos necessitate adduxerit, opportunum hoc loco
deinceps arbitramur, præsentis argumenti conti-
nua serie in crastinum dilata, ut alibi sæpe etiam
antea fecimus, nostram hodie orationem alio con-
vertere, et ea omnia breviter commemorare, quæ
per idem tempus gesta sunt apud alias gentes: quæ
etsi, propter intervalla regionum, aliena videntur
quodammodo, sunt tamen alia ratione affinia 678
et Romanæ historiæ plane conjuncta. Ipsa quippe

A'. Ἡμεῖς δ' ἐπιτιμὴ μὴ μονοεδῆ τὴν ἱστορίαν
ἐκθεῖναι προθέμεθα, μηδὲ μόνοις πῶσαν ἀρχαίαν
τοῖς Ῥωμαϊκοῖς παρέχεσθαι πράγμασιν, ἀλλ' ἐνιαχοῦ
καὶ παρεξίεσθαι, τῆς χρείας ὅπως ποτε συνελαινω-
σῃ εἰς τὴν ἀνάγκην, εἰκόσ εἶναι κἀνταῦθα λοιπὴν
ἠγοῦμεθα, τὸν τῆς προκείμενης εἰρημὸν ἰποθέσειν
ἐς τὴν ὑπερβαλὸν ὑπερθεμένους, καθὰ καὶ κολλητῇ
πεποιθήκαμεν πρότερον, ἐφ' ἑτέρα καὶ τῆμερον τέ-
ψαι τὰς λόγων, κάκεινων μετρίως μνησθῆναι, ὅπως
κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν ἄλλοις ἔθνεσι πέπρακται χρόνον·
ἀ δοκῆ μὲν πῶς; ἀλλότρια διὰ τὸ τῶν τόπων ὑπερ-
δύον· ἔστι δ' ἡμῶς καθ' ἑτερον τρέπον οἰκία καὶ
πᾶσιν ταῖς Ῥωμαϊκαῖς ἀρηγήσει κοινωνοῦντα. Ἡ

γάρ τῃ βασιλεύσασα πόλις (12) αὕτη κοινὴ τῆς ὧλης· ἡ δὲ βασιλεύσασα πόλις ἐστὶν ἑστία καὶ κοινὸν πρυτανεῖον· καὶ χορηγεῖ μὲν ἐπιβλήσας πλοῦτον τοῖς ἀπασιν χρεῖαν· γεωργουσί δ' αὐτῇ καθάπερ θεοποιῶν πλοῦσα γῆ τε καὶ θάλασσα καὶ πάντες ἀνεμοὶ· καὶ ὄρωμεν πανταχόθεν τὴν σιτοτορικίαν ἰούσαν ἀφ' ὁρίων· ἐνταῦθα χειμῶνες καὶ θέρος, ἡρὸς τε καὶ φθινοπώρου· καὶ ναυστολοῦσιν εἰς ταύτην ὀλιβάδας τε καὶ τριήρεις αἰ, καρπῶν μὲν ἀπάντων ἀγούσαι γονάς, τεχνῶν δὲ παντοδαπῶν ποικιλίας. Πάντες γὰρ ὅσα πλοῖσι ἐκασταχοῦ γίνονται ἀτερπῆ τοῖς κατοικήμοις· εἶναι δοκεῖ πᾶσι, καὶ φρονεῖν οὐδὲν οὐδαμῇ [P. 424] γενναῖον δύνανται, πρὶν ἂν ἐς τὸ μέγα τοῦτο καὶ οἰκουμένικόν τῆς πόλεως θέατρον περιβλεπτόν τινα ποιήσονται τὴν ἐπιβίωσιν. Αἱ δ' ἤδη καὶ ἡμεῖς τὰς τοιαύτας ἀναγκαζόμεθα ποιῆσαι παρακρούμεν, ἵνα μὴ τὰ τῶν ἐνιστά τε ἀναχθέντων συμβαινόντων συμπτώματων αἴτια τῇ τε βασιλευούσῃ τῶν πόλεων καὶ τοῖς ἐνταῦθα πράγμασι, μὴ προγιγνωσκόμενα τοῖς ἐντυγχάνειν τῇ ἱστορίᾳ μέλλουσι, δύσδοτά πως καὶ φαραγγώδη φάναι τὰ μεταξὺ χωρὶς τοῦ λόγου δοκῆ καὶ μακρὰ· τινος εὐκρινείας δαδόμενα.

Β'. Καὶ μὲν δὴ λεκτέον ἡμῖν πρότερον, ὅπως Τραπεζουνοῦσις κατὰ τοῦτον συνεπιπέτωκε τὸν χρόνον. Μιτὰ γὰρ τὴν Κομνηνὸν Ἀλέξιον (13), τὸν ἀδελφιδεὸν Ἀνδρονίκου τοῦ γηραιοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοῦ Παλαιολόγου, Βασίλειος δ' οὐδὲ τὴν τῶν Τραπεζουνοῦσιων ἡγεμονίαν διαδεξάμενος Ἰγήμε νόθον (14) τοῦ νέου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου θυγατέρα Εἰρήνην (15)· ἢ καὶ βραχύν τινα συμβεβηκότως χρόνον ἐτελεύτησεν ἄκαις. Σχοῦσα δὲ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῇ ὑπερόριον μὲν ἐς Βυζάντιον ἀπεστάλαξε τὴν ἀνθρώπων, ἢ πρὸς λαθραίων ἐμύγνυτο κοίτην Βασίλειος, ὁμοῦ τοῖς δυοῖν γηραίοις νείσειν· ἅμα τε ἐπιστάμετο καὶ δεύτερον ἄνδρα οἱ περὶφθῆναι τῶν παρὰ Βυζαντινοῦς γίνεαι καὶ δόξῃ προδρόμων, ὃς ἂν πρὸς βουλήσεως τε ἢ τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ διατελέσῃ βούλησιν τὴν ἀρχὴν διοικῶν τῶν Τραπεζουνοῦσιων. Οὐκ ἴσταν ἐξ Ἀκαρνανῶν ἐπανεληλυθότα τὸν βασιλεῖα εὐροῦσι τοῖς πρόσθεσιν ἐδοξε μείναντας κατὰ χώραν πύμψαι τοὺς ἐροῦντας ἐκείνη τὴν τε ἀφιξίν σφῶν καὶ τὴν τῆς ἀφίξεως τρόπον.

Γ'. Ἐκεῖ δὲ τοῦ χρόνου χωροῦντος τῷ Βυζαντίῳ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπιδομητικῶς οὐκ εἰς μακρὰν μὲν αὐτὸς ἐτεθῆκε, τὴν δὲ τῶν δημοσίων φροντίδα πραγμαμάτων γνῶμῃ τῆς βασιλίδος Ἀννης Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς ἐτύγχανε διοικῶν, μέγας ὢν ἐπιδομητικός, πρὸς μὲν τῆς τῶν Τραπεζουνοῦσιων ἡγεμονίδος Εἰρήνης τὴν ζήτησιν ἐπιναυεῖν οὐκ εἶχεν εὐθείας, ἀλλ' ἐφ' ἑτέρας ἐτέρεται σκέψεις. Ὅρων γὰρ τὴν διεβρωγίαν ἐπὶ πολλὰ τῆς τῶν Τραπεζουνοῦσιων γνῶμης συνήκε, μὴ πρὸς ἀπάντων εἶναι τὴν γνῶμην αὐτῆς στεργομένην. Νόμος γὰρ ἐκείνοισι ὅσον ἀρυκτα

hæc dominaatrix, civitas commune est totius penedixerim orbis domicilium ac prytaneum. Nam et omnibus omnia, prout cuique usus est, abunde suppeditat; et illi tanquam dominæ terra universa, mare et omnes venti famulantur: videmusque illuc affluentem undique vim frumenti magnam, hieme, æstate, vere et autumno; et ad eam urbem perpetuo navigare onerarias naves ac triremes, omnia fructuum genera et quarumlibet artium inventa apportantes. Quæcunque enim singulis in locis unusquisque habet, ea ingrata possessoribus esse quodammodo videntur, ac nihil generosi sapiunt, antequam in magno et universis gentibus exposito hujusce urbis teatro clarum aliquod sui spectaculum exhibuerint. Hinc fit, ut nos ejusmodi excursions facere cogamur, ne si ea quæ causam præbuerunt car aliquando et certis in locis quidpiam reginæ urbi et huic imperio accideret, præcognita hæud sint iis, qui in hanc historiam incident, ardua et ut ita dicam confragosa, et accurato iudicii examine indigere videantur interjecta narrationis intervalla.

II. Ac primum quidem de iis rebus dicturi sumus, quæ Trapezuntis per illud tempus acciderunt. Alexio Comueno, Andronici senioris Palæologi Romanorum imperatoris nepoti ex sorore, Basilii filius hæres successit in Trapezuntis imperio. Is uxorem duxit Irenen, filiam junioris Andronici Palæologi spuriam, nec diu cum ea vixit, et sine liberis decessit. At hæc 679 rerum potius mulierem quidem illam, cum qua habuerat Basilii clandestinam consuetudinem, Byzantium exsulatum miserat una cum duobus ejus filiis infantibus; per legatos autem postulaverat, ut sibi alter maritus mitteretur, qui inter Byzantios genere et splendore fortunæ emineret, et imperatori ac patri acceptus foret, Trapezuntisque imperium ex ejus sententia pergeret administrare. Cum igitur legati nondum ex Acarnania reversum esse imperatorem comperissent, visum est iis subsistere, atque ad eum mittere qui suum adventum et adventus rationem nuntiarent.

III. Procedente tempore ipse imperator Byzantium advenit, nec multo post vita functus est: publicarum autem rerum curam, Annæ imperatricis auto, Joannes Cantacuzenus, magnus tum quoque domesticus, suscipere ex eo cœpit. Atque hic statim imperatricis Irenes petitioni annuere hæud potuit; verum ad alias curas animum appulit. Cum enim Trapezuntiorum animos vacillare maxima ex parte animadverteret, non omnibus placere ejus mulieris consilium intellexit. Lex quippe est apud eos pene inviolabilis, ne ab ullo cujuscunque

Variorum notæ.

(12) Atque hic quidem Gregoræ locus addendus illi quos in *Constantinopolis Christianis* protulimus de ejus commo dō situ, lib. 1, sect. 1, et aliis duobus in hæc sententiam, in notis ad Zonaræ *Annales*, pag. 149, 162. DUCANG.

(13) Hunc locum illustravimus tum in *Famil. Byzant.*, pag. 493, tum in notis ad Zonaræ *Annales*, pag. 146. DUCANG.

(14) Vide supra. lib. xi, cap. 8. BOIVIN.

(15) Abbi nominatur *Eudocia*. BOIVIN.

stirpis homine gubernari se ultro patientur, nisi qui ab Comnenis oriundus sit. Quapropter illius postulatis pro nihilo habitis, rectorem illuc misit Alexii prætorii fratrem, Michaelē Comnenum, qui sextum circiter et quinquagesimum ætatis annum jam attingebat.

IV. Interim 680 li ex senatoribus, qui omnium maxime illic et dignitate et opibus pollebant, aliud consilii ceperunt. Ut enim impune summam potestatem ludibrio habere possent, ac res omnes ferre et agere pro libidine, infantem ex spuris Basilii liberis unum expetere se simularunt, cui titulum imperii deferrent. Itaque cum ad portum Trapezuntis appulsam Comneni navim conspicati essent, ea quæ decreta fuerant palam quidem et statim exsequi non placuit; ne, si deprehenderentur, populus impedimento esset, auxiliarem habiturus etiam illam manum, quæ duabus Latinis navibus una cum Michaelē Comneno advecta fuerat. Sed illum e vestigio (ut par erat) honorifice exceptum in palatium deducunt. Vespere autem eundem in aulam tanquam in carcerem includunt. Ex turba vero, qua erat stipatus, quicumque ad triremes sese haud recepere, ii partim cæsi, partim in custodias dati. Ipsum Michaelē postera die mari impositum Eunucho custodiendum mittunt, qui et ipso cum illis senatoribus societatem coiverat, et iis quos Limnios vocant tum temporis præerat; qui locus Trapezunte distat ducentis fere stadiis. Illis ita perpetratis, a duobus ibi aut tribus senatoribus respublica administrabatur, perperam quidem et clauculum, populo ipsis conviciante et seditiosem meditante; administrabatur tamen.

ματα, πλημελῶς μὲν καὶ λάθρα, τοῦ δήμου σφίσι τοῦ δουχεῖτο δ' εὖν.

V. Postquam vero ii qui ex hoc periculo salvi evaserant (erant autem ex familia 681 Scholariorum) Byzantium reversi sunt, tanquam ex pelago et maris æstu in portum aliquem ac tranquillam stationem, in id unum incubuerunt, ut exactores illos quacunque possent ratione ulciscerentur. Annam itaque imperatricem dictis promissisque omnibus induxere, ut sibi Michaelis Comneni filiam, qui tum ætatis annum vicesimum agebat, Trapezuntis imperio præficiendum daret. Tribus igitur Latinis triremibus mercede conductis, juvenem imponunt ac decimo post die ad portum urbis Trapezuntis appellant. Tum ad arua euntibus feram novarum auctoribus, seditio adversus eos facta a populo. Simul foris adveniens Latinorum manus armata urbis portas perrumpunt, statimque et nullo labore potiuntur adversariorum, nonnulla etiam ex eorum bonis diripiunt.

δυνάμενος, μηδ' ὑπ' οὐδενὸν; ἐκουσίως τῶν ἀπάντων γενῶν ἀρχεσθαι βούλοσθαι, πλὴν τῶν ὄσοι τὸ γένος ἐκ Κομνηνῶν κατὰσιν ἔχοντες. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ τὴν ταύτης παρ' οὐδὲν θέμενος αἴτησιν ἐπὶ τὴν ἐκείνων ἡγεμονίαν τὸν τοῦ προτετελευτηκότος Ἀλεξίου πάπομφον ἀδελφὸν Μιχαὴλ τὸν Κομνηνόν, περὶ οὗ τὰ ἐξ καὶ πενήτηκοντα ἔτη γενομένην ἔχοντα τὴν ἡλικίαν.

Δ'. Τῶν γε μὴν ἐκεῖ συγκαλητικῶν οἱ μέγιστα πάντων ἰσχύοντες διὰ τε δόξης ὄγκον καὶ πλοῦτου δύναμιν ἐφ' ἑτέρον ἐτρέποντο [P. 425] βούλομα. Ἴνα γὰρ αὐτοῖς ἐπ' ἀδείας εἴη τῆς ἀρχῆς κατορχεῖσθαι καὶ ἀγειν καὶ φέρειν τάκεν πράγματα ὅπη τὸ βουλόμενον ὑποσθῆται, ἐν ἐκ τῶν νόθων Βασιλείου βρεφῶν προσποιούντο ζητεῖν εἰς τὸ τῆς ἡγεμονίας πρόσχημα. Ὅθεν εἰς τὸ τῆς Τραπεζούντος ἐπίκειον καταπεπλευκῶτα τὸν Κομνηνὸν θιασαμένοι; τὰ μὲν βεβουλευμένα ὄρῶν ἐς ἀπροῦπιὸν εὐθύ; οὐ μάλα ἰδοῦμαι, ἵνα μὴ φωραθεῖσιν ἐμποδῶν ὁ δῆμος γίνηται, σύμμαχον ἔχον καὶ τὴν ἄρτι συγκαταπεπλευκῶτα τῷ Κομνηνῷ δυοῖν Λατινικῶν νεῶν δύναμιν· ἀλλ' ἐν τῷ αὐτίκα ζῦν γε τὰς ἀνηκούσας τιμαῖς δεξάμενοι πρὸς τὸ ἐκεῖ ἀρχεῖον ἀνίγαγον. Γενομένης δ' ἐσπέρας, αὐτὸν μὲν ὡς ἐν εἰρηκτῇ τῷ παλατίῳ κατέκλεισαν· τῶν δ' αὐτῶν προσκειμένων ὄγκων (16), ὄσοι μὴ δρασημῶν διεσώθησαν εἰς τὰς τριήρεις, οἷς μὲν κατακεκόφθη, οἷς δ' ἐς δεσμοτήριον παραπέμψθαι γεγένηται. Αὐτὸν δ' αὖ ἐς τὴν ὑστεραίαν διαπόντιον τῷ ἔκτομῳ φρουρῶν ἐπεπόμφεσαν, τῆς τῶν συγκαλητικῶν μὲν ἐκείνων φαρμάς ὑπάρχοντα καὶ αὐτὸν, ἔχοντα δὲ τὴν τῶν οὐτωσὶ πως ὀνομασμένων Λιμνίων τηνικαῦτα ἐπιτροπήν· ἐν διακοσίους ἔγγυς διεῖχε; σταδίους ἢ Τραπεζουντικῶν μητρόπολις. Τοῦτων δ' οὕτω διαπεπραγμένων, ὑπὸ δυοῖν ἢ τριῶν δουχεῖτο συγκαλητικῶν τὰ ἐκεῖ πράγματα· λειδοροῦμένον καὶ στάσιν ἐγείρειν διὰ μελέτης ἔχον-

Ε'. Ἐπεὶ δὲ τοῖς τὸν κίνδυνον διαδρασίην ἐκείνων (γένους δ' ἦσαν τῶν Σχολαρίων) ἐς Βυζάντιον ἐκινεῖαν συνέθη, καθάπερ ἐκ πελάγους καὶ κλύδωνος; ἐς λιμένα τινὰ καὶ γαλήνην, ἔργον ἦν ὅσην ἂν δυναθεῖεν τοῖς διώκταις; ἐκείνοις ἀμύνασθαι τρόπον. Διὰ τὴν βασιλίδα Ἄνναν λόγοις; καὶ ὑποσχέσασιν ὕπελθόντες παντοίοις ἐπεισαν δοῦναι σφίσι εἰς τὴν τῶν Τραπεζουντικῶν ἡγεμονίαν τὸν τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαὴλ υἱὸν, εἰκοστὸν τηνικαῦτα τῆς ἡλικίας ἄγοντα χρόνον. Μισθοῦ τοίνυν τρεῖς; Λατινικὰς εἰληφότας τριήρεις, καὶ τοῦτον ἐμβεβληκότας, δικαταλοῦς; ἐς τὸν τῶν Τραπεζουντικῶν κατὰραι λιμένα συμπέπρωκον. Ἐπεὶ δὲ πρὸς; ὅπλα ἐκεχωρηκασιν ἐνδοθεν οἱ νεωτερίζαντες; πρότερον, στάσις ἐγεγόνει τοῦ δήμου κατ' αὐτῶν· καὶ ἔμα καὶ ἢ Λατίνων ἐξωθεν ὀπισσασμένη δύναμις; τὰ; τε πύλας; τῆς πόλεως; ἀνεμόχλευσάν τε καὶ ἐν οὐδενὶ πόνῳ τῶν τε ἀντιπάλων τάχιστα ἐγκρατεῖς; ἐγεγόνασαν καὶ τῶν σφῶν οὐσῶν ἔστιν ἢ; διεπραχέσασιν.

Variorum notæ.

(16) Ducangius in additamentis ad *Constantinop. Christ.* pag. 446, quæ edita sunt post notas in Zo-

naram, vertebat, *Cum vero plebs ei faveret. Mahm: Ex turba vero plebs, quæ ei favebat. Boivin.*

Γ. Τῆς οὖν ἡγεμονίας οὕτως ἐς τὴν τοῦ Κομνη-
 νῶ παῖτα περιληλυθίας, καὶ τῶν ἐς τοῦτο ἔσπου-
 λακότων Σχολαρίων τὰ μέγιστα ἤδη δυναμένων, τίσιν
 τῶν τολμηθέντων πρὶν [P. 426] κατὰ σφῶν ἐγένετο
 αὐτῆ. Τῶν μὲν γὰρ αἰείων οἱ πρῶτοι καὶ δόξη καὶ
 ἐξιώματι δύο κεφαλικὴν τε ἔδωσαν τιμωρίαν καὶ τὰς
 οὐσίας ἀφῆρηται. Ὅσοι δ' ἐκείνων δευτέραν καὶ
 τρίτην εἶχον τὴν τάξιν, τοῦτοις δ' ὑπερόριον σχεῖν
 κατεψήφιστο διαίταν διὰ βίον.

Ζ. Ἀλλὰ πρὶν ὅλους τρεῖς ἐξῆκειν ἐνιαυτούς, τῆς
 ἀρχῆς καὶ ὁ νόος ἐκδέδληται ἡγεμονίῳ. Ἐν γὰρ οὐδενὶ
 κλησάμενος τὴν τῶν προσηθέντων ἐκείνων Σχολα-
 ρίων παραινέσειν ἤλιξ ἤλικα ἔτερες, καὶ νεωτερίζων
 οὐτωσὶ νόκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τρυφαίς καὶ πότοις
 ἀδείκτερον ἐσχολάζε, καὶ αὐλητρίσι καὶ ὀρχηστρίσι
 δευτέλει συνασέλγαίνων, καὶ τοὺς ἡγεμονικούς θη-
 σαυρούς τῶν Τραπεζουτέλων ἀναλίσκων ἐν τοῖς τοιοῦ-
 τοῖς ὡς ἀγανακτῆσαντας τοὺς Σχολαρίους μεταπέμ-
 φασθαί τε τὸν πατέρα τοῦ νέου ἡγεμόνος ἐκ τῶν Λι-
 μνίων Μιχαὴλ τὸν Κομνηνὸν (ἔτυχε γὰρ καὶ ὁ κατ-
 ἔχων αὐτὸν ἐκτομίας ἐκεῖ προτετελευτηκώς), καὶ
 αὐτὸν μὲν τοῖς ἡγεμονικοῖς ἐγκαθιδρύσασθαι θρόνους,
 τὸν δὲ νεωτεριστὴν δέσμιον ἐς τὴν τῶν Βυζαντινῶν
 ἐκπέμψαι φρουράν.

Η'. Τὴν γε μὴν ἡγεμονίαν οὕτω διαζωσάμενος ὁ
 Κομνηνὸς Μιχαὴλ, ἦν πάλαι μὲν ὁ πατήρ ἐκ διαδοχῆς
 εἶχε προγονικῆς, ἐκείνου δ' ἀπὸλλάξαντος, Ἀλέξιος
 ὁ τοῦτου διεβίβαστο ἀδελφός, καὶ μετ' ἐκείνου, ὡς γε
 εἰρήχαιμεν, διὰ τῶν μεταξὺ θυοῖν μετράκων (17) εἰς
 τοῦτον καταληλυθῆναι ξυνέδραμεν, ἐπέβαινον ἐφ' οἷς
 ὁμομύθει. Τὰ δὲ ἦν αἱ συμφωνίαι καὶ τὰ ὀρκωμοτή-
 ρια, ὅσα γε τοῖς Σχολαρίοις, αἰτίοις ὑπάρξασιν τῆς
 ἡγεμονίας αὐτῶ καὶ δύναμιν τῶν ἄλλων συγκλητι-
 κῶν κατεκμημένοις μέλῳ καὶ ἡγεμονικῆν, συνέθετο
 σχῆμα μὲν αὐτὸς διασώζειν ἡγεμονίας τῶν δ' ὅσα
 πράσσειν μέλλοι πάντων εἶναι προβουλευτὰς καὶ
 διανομέας σφῶς, καὶ ῥητῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπιγνώ-
 μονας καὶ βεβαιωτάς.

Θ. Τοῦ δὲ χρόνου βέροντος, ἐπιτῆ τῆς σφῶν αὐθά-
 λειαν ὁ τε δῆμος ἐμίσει, καὶ τό σφισιν ἀντικείμενον
 τῶν ἀπολωλότων μέρος εἰς τὸ δύνασθαι ἤδη προχώ-
 ρει, τὴν τοῦ δήμου πρὸς ἐκείνου ἀπέχθειαν ἔχον
 ἐπίκουρον, ἐριδέσκει καὶ στάσεις ἀναφούμενοι μεταξὺ
 πρὸς ἀνάγκας ἦγον ἐκατέρους δελεῖσθαι τῆς τοῦ Κομ-
 νηνοῦ Μιχαὴλ αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας· κἀντέθεν
 ξυνέβαινον αὐτὸν ἐν βεβαίῳ κατεχέειν τὰ τῆς ἡγε-
 μονίας σκήπτρα, μηδενὸς ἐμποδῶν τῆ ἐξουσίᾳ τῶν
 κατὰ γῶμην καθισταμένου. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδε πη
 ἔχεν.

CAPUT XII.

Rei frumentariae inopia Byzantium atqueque urbes laborant. Ejus mali causæ duc. De Capra Genuensium colonia. Latini mercaturis dediti, præsertim Genuenses. Ut colonias in oris maritimis constitueret soleant, Caprae urbis parva initia. Eiusdem incrementa et vires. Genuensium incolarum fastus. Scytham indigenam unius gladio interimit. Scytharum princeps irascitur. Latinus jubet sua urbe excedere. Contumaces interdicit. Contemnitur ab obsessis, et variis cladibus afficitur. Romanæ urbes interim, solitiis commeatibus interclusæ, advecto ex Asia frumento sustentantur, Trapezuntii in Latinos accolos sæviunt.

[P. 427] Α'. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ σπάνις ἐπέσκει

I. Eadem tempestate Byzantium et pleraque in

Variorum notæ.

(17) Duobus juvenculis interjectis, nempe Basilio Alexii filio, et anonymo filio Michaelis. BOVIN.

(18) Michaelis scilicet. BOVIN.

VI. Sic igitur devoluta ad Comneni filium pote-
 state, cum Scholarii, qui id navaverant, plurimum
 jam auctoritate pollerent, ea quæ superiori tempore
 in eos commissa fuerant, in hunc modum vindicata
 sunt. Inter conjuratos qui uno splendore fortunæ
 et dignitate eminebant, capitis pœnas expenderunt
 ac bonis spoliati sunt. Qui vero secundum ac ter-
 tium ab illis gradum obtinebant, ii omnes perpetuo
 exsulare jussi.

VII. Sed et ipse annis nondum totis tribus elapsis
 exturbatur solio novus princeps. Nihili enim factis
 seniorum Scholariorum consiliis, æqualis æquali-
 bus gaudebat, atque ita juveniliter 682 lascivius
 noctes diesque luxui et comotationibus licentius
 indulgebat; cum tibicinis et saltatricibus libidina-
 batur, ac Trapezuntiorum principum ærarium in
 eos usus exhauriebat. Hinc factum est, ut indi-
 gnari Scholarii junioris principis patrem Michaelē
 Comnenum ab Limniis arcesserent (quippe et Eu-
 nuchus, a quo ille detinebatur, præmortuus erat),
 eumque in solio imperatorio collocarent; petulan-
 tem vero juvenem in Byzantinam custodiam vin-
 ctum ablegarent.

VIII. At Michael Comnenus, accepta in hunc
 modum potestate (quæ pridem ad ipsius patrem
 transmissa a majoribus fuerat, eo autem mortuo
 pervenerat ad Alexium fratrem (18), ac tandem ad
 istum, ut diximus, juvenculis duobus interjectis,
 devoluta fuerat), ea quæ juraverat implevit; pactio-
 nes dico et sancita jurejurando cum Scholariiis
 fœdera, quæ ut imperaret effecerant, et majorem
 quam cæteri senatores summamque auctoritatem
 obtinebant. Convenerat porro, ut insignia quidem
 potestatis ipse retineret, eorum vero omnium,
 quæ in posterum gerenda essent, ipsi præsides ac
 dispensatores forent, et rerum sive palam sive
 secreto agitarum arbitri atque auctores.

IX. Procedente autem tempore, quia et populus
 illorum oderat arrogantiam, et eorum qui perierant
 factio ipsis contraria potens jam evaserat, adju-
 vante populi in Scholarios odio, ortæ inter utros-
 que rixæ ac dissensiones in eam necessitatem eos
 adduxerunt, ut Michaelis 683 Comneni potesta-
 tem summam esso iis expediret. Eo factum est, ut
 iste imperatoriam auctoritatem firmam et stabilem
 haberet, neque ei deinceps quisquam obstarat, quo-
 minus quidvis ex sententia facere posset. Atque
 hæc ita ferme se habuerunt.

Thracia Romanorum urbes rei frumentariæ inopia laborabant. Turci enim, dum civilibus bellis Romani distringebantur, frequentes ex Asia incursions faciebant, et tam moneribus sive unius remorum ordinis navibus, quam triremibus impune in Thraciam advecti, vigentibus præsertim segetibus, agros incendebant, jumenta abigebant, viros mulieresque in servitutem redigebant, omnia denique acerbissima perpetrabant, sic ut agri deserti et inculti remanerent. Prima hæc igitur ratio existit, cur fame Romani urgerentur. Altera autem et gravior, quod frumenta illa, quæ solebant ab Euxino ponto quotannis commeare, haud venerant. Cujus quidem rei causa hæc fuit.

II. Fundata est a Latinis Genuensibus colonia, quam accolæ Caphas nuncupant, distatque a Mæotico Bosporo mccc stadiis, sita propter sinistrum Euxini ponti latus, si quis septentrionem versus navigare ac borealem polum et Helicem habere ob oculos velit. Cum enim omnes Latini, ac præsertim Genuenses, vitam ut plurimum agant mercaturæ et navigationum laboribus vexatam, atque inde pecuniam cogant tam publicam quam privatam, communi pridem scito ac decreto eorum reipublicæ saluberrimo cautum est, ut lædera et amicitias jungant cum rectoribus earum urbium maritimarum, quascunque commodi et ab accessu ventorum securi portus circumfusis vel alientibus maris fluctibus alluunt. Nam cum ad ea loca appellere mercesque illie dando accipiendoque mutare eos necesse sit, non prius id facile esse putaverunt, quam si amicos sibi facerent eos principes, quibus opportuna illæ stationes propriæ obligissent. Ubi itaque promiserunt, vectigalia se soluturos, quanta et qualia utrinque convenerit, et ea quæ usui sunt, undecunque advecta, libere emendi copiam cuilibet facturos, atque ita certis legibus datam licentiam acceperunt, diversoria et tabernas ædificæ, ubi sedere ipsi possint et habitare, et apothecas capiendis mercibus parvas habere.

III. In hunc modum et illa, quam diximus, urbs ante annos non multos fundata est a Latinis Genuensibus, postquam nempe Scytharum ducem convenissent, et facultatem ab eo accepissent. Non tamen et muris et magnitudine, ut nunc se habet, ita statim ab initio fundata est. Sed breve quoddam

(19) Theodosiam olim appellatam scribit Bizarus lib. vi *Genuensis historia*, ubi istam Caphæ obaidionem narrat: ut et Cantacuzen. lib. iv, cap. 20. DUCANG.

(20) Froissartus tertio volum. cap. 20: Car partout vont Genevois, et viennent marchander parmi les treuz qu'ils payent jusqu'à la grant Inde, la terre du Pieste Jean, et par tout ils sont bienvenus, pour l'or et l'argent qu'ils portent, les marchandises qu'ils échangent en Alexandrie au Caïre, a Damas, et ailleurs, comme ils besongnent aux

στίου Βυζαντίου, τε και κλειστάς τῶν ἐν τῇ Θράκη Ῥωμαϊκῶν πόλεων. Τῶν γάρ τοι Ῥωμαίων οὐκ ἔμποροις περισπωμένων πόλεμοις, συχνὰς κινούμενοι τὰς ἐπόδους οἱ ἐξ Ἀσίας ἀδελῶς μνηστει καὶ τριήρεσιν ἐς τὴν Θράκην περατούμενοι Τούρκοι, καὶ μάλιστα ἐν ἀκμῇ τοῦ στίου, τὰς τε χώρας ἐνεπιπρασαν καὶ τὰ κτήνη ἤλαυνον, ἀνδρας τε καὶ γυναίκας ἠδραποδίζοντο, καὶ πάντ' ἐποίουν τὰ χαλεπώτατα ὡς ἀοικητόν τε καὶ ἀγεώργητον ἐνεῦθεν καταλειφθῆναι τὴν γῆν. Μία μὲν οὖν αὕτη πρόφασις Ῥωμαίους γίνεται τοῦ λιμοῦ. Δευτέρα δὲ καὶ μείζων, ὅτι καὶ ἡ ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου κατὰ τὸ εὐθεῖος ἐνιαυσίως κατιούσα σιτοπομπία ἐξ αἰτίας ἐπαύσατο τῆσδε καὶ αὐτῆ.

B. Ἔστι Λατίνων τῶν ἐκ Γενουῆς ἀποικος πόλις, ἡ πρὸς τῶν ἐγγυρίων καλεῖται Κιφῆς (19), καὶ τοῦ πρὸς τῇ Μαύτῳ Βοσπόρου τριακσίους καὶ χιλίους σταδίους διέκωσα, παρὰ τὰ εὐώνυμα τοῦ Εὐξείνου πόντου καίμην κλαυρά, εἰ σις πρὸς ἀρκτους κοινοῦσθαι τὸν ἀνάκλιον ἐθέλοι, καὶ τὸν τε βόρειον πόλον καὶ τὴν Ἑλικὴν ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν. Κιωθὸς γάρ τοις Λατίνοις, καὶ μάλιστα τοῖς ἐκ Γενουῆς (20), ἐμπορικῶν τὰ κλειστά καὶ θαλαττικῶν βίῳ προσηλακωρεῖσθαι, καὶ τὰς τῶν χρημάτων προσόδους τῶν τε κοινῶν καὶ ἰδίων ἐνεῦθεν ἐπιρρίξασθαι, δόγμα τοῦτ' κοινὸν ἐκ πολλοῦ κατίστη καὶ ψήφισμα τῇ σφῶν πόλει τὰ μέγιστα ὄφελον, σπονδὰς καὶ φίλας συντίθεσθαι πρὸς τοὺς τῶν παραθαλασσιῶν πόλεων ἡγεμόνας, ὁπόσας λιμένες ἀγαθοὶ περικλύζουσι τε καὶ προσκλύζουσι, καὶ ἀνέμων οὐ ἐδέια: κλύδωνας. Ἀναγκαζομένοις γάρ ἐς τοὺς αὐτεῖς τόπους καταίρειν, καὶ τὰς ἐμπορικὰς χρείας διδῆναι τε καὶ λαμβάνειν, οὐ πρότερον ἔδοξε ῥήσιον εἶναι εἶναι, πρὶν ἐβλους γίνεσθαι, οἷς τῶν ὀρητηρίων ἡγεμόσιν εἶναι συμπέπικται. Φόρους τοίνυν περιχεσθαι ὑπισχυόμενοι, κατ' ὀπίσην καὶ οἶαν τὸ σύνθημα γίνεσθαι ἐκατέρωθεν τίξιν, καὶ χρεωδῶν ἀπανταχόθεν ἀπάντων [P. 428] εἰρημοῦντας προτιθεῖναι κατ' ἐξουσίαν ἀνεῖσθαι τοὺς βουλομένους, καὶ ὅσως ἐπὶ βῆτοῖς τὸ συγχεωρηκὸς δεχόμενοι καταγῶγια καὶ νομάς ἐπαύλων πρὸς τε ταυτῶν ἀνεγείρουσι καθέδρας τε καὶ οἰκῆσεις, καὶ ὅσα πρὸς ὑποβολῆν ἀποχρῶντ' ἂν εἴη τῶν ἀγωγίμων.

Γ. Κατὰ δὲ τοῦτον τὴν ἔρπον οὐ πολλοὶ εἰσιν ἢ ἔπεισ πρότερον καὶ ἡ βῆθαιτα πόλις φησὶσθ τοῖς ἐκ Γενουῆς Λατίνοις, προσεληλυθόσι πρότερον τῶ τῶν Σκυθῶν ἡγεμόνι (21) καὶ τὸ ἐνδοσίμῳ ἐλληρῶσιν ἐκαίειν. Ἠκιστὰ γε μὴν ὡς ἔχει τῆμερον τῆσδε ὁμοῦ καὶ μεγέθους εὐθὺς ἐκτίσται ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ

Variorum notæ.

Sarrazins. Car ainsi faut il que le monde se gouverne, ce qui point n'est en un país est en l'autre: et pourtant sont cogneues toutes choses, et ceux qui vont le plus loing, et qui plus se aventurent, sont Genevois, et vous dis qu'ils sont par des es les Venitiens seigneurs des Ports de mer, et les craignent plus et redoubtent les Sarrazins que nulle autre gent par mer, et sont vaillans hommes et de grand fait. Mitto reliqua. DUCANG.

(21) De quibus quidem Scythibus, pluribus egit parte 1, lib. II, cap. 4. DUCANG.

τάφρων καὶ σκολοφι βραχὴν τινα χώρον ὄρισαντες ἅγρι spatium fossa et vallo cum definiissent, habitare illie absque maris. Pedetentim deinde et paulatim, procedente tempore, lapidibus terra ac mari convectis, in latum et longum ædificarunt, tecta ipsa in altum attolentes; sic ut fortim plus spatii quam sibi datum fuerat brevi tempore occupaverint. Plura vero et majora ædificia existendi causa (quasi importatæ sarcinæ et res ad vendendum emendumque propositæ exigenter atque cogenter), fossarum et vallorum ambitum latius porrexerunt, et ea jecerunt murorum fundamenta, quæ majus aliquid pollicerentur: atque ita parvis parva incrementa addendo urbem munitionibus firmaverunt; ita ut jam in tuto esset habitantium salus, nec facile ab ullo obsideri possent.

A. Τῆ δὴ τοιοῦτω προτερημάτων τοῖς Λατίνοις ἐπαρθένας πρὸς τὸ ὑπεροπτιώτερον αὐξῆσαι συνέβαινε τὴν σφῶν αὐτῶν συγγενῆ τῆς αὐθαδείας κηλίδα· ὡς ἐκ τοῦ μείζονος ἤδη καὶ τοῖς κατὰ συνήθειαν προσιοῦσι Σκυθαῖς τὰς ἀποκρίσεις διδόναι. Ἄρτι τοίνυν θρασύτερον (22) λόγον ἀποδοῦς ἐνί τινι τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ Σκυθῶν τις τῶν τὰ ὄνια κακτημένων Λατίνων μῦθον πέπληχται πρὸς τοῦ Σκυθῶν. Ὁ δ' εὐθέως ἀντίπε ξίφει τὸν καίσαντα· καὶ θόρυβος ἐναΐθεν ἀπὸ τὴν ἀγορᾶν διεσπείδαται πᾶνυ τοῖς κλειστός.

B. Τοῦτο πρὸς ὧτα γενόμενον τῶ τῶν Σκυθῶν ἀρχηγῶ ὄργῆς ἐπεπράξει κλήρη καὶ θυμοῦ βαρβαρικοῦ μιστόν· περιφρόνησιν γὰρ ἑαυτοῦ τὴν μεγίστην εἶναι τὸ πρᾶγμα φήθη, πρὸς μέσση αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἐπικράτειαν γεγονός· καὶ πέμψας ἀπαλλάττεσθαι τοῦ οἰκείου τόπου τὴν ταχίστην ἐκέλευε τοὺς Λατίνους. Οἱ δὲ πρὸς ὄπλα χωρήσαντες, καὶ τὴν πόλιν ἀσφαλισάμενοι, τραχέει λόγοις καὶ ὑπερηφάνως τοὺς πρὸς αὐτοὺς ἀπέπεμψαν. Τοῦτο πρὸς ἐσχάτην ἐξίμηνε τὸν Σκυθῶν ὄργῆν εἶναι· καὶ μοῖραν ἀπολεξάμενος Σκυθικὴν, καὶ μάλα ἄλλην, οὐκ ἀνίει κέρμων ἄλλην ἐπ' ἄλλη συχνὰ πρὸς πολιορκίαν αὐτῶν.

[P. 429] Γ. Ἄλλ' ἐκείναι τὰς ἐπέλξεις ἐνδοθεν καταπράξαντες ἀνδράσι καὶ ὄπλοις καὶ πᾶσι μηχανήμασιν ἐκηθλοῖς πᾶσι τῶν Σκυθικῶν κατεγέλιον βελῶν. Ἄλλως τε καὶ θαλασσοκράτοντες αὐτοί, καὶ τὴν τῶν ἐπιτηδείων ἀφθονίαν ἐκ θαλάσσης ἐσομίζόμενοι, περὶ ἕλαχίστου τὰς τῶν Σκυθῶν ἐφόδους τε καὶ περιστρατοπεδεύσεις εἰσέθεντο· καὶ τὸ γε μείζον, ὅτι τριήρασι πλείσταῖς περιπλέοντες τε καὶ παραπλέοντες πᾶσαν τὴν τῶν Σκυθῶν παραλίαν δύο τὰ χαλεπώτατά σπρσι προύξίνον· ἐν μὲν, ὅτι μεθ' αὐτῆ καταίρειν τῶν φορητῶν ἐλαχάδων οὐδ' ἠντινοῦν συνεχάρων ἀγορᾶς καὶ πράξεως ἕνεκα· ὁ ἐφόδρα ἐκείνους ἰλύπει, τὸ τε περιττεῦσθον ἀνόνητων ἔχοντας καὶ τὸ ἐνδοξὸν ἀνεπινόησαν· δεύτερον δ', ὅτι καὶ τῶν νεῶν ἐκπηδῶντες ἐνίοτε καὶ ἐναχοῦ πολλὴν ἐκ τῆς

IV. Eo successu animi Latinorum sic elati sunt, ut arrogantia, quam illi labem ingenitam alioqui habent, majorem in modum aucta, jam quasi superiore de loco Scythia de more aduentibus responsa redderent. Itaque cum insolentius uni eorum Scytharum, qui in foro erant, respondisset unus ex Latinis mercatoribus, eum Scythia stimulo percussit. Ille eum, a quo percussus fuerat, gladio interimit. Tumultus inde plurimus forum pervagatur.

V. Ea re audita Scytharum princeps ira percitus et spiritu barbarico plenus (nam maximo sui contemptu factum esse duxit, ut in medio suo imperio mediaque ditione facinus illud perpetraretur), ad Latinos mittit, qui jubeant facessere eos quamprimum ab illo loco, utpote suo. At illi ad arma eunt, munitaque urbe legatos aspere ac superbe allocuti dimittunt. Id vero Scytham vehementissima ira denuo efferat. Scytharum itaque partem legit; tum aliam statim adjungit, nec cessat alios super alios mittere urbem obsessuros.

VI. At hi munito introrsum vallo viris armisque, ac tormentis ejusquomodis missileibus, Scythica tela prorsus irridebant. Ad hæc, quia maris imperio poliebantur, et rerum necessariorum copiam omnem sibi inde comparabant, idcirco Scytharum impetum et circumstantes exercitus minimi faciebant: et quod majus est, triremibus quamplurimis totam Scytharum maritimam oram circum ac præter vecti, dupplicem illis molestiam eamque maximam exhibebant: primo quia nusquam appellere emendi ac vendendi causa poliebantur navem ullam onerariam; quod istos quidem valde angebat, quibus minime utile esset id, quo abundarent, ac minime parabile id, quo egerent: deinde quia navi bus exsiliantes aliquando et certis in locis multum

Variorum notæ.

(22) Cantacuz. ibid. pag. 812. Ducaxc.

prædæ ex Scythia agebant in triremes; ita ut ob-
sidionis ordo inverteretur et magis obsideri Scythæ
viderentur, quam obsidere.

VII. In his cum esset multum tempus consum-
ptum, cœpere interim Romanæ urbes laborare
inopia frumenti et eorum cibariorum, quæ sale
condita ex Mæotide vicinisque fluviis afferuntur.
Cæterum ii, quorum incolæ iudicium est, mirari
possint, quomodo interclusis iis qui antea fuissent,
commeatibus curaverit statim Providentiâ, ut via
alia pateret frumento advehendo. Ionia enim et
Phrygia, ac præterea Bithynia, et agrorum 687
quidquid ultra eas provincias Persarum manibus
colitur, multum frumenti urbibus tam suppedita-
runt, quas semianimes in hunc modum rursus
cœlestis dextra erexit ac roboravit.

VIII. Eam Latinorum contumaciam adversus
Scythas cum Trapezuntii animo reputassent, vere-
tenturque, ne in se simile aliquid inceptarent ii
Latini, qui et ipsis pariter vicini habitabant, cir-
cumsistunt subito, ac plerosque gladiis concidunt.
Qui vero superstites iade evasere, eos humiliores
postea experti sunt Trapezuntii. Et hæc quidem
ita se habuerunt.

Α Σκυθικῆς κατήγον τὴν λεῖαν ἐξ τῆς τριήρεως· ὡς
ἀντεστράφηαι τὰ τῆς πολιορκίας καὶ πολιορκιούσαι
μᾶλλον τοὺς Σκύθας δοκεῖν, ἢ πολιορκεῖν.

Ζ'. Ἐν δὴ τοῖς τοιοῦτοις μακροῦ μεταξὺ τριβορέ-
νου (23) τοῦ χρόνου, οἷτον τε σπᾶνει γὰς Ῥωμαίων
πιέζεσθαι πόλεις καὶ ὄσα τῶν ταριχευτῶν ἐξωδίμων
ἐκ τῆς Μαιώτιδος καὶ τῶν ἐγγίστα πεταμῶν συν-
ηνάχθη. Ἐξεῖσι μέντοι θαυμάζειν, ὅπως μὴ δια-
σείσται πῶς τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς, ὅπως ἀπο-
κλεισθείσης οὕτως τῆς ἀκωθεν αἰτοπομπίας, ἐμείλη-
σεν εὐθὺς τῇ προνοίᾳ αἰτοπομπίας ἐτίρας ἀναφγεῖναι
θύραν. Ἰωνία γὰρ καὶ Φρυγία καὶ πρὸς γε Βιθυνία,
καὶ ὅσον ἐπέκεινα χώρον χεῖρες Περσικαὶ γειωρ-
γοῦσι, πολὺν ἐχορήγουν τηλικαῦτα τὸν οἶτον ταῖς
πόλεσι, καὶ ψυχορραγούσας ἢ θεία πάλιν οὕτως
ἀνέβρωσι χεῖρ.

Η'. Τὴν γε μὴν Λατινικὴν κατὰ Σκυθῶν ἐκείνην
αὐθάδειαν εἰς νόῦν οἱ Τραπεζούντιοι βαλλόμενοι καὶ
δείσαντες, μὴ καὶ κατ' αὐτῶν τι νεωτερίσωσιν
δύμιον καὶ οἰ παρὰ σφῶν προσοικούντες ὁμοίως Λα-
τινοὶ, περιστάντες αἰφνιδίον τοὺς μὲν κλειούς ἔργον
ἀπέφηναν ἕξιφους· εἰς δὲ περιλειφθῆναι συμπέτωσθε,
τούτοις δὲ ταπεινότερον κερῆσθαι Τραπεζούντιους
διαγέγονε τοῦ λοιποῦ. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδὲ κῆ
ἔσχευ.

CAPUT XIII.

*Bella et civiles motus per totum fere orbem. Divinæ providentiæ consilia. Spinula et Sertorius (Sive Doria)
Genna exacti. Duces ex plebe creati. Ægypti imperium divisum, et fraternali discordiis debilitatum. Mauri
in Hispaniam irrumpunt. Britanni in Galliam. Asiæ principes, ex Scythiis oriundi, inter se præliantur.
Latini foederati in piraticas Persarum naves classem armant. Ad Smyrnæorum portum appellant. Arcem
capiunt. Minimum deinde promovent.*

I. Quasi autem constitutam esset divinitus eo C
tempore, et generali Numinis decreto sancitum
adversus omnes pariter gentes, ut et imperia et
potestates et omnes tam democratiæ quam aristocra-
tiæ turbarentur, intestinis seditionibus agitata
ac bellorum civilium quasi flabellis ventilata;
nulla pars usquam ferme relicta est, quæ illam ca-
lamitatem, si non utique ex æquo, at plus minusve
participaverit. Ea enim Dei decreta sunt, quæ
omnem humanam rationem supergrediuntur; nisi
quis forte conjectura aliqua ducius Deum dicat
voluisse vitii inveteratis laboranti et maculis qui-
busdam penitus insidentibus corrupto orbi largiri
puriorum et omni terrena mole altiotem pennam,
ut liber excelsusque, et pacis recreatus amœni-
tate, æquitatisque et justitiæ præceptis ac regulis
obtemperans, tandem aliquando respiraret.

II. Ac primo quidem Latini Genuenses Tuzum
illum, 688 quem ab ipso ligone ad ducis digni-

[P. 430] Α'. Ὡσπερ δὲ ψηφίσματος κατὰ τοῦτον
τὸν χρόνον καὶ κοινοῦ τινος δόγματος ἐκ Θεοῦ κατὰ
πάσης ὁμοῦ κυρωθέντος τῆς αἰκουμένης, ἀρχάς τε
καὶ ἐξουσίας, καὶ ὄσα δημοκρατίαι καὶ ἀριστοκρα-
τίαι, συγκαχῶσθαι στασιασθεῖσας ἐφ' ἑαυτὰς καὶ
πρὸς ἐμφυλίδος ἀναρρήπισθεῖσας μάχας, οὐδὲν ὀβ-
δαμῆ σχεδὸν ἐλλείλειται μέρος, ὃ μὴ τοῦ τοιοῦτου
παραπολελαύκει δεινοῦ, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸν ἴσον
δήπουθεν τρόπον, ἐς γε τὸ μάλιστον καὶ ἦτον. Κρί-
ματα γὰρ εἶναι ταῦτα Θεοῦ πάντας θνητοῦς. Λογι-
σμοὺς ὑπερβαίνοντα, εἰ μὴ πού τις ἐξ εἰκασίας τινὸς
στοχαζόμενος φάσκει παλαιωθείσαν κακίαν τὴν γῆν,
καὶ δευσοποιοὺς τισι καπηλευθεῖσαν κηλίσι, καθαρὸν
τε καὶ πάσης χαμερποῦς ἐμβριθείας ὑπέρταρον χα-
ρισσᾶσθαι βουληθέντος ταῦτην περὶν, ἵν' ἐλευθέρων
καὶ μετέφρων καὶ εἰρήνης ὀφεί ποτε ἀναπνεύσῃ τερ-
πνότητα, εὐνομίας καὶ δικαιοσύνης ἀγομένη κανὼσι
καὶ στάθμαις.

Β'. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ ἐν Γεννοῦᾳ τῇ πόλει Λατί-
νοι Τοῦζον (24) ἐκείνον, ὃν εἰς δουκὸς ἀνήγαγον ἐκ

Variorum notæ.

(23) Biennio continenter obsessam. Capnam scri-
bit Cantacuz. Ducang.

(24) Ita rursus appellatur lib. xv, cap. 6. At
quis hic Tuzus? Nequē enim hac tempestate Ge-
nuæ dux fuit hæc nomenclatura, sed Simon Boca-
negra, qui primus ad hanc dignitatem evectus
fuit, pulsus nobilibus, quem Σίμωνα Μπουκανή-

γρην vocat loco laudato Cantacuzenus, quomodo
etiam Joannes Villaneus, lib. xi, cap. 101. Bizarus,
et cæteri Genuensium rerum scriptores. Ducang. —
Gregoras proprium viri nomen esse credidit, quo l
erat dignitatis. Ex Italico Doge factum est a Græcis
Τοῦζος. Nam Græci mutant aliquando d in τ et g in
ζ. Duvion.

μακέλλης (25) ἄξιαν πρό γε δοῦναι τοῖν ἑκαυτοῖν (26), A
 ουστάνας ἀρείως ἐξήλασαν, ἐκπολεμωθέντων λάθρα
 αὐτοῦ πρὸς τῶν περι Σπίνουλαν (27) καὶ Σερ-
 τώριον (28) εὐγενῶν· οἱ τῆς ἐξουσίας ἐπισημμένου
 Τοῦζου, τῆς πόλεως ἐξώσθησαν ἀγεννῶς, τῶν δημο-
 τῶν ἄτε ἐπὶ μέγα δυνάμειος ἐληλυθυῖαν ἰδόντων τὴν
 τοῦτων ἀρχὴν καὶ τυραννικώτερον ἤδη τῶν δημοσίων
 ἀπουμένην πραγμάτων. Συγχωρηθέντες γὰρ αἰθῆς
 ἐντὸς γενέσθαι Γεννοῦς μετρώτερον ἄγοντας βίον.
 τοῖς δὲ βραχὺ μετριάσαι τὰχιστα καλινδρομεῖν
 ἰδοῦσαι ἐς τὴν πρὶν ὑπερηφανίαν καὶ τὸν τυραννικὸν
 ἐκείνον τύπον. Ὅθεν οὐσάντων ἐπ' αὐτοὺς αἰθῆς
 τοῦ δήμου, τῆς πόλεως ἀγεννέστερον νῦν ἐξωθοῦν-
 ται· καὶ γίνεται δοῦξ Ἴτερος (29), τῷ πρὶν παρα-
 πλήσιος, ἐξ εὐτελῶν (30) καὶ αὐτὸς τὰς τύχας ἔλακον
 τοῦ γένους· ὡς ἂν ἐνθύμιον σὺντροφον ἔχων ἀεὶ τὴν
 τοῦ γένους κληῖδα καὶ τὰς ἐκ γενέσεως τύχας ἐν τῷ
 ματρίῳ καὶ προσηνεὶ τοῦ φρονήματος ἐπειδὴ τῶν
 λογισμῶν τὰς κρηπίδας.

[P. 431] Γ. Ἀλλὰ καὶ τοῦ τῶν Αἰγυπτίων μετα-
 λάξαντος ἡγεμόνος (31) εἰς πολλὰ τὴν ἀρχὴν τοῖς
 παῖσι διελούσι στασιάζειν πολὺν πρὸς ἀλλήλους· ἤδη
 χρόνον γεγένηται· ὡς τὰ τῶν Αἰγυπτίων ὑπορραῖν
 καὶ ἐς τὸ ἀσθενέστερον ἐντεῦθεν ἀεὶ ξυνελαύνεσθαι
 πράγματα.

Δ'. Ναὶ μὴ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀτλαντα (32) τὸν
 ἐπὶ τὸν Λιβυῶς τε καὶ Μαυρουσίων οἱ κλείους. Ἀν-
 νίδαν ἐκείνον τὸν πάλαι τὸν Καρχηδόνιον μιμη-
 σάμενοι τέως, κληθῆσι μεγάλων δυνάμεων τὸν Γα-
 δαρῶν διαπεραιούμενοι τράχηλον, τοῖς μὲν Εὐρώ-
 πῳ οἰκοῦσι γένεσι τῶν Ἰσπανῶν διὰ μάχης γίνον-
 ται, καὶ πολέμοις πολέμοις συνάπτοντες ἐπὶ μείζους
 βαδίζουσι μάχας ἀεὶ.

Ε'. Καὶ Βρεττανῶν δ' ὁμοίως (33), ναυτικαῖς δυ-
 νάμεσι διαδόνοντες ἐς τὴν Κελτῶν ἡπειρον, μεγά-
 λους συγχροτοῦσι πολέμους.

Ζ'. Ἐπὶ μὴν τὸ Σκυθικὸν ἐκεῖνο γένος, οἱ τὴν
 Ἀσσυρίων καὶ Μήδων καὶ Περσῶν, καὶ ὅσα ἐπέκεινα
 τῶν ἰθῶν, πάλαι πολλὴν ἤδη χρόνον κατέσχον γῆν
 καὶ τὸ τῆς αὐθεντίας ἄπαν ἐκείνων κράτος, νῦν εἰς
 διαφόρους διαλυθέντες ἀρχὰς συχνὰ κατ' ἀλλήλων
 ἀλλάζονται, κάπῃ μέγα καπνοῦ καὶ φλογὸς ἔγερσιν
 ἢ τοῦτων ἕρις ὑπισχεύεται τὴν ἐκ τῆς μάχης φόνον.

Ζ'. Ἀρεὶ δὲ καὶ συνδρομὴν τὰ τῶν διαφόρων Λα-

Variorum notæ.

(25) *Di mediani de populo*, inquit Villaneus. Duc-
 CANG.

(26) Anno 1339, ut aiunt iidem Villaneus et
 Bizarus. — Ducang. An. Chr. 1339, mense Septem-
 bri exeunte. Joan. Villan. lib. xi, cap. 101. Boivin.

(27) Is est Galeotus Spinola (Bizar.) Ducang.

(28) Auriam hic male designat, quem Dorian
 vulgo vocant. Cantacuzenus loco laudato de Pa-
 gano Auria, ἐκ τοῦ τῶν Ὀρίων γένους. Is Antonius
 Auria dicitur Bizaro. Ducang. — Gregoras, ut ex
 Italico seu Gallico *Doge*, Τοῦζου, ita ex Gallico
Sire Dorie, vel ex Italico *Meiser Doris*, Σεπτῶριον
 ferit. Boivin.

(29) Jeanes Mort, Bizaro; Gio. de Monterena,
 Villaneo lib. xi, cap. 36. Ducang.

A latem duobus ante annis exegerant, conspiratione
 facta mox eiciunt, nobilibus videlicet in eum clam
 instigatis a Spinula et Sertorio; qui, Tuzo regem
 positu, ejecti ex urbe per summam ignominiam
 fuerant, ob eam nempe causam, quia populus eo-
 rum dominatum pervenisse ad magnam potentiam
 et publicas res nimis jam tyrannice ab iis admini-
 strari videret. Porro illi ipsi in urbem rursus in-
 tromissi, ea lege ut modestius se gererent, medio-
 critate haud diu servata, ad pristinam statim su-
 perbiām suumque illum tyrannicum fastum recur-
 rere maluerunt. Quapropter conspirante in eos
 rursus populo, majore cum ignominia nunc quo-
 que o civitate exiguntur, creaturque dux alter,
 superiori similis, humilis et ipse loco natus; ut is
 domesticam generis labem et natalium suorum
 conditionem animo reputans nihil cogitet, quod
 non moderatione et animi mansuetudine lanquam
 fundamento nitatur.

III. Item ex quo Ægyptiorum princeps decessit,
 ejus liberi imperium in multa partii jampridem
 inter se discordant; eoque fit, ut Ægyptiorum res
 dilabantur atque inde ruant in pejus.

IV. Quin et ii Libyæ populi, qui circa occidentem
 Atlantem habitant, et plerique Maurorum, veterem
 illum Hannibalem Carthaginiensem hac in re imi-
 tati, magnis cum copiis Gaditanum fretum traje-
 cere; 689 et nunc cum Hispanis Europam inco-
 lentibus præliantur, atque alia ex aliis bella ve-
 cientes in majora quotidie certamina descendunt.

V. Britanni quoque similiter navalibus copiis
 in Galliam trajicientes bella constant, eaque in-
 gentia.

VI. Ad hæc Scytharum illud genus, quod As-
 syriorum, Medorum, Persarum et ulteriorum gen-
 tium ditionem jampridem occupavit, et omne au-
 ctoritatis robur apud eosdem obtinet, nunc in
 multa imperia distracti, arma in se invicem quo-
 tidie movent; minaturque eorum discordia magnas
 cædes, magnum belli incendium, fumum videlicet
 et flammam late sparsurum.

VII. Nuper denique concursu facto diversa La-

(30) Imo, si Bizaro fides, ex patriciis. Ducang.
 (31) An is sultanus Ægyptius, cujus epistola ad
 Cantacuzenum imperatorem scripta legitur apud
 eundem lib. xiv, an filius illius, cujus hic apud
 Gregoram mentio, incertum. Certe hæc epistola
 scripta dicitur 750 anno Mahometi, qui est Christi
 1349, proinde paulo post hæcæ tempora, in quæ
 ea quæ hic narrantur incidunt. Ducang.

(32) De Maurorum hæc tempestate in Hispaniam
 expeditione copiose egit Joan. Mariana, lib. xvi,
 cap. 6 et seqq. Quædam etiam attigit Bizarus sub
 an. 1346. Ducang.

(33) Quo loco Gregoras tangit Anglorum in Gal-
 liam ingressum sub anno 1346, ac prælium Cre-
 tiacum. Ducang.

tinorum genera adversus Persarum naves proces-
serunt; eorum, inquam, Persarum, qui piraticam
et latronum vitam secuti diripiunt onerarias illo-
rum naves ac triremes; quotquot nempe mercandi
causa per totum mare eundo ac redeundo venalia
quæque advehunt. Illorum porro, quos dixi, Lati-
norum classis navibus septem et viginti constabat:
erantque illæ Rhodiæ, Cypriæ, Salaminis et
Vesetæ; præter eas quæ a papa et a Genuensibus
instructæ convenerant. Eæ cum ad portum Smyr-
nacorum derepente omnes simul appulsæ essent,
primo impetu castellum Persicum ceperunt, quod
est juxta portum. Et ipsis quidem in animo erat
inde, tanquam ab statione tutissima, crebras facere
excursiones, ac paulatim ab ora maritima retro in
mediterraneum compellere quidquid illic esset
Barbarorum. Res vero ipsæ minime ex sententia
succedebant.

Α τίνων ποιησάμενοι γίνη κατὰ τῶν Περσικῶν ἐξή-
σαν νεῶν, ὅσαι πειρατικὸν τινα βίον καὶ ληστρικὸν
ἀναμετροῦντες ληΐζονται τὰς ἐκείνων ἀλάστας τε
καὶ τριήρεις, ὅσαι κατ' ἐμπορίαν ἀνοῦσαι τε καὶ
κλιτοῦσαι τὴν θάλατταν ἄπασιν τῆς ἐμπορικῆς κο-
μίζονται χρείας. Τῶν γε μὴν εἰρημένων νεῶν εἰς
ἑπτὰ καὶ εἰκοσὶν ἦν ὁ ἀριθμὸς ἀνεῶν. Κύπριοι δ'
ἦσαν αὐταὶ καὶ Ρόδιοι, Σαλαμίνιοι (34) τε καὶ
Οὐενετῶν, καὶ ὅσαι πρὸς τε πάππα καὶ Γεννοῦς
συνήσαν. Πάσαι δ' ὁμοῦ παρὰ τὸν τῆς Σμύρνης (35)
ἐξαίτης καταπελευκίαι λιμένα εἶλον ἐξ ἑρέου
καὶ ὁ παρὰ τὸν λιμένα φροδρίον ἦν Περσικόν. Καί
σφι μὲν ἦν κατὰ γνώμην, ὡς ἐξ ἀσφαλούς ὀρη-
τηρίου συχὰ ἐπιχθίουσιν ἐκείθεν ἐς τὴν ρασίγειον
ἀνωθεὶν ἐκ τῶν παραλίων ἡρέμα τὸ βάρβαρον πᾶν.
Τὰ γε μὴν πράγματα ἤμισα κατὰ γνώμην ἦν προ-
χωροῦντα.

Variorum notæ.

(34) Atqui iidem sunt cum Cypriis. Est enim
Salamis *) urbs Cypri. DUCANG.

(35) Smyrnæ a Latinis sub hæc tempora expn-

*) Est etiam insula in sinu Sætonico. BOITIN.

gnatæ meminit Cantacuzenus lib. III, cap. 68. Pra-
terea Joan. Villaneus lib. XII, cap. 38; Bizarus
sub an. 1344. DUCANG.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΔ.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER DECIMUS QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantacuzenus, cum Amurio Christopolitanas fauces transgressus, oppida sollicitare constituit. Perithorio frustra oppugnato, Didymotichum abit. Ibi se et suos reficit. Irenæ uxori gratias agit ob res præclare gestas. Ejus mulieris strenuitas et solertia. Byzantii Amurio pecuniam offerunt, ut domum redeat. Nic, re cum Cantacuzeno communicata, pecuniam accipit. In Asiam trajicit, brevi rediturus.

692 I. Sed hæc quidem infra suis quæque lo-
cis fusius exponentur. Nobis vero nunc necesse
est illuc regredi, unde ad hæc digressi sumus. et
ubi superioris narrationis cursum interrupimus.
Erat autem nobis sermo de Cantacuzeni et Persici
illius satrapæ Amurii transitu per Christopolitanas
angustias. Transgresso igitur imperatori visum est
oppida sollicitare; et ea quidem, quæ voluntaria
deditione in illius manum concedere altro mallent,
meritis præmiis afficere: quæ autem secus factura
essent, cum iis secus agere.

[P. 432] Α'. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἕστερον ἐν ταῖς
προσῆκουσι τόποις λελέξεται διαρκέστερον. Νῦν δ'
ἐπανίεναι ἡμῖν ἀναγκαῖον ἂν εἴη; ὅτιθεν εἰς ταῦτα
προήχθημεν, καὶ ὅλη τὸν πρὶν ἡμεῖς καταλύσαμεν
λόγον. Ἦν δ' ἡ περὶ τὰ τῆς Χριστουπόλεως στυγῆ
τοῦ Καντακουζηνοῦ διάβασις ὁμοῦ τῷ Ἀμυρῷ, τῷ
τῶν Περσῶν ἐκείνῳ σατράπῃ. Διαβάντι γὰρ ἰδοὺς
παῖράν προσάγειν ταῖς πόλεσι, καὶ οἷς μὲν καθ' ὁμο-
λογίαν παραδίδουσι οἱ σφεδ' αὐτοὺς ἐθέλοντάς πρό-
βουλήσεως εἴη τῇ ἐκείνου χειρὶ, τῶν προσηκότων
γερῶν ἀξίον οἷς ἐὶ τοῦναντίον, τοῦτοις ἐὶ τοῦναντίον.

Β. Μεθ' ἡμέρας; ὅν (36) ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις ἄ ἤγεν ἐπὶ τὴν πόλιν, ἣ Περιθόριον (57) ὄνομα. Ἦν δὲ καὶ περιστρατοπεδεύσαντες, ἐπὶ κακίνοις πολεμείν ἔγνωσαν, ἰκαλιόρουν. Ἐπει δ' ἐπὶ πολλαῖς κάμωντας ταῖς ἡμέραις ἐπὶ τῶν οὐδὲν, ἀπρακτος λοιπὸν ἀναζεύξας ἐκείθεν οὐδὲ μὲ τῶν ἄλλων ἐπὶ (38) προσάγειν βεβούληται· ἀλλ' ὀλιγὰς ἡμέρας ἤλαυνεν ἐπὶ Διδυμοτείχων (39), οὐκ ἀγαθὸν κτλ; ἄλλαις εἶναι κρίνας οὐδὲν τὴν ἀποτυχίαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκαίνησ; πώλεως.

Γ. Ἀυτόθεν τοῖνον λαμπρῶς ἀβλιζόμενοι, καὶ τῆς μακρῆς ἐκείνης καὶ ἐπιπόνου διαίτης τὴν ἀνάλογον ἀλλαττόμενος θυμηδίαν τε καὶ βρασιώνην, φρυγού; τε ἐκαίνους Διδυμοτείχου τῆς πόλεως καὶ ἄμα στρατώτας καὶ στρατηγούς ταῖς προσηκούσαις ἡμεῖςτε δειξέσεται καὶ φιλοφροσύναι;· καὶ πρό γε πάντων Εἰρήνην τῇ βασιλίδι κολλῶς ἀπὸ γλώττης τοῦ; ἐκ φυγῆς ἀπεδίβου χριστοφίλου;· ὣν τε ἐκαρτέρησε μακρῶν ἔμου καὶ ποικίλων ἀναρῶν ἐν τῷ τῶν μετὰ μὲν μεγάλων ἐκαίνων πράγματι; κλύδωνι καὶ ὅ; ἀναδείξτεο γενναίων ἀγίωνων, ἐν τε βουλαῖ; καὶ δόροις παντοίας καὶ μελιχοῖς λόγιοι;. [P. 433] δι' ὣν ἔμου στρατηγός τε καὶ στρατιώτας ἀνεβρώννυ; τε καὶ πρός τὴ εὐφυχότερον διανοησάσαι; παρεσκευά; ζε, πῆ μὲν θεωρούσα, πῆ δ' ἐλέγχουσα· καὶ πῆ μὲν ταῖς ἐξορῶσποις τῶν πραγμάτων ἐκαίνων ποικίλαι; μεταβολαῖς τὴν τῆς οὐκίας ἀντιθέσει; διανοῖας ἐξήττητα, πῆ δ' οἰκονομικῶς ἀντιπράττουσα; ταῖς ἐκ Βυζαντίου λάθρα (40) καὶ συχνὰ προσού; σαι; ἄλλοι; ἄλλοις τῶν ἐ; Διδυμοτείχων στρατιωτῶν ἔμου καὶ στρατηγῶν ὀποσχέσαι; τε καὶ δουλοῖ; μηχανήμασι, καὶ λαμπρῶς ἀνιστῶσα κινδυνεύοντα πίπτειν φρονήματα. Μάλιστα δὲ τοῦ δραστηρίου καὶ τῆς ἀγγινοίας αὐτὴν ὁ σατράπης Ἄμουρ ἐξέπλάγη τιθασυμακῶς, ἐπειδὴ γε ἐμπαθήκει ταύτην οὐσαν αἰτωτάτην, ἀνθρωπίνως, εἰπεῖν, τῆς διαμονῆς καὶ συστάσεως τοῦ τε στρατοῦ καὶ Διδυμοτείχου τῆς πόλεως, καὶ δι' αὐτῶν τῆς τῶν ὄλων τῷ βασιλεῖ πραγμάτων ἐν ἀσφαλεῖ καταστάσει;. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὴν τρόπον· καὶ ὁ χειμῶν ἐν τοῦτοις ἐταλεύσα.

Δ. Ἦρος δ' ἀρχομένου (41) οἱ μὲν Βυζάντιος τῶν ἱστορικῶν κατὰ Διδυμοτείχου πολέμων κατὰ λόγων ἀποστάντες, δέαι τῆς ἐκαὶ Περσικῆς δυνάμεως, πρός ἕτερα πάλιν ἐχώρουν βουλεύματα. Καὶ δὲ βέλτιον ἰδοῖεν εἶναι σοῖσι, χρημάτων ἀφθονία κρῖρα περιεληλυθῶσιν Ἄμουρ, τὸν σατράπην καὶ ἡγεμόνα τῆς Περσικῆς δυνάμεως, κείται καταλιπότα Θράκην

II. Quamobrem post aliquot dies coactas copias ad urbem ducit, cui Perithorio nomen est. Eam primo circumscidet; mox illis ad bellum sese accingentibus, oppugnat. Sed quia multis ibi diebus exactis labore assiduo nil profecerat, motis inde castris deinceps nihil egit, nec cæterarum urbium ullam aggredi voluit, sed Didymotichum laxis habentis contendit, etiam in aliis ratus augurii esse non boni, quod ab illa urbe primo statim conatu repulsus foret.

III. Confestim itaque splendide hospitio excipiuntur: diuturnam illam et molestam vitam austeritatem pari hilaritate et jucunda animi relaxatione mutant: Didymotichi urbis custodibus, item militibus et ducibus, qua par est comitate et humanitate, Cantacuzenus gratum se exhibet: In primis Irene imperatrici maximas gratias lingua et ex animo persolvit, quod diuturnas et multiplices ærumnas in illis qui intercessissent magnorum negotiorum fluctibus constantissime pertulisset; quod fortem animum præstitisset rebus difficilibus, deliberando scilicet, omnia generis dona largiendo, mollibus dejetis confirmando atque in meliorem spem erigendo duces pariter et milites; ac nunc quidem blandiendo, nunc increpando; nunc celeribus et variis temporum illorum vicissitudinibus ingenii sui vividam vim opponendo; nunc sapienter occurrente machinationibus dolosis et pollicitationibus, quæ ad tentandos Didymotichi milites et duces alias alios Byzantio clam et crebro venissent: denique animos vacillantes egregie releuando. Maxime autem ejus strenuitatem et solertiam stupuit atque admiratus est Amurius, postquam accepit unam hanc, quantum humanis viribus præstari posset, effecisse, ut et milites et ipsa urbs Didymotichum constantes in fide manerent, eademque opera ut imperatori negotia omnia in tuto essent collocata. Et hæc quidem ita se habuerunt: atque interea hiems abiit.

IV. Vere ineunte Byzantii ab oppugnando per latrocinia et insidias Didymoticho abstinentes, metu Persicarum virium, quæ illis erant, ad alia se consilia converterunt. Et hoc quidem optimum illis visum est, magna pecunie vi clam circumvenire Amurium, satrapam et ducem Persicæ exercitus, eique persuadere, ut relicta Thracia, amicis-

Variorum notæ.

(36) Supple τινάς. Sic Ephraemius περὶ ἀρετῆς cap. 6. Καὶ μεθ' ἡμέρας προσελθὼν τῷ μετρίχων τῷ ἐαυτοῦ πατρὶ etc. Cod. Reg. 1905°, fol. 26 v, col. 2, l. 9. Boivin.

(37) Ita rursus cap. 9. Aliis rectius Περιθόριον dicitur urbs Thraciæ maritima, ab Anastasio imperatore olim condita, indeque Anastasiopolis dicta, quam destruetam iustauravit Andronicus Palæologus senior et Περιθόριον appellavit, ut scribit Cantacuzen. l. b. II, cap. 38, et lib. III, cap.

52. De hac porrò obsidione agit idem scriptor lib. III, cap. 64, 65 et 66. Ducang.

(38) Sic codex Vat. ὅτι cod. Paris.

(39) Item Cantacuzen. d. cap. 66. Ducang.

(40) Syntaxis, ὀποσχέσαι; ταῖς προσούσαι; ὀνομα καὶ συχνὰ ἐκ Βυζαντίου ἄλλοι; ἄλλοις στρατιωτῶν τῶν ἐς Διδυμοτείχων, pro ἐν Διδυμοτείχῳ. Sic infra lib. xv, cap. 5, sect. 7: Ἐς Διδυμοτείχων ἔντι αὐτῷ, pro ἐν Διδυμοτείχῳ etc. Boivin.

(41) Anno scilicet Christi 1340. Ducang.

que et amoribus dimissis, in Asiam abiret quam-
primum ac domum reverteretur.

694 V. Quas ille pollicitationes cum Canta-
cuzeno indicasset, placuit machinationem illam
occultiori machinatione eludere. « Etenim, inquit,
si Byzantii supra decem millium summam nume-
raverint, jamnum erit illud ipsis maximum, et
minus multo virium ad bellum gerendum supererit.
Nobis autem, si acceperimus, vires longe
maximæ accedent ad sustinendum communis hujus
belli æstum. » In hanc illi cogitationem cum ve-
ni-sent, ac majora insuper alia reputassent, acce-
dentibus simul Persici exercitus ærumnis, quales
et quantas si patiuntur, qui externo in solo degunt;
præsertim ubi nihil inest, quo alii possit tanta
multitudo: abili satrapa Amurius et in Asiam cum
copiis trajecit, pollicitus Cantacuzeno rediturum
se brevi validioribus cum auxiliis.

καὶ φίλων ἔρωτας οὐκ ἔσθ' ἄσπιον τάχιστα ἐπαν-
ήκειν.

E'. Τὰς δὲ τοιαύτας ὑποσχέσεις (42) ἐκείνου διέ-
ξαντος Καντακουζηνῶ. ἔδοξε τὰς τοιαύτας ἐπινοίας
ἐτέραις κατασοφισασθαι βαθυτέραις. « Χρήματα γὰρ
εἰς δέκα, » φησί, ἐχιλιῶν ἐπέκειντα ἀριθμὸν ἀνιόν-
τα τῆς Βυζαντίου ἐκδεδιακόσιον, σφίσι μὲν ζήμια με-
γίστη γίνεται καὶ ἀσθένεια πρὸς τὰ πολεμικά· ἡμῶν
δὲ λαθοῦσιν ἰσχύς προστίθεται μάλα κρατίστη πρὸς
τὸ τῆς κοινῆς ταυτησὶ μάχης κλυδώνιον. » Τούτων
τοῖσιν εἰς τοῦτο μελέτης ἴστων καὶ πρὸς γὰρ μειζό-
νων ἐπὶ τούτοις ἐτέρων, καὶ ἅμα προσθεμένης καὶ
τῆς τοῦ Περσικοῦ ταλαιπωρίας στρατοῦ, ὅποια καὶ
δοσὴ διαγούσιν ἐν ἄλλοτρίῃ γῆ, καὶ μηδὲν εἰς αὐτάρ-
κη τοσοῦτου στρατοῦ κικτημένη διαίταν, φηγετο δια-
βάς εἰς Ἀσίαν ὁ σατραπῆς Ἀμοῦρ μετὰ τῆς δυνά-
μειος, ἰπαγγελλάμενος ὀλίγω ὑστερον ἐπικουρῶς
ἰσχυρότερος Καντακουζηνῶ ἐπανήξειν.

CAPUT II.

Terræ et maris agitatio violenta. Clades ex grandine: item ex terra motus. De exundatione. De terræ motu iterum. Erei Angeli caput inclinatum. Urbis simulacrum excussum et manū statuae imperatoris. Quid ea res portendere visa sit. Templum S. Sophiæ orientem versus dehisit.

I. Per illud tempus sinistri quidam proruperunt
in Byzantium et in Byzantii suburbia, terræ motus
ac anaris effervescentis æstus, ruitque, tanquam
ex balista violentissima, grandinis imber in fructus
terræ; ita ut illud Scripturæ¹ apte caderet: Menti-
tum esse opus olivæ, et arva non fecisse escam, sicut
non attulisse fructum, et non fuisse germina in vi-
neis: defecisse ab esca oves, et non fuisse boves in
præsepibus. Accidere autem primum illi terræ motus
et illæ agitationes autumno fere medio, cum sol
solitia Scorpii prætergrederetur. Ac primo quidem de
bis Deus terram agitavit; idque tanta violentia,
ut plerique præ metu salutem desperarent. 695
Sed et domus ceciderunt, et maxima pars muro-
rum Byzantinorum. Vinearum autem mæceris et
hortorum septa ne quidem commemorari oportet.
Ea enim ferme omnia a fundamentis proruta sunt,
ita ut prætereuntibus viæ omnes aditu difficiles exsi-
sterent ruderibus inde evulsis acervatim jacentibus.
πίδων ὡς δυσπρόσοδον γίνεσθαι: πᾶσαν ἀγρίαν τοῖς
πίδων.

II. Tum etiam simul maris fluctus in terram
procul effusus est, illac maxime, qua planum et
equitabile solum erat, ad decem usque stadia; et
æcum alicunde propulsi parva navigia, quæ scilicet
in portibus erant aliisque oris maritimis, confrē-
gitque in mediterraneo; ac plurimos cum ipsis tam
hominibus quam gregibus et jumentis agros sub-
mersit. Recurrente autem fluctu aliquanto post ad

[P. 434] A'. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἐξαισιολο-
γῶντες ἀνεβρώγησαν κατὰ Βυζαντίου καὶ τῶν αὐτοῦ
προαστείων τοῖσμοι καὶ βρασμοὶ θαλάττιοι, καὶ ὡς
ἐκ πετροδόλου θυμοῦ πλήρη ἐβρόγησαν κατὰ τῶν
τῆς γῆς καρπῶν χάλασαι· ὡς ἐκεῖνα τῆς Γραφῆς
συμπεσεῖν· ψεύσασθαι ἔργον ἐλαίας, καὶ τὰ κείνα
μὴ ποιῆσαι βρώσιν· συκῆν τε μὴ καρποφορῆσαι καὶ
γεννήματα ἐν ταῖς ἀμπελοῖς οὐκ εἶναι· ἐκλαλεῖν τε
ἀπὸ βρώσεως πρόβατα καὶ μὴ ὑπάρξει βίας ἐπὶ
φάντας. Ἀρξάσθαι μέντοι συνέθη (43) τοῦ τοιοῦ-
του σεισμοῦ; καὶ κλονοῦς τῆς γῆς ἐν μέσῳ που τῆ
φθινοπώρῃ, ἄρτι τοῦ ἡλίου τὰ τοῦ Σκορπίου προο-
μια παραλλήλτοντος. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν
δις εἰτίναξε τὴν γῆν ὁ Θεός· ὁδὴν γὰρ μὴν ἐμδρι-
θῶς, ὡς ἀπεγνώσκει τοὺς κλειστόμας τὸ ζῆν ἀπὸ
ἐσθως· οὐκ ἔστιν τε κατακαεῖν ἐργεῖναι (44) καὶ τὰ
κλειστότα τῶν τοῦ Βυζαντίου τειχῶν. Ἀμπελων δὲ
φραγμοὺς καὶ ἀπέων περιθόλους οὐδὲ μνησθῆναι
χρή. Πάντες γὰρ αὐτῶν καταβρόφησαν ἔχρι ἀρη-
παρισσοῖ, στερηθῆν ἐβρεμμένων τῶν ἐντεῦθεν ἐπει-

B'. Ἐκχέσθαι ὁ θεὸς καὶ τὸ τῆς θαλάττης βό-
θιον ὡς κρήνην τῆς πέσου· καὶ μάλισθ' ἐπη-
κεδῆς καὶ ἰσπῆλατος ἦν ἡ γῆ, μέγα καὶ εἰς δέκα
σταδίων. Συνεβλάσθη ὁ ἔνια καὶ ἐνιαχοῦ τῶν ἀνα-
τείων, ὅσα πρὸς τοὺς λιμένας καὶ τοὺς ἄλλοις παρα-
λίους, καὶ συνέτριψεν ἐν τῇ μεσογείῳ· καὶ κλειστός
δὲ κτείχλας χώρος, αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ ποιμνίοις
καὶ ζεύγεσι. Παλινορομούντες γὰρ μὴν τοῦ βοθίου

¹ Habac. iii, 47.

Variorum notæ.

(42) Cantacuz. lib. iii, cap. 67. Ducang.

(43) De hoc terræ motu videtur egisse Cantacuz.
lib. iii, cap. 76, pag. 618. Ducang.

(44) In codice Colbertino (cujus numerus est
6044) circa finem legitur, ἔτος 695, Ἰνδικτ. 18.

κύκλ. ἡλ. κ'. (imo θ') σελήνης κύκλ. 19'. (imo α')
ἐγένετο πῶσις ἐν πᾶσι. Itaque hæc ruina accidit
anno mundi 6852, Christi 1344, indicti. xii.
Boivix.

μεθ' ἰκανὸν πρὸς τὰς συνήθεις καὶ τετραγμένας εὐ-
νάς, ἦν ἰδεῖν ἰλύος τὰ πάντα μετὰ καὶ ἰχθύων νε-
κρῶν.

Γ'. Αἰσθηθῆναι μέντοι τοῦ τοιοῦτου γενέσθαι φασὶ
τετραγμοῦ καὶ σεισμοῦ μέχρι Λυσιμαχίας, καὶ βραχὺ
τε Χερβρόνησιν ἐπέκεινα· ἥμισυ δ' οὖν τὸν ἴσον γε
τρίτον· ἀλλ' ὥσπερ ἐξ ὀρυκτήριου καὶ βίζης τινὲς
ἀρξάμενον τοῦ Βυζαντίου ἥρμα καὶ κατὰ βράχῳ
προΐκνται τε ἐνδιδόναι καὶ θρυμμένως βαδίζουσιν
κατὰ τὸ ἀνάλογον αἰετῶν ἐπιφθῆς παραπέμπω χώ-
ραις καὶ πόλεσι τὴν τοῦ κλύου συνέπειαν· παρα-
μαίνας δ' ἄχρι καὶ αὐτοῦ γε τοῦ θέρους ἐφ' ἡμέρας
καὶ νυκτὶ, μεζῶ τε καὶ ἐλάττω τὴν αἰσθησὶν παρε-
χόμενον.

[P. 435] Δ'. Κατὰ μέντοι περίοδον χρονικὴν τοῦ
κατέπειν βαδίζοντος φθινοπώρου ἐκ τῆς αὐτῆς ὡσαύ-
τως ἡμέρας ὁμοιοὶ πάλιν ἀρξάμενοι τὴν γῆν συνε-
τάραττον τε καὶ ἐθορύβουσι σεισμοί· ὡς ἐκ τῆς τῶν
θεοῦτων σεισμῶν συνεχέας τὸν τ' ἐπὶ τοῦ κλύου
τοῦ κίνου ἐν ἀγγελικῷ τῷ σχήματι (45) χαλκοῦν
ἀνδριάντα καὶ ἄμα τὸν τοῦ προβαταειλεγκτός Πα-
λαιολόγου τῆ βίβη καταγωνισθέντας τῷ μὲν ἐπὶ θαλά-
σῳ τῶν ὤμων κεκλίσθαι τὴν κεφαλὴν, τῷ δὲ πρὸ
ποδῶν ἐβρίσθαι τὸν ἐν χροῖν τῆς πύλας σχημα-
τισμένον ὡς εἰκασμὸς τισιν ἐντεῦθεν ἐννοίας τινὲς
ἀναλεξαμένοις ἐνόησεν ἀποκαραθῆναι, μὴ εἰς μακρὰν
τῆς τῶν Παλαιολόγων αὐτοκρατορίας ἐσεσθαι τὴν
καταστροφὴν.

Ε'. Κατὰ τούτοις τὸ προκαπονοδὸς τῆς ἐφάσ ἀφι-
θός (46) τοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεῶ καταπονούμε-
νον ἡσυχῇ παρεβήγγυτο μᾶλλον αἰετῶν, καὶ πολλὰς
ἐκείθεν ψηφίδων καὶ κλύων κατέρριπτε, μέχρι τῆς
παντοῦ πύλας· περὶ ἧς ἡμῖν κατὰ χώραν ἰού-
σιν ἀποκρώντως λέγεται (47). Νῦν δ' ἐπανακτίον
τὸν λόγον καὶ διηγησέον, ὅσα ἐν τῷδε τοῦ χρόνου
βίβη συνεπεπώκει γινέσθαι τοῖς Βυζαντίοις.

A solitem definitaque alveum, omnia videre erat
limo plena et piscibus mortuis.

III. Et ejus quidem tremoris ac terræ motus
sensem ad Lysimachiam usque dicunt pervenisse,
et paulo ultra Chersonesum : at nequaquam eum-
dem in modum. Sed a Byzantio tanquam ab sua
sede et radice cum incepisset, sensim ac paulatim
progrediendo remisisse, et lenius usque propor-
tione euntem agitationis suæ tenorem ad regiones
urbesque ulteriores transmisisse; ita autem du-
rassæ ad ipsam usque ætatem diu nocturne, ut
molo majorem modo minorem sui sensum præ-
beret.

IV. Enimvero revoluto insequentis autumni tem-
pore, eadem pariter die iterum exorti similes tre-
mores terram concusserunt ac turbaverunt; adeo
ut continua illa agitatione ea quæ columnæ lateri-
tice imposita 696 est, statua ærea angelico habita,
nec non simulacrum illius Palæologi, qui novissime
Imperaverat, violentiæ cesserint, et illi quidem ca-
put in alterum humerum inclinatum sit; huic au-
tem ad pedes provoluta sit ea, quam habebat in
manibus, figura urbis. Nonnulli itaque conjectantes
et quædam inde præsentia capientes non longo post
eversum Iri dicere Palæologorum imperatoriam
auctoritatem.

V. Ad hæc ea quæ ad Orientem vergit, templi
Sanctæ Sophiæ testudo, laborans ea parte qua jam
affecta erat, paulatim jam magis ac magis fatisce-
bat; atque inde calculi et laterculi frequentes deci-
debant, quoad tota tandem procubuit: qua de re
infra subeide suo loco dicturi sumus. Nunc autem
revocanda inde oratio, et quidquid per illud tempus
Byzantiis seorsim acciderit, narrandum.

CAPUT III.

Apocaucus, rebus suis diffinis, patriarcham et Joannem Gabalam sibi mancipare statuit. Patriarcha fami-
liam numerosam ornat et ditat. Ipsum, ut insulam, calceos et subscribendi morem mutat, hortatur. De Novæ
Romæ privilegiis disserit: item de auctoritate patriarchali, quam ait maximam nunc esse. Patriarcha
rubros calceos recusat. Cætera admittit; ambitiosus et imprudens. Sacerdotii et imperii diversæ junctiones.
Utriusque potestatis habitus dispar. Altera alteram juvenis jurat. Joannes patriarcha se et imperium
perdidit. Christum imitari pontifex debet. Laudata ab Alexandro Magno Diogenis modestia. Fructus am-
bitionis. Apocaucus Joanni Gabalæ filiam suam desponsurum se promittit; quid vicissim ab eo pactus.
Rerum administrationem eidem committit. Ipse cum patriarcha et juniore imperatore Perinthum abit.
Scelus maximum meditatur. Annæ imperatricis mens cæca. Spes inanes.

I. Quia Apocauco in iis quæ adversus impera-
torem moliebatur, ex sententia non succedebat, sed
Cantacuzeni quidem res ex profundissima despera-
tione commode emergebant paulatim et auctis viri-
bus animum ei addebant; illi autem neque a mari-
spes ulla satis fida affulgebat, neque res a terra ita
se habebant, ut ex iis bonum omen capere posset:
ad alias machinationes mentem appulit. Decrevit
enim honorum amplificatione et oblatiis relictibus
circumvesire patriarcham simul et Joannem Gab-

Δ'. Ἐπεὶ γὰρ Ἀποκαυκὸς τὰ κατὰ γνώμην οὐκ ἔ-
θεδα κατὰ τοῦ βασιλέως ἐδόδισεν· ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν
ἐκ τοῦ τῆς ἀπογνώσεως βυθοῦ δεξιῶ; ἀνέβαινεν ἥρμα
τὰ πράγματα καὶ ἀνεβήγγυτο πρὸς τὸ εὐθαρ-
σίσταρον· τούτῳ δ' οἶτα τὰ κατὰ θάλατταν ἐπιβίς
παρεῖχε θαρβύσας, οὗτε τοῖς κατ' ἡπείρου δεξέον
τι καθίστατο σύμβολον· ἐφ' ἑτέρας ἐπέρεπετο μηχανή.
· Ἐγὼ γὰρ προβιβαίμοις γερῶν καὶ προσέδων
πύρος ὑπελάθειν τὸν τε πατριάρχην καὶ ἄμα τὴν
Γαβαλὴν Ἰωάννην· ὃς γλωττοδαίδαλον τινα πρὸς τῆς

Variorum notæ.
(45) Ictus statuæ nescio an alius scriptor memi-
nerit. DUCANG.
(46) Vide Constantinopolim Christianam, lib. III,

et notas nostras ad Zonaræ Annales, pag. 154. Du-
CANG.
(17) Lib. xv, cap. 2. BOVIX

Jam; qui cum a natura accepisset artificiosam quamdam dicendi facultatem, eloquentissimus videbatur audientibus, tum aliis, tum maxime iis quibus principis 697 consistorium et curia constabat.

II. Cum itaque multis liberis, affinis, nepotibus, et numerosa omnis generis cognatione premeretur undique patriarcha, ad honores alii alios provecit et prædiis ditati ad opulentiam pervenerunt. Mox et novas propter eum honoris accessiones excogitavit, quibus patriarchalis apex decoraretur. Eæ autem erant: ne, quantum ad subscriptiones et ad capitis tegmen, majorum institutum retineret, neve iisdem quibus antea calcis uteretur, sed ut rubri illi quidem essent; insulam autem serico aureoque textu haberet ornata; epistolas vero et decreta coloris hyacinthini litteris consignaret.

III. Cui novæ rei speciosam rationem prætendens, ac velut præparationem adhibens, dicitur, priorem id juris attribui debuissè principis urbis Ecclesiæ, utpote quæ omnibus, quotquot sub sole essent, urbibus magnitudine et imperii nobilitate antecelleret. Imo vero, aiebat, fundata ab imperatore Constantino Magno ea urbe, translatisque ad eam cum imperio ipsius Romæ honoribus, etiam ea quæ Romanæ Ecclesiæ concesserat, privilegia simul transierunt et ad istam, ut par est, translata fuerunt. Ea si ab sequentibus episcopis et hujusce pontificiæ sedis successoribus neglecta sunt, quid istud ad nos hodie ierna die? Nec enim oportet legis instar obtinere apud posteros, si quid a majoribus temere peccatum fuerit: sed potius superiora emendari per posteriora, quasi per quosdam rivus, publicæ utilitatis causa ad fontem recurrerent.

698 Volenti certe cuilibet videre est, ipsa hæc tempora, rebus quasi sponte in eum statum deductis, nobiscum pene quodammodo conspirare, ac viam ad ea quæ meditamur facillimam velut sternere. Sin minus, prodeat aliquis doceatque nos, equodnam tempus hæc duo in unum coalescere viderit, imperium et Ecclesiam: patriarcham autem et imperatricem orbatam conjuge, a quo rei publicæ cura sustineretur, bene in unum atque idem hospitium convenire, eademque utrique domum eodem tempore esse, palatium imperatorum: atque illum quidem animæ instar habere, hanc vero corporis: illum et imperatoris vice in republica fungi, et parentis loco esse orbo illius alio, juniori imperatori, hanc vero obtemperare, tanquam optimo rectori, ac tanquam ei, qui solus possit imperium haud dubie servare, ut navium gubernator in humido maris gremio temere fluctuantem. Quod si hæc ita se habent, nec mendacium ullum in orationem meam irrepit, quidni et insignia et aliquam imperatoris dignitatis notam usurpas quoquomodo ad-

φύσεως κτηράμενος εὐστομίαν [P. 456] μάλα ταπεινῶς ἰδύσκει τοῖς ἀκούουσιν, τοῖς τε ἄλλοις καὶ σοῖς τὴν βασιλείου συνακρότου σὺγκλητον καὶ βουλήν.

B. Πολλοὶ τοίνυν τὸν πατριάρχην κυκλιόμενοι οὐκ οὐκ κηδεσταις καὶ ἀπογόνους, καὶ κληθεὶς συγγενεῖας παντοδαπῆς, τιμαῖς ἄλλαις ἄλλοις μετασφίσεσας, καὶ χωρίων ἐπιδόσεσιν εὐπορον καταστήσας τὸν βίον αὐτοῖς, ξίνας ἔπιπτα ἐκινῶσι τιμῶν παρενθήκας τῇ πατριαρχικῇ δι' αὐτὸν παρωπῆ. Αἱ δὲ ἦσαν, μήτ' ἐν ὑπογραφαῖς, μήτ' ἐν καλύπτρῳ κεφαλῆς ἐκασθῆναι τοῖς παλαιοῖς ἐθιμοῖς, μήτ' ὑποθήματα τοῖς ὁμοίοις: ἔτι κερῆσθαι, ἀλλ' ἔρωθοι: μὲν αὐτοῖς: σηρικαῖς δὲ καὶ χρυσοῖς: τὴν καλύπτραν ὑφάσματι κροκομῆσθαι: χρώματι δ' αὐτὸν ὑακινθίνῳ τὰς τῶν ἐπιστολῶν καὶ ψευδογράμτων ἔγχαρᾶτα: ἐπισημασίας.

Γ'. Καὶ τὸ εὐλογον τῆς αἰτίας προσηγορίων τῇ καινοτομίᾳ καὶ προθεραπειῶν ἔρασκον, ὡς ἡ Πάρις ἔχρησεν κενυρῶσθαι τοῦτ' ἐπὶ δικαίωμα τῇ τῆς βασιλευσύνης τῶν πόλεων Ἐκκλησίᾳ, ὅτι πατρὶν ὁμοίως ὑφ' ἡλίον πόλεις εἰσὶν ὑπερχουσης κατὰ τὰ μέγεθος καὶ πολιτείας εὐγένειαν. Καὶ πρὸς γε ἔτι Κωνσταντίνῳ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ τειχίσαντι ταύτην, καὶ τὸ τῆς Ῥώμης ἀξίωμα μετὰ τῆς βασιλείας ἐνταυτοῖς μετατηνοχότι, καὶ ἂ τῇ Ἐκκλησίᾳ κερῆσθαι ἐκείνῳ προνόμια, συνηκολούθησε καὶ ταῦτα καὶ μεταγενέσθαι πρὸς ταύτην ὡς τὸ εἰκόσ. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείθεν ἡμελήται ἐπισκόποι: καὶ διαδόχοις ἐνθάδε τῶν θρόνων (48), τί πρὸς ἑσὺς ἡμῖν τήμερον; Οὐ γὰρ νόμον τοῖς ἀφ' ἡμῶν εἶναι χρεῶν, ἀ τοῖς γονεῦσιν ἐκ περιπετίας τινὸς: πεπλημμελήται, ἀλλὰ διόρθωσιν μάλλον τοῖς: ἀνω γίνεσθαι κίτῳθεν, ὡσπερ βέουματος ἀνατρέχοντος ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ βίου: ἐξείναι γε μὴν καὶ οἱ: πρὸς βουλήσας: ἀν' συναρῶν γέννηται, καὶ τὸν χρεῶν, ὡσπερ ἐκ ταυτομάτου σαφῶς εἰς τοῦτο συναλάσαντα τύχης τὰ πράγματα, μονονουχὶ συλλαμβάνοντά πως ἡμῖν καὶ μάλα εὐδοκῶς προκαθιστῶντα τῆς μελέτης ἡμῶν ταύτησι τὰ προοίμια. Ἡ φρασὴ τῆς ἐμοῖ παραλῶν, ποσος χρόνος εἶδεν εἰς ταυτὸ ἀμφότερα συνενχθέντα, βασιλείαν ἕμα καὶ Ἐκκλησίαν: καὶ πατριάρχην ἕμα καὶ τοῦ τῶν δημοσίων κηδεμένου πραγμάτων βασιλείας χρεῖουσαν βασιλεῖα πρὸς: ἐν καὶ ταυτὸ ξυλίναι: καλῶς ἐνδιαίτημα, καὶ οἶκον δυοῖ τὸν αὐτὸν ἐν ταυτῷ καθίστασθαι, τὸ βασιλικὸν παλάτιον: καὶ τὸν μὲν ἀποσώζειν εἰκόνα ψυχῆς, τῇ δὲ σωματος: καὶ τὸν μὲν ἀντὶ μὲν βασιλείας: τοῖς πράγμασι γίνεσθαι τοῖς πολιτικοῖς, ἀντὶ δὲ πατρὸς: τῷ ταύτης: ὄρραψῃ παιδί τῷ νέῳ βασιλεῖ: τὴν δὲ ὑπαίκειν ὅσα καὶ ἡγεμόνι χρῆσθαι καὶ μόνῳ δυναμένῳ οὐκ εἶναι τὴν ἀρχὴν ἀσφαλῶς, [P. 457] ὅσα καὶ κυβερνήτης, καθάπερ ὀκλάδα πλημμυρῶς ἐφ' ὑγρῆς ταλαντευομένην θαλάττης ἀγκυλαῖς. Εἰ δὲ ταῦτα τῆδε ἔχει, καὶ οὐδὲν ὑποτρῆχει ψεύδος: τὰ εἰρημῆνα, τί κωλύει καὶ παρασήμοις καὶ τισι τακμηροῖς βα-

Variorum notæ.

(48) Θρόνους vocat, eadem pontificiam seu patriarchalem. Sic infra lib. xv, cap. 3, p. 473 E. BJVIN.

ολικαὶς σιωπῆς πως κηρησθαι πρὸς τὴν τῶν οὕτως Δ umbratim, ad veritatis tantæ confirmationem? ὁ ἀληθῶν βεβαιώσιν; ὁ

Α'. Οὕτως μὲν οὖν εἰρωνικαὶς μᾶλλον ἢ γοητεύου-
 σιν ἄλλως ὑπαρχόμενος λόγος, καὶ τὸ παθητικὸν τῆς
 τοῦ πατριάρχου θεωρίας ψυχῆς ὁ Ἀπόστολος, ἔλλα
 μὲν ἀσπίδος προσέκασθαι ἐπιπαύει· τὸ δὲ τῶν ἰου-
 θραῶν καθίσταν τὴν μὲν ἥμιστον διὰ τὸ τῆς καινότητος
 θρόνου· χωρῆ· τοῦ δ' ὁφεί τοῦ χρόνου, διὰ τὴν τῶν
 θυλῶν ἰθυσμῶν, ἐπαγγελλασθαι ἐπαρκετικὸν πως
 ἴσασθαι καὶ τὸ τρίτον. Τῆ γὰρ ἐκκλησιαστικῆς τῆς
 διαπραγμάνσεως οὗ τὸ τῆς ὥρας αἰφνιδίον κατασβέσσει
 δύναται, βῆστα μετὰν ἐκφυροῦσαι μᾶλλον καὶ
 φθόνον ἐγείρει σκληρὸν ἴνα καὶ δυσκαρτέρητον·
 τῷ δὲ χρόνου βέροντος, ὁμαλῶς πως ἤδη καὶ τὸ τῆς
 ἐκκλησίας ἐκείνης διακινῆσθαι καὶ μαραινισθαι Β
 θρόνοῦ, ἡρέμα καὶ κατὰ-μικρὸν ἐμμελετηθείσης ταῖς
 τῶν ἀντογγανόντων ἔψει διὰ τὸ συνεχῆ; τοῦ συν-
 διατρεσθαι. Τοῦτου μὲν οὖν ἕνεκα τῶν θυλῶν ἀρκε-
 σθῆναι καινοτομήμασι μόνους ἐν τῷ παρόντι, τοῦ
 τρίτου μεταωρισθέντος ἐς τοῦτόν· μὴ ἐπιστήσσει
 κριτοῦ ἐθελοσάντα, καὶ γνόστα τὴν τῶν κριτέ-
 ρων ἀναῦθα διάνοιαν, ἐν τῷ μετρίῳ τοῦ ἤθους
 ἴσασθαι, καὶ μὴ κινεῖν πατέρων ὄρια· ἀλλ' ἤττω
 γινόμενον δέξῃς, πολλὴν ἐπιφερομένης τὴν ἀωρίαν,
 ἀγώγιμον εἶναι τοῦ λοιποῦ τοῖς ἐμπαιξέειν ἐθέλουσι;
 μέχρι τοῦ, συμφέροντος· ἐξ αὐτῶν ἐν:ργῶς τῶν
 πραγμάτων σαφῆ τὸν χρόνον σύμβουλον ἰσχυρῶς,
 συνίνα μὲν ὡς φείδασθαι χρόνου καὶ τύχης ἐχρῆν,
 μὴ θυνηθῆναι ὁ οὖν οὐδὲ μικρὰν τινε τὴν ἐν δεινῶς
 ἀσφάλειαν αὐτῷ πορῆσθαι, ἀλλ' ἐ; ἀτιμάρτους C
 καὶ μέλα πινυτοδατοῦ; κακῶν συνωσθῆναι βουθῶς.

Β'. Τὸ γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα καὶ τὸ φυγῶν
 ἀρχεῖν, τοῦ κρατιστοῦ μέρους τῶν ἐν τῷ κόσμῳ
 συλλήβδην ἀπάντων εἶπαι, σφόδρα τοι μέγιστον καὶ
 περιφανὲς εἶδῃσι τοῖς τὰς ἀρίστους κλάιαι συντάτ-
 τουσιν τῶν πολιτειῶν νομοθέται; καλῶς ἔχειν ἔδοξε,
 τὸ τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης φυλακτομένους εὐδαιμον
 καὶ ἐπισημῶς, ὡς περ βασιμῶ τινε; τῷ ταπεινοτέρῳ
 τοῦ σχήματος καλῶς τῆς τύχης τὸ μέγεθος, ἴνα μὴ
 τὸ τοῦ θρόνου ἀκλάστον ὡς περ μέθη τις ἐγγενηταί
 τῷ, καὶ πρὸς τυραννίδος ὁπόθεν ἐξοχίλων μεγάλων
 ἀρῆ τῶ; πολιτικοῖς πράγμασι τῶν κακῶν. (P. 138) D
 Τὸν δὲ τῆς βασιλείας ὄγκον σωμάτων μὲν καὶ δημοσίων
 ἀρχεῖν πραγμάτων, ἤττονος μέρους ἢ κατ' ἐκεῖνο·
 ὅπως δὲ καὶ στρατιωτικῶν θορῶν περιβεβῆ-
 σθαι δόξαμιν, καὶ τοῦτοισ τὸ τοῦ μεγέθους ἐκείνου
 κατὰ τὸ εἶδος λειπόμενον ἀνταποσῶν. Αἱ γὰρ ἀπλαῖ
 καὶ μονοειδέ; πολιτεῖαι βῆστα πρὸς ἀποκίαν ἐκτρέ-
 χουσιν, ἐρημῶ τοῦ βοηθήσαντος· μεγνύμεναι δὲ
 πως καὶ ἀνακεραυνώμεναι μετριώτερον τὸ ἐπικί-
 νησον ἔχουσι, θατέρου θάτερον ἐπιβῶννύοντος καὶ
 ἀνεγείροντος, ἕταν εἰς κακίης ἐκποκίσηται βάρ-
 ἠρον, καὶ τυραννίδος ἐνοχλοῦντες διασταλεύσαι τινε;
 τὸ λογισόμενον θόρυβοι. Ὅθεν ἐκεῖνο μὲν λύσειν καὶ
 ἀταξίαν εἰσάγει τὸ μέρος καὶ ἀνατρέπειν δίδωσι
 ὡρον ἡρέμα τοῦ; θαμνίου τῆς εὐταξίας εἰς ἔδα-

IV. Sic Ap-caucus hominem dictis aggressus
 ironiciis magis quam alioqui fallacibus, et patriar-
 chæ animum, qua moveri poterat, blande afficiens,
 ut illa quidem alia facile admitteret persuasit; non
 autem, ut rubros quoque calceos; quos hic nega-
 vit se accepturum in præsentī propter novæ rei
 insolentiam: at procedente 699 tandem tempore,
 ubi duabus illis rebz assuetum esset, etiā ter-
 tiām facile admissurum se promisit. Quam enim
 fastus moveret indignationem, eam tantum abesse,
 ut præmatura festinatio posset placare, ut etiā
 incenderet multo magis, et facillime invidiam acer-
 bam et vix tolerabilem conflaret; tempore autem
 labente, etiā novitatis illius insolentiam leniter
 jam quodammodo evanescere ac deleri, sensim
 scilicet et paulatim hominum oculis ex præmedi-
 tatione et assidua vitæ consuetudine in-inuatum.
 Eapropter duobus illis novis privilegiis contentum
 esse se in præsentī dixit, tertii acceptione in po-
 sterum dilata. Nec antequam id faceret animum
 advertere voluit, cognitoque majorum super ea re
 instituto, perstare in animi moderatione, constan-
 tiosque a Patribus terminos non movere: sed in-
 tempestiva prorsus gloria velut captivus duci ma-
 luit, atque obnoxius esse in posterum volentī
 cuilibet illudere; donec, ex tempore certioris consilii
 auctore, quid nulle esset ex ipsa rerum evidentia
 edoctus, occasione et fortuna moderate uti delivisse
 se intelligeret; securitatem autem sibi in periculis
 ne minimam quidem parare posset; sed in cæcis
 et multiplices calamitatum fluctus delaberetur.

V. Episcopalem enim dignitatem et imperium in
 animas, quæ pars est (ut omnia complectar) totius
 mundi optima, maximum quiddam atque illustre
 esse cum scirent hi legislatores, qui pr. stantissimas
 quondam respublicas constituerunt; bonum illis
 esse visum est, humani animi 700 naturæ lubri-
 cæ atque infirmæ consulere, et humiliorē hal.isti
 quasi vinulo quodam coercere ejus conditionis
 amplitudinem, ne audacia effrenis alicui tanquam
 ebrietas accederet, et ad tyrannidem provecta ma-
 gnorum malorum causa publicis rebz existeret.
 Regiæ autem potestatis imperium esse in corpora
 ac civium fortunas vulnerunt; quæ pars est igno-
 bilior quam illa; at armorum et strepitus militaris
 robore vallatur, ac per hæc supplet id, quod sibi
 ad magnitudinem illam deest. Nimirum ea im-
 peria, quæ simplicia et uniusmodi sunt, facil-
 lime ruunt in pejus, quia alieno auxilio desti-
 tuta sunt: commista autem et invidiam con-
 temperata minus periclitantur, altero alterum
 corroborante atque erigente, quoties hoc vel illud
 præceps in vitium fertur et ratione tyrannicis qui-
 busdam tumultibus emota perturbatur. Itaque illud
 quidem ad dissolutionem legum et licentiam ver-
 git, et ordinis boni fundamenta amat sensim ever-

tere, nisi aliquis inhibeat: hoc vero nativum et sapienter exultum quemdam habet gratiam excellentioris florem, ac toti mundo ornamentum existit omnino aptum et congruens.

VI. Cum itaque et hunc patriarcham oporteret intra veteris instituti fines manere, ac non terminos pridem bene constitutos revellere; tamen quia malo consilio usus est, insciens et se et Romanum imperium simul perdidit, multiplicium calamitatum fluctibus brevi tempore superinductis. Atqui si metui **701** et suspici se ab Imperatoribus et principibus volebat, debebat ad Servatorem Christum respicere, et illius gloriosam obscuritatem imitari; præsertim cum ejus imaginem credatur dignitas pontificia exhibere. Si enim Alexander ille Magnus, qui per totam fera Asiam perripuit, venerabatur ac magis fortunatum prædicabat tenuis illud et nulla re superfluens vivendi genus, quo utebatur Diogenes, quam imperii sui fastum atque opulentiam: multo potiori jure felicem istum imperatores et principes prædicavissent, si cujus imago erat constitutus, illius in vitæ institutione modestiam et frugalitatem constanter et perpetuo esset imitatus. Verum enimvero, cum illam honestam et optime constitutam auctoritatem ad contrarias regulas nescio quomodo detorsisset, eo aperte excidit, quod assequi concupiscebat. Imo etiam eo quod habebat excidit apertius: qui cum dominus et pater foret, mancipium ipse se palam fecit, et pro conspicua gloria insignem lucratus est ignominiam. Tantum ubique post se infelicitatis trahit nimia gloriæ cupiditas: ita in apertum furorem insolens potentia evadit.

VII. Ejus igitur voluntate facillime sibi mancipata, Apocaucus ad Joannem Gabalam deinde dolos omnes, omnes fraudum machinas convertit; atque ei filiam suam desponsurum se promittit. Tum ea exprobatissime suspensum jurejurando cogit deliberata confirmare et sancire, si voluntati suæ omnino obsequi velit. Id autem erat, ut eos, qui nobilitate et fortunæ splendore **702** conspicui curiæ subsellia implerent, singulatin omnes conjiceret in vincula, et in custodias daret, alios aliis criminibus accusatos ex tempore conflictis, prout futurum esset probabilius.

VIII. Quæ cum ita processissent, publicanum etiam rerum administrationem ei statim tradit. Ipse autem profectus Byzantio cum patriarcha et imperatore Palæologo Perinthum quam celerissime contendit; specie quidem ut exercitum in expeditionem adversus Cantacuzenum educeret; re autem vera duorum aliorum conaturus, aut in Epibatarum, si posset, castello includere imperatorem, etique per vim filiam suam nuptum dare, aut saltem cum imperatore Cantacuzeno per hos tandem aliquando sic transigere, ut facta permutatione

φος, ἦν μὴ τις ἐπίσχη· τὸ δ' αὐτοῦ καὶ αὐτογώργτον ἔχει τὴν χάριν τοῦ κρείττονος καὶ κέσμος τις ἀτεχνῶ; ἐναρμόνιος ἔλφ τῶ βίῳ καθίσταται.

Γ'. Δίον τοιγαροῦν καὶ πατριάρχην τουτοῖ τοῖς εἰθισμένοι; νομίμοις ἐμμένειν, καὶ μὴ σαλευθῆναι δρους σὺν λόγῳ πάλαι κειμένους, ὁ δὲ κακοβουλίᾳ χρώμενος ἀλήθειαν ἀμα ἐαυτῷ καὶ τὰ Ῥωμαίων ἀπολωλεκῶς πράγματα, σφίσι ἐν βραχεὶ παντοδαπῶν ἐκινεύσας κλύδωνας συμφορῶν. Καίτοι εἰ φοβερὸς καὶ περίβλεπτός τις βασιλεύειν εἶναι καὶ ἀρχοῦσιν αὐτῷ πρὸς βουλήσεως ἦν, ἐς τὸν Σωτῆρα βλέπειν εἶδει τούτῳ Χριστὸν, καὶ τὴν ἐνδοξὸν ἀδοξίαν ἐκάλινου μειεῖσθαι, οὐ μάλιστα καὶ τὴν εἰκόνα φέρειν τὸ τῆς ἱερατείας ἐνομιμῆσαι σῆμα. Εἰ γὰρ **B** Ἀλέξανδρος ἐκείνος ὁ μέγας, ὁ καθ' ἑλῆς μικροῦ τῆς Ἀσίας ἑλάσας, τὸ Διογέτους αἰδοῦμενος ἐμακάριζεν εὐτελεῖς καὶ ἀπέρριτον, μᾶλλον ἢ τὸν τῆς αὐτοῦ βασιλείας ὄγκον καὶ κλοῦτον· πολλῶν ἂν διέκου βῆσιν τουτοῖ βασιλεῖς τε καὶ ἀρχοντες ἐμακάριζον, εἰ οὐ τὴν εἰκόνα τέτακται φέρειν, τούτου τὸ ἀτυπον καὶ λιτὸν τῆς διαίτης ἀεὶ διετέλει μιμούμενος. Ἀλλὰ μὴν πρὸς ἐναντίας ὁπῶσποτε περιτρέψας κανόνας τὴν εὐσχήμονα καὶ βελτίστην κατάστασιν τῆς αὐτονομίας ἐκείνης, οὐ μὲν τυχεῖν ἐκεῖθι μίαι, περιφανῶς ἐκτέπνωσκον· οὐ δ' εἶχε, περιφανέστερον ὁμοῦ καὶ αὐτοῦ σὺν ἐκτέπνωσκον, ἀντὶ μὲν δεσπότητος καὶ πατρὸς αὐτὸν προφανῶς καταστήσας ἀνδράποδον· ἀντὶ δὲ περιθλιπτοῦ δόξης, ἀδοξίας **C** κληροῦχον λαμπρῶς, οὕτω μακρὰν ἐπισύρεται πανταχοῦ τὴν ἀύριαν τὸ ἀγαν φιλοτιμῆσθαι, καὶ πρὸς ὑπαίθρου παρεξάγει μανίαν ἢ τῆς ἐξουσίας ἀσθένεια.

Ζ'. Τούτου μὲν δὴ οὖν, οὕτω βῆσται τὴν γνώμην ἐξανδραποδισάμενος ὁ Ἀποκαυκος ἐπὶ τὸν Γαβαλὶν Ἰωάννην λοιπὸν προσθήει τὰς μηχανὰς καὶ τὰς ἐλεπτοίαις τῶν δόλων· [P. 459] καὶ εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα κατεγνώσθαι μετεωρίας ὄρκους ἠνάγκασε τὰ βεβουλευμένα κυροῦν καὶ πιστυθῆναι τούτου, εἰ τοῖς αὐτοῦ καθάπαξ βουλήματιν ἐπεσθαι βούλοιο. Τί δὲ ἦν, ὅποσοι τῶν εὐγενῶν καὶ περιθλιπτῶν τὴν ἐξῆσαν τὸ τῆς συγκλήτου πληροῦσι βῆμα, πάντας ἕνα παρ' ἕνα δεσμοῖς καὶ φρουραῖς ἐγκλείειν, ἄλλους **D** ἄλλαι; αἰτίας καθυποβάλλοντα ἐξ αὐτοσχεδίου τὸν πιθανώτερον ἔρπον.

Η'. Τούτων δ' οὕτω βυέντων, καὶ τὴν τῶν δημοσίων αὐτῷ μὲν διοίκησιν εὐθὺς ἐγχειρίζει πραγμάτων· αὐτὸς δ' ἄρας ἐκ Βυζαντίου σὺν γε πατριάρχῃ καὶ τῷ βασιλεὶ Παλαιολόγῳ, τάχιιστα ἐχώρει πρὸς Περὶνθον, πρόφασιν μὲν ὡς ἐπὶ Καντακουζηνῶν ἐκτραπειῶν τὸν βασιλεῖα· τῇ δ' ἀλήθειᾳ δυνὸν πραγματευόμενος θάτερον, ἢ τῷ τῶν Ἐπιβατῶν, εἰ δυναθῆναι, συγκλείσας φρουρίῳ βίᾳ τῷ βασιλεὶ τῆς θυγατέρα δοῦναι γάμου (49) ξυναλλαγαῖς, ἢ τὸν γε δεῦτερον ἐλαύνοντι πλὴν τῷ βασιλεὶ Καντακουζηνῷ δι' αὐτῶν ποτε σπειρασθαι, Λεάθον καὶ Χιον

Variorum notæ.

(19) De hoc consilio Apocauchi silet, ni fallor, Cantacuzenus. DUCANG.

ἀλλασζαμένων σφῶν (50) ἐς διηγετῆ μίνα κλη-

A Chiam et Lesbum perpetui domitali jure possiden-
das acciperet.

Θ. Ταῦθ' ὁρῶσι μακρὰν τοῖς συνετωτέροις ἐκπλη-
ξιν ἐνεποιεῖ, καὶ ἀσυλλόγιστόν ἐδόκει τὸ πρᾶγμα,
πῶς τῷ μανιῶδε: τῆς γνώμης ἡ Ἄννα προδεδο-
κυῖα (51) τὴν τῶν πραγμάτων ἡγεμονίαν πάντων
ἀπαίπατο, τυφλωθεῖσα καθάπερ ὁπὸ ζηλοτυπίας (52)
καὶ μηδενὸς τῶν πράττομένων αἰσθάνεσθαι θέλου-
σα· ἀλλὰ καθάπερ ἐξ ὀσπηλῶν Ἑρακλείων τῆς
τοσαύτης ἀνωλείας καθισταμένης, οὕτω διακειμέ-
νη. Ἐν γὰρ ἐν ἐλπίσι τοῦ ἔρωτος παθόντος... ἐα-
βλῶν (53) τούντις ἄλυτον ἔξειν, καὶ φροντίδα·
ἀπάτης τὸ παράπαν ἀπὸλλυγμένον. Τυχὴ γὰρ ἀπαι-
δαγώγητον ἄγουσα βλῶν (54), καὶ ὅτιν οὐ μάλᾳ κο-
λάζειν προμελετήσασα, εὐλαθε κολλάξει; ἀγ-
μύλωτος ἀπαχθεῖσα, καθάπερ λάφυρον ἀπροόπτως ἑαυτὴν
εἰς ἀχαλκον ἐμβαλοῦσα κλεμνον λογισμῶν ἀφανεία
κακαλυμμένων, καὶ πρὶν καλῶς τῆς πολέμιας ἐφύ-
δου τὸ βλαῖον αἰσθῆσθαι, ἔφατο θαλγούσης λαβοῦσα
κυρκαῖς ὁπορνήματα.

IX. Hæc cum viderent li qui intelligentiores
erant, vehementer obstupescabant, nec ratione
ulla colligere poterant, quodnam esset, quod Anna
imperatrix rerum gubernacula furioso animo pro-
didisset, penitusque a se removisset, zelotypie
si mel affectu obsecrata, et quid ageretur percipere
omnino nolens; sed perinde affecta, ac si ultra
Herculis columnas perniciis illa versaretur. Vene-
rat enim in spem, cupidine persuadente, fore ut
vitam deinceps ageret molestiæ atque omnis pro-
sus curæ expertem. Animos quippe nulla disciplina
excultus, nulla præmeditatione ad castigandos oeu-
los eruditus, ita sæpe imprudens fuit, 703 ut cum
ipse se in quamdam sensuum arcanorum quasi
inermem pugnam temere conjecisset, captivus fur-
tim abduceretur, ac velut prædæ esset, neque
hostilis impressionis violentiam sentiret, nisi acco-
ptis blandientis flammæ monumentis.

CAPUT IV.

*Comotacenus Comotenam et Gratianopolin in deditiōnem accipit. Momitilæ genus et varia fortuna. Ut per
latrocinia metuendus evaserit. Societas ab eò inita cum Cantacuzeno. Viribus majorem in modum auctis
despotica dignitate insignita a Byzantiis oblata accipit. Cantacuzeno insidiatur. Hic vera nova Comoteno-
rum arde agrorum apud Mositinopolin castrametatur. Obdormiscit amantissimo in loco: ubi res vias et au-
dita mirabiles ei oblata. Momitilas imparatum opprimere festinat. Cantacuzenus cum suis in magnas an-
gustias adductus. Tumultuari. n et iniquam pugnam committit. Armigeri beneficio saluus evadit. Hostibus
tandem coactis recedere, Didymotichum abit.*

A. Ἐγὼ δ' ἐνταυθοῖ κἀκεῖνου μεμνήσομαι, [P. 440]
χρόνον μὲν τὸν αὐτὸν συνεναχθέντος, σαφηνείας δ'
εἰναικα μείζονος; ἀνωθὲν ποθεν ἤρχθαι ὀφελόντος.
Ἐαρος γὰρ ἐπιστάντος; ἤδη, τὰς οἰκίας ὁ βασιλεὺς
δυνάμεις συναγαγὼν ἀπῆει πρὸς τοὺς ἐπέκεινα Ῥο-
δόπης τοῦ δροῦ; αὐλώνας καὶ τὰ ἐκείσε πρὸς ἀκο-
χρῶσαν νομὴν ἀναπεπταμένα πεδία. Προσάγων δὲ
καὶ κείραν τινα ταῖς ἐκεῖ πόλεσιν εἰλε καθ' ὁμολο-
γίαν πόλεις δύο, τὴν τε Κομοτηνὴν (55) καὶ τὴν
Γρατιανοῦ (56) καλουμένας.

I. Hic ego etiam illud commemorabo, quod eod-
dem quidem tempore accidit: sed majoris perspi-
canalis causa alius alicunde repeti debet. Vere
enim jam meunte coactis copiis, imperator in eos
tractus, qui sunt ultra montem Rhodopen, profe-
ctus est, et ad eos campos, qui ad pastum abunde
illie patent; ac nonnihil sollicitatis illius etiam
regionis urbibus, duas in deditiōnem accepit, al-
teram Comotenam, alteram Gratianopolin nuncu-
patam.

B. Ἐνθα δὲ καὶ τὸ πρὸς Μομιτιλοῦ (57) γέγονεν
ἐκεῖνο σύμπωμα; ὃς διερχῶν τις γενόμενος ἐξ ἀπα-
νῶν γονέων ἐν μεθορίοις Πατριβαλῶν καὶ Μυστῶν
ληστρικῶν ἐκ μετραλίου καθ' ἐταρείαν ἠλικιωτέδα
βλῶν ἄγειν προσήρηται, ἐνεδρά τε δὴ καὶ λόχους
κατασκευαζόμενος ἀφ' ὧν δὴν ἐπέφερε τοῖς παριοῦσι
τὸν δλεθρὸν. Τριακοντούτης δ' ἄρτι γενόμενος; ἐς
τὸ ἀνθρωπικώτερον ἐκ τοῦ θηριώδους; ἐκεῖνου τὸν
βλῶν ἀλλάσσει. Ἐγνωκε. Καὶ δὲ προσελθούσης ἐν-
τινι τῶν ἐνδόξων Ῥωμαίων μισθοῦ διακονεσθαι τέ-

II. Ibi res illa per Momitilam gesta accidit. Ille
duplex quodammodo et obscuris parentibus natus
in Patribalorum æ Mysorum confinio latrocinari
jam inde ab adolescentia instituerat, societate
cum æqualibus inita, dolosque et insidias struens
repentinum transeuntibus exitium attulerat. Dem-
de cum tricesimum ætatis annum vix attingisset, a
D ferino illo more ad humanioris vitæ genus trans-
ferre se decreverat, et ad nobilem quemdam Rom-
num cum accessisset, operam ei suam ad servilia

Variorum notæ.

(50) Ita etiam codex Vaticanus. Sed legendum
videtur ἀλλασζαμένους σφῶν. BOVIN.
(51) In codice Vaticano, fol. 75 v., inter vocem γνώ-
μης et vocem προδεδοκυῖα, vacuum est spatium
quinque litterarum. Legendum procul dubio ἡ Ἄννα
προδεδοκυῖα. Omissum nomen formidique justis,
aut etiam majoris pœnæ. BOVIN.
(52) Sic infra lib. xv, cap. 4, sect. 4 Omnium ma-
lorum caput et causa stauititur ἡ τῆς βασιλίδος Ἄννης
ζηλοτυπία; καὶ χαιρέκακος γνώμη. Item ibidem sect.
5 eadem Anna notatur, ut μὴ δυναμένη παντά-
πασιν ἀναφῆναι τοῦ τῆς ζηλοτυπίας πάθους. BOVIN.

(53) Paulo plus spatii vacat in codice Vaticano.
Hoc loco Gregoras nescio quem Augustæ amorem
obscure indicat. BOVIN.
(54) Complicatam et perplexis verborum ambagibus involutam auctoris mentem non potui omnino
evolvere. BOVIN.
(55) Κομοτούτηνον dicitur Cantacuzeno lib. iii,
cap. 67, 71 et alibi. DUCANG.
(56) Meminit Cantacuzenus, lib. ii, cap. 69, ca-
pitæ Gratianopoleos. DUCANG.
(57) Qui mox Μομιτιλίας. Μομιτιλίας; vero dicitur
Cantacuzeno, lib. iii, cap. 70, ubi rem narrat.
DUCANG.

ministeria locaverat. Idem brevi tempore elapso et illam servitutem abdicarat, et ad pristinam iatrocinandi consuetudinem recurrerat; multamque sensim ac paulatim manam cum sibi sociavis-et, animi sui audaciam re declaraverat, 704 modo Myzorū sinibus instar fulminis derepente incidendo, modo ad Cantacuzeni copias fortim appellendo, modo in Byzantinorum agros prædandi causa impetum faciendo.

III. Veritus t. mea, ne convenireat ii quos afflictaat, ac vicinum hoc malum male perderent, admotis castris maluit Imperatoris Cantacuzeni socius fœderatus ac mînis:er voluntarius dici et esse; non ita tamen, ut comes ei assiduus foret et quæcunque ire volentem sequeretur, sed ut liber et sui juris fortim atque insito more illius hostes invaderet; lucri scilicet causa, tum sui ipsius proprii, tum eorum qui prædonum stipendia accepturi secum sponte militarent.

IV. Proceðente tempore, quotquot ex pauperibus sanguinari ac feroces erant, pauci ad multos multique ad paucos aggregati, ad illum ex compacto confluxere, tam Triballi, quam Mysi, et quæcunque alii præterea Barbaris commisti vivebant; habebatque equites lectos supra bis mille; atque ii omnes spiritu Martio pleni suam ipsorum vitam potius quam illum. prodituros se asseverabant; ita ut deinceps satis virium esset ad certandum a quo jam Marte, in illo civili Romanorum bello, cum utraq; parte vellet. Quamobrem ei insignia despoticæ dignitatis Byzantii miserunt, cumque in imperatorem Cantacuzenum clanculum armarunt. Ex eo autem Momitilas opportunum tempus perpetuo captabat, et insidias sub pectore intimo parturiebat, atque 705 in animo volatabat.

V. Adulto jam vere, cum herbarum varietate campi vestiantur, cum et flores et reviviscentium arborum comæ oculos hominum alliciunt ac novam animo delectationem voluptatemque pariunt, nec non et tellus benignum alimentum et sœapte proveniente brutis animantibus pastum largitur; visum est Cantacuzeno imperatori, Comotenorum oppido egredi, et circa Mosiuopolin castrametari, atque ibi quæ agenda essent statuere, tum alia, tum quomodo oporteret novis Apocauci inceptis et expeditionibus occurrere.

VI. Illic forte ad arborem appulit, longis admodum ramis diffusam; qui tecti alicujus instar profundam unibrā terre offundebant, nimio autem solis ardori opponēbant se quodammodo, ac ne ureret elliciebant. Sub arbore fons scaturiebat, salientis aquæ conceptaculum: adeo quidem ille

ταχεν θανόν. Ἐπειτ' ὀλίγου βέντος χρόνου, τὴν δουλείαν τε ἀπέκπετο ταύτην καὶ ἐς τὰ πρότερα τῆς ληστείας ἐπαλινωδύρησεν ἤθη, καὶ πολλὴν ἡέρα καὶ κατὰ μικρὸν προσεταιρισάμενος χεῖρα ἐμπροκτον ἰδέσθαι τὸ τῆς ψυχῆς δραστήριον, νῦν μὲν ταῖς ἀκραις τῶν Μυσῶν ἐμαίπτων ὡσπερ κεραινὸς ἐκ τοῦ αἰφνιδίου, νῦν δὲ ταῖς τοῦ Καντακουζηνῶ προεδάλλων κρῦφα δυνάμεις, νῦν δὲ τὰς τῶν Βυζαντίων ληϊζόμενος ἐξ ἐφόδου χώρας.

Γ. Διείσας δ' ὄμμας, μὴ συνελθόντες οἱ πρὸς αὐτοῦ κακούρμωτοι κακῆς κακῶν γαιτόνημα διαφθείρωσι, προσεδάσας, σύμμαχος ὑπόσπονδος καὶ δούλου, ἐβελοντῆς εἴλετο λέγεσθαι τε καὶ εἶναι Καντακουζηνῶ τοῦ βασιλέως· κλήν οὐχ ὥστε καὶ συνεῖναι, καὶ δεη κορεύεσθαι βούλομαι ἐπισθαι. [P. 411] ἀλλ' αὐτενομιζ χρώμενον κρῦφα κατὰ τὴν συμφυᾶ συνήθειαν ταῖς ἐκείνου προσεδάλλειν ἐχθροῖς, ἐπὶ κέρδεσιν ἑαυτοῦ τε καὶ ὅσοι εἰν γε αὐτῷ μισοῦ ληστρικῶ στρατεύεσθαι εἶλοντο.

Δ'. Ἐπει γὰρ μὴν τοῦ χρόνου χωροῦντες ὅσοι τῶν πενήτων αἰμοχαρεῖς καὶ αὐθάδεις ὄντες ἐτύγγων, ὀλίγοι κατὰ πολλοὺς καὶ πολλοὶ κατ' ὀλίγους ἐθροίζόμενοι, κατὰ συμφωνίαν αὐτῷ προσεβήρυσαν ἐκ τῆς Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν, καὶ ὅσοι μισοδάρβαρον ἐπὶ τοῦτοις ἦσαν διαίταν, ὡς ἐπέκαινά που τῶν διασχέλων ἐπιλέκτων ἱππέων εἶναι, οἱ θυμῷ πένοντες πάντες ἀρείκου τὴν σφῶν αὐτῶν μάλλον ψυχὴν ἢ τοῦτον καταπροῖσθαι διασχυρίζοντο· ὡς ἀποχρῆναι λοιπὸν καὶ πρὸς ἀντίπαλον ἤδη καθίστασθαι μάραν, ᾧ ἂν βούλοιο μίρει τῆς ἐμφυλίου Ῥωμαίων μάχης· σύμβολα τῆς δεσποτικῆς ἀξίας οἱ Βυζαντιοὶ πέμπουσιν αὐτῷ (58), καὶ λάθρα κατὰ τοῦ βασιλέως ὀπλιζοῦσι Καντακουζηνῶ. Ἐκείθεν οὖν καιροφυλακῶν ὁ Μομιτῖλας ἀεὶ διετέλει, καὶ τὴν ἐπιθεσιν ἐν μυχαῖς τῆς καρδίας ἐκυσφόρει, καὶ ἀνεκάλει τοῖς λογισμοῖς.

Ε'. Ἄρτι δ' ἐν ἀκμῇ τῆς ἡρινῆς καθισταμένης ὥρα, ὅτε τὸ πικτικὸν τῆς γλῶσσης τὰς κινεῖσας κοσμεῖ, καὶ τῶν τῶς ἀναβιούντων δένδρων οἱ κλέκαμοι μετὰ τῶν ἀνθέων τὰς τῶν ἀνθρώπων ὄψεις ἐφέλλονται, νέαν χαριζόμενοι τέρψιν καὶ ἡδονὴν τῆ ψυχῆς, καὶ ἅμα γιῶν ἢ γῆ προσηνῆ καὶ νομῆν αὐτοφυᾶ ταῖς ἀλίγοις ζωῖς, ἰδοῦς καὶ τῷ βασιλεὶ Καντακουζηνῶ περὶ Μοσιουπόλιν (59), ἐξιδόντι Κομητηνῶν τῆς καλιχῆς, πῆξασθαι τὸ στρατόπεδον, κἀντιῦθα περὶ τῶν πρακτικῶν βουλευσασθαι, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅπως ἀπαντηθῆαι χρῆσιν τοῖς Ἀποκαύτων καινοτέροις βουλευμασι καὶ ταῖς ἐπιστρατείας.

Ζ'. Δένδρον γὰρ μὴν ἐντυχεῖν ἐνταυθοῖ που συνθεῖς, κλέδου; ἔχοντι μάλα εὐμήκεις, καὶ δίκην ὄφαι δρόφου βαθείαν μὲν τῇ γῆ τὴν σκιάν ἐμπαροχομένου; ἐμπροδῶν δὲ πως καὶ ταῖς ὑπερβολαῖς τοῦ ἡλιῶ καθισταμένους, καὶ ἀφαιρουμένους τὸ κάειν αὐτῶν. Ἰπὸ δὲ τῷ δένδρῳ πηγῆ τις ἀνέβλυζε, χορῶν τινα

Variorum notæ.

(58) Atqui despoticæ dignitatis insignia demum missa post adeptam ex Cantacuzeno victoriam scribit idem Cantacuzenus. Cujusmodi vero fuerint

despotatus insignia docet Codinus, *De offic. palatii*, cap. 5. Βυζανξ.

(59) De qua egimus ad Villhardouinam. Ducax.

ποιουμένη τῷ ὄντι, οὕτω μόντοι διαυγής, ὡς καὶ ἡ
 τοῦ δένδρου κάλλος πως ἀποματτομένην αὐτὴν
 καὶ αὐτὴν τὴν ὑπογραφὴν, καὶ δύο μίαις τινός βί-
 ζης δοκεῖν εἶναι φύεσθαι (60) δένδρα · τὸ μὲν ἄνω,
 τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀνίσχον · τὸ δ' ὑπὸ γῆν κλωρούμενον.
 Ἐπὶ δὴ τούτῳ βραχὺ κατακλίνας ὁ βασιλεὺς ἐπι-
 τὴν εἰς ὕπνον ἐτάραξε, καὶ ἅμα ἐδόκει φωνῆς ἀορά-
 τως ἀκούειν, « Ἐγείραι, » λεγούσης, « ὁ καθύψθον,
 καὶ ἀνάστα (61) ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάσαι σοι
 ὁ Χριστὸς · » εὐθύς τε διαγρηγορήσαντα, ζάλην
 ἔχοντα λογισμῶν ἀναστῆναι (62) · [P. 442] καὶ τις
 ἔκει παρῶν φησὶ τῶν δημιουργῶν λέγειν τὸ κρυμμένο
 ἐξέπληθες καὶ, ὅλον παθεῖν ἅπαντα; ἀνέχειν ἐπ'
 αὐτοῦ, ἅμα ἀνεκρούσατο. Καὶ ἦν τὸ τοῦ φησα-
 τος · « Ἄνδρες (φησὶν) οἱ τῷδε τῷ δένδρῳ καὶ τῷδε
 τῷ σκιᾷ προσεικάζετε ἀτεχνῶς, παρῶν νῦν μὲν
 ὥρα μετέχοντες φαίνεσθε, ὅσον δ' ὄψω ἀωρίας
 ἐκιδραμούσης ἀλκήσεσθε πρὸς μαρμαρῶν τε καὶ
 φθορᾶν, δεῦρο δὴ χαίρωμεν, καὶ ἐντροφῶμεν τῇ
 νεότητι, πρὶν τὸν θάνατον αὐτῆς κατορχήσασθαι. »

Ζ'. Τὴν δὴ τοιαύτην μαθὼν ὁ Μομιτιλᾶς ἐκ τῶν
 ἡμεροκόπων διατριβῆν, ἔγγιστά που ποιοῦμενος;
 ἐξέπληθες τὰς διατριβὰς καὶ φιλιαν ὑποκρινόμενος,
 ἔγνω πρὶν ἀβροισθῆναι τὸ στρατεύμα, καὶ πρὶν τὸ
 ἔρμα τὴν βασιλεία μαθεῖν, ἐπιθέσθαι οἱ ταῖς
 ἀφρονιστοῦντι. Ἐν τούτοις ὄντων τοιγαροῦν τῶν
 πραγμάτων ἰκαίνοις, καὶ τοῦ ἡλίου τῆς ἡμέρας ἤδη
 τοὺς μεταξὺ παραλλάττοντος ὁδούς, ἀγγέλλεται
 Μομιτιλᾶς ὀπίτην στρατὸν ἐπαγόμενος καὶ ὄλαις
 ἠνίας ἐλαύνων ἐς τὸ τοῦ βασιλέως στρατόπεδον.
 Τοῦτο πάντως ἐκ τοῦ παραχρῆμα λογισμοῦ ἐδρα-
 σά τε καὶ συνακίητος τοῦ τοῦ βασιλέως καὶ ὄσοι, ζῶν
 γε αὐτῷ παρεῖναι τετύχηκεν, ἀπαρασκευάστους καὶ
 τούτοις, καὶ πᾶν βραχέειν, καὶ τῆς τύχης οὕτω
 λαμπρῶς ἐλαυνούσης καὶ συνωθοῦσης ἐν στενῷ κο-
 μιθῇ τῆς ὥρας τὸ πρᾶγμα, καὶ μηδεμίαν ὀδὴν ὄντων
 ἐχοῦσης διαφυγῆν καὶ ἀπέδρασιν. Τοῖς τε γὰρ
 ἱσχυροῖς ἀνὰ τὴν πᾶν διεσκευασμένοις νέμεισθαι τέως
 συνέβαινε · καὶ ἅμα τῆς στρατιᾶς τὸ μὲν ἐστὶ περὶ
 τὴν Κομοτηνῶν πόλιν ἀπεριμερήμως τὰς ἀγορὰς
 περιῆται, τὰ πρὸς χρεῖαν ὀνούμενοι · τὸ δ' ἐξῆς οὐκ
 ἐν σπουδῇ πρὸς βασιλεία πρόνοιαν ἐποιεῖτο ποιῆ-
 σθαι τὴν ἀφίξιν, ἅτε μὴ προμαθόντες τὸ συμβᾶν
 ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ σχολὴν ἐπορεύοντο.

Η'. Ὅμως εἰς Θεὸν ὁ βασιλεὺς ἀνατίνας τὰς
 χεῖρας ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτῷ καὶ τῶν ἐόντων ὡς
 ἐντὴν ὀκλισάμενοι ἐμάχοντο, τοῦ προστευχόντος ἑκα-
 στοῦ ἐπιβαίνοντες ἵππου, δίχα σαλπύγων καὶ πα-
 ρατάξεως, καὶ τὸν ἄρην κατ' ὀφθαλμοῦς ἰστάμενον
 ἀνεκρῶς βλέποντες. Καὶ ἦν ἰδεῖν μάλα ἀγχιστρό-
 φους καὶ οὐκ ἐν προνοίᾳ τινὶ τὰς διεξόδους καὶ διεξ-
 ελάσεις τῆς μάχης καθισταμένους · ἀλλὰ φύρδην

¹ Ephes. v, 14.

Variorum notæ.

(60) Verbum εἶναι videtur suo loco motum fuisse. Legendum fortasse, αὐτὴν καὶ αὐτὴν εἶναι τὴν ὑπογραφὴν, καὶ δύο μίαις τινός βίζης δοκεῖν φύεσθαι δένδρα etc. Boivin.

(61) Iisdem verbis hæc refert Cantacuzen. lib. III,

pellucidæ, ut arboris pulchritudinem vel ipsa sola imago exprimeret, quæque ab eadem radice pullulare arbores viderentur; illa quidem sursum ad nos versus erecta, illa vero sub terra pensilis. Sub eo tegmine imperator, corpore paululum reclinato, dormire cepit, et simul vocem incertum unde sibi visus est audire clamantem: « Expergiscere qui dormis, et exsurge a mortuis, et Christus tibi prælacebit »: tum subito expergefactum surrexisse, tacitis cogitationibus æstuantem; atque **706** ibi præsens quidam citharædus et lyram aptavit accurate, et pulsus fidibus ita cecinit, ut attentos omnes sibi faceret. Erant autem quæ canebat hujuscemodî: « O vos, inquit, mortales, huic arbori et huic prorsus umbræ similes; quatenus nempe in ætatis flore esse videmini nunc, mox autem, ubi importunum tempus ingruerit, marcescetis atque ad interitum redigimini: huc agite genio indulgeamus, ac juventutem, antequam e mors insultet, in deliciis traducamus. »

VII. Cum ibi imperatorem commorari e speculatoribus didicisset Momitilas, qui proxime et ipse consulto versabatur amicitiamque simulabat; decrevit, priusquam exercitus esset congregatus, imperatorem nondum gnarum ejus fabulæ, quæ agebatur, ac nil tale metuentem adoriri. Cum illis itaque eo in situ suæ res essent, solis cursu jam meridiem prætergresso, nuntiatur, Momitilam cum exercitu venire armis instructo, et laxis ad imperatoris castra habentis contendere. Id omnes derrepente animo percussit et conturbavit, tum ipsius imperatoris, tum omnium illorum, qui cum eo foris adhrant imparati et ipsi et perpauci; fortuna tam aperte res adigente et compellente in eam temporis angustiam, neque ullum quacunquæ ex parte effugium aut receptum præbente. Nam et equi per herbam dispersi tum forte pascebant; et simul ex militum numero alii quidem adhuc in urbe Comotenorum securi fora circumibant, ea quæ usui essent emptitantes: qui autem egressi erant, ab his minime providebatur, **707** ut iter ad imperatorem accelerarent, ut qui illud eventum præcognitum non haberent: sed hi pedetentim ac lente incedebant.

VIII. Attamen imperator, sublatis ad cælum manibus, et ii quos secum habebat, arreptis prout licuit armis, quæ tum suppetebant, consensu quisque temere equo absque tuba nulloque ordine pugnarunt, mortem ob oculos positam intuentes. Et sane videre erat valde instabilem ac non providentia aliqua constitutum ordinem pugnæ, in eruptionibus excursionibusve faciendis, sed pro-

cap. 70. DUCANE!

(62) Cantacuzenus, *Hist.* lib. III, cap. 70, ait se audita in somnis voce turbatum, statim surrexisse. De citharædo et de cantilena tacet omnino. Boivin.

miscue alios cum aliis confligentes; eoque fiebat, A ut paucissimi ab numerosissimis hinc atque inde circumclusi telis obruerentur et caderent.

IX. Atque ipse imperator, lapso ex vulneribus equo, pedes cum ingruentibus quibusque pro virili dimicabat, quoad proventus armigerorum unus equo descendit, ac imperatori quidem ut fuga saluti consuleret dedit; ipse autem, multis toto corpore vulneribus exceptis, corruit semianimis ac pene exspirans; sic ut ab hostibus contemptus postea quasi revixerit. Interim fama, totam brevi regionem pervagata, coegit et imperatoris milites alios super alios cum clamore ac trepidatione dispersis inordinatosque auxilio subire, et hostes simul retrocedere. Ab eo periculo et casu imperator præter spem omnem servatus, motis non longo post castris, Didymotichum proficiscitur. Et ea quidem ita se habuerunt; atque in his ver effluxit.

ἄλλους ἄλλοις ἐυρρήγνυμένους. Ὅθεν καὶ ὄλιγοι μάλα, πρὸς μάλα πολλῶν ἐνθεν κάκειθεν κυκλούμενοι, κατηκονίζοντό τε καὶ ἐυνέπιπτον.

Θ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς, τοῦ ἵππου παρόντος ἐκ τῶν πληγῶν, ἐκ γῆς ἐπέσον ἐνῆν τοῖς ἐπιούσιον ἐμάχετο, ἕως τῶν ὀκτακιστῶν εἰς (63) παραλάσας ἀπέβη τοῦ ἵππου, [P. 443] καὶ τῶ μὲν βασιλεὶ φυγῆ περιζήσθαι τὴν σωτηρίαν εἰδίδου· αὐτὸς δὲ πολλὰς πολλαγῆ δεξιόμενος τὰς πληγὰς κατηνέχθη, βραχὺ τι καὶ ἀδρανὲς ἐμπνέων ὡς περιφρονηθέντα τοῖς πολεμίοις ἐπαυθίς οἶον ἀναθιῶναι. Ἡ δὲ φήμη τὴν ταχίστην ἀνὰ πᾶσαν ἐληλυθῆσα τὴν περιχώρον, ἠγάγκασεν ἄλλους ἐπ' ἄλλοις βοῆ τε καὶ δρόμῳ σποράδας καὶ ἀσυντάκτους ἐς ἐπικουρίαν τε λέναι τὸν τοῦ βασιλέως στρατὸν καὶ ἕμα τοὺς πολεμίους ὁπίσω ἀκαλλάττεσθαι. Τοῦ δὴ τοιούτου διασσωσμένος ὁ βασιλεὺς ὑπὲρ ἕκασαν προσοικίαν κινδύνου τε καὶ συμπτώματος ἔρας μετ' οὐ πολὺ πρὸς Διδυμότειχον ἀπεισι. Καὶ ταῦτα μὲν τούτων ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ τὸ ἔαρ ἐν τούτοις ἐτελεῦτα.

CAPUT V.

Apocaucus, opportunam occasionem nactus opprimendi Cantacuzeni, bellum apparat. Didymoticum exercitum infesto petit. Pythium castellum obsidet. Cantacuzenum multi e suis deserunt. Reliquorum intempestiva postulata. Ipsius responsa. Andronicus Palæologus, Apocauci gener, furium transiando submergitur. Apocaucus a Joanne Gabala apud imperatricem Annam accusatur. Byzantium redit. Imperatricem placat. Urbis muros reficit.

708 I. Ineunte æstate ingens quidam et gravis apparatus occupatum tenebat Apocaucum, magnis cum copiis Didymotichum aggredi meditantem. Etenim quia in eam solam urbem Cantacuzenus sese et copias suas contulerat, omnis autem præclusa erat omni ex parte spes auxiliorum; (nam et Mysorum princeps Alexander Byzantinis pridem socium se adjunxerat, et satrapam Amurium retrahebat Latinæ classis ad Smyrnam urbem appulsus; Triballi vero et ipsi quoque illius sanguinem sitiabant;) hæc omnia Apocaucus cum videret, profectus Perintho cum omnibus copiis Byzantinis et Thraciis Didymotichum infesto exercitu petit.

II. Ac primum quidem conatur dolis et machinis capere castellum Pythium (ita ferme nominatur), situm ad Hebri fluminis ripas, octoginta fere stadiis ab urbe Didymoticho distans: quod ruina collapsum jampridem Cantacuzenus imperator magnis sumptibus instauraverat, atque ex eo tanquam suum ærarium egregio præsidio firmaverat. Illud igitur circumsessum Apocaucus totis viribus oppugnabat.

III. At interim Didymotichensis exercitus maxima

A'. Θέρους δ' ἀρχομένου πολλὴ καὶ βαρῆά τις ἀπροχόλαι παράσκευη τὸν Ἀπόκαυκον, ἐπὶ Διδυμότειχον ἀκίεναι μετὰ πολλῶν τῶν δυνάμεων. Ἐπὶ γὰρ ἐς μόνον τὸ Διδυμότειχον ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ τῆς δυνάμεως κατηνέχεται, πᾶσα δ' ἀπὴν συμμαχίας ἐλπίς πανταχόθεν (ὅ τε γὰρ Μυσῶν ἀρχηγὸς Ἀλέξανδρος Βυζαντίους ἐκ πολλοῦ συνεμάχει· τὸν τε σατράπην Ἀμούρ (64) ἀνθεῖλεκεν ὁ τῶν Λατίνων κατὰ Σμύρνης ἐπίπλους (65)· καὶ ἕμα Τριβαλλοὶ τοῦ ἐκείνου διψῶντες ὑπῆρχον αἵματος), ταῦτα δὲ πάντα συνιδὼν ὁ Ἀπόκαυκος, ἔρας ἐκ Πειρίνθου πάσαις δυνάμεσι Βυζαντίους καὶ Θρακικαῖς, παραστρατοπέδευεν ἐπὶ Διδυμότειχον.

B'. Καὶ πρῶτα μὲν ἐπιχειρεῖ ὄλοις καὶ μηχαναῖς εἰλεῖν τὸ τοῦ Πυθίου φρούριον (66), ὁδῶσαι πῶς ὀνομαζόμενον καὶ παρὰ τὰς ὄχθας ἰδρυμένον Ἐβρου τοῦ ποταμοῦ. Τοῦτο σταβίους ἰγγύς ὀδοθήκοντα διέχον Διδυμοτείχου, καὶ γεγόνος ἐρείπιον, ἐκ πολλοῦ Καντακουζηνὸς ἀνεῖλεψώ; ὁ βασιλεὺς πολλὰς χρημάτων δαπάναις ὠχύρωσέ τε καὶ πλεῖστον ἀνέναι ἐπέπραξε τοῦ ἄερος, καὶ ὥσπερ ἑαυτοῦ ταμίειον εἶχεν ἐκείθεν αὐτὸ, καὶ λαμπραῖς ἠσφαλίζετο ταῖς φρουραῖς. Τοῦτο τοίνυν περιστρατοπεδούσας Ἀπόκαυκος ὄλαις ἐπαλώσκει χερσὶ.

Γ'. Τοῦ δ' ἐν Διδυμοτείχῳ στρατοῦ τὸ πλεῖστον,

Variorum notæ.

(63) Quem Lantzarctum vocat Cantacuzenus, lib. iii, cap. 70, qui ex τῶν οἰκιστῶν Cantacuzeni cum fuisse ait. DUCANG.

(64) Atqui inde et ex Cantacuzeno, lib. iii, cap. 86, docemur quis *Marbasianus* sultanus ille sit apud Joan. Villanum lib. xii, cap. 28, quo loco narrat quemodo Smyrnæ a Latinis expugnatae sint,

qui non alius est ab isto Amur, quem Froissartus, iii vol., cap. 22 et 23, *Amourabadquin*, seu distinctis vocibus *Amour Abakin* vocat, seu Ἀμούρ πίκιν. DUCANG.

(65) Vide supra lib. xiii, cap. ult. sect. 7. Βοινιχ.

(66) Ἐμπύριον vocat Cantacuzenus, lib. iii, cap. 71. DUCANG.

τῆν τε τῶν πολεμίων βαρεῖαν ὀρώντες, ἐφοδὸν καὶ ἄρα τὸν ἔνδον λιμὸν [P. 444] πολέμιον ἠγούμενοι χεῖρωνα, καὶ πρὸς γε τοὺς ἐαυτῶν ἱπποκόμους ἀκηχότως ὁμοῦ τοῖς ἱπποῖς ἀθρόον ἐς Ἀποκαυκὸν ἠετομοληκέτας, δρασμῶν τε ἐχρήσαντο καὶ αὐτοὶ καὶ τῷ τῶν πολεμίων προσεβρύησαν στρατοπέδῳ, τοῦ θύρου· ἐν ἀκμαίς δὲ τοῦ ἤδη τοῦ εἰτους. Καὶ ἦν ἐν οὐ μάλα φορηταῖς τὰ βασιλέως περιττάσει πράγματα, καὶ πᾶσαν εἰπεῖν ἀνθρωπίνως ἀποσειδόμενα σῶζουσιν προσδοκίαν.

Δ'. Ἐν τοιοῦτοις δ' ὄντι τῷ βασιλεὶ τοῖς δεινῶς προστιθετο καὶ ἡ τῶν ἄρα αὐτῷ στρατιωτῶν ὁμοῦ καὶ στρατηγῶν καὶ συγγενῶν ἐπιθέσις. Ἰδίῳ γὰρ προσόντες ἕκαστοι διὰ τὸν καιρὸν καὶ τοὺς ἐφεστῶτας κινδύνους ἀπήτουν οἱ μὲν Λέσβον, οἱ δὲ Ἀἴμον, οἱ δὲ Χίον· ἄλλοι δ' ἄλλα τε χωρία καὶ προσόδιον εὐπορίας, τῶν μὲν ἐν ἑγγυαῖς ἑγγράφοις· ὅτι δ' ἐχρησθή; καθάπερ τῆς ὅλης γένοντο βασιλείας, ἐπιτελή καὶ τὰ ἐν ἑγγυαῖς ἐπιγγελέμενα καθίστασθαι. Μῆδὲ γὰρ ἐπ' ἀθήλοις ἐκίσειν οὕτω διακυβεύειν ἐθὺς ἦν, ἐν ὀφθαλμοῖς ἦδη τῶν κινδύνων ἰσχυρῶν, οὐκ ἔστι τὴν τοῦ βελτίστοι οὐσίαι ἰδρῦσθαι, ἀλλ' ἐνέχυρον εἶναι τὸ βεβαῖον, οὐ κριάμενον· ἂν τις τὸν θάνατον ἀνεκίφθορον γούν τῆν τῶν περιλειφθέντων ψῆφον ἔχει καρπούσθαι.

Ε'. Τοιαῦτά γε μὴν ἀπαιτοῦσιν ἕκαστοι πρὸς οὐδὲν οὐδαμῆ γε ἐνδοξοῖν ἐπὶ τῷ βασιλεὶ, φάσκοντι μὴ δύνασθαι ἐλλέτριά μῆτε νῦν ὑπισχεῖσθαι, μῆτε γὰρ μετὰ γε τῆν τῆς αυτοκρατορίας ἀντιλήψιν, ἡ μὲν γένοντο, προλεσθαι τοῖς οὐκ ἐν λόγῳ ζητοῦσιν. Νῦν μὲν γὰρ τὴν παράπαν ὑπάρχειν ἐλλέτριά, πολιορκουμένων τε καὶ ἤν ἀσφαλῶς μηδαμῆ ποσὺν συγχωρουμένων· καὶ τότε δ' αὖ ἕτερον ἐλλέτριά τρόπον· πάντων γὰρ πάντ' εἶναι τῶν ὑπακούοντων τῷ βασιλεὶ τὰ τῆς βασιλείας πράγματα· τῶν βασιλευόντων δ' οὐ. Οἷς οὖν πρὸς βουλήσεως εἴη ἂν τοὺς παρόντας· συνδιανοεσθαι ἡμῖν τῶν κινδύνων διαύλους, οὐκ ἂν ἀμελήσαιμεν οὐδ' αὐτοῖ, εἰ περιγενέσθαι γένοντο, μὴ οὐκ ἀμελήσασθαι τοῖς ἀνήκουσι ἐρόποις, ὅπως τῶν ἐφ' ἡμῖν· οἷς δ' οὐ, τοῦτοις δ' οὐκ ἂν ποτ' ἐνοχλησόμεν, ὁπότερον εἴποιεν ἂν ὄφην, εἴτε πρὸς τὰς τῶν πολεμίων ἐπαγγελίας· αὐτομαλῶν, εἴτε καθημένους οἷμαι πῶρρω γίνεσθαι βελῶν. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Ζ'. Χρόνου δὲ περὶ τὴν πολιορκίαν συχνῶν τριβομένου, καὶ περὶ ἀντίσεις ἀσχιουμένων τῶν νέων ἐπὶ τῷ τῶν πολεμίων στρατοπέδῳ, ἔδοξε τῷ ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἀποκαυκοῦ γεμδρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαεολόγῳ (67), ἀναψύξαις τε εἰνεῖν καὶ φιλοτιμία; ἄμα νεωτερίζουσας, ἀποδοσαμένην διανήξασθαι πᾶν τὸ τοῦ ποταμοῦ πλάτος· ἐκείνου. Ἀλλὰ πρὶν μέσον δεσθῆναι τοῦ ποταμοῦ [P. 445] τὸ ῥέθιον, νάρκη τινὲ πῶρρω οὐκ ἐπὶ ψύχους, ὡς ἔοικεν, ὥσπερ τις

parē, cum et hostium vires validissimas viderent adventare, et simul famem, quæ intus erat, quolibet pejorem hoste ducerent, audirentque etiam agasones suos cum equis ad Apocaucum repente transfugisse, fugam et ipsi capessentes. 709 ad castra hostium confluant, æstate et adultis jam frugibus. Erantque res imperatoris in eas adductæ angustias, quæ vix essent tolerabiles, atque omnem humanitas salutis spem excluderent.

IV. Ad illa pericula, in quibus versabatur imperator, accessit etiam eorum qui cum ipso erant, tam militum quam ducum, ac necessariorum importuna sollicitatio. Privatim enim unusquisque adēunt, propter ipsum rerum statum et imminētia pericula, petebant sibi hi Lesbos, Lemnum illi; alii Chium, alii denique loca alia; et undo rem sibi facerent; atque ut interim quidem scripto sibi caveretur; simul autem atque rerum politurus esset, ut promissa, quæ cautione firmata essent, implerentur. Neque enim, dum acquantur spes incertas, aleam vitæ subire, periculis jam ob oculos positis, optimum videri sibi: sed pignus aliquod firmum esse debere, pro quo mortem aliquis pactus eorum saltem, qui superstites futuri essent, suffragium mereretur minime invidiosum.

V. Hæc cum illi esigerent, imperator nihil prorsus iis concedere decrevit. Dicebat enim, haud posse se, quæ aliena essent, sive in præsentis pulliceri, sive suprema potestate sibi (si quando posset) vindicata, iis indulgere, qui inique peterent. Quippe ea nunc quidem aliena prorsus esse, cum ipsi obiderentur necdum sibi securis vivere liceret; ac tam rursus fore aliena alio modo. Et enim res imperii omnes non imperantium esse, sed eorum omnium, qui imperio subjecti sint. Qui itaque nobiscum 710 voluerint in præsentis curriculo periclitari, nec ipsi quidem, si unquam evaserimus superiores, eos quantum in nobis erit digne remunerari negligemus. Qui autem noluerint, iis equidem haud unquam succensuerim, utrumlibet elegerint, sive hostium promissis inducti transfugere; sive domi sedentes telis procul absistere. Et hæc quidem ita se habuerunt.

VI. Cum in obsidione multum temporis teneretur, atque in hostium castris juvenēs relaxando animo operam darent; visum est Andronico Palæologo, qui Apocaul gener erat, tam æstus refrigerandi causa, tum juvenilis ejusdam gloriolæ studio, exutis vestibus, totum illud flumen, quam latissime patet transare. Sed antequam superasset medios fluvii vortices, membris torpore quodam ex frigore (ut videtur) alligatis, quasi inanimatum aliquod

Variorum notæ.

(67) Is dignitate protostrator et stratopedarcha, cujus non semel meminuit Cantacuzenus locis indicatis in *Famil. Byzant.* pag. 254. Cujus mortem

recitat lib. iii, cap. 71, et rursus Gregoræ, lib. xvi, cap. 1. Ducens.

pondus, mortuus in ima aquarum delatus est. Primum hoc fuit Apocauco fortunæ vulnus, primumque illud præsagium exstitit, quo mutatum iri in pejus et funditus eversum iri illius fortunam apparuerit.

VII. Sed et alterum illud præterea infortunium ei accidit. Joannes Gabalās, multis jam argumentis cum persensisset cavillari Apocaucum, qui ludilicando ostenderet satis, minime velle se filiam suam isti desponsam; clanculum ad imperatricem Annam accedit eique indicat, habere in animo Apocaucum, transferre in propriam arcem hujus filium imperatorem, atque ei filiam suam patriarchæ interventu uxorem dare. «Necesso est itaque (inquit), ut illum **711** Perintho quamprimum arcessas, antequam retibus præda inclusa sit.»

VIII. Id cum statim esset perfectum, sensit Apocaucus patefactas esse insidias, atque illico statuit, soluta illa obsidione, Byzantium quam celeritate redire, ac ita periculum imminens antevertere. Reverso itaque visum est, antequam oculis pudore suffusus imperatricem aspiceret, magna pecuniæ vi circumvenire aulicas mulieres, quarum maxima tunc erat auctoritas, et omne simul famulitium, quod imperatoriam domum impleret. Quod cum ille summa diuigentia fecisset, ac per illas etiam imperatrici promisisset, allaturum se pulcherrima et pretiosissima de suis thesauris munera, pristinam dignationem recepit. Tum festinans munit de novo et resarcivit, quidquid terræ motibus in magno urbis muro læsum esset et neglectum maxisset: item quidquid in duobus muris extrinsecus circumductis; quorum alter jampridem a fundatore simul cum magno muro conditus fuerat; alterum novissime, Cantacuzeni futuræque ab eo obsidionis metu, ad viri altitudinem exterius ipse castruxerat, circa maximarum admirabiliumque fossarum crepidinem, ductoque ab his portis, quæ sunt ante palatium, ad Aureas proxime portas per terram auroram versus circumduxerat.

A ἄψυχος φόβος, ἐς τοὺς τῶν ὕδάτων πυθμένας νεκρὸς κἀτανήνεκται. Πρώτη μὲν οὖν αὕτη γέγονε θραύσις Ἀποκαύκου τῆς δόξης καὶ ἅμα προαναφύνησις τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταβολῆς καὶ καταστρώφης.

Z'. Δεύτερον δ' ἐπὶ τούτῳ συνεπεπτώκει τῷ Ἀποκαύκῳ δυστύχημα τόδε. Ὁ Γαβαλάς, Ἰωάννης (68), ἐκ πολλῶν ἤδη σημείων αἰσθόμενος, Ἀποκαυκὸν παραλογιζόμενον, κόν τῷ παρακρούεσθαι πως δεικνύοντα τὸ ἥκιστα βούλεσθαι τὴν πρὸς αὐτὸν τῷ κήδους ἐγγύην, λάθρα προσῶν Ἀννῆ μνηύει τῇ βασιλίδι, ὡς Ἀποκαυκὸς μελετήη, μετενεγκὼν εἰ; τὸ αὐτοῦ φρούριον βασιλέα τὸν σὸν ἴδῃ, διὰ τοῦ πατριάρχου συζεύξαι τῇ αὐτοῦ θυγατρὶ (69). Χρῆν οὖν ἐκ Περίνθου σε τάχιστα μεταπέμψασθαι τούτον, πρὶν ἢ τὸ θῆραμα γενέσθαι δικτύων ἐντόξ.

B H'. Οὐ τελεσθέντος εὐδοξίαι, φωραθεῖσαν αἰσθόμενος τὴν ἐπιβουλὴν ὁ Ἀποκαυκὸς ἔγνω παραχρῆμα κταλελυκῶς τὴν πολιορκίαν ἐκείνην φθῆναι τὸν ἐφεστῶτα κίνδυνον, διαδῆς εἰς Βυζάντιον τὴν ταχίστην. Ἐδοξεν οὖν ἐπανίοντι, πρὶν αἰσχυρομένους ἄρμασι τὴν βασιλίδι θεάσασθαι, χρήμασι καμπληθεῖσι περιελθεῖν τὴν γυναικωνίτιν, ἐν ἣ τὸ μάλιστα δυνάμενον ἦν τηνικαῦτα, καὶ ἅμα τὴν θεραπείαν ἄπασαν, ὅση τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκίαν ἐπλήρου. Ὁ δὲ τάχιστα πεπραχῶς, καὶ δι' αὐτῶν καὶ βασιλίδι τὰ κάλλιστα τὰ καὶ τιμιώτατα τῶν κειμηλίων προσοίσειν ἐπαγγεῖλαιμένους, τῆς προτέρας αὔθις ἔτυχεν εὐδοξίας. Καὶ σπεύσας ὠχύρωσεν αὔθις καὶ ἀνεκλήρωσεν, εἰ τί που τοῦ μεγάλου τείχους τῆς πόλεως τεθραυσμένον ὑπὸ τῶν σεισμῶν ἀλλέλειπται, καὶ εἰ τί που τῶν ἐξωθεν ἐληλαμένων δύο προτειχισμάτων, τοῦ τε πάλαι τῷ τῆς πόλεως οἰκιστῇ συγκαταοικοδομηθέντος ὁμοῦ τοῖς μεγάλοις τείχεσι καὶ ὑπὲρ ἄρτίως, διὰ τὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς ἐκείθεν πολιορκίας; φῶδον, πρὸς ἀνδρόμηκας ὕψος αὐτὸς ἀνήγε: ῥεν ἐξωτέρω, περὶ τὰ χεῖλη τῶν μεγίστων καὶ θαυμασιῶν τάφρων, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν πρὸ τοῦ παλατίου πυλῶν, καὶ περιελάσας ἄχρι τῶν Χρυσῶν ἔγγιστα διὰ τῆς χέρσου πρὸς ἔω.

CAPUT VI.

Clades ex grandine. De natura grandinis. Grando furoris divini instrumentum.

I. Ea porro tempestate etiam grandinis contignus et violentissimus imber exstitit, qui et ipse furoris divini, Romanorum rebus jam incumbens, **712** indicium fuit. et tanquam ignis ignem super-

II. Norant quippe (ut opinor) omnes, ejusmodi esse grandinis corpus, ut quoties et quæ invadit, non modò tunc neque ea sola per eam exstinguantur et marcescant, sed etiam ea, quæ circa sunt;

Variorum notæ.

(68) Tum magnus logotheta, postea variis auctus dignitatibus. Cantacuzen. lib. iii, cap. 72.

Huius non semel alibi meminit. DUCANÆ.

(69) Cantacuz. lib. iii, cap. 87. DUCANÆ.

μαρτυρίας ἐπιδόσεται πάντα, ὡσαύτ' αἰσθήσει τινὲν ἀποκρουμένων καὶ τῶν φυτῶν, καὶ τὸν τοῦ κοινοῦ ἀσπύτου θυμὸν καθάπαξ ἐκπληττομένων, καὶ ὑπὸ δέουσι συσταλλομένων, καὶ αὐτῆς ἀπορρήγνυμένων τῆς ζωοῦσης ψυχῆς. Αἰθρῶν μὲν γὰρ ὑπ' ἀνθρωπίνης κληθέντος χειρὸς ἀπίου καὶ μήλου καὶ βότρυος καὶ τῶν τοιούτων, τὸ μὲν πληγῆν τραῦμα μὲν ἔχει, νεκροῦται δ' ἥμισυ· τὸ γειτονοῦν δ' ὁμοῦς οὕτε πληγῆς τινος ἤθετο, οὐτ' ἐπιπέσονται φθορὰν, καὶ ταῦτα τοῦ μὲν κληθέντος λίθου τραχέος τε ὄντος καὶ ὀξύτητος περὶ αὐτὸν διαφόρους τε καὶ πλεονάζοντος ἴσως ἔχοντος, τῆς δὲ χαλᾶς ἥμισυ ταύτων οὐδὲν· γίνεσθαι γὰρ τὴν χάλαζαν, ὅταν τῆς ἀναγούσης καπνώδους κάτωθεν ἀναθυμιάσεως ἐπι τὰ μεταωρότερα διακρίνηται διὰ θερμῆς ἐνδείαν ἢ ἀτμώδης αὐτῆς ἀνάχυσιν. Ἐκεῖνης γὰρ διὰ κευφότητα φερομένης μεταωρότερον, ὑπολείπεται διὰ βάρους αὐτῆ περὶ τὸν μεταξὺ τόπον, ἐνθα πολυτέλεστον τὸ φύχος οἱ τοῦ ἀέρος ταμιεύουσι κόλποι. Τῶν μὲν γὰρ ἐκατέρωθεν τόπων ὁ μὲν ἀνω τῆς κύκλου φορᾶ καὶ περιστροφῆς τοῦ οὐρανοῦ συμπεριδινομένου σώματος νεφῶν ἥμισυ ποιεῖσθαι δύναται σύστασιν· ὁ δ' ἀπὸ περιγυίσεως, καὶ αὐτὸς διὰ τὸ τῶν ἡλιακῶν ἀνακλίσεως ἔντονον διαβρέειν, ἥμισυ πᾶσι οὐδ' αὐτὸς ἀνδυνθεῖν νεφῶν σύστασιν ποιεῖσθαι· ὡς τῆς ἐκατέρωθεν μάχης ἐς τὸ ἀπρακτοῦν οὕτως ἐλπίσεως, ἰσχυρὸς λαμπρῶς τινος ἀντιληψὶν λαίπεσθαι ἔχειν ἐνταυθα τὸ ψυχρὸν, καὶ νεφῶν τῆς τῶν ὄγκων ἀνάλογον πηλικότητι σύστασιν ἦδη ποιεῖσθαι. Ἐν μεταβαλλομένων, ὁμοῦς γίνεσθαι πρότερον, αἰεὶ συνθλιβομένου τοῦ ἀέρος, [P. 447] καὶ ῥηκεῖ μῆδμη δυναμένου φέρειν τὴν ἐμβριθεῖαν τοῦ ὕγρου. Ἄλλ' ἐπειδὴν εἰς ὁμοῦς οὕτω διαλυθῆν ἐκ τοῦ νεφῶν ὕγρου, βρασιότεραν ἔντονον ἦδη τὴν θερμὴν τοῦ περιέχοντος, καὶ πανταχοῦθεν ἀντιπερισταμένου, καὶ βίε περὶ τὰ μέσα ἐνελαύνοντος, χάλαζα γίνεται, κλίνθου τινὸς συμπλησὶν μιμουμένης, ὅς εἰπᾶν, καὶ δημιουργούσης τῆς φύσεως, ἐξ ἀγεωργῆτων καὶ μεταώρων πηγῶν καὶ ρευμάτων. Τὰ δὲ τοιαῦτα συμπτώματα σπάνια μὲντὰν ἐν θέρει που γίνεσθαι διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ τῷ ἀέρι ἐγκατεροῦντος ὕγρου· δαφιλότερα δ' ἐν ἔαρος ὥρᾳ τε καὶ φθινοπώρῳ, ἔτε παραπλησίως· τὴν μέσην θέρους καὶ χειμῶνος χώραν εἰληφότων, καὶ θερμῆς εὐπορίαν ὁμοῦ καὶ ὑγρότητος ἐνεῦθεν ἔχόντων, ἢ τὴν χάλαζαν, ὡς εἰρηκαίμεν, ἰσχυρῶς κατασκιυάζειν.

Γ. Ἐκ γούν ὕδατος οὕτω τῆς χαλᾶς τὴν γένεσιν ἔχουσης, χαύνου στοιχείου καὶ διαρρέοντος, κέπειτα πετρῶν καὶ ξύλων καὶ φλογῶν ἀπασῶν τὴν βλάβην πολλὰ τῷ μέτρῳ κραταιότεραν ποιούσης, πᾶσι οὐ θεομηρίας ἀν εἴη σαφοῦς τὰ ἐκ τῶν τοιούτων;

CAPUT VII.

Ecclesie mala omnium gravissima. De Massaliensis et Bogomilii in monte Atho comprehensis. Eius montis amplexitates. Athos ferociam Xerxæ domuit. Ubi virtuti favet. Deprehensorum illic hæreticorum nomina. Eorundem dogmata impura tomo synodico comprehensa. Piorum monachorum diligentia et zelus. Hæretici variis pœnis coerciti. Quidam fuga elapsi recipiunt se in magnas urbes. Picos Martios imitantur.

Α. Ἄλλὰ γὰρ ὅσα γε ἐκ πολλῶν τῶν πρὸς ἡμᾶς τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρώπου καὶ δικαίας ὀργῆς ση-

A et ad multum usque tempus ab illa tæbe omnia depasci : quasi ipsæ etiam plantæ sensu aliquo regerentur, et communis Domini iram penitus exhorrescerent, ac præ metu contraherent se animamque ipsam vitalem abrumperent. Atqui si hominis manu pyrum, aut pomum, aut uva, aut ejusmodi aliquis fructus lapide percussus fuerit, id quod percussum est, vulneratur quidem, moritur vero minime ; id autem quod vicinum est neque ictum allatenus sentit, neque ideo corrumpitur : tametsi asper sit et acumina circa se fortassis habeat varia ac plurima lapis ille, qui percussit ; grando autem his omnibus prorsus caret. Fit enim toties grando, quoties ab exhalatione, instar fumi ab imis ad altiora ascendente, secernitur ob caloris penuriam humidus vapor. Nam cum illa, eo quod levior est, altius feratur ; hic, quia est gravior, media in regione subsidit ; ubi frigus abundantius reconditum servant sinosi aeris tractus. Regionum enim utrinque adjacentium altera, quæ superior est, cœlestis globi tærhine et 713 conversione ipsa quoque circumacta, nubium glometationem facere minime potest : altera autem ad terram vergens, eademque refractorum solis radiorum intensione liquecens, nubem et ipsa conflare minime utique valet. Restat ergo, ut, cum ita ad nihilum recidat ea quæ utrinque sit pugna, habeat illic frigus unde vim insignem assumat, ac nubem pro humoris quantitate conficere jam possit. Mutato in nubem humore, existit primum imber : quasi compresso aere, et humidis gravitatem ferre omnino jam recusante. Postquam autem in imbrem ita resolutus est ille nubium humor ; tum vero, quia ambiens aer vehementiorem jam calorem habet, et circum undique premit, vique in medium compellit, fit grando, laterculi cujusdam coagmentationem natura (ut ita dicam) imitante, et velut fabricante, illis fontibus et canalibus, qui in media aeris regione nativi suspenduntur. Atque id quidem æstate raro accidit, humoris in aere permanens penuria ; vero autem et autumnis plurimum ; quia nempe illæ tempestates æstatem inter et hiemem medium locum pariter obtinent, affluentemque inde caloris simul et humoris habent copiam ; quæ duæ res, ut jam diximus, ad confandam grandinem valent.

III. Itaque eum in hunc modum grando originem ducat ab aqua, quod elementum est molle atque fluidum, deinde multo gravius 714 quam vel lapides vel fustes vel flammæ omnes damnari afferat, quidni furori Dei manifesto attribuantur ea quæ inde accidunt ?

I. Sedenim quæcumque ex multis piæ ac justæ adversus nos Dei iracundiæ signa undique collecta

huic historię intextimus, ac porro intextemus, si vita nobis detur, ea omnia simul, tam iis qui nunc legunt, quam iis quibus postea occurrent, magna videri quidem possint, et qualia hactenus nulla. Tolerabilia tamen quodammodo isthęc fuissent, si non omnibus, at iis saltem, quibus prudentiam ipse rerum usus indidisset, ac mens cauta pariter et religiosa persuasisset (id quod sacris Scripturis consequens est), eam esse divinam castigationem, et quamdam veluti coalitarum et coęvarum nobis macularum medicinam; tolerabilia, inquam, illa fuissent, nisi et Ecclesię naufragia ad ea iata accessissent, et sępitarum pridem offensionum redi-vivę denuo excitatę fuissent pestes, funestissimam animabus perniciem allaturę, ac facillime eas in barathrum exiti demersurę.

II. Horum quędam a nobis quoque compendiose hoc loco dicentur. Omnia enim simul percensere, cum in aliarum rerum tractatione versemur, facile laud fuerit. Maxima quippe ea et permagni operis res est. Ac primum quidem dicturi sumus de Massilianis et Bogomilis, qui illis temporibus circa montem Atho deprehensi sunt.

III. Alioquin vęro mons Athos admiratione dignus esse mihi videtur; tum quia aeris temperie fruatur plane felici; tum quia herbarum vi ac varietate multa ornatus eorum qui ibi versantur, sensibus **715** ambitiosissime (ut ita dicam) ex facili blanditur, et magnam statim offert suavissimamque voluptatem. Illic tanquam ex thesauris undecunq; affluit et odorum halitus dulcis, et florum amoenissimus color. Atque is locus purioribus solis radiis ut plurimum interest: et multiplicium arborum coma tegitur, et salibus abundat et pra-

Variorum notę.

(70) Verti, eam esse divinam castigationem. Ver-tendum videtur, aliquam esse divinam castigat-ionem. etc. Boivix.

(71) Consulendus hic in primis Cantacenz. lib. II, cap. 39. Ducaxe. — De his Anna Comnena, Euthymius Zigabenus, Tollii iter Italicum etc. Vide et lib. XXIX, infra, ubi de synodo habita in monte Atho. Boivix.

(72) De laudibus montis Atho multa etiam patriarcha Philotheus, *Antirhetic.* lib. XII (cod. reg. 1996, fol. 283 v.), ubi Gregoram acriter insectatur, quod et sanctam solitudinis monasticę tranquillitatem, et montem ipsum Atho calumniari ausus sit. Ὑβρίζει δ' ἀκρατώς, inquit, εἰς τὴν ἱερὴν ἡσυχίαν διὰ τῶν αὐτῆς ἀλητῶν τε καὶ ἀσκητῶν· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰς τὴν ἡσυχίαν μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρτὴν τοῦ ὄπιον πᾶσαν, ὅση τε τῆς θεωρίας, τῆς πράξεως, τὸν ἱερὸν Ἄθω τῷ λόγῳ προσθεῖς, τὸ μόνον ὡς ἀληθῶς ἀπάσης τῆς ἀρετῆς κοινὸν ἐργαστήριον. τῶν καὶ ἡμᾶς τις ἐφη σοφῶν· τὴν τῶν ἐκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης, πῶς ἂν εἴποιμι, ὁμολο-γούμενος ἐξαιρεγμένον μάλιστα χώρον· τὸν ἱερὸν χηραμόν· τὸ μέγα καὶ ὀχυμαστὸν ὄντως τῆς ἀρε-τῆς παγκράτιον· τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων τὸν διαφερόντως νομᾶ· μᾶλλον δὲ οὐκ οἶδ' ὅ τί τις ἂν εἰρηκῶς, ἐπει· ἀσέσει. Ἡ γὰρ τῶν ἐποικούντων ἀρετῆ πᾶσαν ὑπερβόλῃ ἀμβλύνει. Ὁν δῆπου καὶ βασιλεὺς ὁ σοφὸς (Cantacuzenus), οὐκ ὄντως τοῦ σκήπτρου καὶ τοῦ κράτους ἐπισημμένος, ἀρε-

μῶν ἐραίσταμενοι τῆδε τῆ ἱστορίᾳ συνυφάνειν· καὶ συνυφανοῦμεν, εἰ ζῆν ἡμῖν ἐξείη, μεγάλα μὲν πῶς; ὄξειεν ἂν τοῖς; τε νῦν ὄρωσιν ἔκτανθ' ὁμοῦ καὶ τοῖς ἐπει· ἐνταυτοῖς, καὶ οἷα μήπω κρῖν. Ὅμως ἦν ἂν πῶς φορητὰ, εἰ μὴ πᾶσιν, ἀλλ' ὄν οἷς ἢ τῶν πραγμάτων ἐντέθεικε πείρα σύνασιν, καὶ οὗς ἢ τῆς ψυχῆς εὐλάβεια πέπεικα, ταῖς Γραφαῖς ἐπομῆτους, Κυρίου παιδεῖαν εἶναι νομίζειν καὶ τῶν συντρόφων καὶ ὁμηλικῶν κηλίδων ἱεραῖαν τινὰ (70), εἰ μὴ καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ναύγια προσετίθετο, καὶ τῶν πάλαι κοιμηθέντων σκανδάλων ἀρτιγενεῖς δυσῶς; ἐπεφύοντο κῆρες, μακροῦ; ὀλέθρους ψυχῆς ἐπιφέ-ρουναι καὶ ῥῆστα πρὸς ἀπωλεία; πυθμένε; κατα-βαπτίζουσαι.

[P. 448] B'. Ἄλλὰ τούτων ἕνια καὶ ἡμῖν κατ' ἐπιτο-μὴν ἐνταῦθα λελέξεται. Πάντα γὰρ ὁμοῦ διεξίναι, πρὸς ἄλλαν ἀσχολουμένοις πραγματεῖαν, ῥῆσιον οὐκ ἂν εἴη, μέγιστόν τε ὃν ἔργον καὶ μέγιστος δεόμενον πραγματείας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐνταῦθα κείθεο διή-γημα τῶν περὶ τὸν Ἄθω τὸ ἄθος ἐν τούτοις ἐλακί-των τοῖς χρόνοις Μισσαλιανῶν καὶ Βογομιλῶν (71).

Γ'. Τὰ τε γὰρ εἶλα τὸ ἄθος; ὁ Ἄθω; (72) θαυμά-ζεσθαι ἄξιον εἶναι δοκεῖ μοι, ὅτι τε πρὸς ἀέρα κί-κρται πάνυ τοι εὐφυῶς, καὶ ὅτι πολλῆ τιμῆ καὶ παντοδαπῆ τῆ γλῶσσο κοσμεῖται, καὶ σφόδρα φιλοτί-μος; εἰπεῖν ἐκ τοῦ ῥήτου τῶν ἐντυγχανόντων τὴν αἰσθησὴν δεξιόταται, καὶ πολλὴν εὐθὺς προβάλλεται C τὴν τῆς ἐρέψεως ἔβουνη· καὶ ρεῖ πανταχόθεν ὡσερ ἐκ θησαυρῶν τὸ τε εὐπνοῦν τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ τοῦ ἀνθους εὐχρον· καὶ καθαρῆ; τὸ κλειστόν ὁμιλεῖ-ται; ἡλίου ἀκτίπ· δένδρα; τε πολυειδέ; κομῆ καὶ ἄλση καὶ λιμνῶνας ποικίλους, ἔργα χειρῶν ἀ-

πρώτως ἐπιθεδημικῶς τοῖς ἐκεῖ, καὶ τὴν ἀρετὴν μεθ' ὑπερβολῆς ἀποθαυμάζων τῶν ἐνοικούντων, ἢ Ἑλλήνας; (*) μὲν (Ἐλαγες) ἐν μύθοις φασιν, Ἄτλαντ' ἐτινα τὸν μετὰ Κρόνον θεῶν καθηρημένον, ταύτην ὑπὸ τῶν ἀρξάντων τὴν δίκην κατεπέφρασθαι, τοῖς τῆς γῆ; ἀνεχεῖν κίονας, ὡς ἂν πιέζοιτο τῷ τοσοῦ-τω βάρει. Ἐγὼ δὲ τούτους φασὶν ἂν, καὶ τῆ; ἀλη-θείας ἐμοὶ συμμαρτυροῦσης, ταύτην τὴν τιμὴν λα-χεῖν, τοῦ βίου τῆς πολλῆς φιλοσοφίας ἕνεκα παρὰ θεοῦ, τὸ τὴν γῆν ἀνεχεῖν, εὐχαῖ; ἔλουμένους αὐτῆ τὸ θεῖον. Ὁ γόν οὐτως; ὑπὸ μεγάλων τε καὶ σοφῶν ἀνδρῶν καὶ θαυμαστῶν ὁμοῦ βασιλέων μεθ' ὑπερβολῆς θαυμαζόμενον θαυμαστὸν Ἄθω, διὰ τὸ περιόν τῆς ἀρετῆς φημι καὶ τῆς ἀγιότητος τῶν προσοίκων (ἔω γὰρ νῦν τοῖς πρὸ ἡμῶν συγγραφῆ; τε καὶ σοφοῖς λέγειν, οὐδὲν ἦστον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον τῶν νῦν τούτων θαυμαμακῶτας). ὁ Γρηγορῆ; εἰ μέσους; παρηγῶς, ὅπερ ἔφη, οὐδὲν φησὶν ἀρετῆς ἔχους; διὰ τοῦ οἰκείου Ἀγαθαγγέλιου, οὐδὲ μόνον γόν ἀγαθοῦ τι καὶ λείψανον παρὰ τοῖς ἑστίοις ἐκεῖ-νοῖς; καὶ ἐπὶ οὐν εὐρεῖν, εἰ μὴ καὶ πᾶν φη; τό-ναντιον. Reliqua omitto, quę nimis multa sunt. Porro hinc apparet Gregoram in libris *Antirheticis*, quibus Philotheus suos opposuit, aliter prur-sus atque in hac Historię parte de Atho monte lo-cutum fuisse. Cantacuzenus eum montem a Gre-gora in libris quoque historicis inflatam signifi-cat lib. IV, cap. 24, p. 802, qua de re in ipsis Gregorę Vita diximus. Boivix.

(*) Ipsa sunt Cantacuzeni verba, *Histor.* lib. IV, cap. 24, edit. Reg. pag. 802. Boivix.

θρωπίων, πλουτεῖ· καὶ γένοι παντοίων ὀρνίθων A
 περιηχεται· καὶ σμήνη μελιτῶν ἐκεῖ περιτρέχει
 τὰ ἄνθη, καὶ ἡρέμα τὸν ἀέρα περιδομεθεῖ. Καὶ τέρ-
 ψεὸς τις πέπλος ἐντεῦθεν ὀφαιίνεται· ἕξος ἐκεῖ συμ-
 μιγῆς, οὐκ ἦρος ὥρα μόνη, ἀλλ' ἐν ἅπαντι καιρῷ
 καὶ χρόνῳ, ὁμοζυγούντος ἀπὸ τοῦ τῶν τεσσάρων
 ὥρων κύκλου πρὸς ὁμοίαν τὴν χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν
 ἀνθρωπίνων αἰσθητηρίων· καὶ μάλιστα ὅτι ἐκ μέσου
 τοῦ ἄλλου καὶ τῶν φυτῶν ἐκείνων ὄρθριος ἢ τῆς
 ἀηδόνης· ἤχησασα μουσικῆ συνήθει τοῖς ἐκεῖ μονά-
 ζουσιν εἰπεῖν καὶ συνυμνοῦν τὸν Κύριον. Ἔχει γὰρ
 κίθαριν καὶ κιθάραν ἐπὶ στήθους ἑνθεὸν τινα, καὶ
 ψαλτήριον ἔμφυτον, καὶ μουσικὴν ἑναρμόνιον, ἐξ αὐ-
 τοσχέλιου περισαλπίζουσαν τοὺς ἀκούοντας πάν-
 τοι ἑμμελῶς. Καὶ ἅμα πηγαῖς αὐτοφυῶν ὕδατων ὁ
 χῶρος ἄρδεται τε καὶ περιαντλεῖται πολλαῖς· ῥύ-
 ακες ἀποβλύζοντες ἄλλοθεν ἄλλοι μυρίων γίνονται
 παιδες πηγῶν, καὶ ἀλλήλους ἡρέμα καὶ λάθρα,
 κλέπτοντες ὡσπερ τὸν ὄρθρον, κοινοῦνται τὸ βεῦμα,
 ὅλον ἐπίτρεδες καὶ αὐτοὶ σιωπῶντες, καὶ τιος· και-
 δείας αἰσθανομένοις ὁμοίως ἀντιποιούμενοι, καὶ δι-
 δόντες ἑξουσίαν μακρὰν τοῖς ἐκεῖ μονασταῖς, ἀδέρ-
 ρου βίον ἀνύοντας, τὰ πέρα τῆς εὐχῆς· ἡσυχίαν πρὸς
 θεὸν ἀναπέμπειν, ὅτι καὶ πολλὴν πρὸς ἡσυχίαν παρ-
 ἔχει τὴν εὐρυτίαν τοῖς τὴν οὐράνιον ἐν γῆ μετένα-
 ἰθελουσι· πολιτεῖαν, καὶ πρὸς γὰρ τὴν χορηγίαν τῶν εἰς
 τροφήν παντοίων ἐπιτηδείων· ἐχόντων ἄρθρον οἰκοδομῆν
 οἰκᾶς τὸν ἅπαντα γρόνον πορίζεται· καὶ ἅμα
 θαλάσση μακρᾷ στεφανοῦται, [P. 449] πολλὴν ὡς ἐκ
 κύκλου κομιζούση τὴν χάριν αὐτῷ, πρὸς τοσοῦτον
 μὴ νῆσον εἶναι καθάπαξ αὐτὸ συγχωρούση, παρόσον
 ἰσθμῷ τι μὴ σὺν πόρῳ καρποῦσθαι καὶ τὴν ἔξω
 γεομένην εἰ μῆκος ἅμα καὶ πλάτος ἡκίον διδώσι.
 Καὶ ἀπὸ πανταχόθεν ἐκεῖ τὰ τῆς ἀρετῆς συγχρο-
 τεῖται γνωρίσματα πρὸς τε τῆς φύσεως πρὸς τε τῆς
 πῶν οἰκούντων ἀσκήσεως. Οὐ γυναικῶν ὄλιγος ἐκεῖ συν-
 αυλία, καὶ ἀκόλαστον ἕμμα, καὶ χλιδῶσα κομμω-
 τικῆ, καὶ ὅσα τὴν ἀρχαίαν τοῦ ὄψεως ὁμίλιαν ἐκεῖ-
 νη εἰς ἔγκαινίον τινὰ συνάγει πανήγυριν καὶ
 μακροῦ κικεῶνος καὶ κλύδωνος τὴν βίον ἐμπιπτη-
 σιν· οὐδ' ἐμπορίαι δημόσιοι, καὶ ἀγοραὶ, καὶ ἀγορα-
 νόμοι, καὶ δικαστικὰ βήματα, καὶ γλώττης ἐπίδει-
 ξις, καὶ τύφος ἀπὸ δειρροῦ θεσπέζων τὰ τῆς ὀρέξεως
 νόμιμα. Οὐδὲ δουλεία καὶ αὐθεντία μερίζει τὸν βίον
 ἐκεῖ· ἀλλ' ἰσηγορία, καὶ μετριότης φρονήματος, D
 καὶ ἡθους· σεμνότης, καὶ δικαιοσύνης· εὐγένεια σιγη-
 νοβατεῖ καὶ περιχορεύει τὸν χῶρον ἐκεῖνον, καὶ ὅσα
 τὴν ἑνθεὸν ἐν γῆ δημιουργεῖ πολιτεῖαν, καὶ τὴν
 βίωσιν ἐν ψυχῇ φιλοσοφίαν ἐργάζεται. Οὐ πλοῦτος
 ἐκεῖ καὶ δαπάνη χρημάτων καὶ βλακεύουσα θρόψις
 ἐμπελιτεύεται· ἀλλ' ἅπαν ἐστὶν ἀληθῶς σεμνὸν τε
 καὶ ἐλευθέριον ἦθος, καὶ ἐς τὰ τῆς ἀρετῆς ἀνάκτορα
 σπυῖδον, καὶ τὸν Δωρίων τρόπον ὡς ἀληθῶς ἡρμο-
 σμένον πρὸς τὰ καλά.

veram in animos philosophiam invehunt. Non ibi opes ac pecuniarii sumptus; non ibi socors luxu-
 ria regnat: sed totum 717 vitæ institutum, honestum re ipsa et liberale, studiose ad sacraria
 Virtutis pergit, et Dorica plane harmonia cum bono
 Ἄ. Πᾶσαν μὲν γὰρ αὐτομάτως εἰπεῖν καὶ ὁ χῶρος
 ἐκεῖνος ὁποσπεῦδει καὶ ἀπωθεῖται κακίαν, πᾶσαν δ'

tis, hominum manu excultis; et omni avium ge-
 nera personat. Illic apum examina circum flores
 volitant, et leni susurro per aerem passim murmu-
 rant. Quibus ex rebus inter se commistis efficitur
 mirus quidam voluptatis contextus; non vere dun-
 taxat, sed et quovis tempore, conspirantibus per-
 petua vicissitudine quatuor anni tempestatibus, ad
 eandem amoenitatem eandemque semper exhiben-
 dam hominum sensibus voluptatem; ac tum maxime,
 cum medio ex saltu et ab illis arboribus resonans
 matutinus iusciniæ cantus velut admodulatur iis,
 qui illic solitarii vivunt, Deumque una cum iis col-
 laudat. Gestat enim et illa in sinu citharam quan-
 dam entheam, ingenitumque psalterium, et musi-
 cam harmoniæ plenam, quæ eos, a quibus auditur,
 apte admodum et numerose, idque ex tempore,
 circumsonat. Idem porro locus nativarum aquarum
 fontibus multis rigatur et circumfluit: rivique alii
 aliunde scaturientes ex innumeris fontibus nascun-
 tur, paulatimque et clam, suum quasi cursum
 furando, invicem aquas communicant; silentes
 ipsi quoque tanquam consulto, et disciplinam quam-
 dam, ac si iis inesset sensus, ipsi etiam professi:
 nempe ut ejus loci monachis, vitam nullo tumultu
 perturbatam exigentibus, potestatem 716 in-
 tegram faciant, supplices votorum pennas ad Deum
 tranquille attollendi. Quippe ad solitudinem et
 quietem maxime habiles reddit mons ille eos, qui
 cœlestem in terra vitæ rationem ingredi velint, ac
 iis omnis generis alimenta perpetuo et assatim sup-
 peditat domi nata. Sed et mari magno coronatur,
 quod ei multum undique affert venustatis, ac eo
 tantum insulam omnino fieri non sinit, ut possit
 per isthmum interjectum facili labore fructum per-
 cipere etiam ex terra; quæ in longum simul ac
 latum porro excurrit ac diffunditur. Illuc, uno
 verbo, omni ex parte confluunt ea quæ virtutem
 excellentem arguunt, sive loci naturam species
 sive habitantium institutum. Nusquam ibi mulier-
 cularum contubernia; nusquam oculus intempe-
 rans et effeminalis fuci nitor et quæcunque vete-
 rem illam vitæ consuetudinem, quæ cum Serpente
 olim fuit, quodam veluti encænlorum festo reno-
 vant, ac magna confusione, magnis turbarum flu-
 ctibus vitam implent. Nusquam ibi venales in pu-
 blico merees; nusquam fora, aut ædiles, aut judi-
 cium tribunalia, aut linguæ venditatio, aut de
 curuli sella fastus, jura pro libidine interpretans.
 Non illic vitæ conditio in servitutum atque impe-
 rium herile divisa est. Sed et loquendi æqua liber-
 tas, et animi moderatio, et morum honestas, et
 justitiæ ingenuitas locum illum pro theatro habent,
 et choro veluti lustrant, eæque omnes virtutes,
 quæ cœlestem in terra rerum ordinem pariunt, ac
 opes ac pecuniarii sumptus; non ibi socors luxu-
 ria regnat: sed totum 717 vitæ institutum, honestum re ipsa et liberale, studiose ad sacraria
 et pulchro congruit.

IV. Omnem enim locus ille suapte quodammodo
 amandat procul atque expellit improbitatem; vir-

tulem autem omnem adsciscit et ad se introimitit, tamque est amans recti, quam pravi inimicus. Idque idem ille mons pridem antea declaravit ac prænuntiavit, non labris aut ullo alio vocis organo, sed operibus quasi animatis, quæ per omnem possent terræ et maris orbem pulchri rectique præconium diffundere ac prædicare. Xerxæ enim illius veteris Barbarum et ferocem animum, qui in ipsam rerum naturam libidinem et lasciviam suam exercebat, atque in tantum elatus erat, ut elementa omnia movendo mutaret, cum ejus ipsius montis isthmo perfosso terram in mare convertisset, locumque in insulæ formam redegisset; cum terrestres copias per mare transmisisset, effecissetque, ut navalis videretur is exercitus, qui erat terrestis, illius, inquam, Xerxæ superbiam in totius orbis frequentissimo theatro splendidissime arguit, et ejus fastum maxima ex parte ad morem humaniorem reduxit, ac per eum omnes et reges et duces et satrapas supercilium intempestivum abjicere et moderatiorem animum induere docuit. Adeo montem illum ab initio natura ipsæ officinam virtutis esse voluit, et omnes jampridem ad amorem ejus allicit; non eos solum, quibus contigit virtutis et tranquillitatis illius mel utcumque gustare, verum et eos, qui fama et **718** auditione acceperunt ejus loci excellentiam: cujus ea est natura, ut ex iis qui ad hodiernum diem ibi habitaverunt, celebratissimos illos reddat, qui sinceram et incorruptam, loliique prorsus puram et immunem, servare id extremum segetem virtutis perstiterunt: rursus vero, exsulare inde jubeat, totisque exigat viribus arceatque hospitii consortio hypocritas atque impios.

V. Et ea quidem, quæ antiquiora sunt, abunde ab aliis narrata audire est. Ego vero ea tantum commemorabo, quæ recentiora sunt; illa nempe de Josepho Cretensi, Larissæoque Georgio, cæterisque omnibus, qui eorundem sædissimæ mensæ accumbendo bacchati fuerant, utpote discipuli abominandis institutis mysterisque initiati a præceptoribus: tum illa præterea de pictore Mose, de Isaaco, Davide, Iobo, et quicumque alii lingua, sententia, et manu profani cum essent, optimorum et virtutis fama illustrium virorum nominibus latentem in animo demerentiam atque impietatem male et fraudulenter velabant; sepulcrorum instar, quæ teterrimum intus odorem spirantia gypso atque extrinsecus ornantur. Induunt enim ipsi quoque speciem et nomen sanctissimorum hominum, et virtutis laude insignium, ut illi scenis agitati Orestæ et Pyladæ, et Thesei, et Pelopes, quo malignitatis suæ virus occulte evomendo purioribus quibusque aspergant.

VI. Illorum sane abominanda ac impura testatur esse dogmata Tomus ille de eorum impietate scriptus, et ad sacram synodum Byzantinam **719** allatus a sanctissimis viris, montem illum incolentibus; tum ob alia, quæ ne auribus quidem fa-

εισποισί και εισοικίζεται αρετήν· παρα τοσοῦτόν τι φιλόκαλος, παρόσον ἐστὶ μισοπόνηρος. Καὶ τοῦτο πάλαι προανεφώησέ τε καὶ προεθέσπισεν, οὐ χίλεισι καὶ φωνητικοῖς ὄργανοῖς τισὶν, ἀλλ' ἔργοις εἶον ἐμφύχοις καὶ διὰ πάσης γῆς καὶ θαλάσσης τὸ κήρυγμα τοῦ καλοῦ παραπέμπειν καὶ ἐξηχεῖν δυναμένοις. Σέρξου γὰρ ἐκείνου τοῦ πάλαι τὸ βάρβαρον καὶ ἀγέρωχον φρόνημα, ἀσελγαῖνον ἄμα καὶ τρυφῶν κατὰ τῆς τῶν ὄλων φύσεως, καὶ τὰ στοιχεῖα πάντα καινοτομεῖν ἐπαιρόμενον, ἐπὶ καὶ τοῦ ὕδρου τοῦτου τὸν Ἰσθμικὸν ἀύχονα διορύξας μεταστοιχείου καὶ μετασκευάζει τὸν χῶρον πρὸς νῆσον, καὶ τὰς ἠπειρωτικὰς ἐφ' ὕδατος διεδίδασκε τέως θαλάττης ἀγκάλαις, καὶ νητηγὸν τὸν ἠπειρώτην ἐδείκνυ στρατόν, ἐπὶ τοῦ πανδήμου θεάτρου τῆς οἰκουμένης περιφανῶς ἐξήλεγε, καὶ πρὸς τὸ ἀνθρωπικώτερον τοῦ τύφου τὸ πλεῖστον ἀπήλλαξε, καὶ δι' ἐκείνου πάντας ἐδίδαξε βασιλέας, καὶ στρατηγούς, καὶ σατράπαις, τὸ τῆς ὀφροῦς ἀκαιρον ἀπορρόπιοντας μετριώτερα δῆπου φρονεῖν. [P. 450] Οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἡ φύσις ἐργαστήριον αὐτὸ κατασκευάσκει ἀρετῆς, καὶ πάντας ἔλκει πρὸς ἔρωτας ἀνωθεν ἑαυτοῦ, μὴ μόνον ὄσοις τοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἡσυχίας ἐκείνης ὀπίσσωποτε γούσασθαι μέλιτος ἐξεγένετο, ἀλλὰ καὶ ὄσοις δι' ἀκοῆς τὰ ἐκεῖ μαθεῖν συνέδη χρηστά· ὥστε καὶ τῶν ὄσων καὶ μέχρι νῦν διηνεκῶς οἰκησάντων αὐτὸ περιδοῆτων; μὲν καθήτησιν, ὄσοι καθάρων τε καὶ ἀκαθάρτων; καὶ ζιζανίου παντὸς ἀμιγῆς καὶ ἐλεύθερον, εἰς τέλος τὸ τῆς ἀρετῆς διετέλεσαν συντηροῦντας γεώργιον· ἐξοστρακίζει δ' αὐ ἐκείθεν καὶ ὄλαις χερσὶν ἐξελαύνει καὶ ἀπωθεῖται τὴν τῶν ὄσων κριτῶν καὶ βεβήλων συνοικήσιν.

Ε'. Καὶ τὰ μὲν ἀρχαιότερα διηγουμένων ἐστὶν ἐτέρων ἀκούειν αὐτάρκως. Ἐγὼ δὲ τὰ νεωστὶ διηγήσομαι, τὰ περὶ τὸν Κρητὰ φημι Ἰωσήφ καὶ τὸν Καρισσέα Γεώργιον, καὶ ὄσοι περὶ τὴν σφῶν μισρὴν ἐδάχχευσαν τράπεζαν, ὄσα δὴ καὶ φοιτῆται πρὸς διδασκάλων τὰ μυσερὰ μυσταγωγούμενοι δόγματα· εἰς τε τὰ περὶ Μωσέα τὸν ζωγράφον καὶ Ἰσαὰκ καὶ Δαβὶδ καὶ Ἰὼβ, καὶ ὄσοι βεβήλους ἔχοντες κάμπαν καὶ γλώττας καὶ γνώμας καὶ χεῖρας ὄνομασι βελτίστων ἀνδρῶν, καὶ περιδοῆτων τὴν ἀρετὴν, περιστελλεῖν ἐπονηρεύσαντο τὴν ἐνδόμυχον ἀπόνοϊαν καὶ ἀσέβειαν τῆς ψυχῆς, παραπλησίως τοῖς τάφοις, οἱ τὰ ἐνδον μακρὰς ἀπόζοντες δυσωδίας τιτάνη καὶ χρυσῶν τὰ ἐξω κοσμούνται. Ἰποδύονται γὰρ καὶ αὐτοὶ καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα βελτίστων ἀνδρῶν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπισήμων, καθάπερ οἱ ἐν τοῖς δράμασιν Ὀρέσται καὶ Πυλάδαί καὶ Θεσεῖ; καὶ Πέλοτες, ἔνα τὸν ἦν κατὰ τῶν ἀκρασιότερων τῆς σφῶν αὐτῶν ἐξεμῶντες κακίας λαθάνουσιν.

Ζ'. Εἶναι γε μὴν τὰ ἐκείνων μυσερὰ καὶ ἀκάθαρτα δόγματα, φησὶν ὁ εἰς τὸ τῶν Βυζαντιῶν ἱερὸν κομισθεὶς συνέδριον ἔγγραφο; τῆς αὐτῶν ἀσεβείας Τόμος πρὸς τῶν θεοφύρων τοῦ ὕδρου ἀνδρῶν, τὰ τε ἄλλα, ὄσα μὴδ' ἀκοῆ σαρφρονεῖν ἀφρομῶνον φέρειν

εἶναι ββδ.α. καὶ ὅτι τὰς θείας λάθρα συντρέφοντες ἄ
κατακαλοῦσιν εἰκόνας· καὶ ὅτι τὸ τοῦ διδασκάλου
σεμνύοντες οὖρον τοῖς ἰδέσασιν αὐτῶν ἐπιβράι-
νοῦσι· καὶ ὅτι τὴν ἑσορκον καὶ θεῖαν οἰκονομίαν
οὐδαμῆ προσέλεται· καὶ ὅς' ἀρρήτ' ἀμείνω. Ἦί γὰρ
πλείω καταλέγειν δεῖ καὶ καταμαίνεσθαι τὰς τῶν εὐσε-
βῶν ἀκοάς, ἐξὼν ἐκ τοῦ τόμου τοῖς βουλομένοις
μανθάνειν σφαιρότερον, ὃς πάντα διεξίτων διαβρήδην
τῶν σφῶν στηλιτεύει· κακίαν, τοῖς πατριαρχικοῖς ἐγ-
γγραμμένους κώδιξι;

Ζ'. Τοὺς γὰρ καθάρους καὶ ἀψευδεῖς οὐκ εἰς τέλος
λαθεῖν ἰδυνήθησαν ὀφθαλμοῦς τῶν ἐκεῖ φιλοθέων
ἀνδρῶν, καὶ μόνω ζῴοντων Θεῶ· [P. 451] ὥσπερ οὐδέ
τοὺς καθάρων τὴν γευστικὴν κεκτημένους λαθεῖν ἀν-
δυνήθησιν παρὰ συνανακράθην ἀψίνθιον μέλιτι, οὐδέ
τὴν ὀσφρησιν πολλῶ μᾶλλον βόδοις μιγνύμενόν τι β
δύσοσμον. Ὅσον, οἷα βιαίω πυρὶ, τῷ θεῷ ζήλω
τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἐκπυρσούσαντες ἐπὶ ζήτησιν
ἀκριβοτέραν ἐτρέποντο τοῦ κακοῦ, ἥρέμα καὶ κατὰ
βραχὺ κυνηγέτω δίκην ἀνιχνεύοντες ἐκ τῶν τῆς
κακίας παραφάδων τὴν ῥίζαν εὐρεῖν· καὶ εὐρόντες
ἔστιν οὗς μὲν αἰεὶ προσῆκε προήκωντο τιμωρίαις,
ἔστι δ' οὗς ὡς κορβωτάτω καλάμαις ἀπάσαις ἐκεῖ-
θεν ἀπήλασαν. Ἦσαν δ' οἱ καὶ λαθόντες ἐκεῖθεν
ἀπέδρασαν, πρὶν ἢ τελείως ἐκπυστον τὴν κακίαν
γενέσθαι· οἱ δὲ καὶ πρὸς πόλεις μετεβλήθησαν
Θεσσαλονικίαν καὶ Βεβρόριαν καὶ ἡ κατὰ πατρῶν
ἔμπαι ἔσχε τὸ κράτος. Ἐνθα δὲ γενομένης ἔσφισιν
οἶμαι νενομίσται, κοινῆς ἑστίας τῶν πανταχόθεν
τῆς οἰκουμένης μέλιστα πασῶν ὑπαρχούσης αὐτῆς, C
καὶ ἅμα πολυγλώσσου καὶ πολυμιγοῦς φωνῆς καὶ
γνώμης ἐπιπολαζούσης, συσκιάσαι μὲν τὴν ἑαυτῶν
κακίαν, μιμησασθαι δὲ τῶν ὀφινθῶν τοὺς δρυοκο-
λάπτας, οἱ τοῖς δένδροις περιπετόμενοι, καὶ ὄλον
τοῖς βάρφεισι τὸν φλοῖον περικρούοντες, καὶ τὸ
ὕψαινον παρατρέχοντες ἄπαν, μόνω τῷ σαθρῷ καὶ
σσηπῶτι χρονίζουσι περικαθήμενοι μέρει, κάκεινο
σιτοῦνται πρὸς βέθοος κοιλαίνοντες.

CAFUT VIII.

*Quando et cur Gregoras ab aula recesserit. Zenonis philosophi apophthegma. Imperii et Ecclesie pertur-
batio maxima. Veteres philosophi non risabantur inter se, nisi pacis tempore. Byzantini theologi nec in
ipso belli aestu altercati desinunt. Ariolis et ejus generis hominibus fides habita. Callus astrologus impe-
ratrici placentia prædicat. Gregoras accessit, ut cum eo disputet. Astrologorum prædictiones vanas
esse arguit ex Ptolemaeo et S. Basilio: item ex Chaldaeorum versibus. Fatum tollit. Providentium
agnoscit. Ariolo refutato, Augustæ odium in se movet. Ad rem redit.*

Α'. Ἐπεὶ γὰρ μὴν μετὰ τὸν βασιλέως θάνατον D
πρὸς ἑμφύλιον στάσιν τὰ Ῥωμαίων ἠγέρθη πράγ-
ματα, καὶ ὥσπερ ἐν χειμῶνι καὶ νυκτὶ τὰ πάντα
ζοφος ἦν, ὡς μετ' ἀστροῖς, τὸ θυλλοῦμενον, ὅποι
φίροισι τις δύνασθαι τεχμαίρεσθαι, καὶ πάντ' ἄνω-
τε καὶ κάτω μεταπίπτοντα, παρὰ τῶν εὐσούτων ἐκ τοῦ
συνεγγυοῦ ἐτίθει τε καὶ μάλα τῶν ἐπιζομένων
ἐκαστοῖς ἐποίησε τὸ ἐπικινδύον, πρὸσον πόρρω καὶ
δυσέλιπτον τάσφαλις (ἐν γὰρ διχοστασίῃ φασι τὸν
μὲν ἀγάχακον τυγχάνειν τιμῆς, τὸν δὲ καὶ ὀψωσοῦν
μετέχοντα τοῦ βελτιόνος θρήνων πάσχειν ἀξία καὶ

VII. Nimirum illi puros et sinceros oculos ho-
minum Dei amantissimorum, et uni Deo illic
viventium, fallere ad extremum non potuerunt;
quemadmodum nec illos, qui integrum habent gu-
standi sensum, fallere unquam possit temperatum
melle absinthium; odoratum autem multo minus,
immistum roas aliquid, quod male oleat. Divino
itaque zelo, tanquam igne violentissimo, inflamma-
tis eorum animis, de illa peste diligentiam anqui-
rere cœperunt, sensim ac pedetentim venatorum
instar vestigantes, sicubi possent ex agnatis fruti-
cibus radicem ipsam deprehendere. Ea porro de-
prehensa, sunt quos ad legitimum supplicium tra-
didcrunt: nonnullos, quam longissime inde able-
gatos, omnibus (ut dicitur) ungulis exegerunt.
Fuere etiam qui clam inde aufugerint, antequam
eorum omnino comperta esset nequitia: iique ad
urbes confluxerunt Thessalonicam et Berrhœam, et
ad eam quæ supremum in cæteris omnes impe-
rium 720 obtinet: rati, opinor, quandiu ibi
futuri essent, posse se in ea urbe, quæ omnium
maxime totius undecunque orbis domicilium esset,
et in qua dissoni versarentur et varii tam sermone
quam moribus homines, suam nequitiam obum-
brare, et ex avibus imitari picos Martios, qui cir-
cum arbores volitando, omnemque ex omni parte
corticem rostris tundendo, quidquid sanum est
prætereunt, et ei solum parti incumbunt diutius,
quæ vitiosa est ac putrida, eaque altius excavata
vescuntur.

I. Mortuo imperatore, cum res Romanorum
in bellum civile incidissent, et omnia tan-
quam nimbo ac nocte ita caligarent; ut quo
quisque veheretur ne ex astris quidem, ut aiunt,
conjelci posset; rebusque omnibus sursum de-or-
sum euntibus, tam vicinum esset tamque exspe-
claretur exitium, quam aberat ac desperabatur
salus; (etenim ferunt in discordiis pessimo cuique
honorem obvenire; eum autem, qui quoquomodo ad
meliora inclinat, luctuosissima pati ac tragicas per-
cipere calamitates;) eapropter et mihi primum

esse visum est tranquillam vitam eligere, ab aulicis theatris abstinendo. Sublato enim mali irrimamento, remotisque his quae contentiosam pugnam accendunt, etiam ipsius mali progressionem cessare existimavi. Cum itaque hortando alios neminem qui crederet invenire potuissem, id feci, quod in me erat. Tumultum nempe ex pace efficere etiam vilissimis et infimae **721** plebis hominibus facile est; ex tumultu vero pacem, ne prudentissimis quidem valde promptum. Alterum quippe liberrimo naturae impetu fertur: naturam porro inordinatum quiddam esse constat et inaequale: alterum autem certo animi iudicio et sapientibus consiliis regitur. Itaque illud quidem, ut occasionem discordiis praebet, causas comminiscitur etiam eas quae nullae sunt: istud vero etiam eas, quae subsunt, recidere conatur; velut medicus, qui morbo, antequam crescat, in ipsa radice medicam adhibet manuum.

II. Mihi igitur tranquillam vitam eligere satius visum est, et illa cogitanti, et hoc simul Zenonis illius sapientis reminiscenti; qui celebri in convivio, cum ambitiose caeterii philosophi apud legatos Babylonios disputarent, silebat ipse solus, et silentii causam sciscitantibus legatis, ut haberent aliquid de eo certi, quod regi renuntiarent: « Abite, inquit, ac renuntiate, vidisse vos Athenis cum hominem, qui silere in convivio posset. »

III. Idem ego cum fecissem, prospiciebam tanquam e specula eos, qui utrinque effervescebant, tam civilium quam ecclesiasticorum negotiorum fluctus, acerrime inter se certantes, equis superior evaderet; atque in medio duas veluti naves, nulla lege, nullo ordine euntes, sed impetu quodam motuque temerario, caeco et inaequali abreptas, qualem efficit casus; ut nec possent, nec vellent opitulari sibi invicem circumventis; sed pariter et **722** sibi ipsis singulae, et altera alteri palam atque ultro extremam exitium molirentur, surgentiumque inde coram fluctuum molem videre esset curvatum undique in Olymporum et Caucasorum speciem, et si quis mons alius nubibus altior exurgit, et ad aetheris usque continua pertingit.

IV. Atqui praeclaris sapientibus, qui Athenis vixero, nunquam alias altercari et verborum certamina instituire, atque obvias quasque aures linguae verberibus fatigare libuit, nisi cum tumultu externo bellisque adventitiis procerum defuncti erant. Tum quippe in diversa saecularum agmina scissos Graecos dissidere tempus ferebat, modo Epicureorum, modo Pythagoraeorum, et quicumque alii posteris memoriam amplam proflidere earum rerum, quae contentionis materiam praebent. At hic cum infi-

τραγικῶν [P. 452] ἐπαλεῖν τῶν συμφορῶν) τῶν κρατίστων εἶναι κἀμοὶ τὸν ἡσυχίαν ἔδοξε βίον εἶσθαι, τῶν βασιλικῶν ἀρεμίνῃ θεάτρων. Τοῦ γὰρ ἐραθίζοντος καὶ μάχην ἀντίπαλον ἀνοσιῶντος οὐκ ἔντος, ἐτύσασθαι τὸ νεμόμενον τῆς κακίας φήσῃν. Ὅθεν ἐκατὴ τὰς ἑλλοίς παραινοῦντι μοι τοὺς παθόμενους ἤκιστ' ἔχειν ἐνὴν, τὸ κατ' ἐμαυτὸν ἐπιόσων αὐτός. Θόρυβον μὲν γὰρ ἐξ εἰρήνης ῥάβδιον καὶ τοὺς φαυλοτάτοις καὶ βάνασσον ἀγροῦσι βίον ποιεῖν ἐκ δὲ θορύβου εἰρήνην, οὐδὲ τοὺς σφόδρα συνετοὺς μάλα τοι εδοθον. Τὸ μὲν γὰρ αὐτονομία φύσεως ἀγεται: ἡ δὲ φύσις ἡτακτον καὶ ἀνώμαλον ὠμαλόγηται εἶναι· τὸ δὲ παιδείᾳ καὶ συνέσει βεβουλευμένη καὶ σώφρασι λογισμοῖς οὐκίλλεται. Ὅθεν τὸ μὲν καὶ τὰς οὐσας ἀναπλάττει προφάσις, ἐφόδια πορίζον τὰς μάχαις· τὸ δὲ καὶ τὰς οὐσας ἐκτέμνειν κερδαται, καθάπερ ἰατρὸς πρὸ τῆς βλάστης ἐν τῇ βίβῃ τὴν θεραπείαν τεχνώμενος.

Β. Ἐμοὶ μὲν οὖν διὰ τε ταῦτα βέλτιον τὸν ἡσυχίαν ἔδοξε βίον εἶσθαι, καὶ ἅμα μεμνημένῳ κἀκαίνο τὸ Ζήνωνος τοῦ σοφοῦ, ὅπως ἐν συμποσίῳ μακρῷ, τῶν ἑλλων σοφῶν ἐκπαιδεικτικῶς τοὺς ἐκ Βαβυλῶνος ὁμιλοῦντων πρέσβειν, μόνος αὐτὸς ἐσιώπα, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν πρέσβειν ἐρομένων τῆς σιωπῆς, ἐν ἔχοιεν ἀπαγγέλλειν τῷ βασιλεὶ σφῆς τε περὶ αὐτοῦ· Πορευθέντες ἀπαγγεῖλατε, ἠφῆσιν, ἰδεῖν ἐν Ἀθήναις ἄνθρωπον, σιωπῆν ἐν συμποσίῳ δυνάμενον. »

Γ. Ὅθεν δὲ πεπραγῶς καὶ αὐτὸς ἐώρων ὥσπερ ἐκ σκοπιδῆς σφόδρα ἀντιφιλονεικούντας τοὺς ἐκατέρωθεν ἀναθράσαντας κλύδωνας ἐκ τε τῶν δημοσίων ἐκ τε τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων, ὅστις λάθῃ τὸ μείζον, καὶ δίκην ὀλκάδων δυοῖν (75) ἐν μέσῳ πλημμυλῶς καὶ ἀτάκτως ἀγομένων, καὶ φερομένων φορᾶν τινα καὶ κίνησιν ἀκυβέρνητον τε καὶ ἄλογον καὶ ἀνώμαλον, καὶ οὐκ οἶον ποιεῖ τὸ αὐτόματον· ὡς μετὰ ταῦτ' ἀνάσσειν μὴδὲ βούλεσθαι βοηθεῖν περισσοτάτουμένους ἀλλήλοις· ἀλλ' ὁμοίως ἑαυτοὺς ἐς τοὺς φανερὰς ἐκὼν γε εἶναι τὸν ἔσχατον κλύδρον ἀμφοῖν πραγματεύεσθαι· ὡς τὴν τῶν ἐνταῦθεν ἀντικρυς κυμάτων μίμησιν κορυφομένην εἶναι ὄρῃν πανταχῶθεν εἰς Ὀλύμπου καὶ Καυκάσου, καὶ εἰ τι τῶν ὀρῶν ὑπερνέφαλον· τὲ ἔστι καὶ μέχρι καὶ ἐς αἰθέρος φοιτᾶ γαιτονήματα.

Δ. Καίτοι καὶ Ἀθηναίων τοὺς πάλαι σοφοὺς οὐκ ἄλλοι ποτε στασιάζειν, καὶ γλωττοδαίβαλον μάχην ἐγείρειν, καὶ πῦξ ἀπὸ στόματος ἀκόως ἐνοχλεῖν ἀπαντῶσας ἐπέσει, ἢ ὅτε τῶν ἐξω θορύβων τε καὶ πωλέμων ἐκδήμων κάμπαν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι. [P. 453] Τότε γὰρ καὶ πρὸς διαφόρους αἰρέσεων φάλαγγας ὥραν εἶχε τὰ ἑλλήνων σχίζεσθαι δόγματα, νῦν μὲν Ἐπικουρείων, νῦν δὲ Πυθαγορείων, καὶ δεοὶ τῷ χρόνῳ τὴν μνήμην παρέδοσαν ἀφρονον τῶν τῆν τῆς ἔριδος χορηγίαν παρεχομένων. Ἐνταῦθα δὲ μωρίαν

Variorum notæ.

(75) *Das veluti naves*, Ecclesiam scilicet et imperium. Boviv.

ἐνδοθέν τε καὶ ἐξωθεν δημοσίων ἐπιβροδόντων θορύ-
λων καὶ τραγικῶν συμφορῶν, μείζονα τῶν ἄλλων
ἀναβρισιζόμενον τῶν δογμάτων ἐβλεπον πόλεμον,
καὶ τὸ τῆς θεολογίας σεμνὸν ἐν ταῖς ἀγυαῖς καλυ-
θεύμενον καὶ ἐνοχλούμενον ὑπὸ τῆς τῶν παλαμ-
νίων (74) καὶ Φαρισαίων φάλαγγος. Καὶ εἰ τινες
ἀντίπαλοι Μάκκαβαλοι, καὶ ὅσοι διὰ τῶν χρόνων
ἦσαν ἐφεκτικοὶ (75), τότε δὴ κληθεῖς τε καὶ φή-
μαις, καὶ εἰ ποῦ τις ὑπῆρχεν ἔγγαστριμυθος καὶ
Βάκχη καὶ Φοιβδιηπτος, ὥρα πᾶσι λαμπρὰ τις
ἀναίδην ὑπῆρχε ληρεῖν, ὡς τὰ καὶ τὰ κροβήσεται,
καὶ τὰ καὶ τὰ γενήσεται.

Ε'. Τοῦτοις δὲ θαρρήσας ἤκε καὶ τῶν Κελτικῶν
τε καὶ Γαλατικῶν βαρᾶθρων τις σοφὸς καὶ οὐ σοφὸς
ἄνθρωπος Γαλάτης, καλλὰ τῶν μήπω γενομένων διατει-
νόμενος προειδέναι πρὸς τῶν μετιῶρων, καὶ ὅσα
ὁ τῆς καθ' Ἑλληννας πεπωρωμένης μίτος ὑφαίνει,
τὰ τε ἄλλα καὶ περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων,
ὅποι σαφῶς κροβήσεται· καὶ ὡς τεθνήσκειται μὲν ἐς
τὴν Ἰουδαίαν ὁ Καντακουζηνός· οἰχθήσεται δ'
ἅπαν ἀντίπαλον καὶ πολέμιον γένος, πρὶν ἔλθον
ἐξήκειν ἐνιαυτόν. Τοῦτον ὡς ἐξ οὐρανίων ἀντύγων
προσαγόμενον ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων Λατίνων ἢ βασι-
λῆς θεασαμένη τε καὶ ἀκούσασα, Ἰπαιτ' ἀνερανεῖν
ἐθέλουσα τὰς τῶν λεγομένων αἰτίας μετέπειπτον
κωικεῖται κάμῃ, καὶ οὐ μαλα ἐθέλοντα, ἵνα συνιεί-
τῶν λεγομένων ἀδέκαστος εἴην κριτής. Ὅπῃ μὲν
ὧν ἐκείνου· διήει, βέβαια τὰ παρὰ τῶν ἀστέρων
ἐνδεικνύμενο; πεπωρωμένα, ἀκαιρον εἶναι καθ'
ἕκαστα διηγεῖσθαι νομίζω. Δέξω δ' ἐξ ὧν πρὸς
ἀναίρεσιν αὐτῶν ἐκείνου περιφανῶς ἀντεισηγεῖκα
μέτρια.

Ζ'. Καὶ πρῶτον ὁ Πτολεμαῖος· ὁ κίνου φησὶν, ὡς
οὐχ ἅπαντα τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τινος ἀνωθεν ἀνά-
κης συμβαίνειν εἶσθαι χρῆ, καὶ ἄρεπτα γίνεσθαι
καθ' εἰμαρμένην τινὰ τὰ γινόμενα· ἀλλ' αὐτὴν
μὲν τὴν τῶν οὐρανίων κίνησιν ἐξ αἰῶνος ἄρεπτον
κατὰ γέ· εἰσι θεῶν καὶ τῶν ἀποτελεῖσθαι τὴν γε
μὴν τῶν ἐπιγείων ὑπὸ φύσεως μὲν διοικεῖσθαι,
συμφυεῖ τὸ τρεπόμενόν τε καὶ ῥέον ἐχούσης ἀεὶ·
ἐπεσθαι γε μὴν ὁπώσποτε καὶ τὴν ἀνωθεν αἰτίαν,
κατὰ συμβεβηκός, οὐ μὴν ὡς ἐπέσαν ἀνθρώποις
καταληπτὴν πολύχουν μὲν γὰρ εἶσιν τὴν δύναμιν
διὰ τοῦ ἀέρος ἤλιον καὶ σελήνην πρὸς τὰ ἐπιγε-
κατὰ τινὰς λόγους καθολικωτέρους, πᾶσιν οἷς νοῦ
καὶ φρονήσεως μέτεστι σύμφωνον ἀν εἶναι. [P. 454]
Τὰς γε μὴν γενεθλιαλογικὰς ἐπιστάσεις καὶ ὅσα παρ'
ἐνίων γνωμολογεῖται περὶ τῆς ἐκείνων ἰδιοτέρου
συγκράσεως, τοῦτο δ' ὅλον εἶναι μᾶλα τοι σφόδρα
μάταιον καὶ μολύβδον ἀνήνυτον καὶ ἀκατάληπτον
κεκτημένον τὸ πᾶρος· οὐ Πτολεμαίῳ μόνον τῷ

A niti, tam domi quam foris, tumultus pullici affue-
rent tragicæque calamitates, majus ventilari alio
modo videbam opinionum bellum, ac theologis
majestatem in viis proteri atque vexari ab scelo-
ratorum (Palamitarum) Phariseorumque, cœtu.
Quod si qui illis adversabantur Maccabæi, aut qui-
cunque ipso tempore suadente Ephectici erant,
apud eos prognosticis quibuscunque vocibus et
verbis locus erat; et sicubi esset sive engastrimy-
thus aliquis, sive Mænas, sive Pythonissa, omni-
bus splendida erat occasio impudenter ariolandi,
hæc atque hæc feliciter cessura esse; hæc atque
hæc esse eventura.

V. His fretus e Celticis Gallicisque barathris
prodiit et Gallus quidam, sapiens 723 idem oc
minime sapiens, qui multa, quæ nondum evenis-
sent, augerari se ex meteoris asserebat, et quid-
quid illo suo textit illa, quam Græci πεπωρωμένην
vocat; tum alia, tam de Romanis rebus, quidnam
certo futurum esset: ac moriturum quidem postri-
die Cantacuzenum; abituram autem omnem adver-
sariorum hostiumque multitudinem, antequam to-
tus annus elapsus esset. Eum, tanquam ab axe
cœlesti missum, et a Latinis gentilibus ad se ad-
ductum, cum vidisset imperatrix, audivissetque;
ac deinde vellet eorum, quæ ab illo dicta erant, ra-
tionem investigare, me ipsum quoque arcessit, non
aleo volentem; ut cum istius dicta intellexissem,
judex forem incurruptus. Quæcunque igitur ille
disputavit, ut firma esse ostenderet ea, quæ ab
astris determinata essent, singula commemorare ab
re esse existimo. Ex his autem, quæ ego ut illum
refutarem aperte prolocutus sum, referam non
multa.

VI. Ac primo quidem magnus ille Ptolemæus
affirmat, non omnia, quæ hominibus accidunt, ad
cœlestem aliquam necessitatem referri oportere,
nec fatali quadam lege immutabilia esse ea, quæ
fiunt; sed ipsa quidem cœlestia corpora ita a Deo
creata esse et ordinata, ut eorum motus ab æterno
immutabilis sit constitutus: quæ autem terrestria
sunt, horum motum a natura gubernari, mutabili-
tatem insitam habente et perpetuam instabilitatem:
accedere tamen utcumque etiam causæ superioris
concursum, eamque aliquando, non tamen in uni-
versum, ab hominibus posse intelligi. Etenim late
quidem per aerem diffusam esse solis et lunæ vim
in terrestria, generalibus quibusdam rationibus,
apud eos omnes constat, qui ingenii et prudentiæ
724 expertes non sunt. At natalium siderum ob-
servationem, et quæcunque a nonnullis pronuntian-
tur de peculiari singulorum corporum constitutione,
id vero negotium esse futillissimum, laboris infiniti,

Variorum notæ.

(74) Palamitæ ab adversariis palamνιοι per
piculum vocabantur. Boivin.
(75) Hi scilicet qui volebant de rebus divinis
cuiusquam affirmari temere et invidanter: quos
Iulianus in epistola ad Joannem Gabrum, c. 10. reg.

2409, fol. 244 v., his verbis notat: Καὶ πρὶν ἢ
καθίσει, διὰ στόματος ἔρδει τὰ τῆς πονηρίας ἐνοστά-
σιος ῥήματα. ἦν ἀπὸ τῆς Πύθωνος ἐφεκτικῆς
ὄψεως κακῶς ἐπὶ τὰ θεῶν μετῆ· γκαυ. Boivin.

et exilius incomprehensi, non soli videtur Ptolemaeo, sed et in divinis versatissimo Basilio. His autem et illa Chaldæorum prorsus aufragantur :

Ne vasti mensuram orbis sub pectore verses :

*Terra etenim veri caret arbore.
Multiplici frustra solem ratione laboras*

*Metri : haud illum propter te æterna voluntas
Patris agit. Lunam rapidus sine torqueat axis
Stat nunquam quidquid fatali lege movetur.*

*Sidera ne tibi nata tuis vel prævia rebus
Ire putes. Passis avium fuge credere pennis.*

Extæ et aruspicium, ludus : mala fraudis avaræ

*Præsidia. Hæc fuge, qui sacros Fielatis in hortos
Tendis, ubi virtus, fas et sapientia florent.*

Facile autem et alioqui fuerit volenti cuique fatum tollere. Nam si latrones ex necessitate latrocinantur, rursusque ex necessitate legislator pœna afficit **725** latronem, restat, ut fato fatum pugnet, et necessitas necessitati : pugnæ autem illius fructus existit perniciæ atque interitus naturæ. Ruit itaque fati immutabilitas, et omnia a divina providentia administrantur, prout cuique solet contingere. »

VII. Hæc et talia a nobis disputata homini Gallo os obstruxero, atque ille obmutescens excessit e concilio.

At non æquo animo tulit Atrides Agamemnon.

Quædam enim veluti scintillæ animum imperatricis tanquam stipulam pervasere; arcanaumque iram servavit, donec scilicet tempore procedente expleret. quamvis linguæ tunc temperaverit, vultumque hilarem, eorum qui aderant gratia, induerit. Nam vir ille et popularis erat ipsius, et eodem quo illa sermone utebatur; et ea quæ ille dixerat, isti optatissima erant et valde placentia; ac minime hæc audire desideraverat, quæ his refragarentur. Atqui hæc ita se habuerunt, ac prima hæc fuit occasio, quæ meæ illius tranquillitatis cursum interruperit, atque irarum in me semina animo im-

πάνου δοκούν εἶσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν τὰ θεῖα κολλῶν Βασιλείω. Τοῦτοις δὲ καὶ τὰ Χαλδαίων ἄντ. κρυ. συνάδει (76).

*Μὴ τὰ κελώρια μῆτρα γαίης (φασκόντων) ἔκω
[σὴν φέρετα βάλλου·*

*Ὁδὸν γὰρ ἀληθείης φυτὸν ἐν χθονί...
Μηδὲ μῆτρι μῆτρον ἡλλου, καθύρας συναθροί-
[σας·*

*Ἄϊδιφ βουλή φέρεται Πατρός, οὐχ ἐνεκέν σου.
Μήτης ροίζον ἕασον· ἀεὶ τρέχει ἔργω ἀνάγκης.
Ἄστεριον προκόμευμα σέθεν χάριν οὐκ ἔλο-
[χέυθη.*

*Αἰθριος ὄρνιθων ταρσὸς πλατὺς οὐκοῦ ἀληθείης·
Ὁδὸν θυσιῶν σπλάγγων τ' ἔδομαι (77)· τὰδ' ἀδύρ-
[ματα πάντα.*

*Ἐμπορικῆς ἀπάτης στηρίγματα· φεῦγε σὺ
[ταῦτα.*

*Μέλλων ἐδοσεθίης ἴσπερν παράδεισον ἀνοίγειν.
B Ἐνδ' ἀρετῆ σοφίῃ τε καὶ εὐνομίᾳ συνάγονται.*

Εἴη δ' ἂν καὶ ἄλλως ῥάβιον, εἰ τις ἀναιρεῖν ἐθέλει τὴν πεπρωμένην. Εἰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης οἱ ληστὰι ληστεύουσιν, ἐξ ἀνάγκης δ' αὐτὸ καὶ ὁ νομοθέτης τὸν ληστὴν τιμωρεῖται, μάχεται λοιπὸν ἢ πεπρωμένη τῇ πεπρωμένη, καὶ ἡ ἀνάγκη τῇ ἀνάγκῃ· μάχη δὲ καρπὸς φορῶν καὶ λύσις γενέστω. Ἐφαρταί εἶρα τὸ τῆς πεπρωμένης ἀτρεπτον, καὶ διοικεῖται πάντα κατὰ θεῖαν πρόνοιαν, ὅπως ἂν ἐκάστοις ἐστὶν ἕνδεχόμενον. »

Z. Ταῦτα δὲ καὶ ὅσα παραπλήσια πρὸς ἡμῶν εἰρημῆνα ἐπιστόμισέ τε τὸν Γαλάτην καὶ ἄφθογγον ἔχων τὴν γλωτταν ἐκείνος ἀπέειπε τοῦ συνεδρίου.

Ἄλλ' οὐκ Ἄτρειδῆ Ἄγαμέμνονι ἠνθαρε θυμῷ (78).

Ὡς γὰρ σπινθηρὸς καλὰ μιν διέδραμον τὴν τῆς βασιλίδος ψυχὴν, καὶ κόνον ἔσχεν, ὅρα τελευτῶν καιροῦ προϊόντος, εἰ καὶ τῶς ἐχαιμυθοῦσα χαροπὸν διὰ τοῦς παρόντας ἐδείκνυε τὸ πρόσωπον. Ὁ τε γὰρ ἀνὴρ ἐκείνος πατρῴτης ἦν ἀσπὴ καὶ θυμολύπτος· τὰ τ' ἐκείνῳ πεφρασμένα κατὰ νοῦν ὕπηρεσαν ἐκείνῃ καὶ σφέδρα καθ' ἠδονῆν, καὶ ἀποκῆς ἀντιφθεγγομένης ἡμισατὰ πάντων ἐδείκτο πρὸς ταῦτα. Ὅμως ἔσχεν οὐτω ταῦτα· καὶ πρώτη τις ἦν αὐτῇ πρόφασις, τὸ τῆς ἐμῆς ἐκείνης ἡσυχίας συνεχὲς διακόπασα καὶ μῆτιδος ἐγκατερούσασα σπέρματα [P. 455] τὰς τῆς καρδίας ἀλλεθί τῆς βασιλίδος κατ' ἐμοῦ· δευτέρα δὲ καὶ τελευταία, ἢ

Variorum notæ.

(76) Cualdaicorum oraculorum meminerunt Synesius et Plotinus. Fragmenta, a Psello et Plethone collecta et explicata, edidit in lucem Joannes Opsopæus, Parisiis, an. 1599; et bibliotheca Regia. Vide epistolam illi editioni præfixam, ubi Gregoras dicitur Pselli commentarium legisse, indeque multa verbotenus descripta scholiis suis in Synesii librum περὶ ἐνοπιῶν indidisse, auctoris mentione suppressa. Joannes Laurentius Philadelphiensis Lydus, quem Justino et Justiniano imperantibus Boruise constat ex Photio, laudavit non semel τὰ λόγια in iis scriptis, quorum fragmenta exstant in codice Regio 3367. Versus ab eo prolatus, quoniam ii in editione Opsopæana, desiderantur, juvat hoc loco exhibere. Sunt autem hi :

*Χρὴ δὲ χαλινῶσαι ψυχὴν βροτῶν ἐργα νοητῶν,
Ὅρα μὴ ἐγκύβδη χθονὶ δυσμόρῳ, ἀλλὰ σαωθῆ.
Ψυχαιοὶ σπινθηρῶν δυνὸν κεράσας ὁμοιοταίς,
Νῦν καὶ πνεύματι θεῷ, ἐφ' οἷς τρίτον ἀγῶν
[ἔργα,*

D *Συνδετικὸν πάντων ἐπιθήτορα σέμινδρ ἔθνην.
Τῆσδε γὰρ ἐν τριάδος κόλλοις ἐσκαρταί ἀπαντα.
Τῆσδε γὰρ ἐκ τριάδος πᾶν πνεῦμα κατῆρ ἐκ-
[ρασσα.*

*Νύμφαι κηγαῖαι, καὶ ἐνδύδρια κνεύματα πάντα.
Καὶ χθόνιοι καὶ κόλλοι, καὶ ἡέριοι, καὶ ὄκαιοι
Μηναῖοι, πάσης ἐπιθήτορος ἡδ' ἐπιθήται
Ἰλῆς οὐρανίας τε καὶ ἀστερίας καὶ ἀδύσσου.*

Hæc porro Laurentius Philadelphiensis non Χαλδαϊκὰ λόγια, sed λόγια tantum vocat. Nec aliter Synesius in libro De imperiis. Boivin.

(77) Apud Synesium legitur,
Ὁδὸν θυσιῶν σπλάγγων τ' ἔδομαι, etc.

que lectio bona est, si ἔδομαι legas. Nam ἔδομαι non dicitur. Homer. II. a'.

*σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλγέζω,
Οὐδ' ἔδομαι κοτέτορος. Boivin.*

(78) Homer. Iliad, I. Boivin.

περόντες ἐν τοῖς καθήκουσι τόποις ἐρούμεν, τὰ με- A
ταξίῃ δηγησάμενοι πρότερον.

Η'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐς τότε λεχθέντα ἀρκεῖν ὀφεί-
μοι ἐνεκα ἑνὸς μὲν, ὅτι πρὸς ἀναγκαιοτέρας τή-
μερον ἡμᾶς ὑποθέσεις ὁ λόγος ἀνθίσκει, πρὸς δὲ καὶ
ὁ τοῦ λόγου μέγιστα καὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς προθέσεως
τείνει σκοπός· δευτέρου δ', ὅτι πολλὰ πολλῶν εἰρη-
κῶτων καὶ ἀγωνισαμένων ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως, ὡς
ἐν ἦν, οὐ μακρῶν ὀφείμαι ἀν' ἐτι τῶν ἡμετέρων δεήσε-
σαι λόγων· ἀλλ' ὡς ἐν προσθήκῃς μέρει, καὶ κριτι-
κῆς τινος ψήφου, καὶ τούτων ἐξουβρυχῶτων, εἰ καὶ
βραχέα δοκεῖ πως, ἀλλ' οὖν τὸν γε ἴσον δυνήσεσθαι
τρίτων εἰς τὴν ἀληθείας ἐνάργειαν. Διόπερ ἐκεῖσε
ἐκαντέον.

CAPUT IX.

Gabalas, metu Apocauci, monasticum habitum induit. S. Sophiæ templum, asylum olim inviolatum; a Gabala et a patriarcha temeratum. Amuricus, in Thraciam reversus, Byzantium usque cum Cantacuzeno progreditur. Urbis aspectu obstupescit. Pauci murorum custodes. Apocauci diffidentia. Cantacuzenus et Amuricus Momitilam debellatam evni, Romanas urbes invadentem. Juxta Perithorium castrametantur. Momitilæ audacia. Ejusdem circumventi consternatio. Acris pugna. Cadit Momitilas. Ejus milites omnes fere cæsi.

Α'. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἀπόκαυκος ἐς βυθοῦς πρὸς τοῦ B
Γαβαλά κατενεχθῆναι δυστυχῶν κατεκινδύνευσε
μὲν, ἀνένηξε δ' οὖν καὶ ἐς τὴν πρὶν ἀφικετο εὐδο-
ξίαν, ὡς γε εἴρηται, δι' ὧν λοιπὸν αὐτὸν ἀμυνεῖται
πίσας κακίηκε μηχανάς· ἕως, μὴ τὰ μείζω τῶν
δεινῶν ὑποστῆ, δεισας αὐτὸς ἐς τὸν μέγιστον τῆς τοῦ
Θεοῦ Σοφίας (79) κατεπεφεύγει νεῶν. Ἐνθα μετὰ
συχρὸν τινα χρόνον, πολλὰς καὶ ποικίλας ἀκούων τὰς
καθ' ἑαυτοῦ ἀπειλάς, καὶ δεισας αὐθις, μὴ κάκειθεν
ἀνάρκτος ἐξαπίνης γενόμενος ἐς ταρτάρους καὶ
ζόφους δεσμοτηρίων βίβη, κάκεινο πρὶν ἐγγένηται
τούτω τὸ ποτήριον, ὅπερ ἄλλοις αὐτὸς κέερακε
πλεῖστοι, τὸ μοναδικὸν ἐξ ἀνάγκης ὑπέδω σχῆμα.
Φθάσας γὰρ αὐτὸς καταλέλυκε τὴν τοιαύτην ἀσυλον
ἐκ πολλοῦ, τῶν προσφύγων ἀρχαίαν ἀσφάλειαν, ἐν-
διδόντες· καὶ αὐτοῦ τοῦ τῶν πατριαρχικῶν διεπόντος C
θρόνον. Διὸ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐσχάτα· ἐνεπεπτώκεισάν
ἀτιμίας καὶ περιαιγωγὰς κακοδαίμονας (80), ὡς εἰ-
ρήεται. Τοῖς γὰρ τὰ θεῖα προφανῶς εὐτωσὶ περι-
φρονηταί· εἰκὸς ἐν ἐσχάτοις τοιαύτας ἐπίενας τίσεις,
εἰς παιδαγωγίαν τοῦ βίου, δραστηκώτερον πως κατα-
στῆλαι τὸ θηριῶδες τῆς τύχης ἰσχύουσαν.

Β'. Ἀλλὰ γὰρ ἔαρος ἐπιστάντος (81) ἐν τούτοις
[P. 456] τὸν Ἑλλησποντον μετὰ πολλῆς ὀσατράπης
Ἀμούρ (82) τῆς Ἀσιανῆς δυνάμεως περαιωσάμενος
ἦκεν ἐς Διδυμότειχον· κάκειθεν αὐθις ἦκε μετὰ βι-
σιλέως ἄγρι καὶ ἐς Βυζάντιον, θέας τε ἐνεκα καὶ
παίρας εἰ δίοι. Ἐπεὶ γε μὴν ἐληλύθει κακὴ συμμέ-
τρου τοῦ διαστήματος· νῦν μὲν ἰστέμνο·, νῦν δὲ πε-
ριῶν ἐσχόπει καὶ συνεώρα, πολλή τις αὐτὸν συνέσχε D

peratricis altius infixerit. Alteram ac postremam
suo loco infra subjiciemus, ubi ea quæ intermedio
tempore sciderunt, narraverimus.

VIII. Næc vero, quæ hactenus dicta sunt suffi-
cere puto duplici de causa: primum quia nos ora-
tio nostra hodie retrahit ad argumentum magis
necessarium, ad quod maxime et narratio ipsa et
intentio prima operis dirigitur tanquam ad scop-
pum: deinde quia, cum multi multa dixerint, et
certatim de iisdem illis rebus quantum in se erat
egerint, non puto eas ipsas 726 longiorem jam a
nobis orationem desiderare: sed ista accessionis
aut judicialis cujusdam suffragii instar contributa,
etsi exigua videantur, eamdem tamen habitura vim
ad veritatem declarandam.

I. Cum Apocausus exitio prope demersus fuisset
a Gabala, mox tamen emerisset, et in priorem
gratiæ et honoris locum restitutus esset, ut jam
diximus, omnem deinceps, quo eum ulcisceretur,
lapidem movit eo usque, donec veritus ille, ne ex-
trema pateretur, in maximum S. Sophiæ templum
confugit. Ibi aliquandiu commoratus multas ac
varias minas cum audiret in se jactatas, ac rursus
vereretur, ne inde subito abreptus in tartara et
custodiarum tenebras conjiceretur, atque idem sibi
poculum hauriendum esset, quod aliis ipse pluri-
bus miscuerat, monasticum cogente necessitate
habitum induit. Prior enim ipse sustulerat asylum
illud longo ante, profugorum vetus præsidium,
ipso quoque obsecundante patriarcha. Quam ob
causam et ipsi in summas ignominias ac vicissitu-
dines calamitosas inciderunt, ut postea dicitur.
Qui enim divina tam aperte contemnunt, eos
æquum est ejusmodi pœnas tandem aliquando sub-
ire, ut humanum genus his exemplis erudiat,
quæ efficaciorum quamdam vim habent ad compri-
mendam fortunæ ferociam.

II. Sedenim cum interea ver advenisset, Amu-
ricus 727 satrapa, trajecto magnis cum copiis
Asiaticis Hellesponto, Didymotichum venit, atque
inde rursus cum imperatore Byzantium usque pro-
gressus est, et visendi studio, et ubis, si oportet,
solicitantæ causa. Cum itaque venisset, et
justo spatio interjecto, modo stans modo circum-
eundo, specularetur et oculis lustraret, majorem

Variorum notæ.

(79) Cantacuz. lib. III, cap. 80. DUCANG.

(80) Hoc loco περιαιγωγὰι videntur esse ignomi-
niosæ per compita et fora traductiones, aut etiam
exilia et deportationes. BOIVIN.

(81) Cantacuzen. lib. III, cap. 81. DUCANG.

(82) Hic errat Gregoras. Neque enim Amuricus
tium fuit, sed Orchames orientalis Bithyniæ sa-

traps, quique a Paphlagonia usque in Phrygiam
imperabat, ut testatur ipse Cantacuzenus non uno
loco. Amur vero postmodum cum viginti millibus
equitum venit, et Cantacuzeno adfuit contra Momit-
zilam, ut scribit idem Cantacuzenus cap. 81. Du-
CANG.

in modum obstupescerat, tum urbis magnitudinem intuens, tum altitudinem murorum et pulchritudinem, tum admirabiles circumductarum fossarum substructiones, tum denique situm ipsam et ordinem propugnaculorum. Idem rursus admirabatur, quod in summis mœnibus non appareret ea hominum frequentia, quæ solet esset in urbibus magnis et magno civium numero refertis; sed paucis demptis, omni bellico apparatu omnique præsidio destitutus murus videretur. Nimirum Apocæucus, intestinos plebis motus magis veritus, quam externorum hostium impressionem, licentiam non dabat volenti cuique murum ascendere; sed iis duntaxat peditum equitumque, quibus maxime confidebat. Eorum enim alios intus portarum custodes constituerat, ut insomnes excubarent: aliis ut mœnia noctu circumirent, nec non totam intus urbem perlustrarent, præceperat.

III. Non dum dies quatuor effluerant, cum imperator castris motis profectus est cum Amurio, debellaturus Momitilam, qui ad magnam paulatim potentiam pervenerat, urbesque et terras Romanas quotidie invadebat. Atque inter hæc ver abilit. Transgressis Rhodopen montem Romanis simul et Persicis viribus, cœpit bellum apparare Momitilas. Habebat 728 enim tunc in ditione sua urbes Xanthiam ac Perithorium, et quæcunque sive utrinque adjacent, sive interjecta sunt, municipia ac loca; et equitum ultra quatuor millia.

IV. Media jam ætate, cum fruges maturæ essent, imperator copiis omnibus secum assumptis castrametatus est juxta Perithorium, suosque acie directa instruxit et ordinavit. Jam autem Momitilas, cum in urbē Perithorio præsidium sibi firmum constitulisset, magna stipatus hominum manu et majoribus animis inflatus, prodierat. Nihil enim parvum, nihil humile de se sperare ei succurrebat; sed quasi victoriam jam, ante factum pugnae periculum, haberet præ manibus, medios in hostes ruit plenus audaciæ.

V. At imperator, adversus hostium frontem se et Romanas legiones cum collocasset, impetum atque incursionem Momitilæ sustinebat. Persicæ autem vires, quæ numerosæ erant, in orbem accurate undique explicuit, ut in medio, tanquam carcere aut retibus, Momitilas cum omni suo exercitu includeretur. Statim vero atque tubarum et tympanorum sono mista est illa barbaris Persarum moribus familiaris in bello vociferatio, plurimus per omnem illum locum tumultus exstitit, et Momitilam, antequam tentatum esset prælium, de

A κατάκληξις τοῦ τε μεγέθους τῆς πόλεως καὶ τοῦ τῶν τευχῶν ὕψους; καὶ κάλλους, ἔτι τε καὶ τῆς τῶν κίρι τάφρων θαυμάσιας οἰκοδομῆς, καὶ τῆς τῶν προτειχισμάτων στασίσεως τε καὶ τάξεως· ἰδοῦμαι δ' ἕτερον τρόπον, καὶ ὅπως οὐκ ἦν ἐπὶ τῶν ἐπιπέδων, ὡς εἰσὶ ταῖς μεγάλαις τε καὶ πολυανθρώποις πόλεσι, πλήθος ἀνθρώπων· ἀλλὰ πλὴν ὀλίγων ἐρημῶν ἰδοῦμαι τὸ τεῖχος, πολεμικῆς ἀπίστες παρασκευῆς καὶ δυνάμεως. Ὁ γὰρ Ἀποκάουκος, μᾶλλον τὴν ἑυδοκίαν ὁρμήν δεδιώς τὸ δημοτικῶν πλήθος, ἢ τὴν τῶν ἐξωθεν πολεμίων ἔρπον, ἀδειαν οὐκ εἶδου τοῖς βουλομένοις ἐπὶ τὸ τεῖχος ἅπασιν ἀνέναι, ἀλλ' οὗς μάλιστα ἰδάρθει τῶν ἐπιπέδων καὶ ἱππέων. Τούτων γὰρ τοὺς μὲν ἔβηον ἀπὸ κτύπου ἴσχυρος φύλακας τῶν πυλῶν· τοὺς δὲ περιμέναι διανυκτεριούσας τὰ τε ταίχη καὶ πᾶσαν ἑξὼν προσετατάχει τὴν πόλιν.

Γ. Οὕτω τέτταρες ἡμέραι παρεληλύθεισαν, καὶ ἄρας ὁ βασιλεὺς ἀπῆγε μετὰ τοῦ Ἀμυρίου, καταπαύμεσων τῷ Μομιτίλῳ, πρὸς μέγα δυνάμειος κατὰ βραχὺ προΐοντι καὶ χειρουμένην πόλιν καὶ χώρα· Ῥωμαϊκῆς ἀεί. Καὶ τὸ ἔαρ ἐν τούτοις ἐτελείετο. Διαδόσης δὲ τὴν Ῥοδόκην τὸ ὄρος τῆς τε Ῥωμαϊκῆς οὐοῦ καὶ Περσικῆς δυνάμεως, ἐν παρασκευῆσι ὁ Μομιτίλας ἦν τοῦ πολέμου. Εἶχε γὰρ τότε πόλιν ὀφ' αὐτοῦ Σάνθειαν τε καὶ Περιθόρην, καὶ ὅσα ἐπ' ἐκτέτρα καὶ μεταξὺ πολυχνιά τε καὶ χωρία, καὶ στρατεύματα ἱππικὰ τεττάρων ἐκίκενα χιλιάδων.

Δ'. Θέρου; δ' ἤδη μισοῦντος (83), καὶ τῆς γῆς ἐν ἀρχαῖς ὑπαρχούσης τοῦ σίτου, τὰς δυνάμεις ἀναιληφῶς ἀπάσας; ὁ βασιλεὺς ἐγγύς του τοῦ Περιθόριου παρεστρατοπέδευσε, καὶ εἰς τάξιν πολεμικὴν διεκόσμησε τε καὶ συνέταξε σφῆς. Ἦδη δὲ καὶ ὁ Μομιτίλας, ὁρμητικῶν ἔχυρον αὐτοῦ τὸ Περιθόριον καταστήσασκενος; ἔφησε κάλλει τε παραφραμένο; ταῖς δυνάμει καὶ πλείονι ἐκτετυρωμένος τῷ θράσει. Οὐδέ γὰρ οὐδὲν οὐτε μικρὸν οὐτ' ἀγεννὲς ἀπολογίσσασθαι ἦν αὐτῷ περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ὡσπερ ἐν χειρὶ τὴν νίκην ἤδη καὶ πρὸ τῆς πείρας, εχωε τῶν πολεμίων, οὕτω μακρῶ τῷ θράσει βίον ἐς μέρους ἤλαυνε τῶ; πολεμίων.

[P. 457] Ε'. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατὰ μέτωπον τῶν πολεμίων αὐτὸν κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν δυνάμεων συνταξάμενος τὴν ἐφοδὸν καὶ τὸ ἔρπον ἐπισπότεραι τοῦ Μομιτίλου. Τὰς δὲ Περσικῆς δυνάμεις, κάλλει τινος οὐσας, εἰς ἀκριθὴ περιήλασε κύκλῳ ὡς ἐν μέσῳ; καθάπερ ἐν εἰρηκῆ καὶ δικτύῳ, συγχελοθῆναι Μομιτίλαν μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως. Ἐπὶ δὲ καὶ τοῖς τῶν σαλπύγγων τε καὶ τῶν βυμπάνων κρείτοις συνανεκίρωτο καὶ ἡ τοῖς παρῶσιν ἤθεσι τῶν Περσῶν περὶ τοὺς πολέμους ἠλικιστὶ κλαγγή, πολὺς τε ἀνὰ πάντα τὸν χωρον ἐκείνον ὁ θόρυβος; ἦν καί

Variorum notæ.

(83) Cantacuz. lib. iii, cap. 86. DUCANE. — Θέρου; δ' ἤδη μισοῦντος. Impropere ætante. Nam Momitilas, cujus clades narratur, quadratuo ante Apocæuci eadem debellatus, Apocæucus vero Junii die undecima cæsus est; ut constat ex cap. seq. sect. 4

et 5. Gregoras ver, ætatem, autovσηση et hiemem, non iam æquinoctium et solstitium, quædam ca lore, frigore, et propriis ejusque tempestatis preventibus delinivit. Boivin.

κολλην ἐξ ἀπροσδοκῆτου τῷ Μομιτιλῷ τὴν κατάπη-
ξιν ἐνεποίησεν καὶ πρὸ τῆς κείρας, καὶ τὸ γαῦρον
ἐκείνου σφόδρα καὶ μετέωρον ἔδρασε φρόνημα.

Γ'. Καὶ ἵνα τὰς ἐν μέσῳ τύχας καὶ ἀγχιεστέρους
ἑλικας τοῦ πολέμου παρέλθωμεν, τῶν ἱκκῶν εὐθὺς
ἀποβάντες, οἱ πλείους τῆς Περιοικῆς δυνάμεως ἐν τό-
ξοις ἀπαντες ἦσαν κατὰ κύκλον περιστάντες. Οἱ δ' ἐν
μέσῳ στραφόμενοι, καθάπερ μονοὶ τινες ἀγριοί, δια-
κόψαι καὶ διαφυγεῖν τὴν τῶν Περωῶν οὐκ ἔδύνατο
φάλαγγα. Ἐνέκειντο γὰρ εὐθὺς οἱ τοῦ βασιλέως ἱκ-
κῆς, νῦν μὲν κατὰ μέτωπον ἀπαντῶντας, νῦν δὲ
κατὰ ῥυθὸν συνηκτοὶ τοῖς δόρασι κείοντες. Καὶ ἐπειθὴ
τὴν τοῦ Μομιτιλοῦ πᾶσαν ἱκκῶν ἐν βραχεῖ παρακλή-
θεισιν οἱ Πέρσαι περιπαίραντες βέλαισι νεκρῶν ἐποιή-
σαντο, πεζοὶ λοιπὸν πρὸς πεζοὺς ἐμάχοντο, καὶ ἐν
χερσὶν ὁ πόλεμος ἦν. Καὶ συνελόντι φάναι, μηδένα
τῆς Μομιτιλοῦ φασὶ δυνάμεως ἐν τοῖς ὅπλοις λελεῖ-
φθαι, μηδὲ φυγάδα λαθόντα γενέσθαι τινὰ· ἀλλ' αὐ-
τὸν τὸ ξίφος ἔργον Μομιτιλῶν καὶ ἅμα πᾶσιν ἄρδην
αὐτοῦ γενέσθαι τὴν στρατιάν, πλὴν ὀλίγων, ὅσοι
ζῶντες ἐδίωξαν.

A Improvisò vehementer percussit, animamque illum
elatum-et insolentem fregit.

VI. Atque ut eos casus, qui mediis interessere,
et celeres alternantis pugnae conversiones 729
omittamus, plerique Persarum, cum ab equis de-
siluissent, circumstetere in orbem universi cum
arcibus. Hi vero in medio stantantes, tanquam apri
aliqui feroces, perrumpere et effugere Persarum
phalangem hand poterant. Instabant enim continuc
imperatoris equites, modo a fronte occurrentes,
modo densis a tergo basis impellentes. Ubi om-
nem Momitilæ equitatum brevi tempore innumeris
conditum telis Persæ deleverunt, confixere exinde
pedites cum peditibus, sicutque in ipsis jam mani-
bus tota belli fortuna. Ut paucis absolvam, nemi-
nem serunt ex Momitilæ militibus superstitem in
armis mansisse, neque eorum quemquam fugam clam
evasisse, sed et ipsum trucidatum esse Momitilam,
et omnem simul illius exercitum interneclione
esse deletam, paucissimis, qui vivi capti fuerint,
exceptis.

CAPUT X.

Apocauci cades quando, ubi, et a quibus perpetrata sit. Illius anxietas; stipatores; immoderata ambitio.
Carcer ab eo edificatus; quem ad finem. Reorum desperatio. Consilium audax. Apocucus imprudens.
stipatoribus in atrio relictis. arcem ingressus. A Raule et ab aliis nobilibus interimitur. Documenta
ex eo eventu capienda. Interempti caput abscissum: summo muri fastigio imponitur. Cardis auctoritas,
aliquis vinculis soluti, partiuntur inter se custodiam arcis. Rebus ad tolerandam obsidionem necessariis
desunt. Cibaria accipiunt a Galatais, qui et promissis eos confirmant. Imperatrix Galatica aditu arcis
prohibet. Obsessi, in maximas angustias adducti, de pace agunt. Apocauci uxor vidua Gasmulos armat
Augusta permittit. Hi arcem expugnanti. Obsidos quosque jugulant. Spectaculum miserabile. Aræ ipsæ
sanguine respersæ. Contigit monasterii diruptio. Casorum capita per urbem circumlata. Sicariorum et
ipsius Augustæ inhumanitas. Cadavera sepelire tix tandem permissum. Mortui Apocauci filius Thessalo-
nicam tradere Cantacuzeno statuit. Arcem occupat. Impetu plebis opprimitur.

[P. 458] A'. Τέτταρες μεταξὺ καθήλων ἡμέραι, C
καὶ ὁ Ἀπόκαυκος ἐν Βυζαντίῳ πρὸς τῶν δεσμιῶν, ἐν-
τὸς τοῦ πρὸς ἀνάστοντα ἤλιον παλαίου παλατιοῦ (84),
μετὰ μεσημβρίαν ἤδη τῆς ἡλιακῆς γενομένης ἀκεί-
νο:, ἐσφακταί τε καὶ αὐτὸς καὶ οὐκίτους καὶ λήθης ὁ
πόλις ἐκείνος ὑπέλαθε μυχοῦς ἐν βραχεῖ, μηδενὸς
τῶν μακρῶν ὀχυρωμάτων ἐκείνων συναρμίνου,
περὶ δὲ μακράς τε ἀνηλικίας δαπάνας καὶ περὶ δὲ τὸ
κλειστον ἀπησχόλαι τοῦ βίου. Τὸ δ' ὅπως, ἐρῶν ἐρχο-
μαί τρανώτερον.

B'. Ἐπεὶ γὰρ εἰς μεγάλων πραγμάτων θεοῦ βου-
καὶ διοικήσεις ἐπέβαλεν αὐτὸν, καὶ πολλοὺς ἐκτέ-
σατο, ὅσοι τε τὸ τῆς τύχης ἐδάσκαλον ὕψος καὶ ὅσοι
παθόντες κακῶς ὀπ' αὐτοῦ καιρὸν ἐζήτουν ἀμύνα-
σθαι, θεοὺς περιφεινὸν νύκτωρ καὶ μετ' ἡμέραν μεσο-
ῶς· πλὴν μὲν διὰ ταῦτα περὶ αὐτῶν δουροφρίαν
ἔχειν ὀκλιτῶν καὶ ἱππέων, ὅπως τὰς τῆς πόλεως
περιοδοῦ πλατείας, πολλὰς δὲ καὶ τὴν οἰκίαν κη-
τάφρακτον ἔχειν θυνάμεισιν, ὅπως οὐκ αὐτὸς καθήσθαι
χειρῶν εἴη τάνδρι· καὶ τυραννίδος μελέτας ἐν
καρδίᾳ τρέφειν μὲν ἐκ πολλοῦ, νῦν δὲ καὶ μάλις μέ-
λιστα, ὅτι πάντας τοὺς δόξῃ καὶ γένει προδύοντας
εἶχε δεσμώτας, καὶ ἦν οὐδέεις, ὅς ἀνταρὰ βίεφαρον

I. Elapsis ex eo diebus quatuor cæsus et ipse
Byzantii Apocucus ab iis qui in vinculis erant,
intra vetus palatium, quod ad orientem vergit,
transgresso jam meridiem sola; noctisque et obli-
vionis penitissimos recessus subito intravit magnus
ille et præpotens vir, neque ullam ei auxilio fuit
magnorum illorum præsidiorum, in quæ et immen-
sos fecerat sumptus, et maximam vitæ partem in-
tentam habuerat. Id quomodo acciderit, protinus
exponam apertius.

II. Cum ille se in magnorum negotiorum tumult-
ibus atque administrationibus intruisset, et plurimos
fecisset sibi infensos; quotquot nempe sive for-
tunæ illius altiori invidiosæ, sive ab eo injuria
affecti 730 occasionem ulciscendi quaeritabant:
diu noctisque timoris plenus oberrabat, atque eam
ob causam multos circa se habebat stipatores, tan-
quæ pedites, quam equites, quoties urbis plateas in-
cuniret; magnis item præsidiiis munitis erant
ædes illius, cum domi sedere eum aliqua necessi-
tas cogelat. Ac tyrannidis quidem invadendæ consi-
lia alebat in corde jam pridem; tum autem longo
plurimum, cum eos omnes victos teneret, qui

Variorum notæ.

(84) Cantacuzen. lib. iii, cap. 88. Καὶ τὸ ἐν
βασιλείᾳ τῆς Κωνσταντινου δεσμοσφῆριον κατα-
σκαυάζει, etc. Idem τὰ Κωνσταντινου Μεγάλου βι-

σλεια vocat. Rem etiam ibidem pluribus narra-
Docans.

dignitate et genere præstabant, neque illius esset, qui oculos contra attollere audeat, sed omnes extimescere, ut olim Syracusani Dionysium, Siciliæ tyrannum.

III. Quapropter in veteri palatio munitam quamdam turrim, præ cæteris delictiam, decrevit ita exædificare, ut in multam altitudinem eveheretur, cellulaeque inessent plurimæ, paterent autem singula, tam in longum quam in latum, non plus orgyia: crepido vero seu ambulatio illa, quæ murorum fastigia ambit, non intus sed extrinsecus esset circumducta; eo scilicet ut iis omnibus, quos ille aut victos tenebat, aut in vincula conjicere meditabatur, coactis intus atque conclusis, nullam potentem portam relinqueret, per quam aliquis introire aut egredi possit; sed lapidibus cunctas et gypso obstrueret, atque ita quasi vivos illos sepeliret.

IV. Postquam itaque absolutum est ædificium illud novi generis, cum oporteret triduum intra eos, qui in vinculis erant, includi omnes simul, tanquam in arcem Oblivii, aut sepulcrum aliquod commune, incidere illi in apertam vitæ præsentis communisque omnibus lucis desperationem, subilique, abjecta sui ipsorum cura, aleam omnem audacius jacere, et antequam vivi paratam in tumulum detruderentur, duorum alterum navare, atque aut tyranno trucidato parare sibi ipsis libertatem, aut virili semel mortis oppetita, gravissimis in posterum ætumnis liberari. Id consilium cum in se commutassent quatuor ex nobilioribus, ultra progredi non placuit, ne divulgaretur. Etiam ipsa futuri evidentia manifestam fidem faciebat, ubi rem aggressi essent, futuros iis adjuutores in eo libertatis certamine eos omnes, qui victi tenerentur, quanquam haud præmeditados.

V. Cum igitur soleret Apocæucus illuc sæpius ire, ac tunc maxime sabros ad opus urgeret; ubi supremus dies affuit, quo oportebat ad exitum perducere ea quæ deliberata erant, venit post somniam et mensam aspecturus, nempe singularis illius carceris ultimam exædificationem et absolutam totius operis consummationem. Et quia per somnum illa die (erat autem mædesima Junii) pavores eum quidam ab atrocibus somniis excitati perturbaverant, qualia solet sæpe numen fide casibus portenta præmittere, id quidem, quod spem aliquam salutis afferebat, non providit, quod autem ipsi ad impendentia pericula brevioram viam munitabat, illud ubi ad salutem melius esse duxit

ἦν αὐτῷ, ἀλλὰ πάντας ἰδεῖσθαι, ὥστε καὶ αἱ Συρακοῦσιοι Διονύσιον τὸν Συκαλλας τύραννον.

Γ'. Ὅθεν ὀχυρὸν τινα πύργον τῶν ἑνδον τοῦ παλαιῦ παλατίου ἀπολεξάμενος κατασκευάζειν ἐγένετο· καὶ πρὸς μάλα πολλὸν τοῦ ἄερος [P. 459] τὸ ὕψος ἀπέγοντα; καὶ οἰκίστους ἐν αὐτῷ πολλοὺς μὲν, χώρημα δ' ἑκάστον ἔχοντα μήκους ἄμα καὶ πλάτους ῥόδον ὀργυιάς (85) μᾶλλον· τὸν γὰρ μὴν ἐπὶ τῶν ἐπέλεων περιδρομον οὐκ ἔσθαι, ἀλλ' ἐξωθεν εἶναι ἐληλαμένον· αἴτιον δ' ἵνα πάντας ὀπίσθους ἑκείνος εἶχε δεσμώτας, καὶ θοοὺς ἔξεν διὰ μαλέτης εἶχε, συναγαγῶν καὶ συγκλείσας ἐντὸς μίθρομαιν ἀνεωργμένην αὐτοῖς ἑσθὴν πύλην, δι' ἧς ἂν τις εἰσέλθοι ἢ καὶ ἐξέλθοι· ἀλλὰ λίθοις καὶ τιτάνῃ περιωφράξας ἀπάσας ὥστε ἐν τέρψῃ ζῶντας κατέχη.

Δ'. Ἐπεὶ δὲ τέλος εἶχε τὰ τῆς ξένης ἐκείνης οἰκοδομίας, καὶ ἰδεῖν τριῶν ἡμερῶν μεταξὺ τοῖς δεσμώταις ὁμοῦ συγκλεισθῆναι πάντας ἐντὸς, καθάπερ εἰς λήθης φρούριον (86) ἢ κοινὸν πολυάνδριον, εἰς ἀπεργῶναι ἦσαν οἱ δέσμοι προφανῆ τῆς παρουσίας ζωῆς καὶ τοῦ κοινῶ τοῖς κἀν ἡλίῳ· καὶ σπῶν αὐτῶν ἀπειθήσαντι ἐπὶ τὸ παραβολώτερον τοῖς τῆς τύχης κίθους ἀναρρίπτειν ἐπιεῖ, καὶ πρὶν ζῶντας εἰς τὸν προκείμενον ἐμβληθῆναι τάφον, θυοῖν ἐργάσασθαι θάτερον· ἢ ξίφει τὸν τύραννον διαχρησαμένους τῆς τοῦ βίου σφίταιν αὐτοῖς ἐλευθερίαν πορίσασθαι· ἢ τὸν ἀνδρᾶσι πρέποντα θάνατον ἀπᾶς ἐκτίσασθαι μακρῶν τοῦ λοιποῦ δεινῶν ἀπῆλλεχθαι. Εἰς τέταρτος μὲν δὴ τῶν εὐγενεστέρων τὸ τοιοῦτον διαθεσθῆκε βούλευμα, κέραιτέρω προβαίνειν οὐκ ἐκρίθη δεῖν, ὡς μὴ ἐκπιπτον φωραθείη γενόμενον. Τὸ γὰρ τοι προφανὲς τῶν ἐλπίδων ἀναμφισθητῆτους εἶναι ὀπτεῖσθαι τὰς ὁμοσχέσεις, ἐπιχειρήσαντι ἦξεν ἄμα πάντας σολλήκτορας τοῖς δεσμώταις, καὶ μὴ προμελετήσαντας, εἰς τὸ κοινὸν τῆς ἐλευθερίας ἀτάσθαι.

Ε'. Εὐλοθὸς οὖν Ἀποκαῦτος συχνότερον ἐνθήμερον ἔκει, καὶ μάλιστα νῦν ἐπιταχύνοντι πρὸς τούργον τοῖς τέκτονας· ἐπειδὴ καὶ ἡ τελευταία περὶ ἡμέρα, καθ' ἣν εἰς πύρας ἔδει προσνεχθῆναι τὸ βούλευμα, ἦκε μὲθ' ὕπνον καὶ τράπεζαν ἐφόρηνος (87) τὴν τῆς ξένης εἰρηκτῆς τελευταίαν οἰκοδομίαν καὶ τὸν ἀνεκτὴ τῆς ὄλης ἀπαρισμὸν ὀπθεσῶς. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τοῖς τῆς ἡμέρας ἐκείνης; ὕπνου (ἐνδεκάτῃ δ' ἦν Ἰουνίου) ὀρθροῦ εἴως ἐξ ὀνείρων ἀγρῶν ἀδὸν ἐξεψόθησαν, οἱ αἰεὶ πολλὰ κίς ἐν τοῖς τοιοῦτοις προαναφωτοῖν τὸ δαιμόνιον, ὃ μὲν αὐτῷ σωτηρία; εἶχεν ἐλπίδας, οὐ μεμαλέτηκεν· ὃ δ' εἶχεν εἰς τοῖς ἐκρητημένους; αὐτῷ κινδύνους δέξυτερα τὰ ἰσθία, τοῦτο δὴ καὶ βέλτιον εἰ;

Variorum notæ.

(85) Barbare pro ὀργυιάς. Vide Glossar. Ducang. Boivin.

(86) Vide Procop. De bello Persico, lib. 1, cap. 5. Boivin.

(87) Verbum verbo reddidit, nec ausus sum aliter interpungere atque ut in codice Regio Inter-

punctum erat. Quid sit τράπεζα hoc loco, non satis assequor. Fortasse hic sensus est: Apocæucus diri illius carceris aspectu oculos pavisse, ac vis somno excitatum eo tanquam ad mensam opiparam cūcurrisset. An bis venit; semel, post somnum, iterum post mensam? Boivin.

σωτηρίαν εἶναι κέρκιε τε καὶ εἰλετο. Τὸ δ' ἦν, ἄδεοque prætulit. Erat porro illud, *sacelliticoque* et armigeros omnes simul exclusos illius palatii atria **732** servare; ipsum vero cum uno aliquo ingredi ad operis grati spectaculum. Ita quippe nec intus ab iis imminere sibi insidias credit; nec foris, ab alienis forte seu a populo meditata: maximum enim stare pro foribus præsidium, eos illos atipatores. Sic ille, qui comprehendit sapientes in astutia eorum, mentem istius subvertit; quo facilius ipse sibi, et magis quam quivis extraneus, periculum conflaret.

Γ'. Εὐαίντος οὖν καὶ ἀρξαμένου τοῖς οἰκοδόμοις διαλέγεσθαι περὶ τῶν πρακτικῶν, τὸ προστυχὸν ὁ Ραοὺλ πρῶτος ἀρπάσας (88) ῥόπαλον (μηδὲ γὰρ παρῆναι ξίφος οὐδὲν ἐκεῖ τοῖς δεσμίοις), καὶ πρὸς τὸ μακικώτερον τε καὶ ἐνδοσιώδες τοῦ ἤθους ἰδῶν ὑπὸ δέους καὶ ἀπογνώσεως ἐξέβραμε κατ' αὐτοῦ, τοιαύτε φεγγόμενος: « Ἔως πότε σου τὴν ἀπήνευαν ἡ τάπηται βόσκουσα τοῦ ἡλίου λαμπὰς διακαρτερῆσαι βλέπουσα; Ἔως πότε θεοὶ κεραυνοὶ καὶ κρηστήρες ἐν αἰθέρι τὴν σὴν καθυδύσουσι ταμιεύοντες κόλασιν; Ἄλλ' ὦρα σοι νῦν, ἀλιτῆριε, δεῖν θάτερον ἢ σὺν ἐμοὶ τῷ ἡλίῳ τῷδε συγκαταδύναι πρὸς ἕβην τῆμερον ἢ σοῦγε θανόντος ἐλευθέρως βλέπειν, εἰ βουλομένη γε εἶη θεῶν, βλεφαρίσι λευκά; τούτεῦθεν ἡμέρας ἐμὲ ξυνορῶ. » Ταῦτ' εἶπε καὶ ἅμα ἐμβριθεστέρῳ βραχίονι κατενεγκὼν τὸ ῥόπαλον τὴν ἐκείνου γενναίως ἐπάταξε κεφαλὴν. Καίρια μὲν οὖν οὐκ ἐγένετο τις ἐκείνῳ τότε πληγῆ· βίβησις δ' οὖν εἴς τὴν καλύπτρα, γυμνῆ λοιπὸν περὶ τῶν ἐπιβοῶν τῇ κεφαλῇ τοῖς ἐξαιρητομένοις τῆς ἀθρόας ἐκείνης; καὶ αἰφνιδίου περιστάσεως. Ἄλλ' ἦν τὸ παράπαν οὐδεὶς, πλην ἐδῶ, ὃς εὐδὲς συμπλακεὶς τῷ Ραοὺλ ἐπαῖε τε καὶ ἐπαῖετο· καὶ ἦν ὠθισμὸς ἐν ἀμφοτέροις μακρὸς, ὀπότερος ἂν ἀνέλοι τὸν ἕτερον πρότερος. Ἄλλ' οὐδέτερος οὐδέτερον κίνδυνον ἐνεγκεῖν ἐδύμθη. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἕτερος τῆς τῶν Παλαιολόγων σειρά; ἀθρόον τῷ Ἀποκαύκῳ ἐπιπηδῆ, τὰ παραπλήσια λέγων καὶ ὄρων τῷ προτέρῳ, καὶ ἅμα ἄλλοι; καὶ ἐπὶ τούτοις ἕτερος· καὶ οὕτω, συνελθόντι φάνει, βιαίως; ἐκεῖνος ἀπέβρῆξε τὴν ψυχὴν, ἀπάσης ἐρημος βοήθειας, ὃ πάντα χρήματα παρὰ πάντα δαπανῶν τὸν βίον ὑπὲρ τοῦ μὴ βιαίᾳ χρῆσασθαι τελευτῆ.

Ζ'. Ἐλαθε γὰρ ὡς εἰκεν ἑαυτὸν Θεοῦ μὲν ἀφαιρῶν τὴν πρόνοιαν, ἀνθρωπίναις δὲ προσαρτῶν ἐπινοίαις τε καὶ σπουδάσμασι τῆς παρουσίας τοῦ βίου διαγωγῆς τὰ ἐνέχυρα. Καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἄλλοις διαβάλλων καὶ καθειργνύς καὶ τοῖς ἐκείνων ἀφαιρούμενος βίους ἐπὶ σαθροῖς θεμελίαις ἐπέκεισε τὰ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας ὄχυράματα· παραπλήσιον ποιῶν, ὡσπερ ἂν εἰ κρηστήρας ἐκ γειτόνων ἀρπάζων μηδὲν αὐτῷ προσήκοντας αὐτοχειρῆ τὴν ἐκείνου προφανῶς ὑψηπτεν οἰκίαν. Διὸ καὶ παραμύθειον

Variorum notæ.

(88) Alexius forte ille δοῦξ, Cantacuzeni causa et ipse carcere damnatus. Idem Cantacuzenus pag. 657. De Rauliorum familia Constantinopoli a

ΠΑΡΟΙ. GR. CXLVIII

VI. Cum itaque esset ingressus, ac de iis que agenda essent cœpisset colloqui cum architectis primus Raul, arrepto quem fors obtulit feste (nec enim ullus suppetebat illic vinctis gladius) furiosum quemdam et fanaticum induens morem præ metu ac desperatione in eum irruit hæc vociferans: « Quousque tandem immanitatem tuam fax æliæ solis aspicere perstabit? Quousque divinam fulmen et ignei turbines, in æthere conspuiti, supplicium tuum reservabunt? Sed tibi, o acclius, duorum alterum jam necesse est, ut aut mecum hæc hodierna luce mortem oppetas; aut mortuo te, liberis exinde oculis intuear, si Deus velit, candidos dies. » Hæc ait, et simul valentiori brachio clavam mollius illius caput strenue percussit. Non tamen lethale statim vulnus indictum est. Cum autem capitis tegmen esset excussum, ille audato jam capite oberrans eos inclamabat, qui se ab subita illa repentinaque clade liberarent. **733** Sed erat omnino nullus, uno excepto, qui, consortis statim cum Raule manibus, feriebat simul et feriebatur. Et hi quidem magno uterque nisu certabant, uter alterum interficeret prior. Sed neuter alteri periculum inferre poterat. Hæc cum ita se haberent, de Palæologorum catena alter statim in Apocaucum irruit, eadem ferme ac primus dicendo faciendoque, et confestim alius, atque etiam alius. Ita, ut paucis absolvam, violenta ille morte vitam abruptit, omni auxilio destitutus, qui omni sumptu per omnem vitam curaverat, ne violentum exitum sortiretur.

VII. Non animadvertenter scilicet, divinam a se tolli providentiam; in hominum autem consiliis ac diligentia poni vitæ hujus tuendæ certissimam rationem. Quamobrem cum alios criminaretur, et vinculis coerceret, et fortunæ spoliaret, salutis suæ præsidia vitiosis fundamentis imponebat; perinde ille agens, ac si igne non suo, sed ex vicinis raptò, suam ipse domum propria manu succenderet. Itaque illius mors solatium quidem iis fuit, quibus ob inopiam nihil supererat, quo tanquam

Francis orta pluribus egimus ad Alexiadem Anaxam, pag. 239 Notarum. DUCANG.

remedio uterentur adversus temporum fortunam et calamitates, æque ut antea subeuntes; item iis qui vindicata illius malefacta videre cupiebant, antequam desperatione auctore nefas ipsi aliquod susciperent: documentum vero exstitit, quo audaciores, et ii qui nullo metu deterriti ea tentant, quæ intentata esse oportet, ad sanio rem mentem revocarentur. **734** Et hæc quidem in hunc modum gesta sunt.

VIII. Cæterum antequam foris quisquam traegœdiam illam persensisset, ruptis omnibus et vinculis et catenis, maxima cum voluptate ad cadaveris spectaculum accurrere ii qui in carcere erant, haud minus ducentis. Ex quibus unus fabrilis ascia (etenim ensis nullus præsto erat) caput, ab reliquis membris abscissum, super fastigiis murorum statuit, quo manifestum fieret illud facinus universæ multitudini, quæ extrinsecus jam propter muros torrentis instar confluebat; et ut ii quidem omnes, qui illum genere contingebant, aut aliqua societate cum eo conjuncti fuerant, labore irritò supersederent, extincta prorsus saluum illum habendi spe: quosunque vero ille intensus habuerat, ii animo confirmarentur, adessentque extrinsecus sine ullo metu iis, qui pro communi libertate certavissent. Deinde se in ordines et manipulos distribuerunt, portarumque et propugnaculorum custodiam sortiti sunt.

IX. At magno ipsis impedimento erat, quo minus illius insperatæ salutis conservandæ facultatem haberent, eorum quæ ad victum necessaria sunt inopia, armorumque et telorum quibus se defenderent penuria. Non enim habebant, unde facile et e vestigiis ea quæ usui essent devehèrent; cum ipsa occasio id quod perpetratum erat, minime præmeditatum, ex tempore suggestisset. Ea tamen quæ secuta est nocte, cum illi omnes in maxima perturbatione curarumque astu versarentur, venit de triremibus Galatæis una, circa mediam ferme noctem, ab maritimo muro panem et vinum apportans, et **735** quidquid ciborum illius tempestatis iniquitas concedebat: item promissiones et benigna verba, utrumlibet illi facere valent. Si enim manere ibi satius ducerent, allatum tri postridie arma ipsis et tela hostilia: sin inde ob metum migrare destinarent, eos se alacriter in præsidium suum Galatæum recepturos, et omnem ipsis securitatem præstituros. Hæc cum dixissent, domum redierunt, bona spe iis relicta qui intra murum versabamur, sed quæ ad bonum exitum non pervenit. Siquidem imperatrix Anna, missis hominibus (nec enim eam id quod acciderat latuit) præclusoque aditu, adventum inhibuit appulsumque illius Latinorum manus, quæ clanculum affutura erat postridie.

X. Ea res obsessos illos ad desperationem compulit. Quippe nec arma iis erant, quibus protegerentur, nec clypeus, nec arcus, nec ullum ad vim propulsandam telum. Ac præterea neglectus pri-

α μὲν ἢ ἐκείνου γέγονε τελευτή τοῖς τε διὰ πέναν οὐκ ἔχουσιν ἔτι χρῆσονται φαρμάκῳ πρὸς τὰς ἐπιούσας ὁμοίως τοῦ χρόνου τύχας καὶ [P. 461] κήρας καὶ οἷς ἐφεσις τῶν κακῶς ὑπ' αὐτοῦ πραττομένων ἐκδίκησιν θεάσασθαι ἦν, πρὶν ἀπογνώσει σφᾶς δεδωκότας ἐν τι πακονθῆναι τῶν ἀθεμίτων· καὶ ἅμα παιδευτήριον, ἐς τὸ σῶφρον τοὺς θρασυτέρους ἀνθέλκων, καὶ οἷς τὰ ἀτόλμητα ζῆν οὐδὲν δέει τολμᾶται. Καὶ ταῦτα μὲν τούτου ἔσχε τὸν τρόπον.

Η'. Πρὶν γε μὴν αἰσθησὶν τοῦ δράματος ἐγγενέσθαι τοῖς ἔξω, δεσμὰ πάντα καὶ κλοιούς οἱ δεσμῶται ῥήξαντες εἰς τὴν τοῦ πύματος θίαν μετὰ πάσης ἐπιξέθεον ἔθωνος, οὐ μείον διακοσίων ὑπάρχοντες· ὧν εἰς τις σκεπάρνῳ τεκτονικῷ (ξίφος γὰρ ἤμιστα παρήν) τοῦ λοιποῦ τὴν κεφαλὴν ἀφελόμενος σώματος ἐπὶ τῆς ἐπάλξεως ἕστησεν, ὥστε καταφανὲς γενέσθαι τὸ δράμα καὶ πᾶσι τοῖς ἔξωθεν ἤδη παρὰ τὰ τείχη καταμνηθῆναι εἰσρέουσι δῆμοις· ὡσθ' ὅση μὲν ἀδὲψ κατὰ γένος ἦ καθ' ἑταιρείαν εἰς πρῶτηκοντες μηκέτι πονεῖν ἀνήνυτα, πάσης τελείως οὐσθεσίσης τοῦ ζῆν ἐκείνου ἐλπίδος· ὅσοι δ' ἀπεχθῶς εἶχον αὐτὸ πρὸς ἐκεῖνον, τούτους δ' ἐβρῶσθαι τὰς διανοίας, καὶ συμμαχεῖν ἔξωθεν ἀδῶς τοῖς ἐνδοθεν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἡγωνισμένοις. Ἐπειτα διελόντες ἑαυτοὺς εἰς τάξεις καὶ μοίρας τὴν τῶν πυλῶν ὁμοῦ καὶ ἐπάλξεων διελαγον φυλακῆν.

Θ'. Μέγιστον δ' ὁμως ὑπῆρχε σφισιν ἐμπόδιον εἰς τὴν τῆς παραδόξου ταυτησὶ σωτηρίας συντηρητικὴν ἑαυτῶν δύναμιν ἢ τε τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων σπάνις καὶ ἡ τῶν ὄπλων τε καὶ τῶν ἀμυντηρίων βελῶν ἐνδεία. Οὐ γὰρ εἶχον ὅθεν ἐκ τοῦ περαχρήμα βῆστα κομίσονται τὰ τῆς χρείας, ἀπροσδόκητον σχεδιασάσης τῆς περιστάσεως τὸ πραχθέν. Ὅμως τῆς νυκτὸς ἐπιούσης ἐκελεγς, καὶ πάντων ἐκείνων ἐν ζῆλῃ καὶ τρικυμῆ λογισμῶν ὑπαρχόντων μεγίστη, ἦκε τριήρης ἐκ τῶν Γαλάτου περὶ μέσας πού νύκτας, ἐκ τοῦ παραλλοῦ τείχους κομίζουσα τούτοις ἄρτον καὶ οἶνον, καὶ ὅσα τὸ τῆς ὥρας συνεχῶρει στενὸν ἐδώδιμα, καὶ ἅμα ἐπαγγελίας καὶ φιλανθρώπους λόγους, καθ' ὅπερρον βούλοιντο δρῆν· εἴτε μείνειν αἰρουμένοις κομίζειν ἐς τὴν ὑστεραίαν ὄπλα καὶ βέλη πολίμια· εἴτε ἐκείθιν ἀπλλάττεσθαι διὰ δέος, δέξασθαι προθύμως ἐς τὸ ἐν τοῖς Γαλάτου σφῶν αὐτῶν φρούριον, καὶ πᾶσαν περιποιήσασθαι σφισιν ἀσφάλειαν. Ταῦτ' εἰπόντες ἐπανήσαν οἰκαδε, χρηστὰς ἐλπίδας μὲν τοῖς ἐντὸς τείχους καταλιπόντες, οὐκ εἰς χρηστὸν δ' οὖν πέρας ἐληλυθίας. Πέμψασα γὰρ ἡ βασίλις Ἄννα (οὐ γὰρ ἐλελήθει τὸ γεγονός) ἀπέφρξε τε καὶ ἀνεχαίτισε τὴν ἐφοδὸν τε καὶ τὸν εἰσπλον τῆς κρύφα μελλούσης ἐπιέναι Λατινικῆς ἐς τὴν ὑστεραίαν δυνάμειως.

[P. 462] I'. Τοῦτο πρὸς ἀπόγνωσιν ἤγαγε τοὺς τευχῆρας ἐκεῖνους. Ὅστε γὰρ ὄπλων ἦν σφισιν οὐδὲν φυλακτῆριον, οὐτ' ἀσπίς, οὐτε τόξον, οὐτε βέλο; οὐδὲν ἀμυντήριον· καὶ πρὸς γε τὸ τείχος ἀμειβῆθαι ἐκ

πολλοῦ δειφρόντος ἦν τὰ κλιεῖστα μέρη τοῦ τε περιπάτου καὶ τῶν ἐπάλλεων. Τὴν μὲν οὖν νύκτα πᾶσαν ἐκαίνην οὕτως ἐκ' ἑλπίσιν ἀμφισθητησίμοις ἐντὸς τείχους ἠύλλισαντο, τὰς τε πύλας φυλάττοντες καὶ τὰ τεῖχη περιιόντες. Ἐωθεν δ' ὡς εἶδον σύρρακα καὶ χυδαῖον ἔχλον, παρὰ τὸν γείτονα συνιόντας ἰκπόδρομον (89) θείας εἰνεκα, καὶ ἤμισα συμμαχίας ἡστυνοσῶν, ἐξ ὧν γε ἠλπίζασιν (ἦσαν γάρ, ἐπει μισητό; ὑπῆρχε τοῖς ἄλλοις σχεδὸν Βυζαντίοις Ἀποκαυκός, ἄπαντας ἤξιν εὐθύς, στασιάζαντας. κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ βασιλέων, ἀπαλλάξαντος δὲ ὡς τύραννον ἰδεοῦσαν)· ὡς οὖν ἔτερον ἀνθ' ἑτέρων ἐώρων καὶ οὐ κατὰ γνώμην ἐχώρει τὰ δρώμενα, περὶ θαλλαγῶν ἑμίλων τοῖς ἐξωθεν πρὸς τῆς βασιλῆος· ἰούσιν Ἄννης. Καὶ τὰχ' ἂν ἐγγίνετο τι χρηστὸν ἐκαίνοις, εἰ μὴ τινος δαιμονίου κεκάλυκε βασκανία. Ἄλλ' ἐχρήν, ὡς εἴκειν, ἐν θεομηνίας καιροῖς μηδὲν ἀτόλητον παροφθῆναι τῶν ἀθεμίτων. Ἐσχέ δὲ οὕτως.

IA'. Ἡ τοῦ Ἀποκαυκοῦ γυνή, τὸ ἐνδόσιμον πρὸς τῆς βασιλῆος Ἄννης λαβοῦσα, προσκαλεῖται πᾶν τὸ Γασμουλαῖν (90), καὶ χρημάτων χορηγία σαφιστέρῃ παῖσι, τὰς τριήμερον αὐθημερὸν ἀφεμένους ἄπαντας, ὅπλα δ' ἐκείθεν ἀνειληφότας καὶ βέλη πάντα, περιελθούσιντα πολιτοκοῦντας τὸ τοῦ παλατίου ἐκαίνοι φρούριον, ἕως εἰσπηδήσαντας ἡθῆδον τοῖς ἐντὸς ἀνελκῖν, τοὺς μὲν ὡς ἀνδροφόνους, τοὺς δ' ὡς ἀνδροφόνους δῆπουθεν ὀμόφρονας· καὶ ὁμοστέγους. Πρὸς δὲ τοιοῦτους φόνους ἀγοραίων καὶ ἀσυνέτων ἀνδρῶν ἐπέλασα δεξιάς ἐκαίνη χρημάτων ἀδραῖς (ὡς εἰρήκαμεν) δεξιῶσσι καὶ οἴνου κρατήρα πολλῶν ἐμπορεῖσθαι· δίδωσιν ἀφθόως, ἐν οὕτω τοῦ καθήκοντος ἐκστάτας λογισμοῦ μαινομένων δικην χωρῶσι πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων σφαγὰς. Ἐπαὶ δ' οὕτω ταῦτ' εἶχε καὶ ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος ἴδη τὰ μεσημβρινὰ παρήλλατε ὑψώματα, δραμόντες ἐκαίνοι· κύκλω τὸ φρούριον περιέστησαν ἅπαν, ἀσπίσι καὶ ὅπλοις ἅπασι πεφραγμένοι, καὶ ἅπαν βέλος ἐκηδόλον ἐν χερσὶν περιφέροντες, καὶ ὅσα θύρας ἀναμοχλεύουσιν ὄργανα καὶ κατασειοῦσι τεῖχη καὶ ἀποσπῶσι λίθους ἐκ θεμελίων· ὧν οἱ μὲν τὰ βέλη πέμποντες ἐξωθεν κατὰ πλῆθος καὶ δικην βαθείω νεφῶν πάντας τοὺς ἐνδον τῶν ἐπάλλεων ἀπέλασαν ἐκ τοῦ παρρηρήμα, μηδὲν ἰδοῦν ἔχοντας ὅπλον, ἢ φυλακτῆριον, ἢ δι' ὧν ἀμυνεῖται τις τὸν ἐπίοντα πολέμιον. [P. 463] Οἱ δὲ τὰ ἐκμοχλευτήρια φέροντες ὄργανα, προσιόντες ἐξωθεν τὰ τε τεῖχη πολλαχόθεν διώρυκτον καὶ τὰς πύλας ἀνεμόχλευον· ὡς ἐν πᾶν βραχεῖα καιροῦ ροπή, πολλῶν πολλαχόθεν τῶν εἰσόδων ἀνοιχθειῶν, πάντας ἀρδην εἰσρυῆναι τοὺς πολέμιους.

IB'. Ἦν τότε ἰδεῖν τοὺς μὲν ἀθλίους ἐκαίνους ἀφειδῶ· ἀναρουμένους καὶ πρὸς ἄδην ἐκ τῶν χόδς πεμπομένους δεσμῶν· τοὺς δὲ φόνου πνέοντας ἀνδρας·

Variorum notæ.

(89) Quem *Ξυλόκαρον* vocant scriptores, de cuius situ agimus in *Constantinopoli Christ.* lib. II, sect. 1, n. 16, et lib. IV, sect. 13, n. 25. *DUCANG.*

A dem nūfūs habat plerisque in partibus circumductæ ambulationis et suminorum propugnaculorum. Totam itaque illam noctem cœcibus spe intra murum mansere, portas custodientes et mœnia circummeantes. Mane autem, ubi plebeiam faciem atque colluviem conspicati sunt, ad vicinum Hippodromum visendi studio, ac non (ut speraverant) ferendi vilius auxilii causa confluentem (etenim arbitrabantur, eo quod omnibus fere Byzantinis odio fuisset Apocaucus, venturos statim omnes, seditione adversus magnates et imperatores mota eo, quem ut tyrannum metuerant, sublato), ubi itaque aliud 736 pro alio viderunt accidisse, neque ex sententia succedere res, de reconcilianda gratia egere cum iis qui ab imperatrice Anna advenierant: et nisi obstitisset genii alicujus mali invidia, fortasse aliquid boni ipsis exstitisset. Sed nimirum oportuit, in illis furoris divini temporibus, nihil sceleris intentatum omitti. Res autem ita se habuit.

XI. Apocauci uxor, ab imperatrice Anna licentiam cum impetrasset, Gasmolicam omnem turbam advocat, et pinguioribus pecuniæ largitionibus persuadet, ut cuncti triremibus ea die relictis, sumptisque inde armis et telis quæcunque inessent, palatii illius arcem obsidione cingant, quoad facta irruptione eos trucident, qui intus versentur, nulli ætati parcendo; hos, ut homicidas; illos, ut homicidarum fautores atque contubernales. Ad ejusmodi eadem cum illa hominum circumforanecorum et stolidorum dextras armavisset liberali, ut diximus, pecuniæ erogatione; multis etiam vini poculis profuse eos ingurgitat, ut in hunc modum recta ratione excussi furentium inquit ad homines jugulandos ruent. Cum in eo res essent, solis cursu meridianum jam verticem prætereunte, ruere illi et totam undique arcem circumstare, clypeis armisque omnibus instructi, et omne missilium telorum genus manibus circumferentes, eaque omnia instrumenta, quæ aut ad portarum repagula convellenda, aut ad muros quatitendos, aut ad lapides e fundamentis emovendos valent. Ex his alii quidem foris magnam, telorum vim ac densam veluti nubem 737 jacientes repulserunt illos omnes derepente, qui summis in propugnaculis stabant, armis undecunque destitutos, tam iis quibus corpus protegitur, quam illis quibus ingruens hostis impulsatur. Alii vero tormenta muralia admovebant, propiusque accedentes passim et muros perfodiebant, et portas vectibus labefactabant; ita ut momento temporis patefacto sibi multis in locis aditu, universi prorsus hostes irruerint.

XII. Jam videre erat, infortunatos quidem illos effuse interimi, et ab hesternis vinculis ad tumulum transferri: istos autem sanguinarios viros ad multas

(90) *Pachym.* lib. IV, cap. 26. Vide *Gloss. med. Græcit.* *DUCANG.*

variasque hominum cædes gladiis uti, cum immani et furiali quadam crudelitate barbaricæque licentia. Destituti itaque clypeis miserissimi illi, cum et inermes essent, et præsens periculum effugere minime possent, partim jam credebantur, partim in fugam effundebantur bini ternique, et calervalim, ac per interfectos parietes in contiguam domum, quod est Nææ monasterium, delabebantur; divinasque imagines inter se pro alio omni sacro phylacterio partiebantur. Nonnulli divinæ mensæ imposita apprehendebant sacra mysteriorum vasa; rati per ea injectum iri pudorem protervis illis et furibundis latronibus. Alii amplectebantur et mensam ipsam sacrosanctam et subjectam basim. Quidam denique nudati prorsus vestimenta ante pedes ultro jaciebant, arbitrati, si nudarentur, mollitium iri misericordia crudelem illorum morem, qui **738** fortasse reverituri essent communem naturam oculis subjectam; tum etiam ut nulla amplius relinqueretur ratio suspicandi de se, quasi Cæsareum aliquod numisma, aut aliud quidquam pretio aliquo dignum occultantibus. Plurimum enim valet inopinata calamitas ad suggerenda ex tempore alia aliis consilia, quibus se ipsos defendant a periculis magistræ habentes ipsam necessitatem urgentem, cum eos repentina mors ad vitæ desperationem compellit.

XIII. At insolentem et immanem homicidarum illorum violentiam mollire nec lacrymæ afflictorum poterant, nec habitus miserabilis, nec sacer ille locus, ad quem infelices isti salutis tuendæ causa confugerant. Sed victimarum instar super altari et hi quoque tunc fœde mactabantur, et sanguinis rivi manantes inde pavimenta sacra tingebant; et sanctæ imaginés, et supellex, et quæcumque aderant vasa, sacris mysteriis assignata, omnia facile et impune disjiciebantur ac diripiebantur. Quia et cæсорum vestimenta audaces illi et inverecundi, cruore largo plena sumentes, divino altari imponebant. Sed quomodo ego siccis oculis narrare possim luctuosissima et uberibus lacrymis digna, quæ illi tunc sacro in solo, tragœdiam illam miserabilem adornantes, alacriter et barbæ designarunt! Utinam lacrymis pro atramento uti liceret, ut calamo intincto describerem illius diei calamitatem, dilucidiusque exponerem singula ut gesta sunt! Ita enim **739** opinor expressum iri facillime a quocumque lacrymarum uberrimam vim, omnibus misericordia et naturali humanitatis sensu imbutis. Atqui hæc ita se habuerunt. Et reliqua quidem omnis multitudo

ἐκείνους εἰς πολυαεῖς καὶ ποικίλας σφαγὰς χωμένους τοὺς ξίφει ξὺν πολλῇ καὶ μανιώδει τινὲς ἐψάττει καὶ βαρβαρικῇ τῇ θρασυτέρῃ. Ὑμνοὶ μὲν οὖν ἀσπίδων οἱ τάλας ὄντες ἐκείνοι καὶ ἄσπιοι, καὶ ἥμισυ διαφυγεῖν τὸν παρόντα θανάμνοι κίνδυνον, οἱ μὲν ἤδη ἐκόπτοντο, οἱ δ' ἐξέχοντο φεύγοντες οὐδὲν καὶ οὐντρεῖς καὶ κατὰ πλῆθος, καὶ διὰ τῶν μυστοτοχῶν καταβρόντες εἰς τὴν ἐχομένην τῆς Νέας μονῆν (91) διαμαρτίζοντο τε τὰς θείας εἰκόνας ἀν' ἄλλου-φυλακτηρίου παντὸς ἱεροῦ· οἱ δ' ἐνεχειρίζοντο τὰ ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης τῶν μυστηρίων ἱερὰ σκεῦη, δυσωπήσειν οἰόμενοι τοὺς ἀναεῖς ἐκείνους καὶ μανιώδεις ληστὰς διὰ τῶν τοιούτων· οἱ δ' ἠγαλλίζοντο τὴν τε θεῖαν τράπεζαν καὶ τὸν ὑπὸ ταύτῃ στυλάσων· οἱ δὲ γυμνούμενοι τέλειον ἰδελονταὶ τὰ ἱμάτια πρὸ ποδῶν ἐβρίπτουον, οἰόμενοι διὰ τῆς γυμνώσεως πρὸς οἰκτόν τε μαλάρειν τὸν φονικὸν ἐκείνων τρόπον, αἰδασθέντων ἰσως τὴν κοινήν τῆς φύσεως γύμνωσιν· καὶ ἅμα μηδεμίαν τοῦ λοιποῦ πρόθεσιν ὑποψίας λιπεῖν, τοῦ κρύπτεσθαι εἰνεκα Καίσαρος ἐν σφίσι νόμισμα, μηδ' ἄλλο τῶν πάντων εἶδος κέρους ἄξιον ἔχειν οὐδέν. Δεινὰ γὰρ αἱ μὴ προμαλετηθεῖσαι περιστάσεις ἐπινοίας πρὸς τὸ ἀκίνδυνον ἄλλοις ἄλλας αὐτοσχιδιάζειν, αὐτοφυδὲ διδάσκαλον τὴν περιστάμενην ἀνάγκην λαμβάνουσιν, ὅταν ἀεινίδιος θάνατος εἰς ἀπόγνωσιν σφῶς ἀπαλαύνη βίου.

II'. Ἀλλὰ τὴν ἀναεῖθ καὶ θηρῶδη τῶν ἀνδρῶδων ἐκείνων ὀρμηὶ μαλάρτειν ὄλωσ ὤραν οὐκ εἶχεν οὐτε δάκρυα τῶν πασχόντων, οὐδ' ἤθος ἐλεεινόν, οὐδ' ὁ ἱερὸς ἐκείνους τόπος, ἐν ᾧ σωτηρίας εἰνεκα καταπεφυύσασαν οἱ ταλαίπωροι· ἄλλὰ δίκην ἱερῶν ἐπὶ βωμοῦ τηνικαῦτα καὶ οὗτοι ξὺν οὐδενὶ κόσμῳ πάντες ἐθύοντο, καὶ ρύακες αἱμάτων ἐντεῦθεν τὸ θεῖον ἔδοσαν ἔδαφος· εἰκόνας τε θεῖας καὶ ἐπιπλα, καὶ ὅσα τῆς θεῖας μυσταγωγίας σκεῦη παρῆν, ἀσμένως ἀπαντα καὶ ἀδούως ἐβρίπτουόντε τε καὶ διηρηπάζοντο· τὰ θ' ἱμάτια τῶν ἀνηρημένων οἱ πάντολμοί τε καὶ ἀναεῖς ἐκείνοι, πλουσίαν αἱμάτων πλήρη, τῇ θεῖα λαμβάνοντες; ἐπετίθουον τραπέζῃ. Πῶς ἀνδυναλμην ἀδακρυτὶ [P. 464] καταλέγειν τὰ θρήνων μακρῶν καὶ δακρῶν ἄξια, ὅσα ἐπὶ τοῦ θεῖου ταμένοους τότε τὴν ἐλεεινὴν τραγῳδίαν ἐκείνην βαρβαρικῶς καὶ ἀσμένως χορηγεῖν ἐξεγίνετο; Εἶθε ἦν ἀντιμέλανος εἰς δάκρυα τὸν κάλαμον βάντενοι γράφειν καὶ διηγεῖσθαι τῆς τοῦ ἡμέρας τὴν συμφορὰν ἐναργέστερον, ὡς ἐκαστα πέπρακται. Οὕτω γὰρ ἀνὸμαὶ δακρῶσιν ἀπαντας ἐκ τοῦ ῥήστου θερμῶς, οἰκτου καὶ σπλάγγων φυσικῶν ἐμπλησθέντας. Ὅμως εἶχεν οὕτω ταυτὶ. Καὶ τὸ μὲν ἄλλο πλῆθος, ὅσον ἐκ τοῦ σύρφακος ὄχλου κατὰ ποταμοῦ; συνέβρει, τὰ;

Variorum notæ.

(91) Monasterium virorum fuisse indicat cap. seq. τὰς καλύδας τῶν ἐκεῖ μοναζόντων ἠνδραποδίζοντό τε καὶ διηρηάζον. Cantacuz. lib. III, cap. 88. Ἐπὶ τὴν ἐγγύς κατέφυγον ναὸν τῶν ἐννεά ταγμάτων προσαγορευόμενον. De hoc monasterio egimus in *Constantinop. Chr.* lib. IV, sect. 15, n. 35. Corrupte igitur *Næa* pro ἐννεά dicebant ea ætate Constantinopolitani. Nam alia fuit ædes *Næa* dicta

sancti Michaelis in magno Palatio sita, de qua pariter multa congestimus in eadem locubratione. lib. II, pag. 127, et in *Gloss. med. Latin.* in *Ænes.* et in *Gloss. med. Græc.* in *Næa*. DUCANGE. — Τῆς Νέας μονῆν. Cantacuzeno dicitur vado τῶν ἐννεά ταγμάτων, *Hist.* lib. III, cap. 88, pag. 653. Boivin.

καλύδας τῶν ἐκεῖ μοναζόντων ἠδραποδοῦντο τε καὶ ἀθήραζον ἀεὶ ὡς· καὶ αὐτὰς δ' οὖν μετὰ τῶν παστῶδων τὰς θύρας ἀναμοχλεύοντες τε καὶ διαμεριζόμενοι τοὺς χαμαρυπακίους προσήγον, ἀσφαλγίας μίσθωμα. Οἱ δ' ἀναίδει; ἐκείνοι καὶ φόνου πνέοντες ἄνδρες, τῶν ἀνηρημένων τὰς κεφαλὰς ἔστι δ' ὧν καὶ τὰς χεῖρας ἐκτέμνοντες, περιήρασαν ἐπιδεικνύμενοι τε τὸ τῆς κακίας ἄγος, εἰς ἐκπλήξιν τῶν ὁρώντων καὶ δέος, καὶ πᾶσαν ἀγυιὴν ἐμπιπλῶντες ἀνθρώπων αἱμάτων τε καὶ σαρκῶν.

ΙΔ'. Καὶ ἦν μὲν θρήνων καὶ δακρύων ὄξια τὰ δρώμενα καὶ θέατρον ἀνόσιον τῇ βασιλευσούσῃ ταύτῃ τῶν πόλεων· οὐδαί; δ' ἐτόλμα τοὺς ὀρωμένοι; ἢ τοὺς νεκροὺ; ἐκείνοι; ἐπιδακρύσαι καὶ στεναγμῶν ἀποδοῦναι, οὐτε τις τῶν φίλων, οὐτε τις τῶν συγγενῶν, οὐτε μὲν οὐδαί; τῶν ἄλλως φίλοικτον ἐχόντων καρδίας. Ἐφεδροὶ γὰρ ὀφθαλμοὶ παραπορευόμενοι συνήραζόν τε καὶ τὰ ἰμάτια περιδύοντες ἔπαιον ὡς ἐπιβούλους καὶ ἀντιθέτους Ἄνη τῇ βασιλίδι. Πάντα γὰρ ἦν εὐφροσύνη λαμπρὰ τις καὶ τέρφις ἀρρήτος ἐκαίνῃ τὰ δρώμενα, καὶ πᾶν τοι σφόδρα κατὰ γνώμη; ἀνερούφημα· ὡς ἐντεῦθεν καὶ δέξι; μακρῶ συσθεθέντας τοὺς περιστέλλειν κατὰ τὴν ἀνθρώπων καὶ φύσει πρέποντα νόμον ἐθέλοντας, ὑπόνοι κατὰ γένους καὶ φίλων τοὺς κειμένοι; προσήκον, ἀπέχεσθαι τούτων ἀκρίως σπουδῇ, μὴ μετὰ τοῦ ἀποτυχεῖν τῆς βουλήσεως καὶ τοὺς ὀμοίους δεινοὺς περιπέσωσι. Τοιοῦτα γὰρ ἐπασκον εἶναι τὰ τῇ βασιλίδι ἐντεταλμένα, καὶ ἅμα ἀτίφους κατὰ θαλάττης ριφέντας τροφῆν ὀρνίθους καὶ ἰχθύσι γενέσθαι. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἐτέλεισθη, ἐνίων τὴν τοῦ λαοῦ κραυγὴν καὶ τὴν ἐντεῦθεν λοιδορίαν εἰς τὰς ἐκαίνης ἀνενεγχόντων ἀκούσας, καὶ τὸν ἀναφύσμενον οὐκ ἀκίνητον θόρον. Διδὸ καὶ φιλοθέων ἔνοι, δειλίαν ἀποκρουσάμενοι πᾶσαν, ἄλλο; ἄλλον ἄλλοθι· τῆ; μονῆ; ἀνελόμενοι κατέρυξαν. Τὰ δ' ἐπὶ τούτοι; ἔστιν ἀκούειν διαρκεστέρον ἄλλων διεξιόντων.

[P. 465] ΙΕ'. Ἐκεῖ δ' ὁ ἐκ τῆ; προτέρας συζύγου (92) πρῶτος Ἀποκαύκου υἱὸς ἐπίτροπος ἦν ἐνηλικυῖα Θεσσαλονίκης καὶ τὸν τοῦ πατρὸ; φόνον ἀκήκοος, τὴν γνώμην εὐθύ; ἐς Καντακουζηνὸν μεταθεῖσθαι κέκρικε δεῖν, καὶ ἅμα συμφέρειν εἰς ἔργον αὐτῶ τὴ τῆ; γνώμη; προνεγχεῖν. Ὅθεν καὶ τρόπον λοιπὸν ἐζήτει, δ' οὐ Θεσσαλονίχην ἀν αὐτῶ παραδοῖθαι Προσεταιρισάμενος; οὖν ὁπόσον ἔκκριτον ἦν τῆ; Θεσσαλονίκης τὸν Ἀθηναίων μιμεῖται Πεισιστράτον καὶ τὴν Θεσσαλονικέων χειροῦται ἀρχόποιον (93), τὸν ἐκείθεν ὡς ἐξ ὀρμητηρίου τῆ; κεφαλῆ; κατα-

Variorum notæ.

(92) Is Joannes Apocaucus appellatur a Cantacuzeno lib. iii, cap. 93, ubi rem eandem narrat. Sed et scribit lib. iii, cap. 88, duos Apocauci filios, stoliditatem moresque improbissimos patris detestantes, paulo ante ipsius eadem ad ipsum Cantacuzenum transiisse. Ducang. — Ἐκεῖ δ' ὁ ἐκ τῆ; προτέρας συζύγου πρῶτος Ἀποκαύκου υἱός. In codice Regio legitur quidem πρῶτος, sed supra syllabam πρῶ eadem manu scriptum legitur τρί; unde dubium est utrum hic legendum sit πρῶτος; an τρίτος. Cantacuzenus meminit trium

infimorum hominum, qui torrentis instar confluebant, degentium ibi monachorum cellulas expilabant ac nullo metu diripiebant, et ipsas cum postibus revulsas fores partiti libidinis pretium ad lupanaria portabant. Enimvero immanes viri, et sanguinem spirantes, interemptorum hominum capita, quorundam et manus abscissas circumferendo, abominandum scelus ostentabant, stuporem et metum intuentibus quibusque iuculentis, et omnes vias cruoribus carnibusque humanis implentes.

XIV. Erant sane ea quæ perpetrabantur lamentis et lacrymis dignissima; dirumque illud fuit huic urbium principi spectaculum. Nemo tamen ea intuentibus flere, nemo illos qui mortui erant lugere quædebat, aut gemitum edere, sive amicis, sive cognatione junctis, seu quilibet alio animo ad misericordiam aliunde propenso. Oculi enim exploratores obambulabant; hi vero abripiebantur, et vestimentis detractis feriebantur, ut insidiatōres et Annæ Imperatrici adversantes. Quæ enim tum ferebant, ea omnia ipsi summum gaudium, voluptatem inenarrabilem, et quales maxime volebat delicias afferebant. Itaque magno posthac metu cohibiti quicumque mortuos, quibuscum cognatione aut amicitia juncti fuissent, sepelire pro gentium et naturæ jure cupiebant, abstinere ab iis continuo, ne non solum 740 a voto aberrarent, sed in similem calamitatem ipsi quoque inciderent. Ea enim imperatricis mandata esse dicitur, quæ et in mare inseultos illos projici jussisset, prædæ avibus ac piscibus futuros. Verumtamen id perfectum non est, cum populi clamorem et convicia hinc profecta, et surgentem non sine periculo tumultum quidam ad illius aures retulissent. Quamobrem et homines aliqui religiosi, omni meta excusso, alius alium hæc illac per totum monasterium sublatis humaverunt. Quæ vero inde consecuta sunt, ab aliis tradita plenius accipi possunt.

XV. Interim primus Apocauci ex prima uxore filius, cum Thessalonice præset et violentam patris mortem rescivisset, animum ad Cantacuzenum statim transferendum sibi esse judicavit; simulque expedire credidit, id quod in animo haberet, re ipsa præstare. Ex eo itaque cœpit militari, qua ratione Thessalonicam illi traditurus foret. Lectissimos igitur quosque Thessalonicensium socios sibi adjungit, et Atheniensem illum imitatus Pisistratum, arcem urbis invadit, ut capiti incumbens, et inde tanquam ab statione excurrens, ipsum

Alexii Apocauci filiorum, quorum duos vivo patre ait ad se transiisse, *Hist.* lib. iii, cap. 88; tertium, quem ambigimus utrum maximus an minimus natu fuerit, post patris mortem in suas partes transgressum, a Zelotis Thessalonice præcipitatum et obtruncatum narrat, ejusdem lib. cap. 93 et 94. BOVIN.

(93) Quæ πόλι; τινὸ; ἔοικε μικρῶ, καὶ οἰκητορῆ; ἰδίους; habebat, inquit Cantacuz. cap. 93. DUCANG.

quoque civitatis corpus totum ex facili contineat. Sed nullum consilii hujus fructum percepit. Tragica enim patris, potius quam ipsius, fata presentem fortunam manifeste repellabant. Itaque biduum intra promulgato populari decreto, ad arcem omnes undarum instar accurrunt; nec prius inde **741** absistunt, quam et arcem expugnant, et eorum, qui intus sint, belli jure potiantur. Demum Apocauci filio, cum iis quos secum habebat, trucidato, per omnes urbis plateas crudeliter circumferunt infelicia caesorum capita ad eos territandos, qui similia moliantur.

Α τρέχων καὶ τὸ πᾶν τῆς πόλεως ἐκ τοῦ βίτου οὐρα κατέσκη. Ἄλλ' οὐδὲν τῆς τοιαύτης ἀπάνωτο ἐπινοίας. Αἱ γὰρ τραγικαὶ κήρες τοῦ πατρὸς, μῆλον ἢ αὐτοῦ, τὰς παρούσας περιφανῶς ἀντέκρουον τίχας. Δὲ καὶ θυοὶν ἡμερῶν μεταξὺ κηρύγματα; γνωμῶν δημοτικῶν, πάντας ἐπαξίθειον κατὰ ποταμοὺς ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, καὶ οὐ πρότερον ἐκίθην ἀπέστησαν, πρὶν τὴν ἀκρόπολιν ἐκπολιορῆσαι, καὶ τοὺς ἔνδον πολέμου νόμοις ἀνδραποδίσασθαι, καὶ τὸν τοῦ Ἀποκαύκου (94) υἱέα σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν εἰρηθεύουσιν ἀνὰ πάσας τὰς τῆς πόλεως πλατείας περινεγκυλιῖν ἀκηρῶς τὰς δυστυχεῖς αὐτῶν κεφαλὰς, αἰ; ἐκπληξὴν τῶν ὁμοία βουλευομένων.

CAPUT XI.

Batatzes ignobilis genere; ut ad opulentiam pervenerit. Thessalonica praeficitur: deinde, Apocauco filium suum ei subrogante, ejicitur. Ad Cautacuzenum deficit. Solymani generi armis adjuvatur. Mortuo Apocauco cum Anna imperatrice reconciliatus majores copias ex Asia arcessit. In Cautacuzenianis saevit. Petrae, praeda et viatico defraudati, cum occidunt. Ad Cautacuzenum transeunt.

I. Sed me illud pene fugit, quod de Joanne B Batatze narrandum erat: qui et ipse cum ignobilis genere esset, dives ex apographicis negotiationibus evaserat, alias ex aliis subinde suscipiendo, et ab humilioribus ad majores semper transundo. Novissime ipsius Thessalonicae praefecturam magna pecuniae vi redemerat, atque illuc ab imperatrice Anna missus fuerat. Nec longo post tempore elapso, cum quatuordecim peram nondum ut volebat gravidam effecisset, inde erat ejectus, subrogante Apocauco filium suum; quem et ipsum impetus plebis, ut paulo ante diximus, ferro absumpsit.

Α'. Ἄλλ' ἐκείνο μικρῶ με παρέδραμα, τὸ τῷ Βατάτζη δηλαδὴ Ἰωάννου (95)· δ; καὶ αὐτὸς ἀσήμερον γένους ὑπάρχων κλυδίσκος ἐξ ἀπογραφικῶν ἐργῶν ἐμποριῶν (96), ἄλλας ἐξ ἄλλων ταχὺ ματιῶν, καὶ παραλλήλων δὲ τῶν ἐπιτελεστέων τὰς μάζου;. Ἄρτι δὲ καὶ τὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπιτροπείαν γρήμασι μακροῖς ὠνησάμενος, πρὸς τῆς βασιλείας; ἐκίθη πέμπεται Ἄννης. Οὐ μάλα δὲ συχνοῦ βύβντος χρένου, πρὶν τὴν κερδαίνουσαν πῆραν ἐμβριθεστέραν ὡ; ἐβούλετο διαπράξασθαι, ἐκίθην ἐκβάλλεται, τοῦ Ἀποκαύκου διάδοχον τὸν υἱὸν ἀποσταλιαντῶν; ἐν τὴν τοῦ δήμου φορὰν παρανώλιμα εἰφους ἐργασμένην μικρῶ δεδηλώκαμεν πρότερον.

II. Id Batatzes probrosus sibi duxerat, et dolore percitus ad Cautacuzenum desciverat; tum pro perfugio habens ditionis Thracicae castellum, continuis inde excursionibus factis, maxime metuendus evaserat. Nam quos armis aggrediebatur, iis certam perniciem afferebat, magnis ex Asia viribus adiutus; quos petenti ipsi ab urbe Troja mittebat Solymanus satrapa, cum quo ille paulo ante, data in matrimonium filia, affinitatem junxerat.

Β'. Οὗτος οὖν ὁ Βατάτζης, εἰς ἀσχυρῆς λέγον τὸ πρᾶγμα θέματος, καὶ λόττης; μεστέδς γεγονῶς, προσεβύθη τῷ Καντακουζηνῶ; καὶ ὀρηγήτριον τὸ τῆς Θρακικῆς; [P. 466] περιστάσεως (97) ἔχων φρούριον συνεχεῖς ἐκίθην ἐποιεῖτο τὰς ἐκδρομὰς; καὶ ἦν ἐς τὰ μάλιστα φοβερός; τε καὶ ὀλεθρὸς προσηνῆ; οἰς ἐκίθη; καὶ καθ' ὧν ὀπίλλετο, ὅτε δύναμιν ἔχων συγχῆν ἐξ Ἀσίας, ἦν ἐκ Τροίας ἐξήτησῆ; (98) ἀποκομῆν ὁ σατράπης Σουλυμάν (99), γαμβρός; ἐκὶ θυγατρὶ πρὸ βραχέος; αὐτῶ καταστάς.

III. Quandiu itaque vixit Apocaucus, acerrimus hostis ac permolestus Byzantinis **742** Batatzes

Γ'. Ἔως μὲν οὖν Ἀποκαύκος; ἐξῆ, θυρῶς ἦν καὶ

Variorum notae.

(94) Cautacuzenus eam rem videtur conferre in annum Christi 1346, *Hist.* lib. III, cap. 93. BOIVIN.

(95) Illius meminit Cautacuzenus lib. III, cap. 29. Quo loco Ἀγχαρῶν προσεγορευομένην τάγματι praefectum fuisse tum ait; praeterea cap. 22, 46, 76 et 90, ubi quaedam ex iis quae a Gregora narrantur attingit. DUCANG.

(96) Qui vectigalia et alios principum redditus exigendis certo constituto pretio redimebant, ii a Latinis medii et infimi aevi scriptoribus *persequatores*, *recuperatores*, atque etiam *descriptores*; a Graecis *ἐξισωταί*, *ἐπόπται*, et *ἀναγραφῆς* dicti. Quodnam illorum munus fuerit, docet Ducangius in Glossarii mediae tum Latinitatis tum Graecitatis. Hoc genus negotiationis a Gregora vocatur ἀπογραφικὴ ἐμπορία, quae scilicet constabat reddituum ac vectigalium descriptionibus. BOIVIN.

(97) Illud forte quod Τερίστασιον vocat Cantacu-

zenus lib. III, cap. 76. Aliud memorat (cap. 56, quod Περιστερίσαν appellat. DUCANG. — Placet addendum Ducangii conjectura, qui legendam putat Τεριστάσιον. BOIVIN.

(98) Cautacuzenus, ex Αὐδίας περιμῆνον ἐστρέων. Cujus tractus Sarchanem satrapam facit lib. III, cap. 96. DUCANG.

(99) Duos hoc nomine memorat Cautacuzenus, alterum Sarchanis filium, Cerasae Phrygiae Satrapam, qui sub haec tempora vel paulo ante in Thracia ex sebre obiit, adeo ut vix is existimari possit Vatataz gener, quandoquidem cum Vatataz caesus interii, adhuc superstes erat Solymanus iste. Alter est Sulymanus, Orchanis filius primogenitus, de quo idem Cautacuzenus, lib. IV, cap. 4, 34, et alibi, et Leoniceus, lib. I, pag. 12. Tertius filius Aitinis. *Annales Turcici* pag. 314 ejus I odit. Reg. Carasem ab eo expugnatam scribunt, urbem forte illam cui alter Sulymanus imperabat. DUCANG.

μέλα τοι σφόδρα Βυζαντίοις λυπηρὸς ὁ Βατάτζης, διὰ τὸν τοῦ Ἀποκαύκου παῖδα δηλαδὴ καὶ τὴν ἀφαιρέσιν τῆς ἐπιτροπῆς ἀπεχθῶς διακείμενος πρὸς αὐτόν. Ἐπεὶ δ' Ἀπόκαυκος μὲν ἐξ ἀνθρώπων ἦν, ἀγώνισμα ξίφους γενόμενος, καὶ ἔδει Βυζαντίοις ἀνδρὸς θερμότερου καὶ δραστήριον ἐπικεικῶς ἔχοντος φρόνημα, γράμματα ἐφοῖτα συχνὰ πρὸς τῆς βασιλείου; Ἄννης αὐτῷ, μακρῶν ὄψεων καὶ ἀξιομάτων ἐπαγγελίας κομίζοντα, εἰ βούλοιο διάδοχος ἐλθὼν καταστῆναι καὶ βουλῆς καὶ τρόπων καὶ δόλων Καντακουζηνοῦ. Ταῦτα τὴν ἐκείνου διάνοιαν ἔθραυσεν, καὶ τὴν γνώμην μετήνεγκεν· καὶ τοῦ καιροῦ καθάπερ ὀστράκου μεταπεσόντος, πλείω τὴν συμμαχίδα δύναιεν ἐκ Περσῶν μετεπέμψαι· καὶ συχνὰ κατατρέχων ἰθῆρυ καὶ ἕκασ τὰς τῷ Καντακουζηνῷ προσεβήρηχαιας χώρας καὶ πόλεις, καὶ τὰ τῶν Βυζαντιῶν ἐπιθετὰ ῥῆστα φρονεῖν, τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην διαβιδρᾶσκαι ἐθέλοντας.

Α'. Ἄλλ' οὐδ' αὐτὸς τῆς τοιαύτης ἕνато σπουδῆς. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Καντακουζηνὸς τὴν διασπορὴν καὶ μετάθεσιν τῆς τοῦ Βατάτζης διακήκοε γνώμης, τάχιστα συνέστειλεν εἰς τὰ φρούρια πάντας καρποὺς ὁμοῦ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς βοσκῆμασιν, ἐπικεικῶν, ὡς εὐρήσει τὰς τῆς ἐπιτορκίας ἐκτίσεις πρὸς τοῦ ἐπιπορευμένου Θεοῦ· ὡς ἐνταῦθεν ἐλθόντα μετὰ τῆς Περσικῆς δυνάμεως Βατάτζην ἐρήμοις τε ἐντυγχάνειν οἰκητόρων τῆς χώρας καὶ ταῖς πόαις ἀνευ βοσκημάτων, καὶ λιμῶ διὰ ταῦτα πιεζομένους ἐπάγεσθαι Πέρσης. Ταῦτα παρὰ τὰς ἐπαγγελίας καὶ τὰς ἐμβριθεῖς ἐκείνας ἐλπίδας θρασυμένοις τοῖς βαρβάροις ἀχθεσθῆναι τε ἐξεγένετο καὶ ἀποκτείναι τοῦτον ἐς Καντακουζηνὸν τὴν ταχίστην μεταθεῖναι τὴν γνώμην ὁμοῦ τῇ χειρὶ. Τοῦτο δὴ βουληθεῖσαι καὶ πέπρακται παραχρῆμα· καὶ τοῦ δεινοῦ καὶ προσάντους ἐς τὸ δεξιὸν τε καὶ εὐμνέστερον τὰ τῆς τύχης ἔρρει τῷ Καντακουζηνῷ, τοσοῦτων ἐχθρῶν ἀπονητὶ οἶον ἐξ αὐτομάτου φάσαι καταστρεφόμενων.

A fuit, ob subrogatum videlicet Apocauci filium et adeptam sibi præfecturam ipsimet Apocaucio infensus. Ubi autem Apocaucus, ferro interemptus, e vivis excessit, cum indigerent Byzantini viro acri et eo, cujus animus esset ad quidlibet audendum promptissimus, frequentes ad illum Annæ imperatricis litteræ perlatae sunt, per quas magna ei munera magnæque dignitates promittebantur, si vellet et consiliorum et morum et fraudum successor Apocaucio exsistere. Ea illius animum fregere. Itaque mutata sententia, converso tesserae instar rerum statu, majora arcessit Persarum auxilia; crebris incursionibus vastat et incendit regiones et urbes, quæ ad Cantacuzenum desciverant; et facillime eas impellit, si urgentem necessitatem effugere velint, ut Byzantium partes sequantur.

IV. Sed nec ipse fructum ullum ex hac molitione percepit. Ubi enim perversam et mutatam Batatzæ sententiam Cantacuzenus audivit, statim fructus omnes cum hominibus ac bestiis coegit intra castella; tum illum dixit luiturum perjuratorum pœnas numini perjuriis offenso. Batatzes itaque, Persicis cum copiis mox adveniens, vacuas cultoribus regiones et sine bestiis pasua invenit; atque hinc factum, ut Persæ, quos ducebat, fame laborarent. Quod cum Barbari contra promissa, contra uberimas illas spes, pati se viderent, 743 ægre tulerunt; istoque occiso, animum statim et vires ad Cantacuzenum transtulerunt. Quod ubi semel decretum, continuo et perfectum est; cœperuntque ab adversa infestaque fortuna melius jam et felicius ire Cantacuzeni res, tot hostibus nullo labore et suapte quasi confectis.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΛΟΓΟΣ ΙΕ΄.

NICEPHORI GREGORÆ
BYZANTINÆ HISTORIÆ
LIBER DECIMUS QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Crales, Romanis dissidentibus, invalescit. Urbes multas invadit. Serrhas ipsas ad deditionem subigit. Romanum se imperatorem pronuntiat. Imperium cum filio partitur. Quantam eo tempore Cantacuzenus

Thraciæ partem tenuerit. Thraciæ Persarum incursionibus crebris vastata. Cantacuzeni inopia : item Byzantinorum. Anna imperatrix pessime res administrat. Sacris imaginibus non parcat. Divites vexat. Ex ipso S. Sophiæ templo abreptos in vincula conjicit. Galatæi profugos excipiunt. Asyli jus vetustissimum : apud omnes gentes sanctum et inviolatum : a Christianis neglectum. Eversa Ecclesiæ dogmata. Ob eas causas templum subita ruina deformatum.

746 I. Crali autem Triballorum principi, seditionibus iis, quibus Romani inter se et adversus se invicem sæviebant, ad delicias abutenti, satis nondum erat. Nempe is opportunum illud empiditatis suæ tempus et donum fortunæ esse ducebat longe maximum. Pervadebat igitur flammæ instar, et continentem populabatque subigebatque obvias quasque Romanorum urbes et regiones; quod nemo esset, cui illos impetus reprimere vacaret. Byzantinis enim, et tacitis et consistentibus, optatius multo erat omnia illi Christopolin usque prodi, quam Cantacuzeno acquiri. Cantacuzeno autem omnino quidem nolente id fiebat; civilibus tamen bellis distracto propugnare non licebat. Ea propter omnia ab illo, Thessalonica excepta, Christopolin usque subacta sunt. Atque in iis ipsæ etiam Scythiæ, magna illa et præclara civitas, fame et longa obsidione, duobus sane molestissimis hostibus, ad deditionem compulsa.

II. Ex eo Crates supra se ipsum evectus sumptoque inde grandiori supercilio (nihil quippe eorum quæ Byzantium usque Romanis supererant, viribus suis et supremæ potestati restitutum arbitrabatur), **747** Romanum imperatorem ipse se pronuntiavit, et vivendi genus a barbarico ad Romanum morem transtulit, tiaræque et omnibus, quæ magni hujus imperii propria sunt, insignibus pulchrum usus est, et ad hoc usque tempus utitur. Jam vero et cum illo totum imperium paritibus illi quidem, ut secundum Triballorum instituta imperaret, ea regione cessit, quæ ab Ionio sinu et Istro flumine ad Scopiolorum usque urbem pertinet; quam provinciam maximus Severus sursum alicunde præterlabitur Axius: sibi vero Romanas regiones et urbes, Romanis institutis regendas, illinc usque ad Christopolitanas læcces reservavit. Quæ autem ab illis angustiis ad urbes usque Selybriam et Dercum occurrunt, ea jam omnia Cantacuzenus subegerat, Chersoneso excepta.

III. At Persæ ex Asia per Hellespontum quacunque tempestate, tanquam ab suis ad suas possessiones et sedes advecti, noctu atque interdium, ferarum instar civitates Thraciæ adoriebantur: nunc

[P. 467] Α'. Κράλη δὲ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνι κόρος οὐκ ἦν, ἐντροφῶντι ταῖς Ῥωμαϊκαῖς κατ' ἀλλήλων καὶ δι' ἀλλήλων στάσεις, καὶ καιρὸν εἶναι λογιζομένων προσήκοντα μάλιστα τοῦτον αὐτοῦ τῇ κλεισεξίᾳ καὶ δώρων τῆς τύχης τὸ κράτιστον. Διδὸν καὶ καθάπερ φλέξ ἐπῆει καὶ ἐπενέμετο διηνεκῶς τὰς πρόσω πόλεις καὶ χώρας Ῥωμαίων δουλοῦμενος, μηδενὸς ὄντος, ὅτι ἂν ἀνθίστασθαι ἢ ταῖς τοιαύταις αὐτοῦ γε ὄρμασι. Βυζαντιοῖς μὲν γὰρ πολλῶν δι' ἐφέσεως μᾶλλον ἦν, καὶ σιωπῶσι καὶ ἐκκαλοῦσι, προδεδοσθαι εἰ μέχρι Χριστουπόλεως; ἅπαντα, ἢ Καντακουζηνῶν προσγενέσθαι κτήσασθαι. Καντακουζηνῶν δὲ τοῦτο μὲν ἀδύλητον ὄλωσ ἦν· περισπωμένῳ δ' ὁμοῦς ἐς τὰς ἐκ τῶν ὁμοφύλων μάχας καιρὸς ὑπερμαχεῖν οὐκ ἐνῆν. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ πλὴν Θεσσαλονίκης ἅπαντα μέχρι στενῶν Χριστουπόλεως (1) ἐκείνῳ δεδούλωνται μεθ' ὧν καὶ Σεβδῶν ὑπάρχει τὸ μέγα τε καὶ θαυμασίον ἄστει, λιμῶν καὶ πολιορκία μακρὰ προδοθὲν καθ' ὁμολογίαν, δυσὶν ἀμηχάνοις ἐχθροῖς.

Β'. Ἐντεῦθεν δὲ Κράλης μείζων ἐαυτοῦ καταστάς καὶ θαψιλεστέραν ἐαυτῷ ποριζόμενος τὴν ὄρην (ἦστο γὰρ οὐδὲ τῶν μέχρι Βυζαντίου λειπομένων Ῥωμαίων ἀνθέξειν οὐδὲν πρὸς τὴν ἐκείνου βώμην τε καὶ ἡγεμονίᾳ ἀρχὴν), [P. 468] βασιλέα Ῥωμαίων ἐαυτὸν ἀνηγόρευσε (2), τὴν γε βάρβαρον διαίταν ἐς τὰ Ῥωμαίων ἤμειψεν ἦδη καὶ καλύπτρα καὶ πιάσις στολαῖς διασήμοις, ὅπως αὐτῇ μεγάλῃ ταύτῃ γε προσήκουσιν ἀρχῇ, περιφανῶς ἐχρήσατό τε καὶ χρῆται γε μέχρι καὶ ἐς ἐμέ. Ἡδὲ δὲ καὶ πρὸς τὸν υἱὸν τὴν δλην ἡγεμονίαν ἐνεῖματο· καὶ τῷ μὲν ἀρχεῖν παρέσχε, κατὰ τὰ εἰθισμένα τοῖς Τριβαλλοῖς, τῆς ἐκ τε κόλπου τοῦ Ἰονίου καὶ ἀπὸ Ἰστρου τοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς τῶν Σκοπίων πόλεως (3), ἧς καὶ ποταμὸς Ἀξίος (4) ἀνοθὲν ποτε μέγιστος κάττει παραψάτων ἡγεμονίας· ἐαυτῷ δ' ἀπὸ τῶν ἐκείθεν Ῥωμαϊκῶν χωρῶν καὶ πόλεων, κατὰ τὴν εἰθισμένην Ῥωμαίων διαίταν, ἄχρι καὶ ἐς τὰ περὶ Χριστουπόλεων τῶν παρῶν στενά. Τὰ γε μὴν ἐκ τῶν τοιοῦτων στενῶν ἀχρι Σηλυβρίας καὶ Δέρσου (5) πάντ' εἶχεν ἦδη Καντακουζηνὸς ὑποχείρια, πλὴν Σεβδωνήσου.

Γ'. Περσικαὶ δὲ δυνάμεις, ἐξ Ἀσίας δι' Ἑλλησπόντου πᾶσαν ὥραν διαπερατούμεναι, καθάπερ ἐξ οἰκείων ἐς οἰκείας νομὰς καὶ ἐπὺλαις, συχνὰς ἐποιοῦντο ὠκίωρον καὶ μεθ' ἡμέραν τὰς θηριώδεις;

Variorum notæ.

(1) Cantacuzen. lib. i, cap. 4. Χριστουπόλεως φρούριον, ἅμα μὲν ἂν χαρτερὸν ἐκ τε τῆς φύσεως τῆς κατασκευῆς τοῦ τόπου καὶ τῶν τειχῶν, ἅμα δ' ὅτι καὶ ὡς περ εἶτι κλειθρὸν κεῖται τῶν κλιμάτων ἐκατέρων μέσον. Meminit rursum Gregoras hoc cap. Χριστουπόλεως στενῶν. DUCANG.—Vide notam ad pag. 451 (col. 412) supra. BOIVIN.

(2) Cantacuzen. lib. iii, cap. 89 extremo. DUCANG.

(3) Quam quidem urbem in Regiam deinceps delegit. Cantacuz. lib. iv, cap. 19. Vide Laonicum lib. i, pag. 14, et Leunclavium in *Pand. Turc.* DUCANG.

(4). Vide lib. viii, cap. 4, sect. 7, et lib. xiii, cap. 2, sect. 7. BOIVIN.

(5) Πόλις ἐν τῇ Ἀφρχῇ λίμνῃ Cantacuzeno lib. iii, cap. 81. DUCANG.

ἐφόδους κατὰ τῶν Θρακικῶν πόλεων, νῦν μὲν αὐτονομία χρώμενοι ληστρικῆ, νῦν δὲ συμμαχεῖν προσποιούμενοι Καντακουζηνῷ. Ὅπως δ' ἄρα ἦν, ἐνόσουν αἱ πόλεις καὶ μάλα πονήρως εἶχον Ῥωμαίους πᾶσι τὰ πράγματα. Οὕτε γὰρ ὑποζυγίων, οὕτε ποιμνίων οὐδὲν τοῖς ταιλαιπύροις Θραξίν ἐλάλειπτο, οὕτε βοῶν ἄροσθῆρων οὐδεὶς, δι' ὧν οἱ γεωργοί, τὰς τῆς γῆς ἀναμοχλεύοντες ἀβλακας τὴν ἡμερήσιον καὶ ἀντχάλοιν ἐκπορίζονται εἰς αὐτὸν τῆ γαστρί. Κάνταυθεν ἀσπόρου τε καταλειμμένης τῆς γῆς καὶ ἀνθρώπων ἐρήμου πινυτάσαι, καὶ τὸ ὄλον εἰπεῖν θηριώδους, ἀπορία χρημάτων ἐμάστιζε μὲν ἱκανῶς τὸν βασιλεῦ Καντακουζηνόν, περιμύνητα Θραξίην ἐμάστιζε δ' οὐχ ἦττον καὶ Βυζαντινούς, τῆς βασιλείδος Ἄννης καιρίον οὐδὲν περὶ τὴν τῶν πραγμάτων μελετᾶν εὐτ' εὐθείας εὐτ' ἐθειλοῦσης διοικήσιν· ἀλλ' ἀφαιρουμένης μὲν τῶν τῶν ἱερῶν εἰκότων κόσμον ἀνέδην, καὶ δὲ μὲν ἐκποιουμένης, δὲ δὲ χωνεῖα παραπεμπύσης· προφάσει μὲν διὰ τὴν ἐς τὰ κοινὰ χρεῖαν, τὸ δὲ πλείστον εἰς ἑαυτῆς ἴδιον κέρδος.

Δ'. Ταῦτα δ' ἐργαζομένη οὐδὲ τοῦ ἱεραουργεῖν ἀπέχετο τοὺς ἐνδύτους, καὶ ὅσοι χρημάτων οἰκείων περιουσίᾳ προῦχεν ἐδόκουν. Δι' ἃ δὲ καὶ ἐς τὸ μέγα καὶ περιδότητον ἱερὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἀσύλου πάλαι καταφυγῆς κακτιμῆνον πρόνομια, καταφύγοντας ἀπέσπων φεῦ ἀπηνῶς, καὶ πάσαις ἀπώθουν χερσὶν εἰς εἰρατὴν καὶ λήθης ἔπαν φάναι φρούριον· ὡς ἀναγκασθέντας ἤδη λοιπὸν τοὺς ταιλαιπύρους (ἐφευρετικὴν γὰρ εἶναι φασι τὴν ἀνάγκην) ἐς τὸ τοῦ Γαλάτου καταφύγειν φρούριον, τῆς περιστάσεως τοῦτο μηχανησαμένης ἐξ αὐτομάτου φρούριον ὄχυρον καὶ ἱερὸν τινα ἄγκυραν καὶ ἔσουλον ἔντως καταφυγὴν. Καίτοι καὶ βαρβάρους καὶ Ἕλλησι, καὶ πάσῃ γῆ καὶ θαλάσῃ, καὶ πάσαις ἡγεμονικαῖς ἐξουσίαις, εἰθισμένον αἰεὶ δι' αἰῶνος οὕτου καὶ σπλάγγων τοιαῦτα κακτιμῆσαι δειγμένα. Χρυσιανῆς; [P. 469] δ' οὖσιν ἡμῖν, καὶ νῦν μέγιστα χρῆξουσι τῆς ὁμοίας πρὸς Θεοῦ τυγχάνειν συμμαχίας, ἀπειρηταί τε καὶ παραλελυταί.

Ε'. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλ' ὡς περ κάλω βαγέτος καὶ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας ἀνατέτραπται, καὶ θεῖοι Πατέρων κανόνες συγκέχυνται καὶ πεπάρηται. Δι' ἃ δὲ καὶ αὐτὸ τοῦ ναοῦ τὸ κάλλος ἠκρωτηρίασται, καὶ ἐς τὸ ἔδαφος ἐρρίπτται· δεικνύντος οὕτως προφανῶς τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῶν φαινομένων τὴν τῶν οὕτω καρανομιουμένων ὑπερβολὴν, καὶ ὅσον τὴν μέλλουσαν προαναφωνοῦντος καὶ ἀπειλοῦντος ἐκδίκησιν. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τοῦτ' ἀνευ στισμοῦ καὶ περικλονήσεως γῆς γεγενῆσθαι τὸ πάθος τοῦτ'.

CAPUT II.

Templum Sanctæ Sophiæ, qua parte orientem spectat, collapsa hemisphærio dehiscit: Ejus clavis magnitudo verbis amplificata. Civium concursus et comploratio. Ipsorum nobilium, ac in primis semiarum in exportandis ruderibus pia sedulitas. Substructa ab imperatore Andronico fundamenta ruinam sistunt. Rei Byzantiæ status miserimus. Lacedæmonii post Leuatricam, Romani post Cannensem pugnam, mulieribus aurum interdixere. Byzantini cur vestibus pullis passim uti ceperint. Deus hominum moribus lente movetur. Facilius aedificat quam destruit.

Α'. Ἐσπέρα μὲν γὰρ ἦν ἡδὴ καὶ οὐρανὸς αἰθέριος, περὶ ποῦ τὰ μέσα τῆς νυκτὸς, ὅτε πᾶσι μὲν ἀνθρώπων ἐφθαλμοῖς βαθεῖς ληνοδατούσα κίρρησι τοῖς

A latronum licentia utendo; nunc se Cantacuzeni copias auxiliarias simulando. Sane ut ut erat, laborabant urbes, et cum omnibus Romanis pessime agebatur. Nihil enim jumentorum, nihil pecorum miserrimis Thracibus reliqui erat; nihil ex bubus aratoribus, quorum opera agricolæ, perrupto terræ gremio, quotidianum et necessarium parant faucibus vectigal. Cum itaque 748 et eo terra inculta remansisset, et colonis omnino vacua, ac prorsus (ut ita dicam) fera, Cantacuzenum imperatorem, regiones illas circumeuntem, non mediocriter flagellabat pecuniæ inopia; nec minor Byzantios, cum imperatrix Anna nihil circa rerum administrationem opportune statuere aut posset aut vellet; sed sacrarum imaginum ornamenta licentius detraheret, et alia venderet, alia ad aurificem mitteret, specie quidem, ut in usus publicos imponderet; at maxima ex parte, ut in rem suam converteret.

IV. Hæc porro cum faceret, ne tum quidem ab vexandis iis abstinencebat, qui illustriores erant, aut rei familiaris copia abundare videbantur. Quocirca et eos, qui ad magnum celeberrimumque S. Sophiæ templum, inviolati jamdiu perfugii privilegiis ornatum, confugissent, avellebant heu crudeliter ac totis viribus in carcerem et in quamlibet (ut ita dicam) Oblivii arcem detrudebant. Coacti itaque miseri (etenim ingeniosum quiddam esse necessitatem ferunt) ad Galatæum castellum confugiebant, ipsa videlicet calamitate suapte illud sibi providente, præsidium firmum et sacram quamdam ancoram et inviolatum vere perfugium. Atqui et Barbaris et Græcis, et omni terræ ac mari, et omnibus imperiis ab omni ævo moris fuit, ut misericordiæ et affectus talia apud se haberent exempla. A nobis vero, qui et Christiani sumus, et nunc maxime simili numinis auxilio indigemus, illud interdicitur 749 atque abrogatur.

V. Quin imo, tanquam ruptis retinaculis, et ipsa quoque Ecclesiæ dogmata evortuntur, et sacra Patrum præscripta confunduntur ac pedibus subjiciuntur. Eam ob causam ipsa templi pulchritudo mutilata est et ad terram afflicta; Deo palam ita significante, et evidentibus ostentis declarante, quam enormis foret ejusmodi impietas, futuramque ultionem quasi prænuntiante ac minitante: unde et factura puto, ut citra terræ tremorem et agitationem clades illa accideret.

I. Nocte enim jam fere media, cæto sereno, cum silentium ipsam omnibus hominum oculis invergit ac veluti imprimit soporem altissimum:

cum et galli ad nocturnos cantus alas movere et ingenitas buccinas modulate inflare meditantur, e quatuor illis arcibus, caelo pene dixerim æmulis, unus, orienti nempe obversus, procubuit, secum trahens et eadem ruina involvens, quæcunque hemisphærium superimpositum sufficiebant: atque ita deleta sunt, quæ in bematate pulchra inerant et recondita; deletus est sacrarum imaginum nitor; et gratia illa ubique diffusa brevi evanuit, veluti flos in agro, aut rosa in horto, quando vel locusta vel improvisa eruca statim incurrit. Illa vero, quæ columnas sacras vestiebat ac distinguebat, omne æmulum opus supergressa Phidieæ sculptura, effusa omnino et deleta est, minutissimis calculis exæquata. Conciones autem, et conventus, et quæ 750 solebant haberi illis diebus et noctibus perpetuis dialecticæ theologicæ præ disputationes, studium suum in silentium præ stupore verterunt. Et nunc theatrum illud universo orbi commune, jucundus omnis linguæ sermo, dulcissimum auribus quibuslibet murmur, inaspectum astat spectaculum, et quædam velut columna animata tragediam medio aere exhibet, totiusque orbis lacrymas ciet; et ore quasi per calmen superne diducto, soli et astris indignum facinus palam annuntiat; cœlum denique tantum non testem advocat, et prophetica illa Deo occinit: « Filii matris meæ pugnaverunt contra me: percusserunt me, vulneraverunt me; et superbia eorum, qui oderunt me, ascendit semper. »

II. Id cum ita accidisset, manante statim fama, et per totam urbem mane disseminata, major et clamor et luctus excitatus est, quam olim existit, cum Assyrius Nabuchodonosor, Solyma funditus eversa, Salomonici quoque templi magnificentiam diruit atque sustulit. Omnia itaque et tecta et fora et theatra deserbantur, omnibus ad illius cladis spectaculum confestim accurrentibus: et nemo erat cui aliud quidquam curæ impensioris esset, quod ab officio illo posset avocare. Circumfusi igitur et lamentati omnes, quantum par erat, mox inclinato corpore materiam et rudera exportabant; nec tum quisquam ex omnibus erat immunis; nec ibi divitem a paupere discerneres, nec illustrem ab obscuro, nec 751 servum a domino, nec nobilem ab operis mercenariis. Sed in eundem ardoris impetum omnium pariter voluntas coalescebat. Mulierum tamen sedulitas multo major quam hominum in navanda opera fuit. Etenim illæ, utpote sexu ad uberem lacrymarum vim propensiore, largo denum fletu lateres ac lapides illos respergebant; hæteris deinde imponebant, neutiquam tunc sollicitæ de sumptuosis vestimentis, quæ et lacerebat et pulvere opplebatur tum confusa illa materia,

Α ὕπνου ἢ τῆς νυκτὸς σιωπῆ, πρὸς δ' ὧδὲς νυκτερινὰς ἀλεκτρούνας τὰς τε πτέρυγας κινεῖν καὶ τὰς ἐμφύτους σάλπιγγας ἀνοίγειν ἑμμελῶς μελετῶσα, καὶ τῆνικαῦτα πέπρωκεν ἡ μία τῶν αἰθερίων φάναι τεττάρων ἀψίδων (8), ἢ πρὸς ἕλιον ἀνίσχοντα βλέπουσα, συγφελυκισσά τε καὶ συγκαθελοῦσα ἑαυτῇ καὶ ὄσον ὑπῆραιδιν δ' ἐπεκάθητο ἡμισφαίριον καὶ συντέτριπται μὲν τὰ κρυπτόμενα κάλλι ἐοῦ βήματος. Συντέτριπται δ' ὁ τῶν θεῶν ἐκείνων κόσμος εἰκότων· ἡ δὲ διὰ πάντων ἤκουσα χάρις ἐθεοθεῖται ταχὺ, καθάπερ ἀέθος ἐν ἀγρῷ καὶ ῥόδον ἐν λειμῶνι, ὅπου ἄνθρωπος καὶ κάμπη τις ἀδόκιτος ἀθρόον ἐπιδράμοι.

Β Ἡ δὲ τοὺς ἱεροῦ; ἐκείνους κίονας περιελάττουσά τε καὶ ποικιλοῦσα καὶ νικῶσα τὸ ἀμυλλώμενον ἔταν Φειδίου λαξευτικῆ παντάπασιν ἐρρύθη τε καὶ ἐθεοθεῖται, λεπτότητα μιμησαμένη ψηφιδῶν. Πανηγύρεις δὲ καὶ ξυναυλαὶ καὶ ἀμύλλαι συνήθειαι ἐκεῖ, λογικαὶ τε καὶ ἱερὰ, πανηγύριαι τε καὶ πανηγύριαι, πρὸς ἀφρονίαν μετήνεγκαν τὴν σπουδὴν ὅτι ἐκπλήξεως. Καὶ νῦν [P. 470] τὸ παγκόσμιον θέατρον, τὸ πάσης γλώττης τερπνὴν ἀφήγημα, ὁ πάσης ἀκοῆς γλυκὺς θόρυθος, ἀόρατον ἔστηκε θέαμα, καὶ στήλη τις ὅσον ἐμφύχο; δι' αἰθέρος ποιούμενη τὴν τραγωδίαν, καὶ πάσης γῆς προκαλούμενη δάκρυα, καὶ ὡσπερ στόμα διὰ τῆς ὄροφῆς ἀνω διάρασα περιφανῶς ἤλιω καὶ ἀστρασι τὴν ἀδικίαν προσαγγέλλει, καὶ τοὺς οὐρανοὺς μονοουχὶ προσκαλομένη μάρτυρας ἐκαίνα δὴ τὰ τῶν προφητῶν περιφέρει πρὸς Κύριον· « Υἱὸς μητρὸς μου (?) ἐμαχέσαστό με· ἐπάταξάν με, ἐτραυμάτισάν με· καὶ ἡ ὑπερηφανία τῶν μισούντων με ἀνέβη διὰ παντός. »

Γ Β'. Τοῦτων δ' οὕτω συμβεβηκότων, τῆς φήμης ἔωθεν βυσίσης καὶ ἀντ' ἐκείνην διαδοθείσης τὴν πόλιν, βόη καὶ θρήνος ἠγαίετο μίξων (8) ἢ κατ' ἐκείνων τὸν πάλαι, ὅπου Νιβουχοδονόσορ ὁ Ἀσσυρίος, ἄρδην ἐξανδραποδισάμενος Ἱερουσαλήμ, ὁμοῦ καὶ τὸ τοῦ Σολομωντιέλου νεῶς καθέλει τε καὶ ἀφήρηται κλέος. Ἐκινουῦντο τοῖνυνοικίας πᾶσαι καὶ ἀγοραὶ καὶ θέατρα, καὶ πάντες ἐπὶ τὴν θείαν τοῦ σάβου; ἀθρόον ἐξέθεον· καὶ οὐδεὶς ἦν, ὅταν προδρῆγαίτερον ἕτερον ἦν τῶν ἀπάντων, ὃ τῆς σπουδῆς ἀπασχολῆσαι ἐπέτης ἀν' ἀνδραγῆ. Περιστάνας οὖν καὶ ἀπολοφορέμενοι πάντες ὅπου εἶδος, ἔπειτα κύψαντες ἐξαρῶρου τὴν ὕλην τῶν ἐρειπίων καὶ ἦν οὐδεὶς τῶν ἀπάντων τῶς ἀξυντελής· οὐδ' ἦν ἐκεῖ διακρίναι πλοῦσιον ἐκ πνήθων οὐδ' ἐξ ἀδόξων ἔδοξον, οὐδ' ἐκ δεσπότου δούλον, οὐ μὲν' ἀν' οὐδ' ἐκ βαναύσων εὐγενῆ. Ἀλλὰ πρὸς μίαν ἐπίση; ἀνεκρίνατο πάντων ἡ πρόθεσις ζήλου φορᾶν. Πολύ γε μὴν τῶν ἀνδρῶν ἢ τῶν γυναικῶν ὑπερῆγεν εἰς τοῦργον σπουδῆ. Ἄτε γὰρ εὐπαθέστερον πρὸς ἀκρῶν τὸ γένος φορᾶν, πλοῦσι τοῖς λοιπῶν τοῖς ἀκροῖσι βραίνουσαι τὰς τε κλίθου; καὶ πτέρυξ ἐκαίνε; ἔπειτα ἐπετίθου τοῖς ὤμοι; οὐδαμῆ περιλάμπρου ἐνδυμάτων ἐνταῦθα φροντίζουσαι, βηγνυμένων καὶ

Variorum notæ.

(6) Cantacuzen. lib. iv. cap. 4. DUCANG.

(7) Cant. cant. cap. i. v. 5, et cap. v. v. 7, et Psalm. LXXIII, v. 23. BUNYIN.

(8) Videtur Gregoras respexisse ad illa Gregorii

Nazianzeni de Anastasie templo.

Οὐτόσοι, Ἀσσυριοῖσιν δὲ ἦγετο τηλεθεῖ κα-
λερος.
Ἄαδ; δευριαλῆ; γῆν ἐκλαυσε μέγα. Βοῖνιμ.

κόνεως πληρουμένων ὑπό τε τῆς πολυμυγοῦς ἁ-
 λεινῆς ὕλης ὑπό τε τῆς ἐξ ἀλλήλων καὶ δι' ἀλλή-
 λων συνεχοῦς τε καὶ ἀγχιότροφου περιφορᾶς. Ἔτιν
 ἄν τις πηγὰς ἀφίεντι δακρύων τὴν ὕλην ἐκφοροῦμέ-
 νην ἐκείνην· οὕτω κατὰ ποταμούς ἐχώρει τότε δά-
 κρυα πασῶν ἐκεῖ γυναικῶν, ἐνδόξων ὁμοῦ καὶ ἀδό-
 ξων, καὶ οὕτω μακροί· ἀνεμίγνυτο θρήνοις ὁ ζῆλος
 ἐκείνων καὶ ἡ σπουδὴ, βασιτῶντος οὐδεμιᾶς δυνθεύ-
 σης διακῆται τὸν δρόμον καὶ τὴν συνέθειαν, ἐφ' ὅλοις
 ἡγῆς πῶ νυχθημέροις τριάκοντα.

Γ'. Ἐλέγγοτο μέντοι πρὸς τῶν πολλῶν, ὡς εἰ μὴ
 προεπέρχην συνίβαινε τὰς πρὸς· ἔω κρηπίδας καὶ
 πᾶ ἐρείσματα, ἐπόσα πρὸς· Ἀνδρόνικου τοῦ βασιλέως
 (9) κάλει ἀνυποκλιόμενται πᾶν τοι φιλοτίμως, κἄν
 παλλακλάσιον ἐγεγόνει [P. 471] τὸ πῶμα καὶ τῶν
 γὰ ἀνάτων ἐν ἦν. Καὶ ταῦτα μὲν τούτων εἶχε τὸν
 ἐρῶν καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἰταλεύτα.

Δ'. Καπῶν δ' ἀνακωχῆ τις οὐτ' ἦν, οὐδ' ἠλπίζετο· ἀλλ'
 ἐφ' ἑτέροις ἴταρα διηνηκῶς ἐπέβη, καὶ ἐπὶ τοῦ χεῖρον
 ἤρξε καὶ προέβαινε. Ἡ τε γὰρ γῆ παντάπασιν
 εἰπεῖν ἀσπορὸς τε καὶ ἀγεώργητος ἐλείπετο· τῶν
 τ' ἐπιτηδείων μακρὰ τις ἐπεπόλαζε σπάνις· διὰ τὰς
 τῶν ἄλλοι· ἄλλων πολέμιων ἐφόδους· καὶ ἅμα χρη-
 μάτων πόρος ἦν οὐδεὶς οὐδαμῶδες, οὐτε τοῖς πένησιν
 ἐννοῆσαι δι' ἐργασία· ἠστυνοσοῦν, οὐτε τοῖς ἀρχου-
 σιν, ὅθεν ἔρανον τινα δασμολογοῦντες ἀργυρολογη-
 σουσι. Καὶ ἦν ἰδεῖν κενουμένας τὰς πόλεις, καὶ τοὺς
 μὲν ἐς ἄλλοδαπὴν μετοικοῦντας, τοὺς δ' ἐν ἀπογνώ-
 σει μένοντας.

Ε'. Καὶ Λακεδαιμόνιοι μὲν πάλαι γυροσφορεῖν
 τὰς γυναῖκα· ἔπαυσαν, καὶ ἅμα οἱ τὸ τῆς κάλει
 Ῥώμης διοικοῦντες ἀξίωμα, ψηφίσμασι τε καὶ δόχ-
 μασι δημοσίοις καὶ ἀσκαλέτοις ἐκάτεροι· οἱ μὲν διὰ
 τὸ ἐν Λεύκτροις ὑπὸ Θηβαίων σφίσι γενόμενον πά-
 θος, ὅποτε δὴ μικροῦ τὴν πᾶσαν ἐκείρεν ἐπικριτικὴν
 ἀκμὴν τῆς Σπάρτης Ἐπαμεινώνδας ἐκείνος, Βοιω-
 τάρχων τηλικαῦτα· οἱ δὲ δι' Ἀννίβαν τὸν Καρχηδόν-
 νιον ὅποτε περὶ τε Κανύσιον πεδίον καὶ Ἀφειδίον
 ποταμῶν τοῖς κατὰ Ῥωμαίων μακροῖς ἐκείνοις τρο-
 παίοις τελευταῖον τοῦτ' ἐπιθεῖς καὶ συγκλείσας
 τὴν μυριάριθμον ἐκείνην Ῥωμαίων κατηγωνίσαστο
 στρατιάν· ὡς τοῖς πλουσίοις ἐκείνοις αἵμασι βαφῆ-
 ναι τε ποταμοῦ τὸ ῥόδιον, καὶ ἄνευ ὕδατος, αἱμάτων
 ἔχειν ἄνωθεν εἶναι δοκεῖν τὰς πηγὰς.

Ζ'. Νῦν δ' ὥσπερ ἐξ ἐνός τινος αὐτομάτου κηρύγ-
 ματος, διαδραμόντος ἀπάσας πόλεις Ῥωμαίων,
 μήτε μηδὲν ἀνδρῶν μήτε γυναικῶν μηδεμίαν λιμ-
 προφορεῖν, ἀλλ' ὁμοῦ πάντας· ἐλίσθαι μελαιναῖς
 ἐσθῆσι ζυγεκπετώκει κεχρησθαι, οὐδ' μὲν λυπῆς ἐνεκα
 προεπαρξάτης ἀκαξ, οὐδ' διὰ τὰς κοινὰς καὶ δημοσίους
 κηρὰς τε καὶ συμφορὰς τῶν ὁμοφύλων· ὡς μὴ πόλει
 καὶ πολιτείᾳ τὰ Ῥωμαίων εὐκείναι πράγματα, ἀλλ'
 ἀμυρὰ τινα καμνόντων εἶδωλα εἶναι, καὶ πόρρω-
 θεν μονοῦ προαναφωνοῦντα ἀλλήλοισι· τὴν ἐνδο-
 τῆς ψυχῆς φλεγμονὴν, ὅσην ἐκείτω δαψυλῶς χορη-

tum continua et crebro iterata ab aliis ad alios per
 manus translatio. Dixisses materiam illam, quæ
 exportabatur, lacrymarum fontibus scaturire: adeo
 tunc torrentium instar ibant omnium quæ erant
 illie mulierum, illustrium simul et ignobilium,
 lacrymæ: adeo ingenti luctu mistus erat illarum
 zelus et officiosa diligentia: siquidem illos cursus
 et continuos labores nulla potuit mollietates inter-
 rumpere, perpetuis ferme triginta diebus et no-
 ctibus.

III. Cæterum a plerisque dictitabatur, nisi orien-
 tem versus occurrissent fundamenta et moles, quas
 jampridem imperator Andronicus magnifice admo-
 dum substruxerat, futuram multo majorem rui-
 nam, atque illud vulnus insanabile existiturum
 fuisse. Porro hæc ita se habuerunt; ac in iis æstas
 consumpta est.

IV. Malorum autem remissio nulla neque erat,
 neque sperabatur; sed perpetuo alia ex aliis affue-
 bant, ingravescebantque et provehebantur in pejus.
 Nam et terra seminibus omnino pene fraudabatur,
 et inculta remanebat, et rerum ad victum 752
 necessariarum magnam quamdam inopiam induxe-
 rant hostium alias aliorum incursiones; nec pa-
 randæ alicunde pecuniæ ratio ulla a pauperibus
 excogitari poterat, quamcunque illi artem exerce-
 rent: nec erat magnatibus, unde corrogata aliqua
 stipe pecuniam cogerent; et urbes videre erat de-
 solatas, aliis peregre abeuntibus, aliis domi despo-
 rata salute remanentibus.

V. Olim quidem Lacedæmonii mulieribus edixe-
 runt, ut gestare aurum desinerent, nec non ii qui
 veteris Romæ imperium administrabant, consultis
 utrique et decretis publicis, iisque inconcussis:
 illi propter Leuctris acceptam a Thebanis cladem,
 cum robor Spartzæ militare totum fere excisum est
 virtute illius Epaminondæ, qui tum Bœotis impe-
 rabat: hi vero, eo quod Annibal Carthaginiensis
 in Cannensi agro, apud Aufidium flumen, magnis
 illis, quas de Romanis reportaverat, victoriis no-
 vissima adjecta, coactas iri unum locum innumera-
 biles Romanorum copias ita profligavit, ut largo
 cruore tinctis fluctibus, non ex aquæ sed e san-
 guinis fontibus derivari amnis videretur.

VI. Nunc vero, quasi edicto aliquo totas Roma-
 norum urbes suapte pervagato, sic usu venit, ut
 nullus vir, nulla mulier veste candente, sed omnes
 pulla uterentur; alii dolore aliquo semel præcepto,
 alii communem ac publicam vicem et suorum ci-
 vium infortunia dolentes; ita ut non civitati reive
 publicæ simile esset Romanum imperium, sed obs-
 cura quædam 753 simulacra luce carentium
 esse viderentur, quæ e longinquo sibi invicem
 quasi prædicarent intimum animi dolorem; eum
 nempe, quem unicuique non desinit cumulate ex-

Variorum notæ.

(9) Atque hinc discimus a quo exstructi fuerint
 ma. i illi obnitentes quatuor majoribus pilis susti-

nentibus hemisphærium, de quibus egimus in
 Constantinop. Christ. lib. iii, sect. 56. DECANÆ.

hibere præsens Romanorum infelicitas. Nimirum publicis et privatis Romanorum rebus divina justitia sic ferme medetur, ut illi medici, qui non præsentissimo efficacissimoque cauterio utuntur, sed leniore, et curatorem in longum ducturo. Istud autem multo quam illud molestius videtur; non intelligentibus plerisque divina et benigna Providentiæ consilia, quando illa poenitendi spatium iis largitur, qui gravissime deliquerint. Etenim hominibus quidem multo facilius est propria ædificia destruere, quam construere: Deo autem, utpote clementiori, rerum ædificatio et coagmentatio celerime ac dicto citius, eversio non nisi longo tempore, et ut plurimum lentius, ægreque admodum perficitur. Nimirum ille tantum non aperte ostendit, alterum quidem se volente, alterum vero partim volente, partim nolente fieri... quod ad emendationem optimum habet consiliarium et adiutorem, moram ipsam longi temporis.

δύρωσιν (10) ἔχει κρείττετον σύμβουλον ἄμα καὶ σύμμαχον τὸν τοῦ χρόνου διαυλον.

CAPUT III.

Imperantium culpæ excusantur, rerum causis ad arcanam Dei providentiam relatis. Cantacuzenus nimium supplex et abjectus in epistolis. Multum sibi et reipublicæ obsuit cunctando. Quosdam viros maxime imitari debuerit. Gregoras epistolam ejus selectam prolaturus, qua fide eam exhibiturus sit, docet. Epistola ad patriarcham. Scripta fuit rubris litteris, ipsius Cantacuzeni manu. Recisa sunt, quæ ad rem minus pertinebant. Cætera ornatius enuntiata.

I. Hæc et ipse mecum reputans nec socordiae in bello gerendo, nec simplicitatis in illo rerum statu animæ Cantacuzenum imperatorem ausim damnare, nec zelotypiam Annæ et odium implacabile causari; sed occultiora quædam Providentiæ consilia, quæ omnia recte administrans criminibus 754 alio tempore admissis alio mercedem amplam rependit; agriculturæ moreis imitata, quæ et ipsa, alio tempore mandatis terræ seminibus, alio colligit fructus.

II. Quapropter hac in parte historiæ libet selectam unam ex Cantacuzeni epistolis citra invidiam proferre: quas ideo hactenus omisimus (quamvis ille multas et continuas ad Byzantios miserit), quia nimiam quamdam humilitatem et indignas obsecrationes continebant; cum ille posset, si (ut imperatorem decuit) vigilans fuisset, majori strenuitate ac diligentia totam controversiam dirimere, non autem ita tempus frustra terere, simulque et se ipsum et Romanum imperium, cum minime oporteret, adeo afflictare, ut jam in genua prolapsus non speret institutum se unquam facile prioribus vestigiis. Potuit enim ille, si voluisset, antiquiora quædam sibi ad imitandum facta proponere, Alexii nempe Comneni, et eorum qui ipsam antecessere (quorum acris virtus Byzantiis facile præripuit, ne hostium consilia celeritatemque impressionis opportune præcaverent) et infinita diversaque tam popularium suorum quam externorum

ἄγειν οὐ λήγει το κακόδαιμον νῦν τῆς Ῥωμαίων τυχῆς· παραπλησίως τῶν λατρῶν ἐκείνοις, ἐπάγοντο; τοῦ θεοῦ τοὺς κοινοὺς τε καὶ ἰδιόζουσι Ῥωμαίων πράγματασι τὴν λατρεῖουσαν ἕκην, οἳ μὴ τῇ δέξεται καὶ ἀνυσιμωτάτῃ κίχρηται καυτηρία, ὅτι μὴ τῇ μαλακωτέρῳ τε καὶ διὰ μακροῦ ποιουμένη τοῦ χρόνου τὴν λατίν· ὁ πολλῶ δὴ τοῦ προτέρου δοκεῖ πως ἀνιάρτερον, οὐ συνίεται τοὺς κλειστοὺς τοὺς θεοῦς καὶ οἰκονομικοὺς τῆς προνοίας τρόπους, ὅπῃτε καιρῶν ἐθέλοι διδοῖναι μετανοίας τοὺς τὰ μέγιστα ἁμαρτάνουσιν. [P. 472] Ἀνθρώποις μὲν γὰρ πολλῶ ῥῶν τὰς οἰκίας ἐστὶν οἰκοδομίας καθαιρεῖν, ἢ κτίζειν· θεῶ δὲ, φιλανθρώπων γε ὄντι, ταχίστην μὲν τὴν οἰκοδομήν καὶ σύστασιν, καὶ θάττον ἢ λόγος, τῶν γινομένων ποιῆσθαι· τὴν δὲ γε καθαιρεῖν διὰ μακροῦ τε τοῦ χρόνου καὶ βραδυτέραν ὡς τὰ πολλὰ, καὶ μάλα μόλις· μονονοῦχ' δαικνύντι περιφανῶς, ἐκότερον εἶναι, τὸ μὲν ἀδύῳ κατὰ βούλησιν, τὸ δὲ κατ' ἀμφοτέρω· τὸ τ' ἀβούλητον... καὶ ὁ πρὸς

A'. Ταῦτ' ἐνοῶν καὶ αὐτὸς οὔτε νωθρότητα περὶ τὰ πολέμια καὶ ἀφέλειαν περὶ τὴν ἐνεστῶσαν περιστασίην ἔχω καταγινώσκων τοῦ βασιλέως Καντακουζηνῶ, οὔτε ζηλοτυπίαν καὶ κότον ἀπείραντον Ἄνης αἰτιῶσθαι, καὶ ἀκατάλλακτον ἔχθραν· ἀλλὰ μυστικωτέρους τινὰς τῆς προνοίας τρόπους· ἢ τὰ πάντα καλῶς διακοῦσα τὰς ἐν ἄλλοις ἡμαρτημένας αἰτίας καιροῖς ἐν ἑτέροις λαμπρῶς ἀποδίδωσι, γεωργίας μιμουμένη λόγους· ἢ καὶ αὐτὴ τὴν τῶν σπερμάτων καταβολὴν ἐν ἄλλοις; τῇ γῆ ποιουμένη καιροῖς ἐν ἑτέροις τρυγᾷ τοὺς καρπούς.

B'. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ μνησθῆναι μίς τις ἀπειθῶν τῶν ἐπιστολῶν Καντακουζηνῶ, γενομένοις ἡμῖν ἐνταυθοὶ τῆς διηγήσεως, πρὸς βουλήσεως γίνεται· ἀ' διὰ τοῦτο σεσίγηται μοι μέχρι νῦν, καὶ ταῦτα πολλὰ τινες οὔσαι καὶ συνεχεῖς αἱ πεμπόμεναι πρὸς αὐτοῦ Βυζαντίοις, ὅτι πολλὴν τινα τὴν ὑπόπτωσιν εἶχον καὶ σμικροπρεπῆ τινα τὴν παράκλησιν· ἐξὸν διαγρηγορήσαντι στρατηγικώτερον τρόπον κραταιότεραν ποιήσασθαι καὶ σπουδαιότεραν τὴν τοῦ ἀγῶνος κρίσιν, καὶ μὴ μάτην οὕτω τρίβειν τὸν χρόνον, καὶ φθείρειν μὲν ἑαυτὸν, φθείρειν δὲ τὰ Ῥωμαίων οὐ δέον πράγματα, ὡς καὶ ἐς γόνυ πεσόντα ἦδη μηκέτ' ἐλπίζειν ῥάδιως· ἐπὶ τῶν εἰθισμένων κρηπίδων ἐστήσειν· [P. 473] ἔχειν γὰρ αὐτὸν, εἴπερ ἐβούλετο, πρὸς ἀρχαιότερα τὴν μέμνησιν ἀναφέρειν τῶν ἔργων, Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ δηλαδὴ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ (ὧν ἡ δέξτης εὐχερῶς Βυζαντίοις ἀπέλετο, προσηκόντως φυλάττεσθαι τὴν τῶν κολαμένων ἐπίνοιαν καὶ τὸ τῆς ἐφόδου τάχος) καὶ μυρία ἐν ἑ-

Variorum notæ.

(10) Ita etiam Vaticanum exemplar; ex quo, quæ in Regio apographo deessent, supplementum me sperabam. BOVIN.

λος ἄλλα τῶν τε ὁμοφύλων καὶ ἄλλοφύλων, παρα-
κλήσεις καὶ μίξεις ἐν τετυχηκότων ἄλλοις ἄλλοις
ἄλλων περιστάσει βιαίων καὶ δυσσυνταγωνιστικῶ-
τέρων μᾶλα πραγμάτων.

Γ'. Ὅμως ἐκεῖ τοῖς τῆς προνοίας ἀπορρήτοις πε-
λάγει τὸ τῶν τοιοῦτων λόγων ἐπαφήχαμεν σκάφος,
φῆρα τὴν ὑπόθεσιν ἀποδοῦμεν, μίξῃ τινος τῶν Καν-
τακουζηνῶ μακρῶν ἐς Βυζαντίους ἐπιστολῶν ποιη-
σάμενοι μνήμην, τοῦ τε μήκους ὑφαιρούμενοι τὰ
κλειστά, τοῦ ἐπαρθοῦς εἰνεκα, καὶ ἄμα τὸ ἀκαλλῆς
τῶν λέξεων πῆ μὲν μικρὸν ὑπερβαίνοντες τε καὶ ἀνε-
γείροντες, τοῦ εὐπρεποῦς εἰνεκα τῶν ἀκούστων μελ-
λόντων, πῆ δ' ἑῶντες, διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐναργε-
στέραν τῶν λεγομένων δῆλωσιν.

Δ'. Ὡςθα, ὁ φησὶν (11), ὁ ἀγιάτωρ δέσποτα
πατριάρχᾳ, τὴν φίλιαν, ὁπόσῃ ἐνεδειξάμενη πρὸς
σὲ καὶ τὴν σὴν τιμῆν, καὶ ὁπόσοι σοι κατὰ γένος
προσῆκον ὄσῃ τε σπουδῇ εἰσήνεγκα, πρὸς τὴν
πατριαρχικὴν ἀναχθῆναι σε περιωπῆν, μήτε μηδε-
μιάς γενομένης μνήμης οὐδενὶ τῶν ἐπισκοπῶν καὶ
πρεσβυτέρων ἐν ταῖς πατριαρχικαῖς ψηφηφορίαις
περὶ σοῦ, μή' αὖ ἡμῶν εἰσαγαγόντων τὴν μνήμην
ὄψῃ τὴν σὴν, ἀναμφίλεκτον εὐρηκότων τὴν εἰσαγω-
γὴν, ἀφανείᾳ τετιμημένην τέως μακρᾷ καὶ βαθείᾳ.
Ὅμως ὣςθα, ὁπόσους τηνικαῦτα διητηλήχαμεν ὑπὲρ
τῆς σῆς τοῦ πόνου τιμῆς, πάντων ἀνθισταμένων
μικροῦ, καὶ τυραννικῆν καλοῦντων ἐκείνην ἡμῶν
τὴν σπουδῆν. Ὡςθα δ' αὖ καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι,
πόσαις ἐντύχας περιστάσει πρὸς τοῦ Ἀποκαύκου,
τὰς βασιλικὰς ὑπορύττοντος ἀνάξως, καὶ συχνὰ
τῶν θρόνων σε πείθοντος καθελθῆναι. Ἐν ἀπάντων
καθαιρέτης ὑπῆρχον αὐτὸς, μηχανήμασιν ἀνθιστάς
μηχανήματα καὶ ἐλεπόλεσιν ἐλεπόλεις, καὶ πύργους
οἱ γινόμενος κράτιστος καὶ θεμέλιος ἄσειστος. Δέον
οὖν καὶ σὲ τοῖς ὁμοιοῖς ἡμῶς ἀμείβεσθαι, σὺ δὲ καὶ
προσεκιδάψαλέωσθαι τὰ χειρίστα καθ' ἡμῶν. Διηθη-
ναί σε χρεῶν τοίνυν τοῦ Θεοῦ, μὴ παρακληθῆσθαι
τυχεῖν ἐκείνου κριτοῦ. Καὶ εἰ μὲν εἰς πείραν ἴων
πρότερον συνεβούλευες μὲν ἐμοὶ τὰ δοκοῦντα χρη-
στά, εὐρισκας δ' οὖν δυσανασχετοῦντα καὶ μὴ πει-
θόμενον, ἂν τινα (12) πρόφασιν ἢ σὴ καθ' ἡμῶν τῆς
κακίας ταύτης συσκευῆ. Νῦν δ' οὐδένα σοι λόγον
εὐπροφάσιτον οἶμαι λελεῖσθαι, πρὸς ἀπολογίαν τῶν
ὄστω δρωμένων ἴοντι. Ἄπαρ γὰρ ἀπειρηχότι παν-
τάσασιν τὴν πρὸς ἐμὲ τοῦ λοιποῦ συμφωνίαν, ἐξ
ὠδεμιάς προφάσεως, οὐδένα περὶ τῶν ἀποβαινόντων
ἐντεῦθεν τοῖς Ῥωμαίων [P. 474] πράγμασι δυσχερῶν
ποιεῖσθαι λόγον πεφρόντικας. Εἰ οὖν ὄψῃ γοῦν, μετὰ
τὴν πείραν τῆς ἀποδόσεως καὶ τῶν ἐν βῆαι διηγε-
καὶ κακῶν, εἰς τὸ τῆς εἰρήνης ἀποδέλφαι; καλὸν,
σώσεις μὲν τὸ κατάλειμμα τῶν Ῥωμαίων, σώσεις
δὲ σαυτὸν, καὶ βασιλείαν τὴν νέον, μετὰ τῆς μητρὸς
καὶ βασιλίδος Ἄννης. Εἰ δὲ τοῖς ὁμοιοῖς ἐτι θέλεις
εἰμένειν, ἡμεῖς μὲν οὐκ ἐθέλοντα βουλευθείμεν ἂν
ποτα γενέσθαι τῆς οἰκίας τύχης καὶ ζωῆς προδό-

A hominum exemplis, quī in similibus atque etiam in
majoribus negotiorum turbulentorum difficiliorum-
que molestiis alias aliter versati sunt.

III. Verum quia arcano Providentiæ profundo
earum rerum causas et rationes, veluti cymbam
aliquam, permisimus; age, promissum absolva-
mus, ac unam ex longioribus 755 Cantacuzeni
ad Byzantios epistolis sic afferamus, ut et plera-
que lædii vitandi gratia recidamus, et invenustas
dictiones, modo auditorum et decori ipsius causa
fulciamus leviter et erigamus, modo ad rerum ve-
ritatem evidentius declarandam intactas relinqua-
mus.

B IV. Ὡςθα, ἰσχυρῶς, sanctissime domine patriar-
cha, quam studiosum me et tui et dignitatis tuæ et
eorum omnium, qui te cognatione attingerent,
semper gesserim: et quantum diligentia contule-
rim, ut te ad patriarchalem honorem eveherere,
cum nullus de te sive episcopus, sive presbyter,
mentionem in ferendis suffragiis eligendoque pa-
triarcha injecisset, nec ipsa tui nominatio, quam
magna et profunda caligine ad illam usque diem
dignati fuerant, controversia caruisset. Scis tamen,
quantos honoris tui causa labores, tum obstinuc-
rimus, omnibus ferme refragantibus, ac nostrum
illud studium tyrannicum vocitantibus. Scis rursum
et quantis, postquam patriarcha renuntiatus es,
negotiis implicatus fueris, obtundente imperatoris
aures Apocænce, atque ut te de gradu dejiceret
subinde suadeute. Ea ego omnia compressi, ma-
chinationes machinationibus, vires viribus oppo-
nendo, ac me ipsum tibi propugnaculum munitis-
simum fundamentumque inconcussimum præbendo.
Cum itaque paribus paria referri oporteret, tu nos
injuriis cumulatōs pessime remuneratus es. Super-
est igitur, ut Deum roges, ne eum judicem expe-
riare tui similem. Quod 756 si, facto prius mei
periculo, ea quidem suasisses mihi, quæ tu optima
censuisses, me vero impatientem et minime audien-
tem dicto offendisses, fuisset certe aliquis tuæ in
nos iniquæ molitionis prætextus. Nunc vero nullā
opinor, tibi plausibilis ratio relicta est, si ad ea
quæ fecisti defendenda aggrediare. Abjecta enim
D semel, nullo prætextu, omni mecum in posterum
conjunctione, nullam deinde curam, nullam ratio-
nem habuisti eorum malorum, quæ in Romanum
imperium inde redundarent. At si sero saltem, ipso
eventu et continuo malorum conspectu edoctus, ad
pacis bona respicias, servabis etiamnum et Roma-
norum quod superest, et te ipsum, et juniorem im-
peratorem cum matre Anna imperatrice. Sin velis
in eodem semper instituto persistere, nobis sane, ut
fortunam ac vitam nostram ultro prodamus, nun-
quam volentibus accidet: te autem nequidquam

Variorum notæ.

(11) Annum Christi 1346 ascripsimus, quo in-
venite datam putavimus illam Cantacuzeni ad pa-
triarcham Joannem epistolam. Huic conjecturæ

favet ordo ipse rerum narratarum. Boivin.

(12) Εἰχεν ἂν τινα. Codex Vaticanus, ut accepti
ex cl. V. L. Targnio. Boivin.

pœnitebit, pudore affectum, et in maximis periculi-
 tantem, cum iis qui eadem tecum senserint. Ego
 vero sacrosanctam almamque Trinitatem, Deum
 unicūm, juro, me nec vivo divæ memoriæ imperā-
 tore, nec eodem mortuo, meditatū esse aut con-
 stituisse quidquam facere, quod non illi probatum
 fuisset, quantum scilicet ad imperatoria negotia
 attinuerit, non quidem adversus illius conjugem,
 neque etiā adversus juniorem imperatorem, eo-
 rum filium; neque honorem illum, quem mihi post
 imperatoris mortem propriis equis desilientes obvii
 quique tribuebant, de sententia mea mihi unquam,
 sed proprio quodam illorum **757** motu, delatum
 fuisse. Enimvero nihil non feci quovis tempore,
 meis etiam impensis, quo conservari eorum vita et
 salutis præsidium iis muniri posset. Non semper
 itaque, opinor, divina tacebit justitia, cum vestra
 in me et meos iniquitas eo proruperit; cum sangui-
 nis tantum effusus sit; cum tot factæ sint, atque
 clamoribus flant culpa vestra, barbaricæ incursio-
 nes; cum denique tot captivi noctu pariter et in-
 terdiu abducantur. Sed celeres a vobis et pares
 meritis pœnas persequetur, uti nimirum a cæteris,
 quos tacente me, sub oculis vestris, ut vos alienis
 cladibus erudiremini, divinum numen ferro absum-
 psit. Quod si mei causa tantam animo adversus
 omnes Christianos alitis immanitatem, et quovis
 ferro rigidiora corda geritis, omnis autem et mo-
 deratio et misericordia semel omnino e visceribus
 cecidit, testis esto primum quidem ille, a quo omnia
 pervigil Dei oculus; deinde fax
 ipsa solis, terrestrium omnium alitrix; me, quod
 ad me attinebat, defensionem meam abunde pro-
 bavisse, nec rationibus mihi pluribus opus esse.
 Omni igitur animi voluntate genua tua amplector,
 et per omnium rerum conditorem obsecro te, ne
 negligentia tua accidat, ut hæc nostra epistola obli-
 vione aut alto silentio morsa obruatur; sed ut cum
 intimis ac necessariis tuis, cum viris intelligenti-
 bus eam communices. Ita quippe duorum alterum
 futurum est, ut aut melioris consilii auctores, quos
 sequere, habeas; **758** aut saltem eorum, quæ
 geruntur quæque accidunt, ipsi testes existant.

V. Rubris ille litteris et propria manu cum epi-
 stolam longius produxisset, et multam in suppli-
 cando pusilli animi significationem dedisset, ut
 medio extremum responderet, orationem ibi ferme
 conclusit. Nos vero quæ ad præsens institutum
 maxime pertinebant, inde excerpimus, et eorum
 expositionem hoc loco, ita ut conveniens erat,
 edidimus.

CAPUT IV.

Patriarcha minore tandem fastu respondet. Sese et Cantacuzenum partim excusat, partim damnat. Rebus lapsis succurrendum censet. Pacem suadendo Annam offendit. Hujus in Cantacuzenum et Irenæum odium,

Variorum notæ.

(13) More imperatorum Constantinopolitanorum, de quo diximus ad Alexiadem Annam, pag. 253
 Notarum. Ducang.

Α ται· σοι δ' ἔσται μετάμελος ἀνόνητος, αἰσχυνομένη
 καὶ κινδυνεύοντι περὶ τὰ μέγιστα, σὺν γὰρ θεῷ τοῖς
 ταυτά σοι συμβουλευομένοις. Ὁμνυμι δὲ σοι τὴν
 ἀγίαν καὶ ζωαρχικὴν Τριάδα, τὴν ἕνα θεόν, ὡς
 οὐτε ζῶντος τοῦ μακαρίτου βασιλιῶ., οὐτε θανόν-
 τος, μεμελέτηκα οὐτε βεβούλευμαι εὐρὴν τῶν ἀπί-
 των οὐδὲν, ὃ μὴ κατὰ γνώμην ἦν ἐκείνων, τῶν βασι-
 λείων ἕνεκα πραγμάτων δηλαδὴ, οὐτε μὴν κατὰ τῆς
 ἐκείνου συζύγου, οὐτ' αὖ κατὰ τοῦ νέου βασιλέως
 κάκεινων υἱός· οὐδ' ἦν ἀπειθῆσαν μετὰ τὸν τῷ
 βασιλέως θάνατον βασιλικὴν ἐμοιγε τιμὴν. ἐν ταῖς
 ὑπαντήσεσι τῶν οἰκειῶν ἀποθάντας ἴππεον, τῆς
 ἐμῆς ἐτύγχανε γνώμης, ἀλλὰ τιν ἰδιότροπος ἐκείνων
 ὄρη. Ἐγὼ δὲ πάντ' ἔδρων ἀεὶ μετὰ τῆς ὀκνοῦν
 δαπάνης, ὅσα συντήρησιν εἶχε τῆς τούτων ζωῆς,
 καὶ ἀσφαλείας ἐφίσιν ὑπῆρχεν ἀκρόπολις. Οὐ τῶ-
 νυν σωπήσειν εἰς τέλος τὴν θάλαν ὀλομαι δεῖν,
 τοσαύτης μὲν βραχείας κατ' ἐμοῦ καὶ τῶν σὺν
 ἐμοὶ τῆς ἀδικίας ἐξ ὁμῶν, τοσοῦτων δὲ χυθέντων
 αἱμάτων, τοσοῦτων δὲ γενομένων καὶ γινομένων
 διὰ τὴν ὑμετέραν κακίαν ἐφόδων βαρβαρικῶν, το-
 σούτων δ' αἰχμαλώτων ὑπῆτορ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀπα-
 γομένων· ἀλλὰ ταχέως καὶ ἀποχωρῶσαν καὶ καθ'
 ὁμῶν ἐκοίσειν τὴν ἐκδίκησιν, ὥσπερ δῆτα καὶ κατὰ
 τῶν ἄλλων, οὗς ἔργον ξίφους, ἐμοῦ σωπῶντος,
 ἐπεπράξει τὸ θεῖον πρὸ ὀφθαλμῶν ὁμῶν, ἴν' ὁμοί-
 τοις τῶν ἄλλων κακοῖς παιδευθεῖητε. Εἰ μένοι
 τοσαύτην ἐθρέφατε δι' ἐμὴ τὴν θηριωδίαν ἐν τῇ
 ψυχῇ κατὰ πάντων ἀπλῶς Χριστιανῶν, καὶ σιδήρου
 μὲν παντὸς σκληρότεραν ἐκτίσασθε τὴν καρδίαν,
 φειδῶ δὲ πάσα καὶ οἰκτος ἄπασ καθάπεξ ἐβρόχῃ
 τῶν σπλάγγνων, μάρτυς ἔστω πρῶτον μὲν ὃ τὰ
 πάντα βλέπων ἀκοίμητος ὀφθαλμῶ; τοῦ θεοῦ·
 δεῦτερον δ', ἡ τὰ πάντα βόσκουσα τὴν γῆν λαμπρὴ
 ἡλίου, ὡς τό γ' ἐμὸν παντάσῃ μέρος ἀπολελόγη-
 μαί, καὶ πλείονων οὐ δέομαι λόγων. Ἄπτομαι δ'
 οὖν καὶ τῶν σὺν γονάτων. ἀπάση προθέσει ψυχῆς,
 καὶ πρὸς τὸν ἀπάντων ὀρκίζω σε ποιητὴν, μὴ κη-
 τοκῆσθαι γένοιτό σοι τὴν ὑμετέραν ταύτην γρα-
 φὴν λήθεις ἐκδοῦναι βεβλοῖς καὶ ἀφανείας τυθμῆσι
 καλύψαι· ἀλλὰ κοινῶσαι φίλοις καὶ συγγενέσι, κοι-
 νῶσαι συνετοῖς ἀνδράσι· ἵνα δυοῖν θάτερον, ἢ τὰ
 συνοίσοντα συμβουλεύσαι πείθεσθαι [P. 475] ἔχης.
 ἡ μάρτυρες γοῦν τῶν γινομένων τε καὶ ἀποβαινόν-
 των εἴεν αὐτοί.

Ε'. Ἐκείνος μὲν οὖν ἐρυθροῖς τε καὶ οἰκτιροῖς
 εἰς μήκος ἐκτείνας γράμμασι τὴν ἐπιστολὴν (13),
 καὶ πολλῇ τῇ περὶ τὴν δέησιν οἰκτροπραξαίᾳ τοῦ
 ἔθους χρησάμενος, ἵνα τῷ ἄκρω τοῦ μέσου τύχῃ,
 τὴν λόγον ἐναθῶά που κατέπαυσεν. Ἡμεῖς δὲ,
 τὰναγκαίστερα τῆς προθέσεως ἐκείθεν ἐρανισά-
 μενοι, τὴν προσήκουσαν ἐξεθέμεθα δῆλωσιν ἐν-
 ταυθοῖ.

ex zelotypia natum; fons malorum omnium. Patriarchæ tamen et totius curiæ Byzantiæ gravior quam Annæ culpa.

A. Τῷ γε μὴν πατριάρχῃ ταῦτα ἀκηκοῦσι, οὐχ ἄν καθὰ τῶν πρὶν πεμπομένων, τοιαύτην ἀνταῦθα τὴν ὄφρῶν ἐπεδείξατο· ἀλλ' ἐς τὸ σωφρονέστερον τὴν διδασκίαν τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν τοῦ χρόνου κυμάτων πεπεισμένος, τρέπειν τοιάδε τινὰ ἀπεφίεγχετο·

B. « Ἄμφοτέροις (φῆσιν) εἰκότως ἂν τις ἐπιτιμήσει, Καντακουζηνῶν τε κάμοι, ἀνθρωπίνω; διατεθείσι πρὸς τὴν παρούσαν σπουδὴν, καὶ μηδὲν ὑψηλότερον ἔννοον βουλευθεῖσιν, ὡς εἰ μὴ καὶ τὰ τῆς ἀνωθεν συνεπιλαμβάνοι προνοίας, μάταιος πάσα καθάπαξ εἰπεῖν τῶν ἀνθρώπων σπουδῆ. Ὅθεν ἐπὶ μετὰ μακρὰν καὶ θριμυτέραν τὴν πείραν, τὸ δέον μανθάνειν ἀρχόμεθα, ὅτε δυσχερὴς ἡ τῶν σφαλμάτων ἐστὶ διάρθρωσις. Ὁ μὲν γὰρ εἰς τὸν βασιλεῖα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον τὴν μνημὴν ἀνενεγκῶν ἐμέμφετο τὴν εἰς τὸν τοῦ τελευταίου βασιλέως υἱὸν ἀδικίαν καὶ τὴν τοῦ βασιλείου (14) κράτους τυραννικὴν ἀντιλήψιν· καὶ βέλτιον ἢ κατ' ἐκείνου εἰς τὴν τοιαύτην καὶ αὐτὸς ἐληλυθὲνα βεβουλημένος ἐγγείρησιν, αὐτὸς μὲν ὑπόουλος καὶ μετὰ τινῶν ἀπατηλῶν καὶ σεσοφισμένων προφάσεων, τὸ βασιλεῖον περιζώσασθαι κράτος βεβούλευται· τὴν δὲ τοῦ τετελευτηκότος υἱὸν βασιλέως ἐληφέναι γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ πρὸς διαδοχὴν τῆς βασιλείας· πρᾶγμα δικαιοτέρον ἴσως καὶ ἡμερον, καὶ πάσης μέμφεως ὑπερβόριον ἔχον τὸν πόδα. Οὐ κατὰ βούλησιν θείαν οὐκ ἔντος, ὡς εἴποιε, συνεπεπτάκει· καμὲ πρὸς ἐπισφαλεῖς διανοίας τὸν νοῦν ἀγαγεῖν, καὶ πολέμιον ἰσχυρὸν τοῖς ἐκείνου τοιοῦτοις βουλευμασι καταστήσῃ, ἀναμνησθέντα τῆς τοῦ τῆνικαῦτα πατριαρχεύοντος Ἀρσενίου κωρότητος· δι' ἣν, ὡς ἡμῖν γε νενόμισται, ἐπιτορκίαι ποικιλίαι τε καὶ φρικώδεις προβόησαν, [P. 476] καὶ τὰ τῆς τότε ἀδικία; ἐπὶ τὸ μέγιστον προκεχωρήκει· ὡς ἐκείθεν τῆς τοῦ Θεοῦ σφοδρῶς ἐκκαυθείσης ὀργῆς, τὰ μέγιστα κατὰ Ῥωμαίων βλαστῆσαι κακὰ, καὶ μακροῦς κακοδαμονίας ἐγεσθῆναι κατὰ τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ βίαιους κλύδωνας ἄχρι καὶ ἐς τὴν τήμερον. Ὁμῶν γὰρ, ὡς εἰζῶσαν ἔχων ἐκείνος, τότε ψυχὴν ἀνθίστατο τοῖς ἐκείνου περὶ τῆς βασιλείας βουλευμασι τε καὶ πράγμασι, ἤκιστ' ἂν δῆπου τοσαῦτα κατὰ Ῥωμαίων ἐπέχευτο τὰ δεινά. Ὅθεν τὴν τότε προσήκουσαν μὲν θεραπεσίαν, ἤκιστα δὲ γενομένην, ἐν τοῖς νῦν καιροῖς καὶ πράγμασι ἐπιδείκνυσθαι θέλων αὐτὸς, καὶ πολλὴν τινὰ τὸν τύφον καὶ τὴν ὄφρῶν ἐπισυρομένους ὑρέφας λογισμοῦς, ἀπάσῃ προθέσει ψυχῆς εἰς τὸν κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ διανέστην πόλεμον, λαμπρῶς τινος δῆθεν προφάσεως ἔχον ἐφόδια πρὸς διεγερσιν, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅπως ἐκ τοῦ παραχρῆμα πρὸς ὑπεροφίαν ἤθους ἑαυτὸν μετεσκεύασε, καὶ ἅμα καὶ ταῖς τῶν οἰκείων ἐπιστολῶν ἐπισημασίαις τὸ σὺνθετος δούλον ἀπέπατο, ἀφαιρούμενος ἀντικρὺς Ἀννης τῆς βασίλειδος καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ τὴν

J. His patriarcha auditis, non eodem fastu has litteras excepit, quo superiores; sed suadente illius temporis perturbatione, animi sui sententiam ad meliorem frugem revocavit, et sic ferme locutus est:

II. « Ambobus, inquit, merito quispiam succenseat et Cantacuzero et mihi, qui nos, ut humanum erat, in presentis negotio gessimus, ac non altiora quædam cogitare voluimus; inanem videlicet esse omnem omnino hominum diligentiam, nisi et cælestis adsit Providentia. Unde sit, ut sero, post longam et acerbam experientiam, quid expudiat tum intelligere incipiamus cum difficile est nostris mederi erratis. Etenim hic, cum ad imperatorem Michaelem Palæologum animum retulisset, eum, quod imperatoris defuncti filium affecisset injuria, ac tyrannice in summam potestatem invasisset, improbavit; et honestius quam ille eadem aggredi volens, sibi quidem subdole, captiosius quibusdam et commentitiis rationibus allegatis, imperatoriam auctoritatem 759 arrogare, meriti autem imperatoris filium generum et Imperii successorem adsumere decrevit: id quod justius fortasse benigniusque, et extra omnem reprehensionem positum erat. Sed quia alia, ut videtur, Dei voluntas fuit, eo factum est, ut et ipse ad incautas cogitationes animum appellerem, et hisce illius consiliis hostem me acerrimum opponerem, cum Arsenii, qui patriarcha illis temporibus fuit, concordiam animo reputassem, per quam effectum, meo quidem iudicio, ut in varia horrendaque perjuria iretur, et ea quæ tum existit injuria progrediretur longissime; ita ut, numine gravi ira accenso, maxima inde in Romanos pullularint mala, magnæque in rempublicam calamitates et violenti ad hodiernam usque diem fluctus proruperint. Putabam enim, si is, animo acri et vivido præditus, illius tunc de imperio invadendo consiliis molitionibusque obstitisset, minime utique tot mala redundatura in Romanos fuisse. Medicinam igitur, quæ tum opportuna quidem erat, sed neutquam facta est, cum ipse hoc tempore atque hoc rerum statu vellem adhibere, et cogitationes animo alerem D plenas fastus et arrogantia, omni studio ad persequendum bello Cantacuzenum erexi me; speciosas videlicet quasdam causas, quibus tanquam irritantis uterer, tum alias habens, tum maxime, quod ingenium suum ille ad superbiam repente traduxisset, ac in propriis epistolis obsignandis usitatum subditis morem 760 abdicasset, atque adeo ab imperatrice Anna et ab ejus filio supremam potestatem palam auferret. Quamobr in uterque nihil aliud fecimus, nisi totas penitus Ro-

Variorum notæ.

(14) Vide supra lib. iv, cap. 4. BOVIN.

manorum vires attrivimus, et si qua forte bonæ spei scintillula in rebus reliqua esset, eam funditus sustulimus. Eos enim, qui omnia ad humanam industriam imprudentes referunt, eo calamitatis devolvi nihil mirum; imo maxime congruit cum divina Providentia; cujus est hic scopus, ut humani animi arrogantiae frenum certum injiciat, et per ipsam rerum experientiam evidens ad posteros documentum aperte transmittat. Nobis itaque id plane usu venit, quod vulgari proverbio dici solet: Camelum cornua appetentem etiam auribus orbantem esse. Nam et ipsi cum amplioram dignitatem fortunamque appetere, et occasionem utriusque Romanos limites promovendi oblatam nobis putaremus, etiam iis, qui tum erant, dejecti sumus; iidemque ex opulentis inopes, ex illustribus viles et inglorii evasimus. Quæ igitur oportebat nos et providere et facere publicæ utilitatis causa, antequam lapsi essemus, ea sero saltem, ac postquam lapsi sumus, facere æquum est ac providere: ne et piscatoribus illis stultiores esse videamur, quibus quæ faciendi fuerint sentire tunc subit, cum inflicta est plaga.

III. Hæc patriarcha cum et animo agitasset et ore pronuntiasset, dictis ad persuadendum accommodatioribus Annam subibat, eique ut sententiæ suæ accederet persuadere conabatur. Satius nempe esse dicitabat, pace cum Cantacuzeno sponte facta, partis potiri melioris, quam ubi ab **761** C invitis omnia ablata essent, ne minimam quidem posse partem sine lacrymis propriam habere. At Anna imperatricem moleste admodum hæc ferens eum, qui susor esset, insidiatorem vocitare, et totis viribus hominem conspectu suo procul amovere. Et hæc fuit origo ac primum fundamentum offensionis, quæ Annam inter et patriarcham intercessit.

IV. Ex quo enim zelotypia tenebatur, quam illa affectionem malam in Cantacuzenum imperatorem et imperatricem Irenen impendio alebat, ne primis quidem auribus audire unquam sustinuerat verbum ullum de reconcilianda cum iis gratia. Sed ipsi libido quædam flagrans et mirum erat oblectamentum, omnia et maledicta et scæda in eos probra subinde jacere, aut alios audire maledicentes. Id evidentem et manifestam omnibus brevi effecit cœlitus mali primam radicem, quæ et civili bello originem dedisset, et ad extremum usque perstitisset rem Romanam atterere atque labefactare. Nimirum ea erat Annæ imperatricis zelotypia et malignitas, uti nos supra sæpe diximus, quam illa Romanæ felicitati palam prætulit, et cujus explendæ causa totum imperium prodidit.

ἡγεμονικὴν ἐξουσίαν. Διὸ καὶ πεπράχαμεν ἑμῶν πλέον οὐδὲν, ἢ πᾶσαν ἐκτρέψαι Ῥωμαίων ἄρτην ἰσχὺν, καὶ μέχρι θεμελίων αὐτῶν καθελεῖν, εἰ τί που χρηστῶν ἐλπίδων τοῖς πράγμασι λείπεται ζώπυρον. Τοῖς γὰρ ἀνθρωπίναις ἀναρτώσει τὸ πᾶν ἐπινοίας ἐξ ἀδουλλας ἐς τοιαύτας κατενηγέχθαι κήρας οὐδὲν ἀπεικὸς ἐστὶ μὴ καὶ τῷ θεῷ μάλα προσήκον σκοπῶ, χαλινὸν μὲν ἐπιτιθέντι σαφῆ τῆ τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν αὐθαδεῖα, διδασκαλίαν δ' ἐναργῆ διὰ τῆς τῶν πραγμάτων πείρας περιφανῶς τοῖς ἐφεξῆς; αἰῶσι παραπέμποντι· ὡς ἡμῖν τὰ τῆς παροίμας ἀντικίρως συμβαίνειν ἐκείνης, ἢ κάμηλος (λεγούσης) ἐπιθυμιάσασα κερᾶτων καὶ τὰ ὕτα προσεπίπλεσεν (15). Ἐπιθυμιάσαντες γὰρ καὶ αὐτοὶ δόξης καὶ τύχης μερίζοντες, καὶ καιρὸν ἔχειν ἑκάτεροι δόξαντες ἐκταῖναι τοὺς τῶν Ῥωμαίων ἄρους, καὶ τῶν ὄντων ἐξέστημεν· κακὰ πλουσίων πένητας, καὶ ἐνδόξων ἀδοχοὶ γεγενῆμεθα. Ἄ τοῖσιν ἔχρη ἡμῖν καὶ διανοεῖσθαι καὶ ἔρῃν ὅπερ τοῦ κοινῆ συμφέροντος, πρὶν ἢ παθεῖν, ὅψε γούν, μετὰ τὸ παθεῖν, δέξιον καὶ διανοεῖσθαι καὶ ἔρῃν· ἵνα μὴ καὶ τῶν ἀλίτων ἐκείνων ὤμιον χεῖρους, οἷς μετὰ τὸ πληγῆναι (16) τὴν τῶν καθηκόντων προσγίνεσθαι ἐπαισιὸν ἀσθησιν.

Γ'. Ταῦτα διάνοηθεις καὶ φθειγέμενος ὁ πατριάρχης λόγοις πιθανωτέροις ὑπῆξει καὶ ἐπεχειρεῖ πείθειν συνθέσθαι καὶ τὴν βασιλίδε Ἄνναν. [P. 477] Εἶναι γὰρ ἔφασκε βέλτιον, ἐκόντας Καντακουζηνῶν σπείσαιμένους, τὴν κρείττω μοῖραν καρποῦσθαι, πρὶν ἀφαιρεθέντας; ἄπαντα οὐχ ἐκόντας μῆδὲ τῆς ἐλαχίστης ἀδακρυτῆ κληροσύνης εἶναι δύνασθαι. Πρὸς ταῦτα δυσχερῆνασα λίαν ἡ βασιλὶς ἐπίθουλον ἐκάλει τὸν σύμβουλον, καὶ ὄλαις παλάμαις πύρρῳ που τῶν ὀφθαλμῶν ἐώθει τὸν ἀνθρωπον. Αὕτη σκινθάλων ἀρχὴ καὶ κατὰστασις πρώτη κατὰ τοῦ πατριάρχου τῆ βασιλίδε καθίσταται.

Α'. Ἄφ' οὗ γὰρ τὸ τῆς ζηλοτυπίας αὐτὴν κατέσχε πάθος, ὃ κατὰ τοῦ βασιλέως Καντακουζηνῶ καὶ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης εἰς τὸ θαψιλέστερον ἔθραψεν, οὐδ' ἄκριος ὡσὶν οὐδαμῆ ποτ' ἠσειγέτο λόγον ἀκούειν ὑπὲρ ἐκείνων συμβατικών. Ἄλλ' ἦν ἀετὴ διάπυρος ἔρωσ καὶ ξένον ἐντρύφημα, λοιδορίας ἀπάσας καὶ βλασφημίας ὁσίμους κατ' ἐκείνων καὶ λέγειν ἀεὶ, καὶ λεγόντων ἄλλων ἀκούειν. Τοῦτο περιφανῆ καὶ κατάδηλον πέπραχε πᾶσιν ἐν βραχεὶ τῆ; ὄλης κακίας; τὴν ῥίζαν, ὅθεν καὶ ἡ τῆς ἐμφυλίου μάχης ἐβιάστητε πρόφασις, καὶ ὅπως εἰς τέλος παρέμεινε δαπανώσα καὶ φθειρούσα τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Ἦν δ' ἡ τῆς βασιλίδος Ἄννης ζηλοτυπος καὶ χαίρεκακος γνώμη, καθάπερ ἡμῖν ἐν τοῖς ἀνωτέρω (17) πολλάκις εἰρηται λόγοις; ἢ τὴν Ῥωμαίων ἠλλάσασα προδήλως εὐδαιμόνιαν αὕτη, καὶ δι' ἦν τῶν ὄλων προδοτὶς; πραγμάτων ἐγένετο.

Variorum notæ.

(15) Apostolius centur. ix, proverb. 70. BOIVIN.

(16) Apostolius centur. ii, proverb. 53, et cen-

tur. xiii, proverb. 98. BOIVIN.

(17) Lib. xiv, cap. 3. sect. 9. BOIVIN.

Ε'. Οὐ τοσοῦτον δ' οἶμαι νεμεσῆσθαι ἂν τις αὐτῆ, μὴ δυνήσασθαι διαθλάσθαι καὶ διακρίνειν τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος, γυναῖκα τε οὖσα καὶ ἀλοφύλου τροφῆς καὶ διατῆς ἠλικιωτέῃ, καὶ ἕνα μὴ δυναμένη πινυάπασιν ἀναρῆσαι τοῦ τῆς ζῆλοτυπίας πάθους, ὅσον αὐτῆ τε πατριάρχῃ καὶ συγχλήτῳ πάσῃ καὶ γερούσι τσαούτῃ, τῆ παραλόγῳ ταύτῃ καθάπερ ἀνδράποδα πειθομένοις ἐξουσίᾳ, κύβον τ' ἀναβρίψαι τοσοῦτον καὶ πρὸς ἕνα λαθόντας ἐθελοντάς ριφῆναι κινδύνον, καὶ κοινὸν ἀλλήλοις γενέσθαι δυστύχημα καὶ ναυάγιον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τούτοις ἦν· καὶ ἡ τῶν τῆς βασιλίδος Ἀννης κατὰ τοῦ πατριάρχου σκανδάλων πρόφασις ἐκ τοιούτων σπινθήρων ἀναβρίπτισσθαι πρὸς αἰθερίας φλόγας ἔσχε τῆν ἀρχῆν.

V. Minus tamen opinor, aliquis ei succenseat, utpote quæ meliora distinguere et seceruere a peioribus non potuerit; cum et mulier esset, et educatione ac vivendi genere peregrino per omnem ætatem instituta esset, simulque haud posset omnino a zelotypiæ labe ad sanitatem emergere; quam et ipsi patriarchæ, et curiæ omnî, et tot senatoribus, qui 762 veluti mancipia potestati illi insanienti adeo obsecuti sunt, ut aleam ejusmodi jacerent, et ultro in unum omnes discrimen imprudentes inciderent, sibi que invicem commune infortunium atque naufragium existerent. Sed hæc quidem eo erant redacta; sen. enque illud fuit offensionum, quæ Annam inter ac patriarcham exortæ sunt; et ab hisce scintillis ducto initio, B ad æthera usque ventilatam est incendium.

CAPUT V.

Cantacuzenus Selybriam in deditionem accipit. Orestiadæ ab Hierosolymitano patriarcha coronatur. Byzantium clandestinis molitionibus conatur invadere. Hyrcanum, Bithyniæ satrapam, generum adsumit. Anna quoque Persica auxilia accessit. Barbari acciti prædas agunt. Captivorum ingens numerus. Anipmus Augustæ durus et immitis. Persæ Romanos viâ socios ac duces dari sibi frustra postulant. Pace cum Cantacuzeno facta domum redeunt. De cometa, qui superiore anno apparuerat.

[P. 478] Α'. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς, ἀπογνοὺς τὴν ἐνταῦθεν εἰρήνην, ἐτέρας ἐπεχείρησε τέμνειν αὐλικὰς ἐνοιῶν τε καὶ πράξεων. Καὶ πρῶτον μὲν σπεύσας εἰς Σηλυβρίαν καθ' ὁμολογίαν, ἐν ἧ καὶ πύργον εἰς ἀκροπόλειωσ ἀσφάλειαν ψυχοδομήσατο πάνυ τοι ὄχυρόν. Ἐπειτ' ἀπὼν εἰς Ὀρεστιάδα καὶ συνηθροικῶς τοὺς τε κατὰ Θράκην ἐπισκόπους, καὶ ὅτοι φυγάδας ἐκ Βυζαντίου γενόμενοι συμπάρησαν αὐτῷ, βασιλικὴν περιέθῃσι τῆ κεφαλῆ ταῖν (18), κατὰ τὸ πάλαι κεκρατηκὸς τοῖς βασιλευσιν ἔθος, τῆ τοιαύτῃ πανηγύρει διακονησαμένου τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχου (19). Ἐτυχε γάρ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἐκ Βυζαντίου φυγάδων ἐκεῖ τὴν καῦτα παρών. Ἐπειτα κραταιότερον ἐπέθετο Βυζαντίον ἐλεῖν ταῖς κρύφα συσκευαῖς καὶ ἐπιβουλαῖς.

I. Cantacuzenus vero, alijecta pacis in te habendæ spe, alia cœpit et consilia et facta animo designare. Ac primo quidem cum accelerasset, Selybriam in deditionem accepit; in qua et turrim. Intendæ arcis causa, munitissimam extruxit. Deinde Orestiadem profectus, convocatisque Thraciæ episcopis, et iis omnibus, qui Byzantio egressi apud ipsum exsulcs aderant, imperatorium capiti diadema imponit, recepto jam inde antiquitus principum more, ministro illius celebrationis Hierosolymorum patriarcha. Forte enim et ipse tunc cum iis, qui Byzantio exsulabant, illic aderat. Ex eo enixius incubuit ad capiendum clandestinis molitionibus et insidiis Byzantium.

Β'. Διὸ καὶ τὸν τῆς Βιθυνίας σατράπην Ὑρκανὸν (20), μεγίσταις δωρεαῖς τε καὶ ὑποσχέσει τῆς βασιλίδος Ἀννης ὄρων ὑποκλίειν σκοπεύμενον, καὶ ἅμα συνοῦν, ὡς τὰ μέγιστα σφῆλαι δύναται πᾶσαν ἦν ἂν οὗτος ἐπιβάληται δρᾶν κατὰ Βυζαντίων ἐγχειρήσιν, γέλων τε ὦν ἐγγύτατος· καὶ τῆ δυνάμει τοὺς κατ' αὐτὸν ἤδη Περσικοὺς ὑπεραίρων σατράπας (21), τῶν ἀναγκαίων ἐνόμισεν, ἀγαγέσθαι γαμβρόν ἐπὶ τῆ θυγατρὶ Μαρῖᾳ (22), πάλαι τοῦτο ζῆτοῦντα σὺν σφοδρῷ καὶ φιλέγοντι τῷ πόθῳ, καὶ πρὸς τοὺς ἐσχάτους· εἰλάσα· κινδύνους, εἰ μὴ τῆς ἐρωμέ-

II. Quasiobrem et Bithyniæ satrapam Hyrcanum cum a imperatrici Annæ dona et promissa maxima animo inclinantem videret, simulque intelligeret, posse eum, quæcunque ipse adversus Byzantium esset conaturus, maxime labefactare, quod is et proximus esset vicinus, et potentia Persicos jam illius temporis satrapas anteiret, necesse esse sibi duxit 763 cum generum adsumere, Maria filia in matrimonium ei data, id jampridem vehementer cupienti et ardentissime optanti, et nisi virgine amata potiretur, extrema pericula illatum se atrociter

Variorum notæ.

(18) Cantacuz. lib. III, cap. 112 init. ubi diem notat festum SS. Constantini et Helenæ matris, III Kal. Junii. DUCANG — Βασιλικὴν περιέθῃσι κ. τ. λ. Mense Maio. Vide Cantacuz. lib. III, cap. 95. BOIVIN.
(19) Lazarum vocat ibid. Cantacuzenus. DUCANG.
(20) Qui Ὀρχάνης dicitur Cantacuzeno lib. III, cap. 95, ubi has nuptias describit, Ottomanum primum Turcorum hodiernorum auctoris filium, ut scribit

Laonicus lib. I, ubi et harum nuptiarum meminit pag. 12. DUCANG.
(21) Τοὺς κατ' αὐτὸν σατράπας interpretor sui temporis satrapas. Erunt fortasse qui malint sui generis satrapas, vel vicinos satrapas. BOIVIN.
(22) Ille errat Gregoras. Nam Theodoram ipsemet vocat Cantacuzenus non semel; ut et alii. Mariam vero primogenitam duxerat Nicephorus Angelus Acarnaniæ despota. Vide stemma Cantacuzenicum in Famil. Byzant. pag. 261. DUCANG.

militanti. Nec enim par erat, cum, qui tam procul degeret, tenere admodum venustæque et natalibus claræ virginis amatorem esse ex sola auditione, virum barbarum et ætate provecum. Cum itaque Cantacuzenum videret in certamen vite tum descendentem, adesse sibi tempus existimavit incumbendi vehementius petitioni. Nunc igitur auxiliorum spe demulcens, nunc terrificans nimis (etenim ad summam opes emergerat, et imperium longe florentissimum maximumque in Asia habebat, magna armorum exercituumque Persicorum copia circumseptus), voti compos brevi factus est, statimque Annæ imperatrici societatem renuntiavit. Metuendus inde ac prævalens esse cœpit Cantacuzenus.

III. At imperatrix Anna, cum id quod actum erat ægre ferret, et quidquid spei inde affulserat abjערisset, alio se convertit, et muneribus quamprimum ad eos satrapas, qui apud Philadelphiam versabantur, pinguioribus missis, Caras, Lydos et Ionas convocavit, et quidquid lectorum ibi equitum Persarum esset. Atque interea ver effluxit.

IV. Sole autem recens ab æstivo solstitio sese convertente, Persicæ illa vires, quæ sex ferme hominum millibus constabant, trajecto Hellesponto, Mysorum prædam omnia inde Byzantium usque pervadendo effecere, nullo discrimine, utriusque 764 ditionis essent ea, quæ occurrebant, et tandem omnium sacri sciendi causa rationem habentes. Postquam autem omni numero majorem captivorum et manubiarum vim secum trabentes pro muris Byzantinis consedere, ab imperatrice Anna humanissime et perbenigne excepti sunt, nolente scilicet eorum quæ gerebantur sensum ullum accipere, ac ne minimam quidem misericordiam capiente magnæ illius cladis et communis captivorum vociferationis, quæ ad coeli usque convexa ferebatur et omnium ferme Byzantium aures feriebat, omnesque oculos cogebat lacrymarum fontibus scaturire: tum maxime cum calenis tanquam monilibus obtorto collo, miseros Barbari ad urbis portas deducerent, et verberibus crebris ferirent, caderent, vulnerarent, ut grandi deinde pecunia eos veundarent. Hac inter omnino illa immisericors manebat, et iis, quæ fierent, tanquam deliciis frui videbatur. Nimirum peregrina cum esset, simulque animum a natura accepisset indolis durioris, omnibus pariter infensa erat Romanis, et in quoslibet, eujuscunque conditionis essent, grassabatur.

V. Sed eum illi Romanos milites dari sibi poterant, qui adversus hostes præturi viæque et pugnam duces exstituri forent, et horum magna quæ-

νης ἐπιτυχῆς γένοιτο, σφοδρῶς ἀπειλοῦντα. Οὐ γὰρ ἦν που τῶν εἰκότων, ὡς πορρωτάτω που διατώμα-
νον, πάντοτε νέας οὐσης καὶ εὐπροσώπου τῆς κόρης
καὶ γένους εὐθαίμονος, ἱραστήν ἐκ μόνης γενέσθαι
τῆς ἀκοῆς, ἄνδρα παρηγηκότα καὶ βάρβαρον. Κό-
πειδὴ τοὺς περὶ ψυχῆς ἔώρα τὸν Καντακουζηνὸν
ἀγῶνας τέως σταδιοδρομοῦντα, κενρὸν εἶναι φήθη,
κραταιότερον ἐπιθέσθαι τῇ ζητήσῃ. Διὸ καὶ νῦν μὲν
ταῖς τῆς συμμάχιας ὑποσάινων ἐλπίσι, νῦν δὲ ταῖς
ἀπειλαῖς περιθεῖα καθιστῶν (ἦν γὰρ εἰς πλοῦτον
ἐληλακῶς βαθῦν καὶ σφοδρὰ πολυτελῆ, καὶ μεγάλ-
ην ἔχων ἀρχὴν ἐν Ἀσίᾳ, καὶ πολλὴν περιβεβλημέ-
νος δύναμιν ὀπλων καὶ στρατῶν Περσικῶν), οὐκ εἰς
μακρὰν γε ἐτετυγχῆται τοῦ ποδομένου, καὶ τὰς τῆς
βασίλειδος; [P. 479] Ἄννης σπονδὰς εὐθὺς ἀπέπειτο.

B Καὶ ἦν ἐντεῦθεν φοβερὸς τῆς καὶ ἀμαχο; Καντα-
κουζηνός.

Γ. Ἀχθεσθεῖσά γε μὴν ἡ βασίλεις Ἄννα τῷ γε-
γονάτι καὶ ἀπογνοῦσα τῶν ἐκείθεν ἐλπίδων ἐπ' ἐτί-
ρας ἐτρέπετο· καὶ ὄρωα τὴν ταχίστην θαψιλέστερα
πέμφασα τοῖς περὶ Φιλαδελφίαν σατράπαις; (23) Κά-
ρας καὶ Λυδοῦς συνηθροῖσε, καὶ Ἰωνας, καὶ ὅσοι τῶν
ἰππέων ἦσαν ἐκείθεν ἐπλεκτοὶ Περσῶν. Καὶ τὸ ἔαρ
ἐν τοῦτοις ἐτελεύτα (24).

Δ. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου τὰς θερινὰς ποιουμένου τρο-
πᾶς, τὸν Ἑλλησποντον ἡ Περσικὴ διαπεραιωσαμένη
δύναμις αὐτῆ, εἰς ἕξ χιλιάδας ἔγγιστά του τὸν ἀριθ-
μὸν ἀναφέρουσα, λαίαν Μυσῶν τὰ ἐκείθεν ἔχει καὶ
ἐς Βυζάντιον ἐπιπορευομένη πάντα πεποιτῆται, μη-
δὲν διακρίνουσα, ὁποῦρας εἴη τὰ ἐν ποσὶν αὐθεν-
τίας· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα κέρδους ἕνεκα λογιζομένη
χρημάτα. Ἐπει δὲ ἔξ ἂν γε τῷ πάντ' ἀριθμὸν ὑπερ-
βαίνοντι πληθεῖ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν λαφύρων
ἐκείνων πρὸ τῶν τοῦ Βυζαντίου τειχῶν ἰόντας ἠύλι-
σαντο, πολλῆς τῆς δεξιώσεως καὶ φιλοφροσύνης
ἰξιώνται πρὸς τῆς βασίλειδος Ἄννης, μηδαμῆ τῶν
πρασομένων αισθάνεσθαι βουλομένης. μηδ' οἰκτι-
ροῦν τινα βραχὺν λαμβανούσης ὁπωσοῦν τοῦ μεγέ-
λου πάθους ἐκείνου καὶ τῆς κοινῆς τῶν αἰχμαλώτων
ἄκραυγῆς, ἡ μέχρι τῶν αἰθερίων ἀψίδων ἀναφρο-
μένη μικροῦ πάσαν ἐξέπληττεν ἀκαθὴν Βυζαντίων
καὶ πάντας ἠνάγκαζεν ὀφθαλμοῦς ἀφίεμαι θαρρύν-
τηγάς· καὶ μάλιστα ὅτε δίκην ὀφθαλμῶν ἀλύσεισι δι-
δεμένους ἐκ τῶν τραχίλων κομιζόντες τοὺς ἀθιτοῦς·
οἱ βάρβαροι παρὰ τὰς τῆς πόλεως πύλας συχναῖς
ταῖς μάστιξι ἐπαίων, ἐπληττεν, ἐτίρωσκον, πολυ-
τελάντου πράσεως ἕνεκα. Ἐφ' οἷς ἀμελιώτως ἔμενι
τὴ παράπαν αὐτῆ, καὶ ὡσπερ ἐπενευφώσα τοῖς
γινομένοις. Ἄτε γὰρ οἶμαι ἀλλόφυλος εἶσα, καὶ
ἀμα τὴν τῆς γνώμης ἕξιν σκληροτάραν ἐκ φύσεως
ἐσχηκία, πᾶσιν ὁμοίως ἤχθετο Ῥωμαῖοι, καὶ κατὰ
πάσης ἑρδὴν ἐχῶρει τύχης.

Ε. Ἐπει δ' ἐκείνων ζητούντων τοὺς ἐπὶ τοὺς κει-
λερίους ἕζοντας, καὶ ἡγεμόνας ἰσομένους τῆς ἐδού
καὶ τῆς μάχης, στρατιώτας Ῥωμαίων πολλὰ τῆς

Variorum notæ.

(23) Sarcophagum Philadelphie satrapam ab Anna
evocatum scribit Cantacuz. lib iii, cap. 96.
Ducang.

(24) Anno 1347. Ducang. — Inno anno 1346.
Boiss.

ἦν ἀπορία καὶ σπάνις, καὶ οὐδ' εἰς τὴν τοῦ Βυζαν- A
τιου φρουρᾶν ἀρκέσειν ᾔοντο τοὺς ἐν ὅπλοις τηρι-
καυτὰ παρόντας, ἀναστρέψαντες πάντα τε ἐξήλωσαν
τὰ τοῦ Βυζαντίου προάστεια μέχρι Σηλυβρίας, κά-
κει σπεισάμενοι τῷ Καντακουζηνῷ καὶ δῶρα πρὸς
ἐκείνου λαβόντες, ὅποσα εἰχλῆς, διεπεριαιώθησαν ὀ-
καθε. μήτε μὴδὲν ὦν χάριν ἐκλήθησαν καὶ πᾶν τοῦ-
ναντίον δρᾶσαντες. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν
τρόπον.

Γ'. Πρόφη μὴν τοῦ ἐνιαυτοῦ τούτου, κατ' αὐτῆς τοῦ
Ἰουλίου· τὰς ἐπιτολάς, [P. 480] ἤρξατο φαίνεσθαι
Συρία ἐν οὐρανῷ, περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Ἑλλάδος τὰ
πρῶτα· ἐκείθεν ἐπὶ τὸν ζωδ' ἀκτὴν ἡμέρας ποιού-
μενο· τὴν πορείαν ἤκε περι τὰ τέλη τοῦ Λέοντος,
ἔτη καὶ τὰς ἡλίου πορείας ἔτυχε τηρικαυτὰ γίνε-
σθαι, κάκει διαλύθη. Καὶ εἶναι Ῥωμαίων καὶ B
τοῦτο τοῖς πράγμασιν ἔδοξεν ἥκιστα πάνυ χρηστὸς
κλωνός.

CAPUT VI.

*Nobiles Genua exacti, classe instructa, Chium improriso adoriuntur. Chii se et mœnia sua strenue defen-
dunt. Comiteatu interclusi dedunt se hostibus. Item et Phocœenses faciunt. Phaccolatus imperatoris
triremes armat. Duas Latinorum naves capit. Galatai, ea re offensi, ubi advehendo frumento statim
abstinent. Receptis rebus suis, redent in gratiam cum Byzantiis. Phaccolatum nimis terrent, qui
idcirco stipitatores circa se habere cogitur.*

Α'. Τοῖς δ' ἐκ Γενουᾶς ὑπὸ Τοῦζου (25) τοῦ
νέου δουκὸς ἐξωθεῖσιν ἐκείνοις Λατίνοις διὰ τὸ τοῦ
τρόπου τυραννικώτερον, ὡς εἰρήκειμεν, ἐπειδὴ
πλοῦτω καὶ δόξῃ τῶν πολλῶν διαφάρειν ἐνῆν, ἔδο-
ξεν τι καὶ ἀγεννὲς ἔδοκει, πλανήτην ἐπὶ μακρὸν
οὐτώσῃ βίον τριβῆν ἀπόλιθάς τε καὶ ἀνεστῆσθαι. Ὅθεν
πρὸς τὴν κατασκευάσαντας ἐγγύς του τριάνοντα ἐς
Χίον τὴν νῆσον (26) ἐξαίφνης κατέπλευσαν, μηδαμῆ C
τῶν Χίων τὸν τοιοῦτον προεγνωκότων ἐπίπλουν. Π
γὰρ ἂν ἐς τὸ θαψιλέστερον ἔσκοιτάμενοι τὰπιτή-
δεα δυσάλωτοί πως ἢ μάλλον ἀνάλωτοι τὸ παράπαν
ὕστες ἐτύγχανον. Δῆλον δέ· καὶ γὰρ ἕως τὰ προ-
τυχίνα σπρίσιν ἐνῆν εἰς ἀποροπὴν τοῦ λιμοῦ, θαρ-
ραλέωτερον τοῖς πολεμίοις ἀντίστατο, καὶ συγχὰ
τῶν πυλῶν ἐπεκθόντες συγχῶς τῶν Λατίων ἐτί-
τρωσάην τε καὶ ἔκτεινον.

Β'. Τῆς δὲ πολιουρίας ἐκτενομένης διὰ γῆς καὶ
θαλάττης, καὶ πάσης ἐνταυθεν ἀποκλεισθείσης ἐξω-
θεν σιτοπομπίας καὶ πάσης ὀπλων ἐπικουρίας, τὰ
τε χρεώδη πάντα ἐπέλιπε καὶ ὁ λιμὸς ὑφέρπων ἐν-
τὸς ἡνδραποδίζετο τε καὶ ψυχὰς ἰμοῦ τοῖς σώμασιν
ἐδαπάνᾳ, ματιζῶν τε καὶ περιελαύνων ἐς τὸ ἀμη-
χάνον. Ὅθεν ἀπογόνους οἱ Χίοι παρέδοσαν ἑαυτοῦς·
ὑποσπόνδους τοῖς πολεμίοις. Τοῦ δὲ τοιοῦτου δυσ-
τυχήματος ἔργον καὶ Φωκαεῖς, οἱ πρὸς τῇ πα-
ραλίᾳ τῆς Ἰωνίας οἰκοῦντες, γεγέννηται, κατα-
πιασάντων σφίσι τῶν πολεμίων εὐθύς μετὰ
τὴν τῶν Χίων ἄλωσιν. Καὶ τὸ θέρος ἐν τοῦτοις ἐτε-
λεῦτα.

Γ'. Φθινοπώρου δ' ἐπιγενομένου βασιλικῆς τριή-
ρεις κατασκευασάμενος ὁ Φικκαλάτος· (27) εἰς ἐκδι-

dam esset penuria atque paucitas, ac ne ad By-
zantium quidem tutandum satis futuri esse vide-
rentur ii qui tum in armis erant, conversi retro
omnia Selybriam usque Byzantii 765 suburbia
vastavere : atque ibi pace cum Cantacuzeno facta.
muneribusque ab eo, quæ et quot par erat, acce-
ptis, domum trajecere, nihil eorum, quorum causæ
accessit erant, sed alia plane exsecuti. Et hæc
quidem in hunc modum gesta sunt.

VI. Anno superiore, in ipso Orionis ortu, cœpe-
rat cometes ensis specie in cœlo apparere, circa
Hælices caput primo, atque inde ad zodiacum quo-
tidie iter flectere, donec ad Leonis postremam
partem accederet, ubi et sol ipse tum versabatur,
ibique evanesceret. Et esse illud quoque visum est
B minime faustum rei Romanæ augurium.

I. Interim ii Latini, qui Tuzi illius novi ducis
edicto Genua exacti fuerant, eo quod tyrannico
essent (ut diximus) ingenio, cum et opibus et
dignitate multum a vulgo distarent, indecorum et
ignavi animi esse duxere, vitam errandam tan-
diu trahere, urbe et domo carentes. Instructis
itaque (triginta ferme triremibus, ad insulam
Chium repente appulerunt. Neque hujus classis
accessum Chii ullo modo præsensere. Alioqui re-
rum necessariorum uberiori copia in urbem inve-
cta, expugnata difficile, aut potius omnino hosti-
bus inexpugnabiles exstitissent. Nec dubium.
Etenim quandiu ad pellendam famem ea habuere,
quæ fors obtulisset, hosti confidentius resistebant,
crebrisque extra portas eruptionibus factis, mul-
tos Latinorum et vulnerabant et occidebant.

II. At cum obsidio terra pariter et mari in 766
longius traheretur, omnisque inde spes in exclusa
esset externorum comiteatum et cujuscunque
armorum auxilii ; eos necessaria quæque deficie-
bant ; obrepensque intus fames grassabatur, ani-
masque et corpora simul flagellando atque ad
extremam inopiam redigendo absumebat. Omni
itaque spe abjecta, dedunt se hostibus Chii ex-
pactione. Sed et Phocæenses, maritimam Ionix
oram accolentes, in eandem calamitatem incide-
runt, hostium classē post Chium captam ad eos
statim appulsa hæc dum gererentur, alas ef-
fluxit.

III. Insecuto autumno, imperatoriis triremibus
instructis, Phaccolatus Chios ulturus in altum de-

Variorum notæ.

(25) De quo supra lib. xiii, cap. ult. sect. 2.
Boivin.

(26) Ut Chius et intraque Phocæa in Genuensium
potestatem venerint, narrat etiam Cantacuzen.

lib. iii, cap. 95 ; lib. iv, cap. 41, 42 ; Bizarus, lib.
vi, p. 150, sub an. 1546. Ducang.

(27) Id ipsum refert Cantacuzen, lib. iii, cap. 93.
Ducang.

teritur: vir admodum dives, non tamen illustris, A
ejusdem videlicet conditionis, cujus antea Apo-
caucus: at idem strenuus, et quibuscumque nego-
tiis tractandis natus. Hic Ægæi maris fauces præ-
terrectus solventem e portu offendit unam ex
hostilibus trirēnibus; item maximam ex eadem
gente navim onerariam, ante Tenedium portum
jactis ancoris fluctuantem. Arma arripit: navale
prælium conserit; et multis hostium occisis, non-
nullis etiam suorum amissis, utramque compre-
hendit. Id sibi probro simul et damno esse arbi-
trati Galatæi statim ab frumento Byzantium adve-
hendo abstinent, haud ignari non aliunde Byzanti-
iis istiusmodi mercem advinire: sed penes se
esse, ut aut illi facilem victum pararent, aut fame
mori periclitarentur. Quin et alia insuper 767 B
gravia minabantur. Quæ cum atrociora essent,
quam ut ferre possent Byzantii, idcirco naves se
iis reddituros promissere, dainnumque omne disso-
luturus, quodcumque illi sive in prælio sive post
prælium passi fuissent. His conditionibus in con-
cordiam reditum est.

IV. Erat tamen Phaceolatus multum anxius, et
gravissimo metu tenebatur, dirissima quæque ei
Latinis identidem denuntiantibus; ita ut ille præ-
sidii causa milites circa se habere cogeretur, quan-
documque domo vellet exire, quotiesque et qua-
cumque ambularet. Et hæc quidem ita se habue-
runt: atque in his exiit autumnus.

κρησιν ἤθδεν τῶν Χίων ἐξέπ)ευσσε, τῶν πάντων μὲν
πλουσίων ὑπάρχων, [P. 481] τύχης δ' οὐκ ἐν-
δόξου, ἀλλ' ὅποιας καὶ πρὶν ὁ Ἀπόκαυκος· δραστή-
ριος δ' ὁμοῦς, καὶ δεινὸς ἐμιλλῆσαι ποικίλοις πρᾶξ-
μασιν. Ἐπεὶ τοῖσιν παραπλέων τὸν τοῦ Αἰγαίου
αὐχένα τριήρους μὲν ἀναγομένης πολεμίας ἐπιτυ-
χῶν, καὶ ἅμα μεγίστης, δολκῆδος ὁμοιοῦς, πρὶ τοῦ
Τενεδίου λιμένος ἐπ' ἀγκυρῶν σκλαυούσης, ὁπλ. εὐ-
μενος διενναυμάχῃσι τε καὶ εἶλεν ἄμφω, πολλοὺς
μὲν τῶν πολεμίων ἐν τῇ ναυμαχίᾳ κτείνας, ἔστι δ'
οὗς καὶ αὐτὸς τῶν οἰκείων ἀποβαλῶν· τοῦτ' αἰσχύν-
ην τε καὶ ζημίαν σφῶν αὐτῶν εἰ ἐν τοῖς Γαλάτῳ
νομίσαντας ἐπέσχον τὴν ἐκείθεν ἐς Βυζάντιον αἰτο-
πομπίαν ἐθύς, οὐκ ἄλλοθεν ποθεν οὔσαν τὴν τα-
νδε τοῖς Βυζαντίοις ἐμπορίαν εἰδότες, ἢ παρὰ
σφίσι κείσθαι, εὐ τε ἔχειν τοῦ ζῆν καὶ λιμῶ διακιν-
δυνεύειν τεθνάναι. Οὐ μὲν ἀλλ' ἐπὶ τούτοις καὶ
ἕτερα προσενεγκεῖν ἠπειλοῦν δεινά. Ἐν οὐ φέρειν
τὸ βλαῖον οἱ Βυζάντιοι δυνάμενοι τὰς τε ναῦς ἐπηγ-
γεθῆσαντο ἀποδοῦναι καὶ πᾶσαν συνεκτεῖσαι ζημίαν,
ὅποσα τῶν πραγμάτων ἐν τε τῇ ναυμαχίᾳ καὶ μετὰ
τὴν ναυμαχίαν ἐστέρηται. Καὶ ἐπὶ τούτοις αἱ τα-
αῦται προῦθησαν σπονδαί.

Δ'. Ἦν δ' ὁμοῦς περιδείης ὁ Φακεωλάτης (28), καὶ
φόβοις μᾶλα συνισχημένους μακροῖς, ἀπειλῆς κατ'
αὐτοῦ διακηρυττότων συχνὰ τῶν Λατίνων τὰς πα-
λαμναϊοτάτας· ὡς ἀναγκασθέντα φρουρὰν περὶ αὐ-
τὸν ἔχειν ὀπλιτικὴν, ὅποτα τῆς οἰκίας ἐξίναται βού-
λοῖτο, καὶ ὅπόσους καὶ ὅποι τοὺς περιπάτους ποιεῖτο.
Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ τὸ
C φθινόπωρον ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

CAPUT VII.

Augusta implacabilis; patriarcham dignitate spoliare statuit, idque per Palamitam, ob recessum Tomam illi
inveniens. Palamam jam pridem carcere incluserat. Quasnam ob causas. Eodem adversus patriarcham
adjutore utitur. Magnæ inde rixæ et dogmaticæ altercationes. Gregoras patriarcham inter et Palamam
arditer constitutus. Novas opiniones damnat. Augustam offendit. Sententiam scripto tradere jubetur. Ea
occasione data, novos doctores refellit. Gregorii Nazianzeni verba opponit: item Basilii Magni. Non
ideo reprehendendus, quod victoriam de adversariis non reportaverit. Imo constantiæ et religionis ergo
laudandus. Exsulaturus fortasse, nisi Cantacuzenus Byzantium interea cepisset.

I. At imperatricis ira nunquam quiescebat, nec
jeniebatur ullo modo, aut tandem aliquando exsting-
uebatur Nam illa, quam ejus animo subdiderat
consilium a patriarcha datum; qui, ut modo dixi-
mus, monuerat et persuadere illi conatus erat, ut
cum Cantacuzeno rediret in gratiam, ac pacem
firmam faceret, antequam rei Romanæ salus in
extremum adduceretur, illo quidem multum iu-
valescente, nobis autem sensim dilabentibus, et
quotidie fatiascentibus magis, et ad nihilum pror-
sus redigi periclitantibus. Eapropter novas illa
subinde artes animo versare, alia atque alia agitare
consilia, anceps quo pacto et qua ratione patriar-
cham pontificali sede dejicere facillime posset. Ni-
hil porro ex omnibus efficacius ei occurrebat,
quam si 768 sibi Palamæ sectatores adjuungeret,

Δ'. Ἦρμαιν δ' οὐκ ἐν ἡν ὀδομῇ τῆς ὀργῆς ἐκεί-
νης (29) τὴν βασιλείαν, οὐδ' ὕψι τοῦ χρόνου μαλάτ-
τειν ὀπωστῶν καὶ σθεναρῶν τὴν φλόγα, ἢ ἢ τοῦ
πατριάρχου βουλή πρὸς τὴν ἐκείνης ἀνῆψε φυγῆν,
παραινοῦντος καὶ κείσθαι (ὡς εἴρηται πρὸ βραχέος)
ἐπιχειροῦντος, σπεισασθαι Καντακουζηνῶν, καὶ βί-
βαλαν εἰρήνην συνθέσθαι, πρὶν ἐς ἰσχυράς διέθρου
τὰ Ῥωμαίων ἐληλυθέναι [P. 482] πράγματα, ἐκεί-
νου μὲν ἐπαιτικῶς αὐθρομένου, ἡμῶν δ' ὑποβρέοντων
D ἡσυχῇ καὶ μαραινόμενων ἀεὶ, καὶ ἐς τὸ μὴ εἶναι
κινδυνεύοντων ἀρδην χωρεῖν. Ταύτην τοι καὶ μελέτην
ἡθροίζεν ἐν τῇ ψυχῇ συχνὰς ἐπὶ συχνὰς, καὶ ἄλλας
ἐῆψυθεν ἐπ' ἄλλας, περὶ τοῦ πῶς καὶ τίνι τρόπον
ῤῥῥῥα καθελαι τοῦ θρόνου τοῦ πατριάρχου· καὶ ἢν
οὐδεμίαν τῶν ἄλλων εὐρεῖν ἀνυσμικτέραν, ἢ τοῦ
περὶ τὸν Παλαμῶν οἰκτιρώσασθαι τε καὶ σφᾶς κατ'

Variorum notæ.

(28) Quippe proposuerant Genuenses Galatæi
præmium ac impunitatem ei qui illum morti
traheret Cantacuzen. loco laudato. DUCANG.

(29) Causam, cur Anna imperatrix a patriarcha
alienata sit, pluribus exponit Cantacuz. lib. iii, c. p.
98. DUCANG.

ἐκείνου λαμπρῶς ἐς τὸ κραταιότερον ἀνοδοῦναι, πολλὴν ἐκ πολλοῦ κατ' ἐκείνου τρέφοντας ἐν τῇ ψυχῇ τὴν βλάπτουσαν ὁρμὴν διὰ τὴν τοῦ Τόμου κατάλυσιν (50).

Β'. Ἐπει δ' ἔτυχεν ἐν μιᾷ τῶν ἐντὸς βασιλείων εἰρηκτῇ δέσμιον ἐκ πολλοῦ κατέχουσα Παλαμῶν (31), ὡς μὲν ἔμοιγε οἶσθαι ἦν, διὰ τὴν ἐς Καντακουζηνῶν ἐκείνου φιλίαν· ὡς δὲ τὰ πρὸς ἐκείνης ἄμα καὶ τοῦ υἱοῦ, ἐδῆλου πεμφθέντα βασιλικῶς ἐπιστημασμένα γράμματα πρὸς τοὺς ἐν τῷ Ἄθῳ τῷ δρει μονάζοντας ἄνδρας, διὰ τὴν τῶν δογματικῶν καινοτομίαν ἦν ἐς τὴν τοῦ Θεοῦ παρεισνεγκῶν αὐτῶν· Ἐκκλησίαν κυκλώως καὶ ζήλης ἐπλήρωσα ταύτην μακροῦ· πρὸς ἅπαν ἤδη τὴν γνώμην περιφρονῶς μετήνεγκε τὸ ἀνεπίταλον, καὶ συναργῶ κατὰ τοῦ πατριάρχου κέχρηται τούτῳ, καὶ πᾶσαν εὐμένειαν τούτῳ χαρίζεται, τὴν τε περὶ τὰ δόγματα γνώμην ἐκείνου κερῶντα (52) καὶ ταῖς ἐκείνου λαμπρῶς ἀγομένη βουλαῖς καθάπερ ἄλλοις ἱστίων, ὅποτε βραχίως τις καὶ βαγδαῖο; ἀνέμου καταβρέουσαι δρόμος, ἀνωθεν

A. cosque adversus patriarcham majori robore palam armaret, multam jampridem in eum alentes animo malevolentiam propter Tomi sui damnationem.

II. Cum igitur Palamam vincitum in quodam palatii carcere teneret jam dudum, eo quod, ut mihi quidem videbatur, studiosus esset ille Cantacuzeni; ut autem ex litteræ declarant, quæ sigillo imperatorio munitæ, ab ea et ejus filio ad montis Atho monachos missæ sunt propter nova dogmata, quæ ille in Dei Ecclesiam invexerat, turbarum exinde plenam tempestatumque maximarum; atque aperte statim transtulit ad contrariam omnino sententiam, eoque adversus patriarcham adjutore usa est, et omnem ipsi favorem indulxit; ita ut et ejus de theologia opiniones confirmaret, et ipsius consiliis palam regeretur; tanquam velum in navi, cum ab extrema Arcto ventus alicunde erumpens violentus rapidusque incurrit.

ποθεν ἐξ ἀρχικῶν ἀπροκλήτων καταβραχίαις.

Variorum notæ.

(50) De quo quidem Tomo, et synodo Constantinopolitana, et controversia inter Barlaamum et Gregorium Palamam, fuse egit Cantacuzen. lib. II, cap. 39, 40. ubi consulendus Gretserus. DUCANG.

(31) Existat in codice Regio 2409, cum aliâ multa Palamæ scripta theologica, tum epistolæ aliquot apologetice, in quibus Palamas hanc ritæ suæ partem fuse enarrat. Inde nos, quæ ad chronologiam pertinebant, selecta quedam excerptimus. Sunt autem hæc. Palamas cepit suscipere esse circa initia belli civilis A. C. 1342, cod. Reg. fol. 298 v. Ἐπεὶ που τὰ μέσα τῶν πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους ημεσῶν ἡμερῶν, id est, circiter mediam Quadragesimam, patriarcha Palamas significat suspicium eum sibi et Augustinæ esse, petitque ad eo, ut secum ad hanc veniat, delenda ejus auspicionis causa, fol. 295. v. lin. ult. In Domiua Palmarum appellit Byzantium ὁ Πρώτος, id est, Primum monasteriorum montis Atho moderator, fol. 296. v. lin. 3. Exacta Dominicæ Passionis hebdomade, ac sequenti in eunte, Palamas patriarcham invisit et Augustam, ibid. lin. 6. Statim post Dominicam τῶν ἁγίων Ἡερέων, intra octavam Ascensionis, confert se in monasterium e regione Byzantii situm. ibid. infima pag. Inde, verno tempore, in aliam domum a tumultu nautico remotam transit, fol. 297, lin. 3. Paucis diebus interjectis quaerit us a quodam ecclesiæ ministro, nec inventus, in urbem redit, ibid. lin. 4. Ineunte autumno Heracleam secedit, eribi per quatuor menses commoratur, fol. 285, lin. 6, fol. 284 v., in inf. pag., fol. 299 v. in fine pag. Inde A. C. 1343 reversus, in ædibus S. Sophiæ commoratur per intergrum duorum mensium spatium, fol. 284. v., med. pag. Comprehenditur et in custodiam datur ἔσρος μεσοῦντος, hoc est, circa initium mensis Maii, fol. 285, lin. 7. Ignatius, patriarcha Antiochenus, Byzantium venit anno post Andronici junioris mortem tertio completo, A. C. 1341, fol. 285, v. lin. 20. Palamas, ad monachos montis Atho scribens A. C. 1346, ait se περιουκλεισμένον ἀκριτῶς ἐπὶ οὐσιν ἀναυτῶν; ἤδη, id est, annum jam alterum elapsum esse, ex quo inclusus teneatur, fol. 299 infra med. pag. Nondum eo tempore coacta erat in eum synodus. Ibid. Ignatius, patriarcha Antiochenus, Byzantio excedit, litteris ad patriæ cham Constantinopolitanam contra Palamam scriptis, fol. 282 v. lin. 1. Hæc regius ille colica. Aliquanto

post Palamas carcere emissus, anno ipso (ut opinor) 1346. Tamen Cantacuzenus lib. II, cap. ult. pag. 699 scribit, Palamam adhuc in carcere fuisse eo tempore quo ipse urbem cepit; atque eum, cum Andronico Asane eductum a custodia, venisse ad se ait Annæ Augustæ missæ legatum. Boivin.

(32) Huc pertinet Palamæ ad Augustam epistola, quæ existat in codice Regio 2409, supra laudato, fol. 55. Ea est ejusmodi:

Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ἐπιστολὴ πρὸς τὴν θεοσεβῆ βασιλίσσα, κυρὰν Ἄνναν τὴν Παλαιολογίαν.

Οὐδὲν οὐτως ἀναγκαῖοτάτων οὐδὲ λυσιτελεστικῶν τε ἄμα καὶ προεπιθέστων τοῖς τοῦ Χριστιανισμοῦ γίνουσι κατ' εὐδοκίαν ἐκ Θεοῦ βασιλεύουσιν, ὡς τὴ γοῆσθαι τῇ δυνάμει τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας, ὑπὲρ τῆς ἀδίδου τοῦ Θεοῦ βασιλείας, ἣ παρὰ τῶν νῦν αὐθις ἀντικειμένων ἡμῖν εἰς κτίσμα φρονολογηθῆς κατασπένται. Καὶ τοῦτο συνέως εἶπερ τις ὁ πολὺς ἐκείνος; καὶ τὰ πάντα θαυμάσιος ἡμῶν βασιλεῦς, ἔδειξεν ἔσον τὴν βασιλείαν ἐκ Θεοῦ δεδωγμένης ἅτε ζῆλον ἐνθεον ὑπὲρ τῆς ἐκείνου βασιλείας ἀνηρημένος, καὶ κατασπέντας εἰς τέλος τοὺς τὸ ὕψος ἐκείνης ταπεινοῦν ἡρημένους. Τοῦτο καὶ ἡ κρατίστη σὴ βασιλεία, δέσποινά ἡμῶν ἁγία, δι' ἣν ἤδη πράττεις, ἐναργῶς διατελεῖς περιστάσας· καὶ εἰς σὴ τὴν πρᾶξιν εἰς τέλος ἀγαγεῖν καὶ τοὺς τῆ εὐσεβείας πάλιν, ὡς ἐκείνου μηκέτι ἡμῶν ἔστος, ἀνακίως ἀντιστάνας, εἰς τέλος καθελείν, ἢ ἐκείνω, καθάπερ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς πᾶσιν, οὕτω καὶ τὸν ὑπὲρ Θεοῦ ζῆλον ἰσοστάσιος εἶης. Ἐπεὶ δὲ τῷ θεοκινήτῳ ζῆλῳ τὴν βασιλικωτάτην ἐν ἀρεταῖς συγκεκαρμένην ἔχουσα φρόνησιν, ζητεῖς καλῶς ποιούσα μαθεῖν ὡς ἐν ἐπιτόμῳ καὶ κατὰ τὸ ἐγγυροῦν σαφῶς, τὰ παρ' ἡμῶν καὶ τῶν ἀντιθέτων ἡμῶν καὶ φρον ὕμνα καὶ λεγόμενα περὶ τοῦ θεοτάτου φωτός, οὕτω ταῦτ' εἶχει. Καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι ἔστιν οὐ θεότητα ὀνομάζουσι, καὶ τὸ φῶς καθ' ὃ λάμψας ἀποδρῆται; ὁ Κύριος; ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τοῦ θαυωρῶντος ἔστος; περιήστραφα τοῦ; συναναθάνας μαθητῶν; θεότητα ὀνομάζουσιν. Ὡς οὖν ἡμῶν ἀκρίτων εἶναι φρονούντων μετὰ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφανσιν οὐσίας, καὶ τὴν τοῖς ἄλλοις ἐπιφαινομένην ταύτην Ἰλαμῶν, δυο θεότητα ἀκρίτους προεβούειν, ὀπκοκαίμην καὶ ὑπερμελήν ὁ ἄκινῶνος κατηγορεῖ, καθάπερ καὶ ὁ Βαρλαάμ. Αὐτὸς δὲ μόνην ἀκρίστον εἶναι λέγει θεότητα, καθάπερ καὶ πρότερον εἶπερος, τὴν οὐσίαν

III. Itaque, quasi urbis porta nunc denum ho-
stibus publice patefacta, insani dogmatum et in-
stitutorum fluctus effuse irrumpebant, et impu-
nitatem rursus habebant nova opinionum commo-
ta; ac totam urbem tumultus pervagabatur, recla-
mantibus episcopis et sacerdotibus, et quicumque
sapientiam animo altius infixam fruebantur; pu-
gnaque inde et continuæ altercationis ultro citro-
que exoriebantur: improbitatis 769 autem inso-
lencia caput altius erectum attollebat.

IV. Hæc cum ita se haberent, multam silentium
mecum imperatrici dubitationem afferebat, eratique
illi propositum, ut quid sentirem exploraret. Quam-
obrem me, tametsi nollem, denovo accessit, ut in
iis litibus, quas de Palama cum patriarcha habe-
bat, iudex essem et quasi norma quædam: duo-
rum illa alterum facere in animo habens; si qui-
dem adversus patriarcham cum illa conspirarem,
tunc ut ego propitiâ ipsam experirem, et impera-
triciis beneficiis cumularer perquam honorificis;
sin minus, ut propter Gallum illum in me olim
concepta ira, et temporis lapsu jam obsoleta, ho-
die suscitaretur; quam illa jampridem, velut aram
animi penetralibus infixam, religiose servabat;
omni denique in me acerbitalis genere sæviretur.

V. Præsentem itaque sedentemque allocuta me,
et mollioribus verbis initio mecum usa, novas illas
Palama opiones protulit. Mox ubi repugnantes nos
offendit, et majorum præscriptis institutisque per-
tinaciter inhaerentes, itaque omnibus præceptis,
quæ synodis tradita essent et scripta exstarent,
simulque illa divi Pauli verba proferentes, juben-

A Γ. Διάπερ, ὡς περ πόλης πόλεως ἀνεφύλας ἤδη
τοῖς πολεμίοις περιφανῶς, δογμάτων καὶ νόμων ἀνε-
δην εἰσερχέοντο κλύδωνες, καὶ παρρησίαν ἀθέως εἰδόν
εἰσερχομῶν καινοφρονιῶν, καὶ θόρυβο; ἀνὰ πᾶσαν
ἐφοίτα τὴν πόλιν, ἀντιφθεγομένων ἐπισκοπῶν καὶ
πρεσβυτέρων, καὶ ὅσοι βαθείας διὰ φρεῶδ; ἐκρη-
ποῦντο τὰς τῆς σοφίας ἀυλακὰς. Καὶ μάλα διὰ ταῦτα
καὶ ἐρίδες ἀνεφύοντο συνεχεῖς κατ' ἀλλήλων καὶ δι'
ἀλλήλων· καὶ ἡ ὑπέρηφανία τῆς κακίας ἐπὶ μέγι-
στον ὕψους ἀνήγει τὴν κεφαλὴν.

B Δ'. Τοῦτων ὁ οὕτως ἐχόντων, πολλὰ περὶ τῆς ἐμῆς
σιωπῆς ἡ βασιλεὺς ὑπέρχεν ἀμφοισθητοῦσα, καὶ τῆ;
ἐμῆς διὰ μελέτης ἐποιεῖτο παρᾶσθαι γνώμη;. Καί
με καὶ μὴ βουλόμενον ἀθέως κριτὴν προσκαλεῖται,
καὶ ὅσον τινα γνώμονα τῶν αὐτῆς τε καὶ τοῦ πα-
τριάρχου περὶ τοῦ Παλαμᾶ φιλονεικίῶν· δυοῖν ἐν
νῷ ἔχουσα θάτερον πεπραχέναι· εἰ μὲν γὰρ ὁμοφρονῶν
ἐκείνῃ κατὰ τοῦ πατριάρχου γενομένη, ὡς τε
ταύτης τυχεῖν καὶ βασιλικῶν ἀποπελακέναι χαρί-
των, μακρὸν τὸ φιλότιμον κατητημένων· εἰ δ' οὖν,
ἀνανειώσασθαι νῦν καὶ τὴν τῷ χρόνῳ παρερδουχίαν
ἡδὴ διὰ τὸν Γαλάττην ἐκείνον μῆνιν· ἦν πάλαι καθί-
περ [P. 483] βωμῶν ἐγκαθιδρύσασα τοῖς τῆς ψυχῆς
συνετήρει θαλάμοις, καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ χαλεπώτατα
καθ' ἡμῶν δεδρακέναι.

C E'. Προσεληλυθότας οὖν καὶ καθίσαντας προσει-
πούσα καὶ ἀπαλωτέροις τὰ πρῶτα πρὸς ἡμᾶς χρη-
σαμένη τοῖς λόγοις τὰς τοῦ Παλαμᾶ προκόμιζε και-
νοφρονίας. Καὶ ἐπειδὴ πελοδιμένους οὐχ εὔρισκεν,
ἀλλ' ἰσχυρῶς τῶν πατέρων ἀντερχομένους ἔρων καὶ
νόμων, καὶ ὅσα τῶν συνοδικῶν εἰσι παραβέσιων
ἐγγραφα παραγγέλματα, καὶ ἅμα κάκεινα τοῦ θεοῦ

Variorum notæ.

τοῦ Θεοῦ· τὴν δὲ θέλειν ἐκείνῃν ἑλλαμψίν, κτιστὴν.
Ἐπεὶ δὲ κτιστὴν εἶναι λέγει τὴν θέλειν ἑλλαμψίν ἐκεί-
νην, καὶ ὑφαιμένην εἶναι λέγει πάντως· Οὐκ οὖν δύο λέγει
καὶ αὐτὸς θεότητος, ὑπερκειμένη καὶ ὑφαιμένη.
Φινερίν οὖν ὡς πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκούοντων τὴν
ὑπερκειμένην καὶ ὑφαιμένην ἡμῶν κατηγορεῖ θεό-
τητα. Τοῦτο δὲ ἔστιν ἀληθῶς δι' ἡμῶν κατηγορεῖ,
εἰ τὸ θεῖον καὶ ἀπόρρητον ἐκεῖνο φῶς, ὃ κτιστὴν
εἶναι φησὶν αὐτὸς, ἀκτιστον εἶναι προσηύ-
ομεν ἡμεῖς, καθάπερ οἱ τε θεσφόροι Πατέ-
ρες καὶ Χριστὸς αὐτὸς ὃ κατὰ τοῦτο λέ-
γεις, καὶ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ τοῦτο καλέσας, ἐδί-
δαξεν ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ
δοῦλη καὶ κτιστή. Μόνῃ γὰρ αὐτῇ παντὸς μᾶλλον
ἀδασίλευτος καὶ ἀήτητος, καὶ χρόνου παντὸς; καὶ
αἰῶνος ἐπέκεινα. Οὕτως οὖν ἡμεῖς ἔτι κατὰ τὸν
μέγαν Ἀθανάσιον ἐν μιᾷ θεότητι εἰθόμεν Θεοῦ,
οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν μόνῃν ἀκτιστον, ἀλλὰ καὶ κατὰ
τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα,
τὴν δύναμιν, τὴν θέλησιν, τὴν ἀγαθότητα, τὸ φῶς,
τὴν ζωὴν, καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ ὡς μιᾶ; καὶ τῆς
αὐτῆς οὐσίας τῶν τριῶν προσώπων καὶ τῆς οὐσίας
καὶ τῆς ἑλλάμψεως, καὶ ἀπλῶς πάσης δυνάμεως
καὶ ἐνεργείας θείας· Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος ἀθέσμως;
εἰς κτιστὰ καὶ ἀκτιστα τὸν ἕνα Θεὸν διχοτομεῖ, καὶ
εἰς δύο θεότητες ἐκλύει, καὶ ὧτως ὑπερκειμένην
τε καὶ ὑφαιμένην τὴν μίαν κατὰ τῆς θεότητας
τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος·
τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὑπερκειμένην λέγων, ὡς
ἔστιν κατ' αὐτὸν ἀκτιστον θεότητα· τὸ δὲ φῶς
ἐκεῖνο, ὑφαιμένην ὡς κτιστὴν θεότητα. Ποιεῖ δὲ
κτιστὴν ἐντεῦθεν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ
ἡ ἑλλάμψι; κτιστή, ἀκτιστον αὐτὸ οὐκ ἔστι. Τὸ δὲ

πλήθος τῶν ἄλλων πονηρῶν ἀίρέσεων, αἷς ἐντεῦθεν
περιπίπτει, ἡ τοῦ νῦν γράμματος συντομία οὐ
χωρεῖ. Καθάπερ δὲ ὁ Σαβέλλιος, ἐν τῷ μὴ διαφέ-
ρειν λέγειν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, μὴ ἔχειν Υἱὸν τὸν
Πατέρα ἰσοδομάτιζεν, οὕτως ὁ Ἀκίνδυνος, ὅταν λέγῃ
μὴδὲν διαφέρειν τὴν θέλειν ἐκείνῃν ἑλλαμψίν καὶ
ἐνεργείαν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔχειν φησὶν
ἐνεργείαν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων,
μετὰ τοῦ Μεσσαλιανῶδ; εἶναι, καὶ ἀναίρει τελείως
τὸν Θεὸν, ἐαυτὸν ἀθεῶν ὑπάρχοντα δεκνύς. Το γὰρ
μὴ ἔχον ἐνεργείαν οὐδαμῶς ἐστὶ κατὰ τοὺς θεολό-
γους. Διὰ τοῦτο τὸ θεῖον ἐκείνο καὶ προσκνητὸν
στῆμα τοῦ τρισμακαρίστου καὶ ἁγίου μου α.θ.έντου
καὶ βασιλέως, διὰ τοῦ συνοδικοῦ φησὶ τόμου ὡς
εἰ καὶ πρὸς τοσοῦτον ὑψὸς θεωρίας ἀνιδραμον ἐν
τῷ Θεῷ οἱ τοῦ Κυρίου μύστια; χάριν καὶ δόξαν
εἶδον θεῶν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτῆν τὴν χορηγοῦσαν
τὴν χάριν. Καὶ γὰρ ἴσμεν ἐκείνην, ὑπὲρ τῶν βῆτων
λογίων μεμυημένοι, ἀμείβετον, ἀήτητον, ἀράτον,
καὶ ἀυγαῖς; τὰς ὑπερκαταμίως καὶ ἀνωτάτω δυνά-
μεσι. Νῦν δ' οἱ καταφρονήσαντες; καὶ Θεοῦ καὶ τῶν
ἐκ Θεοῦ ἁγίων, καὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως; ἡμῶν
ἐκείνου καὶ τῆς συνοδικῆς ἐξέτασεως; τε καὶ ἀπο-
φάσεως, καὶ τῶν ἐπὶ ταύτῃ φρικτοδοξαίων δεσμῶν
καὶ ἀναθεματισμῶν, ἡμᾶς; μὲν οὕτως εὐσεβῶς φρο-
νουῦντας, καὶ τοὺς ἡμῖν ὁμοφρονούντας; ἀποκηρύ-
τουσιν, Ἀκίνδυνον δὲ καὶ τοὺς ὀλοῦ; αὐτὸς; τάναντια
δυσσεβῶς φρονούντας; συνηγοροῦσι καὶ στηρίζουσι,
παντὶ τρόπῳ, κοινωνήσας; ἔχειν καὶ οὐλαετούργους
σπουδάζοντες. Hanc epistolam puto primarium ac
primium velut fundamentum fuisse iunctam ab Au-
gusta cum Palama adversus patriarcham voca-
turi. BOVIN.

προφέροντας Παύλου· Εἰ τις εὐαγγελίζοιτο (λέγον-
 τος) ὑπερβόρια τῆς ἐκείνου διδασκαλίας, εἶναι ἀνά-
 θεμα, καὶ ἢ τῶν οὐρανίων τις ἀγγέλων· μηδὲ γὰρ
 εἶναι πρὸς ἑμὲν, ἄλλο τι θεοῦ προτιμᾶν (παρα-
 πλεσον γὰρ ἀνείη τοῦτ', ὡσπερ ἀν εἰ τις τῇ ἀρι-
 στερᾷ χειρὶ τὴν δεξιᾶν ἀποκόπτειν ἐβούλετο)· ἀλλὰ
 πάντα κάτω βιπτουήσας πρὸς αὐτὸν μόνον βλέπειν·
 οργισθῆναι ἤδη κατ' ἡμῶν ἐώρατό, καὶ πολλὸν ὠδί-
 κωσατὸν θυμὸν, καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ τοὺς παρακαθ-
 ἡμένους· ὑπηρετοῦντας εἶχε καὶ σφόδρα Ἐπιπροτιμῶντας,
 κοίτακτιώτερον τρόπον, διὸ καὶ κακῶς μὲν ἀφίει (53),
 κριτορὸν δ' ἐπὶ μύθον ἐτελλεν, ἔγγραφον τὴν ἐμὴν
 ἀπειτούσα γνώμην ἐν τῷ αὐτίκα, ὡς ἀν βεβαιότερον
 ἀντιλέγειν ἔχουεν εἰ ταύτης ἐμόρφονες.

Γ'. Καὶ τοῦτ' ἔστιν, ὃ καὶ τὴν ἐμὴν πρὸς ἀνάγκας
 ἰσως ἀντιβήσειον ἤνεγκε γλώττιαν, ἐνίοτε καὶ ἐντα-
 χῶ μάλα τοι σφόδρα γενναίως ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς
 δεδομένης· εὐσεβείας Ἰσταθαι παραινούντος· τοῦ σπρι-
 τῶντος, καὶ μηδ' ἄχρι στερηθῆς ταῖς τρυφαιαῖς· ἐπι-
 πολεζούσας κλινοφρονίας ἔγγλιναι, μεμνημένου
 τῶν εὐαγγελικῶν τε καὶ ἀποστολικῶν παραινέσεων·
 καὶ ὅσα ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, ἐς τὰς ὁμοί-
 ας ἐμπειτικῶς περιστάσεις τῆς Ἐκκλησίας, διέξ-
 ειδεν· « Πμεῖς, λέγων (54), οἱ καὶ μέχρι τῆς τυ-
 χούσης κεραίας καὶ γραμμῆς τοῦ Πνεύματος τὴν
 ἀκριβείαν εἰκοντες οὐποτε δεξιόμεθα (οὐ γὰρ ὄσιον)
 οὐδὲ τὰς ἐλαχίστας πράξεις εἰκῆ σπουδασθῆναι τὰς
 ἀναγράφαις, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος· μνήμη δι-
 αούρηται· ἀλλ' ἐν ἡμεῖς ἔχωμεν ὑπομνήματα
 παιδεύματα τῆς τῶν ὁμοίων, εἴ ποτε συμπέσοι και-
 ρός, διασκέψωμεν· ὥστε τὰ μὲν φεύγειν, τὰ δ' αἰρεῖ-
 σθαι, οἷον κανόνι τοῖς καὶ τύποις τοῖς προλαβοῦσιν
 ἐπόμενοι παραδείγμασι· » καὶ ὅσα ὁμοίως ὁ μέγας
 Βασίλειος ἐν τῷ περὶ πίστει· ἔφασκε λόγῳ, φείδε-
 σθαι παραινῶν καὶ τῶν ὀνομάτων ἢ ῥημάτων ἐκεῖνων,
 ἀλέξει μὲν οὐκ ἐμφέρειται τῇ θεῷ Γραφῇ, διὰ
 νοῖαν γαστρίαν αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐγκαιμένην τῇ Γραφῇ
 ἀσπύζει.

Z. Ὅτι περ δ' οὐ πάνυ τοι ῥῆδιον εἶναι δοκεῖ δύν-
 νασθαι συνορᾶν ἀσφαλῶς τὸ δίκαιον, εἴ τις ἐν λιμένι
 καὶ γαλήνῃ καθήμενος ἡσυχῇ τῶν ἐν πελάγει
 [P. 484] κύμασι καὶ πνεύμασι προσταλαιπωρούντων
 ἀγρίοις τοῖς πόνους ἐξετάζειν εὐθέλοι, οὐδ' αὖ τὸ
 βίαιον τοῦ χειμερίου φύχου, εἴ τις ὠρᾷ θέρους βού-
 λοιτο κρίνειν ὀπίσθον καὶ ὄσον· οὕτω καὶ εἴ τις ἀγῶ-
 νων τοιούτων ἀπειρὸς ὢν, ἔπειτ' ἐξ ἡσυχίας ὀρμώ-
 μενος· κρίνει τοὺς ἀγῶσι· μικροῖς ἐναθιούντας ὑπὲρ
 τῆς ἀληθείας. Πρὸ χειρὸν γὰρ ἔχει πρὸς λιοδορίας
 τὴν γλώτταν, ὅτι μὴ πέπεικέ τις ὀρών καὶ λέγων,
 μηδὲ τὸ πᾶν τῆς νίκης ἐξείργασται· πρὸς τὴν παρ-
 οῦσαν ἡσυχίαν καὶ οὐ πρὸς τὴν τότε βίαν παραμε-
 τρῶν τῶν πραγμάτων καὶ λόγων τὰ τέλη, ὡς ἔοικεν·

Atis eum anathema esse. qui praterquam ipse do-
 cuisset, evangelizaturus foret, etiamsi cœlestium
 angelorum unus is esset; nec enim officii nos'ri
 esse, aliud quidquam Deo anteferre; perinde quip-
 pro illud sit, ac si quis sinistra manu dextram am-
 putare cupiat; sed omnibus infra habitis, in cum
 solum intueri oportere: tum vero illa in me
 770 offerari visa est, et multam iram parturire;
 idque eo maxime, quod qui assidebant ei accine-
 rent, et immodica adulatione applauderent. Id-
 circo

Dimittitque superbe, additque haud mollia jussa,
 meam ut sententiam confestim scripto traderem
 efflagitans, quo possent firmius contradicere ii, qui
 cum ea sentirent.

VI. Atque illud videlicet necessitatis fuit, quod
 et me ipsum ad contradicendum impulit, cum ob-
 vius quosque, ut religionis sibi traditæ fundamen-
 tis insisterent magno animo nonnumquam et alicui
 hortarer, atque ut ne puncto quidem tenuis ad-
 eas, quæ tum glisccebant, opinionum novitates de-
 clinarent, sed ut evangelicas et apostolicas admo-
 nitiones reminiscerentur, et quæ magnus theologie
 doctor Gregorius disseruit, cum in similia religio-
 nis tempora incidisset. « Nos (inquit) cum accura-
 tam Spiritus diligentiam ad quamlibet apicem, ad
 quamlibet virgulam trahamus, nunquam dederimus
 (neque enim fas est) vel in minimis actis recensen-
 dis, eorumque memoria ad præsens usque tempus
 conservanda, temere elaborasse eos, qui scripse-
 runt; sed eo ut nos haberemus monumenta et do-
 cumenta, quibus in similibus rerum tractatione, si
 unquam incideret occasio, uteremur: ita ut præ-
 terita exempla tanquam regulas et archetypos nobis
 proponendo, hæc quidem fugeremus, illa vero
 eligeremus; » et quæ pariter magnus Basilius dis-
 putavit in ea, quam de fide scripsit, oratione,
 parcendum monens iis quoque nominibus et ver-
 bis, quæ in sacra Scriptura diserte quidem et ex-
 presse non exstant, vim autem eam 771 ipsam
 retinent, quæ Scripturæ intem.

VII. Quemadmodum autem non omnino videtur
 ille sanum facere posse iudicium, qui, cum in per-
 tu ac tranquillitate ipse placide sedeat, eorum
 labores velit expendere, qui pelagi fluctibus et
 sævissimis ventis conflictentur, nec de hiberni fri-
 goris vi, is qui velit, quæ et quanta sit, æstivo
 tempore iudicare; ita nec ille, qui ejusmodi certa-
 minum expertus antehac ex ipso mox tranquillitate
 sinu prodeat, iudicaturus de iis qui labores pro
 veritate maximos pertulerint. Est enim illius lin-
 gua ad criminandum prona, eo quod agendo di-
 cendoque non persuaseris, nec plenam victoriam
 reportaveris. Nimirum ille præsentis tranquillitate,
 non illorum temporum iniquitate, factorum dicto-

Gal. 1, 8.

Variorum notæ.

(53) Homi. Iliad. 1, 25. BOIVIN.

(54) Gregor. Nazianz. orat. 1 BOIVIN.

rumque exitus metitur; nec potest intelligere, non eandem esse rationem et opportunitatem certaminis et placidæ quietis, hiemis et æstatis, portus denique et sævientium pelagi fluctuum. Enimvero prorsus manifestum est, mutato contentionum tempore, incorruptum quoque de eventu testimonium et conveniens rebus iudicium tolli. Idem certe (ut mihi videtur) illis martyribus, qui veritatis testimonium olim perhibuerunt, coronam eo detraxerit, quod cum si totum patientiæ curriculum confecissent; nec tyrannos ad credendum compulerint, nec iis incredulis caput præciderint, nec vitam violento fato ademerint. Hæc cum ita se habeant, nec me æquum est reprehensione dignum videri, quod quæ recte dixerim, ea illi, quæ contrarium **772** sentiebat, non persuaserim vera esse: sed illi potius succensendum est, quod mihi recte dicenti haudquaquam crediderit. Nam dicendi quidem potestas penes me est; facta ipsa pendent ex manu præpotenti. Ego vero ab omni longe reprehensione absum, quatenus non successit mihi ex sententia, nec prout animo ad optima propenso cupiebam. Non enim, ut veritatis hostes pugnis impetamus, pacis ratio suadet; sed ut blandis moribus et mitibus alloquiis eos ambiamus.

VIII. Non est igitur criminandi, sed admirandi potius locus, quod cum ex facili possemus solo silentio imperatoriam benevolentiam redimere, præmia magnifica proponenti, tamen et mentem immotam retinimus, et simul intra consueti officii limites perstitimus incorrupta animi moderatione. Placendum enim existimavimus non tam hominibus, quam Deo, qui occulta perspicit. Illi quippe testes existunt eorum duntaxat, quæ palam fiunt, et aliquando possunt decipi, si qui fructum improbitatis obvolvant specie et colore virtutis. Deus vero illis ipsis, qui actiones antecedunt, motibus cordis examinis sui vestigia imprimit, et justitiæ tribunal in ipsis figit cogitationum radicibus, ubi specie et fuco celari non potest, si quis illic adnasci velit improbitatis fetus.

IX. Hæc cum ita accidissent, domi deinceps sedendo, quoad exsilii damnaremur, noctu pariter et interdum exspectabamus. Et ad exitum fortassis perducta essent **773** ea, quæ in nos deliberata fuerant, nisi interim accidisset, ut Byzantii Cantacuzenus potiretur; quod et ipsum planius statim exposituri sumus.

CAPUT VIII.

Cum Phaceolato clam agitur de introducendo in urbem Cantacuzeno. Phaceolatus, aucto stipulorum suorum numero, rem aggreditur. Cantacuzenum urget. Diem condicit. Urbis portas noctu reserat. Cantacuzeni incruentus ingressus. Palatio exclusus in proximo diversatur. Annus et dies captæ ab eo urbis. Anguis, infirmis viribus, serox et contumax: Galatæos auxilium vocat. Aquisissimas pacis condiciones proterve respuit. Galatæorum triremes duæ suppelias ei veniunt. Repelluntur. Cantacuzenus alteram et tertiam legationem maritum mittere, quam vim facere. Eisdem legat, qui biennio antè ad eum missi tenerant.

Variorum notæ.

(55) Vide supra lib. xii, cap. 6, sect. 4. Boivin.

οὐκ εἶδέναι δυνάμενος, ὡς οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν καὶ δυνάμιν ἀγῶνος καὶ ἡσυχίας καιρὸς, καὶ χειμῶνος καὶ θέρους, καὶ πρὸς γε ἔτι λιμένος καὶ διαποντίου κλύδωνος. Εὐδὴλιον γὰρ δὴπευ τοῖς ὄλοις, ὡς ἀμειβομένης τῆς τῶν ἀγῶνων ὥρας σὺναναιρεῖται καὶ ἡ τῆς ἀποβάσεως ἀκριθῆς μαρτυρία καὶ τὸ προσῆκον τοῖς πράγμασι δίκαιον. Ὁ δ' αὐτὸς μοι δοκεῖ καὶ τὸ στεφανοῦσθαι τοὺς πάλαι τῆς ἀληθείας μάρτυρας ἀναιρεῖν, ὅτι πάντα τὸν τῆς ἀλλήσεως ἀνύσαντες διαυλον οὕτε πεπαικασί τοὺς τυράννοους, οὕτε μὴ πείσαντες οὐκ ἀνεῖλον τὰς σφῶν κεφαλὰς, οὐδὲ τοῦ παρόντος βιαίως ἐξήνεγκαν βίον. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, οὐκ οὐκ οὐδ' ἐμὲ λοιδορῆς ὑπεύθυνον ἡγεῖσθαι δίκαιον, ὅτι καλῶς εἰπὼν ἤκιστα πέπεικα τὸ τῆς γνώμης ἐκείνης ἀντίθετον· ἀλλ' ἐκείνη μέμφεσθαι δίκαιον μᾶλλον, ὅτι μοι καλῶς εἰπόντι ἤκιστε πέπεισται. Τῶν μὲν γὰρ λόγων ἐγὼ κύριος· τῶν δὲ πράξεων ἡ δυναστεύουσα χεῖρ. Πάσης δ' ὑπέρτερον λοιδορία; τίθησι τὸ μὴ κατὰ γνώμην βίμα καὶ πρὸς τὸ βέλτιστον φερομένην ἑρμῆν ἀπαντῶν. Οὐ γὰρ πῶς ἐνάλλεσθαι κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ὁ τῆς εἰρήνης παραινεί λόγος· ἀλλ' ἐμέμψτε τε ἦθει καὶ πράξει γλώττης ἀγκάλαι; αὐτοῖς προσεῖναι.

II. Οὐ μέμφεσθαι τοῖνον, ὅτι μὴ θαυμάζειν βίον μᾶλλον, ὅτι παρὼν ἡμῖν ἐκ τοῦ βίου σιγῆς γλώττης βασιλικῆν εὐμένειαν πρᾶσθαι, μακρὸν τὸ φιλότιμον τῶν χαρίτων ὑποχουμένην, οὕτε κλονουμένην διάνοιαν ἐκτισάμεθα, καὶ ἅμα τῶν ὄρων (35) τῆς εἰθισμένης ἐς τὰ χρήσιμα τάξεως ἐνδὸν ἐμείναμεν, ἀκήρατον συντηροῦντες τὸ φρόνημά τῆς ψυχῆς. Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἀνθρώποις ἀρέσκειν ἐκρίναμεν δεῖν, ὅσον τῶ τῶν ἀδῆλων ἐπότῃ Θεῷ. Οἱ μὲν γὰρ τῶν δρωμένων ἐς τὸ μὴ φανερῶς καθίστανται μάρτυρες μόνων, οὐ καὶ παραλογισσάσθαι ἐξέστιν ἐνίοτε, εἴ τις τοὺς τῆς κακίας καρποὺς τοῖς τῆς ἀρετῆς ὑποτίθησι σχήμασι τε καὶ χρώμασι. [P. 485] Θεὸς δ' ἐν αὐτοῖς πρὸ τῶν ἔργων τοῖς τῆς καρδίας κινήμασιν ἐρεῖδει τὰ τῆς ἐξέτασεως ἔχνη, καὶ τὸ βῆμα τῆς οἰκῆς ἐν αὐταῖς συγκροτεῖ τῶν λογισμῶν ταῖς ἀρχαῖς· ἐνθα χύρην οὐκ ἔχει σχῆμα καὶ χρῶμα καλύπτειν, εἴ τι κακίας ἐκεῖ παραφύεσθαι βούλοιο βλάστημα.

Θ. Τούτων δ' οὕτω συμβεβηκότων, οἱ καὶ λοιπὸν καθημένοις τὴν καταψηφισθεῖσαν ἡμῶν ἐξορίαν ἔκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπιχειροῦσθαι. Καὶ τὰ ἄν εἰς ἔργον τὰ καθ' ἡμῶν μελετώμενα προῦδινεν, εἴ μὴ Καντακουζηνῶ μεταξὺ Βυζάντιον ἐλεῖν ἐγγίνετο· ὃ δὲ καὶ λέξων εἰμὶ σαφέστερον.

*Jubet meminisse, quæ tum prædixerit. Legati re infecta redeunt. Cantacuzeni mira clementia. Milita-
to in acie palatium oppugnant. Maritimam partem capiunt. Revocantur. Annæ anxietas. Legatio su-
perba. Extremum discrimen. Pacem oblatam vix tandem accipit.*

Α'. Ἐπεὶ γὰρ (36), ὡς ἐφθημεν εἰρηκότες, ἐνο-
κλον ἔχειν φρουρὰν συγκεχώρηται τῷ Φακωλάτῳ.
τὴν τῶν Λατίνων διὰ τῆς προγεγονυίας σκανδάλου
πρίρασιν διδίδοι αὐθάδειαν, προσεληλυθέναι συνέθη
τινάς τευτοῖ, οἷς λάθρα ἐσεφοίτα γράμματα ἐκ Καν-
τακουζηνού, μηχανήσασθαι τινὰ τρόπον, ὃς ἂν ῥα-
δίαν ποιήσεται οἱ τὴν ἐς Βυζάντιον εἰσοδόν· οἷς
ἐπιγγέλλαι μακρὰ συνεπέλεκτον χρημάτων ἅμα καὶ
τιμῶν· τοῦτοις οὖν προσεληλυθόσι καὶ προσεται-
ρισμένοις αὐτὸν, καὶ ἀνακαλύψαι τὴν τῶν μελε-
τωμένων δυνάμιν, συνάρασθαι σφισι καὶ αὐτῶν
ἐπιγγέλλετο πάση χειρὶ καὶ σπουδῇ.

Β'. Καὶ δὴ λοιπὸν ἑτέραν πλείω τῇ προτέρῃ δυ-
νάμει προσεληθῶς (ἐν ἐξουσίᾳ γὰρ ἦν αὐτῷ, πρὸς
τῆς βασιλείου πρότερον τὸ συγκεχωρηκὸς ἐλιφότες,
διὰ τὴν προσιλημμένην τῶν Λατίνων πρόφασιν, ἐπί-
στην ἂν εὐποροίη φρουρὰν ἑαυτῷ πορίζεσθαι), ἕλος
τῶν ἔργων ἐγίνετο. Παρὰ γὰρ ἐκόντων τῶν συνεδ-
των ταξιάρχου καὶ στρατηγού φροντίδα λαβὼν ἡξίου
μὴ περὶ ὅσα διατριβὴν ἔχει χρόνιον τριβῆν τὴν σπου-
δῆν, ἀλλ' εἰς τὸ τοῦ ἔργου κεφάλαιον ἐμβαλεῖν, καὶ ἐν
βραχεῖ μετὰ τῆς ἐνούσης ἰαχύος τὸν ὅλον ἀναρῶν
κίνδυνον· καὶ μάλιστα νῦν, ἐρημίας ἀντιπάλων ὄπ-
λων μακρὰς ἐπιπολαζούσης ἤδη τῇ πόλει. [P. 486]
Μηνύει τοίνυν τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ τὴν ὄλην
τῆς ἐγγειρήσεως πρόθεσιν, οὐ πάντοι πύδρω τοῦ
Βυζαντίου τὰς διατριβὰς ποιουμένων· καὶ ἅμα κε-
λεύει, σπουδῇ παρελάσαντα σὺν ἐπιλέτοις ὀλίγοις
ἰππέυσιν, ὡς μὴ κατέφωρον τοῖς ἀντιθέτοις τὸ
δράμα γένοιτο, περὶ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως ἐς ῥητὴν
τινα ἐσπίραν ἡσυχίαι ποσὶν ἐφεδρεῦειν, καρδο-
κοῦντα τὴν ἐνδοθεν ἀναμύχλευσιν τῶν πυλῶν.

Γ'. Ἄρτι δὲ περὶ πρώτης φυλάκῃ τῆς νυκτὸς γε-
νομένης, ἐν ᾗ τῆς ὥρας μάλιστα τῶν τε ἀνθρώπων
οἱ πλείστοι, τὰς ἐσπερίους σθεεννότες ὄξασας, τῇ
τῶν ὕπνων ἡγεμονίᾳ τὸ τῶν βλεφάρων ἐκθόδασαι
στάδιον, καὶ πᾶσαι τῆς πόλεως αἱ ὁδοὶ παντὸς ἐρη-
μίαν ἔχουσιν ὄχλου, μεταπέμπεται τοὺς τε συνειδό-
τας τῶν Βυζαντιῶν ἰππέων καὶ ἅμα τῶν συγγενῶν
τοὺς οἰκαιοτάτους, καὶ ἐπὶ τοῦτοις τὴν περικλητικὴν
ἐκείνην φάλαγγα, ἣν εἰς φυλάκων καὶ φρουρῶν εἰρη-
καίμεν εἶναι τάξιν αὐτῷ· ξὺν οἷς ἄτασι, πλείους τῶν
ἐκατὸν γενομένων, ἐς πύλην ἀπίων, ἢ Χρυσεία κα-
λεῖται (37), ταύτην τε ἀνεμύχλευσε καὶ ἅμα ἐκείθεν
ἀρξάμενος πάσας ὁμοίως ἀνεπέτασε, διῶν ἄχρι τῶν
βασιλείων ἐγγύς.

Δ'. Τοῦ μίντοι τεύχους ἐνδοξὸς γενομένος καὶ ὁ βα-
σιλεὺς μετὰ τῶν οἰκείων ὄπλων, αἵματος ἐμφυ-
λίου παντάπασι καθαρὰν τε καὶ ἀμυγῆ τῆς προνοίας
τὴν εἰσοδὸν διατηρησάσης, ἡρέμα τε καὶ ξὺν γε ἀνη-
κούσῃ τάξει παρῆι· μέχρι καὶ ἐς τὰς βασιλείους πύ-
λεις.

Variorum notæ.

(36) Conferendus ad hoc caput Cantacuzenus, lib. III, cap. 97 et 99. Ducang.

(37) Novo vocabulo: nam χρυσή semper appel-
latur a scriptoribus Byzantinis: quæ quidem porta

I. Phacelato, ut supra diximus, Latinorum pro-
terviam, ob novissimam illam offensionem, perti-
nuescenti, armatos circa se satellites habere per-
missum fuerat. Quod cum ita esset, aliqui eum
adeunt, quibus clam a Cantacuzeno litteræ vene-
rant, ac in iis magnæ pecuniarum simul et hono-
rum promissiones. si qua ratio excogitaretur, qua
facilis ei in urbem ingressus pateret. Illi, inquam,
ad istum accedunt: cum sibi socium adjungunt:
consilii sui rationem aperiunt: atque eos ipse
omni operæ et studio adjutorum se pollicetur.

II. Exinde priori satellitum turbæ alia ampliore
adjuncta (poterat enim ille, data semel ab impera-
trice licentia ob illam quam diximus rationem, tot
adjungere sibi custodes, quot ei commodum futu-
rum esset) totus in executione negotii erat. Vo-
lentibus ergo conjuratis ducis et præfecti munere
suscepto auctor fuit, ne in eas res, quæ longioris
moræ essent, opera insumeretur; sed ut in id,
quod caput erat, statim incumberetur, et tota
quamprimum alea cum ea quæ aderat hominum
manu jaceretur; præsertim cum magna jam esset
armatorum in urbe paucitas. Quamobrem Canta-
cuzeno imperatori, non longissime ab urbe com-
moranti, totam indicat suscepti negotii rationem;
et simul jubet paucis cum equitibus, iisque
774 selectis, ne id quod agebatur adversarii
deprehenderent, diligenter progredi, et condicto
vespere circum urbis muros tacito gradu insidia-
ri, atque expectare, quoad portæ, revulsis intror-
sum claustris, pateferebant.

III. Nocte itaque, circiter primam vigiliam, quo
maxime tempore homines plerique, nocturnis sa-
cibus extinctis, oculos suos somno regendos com-
mittunt, cum omnino civibus vacuæ sunt urbis
vix omnes, accessit ille tum equites Byzantinos,
quotquot conscii erant, tum eos cognatorum, qui-
buscum erat illi arctissima conjunctio; tum illam
præterea peditum manum, quos ad custodiam et
præsidium datos habuisse eum circa se diximus.
Cum his omnibus, qui quidem plus quam centum
erant, ad illam portam abit, quæ Aurea vocatur,
eamque reserat; et inde ducto initio omnes pari-
ter recludit, ad ipsum prope palatium.

IV. Imperator in urbem cum suis copiis intro-
missus (hanc autem ejus ingressum divina Provi-
dentia sanguinis omnino purum et expertem ser-
vavit) pedetentim et composite ad palatii usque
portas progreditur, illucescente jam aurora. Eas

tum erat obstructa seu ἀποκλεισμένη, uti scribit
Cantacuzen. d. cap. 99, quod et infra indicat his
verbis, διώρτυτον τὴν χρυσὴν πύλην, etc. Ducang.

offendit clausas : simul summis in mœnibus stantes propugnatores armaque infesta conspicit. Quatubrem cessim redit, et signa convertit. Tum pro alijs quibuscumque aggeribus et castris illas, quæ e regione palatii sitæ sunt, altus sedes ex tempore eligit, ac in iis interim diversari, et und factu opus sit considerare **775** statuit. Erat dies ille Februarii tertius anni sexies millosimi octingontesimi quinquagesimi quinti. Et imperator quidem Cantacuzenus in eo erat.

V. Imperatrix vero Anna, intra illam arcem conclusa, cum suos labores palam videret ad nihilum recidisse, ne sic quidem volebat sero saltem intelligere quid expeditet, tametsi nec armorum intus copiam haberet, nec militum satis ad præsidium, sed missis clam hominibus et populum Byzantium in imperatorem instigabat, magnifica videlicet promissa auribus ingerens; et Latinorum militum cohortes Galata arcessebat, telorumque et machinarum quantum ad bellicum usum satis futurum esset. Quin etiam imperatori Cantacuzeno postulanti, ut arcem sponte et cum bona gratia traderet, si partiri cum eo imperium, etiam victa, et præire cum filio vellet in iis omnibus rebus, quæ honorem cum reverentia et cultu conjunctum eis pro imperatoria dignitate afferrent, nempe in acclamationibus, et quoties una consistendum aut sedendum esset, aut ubicunque rationi consentaneum foret (etenim id ipsum sibi ab initio fuisse propositum) : id, inquam, postulanti Cantacuzeno, simulque ne ita tempus frustra tereret, neve periculum ab obsidione evidenter imminens expectaret roganti, illa Scythicum, ut aiunt, responsum dabat, et probris legatos perfundi ex muro jubebat, ac ne primoribus quidem auribus dicta admitti sinebat.

VI. Primo vespere, cum homines lucernis accendendis vacant, Galatææ triremes duæ expeditæ, **776** Latinis militibus armisque plene, ad litus appelluntur; duorum alterum facturæ, sive, omnibus copiis in arcem introductis, imperatricem adiuturæ, sive eandem, cum liberis simul et pecunia abreptam, illinc abducturæ. Sed illorum adventum odorati ii qui circa Cantacuzenum erant, multis arcibus circumsepto aditu, eos statim abigunt; atque inde extra arcem, idonea millium manu admota, excubias agere incipiunt.

Α λας, αὐγαζούσης ἤδη τῆς ἑω. Καταπόθῃ κεκλεισμένας τε εὐραν αὐτάς καὶ ἅμα ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων φρουρὰν ἔθετό καὶ ὅπλα πολέμια, ἐπὶ πύδα τε ἀνεχώρει καὶ ἀνεζεύγνε, καὶ ἀντὶ χάρακος ἄλλου καὶ στρατοπέδου ἐς τοὺς ἄντικρυ τῶν βασιλείων ὑψιφύρους οἴκους (38) σκηνώσαί τε ἐξ αὐτοτεχέδιου κέρριε δεῖν τῆνικαῦτα καὶ ὁ τι γρη ποιεῖν διασκεψίσθαι. Ἦγε Ἐ ὁ Φεβρουάριος τῆνικαῦ α τρίτην ἡμέραν (39) τοῦ ἔτους. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ἐν τοῦτοις ἦν.

Ε'. Ἡ δὲ βασίλισ Ἄννα, τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ἐντὸς συγκλεισθεῖσα (40), καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ὀρώσα τὴν ἑαυτῆς σπουδὴν τελευτώσαν εἰς ἀπραξίαν, οὐδ' οὕτω μεταμανθάνειν ἔγνω τὸ δέον εἶναι γούν, καὶ ταῦτα μὴ ὀπλων εὐπορίαν ἐντὸς κεκτημένην, μήτε στρατιωτῶν πλῆθος εἰς φρουρὰν ἀποχρῶν· ἀλλὰ πέμπουσα κρούφα τὸν τε δῆμον ἠρέθιζε τῶν Βυζαντιῶν κατὰ τοῦ βασιλέως, μεγάλων ἐλπίδων τὰς σφῶν ἐμπιπλῶν ἀκούσ· καὶ ἕκαστα Λατινικῆς στρατιωτῶν ἐκ Γαλάτου (41) μεταπέμπουτο φάλαγγας, καὶ ὅσα ἐς βελῶν καὶ μηχανημάτων ἀντιπάλων ἀρκέσουσι χρεῖαν. Ζητοῦντι γὰρ μὴν τῷ βασιλεὶ Καντακουζηνῷ, διδοῦναι τὴν ἀκρόπολιν μετ' εἰρήνης ἑκούσας, εἰ βούλοιντο κοινωνεῖν τε τῆς βασιλείας αὐτῷ καὶ [P. 487] μετὰ τὴν ἤτταν, καὶ ἠγεῖσθαι μετὰ τοῦ υἱέος ἐν ἀπασιν, ὅπως τιμὴν σὺν αἰδοῖ τε καὶ κόσμῳ φέροι σφῖσι βασιλικῶς, ἐν τε εὐφημίαις καὶ ἀναστάσεσι καὶ καθέδραις καὶ ὅσα μετὰ τοῦ πρόποντος ἔπειτο λόγῳ (τοιούτην καὶ γὰρ εἶναι τοῦτω τὴν τῆς γνώμης ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν), καὶ μὴ μάτην οὕτω τριβεῖν τὸν χρόνον, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀλώσεως περιμένειν πρόδηλον κίνδυνον· ἢ δὲ τὴν ἀπὸ Σκυθῶν εἰπεῖν ἀντιέδου βῆσιν (42) ὑδρεσί τε πλύνειν τοὺς ἀγγελιαφόρους ἐκλείπειν ἐκ τοῦ τείχους καὶ μηδ' ἄλλοις ὡς προσέσθαι τὰ λεγόμενα.

Γ'. Ἄρτι δὲ τῆς ἑσπέρας ἐληλυθυίας, καὶ περὶ λόχων ἀφ' αὐτῶν ἀνθρώπων ἀσχολουμένων, κατέπλευσαν ἐς αἰγιαλὸν δύο ταχυναυτοῦσαι τριήρεις ἐκ τῶν Γαλάτου, πλήρεις στρατιωτῶν τε καὶ ὅπλων Λατινικῶν, δυσὸν θάτερον ἐν νῦν διαπράξασθαι ἔχουσαι, ἢ τῆ βασιλίδι συμμάχους ἔσασθαι, τοῦ πληρώματος ὅλου παρειτελθόντος ἐντὸς, ἢ παισὶ τε καὶ χρήμασιν ὁμοῦ συναρπάσαντας ἀπάγειν αὐτήν. Ἄλλὰ τὸν ἐπίπλου ἀισθόμενοι σφῶν οἱ περὶ τὸν Καντακουζηνὸν σφῶν τε ἀπῆλσαν τὴν ταχίστην, τόξοι πολλὰ περιστήσαντες, καὶ τὴν ἀκρόπολιν ἐξοθεν τῶς ἐν φυλακῇ ἐποιούοντο, τὴν ἰκανὴν ἐκνεγκόντες στρατιάν.

Variorum notæ.

(38) Cantacuzen. ἐπὶ τὴν Ἠορρογεννήτου κατέλευσαν οἴκον. Ex quibus Porphyrogenetæ ædis situm docemur. DUCANG.

(39) Capta igitur Constantinopolis a Cantacuzeno 3 Febr. anno mundi juxta Græcos 6855, Christi 1347, indict. 15. Idem Cantacuz. cap. 100 extremo. DUCANG.—Cantacuzeno, *Hist.* lib. iii, cap. ult. is dies est Februarii 7. Ait quippe se ab Anna Augusta admissum esse in palatium Februarii die 8. Constat autem admissum fuisse postridie

quam ingressus in urbem fuerat. Boivin.

(40) Infra πύρ καὶ φρουρῶν φακέλους ὄφθῆναι τὴν πρὸς τῷ τεμένει Βλαχερνῶν τῆς ἀκροπόλεως πόλιν. Cantacuzen. cap. 100. τὸ ἐν Βλαχερνῶν φρουρῶν vocat, de quo copiose egimus in Constantinopoli *Christ.* lib. ii, sect. 5, n. 7. In eo igitur palatio tum morabatur Anna imperatrix. DUCANG.

(41) Item habet Cantacuz. cap. 99. DUCANG.

(42) Proverbium, quo rursus infra cap. 31 utitur. Id est, *coniciis respondere.* DUCANG.

Ζ'. Οἱ μὲν ὄν ἄλλοι πάντες, πολεοῦντες ἐς τὴν ὑστεραίαν αἰρούμενοι, καὶ τὴν τῆς νίκης κρίσιν τοῖς ἐπλοῖς ἐπιτρέπουν, οὐ μᾶλλον γὰρ τοὶ ἀρεστά τῷ βασιλεὶ Καντακουζηνῷ προθυμίζονται ἐδίχουν. Ἀλλὰ τὸν αὐτῷ συνήθη τρόπον κἀναυθὰ τηροῦντι, καὶ χωρὶς αἵματος ἐμφυλίου τὰ κατὰ γνώμην τελεῖν οἰομένην βέλτιον εἶναι, καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐπέχει· πέμπειν πρεσβεῖαν, καὶ ἀναμνηστικὴν τὰ πρότερα, ἴδεν τε ἤρξατο καὶ ὅποι πεπόμεναί, καὶ ὅπως ἐς τοιοῦτον ταυτὴ κατηνέχθη τὸ πάρος, ἐς ὅποιον αὐτὸς αἰεὶ προύλεγε τε καὶ διεμαρτύρητο, κρῦφα τε καὶ ἐς προὔπτον, καὶ γράφων καὶ πρεσβεύομενος. Προκαλεσάμενος οὖν τὸν τῷ Φιλίππων ἀρχιεπίσκοπον, καὶ ὅσοι εὖν γε αὐτῷ πρὸ δυοῖν που (43) τοῖν ἐνισταῖν πρέσβεις πρὸς τῆς βασιλίδος· Ἄννης ἐπέμψθησαν ἐς Αἰδουμότεχον ὄντι αὐτῷ, διεξέειπε τοιαῦτα·

Η'. « Πάλαι μὲν ὁ Κύριος, ἀγαπητῶν ἐπὶ τῷ ἡγαπημένῳ τῶν Ἰουδαίων λαῷ, ὡς πρότερον διὰ Μωσέως τὸν νόμον διδοῦς διεμαρτύρητο, λέγων· « Πρὸσεχε, οὐρανὲ, καὶ λαλήσω· καὶ ἀκούετω γῆ ῥήματα ἐκ στόματός μου· » τοῦς αὐτοῦς κατὰ τοῖς ἐλέγχοις τῶν ὑστερον παραδόξων διεμαρτύρητο, διὰ Ἠσαίου λέγων· « Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ· υἱοῦς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν· » καὶ τὰ ἐξῆς. Τὴν αὐτὴν δὲ τρόπον καὶ αὐτὸς [P. 488] ἐγὼ τήμερον, ὑμᾶς προκαλεσάμενος· μάρτυρας τῶν πάλαι μοι πρὸς ὑμᾶς λεχθέντων καὶ δι' ὑμῶν πρὸς Ἄνναν τὴν βασιλίδαν, ἀναμνηστικῶν εἰρημένων ἀρετίων· ἐκρίνα δεινὴ, καὶ πρέσβεις ὑμᾶς ἐμοὶ πρὸς ἐκείνην· τότε πεμψθέντας πρέσβεις τοῦς αὐτοῦς ἐκείνη πρὸς ἐμοῦ νῦν ἤδη πεμψθήσονται. Ἰστε πάντως, ὅτε πρεσβεύοντες ἤχεται, ὅσα ὑμῖν εἶπον ἀπαγγεῖλαι· τῆ βασιλίδι· ὡς ὁ Θεὸς, δίκαιος ὢν, καὶ δίκαια κρίνειν οἶδα, καὶ σὺν δίκῃ τὰς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεις ποιῆσθαι· ὁ τοῖνον σὺνηθεὶς τῷ Θεῷ ποιῶν τοῖς τε ἀδικουσίνοι ὁμοῦ καὶ ἀδικουμένοις, τοῦτο καὶ νῦν ἐλπίζω κατὰ τοῖς νῦν ὑφισταῖν πράγμασι. Καὶ τί δεῖ πρὸς εἰδόμενα πάντα διεξίεναι καὶ ἔκαστα; Ἰστε γὰρ ὡς, οὐ μάλιστα ὢν, προύλεγον τὴν τῶν ἐμῶν ἐπιβουλίαν φθορὰν καὶ τὴν ἐμὴν ἐς Βυζαντιον τούτην εἴσοδον· ἀλλὰ πρὸς τὸν τῆς δίκης ἐργον καὶ ἀκοίμητον ὀφθαλμῶν ἀφορῶν, κάκιστον προσημαρτῶν τὰς ἐμοὶ πρὸς ὑμῶν ἐπενηγεμένης ἀδικίας ἐπιεικῶς συμφορὰς, ἡλπίζον τε καὶ προύλεγον τὰς ἐκβάσεις· ὃν ὑμῖν ἀπροαγῆς. Διὰ δὲ ταῦτά μοι καὶ ἀξιοχρεώτερον ἔδοξεν, ὑμᾶς καὶ οὐχ ἑτέρους διαμαρτύρασθαι καὶ πρέσβεις· εἰσπέμψαι τῆ βασιλίδι, ἵνα συνείραντες τὰ πρότερα τοῖς παρόνσι καὶ τὰ γε κλειρομένη μετὰ τῶν ἐκβάσεων παραινήσητε τοῦς τῆς δίκης αἰετῆσθαι θρόνους, καὶ μὴ περαιτέρω ὡς μαχεῖν, καὶ τοῖς ἀδυνάτοις αὐτῶν προδῆλαι· ἐπιχειρεῖν, ἐπὶ ὀλέθρῳ τῶν γε παιδῶν καὶ ἐλευθῆς. Ἐγὼ γὰρ τῆς αὐτῆς ἔχομαι γνώμης αἰεὶ· καὶ δυνάμενος, δίκαιος καὶ δυνάμενος ὁμοῦ τῆ ἀκροπόλει εἰρώσασθαι.

A VII. Ac alii quidem omnes postredie in obsidionem incubi, et victoriam armorum iudicio permitti volebant. Imperatori autem Cantacuzeno non admodum placere videbatur id, quod illi cupiebant. Enimvero huic, suum morem tum quoque retinenti, et absque civium sanguine perficere ea quae decrevisset satius ducenti, visum est alteram et tertiam mittere legationem, et antea in memoriam revocare, unde scilicet capissent et quorsum recidissent; atque ut eo tandem deducta essent, quo ipse praedixerat, clamque et palam tam litteris quam legationibus testatus fuerat. Accessito itaque Philipporum pontifice, et iis omnibus, qui cum illo circiter biennium ante legati ab imperatrice Anna venerant, tum cum ipse Didymotichi versaretur, in hunc modum disserit:

B VIII. « Osim Judaeis, populo dilecto, Deus iratus: quos per Moysen jam antea, cum legem traderet, testes advocaverat his verbis: « Attende, caelum, et loquar; et audiat terra verba ex ore meo: » eodem 777 postea, cum sequenti aevi delicia argueret, per Isaiam testatus est: « Audi, caelum, et auribus percipe, terra: filios genui et exaltavi; ipsi autem spreverunt me, » etc. Eodem modo et ipse vos hodie testes adhibeo, ac eorum quae olim vobis dixi, quaeve imperatrici Annae per vos significavi, commemorandos esse nunc demum puto; et legatos ab ea ad me iuste missos ad eam jam nunc mittere decrevi. Meministis certe ea quae, cum legati ad me venistis, vobis mandavi ut imperatrici renuntiaretis: Deum scilicet justum esse, proinde et iusta esse illius iudicia, et rerum eventus ab eo iuste ordinari; quod soleret igitur Deus rependere tam iis qui injuriam inferrent, quam iis qui paterentur, id et in praesentibus negotiis exhibitum iri sperare me. Quid porro necesse est a me singula commemorari vobis, laud nescientibus? Scitis quippe, me, non quia vaticinandi peritus forem, vobis praedixisse et meorum insidiorum tristes exitus, et hunc meum in urbem ingressum; sed quia ad exploratorem et insomniae divinae iustitiae oculum respicerem, et calamitates, quas mihi per summam injuriam inferebatis, illi relinquere ulciscendas, ideo et spem aluisse, et vobis audientibus futuros rerum exitus praenuntiasse. Eapropter melius facturum esse me existimavi, si non alios, sed vosmet ipsos testarer legatosque ad imperatricem mitterem, ut priora cum praesentibus et praedicta cum eventis componendo eam hortemini, ut iustitiae tribunal vereatur, ac ne ultra Deo pugnet, non 778 justum Dei iudicium confundere conetur, non denique ea quae majora sunt quam ut perfici possint, in liberorum et sui ipsius perniciem sic palam aggrediatur. Ego enim in eadem usque persisto sententia; et cum possim armis ac

¹ Deut. xxxiii, 1. ² Isa. i, 2.

Variorum notæ.

(43) Vide Cantacuz. lib. iii, cap. 75. BOVIN.

viribus brevi tam arcis, quam eorum omnium, qui in arce sunt, potiri, tamen voluntate ab eo consilio abhorrens.

IX. Hæc fatus eos dimittit. Illi abeunt; omnia in unum conferunt, et a capite usque repetita imperatrici renuntiant; nihil autem proficiunt; sed ubi eam majori furore inflammata vident, percussis recedunt. Quod postquam imperator accepit, et Augustam in duritie sibi constare, eandemque tam in dictis quam in animo acerbiteret retinere didicit, neque ulla priorum cladum effectum esse, ut quid expediret certo perspiceret; statim quidem rei eventum belli legibus et obsidioni permittere voluit; mox se iterum continuit, et felicioribus clementiæ consiliis quid agere oporteret statuendum reliquit.

X. Id iis, quos secum habebat, militibus et ducebus non placuit. Postera igitur die clanculum ipsi inter se arcem derrepente adoriri, antequam imperator sentiat, constituunt: ac paulo post meridiem sublatiis signis circumfusi alii telis missilibus rem agunt; alii ignem manibus prætendentes et virgultorum fasciculos eam arcis portam succendunt, quæ ad Blachernarum templum spectat; statimque 779 irrupit armata multitudo. Capta in hunc modum maritima arcis parte, direptisque habitatorum facultatibus, nondum milites impetum illum noxium sistere statuebant; sed erant jamjam oppugnaturi superiorem quoque arcis partem, totamque illuc aperte translaturi flammam hostilem. Ac fortasse obsidionis simul et ignis vim etiam illa pars statim experta esset, nisi impetum illum immoderatum imperator, missis qui reprimerent, cohibuisset. Et hæc quidem ita ferme se habuerunt.

XI. At imperatrix Anna totam illam noctem maxima trepidatione traduxit. Irrius autem mane, convocatis iis quos habebat secum, cœpit quid agendum esset consultare; tum de communi omnium sententia visum est, eos mittere qui dextram jungerent, ac non modo delictorum veniam non petere (id enim, quia illius animo durities et fastus penitus inoleverant, indignum esse duxit et minime decorum), sed etiam magna quædam et inaudita jurato promittenda stipulari multo cum fastu; ac præter alia postulata insolentiae plena totam auctoritatem repetere, partiri vero nolle. Ac ne in parvis longius immoremur, cum intempestivæ illæ spes irritæ fuissent, verereturque illa, ne in præcipiti constitutis jam rebus suis, etiam invito Cantacuzeno aliorum manu periret, quotquot ab ea gravius aliquid passi fuerant, ad benignas impera-

σθαι τοὺς ἐνδοὺ ἀπαντας ἐν βραχεί τὴν θείαν οὐκ ἔχω συνάδουσαν.

Θ'. Ταῦτ' εἶπον προὔπεπεν αὐτοῦς. Οἱ δὲ ἀπεθόλτε· καὶ πάντα συνείραντές τε καὶ ἀπαγγελλαντες· ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς Ἄννη τῇ βασιλίδι ἤνυσαν οὐδὲν πῖόν, ἢ ὅτι πρὸς πλείονα κακίαν ἀναφλεγθεῖσαν ἰδόντες· κατεπλάγησάν τε καὶ ἀνεχώρησαν. Ἐπειδὲ ταῦθ' ὁ βασιλεὺς ἤκηχθεῖ, καὶ ὡς τῆς αὐτῆς οὐκ σκληρότητος ἡ βασιλὶς ἔχεται ἔγνω, καὶ τὴν αὐτὴν οἱ ταῦτης λόγῳ μετὰ τῆς γνώμης τηροῦσι βαρύτερα, καὶ οὐδὲν τῶν προτέρων ἀτυχημάτων παρέσχεν αὐτῇ τὸ λυσιστελοῦν ἀπλανῶς· ἰδεῖν, ὄρμηθε μὲν τὰ πρῶτα πολέμου νόμῳ καὶ πολιτοκρίτῳ δοῦναι τὴν τοῦ πράγματος ἐκδυσιν· ἔπειτα ἐπέσχεν αἰθῆς, καὶ πρὸς τὴν ἀμείνονα τῆς πραότητος τύχην τὸ τῶν πρακτικῶν ἀνετίθετο βούλευμα.

Κ'. Ἄλλ' οὐκ ἤρεσκε τοῦτο τοῖς ἀμφ' αὐτὸν στρατιώταις καὶ στρατηγοῖς. Ὅθεν τῆς ὑστεραίας ἐπιούσης (44) ἐν παραθύρῳ κατὰ σφᾶς αὐτοῖς αὐτοὶ ποιοῦνται συνθήκας, αἰφνίδιον ἐπιθέσθαι τῇ ἀκροπόλει. [P. 489] πρὶν αἰσθῆσθαι τὸν βασιλέα. Καὶ δὴ μικρὸν ὑστερον ἢ κατὰ μεσημβρίαν εἶναι τὸν ἥλιον, τῶν σημείων ἀρθέντων, κύκλω περιστάντες οἱ μὲν τοῖς ἐκθελοῖς ἐχρῶντο βέλεις· οἱ δ' ἐν χερσὶν ἀνειλημμένοι πῦρ καὶ φρυγάνων φακέλους ὄψῃσαν τὴν πρὸς τῷ τεμένει τῶν Βλαχερνῶν τῆς ἀκροπόλεως πύλην· καὶ ἅμα εἰσέρρει τὸ πῆθος τῶν ὁπλιτῶν. Κάτειδὴ τὸ παράλιον οὕτω τῆς ἀκροπόλεως μέρος ἔαλω, καὶ οἱ στρατιῶται τὰς τῶν οἰκητῶρων οὐσίας διήρπασαν, οὐ λέγειν ἐπιτίς βλαπτούσης ἐκείνης ὁρμῆς ἐνεσθῶν· ἀλλ' ἐμείλιον ἤδη πειρᾶσθαι καὶ τῶν ἀνωτέρω τῆς ἀκροπόλεως μερῶν καὶ ὅλων ἐκείσε λαμπρῶς τὸ πολέμιον πῦρ ἐνεγκεῖν. Καὶ τάχ' ἂν ἀλώσεως ἔργον ὁμοῦ καὶ τυρῆς κτελεῖα ἐγίγνωτο παραγρημα, εἰ μὴ κεκώλυκε πέμψας ὁ βασιλεὺς τὸ τῆς ὁρμῆς ὑπερβάλλον. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδὲ πη ἔσχεν.

ΙΑ'. Ἢ δὲ βασιλὶς Ἄννη ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν φόβων τὴν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην διήνεγκεν. Ἄμα δ' ἐξ προκαλεσαμένη τοὺς ἀμφ' αὐτὴν περὶ τῶν πρακτικῶν συνδισκέπτετο· καὶ κοινῶ συνελθεῖ ψηφίσματι, πέμψασθαι δεξιάν, οὐκ ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις· συγγνώμην ζητεῖν (σμικροπραπέ; γὰρ ἐκείνη νενομίστα τοῦτο καὶ ἥμισυ εὐδαιμον, σκληρότητι καὶ ὀρρῶσι συντετηκούσας γνώμης), ἀλλ' ἐπαγγελίας ἐνόχους περὶ μεγάλων καὶ ἔτιων πραγμάτων, ὑπερηφανίαν κεκομψευμένας μακρῆς, ὅποσαι εἴν γε τοῖς ἀωρίαν μακρὰν ἐπισυρομένοις ζητήμασιν ἄλλοις καὶ τὸ μὲν μοναρχεῖν ἀπῆτουν, τὸ δὲ συναρχεῖν ἀπελέγοντο. Καὶ ἵνα μὴ ἐν μικροῖς μακρῶν ἀναλλίσκωμεν λόγον, ἀστοχῆσασα τῶν ἀκαιρίων ἐκείνων ἐπιπέδων, καὶ δεύσασα μὴ, ἐπὶ ξυροῦ τῶν πραγμάτων αἰωροῦμένων αὐτῇ, καὶ ἄκοντος τοῦ Καντακουζηνοῦ παραπλήρηται πρὸς τῶν ἄλλων, ἴσοι πρὸς

Variorum notæ:

(44) Postidic quam Cantacuzenus in urbem fuerat intromissus. Boivix.

αὐτῆς ἐπιπόνθεισαν τὰ ἀνηκέστα, πρὸς τὰς φίλων A toris condiciones descendit, ut collegam quidem
 θρόνουκ νένυκε τοῦ βασιλέως συμβάσεις, συνάρ- eum pateretur, ipsa tamen præcederet.
 χαιν ἅμα καὶ προσδρεύειν.

CAPUT IX.

*Quicumque in palatio vinciti tenebantur, liberi omnes dimissi, solo patriarcha excepto, cujus res alius re-
 peuntur: Ljus apud Annam auctoritas summa. Palamas, ob novas opiniones, non quia Cantacuzeno
 saueret, in vincula conjectus. Ut patriarcha Augustam a se alienaverit. Ut hæc adversus eum cum Pa-
 lamitis conspiravit. Episcopis dies indicitur ad abrogandam patriarchæ dignitatem. Interim Anna
 ægrotat. Convalescit. Diem episcopis rursum indicit. Tabellas, per quas officii admonetur, a confessore
 oblatas, rumpit. Ipsum, minacibus verbis correptum, domo exigit. Patriarcha absens et inauditus dam-
 natur. Synodum mensa sumptuosa et immodesti risus excipiunt. Ea ipsa nocte Byzantium captum.
 Cantacuzenus, ne aut Annæ aut ejus filio incommodet, palatio cedit. Domicilium sibi constitui circa
 Alexii trichinium. Qualem se erga patriarcham gesserit. Eum monasterio primum includit; deinde Didy-
 motichum adlegat. Ea omnia Gregoras alii relinquit accuratius narranda. Ipse ad propositum redit.*

[P. 490] A'. Καὶ ἀνοιχθέντων ἤδη τῶν βασι-
 λείων (45), ἐξεχόντο κατὰ πλῆθος οἱ δέσμοι, ὅσοι
 τε τῶν αὐτῶν γεγονότων καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως ἐχόντων. B
 Μὲν δ' Ἰωάννη τῷ πατριάρχῃ, τῆς ἀξίας τῆς
 ἐξωθέντι, ἐξίταται οὐκ ἐνήν· περὶ οὗ καὶ διαλαβεῖν
 ὄφειλοντας ἔνια, πρὶν ἐνταυτοῖς κατεληλυθῆναι τοῦ
 λόγου, καὶ ἀκοντας ἡμᾶς ὁ τῶν ἄλλων σφόδρα παρῆ-
 συραν εἰρήμους.

B'. Ἐξέτου γὰρ Ἄννα ἡ βασίλεις τὴν ἑαυτῆς πρὸς
 Καντακουζηνὸν ἐξοπλιέμεναι γνώμην, συνεργῶν τε
 ἅμα καὶ πιστοτάτῃ ἐκέρητο τῷ πατριάρχῃ τούτῳ
 συμβούλῃ πρὸς ἅ πάντα κρύφα τε καὶ ἐς τοῦμα-
 νῆς δρωμένα ἦν· καὶ νῦν μὲν αὐτῆ τῆς ἐκείνου γώ-
 μης διόσχερῶς ἐξήρτητο, νῦν δὲ τῆς ἑαυτῆς ἐξαρ-
 τώμενον εἶχε ἐκείνον· καὶ συνέλοντι φάναι, φρό-
 νημα ἔν ἀμφοτέροις ἦν ἐν ἅπασι, τοῖς τε ἄλλοις, δη-
 λαθῆ καὶ οἷς ὁ Παλαμᾶς ἐδογματίσει καινότεροις καὶ
 αἰθεσι πάνυ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ δειγμα C
 τοῦ λόγου σαφῆς, ἅ τοῖς τὸν ἡσύχιον ἐν Ἀθῶν τῷ
 ὄρει βῆν ἀσκοῦσιν ἐπεμψεν αὐτῇ γράμματα εὖν γε
 τῷ πατριάρχῃ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ· τὰ τε οἰκεία
 ταύτης φημι καὶ ὅσα ὁ ταύτης υἱὸς Ἰωάννης ὁ
 βασιλεὺς ὅπ' αὐτῆς προσταττόμενος ἔγραψεν· οἷς
 τὰ τε ἄλλα ἐνεγέγραπτο καὶ δὴ καὶ ὡς ἤκιστα χρῆ-
 ναι νομίζεις, εἰρηκαῖς καὶ φρουραῖς ἐπέχουσαι Πα-
 λαμᾶν διὰ γε δὴ τὸ Καντακουζηνῶ τὴν γνώμην τίθε-
 σθαι, ὅτι μὴ διὰ τὸ εὖν οὐδενὶ κότμῳ περιτόντα
 θεοτήτων ἀκρίστον διδάσκειν ἀπειράκις ἀπειρῶν
 ἐμὸν, κατ' ἀλλήλων διείσταμένων (εἶναι γὰρ φησι,
 τὰ μὲν ὑπερκειμένας καὶ νοητάς· τὰς δ' ὑπείμε-
 νας καὶ ὁρατάς), καὶ τοιαῦτα ἅτα βλασφημοῦντα
 συγγῆν καὶ παράττειν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν.

Γ. Διετέλει γε μὴν ἡ τοιαύτη παρ' ἀμφοτέροις D
 ἀμάζουσα σύμψνοια καὶ ὁμοφροσύνη, τῷ τε πα-
 τριάρχῃ δηλαθῆ καὶ τῇ βασιλίδι, πρὶν δι' ἀκριβοῦς
 γε [P. 491] τῆς πείρας ἀπογόντα τὸν πατριάρχῃ
 τῆς τῶν κοινῶν σωτηρίας πραγμάτων ἀρξασθαι παρ-
 αινεῖν αὐτῇ τὰ συνοίοντα, καὶ βουλευτὴν καίστα-
 σθαι περὶ ξυναλλαγῶν καὶ σπονδῶν πρὸς τὸν Καν-
 τακουζηνόν. Ἀφ' οὗ δὲ τοιαύτην ἔγνω συμπερὸν
 βεβίξαι ὄθην, παραχρῆμα καθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν
 βασίλειαν ἐξέμνη. Καὶ τοὺς ἦν ἀρχὴ καὶ κατάλυσις
 πρώτη συμψνοίας, τε καὶ ὁμοφροσύνης ἐκείνης, καὶ

780 I. Jam itaque apertis palatii portis, magno
 agnitus effusi ruere li qui vinciti antea tenebantur,
 quotquot sive nobiles sive alterius cujuscunque
 conditionis erant. Uni patriarchæ Joanni, sua tum
 dignitate dejecto, exire non licuit: de quo, ante-
 quam nostra oratio huc processisset, quædam di-
 cere debuimus; cæterarum autem rerum series
 ab eo argumento nos invitos longissime abduxit.

II. Imperatrix Anna, ex quo animum hostilem in
 Cantacuzenum induerat, hoc ipso patriarcha, ad
 ea omnia, quæ sive clam sive palam agerentur,
 a jutore simul et fidissimo consiliario usa fuerat:
 et modo quidem hæc ex istius, modo iste ex hujus
 sententia totus pendebat: atque, ut paucis absol-
 vami, unus utriusque animus erat, tum in omnibus
 aliis rebus, tum adversus ea dogmata, quæ Pala-
 mas nova et inusitata in sanctam Dei Ecclesiam inve-
 hebat. Id certo indicio constat: nempe ex litteris,
 quas contra Palamam sive Anna ipsa cum patriar-
 cha, sive matris jussu Joannes imperator, ad mon-
 achos Atho monachos scripsit: quibus litteris tum
 alia inerant, tum ne quis vinculis custodiisque ideo
 Palamam coerceri existimaret, quod is animum ad
 Cantacuzenum adjecisset; sed quod idem, immo-
 deste huc illuc vagando, divinitatum æternarum,
 earumque inter se dissidentium (alias enim super-
 eminentes et intelligibiles, alias humiliores visi-
 bilesque esse dicitur) infuente infinitum examen
 doceret existere, et talia 781 quædam exec-
 cranda profereudo Dei Ecclesiam confunderet ac
 perturbaret.

III. Et ea quidem voluntatum consensio et con-
 cordia non prius ambos inter, patriarcham dico et
 imperatricem, vigere desiit, quam ille, post accu-
 ratam experientiam desperata reipublicæ salute,
 cœperit huic ea suadere, quæ profutura essent,
 auctorque existiterit gratiæ reconciliandæ et paciis
 cum Cantacuzeno faciendæ. Ex quo autem utilius
 esse statuit eam sequi viam, ex eo repente in se
 ipsum quoque imperatricem exacerbavit. Et hæc
 fuit mali origo ac prima labes, quæ conjunctionem
 illam concordiamque dissolveret: hoc fuit vulnus,

Variorum notæ.

(45) Februarii die quarta, si Gregoræ credendum;
 octava, si Cantacuzeno; quem minime certe, pro-

habile est erravisse in eo die assignando, quo im-
 perii sedem invasit. BOVIN.

quod nec fomenta nec ligamina ulla admitteret. Augusta igitur omnes ex eo artes animo versare, ut patriarchæ pontificatum abrogaret, omnia secum volvere ac revolvere consilia, denique ad illud, quod sibi propositum erat, nihil invenire efficacius, quam si opinionum illarum et impiarum vocum, quas impensissime antea repudiarat, cum Palauæ sectatoribus demum particeps facta, amicos eos sibi redderet, et ipsis adiutoribus uteretur adversus istum acerrimis.

IV. Primum igitur domo, tanquam carcere, ita cum includi jubet, ut a nemine adiri possit: tum pontificum cœtus diu noctuque in eundem cogit et instigat: tandem episcopis edicit, ut postridie conveniant ad eum gradu dejiciendum. Ei vero rei moram nox attulit, inducta in fauces gravi inflammatione, quæ interitum repentinum minabatur. Atque inde usque per triduum mortis terrores idam **782** circumsteterunt, et ejus judicium perturbanunt. Etenim perseverantissima Dei clementia cohibebat adhuc supremæ iræ tela, et mulieris differebat exitium; atque ad pœnitendum animo serenti spatium largita his tantum incommodis et difficultatibus leviter adumbrabat pœnam reservatam. Cum autem quartus dies ægram confirmasset et erexisset, suum illum priorem animum in patriarcham denuo recepit, et ad priora rursus consilia rediit. Sex intercesserant dies, cum episcopis iterum edicit, ut iisdem de rebus acturi postridie conveniant.

V. Sole recens orto, ad eam propere accurrit vir monasticæ et tranquillioris vitæ addictus; cui illa subinde ad se ventitanti arcana conscientie aperire consueverat. Hic tabellam porrigit, atque se, summo mane egressum, eam ante fores casu offendisse: nescire autem, a quo et quorsum jacta esset. In ea quæ legebantur, hæc erant: Primo horrendæ execrationes in virum illum religiosum, et pœnarum gravissimarum denuntiationes (earum scilicet, quæ et animæ et corpori diuturni ac intolerandi doloris acrem sensum afferunt), si metu ille aut quacunque alia ratione deterritus supprimeret ac tradere imperatrici eam tabellam recusaret. Deinde ad ipsam imperatricem oratio convertebatur; et hæc ferme erat vis verborum: « Nisi desieris pugnare et bellum inferre sacrosanctis Ecclesiæ dogmatibus, non poteris facere, quin et tuam auctoritatem **783** lahefacies, et tuæ ipsa gloriæ exitium confles atque moliare. » His imperatrix auditæ, stomachari et acutioribus exclamationibus in hominem acerbe invehi, eique gravissimas pœnas minari, si unquam in palatio posthac cernatur. Tabella deinde rupta magno cum spiritu, ea quam

ἄνισμα, μήτε μάλαγμα μὴδὲν μήτε καταδέσμονα οὐδένας πραδεχόμενον. Πάσαν μὲν οὖν ἐκείθεν ἡ βασιλὶς ἐπίνοιον στρέφουσα κατὰ τῆς τοῦ πατριάρχου καθαιρέσεως (46), καὶ πάντας ἐφ' ἐαυτῆς κυλιούσα τε καὶ ἀνακυκλούσα λογισμούς, οὐδὲν ἀνυσιμώτερον εὗρισκεν ἐς τὴν τοιαύτην πρόθεσιν, πλὴν τοῦ σογμάτων ἐκείνων, ὧν ἐξ ὅλης ἀπεκωθεῖτο πρότερον τῆς ψυχῆς, καὶ ἀθέσμων φωνῶν τοῖς περιτὸν Παλαμῶν κοινωθήσασα φίλους ἐαυτῆ κατατατῆσασθαι, καὶ συμμάχοις σφίσι χρῆσασθαι θερμότηροισι κατ' αὐτοῦ.

Δ'. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπρόβιτον ὡς ἐν εἰρηκτῇ τῷ ὄκῳ συγκεκλεισθαι τούτον ἐπέταττον. Ἐπειτα συνόδους ἐπισκόπων νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἤθροίζε τε καὶ ὠπλιζε κατ' αὐτοῦ. Τὴν γοῦν ὑστεραίαν ὀρσισημένη ποτὲ πρὸς τὴν ἐκείνου καθαιρέσιν ἀθροισθῆναι τοὺς ἐπισκόπους ἐπέσχεεν ἡ νύξ ἐκείνη, φλεγμονὴν τῷ λοιμῷ δεινὴν ἐπενεγκούσα, θάνατον ἀπειλοῦσαν πάντοιοι σφόδρα αἰφνίδιον. Καὶ ἦσαν ἐντεῦθεν ἄχρι τριῶν ἡμερῶν οἱ τοῦ θανάτου φόβοι κυκλούμεναι καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ταράττονται; λογιζόμενον. Τὸ γὰρ τοῦ θεοῦ μακροθύμου ἐπέειχεν ἔτι τὰ τῆς τελευταίας ὀργῆς βέλτη, καὶ τὸν τῆς γυναικὸς ἀνεβάλλετο θλεθρον, πλὴν ὅσον τὴν ἀπειλήν ἐν τοιαύτοις ἀβρώστημασι τε καὶ πράγμασιν ἄμυρῶς ἐξωγράφει, μεταμελείας καιρὸν μαινομένη ψυχῇ παρεχόμενον. Ἐπει δὲ ἡ τετάρτη βράονα τε ἐπεπράχει καὶ ὑπερσχεῖν παρσκευασθε, τοὺς προτέρους αὐθὺς ἀνεκαλεῖτο κατὰ τοῦ πατριάρχου τρόπους, καὶ ἐς τὰ πρότερα ἐπικλυθόμεναι βουλευματα. Ἐξ μεταξὺ παρεβρύχασαν ἡμέραι, καὶ τὴν ὑστεραίαν αὐθὺς ὀρσισημένη τοὺς ἐπισκόπους ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις ἐπέταττον αὐθὺς ἀθροῖσθαι.

Ε'. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου πῆξ γῆς ὑπερκόψαντο, σπουδῇ ταχύναν ἦκεν αὐτῇ μοναδικὸν καὶ ἡσώμιστον ἄγων βίον ἀνὴρ, ὃς σὺνηθεὶς φοιτῶντι συχνότερον ἀκούειν τὰς μυστικάς τῶν λογιστῶν ἐξηγορέσεις αὐτῆς. Καὶ δέλτον ἐγγεγραμμένων εἰσεγεν αὐτῆς, πρὸ τῶν θυρῶν εὐρεῖν αὐτομάτω; ἐξέοντα αὐτὸν ὀρθορριαιότερον, ἀγνοῦν ὅστις ὁ βίβλας εἶη, καὶ ὅτου χάριν. Τὰ γε μὴν ἐγγεγραμμένα [P. 492] εἶχε πρῶτον μὲν ὄρκους φορικώδεις κατὰ τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου ἀνδρός καὶ κοιλῆτων δεινῶν ἀπειλῶν, ὅσαι ψυχῇ καὶ σώματι μακρὴν ἐπιφέρουσι καὶ ἀφόρητον τὴν θριμύτητα, εἰ βουληθεῖη διὰ δειλίαν, ἢ δι' εὐνοδίτητα τρεπὸν, συστελεῖαι καὶ ἔχει σταθελῆσαι δοῦναι; τῆ βασιλίδι τὴν δέλτον, Ἐπειτα ἔστρεψε τὸ τοῦ λόγου πρόσωπον ἐς τὴν βασιλίδαν. Καὶ ἦν ἡ τῶν λεγομένων δύναμις τοιαύτη. « Εἰ μὴ παύτη μαχόμενῃ καὶ κυλιέμεν ὑπερσχεῖν κατὰ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, οὐκ ἂν φθάνας φθείρουσα τὴν σὴν οὐβενλίαν καὶ τὸν τῆς οἰκίας; ὄσφι; θλεθρον αὐτῆ ἐαυτῆς δημιουργοῦσα καὶ ἐξυφαίνουσα. » Τούτων αὐτήκωσ. ἡ βασιλὶς γενοῦσα ἐχάλεπνέ τε καὶ ἐξίτερων ἀνεβόησε, λοιδορούμενῃ σφόδρα τάνδρον; καὶ ἀπειλοῦσα τὰ μέγιστα τῶν δεινῶν, εἰ τῶν βασιλείων

Variorum notæ.

(46) De qua Joannis patriarchæ Constantinopolitani abdicatione Cantacuzen. lib. III, cap. 99; lib. IV, cap. 5. DUCANG.

ἔνδον ὁφθῆναι τοῦ λοιποῦ. Κάποιτα διαβρήξασα τὴν Ἀ δὲ τον. ξὺν πολλῶ τῷ θυμῷ τὸν προκειμένον ἤει κατὰ τοῦ πατριάρχου σκοπὴν· καὶ συνεκάλεσε τοὺς ἐπισκόπους, καὶ ἔσει τῆς τοῦ Παλαμᾶ φαρτρῆς ὑπ᾿ ἔρχον, λήρον ἠγγασμένη τὰ ἠκουσμένα.

Γ'. Ὅθεν ἀπεκλείοντο μὲν αἱ πύλαι τῶν βασιλείων ἅπασιν, ἔσει τῷ πατριάρχει συνηγοροῦντες· εἰς ἀπεκλείετο δ' ὁ πατριάρχης αὐτὸς παρρησία· ἀπάσης καὶ τῆς ἐς τὴν σύνοδον ἐκείνην τῶν ἐπισκόπων ἀπαντήσεως. Καὶ οὕτως ἐρήμη χρησάμενος δίκη καθάρσει ἐγγραφὸν ἐποιήσαντο κατ' αὐτοῦ, δὲ οὐδὲν ἔτιρον αἴτιον, ἢ ὅτι τὸν Παλαμᾶ ὁμοῦ ταῖς· αὐτοῦ καινοφωνίαις ἀναθέματι καθυπέβηλε, καὶ τὸν ὑπὲρ ἐκείνου κατέλυε Τόμον ὑστερογενέσιν ἑτέροις Τόμοις. Ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν ἐν τοῦτοις ἡ βασιλεὺς ἀνηλωκυία περὶ δύσιν ἡλίου τρυφώσαν παρετίθει τράπεζαν καὶ χλιδῶντα συμπόσια τοῖς ἐς τὴν τοῦ πατριάρχου καθάρσει ἀγωνισαμένοις· καὶ γέλωτες τινες οὐ μάλᾳ εὐσχήμονες καὶ χαρμόσυνα διηγήματα πανταχόθεν τὴν εὐωχίαν ἐκείνην συνεκρότουσαν τε καὶ ἐθώπευσαν. Ἀρτε δὲ περὶ τὰς τῶν ὀρνίθων φάτις τῆς νυκτὸς γενομένης ἐκείνης, πάντα ἐς τοῦναντίον τὰ τῆς χαρᾶς ἐκείνης ἀνέστραπται. Ἐσπέρας γὰρ ἠύλισσε ἀγαλλίασις, καὶ εἰς τὸ πρῶτ' κλαυθμῶς. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

Ζ'. Τῷ δὲ βασιλεὶ Καντακουζηνῷ, τῶν βασιλείων ἐντὸς γενομένῳ, προσήκουστος τύπος ἤκεισα ἦν εἰς καταμονὴν· καὶ ταῦτα μὲν μὲν τῆς συζύγου προύσης, ἀλλ' ἐν Διδυμοτείχῳ διατριβούσης ἔτι. Οἷς μὲν γὰρ ἀρμότουςαν ἔχειν ἐντὴν οἰκίᾳσι δεικνύσαν βασιλεῖς, ταῦτα προκατέχουσαν οὐκ ἐξέστησαν ἄσπον τὴν βασιλῆα ξὺν γε τῷ παιδὶ καὶ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, οὐδ' ἐμποδῶν ἐγγόνων τὴν προτέραν σφᾶς ἐν τοῦτοις ἔχειν ἀνάπαυσιν· ἀλλ' ὡς περὶ σφίσι τῶν βασιλικῶν πρωτείων ἐξεκχωρήσει λαμπρῶς ἐν τε καθέδρῃσι καὶ εὐφημαῖς, οὕτως κἀν ταῖς οἰκίᾳσι ἐπεπράξει. Αὐτὸς δ' ἐν τοῖς [P. 493] περὶ τὸν Ἀλεξίου τοῦ πάλας μάλιστα τρικλινιον ἐρείποις μᾶλλον ἢ οἰκίᾳσιν εἰπεῖν δίδωκε φέρων οἰκεῖν ἐπιτόν.

Η'. Ἰωάννην γε μὴν τὸν πατριάρχην, ἔσμιον ἐνικαυτὰ παρόντα τοῖς βασιλείοις εὐρών, οὐδὲ μίδς ἠξίωσε προσαγορεύσεως. Διῶκτην γὰρ αὐτοῦ καταστάντα, καὶ θερμὸν ἐξ ἀρχῆς πολέμιον, οὐτ' εὐτε ὄρεν εἶχε, τῆς καρδίας· ἤκεισα προθυμομένης ὁμαλῶν πρωτανεύειν οὐδέν· οὐτ' αὐ τοῖς αὐτοῦ κακοῖς κακὰ προστιθέσθαι χέριεν ἕτερα δειν'· πλὴν ὅτι ταῖς τοῦ Παλαμᾶ πειθόμενος, εἰσηγήσασιν τῆς τῆς ἐπισκοπῆς καθάρσει προσεπῆγε καθάρσει (47), καὶ ἅμα ἐν τῇ τοῦ θεοῦ Βασιλείᾳ μονῆ (48) προστεταχῶς ἀπενεχθῆναι τῶς ἐς Διδυμοτείχον ἐκείθεν ἐξόριστον μετ' ἄλλων αὐτὸν ἐπιπόμφει.

Θ'. Καὶ ταῦτα μὲν, ἰβίας καὶ πλουτελειστῆρας δ. δ.

· Psal. xxix, 6.

Variorum nota.

(47) Scripsit, puto, Gregorius, τῆς τε τῆς ἐπισκοπῆς καθάρσει τὴν τῆς ἐπισκοπῆς προσεπῆγε καθάρσει, id est, *Episcopalis dignitatis abrogationi etiam sacerdotii abrogatio iam adjecta*. BOIX.

instituerat via patriarcham aggredi pergit: ac ea quæ audierat hoc ifaciens episcopos convocat, et quotquot Palamice factionis erant.

VI. Præcludebantur itaque palatii fores illis omnibus, qui patriarchæ defensionem susciperant: eratque ipsi patriarchæ præcisa omnis dicendi licentia, et ad illius synodi episcopus interdictus accessus. Ita sententiam in eum absentem et inauditum scripsere, nullam aliam ob causam, nisi quod Palamam simul et ipsius nova dogmata anathemate perculisset, et scriptum pro eo Tomum posterioribus Tomis rescidisset. In his consumpto illo die, imperatrix circa solis occasum sumptuosam mensam apponit, et epulum dat lautissimum iis, qui, ut patriarcha dignitate spoliaretur, operam navaverant: ac risus quidam non adæo modesti et fabellæ festivæ undecunque convivium illud adornarunt et permulserunt. At illa ipsa nocte, circa gallicinium, omnis ea lætitia in mœrore versa est. Vespere enim demorata est exultatio, et ad matutinum fletus. Et hæc quidem ita se habuerunt.

VII. Imperatori autem Cantacuzeno, palatium ingresso, locus minime idoneus erat, 784 in quo habitaret; idque, etsi nondum adesset uxor, sed adhuc Didymotichi commoraretur. In qua enim ædium parte versari imperatorem conveniens erat, ab ea imperatricem Annam haud movit, quæ cum filio Joanne imperatore ibi habitare occupaverat; neque impedit, quo minus illi sedem illic ut antea haberent. Sed ut imperatoris prerogativis aperte iis cesserat, tam in sessionibus quam in acclamationibus, ita et in ipsis habitationibus cessit. I, se vero ad illas, quæ circa maximum Alexii veteris triclinium occurrunt, ruinas potius quam ædes se contulit et habitatum ivit.

VIII. Joannem autem patriarcham, qui tum in palatio vinculis astabat, obvium cum habuisset, nulla allocutione dignatus est. Ei enim, qui se persequi instituisset, et ab initio hostis acerrime existisset, nec poterat benefacere, voluntate minime propensa ad benigne consulendum; nec illius malis alia addere mala visum est; nisi quod suædenti Palamæ obsecutus episcopalem dignitatem iterato illi ademitt, et cum in divi Basilii monasterium interim transferri eum jussisset, Didymotichum inde paulo post exsulatum misit.

IX. Et hæc quidem, tametsi peculiari fusiorique

(48) Id silet Cantacuzenus. De hoc monasterio egimus in *Constantinop. Christ. lib. iv, sect. 6, n. 12. DUCANO.*

expositione egebant, summatim quodammodo nos jejuniusque percurramus; aliis videlicet bene multis, ad eundem finem quotidie et undecunque tendentibus, eadem argumenta copiosius **785** explicanda relinquentes: ad quos volenti cuique facillimum est accedere, ut ex iis rerum copia et varietas cumulatus percipiatur. Quæ cum ita sint, licebit jam nobis, ad institutum reversis, eandem illam rursus persequi seriem historię, et eorum quæ secuta sunt ordiri inde narrationem; ita tamen ut pleraque interjecta, et quæcumque ab aliis sive privatim sive publice commemorata sunt, compendii causa. omittamus.

Α μενα πραγματείας, κεφαλαίως πως ημεί; και σφόδρα τοι πεφισμένως ούτωσί διεξεληλύθειμεν, πλείστοις άλλαις διεξίναί λόγοις αφθονωτέροις τῆς υποθέσει; γλώτταις παραχωρούντες, και άλλοι' άλλαι; αεί πανταχόθεν εις ενα τινά συγκεκροτημένον έχούσαι; δρόμον τὸ πέρας· οἱ; εντυγχάνειν τέ εστι βῆστα τοι; βουλομένοι; και ἅμα τὸ πολύχουνη; και ποικίλων τῶν υποθέσεων ἀκριθέστερον ἐκμανθάνειν. Τοῦτων δ' οὐ;ω; έχόντων, ἐξίσται λοιπὸν ἐπανοῦσι τῶν τῆ; ιστορίας ἡμῖν ἐκείνων ἐχεσθαι πάλιν ὁμοίω; εἰρημῶν, κάκειθεν τῆ; τῶν ἐξῆ; ἀφηγήσεω; ἀρχεσθαι, τὰ πλεῖω συντομῆ; εἰνεκα τῶν μεταξυ. και ὅσα πλείστοι; άλλοι; ἴδια τε και δημοσί; ἐστιν εἰρημένα, παραλείποντας.

CAPUT X.

Quibus artibus Palamitæ Annam simul et Cantacuzenum sibi mancipaverint. Palamas, cum se ipsam non posset, patriarcham fecit Isidorum, Monembasie episcopum electum. Hujus ergo Palamam merita. Episcopi plerique patriarcham novum jubent anathema esse, haud impune. Ut undecunque in eundem ab orthodoxis scripti et Byzantium missi anathematismi fuerint.

I. Cum omnino studerent Palamæ sectatores **B** nova commenta usque stabilire et exstruere, atque id unum tam e longinquo quam e proximo spectarent; iidemque res Byzantium ruere in pejus, Cantacuzenum vero magis ac magis invalescere animadverterent; Annam quidem imperatricem palam et clare, tum ipsi per se, tum per viros principum illi maxime conjunctos, ac per omnem aulicarium mulierum turbam, adulabantur; ut et eam, et eos omnes, qui ad eam se adjunxerant, conciliarent sibi adjutores: erat enim ipsis promptum, instigante malo genio, circumvenire et labefactare hominum mentes: clanculum autem scriptis variisque artibus Cantacuzeno favebant, quo videlicet ipsum quoque ad nova dogmata e longinquo traherent atque formarent. Itaque et proditoribus operam ipsi impensissimam navabant, ut Cantacuzenus Byzantium ingrederetur. Atque ita porro mancipata sibi penitus illius voluntate, leve jam esse videbatur quidquid obstabat, et Cantacuzenum quoque versus pro libitu ferre atque agere, postquam **786** is plenissimam auctoritatem imperatoriam induit, vix ab iis magnum putabatur.

II Ac Palamas quidem sic statuebat, conducere admodum rationibus suis, duorum alterum effici: ut aut se ipsum, si posset, sedi patriarchali imponeret; aut quemvis saltem e suis sectatoribus. Quia igitur ipsi pro se agenti minime ex sententia succedebat, idcirco Isidorum promovendum duxit. **D**

Α'. Ἐπαι γάρ τοι; περι τὸν Παλαμῶν τὸ σπουδαζόμενον ἅπαν ἦν, αεί συνιστῆν και ἐποικοδομῆν τῆ; σφῶν αὐτῶν καινοφωνίας, πόρρωθεν τε και ἐγγύθεν, ἐπειθ' ὑποβῆόντα μὲν πρὸ; τὸ ἀδοξότερον τὰ τῶν Βυζαντιῶν ἐτῶν πράγματα, τὰ δὲ τοῦ Καντακουζηνου πρὸ; τὸ ἐπικρατέστερον ἀνιό;τα, Ἄνναν μὲν ἐ; προῦπτον αὐτοῖ και λαμπρῶ; ἐθούπιζον τῆ; βασιλῆδα, διὰ τε τῶν αὐτῆ; προσωκειωμένων ἀρχόντων και ὅσον τῆ; βασιλειον ἐπλήρου γυναικωνῆτιν πληθος, ἵνα δὴ συναγωνιζομένην ἐχοιέν σφισιν αὐτῆ; ἅμα τοι; ἀμφ' αὐτῆ; ἀπασιν· εἶχον γάρ εὐφωῶ; ὑποδραμῆν και ἀναμοχλεῦσαι βῆστα γνώμα; ἀνθρώπων, τοῦ πονηροῦ [P. 494] παραθήγοντας πνεύματος· λάθρα δὲ γραφαῖ; και πολυτρόποι; μηχαναῖ; τῷ Καντακουζηνῷ συνεκρότου; πόρρωθεν και αὐτὸν ἐ; τὰ; οικειῆ; καινοφωνίας μεθῆλλοντες τε και ἀρμολόμενοι. Διὸ και τοι; προβιδοῦσιν αὐτοῖ; συνήρουν τὰ κρῆστα ει; τῆ; τῶν τοῦ Καντακουζηνου πρὸ; Βυζαντιον εἰσοδῶν. Καὶ οὕτω; λοιπὸν ἐξανδραποδισαμένοι; ἐκείνου τῆ; γνώμη; ἀπασαν μ.κρὸν τι τι κωλύον ἅπαν ἐνομιζετο, και μόγι; μέγα, φέρειν και ἀγειν Καντακουζηνὸν ει; ἅπαν τὸ σφισι βουλόμενον, ἀφ' οὔ τὸ βασιλειον ἐ; τὸ ἐντελε; περιεζῶσθαι ἐν ἐρήμῃ κράτο;.

Β'. Δόξαν οὖν ἐ; τοῦ; ἱδίου τῷ Παλαμῷ τρόποι; ἀνυσιμώτατον δυοῖν πεπραχῆναι θάτερον· ἢ ἐαυτῶν, εἰ δυναθεῖν, τοι; πατριαρχικῆ; ἐγκραθιδρῶσαι θρονοῖ; ἢ γοῦν τῆ; φατρῆ; τόγχε δεύτερον ἵνα ὄντι οὖν· ἢπειδὴ περ αὐτῷ μὲν ἦκιστα κατὰ σκοπὸν ἐχώρει τὸ πρᾶγμα, ἀντιστενεγκεῖν Ἰσιδωρον (49) ἐξῆγε

Variorum notæ.

(49) Cantacuzen. lib. iv, cap. 3. ΔΥΣΑΧ.—Huc pertinet Ignatii, patriarchæ Antiocheni, Tomus contra hunc Isidorum; qui Tomus exstat apud Leonem Allatum (*De libris ecclesiasticis Græc.* dissert. II) Novembri mense promulgatus, indict. 13, hoc est anno Christi 1344 exeunte. Palamas in oratione, quæ adversus Joannem Calecam patriarcham scripta exstat cod. Reg. 2409, fol. 280, v., suam et Isidori causam agit his verbis: Ἀλλὰ και μετὰ τῆ; συνέδου; ἀμφοτέρω; ἐκείνω; και τὸν ἐπ' ἐκείνω; τόμον, ὑστερον οὐκ

ὀλίγον χρόνον, ὀποψηφίους Μονεμβασίω; τὸν τε Παλαμῶν, καθ' οὔ νῦν μαίνεται, και τὸν αὐτῷ συνηγωνισμένον ἐν πᾶσιν ἱερὸν ἢ Ἰσιδωρον, μετὰ πάτῃ; ποιέται τῆ; Ἐκκλησίας, αὐτὸ; δ' οὖν λέγων ἐ; ἀρχῆ; ἀμφιδόλου; αὐτοῦ; εὐθὺ; εἶναι περι τὸ σέβαι; και ἐτι μάλλον προϊόντο; τοῦ λόγου. Πῶ; οὖν τῆ; καύτην ψῆφον οὖν πᾶσι τοι; ἀρχιερεῦσιν ἐπ' αὐτοῦ; ἦγε, και προκαθηγεῖσθαι τῆ; Ἐκκλησίας ἡξίου; και πρὸ; τοσοῦτον διδασκαλικὸν ἀνεπίδει; ἔσινον, εἰ μηδὲ τῆ; εὐσεβεία; ἀσφαλῶ; ἔχειν ἡγεῖτο τούτο;· ἀλλὰ τὸν μὲν Παλαμῶν πολλα

νετο, δ; Μονεμβασίας μὲν ἐψήφιστο πρότερον· Ἐπειτα δὲ τὰ ταῖς τοῦ Παλαμᾶ καὶ αὐτὸν ἀλλοκοθεῖται καινοφωνίας καθήρηται τε καὶ τῆς ἱερᾶς ἀφοριστικῆς κοινωνίας δι' ἃν δὴ καὶ πατριαρχεῦσαντα νῦν τὸ τῆς ἐκκλησίας εὐθὺς ἐβράβη σύστημα (50).

Γ. Καὶ πρῶτον μὲν (51) τῶν ἐπισκόπων οἱ πλείους ἐς τὸ τῶν θείων ἀποστόλων ἀθροισθέντες τέμενος, δεῦτερον δ' ἐς τὴν Στιφάνου τοῦ θείου πρωτομάρτυρος μονὴν (52), αὐτὸν τε Ἰσιδώρον καὶ ὄσοι ὁμόφρονες εἰεν ἀντιθέματι κανονικῶ καθυπεβάλλον, καὶ ἅμα τὴν ψῆφον ὑπογραφαῖς ἰδίαις κυρῶσαντες παρβρίττι ἐφίπιν ἐπεπέμφεισαν. Ἐφ' οἷς ἀχθροσθέντες σφῆρα τὸν βασιλέω; θυμὸν ὀξύνουσι κατ' αὐτῶν. Κάντεῦθεν τοῖ; μὲν παραθεωρεῖσθαι ξυνέβαινε, καὶ ἐνδόξων ἀδ' οἷς καθίστασθαι, καὶ εὐπόρων αὐ αἰφνίδον ἀπόροις· τοῖς δ' ὑπεροροις γίνεσθαι τῆ; μεγάλης πόλεως, οἷ; μὲν ἐκούσιν, οἷς δ' οὐ.

Δ'. Καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις ἔστι διηγουμένων ἑτέρων ἀκούειν πλατύτερον· ὅπως μὲν ἄλλος ἄλλοθι διεσκήρησαν ἅπαντες, καὶ ἀπεβρίβησαν μετὰ τῆς παρβρίττι καὶ τῶν ἐλέγχων· ὅπως δ' αὐ τῶν πανταχῆ θιάλασση; τε καὶ γῆς ὀρθοδόξων ἐς Βυζάντιον συχνὰ ἔσφορα γράμματα, ζήλου θείου μετὰ, περιφανῆ παραπεμπόντων ἀναθήματι Παλαμᾶν ὁμοῦ καὶ Ἰσιδώρον, καὶ ὄσοι ὁμόφρονες ἐκ τῆ Ἀντιοχείων φημί καὶ Ἀλεξανδρέων καὶ ἅμα Τραπεζουσιῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων· Ἐκ τῆ Κυπρίων ὁμοῦ καὶ Ροδίων καὶ ὀρθοδόξων προσοικῶν· Ἐκ τῆ Μυσῶν καὶ Τριβαλλῶν, καὶ ὄσοι τοῖ; τῶν θείων Πατέρων ὄροις ἐμμένειν μακρῶ παρελήφασαν ἰδιότη, καὶ μηδὲν τι νεώτερον δέχεσθαι παρ' οὐδενὸς τῶν ἀπάντων, κἴν ἀγγέλων τις ἐξ οὐρανοῦ κομίζῃ.

CAPUT XI.

Cantacuzenus et Isidorus mutuum sibi operam ad summos honores adipiscendos præstant. Cur ille iterum inauguratus. Cur ea res non in S. Sophia templo, sed in Blachernensi, celebrata sit. Duorum imperatorum et trium Augustarum sedilia. Pompa equestris. Solemnis e palatio prospectus. Epulæ. Stannæa et

Variorum notæ.

βισσόμενος, καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑτέρων πλείστα παρακαλέσας, ὡς οὐκ εἶχε κατὰ τούτο παιθόμενον, καὶ μάρτυρας τούτου μετὰ πολλῶν ἑτέρων καὶ τῶν Μονεμβασιωτῶν οἱ τινικαῦτα παρόντες· ὡς οὐν μὴ κατὰ τούτο παιθῆναι εἶχε, Θεσσαλονικεῦσιν ἐπιστήσιν ἰσχυρίζετο, βίξ μείζονα κεκρημένους. Τὸν δὲ τοῦ πνεύματος ὄντως ἀνθρωπων, καὶ τὰ πάντα ἱερὸν τε καὶ χρηστὸν ἢ Ἰσιδώρον, ὡς πάντες ἂν συμφαίεν οἱ τὸν ἄνδρα εἰδότες, πολλαῖ; τῶν Μονεμβασιωτῶν παρακλήσεις, δέξασθαι παῖθει τὴν τούτων ἱερὰν προστασίαν, καὶ τὸν εἰθισμένον ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ἱεραρχικῶν ἀσπασμῶν ἐτελέσαντα, συνεδρεύειν ἐντεῦθεν καὶ συλλειτουργεῖν ὁσημέραι, τῶ νῦν ἐξ ἀρχῆς ἀμφιβόλους ἡμᾶς εἶναι περὶ τῆ σέβας; ψευδογραφοῦντι. Πῶς γὰρ ἀμφιβόλον εἶχε περὶ τὸ σέβας, ὃν συλλειτουργῶν εἶχε, καὶ τῆς εὐσεβείας, διδάτκαλον προὔχειρίσατο; ἀλλ' ἐπισκασατο, φησὶ, τὴν δίκην ἐφ' ἑαυτὸν καὶ ὁ ὑποψήφιος Μονεμβασίας. Οὐκοῦν ὑποψήφιος ἦν· εἰ δ' ὑποψήφιος, οὐκ ἀμφιβόλο; ἦν, καὶ ταῦτ' ἐξ ἀρχῆς. Τίνο; δὲ καὶ χάριν ὁ ὑποψήφιος οὗτος ἐπισκασατο τὴν δίκην ἐφ' ἑαυτὸν; ὡς τὰ αὐτὰ, φησὶ, τῶ Παλαμᾶ φρονων. Καὶ μὴν οὗτος τῶν ἐκ Θεταλιας τῶ Παλαμᾶ συνειληθῶτων εἰς τὴν ἐκ φανερώ; ἐξ ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ φρονήματος; ὀπῆρχεν αὐτῶ, καν ταῖς συνόδοι; ἐκείναι; παρβρίττι συνηγορων. Πῶς οὐν

μετὰ τὰς συνόδους ἐκείνας ὑποψήφιος; ἡμῖν ἐγεγόνει; Μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἐντεῦθεν ὄθλον, ὡς ἐκεῖνος μὲν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔμεινε εὐσεβείας, ἥ; καὶ πρότερον ἦν, καὶ δι' ἣν ἐξεδίμησε τῆς πατριῆς, καὶ ὑπὲρ ἥ; ἠγωνίσαστο, καὶ τῆς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνίας ὄθλον τὴν ψῆφον ἀπανεγκάμενος τότε εὐθὺς, νῦν ὑστερον ταύτης, τῆς οικείας εὐσεβείας ἔνεκα, καὶ τὴν τιμὴν τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ τὴν ταύτης ἀφαίρεσιν ἔθετο παρ' οὐδὲν, ὁμοῦ δὲ τὸ σέβας, ὅπερ ἐκείνησθε ψηφίζόμενοι τούτου, ἐξομοζάμενοι νῦν, ἄτε τοῖς Βαρλααμίται; προσθέμενοι, μὴ συμμεταθέμενοι τὸ φρόνημα τούτου παραπλησίως ὁμοῦ ἀπεψηφίσασθε νῦν. Ἄλλ' οὐδ' ὁμολογίαν ἐπέσθη, φησὶ δοῦναι τοῦ οικείου φρονήματος ἀπατηθῆ; ὡσπερ οὐδ' ὁ Παλαμᾶς ἐπέσθη Βαβαὶ τῆς ἀναίδους καὶ ἀπροφασίστου ψευδοβρῆμοσύνης. Ὅντως συνοδος ἀπετούντων εἶσι, κατὰ τὸν Ἱερεμῆαν. Βοῖνιν.

(50) Hæc etiam fuse narrat Cantacuzen. d. cap. 3. DUCANG.

(51) Ut Isidorum patriarcham Constantinopolitanum episcopi anathemati semel ac iterum subjecerunt, silet Cantacuzenus. DUCANG.

(52) De variis S. Stephani ædibus Constantinopoli egimus in Constantinopoli Christ. lib. iv. sect. 6, n. 89 et seqq. DUCANG.

festitia vasa. Corium inauratum et gemmæ vitreæ in diadematis ac vestimentis. Tantæ inopiæ causa duplex. Pecunias ab iis qui ærarium exhausterant Cantacuzenus non repetit; incertum, utrum lenitate, an timiditate. Suorum postulata et querelas ut eluserit. Ejus filia Helena Joanni Palæologo nubit.

I. Sed nos argumentorum copia et varietate eò usque sensim abrepti sumus, ut ea ommissa sint, quæ potiora videntur exstillsse; nempe ut alter alterum auctorem habuerit et architectam dignitatis, Cantacuzenum quidem Isidorus patriarchicæ. Isidorum vero Cantacuzenos imperatoris, secundo delatæ. Quæ enim celebratio Didymotichi perfecta fuerat, ea Palamitis completa minime videbatur.

II. Isthæc vero in templo Blachernensi perfecta est. Etenim illud orbis miraculum, magnum, inquam, illud et omnium sermone celebratissimum S. Sophiæ templum, ex quo pars ejus eversa erat, cu redactum (proh dolor!), ut nulli esset usui, minime erat opportunum ejusmodi festis ac celebratilibus apparandis. Hoc vero tantam multitudinem capere haud poterat; adeoque arctior locus et insuavior videbatur. Nam cum publicus ille suggestus, cui imperatoris thronos imponi oportebat, eam exigeret longitudinem, quæ et altitudini et latitudini responderet, **788** necesse etiam erat utrinque spatium satis amplum diaconis patere ad sedendum, ubi opus futurum esset; ita ut tempis reliqua pars angustior jam foret, quam ut posset capere variam hominum multitudinem. Tamèn cum ex omnibus templis nullum esset, quod maximo illi posset æquiparari, altero hoc velut subsidiario uti necesse visum est.

III. Erant autem ii qui sedilia illa imperatoria tunc tenebant, cognomines et socii duo imperatores; item tres imperatrices, Anna et Irene Cantacuzena cum filia Helena. Quæ cum ita essent, primo et vicesimo Maii die, circa decimam horam, consensu statim equis, ita ut erant, cum imperatoris illis insignibus, venerunt ad palatium. Cumque ibi de more spectandos se ex alto suggestu exhibuissent, mox descenderunt, ac mensa apposita, rursus in quinque sedilibus consedere.

IV. Tanta porro tunc laborabat inopia palatium ut in lancibus et poculis nihil ibi esset aurei aut argentei; sed stannea quidem nonnulla, cætera vero

A. Ἡμεῖς δ' ἐς τοσοῦτον ἤκομεν τοῦ παρενεχθῆναι [P. 495] λαθεῖν τῷ πολυειδεῖ καὶ κοικλιῶ τῶν ὑποθέσεων, ὥστ' ἂ παραίται δοκεῖν εἶναι τὰ καιριώτερα. Τὰ δὲ ἐστίν, ἕκως τε ἐκάτερος ἐκατέρῳ χορηγῶ καὶ ταμῆζ τοῦ ἀξιώματος ἐχρήσατο. Καντακουζηνῶ μὲν Ἰσιδώρος τῆς πατριαρχίας, Καντακουζηνός δ' Ἰσιδώρῳ τῆς βασιλείας τὸ δεύτερον. Ἡ γὰρ ἐν Αἰδυμοτείῳ πρὶν ἀναγέρουσιν τὸ τέλειον ἔχειν ἤμιστα ἔδοκε τοῖς Παλαμίταις.

B. Γεγονόται δὲ τὰ τοιαῦτα συμπέπτωκε κατὰ τὸν ἐν Βλαχέρναις θεῖον νεών. Τὸ γὰρ θαῦμα τῆς οἰκουμένης ἐκεῖνο (53), τὸ μέγα λέγω καὶ περιδότην τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τέμενος, ἀφ' οὗ τὸ μέρος ἐκεῖνο καθήρηται, πρὸς τὸ ἀχρεῖον φαῦ ἀπενεχθῆναι, μακρὴν τινα τὴν ἁωρίαν εἶχε τοιαύταις ἑσπαιῖς διακονεῖσθαι καὶ πανηγύρεσιν. Μὴ οὖν πρὸς τοσοῦτον οὗτος ἀποχρῶν πλῆθος πνιγερὸν τι χωρίον ἰδῶται καὶ ἀτερπέας. Τοῦ γὰρ δημοσίου βήματος (54) ἐκεῖνου μῆκος ἀνάλογον ἔχειν ἀπαιτούμενον τῷ τε ὄρει καὶ πλάτει, ἐφ' οὗ τοὺς βασιλικούς ἔδει τεθῆναι θρόνους (55), ἐχρῆν ἐκτέρωθεν τὴν προσήκουσαν ἔχειν εὐρυχωρίαν καὶ τοὺς τοῦ θεραπευτικοῦ τάγματος (56), ὅπως δεήσειεν· ὡς εἶναι βραχὺ λοιπὸν τὸ λειπόμενον τοῦ νεῶ πρὸς ὑποδοχὴν διαφόρων ὄχλων. Ὅμως ἐπαμύλλου τῷ μεγίστῳ θεῖῳ ἐκεῖνῳ τεμένει τῶν πάντων ὄντος οὐδένος, ὁ δεύτερος ἐξ ἀνάγκης ἔδοξε πλοῦς εἰς τὴν χρεῖαν αὐτός.

C. Καὶ ἦσαν οἱ τοὺς βασιλικούς (57) τηλικαῦτα θρόνους πληροῦντες ἐκείνουδς δυσὶν τε βασιλέων ὁμωνύμων ὁμοφροσύνη καὶ ἅμα βασιλίδεσς τρεῖς. Ἄννα τε καὶ Εἰρήνη ἡ Καντακουζηνῆ μετὰ τῆς θυγατρὸς Ἑλένης. Τούτων δ' οὕτω τετελεσμένων, περὶ δεκάτην ὥραν τοῦ τῆς πρώτης καὶ εικοστῆς τοῦ Μαΐου (58) ἔππων εὐθὺς ἐπιβάντες, ὡς εἶχον, μετὰ τῶν βασιλικῶν ἐνδυμάτων ἐκεῖνων ἦγον ἐς τὸ παλάτιον. Κάκει τὴν συνθήην πεποιητότεσ ἐμφάνειαν (59) ἀφ' ὄψηλοῦ τοῦ βήματος εἶτα κατήεσαν, καὶ τρέπεσαν παρετίθεσαν, ἐπὶ πάντα θρόνων αὐθὺς καθίσαντες.

D. Τοσαύτη [P. 496] δὲ πέντε κατελίγετο τὰ βασιλεία τηλικαῦτα, ὥστ' οὐδὲν ἦν τῶν τρυβλίων καὶ ἐκπομάτων ἐκεῖ χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν· ἀλλ' ἔνι

Variorum notæ.

(53) Similia narrat Cantacuz. lib. iv, cap. 4, et ut deinceps tum ab Anna imperatrice, tum ab ipsomet Cantacuzeno, ac denique ab Joanne Palæologo solo imperante, rursum ædes Sophiana instaurata sit. DUCANG.

(54) Considerat nempe μεγάλη στοὰ μετὰ τοῦ βήματος, inquit Cantacuzenus. DUCANG.

(55) Erant igitur ea tempestate throni imperatorii in ipso Bema, seu intra cancellos. Vide Constantinopolim Christ. lib. iii, sect. 49. DUCANG.

(56) Diaconos intelligit, quibus in Bema locus dabatur, dum sacra peragebatur liturgia. Alioquin extra Bema consistebant. Vide eandem Constantinopolim Christ. lib. iii, sect. 82. DUCANG.

(57) Cantacuzen. lib. iv, cap. 4. DUCANG.

(58) Illic dies, quem Gregoras Maii vicesimum primum numerat, a Cantacuzeno numeratur decimus tertius ejusdem mensis. Utri chronologo potior hac in re fides habenda est? Cantacuzeno certe; assignanti videlicet eum diem, quo ipse sit coronatus. Gregoras, eo quod Cantacuzenus bis esset coronatus, semel quidem Orestiaide seu Adrianopoli, an. Chr. 1346, mensis Maii die 21; iterum autem Byzantii, an. Chr. 1347, eodem mense, et non eodem die, primæ et secundæ στεφφορίας dies facile potuit confundere, non item Cantacuzenus. BOVIN.

(59) Σὴν παράτασιν, de qua supra quedam attigimus. DUCANG.

μὴν κατὰ τέρματα, τὰ δ' ἄλλα πάντα κεραμαῖα καὶ ἄσπρακινα. Ἐξ ὧν ἕξαστι συνίναται τοῖς ὄσοι μὴ ἀδαεῖς τῶν τοιούτων καὶ περὶ τῶν ἄλλως ὀφειλομένων, ὅσῃα μὴ κατὰ τὸ εἶδος τελειοῦναι ξυμβῆναι, τῷ τῆς ἐνδείας βιαίῳ τῶν τότε τυραννουμένων πραγμάτων καὶ λόγων καὶ ἐγγειρημάτων. Ἐὼ γὰρ λέγειν, ὅτι καὶ τὰ βασιλικὰ τῆς ἑορτῆς ἐκαίνης διαδήματά τε καὶ περιβλήματα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χρυσοῦ μὲν εἶχον τὴν φαντασίαν καὶ λίθων δῆθεν πολυτιμῶτων· τὰ δ' ἦν ἐκαίνη μὲν ἀπὸ σκύτους, ὅσῃα χρυσοῦ ἐπιχρῶζοι πρὸς τὴν τῶν σκυτέων ἐνίοτε χροῖαν· ταῦτα δ' ἐξ ὕλων, παντοδαπῶν ἐχόντων χροῖαν πρὸς τὸ διαυγές. Ἦσαν δ' οὐ καὶ σποράδην εἰπεῖν εὐκοσμίαν ἔχοντες ἀληθεύουσαν λίθοι πολυτελεῖς καὶ μαργάρων στιλπνότης, οὐκ ἀπατώσα τὰς ὄψεις· οὕτως ἔρβει καὶ σφόδρα ἔσθη καὶ κατηνέχθη τὰ τῆς ἄρχαιας ἐκαίνης εὐδαιμονίας τε καὶ λαμπρότητος τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων· ὡς νῦν γε μὴδ' ἀνευ αἰσχύνης ἔχειν ἡμᾶς ἐκτεθῆναι τὴν τῶν τοιούτων ἀφήγησιν.

E. Αἰτίαι δ' ἦσαν τῆς τοιαύτης καταφορᾶς τε καὶ κακοδαιμονίας· πρώτη μὲν, ἡ τῶν ἐμφυλίων στάσεων φορὰ τε καὶ σύγχυσις· ἢ ῥᾶπτη μὲν ἡ τῶν ὕτων ἢ χρηματικῶν εἰσόδων ἀνατροπὴ· ῥᾶπτη δ' ἡ τῆς οὐκ οὐσιῆς δαπάνης εὐρεσις καὶ ἐπινοία· δευτέρα δὲ καὶ τελευταία, τὸ φιλάργυρόν τε καὶ χρυσομανές τῆς γνώμης τῆς τε βασιλίδος Ἄννης καὶ Ἀλεξίου τοῦ Ἀποκαύκου· οἷς ἡ τοῦ στρατεύεσθαι χρεῖα κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, πρόφασιν παρασχοῦσα πλουτεῖν κακιστρόπως, ὅλαις ἐξανταλῖν ἐπινοήσεται χερσὶ τὰ ἐκ πολλοῦ τοῖς βασιλικοῖς ταμείοις ἐντεθησαυρισμένα πολυτελεῖ καμῆλια. Προσποιούμενοι γὰρ ἑτέροις πιπράσκουσιν τὰ μὲν αὐτῶν αὐτοὶ κατ' ἐκλογὴν ἐσφετερίζοντο λάθρα· τὰ δ' αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐπίπρασκον, πᾶνυ τοι εὐωνον, καὶ ὅποια βουλομένοις σφίσιν ἦν, τὴν πρᾶσιν ποιοῦμενοι. Ἦν δ' ὁμοῦ καὶ ἐξεπίτηδες τὸ γινόμενον, ὡς αὐτοῖς ἐνίοτε ἐκλαλούμενον ἦν· ἔν' εἰ τύχοι παρεληθῶς τὴν βασιλείων ἀρχὴν ἐς Βυζάντιον εἰσεληλυθὼς ὁ Καντακουζηνός, μὴ εἶναι οἱ χρημάτων εὐπορίαν, δι' ὧν τοῖς ἡγεμόσιν ἰσχύς κατ' ἐχθρῶν περιγίνεται καὶ κίσμος τῇ ἀρχῇ δημιουργεῖται· ἀναλογίαν γὰρ ἔχειν βίωπαντεῖ τὰ χρήματα, καὶ μάλιστα πάντων ταῖς ἡγεμονικαῖς ἀρχαῖς, ὅποιαν δὴπου τοῖς πᾶσι ζῶοι; ἡ τῶν νευρῶν σύμπηξις τε καὶ ἀρμονία.

Γ'. Ὅθεν ἐλθόντι τῷ Καντακουζηνῷ πάντ' ἦν παντάπασι κεκενωμένα τὰ βασιλέων ταμεία· καὶ πλὴν ἀέρος καὶ κόνεως καὶ τῶν Ἐπικουρείων εἰπεῖν ἀτόμων, εὐρηται πλέον οὐδὲν ἐν αὐτοῖς. Δέον οὖν ζητῆσαι καὶ λαβεῖν ἃ μὲν ἐκ τῆς [P. 497] βασιλίδος Ἄννης εἰ; τὰς τῶν βασιλικῶν ἐνεργειῶν ἀναγκαίας δαπάνας· ἃ δ' ἐκ τῶν τὰ δημόσια κατεδεδουλωθῶν, χίκεῖσιν πορισσάμενον τὴν τοῦ πλουτεῖν εὐπορίαν, κάκ πενήτων πᾶνυ τοι γεγονότων ἐξαίφνης πλουσιῶν· ὁ δὲ σιωπῆ παρεδραμεν ἅπαντα· εἶθ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῇ συμφουῖ καὶ συντρέφῳ πραῖτητι κἀνταῦθα χρώμενος· εἶθ', ὡς ὁ τῶν πλεῖστων ἐκράτει λόγος, δευλίας τε συνισχημένος τράποις ἐξ ὁμοφυοῦς τίνος ἀφελείας καὶ ἅμα δεδιώς ἀδόκητόν τινα στά-

A omnia fictilia et testacea essent. Ex his quilibet, earum rerum non rudis, cætera quoque aliunde requisita, nec ita ut par erat perfecta (tyrannica quippe inopizæ vi in factis, in dictis, in consiliis, tum temporis dominante) facile intellecturus est. Nam illa quidem dicere omitto, ut et ipsa in solemnitate diademata et vestimenta, maxima ex parte, auri quidem speciem haberent et gemmarum pretiosissimarum; constarent **789** autem illa corio, qualia nonnuquam inaurantur ad corioriorum usum; hæc vitæ, omnigenis coloribus perlucente. Erat tamen alitubi, sed sparsim, sincerus pretiosorum lapidum nitor, et is, qui oculos non deciperet, margaritarum fulgor. Adeo dilapsa erat penitusque extincta et pessumdata vetus illa rei Romanæ fortuna et magnificentia, ut ne nunc quidem sine pudore earum rerum narrationem edere possimus.

V. Cur autem adeo res perditæ et afflictæ essent, hæc causæ erant. Prima, civium dissidiorum tumultus et cæca perturbatio; cui facillimum fuit et id quod rei pecuniariæ erat effundere, et eos sumptus comminisci atque excogitare, qui nullierant. Altera, eademque ultima, avaritia et auri amore strens animus Annæ imperatricis Alexiique Apucauci; quibus belli Cantacuzeno inferendi necessitas occasionem præbens perperam ditescendi ideo excogitata est, ut plenis manibus pretiosas illas gazas haurirent, quæ in imperatoriis thesauris jampridem erant positæ. Alii enim vendere simulantes nonnulla, delectu habito, in rem suam convertebant: quædam ipsi sibi vili admodum pretio, et ut libitum erat, vendebant. Id tamen et consulto fiebat, ut ab ipsis temere aliquando vulgatum: ne videlicet Cantacuzeno, si forte is Byzantium ingressus rerum potiretur, parata esset copia pecuniarum, unde et principibus vires ad debellandos hostes suppetunt, et ornamenta **790** imperii conabantur: pertinere enim pecuniæ rationem ad quemlibet statum; maxime vero ad principatus conservandos, ad quos ita se habet, ut ad animantem compactio et coagmentatio nervorum.

VI. Offendit itaque Cantacuzenus thesauros imperatorum omnes omnino exhaustos, nihilque in iis præter inane et pulverem et Epicureas (ut ita dicam) atomos. Cum igitur quærere et accipere oporteret partim ab imperatrice Anna, ad necessarias functionem imperatoriarum impensas, partim ab iis qui rempublicam depeccati fuissent, et magna sibi inde opum vi parata ex inopibus ditissimi statim evasissent; ille silentio omnia præteribat: sive ut mihi videtur, suam illam ingenitam coalitamque lenitatem in eo quoque retineret; sive, ut plerique dictitabant, timidis moribus præpediretur, naturali quadam animi humilitate; et quia, turbidis adhuc rebus et nondum ordina-

lis, improvisam aliquam seditionem extimesce- A
ret.

VII. Tantum nempe aberat, ut molestus esset
illi eorum qui tempore usi ad rapiendum oppor-
tuno partiti inter se fuissent cum ipsius proprias
facultates, tum eorum qui eum secuti erant; do-
mos nempe et prædia, et quæcunque auro ac mar-
garitis pretiosissime lapidibus seu compinguntur, seu
contexuntur; ut imo, cum deberet, primo quidem
rem omnem familiarem, ab iis qui diripuissent
repetitam, restituere iis qui pericula pro se infinita
obiissent, deinde et præmia 791 pro laboribus
digna persolvere; ne curaret quidem, ubi illorum
unusquisque vesperi diversaturus esset: sed et Te-
poscentes increparet, et clamitantibus indignare-
tur, et pernoctantes sub dio ac circum alienas fo-
res errabundos negligeret. Nimirum iis sese ille
tanquam exemplar proponebat, qui eadem et ipse
pateretur; velut aliquis dispensator aut libripens,
qui stans medius ex æquo sibi et aliis fortunam
seu prosperam seu iniquam distribuat, præcisus
ita radicatus et oclusis ijs linguis, quæ examinis
justi æquitatem perperam interpretentur. Sed utrum
illa recte necne Cantacuzenum statuerit atque fece-
rit, illis relinquo judicandum, qui hanc historiam
eo modo legunt, quo oportet; quique initia rerum
cum extremis commode componere, et, tanquam
in uno corpore, rerum particulatim ac sigillatim
gestarum dictarumve cohærentiam et seriem facta
comparatione observare possunt. Ego vero illuc
redeo.

VIII. Septimo post celebrationem illam et so-
lemnem diadematis impositionem die, templum idem
Blachernense, eodem suggestu et iis quæ diximus
sedilibus, imperatores simul et imperatrices ex-
cepit; atque ibi juniorum principum conjunctio
rite perfecta est, Joannis, inquam, et Helenæ: il-
lius quidem sedecim annos nati; hujus autem
biennio junioris.

CAPUT XII.

*Isidorus patriarcha pronuntiatum a decessore suo in Cantacuzenorum anathematismum abrogat. Risum et indignationem movet, qui reus sit, et alios absolvat. Episcopus eligi rudem et indoctum. Palamas Thessalonica episcopus ab eo ordinatus ejusce urbis ingressu prohibetur. Gregoras ecclesiasticarum rerum fu-
siores expositionem aliis relinquit.*

I. Sed quia omnis et exercitus et populus mo- D
lestia affliciebantur, ac futura magis quam presentia
verebantur judicia, eo quod a Joanne, antehac
792 patriarcha, paulo post accessum civile bellum,
abscessus esset et exclusus Christiana communione,
quisquis sive Cantacuzenum ut imperatorem esset
agiturus, sive Palamam et ipsius sectatores in

Variorum notæ.

(60) XII Kal. Jun. Cantacuzen. lib. iv, cap. 4,
proinde anno integro ac completo, ex quo Adria-
nopoli a patriarcha Hierosolymitano coronatus
fuerat, eodem die festo, ut idem narrat lib. iii,
cap. 11. DUCANG. — Ἐβδόμη γὰρ μετὰ τὴν ἀναγόρ.
Imo ἔγὼ η̄, quo die Constantini Magni et Helenæ

σιν, ἐπὶ τετραγαμνῶν αὐτῶ τῶν πραγμάτων καὶ
ἀνωμάλων ὄντων.

Z. Τοσοῦτον γὰρ ἀπίσχετο τοῦ μηδενὶ δι' ἔχλευ
γενέσθαι τῶν ὄσους, τῷ καιρῷ πρὸς ἀρπαγὴν χρησα-
μένους συμμάχῳ, διαειμασθὰ ξυνεπιπτώσει τὰ τε
αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ πράγματα,
οὐκίας τε καὶ ἀγροῦς δηλαδὴ, καὶ ὄσα χρυσὸς καὶ
μάργαρος καὶ λίθοι πολυταλεῖς συνοικοδομοῦσι καὶ
συνυφαίνουσι· ὥστε καὶ ὀφείλων ἀποδοῦναι πρὸς
τῶν ἠρπακτῶν ἀνεληφῶτα μὲν τὸ οἰκεῖον ἅπαν
πρῶτον τοῖς μυρίους ὑπομειμενηκόσι δι' αὐτὸν κιν-
δύνους, προσαποδοῦναι δ' αὐ καὶ τὰ τοῖς πόνους ἀνά-
λογα ἱκανὰ σφισιν, ὃ δὲ οὐδ', ὅσοι καταλύσειεν
ἐκείνων ἕκαστος ἐσπέρας, ἦν παρρητικῶς· ἀλλὰ
καὶ ἀκαιτοῦσιν ἐπέτιμα, καὶ καταδοῦσιν ἤχητα,
καὶ διανυκτερεύοντας ἐν τοῖς ὀκαίθοις καὶ πλανω-
μένους ἐς ἄλλοτριάς θύρας ὑπερώρα, ὑπόδειγμα
τιθῆς, ὡς ἔφασκε, σφισιν αὐτοῖς ἐαυτὸν διὰ τῆς τῶν
παθμάτων ταυτότητος, ὥσπερ τις βραβευτῆς καὶ
ζυγοστάτης μέσος ἰσθμῶν καὶ νέμων ἐπίσης ἐαυτῷ
τε καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν τοῦ βίου ῥοπήν καὶ τὴν τῶν
ὑδραίων πρόφασιν· ῥίζοθεν οὕτως ἐκπέμων καὶ ἀπο-
φράττων κακῶ; τὰς τὸ δίκαιον σοφισομένας τῆς
κρίσεως γλώττας. Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ εὐ τε καὶ ὡς
κρίρω; τὰ τοιαῦτα τῷ Καντακουζηνῷ ἐψηφίσθαι τε
καὶ πεπραχθῆαι κρίνειν παρήμι τοῖς τῆδε τῆ ἱστορίας
κατὰ τὸ εἶδος ἐντυχάνουσι, καὶ συνάπτειν εὐφυνῶς
δυναμένοι; ταῖς ἀρχαῖς τῶν πραγμάτων τὰ τέλη,
καὶ παρεξετάξειν, ὥσπερ ἐπ' ἐνὸς τινος σώματος,
τὴν ἀλληλουχίαν καὶ συστοιχίαν τῶν κατὰ μέρος καὶ
καθ' ἕκαστα πεπραγμένων τε καὶ λελεγμένων. Ἐγὼ
δ' ἐκείσε ἐπάνειμι.

H. Ἐβδόμη γὰρ μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν (60) καὶ
στεφνοφορίαν ἐκείνην ἡμέρα παρῆν· καὶ ὁ αὐτοῖς ἐν
Βλαχέρνας εἶχε θεῖος ναὸς μετὰ τοῦ βήματος καὶ
τῶν ὀφρων ἐκείνων τοῦ; τς βασιλέως ὀμοῦ καὶ τὰς
βασιλίδας· καὶ τὰ νόμιμα τῆς τῶν νέων βασιλέων
προστελεῖτο συζυγίας, Ἰωάννου φημι καὶ Ἐλένης,
τοῦ μὲν ἐξκαδεκαέτους ὄντος (61), τῆς δὲ δυοῖν
ὑποβεθηκίας; ἔτων ἐκείνου.

A'. Ἐπὶ δὲ στρατοῦ καὶ δῆμος ἄπας ἤτχαλλέ τε
καὶ τὰ [P. 490] μέλλοντα μᾶλλον ἢ τὰ παρόντα ἐδε-
δεικε δικαιοτήρια, διὰ τὸ ἐκκεχῶθαι καὶ ἀφορισθαι
τῆς τῶν Χριστιανῶν κοινωνίας πρὸς τοῦ πατριαρ-
χεύσαντος Ἰωάννου, τῆς ἐμφυλίου στάσεως ἀρε-
κασταμένης, ἐφ' τῆς τς Καντακουζηνῶν ὡς βασιλέα
καὶ ἐφ' τῆς Παλαμῶν μετὰ τῆς πατρίδος εἰς κοινωνίαν

ejus conjugis memoria celebratur, inquit Cantacuz.
Histor. lib. iv, cap. 4, pag. 718. Itaque is dies fuit
Majis vicesimus primus; non autem, ut Gregoras
putavit, vicesimus octavus. BOIVIN.

(61) Vide quæ octavimus supra ad lib. xii,
cap. 2, sect. 4. BOIVIN.

προσιεσθαι βούλομαι, ἔγγραφον ὁ πατριάρχων τῶν; A Ἰσιδωρος, ἐπ' ἄμωνος ἀναβεβηκώς, διεξήλαθ' ἐπι-
 χύρησιν, ἣ καὶ τῶν ἀπάντων οὐδεὶς ᾧ ἤρκετε τε
 καὶ προσεδέδεκτο· ἀλλ' ὑπηνέμια παντάπασιν ἐδό-
 κσι, καὶ ἀμυδρότερα πάσης σκιάς, καὶ χλεύης καὶ
 μυκτῆρος· ἄξια μακροῦ, καὶ μικροῦ δέω λέγειν, ἦν
 οὐδεὶς ᾧ μὴ γέλωσ τὰ λεγόμενα ἦν, καὶ ὅμοια ὡσπερ
 ἀν εἰ τις ἀμφω τὰς ὀφθαλμοὺς τελῶς ἀφρημένος τοὺς
 τῶν ὀφθαλμῶν τὸν ἕτερον πεπηρωμένους ἰατρεῦειν
 ὑπιτιχέτω. Τοῖς γε μὴν σεμνοτέροις ταῦτα δὴ τὰ τοῦ
 Εὐαγγελίου διὰ γλώττης ἦν, « Ἐξίελε (φάσκουσι)
 πρῶτον, ὑποκριτὰ, τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου,
 καὶ τότε τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ
 σου » καὶ αὐτὸ ἐπὶ τούτοις ὅποσα γε τούτοις ἑμ-
 στοιχεῖ. « Δέον γὰρ αὐτὸν (ἐφασκον) συγγνώμην
 ἑαυτῷ τὴν μετὰ ζήτησιν ἐπὶ διπλοῖς καὶ πολλαπλοῖς B
 τοῖς ἐγκλήμασιν, ὅθεν τοὺς οὐδὲν αὐτοῦ δεομένους
 ἀναιδῶς οὕτως θεραπεύειν ἤξιον, τοὺς μὴ πάνυ
 λεπρούς, εἰπεῖν, ὁ πάνυ λεπρὸς, καὶ τοὺς μικρὰς
 δευμένους καθάρσεως ὁ ῥύπου καὶ πηλοῦ μαστίχας,
 κατὰ τοὺς χοίρους, οἱ τῷ βορβόρῳ ἐγκαλινδοῦνται. »
 Τοιούτοις μὲν δὴ καὶ μετῴσοι τούτων αἱ πολλαὶ καὶ
 διάφοροι γλώσσαι τῶν τρικαυτὰ παρόντων ἐκεῖ
 πρὸς αὐτὸν ἐπετόξευον σκώμματα· καὶ σύνδου καὶ
 σύντρεψις ἐκ διαστήματος ἀθροισόμενοι διηπόρου
 ἀλλήλοισι τὰ γε τοιαῦτα κοινοῦμενοι καὶ τὴν ἀναί-
 δεϊαν λοιδοροῦντες ἐκείνου λάθρα καὶ ὑπ' ὀδόντα.

B. Ἦσαν δ' οἱ καὶ ἐκκεκαλυμμένως ἐς προὔπτον
 ἐλοιδοροῦντο τὸν δόξον, μὴδὲν ὄντες μῆτε δρῶντι, μῆτε
 λαλοῦντι, μῆτε ἐν τῷ τότε παρόντι τῆς ὄρας, μῆτε C
 τοῦ πλὴν τοῦ χρόνου. Μετὰ γὰρ βραχύν τινα χρόνον,
 διὰ τὸ τῆς αὐτοῦ βαγῆται κοινωνίας τοὺς πλείους
 τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, πλήθος ἀγοραίων
 ἑαυτῷ θιασώτας ἀθροίσας [P. 499] τοιούτων τὴν
 ἐκκλησίαν ἀντὶ τῶν βαγῆται ἐνέπλησεν, ἐπισκό-
 πους σχεδιάσας καὶ πρεσβυτέρους ἑτέρους, ὡσπερ
 οἱ μῦθοι πάσαι τοὺς σπαρτοὺς καὶ αὐθημερινοὺς
 γίγαντας, καὶ οὕτω κατὰ τῆς εὐσεβείας ἀμαθῶν
 λογίων ὀπλίσας· πλείστα συνέδριζα.

Γ. Ἐπειτα θεραπεύειν ἤξιον λυπούμενον τῆς τῶν
 πατριάρχων ἀποτυχίας θρόνον τὸν Παλαμῶν, δι-
 δάσκαλόν τε ὄντα τοῦ θιάσου καὶ τῆς φαρίας καὶ οἱ
 τῶν ἀξιωμάτων αἰτίων· καὶ τοῦτον ἐπίσκοπον χει-
 ροτονεῖ Θεσσαλονικῶν (62)· οἱ καὶ ἀπίοντα μῆτε D
 τινος τετυχημένοι ξενίας πρὸς τῶν ἐκεῖ ἐμπέπτωκε
 πολιτῶν, καὶ ἅμα τὴν ἀπὸ Σκυθῶν πόρρωθεν ελλη-
 φρέτα ῥῆσιν, εἰπεῖν, καθάπερ τι Κυλώνειον ἄγος· ἐξ
 αὐτῶν εὐθὺς ἐπανίεναι ἐληλαμένον τῶν τῆς πόλεως
 ἀγρῶν καὶ προαστείων, πρὶν ἐνδοῦ γενέσθαι πυλῶν
 καὶ πρὶν ἐγγὺς ἐληλυθέναι τεύχος.

Δ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἑτέροις καταλελοιπότες ἡμᾶς,
 οἱ πραγματείας εἰς μῆκος ἴδιαν πεποιήνται πάνθ'
 ὅποσα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συμβέβηκε τότε δόγμα-
 σιν, χραιῶν, ἀ τῆ ἱστορίᾳ κεφαλαιωδῶς· πως εἰρησθα:

A communionem esset admittens; ideo Isidorus,
 qui tum patriarcha erat, ambone consensu, scrip-
 ptam recitavit absolutionem; quam nemo omnium
 fuit qui probaret et admitteret: sed inania pro-
 sus ea, et umbra quavis futilliora, risuque et sanna
 dignissima videbantur. Quin illud pene dixerim,
 neminem fuisse, cui ea quæ dicebantur risum non
 moverint, perindeque habita sint, ac si quis, utro-
 que oculo penitus orbus, eos qui altero capti
 essent sanaturum se promitteret. Gravioribus certe
 viris illa Evangelii in ore erant: « Ejice primum,
 hypocrita, trabem de oculo tuo: et tunc festucam,
 quæ est in oculo fratris tui: » aliaque addeban-
 tur his affinia. « Qui enim (aiebant illi) duplicis et
 multiplicis criminis reus eget ipse ampliori abso-
 lutione, is ita impudens est, ut eos, qui nihil ipso
 indigent, curandos suscipiat, non omnino leprosos,
 ut ita dicam, omnino ipse leprosus, et eos, qui
 parvo labore possint purgari, sordibus ipse et luto
 coopertus, porcorum instar, qui in cæno volutan-
 tur. » Talibus eum, imo et acerbioribus, dicteris
 multæ et varix eorum qui tum aderant linguæ in-
 cescebant; binique et terni ex intervallo eocuntes
 de his inter se ambigebant et colloquebantur, istius
 impudentiam clanculum et 793 mussitando con-
 vicis insectantes.

II. Erant etiam qui aperte et propalam homini
 convicia facerent, nihil aut facienti aut dicenti,
 quod sani hominis esset, sive tunc sive postea.
 Nempe is paulo post, quia plerique episcoporum
 ab eo divulsi defecerant, plebeiam colluviem thiaso
 suo ascribendam coegit; et istiusmodi homines
 in eorum, qui defecerant, locum suffecit. Ita Ec-
 clesiam factis ex tempore episcopi et sacerdoti-
 bus novis implevit; quales fabulantur fuisse
 satos illos et unius diei Gigantas; et doctorum
 indoctorum cætus quamplurimos in religionem
 armavit.

III. Solari deinde Palaman statuit, mæstum et
 patriarchali sede exclusum se dolentem; solari,
 inquam, voluit gregis et sodalitiæ magistrum suc-
 que dignitatis auctorem. Eum itaque Thessaloni-
 censem episcopum eligit. At hic profectus illuc nec
 hospitio quidem ab ejus urbis civibus excipitur:
 sed e longinquo Scythicum, ut alunt, responsum
 accipit, et tanquam Cycloneum aliquid piaculum
 ab ipsis statim ejusdem urbis agris suburbiisque,
 nondum portas ingressus, et antequam ad ipsos
 muros propius accessisset, ejectus redit.

IV. Verum hæc nos aliis relinquere oportet; his
 videlicet, qui ea omnia, quæ tum ad doctrinam
 ecclesiasticam pertinentia acciderunt, delegere
 sibi fusius tractanda. Quæ autem summam dici

¹ Math. vii, 3.

Variorum notæ.

(62) Cantacuz. lib. iv, cap. 15. Ducang.

(63) Fortasse Ephesi archiepiscopum his verbis

indicat; de quo Cyparissiotēs, *Palamitarum trans-*
gressionum lib. i, scrip. iv, cap. 19 in fine. Βογιν.

historiæ conveniens est, ea jam percurrenda Α προσήκον, ἤδη διεξίναμι κατὰ τὸν ἄνω του παραλλ-
sunt, et series, quam nos supra interrupimus, λειμμένον εἰρμὸν.
continuanda.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER DECIMUS SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantacuzenus totam Thraciam, Medea excepta, Triballus omnem fere Macedoniam jam tum possidebat : ipsam Berrhœam paulo post cepit. Thessalonica neutri parebat. Hujus urbis status perturbatissimus. Zelotarum licentia. Medææ urbis situs. Ut a Cantacuzeno obsessa et ad deditionem compulsâ sit. Joannes et Manuel Asanes creantur sebastocratores. Prior uxorem ducit Alexii Apocauci filiam, Andronico Palæologo primum nuptam. Socrui suspectus domum cum uxore dimittitur. Gravis pestilentia. Andronicus, Cantacuzeni liberorum natus minimus, moritur.

795 I. Urbium Thraciæ, excepta Medea, quæ B
maritima est, nulla jam erat, quæ Cantacuzeno
non pareret, ex quo Byzantium ingressus et ritu
solemniore imperator declaratus fuerat. In Macedo-
nia autem cum cæteræ jam subactæ a Triballo-
rum principe erant, tum ipsa quoque Berrhœa
paulo post in ejus ditionem concessit. Auxiliis
enim destituta non poterat diu barbaricæ et perti-
naci oppugnationi resistere. Atque interea fugiti-
vus inde cessit is, qui tum temporis præfecti mu-
nereungebatur, Manuel, imperatoris filius. Thes-
salonicæ vero neutrum placebat, neque Cantacu-
zeno submittere se, neque Triballorum principi.

II. Nempse eam urbem seditio jsmpridem **796** oc-
cupaverat, et eorum, qui Zelotæ nominabantur,
factio cæteris præerat : isque erat status, qui ad
nullam referri posset reipublicæ formam. Nec
enim aristocraticus is erat, qualem Lycurgus olim
apud Lacedæmonios constituit : neque democrati-
cus, qualis Athenis primum fuerat, et deinde ex-

A. Τῶν μὲν οὖν Θρακικῶν πόλεων οὐδεμία, πλὴν
τῆς παραλλου Μηδείας (64), ἐλλείπτο, τοῦ μὴ εἰς
ὀποταγὴν καταστῆναι τῷ Καντακουζηνῷ μετὰ τὴν
εἰς Βυζάντιον εἰσοδόν τε καὶ τὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς
ἀναγορεύσεως ἐντελέξ. Ἐν δὲ Μακεδονίᾳ τῶν ἄλλων
ὄπακουσῶν τῷ τῶν Τριβαλῶν ἡγεμόνι, Βέρροια
μὲν (65) καὶ αὐτὴ μετ' ἄλλων τῶν ὄπηκῶν αὐτοῦ ἐγε-
γόνει, συμμαχίᾳ ἄνευ ἐπιμακρὸν ἀντέχειν οὐ δύνα-
μένη [P. 500] πρὸς βαρβαρικὴν καὶ ἐπιμονον μάχην,
φυγὰς ἐκεῖθεν μετὰξὺ γενομένου τοῦ τνηκαῦτα ἐπι-
τροπεύοντος Μανουὴλ, τοῦ τοῦ βασιλέως υἱοῦ. Θεσ-
σαλονίκη δ' οὐκ ἤρρεσκεν (66) οὐδὲν προσρῆναι,
μητε τῷ Καντακουζηνῷ, μητε μὴν τῷ τῶν Τριβαλ-
λῶν ἡγεμόνι.

B. Στάσις γὰρ ἐκ πολλοῦ κατεῖχεν αὐτὴν· καὶ
Ζηλωτῶν (67) ὀδύσει πῶς ἄνομασμένων ἄθροισμα
τῶν ἄλλων ἐπρότευσ· καὶ ἦν πρὸς οὐδεμίαν τῶν
πολιτειῶν τὴν μίμησιν ἀναφέρουσα. Οὕτε γὰρ ἀρι-
στοκρατικὴ τις ἦν, ὅποισιν τοῖς κάλι Δουκῶργος
Λακεδαιμονίοις ἀνύσειν προσετέταχαι· οὕτε τις δη-
μοκρατικὴ, καθάπερ τῶν Ἀθηναίων ἢ πρώτη τε καὶ

Variorum notæ.

(64) Ita Cantacuzen. lib. iv, c. 7. δ, Μηδείαν τὴν
κατὰ Πόντον παράλιον πόλιν νοσεῖ, cujus quidem
nescio an alii meminissent, nisi illa sit de qua agit
Tzetzes Chil. iv, sect. 72, ubi observat cum ei
scribi, eum Μηδία appelletur, Medorum regio,
per t.

Μηδαίας τῆς Ἀλήτου μὲν ἦτα αὖν διεθόγγω.
Illius porro situm nox describit Gregoras : ἡ γὰρ
μὲν Θρακικὴ Μηδεία ἢ δυτικώτερον τὸ εἶχει Βυζαν-

τιοῦ τὴν θέσιν, καὶ πρὸς τῷ ἄνω τοῦ εὐξείνου
κεκλιμένη Πόντου σταδίου ἐντεῦθεν ἀπέχει μικρὸν τι
τετρακοσίων ἐπέκεινα. Ducang.

(65) Cantacuzenus lib. iv, cap. 4, ut Manuele fi-
lio expulso Berrhœenses Crali urbem tradiderint
narrat. Ducang.

(66) Cantacuzen. lib. iv, cap. 15 extr. Ducang.

(67) De quibus hic et alibi non semel idem Can-
tacuzenus. Ducang.

ἦν ἐκ τετραπόλων εἰς δεκαπόλους ἐπεπράχθη Κλισ- A
σθένης· ὅδ' ἦν τε Ζάλευκος τοῖς Ἐπιζεφυρίοις Λο-
κροῖς ἐδράβευσεν καὶ ἦν τοῖς ἐν Σικελίᾳ Χαρωνδάς ὁ
Καταναῖος· οὕτε τις ὑπὸ δουρῶν ἢ πλειόνων εἰς ἐν τι
κράθεισα καινότερον ἄλλοι, ὅποιαί τινες ἦσαν ἢ τε
Κυπρίων καὶ ἦν ἐν τῇ Πάλαι· Ῥώμῃ τὸν δῆμον, κατὰ
τῶν ὑπατικῶν ἀνδρῶν στασιάζοντας, καταστήσα-
σθαι λέγεται· ἀλλ' ἐχλοκρατία ξένη τις καὶ ὡς φέ-
ροι ἂν καὶ ἄγχοι τὴν αὐτόματον. Θρασύτεροι γάρ τινες,
εἰς αὐτοχειροτόνητον αὐθεντίας ἀθροίσμα συλλεγέν-
τας, πᾶσαν ἐκεῖ κατατρέχουσιν ἡλικίαν, τῆς τε πό-
λεως ἐκδημαζωγῶντες τὸν δῆλον πρὸς τὸ βουλόμενον
καὶ τῶν πλουτουμένων ἀπαρῶμενοι τὰς οὐσίας,
τροφῶντές τε καὶ αὐτοὶ καὶ μηδενὶ τῶν ἐξωθεν
ὑπαίξει καλεῖσθοντες ἡγεμόνων, ἀλλὰ τοῦτ' εἶναι κα-
νίνα καὶ νόμον τοῖς ἄλλοις, ὅπερ ἂν ἐκείνοις δόξαιεν. B

stittit, postquam Clisthenes ex quatuor tribubus de-
cem effecit; nec similis ei, cujus auctor Zaleucus
apud Locros Epizephyrios; neque ei, cujus in Si-
cilia Charondas Catanæus; neque una aliqua rei-
publicæ forma recentior, conflata ex duabus aut
pluribus inter se commistis, qualis fuit et apud
Cyprios, et ea quam in veteri Roma dicitur plebs
constituisse, seditione adversus consulares viros
mota; sed inusitatus quidam penes multitudinem
dominatus et is, quem casus temere ferret agere-
que. Quidam enim audaciores, cum societatem
potestatis privata auctoritate coivissent, in omnem
ibi ætatem grassabantur, plebem quidem, quar-
cennque erat in civitate, mancipatam libidini suæ
habentes; eos autem, qui opulentiores essent, for-
tunis spoliantes; simulque et ipsi licentia exsulta-
bant, et aliis auctores erant, ut externorum principum
nulli se submitterent, sed ea omnes lege ac
regula uterentur, quæ ipsis placuisset.

Γ. Ἡ γε μὴν Θρακικὴ Μήδεια, ἡ δουτικώτερη
τε ἔχει Βυζαντίου τὴν θέσιν καὶ πρὸς τῶ ἀκρῶ τοῦ
Εὐξείνου κειμένη πόντου σταδίους ἐντεῦθεν ἀπέχει
μικρὸν τι τετρακοσίων ἐπέκει· α, πρὸς ὀλίγον ἀπο-
στατήσασα, καὶ καθ' ἐκὺτην γενομένη. πολλὰ μὲν
ἔβρασε κατὰ Βυζαντίων δεσπιά, πλείστα δ' ἐπεπόν-
θει· τέλος δὲ πολιορκηθεῖσα προῦδωκεν ἐκὺτην Καν-
τακουζηνῶ καθ' ὁμολογίαν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ δὲ πη
ἔσχε.

Δ. Σεβαστοκράτορες δ' ἐπὶ τούτοις (68) ὑπὸ τοῦ
βασιλέως οἱ δύο τῆς βασιλίδος Εἰρήνης χειροτό- C
νηνται ἀδελφοί, Ἰωάννης καὶ Μανουήλ, καὶ τοῖς τῶ
τοιούτῳ προσήκουσιν ἀξιώματι παρασήμοις (69), ἐν
τε καλύπτραις καὶ ὑποδήμασιν ἅμα, κεκόσμηνται.
Ἦν ἄτερος, ὁ Ἰωάννης, ὀλίγω ὕστερον ἐς τὸ τῶν
Ἐπιβατῶν ἀπιῶν φρούριον τῇ Ἀλεξίου τοῦ Ἀπο-
καύκου θυγατρὶ συνεζύγη· ἡ συμφύκει πρότερον ὁ
Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος (70), ὃν πνιγῆναι κατὰ τὴν
περὶ Διδυμότειχον καὶ Ἀδριανούπολιν ποταμῶν ἄνω-
τέρῳ (71) πρὸς δὲ δολιχάκιον. Βραχύν δ' ἐκεῖ διατε-
τριφύτα χρόνον ἐπειθ' ἐκόντα προῦπεμπε τὸν Ἰωάν-
νην [P. 501] σὺν γε τῇ νέᾳ συζύγῳ λαμπρῶς ἢ πεν-
θερὰ ἐς τὸ τῆς Τραϊανουπόλεως ἐγγίστα φρούριον,
τὴν τῶν Ἀδῆλων λέγω μὴν (72). Ἐνθα τὰς τῶν
οἰκήσεων ἐπαύλεις καὶ τοὺς ἀγρῶς ἐκ πολλοῦ πρὸς
Καντακουζηνῶ κεκλήρωται τοῦ βασιλέως. Ἐβαδῖει D
γὰρ ἐκεῖνη, μὴ χειρωστέμενος ἐκεῖνος τὴ τῶν Ἐπιβατῶν φρούριον μετὰ τῶν χρημάτων ἐκείθεν ἐξέρ-
στον ταύτην ποιήσεται.

Ε. Κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν χρόνον νόσημα τοῖς

stittit, postquam Clisthenes ex quatuor tribubus de-
cem effecit; nec similis ei, cujus auctor Zaleucus
apud Locros Epizephyrios; neque ei, cujus in Si-
cilia Charondas Catanæus; neque una aliqua rei-
publicæ forma recentior, conflata ex duabus aut
pluribus inter se commistis, qualis fuit et apud
Cyprios, et ea quam in veteri Roma dicitur plebs
constituisse, seditione adversus consulares viros
mota; sed inusitatus quidam penes multitudinem
dominatus et is, quem casus temere ferret agere-
que. Quidam enim audaciores, cum societatem
potestatis privata auctoritate coivissent, in omnem
ibi ætatem grassabantur, plebem quidem, quar-
cennque erat in civitate, mancipatam libidini suæ
habentes; eos autem, qui opulentiores essent, for-
tunis spoliantes; simulque et ipsi licentia exsulta-
bant, et aliis auctores erant, ut externorum principum
nulli se submitterent, sed ea omnes lege ac
regula uterentur, quæ ipsis placuisset.

III. At Medea, urbs Thraciæ, quæ magis quam
Byzantium ad occidentem vergit, et Ponti Euxinæ
extremitati adjacet, stadiisque hinc distat paulo
plus quadringentis, cum haud diu rebellasset, et
seorsum sola stetisset, multa gravia adversus By-
zantium patravit; plurima item perpressa est. Ob-
sessa demum Cantacuzeno se ex 797 pactione de-
didit. Et hæc quidem ita ferme se habuerunt.

IV. Creantur deinde ab imperatore sebastocrato-
res duo Irenes imperatricis fratres, Joannes et
Manuel, et illius dignitatis insignibus, capitis teg-
mine simul et calcæis, decorantur. Horum alter,
Joannes videlicet, paulo post ad castellum Epiba-
tarum profectus Alexii Apocauci filiam uxorem du-
cit, Andronico Palæologo antehac nuptam, quem
in eo fluvio, qui Didymotichum et Hadrianopolin
præterfluit, suffocatum esse supra diximus. Ibi Jo-
annes aliquantisper cominoratus est. Mox eum so-
crus volentem inde, cum nova nupta, ad proximum
Trajanopoli castellum magnifice prosecuta est; ad
monasterium nempe Adolorum, ubi et domos et
agros ei jampridem Cantacuzenus imperator as-
signaverat. Verebatur quippe illa, ne Epibatarum
castello simul et pecuniis potitus gener eam inde
D exsulare cogeret.

V. Ea tempestate morbus quidam gravis et pe-

Variorum notæ.

(68) Cantacuzen. lib. iv, cap. 5. DUCANG.

(69) Codin. De Offic. aulicæ Constantinop. cap. 5,
n. 16. descriptis ejusmodi insignibus Sebastocrato-
ricæ dignitatis, hæc subdit: ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ Καν-
τακουζηνῶς, τοῦ γυναικαδέλφους αὐτοῦ Ἰωάννη
καὶ Μανουήλ τοὺς Ἀσανλοὺς τιμήσας Σεβαστοκρά-
τορας, δίδωκεν αὐτοῖς φορεῖν ταμπάρια καὶ κάλ-
τσας, οἷα καὶ οἱ Δεσπότες. Quid vero sit ταμπάριον
diximus in Gloss. med. Lat. in Tabardum et in
Gloss. med. Græcæ. DUCANG.

(70) Cantacuzen. lib. iii, cap. 71; Gregoras lib.
iii, cap. 10. DUCANG.

(71) Lib. xiv, cap. 5. sect. 6. BOVIN.

(72) Vide notata ad lib. xii, cap. 16, sect. 1. DUCANG. — Ducangius putabat Gregoram hoc loco Ἀδῆλων μὴν vocare illud monasterium quod alibi Ἀδῆρων μὴν vocavisset. At non verisimile est. Nam alibi quidem de monasterio Auderorum seu Abderorum, tanquam de utriusque Asanæ carcere, locutus est: hic autem Adolorum monasterii meminit, ut ejus loci in quo alter Asanæ prædia habuerit, sibi jampridem assignata a Cantacuzeno. BOVIN.

stilians homines inuasit; ducto ab Scythiis et Maotide Tanaidis que ostiis initio, recente adhuc vere, annuque illum perpetuum duravit, pervadens et corrumpens solam præcise maritimam terræ oram, urbes simul et agros, tum nostros, tum eos omnes, qui continenti tractu ad Gades usque et Herculis columnas pertinent. Anno autem sequente etiam ad Ægei maris insulas transit. Deinde et Rhodius attingit, **798** et Cyprios, et quicumque cæteras insulas colunt. Absumebat autem tabes illa viros æque et mulieres, opulentos et inopes, seniores et juniores; uno verbo, nulli nec ætati nec conditioni parcebat. Domus pleræque habitatoribus omnino exhauriebantur uno die, interdum biluo; cum nemo cuiquam afferre auxilium posset, sive vicinus, sive genere et sanguine conjunctus. Nec vero homines solos morbus ille usque flagellabat; sed et si qua alia animalia cum hominibus plerumque degerent et habitarent, canes, inquam, et equos, et cujusquemodi avium genera; ipsos etiam mures, si qui forte in domorum parietibus latitabant. Signa autem mali eminentia, et subitæ mortis prænuntia, hæc erant: tumor circa crurum brachiorumque extrema enascens, et sanguinolenta simul tabes; quæ eos, qui correpti erant, ea ipsa nonnunquam die, sedentes aut ambulantes e vivis statim efferebant. Eo tempore et Andronicus, imperatoris liberorum natu minimus, mortuus est.

θίντας ἀσθημερὸν ἐνόησε, καθήμενος ἢ βαδίζοντας, ἰρόνικος (74), ὁ τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως νεώτερος, ἐτεθνῆκε.

ἀνθρώποις (75) ἐνέσκηψε βαρὺ καὶ λοιμῶδες, ἀρξάμενον ἀπὸ Σκυθῶν καὶ Μαϊώτιδος καὶ τῶν τοῦ Ταναΐδος ἐκβολῶν ἡροῦ ἀρτι καθίσταμένου, καὶ διεήκεσαν ἅπαντα τὸν ἐνιαυτὸν ἐκείνον, μεταβατὸν καὶ διαφθεῖρον ὡσαύτως μόνην ἐς τάκριδες τὴν παράλιον οἰκουμένην, πόλεις ὁμοῦ καὶ χώρας, τὰς τε ἡμέτερας καὶ ὅσας κατὰ τὸ συνεχὲς διήκουσιν ἔχει Γαδείρων τε καὶ στηλῶν Ἑρακλείων. Δευτέρου δ' ἐπιόντος ἔτους μετέβη καὶ ἐς τὰς τοῦ Αἰγαίου νήσους. Ἐπειτα καὶ Ρῶδιον ἤφατο, καὶ Κυπρίων ὁμοίως, καὶ ὅσοι τὰς ἄλλας νέμονται νήσους. Ἐπεπέμετο δὲ τὸ πάθος ἐπίσης ἀνδράς καὶ γυναῖκας, πλουσίους καὶ πένυχτας, γηραιούς καὶ νέους, καὶ ἀπλῶς εἶπειν, οὐδεμίαν οὐθ' ἡλικίας οὕτε τύχης ἐφείδετο. Ἐκνούοντο δ' οἰκίαι πλείσται καθάπαξ τῶν οἰκητόρων ἀπάντων μιᾷ ἡμέρας, ἢ καὶ δυοῖν ἐνόησε, μηδεὶς μηδεὶ βοθηεῖν δυναμένου, μήτε δὴ τῶν γειτονούντων, μήτε μὴν τῶν κατὰ γένος καὶ καθ' αἷμα προσηκόντων οὐδενός. Οὐ μόνους γὰρ μὴν ἀνθρώπους τὸ πάθος οὕτως διετέλει μαστίζον· ἀλλὰ καὶ εἰ τι κατ' οἶκον ὡς τὰ πολλὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις συνέζητε καὶ συνήκει τῶν ἄλλων ζώων· κύνας, φημί καὶ ἴππους, καὶ ὀρνίθων παντοία γένη, καὶ εἰ τινες ἐν τοῖς τῶν οἴκων τοίχοις οἰκοῦντες ἔτυχον μύες. Σημεῖα δὲ τοῦ τοιοῦδε νοσήματος ἦν ἐξαυθούντα, καὶ τοῦ ἀθρόου πρόδρομα θανάτου ἐκείνου, ὀγκώδης τε ἐκφυσίς τις περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν μηρῶν καὶ τῶν βραχιόνων καὶ ἄμα αἰματώδης φθόγη· ἃ τοῖς συσχετοῦ παρόντος ἀπήγε τάχιστα βίου. Ὅτε δὴ καὶ Ἄνδρονίκος (74), ὁ τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως νεώτερος, ἐτεθνῆκε.

CAPUT II.

Matthæus, Cantacuzeni filius natu maximus, Thraciæ urbibus a patre præfectus, ab Asane avunculo privatim convenitur. Asanes sua et fratris merita erga Cantacuzenum jactat: quem suorum salutis non consulere queritur. Matthæum ad defectionem hortatur. Matthæus respondet, id ipsum cupere se. Immimentium periculis metu, et patris exemplo, futuram defectionem excusat. Avunculo adiutore rem aggreditur. Orestiadis arcem occupat. Animos sibi conciliat.

I. Is erat rerum status, cum Joanni Asani, qui tum in agris Adrianopoli circumjectis versabatur, Matthæum nepotem suum libuit privatim convenire. Hic imperatoris liberorum natu maximus urbibus Thraciæ præfectus a patre tum fuerat. Casu autem accidit, ut in eumdem cum avunculo locum deveniret, et iisdem uterque venationibus uteretur. Libuit, inquam, **799** Asani, arcana animi cogitata cum hoc communicare. Prior itaque exorsus hanc orationem habuit:

II. « Si fortunam aliquam ac tyrannicam fati legem esse statuis, quæ vel prudenter hominum res gubernet, vel, permissis fortuito casui habentis, incerto quodam et temerario cursu feratur, silere certe satius est, et ignotum fatalis necessitatis decretum exspectare. Sin res nostræ voluntate et consilio plerumque administrantur, quorsum nos,

[P. 502] A'. Τῶν μέντοι πραγμάτων (75) ἐν τοῦτοις ὄντων, ἔδοξε τῷ Ἀσάν Ἰωάννη, τοῖς περὶ τὴν Ἀδριανουπόλιν χωρίοις ἀρτι τὰς διατριβὰς κοινομένην, τὸν ἀδελφιδεῦν ἰδίᾳ παρεληφότι Ματθαῖον (ὃς καθ' ἡλικίαν προῦχων τῶν βασιλέως πριβίων τῶν τε ἐν Θράκῃ πόλεων τὴν ἐπιτροπὴν πρὸς τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐκλήρωσαστο τηνικαῦτα, καὶ οἱ συμβέβηκεν ἐν ταυτῷ ξυνιέναι τῷ θεῷ, καὶ κωνηγεσίᾳ χρῆσασθαι τοῖς αὐτοῖς) ὧν αἱ καρδίας ἀβλακῆς θαλαμῆοις λογισμῶν ἐκείνῳ κοινώσασθαι· καὶ ἀρέμενος ἔλεξε τοιόδε·

B'. « Εἰ μὲν τύχην, » φησὶν, « τινὰ καὶ τυρραννοῦσαν πεπρωμένην τοῖς ἀνθρώποις τὰ πράγματα κρυτανεύσειν οἴσθαι ἐπεισοί σοι, ἢ τῷ αὐτομάτῳ διδωκυῖαν τὴν τῶν πραγμάτων ὁδόνην ἀτέκμαρτον τινα καὶ ἀκυβέρνητον φέρεσθαι πλοῦν, σιωπῆν τε ἔμεινον καὶ τὸν τῆς πεπρωμένης ἀδύλων περιμένειν μίτον. Εἰ δὲ προκρίσει καὶ βουλή τὴ ἐφ' ἡμῖν ὡς

Variorum notæ.

(75) Pestilentiam pariter hanc insignem, quæ tum grassata est, eleganter describit Cantacuz. lib. IV, cap. 8. DUCANG.

(74) Cantacuzen. loco laudato. DUCANG.

(75) Ilanc Matthæo filio propositam defectionem attingit Cantacuzenus. lib. IV, cap. 7, 8, ubi et Joanne Asane silet. DUCANG.

ἐπὶ τὸ πλεῖστον διοικισθῆαι δέδοται, τοῦ χάριν, πα-
 ρὸν ἡμᾶς ἐκ τοῦ βῆστος καρποῦσθαι τὸ ζῆν ἀκιν-
 δύνως, ἐθελοντὰς ἡμῖν αὐτοῖς πάντοδαπὼν περιπλέ-
 κειν δίκτυα φόβων; Οἶσθα γὰρ, ὡς μυρίους ἐν τῇ
 ὑπερορίᾳ διητηλήκαμεν μόθους μετὰ μακρῶν καὶ
 παντοδαπῶν τῶν κινδύνων, ὅπως θανάτου γείτονες
 ἐπαφύκεσαν, τῷ σὺ πατρὶ περιποιούμενοι τὸ ἀκίνδυ-
 νον· ὡς δεύτερα εἶναι τὰ Διοσκουέων ἐγκώμια, καὶ
 εἰ τινες Ὀρέσται καὶ Πυλάδαι τὸν μακρὸν ἐμπι-
 κληκότες αἰῶνα φιλαδελφίας ὑποδειγμάτων, εἰ τις
 τὰ ἡμέτερα τοῖς ἐκείνων ἀντεξτάζειν θέλει. Καὶ
 ἦν ἡ τοῦ τοιούτου ἀεὶ κατὰ τοῦ σοῦ μηχανωμένη
 πατρὸς διωγμούς καὶ θανάτους· Ἄννα ἡ βασιλις,
 πρόσωπον ἀληθείας ἔχουσαν οὐδ' ἠντινοῦν προβάλλε-
 σθαι δυναμένη πρόφασιν κατ' αὐτοῦ. Παρ' ἧς ἐγώ
 τε καὶ οὐμὸς ἀδελφὸς Μανουὴλ πολλὰ ἰδεξάμεθα
 λάθρα μεθ' ὄρκων παντοίων γραφᾶς, ἡμῖν τε κτη-
 μάτων ὁμοῦ καὶ χρημάτων προσόδους ἐπαγγελο-
 μένης καὶ ἅμα τοῖς καθειργμένοις γονεῦσιν ἐλεύθε-
 ρον ἦλιν. Ἄλλ' ἡμεῖς γε, τοὺς τῆς δίκης σέβειν
 ἐθέλοντες θρόνους, ἐν ἀσαλεύτοις ἔβησιν ὄροι; ἐρηρι-
 σμένοις τοῖς πόδας ἐκρίναμεν δεῖν, καὶ μὴ διὰ φαι-
 λότερον ἀγαθὸν [P. 503] διηγεῖσθαι τινὰς τῷ συνειδῶτι
 μᾶστιγας προξενεῖν. Τὸ γὰρ διὰ τὴν ἐμαυτοῦ σωτη-
 ρίαν σε μετὰ τοῦ σοῦ προδιδόναι πατρός (ἐγὼ γὰρ
 τὴν ἄλλην ἐνταῦθα λέγειν συγγένειαν, ἢ τῶν κινδύ-
 νων ξυμμετέχειν τε καὶ παραπολαύειν ξυνέβαινε)
 ὅμοιον ἦν, ὥσπερ ἂν εἰ ἐμαυτὸν ἀντ' ἐμαυτοῦ προ-
 δίδου, καὶ τοῦμὸν ἐκὼν παρεῖχον αἷμα κατὰ γῆς
 κενούσθαι διὰ τοῦμὸν εἰπεῖν αἷμα. Οὕτως εἰς ἀνίγ-
 κματος λόγον τὴν ἐντεῦθεν ἀνέφερον ἔνοσιαν, καὶ
 λύσειν οὐχ εὐρισκον οὐδεμίαν, ὥστε καθ' ἐν γέ τι πα-
 ραλογισασθαι τὰς τῶν τότε λογισμῶν κρηπίδας. Ἄ
 γοῦν οὕτως εἰ πως ἐφυλαξάμεν αὐτὸς ἐν τῷ τότε πα-
 ρόντι μὴ δρᾶν, νῦν τὸν πατέρα τὸν σὸν κατὰ σοῦ καὶ
 τῆς σῆς ὁμοῦ συγγενείας ἀπάσης ὄρω δεδρακῶτα·
 ναὶ μὴν καὶ κατὰ πάντων, ἀπλῶς εἰπεῖν, ὁπόσοις
 τοῖς μακροῖς ἐκείνοις τετύχηκεν ἀθλοῦς δραμεῖν,
 στρατιώταις καὶ στρατηγοῖς, οἷς μὲν τοὺς ὑπερορίους
 ἐκείνους, οἷς δὲ τοὺς κατ' οἶκον, καὶ οἷς τὰς ἐν δε-
 σμωτηρίοις κακώσεις. Οὐ γὰρ ἄπλοῦν ὑπῆρχεν ὁ
 τοῖς ταῖα· πῶροις τότε ξυνηγέθη πάθος, οὐδ' ἐπὶ
 βραχὺν τινα τὸν χρόνον, ὅτι μὴ παντοδαπὸν καὶ ποι-
 κλίον, κατὰ μακροῖς ἐντεταμένον τοῦ χρόνου τοῖς
 ὄροις. Οὕτω χαλεπὰ μὲν, οἷς ἐθελοντὰς ἡμεῖς ἐαυ-
 τοὺς καθήκαμεν πάθει. τότε· χαλεπώτερα δ' οἷς
 ἄκοντες νῦν πρὸς τοῦ σοῦ πατρὸς ὑπεβλήθημεν ἀνα-
 ξίως ἡμῶν. Ἵπὲρ γὰρ ἐλευθερίας εὐδαίμονος τρέ-
 χοντες δουλείαν ἐλάβομεν ἀλλαξάμενοι κακοδαίμονα
 τῶν μακρῶν ἐκείνων πόνων καὶ δρόμων. Οὐς γὰρ
 ὡς ἐπιθούλους σφοδρῶς τῆς ἡμέτερας ἐφεύγομεν
 ζωῆς, τοῦτους δεσπότης μάλα τοὶ ἄσμενος ἡμῖν ὁ σὸς
 ἐκαχειροτονῆκε πατῆρ· ὥσπερ ἂν εἰ ἐπίτηδες οὕτω
 τοὺς πολλοὺς ἡμεῖς ὑπεμένομεν πόνους, ἵνα τὰ τῶν
 διακόντων ξίφη θᾶτον ἢ κατὰ τὴν ἐκείνων βούλησιν
 τῆς ἡμέτεροις λαίμοις προσαράξωμεν, καὶ ἵνα παρὰ
 τοιοῦτον κικρότερα τῶν διωγμῶν τὰ τῶν ἀμοιβῶν
 κερπωσώμεθα τέλη, παρόσον τότε μὲν ἐλπιδες εὐδαί-
 μονας ἡμῶν τὸ ἠδόμενον ἔδοσκον· νῦν δὲ καὶ τὰς

A quibus facillimum est vitam agere omnis periculi
 expertem, ultro ipsi nobis multiplices metus, ve-
 luti retia quædam, necimus? Scis quippe nos
 infinitos labores, cum magnis multisque et proximi-
 mis morti periculis conjunctos, exhausisse, ut patri
 tuo securitatem redimeremus. Itaque et gemello-
 rum Jovis liberorum, et quotquot unquam Orestæ
 et Pyladæ charitatis fraternæ exemplis longas sæ-
 culorum ætates impleverunt, minor profecto laus
 fuerit, si quis velit cum illorum rebus nostras
 conferre. Hæc patri tuo pericula, has mortes
 Anna imperatrix, nullo colore, nullo probabili
 prætextu ei infensa, perpetuo usque conflabat.
 Ego vero et frater meus Manuel multas ab ea litt-
 ras clam accepimus; per quas illa, quovis jureju-
 rando interposito, possessiones nobis pecuniarios-
 que redditus, parentibus vero vinculis libertatem
 pollicebatur. Sed nos justitiæ tribunal revereri et
 intra limites immotos fixa tenere vestigia malui-
 mus, quam vilioris 800 emolumentum gratia perpe-
 tuos conscientię stimulos admovere. Enimvero
 salutis nostræ causa teque et patrem tuum prode-
 re (ut hoc loco sileam et aliam cognationem, quæ pe-
 riculorum socia et particeps erat) perinde illud
 fuit, ac si mei causa me ipsum prodidisset, et
 sanguinis mei conservandi studio meum sangui-
 nem ultro effudissem. Adeo ejusmodi cogitationem
 ænigmati similem esse statuebam; adeo nulla a
 me solutio reperiebatur, quæ consiliorum meorum
 firmas rationes vel minimum labefactaret. At ea
 quæ per illud tempus cavi ego ne admitterem, ea
 ipsa nunc in te et in totam cognationem tuam vi-
 deo a patre tuo admissa esse: imo et in omnes
 prorsus milites ac duces, qui magnos illos labores
 sive foris sive domi decurrerunt; atque in eos
 ipsos, qui carceris ærumnas pertulere. Non enim
 simplex fuit ea, quæ tum incidit miseris calami-
 tas, neque in breve tempus duravit; sed multi-
 plex et varia, et in longum temporis spatium diffu-
 sa. Quamobrem etsi gravia fuere ea mala, quibus
 ipsi nos ultro tuin injecimus, graviora tamen illa
 sunt, quibus nunc inveni a parente tuo et indigni
 subijcitur. Nam qui beata pro libertate certaba-
 mus, miseram servitutem diutinis illis laboribus
 cursibusque imprudentes permutavimus. Quos
 nempe ut æstivis nostræ insidiatores acerrimos
 vitabamus, eos nobis parens tuus dominos volens
 et libens destinaverat. Quasi vero nos tot labores
 consulto pertuliassemus, ut eorum, qui nos perse-
 quebantur, gladios jugulis nostris citius quam illi
 vellent 801 admoveremus, atque ut eam perci-
 peremus demum mercedem, quæ ipsi fugæ ærum-
 nis eo esset acerbior, quod illis quidem tempori-
 bus præclaræ spes cupiditatem nostram alebant;
 nunc vero ipsam quoque spei suavissimam auram
 tuus nobis pater aperte eripuit. Neminem enim
 puto esse, qui pignoribus firmis cavere nobis pos-
 sit, non curaturam esse Annam imperatricem, ut
 omnes cita morte statim puniamur, qui parcuti.

tuos superstites futuri sumus. Age igitur, quandiu sumus nostri juris, præclarum facinus concipere, meisque tui et mei causa consiliis obsequere, quo nos turpe et ignobile periculum sic propulsemus. Tuius imperii parte ablata, proprium tibi parare imperium evitare, quod parenti quidem tuo, dum is victurus est, subjiçiat; eo autem mortuo, peculiare sit et firmum tibi salutis præsidium. Duorum enim alterum nobis inde futurum est, ut aut securi salutarem fortunam consequamur, aut præsentis vitæ calamitatibus quam celerrime liberemur; quibus interesse tolerabile iis duntaxat esse existimo, qui non ingratum illud et miserimum putant, solum habere ignominia suæ testem perpetuum.) Hæc Joannes Asanes. Matthæo sororis suæ filio in hunc fere modum suasit, sui et illius, item cognatorum et amicorum securitati prospiciens.

μόνοι· εἶναι φορητὸν ἐκείνοις οἶμαι, οἷς οὐκ ἀχαρῆ αἰσχρόνης διὰ βλοῦ τὰς τοῦ ἡλίου κερτῆσθαι αὐγάς.) Ἄλλ' ὁ μὲν Ἀσάν Ἰωάννης τοιάνδε τινὰ διεξέειπεν συμβουλίην πρὸς τὸν ἀδελφιδούῳ Ματθαίῳ, ἑαυτῷ τὸ ἀκίνδυνον.

III. Matthæus vero ex sorore nepos his illum excoipit : e lidem 802 et me semper circumstant metus noctu pariter et interdiu, o bone; et quemadmodum ille Persarum navales copias Eretriam olim Artemisiumque circumsidebant, ita animum meum multa diversaque cogitationum agmina undique obsident, quasi insulam onerariæ aliquæ naves ac triremes terrorum plenæ et curarum gravissimarum, quæ piratico veluti impetu appulsæ advelant nobis præsentis evidentis infelicitatis. Parturio itaque, et eos qui inde oriuntur dolores perfero; parere autem, et id quod augit excutere hand possum, patrias reveritus naturæ leges, quæ nec in iis quidem, quæ sunt manifesto justæ, filios parentibus adversari sinunt. Ac tibi quidem sæpe numero arcanum illud aperire volui; obsecrantem vero linguam minime habui. Etenim illa, statim atque cordis setum educere in lucem inceperat, nervis quasi resolutis impetum remittebat, cum eam patris reverentia, veluti torpor aliquis prævalens, graviter constrictam haberet. Atque ita mihi, quæ animo agtaveram, ad nihilum rursus recidebant, et facillime subvertebantur. Quod si de aitiis quibuscumque rebus ageretur, ac non totum illud periculum, in quo sumus, ad vitam pertineret, eo illud magis neglexissem, quod non solum a cæteris plerisque nihil distare me existimem; sed etsi intelligentiam a natura ita comparatam haberem, ut magnitudine sua æthereis ætæris at ingere et cælestibus tabernaculis hospes excipi videretur, facillime eam ego paternæ auctoritatis pedibus subiecissim. 803 At nunc, ut et ipse planior utar oratione, quadam veluti porta a te, qui secundum a patre locum apud me obtines, patefacta, quoniam vita omnibus hominibus chara est, et multi sæpe, subitis periculis circumstantibus, supremam induerunt potestatem, quasi salutis

τῶν ἐλπίδων γλυκείας ἀβρίας ὁ οὖς ἡμῶν ἐκ τῶν προφανοῦς ἀφῆρηται πατήρ. Εἶναι γὰρ τῶν ἀπέντων οἶμαι μηδὲνα, ὅς ἂν ἐνέχυρα κερτῆσθαι δύναται, μὴ θάνατον εἶναι ταχύτου ἐύθους τὰ πάντων ἡμῶν ἐπιτέμνα πρὸς τῆς βασιλείας Ἀννης, οἷς δὴ ποθεν ἐξέσται ζῆν μετὰ γε τὴν τοῦ σοῦ πατρός ἀπάλλαγῆν. Φέρε τοίνυν, ἕως ἡμῶν αὐτῶν ἡμεῖς ἐσμεν κίριοι, γενναῖόν τι ἔρῃσαι προθυμήθητι, ταῖς ἐμαῖς ὑπὲρ σοῦ καὶ ἡμῶν κειθόμενος συμβουλαῖς, ἐν ᾧ τῷ πῶς τὸν αἰσχρὸν καὶ ἀκλειδὸν κίνδυνον ἀπακρίσασθαι δυναθῶμεν. Μέρος γὰρ τῆς δλης ἀρχῆς ὑπελόμενος οικεῖαν σαυτῷ περιποιήσασθαι προθυμήθητι βασιλείαν, ζῶντι μὲν ὑπήκουσαν τῷ σοῦ πατρί, τελευτῶντι δὲ, ἰδιότροπον ἐσομένην σοι τοῦ ζῆν καταφύγιον ἀσφαλές. Δυσὸν γὰρ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἔσται θάτερον, ἢ τὴν σώζουσαν ἐκ τὰσφαλοῦς κατακτῆσασθαι τύχην, ἢ τῶν τοῦ παρόντος ἀπηλλάχθαι τὴν ταχίστην βλοῦ δυσχερῶν· οἷς συνεζητέιναι, [P. 5⁴] φαίνεται οὐδὲ σφόδρα κακόδαιμον, μάρτυρας τῆς Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀσάν Ἰωάννης τοιάνδε τινὰ διεξέειπε τε κάκεινῳ καὶ συγγενέσι καὶ φίλοις προμνύμενος

Γ'. Πρὸς δὲ ὁ ἀδελφιδούς Ματθαῖος ἡμείθετο τοῦτο· ε Κάτῳ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ περιστοιχίζομαι φόβος νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ὅ βέλτεστε· καὶ ὡσπερ τῶν Περσῶν ἐκείνων αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις Ἐρέτριαν πάλαι καὶ Ἀρτεμισίον περιεληλυθῆσαι συνεῖχον, οὕτω τὴν ἐμὴν καρδίαν παντοδαποὶ κυκλοῦσιν· ἀεὶ χοροὶ λογισμῶν, ὡσπερ νῆσση φορτίδες τινὲς καὶ τριήρεις, φόβων γέμουσαι καὶ φροντίδων μακρῶν, αἱ τῆς μελλούσης ἡμῖν, ὡσπερ ἐξ ἐφῆδου ληστρικῆς, καταγύουσαι φέρουσι μνήμας προφανοῦς κακοδαιμονίας. Ἐξ ὧν ὠδίνας μὲν ἔχειν ἐνεστι, καὶ τὰς ἐντεῦθεν ὑπομῖναι ἀλγηδόνας· τίχτειν δ' ἥκιστα ἐνεστι, καὶ ἀποσχευάζεσθαι πῶς τὸ λυποῦν, ὑφορωμένῳ τοῦς πατέροις τῆς γενέσεως νέμους, ὁ μὴδ' ἐς τὰ προφανῆ συγχωροῦσι δίκαία πατράσιν υἱίας ἀντινομοθετεῖν. Καὶ σοὶ πολλάκι· ἐγὼ τὸ ἀπόρρητον βουληθεῖς ἐξεπεῖν τὴν μαιευσομένην ὁμως οὐκ εἶχον γλῶτταν. Ἀρχομένη γὰρ πρὸς φῶς ἐξάγειν τὸ τῆς καρδίας ἐμδρουον τοῦς τόνους εὐθὺς παρελῆστο τῆς ὁρμῆς, καθάπερ ὑπὸ νάρκη· τινὲς ἰνδυναστευούσης σφδρῶς πεδουμένη, τῆς τοῦ πατρός αἰδοῦς θελαδῆ· καὶ μοὶ τὰ τῆς γνώμης ἐς τὸ μὴδὲν αὐθις ἐχώρει, καὶ κτεστρέφετο ῥῆστα. Εἰ οὖν περὶ ἄλλων ὁτιοδήσοι πραγματῶν ὁ λόγος ἦν, καὶ ἥκιστα περὶ τὸ ζῆν ὁ πῆς ἡμῖν ἐκινδυνεύετα φόβος, παρὰ τοσοῦτον ἡμῖν λησα ἂν, παρόσον μὴ ζτε τῶν πολλῶν οὐδὲν αὐτῆς διαφέρειν οἶμαι, ἀλλ' εὖ καὶ σύνεσιν εἶχον ἐκ φύσεως οὕτωλ κερρορηγμένην, ὡς διὰ μέγεθος αἰθερίων ψαύειν δεκτεῖν ἀντόγων, καὶ οὐραναίαις τρεξιννοδοχθεῖσθαι σκηναῖς, ῥῆστα ἂν ἐγῶγε φέρων ὑπέλειψε ταύτην τρεξ τῶν τοῦ πατρός βουλημάτων κοσῖ. Νῦν δ' οὖν, ἵνα καὶ αὐτὸς πλατύτερῳ χρῆσωμαι λόγῳ, σοῦ καθάπερ τινὰ θύραν ἡμῖν ἀνοίξαντος, ὁ καὶ δευτέραν μοὶ σώζεις τάξιν πατρός, ἐπιπέθῃ πάλι φίλων ἀνθρώποις τὸ ζῆν, καὶ πολλοὶ πολλάκις, ἐπὶ τῶν ἀδρόων περιεστάντων κινδύνων, τὴν βασιλείαν, ὡσπερ τινὰ φρουρὰν, περιεζώσαντο δύναν, ἐκπο

τα; μὲν, ἀναγκαίως; δὲ, ὄψκειν αἰτιωμένῳ; ἔμογε A
 τις; εἴν δίκη πάντως αἰτιώτο ἄν. εἰ καὶ αὐτὸς. ὑπὸ
 τῶν ἰσοίων ἀλαυνόμενος φόδων, ἐς τὴν τῶν ἐρυθρῶν
 ὑποδημάτων ἀντιληψίην καταφεύγοιμι. Ὅμοιον γὰρ
 ἀνποιήη τις ἐνταυτοῖ, τὰ τοιαῦτ' εὐλαθεύμενος, ὡς
 περ ἄν εἰ χιμῶνι μεγίστῃ [P. 505] περιπεσὼν ἐν
 πέλαιε μέσῃ καὶ κύμασιν, ἐν οἷς τῆς ὀλκάδος συμ-
 βῶν οὐτωςί πως βραγέσῃ; ἐξὴν αὐτῷ σανίδος ἐπει-
 λημένον τινοῦ διαποντίους μὲν ἔχειν κινδύνους,
 ἔχειν δ' ὄμω; ὄμοῦ καὶ τὰ; ἐλπίδας τοῦ ζῆν αἰω-
 ρουμένας, ὡσπερ ἀπὸ λεπτοῦ τινοῦ καὶ ἀραχνῶδους
 ὀράσματος, ὃ δ' ἀφειδὼν παντάπασιν ἑαυτοῦ πυθμέ-
 σιν ὑποθυροῖς ὀδάτων ἐθελοντῆ; ἑαυτὸν παρα-
 πέμπῃ. Τοῦτο δὲ παραπληξίαις ἔγγεσ' ἄν εἶναι ἐδ-
 ξει τοῖς ἔσο; καλῶς τὰ τοιαῦτα βούλονται κρίνειν. B
 Τὰ γὰρ ἐξ ἀφανοῦς τινοῦ ἀνάγκης ἐπιόντα δεῖ; ἀ
 συγγνώμην σαφῆ τοῖς πῖσους; νέμει. Οἷς δ' ἀπὸ
 γνώμης ἰδίας εἰς τὰς τῶν δεινῶν ἐμπίπτειν ἔπειτα
 λαθούρηνθους, μεγάλη τις χορηγέται νέμεισι; παρ'
 οἷς σχολῆ τὰ τοιαῦτα φιλοτιμότερον σκέπτεσθαι.
 Ἐγὼ δ' ἵνα τι καὶ βαυότερον φθέξωμαι, οὐδὲ τῆς
 πατρικῆς ὑπερβρίον γνώμης ἐν εὐρίσχω τοῦτ'. Αὐ-
 τῶ; γὰρ μοι; τῶς τοιοῦτο; προεζωγράφησε τρόπου;
 ἐν ἐκυστῷ, ὁπότε συναλαθεῖς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν πε-
 ριστάτων κινδύνων εἰς τοῦτο προήχθη τὸ σχῆμα
 τῆς βασιλείας; ὡσπερ εἰ; ἀσφαλείας ἀκρόπολιν ὡς
 νῦν γε δοοῖν θάτερον ἐλπίζειν ἔσσεσθαι μοι πρὸς τοῦ
 πατρὸς ἔφεται ἢ γὰρ, ὡ; μιμησάμενον τὴν ἐν ἀπό-
 ροι; εὐπορίαν αὐτοῦ, τὸν υἱὸν ἐπαινέσειεν ἄν πως
 ἐμῆ ἢ εἰ λοιδορεῖσθαι μοι ἐπιχειροίη, λάθοι ἄν C
 αὐτὸ; ἑαυτῷ περιφρονῶ; λοιδορούμενο; ἢ ἐμοῖ ὡς
 μῆδ' ἔχειν παρ' οὐδέσιν Ἐλληνοδίκαι; (76) τὸ συγ-
 κειρωχῆδος ἐμοῖ τῆ; ἔγχειρησεως ἐπεξίεται. »

Δ'. Ταῦτ' εἰπὼν καὶ αὐτὸς τὸν μὲν θεῖον ξυνδια-
 φέρειν παρήγγειλε τὴν ἐγχείρησιν, καὶ τοῖς ἐκάστα-
 χῶ στριτιώται; ὀμιλεῖν τὰ εἰκότα αὐτὸ; δὲ τὴν
 τῆς Ὀρεστιάδος καταληφῶς ἀκρόπολιν ὀλην ἐκίτηεν
 ὀνύβρου τὴν πόλιν, καὶ πρὸς ἔργα παρσχευάετο,
 ἐκδημαγωγῶν τε καὶ μαλακοῖ; τισι λόγοι; ἐξιδού-
 μενο; τὰ στρατόπεδα.

CAPUT III.

Cantacuzenus anxius et consilii inops. Uzorem Irenen ad filium legat. Sic obviam matri procedit. Irene eum frustrata Orestiadem clam ingreditur. Matthiam eo reversus matrem salutat. Obsequium pollicetur. Rogat, ut se meli liberet. Matris oratio. Quantum apud filium vim habuerit. Irene Byzantium re. lit. Filii Andronici mortem luget.

[P. 505] A'. Ταῦτ' οὐκ ἦν ἀκούοντι; ἤραμεῖν τῷ D
 πατρὶ. ἀλλ' ἄθυμια; ἐνασχολεῖν, καὶ συντήρειν συ-
 χὰ τὸ θυμούμενον τῆ; ψυχῆ; πάλαι διεναιμαμένῃ
 τοῖς μὲν υἱέσι τὰς ἀνελευθέρους τοῦ βίου τύχας, τῷ
 δὲ γαμθρῷ Παλαιολόγω τὰ; τοῦ βασιλείου κράτους
 διαδοχὰς. Αὐτὸ καὶ αὐθιμερὴν ἐξίναί; πᾶν τοι προ-
 θυμούμενο; ὄμω; ἐπιίχειν ἐτι, καὶ ἐνεκαρτέρει τῷ
 τῆς γνώμης βουλευτηρίῳ. Καὶ μέντοι καὶ ἥιστα
 μάλα τοι ἀρεστὸν ἐδόκει, δοοῖν ἐν γὰ τοι ὄρα; ἐκ τοῦ
 παραχρήμα. Ὀβτε γὰρ ἀνευ ὀδύων ἐκ Βυζαντίου
 πρὸς γνώμην ἵναί; ἐὸ ὀβρεῖ, ταῖς τῆς φιλοτιμῆ; ἀρτι

presidium; nolentes quidem illi, sed cogente ne-
 cessitate; non jure omnino succenseat mihi ali-
 quis, si et ipse, similibus actus terroribus, ad
 purpureos calceos capessendos confugerō. Nam
 qui hoc rerum statu nolit id 'committere, perinde
 is faciat, ac si medio in mari tempestate maxima
 fluctibusque circumventus, fracta etiam hæc inter
 casu aliquo navi, cum præsto ei sit tabula, qua
 arrepta maris quidem pericula patiatur, at spem
 salutis, velut tenui aliquo aranæ filo pendentem,
 retineat, suæ tamen omnino salutis oblitus in
 profundos aquarum gurgites ultra se immittat;
 quod quidem æquis rerum æstimatoribus insanitæ
 proximum esse videatur. Quæ enim calamitates
 occulta quadam necessitatis vi invehuntur, cæ-
 illis qui patiuntur, excusationem certam tribuunt.
 Qui vero in mala, tanquam in labyrinthos, sciens
 prudensque inciderit, eum gravis manet reprehensio
 apud illos, quibus ista studiosius vacat expen-
 dere. Mihi vero, ut et aliquid dicam solidius, non
 multum id a paterno instituto videtur abhorrere.
 Ipse enim mihi hunc morem in se præscripsit,
 tum cum is quoque, circumstantibus periculis
 compulsus, ad illa 804 imperii insignia, tanquam
 ad fortunæ perfrugium processit. Quamobrem duo-
 rum alterum licet mihi sperare a patre. Aut enim,
 ut suæ in expediendis rebus difficillimis solertitæ
 imitatorem filium fortasse ille me laudaverit; aut
 si ad conviciandum aggrediatur, sibi ipse palam
 imprudens magis conviciabitur quam mihi; nec
 quia id ausus fuerim, hæbit ei aoud ullum justum
 judicem pœnas a me expetere. »

IV. Hæc locutus avunculo præcipit, ut secum
 huic molitioni struendæ incumbat, et cum militi-
 bus, quacunque occurrerint, ac prout par fuerit,
 colloquatur. Ipse Orestiadis arce occupata, totum
 inde urbem munit; tum captando benevolentiam,
 et blandis verbis exercitus sibi divinciendo, ad
 opus se accingit.

Variorum notæ.

(76) Ἐλληνοδίκης est proprie *judex justus, in-*
corruptus, et (ut Pindarus Olymp. ode 3 loquitur)

ἀτρέχης. Wolfius, *apud ullum Græciæ judicem,*
 quod mutavimus. Boivis.

audebat. Ita enim sopitos adhuc, et velut sub cinere latentes, in animo adolescentis motus furium iri magis, quasi **805** flamma ad caelum usque ventilata, affectibus duobus ambitione et metu perturbatos.

II. Demum ei satius visum est Irenen mittere imperatricem, quae mulier altae mentis, eademque ad res tractandas cum natura sua tum ipso usu mire habilis, mollibus quibusdam et ad persuadendum accommodatis, maternis denique dictis filium aggredi una omnium maxime sciebat. Itaque haec egreditur. Ille matri, cum esset apud urbem Pamphilum, obviam procedit magna fiducia, festinatque eam, antequam Orestiadem pervenerit, in ipso itinere alicubi foris deprehensam convenire, et viam causam longe ab urbe sciscitari. At illa, huius festinationem callide frustrata, furtim in urbem Orestiadem, antequam filius sensisset, irrepserat.

III. Matthaeus, postquam in via id quod acciderat audivit, ac se occulioribus matris consiliis circumventum certo cognovit, postridie et ipse Orestiadem venit; matrem, ut par est, salutat: simul se, quidquid illa jusserit, dicto audientem fore pollicetur, ni modo omnem sibi metum ex animo revellat; matrem quippe eam esse, quae animum timore suspensum, et futuri terrore concussam filii amantissimi mentem, firmare optime sciret. Haec vero filium, benigna quadam majestate exceptum, prorsus regie alloquitur, et hanc habet orationem:

IV. « Ego, inquit, mi filii, proverbium illud: Semper Africa aliquid fert **806** novi, laudo quidem, sed non absolute, quia nec absoluta est ejus pronuntia sententia. Etenim de universo terrae et maris orbe cum id dici oporteret, de sola Libya pronuntiatum est; quae pars cum exigua sit, totius orbis rempublicam vix representat. Illa nempe rerum novarum affluentia, quae Libyae tribuitur, ad solas pertinet animalium monstrosorum formas, et rerum aliarum species, ad nostras provincias propter longinquitatem rarius commeantium, peculiare autem aliquid in se habentium, qualia nobis incognita in illa dura et humana regione nascuntur. Totius vero orbis novitates situ, viriditate, gaudio, tristitia, gloria, infamia, morbo, sanitate, vita, morte, atque, ut paucis absolvam, virtute, vicio, mutationibus denique ac omnigenis et infinitis variationibus, res humanas usque distinguunt. Et mirum sane, quod cum tot nova idem hic orbis pariat, utrumque tamen ei inesse credatur, atque ipsa hominum mentes deludat, ut aliis semper flo-

A διανηγομένην ἀμαλᾶς· οὕτε μεθ' ὧλων αὐτῆς διαδίνειν καὶ στρατοπέδων. Ἐκμηναὶ γὰρ ἂν οὕτως μᾶλλον πρὸς αἰθερίου οὐρανοῦ ὡς ἢ σκοπιᾶ καθυδρούσας ἐπι τὰς ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ νεανίσκου κινήσεις, ὅτε δυσὶν ὀχληθείσας παθῶν, φιλοτιμίας ὁμοῦ καὶ δειλίας.

B. Καὶ μὲν δὴ λοιπὸν ἐκπέρπειν ἐδόκει βελτίον Εἰρήνην (77) τὴν βασιλῖδα, βαθείαις τε χρωμένην ταῖς τῆς συνέσεως ἀδελῆς; καὶ ἅμα οἰκονομικὴν ἐς τὰ μάλιστα οὐσαγ ἔκ τε πείρας καὶ φύσεως, καὶ μαλακωτέρας τινὰς εἶν τῷ πιθανῷ, καὶ ὄλω; εἰπεῖν μητροκῶς τῷ παιδί κομίζειν εἰδυῖαν λόγους. Ἐξισύση; τοῖσιν αὐτῆς, ἐπειδὴ περὶ Πάμφιλον ἐγεγόνει τὴν πόλιν, πρὸς ἀπάντησιν αὐτῆς ἐπορεύετο μάλα θεθαρόρηκός τῆς μητρὸς, καὶ ἅμα ἐπιγόμενος κατὰ τὴν πορείαν, πρὶν ἐς Ὀρεστιάδα ἀφικέσθαι τὴν μητέρα, εἶπεν τοῦ προκατεληφέναι, καὶ τὴν τῆς ἀφίξεως κέρρωθεν προθέσθαι σκοπὸν. Ἡ δὲ τοὺς ἐκείνου σοφῶς παρακρουσαμένη δρόμους ἔλαθεν ἐντὸς Ὀρεστιάδος παρεισπεσοῦσα, πρὶν αἰθεῖσθαι τὸν υἱόν.

[P. 507] Γ. Ἐπεὶ δὲ παρὰ τὴν ὁδὸν ὁ Ματθαῖος ἤκηκός τε τὸ δρᾶμα, καὶ βαθυτέρας ἔγνω σαφῶς τῆς μητρὸς κατασοφισθεῖς ἐπινοίας, ἐς τὴν ὑστεραίαν καὶ αὐτὸς τῇ Ὀρεστιάδι ἐπιδηδήμηκε, καὶ τῇ τε μητρὶ τὴν προσήκουσαν ἀπειδίδου προσκύνησιν καὶ ἅμα πρὸς ἅπαν τὸ κελεύθμενον ὑπισχεμένο παρέχειν ὑπέκοντα ἑαυτὸν, εἰ δὲ ἅπαν ἐξέλοιτο τῆς ἐκείνου ψυχῆς, μήτηρ τε οὐσα καὶ ψυχὴν καλῶς εἰδυῖα θεραπύειν ἀμφιβρετιῶς ταλαντευομένην ὑπὲρ δαίλιας, καὶ φόβῳ τινασσομένην τοῦ μέλλοντος γνώμην υἱοῦ φιλομητορὸς συνιστᾶν. Ἡ δὲ μάλα βασιλικῶς προσηγορεύσα καὶ μετὰ τινος ἐπιεικῶς μεγαλοπρεπείας δεξιασμένη τὸν υἱὸν τὰς διέξεισιν·

Δ'. « Ἐγὼ (φησὶν) ὦ παῖ, τὴν παρομῖν, τὴν Ἄει τι Λιθύς (78), φάσκουσας, φέροι καινὸν, ἐπιανῶ μὲν, οὐ τελῶς δὲ· διότι μὴ τέλειον ἔχει· τὸ τῆς ἀποφάνσεως δόγμα καὶ ψήφισμα. Περὶ γὰρ ὄλης τῆς καὶ θαλάττης ἀποσιφάνοι προσηκόν, ἡ δὲ περὶ μόνης Λιθύς τὸ δόγμα ἐξήνεγκε, μικροῦ τινος μέρους οὐσης αὐτῆς, καὶ βίαιαν ἐχούσης τὴν μίμησιν πρὸς τὴν τῆς ὄλης γῆς ἀριστοκρατίαν. Λιθύς μὲν γὰρ ἡ καινότης ζῶων τε μόναις τερατομόρφους ἰδέαις ὀρίζεται καὶ πρὸς γε ἐστὶ τῶν ἐκείθεν διὰ μέγος ἰδοῦσπανίως παρακοιμιζομένων ἐς τὰ ἡμέτερα ἦθη πραγμάτων ἄλλων, ἰδιοτροπίαν τινὰ κεκτημένων, ὅπως ξανθίζοντα φέρεται παρὰ τῇ σκληρᾷ καὶ ἀνημέρῳ ἐκείνῃ γῆ. Τῆς δὲ πάσης; γῆς ἡ καινότης μαρμαρῶ καὶ χλῆ καὶ χαρᾷ καὶ λύπῃ μερίζει τὸν βίον διηγεκῶς, καὶ δόξα καὶ ἀδοξία, καὶ ὄσπον καὶ ὕψισιν, καὶ θανάτῳ καὶ ζωῇ, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀρετῇ καὶ κακίᾳ, καὶ τροπαῖς καὶ ἀλλοιώσεσι παντοίοις τε καὶ μέτρον ἅπαν ἐλαυνούσας. Καὶ θαῦμα μὲν, πῶς ταῖς κινηποῖται, τούτοις ἀμφω κεκτησθαι δοκεῖ, καὶ ταῖς τὰς τῶν ἀνθρώπων γνώμας, καὶ τοῖς μὲν ἀνθεῖν αἰ

Variorum notæ.

(77) Cantacuzen lib. iv, cap. 8 Ducang.

(78) Est hoc initium epistolæ ad Chrysoloran, scriptæ Unde suspicor longam hanc orationem

non ab Irene Augusta, sed a Gregora fuisse lucubratarum. Vide Indicem epistolarum Gregoræ. Boivius.

δοκεῖ, καὶ τοῦ; τῆ; τύχης πόδας ἕκαστον ἐκ' ἀσφα-
 λου; ἐρεῖβειν· τοῖς δὲ μὴδὲν κακτῆσθαι βέβαιον μὴδ'
 ἀσφαλές. Βραχεία γάρ τις ὥρα πωλλάκι; καὶ μία
 ῥοπή διασπῆματος χρονικοῦ μεταβάλλει πρὸς τὸνναν-
 τιον ἅπαν, καὶ βίπτει πολλὰ τῶν ἐστένων δοκούντων
 εἰ; ἕκαστος· καὶ αὐτὸς πρὸς ὑπερήφανον ἐπίσται τύχην
 ἀνάγει τὰ ἀφανῆ. Θαῦμα δὲ, πῶς ἀμύγδῃ; οὐδὲν οὐδ'
 αὐτοτελεῖς τῶν ἀπάντων ἐδρίσκειται παντάπασιν
 οὐδαμῆ, οὐδ' ἂ τῶν ἀγαθῶν, οὐδ' ἂ τῶν φυλῶν
 εἶναι νομίζουσιν ἀνθρώποι· ἀλλὰ τὰ ἀλλήλων διηνε-
 κως πολεμια καὶ μαχομένα σὺντροφόν πως ἔχει τὴν
 βλάστην, καὶ μίαν δῆπου τινὰ τὴν εἰ; φῶς προσενε-
 κῶσαν μητέρα προλοχεται· καὶ τὰ τὴν ἀσπυκθὸν
 ἔχθραν πρὸς; ἀλλήλα κακτῆμένα ξένι; τινά; ἐν
 ἀνθρώπου θύει ψυχῇ τὰ; σπονδά;· καὶ οὕτε βίον
 ἀλυτῶν οὐκ παρ' οὐδενὶ τῶν ἀπάντων ὀρώμεν. [P. 508]
 οὕτε λύπην παντάπασιν ἀτερπῆ· ἀλλ' εἶναι συμβαίνει
 καὶ λύπην, αἰτίαν χαρᾶ;· καὶ αὐτὴν μητέρα λύπης
 χαρᾶν. Ταῦτα μὲν εἶναι συμφυᾶ πως, καὶ ἔγκατω-
 κλομημένα τοῖς πράγμασι, ἡ πείρα ζυγχορεῖ
 συνέναι ταῖς συνετωτέραι; ψυχαῖ;· τὸ δὲ μεγέθη
 καὶ σμικρότητά; τοῦτοῖς δίδόναι, τοῦτο δ' οἶμαι
 δῆπουθεν ὦ; τὰ πολλὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχειν ἐν.
 Ὅ; γὰρ μεγάλοι; ἐφίεται πραγμάτων ὑδασὶν ἐγκυ-
 διοστέφ, ἀνάγκη τοῦτῃ καὶ μεγάλου; ὑφίστασθαι τῶν
 κινδύνων τοῦ; κλύδωνα;· ἣ δὲ βραχυτέροι; ἐνδια-
 τίσθαι νομίζεται ἀποχωρῶν, τοῦτῃ δὲ καὶ μετρωτέ-
 ραι; κεχρησθαι ταῖς λύπαι; τοῦ βίου χρεῶν. Βασι-
 λεία τοίνυν ἐν τοῖ; τοῦ βίου πράγμασι μέγιστον εἶναι
 γῆμα νομίζεται τύχης καὶ, ἐν' εἶπω, τὸ κράτιστον
 τῆ; εὐδαιμονία; ὕψο;. Τὸ δὲ μικροῖ; τισιν ὀβολοῖ;
 ὀρίζεσθαι τῷ τοῦ βίου τὴν εὐπορίαν καὶ τριβωνο-
 φορεῖν, καὶ ἱκανὸν εἶναι δ' τῆ; φῶσι τὸ ἀναγκαῖον
 μόνον χαρίζεται, τοῦτο δὲ κακοδαίμων φαίνεται, καὶ
 τοῦτων ἐνδῶ, οἷ; ὁ κλειστό; ὄχλο; καταρῆται. Ὡ; δ'
 ἐκατέρω; τοῖ; βίοι; ἐν πείρᾳ γενέσθαι τετύχηκεν,
 ἀρχεσθαι μᾶλλον οὕτο; ἡ βασιλεύειν· ἔλο; δ' αὐτὸ οἶμαι
 μᾶλα προθύμω;, καὶ πένητα μᾶλλον τριβίον βίον, ἡ
 ἑ; μυρταῖ; περιστοιχίζεται δόξαι; καὶ χρημασίαν·
 εἰ δ' οὖν, λεγέτω τις παρελθῶν, πῶ; Ἀλέξανδρος
 ἐκεῖνο; ὁ μέγας, ὁ μέχρι; Ἰνδῶν τὰ τῆ; Εὐρώπης
 διαδιδάσας ἄπλα, τὸν εὐταλῆ τοῦ Διογένο; πῆθον
 καὶ τὴν διεβρωγυῖαν ἀμπέσθαι μᾶλλον ἐσθῆτα
 ποθεῖν ὠμολόγει, ἡ τὴν τῆ; ἄλης Ἀσίας τε καὶ
 Εὐρώπης ἔχειν ἀρχὴν, καὶ τὸν Βαβυλωνιον ἐκεῖνον
 περιβεβῆσθαι πλοῦτον· ἔθεν καὶ τὸ πολὺ τῆ;
 ῥασιτῶνης χεθὲν Δαρεῖον καὶ Πέρσαι; δουρῶν ἔδειξεν
 εἶναι σαφῶ; τὰ; δοκῶσας εὐδαίμονα; τύχασ
 τοῦ βίου. Οὐδὲν γὰρ οὕτω μετὸν ὑπόψια; καὶ
 ἀπιστία;, ὡ; βασιλεία καὶ δυναστεύουσα χείρ.
 Ὡ; μὲν γὰρ βασιλεύεσθαι πως τετύχηκεν, ἕνα
 μόνον οὕτο; δέδιδε, τὸν βασιλέα· φαίην δ' ἂν, οὐδ'
 αὐτὸν, εἰ τὰ δίκαια φυλάττειν, ὅστι; ποτ' ἂν ἡ, ἐθέλει,
 καὶ τὴν λαχοῦσαν μείραν στέργειν τοῦ βίου. Ὡ; δὲ
 βασιλεύειν ἔξεστιν, οὕτο; μετὰ τῶν ἐμφανῶν ἐχθρῶν
 πλείου; ἔχει καὶ τοῦ; κρύφα τὰ; πλείου; συσχευά;
 ζοντα; τῶν ἐπιβουλῶν. Οὐκ ὀνήσω δ' εἰπέιν, ὡ;
 καὶ αὐτοῦ; ἀεὶ δέδιδε, ὅποσοι φυλάκων ἔχουσι τὰ;·
 αὐτῷ, καὶ περιεσσι; τρέμειν αἰετ, καὶ παντάλειον, τ.

A rare, et fortunæ vestigia stabili fundamento quis-
 que agere videatur, aliis nihil firmi habere, nihil
 certi. Fugax enim hora sæpe et momentum tem-
 poris multa, quæ stare videbantur, omnino in con-
 trarium vertunt et ad terram affigunt: atque ad
 summum fortunæ splendorem obscuro quandoque
 evehunt. Mirum vero, quomodo nihil usquam sin-
 cerum, nihil ab omni parte perfectum invenitur
 eorum omnium, quæ seu bona seu mala esse homi-
 nes arbitrantur: sed res, sibi invicem æternum
 inimicæ et pugnantæ, velut **807** coalescant, et
 unius quasi matris sinu editas se in lucem profe-
 teantur: et ea, quæ odium implacabile inter se
 exerceant, inusitata quædam sœdera in hominum
 animis ferant; ac neque vitam tristitiæ immunem
 cuiquam contingere videamus, nec tristitiæ iucun-
 ditatis prorsus expertem; sed esse solet et læti-
 tiæ origo tristitiæ, et rursus tristitiæ mater lætitiæ.
 Et hæc quidem esse rebus insita quodammodo
 atque infixa intelligentiores quique sciunt, expe-
 rientia nempe edocti. At ut illa ipsa vel augeantur
 vel mimuantur, id ego existimo penes nos esse ut
 plurimum. Qui enim se in magnas negotiorum
 undas gestiat immergere, eum necesse est ma-
 gnos subire periculorum fluctus: cui vero
 minoribus interesse satis fuerit, eum oportet
 moderatioribus affici vitæ molestiis. Regia certe
 dignitas in hac vita maximum esse fortunæ donum
 existimatur, et summus, si fas dicere, felicitatis
 cumulus. Contra paucis obolis metiri copiam
 omnem rei familiaris, et veste uti trita, et satis
 habere id quod naturæ solas res necessarias
 suppeditat, id et miserum videtur, et eorum
 unum, quæ vulgi maxima pars detestantur. Qui vero
 utramque vitæ conditionem expertus est, is multo
 libentius pareat quam imperet, et vitam trahere
 inopem malit, quam quæ infinitis honoribus opi-
 busque stipata sit. Sin minus, prodeat aliquis
 doceatque nos, quomodo Alexander ille Magnus,
 cujus auspiciis arma Europæ **808** ad Indiam
 usque penetrarunt, vile Diogenis dolium habitare,
 et ejusdem lacera veste indui, optatius sibi esse
 confessus sit, quam Asiæ et Europæ totius impe-
 rium possidere, et Babylonis divitiis cumulari:
 quarum effusa abundantia Dario et Persis ostendit,
 merum esse somnium ea quæ conditionem
 vitæ beatiorum facere existimantur. Enimvero
 nihil est ita suspicionis et diffidentiae plenum, ut
 principatus et potestas summa. Nam quem alteri
 subditum esse fortuna voluit, is unum duntaxat
 pertimescit, imperatorem videlicet; sed ne hunc
 quidem (ausim dicere), si jura, quicumque tandem
 ille sit, velit servare, et ea quæ contigit sibi for-
 tuna contentus vivat. At cui imperare datum est,
 is præter apertos hostes, complures alios habet,
 qui multas ei clanculum insidias struant. Nec
 verebor illud affirmare, timeri ab eo semper etiam
 ipsos stipatores; ita ut ei perpetuo contremiscen-
 da sit et Tantalea, ut aiunt, viti agenda sit. Hæc

cogitans, mi filii, benevolæ matris consiliis pareo, et aliorum sententiæ cave ne accedas, qui, ad propriam utilitatem omnia referentes, te ipso tantquam larva quadam utuntur, quoad, ubi ex sententia sibi successerit, ipsi deinde tibi per fraudem exitum afferant repentinum; nec sic fere consulas rebus nostris, ut ii qui nos persecuti sunt. Nam cœcitas semel tempestate, nihil omnino inter nos iliosque erat, quod in concordiam reduceret. Sanguinis autem vinculum, quo nos tecum jungimur, nihil est quod dissolvat. Qua enim quaeso **809** ratione persuaderi possit cognatis visceribus, ut se invicem dilacerent; quorum arcanam compactionem solus novit, qui ea inter se irruptis quibusdam et adamantinis vinculis colligavit? Aut quid nobis parentibus tuis sub sole et cœlo suave case possit absente te? Atque hæc maxime res est, quæ me nunc tuo cum patre vivam ad tumulum adigit, quod istarum, quas animo aluisti, cogitationum nos ipsi causa fuerimus. Ecquid porro aliud parentibus morte omni acerbius esse possit, præter ruinam liberorum, et eorum quidem honorum; quorum vel sola recordatio efficit ut si vivant, et eorum animæ viridissimum florem largitur? Tu vero paulisper, si vis, expecta, quoad pater ipse sis. Tum expertus probe scies, quantum sub imis visceribus flammam alat parentum in liberos amor. Mihi certe verba nunc desunt, quibus id possim tibi penitus persuadere, antequam ipse eorum que dico experientiam nactus sis. At tu matris lacrymas ne despice; nec te hujus longi itineris capiat oblivio, quod ego tui causa citius quævis homine expedito conficere et accelerare studui; ne scilicet te ipsum cæcis periculis irretires, et fumum fugiens in ignem incideres, periculique umbram cavens, quæ in incerto futuri metu verteretur, in abrupta te præcipitia palam atque ultro mitteres; cujusmodi malum longe gravius est quam quæ nolentibus accidunt, qualia nos, ut scis, per illud sexennium vexati pertulimus; ne denique ejus, quam tum effugi, mortis tecum particeps propter **810** te quodammodo fierem. Sane quibus nolentibus calamitas supervenit, eos manet venia quædam, miserationi conjuncta. Quibus autem temeritate sua accidit, ut malorum fontes sibi ipsis foderent, iis indignari eo magis æquum est, quod ne eos quidem sibi relinquunt, qui jure et merito miserturi sint. Quod si mihi multa in medium proferas veterum exempla, quæ te ad similes casus metuendos compellant, atque inter cætera id, quod de Martio illo, qui Romæ olim bellum intulit, narratur; ei nempe matris lacrymas in tantum fraudi fuisse, ut a quibus coronari cum oportebat, ab his densissima lapidum grandine obrutus infelicissime obierit; postquam de illo vera audiveris, meliorem certe sententiam amplecteris. Præciderat sibi ille omnem defensionem: nullam sibi in posterum spem veniæ reliquerat. Aderat igitur suimet ipse accusator, et in ejus conscientia stimuli

δη λεγόμενον, βίσκειν βίον. Ταῦτ' ἐν-ὧν, φιλίαι, πείθου μητρὸς; εὐνοούσης βουλαῖς, καὶ μὴ γνώρας ἑτέρων σκαφίρεσθαι δίδου, οἱ πρὸς ἐν δὴ μόνον τὸ οὐκ εἶναι σκοπούντες συνοῦσον προσωπεῖψ τινα κείρηται σοι, μέγχις ἂν τὸ βουλόμενόν σοι καταθεσέαι; αὐτοῖς, ἔπειτα καὶ σοὶ τὴν τοῦ βίου σχεδιάσωσιν ἐπιβούλω; ἀπαλλαγὴν· μηδὲ παραπλήσια τίθειται; δώκταις ἡμῶν τὰ ἡμέτερα. Παρόσον [P. 509] γὰρ ἐκείνων καὶ ἡμῶν τὸ συνάγον εἰς ὁμόνοιαν ἦν τῶν ἀπάντων μετὰ τὴν ζήτησιν οὐδὲν μεταξὺ, παρὰ τοσοῦτον ἡμῶν τε καὶ σοῦ τὸ τὴν τοῦ αἵματος ἔνωσιν διστῶν τῶν ἀπάντων ἔστιν οὐδὲν μεταξὺ. Τί γὰρ ἂν εἴη τὸ πείσαι δυνάμενον σπλάγγνα φύσεως ὑπ' ἀλλήλων τε καὶ δι' ἀλλήλων ῥήγνουσθαι; ὦν τὴν ἀπόρρητον σύμπλιν μόνος οὐδὲν ἔξυνησας; ἀλύτοις τίσι καὶ ἀδαμαίνετο; δεσμοῖς; "Ἡ τί τῶν ὄψ' ἡλίω καὶ ἀέρι πάντων ἦν γένοιτ' ἂν τοῖς γονεῦσιν ἡμῖν, σοῦ μὴ παρήντα; ὡς νῦν γε τοῦτ' ἔστιν ὁ με μάλιστα ζῶσαν μετὰ τοῦ σοῦ καταγάει πατρός; εἰς πυθμένας ἔδου, ὅτι οὐ γε ἡμῶν ἕνεκα τοιοῦτους ἐθρῆσας ἐν σαυτῷ λογισμοῦ. Τί δ' ἄλλο τῶν πάντων εἴη θανάτου παντὸς γονεῦσι πικρότερον, ἢ τέκνων καταστροφή, καὶ τέκνων ἀγαθῶν; ὦν ἡ μνήμη καὶ μόνη τοῦτοις δημιουργαί πνοῆν καὶ τὸ θάλλειν ἐκ περιουσίας; χαρίζεται τῇ ψυχῇ; Ἀνάμεινον δ', εἰ βούλει, μικρόν, μέγχις ἂν καὶ αὐτὸς τέκνων γένη πατὴρ; καὶ τότε διὰ τῆς πέρας; εἴση καλῶς, ὅπως οἱ τεκόντες τοῦ φίλτρου τὴν φλόγα βόσκουσιν ἐν μέσοις; τοῖς σπλάγγνοις ὑπὲρ τῶν τέκνων. Νῦν γὰρ οὐκ ἔχω, τίσι χρησαμένη λόγοις; πείθειν ἂν σε δυνατὴν τελείως, πρὶν εἰ; τῆν τῶν λεγομένων σε πείραν ἀφίχθαι. Μὴ δὴ παρὸς δάκρυα μητρὸς, μηδὲ μέχθον ἐν λήθῃ ποιήσης τοσαύτης; ὁδοπορίας, ὅπως ἐγὼ διπνῶσαι καὶ συνεμῖν τάχιον ἢ κατὰ πάντα εὐζώνων ἄνδρα προτεθίμημαι διὰ σέ, ἵνα δῆπον μὴ σεαυτὸν ἀτεκμαρτοῦ περιβάλλῃς κινδύνους, καὶ καπνὸν φεύγων εἰς κῆρ ἐμπέσης, καὶ σικὰν φυλαττόμενος ὑποψίας, ἐν ἀδήλω μέλλοντος φόβου καλινδομένην, εἰς κρημνοὺς ἀποτόμους περιφανῶς; συνωθήσης σεαυτὸν ἐκοντι (ὁ τοῦ ἀκουστοῦ πάθος; ἐστὶ μακροῦ χαλεπώτερον, ὁπίον καὶ ἡμῖν τὴν ἐξάετη χρόνον ἐξιγένετο πάσχειν ἐκείνον ἐλαυνομένους, ὡς γε οἶσθα) καὶ ἂν διέφυγον τότε θάνατον, τοῦτου σὺν σοὶ διὰ σέ πως παραπολαῦσαι μοι γένηται. Οἷς; μὲν γὰρ ἀκουστοῖς ἐπεισὶ τὰ δεινὰ, συγγνώμη τις εἴωθαν οἰκτῆρ συγκεκραμένη συνεξακολουθεῖν. Οἷς; δ' ἐξ ἰδίας ἀβουλίας συμβαίνει πηγὰς ἀνορύττειν κακῶν ἑαυτοῖς, τοσοῦτον νεμεσάσθαι; σφίσις εἰκός, ὅσον οὐδὲ τοὺς ἐλεῖσοντα; καταλιμπάνουσιν ἑαυτοῖς; εὖν γε λόγῳ τῷ πρέποντι. Εἰ δὲ μοι πάλαι τῶν πάλαι πρὸς μέσον ἀγεις ὑποδείγματων, ὅποσα πρὸς τοὺς ὁμοῖους; σε φόβους; ἐνάγουσι, καὶ εὖν γε τοῖς ἄλλοις, ὅτι καὶ Μάρκιον ἐκείνον, τὴν τῇ πάλαι στρατηγίαντα Ῥώμῃ ποτὲ, ἐς τσοῦδὲ τὰ μητρὸς ἐσφίλε δάκρυα, ὡς μυρία; ὄψ' ὦν στεφανούσθαι ἐχρῆν καλυφθέντα λίθων βολαῖς θανέιν δυστυχῶς, ἀλλὰ τάληθῃ περὶ γε τάνδρῶς ἐκείνου μαθὼν τὴν ἀμείνω χρίσιν ἔλοι ἂν. Πάσχει γὰρ ἐκείνος; ἀποκλείσας; ἑαυτὸν ἀπολογίαις, καὶ θύραν οὐδεμίαν συγγνώμης τοῖς ἐπιούσαις καταλειποῦς ἐλείπειν,

αὐτὸν λαυεῖν κατήγορον ἐκ τοῦ σύγγγυς εἶχε, καὶ πολλὰ τὰς τοῦ συνειδέτου [P. 510] σκηναῖς ἀλιζόμενά οἱ παραπέπηγε κέντρα. Τὰς γὰρ πλείστας Ῥωμαίων χώρας καὶ πόλεις θάπτον ἢ λόγος ἀφιλόμενος τὰς μὲν τοῖς ἱκαντοῖς ἐχαρίζετο, τὰς δ' ἐξηνδραποδίστατο καὶ κατέσκαψε χεῖρον ἢ τὰς θήβας Ἀλέξανδρος. Καὶ διὰ τοῦτο Μάρκιος εὐελπίς ἤμιστα ἦν, οὐδὲ πύρρον ὄλωσ' εἰς πίστιν εἶχον τὰς Ῥωμαίων ψυχὰς αἱ Μαρτίου συνθήσεις· οἱ τε Ῥωμαίων ἀπὸ πολέμοιο φρικιώδεσιν ὄρκιοις αὐτὸν προκατελιγότες, ἔπειτα μέγαν ἐξ ἀσθενούσ' τὰς οικεῖαις ἐνυμμεταρχήκοτες δυνάμειν ἐπεπράχσαν· ἃς βραχὺ τι παρακρούσασθαι διὰ τὰ μητρὸς δόξας δάκρυα ἔλαθον αἱ τοῦ ἐσχάτου ὀλίθρου ὠλισθηκώς. Σὺ δ' οὐτε βλάβην τοῖς Ῥωμαίων οὐδέμιαν παρέσχες πράγμασιν, οὐθ' ὄρκιοις οὐδέοι δέσμιον σεαυτὸν προκατέστησας. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα προκατελιγούσα λαμπρῶς ἢ τῆς ἐμῆς ἀφίξεως ἀνεγαλίτσεν αὐτὴ σπουδῆ· ὡς εἶναι σοι μὴδὲν ἐμποδὼν τῶν ἀπάντων τὰς μητρικαῖς παρανείσεις πείθεσθαι. Ἐπειθ' ὄρθς καὶ εἰς ἕσον μὲν βραχυτέτος ἢ Ῥωμαίων ἀρχὴ συνστάλη, εἰς ἕσον δὲ πένιας· τὴν Ῥωμαίων ἐρῶν πρόγματα· ὡς μὴδὲ λέγειν θαρραῖν φειδοῖ τῆς τῶν ἀκουσομένων αἰδοῦς. Ὅμως ἐξ ἐνός γέ τοι δηλώσω σοι τρόπον. Ἰσασί μὲν γὰρ τῶν Ῥωμαίων καὶ βαρβάρων οἱ πλείστοι τὸν κλοῦτον πρὸ τῆς συγχύσεως· καὶ τῶν διωγμῶν ἐκείνων, ὅπως τοῖς σοῖς· γονεύσιν ὕπηρχεν ἡμῖν, ἐν τε χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθων καὶ μαργάρων πολυτελείᾳ, ἐν τε ποίμναις καὶ βουκολίαις καὶ μυριάσι παντοίων θρεμάτων καὶ βοσκημάτων. Ἰσασί δὲ καὶ τῶν παρεστῶτων οἱ πλείους τὸ τῶν ἡμετέρων κληθῶς ἀποθηκῶν, αἱ τοῖς ἐκ γῆς παντοδραμοί· γεννήμασιν ὑπερῆξεόντο, καὶ τὰ ταμίαια ἐκείνα, ὅποσα βρισθόντα κομιδῇ τοῖς ἐτησίοις καρποῖς· τε καὶ θησαυροῖς ἐστενωγοῦντο. Τῆς δὲ καθ' ἡμέραν ἐκάστην τραπέζης τὴν ἀφθονίαν καὶ πολυτελείαν, ἀλλὰ καὶ ταύτην ὅσοι μεταίχον ἐκείνης· καὶ παραπλειουον, Ἰσασί ἅπαντες, τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς οὐδ' ἔχει καὶ ἐς τὸ τοῦ δεκάτου μέρους ἐκείνης ἀνήκειν τὰ τῆς βασιλικῆς ἡμῖν τραπέζης δύνανται τῆσπον. Οὕτως ἀσθενούσ' ἔσχε, καὶ ἐς τοσοῦτον ἔββαί καὶ κατενῆγκται δυστυχίας· τὰ Ῥωμαίων πρόγματα προφανῶς· ὡς ἐξείναι σκοπεῖν σε, γλυκύτατε, τί καταλειποῦς τῷ πατρὶ καὶ τοῖς γέ ἀμφ' αὐτὸν ὀμοῦ καὶ σὺν αὐτῷ, τί ποτ' ἂν λάβοις αὐτὸς ἴδια πρὸς εὐπορίαν σοῖ τε καὶ τοῖς γε ἀμφὶ σὲ στρατιώταις. Οὕτε γὰρ ἄνευ ὀπλων καὶ στρατιωτικῶν δυνάμεων δυνατὸν βασιλείαν συνίστασθαι, καὶ μάλιστα τὴν ἐκ νεωτερισμοῦ· οὕτε χρημάτων ἄνευ, τὸ γε μείζον εἶπεῖν, ὅπλα καὶ στρατιωτικὰς εἰκδὸς ἀθροίζεσθαι δυνάμεις. Στρατιωτῶν γὰρ ἄνευ ἐνίοτε μεγάλα καὶ καθ' αὐτὸν ἰσχύοντα πάντες Ἰσασί τὸν χρυσόν, καὶ πάσης [P. 511] Ἐλεπόσως μείζω. Πρὶν γὰρ αἰσθέσθαι τοῖς πλείουσιν, εὐρίσκειται πολλὰκις ῥαδίω, προδομένη τοῖς πολεμοῖς ἢ πῆλις διὰ χρυσόν. Οἶσθα δ' αὖ καὶ ὅσος ἐκ τῶν στρατοπέδων τοῖς ἀγούσιν ἄγλος μετὰ κινδύνων ἔπεται, μῆτε πολέμων παρόντων, μῆτε μισθῶν δεδομένων αὐτοῖς. Οἶς γὰρ ὀρίζεσθαι τὸν βίον ἐν τῷ μισθοῦ στρατεύεσθαι ἔπεισαι, τούτοις ἀνάγκη καὶ τὸν μὲν πόλεμον

plures infixi penitus insidebant. Plerosque agros et urbes Romanis cum ademisset, idque summa celeritate, partim hostibus concesserat, partim diripuerat, et pejus, quam Thebas Alexander, vastaverat. Idcirco minimum erat Martio bonæ spei; neque illius pactiones apud Romanorum animos aditum ullum habebant ad fidem acquirendam. Romanorum vero hostes eundem horrendis juramenti primum obstrinxerant, deinde suis viribus adjutum ex humili magnam effecerant. Itaque ille propter matris lacrymas cum eos aliquantulum visus esset elusisse, in ultima mala imprudens delapsus est. Tu vero nec detrimenti quidquam rei Romanæ attulisti, nec te ullis juramentis præpedivisti. Ista enim omnis plane antevertit et inhibuit adventus mei celeritas; ita ut nihil quidquam tibi obstet, quominus matris exhortationibus pareas. Vides præterea, quam in angustum contracta hujus imperii magnitudo, quo inopix redacta sit Romana res. Vereor equidem dicere, ut audientium pudori paream. Tamen id tibi nare declarabo. Norunt Romanorum et Barbarorum plerique, quantæ nobis parentibus tuis opes, ante confusionem temporum et calamitosam illam suagam, in auro fuerint, in argento, in gemmis et margaritis pretiosissimis, in gregibus et armentis, denique in infinita quorumlibet attilium pecorumque vi. Norunt etiam plurimi ex iis, qui hic adsunt, quot apothecas omni genero earum rerum, quas terra gignit, redundantes; quæ horrea, annulis fructibus et acervis graviora et coarctata, habuerimus. Jam de lautitia et magnificentia mensæ quotidianæ, qui ejus participes nobiscum fuerunt, ii sciunt cum alia, tum nec ad decimam partem pristinx illius magnificentix posse progredi eos sumptus, qui in mensam imperatoriam hodie a nobis fiunt, usque eo debilitatæ, eo calamitatis lapsæ sunt ac demersæ palam res Romanæ. Potes nunc, dulcissime, expendere, quid et patri, et iis quos secum ac circa se habet, **812** relinquens, quidnam seorsum ipse tandem habiturus sis, quod et tibi et tuis militibus sit satis. Nec enim sine armis militariibusque copiis constituere imperium sibi quisquam potest, præsertim si id per novas res quærat: nec, quod majus est, arma militaresque copix videntur parari posse sine pecunia. Nemo scilicet hoc nescit, ipsum per se aurum multa sine militibus posse, imo majorem quam tormentum ullum murale vim habere: et comperturn sæpe est, urbem propter aurum, antequam plerique sensissent, nullo labore hostibus proditam fuisse. Scis denique, quantum molestix et periculorum ab exercitibus redundet in duces, cum nec bellum geritur, nec stipendia persolvuntur. Nam qui rem fortunamque omnem sibi in stipendiis positam esse intelligunt, eos necesse est et bellum multo male quam pacem, et pacem multo quam bellum pejorem arbitrari. Iis siquidem bellum non solum accipiendi stipendii, sed et prædæ per vim agentæ

occasio sit, unde et parabilium epularum copia affuit. Contra pax eorum etiam, quæ quis parva habet, effusa quadam est. Tu vero utraque re, militibus et pecunia scilicet, statim destitutus facere non poteris, quin te ipsum perdas potius, quam imperatoriam tibi auctoritatem asseras. Mihi igitur credere si velis, quæ et mater sum, et te diligo magis, quam tute ipse te, tuas mihi res committito, paulisperque exspecta quoad celerrime ad parentem tuum reversa, et ut securus sis efficiam, et ut opulentus evadas summa deinde cura provideam.

V. Hæc locuta imperatrix Irene animum filii **813** mollivit, et dicto audientem prorsus effecit. Itaque, cum et cætera omnia, quæ præterea instabant, intra non multos dies præclare ordinasset, Byzantium quam diligentissime rediit: ubi Andronici filii sui comperto interitu, diebus luxit compluribus. Et hæc quidem ita serme procedebant.

πολλῶ τῆς εἰρήνης ἡγεῖσθαι βελτίω, τὴν δ' εἰρήνην πολλῶ χαλεπώτερον τοῦ πολέμου χρῆμα. Ὁ μὲν γὰρ πόλεμος οὐν τῷ μισθῷ καὶ βίαια; ἀπαγῆ; καθίσταται σπρσιν αἰτίας ἀφ' ὧν ἀφρονία τραπέζης ἀμόχθου προτίθεται· εἰρήνη δὲ τοῦναγτίον ἀφρονος καὶ τῶν ἐντῶν δαπάνη καθίσταται. Σὺ δ' ἀμφοτέρων ἐστερημένος ἐν τῷ αὐτίκα οὐκ ἂν φθάνοις φθέρων σαυτὸν, βασιλεῖον σαυτῷ περιποιούμενος κρῆτος. Ἦν γοῦν ἐμοὶ κεῖσθαι θέλης, τῆ μᾶλλον ἢ σὺ σαυτὸν ποθοῦση μηρ', ἐμοὶ τὰ σά προσανάθω, βραχὺ περιμέννας, ἕως ἂν τὴν ταχίστην ἐς τὸν οὐδὲν ἐκπινοῦσα πατέρα, ξὺν τῷ ἀφρονος εἶναι σε, καὶ τὰ τῆς εὐπορίας ἐκείθεν ἐν μεγάλῃ σοὶ ποιήσωμαι προμηθεῖα.

Ε'. Ταῦτ' εἰποῦσα καὶ τὴν τοῦ Γιοῦ μαλᾶξασι γνώμην ἢ βασιλεὺς Εἰρήνην, καὶ σφόδρα τοῖς οἰκίαις πειθόμενον δειξάσα λόγους, καὶ τᾶλλα πάνθ', ὅποια ἐπὶ τούτοις χρεῶν, οὐ μάλᾳ συχαί; ταῖς ἡμέραι; καλῶς διαπραξαμένη, τάχιστα ἐς Βυζάντιον ἐπανήει· κἀναῦθα τὴν τοῦ υἱέως μαμαθηκυῖα τελευταίην Ἀνδρονίκου λίαν ἐφ' ἱκαναῖς ἐπένοησιν ἡμέραις. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδε πη ἱφέρετο.

CAPUT IV.

Cantacuzenus Didymotichum proficiscitur, ut motus componat ab uxore jam sopitos. Joannes patriarcha, ne rebus novis juveat, Byzantium inde transfertur. Moritur non longo post. Ejus elogium. Provincia Mathæo Cantacuzeno assignata a patre. Cantacuzeni imperatoris oratio ad filium. Reditus in urbem.

I. Post Arcturi ortum imperator, Byzantio egressus, Didymotichum venit: ut eos tumultus, quos ab imperatrice Irene jam sopitos fuisse diximus, componeret, et res in meliorem statum verteret. Hinc autem ille ante omnia Joannem patriarcham eiecit, et Byzantium, ut in palatio vinculus custodiretur, misit, ne et ipse favens novis rebus, quæ illic ciebantur, maximum et intolerandum reipublicæ detrimentum afferret. At hic, non longum ex eo in vita commoratus, ibi decessit, quinque serme et sexaginta annos natus, quatuordecim circiter patriarchica dignitate positus, et decimo post exaugurationem mense mortuus. Erat porro vir ille statura non adeo procerus; vultus conformatione plane honesta ac liberali; item lingua in dicendo expedita. In sacris canonibus et in legibus, quæ ad forenses causas pertinent et quotidianus civilium negotiorum casus explorant, versatissimus jam inde ab adolescentia fuit. At idem Græcis litteris non admodum erat instructus; sed extremo tantum digito eas attingerat. Hunc autem defectum vis naturæ excellens supplebat. Indole enim memoriaque adeo præstabat, **814** ut quæcunque legisset, ea memoriter, per integrum duarum aut trium horarum spatium, fideliterque recitaret. Quamobrem multa singulis diebus festis convenientia, ad populi congregati multitudinem erudiendam, cum ex sacris Scripturis exciperet, om-

A'. Μετὰ δὲ τὰς τοῦ Ἀρκτούρου ἐπιτολάς; ἀρα; ἐκ Βυζαντίου ὁ βασιλεὺς ἦεν ἐς Διδυμότειχον, συνδιδάσκων καὶ ἀποκαταστάσεων οὐ; ἢ βασιλεῖ;, ὡς εἰρηται, Εἰρήνην θορούβους ἐφθῆ κατανοήσασα. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκείθεν τὸν πατριάρχην ἐπέδραχῶς (79) Ἰωάννην ἐν τοῖς Βυζαντίου [P. 512] ἀρχαίως; δέσμιον ἐπέποσει φρουρεῖσθαι, ἵνα μὴ τοῖς ἐκεί νεωτερισμοῖς συναράμενος καὶ αὐτὸς; μεγίστης καὶ δυσσεφίχτους τοῖς δημοσίοις; γένηται πράγμασι βλάδης; αἴτιος. Ὅς καὶ μικρὸν ἐπιδοῦς ἐναῦθα ἐτελεύτησε, πέντε καὶ ἑξήκοντα γεγρῶς; ἐγγὺς ἔτη πατριαρχεύσας μὲν περὶ τοῦ τὰ τεσσαρεσκάδεκα (80) ζήσας; δὲ μετὰ τὴν καθάρσειν μηνῶς δέκα. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τὴν μὲν ἡλικίαν οὐ πάνυ εὐμήκη, τὴν δὲ τοῦ προσώπου ἰδέαν πάνυ εὐσχημῶν· τὴν τε γιῶταν ἀκώλυτον ἔχων ἐν τῷ λέγειν καὶ κἀνῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ νόμων, ὅσοι κατὰ τὰς δέκας ἔχοντο; λατοῦσι τὰς ἀνασκημένας ἐν τοῖς πολιτικοῖς; πράγμασιν ὑποθέσει, πάνυ τοι ἡσυχμένο; ἐκ νέου. Τῆς γε μὴν Ἑλληνικῆς παιδείας; οὐ πάνυ τοι σφόδρα μετίσχε, πλὴν ἢ ὅσον ἄκρω δακτύλῳ γεύσασθαι. Ἀνεπλήρου δ' ὅμοις τὸ ἐκείθεν ἑλλεπῆς ἢ τῆς φύσιος; δέξῃς. Οὕτω γὰρ εὐφυσῆ; τε καὶ μνήμων ἦν, ὡς δύνασθαι λέγειν ἀπὸ στόματός;, ὅσα ποτὲ προαναγνώκει, μέχρι καὶ ἐς διάστημα δυοῖν καὶ τριῶν ἀσφαλῶς ὥρῶν. Διὰ δὲ τοῦτο κακ τῶν θείων Γραφῶν ἐρανίζόμενος τὰ ταῖς ἐκᾶσταις τῶν ἐορτῶν ἐς διδασκαλίαν τοῖς ἡθροισμένοις; δγλοῖς κατὰλλελα δη-

Variorum notæ.

(79) Cantacuzenus lib. iv, cap. 3, Didymoticho, ubi morbum cum aliqua mentis alienatione contraxerat, in urbem adduci præcepisse scribit, quo a medicis curaretur, ex eoque postmodum decessis-

se. Ita dissident invicem Cantacuzenus et Gregoras, uterque pro libito, seu potius... Ducanc.

(80) Vide adnotata ad lib. x, cap. 7; soci. Boiviv.

μοσι διημι πάντ' ἀπὸ στόματος ἀπτότατον, ὡσπερ ἄπὸ βιβλίου, μηδαμῆ ποτε μήτε γλώττης ἐνιαχοῦ διὰ λήθην ἀκροσφαλούς γινομένης, μήτε τῆς διαβολῆς ὑπερβύσεως κατὰ τὴν τῶν λεγομένων πρόδον· ἀλλ' ὡσπερ ἐν ἀρμονίᾳ καὶ λύρᾳ, συνηχοῦντων ἐς τὸ πᾶν τοι εὐφῶς καὶ ἀπεξοσμένον ἀμφοῖν.

B. Τούτων δ' οὕτως ἔχόντων, ἰδίᾳ παρεπιθῶς ὁ βασιλεὺς ἔκει τὸν υἱὸν, λόγων ἢ πειθοῖ καὶ πατρικῶν ἀδύσσοις παρανέσεων, λογισμῶν τε ἐκείνων ὑκέρτερον, ὁπόσοι πλήρεις τῶν μελλόντων ἦσαν φόβων, ἐπραττε καὶ ἅμα τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀποτεμνόμενος μέρος (81) ἡγεσθαι διὰ βίου παρελθόντων, οἰοῦναι τινα σατραπικὴν καὶ αὐτόνομον ἡγεμονίαν, πρὸς τε τὸ ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως καὶ ἅμα τῶν ὑποπτευομένων φόβων ὡς πορρωτάτω ζῶντα διατελεῖν. Τὸ δὲ ἦν, μήκος μὲν, ὅσον τὸ ἐκ Διδυμοτικῆς πρὸς ἄνεμον ζέφυρον ἀποκλίνον, ἀχρι' οὗ τῶν τῆς Χριστουπόλεως ἔγγιστα προαστείων· εὐρος δ', ὅσον τὸ ἐκ θαλάττης εἰς Σάνθειαν ἀνὸν τὸ πολίχινον, καὶ ὅσα μικρὸν ἐπέκεινα καίεται χωρία. Παρασήμοις γε μὴν τοῦ μεγέθους συμβόλοις κεχρησθαι ἐπέτρεπεν, ὅσα βασιλείας μὲν εἰσιν ἦντω, ἀξιωμάτων δ' ἀπάντων ἄλλων ἐπέκεινα· παρήγγελλέ τε, καθάπερ εἰκόνα καὶ ἀφορμὴν τινα μαίζονος εἶναι νομίζειν τοῦτ' ἐξουσίας.

[P. 513] Γ. « Σοὶ μὲν γὰρ εὐφῶς, » φησὶν, « ἀρχοῦντι, καὶ εἴν γε τῇ προσηκούσῃ προνοίᾳ ταυτὶ τὰ μέτρα τῶν ὑπεκῶν διοικούντι πράγματα, ἐξέταται δήπου καὶ μαίζονος κοθ' ἡγεμονίας ἐπειλημμένων πρὸς τὸ ἀμεινον ἄγειν· καὶ ἅμα οἷς ἀφορᾶν περιγίνεται πρὸς σέ, καὶ τοῖς γε σοῖς ὁπώσποτε φιλοῦσιν ἐγκαλλωπίζεσθαι προτερήμασι, καὶ τούτοις δ' αὖ βεβαίας λελεῖφεται κτάσθαι προσδοκίας ἐπὶ σοὶ, ὅσα· τῆς ἀγαθῆς ψεῖδος ἀπορρήξουσαι βίον προμῶνται σφισιν εὐδαίμονα. Οὐδεμία γὰρ ἐρραθυμμένη καὶ ἀνανταγώνιστος ἀρετὴ λαμπρῶν ἀξιοῦται γερῶν, ὁπόσα περιφανεῖς βραβεῖαι στεφάνους. Ἐπει καὶ σύνεσιν ἀνδρῶς καὶ γνώμην ἡγεμονικὴν οὐτ' ἔφης, οὐτε μαντικοὶ τινες τρίποδες, εἴ τινες εἴεν χρηστηριαζόμενοι, τοῖς πολλοῖς οὕτωσι προσημαίνειν δύνανται, ὡς ἡ ἐπὶ τῆς χρείας καὶ τῶν καιρῶν ἀναλαμβάνουσα πείρα τῶν τε λόγων καὶ πράξεων. Πολλοῖς γὰρ ἐξ ἀπειρίας· ἢ φανταστικῶς νοῦς μεγάλας ὑποτίθεισι πλάττων ἐντυκίοντε καὶ μακαριότητας, καθάπερ αἱ ζωγράφων χεῖρες τοῖς τύπου· τοῖς χρώμασι, παίζουσαι κατὰ τὸ βουλούμενον τῆς ψυχῆς. Ἡ δ' ἐκ τῶν πραγμάτων πείρα, οἷον ἐμφυχοῦς διδάσκαλος καθισταμένη, μέγαν ἐντίθεισι νοῦν, καὶ σωφρονέστερον εἰς ἀρμονίαν προδείκνυσι βίου τὸν ἀνθρώπων. Ἐγὼ δὲ σε καὶ φραγμὴν οἰοῦναι τινα τίθῃμι τῆς ἡμετέρας· ἀρχῆς καὶ ἐπικρατείας, ὡς ἐξείναι σοι, δίχην προβλήτος ἀναδειγμένῃ, τᾶς οἷον ἐξ ἀγανούς πελάγους τῶν Τριβαλλῶν τρικυμίας εἰσαυτῇ μὲν ἀφορμᾶς λαμπρῶν διδόναι τρο-

nia continent oratione publice sic pronuntiabat, quasi de scripto; ut nec lingua vitio memoriae unquam titubaret, nec in progressu orationis mens tardius assequeretur ea, quæ dicebantur; sed, quasi in symphonia aut in lyra, apte prorsus et æquabiliter ambæ concinerent.

II. Hæc cum ita se haberent, filium illic imperator, privatim convenit: rationum vi et paternis admonitionibus altiozem facit iis suspicionibus, quæ futuri metu plenæ eum angebant: simul Romani imperii partem recisam, regendam ei quandiu victurus sit assignat, quasi satrapicum quemdam et nemini subditum principatum, nempe ut tutior jam et firmior ab iis quæ formidabat, periculis quam longissime deinceps viveret. Patebat porro ea provincia, in longum quidem, a Didymoticho zephyrum versus ad Christopolitana proxime suburbia; in latum autem, a mari ad oppidulum Xanthiam, et paulo ulterius. Sed et iis insignibus majestatis uti permisit, quæ supremo quidem imperio essent inferiora, cæteris vero quibuscunque altiora dignitatibus; præcepitque, ut illud imaginem quasi et occasionem esse duceret majoris potestatis.

III. « Tibi enim, inquit, si **815** sapienter imperes, et ea, qua decet, prudentia modicam hanc provinciam administres, licebit, fortasse, majoris aliquando imperii potito, tuas res provelere in melius, simulque iis qui intuentur in te, et honores tuos solent utcunque sibi gratulari, spes in te certas, bono scilicet fonte derivatas, et beatam vitam spondentes, integrum erit collocare. Quæ enim virtus otiosa est et nihil habet cum quo luctetur, ea præmiis magnificis et illustribus palmis non donatur. Nimirum hominis intelligentiam, et animum illum imperio dignum, nec visio ulla, nec vaticini tripodes, si consulantur, ita populis declarant, ut ea, quæ in usu et occasionibus elucet, dictorum factorumque experientia. Ac multis quidem, quia sunt rerum rudes, animus imaginum plenus magnas objicit, sed fictas, felicitates et beatitudines, ut pictorum manus ad libitum ludentes, quidlibet coloribus expriment. Usus autem rerum, veluti magister vivus, multum intelligentiæ infundit, et homines in vita sapienter instituenda cautiore præstat. Ego vero nostri imperii nostræque ditionis murum quasi quemdam statuo te, ut possis, rupis instar constitutus adversus fluctus ex Triballis tanquam ex immuni profundo effervescentes, tibi quidem tropæorum illustrium occasionem paratam habere, nobis autem securitatem præstare. Hinc fiet in primis, ut magna tibi ab omni Romanorum genere laudum sege:

Variorum notæ.

(81) Τῶν κατὰ Χαλκιδικὴν πόλεων præfecturam datam Matthæo filio indicat Cantacuzenus lib. iv. cap. 10. Ducang.

non adur, commune **816** illud in omnes beneficium conferenti. Etenim rerum a principibus gestarum gloria ab animis subditorum suum omnem partem revera sortitur. Nempe hi, quoad ipse haec est, divinos principibus honores imperium subant. Ubi autem male rem gerunt, contraria potius facere haud verentur, quavis fortunae mutabilis res facillime mutante. Illud vero non ignoro, queri posse te de nobis, qui id gratificamur, quod minime gratum esse debeat, et voluptatis gaudium dantes arumarum maria in te tota effundamus. Siquidem ea per nos loca habiturus es, quae flamma hostilis quotidie depopulatur, quae diem et noctem grassantibus barbaris non minus patitur, quam nostrae regiones. Quas enim terras pervadendo invias ac desertas facere haud desinunt, a mari quidem, piraticae ex Asia Persarum copiae, a terra autem aperte clandestinaeque Triballorum incursiones et infesti exercitus, eas nos tibi possidendas assignamus, quas aeternum certamen et periculum capiti, quasi Tantaleum aliquod manum, impendens verius dixeris, quam providentiam amici beneficium. Et erunt quidem omnino iustae expositulationes tuae, si ista nobis obijcere volueris, mederi autem non admodum facile erit. Nec enim nobis, quamvis cupientibus et multum desideratis, aliud paratum erit, quod in locum eorum, quae data fecerint, substituiamus. Vides quippe in summas angustias adductum esse Romanum imperium, et inviam pene ac feram nobis pro omnibus potere solam Thraciae regionem, urbes autem, **817** quae generis Romani reliquias conservent, paucissimas circumstare, suburbis et ipsas, vestigibusque ad urbium ornatum requisitis, destitutas; longinquis praeterea sinibus, et vastis solitudinibus interjectis, a se invicem distantes; quales potentissimo in campo numerosissimaque stipula, post messem et falcem, sparsae et numerabiles spicae. Omitto intestinam tragediam, quam civium sibi invicem infestorum discordia exhibuit; quae tantum est, ut habitatorum potius simulacra nunc quam habitatores esse videantur. Adeo res nostrae in praesenti afflictae sunt; adeo civiles illi et implacabiles tumultus, ab inimicis meis excitati, non solum maximam iis, qui nequiores erant, opportunitatem dederunt, ut licentiae et contumaciae assuescerent, sed et externorum in nos hostium potentiam plane confirmarunt. Undenam scilicet, nisi imde, Triballus in nos tantus crevisset; qui fluvii instar exundans, et limites suos longe praetergressus, celsis fluctibus partem imperii Romani jam inundavit, partem inundaturum se minuitur? Nimirum ille, longo terrae intervallo a nobis divisus, eo audaciae processit, eas vir-a collegit, ut nostros agros illius exercitus perpetuo incurserit et subitis irruptionibus vastent impune; telorum autem stridorum ad nostras aures facile perferat, nulla alia re ferrem se in vincendo exhibens, nisi quod ex Romanorum calamitatibus consilium capit et vires. Quam

παίων, τοῖς δ' ἡμετέροις ἀσφάλειαν πράγμασιν Ἐξ ὧν περιέσται σοι μάλαστα καὶ ὁ πολὺς τῶν ἐπαύλων ἐσμός ἐκ τοῦ κοινοῦ τῶν Ῥωμαίων γένους, κοινὸν τοῖς ὅλοις χαριζομένην τοῦτι τάγαθόν. Τῆ ὄντι γὰρ ἡ τῶν ἡγεμονικῶν εὐγένεια πράξεων ἐν τῇ ὑπὸ κῶν γνώμῃ τὸ τίμιον ἔχει. Εὐ γὰρ κάσσοι- τες ἰσοθέουσι διδῶσαι σοὶ τιμάς· καλοπραγούνας δὲ δρᾶν οὐκ ὀκνοῦσι πᾶν τούναντιον, ταῖς παντοδα- παῖς τοῦ βίου τύχαις ἔξῃστα συναλλοιοῦμενοι. Οὐκ ἀγνοῶ δ' ἔγωγε, ὡς ἐγκαλεῖν τὸ τῆς χάριτος ἔχεις ἡμῖν ἀχαρι, καὶ ὡς σταλαγμὸν σοι παρέχοντες εὐ- φροσύνης ὅλα σοι πάλῃ συμφορῶν ἐπιπνιύ- μεν. Ἐκεῖνα γάρ σοι παρέχομεν ἔχειν χωρία, ὅποσιν διηγεκῶς τὸ πολέμιον ἐπιβόσκειται πῦρ, καὶ ὅσα εὐχ- ῆττον τῶν μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ δρῶντων ἐστὶν ἐθνῶν, ἢ ἡ ἡμέτερα. Ἄ γὰρ ἀεὶ κατατρέχοντες ἀτριθῆ τινα πράττουσιν ἐρημίαν ἐκ μὲν θαλάττης· αἱ ληστρικά τῶν ἐξ Ἀσίας δυνάμεις Περσῶν, ἐκ δ' ἡπείρου τῶν Τριβαλλῶν αἱ φανεραὶ καὶ λαθάνου- σαι κατὰ τὸ συνεχές· ἐκδρομαὶ καὶ στρατοπεδείαι, ταῦτά σοι κλήρον παρεσχηκέαι γέγονεν ἡγεμονίας ἡμῶν, ἀπαστον μάχην μάλλον εἶπειν καὶ κίνδυνον ὑπὲρ κερφαλῆς αἰωρούμενον, οἰοναί τινα λίθου Τα- τάλειον, ἢ διανομὴν προμηθῆ. [P. 514] Καὶ δίκαια μὲν πάντως ἐσται σοι τὰ λεγόμενα, ἢν ταῦτα προτρέψιν ἐθέλης ἡμῖν, οὐ μάλα γε μὴν ἰσάσιμα. Οὐδὲ γάρ, καίπερ ἐθέλουσι καὶ πολλὰ σκεπτομένοις, ἡμῖν πα- ρέσται μέρος σοι πλὴν τοῦ δοθέντος ἔφερον ἀντιδίδ- ναι. Ὅρξ γὰρ ὡς· εἰς στενὸν κομιθεῖ τὰ Ῥωμαίων ἐλθέταται πράγματα, καὶ ἀδαίς τις μικροῦ καὶ θη- ριῶδης ἡμῖν ἀντὶ πάντων ἢ τῆς θράκης ἡκίωται· μόνη γῆ· πόλις δ' ὄλγαι περὶ αὐτὴν γένους διασῶ- ζουσι λείψανα μόλις Ῥωμαϊκοῦ, δίχα προαστείων καὶ αὐταὶ καὶ τῶν ὀφειλομένων προθύρων εἰς· εὐκο- σμίαν πολιτικὴν, καὶ πρόβηγε μακροῦς τιτν ὄρους καὶ διαστήμασιν ἀοικητοῖς ἀλλήλων διεστηκυῖαι· καθέ- περ ἐν μακρῷ πεδίῳ καὶ παμπληθεὶ καλᾷ μετὰ θέρος καὶ δρέπανον σποράδες· ἄμα καὶ εὐαριθμητοὶ στάχυες. Ἐὼ γὰρ τῆν τῶν ἐθνῶν ἀριθμεῖν τραγυδίαν, ἢν ἡ κατ' ἀλλήλων πολύχους ἐπήνεγκε στάσις· ὡς εἰδῶλοισ γέ τισιν ἐοικέναι· μάλλον οἰκητόρων, ἢ οἰκη- τορῶν. Οὕτω δυστυχῶς ἔχει τὰ καθ' ἡμᾶς· πράγματα νῦν, καὶ οὕτως ἢ τῶν ἐμῶν διωκτῶν ἐμφύλιῳ· καὶ διαπαρὰ μῦθητος· στάσις οὐ μόνον μεγίστα· τοῖς D φαυλοτέροις παρέσχειν ἀρχάς εἰς ἐθισμόν ἀταξίας· ὁμοῦ καὶ τραχύτητος, ἀλλὰ πάνυ τοι σφόδρα καὶ τῆν τῶν ἀλλοφύλων ἐχθρῶν καθ' ἡμῶν ἐπέβρωσε δύνα- μιν. Ἡ πόθεν ἄλλοθεν μέγας καθ' ἡμῶν ὁ Τριβαλ- λὸς ἐγεγόνει· ὅς καθάπερ ποταμὸς πλημμυρῆσαι, καὶ μακροῦς διαστήμασι τοῖς οἰκτιοῦς ὑπερβάς ὄρους, τὰ μὲν τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας παμπληθεῖσιν ἤδη βοθλοῖς κατέκλυσε, τὰ δ' ἀπειταὶ κατακλύσων· ἀσπι- ριθμήτοις γὰρ διαστήμασι γῆς ἡμῶν ἀφεστέμνε· τοσαύτην εἴληψε τόλμαν καὶ δύναμιν, ὡς καὶ τῆν ἡμετέραν ἤδη συνεχῶς κατατρέχειν τὰ τοῦτου στρα- τόπεδα, καὶ μηδὲν· καυλοῦντος ἐξ ἐφόδου ληΐσεσθαι, καὶ τὸν τῶν ἐπιδορατίων φόρον ἐς τὰς ἡμετέρας ἔχειν τῶς· ἀκοὰς παραπέμπειν· καὶ ταῦτα μὴδὲν μηδμη τι πλέον γενναϊότητος γνώρισμα πρός γε

τὸν κτλ παρεχόμενος, ἢ τὰς Ῥωμαίων τύχας ἀ-
 κελαν τιθέμενος εὐβουλίαν καὶ δύναμιν. Ἐπειτα
 εἶνα με οἷσι ψυχὴν ἔχειν, ἢ φίλτατε, ἢ ποιοῖς ἐδύ-
 νων ἀνθραξι κυρπολαίσθαι τὴν τῶν πατριῶν σπλάγ-
 γων σύμπληξιν, ὅπως σε θορυβοῦμενον εὖτω καὶ τὴν
 ψυχὴν ὑπὸ τῶν μελλόντων θραυόμενον εὐδίων ἔρῳν
 κατὰ βούλησιν ἀναψύχειν ἤμισα δύναμαι ἄλλ' ὅσ-
 περ πολλοί; τισι κεκυκλωμένος ἀντιπάλοι; ξίφεσιν,
 ἀνθραξοῦσι τε καὶ ἀντιπερισπῶσιν ἐκάττοι; πρὸς
 ἑαυτὰ, πρὸς οὐδὲν τῶν ἀπάντων ἀποκλίειν ἔχω
 μετὰ τινος εὐφροῦς λογισμοῦ, οἷος ἂν ἐφόδια εἴη
 καπτήσθαι ἱκανὸς ἐς χωρίον καταγείναι εὐλίμενον, καὶ
 τοιοῦτων θορύβους κυμάτων δυνάμενον ἀποκρούε-
 σθαι; Πρὸς μὲν γὰρ τὰς τοῦ μακαρίτου βασιλέως
 ἐκείνου καὶ φίλου κατὰ τὸ εἶδος [P. 515] ἐντολὰς
 ἀποβλέπων τῷ ἐκείνου παιδὶ τὸν βασιλεῖον ἀναγκά-
 ζομαι περιποιεῖσθαι κληρὸν πρὸς δ' αὖ τὰς ἐνόρ-
 κους ἐπαγγελίας (82), ἃς τοῖς ξύν γε ἐμοὶ δικωμέ-
 νοις καὶ κινδυνεύουσιν ἐπραττον ὑπ' ἀνάγκης ἐγὼ,
 τὸν περὶ ψυχῆς ἀγωνιζόμενος πολύμοχθον ἐκείνον
 διαύλον, καὶ καταφεύγων ὡς εἰς φρουρὰν ἀναγκαλίαν
 τὴν τῶν βασιλικῶν συμβόλων ἀντίληψιν, αὐθις ἀναγ-
 κάζομαι σφισι διανέμειν τὰ λειπόμενα τῶν βασιλι-
 κῶν χωρίων, οὐ μάλᾳ σὺν ἡρόνη. Ταῦτ' οὖν ἐνο-
 οῦντί σοι, φίλτατε, φέρειν γενναίως; εἰχρὸς εἴ τι μὴ
 κατὰ βούλησιν εἴη παρακομιζόμενον ὑπὸ τῶν ἀεὶ τοῖς
 ἀνθρωπίνους ἐφεδρευόντων πράγμασιν ἐπαχθῶν. Μὴ
 γὰρ νῦν πρῶτον ἀρχεσθαι οἴου διὰ σὲ τὴν τοῦ βίου
 δυσέφηκτον ταύτην δυσχέρειαν. Ἀλλ' ἀεὶ περιχο-
 ρεῖται τάνθρωπινά πάνθ' ὁμοίως, καὶ πάσης ἐπίσης
 κατορχεῖται τύχης καὶ ἡλικίας. Τὸ μὲν οὖν λύπης
 ἄλικτον διανύσαι τὴν βίον, τοῦτο δ' ἀδύνατον εἶναι
 νομίζε, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ὡς κορβῶτάτω φύσεως·
 τὸ δὲ τὰ πάντα διηγετικῶς ἐξ ἀδελφου δεινὰ μετράσθαι
 φέρειν γενναίως τὴν τῶν ναυτιλλομένων μιμούμενον
 κυβερνητικὴν, τοῦτο δ' ἀνδράσι προσήκον νοῦν
 ἔχουσι, καὶ μάλιστα τοῖς ἀρχαῖς πολιτικαῖς; ἀσχολοῦσιν
 τὸν ἄπικτον βίον. Ἀγαπήτην γὰρ ἂν εἴη τὰ τῆς λύ-
 πης ἐπίσης ἀνακαρῶσθαι τοῖς εὐφραίνουσιν, καὶ μὴ
 πλεονεκτηεῖν τὰ χεῖρω. Ὅρῳ μὲν γὰρ, ὡς πολύχρον
 μὲν ἀεὶ τὸ δυστυχὲς ἐπιβρεῖ τοῖς ἡμετέροις; καθά-
 περ ἐκ λόγου δεινῶς ἐπιτιθέμενον πράγμασι· τὸ δ'
 εὐδαιμον σφόδρα τοῖ σπάνιον· καὶ τοῦτο δ' οὐ μό-
 νιμον, ἀλλὰ δίκην ἀνθους τάχιστα μαραινόμενον·
 οἶμαι, τοῦ Θεοῦ παιδεύμα τοῦθ' ἡμῖν δραστηρώτατον
 μάλᾳ ἐπάγοντος, ἵνα μὴ μέγα φρονῶμεν,
 ὑπέρτερα τῆς τοῦ θνητοῦ φύσεως ἀναλογιζόμενοι. Διὰ δὲ
 τοῦτο καὶ Αἰώωπα πάλαι τῷ Φρυγί τὸν Θεὸν
 οὐχ ὕδατι νομίζειν ἐπέει τὴν γῆν, ἀλλὰ δάκρυσι,
 φουράσεντα πλάσειν τὸν ἀνθρώπων.)

mihi interea sensum esse existimas, mi fili, quibus
 doloris ignibus paternum pectus aduri censes. **818**
 cum te futuri metu adeo turbatum et animo fractum
 video, minime autem possum ex sententia recre-
 are; sed multis ipse quasi circumseptus infestis
 gladiis, qui me ancipitem distrahunt et singuli ad
 se revocant, quo me veram nescio, nec quidquam
 mihi succurrit boni consilii, quod viam mihi instruat
 ad aliquem portum, ejusmodi fluctuum tumultibus
 repellendis parem? Cum enim, ut par est, ad illius
 divi et amici imperatoris mandata respicio, impe-
 ratoriam hereditatem cogor ejus filio propriam
 asserere. Cum autem animum ad illa refero, quæ,
 impellente necessitate, jurato promisi iis, qui me-
 cum exsules periclitabantur, quo tempore certamen
 illud capitis laboriosissimum obivi, et ad imperii
 insignia capessenda tanquam ad præsidium neces-
 sarium, confugi; tum rursus iis cogor, id quod im-
 perantibus adhuc restat territorii, haud multum
 lætus distribuere. Hæc si cogites, fili amantissime,
 fortiter feras oportet, quidquid tibi ex molestia,
 quæ perpetuo humanis rebus insident, præter volun-
 tatem tuam importaverint. Cave enim putes tui
 causa nunc primum nasci iniqvas illas et difficiles
 vitæ arumnas. Semper ea omnia humana circum-
 sistunt; in omnem æque et conditionem et ætatera
 insultant. Hoc id tibi persuasileas fieri non posse,
 ut vita ab omni molestia immunis transigaret, sed
 ab humana conditione longissime id abesse: at
 ingruentia ex improvise mala magno animo ferre,
 et **819** nauticam in eo artem imitari, id vero ho-
 minium esse intelligentium; eorumque in primis,
 quorum tota vita in civitatibus regendis occupata
 sit. Quod si tristia lætis temperarentur æquabiliter,
 nec pejora prævalerent, gaudendum esset ista sorte.
 Verum nos calamitosa multa tanquam ex insi iis
 erumpere et nostris rebus ingruere, prospera autem
 rara admodum videmus evenire, eaque non per-
 manere, sed floris instar brevi marcescere: Deo
 opinor efficacissimam illam nobis disciplinam adhi-
 bente, ne efferamus ipsi nos, mortali conditione
 altiora affectantes. Ea propter et Æsopo Phrygio
 olim videbatur, non aqua sed lacrymis dilutam
 fuisse eam terram, qua hominem Deus formasset.)

Δ'. Ταῦτ' εἰπὼν ὁ βασιλεὺς τὸν μὲν υἱὸν ἀφήκεν
 ἐπὶ τὸν ἐσθῆντα γίνεσθαι κληρὸν· αὐτὸς δὲ ταχὺ τὰ
 ἐκείθεν, ὡς εἰδύνατο, καθιστάμενος; πράγματα τὴν
 ἐς Βυζάντιον ἐπορεύετο.

IV. Hæc locutus imperator filium ad assignatas
 possessiones capessendas dimisit. Ipse rebus illic,
 ut potuit, diligenter ordinatis, Byzantium discessit.

CAPUT V.

Gregoras, de se ipso dicturus, docet quamobrem id nunc faciat. Ea dicere, quæ principibus hand placeant, periculosum est. Quorumdam anres veritate offenduntur. Idcirco aut se multa omissurum. De Cantacuzano, antequam is rerum potiretur, præclaras spes conceperat. Eundem, sua spe deceptus, errore liberare statuit. Dicendi libertus quantum et quibus in rebus silentio præstet. Ea multum valet, si et

Variorum notæ.

(82) Atqui cum noluisse illis flagitantibus quidquam promittere, legitur supra lib. xiv, cap. sect. 4 et 5. Boivin.

opportunitas adsit, et amicitia antecesserit. Cantacuzeni et Gregoræ crebra colloquia. Patrum dogmata quo studio quibus tertis ad hoc defensa. Contraria factio Cantacuzennum in Gregoram instigat. Hic imperatorem confidentius arguit, non ideo irascentem, sed lenitate Hadriano similem. Irenen adit, sibi morte afflicta. Eam mortem pœnam corruptorum dogmatum esse affirmat et persuadet. Ita partes suas Augustæ patrocinio roborat. Isidorus et alii Palamitæ Irenen a Gregora conantur alienare. Ab ea male accepti Cantacuzennum arcessunt. Cantacuzenus, tumultum veritus, Byzantium statim venit. Gregoram hortatur, ut silent. Idem etiam suadet Isidorus. Quem Gregoras variorum errorum accusat. Isidori canones musici seu hymnodicæ igni damnantur. Loquendi libertas reddita iis, quibus adempta fuerat. Concordia sumptuoso convivio sancita. Palamas, Didymoicho accitus, lites renouat, Cantacuzeno adjuvante. Negat Gregoras nova disputatione opus esse. Palamam redarguit. Item Cantacuzennum. Assentulorem quemdam objurgat. Scripta testimonia proferri a Palama non sinit. Concilium diffinitur.

I. Ego vero in hac parte historię ea summam A
repetam, quæ a me omissa sunt invidiæ metu; qua
fit, ut plerique proni sint ad obtrectandum proximo,
præclara de se ipso narranti. Sciebam videlicet,
invidiam, cujus natura veritati semper adversatur,
bonis omnibus inherescere. Alioqui vero, cum
lateret adhuc in tunis et quasi in utero malum,
isque esset rerum stœtus, qui bonam etiamnum
speciem offerret, minime illis temporibus annexa erat
inevitabilis dicendi necessitas. Nunc autem, cum
et id quod **820** parturiebatur in lucem eruperit,
et magnum ex scintillis incendium in veritatem ab
adversa parte excitetur, periculumque sit, ne nobis
interim (ut est omnibus mortalibus incertum quid
cuique futurum sit) terrestris hujus vitæ exitum
nactis, antequam istius mali causas bene animad-
verterimus, ignorent posteri res nostras; quem
videlicet me in illis perturbatæ Ecclesiæ negotiis
gesserim; ut convenerim imperatorem, et quantum
præ me zelum tulerim; ideo necessarium nobis
visum est pauca de multis compendiose narrare.

II. Nemo est, opinor, qui ignoret, minime peri-
culosum esse, ea dici a subditis, quæ imperantibus
jueundissima sint. At iidem, cum ad exasperandos
offendendosque animos, et ea quæ minime placeant
dicenda, linguam acuunt, tum vero consequens est,
ut perquam ægre audientiam sibi faciant; pronam
autem ad convicia herilem linguam proniorumque
ad pœnas manum nanciscantur. Volenti itaque mihi
ea quæ liberius a me dicta sunt, et zeli illius mei
spectatum ardorem exponere, metuendum est, ne
cum totius veritatis vix minimam partem declara-
vero, videar falsi ne minimam quidem partem omi-
sisse. Quamobrem et illos reveritus, qui veritatem
nonnunquam gravem et auditu asperam esse stau-
nunt, cum aliquid in se generosum et eminentem
habet virtutis ostentatio, ac tum præsertim, cum
de se ipso aliquis præclara narrat, etsi ille testes
habeat spectatorum innumerabilium oculos; ple-
raque silentio volens prætereo.

III. Mihi certe, cui magna jam olim cum impe-
ratore fuisset amicitia, antequam is ad imperatori-
am **821** dignitatem esset erectus, mihi, inquam,
ad ingenium illud mihi respicienti, et ad alia om-
nia, quæ eximia sane illi viro a natura inerant,
quidam veluti bonæ spei flores animum maxime
recreabant; cum hoc mihi facile persuaderem,
cum, statim atque rerum potiturus esset, religio-
nem oppressam liberaturum esse ea belli flamma,

[P. 516] A'. Ἐμοὶ δ' ἐνταυθοῖ γενομένη τῆ; ἱστορίας
ἀνακεφαλαίωσασθαι ἐπεισιν, ὅσα μοι διὰ τὸ τῶν
πολλῶν παρῆται ἐπίφθορον, οἷς προύργου τοῦ;
γεύονα; γίνεται μέμφεσθαι, περὶ σφῶν αὐτῶν
ἀρηγομένους τὰ βέλτεστα· βασκανίαν εἰδότε πᾶσιν
ἀγαθοῖς ἐπιφρομένην, ἣ τὴν φύσιν ἀντιστρατευομέ-
νην ἔχει ταῖς ἀληθείαι; διηνεκῶ;. "Ἄλλω; τε καὶ
τῆ; κακίας ἐν σπαργάνοι; ἐτι καὶ γάλαξι κρυπτο-
μένη; καὶ τὴν ἀγαθὴν τῶν πραγμάτων προσδοκίαν
τίω; προβαιλλομένων, ἀφυκτον ἤκιστα εἶχεν ἐπο-
μένην ἐνταῦθα τῶν λόγων τὴν χρεῖαν ὁ χρόνος. Νῦν
δ' ἐπιστῆ τὰ τε τῶν ὀδίνων ἐρράγη καὶ λαμπρὸν
ἐγείρουσι τὸν πυροδὸν οἱ τῶν ἐναντίων σπινθῆρες
πραγμάτων κατὰ τῆ; ἀληθείαι; καὶ θεός μὴ τοῦ
μέλλοντος ἀνθρώπων; ἀπεισιν ἐν ἀδῆλῳ κειμένου,
τῆ; κάτω ζωῆ; ἡμῶν τελευτῆ; μεταξὺ χρησαμένων,
πρὶν καλῶ; ξυνηνεοηκῆναι τοῦ; λόγου; τῆ; συμ-
φορᾶ;, ἀγνοῆται τοῖ; ἐσομένοι; τὰ μὲν, ὅπως τε
προσπνέχθημεν τοῖ; τῆ; Ἐκκλησίας οὕτω ταραττο-
μένη; πράγμασι καὶ ὅπως τῷ βασιλεῖ προσιότε;
ὅσον τὸν ζῆλον ἐνεδειξάμεθα, ἀναγκαῖον ἡμῖν
ἐψήφισται, βραχέα τῶν πολλῶν συνελόντα; εἰπεῖν.

B'. Ἀρχοῦσι μὲν γὰρ τὰ ἥδιστα λέγειν ὀνηκόους
εἶναι ἀκίνδυνον, πρὸ; δὲ τὸ τραχὺ καὶ ἀντίφθον,
καὶ ἤκιστα κατὰ γνώμην, [P. 517] θῆγειν τὴν
γλῶτταν, δυσπρόσοδον μὲν ἐδρίσκειν ἀκολουθεῖν
τὴν ἀκρόασιν, πρόχαιρον δ' εἰς λοιδορία; τὴν δεσπό-
ζουσαν γλῶτταν καθ' ἑαυτοῦ, καὶ πρὸ; γε προχει-
ροτέρην εἰς τιμωρία; τὴν χεῖρα, δοκεῖ μοι παρ' οὐ-
δενὸ; ἀγνοεῖσθαι. Διὸ μοι διεξιέναι βουλομένη τὴν
παρῆρησιαν καὶ τὸ θέατρον ἐκείνου τοῦ ζῆλου δεδιέναι
περίεστι, μὴ πολλοστημόριον τῆ; δλης λέγων
ἀληθείαι; μὴδὲ πολλοστημόριον ψεύδους ὀξω κατα-
λιμπάνειν. Ὑποφώμενος οὖν καὶ τοῦ; τὴν ἀλήθειαν
ἐνίστοι τραχέων δύστηχον ἡγομένου; ὅποτε τι γε-
ναῖον ἔχοι πρὸ; ὄχρον ἢ τῆ; ἀρετῆ; ἐπίδειξι; καὶ
μάλιστα ὅποτε περὶ ἑαυτοῦ τις ἀρηγεῖσθαι τὰ λήρα;
βούλοιο, καὶ εἰ μυρίων ἔχοι θασασμένων μάστουρα;
ὀφθαλμοῦ; ἐκὼν ἀφώνι; τὰ κλειστά παρήμη.

Γ'. Ἐμοὶ γὰρ λαμπρὰν ἐσχηκότι φίλτην ἐκ πολ-
λοῦ πρὸ; βασιλεία, καὶ πρὶν ἐ; τὰ; βασιλείου; ἀνα-
θεθεκῆναι τύχα; διὰ τε τοῦ; τῆ; παρότερο; τρό-
που; καὶ ὅσα τάνορ προσην ἐκ φύσει; ἔτερα τὰ
χρηστά, ἐλπιδῶν ἔχειν ἐν τῇ ψυχῇ λειμῶνα; εἰπεῖν
ἀγαθοῦ; ξυνεβαίνει μάλιστα πάντων, λύσειν αὐτὸν
αὐτίκα τῆ; βασιλικῆ; ἐξουσία; ἐπισληγημένον τὴν
τῆ; εὐσεβεία; ὀλομένην κοίτορξίαν, ἣν οἱ τῆ; ἀντι-
καμένη; φαρτρία; Τελχίνε; πονήρω; ἀνέγλεγο·

καὶ τοῦτο μοι τῶν μοχλοῦντων λογισμῶν ἐγγίνετο κατὰ λυμα τερπνόν, καὶ φροσιδῶν δλοσθαίνειν εἰς ἀπόγνωσιν κινδυνευουσῶν πρὸς τις καὶ γέμων εὐφροσύνης ζέφυρος· οἰομένῃ, καθάπερ τὸ ἔαρ ἐλευθερίαν τῶν χειμερίων νεφῶν ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτίσι παρέχεται, οὕτως ἐλευθερίαν τῆς καταχούσης ὑπὲρ τῶν θεῶν δογμάτων λύπης εδρήσειν κάμει.

Δ'. Ἐπει δ' ὡς πορρωτάτω τῆς ἐμῆς ἤδη ἀπόδημον γνώμης ἐώρων αὐτὸν, καὶ τὸ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων ἐπιβῶν ἀνθοῦν ἐνδιαίτημα μαραινόμενόν τε καὶ τῆ τῆς ἐναντίας μοίρας κακίᾳ παραχωροῦν τε καὶ καθάπαξ ἡττώμενον, βέλτεστον ἐνδοξεν εἶναι μοι, τὰς τῶν ζητήσεων ἄλλας ἄλλοις παρακχωρηκῶς περιφανῶς, ὁπίσται τὴν τῶν ἀναγκαίων πορίζειν ἔχουσιν ἐνδοξίαν, ἐπὶ τὸ προμηθεῖς ὁμοσε τῆς τοῦ φίλου κειχωρηκῆναι ψυχῆς. Στρατόπεδα γὰρ, ὡς εἶπεν, λογισμῶν παντοδαπῶν καὶ ποικίλων, ὑφ' ἡγεμόνι τῷ ζήλῳ τοῦ κρείττονος ἐν ἐμῷ διηνεκῶς συγκροτούμενα, θανάτου γέμουσαν εἶναι τὴν ἐνταυθοῖ σιωπῆν ὑπετίθεντο, σώματος μὲν ἕως ἥμιστο, ψυχῆς γε μὴν καὶ μάλα μάλιστα. Μηδὲ γὰρ ἀφεστάναι δειλίας, αἰσχίστου νοσήματος, τὸ τὸν τοῦ ζήλου θησαυρὸν ἀφωνίζε μακρᾶ θαλαμῆσιν, μηδ' αὐτὸ ἀγνωεῖν ἡμᾶς, [P. 518] τὸν ἐν τῷ τῆς δειλίας σκότει κρυπτόμενον πόθον τῶν ἀγαθῶν ἥμιστο δύνασθαι συνιδεῖν τὴν τῆς Θεοῦ παρρησίας ἀλήθειαν. Ἐὰν γὰρ προσφάσεις δῆθεν εὐλόγους ὑπὲρ δειλίας πλάττειν εἴη ἐθέλοντι, τὸν ἀκοίμητον οἰομένῃ λανθάνειν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ, λέληθε προφανῶς αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπολλύς καὶ καθ' ἑαυτοῦ στρατευόμενος ἀντικρυς. Τοσοῦτον γὰρ διαφέρειν ἐς τὴν τοῦ κρείττονος μοῖραν οἰομαι τὴν παρρησίαν ἐνταῦθα τῆς σιωπῆς, ὅσῳ τῶν ἐκ γῆς φουομένων ὁπίσται πρὸς τὸ αἰθέριον μεταεπιφέρει ὡς τοῦς καρποῦς τῶν ἐν τοῖς κλίποις τῆς μητρὸς γῆς ταμειουμένων. Ἐκείνοι μὲν γὰρ καὶ πρὸ γεύσεως ὑσφρησίν τε καὶ ὀφθαλμῶν ἐστῶσι λαμπρῶς, καὶ χαρίζονται γε ἀφῆ, καὶ τέρψεως σχεδὸν ἀπάση; ἀπάσις αἰσθήσεσι γίνονται ἀγαλμα· τούτων δὲ οὐκ εὐπρόσδοον οἱ πλείστοι ταῖς αἰσθήσεσιν, οὐδ' ἰλαρῶν τε καὶ ἄλυπον παρεχρῆμα προσάγουσι ταῖς χερίσους; τὴν ἑαυτῶν φορῶν, ἀλλ' ὄλην ὄλης ὡς τὰ πολλὰ δριμύτητός τε καὶ θυσαβδίας σφόδρα ἀπόζουσαν. Ἄλλως τε καὶ οἷς μὴ εἶναι παρρησίαν ὁμοῦ τοῖς καιροῖς; ἐπεταί, τοῦτοι; δῆπου καὶ εὐπροφάτιστόν τινα χώρων ἀπολογία; εἰ; ἀπόδρασιν λειπεσθαι, θραχεῖς τινας πάντως ἢ μηδένας εἶναι τοῦς ἀντεροῦντας οἶμαι. Μῆτε γὰρ παρρησίαν, ἢς θεμέλιος ἀκροστο; προσηληφῶτα γίνονται φίλια, τῶν προσηκόντων πόρρω καιρῶν, μῆτε καιροῦς παρρησίας τοιαύτης ἀνευ ἐντελέ; τι δύνασθαι δρᾶν. Εἶναι γὰρ καὶ παρρησίαν φιλίας χωρὶς ἀμυροῦν· καὶ αὐτὸ καιρῶν, ἀμφοῖν ἐκείνοι λειπόμενον, περαινῆναι μὴ δύνασθαι τῶν δόντων μηδέν. Ἐμὲν δ', οἷς τὸ θαρρῆν ἐκ πολυετοῦς ἐκείνῳ συντέθραπτα; φιλίας καὶ ὀμιλίας, ἀποπον εἶναι ἐδόκει, σιωπῆ καθυφείσθαι τοῦς τῶν ἀναγκαίων ἐς τὴν χρεῖαν καιροῦς.

Ε'. Ὅθεν ὀμιλίας ἐνεκε καὶ νῦν συχρὰ καλοῦντι

A quam contrariæ factionis Telchines improbiissime ventilabant. Eratque illud mihi laborantis animi gratum quasi diversorium, curarumque ad desperationem vergentium solamen, zephyro leni et jucundo haud absimile. Putabam scilicet, quemadmodum ver hibernis nubibus liberat solis radios, i a et me liberatum iri eo mœrore, quem pro sacris dogmatis suscepissem.

IV. Postquam autem animadverti Cantacuzenum longissime ab sententia mea recedere, et præclaras illas spes, quæ mihi florum instar sese obtulerant, marcescere, ac partis adversæ malignitati semel omnino victas cedere; optimum esse duxi alias petitiones aliis plane relinquere, eas nempe quæ ad comparandam rerum necessariorum copiam pertinerent, in eam autem curam incumbere me, quæ amici animæ consuleret. Cogitationes quippe multiplices et variæ in animo meo, velut legiones quædam, laudabilioris zeli auspiciis glomerabantur perpetuo, atque hoc loco silentium, si minus forte corpori, animæ certe mortiferum prorsus esse submonebant: nec enim distare ab ignavia, qui morbas turpissimus est, alto silentio sepultum zeli thesaurum; neque etiam **822** nescire nos, non posse amorem boni, si timiditatis in tenebris delitesceret, sinceræ fidei veritatem cognoscere. Nimirum qui pervigilem Dei oculum sperans falli posse speciosum velit timiditati suæ prætextum obtendere, is sibi ipsi imprudens manifestum exitium molliatur, et in se ipsum palam arma convertat. Quippe in ejusmodi casibus tanto excellentiorem esse existimo vocem silentio, quanto ex iis rebus, quæ a terra gignuntur, illæ, quæ fructus suos ad cœli lumen attollunt, præstantiores sunt iis, quæ terræ matris in sinu reconduntur. Illæ scilicet odoratum aspectumque splendide pascunt etiam ante gustatum, et tactui blandiuntur, et omni ferme voluptate omnes sensus oblectant. Harum vero ple-ræque nec facilem alitu, nec jucundum, nec amaritudinis expertem, fructum suum statim cupientibus exhibent; sed totum ut plurimum acrem et graveolentem. Ac iis quidem, quos illa dicendi libertate uti temporari ipsi minus consentaneum est, probabilem excusationem relinquere, ad quam confugiant, paucissimi erunt opinor, aut potius nulli, qui infitentur. Nec enim dicendi libertas, ejus est fundamentum inexcussum ea quæ antecessit amicitia, absque opportuno tempore, nec tempus opportunum absque illa dicendi libertate potest quidquam perfecti efficere; si quidem ipsa dicendi libertas, si absit amicitia, leve quiddam et futile est; temporis autem opportunitas, duplici illo auxilio destituta, nihil quidquam eorum quæ opus sunt, potest perficere. **823** Nobis vero, qui cum illo fidenter agere consuessemus, pro veteris amicitie familiaritatisque jure, absurdum videbatur, silentio nostro negligi opportunitatem ea faciendi, quæ essent necessaria.

V. Quamobrem colloquendi gratia cum subiude

me etiamnum arcesseret imperator, subinde et ipse me ad eum conferebam; nullam aliam ob causam mea me voluntate ad eam operam navandam impellente, si cordis arcana aperire nec fraudem veritati facere hi oportet, nisi quid nolebam cedere iis qui terminos a patribus constitutos movere, et absurda novarum opinionum commenta introducere studerent: atque ut eum hortarer, in institutis sibi traditis firmiter ut perseveraret. Nihil itaque non feci, nihil non dixi, et me in omnes formas verti, et lapidem omnem movi; nunc blandioribus cum eo verbis litterisque agendo, ut ipsius morem primo mansuefacerem, deinde illum habere voluntati meæ obsequentem; nunc redarguendo et animi socordiam ipsi exprobrando, et quidquid malorum in Romanos invasurum ob illa Ecclesiæ naufragia esset, prædicendo. « Etenim, aiebam, qui leges a majoribus bene constitutas ne minimum quidem audent egredi, iis et hujus vitæ cursus feliciter procedit, et spes futuri melior promissam justis mercedem spondet. Qui vero sapientibus parentum decretis nolunt inhærere, in gravissimis vitæ æronnis conflictantur, et inceptorum tales exitus ipsis contingunt, quales **824** minime velint; ac iidem post vitam ad intolerabilia et desperatiora mala appellant. »

VI. Novissime et contrariam factionem ex altera parte instare intellexi, clanculumque et palam eum instigare, ut me exsilio statim multaret. Verebantur quippe, ut opinor, ne zeli illius nostri igne, velut ferrum, tandem aliquando mollitus, propensior ad credendum mihi exsisteret, et totam laqueorum illorum fraudem mutatas eluderet. Idcirco et ipse exinde meam agendi rationem in projectiorem audaciam verti, et liberius jam ipsum cœpi arguere, duabus de causis. Quippe aut illum pudore affectum belli Ecclesiæ illati violentiam repressurum; aut certe coactum iri Byzantio quamprimum etiam me expellere: nec enim tolerabile mihi esse opinionum novitates intueri oculis religiosis. Sed erant ea quæ dicebam, inanis molestia, et frustra laborabam. Nam neque ille vel minimum remittere de suis illo proposito statuit; turpe siquidem esse ducebat, mutare institutum, et ea opinione desistere, qua ipse ab initio confirmata, totius controversiæ unus omnium maxime auctor existit: videretur; neque etiam in me, multa exprobrantem iridentemque, aut privatim ipse gravius animadvertere decrevit, aut aliis impellentibus cessit; sed æquo et pari mecum jure usque disputare perrexit, solita lenitate, ut ii qui adversarios ulcisci non possunt; Hadrianum imperatorem feliciter, ut mihi videtur, imitatus, qui **825** Phavorinum philosophum secum altercantem occidere cum posset, nequidem irascebatur, sed in morum mansuetudine perseverabat, et cum eo tanquam cum æquali rixabatur. Ea propter hic quoque imperatorem ii qui aderant admirabantur

τῷ βασιλεὶ συγχά και αὐτῷ μοι φασι εἰς αὐτὸν τερρῆν, δι' οὐδὲν τι τῶν πάντων ἕτερον ἐμὲ τῆς προθυμίας εἰς τὴν σπουδῆν ἐγχειροῦσης, εἰ χρὴ τὸ τῆς καρδίας ἀνακαλύψαι ἀποδέρητον ἐνταυθαί και μὴ παρακρούεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἢ τοῦ μὴ καθυφρίναι, οἷς ἂν δι' ἐφέσεως εἴη, πατέρων ὄρια κινουσίην, ἐκτόπους ἀνταίσάγειν καινοφονίας, ἀλλ' ἐμμένειν τοῖς δεδομένοις δόγμασι παραινῆν ἀσφαλῶς. Καὶ ἦν ὁ δὲν, ὃ μὴ ποιῶν και λέγων ὑπῆρχον ἐγώ, παντοδαπὸς γιγνώμενος, και πάντα κάλων κινῶν, νῦν μὲν τὴν κολακικώτερον τρόπον και λόγοις και γράμμασι πρὸς αὐτὸν ἐνδεικνύμενος, ἐν' οὐτωσί πως τὸ ἦθος πρῶτερον τιθασσοῦσας αὐτοῦ πρὸς τὸ βουλόμενον σχοίην πειθόμενον· νῦν δ' ἐλέγγων και ψυχῆς αὐτῷ κωθρότητα ὀνειδίζων, [P. 519] και ὅσα Ῥωμαίους δευτὴ καταλήφεται προλέγων διὰ τὰ τοιαῦτα τῆς Ἐκκλησίας ναύαγια. « Οἷς μὲν γὰρ τῶν εὐ κειμένων πατριῶν (ἐρασκον) νομίμων οὐδεμία τολμᾶται παράβασις, εὐδρομον μὲν τὴν τοῦ βίου φορὰν πρὸς εὐδαιμονίαν, ἐτέλειδα δὲ τὴν τῶν ἐπιγγελαμένων τοῖς δικαίοις εἰς τὸ μέλλον ἀποκατάστασιν εἶναι· οἷς δὲ τοῖς εὐ κειμένοις οὐχ ἔπεται δόγμασιν ἔπεσθαι τῶν πατέρων, τούτοις δ' ἀνήκεστα μὲν τὰ τοῦ βίου περιχωρεῖν καλαίσματα, και μάλα ταῖς προαιρέσεσιν ἐναντία τῶν πραττομένων τὰ τέλη ἀνηκέστους δὲ και δυσέλπιδας μάλλον τὰς μετὰ τὸν βίον καταγωγὰς ἀπαντᾶν. »

Γ'. Ἄρτι δὲ και τὴν ἀντικειμένην φατριᾶν ξυνεννόου ἐγκειμένην ἐτέρωθεν, λάθρα τε και προφανῶς αὐτὸν διεγείροντας, ἐξορίας με ὄραν τὴν ταχίστην ὑπεύθυνον. Ἐβέβησαν γὰρ, οἶμαι, μὴ τῷ τοῦ ἡμετέρου ζήλου πυρὶ, καθάπερ σιδηρός, ὅτι ποτε μαλαχθεῖς εὐπαθέστερος γένηται πρὸς πειθῶ, και ὅλην μεταβαλὼν τὴν τῶν δικτύων ἐπιβουλον θήραν ἀνασοδήση. Διδ και εἰς τὸ παραβολώτερον μάλλον ἐκείθεν τὸν ἐμὸν και αὐτὸς ἀνεχάλεουον τρόπον, και ἀφειδέστερον ἦδη τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐλέγγους ἐχρώρην, δουὸν ἔνεκα· ἢ γὰρ αἰδῶσθέντα καύσιν τὸ τοῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας πολέμου βίαιον, ἢ καμὲ τοῦ Βυζαντίου τάχιστα ποιεῖν ἡναγκάσθαι ἐξορίστον. Μηδὲ γὰρ ἀνεκτὸν εἶναι μοι, τὴν τῶν ὀργμάτων καινοτομίαν ὀφθαλμοῖς ὄραν εὐσεβεῖταιρουμένοις. Ἄλλ' ἦν ἄρα τὰ λεγόμενα μάταιος ὄλος, και ἐπόνου ἀνήνυτα. Οὐτε γὰρ οὐδὲ βραχὺ τῆς προθέσεως ἐκείνης ἐκαίνος ἐνοῦναι προφηρηται· ἀσχύνην γὰρ ἐνόμιζεν εἶναι οἱ τὴν τοῦ τρόπου μεταθεσιν, και τὴν τῆς δόξης μεταβολὴν, ἢ τὴν ἰσχὺν αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς χαρισάμενος τῆς ὁλης μάλιστα πάντων ἔδοξεν ὑποθέσεως αἰτός· οὐτ' ἐμοί τε δεινὸν ἐπᾶγειν, πάνυ τοι λοιδοροῦνέι τε και χλευάζοντι, εὐτ' οἰκοθεν αὐτὸς βεβούλευται, οὐτε ξυνωθόντων ἄλλων παρενήμεται. Ἄλλ' ἦν ἀπὸ τοῦ ἰσου μοι διαλεγόμενος, μετὰ τῆς συνήθους πραότητος αἰε, ὥσπερ οἱ μὴ δυνάμενοι τοὺς ἐναντίους ἀμύνεσθαι· τὴν μίμησιν, οἶμαι, πρὸς Ἀδριανὸν εὐστέλως ἀνάγων τὸν αὐτοκράτορα, δε αὐτῷ φιλονεικῶς ποτὲ διαφερομένου Φαδωρίνου τοῦ φιλοσόφου, ἐξην ἀποκτείνεσιν, ὃ δὲ οὐδὲμῃ παρωζύνητο, ἀλλ' ἔνεκαρτέρει τῷ μελιχρῶ τοῦ ἦθους, ἀπὸ τοῦ ἰσου διαφερόμενος. Διδ κίντασθα μάλλον ὁ βασιλεὺς ἐθαυμάζετο

πρὸς τῶν παρόντων διὰ τὸ τοῦ ἡθους ἡμερον, ἥπερ **A** magis, quod esset mihi ingenio, quam me, quod zelum animosum praeferrem.

Z'. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, καὶ οὕτω χωρούσης τῆς τῶν πραγμάτων τύχης, οὐδ' οὕτως ἦν ἡσυχῇ καθήμενον φέρειν ἐμέ· ἀλλ' ἰδυσφόρουν καὶ ἡσυχάλων, καὶ μέσης ἤπιτό μου τῆς καρδίας τὸ πάθος· [P. 520] καὶ καιρὸν τῆς ἐμῆς ἐζήτουν προθέσεως ἄξιόν τι, πρὶν ὑπὸ λύπης παθεῖν, δεδρακέναι. Τοῦ δὲ χρόνου χωροῦντος ἐς τὸ τοῦ φθινοπώρου πέρας, ἐπειδὴ τῷ βασιλεῖ διὰ Ματθαίον τὸν υἱόν, ὡς εἰρηται, διὰ σπουδῆς ἀφικνεῖσθαι ἐς Διδυμότειχον ἦν, ἵνα δὴ λυκώμενον ἐκείνον παραμυθούμενος τὰς τῆς βασιλείας Εἰρήνης ἐπαγγελίας εἰς ἔργον ἀγάγῃ, τοῦτον ἐγὼ τὸν καιρὸν ἀγαθὸν ἡγησάμενος ἔρμαιον, καὶ τοῖς σκοποῦμένοις ἐπιεικῶς μοι προσήκοντα, **B** πρόσκειμι κατ' ἰδίαν Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι, καὶ ἅμα τοῦ τε ζήλου δῆλον τίθημι τὸ φλέγον καὶ τοὺς γε ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνθρακας ἀνακαλύπτω τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ πάλιν νέφω καὶ ἀκμάζοντι τῷ τοῦ παιδὸς τὴν καρδίαν τῷ; ἡσυχολημένην πένθει τῆς ἐκείνου τελευτῆς αἰτιώτατον ἑφάσκειν εἶναι τὴν τῶν δογμάτων κατάλυσιν· ἥς ὁ ἐκείνου πατὴρ ἐνδεία! τῆμα βέβαιον πεπραχὼς τὴν καρδίαν μεγίστην τοῖς κακοῖς; ἐδεδώκει βοήθῃν εἰς τὴν τῆς κακίας ἐπίβασιν. Ταῦτ' εἰπόντων καὶ πλείω τοῖς εἰρημένοις ἀκόλουθα παρενείρα; ἐκ τῆς Γραφῆς βῆον ἡ κατὰ τὰς ἐλπίδας αὐτὴν ἐπαταίειν. Ἀγγίλους γὰρ οὕσα γυνή, καὶ δεισαμένη μὴ πένθος ἐπὶ πένθει προσέλθῃ παροξυνομένου θεοῦ, ξυνηκεν εὐθύς καὶ κρᾶτιστος ἦν τοῦ λοιποῦ τοῖς ἐμοῖς συνήγορος λόγους, ἥκιστα τε ἐκεῖθεν ἐληγε **C** λοιδοροῦσα καὶ σκληροτέροις τοὺς τῆς Ἐκκλησίας λύκους βάλουσα σκώμμασιν. Ἐντεῦθεν τοῦ μόνον ἐν πάσαις ἐκείνου γλώσσαις ὄνομα, πρᾶγμα τετελεχότος μικροῦ τῶν ὀλοῖς ἀπογνωσθῆναι καὶ ἥκιστα, πρὶν εἰς ἔργον ἐλθεῖν, ἐλπίζομενον. Τοῦτο ταῖς ὀδυνωμέναις ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ψυχῆς ἡδείας ἀναπνοῆς τινος ἔδοξεν ἔαρ καὶ γλυκὺς θησαυρὸς εὐφροσύνης, καὶ οὐδὲ πῶρῳ χρηστών· τινων ἦν ἐλπίδων, οὐδ' ἐτι μέγα πείσαι καὶ βασιλέα λοιπόν, συμμαχοῦσης ἡδὴ τῇ ἀληθείᾳ καὶ βασιλείᾳ.

H'. Ταῦτ' οὐκ ἦν ἀνεκτὰ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἀλλὰ θόρυβος σφᾶς ἠγκάλιζετο· καὶ μυρίων θανάτων ἦν φορετικώτερον. Διὸ καὶ πρὸς ἐν ἀθροίζομενοι σύστημα πάντες, ὁποῖοι τῆς πονηρᾶς **D** πατρίας τὰς τῶν ἐν Βυζαντίῳ φροντιστηρίων διέλαχον προσδράς, καὶ πρὸ γε τούτων ὁ τὸν πατριάρχικόν ἔχων Ἰσιδωρὸς θρόνον, προσήσαν Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι, πολλὴν ἐμοῦ δρωμένης; τῇ γλώττῃ καταδρομήν, καὶ πολλὰς καταχέοντες λοιδορίας, καὶ τὴν ἐμὴν ἀποσεῖσθαι πείθειν ἐπιχεροῦντες ὀλοσχερῶς ἀμιλίαν. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ μογησάντες ἤνυσαν μὲν οὐδὲν, ἠλαύνοντο δ' οὐκ ἄνευ μέμφεων ἐκείθεν μακρῶν, γράμματα ἐς βασιλέα τὴν τῶν ἀποθάντων ἔχοντα δήλωσιν πέμπουσιν, ἀξιοῦντες ἀφίμενον ἴσα ὁ ἀνὰ χεῖρας ἔτυχεν ὄντα δημοσίῳ φροντίδων γέμοντα πράγματα ἐς Βυζάντιον τάχιστα ἀφικνεῖσθαι, σφῶν βοηθήσονται δόξῃ, κινδυνεύουσα τὰ καίρια, καὶ ἴσα ἐπὶ τούτοις ἀκόλουθα ἦν τῷ σκοπῷ· [P. 521].

VII. Hæc cum ita essent, et in hunc modum res succederent, nec tum quietem potui quietus sedare et patienter ferre; sed ægre tuli et indignatus sum, et intimum pectus dolor attingit; atque opportunum ex eo tempus captavi, ut antequam moreretur succumberem, aliquid proposito meo dignum salvarem. Tempore itaque procedente, sub autumnum finem, cum (ut diximus) imperator Mathari filii causa Didymotichum ire festinaret, tristem videbam eum consolaturus, et imperatricis Irenæ promissa perfecturus; illud ego tempus in luctu deputans, et mihi ad ea quæ meditabar, valde opportunum ratus, imperatricem Irenæ privatum convenio; zeli fervorem declaro, et animam religionis amore inflammatum aperio. Quoniam autem recenti et crudo filii mortui desiderio tenaci animum ejus videbam, causam ejus mortis verissimam esse affirmo degmatum corruptionem, cum pater defuncti firmam sedem suo in corde fixisset, ac proinde maximum improbis pondus ad sociæ incrementum addidisset. Hæc locutus, cum et plura his æffinia ex sacra Scriptura interseruissem, Facilius **826** quam speraveram illam permevi. Proculus quippe mulier, verita ne Deo exacerbato aliam ex alio luctum acciperet, intellexit statim, et meis verbis acerrime deinde patrocinata est; nec desistit ex eo insectari et acerbioribus dictis lupus Ecclesie incessere. Cœpit deinde meum nomen in omnium ore versari, perfecta re, quæ ab omnibus ferine desperata erat, et priusquam perfecta esset, minime fieri posse videbatur. Id animis vivam Ecclesie dolentibus instar veris fuit, suavissimam auram aspirantis; is voluptatis thesaurus dulcis habitus est; nec longe a bona aliqua spe aberam, nec deinceps arduum erat imperatorem quoque flectere, cum jam ipsa imperatrix nobiscum pro veritate pugnaret.

VIII. Ea diabolo et angelis ejus tolerabilia tantum fuerunt; sed eos trepidatio invasit, et quavis morte gravior id iis visum est. Coitione itaque facta, quicumque pravo de grege partiti inter fuerant Byzantinorum monasteriorum prefectores, et ante hos is qui patriarchalem sedem tenebat, Isidorus, ad imperatricem Irenæ accedunt, et lingua in me acriter invecit multis me probis cooperiunt, eique, ut ab omni prorsus mortuum consuetudine absteineat, persuadere conantur. Sed cum illi magno labore non modo nihil consecuti essent, sed et inde non sine multis reprehensionibus exacti essent, litteras ad imperatorem mittunt, ea quæ acciderant significantes, postulantesque, ut omissis negotiis, **827** quæ plurima et civilibus curis plena præ manibus tunc erant, Byzantium advolet, eorum gloriam in extremum discrimen adductam defensusurus. His alia addunt

proposito suo consentanea, atque ea præsertim, A quæ diris criminibus in me conductis non carebant.

IX. Ille, statim ut hæc audivit, perturbatus, iis quæ tum instabant parvi factis, necesse esse duxit Byzantium venire quam celerrime, non tam ad confirmandas opiniones novas, quam ne inde turbæ in maxima imperii urbe existerent. Ubi adventit, nihil ei ex omnibus prius fuit, quam ut necum ipse et patriarcha collocti conarentur mihi persuadere altum ut silentium voverem, ac ne insanæ cohortis opiniones identidem vellicans magno adjumento essem iis, quibus istos carpere, linguisque acerrimis et ore libero insectari, magna voluptas esset.

X. Postquam autem, multis illic disputationibus B habitis, vana et impia dicere patriarcham luculenter ostendimus, non solum quia ille multitudinem divinitatum influite infinities substantia divina inferiorum, increatarum quidem, at visibilium, et substantia carentium, statuere cum Palama videbatur, sed etiam quod sanctorum hymnos de Trinitate, jam inde antiquitus cantari in ecclesia solitos, privata ipse auctoritate tenebris damnaverit, data volenti cuique licentia eos in ignem aut in mare projiciendi; suos vero proprios, quos nuper condidisset, stolidi, ut ita dicam, ventris fetus impios, illorum loco cantari jusserat; in quibus hoc inter cætera 828 scriptum ab eo erat, non substantiam, sed quamdam substantiæ expertem per se energiam Deum proprie dici debere: positione tamen, etiam ipsam substantiam: humano fortasse desiderio permittente; nempe analogice, quemadmodum et homines filii Dei et dii per gratiam vocantur: et, quæ conclusionis summa erat, non substantiam, sed illam a substantia abscissam energiam, carnem a Virgine Dei genitrice Maria accepisse; ejusmodi quippe esse substantiam ipsam, ut participari non posset, et ab rerum terrestrium cura prorsus aliena esset, alicubi scilicet in superioribus locis constitutam: multis itaque illic, ut diximus, variisque disputationibus habitis, et tota ferme illa nocte ibi consumpta, imperator, ubi controversiam illam non aliter finitum iri intellexit, Isidori illius novos canones igne deleri, ac loquendi libertatem recipere eos qui antea habuissent jussit. His ita ordinatis et omnium assensu comprobatis, sumptuosa nobis mensa, signum concordiæ, apposita est. Ac sic una cum imperatoribus epulati surrexinus, sperantes principis edicto confirmatum iri postmodum ea, de quibus convenerat; ne ab ecclesiis Dei, ubique maris et terrarum patria religionis dogmata defendentibus, vocarentur in dubium ea quæ tum fiebant.

XI. At pactum illud nec diu, nec iis omnibus qui contrariæ factionis erant, ratum esse placuit. Eumvero necessitatem imperatori adhibere, ipsam quoque Palamam accessendi, ad consultandum

τά τε άλλα δηλαδὴ καὶ ὄσοις τὰς παλαμαιοτάτας ἐμοὶ προσάπτειν αἰτίας ἀπεινὰ οὐκ ἦν.

Θ. Ἐ δὴ καὶ πρὸς τὴν ἀκοὴν εὐθὺς διαταραχθέντι μικρὰ τε τῶν ἔσα οἱ ἀνὰ χεῖρας ἦν τηλικαῦτα περροντικῶσι τάχιστα ἐς Βυζάντιον ἰδόκει τῶν ἀνγκαιῶν πορεύεσθαι, οὐ τοσοῦτον συστάσεως ἕνεκα τῶν καινοφωνῶν, ὅσον τοῦ μὴ θορόβους ἐντεῦθεν ἐπιχωριάζειν τῇ μεγίστῃ πόλει τῶν Βυζαντιῶν. Ἀφικμένῳ δ' ἔργον ἦν οὐδὲν οὐδενὸς προϊστάμενον, ἢ εὖν γε τῷ πατριάρχῳ διάλεξιν πρὸς με πεποιημένοις κείθειν περᾶσθαι, μακρὰ τινι θύοντα σιωπῇ, μηδαμῇ ταῖς τῆς ἀτόπου φάλαγγος καινοφωνίας συχνὰ διαλοιδουρούμενον μακρὰν παρέχειν ῥοπήν, οἷς αὐτοὺς διασύρειν καὶ ὄλαις ταρατταῖν γλώτταις καὶ χεῖλαισι ἐλευθέροις ἔρω; μακρὸς.

Υ. Ὡς δὲ πολλῶν ἐκεῖ ῥυέντων ἀντιπάλων λόγων μάταια λέγων καὶ βλασφημῶν ὁ πατριάρχης ὁρῆμῶν ἠλέγητο προφανῶς, οὐ μόνον ὅτι πλήθος θεοτήτων ἀπειράκις ἀπειρώς ὑφαιμένων τῆς θείας οὐσίας, ἀκρίτων μὲν, ὁρατῶν δὲ καὶ ἀνοούτων, ἐοξάζειν ἰδόκει εὖν γε τῷ Παλαμᾷ, ἀλλὰ καὶ ὡν ἰδίᾳ τοὺς μὲν εἰωθότας ἐπ' ἐκκλησίας ἀνωθεν τριαδικῶς τῶν ἁγίων ἄθεσθαι ὕμνους ἐς τὰφανὲς ἐρρίσθαι κατεδίκασεν, ἐξουσίαν βουλομένοις πυρὶ καὶ θαλάττῃ χαρίζεσθαι παρεχόμενος· αὐτὸς δ' οἰκίου; ἄρτι πεποιηκῶς, ἀτόπου φάναι γαστρὸς ἔκγονα βλάσφημα, τοῦτους ἀντ' ἐκείνων προσέταξεν ἄθεσθαι· ἐν οἷς τὰ τε ἄλλα γράφων ἦν καὶ ὡς οὐ τὴν οὐσίαν χρεῶν, ἀλλ' ἀνοούσιόν τινα καθ' αὐτὴν λέγειν ἐνέργειαν εἶναι κυριῶς Θεόν· θέσει δὲ καὶ τὴν οὐσίαν, συγχωροῦντος ἰσως τοῦ ἀνθρωπίνου πόθου κατὰ τὸ ἀνάλογον, ὥσπερ καὶ ἄνθρωποι κατὰ χεῖρ ἡμεῖς υἱοὶ καλοῦνται Θεοῦ καὶ θεοί· καὶ τὸ τοῦ συμπράσματος σκοπιμώτατον, μὴ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν τῆς οὐσίας ἐκείνην ἀπερβρωγίαν ἐνέργειαν ἐκ τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου σασαρκῶσθαι Μαρίας· ἀμέθεκτον γὰρ εἶναι καὶ ἀνεπίστροφον τελῶς τῶν κατὰ γῆν τὴν οὐσίαν ἐκείνην, ἐν τοῖς ἄνω που τόποις ἐριζομένην· πολλῶν οὖν ἐκεῖ ῥυέντων, ὡς εἰρηται, καὶ ποικίλων ἐξ ἀντιπάλων λόγων, καὶ μικροῦ τῆς ὄλης ἐκείνης ἐνταυθοὶ καινοτομηθείσης νυκτὸς, ἐπεὶ μὴ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἄλλως ἠρεμήσειν ὁ βασιλεὺς εὐνένει, Ἰσιδώρου μὲν ἐκείνου τοὺς νέους κανόνας ἀφανείας δοθῆναι προσητετάχει πυρὶ· παρρησιάζεσθαι δ' αὐθις τοὺς εἰωθότας ἐκ παλαιῶ. [P. 522] Τούτων δ' οὕτω συντεταγμένων καὶ συμπεφωνημένων, τράπεζα πολυτελῆ; ἡμῖν παρεχομίζετο, σημειῶν ὁμοφροσύνης. Καὶ συνεστιασθέντες οὕτω τοῖς βασιλευσίν ἀνέστημεν, ἐλπίσαντες ἐς τὴν ὕστεραν καὶ βασιλικῶς κυρωθήσεσθαι γράμμασι τὰ συμφωνηθέντα, ὡς μὴ ἀμφίβολα τὰ γιγνόμενα εἴη ταῖς ἀπανταχῇ θαλάττης καὶ γῆς ὑπὲρ τῶν πατρῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἀνεχομέναις Θεοῦ ἐκκλησίας.

ΙΑ. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν τὰ τῆς συμφωνίας ἐπιτηγὴς οὐδὲ πᾶσιν ἤρσεσκε τοῖς ἐκ τῆς ἀνεκτικῆς πατριᾶς βέβαια παραμένειν· ἀλλ' ἀνάγκην προσήγον τῷ βασιλεῖ, μετὰπεμπτον καὶ Παλαμᾶν ἐς τὴν

τῶν δεδομένων ποιῆσθαι βουλὴν, μὴ θόρυβον, ὡς A περιφρονούμενος, ἐπιὼν ἀναφλέξῃ, τὴν τοῦ μύθου τοῦ Ἀττικοῦ μιμούμενος Ἔριν ἐκείνην, ἣν τῷ τερατώδει τοῦ μήλου μεγίστην πάλαι φασὶν ὑφάψαι στάσεως φλόγα καὶ μάχην τῷ τῶν θεῶν συνεδρίῳ, ὅτι μὴ ἐς τὴν κοινὴν ἐκείνην τῶν τῆς Θέτιδος γάμων τράπεζαν ἐσεκλήθη καὶ αὕτη. Διὰ δὲ ταῦτα μετάπεμψτος ἐκ Διδυμοτείχου καὶ Παλαμᾶ; ἐς Βυζάντιον τάχιστα γίνεται. Καὶ ἵνα τὸν μέσῳ τοῦ φορτικοῦ χέριν παρέλθω, πρὸς τοὺς κατ' ἐμοῦ καὶ αὐτὸς ὁμοίως, μᾶλλον δ' εἰπεῖν οἰκειότερον κατὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, πολέμουσ ὀπλιζέται. Καὶ ἐπειδὴ τὸν ἀγῶνα θυμοῦ καὶ κενοδοξίας πνέων εἴσῃε μακρᾶς, ἐμοῦ μηδένα πάρεδρὸν ἔχοντος; σύμμαχον, πλὴν μόνοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ ἐς τοὺς πρότερα διαλόγους, αὐτὸς πρὸς γε τοῖς ἄλλοις; καὶ αὐτὸν βασιλέα, τὸ τῆς ἰσχύος κεφάλαιον, κράτιστον εἶχε σύμμαχον. Ἄ μὲν οὖν ἐμοὶ τε χἀκείνοισ ἐν προοιμίῳς λελάληται, μηδὲμιᾶς ἐς τὴν παραουσαν ἀφήγησιν ἔχοντα χρείας ἀνάγκη, σιωπῇ παρὰ τρέχειν κεκρίκαμεν δεῖν. Τὰ δ' ἐφεξῆς εἶχεν οὕτω.

necessario pertinent, silentio prætermittenda judico. Quæ vero secuta sunt, ea fuerunt ejusmodi.

II. Μὴ χρεῖαν ἔφασκον ἔγωγε εἶναι δευτέρων ἐτι διαλόγων καὶ κρότων ἀπὸ γλώττης μαχίμων ἐμοὶ, εἰ βέλαιοι μένουσιν αἱ τῆς προτέρας ἐκείνης διαλέξεως καταστάσεις. Εἰ δ' ἐκεῖνα παντάπασι λέλυται καὶ ἐς τοὺς λήθης ἔβριπται βύακας, οὐδ' οὕτω μοι πάλιν δευτέρων δεῖ συζητησῶν τε καὶ ἀποδείξεων. Εἰ γὰρ ἂ πρὸ βραχέος βασιλεὶ τε καὶ πατριάρχῃ δέδοκται, νῦν ἀραχνίων λέλυται τρόπον, πῶς ἂν οἶα καὶ Παλαμᾶ περὶ τῶν αὐτῶν πεπράξεται, πιστά τε καὶ ἀναμφισβητήτως ἡμῖν ἔχοντα φάνει, εἰ ἄρα καὶ αὐτό; μοι ξυμφωνεῖν ἐπαγγέλλοιτο, πρὸς ἂ δὴ καὶ πιθομένοις ὑμῖν ἔχρωμην, τῷ μεγέθει τῆς ἀξίας; πιστότον ὁμῶν λειπόμοτος, καὶ ἄμα τῇ τῶν τρόπων εἰδοὶ καὶ σεμνότητι πολὺ τὸ ἐνδεές τε καὶ ὑφαιμένον ἐκ πολλῶν πολλάκις ἐνδεδειχῶς;

[P. 323] II. Πρὸς ἄπερ ὁ Παλαμᾶς, « Οὐδ' ἐμοὶ, φησὶ, διαλέξεων δεῖ καὶ κριτηρίων ἄλλων, ἀπαξ εἰληφῆσι τὰ πρὸς δικαιοσιν καὶ ἀσφάλειαν ἔγγραφα τῶν ἐμοὶ λαληθέντων ὁπῶσποτε πρὸς Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν τότε συνεδρευόντων ἐπισκόπων ἐκείνων ψηφίσματα. » Πρὸς ἄπερ ἐμοὶ τοιαῦτα ποιῆσθαι τὴν ὑποφορὰν ξυνέπιπτεν. « Εἰ μὲν δὴ καὶ μέχρι καὶ ἐς τέλος ὑπὸ τοῦ δεδρακότου ἐκείνου τὸ κύρος εἶχεν ἐκεῖνα, καὶ μὴ οὐκ εἰς μακρὰν ἐτέροι; διασπείσεται τε κάκ βάθρον ἀναμερόχλευται στερηροίροι; γράμμασι καὶ ψηφίσμασι, σοὶ μὲν ἴσως, εἰ καὶ μὴ τῇ ἀληθείᾳ, τὸ παράπαν εἶχε τὸ εὐλογον. Εἰ δ' αὐτῷ γε δὴπου τῷ δεδρακότι, μετὰ πλειόνων ἢ πρότερον αὐτί; τῶν ἐπισκόπων (83) συσσεζαμένῳ,

do iis rebus, quæ decretæ essent ; 829 ne is tumultum, velut despectus, interventu suo excitaret, illam fabula Attica decantatam Discordiam imitaturus, quæ pomi prodigio maximam seditionis flammam et pugnam in concilio deorum ideo olim accendisse dicitur, quia ad commune illud et nuptiale Thetidis convivium vocata hand fuisset. Quamobrem Didymoticho accessit Byzantium accurrit et Palamas. Atque ut fastidii vitandi causa ea omittam, quæ interjecto tempore acciderunt, accingit etiam ille se ad bellum mihi, imo (ut congruentius loquar) sacris Ecclesiæ dogmatis inferendum. Cumquæ in certamen descendisset, ingentem spiritum et magnam arrogantiam præ se ferens, ego quidem neminem habebam, qui mihi adesset ac succurreret. Deo excepto, sicut nec in illa disputatione, quæ habita triduo ante fuerat; iste autem, præter cæteros, ipsum quoque imperatorem, in quo summa roboris erat, acerrimum habebat propugnatoem. Quæ igitur ego et illi præfati sumus, ea, quia ad præsentem narrationem non

XII. Negabam mihi opus esse altera disputatione et pugnacis linguæ strepitu, si stabilia manerent ea, quæ priori disputatione constituta fuissent. Sin illa omnino abolita et oblivionis fluctibus mersa essent, ne sic quidem mihi novis questionibus argumentationibusve opus esse. Si enim quæ paulo ante imperatoris et patriarchæ placuerant, ea nunc velut telæ araneorum soluta sunt, quomodo ea, quæ Palamas iisdem de rebus statuet, sincera nec ambigua 830 fidei esse videbuntur, si forte concessurum se mihi illa promiserit, de quibus vos antea mihi assensistis; cum ipse dignitatis amplitudine vobis multum inferior sit; honestate autem et morum gravitate longe abesse, longe superari sese a vobis, sæpe et multis argumentis ostenderit?

XIII. Ad hæc Palamas : « Nec mihi, inquit, aliis disputationibus opus est, allæve iudiciis, cum ad eorum quæ quoquomodo dixi, probationem confirmationemque scripta impetraverim decreta a Joanne patriarcha et ab iis qui cum illo tunc sedebant, episcopis. » Ego vero hæc subjeci : « Si ea decreta is qui fecerat ad extremum rata habuisset, si non eadem paulo post firmioribus aliis scriptis ac decretis labefactata et funditus convulsa fuissent, tibi quidem labefactate, etsi non veritati, probabilis ratio suffragaretur. Quod si ipse qui fecerat, re coram episcopis pluribus, quam quot antea conveniant, de novo examinata, et multiplici decretorum illorum vitio perspecto, omni studio in id incubuit,

Variorum notæ.

(83) Itaque adversus Palamam synodus coacta est a Joanne patriarcha. Atque illud est concilium, de quo Gregoras (Historiæ lib. xix, cap. 1, n. 18), veterem ait famam percrebuisse, tantquam hæresim omnium maximam correcturo, coactisque ex omni

pene orbe patriarchis et episcopis, octavi et ultimi concilii nomen habituro. Tamen Joannes Cyparisiotes Palamitarum Transgressionum lib. 1, serm. 4, cap. 4, duos tantum et viginti pontifices adversum Palamam coivisse testatur. De tempore quo ea syno-

ut et scriptam scripto, et decretum decreto, circumspicietisque et legitimis constitutionibus inconsideratas et minime legitimas prorsus rescinderet; si ignorantie suae veniam cum a nobis, tum ab his omnibus, qui a vera opinione haud recessissent, petere non dubitavit; quid jam causae est, cur, veritatis lumine omisso, in tenebris erroris palari libeat?

XIV. «At, mihi priora decreta videntur esse posterioribus 831 firmiora,» excepit imperator, Palamæ hæsitantis defensor acer et fervidus: «Si enim quæ destruxi (inquit Apostolus) iterum hæc ædifico, prævaricatorem me constituo.» Quem ego, antequam ad alias responsiones transiret, sic contra argumentatus sum. «Si quis eo se prævaricatorem velit judicare, o imperator, quod ipse a semet ipso violatus fuerit, multum mihi vel sic quoque (ausim dicere) probabilis ratio patrocinatur. Solvuntur quippe ab eo una atque ratione, simul cum posterioribus, etiam priora illa decreta, si veritatem contrario flatu haud opprimat mendacium: si fons justitiæ adsit, unde ii, qui hæc æstimare et apte definire cupiant, æquam sententiam facile hauriant. Ita, brevi tempore magnis negotiis liberati, nova hodie judicia de multis et variis Pa-

¹ Galat. II, 48.

καὶ τὸ ἐν τοῖς ψηφίσμασιν ἐκείνοις κολύχουν τῆς ἀτοπίας σαφῶς ξυνεωρακότει, πάσαις ῥοπαῖς τῆς ψυχῆς γράμματι γράμμα, καὶ ψηφίσματι ψήφισμα, περιεσκεμμένοι; τε καὶ νομίμοις τὰ λίαν ἀπερίσκεπτά τε καὶ μηδαμῆ ποτε νόμιμα, τελῶς ἀντρέπε τε καὶ ἄμα συγγνώμην τῆς ἀγνοίας; ἐξ ἡμῶν τε καὶ ὅσοι τῆς ὁρθῆς οὐκ ἐξέστησαν δόξης ὁμοῦς; οὐκ ἠμέλει ζητῶν, ποῦ δίκαιον τὸ τῆς ἀληθείας παρὰδραμόντας φῶς τῷ τῆς κακίας ἐκόντας πλανᾶσθαι σκότῳ; »

ΙΔ'. «Ἄλλ' ἔμοιγε τὰ πρὶν βεβαιότερα τῶν δεξιῶν δοκεῖ γραμμάτων εἶναι, » φησὶν ὁ βασιλεὺς, «τὸν λόγον διαδεξάμενος καὶ σύμμαχος τῷ Παλαμῆ θερμῶς ἀποροῦντι γινόμενος. » Εἰ γὰρ ἂ κατέλυσαι, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἑμαυτὸν συνίστημι. » Πρὸς δὲ ἔμοι τοιαῦτα, πρὶν εἰς ἑτέρας ἐμβεδεξάμενος τῶν ἀντιβήσεων, ἀνιστῆν τετύχηκε τοῖς λεχθεῖσιν ἐπιχειρήματα. « Εἰ παραβάτην αὐτὸν ἐθέλοι τις κρῖναι, ὦ βασιλεῦ, ἔτι θραυόμενον αὐτὸν ὑφ' αὐτοῦ, κολλῆν ἔμοι καὶ οὕτω φημι τὸ εἰκὸς παρέχει τὴν συμμαχίαν. Συγκαταλύονται γὰρ αὐτῷ μετὰ τῶν ὕστερον ἐνὶ γέ τῳ τρόπῳ καὶ τὰ πρὶν ἐκεῖνα ψηφίσματα, εἰ μὴ τυραννῶσθαι τὴν ἀλήθειαν ἀντιπένον ἀμηγέτη τὸ ψευδός, ἀλλὰ πηγὴ δικαιοσύνης ἐπιχωριάζουσα λαμπρῶς τὸ θεῖον χορηγοῖται ταῖς τὰ τοιαῦτα κρῖναι καὶ βυθίζειν προθυμουμέναις γλώτταις; καὶ μακρῶν

Variorum notæ.

dus habita sit, non plane constat. Ego habitam C puto circiter an. Christi 1345. Certe eam ante illud tempus coactam haud fuisse colligitur ex ipsius Palamæ verbis quæ exstant cod. Reg. 2409, fol. 299, ubi ait se perικακλισμένον ἐπὶ δυσὶν ὄλοις ἐνιαυτοῖς: ἦδη, tum hæc addit, Πῶσοι δὲ ποσάκις πρὸς αὐτὸν (Joannem scilicet patriarcham) εἰπόντες καὶ γεγράφασι. εἰ μὴ τὰς μεγίστας ἐκείνας συνόδους στέργεις, γενέσθω πάλιν ἑτέρα, μόνον ἐκ τῶν ἰκνῶν τὰ τοιαῦτα συνορᾶν. Ὅ δὲ καὶ ἐκείνας φησὶ στέργειν, καὶ τὸν ἐπ' ἐκείνας γεγραμμένον τόμον ἀθετεῖν μὴ δύνασθαι; καὶ δι' ἔργων καὶ λόγων ἀκούροισι τὰ παρ' ἐκείνων ἰγγράφως κεκυρωμένα, καὶ πρὸ τῶν συνόδων ἐκείνων ἐν τῷ ἀγιωρατικῷ τόμῳ διειλημμένα μὴδὲν ἤπτον; καὶ πρὸ τούτου πάλιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς θεοπαραδότοις λόγοις, κὰν τοῖς ἱεροῖς τῶν θεογράφων Πατέρων συγγράμμασι. Τούτων οὖν ἀπάντων οὐκ οὐδ' ὅπως οὕτος ἀλογήσας ἀρεῖως, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐθις εἰσῆγαγεν, ἃ ταῖς προσηγμέναις ἀπηγόρευται συνόδοις, ἵνα μὴ μόνον ἡ πολιτεία, φιῦ; ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, στασιάζῃ τε καὶ ταραττήται, etc. Ex his, inquam, verbis colligitur, illam quam dicimus synodum non coactam fuisse ante annum Christi 1345, quo anno Palamas hæc ipsa scribebat. Etenim epistolam in qua hæc leguntur, anno Christi 1345, datam fuisse perspicuum est ex eo, quod Palamas ibidem dicat, ἐσε δ' αὐθις jam annis carcere inclusum tenueri, qui anno Christi 1343, Maio mense in custodiam datus fuerat, ut supra ostendimus ad pag. 482. B. Itaque per annos decem habitus sunt de hisdem rebus concilia saltem quatuor. Primum an. Chr. 1341, Junii die 15, adversus Barlaamum. Secundum circa an. 1345, adversus Palamam. Tertium an. 1347, adversus Joannem Calecam patriarcham. Quartum deni-

(a) Tomi duo, prior contra Barlaam et Acindynum; alter, contra Prochorum Cyprianum, Barlaam discipu-

que an. 1351, Maio mense, adversus Gregoram et alios Acindynianos. (Joan. Cyparissiotas meminit τελευταίας συνόδου, quam ait coactam fuisse ab Ephesi metropolitā, Palam. Transgress. lib. I, serm. 4, cap. 16, in fine.) Tomi vero proniulgati sunt multo plures (a): nempe Tomus Hagioriticus, de quo Palamas, cod. Reg. 2409, fol. 237. Tomus synodicus in Barlaamum et in Acindynum, editus mense Augusto anni 1341, de quo Lambecius Biblioth. Cæsar. lib. IV, pag. 30. Tomus Ignatii patriarchæ Antiocheni contra Isidoram, editus an. 1344, Novembri mense; laudatus ab Allatio in Dissert. De libris Eccles. Græc., pag. 168. Tomi contra Palamam varii, variis temporibus Joanne patriarcha editi: id quod ipse Palamas testatur his verbis: «Ὅσπερ εἰς ἑστὶ Χριστὸς ἀληθινός ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, Ἀντιχριστοὶ δὲ πολλοὶ γενέσασιν ..... οὕτω καὶ συνοδικὸς τόμος κατ' εὐσέβειαν ἐφ' ἡμῶν τῆς ἀληθείας συνήγορος εἰς ἀντίτοιμοι δὲ καὶ νῦν γενέσασιν πολλοί... Τρίτος οὖν ἐστὶν οὗτος τῶν παρὰ τοῦ τῷ Βαρλααμῆ συναι εἰν Ἀκινδύνῳ προσηγμένου νῦν ἐξηνηγεμένων, καὶ παρ' ἡμῶν ἐξεληγεμένων. Cod. Reg. 2409, fol. 237. His addatur Tomus contra Joannem patriarcham editus mense Februario anni 1347, de quo Lambecius Bibl. Cæsar. lib. VI, pag. 28. Item Tomus et Anathematismi in Palamam editi mense Julio ejusdem anni, quorum meminit L. Allatius Græc. Orthod. tom. II, pag. 795, et De Eccl. Occident. et Orient. perp. cult. pag. 803. Denique Tomus contra Gregoram et ejusdem secie propugnatores, editus mense Augusto anni 1341. Qui quidem Tomus exstat in Auctuario novissimo Bibliothecæ Græcorum Patrum, parte altera, pag. 135. Boivm.

lum, editi sunt in libro schismatico cui titulus: ΤΟ ΜΟΣ ΑΓΑΠΗΣ. Edit.

δέ ταῦτ' ἐν βραχεὶ πραγμάτων ἀπὸ ἀλλογενοῦς νέα ἡμέραν συγκροτεῖσθαι δικαστήρια περὶ τῶν τοῦ Παλαμᾶ περιπέλλων τε καὶ ποικίλων ἐξ ὑπαρχῆς καινοφανῶν. Εἰ δὲ πολύτερον τὸ τῆς λήθης καὶ τῆς ἀγνοίας νόσημα, ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐνδυνασταῶν διανοαῖς, παρέλκοι τὸν ἡγεμόνα λογισμὸν ὡς τὰ πολλὰ πρὸς ἀπάτης κρημνῶς· ἐκ προοιμίων τοῦ δὲ χρόνου μετὰ τῆς πείρας τὰ πεπραγμένα γυμνάζοντος, τὸ ἀληθείας ἀνακαθαίρεται κράτος καὶ τὰ νέφη τοῦ ψεύθους καὶ τῆς ἀπάτης ἐκ μέσου λαμπρῶς ἐλαύνεται, οἷα ἂν εἴη τῶν ἀπεικότων· τοῦτ' ἐστὶ καὶ ἅμα τῶν εἰθισμένων ὡς πορρωτάτω βαδίζον τρόπων, εἰ καὶ πατριάρχην [P. 524] ἐπὶ ληθῆς ἡγνοηκότα πρότερον, διὰ τὴν τῆς σαφηνείας τῶν γεγραμμένων ἐπίκριψιν, ἐπιούσα μετὰ τῆς ἀρμοστουσίας πείρας ἢ τὰ δρωμένα εἶν χρόνον γυμνάζουσα γνώσις ἐπηνώρθου τε καὶ οἷς ἐμμένειν χρεῶν ἐδίδασκε δόγμασι τε καὶ γράμμασιν. Ἐπειτα εἰ τοῖς προτέροις καθάπαξ τῶν ὄσα πράττεται πᾶσι τὴν τοῦ δικαίου δίδως βοήθη, δρᾶ μὴ καθ' ἑαυτοῦ τὴν ψήφον ἐγείρης τῶν νόμων τῶν ὄσων, καὶ ταῖς ἰδίαις δίκαις γένη περιπατῆς ἐν βραχεὶ. Οἱ γὰρ ἐκεῖνα τὰ πρῶτα τοῦ Παλαμᾶ βεβαιώσαντες ἐπισκοποὶ γράμματα, οὗτοι καὶ κατὰ πάντων Ῥωμαίων ἐγγράφους ἐξήνεγκαν Τόμους καὶ πολυτρόπα τινα τὰ ψηφίσματα· δι' ὧν τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παρέπιψαν, εἰ τινες εἴεν, οἷς πρὸς βουλήσεως εἴη τὸν Καντακουζηνὸν σε βασιλεῖα τε δέχεσθαι καὶ Χριστιανὸν ἀποκαλεῖν· ἐν ὑστέροις δ' ἀκόντων αὐτῶν ἐγχερατῆ γεγονότα τῶν βασιλείων σκήπτρων καὶ χρόνων ὅλαις ἀνηγήρευον βασιλεῖα φωναῖς, μικρὰ τῶν οἰκείων ἐκεῖνων ἄρων φροντίσαντες. Εἰ οὖν τὰ πρότερα, κατὰ τὰς ὄσας δίκαις, τῶν ἐπισκόπων ψηφίσματα κἀνταῦθα κρατοῖη καὶ βεβαιώτερα τῶν ὑστέρων εἴη, ἐγὼ μὲν ὂν εἶποιμι· οὐ δ' αὐτὸς ἀρβητῶς διδάξω, ὅτι χωρεῖ τὰ τῆς καταδίκης περιφανῶς. Δυσὸν γὰρ ἔποιτ' ἂν θάτερον, εἰ πηγὴ δικαιοσύνης πρυτανεύει τοὺς τῆς δίκης ῥύακας. Ἡ γὰρ κἀνταῦθα προτιμότερ' ἂν θεήμεν τὰ πρῶτα, κατὰ τὴν σὴν ἐπ' ἐκείνοις κρίσιν· καὶ βεβαιούεται λοιπὸν ὁ κατὰ Ῥωμαίων ἐκφωνούμενος· ἐκείθεν ἀναθεματισμὸς διὰ σέ, καὶ ἅμα λύεται σοὶ τὸ τῆς βασιλείας ἰσχυρὸν ἐν βραχεὶ οὖν τῇ εὐσεβείᾳ· ἢ τῶν προσέριων ἀθετουμένων, διὰ τὸ τῆς συναρπαγῆς καὶ τῆς ἀπάτης ἐγκλημα, σὸι μὲν κυροῦται τὸ τῆς βασιλείας κράτος· ἐς τὸ ἀθῶον μετὰ τῆς εὐσεβείας· ἰού· ται δ' αἱ τοῦ Παλαμᾶ καινοφανῆαι, καθάπαξ ὁ τῆς Χαλάνης πύργος· συνάπτεται δὲ τὰ διστάτα τῆς Ἐκκλησίας μέρη πρὸς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην. Εἰ δ' ἀθαντικῶς οὕτως ἐκεῖ μὲν τὴν νίκην τοῖς προτέροις δίδως, ἀνταυθαὶ δὲ τοῖς ὑστέροις, τυραννὶς τὸ πρᾶγμα καὶ κανόνας πάντας ὑπερβαῖνον θεοῦ· καὶ ἀνθρωπίνους. Καὶ εἰ φοβερόν σοι τὸ ἐμπροσθεν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος νομίζεσαι, ἴσρα σοὶ λοιπὸν ἐκλογίζεσθαι τοὺς ἐντεῦθεν φόβους, ὥρα σοὶ ὄσοι, καὶ δὲ εἰς τὸν καὶ πλείστην συγγένειαν, καὶ πρόδιττεται κολαστήρια, τῷ δὲ μυρίοις ὑποκείσθαι καὶ

IE. Τῶν δὲ παρακαθημένων κολάκων ἑνὸς τινος τὴν ἐμὴν τῷ ἀρχαῖον πλειράν συμπιέσαντός τε καὶ ἄντι· πόντος, ὡς τὰ ἥδιστα λέγειν χρεῶν βασιλευσῖ,

A lamæ commentis de integro constituamus. Sin oblivio et ignorantia, quod morbi genus multiplex est, hominum animis penitus insidentes, moderatricem rationem initio plerumque in erroris precipitia trahunt, tempore autem ex experientia id quod æctum sit corrigentibus, veritatis vis illustratur, mendacique et erroris nubila plane e medio pelluntur, mirum haud fuerit, nec ab usitato more longissime abeat, si patriarcham, qui initio, quod ea quæ scripta erant obscuriora essent, veritatem non viderat, subsequens experientia et rerum cognitio (quæ ope temporis corrigit ea, quæ acta sunt) lapsum erexerit, et 832 quibus in hærendum esset dogmatis præscriptisque docuerit. Jam vero, si iis prorsus omnibus justitiæ robur tribuis, quæ prius acta fuerint, cave ne legum tuarum suffragia in te ipsum veritas, et propria sententia statim ipse tenearis. Qui enim episcopi priora illa Palamæ scripta confirmarunt, ii etiam scriptos Tomos et varia in omnes Romanos edidere decreta, per quæ sempiterno igni devovebantur, si qui essent, quibus Cantacuzenum (te ipsum scilicet) et imperatorem agnosci, et Christianum appellari placeret: iidemque te postmodum, cum invitis iis sceptro et solio potitus esses, imperatorem una voce, suis illis execrationibus parvi factis, renuntiarunt. Si igitur, ut tu statuisti, priora episcoporum decreta etiam hic valeant, et posterioribus firmiora sint, ego quidem nolim dicere; tu vero ipse haud dubius doceto nos, quorsum illa interdicta aperte evadant. Duorum enim alterum sequatur necesse est, si iudicium sermuis ex ipso justitiæ fonte derivatum. Quippe aut hic quoque potiora habebimus ea quæ priora sunt, secuti tum de aliis illis iudicium; atque ita confirmabitur demum anathematis in Romanos tui odio inde pronuntiat, et simul auctoritatis tuæ robur cum veræ pietatis laude evanesceat; aut lis quæ priora sunt, nihili factis, propter obreptionis et fractis crimen, tibi quidem imperatoria auctoritas et pietatis laus illibata esserit; Palamæ autem commenta, veluti 833 Chalanes turris, evertuntur; Ecclesiæ vero partes disjunctæ concordia et paco sociantur. Sin adeo imperiosius victoriam tribuis, illic quidem prioribus decretis, hic autem posterioribus, tyrannicum profecto illud est et legibus omnibus tam divinis quam humanis contrarium. Si igitur terribile esse existimas in manus Dei ventis incidere, jam oportet reputes, quæ et qualia inde pericula impendeant, liberos habenti numerosamque cognationem, et quod præcipuum est, animam et corpus; ex quibus hæc metuit supplicia sempiterna, illud infinitis variisque morbis obnoxium est.

YE πάντων ψυχὴν καὶ σῶμα· ὧν τῇ μὲν τὰ ἐκεῖ δεποικίλοι· συμπίπτει νοσήμασι.

XV. Cum autem assidentium adulatorum unus cubito meum latus pressisset, et placentia principibus dici oportere monuisset, magno tum zelo

percitus et effervescens adulationem illi et pusillum animum objecti, et quæcumque his consequentia sunt. Silentio ibi facto Palamas, qui nihil poterat reponere, postulare cœpit, ut permittetur sibi, ad suarum opinionum confirmationem ex Scripturis testimonia producere. Repudiante me, atque exempla afferente Arii, Sabellii, Nestorii, eorumque omnium, qui suas opiniones ex sacris Scripturis perperam confirmare instituisent, cœtus dimissus est. Cæterum ego, quia errorem grassari et tumultum inde magnum existere videbam, tempus autem perficiendi..... opem ipsi efficacem **834** afferre non potuit. Et hæc quidem ita se habuerunt; ac hiems in his exivit.

Α μακρῷ κινήθεις καὶ ὑπερξέσας τῷ ζήλω καλοκρίαν τε ἐνεκάλουν ἐκάλων καὶ σμικρολογίαν ψυχῆς, καὶ ὅσα τούτοις ἔποιε' ἄν. [P. 525] Σιγῆς τοίνυν γενομένης ἐν τούτοις, καὶ μηδὲν ἔχων ὁ Παλαμάς ἀντιφθίγῃσθαι, μαρτυρίας ἤξιον συγχωρηθῆναι παρέγειν γραφικὰς εἰς ἐκδίκησιν τῶν αὐτοῦ καινοφανῶν. Ἐμοῦ δ' ἀποτρεπομένου καὶ τὴν τῆς τοιαύτης ὁμοίτητα πρὸς Ἄρειον καὶ Σαβέλλιον καὶ Νεστόριον, καὶ ὅσοι τὰς οἰκείας αἰρέσεις ἐκ τῶν θείων Γραφῶν κακοτρόπως συνιστῶν ἐπεχείρουν, ἀνάγοντας, ὁ σύλλογος ἡμῶν διελύετο. Ἐπει δ' ἐκείθεν μακρὸν ἐπιπολάζοντα βλέπειν ἐπιήει μοι τὸν τῆς κακοδοξίας ὄρυθον, ὧρῶν δ' ἀνυεῖν τὸ " μὴ τὴν ἐμπρακτὸν οἰσίαν παρέχειν ἐδύνατο συμμαχίαν. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον καὶ ὁ χειμὼν ἐν τούτοις ἐτελείται.

CAPUT VI.

Cantacuzenus Cralem officii admonet. Non auditur. Bellum parat. Amurium, cum copiis mare transmissurus, Smyrnam Latinorum arcem it expugnatam. Missili telo occisus cadit. Cantacuzenum a suscepto bello tres cause deterrent : nempe mors Amurii; renum morbus; et Galatæorum rebellio.

I. Cum sol æquinoctialem flexum attigisset, et B anni portas, ad explicandum latius diem, longis cornibus Aries aperiret, legatos imperator ad Tribunalium misit, qui foederum ac pactionum commonefacerent et fidei violatæ arguerent. Verum is, quia continuæ victoriæ maximos illi spiritus attulerant, irritam legationem facessere statim jussit. Itaque imperator Byzantio egressus, medio jam vere, tum ut copias, quæ in Thracia erant, adversus istum cogeret, tum ut amicum Amurium et vires cum eo Persicas ex Asia arceberet, septimo post die Didymotichum pervenit.

Α'. Ἄρει δὲ τοῦ ἡλίου περὶ προπάς γενομένου τὰς ἰσημερινὰς, καὶ τοῦ Κριοῦ τοῖς μακροῖς κέρασι τὰς τοῦ ἵανταοῦ θύρας ἐς τὸ τῆς ἡμέρας εὐρύς λαμπρῶς διανοιγόντος, πρέσβεις πρὸς τὸν Τριβαλλὸν ὁ βασιλεὺς ἀπεστάλαξε, τοὺς ὄρκους καὶ τὰς συνθήκας ἀναμνήσοντας καὶ τὴν ἐκείθεν ἐλέγξοντας παρτίβασιν. Ἐπει δ' ἐκείνος φρόνημα μέγιστον ἐκ τῶν συνεχῶν τροπαίων ἀνεληφῶς ἀπρακτὸν ἀπίσταν εὐθύς ἐκέλευε τὴν πρὸςθεῖαν, ἅρας ὁ βασιλεὺς ἐξῆει τῷ Βυζαντίου, μεσοῦντος ἡδὴ τοῦ ἤρος, στρατολογήσων τε ἐκ τῆς Θράκης τὴν ἐνυπάρχουσαν δύναμιν καὶ ἐκείνην καὶ τὸν φίλον Ἀμούρι ἐξ Ἀσίας μεταπαμφέμενος μετὰ δυνάμεων Περσικῶν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐδομοῖλος ἐς Διδυμότειχον ἀφικνεῖται.

II. Amurium, maxima peditum equitumque coacta multitudinē, constituit, antequam in Thraciam ac Macedoniam transiret, vi expugnare et funditus excindere, si posset, castellum illud, quod Latini Smyrnæ habebant; ne ii patriam, quæ isto abeunte orba relinquebatur, crebris incursionibus vastantes, gravissima quæque perpetrarent. Latinam enim arrogantiam prævidebat non temperaturam sibi esse, sic ut oblata semel exeuendi excurrēndique opportunità, suis se finibus contineret. Admotis itaque copiis, ad pugnam eos provocat. Hi statim arreptis armis pugnantium exeunt, viribus non minus quam **835** splendore armorum freti. Sed Persicorum militum magna undecunque vi ingruente, oculos contra attollere non audent, pedem turpiter referunt, et obstructis castelli portis, D missilibus ex muro telis pugnare incipiunt: unde lethali vulnere accepto, Amurium mortuum repente collabitur. Quem necessarii sui exceptum, revocatis a pugna militibus, domum reportant.

Β'. Τῷ δ' Ἀμούρ ἡθροικῶσι πλείστον ὁμιλῶν περσικῶν τε καὶ ἰππικῶν δυνάμεων ἔδοξε, πρὶν ἐς Θράκην καὶ Μακεδονίαν διαβαίνειν, ἀκούσι διαπράξασθαι καὶ πρὸβρίζον ἐξελθεῖν, εἰ δύναιτο, εἰ ἐν Σμύρνῃ φρούριον τῶν Λατίνων, ὡς μὴ ὀρφανὴν ἀπίοντος αὐτοῦ καταλειμμένην τὴν πάτριον γῆν συχνὰ κατατρέχοντας οὗτοι ληξάνταί τε καὶ τὰ ἔσχατα δρώντες φαίνονται τῶν δεινῶν. [P. 526] Τὴν γὰρ Λατινικὴν φρούριον οὐδέποτε ἠρεμήτησεν ἡλπίσεν ἐν ὄροις μένειν, καθὼς ἐξείναι καὶ κατατρέχειν ἔχουσαν. Ὅθεν προσελάσας προὔκαλεῖτο πρὸς πόλεμον. Οἱ δὲ παραχρῆμα ἐκ πανοπλίας ἀναλαβόντες εἰς μάχην ἐξήσαν, οὐχ ἥττον ἐπὶ δυνάμει θαρβύοντες, ἢ τῇ τῶν ὀπλων λαμπρότητι. Ἐπει δὲ πολὺς τε καὶ πανταχόθεν ὁ τῶν Περσικῶν δυνάμεων ἔρρει πόλεμος, καὶ ἀντιθέλειται οὐ μάλ' ἀδύνατο, ἐπὶ πόδα τε ἀνεχώρουν εἰσχωρῶς (84) καὶ τὰς πύλας ἀσφαλίσάμενοι τοῦ φρουρίου τοῖς ἐκτιβόλοις ἐκ τῶν τειχῶν ἐμάχοντο βέλεια δ' ὦν καιρίαν πληγέντος Ἀμούρ (85). ἐκ τοῦ περιχρῆμα νεκρῷ γενέσθαι ζυμπεπτώκεν. Ὅν οἱ προσήκοντες ἀνεληφότες τῆς τε μάχης ἀπέχεσθαι τοῖς στρατιώταις παρεκελεύοντο καὶ αὐτὸν ἐς τὰ οἴκος φορέσθαι ἀπήγον.

Variorum notæ.

(84) Hanc Latinorum ad Smyrnam cladem describit Joannes Villaneus lib. xii, cap. 58. DUCANG.—Non hanc, sed eam quæ triennio præcesserat. BOIVIN.
(85) De caso Amurio silet Villaneus. DUCANG.

— Joannes scilicet: nec mirum. Nam hæc græca sunt A. C. 1348, in cujus initio desinit Joann. Villani Historia. BOIVIN.

Γ. Τούτου δ' οὕτω κωλυόμενος, ἐν λύπαις εἶναι Α τῷ βασιλεὶ ξυνέβαινε, τῆς τε προσδοκωμένης ἐκείθεν Περσικῆς λελειμμένων συμμαχίας καὶ ἅμα φίλου μεγίστην αὐτῷ διὰ βίου τέρησαντος εὐνοίαν ἐστέρη- μένην. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο τῆς κατὰ Τριβαλλῶν ἐκστρα- τείας ἐμποδῖον ἐγεγόνει τῷ βασιλεὶ. Δεύτερον δὲ, τὸ κατὰ τῶν νεφρῶν (86) ἐνσκήψαν αὐτῷ περὶ τὰς θε- ρινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς νόστημα, τὰς τε ἀλγηδόνους δριμείας ἐπάγον αὐτῷ καὶ τὴν τοῦ βαδίζειν ὑποκλί- πτον ἐλευθερίαν τε καὶ ῥαστώνην, καὶ ἅμα τὰς τῶν λατρῶν ἐπαγγελίας οὐ μίλα τοι πρὸς τὸ εὐελπί κα- θαρῶς ἀθροίζεσθαι συγχωροῦν ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Καὶ τρίτον ἐπὶ τούτοις, ἡ τῶν ἐν τοῖς Γαλιτύου Λατίνων κατὰ Βυζαντίων ἐξ οὐδεμιᾶς προφάσεως ἐπανάστα- σις (87), ἡ μετὰ τὰς Ὀρίωνος ἐπιτολὰς εὐθύς πα- ποίηται τὰς ἀρχὰς· περὶ ἧς μικρὸν ὕστερον προϊδόντες ἔροῦμεν πλατυτέρῃ τῇ γλώττῃ. Νῦν δ' ἐκείνω ἐπαναλήψομαι.

CAPUT VII.

Persæ prædones in Thraciam ex Asia trajiciunt. Equites circumjecta Bizynæ urbi loca incursant. Pedites ulterius pergunt. Matthæus Cantacuzenus cum parva manu his occurrit. Barbari Romanos conspicati quid egerint. Acris pugna. Matthæi strenuitas. Ejusdem in hostes temere invecti periculum. Barbari internecione deleti. Præclaræ spes ex illustri victoria. Equestre prædonum agmen ab ipso imperatore partim cæsum, partim præda erepta fuscum et dispersum.

Α'. Ἄρτι τοῦ ἡλίου τὰς θερινὰς τροπὰς παρα- Β λάττοντος, Περσικὴ τις δύναμις (88), ἐξ αὐτονόμου καὶ ληστρικῆς ἄλλῃ ἄλλοθεν ἠθροισμένη τροφῆς καὶ διαίτης, ἐς Θράκην ἐξ Ἀσίας πεποίηται τὴν διάβα- σιν. Καὶ ἐπειδήπερ ὅποσα θαλάττης ἐγγὺς ὑπῆρχε χωρὶα πᾶσι καθάπαξ ἀόικητον εἶναι συνέβαινε ἐρη- μίαν διὰ γε τὰς συνεχεῖς τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους, εἰς δὴν συζέεται μοίρας· καὶ τῶν μὲν ἰππέων ἡ φάλαγγ, εἰς διακοσίους [P. 527] καὶ χίλους τὸν ἀριθμὸν ἀνα- φέρουσα, ἐπὶ τὰ ὅσα περὶ Βιζύνην εἰσι χωρὶα τοὺς δρόμους ὄλαις ἤλαυνε ταῖς ἡνίαις· ἡ δὲ πεζικὴ δύ- ναμις, ἐκ δις ἑπτακοσίων εὐζώνων ἀνδρῶν συγκρι- μένη καὶ αὕτη, θυτικώτερον πεποίηται τὴν ὁρμὴν. Συνέβαινε γὰρ αὕτῃ τὴν τε Ῥοδόπην τὸ ὄρος, καὶ ὅσα περὶ Διδυμότειχον οὔσαι τυγχάνουσι πό- λεις, ἐξ ὑπερδελίων ἀφεμένη τὴν ἐφοδὸν ἐφ' ὅσα ἐπέ- κεινα κείται χωρὶα ποιεῖσθαι· ὧν Ματθαίω τῷ τοῦ βασιλέως υἱῷ τὴν ἐπιτροπήν, ὡς ἀνωτέρω διεληπ- ται, κεκτημένω οὐ μάλιστ' ἀνεκτὸν ἐνομίσθη κατ' ἐξομοίαν ἀπονηγεῖ ποιήσασθαι τὴν τῆς λείας ἐκείθεν εἶδαι τοὺς Πέρσας ἀπαγωγὴν. Ῥῥῶδιον δ' ἤκιστα δν ἐκ μόνης τῆς Γρατιανουπόλεως, ἐν ἧ τούτου ἐπι- νικυῖα πρᾶξιναι ξυνέβαινε, στρατὸν τοῖς βαρβάροις ἀντίπαλον παραχρῆμα συναγαγεῖν, ἐκ τῶν ἐνότων τριακοσίους ἰππέας ἀνεληφώς, καὶ πεζικὴν τινα φάλαγγα, μεγάλην ἐθράβευσεν δι' ἀδάτων χωρίων τῷ δρόμῳ τὴν ταχύτητα, μὴ λάθῃ φυγοῦσα μετὰ τῆς λείας ἡ ληστρικὴ δύναμις. Τόπου τοιγαροῦν ἐντυχὼν ἐπιτρεδίσθητι, δι' οὗ τὴν ἀναστροφὴν οἱ βάρβαροι ἔρῃν ἐνομιζόντο, τὴν τε ἐνοβρίαν ἐνταῦθα πεποίη- D ται καὶ τῶν εὐζώνων ἐνόους προὔπεμπεν εἰς κατα- σκοπὴν· ἀφ' ὧν περὶ τὴν λείαν ἀρχολεῖσθαι πόρρω

III. Is cum fuisset hujus belli exitus, incidit im- perator in luctum, ut qui simul et Persicis, quæ illinc speraverat, auxiliis destitueretur, et eo, qui singularem erga se benevolentiam tota vita conser- vaverat, amico orbaretur. Prima ea res fuit, quæ imperatoris in Triballos expeditioni obstiterit. Al- tera morbus, qui eidem circa solstitium æstivum in renes invasit, dolores acres afferens, et liberam incedendi facultatem supprimens, ita ut ex medi- corum promissis spes non admodum læta aut certa continuo colligeretur. Tertium impedimentum ac- cessit, rebellio ab Latinis Galataeis adversus Byzantios nullo prætextu cœpta; quæ ab Orionis ortu statim initium habuit. De ea, paulum progressi, agemus infra fusius. Nunc vero illud resumam.

I. Statim post æstivum solstitium Persarum ma- nus, qui alii aliunde ex licentia et latrocinio in unum convenerant, trajiciunt ex Asia in Thraciam. 836 lidem, quia loca omnia in mari vicina ob con- tiguas hostium irruptiones vasta et habitatoribus vacua occurrebant, bipartito se distribuunt: et equestris quidem cohors, quæ mille et ducentorum equitum erat, in agros Bizynæ urbi circumjectis- laxis habenis inveltatur; pedestris autem, quæ ex bis septingentis hominibus expeditis constabat, magis occasum versus impressionem facit. Nempe hi, Rhodope monte et oppidis, quæ circa Didymo- tichum sita sunt, ad dextram relictis, in ulteriorem regionem, id est Chalcidicem, irrumpunt, cui, ut supra dictum est, Matthæus imperatoris filius præerat. Hic Persas omni licentia et nullo labore prædam inde impune avèrtere non tolerandum ratus, cum facile haud esset ex sola Gratianopoli, ubi ipse tum forte versabatur, cogere exercitum debellandis Barbaris parem, ex iis qui aderant tre- centos equites et pedestrem cohortem sumit; ac ne latronum agmen sese cum præda subito prorip- iat, magno itineris compendio cursum per invia accelerat. Locum vero opportunum nactus, qua relicturi hostes putabantur, suos ibi in insidiis po- nit: tum quosdam expeditos speculatum præmittit. Ex quibus cum audivisset, in præda agenda adhuc occupatos esse Barbaros et a castris longo abesse; milites suos modice jubet prandere. At illi, quia non habebant, unde aquam haurirent ad 837 rec- tinguendam sitim, quam et cursus defatigatio, et illius tempestatis ardor attulerat, armis expedien-

Variorum notæ.

(86) Cantacuz. lib. iv, cap. 10. DUCANG.
 (87) De qua copiose Cantacuz. lib. iv, cap. 11, 12. DUCANG.

(88) Rem narrat Cantacuzenus lib. iv, cap. 10 extr. DUCANG.

dis operam dare cœperunt, et maximam diei partem jejuni perstiterunt. Matthæus autem, imperatoris officio fungens, cohortem in ordines distribuit; equitibus dextrum et sinistrum cornu assignat, præfectis iis qui virtute præstabant, pedes inter utrumque extremum medios locat, et iis duobus regendos tradit, qui bellicosissimi sunt. Ipse, cum aliquot equitibus circumvectus, milites jubet confidere, et ut fortes se ostendant hortatur.

ὁ δὲ πρῶτος ἐξ ἐκείνων καὶ λατὴν διαμερισάμενος τὸ πρῶτον παρενέβαλε μέσση, ταξίαρχοις καὶ αὐτὸ παραδοῦς ὡς τὰ πολέμια κρατίστοις εἶναι τετύχηκεν· αὐτὸς δὲ τῶν ἰππέων ἐνθὺς ἔχων περιήει, πρὸς εὐψυχίαν καὶ ῥώμης ἐπίδοσις, διεγείρων τὰς φάλαγγας.

II. Sole jam ultra meridiem progresso, apparent Barbari procul, multum prædæ secum agentes. Mox ubi propius accessere, Romanos milites armorum splendore collucentes conspicati obstupescunt primo; deinde quis animadvertunt non multos esse, despectui habent. Porro optimum iis esse visum est, prædam a tergo non longe relinquere, una autem omnes stare confertos, atque ita Romanorum impressionem fortiter sustinere. Itaque expeditissimis sagittariorum, in extremo agmine primum collocatis, præcipiunt, ut nunc instent, nunc conversi pedem referant ac fugiendo pugnent suo more; tum ut id crebro faciant, atque ita Romanam aciem ludificando perturbent.

III. Romanis igitur magno animo invadentibus, ac belli signum dantibus tubis, statim et ipsi Perzæ clamorem tollunt, et cum nostris ferocissime confligunt; initio quidem illi densum, ut **838** videbatur, confertis clypeis agmen aciesque accessu difficillima, ita ut primo impetu pedestrem Romanorum phalangem perruperint; cum et sinistræ alæ equites, illis, quos dixi, expeditis sagittariis eminus prementibus, animo perturbarentur. Matthæus vero dux circumveundo suorum animos dictis augebat et confirmabat, ac iis partibus, quæ maxime laborabant, aderat usque subsidio. Majori deinde auxilio exercitum indigere animadvertens projectiorem audaciam induit, et suo cum globo in medios hostes irrumpit, juvenilius certe ille quam cautius. Ita statim proturbat et disjicit totam aciem, iis qui fronte adversa incurrerent viriliter prostratis obrutisque; aliis autem imbelli stupore oppressis. Ea re Romani confirmati acriore jam animo periculis sese offerunt, et obvios quosque strenue disturbant et occidunt. Inter hæc Matthæus, dum multiplici contentoque cursu per pugnam fertur ac plurima ruentium hostium corpora proculcat, equo in terram lapsa repente excussus, pedes cum occurrentibus quibusque congregari cogitur. Ibi acriter utrinque certari cœptum, hostibus quidem illum interficere gestientibus, Romanis autem acerrime

Α που τῆς στρατοπεδείας; ἔτι τοὺς βαρβάρους ἀκούων ἀριστοποιεῖσθαι μετρίω; ἐπίτραπε τοὺς στρατιώτας. Ἐπαὶ δὲ σφισιν οὐκ ἦν εὐμαρὲς ὕδατος εὐπορεῖν, ὄθεν ὑδρευσαμένους τὴν ἀνάγκην ἔστι παραμυθεῖσθαι τῆς φύσεως. ὄσσην ἢ τε τοῦ δρόμου ταλαιπωρία καὶ τὸ φέρον τῆς ὕρας ἠνεγκεν, αὐτοὶ μὲν περὶ τὴν τῶν ὀπλων ἐγίνοντο χρεῖαν, τὸ κοῦν τῆς ἡμέρας αἰτικοὶ διακαρτερήσαντες. Ματθαῖος δὲ στρατηγῶν εἰς τάξεις διήρθε: τὴν δύναμιν· καὶ τοῖς

κίρας ὑφ' ἠγεμόσι τοῖς ἀρίστοις ἐς τὰ τῶν ἄκρων ἐκείνης δὲ τῶν ἰππέων ἐνθὺς ἔχων περιήει, πρὸς εὐψυχίαν καὶ ῥώμης ἐπίδοσις, διεγείρων τὰς φάλαγγας.

B. Τῆς δ' ἡμέρας ἐς τὸ πλεόν ἢ κατὰ μεσημβρίαν εἶναι τὸν ἥλιον γανομένης, οἱ βάρβαροι τὴν ἀπὸ τῆς ἐπαγόμενοι πόρρωθεν παρεδείκνοντο λείαν. Ἐγγύτερον δ' ἤδη γανομένοι καταπλάγησαν πρὸν τὴν τῶν Ῥωμαίων θασσάμενοι στρατιάν, τῆ τῶν ὀπλων λαμπρότητι διαλάμπουσιν· κατεφρόνησαν δ' αὐ. ὡ πάνυ πολλὴν ξυνηνοχότες οὖσαν αὐτήν. Ἐξόξαν οὖν ἄμεινον, τὴν λείαν ὀπίσω διαλιπόντας μικρὴν ἀθρόους ὑφ' ἐνὸς ἰσταμένους αὐτοὺς τὴν τῶν Ῥωμαίων εὐρώστως ἐφοδὸν διακαρτερεῖν. Διὰ τοὺς ἐλαφροτάτους τοξότας πρότερον σφῶν αὐτῶν ἐς τὴν οὐραγίαν θέντες παραγγέλλουσι νῦν μὲν ἐπιχειρεῖν, νῦν δ' ἀποχωρεῖν ἐκ μεταβολῆς καὶ φυγομαχείᾳ, κατὰ τὸ σφισιν ὡς τὰ πολλὰ εἰωθός, καὶ συχνὰ τῶν δρωόντων ἐξαπατῶν [P. 528] καὶ ἐπιταρτάειν τὴν τῶν Ῥωμαίων τάξιν.

C. Τῶν μὲντοι Ῥωμαίων σοβαρῶς ἐπιόντων, καὶ τῶν σαλπικτικῶν ἀνακρουομένων τὸ ἐνυάλιον, ἐπελάλαξαν τε εὐθὺς οἱ Πέρσαι καὶ μετὰ μακροῦ τινας ὁράσους αὐτοῖς συνεβήγγοντο, συνασπισμοῦ τις τὴν πρῶτα δόξαντες βαρὺς καὶ παράταξις μάλα δυσπρόσοδος· ὡς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴ μὲν συνεχὲς τῆς περικῆς τῶν Ῥωμαίων διακόπτεσθαι φάλαγγος· καὶ ἅμα τὸ εὐώνυμον τῶν ἰππέων, πιεζόμενον ἔξωθεν ὑπὲρ τῶν ἐλαφρῶν ἐκείνων τουρτῶν (89), τὰς ψυχὰς θορυβεῖσθαι. Ματθαῖος δ' ὁ στρατηγὸς περιῶν λόγους τὸ ἀνεβρόνυνε πρὸς τὸ εὐθαρότερον τοὺς οὐκίτους καὶ τὸς ὀλιγομένους ἀεὶ προσιῶν παρεβήθει μερῶσιν. Ἐπειτα μείζονος δεομένην τῆς βοηθείας τὴν στρατιάν ξυνηνοχῶς ἐς τὸ τῆς τόλμης παραβολώτερον ἐαγρὸν μετεσκεύασε, καὶ πρὸς μέσους ἐρβάλλει τοὺς πολεμίους· ἔξω γὰρ τοῖς ἀπὸ αὐτῶν, κενωκίτερον τρόπον μᾶλλον ἢ προμηθέστερον· καὶ ἀπὸ εὐθὺς ἐκλόνησέ τε καὶ διέσπασε τὴν ἐκείνων φάλαγγα, τοὺς μὲν κατὰ μέτωπον ἀπινθύνοντα· γεννάτας καταβάλλον τε καὶ συμπατῶν· τοὺς δ' ἄλλους πρὸς ἀνασθῆλον κατακλιέων ἀρχαγίαν· ὡς ἐντεῦθεν ἀναβήσθοντας Ῥωμαίους εὐτολμώτερον ἐς τοὺς κινδύνους τῶς παραβάλλεσθαι, καὶ τοὺς κατὰ πρόσωπον ἅπαντα· διωθεῖσθαι τε καὶ φονεῖσθαι εὐρώστως. Ἄλλοι πολλοὺς τινὰς καὶ συνεχεῖς διεξελαιύνων ἐν τῇ μάχῃ τοὺς δρόμους ὁ στρατηγὸς Ματθαῖος, καὶ πλείους τῶν πιπτόντων πολεμίων σώματα συμπατῶν, ἐπέ

D

Variorum notæ.

(89) Dixit supra τοὺς ἐλαφροτάτους τοξότας (in extremo agmine) collocatos. Hinc suspicor legendum

esse hoc loco τοξοτῶν. Quod si quis malit legere Τούρτων, laud intercedam. Bovin.

τοῦ Ἰππου πεσόντος ἐς γῆν ἐκρίφεις καὶ ἀπὸ γῆς ἀ
μαχόμενος τοῖς ἑπιοῦσιν. Ἐνθα δὲ πολλὸς ὁ ἀγὼν
ἐκατέρωθεν συνέστη, τῶν μὲν πολεμίων ἀποκτείνε-
σαι ἐπιγόμενων, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἀντεχομένων μάλ-
λα γενναίως καὶ τὰς ἐκυτῶν ὑπὲρ τοῦ στρατηγοῦ προδι-
δόντων ψυχάς· ἕως Ἰππου παρενεχθίντος ἐπιθά-
μη δὲ λελεῖσθαι, δὲ γούν ἀπαγγελεῖ τῇ Ἀσίᾳ τὸ πάθος.

Δ'. Τοῦτο Ῥωμαίοις ἔδοξεν ἀγαθὸς οἰωνός καὶ
μακρῶν ἐλπίδων προοίμιον. Τὸ μὲν γὰρ ἑπιοῦσαν
δέξασθαι, πρὶν ἢ προδοῦσθαι, καὶ ἀποκρούσασθαι
τὴν τῶν πολεμίων ἐφοδόν, μακρῶν τι κραιπαλιότερον,
ἢ πολεμίων χώρων αὐτὸν τινα καταδραμόντα στή-
σαι τρέπαιον. Οἷς γὰρ ἐς ὑπερορίους ἐκστρα-
τεία· παρασκευάζεσθαι μεμελέτηται, τοῦτοις δὲ καὶ
περιτῶς τε μάλλα καὶ σοβαρῶς ὀπλιζέσθαι ἀναγ-
κίον, καὶ πάντα πρὸς τὸ ἀνευθεῖς καὶ φιλοτιμό-
τερον ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου τελεῖν, ἄτ' ἐν ἀλλοτριᾷ
γῇ ποιέσθαι μέλλουσι τὰς ὀπλίθους στρατοπε-
δείας· οἷς καὶ εἰ νικῶν, μέτριος μὲν τις ἔπεται
ἐπικίνδος, θαῦμα δ' οὐδ', τῶν παραδόξων οὐδενὸς πε-
πραγμένου, ἀλλ' ἐνδὸς τῶν ὄσα τῶν προσδοκωμένων
ἔν. Οἷς δ' οἷοι καθημένοις ἀπροσδοκῆτοις τὸ πολέ-
μιον ἐπεισι πῦρ, θαυμαστὸν, εἰ μὴ ζημιωθεῖν τὸ
ζῆν. [P. 529] Εἰ δὲ γενναίως καὶ εὐθαρσῶς ἀνα-
γωνισαμένοις μετὰ πάντῃ μικρὰς καὶ τῆς προστυ-
χούσης δυνάμει· γένοιτο ἀποκρούσασθαι, τοῦτο δ'
ἤδη καὶ θαυμάζεσθαι δεῖον. Εἰ δὲ καὶ οὕτω κατα-
τρώσασθαι γένοιτο, ὡς μὴδὲ πυρφόρον (19) λελεῖ-
σθαι, τὸ δὲ λεγόμενον, τοῦτο δ' ἐκείνων μακρῶν τι
βέλτιον.

Ε'. Καὶ ἡ μὲν περὶ τῶν Ἡερσῶν ἐκείνη δύναμις
ἐς τοῦτο τύχης ἐλήλαται καὶ ἠφάνισται. Τῆς δ' Ἰπ-
πικῆς κατόπιν ὁ βασιλεὺς ἐξ Ὀρεστιάδος τὴν διωξίν
κατασκευασμένην μετὰ χιλίων ἱππέων πεποικηώς,
ἐπειδὴ περ ἀσυντάκτοις ἐκ τῆς λείας ἀναζευγύουσαι·
ἐντετύχηται, τοῖς μὲν τριακοσίοις ἀπηντηκότα· εὐ-
τάλμως ἔργον ἀπέφηνε ξίφους· οἷς δὲ πόρρωθεν
αἰσθέσθαι ξυνηνέχθη τῆς μάχης, τοῦτοις δὲ φυγῇ
τὴν σωτηρίαν διχα τῆς λείας πορίζεσθαι ἐξεγένετο
σποράς· καὶ ἀσυντάκτοις.

Variorum notæ.

(90) Qui ignem ante aciem præferebant, ii πυρ-
φόροι τερπὲς dicebantur. Vide Scholiastem ad illos
versus Πλατωνίου Euripid. :

Ἐπεὶ δ' ἀπειθὴ κυρτός, ὡς Τυρονηκῆς
Σύλιγγος ἔφη, σῆμα φοιτίου μάχης.
Adde Lucianum, Tzetzen, Zenobium, etc. Βοιωτῆς.

IV. Bonum illud Romanis augurium esse
visum est, et magnæ spei prælium. Scilicet in-
gruentem excipere, priusquam prævideris, et re-
pellere hostium impetum, virtus est multo major,
quam si quis facta in hostilem agrum excursionem
trophæum statuat. A quibus enim præmeditatis bel-
lum adversus exteras gentes apparatus, eos cumu-
late et splendide instructos esse necesse est, et
omnia ad plenum longo ante diligenter sibi com-
parasse ; ut quibus externo in solo sub dio ca-
strametandum sit : et si quidem, si vincant, me-
diocrem laudem consequuntur ; nec mirum ; cum
nihil præter opinionem, verum id quod prævisum
erat, gestum ab iis fuerit. Quibus vero domi se-
dentibus, nec opinatis, hostilis flamma supervenit,
mirum nisi si vita multentur. Quod si iidem stre-
nue audacterque pugnando, parva admodum et
fortuita hominum manus, hostem repulerint, id
quidem jam admiratione dignum. At si ita debel-
laverint, ut nec ignifer, quod aiunt, relictus sit, id
vero longe præclarissimum est.

V. Ac pedestris quidem illa Persarum manus
eum exitum sortita et in hunc modum deleta est.
Equitatum autem ipse imperator ab urbe Orestia-
de cum equitibus mille celeriter persecutus, et ut
se a præda recipiebant inordinatos nactus, trecentos
qui audacter occurrerant ferro delevit. Cæteri,
cum e longinquo pugnam illam sensissent, præda
amissa, palantes dispersique fuga saluti consu-
luerunt.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De bello a Latinis Galatæis illato. Quibusnam artibus ii opulenti potentesque evaserint. Classem a Cantacuzeno construi cur ægre ferant. Cædes ab iis perpetratæ. Byzantii pacis cupidî, iidemque infirmi injurias patienter ferunt. Salutis publicæ præsidia a principibus neglecta. Latini viribus prævalentes. Inula cum imperatoribus fœdera apèrte violant. Piscatoriam navim per latrocinium capiunt. Homines occidunt. Bellum clam apparant. Navale muniunt. Portæ Byzantii clauduntur. Orto inter Latinos dissidio, legati de pace ad imperatricem Irenen veniunt. Eorûm postulata iniqua et superba. Irenes responsum. Byzantii omnes bellum deposcunt.

841 I. Imperatore in his occupato, Latini Galatæi Byzantiis bellum inferunt; non quod certam aut speciosam ullam conquerendi causam haberent; sed fortasse veriti, ne Byzantium res nautica incrementum acciperet, atque inde etiam imminuerentur vectigalia, quæ ipsi privatim ex mercaturis cogebant.

II. Nimirum iis parvas quasdam et viles tabernas construere permissum initio fuerat. Tempore autem procedente ad magnum splendorem magnamque potentiam sensim pervenerant. Nam forte ita incidit, ut principes inter se de imperio certarint; turbataque ob id Romana re et gravissime laborante, isti clam ac dolosis artibus modo hos modo illos subeundo, et auxilium daturis armorumque et militum magnam vim terra et mari submissuros se promittendo, non modò Byzantium opes et omnem ferme ex mari proventum, sed et multa publicorum negotiorum genera principum ærariis magnam pecuniæ copiam asserentia, sensim ad se transtulerint: sic ut quotannis ipsi ex vectigalibus ducentorum ferme millium colligerent; Byzantii vix atque ægre triginta millia conficerent. Ea propter animis elati et Byzantium imbecillis viribus quotidie magis insultantes, ædes duorum et trium tabulatorum exstruunt: tum majori spatio per adversum clivum occupato, turrets ædificant arduas et expugnati difficiles: murosque et vallo-

A'. Τοῦ μέντοι βασιλέως ἐν ταῖς τοιοῦτοις ἀσχολί-
μένου, μάχην κατὰ Βυζαντίου τοῖς ἐν Γαλάτου Λα-
τίνοις (91) πεποικημένοι συμπίπτωκεν, αἰτίαν μὲν
ἐμφανῆ τινα καὶ εὐπρόσωπον ἤμισα ἔχουσιν ἐγκα-
λεῖν οὐδέμιαν· δεδιόσι δ' ἀβησιν ἰσως τοῦ τῶν Βυ-
ζαντίων ναυτικοῦ κἀντεῦθεν καὶ τῶν κατὰ σφῆς
ἀθροζομένων ἐς ἐμπορίας φόρων ὑφῆσιν.

B'. Αὐτοὶ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὀλίγα τινα καὶ φαῦλα
περὶ τὸν τόπον οἰκήματα συγχωρηθέντες· συστήσα-
σθαι, ἔπειτα ἔλαθον τοῦ χρόνου χωροῦντο; ἐπὶ μίγ-
δόξης τε καὶ δυνάμει ἀναβάντες. Τῶν γὰρ βασι-
λέων, συμβάν οὕτως πως, στασιαζόντων κατ' ἀλλή-
λων [P. 530] ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν
ἐντεῦθεν πραγμάτων ταρτατομένων καὶ σφόδρα κω-
νήρως διατιθεμένων, οὗτοι λάθρα καὶ θόλως ὑπερ-
B
χόμενοι νῦν μὲν τοῦδε, νῦν δὲ τοῦδε, καὶ δι-
σχνόμενοι συμμαχίαν παρέχειν καὶ δαλῶν καὶ δαλι-
τῶν εὐπορίαν ἐκ τῆς γῆς καὶ θαλάττης; ἔλαθον μὴ
μόνον τὴν τῶν Βυζαντίων εὐπορίαν καὶ μικροῦ πῆ-
σαν τὴν ἐκ θαλάττης πρόσσον παρελόμενοι, ἀλλὰ
καὶ ὅσα τῶν δημοσίων πολυειδῶ; ἔχοντα πραγμά-
των ποικίλον πορίζει τοῖς ἀρχικοῖς πρυτανεῖσι; τὴν
πλοῦτον· ὡς ἐντεῦθεν τὴν μὲν ἐκαίμων ἐκ τῶν φόρων
ἐπέτειον γίνεσθαι πρόσσον διακοσίων ἑγγιστα χι-
λιάδιων, τὴν δὲ Βυζαντίων βίαν καὶ μόλι; τριάκοντα.
Διὰ δὲ ταῦτα μεγαλαυχοῦμενοι τε καὶ τῆς τῶν Βυ-
ζαντίων ἀσθενείας ἡμέραν ἐξ ἡμέρας κατορροῦσι·
νοι οἰκίας τε διωρόφους (92) καὶ τρωρόφους ἀνί-

Variorum notæ.

(91) Cantacuz. lib. iv. cap. 44. Ducas.

(92) Pace cum Cantacuzeno composita obtinuerunt Genuenses Galatini, ut quod supra oppidulum

erat regionis ad habitandum sibi concederetur. Cantacuz. Ducas.

στασαν, και κλειονος αυ επιλημμενοι προς τω εναν-
τας οπου κρηγους τε φηκοδωμων δυσανεργωτιστον
κινητημων; το υφος, και αμα ταξη και περιδωλος
μακρην την ευρυχωριαν εχοντας ελλους εκ ελλους

οχυρωματα εκ αυτου; και δεκα κλειμεις δυσανχερητων ακαιλουσι την παρεδον ωρυττον.
Γ'. Αρτι δε και ναυτικον συνιστασθαι βουληθεις του βασιλευς Καντακουζηνου δια της συχνης των Πιραισιων δυναμειων εφελους κακ της Ασιας ες Θρακην νηπιω και μεθ' ημεραν διαδωσεις, και αμα τ. υς εκ θαλαττης οικονομικωτερον τροπον κωφισαν-
τος φερους βουλομενους καταρρειν εις τον των Βυζαντιων λιμენα, ο μάλιστα τω; Λατινοι; ην αι βρηθων και κραταιωτερον αυτου; το δυνασθαι διηνακω; εργαζομενοι, υπονοιαν εσχον μαλα θρασειαν, και εδεισαν μη θαλαττοκρατησαντων Ρωμαιων υποβρυσαι η αυτων δυναμεις μετα της του κερδους ευπορια; αυξηση ταχιστα Ρωμαιου;. Ο δε μάλιστα εκ του παραρηγηα και συνεργου; εθραυσεν την εκαινον ψυχην, η της Χιου προφασις ην. Εδειλεσκν γαρ, μη κρη βραχου; ετι των ομοφυλων επιβουλις απελομενων κατακλειους ο των Ρωμαιων στωλο; αυθις αυτην αφηληται, πριν ειληφεναι τον ει; συντηρησιν κρηταιωτεραν απρεσαντα χρονον αυτη. Οθεν αιτια; καθ' ημεραν μαχη; βαπτοντες ησαν ελλα; εκ ελλαις, ουδεν κερτημενα; ισχυρον και ευπρωσπετον, φηνου; τε Βυζαντιων εργαζομενοι, κρηφα μεν το πρωτον, εκκεκαλυμμενω; δ' επειτα και πλην σκηνη; και προσωπειου.

Δ'. Τούτων δ' ουτω δρωμενων, εθελοκωφειν εδ-
κουν Βυζαντιοι; το του μεν και ειρηνησειν εδελοντες; το του δε και την σφω; αυτων ξυνηνονητας αθεβικαιαν, πολυειδη τινα και ποιικλην του χρονου; τουτοι; εκπενεγκοντο;, εκ του περιφρονητικω; διατιθεσθαι του; κατ' διαδοχην των αρχικων επιλημμενου; εκ παλαιου; ε; δεκα πολιτικην τε και οικονομικην εχει προνοιαν των υπηκων ομου; και των δημοσιων πραγμ-
των; ουκ ο.δ' δυνητα [P. 551] τροπον εκεινοι; ημιστα βουλομενοι; ειδεναι, ω; του; βαβαλου; και ασφαλιω; βιον εθλοντας, και φοβερω; μεν ειναι το; εγθρω; και θεοιου; δε του; φλω; αι, ουκ εταν εν οφθαλμο; εργαηται τα θεινα παρασκευασθαι χρω; ω;, ου; δυνησιν ουδεμιαν εχει το σπουδασμα;, αλλα; πορωθεν αι μελετη; τινα τε κρη προορδασθαι και τινα φυλατ-
εσθαι, και αυ τινα προσεσθαι και οικειουσθαι προς παρασκευην, ω; μηπω μεν παρεστιν η κρηφα, μελλει; δε του χρονου; βροντο; και παντοδακω; και παντοια; πλεοντο; το; ανθρωποι; τα; τυχα; ουδ' συνειναι κεντα; πασι, τινα και οση δικαιοσυνη; προς αδικιαν συγκρινομενη διαφerei, χρηματικων; τε αυ προσδων προμηθεια; και οπλων κηθις προς αμειλιαν τουτων; ετι; τε πολιτειων ενομοιαι; και κανων; αρρηκεις δικαστηριων ομου; και βουλευτηριων προς ασταθμητον και συγκεχυμενον βιον. Ομοιον γαρ αν ειη, ω;σπερ αν ει τις παραδωλειν βουλοιο; και θεωρειν, οσον αν κηλαγει; διαφerei κηλω; οικηκο; κρηνη; να; της; ανευ οικων; και πορω; παντο; προμηθου; το; πολλο; εκεινοι; και ανημεροι; κυμασ; ν επικηδωση; ο; κηλλη; δηπου βελτιον αν ην οικοι; κηνημειου; αδω;λειν και μισειν παρηρησαν ομου; και πολιτικην

A rum septa alia atque alia late circumducunt; fossas praeterea et munitiones molliuntur, et quaecunque aditum hostibus difficillem minari solent.

III. Demum cum Imperator Cantacuzenus classem instruere decrevisset, ob crebros Persicarum copiarum incurias earumque ex Asia in Thraciam nocturnas diurnasque transvectiones; idemque iis, qui ad Byzantinum portam appellere vellet, tributorum nauticorum onus prudenti ratione minuisset, cajuamodi consilio plurimum semper Latini profecerant et potentiam suam in dies auverant, suspicionem habuere li gravissimam, timueruntque, ne Byzantiis maris imperio potitis, suis vero ipsorum viribus cum lucri occasione dilabentibus, res Romana augetur. Quae autem praecipua ratio atatum et propiore metu eorum animos percult, ea fuit Chios insula. Verebantur scilicet, ne istam, quam paulo ante populares sui 843 per insidias abstulissent, Romana classis appulsa reciperet, nec satis ipsi temporis haberent ad eam firmioribus praesidiis custodiendam. Belli itaque gerendi causas alias ex aliis quotidie nectebant, nec validas nec speciosas; et Byzantium caedes, clam primo, deinde aperte citra scenam et larvam perpetrabant.

IV. Haec cum ita fierent, Byzantii sponte obsurdisse videbantur, partim quia pacem volebant, partim quia suam infirmitatem perspiciebant; quam eis multiplicem et variam ipse temporis lapsus ataleral, eo quod li qui principatum ex successione jamdiu inebant, eas curas neglexissent, quae privatorum rebus et publicae utilitati politica providentia economicisque rationibus consulunt. Nempe li nescio quomodo noluerant intelligere, eos qui tranquilli ac securi vivere velint, atque ab hostibus quidem metui, ab amicis autem perpetuo diligi, necesse esse, non quando observatur oculis periculum instruere se, cum nullam habet utilitatem diligentia; sed longo ante usque secum meditari, equaniam praevideri, equaniam praecaveri oporteat; tum etiam quid apparatus causa adsciscendum acquirendumve sit eorum quae usui nondum quidem sunt, sed procedente tempore, multiplicesque et varios hominibus casus texente, profutura sunt: noluerant, inquam, haec li intelligere, nec quid et quantum iustitia iniustitiae comparata praestet; quid pecunia provisae armorumque copia earum rerum neglectui; quid denique respublicae bene moratae et constans iudiciorum 844 ac deliberationum ordo vitae incertae et confusionis plenae. Perinde enim fuerit, ac si quis comparatione instituta aestimare velit, quantum in mari navis optimo gubernaculo instructa potior sit ea quae sine clavo, sine ulla rerum provisione, aestuantibus asperisque fluctibus insilliat. Perfecto hominibus illis minus multo fuisset domi sedere ingloriis, fiduciamque et

publicæ lucis claritatem odisse, quam tantis periculis obijcere se, tanquam temeritate vitam quasi aleam ludere.

V. Quod igitur habere oportebat Romanos, ad quos principatus pertinebat, id Latini illis ademptum et ad se translatum adepti sunt sedula et cauta provisione solertique diligentia. Omnia enim his splendide parata erant, frumentum, arma, pecunia, et navales copiæ, exæque semper validiores quam Byzantinæ.

VI. Hi itaque, cum et hoc tempore nihil sibi obstare crederent, maris imperio potiri et Ponti fauces velut suas insidere ac in iis decimas percipere volentibus, ad apertiore jam erumpunt violationem contumeliamque juramentorum ac legum, quibus ipsi se Romanis imperatoribus olim obstrinxerant; et unius remorum ordinis cymbam prædonibus armatis implent noctu; tum ad Fanum et ad Ponti fauces proVecti Romanam quamdam naviculam comprehendunt, in qua multi piscationis causa retibus utebantur; ac plerisque ferro interimunt.

VII. Sole recens orto et illius noctis indignum facinus **845** Byzantiis declarante, luctu sane dignum illud visum est, pugna tamen et bello minime. Verum ubi Latinos mœnibus clausos continere se animadvertierunt, et intermissa illa Byzantium veniendi assidua perpetuaque consuetudine, tres totos circiter quatuorque dies bellum clam apparare, suumque trirēibus et maximis navibus obstruere navale, clausis et ipsi urbis portis, in incertum futuri exitum intenti ac suspensi sedebant.

VIII. Interim apud Latinos deliberantes controversia et dissensio exstitit. Nimirum quibus ex mercatura nauticaque negotiis opulentia veniebat, ii vendendi emendique cum ea quam pax tribuit licentia, et totum in questuosam peram tam amœnæ occupationis studium effundendi finem facere, armisque et bello operam dare volebant; unde metus esset, ne mala consequerentur supra dictis bonis maxime contraria, egestas nempe et dedecus, et salutis discrimen, et ipse, si verius loquendum esset, totius generis interitus; Deo scilicet, ob apertam illam fœderis violationem et animum in homines bene meritos ingratum, fortasse irato. Idcirco venire inde post aliquot dies legati ad Irenen imperatricem, qui partim suos culpabant, partim vaga quædam et minime solida prætexebant, sese vicinque purgare laborantes. Imperatore enim, ut diximus, absente et circa Didymotichum versante, ad Irenen imperatricem publicarum in

A εὐγένειαν, ἢ τοσοῦτος κινδύνους παραβάλλεσθαι καὶ τοσαύτῃ διακυβεύειν ἀφροσύνη τὸ ζῆν.

Ε'. Ὁ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι; ἔχεν, ἀργοντας ὀφειλόμενος εἶναι, ἐχρῆν. τοῦτο Λατίνοις προσηγορίαις παρελθόντοισι καὶ μεταθετοῖσι ἐνεαυθεν ἐκείσε δὴ πρόνοιαν οἰκονομικὴν καὶ σεσοφισμένην σπουδῆν. Ἄπαντα γὰρ παρασκευάσασθαι σφίσι λαμπρῶς, οἷος καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς τῶν Βυζαντινῶν διηλεκτικῆς ὑπερέχουσα.

Γ'. Ὅθεν ἐκεῖ καὶ τὴν οὐδὲν αὐτοῖς ἐμποδῶν ἐνμύλιζοτο θαλασσοκρατεῖν βουλευθεῖσι (93), καὶ ἐκαταυτηριον βίον ἐαυτοῖς καταστήσασθαι τὸν αἰχῆνα τοῦ Πόντου, πρὸς φανερωτέραν ἤδη παρασπίνθησιν καὶ ἀθέτησιν τῶν παλαιῶν γενομένων σφίσι ἐς τοῦ; Β Ῥωμαίων βασιλεῖς ὄρασαν καὶ νόμον ἐξεβράβησαν καὶ τὶ μνηστρες ἀκάτιον ληστρακῶν ὀπλιτῶν ἐπέκτισσαν τὴν νυκτὸς καὶ πρὸς Ἱερὸν (94) καὶ αἰχῆνα τὸν διαπρόντιον ἀναπίευσαντες μίαν τινὰ Ῥωμαϊκὴν ἀλιόδα κατέσχον, πολλῶν ἐκεῖ τῆνικαῦτα δικτύους χρωμένων ἐς ἰχθύων ἄγγραν, καὶ εἰφοῦς ἔργον τοῦ; κλειστότους ἐπεποιήσαντο.

Ζ'. Ἄρτι δ' ἤλιος ἐς ἀνατολὰς ἐληλυθὸς, καὶ τὸ τῆς νυκτὸς ἐκαίνης ἀνόσιον ἀδίκημα τοῖς Βυζαντινοῖς ἐρμηνεύσαντος, λύπης μὲν ἄξιον ἐνομήσθη, μάχης δὲ καὶ πολέμων ἦκιστα. Αἰσθόμενοι δ' ὅμοι; ὡς οἱ Λατίνοι τειχῆρας γινόμενοι, καὶ τὴν ἐς Βυζαντιον ἐκείνην συνήθη τε καὶ διηλεκτικὴ διάδασιν κομίσαντες, ἐπ' ὅλας ἡμέρας τρεῖς; πού καὶ τέτταρας πρὸς ὅπλα λεληθότως; παρασκευάζοντο καὶ τῆρσαι καὶ μεγίσταις [P. 532] ναοὶ τὸ οἰκεῖον τέως περιέφραστον ἐπίνοιον, τὰς τοῦ Βυζαντινοῦ πύλας καὶ οὗτοι συγκλείσαντες; ἐκάθητό μετέωροι, πρὸς τὴν ἀθῆλιαν τοῦ μάλλοτο; ἀποθλίποντες.

Η'. Ἀμφιβολία; δὲ μεταξὺ καὶ διχοστασίας ἐν τῇ τῶν Λατίνων βουλῇ γενομένης, ἅτε οὐκ ἐθελοῦσαν, οἷ; ἐξ ἐμπορίας καὶ ναυτικοῦ βίου τὸ πλουτεῖν περιεῖν, ἀφεμένους; ἐν τῇ τῆς εἰρήνης ἀνέσει πωλεῖν τε καὶ ἀγοράζειν, καὶ τῆς οὕτω τρυφῆς ἀσχολίας ἐς τὴν κερδαίνουσαν πύραν ὀλοσχερίως; ἀκνεοῦν τὸ φιλότιμον, ὅπλοισι καὶ μάχαις ἐνδοτριβεῖν, ἐξ ὧν τάναντιώτατα τοῖς προειρημένοι; ἅπαντα περιέσασθαι; δίος, πένιαν δηλαδὴ καὶ ἀδοξίαν καὶ τὸν περὶ τὸ ζῆν κίνδυνον καὶ, εἰ χοῖ τάληθῆ; D στερον φάναι, τοῦ Θεοῦ μνησάμενος; ἴσω; διὰ τῆ; οὕτω προφανῆ παρασπίνθησιν καὶ πρὸς τοῖς εὐεργέτας ἀχαριστεῖαν, τὸν τοῦ γένους διαβρονον παντεῖ; ἦγον μετὰ συχνῆς τινας ἡμέρας; ἐς Εἰρήνην τὴν βασιλίδα πρέσβεις ἐπέειθεν, πῆ μὲν ἐαυτοῖς μεμψόμενοι, πῆ δὲ πλανωμένους καὶ ἀνιδρύτους αἰτίας; προβαλλόμενοι καὶ ζητοῦντες ὅπως; παθ' ἐαυτοῖς; ἀθωοῦν. Τοῦ γὰρ βασιλέως ἀποδημοῦντος, ὡ; ἐρημεν, καὶ περὶ Διδυμότερον διατρίβοντος, ἰ;

Variorum notæ.

(93) Cantacuzen. ἐνεαυθεν γὰρ οὐδὲν μικρὸν, ἀλλὰ θαλασσοκρατεῖν ἐβούλοντο. DUCANG.

(94) De quo egimus ad Alexiadem pag. 364 no-

tarum. DUCANG. — Πρὸς Ἱερὸν. De quo supra ad lib. ix, cap. 5, sect. 6. BOVIN.

Ειρήνην τὴν βασιλῆα τὴν τῶν ἐν Βυζαντίῳ δημο-
εἶον πραγμάτων διοικήσιν καὶ φροντίδα προση-
νέθαι ἑμπέπτωσκιν.

Θ'. Ἐπει οὖν ἐς αὐτὴν ἦσαν οἱ πρέσβεις, τὰχ' ἂν
λαβόντες ἀπέστειλαν τὴν συγχώρησιν καὶ ἀνάληψιν
καὶ ἀνανέωσιν τοῦ πρὶν φιλικῶς καθήκοντος, εἰ μὴ
καὶ τὰ τῶν νεωτερίζοντων ὄχλων ἐκαὶ προσετίθεισαν
ζητήματα. Τὰ δὲ ἦσαν, λύσαι τὴν τοῦ ναυτικοῦ
παρασκευὴν Βυζαντίου, καὶ ὅσα τῆς ὁμοίας ἐξήρ-
τηται ἀπονοίας. Ἐν αὐτῆσιν ἡ βασιλῆς Εἰρήνην
γεγονῆα περιμαίαι ἐκείνου, μέχρις ἂν διὰ γραμ-
μάτων δηλώσασα τῷ βασιλεὶ τὰ τῆς ὑποθέσεως,
ἐκείθεν τὸ κύρος δέξηται τῶν πραχθησομένων.

Ρ'. Ὅθεν δὴ καὶ ἐκκλησίαν συνέλεξεν ἐς τὴν ὑστε-
ρταίαν. Καὶ ἐπειδὴ παρήσαν ἅπαντας, ὅσοι τε τῶν
συγαλητικῶν καὶ ὄσοι τοῦ Βυζαντίου δήμου συνε-
τάροι εἶναι ἐδόκουν, ἐβουλεύετο καὶ τὴν ἐκάστου
γνώμην ἐξήτει μαθεῖν, ὁπότερον βούλοιντο, μάχην
τῆν τῶν πραγμάτων ἐπιτρέπειν κρίσιν, ἢ θεμένους
τὰ ὅπλα τὴν προτέραν ἀγειν εἰρήνην. Καὶ ἦν οὐ-
δεὶς, ἐς μὴ σφοδρότερον κατασκευασμένην ἔβαινε
γνώμης ὁρμὴν ἐς τὸ μάχεσθαι. Ἐκ πολλοῦ γὰρ
πολλῶν ἐνεκτὸς Λατίνους ἀχθόμενοι, καὶ ζητούν-
τες καιρὸν ἀμύνασθαι, καὶ ἅμα οἰόμενοι βλάβως
ἀφανίσαι αὐτοὺς καὶ συντριβεῖν ὀστράκου δίκην,
ἐβόων ἅπαντες ἀπολεγόμενοι τὰς σπονδὰς, καὶ δύπ-
χός τις καὶ κολύμβοφος ἀνοσμία ῥημάτων ἦν.

A urbe rerum administratio et cura delapea erat.

IX. Legati, cum ad hanc venissent, impetrata
fortasse venia reconciliataque et renovata amicitia,
domum recessissent, nisi et multitudinis novarum
rerum studiosæ postulata adjecissent. Postulabant
autem, ut navalem apparatus Byzantii solverent,
et alia similis dementiæ. Quæ cum ipsa per se
Irene imperatrix audivisset, legatos jussit exspe-
ctare, quoad, ubi per litteras id, de quo agebatur,
imperatori significasset, acciperet ab eo responsum,
quo ea quæ factura esset confirmarentur.

X. Itaque et concionem postera die convocavit;
et cum omnes tum viri senatorii, tum quicumque
inter cives Byzantinos intelligentissimi esse vide-
bantur, in unum convenissent, consulat et unius-
cujusque sententiam sciscitatur, utrum illi velint;
armorumne judicio rem permittere, an positis ar-
mis pacem ut antea servare. Nullus autem fuit,
qui non ad arma promptiorem animi impetum signifi-
ficaret. Latinis quippe multas ob causas jampridem
infensæ, et ulciscendi occasionem aucupantes; tum
simul futurum arbitrati, ut facile eos delerent,
ac scitilium iustar contererent, clamabant omnes,
pacemque repudiabant, sic ut dissoua quædam ac
multiplex confusio vocum audiretur.

CAPUT II.

Galatæi præmeditati Byzantios imparatos adoriantur. Oram maritimam incendiis vastant. Aliquot naves, ad fluvii ostia noctu deductæ a Byzantinis navarchis, in tutum evadunt. Reliquæ igni absumptæ. Alterum oram idem Latini incendunt. Castellum eorum amplificanti et muniti. Byzantium et naves elapsas oppugnant. Repelluntur. Frumentarias et onerarias intercipiunt: unde rerum necessariarum inopia apud Byzantios. Irene Imperatrix Manuelli filio bellum foris administrandum committit. Nic suburbana hostium ædificia incendit. Milites et nuntii a Cantacuzeno missi Byzantium animos confirmant.

[P. 553] Α'. Ταῦτα μαθόντες οἱ Λατίνοι, ἐκαὶ διὰ
μελέτης εἶχον ἐκ πλείστου τὸ πρᾶγμα καὶ πρὸς
δηλώσειον εἶδον ἤδη βυεῖσαν τὴν κακίαν φῶς, παρα-
χρησµα συνεσκευασμένους ἐδείξαν καὶ προητοι-
μασμένους σφᾶ; αὐτοὺς εἰς ἔργα κολύµβου. Τριήρεις
γὰρ ἐς μάχην ἐθῆς ὀκτώ καὶ μονήρεις παμπολλοὺς
προϋφαινον, ὅπλα τε καὶ βέλη παντοία. Καὶ μέντοι
καὶ τεσσάρων ἐντέδς ἡμερῶν κατακλύσαντες ἄλη
δυνάµει κατὰ Βυζαντίων, ὄντων ἀπαρασκευῶν ἔτι,
πᾶσαν ἐμπικρῶσι τὴν παραλίαν, πάνυ τοι σφόδρα
μεστὴν οὖσαν ξύλων παντοίων καὶ οἰκιῶν, ὅσαι τὰς
ἐμπορικὰς ὑποδέχονται χρείας. Ἐμπικρῶσι δὲ καὶ
τῶν Βυζαντίων νεῶν ὅσαι κατιοῦσαι νεωστὶ μετὰ
τὰς ἐμπορίας ἔτυχον ἔτι ἐπ' ἀγκυρῶν σαλεύουσαι
καὶ ὅσαι ἐς γῆν εἰλκυσμένοι ἦσαν· καὶ πρὸ γε τού-
των ὅσαι τῶν ἐπιήρων κατέυσει τοῦ βασιλέως ἀρετῆ
ἐναυπηγοῦντο. Κατασκευάζοντο μὲν γὰρ· οὕτω δ'
εἰς θάλασσαν ἐβήθησαν καθελκυσθεῖσαι.

I. His Latini intellectis, quia rem longo ante
præmeditati fuerant, videbantque publicam in lu-
cem manavisse jam mala consilia, repente se in-
structos præparatosque ad gerendum bellum os-
tendunt. Triremes enim octo et moneres quam
plurimas in expeditionem educunt, armaque et
omnis generis tela expediunt. Et quidem in-
tra dies quatuor totis viribus Byzantios etiamnum
imparatos classe adorti totam incendunt mariti-
mam oram, omni lignorum genere et ædificiis re-
fertissimam, iis scilicet, quæ capiendis mercatorum
rebus idonea sunt. Incendunt item ex Byzantinis
navibus eas omnes, quæ recens advectæ erant, et
cum onere adhuc in ancoris stabant fluctuantes;
tum illas etiam, quæ in terram tractæ fuerant, et
ante has, quotquot triremes jussu imperatoris tum
ædificabantur. Nam tum quidem construebantur,
nondum autem tractæ erant in mare.

Β'. Πέντε δὲ τῶν μεγίστων οὐσῶν, ὅσαι καιναι
συγκατασκευάζονται, αἱ μὲν τρεῖς σὺν ἑτέραις
μονήρεσιν οὐκ ὀλίγαις, ἐπεὶ ἀπηρτισμέναι ἐς τὸ
ἀνευδᾶς ἔτυχον οὖσαι, νύκτωρ καθελκυσθεῖσαι πρὸς
τῶν ναυάρχων διὰ τὴν τοῦ πολεμίου κυρδῆς ἐνοσίαν
ἀνήχθησαν περὶ τὰς τοῦ ποταμοῦ ἐκβολὰς (95), ἐνθα

II. At ex quinque maximis, quot novæ erant ædi-
ficatæ, tres cum aliis moneribus non paucis, quod
ita instructæ essent, ut nihil deesset, noctu a na-
varchis propter hostilis ignis suspicionem tractæ
in mare, ad os fluvii deductæ sunt, ubi et fretum
desinit. Illic enim geminorum ostiorum concursu,

Variorum notæ.

(95) Barbisse, qui in sinum Ceratinum effluit. DUCANG.

fluvii et marini sinus, magna arenæ et limi utrinque accumulata vis ostia obstruit, ac vix angustum quendam et penetratu difficilem aditum reliquit; quantum nempe currens fluvius sibi ipse necessario rumpit: Tota vero utrinque latitudo non modo magnis trirēibus impervia remanet, sed et biremes quæcunque, et vacua etiam navigia, propter aquæ supernatantis paucitatem illac (ut opinor) difficulter plerumque transierint. Reliquas vero duas, et eas quæ vetustate laborantes novabantur in melius, hostilis flamma **848** absumpsit illa die cum cæteris omnibus, quæ cremata sunt.

ἔγκαινιζομένων ἐκ παλαιότητος ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐκείνη γέγεννηται τῇ ἡμέρᾳ.

III. Nihil itaque hostes cunctati, quando omni fruebantur et quantacunque volebant licentia, nullo labore transvehuntur, et totam quoque oppositam oram incendunt. Ac tunc forte violentiōr ab arcto iugruens ventus cum urbem multo et rapido fumo, tum majori dolore civium, corda implevit, quantus videlicet is est, quem dedecus simul et damnum pariunt. Et videre erat una die exteriorem omnem urbis ornatum statim deletum, ita ut hominum saniorum oculis lacrymæ cierentur.

IV. Nec vero illi hoc solum; sed et palis quamplurimis et omnis generis asseribus longo ante provisio nunc demum ultra pristinos limites mœnia promovent, et multum spatii per editiora occupant; eumque locum crebris et multiplicibus palis obvallant, ac triangularem in formam extendunt; tum superne tabulas impiungunt, ac propugnaculorum et acriarum ambulationum instar affigunt. Summa deinde diligentia et multa manu totum circumquaque territorium fossa cingunt, viri simul et feminae, totis noctibus vigilautes; atque, ut opus accelerent, nullum noctis ac diei discrimen statuunt.

V. Crebris interim oppugnationibus sollicitate Byzantii portæ, et præsertim illæ naves, quas a navarchis subductas atque in tutum receptas et præsidio munitas diximus. Sed Byzantiis **849** fortiter propugnantibus, undique illi repellebantur, multisque vulneribus acceptis recedebant. Verum iidem inaris imperio potiti, ita ut volebant et ut pridem machinati fuerant, non modo universas comprehendebant onerarias naves, quæ ab Hellesponto Byzantium advenire festinarent; sed et quæcunque ex Ponto Euxino frumentum adveherent, eas pariter omnes portus accessu arcebant diripiebantque; factumque inde, ut frumenti et aliarum rerum necessariarum inopia in urbe existeret.

VI. Imperatrix autem Irene, cui istud negotium repentinum acciderat, cum ex omni parte comminatus essent interclusi, paucis militibus, qui forte aderant, Manuelli filio urbi tum præfecto traditis, jubet Byzantium circumire, et ad hostem propul-

καὶ τοῦ πορθμοῦ τὸ πέρασ ἐστίν. Ἐκεῖ γὰρ ἐξ ἀντιπεριστάτως τῶν δύο περάτων τοῦ τε πορθμοῦ καὶ τοῦ θαλαττοῦ κόλπου πολλὴ συσσωρευομένη ψάμμος; τε καὶ ἰλύς ἐκατέρωθεν καὶ ἀποθινοῦσα τὸ στόμα, καὶ μάλισ στενήν τινα καὶ δυσέμβολον ἀπεισο διέχειον βίθους, ὅσην δὴ καταβρέων ὁ ποταμὸς; ἐξ ἀνάγκης βήγνυσιν, ἐκατέρωθεν τὸ πᾶν εὖρος ἕδατον οὐ μόνον μεγάλας καταλείπει τριήρεσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα δίκροτ' ἂν εἴη καὶ κενὰ τῶν πλοίων, διὰ τὴν τοῦ ἐπιπλάζοντος ἕδατος βραχυτητα, καὶ ταῦτα δυσπρόρευτον οἶμαι ἂν τὴν διόδον ἔχοι ὧς τὰ πολλά. Αἱ δ' ἑταίραι δύο μετὰ καὶ τῶν πολεμίου πυρὸς ἔργον ἐμοῦ τοῖς φλεγόμενοις ἀπαισιν

[P. 534] Γ'. Μηδὲν δ' οὖν οἱ πολέμιοι μελλήσαντες; ἐπεὶ γε ἀδείας ἀπάσης, ὀπίσθη; ἰθούλοντο, σφόδρα ἀκίλευον, ἀπονητὶ διαβάντες; ἐμπιπρῶσι καὶ τὴν πέραν ἀπασαν ὁμοίως παράλιον. Πνεῦμα δὲ κατὰ τύχην ἀπ' ἀρκτου βέυσαν σφοδρότερον πολλοῦ μὲν καὶ ταχέος; ἐπέκλησε τὴν τῶν Βυζαντιῶν πόλιν κακνοῦ, κλεινοῦ; δὲ τὴν καρδίαν τῆς λύπης, ὅσην αἰαχύνῃς; θ' ὁμοῦ καὶ ζημίας προίσχουσιν ἀβλαπες. Καὶ ἦν ἰδεῖν αὐθήμερον τὸν ἔξω πάντα κόσμον τῆς πόλεως; ἐν βραχεί μαραινόμενόν τε καὶ δάκρυα προκαλούμενον συνητῶν ὀφθαλμῶν.

Δ'. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χαρακώματα κλειστοῦ καὶ σανίδας παντοίας προτομασάμενοι πόρρωθεν, ἐν τούτῳ τοῦ χρόνου τὰ τεῖχη τῶν προτέρων παρεκβαλόντες ὄριον, πολλοῦ τινος ἑδράξαντο τόπου πρὸς τῶν μετεωροτέρων· ὃν δὴ στόλοις πυκνοῖς καὶ πολυπλόκοις διασταυρώσαντες τε καὶ παρακτείναντες ἐς τρίγωνον σχῆμα, καὶ ἐπ' αὐτοῖς σανίδας; ἐλάσαντες; τε καὶ προσηλώσαντες; δίκην ἐπάλλων καὶ αἰθερίων περιπέτων, εἰτα σπουδῇ καὶ πολυχειρίᾳ πᾶσαν τὴν κύκλῳ περιταφρεύουσι χώραν, ἀνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, ἡμέρας νύκτας ἀκόπου; διατελοῦντες καὶ μηδὲν τῶν ἡμερῶν διαφεροῦσι; δεκνύντες; ἐς τὴν κατασφραδασμένην ἐργασίαν ἐκείνην.

Ε'. Ἐν τούτῳ συχνὰ προσβολαὶ κατὰ τῶν τοιῶν τῆς πόλεως; ἔγινοντο, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν εἰρημῶνων γῶν, ὅς, ὡς εἰρηκίμεν, οἱ ναύαρχοι καθελκύσαντες; εἰς ἀσφάλειαν ἤγαγον τε καὶ φρουρὰν; περὶ αὐτὰς; ἔστησαν. Ἀμυνομένων δ' εὐρώστως; τῶν Βυζαντιῶν, ἔξεκρούοντο πανταχόθεν καὶ ἀπήεσαν; τραύματα κλειστοῦ λαθόντες; κλην; ὅτι θαλατοκρατήσαντες; ὡς ἰθούλοντό τε καὶ πάλαι; ἐμνησθῶντο, οὐ μόνον πάσας; ἐχειροῦντο τὰς; ἐξ Ἑλλησπόντου; καταλείρειν; ἐς Βυζάντιον; ἐπιγιγόμενας; φορηγούς; νῆας, ἀλλὰ καὶ ὅσα; τὴν σιτοκομίαν; ἐκόμισεν; ἐκ τοῦ Εὐξείνου, πάσας; ἐπίσθη; εἰργον; τοῦ εἰσπλοῦ καὶ; ἐξηγροποδίζοντο; ὡς; ἐντεῦθεν; σκάην; ἐγγενέσθαι; τῇ πόλει; σίτου; καὶ τῶν; ἄλλων; ἐχόντων; ἐπιτηδείων.

Ζ'. Ἡ δὲ βασιλεῖς; Εἰρήνη, τοῦ πράγματος; αἰφνιδίου; συμπαπτωκότος; ἀσθῆ; καὶ τῶν; προσέδων; ἀποκεκλεισμένων; πανταχόθεν; στρατιώτας; μὲν; ὀλίγους; ἐκ τῶν; παρατυχόντων; δοῦσα; τῷ; υἱῷ; Μανουῆλ,; ἐπιτρέπων; τῆς; καὶ; γε; ὅτι; τῶν; Βυζαντιῶν,; π-

ρῖναι τὴν πόλιν ἐκέλευε καὶ παραθάρρυνεν ὡς εὐανδρῶδες τὸν ἔχλον εἰς ἄμυναν· περιεῖσθαι δὲ διαπερικλυμένον καὶ κατὰ τῆς τῶν πολέμων πόλεως, ἀπροσδοκήτως καὶ αἰφνιδίως ποιοῦμενον τὰς ἐφόδους. Ὅ θ' ἦν ἡμεῖς καὶ μετ' ἡμέραν ποιών· ἔκαίνος ἔκειεν ὄσα τοῖσιν· ἔκρη· ἦσαν αὐτοῖς· προαύλια καὶ οἰκήματα πρὸς καταγωγὴν τῶν ἐξ ἔμπορίας. Αὐτὴ δὲ συχνὰ τῶν Βυζαντιῶν τοὺς προέχοντας μεταπεμπομένη λόγους ὁμοῦ καὶ χρησταὶς ἐπέστην εὐθυμότερους καθίστα, καὶ ἐδοξαίοντο τὸ πρὶςθυμον πόλεμον.

[P. 535] Ζ'. Ἦδη δὲ καὶ βασιλεὺς ἔγνωεν ἦσαν στρατιῶται σκοπέτας ἄλλοι ἄλλοθεν εἰς Βυζάντιον καὶ λόγοι παραμυθούμενοι Βυζαντιούς καὶ παρακαλυόμενοι, μὴ πεπεσὼς ὄλωσ κτήσασθαι φρόνημα πρὸς τὴν ἀπροσδοκήτως ἐπενεχθεῖσαν ταυτηνὴν συμφορὰν· μηδὲ γὰρ ἀνέξασθαι τὸν τῆς διχῆς ἔφορον ὀφθαλμὸν εἰς τέλος καθυδοῦσθαι, καὶ τοσαύτην σιγῇ παρεῖθαι ἀδίκιαν. Καὶ ταῦτα μὲν τῆσδε πηγεῖ· καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

CAPUT III.

Salutarum spes deceptis. Nova consilia. Byzantii urbis ingens circuitus. Militum paucitas. Civium ardor. Calatae copis domesticis et aliunde accitis instructissimi. Byzantios facile repellunt. Machinam ingentem parati improuani. Ea urbis muro admoita, acerrimam pugnam committunt. Multis suorum amissis constrictam recessant. Antequam domum redeant, mortuos constrictam sepeliunt. Pace per legatos petita, nec impetrata, sese ad bellum diuturnius parant.

Α'. Ἰθνηπόρου δ' ἀρχομένου, ἐκαὶ μὴ κατὰ τὰς ἐπιπέδας ἔχουσι Λατίνοις τὸ πρὶν ἔργον ἐνομιζόν γὰρ, μετ' εἰς ἄλλην πεντακαθεκά ἡμερῶν ἀρξάσειεν τοὺς Βυζαντιούς· περιεδοθόν, γενομένους ταχυταίς καὶ τῶν ἔγνωεν εἰσβότων ἐπιτηδελῶν παρακομίζεσθαι ἀποκαταλεισμένους, ἀλλὰ ἀπογνώσειεν αὐτίκα μάλ' α, καὶ πρῶτους δεήσεσθαι σπονδῶν, καὶ ἀνακαλέσασθαι σφῶν εἰς τὴν πρὶν φιλιαν· ἐπεὶ οὖν αὐτοὺς τε ἑώραν οὐκ ἐπιστερομένους καὶ αὐτὴν βασιλῆα Εἰρήνην τοῖς Βυζαντιοῖς ὁμόφρονα γινόμενην κατ' ἐκεῖνων τελέωσ, καὶ ὄπλιτας συνιστάσαν, καὶ ἀμυντήρια περὶ τοὺς πόργους ἰστώσαν, εἰς τε τὰς πετροβόλους μηχανὰς ὄλη σπουδῇ διανισταμένην, ὅσαι βάρη πέμπουσι λίθων ἔγγυς· τε καὶ πόρρω, δι' ὧν οἱ τε σφῶν πολέμοιο συνετρέθοστο ὄλοιο καὶ ὅσαι τῶν μεγίστων ἐλάδων προπηχισματος ὄλην σφίσι προὔδελθῆντο, εἰς τάναντία τῶν λογισμῶν τὰς ἀβλακας ἔτεμον ἦδη, χρόνιο ἐσεισθαι τὸν πόλεμον οἰθῆντες. Αὐτὸ καὶ προσεβλάσ· πέμπουσι πανταχῇ, D συμμάχιαν αἰτουῦντες, ὅθεν φίλια σφίσι προσεβλάσκατα καὶ ὁμοφροσύνη πρὸς τοὺργον.

Β'. Ὁ γὰρ τῶν Βυζαντιῶν κύκλος καὶ ὁ τοῦ τείχους περίβολος, μέγιστος ὦν καὶ μεγίστης δόξυμενος φυλακῆς, ἀνάλογον οὐκ εἶχε στρατόν. Ὅμως κολλῆς γενομένης ἐξ ἀπάντων προθυμίας, ὄπλα πάντα πρὸς ἀγορὰν ἐξήφεροντο καὶ ἱπποὶ πάντες. Τέκτονες τε αὐτὸν καὶ οὐκιστοὶμοι καὶ χαλκῆς καὶ χαλκοῦτοιοι πάντες ἐν ὄπλοιοις ἦσαν. Ἐῶν λέγειν χυτήρας καὶ σκεπανίας, ὄσοι μισθοῦ στρατεύεσθαι ἔβωσ ἀρξάμενοι κώπης ἦπτοντο ἦδη καὶ θαλάττης ἔπειρῶντο. Ἄλλῃ καὶ ὄδοιοι πρὸς τῶν δεσποτῶν ἐπέλλεζοντο τε καὶ τὴν δεξιάν εἰς τῶσων καὶ βελῶν ἐβρωμιζόντο χρειαῖν, [P. 536] τῆς ἀπροσδοκῆτου

addere : tum etiam freto trajecto periculum facere et hostium urbem improvise ac repente adoriri ; quod ille diu noctaque agilians omnia incendit, quæ illi extra murum suburbia et ædificia habebant, receptandis mercibus destinata. Ipsa vero Byzantium primores arcessit, verbis et bona spe recreat animos eorum, et alacriores ad bellum suscipiendum reddit.

σφῶν, καὶ βῆρος τὴν ψυχὴν εὐγάετο πρὸς τὴν

VII. Jam autem et foris alii aliunde sparsim milites Byzantium ab imperatore missi veniebant ; necnon et nuntii, qui Byzantios solarentur, hortarenturque, ne propter improvisam illam cladem sibi illatam animis prorsus conderent : nec enim fieri posse, ut vindex justitiæ oculus perpetuo dormire ac tantam silentio præterire injuriam sustineret. Et hæc quidem ita ferme se habuerunt ; et æstas in his consumpta est.

I. Ineunte autumno Latini quia ipsis ex sententia non succedebat (speraverant quippe, ne ad quindecimam quidem diem duraturos esse Byzantios, mœnibus clausos et foris importari solitis comæstibus interclusos ; sed desperatos statim, primosque ut pax fieret et ut in concordiam rediretur rogaturos), postquam istos viderunt incepto haud desistere, et adversus se Irenen imperatricem cum Byzantiis omnino conspirare, et milites cogere, et tela ad propulsandum hostem circa turres disponere, et omni studio apparandis machinis incumbere, quæ sive continuo sive eminens saxorum gravia pondera torquerent, quibus et domi hostes et maximæ naves, quas illi propugnaculorum instar sibi obtendissent, contorerentur ; diversam plane consiliorum viam inire cœperunt, diuturnum fore bellum illud arbitrati. Itaque et legatos illuc mittunt, undecunque amicitia et societas ad navandum opus speraretur.

II. At Byzantiis, cum urbis circuitus mûri que ambitus maximus foret, et maximo præsidio indigeret, non erat ea militum frequentia, quæ loci capacitatem æquaret. Tamen adeo ingens erat omnium ardor, arma universa, equi omnes traduebantur in forum. 851 Omnes item fabri, sutores, æris flatores malleatoresque in armis erant ; ut sigulos taceam et fossores, qui tunc mœreere cum cœpissent, jam et remos tractabant, et mæris periculum faciebant. Sed et servi a dominiis armis habantur, et eorum manus arcuum sagittarumque usum docebantur. Quippe improvisa temporum

conditio omnes pariter ad conspirandum compellebat.

III. Latini ex altera parte triremem unam Chio accesserant, ac numerosam militum manum. Advenerant etiam maximæ eorum naves onerariæ, quæcumque ad mercaturam profectæ fuerant, erantque ipsis magnæ jam et instructissimæ copiæ; denique affuebant rebus necessariis; ut eorum urbs splendida quædam belli officina esse videretur. Animis itaque aucti non modo eos facile repellerebant, qui foris ac superiori de loco ipsos telis incesserent: sed et mari, selectis duabus maximis onerariis, missilia ipsi quoque tormenta eum imposuissent, ballistas nostras lapidibus appetebant: in tertia autem, quæ duabus illis major erat, antennis et magnæ trabes, aliæ erectæ, aliæ transversæ et æquales, a media navi ad proram dispositæ, sensim attollebantur, et maxima sui parte sublimes medio in aere pendebant; ita ut supra Byzantinos muros eveherentur. Has tabulis crebris undique circumplectantur, et densam clypeorum sepem in orbem prætendant: tum plurimis lectissimisque militibus intromissis, navim cum novem subsidiariis triremibus muro admovent, ignem et cunctaque generis 352 tela, alia cominus alia eminens ferientia, et omnia fere mortis instrumenta secum portantes.

IV. Quamvis porro primus impetus acerrimus fuerit, ut nec sustineri posse videretur, strenue tamen propulsaverit Byzantii, tum ex interiori muro, tum ex altioribus ædificiis; uno verbo intrinsecus, extrinsecus, ex ipsis murorum pinnis, quibus mali scalæque Latinorum superne impendebant; adeo ut heroica quædam pugna existeret, cum utrinque in os, consertis manibus, et neglecta prorsus salutis cura pugnaretur. Ac videre erat nivibus hibernis parem lapidum telorumque vim ruere in illud Latinorum agmen effusam, et crebros in se invicem cadere, et ex aliis alios vicissim ferri agique identidem pro visis mortuos, ac pro mortuis vivos: clypeos autem et longiora scuta subinde confringi conterique a Byzantiis, tanquam æguli vasa. Quicumque e Latinis adhuc stabant, eorum alius, postquam lapsum alicunde scutum arripuerat, et paululum de medio traxerat, statim et ipse deorsus eo egebat, a quo traheretur; alius jamjam tractoris tabulato affligebatur, pronaque in eum, quem trahere pararet, corruerat: alius denique, cum remisisset paulisper, nihil quod cuperet, quodve obtinere festinaret, assequeretur; nihil quod præsentem mortem afferret, effugiebat: eratque illius pugnæ varia ac multiplex forma: magna utrinque contentione, magno animo corlabatur; non utri salvi evaderent, sed utri pro laude occumberent, 353 pluribus autem hostibus prostratis.

V. Die jam inclinato hostes spe dejecti, quod lectissimos illos milites una cum telis, clypeis, pro-

A περιστάσεως πάντας εἰ; μίαν συνελαινούσης προθυμίαν.

Γ. Οἱ δὲ Λατῖνοι μετεπέμψαντο μὲν ἐκ Χίου τριήρη μίαν καὶ ὀπλίτας συχνοὺς. Ἦσαν δ' αὐτοῖς καὶ δοαὶ κατ' ἔμποριαν ἐκδημοῦ τούτοις τῶν μεγίστων ἦσαν ὀλιγάδες. Καὶ ἦν εὐοπλίτατος ὄχλος οἷσι; πολὺς ἦδη καὶ ἀφθονὰ τὰ ἐπιτήδεια, καὶ πολέμου φάναϊ λαμπρὸν ἐργαστήριον ἢ τούτων ἰδοῦναι πόλις· ὥστε θαρβήσαντες ἦδη μὴ μόνον τοῖς ἐξωθεν ἐκ μεταώρου βάλλειν ἐπιχειροῦντες; σφέ; ἀκκοροῦσθαι εὐχερώς, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλατταν, δύο μὲν τῶν μεγίστων ὀλιγάδων ἀπολεξάμενοι, πετροβόλα καὶ αὐτοὶ οἷσι;ν ἐπέστησαν μηχανήματα, δι' ὧν ββαλλον τὰς ἡμετέρας πετροβόλους μηχανάς· ἐς δὲ τὴν τούτων μέγαν καὶ ἐρίτην, κεραίας καὶ δοκούς μεγάλους, τοὺς μὲν ὀρθίους, τοὺς δ' ἐγκρισθῆς καὶ ἀγχορμάλους, ἀπὸ μέσης τῆς νεῶς ἐς τὴν πρῶραν καταθέμενοι, πρὸς τὸ ὑψηλότερον προλούσας ὀμαλῶς ἀεὶ καὶ τὸ πλεόν ἔχουσας μετώρον μέχρι πολλοῦ τοῦ ἀέρος, ὥστε καὶ ὑπὲρ τὰ τεῖχη τῶν Βυζαντιῶν ἐκαίρεσθαι, σάνισι τε κυκλαῖς περισφίγγαντες; καὶ κύκλῳ πολὺν τὴν τῶν μεγίστων ἀσπίδων φραγμὴν περιθέμενοι, καὶ πολλοὺς ὀπίσσω τῶν μάλιστα ἐπιλεκτῶν ὀπλιτῶν ἦσαν ἐμβαλόντες, ταύτην ὁμοῦ ται; παρατιζούσας ἐννεὰ τριήρεσιν τῷ τελεῖ προσήγαγον, πῦρ καὶ ξίφη πάντα, δοα τε ἀγγέμαχα καὶ δοα τῶν ἐκθόλων, καὶ πάντα φάναϊ σκευὴ θανάτου μεθ' ἑαυτῶν ἄγοντες.

Δ. Τῆς οὖν προσβολῆς γενομένης μάλα βαρβαίαι; καὶ δίζαν ἔχουσης ἀνανταγώνιστον, εὐρώστως ὁμοῦ ἡμύοντο οἱ Βυζαντινοὶ ἐκ τε τῶν ἐνθῶν τευχῶν καὶ τῶν ὑψηλοτέρων οἰκιῶν· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐσωθῆν τε καὶ ἐξωθεν, καὶ ἐκ τῶν ἐπιπέλων αὐτῶν, ἐφ' ὧν οἱ τε ἰστοὶ καὶ αἱ κλιμακίαι τῶν Λατῖνων ἀπώρηγντο· ὡς γίνεσθαι τὴν μάχην ἡρωικὴν τινα, κατὰ στόμα καὶ ἐκ χειρῶν ἀπάση; ἀφειδούσαν ζωῆς. Καὶ ἦν ἰδεῖν νεράδες μὲν χειμερήσιον δοκὸς τῶν τε χερμαδίων λίθων τὸ πλῆθος καὶ τῶν βελῶν φερομένων κατὰ τῆς Πατικῆς ἐκείνης φάλαγγος; συχνοὺς δ' ἐπὶ συχοῖς πίπτοντας, καὶ ἄλλου; ἐπ' ἄλλοι; ἀμοιβαθὴν ἀγομένους καὶ φερομένους συχὰ, ἐντὶ μὲν ζώντων νεκροῖς; ἐντὶ δὲ νεκρῶν ζῶντας; τὰς δ' ἀσπίδας ἐκείνας καὶ τοὺς θυροὺς ἀρασσομένους; τε καὶ συντριβομένους ὑπὸ Βυζαντιῶν συχὰ, καθάπερ σκευὴ κεραμείας. Καὶ ὁ μὲν τῶν ἰσχυμένων ἐπὶ Λατῖνων, ὅθεν δὴ ποθεν τὴν πρῶτην δραξάμενος καὶ μικρὸν ἀφελύσας, εὐθὺς καὶ αὐτὸς πρὸς ἰδεῖν τοῦ ἀφελύσσοντος· ὁ δ' ἦδη μέλλον ἐκίσειν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος; καταβήγνυτο, καὶ κρηγῆς ἐφ' ὧν εἰλεκεν ἐπιπτεν· ὁ δ' ἀνθιστάμενος βραχύν τινα χρόνον ἐπετόγγανε μὲν εὐλαῖος ὧν ἐπίετο καὶ ἐφ' ἄπερ ἐσπευθεν· ἐκίπειτο δ' εὐλαῖος; τῶν, [P. 537] δοα ῥήσασιν ἐπάγουσιν ἔδην. Καὶ ἦν ὁ ἄγων πολυειδῆ; καὶ πολύμορφος, καὶ πολλή; περ ἐκατέρωθεν ἢ φιλοτιμία καὶ τὸ εὐτολμον, οὐχ ὅστι; περισωθεῖν, ἀλλ' ὅστι; ὑπὲρ τοῦ καλοῦ θανάτου, πλειστοῦς καταβαλῶν πολεμίους.

Ε. Ἐκαὶ δὲ τῆς ἡμέρας κλινοῦσης; ἦδη, καὶ τῶν πολεμίων ἀπεγνωστότων, διὰ τὸ ἐπιλαλοῦσθαι τοῦ;

τε κατ' ἐκλογὴν ἐκείνους ὀπλίτας σχεδὸν ἅπαντας A
 αὐτοῖς βέλαισι καὶ αὐταῖς ἀσπίσι καὶ ὅσα προτει-
 χίσματα ἦσαν αὐτοῖς καὶ φραγμοὶ, καὶ δεισάντων,
 μὴ καὶ εἰσπηδήσαντες οἱ Βυζάντιοι καὶ αὐτὴν μὲν
 αὐτὰνδρον ἔλωσι τὴν ἄλκιμα, τῶν δ' ἐν ταῖς τριή-
 ρεσι τραυματίας τοὺς πλείστους ἐργάζονται, τὰ τε
 πυρμνήσια ἐλάσσαν καὶ τὰς τριήρεις εἰς συμμα-
 χίαν τῆς ἀπαγωγῆς συγκαλέσαντες, σφόδρα ἠττη-
 μένοι καὶ δεδακρυμένοι ἀψήσαν μὲν, ἥμιστά γε
 μὴν τῷ οἰκλίῳ προσέσχον ἐκ τοῦ εὐθείου· λιμένοι·
 ἀλλὰ μέχρις ἡλίου δύντα· πελάγους, τὰς οἰκίας
 ἀνακαυτεύσαντες, ναῦς, τοὺς οἰκίους· συνέστελλον
 νεκροῦ· καὶ τραυματίας ἀνελεμβάνον τε καὶ ἐθε-
 ράπτουσιν. Ἐσπέρας δ', ὅτ' οὐκέτι βῆδιον ἦν τοῖς
 ἐντοῦ φρουρίου παραχρῆμα τὴν τῶν οἰκίων ἀσπί-
 σθαι φοβῶν, καὶ θέρουδόν σφισι γενέσθαι τινα, B
 καὶ κραυγὴν μανιώδη παρεσιπαύσαν εἰς τὸ φρού-
 ριον ταράξει καὶ δειλίαν ταῖς φυγαῖς τῶν λειπομέ-
 νων ἀνδρῶν ἐμποίησαι, ἔξω τῶν οἰκίων ὄρων
 κατήχθησαν· καὶ θάψαντες· ἐκεί τῶν νεκρῶν
 ἡσυχῇ τῷ οἰκλίῳ προσέσχον ἦδη λιμένοι, δειλία τε πολλῇ τὰς ψυχὰς τοῦ λοιποῦ γινόμενοι δέσμοι καὶ
 κἀνο τοὶ σφόδρα δ' ἄριστοι· μάλα μακρῶν· τὴν τῆς μάχης ἀπαλλαγὴν τιθέμενοι· εἰ ἅμα καὶ προδο-
 κῶντες.

prugnaculis, et omnibus munitionibus, quibus pro-
 fecti fuerant, amisissent; cum et nictus esset, no
 Byzantii, facta irruptione, navim onerariis ipsis
 cum hominibus comprehenderent, ac eorum, qui
 in triremibus erant, plerosque vulnerarent; fures
 convellunt, et convocatis triremibus, quæ sibi ad
 navim abducendam subsidio sint, fracti admodum
 et lacrymabundi abeunt. Non tamen ad suum sta-
 tum portum appellunt: sed usque donec sol occi-
 dat in alto commorati, jactis ancoris, mortuos col-
 ligunt, et receptos vulneratos curant. Vespere, cum
 eos qui in castello essent, suorum cladem statim
 persentire, tumultumque inde oriri, furiosissime
 ullum clamorem in castellum penetrare, ac relic-
 torum ibi hominum animis perturbationem me-
 tumque afferre, vix jam facile erat, extra fines
 suos deseruntur, ac mortuos sepeliunt. Demum
 animis timore gravi oppressis, ad portum suum
 applicant, ab armis discedi vehementissime cupien-
 tes, discessumque iri sperantes.

Γ'. Ἄλλ' ὅψα τὰς ἐπιπέδας ἀπάτην οὖσας μεμαθη-
 κότες ἐπαμπον μὲν πρεσβεῖαν ὑπὲρ εἰρήνης ἐς
 βασιλέα, συνήγον δ' ὄν καὶ συμμάχους ὀπλίτας· ἐκ
 τε τῶν οἰκίων καὶ τῶν ὕδων δῆποτε φιλῶν καὶ συγ-
 γενῶν· καὶ ἀποτυγχάνοντες· τῆς εἰρήνης εἰς χρονιῶ-
 τερρον ἦδη παρεσιπαύσαντο κλέιδμον, χρήματά τε
 ἀπαρεθμούμενοι καὶ συνεισφέροντες· οὐδὲ λόγους
 ἕρας συνήθους ἄρρῶς ἀφίνασι ἡμέλων μεστοῦς.

VI. Tandem ubi spes suas deceptas vident, legatos
 ad imperatorem mittunt, qui de pace agant;
 iidemque nihilominus auxiliares copias cogunt,
 tum ab suis, tum undecunque ab amicis et cognatis.
 Pace non impetrata, 854 bellum diuturnius
 apparant; pecunias dinumerant et contribuunt:
 neque interita vocibus parcunt solita arrogantiæ
 plenis.

CAPUT IV.

Cantacuzenus (Orontide) reversus bellum terra et mari apparat. Advocata concione, Byzantios negligentiam arguit: pecuniam in classem contribui jubet. Pecunia promittitur. Ingens omnium ardor. Exactiones Latini suas naves subducunt. Auxilia et pacis arbitros arcessunt. Rhodiorum legati de pace; legationes irrita domum redeunt. Galatarum pretiosam suppellectilem, quorundam etiam uxores ac liberos, rogati secum exportant. Byzantii coactis undique navibus classem instruunt. Obsident et obsidentur.

[P. 558] A'. Ἄπει δὲ τοῦ φθινοπώρου μεσοῦντος C
 ἀρκείνεται καὶ βασιλεὺς ἐς Βυζάντιον, στρατὸν τε
 ἐπαγόμενος ἠπειρώτην καὶ ἅμα ναυπηγήσιμα ξύλα
 παραγγέλλων, τὰ μὲν ἐξ ὄρων ἦδη τηρηθέντα, τὰ δ'
 εἰσι τεχνόμενα, φέρον· καὶ ἡθρολίτω ναυπη-
 γῶν (96) καὶ ταπεινῶν κληῖθος ἅπαν ἐς τὴν περὶ τὸν
 τοῦ Βυζαντίου ἐκπύδρονον νεώριον (97). Ὅψα γὰρ
 ἐγνωσαν κακῶς βουλευσάμενοι Βυζάντιοι περὶ τὴν
 ἔξω τειχῶν συσκευὴν τῶν νεῶν· καὶ ἡ τοῦ φθά-
 σαντος κἀθους ἀπειλή συνειστέρους ἐπιποιήκει
 πρὸς τὴν τῶν θρωμένων ἐξῆς ἐπιπύρωσιν.

I. Medio statim autumnno Byzantium adveniens
 imperator terrestres copias secum adducit: simul
 navalia ligna conveyi jubet, quæ in monte partim
 jam erant cæsa, partim adhuc cædebantur: con-
 venitque omnis fabricorum et operariorum turba in
 illud navale, quod est apud Byzantium Hippodro-
 mum. Sero enim tandem intellexerant Byzantii,
 fecisse se imprudenter, cum extra muros naves
 fabricandas censuissent; et acceptæ cladis terrore
 ad errata corrigenda cautiore in futurum evasc-
 rant.

Κ'. Τῇ δ' ἄσπεραις τοὺς Βυζαντίους ἐς ἐκπύδριαν
 καλέσας ἀνεμίμησεν, ὅτι· τῶν ἐνεστώτων δεινῶν
 τοῦτων θραῖς πάντας ὄντι αὐτοῖς· αἰτίοι, καὶ οὐκ
 ἄλλοι τῶν πάντων οὐσίαις. Μήνησθε γὰρ, ὅπως τὸν
 κέρουσι χρόνον ἐναυθῶσι συνελλυθέντες· ἐπαγγελάσθε D
 πάντας, χρήματά τε καὶ ὅπλα συνεισπεργάζειν οἰκο-

If. Postera die, convocatis ad concionem Byzan-
 tiis, « Præsentium, inquit, malorum ipsimet pro-
 fuisse vobis auctores exististis, non alius quisquam
 ex omnibus. Neminitis enim, quid anno superio-
 re, hoc eodem loco congregati, promisistis; nempe
 ad apparandam constituendamque classem pe-

Variorum notæ.

(96) Ut naves constructæ sint a Græcis, narrat etiam Cantacuzenus pag. 144. Ducang.
 (97) Quod Ἐπιδρόμιον videtur vocare Cantacuzenus. Unde colligere licet, navale Hippodromi et

Heptascalum illud unum idemque esse. Nam i Heptasculo constructas naves scribit, quas in Nectario Hippodromi Gregoras. Vide Constantinop. Christ. lib. 1, sect. 17. Ducang.

cuniam vos et arma, propter principalis ætarii A
 penuriam, de donno quemque contributos, ut et
 amicis chari et hostibus metuendi essemus. Deinde
 domum omnes cum abissetis, nemini vestrum curæ
 fuit, quidquam facere earum rerum, quas propriæ
 utilitatis causa facturos vos promisissetis : sed
 verba vestra in ignotos aeris tractus auræ statim
 distulerunt. At nunc, cum ob oculos posita intue-
 mini ea, quæ illorum temporum negligentia nobis
 invexit, in 855 ipso saltem articulo, periculis
 jam instantibus, et capiti cum violenta quadam
 et inevitabili necessitate impendentibus, quid vos
 facere oporteat considerate. Videtis quippe in ma-
 ritimis civitatibus, atque in hac maxime urbium
 principe, si quis ex hostibus imperium maris in-
 vadat, statim cuique imminere præsens vitæ peri-
 culum ; nisi quis plane velit liberam vitam ærum-
 nosa et Tantalea quadam permutare, pecuniisque
 et prædiis, imo uxoribus et liberis ipsis multari.
 Duorum enim alterum consequatur necesse est ;
 ut aut vita, aut iis rebus vivus spoliatur, et copio-
 sum sibi diu noctuque poculum fellis ipse misceat.
 Agedum, vestrum mihi animum indicare ne pi-
 geat, ut et ipse intelligam, num vos prioris negli-
 gentiæ puniteat. Nam quemadmodum oves, si
 pastorem sequi detroctent, si ei adversentur et
 contrariam viam ire velint, non dubium est quin
 statim periturae sint, in præcipitia et voragine aut
 in medios lupus delapsæ ; pari ratione si impera-
 toribus ducibusve subditi haud obsequantur, si re-
 pugnent, si obluentur, ab exitio et ultimis cala-
 mitatibus non longe certe absuerint. »

III. His Byzantii auditis plura addere imperato-
 rem haud passi consurgunt ; pacem cum Latinis
 una omnes voce repuliant ; suam illam priorem
 negligentiam damnant, pollicenturque se, quidquid
 habeant, id omne ultro pro virili contributuros,
 vel si liberos publicæ utilitatis causa mutare pecu-
 nia 856 oporteat. Et hæc quidem ita se habue-
 runt, et ad sua quisque discesserunt. Magna dein-
 de et ambitiosa contentione bellum apparari cœ-
 ptum : atque in construendis navibus, in missilibus
 tormentis majoribus minoribusque fabricandis, in
 Legionibus denique seu navalibus seu terrestribus
 mercenario milite complendis, acre studium ex-
 stitit. Pecunia itaque ad hos sumptus deficiente,
 exigebantur a Byzantiis quædam volentibus, pluri-
 ma valde invitis. Mittebantur item per urbes et
 agros Thraciæ, qui pecuniam in communes illos
 necessariosque usus corrogarent.

IV. Latini vero aliquot onerariæ, quæ valli in-
 star portum eorum implebant, postquam Byzantio-
 rum ballistis submergi et confringi viderunt, om-

Variorum notæ.

(98) Vide Cantacuzen. *Histor.* lib. iv, cap. 5 et 6. BOVIN.

θεν, διὰ τὴν τῶν βασιλικῶν προναυίων σπάνιν,
 πρὸς κατασκευὴν (98) καὶ σύστασιν ναυτικῆς δυνά-
 μως ἵνα τε τοῖς μὲν φίλοις ὤμεν ποθεινὸν τῆς
 δ' ἰσχυροὶ φοβεροὶ ἔπειτ' οἴκαδε πάντιν ἀναχωρή-
 σασιν οὐκ ἐπιβλήσιν οὐδὲν περὶ οὐδενὸς ὡς ἐπιγ-
 γελασθε θρῆν ἐπὶ τῶ σπῶν αὐτῶν ὠφελίμων ἄλλ'
 αὐραὶ τινος τοῦ ὑμετέρου λόγου ἀίρος πόλιος
 ἀδῆλος ἐξακίνης διεμερίσαντο. Νῦν οὖν πρὸ ὀφθαλ-
 μῶν καίμενα βλέποντες ἃ προῦξέθησιν ἡμῖν ἢ
 τότ' ἀμέλεια σκέψασθε, τί δεῖ θρῆν, ἐπὶ ἑσού
 λοιπῶν τῶν κακῶν ἱσταμένων καὶ ὑπερ κεφαλῆς
 ἡμῖν αἰωρουμένων ἐς τὸ βλαῖον τε καὶ ἀφικτον.
 Ὅρατε γάρ, ὡς ἐν ταῖς ἐπιθαλαττίοις πόλεσι, καὶ
 μέλιστα παρῶν τῇ βασιλεὶ ταύτῃ τῶν πόλειον, ἐν
 τῷ θαλαττοκρατεῖν ἀπέληται τῆς τῶν πολεμίῶν, τὴν
 περὶ τοῦ ζῆν εὐθὺς ἐπιπρέμασι κίνδυνον, ἣν μὴ
 τις ἐθέλη προφανῶς ἐλευθέρου βίου βαρυνταίμεν
 καὶ Ταντάλειον οἶον ἀλλάξασθαι, καὶ ζημιωθῆναι
 μὴ χρημάτων καὶ οἰκῶν, ζημιωθῆναι δὲ γυναικῶν
 καὶ παιδῶν αὐτῶν. Δυσὸν γὰρ εἴηται θάταρον, ἢ
 τῆς κεφαλῆς ἢ τῶν τοιοῦτων στέρεσθαι ζῶντα καὶ
 πολλαπλοῦν τὸν τῆς πικρίας κρατήρα κερῆν νόκτωρ
 ἄμα καὶ μεθ' ἡμέραν αὐτὸς ἑαυτοῦ. Φέρος οὖν τὴν
 ὑμέτερον ἐμοὶ δηλοῦν [P. 539] μὴ κατοικήσητε
 τρώπων, ἵνα γινῶ καὶ αὐτὸς, εἰ τῆς προτέρας κατ-
 ἔγνωτε ἀμελείας. Ἀνίλογον γὰρ ἔστιν, ὡς καθά-
 περ ποιμὴν παντὶ, εἰ μὴ τὰ πρόβατα ἑκασθε
 βούλοιο, ἀλλ' ἀντιβαῖνοι καὶ τὴν ἐναντίαν ὁδοῦν
 ἰθὺλοι, οὐκ ἀθῆλον ἂν εἴη, ὡς ὅσον οὐκ ἤδη τε-
 θνήσκειται, κρημνοὶ καὶ φάραγγι καὶ λύκοις περι-
 κλισόντα, οὕτω καὶ βασιλεῦσι καὶ ἡγεμόσιν ἀνδρῶν,
 ἣν μὴ σύνδρομα ἢ τὰ τῶν ὑπηκόων, ἀλλ' ἀντιβαῖνη
 καὶ ἀντιπράττη, οὐ πόρρω γ' ἂν εἴεν ὀλέθρου καὶ
 δεινῶν τῶν ἐσχάτων. »

Γ. Τοῦτων αὐτήκοοι γεγονότες Βυζάντιοι οὐκέτι
 πλείω συνείρσιν εἶων τὴν βασιλεία ἄλλ' ἀναστάντες
 μετ' ὤνῃ πάντες ἀπέπλαντο μὲν τὴν τῶν Λατίνων
 ἐρήνην, κατέγνωσαν δ' ἑαυτοῦς τῆς πρὶν ἀμελείας,
 ἐπαγγελίας τὴ ἔδοσαν, ἰθαλοντὰς συνεισφέρειν εἰς
 ἐράνω φράν τὰ προσόντα, καὶ πρῖθα. αὐτοῦς εἰ
 δεοὶ χρημάτων ἀλλάττεσθαι κοινῆς ὠφελείας ἕνεκα.
 Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτων ἔσχε τὸν τρώπων, καὶ ἀπλη-
 λάττοντο εἰς τὰ βία ἑκαστοῦ. Πολλὴ δὲ τις ἐντεῦ
 θεν ἐφαίνετο περὶ τὴν ὑπερίαν ἢ φιλοτιμία, καὶ
 ὀξεία τις ἦν ἢ σκουδὴ περὶ τε κατασκευὴν νεῶν καὶ
 πτεροδύλων μηχανημάτων μεγάλων τε καὶ μικρῶν
 καὶ μισθοφόρικου στρατοῦ, ὅσοι τε ἐς τὰς ναυτικῆς
 δυνάμεις καὶ ὅσοι ἐς τὰς περὶ τὰς ἀρχίσουσι φίλαγ-
 γας. Ὅθεν χρημάτων οὐκ ὄντων εἰς τὴν δαπάνην,
 ἐπράττετο πρὸς Βυζαντίων ἕνια μὲν παρ' ἐκόντων,
 τὰ δὲ πλείστα παρὰ σφόδρα ἀκόντων. Ἐξεπέμπετον
 δὲ καὶ οἱ τὰς Θρακικὰς ἀργυρολογήτους πόλει, καὶ
 χώρας τῆς κοινῆς καὶ ἀναγκαίας ταυτησὶ χρείας
 εἵνεκα.

Δ'. Ἐνιας γε μὴν οἱ Λατῖνοι τῶν ὀσσι προτεχί-
 σφατος δίκην ὀλάδας τὸν οἰκίον ἐπλήρουν λιμένα
 καταγγυμένας τε καὶ θυομένας ὄρωτας ὅπερ τῶν

Βυζαντιῶν παροβίων μηχανημάτων τάχιστα πάρα· A nes quamprimum inde translulere. Ex illo autem
 ἐκείθεν ὡς πορθωτάτω μετήνεγκαν· καὶ ἦν λοιπὸν
 εἰ ἐν τῷ λιμένι ταίχη σφῶν βοηθείας καὶ σκέπης
 πανάπασιν ἰσθμῶ. Ὅθεν ἐπιμπον μὲν ἐν Γεννοῦζ,
 ἐπιμπον δ' ἐν Ῥόδῳ τοὺς ἢ βοηθειαν ἐκείθεν ἀξόντας
 ἢ τοὺς τὴν εἰρήνην προσθεύουσιν· Ἄς· Γένουα μὲν εὖν
 ἰδίους ἔχουσα θορύβους καὶ γείτονας μάχας ἀπαίματο
 κίμασιν βοηθειαν· Ῥόδιον δ' ἐκπέμπουσιν εὐθύς μίαν
 τριήρη μετὰ τῶν τὴν εἰρήνην προσθεύουσιν· οἱ
 πολλὰ μὲν εἰπόντες, ἐπεὶ ἐληλύθασι, πολλὰ δ' ἀχη-
 κόντες, εὖν σπουδαζόμενων ἦνυσαν οὐδὲν, ἄτε οὐκ
 ἐπιγγυλιόμενα μῆτε τῷ ληφθέντος ἐν τῇ μάχῃ
 τῶν προτέρων ὄρων ἐπέκεινα μῆτε τῆ· γε-
 νομένης ἀλλῆς ὑπὸ σφῶν ζημία· ἀπόδοσιν· Ὅθεν
 καὶ ἀπῆσαν αὐθὺς ἐς Ῥόδον ἀπρακτο· πλὴν ὅτι
 πολλὰ τῶν πολυτελῶν κειμηλίων καὶ χρημάτων οἱ
 ἐν τοῖς Γαλάτου ἐνθάμνοι τῇ Ῥοδίᾳ τριήρει ἐς Ῥό-
 δον δι' αὐτῶν ἐπιμπον, δεδιότες περὶ τοῦ μέλλοντος·
 Ἦσαν δ' οἱ καὶ γυναίκας καὶ παῖδας ἐξήθηον διὰ τὸ
 τοῦ μέλλοντος ὄδρον.

[P. 540] E. Ἐπεὶ γὰρ μὴν αἴ τε ἐν Βυζαντίῳ καὶ
 ἀλλὰ νηυπηγούμενοι τριήρεις συνσκευασθῆσαν ἤδη
 τῷ βασιλεῖ, μεγάλα μὲν ἐνεία, μνηστῆρες δὲ καὶ διήρεις
 πλείους, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πλουσίων
 φιλοτιμότερον εἰς τὸν ἄρον διατεθέντες λίμβους στρα-
 τωτικῆς καὶ ἀνάγια συνσκευασάν· οἱ τε καὶ ἐξὼ-
 κλισαν ἐξ οἰκίας δαπάνης, μετὰ ταῖς μπουτῶν γίνονται
 καὶ ὅσαι κατ' ἄλλας τῶν ὑπεκλῶν ἦσαν πόλειον· ὦν
 αἱ μὲν καιροῦ λαμβανόμεναι νύκτωρ ἀπῆσαν ἐς τὸν
 τῶν Βυζαντιῶν λιμένα, μόλις λαυθάνουσαι τὰς Λα-
 τινικὰς τριήρεις, αἱ διηνεκῶς ἐπιτροῦσαι καὶ πα-
 ραφυλάττουσαι πόρθωθεν ἐκώλυον τὸν εἰσπλῶν ἐκί-
 νων, αἰθροὶ διανυκτερεύουσαι τὴν χειμέριον χρόνον
 ἐκείνον· Ἐνταῦθα γὰρ τὸ ναυτικὸν ἐκείνο πλάγιον
 αἱ δειπνοποιεῖσθαι τε καὶ ἀριστοποιεῖσθαι καὶ κη-
 θεύδειν οἱ τριηράρχαι ἠνάγκαζον· ὡς συμβαίνειν
 ἐνταῦθεν, πολιορκεῖσθαι μὲν Βυζαντίους ἐκ θαλάττης
 ὑπὸ Λατίνων, πολιορκεῖσθαι δ' αὐτὴν ἐξ ἡπειροῦ Λατί-
 νους ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ εἶναι δεσμίους ἐξ ἐκατέρων
 ἐκατέρους· καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀλλήλους.

CAPUT V.

Byzantii e portu in altum provehantur; rudes plerique et inexercitati. Hostium navem onerariam incendunt.
 Latinorum anxia deliberatio. Omnes cedendum esse statuunt. Solus navarchus refragatur. Instructa
 suorum classe Byzantinam expectat, consilium ex re capturus.

A. Ἄρι δὲ τοῦ ἔαρος ἐπιλάμποντος, καὶ τῶν τε
 ἀγρίων πνευμάτων τὴν χειμέριαν ἐκίνην αὐλητι-
 κὴν τρεψαμένων ἐς τὸ καθεῦδειν, καὶ μακρὰς ὁμοῦ
 τῆς γαλήνης ἐπιχωριαζούσης τοῖς κύμασιν, ἐπεὶ
 πάντα ἦν ἐκ τῆς καὶ θαλάττης ἀπρητισμένα καὶ
 οὐδὲν τῶν ἐς μάχην ἀνηκόντων ἐπιτηδείων τοῖς Βυ-
 ζαντιοῖς· ἐλείπετο, παρεσκευάζοντο πρὸς ἀναγωγὴν
 ἐκατέρωθεν αἱ τριήρεις, ἐκ τε τῶν ἐντὸς Βυζαντίου
 φημι νεωρίων καὶ ἐπὶ οὐπερ ἐξῆμεν εἰρηκότας
 νεωστῆμου, πρὸς δὲ ἐξ αὐτοσχεδῶν βιασθεῖσι τοῖς
 νεωάρχουσιν ἐν ἀρχαῖς τῆς μάχης καταπερυγεῖναι
 εὐμπέπτωκε, παρὰ τὰς τοῦ ποταμοῦ (99), δηλαδὴ
 ἐκβολὰς· ἐνθα καὶ τὸ τοῦ θαλαττίου κέρως ἀνα-

D I. Vere statim affulgente, ubi asperiores venti
 sua illa hiberna sibila sopiverunt et magna in mari
 tranquillitas existit, Byzantii, perfecto omni ter-
 restri navaliq̄ue apparatu, nulla re ad bellum ne-
 cessaria deficiente, naves 858 provehere in al-
 tum parant ab utroque loco; nempe et ab his na-
 valibus, quæ intra urbem sunt, et ab illa quam su-
 pra memoravimus statione, ad quam coacti ex
 improvise navarchi sub initium belli confugorant;
 ab ostiis dico fluminis, et ab ultimo sinus Cératini
 recessu. Et ex quidem naves, quæ Byzantio pro-
 fectæ sub vesperam in altum delatæ sunt, debe-
 bant saltem aliquantulum temporis modicæ sui

Variorum notæ.

(99) *Barbysæ*, seu *Barbysi*, vulgo *Chartarici*, de quo Gyllius lib. II, cap. 3, *De Bosporo Thrac. Boivis*.

exercitationi dare, ac primum inter se decertare, A et remigationis periculum separatim facere. Nec enim mari omnes remisque assueverant, sed lignationem plerique lignoneinque redolebant. At illæ progressæ remos inbibent, non admodum composite aut militari ordine, sed temere maximam partem inæqualiterque romigantes, et a recto cursu aberrantes.

καὶ κόσμῳ στρατηγικῷ, ἀλλ' ἐν ἀκοσμίᾳ τὸ κλισίον, καὶ ἐταροζυγοῦσαν τὴν εἰρυσίαν ποιοῦμεναι, καὶ τοῦ εὐθέος παραγομένην.

II. Cum vero nox jam adesset et hæc juxta littus ante orientales Byzantii muros constitissent, venti tu coorti a terra tumultum apud naves fecerunt ac paululum eas perturbare visi sunt. At secundam circiter noctis vigiliam triremis expedita, que paulo ante speculatum missa fuerat, summa festinatione accedit, nuntiatque maximam Latinorum onerariam plenis velis ab Hellesponto profectam advenire. Statio itaque navarchi magna cum fiducia nautis ac vectoribus, illis ut remigent, his ut capessant arma, inflatis classicis dat signum. Diligentiore. 859 itaque navigatione proveci onerariam quam celerrime circumveniant, et contrahi vela imperant. At illi parere initio nolunt, sed pugnam ac bellum ineunt. Mox fidem densis undique telis obruti, cum liceret militibus facta irruptione eos trucidare, cedunt inviti, et manus tendendo misericordiam exposcunt. Sed eos nihil illa juvit supplicatio : siquidem nautæ aliquot de triremi onerariam incendere occupant, et quidquid hominum intus erat comburant, ita ut flamma ad multam noctem per mare sursum sublata reluxerit.

III. Dum isti in his occupantur, Latini inter se deliberant, magno curarum aestu fluctuantes, et extremum salutis suæ discrimen tantum non ob oculos positum intuentes. Alii itaque omnes satius esse statuebant mari excedere et castellum tutari : nec cuiquam posse se præ hominum paucitate in duo bella distrahi, terra simul marique infesta : pugnam quippe adversam utramque potius, quam alteram secundam fore. Solus navarchus constanti ac generosa animi præsentia omnium adversatus est sententiis : animadversam enim a se et improbatam fuisse imperitiam Romanæ classis, que superiori die nequaquam secundum militarem legem et solvisset et ad portum appulsa esset; capropter non longe a meliori spe abesse se. Cum igitur virium maxima pars aut omnes potius vires in mari sitæ essent, in eo siebat oportere, si non omne, at potissimum 860 studium ponere.

παύεται ἄκρον (1). Αἱ μὲν οὖν ἐκ Βυζαντίου περὶ δεξιῆν ὄψιν ἐκπλεύσασαι, δέον καιρὸν τενα δοῦναι γυμνασίᾳ μικρῶ γούν, καὶ ἀνθαμιλλήσασθαι πρῶτον πρὸς ἀλλήλας, καὶ πῆραν τῆς εἰρυσίας ποιήσασθαι καθ' ἐαυτάς· μηδὲ γὰρ εἶναι πάντας ἐν συνηθείᾳ θαλάττης καὶ κώπης, ἀλλ' ἀπόζοντας τοῦς κλισίους δειδροτομίας τε καὶ σκαπάνης· αἱ δὲ μικρὴν προσβάσαι σχάξουσι τὰς κώπας, οὐ μάλᾳ σὺν τάξει

[P. 541] B'. Ἐπει δὲ καὶ νύξ παρῆν ἤδη καὶ αὐταὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἦσαν ὀρμουσαι πρὸ τῶν ἐφῶν τοῦ Βυζαντίου τετιχῶν, ἐπέησι ἐξ ἀπογείων κυευμάτων θύροθος ταῖς ναοὶ καὶ διαταράττειν ἰδέσθαι μικρὸν. Περὶ δὲ δευτέραν φύλακην τῆς νυκτὸς ἦεν διησκουδῆ πρὸς αὐτάς ἢ πρὸς κατασκοπὴν ἐκταμφοθεῖσαι πρὸ βραχίος ταχυναυτοῦσα τριήρης, Λατινικὴν ὠκάδα μεγίστην ἀγγιλλουσα κλήρσειν ἰστίας ἐξ Ἑλλησπόντου ἀναγομένην· καὶ ἕμα οἱ ναύαρχοι πολλῶ τῷ θαρρόντι τοῖς τε ναύταις καὶ ἐπιβάταις, τοῖς μὲν ἐπὶ τὴν εἰρυσίαν, τοῖς δ' ἐπὶ τὰ ὄπλα χωρεῖν ἐσθῆμαιον τῇ σάλπιγγι. Σκουδισίτερον μὲν σὺν τὸν ἐκπλοῦν ποιησάμενοι τάχιστα τὴν ὠκάδα περικύκλουσιν, καὶ τὴν ὀδόνην καθέλκειν (2) ἐκλείουσι. Ἦ δ' οὐχ ὀπῆκουσι τὰ πρῶτα, ἀλλὰ μάχης ἤκτιστο καὶ πολέμου. Ἐπει δὲ τὰ γε βέλη κατὰ κλήθος πανταχόθεν ἐπέσσαν σφισι, καὶ περιτὴν τοῖς ὀπλίταις εἰσπηδῶσι φονεύειν σφῆς, ἐνίδουσαν τε ἄκοντας καὶ χείρας ὄραγον εἰς οἶκτον παρακαλοῦντας. Ἄλλ' ὄναστο τῆς παρακλήσεως οὐδὲν· ἐπὶ φθάσαντας ἐνιοὶ τῶν ναυτῶν ἐκ τῆς τριήρους τὴν τε ὠκάδα ὀφάκτουσι καὶ τοῖς ἐφῶν ἄπαντας ἐκπικρῶσι (3), καὶ ἡ φλόξ ἤρητο κλάγιος ἐπὶ κολλῆ τῇ νυκτὶ.

Γ'. Τοῦτων δ' ἀσχολουμένων περὶ ταῦτα, κατὰ σφῆς αὐτοῖς ἐβουλεύοντο οἱ Λατῖνοι, πολλὴν τριφυμίαν ἔχοντας λογισμῶν καὶ τοῖς ἐσχάτους κινδύνους σφῶν αὐτῶν μονοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἰσταμένους ὀρῶντας. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντας ἀσφαλῆστερον εἶναι ἐψηφίζοντο, καταλείποντας τὴν θαλάτταν φυλάττειν τὸ φρούριον· μηδὲ γὰρ δύνασθαι· ἐκ ἀλιγαυέρων πρὸς δύο μερῆσθαι μάχας, ὀμοῦ κατὰ σφῶν ἐκπίσας ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης· θάττου μαντῶν ἐκπύρων ἀποσυχεῖν, ἢ μίξ τινας εὐμενεῖς περιεθῆναι. Μόνος δ' ὁ ναύαρχος μετὰ σταθεροῦ καὶ γενναίου D τοῦ τῆς φύχης παραστήματος τοῖς πάντων ἀντίσταν φήφοις. Κατασκέψασθαι γὰρ ἔρασσα καὶ καταγνῶναι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου πολλὴν ἀπειρίαν, ἀνεγόμενον τε καὶ καταίροντος τῇ προτεραιῆ μὴ κατὰ νόμους στρατηγικῶς, καὶ οὐ πόρρω δὴ καὶ ταῦτα χρηστῶν εἶναι ἐλπίδων. Τῆς γούν κλισίους παῖρας, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς πῆρατος· ἐν τῇ θαλάττῃ κυμένους, εἶναι ἔρασσα δεῖν ἐνταῦθα, αἱ μὴ τὴν πᾶσαν, τὴν γούν κλισίονα θεῖναι σκουδῆν.

Variorum notæ.

(1) De marino illo *Cornu*, seu *Ceratio* sinu, multa Gyllius *ibid.*, lib. 1, cap. 5. *Βοιωτικῆ*.

(2) Quod vulgo dicimus, *baïsser le pavillon*. Idem Gregoras lib. v prioris *Historiæ*, cap. 4, ὁμοίως δὲ λέγειται τῆς ὀδόνης, ἀλλ' ἔμεινεν ἡραμοῦσα, ubi in-

terpres, *velis nondum expansis*: mox, τότε καὶ αὐτὴ διαπετάσασα τὰς φέβας, ἀναβάθει τὴν κλισίαν. *DUCANG.*

(3) Cantacuzenus rem aliter narrat, lib. iv, cap. 11, pag. 714 et 745. *Βοιωτικῆ*.

Α'. Ὅθεν μεγάλας μὲν ἑννέα τριήρεις, ἰονήρεις, ἅ δὲ κλειστάς, ἐπιπέκτων ἐμπλήσας ὀπλομάχων ναυτῶν, καὶ τριηράρχους ἐπιστήσας τοὺς μᾶλα ἀρίστους, καὶ μικρῶν τοῦ λιμένος προβάς, ἴστατο περὶ τῶν ἐν τάξει τῶν τῶν Βυζαντιῶν ἐπιπέκτων, δύοιν ἔχων ἐν νῆϊ διαπράξασθαι θάτερον· εἰ μὲν κατὰ νόμους ὀρήν στρατηγικούς ἐπιόντας ἐπ' αὐτῶν, πρῶμναν τε κρούσασθαι καὶ τῶν νεῶν ἐκπηδήσαντας ἐντὸς γενίσθαι τοῦ φρουρίου κλησίον ἑστώτας· εἰ δ' οὖν, ὁμοίως χωρεῖν ἐς τοὺς πολεμίους.

IV. Itaque ille triremes magnas novem, et menores quamplurimas, nautarum armatorum delectu complet; trierarchos præficit præstantissimos; tum paulo ultra portum progressus, Byzantium adventum instructa acie illic stat exspectans, duorum illo alterum facturus: si eos quidem secundum bellicæ artis præcepta procedere adversus se videat, puppim retroacturus, relictisque navibus in castellum proximum introiturus; sin minus, ad pugnam proditurus.

CAPUT VI.

Terra et mari ad pugnam itur. Quid Byzantiæ classis obsuerit. Quo ordine naves processerint. Notatur trierarchorum culpa. Byzantii omnes subito metu percussi; in mare desiliunt. Clades maxima. Justum Dei iudicium. Latinorum navarchus rei miraculo obstupescit. Vacuis navibus potitur. Byzantiæ classis altera pars in eandem calamitatem incidit. Terrestrium copiarum trepidatio non minor. Latinorum æquitas et clementia.

[P. 542] Α'. Ἐπὶ δ' ἡμέρας γενομένης ὀμίχλῆς τε καταρρέον ἐκ καλέγγους κινῦμα τὸ θαρβεῖν ἄφηρει τοὺς Βυζαντιούς, ἐνθαροστέτερος δὲ τῶν Λατινῶν ἐγίγνωτο ναβάρχος. Συνήσαν δ' ἕμως ἕζωθεν μὲν εἰ περὶ τῶν Ῥωμαίων φάλαγγας μετὰ τολῶν καὶ μεγάλων θυρεῶν (4) καὶ παντοδαπῶν φρυγάνων, ὅσα τροφή τῆς πυρὸς καθίσταται πρόχειρος· προεβάνετο δὲ καὶ ὁ στόλας ἦδη κάμπτων τὴν τοῦ Βυζαντιοῦ βορρῆαν ἄκραν, ἐνθα πύργοι τε δύο ἀνυποδέμηνται λίθων λευκῶν καὶ ἀπαιξομένων ἐς τὸ τῆς ἀρμονίας εὐφῶδες, καὶ ἄμα Δημητρίου τοῦ μάρτυρος Ἔβρουτα κρῖν (5). Ἐδοξε δ' αὐτοῖς ἐπιμοχθοῦν ἢ κάμπη διὰ τὰς ἐκεῖ γινομένης ἀεὶ θαλαττίους ἑλακὰς τε καὶ οὐδὲν τινας λαθρινῶν, κατὰ τὴν παρ' Ἑλλησπον φερόμενην Σκόλλαν καὶ Κάρυθδον, ἣν ἐκεῖνοι κατὰ τὸν πορθμῶν εἶναι φασιν, ὅς μεταξὺ τοῦ τε Ἰταλικοῦ Ῥηγίου καὶ τῆς Σικελικῆς καίτοι Μεσσηνίας. Ἐσφηλε δ' αὐτοῖς ἐς τὰ μάλιστα τότε καὶ τὸ μὴ ἀνέλογον ἔχειν ἐν τοῖς τῶν νεῶν κοιλώμασι κάτα τὴν φέμμεν (6)· ἔπαρ εἰσθε τοῖς ἐπὶ θάλατταν ἀεὶ ναυστολοῦσιν ἱερίσμα γίνεσθαι τε καὶ εἶναι τοῦ κλοῦ καὶ θερμῆος κρῆτιστος.

I. Die exorto nebulosus quidam ventus a mari ingruit. Ea res ut Byzantiis fiduciam ademit, ita Latinorum navarcho animos addidit. Convenerant tamen extrinsecus pedestres Romanorum cohortes cum clypeis multis et magnis, item cum omni fomitem genere, quoque scilicet prompta ignis nutrimenta sunt. Apparebat autem et classis, quæ boreale jam circumvehebatur Byzantii promontorium; ubi turres duæ ædificatæ sunt lapide albo, ad concinnam solidæ structuræ speciem expolito: quo etiam loco templum divo Demetrio positum occurrit. Visus vero ipsis iniquus hic flexus ob eos qui illic semper existunt, maris vortices et quosdam quasi labyrinthos, quales illæ a Græcis decantatæ Scylla et Charybdis, quas in illo freto, quod est inter Italicum Rhegium et Siculam Messanam, sitas esse dicunt. Obsit autem illis tunc plurimum, quod in carinis idoneam saburræ 861 vim non haberent; quæ res his qui navibus mare quotidie percarrunt, fulcimentum esse solet et firmissimum navigationis fundamentum.

Β'. Ἄδον οὖν κατὰ μέτωπον στήσαντας τοὺς τριηράρχους τὰς ναῖς ἀντιπρόσωπος τὰς τῶν πολεμίων ναυσὲς καὶ ἀπὸ μόνης τῆς πρώτης ἐκπέδησε θέας αὐτοῦς, εἰ δὲ τῆς προσηκούσης ἐκπακτικότες γνώσεως, μίαν κατὰ μίαν κάμπτοντες τὴν ἄκραν ἐκείνην ὑπέβαινον. Πρώτη μὲν οὖν ἡ ναυαρχὸς ἰδεκνυτο, σφαλῆ κατιούσα καὶ βιαζομένη μὲλα κλησίον τῶν κλοῦν κωκίσθαι τῆς γῆς· καὶ μετ' ἐκείνην ἀπ' εὐρῆς ἔπειτα δίεχν ὄμμαθός τε καὶ σιρῆς ἔχομένης ἀλλήλων ἐς μήκας· πρῶμναν τε πρῶρα; ἄλλης ἔχομένην καὶ οὕτως ἀμοιβαθὲν ἀπέσας καὶ παραλλῆλῆς ἔπειτα ἔτερα; ἐξηρηθμῶνας καὶ στοιχηθῶν πᾶς κλεισθῶνας, ἕως προσέστηεν τῆς αἰγυλῆς τῆς ἐκ διαμέτρου καὶ κατ' εὐθείαν τοῦ Λατινικοῦ καμίνου φρουρίου, ἀπέχουσαι τῆς γῆς ἡμιπέδου μείον (7). Εἰ μὲν οὖν κἀνταῦθα γενόμενα εἰς πρῶρας ἐπὶ με-

II. Debebant certe trierarchi ita naves collocare, ut obversis in frontem proris vel primo aspectu hostem perterrerent. At ii, mente alienati, singulas inter flectendum promontorium ostendebant. Prima conspiciebatur navis prætorica, lente se ipsam movens et proxime oram littoris navigare magna vi contendens. Tam altera et altera a tergo subibant; serie quadam et veluti catena coherentes illæ inter se longum in tractum, singulæ singularum puppim prora contingentes: et sic omnes, invicem alternisque aliæ ex aliis nexæ, continenti quodam ordine navigantes procelebant; donec ad littus illud, quod est e regione Latini castelli etque rectis lineis opponitur, appulsæ sunt, minus semijugeri spatio a terra distantes. Quod si illic saltem proras Latinis in frontem objecissent, atque ita confi-

Variorum notæ.

(4) Nostrî pavesade vocant. DUCANG.
(5) De qua S. Demetrii xede et illius situ copiosè scripsimus in Constantinop. Christ. lib. iv, sect. 6, n. 33. DUCANG.

(6) Saburræ.... DUCANG.
(7) Cod. ms. ad marginem. Σημειώσασι ὅτι τὸ κλειθρον ἐστὶ κηχίων ῥαγ' ΟΥΚΑΝΣ.

gendi tempus expectassent, bene, opinor, habuisset. Imo si littorali illa navigatione non interrupta processissent simili modo usque ad extremum freti, ubi videlicet et alias naves stetisse diximus, atque illinc cum cæteris reversæ contra hostem serrato ordine provectæ essent, bene sic quoque (opinor) habuisset. Sed aliam Deus mentem pavore injecto attulit, et repente vices mutavit vanisque eorum dictis ac minis fortuna exitus contrarios dedit.

μετήνευκεν ἀθρόον καὶ περίσσησεν ἐς τοὐναντίον τύχη.

III. Nam **862** quos oportebat herooe, sicut promiserant, pugnare; ii contra trepidi, nemine obsistente, nullo nec stricto gladio nec vibrato in eos telo, versi in fugam omnes ex tabulatis bini statim ternique caede et confuse subjectum in mare desilliebant. Ac ii quidem, qui nare didicerant, subjectis armis ægre in terram evadebant. Pierique autem armorum pondere deprimebantur. Et videre erat (miserum sane spectaculum) in gurgite palpitantes, terribiles illos et arrogantia elatos bellatores, piscium cancrorumque instar sibi invicem tenaciter inherentes, ut emergere baud possent, sed in posteram diem a fortuna reservarentur, piscibus convivoribus suis epulum ipsi daturi. Adeo facta injuria auctores injuriæ ex fortibus imbelles reddidit: adeo herooi spiritus hoc ipso, quod se adversus Deum contumacius erigunt, infelicia existunt fortunæ ludibria.

IV. Nimirum ii, quia ante pugnam diu noctuque, lingua contumeliosissimum viduis pupillisque Byzantinis bellum inferentes, quovis hoste pejora perpetraverant, tabularumque et palorum ad elassis usum comparandorum nomine totas et domos, everterant et opes diripuerant, ac in ejusmodi facinoribus spiritus illos Martios jam tum consumpserant; ideo præter opinionem fluctibus marinisque gurgitibus absorpti præclaras illie spes subito sepeliverunt, atque ex orbe hoc terrestri in humidum et in profundas aquas translati sunt. Delictorum quippe conscientia oppressam mentem habebant, et pupillares illas (ut par est) preces **863** miserabilesque lacrymas reminiscabantur. Quamobrem et manibus ad arma tractanda quasi ebriis, et pedibus ad movendum corpus vacillantibus torpebant. Animo autem fracto ac vulnerato bene sperare haud poterant: ipso tam exitu edocti, cum iis nihil proderat, non oportere in armis bonam spem collocari, nisi æquitas adsit cum recta pietatis ratione conjuncta. Quæ enim juste facta sunt, ea sola animi robur firmum sus-

Α τώπου τοῖς Ἀσπίνους ἰστασθαι, περιμένουσαι τὴν ὄραν τῆς προσβολῆς, εὐ ἀναίμαι εἶχεν· ἡ τὸ γε βέλτιον. [P. 543] εἰ μὴ διακίψασαι εἰν παράλιον ἐκείνῳ κλοῦν προῦχώρου ὁμοίως ἀχρη τῆς ἰσχυρίας τοῦ πορθμοῦ, ὅση δηλαδὴ καὶ τὰ ἄλλας εἰρήκειται ἰστασθαι, κἀκαίθεν ὁμοῦ ταῖς ἄλλαις ἐπαναστρέψασαι τὸν ἐπίκλον ἐν τάξει κατὰ τῶν κολεμίων ἰποῦντο, καὶ οὕτως εὐ ἀν ὄμαι εἶχεν. Νῦν δὲ ἀλλ' ἰτέρην ὁ θαλῶν ἔδεικνεν ἔνοιαν καὶ ἐκύλιαν· καὶ τῶν καυχημάτων καὶ ἀπειλῶν ἀποβάστας ἡ

Γ. Δέον γὰρ ἠρωϊκῶς κατὰ τὰς ἐπαγγελίας ἀγωνίσασθαι, οἱ δ' ὑπίτρομοι γενόμενοι (8), μηδενὶ ἀντιπράττοντος, μήτε ξίφους γυμνωθέντος, μήτε βέλους ἐκ' αὐτοῦ; ἀκροβολισθέντος, ἔραυγον ἅπαντες, τῶν κατατρομαγμένων ἐξαίφνης συνῆδ τε καὶ σύντραις ἐκπῆδῶντες εἰν οὐδενὶ κόσμῳ κατὰ τῆς ὑποκειμένης θαλάττης· ὧν οἱ μὲν διανήχασθαι εἰδότες, πίπτοντες ἐπὶ ὄπλα, μόλις ἐς γῆν ἐξίπτατον· οἱ δὲ πλείους τῷ βάρει τῶν ὄπλων καταδύοντο. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ἄλλαιδιν, ἀσκαίροντας ἐν τῷ βυθῷ τοῦς ὄφθαλμοῦς καὶ μεταώρουσ ἐκείνου; ὄπλατας, δίκην ἰχθύων καὶ καρκίνων, καὶ ἀλλήλων ἐχομένους ἀπρὸς καὶ ἀναδύναται μὴ δυναμένους, ἀλλὰ ταπεινομένους ἐς τὴν ὑστεραίαν ὑπὸ τῆς τύχης ἐστιάτορας αὐτοῦς τοῖς ἑαυτῶν δαιτυμόσιν (9) ἴσασθαι ἰχθύσιν. Οὕτως ἀνδρῶν τὸ ἀδικεῖν ποιεῖ τοὺς ἀνδρείους, καὶ καίγινον δυστυχῆς τὰ ἠρωϊκὰ δεικνῶσαι φρονήματα τὸ θεοῦ κατακαίρασθαι.

Δ. Ἐπεὶ γὰρ πρὸς τῆς μάχης, νόκτωσ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀεὶ στρατεύμενοι κολλῶ τῷ τῆς γλιόττης ὑβρίζοντι κατὰ τῶν Βυζαντιῶν χηρῶν καὶ ὄρφανῶν, πάντων κολεμίων ἔδρων οὕτοι ἐπὶ χεῖριστα, καὶ προσφάσει διὰ τὰς ναῦς σκεῖθων καὶ στυπτιῶν ὄλας ἀνέτρειπον οἰκίας, καὶ ὄλας οὐσίας ἠνδραποδίζοντο, κέν τοῖς τοιούτοις προσηλώκεσαν τῆς ἀρείτης ἀνδρείας τὸν ὄγκον ἐκείνου, ἔλαθον κύμασι καὶ βυθοῖς θαλαττειοῖς νῦν ἐνεαυθοῖ τὰς γενναίας θέψαντας ἐλπίδας ἀθρόον καὶ τοῦ ἡπειρωτικῶ τὸν ὄγκον καὶ ὑποδρύχιον ἀλλαξάμενοι βίον. Τῷ γὰρ ἡμαρτηκότι τοῦ συνεϊδότος βρλιθοντας ἔχοντες λογισμοῦς, καὶ ἀναμιμητοσκόμενοι δεήσεων ἐκείνων ὄρφανικῶν, ὡς ἔοικε, καὶ δακρύων ἔλασινῶν, ὡσπερ μαθοῦσας εἶχον τὰς χεῖρας πρὸς ὄπλα καὶ ἀκροσφαλεῖς πρὸς κινήσεις τοῦς πόδας, καὶ ἅμα τεθραυσμένην τὴν δίκαιαν ἐς τὰς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐλπίδας, ἔργου τοῖς; τηλικαῦτα μαθηθόντες, ἔτε μηδὲν σφισιν ἔσφαλος ἦν, μὴ εἶναι χρεῶν ἐν τοῖς ὄπλοις τὰς χρηστὰς ἀνέχειν ἐλπίδας. ἦν μὴ παρῆ εὐ δίκαιον μετὰ τῆς τοῦ εὐσεβεῖν εὐθύτητος. Μόνους γὰρ τοῖς σὶν δίκην δρωμένοι; τὸ δυνάμενον τῆς ψυχῆς ἀσφαλῶς ἐρε δε-

Variorum nota.

(8) Hanc Græcanicarum navium cladem multis etiam narrat Cantacuzenus d. cap. 11 extr. DUCANG.

(9) Interpretatus sum, *piscibus convivoribus suis epulum ipsi daturi*; id quod Gregoras ipse, ni fallor, sensit. Homeri Scholiastæ, ad hunc *Odysææ* 6, 621 versum :

Δαιτυμόνες δ' ἐς δώματ' Ἴσαν θέλῳ βασιλῆος.
δαιτυμόνας interpretatur ἐστιάτορας: et vim utramque significandi, *conviviam* nempe et *convivatorum*, ei vocabulo competere docent lexicographi. Tamen apud Gregorium Nazianzen. oral. 58 ἐστιάτωσ et δαιτυμῶν opponuntur: imo et apud Gregoram ipsoσ, *Hist. lib. xiiii, pag. 583, lin. ult. Boivin.*

ταί τε καὶ τὸ θάρρος ἐν περιστάσειν ἀκλόνητον ἔχει. Καὶ γὰρ εἰ κατὰ τῶν ἀλλοτρίων τὰ τοιαῦτα γινόμενα τῶν ἀδικημάτων εὐθύνεται πρὸς τοῦ κοινού δεσπότου Θεοῦ, πολλῶ [P. 544] μᾶλλον εἰ ὁμόφυλον εἴη τὸ ἀδικούμενον.

Ε'. Τοῦ δὲ ξένου ἐκείνου θέλημα βλέπων ὁ τῶν Λατίνων ναύαρχος πῶρρωθεν τὸ μὲν πρῶτον διεπορεύετο κατ' ἑαυτὸν, καὶ τινα ἐνόμιζεν εἶναι ὑπόκριτιν καὶ δράμα· σουργίαν· ἔπειτα ἔγνω θεομηνίαν εἶναι τὸ πρῶτον σαφῆ· καὶ ἡσυχῆ παρακλιεσάμενος ἐρέττειν τὸ τῆς ἡγεμονίδος κλήρωμα προφῆσι παραγγέλλας ἔπεισθαι καὶ τὰς ἄλλας τριήρεις κατόπιν. Ἐπει δ' εἰδὼν κενὰς τὰς Ῥωμαϊκὰς τὸ παράπαν εὖρε τριήρεις, ἀναδησάμενος εἰλικεῖ τε πάσης ἰδέμα καὶ ὑπεστρεφεν ἄγων ἐς τὸ τῶν Λατίνων ἐπίνειον· τλήν ἔσαι διήρεις τε καὶ μονήρεις καὶ λέμβοι κλήθους ἕνεκα διατρεῖσθαι τὴν ἄλωσιν ὑπερόριοι τῶν κινδύνων ἔγινοντο.

Γ'. Τοῦτων δ' ἐς τοῦτο τύχης κατενεχθειῶν, ἐπαίνοντο ἐπιπλοῦσαι ἤδη καὶ ὄσαι παρὰ τὰς ἐκβολὰς, ὡς εἰρήκειμεν, ἴσταντο κάλαι τρυῖ ποταμοῦ τριήρεις μέγισται μὲν τρεῖς, μείους δὲ καμπληθεῖς. Ἐπει δὲ κατὰ μέσῃν γινόμεναι τὴν πορείαν ἐρήμους ἀνδρῶν ἐλκομένας· εἶδον ὑπὸ τῶν πολεμίων τὰς ἑμοφύλους νῆας, ἐστῆσαν ὡσπερ τινὶ νάρκῃ πεδηθεῖσαι καὶ μὴ δυνάμεναι μήτε πρόσω μήτ' ὀπίσω ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν, ἕως τοῖς ὁμοίοις ταῖς ἄλλαις περιέπιπτον καὶ αὐταὶ κακοί. Ἦν γὰρ ἰδεῖν εὐθύς καὶ τοῦτων ἅπαν τὴν κλήρωμα, τριηράρχους ὁμοῦ καὶ αὐτάς, κατὰ κεφαλῆς ἐς θάλατταν πίπτοντας τὸν ὁμοιον τοῖς προπεπονθῶσι τρέπον, πρὶν ἢ γαγγυρωμένον θεάσασθαι ξίφος καὶ πρὶν πολεμίας αἰσθῆσθαι τινὸς ἀπειλούσης βοῆς.

Ζ'. Διενείματα δ' ὁμοίως τὸ τῆς δεξιᾶς ἐκείνης θεινὸν καὶ ὄσαι παρὰ τὸν αἰγιαλὸν καὶ τοὺς πύργους ἦσαν ἐστῶτες. Μετὰ γὰρ ἦν ἅπαντα ὄχλων παντοδαπῶν, οὐ μόνον τὰ τ' ἐγδοὺν πυλῶν καὶ ὄσαι τῶν ἐκτὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ τὰς ἐπάλξεις κλήθος· ἀνδρῶν ἀριθμὸν πάντα νικῶν ἦν· ὧν οὐτε σαλπικτής ἦν τις, οὐτε τι κύμβαλον, οὐτ' οὐδὲν ὄπισθα εἰσθεὶν ἐν πολεμίοις εὐθαρσοῦς παραστήματα· γίνεσθαι παρακλιτικὰ, λήθης μακρὰς τινος τῶν ἐν τούτοις χρησίμων, οὐκ οἷδ' ὅπόθεν καὶ ὅπου, ἐπιπλανηθείσης τέως καὶ διανεμηθείσης τὰς Ῥωμαίων ψυχὰς. Ἀλλὰ κλήν τοῦ ἀναπνεῖν ἀντιπρὸς εἶναι πάντες ἐδόκουν νεκροὶ· συνοθεύμενοι γε μὴν ὑπ' ἀλλήλων ἐν τῇ πρὸς τὰ ἔνδοσιν φυγῇ συνέπιπτον τε καὶ συνεπάτον ἀλλήλους, καὶ ταῦτα καὶ αὐτῶν τῶν πολεμίων ἐστῆκόντων, καὶ θαυμάσιον ἀπεινός, καὶ σφόδρα πρὸς τὸ τοῦ δράματος ἐκπεπληγμένων παράδοξον· ὥστε καὶ δέον σκιρτῆν ἐκείνους ὑπὸ τῆς μεγάλης εὐτυχίας ἐκείνης, τῶν δὲ καὶ ἡλίον ἔνοις τοῖς πάσχοντας, καὶ στήναι περικαλεῖντο, καὶ σφᾶς αὐτοῦ· οἰκτερεῖν τῆς δαιμονιώδους· ἔδον ταυτοῖσι συμφορὰς, καὶ μὴ μάτην οὕτω προδιδόναι [P. 545] θανάτῃ, διόκοντος μηδενός. Οὕτως ἀνυπέρολητον τὸ τῆς συμφορᾶς ἐκείνης πάθος, καὶ μὴδὲν καταλειπτόν· τῶν ἐφ' ὁμοίοις κάλαι παραδειγμάτων, ἀμιλλᾶσθαι βράβως τοῦτω παρατιθέμενον.

A tentant, et salutem circumstantibus periculis inconcussam faciunt. Nam si ejusmodi injurias, etiam alienigenis factas, communis omnium dominus Deus ulciscitur, multo magis, si sit ejusdem gentis id, quod injuriam passum est.

V. At rei insolentiam e longinquo animadvertens Latinorum navarchus ambigere primo secum, et quendam esse id simulationem fabulæque actionem putare: deinde agnoscere furorem esse illum evidentem irati Numinis. Tum eos qui prætoriam navim complebant, placide ut remigarent hortatus, progreditur, sequi jussis et aliis a tergo triremibus. Postquam advenit, et penitus vacuas naves Romanas offendit, religatas omnes sensim trahens et ad Latinorum navale adducens revertitur, exceptis iis B triremibus, moneribus et lembis, qui præ multitudine antequam caperentur fuga clapsi extra periculum jam erant.

VI. Cum hæc in eam calamitatem incidissent, cernebantur subcuntes jam et ex triremes, quæ pridem, ut diximus, ad ostia fluvii stabant, maximæ quidem tres, minores autem longe plurimæ. Ex 364 medio in cursu, vacuas hominibus trahi ab hostibus suorum naves ubi viderunt, steterunt quasi torpedine aliqua constrictæ, ut nec progredi ultra possent, nec vela retrorsum dare, donec ipsæ in similia mala inciderunt. Nam et quidquid in illis hominum fuit, eos omnes videre erat confestim, trierarchos pariter et nautas, volvi in caput, ruentes in mare, eodem modo atque eos qui idem ante passi fuerant, antequam nudatum enses aspicerent, aut clamorem ullum hostium minacem audirent.

VII. Pervadebat autem pariter ille terror et eos omnes, qui juxta litus ac turræ stabant. Erant enim omnia omni hominum genere plena: nec modo intra portas et extræ, sed et summis in mœnibus multitudo erat quovis numero major: in qua nec tubicen quisquam, nec cymbalum ullum erat, neque quidquam eorum quæ solum in bello presentis animi robur excitare. Scilicet earum rerum, quæ tum utiles fuissent, magna quædam oblivio Romanorum animos, nescio unde et quomodo, invaserat et corruerat: ac respiratione excepta mortui plane omnes esse videbantur, trudentes alius alium, dum in interiora fugiunt, procidebantque et se invicem proterebant; idque cum hostes ipsi starent intentisque spectarent, et ad rei miraculum valde obstupescerent; ita ut quos ob magnam illum successum exultare oportuit, ex iis nonnulli calamitosos illos miserarentur, et stare juberent, obtestarenturque, ut in 365 illa clade a sinistro aliquo genio inmissa ipsos sui misereret, neve ita tenere vitam proderent, nemine persequente. Adeo malum illud modum omnem excesserat; adeo eorum, quæ unquam in pari causa acciderunt, nihil erat, quod cum isto collatum facile posset contendere.

CAPUT VII.

Latini castelli obsidio soluta. Obsidentium fuga et pavor. Latini victoria moderate usi; pacem petunt. Legati ab urbe Genua missi veniunt. Eorum interventu Galatæ, quamquam victores, iniq̄as pacois leges subeunt. Imperatoris, in summas angustias adducti, animus fortis et invictus.

I. Cum classem eo compulsam viderent ii, qui ad Latinorum castellum e longinquo ac superiori de loco oppugnandum missi fuerant, Byzantini milites, et quiconque auxilio vocati fuerant Thraeces ac Persæ, ad tria hominum millia, eodem et ipsi terrore percubsi, relictis et clypeis et armis et machinis. palantes inordinatque fugerunt, cum nemo esset, qui hostile aut atrox quidquam mutiret: nec prius substitere, quam fluvio celerrime trajecto libere respirare cœperint.

II. Ac illius quidem furoris divini causas alii alias proponerant atque statuebant. Ego vero eas aliis enumerandas relinquam, orationemque ad alia convertam. Unum tamen hoc addo, si forte audaces Latini tunc existissent, et maximo illo improvisoque successu elati fugientes Byzantios, et a se invicem scœdissime proculcatos, ad portas usque persecuti essent, parum abfuturum fuisse quin illic penitus profligaretur variorum et omnis generis hominum multitudo. Sed iram sc̄am Deus continuit Latinosque induxit, ut victoria moderate uterentur, ac non aliorum adversos casus rei a se bene gestæ fructum putarent, qui ad tropæum illud insperatum nihil prorsus nec militaris operæ, nec solertis machinamenti contulissent: sed opus Dei esse statuerent, humanam diligentiam futilem declarantis, et eorum qui se ipsos magnifice efferre non dubitant, arrogantiam merum esse mimum ostendentis. Miserunt itaque statim ad imperatorem, qui pacem itidem ut antea, sed non iisdem conditionibus, denuo exposcerent.

III. Nondum toti quatuor ex eo dies effluxerant, cum triremis una expedita, ad Galatæum castellum appulsa, legatos ab urbe Genua advexit, qui Byzantium voluntati per omnia ultro satisfacerent; ac restituerent quidem quidquid Latini, propriis limitibus propagatis, ex agro Romano occupassent; deinde rependerent ad plenum, quidquid damni Byzantiis intulissent, persolutisque insuper plus quam centum millibus, pacem pristinam impetrarent: jurarent denique horribilissimum jusjurandum, se nunquam ad ejusmodi novas res molliendas abductum iri; sed eorum memores, quæ sibi præter spem evenissent, moderatiores fore in posterum. Cum autem ii legati advenissent, magnosque illos et inopinatos accepissent suorum successus, tum quoque interposuere se, et ut pax illa turpis fieret curavere; qualem et Peloponnesios, Antalcida regnante, pridem cum Persis pepigisse accepimus, classem veritos Atheniensium, qui maris tum aperte potiebantur.

A'. Ἀλλ' γὰρ εἰς τοῦτο τύχης τὴν σφίλον συνελθόντα βλέποντες οἱ πόρρωθεν κολιμαρῶν ἐπ' ὄψησιν τὸ τῶν Λατίνων φρούριον ἐκπαρθεύσας στρατιώταις Βυζαντιῶν τε καὶ ὅσοι κατὰ συμπράξαν ἐκλήθησαν Θράκες ἄμα καὶ Πέρσαι, χιλιᾶδες οὐ μείους τῶν τριῶν, τοῖς ὁμοίοις καὶ ὅσοι δεινοὶ περιέπιπτον, καὶ θυραοὺς ἐκείνους καὶ ἔπλα καὶ μηχανήματα καταλιπεύσαντες ἑαυτῶν σκοπέλας τε καὶ ἀσύντακτοι, μηδενὸς ὄντος τοῦ πολέμιόν τε καὶ ἄγριον γρύζοντος· καὶ οὐ πρότερον ἐσθησαν, πρὶν σπουδῇ τὸν ποταμὸν διαβάστας ἐλευθέρῳν τε ἀνεπιπεύσαν ἤδη.

B'. Τῆς μέντοι θεομηνίας ταυτησὶ τὰς αἰτίας ἄλλοι ἄλλας ἐτίθεντο τε καὶ ἐψηφίζοντο. Ἐγὼ δ' ἐτίροις ταῦτα ἀπαριθμεῖν ἀρεῖς τὸν λόγον ἐπ' ἐτίροις τρέψομαι· τοῦτο μόνον προσθεῖαι, ὡς εἰ θρασύτερον ἴσως οἱ Λατίνοι τότε διετίθεντο, καὶ τῆ παραπροδοκίαν πᾶσαν μεγίστην ἐπαρθεύσας εὐτυχήματι τοῦτι Βυζαντίου; φεύγοντας καὶ ὅτι ἀλλήλων ἀκλειῶς καταπατούμενους ἄχρι πυλῶν ἰδιώτων, ὀλίγου ἐν ἰδέσσει πλήθος ἐκαὶ διαφραθῆναι παντοίων καὶ παντοδαπῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἐτίσχε Κύριος τὴν θυμὸν αὐτοῦ, καὶ μέτρια σφᾶς εὐθύς ἐκκαταίξει φρονεῖν, καὶ μὴ τὰς ἀλλοτρίας τύχας ἴδια νομίζειν ἐκείτων εὐτυχήματα, μηδὲν ἐς τὸ παράλογον τοῦτο τρέπαιον ὄλωσ ἑνοπλῶν εἰσενεγκόντων ἔργου ἢ συνετὴν μηχανήμα, ἀλλ' ἄθურμα σαθρὸν θεοῦ τὴν ἀνθρωπίνην δεικνύντος σπουδῆν καὶ γέλωτα σαφῆ τὴν τῶν μεγαλοφρονεῖν ἐπ' ἑαυτοῖς οὐκ ὀκνούντων ὄφρυν. Δὴ καὶ πέμψαντες εὐθύς ἐς βασιλέα τὴν προτέραν αὐθὶς ὁμοίως ἐξήτουν εἰρήνην, εἰ καὶ μὴ ἐπ' ὁμοίαις ταῖς συμφωνίαις.

Γ'. Ἀλλ' οὕτω τέτταρες ὅλαι παρήλθον ἐκεῖθεν ἡμέραι, καὶ κατέπλευσεν ἐς τὸ τοῦ Γαλάτου φρούριον ἐκ Γενουᾶς ταχυναυτοῦσα μία τριήρης, πρόβεις ἄγουσα τοὺς πάντα ταλέσοντας ἀσμένως, ἃ πρὸς βουλήσεως εἶη Βυζαντίοις. Καταλύσαι μὲν, ὅσον δηλαδὴ τοῦ; οικίους παρεκβαλόντες ὄρους οἱ Λατίνοι παρακατέσχον τοῦ τῶν Ῥωμαίων τόπου· ἀποδοῦναι δὲ καὶ ἦν ἐπήγαγον Βυζαντίοις; ζημίαν ἐς τὸ ἀνευδαῖς· [P. 546] καὶ ἄμα προσθέντας χρήματα τυχεῖν τῆς προτέρας εἰρήνης ὅπερ τὰς ῥ' χιλιᾶδας· καὶ ὄρκους ἐπίστα δοῦναι φρικωδέστατους ὅπερ τοῦ μηκέτι πρὸς τοὺς ὁμοίους ἀπενεχθῆναι νεωτερισμοῦ· ἀλλὰ μεμνημένους τῶν παρ' ἑλπίδα συμπεπωκότων σφίσι μετριωτέρους εἶναι τοῦ λοιποῦ. Ἐπεὶ δ' ἔλθοῦσι κάκαιοις τὸ μέγα τοῦτο καὶ παρὰ πᾶσαν ἔγνωσαι προσδοκίαν τῶν ὁμοζύλων εὐτύχημα, μέσοις τε γεγονέναι θυοῖν ζυνοπεπῶσαι καὶ τὴν αἰσχρὰν ἐκείνην εἰρήνην παρασκευάσαι; καὶ σπασθαι, ὅποιαν καὶ Πελοποννησίους ἐπὶ Ἀνταλκίδου πάλαι πρὸς Πέρσας συνθέσθαι ἀκούομεν, εἴτε τῆς ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως ἐν τοῖς τότε χρόνοις περιφανῶς θαλαττοκρατούντων.

Δ'. Τούτων δ' οὕτω ξυνηνεγμένων, οὐκ ἔβρινε δεινὸν βασιλεὺς, ἀναπεινωκὸς διὰ τύχης ἀγνομοσύνην, ἀπογνώσαι δοῦναι τῶν λογισμῶν τὰς ἡνίας καὶ τὸ τῆς γνώμης κράτος, ἅτ' εἰς ἀποριῶν ἐσχατίας τῶν πραγμάτων ἐληλαμένων. Ὁ τε γὰρ ναυτικὸς στόλος, χρήματα πάντα μικροῦ συνελών, ὑπ' ἐχθροῖς ἐγείρονται· ἢ τ' ἐλπίς τῶν ἐτησίων προσόδων, εἰ μὴ τὸ πᾶν, ἀλλ' οὖν τὸ πλεῖστον ἐκκέκοπται μέρος.

IV. Hæc cum ita accidissent, imperator nec fortunæ iniquitati succumbendum, nec in desperationi mentis regimen animique robur providendum esse censuit, quod in summas angustias adductæ res essent. Nam et classis, quæ pecuniam omnem ferme exhauserat, in hostium potestate erat; et spes annuorum reddituum, si non omnino, at maxima ex parte præcisa erat.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΗ΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantacuzenum res adversæ non frangunt. Classem reparat. Vectigalia imposita auget; nova imponit. Isidori, patriarchæ falsa prædictio, tristitia, morbus, obitus. De eligendo ejus successore deliberatur. Qualem patriarcham Palamitæ voluerint. Callistus ex Atho monte accessit. Gregoras blanditiis, largitionibus, promissis frustra tentatus. Etiam patriarchalem dignitatem oblatam repudiat. Imperatorem et Augustum officii admonet. Callistus cur promotus. Ejus viri inhumanitas, in ipsos mortuos survientis. Cantacuzeni politica prudentia. Consilium de cogenda synodo. Palamæ tergiversationes. Episcopi novum patriarcham Massalianismi accusant. Variorum criminum ab eo vicissim accusantur. Veniam dant et accipiunt.

[P. 547] Α'. Ἄλλου μὲν ἴσως ἀν' τινος ἦν (10), Β τοσοῦτοι παλάγαι συμφορᾶς ἀδοκίτου συνελημμένου, τὴν ταχίστην ἀπειρηκέναι· βασιλεύοντι δ' ἀπαγορεύειν ἐν τοῖς τοιοῦτοις οὐ μάλα ἐνῆν. Ἄλλ' ὥσπερ ἐν ταῖς παρατάξεσι τῶν πολέμων ὁ στρατηγὸς τὰ πεπονηκότα καὶ τραπέμενα μέρη τῆς φάλαγγος τοῖς ἀνακλητικοῖς τῶν σελπίγγων οὐκ ἐξ διαβρήγνουσθαί τε καὶ τελῶς ἐκόντας τοῖς πολεμοῖς παρασχομένους τὰ κράτη τῆς νίκης ἀπαγορεύειν, οὕτω καὶ οὗτος οὐκ εἰς ἀπογνώσεις ἐβλεψε καὶ βρασιώνην αἰσχύνης μεστήν· ἀλλὰ νῦν μὲν ἕτερα ἐφ' ἑτέροις ἐπινοῶν διατέλει τῶν ἐπιχειρημάτων· νῦν δὲ τὰς τε νενευκημένους ἐκ παλαιοῦ τῶν νεῶν καθελκύσας ἐπεσκεύαζε τε καὶ μετεσκεύαζε πρὸς τὴν ἐνεστώσων χρεῖαν· ἄλλας τε καινὰς κατεσκεύαζε πλείους καὶ μείζους τῶν πρὶν, ξύλων ναυπηγησίμων συχῶς; ἐξ ὅρων κομιζομένων ἐπὶ σπουδῇ. Ἐπεὶ δὲ καὶ χρημάτων ἐν τοιοῦτοις ἔξει, οἱ τε συνήθει; φόροι πρὸς αὐτῶν

869 I. Alius fortasse, tanta calamitate præter opinionem oppressus, animum statim despondisset. At imperator nequaquam inter hæc desperabat; sed quemadmodum dux, in præliis consensendis, laborantes et inclinatas partes exercitus, dato receptui signo, non sinit perumpi, nec patitur integram hostibus victoriam ultro deferentis animo prorsus concidere; ita hic quoque non desperatione aut turpi ignavia relanguesceret; sed modo consilia alia ex aliis excogitabat, modo eas nave, quæ jampridem in navalibus repositæ 870 erant, in mare traherat, restituebatque, et ad urgentem necessitatem accommodabat; item alias novas construebat, easque plures ac majores quam antea, navalibus lignis crebro et omni diligentia ex monte convectis. Quoniam vero pecunia in his opus erat, solitorum vectigalium modus auclus; tum nova quædam subinde instituta, cum ad eas

Variorum notæ.

'40) Gregoras initio hujus libri ea repetit, quæ in sue superioris jam dixit. Itaque aut prima hæc, aut illa ultima recidenda sunt. BOUVIN.

res facile excogitandas necessitas ipsa plurimum A
vauero.

II. Is fuit rerum status, cum Isidorus patriarcha gravi morbo corripitur. Erat autem illud ventris profluvium jure ac diuturnum, adversus quod nec manus nec ars medicorum quidquam poterat: tametsi primo accessu non admodum violentus invaserat hic morbus, sed sensim et paulatim atque (ut ita dicam) pedetentim procedere visus fuerat, et hominum expectationem quasi ludificarat. Eaimvero, ut plerique aiebant, natus erat ex tristitia, quam tacitus pudor pepererat. Scilicet vir ille propriis somniis latentius omnia dicta et facta inde auspicabatur, divinum eum assatum vocans: his perpetuo gloriabatur, et palam mentiri nihil eum pudebat. Quia et imperatori pariter, et aliis quibuslibet, quædam quasi vaticinia et oblatas divinitus visiones referebat; in quibus fuit et Galatici Latinorum castelli, in adverso litore positi, prædium; quod illi affirmabat certo et constanter prænuntiatum a Deo fuisse. Itaque his confusus imperator, antequam classem prorsus instructam haberet, pugnam acceleravit. 871 Cum igitur ille funestissimæ cladis auctor præcipuus Romanis fuisse videretur, omnibus exprobrantibus, non addebat fixis oculis aut imperatorem, aut intelligentia præditum quemquam spectare; sed in profundos verecundiæ suæ recessus semet ipsum abdebat. Quamobrem diuturna inde ægritudine confectus, postquam intima ipsius substantia morbo consumpta est, ex hac vita excessit.

III. Mox deliberatione ab aliis instituta, quiescam ejus sedem ac dignitatem excepturus esset, magno et inflammato studio a Palamitis certatum, ne quis promoveretur, nisi qui percussor et temulentus foret, omnisque eruditionis perinde expertus, ut illi, qui a ligone et bidente sub vesperam redeuntibus iracundum et ferinum quemdam morem domum referunt. Id vero agebant, ut iis facillimum esset quovis persecutore saviores illum opponere iis qui pie et recte de Deo sentirent, et a communi-
one Palamæ penitus abhorrerent. Aliis itaque alium proponentibus, horum suavis ex monte Atho accessit unus ex Palamæ amicis, nomine Calistus. Huic ob verediam ac dementia ingenium erat omnium immitissimum. Quamobrem eorum, a quibus vocabatur, proposito ac studio omnino conveniebat.

IV. Tamen antequam is advenisset, visum est imperatori et Augustæ privatim ac amplius me

γοντο και ἄμα καινοί τινες ἐπ' ἐτέροις ἑταροις ἐπινοῦντο, τῆς ἀνάγκης τὴν εὐπορίαν τῶν εἰς ταῦτα ἐνθυμημάτων βέλτετα ἱεραρισκούς.

Ε'. Ἐν τούτοις ὁ ὄντων τῶν πραγμάτων νόσος βρεῖται καὶ ὁ πατριάρχης; τοῦτορας ἀλίσκεται. Ἡ δὲ ἦν γαστρὸς κίνεσις διηνεχὴς ἕμα καὶ πολυήμερος, πάσης χειρὸς καὶ τέχνης ἰατρικῆς ἀπρακτούσης ἐνταυθα. Καίτοι τὴν γε ἀρχὴν οὐ μᾶλα θραυστέραν αὐτῇ τὴν ἐφοδὸν ἔδειξαν· ἀλλ' ἤρμα καὶ κατὰ μικρὸν καὶ βάδην εἶπεν ἐπιχωριάσειν ἰδοῦναι, ὡς περ παίζουσα τὰς τῶν πολλῶν ἐλατδας. Ἦν γὰρ ἀπὸ λίπης ἐσχηκυία τὰς ἀφορμὰς (ὁ πολλὸς τίως ἐκράτει λόγος), ἥτις ἐκ σιωπημένης ἀισχύνης εἶχε τὴν πρόφασιν. Ἦν γὰρ τοῖς οἰκίοις ὄνειροις προσέχων ὁ ἄνθρωπος (11)· καὶ τοῦτ' ἔργον ἔχων ἐπάντων πρεσβύτατον καὶ λόγων καὶ πραγμάτων ἐνθουσιασμένον ὠνόμαζε· καὶ τούτοις διηνεχῶς ἐγκαλλωπιζόμενος ἐψεύδετο μὲν προφανῶς, οὐκ ἤσχυντο δὲ· ἀλλ' ἦν ὡσαύτως τῷ τε βασιλεὶ καὶ τοῖς ἄλλοις οἰονεῖ προφητείας τινὰς καὶ θεοκτείας ἀνοθεῖν ὁπαγγέλλων· μεθ' ὧν ἦν καὶ ἡ τοῦ πέραν Γαλατικῶν φρουρῶν καταστροφή, ἣν προεδείχθη διεσίνετο τουτοπρὸς θεοῦ βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς· ὡς θαρβήσαντα καὶ τὸν βασιλεῖα ἐπὶ τὴν μάχην ταχύναί, πρὶν τελείως τὴν τοῦ στόλου παρασκευὴν ἐξαρτύσαι. Ἐκαὶ οὖν αἰτίας τῷ γε μείζονι μέρει τῆς μεγίστης ἀπωλείας ἐκείνης ἰδοῦν οὗτο; γενέσθαι τίω; Ῥωμαίοις καὶ ἀπειδίξετο πρὸς ἀπάντων, οὐκ εἶχεν ἐστῶσιν ὀφθαλμοῖς ὄρεθ οὕτε μὴν αὐτὸν βασιλεῖα, οὕτε τῶν ἄλλων ἔσοι ξυνέσιω; ἦσαν μέτοχοι· ἀλλὰ κατεδύετο πρὸς πυθμένα; ἰβίαις ἀισχύνης. Καὶ οὕτω λοιπὸν νοσήσας ἐπὶ μακρὸν, καὶ οὕτω δαπανηθείσης τῆς ἐνθοῦ οὐσίας αὐτοῦ, τῆς παρούσης μετίστη ζωῆς (12).

Γ'. Ἐπειτα ψῆφον προτιθεμένων ἄλλων, ὅς ἂν μετ' ἐκεῖνον τοῦ θρόνου διάδοχος γένηται, πολλὴ τις ἦν σπουδὴ καὶ διάπυρος τοῖς τοῦ Παλαμῆ θιασώταις, μηδένα ποτὲ προδηθῆναι, ὅς μὴ πλήκτης καὶ πάρονο; εἴη καὶ πάσης καὶ παντοίας παιδείας ἐ; τοσοῦτον ἀμοιρο; [P. 548] ὅσον οἱ ἀπὸ σκαπάνης ἑμοῦ (13) καὶ δικέλης ὄψ' ἐτῆ; ὥρας ἀπαλλάττονται; ζάκωτον τι καὶ θηριώδες ἦθος οἰκαδε φέρουσιν· ἐν' ἐνταυθα βῆστον εἶη σφίσι δικωτῶν ἀπάντων αὐτὸν καταστήσαι βιρύτατον κατὰ τῶν εἰσοθεῖν αἰρουμένων καὶ τῆ; τοῦ Παλαμῆ κοινωνίας ἀπέχεσθαι πᾶσαν σπουδὴν ποιουμένων. Ἄλλων οὖν ἄλλους προβαλλομένων, μεταπέμφεσθαι πείθουσιν οὗτοι τῶν τοῦ Παλαμῆ φίλων ἐξ Ἀθωνο; ἕνα, τοῦνομα; Κάλιστον· ὃ πρὸς ἀπῆναιαν ἐξ ἀνοίας ἕμα καὶ ἀκονοίας ἤρμόσθαι τὴν φύσιν πάντων μάλιστα ξυνεβέθηκει, καὶ εἶναι μὴδὲν μηδαμῶς τῷ σκοπῷ καὶ τῇ σπουδῇ τῶν προσκεληκῶτων ἀπρόνοτα.

Δ'. Πρὶν γε μὴ; τοῦτον ἵναί, ἰβία ἕμα καὶ συχνά παραλαμβάνουσιν ἐπιπρὸς βασιλεῖ τε καὶ βασιλίσσῃ θε-

Variorum notæ.

(11) Vide adnotata infra ad lib. xxi, cap. 6, sect. 8. Boivm.

(12) Isidorus patriarchatum inivit anno Chr. 4347. Sedit annos duos, menses septem et dies quindecim, ut constat ex codice ms. quo usus est

Phil. Labbeus. Vide Apparatum Histor. Byzant. pag. 57. Ergo patriarchatus esse desiit an. Chr. 1349 exeunte. Boivm.

(13) Sic supra lib. iii, cap. 3, sect. 6. Boivm.

παλαις παντοιας περιείναν· και χρημάτων επαγγελίας και χορηγίας ἀφθόνως τῶν γε ἄλλων· και ἃ τῶν ἐν βίῳ καλῶν και τιμῶν ψυχαις ἀν εἴη φιλοδόξους και ἔρασειν πειρασθαί με παθεῖν και ἀγειν ἐς τί σπιοι βουλόμην· ὣν τὰ μὲν ἦδη ἐχορηγεῖτο, τὰ δ' ἐμελλον. Ὄντο γὰρ δι' ἐνδῶς ἐμοῦ γε εὐθὺς, εἰ τινὲς ποτ' ἀρ' εἶεν, και ὅπη διατιγῆντο, πάντα· ἐτέρους, ὁπόσοι ἀνθίστανται πρὸς ὅποσα τῷ Παλαμᾷ βλασφημείται καινὰ και ἐκφυλα δόγματα, προσάξεισθαι. Ἄλλ' ἦσαν ἄρα πάντως ἀνθρακες οἱ τῶν ἐλπίδων ἐκείνους θησαυροί. Τὸ γὰρ ἀνευθεὶς ἐπὶ τῶν ἀναγκαίων και ἡ τάληθοῦς ἐκλογὴ λήρους ἐπειθ' ἡγεῖσθαι τὰ λεγόμενα.

Ε'. Ὁ δ' ἀπάντων μάλιστα τὴν ἐλπίζουσαν γῶμην ἐστήριχτο και ἀνακεκράσθαι σπιοι δι' αὐτὸ τινα ἔξοδὸν ταῖς ἐλπίσιν ἐποίηι, τὸ τῆς πατριαρχείας ἀξίωμα ἦν· ὃ δόσειεν αὐτίκα μῆλα μοι ἐπηγγέλλοντο, τῆς χρείας διωθουμένης σφοδρῆτερον και· τοῦ καιροῦ προκαλουμένου τὸν προστησόμενον ἀπαράττητα. Πικρὸν γὰρ μὴν ἐξ ἐμοῦ τάναντιώτατα πάντα. Πρῶτον μὲν γὰρ καθηπτόμην ὁμαλῶς πῶς αὐτῶν περὶ ὧν ἡμῖν ὑπισχυοῦντο, πῶς οὐκ ὀκνοῦσι τοῖς αὐτοῖς ἐγγειροῦντας, ἃ κολλάκις εἰποῦσι και ἀποτυχοῦσιν ἀκριθῶς ἐγνοῦναι ξυμπέπτωκεν, ὡς πηλοῦ και κίσεως οὐδὲν ἐμοι διαφέρειν δοκεῖ τὰ τοιαῦτα, και ταῦτα νῦν, δεῖ πιστεῖως ἀρρησι· ἀκαταίετα. Ὡς γὰρ ἐν κακοῖς· εὐτυχεῖν δυστυχίμα μέγιστον, οὕτως ἐν κακοῖς· ἀδοξεῖν τῶν εὐτυχημάτων τὸ κράτιστον! Ἐπειτα εἰεγον, ὡς βροταῦσιν οὔσι χρεῶν μὴ τὰ καθήκοντα νόμιμα ἔκοντι παραδιάγειν ὁμοῦ και τῶν ἑρῶν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας κηχλίδων ἐλαύνειν ἦθει τοιούτω, ἦσιτά τινος φειδῶς ἢ κολλάσεως μεσιτευσῆς και ὕπαιρούσης τὴν τοῦ κράτους ἀσελγειαν· ἀλλ' ἱατροί· μῆλλον γίνεσθαι πᾶν προθύμως και ἄμα κολασταίς [P. 549] τῶν ἀθέσμων ὁσῶν και ἐκτροπῶν, εἰ γε βουλομένοις εὐσεβαῖν εἴη. Τὸ μὲν γὰρ ἄξιον θρηῶν μακρῶν και ἐς τὸ μέλλον μνήμης ἐκ τῶν θηγόνων πρὸς ἀπέχθειαν τε και ὕβριν ἀνατρε· οὐστὶς ὀλοσχερῶς· (ἐὼ γὰρ ὡς ἐγνωσμένης ἦδη μεμνησθαι τῆς ἀδύλου φλογῆς ἐκείνης, ἢ τοῖς οὕτω βούσιν ἡπαληται)· τὸ δ' ὕμνούσας· γλώσσας ἀκαταίε τῶν τε νῦν ὄντων τῶν τε γενησόμενων ἀνθρώπων εὐσεβῶν και ἄμα ψυχῆς ἀκήρατον εὐφροσύνην, ἦν μὴ τελευτῶσιν αἰῶσιν ἀκούομην ἀπνευσμησθαι.

Ζ'. Οὕτω τοίνυν ἡμῶν ἀπογνοῦς, ἐπεὶ τὸν ἦδη ρηθέντα ἐξ Ἀθῶνος ὄρους ἦγοντα ἦδη τεθείεται, εὐθὺς και μὴ πᾶν τοι σφόδρα προθυμουμένων τῶν ἐπισκόπων τῆς τῆς· σωζομένης ἐκκλησίας (14), εἰ, πατριάρχην προβάλλεται, δι' οὐδὲν ἕτερον ἐπιστεύσας τὴν αὐτοῦ προβολὴν, ἢ δεῖ πρὸς διωγμὸν ἀριστα ὃ ἀνὴρ ἐπερῶκει και ὄργανον ἦν πρὸς τιμωρίας ἀπανθρώ-

A accire, et omni adulationis genere, atque etiam pecuniarum pollicitatione ambire. Ac si quidem conati sunt flectere me, et ad ea quæ vellent adducere, liberali largitione cum aliarum rerum, tum earum præsertim, quæ, quia pulchræ sunt ac pretiosæ, animis gloriæ cupidis plurimum blandiri possunt. Quarum rerum aliæ jam dabantur, aliæ postea datæ fuissent. Putabant videlicet mea unius opera statim adjunctum iri ipsis reliquos omnes, quicunque ii forent, et ubicunque degerent, qui novam et insolentem blasphemiam Palamæ doctrinam impugnarent. Quas autem illi spes conceperant, eæ non aurum sed palææ erant. Nam quod rebus necessariis non carerem, et veritatem ultro profiterer, idcirco mihi facile persuadebam vana esse et frivola quæ illi loquerentur.

V. Sed eorum animum expectatione suspensum una res maxime confirmabat, ac ipsorum spei quadam voluptate admista blandiebatur. Eæ erat patriarchalis dignitas, quam mihi statim collaturos se iidem promittebant, cum et necessitas gravior incumberet, et ut aliquis sine ulla cunctatione ei muneri præficeretur, res ipsa flagitaret. Tamen in ex me contraria plane omnia audiverunt. Ac primum quidem super iis rebus, quas mihi promittebant, eos leniter objurgabam, quod ipsos non pigeret eadem rursus tentare, quæ cum frustra sæpe dixissent, evidentissimum foret, ejusmodi res apud me nihilum luto ac pulvere differre; præsertim hoc tempore, cum exigeretur fidei abjuratio. Enimvero sicut inter improbos felicem esse maxima esset infelicitas, ita apud eosdem honoribus carere maximam esse felicitatem. Aiebam præterea non debere principes quæ sapienter constituta essent, ea ultro transgredi, et sacrosanctis Ecclesiæ Dei cancellis isto more excludere, ut nec moderatio ulla, nec examinis interpositi severitas potestatem insolentem coerceret. Quin imo oportere eos, si religiosi essent, meritos et castigatores promptissimos existere errorum ac depravationum sacris legibus contrariarum. Nam illud quidem deplorandum, memoriaque apud posteros odiosissima ac probrosissima dignum est (ut sileam flammam sempiternam, quas iis qui sic vivunt destinatas, cogitare licet ut jam decretas); hoc vero laudem et commendationem exigit ab hominibus piis, qui nunc vivunt, quæve unquam victuri sunt; et sinceram meretur animi voluptatem, qualem ævo immortali repositam esse credimus.

VI. Sic ille successu desperato a nobis discessit. Deinde hominem supra memoratum, qui jam ex Atho monte advenerat, conspicatus, confestim nec admodum cupientibus episcopis ejus provincie, quæ tunc salva restabat, patriarcham eligendum proponit. Eum vero non aliam ob causam promoveri festinavit, nisi quia ad exercendam persequen-

(14) Sic infra cap. 3, sect. 3. Κόπειθι Θράκης ἐπέκεινα πλείων οὐκ ἠγέπαρχία Ρωμαιοῖς, μόνου τοῦ; Θρακικοῦς εὐθὺς μεταπέμπεται ἐπισκόπου.

Vide et lib. xxi, cap. ult., ubi de imperii finibus illo tempore valde angustiis. BOVIN.

tionem optime a natura cōparatus vir ille pœaarum atrocium et immanium instrumentum erat quolibet carnifice inhumanius. Quippe omnis eruditionis expers, propensissimus erat ad supplicia decernenda et ad injuriam absque verecundia inferendam; item ad feriendum manu el baculo, iracundia effreni, sermonibus sœdis et minime convenientibus sive habitui, quem induerat, sive menti et instituto religioso, cujus se alumnum gloriabatur. Quin imo homines pios, quos multabat et persequabatur, quorum misereri **874** cum oportebat fame et siii et omnibus ærumais euentorum, insepultos projici jubebat. Quod si qui naturæ similitudine commoti operam dedissent, ut illorum corpora humo tegerentur, novum illud crimen simili pœna rursus luebatur. Usque adeo tunc pejor causa adversus religionem invaluerat. Nam qui manere intra terminos traditæ a majoribus disciplinæ obstinassent, ii sine misericordia tectis, urbibus, templis exigebantur, et facile a quolibet comprehensi in vincula rapiebantur. Aliis veritis ne extrema paterentur, atque idcirco tantibus, minuz intendebantur ipsis suppliciis graviores.

VII. Atque hæc grata subsidia erant imperatori, animum suum dissimulanti. Nam cum dux res sint, quarum ope plerique principes conantur sibi mancipare quos volnat, earum alteram, quam benignitatis speciem præfert et in persuadendo posita est, sibi tribuebat; alteram, cui inest nota crudelitatis, patriarchæ et Palamitis, ut ventis vela, permittebat. Plerosque scilicet fallere cupiens, nec ipse prorsus illa facitabat, nec licentia publicis decretis concessa fieri permittebat. At idem, quia facientibus non obstat, tacita quasi lege lata, quidlibet impune perpetrandi veniam iis prorsus dabat: ut ii, qui oleribus indigenti, aquarivum alicunde ex occulto ac superiori de loco deducunt. Sic enim statuebat, quoties voluntas principis et rerum quotidianarum ratio idem suaderent, adeasque **875** opportunitas accomoda principis voluntati, toties principem debere ejusmodi rerum cursum concursu suo adjuvare: cum autem alio res vergent, alio principis voluntas, tunc oportere eundem, cæteris rebus neglectis, propriæ voluntatis rationem potius quam constitutarum regularum usum sequi. Quippe illud imperii esse, hoc vero servitutis. Absurdum porro esse, penes quem sceptrum imperatorium foret, eum ultro servire. His de causa, parum de aliis sollicitus, quæcunque ipse et Palamas fieri cuperent, ea exsequabatur. Una quippe erat ejus et Palamæ voluntas.

VIII. Attamen veritus vulgi convicia, quæ et circum fora liberrime jactabantur, et adæi tyrannicam violentamque oppressionem criminabantur, satius sibi forte credidit, procedente tempore concilium cogi, episcopis qui in Thracia essent convocatis; atque ibic palam declarari, novam illam doctrinam, quam Palamas invehisset, non esse

Α πους και θρηωδεις δηροτων απαντων απανθρωποτερων. Πισης γαρ ων παιδεις αξιωντος μαλα τι: εχωρει προς το καλαζειν και θδριζειν δοξμνας και προς γε επι χειρι και βακτηρια πιηταιν, δεχεν θυμω, και λογοις αισχρωις και σφοδρε απηδουειν ε περιεκιτο σχηματι, και οβτινος ηδωτο ειναι τριφμους δρους, και ηστινος πνευματικης καλειςιας. Ο: μόνον δε, αλλά και οδ; ιχθαλας και οδ; εδωκεν ε σθεις; δειν ελαειν λιμω και δέγη θησικωντας κα πάση ταλαικωρια, ο δε και ατάφους ερρίφθαι επί λια. Καί ην εταλημα εταρον αδδς; τουτι προς τιμα ρια; επι λοιπον τὰ; θρωιας; οδ; τη γη χροταιν εργων ην τοις τοιούτοις; καρποκομίνους τη της φθοιας; ομοιότητα. Ε; τοσούτου κατά της; εσθεσιας ηδξήθη τότε τὰ; χειρω. Ηιαύοντο γαρ άραδωδ; οι τοις δρους ηρμάνειν φιλονεικούντες; της; πατρίου νομοθεσιας; οικιαν, κληρον, κερών; εγγόνιμοι δε πρωτηροιοι ηγγονο εύχρηδ; · άπιστοι τοις άλλοις ετηρότοις μεζους των εργων; δεου δει το μη τὰ; ανήικατα πάσχειν ηθεου; χρωμασι καλοεθεοι εηθεν κακωνικου την εδοθειαν εκραπειν.

civilitatis ordine veritatis tantam doctrinam occult-

Ζ. Καί ην αυτα εφθετα της; του βασιλαδς; γινωμη; χροταθει βαουλαμη; άρασι. Αυειν γαρ δυοιν; δε αν οδς; αν βουλαιντο προσταθει ταχεροισι των ηγεμονοι ο κλειου; ε μιν επικαιριος ειχε σημαδν; εαυτω ενιμα · λογω δη το παθειν · ο δ' άνηικα; τω πατριώρη και τοις; καρι τον Παλαμδν ενελθειν; καθεπερ ανιμοις; ελαδδς; οδδην. Ανθάνειν γαρ τοις; κλειου; πατριώμνος; ουτ' αυτης; αλοσχηω; εδρα αυτι; ουτε δημοσιος; γραφα; παρταχε τονδδοσιμον. "Οτι; δε δρωσιν αυτοι; ουκ ανθισατο; ανικαρι; ανομοθετητόν [P. 550] τια νήμον ες το δρην εδωδ; εχαρξέτο σρισιν; εσπερ και οι λυγάνου; εν χροτα γινόμενοι ρυακα ενωθεν ποθεν επαντιλδου; υδατος εε άρανοδ;. "Ελας; γαρ; οδ; οτα τὰ; ισα φέγγοντα; η τε του ερχοντος; βουλησ; και η των εκ τώχη; δρωμένων; χροια; μετ' του εδ; ευκατημένου προς την του ερχοντος; βουλησιν; οτα συμφάρεθαι και τον ερχοντα; χροη; τοις; εστωει φερομένους; · εταν δ' εταρον; μιν τὰ; πράγματα; δρόμον; βαξίγη; εταρον δ' η του ηγεμόνος; βουλησ; οτα; χροη; των μέσφ; κλειθιν; παρταρίγοντα; τη της; αθηντικης; βουλησ; χροτα; D μάλλον; η τω των; καμάνων; καυτων; εθαι συμφάρεθαι. Το μιν γαρ; ηγεμονια; εδ; δε βουλας; ειναι σημαδν; · εσποιν; οδν; εουλατιν; ενωτα; η τα της; ηγεμονια; ανιμοι; εσηπρω. Αιδ; δη; αυτα; μηκρά; των άλλων; φροντισιας; εταρταιν; ετα; αυτω; τε και Παλαμη; προς; βουλησ; ην; μια; γαρ; η; αυτω; και τοις; άμφι τον; Παλαμδν; η; βουλησ;.

Η. Αιδω; δ' εμνος; και της; των; κλειστον; λαδδρωιας; οδ; κιν; τα; εγρωις; ανιθην; επαλινωδουτα; ε τυραννικη; και βλαιν; επαλινωδουτα; της; αιρτας; βλασιν; ενιμοσιν; ειναι; οι; και ουθεν; ευκατηται; δεδ των; επι; θρωικης; επικαιριων; κλειθιν; του; χρωμα; και; εειτα; ες; προύπων; εν; κεινομενη; του; Παλαμη; μη; αισχρωις; εχαιν; εόγματο; · οδ; αν; εις; πολλοδ; χρο-

μένης και διασκοιδναμένης τῆς τῶν τοιούτων ἐγκλη- μάτων λοιδορία; , ἢ ἀπιπτήται παντάπασι ἡ καινοτο- μία τῆς πίστεως, ἢ τὸ γε δεύ:ρον ἤτιον λυπῆ , μη πρὸς ἓνα αὐτὸν ἀεὶ κινουμένων τῶν ὄλων γλωσσῶν , ἀλλ' ἐ: κλειστοὺς ἤδη μερίζομένων. Ἀλλὰ τοῦτό γε ἦν ἡ τὸν Παλαμῶν, ἡκιστα παρρησιάζεσθαι τοὺς τῆς αὐτοῦ κακίας ἐλέγχου; βουλόμενον, ἀλλ' ἐπιβουλαί; ἀεὶ και διαβολαί; ἀφθόγγου; τὰ τῶν διωγμῶν ἐκείνων εἶδη δὲ ἄλλων, και μάλιστα τῶν ἐν Ἐξουσίαι; , κρύφα ἐκταλεῖν. Αὐὸ και προφασισάμενο; ἄλλα ἐπ' ἄλλοι; ἔρχετο φεύγων, νῦν μὲν εἰς Ἀθήμων, νῦν δ' ἐκείθεν εἰς Θεσσαλονικίην· περι ὄν κλαυτέρον εἰρήσεται προέλιον. Τῶ; δ' ἐκείνο ἐπαναλήψομαι.

ΑΡΑΝΑΜ ac sc&edilam; ut obsectorum criminum ca- lumbiosa refutatione latius diffusa ac divulgata, vel prorsus haud crederetur innovatam fuisse fidei doctrinam, vel saltem minus isti dolendum esset, cum omnium lingu&edil; non unum eum perpetue petitura, sed deinceps se adversus plurimos exer- tur&edil; essent. Verum id quidem Palamam angebat, utpote qui malitiam suam palam redargui minime vellet, sed insidiis et surdis obtreccationibus cum per alios, tam per principes, varia suppliciorum genera clanculum decernere cuperet. Quamobrem alia ex aliis pretextando 876. aufugiebat, modo in insulam Lemnum, modo illinc Thessalonicam. Sed de his rebus fusius infra dicturi sumus. Nunc autem illud resumam.

Θ. Πρὶν γάρ ὄλου; μετὰ τὴν χειροτονίαν τρεῖ; παραίναι μῆνας, τῶν ἐπισκοπῶν συνέθη βαγῆται τοῖ; κλειστοὺ; τῆς πατριαρχικῆ; κοινωνίας, ὄσοι διαφνόμενοι εἰσηγγεῖων εἶναι σεφῆ Μασσαλιανῶν αὐτὸν και τῶν ἐν Ἀθωνι ὄροι; πρὸ ἑτῶν ὄ μῆλα συ- χνῶν φανερῶ; ἀλότων ἓνα· περι ὄν ἀνωτέρω (15) πρὸ τῆ; ἱστορίας και ἡμεῖ; εἰρηκότας ἐομέν. Ἐπει δὲ και αὐτὰ; ἀνθιστάμενο; εἰσηγγεν, ἐξ ἀντιπέλου βέων, διαρροσίαν και ἀναγκλήματα κατὰ τοῦτων ἐκά- στου, τὸν μὲν τυμβαρχίας διώκων, τὸν δὲ πορνείας, τὸν δὲ Βογομιλιῶν ἀφρίστω; , τὸν δὲ τοῦ τῆν ἱερωσύ- νην ὄντων διόνο; [P. 531] και ἀπεμπελεῖν εἰ; ἀνδρα; , μῆλα τὰ σπέρρα αἰσχίτους, και ἄλλου; ἄλλων, και γέγονε σχίσμα μέχρι και ἐς πολλὸν τινα χρόνον, μέ- σο; ὄ βασιλεί; κατεστὰ; ἐπισκοπῶν ἀλλήλο; ἀγαθαῖ; ἀγκλήματα, λέθρα καθοφέντας ἄ; κατ' ἀλλήλων γράφας, και λοιδορίας ἐξήνεγκαν φανερῶ; , ἓνα μὴ προσθήκη και τοῦτο γέννηται τοῖ; κατ' αὐτῶν ἐπινη- νεγμένω; περι πίστεως παρ' ἡμῶν ἐγκλήμειν. Ὀβτω τοῖων ἐν κακοῖ; κακῶ; και αἰσχυρῶ; ἀλλήλο; ἐπισηάμενο; ἐνηήσαν ἀλλήλο; λοιπόν, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἐπιβουλα; καθ' ἡμῶν ἄλλας ἐπ' ἄλλας σπ- βῆκτονεῖ; τε και ἐντιθέμενο; .

IX. Nondum tres toti post patriarch&edil; electionem men-es effluxerant, cum plerique episcoporum ab ejus communione evulsi accesserunt, quotquot scilicet jurato denuntiaverant Massalianum cum re ipsa esse, ac unum existisse ex illis, qui ante annos non ita multos in monte Atho manifesto deprehensi fuissent; de quibus et nos supra in hac historia discernimus. At ille repugnabat, et juramenta juramenti opponebat, atque illis sin- gulis crimina vicissim objectabat, hauc de effossis sepulcra, illum stupri, alium de Bogomilian&edil; heresi, alium quod sacerdotium vendidisset et hominibus turpissimis nandinasset, alium denique alio crimine accusans. Cum autem schisma ob eam causam excitatum longo tempore durasset, impe- rator medium se interposuit, eisque persuasit, ut sibi invicem crimina objecta condonarent, desertis clanculum litibus et accusationibus, quas aperte suscepissent, ne ad crimina, qu&edil; illis de s&edil; a nobis objiciebantur, ist&edil; quoque accederent. Sic itaque concordia, ut inter malos, male et tur- piter deinceps inita, reconciliati sunt, nov&edil; ex eo quotidie insidias adversus nos struere et componere c&edil;erunt.

CAPUT II.

Cantacuzenus Thessalonicam abii, Palaeologum generum ei urbi praefecturus. Classis Veneta Genuitis infesta Byzantium advenit. Genuitarum arrogantia. Pontus Euzimus Byzantii et Venetis per illos clausus. Quanam causa Venetos coegerint Galatas obsidionem cito deserere. Cantacuzenus admodum letus Byzantium rediit. Concilium convocare cogitat. Palamae fiducia. Junioris Andronici et Isidori patriarchae commemoratio in sacris per errorem omissa. Hominum sermones de ea re. Error postmodum correctus. Triremes Venetae quatuordecim Ponti Euzini successus obsident. Bellum Latinorum internecinum. Catalani socos se Venetis adiungunt.

Α. Ἀρτι δὲ τῶν φθινοπωρίων τοῦ ἡλίου τροπῶν ἐν προθύροι; ἀλιζομένων τοῦ ἔτους (16), τριήρεις και μονήρειον ἄρας ἐκ Βυζαντίου ὄ βασιλεῖ; Καν- τακουζηνὸ; ὄμοῦ τῶ ἐπὶ βλαταρὶ γαμβρῶ Παλαιο- λόγῶ τῶ βασιλεῖ ἀπή; εἰς Θεσσαλονικίην, ἄρχων ἐκεῖ καταστήσων αὐτόν. Καὶ νηικαῦτα κατέλειπεν εἰς Βυζάντιον (17) Βενετικὰ; τριήρεις τρεῖ; και τρέ- κοντα κατὰ τοῦ Γαλιτικῶ; φρουρίου τῶν Γενουι- τῶν, μέχρι; τε ἀφάντων αὐτῶν ἐκ πολλοῦ και ἀπι-

I. Jam converso ad autumnale equinoctium cursu, in ipso anni ingressu sol verabatur, cum imperator Cantacuzenus, triremibus ac monerilus 877 consensis, solvit Byzantio, Palaeologum imperatorem eumdemque generum secum Thessa- lonicam ducens, atque ejus urbis principem eum constituturus. Eo tempore Byzantium advenerunt triremes Venetae tres et triginta, ut Genuitarum, qui primi bellum indixerant et Venetis exitum

Variorum nota.

(15) Lib. xiv, cap. 7. Boivin. (16) Menae Septembri, anno mundi 6859 in- cunte. Boivin. (17) Bizar. De bello Veneto, lib. II. Boivin.

minabantur, Galaticum castellum oppugnarent. Quippe isti Genuitæ, elati frivolo illo successu navalis pugnae, quam cum Byzantiis parum memorabilem gesserant, jam animo suo minime moderabantur, sed totius maris imperium somniabant. Ac primo Pontum Euxinum, ut questuosum, sibi vindicantes, non solum Byzantiis imperioso fastu maxime audacia interdicebant, ne circum Mæotidem et Tanain Chersonemve navigantes, aut reliquam Scytharum marinam oram, quæ esset ultra Istrum, circumvecti negotiarentur, nisi ubi licentiam a se adceperant; sed et Venetos ipsos omnium locorum commercio arcebant; et jam fere meditantur, plurimis triremibus Ponti fauces obsidere, atque in Sarapidis fano tyrannicum violentumque portorium imponere iis, qui intra vel extra Euxinum commeari essent.

II. Ea res irritavit ac perturbavit animos cum aliorum omnium, quorum vita omnis maritima esset, tum maxime Venetorum, qui pecuniis et navibus longe superiores erant. Igitur hi, cum et imperatorem habituros se socium adiutoremque incepti sui sperarent, stipole ob acceptam eadem et ignominiam eladi conjunctam iisdem natum, armis (ut dixi) et triremibus instructi, oppugnatum illos venerunt. Quoniam autem pec imperator aderat, nec tempus opportunum erat, sic ut ipsis adjumento esse posset (nam hæc sub Arcturi ortum gesta sunt, cum et plurimi imbres nubibus effundantur, et frigus immodicum jam ingruens affligit eos qui in armis sub dio, idque in mari, pernoctant), visum est ipsis paucos dies peruanere, ac postquam levibus pugnis vires ultro citroque temptata fuissent, domum retro navigare: eoque maxime, quod audierant novas triremes ab Genua proficisci jam in Eubœam et in Cretam atque in cæteras insulas, quæ Venetis tunc prebant. Etenim ex navibus quatuordecim Genuiticis, quas Venetæ triremes, cum hæc venirent, duobus sinibus Anlidæ et Oroeo juxta Eubœam concluserant, decem cum ipsis hominibus capti fuerant; reliquæ quatuor furtim elapsæ periculum effugerant. Atque hæc quatuor, per absentiam Venetiarum alio bello occupatarum, insulas Venetorum impune infestabant. Itaque hi magna diligentia et alacritate ad ulciscendum propulsandumque hostem redierant. Et hæc quidem ita se habuerunt.

III. Cum autem sol, ab hiberno tropico conversus, antarctici poli viciniam destruisset, Thesalonica rediit imperator; gaudio quasi lymphatus. Putabat videlicet jam se arcantibus terroribus libera-

λούντων σφίσιν ἀπέλευσαν. Τοῖς γάρ τοι Γεννοσίταις τουτοῖσιν, ἐκαρτεῖται τῶ κατὰ Βυζαντίων ἐκείνῳ θαυρῶ προτερήματι τῆς ἀδόξης ναυμαχίας ἐκείνης, οὐκέτι καθέκτοισ ἐίκασι τὴν γνώμην ἐνῆν· ἀλλ' ἐπιπολεῖν ἐπέχει τὴν τῆς ὅλης θαλάσσης ἡγεμονίαν. Καὶ διασφετερίζομενοι πρῶτον τὸν Εὐξείνῳ πόντον, διὰ τὰ ἐκείθεν κέρδη, οὐ μόνον Βυζαντίους ἐπέτατον ἡγεμονικῶς ἔχει καὶ πολλῶ τῶ θράσει βίοντες, ἀπέχεσθαι τῆς Μαυρίτιδος καὶ Ταυρίδος, ἔτι τε Χερσῶνος (18) καὶ ὅσα τῶν Σαυθῶν ὑπερ τὸν Ἰστρὸν παραλλῆλα ἐστὶ χωρὶα περικλύοντας ἐμπορεύεσθαι, κλην ἢ ὅπῃ ἂν ἐξ αὐτῶν τὸ ἐνδόσιμον εἴη· ἀλλὰ καὶ Βενετικῶς αὐτοὺς τῆς ἐκείθεν ἀπέλευσαν ἐμπορίας, μελίτην ἔχοντες ὅσον οὐδέπω καὶ τριήρεις συχναὶ [P. 552] τὸν ἀγέφυα τοῦ Πόντου συγκαταθέντες κατὰ τὸ τοῦ Σαράπιδος (19) ἱερὸν καταστῆσαι δεκαδευτήρων τυραννικὸν καὶ βίαιον, εἰ τινες εἰεν βουλόμενοι τὸν Εὐξείνῳ πόντον εἰσπελεῖν τε καὶ ἐκπέλεῖν.

B. Τοῦτο καὶ πάντας μὲν ἠρέδισε πρὸς παραγῆν λογισμῶν, οἷς θαλάττιος ἄρκος ἐστὶν ὁ βίος· πάντων δὲ μάλιστα Βενετικούς, χρημασί τε καὶ ναυοὶ μακροὶς τισι μέτροις πλεονεκτοῦντας. Ἐκπίσαντες οὖν καὶ βασιλεῖα σύμμαχον ἔχον καὶ κοινῶν εἰς τοῦργον, ἄτε διὰ τὴν ἤτταν ἐκείνην καὶ τὴν ἐκ τῆς ἤττης αἰσχύνην ἠρεθισμένοι καὶ αὐτὸν πρὸς ὄργην κατ' αὐτῶν, ἤκον (ὡς ἐφημεν) ὄπλα καὶ τριήρεις ἔχοντες κατὰ σφῶν. Ἐπεὶ δ' οὐδ' ὁ βασιλεὺς παρήν, οὐτὰ τῶ καιρῶ συμμάχῳ χρηθῆσαι ἐνῆν (εἶναι γὰρ περὶ τὰς τοῦ Ἀρχαίουρον συνδέβαινε τούτου ἐπιτολάς, ὅθ' ὄρεται τε καταβρόγγυνται μάλιστα κλειστοὶ καὶ φύγοι ἀταμίευτον ἤδη προσέχον λυκαὶ τοὺς ἐν τοῖς ὄπλοις διανυκτερούοντας ἐν θαλάττῃ καὶ ὄπλοις), ἡμέραις βραχέοις οἰέγωνσθαί σφίσι ἐγκαρτερήσασθαι, πείραν ἀκροβολισμῶν πωλεμικῶν ὄντας καὶ λαθόντας, οὐκ ἴδε ἀποτελεῖν· καὶ μάλιστα ἔτι καὶ τριήρεις ἑτέρας ἐκείθεν ἀναχθεῖσαι; ἤδη ἐκ Γεννοσίας κατὰ τὴν Εὐβοίαν καὶ Κρήτης καὶ ὅσαι Βενετικῶς ὀπίκειον εἴσι. Τεσσαρακομβικά γὰρ οὐσίων τῶν Γεννοσιτικῶν, ἃ; ἀντιοῦσαι τῶν Βενετικῶν αἱ τριήρεις συντέλειον ἐν Αὐλίδι καὶ Πρεφῶ τοῖς κλιποις τοῖς ἔγγυς Εὐβοίας, αἱ μὲν δέκα ἐλάσαν ἀνδάντροι· αἱ δὲ τέσσαρες λαθεῖσαι τὸν κίνδυνον ἔφυγον. Ἀτὰς τῶν αἱ εἴσαρες, ἀδελφὰς λαθόμεναι διὰ τὴν τῶν Βενετικῶν ἐκπερτεῖαν, πολλὴν ἐνεπέουον ταῖς Βενετικαῖς νήσοις τὴν βλάσῃν. Αὐτὸ δὲ σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ ἀπέκλυσαν πρὸς ἐπιβίτην τε καὶ ἐμύνην. Καὶ οὕτω μὲν τούτων εἶχε τὸν τρόπον.

T. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλιῶ μετὰ τροπῆς ὄντος χειμερινῶς καὶ τῶν ἀνταρκτικῶν ἀπὸ ἀλλοτρίων γαιωνῶν μέρων, ἐκπέχον ὁ βίαιος ἐκ Θεσσαλονίκης, ἔθου, ὄλος ὑφ' ἡδονῆς. Ἀπὸ ἀλλοτρίων γὰρ ἤδη ἀνέμωσται ὁ

Variorum notæ.

(18) Ejus nominis urbs in Chersonæo Taurica a geographis ponitur, eaque episcopalis sedes fuit. Vide adnotata ad pag. 509. E. Borvin.

(19) Interpretatus sum, et jam fere meditantur plurimis triremibus Ponti fauces obsidere, atque in Sarapidis fano tyrannicum violentumque portorium

imponere iis qui, etc. Videat lector an malit, et jam fere meditantur, magno tritremium numero obsedere Ponti fauces et Sarapidis fano, tyrannicum violentumque portorium imponere iis qui, etc. De Sarapidis fano vide Cyllium lib 1, cap. 2, de Bosphoro Thracio. Borvin.

φθών ἀπορρήτων, καὶ ἀπειρηθῆσαι καθάπερ ἔδη Α
 πάση· ὑποφίας, ἐκ ποδῶν γενομένου τοῦ τὴν διαδο-
 χὴν τῆς βασιλείας τοῖς υἱέσιν ἀδελῶς αὐτὸν παραπέμ-
 πειν καλούμετος. Καὶ τοῖς πράγμασιν εἶναι νομισθῆ-
 εἰρήνην τε καὶ ἀσφάλειαν, τοῦ λοιποῦ πρὸς ἣν ἐπι-
 νοῦν εἶχε τῶν ἐπισκόπων συστήσασθαι σύνοδον, ὅπερ
 τῶν τοῦ Παλαμᾶ δογμάτων, διὰς ἡσχολητο. Ἦκε γὰρ
 ἦδη καὶ ὁ Παλαμᾶς ἐκ Θεσσαλονίκης ἐς Βυζάντιον,
 παντοίαις ἀνεπιτερωμένος ἐπιστοῖς, ῥήσιν καὶ ξὺν οὐ-
 ξενὶ πόσῃ τὰ κατὰ βούλησιν αὐτοῦ ἐπαγγελλόμενον
 ἐπιτελεῖν, καὶ εἰ μυρία τῶν δημοσίων εἰς πραγμά-
 των ἀνθέλωντα κύματα.

A. Ἦδη δὲ τῆς ἡμέρας ἐναστικυίας, ἐν ἣ ἔδει τῶν τῆ
 μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ ὀπηρετοῦμένων ἑνα, ἐπ'
 ἀρβυκῶς ἀναθάντα, τῶν μὲν εὐσεβῶν βασιλέων καὶ
 πατριαρχῶν [P. 553] ἀνακηρύττειν τὰς μνήμας, τῶν B
 δ' ἀσεβῶν ἀναθέρπειν παραπέμπειν καὶ ἀραῖς αἰωνίοις,
 γέροντί τι τερπύσιον ἀπροσδόκητον. Σοσίστηται γὰρ
 κατὰ λήθην παρασυρῆν οὕτως πῶς τοῦ τε νέου βα-
 σιλέως Ἀνδρονίκου τοῦνομμα καὶ ἅμα τὸ τοῦ πατριάρ-
 χου Ἰσιδώρου. Ὁ καὶ σαφῶς οἰωνὸς ἔδοξεν εἶναι τοῖς
 ξυμπῶς στοχαζομένοις τῶν γενομένων καὶ φερομέ-
 νων ἄλλοι ἄλλως πραγμάτων. Μηδὲ γὰρ εἶναι Θεῶ
 (φρασί) δεδωγμένον, ὡς ἴσκειν, ἐπ' ἐκκλησίᾳ· ὁμοιωθῆ-
 μήτε τὸν βασιλέα, πρῶτον τὴν τοῦ Παλαμᾶ πολύθεον
 κλέην μεταωρίσαντα πρὸς ὑπερθέοις καὶ ἀνεξέ-
 ταστον λελοικῶτα καὶ ἀδιόρθωτον, μήτε τὸν Ἰσιδώ-
 ρον, πρῶτον εἰσανεγρόντα τοῖς πατριαρχικῶς θώκοις
 αὐτῆν καὶ δημοσίᾳ ἀνακηρύξαντα λόγους ἅμα καὶ
 πράγμασιν· ὡς γὰρ καὶ ἡμῖν ἀνωτέρω πῶς τῆς ἱστο- C
 ρίας ἐν τοῖς καθήκεισι διεληκται τόποις. Ἐπει δ'
 ἐς τὴν ὑστεραίαν ἀκουσθὲν Ἀννῆ τῆ βασιλίδι καὶ
 σοξόγῃ ἐκείνου, πρὸς λύπην ἀφόρητόν τε ἔδοξε καὶ
 οὐ μάλᾳ ἀνυπόκτονον, ὀκειον εἶναι τῷ βασιλεὶ νεύ-
 μισται Καντακουζηνῷ, τὴν ἐφεξῆς κυριακὴν ἡμέραν
 ἀθροισθῆναι τε τὸν λαὸν αὐθις καὶ μόνην τὴν τοῦ ὀνό-
 ματος ἐκείνου γενέσθαι ἀνάβρασιν. Καὶ ταῦτα μὲν
 ἐγγὲς πῆ ἔσχε· καὶ ὁ χειμῶν ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

E. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου τοὺς ἡρινὸς ἀμειβοντος
 κύκλους, καὶ τῆ γῆ ἐκ τῆς νέας χλόης εὐανθῆ καὶ
 ποικίλον τοῖς χρώμασι ἱστουροῦντος χιτῶνα, καὶ
 δένδρα πάντα πρὸς ἀνάβλασιν τε καὶ παντοίων γένε-
 σιν καρπῶν ἀφθόγγος ἀλλιγξί προσκαλουμένου,
 κατέκλεισαν ἐς τοὺς τοῦ Βυζαντίου λιμένας Βενετι- D
 καὶ τριήρεις τέσσαρες καὶ δέκα, Αἱ δὲ τὸν τοῦ
 Εὐξείνου πόντου διαζώσαντες ἀγένη τὰς ἐκ Μαϊώτι-
 δος τε καὶ Χερσῶνος καὶ τῶν ἐκεῖθεν κατιούσας χω-
 ρίας ἐξ ἡμπορίας Γαλιτικὰς τριήρεις τῶν Γενουῶ-
 τῶν ξυναλάμβανον. Ἀσπονδὸν γὰρ ἐπ' ἀλλήλους τέως
 τὴν μάχην θεμένους οὐκ ἦν ἡρέμειν, οὐ γύπτωρ, οὐ
 μεθ' ἡμέραν, οὐδ' ἐπὶ βραχὺ τῆς ὥρας· ἀλλὰ πάντα
 τόπους καὶ λιμένας διερευνῆν, καὶ πᾶσι τρόποις ἐπι-
 χειρεῖν, ὅθεν ἐν εἰς τὴν ἀλλήλων δρώντας φθορὴν
 ὑπερέβρυσ τοῦ λοιποῦ καθίστασθαι. Εὐληφσί (20)
 δὲ καὶ συμμαχίας ἐκ Καταλάνων καὶ Βυζαντιῶν, ἐγ-

tum solutumque 879 omni suspicione, postquam
 a conspectu removisset eum virum, qui ne imperii
 successionem liberis suis tuto transmitteret obsta-
 bat. Itaque pacata ac securā omnia arbitratus, in
 eo deinceps totus fuit, ut quod animo meditaba-
 tur, coacto episcoporum concilio, doctrinam Pa-
 lamæ tueretur. Quippe et ipse Palamas Thessalo-
 nica Byzantium jam venerat, summa spe inflatus.
 Nam quæ is vellet, ea se Cantacuzenus facillime et
 nullo labore, quantumvis infinitis publicorum ne-
 gotiorum fluctibus distractum, exsecuturum esse
 promiserat.

IV. Ac jam dies aderat, in qua oportebat unum
 ex magnæ Ecclesiæ ministris, consensu ambone,
 piorum Imperatorum et patriarcharum memoriam
 publico præconio commendare, impios autem
 execrari ac diris devovere, cum improvisum
 quiddam et prodigii simile accidit. Nam silentio et
 oblivione nescio quomodo præteritum est impera-
 toris Andronici junioris nomen, item Isidori pa-
 triarchæ; quod manifestum omen esse visum est
 iis qui fortuita et alias aliter contingentia acuto
 interpretantur. Etenim apparet, inquiebant, non
 placuisse Deo celebrari in ecclesia nec enor impe-
 ratorem, qui Palamæ, deos multos statuentis, erro-
 rem primus dilationibus sustentasset, ac neque
 examinandum neque corrigendum curavisset; nec
 illum Isidorum, qui primas eum ipsum errorem,
 in patriarchalem sedem illatum, dictis pariter et
 factis publice promulgasset: quemadmodum suo
 loco a nobis in hac historia 880 supra exposi-
 tum est. Cum autem postridie imperatrix Anna,
 principis defuncti uxor, dolorem intolerabilem
 audita ea, re conceperat, et suspicioui locus esse
 videretur, censuit Cantacuzenus imperator, die
 Dominica proxime ascutura congregandum rur-
 sus populum, et usius Andronici nomen procla-
 mandum. Atque hæc ita ferme se habuerunt. Et
 in his hiems desit.

V. Vere ineunte, cum sol æquinoctium præter-
 vectus novo gramine, velut florida et versicolori
 veste, terram obtexeret, omnesque arbores susci-
 tare, et ad omnigenos fructus producendos mutis
 vocibus provocaret, in Byzantinos portus Venetæ
 triremes quatuordecim delatæ sunt. Atque hæc
 Ponti Euxini faucibus circumclusis, Galaticas Ge-
 nuitarum triremes, ab mercata redeuntibus ex Ma-
 tida et Chersonæ, aliisque illius tractus locis, com-
 prehendebant. Nimium internecino bello sibi
 invicem iudicto, nec noctū nec interdū, ne horæ
 quidem momento, quiescere poterant: sed omnem
 locum, omnes portus perscrutabantur, tentabantque
 omnia, ut confiato sibi invicem exitio superiores
 in posterum evaderent. Cum autem et Catalanos
 socios sibi Veneti adjunxissent, et Byzantinos, ipsos
 quoque Genuitis ob superiores clades insensos,

Variorum notæ.

(20) Pro εὐληφσίς. Βοιν.μ.

facilius ex eo illis fuit pagnam et bellum inire, in omnem et locum et portum et civitatem, et quacunq̄ue Genaitica natio resideret, effuse irrauentibus.

κατοντων σφιοι και αυτων δια τα φθασαντα κεαματα, ευπειστοτερον της μαχης ηπιοντο και του πολέμου, κατα πάντων ἑμα χωρίων και λιμένων και πόλεων, και ὅσπαιερ ἂν εἰεν Γενουιτων γένος, ἀσχετως ὀρρωμένοι.

CAPUT III.

Historiæ dogmaticæ exordium. Generalis concilii convocatio dñi promissa. Palamæ auctoritas. Eiusdem male artes, publicum iudicium metuentis. Quate tandem concilium haberi placuerit. Quot et cuius nota episcopi adesse iussi.

681 I. Nunc quoniam ipse armorum apparatus bellum hoc magnum ac diuturnum fore pollicetur, laudem vero aut reprehensionem non inceptæ res merentur; sed censuræ auctoritas tum demum firma est, cum res ad exitum productæ sunt; age, orationis cursum, hoc loco paulisper abruptum, ad alias res convertamus; quas quia nos ipsi in primis ea qua par erat, diligentia usque assecuti sumus et accurata cognitione percepimus, idcirco earum veram ac certam narrationem facile ad posteros transmittemus. Etenim si aliud quidquam, illud omnium maxime scio, atque ipso quotidianarum rerum usu edoctus sum, ita omnes sibi persuadere ac statuere, veritatis potissimam rationem esse debere in historia; quæ jam inde antiquitus robur et auctoritatem nacta futuris subinde hominibus facilem disciplinam proponit, ut ab iis qui antecesserunt, veluti quibusdam archetypis, utilia mutantur; quæ autem sinistra et infausta, iis se omnino abstineant, si velint bene ac beate vivere. Sunt autem eæ res (de quibus dicturum me profiteor) ecclesiasticæ tempestates ac procellæ, quas miseris Romanis intulere principes incauti et imperandi rudes, novis Palamæ opinionibus et impia doctrina abrepti; perinde ac vasa levicula, quæ flumineis vorticibus correpta, et ad quaslibet oras temere et fortuito devoluta, vadis et rupibus modo his modo illis allisa franguntur. Qua quidem 682 de re viri nulli, virtute, sapientia, vitæ integritate et orthodoxæ fidei sinceritæ illustres, sæpius me convenerunt, et ut religioni periclitanti cætera omnia posthaberem, enixe hortati sunt. Quippe in aliis rebus, si quando scriptores aliquid dissimulent, ac nonnulla, ut

[P. 554] A. Ἐπειδ' ἡ παρασκευὴ τῶν ὀπλῶν (21) μέγαν τε ἔσεσθαι τὸν πόλεμον ἐπαγγέλλεται, καὶ ἐς πλείονα διαρκέσουσι χρόνον, τοὺς δ' ἐπαίνους, ἢ τοὺς ναίον, οὐκ ἀρχόμενα καρποῦται τὰ πράγματα· τελευταίω δ' ἐς τὰ μάλιστα τὸ κράτος ἔπεται τῆς κρίσεως, φέρεται μὲν ἐπισχόντες ἐνταῦθα τοῦ λόγου τὸν δρόμον ἐπιτέτρα τρίψωμεν, οἷς τὰ μάλιστα παρηκολουθηκῆτε ἐς τέλος, εὖν γε ταῖς προσηκούσαις ἐπιστάσαις, ἀκριβῆ την καιραν ελλησαμεν, ὡστ' ἔχειν ὀφείδους ἀσφαλῆ και βέβαια τὰ τῆς διηγήσεως παρακείμενιν. Ἐπερ γάρ τι τῶν ἀπάντων ἑτερον, και τοῦτο δ' ἐς τὰ μάλιστα πάντων εἰδέναι τετύχη μοι, τῆς χρηστικῆς ἀει διδασκουσης με τῶν ἐν βίῳ περιόδου πραγμάτων πεπεσιμένον ἑμα και θεδογμένον εἶναι ταῖς ἀπισιν, ἀληθείας ἔχεσθαι δεῖν πρός γε πάντων την ιστορίαν, ἡγεμονικόν τι κράτος, ελληφυϊαν ἀρχῆθην, ἀπὸν διδασκαλίαν ἀνοίγειν τοῖς ἀει ἐπιούσιν ἀνδράσιν, ὡσπερ ἐξ ἀρχετύπων πάν φθασάντων, τὰ τ' ὠφέλιμα καρποῦσαι περιφανῆς και ὅσα φαυλιζομένης ἐκληρωσαστο κῆρας και τόχας ἀπάντων ὀλοχερῶς ἀκίχεσθαι, οἷς ἂν πρός βουλήσεως ἢ βίον αἰρεῖσθαι τοὺς κρείττους· εἶμαι δὲ τοὺς τῆς ἐκκλησίας χειμῶνας και κλύδωνας, οὗς ἡ τῶν ἀρχόντων ἀπλότης και ἡ τοῦ ἀρχεῖν ἀπειρία τοῖς ἀθλοῖς προέβηται· Ρωσπαῖοις, ξυνοπαχθέντων ταῖς τοῦ Παλαμῆ κατωφρονῆσαι και ἀσεθεῖ δόγμασι· καθάπερ τὰ κούφα τῶν σκευῶν, ἐπειδὴν ποταμίους ξυνοπαχθέντα ῥοθίοις πρός ἀθήλου; και ἀτεκμήρτους ἔσχατιά; καταφέρηται, ῥαχίαις και πέτρας ἄλλοις ἄλλαις βηγνύμενα. Περὶ ὧν πολλοί μοι πολλὰίς προσεληυθότες τῶν ἀρετῆ και συνόσε; και καθαρότητι βίου και πίστεως ὀρθοδόξου διαλαμπόντων δεύτερα εἶθεσθαι εἶλλα με ξυνώθησαν ἅπαντα κινδουνοῦσης τῆς εὐσεβείας· χεχυθεῖν γάρ ἴσω; (22) ἐνίστε πρός εἶλλα, δεῖ φίλιαν χαρίζομένου; ἐνίλους τοὺς γράφοντας ἀφθογγον γλώττης πέροδον, ἀνεκίφθονον εἶναι θεθήσεσθαι ἂν ἴσω; πρός ἐνίων, ὅσοι φίλιας τοιαύταις ἡετῶνται και ἄλλοι; ἀσφόργως ἔχειν πεφυκασί πρός λοδορίαν· οὗ δὲ θεῖς τὸ κινδουνοῦμενον, εἶλλα παρατρέχοντας πρός αὐτὸν μόνον βλέπειν, κἀτριον εἶναι δόγμα τε και παράγγελμα.

II. Cum imperator quartum jam annum eos,

[P. 555] B. Τοῦ γάρ τοι βασιλείας τετάρτου ἔξ

Variorum notæ.

(21) Hoc loco Gregoras innuit se ad synodi Palamitæ historiam scribendam accessisse circiter illud tempus, quo triremes Venetæ quatuordecim in Byzantinas portas delatæ sunt, nempe anno Christi 1351, vere ineunte. Aliunde tamen constat hunc librum, et novem deinceps continuos, ab eo

scriptos fuisse an. Chr. 1352 mensibus Julio et Augusto, ut in Vita ejus observavimus. Bovius.

(22) Tota constructio perplexa et inæbrosa est. "Αφθογγον γλώττης πέροδον χαρίζεσθαι diithyrambum sapit. Bovius.

ἐτῶν ἐπαγγελίας μετεωρίζοντος, οἰζὺν ἐτύχχανε ἐμ-
 λῶν, ὡς βούλοιο καθολικὴν σύνοδον συγκροτῆσαι, ἐν
 ἧ, κατὰ τὸ κρατήσαν πάτριον ἔθος, παρῆνα: δ. καὶ κα-
 τοὺς ἐκάστοθεν τῆς οἰκουμένης πατριάρχας καὶ ἐπι-
 σκόπους, μετέωρον ἦν τὸ κλήθος ἐλπίσι χρησταῖς
 αἰσρούμενον. Ἄρτι δ' ἐπιδημήσας ἐκ Θεσσαλονίκης
 ὁ Παλαμᾶς, ὡς εἴρηται, ἕτερα ἔνθ' ἑτέρων ζυγνέθει
 τε καὶ ζυνέρραπτε σκίμματα. Ὡς γὰρ ἔριον, καὶ εἰ
 τι τῶν κωφοτέρων, ἀσταταὶ καὶ βραδύως ἀνέμψ κενεῖ
 συμπίρεται, οὕτως καὶ οὗτος, καθάπαξ ἄλλότῃ τῆ δυσ-
 σεμείᾳ ἤγέ τε καὶ ἔραρε μάλᾳ βραδύως τὸν βασιλεῖα
 πρὸς τὸ βουλόμενον. Εἰδὼς οὖν, ὡς καθάπερ γυμναστὴς
 καὶ γλαυρὴ βλαβερὰν τὴν τοῦ ἡλλίου λαμπράδα συμβαί-
 νει γίνεσθαι, καὶ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἀσθενείας αὐ-
 τῶν ἀταλαίπωρον ἔλεγχον, οὕτω καὶ τὴν τῶν δογμά-
 των αὐτοῦ σαφῆτητα μᾶλλον ἀν βλάψειεν ἢ ὠφελή-
 σαιε κρίσις δημοτελής, καὶ θεατρικὴ πανήγυρις, συν-
 εβούλευε βέλτερον εἶναι διωγμὸς καὶ κολάσεις ἄλλας
 ἐξακαλώσαι τοὺς ἀντικαταστατομένους, προστάσει
 τισι χρησάμενον, οἷας πάλαι καὶ Ἰουλιανὸς καὶ ὄσοι
 κατ' ἐκείνον. Πᾶς γὰρ ὁ τὰ φαῦλα πράσων μισαὶ τὸ
 φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ φανερωθῇ
 τὰ τῆς κακίας ἔργα αὐτοῦ.

Γ. Τῷ δὲ, τὸ μὲν ἀντικρυς οὕτως καὶ ἀπαρα-
 καλύπτως τῶν μακρῶν ἐκείνων ἐπαγγελιῶν κατα-
 ψεύσασθαι, οὐκ ἀνεύθυνον εἶναι ταῖς τῶν κλειστῶν
 ἐδόκει γνώματι, οὐδὲ λοιδορεῖν εἰσβολαῖς γλώσσαις
 ἀνάλωτον, τὸ δὲ σκιάν τινα σχεδιάζαντας συνόδου
 πρότερον, προσφάσειεν ἔπειτα παντοδαπαῖς, ὁποῖαι
 τοῖς δυναστεύουσι βήσια καὶ κατὰ βούλησιν γέρονται,
 κολάζειν, τοῦτο δὲ τὴν ὑβρεως ἀκόλαστον κίνησιν
 θραύειν, οἶμαι, καὶ ἀμβλυτέραν ποιεῖν. Ἐκ δὲ τοιού-
 των ἀρχῶν καὶ σπερμάτων πονηρῶν ἀρξαμένοις πον-
 ηρὰ ζυγηγῆθη γίνεσθαι κατὰ τὸ εἶδος τὰ γεώρ-
 για, καὶ ὠδίνουσιν βρος, κατὰ τὴν παροιμίαν, τεκεῖν
 ἐξγάιντο μῦν (23). Καπετὶθ Θράκης ἐπέκεινα κλειῶν
 οὐκ ἦν ἐπαρχία Ῥωμαίοις, μόνους τῶς Θρηκικοὺς
 εὐθὺς μεταπέμπεται ἐπισκόπους, καὶ τούτων οὐχ
 ἄπαντας, ἀλλ' ὄσους καὶ οἷους συλλήπορας τῆς βου-
 λήσεως ἤλπισεν εἶναι, οὐ κλειῶς ἀριθμῶ τῶν δύο
 καὶ εἴκοσιν ὄντας (24)· κατ' αὐτῶν δὲ τοὺς κλειῶς
 ἀνεὶ τῶν ἐξωθεντῶν ἀδίκως ὄσων ἐκείνων ἀνδρῶν
 ζυνεδαίειν εἶναι, καὶ τὰ χειρόγραφα τῆς ἀσεμείας
 δόντας τῷ Παλαμᾶ· ὧν οἱ μὲν τῶν ἐξ ἀφῆρου καὶ
 σκαπάνης (25) ὑπήρχον ἀπαλλαττόντων ἀπὲ τῆς ἡμέ-

A quorum consuetudine utebatur, promissis suspen-
 deret, velle se dictitans generale concilium con-
 vocare, cui totius orbis patriarchæ et episcopi sin-
 guli more majorum interessent, pendebat vulgus
 expectatione, et in spem bonam erigebatur. Pala-
 mas vero, qui (ut diximus) Thessalonica novissime
 advenerat, alia ex aliis excogitabat et machinaba-
 tur. Nam quemadmodum lana, vel si qua res levior,
 instabilis est et quolibet vento facile atripitur,
 ita hic quoque imperatorum, semel errore impli-
 catus, agebat ferebatque ad arbitrium suum. Atque ut
 vespertilionibus et noctuis solis lucem
 nocivum est, et quam debiles sint earum avium
 oculi facile arguit, ita hic, quoniam sciebat dogma-
 tum suorum pravitate adversaturum magis, quam
 B adjumento futurum esse publicum 883 iudicium
 et magnam spectantium frequentiam, idcirco exsi-
 liis aliisque animadversionibus opprimi eos, qui
 contra obssisterent, melius esse dicebat, quibus-
 dam usus rationibus, quales olim Juliano et cæte-
 ris Juliani similibus suppetebant, Etenim omnis
 qui male agit odit lucem, et non venit ad lucem,
 ut ne manifestentur mala opera ejus.

III. Cæterum si ita palam et aperte magnifica nlla
 promissa fallerentur, plurimorum hominum judi-
 ciis obnoxium id et obtrectationi expositum vide-
 batur. Quod si imaginem aliquam concilii fortui-
 tam primum adumbrarent, deinde quibuslibet
 rationibus allatis, quales principibus in promptu sunt
 et ad libitum occurrunt, pœnas adversariis irro-
 garent, id videlicet effrenem insolentiæ impetum
 posse frangere ac retundere. Ab his principiis exersi,
 atque his malis seminibus jactis, malos quoque,
 ut par erat, laboris sui fructus perceperat, et ut
 fertur proverbio, montem parturientes marem
 pepererunt. Quoniam itaque præter Thraciam, nulla
 amplius Romanis provincia supererat, solos Thra-
 ciæ episcopos statim accessit Cantacuzonus; nec
 eos quidem omnes, sed quot et quales concilii sui
 adjuutores habiturum sese sperabat. Erant autem
 non plures quam duo et viginti: atque eorum
 plerosque constabat intrusos esse in locum homi-
 num sanctissimorum, per injuriam expulsorum;
 eisdemque Palamæ erroribus propria manu sub-
 D scriptione; quorum alii plane agrestes erant, ut qui

Joan. III, 20.

Variorum notæ.

(23) Apud Gregorium Cyprium sic proverbium
 essetiar, ὄδινεν βρος, εἶτα μῦν ἀπέταξεν: quod
 est ambiguum. Gregoras ambiguo casu dece-
 pit, ex nominativo accusativum fecit, et ὄδινεν
 βρος interpretatus est montem parturientem, pro
 mons parturientibus. Apud Phædrum nulla ἀμφι-
 βολία.

Mons parturibat, gemitus immanes ciens, etc.
 apud Horatium nonnulla, Parturient montes, etc.
 Montes carus est ambiguum. Boivin.

(24) Subscripsērunt tamen metropolitæ viginti
 septem; propria quidem manu, viginti quinque;
 duo autem διὰ γυμῶν, seu per vicarios. Item
 episcopi septem. Vide pseudosynodum Palamiticam,

editam a Combefisio in Auctario noviss. Biblioth.
 Patrum Græc. Boivin.

(25) Philotheus patriarcha Antirrheth. I (cod. Reg.
 1996 fol. 44 v.), pro episcopis, quos Gregoras ni
 agrestes et imperlios motaverat, sic respondet:
 Ἄλλὰ καὶ τὴν ἰδιωτεῖαν καὶ τὴν ἀγροικίαν ἐγκα-
 λείβ τῷ χορῷ τῶν τῆς ἐκκλησίας ποιμένων καὶ δι-
 δασκάλων τούτων, καὶ μηδαμῶς εἶναι τῷ κατα-
 λόγῳ φη: ἵνα μηδένα τῶν εἰδῶτα γράφειν τε καὶ
 λογογραφεῖν σὺν ἐπιστήμῃ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν
 τόμον τὸν ἱερὸν ἀμαθῶς, ὡς ἀν αὐτὸς φαίης, καὶ μὴ
 κατὰ νόμους τῆς ὑπὸ σοῦ προσκυνουμένης ῥητορικῆς
 συντετάχθαι, μᾶλλον δ' οὐ κατὰ τὰς σὰς δόξας, καὶ
 τὰς καινὰς καὶ προσφάτους θεολογίας, ἢ γλωσσάλ-

ab aratro et ligone sub **884** vesperam redire soliti essent, ac vix prima litterarum elementa articulate enuntiare didicissent; alii non ita pridem sacrilegia admiserant, et se in Iapanaribus identidem voluntaverant; nec, ut ad eum dignitatis gradum eveherentur, aliud quidquam contulerant, nisi professionem ejus hæreseos, quam impius Palamas instituisset.

Α ρας και μολις συλλαβίζειν ειδῶτων τὰ τῶν γραμμῶν στοιχεῖα· οἱ δὲ τῶν χθις καὶ πρώην ἱεροσῶλων, κἀν χαριτωποιῖς καλίνδουμένων ὡς τὰ κολλὰ, και μηδὲν κλέον προσιτευγέκτων εἰς τὸν βαθμὸν, κλην τοῦ αἰρεσιώτας εἶναι συντίθεσθαι τῷ θυσοβεῖ Παλαμά.

CAPUT IV.

Gregoræ apud Cantacuzenum oratio. Orationis capita: Expositulatio et acris reprehensio. Synodus dici non debet, quæ fit præter ecclesiasticas regulas. Palamæ doctrina quas clades importavit his qui primi eam defenderunt, nempè Cantacuzeno et ejus matri. Quas Anna Augustæ. Quas Cantacuzeno rursus; cui mors filii prænuntiata erat a Gregoræ. Vanæ hujus adhortationes. Hæretici difficillime corriguntur. Justum Dei judicium. Paterna bonitas. Anxius oratoris affectus. Amica obtestatio. Cantacuzenus ambigue respondet; Gregoræ verbis exacerbatur. Coacta synodo ulcisci eum statuit. Gregoras pro religione pugnaturus habitum monasticum induit. Vitæ aulicæ renuntiat.

I. Hæc cum ita se haberent, ego imperatorem B privatim conveni; amicitiam nostram veterem in ipso orationis exordio commemoravi; quanta sollicitudine dignitati et animæ ejus, et diuturnæ cum ipsius tum liberorum conservationi provide-rem, commonesci: deinde ad coarguendum solito more descendi, pro communi ecclesiarum pace et pro orthodoxa fide propugnans; eumque hortatus sum, ut maneret intra terminos a patribus constitutos, atque ut ne præfixam metam transilliret, nea hominibus adeo imperitis et inverecundis theologiæ mysteria proderet, sancta canibus, et porcis margaritas.

II. Itaque sacras Scripturas cum mea ipsius oratione connectens: «Quid agis (inquietam)? Ubi mens tua? Quid crabrones istos adversus religionem suscitatis? Cur de Deo disputare eos permittis, qui ne vulgatissima quidem et passim obvia intelligunt? Quid Chalanæ turrim moliris, destitutus rebus ad eam absolvendam necessaria? Quid volare in cælum cupis, pedes viator? Cur intra unius diei spatium theologos instituis, qui animas simplices pervertant, et indoctis doctoribus accitis concilia cogis tyrannica? Quid imbecillibus illaqueare araneorum retibus **885** studes, ac si istud magnam et imperatore dignum facinus sit? Cur aimiarum dialecticarum uberem proventum repente effundis, ut fabulæ olim Gigantas? Cur ipse supplicii tui flammam accendis? Cur suspiriorum et lamentorum messem liberis tuis coacervas? Cur eos volens instituis hæredes maledictionis prolatae adversus

[P. 556] A'. Τούτων δ' ὄσως ἔχόντων, προσηλυθῶς ἰδίᾳ τῷ βασιλεῖ τὴν τε ὄσαν ἡμῖν ἐκ παλαιῶ φιλίας ἐκ προομιῶν διειπνῆ ἐγὼ, και ὄσην τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ ποιουμένη τιμῆς και ψυχῆς, και εἰ τι πρὸς διαμονὴν και εὐστασιαν εἴη βίου και παιδων αὐτοῦ. Ἐπειτα πρὸς ἐλλέγχους ἔχρησα τοὺς συνήθεις, θπέρ τε τῆς κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης και εὐσεβείας ἀγωνιζόμενος, ἐν ὅροις μένειν τοῖς πατεροῖς αὐτῶν, και μὴ πηδῶν ὑπὲρ τὰ ἰσαμμένα, μηδ' ὄσως ἀμαθῆσι και ἀσίμνοις ἀνδράσι τὰ τῆς θεολογίας προδιδῶναι μυστήρια, τὰ ἀγία τοῖς κυσί, και τοὺς μαργαρίτας τοῖς χοίροις.

B. Τὰ τε οὖν ἐκ τῆς θέλας Γραφῆς και τὰ ἡμέτερα συνείρων, «Τί ὄρξς,» ἔφρασιον, «τῆ φρονῶν εἰ; εἰ σφικίας ἔγειραις κατὰ τῆς κρίσεως; Τί τοὺς μηδὲ τὰ ἐν κοσίν εἰδῶτα; θεολογεῖν παρασκευάζεις; εἰ τὸν Χαλάνης οἰκοδομεῖν ἐπιτείγη, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ὄξκ ἔχων; Τί πρὸς οὐρανὸν ἀνίπτασθαι, παζὸς ὄν; Τί χειροτονίς κατὰ τῶν ἀκλουστέρων φυχῶν θεολόγους ἀθήμερον, και ποιεῖς λογίων ἀμαθῶν τυραννικὰ συνέδρια; Τί τοῖς ἀραχνίσις ἐνδεσμεῖν προθυμεῖς τοὺς ἀσθενεστέροις, ὡς δὴ τι μέγα και βασιλικὸν ἔργον ὄρξν; Τί σχεδάζεις δόλεπτικῶν κίθλων ἀνδρόσι, καθάπερ οἱ μῦθοι πάλαι τοὺς γίγαντας; Τί τῆς σῆς καλῶσεως ἐκφυροσεῖς τὴν φλόγα; Τί τοῖς παισι γωργεῖς στεναγμῶν και κίνθους ἀσάχουας; Τί κληρον ἐκῶν αὐτοῖς καταλεῖπεις τὴν τοῦ προπάτορος ἀράν; Τί τριβόλους και κακίας ἐκασθῶν βιάζῃ τὴν γῆν αὐτοῖς ἀνατέλλειν, και δακρῶων ἀλμυρὴν τηλικαύτην; Τί θυστυχίας και λύπας, ἔξθν εὐθυμίας

Variorum notæ.

γίας, και τὸ τῆς γνώμης αὐθέκαστον. Ἐγὼ δ' εἰ μὲν κολὸν τινα λόγον ἴδειν τουτουεῖ τοὺς μακαρίους ποιουμένους τοῦ πράγματος, και προῦργου τιθεμένους ταυτε, πολλοὺς δὲ σοι και ταυτην τὴν σοφίαν σοφούς και ῥήτορας και λογογράφους τῶν προχόντων ἱερέων τουτων ὀπίδειξα, και ὄ τούτων μόνον; ἀλλὰ και τῶν αὐτοῖς ἰκομένων, Λουκῆς τινος ἀλλοῦς, και Τιμοθέους, και Ἀπολλῆς, εἰ δὲ βούλει, Διονυσίους και Κλημεντας, ὄσον τὰ ἐς λόγους; φημι, και τὴν ὑπὸ σοῦ θαυμαζομένην σοφίαν, ὄπερ τοὺς σοὺς δηλαδὴ μυσταγωγούς, Δημοσθένην τε και Ἀριστεῖδην, και τὸν παρ' ὄμῖν θυλλοκώμενον Πλάτωνᾶ ἐπιιδῆ τουτου; αὐτοῖς παρατρέχεις δὲ ἔκούσιον ἀγωνίαν και ἔμαθες δὲ, ὡς ἴξκ ἀπὸ σκαπάνης και

λατομίας, ὄδδ' ἀπὸ κώπης ἐπὶ βῆμα, κατὰ τὰς ὄξς λογογραφίας ἢ λοιοδρίας, ἀλλ' ἀπὸ σοφίας ἐπὶ σοφίαν ἦλθον, τῆς καταργουμένης, τὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐνεργουμένην, τὴν πρώτην, τὴν ἀνωθην, τὴν ἀγνήν, τὴν εἰρηνικὴν, τὴν μεστήν ἑλέους και κερτῶν ἀγαθῶν κατὰ τοὺς ἔμοδς θεολόγους, και ἀπὸ τῶν θυραθεν μουσειῶν τε και τοῦ βήματος, ἐπὶ τὴν ἱεράν ταυτην σχολήν, και τὸ θεῖον βῆμα, και τὰ ἄδύτα, και τὸ μέγα και ὄκρυφουράνιον ὄντως θυσιαστήριον. Νῦν δ' ὄλίγος αὐτοῖς τῶν λόγων τῆς ἔξθς σοφίας ὄ λόγος. Ἰσοσι και γάρ ὄντας ἄλιθων τε και ἀγροκίων μαθηταῖ, ἐκείνων φημι τῶν ὄπκ Χριστοῦ τῆς αὐτοσοφίας πρώτων κληθέντων εἰς ἀποστόλους, εἰς. Βοιων.

καὶ ὄξαν; Μνησθητι οὖν θνητὸς εἶ καὶ θνητὴν δια-
 χεὶς φθεῖν. Φοβερὸν τὸ ἐμπροσθεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ
 ζῶντος. [P. 557] Εἰπέ κως ἄλλαι μὲν αἱ τεττάρων
 ἦδη ἐτῶν ἐπαγγελίαι (26) ἕτερα δ' αὖ τὰ τέλη; Κα-
 θολικὴν μὲν γὰρ πεποιηκέναι σύνοδον τὰ τῆς σῆς
 ἐπαγγελίας ἦν, πατριαρχῶν ἀπάντων καὶ ἐπισκόπων
 κληθέντων· νῦν δ' οὐδὲ μερικῶς τις ἐξῆ διασώζου-
 σαν σχεδιάσεις βουλευτηρίου. Καὶ πρὶν μὲν ἐλπίδων
 ἐξουσίας τῶν τοῦ Παλαμᾶ καινοφρονῶν
 ἔδοσκον τὰ; ἐκείνων φύγας· νῦν δὲ τυραννικὸν ὄρω
 σε βῆμα παρασκευάζοντα οὐκ ἐν γωνίᾳ καθέπερ ἐν
 σπηλαίῳ ληστῶν. Πῶς γὰρ εἴη ἐν σύνοδος, τῶν ὁσίων
 τῆς Ἐκκλησίας κανόνων καὶ θεσμῶν ὑπερῶρος οὔσα;
 Κανόνας γὰρ ἐκ μεταφορᾶς καλεῖσθαι ἐμπέπτωκε
 τοῦ τεκτονικοῦ καὶ κοίτου κανόνος. Ὅτι περ οὖν τῶ
 τεκτονικῶ κανόνι πλατυτέραν ἔχειν τὴν χρεῖαν
 ἀνάγκη, κατὰ πᾶσαν γῆν τε καὶ θάλασσαν, καὶ θη-
 κερ ἂν εἴεν ἐνοικούντες ἄνθρωποι· ταῖς δὲ τῶν ἄ-
 θρώπων ἡγεμονίαι; μερικὰς τινὰς καὶ οἶον σπερμα-
 τικὰς καὶ διαφόρους εἶπαι· οὕτω καὶ τοῖς τῆς ἐκ-
 κλησίας κανόσι καὶ τοῖς πολιτικοῖς νόμοσι καθολικω-
 τέραν ἔχειν ἀνάγκη τὴν χρεῖαν, καὶ ἀρχῆν τῶν ἀρ-
 χόντων, καὶ ἡγεσίαι; τῶν ἡγεμόνων. Ἐὰ δὲ τούτων-
 τῶν ὁρῶν ἰθὺλοντα βλέπων δέδωκα μὴ ἐναντιούμενά
 σιν τὰ ὁρώμενα γένηται, καὶ τοῦ σκοποῦ παντάνα-
 σιν ἀντίπαλα. Ἐπει καὶ οἰκοδόμος καὶ τέκτων, ἂν
 μὴ καθέπερ καὶ στάθμη καὶ τοῖς τοιοῦτοις χρόντοις
 κανόσι, οὐκ εἰς μακρὰν τὴν καθάρισιν ὄμοι ἂν τῶν
 δρωμένων, τοῦ τῆς ἀρμονίας κράτους; οὐδαμῆ τὴν
 ἐκστάσιν τῶν ἔργων ἰθύναντος. Ἐπει τοίνυν καὶ
 σὺ τοῖς τῆς ἐκκλησίας κανόσι οὐχ ἔπη, ἰσθι
 καταλυθόμενος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἢ μᾶλλον
 ὑπὸ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἡγουμένου Θεοῦ, καὶ εἰ
 μὴ αὐτίκα, μάλα, ἀλλ' οὖν οὐδ' εἰς μάλα μακρὰν.
 Ὅσθα γὰρ ὡς σὺ πρῶτος ἀνωθεν προστάτης γενώ-
 μενος; τῆς τοῦ Παλαμᾶ δυσείθελης ὁμοῦ τῆ μητρὶ
 τοῦ τοσοῦτου βορῦδου τῆ ἐκκλησίᾳ κατῆτος; αἰτίας.
 Διδ καὶ μνησαντος τοῦ Θεοῦ, τῆς εὐδαιμονίας καὶ
 δόξης ἐκείνης γυμνὸς κατελείφθης αἰφνῶδιον, καὶ γέ-
 γονας εὐθὺς ὑπερῶρος πατρίδος ἕμα καὶ γένους.
 Καὶ ἢ μὲν σὴ μήτηρ ἀλοχίστην ἔτισε τοῦ βίου τελευ-
 τῆν, λιμῶ καὶ ψύχει θαναθῆσαι καὶ σου τοῦ φιλ-
 τάτου τῆν στέρησιν πικρὸν ἐντέφρον ἐνεγκαμένη· σὺ
 δὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους ἀναμετρήσας βίβυ-κλάνους
 κατὰ τε Θράκη καὶ Μακεδονίαν καὶ Τριβαλλοὺς,
 Περσικοὺς ἔπειτα καὶ σατραπικοὺς ὑπ' ἀνάγκης ἔθεσῖ
 τε καὶ δόγμασι κεκοινώνησας, ὡς καὶ τοσοῦτον περὶ
 τὸ γένος ἀγνώμονα καταστήσαι καὶ οὐκτου παντὸς
 ἀλλότριον, ἐγκαταλείφθῆντα αὖ πρὸ; Θεοῦ, ὥστε καὶ
 τοὺς τῶν αἰχμαλώτων Ῥωμαίων νεκροὺς καὶ τῶν ἐτι
 κλαυθμυρίζόντων βρεφῶν τὰ σώματα συμπατεῖν, καὶ
 ἀναγῆται; ἐπιδατεῖσιν, καὶ μηδὲ τὴν τὰ πάντα βίβου-
 σιν ἕλιον [P. 558] φλόγα αἰθελοσθαι, μηδὲ τοὺς αἰθε-
 ρίους τοῦ Θεοῦ κεραυνοβόλους κρηστήρας, ὡς τὸ εἰ-
 κῶ;· δελεῖν. Ἐπαλείπει με διεγυόμενον τὸ τῆς χρο-

A primum hominem? Car cogis terram eis tribulos
 et arumarum spinas germinare, et tantam lacry-
 marum amaritiam parturire? Cur infortunia et do-
 lores, cum lxtitiam et splendorem facile sit? Me-
 mento mortalem te esse et obnoxiam morti natu-
 ram sortitum. «Terribile est in manus Dei viventis
 incidere!». Jam illud velim dicas, quid sit quod
 per annos totos quatuor alia promiseris, alia ipso
 exitu præstes? Etenim tuum illud promissum fuit,
 coactum iri generalem synodum, in quam convo-
 carent omnes patriarchæ et episcopi. Quam vero
 nunc extemporariam cogis, ea ne minoris quidem
 alicujus curiæ imaginem representat. Antechæ
 spessaltem adumbratæ, de futura novarum Palamæ
 opinionum correctione, illorum animos alebant;
 at nunc, ut video, tyrannicum tribunal tute ipse
 in angulo, et veluti in spelunca latronum, tibi con-
 stituis. Nam quæ a sacris Ecclesiæ regulis ac legi-
 bus longissime abest, an ea synodus esse ullo
 modo possit? Certe ecclesiasticas regulas uetapho-
 rice dictas constat a fabrili vulgarique regula.
 Quemadmodum igitur necesse est, ut regula fabri-
 lis usum latiorē habeat, omni terræ et mari,
 omnibus habitatis regionibus accommodatum,
 item usus singulares, atque ut ita dicam minutos
 et multiplicēs, pro variis hominum dititionibus;
 886 ita etiam necesse est ecclesiasticarum regu-
 larum et legum civilium usum ad universos perti-
 nere, ut et imperatoribus imperent, et præpositis
 præsent. Tu vero, quia contrarium videris velle
 facere, vereor ne ea, quæ futura sunt, contraria
 tibi accidant et scopo ino plane opposita. Quippe
 architectus et faber, nisi perpendiculo et amussi
 aliisque similibus regulis utantur, ruere ea, quæ
 fecerint, videbunt non longo post, propiærea quod
 operum structura ad solidæ coagmentationis leges
 non exacta sit. Quoniam igitur ipse quoque eccle-
 siasticas regulas non sequeris, scias te ab Ecclesia,
 vel potius a Deo, qui Ecclesiæ præest, subversum
 iri, si non statim, at nec post longissimas moras.
 Etenim (ut scis) primus tu, tua cum matre, Palamæ
 impietati patrociniatus, hujus tantæ, qua Ecclesia
 agitur, perturbationis causa exististi. Itaque
 Deo irato, fortunis et honoribus illis tuis amissis,
 nudus repente relictus es; statimque patria et
 cognatione procul exulasti. Ac mater quidem,
 fame et frigore absumpta, et tuam charissimi filii
 absentiam passa, quæ morienti peracerba esse de-
 buit, foedissimo vitæ exitu pœnas dedit. Tu vero
 multos et varios viarum errores per Thraciam,
 per Macæloniam, per Triballos emensus, Persarum
 deinde satraparumque instituta et dogmata coactus
 participare, sic demum generis tui oblitus es, sic
 te, cum esses a Deo derelictus, ab omni 887 mi-
 sericordia alienum exhibuisti, ut et Romanorum

^a Hebr. x, 31.

Variorum nom.

(26) Nempse Cantaczenus, statim fere atque imperii sede politus est, promisit se coacturum esse ejusmodi synodum. Boiviv.

captivorum cadavera et infantium adhuc vagiantium corpora calcareos, et sine ullo doloris sensu pedibus subjecta protereres, nec solis reveritas læcœ omnium rerum altricem, nec solminis meto, ut par erat, deterritis. Deficient me breves temporis angustie, omnia et singula narrantem, quæ in subegit necessitas facere et pati gravia et exsecrationi proxima; eo quod tua et matris tum operatol procellis ac fluctibus Ecclesia Dei objecta esset. Jam vero eequa præter hanc causa alia exstitit, cur Anna Augusta principata excideret? Qua die errores Palamæ confirmavit, eadem illam omnes sciunt auctoritate sua spoliata. Nempe eo casu divina justitia patientiam ac dilationem nullam admisit. Deinde imperatoris potestate etiam ad te sero translata, divine castigationis ipse quoque oblitus, et illa Palamæ dogmata rursus amplexus, licentiam ei integram dedisti, alios injuste et nulla ratione episcopalibus sedibus et quocunque dignitatis gradu exturbandi, alios in illorum locum introducendi, qui doctrinam impiam propria manu semel rogati consignassent. Scis me, amici officio functum, prædixisse tibi ac semper denunciavisse, non abitarum te impune Deo offenso, sed afflicto iri in his rebus, quæ charissimæ essent: unum videlicet ex **SSS** liberis amissuram. Neque vero mirum esse, si futuras res ex his, quæ antecessissent, acuto conjicerem, cum et impietatis magnitudo penitus mihi perspecta esset. Tempus ex eo breve effluxerat, et exitum prædicta habuerunt. Etenim liberorum tuorum nata minimus, cum aliquantulum egrotasset, decessit. Atque ut ea quæ intercesserunt, ad eandem veritatem pertinentia, omitam, acis rursus nunquam me destitisse privatim ac publice hortari te, ut ab ejusmodi impietate abstineres, ne pejorem quotidianæ vitæ conditionem experireris. Adeo bene eram erga te affectus, adeo tu mihi curæ eras. Te vero hand pigeat contraria omnia facere, et alia ex aliis moliri adversus religionem; ac si flagella et poenæ, quas Deus tibi præsentis infligebat, ultra Gades et ultra Atlanticum mare demersæ evanuisent. Scilicet hoc quoque genus divinæ providentiæ est: peccatores infinitis plagis coercere, antequam sempiterno supplicio additi destinata sibi hæreditatem accipiant. Quæ enim sacrilegiis stupris, et homicidiis inest, atrocitas, ea ab iis qui vel agunt vel patiuntur, et ab aliis omnibus, qui rem audiunt, diffamari solet; nec iis qui perpetrarint, conscientiam stimulis vacuam habere datum est. Ipse quippe eam flagitia ut plurimum instar gladii fodiunt, subeunte verecundia, quæ hominum aspectum et pervigiles Dei oculos ferre non potest. Et multos quidem scimus ex poenitentia meliores evasisse iis ipsis, qui semper frugi ac modesti fuissent. At hæretici erroris crimen, cum omnium gravissimum sit, **SSS** scelere colore occultum involvit quodammodo, ut oculos vulgi plerumque fugiat, et tam cognitu quam curata difficile sit; propterea quod Scripturæ sacræ

A νικῆς περιούου τόχο; πάντα καθ' ἑνα, δευ δε' ἀνέγκην τε κερκχίναι καὶ δευ κερκχθέναι ξυμβήσχηκε, δεινὰ καὶ κατὰρας ὁμοίμα, διὰ τοὺς μυρίαυ χειμῶνας καὶ κλύδωνας, ὧν πρότερος αὐτοῦ ξύν γε τῇ μητρὶ κατέστη τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ἄνη δὲ τῇ βρολίθῃ τῶν πάντων ἕτερον ἢ τὰ τοιαῦτα τῆς βασιλείας καθίστηεν αἷτια ἐκπαιῶν; Ἰσασὶ γάρ ἀπαγτες, ὡς ὁμοῦ τε τὴν τοῦ Παλαμῆ δυσσεβείαν ἰσῆριξε καὶ αἰθημαρὸν τὴν αὐθεντιαν ἀπαλώεκα, τῆς δίκης μὴ ἀνασχομένης ἐνταῦθα μακροθυμεῖν καὶ ὑπερθεσθαὶ παντάπασιν. Ἐπειτα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ πρὸς σὲ μετανεχθείση; ὁμῶ, ἐκπαθὲ τῆ; τοῦ Θεοῦ παιδείας ἐκλαθόμενος καὶ αὐτοῦ, καὶ τῶν Παλαμικῶν ἐκείνων αὐθίς ἀνασχομένος διγμάτω, πᾶσαν ἀδειαν ἐδίδου; αὐτῶ τοῦ; μὲν ἐξωθεῖν τῶν ἑταισοκρινῶν καὶ πάσης ἐξουσίας ὀρθῶν ἀδικίας; καὶ ξὺν γε οὐδενὶ λόγω, τοῦ; δ' ἀντεισάγειν, τὰ χειρῆ; γραφα τῆς ἀσεβείας ἀπαυσομένους ὁμοῦ καὶ διδόντας πρότερον· οἶσθα ὡς φίλος ὧν ἔγωγε προελγόν σοι; καὶ διαμαρτύρημην αἰε, ὡς οὐκ ἀτιμώρητος ἀπὸ ἀλλῆ; ξεις Θεοῦ ἀχθόμενος, ἀλλὰ λυπηθῆση περὶ τὰ φιλατατα, ζημιωθεῖς τῶν παιδῶν ἑνα τῶν σῶν; Οὐδὲ γάρ ἀπεικῆ; ἐκ τῶν φθασάντων ἀκριθῆ; με τῶν ἐμπροσθεν γίνεσθαι εἰκαστήν, ὅτε καὶ ἀκριθῶς, ὅσον τῆς ἀσεβείας τὸ μέγεθός ἔσων, εἰδὸτα. Βραχύ; παραλήλυθε χρόνος καὶ πείραν τὰ προειρημένα εἰλήφει· καὶ δ νεώτερός σοι τῶν παιδῶν μικρὰ νοσήσας ἀπῆλθε. Καὶ ἑνα τῶν μέσῶ; παρέλθω, τῆς ὁμοίας ἐγόμενα ἀληθείας, οἶσθα πάνιν, ὡς ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ σοι παραινῶν οὐκ ἠρέμησα, τῆς τοιαύτης ἀπέχεσθαι δυσσεβείας. ἑνα μὴ χειρῶν δ βλο; αἰε σοι γίνηται. Ὅτω; πρὸς σὲ φιλικῶς διεπέμην, καὶ οὕτω κηδόμενος διετίλουν. Ἐβ δὲ οὐκ ἡμέλει; τάναντιώτατα δρών καὶ μελέτας ἄλλας ἐπ' ἄλλαι; συντιθεῖ; κατὰ τῆς εὐσεβείας, ὡς ἔξω Γαδαίρων καὶ Ἀτλαντικοῦ πελάγους βεθυθισμένων τῶν; Θεοῦ σοι κατὰ πῆλας γινόμενων ματέγων τε καὶ ἀναποδόσων. Τρόπος γάρ καὶ τοῦτο προνομίας ἐστὶ Θεοῦ, κωλύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας μυρίαυ ἐνταῦθα πληγαῖ; πρὶν κυρωθῆναι τὴν τῆς μελλούσης ἀίδιου κόλασως κλήρον ἐκείνων. [P. 659] Ἱεροσολία γάρ καὶ πορνεία καὶ ἀνθρωφόνων ἔργα διαβόητο; πρὸς ἀπάντων τὴν ὄθριν εἰλήφει, τῶν τε δρώντων ἄμα καὶ πασχόντων, καὶ πᾶσιν ἄλλοι; οἷ; ἀκύνστην ἔδειξ ἄν γινεσθαι· καὶ οὐκ ἀκίλαστον ἔχειν τοῖ; δρώσιν ἐπει καὶ παντάπασιν τὸ συνείδός; Πλήγεται γάρ ὡ; τὰ πολλὰ ξίφους δίκην αὐτοῦ τὰ τῶν ἔργων αἰσχροῦ, αἰδοῖ τῶν ἀνθρωπίνων ὄψεων καὶ τῶν ἀκοιμήτων τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν; καὶ Ἰσμεν κολλοῦ; ἐκ μεταμελείας βελείους τῶν αἰε σφῆρροῦντων φανέντα; τὰ δὲ τῶν δυσσεβῶν ἀπίστων ἐγλήματα, μέγιστα πάντων ἁμαρτημάτων ὄντα, κεκαλυμμένον ἔχε; πῶς τὸ τῆς κακίας χρῶμα, καὶ ὄθρον ὡ; τὰ πολλὰ τοῖ; πολλοῖ; καὶ δυστέμαρτον, καὶ δυσθεράπευτον, ὅτε γραφικῶν προφέρομένων ῥήσεων ἀκίλθεν, ἐκ τῆς ἐναντίας ἐγλήθῃ; μερῶ;· εἰ καὶ μὴ ὁμοίως οἷ; τὸ εὐσεβεῖν ἔδραον μεμνημένον ἐπὶ ταῖ; τῶν καρτίων θεμαλίων κρητίσιν. Διὸ τῶν ἀλισχομένων ἐνίους ἀφίσην ὁ Θεὸ; τῇ κακίᾳ συμφείρειν, εἷα ἐπὶ παιδείαν ἄλλων, εἷα καὶ διὰ τὸ ἀσύνετον ἔχειν καρδίαν καὶ ἡκίστα διορ-

θεῦσθαι δύνασθαι, εἴτε καὶ δι' ἀμφοτέρα. Ὁ δὲ γὰρ ἄ
 ἴσμεν τὰ τοῦ θεοῦ χρίναι ἀνεξερεύνητα κρίματα.
 Οὗς δ' εὐμενῶς ἔχει διὰ παλαιότερων χρησιότητα
 κρᾶσαν, ἢ δι' ἑταρότητα ὁπσοῦ τῆ ἐκείνου σοφῆ
 προνοίᾳ ἀνήρηται, τοῦτους δ' ἑμποδοῖς παντοδαπῶς
 καὶ ποικίλοις ἀφιστῆν ἐκείγεται, ὡς εἰρήκειμεν, τῆς
 σφαλλομένης ἐκείνης ὁργῆς, μαῖζον ἢ κατὰ πατέρα
 φιλότακνον πρῶγμα ποιῶν. Ὁ δὲ κατὰ σοῦ ξυνη-
 νόηκα ἔρωτα μὲν ἐκείνον, οὐ δὲ παιδείας ἐκείνης τὸ
 κρᾶσαν οὐκ αἰσθανόμενον. Ὁ δὲ καὶ μέσην μοι
 τίμει τὴν καρδίαν, ἀφύρητον τὴν οὐδύνην ἐπάγον,
 δεδιώτι μὴ κρατήρας ὁργῆς ἐκείθεν ἀκαθέκτου, κατὰ
 σοῦ καὶ παίδων τῶν σοῦ κινωθέντες, ἑταδρὸν ἐξαπί-
 νης ὁρώσῃσι πανταλῆ. Μὴ δὲ τοῦς τῶν κολάκων λό-
 γους, οἱ τῷ τῆς γλώττης μετὰ καταγοητεύουσι τὰ
 τῆς ἀκοῆς πρόθυρα, τῶν ἐμῶν προτιμῆν βούλου. Οἱ
 μὲν γὰρ ὠδίνουσι πόνον καὶ λύπας μακράς· οἱ δ' ἔμοι
 κύσουσι ἰαληθευούσης εὐφροσύνης καρπούς. Λόγοι
 μὲν γὰρ σοφῶν ὡς βοδύκτρα, φησὶ τις τῶν κείλοι
 σοφῶν· ἄλλ' οἷται σοφῶς εἶπεν, οἱ τὰς εἰδαίμονας
 γεωργοῖσι τύχας.

At tu ne adulatorum verba ideo meis præferas,
 fascinant. Illa enim laborem et dolores longos
 parturiunt : mea autem veræ delectationis fructibus
 exuberant. Scilicet sapientum sermones (ut aliquis
 veterum sapientum dixit) **890** similes stimulis,
 quibus boves urgentur¹. (Nam et illi pungunt quidem :) at re ipsa beatæ vitæ fundum excolunt.

Γ'. Ἐμοὶ μὲν οὖν ταῦτα εἰπὸντι ὄγκος οὐδὲν ἐξ
 ἐκείνου πυθῆσθαι γαγῆνται τι εὐνῆρομον τοῖς βη-
 θεῖσιν. ἀλλὰ σχολιὰ τινα βήματα, διζνοῖας καθάπερ
 ἀρνησαμένης θεσμούςς καὶ νόμους δικαιοσύνης καὶ
 ἀληθείας. Ἐπει οὖν εἰς πῦρ τὴ ἐδοξα φαίνεν καὶ
 ἀπὸ τῶν θρησκευτῶν ἀνέμου, τάχιστα ἐκείθεν ἀπὸ πλάγ-
 μαι, μηδὲν κείνον ἀνύσας, ἢ τοῦς ἐκείνου θυμούς
 παραξύνας κατὰ τοῦ τὰ ὑγαίνοντα τούτῳ φάρμακα
 προσάγοντος ἐμοῦ. Ἰδοὺ γὰρ ὠδίνησεν ἀδικίαν, συ-
 νέλασθε πόνον, καὶ ἔτεκε διδύμους καὶ τριπλάς τὰς
 κατ' ἐμοῦ μελέτας. Ἐἴτα δεδιώτι, μὴ οὐκ ἔχων ὁπως
 καὶ ὅθεν ἀρξάμενος ἀμύνεσθαι με τὸν αὐτοῦ Προ-
 μηθέα δόξη τὸν ἐμαυτοῦ θεραπεύειν θυμὸν (οὔτε γὰρ
 χωρίους καὶ ἀπέπλωσι [P. 560] καὶ ὕλαις πολυαἰδέσι
 προσηλώσασθαι βεβούλημαι πώποτε, οὐδ' ὅσας τε καὶ
 ὁλας βασιλεῖς χρηγοῦσι ἐμαῖς τε καὶ δόξας τῆς ἐμῆς
 κλυθερίας· ἀλλὰ φασθαι ἠνεσχόμην, οὐ μὴν οὐδὲ πλού-
 του δὲ τις τὴν ἀρετὴν ἀμελίψασθαι τῶν λόγων
 ταῦτα γὰρ εἰσι δι' ὧν ἀμύνονται βασιλεῖς τῶν ὑπη-
 κίων οὗς ἔχθονται, ζημιούντες ἐκ τοῦ βήπτου), ἐς
 τὴν αὐτῶν μελετωμένην λοιπὸν ἀνήρητος τὰ ἡμέτερα
 σύνθεον ληστροικήν.

Deinceps ad arbitrium illius synodi, quam
 ferre statuit.

Δ'. Καὶ ἐπειδή τῳ εἰς τειλεῖαν ὁ ἀνήρ ἐξεβράγη
 τίνας κακίαν, καὶ μάταια τὰ τῶν ἀγαθῶν ἡμῶν ἐλα-
 πίδων ἦδη ἔδοκει, ἀπράκτου· μοῖς λοιπὸν ἐς τὰ οἰκοι
 παρρησιάζει γήγνησθαι, τῶν λόγων ἀπεγνωκότι.
 Γενομένους δ' ἐπ' ἐμαυτοῦ συχοῖς καὶ ἀλλεπαλλήλοισι
 περιανελισθαι με κύμασι λογισμῶν ξυνεβρόθηεν,
 ὅλα κατὰ τῶν θερμότερων ψυχῶν τὰ τῆς· Ἐκκλησιασ-
 τίντες ναυάγια, ἄτε φάρμακον ἐξ ἀνθρώπων, ταχίστα

testimonia ab illis quoque proferuntur, qui sanam
 doctrinam oppugnant; tametsi non eodem modo
 ab iis accipiuntur, atque ab orthodoxis, quorum
 religio firma et inconcussa patriæ fidei fundamen-
 tis innititur. Idcirco Deus nonnullos errores impli-
 catos mori in errore permittit; seu ut alii erudian-
 tur, seu quia illi cor habent intellectu destitutum,
 adeoque corrigi non possunt: seu ob utrumque.
 Etenim Dei judicia inscrutabilia non nostrum est
 dijudicare. Quibus autem Deus propitius est ob ve-
 tera ipsorum recte facta, aut ob alias causas, prout
 ejus sapienti providentiæ visum fuerit, eos (ut
 diximus) multis variisque incommodis oblati, ad
 illo errore, quem sequuntur, studet avertire plus-
 quam paterna bonitate. Atque illum quidem tecum
 sic agere, te ipsum vero ejus disciplinæ nullum
 sensum accipere animadverti. Quæ res mihi me-
 dium cor veluti scindit, doloremque affert intole-
 rabilem, metuenti, ne inde in tuum et in libero-
 rum tuorum caput effusus exhaustisque implaca-
 bilis iræ calicibus, funditis statim omnes pereatis,
 quod si linguæ suæ melle aurium tuorum limen

veterum sapientum dixit) **890** similes stimulis,
 quibus boves urgentur¹. (Nam et illi pungunt quidem :) at re ipsa beatæ vitæ fundum excolunt.

III. Hæc cum dixissem, nullum ex eo responsum
 accepi viro sapiente dignum, aut iis quæ dixissem
 consentaneum: sed ambiguas quasdam voces, ejus
 mentis indices, quæ veritate repudiata jus fasque
 omne quodammodo abdicasset. Quoniam igitur
 mihi visus sum inanem operam sumere, celerrime
 inde abii, nihil aliud consecutus, nisi quod ejus
 animum exacerbavi in me ipsum, qui remedia et
 salutaria obtulissem. Ecce enim parturivi injusti-
 tiam, concepit laborem, et consilia in meam per-
 niciem alia atque alia peperit². Deinde veritus,
 ne iræ suæ ideo temperare videretur, quia non
 haberet, unde et quibus modis suum me Prome-
 theum, id est tutelarem Genium, ulcisci inciperet
 (quippe ego nunquam adduci potui, ut aut agris,
 aut vineis, aut variis rerum generibus, animum
 habere affligerem; neque nunquam dignitalibus aut
 splendidis fortuniis, quascunque principes largiun-
 tur, libertatem meam vendere, ullove pretio in-
 genium dicendi morem permutare sustinui: atqui
 hæc res sunt, quibus adeptis princeps quisque
 facillime ulciscitur eos, quos odit homines priva-
 tos)

similem atrocitino meditabatur, nostra omnia re-

IV. Cum itaque ad summam scelus illius viri
 improbitas erumperet, et quod bonæ spei nobis
 fuerat, id jam omne inane esse videretur, restabat,
 ut domi deinceps, abjecto disputandi studio, otio-
 sus manerem. Tum autem me crebri et alterni
 cogitationum fluctus obruere cœperunt, quales ani-
 mis zelo inflammatis **891** naufragia Ecclesiæ so-
 lent inducere. Nullum quippe ab omnibus re-

¹ Eccle. xii, 11. ² Psal. vii, 15.

medium animo meo occurtebat, quod salutis expe-
 diendae viam mihi celere[m] sponderet. • Decevi ita-
 que memet morti pro religione defendenda offerre,
 ipsa temporum conditione in eas me angustias
 compellente : ut cum alii praeterca complures es-
 sent, quibus magnum et ardentem zelum intimo
 corde conceptum foventibus nondum se occasio
 obtulisset prodeundi in lucem et profitendae palam
 veritatis, si nunc saltem veluti conspicuum publi-
 cumque exemplum me intuentes se ipsos confir-
 marent, et in idem veram fidei curricularum ipsi
 quoque descenderent. Ac initio statim virum quom-
 dam, sacerdotem et religiosum, eundemque ami-
 cum, arcesso ; meum cum eo consilium commu-
 nico : simulque vestem muto, et habitum mona-
 sticum, ut moris est, ab eo accipio : profiteorque
 me in posterum, nisi haec ipsa occasio ex hac vita
 me eximeret, etiam mutato vivendi genere inane[m]
 aulae frequentationem et licentiam omnino abdi-
 caturum. Et haec quidem hactenus.

την λίστην επαγγελλόμενον, ηκιστα δυναμένη λαθεῖν
 ἐπι τοῦν. Ὅθεν ὁμοίως γυροῦν ἐς τὸν δι' ἀθλήσεως
 ἔγνωκα θάνατον, τῆς τοῦ καιροῦ περιστάσεως εἰς
 τοῦτ' ἀνάγκης ἡμᾶς περιελαυνούσης • ἵνα καὶ κλειούς
 ὑπάρχοντες ἑστέροι, οἷς μακρὸν καὶ διάκυρον ζῆλον
 ἐν σκλάβγγων κλοφοροῦμενον ἐτι μυχῶ περιθάλλου-
 σιν, οὐκ ἔτι καιρὸν πρὸς ἐπιβίειν ἐξήγινετο σχοῦσι παρ-
 ῥησιδρασθαι τὴν ἀλήθειαν, νῦν γοῦν ὥσπερ ἐμφανεί
 καὶ θεμοσίῳ ἐπιτο χρησάμενοι παραδείγματι, πρὸς
 ἴσον καὶ αὐτοὶ τῆς εὐσεβείας σφᾶ. αὐτοῖς ἐπιβρί-
 σαντας σταδιοδρομήσωσι διαυλον. Κάκ δὴ τ:ροομίαν
 λοιπὸν, τῶν ἱερῶν καὶ μοναδικῶν ἀνδρῶν καὶ συ-
 νήθων μεταπεμφάμενος, ἐδ σκεῖμα τοῦτ' κωνοῦ-
 μαι • καὶ ἄμα τὴν τε σταλὴν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ μο-
 ναδικὸν καὶ αὐτὸς, ὡς εἰσθε γίνεσθαι, τίως ἡμεῖς
 σχῆμα • καὶ τοῦ λοιποῦ γὰρ ἐπαγγελιάμεν, ἢν μὴ ὁ
 παρὸν ἡμᾶς ἀπαγγῆ τῶ βίου καιρὸς, καὶ τὴν δει-
 ταν ὡς εἰκόσ μεταθεῖναι, τὴν τῶν βασιλεῶν ματαίαν
 διακρεθῆν τε ἄμα καὶ παρῥησίαν ὀλοσχερῶς ἀπο-
 τιναζόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τότε ἐκχωρήκα.

CAPUT V.

Mane diei, habendo concilio indicti, frequentes orthodoxi ad Gregoram conveniant. Illustriorum elogia; ac primum metropolitaram Ephesi et Gani. Cur praeter hoc unus tantum episcopus affuerit, nempe Tyrinus. Quae ejus partes fuerint. Laus Dexii. Laus Athanasii. Laus discipulorum Gregora. Caeterorum sociorum commendatio. Gregoras circumstantes alloquitur. Suorum vires verbis extenuat. Principis iniquitatem amplificat. Leonida Spartani apophthegma ad praesens institutum accommodat. Orthodoxis in aulam cum Gregora eunibus passim acclamatur. Multi se ad illos adjungunt.

I. Aderat dies, qua nos oportebat inire apertum
 certamen pro fide orthodoxa. Mane ejus diei, an-
 tequam terra solis luce circumfunderetur, capite
 extra cellulam paululum exserto, video ad me fre-
 quentes adventare viros lectissimos, plerosque mo-
 nasticæ vitæ disciplina illustres ; qui suis
 sedibus jam pridem pulsî, et alius alio dispersi,
 inopem et omnis solatii expertem vitam trahebant,
 nec eam quidem metu liberam. Imo vero quidam
 ex iis animo circumferebant imaginem eorum ma-
 lorum, quæ vel jam pertulerant, vel promissa tan-
 tum et denunciata nondum re ipsa experti fuerant.
 Quorumdam aures circumsonabant conviciis et
 iuinis quotidie jactatis. Erant etiam, qui in austera
 exercitatione annis plus triginta exactis, angustis
 cellularum parietibus penitus inclusi, postquam
 majori vitæ suæ parte mortui fuissent, reliqua jam
 parte morituri, et glorioso fine, nempe martyrio,
 totam retro vitam ornaturi adorant ; quorum non-
 nullos, longo senio debiles, aliorum manibus sub-
 nixos ac gestatos conspicatus, illacrymavi equidem,
 et vehementem eorum zelum admiratus sum.

[P. 561] A'. Ἀρτι δὲ καὶ τῆς ἡμέρας ἐκτεστηκίας,
 ἐν ἣ πρὸς τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας ἐχρῆν ἡμᾶς
 καθαρώς ἀποδύεσθαι, πρῶτας ἐτι ὄσης, πρὶν τὰς
 τῶν ἡλικῶν εἰς γῆν ἐκχυθῆναι λαμπάδων ἀγῶας,
 μικρὸν τοῦ θωματίου προκύψας ὄρω κατὰ κλήθος
 ἰόντας ἡμῖν ἀνδρας λογάδας (27), καὶ τούτων τοὺς
 κλειούς ἀσκήσει μοναδικῆ διαλάμποντας • οἱ τῶν οἰ-
 κείων ἐκ πολλοῦ διαγθέντας, καὶ ἄλλοι ἄλλοι: δια-
 σπαρέντες, στανὸν καὶ ἀπαρδύκηντο ἔθοσκον βίον,
 καὶ τούτων ηκιστα φέθων ἀπηλλαγμένοι • ἀλλ' οἱ
 μὲν τὰ ἐχρη ὦν τε ἐκπύουθαισιν δεινῶν καὶ ὦν ἐν
 επαγγελλίαις ἢ παῖρα τίως ἐτίθετο περιφέροντες
 ἦσαν ἐν τῇ ψυχῇ • οἱ δὲ καὶ τὴν ἀκοήν ἐναυλον ἔχον-
 τας τῶν καθ' ἡμέραν λοιδοριῶν τε καὶ ἀπειλῶν. Ἦσαν
 δ' οἱ καὶ μᾶλλον ἢ τριακοντούτη διηνυκότες ἀσκησιν,
 ἐν οἰκίσκοι; βραχείσιν ἐγκεκλεισμένοι κινεῖταισσι,
 τεθνήκασσι μὲν τῶ κλειοῖν μέρι τοῦ βίου, ἦκον
 δ' ὁμοίως ἦδη καὶ ἐδ λειπὸν τεθνηξίμενοι καὶ ἐ-
 λαι: μαρτυρικῶ τὸν ὄλον κοσμήσοντες βίον. Ἦν
 ἐνίοις φεράδην ἐσκομίζομένους ὄφ' ἐτέρων ἰδῶν διὰ
 γῆρας; βιβὸ ἰδάκρυσά τε καὶ τοῦ ζήλου τεθαύμακα
 ἐδ σφοδρόν.

II. Eminēbat praeterca Ephesiorum antistes :
 grandævus quidem ille ; nam octogesimum ætatis
 annum jam excedebat : animi autem et omnium
 sensuum vigore plusquam juvenili præditus. Ful-
 gebant quoque in eo honesta vultus species, lingua
 tum volubilis, tum plane vocalis ; ad hæc philo-
 sophia profana pariter et sacra, cum qua is ado-
 leverat.

B'. Ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ τῶν Ἐφεσίων διάκρυπτος
 ἀρχιεπίτοϋς • ἀνὴρ κρεσούτης μὲν, ὀδόσηκωσ: ἐν γὰρ
 ἦδη παρῆλλεττεν ἐτος τῆς ἡλικίας, ἐρῥωμένος δὲ
 τὰ; φρένας καὶ τὰ αἰσθητήρια πάντα, καὶ μᾶλα
 μᾶλλον ἢ κατὰ νεανίσκον. Ἐκῆνθε: δ' ἀετῶ καὶ κῶ-
 σμιον εἶθος καὶ γλώττης εὐστροφος ἦχῶ καὶ φιλοσο-
 φία συναυξηθεῖσα αὐτῶ, ὄση τε καθ' Ἑλλήνας καὶ
 ὄση τῆς θείας αὐλῆς.

Variorum notæ.

(27) De quibus longe aliter patriarcha Philothens, Antirrhet. 1, cod. Reg. 1996, fol. 14. Bovium.

Γ. Καὶ ἕνα παρὴν, ᾧ τὰ περὶ τὸ ὄρος τὸ Γένος Ἀ
 χροῖα ἐπιτέτραπται διέπειν πνευματικῶς καὶ τὸν
 ἐκεῖ ποιμαίνειν ἀρχιερατικῶς κληρὸν καὶ λαὸν τοῦ
 Θεοῦ, πολλὸν μὲν ἐπαγόμενος εὐχία, πολλὸν δὲ φρό-
 νημα· καὶ ὅσον τὸν ἔξω φαινόμενον ἄνθρωπον εἶχε
 συντετηκότα, τοσοῦτον ἀνοθεύοντα τὸν μὴ φαινόμενον.
 Ὑπερόριος γὰρ πῆς ἐπισκοπῆς, διὰ τὸ μιστὴν ποθη-
 ρῶν ἐκκλησίας καὶ λοιμῶν ξυναυλίας, ἐκ πολλοῦ
 γεγονώς, πάση τῶν ἀναγκαίων ἀθαιρέτω στενωχω-
 ρία δαπανῶν διατέλει τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν.

Δ. Τῶν γε μὴν ἐτέρων ἐπισκοπῶν δοσι τὸν ἴσον
 ἔσαν (ἦλον καὶ τρέπον [P. 562] εὐδενί γε ἐς τὸδε
 συμπίπτωκεν ἑλλειψομαι. Ταῖς γὰρ σφῶν ἐκκλησίαις
 παρεισθαρέντων, ὁπόσοι ἀγύρται καὶ βαναυσόδοι
 καὶ ἄνδρες ἀντικρυς αἰμάτων, ἔξω στήναι πέπρακται
 σφῶν· προμηθείας ἀπάτης ὡς πῶρρωτάτω. Ὁν δὲ
 σου τὰ σώματα, μὴ ἐγκαρτερήσαι τῇ σπᾶναι τῶν
 ἀναγκαίων δεδουνημένα, καὶ δοσι ταύτῃ δυσπραγία
 καθάπερ ὁμοφυεῖς τινες τῆσαι καὶ κῆρος ἵκονται,
 πάσης σκληρότητος ἐφόδια λαμπρῶς ἐπελατόμενοι,
 καὶ ἄλλ' ἐπ' ἄλλοις ἀντιλοῦσαι κακίας πολυαυθῆ καὶ
 πολύτροπα ῥόθια, πρὸς τὰς αἰωνίους ἐκαίνας καὶ
 μακαρίας σκηνάς μετακίσησαν. Παρὴν δ' ὄν ἀντι-
 πολλῶν χάχ τῆς Ἀντιοχείας ἐπαρχίας ὁ Τύρου ἐπί-
 σκοπος· ἀνὴρ συνειδὸς καὶ πολλὸν ἐκ φύσεως τρέφων
 τὸν ἐς τὰ δίκαια ζῆλον, καὶ πῶν τῆς εὐσεβείας κρη-
 τίδων μάλα ἀκλινῆς αὐτὸς τε ἰσάμενος, καὶ ἄλλους
 ἐπιβρῶνθῆναι ὄν ἱκανός. Οὕτως ἐν χειρὶν ἔχων τὰ
 πάλαι τῶν τῆν Ἀντιοχείαν πατριαρχικῶς διέποντι
 γεγονότα ψηφίσματα καὶ γράμματα κατὰ τῆς τοῦ
 Παλαμῆ εὐσεβείας, καὶ ἕνα ἀπὸ στόματος ἔφη τὴν
 ἐκεῖνου κηρύττων γνώμην καὶ θέλησιν, ἀθαιρέτω
 καὶ αὐτὸς ἠκολούθει προθέσει ψυχῆς τοῖς θεοῖς ἀν-
 θράστοι, οὗς ἐξ ἑωθινῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν οἰκίαν
 ἐφθῆμεν εἰρηκότας ἀπορρίψομαι.

Ε. Συνήσαν δὲ καὶ τῶν ἀλλογίμων ἀνδρῶν καὶ
 σοφῶν οὐκ ὀλίγοι, πεπραγμένοι καλῶς τοῖς ἐκ τῶν
 θεῶν ἐκίοις Γραφῶν χάχ τῶν φαινόμενων ἡδῶν
 εὐδὲς οὐδαμῆ τοῖς ἔκπρ εὐσεβείας κακηλευσῆναι ἰου-
 κῶτες ἀγῶνας· Δεφῆς τε, ὅς λόγῳ καὶ ἀρετῇ τὸν βίον
 αὐτὸν κοσμεῖν ἰδεῖται καὶ γῶν ἐν τοῖς ἔκπρ εὐσεβείας
 ἀγῶσιν οὐδαμῆ ψευδομένην ἔχων τὴν κλήσιν, καὶ
 ἕνα Ἀθανάσιος, ἀθανασίας πλήρεις ἔχων τοῖς λο-
 γισμοῖς.

Ζ. Ἐπὶ τοῦτοι, καὶ ὁ τῶν ἡμῶν εἰσθεῖ χορὸς μα-
 θητῶν, καὶ ὅστις ἐπὶ σπῆς ἠφορησῆναι, τὸν αὐτὸν
 ἀγνωσόμενοι τῶν διδασκαλῶν δρόμον. Ὁν τὸ πρὸς
 σφῶν· ἔκπρ εὐσεβείας κηδύνουσι προθυμον τε καὶ εὐ-
 γυνῆς καὶ τὴν ἐμπροκτων εὐδοκίμησιν ἱκανῶς δεδει-
 χῆναι δοκῶ μοι τοῖς ἐν ἐκαίνοι τῶν μαρτυρικῶν στα-
 θῶν κερφανεῖς ἀγῶνας καὶ τὰ ἐκπαθήσασμένα
 τῆς γλῶσσας σμᾶνὰ καλίσματα.

Ζ. Καὶ ἕνα τοῖς ἄλλοις ἐάσω, οὗς οὐκ ἔχω καὶ τῆ-
 μαρον ἐς ἔβιν ἔμναι περιεστήκει μοι, παμπόλλους
 τε ὄντας καὶ πάντας ἀλλήλοισ ἀμιλλωμένους τὴν
 ἀρετὴν καὶ τὸν βίον, καὶ τῆς ἔγδον κατὰ θεὸν ἀγαλ-

III. Aderat simul is, cui spiritualis administratio
 locorum Gano monti circumjectorum, clerique et
 populi Christiani cura pastoralis cum pontificali
 auctoritate commissa fuit: vir, ut senili canitie,
 ita et senili prudentia; in quo quantum homo exte-
 rior et oculis subjectus se ipsum maceraverat, tan-
 tum interior et latens vigescebat. Quippe episco-
 patus jampridem ejectus ob eam **893** causam,
 quia malorum concilia et pestilentium cathedras
 odisset, omni rerum necessarium penuria affli-
 ctus vitam suam sensim consumebat.

IV. Quod ad ceteros episcopos attinet, qui eum-
 dem zelum et morem sequi instituerant, eorum
 nullus superates ad hoc usque tempus mansit.
 Nam cum in eorum ecclesias circumforaneum et
 illiberale hominum genus ac re ipsa viri sanguinum
 irrepissent, hinc factum est, ut illi longissime ab
 omni humanæ providentiæ ope ablegarentur. Quo-
 rum corpora, cum tolerare non possent rerum ne-
 cessarium inopiam ac ceteras miseras, quæ
 eam velut cognata quædam fata et infortunia com-
 pitantes, omne austeritatis instrumentum secum
 trahunt, et alios ex aliis malorum omnigenum
 fluctus superingerunt, ad sempiternas illas et bea-
 tas sedes migravere. Aderat tamen unus pro mul-
 tis ex Antiochena provincia, episcopus Tyri, vir
 intelligens, qui insitam a natura amorem justitiam arden-
 tissimum animo aleret, ac in veræ fidei fundamentis
 cum ipse immotus perstaret, tum alios posset confir-
 mare. Hic præ manibus habens vetera patriar-
 chæ Antiocheni decreta, et litteras ab eo adversus
 Palamæ impietatem scriptas, nec non ejusdem sen-
 tentiam ac voluntatem viva voce annuntians, ipse
 quoque ultro sequebatur viros illos sanctissimos,
 quos mane ad nostram domum confluxisse di-
 ximus.

V. Convenere etiam homines doctrina et erudi-
 tione insignes non pauci, sacris Scripturis velut
 armata quadam egregia instructi, **894** qui ipso
 statim habitu minime videbantur in fidei orthodo-
 xæ defensione ullam fraudem admisisse; nempe
 Desius, qui litterarum et virtutis laude antea
 quidem semper illustris fuit; at in hæc reli-
 gionis certaminibus verum esse suum nomen osten-
 dit. Item Athanasius, totus re ipsa in meditatione
 immortalitatis.

VI. Subibat deinde chorus discipulorum meorum,
 et quotquot præterea istorum discipuli erant, idem
 cum magistro stadium decursuri. Quorum animum
 in subeandis pro religione periculis promptum ac
 generosum, et efficacem vere virtutem, satis (ut
 mihi videtur) declararunt præclara illæ luctationes,
 quibus se in martyrii palæstra exercuerunt, et ho-
 nestæ linguæ certamina ab iis ingenue et audacter
 suscepta.

VII. Omitto alios quam plurimos, quos usque
 ad hanc diem ne videre quidem mihi contigit: omnes
 ejusdem virtutis ejusdemque instituti æmulos:
 omnes impressam animo piæ sententiam morum

honestate exprimentes, siquæ ipsius quodammodo A indicem præ se ferentes, ut facile a viris prudentibus perspicerentur. Tandem cum instaret hora, qua nos in palatium ire oportebat, ii qui virtute et intelligentia præstabant, dato veluti militibus signo, alios eicere ad pugnam cœperant.

VIII. Ego vero universos circumspiciens, «Eorum (inquam) qui huc convenerunt ardor sane haud ignavus; sed vires ad incundam pugnam infirmæ. Etenim principis potentiam simul et voluntatem adversissimam habituræ sunt. Nihil autem, 895 meo quidem iudicio, gravius accidere subditis potest, quam si hostem habeant principem suum, summa potestate armatum. Porro hic, ut videtis, non modo se ipsum, sed et illos, quos gravissimorum errorum debemus accusare, iudices nobis constituit: idemque, terroribus aliunde injectis, conatur labefactare constantiam nostram, et generosum animi impetum mature reprimere. At si sireneis ducibus, si rei nauticæ usæ peritis gubernatoribus, nec temporis opportunitas, nec venti obsecundent, sed eorum artibus aperte advenentur, inanis erit utrorumque diligentia. Mihi quidem libet usurpare illud Leonide Spartani dictum, quo illos qui cum eo adversus Persas militabant allocutus est, quando Thessalica Tempe ingressus, occupatis eorum locorum angustiis et latebris, hosti insidiabatur, manebatque illic obstiterus Persarum armis, et Xerxem aditu Græciæ prohibiturus: Nimirum ubi hostiles copias vidit torrentium fluminum more ingruere, statim socios suos, ut ad certam mortem ruerent, hortari cœpit et confirmare, dixitque: « O socii, hic prandemus, ut eamus cœnatam apud inferos. » Eoque ipsa die, innumeris hostibus cæcis, viri illi numero trecenti gloriosam mortem oppetiverunt. Id ipsum quoque ego paululum mutata oratione, o fratres, inquam stantibus, extremum nobis vale invicem dicamus, ut eamus cœnatam apud inferos; imo ut Deo juvante defunctum 896 labore athletico pedem in paradiso figamus, ubi mel voluptatis incorruptum et perenne esse didicimus. Neque enim nos puto usque ad crastinum diem fore superstites. »

IX. Cum autem abiremus, passim viri et mulieres domibus suis præsilliebant, et nos faustis exclamationibus prosequabantur. Erant etiam, qui omni metu excusso audacter comitarentur, hinc atque hinc crebro circumcursantes, binæ et ternæ; imo alicubi denso agmine confluentes, ut nostrorum numerus subinde augetetur; itidem fore ut maximus fluvius, qui ex altissimo monte erumpens non ab ipsis quidem fontibus tantus repente existit, sed per pronum lapsus cum aliis torrentibus et rivis undas communicat, ac tandem in eum modum excrescit, ut et perisque in locis navigabilis fiat. Adeo dogmatis nefandi impietas omnibus promiscue, juvenibus, senibus, viris, feminis, evidens erat.

ματοφορουμένης· προθέσας [P. 563] ἀτάγγαλον κήρυκα τὴν τοῦ ἡθους εὐσεχημοσύνην αὐτοράτως φάναι προβαλλομένου; τοῖ; θεοῖ; ζῶν γε συνέσει καὶ περινοῖ; σοφῆ θεωροῦσιν· ἐκπὶ τὰ τῆς ὥρα; ἡδὴ ἐνειστήχει, ἐν ἧ καὶ τὴν ἐς τὰ βασιλεία ἐνδημίαν ἡμῶν γίγνεσθαι ἔδει, εἰ μὲν προδχοντες ἀρετῆ καὶ συνέσει τοῖ; ἄλλοι; τὰ παρακλητικὰ τοῦ ἁγῶνος περισολλήζον, ὡσπερ ἐν στρατοπέδῳ.

H. «Ἐγὼ δὲ περιβλεψάμενος ἀπαντας « Ἦ μὲν προθυμία τῶν συνελθυσθῶν », ἔφη, « οὐκ ἀγεννῆς, ἢ δὲ παράφαι; ἀσθενῆς, τὴν τοῦ βασιλέως καὶ χεῖρα καὶ γνώμην μέλα ἀντίκαλον ἔχουσα. Βερόταρον δ' οἶμαι τῶν πάντων ἕταρον εἶναι οὐδὲν τοῖ; ὑπηκόοι; ἢ κολέμιον κακῆσθαι ἐπίσιν αὐτοῖ; τὸν τὴν αὐτοκράτορα περιζωνόμενον δύναμιν βασιλεία. Ἵστε γὰρ ὡ; μὴ μόνον αὐτοῖ; ἐαυτῶν, δεῖ μὴ καὶ οἱ; τὰ; καλαμναυστάτας ἐγκλιεῖν ὀφθαλοπον ἡμεῖ; δυσσοθείας, ἡμῖν χειροτονεῖ δικαστά; καὶ ἄρα τοῖ; ἔξωθεν ἀπειλαῖ; ἡμῶν κατσολεῖν παρῶται τὸ φρόνημα καὶ τὸ εὐγενῆ; προαναοστῆλλειν παράσθημα τῆ; ψυχῆ;. Καὶ στρατηγῶι; γὰρ ἀγαθοῖ; καὶ κυβερνηταῖ; εὖ τὰ θαλάττια ἑσκημάνοιο; ἢν μήτε ξύμμαχος ὁ καιρὸ; καὶ τὸ πνεῦματῆ; ἢ καὶ ἄρα τοῖ; σφῶν ἐναργῶ; ἀντιπράτῆ; σοφίσματα, μάταιο; ἀρετῶν ἢ σπουδῆ;. Καὶ μὴ ἐπὶ γλώττῆ; εἴη τὸ Ἀσωνῶ; κέλευ τῶ Σακερπιάτῆ; ῥηθῆν πρὸ; τοῖ; ζῶν γε αὐτῶ; στρατευοαμένοιο; κατὰ Περσῶν· ὅσπερ ὁπλαδῆ; ἐς τὰ περὶ Θεσσαλίαν Τέρπη γενόμενο; καὶ τὰ; ἐκπὶ ἀνεχωρίας καὶ τὰ ἐνδορα προσιληφῆ; ἐκάθητο; ἐνδορέων τὰ ἄρα καὶ περιμένον καλεῖεν τὰ Περσῶν C ὄπλα καὶ τὴν ἑέρξον πρὸ; Ἑλλάδα; ἔδιδασιν. Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ ποταμοῖ; τὰ τῶν κολέμιον ἐκείνο; ἄρα στρατοπέδα ἐπιβρόντο; ἐς πρῶτον προὔτρεπαι τε καὶ ἀνεβρόντο; θάνατον τοῖ; οἰκίτοιο; » καὶ, « δεῦτε ἀριστήσωμεν ἄνδρα; », ἔλεγεν, « ἵνα ἐν ἔθῳ δεικνησώμεν· ὅτε δὴ καὶ τραυκότοιο; ὄντα; αἰτοῖ, μυρλοῦ; ἀνελόντε; αὐθήμερον εὐκλεῖ; καὶ αἰτοῖ κατεκόπησαν. Τοῦτ' οὖν ἐκείνο; καὶ αὐτοῖ; ὑκαλλῆ; μικρῶν, δεῦτε, πρὸ; τοῖ; παρόντα; ἐρασκον, ἀδελφοῖ, τὸν ἔσχατον ἀσκαμὸν ἀποδῶμεν ἄλλῆλοιο;, ἵνα ἐν ἔθῳ δεικνησώμεν· ἢ μᾶλλον ἐν παραλίτω; ζῶν γε θεῶ; τὸν ἀθλητικῶν ἐρεῖσωμεν πόδα, δετῆ τὸ μέλι τῆ; ἔδονῆ; ἀκίρατον εἶναι καὶ ἀδιδόχον δεδδάγμαθα; Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἀπαθῆ; ἡμῖν ἀκαλλάξεν οἶμα; τὸ ζῆν ἄρα; καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν. » D

Θ. «Ἀπόνοτα; γε μὴ συχνοῖ τῶν οἰκῶν ἐπαγδῶντα; ἄνδρα; ὁμοῦ καὶ γυναῖκα; εὐφῆμοιο; προεπιμκον ἡμῶ; τοῖ; φωναῖ;. Ἦσαν δ' οἱ καὶ πάντα; φῶδοιο; ἀποσεισάμενοιο; θαφρόντα; εἰκόνο; θεὰ; περιτρέχοντα; ἐνδὲν καὶ ἐξῶν, οὐδῶο; καὶ εὐντραῖ; ἐπιτ' οὐ κατὰ κλήθο; καὶ κλαῖοιο; ἀλ ποσοῦντα; ἡμῶν· παρακλήσοιο; ὡσπερ ἄν εἰ τις ποταμῶν [P. 564] τῶν μεγίστων, ἐξ ὀρου; ὑψίστω; ῥηγνόμενοιο; οὐ τοιοῦτο; μὲν ὑπάρχων ἐκ πηγῶν εὐδῶ; ἐς δὲ τὸ κάταντα; ἰῶν, καὶ ἄλλοιο; ἐπι χειρῶ; καὶ ῥῶα; τὸ ῥεῖμα κοινώμενοιο; ἐκπὶ τοιοῦτον αἰξῆ; μεγέθοιο; ὡ; καὶ ναυσίπορον ὡ; τὰ πολλὰ καθίστασθαι. Οὕτω κατῶλο; ἀπασιν ἀναμῆ; καὶ νόο; καὶ γέροιο; καὶ ἀνδρά; καὶ γυναῖκα; ἢ τοῦ καλαμναῖο; δόγματοιο; ὑπῆρξῆ; κακῆ;.

CAPUT VI.

Palatiis in interiore aula epularibus, Gregoris et socii excluduntur. Per atrium dispersi diu expectant. Palatium post epulas in Alexii triclinium transeunt. Illic inter se primum consultant; deinde et orthodoxi introducuntur. Concilii auspiciandi ratio ab his prescripta. Cantacuzenus perplexis et ambiguis verbis jurat. Ejus adversus orthodoxos iniquitas manifesta.

A. Ἄριστ' ὅτι κατὰ ὕψος τῆς ἡμέρας καθισταμένην αὐτὴν ἐνδοξὴν καὶ ἡμεῖς τῶν βασιλείων γυγόμεθα· καί τινες τῶν πικρυφώρων ὁμοῦ καὶ βαδούχων, τῆς ἐνδοξίας τοῦ βασιλέως ἐθέτες ὄντες, ἡμᾶς θαυμάσιον κέρρωσιν, σπουδῆς πρὸς ἡμᾶς ἔφεικοντο, τὴν τε πρόθεσιν ἀναστρέλλοντες καὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐλασίαν περιμένοντες ἠσυχάζειν καλεῖοντες· ἀσχετὰ ἔσθαι γὰρ ἡδὴ τὸν βασιλεῖα κατὰ θεράπειαν τινὰ πικρυφώσαν τῶν Ναζιριῶν (28) ἐπιπέσειν καὶ ἰδὸν δογματικῶν, ὅσοι τε κατὰ σφῆς ἐπίσκοποι καὶ ὅσοι πρεσβύτεροι, καὶ πολλοὶ ἀκλόως εἰπεῖν ἐπέειχον ἡλικίαν· εἶναι δὲ τὰ τῆς θεραπείας ἐπιπέσειν, οὐκ ἀμφοτέροις καὶ νέκτωρ εὐράνιον· ἢ γὰρ ἂν τινες ἦσαν ἀσπίμονοι καὶ αὐτοὶ (29), καὶ ἀθάνατοι ἐκαλοῦντο· ἀλλ' εὐλογίαι, καὶ ἐράπειαι καλοταλεῖς, καὶ ἀνθεσμίαι, καὶ ἀκρατοποσίας φάσαι ἀγνοῖες· κρινὸν ὅτι τὸν ἐπίσκοπον γενέσθαι τὰς τοῦ ἡλίου ἀγῆας, παρασκευασθεῖσαι τε καὶ καρυκευθεῖσαι λίαν ἐπιπέσειν καὶ ἀνευθεῖσαι, καὶ ὡς τοὺς οὐτοὺς γαστριζομένους ἀγνοῖες· ἐκ βασιλείας ἠρροῦτε πρὸς τὴν ἐπίσκοπον· ἵνα τὴν ἐπίσκοπον ἐπιπέσειν ἔνισθῆναι, ὡς· ἵσταν, εἴη ἀναιληφόσι τοῦ ἡγερνοῦ καὶ ἀθάρατον, εὐπλοῦστερον οὐτοὺς κατὰ θεραπείας ἀνατοκουμένην, θαρραλωτέρην τε καὶ ἀλλοτρίαν, ὡς ἀπὸ σιχίτηρον, θεμιστικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν τοῖς λόγοις τοῖς ἐρημικοῖς ἡμῖν, ἥμισυ δυνάμειν ἀπὸ κοιλίας φωνεῖν, ἀλλὰ μόναις ἔγκυρφοί καὶ εὐλοῖαι προσηκαταλαυμένους ταῖς πατρῷς βίβλοις, καὶ ταῖς ἐπιπέσειν ἐξηρημένους εἶναι, καθάπερ ἀδαμαντίναις ἀπὸ σιχίταις, νομοθετικῶν δογματικῶν.

B. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔλεγε τὸν τρόπον· καὶ ἡμεῖς· ἔλεγε δὲ ἡμεῖς τῆς βασιλείου ἐπιπέσειν εὐθεῖας, κατὰ εὐλογίας τινὰς· καὶ δευτέρας, ἐκ διαστήματος ἔσθαι καὶ βόθρον σκευάμενοι περιπέσειν ἔχρωμεθα, καθάπερ οἱ ἐν Ἀκαδημίᾳ [P. 563] πάλαι Σωκρατικοί· ἢ ἢ ὅτι τὰ θέλα τῆς ἐκκλησίας ἡμῖν ἐπὶ σφῆρας ἦσαν ὄργανα. Ἡσὸν δ' οἱ καὶ ὡς ἔτυχον ἐκ ἀποσταθίου ἐπέσειν, οὐκ ἐπὶ καταποῦς Βαβυλωνίας, πρὸς Ἀσσυρίαν κέρρωσιν, κατὰ τοὺς ἀγῆματων ἀποστρέψαντες· ἀλλ' ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίαις, εἰπεῖν, ἀλλοτρίαις ὄργανοις χρεῖσθαι καὶ προσηκατεῖν ἀνακαθεσθῆναι· ἵνα καὶ αὐτοῦ περιμένοντες, τὸ πολὺ διεταλεῖται τῆς ἡμέρας ὕψος, ἅμα τῷ ἡλίῳ καὶ φάσι θεραπείας ἐπιπέσειν ἀκμαῖς τῆς αἰθερίας καμίνω φάσι γόμενοι, ἐνδοξὴν τῶν θεραπείων ἐπιπέσειν ἀσχυρομένους ἀνδρῶν μωστικώτερον.

Γ. Ἄριστ' ὅτι τὸν ἡλίῳ κατὰ σταθερὸν ἀκρίβως γυγόμενον τὴν μεσημέριαν, ἐπὶ τὸν Ἀλεξίῳ κάλει τῷ βασιλεῖ δομηθέντα μετῆσαν τρικλίνον· ἵνα δὲ προσηκατεῖν τῶν βόθρων, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνησαν ἅμα τῷ βασιλεῖ, συνδιασκεψόμε-

I. Circiter horam diei secundam palatium ingredimur. Ibi sistorum et apparitorum nonnulli, eorum nempe qui in interiore imperatoris domo verantur, procul nos conspicati, cum festinatione occurrunt, ulterius progredi viciant, atque illic circa vestibulum quietos stare et expectare jubent; quippe jam imperatorem sedulo operam dare, ut corpus carerent illi Naziræ: illi scilicet novi dogmatistæ, eorumque socii episcopi, presbyteri, et omnis prorsus ejusmodi turba: constare autem eam corporum curationem non ambrosia aut coelesti nectare; alioqui enim futuros istos similes illis, qui exsangues vivunt immortalesque vocantur; sed lentis et sumptuosis dapibus, et vino fragrante, et meracis potibus, et bibendi certaminibus: que quidem omnia ante solis ortum apparata et multo artificio elaborata fuissent, ut nihil deceret ad voluptatem, quam sanctis illis abdominibus ab imperatore adhiberi par esset: nigrum ut ii, necatis acie solito hoc more repurgata, et ad accipiendas divinitus visiones in meliorem habitum reformata, confidentius deinceps et securius, quasi sceptis potiti, leges ferre, et nobis vilibus humancalis suas voces eminus posset intorquere; nobis, inquam, qui solis Patrum libris proni incubantes, et velut affixi, voces e ventre elicere minime didicissemus, sed illorum dogmaticis legibus, veluti nodis quibusdam adamantinis, obstricti penderemus.

II. Et hæc quidem ita se habuerunt. Nos vero illi alio per imperatoris domus atrium dispersi, et quasi in classes et decurias per intervalla distributi, tranquillo et lento gradu ambulabamus, quemadmodum olim in Academiis Socratici auditores; nisi quod nobis divina Ecclesie dogmata in ore erant. Quibus etiam in sedibus fortuito et temere oblati considerabant, non illi quidem super flumina Babylonis, in Asyriam longe a patria captivi abducti; at iidem tamen in terra quodammodo peregrina eam vim sultitari, que illos cogeret peregrina dogmata amplecti et adorare. Itaque illic magnam diei partem expectando consumpimus, idque sub die, solo et æstatis ardoribus torrefacti: cum interea præclarj illi contemplatores mystico convivio sepe tantis sanctissime oblectarent.

III. Domum horæ ipsa meridiana, cum solis fervor maximus est, in triclinium ab Alexio imperatore quondam exstructam transeunt, atque illic, præparatis jam subælliis, pontifices et presbyteri una cum imperatore conveniunt, deliberari inter-

Variorum notæ.

(28) Hominum scilicet, qui austeriorem vitæ disciplinam professi sunt. BOVING.
(29) Homer. Iliad. v, 342. BOVING.

se, antequam nos introducetur, quomodo ea, quæ jampridem animo meditantur et adversum nos struerent, oblata tandem occasione, facile ad exitum perducturi essent; ita ut mox affuturi auditores non intelligerent, dolam eam esse multis annis fabricatum et artificiose compositum. Tandem et nos quoque, a janitoribus vocati, introivimus. Tum statim imperator appositam Evangelium brevi adoratione prosecutus est, nobis videlicet ea opera satisfactorius. Nam ut sacrosancti sexti concilii generalis acta exhiberentur, prout cautum esset constitutione principis illo tempore imperantis, et ut nunc quoque presentibus nobis juraretur, etiam atque etiam petieramus. Deinde et ipse sedit, et nos etiam simul cum aliis sedere jussit.

IV. Atque ille loqui exorsus orationi suæ interserebat juramenta quædam vaga et perplexa, sibi ipsi et liberis suis exitium quasi imprecando, si quovis modo alteri parti faveret: erantque ejus **399** dicta, ut re ipsa patuit, dilemmata. Equid porro mirum, ubi ille am inde ab initio cum Palama plane conspirabat, et ejus consuetudinem tanti faciebat, ut eam diu noctuque negotiis urgentibus antehaberet, et cum eo dolos consueret ac retia nobis tenderet; idemque tam privatis quam publicis sermonibus mecum sic solitus esset pugnare, ut ipso etiam Palama violentior esse videretur? Itaque ille, cum promittebat se erga alteram partem propenso animo haud fore, si nos solos respexit, non pejeravit quidem, at animam suam perdidit, antiquum illum Herodem prorsus imitatus; qui, prophetam cum occideret, scelere suo jusjurandum prætexebat. Quod si neutram partem respiciens mens jurjurandi potuit, sed æqua lauce suspensus affectus parem se utrisque præbere de-reverat, atque ille deinde juratis non stetit (id quod re ipsa declaravit, cum in theatro illo frequentissimo corruptis juris æquitatem) nunquam certe perjuri crimine effugiet, qui sua sponte commisit ut esset perjurus.

V. Nempè ille, eandem Palamæ et sui ipsius ruinam esse statuens, cum nunc videret, aliter quam putaverat, nostris disputationibus funditus profigari, puppem in medio cursa contorsit; et vulpina abjecta statim ursinam pellem induit, totusque ex alio alius evasit; nec se amplius potuit cohibere, quin et vociferaretur, et nos, nisi taceremus, minis terreret: quippe haud ferendos esse nos, qui in ejus domo tum loqui vellemus, cum ipse nollet audire; **400** quasi nempè sui ipsius et præstitorum juramentorum foret oblitus, nec hominum qui illuc multi convenerant, conscientiam, nec tacita judicia revereretur illorum, coram quibus in manifesto scelere deprehensus mendacii et iniquitatis argueretur. Nam ille id quod erat, minime erat; et quod non erat, id ipsum revera erat, pro imperatore merus tyrannus, pro judice accusator noster et inexcusabilis persecutor. Adeo infelix ille, divina ope destitutus, de suo statu decli-vit, et spe-

νο, πρὶν ἡμῶς εἰσεῖναι, τὰ πάλαι κολλάκις μελετηθέντα τε καὶ συσκευασθέντα βουλευµατα καθ' ἡµῶν, πῶς ἂν ἐπὶ καιροῦ νῦν εἰς πέρας ἔγειν εἰς αὐτοῖς; εὐπετῶς τε καὶ ὡς ἂν τοῖς παροῦσιν ἀκραταῖς ἀγνοηθεῖν, λαθόντα δὲ εἶν ὅλοις κτήπρατα τε καὶ θεδραματούργηται πολυταῖ. Εἰσφείµεν δ' οὖν ἕψα καὶ ἡμεῖς, τῶν θυρωρῶν καλεσάντων. Καὶ ὁ βασιλεὺς εὐθὺς τῷ εὐαγγελίῳ παρακειµένῳ προσκύνῃσιν ἀκονείµας βραχίαν, ἡµῶν γε εἰνεκα, πολλὰ κολλάκις τὰς τῆς θείας καὶ οἰκουµενικῆς ἐκτῆς συνέθου προτεθῆναι πράξεις ἀπαιτούτων, κατὰ τὴν ἐκεῖ τοῦ τότε βασιλέως κατάστασιν, καὶ τοὺς ὄρκους γενέσθαι καὶ νῦν ἐφ' ἡµῶν· ἔπειτα αὐτὸς τε ἐκάθισεν καὶ ἡµὰς τοῖς ἄλλοις καθεσθῆναι προτρέψατο καὶ ἡµῶς.

B Δ'. Λέγειν δ' ἀρξάµενος παρεῖργον τοῖς λεγοµένοις καὶ ὄρκους διασπασίµους τινὰς καὶ αἰνιγµατώδεις, ἐπαρώµενός πως ἑαυτῷ καὶ τέκνοις ἐλεθρον, εἰ τῷ ἐνὶ μέρει πρόσδοιτο τὴν γνώµην ὁποσοῦν. Καὶ ἦν, ὡς ἔδειξεν ἐπὶ τῶν ἔργων, διλήµµατα ἐὶ φθεγγόµενα· καὶ πῶς μὲν οὐ· τῷ Παλαµᾷ τὰ ἰσαπνέων ἐξ ἀρχῆς, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡµέραν προεργαίεραν τὴν ἀνὰ χεῖρας ποιούµενος δηµοσίαν τὴν αὐτοῦ ὀµίλων, καὶ ταῦτα συρράπτων καθ' ἡµῶν καὶ συσκευάζων δίκτυα, κάροὶ λογικῶς μαχόμενος ἰδίᾳ καὶ δηµοσίᾳ βιαίτερον ἢ κατ' αὐτὸν εἰπεῖν Παλαµᾷ; Εἰ οὖν τὸ ἡμέτερον ἔδειξε μέρος ἐκείνος, ὃ τὴν γνώµην ἦκισθ' ὑπισχνόιτο προστίθεσθαι, εὐόγκησι μὲν ἀπολωλέναι δ' ὁµως κτήπραχε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εἰς Ἡρώδην τὸν πάλαι τὴν µίσησιν ἀντικρὺς ἀνεγκών, ὃς προφητοκτόνου πρόβλημα κακίας τὸν ὄρκον παροίηται. Εἰ δὲ πρὸς οὐδέτερον βλέπειν ἐνῆν τοῖν µεροῖν τὴν τοῦ ὄρκου διάνοιαν, ἀλλ' ἰσθόροκα ἐπ' ἀµφοῖν τὰ τῆς γνώµης ἐπέπρατο τάλαντα, τοῖς δ' [P. 566] ὁµωμοσµένοις ἦκισθ' ὕστερον ἐνέµεινε, ὡς ἔργως ἔδειξεν αὐτοῖς, καπηλεύσας ἐπὶ θεάτρου τοσοῦτου τὴν δίκην, τὰς τῆς ἐπιτοκίας οὐκ ἂν ποτε λουδορίας ἐκφύγοι, ἑαυτὸν ἐπιέρανον ἀθάρατον πεπραχῶς.

C Ε'. Ἐαυτοῦ γὰρ τὴν τοῦ Παλαµᾷ λογιζόµενος ἦεν, εἰπεῖτ' ἰδὼν, ὡς οὐκ ἔφετο, κατὰ κράτος τοῖς ἡµετέροις ἠτωῦµενος λόγοις, πρύµναν τε ἐν μέσῳ κορεῖζ ἐκρούσατο καὶ βίψας τὴν ἀλωπεκτὴν εὐθὺς τὴν ἀρκτηκὴν μέτενδου, καὶ ἄλλος βλοῦ ἐξ ἄλλου καθίστατο, µηδέτι καθεστὸς εἶναι δυνάµενος, ἀλλὰ βεῶν καὶ ἀπειλῶν, εἰ µὴ σιγήσῃµεν· µηδὲ γὰρ ἀνέχεσθαι τῶν ὀκων ἐντὸς τῶν αὐτοῦ, λέγειν μὲν βουλοµένων ἡµῶν, αὐτοῦ δ' ἀκούειν ἦκιστα δεχοµένου· καθάπερ αὐτὸς ἐκλαθόµενος ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὄρκων ἐκείνων, καὶ µήτε τοῦ συνόντος πλήθους; τὸ συνεστὸς µήτε τὰς τῆς γνώµης κρίσεις ὅπως αἰδεσθῆις; ἐκείνων, ἐφ' οἷς ἤλπισατο µάλα ἐπ' αὐτοφύρῳ ψευδόµενός τε καὶ ἀδικῶν. Ὁ μὲν γὰρ ἦν, οὐκ ἦν δ' οὐκ ἦν, ἦν ἀντι μὲν βασιλέως, τύραννος ἀκραίφνης; ἀντι δὲ δικαστοῦ κατήγορος καὶ διώκτης; ἡµῶν ἀπροφάσιτος. Οὕτως ἐγκυκαταλειπθεὶς ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς; ὁ ταλαπῶρος ἐξέστη τε ἑαυτοῦ καὶ τὰς ἑρωδῶν ἀθυρµα λαμπρῶν ἐγένετο πρὸς τε τοῦ τρόπου πρὸς τε τῶν

λόγων καὶ ἅμα τοῦ μειρακώδους ἤθους ἐκεί- Δ etatoribus, cum ob ingenium tum ob sermone et juvenilem illum morem, publicum ludibrium ex-
 υού. altit.

CAPUT VII.

Gregoras, antequam actorum synodicorum fusiorem narrationem ordiatur, negat se omnia posse sigillatim persequi; etate debilem; captis morbo et aliis malis afflictum; antiquo sensuum vigore destitutum. Victum olim a se Barlaamum gloriat, varias lucubraciones suas enumerat. Nunc sibi ob stare queritur connectitis incommoda; adversariorum violentiam; hominum iudicia, vel ambigua, vel metu corrupta. Com- tasciendus antea laudatus cur in hac historiae parte vituperetur. Ubi de Deo agitur, nefas mentiri aut dissimulare. Cum imperatore, velut cum æquali, disputare quando liceat.

Α'. Ἄλλ' ἐπειδήπερ οἱ κλειούς, φιλοσοφούσαν καὶ φιλότιμον κακτημένοι ψυχῇ, πρόσω ἵναί ἡμᾶς οὐκ εἴωσι, πρὶν ἐς εὐρύτερον τὴν τῶν ἐκεῖ παραθεῖναι λαλῆθῆναι τε καὶ πραχθῆναι ἀφήγησιν, ὑπέδειγμα τῷ βίῳ χρηστὸν ἀθλητικῆς ἐνοστάσεως, καὶ οἷς ὑπὲρ τῶν θεῶν ἐνεσσι δογμάτων ζώπυρον καιροῦ καλέσαντας ἀγωνίσασθαι· φέρε, τὸς τῆς κεφαλῆς ἀλγηθόνας ἐν δευτέρῳ τῆς τῶν φιλαρέτων ἀνδρῶν ἐφέσεως θέμενοι λέγωμεν, ὅπως οὕτως ἔχουσιν ἐπιπτόν ἂν εἴη. Εἰ [P. 567] γὰρ ὑγιῶς ἔχουσιν οὐκ ἂν ποτε γένοίτο λέγειν ἀβρίον ἅπαντα συνελόντας, σχολῆ γ' ἂν εἴη θήκου, καὶ χρόνον καὶ κεφαλῆς ἀλγηθόσι τοσοῦταις, καὶ ἅμα ταῖς νῦν παρεσποσούσαις διὰ τὴν τῶν δογμάτων καινοτομίαν λύπαις δαπανωμένοις, λέγειν ἅπαντα κατ' ἔχνος ἰόντας· ὅτε γὰρ μοι πρὸς εὐρωστίαν εὐ πεφυκέναι ἐντὴν τῆν τῶν αἰσθητηρίων ἀκμήν, οὐδ' ὁ νῦν καιρὸς· ὅτε δ' ὁ νῦν καιρὸς, οὐκ ἐκεῖνως ἔχειν συμβαίνει.

I. Sed quoniam plerique, animam habentes discendi et audiendi cupidum, nos ultra progredi haud sinunt, antequam ea quæ tunc dicta aut facta fuerint, fusius exposuerimus; utile scilicet futurum hominibus exemplum athleticæ et martyriæ dignæ constantiæ; his præsertim, qui, si tempus ferat, pro sacris dogmatis decertare ardent; æque, capitis doloribus optimorum virosam deciderio posthabitis, pro ea facultate, quæ nobis ita affectis reliqua est, disserramus. Enimvero si omnia simul dicendo complecti ne li quidem possumus, quibus helle est; nos certo, qui et senio et capitis doloribus tantis confecti sumus, et gravibus præterea molestiis consumimur, quas novarum opinionum insolentia hoc tempore attulit, accurare et sigillatim omnia persequi oratione multo minus ipsi poterimus. Nimirum quando in me sensuum vis acerrima vigeat, non ea fuit occasio, quæ nunc 901 adest; nunc cum adest occasio, non e idem vigor sensuum suppetit.

Β'. Καὶ εἰ μὴ τετυφῶσθαι δοκοῖν ἐννοεῖς, ἔξεσσι τὸ πεφυκέναι τῆς ἀληθείας ἐνοστάσει καὶ τῶν ἀγῶνων, οὐδ' ἀτηνῆλαχαιμεν, ἐκ Καλαβρίας ἤδη πρῶτον ἐπειδημηκότος κάμολι πρὸς ἔριν συμπλακέντος Βαριλαμῆ κείνου· ὃς πολλὴν ἐπαγόμενος κατὰ τῆς κοινῆς τῶν Ῥωμαίων σοφίας ὄρρῦν τότε πρῶτον ἤθετο μάτην ἀκοῶν σοφῆς, τὰς τῆς σοφίας κείδρους ἐκεῖνης ἐξαιφνης ἀφαιρεθείς· καθάπερ πύκη καὶ κυπάριστος, ὅποτε σφᾶς ἀπογυνοὶ τῆς κόμης ὑλοτόμου βριθουσα καλάμη. Ἄ πάντα καὶ γραφῆ δεδωκότες στήλην τῆς κείνου κακίας τῷ χρόνῳ παρέσχομεν. Ἐὼ λέγειν οὐδ' ἐν ταῖς ἱστορίαις τῶν γιγνομένων, ἢ; καὶ αὐτὰς γραφῆ παραπέμφαμεν ἐς τὸ μενιμώτερον, κατεβαλόμεθα πόνους, καὶ οὐδ' ἐν τοῖς ἀντιφθρητικοῖς τε καὶ σθηλιαντικοῖς (30), ἄλλοι' ἄλλοθεν ἀναφυσόμενων πάντοδαπῶς ἀντιπάλων τῆς ἀληθείας· καὶ πρὸς γε δσοὺς ἐν ἐξηγήσει τῶν ἐς τὸ γριφωδέστερον τοῖς παλαιῶς εἰρημένων ἀνεδειξάμεθα.

II. Rem porro ipsam ut se habet, nisi vano fastu inflari videor, intelligere est ex illis certaminibus, quibus jam tum defuncti sumus, cum prius mum Barlaamus ille e Calabria advenit et mecum disputandi causa congressus est. Qui quidem se percilio elato communiem Romanorum eruditionem cum despiceret, tunc demum sensit frustra se laudari ut eruditum, postquam videlicet altissimas illas veluti cedros eruditionis ablatas amisit; non aliter quam picea aut cupressus, quas valida li- guatoris manus comis spoliatas denudat. Quæ omnia litteris ideo consignavimus, ut ejus quæ in illo fuit improbitatis monumentum apud posteros existaret. Nihil dico de iis laboribus, quos in rerum gestarum narratione (nam eas quoque scriptis mandavimus, ut earum esset memoria diuturnior), nihil de iis, quos in scribendis libris seu anti- rtheticis seu stelliteuticis, cum hostes veritatis alia,

aliunde emergent et omnibus modis eam oppugnarent, nihil denique de illis, quos posuimus in obsecratoribus veterum sententiis interpretatione nostra explanandis.

Γ'. Διὰ δὲ τῶν ταυτέων πόνων οἱ τοῦ τὰ πάντα μαρταίνοντος ἰδόντες; χρόνον παρατρέγουσι (31) προσ- ἰόντες ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν, καὶ τὸ ὑγαίνον τοῦ σώματος ὑπορύττουσιν, ἔχοντες ὁμοῦ καὶ τὴν τῆς ἀρμονίας δαυεστρίαν φύσιν συνδέημον φορολόγον,

III. Per ejusmodi labores tempus ipsum, cujus dentibus omnia vitiantur, sensim accedens, corpora mei sanioerem partem exedit, et quasi assidit; atque ei sociam se adjungit corporeæ compægis fœneratrix natura; quæ nunc tandem, velut ali-

Variorum notæ.

(30) Prioribus scilicet, non posterioribus. Vide Indicem operum Gregoræ dogmaticorum. BOVIN.
 (31) Gregoras, quo tempore hæc scribebat, nondum expleverat annum ætatis 57. Siquidem hæc

scripsit anno Chr. 1357, ætate fore media, ut supra adnotavimus. Constat autem natum esse an. 1295. BOVIN.

quis tributorum exactor, acrius mihi incumbit, et creditum vi repetit; ac modo aciem oculorum hebetat, modo articulorum **902** commissuras, quarum ope vel manus tenduntur, vel genua flectuntur, debiles et infidas reddit; idque eo tempore, quo me, si unquam, maxime oportuit et propriis viribus integris vigere, et novas etiam extrinsecus, si qua arte possem, conari mihi undecunque comparare. Nec enim

*Curetum socia arma, Ætolorumque juvenens
Bellatrix,*

seni mihi bellum repentinum indicunt, eo usque ambitioso impetu prorupturi, donec sanguis effusus appareat: sed invaserunt me dracones ex occulto, et robusti quæsiverunt animum meam; iique nocte obscura manus mihi injiciunt, et in cruenta vulnera conantur infligere; id quod dolores mihi vehementiores affert. Nam cum et ipse in cruentas de iis victorias reportem, ita sit, ut qui foris spectant, eorum multi vix possint verum discernere atque ejusmodi sententiam ferre, que non sit valde obnoxia calumniis persecutorum nostrorum. Numrum verba iudicio moderari qui nesciunt, ii mysterium omne fidei et sacrorum dogmatum pro nugis habent; qui autem sciunt, ii necessitate coacti alienantur. Tamen quantum in me erit, id quod viri illi religiosi postulant, conabor (ut jam dixi) perficere. Meis vero sermonibus auspiciantur spes in Deo collocaæ, cujus causa hoc ipsum certaminum æquor navigamus.

IV. Nolo autem quisquam eorum, qui in hac incidunt, linguam habeat promptam ad jacienda in nos probra, **903** eo quod in tota fere historia, quæcumque seu naturæ seu voluntatis vitio criminata illi imperatori inerant, silentio presserimus, ac in eo laudando plurimam operam posuerimus, cum ob amicitiam, tum ut ipsum socium et adiutorem in subeundis pro religione certaminibus haberemus (principem quippe, in cujus manu propter summam potestatem momentum omne positum esset ad victoriam reportandam); atque iidem nunc operata recludere, et, quod præter sententiam plane accidit, quædam velut anaclypteria celebrare minime refugiamus. Etenim primum ob eos, qui auditum convenerant et certantibus nobis aderant (adfluere autem plures quadringentis, nobiles promiscue et diversæ conditionis homines; item imperatrices, et aliæ femine, quotquot fama allecæ confluerant, genere ipsæ quoque, quantum haud iisdem titulis, principem locum tenentes), earum, inquam, personarum reverentia oportuit nos vera dicere, ne ipsi palam auctores esse minus ferendæ in nos sententiæ non lenissimæ, ac

A ἀναφροσμένῳ ὄψῃ καὶ αὐτὴν δραstickότερον καὶ βίαιως δάνειον ἀπαιτούσαν· καὶ νῦν μὲν τὰς τῶν ὀφθαλμῶν αὐγὰς ἀμύλωνουσαν, νῦν δὲ τὴν συνδετικὴν τῶν τε χειρῶν καὶ γονάτων ἀναλυτικὴν ἀρμονίαν καθίζουσαν ἐφεδρον· καὶ ταῦτα μὲν ὅτε μᾶλλον, εἰς ἑσπερὸν, ἐχρῆν τὴν ἐπίκειαν εἰς τὸ ἀκμαϊότερον ἔχειν δύναμιν καὶ ἄμα, εἰ τις ἦν μηχανὴ, κάκ τῶν ἐξωθεν ὀπίθεν δὴποτε προσκτάσθαι ζητεῖν. Οὗ γὰρ

Κουρήτες τ' ἐπικουροὶ (32) καὶ Αἰτωλοὶ μετ' ἄλλοι.

γέροντί μοι πολεμοῦσιν ἤδη πρόσφατον πόλεμον, καὶ μέχρις αἵματος ἐρωμένου σαλεύοντα τὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ φιλότιμον· ἀλλ' ἐπέθεντό μοι δράκοντες ἐξ ἀφανοῦς, καὶ κραταῖοι ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν μου. [P. 56] τὴς φονευτρίας χειρὰς ἐν ὀκτομήνῃ βίλλοντες καὶ ἀνάμακτα παρέχειν ἐπιγόμενοι τραύματα· ὃ καὶ μᾶλλον χαλεπωτέρας ἐμοὶ προξενεῖ τὰς δόνας. Ἀνάμακτα γὰρ καμῶν κατ' ἐκείνων τελούντος τὰ τροπαια, δυσδιάγνωστον τοῖς τῶν ἐξωθεν ὀρώντων πολλῆς συμβαίνει τὴν κρίσιν καθίστασθαι, καὶ μάλα τοι εὐδιέβολον τὸς ἡμῶν διώκταις. Τοῖς μὲν γὰρ οὐκ εἰδῶσιν οὐχομῶμεν ἐν κρίσει λόγους λήρος ἄπαν νερόμισται πίστεως καὶ δογματῶν μυστήριον· οἱ δ' εἰδῶσιν πρόσεσι, καὶ ἀλλάττεσθαι δι' ἀνάγκην συμβαίνει. Πειράσομαι δ' οὖν ὁμῶς ὅσον ἐπιχρῆν, ὡς εἴρηται, τὴν τῶν φιλοθέων ἐκείνων ἀνδρῶν ἐκπεραίνειν αἰτησιν, ἡγεμόνας τῆς ἐμῆς προσταγόμενος γλώττης τὰς περὶ θεῶν ἐλπίδας· ὑπὲρ οὗ καὶ τὴν ἀβιτικὴν ταυτηνὴν διαπλέομεν θάλασσαν.

Δ'. Ἀζιῶ δ' ἔγωγε, μηδένα τῶν ἐντυγχανόντων πρὸς χεῖρον εἰς τὰς κατ' ἡμῶν λοιδορίας ἔχειν τὴν γλῶτταν, εἰ παρ' ὀλην μικροῦ τὴν ἱστορίαν (33), ὅσα μὲν φύσει τε καὶ προαιρέσει προσῆν ἐγκλήματα τῷ βασιλεῖ, σιγῇ κρύψαντες, ἐπαίλους τὸ πλεῖστον διὰ φιλίαν ἐχαρισάμεθα, καὶ ἄμα διὰ τὸ σύμπερον καὶ συλλήπορον τῶν τῆς εὐσεβείας ἔχειν ἀγώνων αὐτῶν, βασιλεῖα τε ἔντα καὶ τὸ πᾶν ἐν τῇ χειρὶ τῆς νίκης καρπούμενον διὰ τὴν ἀρχὴν· νῦν δ' ἀνακαλυπτῆρια παρὰ πᾶσαν προαίρεσιν θύειν (34), ὡς εἰπεῖν, ἥμιστα πάντων ὀκνοῦμεν. Πρῶτον μὲν γὰρ αἰδοῖ τῶν συνόντων τῇ ἀκρόασι καὶ ἡμῖν ἀγωνιζομένοις, ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους τοὺς πάντως ὄντων, ἀνδρῶν εὐγενῶν ἀναμῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐχόντων, καὶ ἄμα βασιλῶν, καὶ ὅσοι συνησαν ἄλλαι τῆς φήμης δημαγωγούσης, γένους; καὶ αὐταὶ κατ' ἕτερον λόγον τὰ πρῶτα φέρουσαι, λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν εἶναι χρεῶν, μὴ προφανῶς αὐτοῖς ἑαυτοῖς καταγνώσεως οὐ μάλα τοι ἐλαχίστης αἰτίας καθιστώμεν καὶ τὰ τῆς ἐκείνων χλεύης ἐκόντες ἐφ' ἑαυτοὺς ἐλκυσώμεν δίκτυα. Δεύτερον δὲ κατὰ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων, εἰ φίλις τις χαρίζεσθαι θέλων, ἔπειτ' ἐνίστε καὶ ἐνιαχοῦ ψευδόμενος φαίνεται, συγχωροῖ ἂν οἶμαι τις ἴσως, ὅστις ὁμοίαι:

Variorum notæ.

(32) Apud Homerum legitur, *Κουρήτες τ' ἐμάχορον καὶ Αἰτωλοὶ μετ' ἄλλοι*. Item apud Gregorium Nazianzenum, carm. *Περὶ εὐσεβείας ἀνθρώπινου βίου*. BOIVIN.

(33) Hinc lector æstimet, quanta habenda sit

Gregoræ fides in iis quæ de Cantacuzeno per omnium Historiam memoravit. BOIVIN.

(34) Id est, *arcana revelare*. Vide notata ad lib. xiii, cap. 9, sect. 1 (not. 99).

ἐμπέπτωκε τύχαις καὶ παύραις· οὐ δὲ θεὸς τὸ κινδυνεύον, εἰ ἐγκαλύπτεσθαι τις ὁπόσωποτε βούλοιο, πάντων οἶμαι ταῖς γλώτταις ἠκονημένας ἐξ αὐτομάτου πρὸς τὰς αὐτῶν λοιδορίας ἐντυγχάνειν καὶ ὅ πάντα τᾶλλα ἐπεικίεστατος, εἰ μὴ λάλος ἐνταῦθα βούλοιοτο γίγνεσθαι καὶ γλώτταις ὄλαις τάνδρῃ νεμεσῆν, ἀλλὰ φείδοιτο λοιδορίας ἡστινοσοῦν, θαυμάζοιμ' ἂν αὐτὸς, εἰ μὴ ἐς ἀδύσσοις ἀλοχύνῃς καὶ πυθμένας γίνωτο ὑποβρύχιος, ὅστις ποτὲ ἂν ἦ, [P. 569] χαλεπὸν ἀεὶ γειτόνημα τὸν τοῦ συσιδότη; κησόμενος πέλεκυν. Τοσοῦτου τοίνυν Ὀλύμπου δεινῶν ἐπιστοιμένων ἡμῖν, εἰ ψεύδεσθαι βουληθείημεν, ἐνταῦθα μῖλα μᾶλλον ἀνάγκη, τᾶλλα παρατρέχοντας, καὶ πρὸς θεὸν μόνον ὀρώντας, λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν. Ἔπειτ' οὐδὲ παράδοξον πράγμασι, καὶ ὁρίστον ἀνύουσι πλοῦν, τὸν αὐτὸν νῦν μὲν τὸ ἐπιτυχὲς καρποῦσθαι, νῦν δ' ἐν τῷ κλήρῳ τῶν ναυαγοῦστων ἀπροσδοκῆτως ῥιπτεῖσθαι. Τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, οὐκ ἂν δικαίως αἰτίαν φεροίμεθα, εἰ τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς ἐν τῆδε τῇ βιβλίῳ τὴν βελτίστην εἰσάγοντες πρόνοιαν τοὺς αὐτοὺς νῦν μὲν τοῖς ἐπαίνοις ἐξαίρομεν, ὅτῃ μὴ τοὺς ἀκούοντας βλάπτεσθαι περιγινοῖτο· νῦν δὲ τάναντιώτατα δρῶντες φαινοίμεθα.

A he, tanquam in retia, in illorum risum nostra sponte incurreremus. Deinde et ip aliis omnibus rebus, si quis amori indulgens aliquando et certis casibus mentiri videatur, tamen ei (opinor) facile ignoverit, quisquis in similes casus incidit atque ejusdemmodi experimentum fecerit. At ubi res, quæ in periculo versatur, Deus ipse est, illic si quis integumentis quibuscunque uti velit, eum puto omnium linguas ad conviciandum paratas et suapte quasi exsertas offensurum; atque etsi in cæteris omnibus rebus aliquis moderatissimus sit, tamen nisi adversus istum garrulus fiat, nisi totia linguæ **904** viribus hominem iratus insectetur, si ulli objurgationi parcat, mirer equidem ipse, nisi is, quisquis fuerit, sese in imas latebras et penitissimos recessus præ pudore abditurus sit, vicinum semper importunum habiturus, stimulum ipsum conscientiæ. Cum igitur nobis, si mentiamur, tanta supplicii moles impendeat, eo magis hac in parte necesse est cæterâ negligere, atque in Deum solum intuentes vera dicere. Ad hæc nihil alioqui mirum, cum res humanæ alias aliter fluant et temere volvantur, nec determinatus sit earum cursus, eundem hominem nunc felici exitu laborum fructum percipere, nunc insperata naufragorum fortuna conflictari. Quod cum ita sit, nec ipsi quidem jure reprehendemur, si in hoc opere, præcipua veritatis retinendæ cura suscepta, eadem nunc laudibus extollimus, ubi id auditoribus fraudi esse non potest, nunc contrariam plane rationem sequi videmur.

Ε'. Ἐτι καὶ τοῦτω τοῖς κρημένοις προσκείσθαι χρῶν ἐνταυθα. Οἶμαι γὰρ τῶν ἀπάντων οὐδένα δικαίως· ἐμοὶ νεμεσῆν, εἰ περὶ θεοῦ καὶ τῶν πατρῴων τῆς ἀληθείας δογμάτων κινδυνεύοντων ἀπὸ τοῦ ἰσοῦ διαλεγομένη τῷ βασιλεῖ, πάντας καθάπαξ ἀποκρουσάμενος κολακείας λόγους, καὶ μηδεμίαν τὸν τῆς θανατοῦς κάλαμον βάπτειν δευτέρῳ καὶ συστολή βουλῆς, μὴδ' ὑφείναι μηδὲ μὴ τοῦ τόνου μέχρι τελευτῆς αὐτῆς. Κακοδαίμονα γὰρ ἐγὼ τὸν τοιοῦτον καλεῖν οὐκ ἂν ποτ' ὀκνήθαιμι, ὅς ἐν δευτέρῳ τῶν ἐνυπνίων τοῦ βίου τὰ θεῖα τιθέμενος οὕτε τοὺς τῆς εἰκῆς αἰδέεται θρόνους, οὕτε μὴν τοὺς αἰθερίους ἄδεις θεοῦ πρηστήρας. Ἐν γὰρ τοῖς περὶ θεοῦ καὶ τῶν θεῶν δογμάτων ἀγῶσιν αὐτὸν μόνον ἠγεῖσθαι δεῖν (55) βασιλέα, τοὺς δ' ἄλλους ἐπίσης ὁμοδοῦλους ἀπαντας, πλουσίους ἀναμίξ καὶ πένητας, βασιλεῖς τε καὶ ἰδιώτας, καὶ ὅσοις τοῦ θιάσου καὶ τῆς χορείας ἐκείνης μετέχεν ὁπόσωποτε συμπέπει. divites promiscue et pauperes, reges et privatos. alios denique ejusdem illius thiasii et chori quacun- que ratione participes.

V. Oportet etiam illud hoc loco ad ea, quæ dicta sunt, accedere. Neminem omnium puto justa indignatione mihi ob id posse succensere, quia de Deo et de patriis veræ fidei dogmatis in periculum adductis sic cum imperatore disputaverim, tanquam æqualis; idemque omni prorsus adulatione longe a sermonibus meis relegata, nunquam adduci poterim, ut obsequentem ingenio calammum ullo metu, ulla formidine imbuerem, aut ab acri illâ contentione vel minimum remitterem, etsi mors esset ipsa subeunda. Enimvero ego infelicem eum vocare nullus dubitem, qui hujus vitæ insomniis ita res divinas posthabeat, ut nec vindicis justitia: **905** tribunal revereatur, nec Deum ipsum ætherii ignis turpibus armatum extimescat. Quippe in iis certaminibus, quæ de Deo et de divinis dogmatis instituuntur, Deum ipsum solum imperatorem, cæteros omnes pari jure conservos haberi oportet.

CAPUT VIII.

Convocata synodo Cantacuzenus orationem habet, cujus hac summa est: Idololatriam et hæreses a diabololo insectas. Eo impellente proditiisse Barlaamum, et Atindymum, et cæteros idem cum Barlaamo senientes. Futurum se deinceps severiorem quam antea fuerit. Imperatoris munus et partes. Qua sententia Barlaamus damnatus sit, eadem istos quoque damnari. Denique utrum se utrisque fore jure-junctando interposuo promittit.

[P. 570] Α'. Ἐβδόμην μὲν οὖν ἦγε καὶ εἰκοστὴν ὁ Μάϊος μῆν, ἐν ἣ συγκαλεῖν ἡμᾶς δεδογμένον γέ-

I. Aderat itaque dies Maii vicesimus septimus, quo nos imperator ad eam quam ipse synodum

Variorum notæ.

(55) Pro dei. BOVIN.

appellabat ex decreto, convocaret. Atque ille rem usque a capite arcessens diabolum aiebat id autem omnia semper agere, ut bellum hominibus inferret, eam veluti præcquam hereditatem sortitum, ex quo, cum primò parento congressus, tropæum victor possidisset: Deum autem hominis naturam ideo accepisse, quia per eam veluisset salutare nobis vias indicare, quas quisvis ingressus facile posset adversarium dejicere: deinde diabolum alio rursus conversum, quo Ecclesiam Dei et Ecclesie dogmata everteret, idololatriam cum heresibus alias aliis innoxisse: tum sub hæc sacrosanctas synodos coactas esse, et his Ecclesie moribus medicinam attulisse: postea in detrimentum constitutæ apud nos pacis, diabolo impellente, proditiisse hæc nostra ætate Barlaamum, illum scilicet Latinismo imbutum et e Calabria profectum; virum sane eruditum, sed cupidum altercandi, et qui inani gloriæ a pueritia usque studuisset: cum diversi generis pugna primum commissa, et ostentandæ eruditionis causa 906 suscepto certamine superatum, ægre illis palma cessasse, de quibus maximam laudem speravisset: itaque altero et velut subsidario conatu cum Palama congressum de dogmatis disputasse, ac illi de duobus diis crimen objecisse, et quidquid ejusmodi fundamento superædificari consequens esset. Atque ut ne logyis in his moremur, quæ notissima sunt, cuilibet licebit ex his decretis, quæ super his rebus ab Ecclesia Dei et ab illius temporis patriarcha scriptis Tomis promulgata tunc fuerunt, quid constitutum sit intelligere. Cæterum postquam ille hinc abiit, quocumque tandem modo abierit, alius quidam, nomine Acindynus, illius in Palamam criminationes tuendas excepit, et a vobis pariter damnatus expulsusque est. Demum hi, quos nescio equidem quo nomine appellatos recte videbor nominasse, eadem ipsi quoque ac Barlaamum in divinum Palamam pronuntiant. Cujus rei credible est causam esse eam clementiam, qua ego ad hanc diem usque usus sum. Sed saxo jam, ne amplius il gaudeant. Quippe expurgiscar; et illam, quæ in pacis commodum data mihi a Deo est, potestatem ac jurisdictionem pro imperatoria auctoritate recipiam. Nam constare apud omnes arlitor, neminem omnium esse, cujus in his controversiis dirimendis priores sint partes quam meæ ipsius, utpote imperatoris. Quod si subditus jus dicere imperator non potest, æqua porro futura est imperii felicitas: aut qua in re dominatus a servitute distabit, si de rebus cognoscendi jus uni non competat, si nempe, qui imperium habeat, 907 et pro sua summa potestate possit eos quidem, qui nimis multa sibi arrogant, coercere; aliis autem id, quod deest, ex æquo supplere?

γωνα βασιλεία πρὸς ἡν ὠνόμαζε σύνδοτον. Ἀρξάμενος δ' ἀνωθεν διεξήξει, πῶς διαβόλων προδραγατατων ἐπιπολεμαίν ἀνθρώποις (36) ὥσπερ τινὲ κληρὸν εὐληγοῖ λαμπρὸν, ἀπ' οὗ τῷ προπάτορι συμκλειπὸς ἐστῆσατο τρέπαιον· καὶ δι' αὐτὸ γέ τοι θεὸν ἐβλήσασαι τὴν ἀνθρωπιαν ἀναδεξάμενον φύσιν δι' αὐτῆς ἰδοῦς, ἡμῖν ἀγαθὰς ἠποδείξαι, δι' ἃν βήσοτον ἀν εἰς τοῖς γε ἐβλήουσι τὸν ἀντίπαλον κατασελεῖν· εὐδπως καὶ ἡ διάβολος, ἐτέραν ἀθίως τραπόμενος, ἐβδωλολατρίαν ἐσήγαγεν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις· ἄλλως αἰρέσεις, κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἑνωλησῆς καὶ τῶν δογμάτων αὐτῆς· ὅπως τὰ θεῶν καὶ ἐσοὶ κατόπιν συγχροτούμεναι σύνδοτοι τὰ τοιαῦτα τῆς Ἐκκλησίας νοσήματα ἰθεράπευτον· καὶ ἐπὶ τούτοις, ὅπως καὶ ἐφ' ἡμῶν Βαριλαμ τὸν Λατινὸφρονα, τὸν ἐκ Καλαβρίας ὁρμώμενον, ἤνεγκεν ἐπὶ κωνήρω τῆς ἡμετέρας εἰρήνης, ἀνδρα σοφὸν μὲν, ἐπιστοιὸν δὲ τίνα καὶ κωνοδοξία; ἠλικιωτῆν· ὃς ἐπὶ τὰ μὲν πρῶτα συμβεβληκῶς ἐτέραν (37) καὶ περὶ σοφίας ἠγωνισμένης ἐπέβλεψεν ἡτήρηται τε καὶ τῆς γαυώσης οὐ μάλ' ἀαμένως ἐκείνου; (38) παρακεχώρηκε, κατ' ὦν εἰδοκίμειν ἰδοῦναι μάλιστα, δεύτερον κλοῦν τῶν δογμάτων τοῦ Παλαμᾶ συνεκλάκη, διδεται τὴν ἔγκλημα προστριβόμενος· καὶ ὅποσα τῶν τοιοῦτων ἐποκοδομῆσθαι ἐπεται θεμελίω. Καὶ ἵνα μὴ διατριβόμεν ἐπὶ τοῖς οὕτω προδήλοις, ἐξίσταται τοῖς βουλομένοις· ἐκ τῶν τότ' ἐπὶ τούτοις τομογραφηθέντων τῆ Ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ καὶ τῷ τῆνικαῦτα πατριαρχεῦοντι ψηφισμάτων μανθάνειν τὸ καθοριστὸς. Ἐκείνου γε μὲν ὁπίσσωτ' ἀπίοντος, ἐτερός τις διαβεξάμενος τὰς ἐκείνου κατὰ τοῦ Παλαμᾶ λουβορίας, Ἀκίνδυνο; ὄνομα, τὴν ὁμοίαν ἐκείνω καὶ αὐτὸς καταδίκην ὄφ' ὁμῶν εἰλῆφαι τε καὶ ἡλάσθαι. Νῦν δ' ἀναστάντες, ὅς οὐκ οἶδα πῶς θουάσας ὀρθῶς ἐν φάναι δόξω, τὰ αὐτὰ καὶ οὗτοι τῷ Βαριλαμ κατὰ τοῦ θεοῦ φθέγγονται Παλαμᾶ. [P. 571] Ἐν αἰείων τὴν ἐμὴν ἐπεισιν οἰσεθαί πραότητα, ἢ χρώμενος ἔχει καὶ ἐς τὴν τῆμερον διατέλεσα. Ἄλλ' οὐ χαίρησσοιεν εἰ; διαγρηγορήσαντες ἐμοῦ καὶ τὴν ἐκ θεοῦ δεδομένην μοι χεῖρα καὶ κρίσειν ἐς γε τὸ τῆς εἰρήνης χρησίμων ἀνεληφότος αὐθαντικῶς. Ἀἴτλον γὰρ εἶναι τοῖς ἅπασιν οἶμαι, μηδένα τῶν πάντων εἶναι, ὃ πρὸς γε ἐμοῦ, βασιλέως ὄνομα; τὰ; τοιαῦτα εὐθουεῖν προσήκει δίκαι· ἢ τοῦ τῆ βασιλεία τὸ εὐδαιμον φυλάττοτο, τὸ κρίνειν οὐκ ἔχουση τοῖς ὀπηκόους; ἢ τῷ ποτε διοίσει δεσποτεία δουλείας, τῆς κρίσεως τῶν πραγμάτων οὐκ ἐφ' ἐνὸς ἰσταμένης, τοῦ τῆς ἀρχῆν ἔχοντος καὶ δυναμένου μστ' ἐξουσίας αὐτοκρατορικῆς τοῦ; μὲν τῆς κλωνεξίας κωλύειν, τοῖς δὲ τὸ ἐνδοῦν ἐπανιστοῦν; Πολλοῦ μὲντ' ἐν ἡν ἀξία δεκαστικῆ βασιλείας κχωρισμένη, εἰ διακζοντος ἄλλω τὸ κελεῦόμενον ποιεῖν ἐγρήν βασιλεία. Τούτων δ' οὐτω; ἔχοντος; ἐρέσθαι βούλομαι πρότερον ἐν βραχεῖ τουτουσί, δυοῖν ὁάτερον ἐλομένους ἀκλω; ἀπακρι-

Variorum notæ.

(36) Hanc Cantacuzeni orationem confer cum proœmio Tomi Palamitici, a Combefisio editi. Boivix.

(37) Philosophica scilicet, non dogmatica. Boivix.
(38) Gregoræ ipsi. Qua de re supra, lib. II, c. 10. Boivix.

νασθαι. Εἰ μὲν γὰρ τις ἀπ᾿ αἰσθημένων κατὰ τοῦ Βασιλεῦς τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ στέργειν, μηδὲν κλέον ἐρῶντας, ἀποφρονούντας ἴστωσαν ἡμῖν τοῦ Λοιποῦ, καὶ κοινῇ τὸν Βασιλεῦς ἀναθέματι παραπέμπωμεν. Εἰ δ' οὖν τὸναντίον πρόδηλον, καὶ ὡς ἀπόφροντα; ἐκείνῳ λοιπὸν τῆς αὐτῆς ἐκείνῳ καταδίκης ἀξιούν καὶ αὐτοὺς ἡμῖν ἐφέται. Καὶ εἰ μὴ σὺν δίκῃ ταῦτα λέγω, τὴν μέσῃ τῶν ἀπαρεγκλίτως ὀδῶν καὶ μεδμητῇ τῶ ἐν προστιθέμενος μέρος, ἄλλοθεν εἰς Κύριος ἐπάγων ἐμοὶ τε καὶ παντὶ τῶ γένει τοῦ μὲν προφανῆ· εἰ δ' οὖν, ἀλεγγέτω τε παρελθόν, εἰ τε τοῖς ἐμοῖς λεγομένοις εὐρήσκει διαφθορὰς καὶ ἡμιστά τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας ἐπισπεύδον κατόστασις.

quam alteri parti favoream; Deus, precor, mihi et omni meæ stirpi certum exitium afferat; vel certe predeat aliquis coarguatque me, si in his quæ dixi deprehenderit aliquid, quod nec sincerum esset, nec ad concordiam Ecclesiæ quamprimum constituendam spectaret.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΘ΄.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER DECIMUS NONUS.

CAPUT PRIMUM.

Imperator et Palamas totam rem uno die transigere cupiunt. Oratio apud synodum habita a Gregora. Cantacuzeni impatientia, lenitas. Palamas, ironice dicto offensus, obstrophi. Cantacuzenus Gregoram interpellat, et ut brevior sit admonet.

[P. 572] Α'. Ἐκείνῳ μὲν οὖν ἄλλα μεταξὺ παρενε- B
ραντι κλισία, τὸν αὐτὸν ἀλαύοντα δρόμον καὶ τρό-
πον, ἐνταυθοῖ που τὸν λόγον καταλελυμέναι συμπί-
πτωκειν, ἀφθήμερὸν βουλομένην τὴν εὐθὺν ὑπόθεσιν
καταστήσασθαι. Τοῦτο γὰρ εἶναι τῶ Παλαμᾷ καὶ
αὐτῶ βασιλεῖ τὸ σκοπιμώτατον, ἐν βραχεῖ μακρῶν ταυ-
τοῦς ἀπαλλάττειν ἐνδιηκουμένους πραγμάτων. Σιωπῆς
τογαροῦν γενομένης, καὶ τῶν ἐταίρων ἀπάντων ἀφο-
ρήστων εἰς ἑρῆ καὶ P. 573] λέγειν προτραπο-
μένων, ἐπὶ τὸ συγκείμενος εἰς ἐκατέρων ἐγὼ τῶν
μαρῶν εὐλόγηται, ἡμεῖς τοῦδε·

Β'. Ἡ Ἐπιθέτωρ, ὁ βασιλεῦς, καὶ πράξω; ἀπά-
σης καὶ λόγου παντὸς ἡγήταις σκοπῆς (τούτου γὰρ
ἐκείνῳ καὶ λόγος ἀπ᾿ αἰσθημένων καὶ πράξις πᾶσα),
ποθέσθαι πρότερον ἔχρησιν ἡμῶν τὸν τοῦ παρόντος
συνλόγου σκοπῶν· εἶτα τοὺς λόγους πρὸς ἐκείνον
εἰσάγειν ἐκτακτομένους. Καὶ τοῦτο; γὰρ ὁρῶμεν οὐ

909 I. His illo cum et alia plurima interseruis-
set, similia et eodem tendentia, ibi ferme orationi
suz finem imposuit. Quippe ea ipsa die totam rem
conficere cupiebat. Nimirum et Palamas et ipse
imperator id maxime spectabant, ut magnis nego-
tiis brevi defongerentur. Facto itaque silentio,
cum socii in me omnes intuerentur, inique ad
dicendum impellerent, ego ab utraque parte venia
accepta. sic disputavi :

II. « Quandoquidem, o imperator, omnis actio
omnisque oratio suam habet propositam (alioqui
inutile utrumque fuerit), oportebat primum sci-
citari ex nobis, quisnam esset huic concilio finis
propositus: deinde ea afferre, quæ ad illam finem
dirigerentur. Nempe et sagittarios et navium gn-

lertiores videmus non id tantum spectare, ut vel jaculentur vel navigent, neque id unum velle; sed finem habere id, cujus causa et sagittarius jaculari et gubernator navigare instituit; quod absque eo inanis sit utriusque diligentia. Temere enim laborare quid prodest? quid naufragiis et libernis fluctibus identidem jactari, nisi aliquam utilitatem, aliquod lucrum, nobis, tanquam scopum et finem, proponamus? Cæterum quoniam ex vestigiis quibusdam orationis tuæ deprehendimus, præsentis negotii finem eum esse, ut Ecclesiæ naufragia submoveantur, idcirco nos oportet orationis nostræ scopum hunc **910** habere et habenas eo flectere. Quippe cura huc non sponte nostra veniamus, sed acciti et minime volentes, necesse est nos, non quo voluntas nostra præcipit, sed quo fortiorum manu et lingua compellimur, nostræ orationis cursum dirigere: item ostendere, quatenus imperatoribus parere vel oporteat vel non oporteat. Enimvero sapiens ille Salomon, postquam dixit, tria esse, quæ prospere vadant, et quartum, quod bene incedat; hoc ultimum de rege apud subditos concionante interpretatur. Nam quot et qualia, quo tempore et loco, apud quot et quales, in quocunque negotio dicere voluerit, ea omnia rex, quando et prout libuerit, commode præmeditabitur ante ipsum negotium; idemque, ubi negotium præsens urgebit, illa ipsa dicturus est, quæ et qualiacunque fuerit præmeditatus, neque ex auditoribus quisquam erit, qui possit inhibere: omnes autem quodam quasi laudum concentu applaudent, et studio inter se certabunt, quis quemque adulatione prætergressurus sit. Quippe ille tunc se ipso torrentior quodammodo existet: et si qui tandem velint contradicere, eos ut imperitos prætervehetur; ac tametsi Socrates sit is, qui consurget, vel Plato, vel Pythagoras, tamen nihil quidquam obstat, quominus miser villissimi mancipii loco habeatur. Quod si quis non prius rem aggredietur, quam præmeditatus sit, frustra certe erit præmeditatus; propterea quod orationis cursum imperator alio retrahet: atque ille parum aut nihil videbitur **911** distare ab eo, qui in aqua scribat, vel qui ventorum flabra retibus captet. Nam neque tempus dicendi ejusmodi erit, ut quæ ille ante providerit opportuna futura sint; nec si provisiva eloqui velit, longe aberit a naufragio; sed momento temporis omnia adversissima experturus est. His de causis, et propterea etiam, quod orthodoxorum episcopi ex omnibus orbis partibus non adessent, ubi quæstio esset de dogmatis in Ecclesia Dei plane inusitatis, nequaquam nos huc prodire, sed totam vitam tranquille domi sedendo traducere volebamus. Oportebat quippe in his ante omnia honorem majorum atque privilegia salva

Α τοῦτο καὶ κυβερνήτας οὐ πρὸς γε τὸ τοξεύειν ἢ πλεῖν τὸν σκοπὸν ἔχοντας μόνον, οὐδὲ τοῦτο βουλομένων ἀπλῶς· ἀλλ' οὐ ἕνεκα τὸ τε τοξεύειν ὁ τοξεύτης καὶ τὸ πλεῖν ὁ κυβερνήτης ἐνστήσαντο· ὡς ἐάν μὴ τοῦτό γε ἦ, μάταιος ἀμφὸν ἡ σπουδὴ. Τίς γὰρ δνησις μοχθεῖν εἰκῆ καὶ ναυαγίῳ; καὶ κύμασι χειμερῖος ὡς τὰ πολλὰ παραβάλλεσθαι, μὴ τινος ὠφελείας καὶ κέρδους τῷ σκοπῷ καὶ προθέσει προβληγμένους; Ὅμως ἐπειδὴ περὶ ἐκ τινῶν ἰχνῶν τῆς σῆς ξυνήκαμεν δημηγόριας, ἐκποδῶν τὰ τῆς Ἐκκλησίας γενέσθαι ναυαγία τὴν σκοπὸν τῆς παρουσίας εἶναι σπουδῆς, πρὸς τοῦτ' ἀνάγκη καὶ τοῦ ἡμετέρου λόγου τὴν σκοπὸν καὶ τὰς ἡνίας ἰθύνειν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ἤκομεν ἐθέλονται, ἀλλ' ἤχθημεν οὐ μάλα ἐθέλονται, καὶ ἡμᾶς ἀνάγκη τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἰθύνειν, οὐ πρὸς δ' ἐτὸ βουλούμενον ἡμῖν ὑψηγείται, ἀλλὰ πρὸς ἄπερ ἡ τὸ κράτος ἔχουσα χεὶρ καὶ γλώττια βιάζεται, καὶ δεικνύειν μέχρι ποῦ βασιλεύουσιν ὑπέκειν χρεῶν καὶ μέχρι ποῦ μὴ χρεῶν. Ὅ' γὰρ τοι σφ' ἑς Σαλομῶν τρία φήσας ὑπάρχειν, οἷς εὐδῶ; ἕνεστι πορεύεσθαι, καὶ τὸ τέταρτον, δ' καλῶς διαβαίνει, τοῦτ' εἶναι βασιλεῖα πρὸς ὑπηκόους δημηγοροῦντα ἀπαφήνατο. Ὅσα γὰρ ἂν ἐθέλοι λέγειν καὶ οἷα καὶ ὅτε καὶ ὅπου καὶ πρὸς οἷους καὶ ὅτους, χρεῖας ἐρεστηκυίας ἡστίνοσούν, εὐδῶς ἅπαντ' ἐξέσται βασιλεῖ μείλειν, ἐφ' ὅσον τε καὶ ὅπως ἂν ἐθέλοι, πρὶν ἐρεστηκέναι τὴν χρεῖαν· τοσαῦτα δ' αὖ τῆς χρεῖας ἐνστάσης καὶ ταυτα λέγειν, ὅσα δὴ μεμελέτηκε, κιωλύειν μὲν ἤμισα δυναμένους τῶν ἀκρατῶν οὐδενός, ἐπιπροστούτων δὲ ἀπάντων τοῖς ὑμῶν ὁμοῦ καὶ ὁμοῦ ἀμιλλωμένων σπουδῆ πρὸς ἀλλήλους, ὅς ἂν περιλάττει ταῖς κολακαίαις τοὺς ἄλλους. Τηνικαῦτα γὰρ καὶ εὐρωτέρως τις αὐτὸς ἑαυτοῦ γίνεται καὶ τοὺς ἀντιλέγειν ἐθέλοντας, εἰ τινὲς ποτ' ἄρ' εἶεν, ὡς ἀμασίς παρὰ τρέχει· καὶ Σωκράτης ἦ, καὶ Πλάτων, καὶ Πυθαγόρας, μηδὲν εἶναι τῶν πάντων οὐδὲν, ὅπερ ἂν ἐν Καρδὸς εἶναι κωλύση μοῖρα (59) τετάχθαι πῶν δυστυχῆ· ὡστ' εἰ μελετήη τις τῶν τοιούτων πρὸ τῆς πείρας, μάταιά τε καὶ ἀπρακτ' ἂν εἴη μεμελετηκῶς, τοῦ βασιλεύω; πρὸς ἕτερα τοῦ λόγου τὸν δρόμον ἀνθελκοντος· καὶ μικρὰ ἢ οὐδὲν ἀπεικνεῖν δοξῆι τῷ καθ' ὑδάτων γράφειν πειρωμένῳ, ἢ δικτύῳ θηρεύειν ἀνέμων πνοάς. Οὕτε γὰρ ὁ τοῦ λέγειν καιρὸς, ὡν μεμελέτηκεν, αὐτῷ παρέξει τὸ καιρίον, [P. 574] οὐδ' ἂ μεμελέτηκε λέγειν ἐθέλων μακρὰν ἐπιτήξει τοῦ ναυαγίου· ἀλλὰ πάσας ἐν ἀκαρεῖ τὰς κωλοδαίμονας ἀνιμετρήσει τύχας. Διὰ δὲ ταῦτα, καὶ πρὸς γε διὰ τὸ μὴ τοὺς πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης ἐπισκόπους τῶν ὀρθοδόξων παρῆναι, τῆς ζητήσεως οὐσης περὶ δογμάτων οὐδαμῆ τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία συνήθων, ἤμισα πρὸς βουλῆσεως εἶναι συγέβαινε, παρῆναι ἡμᾶς ἐνταυθοῖ· ἀλλ' οἱ καθημένους ἡσυχῆ τὴν ἅπαντα διαβιβάειν βίον· χρεῶν γὰρ εἶναι, πρὸς γε τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἐν τοῦτοις τὰ πάτρια ἔθη καὶ προνόμια σώα καὶ ἀκλίη

Variorum notæ.

(59) De hominibus contemptissimis dici solet. Ita Achilles de Agamemnone apud Homerum,

Ἐχθρὰ δὲ μοι τοῦ δῶρα· τίω δὲ μιν ἐν Καρδὸς
[αἰσῆ. Βοιωτ.].

καθάπαξ τηρεῖσθαι, ὅπερ γέγραπται καὶ ὅπως πέ-
πρακται· καθά καὶ ὁ πολὺς τῆν θεολογίαν φάσκει
Γρηγόριος (40)· « Ἡμεῖς καὶ μέχρι τῆς τυχοῦσης
κεφαλᾶς καὶ γραμμῆς τοῦ πνεύματος τὴν ἀκρίθειαν
ἐκόντες οὐποτε δεξόμεθα (οὐδὲ γὰρ ὄσιν) οὐδὲ τὴς
ἐλαγίστας πράξεις εἰκὴ σπουδασθῆναι τὰς ἀναγρά-
φαι, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος μνήμη διασωθῆναι·
ἀλλ' ἐν ἡμῖν ἔχομεν ὑπομνήματα καὶ παιδεύματα
τῆς τῶν ὁμοίων, εἰ ποτε συμπέσοι καιρὸς, διασχί-
φως. » Ἀλλὰ καὶ ἡ βίβλος τῶν πράξεων τῆς θείας
καὶ οἰκουμένης ἐκτῆς συνόδου, περὶ τῆς βραδυ-
τήτος τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων ἀπολογουμένη, τὴν
τῶν ἐκ Βρεττανίας καὶ τῶν Ὀικεινῶν ἐκείνων
μερῶν, καὶ ὅσοι καθ' ἕτερα τῆς Εὐρώπης ἐκείνων
κλίματα, συνδρομὴν ἐπισκόπων αἰτίαν τίθησιν·
« Ἀντικαλοῦ τοῖς ἄπαισι ὄντος, ἐξ ὅλης (φῆσι) τῆς
κωνσταντινῆς, καὶ ἤμιστα μονομεροῦς, τὰ τοιαῦτα τε-
λεῖσθαι· ἵνα τὰ τῆ θείᾳ καὶ ἀποστολικῇ πίστει
πραττόμενα πάντες γινώσκοντες ὁμοφωνῶσιν ἄλ-
λῆλοις. » Καὶ ὁ θεοτότος δ' ὁμοίως Μάξιμος ἐν τῇ
πρὸς Πύρρον διαλέξει μὴ δύνασθαι καλεῖσθαι σύν-
όδον φῆσι τὰ σημεῖα μὴ κεκτημένην· οὔτε γὰρ
κατὰ νόμους καὶ κανόνας γενέσθαι συνοδικούς καὶ
θεσμοῦς ἐκκλησιαστικούς, οὔτε ἐπιστολάς ἢ τοπο-
τηρητὸς πρὸς τῶν ἄλλων πεμφθῆναι πατριαρχῶν·
καὶ διὰ τοῦτο σκανδάλων διχονοίας τὴν οἰκουμένην
πληρῶσαι. Ὅμως ἐπειδὴ καὶ ἀκουσιν ἐλληνοῦσι
διέωκας, ἦντινα δῆπου καὶ ἐδεδώκεις, χώραν τοῦ
λέγειν, χρεῶν, καθάπερ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις τοὺς
δρόμους· τε καὶ περιδρόμους καθαιροῦσι τῶν ἀμι-
λητηρίων ἵππων, ξύλων καὶ λίθων καὶ τῶν τοιοῦτων
ἄπαν δεικνύντες ἐλεύθερον τοῦδαφος, οὕτω καὶ νῦν
ἐφ' ἡμῶν ἀρξαμένων λέγειν, ἐπιθρείας ἀπάσης
ἐλεύθερον εἶναι· δεῖν αὐτῶ τῶν λόγων τὸν διαυλοῦν.
Ἀγάματι γὰρ ἰοικέται τινα καὶ τὸν λόγον συμβαί-
νει· καὶ ὡς περ ἐκ κεφαλῆς ἐκεῖ τῆς πλάσεως ἀνω-
λύτου μέχρι ποδῶν ἐλληνοῦσι, [P. 575] ὁρᾶται
πρὸς τὰ κριθὲς τὰ τῆς ἀρμονίας· καὶ θυμᾶζεται
μὲν, εἰ καλῶς τῷ τεχνίτῃ πέπρακται· εἰ δ' οὐκ,
αἰσχύνῃς ἀθλητῆς περιφανῶς· ὁ πλάστης καθίσταται·
οὕτω κίνεσθαι τοῦ λόγου μηδεὶς ἐπεδρεύοντος,
μηδὲ τὸ συνεχὲς ἀνασοδούντος ὡς περ ἐκ λόγου μέχρι
τελευτῆς αὐτῆς, ἐξέσθαι τοῖς κροῦσι κρινέν ὄρθῶς,
εἴτε κατὰ λόγους ἡμῶν ὁ λόγος Ἔραμιεν, εἴθ' ὅτερ-
όριος γέγονε τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ. Ἐπειτα, εἰ
καὶ τοῦ ἡμῶν ἐξείη μὴ σιωπῇ παρελησθῆναι, τὰ
τοῖς δικαίοις προσήκοντα βῆμασι καὶ δόξωμεν
ἀγνοεῖν, ἐπειδὴ σὺ σαυτῷ τὴν τοῦ κρινεῖν ἐπιτετρα-
φῶς ἐξουσίαν, ἃ πῶς ἀπανταχῇ τῆς οἰκουμένης συν-
ιοῦσιν ἐχρῆν τῶν ἐπισκόπων ὀρθοδόξους, ὁμοῦμακεις
μὴ καπηλεύειν τὰς θίκας, ἐχρῆν μὴ προειλημμένον
γούν εἶναι σε τοῖς τοῦ κατηγορουμένου δικτύοις,
μηδ' αὐτοῦ σε πρόμαχον ἐκ πρώτης, ὃ φασι, γραμ-
μῆς ἀπαρακαλύπτως καθιστάμενον, λέγειν ὅποια
τοῦδ' ἔχρῆν· ἀλλὰ τοὺς τὰς κατηγορίας προ-
βαλλομένους αὐθόμενον πρότερον, καὶ ἃς ὁ τὰ γ-

prorsus et immota servari, prout antea scriptum
factumve esset; quemadmodum magnus theologiae
doctor Gregorius auctor est: « Nos (inquit) eum
accuratam spiritus diligentiam ad quemlibet api-
cem, ad quamlibet virgulam trahamus, nunquam
dederimus (neque enim fas est) vel in minimis
factis recensendis, eorumque memoria ad praesens
usque tempus conservanda, temere elaborasse
eos, qui scripserunt; sed eo, ut nos haberemus
monimenta et documenta, quibus in similibus re-
rum tractatione, si unquam incideret occasio
uteremur. » Sed et liber actorum sacrosanctae et
oecumenicae sextae synodi tarditatem orientalium
episcoporum sic excusat, ut ejus causam fuisse
dicat, quod Britanniae et illorum Oceani tractuum,
nec non aliarum Europae regionum episcopi **912**
simul convenerint: « Quoniam, » inquit, « necesse
est ab omnibus ex tota Ecclesia universitate con-
vocatis, non autem ab una parte, talia peragi; ut
omnes ea, quae circa divinam et apostolicam fidem
acta fuerint, cognoscentes, secum invicem conso-
nent. » Idem D. Maximus, in sua cum Pyrrho
disputatione, non posse ait synodum vocari eam,
quae ipsa synodi insignia non habeat: neque enim
factam eam secundum leges et canones synodales,
statutave ecclesiastica; nec epistolas aut legatos
ab aliis patriarchis missos fuisse: atque eam id-
circo totum orbem implevisse scandalis dissensio-
nis. Caeterum quia nobis, postquam invitum huc ve-
nimus, dicendi locum dedisti, quicumque tandem
is datus est, oportet nos, ut sit in hippodromis
(nam in iis, quacunque vel dirigendus vel circum-
spectendus certantium equorum cursus, operam
dant, ut et lignis et lapidibus, et aliis ejusmodi
obicibus, solum omne sit liberum ac vacuum),
ita, inquam, nunc quoque, cum incipimus dicere,
disputationis nostrae curriculum ab omni violentia
liberum esse oportere censeo, et ut sit pecto.
Oratio nempe simulacri cujusdam instar est: atque
ut in simulacro, si a capite ad pedes usque ci-
tra ullum impedimentum opus processerit, concin-
nitas partium ipsa penitus perspicitur, et admira-
tionem quidem movet, si artifex scite fecerit; sin
minus, ludibrio exponit eum, qui fluxit: sic etiam
in hoc disputationis exordio, si nemo dolium medi-
tetur, neque hinc usque ad finem, quisquam
913 tanquam ex insidiis prosiliat, qui continuam
verborum seriem interrumpat, poterunt ii qui
stant recte judicare, utrum orationis nostrae cur-
sus rationi consentaneus fuerit, an longe a vero
sine aberrarit. Deinde (si et illud fas est silentio
haud praeterire, ne iudicis justis officium ignorare
videamur) quoniam tu potestatem tibi ipsi arro-
gasti judicandis de iis rebus, ad quas judicandas
orthodoxos totius orbis episcopos convenire oport-
ebat, idemque te incorrupte iudicaturum esse

Variorum nota.

(19) Gregor. Nazianz. orat. 1. BOIVIN.

privatim, cavendum saltem tibi erat, ne illius re-
 bus preoccupareris, qui accusaretur, ne in ejus
 propugnatorem ab ipsis statim, ut aiunt, carceri-
 bus palmam professus, ea diceres, quæ e re ejus
 essent, sed eos primum audire debueras, qui cri-
 minum objicerent; deinde et quidquid reus ipse,
 defendendi sui et diluendorum criminum causas,
 contradiceret et singulis responderet: tum deni-
 que sententiam tuam interponere, secundum ca-
 nones et leges in his rebus jampridem ab Ecclesia
 scriptas. Ego certe animum affectu preoccupatum
 aliam similitudinem statuo. Quemadmodum enim
 illud, tacta quocumque modo lingua, tam acrem,
 tam efficacem amaritudinis vim gustui adspersit,
 ut et longo tempore et multo dulcium saporum usu
 operat ad priorem naturalis boni perceptionem:
 eadem etiam in iudiciis animi preoccupati affec-
 tum acinus posse plerumque. Nam cum litigan-
 tium unus abhimum iudicis prævis narrationibus
 hæque probabilius, mature occupavit, 914 ita
 ubi imprimatur, ita deletu difficilis est ejus mali-
 tates, et periculum sit, ne duorum alterum accidat;
 ut vel multam iniquam sufferat is qui posterior
 subit; qui et nonnunquam præter opinionem cogi-
 tur ac ipsum defendere sceleris accusatum; vel
 plurimis contentionum fluctibus exhaustis, multis
 et variis gravium virorum, si quos reperiat, testi-
 moniis productis, sero tandem et ægre admodum
 veritatem assequatur. Quod si in iudice, quem
 quis semel preoccupaverit, ejusmodi morbus exsi-
 stit, quid de hoc Palama, quid de ejusdem thiasi
 consortibus dici debet, qui totos annos, totos men-
 sium dies, totas dierum horas tecum privatim
 colloquantur, atque ejusmodi telas simul con-
 texant, simul nectunt, eo videlicet fine, ut valde
 acceleretur? quos ne nunc quidem in tanta spe-
 ctatorum frequentia pudet suo more agere. Nam
 credo surgunt, et furtim in aurem loquuntur, de
 his credo rebus, quæ sæpius jam antea decreta
 sunt, ne quid per imprudentiam effluat tibi e me-
 moria hoc tempore, quo illis oportet robur firmis-
 simum accommodari. Quid primum itaque, quid
 ultimum dixerit quisquam ex nobis, angustissimo
 temporis spatio circumclusus, in hac publici cur-
 riculi luce, omni inter nos consultandi facultate
 adempta, qua nos tamen hoc rerum statu maxime
 egrediamur? Itaque et hæc ad eas quæ supra dictæ
 sunt, causa accedat, quamobrem intempestivum
 hoc certamen minime ingredi nobis placuerit. His
 proxima esto regularum et legum 915 ratio,
 quibus servitatem simul et dominatum omnem sub-
 eunt toto terræ et maris orbe cum oporteat, nos
 ne ordine inverso contra facere et concionari pa-
 lam hic aedivimus; et illam plane agnovimus
 Lesbianam structuram, quæ amussim ad lapides, non

A κλήματα έχων αὐτὸς ἀπολογίας καὶ λύσεις ἐκάστους
 λέγων ἀντιτίθειεν, ἵπαιτα τὴν σὴν ἐπάγειν σε κρι-
 σιν, κατὰ τοὺς ἐν τοῦτοις κρατήσαντας πάλαι τῆς
 Ἐκκλησίας κανόνας καὶ νόμους. Ἀφινθίω γὰρ
 εὐκίναί τὴν πρόληψιν ἔργοις λέγω. Ὡς γὰρ ἐκεῖνο,
 τῆς γλώττης ὀπίσωποθ' ἀφόμενον, τοσούτον ἔχει τῆ
 γειστοικῆ ἐδ τῆς κικρίας ἀραστήριον, ὡς πολλοῦ τε
 ἕμα καιροῦ καὶ πολλῶν δεηθῆναι γλυκίων εἰς τὴν
 πρὶν τοῦ φυσικοῦ καθήκοντος ἀντιλήψιν, οὕτω πάν
 τοῖς δικασταῖς τὴν πρόληψιν ἴσμεν ὡς τὰ πολλὰ
 δυναμένην. Τῶν γὰρ δικαζομένων ἐνὸς τινος προει-
 ληφτός τοῦ δικαστοῦ τὴν δίκαιον πιθανῆ; ταί;
 κροδηγήσειεν, οὕτω δευσοποιῶν τε καὶ δυσἀποδύκτων
 γίνεσθαι ἐν πάθος ἐκείνῳ συμβαίνειν, ὡς δυοῖν ὁά-
 τερον γίνεσθαι κινδυνεύειν ἢ τὸ τῆς ζημίας παρά-
 λογον ὀφίστασθαι ἐν ἐπιόνεια καὶ κακοῦργων φεύ-
 γειν γραφῆν ἐνίοτε παραλόγως ἠναγκασμένον, ἢ
 πολλὰς ἀνατάντα τρικυμίας ἀντιθέσεων καὶ πολλὰ;
 καὶ διαφόρους εἰσενεγχόμενα μαρτυρίας ἀξιοπιστῶν
 ἀνδρῶν, εἰ τύχοι, ὀψὲ καὶ μάλα μόλις τῆς ἀληθείας
 ἐπιτυγχάνειν. Εἰ δ' ἀπαξ προειληφτός ἐκαὶ τινος,
 τοῦνδε συμβαίνει τὸ νόημα γίνεσθαι, τί ἂν τις
 φαίη περὶ τοῦ Παλαμῆ τουτοῦ καὶ τῆς τοῦ θεάσου
 φρατρίας, ὁλους ἐνιαυσίους χρόνους καὶ ἡμέρας
 μηνῶν καὶ ἡμέρας ὥρας ἡμερῶν ἰδίᾳ σοι προσορι-
 λούντων καὶ τὰ τοιαῦτα συνιστοῦργούντων καὶ
 ὀφαινόντων ἐ; ἐδ τοῦ σφόδρα ἐκτελεσθαι ἐντελέ;
 καὶ μὴδὲ νῦν ἐν τοσούτῳ θεάτρῳ ἐδ ἔθος ποιῆν
 αἰδουμένων, [P. 576] ἀλλ' ἔγειρομένων σὺντά καὶ λά-
 θρα σοι πρὸς οὗς κοινολογούμενων περὶ των πρὶν κυ-
 ρωθέντων (οἶμαι) πολλὰκις, μὴ λάθῃ τι διαβρῦν τῆς
 μνήμης; ἐπὶ καιροῦ νῦν, ὅτε μάλιστὰ βώμῃν ἐπι-
 νοις κλειψ χαρίζεσθαι δεῖ; Τί τοίνυν ἂν τις ἡμῶν
 εἴποι πρῶτον; τί δ' ἂν τις ὑστατον, ἐ; ἐδ πάνω
 βραχυτάτον περισταμένης τῆς ὥρας, ἐν οὕτω θε-
 μοσίῳ σταδίῳ, πάσης ὀφαιρουμένης συνδιατέξεως,
 ἐνταῦθα μᾶλλον, εἰπερ που, τὴν χρεῖαν ἐγούσης;
 Προσκιάσθω δ' οὖν καὶ τοῦτι τοῖς; ἔνω λεχθείσι, ἐ'
 ἂ δηλαδὴ τὸν ἀκαιρον ἀγῶνα τοῦτον ἤμισα πάντων
 ἡμῶν πρὸ; βουλήσεως ἦν εἰσείναι. Ἐπὶ τοῦτοις ἴστω
 καὶ ἐδ τῶν μαγίνων καὶ νόμων δίκαιον, οἷς ὀκει-
 λειν ἔδον δουλείας θ' ἕμα καὶ δεσποτίας ἀπάσας,
 ἐν ἡπείρῳ πάση καὶ θαλάσση, ἐδ ἀντίστερρον ἐν-
 ταῦθα καὶ ἔδῶντα καὶ δημηγοροῦντα σαφῶς ἠκη-
 κῶσιμένω· καὶ ἔγνωμεν τοῦτ' ἐκεῖνο, τὴν Διοτρίν
 οἰκοδομῆν, ἢ τοῖς λίθοις; (41) τὴν τοῦ κανόνος προ-
 ἄγουσα στάθμην, καὶ οὐκ ἐκαίῳ τοῦς λίθους, πάνω
 σαθρὰς τοῖς χρωμένους καὶ ἀθεβαίους κερτεχε τῆ;
 τοῦ μέγιν ἐπιπέδω ἀχρι καὶ ἐς τὴν ἐπιούσαν ἀκλό-
 νητυν. Καὶ μαρτυροῦσι τῶν λόγῳ πᾶσαι πόλεις καὶ
 πολιτεῖαι, δεσι τε τοῖς καλοιστέροις κανόνι καὶ
 νόμοις ἀρροστούμενοι διηγεκὲς καρποῦνται ἐδ εὐδαι-
 μον καὶ δεσι τῆς ἀνομίας ἐφορχομένης αὐτῶν διη-
 νεκεί καὶ ταχέαι; φθειροῦνται μεταβολαῖς. Ἐπειτα
 καὶ μὴ μεταίρειν ἕρια πατέρων δόγματα καὶ τοῦδ'

Variorum notæ.

(41) Sic D. Basilins ad nepotes cap. 6. Κατὰ τὴν Διοτρίην κρομῶν, τὴν λίθῳ ποιῆ τὴν στάθμην ἔγνωσε. Item Plutarchus, Πρὸς στάθμην κέρτρων

τίθεσθαι, μὴτι πρὸς κέρτρῳ στάθμην. Sensus est, oportere se regulis, non regulas sibi submittere. Boivin.

ἴσταν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Μηδὲ γὰρ εἶναι
 σφῆς τοὺς εἰρηκότας μᾶλλον ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
 Ἄβρον δὲ ἐκ τῶν καθ' ἕναστων ἀν εἶη τοῦτό γε μά-
 λιστα. Τῶν γὰρ τοι προφητῶν λαγόντων ἔστιν εὐθὺς
 ἀποδεικνύει, οὐχ ὅτι «Τὰ καὶ τὰ φάρμα ἡμεῖς· ἀλλὰ
 «Τὰδε λέγει Κύριος· καὶ τὰ καὶ τὰ προστάττει τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » Ἐστ' ἰθὺν ὁ γεννηθεὶς ἐκ Παρ-
 θένου Θεὸς Λόγος· Ἐγὼ (φησὶν) ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ
 οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα πρὸς τοῦ Πατρὸς ἠκηκῆσιν (42)·
 διδάσκων ἡμᾶς οὐτως, μὴ τοὺς ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοὺς
 τῶν πατρῶν κανόνων ἔκαστοι ἔδγμασι τε καὶ
 ὅροις. Καὶ ἀρξάμενος οὐκ ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ
 Μωσέως καὶ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευσεν
 αὐτοῖς τὰ περὶ ἑαυτοῦ. Καὶ τῷ διαβόλῳ πάλιν, τοὺς
 λίθους ἄρτους ποιεῖν ἀνεγκάξοντι καὶ τὰς τῆς γῆς
 ὑπερχουμένην χαρίζεσθαι βασιλείας, οὐκ εἶπεν ὁ
 Θεός, « Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· ἀλλὰ τὰς τῶν
 πατρῶν προβάλλεται ῥήσις, » Ἐγγραπταί, » λέγων,
 « Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνων ζῆσεται ἄνθρωπος· » καὶ δις
 καὶ τρις τὸ ἐ γέγραπται· « εἰθῆσι πρὸς ἀκριβοῦς νο-
 θεσίαν ἡμῶν, τοὺς τῶν πατρῶν ὅρων κανόνων ἔκ-
 στοι διὰ πάντων ἀντικρυς παραγγέλλων. Καὶ περὶ
 τοῦ Θεοῦ δὲ ἐπιγγεῖλόμενος Πνεύματος, » Ἐλθὼν
 (φησὶν) ὁ Παράκλητος· ἀπ' ἑαυτοῦ λαλήσει οὐδὲν,
 [P. 577] ἀλλ' ὅσα ἀν ἰκούσῃ. » Ἐστ' ἰθὺν ὁ Θεός
 ἀπόστολος Παῦλος, « Ἐγὼ παρίδωκα (φησὶ) τῶν ἑμῶν
 οὐδὲν ὄμιν, ἀξέφοι, ἀλλ' ὁ καὶ παράλαβον ἀπὸ τοῦ
 Ἰησοῦ. » Καὶ πάλιν Τιμοθέῳ γράφων, « Σὺ δὲ μένε
 (φησὶν) ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστάθης· τὰς δὲ βεβή-
 λους καινοφωνίας παραιτοῦ. » Καὶ πάλιν· « Εἰ τις
 ὄμιν εὐαγγελίζεται (43) (φησὶ) Κολοσσαίῳσι) παρ' ὁ
 παραλάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καὶ ἂν ἄγγελος ἐξ οὐ-
 ρανοῦ τις ἦ, κἂν ἐγὼ Παῦλος. » Ὅρα ὅπως ἔχει
 τὴν ἰσχυρὴν τὰ τῶν πατρῶν κανόνων ὅρια καὶ ὅροις
 ἐστὶ τοὺς κλειθροὺς καὶ μοχλοὺς τοὺς αἰ διαδόχους
 ἀσφαλίζεσθαι διατέγονεν. Ἐστ' ἰθὺν τῆς εὐσε-
 βείας ἀβλήται καλῶς ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστό-
 λων καὶ προφητῶν τοὺς ἑαυτῶν ψυκοδόμησαν ἀγῶνας
 καὶ τὰ μαρτυρικὰ κληρονομήματα. Σὺ δ' εἰ μὴ καὶ τὴν
 τῶν κανόνων δουλώσας ἐλευθερίαν, νόμος αὐτοῖς
 ἐκαίνους γινόμενος, ἀνίσχυρον λείπεσθαι οὐ φάσκε·
 τὴν βασιλείαν, καὶ μηδὲν ἐνείκει ταύτῃ σμῆνόν. Εἰ
 γὰρ ἄπερ ἄλλα κέρως συνιστῆν, ταῦτ' ἀλλήλων
 φαίμεν εἶναι φθαρτικά, οὐδὲν ἔτι τούτων λείψεται
 τῆς οικίας οὐκ ἐξιστάμενον φύσεως· καὶ τοὺς τοῦτο
 συγχωροῦσιν ἀνα κοιταμῶν συμῆζεται χωρεῖν τὰς
 πηγὰς. Οὐ γὰρ ἦ τῶν πατρῶν κανόνων καὶ γνο-
 μῶν ἄρχων βούληται τις, τὸ σμῆνόν τῆ βασιλείᾳ
 κερικουῖ· ἀλλ' ἦ τοὺς πατέροις κανόνι καὶ νόμοι·
 ὁπαικεῖν ἰδέσθαι· οὐχ ἕως ἀν σαρφρονεῖν τις ἰδέσθαι,
 ἄλλως ἔχειν συγχωρεῖν οὐδαμῇ ποδ' ἑλοῖτ' ἀν οὐ-

A τῆσίδες ad amussim applicabat, adeoque illis, apud
 quos in equa erat, fluxas prorsus et infirmas spes
 affererat, ut vix ad diem proxime sequentem im-
 motam eam permansuram esse considerent. Atque
 hæc, quæ dico, testantur vera esse omnes civitates,
 omnes respublicæ, cum eæ, quæ antiquis regulis
 et legibus obsequentes jugi quadam felicitate per-
 fruantur; tum illæ, quæ bacchante apud ipsas
 licentia continuis repentinisque mutationibus cor-
 ruptantur. Deinde et illud sacro Ecclesiæ decreto
 cautum est, ne positi a patribus termini movean-
 tur; neque enim magis eos, quam Spiritum san-
 ctum, ea dixisse quæ dixerint. Idque ex singulis
 testimoniis plane constabit. Ac primum prophetas
 audire est dicentes, non quidem: « Hæc et ista
 nos dicimus, » sed: « Hæc dicit Dominus; hæc
 et ista jubet Spiritus sanctus. » Deinde genitus
 ex Virgine Deus Verbum cum advenisset: « Ego,
 inquit, a me ipso loquor nihil, sed quæcumque a
 Patre audivi; » atque ita docet, non nostris sed
 Patrum regulis, earumque præscriptis et defini-
 tionibus, obsequi nos debere. Item incipiens non
 a se ipso, sed a Moyse et omnibus prophetis
 916 Interpretabatur illis quæ de ipso erant. Rursus dia-
 bolo, panes ex lapidibus facere jubenti, et orbis
 terræ regna daturum se pollicenti, non dicit Deus:
 « Vade retro, Satana; » sed Patrum dicta oppo-
 nit, et: « Scriptum est, ait, quia non in solo pane
 vivit homo; » atque ipsum illud: « Scriptum
 est » bis torque usurpat, ut nos perfecte crudia-
 mur, quos ille Patrum definitionibus et regulis
 per omnia obsequi aperte jubet. Sed et de Spiritu
 sancto promittens: « Cum, inquit, Paracletus ve-
 nerit, non loquetur a semetipso, sed quæcumque
 audierit loquetur. » Deinde D. Paulus apostolus
 veniens: « Ego, inquit, meum nihil vobis tradidi,
 fratres, sed quod et accipi a Jesu. » Rursus ad
 Timotheum scribens: « Tu vero, inquit, per-
 mane in his, quæ didicisti et credita sunt tibi:
 profanas autem vocum novitates evita. » Rur-
 sus: « Si quis vobis evangelizaverit, » inquit
 Colossensibus, « præter id quod accepistis, ana-
 thema esto, etsi angelus quispiam de celo sit,
 etsi ego Paulus. » Vide quantam vim habeant
 termini a Patribus constituti, quot repagulis et
 vectibus coercentur hi, qui perpetua successione
 eos excepturi sunt. Tum subsequenti religionis
 pugiles super apostolorum et prophetarum funda-
 mento sua certamina suaque martyria pulchre
 ediscant. Tu vero, nisi regularum libertatem
 in servitutem redigas, nisi legem illis te ipsum

* Matth. iv, 10. * Joan. xvi, 15. * I Cor. xi, 23. * Galat. i, 8.

Variorum notæ.

(42) Non ea ipsa sunt verba, quæ leguntur apud
 Joannem cap. xiv, v. 10. Gregoras non hoc loco
 solent, sed et alibi passim, memorie nimis adit,
 loquitur.
 (43) Et hæc quoque Gregoras, fallaci memorie
 coactus. Nam apud Paulum ad Galat. cap. i, ver-

su octavo legitur: Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος
 ἐξ οὐρανῶ εὐαγγελίζηται ὄμιν, παρ' ὁ εὐαγγε-
 λιστάμεθα ὄμιν, ἀνάθεμα ἔστω. Verum autem mox,
 Εἰ τις ὄμιν εὐαγγελίζηται, παρ' ὁ παραλάβετε,
 ἀνάθεμα ἔστω. B:1 IN.

constituas, imperium tibi relinqui aſſirmas nullo robore subnixum, nulla majestate venerabile. At enim **917** quæ a natura ejusmodi sunt, ut se invicem sustentent, ea si dixerimus a se invicem facile ceruimpi, nihil jam horum supererit, quod intra naturæ suæ fines consistat. Hoc autem qui dederint, iis etiam fluminum fontes sursum versus referentur. Nam qui Patrum regulas et sententias potestati suæ subesse vult, is non hoc pacto efficit, ut imperio majestas salva constet; sed ita demum, si patriis institutis et legibus ultro ipse pareat; nec quisquam est qui, dum crit dancæ mentis, rem aliter se habere ulli unquam homini concessurus sit. Non enim illa robor et dignitatem imperio adimunt, iwo stabiliant. Nempe ea si rebus publicis et imperiis bonæ disciplinæ appetentibus ruinam important, nihil quidquam aliud stabilitatem dabit. Præterea, aliis omnibus demptis, quæ vel jam dicta sunt, vel postea dicturi sumus, quis tribunali illi confidat, in quo de iisdem rebus juratur simul et pejeratur, itidem fere ac si quis lava dextram sibi manum Atqui te illud scire et recente adhuc memoria tenere arbitror, quod ego apud te sæpius dictitavi. non facturum esse te medicinam iis morbis Ecclesiæ. Ecquo autem modo faceres, qui eorum auctor semper existis? Sed hoc quidem nondum. Nunc a capite usque repetens accuratius deinceps rem narrabo, in gratiam eorum, qui hic adsunt; ut ii omnes, singula suo loco posita observantes, narrationem facile assequantur.

III. At imperator ægre ferebat, **918** et iracunde inflabatur, et in solio imperatorio versabat se crebra agitatione, et pedes alternis nunc distendebat, nunc connexos implicabat. Quin et silere interdum jubebat, ea ratione quod jam nos dies deficeret; suo tamen more, et consuetudine illa animi lenitate. Quippe illum primis orationis meæ exordiis mature praverteram, ne vel ipse, vel ejus permissu alius quisquam ex omnibus, sermones meos interpelleret. Atque hanc ejus lenitatem maxime adjuvabat applaudens familiarium chorus, qui eum circumstabant, et minutula quadam in nos dicta subinde et sparsim jaciendo furtivas iras exercebant; palam autem eum laudabant, quod leniter irasceretur.

IV. Quoniam Palamas Barlaamum Calabrum semper opponit, eumque blasphemiarum suarum causam fuisse ait, et jam tibi ipsi ut id diceres persuasit, ausculta. Quemadmodum Gregorius Theologus, insectando Arianos, qui Filium Patri similem absolute esse dicebant, addebantque captiose, id se secundum Scripturas dicere; quemadmodum, inquam, Gregorius Theologus hæc verba: « Similem secundum Scripturas, » simplicioribus hominibus escam oblatam esse ait, impietatis hamo circumjectam; ita et huic Palamæ reperta est illecebra ad simpliciores quosque inescendos; nomen dico Barlaami, viri scilicet, propter Latinam religionem, omnibus Romanis, quotquot eum usu cognorunt, odiosi. Nam hic, antequam Bar-

Α δὲνι. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνοι τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κόσμιον ἀφαιροῦσι τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκείνοι τοῦτ' αὐτῇ βεβαιοῦσιν. Ἐὶ γὰρ οὗτοι πολιτευτῶν καὶ ἀρχῶν εὐνομεῖν βουλομένων καταλύσις, σχολῆ γ' ἂν ἕλλοι τι τῶν πάντων γένοιτο σύστασις. Ἐπειτα καὶ τῶν δαλῶν ἀπάντων ἐξαιρουμένων, δ' τ' ἐφθήμεν εἰρηκότες καὶ ἂ προῦσιτιν εἰρήσεται, τίς ἂν τοιοῦτω δεικτοστηρίῳ πιστεύσειεν, ἐνθα κατὰ ταυτὸν ὄρκοι τε ἄμα καὶ ὄρκων κατάλυσις γίνεται τῶν αὐτῶν, παραπήσιον ὡσπερ ἂν εἰ τις, τῇ ἀριστερᾷ τὴν δεξιὴν ἀποκρίπτων χεῖρα, σώζειν μᾶλλον ἔλεγεν αὐτὴν οὕτως. Καὶ μὴν εἰδέναι σε οἶμαι καὶ τοῦτο, καὶ διὰ μνημῆς ἔχειν ἐτι χλοαζούσης, πολλὰ πειλάκις πρὸς σίμου φαμίλου μὴ σὲ τὸν ἱατρούσουτ' εἶναι τὴ τῆς Ἐκκλησίας τοιαῦτα νοσήματα. Ἰὼ; γὰρ. τὸν τοῦτων αἰτιον ἀεὶ γιγνόμενον; Ἀλλὰ μήπω τοῦτο· ἕλλ ἀναλαβὸν τὴν ἀρχὴν ἐφεξῆς ἀκριθέστερον τῶν παρόντων ἕνεκα διηγῆσομαι· ἐν εὐπαρακολούθητος ἀπασιν ἡ διήγησις γένοιτο, σημειουμένους ἕκαστος πρὸς γε τοὺς καθήκοντας τύπους.

abscindens eo magis se eam conservare dicat. Atqui te illud scire et recente adhuc memoria tenere arbitror, quod ego apud te sæpius dictitavi. non facturum esse te medicinam iis morbis Ecclesiæ. Ecquo autem modo faceres, qui eorum auctor semper existis? Sed hoc quidem nondum. Nunc a capite usque repetens accuratius deinceps rem narrabo, in gratiam eorum, qui hic adsunt; ut ii omnes, singula suo loco posita observantes, narrationem facile assequantur.

Γ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐγαλιπαῖος καὶ διώθει θυμούμενος ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ συχνὰ στρεφόμενος ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, καὶ τοὺς πόδας ἀμοιβαθῶν νῦν μὲν ἐφαπλῶν, νῦν δὲ συναῖρων καὶ συνόπτων, ἐστι [P. 578] δ' οὐ καὶ σιγῆν ἐκέλευε με, ἐνιαχοῦ τὴν ἡμέραν ἡμᾶς ἐπιλιμπάνουσαν προβαλλόμενος, μετὰ γε μὴν τῆς συνήθως ἐπιπολαζούσης τῷ ἦθει πραότητος. Ἐφθῆ γὰρ δημοσίᾳ προκαταληφθεὶς ταῖς τῶν ἐμῶν προκατεστάσεσι λόγων, μὴτ' αὐτὸν, μὴτ' ἄλλον τῶν πάντων οὐδένα, τίς ἐμοῖς ἐμποδῶν καταστήσει λόγους ἔδσαι. Συνεκρίθη δ' αὐτῷ τὴν πραότητα καὶ χόρδς οὐκ ἐκείων τὴ μάστιγα, περὶ αὐτὸν τε ἰστάμενος; καὶ λαθραίοις μὲν θυμοῖς ῥηματικῶς τινα πέμποντες καθ' ἡμῶν ἐνιαχοῦ καὶ σποραδῶν, αὐτοῦ δ' ἀνυμνοῦντες προφανῶς τὸ μακρόθυμον.

Δ'. « Ἐπεὶ γὰρ ὁ Παλαμᾶς ἀεὶ τὸν Καλαθρὸν αἰτιον τῆς αὐτοῦ βλασφημίας εἶναι προβάλλεται Βαρλαάμ, καὶ σὲ τοῦτο πέπεικε λέγειν ἦδη, ἀκουε δὲ. Φημὶ γὰρ, ὡς καθάπερ Γρηγόριῳ (41) τῷ Θεολόγῳ τοὺς Ἀρειανούς κατατρέχοντι, τὸν Υἱὸν ὁμοιον ἀπλῶς τῷ Πατρὶ λέγοντα; εἶναι, καὶ ἄμα προσθένας πανούργως καὶ τὸ κατὰ τῆς Γραφῆς λέγειν, τοῦτ' ἐστὶ κατὰ τὰς Γραφὰς; ὁμοιον φησὶ δέειαι τοῖς ἀπλουστέροις; εἶναι, τῷ χαλκῷ τῆς ἡσθεσίας περιελόμενος· οὕτω καὶ Παλαμᾶς τούτωφ ἄλλασφ κατὰ τῶν ἀπλουστέρων εὐρήσει τοῦνομα Βαρλαάμ, μισουμένου διὰ τὴν τῶν Ἀσινῶν θρησκείαν τῷ Ῥωμαίων δήμῳ παντὶ, ὅσοι πείραν ἔσχον αὐτοῦ. Ἐἴχε γὰρ τήνδε τὴν νόσον αὐτὸς καὶ πρὶν Βυζαντιοῖς ἐπιδοθεῖς μηκίνας τὸν Βαρλαάμ, καὶ ὄρῃν ἐπ' ἐμοῦ τς καὶ

Variorum nota.

πλείστον ἄλλων διατίθεται τῆ γὰρ τοῦ Θεοῦ σωμα-
 τικοί· ὀφθαλμοὶ οὐσίαν· οὐ μόνον δ' αὐτὸς, ἀλλὰ
 καὶ ὁ τούτου διδάσκαλος καὶ ὁμώνυμος Γρηγόριος ὁ
 Δριμύς (45). Καὶ πολλὰ ἐπήγαγον αὐτοῖς ἐγὼ τὰς
 λοιδορίας, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν κατασχύνας τὴν
 ἀκαιρον καὶ ὑκαίλευτον γλώτταν αὐτῶν, ὅσον ὁ τότε
 παρῆγε καιρὸς. Καὶ τοῦτο δῆλον πέπραχα σοφοῖς
 ἀνδράσιν ἐγὼ, τῷ τε μεγάλῳ φημι λογοθέτῃ καὶ
 ὅσοι μετὰ τῆς σοφίας καὶ ἀρχιρωσύνῃ τῆν ἐαυτῶν
 ἐκόσμησαν ἀρετῆν. Οἷς καὶ φρικώδες εὐθύ, ἀκούσασι
 γέγονε, καὶ Μασσαλιανῶν ἐκάλεσαν αἰρεσιν ταυτηνί,
 κίμα τῶν τοιοῦτων ἀπέχεσθαι παρῆνεσαν ὁμιλιῶν
 προθέσειν ἕλαις ψυχῆς· εἶναι γὰρ παλαιὰν τινα
 φήμην, ὡς μέλλοι κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας
 ἔσεσθαι τινα μάλα μεγίστην αἰρεσιν, κίχ πασῶν
 συμμιγῆ καὶ ποικίλην, ἣν διορθωθήσεσθαι παῖχο
 σμίου μικροῦ συναχθείσης συνόδου, πάντων σχεδὸν
 συνιόντων ἐπισκόπων ἅμα καὶ πατριαρχῶν· καὶ
 ταύτην ὀγδόην τε εἶναι καὶ τελευταίαν ὁμοῦ. Τοῦ δὲ
 χρόνου βέροντος, ἐπιμίξαι καὶ Βιηραὰμ ἰεργόνει Ρω-
 μαίοις, Καλαθρίας τῆς αὐτοῦ γενόμενον μετανάστην
 πατριδος, καὶ γνωστὸν ἐνταῦθα γενέσθαι τοῖς ἄρ-
 χουσι, καὶ φιλίας εὐ πάνυ [P. 579] μικρὰς πρὸς
 αὐτῶν ἠξιώσθαι διὰ τὸ περιὸν τῆς σοφίας· καὶ οὐ
 μάλιστα πάντων καὶ πρὸ πάντων γενέσθαι δεκτὸν,
 ἅτε φιλολογεῖν ἐξ ἀρχῆς αἰρουμένῳ, καὶ βίβλου
 πολλὰς καὶ παντοίας κτῆσθαι φιλοτιμουμένῳ, καὶ
 λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον ἐν σπουδῇ τιθεμένῳ
 μεγίστη. Μετὰ δὲ τινα χρόνον φήμη μακρὰ καὶ συν-
 εχῆς, διαδέουσα τὰς τῶν πολλῶν ἀκοὰς, ὅψῃ καὶ ὡς
 ἡμᾶς ἀφίκετο, δηλοῦσα τὸν Βαρλαάμ, ἐν Θεσσαλο-
 νίκη λόγοις· τισὶν ἐντυχόντα τοῦ Παλαμά, ἐπιλαδέ-
 σθαι διβρόθην γράφοντο· αὐτοῦ καὶ λέγοντος, σωμα-
 τικοί ὀφθαλμοὶ ὄραν τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν. Ἰσασι
 ἅπαντες πάντως μαρτυροῦντα τοῦτ' αὐτὸ καὶ δὴ ὁ
 Παλαμᾶς εἰς δικαίωσιν ἐαυτοῦ προβάλλεται· Τόμον.
 Τοσοῦτων τοίνυν ἐλέγχων οὕτως πρὸ τοῦτον Ἰστα-
 μένων ἐκ τοῦ προφανοῦς, καὶ πρὶν φανῆναι Βαρ-
 λαάμ' ἐν ἔθρῳ Ἑλληνικοῖς δεικνύοντων ἔχειν τὴν νό-
 σον ἐνταῦθα τὸν Παλαμᾶν, τίς δητικὸς ἀληθῆς ταῖς
 τοῦ Παλαμά περίεσται κατηγορίαις, ἐπὶ σαθρῷ θε-
 μελίῳ συχνὰ καταφεύγειν, τοῦνομα λέγω τοῦ Βαρ-
 λαάμ; Πάντως διὰ τὸ τῆς θρησκείας μισηθῆναι καὶ
 ὠχθηθῆναι τὸν ἀνθρώπον, ἐλπίσας ἔσεσθαι τι καὶ
 τοῦτο βοήθημα καθ' ἡμῶν, συνδιαβληθησομένων
 ἐκείνῳ. Εὐπροσώπου γὰρ ἢ κακία προφάσεως εὐπο-
 ρήσασα βράδιως ἐπὶ τὸ ψεύδεσθαι τε καὶ διαβάλλειν
 καὶ πραγματῶν χειμῶνας ἐγείρειν χωρεῖ. Οἶμαι γὰρ
 ὡς εἰ πάνυ πάλιν ἐσκόπει χρόνον, πῶς ἂν ἐπαινήσει
 μὲν τὸν οἰκεῖον ἐχθρὸν Βαρλαάμ ὁ σεμνὸς οὗτος
 Παλαμάς, ἐαυτοῦ δ' οὕτως φανερῶς τοῦς ἐλέγχους

laamus apud Byzantios commoraretur, hunc mor-
 bum jam habebat, affirmabatque coram me et
 aliis compluribus, divinam se substantiam corpo-
 reis **919** oculis intueri. Neque ipse solum; sed
 et ejus magister idemque cognominis, Gregorius
 Drimys. Ego vero illos, ex sacris Scripturis arguens,
 multis conviciis insectabar, ineptumque et imperi-
 tum os eorum, prout tempora illa ferebant, dictis
 sugillabam. Atque id viris doctrina præstantibus no-
 tum feci; nempe magno logothetæ, et aliis quorum
 virtus non eruditione solum, sed et pontificia di-
 gnitate ornabatur. Qui, ut audire, statim cohör-
 ruerunt, eamque Massalianorum hæresin esse dixe-
 runt; ac mihi, ut ab ejusmodi hominum consue-
 tudine toto animo abhorrerem, auctores fuerunt.
 Quippe vetere quadam fama vulgatum esse, exori-
 turam adversus Ecclesiam Dei aliquam hæresin
 longe maximam, eamque ex aliis omnibus mistam
 ac multiplicem, quam coactum ex omni pene orbe
 concilium correcturum esset, omnibus fere episco-
 pis et patriarchis in unum coituris: porro hanc syno-
 dum octavam simul et extremam fore. Procedente
 tempore ipse quoque Barlaamus Calabria, patria
 sua, ad Romanos commigravit, iisque se immis-
 cuit. Ibi et principibus innouit; et, quod doctrina
 præstaret, dignus iis visus est, cum quo amicitiam
 jungerent, nec eam quidem mediocrem. Omnium
 autem maxime, et præ cæteris quibuslibet, tibi
 acceptus fuit, utpote qui jam inde ab ineunte ævo
 humanioribus litteris operam ultro dare instituis-
 ses, multosque et omnis generis libros ambitione
 conquiretes, atque in dies novum aliquid cum
 dicere tum audire impensissime studeres. Ali-
 quanto post magnos et continuos rumor, aures
920 vulgi pervagatus, demum ad nos quoque
 pervenit: Barlaamum, quasdam Palamæ orationes
 Thessalonicæ nactum, reprehendisse eum, discrete
 scribentem dicentemque se oculis corporeis sub-
 stantiam Dei videre. Id ipsum vero, ut omnes
 sciunt, testatur is Tomus, quem ad sui defensionem
 Palamas profert. Cum itaque tot indicia sic
 quasi ante pedes præsentia et manifesta obversen-
 tur, quæ vel antequam Barlaamus in Græciæ fini-
 bus comparuisset, eo morbo laborasse Palamani
 ostendant, æquid re ipsa deinde Palamæ in his
 accusationibus proderit ad infirmum illud præsi-
 dium confugere, ad nomen dico Barlaami? Nimi-
 rum quia ille ob religionem odio fuit et exactus
 est, speravit hic eam rem sibi adjumento fore
 adversus nos, quos cum illo eadem conjunctura
 esset calumnia. Nempe malitia, probabilem præ-

Variorum notæ.

(45) Pachymeres in Historia Andronici lib. vii, cap. 15, narrat quemdam, cognomento *Drimyn*, sacerdotii dignitatem ausum sibi arrogare, eundemque se ab Lascariis oriundum jaclitantem, novas res moliturum esse, ac demum conjurationis deprehensa carceris perpetui poenam subisset. In eum existat Athanasii patriarchæ Γράμμα στιλ-

τυτικόν, ejus supra meminimus ad pag. 110 B. Fortasse is ipse est, quem Gregoras hoc loco magistrum Palamæ facit. Nec obstat, quod qui contra imperatorem conjuravit, is ab Athanasio Joannes nominetur. Potuit enim eucullo tandem induto nomen mutare; ac pro Joanne dici *Gregorius*. BOVIN.

textum nocta, ad mentiendum et calumniansum et ad excitandas tempestates negotiorum proclivis est. Equidem sic statuo; hunc Palamam, virum scilicet gravem, si diutissime secum deliberasset, qua ratione adversarium suum Barlaamum laudaturus, super autem impietatis indicia ineluctabili et lavicio robore aperte confirmaturus foret, nec molliore unquam nec clariore argumento uti potuisse. Nam qui multum laboraverit, ut objectorum sibi criminum refutationes a specioso aliquo principio ordiretur; deinde, quia laud posset, coactus sit. futili mendacio inniti, is contra insectantes quo non insolentiae processisset, **921** quibus pepercisset conviciis, si vel aliquam veritatis umbram nactus fuisset? Enimvero non Barlaamus, ut Palamas dicitis et scriptis significat, implam hanc Massalianorum heresin, erroremque de duobus et pluribus Diis, in Ecclesiam Dei invexit; imo Barlaamus ostendit, hunc ipsum esse qui ipseheret. Cum, inquit, audivisset Barlaamus Palamam haec atque haec dicentem, ei crimen intulit, quasi duos deos statuenti. Vides ipsam contra se, in illos inimico et hoste quolibet, testimonium ferre luculentum. Primo enim ait se, quod Dei substantiam corporeis oculis videre gloriaretur, accusatum a Barlaamo; Massalianismi videlicet: deinde conanti sibi ejus accusationis vim inevitabilem effugere, et Divinitatem, quae una est in tribus personis, dividenti in substantiam et gratiam, natura quidem diversam, sed ipsam quoque increatam, sibi, inquam, crimen ait illatum ab eodem fuisse, quasi duplicem divinitatem agnoscenti. Jam, quod majus est, ea crimina alternis recurrentia dum ipse rursus diluere conatur, majorem multo malitiam suam ex malo cordis sui thesauro expressam exhibet, et propriis quotidie plumis captus tenetur, quam velut impiarium vocum catena ipse usque ducta, ex se invicem nexarum, et aliarum aliis semper graviorum et deteriorum. Nam operationis cujusdam nomen separatim primo posuisse; deinde illud, tanquam genus, in infinitas infinitas divinitates **922** increatas dividere, quae omnes seorsum et secundum se aliquatenus subsistant, aliquatenus non subsistant, quanta est insania! Adeo infirma res est mendacii perversitas, quae et stare nescit perpetuo, et in se ipsam recidit. Ea nos Ecclesiae naufragia fugientes, et in longa vitae tranquillitate consenscentes, tu prorsus invitos in theatra et ad tribunal trahis, ac velut sceleratos non lenitor castigas: plura autem minaris, et undecunque in eam nos necessitatem compellis, ut nihil frugi sapere possimus, sed obsequium multis illis Palamæ divinitatibus sine ulla cunctatione votere et isto quasi sacrificio litare cogamur. Haec audire quis sustineat, ita institutus, ut Deum unum sciat adorare, et ea opinione a puero plane imbutus? In eas videlicet angustias conclusio orationis tua nos adducit, unde se expedire difficile est. Itaque, velut inextricabilibus nodis, silendi neces-

A δελξεις τῆς δυσσεβείας ἀφυκτον ἔχειν καὶ ἀπαχον την ἰσχύν, οὐκ ἂν βελτίω τε καὶ καθαρωτέραν ταύτης εἰληφέναι ποτὶ πρόφασιν. Τὸ γὰρ πλείστα καμόντα ἀρχὴν εὐπρεπῆ ταί; ἀπολογίας τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων προβαίνει, ἵπαιτα μὴ δυνηθέντα, σαθρῶ ἐξ ὀνήχητος ἐπιθεσθαι φεῖδει, ποῦ οὐκ ἂν ἀτόπου γλώττης ἤλασον, ἦ εἰνος; ἂν ἐπέσαστο λοιδορίας κατὰ τῶν διακόντων. εἰ σκεῖ γοῦν τινι περιετύχωνεν ἀληθείας; Οὐ γὰρ ὁ Βαρλαάμ ἦν, ὡς ἐκ τῶν τοῦ Παλαμά φαίνεται λίγων καὶ βιβλων, ὅς εἰσενεγκεῖν τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ δοκεῖ τῆν τε τῶν Μασσαλιανῶν δυσσεβῆ ταύτην ἀφροσν καὶ ἅμα τὸ τῆς διθείας καὶ πολυθείας ἔγκλημα· ἀλλ' ὁ Βαρλαάμ ἦν μάλλον ὁ τοῦτον εἰσάγοντα δελξας. Ἀκούσας γὰρ (φησὶν) ὁ Βαρλαάμ τῶν περὶ τῶν Παλαμῶν λεγόντων τὰ καὶ τὰ, διθείας ἔγκλημα αὐτοῦσι προσετήρησαστο. Ὅρξ; ἐναρτή τῆν μαρτυρίαν τοῦτον καθ' αὐτοῦ κομίζοντα, βλῆτων ἦ κατὰ πάντ' ἔχθρον καὶ πόλεμον. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτοῦ κατηγοροῦνκεν τὸν Βαρλαάμ, σωματικῶς ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν ἔρῆν ἔγκουχωμένου. φησὶ, τοῦτο δὴ τὸ τῶν Μασσαλιανῶν· εἶτα τὸ [P. 580] ἀφυκτον τῆς κατηγορίας ἐκφυγεῖν κειρωμένω, καὶ διαίρεισι τῆς μιᾶς τρισυποστάτου χρωμένω θεότητος; εἰς οὐσίαν καὶ χάριν, ἑτεροφυᾶ μὲν ἀκρίστον δὲ κα' αὐτῆν, διθείας ἔγκλημα προσετήρησαστο. Καὶ τὸ γε μελλόν, ὅτι τὰ; τοιαῦτας αὐθις αὐθις ἐκ διαδοχῆς κατηγορίας ἀναλύειν κατηγορώμενος; ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐς τὸ πολλαπλάσιον ἐμφανίζει γράφων τὴν αὐτοῦ κακίαν. καὶ τοῖς οἰκείοις ἀεὶ κειροῖ; ἀπισκοῦμενος, ὡς κειρο σιρῆς τινος μιᾶς ἀρξικμένης ἐκείθεν καὶ ἀλλήλαι; ἐξηρημένως τὰ; βλαστημίας ἔχούσης, μελλοῦς καὶ χειροῦς ἀλλήλων ἀεὶ. Τὸ γὰρ ὄνομά τινος; ἐναργείας καθ' αὐτὸ προστηροῦμενων, οἰνοῖ τι γίνος εἰς ἀπαράκτικ ἀκείρους διαίρειν ἀκρίστους θεότητας, πῶς μὲν ἰδίᾳ καὶ καθ' αὐτὰς ἀπάσας ὀφισταμένας, πῶς δ' ἀνυποστάτους, πῶς ἀπάσας ἐκείφουγεν ὀκπειρολήν; Οὐτω σαθρὸν ἦ τοῦ φέουτος κακία, καὶ στήναι μὴ δυναμένη διηνεκῶς ἐαυτῆ περιπέκει. Τὰ δὲ τοιαῦτα τῆ; Ἐκκλησίᾳς ναυάγια φεύγοντας ἡμιᾶς, γαλήνη συνεζηκῶτας βίου μακροῦ, μῆλα ἀκοντας ἐπὶ θέατρα καὶ δικαστήριον καθέλικαι, καὶ ὡς ἐξ τινος; τῶν κακοῦργων ἵπαιταμῆς· ὁ μικρὰ κείνω δ' ἀκείλει, καὶ συναλαῦνεσι πανερχῶθεν σπνείνει μὲν τῶν δόντων οὐδὲν, ἀπροφάσιστον δ' ὡς ἐπὶ πᾶν εἶπαι τὴν κείνω τῆ τοῦ Παλαμά πολυθείας οὐνοτας ἐναγίλειν. Εἰλα ταῦτα δέξαιτ' ἂν ἀκούειν φυγῆ. Θεὸν ἕνα προσκυνεῖν εἰδοῖτα. καὶ ἐκῶτη συνεραπεισε τῆ δόξη περιφανῶς; Εἰ; τοσοῦτην γὰρ ἡμιᾶς συναλαῦνεσι δυσχωρίαν καὶ οὕτω δυσodieξίδεστον τὸ τῆς σῆς δημηγορίας ἀπροκείυτιον, ὡς ἀφύκτικος ἔμπασιον ἐνδεσμεῖσθαι νομίζειν μάλλον ἡμιᾶς σικαφῆν. ἦ τὸν ἐπὶ μέσης ἱστασθαι λίμνης μυθεῦόμενον ἐκείνω Τάνταλον· ὃν ἀδίκη μὲν τῆ δόξη φέλιγεσθαι λόγος, φοβείσθαι δ' ἀεὶ τὸν ἀφῆρητον φόρτον ἐκείνω τοῦ λίθου, καὶ κείνω κύφοντα μὴ δυναμένου. Τοῦτο δ' οὐ δικαστοῦ κερύσσητος ἦρος, ἀλλ' ἔσαν ἔχει κειρωῦς ἐπεδρῶντονος καὶ τὰ ἐξῆρ τῆ; ἐκπευλιῆς θῆγοντος κ29' ἡμῶν. Ὅμως οὐχ ἡμῖν γε τοσοῦτον μέλαι τοῦ

Βαρλαάμ, ὅσον σοὶ γε χρῆσθ' ὡς ἔπλεον ὄντα το-
σαύτην εἰς αὐτὸν ἐνεδείξαι ξινίαν, καὶ οὕτω λαμπρὰν
τὴν βασιλείαν αὐτῷ κατὰ πάντ' ἐγαρίσω, ὡς ἑτέρου
μὴ δεῖσθαι σε μάρτυρος ἢ σαυτοῦ. Ὡστ' οὐκ ἔμοι σε
χρῆσθ' ἐγκαλεῖν δι' ἐκείνου καὶ τὴν ἐκείνου συνεχῶς
προσφῆρῃν αἰτίαν μᾶλλον ἢ σαυτοῦ. Οὐ γὰρ ἔγωγ' ἂν
αὐτὸς ὁ τὰς ὑπεροχὰς εἰμι τῶν τιμῶν (46) εἰς ἀγέ-
ρωχον ἐκείνον ἐγαίρας ὄφρ' ἂν καὶ μετέωρον φρόνη-
μα· οὐδ' ἔγωγ' αὐτὸς ὁ μαγαλοφρόνησά σοι δεδά-
σκαλον, καὶ διὰ σοῦ τοῖς ἄλλοις αὐτὸν τοῦ θεοῦ Διο-
νουσίου χειροτονήσας, καὶ ἅμα διακρύβον [P. 581]
ἐρμηγέα τῶν μουσικῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων,
καὶ ὅσα τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογίας εἰσὶ μυστήρια καὶ
δι' αὐτὰ γε ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τὴν πᾶν τὴν γῆν
ἐν δευτέρῳ θεῖναι τῆς ἀλοδοκίης ταυτοῖσι αὐτῶν
ἀναγκάσας· οὐδ' ἔγωγ' αὐτὸς ὁ καὶ κατὰ πάσης ἄλ-
λη· Ῥωμαίων σοφίας ἐνευῖθεν αὐτὸν μαθηταὶ πε-
πεικῶς· ἀλλ' ἔγωγ' αὐτὸς ὁ τὰς κέδρους εἰμι τῆς
ὄφρ' ὡς ἐκείνου συντρέφας περιφανῶς, καθάπερ ὅτε
δρῦν καὶ κέδρον καὶ κυκάριτον ἀπογομνοὶ τῆς κό-
μης ὀλοδραυ βριθοῦσα παλέμη· ἔγωγ' αὐτὸς ἐκεῖ-
νὸς εἰμι ὁ τότε συστειλάς καὶ ἀναγαγίνας ἐκείνου,
ἐν τῇ γαλήνῃ καρδίας καὶ ἅμα τῆς ἀσφαλοῦς ἐπι-
στήμης ἐπικεικία, καθάπερ παρὰ τοὺς ψάμμου· ἀγρι-
σομένην θάλασσαν· ἦ τις ὅπσταν ὕβριστής καὶ ἀγέ-
ρωχος ἄνεμος, ἀνωθὲν ποθεν ἐξ ὄρκυκίων καταρρεύ-
σας πηγῶν, αὐτῆς ἀναμοχλεύει τὰ κύματα, διεγαί-
ρεται τε πρὸς ἀγήκεστον θράσος καὶ ἀπειλεῖ κατὰ
τῆς ἠπείρου πόλεμον περιφανῆ· ἀλλ' ἐπαιδᾶν ἀκούση
τῆς φωνῆς τῆς παραλλοῦ ψάμμου, χεῖλαισιν ἀφθόγ-
γοῖς ἀναγινωσκούσης τοὺς κανόνας τοῦ κτείσαντος,
εὐθύς ἀναχωρεῖ, προφανῆ δειλίῳσα θεοῦ προστάγ-
ματα καὶ ἀναγαγίνας παθεῖ θρασυνομένου ῥόθιον.
Πῶς οὖν ἂν τις τῷ τοιοῦτῳ στερῆται, ὅστις τὸν αὐ-
τὸν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς νῦν μὲν ἐπαινεῖ, νῦν δὲ ψέγει·
Ὅν γὰρ εἰς αἰθέρα φάναϊ ἀνήγε; τέως, ὡς ἐν θεολο-
γίαις κράτιστον, μηδὲν εἰδὸτα δεικνύεις ἀρτίως.
Πῶς δ' ἂν τις ἔμοι νεμεσῶν, ἐκείνου καὶ τότε καὶ
νῦν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπίσης λοιδοροῦνται, ἐφ' οἷς ἡ-
μῖν θηλαδὴ πεπολέμηκε; λέγω δὴ τῷ περὶ Ἑλληνα
λόγον καὶ τὴν θύραθεν παιδείαν χαλεβεῖν τὸν ἄνδρα
τὰ κράτιστα. Καὶ σοὶ μὲν γέγονε ὁ φίλος ζῶν, ἐχθρὸς
τεθνηκὼς, καὶ ὁ τελείως τότε χρηστὸς πᾶν τοῦναν-
τίον ἄρτι ὦν· ἔμοι δ' ὡσπερ τότε ἐχθρὸς, ὅπως οὐκ
ἄρτι ὦν φίλος. Ὡς τε σὺ μὲν ἀρτίως ἐκείνου λοιδορῶν
φίλον λοιδορεῖς· ἐγὼ δὲ τῆς ἐμῆς καὶ νῦν φίλος τι-
θέμενος ὑπερβρίον πρὸς τὸν οὐδὲμῃ ποτε φίλον
εὐδοτο φαίνομαι δρῶν. Ὅς οὖν ἐν πᾶσι τοὺς τῆς
θεωρίας καὶ τῆς τῶν πραγμάτων πείρας θεμελλοὺς
ἀεταλεύτους ὁμοίως τηρεῖ, τοῦτον ἄρα πᾶς τις οἶμαι
ἐρίνειεν ἂν λέγειν ὀρθῶς, κἂν τοῖς γε ἄλλοις ἄ-
κασι, καὶ οἷς συντέθραπται δόγμασι τῆς πίστεως
βεβηκέναι καλῶς. Ἐπειτα πῶς τῆς ἐκείνου χριστικῆς
εὐταρκῆς πείρας τὸτ' εὐληφίας, νῦν ἀνακρίνειν βιά-
ζῃ, πλεῖστον ἄλλαις ἡμῖν βλασφημίαις ἀπισκομένον

A sitate adstrictos nos putamus; Idque acrius quam
illum ipsum Tantalum, quem in media palude
stare et sempiterna sibi ardere narrant fabula,
timere nec semper saxi illius pondus iniquissim-
um, nec cum se inclinari posse bibere. At tu sic
agendo non iudicis morem servas, sed speciem
præ te fers ejus viri, qui atrociter insidietur, et
hostilis in nos animi gladiatoriam crudelitatem
acuat. Atqui non tanta est nobis de Barlaamo
cura, quanta esse tibi ipsi debet; qui illi, cum
esset advena, sic benignum te hospitium præ-
buiti, ita splendide et prolixè in omnibus gratifica-
tus 923 es, ut ejus rei non alio teste exees nisi
teipso. Quamobrem non mihi te ejus causa litem
movere aequum est, nec de eo crimen perpetuo
objici mihi magis quam tibi. Non enim is ego sum,
cujus opera ille ad honores immodicos erectus
supercilium attollere et efferre se insolentius cõ-
perit; neque is sum, qui eum tibi et aliis per te
sancti Dionysii doctrinæ magistrum grandiloquum,
arcanorumque Ecclesiæ dogmatum et sacræ theolo-
giæ mysteriorum interpretem altisonum, meo suf-
fragio constituerim, ac per hæc ipsa, aliaque his
similia, solum natale peregrino huic posthabere
cogegerim; denique is non sum, cujus ille suavitæ
et instinctu in reliquam omnem Romanorum eru-
ditionem bacchatus sit. Imo ille ipso sum, qui ejus
superbiæ cedros palam confregi; velut lignator,
qui valida manu quercum, aut cedrum, aut cupres-
sum coma exuat: ille ipse sum, qui eum tunc animi
tranquillitate et solidæ scientiæ modestiâ continui
repressique, velut arena littoralis mare iratum
sistii, quod protervo et feroci vento alicunde ὀ
septentrionalibus tractibus effuso, et imos fluctus
subvertente, in effrænem audaciam erumpit, et
continenti solo bellum apertum indicit: at post-
quam arenæ vocem audierit, Creatoris præscripta
mutis labiis prælegentem, manifestas Dei leges
expavescens, retrocedit statim, et æstus sui insol-
entiam comprimit. Ecquis itaque ejusmodi homi-
nem probaverit, 924 qui eundem in iisdem rebus
nunc laudet, nunc vituperet? Nam tu, quem eo
tempore ad cælum fere tollebas, ut præstantissim-
um theologum, eundem nunc nihil scire arguis.
D Ecquis autem mihi succenseat, qui illum, quemad-
modum tunc, ita nunc quoque dictis incessam ob-
easdem res, in quibus nos ipse oppugnabat? Græ-
cas dico litteras, et profanam eruditionem, valde
in illo claudicantem. Et illo quidem vivus, amicus
tuus fuit; mortuus, evasit inimicus: ille tum per-
fecte bonus, nunc omnium pessimus: mihi, ut olim
fuit inimicus, ita nunc hodie amicus est. Sic tu eum
nunc insectando amicum insectaris: ego vero, ab
amicitia mea alienum eundem habens, illum qui
nunquam amicus fuit alienum duco. Qui igitur sen-

Variorum notæ.

(16) Fuit Barlaamus abbas monasterii S. Salva-
toris Constantiноп. Idem ad papam legatus ivit
an. Chr. 1339. Vide Ouloricum Raynaldum ad eum

annum, num. 19 et seq. Vide et Cantacuzen. His-
tor. lib. II, cap. 59. Boivin-

tentiam et institutam agendi rationem in omni re fixam et immolam servari, eum credo quilibet judicaverit recte sentire, atque, ut cæteris omnibus, ita iis quibus innutritus sit, fidei dogmatis bene insistere. Jam quid est, quod illius causam, re omni judicata, contendis recognoscere, cum nos Palamam aliarum blasphemiarum convincamus, earumque plurimarum, quas quotidie ex eo pergit scribendo aggerare et ambiliose jactare? Nos certe illum qui mortuus est hand possumus, quæ tunc dixerit, quæve nunc dicit, interrogare. Quod si id vos necessarium ducitis, est vetus sophista Græcus, qui mortuorum fingit colloquia. Is quidem, si vultis, quæ ab illo dicuntur dictave sunt, referet vobis pulcherrime nos id facere omnino **925** nefas est.

V. Hoc loco Palamas, ironia offensus, nescio quid per iram interlocutus est. Ast ego hominis obstrepentis ne miniam quidem rationem habui; et continuo pergens ad reliqua: « Enimvero, inquam, si quis huc prodeat veritatis studiosus, dicturum eum opinor, non eo Palamam objectis criminibus absolvi, quod qui ipsum impietatis palam arguere non timuit, fuerit Latinus. Quippe ab ea gente, non quia Latini sunt, alieni sumus, sed ob quasdam criminationes, quæ si seponantur, minime lidem in cæteris omnibus repellendi erunt a nostra communione. Alioqui incarnationem, mortem, sepulturam, resurrectionem Dei et Servatoris nostri aliaque illis docentibus assentiri nos, quoniam Latini sunt, non liceret. Apage. Nec enim Sisinnius Novatianum ob superstitionem prima synodus rejectit. Quin imo adversus Arii dementiam adiutorem cum habuit validissimum. Ac nos, tametsi Origenem aversamus, tamen plerosque ejus libros minime repudiamus. Cujus rei testes sunt non mendaces illæ cum execrando Celso luctæ et antirrheticæ disputationes, et cæteri ejus omnes in sacram Scripturam commentarii, quos sancti Patres ad suas lucubrationes adjunxerunt. Atque,

Α τοῦ Παλαμᾶ, ὃς ὁσημέραι γράφων ἐκείθεν προστίθησι τε καὶ ἐπιδείκνυται; Οὐ γὰρ ἴσμεν ἔντο; ἐκείνου νεκροῦ πυνθάνεσθαι ἃ τε ἔφασκε τότε καὶ ἃ νῦν. Εἰ δ' ἀναγκαῖον ὄμει; ἔστι τοῦτο, ἔστι παρ' Ἑλλησὶ τις σοφιστῆ; νεκρικοῦ; διαλόγου ποιούμενος. Ἐκείνος. εἰ βούλεσθε, κομῶτε τὰ ἐκείνου λεγόμενα τε καὶ λεγόμενα πάνυ καλῶς. Ἡρὲν γὰρ ἀδύνατον σφόδρα τοῦτ'.

Ε'. Τοῦ μέντοι Παλαμᾶ παραφθεγγόμενου τι πρὸς ὀργὴν διὰ τὰς εἰρωνείας, εὐχόμεν ἐγὼ τῶν ἐξῆς, οὐδὲ μικρὰ γούν παραδομοδούντος ἐκείνου περροντικῶς. [P. 582] «Φαίη δ' ἄν τις ἴσως τἀληθοῦς φρονιστῆς παρελθὼν, μηδαμῆ τὸν Παλαμᾶν ἀπαλλάττειν εἰκότως τῶν ἐγκλημάτων, εἰ Ἰατίνος ὢν ἐκείνου οὐκ ὠκνησος παρῆρσις τῆς ἀσάβιας ἐλέγχουσ ἀπὸ παριστᾶν. Οὐ γὰρ ὄτι Ἰατίνος, τοῦ γένους ἀριστάμεθα, ἀλλ' ἐνίον χάριν ἐγκλημάτων ὢν ἐν μέρσι καίμελων, τἀλλα πάνθ' ἤκιστ' ἄν εἴεν ἡμῖν ἀκωνινητοί. Ἡ γὰρ ἄν καὶ τὴν ἐνοστρον αὐτῶν δογματιζόντων οἰκονομίαν καὶ θάνατον καὶ ταφὴν καὶ ἀνάστασιν πρὸς γε τοῖς ἄλλοις τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ἡμῖν γε δῆπου διὰ τὸ Ἰατίνους εἶναι ὁμολογεῖν οὐκ ἐξεῖη. Ἀπαγε. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Σισίνιον τὸν Ναυατιάνον (47) ἢ πρῶτῃ παρεκρούσατο σύνοδος διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν, ἀλλὰ καὶ κράτιστον ἔσχεν ἐπίκουρον κατὰ τῆς Ἀρεσὸν μανίας. Καὶ Ὀριγένην δ' ἀποσειόμενοι τῶν γε βιβλίων τὰς πλείστας ἤκιστ' ἀποσειόμεθ' αὐτοῦ. Μάρτυρες τῶν λεγομένων μάλα τοὶ ἀψευδεῖς αἱ κατὰ Κέλσου τοῦ καταράτου μάχαι καὶ ἀντιρῆσεις καὶ τᾶλλ' ἠπόσα τοῖς θεοῖς Πατράσι φιλοπονήσασι προσεληπτὰ βιβλία ἐκείνου τῶν τῆς θείας Γραφῆς ἐξηγητικῶν.

Variorum notæ.

(47) Ita Græci passim pro Novatianόν. De isto Sisinnio Ludovicus Targnius, vir sacrorum canonum et historiae ecclesiasticae peritissimus, consulenti mihi respondit: « Nec S. Athanasius in iis quæ plurima scripsit de magna synodo nec quisquam alius scriptor, cujus ad nos monumenta de illa eadem synodo pervenerint, ullius Sisinnii nomen aut operam memorat adversus Arium in Nicæno conventu. Unus Socrates *Historiæ* suæ lib. 1, cap. 10, et post ipsum, atque ex ipso, Herm. Sozomenus cap. 22 libri itidem primi *Eccles. Hist.* Acesum ab Constantino imperatore arcesum narrat, qui calculo suo comprobaret Nicænam definitionem: quod factum qua fide, quo auctore referat Socrates, qui uno fere sæculo post Nicænam synodum vixit, aliis æstimandum relinquo. In quam rem fac ut consulas eruditissimi Henrici Valesii notam ad memoratum Socratis *Historiæ* locum. Ipsum vero per sublextæ fidei habet vir in scriptis veterum perspicax. Cæterum idem Socrates lib. v, c. 10, Sisinnii ejusdam meminit, qui sacro lectoris munere fungebatur apud Agellium Novatianorum episcopum; cujus in dignitatem aliquanto post subvectus apud eundem historicum legitur, lib. v, c. 21, et lib. vi, c. 1. Hujus autem Sisinnii cententiam secutus Agellius, postulanti Nectario Constantinopoleos antistiti salubre dede-

rat consilium adversus Arjanorum Macedonianorumque sectas, quibus misere vexabatur Oriens. Verum, ne de isto Sisinnio Gregoras intelligi possit, obstat primæ synodi nomen; nisi forte primam Constantinopolitani habitam generalem accipias, quod quidem mihi non sit credibile. Itaque hoc proclive est suspicari, Nicephorum Gregoram, virum immensæ eruditionis et lectionis, cum haberet in mente duo hæc Novatiensium antistitum nomina, quorum permagni fuerat opera adversus Ariarum dementiam, unum pro alio, ut facile factum fuit, inseruisse: nisi quis vult in librarii culpam rejicere mutationem nominis; quam posteriorem conjecturam nescio an satis juvet duorum istorum vocabulorum Græce scriptorum similitudo. Certe hæc nomina Σισίνιος, Ἀξίσιος, quanquam syllabis iisdem desinunt, tamen reliquarum ferè litterarum structura sic inter se discrepant, ut non escitntem scribam difficulter fallere posse videantur. Sed de ista permutatione vix certi quidquam pronuntiare licet absque benigniori codicum Gregoræ manuscriptorum copia, eorumdemque diligentis collatione. Ipsa sunt verba viri doctissimi, cui pro amicitia jure, quæ mihi cum eo summa intercedit, nodum hunc expediendum delegavi, dignum scilicet eo iudice; certe diligentem, quam ut ipse possem solvere. BOVIN.

Και ἵνα σωπῆσω τὰ πλεῖστα, τὴν ἁγίαν τετάρτην καὶ οἰκουμένην παραιοῦσαν εὐρίσκομεν σύνοδον, καὶ ὁμοίως τὴν ἕκτην, μὴ πάνθ' ὅσα φάσκουσιν ἐγγίνεσθαι τοῖς αἰρετικοῖς φεῦγεῖν ἡμᾶς· εἶναι χρῆν. Εἰ γὰρ ἕνα θεῖον ὁμολογούντων ἐκείνων ποιητὴν ἀπάντων ἡμεῖς ἀποσκοιμεθα, τάχιστα ἂν τὴν τοῦ πυρὸς ἐφ' ἑαυτοὺς ἐκόγτες ἐκλύσοιμεν γέσσαν. Οὐ τί τῶν ἀπάντων χεῖριστον; Καὶ τῶν ἀργύρου δὲ καὶ τοῦ χρυσοῦ μεταλλευτῶν οὐχ ὀμιλητῶν ἡγεμόσι καθισταμένων, διὰ τὸ πάνυ τοι ἀγορῆ κίζεσθαι, τοῦργον περὶ πλείστου τούτοις καθίσταται. Καὶ ἀλουργίδες δ' ἔτι καὶ πορφύραι χρήσιμοι τοῖς βασιλευσίν εἰσιν· ἀλλ' οὐδὲ μικρὰς γοῦν τινος οὐ δρῶντες θείας ἐκείνων ἰσως τυγχάνουσιν οὔτοι, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ μισοῦνται διὰ τὸ τῆς ἐκείθεν ἀηδίας ἀπόζειν. Οὐκ οὖν οὗτ' ἐκείνων ἄρα τῆς ἀληθοῦς ἀπάγει κατηγορίας τὰ τῆς θρησκείας, οὔτε τῷ Παλαμᾷ βοηθεῖ, οὐχ ἕως ἂν ἀλλοιωτο τούτοις προφανῶς τοῖς ἐγκλήμασιν. Ἐκείνῳ γε μὴν ἐροίμην ἂν ἠδέως σε, πῶς τῶν Ἰωάννη τῷ πατριάρχῳ γραφέντων, περὶ τε τῶν τοῦ Παλαμᾷ καὶ Βαρλαάμ καὶ τῆς Ἐκκλησίας θορύβων, τὰ μὲν ἀρεστά σοι γίνεσθαι, τὰ δ' οὐ, πρὸς γε τὸ τῷ Παλαμᾷ βουλόμενον ἀνθέλκοντι τε καὶ μεθέλκοντι μετὰ πολλῆς τῆς ἀρχικῆς ἐξουσίας τὰς ψήφους. Ἡ γὰρ ἀπασί στέργειν χρῆν τοῖς ἐκείνῳ πατριάρχουσιν πεπραγμένους κατὰ γε τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμούς, ἢ μηδὲν τῶν ἀπάντων. Ἀλλὰ τοῦ πρώτου κρατοῦντος, χώραν οὐκ ἔχει τὸ δεύτερον. [P. 583] Εἰ δὲ δεῖ μερῖσαντας ἡμᾶς εἰς δύο τάκεινῳ παραθέσθαι περὶ γε τοῖν ὑσῖν ἑσῶτον ἀνδρῶν ἐκατέρῳ ἐκάτερα δοῦναι, τῷ μὲν τὰ πρῶτα, τῷ δὲ τὰ δεῦτερα, σκεπτεόν ποτέροις τῆς κρίσει; αἱ βελτίους ἔφονται ψήφοι. Ἀεὶ γὰρ ἦν πατριάρχης ἐκεῖνος, ἀχρι ἧς ἡμέρας αἱ μέσαι φυλακαὶ τῆς νυκτὸς ἐγκρατῆ Βυζαντίου κατέστρεσαν σε, ἱερέας τε χειροτόνους καὶ ἐπισκόπους· καὶ τὰς τῶν δικαστηρίων ψήφους ἐπισφραγίσων. Ἔμοι δοκεῖ τοῖς δευτέροις. Εἰ γὰρ καὶ πάσαι κείμενοι νόμοι πολιτειῶν λυόντων πολλάκις, δυοῖν θάτερον, ἢ κακοῦ τινος ἀπαντήσαντος δι' αὐτοὺς, ἢ βελτιόνων δευτέρων φανέντων ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων δεδοκιμασμένης πείρας καὶ τριβῆς, σχολῆ γ' ἂν κωλύσειε τις ἐφ' ἑνὸς ἀνδρὸς λελῦσθαι τοῖς δευτέροις αὐτοῦ τὰ πρῶτα, κακοῦ τινος ἀπαντήσαντος ἐκ τῶν πρώτων, κακῆ συναρπαγῆς συμβάν οὕτως ὡς ἰσως ἀπατηθέντος. Εἰ δὲ καὶ λύσις δοκεῖ μὲν εἶναι τῶν πρώτων τὰ δεῦτερα τὰνδρὸς ἐκείνου, οὐκ ἔστι δὲ, ἀλλ' ἔχει τὴν προσηκουσάν ἀκολουθησὶν ἀμφω, εἰ τις μετὰ γνώμης βούλοιο κρίνειν ἀπαθοῦς, ἢ που σαφῆς ἀδικίας, ξὺν αὐθαδεῖα λύειν καὶ κυροῦν, τοὺς μὲν ἐκείνου ταδί, τοὺς δὲ ἐκείνου ταδί. Ὅν συγχωρομένον τοῖς ἀρχουσιν, οὐκ οἶδ' ὅπη στέσεται καὶ ποῖ περιχωρήσει τὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα καὶ πρὸς γε τὰ τῆς πολιτείας πράγματα, πρὸ ποδῶν ἐναργῶς τῆς τῶν ὄλων φθορᾶς ἰσταμένης. Οὐ γὰρ εἰς ἕνα τινὰ καὶ δύο τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἰστασθαι· πέφυκεν, ἀλλὰ πάνθ' ἔξῃς τὰ πρῶτω λαμπρῶς ἐπιδόσκειται· καὶ νόμος οὗτος διὰ πάσης γράφεται γῆς, κακῶν ἀρχηγὸς τῶν μεγ-

ut plerumque silentio præteream, sacrosanctas synodos œcumenicas, quartam et sextam, scimus inuenire, haud fugienda esse quæcumque ab hæreticis dicantur. Nam si ab iis discederemus, 926 rerum omnium auctorem Deum unum contentibus, statim in nos gehennam ignis ultro ipsi traheremus: quo quid pejus unquam fuerit? Sic quanquam auri et argenti fossores, eo quod omnino agrestes sunt, principibus familiares non fiant, tamen ab his illorum opificium plurimi æstimatur. Sic etiam conchyliatæ vestes et purpuræ utiles regibus sunt: earum vero artifices ipsi illorum adpectu ne minime quidem frui solent, imo illis nonnonquam odio sunt, eo quod ingratum odorem inde referunt. Itaque Barlaami secta nec a vero dicendo ipsum excludit; nec Palamam, quandiu horum criminum manifeste convincetur, excusat. Cæterum illud ex te lubens quæsierim, quomodo ea, quæ ab Joanne patriarcha de Palama et Barlaamo de quo ecclesiasticis tumultibus scripta sunt, partim probes, partim improbes, suffragia scilicet ad Palamæ arbitrium summa prorsus auctoritate huc illic torquens. Quæcumque enim ab illo, dum patriarcha esset, acta sunt secundum instituta Ecclesiæ, vel omnia ea, vel eorum nihil approbandum. Atqui (apud te) prima sic valent, ut postrema locum non habeant. Quod si nos ea, quæ idem patriarcha in duorum istorum hominum causa constituit, bifariam dividere oportet, et utraque utrique attribuere, huic priora, illi posteriora, videndum jam ultra utris præferri debeant. Quippe ad eum diem, quo Byzantium in tuam potestatem mediæ noctis vigiliæ redegerunt, patriarcha usque ille esse perstitit, qui 927 sacerdotes et episcopos ordinaret, et iudicium decreta consignaret. Equidem posteriora puto præferenda. Nam si rerum publicarum positæ antiquitus leges propter duorum alterum sæpe abrogantur, quia scilicet vel priores mali alicujus occasionem præbuerint, vel posteriores experientia exploratæ et rerum usu probatæ meliores visæ sint; ecquis uni homini interdicit, ne priora, ejus decreta per posteriora rescindantur, si quod ex prioribus malum emergerit, et ille per obreptionem, ut fit, deceptus fortasse fuerit? Sin ejus viri posteriora decreta priorum abrogationem videntur quidem continere, reipsa autem non continent, sed utraque, si quis sine affectu iudicet, apta consecutione congruunt, certe hæc vel illa per hos vel per illos rescindi temere et confirmari evidens est iniquitas. Hoc si principibus liceat, quis doctrinæ ecclesiasticæ et reipublicæ ipsius status, communi omnium ruina velut pedibus obversante, quisve exitus tandem futurus sit non video. Etenim Ecclesiæ mala ejusmodi non sunt, ut in uno aut altero subsistant; sed quidquid reliquum est, id omne progrediendo late absumunt. In omnem terrarum orbem lex ista sancitur, maximorum malorum cauta futura. Jam nec mos majorum, nec legum præscripta, principibus et privatis convenientia, serva-

huntur, nec altero jubente alter parebit : sed omnia permiscebuntur, et illis primis detrimentum afferent, qui auctores aliis fuerint et exemplum dederint. Cum igitur, si minus **928** ob alias causas, saltem ob ipsa incommoda, quæ inde oriuntur, necesse sit instituta ac dogmata ea servari, quæ longo tempore confirmata et literis consignata sint; superest jam, ut episcopus et principes aliis temporibus alios approbemus et recipiamus, quidquid ii pro quolibet vel contra quomlibet decernant. Unde necessario consequitur, ænigmatismos, qui adversus Palamam ob cæteras ejus blasphemias ab Joanne patriarcha decreti et scripti fuerunt, approbandos esse in præsentem, æque ac ordinationes ab eo factas, et alia ejusdem acta, quæ ad hodiernam usque diem firma et stabilia permanent. Quod cum ita sit, et nos necesse est recte facere, qui Palamæ communionem omnino respiciamus et aversemur. »

VI. Ibi imperator longiorem sermonem exprobrare et nos reprimeret cepit. « Ego vero, inquam, ubi pauca addidero, finem faciam. » Tum orationem inde repetens, « Facillimum (dixi), si velis, o imperator, in Dei Ecclesia fuerit piam tranquillitatem restituere, et ad prima simplicitatis vestigia revocare. Nempe ubi potestas cum voluntate probe conspirat, nihil est præterea, quod sive ad optima sive ad pessima festinantibus moram objiciat. Ita- que trecentorum ferme annorum idololatriam Constantinus ille imperator brevi tempore correxit. Contra Juliano, ad idolorum cultum reverso, omnes pene populi obsequentes ad eandem superstitionem celerrime **929** revoluti sunt. Ita quilibet deinceps usque progrediendo populos principibus facili obsequi videbit, ut ventorum strobilis decidua quercuum folia, aut si quid aliud mobile et leve est. Age igitur, imperator, pristinum illum splendorem restituito Ecclesiæ Dei, quam nova Palamæ dogmata lacerarunt ac discerpserunt, toto fere orbe infinitis turbarum repleto. Id autem facillimum tibi fuerit, si velis integrum ejus librum, hoc est omnium promiscue hæreseon farraginem, igni donare. Quod si ea quæ insunt blasphemata et impia imperitos quosdam ideo fugiunt, quia verbis confusis et obscuro tenebrosoque sermone involvantur, nos singula et univèrsas explicando indicabimus. Ejusmodi sunt hæreticorum commentationes, perplexæ videlicet et indiscretæ, montium silvis condensas abruptisque voraginibus persimiles; ut quemadmodum latrones inde improvisi insiliunt in eos, qui illac animo simplici et incauto pertranseunt, ita hi ex confusione et obscuritate dictionum, plura eodem vocabulo aut eadem pluribus significantium, quasi ex tenebris, in veritatis simplicitatem tela inorqueant. Ac fortasse oportet, eo quod pietati ornamento esset simplicitas, ita contraria ratione impietatem multiplicem esse

στων. Οὐ γὰρ ἐπὶ ἑθῆ καὶ νόμιμα προσήκοντες ἄρχουσι τε καὶ ἀρχομένοις ἔσται τῆσδε οὐδ' ὁ μὲν ἐπιτάξει, ὁ δ' ὑπακούσεται· ἀλλ' ἐσθ' ἑροῦ πάντα χρήματα, καὶ αὐτοῖς πρώτοις καμῶσι τὴν βλάβην τοῖς ἀρξαρμένοις τε καὶ προδείξασιν. Εἰ μὴ διὰ γούν ἄλλο τι, διὰ γούν τάποβαίνοντα ἐκείθεν ἄτοπα, τῆρεῖν ὑπάρχοντος ἀναγκαίου τὰ μήκει χρόνου βεβαιωθέντα καὶ γράμμασι κυρωθέντα νόμιμα τε καὶ δόγματα, στέργειν λοιπὸν καὶ ἡμῖν καὶ δέχεσθαι τοῖς κατὰ καιροῦ ἐπισκόπους καὶ βσιόλους, οἳ ὑπὲρ ὧν δὴ τινοῦ φησίζονται, καὶ οἳ ὧν δὴ τινοῦ καταψηφίζονται· ὡς ὁμοίαν συνάγεσθαι τὴν ἀνάγκην κἀναυθα, στέργεσθαι καὶ τοῖς κατὰ τοῦ Παλαμᾶ ψηφισθέντα; τε καὶ γραφέντα; διὰ τὰς ἄλλας αὐτοῦ βλασφημίας ἀναθεματισμοῦ Ἰωάννη τῷ πατριάρχῃ, ταῖς ἄλλαις ἐπίσης ἐκείνου χειροτονίαις καὶ πράξεσιν, αἱ μὴχρι καὶ ἐς τὴν τήμερον κατὰ τὸ ἀκλίτως διασώζονται. Τοῦτου δ' ὁσῶς ἔχοντος, εὖ ποιεῖν καὶ ἡμᾶς ἐξ ἀνάγκης ἔπεται, τὴν τοῦ Παλαμᾶ κοινωνίαν ἀποσαιομένους καθάπαξ καὶ ἀποτρέποντας. »

[P. 584] Γ'. Τοῦ δὲ βασιλέως τὴν μακροχρόνιον ἡμῖν ὄνειδίζοντά; τε καὶ ἀνακόποντά;, « Ἐπι μακρὸν εἰπὼν ἀπαλλάξομαι, » ἔφην ἑγὼ. Καὶ ἀνενεγκίον ἐκείσε τὸν λόγον, « Ἦν ἐθάρης, » ἔφην, « ὦ βασιλεῦ, μάλα τοὺς ῥάσθη γένοιτ' ἂν ἡ τῆς εὐσεβοῦς εἰρήνης τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ πρὸς τὸ πρότερον τῆς ἀκλότητος ἔχου ἀνάλευσις. Τῆς γὰρ δυνάμει; τῆ βουλῆ; σου καλῶς συντρεχούσας, μήτε ἂν ἐπ' εἶναι μηδαμῆ μήτε πρὸς τὸ κάλλιστον, μήτε μὴ πρὸς τὸ χεῖριστον, ὃ γένοιτ' ἂν ἐμαυτῶν. Καὶ Κωνσταντίνῳ ἐκείνῳ τῷ βασιλεῖ τριακοσίων ἑγῆς ἐνιαυτῶν εἰδωλαστρίας ἐν βραχεῖ διορθώσασθαι ἐξέγγινετο· καὶ τούναντιον αὐθις, Ἰουλιανοῦ πρὸς εἰδωλαστρίας κενευκῆτος, μικροῦ πάντες ἦσαν αὐθις ὁμοίως ὑπήκοοι τὴν ταχίστην κἀκλυδότησαντες· καὶ οὕτω γε προῶν τις ἀεὶ βραδίω; τοῖς ἄρχουσιν ἐπόμενον ὕφεται τὸ ὑπήκοον, καθάπερ πνοαῖ; ἀνέμων πίπτοντα φύλλα δρυὸς, καὶ εἰ τι τῶν οὕτω βραδίῶν καὶ κούφῶν. Φέρε τοῖνον, ἀπόδος, ὦ βασιλεῦ, τὴν πρὶν εὐκοσμίαν ἐκείνην τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἣν αἱ τοῦ Παλαμᾶ διωσάραζάν τε καὶ διωμάριστον καινοφρονία; μωρίων ὄλην μικροῦ θορύβου τὴν αἰκουμένην ἐμαπατηκυῖαι. Ἐῤῥστον δ' ἔσται σοι πάντως τοῦτι, φλογὶ τυρὸς τὴν ὄλην αὐτοῦ βίβλον βουληθέντι χάρισσασθαι, κασῶν ἀναρῆ τῶν αἰρέσεων ὁδοῦν συμφορήμα. Εἰ δὲ τῶν ἀμαθῶ; ἐχόντων ἐνίοις διαδοδράσκει τὰ βλάσφημα, διὰ τὴ τὴν τῶν λέξεων σῆγχοσιν καὶ τὸ τῆς φράσεως σκοτεινόν τε καὶ ἐμικλῶδες, ἡμεῖ; ἀναπτύξαντες δαίξομεν καθ' ἕαστά; τε καὶ κατὰ πληθος. Τοιαῦτα γὰρ τῶν αἰρέσεων ἐπιτηδύματα, ποικίλα τινὰ καὶ δυσῆ- ἀκριτα, καὶ πολλὴν τὴν ὁμοίωτητα διασώζοντα πρὸς τὰ; ἐν βρασι λόχημα; τὴν φάραγγα; ἵν', ὡς ἐκείθεν οἱ λησται τοῖς ἐν ἀκλότητι παρῶσι καρδίαι ἀπρῶ- πτω; ἐπιτηδῶσιν, οὕτως ὡς ἐκ σκοτόυ; οὕτοι τοῦ συμμιγῶς καὶ γριφῶδου; τῶν ὁρῶνύμων ἄμα καὶ πολυωνύμων λέξεων τὸ τῆς εὐσεβείας βλάστω; ἀκλῶν. Ἐχρῶν ἂν ἴσως ἐξ ἀνηθῆτου, τῆς εὐσεβείας ἀκλότη; κοσμοῦσας, πολυμιγῆ τινὰ καὶ ποικίλην τὴν ἀνεπί-

λον εἶναι καλῶν. Καὶ τοῦτο δὴλον εἶδη, ἅ
 ὁ πολὺς ἐν ὁσιολόγοις Γρηγόριος (48)· «*Ἦν ὅτε ἤκα-
 μαζε τὰ ἡμετέρα (φύσεων) καὶ καλῶς εἶχεν· ἦν ἵνα
 εὐ μὴν περιττὸν τοῦτο· καὶ καταγλωττισμένον τῆς
 θεολογίας καὶ ἐντεχνον οὐδὲ πάροσον εἶχεν εἰς τὰς
 θείας αἰδέας· ἀλλὰ ταυτὸν ἦν ψήφοις τε καί τινος, τὴν
 εὐφην κλεπτοῦσαι· τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως, ἢ κατ-
 οργεῖσθαι τῶν θεατῶν παντοίοις καὶ ἀνδρογύναις
 λυγισμασι, καὶ περὶ Θεοῦ λέγειν τι καὶ ἀκούειν
 περιέργων· τὸ δ' ἀπλοῦν τε καὶ εὐγενὲς εὐσέβεια ἐνο-
 μιζέτω. Ἀφ' οὗ δὲ Σίξτοι καὶ Πύρρῳνες καὶ [P. 385] ἢ
 ἀντιθετοὶ γλῶσσα, ὡς περὶ τὸ νόημα δεῖν καὶ κα-
 πόθε·, ταῖς ἐκκλησίαις· ἡμῶν εἰσφοδῆρη, καὶ ἡ
 φλυαρία παιδεύσαις ἰδοῦς, καὶ ὁ φησι περὶ Ἀθηναίων
 ἢ βέλους τῶν Πρώξων, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐκκαίρουμένον,
 ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, ὡς τίς Ἰερειῆς
 ἐδύρεται τὴν ἡμετέραν εὐχυσιν καὶ σκότῃλαιναν, ὁ
 μέγας εἰδὼς ἐξισοῦν θρήνους πάθειαι;· «*Ὅρα ὅπως
 τὴν πρὶν ὁ μέγας τῶν θεῶν μακαρίζων δογματῶν
 ἀκλόνητα θρηῶν δεινὸν μακρῶν τὸ περιττὸν καὶ
 ποικίλον ἤχηται τῆς θεολογίας, ἅτε χειμῶνων καὶ
 ναυαγίων αἰτιον τῆ τοῦ Θεοῦ γινόμενον Ἐκκλησίαι.
 Οἱ, γὰρ ἀναγκαῖοις εἶναι γέγον·, πρὸς τοῦ δημιουργοῦ
 τοῦ τῆς φύσεως ἀπλῆ καὶ τοῖς πᾶσιν εὐπύριστα
 ἐκδέσθαι ταῦτα συμπεπρωκεν· ἵνα μὴ, δυσχεροῦς τῆς
 ἀναγκαίας τῆ φύσει χρείας καθισταμένης, βλεβρος
 τοῖς οὐδοῖς κατόπιν ἀκολουθῆ. Καὶ πρῶτον ἐπὶ τῶν
 σωματικωτέρων τῶν λόγων γυμνάσαντες ἐκ τῶν τῆ
 αἰσθησῆσι γνωριμωτέρων, ὡς διὰ βαμβύδος τινός, C
 ἀναγκάσωμεν εὐπαρακολουθητέτερον τινὰ τρόπον ἐπὶ
 τὰ θεῖα τῆς Ἐκκλησίας δόγματα. Οἶμαι γὰρ, ὡς τὸ
 μέγα τοῦτο στοιχεῖον, τὸν ἀέρα, τὸν ἀφθονον πάσης
 φύσεως πλεῦτον, διὰ τοῦτο πᾶσι προῦθηκεν ὁ Θεός
 ἁετος καὶ σπηλαίους καὶ νήσους καὶ ἡλίους, ἄχρισ
 αἰθέρος καὶ οὐρανῶν ἀνύτων, ἀπλοῦν καὶ ἀποικι-
 λον, ἵνα μὴδὲν μηδαμῆ τῶν εἰς χρεῖαν ἰόντων τὴν
 τοῦ ζῆν αἰτίαν καθ' οἰονόητινα ζημιωτο τρόπον·
 καὶ οὐδὲν ἀπ' ὧς τῶν ἐν κόσμῳ τοῦτου γέγονεν
 ἁμοιον, πλὴν ἢ ὁ παντάκασιν ἐστέρηται τῆς γενί-
 σεως. Ἐπειτα τὸ τῆς αἰθερίας ἐκείνης λαμπρόδος
 φῶς ἀρίμω μοι δεύτερον ἀναγκαῖον· τὴν οὐρανίαν
 λέγω πέπλον πορφύραν, τὴν τάπειγια πάντα βλάσκου-
 σαν ἡλίον φλόγα. Ἡσῖ γὰρ καὶ οὗτος ἰδίᾳ καὶ δημο-
 σίᾳ τοῖς βουλομένοις ἀεὶ δῶρον ἄσυλον περικείται,
 κλουσῆσις ἐπίσης καὶ πέντην, ἀρχοῦν καὶ ἀρχομῆ-
 νος· καὶ οὐδὲν ἐπὶ γῆς ἀμέτοχον τῶν ἐκείνου γέγο-
 νεν ἀγαθῶν, πλὴν ἢ ὁ μὴ μετέχοι τοῦ εἶναι. Ἐπὶ
 τούτοις καὶ τρίτον ὄρα μοι ἀναγκαῖον τῆ φύσει, τὴν
 ὑγρὴν τῶν ὕδατων οὐσίαν, ἀπείρον καὶ αὐτὴν κεχυ-
 μένην ἀέρι καὶ γῆ καὶ πᾶσι τοῖς ἐμφανέσι καὶ
 ἀφανέσι. Μαρτυροῦσι μοι τῷ λόγῳ ποταμοὶ καὶ
 λίμναι καὶ πηλαὶ καὶ ἕρη τοῖς ἐγκύτοις· ἐνεστι τῆς
 γῆς ὕδατων φύσις. Ἀλλὰ γὰρ, ἵνα μὴ λάθωμεν εἰς
 μῆκος· λόγου παρενεχθέντες, τοῖς τῶν μεγίστων τοῦ
 κόσμου στοιχείων ἡδῖοις· καὶ ἕκαστος λόγος ἐνδια-
 τρίζοντες, ἕς τὸ πρότερον ἔχνος τὸν λόγον φέρε**

et variam. Id autem statim magnus theologiae do-
 ctor Gregorius ita esse declarat, cum ait : « Fuit
 quondam tempus, cum res nostrae florent ac praec-
 clare se haberent ; cum res nostrae superflua haec et
 verborum lepore atque arte fucata tractandae theo-
 logiae **930** ratio ad divinas causas ne aditum qui-
 dem habebat : verum idem erat calculis ludere,
 inversionis celeritate obtutum oculorum fallenti-
 bus, aut omnigenis et lascivis corporum flexibus
 spectatores ludificari, quod novi quidpiam ac cu-
 riosi de Deo vel dicere vel audire : simplex contra
 ingenuaque oratio atque doctrina pietas existima-
 batur. At posteaquam Sexti et Pyrrhones, et con-
 tradicendi libidine incitata lingua, velut gravis
 quidam ac malignus morbus, in ecclesias nostras
 magno nostro malo irrupserunt ac, nugacitas doctri-
 nae atque eruditionis opinionem tulit, quodque
 Actorum liber de Atheniensibus narrat, ad nihil
 aliud vacamus, quam ut novi aliquid dicamus vel
 audiamus, o quis Jeremias confusionem nostram
 caliginemque deplorabit, qui solus lamentationes
 calamitatibus exaequare novit ! » Viden' ut magnus
 vir veterem dogmatum simplicitatem beatam ducat,
 idemque theologiae superfluas et multiplices quaes-
 tiones maximis lamentis dignas iudicet, quod in
 Dei Ecclesiam procellae et naufragia per eas inve-
 hantur? Quae scilicet necessaria erant, ea naturae
 auctor simplicia et omnibus parabilia proposuit ;
 ne si ea, quibus natura necessario indiget, parata
 difficilia essent, consequeretur inde rerum interit-
 us. Ac primum quidem in rebus corporeis prolu-
 dentes, ex iis quae sensui notiora sunt, velut gra-
 datim, ad sacra Ecclesiae dogmata sic adscendamus,
 ut quis facile assequi possit. Equidem vasuum
 hoc elementum, aërem dico, naturae universae
931 divitem censum, idcirco (ut opinor) omnibus
 montibus, speluncis, insulis, continentibus, hinc
 usque ad aethera et ad caelestes orbes, unum et
 simplicem Deus praetendit, ut ne eo vivendi prin-
 cipio quidquam eorum quae indigerent ullo modo
 fraudaretur ; nihil ut prorsus in toto orbe expers
 ejus sit, nisi quod rerum genitarum conditione
 omnino caret. Deinde in rebus necessariis secundo
 loco numeris mihi oportet aetheris illius lampadis
 lucem, illam coelestis pepti purpuram, illam dico
 terrestrium omnium altricem solis flammam.
 Quippe et iste volentibus quibusque publice et
 privatim prostat perpetuo, sacrum et inviolabile
 donum, divitibus aeque et pauperibus, principibus
 et privatis ; ac nihil est in terra ejus beneficiorum
 expers, nisi quod omnino nullum est. Ad haec ter-
 tium esto bonum, naturae necessarium, humida
 aquarum substantia, quae et ipsa aëre, terra, om-
 nibus locis, tam apparentibus quam latentibus, in
 immensum funditur. Testes mihi sunt fluvii, lacus,
 fontes, et quaecumque in cal terrae visceribus na-

Variorum notæ.

(48) In laudem Athanasii. Boivin.
 PATROL. (in. CXLVIII)

των χαρίσματα· ἄλλω δ' ἐνεργήματα δυνάμεων· καὶ ἄλλοις μὲν ἄλλ', καὶ ἑτέροις ἕτερα· ἐν οἷς ἐνόησε καὶ ἐπιστήμαι καὶ τέχναι τὸ κράτος· ἔχουσι· ὡς μήτ' εἰς ὄφρην ἐκφέροιο διὰ τὸ ἀνευθεῖς τὸ τῆς εἰκόνης ἀργέτυπον ἐνθυμούμενός τις, μήτ' εἰς ἀπογνώσεως [P. 587] ὀλισθαίνου βυθούς, ἀχορηγέτον ἔχον τὴν φύσιν παντός ἀγαθοῦ καὶ μηδενὴ παρ' οὐδενός εἰς εὐανδήτινα χρεῖαν κατὰ μηδέναι καλούμενος χρόνον· ὡς γίνεσθαι δῆλον ἐκ τούτων ἀπάντων, τὴν τε τῶν ἀναγκαίων φύσιν εἶναι μίαν καὶ ἅμα πᾶσιν ὁμοίαν τὴν κτήσιν· τὴν δὲ γε τῶν ἐνδεχομένων νοθεύει μίαν οὐτα πᾶσιν ἐπίσης ὁμοίαν ἀεὶ, ἀλλ' ἄλλοι' ἄλλως καὶ ἄλλοις ἄλλως ἔχουσαν τὴν μὲν οὖν τῶν εὐσεβῶν πίστιν πάντων (51) τοῖς ἀναγκαίοις ἀποδίδόντι, τὴν δὲ τῶν δογμάτων σφραγῖν τῷ τῆς πίστεως ἐποικοδομεῖν θεμελίω· καθέσθαι καὶ ὅπου καὶ ὅτε καὶ οἷς ἂν ἐνδέχοιτο.

Ἄνευ μὲν γὰρ τῆς ἀπλότητος τῆς ἐκ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος πίστεως Χριστιανὸν ἀδύνατον εἶναι· σοφίας δ' ἄνευ δογμάτων, οὐδὲν κωλύει. « Ἡ γὰρ οὐδὲν ἂν ἦν τῆς πίστεως ἡμῶν ἀδικώτερον, εἰ πρὸς τοῖς σοφοῦς ἐπίπτε μόνον, » φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος. Τοὺς γὰρ τοιοῦτους λαθουρίθους, κατ' ἐκεῖνον τὸν ὄφρην, καὶ ὁ τῶν αἰρετικῶν ὑποδοῦμενος θίασος, καὶ εἰς ὁδοκαλούς ἐνεκα κενδοφίας μετασηματιζόμενοι, συναρπάξουσι κακουργίας βημάτων διανοίας ἀπειροκαλούς, ἐκ τῶν ἐντεῦθεν ὑποδειγμάτων λυμαινόμενοι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ τῆς θεολογίας καταρρυπαίνοντες, ὡς ὁ μέγας ἐφη Βασίλειος. Καὶ τοῦτον εἶναι φημι καὶ ὅν ὁ θεὸς παρόδηται φόβον Ἀπόστολοιο, « εἰς ἡμέρας (φάσκων) φθορῆ τὰ νοήματα ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τῆς ἐν Χριστῷ. » « Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ Σατανᾶς μετασηματίζεται, » φησὶν, « οὐ μέγα εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης. » Ἄ μὲν οὖν εἰκότις ἦν αἰπόντας περὶ τῆς πίστεως, δεῖξαι ὅσον τὸ ἀναγκαῖον, διχα προσθήκη· καὶ ἀφαιρέσεως ἐτέργειν αὐτῇ, καὶ ὅσον αἰθῆς τῶν δογμάτων τὸ ἐνδεχόμενον, καὶ ὡς ἅπασιν μὲν ἀνάγκη Χριστιανούς τὴν δέουσαν εἰδέναι τῆς πίστεως προσκύνησιν, οὐ πᾶσι δ' ὁμοῦ καὶ τὴν τῶν δογμάτων ὁμοίαν σφραγῖν καὶ τὸ θεολογεῖν, οὐ μὴν οὐδ' αἰ, οὐδ' ἄνευ κοινῆς συνόδου τῶν πανταχῆ τῆς εἰκουμένης ἐπισκόπων· καὶ ὡς πρὶν ἢ φανῆναι τὸν Καλαθρὸν Βαρλαάμ, θησαυρὸς τῶν τοιούτων ἦν καὶ νεφρονῶν ἢ τοῦ Παλαμᾶ καὶ γλώττα καὶ χεῖρ, εἰρηται· μετρίως μὲν νῦν, διὰ τὴν τῶν ἀντιθέτων ἐχλοκρατίαν· εἰρηται δ' ἐξῆς πλατύτερον τε καὶ καθαρώτερον, εἰ πᾶσι δυναστεύουσα χεῖρ ἀπειθῆ. Δυσὶν οὖν ὁπότερον ἂν βούλοιο Παλαμᾶς αἰρεῖσθαι ἢ τῶν ἀκαίρων· καὶ μὴδὲν αὐτῷ προσηκουσῶν προφάσεων ἀφιστάμενος δεχσάμενος παραπληγίως ἡμῖν τὴν τῆς εὐσεβοῦς ἀκλόνητα πίστεως, κάσας πρότερον τὰς αὐτοῦ περὶ παραδεδικώς βλατηρημίας· ἢ τῆς αὐτοῦ κοινωνίας ἀφισταμένους ἡμῖς ἐνοχλεῖται μη-

nem sapientiæ, alii interpretationem sermonum, alii prophetiam, alii gratiam sanitatum, alii operationem virtutum, et aliis alia, et diversis diversa; in quibus nonnunquam scientiæ et artes primas tenent; ut nec per arrogantiam sese quisquam effert, archetypum se cum imago sit, ob id reputans, quia nulla re careat; nec ad imam desperationem dilabatur, eo quod naturam boni omnis exsortem habeat. et a nemine unquam ad ullam utilem operam advocetur. Itaque ex his omnibus patet, necessariorum honorum naturam unam, ac possessionem apud omnes eandem esse; contingentium autem **934** nec esse unanimo, nec omnibus ex æquo aut eadem semper, sed alias aliter et aliis aliam obvenire: ac orthodoxorum quidem fidem patriam in rebus necessarias referri debere: dogmatum autem scientiam eximiam superædificandam fidei fundamento, in quantum, et ubi, et quando, et quibus usus fuerit. Nam sine fidei ex sacro baptismate pendenti simplicitate fieri non potest, ut quisquam sit Christianus; sine eximia dogmatum scientia, nihil obstat. « Alioqui, inquit divus Gregorius, nihil esset fide nostra injustius, si ea in solos sapientes caderet. » Quippe veteris illius serpentis ritu in ejusmodi labyrinthos furtim sese insinuans profana hæreticorum turba, et inanis gloriæ cau a habitu magistrorum induta, fallacibus verbis imperitas mentes seducunt, humilibus comparationibus violata veritate, pollutaque theologia, ut inquit magus Basilus. Et hunc timorem suo divi Apostoli fuisse, cum timere se diceret, ne corrumpenterent sensus nostri, et exciderent a simplicitate, quæ est in Christo. « Etenim, inquit, si ipse Satanas transfiguratur se, non est magnum si et ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ. » Quæ igitur de fide a nobis dici per erat, ut ostenderemus quam necesse esset eam nos nihil addendo, nihil detrahendo, volentes acceptare; tum quam inconsultans foret dogmaticarum questivum usus, atque ut necesse esset legitimum fidei cultum omnes sci e, at non item omnes parem habere dogmatum scientiam, nec **935** de rebus divinis disputare; neque id quidem semper; nec citra episcoporum, qui ubique terrarum degant, generali concilio: denique Palamæ locum et manum, etiam antequam Barlaamus Calaber prodisset, istiusmodi opinionum novarum thesaurum fuisse, ea nos omnia diximus; sed paucis in præsentia, ob adversariorum turbam prævalentem: postea autem fusius et planius dicturi sumus, si omnis absit majoris auctoritatis violentia. Duorum itaque utrum voluerit Palamas eligito; ac vel absurdis unanime legitimis excusationibus abjectis,

¹ II Cor. xi, 3. ² ibid. 14, 15.

Variorum notæ.

(51) Si post πάτριον subadjungitur ἐκεῖ, vertendum erit, ac orthodoxorum quidem fidem in rebus necessarias referri, solemne est et antiquum. Alio-

qui πάτριον est epitheton, quod conjunctum cum πίστιν, fidem patriam significat, ita ut interpretati sumus. BOIX.

recte sibi simplicitatem nobiscum amplectatur, A
 suis omnibus blasphemis primum igni traditis; aut
 nobis ab ejus communione alienis molestus ne sit.
 Non enim ea Ecclesie lex est, vim ei ullam inferri,
 nolenti pie et recte sentire; nec nobis, qui recte
 sentimus; nisi quis velit tyrannice dominari. Nam
 quid hac in re inanis gloria profuerit, quæ cum
 conscientia pugnet, et animam æterno igni trans-
 mittat? Quisve prudens et intelligens, cum ipsius
 sancti Spiritus vas Apostolum dicentem audiat,
 « Nihil sum ¹, » et, « Ego me non arbitror com-
 prehensisse ², » non pavet, non se inclinatum sub-
 mittit, ut et sapere videatur, et a recta fide haud
 recedat? Nimirum et aristas constat magis placere
 agricolis inclinatas, quam erectas et in nullam
 partem devexas; propterea quod diversis hisce B
 conformationibus diversæ adjunctæ sunt causæ; illi fructuum pondus, huic infelix et sterilis levitas.
 Esto. »

CAPUT II.

*Imperator Palamæ uni favet. Gregoram ab instituto orationis cursu abstrahit. Liberius loqui solitum regis
 majestatis reverentia comprimit. De constituendo disputationis argumento utrinque certatur. Cantacuzenus
 Gregoræ tria objicit. Palamæ scripta quanti a Palamitis facta. Gregoras suam dicendi liber-
 tatem defendit exemplis et rationibus: Ita ad tertium accusationis caput respondet. Resellit id, quod
 primo loco objectum fuerat. Sic Thaborio lumine dicturum se promittit. Dicere exortus subinde inter-
 pellatur.*

936 L. Hæc in summa fuerunt, quæ ego ad
 imperatorem conversus, et ad ea quæ dixerat res-
 pondens, tunc disputavi. Ille tantum absuit ut,
 quemadmodum juraverat, æquus arbiter sederet,
 sententiæ et verbis Palamæ defendendis totus rursus
 incumberebat. Tantò scilicet studiò pro illius
 dictis certabat, quanto nec pro suis, ausim dicere,
 si ipse in crimen adductus et ad reddendas ratio-
 nes coactus fuisset. Quamobrem et in eis sermoni-
 bus valde offendi videbatur, qui non eandem quam
 ille, sed diversam viam ingredi instituissem; ac si
 sola ejus consilia ex circumstantibus justitiæ fon-
 tibus derivari fixum definitumque esset. Ego enim,
 quod argumentum ab initio propositum fuerat, in
 eo maxime versari decreveram, ea nempe dictarum,
 unde scandalorum causæ ex Ecclesia tolli facillime
 et nullo labore potuissent. Ast ille velut parturiens,
 et in ea intentus quæ Palamas vellet, atque ad
 eum scopum omnia de integro referens, me ipsum
 quoque cogebat orationis cursum eo transferre.

II. Itaque ego, qui, si ipse Palamas contradixis-
 set, liberius potuissem eum redarguere, remitte-
 ham non sponte, necessitati serviens. Et quid aliud
 facerem, cum mihi ob imperatoris reverentiam
 verbis parum acerbis invecro, ac ne quid ingratum
 dicerem caventi, magnæ tamen et graves inde
 inimicitie conflatae sint, et orationis cursum oblata
 offendicula abruperint: mihi, inquam, 937 qui
 libertatem servituti inimicam retinere consuevis-
 sem, tum autem maxime retinere deberem, quoniam
 nobis de Deo et de Ecclesie Dei dogmatis
 certamen institutum esset?

¹ I Cor. xiii, 2. ² Philipp. iii, 13.

δέ. Οὐ γὰρ νόμος Ἐκκλησίας, οὐτ' αὐτῶ, μηδενὸς
 εὐσεβεῖν ἀρρομένῳ, βλαίον ἐκτρέρειν οὐδὲν, οὐθ' ἡμῖν
 εὐσεβῶσιν· ἢ μὴ τις βούλοιο τυραννῆν. Τί γάρ, [P.
 588] κενοδοξίας; ἐνταῦθα δεῖ, τῇ ψυχῇ μαχομένης καὶ
 τῷ αἰωνίῳ παρατηπούσης περὶ; ἢ τίς φρονήσει
 καὶ νῦν διοικῶν ταυτὸν, ἐπειτα τὸ σκεῦος τοῦ Πνεύ-
 ματος; ὁρῶν τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, ὡς « Οὐδὲν εἰμι, »
 καὶ ὡς, « Οὐπω καταληφέναι λογίζομαι ἑμαυτὸν, » εὐχ
 ὑποπέησαι καὶ ὑποπίπτες, ἵνα καὶ σύνεσιν ἔχων
 δόξη, καὶ ἅμα τῆς ὁρθῆς οὐκ ἀπόσχεται πί-
 στω; ; Καὶ τῶν ἀσταχύων γὰρ τοὺς πίκτοντας
 μᾶλλον ἀγαπωμένους ἴσμεν τοῖς γεωργοῖς, ἢ τοῖς
 ὄκλιως ἰσταμένοις. Ἐφόδιον γὰρ ταῖς τῶν σχημά-
 των ἐναλλαγαῖς, ἐκεῖ μὲν τὸ βρῖθεσθαι τοῖς καρ-
 ποῖς, ἐνταῦθα δὲ τῆς κούφότητος, τὰ κοπέδαιμον.
 Ἔλεν. »

A. Ἄλλ' ἂν ἐμοὶ μὲν (ὡς ἐν κεφαλῇ φάναι)
 ταῦτα, πρὸς βασιλεῖα καὶ τοὺς ἐκείνων λόγους τὸς
 ἀποκρίσεις εὐθύνοντι, διεκλιχθαι συμπέπρωται. Ὁ
 δὲ τὸ μέσος εἶναι κατὰ τὰ ὁμωμοσμένα πόρρω πο-
 θέμενος διὸς τῆς τοῦ Παλαμᾶ γνώμης ἅμα καὶ
 γλώττης ἀσθῆ; ἀντιποιοῦμενος ἦν. Τοῖς γὰρ ἐκείνω
 τοσοῦτο παρέτετο λόγους, τὰ γέννησιν, ὅσον οὐδ' ἂν
 εἰπεῖν ἔχω θαρβρόντως τοῖς ἰδίοις, εἴπερ αὐτὸς
 C ἀντικρυς ὁ τοῖς ἐγκλήμασι τε ἐνεχόμενος καὶ τὰς
 εὐθύνας ὄπηχε ἑαυτοῦ. Διὸ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀποκρίσεσιν
 λόγοις ἀφίκεν καμῖθ, τὴν ἐτέραν καὶ οὐδαμῇ τὴν
 ἐκείνου βαδίζειν ἀρρομένῳ, ὥσπερ ἂν εἰ μόνος τοῖς
 ἐκείνου βουλεύμασι πέπρωται κύκλιω περιβρεῖν τὰς
 τῆς δικαιοσύνης πηγὰς. Ἐμοὶ γὰρ μάλα τοῖς δεδογ-
 μένον ἐπιτεῖ γίνεσθαι σκοποῦ προτεθέντος ἐκ προου-
 μίων, ἐκεῖνα λέγειν, ὅθεν ἂν τὰ τῶν σκεπδάλων
 αἴτια τῆς Ἐκκλησίας ἐξαιρεθῆναι τε βῆσται καὶ ἔξιν
 οὐδενὶ ποτε γένοιτο κόνη. Ὁ δὲ ὥσπερ ὠδίνων, καὶ
 περιστρέφων ἅπαντα τὸν σκοπὸν ἐξ ἀρχῆς εἰς ἄπει-
 ρον ἦν τῷ Παλαμᾶ πρὸς βουλήσεως, ἐκεῖ καμὲ τὰς τῶν
 λόγων προσηγάχασιν ἀνθόλιχαι ἦντα

B. Ὅθεν ἔξιν ἐμὲ παρρησιαστικώτερον τοῖς
 ἐλέγχους καρησθαι, εἰ Παλαμᾶ; αὐτὸ μὲν τὰς ἀντι-
 βῆσται εἰσηγῆν, ἔγω; ὀφείμην, ἀπὸ μάλα ἐκείνων ἀνάγ-
 κη βουλήσεως. Καὶ πῶς; [P. 589] γὰρ οὐ; ὦ καὶ δὲ; εὐλό-
 γησιαν βασιλικὴν ὀφειμένως πῶς προσηνεγμένῳ τοῖς
 λόγοις, ἄπερ τοῦ μηδὲν ἀπηχῆς εἰπεῖν σκοποῦμεν,
 πολλαὶ μοὶ τινὰς καὶ βαρεῖαι γερήσασιν ἐκείθεν ἀπέ-
 χθεται καὶ πρὸς τὸν τοῦ λόγου ὁρόμον ἐφόδια φαρτι-
 κά, τὸ τοῦ ἡθους ἐκείνου φιλῶ; τιν ἐβούλοισιν
 εἰδισμένῳ, καὶ μάλιστα τῶν ὀφείλων, περὶ γε Θεοῦ
 καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνου δογμάτων τοῦ ἀγνω-
 στος ἡμῖν;

Γ'. Ὡς ἂν ἡ συμφωνία διηνηκῆς (52) τοῦ πρώτου Α σκοποῦ τοῖς ἄλλοις ἄλλως μεταξὺ παραπλεκομένοις πράττειν ἐπίσης ἀκήρατος μένη, ἣν ὀβισμός τις καὶ βία παρ' ἑκατέρους ἡμῖν, ὅποια κἀν τοῖς ὀπλομάχοις ἀγῶσι ὡς τὰ κολλὰ καθίσταται, βιαζομένων ἑκατέρων τῶν στρατοπέδων. πρὶν συβραγῆναι τὰς τάξεις, περὶ τοῦ ποτέρου ἂν προκατελιγῆθα: γένοιτο τὸν ὑπερέχοντα τόπον, ὡς ἐνταῦθα τοῦ παντὸς ἀγῶνος τὰς τῆς νίκης στρέφοντος ἐλπίδας, κἀν τοῦτις τὰς ἀδύλους τοῦ πολέμου προκαταθεμένου τύχας ὡς τὰ κολλὰ.

Δ'. Ὁ μὲν γὰρ πρῶτον τοῦ: τῆς σηπίας με τρέπουσ' ἔλαγε μιμεῖσθαι· καθάπερ γὰρ ἐκείνην, μηχανωμένην θρασυμὴν, τὸ μέλαν ἱμεῖν κατὰ τῆς τῶν ἀλείων σαγήνης. οὕτω; ἔφρασε κἀμὲ, πρὸς ἕτερα μεθαρμόζων κατὰ τὸ λεληθὸς τὴν ἔλον σκοπῆν τοῦ ἀγῶνος ἀεὶ κειρώμενον, κατ' ἐκείνου μηχανώσασθαι ξηγηλασίαν φάσαι τινὰ, καὶ τοῦ Θεωριού φωτὸς ἀπικαύωνιν πανούργως, αὐτάρκη πρόφασιν ἐς τὴν προκατεμένην ὑπέθεσιν ἔχειν οἰομένου τοῦτι. Δεύτερον ἐνεκάλει μοι, κακῶς εἰσάγειν τὸ περὶ τοῦ μὴ δεῖν θεολογεῖν κεφάλαιον, τῶν ἀγίων ἔνω καὶ κάτω διαβρήθην θεολογούντων· οἷς καὶ τὸν Παλαμᾶν ὀποδειγμασι χρώμενον τὰς νέας ἔλαγε γράφειν θεολογίας, ὅπερ ἂν τὸ οἰκεῖον αἶμα διδόναι καὶ μάλα προθύμως ὁ ἀρβηπῆς κριτῆς διατείνετο· ἄς κοὶ καυθῆναι λέγοντος μάλιστα ἐμοῦ, καθήκοντο μάλα σφοδρῶς καὶ παρήρησι Παλαμᾶ; καὶ Ἡρακλείου; συν γε τῷ πατριάρχῃ, τότε λέγοντες καυθῆσασθαι σφᾶς, ὅτε καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον, εἰς ταυτότητα; λόγον φεῖ! τὴν ἀμφοτέρων τιθέντες ἀρμονίαν. Καὶ ἔτι καὶ τρίτον ἐγκλημα τοῦτι προσήγειν ἐμοί, λέγω δὴ τὸ τῆς ἐμῆ; ὀμιλίας πρὸς βασιλεῖα σκληρὸν καὶ οὐκ ἐνδιδόμενον οὐδαμῇ· μηδὲ γὰρ εἶναι σοφῶν βασιλευσῖν ὀμιλεῖν οὕτως.

Ε'. Περὶ οὐ καὶ βραχία εἰπὼν ἀπήλλαγμα, οὐ μόνον τοῖς τῶν ἀγίων κάλα πρὸς βασιλείας εἰς μέσον ἀγαγῶν διαλόγου; ἀλλὰ καὶ τῶν ἔξω σοφῶν ἐπίου; Σόλωνος πρὸς Κροίσον φημι τῶν Λυδῶν βασιλεῖα, καὶ Πλάτωνος πρὸς Διονύσιον, τὸν τῆς Σικελίας, καὶ πλείους ἄλλους, ἂν οὐ χρεῖα μεμνησθαι τανῦν. Πῶς γὰρ ἂν μιγῆι τὰ ἀμικτα, σοφία λέγω καὶ κολακία; Εἰ γὰρ σοφός, οὐ κολαξ; εἰ δὲ κολαξ, οὐ σοφός. Ὅταν δὲ καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ τὰ τῆς διαλέξεως ἦ; τότε [P. 590] οὐδ' εὐσεβῆς ὁ κολαξ. Ἄλλως τε καὶ τῆς σοφίας, εἰ πρὸς ἀνθρωπίνην ἅπασαν συγκρίνοιτο εὐγένειαν, τοσοῦτο διαφερούσης ἔσον ὀβολοῦ λυχνίτης, τοσοῦτο διεξέρειν χρεῶν καὶ τῆν τῶν σοφῶν ὀμιλίαν, συγκρινόμενα πρὸς ἀνθρωποδόδη καὶ ἀγεννή κολακίαν. Ἡ κολλὴ μενεῖν ἀλογία γε εἴη, καὶ παραπλήσιον, ὡς περ ἂν εἰ ἐνεκάλει τις Ἀχιλλεὶ μὴ βουλομένῳ θεοσίτην εἶναι, ἢ τῷ λέοντι μὴ τὴν ἀλωπεκῆν ἀλλασσομένῳ τῆς λεοντῆς.

Achillem ideo vituperet, quod case Thersites nolit; aut leonem, quod tellem leoninam vulpina non mutet,

III. Enimvero ut arguimenti propositi tractatio perpetua serie et consonantia procederet, nec intertextis alias aliis quæstionibus corrumpetur, magna contentione et aperta vi utrinque laborari captum: ut in bellicis praliis plerumque fit, cum uterque exercitus, antequam ordines confidant, enixe certat, uter prior occupaturus sit locum superiorem; eo quod ii, qui pugnant, omnem victoriæ spem in eo verti existimant, et hoc incertæ belli fortunæ fundamentum ut plurimum ponant.

IV. Ac primum ille aiebat me imitari morem sæpiæ, quæ fugam moliens atrum virus in piscatorum sagenam evomeret: conari scilicet semper omnem disputationis scopum ad alia sensim transferre et longe relegare, eique velut quoddam exsilium machinari, atque a Thaborio lumine per fraudem avertere, quod argumentum ipse in præsentī instituto sufficere arbitraretur. Deinde quod negarem de rebus divinis disputari oportere, illud mihi ut male statuenti objiciebat, cum sancti ipsi passim de Deo disputarent: quorum exemplo Palamam quoque dicebat nova de Deo scripta edere, pro quibus vel proprium sanguinem libentissime se effusuram æquus scilicet iudex affirmabat; quæ cum ego cœnhuri potius juberem, 938 illico Palamas et Heracleæ episcopus cum patriarcha acris mo et liberius reprehendere cœperunt, tum ea combustum iri dicentes, cum et ipsum Christi Evangelium, utriusque operis eandem (proh seculus!) rationem habentes. Ad hæc tertium in me culpabat, asperam illam et nesciam flecti pertinaciam, qua cum imperatore collocutus fuisset. Neque enim sapientium esse, ita apud imperatores loqui.

V. Qua quidem de re pauca dixi, et me ipsum statim expediti, prolatis in medium non his solum sermonibus, quos olim viri sancti cum imperatoribus habuissent, sed et quibusdam profanorum sapientium dictis, Solonis nempe ad Cræsum, Lydorum regem, Platonis ad Dionysium, Siciliæ tyrannum, aliisque plurimis, quorum meminisse in præsentī nihil necesse est. Equomodo enim res insociabiles, sapientia et adulatio, sociari unquam possint? Si quis sapiens, non idem est adulator: si quis adulator, non idem est sapiens. Quod si de Deo ipso disputetur, ne pius quidem is est, qui sit adulator. Præterea, quoniam sapientia, si cum omni humana nobilitate comparatur, tanto eam antecellit, quanto obolum lychnites; tanto etiam oportet sapientium dicta, si cum servili et humilli assentatione conferantur, ab hac ipsa distare. Absurdissimum certe hoc et idem fere sit, ac si quis

Variorum notæ.

(52) Ita quoque exemplar Vaticanum, in quo omissum aliquid suspicor. Certe hæc male cubæronæ. Boivin.

VI. Quod ad sapię atramentum attinebat, **939** A vehementer miratus fui, quod quę obijci illi deberent, ob oculos posita transcurrenti, obscura autem et obsoleta in medium proferenti, ea ipse nobis non vereretur exprobrare, cum et alio loco de iis rebus jam satis egissemus. « Quia tamen, inquam, ad Thaborium semper revolveris, et totam eo quęstionem confers, propterea quod, ut videtur, nullum aliud aut nullum tutius perfugium habeas; ego istum quoque nodum comabor tibi expedire: tametsi id quidem minime ad nos pertinebat. Nam mortuorum colloquiis quid nobis hodie opus est, infinita alia nove dicta proferentibus, quę ex eo quotidie tum scribere tum fari Palamas manifeste deprehenditur? »

VII. Dicere itaque exorsus ab eo interpellabar, sic ut continens orationis cursus abrumperetur. Nimirum ille invictam et ineluctabilem argumentorum vim pertimescebat; eo maxime, quod ad ea, quę jam proposita essent, refellenda nullam ipse invictam rationem afferre posset.

CAPUT III.

Proœmium disputationis de lumine Thaborio, Palamas eam quęstionem frustra proponit. Iconomachie nomine notatur Iconomachorum error de Domini transfigurati carne. Theodori Grapti verba. Sacre imaginis a Palamitis in ignem conjectę. Palamę cum Eusebio Iconomacho consensus. Palamas plura increata statuit. Eusebio pejus sentit in iis, quę de lumine, operatione, substantia divina, et sacramento Eucharistie loquitur. Palamę impietas cum Theodori Grapti argumentationibus conferenda. Illius de lumine opinio quam absurda sit.

I. Attamen quoniam vestrum in me audiendo ardorem ludificare vereor, idemque illam volo opinionem sugillare, qua is adversus ea quorum **C** accusatur, subsidium illud habere se saltem exiguum putat, ideo nunc precipua quęque continentur oratione lubens vobis exponam.

II. Aiebam scilicet ea quęstione neque tunc opus fuisse, neque etiam nunc opus esse. Nam quę vulgaribus proverbiis apertissime notantur et irridentur, ea Palamas facere haud erubescit. Ac illud « Falces petenti scaphas denegare » olim in proverbiis jocus fuit, ab isto autem serio nunc agitur. **940** Nempe hic ob id reprehensus, quod diceret se oculis corporeis lumen increatum Deumque ipsum intueri, nec ullum habens ullius Patris testimonium, quo id clare demonstraret, defensionem sibi aliquam fore speravit, si se in montem Thabor, velut in arcem munitam, reciperet et ad lumen illud confugeret. Atqui si illie saltem aliquem sanctorum Patrum produceret, idem esse istud lumen dicentem, ac illud quod in monte Thabor apparuit, esset fortasse aliqua venia dignus, licet ea res nihil ipsi profutura esset, quoniam in prima hypothesis erraret. Nunc quę ille monstrosa

G. Περὶ δὲ τοῦ τῆς σηπίας μέλανος καὶ πᾶσι τεθαύμακα, πῶς οἷς ἐγκαλεῖσθαι ἐκείνον ἐχρήθη, τὸ μὲν προφανῆ παρατρέχοντα, τὰ δ' ἀφανῆ καὶ πόρρω μνήμης ἐς μέσον ἄγοντα, ταῦθ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐγκαλεῖν οὐκ ὀκνεῖ, καὶ ταῦτα καὶ περὶ αὐτῶν ἐν ἐτέροις τοῦ ἐξείκτα προδιαλαβοῦσι. « Ὅμως ἐπιπέρι οὐ δαλείπεις, » ἔφη, « περὶ τὸ θεαδῶριον ἀναστρεφόμενος καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο φέρων ὑπόθεσιν, οὐκ ἔχων (ὡς εἶπεν) ὀρηκτήριον ἕτερον, ἢ μὴ ἔχων ἀσφαλέςτερον, ἐγὼ σου καὶ ταύτην λύσαι περάσομαι τὴν ἀνάγκην, οὐ πᾶν προσήκον ἡμῖν. Τί γὰρ ἴδει νεκρῶν ἡμῖν διαλόγων (53) τῆμερον, μυρία; ἄλλας καινοφωνίας προκομιζοῦσι, ὁποίας ἐκείθεν (54) ἀεὶ καὶ γράφων καὶ λέγων ὁ Παλαμᾶς ἀλλίσκεται; »

Z. Δέγειν τοίνυν ἀρξάμενος τὸ συνεχές ὅτι ἐκείνου διεκοπτόμενη τῶν λόγων, δειλιῶντος οἶμαι τὸ τῶν ἐλέγχων ἄμαχόν τε καὶ δυσσεβίαστον, ὅτι λύσιν τῶν ἤδη προτεινομένων αὐτοῖς οὐκ εἶχεν ἀνανταγώμιστον.

A. Ὅμως ὁμῖν (55) οὐκ ὀκνήσω διεξιέναι τὰ καιρώτερα κατὰ τὸ συνεχές ἐν τῷ ἄρει, τὸ τε διάπυρον τῆς ὁμῶν ἀκρόασις παρακρούεσθαι δυνάμει μόνος καὶ ἅμα ἐπιβραβεῖν αὐτοῦ βουλόμενος; τὸ νομιζειν βοήθημα γούν, εἰς ἄπειρον ἐνεχόμενος ἐγκαλεῖται, βοήθημα γούν (56) τι μικρόν.

B. Ἐφασκον γὰρ μήτε τοῖς τότ' ἐκείνου [P. 591] χρεῖαν ζητήσεως, μήτε τοῖς; νῦν. Ἄ γὰρ ταῖς ἀεὶ παροιμίαις δυνάδον (57) ἔχει περιφανῆ κομιδῆ, ταῦθ' ὁ Παλαμᾶς οὐκ ἀλογύεται δρῶν. Τὸ γὰρ « Ἄμας (58) ἀπαιτούμενον ἀναίσθηται σκάρης; » πάλαι μὲν ταῖς παροιμίαις ἐπαίετο. νῦν δὲ τοῦτο καὶ σφῆδρα σπουδάζεται. Ἐγκαλούμενος γὰρ. ἀκτιστον λέγοντι βίβειν φῶς καὶ θεὸν σωματικῶς ὀφθαλμοῖς, ἐπειτ' ἀπέδειξεν ἐναργῆ κερκημένῳ μηδαμῆ μηδενὸς τῶν ἁγίων, ἐπικουρίαν ἔθεθεν ἕσσεσθαι οἱ τινα, εἰ ὡς περ εἰς καταφυγὴν ὄχυρον ἀνεχώρησε πρὸς Θεῶν τὸ δρῶν καὶ τὸ φῶς ἐκείνο. Καὶ εἰ μὲν τινα προσεχόμενον ἐνταῦθα γούν τῶν ἁγίων, ταυτὸν ἐκείνο (59) φάσκοντ' εἶναι τοῦτ' ἐπ' ἐν θαθωρίῳ, συγγνώμη τις ἀνίσω, ἦν, εἰ καὶ μὴ δὲν ὀνήσειν ἐμμελλεν αὐτῷ (60) ψευδομένῳ τῆς πρώτης ὑπόθεσις. Νῦν δ' οὐδὲ εὐρίσκειται τῶν ἁγίων λέγων ἃ αὐτοῖς τραπετεύεται. Θεῶν δ' ἐκτουτο ποιούμενος ταύτην αὐτοῖς ψευδῆ καὶ

Variorum notę.

(53) Disputationibus scilicet Barlaami et Acin-Jyni cum Palama. Boivin.

(54) Ex quo priores illę disputationes habitę sunt. Boivin.

(55) Gregoras lectores alloquitur, non autem eos qui tum aderant in concilio; id quod diligenter observandum. Boivin.

(56) Thaborium scilicet lumen. Boivin.

(57) Pro δυνάδος. Barbara Boivin.

(58) Gregor. Cyrp. in Proverb. Heinsius exάφας interpretatur *ligones*. Boivin.

(59) Lumen scilicet increatum, quod ait Palamas videre se. Boivin.

(60) Dativ. pro accusat. Boivin.

ασυτάτων οὕτως ἀνεστίν εἰ; τὸ δροσ; πρὶν καθαρ- Α
θῆναι· καὶ γλῶτταν καὶ δέαιοναι.

Γ. Ἐκ πολλῶν γὰρ εἰκονομαχίαν νοσῶν ὁ ἀνὴρ, ὠ: ὑπὸ πολλῶν κοιλίαις καὶ τοῦτο μαρτυρήται μὲν, σεσίγηται δὲ μὴ προσειμένου τοῦ βασιλέως, αἰνιγματικῶς πως τοῖς; αὐτοῦ ποιήμασιν ἐπιστολαίρει τὸ νόημα. Οἱ γὰρ εἰκονομάχοι μεταβλήθηαι τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν εἰλον ἐπὶ φῶς ἀφθαρτόν τε καὶ ἀκτιστον θεότητα. Δῆλον δὲ ἔκ τῶν τότε ἀγωνισαμένων κατὰ τῆς αἰρέσεως θεοφύρων καὶ θεολόγων ἀνδρῶν. Ἄν ἓνα θεόδωρον τὸν Γραπτὸν (61) προχειρισάμενοι διὰ τὸ σύντομον,

confligit, ea qui dicat sanctorum nullus reperitur. Eam vero falsam et infirmam hypothesin sibi constituens sic in montem ascendit, lingua et mente nondum purgatis.

III. Quippe jampridem iconomachia hic vir laborans (quod et ipsum a multis sepe testificatum, imperatore auribus non admittente, dissimulatum est), eum morbus velut ænigmatische suis libris inspergit. Nimprum in transfiguratione carnem Domini mutatam esse in lumen incorruptibile, et in divinitatem increatam, Iconomachi dictitabant. Id ex viris Deo plenis et in theologia versatis, qui adversus illam hæresio tum temporis pugnarunt, liquido discimus : quod nos, unum Theodorum

Variorum notæ.

(61) Exstat inter codd. mss. Regios volumen ingens chartaceum, quo continentur libri pro imaginibus contra Iconomachos scripti. Hi libri sunt, *Apologia pro fide orthodoxa; Antirrhelici tres contra Monothomam; Eusebii denique et Epiphaniæ refutatio*. Ei codici præfixum est nomen Theodori Grapti inquam auctoris. In calce legitur : Τὸ παρὸν βιβλίον τοῦ ἀγίου Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ, τῷ μακρῷ χρόνῳ ἀφανισθὲν, τῇ περὶ τὰς θείας Γραφῆς φιλοσοφῆσαι σκουδῆ καὶ φιλοκαλίᾳ τοῦ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως κυροῦ Ἰωασάφ τοῦ Καντακουζηνοῦ ζητηθὲν, ἐν τῷ μόνῳ βιβλίῳ εὑρεθέντος, κἀκεῖνον πᾶν μὲν σαθροῦ διὰ παλαιότητα χρόνου, ἐσφαλμένου δὲ καὶ τῇ τοῦ γεγραφότος ἐπινοήσασθαι μετεγγραφή εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐνταυρομένων, ἐν ταῖς ζωῆς, μηνὶ Μαρτίῳ, ἰδιῶτι. 5. Id est, *Præfatus hoc opus S. Theodori Grapti, longo tempore obscuratum, tandem religioso in divinis Scripturas studio ac laudabili curiositate dicit domini nostri et imperatoris dom. Joasaphi Cantacuzeni perquisitum, unico exemplari reperto, eoque ob vetustatem admodum corrupto, ac præterea librarii ipsius ignorantia depravato, in usum eorum qui lecturi sunt transcriptum est, anno mundi 6826 mense Martio, indic. 6 (Christi 1368)*. Vetus exemplar, ex quo Cantacuzenus describi suum curavit, ipsum quoque exstat in bibliotheca Regia, et hanc inscriptionem præfert : ΤΟΥ ΜΑΚΡΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΔ.....Υ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΜΟΜΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡ..... ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΟΞΑΖΟΝΤΩΝ..... ΠΡΟΣΕΚΕΚΥΗΚΕΝΑΙ. Ea codicis pervetusti inscriptione deceptus Cantacuzenus Theodori Grapti libros eos esse credidit, qui Nicephori patriarchæ erant : manavitque ea opinio ad omnes illius sæculi eruditos. Nam et Palamita, inter quos eminebant Cantacuzenus ipse Philotheusque patriarcha; et Palamitarum adversarii Gregoras, Cyparissiota (cod. Reg. 2408, fol. 105, 154, 175, 193, 196, 199, 263, 375), et alii, Opera et Theodori Grapti genuina esse uno omnino ore pronuntiaverunt. Cæterum Cantacuzenus, et cæteri, si præfixum vetustissimo exemplari titulum propius attentiusque inspexissent, commissam in ea parte fratrem statim animadvertissent; primam scilicet tituli lineam, in qua Theodori nomen occurreret, manu recentiori exaratum esse. Cui rei argumento est primum ipsa positio illius lineæ : est enim altior quam quæ illi in ejusdem folii versu tergo respondet; eoque fit ut prima pagina subsequente cæterasque omnes uno versu excedat, quod apud librarios vitium est, scripturæ accuratæ legibus contrarium. Deinde versus ille, in quo Theodori nomen legitur, non eodem scripto est aramento, quo cæteri qui proximi sequuntur. Denique ipsa scripturæ lineamenta diversa sunt, ut necum latebitur quisquis litteras contulerit, præsertim E, Θ, M et Υ, quarum for-

man aliam esse in primo ver-u. aliam in secundo et tertio, facile erit cuivis perspicere. Ejusce facinoris auctorem suspicari fecit vel Palama, vel Palamitam aliquem, penes quem fuerit is codex, antequam ad Cantacuzenum pervenisset : nec enim Cantacuzenum ipsum ausum falsi insimulare. Gregoras *Historiæ* lib. xxi, intra cap. 3 (sect. 8; vide et lib. xxii, pag. 676 et 677), ejusmodi fraudes, imo majores objicit Palamitis. *Næque enim in nos solos, inquit, manus ii armanant sanguinarias, sed ex ipsis sacris libris recisa multa auferunt, folia chartacea bina et quaterna acutis cultris desecant, et ex divinis Scripturis ea avellunt, quæ validum et expugnatum difficile robur opponentia, ad suam librum iniquis interpretationibus detorquere non possunt*. Porro intererat Palamitarum, ut libris illis, quibus multa continerentur eorum erroribus contraria, Theodori Grapti potius quam Nicephori (patriarchæ videlicet Constantinopolitani) nomen inscriberetur. Initio certe Theodorus Graptus parvi ab illis factus; quanquam iidem postea, ejus testimoniis ad suum sensum accommodatis, miris laudibus ipsum ornaverint. Exstat apud Gregoram in libro nondum edito (cod. reg. 2952, fol. 157) gravis querela de Palamita quodam, qui de Theodoro Grapto et de ejus libris non satis reverenter loqueretur. *Ecquam enim (inquirebat Palama; sectator) novit illum Ecclesie? Quis nostrorum illius unquam meminuit? Tum addebat, Quæcumque is contra Iconomachos scripta composuisse diceretur, ea erroribus gravissimis scateret. Quod si alii quipiam nonnulla interseruisse spuria et supposititia, et iis nomen illius inscripissent, ipsum quidem irreprehensum futurum, non item ejus libros: sin ea ejus essent reipsa et indubitate, jam eum simul cum libris rejiciendum, et in hæreticorum numero ponendum*. Hæc Palamita ille, in quem Gregoras acerbis verbis invelitur, ad Cantacuzenum ipsum conversus : *Ecquem tu, inquit, hunc deropente in sanctum illum Patrem sapientemque doctorem armis novum Archilochem, ac potius Archilochi simium?... Cur hæc præsentem te abjectissimus furibundusque homunculus evomuit?* etc. (Vide et annotata infra ad capit. 4 sect. 7.) Non mirum itaque homines improbos, quales illi videntur fuisse, vetustissimum codicem nactus, cui auctoris nomen esset inscriptum, nomen præfixisse illud, quod arbitraretur contemptius obscuriusque esse, quam ut magne contra eos auctoritatis esse posset. Ut ut sit, manifestum certe est, interpolatum fuisse codicis antiquissimi titulum, additamque esse recentiori manu, ut diximus, eam lineam, in qua Theodori Grapti nomen legitur. Superest jam ut ostendamus, librorum, eo volumine comprehensorum, auctorem esse patriarcham Nicephorum. Primum constat Nicephorum multa pro imaginibus contra Iconomachos variis temporibus scripta edidisse.

Graptum compendii causâ diligentes, breviter ostendimus. Hic cum Eusebio, qui inter ejus temporis eruditos primas obtinebat, per colloquium congressus sic loquitur.

IV. Primo inducit illum dicentem, corpus Christi transformatum et immortale factum et incorruptibile esse, ac servi formam inter hæc totam ex toto in lumen ineffabile et inenarrabile, et 941 ipsi Deo Verbo conveniens, mutatam fuisse. Deinde eum refellit his verbis: « Sed Eusebius carnem Domini in Juncu ineffabile et inenarrabile, et Deo Verbo conveniens, mutatam esse magnifice prædicat. Id lumen quid sit necesse est inquirere. Nondum enim vir egregius quodnam illud esset clare indicavit, hoc tantum adjecit: Deo Verbo conveniens. At infra apertius declarabit. Nos tamen, ad

A δὲ Εὐσεβίου τῶν τότε λογίων τῷ πρώτῳ (62) συμπλακεῖ εἰς διδασχὴν τάδε φησὶ, δεῖξομεν ἐν βραχεί.

Δ'. Πρώτον μὲν οὖν εἰσάγει λέγοντα ἑαίνον, ὡς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ (63) μεταμερόρωται καὶ ἀθηθανάτισται καὶ ἀφθαρτὸν ἐστὶ, καὶ ἡ τοῦ δούλου μορφή ἐν τοιοῦτοις γενομένη ἐξ ὧν ὅλη μεταβέβηται: ἐπὶ φῶς ἀβήτητον καὶ ἀνεκδήγητον, αὐτῷ τῷ Θεῷ Λόγῳ πρόπον. Ἔτα ἐλέγχει αὐτὸν λέγων· « Ἀλλὰ κατακομψέεται Εὐσεβίος (64), ἐπὶ φῶς ἀβήτητον (65) καὶ ἀνεκδήγητον καὶ τῷ Θεῷ Λόγῳ πρόπον τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα μεταβέβησθαι. Καὶ τί ἂν εἴη τοῦτο τὸ φῶς, ζήτησιν ἐπάναγκας. Οὐ γὰρ κινεοσάφης ὅτι ἐστὶν ὁ γεννάδας ὑπέδειξε νῦν, ἔτι μὴ τῷ Θεῷ Λόγῳ πρόπον προσθεῖς· εἰς ὑστερον δὲ ἐπὶ ἐκλήσειτα.

Variorum notæ

Ignatius Diaconus, qui ejus vitam scripsit, eum sit aliquanto post Nicænam synodum, cum esset adhuc laicus, in fidei hostes insurrexisse: Τότε δὲ, inquit, καὶ ὁ μέγας Νικηφόρος, τὰ νέκης ἐπιφερόμενος σήμετερα, κατὰ τῶν τῆς πίστεως ἀντιπάλων τορὸν τι καὶ ἠνοδίων ἀνεκρούετο μέλος, Χριστὸν εἶναι πιστούμενος ἀπεργραπτον κατὰ τὸ τῆς θεότητος ἀκλόων καὶ ἀνέπαφον περιγραπτόν δὲ καὶ γραπτόν κατὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπτόν τε καὶ σύνθετον, οἷς τὸ εἰκονίζεσθαι ἀραρίτως ἱπακοουθήσεται. Quibus Ignatii verbis indicari puto *Apologetiam pro fide*. In synodica epistola Orientalium ad imperatorem Theophilum memoratur liber contra Christi in agninem a Joanne Anagnosta editus, isdemque a Nicephoro refutatus. Theophanes Confessor integram de Copronymi obitu narrationem, ex tertio contra Mammonam Antirrhethico translata, *Chronico* suo inseruit; atque ejus narrationis auctor in codice Joyeusano Nicephorus patriarcha indicatur, teste Petavio. Vide fragmenta, *Breviario Chronico* Nicephori patriarchæ sub-juncta, editum Petav. Cum codice Joyeusano consentit Michael Glycas, *Annalium* parte II, pag. 137 edit. Rvg. ubi excerpta ex secundo contra Mammonam Antirrhethico verba tanquam Nicephori laudantur. Præterea et in Anastasii Quæstionibus, et in *Panoplia dogmatica* Euthymii Zygabeni, Nicephoro patriarchæ, tanquam vero auctori, asseruntur varia fragmenta, excerpta ex iis libris quos Cantacuzeniæ codicis titulus corruptus perperam Theodoro Grapto ascribit. Denique ii ipsi libri in codicibus multis præferunt nomen patriarchæ Nicephori. Unus autem cæteris omnibus longe antiquior, nec longo post ætatem auctoris scriptus (is est codex n. 354 Colbertinus) non ea solum continet quæ Cantacuzenianus, sed et duos præterea libros, quorum primus est *De testimoniis Macarii Magneti*; in altero agitur de divina imagine, quæ ab Iconomachis idolum dicta fuerat: nempe quæritur quid sit γραπτόν et περιγραπτόν: tum quomodo intelligendum illud, *Non facies ullam imaginem*, etc. Ejus codicis titulus, omnibus partibus integer et nulla fraude corruptus, ita habet, ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΔΟΥΤΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΜΟΜΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΑΣ ΚΑΙ ΕΙΜΙΚΡΙΝΟΥΣ ΗΜΩΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΟΣΑΖΟΝΤΩΝ ΕΙΔΩΛΟΙΣ ΠΡΟΣΚΕΚΥΝΗΚΕΝΑΙ. Itaque minime dubium est, quin ea Nicephori patriarchæ Opera sint (a), quæ Cantacuzenus, Gregoras, Philotheus, Joannes Cyparissiota

et alii complures, Theodori Grapti esse putaverunt. Boivix.

(62) Gregoras in libro nondum edito, ejus initium *Περὶ μὲν οὖν τῆς ἁρατῆς τοῦ Κυρίου θεοφανείας*, queritur fraude adversariorum surreptis sibi Theodori Grapti libros. Katsou, inquit, ἐπὶ τὰς περιστηχίας καμὲ πρός τῶν διωκτῶν συμφορὰς οὐδ' ἔσχον ὅπως ἕπ' αὐτῶν κιαπίσας τὰς ἑαίνου βιβλίους παμπόλους ὄσας ἀνεληφώς, ἐξ ὧν καὶ ὄθεν πολλάκις ἀναλαμβάνων πρότερον ἐθεώρουν, προδέναι νῦν ἡμῖν (ὁμῶν) τὰ πολλὰ τῶν εισημένων κλειῶ τε καὶ ἐναργέστερα. Venia itaque ei danda est, quod quæ contra Eusebium Cæsariensem scripta essent, iis putaverit refelli Eusebium aliquem recentiorum, ipsius videlicet Theodori Grapti æqualem. Ignoscendum pariter, quæ de Christi in cælum translato corpore Eusebius dixisset, ea ad Christum in monte transfiguratum pertinere existimanti. Boivix.

(63) Hæc et quæ sequuntur, verba sunt Eusebii, excerpta ex ejus ad Constantiam epistola, quam et Nicæna synodus secunda ab Iconomachis laudatam (action. vi, edit. Labb. p. 494) exposcit, et Nicephorus patriarcha (non, ut Gregoras putabat, Theodorus Graptus) libro singulari refutare instituit. Ejus epistolæ fragmenta antehac dispersa, pleraque anecdota, juvabit, credo, lectores suo quæque nunc demum loco reddita et collecta habere. Boivix. — *Sequitur Eusebii epistola, quam jam editimus inter ejus Opera. Vide tomum XX. col. 1545. Edit. Patr.*

Hanc epistolam, qua imaginum cultus aperte improbat, Eusebii esse aiebant Iconomachi; et Orthodoxi quoque fatebantur. Verum cum idem Eusebius in *Historia sua ecclesiastica*, lib. vi., cap. 18, celebret mulierem Syrophœnissam, quæ sanguinis profluvio liberata; statuum Christo liberatori exererat, idcirco a quibusdam dubitatum est, an illa epistola esset re ipsa Eusebii. Sed tantum adest, ut ejusmodi argumento consistat non scriptam eam esse ab Eusebio; ex ea ipsa narratione, quam obijciunt, apparet eundem fuisse auctorem tum *Historiæ ecclesiasticæ*, tum ejus quam dicimus epistolæ. Nam quod a muliere Syrophœnissa factum in *Historia ecclesiastica* narratur, id ipsum ibidem *διὸν καὶ συνθεῖται*, hoc est, *consuetudine ethnica*, seu usu apud gentes jam inde antiquitus recepto, factum esse dicitur; quem scilicet usum minime probabat Eusebius. Boivix.

(64) Vide col. Rvg. 1986, fol. 200, v. Boivix.

(65) Vide Eusebii. Epistolam ad Constantiam. Boivix.

(a) Vide hujusce *Patrologiæ* tomum C. Edit.

ρον. Ὅμως πρὸς τὰ δεδογμένα αὐτῶ ἐν τῷ παρόν-
 τι τὸν λόγον ἡμεῖς ἐξετάσωμεν. Τί οὖν ἐστίν; Ἄρα
 οὐσία τις καὶ ἰνυπόστατον καθ' αὐτὸ ὑπεστῶς καὶ
 μὴ δὲ εἶναι ἐξ ἑαυτοῦ πρὸς ὑπαρξίν; ἢ ποιότης ἀσώ-
 μωτος καὶ [P. 592] ἀνοῦσιος, ἐν ἄλλῳ εἶναι, οὐκ ἐν
 ἑαυτῇ θεωρούμενον ἔχουσα; Ἄλλ' εἰ μὲν οὐσία ἐστὶ,
 πότερον ἀγγελική; ἢ καὶ καὶ ἄγγελος πῶς καὶ τοῦ
 πρώτου καὶ ἀνωτάτω φωτὸς μαρμαρυγὴ καὶ ἀπόλαμ-
 ψις. Ἄλλ' οὐκ ἂν τοῦτο εἴποι. » Καὶ μετ' ὀλίγον·
 « Εἰ θεία οὐσία, πῶς εἰς τοῦτο μετέχεται; Εἰ μὲν ἐν
 ἰδίᾳ ὑποστᾶσι καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη μετελευθούσα,
 καὶ ὅσον ἄλλο καὶ εἰδικὸν ἀποτεμουμένη πρόσσωπον,
 εἰς τὴν τοῦ Λόγου διαπρέπον ἐμφέριαν, μηδενὶ
 τῶν ἐν τῇ Τριάδι νοουμένων συμπαραυποστᾶσα καὶ
 συμφυῖσα, τετρὰς σαφῶς αὐτῇ τῆς Τριάδος ἀποτελέσ-
 σται. Καὶ ὁρᾶτε, ὡς φιλότιμος περὶ τὴν θεῶν οὐ-
 σίαν Εὐσεβίος, ἀφρονὲς ὑποστάσεων πληθύνων καὶ
 εὐδῶν τὰ ἀπλήθοντα καὶ ἀμείωτα καὶ πάσης τῆς
 ἐκπαινοῦν ὑφέσεως καὶ πλεονασμοῦ παντάπασιν ἀνε-
 πίθετα. Εἰ δ' εἰς τὴν τοῦ Λόγου συγχυθεῖσα καὶ ὡσαυ-
 περ συνουσιωθεῖσα κατῆλθεν ὑπόστασιν, μετὰ πλείονος
 τῆς εὐγνωμοσύνης προσθήκην καὶ αὐξήσιν τῇ
 τοῦ Λόγου αὐτῇ διδῶσιν ὑποστᾶσει· ἥτις οὐκ ἄλλη
 παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν τῇ φύσει ἐστὶ, τῷ χα-
 ρακτηριστικῷ δὲ τῆς ἰδιότητος μόνον κατὰ τὴν γέν-
 ησιν διαφέρουσα. Οὐτως πρὸς τὴν ὑπερπλήρη καὶ
 ἀπροοδῆ καταδιψιλεύμενος φύσιν τὴν αὐτοῦ σα-
 φῶς ἐκπομπεῖ μανίαν, ὥστε σύνθεσιν ἐπὶ τῆς
 ὑπερηπλωμένης καὶ πάσης ἀπλότητος ὑπερέκεινα
 οὐσίας ἐπινοεῖν, ἐξ ἧς καὶ πάθος ἐξ ἀνάγκης ἐφε-
 ται ἐπὶ τῆς μακαρίας καὶ ἀκαθοῦς θεότητος. » Καὶ
 μετ' ὀλίγον· « Ἰγλότοιπον δ' οὖν ἐστὶ ζητεῖν, εἰ
 ποιότητα τοῦτο ἀσωμάτων ἢ ἀνοῦσιον εἶπε, τί συμβ-
 αίνει· οἷον ἀπόρροιαν τινὰ τινας οὐσίας καὶ ἀπαύ-
 γασμα, εἰς ἣν ἢ μορφή ἔκαλεν μεταδέβληται; Ἄλλ'
 οὐδὲν ἦτοον ἢ πασῶν ἐσχάτη ἕβρις καὶ ἀτοπία τῷ
 θεῷ προστρίψεται σώματι. Διωθήσαιο γὰρ ἂν τὸν
 τοῦ εἶναι λόγον, καὶ ταύτη τὸ ἀνυπόκρυντον εἰσαχθή-
 σται. Ἄλλω; τε οὐδ' εἴθεσι ποιότητα ὑποκειμένου
 εἶχα καθ' ἑαυτὴν ὅ τι ποτὲ ἐστὶ διαδειχθῆναι, κἄν
 τῶν οὐσιωδῶν αὐτὴν εἴποι τις· ἢ καὶ εἰς οὐσίας μέ-
 ρος ἀνάγεται. Ὡς δ' ἐπὶ παραδείγματος εἰπεῖν, οὐκ
 ἂν τὸ λογικὸν που συσταῖ ὑποκειμένου ἀνευ, ὅ ἐστι
 τὸ ζῶον, εἰ μὴ πρότερον τις ὑπόθοιτο οὐσίαν ἐμφυ-
 χον αἰσθητικὴν. Ὡσαύτως καὶ εἰ τὸ θνητὸν, ἢ ἀθά-
 νατον, ἢ τι τῶν τοιούτων. Ἐν τίνι γὰρ ἂν σχολὴ τὴν
 ὑπαρξίν; » Καὶ ἄλλαχού· « Ὅτι μὲν γὰρ τὸ φθαρτὸν
 τοῦτο ἐνδύσασθαι δεῖ ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἀθα-
 νασίαν, ὁ μέγας μυσταγωγεὶ Ἀπόστολος. Τὸ δὲ σῶμα
 ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι, ἢ τὸ κτεστὸν γενέσθαι· ἀκτι-
 στο, ἢ τὸ [P. 593] περιγράφον εἰς ἀπεριγραφήν με-
 ταθεῖναι, οὕτως μέχρι καὶ τήμερον ἤκουσται. » Καὶ
 ἄλλαχού· « Τὸ φύσει ἀκτινοῦν οὕτε ἰδέσθαι, οὕτε εἰ-
 λοκμεῖσθαι, οὕτε πάσχειν τι καθ' ὄντιναοῦν τρόπον
 πέφικιν. Ἀπαθὲ; γὰρ καὶ ἀφθαρτον καὶ πάντη
 ἀκατάληπτον καὶ ἀπερίγραπτον· τοῦτο δὲ τί ἂν
 εἶναι, ἄλλο ἢ θεός; » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Εἰ γὰρ ταύ-

A ea quæ ipse in præsentia statuit attendentes, di-
 ctum illud expendamus. Quid est igitur? An sub-
 stantia aliqua et res per se subsistens, quæ ut ex-
 sistat alio non egeat? An qualitas incorporea et
 substantiæ expers, quæ esse in alio, non in se ipsa
 consideratum habeat? At si sub-stantia quidem est,
 utrumno angelica? Nam angelus quoque est lu-
 men, et primi supremique luminis coruscatio emis-
 susque ex eo fulgor. Sed hoc ille non dixerit. »
 Tum paulo post: « Si substantia divina est, quo-
 modo ea in illud lumen transit? Si in propria subsi-
 stentia et per se ipsam considerata transit, et ita
 divisa, ut aliam et specialem et Verbi imagine in-
 signem distinctamque personam constituat, cum
 nulla hypostasi, earum quæ in Trinitate intelligun-
 tur, simul subsistens et coalescens, palam est eum
 ex Trinitate quadrinitatem fecisse. Porro videte,
 erga divinam substantiam quam ambitiose liberalis
 sit Eusebius, qui hypostasibus multiplicatis ea mul-
 tiplicet et augeat, quæ nec multiplicari nec minui
 possunt, nec ullum prorsus seu defectum seu ex-
 cessum ullo modo 942 admittunt. Sin velut con-
 fusa et quasi consubstantialia facta in Verbi hypo-
 stasin transit, major est Eusebii benignitas, qui
 accessionem et augmentum ipsi Verbi hypostasi
 largitur, quæ natura sua non alia est ab substantiâ
 Patris, sola autem proprietate characteristica per
 generationem differt. Sic superplenam et ab omni
 indigentia alienam naturam amplificando suam in-
 saniam palam declarat; adeo ut in substantia,
 quæ supersimplex seu omni simplicitate simplicior
 est, compositionem excogitet; ex qua illud etiam
 consequetur, passionem locum habere in beata et
 impassibili divinitate. » Ac paulo post: « Super-
 est itaque ut quæramus, si qualitatem illud lumen
 incorpoream vel substantia carentem esse dixit,
 quid accidat: aliquid scilicet esse velut emanans
 et effulgens ex substantia, in quod forma illa mu-
 tata sit. At nihilo minus ultimum omnium et ab-
 surdissimum dedecus divino corpori imprimetur.
 Ratione quippe esse sui mulctabitur, et ita futu-
 rum est quid non existens. Nec vero qualitas sine
 subjecto per se ipsam quid sit declarari potest,
 etiamsi quis eam substantialem dicat: cujusmodi
 D qualitas pars substantiæ esse censetur. Atque, ut
 exemplo utamur, rationalitas absque subjecto, quod
 est animal, nusquam consistat, (hoc est) nisi quis
 prius supponat substantiam animatam sensitivam.
 Idem est si vel mortalitas, vel immortalitas, vel
 aliquid ejusmodi proponatur. In quo enim habebit
 existentiam? Et alio loco: « Nam quod 943 cor-
 ruptibile hoc induere oporteat incorruptibilitatem,
 et mortale immortalitatem, mysterium est a magno
 Apostolo traditum. At corpus incorporeitatem
 induisse, aut creatum evasisse increatum, aut cir-
 cumscriptum in incircumscriptum transiisse, id
 quidem nondum ad hanc diem usque auditum est. »

Et alio loco : « Quod natura sua simplex est, id A τὸν εἶεν, οὐ δύο ἄν εἶεν, ἀλλὰ μία φύσις. Ἡ γὰρ ejusmodi est, ut nec effingi nec pati quicquam ullo σύνθεσις τὸ διάφορον τῶν συντρεχόντων ἔδει καὶ modo possit. Impassibile enim et incorruptibile, ἐτερούσια εἶναι δηλοῦν. »
 atque omnino incomprehensibile et incircumscriptum est. Hoc vero quid aliud fuerit nisi Deus? »
 Et paulo post : « Nam si ideam forent, non duo essent, sed unica natura: Eorum quippe, quæ simul coeunt, differentiam ipsa compositio arguit, eaque diversæ substantiæ esse indicat. »

V. Hinc, ut putat, volenti cuique facile est perspicere, Palamam una cum impio illo Eusebio ipsum quoque refutari, utpote qui eadem atque ille scribat et sentiat Nempe et sacras sanctorum imagines ab auctoribus Palamæ fuisse aliquando in ignem conjectas, norunt ii qui viderunt, et arcanum illud vulgaverunt, et apud plurimos jurejurando id ita esse confirmarunt. Verum illi deprehensi, et plebis impetum veriti, eo maxime, quod B alia accusationum nubes in eos eruperit, fingunt se eas adorare, et cum cæteris divinas ædes intrare: adeoque effecerunt, ut illud silentio tegeretur. Quapropter et nos in præsentis silemus.

VI. Cæterum amborum consensum ex iis quæ passim ipsi dicunt, et ex refutationibus, quas magnus ille doctus edidit, oportet ostendere. Imaginum hostis Eusebius totum in transfiguratione corpus Domini mutatum ait in lumen diversum, 044 incorruptibile, et increatum. Palamas vero iis succensens, qui divinitatem unam increatam prædicant, et lumini suo ex Thaborio lumine fundamentum struens, aliud ab substantia esse illud statuit, increatam nempe et incorruptibilem divinitatem, Deum inter et angelos median. Et enim corruptis sanctorum verbis, diserte ait : « Qui igitur divinæ naturæ splendorem, quem angeli Deo ministrantes participant, et quo justii fulgebunt sicut sol, nec substantiam divinam esse dicit, nec angelicam, is Deum inter et angelos non ponit ejusmodi lumen, quod nec Deus sit nec angelus : quoniam et divus Dionysius rerum causas, quæ in Deo sunt, quæ angeli et homines participant, nec divinam nec angelicam substantiam esse dicit. »
 Videat ut hic, dum increatum et incorruptibile et aliam divinitatem esse lumen illud ostendere nititur, magnum quoque Dionysium calumniatur, ejus verba perperam interpretans, ut nos fusius in iis quos contra illum scripsimus, stultitibus et planius D in antirrheticis libris declaravimus? Clarioribus verbis utitur in eo opere, ubi de lumine ipso agit. Nam ibi sic loquitur : « Substantia Dei non est, quoniam ea tangi non potest. Angelus non est, quoniam Dominicus gerit characteres. »

VII. Nec solum Domini corpus increatum existisse hic ait, sed et corpora virorum virtute præstantium. Ac nominatim quidem Melchisedecum principii expertem et increatum fuisse sta-

Variorum notæ.

(66) Non ἐν τῇ μεταμορφώσει, sed μετα τὴν εἰς οὐρανὸς ἀόδον. Vide Epistolam ipsam Eusebii supra allatam. Boivin.

(67) Τοῦ Παλαμᾶ ἐκ τοῦ ε' λόγου, οὐ δὲ ἄλλῃ. Ἀλλὰ τίς ἄν θύνατο. Vide cod. Reg. 2409, l. 152.

E. Ἐνταῦθεν ἐξείναι τοῖς βουλομένοις οἶμαι συναρᾶν, ὁμοῦ τῷ καταράτῃ Εὐσεβίῳ ἐκείνῳ καὶ Παλαμᾶν ἐλεγχόμενον, ἅτ' ἐκείνῳ ταυτὰ γράφοντα καὶ φρονούντα. Ὅτι μὲν γὰρ καὶ θεοὶ τῶν ἁγίων εἰκόνας καὶ τοῖς περὶ τὸν Παλαμᾶν ἐβρίσκοντο πρὸς κύρ, ὄχι μὲν τοῖς θεασσομένοις τε καὶ τὸ ἀπόρρητον ἐξείκουσι καὶ ὄρκῳ βεβαιωσαμένοις τοῦτι πρὸς πολλοῦς· ἐτι δὲ φωραθέντες, καὶ δεισαντες τὴν τοῦ κληθῆθους ὁρμὴν, καὶ μάλιστα διὰ τὸ ἐπεισεῖν ἕτερον νέφος τῶν ἐκκλημάτων αὐτοῖς, προσκυνεῖν ὑποκρινόμενοι καὶ αὐτοί, καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς συνεισεῖναι ναοῦς, σωθῆναι καλύπτεσθαι ἐπεπράχασαν. Σιωπητέον καὶ ἡμῖν ἐν τῷ ἄρτι.

G. Δικαιότερον δ' οὖν τὴν συμφωνίαν ἀμφοῖν ἐκ τῶν ὁρίων ἀεὶ λεγομένων καὶ ἅμα τῶν τοῦ μεγάλου τοῦδε Πατρὸς ἐλέγχων. Ὁ μὲν γὰρ Εἰκονομάχος Εὐσεβίος· ὅλον ἐν τῇ μεταμορφώσει (66) μεταβέβλησθαι φησι τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα πρὸς φῶς, ἔτερον, ἀφθαρτὸν τε καὶ ἀκτιστόν. Ὁ δὲ Παλαμᾶς· τοῖς μὲν ἀκτιστόν θεότητα κηρύττουσι μεμψόμενος, καὶ θεμέλιον ἐκ τοῦ Θαθαβρίου τούτου κατασκευάζων φωνῇ, ἄλλο τίθησιν εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν ἐκείνο πρὸ φῶς, ἀκτιστόν τε καὶ ἀφθαρτόν θεότητα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων. Φησι γὰρ ὁδῶσαι κατὰ λέξιν, παραφθεῖρων τῶν ἁγίων τοὺς λόγους· « Ὁ τῶν λέγων (67) τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ἥς καὶ εἰ θεῶ λειτουργοῦντες ἀγγελοὶ μετέχουσι, καθ' ἣν καὶ οἱ δικαιοὶ λάμπουσι ὡς ἥλιος, μήτ' οὐσίαν εἶναι θεῶν, μήτ' ἀγγελικὴν, οὐ τίθησι μεταξὺ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων φῶς, δὲ μήτε θεός ἐστι μήτ' ἀγγελός· ἐπει καὶ Διονύσιος ὁ εἰσὸς τοὺς ἐν θεῶ τῶν ἁγίων λόγους, ὡς ἀγγελοὶ καὶ ἄνθρωποι μετέχουσιν, οὐκ εἶναι φησὶν οὐσίαν οὐτε θεῶν οὐτε ἀγγελικὴν. » Ὅρῃς πῶς ἐπειγόμενος ἀκτιστόν τε καὶ ἀφθαρτόν καὶ ἄλλῃ θεότητα δεῖξαι τόδε τὸ φῶς καὶ Διονύσιον διαβάλλει τὸν μέγαν, τὰκείνου παρεξηγούμενος· ὡς ἡμῖν γε πλαυότερον ἐν ταῖς κατ' αὐτοῦ στηλιτευτικαῖς καὶ ἀντιβρίθητικαῖς διδασκαίαις λόγοις τρανότερον· σαφέστερον ἐκ ἐν τῷ περὶ φωτός αὐτοῦ τίθησι λόγον. [P. 594] « Οὐσία μὲν γὰρ (68) Θεοῦ (φῆσιν) ὡς ἐστὶ· καὶ γὰρ ἀνεπαφός ἐκείνη. Ἄγγελος οὐκ ἐστὶ· δεσποτικὸς γὰρ φέρεται γαρυπητῆρα. »

Z. Καὶ οὐ μόνον δὲ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα καὶ οὕτως γεγενῆσθαι φησὶν ἀκτιστόν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐσπερέτων ἀνθρώπων· καὶ ὀνομασεῖ μὲν τὸν Μελχισεδεκ τίσθησιν ἀναρχόν τε γενέσθαι καὶ ἀκτιστόν, ἰερ-

Boivin.

(68) Ἐκ τοῦ προὶ φωνῆ· λόγου αὐτοῦ. Exstat in codice Regio 2409, fol. 53, oratio seu liber Palamæ ad Athanasium Cyprii archiepiscopum, περὶ τοῦ θεοῦ φωτός καὶ τῆς θείας χρίσεως. Boivin.

οτασ· δι τοὺς κατὰ τὴν Παλαμᾶν ἄπαντας. (69) Παρθήσομαι δὲ καὶ αὐτάς κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον τὰς αὐτοῦ ῥήσεις· « Πῶς οὐκ ἄκτιστος (70) ἢ χάρις, εἶ· ἦν καὶ οἱ μετέχοντες αὐτῆς ἀντρχοὶ καὶ ἄκτιστοι καὶ ἀτελεύτητοι καὶ ἀθάτο· καὶ οὐράνιοι κατ' αὐτὴν παρὰ τῶν Πατέρων προσηγορεύθησαν ; »

Η'. « Α μὲν οὖν δοκίμῃ κατὰ τὰς καὶ Παλαμᾶς συμφωνεῖν Εὐσεβίῳ, ταῦτά ἐστιν· ἃ δ' ἐπέζων οὐτος τὰς ἐκείνου παρήλασε βλασφημίας, κακίαν ἐπὶ κακίᾳ προσεπιδαφιλευσάμενος, εἰμι ἐρῶν. Ὅνομα γὰρ θεὸς ἐνέργειαν τῷ φωτὶ γενεῖον, ἔπειτα διαίρει πρὸς ἀπειράκις ἀπείρους θεότητας, ἄκτιστους τε ἅμα καὶ διαφόρους ἀλλήλων, δύναμιν δηλαδὴ καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν καὶ βουλήν καὶ ἀλήθειαν καὶ ὑπνον καὶ μέθην καὶ ἐξα τῆ τῶν ἀνθρώπων ἐφύρηται ἀπορίᾳ κατὰ διαφόρους καιροῦ; ὀνόματα· ὧς εἶναι θεότητας ταύτας κατ' εἶδος, ἀτελεῖ; μὲν καὶ ἑαυτᾶς; καὶ θεομένας ἀλλήλων· συνεθεμένων δ', ἐπιγίγνεσθαι σφισι τὴν τελειότητα. »

Θ'. Ἐντεῦθεν (71) καὶ εἰς τοσαύτην ἦλασε τὴν πρᾶγμα κακίαν, ὧς καὶ παρῆρασεθῆναι τὰ τοιαύτας βλασφημίας ἐπὶ μέτρῃ τῆς τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων ἀτόπου φάλαγγο; κερύτω καὶ ἡμῶν, ὧς μὴ ὤρελε, καὶ φήσῃ κοινῆ βασιλείας ὁμοῦ καὶ σὺν γε πατριάρχου τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων, ἀλλήν μὲν τὴν οὐσίαν εἶναι θεότητα, ἀλλήν δὲ, καὶ σφόδρα διάφορον, τὴν ἐνέργειαν· καὶ ἅμα μὴ τὴν οὐσίαν εἶναι τὴν ἀγιάζουσαν οὐτε τὸν ἡμῖν μεταλαμβανόμενον θεῖον ἄρτον. Ἄπερ ἀκηκόετων ἡμῶν, ὧ δίκη καὶ ἀνοχὴ θεοῦ, κατὰ ποταμοῦ; ἐχώρει τὴ δάκρυα· κίπειτα ἐφεξῆς δημοσίᾳ ῥαγεῖσαν ἐπὶ κακίαν ἀλλήν ἰδόντες ἐπέσχομεν τοῦ δακρῦειν, οἶμαι τῶν τοῦ ἐγκεφάλου ξηρανθέντων ὕδρων ὅπ' ἐκπέληξαι;· ἥδη γὰρ καὶ χεῖρας ἐπιβάλλειν ἤρξαντο μετ' ὕρης ἀναστάνας ἅμα τῷ πατριάρχῃ καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἡμῶν, μὴ δ' ἀκούειν τὰ γε τοιαῦτα ἀνεγομένων. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὑστερον (72)· νῦν δ' ἐπαναληπτίον ἐκείθεν τὸν λόγον, ὅθεν εἰς ταῦτα ἐξέθημεν ἄκοντες, τῆ μνήμῃ συγχυθέντες τοῦ πάθους.

Υ'. Παρέσται δ' ἐντεῦθεν τοῖς ἀπλῶς ἐθέλουσι κρίνειν, ἀναλεγόμενος ἕκαστα, ταῖς τε βλασφημίας τοὺς ἐλέγχους τοῦ θεοῦ [P. 595] καὶ μεγάλου Πατρὸς ἐκείνου συμβάλλειν, καὶ αὐ τοῖς ἐλέγχοις τὰς βλασφημίας, καὶ παρ' ἀλλήλα συνορῶντες ἐπιψηφίζεσθαι, πῶς καὶ τὴν τῶν Εἰκονομάχων ἐξαρχῆς κτησάμενος αἵρεσιν προσεπιδαφιλεύσατο καὶ αὐτὸς τῆ αὐτοῦ κακίᾳ προσθήκας ἀποποιήσας. Εἰ γὰρ δεῖξιμεν αὐτῷ μαχόμενον ἀντικρυς τὸν μέγαν ἐκείνον διδάσκαλον, καὶ ἡσυχίαν ἡμῖν ἢ βουλόμεθα ὁ τῆς ἀποδείξεως χωρήσει σκεπᾶς.

Variorum notæ.

(69) Omnes Palamæ similes. Nempe eos omnes, qui, ut Palamas, divini luminis atque adeo divinæ gratiæ sint participes. Gregoras Palamam irridet, aliosque monachos, qui divinum lumen oculis corporeis visum a se gloriabantur. Boivin.
(70) Ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ, οὗ ἢ ἀρχῆ· Φιλονεί-

A. tuit; generatim autem omnes Palamæ similes. 945 Ipsamet verba ejus sic apponam, ut nihil mutem. « Quidni increata sit ea gratia, cujus qui participes fuerunt, si per eam principii expertes et increati et sine carituri, et sempiterni, et cœlestes, a Patribus vocati sunt? »

VIII. Hæc sunt, in quibus Palamas cum abominando Eusebio videtur consentire. In quibus autem ipse superaddendo, et errorem errore cumulando, illius blasphemias supergressus est, ea statim dicturus sum. Lumen generali nomine energiam seu operationem vocat; tum in divinitates dividit infinitas infinitas, increatas simul et a se invicem diversas; potentiam scilicet, sapientiam, vitam, consilium, veritatem, somnum, ebrietatem; et quæcunq; hominibus, prout usus fuit, variis temporibus nomina adinventata sunt; ita ut hæc sint divinitates speciales, quæ per se imperfectæ sint et sui invicem indigeant, conjunctæ autem perfectionem acquirant.

IX. Inde eo usque malum illud prorupit, ut in medio episcoporum illorum cœtu, aut insana potius phalange (nobis utinam haud presentibus!) ex communi imperatoris, patriarchæ et illorum episcoporum suffragio, hæc blasphemias palam pronuntiantur, aliam esse divinitatem, ipsam substantiam; aliam item, et valde diversam ab ea, operationem: tum nec substantiam esse, quæ sanctificaret panem divinum a nobis in sacra communione participatum. Quæ cum nos (proh justitia et patientia Dei!) audivissemus, lacrymæ nostræ torrentium instar fluebant: 946 tum deinceps, ubi aliud malum vidimus publice erupisse, lacrymas continuis; eo quod, ut opinor, cerebri humores præ stupore et metu exaruiscent. Jam quippe et episcopi cum patriarcha in nos, qui talia ne audire quidem sustinebamus, insurgentes, manus nobis injicere cœperunt. Sed hæc quidem posterius gesta sunt. Nunc inde oratio resumenda, unde ad hæc nolentes, ne illius calamitatis recordatione turbati, divertimus.

X. Hinc porro iis qui candide velint judicare, singula colligentibus, licebit refutationes, a magno illo doctore editas, cum blasphemias refutatis conferre, et vicissim blasphemias cum refutationibus, et iis juxta se invicem positas atque consideratis, demum æstimare, quomodo hic iconomachorum hæresin, jam inde ab initio susceptam, sua ipse pravitate amplificaverit et absurdioribus accessionibus cumulaverit. Nam si magnum illum doctorem cum eo palam pugnare ostendamus, sensim argumentatio nostra scopum attinget, et eo perveniet, quo nos volumus.

κοῦσι μὲν οὖν ἀλλήλοισ. Vide cod. reg. 2103, fol. 105. Boivin.
(71) Ob erava προληφῶν, qua Gregoras tertiam sessionis acta attingit. Boivin.
(72) Sessione 3. Vide infra lib. XXI. Boivin.

XI. A: de ipso quidem lumine pauca sufficient. A Et enim sancti illius doctoris sapientissimæ et altissimæ questionī, utrum ipso voluerit respondeat; an ve substantiam dicat esse hoc lumen, et rem per se subsistentem nec alterius indigentem ad existendum; sive qualitatem quamdam substantia earentem et incorpoream, quæ esse in aliis, non in ipsa consideratum habeat. Ex tribus absurdis unum certe colligitur. Nam si illud substantiam esse dicat, **947** vel angelus erit; quo posito nec increatum nec divinitas est: vel erit quarta hypostasis; quod quam absurdum sit, sanctus Pater et doctor ostendunt: si qualitatem quamdam substantia earentem, et fluentem ex alia substantia emanationem, tum divinitas ejusmodi introducetur, quæ careat existentia. Imo, inquit, fieri non potest, ut qualitas ulla per se ipsam sine subjecto consistat: quemadmodum nec rationalitatem, quæ est hominis differentia substantialis, quisquam dixerit posse constare nisi prius ei subjectum sit animal, quod est substantia animata sensu prædita: etenim substantiæ et naturæ partes substantiales et naturales per scientiam posse definiri. Quæ quidem sic dicta si locum habent in compositis, multo magis in indivisibilibus et simplicibus habitura sunt, præsertim autem in natura divina.

IA. Καὶ περὶ μὲν τοῦ φωτὸς βραχέως ἡμῖν δεῖται, τῆς γλώττης. Τοῦ γὰρ θεοῦ ἐκείνου Πατρὸς, πυνθανομένου σοφωτάτα τε καὶ ὑψηλότερα, ἐκότερον αὐτοῦ; ἐθέλει ἀποκρινέσθω· εἴτ' οὐσίαν εἶναι τοῦτ' ἐφ' ὧς καὶ ἐνωτότατον ἀποφαίνοιο, καθ' αὐτὸ ὑπεστηκὸς καὶ μὴ δεόμενος ἐτέρου πρὸς ὑπαρξιν· ἢ ποιότητά τινα ἀνούσιον καὶ ἀσίμωτον, ἐν ἄλλῳ εἶναι ἔχουσαν καὶ οὐκ ἐν αὐτῷ θεωρούμενον. Συναχθήσεται γὰρ τριῶν ἐν γέ τι τὸ ἀποπον. Εἰ γὰρ οὐσίαν φαίη, ἢ ἀγγελὸς ἔσται, καὶ διαλύεται τὸ ἀκτιστον αὐτοῦ μετὰ τῆς θεότητος· ἢ τετάρτη ὑπόστασις, καὶ τὸ ἀποπον ὅσον ὁ θεὸς δεῖκνυσθαι Πατὴρ καὶ διδάσκαλος. Εἰ δὲ ποιότητά τινα ἀνούσιον καὶ ἀπόρροτον ἄλλης οὐσίας, εἰσαχθήσεται τὸ ἀνώπαρκτον τῆς θεότητος. Μᾶλλον δὲ ἀδύνατον εἶναι φησι, ὑποκειμένου δίχα καθ' αὐτὴν αὐστηναί ποιότητά· ὡσπερ οὐκ ἂν ἐπὶ λογικῶν εἴηται, ὅσων διαφορὰν οὐσιώδη τὰνθρώπου, μὴ τοῦ ζῶου πρότερον ὑποκειμένου, ὃ ἔστιν οὐσία ἐμφυχὸς αἰσθητική· εἶναι γὰρ τὰ οὐσιώδη καὶ φυσικὰ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως μέρη τὴν ἐπιστήμην ὀρίζεσθαι. Εἰ δ' ἐπὶ τῶν συνθέτων, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἀμερῶν καὶ ἀπλῶν ἔσται, καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἐπὶ θείας φύσεως, τὰ ὁμοῖα λεγόμενα.

indivisibilibus et simplicibus habitura sunt, præsertim

CAPUT IV.

De corpore Domini. an increatum fuerit; et de hominibus, quos Palamas dixerat fieri increatos. Verba Theodori Grapti Palamas una cum Eusebio Iconomacho refutatur. Energiae nomen ab Eunomio introductum, ab Iconomachis receptum, a Palama revocatum in lucem. Theodori Grapti cum sanctis Basilii et Gregorio consensus. Conclusio: Palamam Iconomachorum vestigiis insistere. Substantiæ et operationis eadem definitio convenit. Si corpus Christi incorporeum et increatum fieri non potest, multo minus hominis corpus, qui virtute proficiunt, ii de novo creati dicuntur.

I Quoniam itaque ab sapientissimo et sanctis imo doctore Palamas, simul cum Iconomachis, per hæc refellitur; agere, eodem rursus sancto doctore nobis socio adjuucto, et aliis armis usi, quibus ille plurimis et accommodis Iconomachos aggressus est, cumulum ab impio homine ex abundantanti superadditum deruamus, ut multis argumentis constet Iconomachos longe ab hoc superari improbitate; tum simul appareat, hunc non obiter, nec at aliud agentem, sed cum solertia, eaque crudelissime insidiosa, semper ad montem Thabor confugere.

II. Illud igitur nobis inquirendum, quomodo corpus Domini evasisse increatum dicat, cum aperte ab Ecclesia repulsi sunt ii, qui id olim effutiverunt: item quomodo homines, ejusdem **948** instituti cujus Palamas, increati et principii expertis fiant. Quippe hæc ad similem errorem omnino pertinent, nempe ad Iconomachorum hæresin, quam ille toti suæ, velut principium et firmissimum fundamentum, vanæ ædificationi præposuit.

III. Nam ut ea, quæ ab aliis viris sanctis contrallata sunt, in præsentem omittam, et illo solo hic quoque utar sapiente divinoque doctore; qui Iconomachorum bello tum, cum sciret, se opposuit, ac multa passus, multa in eos segutus, errorem tandem, velut Chalcæ turrin, ita profligavit, ut ad nihilum redegerit; idemque cus qui similibus

C [P. 296] A. Οὕτω τῶν ἰνυ διὰ τούτων τοῖς Εἰκονομάχοις συγκαταλυομένου τοῦ Παλαμά πρὸς τοῦδε τοῦ σοφωτάτου καὶ θεοῦ διδασκάλου, φέρε λύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπιδαψιλευθεῖσαν τῷ ἀνοσίῳ προσθήκη, αὐτῷ πάλιν συμμάχῳ χρώμενοι τῷ ἁγίῳ καὶ εἰς ἄλλοις πολλοῖς τε καὶ εὐμηχάνοις κατὰ τῶν Εἰκονομάχων ὅποιοι ἐχρήσατο· ἵνα πολλαχῶθεν οὗτος μακροῖς· τοῖς τῆς κακίας μέτροις καὶ τοῖς Εἰκονομάχους φαίνεται νικῶν, καὶ ἕνα συναναφαίνεται μὴ παρέργως καὶ τοῦ παρτήκοτος εἰς τὸ θαυμάριον αἰκταφεύγων ὄρος, ἀλλὰ καὶ μετὰ μάλα πικρῶς ἐφειδρευούσης περινοίας.

B. Ἐξέτασθόν οὖν ἔστιν ἡμῖν, πῶς ἀκτιστον γεγενῆσθαι λέγει τὸ ἐν Κυρίου σῶμα· καὶ ταῦτ', ἐκκηρύκτων τῆ· Ἐκκλησίᾳ περιφανῶς γενομένων, ὅποιοι πάλαι τοῦτ' παρελήρησαν· καὶ ἕνα, πῶς εἰ κατὰ τὸν Παλαμῶν ἀκτιστοὶ τε καὶ ἀναρχοὶ γίνονται ἄνθρωποι. Τῆς γὰρ ἑμοίας ἔχονται κακοδοξία; ἀπρίξ καὶ ταυτὶ, λέγω δὲ τῆς τῶν Εἰκονομάχων, ἢ ὧς ἀρχὴν καὶ θεμέλιον κράτιστον τῆς ἑλῆς κρούθετο σαβρῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ.

Γ. Ἴνα γὰρ τὰς τῶν ἄλλων ἐν τῷ παρόντι παρεῖς ἀντιρρήσεις ἁγίων μόνῳ τῷ σοφῷ κινεῖσθαι καὶ θεῖῳ ἱκεῖνῳ χρέζωμα; διδασκάλῳ, τῷ καὶ τινικαῦτα μὲν ἀντιετάνει· πρὸς τὸν τῆς εἰκονομαχίας ἐκείνου πόλεμον, καὶ πολλὰ μὲν πεπονθῶσι, πολλὰ δ' ἀντιεπόνησι, καὶ ὧς πύργον Χιλάνης· δεῖ τῶν ἄλλῳ καὶ τῶν ἀτόμων τὴν ἀλήθειαν καθήρησθαι, καὶ

ἄνθρωποι τοῦ; τὰ θεῖα νοσοῦντας ἔλαινοι; κα- A
θαίρουσι· ἔστι μὲν, ἔφησι (73), ἡ τὴν φθορὰν
τοῦτο ἐνδύσασθαι δεῖ ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἀθα-
νασίαν, ὃ μέγας μυσταγωγὸν Ἀποστόλου; τὸ δὲ σῶμα
ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι, ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι
ἄκτιστον, ἢ τὴν περιγραφὴν εἰς ἀπεριγραφίαν με-
τατεθεῖσθαι, οὕτω καὶ τὴν ἡμέραν ἡκούσται· Ἐντεῦθεν
μανθάνειν ἡμῖν σαφῶς περιγίνεται, ὅτι τε τοῖς Ἐι-
κονομάχοις ταῦτα παραλελήθηται καὶ τῆς ἐκείνων ἐστὶ
κακοδοξία; καὶ νῦν ὁρᾶται περὶ [P. 597] τὴν αὐτὴν
αὐτοῖς καὶ Παλαμῶς βακχεύσας τράπεζαν καὶ ὄλον
εἰς κίβρον ἐκροφήσα; τὸν τῆς κακοδοξίας ἐκείνης κρα-
τήρα.

A. Ἄλλὰ μικρὸν ἐπισχόντες; τυθέσθαι θελήσωμεν
καὶ πῶς; προὖν ὃ μέγας οὗτος διδασκαλὸς σαφωτέ-
την ποιεῖ τὴν τῶν βηθάντων ἐκρίνειαν. ἔπειτα B
γάρ, ἔφησι, τὸ μεταβαλλόμενον ἢ καθ' αὐτὸ ἢ κατ'
οὐσίαν μεταβάλλεται· ὃ δὲ περὶ γένεσιν καὶ φθο-
ρὰν θεωρεῖται· ἢ κατὰ τι τῶν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῦτο
διχῶς· ἢ κατὰ τὸ ποσόν, καθ' ὃ ἡ ἀξίωσις καὶ ἡ
μείωσις δεικνύται· ἢ κατὰ τὸ ποῖόν, ἐξ οὗ ἐμφα-
νίζεται ἡ ἀλλοιωσις (74)· ἢ ἔστι μετασχηματισμὸς
χαρακτῆρός; τινος, ἢ κατὰ τι τῶν τοῦ ὑποκειμένου
πράγματος; ἐξ ἀλλαγῆς, χωριστῶς ἢ ἀχωρίστως; ἐπι-
συμβαίνουσα· ὅπερ ἄλλοιον μὲν καὶ διάφορον τοῦ
πρωτέρου δείκνυσιν, οὐ μὴν ἄλλο τι τὸ ἀλλοιούμε-
νον ἀπαράξεται. Οὐ γὰρ οὐσιώδως μετέβλεπεν·
ἀλλ' ἐκ τοιούτου τὸν αὐτὸν τοῖονδε κατὰ τὸ ποῖόν
γενέσθαι πεποιήκα. Τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἐξ ὄλων
ὄλον μεταβεβλησθαι. Τὸ γὰρ ὑποκείμενον πάντως
ὑπομένει σωζόμενον. Εἰ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν μετέβα- C
λεν, ἀξίωσιν τινα ἢ μείωσιν ἐδέξατο καὶ παραλλα-
γήν, κατὰ τὸν σωματικὸν ὄγκον μᾶλλον διενέγκασα,
ἢ ἔστι τοῦ γε ἤδη προϋπάρχοντος καὶ εἰδοποιη-
μένου ἐπίθεσις ἢ ὑφαισις. Ἄλλ' οὐδὲ ταῦτα ἄλλο τι
παρὰ τὸ ἐξαρχῆς ὑπάρχειν ποιεῖ, ἀλλ' ἐκ τοιούτου
τὸν οὐτὸν τοῖονδε κατὰ τὸ πᾶν γενέσθαι πεποί-
ηεν. Οὐκοῦν οὐδὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξ ὄλων
ὄλην μεταβεβληται ἢ μορφή. Τί οὖν ἔστι; λέγεται
λέγειν καθ' αὐτὴν μεταβεβλησθαι. Τοῦτο δὲ περὶ
τὴν οὐσίαν αὐτὴν ἤδη τὴν μεταβολὴν ἐνδείκνυται,
περὶ ἣν ἡ γένεσις καὶ ἡ φθορὰ θεωρεῖται. Ἐπεὶ
οὖν ἀπολόγηται ἡμῖν τὸ τοῦ Χριστοῦ σωματικὸν
ὑπάρχειν εἶδος (καὶ τοῦτο οὐδ' ἂν αὐτὸς οἶμα ἀρη-
θείη; δοκεῖ γὰρ εὐγνωμονεῖν ποσῶς περὶ τὴν ἐξαρ- D
χῆς ὑπάρχειν; ἐπεὶ πῶθεν αὐτῷ ἢ μεταβολῆς πορι-
σθήσεται;); μεταβεβληται δὲ κατ' αὐτὸν ἐξ ὄλων
ὄλη ἢ τοιαύτη μορφή, πᾶσα ἀνάγκη ἐκ γενέσεως; εἰς
φθορὰν, καὶ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μηδενεῖν εἶναι κει-
ρηκένας. Εἰ τοίνυν κατ' αὐτὸν ἐξ ὄλων ὄλη μετα-

morbis laborant, pariter hodie proffigat : Quoi-
quidem, inquit, corruptibile hoc induere oportet
incorruptibilitatem, et mortale immortalitatem,
mysterium est a magno Apostolo traditum. At
corpus incorporeitatem induisse, aut, quod crea-
tum esset, factum esse increatum, aut circumscri-
ptum transiisse in incircumscriptum, id certe non-
dum ad hanc diem usque auditum est.) Hinc nos
liquido distimus, hæc Leonomachorum deliramen-
ta, has fuisse opiniones pravas. Ac nunc evidens
est Palamam, circum eandem mensam bacchatum,
erroris poculum totum ad satietatem exsorbuisse.

IV. Sed paulum hic subsistentes magnum illum
doctorem audiamus, summa deinde doctrina ea
quæ dicta sunt enucleantem. « Quidquid mutatur,
inquit, id vel per se seu ratione substantiæ muta-
tur; id quod in generatione et corruptione obser-
vatur; vel ratione alicujus 949 eorum quæ in
eo sunt; idque bifariam; nempe aut ratione quan-
titalis; in qua augmentum et deminutio spectatur;
aut ratione qualitatis, in qua alteratio existit, quæ
est alicujus characteris transformatio, seu secundum
quid eorum quæ in subjecto sunt, separabiliter vel
inseparabiliter adveniens mutatio, quæ id quod alter-
ratur alterum quidem, et ab eo quod prius fuit diver-
sum, non tamen aliud efficit. Nec enim substan-
tialiter mutavit, sed illud ipsum tale ex tali secun-
dum qualitatem effecit. Hoc autem non est totum
ex toto mutatum esse. Siquidem subjectum ipsum
salvum omnino manet. Quod si in quantitate mu-
tatio facta esset, tum augmentum vel deminutio-
nem caro Christi passa fuisset; et variam pro-
gressionem habuisset, et secundum molem corpo-
ris major minorve exstitisset : quæ est rei præex-
sistentis et jam specificatæ accretio vel deminutio.
At nec ista aliud, quam quod initio fuit, faciunt,
sed ut idem ex tanto tantum secundum quantita-
tem fieret effecerunt. Itaque nec eo modo tota ex
toto forma mutata est. Quid ergo? Illud dicendum
restat, secundum se ipsam mutata fuisse. Id
vero factam in ipsa substantia mutationem arguit,
circa quam generatio et corruptio considerantur.
Quoniam igitur de eo inter nos convenit, formam
Christi corpoream exstitisse (neque id, cetero, ipse
negaverit; nam de ea, quæ ab initio fuit, existen-
tia videtur quadamtenus recte sentire; alioquin
unde erit ei mutatio?), eaque forma, ut ait, tota ex
toto 950 mutata est, jam prorsus necesse est
eam ex generatione ad corruptionem et ex esse

Variorum notæ.

(73) Verba Theodoræ Grapti : imo Nicephori patriarchæ; eadem quæ supra. Boivin.

(74) Omissum a Gregora primum divisionis membrum. Codex Regius (cod. 1989, fol. 199, v. lin. penult.) ita habet : Ἐξ οὗ ἐμφανίζεται ἡ ἀλλοιωσις. (Παράδειγμα τανῶν τόπων γε εἰς ἕνα λέγειν ἢ χρέον, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἐν κινήσει θεωρουμένων, ἐπεὶ πρὸς αὐτὸν χρησιμὸν κατὰ τὴν παρούσαν συντάξιν σφῆν καθ' ὅποιον οὖν τῶν εἰρημέ-

νων τρόπων ὁ θαυμάσιος οὗτος τὴν κατὰ Χριστὸν
σωτικὴν μορφήν, τὸ ἐσχηματισμένον σῶμα κα-
τετυπωμένον, ὡς ἡμῖν γε καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, ἔ-
δη καὶ γράφεται καὶ ἔρξεται, εἰς τὸν μέλλον τὸ
καθ' ἑμᾶς σώματος τ.ε. ἀληθείας; καὶ οὐδὲ σῶμα ζει-
ν. νοσῶν, ἐξ ὄλων ὄλην μεταβεβλησθαι ἀποφαίνεται,
καὶ τοῦτο θαυμάσιον; καὶ ἐκδομώτατα. Εἰ μὲν κατὰ
τὸ ποῖόν μεταβεβληται, κινήσεται μὲν πρὸς ἀλλοιω-
σιν·) ἢ δὲ ἔστιν μετασχηματισμὸς... Boivin.

ad non esse transiisse. Si, ut sit, tota ex toto mutata est. nihil ergo ejus residuum mansit. Ergo corpus de medio sublatum et corruptum est; ac neque corpus, neque forma, neque aliud quidquam superest. Eo insanix et impietatis illos præcipites egit artificiosa et plane ridicula verborum temeritas.

V. Hæc vir sanctus, docta admodum et sublimia; hæc ferme scribebat, cum iconomachix propugnatores refutaret et everteret; cum quo et venerabilis Palamas statim refutatur et evertitur, qui eadem scribit et sentit; modo ex illius lingua pendens, velut hedera quercui adhærescit; modo contemnens ea, quæ didicit, et iis stare negligens ubi aliquid addendum sit, et magistrum superare, tanquam maximum gloriæ certamen, sibi proponens. Et enim cum energiæ seu operationis nomen, in detrimentum Ecclesiæ ab impio Eunomio introductum; olim in divinam Trinitatem invasisset, Iconomachi postea impendio curaverunt, ut ad proprios errores hic quoque accederet. Horum vestigiis Palamas insistit, vulturio similis, quem avem ferunt sana corpora præterire, cupide autem ad morbosa accedere.

VI. Postquam itaque ea verba, quibus tunc sanctus doctor contra impium Eusebium præsens usus est, in medium potulerimus, atque ipsa continuo argumenta, quibus olim 951 sancti Patres, Basilii et Gregorii, sceleratum Eunomium in suis antirrheticis obruere studuerunt; ea nobis quoque satis fore arbitror, ut et hunc velut uno gladii ictu in viscera adacto, illis ipsis argumentis confodiamus.

VII. Ille igitur, ut nos comperimus, Deum ipsum ait omnibus præsentem adesse: « Non enim, inquit, simplici operatione, ut veteres quidam existimabant, qui ita delirarunt, ut dicerent eum tempore divinæ incarnationis sua hypostasi cælos vacuos fecisse, ac nobiscum substantialiter fuisse, operatione autem et dignitate sola apud Deum et Patrem. Nempe illi, ut in objectis corporeis, ita et in Verbo divino aliud substantiam, aliud operationem esse statuebant, quod pijs non licet; quoniam hi sciunt in simplicibus et incorporeis nihil ea differre. Quippe hæc a se invicem distingui haud debent, ne quod omnem simplicitatem excedit, compositum esse intelligatur. Nam nec divina substantia operatione vacare, nec operatio unquam substantiæ experta esse potest. » Tum paulo infra: « Ita enim pie divina operatio, seu potius autenergeia, æterna esse intelligetur, quia operatio ab substantia non distinguitur, sed eadem definitione continetur, propter simplicis et incorporeæ naturæ proprietatem. »

Α δέλεται, οὐδὲν ἄρα αὐτῆς ὑπολείπεται· ἐκποδὼν οὖν τὸ σῶμα καὶ ἐφθαρταί· καὶ οὕτω σῶμα οὕτω μορφή, οὐτ' ἄλλο τι λοιπὸν ἔστιν. Εἰς τοιοῦτον αὐτοῦ; τῆς ἀτοπίας βόθρον καὶ ἀθείας ἡ σεσοφισμένη καὶ ἀστείωτάτη τοῦ λόγου κατακρήμνισα περιπέτεια. »

Ε'. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδε πῆ γέγραπται· τῷ ἁγίῳ, σοφώτατά τε καὶ ὀφηλότατα, τὸν τῆς εἰκονομαχίας προστάτην ἐξελέγοντι· τὰ καὶ καταλύοντι· ᾧ καὶ αὐτὸς εὐθύς συνεξέλεγχεται τε καὶ συγκαταλύεται ὁ σεμνὸς Παλαμάς, ἐκείνῳ ταυτὰ καὶ γράφων καὶ [F. 598] φρονῶν, πῆ μὲν ἐκείνου τῆς γλώττης ἐξηρημένους, οἷα θρούς ἐπειρημένους κινεῖς· πῆ δὲ τὸ τοῦ διδασκαλοῦ ἐμμένειν κατειρυνεῦσθαι, ὅποι προσθήκης δεῖται, καὶ φιλοτιμίας ἀγώνισμα ποιούμενος· κράτιστον, τὸν διδάσκαλον ὑπερσεῖν. Καὶ γὰρ ὁ εὐνομίου τοῦ καταράτου καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα τῆ θεῆς Τριάδος πάλαι παρειαχθὲν ἐπὶ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας περὶ κλειστόν καὶ τοῖς εἰκονομάχοις ὑστερον ἐγεγόναι τοῖς οικείοις προσθεῖναι καὶ τοῦτο κακοῖς, καὶ ἅμα τῷ κατόπιν ἐκείνου ἀκολουθοῦντι νῦν Παλαμᾷ· καθάπερ καὶ τὸν γῦπα φασι· τὸ θρῆνον τὸ μὲν ὄγαίνοντα τῶν σωματικῶν παρῖναι· ἃ δὲ νοοῖ, ταῦτα δ' ἀσμένως προσέθηθα.

Γ'. Διὸ προσεχῶς μὲν τὰ τοῦ θεοῦ πάλιν διδασκάλου· προνεγκοῦσιν εἰς μέσον ῥήματα, οἷς καὶ Εὐσεβίου τοῦ δυσσεβοῦς τριζαυτὰ παρῶν ἐκείνης ἐχρησάτο, ἑπτα καὶ δε' ὦν τοῖς θεοῖς ἐμείλη· πάλαι Πατράς, Βασιλεῖος καὶ Γρηγορίου ἡ' μὲ (75), τὸν ἀλιτήριον ἐκείνον τοῖς ἀντιβῆρτικαῖς καταχῶσαι εὐνόμιον, καὶ ἡμῖν ἀποχρήσειν οἰμαί μὲ πλῆρη καὶ κατὰ τὸν τοῦτο σπλάγγων ἰάται τὸ τὸν ἐλέγχων ἐκείνων ξίφος.

Z. Εὐφροσκομῶν οὖν ἐκείνον, παρῖναι λέγοντα τοῖς ἄπασι τὸν θεὸν αὐτόν. « Οὐ γὰρ ἐνεργεῖα φύλη γῆσι κατὰ τινὰς τῶν πάλαι, τὰ τοιαῦτα ληρωδῶσάντων, κενῶσαι μὲν τοὺς οὐρανοὺς λεγόντων (76) τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς θείας σαρκώσεως, εἶναι τε οὐαιεῶδως σὺν ἡμῖν, ἐνεργεῖα δὲ καὶ ἀξίᾳ μόνῃ πρὸς τὸν θεὸν καὶ Πατέρα. Ἐπει εἴτερον οὐσίαν καὶ ἄλλο ἐνεργεῖαν, ὡς περ ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω δὲ καὶ τοῦ θεοῦ Λόγου ἐτίθεντο, ὡς περ τοῖς εὐσεβέων ἀπειρήται. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρειν ἴσασιν. Οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀκλότητα νοοῖτο. Οὕτω γὰρ ἡ θεία οὐσία ἀνεκέρητος εἴη ἐν ποτε, οὐτ' ἀνοῦσιος ἢ ἐνεργεῖα. » Καὶ μετ' ἄλλα· « Οὕτω γὰρ ἐν εὐσεβῶς νοηθεῖ ἡ μὲν θεία ἐνεργεῖα ἀδίστα, μᾶλλον δ' αὐτενεργεῖα, τῷ μὴ διορισθῆαι τῆς οὐσίας τὴν ἐνεργεῖαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον ἐπιδοχῆσαι διὰ τὴν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδίωτα. »

Variorum notæ.

(75) Gregoras promittit se sanctorum Basilii et Gregorii argumenta prolaturum, quæ tamen haud profertur Bovin.

(76) Poteram sic interpretari: Non enim, inquit, ut veteres quidam delirarant, dicitur ille tempore

divinæ incarnationis sua hypostasi cælos vacuos fecisse. Sed aliter malui, secutus codicem antiquissimi lectionem, in quo non λέγεται, sed λεγόντων scriptum erat. Bovin.

Η'. Ὁρῆς ὅπως τε κατ' ἔχον; τῷ θεῷ καὶ οὐτο; Α
 ἔπεται Βασιλείῳ καὶ οἶον ἐφ' ἠρηνηνεύει τάχαίνου,
 καὶ ἔπως τοῖς κατ' ἔχον; οἷς ἐκείνο; ἐμάχετο,
 ἐκρημένους καὶ οὐτο; ἐπίσης καθάπκιε μαγόμενος
 φαίνεται; ὥστε ὁ τὸν ἕτερον λοιδορῶν καὶ ὁ ἄτερον
 πάντως ὁμοίως λοιδορεῖ. Λοιδορῶν οὖν ὁ Παλαμάς;
 Θεόδωρον (77) ἐκείνον τὸν μέγαν τῆς Ἐκκλησίας
 προστάτην, ἅτε τοῖς Εἰκονομάχοις οὕτω μαγόμενον,
 ὁμοῦ καὶ τὸν μέγαν εὐθύς λοιδορεῖ Βασιλείου ὁ δὲ
 τοῖς θεοῖς τούτοις Πατράσι μαγόμενος; τοὺς ἑτερο-
 δόξους ἐξ ἀνάγκης. [P. 599] οἷς; οὐτοῖς μάχονται, φαίνε-
 ται φιλῶν. Ἔστι μὲν οὖν κἀντιῦθεν δῆλον τό γε τοῖς
 τῆς εἰκονομαχίας προστάταις τὸν Παλαμᾶν ἐν ἔπα-
 σιν ἀεὶ καὶ συνεχῶς ὀκλοουθεῖν, ὡς ἐξ ὀρητηρίου
 ἀρξάμενον τοῦ Θεωριῶν φωτὸς ὁμοίως; ἐκείνοις; καὶ
 τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀκτίον, ἀεὶ διαστόματα; ἄγειν αὐτὸν τὸ
 Θεωριῶν.

Θ'. Ἄλλ' ἐκείνο μικροῦ με παρίδραμεν. Εἰ γὰρ ὁ
 τῆς οὐσίας λόγος οὐδὲν ἕτερον ἢ πρᾶγμα ἐστὶν
 αὐθόπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὑπαρξιν,
 ὡς ὁ τε τῆς ἀπιστήμης διδάσκει λόγος; καὶ ὁ θεῖος
 οὗτος διδάσκαλος ἔφη προειρητικῶς, εἴη ἂν καὶ ὁ
 τῆς ἐνεργείας λόγος ὁ αὐτός, κἀν τοῖς ὀνόμασι δια-
 φέροι δοκῶσι, πρᾶγμα ἐπὶ ἀπὸ ὑπαρξιν, μὴ
 δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὑπαρξιν. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ
 ὁ τῆς ταυτότητος αὐτοῦ λόγος; καθὰ πάλιν ὁ αὐ-
 τὸς εὐθὺς ἔφησεν ἀλλοχού; εἰ ταυτὴν αἰέν, οὐ δύο
 ἂν εἶεν, ἀλλὰ μία φύσις. Ἡ γὰρ σύνθεσις τὸ διά-
 φορον τῶν συντρεχόντων ἄδει καὶ ἑτεροῦσια εἶναι
 δηλοῖ.

Κ'. Ὅτι μὲν οὖν ἐνεργεῖαν καὶ δύναμιν καὶ σο-
 φίαν καὶ ζωὴν, καὶ ὅσα τοῖς ἀνθρώποις ἐπιταῖ
 ὀνομάζειν τὸ θεῖον, τὰ τῶν διδασκάλων τῆς τοῦ
 Θεοῦ Ἐκκλησίας; δόγματα μὴ διαίρειν τῆς οὐσίας;
 ἐπὶ Θεοῦ συγχωρεῖ, οὐτε φῶς ἀκτιστόν ἄλλο πρὸ
 τῆς θεῖας λέγειν οὐσίαν, οὐτε θεότρετος τῆς μῆδ;
 ἐκείνην τρισυποστάτου φύσεως, οὐτ' ἀσώματόν τε
 καὶ ἀκτιστόν δύνασθαι γίνεσθαι τὸ τοῦ Χριστοῦ
 σῶμα, εἰρηται. Εἰ δ' ἐπὶ Χριστοῦ τοῦτ' ἀδύνατον,
 τίς οὕτως εὐθὺς ἂν εἴη, ὡστ' ἀνθρώπων γίνεσθαι
 λέγειν ἀκτιστόν τινα τῶν πάντων, ἡσώματόν τε καὶ
 ἀναρχον κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον, καὶ ὅσα τοῖς
 ἀπεθεῖν αὐτονομουμένη γλώττη προκίκα ληρεῖν
 συγκαχώρηται; Ὅτι γὰρ ἐξ ἀρετῆς προκόπτειν ἐγγί-
 νεται λόγον, τούτοις οὐκ ἀκτιστοῖς γίνεσθαι πρὸς-
 εστι. Πολλοῦ γε καὶ θεῖ. Τούναντιον μὲν' ἂν μᾶλλον
 δεήσειε γινέσθαι κτιστοῖς; ἐς τὸν πολλαπλάσιον, ὡς
 ἄλλοις τε πλείστοις; ἐστὶ δεδογμένον καὶ διη καὶ
 Παύλῳ τῷ θεῷ. Ἐἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις,
 ἀνακαινίζεσθαι τὴν πρὸς τὰ κρείττα ῥοπήν καὶ ἀν-
 τεληψὶν τῶν καλῶν; ἦν δὴ κτίσις καὶ ὁ θεῖος; ἐπι-
 ζητεῖ δαδὲ, καρδίαν καθαρὴν ἐν αὐτῷ κτιζέσθαι,
 καὶ πνεῦμα τοῖς ἐγκάτοις εὐθὺς ἐγκαίνιζέσθαι.

ἢ II Cor. v, 17. ἢ Psal. l, 12.

Variorum notæ.

(77) Fuit itaque illud tempus, cum Palamas
 Theotiori Graphi auctoritatem parvi faciebat, ut
 supra dicebamus. Tamen Philotheus Antirrha. lib.
 xi passim hunc laudat, et in suas partes trahere

VIII. Vides, ut hic D. Basilii vestigiis insistit, ac
 ejus fere verba interpretatur? Vides, ut assecta-
 toribus eorum, contra quos ille pugnavit, hic pa-
 riter totis viribus 952 pugnat? Qui sique aliter
 maledixit, eum constat et alteri simul maledicere.
 Quamobrem Palamas magno illi Ecclesie defen-
 sori Theodoro, contra Iconomachos sic pugnantem,
 dum conviciatur, eodem tempore etiam magno Ba-
 silio convicium facit. Illis autem sanctis Patribus
 qui pugnat, eum necesse est heterodoxorum, qui-
 bus illi pugnant, videri amatorem. Et hinc igitur
 patet, Palamam in omnibus perpetuo et continen-
 ter eorum qui iconomachie propugnatores fue-
 runt, vestigia persequi, ab Iuliano Thaborio, tan-
 quam ab aliquo peritugio, itidem illos profectum.
 B Atque hæc causa est, cur Thabor ei semper in ore
 sit.

IX Sed me illud pene effugit. Nimirum si sub-
 stantia nihil aliud est, nisi res per se subsistens,
 nec alio egeus ad existendum, ut et scientia docet,
 et sanctus iste doctor supra dixerat, erit etiam ope-
 rationis definitio eadem, etsi ipsis nominibus dif-
 ferre videantur: erit, inquam, operatio res per se
 subsistens, nec alio egeus ad existendum. Ita quippe
 servabitur ratio identitatis, ut ille ipse rursus alibi
 dixit: « Si idem sunt, ergo non sunt duo, sed unica
 natura. Compositio enim differentiam indicat eor-
 um, quæ simul coeant, eaque diversæ substantiæ
 esse declarat. »

X. Quod igitur in Deo operationem, et poten-
 tiam, et sapientiam, et vitam, et quæcumque no-
 mina Divinitati ab hominibus tribui solent, ab sub-
 stantia distingui non permittat doctrina ab Eccle-
 siæ doctoribus tradita, nec Jansen dicere increatum
 aliud, præter 953 substantiam divinam, nec alias
 divinitates, præter unam in tribus personis natu-
 ram, nec incorpoream et increatum corpus Christi
 posse fieri, hactenus dictum est. Quod si id in
 Christo fieri non potest, quæquamne adeo stolidus,
 ut aliquem ex omnibus hominibus naturali ratione
 increatum fieri dicat, incorporeumque, et princi-
 pio carentem, et quidquid impie lingua effreni te-
 mere et gratis effutire licuit? Nam qui virtutis ra-
 tione proficiunt, non ideo ii increati sunt. Ac
 multum quidem abest ut fiant. Imo creatos eos
 fieri tanto magis oporteat, quemadmodum tum
 aliis plurimis, tum divo Paulo visum est, dicenti.
 Si qua in Christo nova creatura sit, propensionem
 ad meliora et virtutis professionem renovari;
 ejusmodi creaturam divus quoque David requirit;
 ubi cor mundum creari in se, et spiritum rectum
 innovari in visceribus postulat.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Κ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER VICESIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Soluta questione de lumine Thaborio, Gregoras ad alteram criminationem refellendam transit. De Deo disputare periculosum est. Quid sancti Patres super ea se præceperint, et quatenus ipsi de Deo disputarint. Gregorius Nazianzenus. Basilius Magnus. Chrysostomus. Athanasius. Isaac monachus. Joannes Climacus. D. Paulus. Acta conciliorum generalium.

955 I. Si sanctorum testimonia velim afferre, A succurrunt mihi multa. Sed me nec dolores capitis ea nunc sigillatim omnia recensere patiuntur, nec plane necesse est, quæcumque in aliis illis Anononachorum scilicet conciliis, seu potius Introciniis, audita vel dicta sunt, universa simul proferre. Omnia autem Deo juvante, et singula quidem suo loco, infra dicturi sumus. Nunc ego illuc redeo.

II. Quoniam ibidem imperator alterum mihi crimen objiciebat, quod de Deo disputari vetarem, idemque sanctos opponebat, qui de Deo passim et diserte disputarent, aiebatque Palamam eorum exemplo novas illas theologias scriptitare, pro quibus se vel sanguinem suum libentissime effusurum æquus scilicet judex affirmabat; age, inquam, ad istam quoque criminationem respondeamus.

III. Rem esse periculosam, de Deo disputare, nec volenti cuique id licere, sanctorum Patrum seita et **956** canones definiunt. Hoc illis notum, qui in iis versati sunt. Quia etiam ne in leges patris curiosius inquireretur, neve termini, quos illi Ecclesie posuissent, moyorentur, ab iisdem Patribus. cautum sancitumque est: neque id opinor quisquam inficiabitur, nisi qui gratis velit incurere in publicos risus, quive eorumdem Patrum execrationibus obligari non perhorrescat. Absurdissimum sane fuerit Pythagoreus quinquennali lingue silentio, animi autem obsequio longe diuturniori, magistri sui dogmata approbasse: nos

[P. 600] Α'. Πολλῶν δ' ἐπιβρόντων, εἰ μαρτυρίας ἁγίων εἰσάγειν θέλομεν, οὐθ' αἱ τῆς κεφαλῆς ἀγγιζόντες ἐῷσι τανῶν διεξίνασι καθ' ἕκαστα πάντα, οὐτ' ἀνάγκη πάντα νῦν λέγειν ἀθρόον, ὅπως καὶ ταῖς ἑλλαις ἐκείναις ληστρακαῖς συνόδοις ἀκούσῃ καὶ λέγειν συμπέπτικεν. Εἰρήσεται δὲ κατὰ χώραν (78) γενόμενοις ἐκάστων ἅπαντα, προλέοντος ἡμῖν σὺν γε θεῷ τοῦ λόγου. Νῦν δὲ ἐκείτω ἐπένειμι.

II. Ἐπεὶ γὰρ δεύτερον ὁ βασιλεὺς ἐκεῖ μοι προσῆγεν ἐγκλημα, τὴν τοῦ θεολογεῖν ἀπαγόρευσι, τοὺς ἁγίους ἄνω καὶ κάτω διαβήθησιν θεολογεῖν προβαλλόμενος, οὗ καὶ Παλαμῶν ὑποδείγματι (79) χρώμενον τὰς νέας ταύτας εἶλετο γράφειν θεολογίας, ὑπὲρ ὧν καὶ τὸ οἰκεῖον αἶμα δίδοναι μέλα προθύμως ὁ ἀρβρακῆς κριτικῆς ἰσχυρίζετο, φέρε καὶ B πρὸς τοῦτ' ἀπαντήσωμεν, ἔσθιν ἐγώ.

I'. εἰ Ὅτι μὲν δίδεται ἡμᾶς δεῖν, καὶ μὴ ἐξείναι τοῖς βουλομένοις θεολογεῖν, θεῶν Πατέρων φασι θετμοὶ καὶ κανόνες, ἴσασιν οὗς ἔθος αὐτοῦς μετεῖναι. Ὅτι δὲ καὶ μὴ περιεργάζεσθαι νόμους πατέρων, καὶ ἄπερ ἐκείνοις θέσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ συμπέπτικεν ὄρα μὴ κινεῖν, καὶ τοῦτο δόγμα καὶ νόμον ἐκείνων εἶναι, αἶμα τὴν ἀνετραυῖντα εἶναι μετέναι, πλὴν ἢ ὅστις τε βούλοισα χλεῖσθαι ὀκεῖθων προῖκα δρᾶν ἐαυτὸν ἀνθρωπίνης καὶ ὁ ἐνοχος εἶναι ταῖς ἐκείνων οὐ φρίττει ἀραῖς. Ἡ πολλὴ (80) μέναι ἄωρία, Πυθαγορείου μὲν πανταπειρικῆ μὲν γλώττης σιγῇ, μακροτέρᾳ δ' αὐ πολλῶν συγκαταθέσει ψυχῆς, τὰ τοῦ διδάσκοντος δεχεσθαι δόγματα ἡμᾶς

Variorum notæ.

(78) Nempe in disputatione cum Cabasila, in Antirrhaticis et in aliis libris dogmaticis. Boivin.

(79) Ὑποδείγματι supra lib: xix, cap. 2, sect.

4. Boivin.

(80) Sic supra lib. ix, cap. ult. Boivin.

ὁ, οἱ εὐαγγελικῆ συντεταγθῆ. γίγονεν εὐσεβεία. Α vero, sancta Evangelii disciplina a puero insu-
 μή μάλα ἐθέλειν περιεργίαις ἀπάσης ὡς περιζωπύτω
 τοῖς πατέροις ἐμμένειν κανόσι καὶ δόγμασι. Ἰδέω δ'
 ἄν σ' ἐροίμην, εἰ πρὶν ἐκείνους [P. 601] θεολογήσαι,
 ἔοικεν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ συννενοηθέναι δόξαν
 ὑπερβαίνειν καὶ θανάτου μείζω κίνδυνον ἀπειλεῖν
 ἀθανάτου ψυχῆς τοῖς οὕτως ἀσομολοῦσι πρὸς τὴν
 ἐγγεῖρησιν· καὶ νῦν δεῖ μάλλον πισθεῖσθαι μετὰ τὴν
 πείραν αὐτοῖς πρόσταθέν· εἰ δὲ πρὶν περιθῆναι,
 δεῖ μάλλον ἡμᾶς, ἀμαθεῖς τίνας ἔντας· καὶ μάλα
 ἀξυνέτους, τῶν ὑπὲρ ὧν φοβείσθαι τὴν πείραν,
 ὁμοίως ἐκείνους, μακρῶ σοφοτέροις ἡμῶν καὶ πρὸ
 τῆς πείρας οὔσι, καὶ μὴ ἐπιτηδῶν ἀδεῶς οὕτως
 τῆ θεολογίᾳ, καθάπερ τῆ γε γλώτῃ τὰ βοσκήματα.
 Ἦ γὰρ ἄν ἕμοιον εἶη, ὡσπερ ἄν εἰ δέκα τινὲς τῶν
 ἀπὸ γενέσεως τυφλῶν, ἐκκλησίαν ἀθροίσαντες, περὶ
 χρωμάτων ἤρισον τῆς ἀνὰ χεῖρας κρόκης, ἕκαστος
 ἀληθεύειν οἰόμενος ἢ κατὰ πάντας. Οἴμαι ἄν πάντα
 τινὰ τῶν ὁρώντων θρήνου καὶ γίλωτος εἰληφέναι
 σπονδὰς ἐν ψυχῇ, καὶ Δημοκρίτου ἄμα καὶ Ἡρα-
 κλείτου δοκεῖν ἐνταῦθα συντημένους. Τίς γὰρ οὐκ
 ἄν ἐκείνους ἐθρήνησε, τῆς τῶν ὀμμάτων οὕτως
 ἀπηρητημένους αὐτῆς τὸν ἅπαντα βίον; τίς δ' οὐκ
 ἄν τὸ Σαρδόνιον ἐπεγέλασε, περὶ ὧν οὐκ ἴσασι δια-
 πληκτιζομένους ἀρετῇ ὁρῶν; Ὅμως εἰ δοκεῖ, τῆς
 ἐπιπλήξεως μικρὸν καθυφέντες θεωρήσωμεν, ἃ τε
 πρὸς ἀπαγόρευσιν ἡμῖν τοῦ θεοῦ ἐπιτάττουσι
 καὶ ἃ θεολογεῖν καὶ πῆ καὶ ὅπως δὴ συμπέτωμεν·
 ὡς ἄν κἀνταῦθα βυθός τις ἦ καὶ θεμελίος εὐτα-
 ξίας ὁ τὰ τῆς γλώττης περιζωννύμενος σκῆπτρα,
 καὶ μὴ τοῦναντίον κανὼν μὲν εὐθουλίᾳ ἀκανόνιστος
 ἢ φιλοτιμία, θεσμὸς δ' εὐκαιρίας ἀθεσμος ἀκαιρία.
 Ὅση γὰρ φιλοτιμία τρόφιμος ἀβουλίας, διὰ μυ-
 χῶν ἀκαιρίας δραμούσα, τῶν ὄρων καταχρησθεῖ τῆς
 εὐταξίας, ἐκεῖ καὶ πέρας ἀκολουθεῖν ταῖς τῶν πρά-
 ξεων ἐπιθουλαῖς ἀντιστρατεύμενον, καὶ μάλα γέ-
 τοι τῶν εἰκότων. Πρῶτος μὲν οὖν ὁ πολλὸς ἐν θεολο-
 γίᾳ Γρηγόριος (81) τοσοῦτον ἀποδεικτὸς πρὸς θεολο-
 γίαν τὴν γλώτταν κινεῖν, ὅσον τὴν χεῖρα πρὸς φλόγα
 πυρός· ὡς καὶ πολλοὺς εἰς παραίτησιν λόγου προβάλλ-
 λεσθαι, ἐν οἷς οὐδ' αὐτὸν ἐγγεῖρῃν τοῖς περὶ Θεοῦ
 προχείρως δίδωσι λόγοις, οὐδ' ὦ θρασείως ἐγγεῖρῃν
 ἐν γένειτο ἀποδέχεσθαι. «Οὔτε γὰρ ἐπαινετὸς,
 φησὶ, ὁ πάθος· ἀλλὰ καὶ φοβερὸν τὸ ἐγγεῖρημα.»
 Εἰσάγει δὲ καὶ Ὁρῶν ἐκείνων, ὅς τῆς κιδωτοῦ πάσαι
 μόνον ψαῦσαι τομῆσας ἀπόλιτο, φυλάσσοντες Θεοῦ,
 φησὶ, τῆ κιδωτῶ τὸ σεβάσμιον καὶ ἅμα μηδὲ τῶν
 ταίχων τοῦ ἱεροῦ ψαῦσαι τοῖς πολλοῖς ὄν ἀσφαλῆς,
 ἐτέρων, φησὶν, ἐδέξασαι τοίχων, τῶν ἐξωθεν. Καὶ πά-
 λιν· «Ἀκούεις γέννησιν (82)· τὸ πῶς μὴ περιερ-
 γάζου. Ἀκούεις ὅτι πνεῦμα τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ Πατρὸς·
 τὸ πῶς [P. 602] μὴ Πολυπραγμῶνει. Εἰ δὲ πολυπραγ-
 μοναῖς Υἱοῦ γέννησιν καὶ Πνεύματος πρόβον, κἀγὼ
 σοῦ πολυπραγμονῶ τὸ κρᾶμα ψυχῆς; καὶ σώματος.

tos, nolle citra ullam curiositatem Patrum de-
 titis ac prescriptis stare. Und quidem ex te libens
 quæsierim, utrum istos putes [(85) ea sanxisset, rem
 ipsam nondum expertos, an postquam experti fu-
 isent. Si eos censet] prius de Deo disputasse [de-
 inde disputari vetuisse]; ii rem humanis viribus
 altiore, et eorum qui sic sponte aggreduntur
 animæ immortalī periculum morte ipsa gravius
 allaturam, videntur iudicasse: ac iisdem, post ex-
 perientiam jubentibus, tanto magis nunc obedi-
 dum. Sin antequam experti fuissent, eo magis nos,
 qui rudes sumus et minime intelligentes, oportet
 earum rerum, quæ intellectum superant, experien-
 tiam formidare, exemplo illorum, qui vel aute fa-
 ctum periculum longe nobis sapientiorum fuerat,
 cavendumque est, ne in theologia sic temere in-
 siliamus, ut pecudea in pascua. Perinde quippe
 fuerit, ac si homines decem, qui cæci nati sint,
 advocata concione, de ejus teke, quam præ mani-
 bus habeant, coloribus 957 rixentur, vera quis-
 que, magis quam cæteros omnes, dicere se arbi-
 trati: quod quisquis viderit, is, ut opinor, risum
 et luctum, velut sædere sociatos, animo concipiat,
 ut ibi Democriti et Heracliti in unum coaluisse
 videantur. Ecquid enim istos non desinat, oculorum
 lumina per omnem vitam sic destitutos? Ecquis
 rursus Sardonium risum teneat, qui eosdem nunc
 cernat de iis rebus, quas ignorant, inter se digla-
 diari? Nos tamen, si videtur, paulo minus obsta-
 pescentes, consideremus, tum quæ sancti Patres
 de cavendis theologicis disputationibus nobis præ-
 cipiant; tum quæ, et ubi, et quomodo iidem de
 Deo disputaverint; ut hic quoque formula aliqua
 sit et fundamentum bonæ disciplinæ, quo mode-
 randæ linguæ ratio innitatur: ac non contra eve-
 niat, ut et boni consilii regula sit ambitio nullis
 regulis astricta, et opportunitatis norma abnormis
 importunitas. Quippe ubi ambitio imprudentiæ
 alumna, per summum opportunitatis neglectum,
 boni ordinis finem proterve transilit, ibi et exitus
 consequi primæ aggressioni contrarios valde con-
 sentaneum est. Primus Gregorius, ille scilicet in-
 ter theologos eximius, linguam ad theologicas dis-
 putationes appellere sic reformidat, ut manum ad
 flammam. Proinde multis verbis se excusat, præ-
 ditque se non facile accedere ad disputandum de
 Deo, et eos, qui id tenere audeant, minime præ-
 bat. «Neque enim, inquit, laudabile est deside-
 rium; sed et conatus ipse metuendus.» Et Oxæ
 exemplum 958 proponit, qui arcam olim solenni-
 modo atrectare ausus periit, asserente, inquit,
 Deo reverentiam arcæ debitam. Et quia ne ipsius
 quidem templi parietes contingere tutum eudbet

Variorum notæ.

(81) Gregor. Nazianz. *De dogm.* Sic supra lib. x, cap. ult. n. 13. BOVIN.

(82) Gregor. Nazianz. *Orat. de dogm.* pag. 495, edit. Paris. an. 1609. BOVIN.

(85) Quæ supplementus, ea in codice etiam Vati-
 cano desunt. Nec mirum; cum noster, ut jam
 dixi, ex illo descriptus sit. BOVIN.

erat, idcirco aliis, inquit, parietibus opus fuit, nempe exterioribus. Tum idem rursus : « Generationem audis : modum ne curiosius inquiras. Audis Spiritum ex Patre procedere : id quomodo fiat, ne anxio studio perscruteris. Quod si in Filii generatione et Spiritus processione pervestiganda curiosum te præbes, ego quoque pari curiositate tuam animæ corporisque conjunctionem et temperamentum inquiram. Quomodo pulvis es et Dei imago? Quid est quod te moveat, aut quid, quod moveatur? Quomodo idem movet et movetur? Quomodo sensus in eodem manet, et externa attrahit? Quomodo mens in te manet, et in alia mente sermonem gignit? Quomodo cogitatio per sermonem imperitur? Si te ipsum non nosti, quisquis es qui de his rebus disputas, si hæc nondum intellectu comprehendisti, quorum sensus ipse testis est, quo tandem modo, quid et quantus sit Deus, te certo tenere ac scire arbitraris? Magnæ profecto id stultitiæ est. » Tum rursus : « Promptus esto, usque ad fidei confessionem, si quando a te exigatur. Quod superat, timidior sis oportet. Etenim illic cunctatio, hic celeritas periculosa est. » Si quis velit instare, prodeat ac dicat mihi, quid sit cur magnus iste doctor similis ferme verborum signa haud raro utatur adversus eos qui contraria objiciunt, ac nunc cum qui existeret, genitum fuisse, nunc Filium creaturam **959** esse, nunc voluntatis esse filium, perperam argumentantur. Nempe insolentissimis et naturæ captum excedentibus interrogatis responsones et ipse plane insolentes opponit, et ait : « Rursus corporei corporea. Hæc enim ad me et ad te pertinent. » Item, « Volensne, inquit, pater tuus te genuit, an nolens? » Item hæc : « Tempus estne in tempore, an non? » Reliqua omitto, quæ ille velut arma nobis suppeditat, quoties et nos voluerimus insolentes rixarum adversariorum quæstiones resolvere. Porro hæc non ejus sunt, qui de Deo velit disputare, sed ejus, qui valde id fugiat, ac nos non meris verbis, aut meris operibus, sed et operibus disertis et efficacibus verbis admoneat.

IV. Ego vero tametsi multa magni istius Patris et Ecclesiæ doctoris testimonia possim afferre, ad meorum dictorum confirmationem, tamen quæ illic attuli, ut ostenderem non oportere disputari de Deo, nec aut in eos qui vetarent, aut quam ob causam vetarent, inquirendum esse curiosius, ea ipsa certe sufficere arbitror cum ad declarandam sententiæ meæ veritatem, tum ad refellendum errorem adversariorum. Non enim loquimur nunc iis, qui minime intelligent, sic ut pluribus verbis opus sit. Deinde cui non satis fuerit id quod satis est, ei nihil satis erit. Parum autem cui satis sit, ei opinor quælibet satis futura sunt. Pergamus itaque ad alios, ut ex singulis pauca excerpendo os facile illis obstruamus, quibus nec desistere a pugna nec intelligere facile **960** est. Basilium, in divinis multum versatus, « Contentus esto, inquit, ita loqui, ut edoctus es : nec tu mihi subtilia hæc dicas vel inge-

A Πώς εἰ χῶς καὶ εἰκὼν θεοῦ ; τί τὸ κινεῖν σε, ἢ τί τὸ κινούμενον ; Πῶς τὸ αὐτὸ καὶ κινεῖ καὶ κινεῖσθαι ; Πῶς αἰσθητὴς ἐνταῦθα μένει καὶ τὸ ἐκτὸς ἐπισκῆται ; πῶς ὁ νοῦς ἐν σοὶ μένει καὶ γεννᾷ λόγον ἐν ἄλλῳ νοῦ ; Πῶς λόγος νόημα διαδίδεται ; Εἰ σαυτὴν οὐκ ἔγνωσ, δοτικὸς εἰ ὁ πατὴρ τοῦτον διαλεγόμενος, εἰ ταῦτα οὐ κατέλαβες, ὧν καὶ ἡ αἰσθητὴς μάρτυς, πῶς θεὸν ἀπερῶς, ὅπερ τε καὶ ὄσον ἐστὶν, εἰδέναι ὑπολαμβάνεις ; Πολλῆς τοῦτο τῆς ἀλογίας. » Καὶ πάλιν : « Τάχῃ, ἔστω σοι μέχρι τῆς ὁμολογίας, εἰ ποτε ταύτην ἀπειρηθείς τὸ δ' ὅπερ ταύτην, εἶναι δευλότερον. Ἐκεί μὲν γὰρ ἡ βραδυτῆς, ἐνταῦθα δὲ ἡ ταχυτῆς ἔχει τὸν κίνδυνον. » Εἰ δὲ τίς ἐνίστασθαι βούλοιο, λεγέτω μοι παραλθὼν, τί βουλόμενός εἶνα ὀλιγάκις, ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος οὕτως πως τοῦς ἑαυτοῦ σχηματίζει λόγους τῶς ; τάννυστα (84) προφέρουσι, καὶ νῦν μὲν δυτὶ γεγέννηκε καὶ συλλογισόμενοι, νῦν μὲν κτίσμα τὸν Υἱόν, νῦν δὲ θελήσεως υἱόν. Πρὸς γὰρ τὰς ἀτόπους ἐπισκῆς καὶ πέρα τῆς φύσεως ἐρωτήσεως ἐκτόπου ; ἐπεικῶς καὶ κείνος τὰς ἀποκρίσεις εἰσάγει, καὶ φησι : « Πάλιν οἱ σωματικοὶ (85) τὰ σωματικά. Περὶ γὰρ ἐπὶ καὶ σὶ ταῦτα. » Καὶ πάλιν, « Θέλων σε, φησὶν, ὁ σὸς πατήρ γεγέννηκεν, ἢ μὴ θέλων ; » καὶ αὖθις : « Ὁ χρόνος ἐν χρόνῳ, ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ ; » Καὶ τὰ ἐξῆς παρηρησι λέγειν, οἷς ὀπλιζει τὰς γλώσσας ἡρώς, ὅποτε καὶ ἡμῖν βουλομένοις εἴη τὰς ἐκτόπου ; τῶν ἀντιθέτων ἀναλύειν ἔριδας. Ταῦτα δ' οὐ βουλομένου θεολογεῖν ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τι φεύγοντος, καὶ νοουβουτῶντος ; ἡμᾶς, οὐ λόγοις μόνον, οὐδ' ἔργοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πράξεσιν εὐλόγοι ; καὶ λόγοις ἐμπράκτοις.

C Δ'. Ἐγὼ δὲ κολλᾷ λέγειν ἔχων ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου τοῦδε Πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν τῶν ἐμοίγε εἰρημένων ἀπέδειξιν, ὅποσα γούν μοι κάκει κεῖ ἀλύεται, λέγω δὴ περὶ τοῦ μήτε θεολογεῖν, μήτε περιεργάζεσθαι μήτε τοῦ ; ταῦτ' ἐπιτάττονται ; μήθ' ὧν ἑκαὶ ἐπιτάττουσιν, ἱκανὰ καὶ ταῦτ' ἡγῆμαι πρὸς τε τὴν τῆς ἐμῆς ἀληθείας ἐνδείξιν πρὸς τε τὴν τῶν ἀντιθέτων ἀναίρεσιν. Οὐ γὰρ ἀουεῖτος νῦν ὀμιλοῦμεν, ἵνα πλεόνων θεολογεῖν λέγων. Ἄλλως τε καὶ ὅ τῳ ἱκανὸν οὐχ ἱκανόν ; οὐδὲν ἱκανόν ὅ δὲ καὶ τὸ μικρὸν ἱκανόν, πάντ' οἶμαι γίνεσθαι ἂν ἱκανὰ. Ἰτέον οὖν ἐστὶ καὶ τοῦ ; ἄλλους ἡμῖν, ἐν' ἐξ ἐκείνων βραχέα ἐραγισάμενοι, οἷς ἂν μήθ' ὑπείνε ; τοῦ μάχεσθαι [P. 603] μήτ' αὐ συνίεναι βραβίως ἐξῆς, τούτων τὰ στόματα βραβίως ἡμεῖς, ἀπορρόφωμεν. Φησὶ τολύου καὶ ὁ πολλὸς τὰ ὄσια Βασιλείου ; (86) : « Ἀρκεῖσθε λέγειν ὡς ἐδίδαχθης ; καὶ μὴ μοι τὰ σοφὰ ταῦτα λέγε, ὅτι ἀγέννητόν ἐστιν, ἢ γέννητόν ;

Variorum notæ.

(84) Vel qui repugnantia. Gregor. Nazianz. orat. 1, de Filio, pag. 567. BOIVIN.

(85) Gregor. Nazianz. orat. De Filio, pag. 560,

565, 567. BOIVIN.

(86) Basilium Magnus contra Sabellianos. BOIVIN.

καὶ εἰ μὴν ἐγέννητον, Πατήρ· εἰ δὲ γεννητὸν, Υἱός· ἂν
 εἰ δὲ μηδέτερον τούτων, κτίσμα. Ἐγὼ γὰρ μετὰ
 τοῦ Πατρὸς οἶδα, οὐ μὴν δὲ Πατέρα, τὸ Πνεῦμα· καὶ
 μετὰ τοῦ Υἱοῦ παραλαβὸν, οὐχ ὕβιν δ' ὠνομασμέ-
 νον. » Καὶ πάλιν (87)· « Ἀκλουθέτερον ἦν, διὰ
 τὸ γεγενῆσθαι τὸν ὕβιν, γέννημα προσαγορευθῆναι
 καὶ οὐχ ὕβιν· ἄλλ' οὐκ εἴρηται. Διὸ χρὴ τὸν πρὸ
 ὀφθαλμῶν ἔχοντα τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον καὶ
 εἶδὲτα ἕως ὃ κίνδυνος ἀπελεῖν τι ἢ προσθεῖναι τοῖς
 παραδεδομένοις ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, μὴ παρ' αὐτοῦ
 φησισταίεσθαι καινοτομεῖν· ἀλλὰ τοῖς προκατηγγε-
 μένοις παρὰ τῶν ἁγίων ἐπησυχάζειν. » Καὶ πάλιν (88)·
 « Πίστιν δὲ ἡμεῖς οἴμετ' ἄλλιον γρα-
 φομένην ἡμῖν νεωτέρων παρασχόμεθα, οὐτ' αὐτοὶ
 τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γέννηματα παραδίδονται
 τοῖς μὲν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς
 εὐσεβείας ῥήματα· ἄλλ' ἀ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων
 δεδιδάγμεθα, ταῦτα τοῖς ἐκωτέρω διαγγέλλομεν. »
 Καὶ πάλιν· « Ὅτι τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον τὴν
 ἐκ τῆς ἀβασανίστου πίστει· ζητεῖ συγκατάθεσιν,
 πιστεῦσαι δεῖ (φησὶν) ὅτι ἐστὶ θεός, καὶ μὴ ζητῆσαι
 μὴδὲ συγομαχῆσαι τί ἐστίν. » Ὁρᾷ καὶ τὸν μέγαν
 τοῦτον διδάσκαλον, δὴν τοῖς τοιούτοις ἀποδίδωσι
 τὴν αἰδῶν, καὶ αὐτὸς τε ὁμολογεῖ μὴ τομᾶν μῆτε τὰ
 θεῖα περιεργάζεσθαι, μὴδ' ἑτέρον τι νεώτερον δεχέ-
 σθαι, μὴτ' αὐτοῖς παρειστάγειν· ἄλλ' ἐμμένειν ἀ-
 πλῶς τοῖς δοθείσι περὶ πίστει· τε καὶ θεολογίας
 δόγμασι τῶν πρὸ αὐτοῦ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας
 αὐτὸς τε ἐπαγγέλλεται καὶ ἡμῖν ἐγκλιεῖσθαι· Τίς
 οὖν οὕτω ἀνόητος ἐστίν, ὡς τοιούτων κανόνα καὶ
 στάθμην τῆς Ἐκκλησίας· ταπεινώσει τσαυτῆ χρώ-
 μανον βλέπων, ἔπειτα παρὰ φαῦλον θέμενος, εἰς
 ἀνδραποδωτὴν θελήσειν ἀποτρέχειν ἢ θῆ, καὶ πλὴν τῆς
 ἐφοροῦταικῆς τε καὶ χρησιμότητος ὁρῶν, καὶ τοῦ
 πρὸς ἀργύριον ὄλον ἀπασχολεῖν τὸ τοῦ νοῦ φανταζό-
 μενον, πλέον εἶδότες ἀνθρώπους οὐδὲν, καὶ τῆς εὐ-
 νομίας, τὴν ἀνομίαν ποιεῖσθαι νόμον· Ἄλλ' ἵνα καὶ
 τὰ πλεῖστα τούτου παραδραμῶν ἐπ' ἑτέραν ἔλω
 μεγάλην τῆς Ἐκκλησίας σάλπιγγα, φησὶ καὶ ὁ θεός
 ἐν ταπεινώσει καρδίας Χρυσόστομος· « Τὰ γεγραμ-
 μένα διχομαί· τὰ μὴ γεγραμμένα οὐκ ἐπιζητῶ. Τὰ
 παραδεδομένα ἀπείζομαι· τὰ μὴ παραδεδομένα οὐ
 πολυπραγμονῶ. » Καὶ πάλιν· « Σφόδρος τις, » φησὶ,
 « παρκεῖ λόγος, καλεώμενός σου μὴ ἐπιζητεῖ,
 καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ἐξέταζε. Ἄ προστάγῃ σοι,
 ταῦτα διανοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ἀρκεῖ πρὸς εὐσεβεῖαν
 εἶδέναι ὅτι ἐστὶ θεός, καὶ μηδὲν πλέον ζητεῖν. »
 Καὶ πάλιν· « Ἐάν προσέλθῃ σοι, » φησὶ, « Μανι-
 χαῖος, λέγων τὴν ὕβιν προεπάχειν, καὶ Μαρκίων,
 καὶ Π[. 604] Ἑλληνοῦπαῖδες, λέγε πρὸς αὐτούς· « Ἐν
 ἔρχῃ ἐποίησεν ὁ θεός οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Ἄλλ' οὐ
 πιστεύει τῇ Γραφῇ· Ἀποστράφητι λοιπὸν αὐτὸν, ὡς
 μαινόμενον καὶ ἑξοστηκότα. » Καὶ πάλιν· « Οὐ
 κλύση, ὡ ἀν' ῥωαί, τὰ περιττὰ ζητῶν· περιττὸν
 γὰρ τοιαῦτα εἰκὴ πολυπραγμονεῖν. Οὐδὲν τῆς ἀμα-

nitus est, vel genitus : si ingentus, Pater ; si ge-
 nitus, Filius ; si horum neutrum, creatura est Nam
 ego Spiritum scio cum Patre esse, at non et Pa-
 trem esse. Item eum cum Filio esse, non autem
 Filium nominatum fuisse didici. » Rursus : « Col se-
 quens erat Filium, eo quod genitus esset, genit u-
 ram appellari potius quam Filium. Non tamen ita
 dictus fuit. Qui igitur Christi iudicium præ oculis
 habent, et aliquid sive demere sive addere iis,
 quæ a Spiritu tradita sunt quam periculosam sit
 intelligat, eum oportet nihil de suo novum ambi-
 tiose comminisci, sed iis acquiescere, quæ olim
 sancti pronuntiarunt. » Rursus : « Nos vero nec
 si lem, quam recentiores alii nobis præscripsissent,
 admittimus, nec quæ mens nostra pepererit, ea
 ipsi tradere audent, ne humana per nos fiant
 veræ religionis verba : sed quæ ex sanctis Patribus
 didicimus, ea interroganti enique denuntiamus. »
 Rursus : « Quoniam divinitatis mysterium fidem
 citra examen assentientem requirit, credere oportet
 (inquit) Deum esse, ac non quid sit quærere et
 contentiose disputare. » Videt quantum et hic do-
 ctor eximius reverentiam his rebus præstat, atque
 ut fateatur, nec se in divina inquirere curiosius,
 nec recens quidquam aut ab aliis accipere, aut
 961 de suo obtrudere : sed quæ a priscis Eccle-
 siæ doctoribus de fide et theologia dogmata tra-
 dita sunt, in iis se proficiter omnino perseverare,
 et nos ut perseveremus hortetur ? Quisnam itaque
 adeo excors futurus est, ut cum ejusmodi regu-
 lam normamque Ecclesiæ videat tanta uti modestia,
 tamen eam parvi faciat, et ad servilia ingenia ma-
 lit transcurrere ; nemp̄ ad eos homines, qui nihil
 aliud sciunt, nisi cupediis et crapulis gloriari et to-
 tam mentem in pecuniæ cogitatione defixam ha-
 bere, nec aliam sibi æquitatis regulam constitinere,
 nisi iniquitatem ? Verum plerisque etiam hujus
 testimoniis omissis, ad aliam Ecclesiæ aubam il-
 lustrem venio. Ait et divinius egregia cordis humi-
 litate Chrysostomus : « Quæ scripta sunt, accipio :
 quæ haud scripta, non requiro. Tradita amplector :
 haud tradita non investigo curiose. » Rursus,
 « Quardam (inquit) sententia sapienter admonet :
 Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus
 fueris'. Quæ mandata sunt tibi, hæc cogita. »
 Rursus : « Ad veram pietatem satis est sciri, Deum
 esse, ac nihil amplius exquiri. » Rursus : « Si Ma-
 nichæus ad te (inquit) accedat, dicatque materiam
 præexistere, si Marcion, si quis ex Græcis, dic illis.
 « In principio creavit Deus cælum et terram. » At
 Scripturæ non credit ? Eum tu, tanquam furiosum
 et mente alienatum, aversare. » Rursus : « Non de-
 sines, o homo, supervacanea quærere ? Nam hæc
 temere scrutari supervacaneum est. Ejusmodi igno-
 rantia nihil doctius. 962 In his rebus qui se ni-

¹ Eccl. iii, 22.

Variorum notæ.

(87) Basilii Magni, contra Eunom. lib. ii. Boivix. (88) Idem, epist. G. Boivix.

hil scire profitentur, si sunt omnium sapientissimi. Enimvero tempus me prorsus deficiat, si et huius quoque magis Ecclesiæ luminis testimonia velim afferre, quæcumque a theologis disputationibus deterrent, dogmatumque et fidei simplicitatem solam amplectuntur. Sed ecce magnus quoque Ecclesiæ pugil et doctor Athanasius negat se eos ferre posse, qui novum aliquid contra fidem inceptant, etsi si sumptus ex Scripturis dictiones pronuntiant. « Illi enim ea verba non recto sensu, sed velut ovium vestimentum induunt; intus autem eum Ario sentiunt: quemadmodum hæreseon princeps diabolus. Quippe et hic Scripturarum verba loquebatur; at eum Servator coegit obmutescere. » Hæcne audis eadem eandem, ac illa quæ jam dicta sunt? Sed nec Isaacum, præstantissimum Asectam, omittamus: « Desine, inquit, de Deo disputare, non solum cum iis, qui alieni sunt a Fide, sed et cum Fidei cultoribus: » nec illum, qui Scalam asceticam fundavit, celeberrimum Joannem. Hic velut continenti oratione eorum quæ ab illo dicta sunt causam reddit: « Nec enim, inquit, in exitu animæ eo arguemur, quod de Deo haud disputaverimus, sed quod jugiter non luxerimus. » Et quid necesse est libris sanctorum plena vobis plaustra afferre, quibus Isaacum ex ungue cognoscere est? Ad alia progredior. Hæc sancti doctores non modo dixerunt, sed et idoneis vectibus repagulisque firmarunt; nec firmarunt modo, verum etiam inevitabilibus diris et anathematis. **963** quasi quibusdam turribus et propugnaculis cincta, constrinxerunt. Nam D. Apostolus postquam eos qui alia evangelizaverint, gravi anathemati subiecit, ut firmius sit testimonium, vetera cum novis componens, « Scriptum est, inquit, Maledictus cuius, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis ut faciat ea. Sacrosanctarum synodorum œcumenica acta his addere supersedee; quæ sigillatim eos, qui ejusmodi sint, anathemate percellunt. Tamen, ut paucis et summatis veluti complectar: « Qualibet, inquit, præter ecclesiasticam traditionem et prescriptam a sanctis formulam de novo introducta, vel acta vel agenda, anathemata sunt. »

Θλας ταύτης σοφώτερόν ἐστιν· ἐν οἷς οἱ μὲν ἐπαγγελλόμενοι μὴδὲν εἰδέναι σαφέστατοι πάντων εἰσίν. Ἄλλὰ γὰρ ἐπιλείψει χρίνος ὄλος, κομίζειν θελήσαντα καὶ τοῦ μεγάλου τοῦτου φωστῆρος τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως θεολογεῖν τε ἀποτρέπει καὶ μόνην ἀσπάζεσθαι τῶν δογμάτων ἡμοῦ καὶ τῆς πίστεως ἀπλότῃ. Ἄλλ' ὄρα δὴ μοὶ καὶ τὸν μέγαν τῆς Ἐκκλησίας ἀθλητὴν καὶ διδάσκαλον Ἀθανάσιον, μὴ ἀνέχεσθαι φάσκοντα τῶν κατὰ τῆς πίστεως ἐπιχειροῦντων καινοτομεῖν, κἂν τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξει; φθίγωνται. Οὐ γὰρ ὀρθὴ διανοία, ἀλλ' ὡς ἐνθυμα προβάτων τὰ βήματα περιβαλλόμενοι, ἐνδον τὰ Ἀρεῖου προνοοῦντι, ὡς τῶν αἰρέσεων ἡγεμῶν διάβολος. Καὶ γὰρ κίχαινος ἐλάλει μὲν τὰ ἐκ τῶν Γραφῶν, ἐφιμώθη δὲ παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Ἀκούεις καὶ τοῦτου ταυτὰ τοῖς προσηλυτισμένοις διδόντων; Ἄλλ' μὴδὲ τὸν ἀσκητικώτατον παραδράμωμαν Ἰσαάκ, κἄν σαι λέγοντα θεολογεῖν, οὐ μόνον μετ' ἄλλοτριων τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῆς; μὴδὲ τὸν πολὺν Ἰωάννην, τὸν τῆς ἀσκητικῆς ὑποστάτην κλίμακος; ὃς τὸ αἰτιον ἐφεξῆς οἶονετ τῆς ἐκείνου βήσεως ἀποδίδωσι οὕτως· « Οὐ γὰρ ἐγκληθῆσθε, φησὶν, ἐν ἐξόδῳ ψυχῆς, ὅτι οὐ θεολογήκαμεν, ἀλλ' ὅτι ἀδιαλείπτως οὐ πεπενηθήκαμεν. » Καὶ τί δαὶ βίβλους ἀμάξας; ὅλας ἀγίων κομίζειν ὄμνι, οἷς ἐξ ὀνύχων ἔστι γινώσκων τὸν λέοντα; Β. διουμαὶ δ' ἐφ' ἑτερα. Οὐ γὰρ εἶπον μὲν οἱ διδάσκαλοι τοῦτ', οὐκ ἠσφαλίσαντο δὲ τοῖς προσήκουσι μοχλοῖς καὶ κλειθροῖς; οὐδ' ἠσφαλίσαντο μὲν, οὐ περιήλασαν δ' ἐπ' ἐκείνοις; ἔτι πύργους φάναι καὶ ἡμιπύργια, καὶ ἀφύκτοις συνέσφιξαν ἀράς; καὶ ἀναθέματα. Μετὰ γὰρ τὸ γε τοῦ; εὐαγγελισμένους ἑτερα μακρῶ καθυποβαλεῖν ὁ θεός; Ἀπόστολος ἀναθέματι καὶ τὰς φησὶν, εἰ; μαρτύριον βεβαιώτερον συμβιδάσκων τὰ πάσαι τοῖς νῦν. « Γέγραπται; γὰρ, » φησὶ, « Ἐκκικτῶ ἀρατος πᾶς; ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτὰ. » Ἐὼ γὰρ τὰς τῶν θελων καταλέγειν τοῦτο; συνόλω; εἰκουμηνικὰς πράξεις; ὅσοις καθ' ἕκαστον ἀναθέμασι τοῖς ἐκείνω; ἔχοντα; βάλλουσιν. Ἄλλ' ἐν ὧ; ἐ; κεφαλαῖω συνελθὼν εἶπω· « Πάντι, » φησὶ, « τα κτὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν τε καὶ ὑποτύπωσιν τῶν ἀγίων Πατέρων καινοτομηθέντα τε καὶ προαθέντα ἢ προαχθέντα, ἀνάθεμα ἔστω. »

CAPUT II.

Cantacuzenus, pauca locutus, respondendi munus Palamæ concedit. Huius imperati, et nihil tale præmeditati, anxietus. Judicium de Palamæ doctrina, stylo, ingenio. Ejus auctoritas apud Cantacuzenum nimia. In maximas angustias adductus orationem a lumine Thaborio orditur. Operationem et substantiam in Deo differre ait. Qui operationes participant, eos affirmat increatos fieri. Plura increata statuit. Substantium vicinam negat posse participari. Adversarios contemnit. Acta concilii generalis sexti perperam interpretatur; item verba S. Basilii.

I. Hæc cum dixissem, orationis meæ cursum D imperator abruptit, ac loqui ipse gestiens duplici triplici, que sententia in partes varias trahebatur. Volebat nempe ea quæ Palamæ promississet, sic perficere, ut is quidem cum aliis quietus cederet; ipse autem et verbis et re ipsa personam ejus per-

[P. 605] A. Ἐπὶ τοῦτο; ἀνεκός μοι τοῦ λόγου τὴν δρόμον ἐ βασιλεύς; καὶ λέγειν αὐτὸς ἐθέλων διχῆ καὶ τριχῆ τὴν γνώμην ἐσχίζετο. Ἐβούλετο μὲν γὰρ τὴν Παλαμᾶ περαινέιν ἐπηγγεσμένα, καθ' ἡσυχίαν δηλαδὴ καθήμενος τοῖς ἄλλοις ἡμοῦ, καὶ προσωκίον αὐτοῦ παρ' ὄλον αὐτὸς καθίστασθαι τὸν ἀγῶνα ἀ-

¹ Galat. iii, 10; Deut., xxvii, 26.

γοῖς ἀμα-καὶ πράγματιν· ἐβούλετο δ' αὖ καὶ φιλο-
 τιμίας ἐπιδειξίν τινα τῶ συλλόγῳ παρέχειν ποιη-
 λων, μνημόσυνον ἐαυτῶ μηχανώμενος δῆθεν αἰώνιον
 καὶ γέμον καυχήματος ἐμβριθούς. Ἔπειτα τὴν τοῦ
 ἁγῶνος ἐπέθεσιν βλέπων οὐ κατὰ γνώμην ἐκθεση-
 κῶσαν αὐτῶ (οὐ γὰρ εἶχεν ἐκ πείρας ἰσχύον ἀπαντᾶν
 εἰς τὰς προτεθείστας τῶν θείων Πατέρων χρήσεις·
 οὗτ' αὖ λογισμῶν αὐτοχθόνων καρπὸς τις ὑπῆρχεν
 αὐτῶ, ἐν ᾗ δὴν ἐκ περιουσίας ἐαυτῶ τὴν τοῦ συνει-
 δότου κατασῶν ἡγεμονίαν μὴ βῆτα ταῖς τῶν ἐξω-
 θεῶν αἰφνιδίως ἐπεισερόντων ἀπρόδοκῆτων παρέχει
 καθῶν ἐμβολαῖς τῶ τῶν λογισμῶν περιτρέπεισθαι
 βουλευτήριον) ἐπὶ πῶδα τε ἀνεχώρησεν καὶ συνεπέ-
 λετο παραχρήμα. Πολλῶν οὖν ἀναλίσξας ἐν βραχεῖ
 λογισμῶν λαβυρίθους, καὶ πολλῶν ἡθῶν ἐπιπλανη-
 θῆναι χρώματα δοῦς τῶ προσώπῳ κατὰ τὸ συμβα-
 θετικῶς, καὶ μικράττα φεγγάμενος, ὅσα τοῖς τοῦ
 λόγου προοιμοῖς ἀρκέσειν εἰς κεφαλὴν ἰδῶσαι, τῶ
 Παλαμᾷ λοιπὸν τὴν τῶν ἱμοὶ προτεθέντων ἀπάντη-
 σιν παραχῶρει.

B. Τῶ δὲ καὶ αὐτῶ (89) παρὰ προσδοκίαν τοῖς
 τοιοῦτοις ἐμπεπτωκότι (οὐ γὰρ ἦν ἐν μελέταις δεη-
 εσσαι λόγων οὐδὲ μικρῶν εἰς ἀπάντησιν· κατορθώ-
 σειν γὰρ φετο πάντ' ἐν βραχεῖ βασιλικῆς δυνάμει
 χεῖρὸς καὶ χεῖλεσιν ἀφθόγγοις, ὡς μηδὲν εἰς τὴν
 ὑστεραίαν ὑπολειφθῆναι φροντίδος· λειψάνον ἡμετέ-
 ρας) διηγορεῖτο καθ' ἑαυτὸν, αἰσχυνόμενος γλώσση
 κωφῆ παραθέσθαι τὸ πρᾶγμα, καὶ φιωρθῆναι γυμ-
 νῶς τῶν τῶ καιρῶ προσφῶν νοσημάτων.

Γ. Ὀλιγομαθῆς γὰρ οὗτος ὦν, ὅταν ἰδῶ τοῖς
 [P. 606] προπτυχοῦσιν ὁμιλῆ, ἢ δι' ἀμαθίαν οὐκ ἐ-
 χουσιν ἀντιφθέγγεσθαι, ἢ διὰ φιλίαν ἐλέγχειν συ-
 τελλομένους, ἢ τὸ γὰρ μεῖζον δεδιόσι μὴ τῆς αὐτοῦ
 πρὸς βασιλεία διαβολῆς ἀγώνισμα γίνωσιν (ταυτὸν
 γὰρ ἐστὶ Παλαμᾷ τὰ ἀντιπεῖν καὶ τοῦ προφανοῦς
 διαλοιδορεῖσθαι καὶ βασιλεῖ), ἐπαινεῖσθαι ἔδοξεν
 ἐνίοις· ἐνιαχθῆ. Ἔς δ' ὑπαίθρουσ ἀντιλογίας καὶ ἀν-
 τιθέσεις, κατ' ἐνστάσιν ἀντιπαραστάσιν ἐχούσας,
 εἰταγόμενον πρόσωπον, ἀλαροπέτατος ἐστὶν ἐπιει-
 κῶς ὁ ἀνὴρ καὶ κομιδῆ ψεφοδότης· καὶ τὸ συνεχὲς
 αἰ τῶν αὐτῶ λεγομένων καὶ γραφομένων συγγῶων
 καὶ φθειρῶν ἐξ ἀμαθίας ἡμετέλης τινα καὶ ἡμέτερα
 φαίνεσται κῶλα καὶ κόμματα συναφθῆναι ταῖς τῶν
 λόγων ἐνοσίαι· ὡς αἰνιγματώδεις εἶναι δοκεῖν αὐ-
 τοῦ καὶ ἀμφιβόους καὶ ἀμφιρόπετις, καὶ οἷα τὰ
 βουγενῆ ἀνδρόπρωρα τοῖς θύραθεν λέλεχται· φιλοστό-
 φος. Οὐ μόνον δ' ἐκ τοῦ γὰρ τὴν τῶν λόγων ἀλλο-
 λωχίαν αὐτῶν διασπῆν ἀσπρῆ καὶ ἀδιανόητον τοῖς
 ἀκούουσιν τίθησι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ κλει-
 στον καὶ τοῦδ' ἀλλοσκεται δρῶν ἐξεπέθηδες, ταῖς τῶν
 λέξεων ὁμωνύμοις καὶ διλήμματον νοῦν καλυπτοῦ-
 σα ἡ χρώμενο· ἵνα κλέπτῃς ὦν ἀνασοθῆ τὴν σαγή-
 νην τῆς ἀληθείας, ἐνεσιῶσαν ἐκαίτε μετὰ τῶν τῶν νοῦν,

A totum illud certamen ageret. Volebat rursus am-
 bitiosa et multiplici ostentatione se ipsum in con-
 cilio venditare, atque ita memoriam sempiternam
 et magnificæ jactantiæ plenam aucupari. Deinde
 ubi vidit certamen eo deductum esse, ut sibi ex
 sententia non succederet (nam neque ille usu sic
 valebat, ut ad opposita sanctorum Patrum testi-
 monia posset respondere; nec ea prudentia propria
 et domestica fruebatur, ut **964** omni animi im-
 perio plene per se ipsum potitus, repentinis atque
 improvisis supervenientium extrinsecus affectuum
 impressionibus judicium suum subverti hand fa-
 cile pateretur), coepit statim pedem referre et con-
 trahere se. Multis itaque brevi temporis spatio
 velut labyrinthis cogitationum evolutis, multorum
 affectuum coloribus incertis et temere obortis
 vultu suffuso, pauca demum locutus, quantum sa-
 tis esse videbatur ad procludendum, et ad quod-
 dam veluti caput orationi impicendum, ad ea,
 quæ proposueram, respondendi munus Palamæ con-
 cessit.

II. Hic vero in eam necessitatem præter opinio-
 nem ipse quoque adductus, qui sibi ad responden-
 dum ne minima quidem oratione opus fore prævi-
 disse (omnia quippe se, imperatoris manu et po-
 testate, silentio ipso feliciter statim confecturum
 putarat, sic ut nullam postridie reliquam nostri
 curam habiturum se speraret), secum anxie deli-
 berabat. Pudebat nempe omnem taciturnitati rem om-
 nem permittere, ac rationum pro tempore excogi-
 tandarum inopem sese deprehendi.

III Etenim parum ille eruditus, ubi ii, cum
 quibus privatim forte collocutus est, vel præ igno-
 rantia nihil contradixere, vel ob amicicium refel-
 lere veriti sunt; vel quod gravius est, timerunt
 ne ejus calumniis apud imperatorem oppugnaren-
 tur (scilicet Palamæ contradicere, et imperatori
 palam conviciari, una et eadem res est), alicubi et
 a quibusdam visus est laudari. At in apertis di-
 cendi certaminibus, **965** ubi acri contentione et
 coram disputatur, in publicum et quasi in scenam
 productus, minime hic homo audax est, sed stre-
 pitu vel minimo facile terretur. Eorum autem,
 quæ sive dicit sive scribit, ordinem sic semper
 ex inscitia confundit et pervertit, ut semifactis et
 dimidiatis fere periodorum membris et commatis
 orationis suæ sententias contexere videatur. Idcirco
 ejus dicta ænigmatum similia sunt et ambigua, et
 sensu incerto suspensa, quæ illa, quæ profanis
 philosophis βουγενῆ et ἀνδρόπρωρα appellata sunt.
 Atque ille non modo continuam orationis scriben-
 tem interrumpendo obcurum et iis qui audiunt intel-
 lectu difficilem reddit verborum sensum; sed ple-
 runque id de industria facere deprehenditur ho-
 monymas et ancipitem sensum celantes dictiones

Variorum notæ.

(89) Vitiosa constructio, pro ὃ δὲ καὶ αὐτῶ παρὰ
 προσδοκίαν τοῖς τοιοῦτοις ἐμπεπτωκῶς, etc. Ejus-

modi antiptoses non paucas apud Gregoriam obser-
 vare est. Boiviz.

usurpando. ut sententia hinc et inde in hanc vel illam partem translata, veritatis laqueos sub callidus evadat. Itaque, ut de Platonis dialogis aliquis dixit, eos puerorum amoribus passim dedecorari, ita et hujus orationes vocum absurde ambiguarum multitudine fœdantur, nunc ipso invito, per inscientiam malæ menti admistam, nunc ejus voluntate, ut auditores in errorem inducantur ea fraude, quæ verborum malignitatem occultat, atque eo magis propter ambiguitatem et duplicem quodammodo dictionum frontem illis nocet, qui eas cum scientia legere haud possunt. Nempe hi vocum affinitate decipiti hamum sibi erroris facillime infligunt. pro significatione propria impropria amplexi per ignorantiam; velut passercoli et pisces, **966** qui insidiantium laqueis facile irretiuntur, et cum escam videant, latentem intus hamum non vident, adeoque, esca apprehensa, hamo subjecto attinentur. Quamobrem iste, cum irridetur, vultu quidem ipse quoque subridet: at secum tacite indignatur, et quavis morte pejus id ducit, et veritate ipsa victus præ ira disruptitur; tum ulcisci cupit, nec potest; idcirco insolentem et maledicam linguam secum asserens ad principem, tanquam ad elypeum aut ad propugnaculum, confugit. Sic imperatoria auctoritate velut quadam armatura abntendo putat se conversa vice victorem ex victo existere: iidem ut infantes, qui parentum manibus sublevati, et in obvios quosque per jocum jactitati, gaudent et velut victoria exsultant et manus complodunt. Nam et iste eodem modo, velut omnium confessione victor declaratus, exsultat, nec erubescit puerilis gloriolæ ornamenta ambitiose affectare, qualia vel adolescentulum pudeat drachma aut obolo ex orchestra mercari. Litterarum quippe omnino fere rudem nactus tum alias calumnias confingit, tum illum facillime territat e ratione, quod pelliciarum imperium dicat, si adversariorum argumenta ullo modo prævaleant. Ita dum ejus aures sine fine incantat et decipit, eum quocunque vult, facillime obsequentem trahit. Ferox deinde et superbus incedens, animisque elatus, totam se arbitratur ferre supercilio **967** Pieriam.

IV. Illic igitur tam frequenti spectantium cœtu ab imperatore paulisper nunc emissus: et pro se ipso jussus respondere, in eas angustias adductus est, ut illa statim oblitus sit, quæ in vicis et plateis magnifico sæpe jactaverat: ac linguam titubantem et impeditam cœpit exserere. Quoniam autem orationi suæ exordium magis promptum et paratum accommodare haud poterat facillime, idcirco ei

Α κάκιστον ἐνεαυθός. Καὶ ὡσαύτως τοῦ Πλάτωνος· διὰ λόγους (ὡς ἔφη τις) ἔγωγε καὶ κάτω παιδικῶν καθύβριζουσιν ἔρωτας, οὕτω καὶ τοῦτου τοὺς λόγους ὁμοθυμίας ἐκτόπου καθυβρίζουσι σμήνη, νῦν μὲν ἀκύντες, ἀμαθίας ἀνακριναμίνης· τῇ κακονοίᾳ· νῦν δ' ἐκόντες. πλάνης εἴνεκα τῶν ἰκούντων, κρυπτοῦσης· μὲν τὴν τῶν λόγων κακίαν, βλαπτούσης δ' ἐτι μᾶλλον, διὰ τὸ ἀμφιβηρῆς τῶν λέξεων καὶ διπρόσωπον, οἷς ἂν μὴ σὺν ἐπιστήμῃ διεξίταται ἔξη. Τῷ γὰρ τῆς λέξεως οὗτοι παρακλήσιω συναρπάζόμενοι βῆστα τῷ τῆς πλάνης ἀγλιστῶν περιπαίρονται, ἀντὶ τοῦ προσήκοντος τῷ μὴ προσήκοντι τοῦ σημαίνοντι προσήκοντος ἐξ ἄγνοιας, καθάπερ καὶ στρούθει καὶ ἰχθύος βῆστα ταῖς τῶν θηρευτῶν ἀλλίσσονται παγίστιν, ὁρῶντες μὲν τὸν ὄλλον, οὐ συνορῶντες δὲ τὴν ἔνδοσιν μηχανῆν, καὶ τῷ μὲν ὄλλω προσφύονται, τῇ ὑποκείμενῃ δὲ συνήκοντα· μηχανῆν. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ γίλωτα ὀφλισκάνων μειδιῶν μὲν τῷ προσώπῳ δοκεῖ καὶ αὐτῶς, θαινὸν δ' ἐν καρδίᾳ καὶ παντὶ· ἡγείται θανάτου μαιζον· καὶ τὴν ἤτταν ἐξ ἀληθείας καρπούμενος διαπρίστα· ὅτ' ὄργης· καὶ ἀμύνεσθαι βουλόμενος μὲν, οὐ δυνάμενος δὲ, καθάπερ εἰς ἀσπίδα καὶ τεῖχος· καταφύγει τὸν βασιλεῖα, μᾶλα θρασεῖαν καὶ διαδδλουσαν ἐπαγόμενος γῶδταν· καὶ οὕτως· πῶς, οἷοσι· τινὶ πανοπλίᾳ, τῇ βασιλικῇ καταχρώμενος εὐθενητῆς, τοῖς νικῶσιν ἀντιπερισσῶν τὴν [P. 607] ἤτταν δοκεῖ· καθάπερ τὰ βῆστη, ἅπερ ὁπότε ταῖς τῶν γυνῶν χερσὶν ἀνεχόμενα τοῖς αἰοισθήσειν ἀσπίτου χάριν ἀνδράσιν ἐπιβρίσκειται, χαίρει τε καὶ ὄλον ἐπαγάζεται τῇ νίκη, καὶ τὰς χεῖρας ἐκικροτεῖ. Τὸν γὰρ αὐτὸν καὶ οὗτος τρόπον ποιῶν ὡς ἐπ' ὁμολογουμέναις ταῖς νίκαις· σικριτῶν, καὶ οὐκ αἰδέεται νηπιώδη μνησθεύμενος ἑαυτῷ καυχῆματα, καὶ οἷα κἂν καὶ δραχμῆς ἐκ τῆς ὀρχήστρας· ἢ ὀβλοῦ πρίασθαι (90) αἰσχυνθείη. Γράμμασι γὰρ σφαλὸν πινεῖσιν ἀνομιλήτων εὐρίστων αὐτὸν (91) ἄλλος τε τῆθους συσχευάτων διαβολῶν· καὶ βῆστα δεδιδίκεται, βασιλείας προφασίζόμενος κίνδυνον, εἰ ἐκικροτῆστέρα πῶς· τὰ τῶν ἀντιθέτων λογικῶν προβλήματα γένοιτο· καὶ οὕτω καταπῆξεν καὶ παραξέγνωσεν τὰ ὤτα διηνακῶς βῆστα πρὸς τὸ βουλόμενον ἔχει συναφόμενον· κάκιστα μετὰ γούρου καὶ μεταῖρου περιῶν τοῦ ἤθους καὶ τοῦ φρονήματος ἄληθ' ἐπὶ τῆς ὀφρῶς· οἷαται φέρειν τὴν Περσίαν.

Δ'. Νῦν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον θεάτρον πρὸς βασιλέως μικρὸν εἰς τὴν καδ' ἑαυτὸν ἀπάντησιν ἀρεθείς παρὰ τοσοῦτον ἤκει στενωγῶνας, ὥστε καὶ ἡ πολλῶν τῆς ταῖς ἀγυαῖς κἂν ταῖς πλατείαις ἦν μεγάλῃσιν, λήθησε τῶς αὐτὸν, καὶ ἀκροσφαλῆ τινα καὶ παραποδισμένην προδρατῆς γῶδτικῶν. Οὐκ ἔχων γὰρ ἐκ τοῦ βῆστος προχειροτέρων ταῖς λόγοις ἀρχὴν παρασχέιν τὸν εἰσθῶτα καὶ νῦν ἰδέσθαι βαδίζων ἔρδμεν,

Variorum notæ.

(90) Ὀρχήστρα proprie est locus in quo saltatur. Probabile autem est in quibus locis saltatores se terebant, in eisdem venundari solitas merces fr. volas, qualia sunt ludicra instrumenta, et quæ vocantur crepundia. Boivis.

(91) Atqui Cantacuzenum constat minime illuc-

ratum fuisse, idque ipsius Gregoræ testimonia, qui supra lib. xix, cap. 1, sect. 4, cum dixit jam inde ab initio humanioribus litteris operam vitro dare instituisse, nullatenus et omnis generis libris ambiciose conquisitis, atque in dies novum aliquid cum dicere tum audire impensissime studuisse. Boivis.

κακίαν αἰδῆς τῆς ἀπορίας ποιεῖσθαι προκαλοῦμαι, καθάπερ οἱ κοχλῆαι τὰ δοκράκα καὶ τοὺς εἰωθότας καὶ ἀεὶ φερομένους οἰκίσκους. Ὅ δὲ ἦν τὸ θαυώριον βροῦ, ᾧ καὶ πάσας πανταχοῦ τῶν οἰκείων λόγων παρεκδόσεις ἐξεπίτηδες καὶ τὴν κλειστόν ὡς ἐπὶ τὸ κλειστόν τούτω δίδωσι τῷ μέρει τὴν διατρέψην.

Ε. « Ἐγὼ γάρ (φησί) τῶν Πατέρων ἀκούων, τὸ ἐν βρεῖ τῷ θαυώριω φῶς τοῦ Σωτῆρος λαγόντων ἀκτιστόν τε καὶ, παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν, ἄλλην οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, οὐκ ἂν ποτε γάινῃ ταυτὴν ἐνέργειαν καὶ οὐσίαν Θεοῦ, οὐδὲ τὸν Ἰῶν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ, σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀγιασμὸν καὶ ζωὴν καὶ ἀλήθειαν καὶ βουλήν. Ταυτὸν γάρ ἂν εἴη λέγειν Θεὸν ἀνενέργητον καὶ ἀσοφον καὶ ἀδύναμον καὶ ἀδολήγον καὶ ἀζῶν καὶ ἀπλῶς κίντων ἐσπερημένον. Εἰ γὰρ μὴ τὴν ἐνέργειαν φαίμεν διαφέρειν τῆς οὐσίας ἐκεῖ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλην τινὰ καθ' ἑαυτὴν εἶναι θεότης ταύτης, ἥτις ἐστὶ σοφία καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ δύναμις καὶ ἀγιασμὸς καὶ ὅσα ἡ θεία Γραφή τὸν Θεὸν ὀνομάζει, λαίπεται Θεὸν ἀνενέργητον οὐκ εἶναι οὐδὲν ἡμῶς, καὶ ὅσα γε εἰρηκότες ἐφθάρημεν. Ἡ πῶς ἂν εἴη κοινή τῶν τριῶν ὑποστάσεων, μὴ καθ' αὐτὴν ἀνυπόστατος ὄνσα, θεότης ἐτέρα φύσεως καὶ ὑποστάσεων ἐκείνων; Ἡ [P. 608] πῶς ἄλλως ἂν εἴη κοινή Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐνέργεια, ἀκτιστός τε καὶ οὐσιώδης καὶ φυσική; Ὅ γὰρ θέμις τὴν οὐσίαν οὐκ εἶναι τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ γήινα κατεῖναι καὶ σοφίζειν καὶ ἀγιαζεῖν καὶ ζωοποιεῖν (ἄπειρα βλάσφημον γάρ καὶ δαιμόνων εὐρεμα σκοτεινῶν), ἀλλ' ἀφ' ἐκάστης ἕκαστα γίνεσθαι τῶν ἀκρίπτων τούτων ἐνεργειῶν ὧν οἱ μετέχοντες ἀκτιστοὶ τε γίνονται καὶ ἀκτιστα πράγματα, ὅσα τε νῦν καὶ ὅσα τοῖς προφήταις ἐφάνη θαυμάσια ὧν καὶ βέβαιος ἡ καιρομένη μὲν, οὐ θαυματομένη δὲ καὶ τὸ κύριον ἔργον τοῦ Ἑλλίου, καὶ ὁ τὸν Ἰσραὴλ ἰδηγῶν κύριος σῦλος ἐκείνος καὶ ὁ τὰς ῥπ' χιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων ἐν ῥ:πῆ θανατώσας ἄγγελος ἡ προσθήσω ὅ' ἐτι καὶ τὴν ἀνθρώπων ἀφείσαν φθόγμα τοῦ Βαλαάμ ὄντων, καὶ ὅσα τοιαῦτα κατὰ καιροῦς ἐγεγόνει θαύματα. Οὐ γὰρ μετέχει τῆς οὐσίας οὐδαμῆ τῶν ἐν κόσμῳ κτισμάτων οὐδὲν τὸ Θεοῦ. Τάχιστα γάρ ἂν φθαρείη τὰ πάντα, πρὶν ἢ φθῆναι μετασχεῖν. Φθαρτικὴ γὰρ ἐκείνη καὶ ἀναλωτικὴ τοῖς ἐγγίξειν ἐπειρομέναις ἐστὶ. Σύμφωναν τοιγαροῦν τοῖς Πατράσι λέγοντι μοι καὶ γράφοντι μικρὰ φρονιζέειν. Επεισὶ τῶν ἐκαλούντων, ἀπὸς θεσμοθετηθῆν καὶ ἐπισηφισθῆν, τῇ τοῦ Βαλαάμ καταλέγεσθαι μοῖρα, καὶ ἀποψήφισθαι σπῆς κατ' ἐκείνον, ὅσοτος μου κατηγορεῖν οὐκ ὀνοῦσιν ἀεὶ, καὶ πολυθεῖαν καταψηφίζεσθαι, καὶ τῆλλα ὅσα φησὶν ἠριθμηταὶ τε καὶ συλλελλόγηται κατ' ἐμοῦ. Ἡ οὐκ ἴσασιν, ὡς ὅτε ἐμοῦ πολυθεῖαν οὕτω καταψηφίζονται, μονοθεῖαν ἐγὼ καταψήφίζομαι σφῶν καὶ γίνεται σφισιν ἡ κατηγορία τοῦ ἐγκλήματος μαίμων; Οὐ γὰρ Ἰουδαίων καὶ Περσῶν εἶμι καὶς, ἵνα καθ' ἑαυτοῦ ἀκούω, καθάπερ οἱ τέλαναι οὕτω. Εἰ δὲ που ταῖς λέξεσι οὕτω μόναις προσσχόντες ἤκιστα ταῖς διανοαῖς συμβιβάζειν ἴσασιν αὐταῖς, εἰ τούτω τῇ ἀληθείᾳ λυμάνεται, τῆς τῶν λόγων ἰστορίας ὑγιαίνουσας; »

A visum est solitam viam ingredi, et illud rursus inopia sua velamen obtendere, ut cochlee testas et quas perpetuo gestant domos exiguas. Erat porro illud mons Thabor, ad quem iste de industria passim et semper in orationibus suis digreditur, et in qua parte diutissime plerumque immoratur.

V. « Ego, inquit, cum Patres audiam, lumen illud, quod in monte Thabor exstitit, increatum, et aliam a Dei substantia divinitatem operationemque esse dicentem, nunquam certe unum et idem dixerim operationem et substantiam Dei, nec Filium et Verbum Dei, sapientiam, et potentiam, et sanctificationem, et vitam, et veritatem, et consilium (vovaverim). Item quippe esset, ac si dicerem Deum expertem operationis, insipientem, impotentem, voluntate, vita, omnibus denique (attributis) carentem. Nisi enim dicamus operationem illic a substantia Dei distingui, et aliam quamdam per se divinitatem esse eam, quæ est sapientia, et lumen, et vita, et potentia, et sanctificatio, et quæcunque Deo nomina tribuit sacra Scriptura, superest ut Deum operationis expertem, et talem prorsus, qualem 968 supra diximus, colere nos arbitemur. Alioqui quomodo trium hypostasem communis esse possit divinitas, a natura et ab illis ipsis hypostasibus diversa, nisi per se ipsam carat substantia? Aut quamam alia ratione communis Deo et hominibus fuerit increata et substantialis et naturalis operatio? Neque enim fas est credere substantiam Dei ad terrestria descendis e, eademque et sapientes facere, et sanctificare et vivificare (apage: quippe hæc blasphemia est, et dæmonum inventio tenebrosa), sed singula ex singulis hæc increatis operationibus oriri: quas qui participant, ii increati existunt. Item increata sunt tum ea quæ hoc tempore, tum quæcunque olim prophetis mira apparuerunt: in quibus rubus ardens et inconsumptus; igneus Eliæ currus, columna illi ignea, quæ Israelitis prævit, et is qui rapido impetu centum octoginta millia Assyriorum interfecit angelus. Quin etiam addo asinum Balaami, quæ humanam vocem emisit, et quotquot his similia miracula variis temporibus exstiterunt. Etenim ex iis, quæ in mundo sunt, rebus creatis nulla prorsus est, quæ Dei substantiam participet. Quippe omnia statim pereant prius quam hujus participes fiant; quoniam ea est vis ipsius, ut eos perdat et consumat, qui ad eam accedere cupiant. Mihi itaque cum sanctorum Patrum dictis congrua dicenti scribentem eum, a quibus accusor, parvi facero animus est: cum illud semel sanctum decretumque sit, eos omnes cum Barlaamo ponendos, et ut illum explodendos, qui haud dubitent me 969 accusare et reum agere erroris deos multos statueritis. aliorumque criminum, quæ iisdem enumerant, et argumentando in me collegerunt. An ignoratis cum ii me ut multas divinitates statuentem damnant, tum me eadem ut unam divinitatem statuentes damnare? Hoc illis crimen gravius obijcitur,

quam quo ipse accusor. Ego enim nec Judæorum nec Persarum sum filius, ut quemadmodum misericorditer unius divinitatis cultor audiam. Quod, si iidem, ad solas voces attendendo, minime eas cum sententiis possunt conciliare, hoc quidem veritati quid nocet, cum sanussit verborum sensus?

VI. Hæc ille dixit; tum quæ constituit nonquam approbare, quibus re ipsa et bellum iudicet et passim in orationibus suis vehementer adversatur, eorum partem excerpam profert. Nam sacrosancti et generalis concilii sexti aetate in primis studet oppugnare et infringere, ut infra ostendetur. Hoc in sententiam, quam ob insitas labe, malignitatem dico et ignorantiam, nullo modo potest intelligere, depravat. Quod quidem more Epicureorum facit. Nam ut illi solem, quatenus apparet, pro suo capto metientes, pedalis moduli esse dicebant, sic iste mentis suæ stuporem scriptis sanctorum affligit: et quemadmodum ipse orationes suas verbis componit minime cum sententia congruentibus, ejusmodi quoque esse sanctorum scripta existimat, eaque sic male interpretatur. Quod autem unum ex sancta sexta synodo excerptum proferebat, illud tuit: per incretam 970 operationem incretam substantiam certo caractere signari: item illud ex D. Basilii scriptis: Deum ex operationibus cognoscimus; quoniam ejus substantia imparticipabilis manet

A Γ'. Ταῦτ' εἰπε· καὶ ἄμα, οἷς· εἰ μὴ στέργειν προῦθεο καὶ οἷς τὴν ἐργῶν παρέχεται μάχην καὶ ἀνίσταται κομιδῇ τῶν λόγων αὐτοῦ πανταχῆ, τοῦτων μέρος ἀπαληφῶς προσκόμισε. Ταῖς γὰρ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης ἐκτῆς συνόδου πράξεις προδργου ποιούμενος μάχεσθαι τε καὶ ἀντιπράττειν, ὡς προῦσι δειχθήσεται, διαφθεῖρα; τὸν νοῦν, ἐκ τοῦ μηδαμῆ συνείναι δύνασθαι, διὰ τῆς ἐμφύτους κήρας τῆς τε κακοηθείας καὶ ἀμαθίας, ὅμοιον ποῶν τοῖς Ἐπικουρείοις· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι, τῇ σφετέρῃ δυνάμει τὸ τοῦ ἡλίου παραμετροῦντες φαινόμενον, ποδιασὸν τὸν ἡλίον ἀπαφαίνοντο εἶναι, οὕτω καὶ οὗτος τὴν ἀμολύτητα τῆς αὐτοῦ διανοίας ταῖς τῶν ἀγίων προσνέμει [P. 609] Γραφαῖς· καὶ ὡσπερ ἀσυμφάνους τῇ δέσσει τὰς λέξεις τοῖς οἰκείοις συντίθησι λόγοις αὐτῶς, οὕτω καὶ τῶν ἀγίων οἰεται τὰς γραφάς, καὶ οὕτω ταύτας παρεξηγεῖται. Ἦν δ', ὁ τῆς ἀγίας ἐκτῆς συνόδου μόνον ἀπαληφῶς προῦτεινε, τὸ τῆς ἀκτιστοῦ ἐνεργεῖαν ἀκτιστοῦ οὐσίαν χαρακτηρῖζειν· καὶ τῶν τοῦ θεοῦ Βασιλείου τὸ, Ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζομεν τὸν Θεόν· ἡ γὰρ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀμέθεκτος.

CAPUT III.

Quo consilio Palamas D. Basilii et concilii œcumenici sexti verba protulerit. Sanctos Patres laudat, nec nominat. Operationem et substantiam idem esse in Deo constat ex illis ipsis testimoniis ab eo allatis. Item ex verbis sanctorum Athanasii et Cyrilli. In divinis notationibus nominibus minime respondenti. Quæ ex duabus rebus (substantia et operatione) constant, ea non sunt simplicia, sed duplicia. D. Maximus de binario numero. Conclusio.

I. Porro hæc ille non ideo dicebat, quod verborum mentem assequi posset, ut postea ostendemus. Etenim quæcumque ejus blasphemias audivistis, illas ne arbitremini sic prætermitturos esse nos, ut non redarguamus. Ac earum quidem alia paulo supra nostris disputationibus et Scripturæ testimoniis refutatæ jam fuerunt; alias, Deo juvante, ut araneam telas, ulterius progressi resolvemus. Illa itaque, non quia intelligeret, proferebat; sed ubi nos vidit sacris Scripturis armatos et cumulatissime instructos, veritus ne ab ipsis (ut aiunt) carceribus infelicem exitum sortiretur, expedire sibi credidit antequam ventum esset ad majus perfectiusque examen, vulgi auribus arrectis ac suspensis, ostendere se ipsum quoque sacras synodos et sanctos Patres habere suis blasphemis patrocinantes, et hanc veluti escam errori suo tanquam hamo circumjectam simpliciori cuique porrigere.

II. Enimvero cum hanc formulam, et ut sancti Patres loquuntur, » subinde repetit, obscuram scilicet et incertam, non declarans quinam ii sint, nec quæ dicant, eum puto non alios Patres in animo habere, nisi semetipsum, et quotquot jam pridem in eisdem quibus ipse errores prolapsi sunt. Quippe, eo excepto, nunquam alius quisquam 971 ex omnibus ad hanc diem usque ab eo aut a nobis repertus est, qui sic vel scripserit vel senserit. Alioquin hic protulisset et se ipso loquacior, om-

A'. Ταῦτα δ' οὐχ ὅτι τὸν νοῦν εἰδέναι θυνάμενος εἰλεγει, ὡς δειχθήσεται προῦσιν ἡμῖν (μηδὲ γὰρ ἀνελέγκτους ἡμῖν οἰεσθε παραδραμεσθαι κάκενας ἐπόσας ἠκηκόετε βλασφημίας αὐτοῦ. Αἱ μὲν γὰρ καὶ προκαταλείδονται μικρὸν ἀνωτέρω, λόγους θ' ἡματέροις καὶ γραφικαῖς μαρτυρίαις· αἱ δὲ προῦσιν ἡμῖν ἰσὺς ἀράχης σὺν γε θεῷ φανήσονται), οὐχ ὅτι τοῖσιν οἶδεν ἐκεῖνα προῦτεινεν· ὅλλ' ἄρῶν ἐπιμισμένους ἡμᾶς καὶ σφῆδρα τοῖς πεπραγμένοις ἀφθόνοις ταῖς θείαις Γραφαῖς, διδῶς μὴ ἀπὸ πρώτης, ὁ φασί, γραμμῆς κληροῦχος τῆς ἡττης γένηται. πρὶν εἰ; ἐξέτασιν μετῶ καὶ τελειότεραν ἐληλυθέειναι, συμφέρειν ἔδοξεν αὐτῷ, μεταωρίσαντι πᾶς τῶν πολλῶν ἀκοᾶς, δεῖξαι καὶ αὐτὸν τὰς θείας συνόδους ὁμοῦ τοῖς ἀγίοις Πατέρας; συναϊρομένους ταῖς βλασφημίας αὐτοῦ κεκτημένον, δέλεαρ τοῦτο τοῖς ἀπλοῦστεροις προτρίνων, τῷ χαλκῷ τῆς ἀσεθείας αὐτοῦ περιχειμένον.

B'. Ἐπεὶ καὶ ὅταν συχνὰ ἐπιφέρῃ, κατὰ τοῦς θεοῖους λέγειν Πατέρας, τυφλὸν καὶ ἀσάφῆς τοῦτ' ἐπιφέρων· μὴθ' οἱτινὲς εἰσιν οἱ λέγοντες, μὴθ' ἂ λέγουσιν ἀποσαφῶν, οὐκ ἄλλους ἐν τῷ ἔχειν εἶμαι Πατέρας αὐτὸν, ἢ αὐτὸν καὶ ὅσοι κατ' αὐτὸν κακόδοξοι πάλαι γεγέννηται. Πλὴν γὰρ αὐτοῦ οὐθ' εὐρηταί ποθ' οὕτω γραφόμενά τε καὶ νοούμενά τῃ τῶν ἀπάντων ἐτέρω μέχρι καὶ ἐς τὴν τῆμερον οὐδὲν οἶτε πρὸς αὐτοῦ, οὐτε πρὸς ἡμῶν, οὐτε πρὸς ἐτέρου τῶν ἀπάντων οὐδένοξ. Ἡ γὰρ ἂν εἶθεῖ τε καὶ τὰς ἀ-

παντων ἀκοῆ; περιγύρει. [P. 610] καλίστερος ἐπι-
 τὸν γινόμενος, καὶ περιεκρέτει πλεον ἢ θαλάττης
 ὑδριζούσης φλοίσφο; παραλίου; πέτρας.

I. Ὅτι γὰρ ἀνωτέρω (92) μικρὸν πρὸς τοῦ σ-
 φωταίου δίδεται Πατρὸς ἐκείνου τοῦ Γραπτῶν Θεο-
 δόρου, ὅτι τὰς τοῦ μεγάλου φωστῆρος τῆς Ἐκκλη-
 σίας; Βασιλείου ῥήσεις διαρρηγνύων προεκχόμεσαι
 μοι, ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου λέγων φύσεως;
 τὸν αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον τὴν ἐνέργειαν τῆ οὐ-
 σίας· (πρᾶγμα γὰρ αὐθύπαρκτον, μὴ ὁδόμενον ἐτί-
 ρου πρὸς σύστασιν, ὁπότερον ἀν ἐθέλοι τις, ἀπεφθ-
 νασθ) δῆλον παντὶ κοινῶν. Ὅτι δὲ καὶ τοῦ ἐκείνου (93)
 κατὰ ταυτὸν κομιδῇ λαμπρῶ; συναποδείκνυται, δῆ-
 λον ἀνεῖναι καὶ τοῦτο τοῖς βουλομένοις. Τὸ γὰρ ἀκτι-
 στον ἐνέργειαν ἀκτιστον οὐσίαν χαρακτηρίζειν, εἰ-
 πόντα, μήτε μὴν διαφορὰν ἀκτιστου πρὸς ἀκτιστον,
 (πῶς γὰρ, ὁ τοῖς πᾶσιν ὁμοῦ Πατρᾶσιν ἀπειρήται, μη-
 δὲν τῆς θείας καὶ τρισυκοστάτου φύσεως; ἕτερον
 ἀκτιστον εἶναι διαρόρηθην ὁμοιοῦσαι;) μὴθ' ὅτι ἕτε-
 ρον θατέρου θατέρον, τὴν πρὸς ἐκεῖνα δεικνύοντος
 ἐσεὶ συμφύσαι τε καὶ ταυτότητα. Μῆδὲ γὰρ ἀν ποτε
 φύσιν ἔχειν, ἐν τοῖς οὕτως ἀναγκαίοις διαφανεῖν
 τοῖς ἁγίοις. Ὡς γὰρ ἐκεῖ λέγων ταυτότης, οὕτως
 ἐνεαῦθα τὸ χαρακτηρίζειν εἰς ἕνωσιν ἔχει τὰ τῆ λέ-
 ξει δὴ δοκούντα. Τὸ γὰρ χαρακτηρίζειν τῷ δηλοῦν
 ταυτὸν ἔστιν, ὡς ἀν ἐὶ λέγειν· Ἡ ἀκτιστος ἐνέργεια,
 ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου λέγεται φύσεως, αὐ-
 τὴν τὴν ἀκτιστον οὐσίαν χαρακτηρίζει, καὶ δηλοῦ,
 καὶ παρίσθησι. Καὶ ἅμα βεβαίοι μοι τὸν λόγον ὁ χα-
 ρακτήρ καὶ ἡ ἀπαράλλακτος τοῦ Πατρὸς εἰκῶν, ὁ
 976c.

incorporeæ naturæ esse dicitur, substantiam ipsam

A. Et dicitur, et testimonio ipsi personæ
 οὐκ ὀκνήσω μυρίας διαφόρων Πατέρων, αἱ κατὰ
 τῶν ὁμοίων τῆ δόξῃ τᾶνθ' ἰσοῦ καλῶ; ποιούντες;
 ἐκεῖνο; πάλαι γεγράφασιν. Ἀδελφὰ τούτων ὁ μέγας
 φησὶν· Ἀθανάσιος· « Οὐκ ἀμφίθελον, ὅτι αὐτὸς ἔστιν
 ἡ τοῦ Πατρὸς ζωσα βουλή καὶ ἐνοῦσιος ἐνέργεια, καὶ
 Ἄγιος ἀληθινός. » Καὶ πάλιν· « Ἐνός ὄντος Υἱοῦ, τοῦ
 ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελεῖαν καὶ πληρῆ τὴν
 ἐγχεστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, ὅσας ἐνέργειας
 αὐτοῦ καὶ δωρεᾶν, ἧτις ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύεται. »
 Καὶ πάλιν· « Ἄλλ' οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι Λόγον καὶ
 βουλήν ζωσαν εἶναι τὸν Υἱὸν, περὶ δὲ τὸν Θεὸν βού-
 λησιν καὶ φρόνησιν καὶ σοφίαν, ὡς ἔξιν συμβαίνου-
 σαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν. »

B. Καὶ ὁμοίως ὁ θεὸς φησὶ Κύριλλος· « Et d
 Υἱός ἐστιν ἡ ζωσα καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια καὶ δύνα-
 μεις καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἐνέργεια πάντως καὶ
 τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεῦμα τῷ. [P. 611] ἁγίον. » Καὶ πάλιν·
 « Οὐκ ἄλλοτρίον ἔστι τῆς θείας οὐσίας τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐνέργεια φυσικὴ τε καὶ οὐσιώδης καὶ
 ἀσυπόστατος. »

C. Ὅπως μαρτυρίας κομιδῇ σαφεστάτας, καὶ

A nium aures circumsonando et perscrependo, fre-
 mitum maris vicisset, circum saxa maritima de-
 bacchantis.

III. Idem, quippe esse substantiam et operationes
 Divinas paulo supra demonstratum esse, cui libet
 patet; illic scilicet, ubi sapientissimum Patrem
 Theodorum Graptum, magni Ecclesie luminis D.
 Basilii verba interpretantem, atque in simplici et
 incorporea natura definitionem eandem operationi
 ac substantiæ convenire dicentem, produximus.
 Quippe utramlibet definiendam, esse dixit, rem
 per se subsistentem, nec ad consistendum alia
 re indigentem. Sed et luculentissime hoc ipsum
 illo concilii generalis sexti testimonio pariter de-
 monstrari, evidens cuivis futurum est. Nam qui
 per incretam operationem substantiam incretam
 certo characteri signari dicit, ac neque aliquam
 incretam ab increato differentiam indicat, (quomodo
 autem indicaret, contra omnium simul Patrum
 auctoritatem, qui nullum aliud, præter divinam
 in tribus hypostasibus naturam, incretam esse
 diserte constituentur?) neque alterum ab altero di-
 versum esse ait, is certe illarum rerum naturalem
 conjunctionem et identitatem declarat. Nec enim
 in his quæ adeo necessaria sunt, sanctos dissentire
 ratio patitur. Nempe ut illic definitiones eadem,
 ita hic ipsum χαρακτηρίζειν, quod est certo chara-
 ctere signare, unum efficit 972 ca, quæ si no-
 men species, videntur duo esse. Nam χαρακτηρί-
 ζειν idem est ac denotare. Perinde est igitur ac si
 C dixisset, increta operatio, quoniam simplicis et
 incretam denotat, designat, et repræsentat. Atque
 character et indiscreta imago.

IV. Ego autem libenter testimonia infinita, quæ
 Patres variè adversus homines huic similes et idem
 sentientes olim scripserunt (et ii quidem recte)
 vobis, si vultis, producam. Statim igitur magnus
 Athanasius : « Non dubium est, ait, quin ipse sit
 vivum Patris consilium, et operatio substantialis,
 et Verbum verum. » Ac rursus : « Cum unus sit
 Filius, Verbum vivum, unam esse oportet perfec-
 tam et plenam, sanctificam et illuminatricem vi-
 tam, ejus operationem et donum, quæ ex Patre
 procedit. » Rursus : « At impii volunt Filium esse
 Verbum et consilium vivum, sed voluntatem, et
 prudentiam, et sapientiam, quæ sit præter Deum,
 tanquam habitus accedens et recedens. »

V. Pariter D. Cyrillus : « Si, inquit, Filius est
 viva et substantialis operatio, et potentia, et sa-
 pientia Patris; plane etiam Spiritus sanctus ope-
 ratio est Filii. » Rursus : « Spiritus sanctus non est
 a substantia divina alienus, sed est operatio natu-
 ralis, substantialis, et per se subsistens. »

VI. Vides testimonia prorsus clara et perspicua,

Variorum notæ

(92) Lib. XIX, cap. 4, sect. 7. Boivix.
 (93) Quod Palamas ipse attulit superior cap. sect. 6. Boivix

quæ quis statim intelligit, quæ nihil ænigmati simile, nihil obscurum habent, sed aperte et diserte nobis declarant, in simplici et divina natura eandem esse operationem et substantiam, et hanc quasi autovenergiam esse, ut fusiùs supra demonstratum est. Vides ut eos qui hæc non sentiunt, palam impios vocent sancti Patres, et quæ præterea addant. Jam vero iidem sacri, cum et Filium et Spiritum operationem Patris esse dicunt, quid aliud innunt, nisi idem esse substantiam et operationem?

VII. Quod si demus, ut in compositis, ita et in Deo notionem dictionibus, prout hæc sonant, respondere; non duplex modo, ex substantia scilicet et operatione conflatum, sed et valde multiplex erit id, quod simplex est. Quid enim putet is, qui sanctos audiat dicentes: Unum Deum, unum principium æternum, increatum, non factum, unam substantiam, usam divinitatem, unam virtutem, unam voluntatem, unam operationem, unam potentiam, unam dominationem, unum imperium, in tribus hypostasibus perfectis una adoratione noscendum? Numquid illi Deum multiplicem et varium et ex multis rebus compositum dicunt? Apago. Nam id quomodo dicant, qui horis omnibus, omni tempore curaverunt, ut secum ipsi semper et inter se invicem consonarent, ac ut nihil prorsus de his unquam pronuntiarent, quod plus minusve dissonum foret? Deum quippe sicut simplicem esse et compositionis expertem: quod autem ex pluribus et variis rebus constet, id esse compositum. Etenim, inquit, si increatum, et carens principio, et incorporeum, 974 et immortale, et æternum, et longum, et creandi vim habens, et alia ejusmodi, in Deo substantiales differentias esse dixerimus, sed compositum; quod est extremæ impietatis.

VIII. At si in his ita se res habet, quidni et in iis, quæ duo sunt, pariter dupliciter aliqua et differentia intelligatur, substantiæ videlicet subjectæ, et operationis, quæ illuc secundum Palamam diversa res est? Nam quæ est duplex, ea nec una, nec simplex, nec principio carens, nec infinita res est, sed composita et finita.

IX. Ac præter alios divus Maximus hæc de re sic loquitur: « Quod est duplex, id nec infinitum est, nec principio carens, nec immobile, neque etiam principium ullius rei esse poterit. » Rursus: « Nemo autem, rationis utcumque particeps, infinitum esse illud dixerit, cui aliquid substantia diversum coexistens vel inexistens intelligitur. » Et paulo post: « Etenim si qua ratione, aut si ullo modo aliud quid substantia diversum posse ei comparari diceremus, hoc ipso totius infinitatis totam rationem simul ab eo tolleremus. Quod si infinitum esse illud non potest, cui ab æterno coexistit aliquid substantia diversum, nullo unquam modo

Α πῶς γνωρίζομεν αὐτόθεν, καὶ μηδὲν μὴ αἰνεῖται τῶνδε μὴ γέρον ἐχούσας, ἀλλ' ἐμπραγῶς καὶ διαβήθην ἀπαγγελλούσας ἡμῖν, ἐπὶ τῆς ἀκλήσ καὶ θείας φύσεως; τῆ οὐσίᾳ ταυτην τὴν ἐνεργεῖαν εἶναι, καὶ οὖν αὐτοενεργεῖαν τὴν οὐσίαν, ὡς ἀνωτέρω (94) ποὺ δίδεικται διαρκέστερον. Ὁρᾷ; δ' ὡς καὶ ἀσεβεῖς προφανῶς τοὺς μὴ ταῦτα βουλομένους; ἀποκαλοῦσι οἱ θεῖοι Πατέρες, καὶ ὅσα ἐπὶ τούτοις ἐτι φασίν. Ἄλλως; τε καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἐνεργεῖαν φάσκουσιν τοὺς ἁγίους, τί δηλοῦντων ἐστὶν ἕτερον, ἢ τὸ τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ταύτων;

Z'. Εἰ γὰρ τῆ τῶν λέξεων δοτήμεν προφορᾷ καθόπαξ ἐπισθαι τὰ; ἐννοίας, καθάπερ ἐπὶ τῶν συνθέτων, οὕτω καὶ ἐπὶ Θεοῦ, οὐ διπλοῦν ἐσται μόνον τὸ ἀπλοῦν, ἐξ οὐσίας δηλαδὴ καὶ ἐνεργείας συγκείμενον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα γέ τοι πολλαπλοῦν. Τί γὰρ ἀνφραῖη τις, τῶν ἁγίων ἀκούων λεγόντων, ἕνα Θεόν, μίαν ἀρχὴν αἰώνιον, ἀκτιστον, ἀγέννητον, μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν θ' ἰλησιν, μίαν ἐνεργεῖαν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριότητα, μίαν βασιλείαν, ἐκ τριῶν τελείαις ὑποστάσεσι γνωριζομένην μὴ προσκινήσει; Μὴ πολλαπλοῦν καὶ ποικίλον καὶ πολυσύνθετον λέγουσι τὸν Θεόν; Ἄπαγε· πῶς γὰρ, οἷ; καὶ πᾶσαν ὥραν καὶ καιρὸν ἐμίλησε, σφίσι τε αὐτοῖ; καὶ ἅμα ἀλλήλοισι ὁμόφωνοι λέγειν ἀεὶ, καὶ μὴ μᾶλλον μὴδ' ἥττον ἀντίφωνον περὶ τῶν τοιοῦτων μὴδὲν μηδαμῆ μηδὲσ ποτε φθέγγασθαι; Ἄπλοῦν γὰρ φασίν εἶναι τὸ Θεῖον καὶ ἀσύθετον· τὸ δ' ἐκ πλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον, σύνθετον. Εἰ γὰρ τὸ ἀκτιστον, φασί, καὶ ἀναρχον καὶ ἀσώματον καὶ ἀθάνατον καὶ αἰώνιον καὶ ἀγαθόν. καὶ δημιουργικόν καὶ ἐκ τοιούτων οὐσιώδεσ διαφορῆς εἰκομεν ἐπὶ Θεοῦ, τὸ ἐκ τοσούτων συγκείμενον οὐχ ἀπλοῦν ἐσται, ἀλλὰ σύνθετον· ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν. Ὁρᾷ; quod ex tot rebus constabit, id non simplex erit. Vides?

H'. Εἰ δ' ὅπως; ἐπὶ τούτων, πῶς δ' οὐκ ἀν καὶ ἐπὶ δυάδο; ὁμοίως νοηθεῖη διπλόη τις καὶ διαφορᾷ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πρὸς τὴν ἐνεργεῖαν; ἐκεῖ διάφορον κατὰ τὴν Παλαμῶν οὔσαν; ἢ γὰρ δυῆσ οἷχ ἔν, οὐδ' ἀπλοῦν, οὐδ' ἀναρχον, οὐδ' ἀκτιστον, ἀλλὰ σύνθετον ἐκπεπεραμένον.

Θ'. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ θεῖος τάδε περὶ τῶν τοιοῦτων διέξεισι Μάξιμος; « Ἡ δυῆσ οὐτ' ἀκτιστος, οὐτ' ἀναρχος, οὐτ' ἀκίνητος; ὅσα μὴν ἀρχὴ καὶ θεοῦ τινὸς εἶναι δυνήσεται. » Καὶ πάλιν· « Οὐδὲ; δὲ, [P. 619] μεμοραμένο; ὅπως οὖν τοῦ λογικεῖσθαι; εἶπαι ἀν ἀκτιστον εἶναι, ᾧ ἐξ αἰθῖου συνθεωρεῖται; τι ἢ συνεπιθεωρεῖται κατ' οὐσίαν διάφορον. » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Καθ' ὃν γὰρ εἰκομεν λόγον ἢ τρόπον δύνασθαι τι ἕτερον αὐτῶ κατ' οὐσίαν διάφορον παραβᾶλλεσθαι, τὸν ὁλον τῆς θῆς ἀκτιστος αὐτῶ συναφίρομῆσθαι λόγον. Εἰ δ' ἀκτιστον εἶναι τὸ δύναται, ᾧ ἐξ αἰθῖου συνυπαρχει ἕτερόν τι κατ' οὐσίαν διάφορον, ἀκτιστον εἶναι οὐδαμῶς ἐνδέχεται

Variorum notæ.

(94) Libro superiore cap. 4, sect. 7. Dicitur.

δουδα. • Καὶ ἀλλοθῶ. • Οὐδὲν τῶν ἑσῶν ἀναρχον, ἅ ἑσῶν συνεπινοεῖται. οὐδ' ἀπερίγραπτον, οὐ τι ἑσῶν προεπινοεῖσθαι δύνεται. • Εἰ δὲ τις μὴ βραθυροῦσαν πως ἔσχη ἔξιν περὶ γε τὰ τοιαῦτα, ἀναγνώστω καὶ τῆς περὶ θεολογίας ἑκατοντάδος τούτου τοῦ ἀνδρός κεφάλαια γ', δ', ε', ζ', πολλὴν τοῖς ῥηθείαι διασφίζοντα τὴν συμφωνίαν.

Γ. Εἰ οὖν μῆτε προεπινοεῖσθαι μῆτε συνεπινοεῖσθαι τῇ θεῷ δύναται τι ἑσῶν οὐσία, πῶς ἑσῶν καὶ διάφορον οὐσα κατὰ τὸν Παλαμῶν ἢ ἐνέργεια θεότης ἀκτιστοῦ; ἂν εἴη, πάντος τοῦ μετὰ τὴν οὐσίαν ἐκείτην συναριθμουμένου τοῖς κτίσμασι;

A continget, ut quod duplex est, id sit infinitum. • Et alibi: • Nullum ens est principii expertum, cui aliud inexistens cointelligitur; nec incircumscriptum, quo quid prius intelligi potest. • Quod si quis ad ea inquirenda segnior baud fuerit, legat ex centum capitibus, quæ hic vir de theologia scripsit, tertium, quartum, quintum 975 et sextum, quæ cum supradictis valde consonant.

X. Si igitur divinæ substantiæ nihil diversum nec præintelligi potest nec cointelligi, eodem modo operatio, quam Palamas aliud diversamque esse dicit, divinitas increata fuerit; cum quidquid posteriorius est illa substantia, in creaturarum numero sit?

CAPUT IV.

Gregoras eger et sejanus disputandi munus sociis tradit, qui et ipsi commentarios scripsere de suis cum Palama certaminibus. Vetera in Barlaamum decreta rursus leguntur. Palamitæ ad lumen Thaborinum perpetuo recurrunt. De gloria divina impium dogma apud synodum explicant. Orthodoxorum unus indignabundus exclamavit. Minis terretur et obmutescit. Concilium dimittitur. Populus in Palamitis sævit. Orthodoxis sævet et gratulatur. Hi, quauquam superiores, tamen suam sententiam adversariis approbare non potuerunt. Animus principi aversus et durus. Quinam vere injuriam patientur.

Α'. Ὅτι δὲ μὲ, καὶ κλειῶ προθυμούμενον λέγειν, ἥμισυ συναχώρουσι αἱ συνήθειαι τῆς κεφαλῆς ἀληθῆς; (ἢ γὰρ τῶν σπλάγγνων δριμύτης, αὐξάνει εὐφροσύνη μακρὰν ἐκ τῶν λογισμῶν ἀγῶνων ἐκείνων, καὶ ἕνα τοῦ τῆς ὕψους καύματος, καὶ πρό; γε τῆς πανημερίου νηστείας, καὶ ἀκοντα μάλα συνῶδει σιγῶν. Οὐ γὰρ ἐξ ἐσθίου τὰς Συβαριτικαῖς ἐκείναις τραπέζαις καὶ ἡμεῖς κατὰ τοὺς παλαμναίους ἐνησχολήμαθα, οὐδ' ὅσα Διονύσου περιχορεύουσι θιάσοι διτριβὴν παρέχειν ἐγνώκειμεν, ἀλλὰ παννύχιοι τε καὶ πανημέριοι φροντίδας καὶ θεῶν κινδυνουμένων μελέταις δογματικῶν τῆν ἡμῶν ἀπησχόλουσεν ἕτα ψυχῆν). Διὸ καὶ τὸν λόγον οἱ σὺν ἐμοὶ λογάδες ἄνδρες; ἐκείνοι διαδεξάμενοι, ὡν τὸν βίον ἐβημεν εἰρηκότες ἀρετῆν ὁμοῦ καὶ σοφίαν κοσμεῖν, [P. 613] ἀριστὰ τε καὶ τελειώτατα διαλέχθησαν, καὶ μάλα γενναίως τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐνδείξιν ἐνεδείξαντο. Ῥῆθιον δ' ἔσται κάκεινα μανθάνειν τοῖς βουλομένοις ἐξ ὧν κάκεινοις γεγένηται ὑπομνήματα (95). Οὐδὲ γὰρ σιγῆ κρίψαντες οὐδ' αὐτοὶ λήθης ἀφῆκαν κληροῦσθαι βυθούς; ἀλλ' ὅσον ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς καὶ αὐτοῖς ὁμοίως ἡμῖν συγκαχώρηκε, γραφῆ τὰ τοιαῦτα παρέπεμψαν, καὶ, ὅσον ἐφικτόν, τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐστραγγίψαν ἕκαστος κῆρυξ, μήπου καὶ τοῖς ἀληθίνοις; αἱ τῶν ἀντιθέτων κλονεχθήσασθαι πως; διαβολαὶ τὰς ἐπιροχῆλους λυμῆωνται διανοίας, οὐ σιδήρω καὶ πυρὶ καὶ ἔκλειος βαρβαρικοῖς, ἀλλὰ τῇ τῆς πολυμυγοῦ; αἰρέσεως ἐκείνης κακίᾳ, θάνατον ἀθάνατον τῇ ἀθανάτῳ ψυχῇ προξενήσασθαι.

I. Plura me dicere cupientem solitus capitis dolor non sivit. Quippe et viscerum acrimonia, quam illorum certaminum curæ, et illius tempestatis calor nimius, simulque inedia toto die tolerata, valde auxerant, quantumvis volentem me ad silentium compulit. Non enim, ut impii Palamitæ Sybariticis illis mensis mane operati ipsi quoque fueramus; neq; in iis. quæ Bacchi choros frequentat, tempus conterendum esse consueramus: sed animum nostrum per illud tempus occupaverant perpetuæ diu noctuque sollicitudines, et sacrorum dogmatum in discrimen adductorum commentationes. Itaque illi, quos virtute simul et doctrina ornatos supra diximus, lectissimi viri, qui mecum aderant, dicendi munere suscepto, optime et copiosissime disputarunt, ac veritatis fortiter defendendæ nobile exemplum ediderunt. Facile autem erit volenti cuique illa discere ex commentariis, quos si etiam fecerunt. Nam nec ipsi ea silentio presere, nec obruenda oblivioni tradidere: sed quatenus persecutionis tempus iis quoque permisit, litteris mandaverunt, et Ecclesiæ mala singuli, quantum licuit, 976 tragice lamentati sunt, ne forte apud posteros calumniæ adversariorum, postquam superiores quodammodo evasisent, rudis vulgi mentes inscicerent, animæque immortalis non fetto, aut igne, aut barbaricis telis, sed illius miscellanæ hæreseos labe, mortem immortalæ afferrent.

Β'. Ἄριστ' δὲ καὶ νῆξ ἐπινοεῖται ἡρέμα καὶ κατὰ βραχὺ τὰς ἡλιακὰς ἀγῶνας ἐπιπέδασθε, καὶ τὰ τῆς ἡμέρας συνόστειλας χράσασθε, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὀφθαλμῶν τὸ καθαρόν ἐν οἴκῳ βλέπειν ἀφηγεῖτο, καὶ λαμπάδας (96) κυρτὰς εἰσφέροντο, φῶτα κτιστὰ κομίζουσαι; καὶ ἕνα ἀνεγνώσκοντο πάλιν, ἃ κατὰ

II. Jam autem et nox adveniens sensim et paulatim solis lumen absumberat, et extremas diei oras sic condebat, ut in domibus non clare hominum oculi cernerent; jam igniferæ lampades allatæ creata lumina apportabant, cum rursus lecta sunt ea quæ multo ante tempore adversus Barlaamum illum

Variorum notæ.

(95) Vide Joan. Cyparissiot. Palamitarum transgressionum lib. 1, scrio. 4, cap. 10 in fine. Boivin.

(96) Alludit ad opinionem Palamæ de lumine increato Boivin.

Calabrum de divino lumine decreta fuerant. Hic scilicet illis perpetuus mos est. Nullum usquam aliud diverticulum, nullum nisi hoc cladi suæ obtendendum velum habent; adeoque circa illum montem coguntur semper versari, et subinde illic per fraudem sese recipere, ne forte ea quæ iidem usque in sinu fovent et nutriunt iconomachiarum orgia, velut in maris fluctus delata, silentio alto sensim mergantur.

III. Cum itaque nos damnati silentio essemus, et eorum quæ illic dicta fuerant pleraque hi pro sua voluntate interpretarentur; et quam Joannes Damascenus ὑπερτελή et προτέλειον gloriam vocat, isti divinitatem inferiorem, aliam ab substantia divina, ac per se quidem increatam, infinities autem infinite ab illa diversam et omnino alienam, denique substantiæ expertem esse dicitarent; 977 quidam ex nostris, animo vehementius commoto; exclamare ausus est: « O cælum! equid igitur de incarnato Verbo Deo dicendum erit? Quando enim hæc nihil potest supra se habere (quomodo autem possit, quæ super omnia et præ omnibus perfecta est? nam quæ est summo perfecta, ea nihil est perfectius), apparet cum majori subesse, inferiorisque esse divinitatis, et creaturam unam de multis existere. Atque ita statim tollitur magnum incarnationis mysterium; tolluntur omnia, simul quasi collecta, Ecclesiæ dogmata; nec jam hujusce rerum universitatis conditorem alium agnoscere est, præter istam, novis decretis nova doctrina constitutam, substantiæ expertem, et alteri subjectam divinitatem. Proinde inanis est ea, quæ hactenus viguit, orthodoxorum religio: deletur ipse quodammodo exercitus sanctorum, qui ea quæ Palamas prædicat non intellexerunt. Proh tuam, Christe, patientiam! » His dictis, gravissime correptus est, exterritusque obmutuit. Nimirum hæc illi vox reddita: non licere ei, qui solem postera die incolumis vellet aspicere, principum voluntati decretisque in mediis palatii refragari. Cum autem et alia multa ibidem ab illis, prout principi libebat, dicta essent, concilium dimissum est ea lege, ut triduo post ad similem concionem rursus convocati adessemus. Sed illud pene me præteriiit.

IV. Ante solis occasum sensim et paulatim plebei, tum post eos et simul cum ipsis viri totius civitatis spectatissimi, bini ternique clam elapsi, domum se receperunt. Ili transeundo ac circum-eundo, 978 quæ viderant et quæ audierant, clara voce nuntiabant. Sic brevi tempore aures lotius urbis pervasit, et spectaculum publicum fuit, victi Palamæ et sectatorum ejus ignominia: tum quas ob causas victus ac pudore confusus fuisset, divulgatum est. Itaque domibus exsistentes, ut fors tulit, singuli confuso ordine, viri, mulieres, pueri, vicog et compita frequentes, rari, promiscui, inter se

Α τοῦ Βηλααμ ἐκείνου τοῦ Καλαβροῦ περὶ τοῦ θεῖου φωτός ἐψήφισται πάλαι πολὺν τινα χρόνον, κατὰ τὴν σφετέραν ἀεὶ συνήθειαν. Μηδὲ γὰρ ἄλλην ἔχοντες ἀποστροφὴν οὐδαμῆ, μηδὲ προκάλυμμα τῆς σφετέρας; ἤτης οὐδὲν, περὶ τὸ θεοῦ ἐκεῖνο διηγουμένως ἐξ ἀνάγκης αἰλοῦνται, καὶ συχρῆν παρ' ἐκεῖνο κακούργως ποιοῦνται τὴν ἀναχώρησιν, μὴ λάθῃ βοήθειας ἰσως παρενεχθέντα σιγῆς τὰ σφίσιν ἀεὶ τιθηνώμενά τε καὶ γαλακτοφορούμενα τῆς εἰκονομαχίας ὄργια.

Γ. Σιγῆς οὖν ἡμῶν καταψήφισθείσης, καὶ τῶν ἐκεῖ ῥηθέντων (97) τὰ πλείω κατὰ τὸ σφίσι βουόμενον ἐξηγουμένων αὐτῶν, καὶ ἦν ὃ ἐκ Δαμάσκου φησὶ Ἰωάννης ὑπερτελή καὶ προτέλειον δόξαν, ἐκείνων ὑφειμένην ἀποδεικνύοντων εἶναι θεότητα, τῆς θείας ἐτέρον οὐσίας, καὶ ἀκτιστον μὲν καθ' ἑαυτὴν, διαφέρουσαν δ' ἀπειράκις ἀκείρως, καὶ ἡλλοτριωμένην ἐκείνης παντάπασιν, καὶ ἀνοῦσιον, ἐτόλμησεν τις τῶν ἡμετέρων, ἢ Ὡ ἤλιε, ἢ παρὰ πρῶτος ἀναβοήσῃαι καὶ, ἢ Τί ἂν τις (φάναι) φαίη περὶ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου Θεοῦ; ἐκεῖ γὰρ ὑπὲρ ἐτύτην οὐ δύναται τι ὑπάρχειν (πῶς γὰρ, ὑπερτελή καὶ προτέλειον οὖσαν; τῆς γὰρ ὑπερτελοῦς οὐδὲν τελεώτερον), ἔοικεν αὐτὸν ὑποβεβηκότα καὶ τῆς ὑφειμένης ταύτης εἶναι καὶ τῶν κτισμάτων πολλῶν. Καὶ λύεται μὲν εὐθὺς τὸ μέγα τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας μυστήριον, καὶ ἅμα πάντα συλλήθῃαι εἰπεῖν Ἐκκλησίας δόγματα· καὶ οὐδὲ ποιητὴν τοῦ παντὸς ἔχει τις ἂν ἐπιδοξάζειν ἔτερον, πλην τῆς νεωστὶ ψήφισθείσης καὶ δογματισθείσης ταύτης ἀνοῦσιον καὶ ὑφειμένης θεότητος. Καὶ μεταλαλοῦσιν ἡ μέχρι νῦν [P. 614] ὀρθοδόξου εὐσέβεια, καὶ δῆμος ἁγίων ἐφθαρταὶ πως, μὴ συνέντων ἂ κηρύττει Παλαμάς. Τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστέ! Ταῦτ' εἶπε· καὶ πάνυ σφοδρῶς ἐπιτιμηθεὶς ἐπηξέει καὶ εὐσιώπηκεν. Ἦκουσε γὰρ, μὴ θεμετὸν ἐν βασιλείῳ εἶναι, βασιλικὸς βουλήμασι τε καὶ δόγμασιν ἀντιλέγειν, ὅς τὴν ἐς τὴν ὑστεραίαν ἡλίον ἀπαθῆς θεάσασθαι βούλοιο. Καὶ πολλῶν δ' ἄλλων ἐπὶ τούτοις ἐκεῖ λαληθέντων ἐκείνοισι κατ' ἔφεσιν ἡγεμονικῆν, ὃ σὺλλογος διελύετο, τριταλοῦς αὐθις προσταχθὲν ἐς τὴν ὁμοίαν ἐκκλησίαν δεῖν ἀθροισθῆναι ἡμῶν. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμε.

Δ'. Πρὶν γὰρ δευχένας τὸν ἡλίον, ἡρέμα καὶ κατ' ὄλγους ὃ δῆμος τε ὑπεξήσαν καὶ ἅμα ἐπὶ τούτοις καὶ σὺν τούτοις, ὅσον τῆς πόλεως ὅβρις ὑπήρχε, σῦνδου καὶ σὺντρεις λεληθότως ὑπεξιδόντες, ἀνεχώρουν οἴκαδε· οἱ δὲ καὶ τραπῆ τῆ φωνῆ, διόντες τε καὶ περιέντες, ἐκήρυττον ἅ τ' εἶδον ἅ τ' ἤκουσαν· ὡς ἀκουσθῆν ἐν βραγεί καὶ θεατρικῆν γενέσθαι πάσῃ τῇ πόλει τὴν μετ' αἰσχύνῃς ἦσαν τοῦ Παλαμά, καὶ οἱ τινες εἶεν ὀμόδοξοι τούτω, καὶ ἅμα τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἤτηθη τε καὶ ἡσχύνθη. Ὅθεν τῶν οἰκίων ἐκθέσσης, ὡς ἔτυχον ἕκαστοι, φύρδην εἰπεῖν, ἄνδρες, γυναικες, ὁμοὶ καὶ παῖσι, τὰς τε παρόρους καὶ τὰς

Variorum notæ.

(97) In concilio contra Barlaamum habito. Βοϊτῆς.

τριβούς συχνοί και σποράδην και αναμίζε διελάγη-
νον, άλλοι κατ' άλλα μέρη τῶν ὁδῶν συσπόμενοι,
καί ἐποπτεύοντες και ἀνερευνῶντες ὅστις εἴη ὁ Πα-
λαμᾶς, ἐπίεμενοι τοὺς ὁδοῦντας ἐμπήξαι τῷ ταλαι-
πώρῳ (98), ὅτι τὰ πάτρια τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας
καταλύειν τολμήσῃ δόγματα· και ἅμα συχνοί· ἀνα-
θέμασι καθυπέβαλλον, ὡσπερ ἐπὶ συνθήματος ἀπαν-
τες· ὡς ἐκείνων, δεισάντα μὴ διασπαράξῃ περιπα-
νῶς· οὕτως, συσταλῆναι τε τὴν ταχίστην και ἀπο-
κρύψασθαι. Τῶν δ' ἄλλων, ὅστις ἔγνωσται σαφῶς
τῆς ἐκείνου φατρίας ὢν, χωρὶς πληγῶν οὐδεὶς ἀπη-
λάττετο, πλὴν ὅστις ὑπόκρισιν ἐτέρου προσώπου
λαμβάνων ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἀναθέματι και ἄρατι
Παλαμᾶν και αὐτὸς καθυπέβαλλε. Και μὲν δὴ κρι-
όσιν ἡμᾶς ἐπιόντας τοῖς ὕμνοις ἐγέγραυον τε και
ἀστεφάνου, ὡς τῆς πατρῴου δόξης και εὐσεβείας
ἀθλητᾶς και προβάλου· και βῆστα δὴ τὴν ζῆν ἐτοίμοις
προεβόθα· λαμπρῶς ὑπὲρ τῶν κειμένων ἀνωθεν τῆς
τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας δογμάτων.

Ε. Και ὁ μὲν τῆς πρώτης ἡμῖν ἡμέρας ἐκείνης
πλοῦς οὕτω καλῶς και σὺν ἀσφαλείᾳ διήνυσται, τῆς
τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς οὐρανοῦ τῆν τῶν ἡμετέρων ἀγῶ-
νων ἐλάδα και κύμα πᾶν ἀντιβαῖνον ἰσχυρῶς ἀπο-
τρεπομένης. Πολλὰς γὰρ χειμῶνων ἀντιπλοίας πε-
ριτυχόντες, ἀρχοντικῶν τε και ἡγεμονικῶν, πῶλλας
δ' ἐμπειρωτότας πειρατῶν [P. 615] εἰπῶν ἐφε-
δραῖαις, πρεσβυτέρων, ἐπισκόπων τε και τῶν τοιού-
των (ἰὼ γὰρ τῶν γε πειραδομοῦντων κολάκων τὴν
πληθος) ὑπερέσχομεν ζῆν γε Θεῷ, κενόου παντὸς
κατατεπλευκότες, ὑπέρτεροι. Εἰ δὲ μὴ και τοὺς ἀντι-
σταμένους αἰσθεσθαί πεπεικαμεν, και ἀνανήψαι, κα-
θὰ περ ἐκ μέθης μεγάλης, τῆς πλάνης, καινὸν οὐδὲν.
Κύριοι γὰρ ἡμεῖς (99) οὐ τῆς τῶν ἄλλοτρῶν γνώ-
μης, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ τοῦ ζήλου καλὸν ἔργου και
τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας λόγων· τῶν δ' ἐντεῦθεν ἀπο-
βαινόντων, μόνη καθάπαξ ἡ δυναστεύουσα χριστὸς
ἅμα και χεῖρ. Ταύτην δ' εἰς ἀντίπαλον τῆς ἀληθείας
μοῖραν ἀποβραγεῖσαν ὀλοσχερῶς, και τῷ χρόνῳ βε-
βαιωθεῖσαν, σιδηρᾶν τινα καταστήναι ξυμπέπικως
και ἀνεπίστροφον ὄλω· εἰς τὴν τοῦ κρείττονος φύσιν.
Οὐ γὰρ δικαιοσύνης ἀσκησις, οὐδ' ἐπιστήμης κανό-
νες, ἀνεχέλευσαν τε και οὕτως ἐσφυρηλάτησαν,
ἀλλ' ἐρινύες και καθάρσιμες και πονηρῶν Τελχίνων
ὄλασος. Τὰ μὲν γὰρ ἀπὸ δικαίας ἀρχόμενα βίβησι, και
εὐπαγοῦς μονιμώτερον και τὸ ἀνθος φυλάττει, και
οὐ βῆστα θορυβούμενον ὑπ' ἡλιακοῦ τινος καύσανο·
τὰ δ' ἀσθενῆ και ἀδόκιμον ἔχοντα τοῦ καλοῦ τὴν ἀρ-
χὴν ἐν μέσῳ τῆ ἀναδρομῆ μαραιομένην ὡς τὰ πολλὰ
τὴν τῆς ἀρετῆς ἀκμὴν καταλείπει. Διότι ἐκαὶ μὲν
αὐτοφρεῖς τινες και αὐτόχθονες τοῦ καλοῦ συνοκοῦν-
τες τρόποι πρόδρομον κήρυκα τὴν τοῦ ἀνοῦς αὐτάρ-
κη παρέχονται βλάστην, ἐκ τῆς προφανοῦς οἰοεὶ
μαντικῆς· τὰφανοῦς τὴν εὐγένειαν ἐμφανίζοντες.
Ἐνταῦθα δ' ἀχορηγητὸν ἔχουσαι βίβησι ἀγαθῶν πη-
γῶν ἀφρονίαις, αἱ τοῦ φέουδου· ἀβλακεῖς, βραχὺ φ-

A partiebantur, et alii aliis vicorum partibus insessis,
quisnam esset. ille Palamas explorabant et curiose
investigabant, atque illi infelici, quod sanctæ Dei
Ecclesiæ patria dogmata rescindere audeat, den-
tem infestum infligere cupiebant : eundemque
omnes, velut de compacto, execrabantur, multo-
que et crebro anathemate percellabant. Unde ille,
veritus ne sic palam discerneretur, celerrime se
subdixit et occuluit. Cæterorum, quos de ejus
sodalitio esse constitit, plagarum expertus nullus
effugit, nisi qui, persona alia per simulationem
induta, Palamam ipse quoque aliorum exemplo
devovisset et anathema esse jussisset. At nos, qui
pone sequebamur, tanquam patrii dogmatis fidei-
que athletas ac propugnatores, atque ut vitam pro
antiqua Ecclesiæ Dei doctrina effundere paratissi-
mos, laudibus remunerabantur et coronabant.

V. Ita primi illius diei cursum prosperum et inof-
fensum peregrimus, nostram in iis certaminibus
navim Dei manu gubernante, et fluctus quoscun-
que 979 oppositos fortiter depellente. Tametsi
enim multæ nobis procellæ a principibus et ab
imperatore, ventis quasi resstantibus, objectæ sunt,
atque in multas, ut ita dicam, prædonum insidias
incurrimus, presbyterorum dico, et episcoporum,
aliorumque ejusmodi (omitto astrepentium adula-
torum turbam); tamen, Deo juvante, ex omnibus
periculis emersimus; et appulsa ad portum navi
superiores evasimus. Quod si adversariis non per-
suasimus, sic ut sensum acciperent, et ex errore,
tanquam ex magna ebrietate, ad bonam frugem se
reciperent, nihil mirum. Quippe penes nos est non
voluntas hominum dissidentium, sed ejus quæ zelo
inest landis studium et veritatem defensora oratio :
eventus autem ex judicio et manu principis præ-
potencie omnino pendent. Porro a veritatis partibus
avulsus ille, et adversæ factioni addictus, sic tem-
pore obfirmatus est, ut ferreus quodammodo eva-
serit, et ad melius institutum convertere se hand-
quaquam curet. Neque enim cum æquitatis ratio
explorata, aut aliqua scientiæ regula, sed Furie
infelices, et malorum geniorum thiasus, talem re-
conflarunt, et velut malleatum indurarunt. Quæ
videlicet ex radice oriuntur bona et solida, eorum
flos diuturnior, æstivi solis ardore haud facile af-
fligitur. Quæ autem infirmam et minus generosam
habent pulchri bonique originem, ea plerumque in
medio progressu marcescentem virtutis florem de-
serunt. Itaque illa quidem ingenuas et indigetes
quasi virtutes socias habent, quæ ovidentibus præ-
sagiis latentem generositatem declarantes, 980
florem exuberantem, velut præcurrentem nuntium,
præmittunt : hæc vero, quia fundus mendax bono-

Variorum no'w.

(98) Vide Philothei patriarchæ *Antirrheticum* 1, cod. Reg. 4990, fol. 14 v. et seq. Boix.

(99) Sic supra lib. xv, cap. 7, sect. 7. Boix.

rum fontium uberem copiam radici non sufficit, atque quantisper visa assurgere omnino demum evanescent. Eumvero quod ex animo bene affecto et ex zeli justitia tanquam fonte profluit, id si successu legitimo careat, ipsum quidem injuria minime afficitur: sed qui lances justitiæ moderandas sortitus, vera ratione excussus est, nec in iis quæ probaverat perseveravit, is vere injuriam patitur.

CAPUT V.

Palamas Cantacuzenum adit. In Gregoram et in cæteros orthodoxos acri oratione invehitur. Ut Palamas jussa imperator exsecutus sit. Orthodoxorum diversi affectus, fiducia, trepidatio, moror.

I. Cæterum Palamas, totam illam noctem maximo metu et gravissimis curis anxiam cum traduxisset, orto statim die in palatium abit, indignabundus et furoris plenus, ad imperatorem accedit, animum furentem impudentibus verbis prodit, quæ heri sibi acciderint dolentissime narrat; atque ut Aquilo violentus et insanus irruens agitat faciem æquoris, ita hic omnes iras afflando animum illius ventilat, ob eam scilicet causam, quod Byzantii nostro instinctu illam in se irruptionem fecerint.

II. Ac, « Nisi te, inquit, erigas et ad ulionem accingaris, in ipsam statim imperatoriam majestatem periculum invasurum esse expecta. Scis quippe, scis profecto, quæ de fide et dogmatis opinio mea est, eandem prorsus tuam quoque esse. Nam convicia et plenas ludibrii cavillationes silentio prætereo, quibus multis et variis per ipsas vias et plateas intemperanter adversarii indulgent, magnam nobis impietatem et fidei totius apertam violationem **981** expiobantes. Neque vero fieri potest, ut qui tecum pugnant, ii tibi bene velint, nec qui meis dogmatis contradicunt, socios ii se tibi adjungant. At tu, si non antehac, saltem nunc demum mea illa consilia recte recordaberis. Nonne ego illud te præmonueram, ne pauca quidem dicendi liberiusve proloquendi copiam iis fieri oportere? Undenam vero, nisi inde, quamplurimi in nos consurrexerunt, aut quo instigante tot talesque furias celerrime conceperunt non solum plebeii, sed et quotquot dignitate ac generis gloria conspectiores sunt? Nulla certe alia re impulsus, nisi illa Gregoræ oratione perlonga, quæ nihil lene aut æquabile habuit; sed quæ multiplex et varium et velut salebrosum exhibuit, quidquid subtilius cogitatum sub ipsis verbis latebat et quasi subrepebat; alioqui tamen ad vulgus deliniendum et ad captandum populi favorem accommodata, atque ad omnium voluntatem, præterquam ad nostram, sensim conformata. Quidni autem ille aperta audacia elatus fuisset, qui te nihil contrarii, nihil duri seu dicere seu facere videbat adversus illam dicendi libertatem, illasque refutationes, et quæcunque false dicta intermiscuit,

Α νείξαι, λοιπὸν ἀπεκρυψάντο. Τὸ γὰρ ἐπ' εὐνοίας καὶ δικαίου πηγαζόμενον ζήλου, εἰ μὴ προστηκόντων ἐπιτυχῆς καταστασίῃ, ἀδικεῖται μὲν ὡς αὐτὸ· ἀλλ' ἐς τὰς τῆς δίκης μὲν λαγῶν διευθύνειν πλάστιγγας, ἔπειτα τῆς τοῦ προστηκόντος ἀποβήχης φαντασίας, ὡς ἐνέμεταν οἷς ἑσπερῶν.

A'. Ὁ μέντοι Παλαμᾶς [P. 616] περίφοβον ἔλεγε ἐκείνην τὴν νύκτα διετηκῶν (1), καὶ μέγιστα πεφρονισμένην. ἄρα ἐφ' (2) ὅτις ἐς τὰ βασίλεια, ὄβρισηθῶν καὶ μανίας μεστός· καὶ τῷ βασιλεῖ κεραιὸς γλώττης ἀσελγῆς τὸ μαινόμενον ἐδημοσίωσεν τῆς ψυχῆς, τὰ τε χθῆς αὐτῷ συμπεσόντα περιπαθῶς ἀφηγούμενος καὶ πρὸς πάντα θυμῷ ἐκρίβλων αὐτοῦ καθ' ἡμῶν τὴν ψυχὴν· καθάπερ θαλάττης πρόσωπον, ὅποτε βαρῦς καὶ μαινόμενος ἀπαρτίως ἐνσκήψειεν ἐπ' αὐτὴν, αἰτίου; ἡμᾶς ὁμοσε προσησίζόμενος γεγενῆσθαι τῆς τῶν Βυζαντιῶν ἐκείνη; φωνῆς κατ' αὐτοῦ.

B'. Καί, « Εἰ μὴ διανασθῆναι βούλοιο πρὸς ἐκδίκησιν, » φησί, « κατὰ τῆς βασιλείας αὐτῆς; αὐτίκα μάλα τὸν κίνδυνον ἤξειν προσδόκα. Οἶσθα γὰρ, εἴ ποτε σαφῶς, ὡς ἄπερ ἐμοὶ νενομίσται περὶ πίστεως καὶ δογμάτων, ταῦτα πάντως καὶ σοί. Ἐὼ γὰρ λέγειν λαϊκοῦν καὶ χλευασμῶν, εἰρωνείας μετῶν, ἐπίσοι πολλοὶ καὶ ποικίλοι παρὰ τὰς ἀγνίας καὶ πλατείας ἀκρῶς καλινδύονται, μακρὰν ἡμῖν τὴν ἀσέβειαν ἐγκαλοῦντες, καὶ τῆς ὕλης πίστεως ἐμφανῆ παραπλόνησιν. Οὐ γὰρ ἔστιν, ὡς ἔστιν, ἐμὸν μαχεμένου σοὶ γ' εὐνοεῖν· οὐδ' αὖ τοῖς ἐμοῖς ἀντιλέγοντας δόγμασιν ἄμα συναρῆσαι σοί. Σὺ δ' εἰ μὴ πρῶν, ἀλλὰ νῦν ὅψι γούν ὀρθῶς τῶν ἐμῶν βουλευμάτων ἐκείνων μεμνήσῃ. Ἡ οὐδὲ λόγων ἐγὼ σοὶ προέλεγον αἰδέμικρῶν γούν μεταδιδόναί χρῆσθαι καὶ παρῆσας; ἢ τίθεν ἄλλοθεν κεραιπληθῆς κεραινηταὶ καθ' ἡμῶν, καὶ τίς εἰς τοσαύτην καὶ τοιαύτην κεραιὴν ἐξέμενε τὴν ταχίστην, μὴ μόνον ὀπίσσω τοῦ δήμου, ἀλλ' ἡθῆ καὶ ὄσον ἔψιν ἔχει τιμῆς τε καὶ γένους εὐκλεσετέρου; οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν, ἢ τῆς τοῦ Γρηγορίου μακρηγορίας ἐκείνης, οὐδὲν γαληρῶν οὐδὲ λείων ἐχούσης, ἀλλὰ πολὺ μὲν καὶ ποικίλον, καὶ οἷον εἰπεῖν ἀκαυθῶδες ὄλον, τῆς περινοίας τὸ ὑφέρπον ἀπεμφαινοῦσης· δημοτεροῦς δ' ἄλλως, καὶ πρὸς γε τὴν δημαγωγικώτερον εὐ συγκαίμενης, καὶ συναναχρωσμένης ἔρεμα πρὸς τὴν πλὴν ἡμῶν τῶν ἄλλων θέτησιν. Ἡ πῶς οὐκ ἂν εἰς θάρρος ἐπήρτο περιφαῶς, οὐδὲν ἀντιβαλῶν καὶ βίαιον φάσκον· ἂ σὲ θεωμενο, οὐδὲ δρώντα [P. 617] μὴδὲν κατὰ τῆς παρῆσας καὶ τῶν ἐλέγχων ἐκείνων, καὶ ὅσα μεταξὺ χεραιενείματα προῦφερε, κοινῇ καταγενομένους ἄπαντας καὶ σκώπτων εἰς ἀμαθίαν, καὶ μηδὲν ἐκ τοῦ ἤττονος;

Variorum notæ.

(1) Cum his confer ea quæ apud Philotheum leguntur loco indicato. Βοιτix.

(2) Die 28 mensis Maii. Βοιτix.

φάσων, ἀλλ' ὅλον τὸν λόγον κατατείνων δόλιχον ἄδειξεν καὶ πάλιν γλώττης συχνὰ περισυκλῶν ἐκ τοῦ μείζονος τὸ πάτριον οἶδος τῆς πίστεως, καὶ τὸ μὴ χρῆναι κινεῖν πατρῶν ὄρια, μηδ' εὐαγγελίζεσθαι τῶν κυρωθέντων καὶ παραληφθέντων ἑτερα, ἀλλ' ἐκείνους μόνους ἐμμένειν καὶ στέργειν τὸν ἅπαντα χρόνον, οἷς τε ἐμαθὲ τις καὶ ἐπιστώθη πρὸς τῶν ἀποστολικῶν κανόνων καὶ θεσμῶν. Καὶ τί δὲ πάντ' ἐκεῖνα λέγειν καθ' ἑκάστα; ἴσασι γὰρ ἅπαντες, ὅποσοι τοῦ θεατέρου γεγονῶσιν ἐκεῖνου μεστοί, πῶς ἐκείνην σχεδὸν ὀνόλωσε τὴν ἡμέραν, ἐν ἀπλότῃ λόγων ὑποκαθημένην τε καὶ φέρπουσαν ὁλοκὴ προλοχίζων καὶ παραμηνὺς περινοῦναι, καὶ τὰ μὲν οἰκεία ἐξαιρῶν, τῶν καμμένων ὄρων δὴθεν ἐξιδόντα οὐδαμῆ, πασῶν δὲ καὶ παντοίων γεμούσας ἐκτόπων ἐπιεικῶς ἀποφαίνων βλασφημιῶν τὰς ἐμὰς συγγραφὰς ὡς πᾶθ' ὁμοῦ λαμπρῶς ἐκδημαγωγῆθῆναι τὰ πληθῆ· παροξυνθῆναι δ' ἅπαντας καθ' ἡμῶν, ὅσοι τε τῶν εὐπατριδῶν καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως ἐχόντων. Ἄλλ' ἄγε δὴ, μεταπεμφάμενος πάντας ἀγορανόμους ὁμοῦ καὶ δημάρχους, κέλευε μαστιγίας ἐκείνους ἅπαντας ἀποδείξει ταχέως, καὶ τῶν ἱματίων γυμνοῦς, καὶ ἅμα πάσαις καὶ παντοδαπαῖς ἐγκλεισεμένους εἰρηκαῖς, ὅσοι τοῦ σύρφακος ὄχλου τυχόντες οὐκ αἰδοῦνται τοῖς ὑπὲρ δυνάμειν ἐγγειροῦντες, ἵνα μονότροπῶς τις ἅπασιν γένηται φόβος· ὥστε τῆς ἀγοραίου καὶ θεατρικῆς παρρησίας τὴν ταχίστην ἀποσχομένους πρὸς τὴν ὀρισμένην ἑκαστον ἐπαίγεσθαι τοῦ βίου τελευτην οὕτως. Κἀπειτὰ σοι δεδογμένον ἔστω, καὶ προύργιατατον ἅπάντων μάλιστα, συνέδριον ἅμα τῷ πατριάρχῃ τῆμερον πάντων ἐνταῦθα γενέσθαι τῶν ἐπισκόπων. Ἄπασιν γὰρ ἐπὶ ἑσποῦ τὰ τῆς καταδικῆς ἐπίσης ἴστανται, συλλειτουργοῖς καὶ ὁμόφροσιν ἅπασιν ὄσιν ἡμῖν· καὶ χρὴ πᾶσιν ἐπίσης φρονεῖν ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν. Εἰ δὲ τινες, εὐλαθείας προφάσει, τῆς ἡμῶν ὁμόνοιας ἀπορρήγνυσθαι πάνυ τολμῶν, τάχιστ' ἂν σὺ βουλομένου τῆς σφετέρως αἰσθοῦντο κακοβουλίας. Οὕτε γὰρ ἐκεῖνους ἔξουσιν οὐδ' εἰλοντο φίλου; καὶ ἅμα οὐδ' ἔχουσιν, ἀπολωλέκοντα σφίσι δεήσει· μᾶλλον δ' ὧν ἔχουσιν ἐπισκοπῶν στερεῶνται, καὶ ἅμα τῶν προσδοκωμένων ἀπὸ σου λημμάτων ἥκιστα ἐπιτεύξονται· καὶ πρὸς γε ὧν ἀποσυγχάουσι οὗτοι βλέποντες ἀντιλαμβανόμενοι; ἑτέρους, ἀποκνηγῆσονται ῥῆστα τοῖς ἐκτόποις νέφεισι τῶν λογισμῶν· καὶ ἢ μεταμεληθέντες ἐμπαιρίας τοῖς ἀλλοῖς ὑπόδειγμα πρὸς τὸ βέλτιον ἔσονται· ἢ τῇ κακοβουλίᾳ στοιχησαντες, ἢ ὑπερ εἰλοντο, ταύτῃ καὶ συμφορῆσονται. [P. 618] γεγονότες εἰ; ἀβάτους ἐρημίας ἐξέρχονται. Ταύτην ἔγωγε μόνην ἔρω τὴν ὀδὸν, ἐπιβῆσθαι μὲν ἱκανὴν τὰ ἡμέτερα, τὰ δὲ τῶν ἀντιθέτων ῥῆδως κατενεγκαῖν. Εἰ γὰρ ἀνίσχυροι τῆμερον ὑφ' ἡμῶν οὕτως καθιστάμενοι παρανόμων γράφονται ἡμᾶς, εἰ χωρῶν ἔξουσι τοῖς προβαλλομένοις ἐγγλημῶσι καὶ θρόνων καὶ τιμῶν ἀπελαθῆναι ἡμᾶς, ποῦ οὐκ ἂν αἰσχύνῃ; ἐλάσετε τὰ ἡμέτερον, ποῦ οὐκ ἂν ὀργῶς καὶ ὑποῦ τὰ σφέτερα αὐτῶν; ἢ πολλὰ μὲν ἂν εἴη βλάβη, καὶ θανάτου φάται γέμων κομιεῆ, περιωρῶν καθημένου; ἡμᾶς οὕτως ὀργῶς, καὶ ἔτι περὶ ἐλαχίστου τιθέτας, καὶ πρὶν ἢ

A cum omnes simul cavillando jocandoque ut inductos irrideret, ac nihil sic loqueretur ut inferior, sed absque ullo metu totam orationem longius produceret, et patriam fidei reverentiam, tanquam superior, in ore haberet et subinde iteraret, auctorque esset, ne termini a patribus constituti moverentur, aut præter illa, quæ sancita et recepta essent, alia evangelizarentur; sed ut ea sola perpetuo observarentur et approbarentur, quæ quisque didicisset, et quorum fidem ex canonibus et constitutionibus apostolorum firmam accepisset. Quid vero necesse est omnia et singula recensere? Quicumque illo spectaculo se expleverunt, ii sciunt quomodo ille diem fere consumpserit; occultam et clam subrepentem solertiam in simplicitate sermonis quasi insidiatricem collocans et interserens; ac sua quidem verbis extollens, utpote extra constitutos fines nequaquam evagans; mea autem scripta quibuslibet, et cujusquemodi absurdis blasphemis plena utique affirmans. Sic totam multitudinem facile sibi maucipavit; et quoscumque patricios ac diversæ conditionis homines in nos irritavit. Agendum ædiles et tribunos plebis omnes arcesse, tum quotquot de infima plebe non verentur captu suo altiora affectare, quamprimum vestibus exutis, et quolibet passim carcere inclusos, verberibus cædi jube. Ita omnes unus et simplex metus continebit. Ita publica et aperta audacia statim abjecta, præscripta quisque vitæ munia studebit implere. Deinde sic statuito, et ante omnia operam dato, ut omnes hodie episcopi cum patriarcha huc conveniant. Periculum quippe evidens et præsens omnibus pariter impendet, ne condemnentur, quoniam, ii omnes nobiscum faciunt et sentiunt: adeoque omnes oportet sibi ipsis æquali sollicitudine consulere. Quod si qui per speciem 982 metus, rupto concordie vinculo, plane a nobis contentur discedere, ii, si velis, imprudentiam suam cito agnoscent, qui nec illos, quos amicos delegerint, habituri sunt, et iis, quos nunc habent, amissis necessariis carebunt. Imo et episcopatibus, quos possident, spoliabuntur, et sperata ex te evolutamenta minime consequentur: et cum alios videbunt ea percipere, quorum ipsi possessione exciderint, dolore oppressi disrumpentur; atque aut penitentiam agentes, exemplo aliis præbunt, ut quid sit melius cognoscant: aut si in eo, quod amplexi fuerint, malo consilio perseveraverint, in invias solitudines relegati, cum suo illo malo consilio male peribunt. Hanc ego viam solem reperio corroborandis rebus nostris, adversariorum autem partibus deprinendis parem. Nimirum hi, si hodie, viribus per nos ita imminutis, nos nos agunt; quid si objectis criminibus facultatem habituri sint nos sedibus et dignitatibus expellendi? quanta quæso ignominia nostra futura est, quantum illis supercilii et arrogantæ accedet! Gravis certe torpor et proximus morti fuerit, si sic iguavi desidendo, et quæ maxima sunt minimi faciendo, res nostras despiciamus, ac non, priusquam quidvis

ipsi patiamur, crimina et imminencia inde pericula in nos totis viribus adnixi retorqueamus : ut eorum iudices et præses scdeamus, eaque illis lex sit, illud placitum, quod a nobis decretum fuerit : denique ut **984** quidquid nobis fatum ac fortuna præfuerint, id si rerum suarum fundamentum firmum et totius vite præsidium immotum ducant. »

III. Atque hæc quidem in hunc modum dicta sunt ab inclyto illo Palama : neque verò sic dicta sunt, ut non statim perfecta sint; neque perfecta quidem statim, sed aliter quam convenerat : enimvero et ea ipsa die, et cumulatiùs quam quidquid convenerat, peracta fuerunt. Adeo imperatorem, quoties Palamam cupit ornare, ea ipsa cupiditas ad res agendas promptum efficit : adeo quidquid Palamas animo decreverit, id ille rebus omnibus **B** agendis antevertendum putat. Quædam enim statim promisit.

IV. Ac tum videre erat, homines omnis generis scindi in diversos affectus; aliis tum maxime confidentibus, et firmiorem in Deo spem cum firmiori fide conjunctam collocantibus, animumque ad certamina athletica et ad martyrii luctas armantibus; aliis persecutorum immanitatem mussando accusantibus; aliis consternatis metu et formidine malorum, cum præsentium et oculis obversantium, tum eorum, quorum exspectatio, etsi incerta, majorem tamen anxietatem animo denuntiabat, quam quæ ob oculos posita essent; ac modo quidem abdicentibus se et latitantibus; modo emergentibus, tanquam ex inferorum portis, et in eorum, quibus fiderent, conspectum prodeuntibus, occultumque animi dolorem per suspiria muta et per lacrymas **C** furtivas significantibus. Esto.

Α πᾶν τι παθεῖν, ἀντιπεριτρέχειν ἑκαίνοις ἄλη θυνάρεσι τῶν κλήματα καὶ τοῦ ἐντεῦθεν κινδύνου, ἡμᾶς δὲ κινδύσεια: κριτὴς ἑκαίνοι καὶ ἀρχοντας, καὶ ὅπερ ἂν ἡμῖν δόξει, τοῦτ' εἶναι σφίσι νόμον καὶ ὄργανον, καὶ πᾶν ὅτι περ ἂν ἡμῖν αὐτοῖς; ἐπικλιώσειε πεπωρωμένη καὶ τύχη, τοῦτ' εἶναι στερεῶν τῶν σφίσι πραγμάτων, κρηπίδα καὶ ἀμετάκλωστον βίου παντὸς; ἐφ' ὅδιον. »

Γ'. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἰρηται τῷ Θεῷ, ἀπὸ Παλαμᾶ· καὶ οὐκ εἰρηται μὲν, οὐκ ἐπραχτα: δ' εὐθύς; οὐδὲ ἐπραχτα: μὲν εὐθύς, οὐκ ὡς συντέτακτα δὲ· ἀλλὰ καὶ ἐπραχτα: μὲν αὐθιμερῶν, τελειότερον δ' ἢ καθ' ἅπαν τὸ σύνθημα. Οὕτως ἐξυβρίστον δείκνυσιν εἰς ἔργα τὴν βασιλεία τῆς τοῦ Παλαμᾶ τιμῆς, ὃ πόθος, καὶ πάντων ἔργων ἐμπροσθεν τὰ τῆς; ἑκαίνοι γνώμας τίθεται δόγματα. Τὰ μὲν γὰρ ἐπραχτα: παρασχημα, τὰ δ' ἐπηγγελίατο παρασχημα. ἐξεκυστα: ἐστ, quædam exsecuturam se statim

Δ'. Ἦν τότε ἰδεῖν παντοδαπῶν ἀνθρώπων μεριζομένας τὰς γνώμας, καὶ τῶν μὲν θορσαλεωτέρων μέλιστα νῦν γενομένων, καὶ πλείονα πῆξιν τῇ πρὸς Θεῶν ἐλπίδι καὶ πίστει παρεχομένων, καὶ πρὸς ἀθητικοὺς ὀπλιζομένων τὴν γνώμην ἀγωνία; καὶ μαρτυρικὰ παλαίσματα· τοὺς δ' ὑπ' ἰδόντα τῇ θρησκείᾳ λαιδορουμένους τῶν διωκτῶν· τοὺς δ' ὀπαπτηχτάς; ὅπθ φρικτῆς καὶ δέους τῶν τε κερώντων καὶ φαινομένων δεινῶν, τῶν θ' ὑποπευομένων μὲν, μείζω δ' ἢ κατὰ τὰ φαινόμενα τὸν ὄρυβον τῇ ψυχῇ προσκωφονούτων· καὶ νῦν μὲν καταδουομένους καὶ κρυπτομένους, νῦν δ' ἀναδουομένους, ὡς ἐξ ἔδου πυλῶν, καὶ φαινομένους; οἷς ἐθαύρουν, καὶ στεναγμοῖς; ἀφ' ὀθόγχοις ἰμοῦ καὶ δάκρυσι κλεπτομένοις; ὑποδηλωόντας τὴν ἀδολον κἀμινον τῆς ψυχῆς. Εἶεν.

CAPUT VI.

Gregoras sese in concilio iterum sistere recusat. Socios hortatur ad veritatem fortiter defendendam. Illi et secum veniunt, agre tandem persuadent. Ab imperatore seorsum seductus promissis et aliis artibus tentatur. Proponitur ei quaestio de substantia et operationibus divinis. Testimonium D. Basilii. Respondet Gregoras. Cantacuzenus de nova disputandi ratione ineunda deliberat cum Palama. Episcoporum Tyri excludere statuit. Item contumeliis et calumniis orthodoxos terrere. Palamas socios suos advocatum auit.

I. Hæc cum ita fierent, et evantis persecutionis theatrum tota civitas **985** exstitisset, advenit præfinito temporis dies tertius, quo nos oportebat rursus convenire, et alteram concionem celebrare. Atque in meam domum rursus, ut prima illa die, eodem quo dixi modo, confluxere ii, qui nostrarum partium erant. At ego, qui ob eas, quas declaravi, causas spem omnem bonam abjeceram, ac nihil nihil jam reliquum esse certo sciebam, quod ei quæ tanta ex adverso erupisset improbitati sustinendæ par foret, simulque eos dolores, qui in caput inquam grassari solerent, majorem in modum certaminibus et curis præsentibus aggravari videbam, satius duxi, conciliis et liberrimis illis sermonibus valere jus. Is, domi sedere, et si quid perferendum esset, id domi perferre; ut me domus mea, si minus per-

[P. 619] Α'. Οὕτω γε μὴν τούτων γεγενομένων, καὶ οὕτω πανηγυρίζοντος δια μου τῆς πλείου; ὀξείων γενομένης ἀπάσης, ἤκειν ἡ τρίτη τῆς προθεσμίας ἡμέρα, καθ' ἣν ἐχρῆν τὴν δευτέραν συνέντα; αὐθι; ἡμᾶς; ἐκτελεῖν ἐκκλησίαν· καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν τὸ καθ' ἡμᾶς ἐθρολίκετο μέρος, κατὰ τὴν ἕδη ῥηθείσαν εἰκόνα τῆς πρώτης· ἐκαίνης ἡμέρας. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἅπαν ἀπηγορευκῆτι τὸ εὐελπι, ἐπ' ἃ μοι δαδύλωται, καὶ μηκέτι μηδὲν τὸ ἀμιλλώμενον λείπεσθαι πρὸς τοσαύτην ἐξ ἀντιπάλου βγαίεσαν κηκίαν σαζῶς ἐγνικῆτι, καθ' ἅμα ῥοπήν εἰληφύτις ἐκ τῶν παρόντων ἀγώνων καὶ λογισμῶν ἐπιπονώτερον ἕδη πολλῆ τῆ; ἐμῆς συνορώντι κατορχομένας κηφαλῆς τὰς συνθέτας ἰδύνας αὐτῆς; βέλτιον ἔδοξεν, ἐβῶσθαι φράσαντα συνόδους καὶ παρρησίας τοιαύτας οἶκο; καθῆσθαι, κἂν τι δέη παθεῖν (3), οἶκο

Variorum notæ.

(5) *Etsi mori oporteat. Sic apud T. cocituni, Οὐδ' εἴ τι πείθοις τὸ γ' ἀείδων, ne si quidem cantando moriaris. Dionys.*

τοῦτο παθεῖν· ἴν' εἰ μὴ τι τὸν ἅπαντα βίον οὐ μὴ τεθέσθαι οἶκος· πρὸς ἀρετὴν διακειμένον εὔ, ἀλλ' οὖν τοῖς ἐμοῖς τελευταίους βαπτόμενος αἵμασιν ὄψθ' οὖν μίαν ταύτην γνώμην με κακτημένον ἀρετὴν πολλοῦ τινος ἀξίαν, τὸ μὴ πολλοῦ τινος ἀξίον νομίζω τὸ ζῆν.

Β'. Διὸ τοῖς ἄλλοις ἀνάγκην προσήγον μὴ βραδύνειν, ἀλλὰ τοῖς ἐμοῖς βοηθοῦντας νοσήμασιν ἀπίναί προθύμως, οὐκ εἰς ἐλέγχους καὶ διαλέξεις ἀληθείας ζητουμένης· ἀπειρηκέναι γὰρ καὶ αὐτὴν ἤδη καὶ πρὸς αἰθερίους ἀποκτῆναι θαλάμους, ἀφανείψ' κεκαλυμμένη μακρᾶ· ἄλλ' εἰς σφαγὴν καὶ μαρτυρικᾶ καλαίσματα καὶ θανάτου μακροῦ δεινότερα δεσμοτήρια. Τοιαύτην γὰρ καθ' ἡμῶν ἐξενήχθη χθὲς καὶ πρόβριτα, δεσμοῖς ἀδαμαντίνους· τισὶ καὶ ἀρήκτοισι κεκυρωμένην, ψῆφον πρὸς τῶν ἀντιπάλων καὶ τῆς ἐξουσίας ἀρχόντων. Τῶν γὰρ μετρωτέρων, ἃ τοῖς ἐξωτερικοῖς (4) καὶ τὸ πλεῖστον δημοτικοῖς καταψήφισται, τὰ μὲν ἤδη πέπρακται, τὰ δ' ἔτι πράττεται, τὰ δὲ καὶ πραχθήσεται. Καὶ τούτων οὐδὲν οὐδένα πάντων ὕμῶν ἀγνοεῖν οἴομαι, [P.620] θορύβου τοσοῦτου τὴν πόλιν περιχρῆσαντος ἅπασαν. Χρεῶν οὖν, μὴ φιλοφυσχοῦντας, ἀλλ' ἐβρωμένους, ὁμοῖα πρὸς τοὺς τοιοῦτους χωρεῖν ἀγῶνας. Θνητῆς γὰρ λαχοῦσι φύσεως ἦν μὴ νῦν θανεῖν ἐξῆ, διὰ γούν τὸ τῆς φύσεως ὄφλημα τεθνήξεσθαι πάντως ἔψεται προἰούσι· καὶ δεῖ μὴ τὸν ἀκλεᾶ πρὸ τοῦ μετ' εὐκλείας περιμείναι θάνατον.

cesse futurum sit. Nec vos decet, gloriosa morte est.

Γ'. Μιᾶ δ' ἀπειρηκώτων φωνῆ, μὴ θέλειν χωρεῖν ἐς βασιλεῖος προκλήσεις καὶ οὕτω βαρβαρικά συνέδρια πλὴν ἐμοῦ, δεῖσας ἐγὼ μὴ πρόφασιν τοῦτ' εὐληφθεῖν ἐκείνοις, οἷς πάντα λίθον κινεῖν καθ' ἡμῶν περιεστί, ἐρήμην καθ' ἡμῶν εὐχερῶς καταδαιτῆν ἐπιγένηται, μάλα μόλις τῆς καθέδρας ἐξαναστάς ἅμα πᾶσιν ἐκείνοις ἀπῆσιν ἐκείσε ἀποθανοῦμενος, καὶ τῇ ἐκεῖ τελευταίᾳ συμπαραπέμψων τὰ πολυετῆ μου τῆς κεφαλῆς νοσήματα.

Δ'. Ἄρτι δὲ περὶ που τὰ μέσα γενομένοις τῆς βασιλείου αὐλῆς ἀπήντησέ τις ἡμῖν τῶν πάντων τῶ βασιλεῖ προσψικνωμένων, καὶ μόνον ἀπάντων ἐμεγς ἀπεληφώς προσῆγε τῷ βασιλεῖ. Κοινολογῆσασθαι γὰρ ἔλεγε βούλοσθαι μοι τῶν αὐτῶ γε ἀπορόρητων ἔστι δ'. Προσεληλυθότι μοι γούν τυχεῖν προσεγγένηται μὲν, παρὰ δέξαν μὲν ἐμοί, σφίσι δ' ἐξέπιτηδε· σφῶδρα, τινὸς τῶν πάντων μοι φίλων ἐκ παλαιού, διὰ βασιλικῆς χάκεινον προκλήσεως ἐκείσε τῆνικαῦτα παρόντος ἐμοῦ γε εἴνεκα. Ὄν μεταξὺ καθεσθέντι μοι λέγειν ἤρξαντο κατὰ συνεκδοχὴν καὶ ἀμοιβαδόν, παρὰ θατέρου ἄτερος τῆς τῶν λόγων ἀφορμᾶς πορίζοντές τε καὶ πορίζόμενοι, καὶ πείθειν ἐπιχειροῦντες, πρῶτον μὲν χρημάτων ἐπαγγελίαις ἀφθόρους, καὶ δ' μοι πρὸς βουλήσεως εἶν' ἄν ἕτερον ἅπαν. Ἐπει δ' ἐνταῦθεν τῶν σκοποῦμένων ἤλαύνοντο, μετὰ

A totam vitam ad virtutem recte institutum vidisset, saltem cruore meo ad extremum tineta, quantumvis sero agnosceret instructum ea virtute, quæ, cum vitam haud magni faceret, magni ipsa fieri deberet.

II. Quamobrem ab aliis vehementer cœpi contendere, ne cunctarentur, sed ut mihi ægro succurrentes abirent alacriter, non ad veritatem per argumenta et disputationes investigandam; jam quippe et ipsam cessisse, et densa caligine involutam in cœlum avolasse; sed ad cædem, ad martyrii lacrimina, ad vincula denique omni morte graviora. Nempe eam in nos ab adversariis, et ab iis, penes quos potestas esset, heri et nudiustertius latam esse sententiam, adamantinis quibusdam et irruptis nodis munitam. Nam mitiores 986 pœnæ, quæ in laicos, eosque maximam partem plebeios, decretæ fuerunt, ex partim vel jam sumptæ sunt, vel nunc quoque sumuntur, vel postea exigentur. Neminem autem ex vobis puto quidquam horum ignorare, tantus tumultus totam urbem persenuit. Oportet itaque vos, non conservandæ vitæ cupidus, sed animo forti instructus, istis certaminibus vosmet objicere. Mortalem naturam sortiti estis. Proinde etsi licet nunc vobis mortem effugere, tamen naturæ debitum ejusmodi est, ut ætate longius provecitis omnino mori necessitate posthabita, eam exspectare, quæ laude caritura

III. Illi vero una voce renuntiant, nolle se imperatoris vocatu tam barbara concilia sine me adire. Quamobrem veritus, ne illi qui omnem in nos lapidem movent, hac occasione arrepta, sententiam in nos, velut deserti vadimonii reos, facile pronuntiant, ægre tandem e sede excitatus, cum iis omnibus moriturus, et inveteratos capitis morbos simul cum vita dimissurus, illuc me contul'.

IV. Jam nos fere in media palatii aula versabamur, cum ex intimis imperatoris quidam accurret. Is unum me ex omnibus assumptum ad imperatorem deducit. Eum scilicet nonnulla mecum velle communicare aiebat, quæ arcana sibi essent. Ubi propius accessi, quemdam veteri amicitia mihi conjunctissimum offendo, qui et ipse imperatoris vocatu illic tum aderat mei gratia. Id ut mihi nec opinanti, ita illis omnino 987 præmeditatis accidit. Ego vero inter illos consedi. Tum autem ii cœperunt vicissim et alternis me alloqui, alter alteri mutua suppeditantes dicendi argumenta. Ac magna primum pecuniæ vi et omni alia re, quamcunque optavisset, promissa, inflectere conati sunt. Deinde, quia hæc non succedebat, propterea quod nec prima quidem dicta auribus vel mini-

Variorum notæ.

(4) Nempe Palamas auctor Cantacuzeno fuerat, ut quicquid de infima plebe non vererentur capti suo altiora affectare, si vestibus exuti virgine cade-

rentur, et in carcerem detruderentur, pag. 617, D. supra. BOIVIN.

num admittentem, altero demum et velut subsidia-
rio couato, ad disputandum mecum aggressi sunt.

V. Disputationem hinc ordiri visum est, quod
nomen θεότητος inferius esset substantia divina,
et magis proprie operationibus increatis conveni-
ret: item quod operationes hæ increate magno et
indefinito discrimine a divina substantia distarent;
quodque ex operationibus Deum cognosceremus,
dicente magno Basilio: « Deum ex operationibus
quidem cognoscere nos dicimus; ai appropinqua-
tuos esse ad ejus substantiam non promittimus:
quoniam ejus operationes ad nos descendant; sub-
stantia vero ejusdem inaccessibilis manet. » Hæc
et similia cum ditarent, perversas de suo inter-
pretationes, argumentationesque absurdas, impias,
et insanas subjungebant: quoniam nempe opera-
tiones ad nos descenderent, atque ex iis nos Deum
cognosceremus, oportere eas increatas esse divini-
tates; et quorum dicta cum suis non consentirent,
eos palam blasphemice reos sese constituere.

VI. Ego vero, qui et ægrotabam, et cæteris so-
ciis exclusis unus præter spem insidiosis rebus
interceptus 988 hærebam, quid aliud facere de-
bui, nisi ut me, si possem, brevi oratione quam-
primum inde expedirem? Pugnam certe detrectare
statim haud oportuit, tametsi declinandi idonea
ratio erat morbus ipse cum solitudine conjunctus.
Illi enim a tergo instantes crimen mihi timiditatis
objecturi, et quod locum deseruissem, reum acturi
fuissent. Ad argumentum igitur ex eo ductum,
quod nomen θεότητος proprie et primario non ma-
gis substantiæ quam operationibus conveniret, pri-
mum respondi; eique refellendo sufficit statim
illud divi doctoris, quod tum mihi præsto in ore
exstitit: « Cum Dei dico, Patris dico et Filii et
Spiritus sancti. Divinitas nec ultra hæc diffundit-
ur, ne deorum turbam inducæmus; nec citra hos
fines consistit, ne de inopia divinitatis damne-
mur. » Et rursus: « Dei autem cum dico, uno lu-
mine et tribus circumfusi irradiemini: uno qui-
dem, secundum rationem substantiæ seu divinita-
tis; tribus autem, secundum proprietates seu
hypostasas (si quis malit ita vocare) seu personas.
Nam de nominibus nulla nobis rixa futura est,
quandiu syllabæ ad eandem notionem ferant.
Quippe et indivisim dividitur, ut ita dicam, et di-
visim connectitur: quoniam divinitas unum est in
tribus, et tria illa, in quibus est divinitas, seu
quæ, ut accuratius loquar, divinitas est, unum
sunt. Excessus autem ac defectus omittemus. »
Pariter et Gregorius Nyssenus ait: « Si hoc no-
men, Deus, substantiam significat, unam divini-
tatis substantiam 989 constando, unum
Deum statuere nos apparet, quoniam unus sub-

Α την πρώτην ἀκοήν ἐμεῦ γε προσαιμένου μὴδὲ μικρὸν
γούν, τὸν δεύτερον πλοῦν διαλέγεσθαι ἐπιχειρή-
σαν.

Ε'. Καὶ ἦν ἡ τῆς διαλέξεως εἰσαγωγή· οὗτε τε τῆς
θεότητος ὄνομα δεύτερον ἐστὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ
ταῖς ἀκτίσιν; ἐνεργείαις κυρίως μᾶλλον ἀρμόττει·
καὶ ὅτι τῶν τοιούτων ἀκτίστων ἐνεργειῶν πολλὴ
καὶ ἀπειρος ἐκ τῆς θείας οὐσίας ἐστὶν ἡ διαφορὰ,
καὶ τῶν ἐνεργειῶν γινώσκωμεν τὸν Θεόν· καὶ ὡς ὁ
μέγας φησὶ Βασίλειος (51), « Ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν
γνωρίζωμεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δ' οὐσίᾳ αὐ-
τοῦ προσγγίζωμεν οὐχ ὑποσχοῦμεθα. Αἱ μὲν γὰρ
ἐνεργεῖαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσι· ἡ δ'
οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσβουτος. » Ταῦτα καὶ τὰ πα-
ρακλήσια λέγοντες ἐπέγρον οἰκίας παραξηγήσει; καὶ
συλλογισμοὺς ἐκτόπους καὶ ἀνοσίτους καὶ ματωμέ-
νους· ὡς ἐπειθὴ πρὸς ἡμᾶς αἱ ἐνεργεῖαι καταβαί-
νουσι, καὶ τούτων γνωρίζωμεν τὸν Θεόν, ἀκτίστοι
ἄρα εἰσὶ θεότητος· καὶ ὅσοι μὴ συμφωνοῦσιν ἡμῖν,
βλασφήμους ἑαυτοῦς [P. 621] καθιστώσι περιφα-
νῶς.

Γ'. Ἐμοὶ δὲ καὶ ἀσθενῶς ἔχοντι, καὶ μόνῃ τῶν
ἄλλων ἀπειλημένῃ συμμάχων ἄπρως οκλήτως ἐνε-
δραυόντων δικτύων ἐνδὸς, τί ἴδωι ποιεῖν ἕτερον, ἢ
βραχυλογία χρησαμένῃ, εἰ δυνατὴν, ἀπαλλάττεσθαι
τὴν ταχίστην; Οὐ γὰρ φηγομαχεῖν εὐδὺς ἔχρην, καὶ
ταῦτα πρόφασιν ἰκανὴν κακτημένους ἀποφυγῆς τὴν
τε νόσον καὶ ἅμα τὴν μόνωσιν. Ἡ γὰρ ἂν κατὰ
νότον κείσεσθαι ἐμελλον, δειλίας γραφόμενοι καὶ
λειποταξίῳ δίχην ἐπάγοντες. Πρὸς μὲν οὖν τὸ τῆς
θεότητος ὄνομα, μὴ τῇ οὐσίᾳ μᾶλλον ἢ ταῖς ἐνε-
ργείαις ἀρμόττει κυρίως καὶ πρώτως, πρώτην ποιού-
μένῃ καὶ τὴν ἀπάντησιν, ἔρχεσθαι παραχρῆμα πρὸς
λύσιν τὸ τοῦ θείου Πατρὸς ἐκείνο γεγονός ἀνὰ στόμα·
« Θεοῦ δὲ θταν εἶπω, λέγω Πατρός, Υἱοῦ, καὶ ἁγίου
Πνεύματος, ὅτις ὅπῃ ταῦτα τῆς θεότητος χειρόμενης,
ἵνα μὴ δῆμον θῶν εἰσαγγέλωμεν, ὅτις ἐντὸς τούτων
ὀριζομένης, ἵνα μὴ κέναν θεότητος κατακρυθῶμεν. »
Καὶ πάλιν· « Θεοῦ δὲ θταν εἶπω, ἐνὶ φωνῇ παρα-
στράφθητε καὶ τρισὶν· ἐνὶ μὲν κατὰ τὴν τῆς οὐσίας
λόγον, εἰς' οὖν θεότητος· τρισὶ κατὰ τὰς ἰδιότητας,
εἰς' οὖν ὑποστάσεις, εἰ τινι φῶν καλεῖν, ἢ πρὸς-
ῶπα. Οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχῆσο-
μεν, ἕως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔνοιαν αἱ συλλαβαὶ
D φέρωσι. Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, ἵνα οὕτως εἶπω,
καὶ συνάπτεται θερημένως. Ἐν γὰρ ἐν τρισὶν ἢ
θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν, τὰ ἐν εἰς ἡ θεότης, ἢ τὸ γε
ἀκριβέστερον εἶπαι, ἢ ἡ θεότης· τὰς δὲ ὑπερ-
βλῆς καὶ ἑλλειψείας ἑλλειψώμεν. » Καὶ ὁ Νύσσαϊν
δ' ὁμοίως φάσκει Γρηγόριος· « Εἰ τὸ Θεός ὄνομα
οὐσίας σημαντικόν ἐστι, μίαν οὐσίαν ὁμολογούνας
τῆς ἁγίας Τριάδος ἵνα Θεὸν εἰκότως θεηματοῖμεν,
ἐπειθὴ μὴδὲ οὐσίας ἐν ὀνόματι τοῦ Θεός ἐστι. » Καὶ πάλ-
ιν· « Ἐστὶ τοῦτοῦσβῆμα τῆς ἀβῆτου οὐσίας, ἥ ἐστὶ
Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἁγίου Πνεῦμα, τὸ πάντα ἐκ-

Variorum nota.

(5) Citatur D. Basilii Epistola, quæ in eo codice,
quo Gregoras usus est, 25. numerabatur; in libris

editis aut omnino deest, aut aliam numerum præ-
fert. Boivius.

ταύτων καὶ θεωρεῖν καὶ γινώσκειν, οὐ μόνον τὰ ἔργα γινόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ᾧ λαμβανόμενα. Ἐπει μόνος ἐστὶν ἕκαστης τῆς οὐσίας. Ἐνευθεν ελλημ- μένον τὸ θεὸς ὄνομα, κυρίως λεγόμενον, σημαίνει τὴν οὐσίαν ἕκαστην, ἢ διασπᾷται πάντων ὡς ἀληθῶς. Καὶ πάλιν ἡ Μία τοιαγοῦν ὑπαρχούσης τῆς οὐ- σίας, ἧς ἐστὶ Πατήρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐνὸς τοῦ παρακληθῶντος αὐτὴν ὀνόματος, φημι δὴ τοῦ θεοῦ, εἰς θεὸς ἔσται κυρίως καὶ ἀκολουθότερον τῶν λόγων τῆς οὐσίας.

et Spiritus sanctus, et unum nomen eam denotet, ipsius substantiæ rationi magis consentaneum est.

Ζ. Ταῦτα μὲν δὴ οὖν, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν θείων Πα- τέρων ἐκ τοῦ προχείρου εἶπω· ἐπιημι τῇ μνήμῃ, τὴν ὁμοίαν ἀκολουθίαν εἰς διασώζοντα, [P. 623] καθόσον ἕκαστον, προενεγκόντες ἕκαστην τῇ διαλέξει περὶ τοῦ τῆς θεότητος ὀνόματος ἐξ αὐτοσχεδίου δεδώκαμεν. Καὶ ἅμα ὠνεθίζον ἕγωγε σφίσι, ὅτι τῶν θείων Πατέρων τῇ θεῖα οὐσίᾳ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα διαβρήθην διδόντων, αὐτοὶ παρεξηγούμενοι προδήλως ἕκαστους συκοφαντοῦ- σιν. Ὅνομα γὰρ κύριον ἢ μὴ ὑπάρχειν ὅλως τῇ θεῖᾳ φασὶν οὐσίᾳ, ἢ ἡμῖν γε μὴ ὑπάρχειν· ὁ δ' οὖν σφίσι δογματισθὲν ἐκ τῶν τιμιωτέρων ἡμῖν ἐκδέδοται, στέργειν καὶ ἡμᾶς εἶναι ἀνάγκην, καὶ μηδαμῇ περαι- τέρω κρεβαίνειν, μηδὲ πολυπραγματεῖν. Εἰ δὲ που καὶ δι' οἰκονομίαν τινὰ ἐνίοσις ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ παρ- ἔφθερχεται τι, ὄψαν ἰσως ἐναντιολογίας παρέχον, μὴ νόμον εἶναι τὸ σπάνιον τε καὶ δυσδιήκωστον.

alicubi dissonum quid pronuntiassent, quod rarum et obscurum, legem non esse.

Η'. Περὶ δ' ὧν αὖτις τὸν μέγαν εἰσηγῶν ἕκαστοι Βα- σίλειοι, λέγοντα γινώσκουσιν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν ἡμᾶς τὸν θεόν· ἀλλὰ μὴ ἀκτίστοις ἕκαστοι· ἡκιστα φάσκει θεότητας εἶναι τὰς τοιαύτας ἐνεργείας, ἕγωγε ἔφα- σκον. Ἡ γοῦν μὴ δι' ἐαυτῶν ἀναγινώσκουσιν ὅλως ἀπαφαννόμεν αὐτοῦς, ἢ ἀναγινώσκοντας μὴ γινώσκουσιν ὅλως ἀναγινώσκουσιν. Εἰπὼν γὰρ ὁ θεὸς Πατήρ, ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γινώσκουσιν ἡμᾶς τὸν θεόν, ἐν τῇ αὐτῇ παρακατιῶν ἐπιστολῇ ἐαυτὸν αὐτὸς ἐξη- γεῖται, φάσκων· Οἱ μαθηταὶ ποτε αὐτὸν προσεκύ- ησαν· οὐχ ὅτε τὴν κτίσιν αὐτῶν εἶδον ὑποσταταμένην· Ἀπὸ γὰρ θαλάσσης καὶ ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῶ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. Οὐλοῦν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἢ γνώσεως· ἀπὸ δὲ τῆς γνώσεως ἢ προσκῆ- νησις. Καὶ ἅμα ὄρατε, ἕγωγε, ἐνεργείας τὰ θεῖα μύστα λέγοντα τὸν θεὸν διδάσκαλον. Πῶς οὖν θάλασσαν καὶ ἀνέμους καὶ τὰ τοιαῦτα θεότητας ἀκτίστοις φασὶν, καὶ τοὺς θεοὺς κρηστήρας οὐ φοβήσασθε; Ἐπειτα οὐδὲ τοὶ τῶν τῶν ὄντων γινώσκουσι ἀκτίστοι· καὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ὄντων τὴν τοῦ ἔντος διδασκόμεθα σφίσι, τὸν Ἰὼν καὶ ἐκ τῆς τῶν ὄντων φυσικῆς κινήσεως τὴν ἐνυπόστατον τοῦ ἔντος μανθά- νομεν ζωὴν, τὴν τῶν ὄντων ζωοποιὸν δύναμιν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Θ. Ὁ βασιλεὺς δ' αὖθις ἀνίσταται, γέμων ὀργῆς καὶ θυμοῦ καὶ βραχὺ προδὸς τοῦ θαλάμου τὸ ποιη- τέον ἐκτοκλογεῖτο κρύφα τῶν τε Παλαμᾶ καὶ τοῖς ἐπισκόποις· εἶναι γὰρ ἀνίσχυρον ἐνταυθοῖ τὴν ἐκ λόγων κινήσασθαι. Καὶ ῥήματα πάντων ἄλλων εὐρίσκει

stantiæ unum nomen est, Deus. Et rursus : « Est igitur proprietas æternæ substantiæ, cuius substantiæ est Pater et Filius et Spiritus sanctus, quod omnia quæ re ipsa existunt, sed et quæ intellectu tantum percipiuntur ; quod est solius ejus- ce substantiæ. Hinc sumptum est nomen θεός, quod proprie dictam substantiam illam significat, quæ omnium vere domina est. » Et rursus : « Cum itaque una sit substantia, cujus est Pater et Filius nempe Deus ; erit proprie unus Deus : idque

VII. Hæc nos, et quæcumque alia sanctorum Patrum dicta in promptu tum fuerunt atque in mentem venerunt, similem usque consecutionem quoad fieri potuit conservantia, produximus, et ad illam de divinitatis nomine disputationem ex tem- pore adhibuimus. Tum hoc illis simul exprobravi, quod cum sancti Patres nomen θεότητος diserte tribuerent divini substantiæ, hi perperam inter- pretando aperte illos calumniarentur. Etenim aiunt il, divini substantiæ nomen proprium vel non existere, vel nobis haud existere. Quod itaque iidem, ab excellentioribus attributis ductum, in rebus dogmaticis usurparunt, et nobis tradide- runt, eo nos contentos esse necessario oportere, non autem ultra progredi et curiosius inquirere. Quod si qui singulari aliqua ratione aliquando et contrarie dictum videri posset, id quidem, utpote

VIII. Quatenus autem Basilium Magnum indu- cebant, dicentem cognosci a nobis Deum ex operationibus ; at eas operationes, inquam, minime ille increatas divinitates esse ait. Omnino ergo, aut ipsos per se non legere, aut legendo non intel- ligere ea quæ legrent, affirmabam. Nam sanctus hic Pater, postquam dixit, Deum ex operationibus cognosci a nobis, suam ipse mentem infra in ea- dem epistola interpretatur his verbis : « Discipuli quando eam adorant? Non eum creaturam ei submissam vident? Nempe ei divinitatem ejus ex eo cognoverunt, quod et mare et venti obedi- rent ei. Itaque ex operationibus nata cognitio, ex cognitione adoratio. » Ac videte, inquam, simul sanctum hunc doctorem operationes vocantem ea, quæ sunt miracula. Quomodo itaque vos mare et ventos et similia increatas vocatis divinitates ; tum iidem igneos Dei turbines haud exhorrescitis? Jam vero nec ipsam entium auctorem cognosci- mus, sed ex varietate entium sapientiam ejus qui est, nempe Filium, cognoscimus ; et ex motu entium naturali vitam ejus, qui est, per se subsisten- tem intelligimus, nempe entium vivificam virtu- tem, Spiritum sanctum.

IX. Ibi imperator iræ et indignationis plenus surrexit, et paulo extra cubiculum progressus cœ- pit clam cum Palama et episcopis quid agendum esset consultare : verba quippe in præsentī nego- tio vim persuadendi minimam habere. Atque

ut nos quamprimum amoliretur, nullam plane aliam rationem reperit faciliorem ea, quam et Palamas præceptis suis designatam ei proposuisset, et ipse jam usu probatam penitus cognovisset. Id autem erat, omnino jam abrogandam esse ejusmodi disputationem, quæ ex Scripturis argumenta repeteret : inde scilicet consequi eos exitus, qui haudquaquam sibi expedirent : quæ enim illi in nos exsequi meditarentur, ea ipsos a nobis passuros citius, quam executuros ea, quæ nos pati voluissent. Idem concilio expellere constituunt episcopum Tyri, qui patriarchæ Antiocheni jura tuebatur : quod si is persisteret et instaret, illius patriarchæ sententiam allegando, qua Palamas depositus damnatusque esset, tum ipsum quoque statim cum patriarcha exauctorare, et ab Ecclesiæ nostræ communione abscindere.

X. Prius itaque nos, contumeliis et calumniis atrocioribus percussos, amovere statuunt ; quo deinde illa omnia ad libitum tranquille decernant, et pro dogmatis haberi jubeant, ubi jam nemo futurus sit qui adversetur. Plerumque enim et amplius efficaciora esse aiebant ea quæ audacius, quam quæ segnius agerentur. Id episcoporum animis magnam instillavit libidinem incessendi nos conivitibus palam ac petulantur, velut de plauastro. Ecquid porro deterioribus ingenis, in quibus coalita inest boni omnis ignorantia, magis proclive, quam ad insanos affectus labi et impelli? Nempe li veriti, ne ex sacris Scripturis impli arguerentur, magna pompa, magno apparatu velut in theatro expositam impietatem suam re declarant : perinde illi facientes, ac si quis in mari natans, stillis demum et levibus pluviz præludiis conspectis, profundo mari sese immergat, ne aeris illis roribus perfundatur.

XI. Etenim Palamas, paulatim inde abscedens, auxiliares copias accitum ivit, et quoacunque circumstrepenti, obstrepenti, et importune obloquendi facultate pollentes reperit, eos omnes congregavit. Hi autem insolentes linguas in nos acuebant.

CAPUT VII.

Gregoras aliique orthodoxi introvocantur. Cantacuzenus minatur gravissima. Ejus cum Xerxe, Persarum rege, comparatio. Episcoporum Palamitarum imperitia. Orthodoxi frustra conantur contradicere. Cantacuzeni vultus et verba. Gregoram discipuli timidiore deservunt ; alii silent. Gregoræ et orthodoxorum episcoporum secessio ; quos imperator exire vellet ; deinde, suadente Palama, abire patitur. Palamitæ, egressis orthodoxis, imperatorem adulantur. Quidquid libuit decernunt.

I. Tandem et nobis iracunde introvocatis, violenti prorsus et ad omne scelus prompti in nos consurgunt ; ac Ecclesiæ Dei antistites, si scilicet, quibus pastorum munus obigit, vineam Dei vastant. Omitto cætera, quæ adversus ejusmodi homines sacra Scriptura tragice olim declamavit.

II. Ac primum quidem imperator, illo metu agitato, quem triduo ante Palamas animo ejus altius impresserat, contumeliis et minis dirissimis, velut

Α τρόπον οὐδένα, τὴν ταχίστην ἀποσκευάσασθαι πάντας ἡμᾶς, ἢ καὶ ἂ; ὁ Παλαμᾶς τε αὐτῷ προὐζωγράφησεν ὑποθήκας καὶ αὐτὸς ἤδη παρὰ μεμάρθησαν ἀκριδῶς. Αἱ δὲ ἦσαν ἀποψηφίζεσθαι κοινῶν τὴν διὰ γραφικῶν ἀποδείξιν ἤδη διάλεξιν · [P. 623] ἥμισυ γὰρ εἶναι οἰσιον ἐνταῦθεν ἐπὶ ἀποδόσεις λυσιταίου· σας ὁδῶν γὰρ ἂν παθεῖν ὄψ' ἡμῶν αὐτοῦς, ἢ ὄρξιν καθ' ἡμῶν ἐπαλέτησεν, ἢ ὄρξιν ἂ παθεῖν ἡμᾶς; ἐμελέτησαν. Συνέθεντο δ' ἐξῶσαι τοῦ συνεδρίου καὶ τὸν Τύρου ἐπίσκοπον (6), τοῦ τῶν Ἀντιοχείων πατριάρχου ἐὰ δίκαια φέροντο· εἰ δ' ἐκμενίων ἐπίστατο, προβαλλόμενοι τὴν ἐκείνου κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καθαιρέσιν τε καὶ ἀποκηρυξίν, κάκεινον αὐτῷ συγκαθελεῖν εὐθὺς καὶ τῆς ἡμῶν ἐκτεμεῖν Ἐκκλησίας.

Γ'. Ὅθεν ἐδῶξεν, ὑβρίσι καὶ διαβολαῖς ἀποσκευασμένοι; πρότερον ἡμᾶς ἐκκλητικώτερον τρόπον, καθ' ἡσυχίαν ψηφίζεσθαι τε καὶ δογματίζειν ἐκ τοιαῦθ' ἅπαντα κατὰ βούλησιν, μηκέτ' ὄντος ἐς ἐντιστήσεται μηδενός· εἶναι γὰρ ὡς τὰ πολλὰ παλλάκις ἔφασκον τὰ τῶν ὀρωμένων θρασύτερα πολλῶν τῶν κραιότερων ἀνυσιμώτερα. Ταῦτα πολλὴν ἐνίσταξιν ἡμερον ταῖς τῶν ἐπισκόπων ψυχαῖς, ἐξ ἀμάξης ἀναίδη παρρησιάζεσθαι καθ' ἡμῶν. Καὶ τί γὰρ μοχθηροτέραις ψυχαῖς, ἀμαθίᾳ συνθεοραμέναις παντός ἀγαθοῦ, ῥῆον ἄλλο τῶν ἄλλων ἔτερον, ἢ πρὸς ἀτόπους ὀρμᾶς πρότροπῆ; Δείσαντες γὰρ, μὴ πρὸς τῶν θεῶν Γραφῶν ἀσθεῖς; ἐξέλεγχθῶσιν, ἀσέβειαν ὀρώσι πᾶνυ πανηγυρικὴν ὁμοῦ καὶ θεατρικὴν· ὅμοιον, ὡσπερ ἂν εἰ τις ἐν πλάγῃ νηχόμενος, εἶτα ψευδάδας ἰδῶν καὶ βροχῆς ἀμυδρὰ προοίμια, ὑφαλος κατεδέτετο πρὸς τὸ πλάγος, μὴ διάδροχος ὑπὸ τῶν ἀερίων ψευδάδων ἐκείνων γένηται.

ΙΑ'. Ὁ μὲν γὰρ Παλαμᾶς, παρεγκλίνας μικρὸν, ἐξηνολόγει καὶ συνήθροζε τῶν περιδομεῖν καὶ παρδομεῖν καὶ παραφθέγγεσθαι δυναμένων οἷς ἐν ἐτύγγανεν· οἱ δ' ἠκούον ἐπὶ ἀτόπους καθ' ἡμῶν γλώσσας.

Variorum notas.

(6) Hinc apparet episcopum Tyri in prima tantum actione præsentem concilio interfuisse. Vide adnotata ad lib. xxi, cap. 4, num. 43, infra. BOVIN.

τας ὑβρεις καὶ ἀπειλὰς καθ' ἡμῶν ἐξετάζουσαν, οὐκ ἄταλαντικῷ (7) κληρουχίας πελάγους, καὶ γῆς ποιήσειν ἐξω τῆς οἰκουμένης (Ξέρξου γὰρ ταῦτα καὶ τῆς ἐκείνου βαρβαρικῆς ἀπονοίας καὶ τρυφῆς ἦν), ἀλλὰ δ' ἐκείνων μείζω καὶ σφόδρα ἀπέφθοντα, ὡς εἰρήσεται πρόλοτος τοῦ β' λόγου. Τῶν γὰρ ἀνείων καὶ ἀνομοίων ἀρχῶν τε καὶ προαιρέσεων ἀνισά τε καὶ ἀνόμοια πάντως εἶναι εἰκόσ καὶ τὰ τῶν πραττομένων ἐκτιέρωθεν λήγοντα. Οὐδὲ γὰρ πάτριον ἐκείνοι, ἐξώμυνο σέβας, οὐδὲ θρησκείαν θρησκείας ἠλλάττετο, οὐδ' ἰθὺν καὶ δογματικῶν ἰθὺ καὶ δόγματα, παλαιῶν καινότερα καὶ νεότερα· οὐδ' ἥρκους ἐπάτει θρησκευομένου Θεοῦ.

Γ'. Εἰ δὲ τις ἐπίσταται, Ξέρξην θαυμάζων ἐκείνου, ὅτι γῆς καὶ θαλάσσης ἤρχε πάντοι κλειστής, καὶ στρατῶν ἐπήγατο μυριάριον, ὃν ἡμεῖς παντάπασιν ἑσπερήμεθα· ἀλλὰ θεοτήτων καὶ θεῶν ἀπειρῶν τε καὶ ἀκτίστων ἥμιστα εἶχε στρατοπέδα· ἀλλὰ πάντ' ἦσαν αὐτῷ κτιστά καὶ θνητὰ κατ' αὐτόν. Ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ἐαυτῷ μεμαρτύρηκε, νῦν μὲν γελῶν, νῦν δὲ δακρύων· τὸ μὲν ὅτι κλειστής ἠπεύρου καὶ θαλάττης καὶ στρατοπέδων ἄρχαι πεμπόλλων· τὸ δὲ ὅτι, θνητῶν καὶ προσκαίρων ὑπαρχόντων, οὐδεὶς ὑπὲρ τὰ ἐκατόν ἔσται φαινόμενος ἔτη, οὐτ' αὐτὸς, οὐτ' οὐδεὶς οὐδαμῆ τῶν αὐτῷ ἐπομένων. [P. 625] Ὁ δὲ γὰρ ἦν πῶ τότε Παλαμᾶς, οὐδὲ τῷ πολλῷ συνῆν ἐκεῖνα βασιλεῖ παρὰ πλῆθος ἐν τοσοῦτοις στρατεύμασιν οὐδεὶς Παλαμᾶ τούτῳ, τεχνητῆν κτίζων ἀθανασίαν καὶ ἀκτίσταν, καθάπερ τοῦς κεραινοῦς καὶ πρηστήρας ἐκ γῆς οἱ Κύκλωπες πάλαι κατὰ τοῦς μύθους τῷ Διὶ ἐνταῦθα δὲ τοῦς τοιοῦτους φόβους ὑπερορούς εἶναι, καὶ λήθης καλύπτεσθαι μάλα πυθμῶσιν ὑποδροχίοις, ἄτ' ἀκτίστων ἄμα καὶ ἀθανάτων τῶν ἐ-ἰχόντων ἄμα καὶ τῶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων (8). Εἶεν.

oblivione velut demersi, propterea quod increati et immortales sint tum principes, tum li qui principibus parent.

Δ'. Ἀρξάμενων δ' ἐξῆς καὶ τῶν ἐπισκόπων λαλεῖν, ἦν ἀκούειν νῦν μὲν δικτύων καὶ θαλάσσης ἀπόζοντας λόγους· νῦν δὲ σκαπάνης τινὸς καὶ δικέλλης ἀξίους· νῦν δ' οὐδὲν καμινιαίας αἰθάλης ἀπαικίωσας, τῷ ἀμαυρῷ τε καὶ δυσήχῳ καὶ ἀνάρθρωπ τῆς λαλιᾶς. Καὶ συνελόντι φάναι, πλην τῶν ἐπισκοπικῶν ἐνδυμάτων οὐδὲν ὑγιὲς ὄραν καὶ ἀκούειν τίως ἦν ἐκεῖ.

Ε'. Βουληθέντων δὲ καὶ ἡμῶν ἀντιφθέγασθαι τι μικρὸν, κραυγαῖς ἀσήμεος τε καὶ ἀνάρθρωοις καὶ συνεχελ πατάγῳ χειρῶν ἐξεπίτηδες ἡμᾶς τε ὑπερεφώουον ἐκεῖνοι καὶ σωτῆρ κατηγάγαζον, καθάπερ ἀγριουμένης θαλάττης μεμνηνὸτα κύματα τοῦς ἀνά τὸν αἰγιαλὸν δμιλοῦντας τρέμα. Ἐὼ γὰρ λέγειν, ὅτι παρ' οὐδὲν ἐληλύθεσαν ἡμᾶς διαβρήξαι, καθάπερ αἱ Βάκχαι πάλαι Πενθία, φασὶν ἀτυκίζοντας μῦθοι. Ἄλλ' ἡμῶν γε ἐπιμανόντων ἐτι, καὶ μικράν τινα λόγου ζητούμετων χώραν ἡμῖν ἐγγενέσθαι, οὐτ' ἤκουεν εἴτε προσέειπεν οὐδεὶς.

telis quibusdam, nos incessit; non ille incolendum Atlanticum mare, nec extra terram habitabilem quaerenda exsilia comminatus (quippe hæc Xersem et barbaricam ejus dementia ac lasciviam decebant), sed alia his graviora et multum abhorrentia, ut infra dicitur. Scilicet ubi principia et instituta inæqualia et dissimilia sunt, ibi etiam inæquales et dissimiles utrinque esse actionum exitus plane consentaneum est. Porro ille nec religionem patriam abjuraverat, nec morem doctrinamque veterem novo recensque constituto more doctrinaque mutaverat, nec fidem, ei quem colebat Deo juratam, pedibus subjecerat.

III. Quod si quis Xersem illum miratus instet ac dicat, eum terræ et maris tractibus quam longissimis imperasse, et innumerabiles secum exercitus ductasse, quibus nos rebus omnino deficiamus: at is (respondebitur) divinitates deosque infinitos et increatos in castris minime habebat; sed erant illi omnia creata et mortalia, eique similia. Cujus rei et ipse sibi testis fuit, nunc ridendo, nunc flendo. Ridebat autem, quod imperiam terra et mari latissimè patens et exercitus numerosissimos haberet; idem flebat, quod cum hi mortales et caduci ad certum tempus duraturi essent, nemo post centesimum annum usquam compariturus foret, non ipse, non ullus alius ex iis, qui se sequerentur. Nimirum eo tempore Palamas nondum erat, nec in tanto exercitu eum rege potentissimo versabatur quisquam huic Palamæ similis, qui immortalitatem et increatam naturam per artem crearet, quemadmodum de terra olim fulmina et tela ignea Jovi fabulosi illi Cyclopes. Hinc vero longe absunt li metus, altissima

IV. Deinceps cum et episcopi loqui cœpissent, audire erat eos sermones, qui nunc retia et mare redolerent, nunc sarculum et ligonem saperent, nunc fornacis fuligine tincti viderentur. Adeo obscura, et sono ipso dura, nec bene articulis distincta, illorum oratio erat. Ut paucis dicam, nihil tum frugi, præter episcopalem habitum, illic vel videre vel audires.

V. Volentibus autem nobis paululum contra hiscere, illi de industria indistinctis confusisque clamoribus editis, et complosis usque manibus, nostras voces vincebant, et nos, velut sævientis pelagi furentes undæ eos, qui in littore placide colloquuntur, conticescere cogebant. Nam quod nihil abfuerit, quin nos illi, ut olim Pentheum Bacchæ fabulis Atticis celebratæ, membratim discerperent, id quidem ego sileo. Ac quanquam adhuc exspectantes maneremus, et ut nobis exiguus saltem dicendi locus esset postularemus, nemo nec audivit nec animum advertit.

Variorum notæ.

(7) Aristid. in Panathen. Boivin.

(8) Ita quoque Vaticanum exemplar. Sensum puto eum esse quem expressi. Boivin.

VI. Demum imperator, torvo quodam et eserato obtutu in nos fixo : «Lepidum sane istud, inquit, homines voluntati meae infensissimos, quos equidem pro nomine appellem nescio, velle mea in domo me invito orationes habere accurate elaboratas.» Hæc judex æquus, qui se medium et indeclinabilem fore et neutram in partem propensuram unquam juraverat.

VII. Mihi igitur, qui capitis dolore vehementissimo jam pridem laborabam, novus dolor accessit, eo quod ab adversariis nec tertia quidem mihi pars relicta esset mei discipulorum chori : quorum plurimos circumstare me, plurimos item proxime assidere, cum vidissent superiori die ; gravi zelotypia affecti multo vehementiorem invidiam in nos suam reconflarunt, ac velut incendium ventilando excitarunt, honorum publicationem minati, eaque indicta pœna, ut qui mecum in altero consensu affuturus esset, is deprehensus in carcerem duceretur. Hinc factum est, ut quotquot ad ejusmodi certamina et pericula subeunda animo erant minus fortis, il paulatim a latere meo discasserint ; alii vero in priore silentio perstitierint, pro sua quisque voluntate et sententia.

VIII. Ego itaque, cum et hæc viderem, et simul imperatorem multis modis palmam nobis adversari intelligerem ; tum præterea episcopos carcerem in nos sævire et cadem spirare, surrexi et e curia excessi ; ac eos, qui partium nostrarum erant, mecum omnes exeuntes conspicatus sum. Ibi magnus rumor exortus, cum et imperator lictoribus ediceret, ne abire sinerent sed tenerent ; et nos mortem præoptaremus, quam ut concillium illud latrocinii simile intueremur fixis oculis. Tandem venerabilis ille Palamas, qui absentiam nostram sibi jucundam esse sentiebat, auctor imperatori existit, ut nos missos faceret. Facillus quippe futurum sibi aiebat, detrectati judicii nos accusare, atque ita ferendis in nos decretis sinem imponere, quam si et adessemus et contradiceremus.

IX. Quare Palamitis, abeuntibus nobis, imperatorem, quod secundam et optatam puppi suæ auram aspirasset, profusis laudibus remunerabantur, et ejusmodi adulationibus titillatum ejus animum permulcebant. Nempe ut patentes campi equis certantibus facilem cursum offerunt, sic ille assentatoribus vacuas aureas commodare omni tempore prorsus consuevit. Itaque illi jam soli secum, quidquid animi libido dictavisset, verbis pariter et factis exæquebantur.

Γ'. Ὅψά δ' ἐνεδὼν βλασφῶν τι καὶ ἀπηγγελμένον ὁ βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς, « Χαρὶν, ἔφη, τοῦτ', κατασκευασμένους ἐθέλειν ποιῆσθαι λόγους τῆς ἐμῆς οἰκίας ἐνδοῦ, εὐχ' ἐκόντος ἐμοῦ, τοῦς τῆς ἐμῆς θαλάσσης ἐχθίστους, καὶ οὐς οὐκ ἔχω πῶς θνομέσαι. » Ταῦτ' ἔλεγεν ὁ ἀββεπῆς ἐκεῖνος κρητῆς, ὁ τὴν μέσην καὶ ἀκαρέγγλιτον καὶ οὐδαμῆ ποθ' ἐπιροφῆτικῆ βελδίζειν ὁμοιωκῶς.

Ζ'. Ἐγὼ τοίνυν, καὶ πάλαι μὲν περιαιτῆς ὦν ἐκ τῆς κεφαλῆς, ἦδη δὲ καὶ λύπη λύπην προσεληθήειν, ἐκ τοῦ μὴ ἐ τριτημέριον πρὸς τῶν ἀντιθέτων ἐμοὶ καταλειθῆσαι τοῦ χοροῦ τῶν ἐμῶν φοιτητῶν. Ἐόντας γὰρ ἐκεῖνοι τῇ προτεραλῆ (9) κλειστός μὲν ἐπὶ περισταμένους ἐκεῖνων, κλειστός δ' ἔγγιστα καθήμενος ἐμοῦ, ζηλοτυπία βαρεία τὸν οἰκιστὴν καθ' ἡμῶν ἀνεχλάκυσεν τε καὶ ἀνεκώρυτταν φθόνον ἐς τὸ πέντη ἀκμαίτερον, καὶ τῶν τε οἰκιστῶν ἐκεῖνοις ἠκαλιῶσαν δήμευσιν καὶ ἀγῶγιμον εἰς εἰρκτὴν τοῦ πτεριμῶν εἶναι, εἰ τις ἀλοῖα τὸ θεῦτερον ἐστὶ συνέδριον ἐμοὶ συμπαρίων. Διὸ καὶ ὅσοι εὐς φυχᾶς ἀθεσιότεροι [P. 626] κρητοῦτοῦτος ἦσαν ἀγῶνας καὶ κίτρας, ἡμέμα τῆς ἐμῆς ἐγγύτητος ἀκαλλάττοντο· οἱ δ' ἐστὶ παρέμενον τῇ προτέρῃ σιγῇ, ὡς ἐκίστη προαιρέσεως τε καὶ γνώμης ἐνθῆν.

Η'. Ταῦτα τοίνυν ὁρῶν ἐγὼ, καὶ ἅμα τὸν βασιλεῖα πολυτρόπως ἐπ' αὐτοφῶρα μαχόμενον ἡμῶν συναρῶν, καὶ πρὸς γε ἐστὶ φόνου πνέοντας τοὺς ἐπιστάτους καθ' ἡμῶν, ἀναστὰς ἐξῆειν τοῦ βήματος καὶ ἅμα ἐώρων συνεξίνοντας ἅπαν τὸ μέρος ἐμοὶ (10). Καὶ θεοῦς ἐργῶσι πολλῶς, τὸ μὲν βασιλεύς κατέχειν ἐγχελευόμενος τοῖς πελαγοφόροις, καὶ μὴ εἶναι ἀπέναι ἡμᾶς· ἡμῶν δὲ αἰρουμένων θάνατον μέλλον, ἢ τὸ ληστροικὸν ἐκεῖνο συνέδριον ἐστῶσιν ὁρᾶν ὀφθαλμοῖς. Ὅψά δ' ὁ σεμνὸς Παλαμάς, αὐτῷ λογιζάμενος εἶναι καθ' ἡθῶν τὴν ἡμῶν ἀπουσίαν, ἀφίναί παρῆγει τῷ βασιλεῖ. Ἔβον γὰρ εἶναι σφισιν ἔλεγεν ἐνεαῦθεν ἡμᾶς τε φυγοδικίας γράφεσθαι καὶ σφᾶς ταχίστην ἐπιτιθέναί ταις καθ' ἡμῶν οὕτω ψήφοις τὴν τελευταίην, ἢ παρόντων καὶ ἀντελεγόντων ἡμῶν.

Θ'. Διὸ καὶ, ἀπόντων ἡμῶν, θυμοῖς οἱ περὶ Παλαμᾶν πάνυ παμπόλλοις ἐγείραρον τὸν βασιλεῖα, ἐξ οὐρέας ἐκεῖνοις τὰ κατὰ βούλησιν παρεχόμενον κλεῖν· καὶ τοιαύταις κολακείαις τὸ τῆς φυχῆς ἐκεῖνου κατέφωον ἠδόμενον. Ὅς γὰρ ἐς τὰς ἐκποδομίας βελαν ταῖς τῶν ἱππων διδωσιν ἀμύλλαις τὰ τῶν κελῶν ἐπιγέλατα, οὕτως ἀνειμένας εἰσθε παρέχειν καὶ αὐτῶς κομιθῆ τοῖς κάλαξι τὰς ἀκοῆς ἀεὶ. Εἶτα καθ' αἰτιῶς αὐτοὶ καὶ λέγοντας καὶ δρώντας ἐπέβαινον ὅσα τὸ βουλόμενόν σφισιν ἐπήγγελλε τῆς φυχῆς.

Variorum notæ.

(9) Cum vidissent superiori die ; non quidem proxime superiori, sed eo die qui primus concilii fuit. Sic etiam infra lib. XXI, cap. 3, sect. 13 : Αὐτῇ προτεραλῆ σφισιν κολάσεις ἠκαλιῶνται. Vide adnotata ad eum locum. Boivix.

(10) Philotheus, *Antirrheti*. 1 : Τί δὲ, κάξεινο ψεῦ-

δὸς ἐρεῖς, εἰπέ μοι· ὅτι καὶ ἀπαξ καὶ δις ὁμοῦ πέντες ἀπεκηθήσατε τῆς ἐσθῆς ἐκείνης συνδῶν· καίτοι γε καὶ βασιλεύς καὶ πατριάρχου καὶ πάντων ὁμοῦ περαμένειν ὁμᾶς ἀξιοῦνται, καὶ μὴ τὴν ὑπέθεσιν ἐπιτίθετε ; διαφθερίειν ; cod. Reg. 1096, fol. 8 v. His congruunt et ea quæ ibidem leguntur, fol. 13. Boivix.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΑ.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER VICESIMUS PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantacuzenus Gregoræ accessit. Animum ejus tentat solitiis artibus; nullo autem successu. Quæ hæcenus in concilio dixerit, ea pacis et concordiæ studio dixisse se affirmat. Majorém in posterum æquitatem suam fore promittit. Palamitarum doli, consilium, fiducia.

[P. 627] Α'. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, Α καὶ οὕτω τὰ τῆς δευτέρας καθέδρας ἤνθετο. Ὁ μὲντοι βασιλεὺς καθ' ἑαυτὸν τῇ δευτέρᾳ (11) γυνόμενος, καὶ συνιδὼν, ὡς οὐκ εὐδοκίᾳ τὰ τῆς καθ' ἡμῶν ἔσται ἐπιβουλῆς, εἰ μὴ παροῦσιν ἡμῖν ἐπιθεῖεν τὰ φηφιζόμενα, δύο παρήλθον ἡμέραι, καὶ μετακαμπτον ἔσχεν ἐμὲ, καὶ ταῖς εὐθυαῖς, αὐθις θωπείαις τε καὶ τῶν βασιλικῶν ἐκείνων δωρεῶν ἱκετῶτο παραφέρειν ἐπαγγελίας· οὐκ οἶδα, εἴθ' ἔκων ἐταλανθάνομενος, εἴτ' ἔκων ἀπατώμενός τε καὶ συναρπάξεν ἐπιχειρῶν. Ἄ γὰρ οὐδὲς καὶ τρεῖς μόνον, ἀλλ' ἐπάκις εἰπαῖν ἐκτὰ διελῶν καὶ εἰπῶν, καὶ ἀποτυγῶν, ταῦτα παρεισπυκλῶν δαλ καὶ ἕς ταυτὰ καλινύρομῶν, ἕταρὰ τε καὶ διάφορα πρὸς διαφόρους, καὶ οὐ πρὸς ἓνα ἕνα τὰ αὐτὰ, λέγειν ἔμετο.

Β'. Ὅμως ταῦτα λέγων προσενέκλει τὰ πρότερον γεγενηθ' ἡμῖν, ἡμῶν κατακτόμενος, μὴ συνιέντων δῆθεν τῆς δευτέρας ἐκείνης καὶ τοῦ σκοποῦ, πρὸς εἰρήνην ἀσασίαστον οἰκονομικῶς σχηματίζοντος καὶ ποικιλλοντος τοὺς τε λόγους καὶ διὰ κύκλου τινός, ἀδῆλου τοῖς κλισίαις, περιμήντος καὶ περιάγοντος, καὶ τὰς διαφόρους τῶν κλισίων μεταωρίζοντος γνώμας. Κάκεινος μὲν, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοντι, τὰς εὐθυαῖς καὶ μεζῶς τῶν ἀντιρήσεων ἀντεπήγον αὐτῶς. Καὶ πολλὴν ἰδίᾳ διατετριφότες ἐν τοῦτοις ἡμέραν ἐκ' ἀκαλίστους αὐθις διελύθημεν ταῖς ἔκαστοι. Ὅμως ἤξιον κάλιν καὶ ἐπαγγέλλετο, συναγλυθῶσιν αὐθις ἡμῖν δίδοναι τὴν τοῦ λέγειν ἔκασαν ἀδειαν, ὡς εἶδος, καὶ μὴ συνηγορεῖν ὁμοίως· εἰ τῷ Παλαμᾷ, μηδὲ τοῖς ἐκείνων πλοῦσαν δίδοναι βοκῆν.

998 I. Et hæc quidem ita se habuerunt, et hic finis fuit secundæ sessionis. At imperator, qui postera die secum privatim animadverterat, non cœsura esse feliciter ea quæ in nos machinati essent, nisi ipsi præsentibus nobis eam quam tulissent legem imponerent; duobus ex eo diebus elapsis, me accessitum solitiis blanditiis et illarum rursus largitionum principallium pollicitationibus conatur pervertere; nescio utrum sponte oblitus, an præter voluntatem decéptus, et obrepenti studio delusus Nimirum is, quæ dicendo et exponendo, non solum bis terque, sed et septies quasi septimo, nil profecerat, ea cum repeteret semper, et eodem subinde recurreret, alia et diversa apud diversos homines, non autem eadem apud me unum, dictitare se arbitratur.

II. Tamen ille hæc sic dicebat, ut etiam ea quæ triduo ante a n. bis facta essent, criminaretur, et nos verbis corripere; qui illud videlicet studium consiliumque ejus non intellexissemus, sermones suos ad pacis concordiam caute et providenter componens, eosque variantis, ac per circuitus quosdam vulgo ignotos circumducentis, 999 atque ita diversas plurimorum hominum mentes suspendentis. Hæc et talia dicenti solitas ego et validiores solito responsiones opponebam. In his magnam diei partem cum privatim colloquendo consumpsissemus, spe irrita rursus discessimus. Cæterum velle se denuo aiebat spondebatque, ubi nos rursus convenissemus, omnem dicendi licentiam dare, ita ut par esset; ac non æque ut antea patrocinari Palamæ, et ejus partibus favorem omnem accommodare.

Variorum notæ.

(11) Die Maii 31. Berwin.

III. Dies inde sex effluunt, dum retia, quæ nobis A tendebantur, perfecte parata et instructa essent. Quæ enim in illis duabus prioribus sessionibus nullo successu gesserant, ea nunc, prout melius sibi futurum esset, reformare se existimantes, majore jam audacia stadium et certamen repelebant. Ac nos rursus idem concilium et illa principalis curia præsentibus habuit.

CAPUT II.

Sessionem tertiam orthodoxi a fidei professione auspicantur. Excerpta ex libris Palamæ leguntur et excerpuntur. Illius in se defendendo labor irritus. Gregoras unum ex discipulis producit, qui disputandi munus excipiat. Palamas, victus ab adolescente, omnibus deridiculo est. Ex viginti capitibus tria tantum excussa. Exitus tertiæ sessionis.

I. Porro melius visum nobis est, insidiantium fraudes in ipso, ut aiunt, limine eludere, sacro catholicæ fidei symbolo palam et alta voce, secundum communem et usitatam orthodoxorum professionem, perlecto.

II. Id ubi factum est, cœperunt deinde impia Palamæ dogmata, ea scilicet quæ vulgo notiora excerpseramus, palam et ipsa a nostris perlegi, appositis ejusdem scriptis, quæ differentiam omnem prorsus abesse luculenter attestabantur. Itaque illi nullum crimen objiciebatur, unde posset fugiendo et elabendo se expedire: quod cum sæpe tentasset, toties hæsit suis **1000** ipsius scriptis manifeste impeditus, et plane obmutescere coactus. Ac pleraque, quod longiora essent, fastidii vitandi causa omissa sunt. Erant quippe illa ejusdem omnia naturæ. Quemadmodum enim mare ita amarum est, ut non aliqua parte gustum repellat, aliqua admittat, sed eundem ubique gustantibus zaporem objicit; ita et hujus viri scripta omnia ad eandem blasphemias pertinere evidens est. In quibus etiam fortasse aliquis majoris minorisque impietatis discrimina reperiat, tamen pars nulla usquam extra mali labem posita deprehendi potest.

III. Quæ autem prolata sunt, ea ejusmodi fuerunt et ita habuere ***.

IV. Horum quædam primæ sessionis die prolata a me palamque et aperte refutata sunt, ut supra scripsi. In cæteris quædam et ipse fitebatur perperam a se esse enuntiata, eaque se correcturum promittebat; at in omnibus sententiam ipsam sanam esse contendebat. Idem exorsus probando rem demonstrare, sanctorum nullum habebat sibi suffragantem, nisi cum dicta confundebat et corrumpere: at et male interpretabatur, et secum ipse quasi pugnabat. Quisquis videlicet verba sua cum sua ipsius mente conciliare et componere non potest, is secum invitus pugnat: qui vero secum pugnat, is haudquaqum cum alio ullo consenserit, nec facere unquam possit, quin ab omnibus sanctorum scriptis, **1001** partim ignorantia, partim

[P. 628] Γ. Ἐξ ἀρχαίων ἐκείθεν ἡμέραι, μέχρις ἂν ἐς αὐτάρχη παρασκευῆν τὰ ἐκείνων ἀπαρτισθῆ κατ' ἡμῶν δίκτυα. Ἐν γὰρ ἐν τοῖς δυοῖν ἐκείνοις ἀπετύγγανον συνεδρίοις, ταῦτ' ἐπανορθοῦντες (ὡς ζῶντο) νῦν πρὸς τὸ σφίσι βέλτιον, θαρραλευτέρων ἤδη τὸ τοῦ ἀγῶνος ἀνεκαλοῦντο στάδιον. Καὶ πάλιν εἶχεν ἡμεῖς τὸ συνέδριον ἐκεῖνο καὶ τὸ βασιλεῖον βῆμα.

A. Βέλτιον δ' ἔδοξεν ἡμῖν (12), ἐκ πρώτης εἰπεῖν ἀπετηρίας ἀποκρουομένους τὰς τῶν ἐπεδρευόντων ἐκείνων ἐπιβουλάς, παρῆρσις τὸ τῆς καθολικῆς ἀναγκῶνας πιστεως ἱερὴν σύμβολον, ἐς κοινήν καὶ συνήθη τοῖς ὀρθοδόξοις ὁμολογίαν.

B. Ὁδ' ἢ γενομένου, τῶν τοῦ Παλαμᾶ βλασφημῶν δογμάτων, τὰ γνωριμώτερα τοῖς πολλοῖς, ὑφ' ἡμῶν ἐκλεγέντα, πρὸς τοῦ ἡμετέρου μέρους ἀνεγνώσκοντο παρῆρσις, παρακειμένων ἅμα καὶ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, καὶ τὸ ἀπαράλλακτον ἔπαν περιφανῶς μαρτυροῦντων. Ὅθεν οὐκ ἦν αὐτῶ πρὸς οὐδέν ἀναδύσθαι τῶν ἐγχελημένων, καίτοι πολλάκις μὲν ἐπιχειρήσαντι, πολλάκις δ' ἐπισχεθῆντι, ἐμποδῶν τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἐκ τοῦ προφανοῦς ἱσταμένων καὶ ἐπιστομιζόντων λαμπρῶς. Καὶ τὰ μὲν κλειστά διὰ μήκος καὶ κόρον παρῆρσις. Τῆς γὰρ αὐτῆς κάκιστα ποιότητος ἦν. Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ θαλάσσης πικρῆς οὐ τότε μὲν τῶν μερῶν ἀποθεῖται τὴν γεῦσιν, ἐκείνο δ' οὐ ἀλλὰ πῖνθ' ὁμοῦ τὴν αὐτὴν παρέχει τοῖς γευσόμενοις ποιότητα· οὕτω καὶ πάντ' ἐκείνα τάνδρος τουτοῦ συγγραμματα (13) τῶν αὐτῶν ἐκπέφανται βλασφημιῶν ἐχόμενα. Διαφορὰν μὲν γὰρ ἴσως εἴρεν ἂν τις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τοῦ βλασφημεῖν· κακίας δ' οὐδέν οὐδαμῆ τῶν μερῶν ἐξιστάμενον.

[P. 629] Γ. Ἦν γε μὴν τιαδὶ τὰ προκομισθέντα, καὶ οὕτως ἔχοντα ***.

A. Τούτων ἕνα μὲν κἀν τῷ πρώτῳ τῆς ἡμέρας βῆματι, προκομισθέντα πρὸς ἐμοῦ, περιφανῆ τὴν ἀντίρρησιν ἔσχηκεν, ὡς ἀνωτέρω μοι γέγραπται· τῶν δ' ἄλλων ἕνα καὶ αὐτῆς ὁμολογεῖ κατὰ τὴν λέξιν ἡμαρτηθεῖν αὐτῶ, καὶ διορθοῦσθαι ὑπισχεῖσθαι· κατὰ μέντοι τὸν νοῦν πάντ' εἶχεν ὑγιᾶς διατείνεσθαι. Ἀποδεικνύειν δ' ἀρξάμενος οὐκ εἶχεν ἀγίον οὐδένα σύμμαχον, ὅτι μὴ συγγείων καὶ παραφθεῖρων καὶ ἅμα παραζηγούμενος, καὶ ὅλον αὐτῆς ἐαυτοῦ μαχόμενος. Ὁ γὰρ τῶ οικείῳ νῦν τὰς οικείας λέξεις μὴ τίθεναι συμφώνους δυνάμενος δικίον αὐτῶς ἐαυτοῦ μάχεται· ὁ δ' ἐαυτοῦ μαχόμενος· σχολῆ δ' ἂν ἀπότρυχα πᾶσις ἀγίων γραφαῖς διαφέρεσθαι, πῶς μὲν ἐ' ἀμαθίαν, πῶς δὲ δι' ἀγνωμοσύνην καὶ μοχθηρίαν

Variorum notæ

(12) Sessio 3, Junii die 8 vel 9. BOVIN.

(13) Vile lib. xxii, cap. 3, num. 5, infra. BOVIN.

ψυχῆς. Λόγος μὲν γὰρ ἀνθρώποις ἀπασι δίδεται· ἄλλοι δ' ἀγαθὸς οὐ πᾶσι, οὐ μὴν οὐδὲ τὴν λόγον εὖ διοικεῖσα σύνεσις. Ὅθεν ἀποκρουόμενος πανταχόθεν καὶ ἐπιστοιμιζόμενος καὶ μὴ ἔχων μηδαμῆ βεβαίαν ἀποστροφὴν ἐπὶ τὸ θαβώριον αὐθις ἐποιεῖτο τὴν ἀναχώρησιν, Βαρλαάμ καὶ βίον αὐτοῦ προφασίζόμενος, καὶ ὅσα τίσιν ἀραχνίους ὑφαίνεσθαι προσέφακε. Ὅθεν καὶ λίαν εὐχαρούς καὶ προδῆλου τυγχάνοντα τῆς ἀναλύσεως μόνον εἶχε τὸν βασιλεῖα λαμπρῶς ὑπηρείοντα, κατὰ τὸ μηδαμῆ προσήκον, μηδὲ καλύπτειν τὴν ἀδικίαν ἰσχύον, τοσούτου παρόντος κλήθους ἀνδρῶν.

Ε'. Ἐγὼ μὲν οὖν βραχὸν τι ὑπεκίπων, ἔπειτα πῶς μὲν διὰ τὴν εἰρημένην ἀδικίαν, πῶς δὲ διὰ τὰς τῆς κεφαλῆς ἀλγηθόνας, τοῖς σοφοῖς ἐκείνοις συμμάχοις ἀφῆκα διαγωνίζεσθαι. Ἐπιβραβίζετον δ' ὁμοῦ καὶ οὐδ' ὡς πῶς τοῦ Παλαμά τὴν ὄφρην σκεψαμένῳ ἵνα τῶν ἐμῶν εἰσάγειν ἐπιφαι μοι φοιτητῶν ἀντ' ἐμοῦ πρὸς τὴν ἐκείνου κάλην, ἵνα μάλλον αἰσχύνοιστο. Τὸ γὰρ ἀντικρυς πρὸς ἐκείνον ἐμὲ διαλέγεσθαι καὶ τὴν ἀκαιρίαν ἐκείνου φιλονεικεῖν ἐκείνῳ μὲν εἶχε τιμὴν, ἐμοὶ δὲ καὶ μάλα πάντων ἥκιστα. Τοσαύτην τοῖσιν ἔδοξε πᾶσι τοῖς τότε παροῦσιν αἰσχύνην ὁ Παλαμὰς ὠφελγένας· καὶ κωμικὴν τινα γλῆσιν, ὅπ' ἐκείνου τοῦ νεανίου κατὰ κράτος ἠττώμενος, ὄσιν λεγόντων ἐστὶν ἀκούειν ἀπάντων. Κοινὸν γὰρ τοῖς ὄλοις ἀφήρημα γέγονε Παλαμὰς· ἐκείθεν καὶ γελοῖον τοῖς ὄλοις ἐντρέφημα.

Γ'. Ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τοῦτοις ἰοῦσα τῶν οἰκοῦ μεμνησθαι καὶ μάλιστα πάντων τοὺς ἡμετέρους ἠνάγκαζε, νῆστεσις τ' ὄντας καὶ πόρρω πῶς βαδίζειν ἄλλον ἄλλοι τῆς πόλεως ὀφειλοντας, προμηθείας ἀπάσης ἐρήμου, καθάπερ ἀπόλιός τε καὶ ἀνεστίας τινὰς γεγονότας ὅπῃ τοῦ διωγμοῦ τρυσοῦ. Μετὰ γὰρ τὰς ἀποψηφίσεις καὶ παντελεῖς καταβίβας καὶ τιμωρίας, τὰ τε δικαστήρια [P. 630] καὶ τὰ τῶν ἐξετάσεων βήματα συνιστῆν ἐπιφαι τοῖς ἀρρεπέσι τοῦτοις κριταῖς, τοῖς καὶ ἀκαπλήκτον ὀμωμοκάσι φυλάττειν τὸ συνέδριον. Τριῶν οὖν μόνων, ἠναγκαζμένως καὶ τούτων καὶ μάλα μόλις, ἐκ τῶν τῆς διπλῆς δεκάδος κεφαλαίων τὴν ἐξέτασιν εἰληχότων, κἂν τοῖς τριῶν δημοσίαν τὴν ἤταν εἰληχότος τοῦ Παλαμά, ἐς τὴν ἐπιούσαν τὰ ἀφεξῆς παρπέμπετο ψῆφον. Καὶ ταῦτα μὲν, ἐς τοῦτο τόχης ἐλάσαντα, τοὺς ἐλέγχους ἐκείνου τάνδρος καὶ τὸν σύλλογον ἔλυσεν.

CAPUT III.

Acta post sessionem tertiam. Sessio quarta, eademque ultima. Orthodoxi partim volentes, partim etiam nolentes adsunt. Imperatoris iracundiæ, protinus erupturæ, Gregoras caute occurrit. Recitantur aliquot capita, ex libris Palamæ excerpta. Episcopi nonnulli, ex illius amicis, dogmatum novorum insolentia offensi, iras cent. Palamæ violentiæ. Cantacuzeni iniquitas. Testimonia a Palamitis allata examinantur. Gregoras fusiolem narrationem et accuratas refutationes editurum se promittit, si mortis pericula imminuentia effugiat. Reddit ad propositum. Tumultus et confusio. Quid tandem decretum sit. Orthodoxi vapulant. Episcopus duobus adempta insignia dignitatis; barba vellicata. Gregoræ discipulis quid acciderit. Episcopus Tyri cur sessioni ultimæ haud interfuerit. Gregoras et alii ut dimissi sint.

Α'. Οὐκ ἦν δὲ ἡρεμεῖν οὐδαμῆ Παλαμῶν ἐπὶ τοῦτοις, οὐδὲ τὴν τῶπον μετριάζειν ἐκείνον, ὡς πορρωτάτω τὴν λῆξιν ἢ κατὰ τὰ προσδοκώμενα τῶν μελητηθέντων οὕτως σχεδιασάντων. Κενοδοξία γὰρ, ἀποτυγχάνουσα τῆς ἐφάρσεως, μεμηυίας τινὸς ἀναίδειας γίνεται μήτηρ, καὶ πᾶσαν ψυχῆς ἐλευθερίαν

A malitia et perverso ingenio, discrepet. Ratio quippe omnibus hominibus data; morum probitas non data omnibus, nec quæ rationem recte moderetur solers intelligentia. Quamobrem undecunque repulsus, quia os ei obstruebatur, nec ullum usquam perfugium erat, in quo possset consistere, rursus se ad Thaborium recipiebat, Barlaamum et illius mores prætexens, et alia atancarum telis similia. Quæ facili et evidenti ratione cum resolverentur, solus imperator aperte tuebatur, idque indecore et eo modo, qui tot hominibus presentibus iniquitatem velare haud posset.

V. Ego igitur pauca subjecti. Tum doctos illos adjuutores, partim ob eam quam dixi iniquitatem, partim ob capitis dolores, sivi decertare. Tamen Palamæ arrogantiam sic quoque angillare cum instituissem, libuit unum ex discipulis meis producere, qui, ut major esset illius ignominia, meam cum eo luctam vicarius exciperet. Nam quod per me ipse contra disputarem, et cum homine importunorixarer, id quidem illi honorificum erat, mihi autem minime. Quanto itaque Palamas pudore affectus, quantum omnibus, quotquot tum aderant cum ab illo adolescente profligatus est, comico risu dignus visus sit, ex omnium sermone accipi potest. Quippe ex eo publica omnium fabula ac omnibus deridiculo et ludibrio Palamas tuit.

VI. Sed nox superveniens coegit quemque, et 1002 omnium maxime nostros, domi suæ meminisse; jejunos scilicet, et alium alio per urbem ituros, neglectos prorsus et incuratos, utpote qui per eam persecutionem erroneis urbe et domo carentibus pares evasissent. Etenim exquisitis illis iudiciis, qui se juraverant conscientiam integram servaturos, tum demum placuit iudicia et tribunalia cognoscendi causa constituere, cum istos abdicationibus, ultima damnatione et suppliciis coercuissent. Idcirco, cum ex bis decem capitibus tria tantum, eaque vix et perquam ægre, excussa essent, et in illis ipsis tribus Palamas victus publico esset, sequentia subsecutoræ sessionis suffragiis reservata sunt. His ad eum exitum deductis, illum hominem refutandi finis factus, D cœtusque dimissus est.

I. At Palamas, cujus cogitata longe alium quam speravisset exitum sic repente nacta fuerant, his acquiescere nullo pacto nec modum ponere arrogantis suæ poterat. Etenim vanæ gloriæ cupiditas, ubi ea re excidit quam appetebat, furiosæ cujusdam impudentiæ mater efficitur, omnem animi

libertatem captivam rapit, omnia caritatis fundamenta convellit. Sed nec imperatori ipsi illa placuerunt, qui firmissimum præsidium, et murum haud facile perrumpendum, per omne certamen fore se illi promiserat. Quamobrem illa omnia, Euripi instar, statim retro conversa sunt; sanctum **1003** jurejurando sædus turbatum et confusum; pacificarum promissionum leges et pacta conventa pedibus conculcata. Tum rursus deliberationes et consilia per totam noctem versata in omnem partem ac temeraram instar jactata sunt. Sic illi principes, cum de sessionibus deinceps futuris consultassent, machinasque et fabricas in nos apparassent, quales et quantas timori suo abstergendo, nobis vero funditus delendis ac possumendis pares fore arbitrabantur, concionem vocant sententiis injustis et impiis speciosum justitiæ nomen imponentes.

II. Nos vero affuimus, partim nolentes, partim etiam volentes: nolentes quidem, quoniam structas nobis fraudes haud nesciebamus, sive eas quarum molitio ad exitum perducta esset, sive illas quas executionem, velut in limine morantem, adhuc integram sibi reservabant, effleebantque ut. introduci nos inutile palam foret: volentes autem, propterea quod in Deum intuentes, et eo præmia statuente istud martyrii stadium currentes, bonas de futuro spes non fugiebamus; tametsi religionis auctoritatem, annis plurimis et sanctorum libris multis firmatam, præsens tempus non admittebat, sed libertate ipsa dicendi nobis prorsus ablata, ac illis qui absurda qualibet facile perpetrarent concessa, sacra veritatis præsidia demoliri et evertere omni armorum genere festinabat, nullis auribus, nullis animis, seu indignationis divinæ metum, seu hominum reverentiam accipientibus.

III. Conflat in **1004** hunc modum tribunali, cum et scirem et viderem imperatorem adversus nos præfari sic velle, ut in ejus verbis magna dominaretur iracundiâ, primam ipse impressionem, quantum in me fuit, repressi: ac nos (dixi) ad propositum argumentum et ad institutam disceptationem prioribus vestigiis insilendo redeamus, ut hæc disputatio ordine procedat, adeoque bonum exitum sortiatur. Alioqui facere haud possumus, quid præcipites ruamus, ac tanquam in voragines delati, aut ad scopulos allisi, in absurda incidamus, et erroribus gravioribus jactemur quam quibus ipse Ulysses: nec sine nobis, sed aliarum ex aliis turbarum persecutionisque initium, hodiernus dies spondebit. His imperator præter sententiam auditis, de vehementia remisit; non quidem libenter, nec more ejus qui haud gravaretur, remisit tamen paululum, quantum scilicet necesse erat ad suspicionem et indignationem eorum qui aderant amovendam.

IV. Ingressus itaque lector a capite quarto exorsus est. Nam superiori die tria perlecta et damnata fuerant: ac nulli mederi is a quo scripta et

A ἀνδραποδίζεται, καὶ ἄλλους ἀναμοχλεύει θεμελίους ἀγίας. Ναὶ μὴν οὐδ' αὐτῷ τὰ τοιαῦτ' ἔδοξεν ἀρετὰ βασιλεῖ, ἔρισμα κράτιστον ἐπαγγελιαμένῳ καὶ ταῖχος εἶναι μὴ ῥῆστα μηδὲ βηγγύμενον παρ' ἄλλων αὐτῷ καθίστασθαι ἄγωνα. Ὅθεν Κύριου δικαίᾳ ἔκαστ' εὐθὺς ἐκείνῳ ἀνετρέπετο, καὶ κρατῆρες ὄρων ἐκείνων ἀνιχθίνατό τε καὶ συνεχίζοντο, καὶ εἰρηναίων ἐπαγγελιῶν ἐκείνων ἐπατούντο θαυμάσια καὶ συμβόλαια. Καὶ πάλιν βουλαὶ καὶ μελέται πάλιντροφοὶ διενυκτερεύον τε καὶ κύβων δίκην ἀνεβρίσκοντο. Οὕτω μὲν οὖν ἡγεμόνας ἐκείνους, τῶν ἐφεξῆς συνεδρίων τὰς καθ' ἑμῶν εἰληφότας μελέτας καὶ συσκευάς, ἑσποίας καὶ ὄσας ἱκανὰς φρονί' εἶναι, τὴν τ' οἰκίαν ἀποτρέψασθαι δεύσαν καὶ ἅμα ἡμᾶς τὴν ταχίστην ἀποσκευάσασθαι, πρὸς βάρβαρον ἀφανείας ὁσάμενοι, ἐκκλησίαν ἐκήρυττον, δίκην ὄνομα χρηστὸν ἀναθέμενοι γνώμας ἀδίκους καὶ ἀνοσοῖς.

[P. 631] B. Καὶ παρῆμιν ἡμεῖς, πῶς μὲν οὐ σφόδρα ἐκόντες, πῶς δὲ καὶ σφόδρα τοῦτ' ἔκοντες, μὲν, ἵπαι μὴ ἀλλήθεν ἡμεῖς τὰ καθ' ἡμῶν, ἃ τε τὴν μελέτην ἐμπρακτὸν ἔσχε καὶ ἃ τὴν πρῶξιν ἐν προθύροις ἐτι σφίσι ἀλλοζομένην ἐταμιεύετο, καὶ μάταιον εἶ: τοῖς μὲν τὴν ἡμῶν παρεῖχεν εἰσαγωγὴν ἑκείνη, ὅτι πρὸς θεὸν βλέποντες, καὶ τὸν τοιοῦτον τῆ: ἀθλήσεως ὄν' ἀθλοθέτη τρέχοντες ἐκείνῳ δεύσαν, τὰς ἀγαθὰς οὐκ ἐπεύγομεν τοῦ μέλλοντος ἔλπιθαι, εἰ καὶ τὸ τῆς εὐσεβείας κράτος, ἔτασι κλειστός καὶ βίβλος ἀγίων μακρὰς κυρωθῶν, ὃ παρῶν οὐκ ἔγχαλιζέτο χρόνος: ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ λέγειν ἅπασαν ἀδειαν ἡμῶν τε ἀφαιρούμενος καὶ τῶ: ὄρον εὐχερῶς τὰ κατὰ βούλησιν ἔχουσιν ἔκτοπα χιριζόμενος τὰ τῆ: ἀληθείας ἀνάκτορα πᾶσιν δίκαι: καθαιραίν τε καὶ λῶσιν ἡκαίγετο, μήτ' ἀκοῆς μήτε γνώμης οὐδέμινος μήτε νέμεισιν θεῶν μήτ' ἀνθρώπων προδοχομένης αἰδῶ.

Γ. Τοῦ μόνου βήματος οὕτω συγκροτηθέντος, εἰδὼς τε ἅμα καὶ ἰδὼν μέγα στρατηγούμενου θυμῷ τὸν βασιλεῖα καθ' ἡμῶν προσημιάσθαι θέλοντα λόγους τὴν πρῶτην, ὅσον ἐπίκτον, ἀνέστειλον ἔφοδον ἔγωγ' αὐτὸς, Ἐπὶ τὸ προκείμενον καὶ τὸ πρότερον ἔχον τοῦ λόγου (φάσκων) ἐπανελέσθαι, ὡς ἂν ὁ λόγος καθ' εἰρημὸν ὁδαῖον λήξῃσιν ἐντύχῳ χρησταίς. Οὐ γὰρ ἂν φθάνοιμεν ἄλλως κρημνοῖ: καὶ φάραγι: καὶ σκοπέλλοις ἀτόποις εἰκῆν περιπίκτοντες, καὶ πλάνους ἀντλῶντες τῶν Ὀδύσειως χαλεπωτέρους: καὶ οὐ τέλος βορέων ἡμῶν ὃ παρῶν ἴσται καιρὸς ἔγγυόμενος, ἀλλ' ἀρχὴς βορέων ἐφ' ἑτέροις ἑτέροις, καὶ διωγμοῖς διωγμῶν. Ταῦτα παρὰ τὴν πρόθεσιν τῆς ψυχῆς ἀκηκόετι τῷ βασιλεῖ, οὐ προθύμως μὲν οὐδ' ἀνεπαχθείσιν ἤθεσιν, ἐκείναι: δ' ὄν ἐξέγενετο βραχὺ τι, καὶ ὅσον ἀφουώσασθαι τὴν τῶν παρόντων ὑπόνοιάν τε καὶ νέμεσιν.

Δ. Ὅθεν εἰσὶν ὃ ἀναγιγνώσκων ἀρχὴν ἐκείνη κεφαλαίων τὸ τέταρτον. Τὰ γὰρ τρία τῆ προτεραιῆ ἀνιγνώσται τε καὶ κατήγουσται, μὴ δυνήθεις: τὴ

γεγραφέως και βεβλασηρηκέως· Ιατρούσιν οὐδὲν εὐδαίμων, εὐ μᾶλλον γε ἢ λίθους ὀκτικῆν προσαρρότερον δύναιεν. Ἐλάσις οὖν καὶ μετὰ μᾶλα μακροῦ τοῦ τῆς ψυχῆς ἀπιστοῦ λαληθῆναι συγχωρηθέντων ἐνός καὶ δυοῖν κεφαλαίων, ὁ Παλαμᾶς εὐχόμενος αὐθις ἐπὶ μετρίως οὐκ ἤνευκεν, ὅτε μᾶλλον ἦδη συνορῶν καὶ τῶν φίλων ἐπισκόπων ἐπίσης παρατομῆνους, πρὸς γὰρ τὸ ὑπερβάλλον τῶν ἐκτεκῶν ἐκείνων βλασηρημῶν, καὶ θεωρεῖν ἐπιχειρούντων ἐκείνο τὸ βῆμα, καὶ ἀποσκοπεῖν πεκαρβήτισμένην καὶ ἀπαρκαλύπτῃ [P. 632] τῇ γλώσσῃ, μᾶλλον δύναισθαι λεγόντων φέρειν τὰς τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων λοιδορίας, διὰ τὸ συζητῆσαι τοσοῦτος κειρῶσαι βλασηρημῶν θησαυροὺς, καὶ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν ὄντων διέθρον καρποῦσθαι φυγῆς· ὥστε καὶ πᾶσι τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπέθεον ἐκπολεμῶσθαι κατ' ἀλλήλων ἐκείνους, ἑρίδος ἐξ ἀλλήλων μεριζομένων ἀλλήλους ἐγγινομένης καὶ ἀναρρηπιζομένης ἀεὶ πρὸς· τὸ μείζον, καὶ ὀσσης λοιπῶν αὐτάρκους, ἡμῶν σωπῶντων, ἀπονητὶ πρὸς εὐδαιαν τοῦς τῆς Ἐκκλησίας καταναρῶσθαι χεμίνας.

Ε'. Οὐ γὰρ ἔχον οὐδὲν θυγᾶ· ἀντιλέγειν ὁ Παλαμᾶς ἔχθετο, νῦν μὲν πρὸς ἐκείνους θυμομαχῶν καὶ βιαζόμενος ἀνήνυστα· νῦν δ' ὀνειδίξων τῷ βασιλεῖ, καὶ φανερώς προδοσίαν ἐγκαλῶν, παρὰ τὰς συνθήκας δίκως ἐνδεδοκῆται τοῖς ἐγκαλοῦσιν· ὥστε καὶ τοῦς παρόντας ἐπέθιξεν οἷς διεξίτασι κατ' αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ συχνὰ στεφόμενος ἐπὶ τῆς καθέδρας οἷς μὲν διαλοιοροῖτο θεασθῆναι μᾶλλον ἢ κικρότερον, καὶ κικρότερον μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν οἰκίαν λῆξιν ἐκαστον· οἷς δ' ἠπικλεῖ κολάσεις κικροτέρας μᾶλλον ἢ ἐδύνατο· νῦν δὲ ἐμήνυε κρύφα τῷ βασιλεῖ πρὸς εὐς διὰ τῶν θαλαμηπέλων τὴν ἀπόβρῆτον πλεγμασίην τῆς ψυχῆς.

Γ'. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ οὐδὲ πρότερον ταῖς· ἀπὶ χετο συμμαχῶν αὐτῷ σκοπέσθην καὶ συχνῶν τῶν διαστημάτων ἀπροβολίξων καὶ ἐσφῶν ἐξυτέρους λόγους κατ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ) ἀλλὰ νῦν ἀπάσας πύλας ἀνακατάσας ἐκείνης τῆς στήνης καὶ τοῦ δράματος πρὸς ἐμφαντοῦς κακίας κατ' ἡμῶν ἐξερράγη πυροῦν, οὐ θυραῖν τινα τοσοῦν οὐδ' ἐπῆλυν ἢ νῆλυν καὶ ἐπισκόδιον τάς· ἀνεληφῶς, ἀλλ' ἐγχώριον τε καὶ ἐγκείμενον, καὶ ἔλον κάθεσον ἐμφύτος συμπαφυρμένῃν, καὶ μέσης ἐκτεροσευόμενον νῦν τῆς καρδίας, καθάπερ τοῦς τοῦ Σικελικοῦ πυρὸς ἀναφυσωμένους κρατήρας ἐκ τῶν ὀποχθονίων τυφῶων ἀκούομεν, καὶ τῷ φίλῳ Παλαμᾶ, καθάπερ θεῶν τινα, προθυμοῦμενον σπένδειν, οὐ μόνον ὅσα γῆ καὶ θάλασσα βελαντοῖς καὶ τραπίαις ἀναθήματα γεωργαί· οὐδ' ὅσα παρακλήσων ἔχει πρὸς ἦδονην, ἀλλ' ἐναγίξιν ἦδη καὶ τὰς ἡμετέρας ὕβρεις τε καὶ τὰς καταβίβας καὶ τοῦς πολυερότους θανάτους αὐτῶν· Παράμενος οὖν τοῦς ἡμετέρους λόγους, ὡς φορεῖν ἀποβίλητον καὶ σφῆδρα μισούμενον, καὶ τὸ πρόσωπον ἀποστρέφας πρὸς τοῦς ἀμφὶ τὸν Παλαμᾶν ὁ ἀβρεπῆς διαμύγειν ὀμωμοτικῶς δικαστῆς, ἔλην τε ἑδῆου σφίσι τὴν ἀπόην μετὰ τῆς καρδίας καὶ διὰ τὰ κατὰ βούλησιν ἐπέτραιε λέγειν τε καὶ ἀνα-

impie pronuntiata erant ullo modo potnerat, non magis quam lapidibus facultatem videndi accommodare. Cum igitur unum et alterum caput recitari aegre et voluntate admodum repugnante permisum esset, Palamas rursus pudore affectus non tulit amplius moderate, praesertim ubi dilectorum etiam episcoporum nonnullos vidit blasphemiarum illarum nimia insolentia vehementius jam commoveri, et illi tribunali turbas cedere, palamque et aperte mordacibus dictis illudere, ac negare se principum privatorumque convitia posse ferro, ideo in se jacta, quod tot tantosque acervos blasphemiarum obumbrare conarentur, et ex alienis morbis suae ipsorum animae exitium colligerent: ut perparum abfuerit, quia sibi invicem bellum indicerent, orta inter disidentes mutua contentione, quae magis ac magis instar ventilati incendii exardescens poterat jam sola, tacentibus nobis, tempestates Ecclesiae sedare, et in serenitatem vertere.

V. Etenim Palamas, qui nihil validi habebat quod reponeret, angebatur, ac nunc quidem cum illis stomachabatur et incassum saeviebat; nunc imperatori convitiabatur, eumque proditionis palam arguebat, quod accusatoribus, praeterquam convenerat, omnino cessisset, sic ut illi insectando se eos etiam qui aderant irritarent. Itaque e cathedra, corpore subinde huc illic converso, alios contumeliose objurgabat, audacius quidem ille quam acerbius, et acerbius quam pro sua conditione singulos; aliis poenas minabatur graviore quam posset decernere: nunc denique imperatori per cubicularios, in aurem insusurrare jussos, arcana animi dolorem furtim indicabat.

VI. At hic, qui nec antea auxilium ei suum omnino denegarat, sed sparsim et crebris intervallis verba in nos gladiis acutiora pro eo eminus intorserat, tum demum, velut portis omnibus illius accensae et tragici spectaculi patefactis, aperti furoris flammam in nos effudit, non illam quidem foris 1006 peilitam, non adventitiam ac novam, non extrinsecus ascitam; sed domesticam et insitam, et ingenitis affectibus penitus commistam, et nunc de intimo corde accensam, quemadmodum illa Siculi ignis spiracula subterraneorum Typhonum flatu accendi audivimus. Nempe in dilecto Palamae, velut Deo alicui, non solum quidquid marsupiiis et mensis consecrari solitam terra et mare producunt, aut quidquid similem affert voluptatem, cupiebat offerre; sed nostra quoque ignominia et damnatione, et multiplici morte, litare gestiebat. Nostris igitur sermonibus, velut ingrato et importunissimo onere excussis, vultuque a nobis ad Palamitam detorto, hic, qui se equum judicem fore juraverat, aures iis totas, totum animum applicabat, omnia ipsis, prout vellet, planiora et explicatiora dicere ac legere permittebat; et haud metuerent, ne quis sibi ulla in re contrariam et ad-

versam rationum vim opponeret. Jam quippe et A episcopus illos, qui turbaverant, extrema quæque minatus, eo redegerat, ut meta horrerent, ac tremantes obmutescerent.

VII. Cum itaque excerpta ex Scripturis testimonia legerentur, eorum quædam ii qui intelligentiores erant alio spectare, nec ita ut isti perverse interpretarentur accipienda esse demonstrabant: quædam adulterata et omnibus modis inversa ferebantur. Nam quæ saniori doctrinæ necessaria erant, ea illorum proposito nequaquam **1007** conducere videbantur: quæ autem ipsis necessaria fuissent, ea saniori doctrinæ noxia erant et perniciosa. Itaque illi, quæ tanquam sua affectabant et ambitiose ostentabant, eorum sanum usum aut ceter cotrumpebant.

VIII. Nos vero quæ tunc præter jus fasque acta sint, quotque ex abominandis illis dogmatis confirmata fuerint, sigillatim postea fusiori oratione declarabimus. Nam ea quidem nobis, ubi otium hæc, et eam qua egemus libertatem divino munere consecuti fuerimus, facile erit singula exponere; tum deinceps ea ipsa convenientibus refutationibus refellere, quæ propositionibus aliæ aliis copulata et æternis subjunctæ continenti ordine procedant, testimoniis et regulis omni exceptione majoribus subnixæ, ipsis sanctorum vocibus; ut hæc posteris contra illorum impictatem arma parata sint, atque ut his propugnaculis, et quibusdam velut clypeis, religio oppugnata protegatur. Mibi enim noctu pariter et interdium capitis quidem dolores continui metum mortis incutiunt: at cæ tempestates, quæ Dei Ecclesiam majori quotidie violentia infestæ adoriuntur mærorem afferunt morte omni longe acerbiores. Nihil dico de Palamitarum machinationibus et insidiis, quæ mihi et ipsæ multis modis mortiferas manus intentant, nostrum videlicet sanguinem diu noctuque sitientes; ut periculum sit, ne nos, qui hæc coram ipsi vidimus et audivimus et perpressi sumus, adeoque explore cognovimus, ad alteram vitam ante transierimus, **1008** quam hæc posteris tradiderimus; atque hinc, veritatis vi obscurata, magnæ illi difficultates oboriantur, qui rectam divinorum dogmatum viam aliquando investigati sunt, tribulorum, spinarum zizaniorumque aduatorum importuna ac multiplici segete ita obductam, ut pristini splendoris monumenta conjectando agnoscere difficilem fortasse futurum sit. Neque enim in nos selos manus ii arman sanguinarias; sed ex ipsis sacris libris recisa multa auferunt, folia chartacea

γινώσκων πλάττειν τε καὶ ἀπαρακινῶσάν τῃ γλώττῃ, μὴ δὲ μὴν ὑφορωμένους ἐν οὐδενὶ πρὸς οὐδὲν ἀντιφατικὴν καὶ ἀντίπαλον ἑφοδὸν λόγων. Ἦτις γὰρ καὶ τοῖς τῶν ἐπισκόπων [P. 635] παραττομένοις τὰ ἔσχατα τῶν κακῶν ἀπειλήσας φρίτταν ἐκπέριχει καὶ τρέμειν σιγῇ.

Z. Ἀναγινωσκόμενων τολύων παρεχολῶν γραφικῶν, αὶ μὲν ἐκ' ἄλλων ἠλέγγοντο τοῖς συνεταωτέροις φερόμεναι νοῦν, καὶ οὐδαμῇ κατὰ τὴν σφῶν παραφερομένην ἐξήγησαν· αὶ δ' εἰσέγγοντο παρακινωμένοι τε καὶ ἀνεστραμμένοι παντοδαπῶ. Ἄ γὰρ τοῖς ὑγιαίνουσι δόγμασιν ἀναγκαζα, ταῦτα τῶ ἐκείνων ἀρχαῖα ἐδόκει σκοπῶ· ἃ δ' ἐκείνοις ἀναγκαζα, ταῦτα κῆρας ἐπιφαλαῖς καὶ νοσηματα τοῖς ὑγιάνουσι μέγιστα δόγμασιν ἦν. Δ· δ καὶ ὧν τὴν κτήσιν συνεφιλοτιμούντο καὶ ἐπεδείκνυντο, τούτων τὴν ὑγιαίνουσαν χρῆσιν ἐς τὸ νοσῶδες ἤλαυνον ἀδεῶς.

H. Ὅσα μὲν οὖν τῆνικαῦτα παρηνομήθη, καὶ δεκα μυσσῶν ἐκείνων δόγμάτων κενύρωται, ἐρούμεν ἐκαστα προΐοντες πλουσιωτέρα τῇ γλώττῃ. Κατὰ σχολὴν γὰρ ἡμῖν γενομένοις, καὶ ἀδειας ἐπιληγμένοις ζῶν γε θεῶ τῆς ὀφειλομένης (14), ἐξέστα βραδύς· ἐκτιθέσθαι μὲν ἐκείνα καθ' ἐν, ἐπάγειν δ' ἐξῆς καὶ δεσ· προσήκουσιν ἀντιβήσεσι κατὰ συζυγίαν καὶ συστοχίαν ἀμοιβαδῶν, ὑπὸ μάρτυσι κατὰ μῆραις ἀπαραγράπτοις ταῖς τῶν ἀγίων φωναζῶ· ἃν εἴη τοῖς ἀφύσίοις ὄπλα μὲν κατὰ τῆς σφῶν ἀσθελας ταυτὶ, προταιγίσματα δὲ καὶ θυραὶ τινες πολεμουμένης εὐσελας. Ἐμοὶ γὰρ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπιτελοῦσι μὲν τὴν τῆς τελευτῆς ἀπὸ τὴν αὶ συνελας τῆς κεφαλῆς ἀγγέδονες, λύπας δ' ἐπάγουσιν οἱ τῆς τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίας πολεμουμένης ἀεὶ πρὸς τὸ κρηταίτερον κλύδωνες, θανάτων πολλῶ πικροτέρας. Ἐῶ λέγειν τὰς τῶν Παλαμιτῶν ἐκτιθολὰς τε καὶ πολυτέροπος ἐφεδρελας, αὶ μοὶ καὶ αὐτὰ τὰς ἀνδροφῶδους ἐπιτελοῦσι χεῖρας, τῶ ἡμετέρου νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν διεκώσας εἰρατος· καὶ δεός μῆ, πρὶν ἡμῶς (οἱς ἀκριθῶς εἰδέναι τὰ τοιαῦτ' ἐγγόναι, αὐτόπταις καὶ αὐτηκῶσις καὶ αὐτοπαθέσιν αὐτοῖς ἡμῖν γεγόνουσι) παραδοῦναι ταυτὶ, τὸν βίον γένηται μεταθεῖναι, κἀντεῦθεν τὸ κρῆτος τῆς ἀληθελας ἀμαυρωθὲν ἀπορίας παράσχη μακρῆς, οἱ ἀναζητεῖν ποτ' ἐξείη τὰ ἐκτῆ τῆς εὐθελας τῶν θεῶν δόγμάτων ὁδοῦ, τριδῶν καὶ ἀκανθῶν καὶ ζιζανίων ἐκτόπων καὶ πολυτέροπων ἐπιφύετων, καὶ δελελατὰ πάνυ τοι σφόδρα παπονηκῶτων ἰσῶς· ζῆ· πάλαι εὐδαίμονιας τὰ ὑπονήματα. Οὐ γὰρ μόναι ἡμῖν τὰς ἀνδροφῶδους ὀπλιζουσι χεῖρας αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τῶν ἱερῶν βιβλῶν μεγάλας ἀφοροῦσαν ἀποτομίας, ὄλας δυάδας (15) καὶ τετράδας φῶλλον χαρτῶν ἐξείαις μαχαίραις ἐκτέμνοντες. κἀκῶ τῶν θεῶν ἀποβήγγοντες· Γραφῶν, ἃ μὴ παρῆ-

Variorum notæ.

(14) Gregoras promittit se, ubi libertatem receperit, Palamiticæ synodi decreta fusius exposita refutaturum: quæ tamen ille, nondum recuperata libertate, refutavit; siquidem libros in Tomum Palamiticum decem *Antirrheticos* domo sua inclu-

sus, et a monachis contubernatibus obsessus, scripsit; ut adnotatum in ejus Vita. Boivix.

(15) Vide Philothei patriarchæ *Apologeticum*. cod. Reg. 1996, fol. 316 v. Boivix.

αι· και παρανομούμεναι· ἐξηγήσει πρὸς τὸ βου-
 όμενον δύνανται τῆς ψυχῆς. [P. 634] ἰσχυρὴν και
 ὑπεκρίαστον τὴν ἀντιπαλον ἰσχυρὴν κέκτημένα. Τοῖς
 ἄν γὰρ κεφαλὰς ἀνθρώπων ἀφαιρῆν οὐ φρττουσιν
 ὀδὲ μόγι· μέγα ἄν ποτε φανεῖη γραφῶν κεφαλὰς
 αφαιρῆν εὐσεβῶν.

Θ. Ἄλλ' ἐκέισε ἐπάνειμι, τῶν αὐθιμῶν ἐκεῖ
 κτρανομηθέντων. ἑνὸς που και δυοῖν εἰς ἐνδειξιν
 μνησθησόμενος, ἐξ ὀνύχων φάναι τὸν λέοντα, κακ
 καὶ κρασπέδου τὸ ὑφασμα. Ἐπειδὴ γὰρ ἡμῖν μὲν
 ὁ λέγειν οὐκ ἐτι ἐντῶν, τὸ δὲ σιωπᾶν ἐντῶν, κατοψῆ-
 ρισθὲν οὕτως· ἐκείνοις τὸ μὲν σιγᾶν οὐκ ἐντῶν, τὸ
 ἔλαλεῖν ἀνέδην και μάλα ἐντῶν ἐκ διαμέτρου τὰ
 κατὰ βούλησιν ἅπαντα· πολὺς κατέσχε τὸ βῆμα σά-
 κος ἐκεῖνο και ἄθροθος, και οἷο· ἀν γένοιτο νῆξ,
 πνευμάτων ἀγρίων τὸ πέλαγος συγκυκίωντων, και
 ἰροντῶν αἰθερίων τὸν περίεξ ἀέρα κρατούντων, και
 εἴσαν ἐπικυλζόντων ἀκοήν και οὐνεσιν λαλιὰς. Οὐ
 γὰρ μόνον ἐκ τῆς πολυγλώσσου κραυγῆς ἐκείνης
 και τρικυμίας και τῆς τῶν λεγομένων ἀκοσμίας·
 ἄλλα και ὁ τῶν χειρῶν πάταγο· πλείονα τὸν θόρυ-
 λον ἐνεποιεῖ τῷ συνεδρίῳ, οὐ παροδικῶς· πως συνε-
 σπθεῖς, κατὰ τῆς ἀπροσδοκίτου· ἐπιούσας ὁπώ-
 ποτε τύχας, ἀλλὰ και μάλα γέ τοι ἐξεπίτηδες· ἵνα
 μηδὲν τῶν παρανόμως ἐκεῖ δογματιζόμενων, κατὰ
 τὸ πρόσφατόν τε και ἀθες τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ,
 ἡμῖν ἠκουσμένον γένοιτο, μηδὲ μικρὰ τις ἀντιλογία
 ἐκεῖ πρὸς ἡμῶν τοιμηθεῖη ῥοπή. Ὅμως εἰ και μὴ
 κίντων ἐν ἀκηράτῳ γέγοναμεν ἀκοήν, ἀλλ' οὐν ἀπέ-
 κρησε, τῶν γε κλειόνων ἀκηκοῦσιν, ὡς ἔχειν εἰκά-
 ζειν ἐνταῦθεν και τῶν μὴ σαφῶς ἠκουσμένων τὴν
 ῥῆσιν. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐκείνων τελείως ἀνηκόους
 ἡμᾶς γεγεῖσθαι ἐυμπέπτωκεν. Τὰ γὰρ ὑστερόφωνά
 τῆς συνεχῶς ἐκείτων ἐκείνων ἠχοῦς, τῶν περίεξ
 τῆς βασιλικῆς· ἐκείνης οἰκίας ἐκπηδῶντα σφαιρῶν
 και ἡμισφαιρίων, και τινῶν ἰχνῶν ἐκείθεν ἀποσυ-
 λῶντα μιμήσεις, φιλανθρώπως εἰπαῖν ἡμᾶς ἐδειξιοῦτό
 τε και ἐξέινξε, τὸ λυπούμενον τῆς ψυχῆς ἡμῶν οὐ-
 ποσὶ κολακεύοντα.

ita dicam nos ad se admittebant et velut introducebant, eaque ratione agritudinem animi nostri
 blande solabantur.

Γ. Εἰς τοσαύτην γε μὴν τὸ πρᾶγμα κελίαν ἤλασε
 ῥῆτα, και τοσαύτην εὔρον τὴν εὐκαιρίαν· βλασφη-
 μίας μεταξὺ τῆς ἀτόπου και ἀμαθοῦς τῶν ἐπισκό-
 πων ἐκείνης φάλαγγο, ὡς και ψήφῳ κοινῇ βασι-
 λείως ἅμα και πατριάρχου, ξύν γε πᾶσιν αὐτοῖς,
 κεδίσει τὴν ἀρχοντικὴν ἐξουσίαν τοῖς κλειστοῖς,
 κυρωθῆναι μὲν, θεότητα λέγεσθαι πως και τὴν οὐ-
 σίαν· κυρίως δὲ θεότητα ἀκτιστον και σφῶδρα διά-
 φορον τῆς θείας οὐσίας, τὴν ἐνέργειαν, ἀνοούσιον
 τινα καθ' αὐτὴν οὐσαν· μεριζομένην δ' ὅμως· εἰς
 διαφόρου· και μερικωτέρως ἀκτιστους ἐνεργείας,
 ἕναμην δηλαδὴ και σοφίαν και ζῶην και ἀλήθειαν
 και φῶς και κρίσιν [P. 635] και μέθην και ὕπνον και
 ἄλλα τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐφεύρηται πως ἀπορίας ὀνό-
 ματα. Καὶ ἅμα κατόπιν κεκῶρωται, μὴ τὴν οὐσίαν
 εἶναι, τὴν τὸν ἡμῖν μεταλαμβανόμενον ἀγιάζουσιν
 ἄσπον, οὐ μὴν οὐδ' ὁ βαπτίζόμεθα θεῖον βάπτισμα,

A bina et quaterna aculis cultris desecantes, et ex
 sacris Libris ea avellentes, quæ validum et expu-
 gnatum difficile robur opponentia, ad suum sensum
 et libitum iniquis interpretationibus detorquere
 non possunt. Nimirum qui hominibus capita au-
 ferre non exhorrescunt, iis vix magnam videri
 unquam potest capita ex libris orthodoxis auferre

IX. Verum ego illuc redeo. Ex iis quæ illa ipsa
 die præter jus perpetrata sunt, unum alterumque
 facinus exempli causa commemorabo. Ita leonem
 ex ungue, et ex stumbria textum omne licet cog-
 noscere. Cum ea in nos sententia lata esset, ut
 nobis quidem nihil loqui amplius, sed tacere·
 contra illis non tacere, sed licenter et immodeste
 quidquid libuisset loqui permitteretur; magna
 agitatio et turbulentissimi motus in illo tribunali
 exstiterunt, quales navis experiri possit, æquore
 sævientibus ventis turbato, cælo autem ætheriis
 fragoribus, omnem audiendi sensum et cujuscun-
 que vocis intellectum absorbentibus, undique cir-
 cumtonante. 1009 Quippe non solum ille mul-
 torum dissonus clamor, procellosumque murmur,
 et inconditæ loquentium voces, sed et crepitus
 manuum complosarum, major ut tumultus in ea
 concione existeret efficiebant; non ille obiter et
 temere excitans, ut in iis casibus, qui fortuiti et
 improvisi quocumque modo accidunt, sed consulto
 et data plane opera: ne scilicet eorum dogmatum,
 quæ illic contra fas statuebantur ac in Ecclesiam
 Dei nova et inaudita invehebantur, ullum ad aures
 nostras perveniret, atque ut ne ibidem vel mini-
 mum contradicendi locum audacius captaremus.
 Cæterum etsi non omnia distincte et clare, at
 pleraque a nobis eatenus audita sunt, ut quæ non
 liquido audissemus, eorum etiam sensum facile
 inde conjectaremus. Nam in illa continua singulo-
 rum vociferatione voces ultimæ superstites, ex
 circumpositis imperatorii illius domiciliis sphæris
 et hemisphæriis resultantes; et quorundam quasi
 vestigiorum imaginem illinc referentes, amice ut

X. Res porro ipsa in tantum sceles erupit, ita
 apud illam insanam et rudem pontificum catervam
 D opportunus blasphemis locus obtigit, ut et impe-
 tor et patriarcha, et illi omnes episcopi, supremæ
 auctoritatis metu plerique, communi decreto pro-
 nuntiaverint, ipsam quoque substantiam divinita-
 tem dici aliquatenus: at propriè divinitatem in-
 creatam, et a substantia divina longe diversam,
 [vocari] operationem; quæ quidem per se 1010
 substantiæ expers foret, et tamen in diversas spe-
 cialesque operationes incretas divideretur, poten-
 tiam nempe, sapientiam, vitam, veritatem, lumen,
 judicium, ebrietatem, somnum, et quæcumque no-
 mina, prout fere usus indiguit, ab hominibus exco-
 gitata sunt. Tum et illud statim decreto confir-
 matum est, substantiam non esse, quæ sanctificari
 cum panem, quæ in communione sumeremus,

sacrumve illud lavacrum, quo baptizaremur, sed A incretam quendam gratiam et operationem, aliam et omnino diversam ab substantia divina. Adeo proterve illi concilio ac tribunali diabolus illusit.

XI. Nobis igitur hæc et videntibus et audientibus (prob justitia et patientia divina!) lacrymæ ibant fluminum more undantes: prono autem in terram vultu silebamus. Nam cum ii qui audiunt ad pejora approbanda conspirant, supervacanea est omnis oratio, qua quid facere debeant admonentur. Nocte jam multa, paulo postquam faces accensæ et intromissæ essent, gravi iracundia commoti patriarcha et episcopi prosiliunt, et manus in nos injiciunt, qui ea nec audire quidem sustinebamus, sed motis tantum suspiriis dolorem animi velut fumum quemdam exhalabamus. Quippe nec zeli ardorem levare, nec infixum visceribus vulnus aliter nudare per illud tempus nobis licebat, eo scilicet statu rerum nostrarum, cum in istas feras repente incidissemus, ac nullus esset, a quo mansuetum et humanum quidquam nobis seu jam tum existeret, **1011** seu in posterum speraretur. Ecquid vero sanum et frugi facerem oportuit homines imperitos, qui ad judicandum de divinis dogmatis processissent, plerique ab remo aut ab olla ad episcopalem sedem eodem pene dixerim die evecti: quos proinde multiplici et longa disciplina reformari et fingi valde necesse fuisset; ut inanem saltem doctrinæ umbram præ se ferre, nedum ut aliquam politioris litteraturæ elegantiam perfecte cognoscere viderentur? Scilicet vitiosam indolem, virtutis habitu præter naturam induto, diutissime latere difficillimum est. Nam quod sit præter naturam, id cum sit violentum, a natura usque sollicitatur, quæ congenita libertate diu fraudari non potest, sed eam abesse vgre patitur, et morem suum tandem refovet atque excitat, donec ad insitum illum habitum, hoc est

XII. Ac primum quidem in illos duos antistites nostros facta irruptione, velut immanes belluæ, serino more, vocibus immodestis et furialibus, vestes lacerant, et pontificiæ dignitatis insignia avulsa detrahunt; cava quibus et pili avulsi de mento calamitosorum illorum; non data quidem opera; avulsi tamen, cum hi, effrenatæ violentiæ impetu abrepti, non habuissent spatium consultantii, attendendive per tenebras quid perpetrarent, quidve ex perpetratis consecuturum esset. Nam et iis, qui faces præferabant, et nocturnis illis simul luminibus præ festinatione reflectis post terga, eos, in **1012** quos animadvertebatur, sua ipsorum umbra occultant, atque ita per imprudentiam, in illis sceleribus committendis, morem latrocinantium imitantur magis quam velint. Scilicet exca est qualibet iracundia. Quod si is qui irascitur agrestis sit præterea et indoctus, heu infelices eos, in quos effusus ruit, quovis flammæ impetu torrentior, omni spe citius obvia quæque depascendo devorandoque absumentis ac depars-

Α άλλ' ἐκτιστόν τινα χάριν καὶ ἐνέργειαν. τῆς θείας οὐσίας ἐτίθει καὶ πάντῃ διάφορον. Ὁδὸς τοῦ σπυδρίου καὶ τοῦ βήματος ὁ δαίμων ἀσελγῶς ἐκείνους καταρχήσατο.

IA'. Ταῦτα ὁρῶντων τῶν αὐτῶν καὶ ἀκούοντων ἡμῶν, ὦ ἔκκλη καὶ ἀνοχὴ Θεοῦ! κατὰ ποταμούς ἐχώρει τὰ δάκρυα, σωπῆ κυπτόντων εἰς γῆν. Περιττός γὰρ ὑπὲρ τοῦ τὰ δέοντα ποιεῖν λόγος ἄσπας, ὅτε ἡ τῶν ἀκούοντων πρὸς τὸ χεῖρον ὁμόνοια. Ἦδη δὲ καὶ πῶρρω νυκτῶν ἦν τὸ τῆς ὥρας, καὶ πρὸ μικροῦ τινος ὄψεως εἰσῆσαν ἡμέραναι, ὅτε καὶ χεῖρας ἐπιβάλλειν ἤρξαντο μετ' ὀργῆς βαθείας ἀναπηδήσαντες: σὺν γὰρ τῷ πατριάρχῃ οἱ ἐπισκοποὶ καθ' ἡμῶν, μετ' ἀκούειν τὰ γὰρ τοιαῦτα ἀνασχομένων, ἀλλὰ μένους στανωγμοῖς ἀφθόγγους τοῦ ἀκάκτου κακτοῦ ἀναπειπόντων τῆς ψυχῆς, τοῦ καιροῦ μὴ διδόντος. Ἐλλως ἡμῖν θεραπεύειν τοῦ ζήλου τὴν φλόγα καὶ τὴν τῶν σπλάγγων ὀδὴν ἀπογομνοῦν, ἐν τοιαύταις τύχαις οὖσι, καὶ τοιοῦτοις ἐξαιρήσει θεοὶ περιπετωκόσι, καὶ μηδὲν ἡμῖν ἡμέρου καὶ σιτανθρώπων παρ' οὐδένων οὐτε νῦν ἀπαντῶντος, οὐτ' ἔχει ἐπιζομένον. Καὶ τί γὰρ ἂν ὕγιες ἴδει ὄψιν ἀμαθέων ἀνδράσιν, ἐς χριστὸν θεῶν ἀληθινῶσι δογματῶν. ἂν δὲ κάπως καὶ χεῖρας τοῖς κλισίῳ ἀναχθεῖσιν ἐς τὸ ἐπισκοπεῖον σχεδὸν εἰπεῖν αὐθημερόν, καὶ παντοδαπῆς καὶ μακρᾶς ἀναπλάσεως καὶ τυπώσεως σφόδρα διομένους, πρὸς φαντασίαν οὐκ εἶς γοῦν σινος παιδευτικῆς; Πολλοὺ γὰρ αἰεὶν δεῖ, πρὸς ἀνωθεώρησιν μουσῆς τινὸς ἀλλοτρίμου εἶναι γὰρ τῶν χαλεπωτάτων, ἐμφυτον μοχθηρίαν ἐπὶ κλισίῳ λαυθάνειν, περισσελλομένην τοῖς παρὰ φύσιν σχηματισμοῖς τοῦ βελτίονος. Τὸ γὰρ παρὰ φύσιν, βλασὴν ὄν, διηνεκῶς ἐνοχλεῖται τῇ φύσει, μὴ δυναμένη πλὴν τινα χρόνου τῆς ἀλευθερίας τὸ συμφυὲς ζημιῶσαι, ἀλλὰ δυσανασχετόση καὶ ἀναζωοποροση τὸ ἕθος, μέχρις ἂν εἰς τὸν ἐμφυτον εἰσισμὲν τῆς κακίας ἐκείνης καλινδρομήσῃ.

ad suam pravitatem, recurrerit.

IB'. Καὶ πρῶτον μὲν τοῖς ἐκείνοις ἀρχιερεῦσιν ἡμῶν, καθάπερ θῆρες, ἐπεισεσόντες, ἤθεσιν ἀγρίοις καὶ λόγοις ἀείμοσις τε καὶ μαμηρίοις, καταρρήγνυον τὰς ἐσθῆτας καὶ κατέσπων τὰ τῆς ἐρχερασύνης σημεῖα, οἷς συνανεσπῶντο καὶ τρίχει τῆς ὑπῆνης τῶν ταλαιπώρων ἐκείνων· οὐκ ἐξείτηδες μὲν, ἐγίνετο δ' ὄν τῇ βύμῃ τῆς ἀκαθάρτου βίας ἐκείνης, τῇ σέψαι καιρὸν οὐ παρεχομένης, ἐν σκότει [P. 656] προσέχειν ἃ τὲ σπρῖσιν ἰδρᾶτο καὶ ἃ τοῖς δρωμένοις ἐπηκαλοῦθαι. Τοῦ γὰρ δευδοῦντος; μετὰ τῶν ἐσπερίων φῶτων ἐκείνων ὀπίσω κατὰ νότον λεπόντες διὰ σπουδῆν, καὶ τὰς ἐκείνων οὐκ εἰς τοῦς καλαζομένους συγκερῦπτοντες, ἐλαθὸν τάνισα ληστρικώτερον ἢ ἐβούλοντο δρᾶσαντες τρέπον. Τυφλὸν γὰρ θυμὸς ἄσπας. Ἄν δὲ καὶ τῶν ἀγροῦτων καὶ ἀμαθῶν ὁ θυμούμενος ἦ, βαβαὶ καθ' ὄν ὀρᾶται, φλογὸς ἀπάσης ἐξυτέρων κεχυμένος, ἢ τὰ κρῖον πάντα σφαιρότερον ἐκείνης ὀπάσεως ἐπικραμένη καὶ κατεσθίονσα θανάτῃ καὶ κακῶς διατίθειν.

II' Ἐπειτα τῶν ἐμῶν χειρῶν τοῦ; ἐμοῦ βιασῶς A
 ἀφῆραζον μαθητὰς, οἱ μὲχρι τέλου; ἐμοῖ παραμει-
 ναντας συνεμάχουν ἐν τῷ σταδίῳ ἐκείνῳ, καὶ τοῖς
 ἀδελοῖς τῶν διαλέξεων ἐκείνων συνηγωνίζοντο καθ᾽-
 ἑκαστὰς εὐγενεῖς; ὧν τὸ δλακτικὸν ἔγκαιρος
 γινόμενον καὶ ὁ μέγας ὁμῶν Χρυσόστομος, διὰ τὸ
 τῶν ζῶων εὐνοικόν, καὶ θεῶν ἀποδέχεται φάσκει
 τοῖς ὅπερ τῆς εὐσεβείας ὀλακτοῦντας ἀνθρώπων
 καθ' ὁμοίτητα τῶν κυνῶν. Τοῦτων δὲ τοῖς μὲν δε-
 σμωτηρίοι; τοῖς; κικροτέροι; παρέπεμψεν· τοῖς δ'
 ἠκαλιησαν τὰ δεινότατα, εἰ μὴ τὴν ἐμὴν ὀμιλίαν
 ἐκόντες; ἐξομῶσαντο τέλου. Οἱ γὰρ κλειοῦς, ὡς εἰ-
 ρηται, δέσαντες; ἐκείνας αὖ τῆ προτεραιῆ σφισι κολ-
 λάσει; ἠκαλιηται (16), τὴν ἐμὴν τε ἀκαίκαντο φθά-
 σαντα; συνδιατησιν παραχρηῆμα καὶ ἔχοντο διασπα-
 ρέντες ἄλλο; ἄλλοι τῶν τῆς ἀφανείας μυχῶν· ὅτα
 δηλοῦθαι καὶ ὁ τῆ; Τύρου διαλαφθεῖς ἐπισκοπος, εἰς
 τῶν τῆ; Ἀντιοχείων ἐπαρχίας ἐπισκόπων ὑπάρχων,
 ἰταμῶτερον τότε διωχθεῖς ἐκείθεν τὰ; τε συνδου;
 ἐκείνας ἀκαίκαντο τοῦ λοιποῦ καὶ τῆ οἰκίᾳ συσπει-
 ρθεῖς τὸν ἡσύχιον καὶ ἀκων ἦνυε βίον ἐκείθεν.
 Εἰεν.

13'. Ἐμοιγε μόντοι τῆ; εἰπόντες μὲν οὐδὲν ἀγεν-
 νῶς οὐδ' ἀκοσμον ἀφῆκαν οἰκαθε ἀπίνα; εἶν γε τοῖς;
 δυσιν ἐκείνοι; ἀρχιερῶσι, καὶ οὐς τῶν ἰλλογίμων
 ἀνδρῶν λογάδας ἐφημεν συναθελῖν ἐς τέλος ἡμῖν.

XIII. Deinde iidem discipulos meos per vim e
 manibus meis abstrahunt, qui mihi in illo stadio
 ad extremum socii defensoresque assidui fuerant
 ac mecum in illis disputandi certaminibus propa-
 gnauerant, velut catulli generos; quorum anima-
 lium, ut hebreulentium, latratus opportunos Chry-
 sostomus magus ita celebrat, ut et homines can-
 num more pro religione latrantes ipsi Deo acce-
 ptos esse dicat. Horum alios in sævissimas custo-
 dias tradunt; aliis, nisi ultro omnem necam
 consuetudinem ejurarint, extrema minitantur. Ac
 jam plerique, ut dictum est, veriti eas pœnas,
 quæ novissime ipsis denuntiatae erant, statim mihi
 societatem renuntiare maturaverant, et alii alio
 dispersi in ignotas latebras abditum se iverant;
 tum cum scilicet et ipse quem diximus Tyri epi-
 scopus, unus provincie Antiochenæ suffragantium,
 insolentius inde expulsus, et illis conciliis in pos-
 terum valedixit, et domi clausum se involvens
 vitam illic tranquillam et solitariam vel invitus
 deinceps agere instituit. Sed de his quidem satis.

1013 XIV. Cæterum me, nullo inter hæc illi-
 berali scelove dicto violatum, cum iis duobus
 pontificibus domum abire permisissent: item eos,
 quos perpetuos nobis certaminis socios affuisse
 diximus, viros eruditione præstantes.

CAPUT IV.

Gregoras domo includitur. Silentium ei perpetuum indicitur. Consolatur se melioris fortunæ spe, quam
 ei spondet ipsa rerum humanarum mutabilitas. Idem cum illustrium sanctorum casibus suam calamita-
 tem comparat. S. Basilii verba ad præsens tempus accommodat. Alia sanctorum Patrum dicta
 subjuncturam se promittit, quæ tamen hæud profert.

[P. 637] A'. Μετὰ δ' ἡμέρας ἑστιν δ; κίμφαντα; οἰκτι C
 καθιέρξαν καὶ ἡμὰς, οὐ πενταετηρικὴν τινα σιωπὴν
 ἡμῖν ἐπιτέξαντες; κατὰ τὴν τῶν Πυθαγορείων ἐκεί-
 νων, ἀλλ' ἀιδιόν τινα καὶ εὖ μάλα ἀταρπῆ, οὐ διὰ τὸ
 βλαίον καὶ ἀκούσιον μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπι-
 προσθήκην τοῦ μήτε γράφειν, μήτε βλέπειν, μήτε
 ἀκούειν μηδενὸς τῶν ἀπάντων. Μήτ᾽ ἔαρ μόνων τῶν
 γνωρίμων καὶ φίλων, οὐδ' αὖ τῶν γνησίων καὶ γει-
 τόνων ἡμὰς ἐγύμνωσαν, ἀλλὰ καὶ παντὸς θεράπον-
 τὸς τε καὶ ὑπηρέτου; εὐδ; ὡς τὰ παλλὰ βακτηρίαν
 τῷ γῆρα γίνεσθαι εἰσθεν. Οὕτως ἀπηνῶς καὶ ἀ-
 τοχειρῆ; ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐκείνοι ἐκατήθησαν,
 καὶ οὕτω θηριωδῶς ταῖς ἡμετέραις ἐχρήσαντο συμ-
 φοραῖς, μᾶλλον δ' αὐτοῖ γε αὐτόχροημα; συμφορῶν
 γινόμενα; κλοῦτος ἡμῖν, οἱ ποιμένε; ὅτε τῆς Ἐκ-
 κλησίας εἶναι καυχῶμενοι. Οἱ δὲ καιδευταὶ τῶν
 κακῶν παραγγολῶν ῥαθυμείν καὶ καθιύθειν ἐπέχσαν.
 Ἢ γὰρ ἐν ἀθερίας κληγῆς κειραθῆναι; , καὶ τῆς
 τῶν οἰκτιων λόγων καὶ πράξεων παρανοίας καὶ
 ἀσελγείας αἰσθῶμενοι; βελτίου; ὅψ᾽ ἰοῦν ἰαυτῶν
 ἐγέγνωτο. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔλαχε τὸν τρόπον.

I. Aliquot ex eo diebus elapsis, etiam nos illi
 missis mandatis domi includunt, ac silentium nobis
 indicunt, non quinquennale, ut illud Pythagoro-
 rum, sed perpetuum et plane injucundum; non
 solum quia violentum et minime voluntarium;
 verum etiam ob additam præterea legem, qua nobis
 nihil quidquam seu scribere, seu videre, seu
 audire permissum erat. Neque enim illi nos homi-
 nibus notis et amicis, nec cognatis duntaxat vicini-
 isque ornaverunt, sed et famulis et quolibet mi-
 nistro; quibus senectus ut plurimum tanquam
 baculis inniti solet. Adeo crudeliter et facinorose
 li animabus nostris insultarunt; tanta cum feritate
 abusi sunt calamitatibus nostris: imo ipsi nobis
 revera quidam veluti calamitatum thesaurus fue-
 runt; illi scilicet, qui se Ecclesie pastores esse
 tum jactabant. At interim fulmina, per quæ improbi
 castigantur, desidia et somno torpere videbantur.
 Alloqui sane cælestem virgam experti, suorumque
 cum dictorum tum factorum dementia impudentia-
 que intellecta, sero saltem ad meliorem frugem
 evasissent. Et hæc quidem ita se habuerunt

Variorum notes.

(16) Hoc loco προτεραια non est pridie, ut nec
 supra pag. 635 K. Neque etiam primum habiti
 concilii diem significat. Nam pœnas postridie primæ
 actionis denuntiatae fuisse didicimus ex lib. xx,

cap. 6, sect. 9. Itaque apud Gregoram προτεραια
 non est dies proximæ superior, sed dies primus, vel
 dies utriusque superior. Borvix.

II. Ego vero, qui mali violentiam prospero A
 n-que cursu progredi video, nec istius noxii im-
 petus, qui Ecclesiam Dei penitus affligit, capere
 ullam satietatem; ego, inquam, **1014** moleste
 terram ac lugerem, nisi veterum sapientium dicta,
 quæ res humanas instabiles ac fluxas esse decla-
 rant, agritudinem animi mei solarentur. Nam
 quæcunque res non ex regulis et legum præscrip-
 tis, sed ex fortunæ majorisque potestatis suffra-
 giis pendent, earum cursus semper inæqualis est;
 similis nempe fluctibus in se recurrentibus, et
 undantis pelagi incrementis, aliisque fratrum
 reciprocantium vicissitudinibus. Itaque illis nec
 ejusmodi gaudium datur, quod lacrymarum per-
 petuo expers maneat, nec ejusmodi tristitia, quæ
 nullo unquam gaudio temperetur, sed mista om-
 nia. Ex hac autem, quæ in varias vitæ conditiones
 incurrit, temeritate et fortunæ alea potest intelli-
 gentior quisque, si animum attendat, latentium
 in ipsis rebus mysteriorum aliquam partem velut
 ex elementis et syllabis cognoscere, adeoque even-
 torum insolentia nec perturbari nec obstupescere;
 sed in mediis calamitatibus, præsertim iis quæ ad
 Deum ipsum referuntur, immoto animi statu du-
 rare. Nimirum ænigmati similes humanæ res pro-
 videntis omnia sapienter disponenti sic serviunt,
 ut ei alia per alias causas [eventa], intellectum
 nostrum fugientia, velut contribuant atque submi-
 nistrent. Eaque nunc secum invicem inimica et
 infesta pugnare, nunc in unum coalescere et
 quodam veluti cognationis fœdere videntur colligari,
 tametsi magnis temporum intervallis disjun-
 gantur.

III. Sed hæc quidem generatim dicta sunt; ap- C
 posite tamen **1015** ad eos casus, qui et nobis
 hodie similes accidunt. Neque enim nos ea perpeti-
 mur, quæ ab humana conditione omnino aliena
 sint, sed quæ ad similia cognataque exempla re-
 rum antiquitus gestarum referuntur. Atque ut
 martyrum luculentissima certamina et illam quæ tum,
 id est temporibus martyrum, exstitit procellam
 omittamus. Basilii, Gregorii, et alii plures, quot-
 quot lumina Ecclesiæ in ejusmodi calamitates inci-
 derunt, tragicam illorum temporum historiam in
 libris suis perpetuo et passim narrant, æstusque
 illos persecutionum, quas sibi et religioni simul
 illatas ab improbia tetrarchia et illius sæculi illa-
 rumque rerum dominis passi fuerunt. Sic autem
 ab ipsis narrantur, ut iis quæ nunc sunt, si quem
 hæc cum illis conferre laud pigeat, simillima et
 pene gemella esse videantur. Eorum unum mihi
 hoc loco ad consolationem, ad fortis animi æmula-
 tionem, denique ad melioris instituti imitationem
 producere visum est.

IV. Magnus Basilius in iis, quæ ad Amphilo-
 chium scripsit, cum alia tradidit, tum ea, quæ nos

B. Ἐμοὶ δ' ἀχθεσθαι καὶ διακρύειν ἂν περιτὴν,
 τὴν ἕξιαν ὀρώντι φορὰν τῆς κακίας εὐδριμοῦσαν
 αἰεὶ, καὶ κόρον οὐδένα τῆς ἐς τὰ καίρια τῆν τοῦ
 θεοῦ Ἐκκλησίαν βλαπτούσης ὁρμῆς μνημονεῖν
 λαμβάνειν, εἰ μὴ λόγοι τῶν παλαιοῦν σοφῶν ἀνέ-
 λυτον τὸ τῆς ψυχῆς ἐμπαθεῖν, τὴν τῶν πραγμάτων
 ἀστάθμητον χύσιν ἡμῖν προβαλλόμενοι. Ὅσα γὰρ
 τῶν πραγμάτων μὴ κανόνες καὶ νόμων στάθμαι
 χειροτονουσιν, ἀλλὰ τύχαι καὶ δυναστεύουσαι χεῖρες,
 ταῦτα καὶ τὴν ὁδὸν ἀνώμαλον ἔχει διηγεκῆς, καὶ
 οἶον ἀμπώτιδες εἰκονίζουσι καὶ πλημμύραι θαλάτ-
 τῆς, καὶ ὅσαι μεταβολαὶ τῶν ἐντεῦθεν Εὐρέπων·
 οἷς οὐτε τὸ χαλεπὸν ἀκλαυστον (17) συγγορεῖται
 μένειν ἐς μῆκος αἰεὶ, οὐτε τῷ λυπεῖσθαι καθάπαξ
 ἀμικτον ἔχειν αἰεὶ τὸ χαλεπὸν· ἀλλὰ μέμικται πάντα.
 B. Κάκ τοῦ τοιοῦτου πλάνου καὶ κίθου, τοῖς διαφοροῖς
 ἐντρέχοντος βίοις, ἔστιν ἐπιστῶντα; τὴν διανοίαν
 τοῦς συνετιωτέρου; μανθάνειν, ὡσπερ ἐκ στοιχείων
 καὶ συλλαβῶν, [P. 638] ἔστιν δὲ τῶν ἐγκεχυμένων
 τοῖς πράγμασι μυστηρίων, καὶ μὴ θεωρεῖσθαι καὶ
 ξηνοπαθεῖν πρὸς τὴν τῶν φαινομένων ἀθήθειαν, ἀλλὰ
 κἀν μέσοις ταῖς συμφοραῖς, καὶ μάλιστα ταῖς κατὰ
 θεὸν, τῷ τῆς γνώμης ἐστῶτι βεβαίως ἐγκατερεῖν.
 Αὐτὸ γὰρ τοῖς ἀποστόλοις οἱ τῶν ἀνθρώπων βίοι δι'
 ἐτέρων ἕτερα συντελοῦσι τε καὶ διακονοῦνται τῇ
 πάντα σοφῶς οἰκονομοῦσῃ πρόνοια τὴν ἡμῶν λαν-
 θάνοντα σύνεσιν. Καὶ νῦν μὲν ἀλλήλοις ἐχθρὰ καὶ
 πολέμια φαίνεται· νῦν δὲ πρὸς ἑνωσίν τινα καὶ
 συγγενικὴν ἀρμονίαν δοκεῖ συμπλέκεσθαι, κἀν ἤ
 πολλὰ τὰ μεταξὺ χρονικὰ διαστήματα.

Γ. Ἀλλὰ ταῦτα καθολικὴν εἰρηταίαν τρόπον. Συν-
 τελεῖ δ' ὁμοῦ κατὰ τὰ νῦν καὶ ἡμῖν ὁμοίως συμ-
 βαίνοντα. Οὐ γὰρ ἐκφυλα πάντῃ τῆς τῶν ἀνθρώπων
 πάσχομεν φύσει; ἀλλ' ἔχει τὴν ἀναφορὰν καὶ
 ταυτὶ πρὸς παλαιότερων πραγμάτων ὁμοιοτητα καὶ
 συγγένειαν. Καὶ ἵνα τοῦς τῶν μαρτύρων ἐκείνων (18)
 πλουσίους ἀθλοῦς καὶ τῶν καιρῶν ἐκείνων τὴν
 ζῆλον ἴδωμεν· Βασίλειοι καὶ Γρηγόριοι καὶ κλεινοὶ
 ἕτεροι τῶν τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρων, ὅσοι τοιαύ-
 ταις ἐνέτυχον περιστάσεσιν, οὐ διαλείπουσι παν-
 ταχῆ τῶν σφετέρων βιβλίων τὴν τῶν τότε καιρῶν
 ἀρηγοῦμενοι τραγῳδίαν, καὶ τοῦς φλεγμίνοντας
 διαγμῶς ἐκείνου; οὗς οἱ πονηροὶ τετράρχαι καὶ
 δυνάσται τῶν καιρῶν καὶ πραγμάτων ἐκείνων ἐπὶ
 γον σφῆσιν ὁμοῦ τῇ εὐσεβείᾳ· ὡς ἀδεῶς τοῖς νῦν
 D. ἐκεῖνα δοκεῖν, εἰ τις ἐκατέροις ἐκάτερα παραβά-
 λειν οὐ μάλα δυνεῖ· ὡν ἕνα κἀνταῦθα μοι παραθεῖ-
 ναι δέδοκται πρὸς παράκλησιν καὶ ζῆλον εὐφυχίας
 καὶ μίμησιν τοῦ βλατίου.

Δ. Φησὶ τοῦτον ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς π. β.
 Ἀμφιλόχων (19) τὰ τε ἄλλα καὶ δὴ καὶ ὅσα νῦν

Variorum notæ.

(17) Sic supra lib. XII, cap. I. Boivin.

(18) Id est, temporibus martyrum. Boivin.

(19) De Spiritu sancto. Operum sancti Basili
 tom. II, pag. 224. Boivin.

ἡμεῖς ἐράνου δίκην εὐλαφότες ἐκείθεν ἐνταυθοῖ παρεθήκαμεν. « Ὁ σάλος γὰρ (ψησί) τῶν Ἐκκλησιῶν οὗτος τίνος οὐκ ἐστὶ θαλασσίου. (20) κλύδωνος ἀγριώτερος; ἐν ᾧ πᾶν μὲν ὄριον πατέρων κεκίνηται, πᾶς δὲ θεμέλιος, καὶ εἴ τι ὄχυρωμα δογμάτων, διασαλεύεται· κλονεῖται δὲ πάντα καὶ κατασείσεται. Αἱ δ' ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τοῦτου ἐπαγόμεναι τραχαὶ ποίαις οὐχὶ θεέλλης καὶ καταιγίδος βρύτερον τοὺς λαοὺς ἀνατρέπουσι; κατηφῆς δὲ τις ὄντως καὶ στυγνὴ σκοτομήνη τὰς Ἐκκλησίας ἐπέχει. Διὸ πάντες ὁμοίως, καθ' ὃν ἂν ἕκαστος; δύνηται τρόπον, τὰς φρονιὰς χεῖρας ἀλλήλοις ἀντεπιφέρουσι. Τραχεῖα δὲ τις κραυγὴ τῶν ἐξ ἀντιλογίας παρατριβομένων ἀλλήλους καὶ βοῆ ἀστημος καὶ δυσχεροῦς ἦχος ἐκ τῶν ἀσιγήτων θορύβων πᾶσαν [P. 659] ἤδη σχεδὸν Ἐκκλησίαν πεπλήρωκεν, ἐπὶ ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεϊς τὸ εὐθεῖς δόγμα τῆς εὐσεβείας παρατρέποντων. Εἰς δὲ ὄρος φιλίας τὸ καθ' ἡδονὴν εἰπεῖν, καὶ ἔχθρας ἀρκοῦσα πρόφασις τὸ μὴ συμβῆναι ταῖς δόξαις. Πάσης δὲ συνωμοσίας πιστοτέρον πρὸς κοινωλίαν στάσεως ἢ τοῦ σφάλματος ὁμοιότης. Θεολόγος δὲ πᾶς καὶ ὁ μυρταὶς κηλίσι τὴν ψυχὴν σιγματίας. Τοιγαρῶν αὐτογενερότητι τὰς προσημασίας τῶν ἐκκλησιῶν διαλαγχάνουσι, τὴν εἰκονομίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρωσάμενοι καὶ παντελῶς ἤδη τῶν εὐαγγελικῶν θεσμῶν ἐξ ἀκομίας συγκεχυμένων, ἀρῆθητος ὠδισμὸς ἐπὶ τὰς προεδρίας ἐστίν. Ἐμὲ δὲ καὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο κατέχει λόγιον, ὅτι ὁ συνὼν σιωπῆσεται· διότι ὁ καιρὸς πονηρῶς ἐστίν, ἐν ᾧ οἱ μὲν ὑποκαλίζονται νῦν, οἱ δὲ ἐνάλονται τῷ πεσόντι, ἄλλοι δὲ ἐπικροτοῦσιν· ὁ δὲ τῷ ἐκλάσαντι χεῖρα ὀρέγων ἐκ συμπαθείας οὐκ ἐστὶ. Τῆς γὰρ ἀγάπης ψυγίσης, ἀνήρηται μὲν ἀδελφῶν σύμπνοια· ὁμοιότης δὲ ἀνοεῖται καὶ τοῦνομα· ἀνήρηται· ἀγαπητικὰ νοθεύεται· οὐδαμοῦ σπλάγγνον χρῆστέν· οὐδαμοῦ δίκτυον συμπαθείας. Ἐνταῦθεν ἀσύγγνωστοὶ μὲν καὶ πικροὶ κἀθῆνται τῶν ἀποτυγχανόντων ἐξετασταί, ἀγνώμονες δὲ καὶ δυσμένει; τῶν κατορθούμενων κριταί. » Καὶ ἀλλαγῆ (21)· « Γνώριμα τὰ θλίβοντα ἡμεῖς, κἀν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν. Εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἐκκέχυται. Καταπεφρόνηται τὰ τῶν Πατέρων δόγματα· ἀποστολικά παραδόσεις· ἐξουθενήνται· νεωτέρων ἀνθρώπων ἐφευρήματα ταῖς ἐκκλησίαις ἐμπολιτεύεται. Τεχνολογοῦσι λογῆδν, οὐ θεολογοῦσιν, οἱ ἄνθρωποι. Πονημένους ἀπελαύνονται· ἀντιστάγονται δὲ λύκοι βαρεῖς, διασπῶντες τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ. Οἴκει· εὐκλήριοι ἐρημοὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν· αἱ ἐρημίαι πλήρεις τῶν ὀδυρομένων. » Καὶ ἀλλαγῆ (22)· « Οἱ ἀνταποδιδόντες μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν καὶ μίσος ἀντὶ τῆς ἀγαπῆσώς μου τῆς εἰς αὐτοὺς διαβάλλουσαί με νῦν ἐπ' ἐκείνοις, εἰς ἃ αὐτὰ ἐδρίσκονται ἐγγράφοις ὁμοθυμία; ἐκτιθέμενοι. » Καὶ πάλιν (23)· « Ἦνοιζαν στόματά τινες κατὰ τῶν ἠεροδύλων ἀρεσιῶς· λαλεῖται τὸ ψεῦδος· ἀπίθως· ἢ ἀλήθεια συγκεκάλυπται. Καὶ εἰ

inde excerpta et velut corrogata hic nunc apponimus. « Hæc tempestas, inquit, Ecclesiarum, qua tandem marina procella non est atrocior? In qua ut omnes Patrum termini loco moti sunt, ita omne fundamentum, et si quod dogmatum munimentum, convulsus est. Volvuntur insuper et quassantur omnia. Turbationes ab hujus mundi principibus proficiscentes an non quavis procella, quovis turbine horribilius subvertunt populos? Quædam **1016** lugubris vere et tristis caligo Ecclesias occupat. Eoque omnes pariter quocunque possunt modo parricidiales manus sibi invicem afferunt. Acerbus autem quidam clamor eorum, qui per contentionem inter se discunt, confusaque vociferatio, et indistinctus sonitus e nunquam silentibus tumultibus, totam prope jam Ecclesiam implevit, per excessus ac defectus rectum pietatis dogma evertentibus. Unicus amicitiae finis est, ad gratiam loqui: ac sufficiens est inimicitiae causa, opinionibus dissentire. Porro erroris similitudo res est quavis conjuratione fidelior ad seditionis societatem. Theologus vero quilibet est, etiamsi maculis innumerabilibus conscientiam habeat notatam. Itaque qui se ipsos suis elegere suffragiis, quique affectant principatum, si Ecclesiarum præfecturas sortiuntur, repulsa sancti Spiritus administratione, jamque prorsus evangelicis ritibus ad sublaturum rerum ordinem confusis, ineffabilis est ad præfecturas irruptio eorum. Me vero etiam illud propheticum dictum reprimit: intelligens in tempore illo tacebit: eo quod tempus malum est, in quo alii quidem supplantant, alii vero insultant lapsos, alii vero applaudunt: cætorum qui lapsos manum ex misericordia porrigat, nullus est. Refrigerata enim omnium charitate, sublata est fratrum conspiratio, concordia vero etiam nomen ignoratur: sublatae sunt autem etiam amicæ admonitiones: nusquam viscera humana, nusquam lacryma ex condolentia. Hinc implacabiles et amari sedent errorum **1017** examinatores, iniqui vero et malevoli recte factorum iudices. » Et alibi: « Tribulationes nostræ, vel nobis latentibus, vobis sunt cognita, ut quæ in totum orbem sunt invulgatae: Patrum dogmata contemnuntur, apostolica traditio nullo numero habentur, recentiorum inventa in ecclesiis dominantur. Homines in posteram artificiose disputant, non theologos agunt. Pastores abignunt, lupi graves introducuntur, qui Christi gregem discerpunt. Domus oratoriae deseruntur ab ecclesiastico cœtu: solitudines refertæ sunt plorantibus. » Et alibi: « Qui mala mihi reddiderunt pro bonis et odium pro dilectione mea, qua eos prosecutus sum, jam me calumniantur eorum gratia, qua ipsi deprehenduntur scripto editis confessionibus approbasse. Temere nonnulli ora sua adversus conservos re-

Variorum notæ.

(20) Senarius iambicus, alicuius, ut opinor, poetæ tragici. BOIVIX.

(21) Idem Basil. episcopis Occidentis. BOIVIX.

PATROL. GR. CXLVIII

(22) Idem Evæsenis. BOIVIX.

(23) Idem monachis suis. BOIVIX.

serarunt. Mendacium sine timore effutitur, veritas obscuratur. Et ii quidem, qui accusantur, mox sine iudicio condemnantur; qui vero accusant, illis absque ulla examinatione fides adhibetur. Unde et ego, ubi complures percepi contra me epistolas circumferri, quibus perstringimur ac notemur, propterque scripta quædam accusamur, quorum tutelarem defensionem habemos coram veritatis tribunali paratam: cogitavi quidem silendum esse; quod et feci. Nam tertius jam annus hic est, ex quo a calumniatoribus notatus accusationis flagella sustinere cœpi, hoc uno contentus, **1018** quod Dominum habeo secretorum cognitionem ac calumniæ istius testem. Quoniam vero multos jam silentium nostrum eo rapuisse video, ut ex illo intentatas calumnias confirmarint: nosque non lenitatis ac patientiæ gratia, sed quod ad expromendam veritatem os aperire nequiquam audeamus, ideo silere arbitrentur; ob eam causam scribere vobis conatus sum, obsecrans vestram in Christo dilectionem, ut calumnias, quas una pars objicit, non mox ut prorsus veras admittatis: propterea quod, ut scriptum est, neminem iudicat lex, nisi prius audiat et cognoscat quid faciat. » Et alibi: « Licet enim reliqua vita nostra digna sit, cujus gratia ingemiscamus: de hoc tamen uno in Domino gloriari ausim, quod nunquam falsas opiniones habuerim de Deo: neque aliter sentiendo animi postea iudicium mutaverim: sed quam a puero sententiam de Deo a beata matre, deinde et avia mea Macrina recepi, illam iustis incrementis auctam et adultam in me ipso conservaverim. » Et rursus: « Ego sane ad crebros et varios hostium nostrorum adversum nos conatus respiciens, silendum esse, et quæ inferentur animo quieto toleranda putavi, nec resistendum illis qui mendacio muniti sunt, pessima scilicet armatura. Videntur enim mihi qui odium hoc inexcusabile contra nos induerunt, haud dissimile ab eo facere quod habet Æsopica fabula. Quemadmodum enim illa lupum culpas quasdam adversus agnum producere facit, quasi is turpe sibi ac dedecorosum fore **1019** putet, si præter justam rationem interimat agnum, a quo nihil sit læsus, et tamen, licet omnem quæ ex adornata calumnia intenditur accusationem agnus placide diluat, nihilo magis lupum ab impetu sibi temperare, sed etiamsi iustis rationibus vincatur, dentibus tamen victorem pervincere: ita et qui odio hostri non secus atque rei honestæ student, turpe forsam putantes, si absque ratione nos odio persequi videantur, causas odii contra nos et crimina fugunt. Nihil autem eorum quæ contra nos feruntur, constanter tuentur; sed nunc hanc, paulo post aliam, et rursus quoque aliam inimicitia causam assignant. » Et rursus: « Itaque et hoc illi nobis crimini dant, quod com-

Α μὲν κατηγορούμενοι καταδικάζονται ἀκρίτως· οἱ δὲ κατηγοροῦντες πιστεύονται ἀνεξετάτως. Ὅθιν ἀκούσας, ὅτι πολλὰ κατ' ἐμοῦ περιφέρονται ἐπιστολαί, στείλλουσαι ἡμᾶς καὶ στηλιτεύουσαι καὶ κατηγοροῦσαι ἐπὶ πράγμασι, ὧν τὴν ἀπολογίαν ἐτοίμην ἔχομεν ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου τῆς ἀληθείας, ὠρμηθεὶς μὲν σιωπῆσαι, ὃ καὶ ἐποίησα. Τρίτον γὰρ ἤδη τοῦτο ἔτος ἐστίν, ἐν ᾧ τυπτόμενος ὑπὸ τῶν διαβολῶν φέρω τὰς τῆς κατηγορίας μάστιγας, ἀρκεύμενος ὅτι ἔχω Κύριον, τὴν τῶν κρυπτῶν γνώστην καὶ [P. 640] μάρτυρα τῆς συκοφαντίας· ἐπεὶ δὲ ὄρω, ὅτι πολλοὶ τὴν σιωπὴν ἡμῶν εἰς βεβαίωσιν τῶν διαβολῶν παρεδέξαντο, καὶ οὐ διὰ μακροθυμίαν ἐνόμισαν ἡμᾶς σιωπῆν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἔχειν στόμα διδρασι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τοῦτου ἕνεκα ἐπεσιράθην ἐπιστεῖλαι ὁμῶν, παρακαλῶν τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην ὁμῶν, ὥστε τὰς ἐξ ἐνὸς μέρους γινόμενας διαβολὰς μὴ πάντῃ παραδέχεσθαι ὡς ἀληθεῖς· διότι, κινδύως γέγραπται, οὐδένα κρίνει ὁ νόμος, ἐὰν μὴ πρῶτον ἀκούσῃ καὶ γνῶ τί ποιῆσῃ. » Καὶ ἀλλαχοῦ (24)· « Εἰ γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ἡμῶν στεναγμῶν δεῖται, ἀλλ' ἔγωγε τοῦτο τολμῶ καυχᾶσθαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένος ἔσχον τὰς περὶ τοῦ Θεοῦ ὑπολήψεις, ἢ ἐτέρως φρονῶν μετέμαθον ὑστερον· ἀλλ' ἦν ἐκ παιδῶς ἐλαθὼν ἔνωσαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς μακαρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης μου Μακρίνης (25), ταύτην αὐξηθεῖσαν ἔσχον ἐν ἡμαυτῷ. » Καὶ πάλιν· « Ἐγὼ πρὸς τὴν ἐπάλληλον τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ ποικίλην καθ' ἡμῶν ἐπαχείρησιν ἀποβλέπων σιωπῆν ὄψην δεῖν, καὶ δεχέσθαι καθ' ἡσυχίαν τὰ ἐπαγόμενα, μηδ' ἀνταίρειν τοῖς καθωπελισμένοις τῷ ψεύδει, τῷ πονηρῷ τούτῳ ὄκλῳ. Ἐδοξεν γάρ μοι παραπλήσιόν τι ποιῆν τῷ Αἰσωπικῷ μύθῳ οἱ τὸ ἀπροφάνιστον καθ' ἡμῶν ἀναλαθόντες μίσος. » Πῶς γὰρ ἐκεῖνος ἐγκλήματ' ἴνα τῷ ἀρνίῳ τὸν λύκον προσφείρειν ἐποίησεν, αἰσχυρόμενον δὴθεν τὸ λακίειν ἀνευ δικαίας προφάσεως ἀναιρεῖν τὸν μηδὲν προληψήσαντα· τοῦ δ' ἀρνὸς πᾶσαν τὴν ἐκ συκοφαντίας ἐπαγομένην αἰτίαν εὐχερῶς διαλύοντο, μηδὲν μᾶλλον ὑφίστασθαι τῆς ὀργῆς τὸν λύκον· ἀλλὰ τοῖς μὲν δικαίοις ἠτέδασθαι, τοῖς δ' ὀδεῦσαι νικᾶν· οὕτως εἰς τὸ καθ' ἡμῶν μίσος ὡς τι τῶν ἐγαθῶν ἐσπουδάσθη, ἐρυθρῶντας τάχα τῷ δοκεῖν ἀνευ αἰτίας μισοῦν, αἰτίας πλάσσουσι καθ' ἡμῶν καὶ ἐγκλήματα, καὶ οὐδὲν τῶν λεγομένων μέχρι παντὸς ἐπιμένουσιν. Ἄλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, μετ' ἄλλῳ δ' ἄλλο, καὶ αὖθις ἕτερον τῆς καθ' ἡμῶν δυσμενείας τὸ αἴτιον λέγουσι. » Καὶ πάλιν· « Οὐκοῦν καὶ ταῦτο ἡμῖν ἐγκαλοῦσι, τὸ τὰ ἐπιλεγόμενα τῇ θεῷ φύσει ἀνόματα μοναδικῶς ἐξαγγέλλειν. Ἄλλ' ἐτοιμος ἡμῖν πρὸς τοῦτο καὶ σαφὴς ὁ λόγος. Ὁ γὰρ καταγιγνώσκων τὴν μίαν λεγόντων θεότητα ἐξ ἀνάγκης τῷ πολλὰς λέγοντι, ἢ τῷ μηδεμίαν, συνθήσεται. Ὁ δὲ γὰρ ἐστὶ δυνάστην, ἐτιρόν τι παρὰ τὸ εἰρημένον ἐπινοήσεται. Εἰ οὖν τὰ εἰς πλῆθος ἐκτείνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν θεότητων μόνων τῶν τὴν πολύθεον κλήτην νενοσηκό-

Variorum notæ.

(24) Idem Eustathio episcop. Sebastie. BOIVIN.

(25) De qua vide et epistolam τοῖς Νεοκαίσαρ. BOIVIN.

των ἰστί, τὸ δὲ καθόλου [P. 641] ἀρνεῖσθαι τὴν θεότητα τῶν ἀθέων ἂν εἴη, τί; λόγος ἰστί ὁ διαβάλλων ἡμᾶς ἐπὶ τὸ μίαν ὁμολογεῖν τὴν θεότητα; Καὶ μετ' ἄλλων· « Πάντα τὰ θεοπρεπῆ νοήματα τε καὶ ὀνόματα ὁμοίως ἔχουσι πρὸς ἄλληλα, τῷ μὴδὲν παρὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου διαφωνεῖν σημασίαν. Ὁδὲ γὰρ ἐπ' ἄλλο τι ὑποκείμενον χειραγωγεῖ τὴν εἰκότιαν τοῦ ἀγαθοῦ ἢ προσηγορία, ἐφ' ἕτερον δὲ ἢ τοῦ σοφοῦ καὶ ἢ τοῦ δυνατοῦ καὶ ἢ τοῦ δικαίου· ἀλλ' ὅσα περ ἂν εἴπῃς ὀνόματα, ἐν διὰ πάντων ἰστί τὸ σημαίνον· κἂν θεὸν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν ἐνδεῖξαι, ἐν διὰ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων ἐνόησας. Καταμνησθέντα γὰρ καὶ συγκρινόμενα πρὸς ἄλληλα τὰ ὀνόματα διὰ τῆς ἐν ἑκάστοις ἐνθουρωμένης ἀμφάσως εὐραθῆσεται μὴδὲν τῆς τοῦ θεοῦ προσηγορίας ἑλαττων ἔχοντα. Τεκμηρίον δὲ, ὅτι τούτῳ μὲν τῷ ὀνόματι πολλὰ καὶ τῶν καταδεστέρων ἐπινομάζεται, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπεμφαινότων ὁμοίως λεγομένων. Τὸ δὲ τοῦ ἀγίου ὄνομα καὶ τοῦ ἀφθάρτου καὶ τοῦ ἀθάτου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὀδομοῦ κοινοποιοῦμενον πρὸς τὰ μὴ δέοντα παρὰ τῆς Γραφῆς ἐδιδάχθημεν. » reliquis nominibus cogitasti. Nam si expendantur jusque significatione conferantur, nihil appellatione Dei minus habere differreque deprehenduntur. Argumentum hujus est, quod ab appellatione Dei etiam absimilibus et dissentaneis rebus attribuitur. Sancti vero et incorrupti; et recti bonique nomina nusquam illis, quibus haud oportet, communicari per Scripturam edocti sumus. »

A petentia divinæ naturæ nomina singulariter pronuntiamus. Verum paratam habemus ad hoc et manifestam rationem. Quisquis enim unam docentes divinitatem condemnat, necessario multa vel prorsus nullam tradenti astipulabitur. Impossibile namque est, ut præterea aliud quid excogitetur. Cum ergo numerum divinitatum ad multitudinem extendere eorum tantum sit, qui errore multorum deorum tanquam morbo laborant: prorsus vero in universum negare divinitatem eorum sit, qui nullum censent esse Deum, ut impii: quoniam nos traducimur ob id, quod unam constemur divinitatem? » Et paulo post: « Omnia Deo competentia, tam cogitata quam nomina, ejusdem inter se sunt conditionis, eo quod circa subjecti significationem nihil habent discriminis. Non enim mentis cogitationem 1020 ad aliud subjectum ducit appellatio boni, et ad aliud, sapientis, potentis, et justi: sed quæcumque ejusmodi nomina protuleris, unum est perpetuo quod significatur. Et si Deum dixeris, eundem significasti, quem et in hujusmodi nomina, et inter se considerata cum Dei minus habere differreque deprehenduntur. Argumentum hujus est, quod ab inferioribus quoque cognominantur, quæ etiam absimilibus et dissentaneis rebus attribuitur. Sancti vero et incorrupti; et recti bonique nomina nusquam illis, quibus haud oportet, communicari per Scripturam edocti sumus. »

F. Ἐμοὶ δὲ καὶ κλειούς εἰς τὴν τῶν λεγομένων ἀπόδειξιν ὤρηται ἡ παράγειν ἀγίου βῆσιν ἔδοξεν εἶναι, πρότερον δὲ ἔδοξεν· τουτοῦ τὴν τῶν πάλαι πρὸς τὰ παρόντα συγγένειαν διεκρινήσαντας, ἔπειτα ἐπενεγκεῖν καὶ τὰς (26) τῶν ἄλλων μαρτυρίας διὰ τοὺς ἀμφιβάλλους καὶ σμικρογνώμονας. Ἐπεὶ καὶ τοῦτου νῦν μέτρια τινὰ μοι δίκην ἐράνου συνήκται, καὶ ὅσον ἀφοσιώσασθαι πρὸς τὴν ζήτησιν καὶ χρῆσιν τῆς νῦν ὑποθέσεως. Ἐξέσται γὰρ, ὅτι ἂν ἢ βουλομένων, τοῖς εἰρημένους (27) παρατιθέντας· ἐν ἐνὶ καὶ κλειοῖσι κλειῶ τῶν καθ' ἡμᾶς· ἀκίρατον ἐδρίσκειν τὴν συμφωνίαν τοῦ νῦν διωγμοῦ πρὸς τὸν τότε· καὶ μανθάνειν σαφέστερον, ὡς ἂν ἐστῆσι χρόνος, ταῦτα χρόνος ἐπαναλαμβάνων αὐθις συνίστησι· καὶ ἂν ῥοῦς χειμερίων φάναι πραγμάτων συγχεῖ, πραγμάτων αὐθις συνάπτει παλιρροία· καὶ ἂν βίων πολυπλάκων λαβύρινθοι διασπείρουσι πρὸς λήθη; μυχοὺς καὶ κρυπτήρας, ἀντιστροφῶσι πάλιν λαβύρινθοι βίων πρὸς τὰ συγγενῆ καὶ ὁμόφυλα τῶν πάλαι τῷ χρόνῳ γεγεννημένων ἀναφέρουσι ὑστερον ἔχνη, ὅλον ἀνακαλυπτῆρια ταῖς ἀλλήλων διὰ μακροῦ τοῦ μέσου οὐμφυαῖς καὶ ὁμοίωσιν θύοντες. »

V. Ad ea quæ dixi confirmanda testes citare sanctos plures animus fuit. At commodius esse visum est, præteritarum et præsentium rerum affinitatem per unum hunc primo declarare, deinde, ut vacillantes et pusillos animos confirmarem, aliorum quoque testimonia subjungere. Atque ex hoc ipso modica quædam a me collecta et corrogata sunt, sic videlicet, ut quæ ad questionem et ad præsent institutum attinebant, ea sola leviter quasi delibarem. Etenim cuius facile erit, nostra cum iis quæ dicta sunt, unum cum uno, plura cum pluribus conferenti, perfectissimam utriusque persecutionis, hodiernæ et ejus quæ tum ævili, similitudinem intelligere; item explore illud discere, quæ tempus disjungit, ea per tempus reintegrata iterum conjungit: quæ rerum, 1021 ut ita dicam, æstu procelloso turbantur, ea reciproco rerum æstu rursus componi; quæ denique per varias hominum ætates, velut per multiplices labyrinthos, profunda et obscura oblivione merguntur ac dissipata evanescent, ea deinde, revolutis ætatum labyrinthis, ad cognata et affinia rerum et similitudinem suam post longa temporum spatia quasi revelare.

CAPUT V.

Palamite victores impudenter exsultant. Præmia eis data. Pænæ orthodoxis irrogatæ. Palamitarum dogma impium. Savitia. Tomus synodicus. Gregoram multi ex amicis deserunt; atque etiam Cabasilas. Hujus ingenium et studia. Ut Gregorius Nazianzenus ejusmodi homines allocutus sit. Gregoras suam sortem deplorat. Salomonis verba. Davii morientis apophthegma.

[P. 642] A. Μετὰ γὰρ τὸν ἡμέτερον διωγμὸν I. Cum eam nos persecutionem passi fuissetus,

Variorum notæ.

(26) Quæ tamen non subjungit. Vide infra cap. 6, sect 7 Boivis.
(27) A SS. Patribus, Basilio et aliis. Boivis.

statim persecutores, posito omni metu, quasi ex naufragio et tempestate præter spem omnem incolunes servati, jucunde respirare, et quadam veluti libertatis aura recreari. Tum ex eo jam frequentius diu noctuque, præside imperatore, privatim et sine nobis concilia habentes, nihil negligere, quo nos factis dictisque violatos oppugnent. Ac primum illi in iis conciliis inter se certant, cum plausu et risu narrantes, quis plura in nos convitia fuderit; item quis pauciora quidem, sed acriora; tum quis sero et post alios, sed opportunius; idque summa animi impudentia et scurrili linguæ procacitate: nec sacrilegi illi verentur erubescantve de iis rebus gloriari, quarum pudore ipsos oportebat capite obvoluto latere. Porro hoc ii Dioscori more faciunt, impii illius Alexandriæ præsulis, qui in concilio episcoporum, Ephesi olim congregatorum, occiso præter alios complures patriarcha ipso Flaviano, de **1022** ea cræde ambitiose et ipse tanquam de egregia aliqua victoria gloriabatur, antiquum Neronem iugitatus, tibiaram cantibus et tripudiis gloriantem, quibus ille in ipso suggestu solii imperatorii, assidentibus veteris Romæ patriciis et senatoriis viris, nec iis quidem admodum volentibus, de nocte operabatur.

II. Pari modo venerabile illud episcoporum collegium, nostris calamitatibus velut saltatis, Palmæ et sibi invicem deinceps læsæ pietatis crimina condonabant; imo ea ad illis facta eximia et veræ religionis dogmata appellabantur. Atque ipsis statim salaria et præmia, pro cuiusque dignitate, datis ex imperatorio tripode responsis, constituuntur; pecuniarum scilicet largitiones, et redditus ex prædiis percipiendi: ac res monasteriorum frequentissimorum locantur hominibus, imperitiisimis plerisque, et nihil nisi pecuniam facere doctis: itidem fere ut olim nobilitum et senatorii ordinis civium Romanorum sanguinaria proscRIPTIONES factæ sunt, primum a Cornelio Sylla, deinde ab Antonio, qui summam potestatem tyrannice invasent; nisi quod illi ut bona diriperent ac distribuerent, corporum interfectores existere; hi vero animabus simul et corporibus exitium molientur, animabus quidem suis, quibus prodesse, corporibus autem alienis, quibus nocere contendunt.

III. Distributiones deinde poenarum alias ex aliis perpetuo in nos decernunt, quemadmodum apud veteres Romanos in comitiis fiebat; nisi quod illis comitia habentibus honores et **1023** præmia præstantissimo cuique decernebantur; his vero, non solum in vivos, sed et in ipsos jam denique mortuos, grassandi cause et rationes statuuntur. Nam eos etiam de gradu dejiciunt et anathe-

A εκεῖνον εὐθὺς καὶ φόβους ἅπαντας οἱ δεικταὶ ψυχῆς ἀποσκευασάμενοι, καθάπερ ἐκ ναυαγίου καὶ κλιδω-
νος παρ' ἑλπίδας ἀνασωθέντες ἀπάσας, ἀνεπεκνεύ-
κεσαν τῶς ἡδὺ τι καὶ ἐλευθέριον· καὶ συχνότερον
νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἤδη λοιπὸν συνέδρια ἐρῶν-
τες ὑπὸ βασιλεὶ καὶ ἰδία καὶ ἀνευ ἡμῶν πᾶν ποιεῖν
καὶ λέγειν καθ' ἡμῶν οὐκ ἡμέλουν. Ἐν δὲ ταῖς
τοιούτοις διημιλλήσαντο πρὸς ἀλλήλους τὰ πρῶτα,
ὅστις τε καθ' ἡμῶν πλείους ἀφ᾽ ἑκείνου λειδορίας ἀφη-
γούμενοι σὺν κρότῳ καὶ γέλῳτι· καὶ ὅστις ἤττως
μὲν, δριμυτέρας δέ· καὶ αὐτοὺς ὑστέρον μὲν,
καιριώτερον δέ· καὶ μάλα γέ τοι σὺν ἀσελγαίνουσῃ
γνώμῃ καὶ βωμολοχουσῇ γλώττῃ, ἐφ' οἷς ἐγκαλύ-
πτεσθαι ἔδει, τοῦτοις ἐγκαλυπτεσθαι οἱ θεωρεῖται;
οὐκ αἰδοῦμενοι, οὐδ' ἐρυθριῶντες· ἀλλ' ὅμοιον
ποιούντες γ' ἐκεῖνῳ τῷ Διοσκόρῳ, τῷ δυσσεβεὶ προέ-
δρῳ τῆς Ἀλεξανδρείας· ὃς μετὰ τὸ πλείους τε
ἄλλους καὶ Φλαβιανὸν (28) πεφρονικνεῖναι τὸν πα-
τριάρχην ἐν τῇ· κατ' Ἐπιστολὴν ἀθροισθεῖσῃ πάλαι
συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων ἀνεκαλιπνίσασθαι κάκατος
ἐκεῖνῳ τῷ φόβῳ, καθάπερ ἐπὶ μέγῳ τινι προτε-
ρήματι, τὸν πάλα Νέρωνα μιμησάμενος, τοῖς οἰ-
κατοῖς αὐλήμασι τε καὶ ὀρχήματιν ἐγκαυχόμενος, ἃ
ταῖς νυξίν ἐπαίεται τῷ βασιλικῷ βήματι, ἐκεῖ καθη-
μένων τῶν τῆς πάλαι Ῥώμης εὐπατριδῶν καὶ συγ-
κλητικῶν οὐ μάλα δύναντων.

B'. Οὕτω τοίνυν καὶ ἡ σεμνὴ τῶν ἐπισκόπων αὐτῆ
πατριᾶ, τοὺς ἡμῶν διωγμοὺς ὀρχησαμένη, τῷ Πα-
λαμᾷ καὶ ἀλλήλοις συνεχώρουσιν ἐξῆς τὰ τῆς ἀσεβείας
ἐγκλήματα, προτερήματα μᾶλλον αὐτὰ προσειπόν-
τες καὶ ὄγματα εὐσεβείας, τῆς ἀντιμισθίας εὐθὺς
C ἐπομένης αὐτοῖς ἀνάλογως καὶ τὸν ἐκάθλων, διὰ
τῶν ἐκ βασιλικῶν τρίποδος θεσπισμάτων. Διατομαί
ταῦτα χρημάτων καὶ κτημάτων πρόσδοδοι καὶ ἱερῶν
φροντιστηρίων πολυανθρώπων ἐκδόσεις πρὸς ἀν-
θρώπους ἀμαρυστάτους ὡς τὰ πολλά, καὶ πλὴν τοῦ
χρηματίζεσθαι πλέον εἰδότες· ὁδὸν· παρακλητικῶς
διεπερ τὰς φρονικὰς προγραφὰς τῶν πάλαι τῆς Ῥώ-
μης; [P. 643] εὐπατριδῶν καὶ συγκλητικῶν Σύλλας
μὲν Κορηθίου· πρότερον, Ἀντωνίου δ' ὑστέρον,
τυραννικώτερον τῆ ἔξουσις ἐπιπηδήσαντες· κλη-
θεῖ δτι ἐκεῖνοις μὲν σωματίων γίνεσθαι φρονιταῖς ἐγε-
γόνει διὰ τῆν τῶν κτήσεων ἀρπαγῆν καὶ διανομήν·
τούτοις δὲ ψυχῶν ἄμοδ καὶ σωματίων διεθρος ἄσας
D ἐπραγματεύετο· ψυχῶν μὲν τῶν ἰδίων, ὑπὲρ ὧν
ἠπείγοντο· σωματίων δὲ τῶν ἀλλοτριῶν, καθ' ὧν
ἠπείγοντο.

Γ'. Ἐπειτα ψηφίζονται καθ' ἡμῶν ἐφ' ἑτέρας
ἐτέρας διανομὰς κολάσεων αἰτίους· ὡς περ ἐν ταῖς
ἀρχαιρεσίαις τοῖς πάλαι Ῥωμαίοις ἰδρᾶτο· κλη-
θεῖ δτι ἐκεῖνοις μὲν ἀρχαίρες ἀζουσι τιμαὶ καὶ βραβεία
τοῖς ἀριστεροῦσι ἐψηφίζοντο· τοῦτοις δ' ἀφορμαί
καὶ σκεῖματα κακίας, μὴ δτι κατὰ τῶν ζώντων, ἀλλ'
ἤδη καὶ αὐτῶν τῶν τεθνῶτων. Καθαίρουσι γὰρ
κάκηνους καὶ ἀναθεματίζουσιν, ὅφ' ὧν αὐτοὶ

Variorum notæ.

(28) Flavianus in exsilium missus post habitam synodum. Itaque non potuit Dioscorus in ipsa synodo gloriari occisum a se Flavianum Boivin.

καθηρέθησαν διὰ τὴν ἀσεβειαν τῶν κινωτομηθέντων A
 δογματικῶν, ὁπῶσαι αὐτοὺς τῆς ἀσεβείας ἐλέγχους δια-
 βραβεῖαι νομισάντες, μὴ πρὸς ἐπισκόπων ᾄθεν, ἀλλ'
 ὑπὸ καθηρημένων καθαιρεθέντες· καὶ ταῦτα τῶν γε
 κλεινῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν, οἱ σὺν τῷ πατριάρχῃ
 τότε καὶ τοῖς ἐπισκόποις ἐκείνοις ἦσαν οἱ Παλαμῶν
 τε αὐτὸν καθηρηκότες καὶ ἀναθεματίσαντες καὶ ἔμα-
 τοὺς ἀμφ' αὐτὸν· δι' ἃ σήμερον αὐτοὺς ἀναθεμα-
 τίζουσι, ὑπερμαχοῦντες τοῦ Παλαμῶ. Ἐξήτου γὰρ
 μᾶλλον ἀμαρτάνειν ἀνεγκλητῶ, ἢ τοῖς ἐπιτιμοῖς
 ὑπεικόντας εὐσεβεῖν, καὶ δὲ ἀπώλειαν μᾶλλον ψυ-
 χῆς σωματικῶς εὐπραγεῖν.

Δ'. Ὅμως οὐδ' ἀπώλειαν ζοῦντ' εἶναι ψυχῆς τὰ
 δρώμενα. Πῶς γὰρ, οἱ τυραννικώτερον τρόπον τὸ
 αὐτεξουσίαν τε καὶ βουλόμενον τοῦ Θεοῦ σφετερισά-
 μενοι, τὸ γ' εἰς αὐτοὺς ἤκον, αὐτὸν μὲν ἐν κελποῖς
 δῆπου τῶν οὐρανίων θαλάμων περιγράφαντες συνε-
 κάλυψαν, ἀνυπόστατον δὲ τινα καὶ ἀνοῦσιον ἔδο-
 ποῖσαν ἐνέργειαν, ταυτὸν εἰπεῖν ἄβιβαν· Ἰν' ἀμαρ-
 τάνωσιν ἀνεγκλητῶ, καὶ ἀφεῖν ἀλλήλοις ἀμαρτημά-
 των δίδοναι τε καὶ ἀντιλαμβάνειν αὐτεξουσίας ἔχουσι,
 καθάπερ οἱ τὰ ἐν ἀγοραῖς βρα πικρίακοντέ; τε καὶ
 ὠνούμενοι. Εἰς τοῦτο γὰρ αἵμαί τείνειν καὶ δ πρὸς τοῖς
 ἄλλοις ὑπὸ τοῦ Παλαμῶ καὶ τοῦτο δογματικῶς ἐμένον βλασ-
 φημεῖται· ἀνάρχους δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους· καθί-
 στασθαι καὶ ἀκτίστους· ταυτὸν δ' εἰπεῖν ἐνυποστάτους
 καὶ ἐνοῦσιους θεοῦς, ἀπειράκις ἀπειροῦς, σὺν ἀπειρά-
 κισ ἀπειρῶν (χρη γὰρ κατ' ἐκείνον ἐνταῦθα καλεῖν)
 ἐνεργειῶν καὶ θεοτήτων, ἀκτίστων καὶ ἀνοῦσιων
 θεῶν, ταυτὸν δ' εἰπεῖν μηδένων. Τῷ γὰρ ἀκτίστῳ C
 καὶ ἀνυποστάτῳ τὸ μηδὲν μῆτ' εἶναι μῆτε πιστεύ-
 εσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις· δοκεῖ καὶ πιστεύεται, καὶ
 αὐτοῖ; γε τοῖς βρέφεσιν, εἶναι ταυτὸν. [P. 644] Οὐ-
 δεμία γὰρ (φησὶ) φύσις, ἐτι μὴ τὸδε ἐστίν, ἀλλ' ἐτι
 τὸδε. Ἡ τοῦ ὄντος θέσις οὐχ ἡ τοῦ μὴ ὄντος ἀναίρεσις.
 esse creditur. Nulla enim, inquit, natura in eo
 sit. Non ponitur id quod est, hoc ipso quod tollitur

id quod non est.
 Ε'. Οὕτω μετράκιωδῶς ἐνεανιεύσαντο κατὰ τῆς
 εὐσεβείας, καὶ ὁπῶς ἀσύνετα καθ' ἡμῶν εἰργά-
 σαντό τε καὶ ἐβουλεύσαντο, ταῖς ἡμετέραις συμφο-
 ραῖς τὴν αὐτῶν ἐστιῶντες θηρωδῖαν, καὶ πᾶν πο-
 νηρὸν βῆμα καθ' ἡμῶν ψευδόμενοι συνέθεον, καθ'
 ὅσα καὶ οἱ ἄσπισιν ὑπηγόρευε. τὸ θυμούμενον τῆς
 ψυχῆς· καὶ ἀγορὰς καὶ θέατρα πάντ' ἐμπειλήκασι
 δι' ἐμπίσθων κηρύκων, λαμπρὸν εἰς ἀνανταγώνι-
 στον πίστωσιν τῶν ἀκούοντων ἐπιτηδεύσαντες τὸν
 ἡμέτερον συλαισμόν· ἵνα καθ' ἡμῶν τε πλάττοντες
 ἐπιψηφίζωσιν ὅποια καὶ ὅσα βούλοιντο καὶ ἔμα-
 κλειούς τῶν ἀσυνετῶν; ἐχόντων μαθῆσιως πρὸς τὴν
 σφετέραν αὐτῶν ἀσεβειαν προαεταίριζονται, τῷ
 παρὰ πᾶδας ἐλέγχου κατὰ διάμετρον ἰσταμένου,
 μῆτε θεῶν φοβούμενοι, μῆτ' ἀνθρώπων αἰδούμενοι,
 μῆτ' εἰς τὸ μᾶλλον εἶναι πιστευόντες τινα τῶν ἐν-
 ταῦθα δρωμένων κρείων, μῆτε κατάστασιν ἀμειδίης;
 ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ὡς τὰ κερὰ διδόνουσι λόγια.

A male feriant, per quos ipsi, ut novorum implorum-
 que dogmatum auctōres, dejecti fuerant, eoque se
 impietatis notam effugituros arbitrantur, quod a
 quibus dejecti sint, ii videlicet non episcopi, sed
 dejecti ipsi de gradu fuerint. Et hæc qui faciunt,
 eorum plerique iidem sunt, qui cum patriarcha et
 episcopis illis tum conjuncti Palamiam et ejus as-
 seclas anathemati subjecerunt. Itaque iidem hodie,
 pro Palama pugnantes, se ipsos anathemati subji-
 ciant. Nempe illi impune peccare maluerunt, quam
 pœnas dando colere pietatem, et ut corpori bene
 esset, animam ultro perdidissent.

IV. Atqui illi nec ea quæ fierent pernicioſa ani-
 mæ esse credidere. Ecquomodo autem credidisse-
 rent, qui auctoritate et voluntate divina tyrannice
 sibi ipsis subjecta, quantum quidem in se fuit,
 ipsum Deum in recessibus cœlestium thalamorum
 circumscriptum occultarunt, quamquam autem in-
 subsistentem substantiæque expertem operatio-
 nem, seu, quod idem est, atheismum ipsum deifi-
 carunt, nimirum ut peccent impune et peccatorum
 veniam, perinde ut obsonia in foro vendentes
 ementesque, invicem dare et accipere privata au-
 ctoritate possint. Eo enim spectare illud puto,
 quod Palamas præter cætera impie docet et pro-
 nuntiat: homines effici principii expertes 1024
 et increatos; seu, quod idem est, Deos per se sub-
 sistentes, et substantia præditos infinitis infinitis,
 infinitis infinitarum (oportet enim hoc loco sic
 vocare ut ab eo vocantur) energiarum et divinita-
 tum, quæ sint increati et substantia carentes dii;
 seu, quod idem est, nulli. Nam quod est increa-
 tum simul et substantiæ expertes, id omnibus homi-
 nibus, et ipsis quoque infantibus, videtur creditur-
 que idem esse atque illud, quod nihil est nihilque
 consistit, quod non sit hoc, sed in eo, quod hoc
 id quod non est.

V. Ita saniori doctrinæ juveniliter illi insulta-
 runt, ita nos factis consiliisque dementibus oppu-
 gnarunt, calamitatibus nostris immanitatem suam
 cibantes, iidemque omne malum verbum adversum
 nos mentientes ex composito locuti sunt, quidquid
 ira suggereret, qualiacunque animus dictaret; iis
 fora theatraque omnia per conductitios præcones
 impleverunt. Atque ut ea quæ dicebant, audienti
 cuilibet invicto argumento confrazarent, magno
 apparatu nos incluserunt, quo scilicet in nos,
 quot et qualia libuisset, confingerent ac decerne-
 rent, simulque ut ex iis qui tardo essent ad discen-
 dum ingenio, socios sibi plures adjungerent, re-
 motis quam longissime illis, quibus præsentibus
 facile poterant redargui, non Dei metu, non homi-
 num reverentia deterriti, non de hujus vitæ faci-
 noribus judicium olim futurum esse credentes, nec
 mercedem bonis et malis, quemadmodum docent
 sacra oracula, constitutam 1025 esse arbi-
 trantes.

¹ Math. 7, 11.

VI. Hæc et talia, in longis voluminibus et tabulis perscripta, et in Tomum redacta, cum imperatore et patriarcha episcopi et presbyteri omnes propriis subscriptionibus muniverunt, quidam manu pariter et sententia sponte approbantes, alii non sententia, sed manu, contra autem alii. Nam fuerunt qui sententia et lingua publice professionem ediderint; manu vero non item, eo quod futura convitia pertimescerent. Nempe iis qui assentiri nefas putarent, proposita erat pœnarum infamia: qui facilem assensum præberent, ii pecuniis et omni honorum genere donabantur. His illecebris etiam amicorum meorum multi capti sunt, et contra me steterunt. Ii vero sæviebant vehementius, prodentes quærentesque animam meam, et dolos tota die meditantes, et linguam in me perpetuo exserentes¹.

VII. Horum mihi unus fuit ipse Cabasilas, amicorum optimus: id quod, antequam contigisset, ne in mentem quidem venerat. Eoque valde admiratus sum, et admirari haud desino, cum et ad summam viri senectutem, et ad eam quam tota professus est, summam continentiam paupertatemque respicio. Nimirum vere is sapiens fuit, hoc qui primus mente concepit, et lingua divulgavit, omnia longum tempus et obscura promere, et in lucem prolata obscurare. Cætera quippe vir honestus et bonus cum et esset et esse videretur, non videbatur is esse, ut erat reipsa, qui et humanæ gloriæ appetens foret, et adulatione perfacillime vinceretur. Tamen illi dandi est venia, qui difficilem affectus tyrannici pugnam sustinere non potuerit. Quamquam eum sapientis Diogenis parere dictis oportebat, qui ab aliquo interrogatus, qua quis ratione celerrime et facile gloriam adipisceretur: Nimirum (respondit) si gloriam possit contemnere. Quod si quis, ut huic malo medeatur, et ut reprehensionem aliquantum minuatur, non putet amicum condemnandum, quasi is amore gloriæ prolapsus sic corruerit, sed eo quod nec linguam doctrina profana, tanquam firmo fundamento, subnixam haberet, nec sacrorum dogmatum usum sibi comparasset, equidem nihil moror. Multo enim hoc quam illud malum; quoniam hoc, cum sit præter voluntatem, majoris improbitatis crimine amicum absolvit, et aliquam excusationis umbram utcumque ei tribuit; illud autem veniæ spes omnes, offusa

¹ Psal. xxxvii, 12 seqq.

Α Γ. Ἀλλὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μακρὰι; τῶν βίβλοις καὶ κύρθεσιν ἀναγράφαντες καὶ τομογραφῆσαντες οἰκιοχειροῖς ὑπογραφαῖς ἐθεβαίωσαν (29) ἅμα βασιλεῖ τε καὶ πατριάρχῃ πάντας ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι· οἱ μὲν καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ θελούσῃ· οἱ δὲ χειρὶ μὲν, γνώμῃ δ' οὐ· καὶ τῶναντιόν αὐτοῖς ἕτεροι. Ἦσαν γὰρ οἱ γνώμῃ μὲν καὶ γλώττῃ δημοσίᾳ τὴν ὁμολογίαν παρέσχον, χειρὶ δ' οὐ, τὴν μέλλουσαν φεύγοντες λοιβορίαν. Προδρακνέτω γὰρ, οἷς μὲν ἂν μὴ συμφωνεῖν ἐξῆ, βασιλικαὶ ἀδοξία· οἷς δ' ἔβη τὸ παθεῖσθαι ῥῆδιον, τοῦτοις δ' ἀμοιβὰι χρημάτων καὶ τιμῶν παντοδαπῶν. Τοῦτοις πολλοὶ καὶ τῶν ἐμῶν ἐπέλωσαν φίλων, καὶ ἐναντίου μοι ἔστησαν, καὶ ἐξεδιάζοντο μᾶλλον αὐτοὶ προδιδόντες καὶ ζητούντες τὴν ψυχὴν μου, καὶ δολιότητι; ἀγνὴ τὴν ἡμέραν μελετώντας, καὶ γλώτταν κινούντας αἰ κατ' ἐμοῦ.

Ζ'. Τοῦτων εἰς μοι καὶ ὁ καλὸς ἐγγόνου Κασσιέλας (30) τῶν φίλων ὁ βέλτιστος, πρῶτον, πρὶν γενέσθαι, μὴδ' εἰς ἐνθύμησιν ἦκον· ὁ καὶ σφόδρα τοιοῦτῃ τεθαύμακα, καὶ θαυμάζων οὐ καύομαι, πρὸς τε τὸ βαθύ γήρας ἀποβλέπων τάνδρος καὶ τὴν διὰ βίου βαθείαν ἐγκράτειαν καὶ ἀκτημοσύνην. Ἀλλὰ γὰρ ἡ σοφία ἦν ἐκεῖνος (31), ὃς πρῶτος ἐν γνώμῃ τὸ ἐβάστασε καὶ γλώττῃ διεμυθολόγησε, τὸν μακρὸν ἔκπαυτα φύειν τ' ἄλλα χρόνον καὶ τὰ φανέντα καλύπτειν. Τάλλα γὰρ ὦν καὶ φαινόμενος καὶ ὁ ἀνὴρ οὐτοσαὶ καλῶς κάγαθὸς ἔλαθε δόξης ἐμῶν ἀνθρωπίνης καὶ κομιδῆς κολακείας ἠττώμενος. Καὶ συγγνώμῃ τάνδρῃ, δυσμαχον τυραννίδα ψυχῆς ἐνεγκεῖν οὐδαμῇ δυνθάνει. Καίτοι ἐχρῆν τοῦ σοφοῦ ἀγεγόνου πεισθῆναι τοῖς λόγοις· [P. 645] δ; ποδομένου τινὸς, ὅπως ἂν τις, ἰκδοξος τάχιστα γένοιτο καὶ βελτίως, ἀπεκρίνατο· Εἰ δόξης καταφρονεῖν δυνθάνη. Εἰ δὲ τῷ δοκοῖη, τὸ πάθος ἐθελοντι θεραπεύεται καὶ τῆς μέμφεως ὑπαιρεῖν, μὴ διὰ δόξης ἔρωτα καταψηφίζεσθαι, πρὸς τοιοῦτον πῶμα κατενηνέχθαι τὸν φίλον, ἀλλὰ τῷ μῆτε θεμελιους στεβρόδος ὑποστήσῃ τῇ γλώττῃ σοφίας τῆς θύραθεν, μῆτε παῖραν ἱερῶν εἰληφέναι δογματῶν, οὐκ ἔγωγε διαλομαι. Πολλῶ γὰρ μᾶλλον ἂν τοῦθ' ἐλοιμῆν ἢ ἐκεῖνο· ὅτι τοῦτο μὲν, ἀκουσίον ἐν, ἔξαιρεται τοῦ τῆς κακίας ὑπεβάλλοντος· τὸν φίλον, καὶ συγγνώμης ἰδέλματα ἔδωσιν ἀμωστῆπως αὐτῷ· ἐκεῖνο δ' ἀπάσας αὐτοῦ χρημᾶς συγγνώμης ἐπέλας ἀνασοβαῖ, τοῦ ἔκουσίου τῆς γνώμης δίκην ἀγλῆδος αὐτὰς συνθολούσης. Τῇ γὰρ τοι φύσει καὶ τῷ κλουσῆ τῆς γλώττης τεθαφ-

Variorum notæ.

(29) Tomus editus ἔτους ᾿ζωνθ' κατὰ μῆνα Ἀγουστοῦ τῆς δ' ἐπιμερήσεως, ἀπὸ mundi 6859 mense Augusto, ind. 4, ut legitur apud Lambecium, *Biblioth. Cæsar.* lib. v, pag. 202. Subscripserunt imperatores Joannes Cantacuzenus, et Joannes Palæologus: tum Callistus patriarcha, et cæteri deinde pontifices. Anno autem mundi 6862, Christi 1354, mense Februario, ind. 7. Matthæus Cantacuzenus, cum esset a patre socius imperii ascitus, subscripsit ipse quoque; atque ejus subscriptionis formula in Auctario novissimo Combefisiano pseudo-

synodo Palamitarum subjuncta est. Boivini.

(30) Nicolaus scilicet, quem ait Cantacuzenus σοφίας εἰς ἄκρον τῆς ἔξωθεν ἐπισημαίνων, *Hist.* lib. iv, cap. 16, pag. 764. Ejus epistolæ aliisque opera existant in codicibus Regiis, pleraque nondum typis edita. In iis est Satyricon κατὰ τῶν Γρηγορῶν ληρημάτων, ex quo quædam delibata inseruimus Gregoræ Elogiis. Præter hunc Cabasilam memorantur et alii, Nifus scilicet, Demetrius, Michael, etc. Boivini.

(31) Æschyl. in *Prometh.* Boivini.

ῥηκῶς ὁ ἀνὴρ ἐξ ἀρχῆς ταύτη τοῖς ἐντυγχάνοντασ A
 διὰ βίου κατέκλυσε, καὶ τροφῆς αὐτῆς ἐπιλανθανό-
 μενος. Αἰδὲ καὶ πάντας σοφίας ἐς τοῦτο συγκαλείσας
 τοῦ; ἔρωτας, καὶ τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἤγησάμενος,
 τὸ χρυσοῦν ἀπονητὶ συγκομίζειν θέρος αὐτῶ τῶν
 ἐπαινῶν πάντων, ἥμιστά διδὸν φρονεῖδος πεποήται
 σοφία καὶ δόγμασιν ἱεροῖς τὸν τῆς γλώττης κοσμη-
 σαι δρόμον. Ἡ γὰρ ἂν τῶν δυοῖν οὐδενὸς ἐξέπιπτε
 χρόνων· ἀλλ' αἰ μὲν τὸ τῆς πολυλογίας, ὡς ἐπὶ
 πλειστον ἀμαρτάνων (32), διέφευγεν ἂν· νῦν δ' εἰς
 τὸ τῆς ἀσθελείας οὐκ ἂν ἐνέπιπτε βάρβαρον.

Η'. Τοιοῦτος εἶμαι καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρη-
 γόριος ἀνδράσι περιτυχὼν, ἐν τῇ τῶν Πνευματομά-
 χων περιπαισούσιν αἰρέσει, «Τοσοῦτον ὁμῶν,» φησί, B
 «περιέχομαι καὶ τοσοῦτον ὁμῶν αἰδοῦμαι τὴν εὐ-
 κοσμίαν ταύτην στολήν καὶ τὸ χρῶμα τῆς ἐγκρα-
 τείας καὶ τὰ ἱερὰ ταῦτα συστήματα καὶ τὴν σαμῆν
 παρθενίαν καὶ κάθαρσιν καὶ τὴν πάννυχον ψαλμῶ-
 δίαν καὶ τὸ φιλάπτωχον καὶ φιλάδελφον καὶ φιλό-
 ξενον, ὥστε καὶ ἀνάθεμα εἶναι ἐπὶ Χριστοῦ καὶ
 καθεῖν τι ὡς κατὰ κριτος δέχομαι· μόνον εἰ σταίηται
 μεθ' ἡμῶν, καὶ κοινητὴν Τριάδα δοξάζομεν. Περὶ
 γὰρ τῶν ἄλλων εἰ χρῆ καὶ λέγειν, σαφῶς τεθνηκό-
 των; οὐ; Χριστοῦ μόνου ἡγείραι, τοῦ ζωοποιούντος
 τοῖς νεκροῖς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν· οἱ κακῶς
 τῶ τόπῳ χωρίζονται, τῶ λόγῳ συνδεδεμένοι, καὶ
 τοσοῦτον πρὸς ἀλλήλους; ζυγομαχοῦσιν, ὅσον ὀρθο-
 μοι διάστροφοι τὸ ἐν βλέποντας, καὶ οὐ τῇ ὄψει, C
 τῇ θέσει δὲ στασιάζοντες; εἰ γε καὶ διαστροφὴν αὐ-
 τοῖς ἐγκλητέον, ἀλλὰ μὴ τύφλωσιν.»
 oblitu, sed situ duntaxat inter se dissidentes; si
 cetas objicienda est.

[P. 646] Θ'. Ἐγὼ δὲ καὶ ταῦτα καλῶς τε καὶ εὐ-
 φρεῶς πρὸς τὴν παρούσαν εὐρίσκων ὑπέθεσιν ἀρμοζό-
 μενα καὶ πλέον ἔχω τι λέγειν αὐτός. Ἀνήρηται γὰρ
 ἀγάπη πᾶσα καὶ παραμυθία καὶ λόγος φίλων παρή-
 γορος. Οὐδαμοῦ σπλάγγνον ἀδελφικὸν (33), οὐδαμοῦ
 δάκρυον συμπαθές. Ὅθεν καὶ ἀνεμνήσθη ἐπέλων
 τοῦ Σολομῶντος· Ἀπέδωξα γὰρ, ἐκείνός φησι, καὶ
 εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι οὐ τοῖς κούφοις ὁ δρόμος,
 οὐδὲ τοῖς δυνατοῖς ὁ πόλεμος· καὶ γε οὐ τοῖς σοφοῖς
 ἡ φρόνησις· καὶ γε οὐ τοῖς φίλοις τὸ εὐέλπι· ἀλλὰ
 καιρὸς καὶ ἀπάντημα συμβήσεται πᾶσιν αὐτοῖς, D
 ἀπροδόκητον ἐκ Θεοῦ, πᾶσαν ὑπερβαίνον σοφίαν
 καὶ δύναμιν ἀνθρωπίνην, καὶ πάντα φαυλίζον ἀν-
 θρώπινον ἔγκον καὶ τύφον. Αἰδὲ καὶ σιγῆν ἐκρινε
 δεῖν, καὶ τῶν τοῦ βίου παιγνίων θαυμάζειν τὰς
 ἀγχιστρόφους μεταβολὰς, καὶ μηδένα πρὸ τελευ-
 τῆς μακαρίζειν. Καὶ ὁ μὲν Ἀρειὸς ἐκείνος ὑπὸ
 πληγῶν καὶ τραυμάτων ἐπιβούλων εἰς θάνατον
 ἐλαυνόμενος, ἐπειδὴ διψήσας ἤτησεν ὕδωρ, καὶ
 παρῆν οὐδαίς ἐν ἐρήμῳ καὶ ἀδάτῳ διωζομένῳ γῆ,

A quadam et voluntario animi motu caligine turbidas,
 repellit. Ingenio quippe et dicendi copia vir ille
 jam inde ab initio confusus, eo tanquam diluvio
 obvios quosque perpetuo inundabat, etiam capiendi
 cibi immemor. Omnibus itaque doctrinæ amoribus
 hoc sine circumscriptis, cum unum hoc satis esse
 arbitraretur ad colligendam sibi laudum omnium
 messem auream, minimum curavit illam lingua:
 volubilitatem scientiarum et sacrorum dogmatum
 usu ornare. Alioqui nullo tempore male ei cessis-
 set: sed et verborum abundantiam, quæ plerum-
 que peccat, semper effugisset, nec in barathrum
 impietatis 1027 præceps nunc corruiisset.

VIII. Tales credo magnus ille theologus Grego-
 rius homines nactus, in Pneumatomachorum hæ-
 resin prolapsos, « Adeo (inquit) vos amplector
 atque exosculor, adeo concinnam hanc vestram et
 compositam vestem revereo, et contractum ex
 continentia colorem, et sacros hos cœtus, et véné-
 randam virginitatem ac purgationem, et noctes,
 quas in psalmodum cantione insomnes transigitis,
 et propensum in pauperes et fratres et hospites
 studium atque amorem, ut anathema etiam a
 Christo esse, ac nonnihil, ut damnatus, perpeti
 non recusem: modo nobiscum adjungamini, com-
 munitibusque animis Trinitatem celebremus. Nam
 quid de aliis dicam, perspicue mortuis (quos ad
 vitam revocare Christi solius est, qui sua potentia
 mortuos vivificat), qui loco male atque improbe
 distrahuntur, cum doctrinæ vinculo constricti sint,
 tantumque inter se contendunt, quantum distorti
 oculi, unam eandemque rem cernentes, ac non
 tamen illis distortio et perversitas, non autem cæ-
 citas objicienda est.

IX. Ego vero, etsi hæc ad præsens Institutum
 pulchre et apte accommodata reperio, tamen ipso
 plus dico. Sublata scilicet omnis charitas et conso-
 latio, et amicorum blanda allocutio. Nusquam fra-
 terna viscera: nusquam lacrymæ condolentes.
 Unde et illa Salomonis recordatus sum: Respxi
 enim (inquit ille) et vidi sub sole, quoniam non
 est velocibus cursus, nec potentibus prælium, nec
 quidem sapientibus prudentia, nec quidem amicis
 1028 spes bona; sed tempus et eventus occur-
 ret omnibus illis inopinatus a Deo, omnem super-
 grediens sapientiam et virtutem humanam, omnem
 deprimens humanum tumorem et fastum. Quam-
 obrem et silere, et eorum qui vitam hanc exercent
 ludorum crebras vicissitudines mirari, et neminem
 ante obitum dici felicem oportere judicavi. Ac
 Darius quidem ille, plagis et vulneribus per insi-
 dias acceptis, adeoque morte instanto, cum aquam
 sitiens petiisset, et ei per deserta et invia loca
 fugienti nemo adesset, uno excepto, eoque infirma

¹ Eccle. ix, 11.

Variorum notæ.

(32) Gregoras suum ipsius vitium alteri objicit.
 Βοιωτι.

(33) Sic supra in excerptis ex D. Basilio de Spi-
 ritu sancto. Βοιωτι.

sortis homine, qui et paulum aquæ attulit, et illum ante mortem refrigerato æstu recreavit, gemitum ab imo ducens, obortisque lacrymis, « Hoc mihi (inquit) post omnia ultimum accidit infortunium, quod beneficio affectus gratiam referre non possim. » Ego autem, cum omnes familiares, amici, necessarii, vicini absint, solusque hic sedem inclusus, ubi nullum solatium datur, maximum hoc infortuniorum meorum et ultimum esse duco, non solum haud posse me gratiam referre ei, qui frigida poculum dederit, sed nec eum quidem præsto mihi esse, qui ejusmodi poculum ministrat. Fero itaque patienter, hac re contentus, quod Dominum, qui occulta cognoscit, ejusce injuriæ testem habeam. Sed illuc redeo.

Α πλὴν ἐνός τινος ἀνδρός εὐτελοῦς. ὃς ὕδωρ τῆ ἐκόμεισε βραχὺ καὶ ἀνέψυξε πρὸ τῆς τελευτῆς, βύθιον ἀνακλαροσάμενος καὶ ἑακρούσας, « Τοῦτό μὲν τελευταῖον (34), » ἔφησε, « τῶν δυστυχημάτων, εὐπαθόντι μὴ δύνασθαι τὸ προσήκον ἀμείψασθαι. » Ἐγὼ δ' ἀπάντων ἀπόντων γνωρίμων, φίλων, οἰκείων, γειτόνων, ἐν ἀπαραιμυθῆτω καθιέρξει μόνος καθήμενος μείζων εὐρίσκω καὶ τελευταῖον τῶν ἐμῶν δυστυχημάτων τοῦτι, μὴ δύνασθαι παντάπασι, μὴ δεῖ τῷ ψυχροῦ ποτῆριον παρασχόντι τὸ γε προσήκον ἀμείψασθαι, ἀλλὰ μὴδ' ἔχειν ὅς ἂν μοι τοῦτο διακομήσῃται. Φέρω τοίνυν ἀρκούμενος (35), ὅτι ἔγω Κύριον, τὸν τῶν κρυπτῶν γνώστην, μάρτυρα τῆς ἀδικίας. Ἄλλ' ἕκαστε ἐπᾶνεμι.

CAPUT VI.

Tomus synodicus inusitatis cæremonii consecratus. Auctoribus probro est. Palamitis magna et præclara imperatpri promittunt. Byzantina suburbia a Genuitis Galatæis incenduntur. Palamitarum promissa exitu ipsa resutata. Rerum hodiernarum cum antiquis comparatio. Qui hodie persecutionem patiuntur, eorum conditio pejor est quam antiquitus fuit. Orthodoxi non habent quo sagiant. Imperium angustissimis finibus comprehensum. Somnia prophetica explosa; idque verbis D. Basilii, quæ in Palamitis apte admodum cadunt.

I. Non desinebat sceleratorum illorum animus barbarus et sanguinarius scivire : sed i secundam ab imperatore auram adspirantem et voluntatis suæ vela impellentem nacti, quamlibet pelagi Scyllam, quamlibet Charybdim, nemine obstante, facili et expedito cursu pernavigabant. Itaque blasphemata dogmata et implos libros, jactis in nos et in religionem contumeliis aspersos, cum publice perlegissent, statim imperatori per vaticinationes ex suis somniis de promptis persuadent, ut insignibus imperii redimitus et accinctus cum patriarcha et episcopis Palamitis rem divinam faciat, et propriis manibus libros illos imponat mensæ sacrosanctæ, novum donarium novæ religionis, novis Diis et divinitatibus infinite infinitis oblatum. Porro ejus voluntatem, facile alioqui cedentem, ad id exsequendum maxime impulerant vaticini illi tripodes, ex quibus maximum terræ et maris imperium per somnia huic spondebatur, si his ritibus istorum dogmata firmaret.

B [P. 647] A'. Οὐ γὰρ ἡρέμει τὸ βάρβαρον ἐκείνο καὶ φονικὸν τῆς γνώμης τῶν παλαμειῶν ἐκείνων ἀνδρῶν ἀλλ' ἐξ οὐρίας ὠθεῖν τὴν ὁδὸν τῆς γνώμης τὸ τοῦ βασιλέως ἔχοντες πνεῦμα Σκύλλαν πηλάγους καὶ Χάρυβδιν ἄπασαν κούφως διέπλεον, ἐμποδῶν οὐδενὸς τῶν ἀπάντων καθισταμένου. Ὅθεν τὰ βλάσφημα δόγματα καὶ τὰς ἀνοσίους βίβλους ἐκείνας ἐς δημόσιον ἀνεγνωκότες ἀκουσμα (36), ταῖς ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας ὕβρεσιν ἀνακεκράμενα, πειθῶσιν αὐτίκα τὴν βασιλεία τοῖς ἐκ τῶν σφετέρων ὀνειρῶν προφοιθασμοῖς, τὰ τῆς βασιλείας ἀναδησάμενον σύμβολα, τῷ τε πατριάρχῃ καὶ τοῖς Παλαμιχοῖς ἐπισκόποις συλλειτουργῆσαι τε καὶ τῇ θεῖᾳ τραπεζῇ ταῦτ' ἐπιθεῖναι χερσὶν ἰδίαις, νέον ἀνάθημα νέας θρησκείας νέοις θεαῖς καὶ θεῖταισιν ἀπειράκις ἀπειροῖς. Ἦν δὲ καὶ μάλιστα συνωθῆσαν τὴν τῆς γνώμης εὐκολίαν αὐτοῦ πρὸς τῆς τῆν πράξιν οἱ δι' ὀνειρῶν μαγικῆς τρίποδος, πᾶσι στήν ὑπισχοῦμενοι γῆς καὶ θαλάττης ἀρχῆς, τοῦτοῖς τοῖς τρέποισι τὰ σφέτερα βεβαιώσαντι δόγματα.

II. Id, ut ipsi putabant, probro erat nobis pia-

B'. Καὶ τοῦτο, κατὰ μὲν τὸ σφέτερον ἔδξαν, λοιδορίαν

Variorum notæ.

(34) Vide Q. Curtium lib. v in fine. Boivin.
 (35) Ex epistola D. Basilii ad monachos suos, ut supra cap. 4, sect. 4, num. 12. Boivin.
 (36) Die Assumptionis B. Virginis Dei Matris, Augusti 15. Philotheus patriarcha, Antirrhet. 1 (cod. Reg. 1996, fol. 9, v.), rem ita narrat : Τῆς δ' ἱερᾶς ἐπιστάσης μετὰ μικρὸν τῆς Θεομήτορος τελευτῆς τε καὶ πανηγύρεως, ἣν ἐτησίως ἐπι τῇ ταύτῃ ἱερᾷ τε καὶ σεπτῇ μεταστᾶσει πάνδημόν τινα καὶ περιφανεστάτην ἐν τῷ μεγίστῳ ναῷ τῆς ἐνοποιστάτου καὶ συνανάρχου Θεοῦ σοφίας τελοῦμεν, πᾶσαν ἐκεῖ σχεδὸν συγκαλοῦντες τὴν πόλιν, μετὰ τοῖς ἐσθινούσι βύσσους, δευτέραν ἡδὴ τῆς ἡμέρας ὤραν ἐχοῦσης, ἐπ' ὀκρίθαντος ἱεροῦ λαμπρᾶν τε καὶ πεπαρόρησιασμένην ἰποιστάμεθα τὴν ἀνάγνωσιν τοῦτου, αὐτοῦ τε τοῦ πατριαρχούντος τότε προκαθημένου καὶ ἀρχιερέων καὶ προσθετέρων σύναμα παντὶ παρισταμένων τῷ κλήρῳ, καὶ δὴ καὶ ἀρχόντων, καὶ τοῦ

πλειστοῦ μέρους τῆς μεγάλης ταυτησὶ πόλεως περισταμένων· ἦνίκα δὴ καὶ βασιλεὺς ὁ κράτιστος ἀνωθεν ἐκ τῶν ἱερῶν ὑπερήφων ἀκρούμενος τῆς ἀντιγνώσεως ἦν, τῆς τε συγκαλήσου περισταμένης αὐτῆν, καὶ τοῦ στρατωτικοῦ, καὶ δὴ καὶ τῶν πολιτῶν αὐτῶν ἄλλου πλήθους μυρίου. Τρεῖς δ' ἦμεν οἱ κατὰ διαδοχὴν ἀνεγνωκότες ἐκείνων· Γαληνῶντος φημι, καὶ Μάξιμος ὁ σοφὸς, καὶ τρίτος· ἐπ' ἐκείνοισι καὶ τελευταῖος ὁ Ἡρακλείας· ὁ δὴ καὶ προεπράτης, καὶ διδασκαλικὴν τινα βραχὺν περὶ τῶν προκειμένων ἀπὸ στόματος ἐξέλωκε μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν λόγον. Ἐκείθεν δ' ὁ ἱερὸς ὀρηθηθεῖς ὡσπερ ἐξ ἀφειρίας τ. ν. ὁ τόμος, μᾶλλον δ' οἱ τόμοι (τρεῖς γὰρ ἦσαν κατὰ ταυτὸ κύριον τῆ συνόδου συνεθεθειμένοι καὶ ὑπεγεγραμμένοι κατὰ ταῦτα, ὁμοῦ μὲν καὶ ἐνημημένοι· οἱ δύο, μετὰ μικρὸν δ' ὡσαύτως· ὁ τρίτος· οὕτω καὶ γὰρ κρύπτετο παρ' ἡμῶν ὁ τόμος· ἐν σφάτι τε καὶ γωνίᾳ), ἐκείθεν οὖν ὀρηθίντες, etc. Boivin.

εἶχεν ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας· τῆ δ' ἀληθείᾳ γνώ-
μης ἐκείνων εἶχεν εἰκόνα καὶ στήλην ἀσεβείας τὰ
γράμματα. Ἐπεὶ γὰρ οἱ λόγοι νῦν μὲν εἰκόνας εἶσι
τῶν πραγμάτων, ὅτε πρὸ τῶν πράξεων ἐν τοῖς τῆς
διανοίας ἐτι θαλάμοις γυμνάζονται, καὶ τὰ τέλη
ζωγραφοῦσιν ἐκαὶ πῶς αὐτῶν· νῦν δ' ἕτερον τρόπον
καὶ εἰκόνας καθίστανται τῆς ψυχῆς, ὅτε μετα τὴν
εὐδὸν διάσκεψιν ἔργα γίνονται καὶ αὐτοὶ, ψυχῆς
ἀπόζοντα ὡς εἰπεῖν, καὶ ὅπως ἔξωθεν ἔχει καὶ γυμ-
μῆς αὐτῆ τοῖς ἔξω διατυποῦντα· τὰς τῆς εὐδὸν κα-
κοδοξίας τε καὶ θηριωδίας εἰκόνας τοῖς ἔξω λοιπὸν
καὶ τὰδε πομπεύει τὰ γράμματα, μεσημβρινῆς
ἀπείκως περιφανέστερον τὸ βδέλυγμα τῆς ἐσχάτης
ἐπάργχειν ἐρημώσεως αὐτόχρομα (37). Ἄλλὰ τοῦ
γε θεομιστοῦς ἀναθήματος ἐκείνου τῆ ἱερᾶ τρα-
πέζῃ ἐπιτεθέντος [P. 648] ἡ θεία μὲν οὐχ ἤφατο
ψῆφος, εὐθύς τὴν ἀνάλογον ἐπιφέρουσα τῆ τὸλμῃ
κλάσειν.

Γ. Ἄλλ' οἱ κύκλω περιεστώμενοι τέως ἐπίσκο-
ποι καὶ πρεσβύτεροι πάντες ἐδόξαν, οὐχ ἤγερ
ἔχρην ἐπιτίμησιν· ὅτι Ἦώς, ἄνθρωπε, τῷ μόνῳ
πάγων ποιητῇ Θεῷ θεοστέτων ἐπενεργεῖν διαφόρων
τετὸλμηκας πλήθος, καὶ ἥμισθα δέδιος κατὰ σαυτοῦ
τε καὶ ἡμῶν καὶ Ῥωμαίων ἀπάντων προκαλούμε-
νος τὴν ἄμαχον ἐκείνην βρομφαίαν καὶ τοὺς τῶν
κακῶν παιδευτὰς αἰθερίου· κερανοῦς; Τοῦτων
μὲν οὖν οὐδὲν τῶν ἀπάντων οὐτ' εἶπον, οὐδ' ἦκεν
αὐτοῖς οὐδὲν ἐπὶ νοῦν, ἀ καὶ τῆς ἀληθείας ἐγγύτερα
ἦν· ἀλλὰ κλάκας ἕκαστοι λόγους προμελετήσαν-
τες ὑπισχνοῦντο καὶ προέφερον, ἀ φύσις δίκης πε-
ραθεῖν οὐκ οἶδεν· ὅτι τοῖς μὲν πάλαι βασιλεῦσι
κοινὸν τί καὶ πάτριον σπούδασμα ἦν, κομιζεῖν ἐν-
ταῦθα χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθοις πολυτίμοις κε-
κοσμημένα σκευῇ καὶ ἐπιπλά, καὶ τοιαῦτα ἄλλα
καίμηλια. Σὺ δὲ προσήνεγκας δῶρον ἐπηλυ, καὶ οὐ-
δμη ποτ' ἐγγώριον τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ· ἀλλ'
οἶον τῶν ἐξ αἰῶνος κακόμοικων οὐδεὶς οὐδέπω βασι-
λεὺς. Καὶ σοὶ πλατυσμὸν ὑπισχνοῦμεθα τῆς ἐξου-
σίας κατὰ τ' Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, ὅσον οὐπω τῶν
πάλαι βασιλέων εὔρεν οὐδεὶς, οὐδὲ μείζονος ἀντι-
δόσεως τετύχηκε πρὸς Θεοῦ, τοῦ τὸ ἀνάλογον τῆς
προσαγωγῆς ἀντιδιδόντος κατόπιν, καὶ διὰ τὸ τῆς
ἀντιδόσεως πρόδηλον ἐμφανίζοντος· πᾶσι τῆν μὴ φαι-
νομένην ποιότητά τε καὶ δύναμιν αὐτῆς, πρὸς τε
τὸ βίλιστον καὶ τὸ χερίστον.

Δ. Ἄ δὴ καὶ ἀκουσθέντα μὲν Βυζαντιοῖς, ὅπερ
ῶν τὴν πρόβρῃσιν προεθέσπιζον, ἀκουσθέντα δὲ
Θεῷ, πρὸς δὲ ἡ προσαγωγῇ καὶ ἡ τῶν μελλόντων
κρίσις ἀντιθετο, ταχέαν εἰλήφει τὴν ἐκδοσιν·
οὐχ οἶαν αὐτοὶ κατόπιν σφετέραν προεθέσπιζον βούλη-
σιν, ἀλλ' οἶαν αὐτῆς θείας δίκης ἀρρεπτικῆς ἐπειθήρι-
στον· πλάστειγγες, ὅπερ μάρτυσι τοῖς εἰδοῖ. Βραχέαι
γὰρ ἐκείθεν ἡμέραι, καὶ κυρὶ κατανηλωκότες πάσα;

Variorum notæ.

(37) Cum Palamitæ multa et præclarâ Cantacu-
zeno promisissent, si Tomum suum altari ipse im-
poneret, ac novo ritu consecraret. Gregoras, ubi id
rescivit. Imo, inquit, cum videritis abominationem

A que doctrinæ : reipsa autem inerat scriptis illis
imago eorum animi, et quædam veluti statua impi-
etatiæ. Etenim ut verba nunc rerum imagines
sunt, tum scilicet cum ante executionem in intimis
animi penetrabilibus adhuc proludunt, et illic suos
exitus adumbratos quodammodo informant : nunc
eadem, sed aliter, sunt simulacra animi, cum et
ipsa post arcanam illam consultationem res et fac-
ta esse incipiunt, animum (ut ita dicam) redolen-
tia, ac ejus habitum et affectum apud eos qui
foris sint exprimentia : ita etiam hæc scripta sen-
sus pravi et moris belluini intus latentis imagines
1030 spectandas publice exhibent iis qui foris
sunt, ut meridiano sole clarius pateat, eam esse
revera abominationem ultimæ desolationis. Enim-
vero Deus invisum sibi donum, sancto altari im-
positum, suffragio suo haud dignatus est ; sed parem
statim audaciæ pœnam rependit.

III. At episcopi et presbyteri tum circumstantes
universi acclamabant : non illi quidem his verbis,
sicut decebat, eum objurgantes : Deus tu, homo,
quomodo ausus es unico omnium auctori Deo offer-
re diversarum divinitatum multitudinem, nec
veritus es in te ipsum, in nos, in omnes Romanos,
ciere gladium illum intolerabilem, et cœlestia ful-
mina, per quæ improbi castigantur ? Horum nihil
ab iis dictum, imo ne cogitatum quidem : quæ ta-
men veris propiora erant. Sed verba unusquisque
adulantiæ præmeditati, pollicebantur et propone-
bant ea quæ, ut est natura justitiæ, perfici non
debebant. « Veterum imperatorum commune illud
et patrium institutum fuit (aiebant), ut vasa et
supellectilia, auro, argento, et pretiosis lapidibus
ornata, et alias ejusmodi gazas afferre huc stude-
rent. Tu vero obtulisti donum adventitium, et rem
minime indigenam Ecclesiæ Dei ; sed qualem ab
omni ævo nullus unquam princeps intulerat. Nos
autem tibi finium imperii et ditionis per Europam
et per Asiam propagationem pollicemur ; sic ut
veterum principum nemini unquam talis obtigerit,
nec major cuiquam merces data a Deo fuerit : qui
quidem, pro oblato muneris ratione, 1031 solet
dignam deinde mercedem persolvere, et per evi-
dens præmiium latentem doni accepti conditionem
D et naturam, quatenus ea vel optima vel pessima
sit, prodere et declarare. »

IV. Hæc audita a Byzantiis, quorum gratia gra-
culum illud canebatur ; audita item a Deo, cui et
offerebatur donum, et futurorum judicium per-
mittebatur, celerem exitum habuerunt ; non quæ-
lem illi pro sua voluntate vaticinati erant ; sed
eum ipsum, quem justitia divina acquissimius lanci-
bus ponderatum irrogavit. Testes fuere ii qui
sciunt. Etenim paucis ex eo diebus elapsis, illas

desolationis stantem in loco sancto, cognoscite qua-
niam appropinquavit desolatio imperii Romani. Vide
Hist. lib. xxv, cap. ult. Boivix.

dempe, quas quondam Romani in utroque freti lit-
tore, apud murum Byzantii et in ea continenti quæ
e regione est, magno sumptu ædificaverant, uni-
versas simul igne consumunt et rem Romanam in
eas angustias adducunt Gennitæ (isti scilicet qui
parvulum castellum habitant), ut cives Byzantii,
portis omnibus maritimis munitis, urbi ipsi jam
timeant, ne hostes subito accurrentes, portis cre-
matas, introrumpant eo impetu qui sustineri non
possit, aut paucis scalis admotis per ipsos muros
insiliant. Quamobrem murum Byzantii maritimum,
septentrioni obversum, fossis profundis extrinsecus
ducitis circumplexi, eas quamprimum immisso mari
inundant, ut continuo illa pars hostibus Latinis
flat cominus inaccessa.

V. Sic Deus pro Tomo oblato celerem quidem,
sed Imperatoris desiderio et proposito plene con-
trariam **1032** mercedem retribuit. Atque ejus
rei testes fuerunt non episcopi solum assentatores,
qui ea pronuntiant, quæ unius tantum diecula
voluptatem auribus pepererunt, fructum autem
omnino et undecunque nullum, imo res illis pro-
missis et vaticinationibus maxime et per omnia
oppositas, sed et populi quilibet circum habitantes;
ita ut omnium risu et sannæ res nostræ expositæ
paterent, ac ipse ille rerum exitus argumento
certissimo fidem omnibus faceret, Tomum esse in-
quissimum et impietatis plenum: siquidem ex
ultimo eventus antea quæque æstimantur. Nonne
munus illud profanumque donarium melioris notæ
esse arbitrantibus episcopis, visum erat meliores
eventus canere, ac prædicendo denuntiari impe-
ratori; eum scilicet ad Euphratem et Tigridem usque
imperii sui fines prolaturum. Verum quia oblata
illa ejusmodi erant, ut ea Deus omnino aversaretur,
ideo contra quam speratum erat accidit, ac pro
maximis illis fluviis, Euphrate et Tigride, impera-
tor Cantacuzenus fossas percussit, quæ marina
aqua plene Byzantii muros alluerent; isque exi-
gum hoc adversus hostes præsidium, cogente ne-
cessitate, per artem munivit; ut argumentanti
cuilibet facilis et evidens occurrat hæc conclusio:
quoniam Tomus, ab illis scriptus, malum fuisset
et impium munus oblatum, ideo infelicem exitum
consecutum esse; eum videlicet, qui maxime con-
trarius, et eorum prædicationibus quam longissima
distantia interjecta oppositus, **1033** exitum Ro-
manis attulisset.

VI. Cæterum et hinc quoque, si tempora confe-
rantur et inter se componantur, rerum hodierna-
rum cum iis quæ olim gestæ sunt cognitionem
perspicere est. Quippe et hisce temporibus quolibet
maris æstu violentior agitalio arcem invasit
ecclesiarum. Terminati constituti et tradita a Patri-

οικίας, συλλήβην ειπαι, δοαι Ρωμαιοι; πάλαι
πολυτελώς φραδομένη τοι' έκάτερα του πορθμοι
περι τα. το τελος θηλαθη των Βυζαντιων και την
αντιπρασ ηπειρον, προς τοσαυτην τα Ρωμαιοιων
συνηλασαν στενοχωριαν πράγματα οι το βροχύτα-
τον τουτι κατοικοῦντες φροῦριον Γεννουται, ὡστε
πρασ παράλιον ησφαλισθαι πύλην τοις Βυζαντιοις
δειδιναι δ' ηδη και περι της πύλας αυτης, μη
δραμόντας εξαίφνης προς τας πύλας ἔργον ποθη-
σονται τε κατεισιδωσαν ἀσχετη ρύμη, η κλίμαξιν
ἀλίγαις χρησάμενοι διὰ των ταχυῶν εισηθήσασαι.
Διὰ τάρρους βαθαίαν διεληφότες ἔβαν ἄπαν τὸ
προς ἄρταν τετραμῆνον των Βυζαντιων προς ἑλ-
λατταν τελος θαλάττης [P. 649] αὐτάς ἐν βροχαι
δεδοχησαι πλήρεις, ὡς ἔβαν ἐνταυθεν τοις πύ-
λοις Λατινοις ἐκ του σχεδὸν τὸ μέρος ἐκαίνο γενίσθαι.

B
Ε. Οὕτω της τοῦ τόμου προσαγωγῆς ταχίαν
μην, ἀντιθετον δὲ τῆ τοῦ βασιλέως παντάπασιν
ὀρμη και προθέσει, την ἀντιθεσιν ὁ θεὸς παρεσχεν,
ὅπως μάρτυσι, μη ὅτι τοις ὀπισθοῦσιν ἐπισκόποις
ἐκαίνοις και προθεσπίζουσιν ἀ τίρῃν αὐθημερον
τας ἔκοαις ἐδιδάσθησι μόνην, καρπὸν δ' οὐδένα τὸ
παράπαν οὐδαμῶθεν, ὅτι μη τὰ των ἐπισκοπιῶν
ἐπαγγελιῶν ἐκαίνων και προφοβασμῶν παντάπασιν
ἐναντιώτατα· ἀλλὰ και πᾶσι τοις κίριξ ἔβαν· ὡς
μυκτηρισμὸν και χλευασμὸν ἄπασι προκίσειται ἐκ
καθ' ἡμᾶς, και παράστασι ἀπαντας εἶναι νομίζειν
ἀναμφισβήτητον τὸ της ἐκβάσεως κέρας, ὅτι παρα-
νομίας και ἀσεβείας δ' τόμος μεστός. Προς γάρ τὸ
τελευταίον ἐκδᾶν ἐκαστον των πριν ὑπαρξάντων
κρίνεται. Τοις μὲν γάρ ἐπισκόποις, οιομένοις εἶναι
τὸ της προσαγωγῆς; και τοῦ δυσσεβοῦς ἐκαίνου ἀνα-
θήματος, του τόμου θηλαθῆ, της βελτίους μοίρας,
προθεσπίζειν και προαναφανειν ἐπῆαι και κηρόταται
τας βελτίους ἐκβάσεις περι της τοῦ αὐτοκράτορος
ἀρχῆς, ὅτι μέχρις Εὐφράτου και Τίγρητος ἐκτενει
τοῦς ὄρους. Ἐπει δ' ἀνεκτὰ τῷ θεῷ τὸ παράπαν
οὐκ ἦν τὰ της προσεξέσεως, ἀντίστραπται τὰ των
ἐκιδων· και ἀντ' Εὐφράτου και Τίγρητος, των με-
γίστων ἐκαίνων ποταμῶν, τάρρους ὀδάτων μεσσοῦ;
θαλαττιῶν ὁ βασιλεὺς Καντακουζηνὸς τὰ των Βυ-
ζαντιων τείχη προσκλύζειν ἀνῶρυξ τε και ἐτα-
χνούργησαι, τοις πολεμοις ἐξ ἀπῆρας μικρὸν ἐπιτα-
χισμα· ὡς εἶναι τοις συλλογίσειθαι βουλομένοις
D ῥάδιον και σαφὲς τὸ συμπέρασμα· ὅτι καπὸν ἄρα
και δυσσεβὲς τὸ της τομογραφίας ἐκαίνων ἀνάθημα
δν καχοδαίμονούσης ἐτυχε και της ἐκβάσεως, και
πάνυ τοι σφόδρα ἐναντιωτάτης, κακ διαμέτρου
ταίς σφῶν προρῆσει την των Ρωμαιοιων ἐνεγχα-
μένης ἀπώλειαν.

Γ. Ἔξοσι μὲν οὖν ἐνταυθεν, παρετετάζοντες
και παρατιθέντας, την των παρόντων ὄρῃν προς τὴ
πάλαι συγγένειαν. Σάλος γάρ (38) και νῦν κατέσχε
την των ἐκκλησιῶν ἀρχόποιον, θαλασσίον κλύδωνος
παντὸς ἀγρωτέρος. Τὰ Πατίρων ἕρῃ τε και ἄγ-
ματα κατασείσεται. Τῶν ἀρχόντων ὁ τύπος μετὰ

Variorum notæ.

(38) Verba sancti Basilii, ut supra cap. 4, sect. 4, num. 1. BOVIN.

τῆς ἀμαθίας τὰράττοι δίκην θυλλῆς ἀπαντα, πρὸς ἄπερβολὸς καὶ ἰλλεκήρις τὰ τῆς εὐσεβείας παρσούροντων δόγματα. Τοῖς μὲν τῶν ἀνθισταμένων χεῖρες ἐπέγονται φονικαί· τοὺς δ' ἐξορίαι καὶ διωγμοὶ παντοῖοι μερίζονται· τοὺς δ' εἰρηκαὶ συγκρούπτουσι καταθρόνιοι, αὐτοσχέδιοι τοῖς ἐπιζῶσι δρώμενοι τάφοι, θεολογοῦσιν ἀδεῶς οἱ βάνασοι, ἀγορᾶς καὶ θέατρα πάντα τοιοῦτων [P. 650] φωνῶν ἐμπικλῶντες. Ποιμένες ἐλαύνονται· βραῖς δ' ἀντεισάγονται λύκοι κατὰ τῶν ποιμνίων. Θεοτήτων ἀκρίστον δ' ἀριθμὸς εἰς ἀπειρον ἐκτείνεται πληθος. Λαλεῖται τὸ ψεύδος ἀφόβως· ἢ ἀλήθεια συγκαλύπτεται. Διαβάλλουσιν ἡμᾶς ἐφ' οἷς αὐτοὶ γε ἐνέχονται ἐγκλήμασι. Θεομολογία Πατέρων πεπλάτηται.

tas involacris tegitur. Quorum criminum rei ipsi sunt, ea in nos per calumniam transferunt. Patrum præscripta pedibus proteruntur.

Z'. Καὶ εἰ δεῖ καθ' ἑκάστα πάντα διεξίνασι ζητησῶν, ἔξῃν τοὺς ἀναγινώσκοντας παραβάλλειν τοῖς πράγμασι, καὶ συνάγειν ἐκ παραθέσεως τὴν τῶν παλαιῶν πρὸς τὰ νῦν ὁμοιότητα· φαίην δ' ἂν καὶ μαζῶν τὴν νῦν εὐρίσκωσιν κακίαν, ἢ κατὰ τὰς θρησκευόμενας τῶν παλαιῶν· παρσόν τῆς τότε Ῥωμαίων ἀρχῆς εὐρυτέρας οὐσίας ἐν ἡπειρῶν καὶ θαλάσσει, καὶ σοφῶν ἀνδρῶν πανταχῆ τῆς οἰκουμένης ἀμαρζόντων, καὶ πάντων μὲν πατριαρχῶν σχεδόν, καὶ ἐπισκόπων τῶν πλειστον, ἐχόντων μετὰ σοφίας ἀνάλογον καὶ τὴν ἐν δόγμασι πείραν, ὡς ἔχειν τοὺς διωκομένους πλατεῖαν τὴν χώραν, ἐκ τῆσδε τῆς πόλεως φεύγειν εἰς τὴν ἑτέραν, κάκειθεν εἰς ἄλλην, καὶ αὐθὶς ἐκεῖθεν ἐντεῦθεν· καὶ δύνασθαι τοῦ μὲν ἐνδὸς κινδυνεύοντος μέρους, τῶν δ' ἄλλων ὑγιαίνοντων ἐπι καὶ ἀνθισταμένων, ἐγείρασθαι τὸ πεπρωκόξ. Νῦν δ' ἐν μόνῳ τῷ Βυζαντίῳ σχεδόν τῆς ἐξουσίας καθισταμένης ἀπάτης, πατριαρχικῶν δ' ἐκκλησιῶν καὶ ἐπισκοπικῶν, ὀλίγου δέω λέγειν ἀπασῶν, γενομένων ὀφ' ἡγεμόσι βραβδόροις, καὶ διὰ ταῦτα τῶν διωκόντων ὁμοῦ καὶ διωκομένων, ταυτῶν δ' εἰπεῖν λύκων ὁμοῦ καὶ ἀρνίων, ἐν μένδρῳ μὲν, τῷ Βυζαντίῳ φημι, συγκλεισθέντων, μετὰ πολλῆς ἀδείας τὸ τοῦ Χριστοῦ δαπανᾶται ποίμνιον, μηδεὸς μηδαμῆ μηδεμίαν καταφυγὴν ἀσφαλῆ κεκτημένου, μηδ' ἐν ψυχῇ λαβεῖν ὀπισσῶσιν δοναμένον τὸ εὐλαπι. Καὶ γίνεται τὸ πρᾶγμα καλλῶ βραιότερον νῦν, ἢ κατὰ τὸν Αἰσώπειον μῦθον ἐκεῖνον, ὅ ἐπι καιροῦ Βασιλείου ὁ μέγας ἐχρήσατο παραδείγματι πρὸς παράστασιν τῆς θηρωδίας τῶν τότε διωκτῶν.

H'. Ἐπι δεῖ καὶ τῆς δεῖ ὀνεῖρων ἡναγκάσμεθὰ πρὸς μαντικῆς ὄπ' αὐτῶν διὰ μνήμης ἔλθειν (39), δεῖ ὦν εἰς τὰ μέγιστα τῆς τοῦ βασιλείου γνώμης τὴν εὐκολίαν ἐξέπληξάν τε βραδίας καὶ ὑπηγάγοντο, φέρε καὶ περὶ τούτων μέτρια λέξωμεν, καὶ ἕσα κυρὰ τοῦ προτεθέντος· ἀρτίως ἡμῖν εἰς ἀρχέτυπον ἀφηγήσεως Βασιλείου τοῦ θεοῦ ἐρανίσασθαι δυναθετέμεν ἂν. Τοὺς γὰρ ἄλλοις διὰ συντομίαν παρῆ-

bus dogmata labefactantur. Omnia procellæ instar conturbat junctus cum ignorantia fastus principum, qui et superflua adidendo, et deirahendo necessaria, doctrinam fidei pervertunt. Si qui resistent, eorum alius minus inferuntur sanguinaris; alios exsilia et omnis generis persecutiones disperant: alios denique carcer subterraneus operit, velut tumulus quidam subitarius, hominibus adhuc vivis paratus. Fabri vilissimi de rebus divinis disputant impune, fora theatraque omnia ejusmodi sermonibus implentes. Pastores expelluntur. Lupi crudeles in eorum locum adversus greges introducuntur. Divinitatum increatarum numerus in infinitam extenditur. Mentiendi nullus motus. Veritas involacris tegitur. Quorum criminum rei ipsi sunt, ea in nos per calumniam transferunt. Patrum præscripta pedibus proteruntur.

VII. Et quid necesse est velle omnia persequi sigillatim, quæ qui legunt facile ipsi possunt cum rebus conferre, ut prisacarum cum hodiernis similitudo ex comparatione colligatur: Imo, ausim dicere, ut majus hodie malum grassari comperiat, quam fuerint vetera et pervulgata illa: propterea quod iis temporibus, cum Romano imperium terra et mari latius porrigeretur, et ubique gentium viri docti florent, patriarchæ autem fere omnes, et episcopi plerique, 1034 eruditione juxta ac dogmatum usu præstarent, patebant fugientibus magna locorum spatia, ut pulsati hac urbe in aliam fugerent, et inde in aliam, et rursus inde alioversum: adeoque, si pars una laboraret, aliæ vero adhuc valeret ac resisterent, posset erigi id quod cecidisset. Hoc autem tempore, cum omnis fere principatus in solo Byzantio consistit, cum patriarchales ecclesiæ, et episcopales pene dixerim universæ, principibus barbaris subjiciuntur; atque idcirco persecutores simul et ii qui persecutionem patiuntur, seu, quod idem est, lupi promiscue et agni in eodem ovili, Byzantio urbe, includuntur, hoc inquam tempore oves Christi magna cum licentia disperduntur, quia nulla tutum usquam perfugium habet, nec spem bonam concipere ullo modo potest. Ita ut, ut violentia multo nunc major sæviat, quam ut narratur in illa Æsopi fabula, qua magnus Basilius in tempore usus est, ut immanera persecutorum sævitiam eo exemplo declararet.

VIII. Quoniam vero ejus ipsius quam habent per somnia diviniandi facultatis mentionem facere coacti ab illis sumus, qua potissimum re credulam imperatoris mentem facile perculerunt, ac velut domitam subegerunt, age de his etiam pauca a nobis dicantur; ea scilicet, quæ ex sancto Basilio, quem nobis in his rebus enarrandis imitandum modo proposuimus, corrogare licuerit. Nam cæ-

Variorum notæ.

(39) Gregoras hoc loco Palamitas notat, ut propriis somniis intentos. At ipsi quoque Gregoræ Philotheus patriarcha Antirrhæi. XII, cod. Reg. 1996,

fol. 297, eundem morbum objicit; qua de re plura nos supra in Vita Gregoræ Boivin.

teris, qui calamitates tragicas recensuerunt, quæ vel tum exstiterè, vel aliis temporibus aliæ deinceps et **1035** variæ subortæ sunt, compendii causa onisimus. Illic autem sic erme loquitur : « Ego propter hujus loci consuetudinem, qua illi a puero assuevi, breuem aliquam a negotiis, quibus di tinebamur, respirationem adeptus, cum gaudio ad solitudinem hanc accessi. Quid igitur opus est ad inania somnia confugere, et somniorum conjectores istos condacere, nosque publicis conviviis temulentorum inter pocula fabulam facere? Sabelii namque pestem, olim quidem motam, a Patribus autem consopitam, renovare conantur; qui, ne deprehendantur et convincantur, ista contra nos somnia confluerunt. Vos itaque valedictio temulentis hisce capitibus, quibus suffumigatio illa crapulæ sursum inæguans phantasmata gignit, vestrum damnum a nobis discite, qui et vigilinus, et propter timorem Dei tacere nequinius. »

IX. Viles, ut in eo etiam quem parlunt somnia errore, hoc illi manifeste simile sit exemplum? Nimirum quia unus semper his moderandis præest, qui et hæc docet, diabolus. Quippe et hi quoque genio indulgentes, et illustre bibendi certamen in plano mensæ opiparæ campo instituentes, oblatas sibi Numinis species fingunt, convenientem hominibus ebris narrationem. Iidem rerum futurarum præsgia facile eructant, velut inclusum ventre spiritum; lingua scilicet, ob vaporem vini in cerebro collectum, tanquam naufragio aliquo elisa, et turpiter titubante. Tum ii ipsi de rebus divinis disputare incipiunt, præsumpta jam audacia ex **1036** suorum somniorum divinatione, et argumentis, quibuslibet objectis solutisque, subinde ad interrogata respondent. « Proponunt enim (inquit ille) quæstiones, non ut fructum aliquem ex iis capiant, sed eo ut si minus cum eorum votis responsiones congruant, justam hanc videantur occasionem habere oppugnandi et calumniandi homines bene et pie sentientes. » Sed de his satis.

κλιμεν, ὅσοι τε τὴν τῶν τότε δεινῶν τραγωδίαν καὶ ὄσοι τὰς ἄλλοτ' ἄλλως ἄλλας [P. 651] ἐξῆς ἀναφαιέσας ἐμπαθέστερον διεξίασι. Φησὶ τοίνυν οὕτως πῶς ἐκαίνοσ· ὁ Ἐγὼ (40) διὰ τὴν ἐκ παιδὸς μοι πρὸς τὸ χωρῖον τοῦτ' ἐσυνήθειαν, βραχυσίας σχολῆς ἐκ τῶν κατεχουσῶν ἡμᾶς ἀσχολιῶν ἐπιτυχιῶν, ἀσμενος ἦλθον ἐπὶ τὴν ἐσχατιάν ταύτην. Τί οὖν χρὴ πρὸς ὄνειρους καταφεύγειν, καὶ ὄνειροσκοποὺς μισθοῦσθαι, κἀν ταῖς πανδῆμοις ἐστιάσεις ἡμᾶς ποιέσθαι παρῖνιον διήγημα; Τὸ γὰρ τοῦ Λαβελλίου κακόν, κάλει μὲν κινήθην, κατασθεσθῆν δὲ πρὸς τῶν Πατέρων, ἐπιχειροῦσι νῦν ἀναεοῦσθαι οὗτοι, εἰ φόβον τῶν ἐλέγχων τοῦσ καθ' ἡμῶν ὄνειρους πλάττοντες. Ἄλλ' ὁμεῖς τὰς οἰνοδαρεῖς κερφάλας, ἃς ὁ ἐκ τῆς κραιπλῆς ἀναφερόμενος ἀτιμὸς εἶτα ἐγκυμαίνων καταφωτίζει, χαιρείν ἀφάντες παρὰ τῶν ἐγγηγορῶτων ἡμῶν, καὶ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον μὴ δυναμένων ἡσυχάζειν, τὴν βλάβην ὁμῶν ἀκούσατε. »

Θ'. Ὅρθῶς καὶ διὰ τῆς τῶν ὄνειρων κλήνης ἐκτεῦθεν εἰς ἐκρίνην σαφῆ γινομένην τὴν ἐξομοίωσιν· ἄτε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ τὰ τοιαῦτα διδάσκοντος ὄντος ἐνὸς ἀεί, τοῦ διαβόλου φημί. Τρυφῶντες γὰρ καὶ οὗτοι, καὶ λαμπρὸν ἀκρατοποσίας ἀγώνισμα τὸ τῆς ἀδράς τραπέζης ἔδαφος ἔχοντες, παρῖνιον ἀφήγημα τὰς αὐτῶν ἀναπλάττουσι θεοπειτίας, καὶ τὴν τῶν μελλόντων ἐξερεῦγονται πρόβησιν εὐπειτῶς, κἀπὲρ ἐγγάστριον πνεῦμα, ὅπῃ τῆς περὶ τὸν ἐγχείφαλον συναγομένης οἰνηρᾶς ἀναδόσεως ναυαγοῦσης τῆς γλώττης καὶ πλημμυλοῦσης ἀναλθην. Καὶ ἔμα θεολογία; ἀρχονταί, πὲρ θάρρειν ἔχοντες ἤδη προεὐηγημένον ἐκ τῆς τῶν ἰδίων ὄνειρων μαντικῆς, καὶ ἀντιθέσεις καὶ λύσεις ἐρωτημάτων ἐπάγουσιν, ὅποιας ἀν αὐταῖς εἰη βουλομένοις. « Προβάλλουσι γὰρ (φησὶ) λόγους, οὐχ ἵνα τι χρῆσιμον λάθωσι παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ὅπως, εἰάν μὴ συμβαινούσας τῇ αὐτῶν ἐπιθυμίᾳ τὰς ἀποκρίσεις εὐρωσι, ταύτην ἀφορμὴν δεκατὴν ἔχειν δόξωσι τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατὰ τῶν εὐσεβούντων διαβολῆς. » Εἰεν.

ARGORUM NOTÆ.

(40) Sanctus Basilius, epist. 64. BOIVIN.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΒ΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER VICESIMUS SECUNDUS

CAPUT PRIMUM.

Internuntii, ab imperatore et patriarcha missi, ad Gregoram veniunt. Mandata exponunt. Nova decreta et Palamæ libellum jubentur exhibere. Negant libellis opus esse: decreta allaturós se promittunt. Gregoras, ut utramque exhibeatur, multis rationibus contendit. Internuntii, re infecta, discedunt.

[P. 652] Α'. Τούτων δ' ὁμοῦς οὕτως ἐχόντων, καὶ Ἀ οὕτως ἡμῶν ἐπὶ μακρὸν, ὡς εἴρηται, φρουρουμένων πᾶν τοι ἀσφαλῶς, πάταγο; ἐν μίᾳ τῶν ἡμερῶν μεταξὺ παρὰ τὰς ἡμετέρας ἠκούετο θύρας· οὐ τὸ ἀπροσδόκητον ἐκπληξίῳ τινα καὶ θόρυβον ἐπέσταξε τῆ ψυχῆ, τῆς συνειδήσεως ἐκείνης τῶν ἀεὶ προσιδόντων κομωδῶν ἡμῖν λήθης ἤδη πυθμῶσι κρυβέσης. Διασφραγισάντων δ' ὁμοῦς ἐκείνων οἵτινες εἶεν, αἱ τε θύραι πρὸς ἡμῶν ἀνεψήγνυτο κακῶν ἐπέσπεσαν. Ἀγγελιαφόροι δ' ἦσαν οὗτοι· πρὸς μὲν βασιλεῦς; ἀνδρες; τῆς συγκαλήτου καὶ εὐγενῶν· πρὸς αὐτῷ πατριάρχου ἐπίσκοποι τε καὶ τῶν ἄλλως ἐλλογιμῶν ἄνθρωποι. Προσεκόντες οὖν τὰ εἰσώδεια καὶ καθεστῆεντες ἠγγελλον τὰ ἐπιτάχθέντα, λέγοντες ὡς· Ἐκ μίσευ γενομένων τῶν καινοτέρων ἐκείνων φωνῶν, δι' ἃς τὴν Ἐκκλησίαν ταράξει συμπεπτώκα, τομογραφίαι καὶ νέα κατέστη ψηφίσματα πρὸς ἀπάντων ἡμῶν, τῶν τε ἐπισκόπων δηλαδὴ καὶ συγκαλητικῶν, ἅμα βασιλεῖ τε καὶ πατριάρχῃ, ἔχουσαι πρὸς ἀκρίθειαν ἀριστα ἡρμοσμένως· ὡς εἶναι σοὶ τὸ κωλύον οὐδὲν ἔτι, κοινωνοῦς ἔχειν ἡμᾶς τοῦ λοιποῦ καὶ ταυτὰ σοὶ φρονούντας.

Β'. Πολλῶν οὖν μεταξὺ τῆνικαῦτα βαγέντων λόγων καὶ ἀντιθέσεων, τέλος ἀπητήθησαν ἐμφανίζεον τὰ τε νέα ἐκεῖνα ψηφίσματα καὶ ἅμα τὸν ἀφαιδόμενον τούτοις τοῦ Παλαμᾶ λιβελλον, κατὰ τὴν τῶν Οσείων κανόνων ἐκδοσιν καὶ νομοθεσίαν. Φησὶ γὰρ εὐθύς; ἡ πρὸς τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης ἐκείνης συνέδου προνεχθείσα ψήφος πρὸς τοὺς ὁμοίως ἔχοντας τούτοις, ὡς· Οὐκ ἄλλοις ἡμᾶς πληροφοροῖτε ἡμεῖς οἱ ἐπιστρέφειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν λέγοντες, εἰ μὴ ἐγγράφου; λιβελλοῦς εἴς; πίστει; ἡμῶν ἀγάγητε [P. 653] καθ' ἑτέραν σύνοδον, ἡμῶν ἐμπροσθεν ὀφειλοντες ἐπὶ τῶν ἀγίων καὶ ἀγράντων τοῦ Θεοῦ λογίων τούτου; ἐπιδοῦναι. Ἐἰ οὖν ἐπίσμενοι καὶ

1037 I. Tamen cum hæc ita se haberent, et nos, sicuti dictum est, summa cautione jamdiu custodiremur, interea pulsatis die quadam foribus nostris, strepitus auditur; quæ res, quod improvisa esset, terroris aliquid et trepidationis 1038 animo iniecit. Nam continuam illam et perpetuam hominum quam plurimorum ad nos ventitantium affluentiam penitus jam oblitii eramus. Cæterum illi, ubi quinam essent indicarunt, foribus per nos reseratis admissi ingrediuntur. Erant porro internuntii, ab imperatore quidem missi, senatores et patricii; a patriarcha autem, episcopi et hominum præterea eruditorum nonnulli: qui de more allocuti me considerunt, ac mandata exponentes, « Sublatis de medio (inquiabant) iis vocibus, per quas turbæ in B Ecclesia excitatæ fuerant, omnes quotquot sumus cum imperatore et patriarcha episcopi ac viri senatorii, novos Tomos, nova decreta composuimus, ad accuratam rationem perfectissime exacta; ut nihil jam obstat, quominus nos in posterum communione tecum junctos et idem sentientes admittas, »

II. Multis tum dictis responsisque et interpellationibus interjectis, demum nova illa decreta exhibere jussi sunt; item Palamæ libellum, cum his conjungendum, prout sacris canonibus traditum et constitutum esset. Etaniam decretum, per sanctam œcumenicam synodum sextam promulgatum, sic eos, quorum similis causa erat, alloquitur: « Qui dicitis vos converti ad veritatem, non alias nobis satisfacitis, nisi scriptos fidei vestræ libellos producatis apud aliam synodum, debentes coram nobis super sanctis et intemeratis Dei oraculis eos deponere. » 1039 Si igitur (aiebam) sacrosancto et generali Patrum concilio ipsi quoque

obsecuti cum Palama sic egistis, eumque iisdem conditionibus recepistis; jam vos, scripta illa palam proferentes, animum re declarate, et me vobis consentientem habetote. Quod si et præmia distributa, et mensæ imperatoris luxus, et larga pecuniæ copia in vestros sacculos jugiter defluens et animus, ea parte qua gaudium sentit, blande alliciens; si denique (ut et hoc addamus) officii igno- ratio et incitia vobis persuaserunt, facile ut Patrum dogmata ejuraretis et constitutarum legum nobilitatem parvi faceretis; hoc scitote, nullo pacto fieri posse, ut ulla unquam inter nos cummunio sit; non magis scilicet, quam aut luci cum tenebris, aut serenitati cum sevientis pelagi fluctibus.

III. At illi nec libellis opus esse in præsentî, nec talia nunc exigenda ab se aiebant. Nam quod ipsi approbatum decretumque esset, id legem esse omnibus libellis firmiorem. Quod ad nova decreta, quæ scripsissent, et ad synodici Tomi constitutiones attineret; ea quia non attulissent, se ipsos incusabant, et ejus rei culpam conferobant in oblivionem, cujus potestas summa et tyrannica esset; atque id peccatum postera die correcturos se affirmate promittebant.

IV. Eumvero negabam ego rationi consentaneum esse, aut aliis convenire præterquam istis, ejusmodi verba afferre, quæ aere percusso statim evanescerent; imo illa decreta, prius quam ipsi comparerent, oportuisse 1040 coram exhiberi. Quippe (aiebam) nec divina Evangelia ab apostolis, nec sapientum Ecclesiæ antistitum præceptiones, nec sacra dogmata sic scripta sunt, ut in lucem edita haud fuerint; nec sic quidem edita sunt, ut tacita latuerint; sed et toto orbe, quacunque habitabilis est, prædicantur sine fine, et, mortuis iis qui scripserunt, permanent scripta immortalia, quovis cippo, quibuslibet simulacris perenniora: eaque non solum iis, qui utuntur, vivum et veluti spirantem fructum afferunt; sed et illorum, a quibus scripta sunt, voluntatem officiosamque providentiam perpetuo, representant, et veram ipsis immortalitatem tribuunt. Nempe ea est natura rerum sensilium, ut quia sensibus cognatæ et quasi familiæ sunt, idcirco ad sui perceptionem facile eos semper quasi mancipatos adducant, atque adeo ex utrisque conjunctis usus et opportuno agendi sagax experientia colligatur. Eorum enim, quæ in mundo sunt, judex constituta mens vim suam nunc in cælum, nunc in terram exercet, et rerum qualitates ope sensuum cognoscit; ac modo per tactum asperitates lævitatesque corporum, et quæcunque ei sensui a natura subjiciuntur, explorat et intelligit; modo per odoratum, quæ suaveolentia sint et contra; modo per auditum voces modulatas percipit; modo per oculos variis colorum fucis interest; atque eadem præterea hominum mores nunc linguæ nunc scripturæ ope assequitur, et quales ii sint discit. In iis sensibus duo principa-

ὄμεις ἐκεῖνη τῇ θεῖα καὶ οἰκουμένην τῶν Πατέρων συνῶν τὰ ὁμοῖα κατὰ τῷ Παλαμᾷ πεπράχεται, κατὰ τοῖς ὁμοῖοις αἰτῶν ἰδέεσθε, ἔργοις ἡμῶν ἐκ τῆς γνώμης ἰνδείξασθε, παρρησίᾳ τὰ γράμματα φέροντες· καὶ ὁμῶρων ὑμῖν ἴσομαι. Εἰ δὲ διανομάλ γερῶν καὶ βασιλικῆς τραπέζης τρυφή καὶ χρημάτων ἄφθονος χορηγία συνεχέστερον ἀντιλουμένη τοῖς βαλαντιοῖς ὑμῶν καὶ τὸ χαίρον τῆς ψυχῆς ἐντεῦθεν ἐφαλκομένη, προσκείσθω δ' ἅμα καὶ τῶν προσηκόντων ἀπειρία μετὰ τῆς ἀμαθίας, ῥαδίως ἐξήμυσθαι τὰ πάτρια πέπεικε δόγματα καὶ τὴν τῶν καθασώτων νομίμων φαυλίζειν εὐγένειαν, εἰδέναι χρῆτων, ὡς οὐδέ τις ἡμῖν οὐδαμῇ ποτε κοινωνίας ἐγγίνεται τρόπος. Οὐχ ἥττον γὰρ ἂν ἦ φωνὴ πρὸς σκότος, καὶ γαλήνη πρὸς διασκοπιούς κλύδωνας.

Γ. Ἐκείνοι μὲν οὖν μὴ χρεῖαν εἶναι λιβέλλων ἔρασαν ἐνταυθοῖ, μηδὲ τοιούτων σφίσι ἀπαίτησιν νῦν. Νόμον γὰρ εἶναι λιβέλλων ἀπάντων στερέωτερον τὸ σφίσι δεδεγμένον τε καὶ δεδογμένον. Περὶ δ' ὧν αὐτοῖς γέγραπται νέα ψηφίσματα, καὶ τομογραφικῶν συνθημάτων, αὐτοὶ ἑαυτοῖς μὴ κεκομικῶσιν ἐμῆφροντό τε καὶ ἐς τὴν τῆς λήθης αὐτόνομον τυραννίδα τὴν τοῦ συμβάντος διαμαρτίαν ἀνίφερον· ὃ διορθοῦν τὴν ὑστεραίαν σφόδρα ἐπηγγέλλοντο.

Δ. Μηδὲ γὰρ εἶναι τῶν εἰκότων, πλην ἐκείνων, λόγους ὁμοῦ τῷ πληγέντι διαλυομένους ἀέρι κομίζεσθαι, ἔρασκον ἔγωγε. Μᾶλλον γὰρ ἂν ἐκεῖνά γε χρῆναι ποιεῖν ἐμφανῆ, πρὶν ἢ ἐκείνους αὐτούς. Ἐπὶ καὶ τὰ θεῖα τοῖς ἀποστόλοις εὐαγγέλια καὶ τῶν σοφῶν τῆς Ἐκκλησίας μυσταγωγῶν αἱ διδασκαλίαι καὶ τὰ ἱερὰ δόγματα γέγραπται μὲν, οὐκ ἐκδίδονται δέ· οὐδ' ἐκδίδονται μὲν, σεσιώπηται δέ ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀεὶ κηρύττεται, καὶ τῶν γεγραφῶτων θανόντων ἀθάνατα μένει τὰ γράμματα, στήλης ἀπέσης καὶ ἀνδριάντων ἀπάντων μακροῦ μνημώτερα, μὴ μόνον ζῶσαν καὶ ἔμπουν τινὰ τοῖς χρωμένους παρεχόμενα τὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν γεγραφῶτων προαίρεσιν τε καὶ οἰκονομικὴν σύνεσιν διηλεκτῶς εἰκονίζοντα, καὶ τὸ ἀθάνατον ἔμπρακτόν σφίσι δίζόντων. Πέφυκε γὰρ ἀεὶ χειροῦσθαι μετὰ βραδύνης τὰ αἰσθητὰ τὴν τῶν αἰσθητηρίων ἀντίληψιν, διὰ τὸ συγγενὲς καὶ οἰκίον, καὶ πείραν ἅμα καὶ γνωστικὴν ἐμπειρίαν συνάγεσθαι τὸ χαίριον ἔχουσαν ἐκ τῆς ὀμιλίας ἀμφοῖν. Νούς μὲν γὰρ δικαστῆς τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων ὀπαρχῶν νῦν μὲν εἰς αἰθέρα, νῦν δ' εἰς γῆν ἐνεργεῖ, καὶ διὰ τῶν [P. 654] αἰσθητηρίων τὰς τῶν πραγμάτων ἀναγνωσκαι ποιότητας· καὶ νῦν μὲν διὰ τῆς ἀφῆς ἐρωτᾷ καὶ μανθάνει σωμάτων τραχύτητας καὶ λεϊότητας, καὶ ὅσα τῷ τοιοῦτῳ πέφυκεν ὀποικεῖσθαι αἰσθητηρίῳ· καὶ αὐτὸ διὰ τῆς ὀσφρήσεως ὅσα εὐὸδη καὶ μη· καὶ νῦν μὲν διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν ἐναρμονίων φωνῶν τὴν ἀντίληψιν ἴσχει· νῦν δὲ ταῖς διαφόροις διὰ τῶν ὕψων βαφαῖς ὀμιλεῖ τῶν χρωμάτων· καὶ πρὸς γε ἔτι νῦν μὲν διὰ γλώττης, νῦν δὲ διὰ γραμμμάτων, ἐφάπτεται τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν καὶ τὰς τοῦτων ἀναγινώσκει ποιότητας. Τοῦτων τοίνυν δυοῖν ὄντων ἡγεμονικωτέρων, ὅσα γε πρὸς τὸ διακονεῖσθαι τῷ

τῆς ψυχῆς βελτίονι μέρει, νῦν μὲν θατέρῳ μᾶλλον ἐνίοις τῶν πάλαι παρέχειν σοφῶν τὴν βελτίονα μοῖραν ἀκούομεν, νῦν δ' ἐνίοις θατέρῳ. Ἡ μὲν γὰρ τῶν ἐνεστώτων ἀντιληπτικὴ καὶ παρόντων μόνον ἡ ἔψη; ὑπάρχουσα δραστηκωτέραν ὁμῶς ὡς τὰ πολλὰ τὴν τῶν ὑποκειμένων παρέχεται γνῶσιν· ἡ δ' ἀκοῆ ἀμβλυτέραν μὲν πως, πλατυτέραν δ' ὁμῶς. Τῶν τε γὰρ παρόντων εὐχερῶς ἀντιλαμβάνεται καὶ τῶν ἀπόντων ὡς παρόντων αἰσθάνεται, δαιμονίως τὰς τοπικὰς συνάπτουσα διαστάσεις. Εἰ δέ τις μὴ φορτικὸς ὁ λόγος, αὕτη καὶ τῶν μελλόντων ἔρημνός ὄρεται τοῖς νῦν, εἰ τις Μωσῆς καὶ Δαβὶδ διὰ ἡγεμόματος θεοῦ τὴν τοῦτων ἀποθεσπιζέει πρόγνωσιν. Εἰ οὖν ἐν τοῖς ἄλλοις ἔχουσι πράγμασιν οὕτω ταῦτ' ἔχει, καὶ χρημάτων καὶ χωρίων κρίσεις αἰτελείως αὐτοπροσώπου ἐπιζητοῦσιν ἐπιστάσις, καὶ χρόνου δέονται μακροτέρου πολλάκις, καὶ ὕψους ἕμα καὶ ἀκοῆς ἐν ταυτῇ τὰ κριτήρια διὰ τὴν ἀκριβείαν τὰσφαλοῦς ἀπαιτοῦσι, πῶς οὐκ ἂν τις ἐνεαῦθα τὸ τοῦ υπερβάλλοντος ὕψωμα τοῖς δόγμασιν ἐνεῖναι τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας σταθμῶτο μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος; Δοτεῖον οὖν καὶ ἡμῖν, καὶ μετὰ πολλῆς καὶ σφόδρα κατεσπουδασμένης ἐρεῦνης ἐξεταστέον κατὰ μακροῖς νυχθημέροις τὰ νέα ταυτὶ γράμματα. Τοῦς γὰρ τῶν λόγων καινοῦς καὶ κρίσεις καινὰς ἐπιπέσειν, φαίνῃ οἱ σοφοί, ἦν μὴ Θεοῦ μεσότης τις ὁ καινοτομῶν ἦ, καὶ οἷος ὁ θεόπτης ἐκείνος ὑπῆρχε Μωσῆς, ὁ τὰ μυρία τῶν Ἑβραίων στρατόπεδα διὰ τῶν ὑγρῶν τῆς θαλάσσης ἀδύσσαν ὡς δι' ἀνύδρων διαδιβάσας, καὶ τούναντίον αὐτὸν διὰ τῆς ἀνύδρου πέτρως βεῖν ὑδάτων θαλάσσης παρασκευάσας. Θεοῦ γὰρ καλεῖοντός τε καὶ συναϊρομένου, καὶ νόμοι λύνονται φύσει. Ἦν δέ τις τῶν ἀπὸ τρυφῆς καὶ τῆς ὀφει κραιπάλης ἔωθεν ἀνεταλλόντων ἦ, ἀνάγκη νοσήματα φύσθαι μοχθηρὰ καὶ παντοπακὰ, καὶ διαφόρων εἰσαγωγὰς αἰρέσεων πρὸς τὴν καθιστώσαν ἐκ παλαιῶν ποιεῖσιν, καὶ ἀναλύσεις δογματικῆς ἁρμονίας, καὶ στάθμης ἀπάσης εὐνομουμένης. Διὸ περ οὐκ ἀταλαπωρόν τινα καὶ μάλιστα τοι εὖνων ἡγεῖσθαι χρεῖον τὴν τῆς ἀληθείας εἴρεσιν. [P. 655] Οὐ γὰρ αὐτοσχέδια καὶ αὐτόματα φύσθαι, καθάπερ τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις βλάτους, ἴσμεν τὰ χρῆσιμα· ἀλλὰ πόνοις παρέμμεξε κλείστοις, καὶ κομιθῇ μακροῖς περιμετρίστοις ἰσθῶσιν, ὅτι περ κεφάλαιον τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν. Τί δ' ἄλλο ψυχῆ τιμιώτερον ἀγαθόν, ἢ πίστις; ἀκριβὲς ἀσφάλεια πρὸς Θεόν; Σώματος μὲν γὰρ νοσήματα παιδῶν ἰατρῶν εἰσκαλοῦσι θεραπευτάς· καὶ μὴ εὐστοχεῖν τὸ σπούδασμα δόξῃ, τὸ βλάβος οὐ πάνυ τοι χαλεπὸν, οὐδὲ τοῦ παρόντος βίου μακρότερον· τὰ δὲ τῶν θεῶν δογματικῶν ἀρρώσθημα οὐχ αἰμάτων ῥήγνυσι βδάκας, ἀλλ' αὐτῇ γε αὐτόχρομα τῇ πίστιν παρέχει τὴν βλάβην, ἀναιμακτον μὲν, ἀλλὰ μάλα τοι σφόδρα καιρίαν καὶ ψυχῆς αἰώνιον καὶ ἀθάνατον πρᾶττουσαν θάνατον, ἧς κόσμος ἅπας οὐκ ἔστιν ἀντάξιος. Διὸ παρρησιαστέον ἐστὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ πρό γε τούτων τοὺς ἐκείνους λιθέλλουσι, τὰς τῶν ἐπαισιμένων μεταβολὰς κομίζοντας, ἵνα μὴ χειρὸν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ὄχιμα γένηται. Εἰ δέ γε μὴ βούλοιθε, τίς ἐτι χρεῖα μαρτύρων; Αὐτοὶ

tum **1041** tenent, in quantum scilicet excellentiori animi parti inserviunt. Ex veteribus philosophis alii huic, alii illi primas tribuunt. Ac visus quidem, tametsi ea tantum percipere potest, quæ adsunt et præsentia obversantur, tamen efficaciorum plerumque rerum objectarum cognitionem parit : auditus vero hebetiorem quodammodo, at latius diffusam ; utpote qui et præsentia facile arripit, et locorum intervallis disjuncta sic conjungit mirabiliter, ut absentium tanquam præsentium sensu afficiatur : eundemque, si fas dicere, etiam futurorum iis qui nunc vivunt interpretem existere videmus, si quis vel Moses, vel David, divino Spiritu afflatus, præcognita ea vaticinetur. Si itaque in iis rebus, quarum diversa est ratio, ita hæc se habent ; si pleraque de pecuniis et prædiis iudicia oculatam et attentam inspectionem requirunt, ac longo sæpe tempore egent, et, ut certiora sint, utrumque simul, oculorum dico et aurium examen conjunctum exigunt ; quidni hoc loco, ubi de Ecclesiæ Dei dogmatis agitur, id cumulatius debere præstari longe potiori jure quisque existimet ? Et nobis igitur nova illa decreta dari oportet, quæ multo et diligentissimo examine longis diebus et noctibus perpendamus. Quæ enim nove dicta proferantur, ea novis iudiciis subeundis obnoxia esse sapientes pronuntiant ; nisi is qui nova profert, numine sit plenus ; qualis fuit ille Deum præsentem intuitus Moses ; qui innumerabiles **1042** Hebræorum exercitus per liquidos 'maris gurgites, velut per aridum solum, transmisit, et vicissim effecit, ut per aridam petram aquarum vis maxima flueret. Scilicet Deo jubente et adjuvante ipæ solvantur leges naturæ. At si is sit unus ex iis, qui ex luxu et nocturna crapula excitati mane expergiscuntur, profecto necesse est, perniciosos omnis generis morbos existere, et varias hæreses in constitutam antiquitus disciplinam invehiri, et harmoniam dogmaticam regulasque omnes legitimas aboleri atque dissolvi. Non debet itaque veritatis investigatio facili labore parabilis et minimo pretio venalis existimari. Nam quæ utilia sunt, ea non videmus subito et sua sponte nasci, ut rubos in silvis. Quod autem summum est animi bonorum, id plurimos labores intermistos habet, et maximis sudoribus objectis præcluditur. Quid poro pretiosius animæ est, quam religiosa et constans veræ erga Deum fidei observatio ? Ad sanandos corporis morbos medici arcessuntur ; qua quidem opera si minus successerit, damnum certe non adeo grave, neque hac mortali vita diuturnius futurum, accipitur. At ii morbi, qui ad dogmata theologica pertinent, quanquam sanguinis rivos ruptis venis non effundunt, fidei ipsi plagam revera infligunt, incrementam quidem illam, sed maxime lethalem, sempiternum quippe et immortale exitium allaturam animæ, cui nec totus mundus æquiparandus est. Quamobrem palam ista proferri, atque in primis illos, **1043** qui prænitentiam er-

ratorum præferunt, libellos exhiberi oportet, ne pejus schisma Ecclesiæ accidat. Quod si vos holi-
tis, quid jam opus est testibus? In manifesta sce-
lere deprehensi, instar mille accusatorum ipsi
contra vos stat's, quatenus scilicet ingenuam fidu-
ciam odistis, et veritatis lucem aversamini. « Omnis
enim qui male agit, odit lucem, et non venit (inquit Christus) ad lucem, ut non manifestentur
mala opera ejus' »

V. Hæc ego. Illi autem modo nata et recens in
lucem edita decreta ac eum, qui scriptus erat,
Tomum allaturos se promittebant. Verum libellos
dare, et erratorum pœnitentiam fateri, ita ut sa-
crosancta et generalia Patrum concilia juberepti,
minime iis placebat. Immo uno consensu omnes
negabant, Palamam talia litteris consignata datu-
rum ullo modo, aut cuiquam omnium nostrum vel
sine scripto ostensurum esse se pœnitentem eorum
quæ peccasset. Equomodo autem hoc iis placuis-
set, cum illo consentientibus, et a se ipsis quoque
similia nos repetituros esse suspicantibus? Itaque
his transactis surgunt abeuntque, imperatori et pa-
triarchæ cæterisque episcopis, quæ dicta sint, re-
nuntiaturi. Nos vero in ea solitudinæ, quæ nobis
aliquanto ante indicta fuerat, domi remansimus.

E'. 'Αλλ' ἐγὼ μὲν ταῦτ' εἶπον· οἱ δὲ τὰ μὲν νεογὰ
καὶ ἀρχεινῆ ψηφίσματα καὶ τὰς τομογραφίας
ἐκείνας κομιζέειν ὑποσχοντο· τοὺς γε μὴν ταῖς
θελαῖς ἐκείναις καὶ οἰκουμηνικαῖς τῶν Πατέρων συν-
όδοις ἀπαιτούμενους λιβελλοὺς, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς
ἐκτασμένοις μετάμειλον, τοῦτο δὲ καὶ μάλα ἤξειτα
ἤρεσκεν. 'Αλλ' ὄλαις ἀπηγόρευτο γνώμαις, μὴτε
γραφῆ τοιαῦθ' ὄλω; πρὸς τοῦ Παλαμᾶ δοθῆναι.
μὴθ' ἡμῖν οὐδέσι μεταμελείας ἐφ' οἷς ἡμαρτήκει
τρόπους ἀγράφως γούν ἐπιδείξασθαι. Καὶ πῶς γὰρ
ἀρέσκειν ἐμελλέ σφισιν, θρόνους οὖσι καὶ ἅμα
τὴν ὁμοίαν ὑφορωμένους ἀπαίτησιν καὶ αὐτοῖς; Ὅθεν
ἐκεῖνοι μὲν ἀναστάντες ἐπὶ τούτοις ἀπήσαν, τῷ τε
βασίλει καὶ πατριάρχῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις
τὰ εἰρημένα ἀπαγγελοῦντες· ἡμεῖς δὲ τὴν χθὲς καὶ
πρῶην καταδικασθεῖσαν ἡμῖν ἱερῶν ἔργων οἰκτι-
λελαίμεθα.

CAPUT II.

*Palamæ negat se libellos daturum. Nova decreta omnibus ostenduntur, præterquam Gregoræ. Nonachorum
custodum sævitia : Gregoræ in eos merita. Davidis prophetæ verba in similibus rerum angustiis. Espe-
rentiæ vis.*

I. Ac cæteri quidem illi, audito responso, assen-
tiebantur, et ea ipsa scripta danda nobis esse ju-
dicabant. Palamæ autem, id quod proponebatur,
iniquum et quovis Olympo onus gravior ac propo-
sito suo alienum **1044** porsus esse visum est. Quapropter totus
fracundiam et oris habitu et corde spirans ad imperatorem accedit; se, potius-
quam id concedat, omnia perpessurum proficitur;
et mori quidem male affirmat, quam scripta illa
dare Gregoræ. « Nec enim (inquit) temperabit sibi
ille, quominus statim ad ea refutationibus, tam
scriptis quam non scriptis, evertenda aggrediatur.
Tum vero labores nostri ad nihilum recasuri sunt,
et (ut in proverbio est) fumum fugientes in ignem
incurremus; ac paulisper visi, eo utcumque sub-
muto, respirasse, majores denuo contentionum
fluctus, majores procellas, ipsi in nos volentes ex-
citabimus. »

II. Hæc et talia vociferando lamentandoque,
cum alia omnibus persuasit, tum ut nova hæc edi-
cta decretaque, sparsim et per occultas vias emissa,
aliis nota facerent; iis neque, qui ubicumque

[P. 656] A'. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἐκείνοις ἀκούσαν
ἤρεσέ τε καὶ δόδοται δοθῆναι τὰ γράμματα ἡμῖν
ἐκεῖνα. Παλαμᾶ δὲ φορτικῶς τις καὶ παντὸς Ὀλύμ-
που βαρύτερος ὁ λόγος ἔδοξε καὶ μάλα ἀπῆδον τῆς
γνώμης. Αἰδὲ καὶ θαυμῶ τὸ ἦθος καὶ τὴν καρδίαν
ὀποκλησθεῖς προσῆμι τῷ βασιλεῖ, πάντα μᾶλλον
ὀπισχνοῦμενο; πάσχειν ἢ τοῦτο. συγχωρεῖν, καὶ
τεθῆναι μᾶλλον αἰρεῖσθαι ἢ Γρηγορᾶ δίδοιαι τὰ
γράμματα· μὴδὲ γὰρ ἀνέξεδθαι (φησὶ) μὴ οὐ τὴν
ταχίστην εἰς ἔγγραφους τε καὶ ἀγράφους τῶν τοῦ-
των ἴνα ἀνατροπᾶς· καὶ φροῦδα τὰ τῶν πόνων
ἡμῖν ἔσται λοιπόν· καὶ καπνὸν φεύγοντες εἰς πῦρ
ἐμπεσοῦμεθα, τοῦτο δὲ τὸ τῆς παρομιλίας· καὶ
βραχὺ τι δόξαντες ἀναπεπνευξέιναι, τοῦτον ὀκώ-
ποισι ἀποσκευασάμενοι, μείζους καθ' ἑαυτῶν ἐκθ-
εῖς αὐτοῖς ἡμεῖς ἔγερουμεν θαλάσσης καὶ κλύδωνος
ἕριδος.

B'. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα βῶν καὶ ἀποδυρ-
μενος ἐπιθεὶν ὑπαγας τὰ τε ἄλλα καὶ ἅμα τοῖς μὲν
ἄλλοις σκοπῶν καὶ δι' ἄλλων κήρων δὴλα ποιεί-
σθαι τὰ νέα ταυτὶ θεσπίσματα τε καὶ δόγματα (δι).

¹ Joan. III, 20.

Variorum notæ.

(41) Phitotheus patriarcha Antirrheth. 1, cod. Reg.
1996, fol. 10 : Ἐκείθεν οὖν ὀρμηθέντες οἱ τόμοι, οὗ
τὴν μεγάλην ταυτηνὴν διήλθον ἐν βραχεῖ μόνον τόλῃ,
καὶ ἀναγινωσκόμενοι καὶ μεταγράφόμενοι παρὰ τῶν
σπουδαστῶν τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας, μᾶλλον δὲ καὶ
τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ὀκτω-
βρίας, τρέχοντες ὄξείως προήλθον, Θεσσαλονικῆν τε

καὶ Ἄθων τὸν ἱερὸν, καὶ τὰς ἐξῆς νήσους τε καὶ πό-
λεις διαλαθόντες. Ὅθεν καὶ οἱ τῆς ἀντιθέτου ποιῆρας
μετὰ πάσης ἐκείνων ἀδείας λαθόντες ἔχουσιν, οὐ μόνον
οὐδὲν ὀδὲν ἀπειργόντων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ διόδων
καὶ προτροπόμενων τοῦς βουλομένους εἰς ταῦτα
Βοσνίαν.

δοσι τῶν ἐγγύς· τε καὶ πόρρω που γῆς καὶ θαλάσσης· Α οἰκούντων εἰσὶν· ὅπισθους καὶ διὰ τὴν σύνοικον ἀλογίαν ἀλώσιμον ἐκ τοῦ ῥάστου θήραμα ταῖς τῆς θρησκείας παγίσειν ἤλπισεν ἔτεσθαι· ἐμὲ δ' ἀπηγόρευται μόνω παντάπασιν εἶναι μὴ ἔτι γε ἀψαυστον ἔβρισιν, ἀλλ' οὐδ' ἀχρι φιληγ· ἔλθειν ἀκοῆς οὐδ' ὀπισσῶν οὐδ' ἔχους οὐδαμῆ ποτ' οὐδὲν τῶν ἀπάντων ἐκείθεν.

Γ'. Ὅν ἔνεκα καὶ τὰς ἐμὰς ἐς πλεόν προσέπατάλειον ἔτι θύρας, μὴ λάθῃ τις αὔρα δι' αἰθέρος τινὸς ἡμῖν εἰσπομίσασα φημὴν ἐκείθεν τινα· καὶ φύλακας ἔθεσαν ἔμπροσθέν τε καὶ ὀπισθεν, καὶ δεξιῶν καὶ εὐωνύμων, τοὺς ἐμοὺς ἀπαντας γαίτονας· οἱ μοναδικὸν ἐπαγγεῖλαμένοι βίον ἀσκεῖν, καὶ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἕκαστος, καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς προσιέναι, καὶ λυπούμενους παραμυθεῖσθαι, καὶ ψυχροῦ διψῶντι δίδουσι ποτήριον (ἐὼ εἰλλ' ὅσα καὶ βαρβάρους ἔθνεσιν εἰδίσται δρᾶν συμπαθῆ κοινῇ πρὸς ἀπαντας ὁμοφύλους καὶ ξένους, φυσικῆς ἀγούσης ὀκτικῆς ἐς τὸ καμπτόμενον τῆς ψυχῆς), οἱ δ' οὕτω μοι καὶ θηρίων [P. 657] ἑαυτοὺς κατέστησαν πιχροτέρους καὶ τῶν ἐπιτατόντων μακρῶ σκληροτέρους, ὥστε μυριάκις ἀν εἰδῆμην θηρίοις ἐν δρεσιν ἀγρίοις συνείναι, ἢ τοιούτοις ἀνθρώποις. Οὕτω μοι καὶ τῶν ἀλλοφύλων ὠμότεροι κατέστησαν οἱ πλησίον· οἵτινες καὶ ἐς τοσοῦτο θηρωδίας ἐξέκλινα, ὡς καὶ συκοφαντίας ἐνίοις τῶν τὴν αὐλειον τῆς οἰκίας ἡμῶν παριόντων περιθαλεῖν (42), ἐκ μόνης ὑποψίας ἀσκμάτου, πλάσάμενοι πρόσρησιν δῆθεν ἐκείνων ἡμῖν ἐγγενέσθαι ποτὲ, τὴν μηδραμῆ ποτε τομηθεῖσαν. Καὶ ταῦτα τίνας; Οἱ φίλαις ἀπολελαυκότες μακρᾶς καὶ ποικίλης ἐξ ἡμῶν, ἐν διαφόροις καιρῶν περιστάσεσι, καὶ μηδὲν τῶν δεινῶν μηδεπώποτε πειραθέντες ὑφ' ἡμῶν· πλην τοῦ κώλυμά σφισι πολλὰς καθίστασθαι τῆς τε καὶ ἄλλων τῶν ἱερῶν πραγμάτων δαπάνης καὶ τῆς ἐκίστων αἰσχροκερδίας.

Δ'. Ἐκ γὰρ πάνυ τοι νέας καὶ παιδικῆς ἡλικίας, ἐμαυτὸν ἐγκαθιδρύσας τῆδε τῇ μονῇ, παρέμεινα μέχρι καὶ ἐς τὴν τήμερον, ἔτος ἀμείβων ἦδη τῆς ἡλικίας ἐξηκοστὸν(43). Καὶ πολλῶν μὲν ἐν μέσῳ πρόξενος ἐγενόμην τῷ τόπῳ καλῶν, συναϊρομένου Θεοῦ· πολλοὺς δὲ καὶ τῷ τὴν μονὴν εὐθύς ἀναδεξαμένῳ καὶ ἐγκαινίζοντι φιλοτίμῳ γνώμῃ καὶ χειρὶ σωφράτῳ ἐκείνῳ ἀνδρὶ συνηράμην, ἐς ἧσα τε χρείας ἐκείνῳ καὶ ἡμῖν ἔδει καὶ ὅσα τὸ τοῦ φίλτρου δυνάμνον ἡμῖν ὑπηγέρουα. Δι' ἃ μοι καὶ τὴν ἐπιτροπήν καὶ τὴν τῶν τῆς μονῆς τιμιωτέρων καὶ ἀνακαϊοτέρων ἐπίσχεψιν πραγμάτων ἐπίστευσε, καὶ τρόπον τινὰ διάδοχον ἑαυτοῦ κατέστησε τελευταῖον ἐκείνῳ ἐνταῦθα. Καὶ νῦν οὐ; μὲν εὖρον ἀσκουμένου; ἐλθὼν ἐξ ἀρχῆς ἔγωγε ἐνταυθοί, πάντες ἐκ πολλοῦ τὸν

terræ et maris prope aut longe habitarent, et suapte stupore ita stolidi essent, ut superstitionis laqueis facillime eos captum iri spes foret. Uni autem mihi prorsus non solum oculis usurganda, sed et simplici aurium sensu attingenda unquam vel levissime, etiam minima eorum vestigia interduntur.

III. Eam ob causam fores meas pluribus quam antea paxillis muniunt; ne qua furtim aura, per aliquem aeris meatum illapsa, famam ullam ad nos intromittat. Custodes vero a fronte, a tergo, dextrorsum, sinistrorsum apponunt, vicinos meos omnes; qui vitæ monasticæ austeram disciplinam professi, et proximum dilecturos, sicut 1045 se ipsum quisque, et eum qui in custodiis foret visituros, et tristem consolaturos, et sitiēti poculum frigidæ porrecturos se promiserant: omitto cætera humanitatis officia, quæ et barbaræ nationes præstare omnibus solent, popularibus pariter et peregrinis, naturali quodam affectionis pondere animos scilicet curvante. Hi autem adeo feris bestiis crudeliores et iis ipsis qui jubebant longe distantes in me ultro fuerunt, ut ego centies malim in montibus cum immanibus belluis, quam cum ejusmodi hominibus, versari. Adeo erga me alienigenis sæviores exstiterunt ii qui proximi erant. Enimvero ab humano ad ferinum morem sic deflexerunt, ut et quosdam, qui propter domus nostræ vestibulum transissent, calumniis involverint, simplici nempe conjectura et temeraria suspicione fingendo, eos allocutes esse me, qui minime certe ausi fuerant. Quinam vero hæc? Illi ipsi, qui variis et iniquis temporibus magnum et multiplicem amoris nostri fructum perceperunt, nulla autem re graves nos unquam experti sunt; nisi quatenus iis sæpe obstitimus, ne totas res sacras impensis consumerent, et privatim quisque lucro turpi ditescerent.

IV. Quippe ego a tenerrima et puerili ætate, cum in eo monasterio sedem mihi ipsi fixissem, permansi ibidem usque ad hodiernum diem, quo jam sexagesimum ætatis annum excedo. Per illud tempus effeci, Deo juvante, multa ut huic loco ornamenta accederent; ac illum, qui hujus monasterii curam jam tum suscepit 1046 et id ipsum magnifice et larga manu instauravit, illum, inquam, sapientissimum virum adjuvi ad ea omnia, quæ ambobus nobis usui futura essent, et quæ amoris vis efficax mihi dictasset: quo factum, ut procuracionem rerumque ejusce monasterii pretiosissimarum et maxime necessariarum inspectionem fidei meæ commiserit, ac me hæredem quodammodo suam hic moriens instituerit. Nunc quot-

Variorum notæ.

(42) Gregoræ domum nulla sui parte vias publicas attingisse, testis est Philotheus patriarcha An-
tirrhet. 1, cod. Reg. 1996, fol. 7, ut adnotatum supra ad Gregoræ Vitam. Boivin.

(43) Gregoras, quo tempore hæc scripsit, nondum expleverat annum ætatis 57. Vide adnotata ad cap. 7 libri xviii, num. 3. Boivin.

quos huc primum adveniens religiosus reperit, ii A omnes jam pridem e vita excesserunt : qui hodie sunt, ii me volente omnes hoc monasterium alias aliter ingressi habitaverunt.

V. Ob has simul et illas causas, cum deberent reverendi Patres et Fratres amicitiae et charitatis Christianae signa rependere, iidem contra, sicut tauri, obsederunt me¹, occasionem nacti, qualem videlicet requirebant; et sicut in absconditis habitantibus ferae bestiae frenderunt super me dentibus suis, pro bonis retribuentes mala². Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens³. Firmaverunt sibi sermonem malignum. Exacuerunt sicut gladium linguas suas. Dixerunt, Quis videbit⁴? Venite et disperdamus eum, et nemo meminerit nominis ejus amplius⁵. Nam mihi nunc illa Prophetae verba in tempore usurpanda occurrunt : quae cupi ego per totam vitam antehac recitaverim, nunquam ita penitus intellexi, ut nunc usu ipso doctus intelligi, qualem ille et quantam in animo alectet feveretque mœroris inconsolabilis acerbiter. Neque enim videtur quisquam earum rerum, quæ sunt quæve fiunt, naturam aliter posse explorare cognoscere, nisi in omnibus quatenus par est versatus, convenientem singulis notionem usu sibi comparaverit. Atque ex his (ut opinor) principiis ducto argumento, dixere veteres, simile simili innotescere. Si quis parentes morte sublato non amiserit, is vicinum ejusmodi casu afflictum intuens, eum qui huic calamitati convenit sensum non habebit, nec veram cognitionem assequetur; sed eo in luctu doloris expers mansurus est; ut eos qui cæci sunt a natura, si ad dijudicandos colores advocentur, nullo eorum sensu affici videmus. Pari modo, nisi quis dentium dolores pertulerit, altero dolente non indolebit : nisi acutissimo hiemis frigori nudus expositus obriguerit, alienum frigus non sentiet. Oportet quippe singulos id quod ante passi sunt reminisci, et animum eo referre, tanquam ad primum aliquid exemplar. Itaque et ego, qui in similia rerum naufragia incidi, quoniam nullas invenio voces huic tempori convenientiores, eas ipsas profero, quibus ille usus est; et Deum pariter inclamans rogo, ut eruat me a malignis, et a lingua dolosa, et a calumniis hominum : hominum dico, non ferarum. Feræ enim sanguine et carnibus vescuntur; hi vero ipsas medullas animarum consumunt.

CAPUT III.

Patriarcha ipse Gregoræm invisit. Eum amice alloquitur. Ut omne contentionis studium abjiciat, monitè admonet. Gregoræ perstat in proposito. D. Basilii verba sibi accommodat. Tentatores, et in his discipulus, magistri proditor. Frustra isti quoque discedunt. Custodia ex eo durior. Alii rursus tentatores a patriarcha submissi.

I. Hæc cum ita se haberent, multis ex eo diebus elapsis, patriarcha ad nos venit : utrum sua sponte, an imperatoris jussu, nescio : cæterum **1048** venit; scriptum quidem, cujusmodi petieramus, nullum exhibiturus; blandos autem et urbanos mores

βίον ἀπολιπόντες; εἰσὶν· οὐδ' εἰσι νῦν, πάντες εἰσὶν ἐμοῦ βουλομένου τὴν μονὴν ἄλλοι· ἄλλως οἰκῆσαντες τῆνδε.

Ε'. Διὰ δὴ ταῦτα κάκεινα φιλίας τμῆν οἱ σεμνοὶ Πατέρες καὶ Ἀδελφοὶ καὶ πνευματικῆς ἀγάπης ὀφειλοντες ἐκτινεῖν σημεῖα, οἱ δ' ὡς ταῦροι περιέσχον με, καιρὸν εὐληφότες, ὁποῖον ὡς εἶκεν ἐπεζητήσουν· καὶ ὡς ἐν ἀποκρύφοις οἰκοῦντες θῆρες ἐβρυσαν ἐπ' ἐμὲ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν, ἀντὶ ἀγαθῶν ἀναποδόντες κακὰ. Ἦνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς λέων ἀρπάξων καὶ ὠρυσόμενος. Ἐκραταίωσαν ἐαυτοῖς; λόγον πονηρὸν. Ἠκόνησαν, ὡς βομβαίαν, τὰς γλώσσας αὐτῶν. Εἶπον, Τίς ἔσεται; δευτέρῃ καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτὸν, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ μνησθῆ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔτι. Νῦν γὰρ μοι κατὰ καιρὸν καὶ τὰ τοῦ Προφήτου λέγειν ἐπήγει. Τὸν γὰρ ἅπαντα βίον αὐτὰ διόντι μοι πρότερον οὐχ οὕτω μαθεῖν ἀκριβῶς συνηλέθη ταυτὶ πρὸς ἀκριβαίαν, ὡς ἀκριβῶς [P. 658] ἐκ πείρας αὐτῆς, ὁποίας ἐκίτνος καὶ ὄσας ἔθοσκέ ἐν ψυχῇ. Μηδὲ γὰρ ἂν ἄλλως γινώσκων δύνασθαι μηδένα τῶν ὄντων καὶ γινόμενων τὰς φύσεις ἐς τάκριθες, μὴ διὰ πάντων ἐλθόντα πραγμάτων ὡς δεῖ, πείρων τὴν ἐκάστῃ προσήκουσαν ἐαυτῷ ποριζόμενον. Ἐντεῦθεν γὰρ οἶμαι καὶ τὰς ἀρχὰς εὐληφότες τῶν παλαιοῦ, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοίον γίνεσθαι φάναι γινώσκον. Εἰ μὴ γὰρ ἀπέθαλέ τις θανάτῳ γονέας, οὐκ ἂν ἀντιληφίς τις τοῦ πάθους προσήκουσα γίνετο τούτῳ, οὐδὲ γινώσκων ἀκίβδηλος, ὁρῶντι τὰ ὁμοία πεπονθότα τὸν γέγοντα· ἀλλὰ μινεῖ πρὸς τὸ πάθος παρὰ τοσοῦτον ἀνάληγτος, παρόσον καὶ τοὺς ἐκ γενέσεως ἐρῶμεν τυφλοὺς ἀναισθητῶς διακειμένους, εἰ τις αὐτοὺς ἐς χρωμάτων κρίσεις καλοῖη. Καὶ εἰ μὴ ἀληθῶς ὀδόντων ὑπέμεινέ τις, οὐκ ἂν ἄλλου πάσχοντος συναλήθσει. Καὶ εἰ μὴ ἐβρίωσέ τις περιτυχὸν ἀκμῇ χειμῶνος; γυμνός, οὐκ ἂν ποτε βιγούντων ἐτέρων αἰσθοίτο. Χρῆναι γὰρ ἀνάμνησιν τινα γίνεσθαι καὶ ἀναφορὰν ἀφ' ἐκάστων ὡς παρ' ἀρχέτυπον τὸ προπεπόνθός. Εἰς δὴ τοιαῦτα πραγμάτων ναυάγια καὶ αὐτὸς ἐμπασὼν τὰς ἐκείνου φωνὰς ἀρήμη, καιριωτέρας οὐκ ἔχων εὐρεῖν· καὶ ὁμοίως ἐπιδοῦμαι θεῶν, ἐξελεῖσθαι με πονηρῶν καὶ γλώσσης δολίας καὶ συκοφαντίας ἀνθρώπων καὶ οὐ θηρίων. Θηρία μὲν γὰρ αἷμα καὶ σάρκα ἐσθίει, οὗτοι δὲ μυελούς δαπανῶσι ψυχῶν.

Α'. Ἀλλὰ γὰρ τούτων οὕτω; ἐχόπων, συχναὶ κερῆλλον ἐκαίθεν ἡμέρη, καὶ ὁ πατρὶς ἀρχῆς ἦκεν ἡμῖν· οὐκ οὐδ', εἴτ' οἰκοθεν, εἴτε βασιλεύς; προστεταχότος· ἦκε δ' οὖν· γράμμα μὲν οὐδὲν κομίζων ἡμῖν, ὅν ἀπητούμεν· προστητὴ δὲ τινα καὶ ἀστεία ἐπαγάμα-

¹ Psal. xvj, 43.

² Psal. xxxiv, 12, 16.

³ Psal. xxi, 14.

⁴ Psal. lxxviii, 6, 4, 6.

⁵ Psal. lxxviii, 5.

νος ἦθη, πειθοῦς ὡς ἦτο δημιουργά, καὶ πλείστην ἔχοντα τὴν αἰδῶ πρὸς ἡμᾶς, παρὰ τὴν αὐτοῦ λίαν ἐπάρχοντα φύσιν. Οἷς συνύφαινε πω; καὶ προῦδάλ- λετο, διὰ τὸ ἀνοσιμώτερον τῆς βουλῆσεως, καὶ τὸ μακρὸν καὶ δυσχερὲς τῆς οἰκοθελῆ ὁδοῦ, τὸ σῶμα καχεξίας τινὸς ἐνοχλοῦσης τηλικαῦτα. Κἀπειτα πολλά μοι [P. 659] τάγαθὰ ἐπηγγέλλετο, δεῦροθαι θελή- σαντι τὴν τοῦ Παλαμᾶ κοινωνίαν ἀντιλογίας ἀπάτης ἐκτός. « Τὰς γὰρ τοιαῦτα; ἀντιλογίας, » εἰλεγεν, « Ὀμῆρου καὶ Πλάτωνος εἶναι ἀκούω, τῶν σὼν δι- δασκάλων · οἱ σοφοὶ μὲν ἦσαν, ἀλλὰ μὴ δεξάμενοι τὸν Χριστὸν ἀπεκρήχθησαν ὡς αἰρετικοί. Ὡσπερ οὖν ὑπεροπὴν ἔλθουσαι αἱ σύνοδοι τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ ἀποστόλων καὶ προφητῶν κατέλυσαν ἐκείνους, ἀγράμματοι δυνεῖς, οὕτω καὶ γὰρ ἀγράμματος ὢν τὴν σὴν καταλύσω σοφίαν · καὶ πληροῦται τὸ βῆθὲν διὰ τοῦ προφήτου · Ποῦ σοφός, ποῦ γραμματεὺς; » sum, tuam sapientiam hodie profligabo: et adimpletur illud, quod dictum est per prophetam: Ubi sapiens? ubi scriba? »

B. Αἰδῶν δὲ κἀνταῦθα τοῖς ἄλλοις ἁμῶν δα- πανηθέντων, διελύθημην ἐν κενοῖς, μηδενὸς ὧν ἐκεί- νος ἰδοῦλετο γινόμενου, καὶ ὧν ἕνεκα κεκοπίσκειν. Οὐδὲ γὰρ πολλῶν ἡμῖν ἰδέσσει λόγων πρὸς ἄνδρα βαναυσώδη καὶ ζάκοτον, καὶ τοῦ λέγειν ἀπλῶς προ- χειρότερον τὸ πλήττειν ἔχοντος καὶ γλώττη καὶ χεῖρ. Διὰ τὰ τοῦ θεοῦ Πατρὸς Βασιλεῖος (44) δα- νεισάμενος προῦτεινα καὶ αὐτὸς ἐν βραχεῖ, ὡς « Ἐν γε τοῦτο τοῖμῳ (45) καυχᾶσθαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδέ- ποτε πεπλανημένος ἔσχω τὰς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις; ἀλλ' ἦν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἕνοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῶν μακάρων γονέων μου καὶ τῶν θρησκαμένων ἐμῆ, ταύτην αὐξηθεῖσα ἔσχω ἐν ἐμαυτῷ · πίστιν δὲ οὐτε (46) παρ' ἄλλων γραφομένην νεωτέρων παρα- δεχόμεθα, οὐτ' αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεν- νήματα παραδίδουσι τοῖμῳ μὲν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς εὐσεβείας βήματα · ἀλλ' ἂ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων δεδιδάγμεθα, ταῦτα τοῖς ἐρω- τῶσι διαγγέλλομεν. » Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

Γ. Ἐς δὲ τὴν ἐπιούσαν παρῆσαν αὐθις ἐκείθεν ἀπεσταλμένοι συνηοὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόντων, καὶ μετ' αὐτῶν εἰς τις τῶν ἐμῶν μαθητῶν, ἀντικρυς ἄλλος τοῦδε · δὲ ἀφ' οὗ τὸ μοναδικὸν ἐνδέεται σχῆμα, ταυτὲν ἐπεκόνθει καὶ οὗτος, ὑπερ' ἐκείνου χερσὶν εἰληφώς ἐκ τοῦ δεικνῶν τὸν σωτήριον ἔργον. Ὡς γὰρ εἰς ἐκείνον εὐθὺς τὸν διάβολον εἰσελθεῖν ἔγγινε, παραπλησίως δὲ καὶ τάνδρῳ τουτῷ σαφῶς ὁ αὐτὸς ἐπεκήθησε διάβολος, εὐθὺς ἀμείψαντι τὸ σχῆμα. Εἰς γὰρ καχότεχρον ψυχῆν χῶραν οὐκ ἔστιν φασὶ καὶ χάριν Θεοῦ. Τοσοῦτον γὰρ ταῖς ἄλλαις καθ' ἡμῶν ἐπιβουλαῖς καθάπαξ οὗτος ἐκείνον ὑπερ- θαλίσθαι πεφλοισιμηται, ὡς μὴδ' ἐνταῦθα γινόμε- νον μόνον εἶδαι τὴν πρόδοσιν Ἰουδαῖν ἐκείνων ἐγκα-

Afferens, ad persuadendum (ut putabat) accommo- dados, et cum reverentia erga nos maxima con- junctos, atque adeo ab ipsius ingenio longe ab- euntes. His ille, ut voluntas esset efficacior, alia attecebat, et laborem viæ a domo sua usque lon- gæ ac difficilis objectabat; eo scilicet tempore su- peratum, cum aliquo valetudinis vitio corpus la- boraret. Deinde si vellem, posita omni verborum contentione, Palamæ communionem admittere, multa mihi bona pollicebatur. « Etenim (inque- bat) isias contentiones Homeri et Platonis esse audio, tuorum magistrorum: qui sapientes qui- dem erant; at quia Christum non receperunt, id- circo ut hæretici proscripti sunt. Quemadmodum igitur subsecuta sanctorum Patrum et apostolorum prophetarumque concilia, qui homines erant illit- terati, eos profligant; ita et ego, qui illiteratus sum, tuam sapientiam hodie profligabo: et adimpletur illud, quod dictum est per prophetam: Ubi sapiens? ubi scriba? »

II. Post sermones, prioribus haud dissimiles, il- lic quoque consumptos, frustra tandem discessum est; nec quæ is fieri voluerat, et de quibus labora- verat, eorum quidquam est perfectum. Neque enim multa nobis oratione opus fuit apud hominem il- liberalis ingenii, eundemque iraeundum, linguaque et manu promptiorem ad ferendum quam ad di- cendum. Quomobrem illa a sancto Patre Basilio verba mutuatus, breviter ipse quoque reposui: unum hoc saltem posse me in Domino gloriari, opiniones de Deo falsas nunquam habuisse me; sed quam 1049 olim puer a beatis parentibus et ab educatoribus notionem Dei accepissem, eam apud me auclam retinuisse: fidem autem neque ab aliis recentioribus descriptam admittere, nec quæ mens nostra parturiret, ea tradere aliis audere, ne hu- mana per nos fierent veræ religionis verba: sed quæ a sanctis Patribus didicissemus, ea nos inter- roganti cuique annuntiare. Et hæc quidem ita se habuerunt.

III. Postridie ejus diei affuerunt rursus in dē huc missi plurimi Ecclesiæ præsules: item cum iis discipulorum meorum unus, alius plane a discipulo. Scilicet huic, ex quo monasticum habitum induerat, idem contigerat atque illi, qui de cœna salutarem panem manibus apprehendit. Quippe ut diabolus in illum statim introivit; ita et in hunc, post mu- tatum vestem, idem profecto diabolus confestim insiluit. Nimirum in anima, artibus malis instructa, gratiam Dei negant locum habere. Adeo autem hic illum, aliis præterea in nos structis insidiis, om- nino superare certavit, ut nec in hac parte Judam proditionis reum argui unam voluerit. Enimvero cum et hi multa, iidem ut cæteri, verba effudis-

1 I Cor. i, 20.

Variorum notæ.

(44) Epist. 79, Eustathio Sebastianæ episcopo. Boi- vin.
(45) Vide supra lib. xxi, cap 4, sect. 4, num.

43. Boi-vin.
(46) Idem epist. 60, Ecclesiæ Antiochenæ. Boi- vin.

sent, et adjunctas dictis minas quam purimas exaggerassent, ipsi quoque re infecta discesserunt.

IV. Tum vero crebriora quam antehac et prioribus impensiora, velut facto ægmine, mandata ad illos vicinos custodes nostros venerunt; ad illos dico appositos, nobis acerbissimos exploratores, **1050** vel (ut congruentius loquar) omnia videntes speculatores, quales fabula Attica memorat: nisi quis istos multo terribiliores idecirco dicat, quia uni homini multos oculos fabulæ tribuebant, hic vero homines multi, sique diverso et multiplici ingenio præditi, inter se certant, quis quemque facultate videndi et plurium quasi oculorum perspicacia superaturus sit.

V. Rursus multis post diebus patriarcha ad sacrum hoc nostrum hospitium se contulit, quo eum aliud quiddam negotii vocabat. Ac tum quidem haud per se ipse nobiscum coram collocutus est; sed per internuntios ea significavit, quorum et prius jam sategerat. Scripta autem, qualia petieram, nec tum quoque ulla attulit. Nostræ itaque res eodem rursus statu fuerunt. Et ille, cum ejusmodi spes suas mera vigilantium somnia esse intellexeret, hinc denique abiit.

CAPUT IV

Cum Cabasila et anonymo de Palamæ erroribus disputatio.

I. Elapsis exinde quindecim rursus diebus, nostrorum amicorum optimus ille Cabasilas venit, occultis et variis tum patriarchæ, tum imperatoris onustus consiliis, atque inde omnigenis machinis, velut muralibus quibusdam tormentis, instructus: quippe qui vir esset intelligens, avidus multa agendi, variarum rerum peritus, nec in civilibus negotiis rudis orator. Ipsum comitabatur unus e patriarchalium ecclesiarum præfectis, qui nostris custodibus (isti porro erant oculi toti atque adeo terribiles) præcepit, ut huic Cabasilæ liberum ingressum præberent. Hic autem, ubi me pro more suo salutavit, postea demisso in terram vultu concessit: et **1051** quia domus meæ calamitatem novamque tragediam conspiceret, visus est mihi plus solito commoveri, atque ideo ad se reversus hocce corporis habitu sedisse, sensus externos ad animi secreta convertisse, et cum nostros casus ac fortunæ vicissitudines tranquilla mente considerasset, in hæc fere verba erupisse: Quomodo quæ tot vocibus personuit domus, derepente obmutuit? quomodo cœtus illi, ad quos alii alias semper accedebant sapientes, quomodo rationales illi conventus et veneranda illa certamina subito evanuerunt? quomodo disciplinarum fontes, qui tot scientiarum rivulos omnibus fundebant, nunc in pro-

A λείθαι (47). Ἀλλὰ γὰρ πλείστους καὶ οὗτοι κενώσαντες λόγους, τὴν ὁμοίον τρόπον τοῖς ἄλλοις, καὶ πλείστας τοῖς λεχθεῖσι τὰς ἀπειλὰς ἐπιμυθομηκόσας ἀπήσαν ἀπρακτοὶ καὶ αὐτοί.

Δ'. Καὶ ἄμα συνήσαν αὖθις συχνότεραι τῶν προτέρων παραγγελία παμπληθὲς, περιούσαι τὰς πρὶν, ἐς τοὺς γείτονας φύλακα; ἡμῶν; οὐ; ἐπόπτας [P. 660] ἡμῖν μικροτάτους ἐπέστεισαν, πανόπται; δ' εἰπεῖν οἰκειότερον, κατὰ τὸν ἀτιμίζοντα μῦθον ἐκείνον· εἰ μὴ καὶ κολλῶ δεινότερου; τοῦτους εἴπη τις ἄν· οὐκ ἐκεῖ μὲν ἐνὶ τινὶ δοτι πολλοὺς παρέχουσιν ὀφθαλμοῦς; ἐν τούτῳ δὲ πολλοὶ τινες ὄντες, καὶ διαφόρους καὶ πολυμόρφους τρέφοντες γνώμας, ἀμίλλαν ἔχουσιν ἐς τὸ πλείους ἄλλος ἄλλου φανῆναι τὰς ἐπιποτικὰς κεκτημένους δυνάμεις.

Ε'. Μετὰ πολλὰς δ' αὖθις ἡμέρας κατὰ δὴ τινα χρεῖαν ἐδέησε πατριάρχης ἵνα ἐς τὴν καθ' ἡμέρας αὖθις ἱερὴν μάνδραν· καὶ αὐτοπροσώπως μὲν τέως ἡμῖν αὐτῷ; οὐκ ὠμίλησε, δι' ἀποστρίλων δ' ὅσα καὶ πρότερον εἶχε πεφροντισμένους, μηδὲ νῦν τὰ ζητούμενα γράμματά μοι κεκομικώς. Καὶ πάλιν ἡμῖν ἐν τοῖς αὐτοῖς. Κάκεινος ἀπῆει λοιπεῖν, τὰς τοιαύτας ἐπιπλάδας εἶναι γρηγορούστων μανθάνων ἐνύπνια.

[P. 661] Α'. Ἐκεῖθεν αὖθις ἡμέραι παρίπτευσον πέντε καὶ δέκα, καὶ ὁ τῶν φιλῶν ἡμῖν βέλτιστος ἐκεῖνος ἦκε Καθασίλας, λαθραίων καὶ ποικίλων βουλευμάτων πατριαρχικῶν ὁμοῦ καὶ βασιλικῶν ἐπαγόμενος φόρτον, καὶ μηχανῶν; οἷοις τισὶν ἐλεπόδιαι πεφραγμένους ἐκεῖθεν παντοδαπαῖς, ἅτε συνετὸς καὶ πολυπράγμων ἀνὴρ καὶ ποικίλων ἰδρις πραγμάτων καὶ λόγων πολιτικῶν· οὐδ' αὐτῷ καὶ τῶν πατριαρχικῶν ὀρχόντων (48) εἰς, τοῖς πανόπταις ἐκεῖνοις καὶ δεινοῖς ἡμῶν φύλαξιν ἀκώλυτον ἐπιτίττων τουτοῦ τὴν εἰσοδὸν παρασχέιν. Καὶ μοι κατὰ τὸ εἰωθὸς προσειπῶν, εἶτα ἐκάθισε κύψας τὸ πρόσωπον εἰς γῆν. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἐμπαθέστερον ἔδοξε τοῦτον διατεθῆναι, τὴν τῆς ἐμῆς οἰκίας εὐθύ; θεασάμενον συμφορὰν καὶ τὴν καινὴν τραγῳδίαν, καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἑαυτὸν γενόμενον ἐπὶ τούτου καθίσαι τοῦ σχήματος; ἡσυχῆ πάθος (ἐντὸς τὰς αἰσθήσεις εἰς τὰ τῆς ψυχῆς ἀπόρρητα στρέψαντα) καὶ τὰς τῆς τύχης ἐν νῦν συνορῶντα μετὰ οὐλῆς· Πῶς δ' τὰ πλείστα φθελγόμενος οἶκος ἀφθογγος ἐξαίφνης κατέστη; καὶ πῶς αἱ τῶν ἀεὶ προσιόντων ἄλλοι; ἄλλων σοφῶν συναυλία καὶ λογικαὶ πανηγύρεις; καὶ τὰ σεμνὰ τῶν ἀγῶνων ἐκείνων παλαιότητα φροῦδα γέγνηεν ἐν βραχεῖ; καὶ πῶς οἱ τῶν μαθηματικῶν πηγῶν ἀταμίευτοι ῥύακες νῦν ἀταμίευτα σιγῶσαν τὴν ἔρημιν ἠλλάξαντο; καὶ πῶς αἱ τῶν πολλαχῶθεν ἀπο-

Variorum notæ.

(47) Horum verborum hic videtur esse sensus, illum discipulum adeo se ad exemplum Judæ composuisse, ut ne tum quidem, cum habitum monasticum induisset, magistris proditi crimen solius Judæ pro-

prium esse voluerit. BOVIN.

(48) Vide Goari Eucholog. pag. 268 et seq. CAPPERON.

ριῶν καὶ λύσεων τῆς ἀστροθεάμονος σοφίας διαυλοῖ A
νῦν ἐν τοῖς τῆς λήθης ἐκρύβησαν τάφος; Ἐμοὶ μὲν
οὖν τοιαῦτ' εἶδόν το δὲ σχῆμα τοῦ φιλοῦ λογίζεσθαι,
καὶ ὅσα πλεῖον τούτοις ἔσται.

Β'. Αὐτὸ καὶ λέγειν ἀρξάμενο; Ἐγὼγε περὶ μὲν τῶν
ἡμετέρων ἤκιστα σε, φίλων ἀριστε, χαλεπαίνειν,
ἐφαπκον, εἶναι χρεῶν, ἐπεὶ μηδὲν τῶν ἐν βίῳ χρη-
στῶν ἀμίγεις οὐδ' ἀκρατον ἔχει τὸ χαίρον· ἀλλὰ
μείμικται πάντα πρὸς τοῦ Θεοῦ, καθάπερ χαλινῶ
τινι τὴν διαμονὴν τοῦ φρονεῖν ἐν μέτροις κατέχον-
τος· εἶναι γὰρ πυχάλεπον, εὐροοῦντα ταῖς ἀμω-
γέπως μακαριζομέναις τύχαις τοῦ βίου μένειν ἐν
τῷ καθεστῶτι τοῦ ἤθους. Περὶ δὲ σοῦ μοι θαυμά-
ζειν ἔπεισι, πῶς τοσοῦτου χειμῶνος τὰ τῆς Ἐκκλη-
σίας παράξαντος δόγματα, ἤκιστα γινώσκειν [P. 662]
τοῖς φαίσις ἡμῖν, ὅς τὰ μάλιστα θαρρῆεις εἰδόμεναις,
οὐπω δέδωκας ἡμῖν οὐδὲν ἀκριβές· ἀλλ' ἀφήκας
παντοδαπαῖς πλανᾶσθαι φημῖς, καὶ ἀμφοισθητεῖν,
πότερον τοῖς ὁμοῖς ἐκείνοις ἐμμένεις καὶ σὺ, καθά-
περ ἡμεῖς· ἢ καθάπερ θυέλλης τῆς τοῖς δόγμασιν
ἐνοσηψίας νῦν καταγιγῶς, καὶ ἄλλων ἄλλοι φε-
ρομένων, καθάπερ τῶν πλοίων τὰ ἀκυβέρνητα, φέ-
ρων καὶ σὺ αὐτὸν τοῖς ἐναντίοις ἐπέρριψας, καὶ
γλώττης ἀφειδῶς καθ' ἡμῶν ὁμοίως ἔχεις ἐκείνοις.
Καίτοι γ' ἀνάγκη ἦκιστ' ἴσμεν οὐδεμίαν βίαν πε-
ριούσαν, πεῖθειν ἢ θρησκείαν καὶ τὴν φίλων ὁμοῦ
συνεξίστασθαι· ἐπεὶ καὶ Λιθάνιον, Ἐλληνα τὴν θρη-
σκείαν ὄντα, Βασιλεῖω φίλον εἶναι ἐντὴν τῷ μεγάλῳ C
καὶ τοιοῦτων ὁ βίος γέμει παραβολῶν. Ἐπειτ', οὐδὲ
θέλων, τῷ Παλαμᾷ προστιθεσθαι δυνήθεις ἄν.
Οἶσα γὰρ ὡς Ἰωάννη τῷ πατριάρχῃ ζῶντι συχνὰ
καὶ μετὰ γε πολλῆς τῆς αἰδοῦς προσῶν, αὐτὸν μὲν
τοῖς ἁγίοις συντάττεις διαίς προθέσει τῆς ψυχῆς·
Παλαμᾶν δ' ὁμοῦ βασιλεῖ Καντακουζηνῶ πάσαις
ἔπλυνες ὕβρει νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ ἀσε-
βῶν ἀσεβέστερος ἀπάντων ἐκάλεσε· καὶ σφισι τα-
χὴν τὸν ἀφανισμὸν ἐσοσθαι προβλεψας· ὡς ἤκιστα
μᾶλα σοι περιστασθαι νῦν, τὴν πρὸς τάναντία με-
ταβολὴν ἀρμόττουσαν εἶναι, συνέσεως οὐτω καὶ γή-
ρω; ἔχοντι, καὶ συνορᾶν δυναμένη τῆς αἰσχύνης τὸ
μέγεθος. Ποῖον γὰρ εἶ χρόνον τῶν καθηκόντων
ἀναμενεῖ τις σύμβουλον, ἐν τοιαύτῃ γεγρονῶς ἡλι-
κία; Καὶ πάσαις μὲν γὰρ ἡλικίαις καὶ τύχαις ἀνάγκη
φρόνον εἶναι θανάτου, ἀγνωστὰ μυστικῆ τοῦς κινῶνας
ἡμῖν τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ συγκαλύπτοντος, μάλιστα
εἰ τοῖς τὸν ἔσχατον οὕτως ὄρον τῆς ἡλικίας σκηνο-
βατοῦσιν· ὅτε μάλιστα καὶ τῆς ἀκμῆς ἐκείνης ἢ
πανήγυρις ἤδη σθίνυται, καὶ τὸ τῶν μακρῶν ἐλ-
πίδων ὡς τὰ πολλὰ παρατρέχει θεάτρον. Ὅ δὲ ἀπὸ
νοῦν ἀεὶ μὲι στρέφοντι τῶν ἀνδραποποιῶν (49) τε
καὶ τῶν ζωγράφων ἐκείνους ἐπήει θαυμάζειν, ὅσοι
τῆς χρονικῆς περιόδου τὸ τάχος μιμῆσθαι δεῖ τῆς
εἰχνης ἐθέλοντες ἄνδρα ποιοῦσιν ὀπισθοφάλακρον
μὲν ὡς ἐπίπλαν, οὐ δ' ἀναπαλαιάν· ἀλλὰ μέτωπον

A fundam et tacitam solitudinem commutati sunt?
quomodo denique illæ subinde recurrentes qua-
stionum ac solutionum astronomiearum exercita-
tiones jam oblivione deletæ sunt? Hæc, et alia plura
his consimilia, mihi cogitanda objiciebat amici
nostri habitus.

II. Haque loqui exorsus, « Calamitates (inquam)
nostras ægre ferre non debes, amicorum optime,
quandoquidem nullum est hac in vita commodum,
quod puram et plane sinceram lætitiã afferat :
quin imo Deus omnia commiscuit, atque ita nos
freno quodam coerctet ; ne quid nimis, sed ad me-
diocritatem semper sapiamus. Si quis enim utcun-
que prosperis fortunæ statibus utatur, is animi
morumque constantiam difficillime conservat. Illud
autem mihi permirum accidit, quod cum tanta
tempestas Ecclesiæ dogmata perturbabit, nos amicos
tuos, quibus confidere maxime 1052 vide-
baris, necdum feceris certiores, sed variis huc il-
luc abduci rumoribus et dubitare permiseris,
utrum, quemadmodum nos, tu quoque in illis de-
finitionibus permanes; an vero, cum veluti pro-
cella quædam vehemens Ecclesiæ dogmatibus incu-
buert, et alii alio ferantur de more navigiorum,
quæ gubernaculo carent, in adversariorum partes
te ipsum conjeceris, nec parce linguam adversus
nos acuas, sicut illi hactenus acuerunt. Atqui tamen
nullam novimus esse necessitatem, quæ adigat ut
simul cum religione amicitia ipsa deponatur;
quandoquidem Libanio, ethnice religionis cultori,
amicitia cum magno Basilio esse potuit : et hu-
mana vita hujusmodi exemplis referja est. Adde
quod Palamæ, nec si velis quidem, assentiri queas.
Nam, ut nosti, ad Joannem patriarcham multa
cum reverentia sæpe accessisti, eumque tota inten-
tione animi sanctis adnumerabas; in Palamam
autem et imperatorem Cantacuzenum omnia male-
dicta diu noctuque conferebas. Vocabantur isti a
te omnium impiorum maxime impii : quos etiam
de medio confestim sublato iri prædicebas : ita
ut non amplius jam te deceat in alteram partem
converti, cum tantam prudentiam et senectutem
adeptus fueris, et facile percipere valeas, quantum
in te dedecus exinde sit redundaturum. Qui enim
D eo ætatis proventus est, quale tempus exspectat, it,
quod eum sui officii admoneat? Nam cum omnis
ætatis et fortunæ hominibus timenda sit mors, eo
quod vitæ nostræ metas mystica quadam ignora-
tione Deus obvelarit, tum maxime iis timenda est,
qui 1053 terminum vitæ et ultimum actum sic
velut in scena produunt : quando præsertim festi-
vus ille vigor ætatis exstinguitur, et quæ nos diu
spes præclaræ luserant, earum fere theatrum præ-
terlabitur. Quod animo dum seculper mecum vo-
luto, statuarios illos et pictores admirari subit,
qui velocem convertentis sese temporis cûrsum

Variorum notò.

(49) Sic supra lib. XIII, cap. 1, sect. 4. CAPPEROX.

exprimere arte sua cum volunt, hominem effingunt, o. piti quidem omni ex parte glabro, nec plane tamen calvo capite, sed fronte hirsuta, e qua promissiores comæ pendent. Nam licet alibi quæque magnum peritiæ suæ specimen exhibeant, hic ipsam duntaxat vocem non assequuntur; quam quia colorum pigmentis exprimere nequeunt, ideo tacitam legis imaginem sic fere proponunt, et mutuum præconem perpetuo præhenti omnibus iis quos desidiosam vitam vivere non pudet: quibus etiam tantumnon clamant, Occasionem post terga cunitibus præbituram non esse capillos arripiendos, sed lubricum, et longam a voto aberrationem, ubi omne, de quo certabatur, penitus interdixerit.)

III. His dictis, ego quidem loquendi finem feci, B cum vero loqui Cabasilas inciperet, conficiebam ab eo illa dictum iri, quæ vetus amicitia nostra postulabat: sed horum nullum vestigium in ejus verbis apparuit; imo prorsus contraria protulit. Nam quæcumque dixit, profundissime desidentem in ejus anima subindicabant acerbiter; non qualem aspergunt seu rerum humanarum vices quædam 1054 extrinsecus ingruentes; seu civilium negotiorum exitus tristes, unde dolor per totam animam sæpit: sed qualem producent animæ degeneres, quæ antiquos et diuturniores morbos jam pridem apud se delitescerent retinent: quorum pater atque opifex est levis et inconsideratus gloriæ amor. Illa enim gloriæ cupiditate, quasi quodam ignis sopiti suscitabulo, ad res honestas anima vehementer accenditur, quando purum ac valde sincerum iudicii fructum profert: sed cum vanam gloriæ eliciunt exitiales morbi, qui in anima latenter insident, tunc alia plane res est, si quis foris, velut spectator absque ulla perturbatione animi consideret: et qui prius magnam sui admirationem concitabat, eo quod divitias, delicias, et fortunæ nobilitatem non miraretur, is contemnitur magis, eo quod vanam gloriæ non contemnat, neque vitium in ignominia loco ponat, sed contra potius ignominiam vitii loco habeat: neque vero animam vertit, se domestico et intestino igne opprimi; qui nonnunquam fomitis et suscitabuli defectu diutius sopitur, sed ubi æro tandem casus tulit et sese dedit occasio, secundum quempiam ventum nactus, relucet. Nam laudum jactura sæpe solet ad furiosam indolem suscitare gloriæ amatorem et æmulatorem; qui sic progressu temporis manifestius vincitur, non ipsam virtutem, sed ejus inane simulacrum, hactenus fuisse persecutus: bulantur. Sed hæc quidem silentio obruantur; 1055

IV. Cum enim sermonem instituere contendisset Cabasilas, sublatis quibus antea sese occultabat involucris omnibus, totus fuit in laudando Palama,

(50) Non omni suspitione mendii caret hic locus, Forsan legendum τότε δη μακρός τις x. λ. Qua le-

A προϋσχομένον λάσιον, και κέμην εκειθεν μακρὰν καιθειμένον. Τάλλα γάρ δυτες σοφοί μόνης λείπονται φωνῆς ένταυθοί, και ταύτην ήμισια βαφαί; ταί; εκ χρωμάτων δύνανται μιμεισθαι. "Οθεν σιγῶταν ούτωσί πως Ιστάσι νομοθεσία; εικόνα, και ανεκλάτητον κήρυκα πῆσιν δει διανεμουςιν, οί; ερραθυμημένον τὴν βιον άνύσειν ούκ Ιστιν αιδώς, μονονουχι βοδιντες, ως κατοπιν Ιουσι τριχῶν οὐ παρέξει λαβήν ο καιρός, άλλ' ελισθον και αποτυχίαν [P. 665] του ποθουμένου μακρὰν της εμπροσθίας ήδη του χρόνου λαβῆς παρερρηκυίας, και δλωσ άπηγορευκυίας άπαν τὸ άμυλλόμενον. »

anterior temporis ansa jam fuerit elapsa, et id

Γ. "Εγὼ μὲν δὴ ταῦτ' εἶπων ἐπεπαύμην. Τῷ δ' εὐθύς ἀρχομένῳ λέγειν, ὧν ἡμῖν εἰκάζειν ἐκεῖνον ἐπῆε διὰ φιλιαν ἀρχαίαν, γνώρισμα τῶν ἀπάντων τοῖς λεγομένοις ὑπῆρχεν οὐδὲν, ὅ τι μὴ πᾶν τούναντιον. Καὶ γὰρ τὰ λεγόμενα πικρίαν ὑπέφαιναν οἰκουρούσαν ἐν τῇ ψυχῇ, και μάλα τοι σφόδρα βαθείαν· οὐχ οἷαν ἐπισπεύρουσι βίων τιῶν περιστάσεις, ἐξωθεν ἐπεισρέουσαι, και πολεων πραγματικαι συμφοραι, τὸ πῆδιον νεμόμεναι της ψυχῆς· άλλ' οἷαν ἀδοξοῦντες βλαστάνουσι λογισμοί, τὰ πρεσβύτερά τε και πολυχρονώτερα τῶν νοσημάτων ἐμφωλεύοντα πάλα; προκατέχοντες, ὧν πατήρ και δημιουργός τὸ της φιλοτιμίας ἀστάθμητον. Εἶναι γάρ τὴν φιλοτιμίαν μέγα τι ψυχῆς ἐμπύρευμα πρὸς τὰ καλά μὲν, ὅταν ἀκατήλευτον κομιδῇ της κρίσεως ἐξάγη τὸν τόκον· ὅταν δὲ νενοδοξίαν κατασπῶν τιν ἐφεδρεύουσαι κήρες, ψυχῇ λειψήθετα νοσηματα, τότε μακρὸς τις γίνεται παρόντος του λόγου λόγος (50), εἰ τις ἐξωθεν ἀπαθῶ; συνορή; και ὁ πρὶν θαυμαζόμενος; ἐπι τῷ μὴ θαυμάζειν κλυῶτον και τρυφήν και τύχης εὐγένειαν φαυλιζεται μᾶλλον ἐπὶ τῷ μὴ φαυλιζειν νενοδοξίαν, μηδὲ τὸ κακὸν ήγούμενος ἀδοξον, άλλλ τὸ ἀδοξον κακόν, κατὰ τὰ ἀντίστροφά τε και τὴν θέσιν ἐκ διαμέτρου λαχόντα. Ἐλαθε γάρ αὐτὸς ταυτὸν οἰκείῳ και ἔγκαρδίῳ πυρὶ καταστρατηγούμενος, καθυδουντι μὲν ἐπὶ μακρὸν ἐνιοτε χρόνον δι' ἐνδειαν υπεκαύματος, ἀναλάμπουσι δ' ὄψε, καιροῦ και τύχης οὐρίου τινο; δραξαμένου πνεύματος. Ἐπει και εἰσθεν ὡς τὰ κολλῆ κολλάχις ἡ τῶν ἐπαίνων ἐκπατωσις πρὸς μανιώδες ἦθος ἐρεθίζειν τὸν ἐραστήν και ζηλότυπον, και διὰ τῶν χρονικῶν ἐλέγχων ἐναργέστερον παριστῆν, εἰδωλον ἀρετῆς και οὐδαμῶς ἀρετὴν εἶναι τὸ μέχρι νῦν αὐτῷ διωκόμενον, καθάπερ τὰ μυθεύμενα κάλα; περὶ νεφέλης ὁμοῦ και Ἰξίονος. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν σιγῆς ἐρρίφθω βυθοίς. Ἐκπατέον δ' ἐκεῖσε.

qualia fere sunt quæ de nube et Ixione veteres fabulauerunt. Sed hæc quidem silentio obruantur; 1055 jam vero redeamus ad illud unde diver-

Δ. Πρὸς γάρ λόγων κατάστασιν ὁ φίλος ἐντεινας, και τὰ πρὶν ἐπικαλύμματα παρυσάμενος άπαντα, πᾶς τῶν ἔγκωμων ἔγινετο και θειασμῶν τῶν τοῦ

Variorum notæ.

ctione admissa verterem, tunc hujusce dicti nulla ferme ratio habenda est. CAPPERONS.

Παλαμᾶ καὶ ὅσα ἐγγέγραπτα εἰ ταῖς βίβλοις. A totus in celebrandis libris, quoscumque Palamas composuisset. « Hos enim omnes, inquit, diligentissime perpendi, neque uspiam in eis deprehendi quidquam, quod ex omnibus hominibus possit quis quomodocumque carpere, licet omnem movere lapidem voluerit. » Hac etiam in confessione immo optabat, pro qua infinitas perpeti calamitates paratum se jactitabat.

V. Cui ego respondi : « Vellem sanc, ut ad majorem horum demonstrationem quædam clarins explicares ; ut et ego plenius cognoscere valeam, an re ipsa Palamæ libros legeris, an lectos intellexeris, et quænam sit eorum summa, quæ in iis laudas. Nam nec miles querit, an suus equus ex equo natus sit, sed an generosus et laudabilis, an utilis et aptus ad opera necessaria. » Tum illi simul adduxi quædam loca e blasphemis Palamæ libris deprompta, quæ sic habent. « Hæc, inquit, sufficiunt ut persuadeatur, neque creatam esse Spiritus sancti gratiam et operationem, quæ accipitur et datur iis, quos ea donare Deus voluerit (hæc enim est Spiritus sanctus), neque etiam esse Spiritus sancti substantiam. » Et paulo post : « Si ipsa per se ipsam divina natura participetur et recipiatur, aut mistionem patietur, aut patibilem naturam absument, antequam recepta fuerit. » Vides quomodo incarnationis **1056** mysterium evidentè evertat, ut supra quoque ostendimus? Et iterum : « Quid adhuc times ne compositio in Deo admittatur, si divinæ operationes increatæ sint et dicantur? Multo magis time, ne Deum in creaturarum numero reponas, dum naturales ejus operationes tanquam a substantia distinctas, creatas esse arbitraris. » Et iterum : « Nulla unquam nobis persuadebit oratio, ut divini Spiritus operationes, quas propheta septem summam appellavit, inter creatas res collocemus : sed divinarum et naturalium Dei operationum una est ipsum judicium. Num igitur Dei judicium est e numero rerum creatarum, quemadmodum dixit Abraham : Qui judicas omnem terram non facies

Variorum notæ.

(51) Hæc enim gratia est Spiritus sanctus ; id est, hæc gratia et operatio sacris in Scripturis nomine sancti Spiritus designatur. Unde infert Palamas hancce gratiam non esse quid creatum. Addit tamen hujusmodi gratiam non esse ipsammet sancti Spiritus substantiam. Quæ duo conciliari vix posse videntur, nisi advertamus a Palamitis admittas esse inferiores quasdam deitates, quæ Deum inter et creaturas medium locum tenerent. Nostri quidem e theologis Petrus Lombardus, Magister sententiarum, negavit, sancti Spiritus gratiam esse quidpiam creatum : sed simul stantebat istam gratiam seu charitatem esse ipsammet Spiritum sanctum, ipsum Deum : quæ tamen sententia ab omnibus deinceps theologis reprobata est. Vide lib. I *Sentent.* distinct. 17, et articulos Parisiis damnatos ad calcem operis Petri Lombardi. Divus etiam Bernardus censuit charitatem, seu gratiam sanctificantem, esse ipsum Deum : sed charitatem spectabat ex parte dantis, seu ipsius Dei : aliunde vero ferebatur gratiam et charitatem in nobis esse quoddam accidens. Hinc aiebat, *Substantiva charitus*

accidentalem dat charitatem. Lege divi Bernardi epistolam 9, ad Guigonem Carthusiensem priorem, et tractatum *De diligendo Deo*, cap. 12. CAPPERON.

(52) Quas propheta septem summam appellavit. Isaïds, cap. xi, vers. 2 et 3, ubi sic recensentur septem sancti Spiritus dona : *Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini.* CAPPERON.

(53) Locum hunc laudavit Palamas ex versione LXX Interpretum. Vulgata nostra habet absque interrogatione, Genes. xviii, vers. 25 : *Qui judicas omnem terram, non facies judicium hoc.* Hebræus textus est hujusmodi : *וַיִּשְׁפֹּט כָּל-אֶרֶץ וְלֹא-יַעֲשֶׂה דִּינָא הַזֶּה.* Id est, *numquid qui judicat omnem terram, ille non faciet judicium? Oὐ ποιήσει? Non facies? Vis argumenti sistit in hoc verbo. Nam ποιῆν [facere] apud Græcos theologos significat creare. Forsan ex Genes. cap. 1, ubi apud τὸν LXX legitur, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός. In principio Deus*

judicium? » Et iterum : « Quomodo increata non A εσχηκότις αὐτῆς ἀναρχοί καὶ ἀκτίστοι καὶ ἀταλεύ-
esset illa gratia, per quam qui ejus participes facti
sunt, expertes principii, increati, immortales et
æterni evadunt? »

VI. Cum autem plures adhuc e multis illius
blasphemiis interserere vellem, dicentem me inter-
pellavit amicus Cabasilas, qui magnas Palamæ lau-
des recensuit. Deinde, primum quidem increatarum
multitudinem operationum aperte confessus est,
et eas a substantia omnino distinctas esse assen-
tiebatur : secundo assererat, sanctum et increatum
Spiritus non esse unum, neque septem esse dun-
taxat hujusmodi Spiritus (quales super Christum
requieturos esse prædixit Isaias *), sed septuagies
septem, et quotquot præter hos possit, quis mente
comprehendere, et infinitis infinitos : quibus B
et adnumerandas esse dicebat igneas duodecim lin-
guas, quæ super apostolos apparuerunt, itemque
1057 columbam illam, quæ super Christum, dum
hic baptizaretur, conspecta est. Nam hæc omnia
modo spiritus vocare solet sacra Scriptura, modo
increatas operationes, et gratias, et virtutes. Addi-
dit Cabasilas harum quidem participes fieri posse
creaturas, et iisdem insuper increatos homines
evadere, sanctificari omnia quæ sanctificantur, et
præter cætera panem illum, qui in divinarum myste-
riorum celebratione sacrificatur et a nobis parti-
cipatur : verum divinam substantiam nullatenus
posse participari.

VII. Sub hæc sociale bellum nobis inferebatur C
: Cabasilæ adjutore, qui exemplis in nos pugnabat ;
illum intelligo, qui a patriarchico senatu missus ad
nos venerat, et e litterarum numero esse dice-
batur. Hic cum ad dicenda quæ decrant sese accin-
xisset, tum animo tum oculis truculentior mihi
obstitit. Jam enim fortunas meas conculcare et
despicere omnibus licebat, tum quia solitarius de-
gebam, tum quia omnigeni me custodes undequa-
que circumcludebant : et hoc est quod trito fertur
adagio : cum lapsa est quercus, ligna quivis collig-
it : omnis vero pudor, ut videtur, in mare præci-
pitatus erat, eumque maritimus æstus sublatum
demerserat. Itaque cum hoc certamen Cabasilæ
adjutor truculentius suscepisset, de participabili et
imparticipabili disserere allatis exemplis conatus D
est. « Et certe, inquit, sicut de sole judicare sole-
mus ; cujus substantiam, in cælo manentem immo-
tam, participare non possumus, sed ejus illumina-
tivæ virtutis, 1058 quæ ad nos descendit, sumus
participes, ita et de Deo nobis cogitandum est.
Nam ejus substantiam residentem in cælo (quem

* Gen. xviii, 25. * Isa. xi, 2, 3.

Variorum notæ.

fecit, id est creavit. Hinc olim Ariani argutabantur
Christum esse creaturam, quia epistolæ ad Hebr.
cap. iii, dicitur Χριστὸν Ἰησοῦν πιστὸν ὄντα τῷ
ποιήσαντι αὐτόν. *Christum Jesum qui fidelis est ei
qui fecit illum.* CAPPERRON.

(54) Unum est e Monasticis Menandro tributis.
Vide Comiorum Græcor Sententias edit. Henric.

Γ'. Ἐμοῦ δὲ καὶ πλεοῦς πολλῶν τῶν τοιοῦτων
ἐκείνου βλασφημιῶν παρενεῖρειν ἐθέλοντος, ἀνέκοψε
τὸν λόγον ὁ φίλος, καὶ μακροῦς τοῦ Παλαμᾶ διεξήλ-
θεν ἐπαίνους. Ἐπειτα πρῶτον μὲν κάκεινο; ἀκτίστον
ἐνεργειῶν εἶναι πλήθος σαφῶς ὡμολόγησε τε καὶ
ἐπήγει, τῆς οὐσίας πάντῃ διωρισμένης. Δεύτερον δ,
ὅτι Πνεῦμα ἅγιόν τε καὶ ἀκτίστον οὐκ ἐν ἕλεγειν εἶ-
ναι, οὐδ' ἐπὶ μόνον (ὅποια καὶ τῷ Χριστῷ προερί-
χεν Ἡσαΐα; ἐπιναπαύσεσθαι), ἀλλ' ἐβδομηκοντάκις
ἐπτά, καὶ ὅσα πρὸς τοῦτοις δύναται ἂν τις τῇ δια-
νοίᾳ περιλαμβάνειν, καὶ ἀπειράκις ἄπειρα · μεθ' ὧν B
καὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἀποστόλων πυρίνας φανείσας δώδεκα
γλώσσας τακτέον ἕλεγειν εἶναι καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Χρι-
στοῦ βαπτισομένου φανείσαν περισσεράν. Ταῦτα γὰρ
ποτὲ μὲν πνεύματα καλεῖν οἶδεν ἡ Γραφή, ποτὲ δ'
ἐνεργεία; [P. 665] ἀκτίστους καὶ χάριτας καὶ δυνά-
μεις. Καὶ ταύτας μὲν εἶναι τὰς τοῖς κτίσμασι μεθε-
κτάς, καὶ πρὸς τοῦτοις ἀκτίστους γίνεσθαι τοὺς ἀν-
θρώπους, καὶ ἀγιαζέσθαι τὰ ἀγιαζόμενα πάντα, τὰ
τε ἄλλα καὶ τὸ θεῖον ἡμῶν βάπτισμα, καὶ πρὸς γε
ὁ θυόμενος καὶ μεταλαμβάνόμενος ἡμῖν ἄρτος ἐν
ταῖς θεῖαις μυσταγωγίαις · τὴν δὲ θεῖαν οὐσίαν παν-
τάπασι εἶναι ἀμέθεκτον ἅπασιν.

Z'. Καὶ ἐπὶ τοῦτοις ὁ συμμαχικός εἰσήγετο πᾶς
μο; μετὰ τῶν ὑποδείγματων · λέγω δὴ τὸν σὺν ἴσῃ
αὐτῷ πρὸς τῆς πατριαρχικῆς γερουσίας ἐηλυθὸς
ἡμῖν, τῶν ἰλλογίμων εἶναι λέγόμενον καὶ αὐτόν. Ὅ;
δὴ καὶ λέγειν παρεσκευακὼς ἑαυτὸν τὰ ἐνδεόντα
δριμύτερον ἡμῖν ἀντίστησε καὶ ἦθος καὶ ὄφθαλμόν.
Πᾶσι γὰρ ἐξῆν ἦθῃ τὰς ἐμὰς πατεῖν καὶ περιφρονεῖν
τύχας, μεμονωμένον τε ἅμα καὶ παντοδαποῖς παντα-
χόθεν περιεληγμένον τοῖς δεσμοφύλαξι · καθάπερ
καὶ δρυὸς πεσοῦσης πᾶσιν ἐξείη, ὡς φασιν, ἀνδράσι
ἡυλεύεσθαι (54) · αἰδῶς δὲ πᾶσα καθ' ὕγρων (ὡς
βοικεν) ἐρρήθη, καὶ ἀμπωτικῆς ἀφελομένη κτεθέβηται.
Δριμύτερον οὖν ἐκείνω τὴν τοιαύτην διαδεξαμένω πᾶ-
λὴν τὸν περὶ ἀμεθέκτου καὶ μεθεκτοῦ δι' ὑποδείγμα-
τος ἐπέη λέγον. · Καὶ δὴ καὶ καθάπερ, φησὶν, ἐπὶ
τοῦ ἡλίου, τῆς μὲν οὐσίας, ἀκινήτου μονούσης ἐν ὁ-
ρανῷ, μετέχειν οὐκ ἔχομεν · τῆς δὲ φωτιστικῆς ἐνερ-
γείας αὐτοῦ, πρὸς ἡμᾶς κατιούσης, μετέχομεν · ὅτω
κάπὶ Θεοῦ κρη νοεῖν. Τῆς γὰρ οὐσίας αὐτοῦ καθημέ-
νης ἐν οὐρανῷ (ὅν θρόνον εἶρηκεν ἡ Γραφή Θεοῦ)
μετέχειν οὐκ ἐπιχνούμεθα · μετέχομεν δ' οὖν τῆς ἐν-
εργείας αὐτοῦ καὶ τῆς βουλήσεως καὶ ζωῆς καὶ δυνά-

μεως και ισχυος, ανευ ουσιας προς ημας καιτουσης
 εκάστης και ποιούσης ακτίστους · ἄλλης μὲν οὐσης
 και μακρὸν τὸ διάφορον ἐκ τῆς οὐσίας ἐχούσης · θεό-
 τητος δ' οὐσης και αὐτῆς, ἀκτίστου μὲν, ὑφειμένης·
 δ' οὖν. » Ταῦτα δ' αὐτοῦ διεξιόντος, κύμα και σάλον
 εἶχε τὸ ἦθος αὐτοῦ · καὶ ἐνέκειτο μάλα σφοδρῶς, ἐκ
 τοῦ μελλόντος ἀπαιτῶν, ὁπότερον ἀν ἐλοίμην αὐτὸς
 δυοῖν ὄντων πραγμάτων, ἀντιθέσει; και συγκαταθέ-
 σεως.

tum multo magis instabat, a me quaerens, utrum e
 vero assentiret.

Ἡ. Ὑπολαβὼν γοῦν ἐγὼ πρὸς δύο τὴν παροιμίαν,
 « Μῆδὲ τὸν Ἡρακλέα διδοῦσαν ἀκούω τὸ δύνασθαι
 πρὸς ἀντίπαλον ἔπασσον μάχην. Ἐγὼ δὲ καὶ μόνος
 ὢν ἐνταυθοῖ, και δέσμιος, και μῆδὲ βραχὺ τὸ θαρσύνειν
 ἔχων ἐκ τοῦ κυριου, πρὸς δύο τὸν ἀγῶνα ποιησθαι
 ἀναγκαζόμενος, ἐ:θαρσύνουσα ὀπίσταντα; ἐν ταυτῷ
 και γλώττας και γνώμας, ἐν ἀμαρτυρίῃ σταδίω τὰ κατὰ
 βολῆσιν [P. 666] ἔκπαντα λέγειν ὀφθῶς ἐχούσας; και
 ἀποφινέσθαι, και δ:αβάλλειν πρὸς ἀπόντας ἀπίπτας,
 μῆτ' ἐμοῦ παρόντος, μῆτ' οὐδενὸς ἑτέρου τοῦ τὴν
 ἀλήθειαν ἀντ' ἐμοῦ μαρτυρήσοντος, ἐν στενῷ κομῶδι
 τῆν τῆς ἀμηχανίας; ὁρῶ μοι περίστασιν ἐστηκυῖαν.
 Ὅντος γὰρ ἐκατέρου κομῶδι φορτικῷ, τοῦ τε σιγῆ
 εἰς τῆς νῦν ἀκοῆς ἐνεγκεῖν τριχυμίας και τοῦ παρα-
 χρημα τοῦς τῆς ἀτοπίας ἐλέγχους κομίζειν ὑμῖν,
 οὐ; τὰμὰ δ:αβάλλειν οὐδὲν πῶν ἀπάντων ἐπὶ τῆς
 ἔρημίας ταύτης κωλύσει, δὴσεργός μοι και μάλα
 δυστέμβολος ἡ ἐπιχειρήσει; πρὸ; ἐκατέρων ἀναφαίνε-
 ται. Ἄναιμάκτου γὰρ οὐσης τῆς μάχης, και τῶν
 λογικῶν ξιφῶν και τραυμάτων τὰς ἀνεπιρροίας τῆς
 ἀνωμάτου ψυχῆς δεχομένης, εὐδιάβολα μὲν διὰ τὸ
 ἀφανῆ; φανεῖται; τὰ τραπαῖα, ἀγχιότροφο; δ' ἡ τῆς
 γλώττης διάδοσις, πρὸ; τὴν τῆς γνώμης ἀφροσιν
 και πηλὸς αὐσα τὴν γνώμην τῆς κρίσεως. Ἐπειτα οὐδ'
 ἔγω πῶς ὀνομάσω τὴν παρῆτασιν ἐγὼ τοῦ τοιοῦτου
 πολέμου. Οὐτε γὰρ μονομαχία τίς ἐστι, δύο καθ' ἑνὸς
 ἐπιλομένων γλωσσῶν · οὐτε μὴν στρατευομένων και
 βιεπόντων ἐξωθεν ἐστήκε πλῆθος, ἐν ἐμφανῆς ἡ τῶν
 ἀγωνιζομένων τὸ στάδιον, ὡσπερ οἶον πολεμικαὶ πε-
 ριτρέχουσι και περιηχοῦσι σάλπιγγας, τὰ παρακλη-
 τικά συκροτοῦσαι τῶν ἐν ὑπαίθροις πολέμων · ὡ;
 ἀναγκάζεσθαι με λοιπὸν ἀμφιστοιμὸν τὸ εἶναι; ἡμετέ-
 ρας; τιθέναι φάλαγγος πρόσωπον τῆμερον · ἐν οὕτωσι
 πρὸ; ἐκατέρας; εἰς γλώττας; ἐφικνεῖται πως και τὰ
 ἡμέτερα, νῦν μὲν ἀθλοθέτην και δικαστὴν ἀδέκαστον
 ἔχοντα τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν τοῦ Θεοῦ, ὅπῃρ οὐ
 τοῦς ἀθλους ἀνύω τοῦτους; ὕστερον δὲ, και τῶν ὄσοι
 μὴ κέρσαι νῦν οὐκ ὀλίγους · παραποιποῖς χρησάμε-
 νον τοῖς ἡμετέροις γράμμασιν, εἰ χρόνον ἡμῖν παρὰ-
 σχοι Θεοῦ βραχυίας μὲν τινος ζωῆς, ἐλευθέρας
 δ' οὖν. »

erunt, ad quorum me tribunal deducunt libri;
 Deus praebuerit, conscribam. »

Θ. « Τὸ μὲν οὖν τὰ ζετούμενα ὡς ἀμολογούμενα
 εἶθεσθαι, πολλῆν, » ἔφη, « ἀμαθίαν τοῦ δρῶντος
 κατηγορεῖ, και ἔμα πολὺν τε ὀφλισκαίνει τὸν τῆς
 εἰσχύνης ἐλεγχον και μεσημβρινῆς ἀκτίτος περιφα-
 νιστερον. Ἴλλου γὰρ τὴν μὲν οὐσίαν αὐτῷ ὀζανίω

Dei thronum sacra Scriptura vocavit) participare
 non valeimus, sed ejus operationem, voluntatem,
 vitam, potentiam et virtutem participamus, quarum
 unaquaeque absque substantia descendit ad nos,
 quos et increatos efficit. Et quidem illarum quaeli-
 bet alia est a divina substantia, a qua longe distat;
 attamen ipsa quoque Deitas est increata, quamvis
 inferior. » Cum ista dicendo percurreret, maris
 adinstar aestuabat et commovebatur ejus animus:
 duobus eligerem; num scilicet contradicerem, an

VIII. Ego itaque hunc in modum respondi: « Ne
 Hercules quidem adversus duos aequis viribus pu-
 gnare posset, ut ex veteri proverbio didici. Porro
 sum hic solus, et vincetus, cui ne tantillum quidem
 audere per hoc tempus licet. Cogor tamen certare
 adversus duos, qui audaces linguas et mentes pari-
 ter armarunt, et in stadio hoc testibus vacuo qua-
 cunque voluerint loqui et pronuntiare possunt: ubi
 autem recesserint, ipsis facile erit apud ab-ent
 calumniari, dum nec ego adero, nec alius, qui
 mea vice veritati testimonium perhibeat: unde in
 magnas rerum angustias et difficultates relictum
 me video. Nam cum utrumque valde molestum ac
 grave sit, seu verborum, quae audivimus, quae
 decumanos fluctus cum silentio tolerare, seu extem-
 poralem harum **1059** ineptiarum refutationem
 vobis afferre, quos nihil quidquam in hac solitudine
 prohibere poterit, quominus meas res obtrectetis;
 hinc difficile mihi videtur ac valde arduum, utrum-
 libet horum aggredi. Quia enim incruenta est haec
 pugna, et adversos dialectorum gladiatorum ictus
 ac vulnera animus incorporatus accipit, tropaea
 propter suam obscuritatem calumnialis facile obnoxia
 esse videbuntur. Aliunde vero linguae dispositio ad
 mentis arbitrium versatilis est, et judicis senten-
 tiam corrumpit. Deinde nescio quo demum nomine
 appellem belli aciem hoc modo instructam. Neque
 enim est singulare certamen, quandoquidem duae
 contra unum linguae armantur; neque militantium
 et spectantium ingens extra consistit multitudo, ut
 palam fiat certantium stadium; quale est illud,
 quod circumcurreunt et circumsonant bellicae tubae,
 dum classicum canunt et ad aperta bella incitant.
 Caeterum hodie acies nostra necessario mihi anceps
 et bifrons quasi instruenda est; ut sic utriusque
 adversarii sermonem aggredi quomocumque pos-
 sim. Et nunc quidem habeo cortaminis hujus nostri
 moderatorem et incorruptum judicem, Dei, propter
 quem haec in pugna tantum laboris consumo, per-
 vigilem oculum: sed in posterum non pauci ex iis,
 qui nunc adsunt, ejusdem controversiae iudices
 quos, si mihi brevis quidem, at liberae tempus vita

IX. Haec praefatus, responsionem meam his verbis
 institui. « Quicumque controversam rem tanquam
 concessam **1060** ponit, is magnam imperitiae
 suae argumentum praebet: et multo dedecore dignus
 est ignominiaque turpissima, quae meridianae lucis

radio clarius pateat. Jam vero tu, cum substantiam solis in cœlesti solo collocas, ejus virtutem seu operationem, quæ per se minime subsistat, ad nos usque descendere concedis. Solarem nempe orbem substantiam esse pronuntias; ejus autem lumen, virtutem seu operationem esse minime per se subsistentem definis. Declarare itaque primo debebas, num sapientes Ecclesiæ doctores, qui nihil dicunt, quod non sit cum scientia conjunctum, ita quoque sentiant; videlicet substantiam solis esse ipsius orbem; lumen autem solare esse operationem minime per se subsistentem, potentiam, et accidens quod suam in nos vim seorsum exserit, ita ut subjecta substantia cum eo ad nos usque non deascendat. Secundo declarandum tibi incumbebat, num ex materialibus et sensibilibus substantiis accuratam haurire possimus incorporearum et insensibilium substantiarum cognitionem, et simul divinæ illius substantiæ, quæ omnes illas superat, quamque super omne nomen et omnem intellectum esse audivimus: ita ut quæcumque in hac rerum universitate conspiciuntur miracula, theologorum materiam suppeditent nominum, a quibus sapientem, potentem, bonum, sanctum, beatum, æternum, judicem, ærvatorem, etc., Deum denominamus. Et quidem hæc omnia (quibus exigua divini unguentis qualitas demonstratur) creatura quælibet per aspectabilia mundi miracula, unguentarii vasis adinstar, in se ipsa expressit. Et ei, qui super omne nomen est, multa pro beneficiorum ejus varietate inlimus nomina. Cum ignorantia nostræ tenebras depellit, lux quidem appellatur; vita autem, cum immortalitatem largitur. Tu vero neque intelligere potes, quam ex aspectabilibus creaturis demonstrationem adducis; neque nosti ea esse supra omnem sensum posita, quorum nobis vis præbere notitiam. Quin imo, cum hæc sensilia vitens ignores, insensibilia illa, quæ non vides, multo minus poteris cognoscere. Qui enim fieri istud posset, quandoquidem per ignorantiam simul et fraudem decipere nos conaris? Jam vero libens ex te quærerem, cur ista non intellexeris, quæ sancti Patres diserte affirmant et ubique docent? Et vero ex duobus alterum necessario consequitur. Vel enim loqueris hodie verba, e ventre deprompta, ac ea quæ non legisti; et ita velut pueriliter ludentem te despiciemus: vel denique, si legeris, ex duobus rursum alterum sequetur. Vel enim a te lecta non intellexisti, quod perspicaciæ defectum arguit: vel intellexisti quidem, at sponde blasphemias. Tuo nempe doctori Palamæ assentiri et obsecundare videtur, nec ulla te res habet sollicitum: ideo repellis a te omnem impietatis suspicionem, eamque in Palamam refundis, et ita Endymionis somnum dormis, ratus eam ob causam minori te apud homines infamia, quandiu vives, notatum iri, et in futurum mitiores

Α ἰσχυροῦν ἐδίξει (55) τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ κατεῖναι συγχωρεῖς πρὸς ἡμᾶς, ἀνούσιον παθ' ἐαυτὴν, ούσιαν μὲν τὸν ἥλιου δίσκον ἀποφαινόμενος· ἐνέργειαν δὲ ἀνούσιον, ἐκείνου τὸ φῶς. Ἐχρηθὺν σοι δεικνύειν πρότερον μὲν, εἰ καὶ τοῖς σοφοῖς διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας, οἱ σὺν ἐπιστήμῃ λέγουσιν ἃ λέγουσι, νομίζεσθαι τε καὶ συνδοκεῖ τὰ τοιαῦτα εἶναι δηλητήριον μὲν δίσκον ούσιαν ἡλίου. [P. 667] τὸ δὲ φῶς, ἀνούσιον ἐνέργειαν καὶ δύναμιν καὶ συμβεβηκὸς εἰς ἡμᾶς ἐνεργῶν ἰδίᾳ, καὶ χωρὶς ὑποκειμένης ούσιᾳς συγκαταίτουσιν ἄκρις ἡμῶν· ἔπειτα δεικνύειν καὶ εἰ δυνατόν, ἐκ τῶν αἰσθητῶν καὶ ὀλικῶν ούσιῶν ἀκριβεῖς κτελλήσεις δύνασθαι γίνεσθαι τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν, καὶ ἅμα τῆς τούτων ἀπάντων ἐπέκεινα θείας ούσιᾳς, ἢ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τε καὶ νόημα τῶν ἁγίων ἀκούσμεν εἶναι· τὰ δ' ἐν τῷ παντὶ θεωρούμενα θαύματα τῶν θεολογικῶν ὀνομάτων τὴν ὑληγηθῆναι, δι' ὧν πρῶτον, δυνατόν, ἀγαθόν, ἄγιον, μακάριον τε καὶ αἰδιον, κριτὴν καὶ σωτῆρα, καὶ τὰ τοιαῦτα, κατονομάζομεν· ἅπερ πάντα, ποιότητά τινα βραχέϊαν τοῦ θεοῦ μύρου ἐνδεικνύοντα, ἢ πᾶσα κτίσις, διὰ τῶν ἐνθεωρουμένων θαυμάτων, σκεύους τινὸς μυρεψικοῦ δίσκου, ἐν ἐαυτῇ ἀπεμάζατο. Καὶ ὁ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὧν ἡμῖν πολύννομος γίνεσθαι, κατὰ τὰς τῶν εὐεργεσιῶν ποικίλας ὀνομαζόμενος· φῶς μὲν, ὅταν ἐξαφανίῃ τῆς ἀγνοίας τὸν ζῶπον· ζῶ δ', ὅταν ἀθανάσιαν χαρίζεται. Σὺ δ' οὐδ' ἦν παράγεις ἡμῖν ἐκ τῶν φαινομένων ἀπέδειξιν συνορᾶν ἔχεις, οὐθ' ἃ βούλει γνωρίζειν ἡμῖν ὑπὲρ αἰσθησιν οἶδας. Ἄλλα καὶ ταῦτα βλέπων ἀγνοεῖς· κάκαϊνα, μὴ βλέπων, οὐκ ἂν ποτε γνοίης· πῶς γὰρ, δι' ἀγνοίας ἀγνοῖαν καὶ δι' ἀπάτης ἀπίτην κατασκευάζειν περιόμενος; Ἡδέως δ' ἂν σε ἐροίμην, τῶς τῶν ἁγίων ἐαβήθησαν ταῦτα λεγόντων καὶ διδασκόντων διὰ παντός οὐ συνήκας αὐτός; Δουλοῖν γὰρ ἔπειτα ἂν θάτερον· ἢ γὰρ οὐκ ἀναγνοὺς ὄλω; ἀπὸ κοιλίας φωνεῖς σήμερον, καὶ ὡς παίζοντος σοῦ καταφρονούμενος· ἤλοιπὸν ἀναγνοῦν σοι· δουλοῖν αὖθις ἔπειτα θάτερον· ἢ γὰρ οὐκ ἔγνως, ὃ νότι ἀσυνέτων ἐστὶ τεκμήριον· ἢ γνοὺς ἐκὼν βλασφημεῖς, τῷ σὺ διδασκάλῳ· πειθόμενος ἀπραγμότως, ὡς εἶπες, Παλαμᾶ. Δὲ καὶ πᾶσαν αὐτῶν βλασφημίας ἐνοῖαν ἐπιβρίπτων τὸν Ἐνδυμίονος ὕπνον καθεύδεις αὐτός, κουροτέρων σοι διὰ τοῦτο τὴν δίκην, ἐνταῦθα μὲν τῶν ἀνθρώπων αἰσχύνῃς ποιῆσθαι νομίζων, ἐς δὲ τὸ μέλλον τῆς ἀθανάτου κολάσεως· ὡς περ ἂν εἰ τῆς ἐκείνου θελήσεως ἐξηρηθησθε τὰ πράγματα, κέπρωται, καὶ τὸ μένιν ἀθάνατον δύνασθαι δεῖν τὸ κακὸν μὴ συνιεῖς, ὡς βῆον ἀναλαβεῖν ἐπὶ εὐσέδειαν ἅπερ ἡδίκηται, ἢ τὴν ἀσέδειαν ἔχειν ἅπερ ἡδίκησες. Σὺ μὲν οὖν οὐκ οἶδ' ὃ κρίνεις βέλτερον σαυτῷ καὶ κορυφώτερον εἰς κακίαν, εἴτε τὴν ἀκούσμεν ἄγνοιαν τῶν κακῶν, εἴτε τὴν τοῦ ἀκουσθῆναι σχηματισθῆναι. Ἐγὼ δὲ οὐκ οἶδ' αὖθις, ᾧ τὴν χεῖρα δίκην ἐκφύρω, τῆς τοῦ κακοῦ διανομῆς παραπλησίως [P. 668] ἐπ' ἐκάτερον σιζομένης. Εἰ μὲν γὰρ ἀγνοῶν ἀμωσγήπως ἀπέχου θεολογίας, ἦττω σοι πάντως τῆς καταβίχης τὴν ψῆφον ὃ τῆς ἀληθείας παρῆχεται λόγος. Ὅ

Variorum notæ.

(55) *In cœlesti solo.* Sic Ovid. *Metamorphos.* l. b. 1: *Astra tenent cœlestis solium.* ΓΑΡΡΕΘΟΝΝ.

γάρ θείων ἐνόσεις ἄν, ἀλλὰ νοσῶν ἤθελες ἄν. Ἦν δ' εἰς ἄ
 τὴν θειότερον χώρον καὶ τοῦτο παραδυσμένον (56) μεῖζω
 διὰ τὴν ἀναίθειαν τὴν τῆ· κακίας κομίζεται ψῆφον.
 Καὶ ἵνα τὰ πλείω τῶν ἐνταῦθα λέγεσθαι ὀφειλόντων
 ἐάσω διὰ τὸ μῆκος, ἐνός καὶ δύοσιν μνησθήσομαι. Ὁ
 θεός τοίνυν ἐκ Δαμασκῶ τάδε φησὶν Ἰωάννης·
 « Ὅσπερ ὁ ἥλιος εἰς μέν ἐστίν, ἔχει δὲ οὐσίας δύο, τοῦ
 τε φωτὸς· ὁ γεγένηται πρότερον, καὶ τοῦ τῆ κτίσει· ἐφ-
 υστερίζοντος σώματος (57)· δι' ὅλου τε τοῦ σώματος
 τὸ φῶς ἀδιαίρετως ἤνωται, καὶ τοῦ σώματος· ἐφ'
 ἑαυτοῦ μένοντος, πάσης τῆ· γῆς ἐφαπλοῦται τοῖς
 πέρασιν· οὕτω καὶ ὁ Χριστός, φῶς ἐκ φωτὸς ἀναρχον
 ὄν καὶ ἀπρόσιτον, ἐν τῷ χρονικῷ καὶ κτιστῷ γενό-
 μενος σώματι, εἰς ἐστὶ δικαιοσύνης ἥλιος. » Ὁρᾷς
 πῶς· ἐνός ὀνόματος δύο φησὶ τὰς ὑποκειμένας· οὐσίας
 ὑπάρχειν, τὴν μὲν σῶμα, τὴν δ' ἀσώματος, ὡς περὶ δὴ
 καὶ τὸν δικαιοσύνης ἥλιον Χριστόν· εἰκονίζων μὲν
 ἐκεῖθεν, ὅσον ἐφικτόν· ὀνομαζῶν δ' ἐνὰ μέρος ἐκά-
 τερά τ' ἐκεῖνα καὶ τοῦτον, ἥλιον, κατὰ τοὺς τῆς ὁμο-
 νυμίας τρόπους· καὶ δεικνύς διπλᾶς καὶ τὰς οὐσίας
 εἶναι κἀνταῦθα κακέει, καὶ οὐ τὸ μὲν οὐσίαν, τὸ δ' οὐ·
 οὐδὲ τὸ μὲν ἀνυπόστατον ἐνεργεῖαν, τὸ δ' ὀφιστάμε-
 νον μὲν, ἀνενέργητον δὲ καθ' ἑαυτὸ, διΐσταμένης ἰδίᾳ
 τῆς ἐνεργείας ἀπείροις τοῖς τοπικοῖς διαστήμασιν.
 Ὅρα δὴ καὶ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον (58),
 φάσκοντα, ὡς· « Τοῖς μὲν ἀίθριοις αὐτός· ἐστὶ φῶς ὁ
 θεός, καὶ οὐκ ἄλλος. Τί γάρ ἐδει φωτὸς δευτέρου τοῖς
 τὸ μέγιστον ἔχουσι· τοῖς κάτω δὲ καὶ περὶ ἡμᾶς
 πρόωτην ἐκλάμπει τὴν τοῦ φωτὸς τοῦτου δύναμιν.
 Καὶ γὰρ ἔπρεπε τῷ μεγάλῳ φωτὶ τῆς δημιουργίας· ὁ
 ἐκ φωτὸς ἀρξασθαι, ὃ λυεῖ τὸ σκότος καὶ τὴν ἐπί-
 χουσαν τῶς ἀνοσμίας καὶ ἀταξίας· καὶ τοῦτο οὐκ
 ὀργανικὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀνιδέξασθαι, οὐδ' ἠλιακὴν, ὡς ὁ
 ἐμὸς λόγος, ἀλλ' ἀσώματων καὶ ἀνήλιον· ἔπειτα δὲ
 καὶ ἠλίῳ δοθέν, καταφωτίζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.
 Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὴν ὕλην προϋποστήσας εἰ-
 δοποίησεν ὑστερον, ἐκάστω τάξιν καὶ σχῆμα καὶ μέ-
 γεθος περιθεῖς, ἵνα θαυματοργίῃ τι μεῖζον, ἐν-
 ταῦθα τῆς ὕλης· τὸ εἶδος προϋστήσατο. [P. 669] Εἰ-
 δος γὰρ ἡλίου τὸ φῶς. Μετὰ δὲ τοῦτο τὴν ὕλην ἐκά-
 γει, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἡμέρας δημιουργήσας τοῦτον
 τὸ ἥλιον. » Ἰδοὺ καὶ οὗτος ἕτερον φάσκει τὸ φῶς τοῦ
 ἡλίου, καὶ πρὸ τοῦ ἠλιακοῦ μὲν σκεύους καθ' ἑαυτὸ
 ὀφιστάμενον, ἔπειτα δὲ καὶ ἠλίῳ δοθέν· ἥλιον μὲν
 ὀνομαζῶν τὸ σκεῦος, τὸ δὲ φῶς εἶδος αὐθιπέστατον
 τοῦ ἡλίου, ἐκ' οὖν οὐσίαν ἀσώματος καὶ ψυχῆν ἐκεῖ-
 νου τοῦ σώματος. Οὐ γὰρ ἂν ἐνέργει καθ' ἑαυτὸ,
 μὴ ὄν ἀνυπόστατον· οὐδ' ἀνάνυπόστατον ἦν, μὴ
 ὄν οὐσία. Ὡς γὰρ πᾶσαν οὐσίαν αὐθιπέστατον εἶναι
 ὀρίζονται πρᾶγμα, οὕτω δὴ καὶ ἅπαν αὐθιπέστατον
 πρᾶγμα, οὐσίαν. Ἐπει οὖν τὸ εἶδος ἐνταυθοῖ τοῦ
 ἡλίου, ἐκ' οὖν τὸ φῶς, ὁ ἄγιος καὶ πρὸ τῆς ὕλης
 (ἠλιακῆ τοῦ σκεύους) δεικνυσὶν ἔχειν ἐνεργον τὴν

A æterni supplicii pœnas esse daturum : quasi vero
 ab illius arbitrio cunctæ res fatali quadam necessi-
 tate penderent, et improbitas immortalitatem ho-
 minibus comparare posset. Sane (quod non ani-
 madvertis) pietas facilius ea quibus inique privata
 est recuperabit, quam suæ iniquitatis fructibus
 impietas potiat. Ego vero nescio quid tibi magis
1062 expedire putes, quo levior culpa tua vide-
 atur; an involuntariam malorum ignoracionem, an
 vero involuntarii peccati pretextum. Rursus nescio
 utri graviores pœnas infligam, cum hæc diffusa
 improbitas fere similiter in utrumque dividatur.
 Si enim theologiarum rerum ignarus quodammodo
 ab eis abstinuisses, mitiorem damnationis senten-
 tiam in te ferret vera et catholica doctrina. Nec
 enim hunc tuum ignorantæ morbum voluntas tua,
 sed voluntatem morbus ipse prævenisset. Jam vero
 cum in alterius locum id quoque vitii obrepserit,
 majoris ob hanc impudentiam improbitatis reus
 habendus es. Et certe, ut plura ex iis, quæ hic dicenda
 forent, utpote proliziora, silentio prætermittam,
 unius et duorum duntaxat SS. Patrum
 testimonia referam. Primo itaque S. Joannes Da-
 mascenus sic loquitur : « Quemadmodum sol unus
 quidem est, verum duas habet substantias, unam
 luminis, quod prius factum est, alteram corporis
 solaris, quod nonnisi post creationem factum est :
 lumen autem indivisim unitum est per totum solare
 corpus, quod dum in se manet, in universæ terræ
 terminos lux expanditur : sic et Christus lumen de
 lumine, initiis expertus et inaccessum, in temporali et
 creato corpore factus, unus est Sol justitiæ. » Vides
 quomodo duas unī nomini subiectas esse asserat
 substantias, unam corporalem, alteram incorpo-
 ream, utpote qui etiam justitiæ solem Christum
 hac imagine, quantum fieri potest, exprimat, et
 sigillatim tum duas priores substantias, tum hunc,
 nempe Christum, pro æquivocorum more solem ap-
 pellet; declarans insuper duas esse tum in Christo,
 tum in sole, substantias. Non dicit unam quidem esse
1063 veram substantiam, alteram vero minime :
 non dicit unam quidem esse operationem subsi-
 stentia vacuum, alteram vero esse per se subsisten-
 tem et ratione sui minime operativam, quasi
 operatio seorsum posita infinitis locorum spatiis a
 substantia distaret. Velim etiam consideres illius
 verba Gregorii, qui sibi magnum in theologia
 nomen fecit : « Æternis quidem rebus, inquit,
 non aliud lumen est præter ipsum Deum. Quid
 enim secundo lumine iis opus erat, qui maximum
 habebant? Inferioribus autem et humanis primam
 hujus luminis vim protulit. Magno quippe lumini
 conveniebat, officium suum a lumine auspicari,

Variorum notæ.

(56) *Id quoque vitii obrepserit; quod nimirum de rebus theologiacis ignarus disserere volueris.* CAPPERRONN.

(57) *Alteram vero substantiam corporis solaris, quod non nisi post creationem [luminis] factum est.*

Alludit ad Genes. cap. 1; ubi lux prima die facta narratur, sol autem nonnisi die quarta formatus. CAPPERRONN.

(58) Gregor. Nazianz. orat. 43, quæ est in novam Dominicam. CAPPERRONN.

quo tum tenebras tum yudem indigestamque molem ac confusionem depulit. Nec vero, mea quidem sententia, instrumentale illud nec solare ab initio protulit lumen, sed incorporëum quoddam, et a sole minime productum, quod deinceps ad illustrandum terrarum orbem soli datum est. Nam cum aliis in rebus hanc agendi rationem tenuisset, ut materiam prius conderet, ac eam deinde forma convestiret, ordine videlicet, figura, et magnitudine unicuique rei creatæ impositis; hic ut majoris cujusdam miraculi speciem ederet, formam materia priorem produxit. (forma enim solis lumen est) ac postea materiam induxit, solem hunc minimi diei oculum fabricatus. » Ecce sanctus iste doctor aliud a sole lumen asserit, quod ante solare instrumentum per se subsisterit, ac soli deinceps traditum fuerit. Et soli quidem instrumenti nomen tribuit, lumen autem vocat substantialem seu per se subsistentem solis formam, id est substantiam incorporalem, quæ sit illius corporis anima.

1064 Nec enim per se operaretur istud lumen, nisi per se subsisteret; nec per se subsisteret, nisi esset substantia. Nam quemadmodum omnem substantiam definiunt rem per se subsistentem, ita profecto rem omnem per se subsistentem definiunt substantiam. Cum igitur hoc loco sanctus Gregorius solis formam, seu lumen, ante materiam (hoc est ante solare instrumentum) declararet habere per se et ex propria natura existentiam et substantiam operativam ac illuminativam, neque illa solari materia indiguisse, sed hanc potius materiam illuminativam eguisse forma, qua (ut ita loquar) animata substantiaretur; cum, inquam, ita se res habeat, hæc illuminativa forma longe potiori ratione substantia erit, quam solare illud instrumentum; quod veluti per se minime subsistens atque informe sanctus Gregorius materiam esse affirmat. Quapropter necesse est Deum esse substantiam, quæ propria polleat subsistentia, nec ullius plane rei sit indiga. Nam quod altero indiget, naturaliter eo posterius est, quo indiget; et ei necessario inservit, ejus indiguum est. Hinc superest, ut alterum altero indigeat. Porro veri ac proprie dicti principii vera est ac genuina proprietas, nulla re indigere, et hujusmodi principium debet proprie esse, et omni eo prius, quod indiguum est. Oportet enim ut principium sit hoc ipsum duntaxat, nempe principium, nec ulla re alia indigeat: « Et vero, » ut ait D. Maximus, « sanctæ Trinitatis substantia universarum rerum opifex est, sola simplex, nihil habens admistum dispar sui atque dissimile, rei nullius indiga et immutabilis; omnis autem creatura ex substantia et accidente composita est ac divina semper eget providentia, quippe quæ non sit a **1065** mutatione

Α φωτιστικὴν ὑπόστασιν καὶ ὑπαρξίν οὐκ ἔχον, μηδὲ τῆς ὕλης ταύτης δεηθῆν, τὴν δ' ὕλην μᾶλλον τοῦ φωτιστικοῦ δεηθεῖσαν εἶδους, ἢ, ὡς εἰπεῖν, οὐσιωδῆ ψυχωθεῖσα· μᾶλλον ἂν εἴη τοῦτ' ἐδ' φωτιστικὴν εἶδος ἢ οὐσία, ἢ τὸ ἡλιακὸν σκεῦος; ἔκείνο, δ' ὕλην εἶναι ἤσιν, ὅσον ἀνείδεόν τε καὶ ἀνυπόστατον. εἶναι τοῦτον δὲ τὰυτὰ δεῖ καὶ τὸ θεῖον οὐσίαν ἀνυπόστατον καὶ ἀνευθεῖ παντάσῃ. Τὸ γὰρ ἄλλο δέδεμενον ὑπερῶν εἶναι πέφυκεν οὐ δεῖται, κακώτερον δουλεύειν ἐξ ἀνάγκης, οὐ ἔστιν ἐνδέξ. Καὶ δεησεται λοιπὸν θατέρου θάτερον. Τῇ δὲ κυρίως ἀρχῇ γνήσιον τὸ ἀνευθεῖς, καὶ κυρίως εἶναι ἀνάγκη, καὶ πρότερον τοῦ ἐνθεοῦς. Δὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν αὐτὴ τοῦτο εἶναι μόνον, ἀρχὴν, καὶ μὴ δεῖσθαι μηδενός. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος· « Μὴ ἀπλή καὶ μονοειδῆς (59) καὶ ἀνευθεῖς καὶ ἄσπετος; ἡ δημιουργικὴ τῶν ὄλων οὐσία τῆς ἁγίας Τριάδος. Πᾶσα δὲ κτίσις συνθετός ἐστιν ἐξ οὐσίας καὶ συμβεβηκός καὶ ἐπιθετός; ἀεὶ τῆς θείας προνοίας, ὡς οὐκ ἐλευθέρα τροπῆς. Χρὴ οὖν μῆτε συμβεβηκός; ἐπιθετός λέγειν, μῆτε ποιότητα. Τῶν γὰρ συνθετῶν ταῦτα. Πάντα δ' ὅσα ἔχει Θεός, φύσει ἔχει καὶ οὐκ ἐκκτητα. » Ἐπ' οὖν οὐσίαν εἰσποιοῦμεν τὴν ἐνεργεῖαν τούτου ἐπὶ Θεοῦ, τῆς οὐσίας; ἐκείνης διάφορον, εἴη ποιότητα συμβεβηκυῖαν οὐσιωδῶς κατὰ σὲ, τὸ στελερὸν ἀνίτατον. Οὕτε γὰρ δύο οὐσίας δύναται τις τῶν εὐσεβῶν θεολόγος ἑνομάσαι, καὶ δύο ποιητικῶς ἀρχάς; (ὡς ἄνω που δεδειχθέντες ἐφ' ἡμῶν ἐν πολλαῖς διδασκαλίαις ἁγίαις γραφαῖς), οὕτε τῆς θείας οὐσίας ἐκείνης; ποιότης ποτὲ νοηθῆναι δύναται διάφορος, ἢ καὶ οὐσιωδῆς. Τὸ γὰρ οὐσιωδῆς, [P. 670] μέρος οὐσίας φησὶν εἶτε τῆς Ἐκκλησίας σοφοῦ διδάκταλοι, ὡς ἀνωτέρω δίδεικται. καὶ οὐ ὅρατον τῆς ἐπιστήμης τῶν λόγων εὐρεταί. καὶ κανόνες καὶ στάθμαι. Οὐ γὰρ ἀφαιρεθέντος κολοβοῦται τὸ ὅλον, μέρος; ἀνάγκη τοῦτ' εἶναι τοῦ ὅλου. Εἰ οὖν ἡ ἐνεργεῖα αὐτῆ μέρος ἐστὶ τῆς οὐσίας κατὰ σὲ; ὡς οὐσιωδῆς, εἰπέ πως ἄλλο κατὰ τὴν οὐσίαν, ἢ πως μέρος τοῦ ἁμερούς; Εἰ δὲ ποιότης διάφορος, πως χωρὶς ὑποκειμένου δύναται νοηθῆναι ἢ φανῆναι; Οὐδὲ γὰρ ἀνευ ὑποκειμένου σχῆμα ποτ' ἂν ὑπαρξῆν τὸ δὲ μὴ ὑπάρχον πως Θεός; Ὁρᾷ πως διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης εἰς ἀβείαν ὁ Παύμας ἐλάσκει τοὺς νῦν ἁμαθείς τῆς Ἐκκλησίας; προστάτας; Ἐπειτα πως διάφορον (60); « Οὐδὲν γὰρ, φησὶ, « τῶν εἶναι λεγομένων τὸ σύνολον ἔχει τὸ κυρίως εἶναι. Οὐκ οὖν οὐδὲν τῷ Θεῷ τῇ πράξει ἐξ εἰδίου συνθεωρεῖται κατ' οὐσίαν διάφορον, οὐκ αἰετὸν οὐ χρόνος, οὐδὲ τι τῶν τούτοις ἰνδιαιωμένων. Οὐ γὰρ συμβαίνουσιν ἄλλοι; ποτὲ τὸ κυρίως εἶναι καὶ οὐ κυρίως. » Καὶ πάλιν· « Ἐπὶ Θεοῦ τὸ εἶναι καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ θεῖον; καὶ τὸ δημιουργὸς καὶ τὸ ὑπερούσιον; καὶ τὸ ἄπειρος καὶ τὸ ἀθάνατος; καὶ τὰ τῶν αὐταῦτο λέγομεν οὐσιωδῶς διαφορῶς. Ἰνα μὴ συνθετῶν αὐτῶν ἐκ τούτων δογματισώμεν, ἀλλὰ προσεγγίξαι; τινῶν μὲν ἑμπρατικῶς τῶν θεωρουμένων κατὰ αὐτῶν, οὐδενός δὲ τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ

Variorum notæ.

(59) Nihil habens admistum dispar sui atque dissimile. Ita Cicero veritū τὸ μόνοειδῆ; apud Platonem, quod ad litteram sonat, ἁνiforme. CAPPERON.

(60) Tractatu eni titulus: *Ducenta capita*, tom. I. edit. Combefis. Sed ibi paulo aliter jacet hic locus CAPPERON.

φύσιν δηλωτικὰς. Τινὰ μὲν γὰρ κρείσσοντα τῇ θεῷ φῦσει σημαίνουσιν, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν φύσιν μνημόσιν, ὅπερ ἴδιον τῶν οὐσιωδῶν καὶ συστατικῶν διαφορῶν. » Καὶ πάλιν · « Πᾶσα οὐσία, τὸν ἴδιον ὄρον ἑαυτῇ συνεισάγουσα, τουτέστιν ὀριζομένη, ἀρχὴ κίψυκενεῖναι τῆς ἐπιθεωρουμένης αὐτῇ κατὰ δύναμιν κινήσεως, πᾶσα δὲ οὐσιώδης πρὸς ἐνέργειαν κινήσις μεσότης ἐστὶ μετεπινοουμένη μὲν τῆς οὐσίας, προπινοουμένη δὲ τῆς ἐνεργείας. Καὶ πᾶσα ἐνέργεια, τῷ καθ' ἑαυτὴν λόγῳ φυσικῶς περιγραφομένη, τέλος ἐστὶ τῆς πρὸ αὐτῆς κατ' ἐπίνοιαν θεωρουμένης οὐσιώδους κινήσεως. Ὁ δὲ Θεὸς οὔτε ἀρχὴ ἐστὶν (61), οὔτε μεσότης, οὔτε τέλος. Ταῦτα γὰρ τῶν χρόνων διαρετῶν εἶσι γνωρίσματα · εἴποι δ' ἂν τις, ὅτι καὶ τῶν αἰῶνι συνορωμένων. Ὁ γὰρ χρόνος, μετρούμενην ἔχων τὴν κίνησιν, ἀριθμῶ περιγράφεται · ὁ δὲ αἰὼν, συνεπινοουμένην ἔχων τῇ ὑπάρξει τὴν πόσιν κατ' ἡγορίαν, πάσχει διάστασιν, καὶ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαδῶν. [P. 671] Εἰ δὲ χρόνος καὶ αἰὼν οὐκ ἀναρχα, πολλῶ μᾶλλον τὰ ἐν τούτοις περιεχόμενα. Ὁ Θεὸς τοίνυν, οὔτε οὐσία ὢν, ἵνα μὴ ἀρχὴ νομισθεῖ· οὔτε δύναμις, ἵνα μὴ μεσότης · οὔτε ἐνέργεια, ἵνα μὴ τέλος · ἐστὶν οὐσιωποῦς καὶ ὑπερούσιος ὀνότης, καὶ ἐνωμοποῦς καὶ ὑπερδύναμος πανσθένεια, καὶ πάσης ἐνεργείας δραστικὴ καὶ ἀτελεύτητος ἕξις καὶ συντόμος εἰπεῖν, πάσης οὐσίας καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας· ἀρχῆς τε καὶ μεσότης, καὶ τέλους ποιητικῆ. » Ὁρᾷ ὅπως οὔτε κατ' οὐσίαν διάφορον, οὔτε καθ' ὄλον δὴ τινα τρόπον, ποιότητα συγχωροῦσιν οἱ θεοὶ Πατέρες ἐκ τῆς θεῖας δογματίζειν ἐκείνης οὐσίας ; « Ὅπερ γὰρ ἡ μονὰς οὐκ ἂν, » φησί, « τμηθεῖ εἰς μονάδας δύο (ἡ γὰρ εἰς ταῦτα διαιρούμενη οὐκ ἂν εἴη μονὰς, ἀλλὰ δύο), οὕτω ἡ ἐνάς, κατὰ τὴν ἀκρὰν ἐνωσίαν, οὐκ ἂν εἰς δύο διαιρεθεῖ φύσει. Ὁ δὲ γὰρ ἀπλοῦς ἐστὶ αἴψησιν, ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἔτι τὴν φύσιν, εἴπερ ἐστὶν ἕτερα παρ' αὐτὸν ἢ ἐν αὐτῷ ζῶη. Εἴη δ' ἂν καὶ μελέων αὐτοῦ, καὶ ἐν ἀμείνοσιν ἀσυγκρίτως, ὁ ὢς οὐκ ἔχοντι δοῦς τὴν ζῶην, εἴπερ ὄλων ἀλοῖα λαδῶν. » Ἄλλ' ὁ ὑμέτερος διδάσκαλος Παλαμάς (δεῖ γὰρ ἐκεῖνον περιγράψαι τὰς τῶν τοιούτων αἰτίας κακῶν, οὐ μόνους ὑμῖν ἐκεῖνον μαθητευθεῖσιν ἐγκαλεῖν) οὐ μεθ' ὑποστολῆς τινος, οὐδ' ἀνιγματοῦ τινος, ἀλλ' ἀναιδῶς καὶ διαβήδη, κυρίως θεότητος δογματίζει τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἅμα ζῶην καὶ σοφίαν καὶ βούλησιν καὶ φρόνησιν καὶ ἰσχύν, καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀσυγκρίτως ἀμείνω τῆς οὐσίας ἕκαστα, διάφορά τε ὄντα τῆς οὐσίας καὶ ἀλλήλων. Περὶ ὧν καὶ ὁ θεῖος ἐφοη προσηρηκῶς Ἐθανάσιος (62) · ὧς « Οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι λόγον καὶ σοφίαν καὶ βούλην ζῶσαν εἶναι τὸν Υἱὸν, περὶ δὲ τὸν Θεὸν φρόνησιν καὶ βούλησιν καὶ σοφίαν, ὧς ἔξιν συμβαίνουσιν καὶ ἀποσυμβαίνουσιν. » Καὶ αὐθις ὁ μέγας Ἐφοη Μάξιμος (63) · « Μὴ ἔξεις καὶ ἐπιτηδεύσεως ζητήσεως ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀπείρου οὐσίας τῆς ἁγίας Τριάδος, ἵνα μὴ οὐνοτεον αὐτῆν

immunis. Hinc in Deo neque accidens esse dicendum est, neque qualitatem : hæc enim compositis entibus conveniunt : sed quæcunque Deus habet, sunt illi naturalia, non autem adventitia. » Igitur sive dicamus hanc Dei operationem in eo esse distinctam a substantia, sive (ut existimas) qualitatem esse substantialiter accidentem, in errorem insanabilem impingemus. Nam piorum nemo duas potest Dei substantias nominare, et duo effectiva principia; ut jam antea multis sanctorum doctorum testimoniis demonstravimus. Neque unquam in Deo excogitari qualitas poterit, quæ a divina substantia distinguatur, aut quæ sit substantialis. Quod enim substantiale est, pars est substantiæ, ut docent tum sapientes Ecclesiæ doctores, tum scriptorès profani, qui verborum scientiam adinvenerunt; ad quorum proinde canones et regulas ea perpendenda est. Et certe id, quo sublato mutilatur totum, totius partem esse necesse est. Si ergo ipsa operatio, utpote substantialis, ex tua sententia pars est substantiæ, dic nobis qua tandem ratione aliud sit a substantia, aut sit pars illius, quod nullas habet partes? Si vero ista operatio qualitas est a substantia distincta, quomodo sine subjecto intelligi aut conspici potest? Nam sine subjecto existentiam habere nunquam poterit. Quod autem non existit, quomodo Deus erit? Vides qua ratione, per hanc de divinis operationibus opinionem, imperitos Ecclesiæ antistites in atheismum Palamas impellit? Deinde vero qui fieri posset, ut ista divina operatio esset a Dei substantia distincta? Ut enim ait sanctus Maximus, « Eorum quæ esse dicuntur nihil habet omnino proprie esse. Igitur nihil proprius una cum Deo **1066** intelligi ab æterno potest, quod ab ipso substantialiter differat, non ævum, non tempus, neque quidquam eorum, quæ in ævo aut in tempore existunt. Nam ista duo, proprie esse, et non proprie esse, nunquam sibi invicem convenient. » Et iterum : « Cum de Deo dicimus, ipsum esse ens, bdnium, Deum, opificem, supersubstantialem, infinitum, immortalem, et alia huiusmodi, non substantiales differentias significamus (ne ipsum ex iis compositum esse prædicemus), sed quæ sunt tam denominationes, quæ licet denotent quidpiam eorum, quæ circa ipsum Deum considerantur, nihil tamen de eius substantia et natura delarant. Quædam enim significant, quæ divinæ nature congruunt, ipsam vero naturam non designant : quod constitutivis et substantialibus differentiis proprium est. » Et rursus : « Substantia onnis, cum propriam secum importet definitionem, ex natura sua principium est illius motus, qui et substantiæ saltem de potentia inesse intelligitur.

Variorum notæ.

(61) Deus neque principium est... neque substantia. Subintelligo, creatorum rerum more, prout luculenter explicat idem sanctus Maximus, tom. I, pag. 462 et 463. Ipsummet consule, si lubet. CAPPE-ROXN.
(62) Orat. 4, contra Arian. tom. I, pag. 515, edit. vet. CAPPEROXN.
(63) Capitibus de charitate tom. I, pag. 544. CAPPEROXN.

Omnis autem substantialis motus ad operationem, medium locum tenet inter substantiam, qua posterior concipitur, et operationem, qua prior intelligitur; et omnis operatio propria sua et formali ratione circumscripta finis est motus substantialis, qui solum per mentem prius ipsa operatione consideratur. Atqui Deus neque principium est, neque medium, neque finis. Hæ siquidem notæ sunt eorum quæ tempore divisibilia sunt, imo (si quis dicere voluerit) etiam eorum quæ in ævo existere considerantur. Nam tempus, cujus motus mensuratur, certo numero 1067 circumscribitur: ævum autem, cum in sua existentia includere intelligatur specialem illam categoriam, quæ dicitur quando, intervallum et spatium durationis admittit, utpote quod existentiam initium habuerit. Quod si tempus et ævum non sunt sine initio, longe potiori ratione sine initio non erunt ea, quæ in illis comprehenduntur. Itaque Deus, cum non sit substantia, ne principium esse existimetur; neque potentia, ne medium esse putetur; neque operatio, ne finis esse intelligatur; Deus, inquam, entitas est substantiarum creatrix, et supra omnem substantiam posita; omnipotentia est potentiarum effectrix, et supra omnem potentiam posita; habitus est cujuscunque operationis effectivus et sine carens, atque (ut uno verbo complectar omnia) omnis substantiæ, potentiæ, operationis, principii, mediæ, et finis, causa efficiens. Vides ut neque secundum substantiam, neque secundum alium quemcumque modum, distinctam qualitatem in divina illa substantia prædicare permittant sancti Patres? « Nam sicut unitas, inquit, in duas unitates dividi non potest (quæ enim unitas ita divideretur, non jam esset unitas, sed dualitas), pariter quod summa unitate unum est, duas in naturas dividi nunquam poterit. Etenim, inquit, universorum Deus non erit amplius natura sua simplex, si vita, quæ in ipso est, aliud ab ipso sit. Præterea Deo major et conditionis incomparabiliter præstantioris esset is, qui Deo ipsi vitam, ut non habenti, dedisset, si omnino accepisse ille deprehenderetur. » Sed magister vester Palamas (horum quippe malorum causa est illi ascribenda, non in vos duntaxat ejus discipulos culpa conferenda) non cum formidine aliqua aut obscuritate, 1068 sed impudenter et conceptis verbis, pravum hoc dogma introducit; quod scilicet, proprie et stricte loquendo, divinitates totidem sint, operatio, vita, sapientia, voluntas, prudentia, fortitudo, et alia generis ejusdem: ita ut horum singula et a se invicem, et ab ipsa Dei substantia distinguantur, qua etiam incomparabiliter sint meliora. De quibus jam prædixerat divus Athanasius ita scribens: « Nolunt, inquit, impii Filiam esse Verbum, sapientiam, vivumque consilium; sed contendunt ipsam esse apud Deum pruden-

Α λογμάτιση; ὡς περ τὰ κτίσματα. Πάντα γὰρ ὡς ἔχει ὁ Θεός, φύσει ἔχει καὶ οὐκ ἐπίκτητα. » Καὶ πάλιν: « Ὁ Θεός οὐ ποιεῖται, ἀλλ' οὐσιῶν πεποιημένων ἐστὶ δημιουργός. » Ὁρᾷς ὡς ἔξεις καὶ διαθέσεις καὶ ποιότητας πάσας ἀλλοτριῶσι παντάπασι τῆς θεῆς; οὐσίας, διὰ τὸ μὴ εἶναι καθ' ἑαυτὴν οὐδεμίαν συνθέσιν; ἄνευ. Ἄλλ' ὁ οὗς Παλαμάς οὐ βούλεται τοῦτο, οὐδὲ δύναται γινώσκειν, ὡς τὰ ἔκτὰ πάντα καὶ [P. 672] αἱ ἔξεις ἀγαθὰ ληπτὰ τοῖς ἔχουσι ποιήμασιν εἶσι, δεκτικοὶ οὗσι τῶν ἐξωθεν ἐπιγινωμένων. Καὶ εἰ μὴ λάβοι τις, οὐδ' ἔξει. « Τί γὰρ ἔχεις, » φησὶν, « δοῦκ ἑλαβες; » ὡς δ' ἔχει τις, ἀλλοτριῶν τὸ ἐστὶ καὶ ἐπίσκατον. ὡς περ καὶ τὰ ἐξωθεν οὕτως; ἐπισκιδόντα ταῦτα νοήματα τύποι γίνονται καὶ αὐτὰ καὶ παθήματα ταῖς ὑποκειμέναις ψυχαῖς, παθηταῖς οὐσίαις φύσει. Ἐπὶ Θεοῦ δὲ τὸ ἔχειν τὰ πρὸς ἡμᾶς διομαζόμενα τίμια τε καὶ ἀγαθὰ, καταχρηστικῶς λέγεται, οὐ κυρίως. Ἀπαθῆς γάρ. Ἡ λέγεται μοι τις παρελθὼν ὀψθεν καὶ παρὰ τίνος ἔχει λαβὴν προσεῦθι ἴθρου καὶ μαζέρονος, ἢ τελειοτέρου; Ἦν μὲν γὰρ αὐρὸς αἰεὶ φύσει πάντα τὰγαθὰ ἁρωρόματται δ' αὐτὰ πρὸς τῶν ἀνθρώπων ὑστερον, ἀφ' οὗ πρὸς ἔννοιαν τῶν ἐνταῦθα καλῶν καὶ τιμῶν ἐληλύθεισαν, καὶ διαίρειν ἐκ τῆς χεῖρονος ἔγνωσαν μοίρας. Καὶ οὐρανόθεν γὰρ, σφαιρικῶς τε καὶ δεικνίητος καὶ πρὶν ἀνθρώπων εἶναι ὑπάρχων, ὅμως ἔγνωσται καὶ προσωπίμασται πρὸς ἀνθρώπων ὑστερον, ἀ πρῶτερον αὐτῆς ἦν. « Οἰκτιρῶν γὰρ, » φησὶ, « καὶ ἐλεῆμων ὁ Κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος. » Τί τοίνυν; ταῦτα λέγων ἡ ἐνεργείας ἔχειν τὴν σημάσιαν, ἢ φύσει; Οὐκ ἂν τις ἄλλο τι παρὰ τὴν ἐνεργείαν εἴποι. Πότε τοίνυν ἐνεργήσας τοὺς οἰκτιρμούς; ὁ Θεός καὶ τὸν ἑαυτοῦ ἔσχεν ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦνομα; ἄρα πρὸ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς; καὶ τίς ὁ τοῦ ἐλέους δεόμενος; Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν πάντως ἢ δ' ἁμαρτία μετὰ τὸν ἀνθρώπον. Οὐκοῦν μετὰ τὸν ἀνθρώπον καὶ ἡ τοῦ ἐλεῖν ἐνεργεία καὶ τοῦ ἐλέου τὸ ὄνομα. Καὶ ὁμοίως ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος: « Οὐχ αἱ λέξεις τῆς φύσει παραιοῦνται: ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις τὰς λέξεις εἰς ἑαυτὴν ἔλκουσα μεταβάλλει. Καὶ γὰρ οὐ πρότερον τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις ἄλλ' αἱ οὐσίαι πρῶτον, καὶ δεύτεραι τοῦτων αἱ λέξεις. Ὁ γὰρ Θεός, ἀπλῶς ὢν καὶ ἀσύνητος φύσει, ἀπλῶς καὶ μονοειδῶς τὰ φύσει πάντα πέφυκεν εἶναι καλὰ ὑπὲρ ὧν καὶ λόγον ἀνθρώπινον. Τὰ δ' ἐν κόσμῳ καλὰ θέσει καὶ οὐ κυρίως εἶσι, καὶ εἰκόνας ἀμυδρὰ τῶν ἐκείνου καλῶν. Ἡμεῖς δ' ὑστερογενεῖς ὄντες ὑστερογενῆ καὶ τὰ ἀγαθὰ διδασκόμεθα ὄντα διὰ τῆς πέρας ἁπάντων καὶ πρὸς Θεὸν τὰ τοιαῦτα ἀνάγοντες εἰ πάντων αὐτὸν παρονομάζομεν, ἢ ἔστιν αὐτῆς φύσει, καὶ οὐχ ὡς ἐξ αὐτῶν ὁμοίως ἡμῖν συγκαμῆνος. Ὅνόματα γὰρ εἶσι ταῦτα καὶ νοήματα τῶν ἡμετέρων ψυχικῶν ὁδῶν, ὅσα καλυπταῖναι τὰ μῶσι Θεὸν, ἐν πρῶτοις ἀλλοτρίων τοῦ ἀδύτου, καὶ οὐδὲν μὲν τῶν ἐκείνου ἐξαγγέλλειν ἔχουσιν [P. 675] τὰ δ' οἰκεία πάθη περὶ αὐτὸν καὶ τὰς ἀπορίας τε καὶ διαπτώσεις μηνουσιῶν ἑαυτῶν, οὐδὲ σαφῶς (64), ἀλλὰ

Variorum notæ.

(64) Si legas σαφῶς; vertendum, non quidem evidenter, sed indicia quibusdam demonstrent illi qui. CAPPEONX.

δι' ἐνδείξεων καὶ ταῦτα, καὶ τοῖς ἐπαλείν καὶ τούτων
 δυναμένοις. Ἄλλ' ὁ ὑμέτερος διδάσκαλος Παλαμᾶς
 πάντα τὰ θεοπρεπῆ ἐνόματά τε καὶ νοήματα θεότη-
 τας ἀκρίστους νομίζει, διηρημένα; ἀλλήλων καὶ ὁμι-
 λεί. καθ' ἑαυτὰς, αἷς συνάπτει καὶ τὴν χρίσιν τοῦ
 Θεοῦ καὶ τὴν αἰδεσιμότητα αὐτοῦ, καὶ μυσίας καὶ
 ὄσας, δείξμεν, εἰς μέσον προαγαγόντες αὐτὰς τὰς
 ῥήσεις αὐτοῦ (καθὰ καὶ ἀνωτέρω που πεποιθηκαμεν
 ὀλιγάκις τε καὶ μετρίως), μὴ συνίσις τῶν ἀγίων λε-
 γόντων. « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, μίαν ἀρχὴν ἀναρ-
 χον, ἀκρίστον, καὶ τὰ ἐξῆς, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριό-
 τητα, μίαν βασιλείαν, ἐν τρισὶ τέλειαις ὑποστάσεσι
 γνωριζομένην τε καὶ προσκυνουμένην μιᾷ προσκυνή-
 σει. » Ἰδοὺ γὰρ τὰς πολλὰς ὄψ' ἡμῶν ἀναγομένης τῷ
 Θεῷ προσωνομίας ὁ πολλὸς Ἰωάννης ἐνὶ συνέκλεισι καὶ
 μοναδικῷ συμπεράσματι. Εἰ γὰρ ταυτὸν κατὰ τε φύ-
 σει καὶ ἀκρίστον ἔχει τὸ πλήθος τῶν Παλαμικῶν
 ἀκρίστων θεοτήτων, οὐ πλῆθος ἀν εἴη τὸ πλῆθος, ἀλλὰ
 μόνάς· καὶ, ἐλήθηεν ἄρα ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ φάσκων αὐ-
 τὰς, καὶ μὴ νοῶν ὕγιως ἢ φησιν ὕγιως. Τὸ γὰρ
 ταυτὸν, οὐχ ἕτερον, οὐδὲ πλῆθος τῆ φύσει τε καὶ
 οὐσίᾳ. Εἰ δὲ χάριτι, καθάπερ καὶ τοὺς ἀνθρώ-
 πους νομοθετεῖ, ἐλήθηεν ἄρα ταυτὸν τοῖς ἀνθρώ-
 πους φάσκων τὸ πλῆθος τῶν ἀκρίστων τούτων θεο-
 τῆτων· καὶ γίνεται οἱ τὸ ἀκρίστον οὐκ ἀκρίστον,
 ἀλλὰ κτιστόν. Ἐνίζονται γὰρ τὰ πολλὰ τῷ ταυτῷ
 τῆς ὑπάρξεως, φύσιν ἔχοντων ἀλλήλοισ τῶν μὴ ἐτε-
 ρων αἰεὶ συνείναι κατὰ τὸ συμφυῆς καὶ ὁμοτίμον, μὴ
 πειρούσης τῆς ἐτερότητος. Πῶς γὰρ ἀν μιγαῖη τὰ ἐκ
 διαμέτρου κληρωσάμενα τὴν ἀντίθεσιν, καὶ αἰεὶ μα-
 ρόμενα κατ' αὐτὸ γε τοῦτ' ἐτῆς ἐτερότητος μέρους; C
 ἀλλὰ γὰρ ἀν φθάσει ὀλίγον ὀλίγον, ὁ ἄττον λόγου
 παντός, λαμπρὸν τὸν τοῦ θανάτου κερῶν κρατῆρα.
 Ὁ γοῦν παρὰ τὴν θείαν οὐσίαν ἄλλας νομοθετῶν
 ἀκρίστους θεότητας καὶ ἐνεργείας τὸ ἐναιὸν διέφθαρχε
 τῆς τοῦ πάντων δημιουργοῦ θεότητος· μὴ δὲ γὰρ εἶ-
 ναι τῶν δυναμένων, εἰς ταυτότητα φυσικὴν τὴν ἐτερό-
 τητα συνείναι τῶν θεοτήτων. Οὐκ ἄρα θεότης; ἀκρί-
 στος, ἕτερα παρὰ τὴν θείαν καὶ μόνην τριουπόστα-
 τον οὐσίαν, οὐτ' ἔσται, κἂν πάντες διαβραγῶσι φά-
 ρικοντες Παλαμίται· οὐδὲ θεῶν πλῆθος Ἑλληνικόν. Ὁ
 γὰρ τὰ θεῖα πολλὸς Ἰωάννης, « Εἰ πολλοίς, » φησιν,
 ἰεροῦμεν [P. 674] θεοὺς, ἀνάγκη διαφορῆ· ἐν αὐτοῖς.
 Ὁ μὲν κατὰ πάντα τέλειος, οὗτος ἀν εἴη κατὰ πάντα
 ὁ μόνος Θεός· πᾶς δὲ ὁ τοῦ τελείου λειπόμενος, ἢ κατὰ
 ἰσότητητα, ἢ κατὰ σοφίαν, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ ὅλων D
 κατὰ τι, οὐκ ἀν εἴη Θεός. Πῶς δὲ καὶ πολλοῖς οὐσί-
 ᾳ ἀπερίγραπτον φυλαχθήσεται; ἔνθα γὰρ ἀν εἴη ὁ
 Θεός, οὐκ ἀν εἴη ὁ ἕτερος. Αἰεὶ δὲ τὸν Θεὸν ἀπερίγραπτον
 εἶναι καὶ πάντα πληροῦντα. » Σκεπτόμεν οὖν κἀντεῦ-
 λεν, ὅπως ἐνὸς Θεοῦ πάντα πασι ἀναίσθητος καὶ πά-
 ντης ἀσύνετος; θείας Γραφῆς; ὁ Παλαμᾶς ἐμμενῆκει
 ἰσηκεῖς, ἀίφορον οὐσίαν καὶ ἐνεργείαν ἐς τοῦ μ-
 ρανῆς δογματικῶν, καὶ μὴ μόνον μίαν δεικνύς ἐτερό-
 τητα, ἀλλὰ καὶ ἀπείρους· καὶ μὴ μόνον ἀπείρους,
 ἀλλὰ καὶ ἀκρίστους· καὶ μὴ μόνον ἀκρίστους, ἀλλὰ
 καὶ μεζούς καὶ ἐλάττους. Ὁ δὲ μεζούς καὶ ἐλάτ-

A tiam, voluntatem, et sapientiam; quæ velut habi-
 tus quidam Deo adveniant, aut ab eo recedant. »
 Et magnus iterum Maximus ita loquitur : « In sim-
 plicitate atque infinita sanctæ Trinitatis substantia
 noli habitus et habilitates querere; ne creatura-
 rum more compositam esse ipsam prædicet. Nam
 quæcumque Deus habet, ex natura sua et non re-
 cens adventitia possidet. » Et rursus : « Deus non
 qualitatum, sed substantiarum qualitibus affe-
 ctarum, est creator. » Cernis jam quo pacto habi-
 tus, dispositiones et quæcumque qualitates a di-
 vina substantia ut alienas removeant SS. Patres,
 eo quod earum nulla sit compositionis experta.
 Hoc autem tuo non placet Palamæ, qui intelligere
 non valet, hoc esse de natura omnium habituum
 B et rerum quæ haberi possunt, ut a creaturis ha-
 bentibus, et ad res extrinsecus advenientes reci-
 piendas idoneis, accipiantur. Nec habebit quis,
 nisi acceperit. « Quid enim habes, inquit, quod
 non acceperis? » Ergo quod habet quis, alienum est
 et acsitium : sicut et quæ extrinsecus hac fere
 ratione adveniunt hujusmodi cogitationes, notæ
 1069 sunt impressæ et passionis, quæ in ani-
 mabus, tanquam in subjectis ex natura sua patibili-
 bus, recipiuntur. Deus autem, cum neutiquam
 sit patibilis, non proprie, sed per abusionem, ea
 dicitur habere, quæ respectu nostri bona et hono-
 rabilia nuncupantur. Alioquin huc prodeat quis-
 piam mihi diciturus, a quo antiquiori, majori, et
 perfectiori, acceptum quid habeat Deus. Ipse enim
 ex natura sua semper fuit omne bonum. Sed bona
 temporis progressu ab hominibus denominata
 sunt, ex quo in cogitationem eorum venerunt, quæ
 præclara et honorabilia in hac rerum universitate
 conspiciuntur, et a deterioribus ea secernere de-
 creverunt. Nam cælum rotundum et jugi motu
 agitatum erat, etiam antequam homines exis-
 terent : tamen nonnisi deinceps ab hominibus
 cognitum est et tale denominatum, quale prius
 erat. « Miserator enim, inquit, et misericors Do-
 minus, longanimis et multum misericors. » Quid
 igitur? dicentur his nominibus naturam, a ope-
 rationem significari? Nemo sane aliud præter ope-
 rationem his vocibus designari affirmavit. Quan-
 donam itaque misericordiam operatus est Deus, et
 sic ex illa operatione nomen misericordis habuit?
 Num antequam homines viverent? Sed quis tunc
 misericordiam indigebat? Certe nonnisi post pecca-
 tum. Atqui peccatum post hominem fuit. Ergo
 etiam post hominem miserationis operatio fuit,
 ut et misericordiam nomen. Magnus pariter Atha-
 nasius ita loquitur : « Non verba naturam tollunt,
 sed natura potius ad se ipsum verba trahit et
 commutat. 1070 Nam verba non sunt substantiis
 priora, sed substantiis primitus existunt, quibus
 posteriora sunt verba. Deus quippe cum sit ex
 natura sua simplex et compositionis experta, sim-

1 Pal. cu. 8; LXXV, 15; CXLV, 8.

pliciter etiam et uniformiter est ex natura sua A τούς δογματικῶν ἁγίους θεότητα; πάντως δι-
omne bonum, et omne pulchrum essentialc, supra στημά τι νοεῖ μεταξὺ. Τοῦτο δ' ἀπειρον ὁ τῆς με-
quam quisquam hominum intelligere possit aut σότητος; εἶναι οὐ δίδωσι λόγος· μηδὲ γὰρ πεφυκίναί
enarrare. Quæ vero in hac rerum universitate τῆν ἀπειρίαν βαθμοῖς καὶ μέτροις τίσι διακρίπτει-
pulchra habentur, non ex propria natura, verum σθαι. Πῶς γὰρ ἂν (φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος) μετρη-
dependentcr a constituto aliquo, pulchra sunt, et θετῆ τὸ ἀπειρον, ἔν' ὃ τῶν περατουμένων ἐστὶ, τοῦτε
divinæ pulchritudinis nō nisi obscuram imaginem πάθῃ θεότης, βαθμοῖ; μετρουμένη καὶ ὑποβάσσαι; ;
exhibent. Nos autem, posteriores facti, bona quædam existere posterius etiam facta, experientia
teste discimus: atque exinde ad Deum hujusmodi bona referentes, ex iis omnibus Deum talem de-
neminamus, qualis est ex natura sua: non quod ex illis compositus sit, quemadmodum nobis acci-
dit. Hæc enim sunt nomina et nostrarum cogitationes animarum; quæ cum in adyti vestibulo degant, Dei tamen naturam curiosius audent perscrutari, verum de divinis attributis nihil enun-
tiare possunt, suas duntaxat passiones et erga Deum affectiones declarant, tum difficultates quas
patienter et errata in quæ impingunt, non quidem evidenter; sed iudiciis quibusdam de-
monstrant iis qui ea valent intelligere.) Vester autem magister Palamas quæcunque de Deo
apte prædicantur, et intelliguntur, totidem divinitates esse increatas, a se invicem distinctas,
independentes existimat: quibus Dei iudicium et majestatem adnumerat, et alia infinita;
quæ, adductis in medium ipsius Palamæ verbis, ostendemus; ut supra, moderate licet et raro,
a nobis factum est. Nimirum non intelligit hæc 1071 SS. Patrum verba: «Credimus in unum
Deum, unum principium principii expers, increatum etc., unam potestatem, unam dominationem,
unum regnum; quod in tribus perfectis personis agnoscitur, et adoratione unica adoratur.» Quas
enim Deo tribuimus appellationes plurimas, unica et solitaria conclusione magnus Joannes conclusit.
Et vero si multitudo increatarum divinitatum, quas Palamas invenit, habet ex natura sua identi-
tatem, et increatæ rei conditionem, jam illa multitudo non erit multitudo, sed unitas. Hoc igitur
non animadvertit Palamas; quod scilicet deitates illas asserat esse quid unum cum substantia:
unde non recte intelligit, quæ recte enuntiat. Quod enim idem est, non est aliud, neque multitudo, seu
naturam, seu substantiam spectes. Si vero gratia duntaxat, quemadmodum homines illas divinitates esse
quid unum et increatum statuat Palamas, non advertit a se affirmari deitatum hujusmodi increa-
rum multitudinem esse quid idem cum hominibus: et sic juxta Palamæ sententiam, quod increatum est, non
erit increatum, sed creatum. Nam quæ multa sunt, existentia identitate uniantur: quandoquid-
dem a natura ita comparatum est, ut quæ diversa non sunt, secum invicem convenient secundum
naturæ et gradus similitudinem, ubi nulla est diversitas. Alias quomodo commiscerentur ea quæ
directe ac veluti e diametro sibi invicem opponuntur, et saltem ratione suæ diversitatis nun-
quam non tecum pugnant? Neque enim fieri posset, ut alterum alteri luculentum scilicet interi-
tum jamjam omni dicto citius non pararet. Igitur qui præter 1072 divinam substantiam, increatas
divinitates alias et operationes statuit, is omnium creatricis divinitatis unitatem evertit. Namque
prorsus impossibile est, ut deitatum diversitas in identitatem naturalem coeat. Itaque nulla fuit nec
erit unquam increata divinitas alia, præter divinam et solam substantiam in tribus personis sub-
sistentem; etiamsi Palamita istud effluentes disrumpantur. Neque vero admittenda est paganico-
rum deorum multitudo. Ita enim præclare habet celeberrimus theologus sanctus Joannes Damascenus:
«Si plures, inquit, esse deos dixerimus, necesse est ut ipsi inter se differant. Et quidem
solus ille omnino et totaliter Deus erit, qui totaliter et omnino perfectus erit: quicumque autem a
summe perfecto illo superabitur secundum bonitatem, aut sapientiam, aut potentiam, aut secun-
dum aliud quidpiam, Deus non erit. Deinde vero, si multi sint dii, quomodo incircumscripti manebunt?
Ubi enim fuerit unus, ibi alter non erit. Atqui tamen necesse est ut incircumscriptus sit
Deus, et omnia repleat.» Igitur hinc etiam considerandum est, quomodo stolidus Palamas, neque
sacram Scripturam ullatenus intelligens, manifeste semper censuerit et docuerit, unius Dei substantiam
et operationem a se invicem differre, neque unam duntaxat divinitatem admitti a se declaraverit, sed
infinitas; nec infinitas solum, sed et increatas; nec tantummodo increatas, sed majores et minores. Porro
qui majores et minores increatas deitates introducit, is profecto intervallum quoddam inter eas excogitat.
Hoc autem intervallum infinitum esse 1073 non patitur ipsius medii, seu intervalli, ratio formalis.
Nec enim infinitatis natura ejusmodi est, ut gradibus tum superioribus tum inferioribus mensure-
tur.)

X. Equidem poteram alia plura SS. Patrum proferre testimonia, quibus constaret, neque operationem, neque ullam qualitatem, neque aliud omnino quidpiam, divinæ substantiæ cœternum et

I. Ἐμὲ δὲ καὶ πλείους μαρτυρίας ἐτίμης ἔχοντες φέρειν ἄξιων, καὶ γὰρ τοῦ μήτε ἐνεργεῖν, μήτε ἐνὶ ποιότητι μήτε ἐν τῶν πάντων ἐξ αἰθίου συνεῖναι διαφέρον δύνασθαι τῆ θεῶν οὐσίᾳ, καὶ ἕμει τοῖ; τῷ Καθεσθίᾳ

προσθεῖσι κακοφωνήματι ἐπιφέρειν τὰς τῶν ἁγίων
 ἀντιλογίας βουλόμενον, ἐπέσχεν ἐπαγγελλόμενος τὴν
 ἐκείνων ἀγτιβήσασιν μᾶλα ἀσπίτως ἀκούσασθαι μετ'
 ὧν. Ἀδελφὸν δ' ἐν σπουδῇ μεγίστῃ πεποιήσας, πρὸ-
 τερων παρεπιπερχαίν τὴν συνήθη καὶ κοινὴν κατα-
 φυγὴν αὐτῶν ἐν οὐ καιρῷ, τὸ ἐν θαλασσίᾳ λέγω
 φῶς, ἐνεργίαν ἀκτιστον καὶ θεότητα. πρὸς τῶν
 ἁγίων ὀνομαζόμενον. « Φῶς γὰρ, » ἔλεγεν, « ἡ
 παραδειχθεῖσα θεότης, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ἐπὶ
 τοῦ ὄρους. Καὶ ὁ Μελαχὸς αὐτὸς τοιαύτας ἐνεργεί-
 ας; βολίδας γράφει θεότητος. Ἀκτιστὸν γοῦν οὐ-
 κτη; τῆς θείας οὐσίας, ἀκτιστος καὶ αἱ βολίδες ἐκεί-
 ναι; παρὰ τὴν οὐσίαν ἄλλο τι οὐσαι. Τὸ γὰρ ἄλλο παρὰ
 τὴν οὐσίαν οὐκ ἐκείνη, ἀλλ' ἐκείνη. Εἰ γὰρ ταυτὴν
 ἦν, μεθεκτὴ ἂν ἦν καὶ οὐσία ἑμοῦ ταῖς ἐνεργείαις;
 καὶ διαφορά τις οὐκ ἂν ποτ' ἦν οὐδεμία τοῦτο δ'
 ἀδύνατον. Ἀμείβετο; γὰρ τοῖς κτίσμασιν ἅπανσι
 πέφυκεν ἡ οὐσία καὶ δαιμόνων εὐρημασκο ταινῶν,
 [P. 675] ἄλλως λέγειν τε καὶ πιστεύειν τοῖς λέ-
 γουσι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ἐνεργείας;
 διαφόρον εἶναι φασιν, ἐκποδῶν γινομένης ἀπάσης
 ταυτέτητος. » Καὶ ἕνα παρεπίσχεν ἕνα τῶν Παλαμ-
 κῶν δογματῶν ἀπὸ γλώττης καὶ μνήμης, σπορόδην
 μὲν, παρήγε δ' οὖν, ὀλόκληρον τὴν διάνοιαν σώζοντα
 καὶ ὡς ἔχουσιν ἐπὶ λέξεω; ἀκριβῶς. « Κοινὴν γὰρ
 » φησὶ, « ὄγμα τῶν ἔξωθεν καὶ τῶν καθ' ἑμῆς φιλο-
 σοφῶν, ἐπὶ ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεω; τὸν αὐτὸν ἐπι-
 δίχεσθαι λόγον τὴν ἐνεργίαν τῆ οὐσίᾳ. Τὰ δὲ τῶν αὐ-
 τῶν λόγον ἐπιεχόμενα δύο ἐστί, καὶ οὐκ ἓν. Καὶ εἰ
 δύο, πῶς χωρὶς ἡστινοῦν πρὸς; ἄλληλα διαφορᾶς; Ἀρ-
 οῦν οὐ διετήνοχε τὸ θεῖσθαι; τοῦ θεοποιῶν; ἢ καὶ θεο-
 ποιεῖ πάνθ' ὅσα θεῖται θεός; Ἐπεὶ δὲ διετήνοχε, μὴ τι
 τούτων ἐστὶ κτιστὸν; » Ἐἴτα ἐπαναλάμβανε καθ'
 ἕκαστα τὸ προγνωτικῶν, τὸ δημιουργῶν, τὴν πρὸς τὸ
 ἐνεργεῖν ἐτοιμότητα, καὶ τᾶλλα. « Ὡ; γὰρ ὁ νοῦς, »
 φησὶ, « τὰς ἐπιτήμης προσλημμένων συνύπο; οὐ γί-
 νεται, τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ πολλῷ μᾶλλον, τὸ προ-
 γνωτικῶν καὶ πάσας ἀπλῶς τὰς τοιαύτας δυνάμεις; πε-
 καὶ ἐνεργείας φυσικῶς ἢ θεῖᾳ φύσει; ἔχουσα σύνθετος;
 οὐκ ἐστὶ. » Καὶ λέγειν φανερώς τοῖς ἁγίους ἐφασκε
 μὲν, οὐ παρήγαγε δ' οὐτ' εἰς ὄψιν οὐτ' εἰς ἀκοὴν γρα-
 φικῶς οὐδενὸς μαρτυρίας. Καὶ πάλιν. « Ὡ; γὰρ ἐκ
 Θεοῦ Πατρὸς Θεὸς ὢν καὶ ὁ Υἱὸς, οὐκ ἄλλος μὲν καθὸ
 Θεὸς ἀκτιστός ἐστιν, ἄλλος δὲ καθὸ Υἱός. καὶ καθὸ
 μὲν ἀκτιστος Θεός, ἴσος κατὰ πάντα τῷ Πατρί; καθὸ
 δὲ Υἱός, μείζονα ὡς αἴτιον ἔχων τὸν Πατέρα, δεύτε-
 ρος ὑπάργει τοῦ Πατρὸς, οὐ δεύτερος Θεός, ἀπλῆς,
 ἀλλὰ δεύτερος τῇ τάξει. καθάπερ ὁ μέγας φησὶ Βα-
 σίλειος. οὕτω καὶ ἐκ θεότητος ἀκτιστοῦ τῆς οὐσίας
 θεότης ἀκτιστος; ἢ ἐνεργεία. οὐκ ἄλλη μὲν, καθὸ θεό-
 τητος ἀκτιστος, ἄλλη δὲ κατ' ἐνεργίαν τῷ μὲν ἀκτι-
 στῶ, τῆς οὐσίας μηδὲν διαφέρουσα μηδὲ διαζουμένη
 ὄλω; ὡ; δ' αἰτίαν ταυτῆς ὑπερκειμένην ἔχουσα.
 Εἴεν. »

A ab ipsa distinctum esse posse. Erat etiam in animo,
 vanis et futilibus Cabasite verbis depromptas e
 SS. Patribus refutationes subjicere. Sed me inter-
 pellavit, pollicitus paulo post lubenter se illo-
 rum refutationem esse auditurum. Ipse autem omne
 studium, omnem operam adhibuit, ut prius con-
 suetam et commune Palamitarum effugium nobis
 importune obiruderet. Thaboricum lumen intelligo,
 quod SS. Patres increatam operationem et deita-
 tem appellant. « Nam, inquirat, deitatem ein-
 monte ostensam lumen fuisse dicit divus Grego-
 rius. Et iterum Cosmas Melodus hujusmodi opera-
 tionis fuisse divinitatis ejaculationes scribit. Cum
 ergo divina substantia sit increata, iste pariter
 ejaculationes increate sunt, et a substantia distin-
 ctæ. Nam quod aliud est a substantia, non est
 ipsa substantia, sed ad substantiam pertinet. Si
 enim esset quid idem cum substantia, hæc simul
 cum operationibus esset participabilis, nec ulla
 inter eas foret admittenda distinctio. Atqui hoc
 impossibile est. Nam substantia Dei ex natura sua
 participari a creaturis non potest: et quicumque
 aliud vel dicunt vel dicentibus credunt, ii doctrinam
 a tenebrionibus diaboli inventam 1074
 sectantur. Idcirco quippe substantiam Dei ab
 ejus operatione distinctam esse asserimus, iden-
 titate qualibet et medio sublata. » Pariter nomina
 e Palamæ dogmatibus adducebat, quæ hinc inde
 nullo fere ordine collecta memoriter ipse recita-
 bat: servata nihilo minus integra scriptoris mente,
 et ejusdem sententiis de verbo ad verbum accentis-
 sime relatis. « Hæc enim communis est, in-
 quit Palamas, tum gentilium tum Christianorum
 doctrina philosophorum: nempe in simpliciter et
 incorporea natura operationem et substantiam
 ejusdem prorsus esse rationis. Porro quæ sunt
 ejusdem rationis, duo sunt, non autem unum quid.
 Quod si duo sint, quomodo nullam inter se habent
 differentiam? Num igitur inter se non differunt
 videre et deificare? An quæcumque Deus videt,
 etiam deificat? Jam vero quoniam, hæc duo diffe-
 runt, num quid horum creatum est? » Deinde vim
 Dei præcognitivam, creativam, et ad operandum
 promptitudinem, et alia sigillatim repetebat. « Sicut
 enim, inquit, mens, dum scientias acquirit,
 non fit composita, ita etiam et longe potiori ra-
 tione divina natura, cum vim præcognitivam, præ-
 intellectivam, et omnes simpliciter hujusmodi fa-
 cultates et operationes, naturaliter habeat, com-
 posita non est. » Et jactitabat quidem istud a
 SS. Patribus evidenter affirmari: sed nullius e
 scriptis testimonia proferebat, quæ videre aut au-
 dire possemus. Et iterum: « Nam quemadmodum
 Filius, ex Deo Patre procedens Deus, non alius

est a Patre, quatenus Deus est increatus, sed alius est quatenus Filius: et in quantum Deus est
 increatus, Patri per omnia æqualis 1075 est; sed in quantum Filius, secundus est a Patre;
 quem majorem se, ut sui causam, agnoscit, non tamen secundus Deus, absit, sed secundum ordine,
 ut ait magnus Basilus: sic etiam ex increata divinitate, nempe substantia Dei, procedit divinitas
 increata, nempe operatio: et hæc quidem non est alia a divinitate, quatenus deitas est increata;

sed alia est secundum formalem operationis rationem; et penes increati rationem, a substantia Dei substantius differt nec distinguitur; eam tamen, ut sui causam, se ipsa superiorem agnoscit. Est.

XI. Quibus ego ita respondi: « Quam jucundus es, vir optime. Si quando ipse fuisti aut alius quis tui jucundus mihi, certe hodie multo jucundior mihi accedis, et longe suavior, quam si Lydorum aut Medorum divitias præberes. Quod enim accessiois loco ac veluti obiter contigit, si non alteri enervatum, at mihi, saltem videtur hoc esse præclarissime factum. Nam quæ me jampridem torquebat, questionem nullo negotio solvisti, vir optime. Hæc autem ea in re festivum ac jucundum est, quod invitus volentem me mea e difficultate expelleris; idque nobis acciderit, ut tu quidem invito beneficium in eum esses, adversus quem arma educeris: ego vero a viris hostibus acciperem beneficium, a quibus nihil tale accepturum me unquam esse speravissim. In id enim operis impræsentiarum incumbere, ut ostenderem tum alias a vobis prolatas fuisse blasphemias, tum penitus negatam Dei Verbi incarnationem: quod sane blasphemias et hæresibus velut coronidem imponit; cum omnes simul prophetas, apostolos, martyres, doctores, cum sanctis 1076 omnibus synodis, errore deceptos fuisse manifeste arguat. Tu autem nescio an de industria, alterius cujuscunque rei gratia, an obiter nec data opera; cujusmodi multa casu feruntur, arcanis quibusdam rationibus, supra omnem rationem positis; ut sit, multo decentiorem mihi ut vobis obsisterem ansam præbueris, quam ego mea cura, omni studio ac providentia propria comparare potuerim. Jampridem enim nihil mihi potius aut antiquius erat, quam illum Palamam velut in flagranti delicto deprehendere, publicis vocibus consistentem ea, quæ occultis rumoribus alias aliter prædicare convinceret: id videlicet intelligo, quod ubique jaclitat, omnes sive Christianos sive paganos sapientes numero agmine suis a partibus stare. Hoc autem ultro nobis et libere supra omnem expectationem nostram hodie ob oculos posuisti: atque hoc est quod trito fertur adagio: Adversus te ipsum Bellerophonem. » Nam tria erant, quibus omnium maxime ad vulgus semper decipiendum usus est. Primo quidem Thaboricum ad montem semper confugiens, claritatem et divinam gratiam, quæ grandi miraculo ibi ostensa est, prava sua explanatione semper corrumpit et calumniatur: item faciens quod homicidæ, qui apta insidiis loca subeunt, et inconsiderate prætereuntem sanguine luxuriantur: seu potius quod faciunt Barbari prælis victi, dum ad templa et fana nostra confugiunt, et sacris imaginibus quasi scutis et vallibus

IA. Πρὸς δὲ ταῦτα παρελθὼν ἔγραψε, ἰ' Ω; ἡδὺς εἶ, ὡ λήστα, ἰ ἔφασκον, ε καὶ νῦν μᾶλλον εἴπαρ ποτὲ, καὶ σὺ μᾶλλον, εἴπαρ τις ἀπάντων, ἔμοιγε τήμερον καὶ πολλῶ μᾶλλον, ἡδίων, ἢ εἰ μοι τὲ Ἀυδῶν καὶ Μήδων παρείχες χρήματα. Πάρεργον γὰρ ὄν τὸ συμπεπωκός, ὁμοῦ, εἰ μὴ τῶ δὴ τῶν πάντων ἄλλῃ, καὶ τοῦτο δὲ τῶν πάντων τοὶ καλλίστων ἔμοιγε δοκαί. Χρῆνιον γὰρ μοι λευκαὶς ζήτημα, βέλτιστε, λαν ἀπονητὶ· καὶ τὸ τοῦ πράγματος χαρίεν, οὐ καὶ μάλα ἔκων μάλα ἐκόντι· καὶ συμβέβηκεν ἀμφοῖν. [P. 676] οὐ μὲν εὐεργέτην ἀκοντα γίνεσθαι, καθ' οὗ τὰ ὅπλα ἐξήγες· ἐπεὶ δ' εὖ κάσχην ὄπ' ἀνδρῶν πολεμίων, ὧν οὐκ ἂν ποτε προσεδόκησα· ἐμοὶ γὰρ ἔργον ἦν ἔν γε τῶ παρόντι, τὰ τ' ἄλλα δεῖξαι βεβλασφημηκότας εἶναι καὶ ἅμα παντάπασιν ἀρνούμενους τὴν ἑσαρκίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου εἰκονομίας; ὁ τῶν σιρίσειων καὶ βλασφημιῶν κορωνίς ἐπαφύκει. Πάντα; γὰρ ἐν ταυτῶ συλλαβῶν προφητάς, ἀποστόλους, μάρτυρας, διδασκάλους, ὁμοῦ ταῖς ἀγίαις συνόδοις ἀπάσαις, περιφανῶς ἐξηκατημένους δείκνυσι τοῦτι. Σὺ δ' οὐκ οἶδ' εἴ τι ἐπίτηδες, ἐτέρου χάριν ὄτου δὴ, εἴ τι· ἐκ τοῦ παρήκοντος; οἷα δὴ τὸ αὐτόματον κάμπολλα φέροι μετὰ μυστηρίων τε καὶ λόγων ὑπὲρ λόγον, ὁμοῦ εὐπρεπότεραν πολλῶ μοι τὴν ἀβολίαν ἐπιπράχεις αὐτὸς ἢ κατὰ πᾶσαν ἀγωγὴν καὶ κατασκευασμένην πρόνοιαν ἐργῆν. Ἄ γὰρ προύργου παντὸς ἐπιουμένη πάλαι πολὺν τινα χρόνον ἐπ' αὐτοφῶρῳ κατασχέειν ἐκείνον ἰμολογοῦντα δημοσίαις γλώτταις, & λαθραῖαις φήμαις ἄλλοι' ἄλλως καταγγέλλον ἀίσκαται πανταχῆ, λέγω δὴ τὸ λέγειν αὐτὸν, ὡς πάντες εἰς τὴν αὐτοῦ συμμαχίαν ποταμηθῶν ἀπαντῶσι σοφοί, ὅσοι τε τῶν ἡμετέρων καὶ ὅσοι τῶν ἑξῶν; ἐν ταῦτα φέρων προδθηκας ἡμῖν παρήσειε τήμερον, προσδοκίας ἀπάσης ὑπερβαλλόμενος· τοῦτο δὲ τὸ τῆς παροιμίας· κατὰ σαυτοῦ Βελλεροφόντης (65). ἰ Τρία γὰρ ἦν, οἷς μάλιστα κεχηρημένος ἀπάντων αὐτὸς παρακρούεται τοὺς πολλοὺς ἀεὶ. Ἐν μὲν, οὐ καταφυγὴν ἀεὶ τὸ θαζῶρον ὄρος ποιεῖται, τὴν ἐκείθεν θαυματουργηθεῖσαν Ἐλλαμψὴν τε καὶ θεῖαν χάριν καπηλεύων καὶ διαβάλλον ἀεὶ, καὶ τοῖς ἀνδροφόνους ποιῶν παραπλήσια, οἷ γε λῶμας ὑποδύμενοι τοῖς τῶν παριόντων ἀπερισκέπτως τρυφῶσιν αἵμασιν· ἢ μᾶλλον ἐπόσα κατὰ τὰς μάχας ἠττώμενοι ὄρωσιν οἱ βάρβαροι, τοῖς ἡμετέροις ἱεροῖς καὶ ταμῖνοις κητιφύγοντες, καὶ ἀντὶ θυρεῶν καὶ τάφρων καταχρῶμενοι ταῖς ἀγίαις εἰκόσι. Τοῦτο δ' εἰ τις μὴ πάρεργον τοῖς ἀνωτέρω λεχθεῖσιν ἡμῖν ἐντετυχηκῶς εἴη, ἔργον εἰκονομάχων εὐρησεῖ τὸ σκουδατότατον λέγω δὴ τὸ τῆ γε τοῦ Σωτήρος μεταμορφῶσει καταφυγῆ κεχηρησθαι προχείρῳ τῆς ἀπόου

Variorum notæ.

(65) Adversus te ipsum Bellerophonem. Ita effertur hæc proverbium apud Lucianum. Vulgo autem sic est: Ἐναντὶ Βελλεροφόντης τὰ χεῖρματα· Bellerophonem ἑαυτῶν. Supp.e contra se ipsum affert. qua de re

Græcorum fabulam commemorat et docte exponit Erasmus, chiliad. II, centur. 6, proverb. 82. Cæperonx.

κακία; αὐτοῦ. Καὶ πάντα λοιπὸν διεξήραμεν ἤδη
καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀποτάθην, ὡς ἀνωτέρω περὶ γέ-
γρακται καθ' ἕκαστα ἡμῖν· καὶ οἷς ἐστὶ βουλομέ-
νοις, ἔξεστιν ἐπιβῆναι. Δεύτερον δ' αὐτῶν κακοουρίας
μηχανήματα κατὰ τῶν ἀπειροδύλων, ἢ μᾶλλον κατὰ
τῆς ἰδίας ψυχῆς, ἐξέρρηται· [P. 677] κουργῶν δίκην,
καμπύλλου; ἀνὰ πᾶν ἔτος συνάγειν εἰς τὸ κουργεῖον
αὐτοῦ, ὁπόσοι πρὸς τὸ ξεῖν καὶ τέμνε·ν πεφύκα-
σιν ἔχοντες εὐφυῶς, καὶ γραμμῶν γραμματῶν,
καὶ φύλλα φύλλων ἀλλάττεσθαι, ἴα, τῶν ἀντιβρῆ-
σεων αὐτοῖς προβαλλομένων, ὡς διαβάλλοντες παρὰ
φᾶλλον ἐκ τοῦ φέστου ποιῆται τοὺς ἀντιλέγοντας·
ὡς ἀπαγορεύειν τοὺς διώκοντας, ὁμοίως τοῖς
τοξεύουσιν ἐς ἀνθρώπους ὅτι δειλίαις φυγομαχούν-
τας, καὶ μηδὲ βραχὺ εἰ μόνον ὥρας στήναι γούν
ἐφ' ἐνὸς δυναμένους. Περὶ δὲ τῶν τοούτων καὶ
ὁμοίως δρώντων αἰρετικῶς καὶ ὁ μέγας διέξεισεν
Ἄθανάσιος τοῖς ἐπισκόποις Αἰγύπτου καὶ Λιβύης
ἐπιστάλλων. « Κατ' ἐνιαυτὸν γὰρ, » φησὶν, « ὡς
οἱ τὰς διαθήκας γράφοντες, συνεχόμενοι καὶ αὐ-
τοὶ, προσποιούνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵνα κα-
τούτη γέλωτά μᾶλλον ὀφλήσῃσι καὶ ἀσχύκωνται,
ὅτι μὴ παρ' ἐτέρων, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν ἐκβάλλεται.
Ἐξ γὰρ ἐδάβρου οἷς ἔγραψον προτέρως, οὐκ ἂν
δεύτερα γράφειν ἐζήτουν, οὐδ' αὖ πάλιν ἔγραπον
νῦν, ἀρέντες ἄπαρ ἔγραψαν· πάντως τοῦτο μελε-
τήσαντες, ὅτι πάλιν ἀλλάξουσιν, ἐὰν ὀλίγος παρέλθῃ
χρόνος, καὶ πρόφασιν λάβωσι τοῦ συνήθως τισὶν
ἐπιβουλεύειν. Τότε γὰρ, ὅταν ἐπιβουλεύωσι, μά-
λιστα προσποιούνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵν' ὡς
Πελάτας ἐνέφατο τὰς χεῖρας, οὕτω καὶ οὗτοι γρά-
φοντες ἀπικτείνωσι τοὺς εἰς Χριστὸν εὐσεβοῦντας·
καὶ ἵν', ὡς περὶ πίστεως ὀρίζοντες, δόξωσιν (ὡς
πολλῶς εἶπον) φεγγεῖν ἐν τῆς ἑταροδοξίας ἔγκλη-
μα. Ἄλλ' οὕτε λαθεῖν οὐτε ψυγεῖν δυνήσονται, Ἐως
γὰρ ἑαυτοῖς ἀπολογούνται, ἑαυτῶν δὲ κατήγοροι
γίνονται· καὶ δικαίως γε. Οὐ γὰρ τοῖς ἐλέγγουσιν
αὐτοὺς ἀποκρίνονται· ἀλλ' ἑαυτοῦς, ὡς βοῶνται,
πεύθουσι. Πότα οὖν, τοῦ ὑπαυθύνου κρίνοντος ἑαυ-
τὸν, λύσις γίνεται τοῦ ἐγκλήματος; Διὰ τοῦτο γούν
δὲ γράφουσι, καὶ δὲ τὰ ἴδια μεταποιούντες ἀδη-
λον ἔχουσι τὴν πίστιν, μᾶλλον δὲ φανερὰν ἔχουσι
τὴν ἀπιστίαν κατὰ τὴν κακοφροσύνην. » Ὅσοι πῶς
ὁ μέγας τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῆς Ἄθανάσιος σα-
φίστατα πᾶνυ παρέστησεν ἡμῖν, ὡς τὰ νῦν πρὸς
τοῦ Παλαμᾶ γινόμενα τῶν πάλαι γενομένων τῆς
κακίας εἰκότων καὶ ἀρχετύπων μακρὰν ἀποσώζουσι
μνήσιν. Ἐὼ γὰρ νῦν λέγειν, οὐς ἐπὶ κακοῖς
κακοῖς προσέθηκεν Ὀλύμπους οὐτος. Διὰ δὲ ταῦτα
καὶ χαίρω νῦν, εἴπερ ποτὲ, μᾶλλον ἐγώ, καὶ ἡμεῖς
μοι νῦν μᾶλλον ὑμεῖς εἴπερ ποτὲ φαίνεσθε, ἀφυ-
κτόν μοι τὸ πάλαι ζητούμενον θήραμα νῦν παρα-
θέντες, ὡς μηκέτι μὴ δεῖσθαι μηδ' ὕλως μῆτ' ἐμὲ
μαρτύρων, μῆτ' ἐκείνου ἔχειν ἐτι ἀρνεῖσθαι, μῆθ'
ἡμᾶς τάκεινον διὰ μνήμης ἄγοντας, καὶ γινόμενους
μάρτυρας ἀπαραγράφους τῶν ἐκείνου βλασφη-
μιῶν· [P. 678] ὡς ἐξεῖναι κατὰ τῶν ἐλέγχων ἤδη
μὴ πρὸς ἀνδράσασα καὶ ἀστατοῦντα σημεῖα τὴν
τοξικτὴν μετὰ τῶν βελῶν ἀναλοῦν, μηδὲ τυφλὰ

A abutuntur. Porro si quis non obiter aut perfun-
ctorie quæ supra sunt a nobis dicta legerit, is
comperiet. 1077 hoc opus esse, in quod Icono-
machi diligentissime incubuerint; prompte vile-
licet confugere ad Salvatoris transfigurationem,
eaque ad absurdas et pravas opiniones suas facile
abuti. Cæterum hæc omnia dicendo jam percurri-
mus, et supra de iisdem proluxe ac sigillatim scri-
psimus, quæ qui voluerint legere ac perpendere
poterunt. Altera, quam contra rudes et imperitos,
scu potius contra propriam animam commolitur
Palamas, improbitatis machina hæc est; quod
nempe tonsurum in morem quotannis in tonstri-
nam suam permultos congreget, quicumque ad
radandum et secandum idonei sint, et litteras lit-
teris, librorum folia foliis, apprime possint com-
mutare: ut cum prolata fuerint contraria opinioni
suz testimonia, statim adversarios suos velut ca-
lumniantes nihili faciat, sicque ipsius oppugnato-
res incepto desistere cogantur: quemadmodum
qui homines ignavos, pugnam fuga detrectantes,
neque vel brevissimo saltem horæ spatio ibidem
consistentes, sagittis impetunt. De hujusmodi et
hac se ratioc gerentibus hæreticis magnus Atha-
nasia in epistola, quam ad Ægypti et Libya: epis-
cèpos misit, ita loquitur: « Nam singulis annis,
inquit, velut qui pacta scribunt, ipsi quoque con-
veniunt, et de fide scripto statuere simulant, ut
etiam inde potius deridendos se et ignominia no-
tandos præbent: quippe quorum decreta non ab
aliis sed ab ipsis rescindantur. Si enim his, quæ
prius definièrunt, considerent certe, secundam fidei
non quærent 1078 conscriptionem; neque
rursus nunc scriberent, dimissis iis quæ olim
scripserunt; cum utique meditarentur, se post ali-
quod tempus ea esse immutatuos, ubi scilicet
novam insidias aliqui, ut assolent, struendi ansam
nacti fuissent. Si quidam tunc in primis cum insi-
dias alicui parant, fingunt se de fide scribere; ut,
quemadmodum Pilatus manus lavit, sic et illi
scribendo pios Christi cultores interimant; et ut,
quod quidem sæpius dixi, tanquam qui definienda
fide sint distenti, hæresis accusationem possint
declinare. Verum nec latere nec fugere poterunt.
Quandiu enim se ipsi sibi duntaxat purgabunt, sui
semper accusatores erunt: et merito quidem; cum
illis non respondeant, a quibus coarguuntur, sed
sibi tantum quidquid voluerint persuadant. Quis
igitur unquam reus absolvitur, qui sui ipsius sil
judex? Hinc ergo nunquam cessant scribere; atque
ita sua perpetuo decreta mutantque incertam fidem,
vel potius certam manifestamque infidelitatem et
mentis pravitatem habent. » Magnus, ut videtis,
propugnator veritatis Athanasius manifeste pror-
sus nobis ostendit, Palamiam iis quæ nunc agit,
antiquas improbitatis imagines et primigenia
exemplaria imitando maxime assequi. Jam enim
silento prætermittam quos hic malis malos cumu-
los ac veluti Olympos imposuerit. Quapropter

majori quam alias unquam latus nunc afficior, et si quando gratam mihi rem fecistis, nunc certe multo facitis gratiorem, cum id quod olim adiustar 1079 prædæ conquirebam, ita mihi offeratis, ut effigere amplius non possit, nec ego jam testibus ullo pacto indigeam, nec ipse negare quæ illi ascribuntur valeat; quemadmodum nec vos, qui opiniones ejus memoria tenetis, et ipsius blasphemiarum testes estis omni exceptione majores. Unde mihi licebit non jam in signa inconstantia et instabilia refutationes nostras quasi totidem tela per artem sagittariam contorquere, nec cæca hosti vulnera infligere, sed manifesta, et quæ indubitatam veritatem præ se ferant. Tertio suis libris passim inserit ei prædicat, sibi assentiri multos, ut dictum est, sapientia mirabilis, tum Christianos, tum paganos; quorum omnium nomen aut alto silentio prætermittit, neque quales sint nec quæ dicant explicat; aut quorundam quidem acervatim nomina recenset, sed quæ aut qualia dicant nullatenus, quod saltem sciam, præmittit aut subjungit: ut illorum nominibus aures auditorum suorum suspensas teneat et conturbet, sicque facillime quicquid voluerit eis persuadeat (qui enim novas introducere voces videtur, a vulgo plano repudiatur), sed eorum dicta reticendo reprehensionem effugiat, quasi minime illis dissona proferret. Hic autem pro unico ac simplici duplex malum perpetrat. Nam et ipse impune blasphematur et illos simul philosophos calumniatur, et tanquam ejusdem secum blasphemie reos in medium adducit.

A παρέχειν τὰ τραύματα τῶ ἐχθρῶ, ἀλλὰ σαφῆ καὶ ἀναγρησθήτεον ἔχοντα τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τρίτον, οὗτοι συχὰ τὰς τῶν αὐτοῦ λόγων ἀβλαστὴν ἐντίθησι καὶ διασπείρει, κηρύττων εἶναι πολλοῦ τοῦ αὐτοῦ συμφερονούτου, ἐπὶ σοφίᾳ καὶ θαυμαζομένους. ὡς εἰρηται, ὅσοι τε τῶν ἡμετέρων καὶ ὅσοι τῶν ἑσπερίων. Ἐν ἐκείτων τῶν ὀνομάτων ἡ σοφία πάντα ἐκπεμπεται, μήθ' ὅποιοι τινες, μήθ' ἄφρονες, διασφῶν οὐδέν· ἡ λέγει μὲν ἐνίων ὀνόματα σαφῶν· ἡ δ' εἰσὶν ἃ λέγουσιν ἐκεῖνοι, καὶ οἷα, τὸ παράκτιον οὐδὲν οὐτε προτιθήσιν, οὐτ' ἐπιτιθήσιν, ὅσα γ' εἰδέναι ἔμελ, ἵνα διὰ μὲν τῶν ὀνομάτων τὰς τῶν ἀχρωμένων ἀναρτῶν καὶ ἀνασοθῶν ἀκοῆς βέλτετα καὶ ἀπονητὶ πρὸς τὸ βουλούμενον κηρυττόμενος ἔχη (τοῦ γε καινοφρονεῖν ὅσοις τοῖς πολλοῖς; ἀκαινοφρονου δὴθεν παντάπασιν), διὰ δὲ τῆς τῶν βροτῶν ἐκείτων σιγῆς διαδιδράσκη τὸν ἑλεγχον, ὅτ' ἐκεῖνοις ἤκουσ' ἀκρόβοντα λέγων αὐτοῦ. Καὶ ποιεῖ διπλοῦν ἀντ' ἀπλοῦ κακόν, αὐτὸς τε βλασφημῶν ἀνέγκλητα καὶ ἅμα κἀκαίλου; διαβάλλον, καὶ φέρων εἰς μέσον ὁμοίως αὐτῶ βλασφημοῦντας.

B. ut illorum nominibus aures auditorum suorum suspensas teneat et conturbet, sicque facillime quicquid voluerit eis persuadeat (qui enim novas introducere voces videtur, a vulgo plano repudiatur), sed eorum dicta reticendo reprehensionem effugiat, quasi minime illis dissona proferret. Hic autem pro unico ac simplici duplex malum perpetrat. Nam et ipse impune blasphematur et illos simul philosophos calumniatur, et tanquam ejusdem secum blasphemie reos in medium adducit.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΓ΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER VICESIMUS TERTIUS.

Pergit Gregoras disputare cum Canasila.

CAPUT PRIMUM.

1080 I. Verum nos ipsum non imitabimur, nec improbitatis machinas et fraudes æmulabimur, quando saltem solius Dei dextra nobis mentem sanam conservabit. Nam ut contrariorum principiorum contrarii sint effectus, consentaneum esse omnibus patet. Et vero Palamas Græcicæ omnis litteraturæ imperitus est, et longe remotus ab omni quæ

A. Ἄλλ' ἡμεῖς γε οὐκ αὐτὸν μιμησόμεθα. οὐδὲ τὰς τῆς κακίας ζηλώσομεν μηχανὰς, οὐκ οὐχ ἕως γ' ἂν ἐν τῷ τοῦ φρονεῖν ἡμᾶς καθεστῶτι φυλάττουσαν ἔχωμεν τὴν τοῦ μόνου Θεοῦ δεξιάν. Τῶν γὰρ ἐναντίων ἀρχῶν ἐναντίας καὶ τὰς ἀποβάσεις εἶναι τῶν εἰκότων παντὶ που δῆλον. Πλάσης γὰρ ὢν αὐτοῦ ἀτύχουτος Μούσης Ἑλληνικῆς καὶ πάσης ἐπιτημ-

νικῆς μεθέστω; (ἦς οἱ μὲν θύραθεν ἐφθασαν παρα-
 δόντες σοφοί, τῶν τε θεῶν προστάται δογμάτων τῆς
 Ἐκκλησίας; ἐκείθεν παρεληφότες τὴν τε γλώττιαν
 ὁμιλίαν ἀσφαλῶς καὶ ἅμα κατ' ἔκλογὴν τὸ μὲν
 ἕξτακτικὸν τε καὶ θεωρητικὸν εἰδείσαντο, ὅσον δ' εἰς
 ψαίμονας φέροι καὶ ἀπολαίας βόθρον διέπτυσαν,
 ἐκ τοῦ χείρονος το κρείττον καταμαθόντες, καὶ τὴν
 ἐκείνων ἀσθενεῖαν ἰσχυρὸν τοῦ εὐσεβοῦς ποιησάμενοι
 λόγου) ἀνίδρωστον οὗτος ἔσχε λοιπὸν τὴν βάσιν τῆς
 γλώττης, καὶ ἀπαγείας τὰς τοῦ λόγου κρηπίδας, ἐν
 ὧμῳ τῷ τῆσθε φάσαι τὰ; [P. 679] τῆς γαστρὸς
 ἀναλύσας ὠδύνας; καὶ τὸ κύημα τῶν πρώτων ἐξιμ-
 βλώσας τοῦ λόγου στοιχείων. Αἰδὸ καὶ νοῦν οὐ νοεῖ;
 καὶ βλέπειν οὐ βλέπει, καὶ τὴν ἔγκυμμένην τὰς;
 λέξαι βουδόμενος μὲν, οὐ δύναμενος δέ, συναρ-
 μύσσειν διάνοιαν ἐκείνη σαφῶς ἐκπεπνόμεν τὸ τοῦ
 Ἰκάρου. Τὰ τε γὰρ ἄλλα διακορμυεύουσι ταῖς ἡμῶν
 ἀκούσας τὸν μακρὸν δολιχεύοντες χρόνον οἱ μῦθοι,
 καὶ δὴ καὶ Ἰκάρου τινας ὀκνηνύματα ἔχομεν ἐξ
 αὐτῶν· ὡς ἐπιθυμήσειεν ὁ μάταιος πετρῶν, ἐπεὶ
 μὴ ἰσοῦλαιο μῆτε γῆν ἐκείνη; ἔτι πατεῖν· ὁ δὲ καὶ
 φύσει οὐκ ἀκέραια διὰ θρόνους κλισοῦσιν ἤδη ἐπό-
 θει, καὶ ἦν ταῦτα ἐρόδια τάνδρῳ σφαλέρᾳ καὶ πρόσω
 ἢ ὡστε σαρρονούντος εἶναι δεξιῖν. Τῆς ὁμοίας εἶναι
 κακοβουλίας δοκῶ μοι, καὶ ὅπερ ὁ βαρυδαίμων ἀν-
 θρώπος; οὗτος; ἐκπεπνόμεν τὸ νῦν. Ἀέληθε γὰρ τοῖς
 ἔπερ δύναμι καὶ αὐτὸς ἐκτενὲν ἐξαρτήσας (λέγω δὴ
 ταῖς τῶν γραφῶν διανοίαις τῶν τε ἡμετέρων σοφῶν
 καὶ τῶν θύραθεν), κἀπειτα, διὰ ζενίζοντα κρῖτον
 ἀμαθῶν ἀκοῶν, ἐνίας τῶν Ἑλληνίδων ἱρανοσάμενος
 λέξεων, αἷς περὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν ἐκείνοι κέρην-
 ται δόγματα, καὶ τοῖς θεοῖς ἀναιδῶς παραμηνύς
 καὶ ὑποκαίρων αὐτοῖς δόγμασιν, ἔλαθε κατὰ τῆς
 τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίας σφοδρὸν ἀναρρητίσας κυκῶνα
 καὶ θύραθεν καὶ μετάμελον ὅψι ποτε λαμβάνειν
 ὀφείλων, ἐπ' οἷς ἀμαρτάνων οὐκ ἦσθετο. Ὁ δ' ἐξ-
 μάχη κατὰ τῶν διορθῶν περιωμένων ἡμῶν, καὶ
 ἐρξῆ λοιπὸν ἀκρατῶς μεζῶ μὲν ἢ κατὰ θηρίου
 μανίαν κινεῖς, ἦττω δ' ἢ κατὰ βούλησιν τὴν αὐ-
 τοῦ; καὶ τοῖς μὲν ἀρχουσιν ὑπέρχεται, κοριζόμενος
 ἰσχυρὸν ἐαυτοῦ, τὴν δ' εὐσεβείαν ἀδικεῖ; κάκεῖνων
 μὲν τὴν εὐμένειαν πραγματεύεται, τὴν δὲ τοῦ
 θεοῦ ἀσθεῖται; καὶ οὐ μὲν ἠττίται; δεινῶς φεύγει;
 καθ' ὃ δὲ ὑπερέχει νομίζει, πρὸς τοῦτο συγνὰ κα-
 ταφεύγει. Ἀληθείας γὰρ σὺν παρρησίᾳ διαδέξειν;
 ζητούσης, ἠετώμενος φεύγει; μοχθηρῶς δὲ γνώμης
 εὐδοκίμων πρὸς διβολῆς, ταύτης ἀντίχεται. Δικαιο-
 σύνης γὰρ καὶ ἀληθείας κρινούσης, ἦν μὲν ἐραυε
 πολλὰς δεινῶν ἦλκε; ἦν δ' ἰδύων, φῶχ εἶλεν.

Et principum benevolentiam captando sibi conciliat; at Dei gra-
 tiam expellit. Et id quidem mirum in modum effugit, quo se aliis inferiorem esse animadvertit; ad
 hoc autem confugit, quo præstare se aliis existimat. Cum enim a veritate, quæ liberata vult
 ferre iudicium, vincatur, eam fugit; sed cum insigni ad calumniandum mentis pravitate polleat,
 hanc libens amplectitur. Nam justitiam veritatisque iudicio, ubi rei personam sustinuit, sæpius da-
 mnatus est: ubi vero actoris partes egit, litem minime obtinuit.

Β'. Ἐγὼ μὲν σὺν (εἰρήσεται γὰρ τάληθες) τὴν
 ἀρχὴν ἰδύων, μὴ πάντα διαστρέφων ὁ φῶχ Παλα-
 μᾶς διαβόλη καμῆ, βουληθέντα κατὰ καιρὸν ἐντυ-
 ποῖ τὰς οἰκτίους καὶ συτρεφούς χρήσασθαι ὀκλοῖς,

A scientiam parit disciplina. Eam profani quidem sa-
 pientes prius tradiderunt: sed divinorum Ecclesia
 dogmatum patroni acceptam inde suos in usus con-
 verterunt: ea scilicet suam tuto linguam armarunt;
 et delectu habito, quidquid ad contemplationem
 et indagacionem veritatis conferre poterat, sus-
 ceperunt: **1081** quod autem ad dæmonum cul-
 tum et perditionis gurgitem ducebat, respuerunt.
 Hinc ex peiori meliora pernoscentes, ipsa profano-
 rum imbecillitate piam et catholicam doctrinam
 corroborarunt. Cum ergo profanarum, ut jam
 dicebam, scientiarum rudis sit Palamas, instabile
 de cætero linguæ fulcimentum habuit, et ruinosa
 maleque compacta sermonis fundamenta. Tum
 quasi partu immaturo vestris onus parturiendo

B exsolvisset, abortivus primorum sermonis elemen-
 torum fetus ab ipso editus est. Quapropter intel-
 ligendo non intelligit, videndo non videt: cumque
 sensum dictionibus congruum accommodare vellet,
 sed non posset, idem illi quod olim Icaro, ut patet,
 accidit. Nam inter alias, quibus jampridem aures
 nostræ diu personuerant, fabulas, hanc quoque
 de Icaro litterarum monumentis mandatam esse
 novimus. Is nimirum vanus homo, cum terram
 calcare amplius nollet, alas expetivit, et ob nimiam
 temeritatem præscriptos a natura limites transillire
 cupiebat. Sed valde perniciosum homini fuit huius-
 modi adminiculum; quippe quod Icarum ultra
 ferret quam prudentiæ ratio postulare videbatur.

Æque imprudenti ac malo consilio hic usus esse
 mihi videtur infelix ille Palamas. Nec enim se
 animadvertit iis se implicasse, quæ ipsius vires
 longe superant. Loquor autem de sensu, qui
 philosophorum tum Christianorum tum genti-
 lium scriptis inest. Deinde propter imperita-
 rum aurium insolentem plausum quasdam Græca-
 nicæ dictiones quibus illi ad suorum dogma-
 tum expositionem uti sunt, emendavit; et eas
 divinis nostris dogmatibus impudenter immiscet
 et occulte inserit. **1082** Nec advertit quantum
 perturbationem, quamque vehementem tumultum
 in Ecclesia Dei concitaverit. Cum autem pecca-
 torum, quæ a se admissa esse non sensit, tandem
 aliquando poenitere ipsum deberet, adversus nos

D qui errores ipsius emendare conamur, furere cœ-
 pit; et ita de cætero animi est impos, ut feræ om-
 nis furorem superet, licet suam furendi voluntatem
 necdum expleret. Et principes quidem obsequi-
 ose atque assentatorie colit, ut vires sibi compa-
 reat; sed injuria pietatem afficit. Et principum benevolentiam captando sibi conciliat; at Dei gra-
 tiam expellit. Et id quidem mirum in modum effugit, quo se aliis inferiorem esse animadvertit; ad
 hoc autem confugit, quo præstare se aliis existimat. Cum enim a veritate, quæ liberata vult
 ferre iudicium, vincatur, eam fugit; sed cum insigni ad calumniandum mentis pravitate polleat,
 hanc libens amplectitur. Nam justitiam veritatisque iudicio, ubi rei personam sustinuit, sæpius da-
 mnatus est: ubi vero actoris partes egit, litem minime obtinuit.

II. Ego itaque (dicam enim quod res est) initio
 timebam, ne tuus Palamas omnia pervertens ne
 calumniaretur, cum hic opportune propriis mihi que
 consuetis uti armis vellem, gentilium intelligo

scientias, quarum usus est in disputationibus. Censeo enim eorum artibus et testimoniis multam demonstrationum nobis vim suppetere. Quoniam vero adversus veritatem profanorum armis, utpote propriis destitutus, instruere se conatur, longe potiori ratione nos inde pro veritate firmissime pugnantes armabimur, qui sumus iis assuefacti et per omnem ætatem huic pugne **1083** operam navavimus. Nam linguæ nostræ affinitatem et ingenium potius cognoscemus, quam ipse Palamas nothus, qui profanorum testimoniis adulteratis utitur. Itaque tum ob hanc unicam rationem, tum propter nostrorum theologorum et Ecclesiæ doctorum adhortationem, non pigebit nos his armis instrui adversus istos veluti murorum effractores et sacrilegos scurras, qui monstrosas et insolentes in sententias et errores præ insectia cæteros abducunt. Unde, si vobis etiam ita visum fuerit, ubi prius de his pauca et quæcumque ad institutum nostrum pertinent, consideraverimus, statim propositum nobis certamen incamius. Nam si rei controversæ principia firma et idonea præstituerimus, ulterius progredi longe nobis facillius erit, quam si infirma et debilia tantum præstruxissemus.

III. Primum igitur magis et clarissimi Dionysii mentionem faciam, qui duplicem esse theologorum traditionem asserit; unam quidem arcanam et mysticam; alteram vero philosophicam ac demonstrativam: et, «Est, inquit, arcanum cum aperto et declarato connexum. Hoc quidem persuadet et eorum quæ dicuntur veritatem astringit: illud autem efficax est, et in Deo nos fundat atque collocat occultis, quas a nemine docemur, institutionibus.» Magnus vero Athanasius, de hujus vocis non factus, significatione adversus Arianos disputans, «Interrogant (inquit) gentiles, ut cum audierint ab ipsis, quot significatus habeat hæc vox, non factus, intelligant se nec de his quidem, de quibus disserunt, recte nosse interrogare.» **1084** Multum deinde vir iste divinus habet sermonem, quem accuratius discere poterunt quicumque legere illum voluerint. Nam cum impræmentiarum nobis ad alteriora festinantibus nihil otii sit, pauca saltem divinarum hominum illorum verba hic proponere visum est, quantum scilicet instituti operis ratio a nobis postulat: cætera vero legere volentibus reliquimus, cum semper ampla cunctis ut id faciant data sit potestas. Consonat etiam illis magnus Basilius, ubi ait, dialecticæ disciplinæ facultatem esse instar muri, nec permittere, ut dogmata diripiuntur, aut a volentibus facile expugnentur. His fere similia profert divus Chrysostomus, ubi sic loquitur: «Quod spectat ad optimam vitam institutionem, alterius vita posset nos ad vitam similis emulationem inducere. Sed cum anima spuriorum

A λέγει δε ταλ; τών θάρθεν προς της διαλέξεως επι στήμας. [P. 680] δε και είννας και μαρτυρίας, εκειθεν ήμιν την ισχύν περιγίνεσθαι φάσκον τών αποδειγμάτων. Εκεί δ' αποκλειστικόν υπήρχεν αὐτός ἐκ τούτων αὐτὸν ἐκλίξεν περιβίται κατὰ τῆς ἀληθείας, πολλῶν μύλλον ἡμῶν; ἐς τὸ πρότερον τοῦτ' ὅτι τῆς ἀληθείας ἀγωνιζομένους ἐκλίξουσι; τοῖς μύλλα συνήθειαι τε και φιλικιώτας. Ἐπιγινώσκουθα γάρ ἡμεῖς τὴν τῆς ἡμῶν γλώττης μύλλον συγγένειαν και τὸ ἦθος ἢ αὐτῆς κῆρος νόθους χρώμενος τοῦτοις. Διὰ γούν ἐν γε τοιούτοις, και πρό; γε διὰ τὴν τῶν ἡμετέρων ἐκλογῶν και διδασκαλιῶν τῆς Ἐκκλησίας παραίνεσιν, οὐκ ἐκνήσομεν οὐδ' ἡμεῖς οὐτως καί; ἐκλιεσθαι κατὰ τῶν τοιχωρυγούντων και βωμολογούντων ταυτῶν και εἰς ἀλλοκότους διανοίας και κλίνας ἐξ ἡμαθίας περιγίνεσθαι. Εἰ οὖν και ὁμῶν ποιοῦμαι, βραχίαι ἀποφάσματι. κατὰ τῶν τοσούτων πρώτον, και δεσπ τῆ προκειμένην προσηκόντι' ἐν εἰς ἐφόδου. Ἐπει' ἐς τὸν προκειμένον ἀγῶνα χερσῶσμεν. Ῥῆσοι γάρ ἐν εἰς χωρεῖν ἐς τὰ πρόσω, τῆς τῶν ὑποθέσεων ἀρχῆς και προκαταστάσεως ἀνευθεῖς πηγνυμένους ἢ ἀρθυμύσας;.

Γ. Διονυσίου τοίνυν ἐκείνου τοῦ κείνω μαρτυροῦμαι (66) πρώτον, διετήν εἶναι τὴν τῶν θεολόγων παράδοσιν λέγοντος, τὴν μὲν ἀπόρρητον και μυστικὴν, τὴν δὲ φιλοσοφικὴν και ἀποδεικτικὴν· και, « Συμπλέκεται τῶ βῆτῶ τὸ ἀπόρρητον· και τὸ μὲν παθεῖ και καταδέσεται τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν· τὸ δὲ δεῖ καὶ ἐνδύσει τῶ θεῶ ταλς ἐκείνους μυστηγωγίας. » Παρὶ δὲ τοῦ ἀγνήτου λέγει ὁ μέγας κατ' Ἀρειανῶν ὁ Ἀθανάσιος (67), « Ἐρωτησάτωσαν, » φάσκει, « τοῖς Ἕλληνας, ἵνα ἀποδείξωσι ποσα σημαίνοντα ἢ λέξις ἔχει μάθων ἐ- οὐδὲ κατὰ ὧν λέγουσιν ἐπίστασθαι καλῶς ἱκανῶν. » Καὶ πολλῶν δεῖξ; ὁ θελος ἐκείνος ἀθηρ ποιεῖται λέγον, ἢ τοῖς ἐπὶ ἡλώσων ἐντυχεῖν ἐξίστασι μαθεῖν τελωτέρων. Ἡμῶν γάρ ἡμῶν ἐν τῶ καρίναι ἀγαλῆν ἀγουσι, διὰ τὴν ἐς τὰ πρόσω σκουθῆν, βραχίαι τῶν θεῶν ἐκείνων ἀνδρῶν ἐνταυθα προτιθέσθαι δίδουσαι, και δεσπ. προς τὸν σκῆπῶν ἀφοσιώσθαι χρεῶν· τὰ δ' ἐξῆς τοῖς βουλομένους παρηκμερῶν, ἱεουσίας ἀφῶδου διηγετικῶς ἠνεργημένης ἀπασι. Συνωθῆ τοιγοροῦν και ὁ μέγας ἐκείνος Βασίλειος φάσκει. ὡς « Ἡ τῆς διαλεκτικῆς δύναμις ταλχῶς ἐστὶ τοῖς δόγμασιν, οὐκ ἴδουα αὐτῶ ἐκείνους αἵμα και εὐλόγηται τοῖς βουλομένους. » Τὰ παρακαλεῖται δὲ και ὁ θελος δεξίται τούτους Χρυσόστομος, « Προς μὲν βλου, » λέγων, « κατέστασιν ἀρίστην βίος ἑτεροῖς; ἐκ τῶν ἰσῶν ἐν διαγῶγῶι ἤλῶν. Ὅταν δὲ κατὰ δόγματα νοσῆ ἢ φυχῆ τὰ νόθα, πολλῆ τῶ λόγου ἐνταυθα ἢ χρεῖα, οὐ προς τὴν τῶν οὐκίτων ἀφῶλεξῶ μῶνον, [P. 681] ἀλλὰ και προς τῶς ἐξῶθεν κολῶμενος. Εἰ μὲν γάρ τις ἔχει τὴν μάχαι-

Variorum notæ.

(66) Dionysii mentionem faciam. Locus est in epistola 9 Pseudo-Dionysii ad Titum, sect. 4; quem ad locum vide sancti Maximi et Pachymeræ scho-

lia. CAPPARONÆ.
(67) D. Athanasii orat. 2 contra Arian. tom. I. pag. 508 edii. antiq. CAPPARONÆ.

ραν τοῦ Πνεύματος καὶ θυραὶν πίστεως τοιοῦτον, ὡς εἶνασθαι θαυματουργεῖν καὶ τῶν τεραστίων τῶν ἀναισχύντων ἐμπράττειν στόμα, οὐδὲν ἂν δέοιτο τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου βοηθείας· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἄχρηστος ἢ τοῦτο φύσις. « Ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμασιος τάδε διέξειαι Μάξιμος (68). « Δίχα λογικῆς, » φησὶ, « δυνάμειως ἐπιστημονικῆ γνώσις οὐκ ἐστὶ· καὶ γνώσεως χωρὶς οὐ συνίσταται πῶς, ἀπ' ἧς τὸ καλὸν γέννημα προέσιν ἢ ἐλπίς. » Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ θεὸς ἐκ Δαμασκού φησὶν Ἰωάννης· « ὡς εἰ καὶ παρὰ τῶν ἔξωθεν χρησιμὸν τι καρπώσασθαι δυναθῆμεν, οὐ τῶν ἀπηγορευμένων ἐστὶ. Γενώμεθα δοκιμοὶ τραπίζται (69), τὸ μὲν γνήσιον καὶ καθαρὸν χρυσίον σωρούμεντες, τὸ δὲ κίβδηλον παραιτούμενοι. Λάβωμεν λόγους καλλίστους· θεοὺς δὲ γελώμεν καὶ μύθους ἀλλοτριούς τοις κυσὶν ἀπορβύμεν. Πλαίστην γὰρ ἐξ αὐτῶν κατ' αὐτῶν ἰσχύον κτήσασθαι δύνησθαιμεν. » Καὶ εἰ δὲ μὲτροι, ἀριθμητικοὶ πειράσθαι φωνάζουσιν τὰ καὶ αὐτοὺς σχεδὸν ἀριθμητικῶς παραιτούμενα νόμους; Ὅσα τε ἐηλαθῆ διεξίσαιν, οὗς διαλάβομεν καὶ ὧν ἐμνήσθημεν, ἕτερα· καὶ ὅσα περ οὐδαμῆ διαλάβομεν. Οὗς γὰρ οὐκ ἀπέχρησε τὰ κεκομισμένα, τούτοις οὐδ' ὅλας βίβλων ἀμάξας κομίζων τις σύνεισιν κωμεισθαι προασκευάζει· ἢ μᾶλλον, ἢ μὴ σύνεισιν ἀπέχρησε τοις λογισμοῖς; ἐνδεῖναι, ἀφυκτον ἀνάγκην εἶναι τοὺς Ἑλλὰδι χρωμένους φωνῆ, καὶ τοις τῶν συλλαβῶν καὶ στοιχείων ταύτης εὐρατά; ἀναφέρειν τὴν μίμησιν, καὶ τὰς γε τῶν ἀμφισβητουμένων ἀντιτείναι κρίσεις καὶ λύσεις, καθάπερ στάθμαις καὶ κανόσι τέκτονες καὶ λιθοργοὶ, τῶ ποτ' ἂν τῶν πάντων οὗτος ἐτέρω πισθείη; οἴμαι τῶν πάντων ἤκιστ' ἂν ποτ' οὐδεὶ. Τὸν γὰρ τοις θεοῖς Ἐκκλησίας φαστήροι τοῦτο δρῶσιν οὐχ ἐπόμεινον λόγοις οὐδεὶς ποτε πείσειεν ἂν, οὐ βαρβάρων, οὐχ Ἑλλήνων, οὐκ ἀγγέλων, οὐκ ἀνθρώπων, οὐκ ἀσώφων, οὐ σαρῶν τῶν ὄντων οὐδενός. Πάρεσι τοίνυν σκοποῦσιν ὀρθῶς, οἷς ἐμπάθειά τις ἀχλύς; δίκην ἤκιστ' ἐνοχλεῖ τῇ ψυχῇ, μηδὲ νοῦ βραδυτῆς τὸ βαρβρόν ἀμδύλοναι τῆς γνώμης, ἀδεκάστους; φέρειν τὰς ψήφους. Nemini unquam omnium, ut opinor. Si quis enim hoc etiam a divinis Ecclesie luminibus factitatum non imitetur, huic nemo unquam persuadere poterit, cujuscunque tandem sive Barbarorum, sive Græcorum, sive angelorum, sive hominum, sive imperitorum, sive sapientium sermonibus ad hoc ulatur. Igitur quicumque recte et attentè rem considerarint, nec ullo affectu, quasi quadam caligine, perturbatum animum, nec ingenii tarditate

A atque adulterinorum morbo dogmatum laborant, tunc multa est sermonis et doctrinæ necessitas; non solum ut nostra sint in tuto, sed etiam ut adversus externa bella muniamur. Nam si quis gladium Spiritus et sentum fidei tale habeat, ut miracula edere atque his editis impudentiam ora obstruere possit, sermonis vel doctrinæ auxilio nunquam opus haberet: imo vero neque tunc inutiles ex natura sua forent. Sed et mirabilis Maximus alicubi sic disserit: « Sine rationali facultate nulla est scientifica cognitio; et absque cognitione non consistit fides, ex qua progenies præclara, spes videlicet, enascitur. » Agmen claudet divus Joannes Damascenus, qui sic ait: « Si quid profanis e scriptoribus utilitatis percipere possimus, 1085 cum consecrari nullatenus est prohibitum. Probi simus nummularii: genuinum ac sincerum coarctemus aurum; adulterinum vero et scoria plenum respuamus. Sermones præclarissimos assumamus; ridiculos autem deus alienasque fabulas caecibus projiciamus. Multum enim roboris contra se nobis ipsi suppeditare poterunt. » Sed quid opus est ut certo numero ea concludere conemur, quæ ipsas ferme arithmeticas leges ferre recusant? Ea intellico quæ disserunt laudati, a nobis SS. Patres, et alia quæ vel commemoravimus, vel alto silentio prætermisimus. Quibus enim non sufficiunt a nobis allata testimonia, iis etiam si solida plastra libris onusta quisquam adhéret, intelligenti vim afferre non poterit. Potius dicam: quicumque ex illatis testimoniis non potuit mente comprehendere, inevitabilis hoc esse necessitatis, ut qui Græca utuntur lingua, eos sibi proponant imitandos, qui lingue hujus elementa et syllabas adinvenerunt, et ad eorundem judicium controversas illi suas ac lites componendas referant (quemadmodum fabri, et qui scalpendo lapides elaborant, amussi ac regulæ omnia subjiciunt), quisquis, inquam, ineluctabilem hanc necessitatem mente concipere non potuit, cuiam alteri ex omnibus fidem habebit? 1086 hoc etiam a divinis Ecclesie luminibus factitatum non imitetur, huic nemo unquam persuadere poterit, cujuscunque tandem sive Barbarorum, sive Græcorum, sive angelorum, sive hominum, sive imperitorum, sive sapientium sermonibus ad hoc ulatur. Igitur quicumque recte et attentè rem considerarint, nec ullo affectu, quasi quadam caligine, perturbatum animum, nec ingenii tarditate

1086
 Δ'. Καὶ πρῶτον μὲν δὴ κελίθω ζήτημα τοῦτὶ ταῖς πρῶταις χρεῖαις· εἰ ἐπὶ τῆς ἀπληξ καὶ ἀσωμάτου φύσεως (λέγω δὴ τοῦ Θεοῦ) διαφορὰν ἤντινοῦν δογματίζουσας καὶ ἐνεργείας; ἐξείη· [P. 682] ὡς τὴν μὲν οὐσίαν ἀμέθεκτον εἶναι κτισμασιν ἔπειτα Ἀκεμιδῆ (« αὐτὴ γὰρ καθ' αἑτὴν, » φησὶν, « ἢ θεῖα μετεχομένη τε καὶ λαμβανομένη φύσις ἢ φερμὸν πείσεται, ἢ τὴν παθητὴν ἐξανάλωσει φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῆ· οὐδεὶς γὰρ, φησὶν, εἴεται τὸ πρόσωπόν

IV. Et quidem, in hujusce commoditatis articulo, prima hæc proponatur quaestio: utrum in simplici et incorporea natura (de divina loquor) aliquod substantiæ et operationis discrimen statuere liceat; adeo ut substantia quidem a nulla creatura possit ullatenus participari (« Divina enim natura, inquam, si ipsa per se ipsam participetur et recipiatur, nullam participationem patietur, aut possibilem naturam absumet, antequam recepta fuerit: nemo quippe videlicet

Variorum notæ.

(68) D. Maxim. capitibus theolog. quingentis centuria 2, artic. 74. CAPPAKON.

(69) Probi simus nummularii. Hæc sententia ipsi Christo a veteribus tribuitur. CAPPAKON.

faciem meam, et vivet'), operatio vero sola possit ab omnibus creaturis participari: et tamen, quatenus increata est præcise et formaliter, nihil a substantia differat; sed quatenus eam ut sui causam et se ipsa superiorem agnoscit, eatenus distincta ab ea distet, et in multas dividatur species; nimirum in sapientiam, potentiam, vitam, veritatem, voluntatem, sanctificationem, et sexcenta hujusmodi; quæ manifestius poterunt deprehendere, qui divisiones ejus legerint, et propriis oculis plenam sibi ipsi fidem fecerint.

V. Cum igitur a sanctis doctoribus nostris persuaderi sibi magister vester Palamas nolit, sicut nec vos eidem obsequentes; qui etiam, ut videtur, sanctos Patres accusatis, quod suis in verbis aberrarint: age, cum alios sanctos Patres, ut dictum est, imitemur, tum maxime Justinum, divinum sapientissimumque virum, et magnum pietatis martyrem ac propugnatorem. Nam 1067 inter alios ejus libros ac tractatus unum De monarchia habemus, in quo plurima e genilibus philosophis, poetis et oratoribus adducit testimonia, quibus isti neque duo, neque plures, sed unum esse Deum aperte confessi sunt. Hoc enim esse verissimile putavit, inimicorum scilicet testimonia majorem apud plurimos fidem mereri. Eadem nos hodie ratione e scientiis profanorum petita testimonia, sicut polliciti sumus, proferemus, repudiata tamen eorum religione. Neque enim ad religionem scientia pertinet; neque hanc potius nobis fore noxiam suspicari debemus, quam alimenta, quæ e Barbaris et alienigenis asportamus. Profanorum autem testimoniis esse subjungenda censemus SS. Patrum dicta quæcumque condidimus et veluti ad mensam opipare instruendam consulto asservavimus. Ostendimus etiam, scriptores profanos, quasi æqualiter effecto contentu, SS. Patribus plane consona proferre, etiam quantum ad verborum significationes: vestrum autem Palamam neque his neque illis concinere, sed ita se gerere, ac si quis ex natura sua valetudinarius, et ad quamlibet operam præ languore ineptus, cujuscunque demum ense, qui suas vires superet, arripiat; ac deinde, cum aliunde non possit, saltem propriis e carnibus crudiorum sibi mensam apponat, ipse se ipsum male pascens, et ex hisce laboribus suis benevolus et comis ipse sibi convivator simul et conviva fiat, ut jam dictum est, et etiam num dicetur. Nam de quibus tanto studio tantoque contendeat opere, iis excidit; contra quos autem tantum laboris impendebat ac studii, se iisdem manifeste ludos factum non animadvertit: 1068 quæ damna duo arrogans existimatio sui et inscitia ipsi intulerunt.

VI. Plotinum itaque primo audiamus, de Dei substantia et operatione ita disserentem: Si

' Exod. xxxiii, 20.

Variorum notæ.

(70) Nemo enim videbit faciem meam, et vivet. Exod. xxxiii, v. 20, ubi sic habetur apud τοὺς LXX, οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. Non enim videbit homo faciem meam, et

μου, καὶ ζήσεται (70) ο), τὴν δ' ἐνέργειαν μόνῃ ἅπασι κτίσμασι γίνεσθαι μετέχτην, μόνῃ μὲν τῷ ἀκρίστῳ μὴδὲν ἐκείνης διαφέρουσιν· ὡς δ' αἰτίαν ὑπερκαίμενην ἔχουσιν ἐκείνην, τούτῳ δὲ διαφέρουσιν· εἶναι δὲ τὴν ἐνέργειαν εἰς εἴδη διαίρουμένην, σοφίαν, δύναμιν, ζωὴν, ἀλήθειαν, βούλησιν, ἀγασμὸν, καὶ ὅσα μυρία τοῖς ἐντυγχάνουσι ταῖς αὐτοῦ διαίρεσιν ἔξεστι διαγινώσκειν σαφέστερον, ὅλατιν ἀγούσιν οὐκ εἰς εἰς πιστὴν ἐκαστοῦ ἀκριβῆ.

E. Ἐκείδη τοίνυν ἐκ τῶν ἀγίων ἡμῶν διδασκάλων οὐδ' ὁ ὑμέτερος ἔργῳ πεπειθῆναι διδάσκαλος Παλαμάς, οὐδ' ὑμεῖς; ἐκείνῳ παιθόμενοι, διαμαρτίας (ὡς εἰσι) λέξεων καταγινώσκοντες, φέρε τοὺς τε ἄλλους μιμησόμεθα καὶ ἡμεῖς θεοῦ Πατέρα, ὡς εἰρηται, καὶ ἐξ καὶ τοῦσινον τὸν θεὸν καὶ σοφώτατον ἄνδρα, καὶ μέγαν τῆς εὐσεβείας μάρτυρα καὶ ἀθλητήν. Εἶναι γὰρ τῶν ἐκείνου βιβλίων καὶ λόγων καὶ τὸν περὶ μοναρχίας λόγον, ἐν ᾧ κλειστά; παρράγει τὰς μαρτυρίας ἐξ Ἑλλήνων φιλοσόφων, ποιητῶν τε καὶ ῥητόρων, οἷς ὁμοιογεῖν εἶναι συνηνέχθη μὴ δύο, μὴδὲ πολλοὺς, ἀλλ' ἓνα θεόν. Εἰκόσ γὰρ ᾤθηται τοῖς κλειστοῖς ἀξιοπιστοτέροις; εἶναι τὰς τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίας. Καὶ τὸν τοιοῦτον καὶ ἡμεῖς τήμερον ἔρόπον ἐκ τῆς τῶν θύραθεν ἐπιπέτης τὰς μαρτυρίας ἀγάγομεν κατὰ τὴν ὑπόθεσιν, τὴν σφῶν παρωσάμενοι θρησκείαν. Μὴδὲ γὰρ εἶναι τῆς θρησκείας τὴν ἐπιστήμην, μὴδὲ βλάβην ἐκείθεν ὑπερβάσθαι μὴδ' ἠτυνοῦν, οὐ μᾶλλον γε ἢ τῶν τρωφίμων τὰ κλεισὺ κομιζομένους ἐκ βιβθάρων καὶ ἀλλοφύλων γενῶν· αἰ; ἐπιπεγεῖν ἀξιώσομεν αὐθὶς τὰς τῶν ἀγίων, ἐκείνης καὶ οἰας; ἐπίτηδες; ἐταμειωσάμεθα τράπεζαν· καὶ δεῖξαι σύμφωνον μὲν ἐκείνου; ἔθειντα; μέλος καὶ ἐναρμόνιον κἂν ταῖς τῶν λέξεων σημασίαις· τὸν δ' ὑμέτερον Παλαμᾶν μὴτε τοῦται; μὴτ' ἐκείνης συνάδοντα, ἀλλ' ὅμοιον κίσχοντα, καθάπερ ἂν εἰ τις νοσώδης τὴν φύσιν καὶ χαῖνες ὑπάρχων ἀνὴρ χρεῖας ἡστυνοσού, ἀληθῶς ὁσοσθήποτε μάχαιραν τῆς οὐκείας δυνάμεως ὑπερτίραν, ἐπίται μὴ δυνάμενος ἄλλοθεν, ἐκ τῶν οὐκείων σερκῶν ὁμοσθῶρον ταυτῷ παρτίθαι τράπεζαν, αἰτὸς ταυτὸ; ἐσιτῶν μοχθῶρως, κἂν τοιοῦτων φιλεπρονόμηνος κόπων, [P. 683] ἐσιτάτωρ καὶ δαιτυμῶν ἐν ταυτῷ γινόμενος αὐτὸς ταυτῷ, ὡ; γε εἰρηται; τε καὶ εἰρησεται. Ἰπὲρ γὰρ ὢν ἡκαίγετο, τοῦτων ἐκπέπικωκε· κἂθ' ὢν δ' ἐπὶνευ, τοῦτοις δ' ἑλαθεν ἄθυρμα γεγονόσ προφανέσ· ἀμφοῖν, οἰήσεως ἄμα καὶ ἀμαθίας, ἐκατέρωιν ἐκείνων αὐτῷ γινόμενων αἰτίων.

G. Πλωτίνου τοίνυν ἀκουσάμεθα πρώτως, ἥ εἰ οὐσίας καὶ ἐνεργείας θεοῦ τάδε δειξέοντα; εἰ

vivet. In Vulgata Latina: Non enim videbit me homo, et vivet. Quod magis Hebraicam ad veritatem accedit CAPPELORUM.

ἑποδοῦσθαι τις (φησὶν) ἐλθεῖν τὸν θεόν, ἀλλ' ἐστὶν αὐτῷ
 τὴν αὐτοῦ φύσιν, μήτ' ἂν ἄλλο τι γενέσθαι βουλῆ-
 θῆναι, μήτ' ἂν αὐτῷ μετασθῆναι, ὡς ὁτ' ἀνάγκη
 τούτου ἦν. Ἔστι γὰρ ὄντως ἡ ἀγαθὸς φύσις, θείας
 αὐτοῦ· οὐ μὴδὲν ἦν ἄλλο, ἢνα πρὸς ἑαυτὸν λαχθῆι.
 Εἰ μὴν οὖν εἴη τις ἐνέργεια ἐν αὐτῷ, καὶ τῇ ἐνεργείᾳ
 βεβαιημένον αὐτὸν, οὐδ' ἂν διὰ τούτου εἴη ἑτερος
 αὐτοῦ, καὶ οὐκ αὐτοῦ αὐτοῦ κύριος, ἀπ' οὗ ἡ ἐνέρ-
 γεια· οὐ μὴ ἑτερον ἐνέργεια καὶ αὐτό. Ἐπεί γὰρ
 οὐσία καὶ ἐνέργεια ἐκεῖ ἀλλήτε, δύο πῶς ὄντα. ἐκ
 τῆς ἐνεργείας, εἰδίου τὴν ἔνοιαν τοῦ Κυρίου· τοῦτο
 δ' ἦν τῇ οὐσίᾳ ταυτὸν. Διὰ τούτου καὶ οὐ χωρὶς
 ἔγένετο τὸ κύριον εἶναι, ἀλλ' αὐτὸ αὐτοῦ κύριον
 ἔλεγτο. Οὗ γὰρ δύο ὡς ἐν, ἀλλ' ἓν. Ἡ γὰρ ἐνέργεια
 μόνον, ἢ οὐδ' ὅπως ἐνέργεια. Εἰ δ' οὐσίαν ἑαυ-
 τῆς ἐνεργείας τις λέγοι, ἑλληνικῆς ἢ ἀρχῆς καὶ ἀταλῆς ἢ
 τελειωτάτης πασῶν ἑστῆαι. Καὶ εἰ προσθεῖη ἐνέργειαν,
 οὐκ ἔν τῆσθε, ἀλλ' ἡλάττωσε τῇ προσθήκῃ. Εἰ οὖν
 τελειότερον ἢ ἐνέργεια τῇ· οὐστ' αὖ, τελειότερον δὲ τὸ
 πρῶτον, πρῶτον ἂν ἐνέργεια εἴη. Ἐνέργεια δὲ,
 οὐ δουλεύουσα οὐσίᾳ, καθαρῶς ἑστῆν ἐλευθέρᾳ. Καὶ
 οὕτως· αὐτὸς παρ' αὐτοῦ ὁ θεός, εἴτ' οὐσίαν εἴποις,
 εἴτ' ἐνέργειαν. Οὐ γὰρ δύο, ἀλλ' ἓν. Πῶς γὰρ ἔν
 εἴη βούλησις ἐξ οὐσίας ἀνεργήτου; οὐκ ἑτερον
 ἔρα τῆς οὐσίας οὐδέν. Φύσις οὖν ἀπλή, καὶ ἐνέρ-
 γεια μία, καὶ οὐδὲ τὸ δυνάμει ἔχουσα ἄλλο, ἄλλο
 δὲ τὸ ἐνεργεῖν, πῶς οὐκ ἐλευθέρᾳ; Οὐδὲ γὰρ πεφυ-
 κέναι λέγοιτ' ἂν ἐνεργεῖν, ἀλλ' οὐσης τῆς οὐσίας,
 καὶ τῆς ἐνεργείας ἀλλῆς.)

sunt, sed unum quid. Et vero quomodo volitio
 caeret? Ergo nihil aliud est actus præter substantiam. Itaque naturam simplex, et actus uni-
 cus, in quo aliud non est esse in potentia, et aliud esse in actu, quomodo non erit liber? Nec enim
 diceretur Deus ex natura sua esse in actu, si aliud esset ipsius substantiæ, et aliud actus seu opera-
 tio.)

Z. φησὶ δὲ καὶ Ἀριστοτέλης, οὐκ ἔστι ἀνάγκη
 ἂν κατ' ἐνέργειαν ἔσται καὶ ἄλλοι καὶ χωρὶς δυνά-
 μως (71), εἴτουν αὐτοἐνέργεια καὶ πρώτη οὐσία.)
 Καὶ ὁλλοῦ· Ἐκαστον τῶν ὄντων, ἂν ἔργον
 εἴ ἔστιν, ἦτοι ἐνέργεια, ἕνεκα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἔσται.
 Θεοῦ δ' ἐνέργεια ἔστιν ἀθανασία, ὅτι ἔστι ταυτὸν
 εἰπεῖν ζωὴ ἀθάνατος· ὥστε ἀνάγκη τὸν θεὸν κίνησιν
 αἰῶνος ὑπάρχειν, εἴτουν ἐνέργειαν.) Ὅρα; τὰς
 μαρτυρίας, ἐν ἐπιστήμῃς ὑπορίξτε κρυσθαλίνας,
 καὶ ἕτην ἀποδύρημα τοῖς παρὰ θεοῦ λεγομένοις
 [P. 684] πρὸς τὸν σοφὸν δασκάλων ἡμῶν καὶ
 σωτηρῶν τῆς Ἐκκλησίας· τὴν συμφωνίαν ἔχουσι·
 ὡς ταυτὸν εἶναι θεοῦ σαφῶς οὐσία τε καὶ ἐνέργεια,
 μὴδὲν οὐδαμῶς διαφέροντα καθάπερ καὶ ἡμῖν ἀνω-
 τέρας λαβουσι εἰς μῆκος ἐκτίθεσθαι· Ἀθανασίου
 φησὶ, Βασιλείου, Κυρίλλου, καὶ Θεοδώρου, τοῦ τῆν
 εἰκονομαχίᾳ ἐλάττωτος· σοφωτάτους ἐκ ἀίθρου ἄ-
 γεις, ὡς Ἀθηνῶναι πάσαι τὸ Κυλώνιον ἄγος (72) ἔξ

A quis, inquit, supponeret velle Deum suam commu-
 tare naturam, neque tunc aliud fieri Deum vellet,
 neque id sibi vitio daret, quod necessario talis
 esset. Nam boni natura est revera Dei voluntas :
 quia nihil esset aliud, cujus habita ratione Deus
 velle diceretur. Si quis igitur esset in co actus, et
 eum esse in actu poneremus, non ideo esset alius
 a se ipso, nec ideo non esset sui dominus, a quo
 actus procederet : quoniam aliud non est actus,
 et aliud ipse Deus. Cum enim ibi substantia et
 actus esse quadamtenus duo dicerentur, ex actu
 ipso ideam alicujus domini darent. Hoc autem,
 quod domini rationem haberet, esset idem cum
 substantia. Ideo, esse dominum, non esset quid
 separatum ac divisum; sed idem sui ipsius domi-
 nas diceretur. Non enim duo ut unum, sed re ipsa
 unum forent. Aut enim actus duntaxat, aut nullo
 modo actus esset. Quod si quis absque actu, seu
 operatione, substantiam esse dixerit, tunc substan-
 tia, quæ principium est, in aliquo deficiet; et quæ
 omnium est perfectissima, erit imperfecta. Jam
 vero si quis ei substantiæ actum seu operationem
 addat, non servat unitatem; sed hocce additamento
 substantiam immiuit. Si ergo actus perfectior sit
 substantiæ, et aliunde quod primum est, illud quo-
 que sit perfectius, sequitur actum esse quid pri-
 mum. Actus autem substantiæ non inserviens est
 purè liber. Et sic ipse a se ipso Deus est, sive
 substantiam dicat, sive actum. Nec enim duo
 procederet a substantia, 1089 quæ actu et ed-
 1089

VII. Aristoteles etiam ita loquitur: " Quod ne-
 cessario est, actu est et æternum et absque poten-
 tialitate, seu potius est ex natura sua et per se
 actus sive operatio, et prima substantia. " Et alibi :
 " Unumquodque entium, quorum est aliquod opus
 proprium, seu operatio, est propter suum opus.
 Porro Dei operatio est immortalitas; quod idem
 est ac si dicas, est vita æterna : ita ut Deus ne-
 cessario sit æterna motio seu operatio. " Vides
 testimonia, cum facili expediatque scientia hæc
 usque prolata. Cernis quantum re ipsa consona
 sint iis quæ sapientes nostri doctores et Ecclesia
 lumina de Deo disserunt; nempe in Deo substan-
 tiam et actum, seu operationem, esse manifeste
 unum quid, nec vitiosum a se invicem differre :
 D quemadmodum et supra fusius exposuimus. Porro
 sunt sapientes nostros doctores dico, loquor de
 sanctis Athanasio, Basilio, Cyrillo et Theodoro,

Variorum notæ.

(71) Absque potentialitate. Nostri sic in scholis
 loquuntur; non quod impotens sit Deus, sed quod
 non habeat negram potentiam ab actu suo distin-
 ctam et separatam. CAPREOLUS.
 (72) Cydonia cordis laborum. Cylo nobilis Athenien-
 sis, et in Olympiis victor, ex falsa Delphici ora-
 culi interpretatione Athenarum aicem occupavit,

tanquam tyrannum actorus. Tam Athenienses ip-
 sum ejusque socios ibi obsessos oppugnavit. Cylo
 autem et ejus frater clam aufugerunt; cæteri fame
 cumsumpti, supplices ad aram quæ erat in arce
 confugerunt. Sed eos erant abducere intererunt
 ii quibus commissa erat urbis custodia. Quosdam
 et am in ipso transitu et prope deorum altaria se-

qui Iconomachorum hæresin sapientissimis suis A
 fibræ medio sustulit, sicut Athenienses olli Cyloniae cædis labem Athenis exegerunt. Et vero cum sanctorum illorum libros præ manibus haberem, tunc eorum verba palam ob oculos ponebam. Illic autem ea non apposui, supervacaneum quid facturum me ratus, si eadem ubique similiter exhiberem. Qui enim ea repetere voluerint, quæ paulo ante hæc 1090 in opere nostro scripsimus, illis facile fuerit, legere quæ fusc supra exposuimus, ubi de dictis et factis in prædatoria illa synodo Palamitica egimus. Verum, inquam, deficiet me tempus, si totidem et similia hic profertæ voluero.

VIII. Quoniam tamen sancti Patres humanam mentem esse Dei imaginam asserunt, multaque in locis ipsum Deum vocant mentem; et præterea, unum, ens, mentem, voluntatem, inter divina nomina locum habere didicimus, agendum perpendamus, quid de his quoque ex artis suæ præceptis disserant linguæ nostræ periti moderatores ac magistri. Hæc enim in eandem scientificam artis methodum et cognitionem nos ducent, ac illa quæ prius de substantia et operatione, itemque de simplicis illius substantiæ singularitate et unitate diximus. Statim igitur Plotinus iterum sic loquitur: « Si quis hujus universi dispositionem appellet providentiam, id ita intelligat, ut ante hanc rerum universitatem existerit mens, a qua et per quam hoc universum factum est. Itaque si ante omnia exstitit mens, quæ est omnium principium, esse omnia non erunt fortuita. » Et rursus hæc dicit: « Simplex est mentis seu intellectus substantia, nec aliud est intellectio, et aliud intellectus. Qui enim aliter loquuntur, ipsi substantiæ addunt quiddam, sicut oculis visionem. Hæc igitur omittenda est additio in simplici natura, quæ aliunde nulla ope indiget. Quidquid enim addideris, hoc sui additamento naturam nullius indigam imminuet. » Cumque hac re super multis in locis multa disseruisset Plotinus, subjungit Platonis testimonium, qui hæc sententiam suo calculo confirmet 1091 et dicat, intellectionem esse intellectum seu mentem. « Mens enim, inquit, sine intellectione amens esset. » Pariter Aristoteles, « Perfecta mens, inquit, est etiam per se et ex natura sua actus, seu operatio, et in ea idem sunt substantia et actus. Vel nullam patitur mutationem, cum aliud non sit ejus substantia, aliud ejus operatio. » Et hæc quidem illi scriptores profani dixerunt.

IX. Videamus porro quantum sapientes et sancti D
 Ecclesiæ doctores ipsis concinant: « Deus (inquit sanctus Maximus) neque intelligens proprie dicitur, neque res intellecta, ne compositus esse existimetur. Nam substantia intelligens habet intelli-

Αθηνών. Τότε μὲν γὰρ ἐγὼ τῶν ἀγίων ἐκείνων βιβλίου σφῶν ἀνὰ χεῖρας ὄν' ἔβην ἤγον λαμπρὰν τὰ λεγόμενα· ἐνταυθοῖ δ' οὐ παρέθηκα, παρετὸν ἠγησάμενος πανταχοῦ τὴν ὁμοίαν ἔκθεσιν εἶναι. Εἶναι γὰρ τοῖς βουλευθεῖσι βιβλίον, ἀναδραμούσι μικρὸν τῆς ἡμῶν ταυτησὶ διάστημα συγγραφῆς, ἐντυχεῖν αἰ; πλάτος ἦρην εἰρημένου αὐτοῖς, ἐνθα λαληθέντα, τε καὶ πραχθέντα κατὰ τῆς ληστρικῆς ἡμῶν ἐκείνην ἐκτίθεται σύνθετον. Ἄλλ' ἐπιλείβει με (εἶπον) τὰ παρακλήσια κομίζειν ὁ χρόνος ἐτέλλοντα.

H. Ὅμοιος καὶ ἐκεῖ τὴν εἰκόνα θεοῦ φασι εἶθεῖοι Πατέρες τὸν νοῦν, πολλαχῆ δὲ καὶ νοῦν καλοῦσιν αὐτὸν, καὶ πρό γε τῶν θεοκρεπῶν ὀνομασιῶν ἐμάθομεν εἶναι τὸ ἐν καὶ τὸ ἐκ καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν βούλησιν, φέρε σκεψόμεθα, τί καὶ κατὰ τούτων τεχνολογοῦσιν οἱ τῆς ἡμετέρας γλώττης ἐπιστήμονες ἀρροστοὶ καὶ παιδαγωγοί. Ἐς γὰρ τὴν αὐτὴν ἀγάγει ἂν καὶ ταῦθ' ἡμεῖς ἐπιστημονικῆν τεχνολογίαν καὶ γνώσιν, οὗς ἐβημεν περὶ γε οὐσίας ἐκείνης, μογαδικῶν τε καὶ ἐνιαίου. Θεοὶ τοίνυν εἰθὺς ὁ Πλάτωνος αὐθις: « Τὴν αὐτὴν πάντες διδάσκουσιν αἱ τὴς ὀνομασίαι πρόνοιαν, οὕτως νοεῖται ὅτι ἐστὶ πρό τούτου νοῦς τοῦ παντός ἐστώς, ἀπ' αὐτοῦ καὶ καθ' αὐτὸν πάν τ' ἐστὶ. Ἐὰ μὲν οὖν νοῦς πρό πάντων καὶ ἀρχὴ ὁ τοιοῦτος νοῦς, οὐκ ἂν εἴη ὡς ἔτυχε. » Καὶ αὐθις φησιν, ὡς: « Ἀπλή ἐστὶν ἡ τοῦ νοῦ οὐσία, καὶ οὐκ ἄλλο νόησις, καὶ ἄλλο νοῦς. Οἱ γὰρ λέγοντες ἄλλως προτεθίσαι αὐτῇ, ὥσπερ ὀφθαλμοῖς τὸ ὄφθ. » Ἐατέον οὖν ἐπὶ τῆς ἀπλῆς φύσεως, τίλα μηδεμιᾶς ἐκικουρίας δεομένης. Ὁ γὰρ ἀνὰ προσθήκης, ἡλάντασε τῆ προσθήκῃ τὴν οὐδέναδὲς δεομένην. Καὶ πολλὰ πολλαχῆ περὶ τούτου διελεθῶν ἐπιφέρει καὶ Πλάτων, βεβαιούοντα τὸν λόγον αὐτοῦ. « Νοῦς γὰρ, φησὶ, μὴ νοῦν ἀνόητος ἂν εἴη. Καὶ Ἀριστοτέλης δ' ὁμοίως. « Τέλειος, φησὶ, νοῦς ἀποφυγῆς ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ταυτὸν ἐστὶν ἐκ' αὐτοῦ, ταυτὸν καὶ ἐνέργεια: ἢ οὐ μεταβάλλει, [P. 685] ἄλλο τι ἢ τὴν οὐσίαν καὶ ἄλλο τὴν ἐνέργειαν. » Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι.

Θ. Ἴδωμεν δὲ καὶ τῶν σοφῶν καὶ ἀγίων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας τὴν συμφωνίαν. « Ὁ Θεός οὕτως νοῦν λέγεται κυρίως (73), ὅτι νοούμενος, ἵνα μὴ σύνθετος λογιστῆ (74). Τὸ τε γὰρ νοῦν συνεπιθεωρουμένην ἔχει τὴν τοῦ νοῦν δύναμιν, τὸ τε

Variorum nota.

sancti Contessoris testimonium laudare. Et supra innotuit quod sanctorum Patrum testimonia, aut eorum libros, præ manibus non habere. Vide num. 7, initio hujus pagine. CAPPERON. (74) Erat in manuscripto, συνθεολογιστῆ, sed emendavi ex sancto Maximo, apud quem legitur, ἵνα μὴ σύνθετος. CAPPERON.

sancti Contessoris testimonium laudare. Et supra innotuit quod sanctorum Patrum testimonia, aut eorum libros, præ manibus non habere. Vide num. 7, initio hujus pagine. CAPPERON. (74) Erat in manuscripto, συνθεολογιστῆ, sed emendavi ex sancto Maximo, apud quem legitur, ἵνα μὴ σύνθετος. CAPPERON.

νοούμενον τὴν τοῦ νοεῖσθαι. Ἄλλ' οὐκ ἔστι νόησις ἢ ἡ
γὰρ νόησις ἔχει φυσικῶς διακειμένην δυναμικὴν
αὐτῆς οὐσίαν. Δυναμὴ οὖν, ὑπὲρ πάντων πάντων· εἰ
μὴ τοῦ νόησιν αὐτὸν εἰποιμεν κατ' οὐσίαν, καὶ
ὄλον νόησιν, καὶ μόνον νόησιν, καὶ νόησιν ὑπὲρ νόη-
σιν. » Καὶ ἀλλὰ γὰρ ἡ ἑαυτοῦ ἀποδοξαστικῆς (75),
νοῦς οὐσα καὶ ἀληθινὴ ἐνεργεία, εἰς αὐτὴν ἰσχυρα-
μένη, ἐνεργεία δ', οὐ δύναμις, πρότερον οὐσα ἄρρη-
σίγη, εἶτα νοῦς ἐνεργεία γινόμενη. Ὅθεν καὶ ἐστὶ
νοῦς μόνον καθαρὸς, οὐκ ἐκλείσκειτον ἔχων τὸ φρο-
νεῖν, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα νοεῖ. Εἰ γὰρ ἡ μὲν
οὐσία αὐτοῦ ἄλλο ἐστίν, ἢ δὲ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ, αὐ-
τὸς ἀνόητος ἐσται, ἤγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ. »

modo pura, nec adventitiam sapientiam habet; sed a se

Γ. Καὶ τὰτα μὲν ἐξ αὐτοσχεδίου τίνας ἡμῖν Β
εἰρηναί. Σχολῆς δέ μοι προσγενομένης, εἰρηναίαι
καὶ τῶν ἄλλων σοφῶν καὶ θεῶν τῆς Ἐκκλησίας
ἡμῶν διδασκάλων κατὰ πλήθος τὰ παρακλήσια.
Ἐξέστη δ' οὖν ὄντως καὶ τούτων ἐπιγινώσκει τῆς συμ-
φωνίας τὸ χρεῖσταιν, ὡς ἐκ τῆς ἀπλῆς καὶ θεῆς
οὐσίας ταυτὸν εἶναι πρὸς πάντων ὁμοῦ μαρτυρεῖ-
ται, τῶν τε θύραθεν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς σοφωτάτων
ἀνθρώπων, οὐσία τε καὶ ἐνεργεία. Ἐπεί τοίνυν ἐς τὸ
ἀναρπλεχτόν τε καὶ ἀνακτιβήρητον ἐκτικῶς ἡμῖν
δέδεικται τὸ ἀδιαίρετόν τε καὶ ἀδιάφορον τῆς οὐσίας
καὶ ἐνεργείας, ἐκ τῆς θεῆς; καὶ ἀπλῆς φύσεως
πανταχόθεν, φέρε καὶ τῆς μονάδος καὶ τοῦ ἑνὸς καὶ
τοῦ ἀγαθοῦ τῆν τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ταυτό-
τητι δεῖξωμεν αὐθις ὁμοίως. Ἐάντα τὰ ὄντα τῆ
ἐνὶ ἐστὶν ὄντα, φησὶν, ὅσα τε πρῶτως ἐστὶν ὄντα
καὶ ὅσα ὀπισθοῦν. Λέγεται ἐν τοῖς οὐσίαι. Τί
γὰρ ἐν καὶ εἴη, εἰ μὴ ἐν εἴη; ἐκείπερ ἀραιραθέντος
τοῦ ἑνὸς οὐκ ἐστὶν ἐκείνα· οὐτε γὰρ σερπὸς, οὐτε
χορδὸς, εἰ μὴ ἐστὶ τὸ ἐν. Καὶ δὴ καὶ τὰ τῶν φυτῶν
καὶ ζώων σώματα, εἰ φέρεται τὸ ἐν εἰς κλήθος
θρυπτόμενα, τὴν οὐσίαν αὐτῶν ἦν ἕλκεν ἀπόλε-
σεν (76), οὐκ ἐστὶ ὄντα ἢ ἦν. Ὅστις δ' ὀλεται τὰ
ὄντα τὸ γῆ καὶ τῆ ἀποσπάσει διουλοῦσθαι, καὶ σπ-
ματικαῖς συνέχεσθαι αἰσῆαι, ὁμοῦς πέρβη ἀπλή-
λαται θεοῦ καὶ ἐνοίας ἑνὸς. Ἐκπερ δεῖ τι αὐταρκέ-
στατον εἶναι, τὸ ἐν εἶναι δεῖ. [P. 686] Τόπος δὲ οὐδεὶς
αὐτοῦ. Οὐ γὰρ δεῖται ἰερούσεως, ὡς αὐτὸ φέρεται μὴ
δυναμῶν τὸ τε ἰερούσεμνον εἶναι, καὶ ἄρκος
πίπτων, ἔαν μὴ πῶ ἰερούση. Ἐνδεὶς γὰρ, καὶ ἐσπον
ζητοῦν. Ἀρχὴ δὲ οὐκ ἑνδεὶς τῶν μετ' αὐτό. Ἡ δὲ
πάντων ἀρχὴ ἑνδεὶς ἀπάντων. Ὅ τι γὰρ ἑνδεὶς,
ἐφείμενον ἀρχῆς, ἐστὶν ἑνδεὶς. Εἰ οὖν τὸ ἐν ἑνδεὶς,
ἐφ' ἣταιν θελοῦται μὴ εἶναι ἐν· ὅστε ἑνδεὶς ἐστὶν
τοῦ φερούστος. Ἄπει ἐφ' ἐν ὁδὸν ἀγαθὸν ἐστὶν·
οὐδὲ βούλησις τοίνυν αὐθενός· ἀλλ' ἐστὶν ὑπὲρ
ἀγαθόν, καὶ αὐτὸ οὐκ ἐαυτῷ τοῖς δ' ἄλλοις ἀγαθόν,
εἰ τι αὐτοῦ δύναται μεταλαμβάνειν οὐδὲ νόησις,
ἕνα μὴ ἀερόνης, οὐδὲ κίνησις. Πρὸ γὰρ κινήσεως

sentit potentiam, quæ in ipsa esse cointelligitur.
Pariter intellectus res habet potentiam seu capaci-
tatem ut intelligatur. Sed neque intellectio est
Deus. Nam intellectio ex natura sua habet subje-
ctam substantiam, ipsius intellectiois capax.
Restat igitur, ut super omnia sit Deus: nisi forte
dicamus ipsum esse intellectioem per essentiam, ip-
sum totum esse intellectioem, esse solum intelli-
ctionem, et intellectioem supra intellectioem. a
Et alibi: « Bonitas essentialis omni bonitate superior,
cum sit mens et tota operatio, ad se ipsam conversa,
est actus non vero potentia; qual prius fuisset amen-
tia, deinde mens actu feret. Unde mens est solum-
modo pura, nec adventitiam sapientiam habet; sed a se
ipsa omnia intelligit. Si enim substantia ejus aliud
esset, et ab ipsa alia essent ea quæ intelligit, mens
ipsa, sive i, sine substantia, non esset intelligibilis. »

X. Et hæc quidem hæcenus ex tempore nec ita
præmeditate a nobis dicta sunt. Cum autem otii
1092 quidpiam noctes fuero, juxta sapientium
et divinarum Ecclesie doctorum sententiam, toti-
dem et similia sensus exponam. Tamen ex supra
dictis animadvertere licet, in quo præcipue sapien-
tissimi, tum inter Ecclesie doctores, tum inter
gentiles philosophos, viri consentiant. Nimirum
unanimes consensu illi omnes testantur, in simplici
ac divina substantia idem esse substantiam ac ope-
rationem. Quoniam itaque indivisam et indivisi-
tam esse ab operatione substantiam in divina et
inæquaque simplici natura sufficienter demonstra-
vimus, ita ut hæc de re nemo dubitare aut contra-
dicere possit, agendum ex singularitate, unitate ac
bonitate, identitatem substantiæ et operationis ea-
dem rursus ratione demonstramus: « Omnia entia,
inquit, per unitatem sunt entia, tum quæcumque
primario existunt, tum quæcumque aliqua ratione
entibus inesse dicuntur. Quid enim existeret, nisi
unam esset? quandoquidem sublata unitate, illa
non amplius existerent. Nam neque exercitus ne-
que chorus esset, nisi esset unitas. Quis imo
plantarum et animalium corpora, si unitatem effu-
gerent in multitudinem comminuta, substantiam
suam, quam habebant, amitterent, nec essent quæ
prius erant. Quisquis autem fortuito ac temere
hanc rerum universitatem gubernari et corpora-
libus consideri censis existimat, is a Deo et ab uni-
tatis idea longissime remotus est. Siquidem opor-
tet quidpiam esse per se sibi sufficientissimum, hoc
sit unum necesse est. Hujus vero locus nullus est.
Nec enim sede indiget, quasi se ipsum sustinere
non posset; quemadmodum ens inanimatum, quod
certa in sede collocari debet; et moles quæ ca-
deret, nisi firma in sede collocaretur. Indiget 1093
enim loco, quem quærit. Sed principium his, quæ
sunt post ipsum, non indiget. Et omnium princi-
pium nulla omnino re indiget? Quidquid enim in-

Variorum notæ.

(75) Locis est in scholis sancti Maximi ad li-
brum Pseudo-Dionysii De divinis nominibus. cap. 5,
sect. 6, ad vocem α- του παραγωγότης, pag. 692 edit.
Corder. CAPPETON.

(76) Substantiam suam amitterent. Similia Pseudo-
Dionysius habet lib. De divinis nominibus. cap. 13,
sect. 2. CAPPETON.

digum est, indiget quatenus principi cupidum est. A καὶ πρὸ νόησεως. Ἡ νόησεως δεήσεται, ἵνα γινῆ
 Si ergo unitas est indiga, est hujusmodi, quatenus
 quærit non amplius esse unum quid : et sic erit
 illius indiga, quod sit ipsam corrupturam. Itaque
 unitati nihil est bonum. Proinde nec ullius rei vo-
 luntas ei est : sed est supra omnem bonitatem po-
 sita, nec ipsa sibi bona est, verum aliis, si quid tandem illius particeps esse possit. Non est etiam
 intellectio, ne diversitas in eo occurrat; nec motio, cum sit ante motionem et intellectionem, alias in-
 tellectione indigebit, ut se ipsum cognoscat, qui sibi ipse sufficit. Intellectio quippe non intelligit,
 sed in causa est cur alius intelligat. Causa vero non est quid idem cum effectu, et universalis om-
 nium causa, nihil est eorum quorum causa est. Igitur neque id bonum dicendum est, quod bonum
 aliis præbet : sed alie nomine appellandam, videlicet bonum super alia bona. »

XI. Eadem de uno et bono Platonicus disserit
 Proclus, cujus theologicas institutiones qui legerit,
 summam cum prædictis consonantiam manifeste
 deprehendit. Nam ut his diutius immorer, capitulis
 dolores non permittunt. Quid verò hac de re Plato
 quoque senserit, ex eodem Proclo cognoscet qui
 hujus scripta evolverit. Nam plurimam partem
 omnia Platonis verba usurpat. Pleraque tamen eo-
 rum, quæ scripsit Proclus, ex parte saltem de-
 monstranda sunt. Sic porro habet : « Quidquid
 unum fit, unius participatione fit unum. Ipsum
 enim per se unum non est : sed quatenus unius
 fit particeps, unum est. Nam si unum fiant, quæ
 per se ipsa non sunt unum; sunt unum, quatenus
 secum invicem coeunt et mutuum in communionem
 1094 veniunt, nec non unitatis præsentiam sus-
 cipiant; licet non sint istud ipsum, quod unum
 est. Igitur eatenus unitatem participant, quatenus
 per accidentalem et adventitiam sibi qualitatem
 unum fiunt. Nam si jam antea unum essent, unum non fierent. Quod enim est, non fit istud ipsum
 quod jam est. Sin unum fiant, eo quod unum prius non essent, unitatem habebunt, quatenus
 unum quid ipsis recens inerit.

IA. Τὰ δ' αὐτὰ ὁ Πλατωνικός διέξεισι Πρώτος
 περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ ὁ τοῖς θεολογι-
 κοῖς ἐντυγχάνων ἑαυτοῦ εἰσεται σαφῶς τὴν συμφω-
 νίαν. Ἐμοὶ γὰρ οὐ σχολάζειν αἰ τῆς κεφαλῆς ἴσων
 ἀληθόνες ἐν τούτοις. Εἴσεται δ' ἐν ταυτῷ καὶ τὴν
 Πλάτωνος περὶ τὰ τοιαῦτα δοξάν ἐξ αὐτοῦ, ἅπερ
 αὐτὸς τῷ γε πλείονι μέρει τάκλεινον φθέγγεται
 πάντα. Δεικνέον δ' ὁμῶς ἐκ μέρους τὰ κλεινα φη-
 σιν οὖν (77)· « Πᾶν τὸ γινώμενον ἐν μετέξει τῷ
 ἑνὸς γίνεται ἐν. Αὐτὸ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν. Καθὸ
 δὲ πέπονθε τὴν μετοχὴν τοῦ ἑνός, ἐν ἔστιν. Εἰ γὰρ
 γίνοντο ἐν, ἀ μὴ ἔστιν ἐν καθ' ἑαυτὰ, συνένοντα ἐξ-
 του καὶ κοινωνοῦντα ἀλλήλοις, γίνεται ἐν καὶ ἐπι-
 μένει τὴν τοῦ ἑνός παρουσίαν, οὐκ ἔστιν ἕκαστ' ἐν.
 Μετέχει ἄρα τοῦ ἑνός ταύτη, ἣ πάσχει τὸ ἐν γινέ-
 σθαι. Εἰ μὲν γὰρ ἦδη ἔστιν ἐν, οὐ γίνεται ἐν. Τὸ
 γὰρ ἐν οὐ γίνεται ὁ ἦδη ἔστιν. Εἰ δὲ γίνεται, τὸ
 μὴ ἐν εἶναι πρότερον, ἔξει τὸ ἐν (78), ἐγγενομένου
 τινός ἐν αὐταῖς ἑνός.»

CAPUT II.

I. Hæc ego cum dixissem, loquendi officio
 abunde perfunctum me esse putabam. Neque enim
 existimabam pluribus et evidentioribus opus esse
 testimoniis, ut unica illa singularis et divina sim-
 plicitas ostenderetur, ut et alia quæcunque de Deo
 demonstrantur ex veterum placitis philosophorum,
 qui ipsum super omnem bonitatem bonum, locum
 super omnem locum, intellectum super omnem in-
 tellectum, motionem super omnem motionem ap-
 pellant. Quæ in re SS. Patribus consentiunt, utpote
 cum serinones illi suos conformarint ad unam
 eandemque regulam, artificialis doctrinæ et scien-
 tiæ, quam Deus communiter omnibus, quicumque
 lingua eadem utuntur, tribuit.

A. Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα εἰπὼν ὁμηγλόγου ἀπει-
 λάχθαι· μὴδὲ γὰρ δεῖσθαι κλεινῶν ἐτι καὶ σε-
 γεστέρων μαρτυριῶν, εἰς παράστασιν τῆς ἑνιαίας
 ἑκαίνης καὶ μοναδικῆς καὶ θείας ἀπόδητος, καὶ
 ὅσα δεικνύσιν ἕτερα περὶ θεοῦ τῶν πάλαι σοφῶν αἰ-
 λόγου, [P. 687] ὑπερέργαθον αὐτὸν καλοῦντες, καὶ ἐτί-
 κων ὑπὲρ τόπον, καὶ νόησιν ὑπὲρ νόησιν, καὶ κίνησιν
 ὑπὲρ κίνησιν, τοῖς ἀγίοις ὁμοίως, ἅτε ὄψ' ἐν καὶ
 τῷ αὐτῷ τούτοις κἀνὼν τυπούμενοι τῆς τεχνικῆς
 παιδείας καὶ ἐπιστήμης, κοινῇ τοῖς πᾶσι πρὸς τοῦ
 θεοῦ βραβεύσεως, ὁποῖα διαλίκτην κέχρηται τῇ
 αὐτῇ.

II. Illi autem a me non recedebant, sed postu-
 labant, ut ipsis ob oculos ponerem testimonia
 SS. Patrum libris deprompta, quæ philosophorum
 placitis consona esse viderentur. Et enim ne-
 que SS. Patrum neque gentilium philosopho-

B. Οἱ δ' οὐκ ἀφίσταντό μου, τὴν συμφωνίαν καὶ
 τῶν ἱερῶν ἀπειτούντες θέσειν αὐταῖς ἀναλαμβί-
 νειν βιβλίων. Οὐ γὰρ ἐνέτυχον οὐδαμῇ καὶ οὐδ'
 ἰσραῖς, οὔτε τοῖς τῶν θύραθεν περὶ θεῶν δὴ ποτε
 βιβλίων φιλοπονώτερον, ἐν' εἴη καὶ ἡμῖν, πρὸς εἰδί-

Variorum notæ:

(77) Proclus, Institut. theologic. lib. vii, cap. 3.
 CAPPERONN.
 (78) Secundum lectionem marginalem, Εἰ δὲ γί-
 νεται, ἐκ τοῦ μετέξει γίνεται, τούτ' ἔστιν, ἐκ τῆς

στερησεως; πρότερον τὸ ἐν, ἵνα veritas : Sin unum
 fiant, ex nullo, id est ex privatione sunt prius
 unum, quatenus unum quid ipsis recens inerit. CAP-
 PERONN.

καὶ γε· ποιούμενοι τὸν λόγον, τὰ τῶν πόνων ποιού-
 φότερα· ἀλλ' ἂ κρὸς τοῦ διδασκάλου Παλαμᾶ συν-
 ἔβαινε σφίσι δεικνύει ἀκούειν ὡσεὶ ταυτ' ἰδέχοντο
 καὶ ἐπίστευον λίαν ἀπονητὴ, ἀταλαίπωρον ἀπι-
 στίαν πίστωσης ἀλλαττόμενοι, δι' ἀκαίριαν νόυ, πᾶλ-
 λον δὲ διὰ γνώμης καίριον μοχθηρίαν, ἀπέδειξαν
 παρὰ γε τοῦ μὴ εἰδότες οἱ μὴ εἰδότες λαμβάνοντες.
 Ταύτη τοι καὶ παραχρήμα παράγειν ἐπέφη μοι
 Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου ταυτί. « Ἐν μὲν ἔστι
 ὃ ὄντως ὄν (79) καὶ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ σοφόν,
 ὃδ' πάντα· οἱ ἐνοσιθεῖς (80) ἐπίενται· μετέχουσι δ'
 αὐτοῦ οὐχ ἑνιαίως, καίτοι ἐνδὸς καὶ ταυτοῦ ὄντος·
 ἀλλ' ὡς ἐκάστω τὰ θεῖα διανέμει ζυγὰ, κατὰ τὴν
 ἐκάστου ἐπιτηδεϊότητα. » Καὶ πάλιν· « Ὅσπερ ἐν
 μὲν ἡ μονὰς, πρὸ πάντων δὲ ἔστι τῶν ἀριθμῶν, καὶ
 αἰτία ἔστι πάντος ἀριθμοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς,
 ἀλλ' ἀρχὴ ἀριθμῶν, καὶ ἐξῆς· οὕτως καὶ ὁ θεὸς ἐν
 ἄγεται, οὐ μόνον ὡς μόνος καὶ ἐξηρημένος πάντων
 τῶν ὄντων κατὰ πάντα, καὶ ὡς ἀπλοῦς καὶ ἀμερῆς
 καὶ ἀδιαιρέτος καὶ ἀκαθῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς κρὸς πάν-
 των τῶν ὄντων, καὶ ὡς πάντων αἰτίας· ἐν γὰρ τῷ
 πάντων τῶν ὄντων αἰτίον, καὶ ἐνικῶς ἐν, ἤτις
 Ἰσικῶς, ἐξαιρέτως, καὶ κρὸς πάντων· τὰ πάντα δ'
 εἰς αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ· καὶ ὡς ὑπὸ πάντων τῶν
 ὄντων μετεχόμενος κατὰ τὴν ἐκάστου ἐπιτηδεϊότη-
 τα. Τὸ γὰρ πάντῃ ἀμέτοχον αὐτοῦ πάντῃ μὴ ὄν-
 ἔστι. Καὶ τῷ εἶναι τὸ ἐν, πάντα ἔστι τὰ ὄντα. Καὶ
 οὐκ ἔστι τὸ πάντων αἰτίον ἐν ἐν τῶν πάντων, ἀλλ'
 ὑπὲρ πάντων ἐν, καὶ παντὸς ἐνδὸς· καὶ πλήθους, ὡς περ
 ποιητικῶν, οὕτως καὶ ὀριστικῶν. Καὶ ὡς ἡ μονὰς
 κρὸς πάντος ἀριθμοῦ πεπλαηθυσμένος, καὶ πάντα ἐν
 ἑαυτῷ τὸ ἐν καὶ τὰ ἐναντία ἐνοσιθεῖς καὶ ἀσυγγύ-
 τως προσηλθε. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησιν (81)·
 « Ἐπὶ Θεοῦ ταυτὸν ἔστι τὸ καλὸν τῷ ἀγαθῷ· τοῦ
 καλοῦ γὰρ καὶ ἀγαθοῦ πάντα ἐφέται. Καλὸν δὲ καὶ
 κάλλος οὐ διαιρετὸν ἐπὶ τῆς [P. 688] ἐν ἐνι· τὰ
 εἶλα συνσηλφύσας αἰτίας. Ταῦτα γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν
 ὄντων ἀπάντων, εἰς μετέχοντα καὶ μετοχὰς διαι-
 ροῦντες, καλὸν λέγομεν τὸ κάλλος μετέχον· κάλλος
 δὲ τὴν μετοχὴν τῆς καλλοποιεῖ τῶν ὄντων αἰτίας.
 Ὁ δὲ θεὸς ταῦτα λέγεται (82), ὡς αἰτίας τούτων.
 Ἐκ Θεοῦ γὰρ καὶ ἐν Θεῷ (83) καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι,
 καὶ αἱ τῶν ὄντων πάντων ἀρχαί, καὶ τὰ ὄντα πάν-
 τα, καὶ τὰ ἀλλήλοις ἐναντία· καὶ τοῦτο ἀσχετῶς (84)
 καὶ ἐξαιρέτως καὶ συνσηλφύμενος καὶ ἐνιαίως.
 Καὶ γὰρ ἐν μοῦσῃ πᾶς ἀριθμὸς ἐνοσιθεῖς προσηλ-
 θεῖται.

Variorum notæ.

(79) Locum hunc non reperi in vulgatis Dionysii. Sed hic auctor, quisquis tandem sit, alia etiam scripserat quæ nondum edita sunt, v. g. opus Περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, quod citat. lib. *De eccles. hierarchi*: cap. 2, part. III, sect. 2. CAPPERON.

(80) Vox hæc invenitur etiam in Dionysii lib. *De eccles. hierarchi*. cap. 2, part. III, sect. 2. Eam sanctus Maximus ibidem explicat per Θεοσιδή, *deiformia*, quæ opponit τοῖς πᾶσι· καὶ ἀκίροι, id est, *virgo et profana*. Item Pachymeres ibidem istam exponit per θεῖα, ὡς ὀφθαλμὸν καὶ νῦν μόνον ληπτὰ, id est, *divina*, ut *sublimia et sola mente comprehensibilia*. His interpretationibus versionem nostram accommodavimus. CAPPERON.

A ram libros (quæcumque tandem de re conscripti forent) hæcunque diligentius unquam legerant, ut nobis, cum rerum controversarum peritis, sermonem habentibus, levior labor esset: sed quæ a magistro suo Palama extremis auribus audierant.

1095 hæc nullo negotio approbabant, iisque fidem habebant, inertem ac desidiosam infidelitatem fide commutantes, importunum ob ingenium suum. seu potius propter eximiam mentis suæ malitiam, ignari ab ignaro impietatem suscipientes. Ideo statim mihi fuit in animo, hæc Dionysii Areopagitæ verba in medium afferre: « Verum ens est unum, pulchrum, et bonum, et sapiens, ejus desiderio tenentur omnes, qui divinam unitatem participant.

Borro ens istud, tametsi unum et idem, non unico modo participant: sed ut unicuique, pro uniuscujusque habilitate, divina statera distribuit. » Et iterum: « Sicut unitas est unum quid, ante omnes numeros, et omnis numeri causa; nec tamen ipsa numerus est: sed numerorum principium, etc., ita etiam Deus unum quid esse dicitur, non solum quatenus solus est et a cunctis entibus omnino secretus, et quatenus simplex est, partium expertus, indivisus et impatibilis: sed etiam quatenus ante omnia entia existit et quatenus omnium est causa (una est enim omnium entium causa, et unice seu specialiter et eximie una: ante omnia existit, omnia vero ex ipsa et post ipsam existunt), item quatenus a cunctis entibus, juxta uniuscujusque habilitatem, participatur. Nam quidquid ipsum Deum nullatenus participat, nullatenus existit. Et omnia entia existunt, quatenus unum existit. Item unica omnium causa non est unum quid ex omnibus: sed est super omne unum, et est omnis unitatis et multitudinis, ut effectivum principium, ita et finis. Et sicut unitas est ante omnem numerum multiplicatum, ita unum ens, divinum scilicet, omnia etiam contraria in

1096 se ipso uniformiter atque inconfuse anticipavit. » Iterum idem Dionysius sic habet: « In Deo idem est pulchrum et bonum. Pulchrum enim et bonum omnia appetunt. Pulchrum autem et pulchritudo separanda non sunt in ea causa, quæ universa in uno comprehendit. Hæc enim in omnibus rebus creatis dividimus in participationes, et in entia participantia; sicque pulchrum dicimus, quod pul-

(81) Dionys. lib. *De div. nom.* cap. 4 sqq. CAPPERON.

(82) Nimirum *pulchrum et pulchritudo*, ut hoc loco fuse postea explicat Dionysius illic, quem hic, ut et alibi, contrahit Gregorius. CAPPERON.

(83) In editis Dionysii legitur, Ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ, supple, αὐτοῦ παραχρησάμενος, quæ vox Deum ipsum designat. CAPPERON.

(84) *Sine ulla proportionem*. Ita vocem hanc Dionysii explicat sanctus Maximus et Pachymeres in suis scholiis. Hæc sunt eorum verba, Οὐδὲν γὰρ λόγῳ, κ. λ. ἔχει τὸ θεῖον τῆς πρὸς τὰ ὄντα σχέσιν τε καὶ κοινωνίαν, id est, *nulla enim ratione etc. divinitus habitudinem aut communionem cum cæteris entibus habet*. CAPPERON.

chritudinis est particeps; pulchritudinem vero A vocamus participationem causæ omnia pulchra efficiens. Deus autem hæc esse dicitur, quatenus horum causa est. Ex Deo enim et in Deo sunt ipsum esse, entium omnium principia, entia omnia, et quæ sibi invicem sunt contraria; idque sine ulla proportionem, eximie, comprehense et singulariter. Etenim in unitate numerus omnis uniformiter præexistit; et unitas, tanquam omnis numeri causa, singulariter in se ipsa omnem numerum habet. Et omnis numerus in unitate unitus est; in quantum vero ab unitate progreditur, in tantum dividitur et multiplicatur; quemadmodum et omnes circuli lineæ in centro unitæ, et simplici unitione coexistunt, et centrum omnes rectas lineas uniformiter habet. Imo et in tota hujus uni- H versi natura omnes uniuscujusque naturæ rationes unica et inconfusa unitione sunt comprehensæ; et omnes facultates, quæ singulis totius corporis partibus provident, uniformiter in anima copulatae sunt. Non est igitur absurdum, ex obscuris imaginibus ad universalem omnium causam ascendentes, omnia 1097 uniformiter et unite in omnium causa superinundantis oculis conspiciere. Si vero sol noster multas ac diversas rerum sensillim substantias et qualitates, vivificat et nutrit; longe potiori ratione concedendum est, in solis ipsius et omnium entium causa, per unicam supersubstantiali unitiōnem, omnium rerum exemplaria præexistisse: quemadmodum et vox cum una sit et eadem, a multis quoque auribus, ut una, participatur. »

III. Sed quoniam hic sese dedit occasio, ut de loco dissererem, quippe qui continenter et uniformiter complectatur quæcumque sunt in ipso, etiam quæ contraria sibi invicem esse videntur; necesse est, ut divinatorum Ecclesiæ doctorum hac quoque in re concentum expleam, et quasi necessarium quoddam debitum exsolvam. « Deus, cum sit immaterialis et incircumscribitus, in loco non est. Suus enim sibi locus est ipse, qui omnia replet: supra omnia est, licet omnia ipse contineat. Sciendum est porro, divinitatem esse partium expertem; totam totaliter esse ubique; non ejus partem in parte, quasi corporaliter divisam, sed totam in omnibus, et totam supra omnia. Angelus autem non quidem corporaliter in loco continetur, ita ut corporalibus figuris conformetur; attamen in loco esse dicitur, quia spirituali et intelligibili quodam modo præsens in loco sistitur, ibique secundam D propriam suam naturam operatur, nec est alibi. »

IV. Ego vero cum e multis SS. Patribus multa hic connectere 1098 possem testimonia, unius Dionysii Arcopagite verba mihi sufficere censui, eo quod eruditus viris abunde facerent satis. Nam Imperitorum hominum nullam prorsus rationem habeo. Isti enim deliriorum loco habent omnem rationem, omnem qua institumur doctrinam et

στηκε, και έχει πάντα ἀριθμὸν ἢ μονὰς ἐν ἑαυτῇ μοναχῶς, ὡς αἰτία παντὸς ἀριθμοῦ· καὶ καθ' ἑαυτὴν μὴς ἦνται μὲν ἐν τῇ μονάδι· καθ' ὅσον δὲ τῆς μονάδος, κρείσσει, κατὰ τοσοῦτον διακρίνεται καὶ πληθύνεται· ὡς καὶ ἐν κέντρῳ πᾶσαι αἱ τοῦ κύκλου γραμμὰ κατὰ μίαν ἔνωσιν συνυφεστήκασιν, καὶ πάσας ἔχει ἐν κέντρῳ τῆς εὐθείας ἐνωσιῶς. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ ὄλῃ τῶν ὄλων φύσει πάντες οἱ λόγοι τῆς καθ' ἑκαστον φύσεως συνειλημμένοι εἰσι κατὰ μίαν ἀσύγγυτον ἔνωσιν, καὶ ἐν τῇ ψυχῇ μονοειδῶς αἱ τῶν κατὰ μέρος πάντων προνοητικῶν τοῦ ὄλου σώματος δυνάμεις. Οὐδὲν οὖν ἀτοκον, ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπι τὸ πάντων αἰτίον ἀναβάντας ὑπερκοσμιοὺς ὀφθαλμοὺς θεωρήσαι πάντα ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ μονοειδῶς καὶ ἡνωμένως. Εἰ δὲ καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος τὰς τῶν αἰσθητῶν οὐσίας καὶ ποιότητας, καίτοι πολλὰς καὶ διαφόρους ὄσας, εἶ; αἰτὸς ὢν, καὶ μονοειδῆς ἐπιλάμπων φῶς, ζωὴ καὶ τρέφει, πολλῶν μᾶλλον ἐν τῷ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡλίου καὶ πάντων τῶν ὄντων αἰτίῳ προϋφεστάναι τὰ πάντων τῶν ὄντων παραδείγματα κατὰ μίαν ὑπερούσιον ἔνωσιν, συγχωρητέον· καθάπερ ἡ φωνὴ μία καὶ ἡ αὐτὴ πρὸς πολλῶν ἀκοῶν ὡς μία μετέχεται. »

qualitates, unus ipse, et uniforme lumen diffundens. ut una, participatur. »

Γ. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τόπου διαλαλεῖν ἡμᾶς ἐν ἐκεῖνοι; συμπέτωκεν, ἅτε καὶ αὐτοῦ συνεκτικῶς τε καὶ ἐνωσιῶς τὰ ἐν αὐτῷ περιέχοντος ἅπαντα, καὶ τὰ διάφορα εἶναι δοκοῦντα, ἀναγκαῖον καὶ τοῦτου τὴν τῶν θεῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων, καθάπερ τι τῶν ἀναγκαίων χρεῶν, συμφωνῶν ἀποπιμπλάει. » Ὁ θεὸς ἄδλος ὢν, καὶ ἀπερίγραπτος, ἐν τόπῳ οὐκ ἔστιν. Αὐτὸς γὰρ ἑαυτοῦ τόπος ἔστιν, ὁ τὰ πάντα πληρῶν καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα ὢν, καὶ αὐτὸς συνέχει τὰ πάντα. Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ θεῖον ἀμέρης ἔστιν, ὄλον ὀλιγῶς πανταχοῦ ὄν, καὶ οὐ μέρος; ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον, ἀλλ' ὄλον ἐν πᾶσι καὶ ὄλον ὑπὲρ τὸ πᾶν. Ὁ δ' ἄγγελος σωματικῶς μὲν ἐν τόπῳ οὐ περιέχεται, ὥστε τυποῦσθαι καὶ σχηματίζεσθαι· ὁμοῦ λέγεται εἶναι ἐν τόπῳ, διὰ τὸ παρῆναι νοητῶς; [P. 689] που καὶ ἐνεργῶν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, καὶ μὴ εἶναι ἀλλαγῶν, »

Δ'. Ἐγὼ δ' ἐκ πολλῶν πολλὰ συνέβην δυνάμενες ὁμοία μόνοι; ἀρκεῖσθαι κέρκιχα τοῖς Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου, πλήρη πεκατευμένους ὄντα (86) ἀνδράσι. Περὶ γὰρ τοῦ τῶν ἀπαιδευτῶν λόγος ἡμῖν οὐδένων οὐδεὶς. Αἴρες γὰρ σφισι λόγος ἕκαστος καὶ μούσα παιδευτικὴ καὶ ἡθους ρυθμὸς καὶ (οὐδ' ἐλαχίστου δέω λέγειν) εὐσεβεία πᾶσα καὶ κανόνες Ἐ-

Variorum notæ.

(85) Textum intelligo quasi scripisset Gregoras, τὰ τοῦ Διονυσίου κερκιχῶς πλήρη ὄντα τοῖς πεκατευμένοις. Erit, fateor, enallage quædam, seu ἀντίπρωσις [positio unius casus pro altero].

sed quæ nec ipsi Platoni, quem Gregoras in verborum structura nonnuncquam imitari conatur, insolita est. CAPPERRON.

κλήσιας εὐνομούμενης. Ὅμως τε περὶ βουλῆσεως ἂν
καὶ δυνάμεως καὶ ζωῆς καὶ σοφίας καὶ τῶν τοιού-
των ἐπ' ἐκείνους μὲν παμπληθῆς διεξήλθον ὁμῖν δ'
ἐνταυθοῖ προτιθέναι, φορτικῶν ἐμοὶ γε φαίνεται καὶ
οὐδ' ἄλλως ἀναγκαῖον. Τὴν γὰρ ἐν τούτοις ἀνάγκην
καὶ καιρῶν δεῖσθαι πολεμῶν ἀνάγκη, ὅτε δὴ μα-
χίμου (φάναι) κόνεως ἀναβρίπτιζομένης ἐν μέσῳ
μάλα σφοδρῶς ἀναφλεγόμενον τὸ θερμὸν τῆς ψυχῆς
ἀκάθεκτον ἔχει τὴν οἰκοθεν ὀρμὴν, ἐπὶ ξυροῦ τῶν
κινδύνων αἰωρουμένων· τῆς δ' ἀκμῆς ἐκείνης πα-
ρελθούσης, καὶ τοῦ μαχίμου ὄρακος καὶ τῶν ὀπλῶν
ἐκείνων βιφέντων, ἐς τὸναντιον χωρεῖ καὶ τὰ τῆς
σπουδῆς, μαραινόμενου τοῦ ὑπακκαύματος καὶ τῆς
ἀφορμῆς τοῦ πολέμου κατὰ μικρὸν ἀπιούσης ἐς
λήθην, μετὰ γε τῆς τῶν ὀπλῶν ἀπαλλαγῆς. Διὸ
καὶ ἡμῖν ἐρρήθυμημένως πω; ἦδη τῇ πρὸς ὁμᾶς
διηγήσει μετὰ τὴν ζήτην ἐκείνην χρωμένους εἶναι
συγγνώμην οὐδὲν ἀπεικάζω· ἐξείναι γὰρ, καὶ τῶν
ειρημένων, συνεῖναι ὁμᾶς τὴν τῶν σοφῶν ἐκατέρων
συμφωνίαν, τῶν τε ἡμετέρων δηλαδὴ καὶ τῶν θύ-
ραθεν, ὅπως ταυτὰ καὶ φρονοῦσι καὶ φθέγγονται
περὶ τῆς θείας ἀπλότητος, εἶναι παγκάλεπον καὶ
σφόδρα τῶν ἀδυνάτων, σύνθεσιν ἐννοεῖν ἢ διαφο-
ρᾶν, κλῆν ὀνομάτων μόνον, οὐσίας τε καὶ βουλῆ-
σεως καὶ δυνάμεως καὶ ζωῆς καὶ σοφίας, καὶ ἀπλῶς
ἐνεργείας ἀπάσης. Ὡσπερ γὰρ ἐπίσης διδῶσιν ὁ
θεὸς εὐσεβεῖσι καὶ ἀσεβεῖσιν, Ἕλλησι τε καὶ βαρβάρ-
οις, καὶ συλλήθεθην πᾶσιν ἔθνεσιν εἰπεῖν, οὐρανὸν
καὶ γῆν, ἀέρα τε καὶ ὑπερὸν, ἡλίον τε καὶ σελήνην,
καὶ τὰναγκαῖα πάντα· οὕτω καὶ τοὺς τῶν ἀναγ-
καίων τεχνῶν κανόνας ἐπίσης παρέχεται πᾶσιν,
ὁμοφύλοις καὶ ἀλλοφύλοις. Οὐ γὰρ ἄλλη μὲν ἢ τε-
κτονικὴ παρ' Ἕλλησι στάθμη, παρὰ Σκυθαῖς δ'
ἄλλη· καὶ Μήδοις καὶ Πέρσαις ὁμοίως. Οὐ μὴν οὐδὲ
τοῦ γεωργεῖν καὶ κυνηγετεῖν, καὶ τῶν τοιούτων,
διαφορὰ. Ἀλλὰ τῆς θρησκείας διαφορῶσης, τὰ τῆς
τέχνης ἔχει συνάφειαν. Οὕτω δὲ κατὰ τῆς λεξιτικῆς
ἐπιστήμης ἐστὶν ὄρθον. Ὅσοι μὲν γὰρ τῇ αὐτῇ κέρηνη-
ται· διαλέκτω, τῇ τῶν πρώτων εὐδοκιμησάντων ὁμο-
γενῶν ἐπιστήμη [P. 690] καὶ τέχνη τοῦτους κεχρη-
σθαι χρεῖον, Φοίνικας λέγω καὶ Πέρσας καὶ Ἀσσυ-
ρίους. Καὶ ἴνα τοὺς ἄλλους παρέλθωμεν, καὶ ὁπόσοι
τῇ Ἑλλάδι κέρηνηται γλώσση, ἀνάγκη καὶ τούτοις
τῇ τῶν ἀρχηγῶν τῆς εὐρέσεως χρῆσθαι μεθόδῳ
καὶ τέχνῃ, καθάπερ στάθμη τινί, εἰ μὴ βούλοιτό
τις πλείω σολοικίζειν ἢ φθέγγεσθαι. Ὁ δὲ καὶ
Ἰουλιανῷ τῷ δυσσεβεῖ ληφθὲν ἐπὶ νοῦν ἐμποδῶν
τοῖς εὐσεβοῦσι στήναι πέπεικεν, Ἕλλητικοῖς ρυθ-
μιζεσθαι λόγοις τὴν γλῶσσαν. Μόνον τῆς ἐκλογῆς
ὕγιως ἀνδεκτέον ἐκείθεν, καὶ κατὰ τὴν ἐμμελῆ τε
καὶ ἐναρμόνιον τῶν ἄγιων ἡμῶν συμφωνίαν. Ἡ
γὰρ οὐκ ἂν φθάνοι ταραττων τὰ πάτρια τῆς Ἐκκλη-
σίας ἱερὰ δόγματα, δι' ἀμαθίαν ἢ μοχθηρίαν ἀτό-
που γνώμης καὶ προαιρέσεως, κακῶς ἐκλαμβάνων
καὶ διαστρέφων τὸν ἔγκριστον ταῖς λέξεσι νοῦν,
ὁμοίως τῷ σῷ Πιλαμᾷ καὶ ὁμῖν, ἐκείνω ταυτὰ
φθεγγόμενοις ἀρτίως τὰ τε ἄλλα καὶ τρεῖς ὁμολο-
γοῦσι φύσεις ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος μεταμορφώσεως,
μείων μὲν τῆς ἀνθρωπότητος, δύο δὲ ταῖν δευτέρω θεο-

ingenii concinnitatem, neque tantillum abest quin
addam, omnem pietatem atque Ecclesie bene or-
dinatæ canones. Tamen de voluntate, potentia,
vita, sapientia, et aliis hujusmodi, propter illos
plenissime disserai. Quæ vobis hic proponere, ut
grave ac molestum videtur mihi, ita nec aliunde
necessarium. Nam quæ in his occurrat necessitas,
hostiles et bellicas occasiones necessario postulat;
cum scilicet bellicus polvis (ut ita dicam) in medio
palam excitatur, et ferventissimus æstus animæ
indomitum intrinsecus habet impetum, eo quod
res sit in summum atque imminens discrimen ad-
ducta. Ubi vero acrior ille contentionalis æstus de-
ferbuit, et militaris lorica simul cum armis illis
projecta est, tunc etiam vehemens pugnae studium
in contrarium vergit, eo quod ipsius extinctum
sit suscitabulum, et bellicus impetus statim atque
arma projecta sunt, paulatim in oblivionem abiit.
Itaque non immerito dabitur hanc veniam, si forte
post illam tempestatem utcumque remissiori animo
in hæc vobis enarranda incumbam. Namque una-
nimem sapientium tum Christianorum tum gentilium
sententiam vel etiam ex dictis poteritis intelligere;
qua nempe ratione de divina simplicitate eadem sa-
pient et pronuntient, esse perquam difficile, imo ma-
xime impossibile, ut quis compositionem aut differ-
entiam, præterquam nominum duntaxat, inter **1099**
substantiam, et voluntatem, potentiam, vitam, sa-
pientiam et, ut summam dicam, omnem opera-
tionem, excogitet. Quemadmodum enim piis æque
ac impiis, Græcis et Barbaris, et (ut uno verbo
complectar omnia) gentibus omnibus, cælum, ter-
ram, aera, imbrem, solem, lunam, et omnia nec-
essaria, Deus tribuit; sic et necessariorum regu-
las artium indigenis et alienigenis æqualiter omni-
bus exhibet. Nam neque fabrillis norma et libella
alia est apud Græcos, et alia apud Scythas; neque
apud Medos alia, et alia item apud Persas; neque
agriculturæ aut venationis, et aliorum hujusmodi,
ulla est apud hos omnes differentia: sed cum di-
versa sentiant de religione, in artibus conveniunt.
Idem videas in ea scientia, quæ circa vocabula et
dictiones versatur. Et vero quicumque dialecto
eadem utuntur, ii primorum e sua gente et præ-
stantium vernaculi sermonis auctorum scientia et
arte utantur oportet, Phœnices intelligo, Persas,
Assyrios. Et, ut cæteros omittam, certe apud
quoscunque Græcæ linguæ usus est, ii methodum
et artem eorum qui reperti Græcismi duces et au-
ctores fuerunt, necessario sequi debent, velut
amussim quamdam; nisi plures in loquendo solue-
cismos quam voces proferre voluerint. Quod cum
Juliano impio apostatæ in mentem venisset, ipse
suasit ut piis Christianis Græcarum litterarum
studia, quibus linguam illi suam exornarent, inter-
diceret. Id unum hic notari velim, ut nempe profa-
narum litterarum delectus recte habeatur, juxta
congruentem et piissimam sanctorum Patrum con-
cordiam: alioqui jamjam unusquisque antiqua et

særa Ecclesiæ dogmata **1100** perturbaret, seu imperitia, seu stolidæ mentis ac voluntatis pravitate, verborum sensum male intelligens ac pervertens; quemadmodum nunc Palamæ contigit, et vobis, qui tum aliis de rebus eadem prorsus cum illo pronuntiatis. tum in Christo Salvatore transfigurato tres naturas admittitis, unam quidem humanam et duas alias, duarum deitatum, quarum una sit invisibilis, altera vero deitas increata (juxta vestram sententiam) subsistentatur, ita ut hanc quidem alteram ab omnibus creaturis participari omnino non posse asseratis. Unde hujus

V. Et primum quidem de participatione sermonem instituanus et in medium adducamus. Consideremus, quomodo Palamas tuus ex scriptis tum SS. Patrum, tum profanorum, delectum quemdam habuerit. Ut enim, inquit, multi quidem sunt vocati, pauci vero electi, sic licet multi scriptorum delectum habeant, pauci tamen tuto id faciunt. Nam quosdam e paganis memini partim similia sanctis Patribus nostris dixisse (quorum quædam, enim SS. Patribus comparanda, in medium protulimus), partim vero absimilia et contraria; e quibus Palamas ejusque gregales, quæ suæ opinioni favebant, quosdam quasi fato elegerunt, de more scaramæorum, qui ita sunt a natura comparati, ut quæcumque bene olent, aversentur, quæcumque amplectantur.

VI. Itaque Platonienis Proclus ita in suis theologis institutionibus habet: « Omne quod participat, **1101** ignobilius est eo, quod participatur, et quod participatur, ignobilius est eo, quod participari non potest. Nam quod participat, cum ante participationem imperfectum sit et participatione sua perfectum evadat, certe posterius est eo, quod participatur, in quantum perfectum est postquam participavit. Nam quatenus imperfectum erat, eatenus ignobilius est eo, quod participatur, quodque ipsum perfectum reddit. Quod autem ab aliquo, non ab omnibus participatur, id substantiam sortitum est inferiorem eo, quod ab omnibus, non ab aliquo duntaxat, participatur. Nam hoc magis, et illud minus ad universalissimæ omnium rerum cause naturam accedit. Ergo quod participari nequit, præstat iis quæ participantur, et vicissim quæ participatur præstantiora sunt illis quæ participant. Etenim, ut uno verbo complectar omni, quod participari non potest, hoc ante multa unum est, quod autem participatur, in multis unum est simul et non unum; denique quicquid participat, et non unum simul et unum. » Per Deum vos obestor, ut hoc in loco perpendatis quomodo, cum paganus iste Proclus multa de Deo dogmata traderit, quorum pleraque sunt ab omni erroris vitio libera et pura, vitiosissimum ex illis dogmaticis Palamæ fuerit amplexus: quod sane pagano vice scriptori pœnitendi locum daret, si præsens pse alsurdam hanc opinionem videret divulgari.

τήτων. τῆς τε ἀφανοῦς, καὶ τῆς παραδειχθείσης ἀκρίτου δευτέρου θεότητος καὶ ὁμοῦ· ὡς τὴν μὲν ἀμέθεκτον πᾶσι πάντῃ φασὶ, τὴν δὲ μεθεκτὴν ὡς ἀναγκάζεσθαι πάλιν ἑμαῖς, καὶ τούτων τὴν ἀποκρίαν ἐλάττειν.

E. Καὶ πρώτων γε τὸν περὶ μεθέξεως λόγον ἐναγκάζοντες εἰ; μῆσον ἔλαμν πῶς ὁ οὐδὲ Παλαμᾶ; ἐκ τῶν γραφῶν ποιῆται τὴν ἐκλογὴν τῶν τε ἡμετέρων καὶ ὑμῶν. Ὡς γὰρ πολλοὶ μὲν, φησὶ, κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί, οὕτως καὶ πολλῶν τῶν γραφῶν ἐκλογὴν ποιούμενον, εἰσφορᾶς ὀλίγοις κρίνεται. Μένονται γὰρ τῶν Ἑλλήνων ἰνίους κῆ μὲν ὁμοία τοῖς ἡμῶν φθισγομένους ἀγίους, ὡς ἔτιν ἕνια παρεληφθῶσιν ἐς τὴν τῶν ἀγίων ἀμύλλαν συνεισναγκάζειν ἕγείοναι, κῆ δ' ἀνόμοιά τε καὶ ἑναντία ἀφ' ὧν τοῖς περὶ Παλαμᾶν ἐκλέγεσθαι τὰ κατὰ γῶμην κίρωται, καθάροις ἔσα, οἷς μίσειν μὲν πύφουκιν ὄσα αὐῶδη, ὄσα δ' ἀπόξαι μακρᾶς θυσοῦκίας, ταῦτα δ' ἀσμένως προσίεσθαι.

vero gravem ac foetidum odorem spirant, libenter

Γ. Φησὶ τοίνυν ὁ Πλατωνικὸς Ἡρόκλης (86) ἐν τοῖς αὐτοῦ θεολογικοῖς: « Πᾶν τὸ μετέχον τοῦ μετεχομένου καταδέεσταιρον· καὶ τὸ μετεχομένον, τὸ ἀμεθέκτου. Τὸ γὰρ μετέχον, ἀτελεῖ; μὲν ὄν πρὸς τῆς μεθέξεως, τέλειον δὲ τῆ μεθέξει γινόμενον, δευτέρον ἔστι πάντως τοῦ μετεχομένου, καθὸ τέλειον ἔστι μετασχόν. Ἡ γὰρ ἀτελεῖς ἦν, ταύτη τοῦ μετασχθέντος, ὁ ποιεὶ τέλειον αὐτό, καταδέεσταιρον. Τὸ δὲ μετεχομένον τινος ὄν, καὶ οὐ πάντων, τοῦ πάντων ὄντος, καὶ οὐ τινός, πάλιν ὑπερμένην ἔλαγειν ὑπερξεν. Τὸ μὲν γὰρ τῶ πάντων αἰτέφ συγγενέσταιρον, τὸ δὲ ἤττον συγγενές. [P. 691] Ἡγείται ἄρα τὸ μὲν ἀμέθεκτον τῶν μετεχομένων ταῦτα δὲ, τῶν μετεχόντων. Ὡς γὰρ, συνελόντι φάναι, τὸ μὲν ἔστιν ἐν πρὸ τῶν πολλῶν· τὸ δὲ μετεχομένον ἐν τοῖς πολλοῖς ἐ; ἔλα καὶ οὐχ ἐν· τὸ δὲ μετέχον πᾶν οὐχ ἐν ἕμα καὶ ἐν. » Σκαπτίον ἐνταῦθα πρὸς Θεοῦ, πῶς πολλῶν τῶν τοῦ Ἑλλενος ὄντων δογματῶν περὶ Θεοῦ, ὡς τὰ πλείω τοῦ κασιῖν πῶς ἀπὲ λακται, ὄσα τῶ πᾶσι νοροῦντι προσετέθηκε; μέρει, ὁ κᾶν αὐτῶ πύρρονι τῶ Ἑλληνι μετᾶμελον ἕχορῆγει, εἰτόπτημα δημεσιουόμενον βλέποντι· ἢ πῶς οὐκ ἂν Ἡδέσθη εἰν ἕλαγχον αὐτόθεν αἰσχύνοντα, βλέπον ὡ; αὐτῆ; ἐλυτῶ μάχοιτο, τᾶνακτία τοῖς; πρότερον ἐνταυθῖ; δογματίζον; Τρεῖς μὲν γὰρ ἐνταῦθα τάξαι; ποιῆται· μίαν μὲν τὴν τοῦ ἀμεθέκτου καὶ ὑπερκειμέου Θεοῦ, δευτέραν δὲ τὴν τοῦ μεθεκτῶ γένους, κῆ τρίτην τῶν μετεχόντων. Καὶ ἡγείται τσοῦτον ὑπερκεισθα; τῶν μετέκτων τὸ ἀμέθεκτον, ὄσον ταῦτα τῶν μετεχόντων. Πρὸσθεν δ' εἰδείκνυ πᾶν τούτων.

Variorum notæ.

(86) Procl. *Institut. theologic.* lib. vii, cap. 24. Locum hunc Procl laudavit Gregoras libro etiam

xxxvi *Histor. Rom.*, qui liber sextus est inter dogmaticos ejuslem Gregoræ tractatus. *Carreux.*

τιόν. Τὸ γὰρ ἐν ἑαυτῷ εἶναι πάντων ἀρχὴν καὶ πάντη μετεχόμενον ὑπὸ τοῦ πληθους, τουτέστιν ὑπὸ πάντων. Πῶς γὰρ ἂν ὑπὲρ τὰ πάντα ἦν καὶ πάντων αἰτιῶν τῶν ὄντων, εἴπερ τὸ ἀσχετῶς τε καὶ ἀμεθέκτω πρὸς ταῦτ' εἶναι προστῆν αὐτῷ; Τοῦ γὰρ τὰ πάντα πληροῦντος καὶ ἐν πᾶσι ὄντος πῶς οὐ μεθέξει πάντα; Ἄλλ' εἶπαι δεδιότι, μὴ καὶ τὸ θεῖον ὑπὸ τῶν πασχόντων, καθάπερ τὰ σώματα, μερισθῆ. Οὐδὲ γὰρ ἔφη μαθῶν, ὡς ὁ θεὸς ἀπλοῦς ὢν πανταχῆ ἐστιν ὀλικῶς, καὶ οὐδαμῶς (87)· καὶ μετέχεται μὲν ὑφ' ἀπάντων, ἀμεθέκτως (88) δέ· καὶ μερίζεται μὲν, ἀμερίστως δέ· κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἀπλῆς ὄντος οὐσίας καὶ αὐτῆς. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη πανταχοῦ τοῦ σώματος ὅλη ὀλικῶς ὑπάρχουσα μετέχεται μὲν ὑφ' ἐκάστου τῶν τοῦ σώματος μερῶν, ἀμεθέκτως δέ. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ἰδέει τοῦτων οὐδὲν γίνεσθαι πέφυκε ψυχῆ· πλὴν ἑκάστου τῶν τοῦ σώματος μερῶν, ὡς ἔχει φύσεως ἅμα καὶ θέσεως, ὑπὸ γε τῆς κινούσης ὁμοῦ καὶ ζωούσης ἐνεργεῖται ψυχῆς· ὥστε καὶ εἰ ἦν ἐν τραχηλῷ ἢ ἐν χειρὶ κατασκευὴ σώματος, λέλο· ἂν (οἶμαι) ἦν καὶ ἡ χεὶρ καὶ ὁ τραχηλός. Εἰ οὖν αὕτω τοῦτο, πολλῶν ἂν μᾶλλον [P. 692] ὑπὸ πάντων μετέχοιτο θεός, ὁ πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν. Καὶ ἐν ἐκάστῳ γὰρ τῶν πάντων γινόμενος ὅλος ἐστὶ· καὶ ὅλος μὲναι καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν πᾶσι καὶ πρὸς τῶν πάντων· καὶ ὅλος μεθεκτός δ' αὐτὸς καὶ ὅλος ἀμεθεκτός.

Hæc enim cum tota sit et totaliter in singulis corporis partibus, ab iis participatur, sed sine sui ipsius participatione. Nam anima per se et ex natura sua proprie nulla est e corporis partibus: tamen unaquæque corporis pars, secundum propriam naturam et positionem suam, ab anima vivificante et movente suum in actum educitur, adeo ut, si in collo vel in manu esset mechanica oris structura, loquax esset, ut opinor, et manus et collum. Si de anima ita se res habet, longe potiori ratione ab omnibus participabitur Deus, qui ubique præsens omnia replet. Nam in unoquoque omnium entium totus existit: et cum totus per se solus ac seorsum maneat, est tamen in omnibus et ante omnia: **1103** idem totus participabilis est, et tamen totus participari nequit.

Z'. Ἀλλὰ τοῦτον ὁ Χριστιανὸς ἐμιμήσατο Παλαμάς· ἀπλῶς τε καὶ κακοτρόπως, καὶ μιμησάμενος οὐκ ἠέσχετο μέχρι μιμήσεως· εἶναι τὰ γινόμενα· ἀλλὰ φιλότιμος ὢν ἐν κακοῖς ἐκείνου μὲν ἐξ ἀμυθίας διέφθαρχε τὴν λέξιν, αὐτὸς δὲ τῇ κακίᾳ κακίαν προστίθει διανοίας. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδαμῆ δογματίζων ἀκρίστον θεοτήτων ἠλώκει πληθος· μηδὲ γὰρ ἐγχερεῖν ἐνεργεῖ τῇ φύσει· ὁ δ' ἀμεθεκτός τε καὶ ὑπερκαίμενον ἔφησεν εἶναι πρῶτον θεόν· δευτέρῳ δ' ἔπειτα δίδωσι· τάξει τῶν μεθεκτῶν καὶ ὑφειμένων θεοτήτων πλήθος· τρίτην δὲ χώραν ἐνεῖμε τοῖς τε ἀνθρώποις καὶ ὅσα ὑπὸ τῆν αἰσθησιν ἐνάρετα πράγματα, καθὰ πολλάκι;

A Alioqui quomodo non erubesceret, si statim ceruere probrosam atque ignominiosam sententiæ suæ refutationem, quatenus nimirum secum ipse pugnat, contraria prioribus dogmata hoc in loco proferens? Illic enim tres rerum ordines esse statuit, quorum in primo reponit ens quod participari nequit et supremum Deum; in secundo collocat genus entis, quod participari potest; in tertio demum ordine constituit entia, quæ participant,

1102 et existimat ens, quod participari nequit, iis quæ participari possunt tantum præstare, quantum hæc entibus participativis præstant. Antea vero contrarium prorsus demonstrat. Dicebat enim unum esse omnium principium, et a multitudine, id est ab omnibus, plane participatum.

B Quomodo enim super omnia esset et omnium entium causa, si nullam cum his habitudinem aut relationem includeret, nec ab iis possit participari? Nam qui fieri possit, ut illud omnia non participant, quod omnia replet, et in omnibus existit? sed prorsus timuisse videtur, ne corporum more Deus a participantibus se divideretur. Nondum quippe didicerat, Deum, utpote simplicem, esse ubique totaliter, et nusquam: item ab omnibus participari, sine ulla tamen sui ipsius participatione, et absque ulla sui divisione dividi. Cujus rei exemplum nobis suppeditat anima nostra, quippe quæ simplex ipsa sit sub-

C VII. Sed hunc paganum Christianus Palamas imperite atque improbe imitatus est, nec intra imitationis limites hoc suum cum Proclo certamen contineri passus est: sed perpetrandis in malis ambitiosis Procli quidem verba præ imperitia corripit: ipse autem huic priori malitiæ malitiam sensus adjecit. Nam ille increatarum deitatum multitudinem statuisse nusquam deprehenditur. Eam enim natura per se operativa admittere non potest: Palamas vero asseruit Deum esse primum, omnibus superiorem, nec posse participari: participabilem et inferiorum multitudinem deitatum secundo in ordine collocat: hominibus et cunctis

Variorum notæ.

(87) Celebre est philosopho-theologorum axioma: *Quod ubique est, nullibi est*; intellige, in nullo definite aut circumscripse loco ita ut alibi quoque non reperitur. CAPPEROX.

(88) Hæc breviter simul et apposite sanctus Maximus explanat scholiis ad cap. II, lib. *De div. nom. sect. 5*. Τὸ κατ' οὐσίαν μὲν ἢ θεότης; οὐ μετέχεται· μεθεκτὴ δὲ ἐστὶν ἐν τῷ ἐξ αὐτῆς εἶναι τὰ

πάντα καὶ ὑφ' αὐτῆς συνέχεσθαι εἰς τὸ εἶναι. Id est, *Secundum substantiam quidem divinitas non participatur, sed est participabilis quatenus ab ea existunt omnia et ab ea continentur atque conservantur ut sint*. Idem fere habet paulo post auctor ipse libri *De div. nom.* seu potius ipsemet sanctus Maximus, ut mox adnotabo. CAPPEROX.

rebus, quæ sub sensum cadere ac virtutis participes esse possunt, tertium locum attribuit, ut sæpius a nobis dictum est, et rursus dicitur: porro hæc postrema principii expertia esse atque increata definit. Quam accessionem summa auctoritate adiunxit. Sic liberalis iste vir ac munificus ea quæ nec sunt nec erunt, subministrat; adeo larga manu et villi pretio creaturis præbens, ut principii expertes sint et increatæ: quas præclaras dotes partim ut aquam effundit, partim ut arenam dispergit. Hoc autem possit quempiam in admirationem rapere, quomodo Palamas det, quæ non habet nec habebit, quasi fortuito casu aut ad libitum ea crearet, quæ nec sunt, nec erunt, divitias autem partim ut arenam in thesauris recondat, divinas imagines petulenter atque improbe suffuratus; partim ad imperatorii tripodis iussum nullo labore inde colligat, ubi nec seminavit nec dispersit. At evanescere. **1104** nescit imperitia, et sæpissime humines cogit, ut naturæ defectum audacia sua tueantur; quemadmodum claudi quandoque ligno ad aliam veluti mensam recondamus, et quid SS. Patres de ente non participabili pronuntiant, audiamus.

VIII. Igitur Dionysius Areopagita hæc disserit: « Participabilis est Deus secundum suas communicationes: non participabilis vero, quatenus nihil substantiam ejus participat, aut vitam, aut aliquid hujusmodi, quæ omnia Deus eminenter et eximie possidet. » Et iterum: « Verum eius est unum, pulchrum et bonum, et sapiens, cujus desiderio tenentur omnes, qui divinam humanitatem participant. Porro ens istud, tametsi unum et idem, non unico modo participant: sed ut unicuique, pro uniuscujusque habilitate, divina statera distribuit; quemadmodum etiam omnes circuli lineas uniformiter centro contineri diximus. » Porro hic operæ pretium est animadvertere, quomodo magnus Dionysius tam paucis verbis omnem pravam et consceleratam Palamæ mentem, veluti aranæ telam, dissolvat. Nam Palamas a divina substantia dividens sapientiam, potentiam, bonitatem, vitam, et quascunque operationes atque increatas deitates appellat; substantiam quidem nullatenus esse participabilem definit; illas vero proprie ac specialiter participabiles esse statuit, et earum unamquamque in sua propria et speciali ratione tantæ esse virtutis affirmat, ut homines ipsos increatos et principii expertes deos efficere possit. Contra Dionysius, rerum **1105** divinarum peritissimus, Dei operationes cum ejus substantia conjungens, eas æque ac substantiam ipsam participari non posse asserit; et rursus easdem æque ac substantiam participari

A εἰρηται τε καὶ εἰρήσεται ἡμῖν · καὶ ἕμα ἀναρχὰ τε καὶ ἀκτίστα εἶναι ὠρίσαστο, μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντίας; ποιησάμενος τὴν προσθήκην. Οὕτω ὁ φιλότιμος ἀνήρ γίνεταί χορηγὸς τῶν μῆτ' ὄντων μῆτ' ἐσομένων, ἀναρχίαν καὶ ἀκτίσταν ἐπευωνίζων οὕτως; ἀφθόνῳ χειρὶ τοῖς κτίσμασι, καὶ τὰς μὲν ὡς ὕδωρ σπεῖρων, τὰς δ' ὡς ἄμμον διασκορπίζων. Θαυμάσει· δ' ἂν τις, πῶς ἂ μὲν μῆτ' ἔχει μῆθ' ἔξει δίδωσιν, ὡσπερ αὐτοματιζῶν τῶν μῆτ' ὄντων μῆτ' ἐσομένων τὴν γένεσιν τῶν δὲ χρομάτων τὰ μὲν ὡς ἄμμον θησαυρίζει, τῶν θείων ἐκδόνων ἀσελῶς ἀφαιρούμενος, τὰ δ' ὅθεν οὐτ' ἐσπείρην οὐτε διασκορπίσειν, ἀπονητὶ συνάγει, τοῦ βασιλικοῦ κλειύοντος τρίποδος. Ἄλλ' ἀναίσχυντον ἡ ὀμαθία, καὶ φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ τὸ τῆς φύσεως ἑλλίπης τῆ θρασυτέτι διασώζειν βιάζεσθαι · καθάπερ οἱ χαλιῶντες τὸ λείπον τοῦ ποδὸς ξυλίνῃ διασώζουσιν ἐνίστε. Ἄλλ' ὁ περὶ τοῦ ἀκτίστου λόγος εἰς ἑτέραν ἡμῖν τεταμιεύσθω τράπεζαν · περὶ δ' ἀμεθέκτου τῶν ἀγίων ὁ τι παθὴ ἀκουσώμεθα.

defectum pedis tæuentur. Sed de increato sermonem defectum pedis tæuentur. Sed de increato sermonem

Patres de ente non participabili pronuntiant, audiamus. H'. Διονύσιος τοίνυν ὁ Ἀρειοπαγίτης τὰς διέξεις· « Μεθεκτὸς μὲν ὁ θεὸς (89), κατὰ τὰς μεταδόσεις αὐτοῦ ἀμεθέκτος; δὲ, κατὰ τὸ μηδὲν μετέχον αὐτῆς τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἢ τῆς σοφίας αὐτοῦ, ἢ τινος τῶν τοιούτων, ἅπερ ἔχει πάντα καθ' ὕπεροχὴν καὶ ἐξαιρέτως. » Καὶ πάλιν· « Ἐν μὲν ἔστι τὸ ὄντως ὄν καὶ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ σοφόν, οὐ πάντες οἱ ἔνοεῖς (90) ἐφίενται · μετέχουσι δ' αὐτοῦ οὐχ ἐνιαυτῶς, καίτοι ἐνδὲ καὶ ταυτοῦ ὄντος, [P. 693] ἄλλ' ὡς ἐκάστῳ τὰ θεῖα διανέμει ζυγὰ κατὰ τὴν ἐκτίστου ἐπιτηθειότητα: καθὰ καὶ πάσας ἔχειν ἔφαμεν τοῦ κύκλου τὰς γραμμάς τὸ κέντρον ἔνοε· δῶς. » Ἐπιστήσῃ δ' ἄξιον ἐνταυθοῖ, πῶς ὁ μέγας Διονύσιος οὕτω λόγῳ βραχεί πασαν ταλαμναίαν (91) κακόνοϊαν, ὡς ἀράχνης ἰστέν, διαλλυκῶς. Αἰαιρῶν γὰρ τῆς οὐσίας ὁ Παλαμᾶς σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀγαθότητα καὶ ζωὴν, καὶ ὅσα φησὶν ἐνεργεῖας τε καὶ ἀκτίστους θεότητας, τὴν μὲν οὐσίαν ἀμεθέκτον εἶναι τὸ παράπαν ὀρίζεται, ἰδιαζόμενος γὰρ μὴ αὐτὰς μεθεκτὰς, καὶ τοσούτην ἔχουσας ἰδιότροπον ἐκάστην ἰσχὺν, ὡς δύνασθαι καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀκτίστους θεοὺς ἀπεργάζεσθαι καὶ ἀνάρχους. Διονύσιος δ' τὰ θεῖα σοφῶς συνειδὼν ἀμεθέκτους καὶ ταύτας ὁμοῦ τῆ οὐσία φησὶ, ὅτι μὲν τὸ διάφορον μηδαμῆ κεκτημένας, πλὴν γὰρ δὴ τοῦ ὀνόματος μόνου. Δυσὶν οὖν ἀνάγκη θάτερον. Ἡ γὰρ οὐ παραδέχεται Διονύσιον ὁ παράφρων οὐτοσί· ἢ τῆς ἐκεῖνου σοφῆς διανοίας ἀσύνητος μένει καθάπαξ· ἢ καὶ ἄμφοιν ὁ ταλαίπωρος ἔνοχος εἶναι· δοκεῖ.

Variorum notæ.

(89) Locum hunc in vulgatis Dionysii reperire non potui. Et sane sancto Maximo sententiam hanc tribuit Corderius in notis ad Dionys. *De div. nom.* cap. II, sect. 5, ubi eam ad verbum ut hic jacet describit, et sic habet: *Adhuc idem* (loquitur de sancto Maximo) *in iis quæ in dogmatica panoptia feruntur, participabilis est Deus secundum, etc.*

CAPPERONN.

(90) Vide supra not. 80.

(91) Alludit auctor ad nomen τοῦ Παλαμᾶ, ἄσινε τῷ Παλαμναίῳ, quod sceleratum significat: Hanc autem allusionem quia exprimere non potest Latina versio, ipsius Palamæ nomen inserui. CAPPERONN.

Ἐπειτα μήτε νοῶν, μήτε δεχόμενος, οὐκ ἔρθηρι A posse decernit, utpote cum a substantia nonnisi διαβάλλον ἑτέρους καὶ τὰ οἰκεία μετάγων σκώματα κατ' ἐκείνων, οἱ τελέως ἅμα καὶ ἀπρὶξ ἔχονται τῶν ἐκείνου. Ἀπηναιοχύντηος γὰρ ὁ μεμηνώς, καὶ ῥῆσις πόρνης καὶ μοιχαλίδος ἐγένετό οἱ, ἣ δτε πρόβη (92) (φησὶ Σολομῶν) ἀπονειφάμενη οὐδὲν ἀτοκὸν πεπραχίναί φησιν.

intelligat, nec auctoritatem sequi velit, alios calumniari, et in eos qui Dionysii dictis perfecte simul et tenaciter adherent, cavillationes et diceria quibus ipse merito appelli posset, transferre non erubescit. Nam insanus Palampus frontem perfricuit: facta est illi facies meretricis et adulteræ; quæ, ut ait Salomon¹, cum fecerit malum, sese abluit, et dicit, nihil a semali fuisse perpetratum.

Θ. ε. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἂν ποτε δεξαίμεν ἐγὼ (φησὶ) μεθεκτὴν ἑλως τὴν θεῖαν ὑπάρχειν οὐσίαν, οὐχ ἑως ἂν ἐν τοῖς ζώσιν εἴμι καὶ τοῖς ἄερος πνεύμασι. Τάχιστα γὰρ ἂν ἐξανλώσῃ τὴν μετασελῖν ἐθέλουσαν φύσιν, πρὶν ἂν μετάσῃ. Οὐδαὶς γὰρ ὑφέται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται, φησὶν ἡ θεία Γραφή. Ὁ τοῦ τοῦ τῆς εὐθείας καὶ τῶν σεμνῶν λογαρίων, μᾶλλον δὲ τῆς ἀσέμου βωμολοχίας! εἶτα ἐλάνθανεν ἡμᾶς ὄθλων ὑπάρχων μεστὸς, καὶ μύθον Ἑλληνικῶν, καὶ οὐδὲ τούτων σοφῶν, ἀλλ' οἴους φασὶ τὰ γραβία παρὰ τὰς ἐπ' ἀλία λέσχας (93). Εἰς γὰρ τὰς Διδς καὶ Σεμέλης (94) ψευδαὶ καὶ μυθώδεις μετήνεγκεν ὁ Σαλαμπόρος τὴν σμικρόνοιαν κοινονοίας καὶ θεῖου φωτὸς ἐπιδημίας· οὗ γενομένου, θνητὴν οὐσίαν καὶ οὐρανοῦ Διδς ἐνεγκὴν οὐδαμῆ θνηθείσαν λαμπερίτητα, μηδ' αἰθερίων κεραυνῶν ἐνημμίαν, ἀναλωθῆναι τὴν δυστυχή. Οὕτω σμικροπρεπῶς [P. 694] τε καὶ ἀγεννῶς τὰς εὐγενεῖς τῶν ἁγίων ἔνοιας καὶ λέξεις ἐξ ἀμαθίας ὁ Παλαμῆς ἐκλαμβάνων καὶ διαστρέφων τὰ θεῖα τῆς Ἐκκλησίας ἐμύλωνε δόγματα, ὡσπερ ἀποσειομένη τῆς σφῶν ἐπιστήμης τὴν αὐτοῦ κακοήθειαν· καθάπερ τὰ τῶν ῥόδων εὐσμομα καὶ εὐανθῆ τὴν μαραινουσαν ἀπά καὶ πρὸ τοῦ χρόνου χεῖρα. Τοιοῦτον οἱ σεμνοὶ τῆς νῦν Ἐκκλησίας ποιμένες νέον διδάσκαλον τῶν θεῶν δογμάτων προύστησαντο, τυφλὸν τυφλῷ ἰδηγόν. Ὅτι δ' οὐχ ἀπλῶ τινι λόγῳ πρὸς ταῦτα χρώμενος φαίνεται, ἀλλ' ὄξειαν καὶ σφόδρα γε κατεσκευασμένην ἔχει τὴν πρόθεσιν τῆς ψυχῆς, καὶ ταυτὸν αἰτεῖ τὰς γυφὶ καὶ καθάρους ποιεῖ, τὰ ὑγιαίνοντα καὶ ὄσα εὐδῆ παριῶν, τῶν τε λέξεων καὶ ἔνογιῶν τοῖς νοσοῦσι τε καὶ ὄσα μακρὰς δυσωδίας ἀπόζει, προστάττει, καὶ ἅμα διαστρέφον οὐ μᾶλα αἰδεῖται τὰ πλεῖστα (τοῦτο δὲ καὶ γυπῶν καὶ καθάρων ὑπέρετρον), δῆλον ἐντεῦθεν. Ἐν γὰρ Τιμαίῳ Πλάτωνος θεολογίαν ἀλόμενος θεὸν ὑπερκαίμενον τίθησι πρῶτον, ταῖς ὑφειμέναις ἐγκλεισόμενον αὐτοῦ δυνάμει καὶ

solo nomine differant, Igitur e duobus alterum contingat necesse est. Vel enim insipiens iste Palamas Dionysii auctoritatem respuit: vel sapientissimam ejus mentem prorsus non intelligit: vel etiam utrique vitio miser ille obnoxius esse videtur. Deinde cum sancti hujus Patris nec mentem

IX. ε. At enim, ait Palamas, quandiu vixero et aerem hunc spiravero, illud approbare nunquam potuerim, divinam scilicet substantiam totaliter esse participabilem. Nam divina natura, si participetur, statim eam naturam, quæ participare ipsam voluerit, etiam antequam participaverit, assumet. Nemo enim videbit faciem meam et viuet, inquit divina Scriptura². O virum simplicem! o fabellas graves et decoras, imo o fœtiam scurrilitatem! et deinde ignorabamus, Palamam nugis re- fertum esse et Græcanicis fabulis, neque his quidem sapientibus: sed quales narrat aniculae, dum calidis in locis otiose confabulantur. Nam quantumal- cunque communis sensus habebat miser ille, hoc totum transtulit ad fictitious Jovis et fabulosos, quibus Semele consumpta 1106 est, ignes; quibuscum divini Iemnis immissiones confert. Fingunt nimirum poetas Semelem, utpote mortalem, celestis fulgorem Jovis et ætherei fulminis accessum ferre non potuisse, et ideo miseram hanc mulierem fuisse consumptam. Adeo abjecte et ignobiliter generosus ac nobiles sanctorum Patrum sententias et voces præ imperitiâ Palamas accipit et pervertit; sicque divina Ecclesiæ dogmata contaminavit, tanquam illorum scientia malum hujus ingenium repellat; quemadmodum bene olentes et floride rosæ manuum respuunt eorum qui eas ante tempus flaccescere faciunt. Talem virum venerandi præsentis Ecclesiæ pastores recentem divinatorum dogmatum doctorem sibi ipsis præfecerunt, et cæcum cæci viæ ducen- secuti sunt. Porro non simplici quadam aut qualicunque ratione, sed acri studio et maxima intentione animi fabulis istis ad firmandam suam opinionem uti videtur, et de vulturum atque scarabæorum more, sana et bene olentia quæque præterit: vocibus autem et sententiis, errorum morbo laborantibus, gravemque ac fœtidum odorem spi-

¹ Prov. xxx 20. ² Exo: l. xxxiii, 20.

Variorum notæ.

(92) Quæ cum fecerit [malum] etc., in vulgata Latina sic habetur: Quæ comedit, et tergens os suum dicit: Non sum operata malum. Huic interpretationi consonat Hebraica lectio. CAPPEROON.

(93) Ex Hesiodi Oper. et dieb. vers. 491: Πᾶρ δ' εἴθι γάλλετον θῦκον καὶ ἐπ' ἀλία λέσχην. Hoc est præteriti æneam sedem (sæu officinas ferrarias) et confabulationes quæ calidis in locis habentur. Quidam non obstante metro legunt ἐπ' ἀλίεῖ id est propter teporem, seu teporis capiendi gratia. Ita Eu-

stathius. Guilelmus Canterus una voce legit ἐκάλια. Cæterum λέσχα dicebantur olim philosophorum conventicula. Deinde quia inter ipsos plerumque levissimis de rebus agitabatur, factum est ut mendicorum et vulgi conventus etiam hoc nomine vocarentur, atque inde etiam ipsæ nugæ λέσχα dictæ fuerunt. CAPPEROON.

(94) De hac fabula vide quæ habet Ovidius, Metamorphos., lib. iii. CAPPEROON.

rantibus adhæret. Plurima etiam e veterum dictis pervertere, ipsum non pudet; qua in re vultures et scarabeus ipsos longe superat: cujus quidem dicti evidens hinc nobis argumentum suppetit. Cum enim in *Timæo* divinis de rebus disserere Plato voluisset, primum supremumque Deum supponit, inferioribus potestatibus suis et deitatibus eorum quos pagani colunt demonum imperare, ut omnia etia secundum uniuscujusque speciem condant, et ut cælum, terram, nec non quærunque inter hæc commista sunt et consistunt, creaturis

1107 omnibus replent. Hæc sunt Platonis verba. « Dii deorum progenies, quorum ego opifex ac parens operum, quæ per me facta sunt, convertite vosmetipsos ex naturæ legibus ad animalium creationem, et vim meam, quam ad vos procreandos exserdi, imitemini: efficitote et generate animalia; et alimenta dantes, nutrite ac augete: cumque consumpta et corrupta fuerint, iterum recipite. »

X. Videtis quorumnam sit discipulus Palamas, B quamnam amplectatur dogmata, et unde hauserit, quam adversus Dei Ecclesiam evomuit turbulentam laborem, dum ait omnia secundum suam speciem entia, totidem esse inferiores et increatas divinitates, quæ tanquam Platonicæ ideæ Deo creatori sint cœternæ, et principii pariter expertes; aliam tamen ab ipso naturam habeant, et aliæ aliarum tum increatarum tum creaturarum causæ sint effectrices (quod Palamas pro suo more Platonis dogmatibus addidit) ita ut, verbi gratia, vita sit vitæ causa efficiens, sapientia sapientiæ, potentia potentia, et sic de cæteris. Quod enim Platoni in mentem non venit ut ipse adderet, hoc Palamas proprio Marte adinvenit, illam videlicet increatarum deitatum multitudinem. Sic in manibus primas tenere, multo sibi honori esse ducit; ut omnium improborum evidentissime sit improbissimus. Nam ne gentiliū quidem ullus unquam ausus est secundam incretam excogitare virtutem, præter unicam illam, quæ omnia creavit. Licet autem plures in hujusce rei testimonium proferre possem, iis recensendis hic supersedeo; quod brevitati consulam. Plutarchum tamen Chæronensem laudabo. Conscripsit hic vitam Numæ **1108** Pompilii, qui veteribus Romanis optimas leges condidit, ut Spartanis Lycurgus, Locris Epizephyrii Zaleucus, et Siculis Charondas Catanæus. Porro cum æquissimis aliunde et optimis legibus Romanam illius ætatis rempublicam a Numa Pompilio stabilitam fuisse narret Plutarchus, tum hæc de ipso refert: « Hujus de erigendis statuis leges Pythagoræ placitis congruunt. Nec enim ille Pythagoras sensilem aut patibilem esse divinitatem existimabat: sed invisibile, increatum, et intelligibile esse primum hoc omnium rerum principium cen-

A θεότητα τῶν παρ' Ἑλλήσι θεομένων δαιμόνων, τὰ ὄντα πάντα κατ' εἶδος; ἕκαστα δημιουργεῖν, καὶ πάντων ἐμπλήσαι κτισμάτων οὐρανόν τε καὶ γῆν, καὶ ὅσον ἐν μέσῳ σύγκριμά τι καὶ σύστημα· θεοὺς ὁσῶν, ἢ λέγων (95), ἐὼν ἐγὼ δημιουργὸς πατὴρ τε ἔργων, ἃ δι' ἐμοῦ γέγονε, τρέπεσθε κατὰ φύσιν ὑμεῖς ἐπὶ τὴν τῶν ζῶων δημιουργίαν, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμῶν γένεσιν, καὶ ἀπεργάζεσθε ζῶα, καὶ γεννᾶτε, τροφήν τε δίδόντες αὐξάνετε· καὶ φθίνοντα πάλιν δέχεσθε. »

« Dii deorum progenies, quorum ego opifex ac parens operum, quæ per me facta sunt, convertite vosmetipsos ex naturæ legibus ad animalium creationem, et vim meam, quam ad vos procreandos exserdi, imitemini: efficitote et generate animalia; et alimenta dantes, nutrite ac augete: cumque consumpta et corrupta fuerint, iterum recipite. »

Y. Ὅρατε τίνων μαθητῆς ἔγεγονε, καὶ οἷς ἰσκολούθησε δόγμασι, καὶ ὅθεν ἀρυσάμενος ἐξηρεῦξεντο καὶ αὐτὸς ἀνατροπὴν βολερὰν κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ Ἑκκλήσιος; ὅσα τὰ ὄντα κατ' εἶδος, φάσκων τοσαύτα εἶναι καὶ τὰς θρησκείας τε καὶ ἀκρίστους θεότητας, οἷον ἰδέας Πλατωνικὰς, τῷ δημιουργῷ συνἀνάρχους μὲν καὶ συναϊδίους, ἑτεροφυεῖς δέ· καὶ ἄλλα; ἄλλων γίνεσθαι ποιητικὰς ἀκρίστων καὶ κτιστῶν (τοῦτο δὴ τὸ τῆς αὐτοῦ συνθέσεως προσθετικῆν) οἷον τῆς μὲν ζωῆς τὴν ζωὴν, τῆς δὲ σοφίας τὴν σοφίαν, τῆς δὲ δυνάμεως τὴν δύναμιν, καὶ τὰλλα ὁμοίως. Ὁ γὰρ Πλάτωνι προσθετικῆν οὐ γέγονε διὰ μνήμης, τοῦτο προσεξεῦρσεν αὐτὸς; τὴ τῶν ἀκρίστων δηλαδὴ, ἐν τοῖς κακοῖς ἀειφιλοτιμούμενος ἔχειν τῶν κακῶν τὰ πρῶτα, ἢ εἰ σαφέστατα κακῶν ἀπάντων ὁ κάκιστος. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' Ἑλλήνων οὐδέσι [P. 695] τετόλμηται κώποε, δεῦτερον ἀκρίστον ἐπὶ τοῦν εἰληφέναι, παρὰ τὴν τὰ πάντα κτίσασαν μίαν δύναμιν. Πλείστους δ' ἔχων παράγωε εἰς μαρτυρίαν ἐκείθεν παρτήμι συντομίας ἐχόμενος. Πλούταρχος δ' ὁμοῦς ὁ ἐκ Χιρωναίης Νουμῶν τὸν Πομπηλιον ἀναγράφων, δ; Ῥωμαίων τοῖς πάλαισι κράτιστα ἐνενομοθετήκει (καθὸ Σπαρτιάται; Λυκοῦργο; καὶ Λοκροῖ; τοῖς Ἐπιεφυρίοις (96) Ζάλευκος, καὶ πρὸς γε Σικελιώται; Χαρώνδας ὁ Καταναῖος) τὰ τ' ἄλλα σὺν δίκῃ πάσῃ καὶ εὐνομίᾳ τὴν τότε Ῥωμαϊκὴν συστησάμενον πολιτεῖαν καὶ τάδε περὶ αὐτοῦ καταλέγει (97)· « Ἔστι γὰρ, ὦ φησὶ, ἢ καὶ τὰ περὶ τῶν ἀφιδρυμάτων νομοθετήματα παντάπασιν ἀδελφὰ τῶν Πυθαγόρου δογμάτων. Οὔτε γὰρ ἐκεῖνος; (98) αἰσθητὸν ἢ παθητὸν ἐνόμιζε τὸ θεῖον, ὀρατὸν δὲ καὶ ἀκρίστον, καὶ νοητὸν ὑπελάμβανεν εἶναι τὸ πρῶτον. Οὗτος δὲ διεκώλυσεν ἀνθρωποειδῆ καὶ ζωόμορφον εἰκόνα θεοῦ Ῥωμαίου νομίζειν, ὡς οὐθ' ὅσοι ἀφομοιοῦν τὰ βελτίω τοῖς χεῖροισι, οὐθ' ἐπάπτεσθαι

Variorum notæ.

(95) Plato in *Timæo*, tom. III, pag. 41, edit. Joan. Serran. CAPPERONN.

(96) Ita dicti sunt a promontorio Zephyrio, quod erat in Magna Græcia. Vide Strabon. *Geographicon*, lib. vi, pag. 176. CAPPERONN.

(97) Plutarch. in Numa, pag. 65, edit. 1624, ubi

paulo fusius hæc referuntur. CAPPERONN.

(98) Nec enim ille [Pythagoras]. Hoc videtur esse contra grammaticas leges, ut ἐκείνος referatur ad subjectum proximum: non est tamen: nam reipsa Pythagoras consideratur hic ut antiquior et a narratione remotior. CAPPERONN.

Θεῶν δυνατὸν ἄλλως, ἢ νοήσει. Ὁμοίως τε τριῶν ἄνδρων ἐξ ἀλλοδαπῆς θρησκείας, ὁπόσην τῶ ἐνὶ καὶ μόνῃ Θεῷ ἀκτιστῶ τὴν εὐλάβειαν ἀπονέμουσι, καὶ ὅπως οὐδὲν τῶν ἀπάντων ἄνευ αὐτοῦ δογματίζουσιν ἀκτιστον, Πυθαγόρου λέγω, καὶ Πομπηίου Νουμά, καὶ τρίτου δὲ τοῦ τὰ κείνων τοιαῦτα ἐπαινοῦντος δόγματα, Πλουτάρχου τοῦ Χαίρωνιῶ. Ὁ δὲ Παλαμάς, ἀναρχόν τε καὶ ἀδασλευτον ἑαυτὸν καταστήσας ἀνομοθέτητον, εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν (99) ἐξηγήσας ἐξουσίαν, ἀκτιστα γίνεσθαι πάντα τὰ τ' οὐράνια τὰ τε χθονοσιδη καὶ ὑδρατα γένη. Τῆς ἀναισθησίας τῶν ἐπομέων (1)

constituisse, ad majorem cœlesti se potestatem in cœlo, terra et aquis, entium genera consistunt.

IA'. Ἐγνωτε πάντως πανταχῶθεν καὶ πολυτρόπως, ὅπως ὅτε τοῖς ἁγίων ἦμισθ' ἐπισθαὶ νομίζει δόγμασιν, οὐθ' Ἑλλήνων τοῖς ὑγιῶς πως ἔχουσιν· εἰς καὶ τῶν ἡμετέρων ἁγίων πολλοὶ συνήνεχθησαν· ἀλλὰ τοῖς πάνυ τοι σφόδρα διεσφορόσι. Καὶ θαῦμα, πῶς ἐκεῖ μὲν ἄεθδερχῶν ἀκολάστοις ἔβησιν ἐπιθόσκαται τὰ νοοῦντα καὶ σεσηπῆτα κατὰ τοὺς γύπας, πρὸς δὲ τὰς τῶν ἡμετέρων ἁγίων γραφὰς ἐκτετύφλωται, μῆτε βουλόμενος μῆτε δυνάμενος ὁρθῶς ἐνορᾶν. Καὶ μοι δοκεῖ τὸ τῆς Λαμίας (2) πάσχειν ἐκεῖνη; τῆς μυθικῆς, ἣν φασιν οἰκοὶ μὲν οὔσαν ἀβλαψίᾳ· συζῆν, οὐκ ἔχουσαν ὄψεις· ἐξιοῦσαν δὲ τῆς οἰκίας οὕτω βλαπούσας κτάσθαι τὰς ὄψεις ἐξαίφνης, ὡς ἅπαντα βλέπειν τὰ τῶν ἄλλων ἐς τὰ κρηίδες. Εἰ δ' οὖν, λεγέτω μοι εἰς παρεῖθῶν, πῶς, κάμπολλα λεγόντων διαβρήθην τῶν ἁγίων ἀκούων περὶ τοῦ μὴ διάφορον τὴν ἐνέργειαν τῆς οὐσίας [P. 696] ὑπάρχειν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ θεοῦ Διονυσίου· τὰ τε ἄλλα περὶ τῶν τοιούτων διεξιόντος, ὁπόσα εἰρηκαίμεν, καὶ δεῖ οὐκ ἄλλο τὰ γαθὸν εἶναι, φάσκοντος, καὶ ἄλλο τὸ δὲν, καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν, ἢ τὴν σοφίαν, οὐδέ

sebat. Hic vero Numa prohibuit Romanos humanam aut animalis cujuscuq; imaginem Deo attribuere, quod nefas sit augustiora et præstantiora deterioribus assimilare, quodque Deum non aliter quam intellectu attingere possimus. Audistis quantam adversus unicum et solum Deum reverentiam adhibeant tres simul mirabiles aliena ex religione viri, et quomodo nihil quicquam, præter eum, increatum esse statuant; Pythagoram intelligo, et Numam Pompiliū; tertium vero Plutarchum Chæronensem, qui hæc præclara illorum dogmata laudavit. Sed Palamas, cum liberum sese atque immunem a principio, rege, et legibus evexit, qua scilicet increata efficeret, quæcunque stuporem sectatorum ejus

XI. Undequaque et multifariam omnino cognovistis, quomodo neque sanctorum Patrum dogmata, neque sanas 1109 ethnicorum opiniones, quibus multi sanctis Patribus nostris consenserunt, sed corruptas potius et perniciosas paganorum sententias sequi decernat. Et sane mirum est, quod ibi quidem inlempentibus oculis acutum cernens, morbida et putrida vulturum more depascatur, in nostrorum vero SS. Patrum scriptis plane cæcutiat, cum recte videre neque velit neque possit. Et ut mihi quidem videtur, Palamæ idem contingit, quod fabulose illi Lamie; quam dicunt, quandiu domi manet, carentem oculis cæcam vivere: at ubi domo sua exierit, tam acutos et perspicaces habere statim oculos, ut omnia quæ sunt aliorum apprime videat. Sin minus, prodeat quispiam mihi dicturus, cur, cum sanctos Patres luculenter et diserte affirmare audiat, operationem in Deo a substantia non distingui, et divinum imprimis audiat Dionysium, qui tum alia multa, quæ jam retulimus, his de rebus disseruit, tum illud præsertim

Variorum notæ.

(99) Difficilis et intricatus mihi visus est locus iste. Pro ὁπὸ legi ὁπέρ. Forsan legendum ἐπουράνιον, quod apud Platon. Apolog. Socrat. significat supra cœlos positum, aut ὑπερουράνιον eodem sensu. Alia quoque hujus loci potest interpretatio afferri hunc in modum: at Palamas, cum se principii expertem et nulli imperio subditum legē inusitata constituisse, rebus sub cœlo positis hanc potestatem tribuit, ut increata fieri possint quæcunq; in aere, terra, et aquis, entium genera consistunt. CAPPERONN.

(1) Sic postea φεῦ τ' εἰς τῶν ἐπομέων εὐνησίας! Sed sæpe Græci subintelligunt φεῦ et ὦ. Dicunt τῆς τύχης! O qualem fortunam! etc. CAPPERONN.

(2) De lamis duplex occurrit locus in sacrarum Scripturarum versione vulgata. Alter Isa. XXXIV: Ibi cubavit lamia. Hebr. ἡν' ἣ quod vertunt oi LXX. ὀνομάζοντο, Symmach. λαμῖαι, alii strix. Alter est Jerem. Thren. IV: Lamias nudaverunt mammam. Hebr. ἡν' ἣ quod oi LXX, vertunt δράκοντες, alii catos, alii serpentes, et sane hoc nomine monstruam quoddam animal designati omnes fatentur. De iisdem lamis plura narrat profani scriptores. Plutarchus initio libri De curiositate, Ἐν τῷ μύθῳ τὴν Λαμίαν λέγουσιν οἰκοὶ μὲν εἶδεν [male in editis εἶδεν] τυφλῆν, ἐν ἀγγείῳ τιτὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς; ἔχουσαν ἀποκειμένους· ἔγω δὲ προϊούσαν περιτίθεσθαι [male in editis ἀποτίθεσθαι; καὶ βλέπειν.

Hoc est, in fabulis fertur Lamiam domi quidem dormire cæcam, oculis in quodam vasculo repositis, at foris egressam, suo sibi oculo inserere. et videre. Philostratus de vita Apollonii Tyanæi, lib. iv, cap. 8, λαμίας inter τὰ φάσματα, id est spectra numerat. Ibi quippe dicit, Menippi cujusdam sponsam fuisse unam empusarum, quas lamias et larvas, seu lemures vulgus esse ducit: eas ad amorem pronas esse, et humanas præsertim carnes expetere. Porro cum Apollonius Tyanæus istam Menippi sponsam interrogasset, et acrius instando torsisset, fassam esse merum se spectrum esse, et Empusam, et Menippi corpore voluisse satiari. Duris Samius, Libycorum lib. II, narrat Lamiam fuisse mulierem pulchram: cum Jupiter rem cum ea habuisset, a Junone zelotypa adactam ad prolem necandam: ex hoc mœrore factam deformem, aliarum pueros rapuisse et interfecisse: eam Junonis ob iram nocēs diesque insomnes duxisse, ut eo majore esset in lectu; Jovis vero miseratione exemptiles tandem nactam oculos, quos pro libito modo tolleret, modo apponere posset, ab eodem obtinuisse ut in quam vellet, se mutaret formam. Testis scholiastes Aristophanis, qui Belli et Libyæ fuisse filiam ait. Alii alia insuper narrant. Vide, si lubet, Diodorum Siculum, lib. ix: Pausaniam in Phocicis, etc. CAPPERONN.

asserit, non aliud esse bonum, et aliud ens, et aliud vitam vel sapientiam; neque plures esse causas, aut deitates alias aliarum productivas, alias aliis superiores et inferiores; cur, inquam, cum isthæc audiat Palamas, ipse tamen in omnibus his surdus et cæcus factus tum aliis orthodoxæ doctrinæ adversariis adhæserit, tum præsertim impio Eunomio; qui aliorum sententiis non eo usque assentiendum esse dicebat, ut in Deo substantiam et operationem, unum quid esse putarem. Quinimo volebat, ut a Dei substantia plane differre ipsius operationem, et hanc substantia atque hypostasi carere crederemus. Quæ reficiens divus Gregorius, Nyssenorum **110** episcopus, « Quid per se ipsam, inquit, esse diceret operationem, quæ nec est substantia, neque character, neque hypostasis? Itaque rei non existentis imaginem et similitudinem ipsum Christum esse dixit. Atqui quod simile est rei non existentis, hoc ipsum nullatenus existit. Eo namque tendunt nova illa et portentosa dogmata, ut in id quod non est credatur. Nam quod non enti simile est, istud ipsum nullo modo est. » Per Deum vos obtestor, ut dicatis, quæ præsentior aut efficacior esse refutatio possit novi hujus impii Eunomii, qui tantam commisit Ecclesiam, ut modo in id quod non est, modo in plures deitates credat. Hoc autem præstat Palamas ob consuetæ sibi ambitionis additamentum, ut magistrum animum hic etiam improbitate superet.

XII. Eandem stoliditatem habet, quod ipse rursus de divinitate in Thaborico monte subostensa profert. Ibi quippe ob ignorantiam, seu potius ob morum perversitatem, in absurdum et alienum sensum detorquet hanc vocem *subostendere*. Unde Thaboricum montem effecit quasi quædam castra diversarum deitatum, quæ secum invicem de superioritate et inferioritate certent. Scilicet necdum didicerat, hoc verbo *παράδεικνύειν*, subostendere, non puram et evidentissimam designari manifestationem, sed ænigmaticam, quæque sensibilibus signis ea quæ nondum visa sunt prædicat. Hanc esse prædici verbi significationem, cum ex aliis multis, tum ex divino viro Cosma Melodo patet. Ille enim ita loquitur: « Multiplicatis visionibus, sepulture tuæ **1111** symbola subostendisti. » Rursus ex Gregorio Theologo, ubi de Pascha sic disserit: « Quando Verbum in regno Patris novum illud vinum nobiscum bibit, revelans ac edocens, quæ nunc mediocre subostendit. » Et iterum: « Dedicatur, et quidem magnificentissime, testimonii tabernaculum, quod Deus subostendit, Moses construxit, et Bezeleel perfecit. » « Et angeli, ait divinus Chrysostomus, « hominibus apparentes, splendidum suæ naturæ subostenderunt. » Nam in hujusmodi sententiis isthæc præpositio

πολλά τα αἰτια, καὶ ἄλλων ἄλλες παρακτινὲς δεύτητας ὑπεργουσίας καὶ θεαίμας· ὁ δὲ τοῖς τοιοῦτοις ἄπει κωφὸς καὶ τυφλὸς γενοῦς; τοῖς ἐναντίοις ἀσμένως προσετιθήκει, τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα Εὐνομίῳ τῷ δυσσεβῆ, μὴ χρῆναι λέγοντι γνώμαις ἐτέρων παιθομένους ἐνοῦν τῇ ὁσίῃ τῆν ἐνέργειαν περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ πάντῃ διαφέρουσιν εἶναι πιστεύειν, καὶ ἕμᾳ ἀνοούσιόν τε καὶ ἀνουκώτατον. Οἷς ἀνδιστάμενος ὁ Νυσσαίων ἐπίσκοπος Γρηγόριος (3), « Τί ἄν, » φησὶ, « λέγοι εἶναι καθ' ἑαυτὴν τὴν ἐνέργειαν, τὴν οὐτ' οὐσαν οὕτε χαρακτῆρα, οὐθ' ὑπόστασιν; Οὐκοῦν τοῦ ἀνυπάρχοντος εἶεν ὁμοίωμα (4). Τὸ δὲ τῷ ἀνυπάρχοντι ὁμοιον οὐδ' αὐτὸ πάντως ἐστίν. Αὐτῆ τῶν καινῶν δογμάτων ἡ τεραταία, τὸ πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν. Τὸ γὰρ τῷ μὴ ὄντι ἕμοιον οὐκ ἐστὶ πάντως; » Τίς, πρὸς Θεοῦ, τῶν ἀπάντων γένεσι? ἂν δρατικώτερος ἐλεγχος κατὰ τοῦ νέου τουτουῖ δωσαεβοῦς Εὐνομίου, τοῦ νῦν μὲν τσαούτην Ἐκκλησίαν πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν συναλαύνοντος, νῦν δ' εἰς πολυθεϊαν, διὰ τὴν τῆς συνήθους αὐτῷ φιλοτιμίας προσθήκην, ἔτα καὶ τὴν διδάσκαλον αὐτοῦ τῇ κακίᾳ κἀνταῦθα ἀφ᾽ ἑλθῃ;

possit novi hujus impii Eunomii, qui tantam commisit in plures deitates credat. Hoc autem præstat Palamas ob consuetæ sibi ambitionis additamentum, ut magistrum animum hic etiam improbitate superet.

18. Τῆς τοιαύτης ὄν ἔχεται παρακλησίας καὶ ὁ φησιν εὐθείας αὐτῆς καὶ περὶ τῆς παραδειχθείσης ἐπὶ τοῦ δρουσ θεότητος. Ἰσοῦ γὰρ κακίᾳ διαστρέφους ἐξ ἀμαθίας, ἢ μᾶλλον κακοτροπίας, τὴν λέξιν πρὸς ἀλλόκοτον καὶ ἐκφυλον τῆς λέξεως ἔνοιαν στρατόπεδον θεοτήτων διαφορῶν πεκαίχε τὸ θαυώριον ὄρος, ἀμιλλωμένων ἀλλήλαις ὑπερθέσεως καὶ ὑφέσεως ἕνεκα· μήπω μαθὼν ὡς τὸ παραδεικνύειν τὸ τὴν καθαρὰν καὶ ἀναμφίβολον δεῖξιν ὁλοῦ, ἀλλὰ τὴν αἰνιγματώδη, καὶ ἡ διὰ τῶν φαινομένων τὰ μήπω φανέντα κηρύττει. Ἀἴλον δὲ καὶ ἄλλοθεν μὲν πολλαχόθεν, οὐκ ἦτορον δὲ καὶ ὄν εἰρηθεῖν τῷ Μελοδοῦ καὶ θεῖῳ ἐπῆκει ἐκείνῳ ἀνδρὶ, « Σὺ βεβαίως (φάσκοντι) τῆς ταφῆς σου παρίδειξας, τὸς ὁράτους κληθῆναι. » Καὶ αὐτὸ ἐξ ὧν Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ (5) περὶ τοῦ Πάσχα λέλεκται: « Ὅταν αὐτὸ κίνη καινὸν μεθ' ἡμῶν ὁ Λόγος; ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς, ἀποκαλύπτων καὶ διδάσκων, ἂ νῦν μετρίως παρίδειξαι. » Καὶ ἄλιν (6): « Ἐγκρινίζεται δὲ καὶ ἡ σκητὴ [P. 697] τοῦ μαρτυρίου, καὶ λίαν πολυτελεῖς, ἢ θεὸς παρίδειξαι, καὶ Μεσση; ἐπέζητε, καὶ Βεζελεὶ ἐτελετωσε. » « Καὶ ἄγγελοι δὲ, » φησὶν ὁ Χρυσόστομος, « παρ' ἀνθρώπους φανίντες, τὸ τῆς οὐσίας φύσεως ἀπαστρέπτον φῶς παρήνοιξαν. » Ἡ γὰρ παρὰ πρόθεσι; κολαστικὸν τινα δείκνυσσι ὄρατον ἐν τούτοις, ὡσπερ διὰ παρακτετάματος τὴν ἀλι-

Variorum notæ.

(3) Gregor. Nyss., lib. II *Contra Eunom.*, tom. II, pag. 475. CAPPERRON.

(4) Scilicet paulo supra dixerat Eunomius apud S. Gregorium loco citato, Ἰδὸς ἐστὶν εἰκὼν καὶ εἰρηγίς τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνέργειας. *Filius est imago et sigillum operationis [Dei] qui est omni-*

potens. CAPPERRON.

(5) Gregor. Nazianzen. orat. 42, in Pascha, pag. 692. CAPPERRON.

(6) Idem, orat. 42, in novam Dominicam. CAPPERRON.

θειαν κρυπτομένην συμβολικῶς ὑπεμφαινοῦσα. **A**
 κεν.

« sub » emollitivam et castigativam loquendi ratio-
 nem innuit, et tanquam per velamen absconditam
 veritatem symbolice subindicatam fuisse declarat.
 Sit ita sane.

CAPUT III.

A. Ἐμοὶ δὲ καὶ μάλα ἐθέλοντι τῶν ἐκεῖ λαληθέν-
 των πάντα διεξιέναι καθ' ἕκαστα, τὰς τε ἐκδρομὰς
 τῶν λόγων ἐκείνων καὶ τὰς ἀγχισερόφους τῆς μάχης
 ἐκείνης μεταβολάς, καὶ τὰς κατὰ στόμα τῶν ἀντι-
 θέσεων ἀπαντήσεις· καὶ ὅπως, καθάπερ ἐν ἱερῆμ
 λυσσάντες κύνες, κυκλώσαντες μονωθέντα με κατὰ
 ταυτὸν, ὁ μὲν κατὰ τῶν ἐμῶν ὠθεῖν ἠπειγέτο στήρ-
 νων τῆς ἀσεβείας τὸ ξίφος, ὁ δὲ τὰ τῶν ὀπισθίων **B**
 μοι κρᾶσπασα σφόδρα ἐπιβούλωσ· παρέστα καὶ παρ-
 εβήθη, καὶ πρὸς ἐκείνον μετὰ τῆς γλώττης ἐκά-
 τρος ὄλον ἀνθεῖλαι τὸν νοῦν ἡμέτεροφ· καὶ συνε-
 λάνει φάναι, τοὺς συχνούς καὶ ἐπαλλήλους ἐκείνους
 ἕρῳτας, οὓς ἀπαῶς ὁ τῶν ἀδῆλων μόνος ἐβλεπεν
 ὀφθαλμός, διεξιέναι καθ' ἕκαστα βουλομένη μοι αἱ
 τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνες οὐκ ἐνεδίδουν. Αἰδ παραι-
 τεῖσθαι βουλόμενον δι' αὐτὸ γε τοῦτο, καὶ π.ὅς γε
 διὰ τὴν κάλαι τοῦ Καθασίλα φιλίαν ἐνεῖνην, ἐκπορ-
 πύειν οὐ μάλα ἐθέλων, ὅποσα κάκειρω κατὰ τῶν
 πατρῶν τηνικαῦτα ἐθῶν καὶ δογμάτων τῆς Ἐκκλη-
 σίας λελάθηται δὲσφημα δι' ἀμαθίαν (οὐ γὰρ ἀν-
 τιστε φαῖν ἐγὼ, μοχθηρίαν φυχῆς) ἐμποδῶν οἱ φηλοῖ
 μοι σφόδρα καθίσταντο. Αἰδ καὶ μικρὸν ἀναπνεύσα;
 ἀνελάμβανον αὐθὺς ἐμαυτὸν, καὶ ἐς τὸ πρότερον ἔχνος **C**
 τῆς διηγήσεως ἀνήγον τὸν λόγον, ἐκεῖνα μεταξὺ
 παραλείπων, ὅσα τὸ πρότερον ἔτος (7) ἡμῖν λεπτό-
 τερόν τε καὶ τεχνικώτερον ἐν τοῖς Ἀντιδρητικοῖς
 ἐκδίδεται, ἢ ἄλλον δὲ τὴν τοῦ Παλαμά στηλιτεύει
 κακίαν ἐς τὰ κριβέστερον.

I. Jam vero volebam eisdem quæcunque illi
 dicta sunt, sigillatim recensere, sermonum illorum
 excursiones, subitas illius pugnae mutationes, ad-
 versariorum oppositiones, quæ coram et in os oc-
 currebant; quomodo, ceu rabidi canes, ambo simul
 me solitarium circulatim illi concluserint, ita ut
 alter meum in pectus impietatis ense adigero
B festinaret; alter vestium, quas a tergo gestabam,
 ambriis insidiosissime avelleret ac dilaceraret;
 quomodo etiam uterque totam meam mentem ad
 se cum lingua diversas in partes vicissim traheret.
 Verbo dicam: erat in animo sigillatim enumerare
 multos illos, quibus continenter manabam, sudores,
 quos absque ulla passione solus vidit oculus divi-
 nus, qui arcana cuncta perspicit: **1112** sed nar-
 rationem persequi capitis dolores non sinebant.
 Unde cum eam ob causam in hoc excusatum me
 vellem, et præterea ob antiquam illam, quæ mihi
 cum Cabasila intercesserat, amicitiam, velut ad
 pompam evulgare nollem, quæcunque adversus
 patriæ et antiqua Ecclesiæ instituta et dogmata
 blasphemias, ob imperitiam (nunquam enim dix-
 rim, ob improbitatem) protulisset; valde obstite-
 runt amici, quominus institutam narrationem inter-
 rumperem. Hinc ut paululum respirare mihi datum
 est, et me statim recepi; tum ad primum narra-
 tionis vestigium orationem revocavi, iis interim
 prætermisis, quæcunque minutatim anno proxime
 regulas, in Antirrheticis nostris edidimus, sive

claro subtilius, et magis ad vulgares disputandi
 potius quæ Palamæ improbitatem accuratius proscribunt

II. Primo naque parum in medium rursus addoxi
 ea Palamæ dogmata, quæ tunc ad ejus defensionem
 Cabasila protulerat, ut sagittariorum more ad
 scopum tuto collisarem. Sic autem habent citra
 ullam immutationem Palamæ verba et sententiæ:

B. Πρῶτον μὲν οὖν ἀναλαβὼν ἐξεθέμην εἰς προ-
 πτον τῶν Παλαμικῶν δογμάτων ἐκεῖνα, ἀ τηνικαῦτα
 Καθασίλα προνεγκεῖν εἰς αὐτοῦ συμμαχίαν συμ-
 πέτωσεν· ἴν', ὥσπερ οἱ τοξῆται κατὰ σκοπὸν, καὶ
 ἡμῖν ἀσφαλῶς τοξέηται προσγίγνηται. Ἐχει δ' οὕτως
 ἐν ταῖς διανοαῖς καὶ λέξεσιν ἀμεταποίητα πάντα παν-
 τάπαν· Ἐρμηνεύων δὲ προφήτης καὶ διακρίνων,
 εἰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τοῦτο, Πνεῦμα, φησι, σοφίας **D**
 καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήσ καὶ λογός, πνεῦμα γνώ-
 σεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ· ὥστε ταῦτ'
 ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἴδοις δ' ἂν καὶ τὸν μέγαν
 ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον τοῦτ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐπὶ
 ἔργον εἶναι δεικνύοντα [P. 698] ἐπὶ ἑπτὰ πνεύματα

« Explicans propheta et distinguens, quid sit hic
 Spiritus Dei: Spiritus, inquit, sapientiæ et intel-
 lectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus
 scientiæ et pietatis, spiritus timoris Dei: » adeo ut
 hæc omnia sint Dei Spiritus. Videas autem quo-
 modo etiam Gregorius, qui magnum sibi ob theo-
 logiam nomen fecit, declaret hos septem spiritus
 ipsamet sanctum esse Spiritum, ut sermone in

¹ Isa. xi. 1.

Variorum notæ.

(7) Gregoras Acta synodi Palamitiæ et suam
 hæc cum Cabasila disputationem descripsit anno
 Christi 1352, mensibus Julio et Augusto. Libros
 Antirrheticos, priores quidem, condiderat antequam
 Cantacuzenus occupato Byzantio rerum potiretur,
 hoc est, ante ann. 1347; posteriores vero non
 edidit, nisi anno demum 1353, ut in ejus Vita di-
 ctum est. Itaque hoc loco τὸ πρότερον ἔτος, quo
 significat editos a se libros Antirrheticos, non potest
 esse annus proxime elapsus: nisi Antirrheticos

priores semel quidem ante ann. 1347, iterum
 autem ann. 1351 editos ponamus: id quod minus
 verum puto. Malim igitur τὸ πρότερον ἔτος inter-
 pretari primo vel priore anno, ut intelligatur annus
 primus susceptæ adversus Palamam disputationis,
 non autem novissimus, seu proxime elapsus. Sic
 idem Gregoras, Hist., lib. xxi, pag. 625 K, προτε-
 ραίαν vocat eum diem, qui primus fuit, non qui
 proxime præcessit. Vide notæ ad eam paginam,
 ubi et simile aliud exemplum offertur. Bovium

sanctam **1113** Pentecosten nobis inuit his verbis : Sanctus hic Spiritus prædicatus quidem fuit, etc. » Et paulo post : « Et certe unam e sancti Spiritus operationibus, in Evangelio quidem secundum Lucam. Dei digitum vocat Dominus; in Evangelio autem secundum Matthæum Dei Spiritum appellat. Porro quo in spiritu Dominus dixit a se dæmonia ejici, nisi in sancto Spiritu? Ergo e gratiis gratuitis, quas Deus diversimode distribuit, una est Spiritus sanctus. Quod si de una dicitur, de cæteris quoque dici poterit. » Et iterum : « Hæc, inquit, sufficiunt ut persuadeatur, neque creatam esse Spiritus sancti gratiam, et operationem, quæ accipitur et datur iis quos ea donare Deus voluerit (hic enim est Spiritus sanctus), neque etiam esse Spiritus sancti substantiam. Nemini quippe Deum suam largitur substantiam. » Et post pauca : « Ergo qui divinæ nature fulgorem, cujus participes sunt angeli Deo ministrantes, et per quem justi fulgebunt sicut sol, neque divinam neque angelicam esse substantiam asserit, is Deum inter et angeios quoddam lumen, quod neque Deus sit neque angelus, nequaquam statuit. Sed magnus Dionysius æternas participatives, principia, et universorum tuarum rationes tum prædefinitiones, quæ in Deo sunt, quasque angeli pariter ac homines participant, divinam aut angelicam esse substantiam pernegat. Cum vero fulgorem, de quo loquimur, plurali numero fulgores efferat, ostendit eos divinam non esse substantiam. Hæc enim **1114** nunquam plurali numero effertur. Sed quia eosdem divinos fulgores principii ac finis expertes appellat, increatos esse demonstravit. » Et iterum : « Quid igitur? times ne compositio in Deo admittatur, si divinæ operationes increate sint et dicantur? Multo magis time, ne Deum in creaturarum numero reponas, dum naturales ejus operationes creatas esse arbitraris. Quid igitur? nonne supremæ Trinitatis supposita multa sunt et increata? Quomodo ergo non sunt multi dii, vel quomodo propterea Deus unus compositus non est? Numquid ea etiam supposita unum et idem esse cum Dei substantia et ab ea plane indistinctum quid, ut et operationem, asseres? » Et iterum : « Nulla unquam nobis persuadebit oratio, ut divini Spiritus operationes, quas propheta septem summam appellavit, inter creatas collocemus. Porro divinarum et naturalium Dei operationum una est ipsum judicium, sicut ait Abraham : « Qui judicas omnem terram, non facies judicium? » Num igitur Dei judicium e rerum crea-

Gen. xviii, 25.

ταῦτα, ὡς κἀν τῷ εἰς τὴν ἀγίαν Πεντηκοστήν λόγῳ αὐτοῦ παρέστηκεν ἡμῖν. Τοῦτο, λέγων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκηρύχθη μὲν, καὶ τὰ ἐξῆς. » Καὶ μετ' ἐλάγον· « Καὶ μὴν τὴν μίαν τῶν τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳ κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν δάκτυλον Θεοῦ, κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καλεῖ. Ἐν τίνι δὲ πνεύματι ὁ Κύριος ἐκβάλλειν ἐφη τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι; Τὸ ἐν ἄρα τῶν κατὰ διαφρασεις χαρισμάτων (8) Πνεῦμα ἅγιόν ἐστι. Εἰ δὲ τὸ ἐν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. » Καὶ πάλιν· « Ἰκανῶς μὲν, φησὶ, καὶ ταῦτα πείσαι, μήτε κτιστὴν ὑπάρχειν τὴν διδομένην καὶ λαμβανομένην τοῖς κεχαριτωμένοις τοῦ Πνεύματος χάριν τε καὶ ἐνεργεῖαν (αὕτη γὰρ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον), μήτε τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Πνεύματος. Οὐδενὶ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν οὐσίαν οὐσίαν δίδουσι. » Καὶ μετ' ἐλάγον· « Ὁ τοίνυν λέγων τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ἥς καὶ οἱ Θεοὶ λειτουργοῦντες; ἄγγελοι μετέχουσι, καθ' ἣν καὶ οἱ δίκαιοι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, μήτ' οὐσίαν εἶναι θεῖαν μήτ' ἀγγελικὴν, οὐ τίθησι μεταξὺ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων φῶς, ὃ μήτε Θεὸς ἐστὶ μήτ' ἄγγελος. Ἄλλ' ὁ μέγας Διονύσιος τὰς προαιωνίους μετοχὰς τε καὶ ἀρχὰς καὶ τοὺς ἐν Θεῷ τῶν ὄλων λόγους καὶ προορισμούς, ὧν ἄγγελοι τε καὶ ἄνθρωποι μετέχουσιν, οὐκ εἶναι φησὶν οὐσίαν, οὔτε θεῖαν οὔτ' ἀγγελικὴν· πληθυντικῶς δὲ προσενεγκῶν ταύτην τὰς ἐλλάμψεις εἰδείξεν οὐκ οὐσίαν οὐσίας θεῖαν. Οὐδέποτε γὰρ ἐκείνη πληθυντικῶς προάγεται. Ἀνάρχους δὲ καὶ ἀτελευτήτους προσειπὼν ἀκτίστους ὑπαρχούσας εἰδείξε. » Καὶ πάλιν· « Τί οὖν; σύνθεσιν δέδοικας ἐπὶ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐνεργειῶν ἀκτιστῶν οὐσῶν τε καὶ λεγομένων; πολλὰ μᾶλλον δέδοθι, μὴ κτίσμα ποιήσης τὸν Θεόν, τὴς αὐτοῦ φυσικῆς ἐνεργείας ἡγούμενος κτιστὴς· τί οὖν; οὐχὶ τὰ ὑποστατικὰ τῆς ἑνωτάτω Τριάδος, πολλὰ ὄντα, ἀκτίστα ἐστὶ; Πῶς οὖν οὐ πολλοὶ θεοὶ, ἢ σύνθετος εἶ ταῦτα εἶς; ἢ σὺ κάκεινα ἐν καὶ ταυτὴν ἐρεῖς τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ (9) καὶ ἀδιάφορον παντάπασιν, καθάπερ καὶ τὴν ἐνεργεῖαν; » Καὶ πάλιν· « Ἡμῖν δ' οὐδέμια ποτ' ἐστὶν λέξις ἀποχωρῶσα κείθεν, τὰς ἐνεργείας τοῦ θεῖου Πνεύματος, ἃς ὁ προφήτης κεφαλαιωδῶς ἐπὶ τὰς προσεῖπε, μετὰ τῶν κτισμάτων τάττειν. Τῶν δὲ θεῶν καὶ φυσικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ μία καὶ ἡ κρῖσις, καθὰ Ἀβραὰμ ἐφη· « Ὁ κρῖνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσεις κρῖσις; » Ἄρ' οὖν καὶ αὕτη τῶν κτισμάτων ἐν; Ἄρα οὖν καὶ τὴν ἐκτουτοῦ κρῖσιν ἄξει ὁ Θεὸς εἰς κρῖσιν; » Καὶ πάλιν· « Πῶς οὐκ ἀκτιστος ἡ χάρις, δι' ἣν καὶ οἱ μετερχόμενοι [P. 699] αὐτῆς ἀκτιστοὶ καὶ ἀναρχοὶ καὶ ἀτελευτήτοι καὶ ἀίδιοι καὶ οὐράνιοι κατ' αὐτὴν παρὰ τῶν

Variorum notæ.

(8) Sic vocant theologii ea externa Dei dona, quæ potius ad cæterorum utilitatem dantur, quam ad emolumentum illius in quem conferuntur; ut dona miraculorum, linguarum, etc. CAPPERONN.

(9) Videtur hic Palamas impugnisse in eum errorem, qui abbati Joachimo tributus est, et in concilio Lateran. iv, sub Innocent. III, anno Domini 1215 damnatus: quod nempe tres personæ

divinæ, non tantum inter se, sed et ab essentia divina realiter distinguerentur. Hoc autem catholicæ fidei maxime adversatur. Nam in hoc præcipue stat sanctissimæ Trinitatis mysterium, quod una sit omnino natura, et tres personæ realiter distinctæ: quæ tamen ab unica illa natura realiter non distinguantur. CAPPERONN.

Πατέρων προσγορεύθησαν; » Καὶ πάλιν · « Ἄλλ' ἐπεὶ πολλὰς καὶ διαφόρους ὑποστάσεις καὶ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας; ὁ Θεὸς ἔχει, εἰ μὴ ἐν τῷ αὐτῷ ἐν αὐταῖς, πολλὰ καὶ διάφοροι εἰσονται ἀρχαὶ τῆς θεότητος; » Καὶ μετ' ἄλλον · « Ὁ μὲν Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς · αἱ δὲ δυνάμεις καὶ ἐνεργείαι ἐκ τῆς μίθς τρισυποστάτου φύσεως. Καὶ γὰρ οὐχ ἡ οὐσία ἐκ τῆς σοφίας, ἀλλ' ἡ σοφία ἐκ τῆς οὐσίας. » Καὶ πάλιν · « Πῶς δὲ καὶ πιστὸν, τὸ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μὴ ἐκτετισμένον, ἀλλ' ἠτοιμασμένον (10); » Καὶ πάλιν · « Ποιὸς βράκατος δαίμων τῆ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τοιμηρῶς ἐπεισηγάγεν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἐθοικουσα τοῖς κτίσμασι, τοὺς καθαιρομένους καθαιρεῖ, καὶ τοὺς ἀγιαζομένους ἀγιάζει; » Καὶ ἐπι τούτοις, περὶ τῆς θέας μεταλήψεως (11) καὶ τοῦ θείου βαπτίσματος, ὅσα καὶ ἀνωτέρω· που δεδηλώκαμεν.

Dei Ecclesiam dogma invehere ausus est? quod mundet eos qui mundantur, et eos qui sanctificantur sanctificet. » Ad hæc adduxit impia illa, quæ de divinæ Eucharistiæ participatione et divino Baptismate dogmata propugnavit Palamas, et quæcumque supra declaravimus.

Γ'. Ἄλλὰ γὰρ ἡμεῖς ἐνταυθοῖ τὰ καιριώτερα τῶν ἀπέπων, ἃ τοὺς δυοὶν ἐκείνων ἀνδράσιν, ἐκ μόνων δυοῖν Παλαμικῶν ἀναλεξαμένοις λόγων, εἰς ἀντίπαλον προσνεγκεῖν καθ' ἡμῶν τινικαῦτα συμπέπτωκε, κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον ἐξεθῆκαμεν ὡς ἐν κεφαλαίῳ. Ὅν γὰρ ἔργον καὶ μόνον ἀκούειν, ἤπου διεξίναί καθ' ἕκαστον ἐργωδέστατον ἀπάντα· καὶ οὐδὲ πολλοῦ ἀνδεῖν οἶμαι χοῆμα τοῦτι πονηρὸν νομισθῆναι, καὶ ταιγγὸν ἐμποιοῦν ἀνομίαις εὐσεβείᾳ συνθεραμμέναις, καὶ μηδὲν μηδαμῆ τῶν πατρῶν δογματῶν ἐκτὸς εἰσιζιζόμεναις ἀκούειν. Ἐξέστι δ'· οἷς ἀν ὀρθῶς ἐξείη, σκοπεῖν κακ' αὐτούς, ὡς εἰ μικρὸν μέρος δυοῖν τῶν ἐκείνων λόγων τοσαύτας ἔχει τὰς ἀτοπίας, καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ παρῆκοντος τοῖς θιασώταις ἐκείνων λεχθὲν, τῶσας ἀν τις καὶ οἷας εἶναι λογίζαίτο πᾶσι τοῖς ἀλλοῖς, ὅπερ ἐξήχοντα οἷσι (12); Πολύχους γὰρ ἐν κα-

tarum numero erit? Ergo et suam Deus judicium judicabit? » Et rursus: « Quomodo increata non esset illa gratia, per quam qui ejus participes facti sunt, increati, principii et finis expertes, æterni et coelestes ob eam a sanctis Patribus fuerunt appellati? » Et rursus: « Sed quoniam multas diversasque hypostases et virtutes et operationes habet Deus, nisi in iis una quæpiam esset causa, multa et diversa forent divinitatis principia. » Et paulo post: « Filius quidem et Spiritus sanctus ex Patre procedunt: at virtutes 1115 et operationes divinæ ex unica, quæ tribus in personis subsistit, natura profluunt. Etenim non ex sapientia procedit substantia: sed ex substantia manat sapientia. » Et iterum: « Quomodo creatum esset illud, quod a constitutione mundi non creatum, sed paratum dicitur? » Et rursus: « Qualis dæmon invidus hoc in-

nempe Dei substantia, in creaturis inhabitans, mundet eos qui mundantur, et eos qui sanctificantur sanctificet. » Ad hæc adduxit impia illa, quæ de divinæ Eucharistiæ participatione et divino Baptismate dogmata propugnavit Palamas, et quæcumque supra declaravimus.

III. Sed hic præcipuus ineptias, quas duo illi viri ex duobus duntaxat Palamæ libris contra nos tunc pugnando protulerunt, summam ut se habebant sine hilla prorsus mutatione exposuimus. Nam quæ vel audire solummodo est onerosum, hæc certe omnia sigillatim dicendo percurrere, longè operosissimum fuerit; nec multum abesse puto, quin id malum esse videatur et quamdam quasi vertiginem afferre innutritis pietati auribus, quæ nihil a patris et antiquis dogmatibus alienum audire solent. Porro (quod facile ex prædictis animadvertent, qui recto ad hoc perpendendum judicio pollent) si duorum Palamæ librorum particula, obiter ab ipsius Gregalibus prolata, tot ineptias continet; quot et quales putarit quispiam in cæteris illius libris, quos plus sexaginta scripsit, contineri? Cum enim in

Variorum notæ.

(10) Alludit Palamas ad Matth. cap. xxv: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*. CAPPERRON.
 (11) Ita Græci vocant sacre Eucharistiæ summptionem: quia ut belle habet S. Joan. Dampasc., lib. iv *Orthod. fid.*, δι' αὐτῆς τῆς Ἰησοῦ θεότητος μεταλαμβάνομεν. *Per eam Christi divinitatis participes efficiuntur*. Differunt autem apud Græcos interdum μεταλήψις et μετάδοσις. Quippe μεταλήψιν vocant sanguinis, μετάδοσιν vero corporis dominici communionem. Unde in imaginibus quæ depingi solent in sacri altaris conchis, Christus effingitur sacre mensæ assidens manibus in crucem decussatis: dextra quidem, cui vox μετάλήψις inscripta est, calicem; sinistra, ubi vox alia μετάδοσις legitur, panem sanctum porrigena. Hinc in liturgia, Chrysostomi nomine inscripta, μετάδος μοι, ἑδοσῶτα, τὸ τίμιον καὶ τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Κυρίου, *Domine, impertire mihi honorabile ac sanctum Domini corpus*. Et postea, καὶ μετὰ μετάληψιν σπεργίσει τῷ καλύμματι τὸ ἅγιον ποτήριον, *Et post participationem [sacri sanguinis] abstergetur velamine sanctum calicem*. Μετάληψις sumitur etiam de perceptione τοῦ ἀντιδωρου, seu panis benedicti. I'achymer., lib. v, cap. 8: Ἐν μεταλήψει δὲ οὐλου ἄρτου ἂν ἀντιδωρον λέγοσι. *In perceptione divini*

panis quem vocant ἀντιδωρον, id est, *Eucharistiæ supplementum*; denique de perceptione aquæ benedictæ; Eucholog. Allatian. Πάντων δὲ μεταλαμβάνομένων καὶ ἀγιαζομένων ἐκ τῶν ἀγιασμάτων. *Cum omnes participarent aquam benedictam atque sanctificarentur*. CAPPERRON.
 (12) Palamas orationes scripsit multo plures quam sexaginta. Exstant in uno codice Regio (is est codex 2404) homilix varixque ejus opuscula plus septuaginta. Exstant et in aliis codicibus non pauca alia. Gregoras hoc loco de Palamæ orationibus his tantum loqui videtur, quæ de rebus controversis scriptæ erant. Earum multas continet codex Regius 2100. In iis sunt: I. *Libri contra Acindynum decem continui*; qui omnes, exceptis tribus, ἀντιβήρητοι inscribuntur. II. *Libri duo Apologetici*: primus περὶ θεῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως. Secundus περὶ θέας καὶ θειοποιῦ μεθέξεως, ἢ περὶ τῆς θέας καὶ ὑπερφουῶς ἀπλότητος. III. *Liber singularis*, ὅτι Βαρλαάμ· καὶ Ἀκινδυνός εἰσιν οἱ διχοτομού·τες κακῶς δυτως καὶ ἀθέως εἰς δύο ἀνίσους θεότητας τὴν μίαν. IV. *Dialogi duo*. Primus *Orthodoxi cum Barlaamita*. Secundus *Theophanis Orthodoxi cum Theotimo ex Barlaamita*. V. *Refutatio eorum quæ Acindynus contra Palamam scriuserat*. In hoc

malis profundendis vir isto sit uberrimus, et arctis A regulas longe prætergressus fuerit, integras libello- rum quasi legiones, quæ illi sponte ac ulro fluant, potest evomere. **III 6** Hæc tamen illi qui sincera in corruptamque nutriunt conscientiam, suffi- ciunt, ut demonstraretur :

IV. Primum, quomodo non unum esse sanctum Spiritum, neque septem tantummodo; sed plures etiam septuagies septem spiritus esse statuit, quorum unus sit sanctus Spiritus. Secundo, quæ ratione magnum in theologia Gregorium absque horrore ullo calumniatur, et e divinis evangelistis Lucam et Mattheum, quasi Dei digitum appellarent non sanctum Spiritum, sed aliud quiddam a divina substantia, et unam operationem ex infinitis ac diversis, quas Palamas inducit, operationibus. Tertio, quomodo Deum inter et angelos novum quoddam et proprium genus ponat increatarum operationum, quas Dei fulgorem et lumen ineffabile nominat. Quæ in re magnum Dionysium calumniatur, quem sibi ad stipulari obtendit; saltem quantum attinet ad hoc divinarum operationum genus, quod principii expers atque increatum esse affirmat. Quarto, quomodo cuilibet homini facile atque, ut ita loquar, in proclivi caso doceat, ut, modo voluerit, increatas et expers principii subito fiat; quandoquidem e copiosis atque arcanis fontibus tantæ munificentie rivus absque ullo strepitu promanat. Quinto, quod præparatum est, hoc etiam increatum a Palama predicari; adeo ut inde necessario concludatur, increatum esse illum quoque ignem, quem diabolo Deus præparavit. Sexto, quomodo non solum increatas hæc operationes multas atque a Dei substantiâ distinctas esse asserat: sed etiam tres divinas naturas hypostasas multas et a divina substantia distinctas esse statuat: et confuso paulatim **III 7** ac perturbato sermone sensus hypostasas quidem vocet multas illas atque infinitas operationes, et vice versa multas appellat et solas, juxta patriam et antiquam doctrinam, audire et colere omnibus orthodoxis licuit. Septimo, quomodo de sancta Eucharistiæ participatione deque divino baptismo nefanda et impia iam Palamitis fuerint prolucati.

V. Hæc autem sigillatim a nobis, si non omnia,

καὶ ὁ ἀνὴρ, καὶ τεχνικῶς κενόντες ὡς κερβωρῶντες λέγεσθαις εἰς οὐρανὸν ἐξελθόντες ἐξ αὐτοῦ. Ὅπως ἰκανῶς καὶ καὶ καὶ τοῖς τῶν συνειδήσεων ἀδίκων τρέψουσι, δείξαι.

Α. Πρῶτον μὲν, ὅπως οὐκ ἔστιν ὀργανίζεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ μόνον οὐδ' ἐπὶ τῶν ἐν, ἀλλὰ τῶν γε ὑπὲρ τὰ ἰσομορφικῶς ἐπὶ. Δεύτερον δ', ὅπως ἐν τοῖς οὐκ ἐρίττει διαβάλλον τὸν τε μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, καὶ ἅμα τῶν βαίων εὐαγγελιστῶν Λουκᾶν καὶ Ματθαῖον, [P. 700] δάκτυλον Θεοῦ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντας, ἀλλ' ἕτερον τῆς οὐσίας καὶ μίαν τῶν ἀπειρῶν καὶ διαφορῶν ἐνεργειῶν ἐνεργεῖαν. Τρίτον δ', ὅπως μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καινὸν τι καὶ ἴδιον ἀκτίσεων τίθησι γένος ἐνεργειῶν, λαμπρότητα Θεοῦ καὶ φῶς ἀβύρτων ὀνομαζῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν μέγαν διαβάλλον Λιονύσιον, συμφωνεῖν αὐτὸν αὐτῷ προβαλλόμενος, ἔστι γε τὸ ἀναρχὸν τε καὶ ἀκτίστον εἶναι γένος τοῦτι, Τέταρτον δ', ὅπως οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων ἀκτίστῳ γε ἐκ τοῦ σχεδὸν ἰδόντι γίνεσθαι καὶ ἀνάρχῳ ῥῆστον καὶ ὡς ἐπὶ πρῶτους εἰπεῖν, ἐξ ἀρχῶν καὶ ἀποβήτων πηγῶν ἀφορᾶται καταφερομένου τοῦ τῆς τοσαύτης χορηγίας βύματος. Πέμπτον, ὅτι τὸ ἡτοιμασμένον ἀκτίστον ὀργανίζεσθαι, ὡς ἐντεῦθεν ἀνάγκη εἶναι καὶ, ὃ τῷ διαβῶνι ἡτοίμασε πῦρ ὁ Θεός, ἀκτίστον εἶναι. Καὶ ἅμα ἔκτον, ὅπως οὐ μόνον τὰς ἀκτίστους πάσας ἐνεργείας καλλὰ καὶ διαφορῶν εἶναι φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὰς τρεῖς τῆς θείας φύσεως ὑποστάσεις καλλὰ καὶ διαφορῶν εἶναι νομοθετεῖ (13)· καὶ μικρὸν τι συγγέας τὸν λόγον ὑποστάσεις μὲν ὀνομαζέει τὰς καλλὰς ἐκείνας καὶ ἀκτίστους ἐνεργείας, καὶ τοῦ μὲν καλλὰ τὰς ὑποστάσεις, ἃς ἄχρι καὶ τῆμερον ὄγγρα πλείων τρεῖς γε καὶ μόνας ἄκτιστον ἀκούειν καὶ εἶδεν ἀκτιστον ὀρθόδοξος ἐν ἡν. Ἐξέστημεν, ὅπως καὶ περὶ τῆς ἁγίας μεταλήψεως καὶ τοῦ θείου βαπτίσματος τὰς οὐσίας τούτοις λελέθηται.

cas ipsas hypostasas, quas ad hæc. usque diem tres et solas, juxta patriam et antiquam doctrinam, audire et colere omnibus orthodoxis licuit. Septimo, quomodo de sancta Eucharistiæ participatione deque divino baptismo nefanda et impia iam Palamitis fuerint prolucati.

E. Εἰρήσεται δὲ γε καθ' ἕκαστον, εἰ μὴ πάντες.

Variorum notæ.

opusculo proponuntur prima Palamæ verba; deinde ea quæ Acindynus contra objectit; tum denique ea quæ Palamas contra r. posuit. VI. *Epistola* seu potius *Orationes dogmaticæ, apologeticæ et antirreticæ variæ ad varios*. Continet præterea idem codex *Delectum testimoniorum ex S. Scriptura et ex Patrum libris excerptorum et in capita seu hypotheses sexdecim distributorum*; item *Narrationem disputationis coram imperatore inter Palamam et Gregoram habitæ in Palatio*; nec non *Iambicum prema contra Acindynum*. Quæ omnia vel Palamas ipse, vel insignis aliquis Palamita, elucubravit. In codice 2404 quæ sunt homilia de re controversa, nempe de *Thaborio lamina*, quod et increatum et a substantia divina diversum Palamas statuit. In codice 2452 Gregorio Palamæ, tanquam auctori, tribuuntur *Capita CL physica, theologica, moralia et practica & intra Burlaamiticos errores*; item *Interrogationes*

et responsiones, de his qui propriam mentem intra corpus conantur percipere, an recte agant. Vide *Historiam Litterariam* Gull. Cave, parisi u., pag. 507 et 508. Omittit quæ in aliis codicibus Regis sparsa et disiecta reperire est. Asservantur in bibliotheca Seguleriana tres tomi Operum Gregorii Palamæ. Sed ad eam bibliothecam alius non potest. BOIVIN.

(13) *Tres divinas naturas hypostasas [a divina substantia] distinctas esse statuit. Ita intelligendum esse Gregoram patet, tum quia non posset Palamas simpliciter exprobrare divinarum hypostasæon pluralitatem, et distinctionem; tum quia supra Palamas negabat, et ὁπορτα: καὶ τῆς ἀνωτάτω Τριάδος ἐν εἰς ταυτὴν εἶναι τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ, supremæ Trinitatis personas esse unum et idem cum Dei substantia. CAPPEAONN.*

τὰ τῶν πλείων, καθ' ὧν ἀντιβήσεων τούτοις καθήκει, ἅ
 οὐχ ὅσας καὶ οὐκ αὐτοῖς ἀντέστησάμεν τότε, σὺν
 ἑσθῆ μύρια τῶν θεῶν λογίων ἀγωνιστικώτερον ἐπι-
 όντες, ὅρῳα ὁ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας πάλαι
 ὕμνησε χορὰς, ἀλλ' ἃ κατὰ τὸ ἐπιτρέπον ἢ μνήμη
 σχεδιάζουσα ἡμῶν χορηγήσει τῇ γλώσσῃ· οὐκ οὖν δι'
 ἔνδειαν ἀφορμῶν ἀντιπάλων (τοῦτο γὰρ εὐδὲ του τῶν
 ἐναντιῶν λέγειν τολμῶντες, οἶμαι, δεήσει ποτὶ), πῶς
 γάρ; ἀρθρίας μακρᾶς προκειμένης ἡμῖν, ὅποσῃ
 ἔμοι τῶν ἀγίων βίβλοι κατὰ τὸ θαυμάσιον ἐπαντελοῦσι.
 Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐνίοις, πρὸς λόγων ἀγῶνας
 ἔχουσιν, ἐξ ἀποριῶν ἀπορίας ἐνίοτε ἀντεῖν περιγι-
 νεται, ἃ καίριον εἰποιεν ἡμιστά ἔχουσιν· ἐμὰ δ' ἐξ
 ἀπορίας μακρᾶς εἰς ἀπορίαν μακρὰν καινόν τινα καὶ
 παράδοξον περίσσησι τρόπον τὰ τῶν περιόντων
 ἰκλῶν κλήθος, καὶ βελῶν καὶ τόξων [P. 701] καὶ
 θοράτων (φῆναι) παντοδαπῶν, εἰς ἀμυκῶν τῶν τῆς
 ἀληθείας ἐχθρῶν. Ἀπορεῖν γὰρ ἔμοιγε φαίη τις ἀν-
 ἴσως νῦν παρεῖναι, οὐκ ὅποσῃ ἀν εὐποροῖη ἀφορμῶν
 ἕς τὴν τοῦ λέγειν παρασκευῆν· ἀλλ' ὅποσῃς ἀν ἀγίων
 καὶ οὐκ ἀν παραλιπῶν συμμαχίας γραφᾶς, μέρος
 λαβόμενος βραχυτάτου καὶ ἀποχρῶντος πρὸς ἔνδει-
 ξιν τῆς τῶν ἐχθρῶν ἀβυσσότητας, ἀπαλλαγῆναι γένοιτ'
 ἃ νῦν βραχεῖ.

quidem qualia consecrer argumenta, quibus ad dicendum paratus et accinctus abunde videar : sed
 potius quot et qualia sanctorum Patrum testimonia, quæ plurimum causæ meæ patrocinantur,
 omittam; ut minimam eorum partem, quæ adversariorum imbecillitati demonstrandæ par sit, seli-
 gam; et sic breviter hæc tota, quam suscepi, disputatione desungar.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΔ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER VICESIMUS QUARTUS.

Gregoras cum Cabasila et anonymo theologo disputare pergit.

CAPUT PRIMUM.

Α'. Ἐμοὶ δ' ἃ κἀν τοῖς πρόσθεν πολλὰς δεδρα-
 κῆναι γέγονε, μετρίων διὰ μῆκος ἀπομύμων, καὶ
 ὅσως ἀποσιῶσθαι τὸ τῆς ἀληθείας κρῆτος ἐνῆν,
 τοῦτο δὲ κἀναυθὰ εἶπῃν οὐκ ἔγωγ' ἀν ἐνχέομαι. Τί
 γὰρ δεῖ πανοπλίας ἐναυθὰ καὶ σπουδῆς πολεμικῆς,
 τῆς τῶν ἀγῶνων παραβύσεως ὄρας, καὶ μαρτυρόντος
 τοῦ ὑπεκκαύματος, καὶ τῶν τότε ἀντιβαίνόντων καὶ τῶ

C. 1119 I. Quod sæpe mihi supra facere contigit,
 ut ob rerum dicendarum multitudinem pauca solum-
 modo delibarem, quantum nempe ad comparandam
 veritati, cujus defendendæ officio defungebar, victo-
 riam sufficeret; idem me hæc etiam in loco facere
 non pigebit. Nam quid hic armatura universa opus
 est aut bellico studio, ubi jam certaminis tempus

malis profundendis vir isto sit uberrimus, et artis regulas longe prætergressus fuerit, integras libellorum quasi legiones, quæ illi sponte ac nitro flunt, potest evomere. **1116** Hæc tamen illi qui sinceram incorruptamque patriam conscientiam, sufficiunt, ut demonstrat:

IV. Primum, quomodo non unum esse sanctum Spiritum, neque septem tantummodo; sed plus etiam septuagies septem spiritus esse statuit, quorum unus sit sanctus Spiritus. Secundo, quæ ratione magnum in theologia Gregorium absque horrore ullo calumniatur, et e divinis evangelistis Lucam et Mattheum, quasi Dei digitum appellarent non sanctum Spiritum, sed aliud quidpiam a divina substantia, et unam operationem ex infinitis ac diversis, quas Palamas inducit, operationibus. Tertio, quomodo Deum inter et angelos novum quoddam et proprium genus ponat increatarum operationum, quas Dei fulgorem et lumen ineffabile nominat. Quæ in re magnum Dionysium calumniatur, quem sibi adspirulari obtendit; saltem quantum attinet ad hoc divinarum operationum genus, quod principii expers atque increatum esse affirmat. Quarto, quomodo cuilibet homini facile atque, ut ita loquar, in proclivi esse doceat, ut, modo voluerit, increatus et expers principii subitus fiat; quandoquidem e copiosis atque arcanis fontibus tantæ magnificentie rivus absque ullo strepitu promanat. Quinto, quod præparatum est, hoc etiam increatum a Palama predicari; adeo ut inde necessarii concludatur, increatum esse illum quoque ignem, quem diabolo Deus præparavit. Sexto, quomodo non solum increatas hæc operationes multas atque a Dei substantiâ distinctas esse asserat: sed etiam tres divinas naturæ hypostasos multas et a divina substantiâ distinctas esse statuat: et confuso paululum **1117** ac perturbato sermone sensus hypostasos quidem vocet multas illas atque infinitas operationes, et vice versa multas appellet et solas, juxta patriam et antiquam doctrinam, audire et colere omnibus orthodoxis licuit. Septimo, quomodo de sancta Eucharistia participatione deque divino baptismo notanda et impia isti Palamitis fuerint prolata.

V. Hæc autem sigillatim a nobis, si non omnia,

καὶ ὁ ἀνήρ, καὶ τεχνικῶς κενόντες ὡς κορροεῖται λεγεῖναις ἑλοῦς συνάμενος, ἐξαιμῆν λογαρίων ἐξ αὐτομάτου. Ὅπως ἰκανῶς καὶ ταυτὶ τοῖς τὸ συνειδέσθαι ἀδύνατον εἰρησεύει, ἄξιμα.

Α'. Πρῶτον μὲν, ὅπως οὐκ ἐν εἰσὶ δογματίζει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ μὲν τὸν οὐδ' ἐπέτα τινων ἐν, ἀλλὰ τῶν γε ὑπὲρ τὰ ἐδωρημένους ἐπέτα. Δεύτερον δ', ὅπως ἐν τοῖτοις οὐ φρίττει διαβάλλων τὸν τε μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, καὶ ἅμα τῶν ἁλίων εὐαγγελιστῶν Λουκᾶν καὶ Ματθαῖον, [P. 700] δάκτυλον Θεοῦ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντας, ἀλλ' ἕτερον τῆς οὐσίας καὶ μίαν τῶν ἀκρίτων καὶ διαφόρων ἐνεργειῶν ἐνεργειῶν. Τρίτον δ', ὅπως μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων κενόν τι καὶ ἴδιον ἀκρίτων τίθησι γένος ἐνεργειῶν, λαμπρότητα Θεοῦ καὶ φῶς ἀρρήτων ὀνομαζῶν, ἐν οὐκ καὶ τῶν μέγαν διαβάλλει Λιονίστιον, συμφωνεῖν αὐτὸν αὐτῷ προβαλλόμενος, ἕξ γε τὸ ἐνεργεῖν τε καὶ ἀκρίτων εἶναι γένος τούτου, Τέταρτον δ', ὅπως ὅσα κεν' ἀνθρώπων ἀκρίτων γε ἐκ τοῦ σχεδὸν ἐθέλοντι γίνεσθαι καὶ ἀνέρχῃ ῥῆστον καὶ ὡς ἐπὶ πρᾶνους εἰπεῖν, ἐξ ἀρθῶνων καὶ ἀπορρήτων πηγῶν ἀφορητὶ καταφερομένου τοῦ τῆς τοσαύτης χορηγίας ῥύματος. Πέμπτον, ὅτι τὸ ἡτοιμασμένον ἀκρίτων δογματίζει, ὡς ἐνταῦθεν ἀνάγκη εἶναι καὶ, ὁ τῷ διαβάλλῃ ἡτοιμασε κῆρ ὁ Θεός, ἀκρίτων εἶναι. Καὶ ἅμα ἕτερον, ὅπως οὐ μόνον τὰς ἀκρίτους καθεὰς ἐνεργείας πολλὰς καὶ διαφόρους εἶναι φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὰς τρεῖς τῆς ἁλίας φύσεως ὑποστάσεις πολλὰς καὶ διαφόρους εἶναι νομοθετεῖ (13). καὶ μικρόν τι συγχέας τὸν λόγον ὑποστάσεις μὲν ὀνομαζει: τὰς πολλὰς ἐκείνας καὶ ἀκρίτους ἐνεργείας, καὶ τοῦμπαλιν πολλὰς τὰς ὑποστάσεις, ἃς ἀκρι καὶ τῆμερον ὄγμα κέρτερον τρεῖς γε καὶ μίνας ἤπασιν ἀποδοῖν καὶ οἰθεῖν ἀπασιν ὀρθοδόξοις ἐπὶν. Ἐξέδομον, ὅπως καὶ περὶ τῆς ἁγίας μεταλήψεως καὶ τοῦ ἁλίου ῥαπτισματος τὰν εἰσα τούτοις λελέθηται.

cas ipsas hypostasos, quæ ad hæc usque diem tres et resposiones, de his qui propriam mentem intra corpus conantur perspicere, an recte agant. Vide Historiam Litterarum Guil. Cave, parisi 11, pag. 507 et 508. Omitto quæ in aliis codicibus Regis sparsa et disjecta reperire est. Asservantur in bibliotheca Seguleriana tres tomæ Operum Gregorii Palamæ. Sed ad eam bibliothecam auctus non patet. BOVIN.

E. Εἰρήσεται δὲ γε καθ' ἑκαστων, εἰ μὴ πάντων.

Variorum notæ.

opusculo proponuntur primam Palamæ verba; deinde ea quæ Achindynus contra objecti; tum denique ea quæ Palamas contra r. posuit. VI. Epistola seu potius *Orationes dogmaticæ, apologeticæ et antirrheticæ variæ ad varios*. Continet præterea idem codex *Delectum testimoniorum ex S. Scriptura et ex Patrum libris excerptorum et in capita seu hypotheses sexdecim distributorum*; item *Narrationem disputationis coram imperatore inter Palamam et Gregoram habitæ in Palatio*; nec non *Iambicum poema contra Achindynum*. Quæ omnia vel Palamas ipse, vel insignis aliquis Palamita, eluubravit. In codice 2404 quæ sunt homilia de re controversa, nempe de *Thaborio lumine*, quod et increatum et a substantia divina diversum Palamas statuit. In codice 2452 Gregorio Palamæ, tanquam auctori, tribuuntur *Capita CL physica, theologica, moralia et practica et atra Burlauniticos errores*; item *Interrogationes*

et resposiones, de his qui propriam mentem intra corpus conantur perspicere, an recte agant. Vide Historiam Litterarum Guil. Cave, parisi 11, pag. 507 et 508. Omitto quæ in aliis codicibus Regis sparsa et disjecta reperire est. Asservantur in bibliotheca Seguleriana tres tomæ Operum Gregorii Palamæ. Sed ad eam bibliothecam auctus non patet. BOVIN.

(13) *Tres divinas naturæ hypostasos [a divina substantiâ] distinctas esse statuit. Ita intelligendum esse Gregoram patet, tum quia non posset Palamas simpliciter exprobrare divinarum hypostasos pluralitatem, et distinctionem; tum quia supra Palamas negabat, et ὁποστατικῆ τῆς ἀνωτάτης Τριάδος ἐν εἰν ταυτὸν εἶναι τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσία, supremæ Trinitatis personas esse unum et idem cum Dei substantia. CAPPERRON.*

τὰ τοῦν κλειώ, μὲθ' ὧν ἀντιρρήσεων τούτοις καθήκει, ἂν οὐχ ἕσας καὶ οὐκ αὐτοῖς ἀντίστησάμεν τότε, σὺν φθῆ μύρια τῶν θεῶν λογίων ἀγωνιστικώτερον ἐπιόντες, ὅπου ὁ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας κλίαι ὑμῶσε χορῆς, ἀλλ' ἂ κατὰ τὸ ἐπιτρέχον ἢ μνήμη σφειδίζουσα ἡμῶν χορηγήσει τῇ γλώττῃ· οὐκ οὐδ' ἐνδεικναι ἀφορμῶν ἀντιπέλων (τοῦτο γὰρ οὐδὲ του τῶν ἐναντιῶν λέγειν τολμῶντος, οἶμαι, δεήσει ποτὶ), πῶς γάρ; ἀφθονίας μακρῆς προαιμμένης ἡμῶν, ὅπου ἐν ἐμοὶ τῶν ἀγίων βίβλοι κατὰ τὸ θαψιλλῆς ἐπαιλοῦσι. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐνίοις, πρὸς λόγων ἀγῶνας ἔχουσιν, ἐξ ἀπορῶν ἀπορίας ἐνίοτε ἀνταλεῖν περιγιγνεται, ἂ καίριον εἴποιεν ἡμῖστα ἔχουσιν· ἐμὲ δ' ἐξ ἀπορίας μακρῆς εἰ; ἀπορίαν μακρὰν κινῶν τινα καὶ παράδοξον περιόστησι τρόπον τὰ τῶν περιότων ἡπλων πλῆθος, καὶ βελῶν καὶ εὐφῶν [P. 701] καὶ θοράτων (φάσαι) παντοδαπῶν, εἰς ἀμυνα τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν. Ἀπορεῖν γὰρ ἐμοὶ γε φαίη τις ἀνίσως νῦν παρῆναι, οὐκ ὅποιων ἀν εὐποροῖ ἀφορμῶν ἐς τὴν τοῦ λέγειν παρασκευῆν· ἀλλ' ὅπου ἂν ἀγῶν καὶ οὐκ ἂν παραλιπῶν συμμαχίαν γραφῆς, μέρους λαδόμενος βραχυτάτου καὶ ἀποχρῶντος· πρὸς ἐνδεικναι τῆς τῶν ἐχθρῶν ἀβρωστίας, ἀπαλλαγῆναι γίνοιτ' ἂ τιν βραχεῖ.

quidem qualia consector argumenta, quibus ad dicendum paratus et accinctus abunde videar: sed potius quot et qualia sanctorum Patrum testimonia, quae plurimum causae meae patrocinantur, omittam; ut minimam eorum partem, quae adversariorum imbecillitati demonstranda par sit, seligam; et sic breviter hac tota, quam suscepi, disputatione desungar.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΔ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER VICESIMUS QUARTUS.

Gregoras cum Cabasila et anonymo theologo disputare pergit.

CAPUT PRIMUM.

Α'. Ἐμοὶ δ' ἂ κἀν τοῖς πρόσθεν πολλὰς δεδρα-
κῆναι γέγονε, μετρίων δὲ μῆκος ἀπομένον, καὶ
ἕσως ἀφοσιῶσθαι τὸ τῆς ἀληθείας πρότερον ἐνῆν,
τοῦτο δὲ κἀνταῦθα εὐφῶν οὐκ ἐγῶν ἂν ἐνέχοιαιμι. Τί
γὰρ δεῖ πανοπλίας ἐνταῦθα καὶ σπουδῆς πολεμικῆς,
τῆς τῶν ἀγῶνων παραβρωστίας ἕσας, καὶ μαρνανθέντος
τοῦ ὑπεκκαύματος, καὶ τῶν τότε ἀντιβαίνόντων καὶ τῶ

C. 1119 I. Quod saepe mihi supra facere contigit, ut ob rerum dicendarum multitudinem pauca solummodo delibarem, quantum nempe ad comparandam veritati, cujus defendendae officio defungebar, victoriam sufficeret; idem me huc etiam in loco facere non pigebit. Nam quid hic armatura universa opus est aut bellico studio, ubi jam certaminis tempus

effluxit, ejusque suscitabulum prorsus extinctum est. neque modo quidquam esse potest eorum, quæ tunc nobis obsistebant et ignem irascentis animi accendebant? Aliunde vero pleraque supra, quantum ut opinor satis erat, commemoravimus. Unde mihi superflua et supervacanea res videtur. **1120** neque satis procul ab inutili remota, de hisdem eadem semper verba versare, et aliorum aures obtundere. Nec enim, ut illi tunc multa caeca et sterilia effutierunt, quæ omnia in eisdem ineptias veluti præcipitant, ita mihi quoque hæc in pugna multorum auxilio opus fuerit. Sed quemadmodum certaminis illius tempore ipsos in suum præcipitium paucis detrusi, et sic eo defunctus sum; ita nunc longe potiori ratione, cum disputationis æstus deferbuerit, pauciora quam pro illius temporis necessitate proferre mihi licebit: nec ullus omnium dicere merito poterit, me animi studio ac voluntate non satis promptum fuisse, licet his qui ista legent, reipsa persuasero ut hæc evidenter perspiciant. Et certe stultum valde fuerit, eodem semper modo eadem repetere, quæ prius a nobis dicta in promptu est quibuslibet conspiciere. Quantum enim necesse est, ut illi adversarii dicta sua indesinenter variant, ob eorum quæ proferunt infirmitatem; tantum necesse habemus ob dictionum nostrorum firmitatem et robur, cætera silentio prætermittere; eo fere modo, quo testibus nullis indigent ii, qui quæ agunt luce et palam fulgente sole faciunt; quandoquidem ipsæ per se res ultro, ut ita dicam, C veritati testimonium perhibent: contra vero qui in tenebris et profundæ noctis caligine studii sui fundamenta præcipitanter jaciunt, si recte conspiciere non possunt, neque unde incipiat, neque ubi

1121 II. Et primo quidem de septem spiritibus, quos propheta super Dominum nostrum Salvatorem Christum requirituros esse affirmavit, nobis est deserendum; quoniam amicorum nostrorum optimus ille Cabasilas primum hoc veluti firmum illius disputationis propugnaculum nobis objecerat. Hos itaque septem omnes omnino increatos et sanctos esse spiritus Palamas ejusque gregales decreverunt. Statim igitur possemus nulla prorsus alia re ad persuadendos auditores indigere, si prima aggressionem ipsa hæc nostri Salvatoris in medium proferremus verba, quæ apostolis dixit: «Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti». Plurali numero spiritus efferre hic non permisit: alioqui, quomodo divinæ naturæ sarta tecta servaretur personarum Trinitas, si non unus, at plures essent Spiritus? Sed quia jamdiu obtinuit, ut summam breviloquentiam veluti proprio sibi jure Lacones ut plurimum vindicarent, litteratiores autem pluribus hoc in loco testimoniis opus habent, quibus adversarii accuratius refellantur; age, cum, nos etiam amicorum qui nos audiunt de-

A θυμούμενον τῆς ψυχῆς ἀναπτόντων, οὐκ ἐνδὲν εἶναι μηδενὸς ἐν τῷ νῦν εἶναι. Ἄλλως τε κάπειθ τῶν γε πλειόνων ἐφθήμεν ἀνωτέρω μνησθέντες μάλα γε ἀποχρώντως, ὡς ἔμοιγε φαίνεται, περιτόν μοι δοκεῖ καὶ τῶν περιέργων οὐ μάλα τὸν πόδα πεκτημένον ἐλευθερον, περὶ τῶν αὐτῶν ταυτὰ στρέφοντας δεῖ τῆν ἀκοήν ἀποκναίειν. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὧ; ἐκείνοις δῆπου τότε πλεῖστα μὲν εἰρηται, τυφλά δὲ πάντα καὶ ἄγωνα καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν τῆς ἀτοκίας ἄγοντα πάντα κρημνὸν, οὕτω πολλῆς ἐνταυθοὶ κάμολ δεήσει τῆς συμμαχίας. Ἄλλ' ὡσπερ ἐν τῷ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου καιρῷ διὰ βραχείων εἰς τὸν ἐκείνων ἐκείνους ὠθήσας κρημνὸν ἀκῆλλαγμα, οὕτω καὶ κολλῶ μῆλλον ἡσύχιας οδοῦς, νῦν μετριώτερον ἢ κατὰ τὴν τότε ἀνάγκην μνησθέντος, οὐκ ἂν εἴη φάσαι οὐδενὶ τῶν ἀπάντων, ὡς οὐχ ἱκανῶς τῆς προθυμίας καὶ βουλήσεως ἔσχον ἄγω, καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῖς αἰσθῆσθαι σαφῶς τοῦ; ἐντυγχάνοντας ἐπεπεικεῖν. Ἄ γὰρ ἡμῖν τε πρόσθεν εἰρηται καὶ ὄρθν τοῖς βουλομένοις πρόκειται, ἡτοῦ πολλῆς τις ἂν εἴη ἀνοια, λέγειν ὁμοίως ἀεὶ τὰ αὐτὰ. Ὅσον γὰρ τοῖς ἀντιθέτοις ἐκείνοις δεῖ τῶν δεῖ παραλλάξων, δι' ἀρρωστίαν τῶν δεῖ λεγομένων αὐτοῖς, τοσοῦτον ἡμῖν, δι' εὐρωστίαν τῶν εἰρημένων, δεῖ πρὸς τὰ ἐξῆς σιωπῆν. Παραπλησίως ὡσπερ, οἷς μὲν [P. 702] ἐν ἡλίω καὶ φωτὶ δρᾶν ἐνεστὶν ἄδρῶσι, τοῖς δῆπουθεν οὐδὲ μαρτυρῶν ἂν ποτ' οὐδέων δεήσει, αὐτῶν ἐξ αὐτομάτου (φάναι) τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν μαρτυροῦντων· οἷς δ' ἐν σκότει καὶ νυκτεδὲ ἀδῆλοις ἐνεσσι βυθοῖς ἐγκυβιστῆν τοῖς τῆς σκουδῆς θεμελλέως, τοῖς οὐκ ἔστιν ὄρθῳ; συνορᾶν οὐδ' ὄθεν ἀρχεται, οὐδ' ὅση τελευτᾷ τῶν δρωμένων ἢ βᾶται.

non possunt, neque unde incipiat, neque ubi
B. Καὶ πρῶτον γε δὴ λεχτέον ἡμῖν ἐστὶ περὶ τῶν πνευμάτων, ὧν ὁ προφήτης ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Σωτῆρα Χριστὸν ἀναπαύσεσθαι ἔφησεν· ἐπειδὴ καὶ ὁ τῶν φίλων βέλτιστος ἡμῖν Καθασίλας τοῦτο πρῶτον ἡμῖν ὧ; ἰσχυρὸν ἐπεπράξει τῶν λόγων ἐκείνων πρόδημα. Ταῦτα τοίνυν ἐπὶ τὰ ὄντα ἀκτιστά τε καὶ ἅγια πνεύματα δεδογματίκεν ἅπαντα εἶναι καθάπαξ ὁ Παλαμῆς, καὶ οἱ θαυμάσιαι. Ἦν οὖν ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς προαγαγόντας εἰς μέσον ἡμᾶς αὐτῆν τοῦ Σωτῆρος τὴν βῆσιν, ἣν τοῖς ἀποστόλοις εἰρήκει, μηδενὸς τὸ παράπαν ἑτέρου δεήσεισθαι πρὸς κειθῶ τῶν ἀκρωμένων, λέγω δὴ τὴν, «Ὁρῶσθέντες μαθητευσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντας αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.» (Ὁ κληθυστικῶς γὰρ ἐνταῦθα πνεύματα ἐδιδουκε λέγειν· ἢ πῶς ἂν τὸ τρισυπόστατόν τῆ θεῖα φυλάττετο φύσει, πολλῶν καὶ οὐκ ἐνὸς τοῦ Πνεύματος ὄντος; Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ πᾶν βραχυλογεῖν ὁ πολὺς τις Λάκων ἐκλήρωσε χρόνος ὡς τὰ πολλά, τοῖς δὲ φιλολογωτέροις δεῖ πλειόνων ἐνταῦθα μαρτυριῶν εἶ; ἀκριβεστέρων τῶν ἐναντιῶν καθαίρεσιν, φῆρς καὶ ἡμεῖς τὰ τοῦ πόθου τοῖς φίλοις ἀποδῶμεν ἀκροαταῖς, ὄκνων ἐκλαθόμενοι πάντων. Μάξιμος τοίνυν ὁ θεῖος

¹ Math. xxviii, 19, 20.

τάδε περι τῶν ἐπτά διέξεισι (14) πνευμάτων (15), A
 ταυτῶν δ' εἰπεῖν, ἀρετῶν. « Καὶ ἐπαναπαύσεται, »
 φησὶν, « ἐπ' αὐτὴν ἐπτά πνεύματα · πνεῦμα σοφίας,
 πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα γνώσεως, πνεῦμα ἐπι-
 στήμης (16), πνεῦμα βουλήs, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα
 φόβου Θεοῦ. Ἔστι δὲ ἴδιον τῶν πνευματικῶν τούτων
 χαρισμάτων · φόβου μὲν, ἡ ἀποχὴ τῶν κακῶν ·
 ἰσχύος δὲ, ἡ πρᾶξις τῶν ἀγαθῶν · βουλήs δὲ, ἡ τῶν
 ἀντικειμένων διακρίσις · ἐπιστήμης δὲ, ἡ τῶν καθη-
 κόντων ἀνόθευτος εἰδησις · γνώσεως δὲ, ἡ κατὰ ἐνέρ-
 γειαν τῶν ἐν ταῖς ἀρεταῖς θεῶν λόγων περιλήψις ·
 συνέσεως δὲ, ἡ πρὸς τὰ γνωσθέντα διόλου τῆς ψυχῆs
 συνδιείθεσις · σοφίας δὲ, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀδιά-
 γνωστος ἔνωσις · καθ' ἣν ταῖς ἀξίαις ἡ ἔφεσις ἀπό-
 λαυσις γίνεται, μεθίξει ποιοῦσα θεὸν τὸν μετέχοντα,
 καὶ τῆs θεῶs αὐτὸν ὑποφήτην καθιστώσα μακροβί-
 οτητος, κατὰ τὴν ἀέννασον πρὸς [P. 703] τοὺς θεομένους
 τῶν θεῶν μυστηρίων ἀνεκπόμπευτον προβολὴν καὶ
 διέξοδον. » Ἐξηγουόμενος δ' αὐτὸς τὰ αὐτὰ φησι · « Τὸ
 πρὸς ἡμᾶς κατ' ἐνέργειαν πρῶτὸν ἀγαθόν, ὅπερ ἐστὶν
 ὁ φόβος, τελευταῖον ἀπρηριθμήσατο τῆs Γραφῆs · ὁ λό-
 γος, καὶ σοφίας ἀρχὴν ἀπ' οὗ κινούμενοι πρὸς τὸ
 τῆs σοφίας τέλος, τὴν σύνεσιν, ἀναβαλίνομεν · μεθ'
 ἣν προσεχέις αὐτῷ γινόμενοι τῷ Θεῷ, μόνην τὴν
 σοφίαν τῆs πρὸς αὐτὸν ἐνώσεως μεσιτεύουσαν ἔχον-
 τας · οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν ἐπιλαβέσθαι σοφίας τὸν μὴ
 πρότερον διὰ τοῦ φόβου καὶ τῶν διὰ μέσου λοιπῶν
 χαρισμάτων τὴν τε λήμην τῆs ἀγνοίας καὶ τὸν τῆs
 κακίας κοινορτόν ἐκρυπῶ παντελῶs ἀποσεισάμενον. Διὰ
 τοῦτο Θεῷ μὲν προσεχῆ τὴν σοφίαν, ἡμῖν δὲ τὸν φόβον,
 ἡ γραμμικὴ τάξις διέθηκεν, ἵ' ἡμεῖς εὐταξίαις μάθω-
 μεν ὄρον καὶ νόμον. » Ὁρᾶς ὡs ἀρετὰs, καὶ οὐχ ἄγιστα
 τὰ τὰ τίθησι πνεύματα.

tiām habentes, qua media et interjecta, cum ipso
 adipsiscatur, qui non prius per timorem, et reliqua
 intermedia sancti Spiritus dona, ignorantiae lipp-
 tudinem et vitiorum pulverem a se prorsus excusserit. Quapropter Deo proximam sapientiam,
 nobis vero proximum **1123** timorem, a sacra Scriptura factus ordo disposuit; ut recti ordinis
 normam ac legem disceremus. » Vides ut hæc dona

Γ. Περὶ δὴ τῶν τοιοῦτων ὁμοίως καὶ ὁ μέγας Ἐ-
 φησε πάλα Χρυσόστομος τὰ ἑξήκοντα καὶ ἑπτὰ· « Ὅταν τις
 ἔχη χάρισμα ἀγάπης, λέγεται δεῖ πνεῦμα ἀγάπης
 εἶχει · ὅταν λάβῃ χάρισμα μαρτυρίου, λέγεται πνεῦμα
 δυνάμεως εἶχει, τοῦτέστι χάρισμα. Ἐπεὶ γὰρ τῷ
 δωρούμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἀγίον ἐστὶ, καλεῖται δὲ καὶ

¹ Psal. cx. ² Eccles. i.

Variorum notæ.

(14) Locus est tom. I edit. Combessis. in scholiis D
 ad 54 question. in sacram Scripturam. Porro
 scholia ista sunt ipsiusmet sancti Maximi, qui ea
 prolixioris explicationis causa subiunxit, ut ipse de
 se testatur præfatione scholiis præfixa, quam habet
 tom. I, pag. 13. CAPPEROX.

(15) Sex tantum sunt in Hebraico textu. Nam
 πνεῦμα πνεῦμα timor Domini bis reperitur; nempe
 versibus 2 et 3, licet has voces modo per pietatem,
 modo per timorem Domini verterint ol LXX et
 Latinus interpres. Hebræis itaque spiritus pietatis
 et timoris Domini natus est. qui iisdem vocibus
 πνεῦμα πνεῦμα designatur. Sed ut a Grotio annotatum
 est, divinus ille Spiritus crevit in Christianismo :
 ideo in septem jam die a theologis Christianis
 distribuitur, forsitan ex Apocalyps. ii, v. 4 : Gratia

A sidario faciamus satis, et omnem adveniendi laboris
 metum oblivione conteramus. Divus itaque Maxi-
 mus hæc de septem spiritibus seu (quod idem est;
 virtutibus disserit : « Et requiescent, inquit, super
 eum Christum septem spiritus; spiritus sapientiae,
 spiritus intelligentiae, spiritus cognitionis, spiritus
 scientiae, spiritus consilii, spiritus fortitudinis,

1122 spiritus timoris Dei. Hæc sunt autem spiri-
 tualium horumce donorum proprietates. Timoris
 proprietas est abstinencia a malis. Fortitudinis,
 bonorum operatio. Consilii proprium opus est, ad-
 versarios nostros dignoscere. Scientiæ proprietas
 est genuina et sincera officiorum nostrorum notitia.
 Cognitioni propria est actualis comprehensio divi-
 narum, quæ in virtutibus sunt, rationum. Pro-
 prium intelligentiæ munus est, efficere ut anima
 rebus in universum cognitis assentiatur. Sapientiæ
 proprietas est ignota cum Deo unio, per quam
 eorum qui digni habentur de siderium in fruitio-
 nem vertitur. Hæc enim sapientia Deum participative
 saltem facit eum, qui particeps ipsius elicitor,
 eundemque divinæ beatitudinis interpretem
 constituit, per jugem et continuam divinorum
 mysteriorum propositionem, et ab omni arrogantiæ
 fastu alienam enarrationem, in gratiam eorum,
 qui huiusmodi explicatione indigent. » Porro idem
 sanctus Maximus hæc planius exponens ita loquitur :
 « Quod respectu nostri primum actu bonum
 est (nempe timor) hoc sacra Scriptura postremum
 numeravit¹, et sapientiæ initium vocavit²; a quo
 nos impulsi, ad sapientiæ finem (scilicet intelligentiam)
 ascendimus; quam adepti si fuerimus, Deo
 proximi et conjuncti, adhaeremus: unam sapien-
 tiam habentes, qua media et interjecta, cum ipso
 Deo adunamur. Nec enim fieri potest; ut sapientiam
 intermedia sancti Spiritus dona, ignorantiae lipp-
 tudinem et vitiorum pulverem a se prorsus excusserit. Quapropter Deo proximam sapientiam,
 nobis vero proximum **1123** timorem, a sacra Scriptura factus ordo disposuit; ut recti ordinis
 virtutes, non autem sanctos spiritus esse statuat.

III. Magnus pariter Chrysostomus de iisdem hæc
 olim inter alia protulit : « Cum quis donam chari-
 tatis habet, spiritum charitatis habere dicitur;
 cum martvrii donum acceperit, spiritum, hoc est
 donum, virtutis et fortitudinis dicitur habere.
 Quoniam enim qui donat, Spiritus sanctus est, do-

« D vobis et pax ab eo qui est et qui erat et qui ventu-
 rus est, et a septem spiritibus qui in conspectu throni
 ejus sunt; quanquam fateatur Grotius ex multorum
 interpretum sententia, hic a sancto Joanne an-
 gelos designari; quia receptum est apud Hebræos,
 septem esse maximos angelos qui Deo astent,
 nempe quomodo septem principes astabant regi
 Persarum, quæ aula quia erat magnificentissima,
 ideo ad ejus formam Dei aulam formabant veteres
 Hebræi. CAPPEROX.

(16) Apud τούς LXX legitur εὐσεβείας. Apud
 Latin. vulgat. pietatis, rect us. Hinc laboravit san-
 ctus Maximus ut exponeret diversas proprietates
 γνώσεως ἐπὶ ἐπιστήμης, cognitionis et scientiæ.
 CAPPEROX.

num vero idem cum donante nomen habet; si quis fuerit mitis et humilis corde, mansuetudinis donum, quæ Dei gratia est, accipit. Et iterum: «Ubi profunda discere mysteria necesse est, revelationis tunc spiritus appellatur. Ubi charitas necessario est habenda, charitatis tunc spiritus vocatur. Quando necessum est ut clare et liquido loquatur doctor, sapientiæ spiritus dicitur. Quando auditor intelligenter loqui debet, intelligentiæ spiritus nominatur.» Et certe quid opus est ut singula sancti hujus Patris verba recenseam, quandoquidem toto illo sermone sanctus Chrysostomus eadem edisserit, ut iis, qui legere illum voluerint, patebit? Per Deum enim adjuro quemlibet, ut mihi dicturus accedat, an in hac nostra questione majori sit opus evidentia, ut discamus unum quidem esse Spiritum sanctum, increatam scilicet et unam Dei naturam: quas vero creaturis gratias Deus largitur, eas esse virtutes, varia dona et ipsius opera; quæ spiritus quidem nomen commune habeant cum illo, qui ea impertitur: sed nunquam sancti spiritus appellentur. His consona sunt, quæ Magnus Basilius disserit: «Quidam, inquit, dixerunt septem **1124** illas mulieres (de quibus ita loquitur Isaias propheta: «Hominem unum septem apprehendent mulieres et dicent: Nomen tuum super nos invocetur!»), septem esse spiritus, quos paulo post enumeraturus est propheta, velut super eum requieturos, qui de radice Jesse floribus in modum egressurus erat; spiritum videlicet sapientiæ et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiæ et pietatis, spiritum timoris Dei. Qui quidem spiritus, eo quod omnes a rectitudine declinassent et simul inutiles facti essent, cum jam nihil haberent loci, ubi jucunde requiescerent; eum qui fuit in Domino Jesu hominem apprehendunt, et ita quæcunque scripta sunt adimplent. Tunc enim feriatur spiritus scientiæ et pietatis, cum non est quisquam intelligens, neque quisquam Deum requirens; et quasi dedecore virtutes adiciuntur, cum nemo eas amplectitur: sed viduarum more nullam possunt reperire animam, quæ ipsas velit suscipere. Quod enim propria sua pulchritudine capere neminem possint, sed in solitudine sua permaneant, hoc virtutes reprehensione quadam perstringere videtur. Verum qui omnem virtutis in se speciem ad summæ perfectionis apices ostensurus est, is opprobrium ab eis aufert.» Ecce hic quoque sanctus doctor spiritus hos non sanctos appellat spiritus, verum humanas virtutes, quæ in Christo quatenus homine

IV. Magnus item Athanasius, epistola prima ad Serapionem, Thmuitenum episcopum, de sancto Spiritu scribens, et Pneumatomachos refellens,

¹ Isa. xi, 2, 4.

(17) S. Basil. in cap. iv Isa., tom. I, pag. 929. CAPPERONN.

(18) Sic Origenes, quem magni faciebat. S. Basilium, Christum sæpe vocat, maxime libris contra Celsum. Nihil ibi frequentius ea locutione, ὁ κατὰ Ἰησοῦν ἄνθρωπος, id est, *Christus homo, Christi humanitas*. Nec ad Nestorianismum vergit hæc loquendi formula, si recte perpendatur. Nam Græce

τὸ δῶρον ὁμωνύμως τῷ δίδοντι, ἐν ἧ τις πρός καὶ ταπεινὸς τὴν καρδίαν, δῶρον λαβεῖ τῆς κραότητος, καὶ ἔστι Θεοῦ χάρισμα. «Καὶ πάλιν· Ὅπου δὲ μαθεῖν τὰ βάθη, καλεῖται πνεῦμα ἀποκαλύψεως. Ὅπου δὲ ἀγάπην ἔχειν, καλεῖται πνεῦμα ἀγάπης. Ὅπου δὲ σαφῆ λαλῆσαι τὸν διδάσκαλον, καλεῖται πνεῦμα σοφίας. Ὅπου δὲ λαλῆσαι τὸν ἀκροατὴν συνεισῶς, καλεῖται πνεῦμα συνέσεως.» Καὶ τί δὲ πάντα καταλέγειν, τοῦ παντὸς λόγου τὰ ἴσα διεξίεντος τοῖς βουλομένοις ὁρᾶν; Λεγέτω γάρ τις ἐμοί, πρὸς Θεοῦ, παρελθὼν, εἰ κλειστός τῷ σπέρματι δὲ σαφηνοῦς, ὥστε μαθεῖν, τὸ μὲν Πνεῦμα τὸ ἕγιον εἶναι ἐν, τὴν ἀκτιστον θεολογίαν καὶ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ· ἃ δὲ τοῖς κτίσμασι χάρισματά διδοται, ἀρετὰς καὶ δῶρα διάφορα, καὶ ποιήματα αὐτοῦ, πνεύματα μὲν καλούμενα καὶ ταῦθ' ὁμωνύμως τῷ παρέχοντι Πνεύματι, οὐχ ἄγια δὲ· καθ' ἃ δὲ ὁ μέγας τοῦτοις συνῆκε Βασίλειος, (17) «Ἐρῆται τιοι, ὁ φάσκων, εἰ ὅτι αἱ ἐκτὰ γυναῖκες (αἱ τῷ προφήτῃ λεγόμεναι Ἑσρα· ἢ Ἐπιλήθονται ἐκτὰ γυναῖκες ἀνθρώπου ἑνὸς, λέγουσαι, Τὸ θεομῆ σου κεκλήσθη ἐφ' ἡμᾶς») ἐκτὰ πνεύματά εἰσιν, ἃ μικρὸν [P. 704] ὑστερον ὁ αὐτὸς οὗτος προφήτης καταρθεματίζουσι μέλλει, ὡς ἐπαναπνύμενα ἐπὶ τὸν ἐκ βίτης Ἰεσοῦ ἐξανθεῖν μέλλοντα· πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλής καὶ λογίως, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ. Ἄπειρ δὲ τὸ πάντας ἐκκλίνει, καὶ ὅμα ἀχρεωθεῖναι, οὐκ ἔχοντα ὅ ἐπαναπαύσεται ἀγαπητῶς, τοῦ κατὰ τὸν Κύριον ἀνθρώπου (18) λαβόμενα, ποιεῖ τὰ ἀναγεγραμμένα. Ἀργεῖ γὰρ τὸ πνεῦμα τῆς γνώσεως καὶ τῆς εὐσεβείας ἐν καιροῖς, ὅτε οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸ θεῖον· καὶ οὐλοῖ δειδῶς ἔστι ταῖς ἀρεταῖς τὴν μηδὲνα εἶναι τὸ ἀντεχόμενον αὐτῶν, ἀλλ' οὐλοῖ χρεῦναι αὐτὰς, ἀπορία τῆς ὑποδεχομένης αὐτὰς; ψυχῆς. Τὸ γὰρ μηδὲνα δυνηθῆναι εἶναι τῷ οἰκείῳ κάλλει, ἀλλ' ἐναπομῆναι τῇ ἐρημίᾳ, ὥσπερ καὶ τῶν ἀρετῶν δοκεῖ καθάπτεσθαι. Ὁ δ' ἐν αὐτῷ πᾶν εἶδος ἀρετῆς κατὰ τὴν ἀκραν τελείωσιν ἐπιδεικνύουσι μέλλον ἀφαιρεῖ τὸν δειδισμὸν ἀπ' αὐτῶν.» Ἰσοῦ καὶ οὗτος οὐχ ἄγια πνεύματα λέγει ταυτὶ, ἀλλ' ἀρετὰς ἀνθρωπίνης ἐπαναπαυόμενα Χριστῷ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον.

Δ'. Καὶ ὁ μέγας; δ' αὐτῆς Ἀθανάσιος (19), πρὸς Σεραπίωνα τὸν ἐπίσκοπον περὶ τοῦ ὁγίου Πνεύματος γράφων καὶ τοὺς Πνευματομάχους ἐλέγχων, ἐν τῷ

VARIORUM NOTÆ.

dicitur etiam, ὁ κατὰ μὲ λόγος, pro ἑμὲ λόγος. Itaque ὁ κατὰ Ἰησοῦν ἄνθρωπος et ipse *Christus homo, Christi humanitas*. Unde hac phrasi non prorsus inepto divini Verbi cum humana natura unio exprimitur. CAPPERONN.

(19) Athanas. epist. I ad Serapion., tom. I. CAPPERONN.

προφήτη φάσκοντας Ἀμώς ἀκούειν λέγοντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι Ἰβοῦ ἐγὼ στερεῶν βρονθὴν καὶ κτιζῶν πνεῦμα (20)· « Εἰπατε, ὦ φθῶν, εἰ περ τῆς θείας Γραφῆς εὐρίσκειται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρημένον ἀπλῶς πνεῦμα, χωρὶς προσθήκης τοῦ λέγεσθαι τοῦ Θεοῦ, ἢ τοῦ Πατρὸς, ἢ ὅτι ἐμοῦ, ἢ ὅτι αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἢ παρ' ἐμοῦ (ὅ ἐστι παρὰ τοῦ Θεοῦ) ἢ μετὰ τοῦ ἄρθρου· ἵνα μὴ ἀπλῶς λέγεται πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα, ἢ αὐτὸ τοῦτο, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ Παράκλητος, ἢ ἀληθείας· ὅ ἐστι τοῦ Υἱοῦ, τοῦ λέγοντος· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· ἵνα ἀκούσαντες ἀπλῶς πνεῦμα ὁποιοῦσθε εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; » Ἄλλ' ὁ μέγας ἐν προ-ῖμοις ταῦτ' εἰπὼν, καὶ προκαταστήσας τὸν λόγον, πολὺς ἐβρόῃ παρ' ἑλθὼν τὸν λόγον, τὰς ἐκ τῆς θείας Γραφῆς εἰς πλάτος ἐκτιθέμενος μαρτυρίας, ὡς ἐξεῖναι μανθάνειν τοὺς βουλομένους ἐκείθεν ἀρχοῦντως, ὡς ἐν ἐστὶ, καὶ οὐ πολλὰ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὡς Παλαμάς φησι πάντας Πνευματομάχους ὑπερβαλλόμενος· οὐδ' ἐκ πολλῶν ἐν, ὡς αὐτὸς καὶ τοῦτο προστίθεισι, τῆ κακίᾳ κακίαν προσεξευρών καὶ ἐπιδαφιλεύμενος. Ὅμως διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους ἔνια τῶ παρόντι συντάγματι καὶ ἡμῖν ἐρανισαμένοις ἐκείθεν ἐκτιθέεται. « Ὅσπερ γέννημα μονογενὲς ὁ Υἱός ἐστιν, [P. 705] οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον καὶ αὐτὸ ἐν, καὶ οὐ πολλὰ, οὐδὲ ἐκ πολλῶν ἐν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τὸ Πνεῦμα. Ἐνὸς γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ, τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, οὐσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ ὁμοῦ ἐν, ἥτις ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι. » Ἐντεῦθεν ἔχειν οἴμαι πάντα τινὰ συνίεναι τὴν τῶν παλαμναίων ἀνατροπὴν, καὶ μὴ πλειόνων ἐτι βημάτων δεήσεισθαι πρὸς ἀκραίωτὴν μαρτυρίαν. Ὅμως ἐπέπερ καὶ οὕτως ἐν δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πολλοῖς καὶ διαφοροῖς αὐτὸ τοῖς ὀνόμασι κέκληκεν ἡ Γραφή, βραχέα καὶ περὶ τοῦτου λεκτέον. « Εἰ ὁ Υἱός, ἐπεὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστίν, ἀνάγκη καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον, ἴδιον εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ. Ἀμέλει τοῦ Κυρίου ὄντος Υἱοῦ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα εἴρηται πνεῦμα υἰοθεσίας. » Καὶ πάλιν· « Τοῦ Υἱοῦ ὄντος σοφίας καὶ ἀληθείας, γέγραπται τὸ Πνεῦμα εἶναι σοφίας καὶ ἀληθεία. » Πάλιν· « Ὁ μὲν υἱὸς δύναμις ἐστὶ Θεοῦ καὶ Κύριος τῆς δόξης, τὸ δὲ Πνεῦμα λέγεται πνεῦμα δυνάμεως καὶ πνεῦμα τῆς δόξης. »

A qui sese jactitabant apud Deum ita loquentem audire : Ecce ego firmans tonitru et spiritum creans : « Dicite, inquit, an in aliquo divinæ Scripturæ loco sanctum Spiritum dici simpliciter Spiritum reperitur, sine hac addita voce Dei, vel Patris, vel meum, vel ipsius Christi et Filij, vel a me (hoc est a Deo) vel aliter nisi cum articulo ; ita ut non spiritus simpliciter dicatur : sed ille Spiritus, vel conceptis verbis, Spiritus ille sanctus, vel Paracletus, vel Spiritus veritatis, id est Filij, dicentis nimirum : « Ego sum veritas » ; ut vos nuda et simplici spiritus voce audita, sanctum Spiritum ibi esse designatum suspicemini ? » Sed magus iste doctor, cum hac epistolæ initio dixisset, et veluti futuri sermonis fundamentum præstruxisset, per totam deinceps epistolam multus est in adducendis et fusius exponendis divinæ Scripturæ testimoniis, ut inde satis discere potuerunt, qui eum legere voluerunt, quibus probetur unum esse Spiritum sanctum : non vero multiplicem, neque ex multis unum, ut Palamas asserit, omnes Pneumatomachos hac in re superans, et eorum improbitati recens inventam esse magna veluti liberalitate addeis improbitatem. Attamen in gratiam infirmiorum huic operi nonnulla inseruimus, quæ ex eadem epistola collegimus. « Quemadmodum, inquit, Filius est unigenita Patris æterni proles, ita Spiritus, qui a Filio datur et mittitur, unus ipse, non multiplex, neque ex multis unus, sed solus idem Spiritus est. Cum enim sit unus Filius, Verbum vivens, necessario etiam una est perfecta et plena, sanctificans et illuminans vita, ipsius videlicet efficacia et gratia, quæ ex Patre procedere dicitur. » Ex his, opinor, perspicere quisque nullo negotio poterit, quomodo prava et conscelata Palamæ dogmata refellantur, nec pluribus verbis opus erit, ut sincerum atque incorruptum veritati testimonium perhibeatur. Quia tamen, licet unus omnino sit Spiritus sanctus, multa et diversa ipsi nomina Scripturæ sacræ contextus indidit, hæc quoque de re paucis disse- rendum est. « Si Filius, inquit, quia est ex Deo Patre, idcirco proprius est ipsius Dei Patris substantiæ, pariter Spiritus sanctus, qui ex Deo esse dicitur, proprius Filii secundum substantiam esse necessario debet. Nimirum sicut Dominus noster Jesus est Filius; ita Spiritus ipse spiritus adoptionis filiorum dictus est. » Et iterum : « Ut Filius est sapientia et veritas, ita scriptum est Spiritum esse sapientiæ spiritum et veritatis. Ut item Filius est Dei virtus et gloriæ Dominus, pariter Spiritus dicitur virtutis et gloriæ spiritus. »

Jesus est Filius; ita Spiritus ipse spiritus adoptionis filiorum dictus est. Et iterum : « Ut Filius est sapientia et veritas, ita scriptum est Spiritum esse sapientiæ spiritum et veritatis. Ut item Filius est Dei virtus et gloriæ Dominus, pariter Spiritus dicitur virtutis et gloriæ spiritus. »

V. Ego autem inter disputandum de magno Ecclesia luminari Gregorio, qui eadem atque Athanasio.

¹ Joan. xiv. 6. ² Rom. viii. ³ Isa. xi ; Joan. xviii. ⁴ I Cor. i et ii ; I Cor. i ; Sap. i ; Rom. viii ; Joan. iv ; II Cor. iii ; Isa. xi.

¹ I Cor. i et ii ; I Cor. i ; Sap. i ; Rom. viii ; Joan. iv ; II Cor. iii ; Isa. xi.

Variorum notæ.

(20) In Hebræo textu legitur *מִן הַר מֹנְטֵי*, id est *formans montes*, ut et vulgatus interpret Latinus vertit. Doctissimus Drusius recte conjicit *תֹּנִי* pro *מִן הַר* id est *montes*, legisse hoc est *tonitru*, sicut mox ibidem pro *עֵשׂוֹתָא*, id est *quæ sit cogitatio ejus*, legerunt conjunctum *עֵשׂוֹתָא* quod

vertunt *τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, Christum ejus*. CAPPERON. (21) Gregor. Nazianz. orat. 37, quæ est postrema de theologia, et inscribitur de Spiritu sancto. CAPPERON.

uasius elisserit, mentionem feci. Unde mihi visum est, quoddam saltem illius testimonium hic adhibere. Sic enim habet: «Equidem ipse ad tantam appellationem copiam dum attendo, atque adversus quot et quanta nomina frontem perfricent qui Spiritui sancto adversantur, totus cohorresco. Spiritus **1127** Dei dicitur, spiritus Christi, spiritus Domini, spiritus adoptionis, veritatis, libertatis, spiritus sapientiae, intelligentiae, consilii, fortitudinis, scientiae, pietatis, timoris Dei; utpote cum omnia hæc efficiat, et cuncta per essentiam suam repleat: participatur, non participat: continet, non continetur: dicitur Dei digitus, ignis ut Deus, sapientissimus et in suis operationibus varius ac multiplex.» Quid necesse est plures hic verborum quasi turmas explicare, postquam inde hæc modica, saltem recordationis gratia, excerpimus? cum liceat, cuicumque hæc minus sufficientem demonstrationem suppeditarint, non solum septem divini Spiritus nomina ex illa sancti Gregorii oratione nullo negotio desumere, sed etiam pluries et quindecies tanta, atque ut novi doctoris Palamæ verbis utar, infinitis infinita; quæ omnia tanquam totidem increatos et sanctos esse spiritus docuit: quæ res post hominum memoriam ne quidem in meram ac simplicem mentis cogitationem cuiquam venit, nodum eorum qui pietatem profitentur, sed nec ulli gentilium aut barbarorum, vel cæterorum, quicumque scilicet naturæ legibus ducuntur. Igitur operæ pretium est advertere, juxta unanimum sanctorum Patrum consensum, unum esse sanctum Spiritum, non multiplicem, doctorum locis ostendimus, et adhuc evidentius

VI. Post hæc secundo loco animadvertendum est, tum quod a **1128** magno Gregorio effectus divini Spiritus appellentur (horum enim omnium, inquit, causa efficiens est sanctus Spiritus) ex ipsæ proprietates, quas Palamas deitates increatas vocat, et propterea ipsum, ut diximus, Gregorium manifeste ac nominatim calumniatur; tum quod inter hæc multa, quæ divino Spiritui nomina indidit, ipsum etiam Dei digitum nominari divinus ille vir asseruerit. Licet autem supra dictis immorari amplius vellem, hæc tamen, quam sancto Gregorio Palamas impexit, calumnia vi quadam ad se me rapit et manifeste attrahit. Necesse est igitur, ut illa ipsa Palamæ blasphema verba in medium rursus adducam, ne illorum nos memoria fugiat. Parum enim abfuit quin me effugerent; dum Palamæ oblitus ad alia, quæ me distinebant, avocarer. Sic porro habe: Unam e sancti Spiritus operationibus, in Evangelio quidem secundum Lucam¹, Dei digitum vocat Dominus; in Evangelio

¹ Luc. xi, 20.

τὰ ἑμοια τοῦτῳ διεξιόντος. Ὅθεν οὐκ ἔμοιγε δέδοκται, μὴ οὐ κάκεινου τινὸς μαρτυρίαν ἐνταῦθα συνειληφέναι. Λέγει γὰρ οὐπωστίν· «Ἐγὼ φησίντω, τὴν πλοῦτον ἐνοῶν τῶν κλήσεων, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀναισχυνοῦσιν ὀνομάτων οἱ τῷ Πνεύματι ἀντιπίπτοντες. Πνεῦμα Θεοῦ λέγεται, πνεῦμα Χριστοῦ, πνεῦμα Κυρίου, πνεῦμα υἱοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, βουλής, ἰσχύος γνώσεως, εὐσεβείας, φόβου Θεοῦ. Καὶ γὰρ ποιητικὴν τούτων ἀπάντων, πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν· μετεχόμενον, οὐ μετέχον· συνέχον, οὐ συνεχόμενον· δάκτυλος Θεοῦ, πῦρ ὡς Θεός· σοφώτατον, καὶ πολῦτροπον ταῖς ἐνεργείαις.» Καὶ εἰ δεῖ κλειῶς κἀνταῦθα λόγων ἡμᾶς ἀνελεῖται φάλαγγας, μνημῆς εἰνεῖν καὶ ταυτὶ τὰ μέτρια παρεληφθῆτας ἐκείθεν; ἔξον, ὅτῳ μὴ ταυτὶ πρὸς ἐνδείξιν ἤρκεσεν, οὐ μόνον ἐκτὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀπονητὶ λαμβάνειν ἐκεῖθεν ὀνόματα (22-23), ὅτι μὴ καὶ πλεονέκεις τε καὶ πεντεκαδεκάκις ταῦτα, καὶ εἰ δεῖ κατ' αὐτὸν γε φάναι τὸν νέον διδάσκαλον Παλαμῆν, ἀπειράκις ἀπειρά, ἀπερ ἀκτιστὰ τε καὶ ἅγια πάντα θεοδογματικὰ πνεύματα· πρᾶγμα τῶν ἑξ αἰῶνος οὐδενί, μηδ' ἐξφιλῆν γούν ἐπίνοιαν ἀναληφθῆν, μὴ ὅτι γε τῶν εὐσεβῶν αἰρουμένων· ἀλλ' οὐδ' [P. 706] Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων, ἢ ὅσοι φύσεως γούν ἀγονταί θεσμῷ. Σκοπεῖν οὖν ἔξον, ὡς ἐν τοῖς ἁγίοις δημολογεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ πολλὰ, οὐδ' ἐκ πολλῶν ἐν, ὡς Παλαμῆ καὶ τοῖς αὐτοῦ διασώται; κηρύττεται νῦν, οὐδ' ἔστιν ἀκτιστον οὐδὲν τῶν ἀπάντων, ὡς ἡμῖν κολλαχῇ τῶν θεῶν δέδικται τε σοφῶν διδασκάλων καὶ

C ἔτι δειγθήσεται προτοῦσι τρανότερον. neque ex multis sanctorum et sapientum Ecclesiarum in disputationis nostræ progressu ostendemus.

Γ'. Δευτερον δ' ἐπὶ τούτοις σκεπτόν ἐστιν, ὅτι τε ποιήματα τοῦ θεοῦ Πνεύματος τῷ πολλῷ διδασκάλῳ ταῦτ' εἰρηται Γρηγορίῳ (ποιητικὸν γὰρ τοῦτων ἔφησε πάντων) ἢ Παλαμᾶ; ἀκτιστους λέγων θεότητας αὐτῶν (ὡς εἰρηται) διαβάλλει τρανῶς καὶ ὀνομασί, καὶ ἔτι πρὸς τοῖς πολλοῖς; τούτοις ὀνόμασι καὶ δάκτυλον τῷ θεῶν ἔφησεν ὁ θεῶς ἀνὴρ ὀνομάζεσθαι Πνεῦμα. Ὁ καὶ βουλιόμενον τοῖς προτέροις; ἐνδιατρίβειν ἐτι βιαίως ἀπάγει με πρὸς ἐαυτὸ λαμπρῶς ἐφελκόμενον. Δεῖ τοίνυν τὴν βῆσιν ἐκ τῆς τῆς βλάστημον τοῦ ἀνδρός εἰς μέσον αὐθις κομίζεσιν, ἀναμνήσεως εἰνεκα. Μικροῦ γὰρ κίμπε διαφυγῆν ἐδέξην, ἀπασχολησάσης τῆς τούτου λήθης ἐφ' ἑταρα. Ἐχει δ' οὕτως· «τὴν μίαν τῶν τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν ἢ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις κατὰ μὲν τῶν Λουκᾶν δάκτυλον Θεοῦ, κατὰ δὲ τῶν Ματθαίου Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καλεῖται. Ἐν τίνι δὲ πνεύματι ὁ Κύριος ἐκβάλλειν ἔφη τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι; Τὸ ἐν ἄρα τῶν κατὰ διαίρεσιν χαρακτηριστῶν Πνεῦμα ἅγιον ἐστίν· εἰ δὲ τὸ ἐν, καὶ τὰ ἄλλα

Variorum notæ.

(22-23) Et sane permulta ibi sanctus Gregorius recenset sancti Spiritus nomina et attributa, quæ præsertim sacris e Scripturis excerpit. In ea ipsa duntaxat pagina, unde testimonium hic laudatum

sumpsit Gregoras, septuaginta duo numeravi sancti Spiritus nomina, quæ legere poteris tom. I, pag. 610, edit. Bil. Carrearon.

πάντα.) Ὅρατε τὴν κτηφινότη τοῦ δυσσεβοῦς; διὰ
 ναίαν, οἷας ἐξηγήσεις τοῖς θεοῖς ἐπάγει ῥήμασι·
 καὶ ὅπως συλλογίζεσθαι πειρώμενος ὁ ἀμαθής ἐκ
 φευδῶν τε καὶ ἀσεβῶν προτάσεων φευδῆς τε καὶ
 ἀσεβῆς συνάγει συμπέρασμα. Παρὰ γὰρ οὐδὲν
 λογισάμενος τῶν ἁγίων ἀπάντων, ἃς ἠκηκόετε
 νῦν, ἐξηγήσεις δάκτυλος εἶναι προτίθει μίαν αὐτοῦ
 τῶν πολλῶν ἐκείνων ἐνεργειῶν, ἃς ἀκτίστους αὐτῶς
 ἐποίησε τὴν ἡμέραν, διαβάλλων ὁμοῦ Λουκᾶν καὶ
 Ματθαῖον τοὺς τοῦ Χριστοῦ μαθητάς; καὶ ὅσα αὐτὸν
 εἶναι Χριστὸν. Αὐτοῦ γὰρ ἔστιν ἡ τοιαύτη φωνή.
 Ἐπειτα συμπαραίνοι τὴν ἀκόλουθον ὁ μάταιος ἀτο-
 πῖαν. «Τὸ ἐν ἄρα (λέγων) τῶν κατὰ διαίρεσιν χα-
 ρισμάτων Πνεῦμα ἅγιόν ἐστι. Εἰ δὲ τὸ ἐν, καὶ τὰ
 ἄλλα πάντα πνεύματ' εἰσιν ἅγια.» Καὶ μὴν ἔπερ
 ἐχρησάμενος κατὰ τέχνην συλλογίζεσθαι τὰ ὑπὲρ τὴν τέ-
 χνην, οὕτω πάντως λέγειν ἐχρησάμενος· ἐπεὶ τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον δάκτυλος ὀνομάσθη Θεοῦ μεταφορικῶς, ὁ
 δὲ δάκτυλος; τῷ λοιπῷ [P. 707] καὶ ὅλῳ σώματι πέ-
 φουκεν ὁμοῦσι, ἐξ ἀνάγκης ὁμοῦσιον ἄρα καὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗ δάκτυλος εἴρηται, δηλαδὴ τῷ
 Θεῷ. Ἀλλ' ἀμαθής ὑπάρχων ἐκεῖνος, καὶ συλλογι-
 ζεσθαι οὐκ εἰδώς, ἔδοξεν, ἐν οὐκ εἰδῶσι τοιαῦτα
 βλασφημιῶν καὶ συλλογιζόμενος; τῶν εἰδῶτων πολλῶν
 γε δεῖπου πιθικνότερος εἶναι, μήτ' αὐτῶς, ὡς ἔοικε,
 μίθ' οἱ ἐπόμενοι μήπω καὶ τὴν ἡμέραν αὐτῆκοι τοῦ
 Εὐαγγελίου γενόμενοι, λέγοντος ὡς Ὁ εἰς τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον βλασφημιῶν ἀσυγχώρητόν τε καὶ ἀφυκτον
 ἐξεῖ τὴν κόλασιν.» Ἀρ' οὐν οὗ τοῦ ἐναντίου πνεύμα-
 τος σαφῶς ἡ ἐνέργεια, ἣν ὁ ἀσεβὴς ἐνεργεῖται; ἀρ'
 οὐχὶ καὶ Ἰουδαῖων ἐστὶν ἀσεβέστερος; Ὁ γὰρ ὡς
 ὕδρων ἐσχάτην προῦφρον τῶς ἐκείνοι Χριστοῦ,
 ἐν Βεελζεβοῦλ (24) ἐκβάλλειν λέγοντες αὐτὸν τὰ
 δαιμόνια, καὶ οὐκ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ, εἶπεν ἐν πνεύ-
 ματι Θεοῦ τοῦ οὗτος ὁμῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ χαρίζεται
 τὴν ἡμέραν, ὡς ἡδιστον ἀνάθημα· φεῦ τῆς τῶν ἐπομέ-
 νων εὐθεσίας· μάλλον δὲ, βαθαί τῆς ἀνοχῆς σου,
 Χριστέ!

inevitabili nullaque venia digno supplicio subiacet. Nonne igitur adversarii et diabolici spiritus operatio ea est, qua impius iste possidetur et vexatur? Nonne Judæos ipsos impietate superat? Quod enim illi antea velut summam in Christum contumeliam proferebant, dum in Beelzebub, non vero in Dei digito seu in Dei spiritu, dicebant ab ipso dæmonia ejici, hoc Palamas Ecclesiæ vestræ quasi gratissimum donarium largitur. O sectatorum ejus stoliditatem! potius dicam, o quanta est tua,

1130 Christe, patientia!

Ζ'. « Ἀλλὰ τὸ ποιεῖν, ἢ φρεσὶ, καὶ ἐνεργεῖν τῶν
 πολλαχῶς λεγομένων ἐστίν. Οὐ γὰρ τὸ κτελεῖν ση-
 μαίνει μόνον, ἀλλὰ πρὸς πολλοὺς ἑτέροις καὶ τὸ φυ-
 σικῶς ἐνεργεῖν· ὡς καὶ τὸν ἥλιόν φαμεν ποιητικῶν
 τῆς ἡμέρας, ἅτε φυσικῶς αὐτὴν ἐκτελοῦντα, οὕτω
 καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ τοῦτω συναπη-
 ρηθημένα, διατελοῦσιν ἀκριστα, ἐπεὶ ποιεῖ καὶ ἐνερ-
 γεῖ ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἐμφύτους ἐνερ-
 γῆσαι.»

¹ Matth. xii, 28. ² Luc. xii, 10.

Variorum notæ.

(24) Ita Græci pro *Beelzebub* constanter legunt
Βεελζεβοῦλ, quam scripturam retinendam esse
 censet eruditissimus Drusius tantisper dum quis
 probaverit eam a scribis corruptam fuisse, et non
 ab usu, et vulgo. Nam si ab usu est illius tempo-
 ris, et Evangelicæ eam retinuerunt, cur nos mu-

autem secundum Matthæum Dei Spiritum appellat'. Atqui quæ in spiritu Dominus a se dæmonia ejici dixit, nisi in sancto Spiritu? Ergo e gratis gratuitis, quas Deus diversimode distribuit, una est Spiritus sanctus. Quod si de una dicitur, de cæteris quoque dici poterit. Videtis jam, quid sentiat impius ille ac fuco similis Palamas, qualem divinis verbis interpretationem subjungat, et quomodo iste imperitus, dum syllogismos conficere conatur, ex falsis atque impiis propositionibus præmissis falsam et impiam deducit conclusionem. Nam omnium sanctorum, quas nunc audiistis, interpretatione nihil faciens ipse digitum Dei statuit unam esse ex multis illis operationibus divinis, quas idem increatas esse hodie conflavit; ubi sanctos Christi **1129** discipulos Lucam et Matthæum, imo ipsum simul Christum, cujus est vox illa: digitus Dei, calumniatur. Deinde absurdam pariter conclusionem futilis iste Palamas his verbis colligit: «Ergo, inquit, e donis gratuitis, quæ Deus diversimode distribuit, unum est sanctus ipse Spiritus. Quod si de uno vere dicitur, alia quoque Dei dona totidem erunt sancti Spiritus.» Attamen si artificialibus uti liceat syllogismis in iis rebus, quæ omnem artem superant, argumentari sic oportebat: quoniam Spiritus sanctus Dei digitus per metaphoram appellatus est, et aliunde reliquo totique corpori consubstantialis est ex natura sua digitus; necessario itaque Spiritus sanctus ei, cujus digitus dicitur, Deo videlicet, esse consubstantialis. Verum licet imperitus sit Palamas, neque conficiendorum artem syllogismorum calculet, tamen apud imperitos blasphemias hæc conclusiones deducens dignus visus est, qui longe majorem doctis et eruditis fidem obtineret. Hucusque, ut apparet, necdum ipse, neque sectatores ejus, illud quod in Evangelio dictum est, audierunt: « Qui sanctum in Spiritum blasphemat, is

create solummodo significant, sed præter alia multa significant etiam naturaliter operari. Nam quemadmodum a vobis dicitur sol diem facere, utpote quam naturaliter perficit; ita tum spiritus veritatis, tum alii, quos eidem adnumeravimus,

VII. « Verum, inquit, verba hæc ποιεῖν et ἐνεργεῖν, id est facere et operari, sunt de illorum numero, quæ plures habent significatus. Nec enim creare solummodo significant, sed præter alia multa significant etiam naturaliter operari. Nam quemadmodum a vobis dicitur sol diem facere, utpote quam naturaliter perficit; ita tum spiritus veritatis, tum alii, quos eidem adnumeravimus,

tabimus? Cæterum *Beelzebub* est ab Hebræo *בְּעֵלזְבָּב*, quod significat *Dominum muscarum*; et est nomen idoli Accaronitarum, de quo IV, Reg. cap. 1. Hoc nomen Israelite postmodum in contemptum hujus idoli dabant dæmoniorum principi, ut patet Matth. x et xii. CAPPERONN.

increati permanent, quoniam eos ipse Spiritus sanctus, ut innatas et insitas operationes, facit atque operatur. Auditis, ut dicam plane quod res est, nugacium amiculum deliramenta. Cum enim ipsum esse Pneumatomachum liquido constat, ac deinde istam appellationem effugere conatur, Pneumatomachorum improbitatem longo sperat intervallo, et mutabile malum se facit, ut nempe clam nobis effugiat, nec ejus improbitas arguatur. Verum undequaque, quod non animadvertit, hac potissimum ratione certe captus est. Nam Palamiticæ improbitatis patres Pneumatomachi, cum sanctum Spiritum esse factum dicerent (sicut Filium divinum Arius factum esse dixerat), necessaria quadam consecutione creatum esse ipsum asserabant; quandoquidem sive arte comparatas, sive a natura insitas hominum cognitiones consulamus, id quod factum est, increatum dici nunquam poterit. Sed Palamas, quem nullius rei pudet, novissimis hinc diebus, id quod factum esset, increatum statuere non dubitavit. Oporteret itaque ut hæc omnia summo prosecuti odio silemus, et obstructis auribus ab auditione mala declinaremus. Verum quoniam ex eo quod impunitur nefarius ille et suomet 1131 suffragio justus Palamas] principes, potestates, quippe secularum hunc in mundum habent imperium, ipsi ob imperitiam suppeditant, unde ad simpliciores decipiendos hoc adversus-veritatem tropæum erigat et statuatur, necesse est ut hic etiam vigilemus, et assumptum veritatis enssem libere in mendacium exseramus et, quantum in nobis erit, adigamus: arma pariter et æneum arcis murum orthodoxis præbeamus, nostra videlicet conscripta opera, seu potius sacrarum Scripturarum testimonia; ne illi tenebrosam et caliginosam auditionem sequantur, sicque se ipsos in perditionis gurgitem conjiciant. Cum enim tot, tanta et talia, prius quidem in nostris investitis et Antirrheticis, nunc autem in ea, quam audistis, disputatione testimonia ipsi Palamæ protulerim, nec tamen plena huic persuaserim, ut id, quod factum est, minime omnium increatum esse posse intelligeret: agendum de cætero clariora et ipsis fessoribus, ut ita dicam, nota verba usurpemus. Omnibus quippe notum est, sacrum fidei nostræ Symbolum, diebus cunctis et noctibus, communi omnium orthodoxorum confessione ubique jugiter, in pagis, urbibus, montibus et speluncis, atque, ut uno verbo complectar omnia, in universa terra, et quacumque aquarum materia facile pervadit, decantari. Porro sic habet istud Symbolum: «Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium; et in unum Dominum Jesum Christum, 1132 Filium Dei unigenitum, genitum, non factum, Patri consubstantialem: per quem omnia facta sunt.» Videtis ut jam inde ab initio divini Patres Nicæni illum, per quem omnia fuerunt facta, factum esse discrete negarint.

γελας. Ἀκούετε γραβίων φιλήρον, αὐτόχρονα φάναι, ληρήματα. Πνευματομάχος γὰρ ἐκέρχων σαφῆς, ἔπειτα φεύγειν κερύρανος νεύοντα, γίνεται χείρων ἐτι μᾶλλον ἐκείνων μακροὶς τοι μέτροις· καὶ κακὸν ποιῶν ἐαυτὸν ἀλλοσφουλλων, ἕνα ὄθεν λανθάνη διαδιδράσκων τοὺς τῆς κακίας ἐλέγγους, ὅ ἐστι λήθηθι μᾶλλον αὐτὸς ἐαυτὸν ἀλλοσφουλλων παντοχόθεν. Οἱ γὰρ τῆς αὐτοῦ κακίας κατέρας Πνευματομάχοι, κοίτημα λέγοντες εἶναι τὸ Θεῖον, καθάπερ Ἄρειος τῶν Υἱὸν, ἀπολοῦθως καὶ κτήματα τοῦ: ἐξ ἀνάγκης ὑπεσπον· ἅτε μὴ δυναμένης μήτε τῆς τεχνικῆς μεθόδου, μήτε φυσικῆς τῶν ἀνθρώπων γνώσεως, ἄκτιστον κοίτημα λέγειν ποτὶ. Ὅτι μὲν ἀλοσφουλλωνος ἄκτιστον κοίτημα τελευτήσαν ἦδη νομισθεῖν ἐν ταῖς λογείαις ταύταις ἡμέραις. Ἐργῶν οὖν καὶ ἡμῶς ἐνταυθοὶ οὐσαπὴ τὰ ταυταῖα μισθουμένης τε καὶ τὰ ἕτα βύσαντας φυγῆν ἀπὸ ἀσπίδος πονηρίας. Ἄλλ' ἐπι, [P. 708] διὰ τοῦ ἀνέλεργα ψεύδεσθαι ταῦτον ἀνείσοθ τε καὶ αὐτοῦ, εἰροτόνητον δικαίων, αἱ τε ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ οἱ τοῦ αἰῶνος τούτου κοσμοκράτορες χορηγοῦσιν αὐτῷ ἐ' ἀράθειαν τρέψανον ταῖς κατὰ τῆς ἀληθείας ἐγείρειν εἰς πλάνην τῶν ἀπλοσφουλλων ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς ἐνταυθοὶ γρηγορεῖν τι ἔρα καὶ τὸ τῆς ἀληθείας ἀναλαμβάνοντας εἶρος παρρησίᾳ κατὰ τοῦ ψεύδους ἐλαύνειν, τὸ γε ἡμῶν ἐκρυπτόν, θαλα καὶ τείχος ἀεροπλῆως ἰσχυρόν τῆς ἡμετέρας τοῖς ὀρθοδόξοις γραφᾶς παρεγόμενοι, ἢ μᾶλλον τῆς τῶν θεῶν Γραφῶν μαρτυρίας, ἕνα μὴ ἀσπίδος σκεπασθῆν τε καὶ ἀλαμπαι κατακαλοῦθησαντες εἰς βράβερρον ἐπιτοῦς συνοδοῦσων ἀπαιτίας. Ἐπι γὰρ ταυταῖς αὐτῷ καὶ ταυταῖς ἐγὼ συμφορήσας πρότερον μὴν διὰ τε τῶν στηλιτευτικῶν ἐκείνων καὶ ἀντιφθέτικῶν, καὶ αὐτὸς ἐ' ὅν ἡκαρθεῖτε νῦν, οὐκ ἐπακέληκα, οὐδέ γε συνίνασι πίπτουσι, ἄκτιστον ἡμῶν κτήμα εἶναι κοίτημα· εἶρος λοιπὸν σαφέςτερον τῶν, καὶ αὐτοῖς γνωρίμων εἶπειν ἐκαπανεῦσιν, ἀφώροθα λέγων. Ἐνθλον γὰρ δῖπον τοὺς ἄλλοις, ὡς τὸ τῆς πίστεως ἡμῶν ἱερὸν Σύμβολον, ἐν ἡμέραις πάσαις καὶ νυκτῶν, ὁμολογία πᾶσιν ὀρθοδόξοις κοινή παρρηθεται πάντη ἑλληνικῆς, ἐν κόσμας ἕμα καὶ πᾶσαι καὶ στηλαίαις καὶ θρεσι καὶ, συλλήθηθον εἶπειν, ἐν πάση γε τῇ γῆ καὶ θαλά τῆς ὕψους οὐσίας δῖσαι ἐθάρθδιον. Ἐχει δὲ οὕτως: «Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν γεννηθῆναι, γεννηθέντα, οὐ κοιτηθέντα, ὁμοῦσιν τῷ Πατρί, ἐ' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο.» Ὅρατε πῶς ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τοῖς θεοῖς ἀναρῆται Πατρίσι διαρρήθην τὸ κοίτημα εἶναι τὸν δὲ' οὐ τὰ πάντα κηροῖται. Γεννηθέντα γὰρ φησιν, οὐ κοιτηθέντα.

VIII. Sed et magnus Athanasius in prima, quam ad Serapionem conscripsit, epistola hæc edisserit. «In hoc, inquit, (Spiritum videlicet) Verbum res

Ἦ'. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα πρώτῃ τῶδε διέξοισιν Ἐπιστολῇ: «Ἐν τούτῳ, ὁ φάσκων (τῷ πνεύματι διελθῆναι), ἐτὴν κελ-

ων ὁ λόγος θεῶν: θεοποιῶν, καὶ υἱοποιῶν δὲ προσ-
 ἄγει τῷ Πατρὶ· τὸ δὲ συνδοξάζον τῷ λόγῳ τὴν
 κτίσιν (25) οὐκ ἂν εἴη ἐκτὸς τῶν πτωμάτων. » Καὶ
 μὲν ἄλλα· « Ὁ γὰρ Πάτερ δὴ τὸ ἄγω ἐν ἡσυχίᾳ
 κτίσιν ἄρτι τὰ πάντα ἀναί, καὶ ὄντως ἡ ἐνότης·
 τῆς ἄτης Ἐρῆμῃ; οὐκ εἶται. » Καὶ πάλιν (26)· « Ἐί
 τὰ ποιήματα βουλήσει καὶ εὐδοκίᾳ ἐκείνη καὶ ἡ
 κτίσι; πῶς θαλήματι γέγονεν, ἐκτὸς ἐστὶν ὄντος
 τῶν βουλήσει γενομένων (27), καὶ μᾶλλον αὐτὸς
 ἐστὶν ἡ ζῶσα βουλή τοῦ Πατρὸς, ἐν ἧ τὰ πάντα
 γέγονα. » Καὶ πάλιν (28)· « Εἰ ἐν χειρὶ Θεοῦ τὰ
 ποιήματα ἐργάσθη (γράφεται γὰρ ὅτι ἐκ τοῦ
 λόγου πάντα γέγονα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἔγιντο οὐδὲ
 ἐν), [P. 709] εὐδοκίᾳ ὡς οὐκ ἂν εἴη ὁ Υἱὸς ἔργον·
 ἀλλ' αὐτὸς; ἐστὶν ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ καὶ σοφία. » Καὶ
 εἰ δὲ πρὶ τὰ ἐκτὸς διενηκεῖται; ἀκλουσμένους τὰς
 θρωῶν ἀκοῆς ἀποκρίσεις; παριστῆν ἰκανῶς τῶν
 λεγόντων ἔχόντων, ὡς ἐξήρηται τε πανταχοῦ τῆς
 Γραφῆς τὰ ποιήματα τῆς ποιοῦσης οὐσίας; καὶ ὡς
 κτίσματα εἴη ποιήματα πάντως; καὶ ὡς τοὺς θεοὺς
 θαδέλλει Πατέρας, ἐκεῖ μὲν τῶν οὐκίτων ἡτέρον
 τὰ ἰκάνει; λεγόντα σιγῇ παρῶν, σιωπῶς ὁ ἴδιον
 ἐναχοῦ προσημῶδων γυμνά πως ὄνοματα, ἵνα δι'
 αὐτῶν συναρκαζῆ ὄθεν τῶν ἀκλουσίων τὰς ἀκοῆς.
 Ἀπὸ δ' ἔσται μᾶλλον ἐξ ὧν ὄνομασι τε ἐνηθῆθη
 καὶ ὧν τὰς ῥήσεις ἐκτίθειται, παρασπῶν τὴν αὐτῶν
 ἐκκλησίαν, καὶ ἄλλα ἄλλως ἄλλοις δεκτικῶν καὶ
 διασπείρων τεμάχια, καὶ ἀνελευθέρῳ πανταχοῦ χρώ-
 ματο; ἀναδείξ, ὅπη ἂν καὶ ὄθεν εἴηται τὸ βουλόμε-
 νον ἐχερέστερον ἀνύσιν τῆς γνώμης; ὡς ἐκείνους
 τε προφανῶς θαδέλλοι καὶ ὡς οὐκ οὐδ' ἕπιτερον,
 εἴτ' ἐξ ἀπαθείας μᾶλλον ἢ κακοθῆσας ἐδρακεῖ τε
 καὶ ἔφ' τοῦτο, εἴτε τοῦτο μὲν οὐχί, διὰ δὲ κακοθ-
 θῆσιν καὶ μᾶλα μόνην μάλιστα φύχης· εἰ δὲ καὶ ἐξ
 ἀμφοῖν, ὡς ἡ τῶν πολλῶν μὲν κερῆται φήρη,
 ἡμιστ' ἔγρησι διόσομαι. Πῶλαγο γὰρ (ὡς ἐπὶ τὸ
 κλειστοῦ εἴηται) εἴλωκε τε καὶ ἀλλοιοῦμενος ὁρῆται
 μᾶλα περιεπῆς καθιστάμενος ἰκατέρως, ὥστα ὁπό-
 τερον ἐν τις βούλωτο προφέρειν πρὸ αὐτοῦ, δεξιῶν
 ὁπκαίμενον, οἶμα, εὐρήσει τὸν ἀθροῦνον καὶ
 μᾶλα γέ ται δεκτικῶν. Καὶ ἐκότερον τοῦτ'. Ὅς
 γὰρ ἂν οἴησταις ἀπρὶς τὴν ἡγεμονίαν τῆς γνώμης
 πιστεύσας ἐπὶ τὰς τῶν θεῶν δογμάτων θόρας ἀνευ
 ἐπιστήμης, ὡς δὲθεῖται, λεξικῆς ἀφίχνης, αὐτὸς
 ἀνευτὸν κακικῶς ὡς γνώη καλῶς, ἐαυτὸν τε ἐσφηλε

creatas glorificat deificans, et in filios adoptans
 Patri adducit. Porro qui simul cum Verbo creatas
 res glorificat, ipse neutiquam creata res esse po-
 test. » Et paulo post: « Nam Pater per Verbum
 in sancto Spiritu omnia facit, eoque modo sanctæ
 Trinitatis unitas servatur. » Et iterum: « Si create
 res voluntate ac mero Dei beneplacito subsistent,
 et omnia creatura voluntate Dei facta est, haud
 dubie istud Verbum extra eorum numerum est,
 quæ libera Dei voluntate facta sunt, vel potius
 vivens est Patris voluntas et consilium, in quo
 facta sunt omnia. » Et rursus: « Si per Dei manum
 facta sunt ipsius opera, scriptum autem est, omnia
 per Verbum esse facta, et sine ipso factum esse
 nihil, clarum est utique Filium non esse opus, sed
 Dei manum et sapientiam. » Et sane quid necesse
 est ut, in illisdem perpetuo versati, vestras aures
 obtundamus, cum ex supra dictis abunde probetur,
 ubique sacris in Scripturis factas res a causa sua
 efficiente distingui, neque creatas res inter et factas
 quidquam esse discriminis? Satis etiam demo-
 stratum est, quomodo sanctos Patres calumniatur
 Palamas, eorum verba, ne ipse 1133. redargua-
 tur, silentio prætermittens; alicubi tamen mea
 et nuda quorundam nomina obscure interserens,
 ut iis ad se simplicioribus aures rapiat. Hoc autem
 magis patebit ex illis SS. Patribus, quos nomina-
 tim citavit, et quorum verba ita in medium ad-
 duxit, ut eorum sinceritatem atque integritatem
 detruncaret, aliter aliis in locis alia fragmenta
 exhibens et disseminans. Hinc illiberali ubique
 impudentia utitur, dummodo animi sui propositum
 adimpleat; undecunque et quomodocunque faci-
 lius sese illud adimpleturum esse opinatur. Hinc
 etiam sanctos illos Patres manifeste calumniatur:
 atque haud scio an ex ignorantia potius quam ex
 improbitate hoc fecerit et faciat; an vero non ita
 quidem se res habeat, sed sola præsertim animi
 malignitate id perpetrarit. Quod si, ut multus
 vulgi rumor obtinuit, per ignorantiam simul et
 improbitatem ita se gesserit, ego minime repu-
 gnabo. Nam ut plurimum multis in locis depre-
 hensus est, et etiamnum deprehenditur in utrum-
 que vitium inpegnisse; adeo ut utrumlibet adver-
 sus ipsum proferre quispiam voluerit, idoneum.

Variorum notæ.

(25) In editionibus Athanasii veter. et nov. legi-
 tur συνκίτων, sensu minus commodo. Nam ex
 Athanasii sententia Spiritus sanctus creaturas
 Verbo non conjungit, sed Spiritus sanctus simul
 cum Verbo eas Patri conjungit, seu adducit, προ-
 ἄγει, ut hic habetur. Rectius itaque legitur συν-
 δοξάζον, ita ut τῷ λόγῳ συνδοξάζον τὴν κτίσιν sit
 idem quod supra, ἐν τούτῳ [πνεύματι] τὴν κτίσιν
 ὁ λόγος θεῶν. Editionis novæ auctor eruditissimus
 recte jam adnotarat in 4 mas. cod. legi σύν-
 δοξάζον. CAPPÉRONN.

(26) Athanas. orat. olim 4, jam 3, contra Arianos.
 CAPPÉRONN.

(27) Verbum est extra numerum eorum, quæ li-
 bera Dei voluntate facta sunt. Hoc solemne est

apud S. Athan. et alios SS. Patres, ut dicant Fi-
 lium divinum τῇ φύσει genitum esse, non autem
 θαλήματι factum: ita ut τὸ φύσει intelligatur de
 operatione Dei, ut jam in scholis loquimur, ad
 intra; et τὸ θαλήματι de operationibus ad extra,
 non quod Filius sit ἀόλητος τῷ Πατρὶ, καὶ μὴ
 βυλοποιῶν τοῦ Πατρὸς, id est, præter voluntatem
 Patris et nolente Patre; hoc cuius disertè neget
 Athanasius ibidem: sed quod non sit productus
 in tempore quando Deus primum voluerit ita
 ut potuerit nolle. Hoc quippe sensu creaturas
 duntaxat voluntate Dei factas fuisse docet eodem loco
 auctor doctor. CAPPÉRONN.

(28) Athanas. orat. olim. 3, jam 2, contra Arianos.
 CAPPÉRONN.

opinor, subjectum et hominem ad utrumque A τὰ μέγιστα καὶ σὺν γε αὐτῷ πολλοῖς πολλῶν κακῶν maxime habilem sit reperturus. Et hoc profecto ἐπίφοις γίνεται τὰ ἐς ψυχὴν αἰτιώτατος. longe probabilis est. Qui enim importuna, quam de se imbibit semel, opinioni principalem animæ partem concredidit, ac deinde ad aperiendas quasi divinerum dogmatum fores accedit, ea, quæ vocabulorum rationem ut ostendimus expendit, scientia destitutus, et tamen sibi se illam pulchre callere persuasit; is maximos primum se in errores inducit, et tum in se tum in alios multa mala confert, unde ipsorum animæ non leve **1134** detrimentum accipiant.

IX. Quæ cum ita sint, restat ut horum verborum (parare et iudicare) significationem Palamam doceamus. Hic enim, sicut non factum et increatum existimavit esse illud, quod revera factum creatumque fuit, ita vocibus his (præparatione et iudicio) res increatas designari putat, quæcumque tandem præparentur et iudicentur. Statim itaque magnus Athanasius ita loquitur: « Nolunt impii Filium esse Verbum et vivens consilium; sed contendunt ipsum esse apud Deum voluntatem, prudentiam et sapientiam, quæ velut habitus quidam Deo adveniunt. Salomoni potius fidem adhibeant dicenti: « Deus terram sapientia fundavit, et cælos in prudentia paravit ¹. » Sic in Psalmis dicitur: « Omnia quæcumque voluit, fecit ². » Quodsi voluntas Dei sit sapientia et prudentia, et aliunde Filius ipsa sit sapientia, cavendum est, ne qui Filium voluntate factum esse asserit, idem omnino dicat, ac si sapientiam in sapientia factam esse, Filium in Filio esse factum, et Verbum per Verbum creatum fuisse, affirmaret. » Videtis ut verborum fundare, facere et creare significationem eandem esse, quæ verbi parare propria est, censeat sanctus Athanasius. Sed et David, animata C illa Spiritus divini cithara et harmonica musa, « Præparans, inquit, in fortitudine sua montes ³. » Et iterum: « Tu parasti directiones; iudicium et iustitiam in Jacob tu fecisti ⁴. » Ecce hic etiam Propheta verborum facere et parare unam eandemque esse significationem ostendit. Nec enim cælos increatos, nec increatos terræ **1135** montes Dominus creavit. Et certe neque directionem, neque iudicium, neque quidpiam eorum omnium, quæ fecit et præparavit Deus, increatum dixerit quis, neque dicet unquam, nisi desipiat. In divinis etiam Evangeliiis diabolo et ejus angelis paratum esse ignem audimus. Igitur si secundum Palamam increatus ignis ille sit, idem quoque increatus Deus et principii expers erit; ac proinde diabolus erit increatus et principii expers Deus, increato igne illo, quæ ipsius hæreditas est, deificatus; et pœna ipsi debita, ob mala quæ a sæculo in universum genus humanum contulit, in hujusmodi præmium convertetur. Etenim istud ipsum præcipue videtur esse, quod semper tanto molitur opere Palamas, ut, cum ad Dei conditionem diabolum converterit, simul cum eo ignis illius increati hæres

Θ. Τοῦτων οὕτω; ἐχόντων, ὑπόλοιπὸν ἐστὶ διδάξαι τὸν ἄνδρα καὶ τῆς τοῦ ἐτοιμάζειν τε καὶ κρίνειν λέξεως τὸ σημαίνον. Ὁ μὲν γὰρ, ὡσπερ τὸ ποιοῦμενον καὶ τὸ κτιζόμενον ἀποιεῖται καὶ ἀκτιστον ἡγίται, οὕτω καὶ τὸ ἐτοιμάζον καὶ τὴν κρίσιν ἀκτιστα εἶναι σημαίνειν ἡγίται, ἔτα πλ' ἂν εἴη τὰ ἐτοιμάζοντα καὶ κρινόμενα. Ὁ μέγας τοίνυν φησὶν εὐθὺς Ἀθανάσιος (29), ὡς: « Οἱ ἀσέβεις οὐ θέλουσι λόγον μὲν καὶ βούλην, ζῶσαν εἶναι τὸν Υἱὸν, περὶ δὲ τὸν Θεὸν βούλησιν καὶ φρόνησιν καὶ σοφίαν, ὡς ἔξιν συμβαίνουσαν [P. 710] παρθεσθῶσαν οὖν Σολομῶντι λέγοντι: « Ὁ Θεὸς τῆ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἠτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει. » Οὕτως ἐν ψαλμοῖς: « Πάνθ' ἔσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν. » Εἰ δὲ βούλησις τοῦ Θεοῦ ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἡ φρόνησις, ὁ δὲ Υἱὸς ἐστὶν ἡ σοφία, ὅρα μὴ ὁ λέγων βούλησιν τὸν Υἱὸν, ἴσον λέγει τὴν σοφίαν ἐν σοφίᾳ γεγονέναι, καὶ τὸν Υἱὸν ἐν Υἱῷ πεποιθησθαι, καὶ διὰ τοῦ λόγου τὸν λόγον ἐκτίσθαι. » Ὅρατε πῶς εἰς ταυτὸν συνάγει τὴν σημασίαν τοῦ θεμελιῶν καὶ ποιεῖν καὶ κτιζειν τῆ σημασίᾳ τοῦ ἐτοιμάζειν. Ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ, ἡ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἑμφύσιος κιθάρα καὶ μουσα ἀρμονική, « Ἐτοιμάζων ἔρη, φησὶν, ἐν τῇ ἐσχῆρῃ αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν: « Σὺ ἠτοίμασας εὐθύτητα; » κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακώβ σὺ ἐποίησας. » Ἰδοὺ καὶ οὗτος ταυτοσημάτων ἔδειξεν εἶναι τὴν ποιήσιν τῆ ἐτοιμασίᾳ. Οὕτε γὰρ οὐρανοὺς ἀκτιστους, οὐτ' ἔρη γῆς ἀκτιστα Κύριος ἔκτισε. Ναὶ μὴν οὐδ' εὐθύτης, οὐδὲ κρίσις, οὐδὲ τι τῶν πάντων, ἔσα τε πεποίηκε καὶ ἠτοίμασεν, ἀκτιστον οὐδὲν οὐτ' ἐφησά τις, οὐτε φησὶε ποτε, πλὴν εἰ μὴ μαίνεται τις. Ἀκούομεν δὲ καὶ τὸς Ἐβραγγαλιούς, πῶρ ἠτοιμασέναι εἶναι τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Εἰ οὖν ἀκτιστον κτελεῖν κατὰ τὸν Παλαμῶν, καὶ Θεὸς ἀκτιστός τε καὶ ἀναρχός εἴη ἂν αὐτῷ, καὶ ἔσαι διὰ ταῦτα Θεὸς καὶ διάβολος ἀκτιστός τε καὶ ἀναρχός, θεωθεὶς τῷ ἀκτιστῷ κλήρῳ αὐτοῦ τῷ πυρὶ: καὶ γενήσεται τὰ τῆς ὑπερβολῆς αὐτῷ κολάσεως, ἦν κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἀπάσης ἔδρασε φύσεως ἐξ αἰῶνος, ἐπαθλον τοῦτο. Καὶ γὰρ τὸ κράτιστον καὶ τοῦθ', ὡς φαίεν, ἐστὶν ὁ παρὰ πάντα μορθεὶ τὸν χρόνον ὁ Παλαμῶν, ἵνα Θεὸν τὸν διάβολον καταστροφόμενος ἅμα αὐτῷ καὶ τοῦ πυρὸς κληροῦχος ἐκείνου γένοιτο τοῦ ἀκτιστου, καὶ οὐκ εἴη φοβούμενος τὴν κρίσιν τοῦ πάντων δημιουργοῦ καὶ Θεοῦ, πρόξενον οὖσαν τοσοῦτου καλοῦ κατ' αὐτόν. Ἀλλὰ γὰρ ἠλάθομεν ἑρῶντες ἐν π' θῷ τῆν κεραμεῖαν (30-31), ἕτερον τρόπον οὕτω

¹ Prov. iii, 19. ² Psal. cxiii, 9. ³ Psal. lxiiv, 7.

⁴ Psal. xciii, 4.

Variorum notæ.

(29) Athanas. orat. olim 4, jam 5, in Arianos. CAPPERONN.
(30-31) Proverbium est, quod varie simulat-

que erudite Desiderius Erasm. exponit chiliad. i, centur. 6, proverb. 15. Ipsum consule, si lubet. CAPPERONN.

γῆρωντα παιδεύοντες τε καὶ ἀσχοῦντες ἄνθρωπον τὴν Ἀ τῶν λέξεων σημασίαν καὶ τέχνην, & πεντεκαίδεξι-
την μανθάνειν ἐχρῆν· καὶ δέος, μὴ οἱ φιλοσκώμμο-
νες αἰσθῶνται τε ἡμᾶς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμέ-
νους· καὶ οὐ βῆστα κητάγελῶν ἡμᾶς γε ἀπέσχωνται.
Ἐὶ δὲ τῶν τοιούτων ἀπαλλάττεσθαι τάχιον χρῆ, μὴ
ἀσθενέστερα γένηται πῶς· εἰς τοῦμπροσθεν τὰ τῆς
σπουδαιότερας ἡμῶν ἀσχολίας, ἀνακαρηνύμενα πολ-
λαῖς τε καὶ πολλάκις ταῖς ἐκείνου τάνδρος μαιρα-
κώδεσι παιδείαις, καὶ τοσοῦτον οἰχοθεν ζημιούμενα,
δσον τῆς ἐκείθεν μεταλαμβάνει φασιδότητος.
deinceps in gravioris momenti negotiis defetiscamur, neve multis et juvenilibus Palamæ disciplinis
nostrum studium committentes **1136** tantum in nobis ipsis detrimenti patiamur, quantum inde
vitii participando contraxerimus.

Γ. Καὶ μὲν δὴ λοιπὸν ἔστιν ἡμᾶς ἀναδραμόντας Β
ἐκείσε δεκινύειν περὶ τε τῆς θαλάς μεταλψεως καὶ
ἄμα τοῦ θείου βαπτίσματος. [P. 711] Ἐ Μέννησθε
γὰρ (σφ:σιν ἐφην) εἰπόντες, ὅσα καὶ περὶ τούτων
ἐφ' ἡμῶν ἔταίρω νενομοθέτηται Παλαμᾶ καὶ πρὸς
γε Ἡρακλείας τῷ τούτου θερμῷ θισωῶν· ὡς δαι-
μόνων ἐπὶ σκοτεινῶν εὐρημα, μὴ τὴν διάφορον τῆς
οὐσίας ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν θεϊαν εἶναι νομίζειν οὐ-
σίαν αὐτὴν τὴν ἀγιάζουσαν ταῦτα. Μῆτε γὰρ τὴν
θεϊαν πεφυκέναι βαδίζειν οὐσίαν ἐς ὅσα ὑφ' ἡλίον,
μῆθ' ὅσιον αὐθις εἶναι πιστεῦειν, αἷμα καὶ σῶμα
τὸν τ' οἶνον γίνεσθαι καὶ τὸν ἄρτον ποτὲ τοῦ Χρι-
στοῦ· τύπον γὰρ ταῦτ' εἶναι ἐκείνου, καὶ οὐκ ἐκεί-
νον αὐτόχρομα (32). Μακρὸς δ' ἂν ἐπὶ χρόνος
μηκύνειν, & περὶ τῶν τοιούτων αὐτοῖς τε ἔβασαν καὶ
τοῖς γε σφετέροις συνέθεσαν γράμματα· καὶ ἄμα C
οὐκ ὅσιον ὁσίων ἀνθρώπων ἀκόως ἐμπικλῶν ἀσέβειας
τοσαύτης· ἐξὸν ἐνὶ γε τῷ τέρπῳ ταυτὶ προεμένους
ἐκεῖνα διεξιέναι, & ἂν λέγων οἶμαι τοῖς τὰ ὅσα
βουλομένοις λαμπρῶς χαριεῖσθαι.

una et eadem ratione liceat ea dicendo percurrere, quæ ubi protulero in medium, iis qui sancta
plaque desiderant rem, ut opinor, gratissimam fecero.

ΙΑ'. Ὁ τοῖνον ἐκ Δαμασκῶ φησιν εὐθὺς Ἰωάν-
νης (53), ὅτι Ἐ Καθάρσιν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος,
ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὑδατι λουεσθαι καὶ ἐλαίῳ
χρίεσθαι, συνέζευξεν τῷ ἐλαίῳ καὶ ὑδατι τὴν χάριν
τοῦ Πνεύματος [δὲ θελς], καὶ ἐποίησεν αὐτὰ λουτρὸν
ἀναγεννήσεως, οὕτως· ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις
ἐσθλεῖν ἄρτον, ὑδῶρ τε καὶ οἶνον πίνεειν, συνέζευξεν
αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ πεποίηκεν αὐτὰ
σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ D
κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα. Σῶμα
ἔστιν ἀληθῶς ἠνωμένον θεότητι τὸ ἐκ τῆς ἀγίας
Παρθένου σῶμα· οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα

efficiatur; neque amplius omnium officis et Dei
judicium pertimescat, utpole quod juxta ipsius
opinionem tantum bonum conciliet. At enim non
advertimus nos in dolio figlinam exercere, dum
jam senem hominem dedocentes, verborum signi-
ficationem docemus, et ea instituimus arte, quam
decimo quinto ætatis anno discere debuerat; et
locus timendæ est, ne qui mordacibus diceriis et
scommatis gaudent, nos hujusmodi rebus occupari
animadvertant, et a deridendis, nobis ægre absti-
neant. Unde his defungi citius nos oportet, ne

X. Et sane superest, ut ad propositum reversi,
quæ divinam Eucharistiæ participationem ac divi-
num simul baptismum spectant, declarem. Ἐ Nam
(illis aiebam) meministis vos dixisse, quæcumque
de his amicus vester Palamas, et insuper Hera-
cleensis episcopis, ardentissimus ipsius assecla.
statuerunt; a tenebrionibus videlicet dæmonibus
adinventam esse opinionem, quæ quis a divina
substantia operationem non distinguit, sed ab ipsa
divina substantia isthæc, Eucharistiam et baptis-
mum, sanctificari existimet. Nec enim, inquit,
divina substantia ejusmodi naturæ est, ut ad ea
quæcumque sub sole sunt descendat: neque rursus
fas est credere, vinum et panem Christi sangui-
nem et corpus unquam fieri. Illa quippe Christi
figuram, non autem re ipsa Christum esse dicunt.
Porro multum temporis insumerem, si fusius vel-
lem recensere, quæ de istis dixerunt ipsi, suisque
scriptis consignarunt: aliunde vero nefas est aures
piorum impietate tanta implere, cum his omnis-
sibus

XI. Statim itaque sanctus Joannes Damascenus
ita loquitur: Ἐ Quæadmodum in baptismo,
quia hoc est in more positum apud homines, ut
aqua laventur et oleo ungantur, sancti Spiritus
gratiam oleo et aquæ conjunxit Deus, et fecit ut
ea regenerationis lavacrum essent; ita quoniam
1137 moris est hominum, panem manducare, et
aquam ac vinum bibere, suam iis divinitatem con-
juncti, et eadem corpus et sanguinem suum effe-
cit, ut per consuetudinem et naturalia ad supernaturalia
perveniamus. Vere corpus est divinitati unitum,
quod ex sancta Virgine sumptum est corpus; non

Variorum notæ.

(32) Μῆθ' ὅσιον εἶναι πιστεῦειν, ... καὶ
οὐκ ἐκείνον αὐτόχρομα. His Palamitarum ver-
bis errore Sacramentariorum contineri, non
omnino negaverim. Verum illorum patrocinio haud
scio an sua opinio tueri velint retentiores
hæretici, cum in hæc Palamitarum sententiam tam
acriter invehat Gregoras, eam impietatis rem
arguat, et luculentis SS. Patrum testimoniis con-
futat. Aliquando, fateor, apud plurimam Ecclesiam
Græcæ partem obtinuit Palamitarum doctrina, ut
patet ex Palamitica synodo: sed non nisi quod

spectat essentia divina ab attributis distinctionem.
et Thaborici luminis divinitatem: nec enim obti-
nuit quantum ad illa consecraria, quæ Palamitis ex-
probrabat Gregoras. Sic verbi gratia Palamitis Ico-
nomachorum errorem sæpius objicit Gregoras: at
Palamitas revera Iconomachos fuisse, aut Icono-
machorum errorem apud Orientalem Ecclesiam
tum instauratum et approbatum fuisse, nemo dixit.
CAPPERON.

(33) S. Joan. Damasc. lib. iv *Orthod. fid.* cap. 14
CAPPERON.

quod assumptum in celos corpus inde descendat, sed quia ipse panis et vinum in corpus et sanguinem Christi convertuntur. Si autem querat, quomodo hæc fiat, satis tibi sit audire, per sanctum Spiritum hæc fieri.

XII. Auditis, quomodo magnum Ecclesie luminare non operationem substantia vacuum et a divina substantia distinctam, sed ipsam divinam sancti Spiritus substantiam, neque salutaris illius corporis figuram, sed ipsum illud corpus nec ab illo aliud esse, panem eucharisticum asserat. Porro, quod magis est, non simpliciter neque in transcurso panis hæc verbis protulit: sed solidum atque integrum libri quarti caput magno studio hanc in rem elaboravit, et valde prolixas demonstrationes, tum ex naturalium rerum penam, tum sacris e Scripturis deprompsit. Tunc enim Ecclesia gravi bello velut marina tempestate jactabatur, et valde intumescobat illorum moles fluctuum, quos vehementissime contabant Iconomachi, tum de prædictis, tum de Thaborico lumine, discopiantes. Hinc erroris occasionibus, quas impie confixerant, captatis, hæreses iconomachicæ tumebant excitabant, et domini Jesu incarnationem calumniabant, et supra exposuimus, ubi nec nos piguit prolixiorum hæc de re sermonem instituere. Tunc certe magistratus 1138 omnes, et cæteras imperii dignitates, hujus, quæ velut morbus cunctos infecerat, hæreses ministri distribuabant, et certatim omnes maxima contentione ad similem currebant improbitatem; quin et illius ætatis homines ob vitæ delicias et luxum, eo fere inclinabant animam, ut sanctionibus imperatoris adularentur. Supererat paucissimi, quorum gegerosus ac liberior animus, itemque ardentissimus in corde ignis, contra inimicum illum ignem fortiter decertabant; et hæc in bello sapientis hujusce viri sancti Joannis Damasceni sermonibus pro sua quisque facultate, alii verbo, alii opere, utroque alii, opitabantur. Horum unus fuit Theodorus Graptus, qui multam tum scriptis in sermonibus sapientiam, tum ad perferendas hostium illorum plagas corporis patientiam demonstravit. Unde firmus et inconcussa, quæ e majoribus accepimus, dogmata servavit, et grassantem ubique malitiam compescuit. Porro magnus hic doctor scripsit plures et Dei Ecclesie reliquii libros, qui uberem sapientiam cum scientia conjunctam et pietatem Augusto splendore festam continent; ex quibus nonnulli quidem maximum et necessarium ad superiorem controversiam adjuvamentum nobis attulerunt: attamen perlibenti animo, nec sine quadam voluptate, rursus ex ipsius libris, cum sacro ex argumentario, hanc opportunam ad præsentis disputationis necessitatem gladium educam. Ibi quippe statim proponit verba, quæ velut classicum canentia proferebant iconomachorum hæreses antistites. Sunt autem hujusmodi:

XIII. « Christus. 1139 inquit, cum suam

A ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτοῦ ὁ ἄρας; καὶ ὁ εἶνος μεταποιεῖται εἰς σῶμα καὶ εἶμα Χριστοῦ. Εἰ δὲ τὸν τρέπον ἐπιζητεῖς πῶς γίνονται, ἀρῶσαι οὐκ ἀποδοῦναι οὐδὲ Πνεύματος ἀγίου. »

B. Ἀκούετε, πῶς οὐκ ἐνεργεῖται ἀνοείδων τε καὶ διάφορον φησι τῆ; θείας οὐσίας ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας φαστήρ, ἀλλ' αὐτὴν γε τὴν θεῖαν οὐσίαν τοῦ Πνεύματος· οὐδὲ τὸ πον γινόμενον σῶματος ἐκείνου τοῦ σωτηρίου τοῦ ἄρτου, ἀλλ' αὐτὸ γε ταῦτα, καὶ οὐκ ἄλλο ἐκείνου. Καὶ τὸ γε μαζῶν, ὡς οὐκ ἀπλῶς οὕτως παρεβλήθη εἰπὼν ἐν βραχέϊ, ἀλλ' ἕως περὶ ταῦτα λέγον, καὶ λίαν πεφροντισμένον, καὶ σὺν γε μακρῶν ἐκτεκνῶν ἀποδείξει φαστικῶν; τε καὶ γραμμάτων. Πολλὴ γὰρ τις εἶπε ἦν ἡ θάλασσα τῶν τῆς Ἐκκλησίας καλέμων, καὶ ὁ τῶν κομῶτων ἐκείνου ὄγκος; σφοδρὰ γε βέβαι κρῖς τῶν εἰκονομάχων πάντο σφοδρῶ; ἀναβητικῶ; ὄρμενοι;· κατὰ γε τὴν εἰρημῶτων, καὶ κρῖς γε τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ φαστός· [P. 712] ἐξ ὧν ἀφορμῶ; οὐχ ὀβία; ἀνακαλύπτουτας τὸν τε τῆς εἰκονομαχίας; ἀρεθίζον ὄρμους καὶ τὴν ἐνοσημοῦ τοῦ Κυρίου διδύλλον παρουσίαν· ὡς ἀνωτέρω (34) πού θεολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς, οὐκ ἐβρόχουμπέρον τὸν μαχόναντας λέγον· ὅτι δὴ καὶ πάσας μὲν ἀρχάς, πάσας δ' ἐξουσίας, οἱ τῆς νόσου ταύτης ὑπερέτας διενεμήμας, καὶ πῖσα πάντων ἀμίλλα κρῖς τὸν θεοῦ τῆς κακίας ταύτης ἐτίτακτο ὄρμενον, καὶ οὐκ ὄν δὲ τῶν τηλικαῦτα βίαι; ἀνθρώπων, οὐδὲ τρωφῆν καὶ βλακέων, εἰς τὴν τῶν βασιλικῶν θεσπισμέτων ἐκλίνα καλακαίαν, καὶ πάντο βραχέϊς τινος ἦσαν, ὧν ἐλευθέρων τῆς φύχης ὑπῆρχε τὸ φρόνημα, καὶ ἐξαι τὸ τῆς καρδίας κύρ, μεθ' οὗ καὶ κρῖς τὸ κολέριον ἐκείνο γενναίως; ἀντιστρατεύοντο κύρ, καὶ τοῖς λόγοις τοῦ σαρῶ τοῦδ' ὀνδρῶς συνεμάχουσαν ἐκ τῶν ἐνόντων, οἱ μὲν λόγοις, οἱ δ' ἔργοις, οἱ δὲ εἰ' ἐκατέρων. Ἄν εἰς καὶ Θεσσαλῶς ἦν, ὁ πολλὴν μὲν τὴν ἐκ λόγων σοφίαν, πολλὴν δὲ τὴν τοῦ σῶματος καρτερίαν κρῖς τῶν τῶν κολέριον ἐκείνου κληγῶς ἐνδειξάμενος, καὶ εἰ' αὐτῶν τοῖς κερτίοις τὸ βέβαιον καὶ ἀσάλευτον χερσιόμενος; ὄγγμασι τὸ νοσημένον ἐκασοι τῆς κακίας ἐκείνης. Καὶ μὲν δὴ πολλῶν ὄτων, ἡ τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καταλαλεῖται συγγράματα, κληγῆ σοφίας; ἐπιστημονικῆς καὶ ἡμεῖς δ' εἰσθεσίας; οἰμῶς; πανηγυρίζουσας, ἡ μέγας ὄτος; δειδέσκαλος, ἕνα μὲν καὶ ἡμῖν εἰς τὴν ἐνωτέρω (35) πού χρεῖαν μέγιστον παρέσχετο συμπραχίαν· καὶ τὸν δ' αὐτῶ; κατὰ γυμῶν ἂν εἶναι καὶ τὸ βέβαιον γέ τὸν ἀρεθῶς ἐμῶ, τῶν ἐκείνου βέβαιον, ὡς ἐξ ἀρχῆς τινος; ὀκλοθῆνης, τὸ κερτίον καὶ τῆ παρούσῃ χρεῖαι πάλιν ἀνεκλήφεται ἕλος. Προτίθησι γὰρ ἐκεί τὸ τῶν κροτέρων τῆς εἰκονομαχίας; ἐνεγῶντα βήματα κροτέρων, ἔχοντα οὕτως;

II. « Προγυῶς, ὁ φησίν, ὁ Χριστὸς τὸν ὄντων

Variorum notæ.

(34) Lib. XIX, cap. 3 et 4. CARRERON.

(35) Vide lib. XIX, cap. 3 et 4. CARRERON.

τον αὐτοῦ ἡθώλου τοῖς ἁγίοις· αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστολικοῖς παραθεῖναι, ὃ οὐκ ἐπίτηδ' ἀπέγραψε; (36) τῶνον εἰς σῶμα αὐτοῦ· Ἰνα διὰ τῆς ἱερατικῆς ἀναγωγῆς λάβωμεν ὡς ποσῆος καὶ ἀληθοῦς σῶμα αὐτοῦ (37). » Ἐτετακται τὴν ἐκείνων εὐχὴν καθιεροῦν αὐτοῖς· « Ἐμεῖς δὲ, » φησὶν, « οὕτω εὐχόμεθα εἶναι τῶνον τοῦ σώματος· ἐκείνου ταῦτα λέγομεν, εἰ καὶ συμβολικῶς ἐπιτελεῖται, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὸ καθαρῶν. Τοῦτο καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ παρεῖδον, « Λάβετε, φάγετε τὸ σῶμά μου, » λέγων, « οὐχὶ τὴν εἰκόνα τοῦ σώματος μου. Ὡς γὰρ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας τὸν σῶμα διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λαοῦ ὑποστήσεται· εἰ χρὴ δὲ πικρῶν καὶ ἄγλυκας τοῦτο ἐκλῆσαι, [P. 713] ὡς ὁ ἄρτος· καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ἕρπυριον εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐπιθέτου καὶ κίνουτος μεταβάλλεται (38), καὶ οὐκ ἂν εἴποιεν ἕτερον σῶμα γίνεσθαι παρὰ τὸ πρότερον, οὕτως δὲ καὶ ταῦτα ὑπερφυῶς ἐπιπέσει τοῦ ἱερατεύοντος, ἐκπεριττειναι τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ μεταβάλλεται. » Ἰδοὺ καὶ ὁ μέγας οὖνος· διδασκαλὸς ταῦτα τῷ ἁγίῳ ἐκείνῳ φησὶ γρηγοῖται Πάτρι, καὶ πολλῶν κληδόν, ἢ Παλαμά· τῶν· ἀποκαταίνου· ἐκείνους Ἐκκονομάχους. Ἄλλοτετα γὰρ κλητεύεται καὶ τοῦτο; ἔς τὴν ὁμοίαν κληδόν ὑπερβαλόμενος, εἰ τις εἰ ἄρτον παρελλήληθαι ἄμενος συνορήν ἐγγλήματα· μάλα εὐχόμενος. Τὰ γὰρ θεῖα ἔργα, καὶ οἱ Πατέρων ἁγίων ῥυθμιζόμενα, παραλείπει οὐκ οἶδεν οὐδ' ἦν ἄποις ἡρμοστα συμφορῶν πρὸς ταῦτα, οὐδ' ἦν αὐτὸ πρὸς τὰ ἐπισημα. Τὸ δὲ καὶ οὐδὲν οὐδὲν ἐπιπέμειν, συμφωνεῖν οὐκ οἶδεν οὐδὲν· ἀλλὰ μέγεται μὲν τῷ φύσει καλῶ, μέγεται δ' οἷς ἕκαστος γένηται συμφωνῶν, μέγεται δ' ἐπίσης καὶ ταῦτα. Οὕτως· ἔμμανθ' τε καὶ ἕτερον ἔχει τὴν ἕξιν ἀπὸ τῆς κακῆς.

α. εἰ, quod ea natura sua bonum est repugnat, ut sine secum etiam peccatis pugnat. Ad hoc insane

14. Προνοητικῶν ἔργων καὶ ἁ-Γρηγορίου τῷ Νυσσηνοῦ εἰρηται πρότερον, ἵνα γινώσκῃ τὴν τοῦ καλοῦ συμφωνίαν ἐκσταχθεῖν καὶ ἀλλοτρεῖν ὁμοίως· ἔχουσα· « Ὁ ἄρτος, » φησὶν (39), « ἄρτος ἐστὶ τῶνος καινός· ἀλλ' ἔταν αὐτὸν τὸ μυστήριον ἱεραργήσῃ, σῶμα Χριστοῦ λέγεται τε καὶ γίνεται. » Ἡ που μακρὰ τις ἂν εἴη σχολή· ἀσπρία, μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς χεῖ- σὶν ἁρτυροῦντος κληθεῖς ζητῶν εἰς ἐκλογὴν τοῦ κα-

A prænovisset mortem, sanctis discipulis et aposto-
 lis suis, per id quod valde concupivit, figuram sui
 corporis tradere voluit, ut, accedente mystica
 sacerdotis benedictione, velut proprie ac vere cor-
 pus ipsius accipiamus. » Deinde illorum verborum
 refutationem ita subjungit hic doctor : « Nos autem,
 inquit, neque imaginem neque figuram illius cor-
 poris hæc sacra Eucharistiæ mysteria esse dici-
 mus, quanquam symbolice conficiantur ; sed ip-
 sum Christi corpus deificatum. Hoc et suis disci-
 pulis tradebat : « Accipite, manducate corpus
 meum, » dicens, non mei corporis imaginem.
 Ut enim ipse sibi per Spiritum sanctum caruam
 ex Virgine produxit ; aut, si exemplo a nobis pe-
 tito istud explicari oporteat, sicut panis et vinum
 et aqua naturaliter in corpus et sanguinem come-
 dentis et bibentis transmutantur, nec dicemus un-
 quam aliud a priori diversum corpus fieri ; ut
 hæc etiam Eucharistiæ symbola, sacerdotis invo-
 catione et sancti Spiritus adventu, in corpus et
 sanguinem Christi supernaturaliter transmutan-
 tur. » Ecco hic quoque magnus doctor eadem pro-
 fert, quæ protulit olim sanctus ille Pater Joannes
 Damascenus, et quidem multo magis quam Pala-
 mas eadem cum ineptissimis illis Iconomachis pro-
 ferat. Hos enim hic etiam in similibus malitiæ colla-
 tione superat, si quis ea secum invicem collata
 conspiciat, quæ possent ambobus exprobrari. Nec
 sane immerito. Nam divina catholicæ fidei dogmata,
 cum sanctorum Patrum regulis apprime
 1140 congruant, quem inter se semel effecerunt aut
 cum similibus aliis servavit concertum, hunc dis-
 solvere nequaquam possunt : malum autem, cum
 nullis regulis accommodatum sit, nullis consonat ;
 et iis, quorum concertata paulo ante gaudebat,
 semper et absurde mala sese habuerunt.

XIV. Verum operæ pretium est ut ea vobis
 afferam, quæ sanctus Gregorius, Nyssenorum epi-
 scopus, olim protulit, ut multis e locis et unde-
 canque bonum sui semper esse simile cognoscatis.
 « Panis, inquit, hucusque communis est panis :
 cum autem eucharistico mysterio fuerit consecra-
 tus, Christi corpus dicitur et efficitur. » Certe
 multo intempestivoque otio abundarent, qui supra

Variorum notæ.

(36) Aliudant, opinor, ad Christi verba, Lucæ D cap. xii, v. 15 : Ἐπιθυμία ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ ἔσθαι φαγεῖν μετ' ὁμοίων πρὸς τοῦ με καθέβην· Desiderio desideravi hoc Panem manducare vobiscum antequam possem. CAPPELLONI.

(37) Voluit proprie ac vere corpus ipsius accipiamus. Notanda sunt hæc verba, quibus Iconomachi realem Christi presentiam in Eucharistia videntur admittere, aut sibi ipsis contradixisse ; quod eis exprobrat Nicophorus patriarcha Constantinopolitanus, Antirrhethico II, apud quem tamen (ubi Iconomachorum verba refert) deest vocula ὡς, quæ hic emulsi- uva videtur possit. Vide clarissimum auctorem Perpetuatis fidei circa Eucharist. tom. I, lib. vii, cap. 5, CAPPELLONI.

(38) Locus hic Theodoro Grapto attributus jacet in fragmento ejus operum apud Combesium libro

cui titulus : *Manipulus originum Constantinopolita-
 narum.* Idem locus reperitur ad verbum in Nice-
 phoro patriarcha Constantinopolitano (Tarasii suc-
 cessore) *Antirrhethico II*, apud Allatum lib. iii *De
 perpe. consens.* cap. 15, ubi plenior describitur :
 atque hinc etiam possit confirmari, Nicophorum
 patriarcham auctorem esse illorum operum quæ
 sub Theodori Grapti nomine circumferantur.
 CAPPELLONI.

(39) Locus hic ad verbum non legitur, cap. 37
 Orationis catechetice, ubi de Eucharistiæ mysterio
 agit S. Gregorius ; sed in eumdem sensum ibidem
 plurima edisserit sanctus doctor. An vero alium
 sancti Gregorii librum hic citaverit Gregoras, ut
 negare non ausim, ita nec affirmare vellem.
 CAPPELLONI.

dictis minime contenti adhuc plura quærent, ut A
boni ac peioris delectas haberetur. Ipsi enim videntis, ut nullo negotio atque, ut ita loquar, sponte ac ultro erumpant undequaque nefanda hominis istius festa, et impia mysteria retegantur. Omnium hæreseon Palamas rerum evidenter peregrinus; demonstravimus omnes hæreticos ab ipso ubique superari; cunctas ab eodem connecti simul hæreses, ut divinæ incarnationis mysterium evertat, quemadmodum sæpe supra et nostris in *Antirrheticis* multa antea ostendimus. Horum autem omnium fons atque causa malorum est ignorantia et arrogans de se concepta opinio, quibus nullum omnino inveniri potest remedium; neque ars ulla est, quæ qualibet ratione possit hæc sanare. Alio-
qui artem hujusmodi nosset ipse Palamas, qui a saceris et sapientibus Ecclesie doctoribus audiit, B
1141 in simplici atque incorporea et omnium maxime in divina illa, quæ omnem intellectum superat, natura, nullum essentialis et operationis esse discrimen, nec eas inter se tantopere differre, ut essentialis quidem ab nulla creatura possit ullo modo participari, et celestibus locis quoviammodo circumscripta sit. Operatio autem, seu efficacitas per se minime subsistens, ad res terrenas descendat, libenter et hilare carnem gæstet, ipsa increata et inconsumpta manens conservet humanitatem, cum qua insuper sibi propriam increati conditionem communicet, quod in divinam substantiam convenire Palamas inficiatur. « Caro enim, inquit, prius absumeretur, quam divinæ fieret substantiæ particeps. » Cum itaque sancta Virgo divinæ substantiæ igne combusta aut consumpta non fuerit, colligitur secundum ejus opinionem, divinam Verbi substantiam ex ipsa beata Virgine non fuisse incarnatam, sed operationem seu efficaciam quamdam duntaxat, increatam quidem, sed per se minime subsistentem, quæ inferiorem seu remissionem igneam nec omnino combustivum possidebat. Nunquam enim ullum e sanctis Patribus, sanctum præsertim Athanasium, audit Manichæis clamantem: « Dicite, auctores novi secundum vos Evangelii, undenam vobis prædicatum est, carnem increatam esse dicendam, ita ut aut deitatem verbi in carnem dilapsam et mutatam fuisse commiscamini, aut œconomiam passionis, mortis et resurrectionis, meram apparentiam et phantasiam existimetis? Sola enim sancta deitatis Trinitas est increata et æterna, **1142** immutabilis et invariabilis. » Et post pauca: « Nam quod increatum est, natura sua increatum dicitur, nec accessionem vel diminutionem admittit. » Et iterum: « Quis enim, increatum si audiat Domini corpus,

λοῦ τε καὶ χεῖρονος ἐστὶ. Ὅρατε γὰρ ὁμοίως ἀμογητὶ, καὶ κατὰ τὸ αὐτόματον εἰπεῖν. ἀναβῆθη γινώσκονται πανταχόθεν τὰ τῆς πονηρᾶς τοῦ ἀνδρὸς ἐφορτῆς ἀνακαλυπτῆρια, καὶ δίδεικται σαφῶς πάσαις μὲν ἀίρεσιν ἐνοχοῦς ὢν, πάσας δ' ὑπερβάλλων ἐκαταχρῆσθαι, πῖσις δ' ἐξ ἀναίρεσιν τῆς ἐνοέρπου θείας συνάπτου οἰκονομίας· ὡς ἀνωτέρω τε πολλάκις ἡμῖν δίδεικται καὶ πολλῶν πρότερον ἐν τοῖς ἡμῶν Ἀντιρρητικοῖς. Πιγὴ δ' ἀπάντων κακῶν τούτων καὶ θεμέλιος ἀμαθία καὶ οἷσις, οἷς φάρμακον οὐκ ἐστὶν εὐραῖν τῶν ἀπάντων οὐδὲν οὐδαμῆ· οὐδ' ἀλώσιμα ταῦτα τέχνη γένοιτο· ἂν οὐδενὶ γε τῷ τρόπῳ τῶν πάντων τινί. Ἡ γὰρ ἂν ἤδει καὶ αὐτὸς, ἀκούων τῶν ἱερῶν καὶ σοφῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, μὴ εἶναι διαφορὰν οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐφ' ἀπλῆς καὶ ἀσωμέτου φύσεως, καὶ μάλιστα πάντων τῆς θείας ἐκείνης καὶ ὑπὲρ νοῦν, μὴδ' ἐς τοσαύτην ἤκειν διαίρεσιν, ὡς τὴν μὲν ἀμέθεκτον εἶναι παντάπασιν κτισμασιν ἅπασιν καὶ ἀνοου που περιγεγραμμένην, [P. 714] τὴν δ' ἐνεργείαν ἐς τὰ περίγεια κατιούσαν ἀνούσιον σάρκα τε δύνασθαι φορέσαι μετ' ἱλαρότητος, καὶ αὐτὴν τε μένουσαν ἀκτιστον ἀφλεκτὸν τε διατρέφειν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ πρὸς ἅγε μεταδίδου καὶ τῆς οἰκειᾶς ἀκτιστότητος αὐτῆ· δ' τῆ θεῆς οὐσίᾳ ἐνεῖναι οὐ συγχωρηταὶ οἱ. Φθειρεσθαι γὰρ φησι τὴν σάρκα, πρὶν αὐτῆ μεταλεῖν. Τῆς γοῦν ἁγίας Παρθένου μηδαμῆ φελοχθείσης μὴδ' ἀναλωθείσης τῆ κυρὶ τῆς θείας οὐσίας, συνάγεται κατ' αὐτὸν, μὴ τὴν θεῖαν οὐσίαν ἐξ αὐτῆς σεσαρκῶσθαι τοῦ Λόγου, ἐνεργείαν δ' οὖν, C
ἀκτιστον εἶσαν μὲν καὶ αὐτὴν, ἀνούσιον δὲ καὶ ὑπερέμενον πῶς καὶ μὴ πάντοι φλέγον τὸ πῦρ κεκτιμένην. Οὐ γὰρ πᾶς οὗτος τοῦ τῶν ἄλλων ἁγίων, αὐτὸν Ἄθανασιον τοῦ θεοῦ, δακρυόε βῶντο; τὰς Μηνχαλοῖς (40)· « Εἶπατε, οἱ ἐφευρεταὶ τοῦ καινοῦ καθ' ὁμοῦς Εὐαγγελίου (41), πόθεν ὑμῖν κατηγγέλτ, σάρκα ἀκτιστον λέγειν, ὡστε ἡ τὴν θεότητα τῷ λόγῳ ἐξ; μετὰπτωσιν σαρκὸς φαντάζεσθαι, ἡ τῆ οἰκονομίαν τοῦ πάθου; καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, δόκησιν νομίζειν καὶ φαντασίαν. Ἄκτιστος μὲν γὰρ πέφηνε μόνῃ ἡ ἁγία Τριά; τῆς θεότητος, ἀλλῶς τε καὶ ἀτρεπτος καὶ ἀναλλολωτος. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Τὸ γὰρ ἀκτιστον τῆ φύσει λέγεται ἀκτιστον, μήτε ἀβῆσιν μὴτ' ἐλάττωσιν ἐπιδοχόμενον. » Καὶ πάλιν· « Τί; γὰρ ἀκούων ἀκτιστον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, ἐκτὸν δὲ ποιηθέντα καὶ κτισθέντα εἰδῶς, οὐκ ἐνοήσῃ, ψευδα; μὲν εἶναι τὰς ἱερα; Γραφὰς, ἐκτὸν δὲ μὴ ἔχειν πρὸς τὸν Χριστὸν κοινωνίαν; » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἄκτιστος; γὰρ ὕπαρξ; μόνῃ ἡ τῆς θεότητος νοεῖται· ὡστε καὶ τὴν ἀκτιστον παθητὴν λέγειν ἀσεθεῖς, καὶ τὴν παθητὴν ἀκτιστον ὀνομάζειν. » Καὶ πάλιν· « Ὅπως ἐν τοῖς πητήμασι τὸ λεγόμενον ἀκτιστον τὸ μηδὲπω ὑπάρξεν λέγεται, οὐ μὴ γέγονε, » Καὶ ἀλλαχοῦ (42)· « Οὐχ ὡς αἰσ-

Variorum notæ.

(40) *Manichæis clamantem*, seu potius Apollinaristis; ut patet oratione S. Athanasii de incarnatione Christi, ubi in Apollinaristas totus invehitur. Et certe oratio illa inscribitur κατὰ Ἀπολλινάριου, et postea dicit S. Athanasius, Apollinaristas κατὰ τὴν τῶν Μανιχαίων ἀσέβειαν ὑπεκαυμάειν, *Mani-*

chaorum sententiam amplecti, CAPPERONN.

(41) Alludit Gregoras ad solemnnes Evangeliorum titulos: κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λουκάν. CAPPERONN.

(42) Nempe oratione de sanctissima Deipara: sed spurium esse hunc sermonem nemo jam eruditum

τικοί φασιν, ὅτι ἐνέργεια παρὰ τοῦ Πνεύματος ἰγί-
 νετό τις (43) ἐν τῇ Παρθένῳ, τοῦ τελεσθῆναι τὴν
 σάρκασιν. »

interjectis : « Nam sola deitatis substantia increata esse intelligitur, ita ut impium sit, vel increatam
 substantiam vocare patibilem, vel patibilem increatam appellare. » Et rursus : « Profecto inter crea-
 tas res illud increatum dicitur, quod nondum existit, quia factum non est. » Et alibi : « Non,
 quod aiunt hæretici, aliqua energia, seu operatio, a sancto Spiritu facta est, ut incarnatio comple-
 retur. »

16. Τὰ δ' αὐτὰ περὶ ἀκτιστοῦ καὶ ὁ Νουσεύς
 πρὸς Εὐνόμιον φάσκει Γρηγόριος. « Μόνη τῆς κτί-
 σεως ὑπέρχεται ἡ θεία τε καὶ ἀκτιστος φύσις τοῦ
 Θεοῦ. » Καὶ πάλιν. « Ἀκτιστον, πλὴν θεϊκῆς φύσεως,
 οὐδέν. » Ὅρατε πῶς ὑπὸ τῶν ἀγίων περιφανῶς ἀναι-
 ροῦνται Μανιχαῖοί τε καὶ Ἀπολλινάριος, Ἀρειῶς
 τε καὶ Εὐνόμιος, οἱ ταυτὰ τῷ Παλαμᾷ πάντας φθει-
 γόμενοι ὡς νῦν γε (44) καὶ αὐτῆς ἐκείνοις ταυτὰ
 φθειγόμενοι ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις συναναίρεται
 ξιφῶν. Ὅτι δὲ καὶ Εἰκονομάχος ὢν πεφώραται μὲν
 καὶ πρότερον ἐκ πολλῶν, ὡς ἰδεῖσθαι μιν, [P. 715]
 οὐχ ἦτρον δὲ κίχ τούτων, ἀκούσατε καὶ Θεοδώρου
 τοῦ μεγάλου καὶ σοφοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνου κή-
 ρυκος, τῆνικαῦτα παρόντος, καὶ ποιημένου συγνὰ
 τοῖς Εἰκονομάχοις, ἅτε ἐν χειρὶ τῆς μάχης καθιστα-
 μένης : Τὸ μὲν φθαρτὸν τοῦτο, φησὶν, ἐνδύσα-
 σθαι δεῖν ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν, ὁ
 μέγας μυσταγωγὸς Ἀπόστολος τὸ δὲ σῶμα ἀσωμα-
 τότητα ἐνδύσασθαι, ἣ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἀκτιστον,
 ἣ τὸ περιγραφτὸν εἰς ἀπεριγραφίαν μετατεθείσθαι,
 οὐκ μὲχρι καὶ τήμερον ἤκουσται. » Καὶ πάλιν.
 « Εἰς θεότητος φύσιν οὐκ ἄν τι τῶν γεννητῶν καὶ
 τελούτων ἐν κτίσμασι μετασταίη ἂν ποτε, κἀν μυ-
 ριάκις βλασφημοῦντες οἱ Εἰκονομάχοι φαίνονται. »
 Καὶ πάλιν. « Τί οὖν, φθεῖρει ἡ ἀφθαρσία, καὶ ἡ
 ἀθανασία ἀπόλλυσιν; ἀλλ' οὐκ ἔστι λόγον ἔχον τοῦτό
 γε. » Ἀκούετε πῶς καὶ Εἰκονομάχοις ταυτὰ φθει-
 γόμενος Παλαμᾷ, ὁ τῆς νῦν Ἐκκλησίας διδάκα-
 λος, τοῖς αὐτοῖς βάλλεται βέλεσι πρὸς τοῦ στρατη-
 γούτου γενναίως ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας Πατρὸς καὶ
 διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον
 ἔσχε τὸν τρῶπον· καὶ οὕτω οὖν γε Θεῷ τούτους λόγους
 ἤνυσσεν, τοὺς τε νῦν ὄμνιν προστεθέντας; καὶ οὐδ'
 μεταξὺ μὲν τῶν τοῦ ἀγῶνος ἐνεστηκότος καὶ τῆς
 χριστιανῆς ἀναγκαζούσης διεψίμεν, νῦν δὲ διὰ βῆκος
 παρελίπομεν.

A seque factum et creatum agnoscat, non conjectabit
 falsas quidem esse Scripturas divinas, et sibi nul-
 lam esse cum Christo communionem? » Et paucis

interjectis : « Nam sola deitatis substantia increata esse intelligitur, ita ut impium sit, vel increatam
 substantiam vocare patibilem, vel patibilem increatam appellare. » Et rursus : « Profecto inter crea-
 tas res illud increatum dicitur, quod nondum existit, quia factum non est. » Et alibi : « Non,
 quod aiunt hæretici, aliqua energia, seu operatio, a sancto Spiritu facta est, ut incarnatio comple-
 retur. »

XV. De increato eadem profert sanctus Grego-
 rius Nyssenus contra Eunomium. « Sola (inquit)
 divina et increata Dei natura supra omnem creatu-
 ram posita est. » Et iterum : « Præter divinam
 naturam nihil est increatum. » Videtis, ut a san-
 ctis Patribus confodiantur Manichæi, Apollinarius,
 Arius et Eunomius, qui eadem cum Palama dice-
 bant; quemadmodum nunc etiam ipse Palamas,
 eadem cum ipsis voces proferens, una cum ipsis
 eodem gladio jugulatur. Porro Iconomachus esse
 Palamas ex multis antea deprehensus est, sicut
 ostendimus, nec minus ex his potest deprehendi :
 quod ut pateat, audiat velim magnum et sapien-
 tem illum Ecclesiæ prædicatorem Theodorum, qui
 tunc aderat et cum Iconomachis 1143 assidue
 decertabat, utpote cum ad manus tunc ventum
 esset et pugna ferveret : « Quod, inquit, hoc qui-
 dem corruptibile oporteat induere incorruptibili a-
 tem, et mortale hoc immortalitatem, magnus nos
 edocet Apostolus : at hucusque non est auditum,
 quod corpus incorporeitatem induere debeat, aut
 increatum fieri, quod creatum esse, aut circumsc-
 ptum in incircumscriptum commutari. » Et iterum :
 « In divinitatis naturam nihil rerum factarum et
 quæ in creaturarum albo recensentur, converti po-
 terit, quamvis id Iconomachi sexcentis blasphemando
 effutiant. » Et rursus : « Quid igitur? in-
 corruptibilitas corrumpit, et immortalitas mortem
 inferi? at hoc ab omni ratione alienum est. » Au-
 ditis, quomodo Palamas, præsentis Ecclesiæ doctor,
 eadem cum Iconomachis verba proferens, isdem
 quoque telis configuratur a sancto Patre et Ecclesiæ
 doctore, qui suscepti pro catholica fide belli gene-
 rosum sese duces præbuit. Et hæc quidem illi se
 habuerunt : sicque Deo juvante sermones illos ab-
 solvimus, tum quos nunc in medium vobis refe-
 rendo proposuimus, tum quos calente pugna et cogente tunc necessitate habitos, ob nimiam lon-
 gitudinem modo prætermisimus.

CAPUT II.

A. Ἐκαίνοι μὲν δι' ἀπειθείας καὶ βέβητος μακροῦ
 τὰ λεγόμενα ἤκω, καὶ ἐς τὸν τὸ θυμούμενον τῆς ψυ-

I. Isti porro sermones illis valde odiosi ac mu-
 lesti acciderunt, et erumpente ipsorum ex animis

Variorum notæ.

non judicat, cum sole clarior se prodat styli hujusce
 ab Athanasiano discrepantia. Vide clarissimum et
 doctissimum auctorem novæ editionis τῶν Athanas.
 tom. II, pag. 389. CAPPERRON.
 (43) Hic auctor, quisquis sit, non negat incarna-
 tionem peractam fuisse divina sancti Spiritus vir-
 tute : sed vult hocce mysterium non consistere dun-
 taxat in illa speciali sancti Spiritus operatione :
 vult insuper ut ipsam Dei Verbum cum humana
 natura hypostatice seu substantialiter unitum luc-

rit. Non ergo solummodo specialiter operabatur in
 Christo divinitas, verum ejus humanitati vere con-
 juncta erat; et hoc juvare potest, ut catholicæ
 fidei a Nestoriana hæresi discrimen intelligatur.
 CAPPERRON.
 (44) Si legas δὲ νῦν γε, sic vertendam erit. Arius
 et Eunomius proferentes eadem cum Palama; qui
 nunc etiam easdem cum ipsis voces emittens, una cum
 ipsis eodem gladio jugulatur. CAPPERRON.

ira exanderunt; et veluti quodam serpe porcti
 e duobus alterum necessario consequi ascerbant :
 • Vel enim, inquebant, **1145** sancti sunt, et sic
 ista non dixerunt; vel ista dixerunt, ac proinde
 sancti non sunt. Absit enim, ut dicamus anquam,
 non esse dubio procul increata, tum illa sancti
 Spiritus dona, quae Deus varie distribuit, tum gra-
 tias et operationes, quas ab omni aevo creaturis
 largitur. Nam si creatas res dari etiam a Deo fa-
 torumur, quid egregii praeter caetera et eximii di-
 vinae majestatis haberet? Hoc enim facere semper ipsi
 homines possunt; necpe quibuslibet dare quotquot
 temporaria et quaecunque creata quispiam voluerit.
 Deus itaque, cum sit increatus, par est ut increata
 largiatur. Si quis autem aliter loqui velit, hunc
 omni prorsus ratione rejiciamus, licet caelestis to-
 niurum clamor audiat, licet omnia quoque clo-
 menta sunt vocalia et isthae proferant. »

II. Cum vero me accingerem ad afferendas san-
 ctorum Patrum libros, illi me tantillam quidem
 sustinere: sed statim furruerunt, valde me
 irridentes, et haec inter alia plurima mihi dixe-
 runt: • Ne tu, inquebant, imprudenter et ini-
 pienter adversus teipsum agis, quod sanctio-
 nibus imperatoris obstitas; cum liceret (si paulo
 remissior esset) longe majorem quam antea impo-
 ratorum, imperatricum, et omnium quicumque vel
 senatorii sunt ordinis, vel aliqua dignitate alia et
 honore fulgent, benevolentiam consequi. Caeterum
 (niebant) sermone nostri summa illa sit: si ita
 obstinatus persumeris, multorum quidem hono-
 rum facturam facies, multa vero trisida malaque
 habebis. Adde, quod sermones tuos omnes, qui
 per festam sanctorum dies in ecclesia leguntur,
1145 jubente imperatore, inimicas et infestas
 ignis brevi absumet; tu vero post obitum tuum
 extra artem incerpultus aliquo proficeris. »

III. Illorum ego sermonem excipiens, • Hae, in-
 quam, Blacetianno ejusque temporibus verba con-
 gruent. Et certe cum maximo mihi bona gratifi-
 cantes offeratis, nolite minarum obtentu gratiam
 istam confundere. Nam dum pollicemini fore ut
 martyrum mihi coreans impertiat, nos optimas
 pessimas, ut videtur, neminibus confunditis. Et vos
 quidem ea miniamini, quae sunt penes imperato-
 rem: ego autem (quae juvante Deo constanter
 servare penes me est) certabo et usque ad mor-
 tem stabo, nemini mancipatam mentem conser-
 vans. Nam pietatis exortibus summa est neces-
 sitas, nulla saltem vivendi: pro pietate quoque mori
 necesse est, non item sepeliri. » Interim illi abie-
 runt.

IV. Ut autem arcibus iterum custodire, foribus
 admeventer serrae, passuli obdantur, et custodes
 prioribus acerbiores apponantur. Maxime tamen
 opus est, ut alteram partem eorum comminationis
 congruo derois prosequi coram ipsis mihi liceat,
 et ibi luculentius ostendere, quanta fuerit vesano-
 rum hominum amentia et stoliditas. Illi autem, ut

Α χης εξηλλεγη οφει ομοτον· και εωσπερ ηρασαυ
 γινωσκων θεων ερασαν εβου θεταρον εξ ανηχη;
 η γαρ, εγους εντας, μη λεγειν τοιαυτα· η λεγοντας,
 εγους οεκ εν εβου· οεβη γαρ εν ποτε φαίρα
 εμας, οετα εδ θαλαμαρμεν κτερομαυ, εικασον οεβη
 οεκ τοε κτερομαυ διδορμεναι χηροταε, και εν ταρ
 γηταε εν τοε πανταε αβουταε, εε οεκ εβου κατθ
 ανερρωλιαντον εβουταε. Ει γαρ και θεον εβουτα
 κτωτα συγγρωτημεν, ει εν εβη εδ τηε θεταε θα-
 ροχηε εξηρατον; Τουτο γαρ και ανθρωπουε εβου
 κτωτα εβη, και εβουτα οεκ εν ταε, εβουτα οεβου εν
 τον προταειραν και εου τον κτωρμεναι εβουτα.
 Θεοε οεν εβουταε κτωταε εβουταε εν κατθ εδ εβουταε.
 Ει εβη ταε εβουταε εβουταε λεγειν, ανηδαταε εν εβη ηρ-
 εα πανταε γε τρωταε, κεν οβρανω βαβουταε βραυταε,
 κεν στοχελα εβουταε γινωσκωνταε κτωρμεναι λεγη
 ταυτα.

Ε. Έρω εδ τον εβουταε προταειραν θαλαμαρ-
 τον ταε ββουταε, εικηταε μηεβη μητερον γων ανωρ-
 μενοι εξηνοτηταε, πολλην ερωταε κτωρμεναι; χηληρ
 και κτωταε τα λεγονταε εβουταε και: • Οε ανωταε
 εβουταε; κατθ οεαντω, βασιλευταε, αντηραταε προ-
 ταειραε. [P. 716] εβουταε εβουταε βραυταε μακτωε
 η κατθ την πριν εβουταε εβουταε. Εε τα βα-
 λων και βασιλευταε, και εβουταε κτωρμεναι, εου τα
 τον συγγρωτητων και εου τον εβουταε εβουταε αβουταε
 και ταηε. Και μεν εβη κτωρμεναι, εβουταε, εβουταε
 οε ταυτα τον λεγων, εε; εβουταε ταυτη τη εβουταε
 ροτηε; πολλων μεν στορθηε τον εβουταε, πολλων
 εδ κτωρμεναι τον λυταρτων· και εβουταε τον μεν οεν
 λεγων εου τα εβουταε εν ταε τον εβουταε ανη-
 νοτηταε μημαε, κτωρ εβουταε θαλαμαρ και
 ανηδαταε ανωταε εν βραυταε, προταειραε βα-
 λουταε· οε εβουταε εβουταε εβουταε εβουταε ταε εβουταε.

Γ. Έρω εδ οβουταε ανηδαταε και τον εβουταε
 κτωρτων ερασαν εβουταε ταυτα τα βραυταε· και
 μη, εδ μεγιστα χηρορμεναι τον μελων, συγγρωταε
 την χηρον εν τω τηε ανηδαταε εβουταε. Τοε γαρ
 μαρτωρμεναι εβουταε στορμεναι; εβουταε κτωρμεναι
 κτωρμεναι ανηδαταε τα ββουταε εβουταε συγγρωταε· και
 εβουταε μεν εν βασιλευταε κτωρμεναι, ανηδαταε· εβουταε
 εβουταε εβουταε κτωρμεναι γε θαρ και κτωρμεναι φηλαταε,
 εβουταε και μεγιστα εβουταε στορμεναι, οε εβουταε
 νημα τηρων εβουταε. Εβουταε μεν γαρ ανηδαταε
 εβουταε εβουταε ανηδαταε· και εβουταε μεν θαρ εβουταε
 εβουταε ανηδαταε, εβουταε εβουταε εβουταε ανηδαταε. Κακωταε
 μεν εν ταυταε ανηδαταε.

Δ. Έρω εδ κτωρμεναι κτωρμεναι και μαρτωρμεναι
 εβουταε, και τον προταειραν κτωρμεναι φηλαταε.
 Κατωταε γε εβουταε ανηδαταε γ εν ταε ανηδαταε και εβουταε
 κτωρμεναι; της οβουταε ανηδαταε τηε προταειραε κτωρμεναι
 και χηληρ, και εβουταε ανηδαταε εβουταε εβουταε, οεν
 τηε ανηδαταε τα εβουταε τα και εβουταε. Οε εβουταε, εε
 εβουταε, την εβουταε ανηδαταε κτωρμεναι ανηδαταε.

φωτὸς τῆς λαχθησαμένης ἀπίστεως ἔχοντα. Ἐἴνεστι γὰρ Ἀ Παλαμῆτις τὸ σπουδαίον, καὶ οὐ μὴν τὰς ἁρ-
 τὰς τοῦ Θεοῦ, τὴν ἑνοαρην οἰκουμένην μαλακῶς
 αὐτοῦ προσημαίνου· καὶ οὐ μὴν τὰς τοῦ ἁγίου
 λόγου τοῦτον τὸν μὲν κατὰ τῆς ἡμετέρας ἑρμηνείας
 εὐσεβείας. Ἐ. οὐδὲν τοῦτο διδόνη τῆς, εὐκ ἂν φέροι
 τὰς Μωσῆος καὶ Δαβὶδ καὶ πάντας Ἰουδαϊκῶς δια-
 γράφων βίβλους, ἅτε χρόνιος ἕτερον ἐκκηρόκετο
 παρὰ τὸν τοῦ Ἰουδαίου ἔθους ἡμῶν. Καὶ μοι
 ἑνοαρῆσαι περίεστι, πᾶς Νεοτέρων μὲν καὶ Ἐκκο-
 νάχου· τὰλλα ζηλοῦσιν αὐτοῖς, ὅ μάλιστὰ γὰρ ἔχρη
 ἐπιστολῶν ἔχοντων φιλαυτίαν, ἐν τούτοις μάλιστα ζη-
 λῶν ἐδ γαγῆται νῦν. Τὴν γὰρ τοῦ Θεοῦ λόγον
 συγγένους ἐνανθρόπων ἐκείνου, καὶ τὰς θείας ἐκ
 μόνου πνεύματος εἰσίνετας, ὅσα ποσειδοῦροι καὶ λογι-
 γράφαι τῇ Ἐκκλησίᾳ [P. 717] κατελελειπασιν ἔργατα
 καὶ λόγους, τούτων δ' οὐδὲν εὐδαμῆ συνεισέδοσαν ἄλλ'
 ἢ ἕθον καὶ ἐπιείκειαν ἐγείρινον πανηγύρισιν. Οὗτοι ἔτι,
 τὸ φρεσὶν εὐσεβῶς κίχταῦθα ποιεῖν εὐδαμῆ γὰρ ἐκνοῦν-
 τας, καὶ τούτῃ κίχταίνουσι τῇ κακίᾳ φιλονεικοῦσι
 νικῆσαι. Αἰσχρὴν γὰρ τοῦτα, καὶ μάλιστα ἀπίσθητον
 εἶναι νομίζονται Παλαμῆ, κατ' ἔκδοκα τοῖς ἀρχαίως
 τῶν ἀφροσῶν εὐρηται πᾶσιρα εὐσεβείας ἀρκεῖ-
 σθαι, εἰ μὴ καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ συνεισέδοσαν κα-
 κίαν ἐπὶ κακίᾳ. Ἐνεργῶν γὰρ εἶναι τὸ φιλότιμον ὁ
 ἀνὴρ ἐνδείκνυται, πανταχῇ πάντας κακοῦς ἐν κακοῖς
 ἐκπερθεῖλαι (1).

videtur, perspecta sua ipsorum ignominia, obsur-
 duerunt ad res dicendas, et discesserunt. Hanc
 enim sibi principium Palamite stropam proponunt,
 ut tum omnes Dei festos dies abolerent (quoniam
 incarnationis ejus mysterium nullatenus admit-
 tunt), tum etiam impediant, ne amplius in istis
 homilibus ac sermonibus nomen meum mea cum
 pietate appareat. Quod si concederet quispiam,
 1146 fieri non posset, quia protinus Moysis, Da-
 vidis, et omnes Judaeorum libros obliteraret, ut-
 pote cum jam pridem Judaeorum gens a nobis tan-
 nata et prescripta fuerit. Et hoc mihi valde mirum
 accidit, quomodo Nestorium et Iconomachos in
 aliis amulatur, nec tamen eosdem nunc amulati
 fuerint, hac praesertim in re, in qua illos amulari
 deberet is, qui qualicumque sui amores teneretur.
 Nam licet Dei Verbi incarnationem everterent Ico-
 nomachi, et divinas imagines e medio tollerent,
 altamen nullos hymnos, nullas homilias, nulla can-
 tica, ex iis quae scriptores hujusmodi operum Eccle-
 siae reliquerunt, abolerere, imo cancellant et anal-
 versariis honorabant solemnitatibus. At vero cum
 Palamitas, quod sui moris est, hic etiam perpetu-
 rare acutiquam pigeat, ista quoque Iconomachos
 improbitate superare contendunt. Probrum enim
 et rejectanum Palamae videtur, sibi satis habere
 quaecumque ab haereson discibus reperta sunt so-

monia impietatis, nisi illorum improbitati suam quoque

improbitatem conferat et adjungat. Namque

actuosam semper ambitionem pra se fert Palamas, et malitia malos omnes ubique superat.
 [Cod. Vat. fol. 95 a] E. Ἡδὴ δὲ τοῦ ζῆλον καὶ τοῦ
 ἀγγέλου, καὶ τῆς ἰσορροπίας ἐπιστάσεως ἡ τοῖς ἐμοῖς
 ἐσποφάλαξιν ἐτίθει· τῇ παναγῶν τελεταί Μητρί
 τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴν δὴ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἀν-
 ἔρων ἐπιπέδω εἰσιόντων ἅμα καὶ ἐξόντων ἐς τὸ ἐ-
 ρεῖν, εὐσεβῶς τῶν οὐκ ἀγνῶν καὶ [fol. 95 b] κλίμα
 ποικιλιῶν καὶ ἐς τὰ μέγιστα φέρον ἐμοὶ παρὶ θεοῦ
 ἡμῶν φιλίαν τῆς νυκτὸς διὰ θυροῦς τινὸς ἐς
 τὴν ἡμῶν παρεῖρηται· εἰκίαν. Ἐτυχε γὰρ πᾶς κά-
 κίαν ἀσθητῶν εἶναι τὴν νύκτα, ἅτε κατ' ἐν ζώοις,
 ἐφελθεῖν τὸν Τετάρτην, τῶν οὐκ διακριθῶντων φωστῆ-
 ρων τῆς κακίας, καὶ μάλιστα πᾶσιρα κακίας
 ἀρισταμένον ἀλλήλων, μετὰ σύνθεον ἡδὴ τῆς σελήνης
 φωστῶς τὸν ἥλιον, καὶ μήπω μὴδ' αὐτῆς μὴδ' ἐπὶ
 βραχὺ ἀναμένεας βραχίλιας γούν τῇ κατ' ἡμᾶς οἰκουμέ-
 νῃ χορηγεῖν τῶν εἰκίαν ἀγῶν τὰς λαμπρότητας. Ἐγὼ
 γούν ἀφῆτος καὶ ξένου τινὸς ἀσθόμενος ἐνεσῶθεν
 παρὰ τοῦ τὸ μὲν πρῶτα διὰ τὴν ἀσπίδα ἐξαικαλή-
 γη· εἴτα φρεσὶς κομισθέντος καὶ ἰδῶν οὐδ' οὐτως
 εὐδαμῶ τῶν γενομένων ἐνδὲς ἐκείνων εἶναι τινα,
 μακρῶν δὲ τὴν ἐπιείκειαν ἡδὴ πᾶσιρα παραβῆντων
 ἐτῶν, καὶ αὐτὰ οὐκ ἔχοντων τῶν χαρακτήρων τῆς ἕψεως
 αὐτοῦ τὰ σημεῖα τῆς ἡμετέρας ἀφροσῶν μνήμης.

V. Exorante jam autumno cum instante festo
 quod a meis custodibus quotannis castissimae ce-
 lebratur Matri Dei, turba hominum omnis gene-
 ris promiscuae intraret templum atque egrede-
 retur, vir nobilis quidam, qui quondam meus fue-
 rat discipulus mihi quae maxime familiaris, clam
 secunda jam noctis vigilia per fenestram quamdam
 in meam irrepit domum. Evenit enim forte ut illa
 nox esset illunis, quod in uno zodiaci signo, Sa-
 gittario, utramque lumen tam versabatur et vix
 quindocim fore partibus alterum ab altero dista-
 bat luna post congressum jam solem fugiente, ita
 ut ipsa ne in breve quidem tempus vel exigua no-
 stram terram luce obillustrare posset. Ego autem
 cum nocte intempesta novum atque ineditum audire
 strepitum, primum quidem metu perterritus eram;
 deinde vero lumine allato cum jam cernere oculis
 possem, nequaquam notum quendam mihi
 hominem intus esse putabam. Multos enim jam
 annos ille peregrinatus fuerat, ita ut temporis lon-
 gitudine signa atque lineamenta oris ejus ex mea
 memoria fore excidissent. 1146 Ille autem cum
 me videret atque plane agnosceret, vehementer com-
 motus ab imo pectore suspitum eduxit, et volui
 densum atque nebulosum fumum et fuliginem for-
 nacalem animi intus summo dolore aestuantis ex

ἄλλ' ἐκείνος ἐπὶ τῇ Βοῖ καὶ ἀναγοῖ τῆς βεβαίας ἐπὶ,
 ἴδῶν τι καὶ ἀφῆτος περιπαθεῖς ἀνάρωσεν, εἶναι
 ἄριστον τινὰ καὶ ὀμυχλῶδη κακῶν καμινιαίας αἰ-

(1) Sic desinit editio Boiviniana, nempe in libri XIV parte priori; partem alteram, quam subsecutus, cum libro XIV et XXVI, ex codice Vaticano; libros XXIV-XXVII ex codd. Paris., primus edidit imm. Bekkerus, Bonnæ 1853. Quod autem Boiviniana libro XXIV numeraverit, hoc inde fluxisse videtur quod libri XIV partem posteriorem pro libro novo habuerit. Euseb.

ore exhalavit, neque circumdatis collo brachiis amplexatus a lacrymis sibi temperare non potuit, neque sano se tenere quominus diceret, quæ seusus mœrore atque lætitiâ commistus, cum secum ipse conficitur. animumque quasi alio colore imbuit, nobis suggerere atque injicere solet. Deinde manibus sublatis, Gratias tibi ago, inquit, Deus omnipotens, quod ante mortem optatissimi mihi hominis aspectu frui permisisti, quem ego adhuc usque omnibus quæ sunt in vita dulcia, semper potierem habui, adeo ut nunc præ nimia atque immo-dica voluptate mei ipsius prope oblitus esse videar, neque satis certo sciam utrum dormiens an vigilans immensa hac voluptate perfundar. Tam vehemens enim tamque prorsus insolita commotio invasi-t animum, ut multo mihi melius videatur, omnibus illis longis terra marique itineribus et tam incertis vitæ erroribus omissis, qui me longum per tempus molestiis perpetuis obruerunt, nunc hic, o venerandum mihi caput, ad pedes tuos miseram finire vitam. » Multa igitur ejusmodi cum ille magna lacrymarum vi ex oculis prorumpente diceret, ego quoque attentius in eum oculis defixis sensim paulatimque signa, quibus cum agnoscerem, quæ-dam in animo colligebam, et posteaquam plane, quinam esset, tandem cognovi, etiam ipse lacry-mas fudi oblectatione affectus mœrore temperato. Solet enim etiam ex voluptate interdum flagrans erumpere lacryma, cum contraria animi affectionis vi agritudinem dissipante atque propulsante natura quasi per foramina oculorum tristitiæ salsuginem exhauriat et grave hoc onus tanquam nothas atque perniciales pestes, quæ irrepserint, morbumque animi adventitium et alienum abjiciat. Affuit autem Agathangelus, Callistrati filiorum major natu. Cum vero uterque postremo animum rece-pisset, alter cum altero narrationes communicabat cum de aliis rebus tum maxime de calamitatibus, quas fortuna incertis casibus Dei Ecclesiæ rebus-que publicis infixisset, Deo eas admittente ob- eversionem patriorum religionis dogmatum, quam ne tibi quidem, ignotam esse ego arbitror. Memi-ni enim te tunc temporis affuisse et accurate Pa-lamam cognovisse, cum dogmata polytheismi simul-que atheismi parturiret, interdum vero etiam non solum hæc eructaret, sed etiam varias improbitates quæ passim atque diversis temporibus a veteribus hæreticis inventæ atque memoratæ sunt. Haud ita multo post ea peperit atque in lucem produxit obscundantibus illis, qui tunc suo arbitrio omnia moderari poterant. Quare eversum est maximum atque celeberrimum templum, eversum est sacrum illud altare Deo iram suam in hæc rebus um-brante quam ob nefariam hanc impietatem conce-pit. Cum autem iis jam procedente tempore ho-neste agere non liceret, sed improba facinora non possent non edere, factum est ut perpetuo res Romana diriperetur et consturbaretur, neque un-quam Dei ira otiosa esse posset **1148** Hinc nos

Α θάλης τῆς ἔδου ἐπεικῶς, ὡνομαμένης ψυχῆς ἀναπέμπων τοῦ στόματος· καὶ ἅμα περιχυθεὶς καὶ περὶ θαλῶν μα οὐκέθ' ἑαυτὸν τοῦ δακρῦναι κατέχειν ἐβίη-το, οὐδ' ἀπάγειν ῥαδίως ἐκεῖνα δῆπου λέγειν ὅσα γέ-μη δίδωσιν ἐκ λύπης καὶ χαρᾶς ἀναπερνομένην καὶ ζυγομαχοῦσα καὶ πως μεταχωρῶνόμενην τὴν τῆς ἕται-ραφῆν τῆς ψυχῆς. Ἐπειτ' ἀνασχῶν εἰς ὕψος τὰς χεῖ-ρας· « Εὐχαριστῶ σοι, πάντων, » ἔλεγε, « Θεὸς, ὅτι με-πρὶν ἢ θανεῖν, θεατῆρ ἐδεδώκεις γενέσθαι τοῦ ποδο-μένου, ὃν ἐγὼ μέχρι καὶ ἐς τὸδε τῶν ἐν βίῳ πόντων ἠδῶν ἐπιπροσθεὶ διατετελέκειν ποιούμενος· ὦ τὸν γε καὶ τὸ τῆς ἡθονῆς ὑπερβάλλοντι κινδυνεύω ἰσ-κεῖν ἐκλαθέσθαι πως καὶ ἑμαυτοῦ, μηδ' ἀκριβῶς εἰδέναι εἴτε καθεύδοντας τὸ τοσοῦτον χρῆμα τῆς ἡ-δοῆς περιγίνεται, εἴτε ἐγρηγοροῦσι. Οὕτως μοι σφ-δρὸν τὸ πάθος· καὶ ἐπεικῶς ἀποπον ἐνέστακται τῆ ψυχῇ, καὶ μοι μακρῶ τινι βέλτιον εἶναι δοκεῖ, τί-σας τὰς τῶς μακρὰ περιόδους γῆς καὶ θαλάττης ἀφ' ἐμῆν, καὶ τὰς οὕτως ἀτεκμάρτους πλάνας τοῦ βίου, αἱ με μακροῦ τινος περιαντιοῦσι χρόνου μέ-θοις ἀνηνύτοις λατρεύοντα, νῦν ἐνταυθοί, εἴτε σμία μοι κεφαλῆ, παρὰ τοὺς πόδας τοὺς σοῦς τὸν τα-λαίπωρον κάμψιν βίον. » Πολλὰ τε οὖν ἐκεῖνο τοιαῦτα λέγοντος, καὶ ἅμα δακρῶν ἀναβρῆγγόντος ἐξ ὀφθαλμῶν ῥύσας, ἀτενέστερον καὶ γὰρ τὰς ὕψι-ἀπρησιάμενος ἐς αὐτὸν, ἱδέμα' καὶ κατ' ὀλίγον ἀναγνωρισμάτων ἔχνη τινὰ συνέλεγον ἤδη καὶ αὐτῶ εἰς τὴν ἑμαυτοῦ διάνοιαν, ὥστε καὶ τελῶς ὄσας εἴη ἀναγνοῦς ὅθ' ἀδακρῶν καὶ αὐτὸς ἐπεπλήρην τοὺς ὀφθαλμοῦς, ξυμμιγῆ πῶς τῶ λυποῦντι τῆ-τέρψην καρποῦμένου· φιλεῖ γὰρ κάκ τῆς ἡθονῆς· ἐ-νίοτε θερμὸν ἀναβρῆγγυσθαι δάκρυον, τοῦ τῆς ἀθυ-μίας καπνοῦ διαλυομένου τε καὶ ὠθουμένου τῆ τῆ· ἐναντίας ἔξωσ ἀντιπαθεῖα, [f. 96 a] καθάπερ ἐκ σωλήνων τῶν ὕψων τῆς φύσεως τὴν ἀλμυρὰν κενώ-σης τῆς λύπης, καὶ τὸ βῆρος ἀποτινασσομένης ἐ-κείνη καθάπερ τινὰς νόθους καὶ παρεγγράπτους κί-ρας καὶ νόσημα ἐπῆλυ λογισμῶν. Ἦν γε μὴν τὸν Καλλιστράτου παίδων ὁ πρεσβύτερος· Ἀγαθᾶγγι-τες ὄνομα τάνδρι. Χρόνῳ γε μὴν ἑαυτοῦς ἀνεύψι-τες ἑκάτεροι, ἐκατέροις τῶν οἰκλιων ἐχρόμεθα δι-δασκάλοις διηγημάτων, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅσα· τῶν ἀθῆλων συμπημάτων αἱ τύχαι κεκομίχασαι τῆ γι-τοῦ Θεοῦ Ἐκκλῆσιᾶ καὶ ἅμα τῆς πολιτικῆς προ-γμᾶσι τὰς συμφορὰς, τοῦ Θεοῦ συγκαχωρηχότος δι-τὴν τῶν πατρῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἀθέτησιν, ἦν οὐδὲ σὲ λελθῆναι δοκεῖ μοι, ἔγωγε ἐφασκον· ἐν γὰρ ἐνταυθοί παρῆναι σε μέμνημαι, καὶ εἰδῆναι σαφῶς Παλαμῶν κύνοντα μὲν ἐν' ἐν γαστρὶ μοχθηρῆ, καὶ ὠδίνοντα τὰ τῆς πολυθεΐας ἅμα καὶ ἀθεΐας ἑγ-ματα, ἔστι δ' οὐ καὶ ἐξερυγόμενον ταῦτά τε καὶ ὅσα τοῖς πάλοι σποράδην καὶ κατὰ διαφόρους και-χρόνους ἀπείσεως εὐρηται· πολυειδῆ κακίας ὄσ-μνήματα. Ἄ καὶ μικρὸν ὑστέρων γεγέννηκέ τε τῆς προὔπτον καὶ ἔθρηψε, μαυσοσμένων τῶν τηλικαῦτα δυναμένων ἀγειν καὶ φέρειν τὰ πράγματα. Διὸ καὶ καθῆρηται μὲν τὸ μέγα καὶ περιδῶτον τέμνω, συγκαθῆρηται δ' ἅμα αὐτῶ καὶ τὸ θεῖον ἐκεῖνο θ-σιαστήριον, τοῦ Θεοῦ ζωγραφούντος ἐν αὐτοῖς τῆ

ἢν ἦν διὰ τὸ τῆς ἀσθελας ταύτης ἔσχεν ἀθέμι- A in vinculis hodie sumus, quod, quantum fieri po-
 . Ἐπει δὲ τὸ μὲν καλὸν ποιεῖν προθύοισιν ἀ-
 , τὸ δὲ κακὸν ἀπεινᾶν οὐκ ἦν, ἀνατρέπεται καὶ συγγεῖται διηγετικῶς τὰ Ῥωμαίων ὄρων πράγματα,
 τὸ νεμόμενον τῆς θαλάσσης ὁργῆς οὐκ ἔγνωκεν ἀπρακτικὴν οὐδαμῆ. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ δέσμοιαι τῆς-
 ἡμεῖς, ἀντιστάμενοι τῇ βύμῃ τῆς ἀσθελας, ὅσον ἐπιτετόν.

7. Ταῦτα τοῖνον καὶ τὰ τοιαῦτα διαξελήλυθόντων
 ὦν, ἔπειτ' ἐκείνου κυθίσθαι τῆς ἔγγυς εἰκόσασ-
 ἐκδημίας τὸν τρόπον ἐζήτουν ἐγὼ, ὅπως τε
 π καὶ ὅπως αὐτῆς ἐβίω, καὶ ὅπη τὴν διαίτην ὁ-
 παρῆν καὶ ὅταν αὐτῷ παρέσχετο χροῖος. Οἶσθα γάρ,
 γον, ὡς ἱστορίας ἔμοι συγγράφοντες βιβλίους μα-
 ἐ τις οὐσα τυγχάνει καὶ μάλα πεφροντισμένη
 οὐδὴ, πεῖραν ξυνευλοχέαι παντοίων πράγματων,
 ἢν ὁ τε χρόνος ἡμῖν ἀκριβέστερον σκοπούμενοις
 παρέχεται, καὶ ὅση ἐκ τῆς τῶν ἄλλοθεν ἄλλοτ'
 αὐς ἡμῖν ὀφείλιας εἰνεκα προσιόντων ἀσχολίας ἀε-
 οίγινεται, διηγῆματα προτιθεῖσθαι ὅσα τ' ἐξ ἀκοῆς
 ἰ ὅσα δι' ὕψων παρελλήφθαι τῷ φανταστικῷ τῆς
 χῆς ἐνετύπωσεν ἕκαστος πῖνακι. Ὑπερφυῶς γάρ
 ἰ Διογένης ἐκείνος ὁ κυνικός εἰρηκεῖται δοκεῖ μοι,
 λαζόντων ἀσχολίαν ὦν ἂν τις ἐπιεται λίαν πρα-
 κτικῶν τοῦ ἐρωτα; εἶναι· μικρὰ γάρ ἢ οὐδὲν τῶν
 ο θορύβων ἀνθέλκειν ἐχόντων, σχολῆν γ' ἂν ἄλλως
 νεῖη τὸ κινούμενον ἀπρακτοῦν τῆς ψυχῆς. Ἐμοὶ
 ἦν τῶν ἔξω θεάτρων σχολῆν ὁ τῶν ἐμῶν Προμη-
 ὅς παρέσχετο λόγων, διπλοῦ καὶ τριπλοῦ τινος
 κτος ἀσχολίαν ὅπως ποτ' ἐξεγέγετο δρᾶν, νῦν μὲν
 ἰ ἀεὶ προσιοῦσιν ἄλλοτ' ἄλλοις, ὅποσα τῷ καιρῷ
 ἰ τῇ χρῆσιν προσέχειν δοκεῖ, [f. 96 b] διὰ γλώττης
 ἰ μάλα δοκεῖν ὀμιλοῦναι, νῦν δὲ διὰ γραμμάτων,
 ἰ ἔμῃς καὶ πῶρῶθεν φιλεῖν ἐπιθυμίας ἐμπύ-
 ομα ἐνεστι, δεξιούσθαι τὸν ὁμοῖον τρόπον, καὶ
 ἰ τον, ὅποσα τῷ τῆς ἱστορίας ξυνεῖναι συλλέγειν
 ἰ οπῶ· ἔρεται γάρ πως ἡ ψυχὴ καὶ χειραγωγῶν
 ἰ τὰ κάλλιστα τῶν τῆς ἱστορίας πραγμάτων ἔξω-
 ἰ ἔμπρακτον λόγον θανεῖζομένην, πλὴν εἰ μὴ δῖο-
 ἰ χος κέρου τοῦδ' αὐτὸν ἐνοχλεῖ τυραννίς, ἢ τάναν-
 ἰ ἰτατα μὲν πως ἔχει τῇ τῶν Σειρήνων ἐκείνων
 ἰ ἢ, πρὸς δὲ τὴν ὁμοίαν ἐκείνη φέρει ζημίαν λαν-
 ἰ νοῦσα, ἐπειδὴ περ ἐκείνη μὲν τῇ τῆς ἐμμελοῦς
 ἰ μονίος ἀθρόττει κατακηλοῦσά τε καὶ γοητούσα
 ἰ ἰ ἀκοῆς, δέσμοιον, ὅστις ποτ' ἀρ' ἦν ὁ τῆς φῶδης
 ἰ εἰνης κατατροφῶν, πρὸς τὰς τοῦ θανάτου συνώ-
 ἰ πύλας, μηδὲν μᾶλλον ἐκ τοῦ μέλους τῆς ψυχῆ
 ἰ οκατατιθεμένη λυσιτελής ἢ βραχὺ τι κέρδος ἀκοῆς
 ἰ ὀλάστου, ζημίας μεγίστης πρόξενον. Ὁ δὲ παι-
 ἰ ας ἡλικιωτῆς λόγος ὠφελεῖ μὲν νεαρὸν καὶ χλοά-
 ἰ ἰ εἰπεῖν τὸ ἐπαγωγὸν κεκτημένο, ἕως ἂν καὶ τὴν
 ἰ μμετρίαν πάρεδρον ἔχη καὶ πρὸς βραχύτητα τὸ
 ἰ ἰ ὁρῆμου συστέλλῃ στάδων· ἐπὶ δὲ τῇ τοῦ κέρου
 ἰ σνεξία τὰς θύρας ἀναπετάσῃ, πολέμιος εὐθύς καὶ
 ἰ τὸς αὐτῷ φωρᾶται γιγνόμενος, καὶ ἅμα ἀηδίας
 ἰ κρᾶς τὸ τῆς ψυχῆς ἠδόμενον ἐμπιπλῶν, καὶ δλην
 ἰ εἰνην ἀναμοχλεύων καὶ ἀνατρέπων τὴν χάριν. Ἦ-
 ἰ ος γοῦν ἔγωγ' ἀκούσιμ' ἂν, νῦν μᾶλλον, εἴπερ
 ἰ τὲ, σχολῆν ἄγων ἀπράγμονα κομῶδῆ καὶ ἀθέρου-
 ἰ ν, ἅττα ποτ' ἂν αὐτὸς ἔμοι προτιθέναι βούλοιο ὦν
 ἰ μακρὰ σοι περίοδος ἐχαρίστω γῆς ἑμοῦ καὶ θα-
 ἰ σσης· οὐδὲν γὰρ οὕτω, εὐφραίνων οἶδ' οὐδένα

VI. Hæc atque alia ejusmodi cum nos locuti esse-
 mus, ne peregrinatione, quæ per viginti fere annos
 duraverat, ex eo querere tentabam, quomodo sese
 habuisset, qualem vitam ipse degisset, ubi comin-
 ratus esset, ubi sedes per id tempus habuisset. Scis
 enim, dixi, mihi historiae libros conscribenti quam
 maxime curæ corlique esse variarum rerum usum
 colligere, qui et tempore nobis res accuratius per-
 vestigando suppeditatur, et studio eorum, qui
 undecunque nos alii aliis temporibus colloquendi
 gratia conveniunt, ad nos redundat, cum quisque
 enarret quæ vel fando vel videndo accepit atque
 memoriæ suæ et menti impressit. Ingenio enim
 Diogenes ille cynicus dixisse mihi videtur, amores
 esse otiosorum hominum studia in iis rebus col-
 locata, quæ quis maxime appetat. Cum enim pau-
 lum vel nihil externi tumultus nos distrahere pos-
 sint, in otio motus animi quiescere videbitur. Mihi
 vero quantum otii ab externis spectaculis meorum
 verborum Prometheus impertiit, in duplici vel
 triplici amore explendo, utcumque tempus fere-
 bat, studium licebat collocare, ut tum cum iis,
 qui me alii aliis temporibus adirent, quæ tempori
 et rei convenire viderentur, fusc atque copioso
 confabularer, tum epistolis amicis, qui etiam
 mei amore arderent, simili ratione amplecterer,
 tertium ut colligerem quæ ad historiam pertinent.
 Delectatur enim animus, cum extrinsecus narra-
 tionem efficacem percipit, quæ quasi manu ducat ad
 pulcherrimas quasque historiæ res, nisi immodica
 rerum saturitate oppressa teneatur, quæ, quam-
 quam prorsus contraria est Sirenium illarum can-
 tui, at tamen eandem fere clam adducit pœnam.
 Cantus enim ille concordii vocum concentu aures
 delinians atque demulcens, quisquis suavitate ejus
 delinitur, cum vinculis captum ad mortis compellit
 portas, quamquam ex eo ad animum nullum
 aliud commodum redundat nisi brevis aurium
 oblectatio quam maxima sequitur pœna. Narratio
 autem prodest, si quidam juvenile atque floridum,
 ut ita dicam, incitamentum aptam partium omnium
 congruentiam habeat brevibusque finibus suum
 cursum circumscribat. Sin autem nimix abundan-
 tix atque satietati portas patefaciat, statim
 ipsa sibi inimica evadit inimique lætitiæ medio
 magno implet, atque omnem illam voluptatem
 sponte 1146 evertit. Libenter vero equidem nunc
 quam maxime otium omnibus negotiis atque turhis
 vacuum agens ex te audiverim, quæcumque mihi
 referre velis de rebus quarum cognitionem tibi
 longa illa terra marique peregrinatio suppeditavit.
 Nihil enim animum tanta oblectatione afficere
 potest quam istæ res, quæ sua sponte ei suapte
 natura ad animi nostri desiderium inclinant. Om-

res enim res in mundo publico euidam omnium
 examini subjectae veluti informis materias suam
 dispositionem ab auctoritate hominis petunt, ut
 ab eo tanquam artifice atque opifice figura atque
 forma induta in bonam aut malam partem nomina
 accipiant, et ita vocibus omni tonitru clarioribus
 dispositionem hominum tanquam praecones praedi-
 cent. Si etiam alii eandem quam nos amplectantur
 sententiam, res tales cognoscent, quicunque illi
 sunt: sin minus, at mihi quidem quam maxime
 ex animi sententia sunt, quae ad eiusmodi rerum
 cognitionem pertinent.

εἶναι ἐκείνοι· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἔρωγε καὶ σφέδρα
 ἔχεται.

VII. Quod cum ego dixissem, etiam ille ita
 exorsus est. Omnia, inquit, tibi enarrare vitæ
 mea facta, difficile est; breviter autem aliqua per-
 stringere, id quidem ut non valde operosum non
 abnegaverim. Tu enim, si quis alius, probe acis
 quanto ego animi ardore ex hac mea patria abire
 longum quondam tempus optaverim, ut res
 omnis generis urbesque ac portus viserem, et
 quænam corum quidque haberet situm inter se et
 ad totam terræ faciem cognoscerem, quippe cum
 id plurimum conferat ad scientiam astronomicam
 perficiendam. Quod autem plurimum me, ut pro-
 fectionem accelerarem, adhortabatur, Ecclesiae erat
 naufragium et qui inde rebus publicis adnascaban-
 tur morbi. Quod enim tum vel maxime reipublicæ
 statum servare potuit, id vehementissime vexaba-
 tur et pessime jacebat, religio inquam. Quæ cum
 commutaret dogmata Palamæ cum his quæ a pa-
 tribus nobis tradita sunt, civitatis corpus ægre
 affectum erat nullamque probam spem præ se fere-
 bat. Homines enim qui tum rebus præterant, qua
 erant sordida et inculta animi indole, veritatem
 ipsam impudentissime venditabant et inexorabiles
 erant obtractatores spei, quæ tum unico genus
 servare potuisset. Quæ in re cum iram divinam
 velut typis adumbratam atque veluti incunabilis
 delitescens ac lactentem viderem, terram cum
 terra mihi commutandam esse decrevi, antequam
 enim armis apertis improbos acriter invadentem
 viderem. Homo enim cordatus prudentique animo
 præditus temporis rationem nunquam non habere
 debet, neque acie ad rerum fortunæque con-
 ditionem applicare quæ firmo fundamento indigeat,
 præsertim ubi animæ immortalis mors sempiterna
 imminet, non præsentem oportet cum volupta-
 tem captare, sed ea quæ in futuram tempus utilia
 sint curare, non metu mendacis indulgere, sed
 veritatis propugnaculo improbitatis causam reprimere;
 non detestabilia et odiosa desiderare, sed
 rebus noxialis rerum salutarium possessionem præ-
 ferre.

VIII. Statim igitur post æquinoctium vernalis
 navem nactus in Ægyptum profecturam lubenti

τῶν πάντων, καθάπερ ἐκεῖνα πρὸς τὸ φιλοτιμῶν ἐκεί-
 ψυχῆ; ἀποδόν τε καὶ φύσει; τὴν βελὴν ἐκείνου·
 δημόσιον γὰρ τὴν βραχίον τῶν πόλεων τοὺς πᾶσι
 προκαίεται γίνεται πράγματα, καθάπερ εἰπὼς ἔσται
 ἕλην τὸ αὐτόνομον τῆς τῶν ἀνθρώπων διαθέσεως
 προκαλουμένων, εἶδὼν τὴν δημιουργὸν καὶ ταχέτην
 πρὸς τὴν αἰτῆς εἰσβολῆσιν καὶ μαρτυρῆν, ὅτι δὴ τὸ
 βαλτιονος ἢ τοῦ χειρὸνος οἷα τὴν ἐπινομήτων, καὶ
 πόσης βροντῆς μεγαλοφωνώταροι τῆς τῶν χρομένων
 γίνονται κηρυκτικὴς διαθέσεως αὐτῶν τὰ πράγματα.
 Εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλοις εἴη πρὸς τρέπον τὰ τῆς ἡμο-
 τείας; ἔξωκ τῆσδε, εἰδέειν ἂν οὐκίως πᾶσι ἔρ'
 γέ τοι κατὰ γνώμην ὅσα τῆς τοῦσδε μαθήσεως

B. Καὶ μὲν δὴ ταῦτα διεξίθοντες ἐμοῦ, τῶσδε πᾶ-
 καίνας ἀρξάμενος διεξίθαι. Πάντα μὲν χαλεπὸν ἂν
 εἴη, φοβῆ, διηγεῖσθαι καθ' ἕκαστον ὡς ἔσται τῶσδε
 ὡς δ' οὖν ἐν κεφαλῶν διεξίθαι τὰ πλεῖστα, τῶσδε δ'
 οὐκ ἂν ποτ' ἀναγορεύσεται· αὐτῶς, ὡς μὲν ἂν οὐκίως
 ἐργῶδες. Οὐδα γὰρ, εἴπερ τις ἐπὶ τῶν, δ' ὅσας
 ἐγὼ τῆς ἐφέσεως ἤγον καλὸν τὴν πλεῖστα χροῖων
 ταυτοῖ τῆς ἐμῆς ἐκείνου γεγονῆσθαι κατῆσθαι,
 ἱστορίας τε ἔνεκα πραγμάτων παντοδαπῶν καὶ ἔρα
 πόλεων καὶ λιμένων, καὶ ὅσων ἕκαστα τούτων ἔχει
 τὴν θέσιν πρὸς τὰ ἄλλα καὶ ὅσων τὸ σχῆμα τῆς
 γῆς. ἔτι τῆς ἀστρονομικῆς [f. 97 a] ἐπιστήμης
 χροῖα μεγίστην παρεχόμενα τὴν συντελεῖται. Ὅ ἐ-
 με πάντων μάλιστα ἐκασταὶ τὸν ἕκαστον ἐπιτεχῶ-
 ναι, τὰ τε τῆς Ἑκκλησίας ναύγια ἦν, καὶ ὅσα τῶς
 πολιτικῶς ἐκαστῶ τῆσκαῦτα νοσημάτων πράγματα
 τούτων γε ἔνεκα. Οἷς γὰρ τότε μάλιστα πάντων
 οὐκίως ἐπὶ τὴν τὰ τῆς πολιτείας; πράγματα, τῶσδε
 τότε μάλιστα πάντων ἡλαύνετο καὶ σφέδρα δυστο-
 χῶς δέικετο, λέγω δὴ τὰ τῆς εὐσεβείας; πράγματα·
 δόγματα γὰρ ἀλλατομένης τῆσκαῦτα ἐκείνης,
 τὰ Παλαμικὰ θελαθῆ τῶν πατρίων, πανηρώς εἴη
 τὸ σῶμα τῆς πολιτείας, καὶ πᾶσαν ἔραζε χροῖων
 ἐπιπῶ χροῖων· τὸ γὰρ φορτικὸν καὶ ἀμαθῆς
 τῶν ἡγεμονικῶν ἀνδρῶν αὐτῶν τε ἐκπύλεσεν
 ἀσελγῶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπαράτῆτος ἵστα-
 το κολαστῆς τῆς μόνης οὐκίως ἔναμῆς τῶσδε
 τὸ γένος ἐκείνης. Ὅσων ζωγράφουμένη ἐν τῶ-
 ποις ἐπὶ τὴν θεῖαν βλεπῶν ὄργην, καὶ ὅσων ἐν
 σκαργάνοις ἐπὶ καὶ γλαφί κρυπτομένην, γῆν ἀ-
 λάττεσθαι γῆς ἐνόμοις δεῖν, πρὶν ἐν ὅσων; ὅσων
 θροῖς στρατευομένης κατὰ τῶν ἀδικούτων αἰτῆς
 πειραθῆται κραταιώτερον· χροῖων [γὰρ] εἰε στοχῆ-
 ζεσθαι δεῖν ὅσων νοῦς συνοικεῖ σκαργάνων, καὶ μὴ
 κερῶ καὶ τύχαις προσομιλεῖν ἀδέσκατον κατῆρῆσθαι
 θεμελίον, καὶ μάλιστα δὴ φύχης ἀθανάτου θένετος
 ἀθανάτος εἰκονομοῦτο, μὴδὲ τῶ παρόντι συνοικεῖται
 ζητεῖν ἔδει, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον πραγματεύεσθαι χροῖ-
 σιμον, μὴδὲ διὰ φόβον τοῖς παροῦσιν ἠταῖσθαι φῶ-
 δεσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν τάληθους κρεβόλην τοῦ κερῶ
 κολάζειν τὴν πράσασιν, ὅσων τὸ μῖσους εἶον εἰ; τὴν
 χροῖων εἰσάγειν τοῦ πόθου, ἀλλ' ἂν τὸν βλεπῶν-
 τας; τὴν τῶν ὀφείλων ἀναμείσθαι; συνοικεῖται.

H. Ἄρτι τοίνυν τὰς ἡρινὸς τοῦ ἡλίου τροπῆς να-
 βαλλάττοντος νεὺς ἐπιτυχῶν ναυαγίας ὄργησθαι

αὐτὸς ἐκ' Ἀίγυπτου, ἄριστος εὐθὺς αὐτῇ φέρων ἱερὰν
 ἔκαστος ἐκείβησα. Καὶ μὲν δὴ ἄριστος ἐς τὴν ὀρε-
 νταίαν ἐκ Βυζαντίας λιμένας ἰδόμενοι τοὺς Ῥοδίων
 προσελάχμεν λιμένας, ἐνθα συγῶς διατετριφότες
 ἡμέρας οὐρίων πλοίων ἀπορία περιήμενεν τὰ τὴν
 ἤσσαν, καὶ περιεργότερον ἄλλα ἦν ὄσας ἀξία ἰθεὺς
 κέσθαι. Κολοσσὸν μὲν οὖν ἐκείνου μνηματιὸν οὐδὲν τι
 ἔλλειπτο, οὐ μὲν' ἂν οὐδ' εἰ ποτε γέγονεν ὅστις
 ποτ' ἄρα ἦν ἐπιπέλας, εἰκασταίαν ἰδέσθαι τινά· οὐτα γὰρ
 ἡγάλοκον μέριον οὐδὲν, οὐ μὲν οὐδ' εἰ τις· εἰς ἐκ
 ἄλλων ἐκείνου προήκεις, ἔλλειπτο λείψανον πάντων
 οὐδὲν. Πόλιον δὲ τῶν πόλει αἱ μὲν οἰοῖται· ἐπερι-
 ἔσται· κατέβησαν, ὧν ἡ καλλίστη Ῥόδος· ἦν ἡ τῆ
 νήσῳ ὁμώνυμος, καὶ σημεῖα τούτων ἰδένυσαν ἡ-
 μῖν οἱ ἑγγύριοι· αἱ δ' ἐτι σαζόμεναι τὰ διαμίνουσι
 καὶ λαμπρὰ ἀσπερὸς ἐπιτηκταὶ εἰσι. Τούτων δ'
 εἶναι κατ' ἑμαυτὸν ἑνεσίον ἐκ σημεῖων τινῶν Δι-
 ὄου Τηλεσφῶν τε καὶ ἀργυρόντας Κάμαρον, ὧν ἡ
 πρῶτον Μαλασιγενεὺς οὐμῶρον μὲνιηται Καλλιόπη.
 Πηροσσοὶ δ' ἦσαν τῆ νήσῳ, τὸ κλειστόν εἰπεῖν, ὁ-
 γράφοι τε ἡμῖν καὶ τὴν πλοῖον ὁρῶμεθα, καὶ ταῦτη
 δὴ τῆ κατ' ἡμῖν· Ἑλλάδι χρώμενοι φωνῇ· παῖδες
 γὰρ εἰσι τῶν οὐ πάνυ πρὸ μακροῦ τεθηκῶτων ἐκεί-
 νων ἀνδρῶν, οἱ κλειστα μὲν ἤγονισαντο, Ἀσίνους
 παρόμενοι τριήρασι τε καὶ ὅπλοις ἀμυπηλοῖς τὴν
 ἑρῶδον ἐκ' αὐτοῦ· προσημνοῖς, [f. 97 b] ἠετήθησαν
 δὲ δι' ἀλιγύτητα καὶ ὀπαιτήθησαν ἀκοντες· ὧν ἔνοι
 κῆν γῆρα ζῶσιν ἐτι βαθεῖ, τῆς πρὶν τε εὐδαιμονίας·
 οἱ αἱ μνημῆται, καὶ δειγῆματα ταῦτα τοῖς παροῦσι
 τῶν ἔσαν ἡδὺ προτιθέτες, οἱ αἱ δὲ οὐστῶν μὲν
 τῶς Δαγῶν οἱ ζυγῶν βλαυθερίας ἠλλάξαντο βολέτιον,
 εὐδύτην δ' ἄλλως, πολεμῶν μὲν ἤματα ἔξωδον ἰ-
 νοχλεῖν μὴ ἔνοαμένον τὴν νῆσον ἐτι, ὅτε τῶν τῆς
 νῆσου κρατούντων ἐν ὅπλοις ζῆν εἰσθῶτων, καὶ ὅσα
 εἰς πολεμῶν ἐκασφῶται ἐπιτηδεύματα, καὶ ἅμα εὐνο-
 ρίας ἐν ἀγοραῖς καὶ δίκαις ἐπιπυλαζούσας· τῆ νήσῳ,
 κλεισεύτας ἀποσύσης ὡς τὰ πολλὰ, καὶ πρὸς τούτοις
 αὐ ἐχόντων κρῶσεως ἀίρων λαχόντων τὴν νῆσον, ἐτι
 τε λιμένων καὶ νεωρίων καγαλῆν ἐχόντων τὴν θέ-
 σσην, καὶ πάντας μετὰ βροσιῶνης ὀπαιδεχόμενον τοὺς
 ὀδεδῆκῶτα χρεῖας ἔμπορικῆς καταίροντας ἔνεκα,
 ὡς γινεσθαι διὰ ταῦτα τὴν τῶν ὀπλων χρεῖαν ἄρῳ-
 νεύσαν πλοῦσι· καὶ πένουσι, καὶ βίον ἀταλαίπω-
 ρον ἔγειν τοὺς προσοικούντας ἐνευθεν. Εἰ δὲ διὰ
 ταῦτα καὶ χρυσὸν ποτε Ῥοδίαι· ὄσαι νεφέλας κατέ-
 χει λόγος τοῖς τῶν Ἑλληνικῶν μύθων ἀποφῆταις
 ἐνδιακόμενος, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ποτ' εἰδείην, τοσού-
 των ὀπαιτῆσῶν ἀμείνω κτησάμενος ἐνευθεν γινώμην,
 λαγῆτω δ' ὅστις ἀμεινω εἰδείην ἂν ἔμοῦ.

A animo statim concedendi, atque antea insequenti
 die sublati ex portibus Byzantinis die septimo ad
 Rhodiorum portus pervenimus, ubi ventorum ce-
 cundorum inopia multos dies comothorati pericula-
 vimus insulam resque vias dignas asperimus.
 Colossi vero illius vestigium exstabat nullum, imo
 ne conjecturae quidem dabant locum, num unquam
 exstitisset, quisquis ille fuit; nulla enim reris par-
 ticula, nullae prorsus erant lapidum reliquiae, si
 forte ex iis fundamenta extracta fuerant. Urbium
 antiquarum aliae terrae motibus absumptae erant
 atque submersae, quarum pulcherrima erat Rhodus
 insulae cognominis, earumque vestigia nobis ab
 indigenis monstrabantur: aliae adhuc servatae sunt
 atque splendidae existant, in quorum numero
 esse ex indicis quibusdam credidi Lindum, Jalyum
 et splendidam Camirum, quarum urbium Homeri
 Melesigenis meminit Calliope. Incola insulae erant
 maxima ex parte nostri populares atque orthodoxae
 fidei, nostraque utuntur Graeca lingua. Filii enim
 sunt virorum illorum, qui abhinc non ita longo
 tempore interiere, et quamquam plurima certamina
 serebant cum Latinis, qui triremibus armisque
 multis eos adoriebantur, ob paucitatem tamen in-
 feriores discessere et sese inviti subjecere. Eorum
 nonnulli praegraves saepe adhuc in vivis sunt,
 pristinae felicitatis nunquam non memores, et pere-
 grinis, qui illuc transeunt suaviter haec enarrant;
 hi dicebant sese quidem infelices esse, quod ju-
 gum servitutis cum libertate commutassent, at-
 tamen alioquin bona fortuna usi, quod externi hostes,
 cum insulae incolae in armis studisque, quae ad
 bellum pertinere, vivere assueti essent, non am-
 plius infestare insulam possent, et quod hanc lo-
 ges in foris judiciisque insulae versarentur, avaritia
 autem fere abesset. Haec accedere quod sortili
 essent insulam, quae gauderet bona cuncti temperis
 et portuum ac navalium praeclearum haberet situm,
 ut omnes facile accipere possent qui mercatorum fa-
 ciendae causa undecunque advenirent. Inde factum
 ut rerum venalium facultas major et ditibus
 et pauperibus contingeret, atque vitam sine mo-
 lestia incolae agerent. Num ideo fama orta sit, quae
 inest in Graecarum fabularum arcanis, auro quon-
 dam Rhodiis pluisse aures, id equidem nescio,
 talibus opinionibus meliorem sententiam caecitas
 adeptus: dicat, quisquis me melius scit.

Θ. Εἰν. Ἦρος δ' ἤδη χωροῦντος, ἐν ᾧ καὶ κλεισ-
 τὰς ἀργονταὶ κήρυκαί τε καὶ πρόδρομοὶ γίνεσθαι
 τῆς ἡμέρας, οὐρίους ἀκείθεν χρητάμενοι πνεύμα-
 σιν ἀνήχθησαν, ὡς ἀμυπηλοῖς ἡμῶς ἐς μεγάλην τε
 καὶ ἴσαν εὐδαίμονα ἀφικέσθαι πόλιν, τὴν Ἀλεξάν-
 δρῆσιν φημι, παντακισχυλοῦς σταδίου ἀπέχουσαν Ῥό-
 δου, καί μιν δ' ἐν δεξιῇ, εἰ τις ἐς τὸ Ἡρακλεωτικὸν
 καταίρειν ἰθὺς ὄσῳ τοῦ Νελλοῦ. Μέγιστος γὰρ
 ὦν ποταμῶν ὁ Νελλός, καὶ ἄλλην ἀρῶν ἐκ μέσου τῆν
 Αἴγυπτον ὀνομασθεῖς, ἀλόκληρος κατὰ τὴν ζωννύων

IX. Ceterum vere jam procedente, quo tempore
 etiam Pleiades incipiunt praecedere esse et praecur-
 sores diei, ventis secundis usi in altum provec-
 sumus, ut quinto die Alexandriam, maximam et
 opulentissimam urbem, veniremus, quae quinque
 milia stadiorum distat a Rhodo, dextra sita, si quis
 in Heracleoticum Nilii ostium decurrere velit. Nilus
 enim, fluviorum maximus, qui totam Aegyptum ex
 medio solus irrigat, ex superioribus regionibus ali-
 cunde ortus cingens eam universus atque ineger

descendit, donec B. hylonem ad Delta, quod dicitur, sitam veniat. Iude in novem ostia divisus in mare Ægyptium influit, quorum ostiorum alia altero nominantur, ostium vero occidentem atque zephyrum ventum versus Heracloticum appellatur. Ad hoc igitur paululum meridiem versus Alexandria sita est, celeberrima atque magnificentissima urbs. Quam cum vidissem, quantum licebat et aspectu rerum visu digniorum, ut nobis consentaneum erat, oblectatus **1146** essem, inde abii post Orionis et Caniculæ ortum, ut viderem celebratas illas pyramides atque Thebas hecatompylas, quæ dicuntur, si forte ea urbs in Ægypto exstaret; præterea valde cupiebam sacros Ægyptiorum scribas convenire, quos, ut scis, magnæ sapientiæ nobiscum fedales esse veteres libri tradiderunt. Sed hæc erant utique mera vigilantium somnia, nominibus solis nobis servata, quæ vitam semper pervagantur et desideria per aures animis pusillis injecta excitant atque alunt.

X. Modio vere autumno profectus sum ad visendos Palestine locos urbesque pedibus Salvatoris calcatas. Ibi cum, quantum fieri potuit, animi amori satisfacissem, abii post brumam. Atque jam dextra et orientem versus montibus Felicis Arabiæ relictis urbes petii mediterraneas Cœlesyriæ, ubi cum complura fecissem itinera, Damascus perveni, quæ ejus regionis urbes quum aliis rebns longe superat, tum hominum frequentia et fororum æquitate ac publicorum institutorum præclara descriptione, incolarum præterea intelligentia quædam profunda et ad optima quæque egregie comparata, ita ut non multum absit quin æquiparet magnam illam Alexandrinorum urbem. Nam si non ob aliud, vel propter hoc nnum, quod religio ibi majorem libertatem assecuta est, pie reticere licet, si quid minus quam illa habeat: superat autem illam jam speciosior formæ suæ atque habitus amplitudine. Armis enim studiisque rei militaris et imperii administratione atque ædilitiorum munerum atque judiciorum descriptione Alexandriam superiorem esse facile quis dederit; prudentia vero et doctrina reliquâ magis quam Alexandrinos Grecis appropinquare, sinceriore præterea religiositate Damascus superiorem esse Alexandria omnes concesserint. Hasce ob causas ego per tres integros annos ibi atque in urbibus circumjacentibus commorari libenter constitui, cum præsertim a bellis externis et ejusmodi turbis illa terra securitatem præberet.

XI. Deinde ad maritimas urbes Phœnicæ perveni, in quarum cognitione cum totum annum consumpisssem, Antiochiam abii, urbem maximam Syriæ, quam condidit Antiochus, filius Seleuci, qui post Alexandrum non solum Syriæ imperitavit, sed etiam Babiloni a Semiramide condite, præterea

A αὐτὴν ἀνορθῶν ποθεν ἀρξάμενος, ἄχρι καὶ εἰς Βαβυλῶνα τὴν περὶ τὸ Δέλτα καλούμενον οὕτως πικρὴν κειμένην. Ἐκείθεν δ' ἐνεῖα μεριζόμενος στόρασιν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐκδιδομαι θάλασσαν, ὡν ἄλλως μὲν ἄλλα, τὸ δὲ πρὸς δύσιν καὶ ζέφυρον ἀνερον Ἰρακλειωτικὴν ὀνομάζεται. Τούτου τοίνυν νοτιοτέρα μικρὸν ἢ περιβόητος Ἀλεξανδρῶν αὐτῆ κατετι μακρόπολις. Ἦν καὶ αὐτὴν θεοσάμενος ὄτον ἐξῆν, καὶ τῶν ἀξιολογωτέρων κατατροφῆσας αὐτῶς θαυμάτων ὡς ἡμῖν γε ἐγρήν, Ἐπειτ' ἐξῆμιν ἐκεῖθεν μετὰ γε τὰς Ὀριωνῶς τε καὶ Κυνοῦς ἐπιτολάς, θεόσσοθαί, ζητῶν καὶ τὰς ἄδομένας πυρραμίδας ἐκείνας, καὶ εἰ τις εἶη πόλις κατ' Αἴγυπτον ἑκατοντάκυλικ λεγομένη θῆβαι, καὶ ἅμα τὰς τῶν Αἴγυπτίων ἱερογραμματοῦσι μάλα ἰθὺλων συμμεξαι. Μεγάλῃς γάρ, ὡς οἶσθ', αὐτοῦς ἡμῖν θιασίτας εἶναι, σοφίας βίβλοι παρατάμψαν παλαιαί. Ἀλλ' ἦσαν ἄρα ταυτὶ γρηγορούτων ἐνύπνια, μόνους σαυζόμενα τοῖς ὄνομασιν, ὅσα παρὰ τὴν βίον ἀεὶ κληιδούμενα γένεσιν ἔρωτος βόσκει διὰ τῶν ὠτων ἐνσπειρομένην τοῖς μικρογνώμοσι [f. 98 a] λογισμοῖς.

Γ. Τοῦ μέντοι φθινοπώρου μεσοῦντο; ἦδη ἀφίγμαι καὶ ἐς ὅταν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ τόπων καὶ πόλεων, ὅσαι πῶν σωτηρίων ποδῶν τὰς τρίβους ἐδέξιντο. Καὶ μὲν δὴ κἀνταῦθα τὴν ἔρωτα καθ' ὅσον ἐξῆν ἀφοσιωτάμενος τῆς ψυχῆς, εἶτα ἀπῆμιν μετὰ χειμερινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς. Καὶ δὴ λοιπὸν ἐν ἐξῆξῃ καὶ πρὸς ἔω τὰ τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας ἠρηλικῶν, ἐς τὰς μεσοτέρας τῆς κοιλῆς Συρίας ἐνθάδε πόλεις, καὶ μετὰ πλείους κάκει περιόρους ἦσαν ἐς Δαμασκόν, πολλῶν ὑπερέχουσαν τῶν ἐκεί πόλεων τὰ τε ἄλλα καὶ πολυάνθρωπῃ καὶ ἀγορῶν ἰσονομίᾳ καὶ πολιτικῆς καταστάσεως εὐκοσμίᾳ, καὶ πρὸς γε συνέσει τῶν οἰκητῶρων βαθεῖα τινὶ καὶ γεγυμνασμένη καλῶς πρὸς τὰ κάλλιστα, ὡς μὴ μάλα τι πλείστον ἐνδεῖν τῆς μεγάλῃς ἐκείνης Ἀλεξανδρῶν πόλεως. Εἰ γὰρ μὴ δι' ἄλλο γέ τι, διὰ γούν ἐν γέ τι, τὸ τὴν εὐσεβείαν ἐνεῖ πλουτοτέρα κεντησθαι τὴν παρθῆσιαν, ἔχει μὲν εὐλαθῶς συγκρύπτειν εἰ τι ἦτον ἔτυχεν ἐκείνης ἔχουσα, ἔχει δὲ καὶ θεατρικωτέρην ἀπὸ τοῦ μείζονος πρὸς ἐκείνην ἦδη ποιεῖσθαι τὴν τοῦ σχήματος ἔξιν. Ὅπλων γὰρ ἕνεκα καὶ πολεμικῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ ἡγεμονικῆς πολιτείας ἦθῶν, καὶ ὅσα περὶ ἀγορανομίους ἔχει καὶ δικασπό

D λους, προέχειν τὴν Ἀλεξανδρῆσιαν δοίη τις ἄν' συνέσεως δὲ καὶ μαθήσεως ἄλλῃς δι' ἦν τὸ κοινωνικὸν ἐς Ἑλληνας ἀναφέρειν μᾶλλον Ἀλεξανδρῶν, καὶ ἅμα διὰ τὸ τῆς εὐσεβείας εἰλικρινέστερον μακροῦς τοῖς μέτροις ὑπερέχειν Ἀλεξανδρείας ἅπαντας ἄν συγκυρῆσαιεν Δαμασκόν. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ τριετίαν ὄλην αὐτῆ τε καὶ τὰς πέριξ πόλεσιν ἤδῃω; εἰδόμην καὶ φέδων τοιοῦτων ἄδειαν ἐχούσης τῆς γῆς ἐκείνης.

ΙΑ'. Ἐκείθεν ἀφικόμεν ἐς τὰ παραλίους τῆς Φοινίκης πόλεις. Καὶ ὅλον ἔτος ἐν καὶ τῇ τούτων ἀνηλικῶς ἱστορίᾳ, εἶτα ἀπῆμιν εἰς Ἀντιόχειαν, πόλιν μεγίστην Συρίας, ἣν Ἀντίοχος ἔκτισεν ὁ Σελεύκου τοῦ μετ' Ἀλέξανδρον ἄρξαντος μὴ μόνον Συρίας ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ Βαβυλῶνος τῆς Σεμρά-

μειδος, καὶ πρὸς γε Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Μη-
 δων, καὶ ὅσα Σούτων καὶ Ἐκβατάνων ἐπέκειντο.
 Ταύτην ἔγωγ' ἀκούων ἐκ παλαιού τὸ σωτήριον κή-
 ρυγμα πρῶτην αὐτὴν πρὸς τῶν ἱερῶν δεδωγμένην
 ἀποστῆλων, λαν ἀσμένως εἶδον ἔτι σημεῖα ψυχῶν
 εἰς εὐσεβίαν θερμωτέρων. Ταύτην τὴν καὶ ἐθαύματα
 μᾶλλον αὐτὴν δι' αὐτό γε τοῦτ' ἢ διὰ τᾶλλα, ὅπως
 τῆ πύλει περιέσσι τὰ καλά. Τῆς γὰρ ἀλλοφύλου
 Ὀρησκείας συμπεφυρμένως ἐπιπολαζούσης ἔκει' παν-
 ταχθέν καὶ πανταχῆ, ἅτε τῆς Ἀράβων ἐπικρατείας
 ἐξ Αἰγύπτου, μᾶλλον δ' ἐκ Κυρήνης καὶ Πενταπό-
 λεως καὶ τῶν γε ἔτι τούτου προσηγορεύουσι διηκούσης
 ἄχρι καὶ ἐς τὰ τῆς Ἀντιοχείας ἐπέκεινα, συμβαίνει
 καὶ τῆς Ἀραβικῆς Ὀρησκείας δείγματα πανταχῆ
 τῆς γῆς ὑπάρχειν ἐκείνης. Αἰὶ καὶ ἀντεχομένους
 ἔκει' κομιδῆ [f. 98 b] τῶν Ἀντιοχέων αὐτὸς ὄρων
 τοὺς εὐσεβῆς ἐλομένους ζῆν ὑπὲρ τῶν πατέρων τῆς
 εὐσεβείας δογμάτων ἄχρι θανάτου ἑτέρας, διὰ μα-
 κροῦ τοῦ θαύματος ἐποιούμην τῶς, ἔγωγ' τὸ ἐκείνων
 πρᾶγμα, καὶ ἐς τὴν πάλαι μνήμην ἀνήγον εὐθὺς
 ἐκείνην τὸν νοῦν.

IB'. Εἶεν. Ἀλλὰ μετὰ βραχὺ κἀκεῖθεν ἀπάρξας
 ἀπῆειν ἄχρι καὶ εἰς Ἰσθμὸν, ἐνθα τοὺς Κιλικίους
 αὐλώνας τῶν Ταυρικῶν παραφάσεις ὄρων σχεδὸν
 εἰπεῖν ἐκ φύσεως συνήχθη· ἐς τοσοῦτο γὰρ βρα-
 χύτης· ὁ μεταξὺ συστέλλεται χώρος ἔκει' ἐκ τε
 θαλάττης καὶ ὄρων ἐκείνων ὥστε καὶ πύλαι τοῖς
 πάλαι προσηγορεύθησαν Ἰσθακαὶ τε ἕμα καὶ Συ-
 ριακαὶ. Καὶ πόλις δ' ἔστιν Ἀντιοχείας ἀρχαιοτέρα
 παρακλειμένη, ζῆν γε πλεῖσταίς ἑτέρας Ἀλεξάν-
 δρεια καλούμενη. Ταύτην γὰρ Ἀλέξανδρος ἀνή-
 γειρε πρῶτην ἀγᾶλμα νίκης εἰπεῖν, ἣν αὐτὸς δι-
 αρεῖον τὸν Πέρσων ἐνίκησε πρῶτον, ἐκ Βαβυλωνίας
 καὶ τῶν γε ἀνωτέρω τόπων. μυρίαν μὲν ἵππων
 ἐλάσαντα, πάντα δ' Ἀσίας ὄπλα συγκνήσαντα μέ-
 χρις αὐτοῦ. Σπεύδιον γὰρ, πρὶν Ἀλέξανδρον διαβῆ-
 ναι, τὰς τῶν εἰρημένων στενῶν ἀποκλείσαι παρό-
 δους τῶ πλήθει τῆς στρατιᾶς ἐκείνης, ἔλαθε καθ'
 ἑαυτοῦ μᾶλλον ἢ κατ' Ἀλεξάνδρου τὴν διεθρον
 μεμηχανημένο· πλήθος γὰρ δυσαρθίμητον στρα-
 τιᾶς ἐπαγόμενος, καὶ ὄφειλον ἐν ὑπὸ τῶν καὶ ἀνα-
 πεπαισμένους παίδους τὰς πολεμικὰς διατάττειν φά-
 λαγγας, καὶ ταῦτα γυναικας ἄμα καὶ παῖδας ἄγων
 καὶ ὄλον αὐτοῦ τὴν βασιλείον οἶκον κατὰ δῆ' τι πά-
 τριον ἔθος, ὁ δὲ τὰναντία πάντ' ἑδεδράκει. Μηδὲ
 γὰρ ἐχούσης τῆς τοσαύτης ἐκείνης ἵππου βύμη
 πολλῆ φερομένη· βράδως προχωρεῖν τε καὶ ἀνα-
 χωρεῖν ἐν στενοῖς καὶ τὰς γε ἀναστροφὰς καὶ συ-
 στρωφὰς καὶ ἀγχιετρόφους περιφορὰς καὶ διεξόδους
 ποιεῖσθαι, συνεπάτου ἀλλήλους· αὐτοὶ ὅπ' ἀλλήλων
 συμποδίζόμενοι, καὶ περιέπιπτον ἑαυτοῖς αὐτοῖ,
 κκῶ; βουλευσάμενοι. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλις.

A Assyriis Persis, Medis terrisque ultra Susa et Eoba-
 tana jacentibus. Hanc urbem quam antiquius
 salutare Evangelium primam ab ipsis apostolis
 accepisse audivissem, latissime adhuc indicia
 animorum fervidiore pietate accensorum cognovi.
 Quare ob hanc ipsam rem magis urbem admiratus
 sum quam ob alia commoda et ornamenta, que ei
 suppetant. Cultu enim peregrino undequaque
 promiscue gliscente omnibus locis exstante
 (cum enim Arabum imperium inde ab Ægypto aut
 potius a Cyrene et Pentapoli ac regionibus etiam
 remotioribus usque Antiochiam et ultra pertinet,
 usu venit ut Arabicæ religionis vestigia ubique in
 illa terra occurrant), ubi Antiochenses, qui quidem
 pie ac recte de religione sentirent, pro patriis pie-
 tatis dogmatis fortiter resistentes videbam, etiamsi
 mortem perpessuri essent, in summa eam rem
 admiratione habebam atque ad veterem memoriam
 talem sentiendi rationem statim referebam.

XII. Cæterum paulo post cum me delissem in
 viam, usque Issum profectus sum, ubi convales
 Ciliciæ cum Tauri montibus a natura fere ipsa
 conjunctas esse dixeris. Tam breve enim spatium
 interest inter mare et montes illos, ut portæ a ve-
 teribus et Issicæ et Syriacæ cognominarentur. Ubi
 ibi sita est antiquior Antiochia, cum plurimis cæ-
 teris Alexandria appellata. Eam enim Alexander
 excitavit quasi primum tropæum victoriae quæ
 ibi de Dario Persa primum reportavit, qui ex
 Babylonia locisque etiam superioribus innumera-
 bilem equitatum adduxerat omniaque Asiæ aram
 ad se contraxerat. Cum enim antequam Alexander
 transgredetur, angustiarum, de quibus diximus,
 transitus multitudine illius exercitus intercludere
 properaret, sibi potius quam Alexandro perniciem
 sese machinari non intellexit. Nam cum innume-
 rabiles copias secum duceret atque aciem in locis
 planis atque patentibus instruere deberet, cum
 præsertim feminas atque liberos et totam regiam
 domum ex patria quodam more secum haberet,
 ipse contraria prorsus fecit. Ita factum est, ut
 cum equitum ingens turba concitata impeta in
 hostes se inferens, in angustiis nec facile progredi
 nec se recipere neque se convertere aut contrahere
 aut celeres circumactiones atque excursus facere
 posset, ipsi inter se impediti se contererent et in
 semet ipsos incurrerent malo usu consilio. Sed hæc
 hæc.

INDEX

RERUM, NOMINUM ET VERBORUM

TAM IN NICEPHORI HISTORIA

QUAM IN ANNOTATIONIBUS MAXIME MEMORABILIVM.

(*Revocatur Lector ad numeros grandiores textui insertos.*)

A

- Abasgi, 36.
Αβασγοί, Αβασγοί, Αβασγοί, Αβασγοί, Βίβλ. 624 not.
Abii, 31.
Abraham, 1114.
Aboliticus sygrapha, 108.
Αβουλιτικός, adjective, 475 not.
Academia, 328, 354, 544, 471, 476, 897.
Acarnania, 658.
Acarnanes, 110. Acarnanum metropolis, 531. Obsidetur ab Andronico juniore, *ibid.*
Acclamations, 896, 611.
Achaia, 128, 250, 251. Achaiae et Peloponnesi principis uxor vidua, 516. Achaia, 714.
Achelous, 110.
Achilles, 968. Doloris impatiens, 491.
Achria, 75. Patria Justiniani, 27 not.
Acindynus, 966.
Acrocerania, 110.
Acronycha lux, 619.
Acropolis. Vide not. ad pagg. 13, 15, 55, 62, 85, 86, 87.
Acta apostolorum, 950.
Actuarius medicus, 568 not.
Adamus, 567.
Ἀδάμ ἡ γυνὴ. Vide Monasterium.
Adonis, 285.
Adrianopolis, 515, 450, 516, 797, 798. Vide Orestias.
Adrianus imp., 823.
Aegae, 194, 195.
Aegaeum mare, 57, 311. Ejus fauces, 766. Insulae, 98, 285, 523, 534, 597, 797. Littus, 626.
Aegyptus, 323, 348. Primum sapientiae domicilium, 326.
Aegypti imperium divinum, et princeps, 592. Migratio Israelitarum ex Aegypto, 569. Aegyptiorum Arabum imperium latissime patens, 102, 106. Aegyptii, effeminati et imbelles, militibus e Scythia accitis, Africanam et Libyam domant: Gallos Phoenicia et Syria exterminant, 101. Aegyptiis mercatoribus navigatio per Easporum temere coacta, 101. Aegyptii circulatorum Constantinopolim veniunt, 348. Mira spectacula ab iis exhibita, 349, 349, 350. Ea artes, ut quatuordecim, ita etiam exitiosae artificibus: Byzantio egressi Europam pervagantur: Gades usque penetrant, 550. Aegypti et Arabiae sultanus. Vide Sultanus.
Aenus, maritimum oppidulum, 100, 101.
Aelia, 214.
Aequinoctium verum et proprie dictum, 365, 366, 368.
Tempore mortis Christi, 56.
Aer, 930.
Aerari penuria, 834.
Aeschylus in Prometh., 583.
Aesopi Phrygi dictum, 811. Fabula de lupo et agno, 018, 1031.
Aetas media, pro vere exeunte, 728 not.
Aetherea Palatii aedificia, 616.
Aetolica res, 538, 544.
Africa ab Aegyptiis domita, 109.
Agamemnon, 725.
Agareni Asiam populantes, 501.
Agathangelus Gregorum in monasterio detentum, in tante festo Conceptionis SS. Matris Dei, nocte clam inuisit, 1146. Lamentationes mutuae de rebus Ecclesiae et Imperii ob impietatem Palamiticam prodigatis, 1146 c.
Peregrinationes suas narrat Agathangelus, 1146 c.
Agathias, 27, 441, in not.
Agesilaus Spartanus, 124. Fugiens, 456.
Alani, 422. Vide Massagetae.
Alcman, qui et Galbae occidit, 777.
Alemanus (Nicolaus), 26, 27, in not.
Alexander Magnus, 510, 401, 404, 519, 791, 807, 810.
Alexandri M. diadema, 519.
Alexander, Mysorum rex Bulgariae rex, principatum adeptus, Romanos fines vastat: urbes amaras recipit, 458. Pacem petit ab Andronico juniore: non impetrat, 464. Viribus superior, cum Romanis confligit, *ibid.* Eos fundit fugatque, 467. Misericorditer motus, pacem victis ultro concecit: imperatorem, benigna admonitione castigatum, dimittit, 468. Socium se adiungit Byzantibus contra Cantacuzenum, 708. Vide 586, 616.
Alexandri Mysorum principis Nioe uxor datur Andronici junioris Nioe, 516.
Alexandria Aegypti, 102, 216, 522, 1146 d.
Alexandrinus patriarcha. Vide Athanasius.
Alexia. Vide Angobus, Aporacae, Comacenus, Lascaris, Palaeologus, Philanthropenus, Strategopulus.
Allage, loci nomen, 150 et *ibid.* not.
Allatus (Leo). Vide not. ad pagg. 26, 46, 58, 61, 127, 128, 129, 163, 171, 180, 265, 579, 620, 708, 850. Tempora confudit, 520 not. Allati indignatio in regentium Graecorum poesis, 509 not. Allati Enchologium, 1125 not.
Allusio ad nomen Palaeus, 1104 et not.
Almansurus (Nuraddinus), 101 et not.
Almagvari, 320 et *ibid.* not.
Alpea, 102, 216, 286. Superatus ab Annibale, 91.
Anagabari. Vide Almagvari.
Amazones, 34.
Anaxibon, 576 in not.
Ἀναξίβων, Anorabakia, Anorabakia, etc., 157, 708 in not.
Amos, 1125.
Amphipolis, 457, 628.
Amarius Satrapae Helocum Aetiae filius viris, 157.
Amarii liberi a Saugario ad Paphlagoniam dominantur, 214.
Amuricus, Lydiae et Ioniae princeps, reliqua Satrapae potentiar: maris imperio potior, 207. Cantacuzeni amici fidelissimos, *ibid.* Eius defensionem magnam classem apparat: eodem iubente domi remanet, 500. Breda hinc Hellespontum traiecit, Nilum quaesiturus: Irenae imperatricem non adit, ne dolorum conspectu auget, 646. Acre et verberum sauci de-adorum verbis decurrit: mira in homine barbare humanitas, 610. Utri primum hinc trib. eunda, Cantacuzeno an Amurico, 850. De amice sollicitus, oblata ab Irenae cibaria et vestimenta respuit, 651. Eandem in amicus angustias adhaerentem consolatur, 651. Nieme exercitum infestantem domum rexit, 682. Theoloniae vi expugnatum castrum, 676. Cantacuzenum reprehendit, 677. A Byzantibus pecuniam scripti: in Asiam traiecit, brevi rediturus, 694. Latine clavis ad Smyracem appulsa eum detinet, 708. Idem in Thraciam redit. Byzantium usque progreditur cum Cantacuzeno: urbes aspectu obstupescit, 726. Cum copia mare transmissurus, Smyracem Latinorum arcem si expugnatum: missis telis occisus cecidit, 854. Vide 661, 666, 672. Amurici militis ad domum redeunt, alii Cantacuzenum sequuntur, 687.
Anacharidis apophthegma, 613.
Anagnosta (Joannes), 840 not.
Anastasiochus 660, 1200, 1201, 667 et not., 305 et not.
Anthemiatizati ab episcopo Cantacuzenensi, 782.
Anthemionis in Palaeum p-constituti a Joanne patriarcha debent valore, 925.

Anaxagoras, 75.
 Anchialus, 487.
 Andreas (S.) *Vide* Monasterium.
 Andronicus imp. (is qui Senior dictus est) receptam ex Latinis Urbem hincufus ingreditur, 87. Uxorem ducit Annam (Hungaram), 167. Imperii insignibus ornatur : iurjurandum præstat et accipit : ejus nomen edictis subscriptionem, 109. Tralles instaurat, 142. Patris cadaver sine honore sepeliendum curat, 153. Patri succedit : imperii initia turbulenta, 158. *Æquitas*, 162. Viduus uxorem petit ab Hispanorum rege : Irene ei datur, idque inconsulto Pape, 167. Paternali acerbitate vindictam timet : Isaacarem cæcum in visit : in Orientem abijt, 175. Quinque ei auctores fuerint, ne sumptum faceret in classem, 171. Constantinum Porphyrogenitum fratrem suspectum habet : quænam ob causas, 187. In Asiam transit : Porphyrogenitum in carcere conjicit : item ejus amicos, 190. Romanis diffusus, ad auxilia externa se convertit : quanto rei Romanæ damno, 205. Athanasium in sedem patriarchalem restituendum censet, 215. P'urimil refragatur : quietam obtemperat, 216. Illum Chryso-stomo æquiparat, 216. Uxores duas habuit, liberis sex, 251. Uxoris Irene petitioni refragatur, *ibid.* Lena et mitti imperio, 257. Christianopolitans angustias movit : milites conscribi curat, Cæsaribus opponens, 246. Mercenarios milites peregre accire statuit : a Cræle genero auxilium petit, 265. Accipit ab eo et a Latinis, 265, 268. Trireribus obstructa Helleponto, caret ne auxilia Barbaris ex Asia submittantur, *ibid.* Mayult vetera ædificia instaurare quam nova exstruere : ejus modestia laudata, 275. Tempa ab eo restituta : opera alia publica, 274. Andronicum nepotem cæteris omnibus præfert : apud se educat, 285. De Manicis occisi morte moeret gravissime, 298. Nepotem iudicio publica reum agere constituit, 302. Ejus cum Metochita de ea re deliberatio, 305. Pontifices convocat : nepotem arremit : paternali verbis oburgat : iurjurandum dat et accipit, 313. Indignantis exclamatio : anxietas : deliberatio de nepote comprehendendo, 315. Legatos ad eum mittit, 320. Cum ipso periscitur, 321. Aula studium bonarum artium foret, 327. Imperatoris sapientia : eloquentia, 328. Benefolentia erga Gregoram, 339. Consulto P'astellio pacem sperat, 338. Colloquitur cum nepote : reconciliatur, 359. Consilium Gregoræ de die Paschali constituendo probat : rem aggressi metuit, 372. Equo delectur, 375. De nepotis consiliis per transfugam certior factus, 395. Urbis aditu ei interdictum : multa crimina obijcit, *ibid.* Litteris ad Crælem et ad Demetrium descriptam scriptis, copias cogi et urbes præsidia firmari jubet : ab ipso Bilo Theodoro Marchione proditur, 394. Suorum perfidia irritata, animum patriarchæ Iriaia explorare statuit : item aliorum pontificum, 391, 402. Oratione coram his habita, rationem offert cur imperium non abdicet : nepotem notat : pœnis ecclesiasticis coercendum censet, 405. Aeribæ conqueritur de patriarcha, qui nepoti favet, 405. Belli pertæsus, inita cum Bulgaro societate, animum erigit, 411. Victo ad Mauropotamum exercitui (415.) A nepote exorari non potest, 418. Bis præmonitus, cavendum censet, 420. Valde anxius : nepotis adventu cognito, ad imaginem Deiporæ confugit, 422. Nepoti supplicat miserabiliter : ab eo benigne tractatur, 425. Sola imperii insignia retinet : annuus redditus ei assignatus, 428. Utroque oculo captus, omnibus ludibrio est, 431. Synodeno instante habitum et nomen vitius mutat, 441. Dicitur Antonius Monachus, 442, 444, 446. Suam sortem desert : in patriarcham invehitur, 443. Ad ejus interrogata nihil respondet, 444. De ejus nomine in ecclesia commemorando quid patriarcha decreverit, 442, 446. Synodeni minis territus, imperium ejurat : scriptam formulam et consignaverit, *ibid.* Pota aqua frigida, subito morbo corripitur : peccata precibus et lacrymis expiat : sacris mysteriis destitutus, Deiparæ imaginem ori suo admovit : expirat, 462. Ostentis, quæ ejus obitum præcesserant, 460. Corpus ejus quomam perlatum : justa de more persoluta, 465. *Ætas*, *Ætas*, mores, 473. In summa inopia liberalitas, duobus exemplis, declarata, 475. *Æs* alienum post ejus mortem repertus, 474. Anni vitæ, imperii, monachatus, 145, 473 not. Clementia, 201. Amor erga nepotem, 252. Invecliva in historicos maledicos et mendaces, 3. Statuam Michaelis Abhistrategi djectam restituit, 202. Partem Thessalici principatus acquisivit, 278. Miltarum urbium et in Europa et in Asia conditor, 469. Byzantii instaurator, *ibid.*
 Andronicus Senioris uxor prima, ex Hungaris oriunda. *Vide* Anna.
 Andronicus Junior uxorem accipit Irene Alemanandam, 277. Avo dilectus : apud ipsum educatus, 285. Mores, consilia, ambitio, 281. Meretricem amat : rivali insidias struit : Manue frater pro rivali occiditur, 285. Androni-

cus Cathari nobis apud avum gratia offenditur, 291. Irram causæ justior, 295. Defecti mena meditatur : consulat cum Syrgianno, 298. Armatus armatos secum adducit, causam apud avum dicitur : ab avo oburgatur : iurjurandum dat et accipit, 313. Pro conjuratis, profitor, se querentibus intercedit apud logothetam : graviter increpatur : 315. Redii ad priora consilia, 314. Fugit, 315. Legati ad eum missi ab avo, 320. Parta cum avo, 321. Cum Caltacuzeno conjunctissimus, 354. Prope urbem castra ponit, audita Syrgiannis excursionis territoris fugit, 355. Synodenum Syrgianni opponit : despotam edictis terret : romores spargit de avi aere : despotam captivum corpore suo protegit, 356. Pacis cupidus, cum matre deliberat, 359. Colloquitur et reconciliatur cum avo, 359. Coronatur, 375. Mortua Irene Alemanona, Annam Longobardam uxorem ducit, 385. Cui Turris naufragis in Thersoneso pugnas vulneratur, 381. Ejus filio Seniore tollere e medio statuit, 390. Junior Seniori insidiat : pœniam per vim a pullicanis auferit : Thracias urbes sibi mancipat : Byzantium multis comitantibus proficiscitur : quo prætextu, 392. Excluditur : variorum criminum accusatur ab avo : in quibus amicis Crælem pœnitentiæ attentat, 391. Omnium animi in eum propensiores, 395. Magnificè promissis nullus sibi devincit : petit ut sibi liceat Byzantium ingredi : sed ut illuc intermanti ad se mittatur : mittuntur ex omnibus ordinibus defecti, 397. Oratione artificiosa se ipsam apud eos commendat : avum insectatur : causam rebellionis probabilem offert : criminis objecta diluit : prætulata sua exhibet, 398. Ejus blanditiis corrupti internuntii Byzantium redeunt : ei apud omnes aperte patrocinantur, 402. Ad urbis moria credit : ab ingressu contumeliosus arretur, 407. Quisquam ex populo operam ei suam promittit : navicula consensu aditus omnes vestigat : re infecta discedit, 409. A Thesalonicensibus clam evocatus, frustratorem Byzantio insidieri jubet : Thesalonicensi adversarius dissidentibus, astu occupat : arrem vi expugnat, 409. Demetrio et a iis ductibus fide dissipat, Scythas in de-litionem incipit : cæteris Mæcedonæ urbibus, item adversariorum liberis, exoribus, et aliis rebus possidet, 410. Præfertor urbium Mæcedonicarum capit : in carcerem conjicit, 4 S. Basilii Nicophori filium ut remunerat sit, *ibid.* Byzantium ire properat, 415. A Venetis auxilium haud impetrat, 416. Urbem ingredi frustra conatur : avum exorare non potest, 418. Cum Bulgaro reconciliatur, 419. A duobus urbis custodibus meta iurionitur, 419. Injuriam avo fieri volat : sumis, ne victoria abutatur, admonet, 422. Civiles discordias pendentia sua comprimit, 428. Michaeli Bulgare bellum inferam occurrere statuit : cum conciliatori matris intervenit, 450. In Asiam transit. Niram aduersum liberaturos : castra apud Philotemæa ponit, 433. Colligit cum Orchane Romani ceduntur : imperator vulneratur 451. Philocrenem ingreditur : Romani conternati effuse fugiunt, 455. (*Vide* cætera in *Orchans*.) Byzantium redit : Deum officium patet : quibus delictis, 456. Classem instruit : hartinum Chii rectorem capti, et viactum Constantinopolim mittit, 458. Egrotat, moru proximus callum petit : reus carcere educi jubet : ultimam voluntatem dicit : uxori et postumo imperium, Caltacuzeno tutelam reitiquit, 459. Aquam po-cit ex æcro Deiparæ fonte : qua capiti impersa coalescit, 462. Michælla Bulgari hortatu bellum Cræli inferit, 454. Bulgaro a Triballis victo, ipse nullo re gesta Byzantium redit, 454. Mesembriam et alia (Bulgarorum) oppida invadit, 457. Annos natas 56 cum obiit avus, 474. Bellum inferit Alexandro Bulgarorum principi : Bulgarorum agrus vastat : castella reliqua recuperat, 485. Impar cum hoste congregitur, 481. Suro hortatur ad pugnam, 485. Conventionum præbium, 486. Romani effuse fugiunt : in castellum proximum vi irrupunt : labor et omni parte, 487. Imperator, consilii inops, spem in Deo collocat, simulante tamen conscientia, 488. Benigno admonitione ab Alexandro castigatus, dimittitur, *ibid.* Nato filio, latus Dalmoticum redit : vestem mutat : ludos celebrat, 482. Ludicris certaminibus se immiscet, 483. Belum inferente Syrgianno valde anxius, 495. Patium nuntit : patriarcham creat Joann. Aprenum : conjugem et liberocum commendat, 496. In Mæcedoniam sine exercitu proficiscitur : Romanis omnibus diffidit, præterquam Caltacuzeno et paucis domesticis : hostem dolo aggressi statuit, illisurium virorum exemplo, 496. Spiranæ opera ad eam rem nititur, 497. Rebus desperatis, fuge subsidia sibi et Spiranæ providet, 500. Syrgianno per dolum occiso, pacem petit a Cræle, et obtinet, 501. Initia cum Latinis adversus Turros societate, pecunias cogit : classem reparat : Latinorum adventum expectat : navarchum ipse per se agit : Latini inter se dissidentes, expectationem

ejus frustrantur, 521. Galatarum munitiones incendiis: eisdem bellum aperte molientes; oppugnare negligit, ad majora intentus, 527. Pacem potentibus concedit, 528. Mitylenea proficiscitur: naves quinque hostiles comprehendit, et Chium perducit: adjunctis sibi Turcis, Phocæam obsidet, 528. Pax facta Rhodiolorum interventu: pacis condiciones, 521. Byzantium redit cum omni classe: quæstionem habet de conjuratis: eos pro concione convincit: ejus clementia, 551. Orationis exordio lacrymas elicit, 552. In Demetrium despotam inquiri vetat, Crataeæ amicae reverentia adductus: item Gregoræ acclamationibus et applausu delinitus: solos Asani filios in custodia includit, eamque minime duram, 535. Mitylenam recuperat, Alexii Philanthropeni astu, 534. Turcos in Chersoneso prædantes cædit: ire in Ætoliam parat, oblatum principatum accepturus, 539. Cum tribus navibus Turcicam classem invadit: captas naves quatuordecim, 540. Stadium XLV iter noctu pedibus emensus, Deiparæ Hodegetriæ templum ingreditur ad agendas gratias, 541. Epirum invasurus, Myriam vastat: Turcos auxiliares præda onustos dimittit: Epiri principatu patitur, 544. Eum Thessalonice detinet splenis morbus, 550. Byzantium venit, infirma admodum valetudine: medicis undevicique accitis, suo arbitratu valet: morbo splenis incitavescente, Deiparæ Hodegetriæ templum petit, 551. Gregoriam orationem habet in synodo contra Barlaamum hantæ: Gregoram absentem desiderat, 558. Morbo rursum ingravescente, monasterium Hodegetriæ deum ingreditur: in ethargum incidit: ægre expergefactus, medicis accessit: ad Gregoram mittit, qui interrogent an alia amica sint: moritur: vitæ et imperii tempus, 559, 474 not. Mores et ingenium defuncti principis, 563. Romanorum imperatorum instituta negligit: aves et canes aluit maximis sumptibus, 565. Duo fretus, pericula contempsit, 566. Dignitati suæ non satis consuluit, *ibid.* Pileorum et vestium discrimini sustulit: hæc et alia imminenti imperii ruinam portendere credita: Triballorum et Mysorum duces perterrefecit, 562. In Thessaliæ contra Syrgianum [sive Ianni] proficiscens, Joanni patriarchæ uxorem et liberis commendavit, 579. Morbus: in Epirum profectio, 583. Mandata de tutela et administratione imperii, 595, 611, 612, 614, 818. Erga Cantacuzenum benevolentia, et gratus animus, 581. Judicium de arce Epibatarum et de ejus arcis conditore apocauco, 603. Commemoratio in sacris per errorem omisa 879. Error postmodum correctus, *ibid.*

Andronicus. Vide Asines, Cantacuzenus, Mozalo, Palæologus, Protovestiarius.

Ἀνδρόπρωπος, 565.

Anecdota indicata. Vide Excerpta.

Angelus, Assyriorum interfector, 968.

ANGELUS:

Alexius imp. Constant. a marchione Montisferrati captus: ab eodem dimissus, genero suo Theodoro Lascari invidet, 16. Jabatiuum Turcum socium sibi adjungit, 17. Victus capitur a Lascare, 21.

Michael Thessaliam et Epirum invadit, 15.

Michael nothus. Vide Michael.

Michael Michaelis nothi filius. Vide Michael.

Theodorus, Michaeli fratri succedit, imperii sui fines promovet; Thessalonica ipsa positur absente Montisferrati marchione: imperator inauguratur ab archiepiscopo Bulgaria, præter morem legitimum, 25. Provincias a Latinis, Bulgaris et Scythis desolatæ, impune pervadit: omnia Byzantium usque vastat: lude grassatur, 27. A Joanne Asine vincitur, capitur, executioni, 28.

Joannes, Cantacuzeni imperatoris ἀποκαυκός, seu primus consobrinus, 628, 657. Jubetur monire oppidum Pamphili, 621. Cones longinquæ expeditionis Cantacuzenus capit, 656. Æolis et Thessalia præfectus: jubetur primos honores Annæ et Joanni Palæologo tribuere, 644. Thessaliam principatus inmaximam partem recuperat: Ætolos, Leeros et Acarnanas subigit: Annam rebellem capit: quibusdam ut occidat suadentibus, eam dare in custodia mavit, 657. Berthæam ad Cantacuzenum venit, 657.

Ἀγγελώμοτος, 518.

Anima quemadmodum a singulis corporis membris participatur, 1103.

Anna Alemanna. Manfredi, Siciliae regis, soror, Joannis Duca uxore altera, 45.

Anna Commena. Vide not. ad pp. 7, 58, 714.

Anna Michaelis Angeli filia, nupta principi Peloponnesi, 71.

Anna Michaelis Palæologi I. imp. ex sorore Eulogia nephis, nubit Nicæ; homo Ætolo, 91, 130.

Anna ἡ ἐκ Παύλου Andronico seu. nubit, 109. Ex Hun-

garis oriunda: mater Michaelis imp. et Constantii despotæ, 251.

Anna Michaelis Palæol. II filia, Thomæ Epiri et Ætoliarum principis nupta, 285. Tum postea etiam (Thomæ) comiti Cephallenæ, 285.

Anna Protovestiarii filia, 515. Comitis Cephallenæ uxor (altera) virum uocat: cum puerulis duobus, Ætoliorum et Acarnanum principatum obtinet, 556. Audientium Juniores ad occupandum principatum accessit, 559. Dedit se imperatori, 545. Thessalonice subsistit, 516. Reberrat; capitur: in custodiam datur, 656.

Anna Longobardica, altera uxor Andronici Junioris, 564. Viro absente factiosus in urbe emprimit, 550. Post viri obitum, tertio luctus die in palatium se recipit, 560, 579. Cantacuzenum supplicat orat, 586. (Palæonicis) favendo, pacem Ecclesiæ turbavit, 590. Jurjurandum dat Cantacuzeno et ab eo accipit, 595. Ægrotat, 599. Anna non cæca; spes inanes, 702. Anna Gallum astrologum cum Gregora committit, 722. Anna inhumanitas, 759. Officialia admonita contumeliose respondet: pessime res administrat: sacris imaginibus non parit, 748. Divites vexat: ex ipso S. Sophiæ templo abreptos in vincula conjicit, 748. Patriarchæ, pacem suadenti, irascitur, 760. Anna in Cantacuzenum et Irenen odium ex Æthiopia natum; bonis malorum omnium, 761. Anna Persæ accessit, 765. Ejus animus durus et inimitis, 761. Patriarcham dignitate spoliare statuit, 767. Palæmam carcere incluserat: eodem adversus patriarcham adjuvare utitur, 768. Cum Palæonicis adversus patriarcham conspirat, 768. Episcopis diem iniecit, 781. Tabellas, per quas officii admonetur, a confessore oblatas rumpit; ipsum domo exigit, 782. Infirmitas viribus ferox et contumax; Galatæos auverans Cantacuzenum, jam urbem ingressum, advocat: æquissimas pacis condiciones proterve respuit, 775. Legationem superbam ad Cantacuzenum mittit: in extremum discrimen acta, pacem oblatam viv tandem accipit, 779. Anna avartitia, 789. Iniquitas, 799. Causa cur principatu exciderit, 887. Vide, 788, 878.

Annales Turcici, 741 not. Vide Leunclav.

Annibal, 91, 511, 688, 752.

Anni initium a 1010 apud alios populos, 569. Quoddam fuerat apud Alexandrinos, 569.

Anni Philippi Aridae, 566.

Annona copia apud Iyzantias, 453.

Anonymus poeta Græco-Barbarus de bellis transmarinis, 85, 116, 252, in not. Vide cod. Reg. 2569.

Antacidas, 866.

Antigonus, 116, 497.

Antiochena provincia, 1012.

Antiocheni patriarchæ decreta et litteræ contra Palæmam, 893.

Antiochiæ ad Mæandrum, 214. A Turcis obsessa, 10. Ejus laus, 116 c.

Antipodes, 12, 14.

Antirrhelli libri Gregoræ, 1112, 1131, 1140.

Antœci, 12, 14.

Antonii (D.) festum, 460.

Antonina (S.), martyr Nicæna, 478 not.

Antonius (triumvir), 189, 511, 606, 1022.

Antonius (S.) Vide Templum.

Ἀποκαυκός, vid. Gregoram quid significet, 83 not.

Ἀπειθός. Vide Ardidus.

Apocaucus (Alexius), domesticus thematum occidentalium et salinis præfectus: cum Andronico juniore in seniore conspiciat, 301. Eius perniciose consilia, dotes eximia, genus, fortuna, mala artes, 577. Cantacuzenum hortatur ad capessendam imperii insignia, 578. Eundem calumniatur, *ibid.* Ipse et patriarcha Annæ persuadent, ut omnem Cantacuzeno auctoritatem abroget, 584. Apocauci vires infirmæ, animus, ambitio, *ibid.* Miles stricto gadio in eum irruit, 586. Apocaucus Cantacuzenum de se optime meritum perdere conatur, 531. In castellum Epibatarum se recipit, 599. (Cantacuzeno) insulatur, 600. Apocauci molitiones detecte; fuga; consilium de invadendo imperio, 602. Cantacuzeno obviam proliit, 604. Urbi præfector et aliis dignitatibus ornatur, 605. Octavianum Cæsarem imitatur, 606. Cantacuzeno imperatorem sese professus, velut victor cum patriarcha exsultat, 612. Classi præfectus, Tessa onicam appellit, 654. Arciem instruit; congredi non aude, 637. Dux totiusque classis, Byzantiæ et Persicæ: Cantacuzenum sbeuntem persequitur, 638. Timidus et imbelis, 660. Auxilium petit a Cræle: monit Ilvili ostia: ex Cantacuzeno sciatur, quid de se ipso statuat, 661. Apocauci mos perversus: Berthæam tenet per exercitum: ipse Thessalonice manet, arrogans idem et timidus, 668. Saccharium submittit, qui Cantacuzenum noctu occidat, 669. Periculum impendentis celerit fuga prævertitur, inscitia Thessaloniceensis

bus, 670. Patriarcham et Joannem Gabalam sibi mancipare stant, 696. Joanni Gabala filium suam desponsum se promittit; quid vicissim ab eo pactus, 701. Perinthum abit cum patriarcha et imperatore Paleologo; quem Epibatarum castro includere cogitat, 702. Bellum apparat: Didymotichum infesto exercitu petit, 708. Pythium castellum obsidet, *ibid.* Apud Anam accusatus ab Joanne Gabala, 710. Byzantium redit: Augustam placat: urbis muros redit, 711. Intestinos plebis motus veretur, 727. Quando, ubi, et a quibus casus, 729. Anxietas, stipatores, immoderata ambitio, *ibid.* Career ab eo adlocutus, 730. Apocauca imprudens, stipatoribus in atrio relictis arcem ingressus, 731. A Raulo et aliis nobilibus interimitur, 733. Interempti caput abscessum summo muri fastigio imponitur, 754. Apocauca avaritia, 789. Ejus liberi tres, 1278. Imago, 377, not. Medicinæ studium, *ibid.*

Apocauca filius Thessalonicæ præficitur, in Batazæ locum suffectus, 741. Mortuo patre Thessalonicam tradere Cantacuzeno statuit: arcem occupat: impetu plebis opprimitur, 740.

Apocauca filia, nupta primum Andronico Paleologo, Joanni Asani nubit, 797.

Ἀπόγονος, 153 et not.

Ἀπογραφῆσαι ἱστορίαι, 741 et not.

Apographum regium, 753 in not.

Ἀποδόσασθαι, 563 et not.

Ἀποχρῆσις. Vide Genitales dies.

Apollinarius, 1142.

Apollonius, 55.

Apophthegma veteris sapientis de eo, qui bis navigat, 391. Thaletis vel Platonis de eo, qui natus sit Græcus, 385. Cantacuzeni de modo servando, 452. Regis Ægyptii de amico ad extremam inopiam redacto, 445. Vide et Anacharsis, Darius, Zeno.

Apostoli (SS). Vide Templum.

Apostolus, 27 not.

Appendix Vaticana, 16 not.

Apri oppidulum, 229, 244. Urbs, 248. Prælium ad Apros, 290, 244.

Arabes, 38, 41, 81, 103. Obsidunt Gallis, Syriam et Phœniciam Ingressoris, 103.

Arabes Ægyptii, 106.

Arabicus sinus, 107.

Arabia, 81, Felix, 107.

Arachosia, 38.

Arca Noë, 470. Arca (foderis), 518.

Archistrategus. Vide Michael et Monasterium.

Archivum Camerae computorum, 93 in not.

Arcturi ortus, 40, 596 et not., 813. Primus exortus autumnio medio, 245.

Argyrolimne, quæ et *Gyrolimne*, 1127.

Ariadnes Corona, sidus 542.

Arianorum arguatio, 1036 not.

Aridæus (Philippus), 366.

Aries, 548. Anni portas aperit, 634.

Aristagoras, 155.

Aristoteles de Dei substantia et operatione, 1089. De mente perfecta, 1096.

Aristotelicæ linguæ labyrinthi, 478.

Arius, 1142. Filium sibi esse notum, 1130.

Ariani siebant se secundum Scripturas dicere, 918.

Armenia, 285, 348. Cilicia finitima, 195. Major, 38.

Armenia rex generum ambit Michaelum Andronici Senioris filium, 193. Armeniorum religio, 625.

Arseniata, 128. Postulant ut Arsenii corpus in urbem referatur, 167. Ob inanis gloriæ studium avulsis ab Ecclesia, ad communionem admittuntur a patriarcha Niphone: eorum petitiones, 261. Quinam ex his schisma renovaverint, 262.

Arsenius eligitur patriarcha: ejus elogium, 55. Tutor testamentum datur Joanni Iasari, 62. Vir simplex et sanctus, administranda reipub. minime aptus, 66. Male omnino saluti pupilli consulti, 67. Fisci claves tradit Paleologo, 69. Michaelem Paleologum salutatum esse imperatorem moleste fert, 78. Secedit: secessionis causa, 80. Revertit, 88. Paleologo sacris interdicit, 95. Ventam petenti denegat, 95. Accusatus, judicio se non sinit: damnatur ut contumax: Præconesum deportatur, 94. Ejus corpus in S. Sophiae templo deponitur: quoniam deinde translatum, 167. Reliqua, 364. Simplicitas, 579. Sordida, 759.

Artaxerxes Xerxes filius, 490.

Artaxerxes Mnemon, Darii et Parysatidis filius, Cyri frater, 124, 189.

Artaxerxes stratagemas, 124.

Artemisium, 802.

Asan.

Andronici protovestiarius, dissidens imperatoribus, avo et nepote, Romanis Peloponnesis præerat: a Sy-

gianne tentatur: eum deserit, 362. *Vide*, 394, 596, 409, 410, 411.

Constantinus ad Mauropolam victus et captus a Protostratore Syadeno, 415.

Joannes I, Bulgarorum princeps, Latinos profligat; Balduinum capit, 11. Thraciam et Macedoniam vastat, 16. Theodorum Angelum viucit, capti, excecatur, 28. Moritur, 60.

Joannes II, Bulgarorum princeps, Mytza filius; Irene Michaelis Paleologi filia ei despondetur; ipse cum magnis copiis in Bulgariam mittitur, 152. Lachana subdito regnat: sororem suam Terteri despondet: qui exitium ei machinatur; Asan regno spoliatus, Byzantium aufugit, 152.

Joannes, Irenes Augustæ frater, in custodiam includitur cum fratre Manuele, 534. Carcere educitur, 624, 626. Comes longinquæ expeditionis a Cantacuzeno susceptæ, 628. Jubetur Chreli tradere arcem Melencici, 634. Creator Sebastocrator; Apocauca filiam uxorem ducit: socii aspectus, donum cum uxore dimittitur, 797. Mattheum Cantacuzeni imp. filium ad defectionem hortatur, 798.

Manuel, alter Irenes Augustæ frater, in custodiam datur, 534. Educitur, 624. Didymoticha cum sorore Augusta præficitur, 627. Creator Sebastocrator, 797.

Michael, 394, 396, 409, 411. Prosiacum occupat: ad Cralem se recipit, 415.

Asan uterque Joannes et Manuel, sæpe ad defectionem sollicitati ab Anna Augusta, 799.

Ἀσπύριος, 1515.

Asia cis Euphratem, 81, 116. Intra Kuphratem, 41. Inferior, 38, 140. Intra Italym, 103. Asia præta, 324. Asia principes, ex Scythis orin.ii inter se præliantur, 689. Asia recuperanda occasio cur omissa, 221.

Asopus fl., 251.

Assyrii, 38, 40, etc.

Astrologus Gallus placentia Annæ Augustæ prædicit, 722. *Vide* et 763.

Asyli jus vetustissimum; apud omnes gentes sanctum; a Christianis neglectum, 748.

Athanasius patriarcha, Gregorii Cyprii successor, 1: filiteratus, sed austeris moribus; clericos castigat, 183. Nec pontificibus parcit: iis residendi necessitatem imponit, 181. Ipsos principes censuras metu continet: quas res monachis interdixerit: de equitatione quid statuerit, 182. In monachos hypocritas severe animadverit; item in fanaticos; pœnæ impositæ: ejus constitutiones non diu vigerunt, 183. Mirum Ecclesiam Græcæ desolationem in Athanasii tempora incidisse, 186. Tumultus contra illum publicus: Athanasius secedit, 191. Excommunicationis sententia, ejus manu scripta, ut a pueris inventa sit: quos motus excitaverit, 191. Athanasii fama immutata: ut is apud imperatorem se excusaverit: veniam dat et petit, 192. Imminentiem Dei iram prænuuntiat: præ ceteris patriarchatu dignus ab imperatore judicatur, 215. Iterum Ecclesie Constantinopolit. præficitur, 216. Altera ejus secessio, 258. Eius epistolæ atque opuscula, 180 et seq. in not. Vita, invento auctore, *ibid.* Epistola ad Augustam, 235. Ad imperatorem de Joanne ejus filio, *ibid.* Παράκλησις τῆς δευτέρας πατριάρχαιας, 279 not. Παράκλησις δὲο, *ibid.* Γρηγορίου στρατηγικὸν in Joannem Drimyn, 919 not.

(Athanasius) patriarcha Alexandrinus Athanasium patriarcham Constantinop. sabella perstrinxit, 216 cum not.

Athanasius (S.), 962, 972, 1068, 1069, 1077, 1078, 1083, 1089, 1132, 1134, 1141. Oratio ejus spuria, 1142 et not.

Athanasius Gregoræ adversus Palamam socius: ejus elogium, 894.

Atheismus ipse delicatus, 1023.

Athenæ, 523, 1089. Eloquentie domicilium: a Lysandro Lacedæmonio destructæ, 477. Atheis quinam olim ex alio judicio delerentur, 8. Athenarum dux Joannes Sebastocratorem auxilio juvat, 111. Oblatum ab Irene Augusta conditionem repudiat, 257. *Diversa a superiore* Athenarum rector, dictus *Magnus Dux*.

Atheniense, 209, 232, 1089. Sapienter, 722. Atheniensis exercitus in Lannu impingit: interuentione datur 252. Atheniensium εὐχέρεια, 270. Sapientia, 326. Gloria Socrates et Platonis, 477. Tricemes expeditissimæ, Paralus et Salamania, 556. Status democraticus, 796. Classis Peloponnesus metueda, 866.

Athus M. laudatus, 714. Ubi vii. annot. 717, 560, 620.

Ἄθρονον μέγα, 397 not. Ἄθρονον μικρόν, *ibid.*

Atlanticum mare. *Vide* Mare.

Atman satrapa Bithyniæ, 211.

Atramythium, 162, 168.

Atrides Agamemnon, 725.

Artabas Trejorans Trajiani conditor, 114.
 Aitani urbs 17.
 Attica, 11., 251, 323, 337.
 Attica arx, 336.
 Atticus populus, 332.
 'Αρσάν, 'Αρπών, 'Ορπών, 539 cum not. Vide Orcha-
 des.
 Auctor de divinis nominibus, 1193 not.
 Auctor Perpetualitatis Fidei laudatus, 1139 not.
 Aulerorum monasterium. Vide Monasterium.
 Auditus seu audiendi sonans. Vide Visus.
 Auēdas II. 'Αψίδος, 751.
 Augusta sinistra, 303, 301, 303, 373, 469, 695. Vide
 et 94, 310, 618, 619, 621, 763.
 Augusteionis Ephyrae Pachymeriana. Vide Pachym.
 Augusti, 238. Augustus. Ἀυγούστου πομπή, 123.
 Octavius Caesar, 636. Antonium et Cleopatram praeter
 spem vicit, 311.
 Aula Dei, ad forum sub Persico, 1519. Aula studiis
 honorum artium foret sub Andronico scalore, 327.
 Ἀυγούστου γυμνάσιον ventorum, 837.
 Aulis, 2. I. Sinus juxta Eubosam, 678.
 Aulonis p. anticus, 73.
 Ἀυλῶν κτήλας, 191 cum not.
 Aurea palatii portae, 711.
 Auria (Paganus) qui et Doria 683. cum not.
 Ἀυτοκρατορία, 951. Ἀυτοκρατορία, 973.
 Ἀυτοκρατορικόβιον, 1091 cum not.
 Axius fluvius, 330. Nominis mutato dictus Bardarius,
 613. Vide et 633, 747.
 Azatines Sultanus Michaelis Palaeologum supplicem
 adit, 82. Sacra dogmatologia interest, 91. Constantinum
 Bulgarem promissis sollicitat, 100. Liberatur, 101. Ejus
 uxor et liberi in custodiam dati: comites baptizati, ibid.
 Ejusdem obitus, 137. Vide et 229, 236.

B

Babylon, 582. Capta a Cyro, 91. Capta a Dario, 497.
 Babylonia Aegyptia, 102, 116. d.
 Babylonia summa, 581, 471.
 Babylonia divitia. 805. Τολαιούπυρις, 45.
 Babyloni, 38, 40. Legati, 721.
 Bactriani, 37.
 Βαβυλωνίαι ἑκτόμοσι. Venetorum magistratus apud Gai-
 larum, 97.
 Βαζύγ, Βαζας, 722.
 Βαζυζία ἄρα, 184.
 Βαλαμπί ασπίς increata, 908.
 Βαλίνιος, comes Flaudiae, Byzantii imperator crea-
 tus, 14. Captus a Bulgis, 15.
 Baldinus Roberti imp. frater, quartus et ultimus By-
 zantii imperator Latinus, 86. Baldini primi ex sorore
 nepos: cymba arripa suffragi, 85. Byzantium assisurus,
 equi picti hinnitum audivit, 304.
 Baldini II filius Caroli regis filiam uxorem duxit, 93.
 Baldini II filia, 193.
 Baptismus, 932, 1136.
 Barba rasa. Latinorum insigne, 244, 536.
 Barbarorum mores notati, 363.
 Barbispa Nav. 847 not. Barbyza, Barbyzas; qui et
 Chararricus, 858 not.
 Bardarius, 580. Vide Axius

Barlaamus advena Italus; non tam Graece quam Latine
 eruditus; Byzantios contemnit; aliis obtrudendo gloriam
 sibi quarit, 555. Traditor et exsultat, ibid. Mena-
 chos graecos oppugnat, et Latinorum dogma confutet,
 536. Palama pro monachis propagantem haereseos et
 blasphemias accusat, ibid. In synodo damnatus ad suos
 et ad patria instituta revertitur, 558. A Gregora victus,
 901, 918. Notatur a Cantacuzeno, 905. Una sententia
 damnatus sit, eadem omnes Palama adversarii damnati
 dicuntur, 907. Barlaami nomen a Palama semper objicitur,
 918. Barlaami adventus, doctrina, gratia, apud prin-
 cipes, 919. Praesertim apud Cantacuzenum, 919, 922.
 Barlaamus Palama accusat, 920. Ab eo imprudenter
 laudatur, 924. Vetus in Barlaamum decreta rursus lo-
 gaster, 978. Barlaamus advena Calaber, 901. Cum Pala-
 ma congressus, 901, 918. Αρμόγουν, 905. Decreta in
 cum ab Ecclesia et a patriarcha, 907. Tomis comprehensus,
 906. Ejus nomen cur Graecis odiosum, 918, 926. Barlaa-
 mus S. Dionysii doctrinam magister et S. theologiae in-
 terpres, 925. Vide ejus opuscula indicata, in not. ad p.
 536.
 Βαρόβοι ἄρα, 181 not.
 Βαυδάνος, 413 et not.
 Basilius Magnus, 779, 951, 960, 970, 987, 1013, 1018,
 516, 511, 721, 934, 960, 987, 990, 1031, 1081, 1187,
 1123, 1052. Vide annotat. ad pp. 511, 915 et 987.

Basilius (Nicephorus) castellum Melonici munit ac tur-
 rit. Juniori Andronico non redditurus nisi post mortem
 uxoris: fidelitatis merces, 112.
 Basilus Bulgaroctonus, 77.
 Basilus Alex. alius, imp. Trapezunt. Vide Comnenus.
 Basilii imp. Trapez. uxor. Vide Eudoria.
 Batatzes, ignobilis genero; ut ad opulentiam pervenerit,
 741. Thessalonica praeficitur: inde ejectionis ab Apo-
 cenci filio, ad Cantacuzenum defert: Solymanii generi
 armis adjuvatur, 741. Mortuo Apocenco cum Anna Au-
 gusta reconciliatur: majores captus arrexit ex Asia:
 in Cantacuzenios servit, 742. Persae praeda et vitio
 fraudati eum occidunt, 742.
 Becaus. Vide Vecceus.
 Bederina, Bederina, 27 in not.
 Bechobus, 1129. Vide annot.
 Belcasus, 88.
 Belicarto (seu Velicarto) Latine Theodora, Theodori
 Isaacis iunioris filia, despondetur, 92.
 Bella per totam fore orbem, 65. Civitas cum externis
 comparata, 622.
 Bellegrada castellum Ἰστροπέλων obsidetur a Michaelo
 Angelo et ejus sociis, 73. Vide etiam p. 136 et 391.
 Bellerophontes adversus seipsum, 1076 cum not.
 Bema, 749, 787.
 Βίβος παύ (l'Abbe de Verovins ap. Villhardouin),
 621 cum not. Vide 'Αββας.
 Berengarius Estencia, Catalanus, St Maganus Dux, 229.
 Capitur a Genensibus; deinde redimatur, 227. Pugnans
 cum Borafoto, occiditur, 233.
 Bernardi (S.) dogma de charitate, 1063 in not.
 Bernardus (D.) Montefalconis, 374 in not.
 Bertheca, 496, 634, 639, 660, 666, 689. Subacta a Crale,
 795. Ejus urbis cura commissa Manucli Cantacuzeno, 673.
 Berthoenses legati, Crale iniquas condiciones propo-
 nente, cum Cantacuzeno clam agunt, 634.
 Bezeleel, 1111.
 Bilius, 508 not.
 Bisarius numerus, 974.
 Bithyni milites, 83. Equites, 141. Romani, 334.
 Bithynia, 171, 174, 214, etc. Praesidiis munita adversus
 Turcos, 140. Bithynia ora maritima, 453. Urbes, 404. A
 Turcis subacta, 584.
 Bizaris (Petrus). Vide not. ad pp. 286, 348, 682, 688,
 689, 763.
 Bizya, 263.
 Bizyas urbs, 836.
 Blachermae palatium, 87. Templum, 130, 171, 778,
 787, 791.
 Blachii principis filia, Cralis prima uxor, 303.
 Blennydes (Nicephorus) Marcianum templo excludi
 jubet: eam semper insoctatus est, 46. Mulier irata et
 aulici aseantores Blennydam frustra criminantur, 86.
 Ejus elogium, ibid. Patriarcham dignissimum; oblatum
 honorem recusat, 53. Libri pro Latino dogmate ab eo
 scripti, 129. Vide annot. ad pp. 46 et 129.
 Bonius, 1163. Bonodes (Mich. Angelus), 80 in not.
 Bononiis in monte Atho comprehensi, 714. Bogomili-
 ana haeresis, 876.
 Bont, 209, 732.
 Bortia, 114, 250, 251. Bortius et Theharum rector,
 dictus Magus Primicerius, 239. Postea Μίγας; Κύριος,
 ibid.
 Bollandus, 469 in not.
 Bona contingentia, 933.
 Bonde'monius, 275 in notia.
 Borythenis, 36.
 Bosporus, 101. Meoticus, 663.
 Βουγυρά, 963.
 Brietius, 380 not., 626 not.
 Britanni in Galliam irruerunt, 689.
 Britanniae episcopi, 911.
 Bromptonus, 109 in not.
 Brutus, 178. Bruti et Casii conflictus cum Octavio
 Casare, 632.
 Bryennius (Nicephorus). Vide not. ad pp. 33, 57, 41.
 Bulga Buv., 26.
 Bulgari, 116. Per interregnum disident, 457. Ένδικ
 Ιερού, 390. Bulgarorum origo, migratio et varia for-
 tuna, 26. Res, 60. Exercitus, Byzantio veniens, 418.
 Bulgares in Thraciam irruerunt, 53. Viribus Romanis
 impar, abbas restitit, et pacem impetrat, 36.
 Bulgaria urbs, qua et Prima Justiniana, 26. Caste
 nomen acceperit, 27. Ejus urbis archiepiscopus impera-
 torem inaugurat Theodorum Angelum, 26.
 Bulgaroctonus. Vide Basilus.
 Bullialdus (Ismael), 85 not.
 Byzantii, rei aetatis cura subjecta, injuria expulsi,

despicuntur a Venetis, Andronico juniori lavent, 353. Aperte et clam exitum Castrocuzeno molliuntur, 615. Amoris percussio offertur, ut domum redcat, 693. Inopia laborant, 746. Follis vestibus passim utuntur, 753. Viribus bello civili attritis infirmi, 841. Injurias patienter ferunt, 843. Coactis undique navibus, classem instruunt; obsidant et obsidentur, 857. Portas claudunt, *ibid.* Nollum deponant, 858. In altum procedunt, rudes pferique et incertitati, *ibid.* Hostium navem onerariam incendunt, 859. Classem amittunt, 862, 865, 861. Terrestrium copiarum trepidatio, 864.

Byzantium rei fractantur inopia laborat, 683. Byzantii celebras, 678. Ingentia circumdant: militum paucitas: civium ardor, 850. Suburbia a Comitibus Galatis incoaduntur, 1631.

Byzas Byzantii conditor: ejus columna dies complures agitur, 365.

C

Cabasillas ipso Gregoram deserit: filius ingenium et studia, 1025. Gregoram adit, 1050. J. patriarcham vivum reorabatur: Palamam et Castrocuzenum exorabatur: amonialis senex idem animum morat, 1052. Inanis glorie appetens, 1053. Palamam libros commendat, 1055. Palamam ipsum laeval, 1056. Operationes increatas multas in Deo statuit a substantia distinctas, *ibid.* Sanctum Spiritum non unum, nec septem solum, sed septuagies septem, immo infinitis infinitis agnosci, *ibid.* Negat substantiam divinam participari posse, 1057. Operationum terrarum participatio homines aut fieri increatos, et mysticum Eucharistiae panem sanctificari, *ibid.* Thaborii luminis questionem obtrudit, 1073. Verba ex scriptis Palamam excerpta profert, 1112. Ejus opera exstant in Cod. Reg., 1508. Cabasillas, et ejus socii, violentia ac proceritas, 1112, 1145. Discedentium monita et nimiam, 1144. Cabasilla adjutor de participabili et imparticipabili disserit, 1037.

Cacris ventus, 179.

Cacrisia (quae aetas Panhyperobasta, Melochitina filia) vidua convenit a Gregora et ab aliis legatis: ejus mulieris moror et habitus miserabilis, 381. Crales audia legatione, eam dimittit: abentem prosequitur non satis spernit, 382. Illa Thessalonicam abii, ut viro justa persolvat.

Cacrisianus frater, 574.

Cain, 424.

Calames satrapa imperat a Lydia et Aelia usque ad Mysiam, 314.

Callinicus legatus, 395 in not.

Calliope, 536.

Callistus ex Atho monte accessit, 871. Cur promotus ad patriarchalem dignitatem? ejus inhumanitas, in ipsos mortuos servientis, 873. Maximalissimi accusatur ab episcopis, quos ipse variorum criminum accusat: veniam dat et accipit, 876. Gregoram inclusum visit, amice alloquitur: ut omne contentationis studium abjicit, sto. Ideo admet, 1047. Tentatoris ad illum submittit, 1050.

Calliopolis capta a J. Duca, 29. Munitur a Catalant, 227. Vi e 222 et 221.

Calyptra imperatoris, 558. Vide Chalci.

Camaris, Byzantii proditor, 419.

Cambyses Persa, Suis prefectus in Aegyptum, 445. regem Aegypti caput; flecti causam rogat, *ibid.*

Cameus cornu appetens, Vide Proverb.

Camerino (de) (Franciscus) Vosprensensis, seu Bospori archiepiscopus, 501 in not.

Camelium, 241.

Caniculae exortus, 526, 806.

Canensis pagua: aurum post illam interdictam mollioribus, 752.

Canonis ager, 732.

Canonis et constituciones apostolorum, 862. Canonum editiones vulgate, 407. not.

Castrocuzena, mater Castrocuzeni, factiones comprimit, 576. In carcerem conjicitur, 609. Jacta in eam probra, 617. Duor et morbus, *ibid.* Obiit, 618. Conditis et aranis imperatoris praefuit, 619. Palamam ornibus patriocusta fidelissimo vitiu exita pecunias dedit, 886. Fame et frigore absumpta, *ibid.*

Castrocuzenus (Joannes) solus fortuna moderate altitur: ejus elogium: apophthegma, 422. Tarcos praedatores proffigat, 579. Egregium Andronico juniori operam usat in Arcanania: vir magnas indolis. apud milites gratiosissimus, 551. Conjurati oppressi: deprehensa Sphrantze Palaeologi perfidia; alia res diversa locis prudenter administrata, 552. Ipso silentio maxime res gerit, 551. Asiam et caequum curas negligit, 567. Juniorum princi-

pum saluti consultat, 576. Postulat et filiae suae et junioris imp. nuptias perficiatur, 513. Potens vicem et moderatus, 584. Milites palam et fayent: tumultus eo conspecto statim sedatus, 586. Castrocuzenus una re demandus, 590. Multa et praeciosa meditatur, 595. Populis finitimus gratus, 596. In Mysos exercitum educit: Thraciam lastrat 596. Byzantium redit: patriarchae inconstantiam mollioribus verbis castigat, 599. Jusjerandom duplex ab eo accipit, 600. Rursum urbe egreditur: magnam pecuniam vim et omnia generis vasa exportat, 600. Imperatorii honores ei delati in salutationibus, 604. Multi ut Apocaucum in vincula conjiciat hortantur, sed frustra, 604. Horror, anxietas, 609. Mater in carcerem conjecta: constantia in adversis, 609. Mors tentata a nobilibus, nisi se imperatorem salutari patiatur, 610. Imperii insignia coactus induit, jam priorem et variis angustis promissa, 611. Sibi et conjugii acclamari non sinit, nisi postquam Annæ et Joanni imp. acclamatum sit. defuncti imp. nuntata observat, 611. Cur albis vestibus toto exilii tempore usus sit, 612. Conciatio: copiae militares, 614. Legationes subinde Byzantium missae: postulata aequitatis plena, 614. Multi ut desidem et ignarum deserant: res valde afflictæ: litteræ interceptæ, 615. Jacta in eam probra, 617. Non fragitur rebus adversis: ejus nauis contumeliosus: illudatur a Byzantiis: per monachos montis Atho de pace agit, 620. Ab Orestiadis primoribus evocatus, 620. Pluvium interjecti repentinum auctu his repulsus, re infecta discedit, 621. Apophthegma de bello civili, 622. Didymotichum uxori et Manueli Asani committit: Polystylum instaurat et munit, 626. Christopolitanas angustias ut evaserit: circa Philippos castrametatur, 631. Iherosolymam suspectum amice excipit; dimittit, 632. Rhebanum in deditionem accipit: Thessalonicam ira conjunctur: Melonici castellum in deditionem accipit, 632. Gynæceastrum usque progressus cum Synadeno colloquitur, 634. Structas sibi a Synadeno insidias deprehendit: dispersos milites cogit, 635. Acie instructa Apocaucum expectat, suos quoque instruentem, at congredi non audentem, 635. Pedetentim et compositè recedit ad Triballos; exteris magis quam popularibus suis confusus, 636. Ubi iam permortarit: legatos ad Cralem praemittit, qui ab homine Triballo comprehensit ad Apocaucum deducunt, 636. A Liberio Triballo benignè excipitur: vasa ei pretiosa donat: generum eidem polifectur Manualem filium, 638. Crale per litteras commendatus, Scopiam venit, ad Arxium flumen, 639. Tolerabili hospitio contentus, illic cum exercitu subsistit, 639. Cralece postridie, convenit: Castrocuzeni et Crale dispot magnificèntia, 640. Altera ad Serrhas expeditio irrita: ad Cralem invitus redit, 653. Terruram ex pacto ingreditur, 655. Melior ex eo fortuna, 655. Thessalonicam dolo aggressus, irrito covato discedit, 658. In magnas angustias adductus, 659. Inducto fluvii transitu salvus evadit, 660. Ab Apocaucu interrogatus respondet, 661. Legatos ad Amurium mittit, 666. Sagittario ignoscat, confert se ad Amurium, 670. Denzelium martyrem reverit, Thessalonicensium voluntariam deditionem expectat, 676. Amurico comite, urbes Thracie il sollicitatum, 676. Christopolitanas fauces transgreditur, 677, 692. Perithorium frustra oppugnat: Didymotichum abii, *ibid.* Ibi se et suos redit, *ibid.* Cometenem et Gratianopolim in deditionem accipit, 703. Apud Mosinopolin castrametatur, 705. Obdormit amensissimo in loco: res visa et audita mirabiles ei oblatæ, *ibid.* Subito Momitilis adventu pane opprimitur, 706. Tumultuarum et inquam pugnam committit, 707. Armigeri beneficio salvus evadit: hostibus caecis retrocedere, Didymotichum abii, *ibid.* Multi et suis ipsum deserunt, 708. Intemptiva postulata docem et militum, 709. Illis responsa, *ibid.* Momitilam il debellatur, 717. Juxta Perithorium castrametatur, 728. Laborat pecunias inopia, 748. Numium supplex et abjectus in epistolis: multam sibi et reimpulitæ obfuit cancedo, 754. In Joannem patriarcham offensa: ad eam epistola, scripta rubris litteris, 755. Selybriam in deditionem accipit: Orestide coronatur ab Hierosolymitano patriarcha: Byzantium clandestinis molitionibus invadere conatur, 762. Hyrcanum Bithyniasatrapam, generum adsumit, 763. Byzantium noctu ingreditur Thaeolati opera, 774. Alteram et tertiam legationem ad Annam mavult mittere quam vim facere, 776. Mira clementia, 778. Verba apud legatos ad Annam sturor, 776. Palatio cedit, ne aut Annæ aut Palaeologo incommodet: domicilium sibi constituit circa Alexii triclinium, 785. Qualem se erga patriarcham gesserit: eum monasterio includit, Didymotichum abiegit, 784. Harum inauguratur quam ob causam, 787. Cur in Blachernensi non in S. Sophia templo, 787. Pecunias non reperit ab his qui ararium exhausserant, 790. Suorum postulata et querens ut cluserit, 790. Audita Matthaei filii defectione, auxus

et consilii inops, 801. Exorem Iserenam filium legat, 805. Didymotichum proficiscitur, ut motus componat ab uxore jam scriptos, 813. Provinciam filio Matthæo assignat, 811. Oratorem apud eum habet, 814. In urbem redit, 819. Crebra colloquia habet cum Gregora, 823. Lenitate Hadriano similis, 824. Tumultum veritus, Byzantium venit: Gregoram hortatur ut si eat, 827. Crælem officii admonet: non auditur: bellum parat, 851. Rerum morbo laborat: ob hanc et alias causas a bello suscepto desistit, 855. Equestre prædonum agmen caedit, fundit et fugat, 859. Classem construit, 812. Missis auxiliis et nuntiis, Byzantium amicos confirmat, 819. Orestide reversus, bellum terra et mari apparat, 851. Byzantios negligentia arguit: pecuniam in classem contribui jubet, 854. Pecunia promittitur: ingens omnium ardor: executiones, 855. Cantacuzeni, post amissam classem, animus fortis et invictus, 866. Classem reparat: vectigalia imponit: augeat: nova imponit, 869. Ejus politica prudentia, 871. Consilium de cogenda synodo, 875. Thessalicam abijt, Paleologum generum ei urbi præfecturam, 876. Modum belis Byzantium redit: concilium convocare cogitat, 878. Gregoræ verbis exacerbatus: coacta synodo Niceisæ eum statuit, 830. Notatur iniquitatis, 891. Perplexis et ambiguis verbis jurat, 893. Manifesta iniquitas, 898. Convocata synodo orationem habet, 905. Equum se nrisque fore jurato promittit, 907. Impatiens; lenis, 917. Gregoram interpellat, et ut brevior sit admonet, 928. Palæntis addictus, 929. Patroum olim et amicus Barlaam, 935. Palæma uni favet, 936. Gregoram interpellat: libertatis loqui solitum, majestatis reverentia comprimit, 936. Gregoræ tria objicit, 937. Paucæ locutus, respondendi manus Palæmæ concedit, 981. Animo ab orthodoxis averso et duro, 978. Palæmæ jussa exsequitur, 981. De nova disputandi ratione deliberat cum Palæma: Tyri episcopo concilio excludere statuunt, 990. Item contumeliis ei calumniis orthodoxos terrere, 991. Minus gravissima: comparatur cum Xerxe, 995. Vultus et verba, 991. Paucæ locutus, respondendi manus Palæmæ concedit: Gregoram accessit: animum ejus tentat solis artibus, 998. Quæ hætenus in concilio dixerit, ea pacis et concordie studio, dixisse se affirmat: majorem in posterum sequitatem suam fore promittit, 998. Notatur ut antiquus, 1005.

Joan. imp. (idem de quo supra) Magnus Papias: socius conjurationis adversus Andronicum senioreni initæ a juniore, 519. Cum hoc ad ineunte ævo conjunctissimus, 501. Consensa navicula, orbis aditus simul explorant, 408. Cum proditoribus deliberat, 419. Solus Cantacuzenus Andronicum junioreni haud suspectus, 496. Quibus meritis ei conciliatus, 530. Etiam eo vivo imperium administravit: eum eo vixit semper conjunctissime, 679. Imperii conortium eo superlute repudiavit, 582. Rupti amittitur, 588. Joannem Paleologum coronari vult: patriarcha prohibet, 616. Milites et duces, 627. quamdiu apud Triballon manserit, 610. Ab omnibus periculis servatus, 615. Injuriarum immemor, 615. Etul Annæ et pupilli dignitati ubique consulit, *ibid.* Patientie diuturnæ merces, 614. Byzantium potitur, 772. Ejus opes quantæ primitus fuerint, 811. Ad imperii insignia tanquam ad præcedium necessarium configit, 818. Mathæi filii causa Didymotichum ire festina, 825. Palæmæ defensor acer et ferivus, 830. Primus cum matre patrocinatus est Palæmæ impietati, 886. Persarum dogmata coactus participare, 876. *ibid.* Ipso Palæma violentior, 899. Herodem imitatur, *ibid.* Projudice accusator et persecutor, 901. Ambitionis sui ostentator, 965. Matthæus (Joannis filius) socius longinquæ expeditionis a patre susceptæ, 628. Cantacuzeni imperatoris liberorum nato maximus: Thracie urbibus præfectus: ab Asane avunculo sollicitatur ad defectiorem, 798. Oratorem habet apud ipsum, 801. Orestidis arcem occupat: animos sibi conciliat, 804. Matri obviam, procedit, 805. Obsequium pollicetur: rogat ut se meta liberet, *ibid.* Principatus ei a patre assignatus, 814. Persas prælores ut debellaverit, 837. Spes ex illustri victoria, 838. Quando subscripserit tomo Palamitico, 1025, in not.

Manuel (alter Joannis filius) longinquæ expeditionis a patre susceptæ socius, 628. Liberio Triballo gener promittitur: magnis laudibus ornatur, 638. Eximia indolis adolescens; Berrhoeæ urbi præfectus a patre, 675. Suburbana Galætorum ædificia incendit, 819.

Andronicus, Joannis liberorum natus minimus: moritur ex peste, 815. 768. Ejus mors Cantacuzeno prænuntiata a Gregora, 887.

Cantacuzenus et Syrgianno, corruptis aulæ primoribus provinciæ Thraciæ administrandas obtinent: variis artibus viam defectiois munit, 501.

Cantacuzenus et Apocaucus, diversis institutis diversos exitus sortiti, 990.

Cantacuzenus et Isidorus mutuam sibi operam præstant, 787.

Orationum Cantacuzeni indicem habet infra. Vide Oratio.

Cantacuzenus an illiteratus fuerit, 966 in not. Codicis vetustissimi inscriptione deceptus, 940, not. Theodorum Graptum laudat in Antirrhético contra Prochorum, 952. notatur, 768, not. A Gregora discrepat in rebus narrandis, 859, not. Item in rationibus chronologicis, 472, 471, 496, 559, 977, 780, 788, in notis ad eas paginas. Cantacuzeni chronologia, 531 in not. Vitiosa aut suspecta, 427, 472, 496 not. Ubi præferenda, 791 not.

Cantacuzeni imperatoris filia Helena et Maria. Vide in H. Et in M. Mater. Vide Cantacuzena. Consobrina. Vide Gulio Armenius.

Canticum canticorum, 750.

Capha, seu Capha, Genuensium colonia, 685. Incolarum fastus, 685. Bellum cum Scytharum principe, *ibid.* Cappadocia, 81.

Carases satrapa, filius Calamæ, Wolfio Cerasus, 211.

Cardianorum urbs capta Joanne Duca, 29.

Cermanis, 58.

Carmanus Alisorius, Phrygiæ satrapa, 214.

Carisprivium. Vide *Ἀρκαπέου*.

Carolus, rex Italiæ, filium suam despondit Balcinui filio, 98. Fœdus facit cum Balduino, 123. Caroli prudentia, ambilio, bellicæ virtutes: quid illum impulerit ad bellum Paleologum inferendum, *ibid.* Belli apparatus: copiæ terrestres: classis, 121. Non desistit incepto, *ibid.* Carolus et Paleologus, diversis artibus pares, sibi invicem officiant: Carolus hostis perpetuus Palæologi, sed irritò semper conatu: Byzantinos terra marique aggreditur: rem adversus eos male gerit, item adversus Siculos: filium amittit merore confectus moritur: omnium maxime caput, 174.

Carolus, Italiæ rex (diversus a superiore), Siciliæ regem Theodoricum (Federicum) imparatum terra marique oppugnat: variis cladibus afficit per biennium, 217. Urbes captas amittit adventu Rogerii, easdem armis repellit: ro male gesta discedit; bellum reparat; vincitur; pacem a Sicilia rego et affinitate petit, 219.

Carolus, Italiæ rex (imo Robertus) 525.

Caspium angustia, 5.

Caspium mare. Vide *Næce*.

Cassandria, 245, 246, 1209.

Cassius, 178.

Castellanus Byzantii proditor, 419.

Cistoria, 48.

Catalani, *ibid.* In Asiam trajiciunt: hospites et socios vexant, 220. Philadelphiam obsessam liberant, 221. Stipendis fraudatis, Romanas urbes hostili more pervadunt: eorum crudelitas, 222. Calliopolin cæsis oppidanis munit: terra et mari bellum apparant: mari viciniora a Gehucensibus, 227. Eorum contentatio: omnia ipsis infesta: toleranda obsidioni se accingunt: Turcos auxilio arcessunt: prædas agunt, 227. Michaelem imperatorem juniorem ad Apros vincunt, 250. Ducum dissidium, 252. Cum Turcopulis juncti, Mæsugetas profugant, 255. Thraciam vastant; locum querunt in quo consistant: quantæ eorum copiæ fuerint, 244. In Macedonia apud Cassandriam biernant: urbibus Macedonicis inminent, imprimis Thessalonicæ, 245. Commentu decepti, reditum in Thraciam parant: audiunt præclusum subitè, 246. In magno metu versantur: Thessaliam petunt, 248. Juxta Olympum castrametantur, agros finitimos populantur, *ibid.* Qui et quot Turci in eorum exercitu fuerint, *ibid.* Turcis dimissis, in Thessaliam irrumpunt, 249. Theodororum pecuniam et societatem incerta spei præferunt, 251. Superatis Thermopylis, juxta Cephisum castrametantur, *ibid.* Atheniensem exercitum callido stratagemate profugant: Thebas et Athenas capiunt: in his locis consistunt, 252. Partem Thessaliæ subigunt, mortuo Joanne Duca Sebastocratore, 279. Cum Sphrantze Paleologo in Andronicum juniorem conspirant, 555. Socios se Venetiæ adiungunt, 880. Catalanorum, in Thessalia dominantium, vires luxu debilitata, 637.

Cathænes, dux Phœcorum Mitylenæ sibi vindicat; navium numero, sociis superior: uxorem et liberos Phœcorum arcessit; quoniam jure huic urbi præfuerit, 525. Ubi Vide annot. Mitylenæ munit, 529.

Cathara ancilla, a Constantino despota clam compressa unde natus Michael Catharus, 293, 294.

Catharatus (Michael) Constantinii despote filius motus; patri ipsi odiosus: ab eo neglectus, 235. Apud senioreni Andronicum potens, gratosus, 291, 26. Vide et 235.

Catulus (Lucetius), 54.

Caucasus, 56, 91.

- Cayster, 18.
 Cecropidae, nomen fictum, 556.
 Cedrus Libani, 582.
 Celtæ, 51, 102. Bellionisimæ. *Vide* Galli.
 Celtica, 258. *Vide* Gallia.
 Celtogalatae, 106, 107.
 Cephalonæ, 110.
 Cephalonia, 110. Cephaloniae comes, 518. Cephaloniae comitis illius Thessaloniam invitas redit cum imperatore, 235.
 Cephissus, 252. Ejus fluvii cursus, 251.
 Ceras, sen sinus Ceratinus, 176, 209, 416, 658.
 Cerasus Turra. *Vide* Carases.
 Chalanes turris, 852, 884.
 Chalaus et Telepugas (filii Siltischantis) exercitum dividunt, 55. Chalaus ad Taurum montem hibernat, 57.
 Chalcedonensis concilii canon decimus octavus, 405.
 Chalcocnuclytes, 454 not. *Vide* Laonicus.
 Chaldæi, 58, 40, 91.
 Chaldeorum imperium, 582. Oracula, 724. Sapientia, 526, 450.
 Chaliel, Turcorum dux, in Macedonia subastit: pacem offert Romanis: pacis conditiones, 254. Imperatoris casypram cepit a quo impositi, 258. *Vide* et 252, 248, 265.
 Chaudrenus, 249 not.
 Χαυδαριζάν, 972.
 Χαρίτων δάλαμος, χαρίτων προκόλαια, 476.
 Charonias (Catanus): status reipublicæ ab eo in Sicilia constitutus, 796. Siculorum legislator, 1108.
 Chartarum collectio, subjuncta Historiæ Franco-Byzantinæ, 146 in not. Chartarum species duæ, 803 cum not.
 Χάρτης χαρτινος, *ibid*.
 Chartophylactis dignitas, 540.
 Charybdis, 241, 860, 1020.
 Chassan et Mahomet, Amurii liberi, 215 cum not.
 Chelæ (scorpii), 548.
 Cherson, 877. *Ibique* annot., 880.
 Chersonesus, 267, 584, 558, 598, 605, 747. Occupata a Joanne Duca, 29.
 Chetir, Altinus filius, 187 not.
 Chilas Ephesios et Daniel Cyzicenus, Gregorii Cyprii accusatores, 177. Animi ingrati dant poenas: accusantur ipsi quoque a charissimis, 179. Imperator eos aversatur: ementiantur a collegis: vitam in urbe solunt, mœrore confecti, 180.
 Chingis, Chingischam, 55 cum not.
 Chius, 96, 438, 529, 702, 842, 851. Capta a Joanne Duca, 29. A nobilissus Genus exactis, 765.
 Χολοζάριον, 495.
 Choræ monasterium, a quo conditum, a quibus instauratum. Metochitæ ab exilio reversi domicilium, 458. Ab eodem Metochita ornatum ac renovatum, 505. Gregoræ domicilium, 309, 1045.
 Chortaites, Wolfö *Chartaites*. *Vide* Monasterium.
 Chreles Tribalbus perduellis, 626. Stramuntizæ principatu potitus: Cralipsi metuendus; a Byzantiis adiutur, 626. Cantacuzeno supplicis venit, 627. Eidem occurrat, 612.
 Christi transmutati corpus an increatum fuerit, 947, 952. Servatoris gloriosa obscuritas, 701. Verba ex Evangelio, 1013.
 Christophorus, 216, 519, 521, 554, 595, 625, 627, 642, 746. Linguis muris ibi exstructus, 247. Ejus urbis proposita, 811.
 Christophoritanæ angustia, 254, 627, 651, 655, 677, 746, Fauces, 627, 692.
 Chronicon Orientale, 101 in not.
 Chronicon Paschale, 27, 52, in not.
 Chronicon breve, editum a Bullialgo, 85 not.
 Chronologia corrupta ab excerptoribus, 252 in not.
 Chronologica series imperatorum ex cod. ms., *Vide* not. ad pp. 13, 21, 55, 61.
 Chrysostomus, 961, 316, 1012, 1081, 1125.
 Chumus (Nicephorus, filii et Nathanael), 107, 162, in not. Caniceo prefectus, 211 in not. Χουμολόγοι χρυσόβουλοι, 107, 162, in not. Epistolæ, 178 in not. Oratio in obitum Theolepti, 221 not. Alia opuscula, 211, 259, 269, in not.
 Chytrus, 85 in not.
 Cilicia, 82, 102.
 Cilicia vallis, Κιλίκιος πλάγος, 194.
 Cilices, 105, 599. Transitum dant Christiano exercitui, 105.
 Cimbr, 52, Ficti a C. Mario et Lucio Catulo, 51.
 Cimberti, 51.
 Cinamus (Leo) bibliographus, 167 not.
 Cinizistra. *Vide* Justa.
 Claudius. *Vide* Ptolemæus.
 Cleidus, dieprophylax et archidiaconus, 457 not.
 Clemens Petri successor, 506.
 Cleopatra, 511. *Ægyptia*, 606.
 Clerus imperatorius, 496.
 Climacus (Joannes), 962.
 Clisthenes ex quatuor tribubus decem effecti apud Athenienses, 796.
 Clopa, 672 not.
 Clypeo impositi imperatores, 55, 78.
 Codex Regius operum Theodori Grapti (imo Nicephori patriarchæ CP.) membranæ vetustissimus, 952 not.
 Chartaceus, 940 not, Operum Hippocratis, 568 not. Operum Cabasilæ, 1025 not. Codex Regius (olim Tellerianus) operum Manuelli Philæ, 159 not. Operum Athanasii patriarchæ CP., 180, 235 et 249 in not. Codex Cantacuzeni, 462 not. Procopii Vaticanus, 27 in not.
 Codices mss. venditi a Turcis Nicææ potitis, 458.
 Codinus. *Vide* not. ad pp. 578, 612, 704, 797.
 Coeslyria, 41, 107.
 Colehi, 148.
 Colchis, 59, 128, 348. Colossus Rhodius, nullam filius vestigium exstabat Gregoræ tempore, 1146.
 Columba, quæ super Christo baptizato apparuit, 1057.
 Columna ignea, quæ Israelitis prævit, 988.
 Columnus, autæ ædem XI. martyrum posita, corrui, 460.
 Columna porphyretica, cui crux imposita, 583.
 Columna et statua (Justinianea) in vestibulo S. Sophiæ, 275. *ibid*. annot.
 Conani, 56, 111. Ex Hyperboreis Scythis ad Joannem (Iucam) imp. sese transferunt, 56, 296.
 Conanorum militum sacrilegia, 112.
 Cometa, 98, 512, 548, 765.
 Commemoratio imperatorum et patriarcharum, 505.
 Κομνηνί :
 Alexius (imp. Constantinop.) cum Gallis paciscitur, 101. Cum iisdem copias jungit: magna Asiæ parte subacta, urbibus ipse. Galli omni præda potiuntur, 101. Vir acer et promptus, 754. Ejus socrus Choræ monasterium instauravit, 459.
 Alexius Angelus. *Vide* Angelus.
 Michael Angelus. *Vide* Angelus.
 Alexius I. (Trapezuntis imp.), 15, 148.
 Joannes Trapezuntis imp. Alexii I. nepos, Byzantium venit: Eudociam, Michaelis Palæologi imp. filiam, uxorem ducit: unde natus Alexius II, 148, 202.
 Alexius II, Trapezuntis imp. Joannis et Eudociæ filius, 148. Joanni patri succedit in imperium, 202. Andronicus senioris nepos ex sorore, 678.
 Michael, Trapezuntem mittitur ad capessendum imperium, 679. Honorifice excipitur a senatoribus: exportatur et in custodiam datur, 680. Restituitur per scholarios, 681. Omni auctoritate spoliatur, 682. Quam deinde recuperat, 683.
 Comnenorum familiæ jus præcipuum apud Trapezuntios, 679.
 Comotena, 705. Κομοτηνών πολιχν, 705, πόλις, 706.
 Comparatio rerum hodiernarum cum antiquis, 1035.
 Concilia quatuor de iisdem rebus habita per annos decem, 850 not. Concilium Ephesinum, 507. Generale quartum, 925. Generale sextum seu Trullanum, 925, 966, 406, 898, 911, 1158. *Vide* Synodus. Concilii generalis convocatio diu promissa a Cantacuzeno, 682. Concilii auspiciandi ratio, 890. Concilii Nicæni II acta, 910, not. Conciliorum generalium acta, 905. Quæstiones de fidei dogmatis agitandæ in generalibus conciliis, 921.
 Concordia veteris Romæ cum nova: de ea agitata imperante J. Duca, 129. Quibus conditionibus Julia sit Mich. Palæologo imperante, 125. Quinam adversati sint, 125. Redintegrata, 166.
 Concordia Gregoræ et Palamitarum, sumptuose convivia sancta, 828.
 Conjuratio Junioris Andronicæ contra senioreni conjugationis socii tres, 299. Patriarchæ et pontificum contra eundem, 405. Sphrantz Palæologi. *Vide* Sphrantzes. Factiosorum quorundam in Andronicum juniorem absentem, 551.
 Conostaulus (comes stabuli). Magni conostauli dignitas, 60.
 Consensus imperatorum et Augustorum, 788.
 Constantinopolis, τὸ πρῶτον θεῖα οἰκουμένης, 87. Capta a Latinis, 14. A Grecis recuperata, 85. Urbis aspectus ruinis de ornatu, 87. *Vide* Byzantium.
 Constantinus Magnus concessa urbibus privilegia non ab ogavit, 164. Urbis conditor, 169. Honores Romæ veteris ad novam cum imperio transtulit, 617. Idololatriam sustulit, 928. Ejus temporibus instituta dignitates palatinæ, 259.

- Constantinus Belgicus, Zagora princeps. Vide Tacitus.**
- Constantinus Cæsar, uterinus frater Michaelis Palæologi, 72. FR Sebastocrator, 79. Præfector Monembasie, Mæna, et Sparta: Latinos Peloponnesios multis cladibus afficit, 80.**
- Constantinus despotæ Simonidis sororis cucullum discedit; Triballis abducendam tradit, 288. Mater: prima uxor: filius ex ancilla susceptus, nemioe Catharus, 293. Secunda uxor Eudocia Palæologina. Thessalonica præfectus, *ibid.* Eo proficiscitur sinistris omnibus: junioris imperatoris matre Byzantiam missa exercitum per Christopolitana angustias ducit, 334 Thessalonicam se recipit, 356. Cives factiosos comprehendere jubetur: seditione ab illis excitata cogitur cucullum induere: juniore Andronico traditus, vix mortem effugit, 356. Dydimotichi in telerrimum carcerem conjicitur: inde tandem in alium liberabiliorem transfertur, 367. Libertatem recipit, et rursus amittit: prima nominis littera imperium ei portendere credita, 441. Moritur, *ibid.* *Vide et 577.***
- Constantinus, etc. Vide et Asa, Palæologus, Porphyrogenitus, Tornicus.**
- Consul, Græce, Ἰπσος, Pisanorum magistratus apud Galatas, 97.**
- Consules Romani, 258.**
- Consaes, 1171.**
- Copaides paludes, 417.**
- Coreyra, 110.**
- Coreyraorum nava'le: Senatus, 576.**
- Coriolanus. Vide Martius.**
- Cornu, seu, sinus Ceratinus, 858, in not.**
- Corona ovata cur sic dicta, 43.**
- Cos capta a Joanne Duca, 29.**
- [Cosmas] Melodus, 1170, 1110.**
- Cosmidium. Vide Monasterium.**
- Cralana, 241, 242. Vide Simonis.**
- Crates tres:**
- Primus, Andronici senioris gener: maritus inconcians, 202. Ei despondetur Simonis, Andronici imp. filia: Thessalonicam conveniunt, 205. Crates obsides dat: Simonidem sponsam quinquennem abducit, major ipse quadragenario, 201. Irone (socræ) urgente, successorem sibi designat, primo Demetrium, deinde Theodorum marchionem, uxoris suæ fratres, 243. Ni uxor redeat, minatur extrema, 287. Moritur, 269. *Vide et 202, 253, et 257.*
- Secundus, Cæsaris gener, adiectissimus Andronico seniori, propter affinitatem, 590. Cæsaris filiam uxorem duxit duodecim annos natam, ispe quinquagenarius, 486. Cum Michaele Bulgaro confligit: Gallorum equitum virtute adjutus eundem vincit et capit, 435. Uxores duas habuit: filius ex prima susceptus rebeliat: potitur principatu: ipse Crates a factiosis in carcere suffocatus, 457. *Vide Cæsaris.*
- Tertius (filius secundi) Syrgianem cupide ad se recipit, exercitum cogit, 495. Bellum Andronico juniori infert, 498. Syrgianem Spranzæ Palæologi fraude sublatam pacem facit, ad domum redit, 501. Cantacuzenum et exercitum ejus apud se recipit, 635. Conditiones ei oblatæ a Byzantiis ut Cantacuzenum prodant, 641. Animum mutat, 641. Dolere se elusum, *ibid.* Pactionum memor, bellum indicere non audet, 636. Romanis dissidentibus, invalescit, 746. Urbes multas invadit: Serrhas ipse ad dedicationem subigit: Romanum se imperatorem pronuntiat: imperium cum filio partitur, 746. Omnem fere Macedoniam possidet: Berthæam capit, 795. Officii admonitus, Cantacuzeni legatos jubet facessere, 354. *Vide et 616, 637.*
- Crælis uxor, 640.**
- Cræli monasterium. Vide Monasterium.**
- Crateres Vulcanii, 44.**
- Creta, 511. Penes Venetos, 878.**
- Cretensium et Eubæensium classis, 117. Naves Romanas in sinu Palagico stantes præne occupat, 118.**
- Cretenses, 117, 118. Transfuga Philanthropem hortantur ad defectionem, 197. Pecunia corrupti eundem victum Libanario tradunt, 201.**
- Critobulus, 556.**
- Crocodylus cadaveris caput lacrymis perfudit, 414.**
- Cræsus, 152, 510, 353.**
- Crucis imago in nube, 585.**
- Cutrules (Michael) Andronici senioris sororem uxorem duxit: cum sorore Spondostlavi (Wenceslavi) a Cræli dimissa furtim consuevit: tum eandem palam uxorem duxit, 204.**
- Cyaneæ, 134.**
- Cyclades, 525. Cycladum rector seu princeps, 438, 525, 526. Vide Rhodii.**
- Cyclopes, 993.**
- Cyeni, malitino Zephyro aspirante, præclare canunt, 553.**
- Cyloneum piculum, 795, 1089.**
- Cyparissiotæ (Joannes) Vide not. ad pp. 793, 820, 910, 875.**
- Cyprii et Rhodii orthodoxi litteras dant contra Palæmam, 787.**
- Cyprus, 194.**
- Cypselia oppidulum, 299.**
- Cyrillus (S.) 1089.**
- Cyriolissa. Vide Monasterium.**
- Cyros, 91, 152, 510.**
- Cyros junior, Darii et Parysæidis filius, cur fratrem in se armaverit, 189.**
- Cyrtus, 250.**

D

- Δακρυόει et τερνύει, quod differant, 862 in not.**
- Damascenus (Joannes), 976, 1062, 1071, 1072, 1081, 1136.**
- Damascus urbs. Ejus descriptio, 1146.**
- Dandolos (Andreas), 95 in not. — (Henricus), De Venetorum: ex vulneribus moritur, 16.**
- Daniel Cyrenensis. Vide Chilas Ephebus.**
- Daphusia, urbs apud Pontum Euxinum; a Latinis obsessa, 85.**
- Dardani Europæi, 27 not.**
- Darius, 189, 808. Per Zopyrum Babyloneam cepit, 497. Ejus in Zopyrum affectus, 502. Orientis apophthegma, 1028.**
- David, 184, 933. Propheta, 261. Davidis κρυόει, 328. Libri, 1146. Verba, 511, 1046.**
- David, Bogomilus, 718.**
- Deabolis, præsidium Macodonte munitionum, 73.**
- Debrorum (alias Debrorum) episcopus, 161.**
- Decreta Palæolarum uni Græcorum hæud ostenduntur, 1111.**
- Deipara, Hodegetria, 226. Νύκτωρ, 304. Περσικιστορ, 210. Τῆς κρυόει, seu Fontana, 83. Vide Imago, Scellum, Templum.**
- Delphica laurus, 324.**
- Delphica tripus, 151.**
- Delphorum theologi, 518.**
- Demetrius Vide Sicyon.**
- Demetrius, Andronici senioris et Irenes filius, 251. Successor a Cræle designatus; in Triballis hæud accepit, 243. Despotæ: Thessalonice præfectus, 594. Factiosorum bona diripit, 596. Fugit, 413. Accusatur majestatis, 533. *Vide et 409, 410.***
- Demetrius Martyr, 596. Ejus festum, 611. Vide Templum.**
- Demetrius Poliorcetes, filius Antigoni, 116.**
- Democritus, 373, 937.**
- Demouax, 351.**
- Δήμος ἄγιος 977. Δήμος, 205 not.**
- Demosthenes, 335. A Philippo Macedone beatus predicabatur, 414. Demosthenis dictus, a Gregora correctum, 589. Lucernæ, 544.**
- Δενδροπορία, 624.**
- Dercus, 747.**
- Dereylidas, 209.**
- Dernschwam (Joannes) laudatus, 89 not.**
- Διονόει, mater imper., 410. Σέφυρος, 546.**
- Deus, victoriae auctor, 511. Hominum moribente medetur, 753. Pariliis ædificat quam destruit, 905. Quando Lux appellatur quanto Vicia, 1061. Οὐρανός και Γαρυόειος ἄνερος, Δυναμικός και βραδύνοπος μακροβίος, 1067. In loco non est, 1097. Dei justum judicium, 544, 865. Et paterna bonitas, 689. Dei simplex, atque substantie et operationis discriminis 1064, 1066, 1141, etc. Nemius 1090. Oculis perrigil, 822. Severitas indulgens, 518. De Deo disputare quatenus licet, 571, 953, 977. Ubi de Deo agitur, nefas mentiri, aut dissimulare, 905.**
- Deuteronom., 776.**
- Dexius, Gregoræ socius contra Palæmam: illius elogium, 891.**
- Diaboli principatus et vectigalia, 160.**
- Διακρυόει, pro πάραφασον, 100 not.**
- Diasia Atheniensium, 390.**
- Dictatores Romani, 238.**
- Didymotichum, 522, 559, 430, 439, 412, 489, 538, 554, 607, 609, etc. Oppidulum, 613. Ejus præfectura quibus commissa, 626. Ibiq. annot. subarbis, 648. Sitia, 367.**
- Didymotheensis exercitus, 708.**
- Digitatum tituli, 258.**

Magis Syaci modesta laudata ab Alexandro Magno, 701. Isidori, 808. Dictum, 1026.
 Magni Siciliae tyrannus, 750. Ejus regia palvere oppleta ab adventum Patonis, 517.
 S. Monastus (Aeropagita), 944, 1065, 1095, 1096, 1114, 1105, 1109, 1115.
 Mucronus, impius Alexandria praesul, 1021.
 Divinitus in substantiam et gratiam divisa a Palama, 921.
 Dogmata Ecclesiae eversa, 749.
 Dogmaticae altercationes, 768. In dogmaticis contentiones Deus solus imperator; ceteri omnes pari jure curaveri, 965.
 Dolia duo in Jovis aula, 196, 322.
 Dolocia. Vide Ludovicus. Metathesis, 14 not.
 Dolopes, 110.
 Dorica harmonia, 516, 717.
 Dorothaeus Monembasiensis, 85 not., 360 not.
 Dorotheia sacra, 94.
 Draconis (sideris) spirae, 542.
 Drama, oppidulum, 275.
 Drimys (Gregorius) Palamas magister; a Gregorio reprobatus, 919. Ibiq. annot.
 Crusius laudatus, 1125 et 1129 in not.
 Ducangii Glossaria, Historia Franco-Byzantina, Constantinopolis Christiana, aliaque opera, passim.
 Ducas (Joannes) Theodoro sacero successit, 24. Generi cum sacero comparato, 24. Classem instruit; insulas maris Aegei et Rhodum occupat in Europam transit: nul in urbibus potitur, 28. Pacem init cum Bulgaria: Assan filium suo uxorem jungit, 29. Omnibus a Byzantio ad Strymonem urbibus receptis, Niczam revertitur, 50. Scythis Comenis perfugium praebet, 57. (Vide Comeni.) Pacem init cum Turcis, utilem admodum rei Romanae: agrorum cultu et rei pecuariae cura sibi et pauperibus consult: cognatis et nobilibus, klem et faciant, auctor est: quanta inde divitiae, 41. Edicit ne quis vestitus utatur, extra imperii fines quassitis, 43 Temp'a exstruit, monasteria constituit, item hospitia ad egros curandos et alendos pauperes, 44. Secundam uxorem dedit Annam Alemanam, 45. Marcesinam, Annae uxoris magistrum et educatricem, perditio amat; imperatoris insignibus ornari patitur; uxori ipsi praefert, 45. Conscientiam stimulis urgetur, 45. Seipsum damnat, et culpam suam deponit, 47. Exercitum cogit adversus Michaelem Rothum: urbes adventu suo alias confirmat, alias recuperat: fides cum Michaele renovat: despote dignitatem ei concedit: item ejus filio, ob amicitiam, 48. In Asiam reversus morbo corripitur: annum integrum aegrotat: moritur, sepelitur, ibid.
 Ducas imp. uxor altera, Manfredi soror. Vide Anna Alemanica.
 Ducas (Joannes) Sebastocratorum principum ultimus, Irene Andronici senioris filiam notham uxorem dedit: sine libris moritur: provinciae et urbes ejus distractas, 278. Tempus mortis, 518. Vide et 278.
 Ducis Magni nomen, mutatum in nomen Δουξ 'Αθηων, 259.
 Durrhaehii episcopus Gregoriae assentit: quis vir et qualis, 520.

E

Ebricitas, operatio divina, apud Palamam, 945.
 Έβριση, 462.
 Ecclesia Graeca: dum in ea sectae, 127. Tres factiones, 179. Status ejus in pejus mutatus: rationis et doctrinae lux extincta, 185. Ejus mutationis causa: cur illam deolari oportuerit, 186. Ecclesiastica, orationum gravissima, 711, 826, res, 159 Temperatae, 881. Ecclesiae patriarchales et episcopales pene omnes principibus barbaris subjectae, 1034. Ecclesiae et imperii mutuae concessiones, 115.
 Ecclesiastes, 880, 1037.
 Ecclesiasticus, 961.
 Eclipsis solis, 451, 460, 536. Futura a Turcis mala portendit, 108. In morte Christi monstra visa est astronomia, 570. Eclipsis lunae, 885, 460, 536, 624. Eclipses duae, solis una, lunae altera, Scythicam invasionem praecedunt, 536.
 Elin currae inaccessibiles, 968.
 Έλληνοτικα. Vide Hellenodica.
 Έπιπέδον, deinde, postea, 59, 627.
 Enallage, seu antiphrasis, 1,93 not.
 Encenia, 716.
 Eudymionis somnus, 1061.
 Έυεργον verbum quid significet, 1150.
 Energiam nomen ab Economio introductum; ab Iconomarchis receptum; a Palama revocatum in lumen, 930.

Engastriamylus, 411, 722.
 Ένωσει, 1095, 1101 in not.
 Enopaea. Vide Herongarius.
 Ένωμαρχία (Polestas), Gennasium magistratus apud Galatas, 97.
 Epaminondas, 360, 752. Pecunia ab Artaxerxe accepta, bellum gessit cum Agesilao, 121. Victor ad Haliartum et ad Leuctra, 426.
 Ephectici, 722. Ibiq. annot.
 Ephesus, 314.
 Ephesi metropolis: ejus elogium, 892.
 Ephraemius poeta, 55, 89, in not.
 Epitatarum castellum, 585, 797. Omnibus rebus instructum ab Apocaco: Andronici junioris iudicium de: ea arce, et de ejus conditore, 602.
 Epicuri atomi, 790.
 Epicurei, 722. Magistrorum decreta non audent in dubium revocare, 516. Solem pedalis moduli esse dicebant, 969.
 Epigramma de libris Barlaam indicatum, 536 not.
 Epirus, 110. Recepta, 546. Velus, imperio adjecta, 553.
 Epri princeps, filius comitis Cephalenae, fuga elabitur, 545. Thessalonicam adhaucit, 555.
 Epizephyria barathra, 449.
 Epizephyri. Vide Locri.
 Episcopi, variorum criminum accusantur a Callisto patriarcha: veniam dant et accipiunt, 876. Episcopi Palamita: eorum imperitia, 995. Nonnulli dogmata novum insolentis offensa, turbas in concilio ciunt, 1006. Assentatores, 1032. Episcopis duobus orthodoxis adempta insignia dignitatis; herba vellicata, 1011.
 Epistola Cantacuzeni ad Joannem patriarcham, 755. Gregora ad amicum de vanis predictionibus, 449. Epistola ad Constantiam, 910 not. Epistola synodica Orientalem ad imp. Theophilum, 910 not.
 Έπιστολον, navale, 854 not.
 Equi mira constantia, 487. Equi pieti bimittas, 503.
 Equitis fidelis virtus, 251.
 Eretria, 802.
 Έρωσιον επείγραμμα, 316.
 Eris, 161, 829.
 Έργος, Henricus 16 not.
 Esais, vir simplex et indoctus; multorum criminum accusatus; facente imperatore, creatur patriarcha: favoris injusti merces, 360. Ejus patriarchae opera Philanthropenus in pristinae gratiae locum restitutus, 509. Esais in Andronicum sen. conspirat: junioris nonnulli silio in ecclesiis volat: adversae factioni sacris interdicit, 405. Ipse sententiae canonicae damnatus, in monasterium Mangonorum ablegatur, 406. Triumphans in urbem redeicit, idque immodeste, 424. Andronico seniori insultat: poenas irrogat epis-opis et sacerdotibus, 424. D. illius nomine in ecclesia commemorando quid decreverit, 429. Populum absolvit; non item episcopos; neque sacerdotes, nisi quosdam tantum, 457. Imperatoris calamitate laetus, ex ipso quaerit, qualem sui mentionem in ecclesia fieri velit 422. Moritur, 496. Vide et 402.
 Έρωπύλας ejus verbi significatio, 1134.
 Evangelium passim circumdatum, cum populus sacramento adigeretur, 519.
 Euboea, 489, 490, 672. Praes Venetos, 878.
 Euboeae princeps, in insulas delapsus, ab Icario captus, 96. Ad imperatorem Mich. Palaeologum perducitur: subito expirat, 96.
 Euboeenses, 115, 117, 118, 597.
 Euboicum mare. Vide Mare.
 Eucharistica communitio, 1136, 1159.
 Eucharisticam panem utrum substantia sanctificet, an operatio divina, seu gratia quaedam increata, 1010.
 Eudocia, Mich. Palaeologi imp. filia, Joannis Trapezuntis imperatori nupta, 145. Mater Alexii junioris, 149. Byzantium venit vidua, 202. Crali nubere recusat, 205.
 Eulocia (quae et Irene) filia Andronici junioris notha: Basilio Trapezuntis principi uxor data, 556. Vide Irene.
 Eudocia Palmologina, Necessaritas Protosecretarii filia, Constantini Palaeologi uxor: ejus mulieris elogium: et Constantino despote supersit, 235.
 Eugenius. Vide Porre Byzant.
 Eulogia Michaelis Palaeologi imp. soror, 150, 167.
 Eumenes, Antigoni doli circumventus, 497.
 Eunomius, 1144. Energia nomen introduxit, 970. Operationem a substantia in Deo distingui affirmabat, 1109.
 Enochus Limniis praefectus, 680. Moritur, 682.
 Euphrates, 81, 1052.
 Euripides, 511.
 Eurotas fluv., 486.
 Eurymedon fluv. 141.

Eusebius Iconomachus, 910, 911, 913, 915, 930.
 Euxinus, 131, 207, 375, 683, 796, 849, 877, 880. Clansus
 per Genuitas, 877. Ejus fauces a Venetis obsessæ, 830.
 Exactiones, 853.
 Excerpta anecdota. *Vide* not. ad pp. 13, 46, 87, 107,
 162, 167, 178, 191, 221, 229, 232, 235, 231, 246, 251,
 252, 253, 289, 275, 309, 320, 312, 361, 375, 418, 458,
 557, 564, 557, 623, 714, 724, 768, 786, 830, 883, 910, 935,
 1029, 1044.
 Exodus, 369, 1087, 1105.
 Exules, religionis causa pulsi, domum redeunt, 160.
 Exundatio, 695.
 "Ὁσὸν προᾶν vel ἄνοι, 143 not.

F

Fabula felis monachæ et murium, 216. Avis et aucu-
 ptis, 661.
 Fabula Attica, i. e. Græcica, 321, 994, 1070.
 Factiones due apud Byzantinos, 613.
 Fames Byzanti, 416. Turcorum, 42.
 Familia *delle Carceri*, 93 not. *Vi Ghisi*. *ibid de la
 Roche*, 93 not.
 Fatum, 724.
 Favorinus philosophus, 823.
 Fides, Christiano necessaria, 931. Fides humilis inani
 et in præterenda: ibid controversie in concilio gene-
 rali in Constantinopoli, 512. Fidei symbolum, 512.
 Fisci inopia, 263, 351. Opulentia, in quos usus reserva-
 ta, 317.
 Flavianus patriarcha, in synodo Ephesina occisus, 1021.
Ihuque annot.
 Flavius. *Vide* Josephus.
 Florentius, dialogus contra Paganismum, auctore
 Gregorio, 336.
 Fodrus a Balduino initum cum Carolo Italiae rege:
 pactum de Constantinopoli recuperanda, 125.
 Fomine principes in Synodo Palamitica, 903.
Φορμαί, 159.
 Fretum Galitanum, 688. Hellesponti, 162, 254. Hierii,
 416. Siculum, 217.
 Fredericus, Siciliae rex, a Palæologo in Carolum arma-
 tur, 116.
 Freitasartus, *Vide* not. ad pp., 137, 683, 708.
 Fucambull. *Vide* Egypti cœlestes auctores.

G

Galatas (Joannes) rerum administrationi præfector ab
 Apocauco, 702. Qui et filium et desponsurum se promittit,
 701. Apocauco apud Anam arcuatur, 710. Metu Apo-
 cauci, monasticum habitum induit, 726.
 Gades, 102, 2 8. 351. Ultra Gades, 888.
 Galitanum fretum. *Vide* Fretum.
 Galatcephagi, 31.
 Galata (inæ et Pera), 281, 748, 776. Oppidulum, 87.
 Genesibus et aliis Latinis assignatum, 97. Parvulum
 castellum, 1031. Præsidium, 734, 748, 870. Obsessum a
 Mich. Palæologo, 81. Item a Manuele Cantacuzeni filio,
 849. Obsidio soluta: obsidentium fuga et pavor, 860.
 Galatæ (Galli) 34, 102. Bellicosissimi, 103. Galatæ occi-
 dai, 277. *Vide* Gabi.
 Galatæi Genuenses insolentent; venturo impetrant ab
 imp. Mich. Palæologo, 153. Trirēibus duabus piraticis
 Constantinopoli prætervehuntur, insalutato imperatore,
 131. Cum imperatoris configant, 135. Victi factum po-
 nunt, 156. Immunitate donati, 526. Venetis bellum in-
 ferentibus, quemadmodum sibi et rebus suis consulerint,
 207. A Venetis oppugnantur, 416. Insolentent: eorum
 opulentia unde creverit: variis artibus castellum suum
 ædificavit ac munivit, 526. Turcis favent, 539. Bellum
 aperte moluntur, *ibid*. In summas angustias redacti ab
 Andronico juniore, ferociam exuunt: pacem impetrant,
 510. Veritas ab Anna excipiunt, 748. Ab advehendo
 Byzantium frumento abstinere: receptis rebus suis,
 redeunt in gratiam cum Byzantiis, 766. Suppelias veniunt
 Annæ Augustæ cum duabus trirēibus: repelluntur
 775. Rebellant, 835, 841. Quibus artibus opulenti et
 potentes evaserint, 841. Claustrum a Cantacuzeno constitui
 a gre ferunt: cædes ab eis perpetrata, 842. Viribus præ-
 valentes, 844. Inita cum imperatoribus fœdera aperte
 olant: piscatoriam navim per latrocinium capiunt:
 homines occidunt, 844. Bellum clam apparent: navale
 munivunt, 845. Legatos de pace ad imp. Irenen mittunt,
 845. Iniqua et superba postulant, 846. Premeditati, By-
 zantios imparitate adoriuntur: gram maritimum incendunt
 vastant, 848. Castellum suum amplificat et munivunt,
 848. Byzantium oppugnant: repelluntur: frumentarias
 et operarias interceptant, 848. Forum spes decipiæ:
 nova consilia, 850. Copiis domesticis et aliunde accitis

instructissimi; Byzantios facile repellunt: machinam
 ingentem navi imponunt, 851. Machina muro urbis ad-
 mota, acerrimam pugnam committunt, 852. Multis suorū
 amissis, consernati recedunt: antequam domum redeant,
 mortuos clam sepeliunt, 855. Pacem per legatos frustra
 petunt: bellum diuturnius parant, 853. Naves subju-
 vunt: auxilia et pacis arbitros arcessunt, 856. Pace non
 impetrata, pretiosam suppellectilem, quidam etiam ure-
 res et liberos legatis Rhodiis exportandos committunt
ibid. Galatarum anxia deliberatio: omnes cedendum
 esse statuunt: solus navarchus refragatur, 859. Instructa
 sua classe, Byzantinam expectat, consilium: ex re
 capturus, 860. Vacuis Byzantium navibus potitur, 863.
 Galatarum æquitas et clementia, 861. Victoria modeste
 usi, pacem petunt, 865. Iniquas pacis leges subeunt,
 866. Pontum Euxinum Byzantiis et Venetis claudunt,
 877. Byzantina suburbia incendunt, 1051.
 Galliesis mons, 107. *Ibid*. annot.
 Galli S. Sepulchrum vindicaturi in Syriam proficiscuntur:
 Danubii oram legunt: in Thracia castrametantur,
 105. Legatos mittunt ad Alexium Comnenum: cum
 eodem paciscuntur de Turcis Romano solo expellendis,
 103. Romanis jancti magnam Asiæ partem subigunt:
 omni præda potiuntur: Cilices transitum dant, 104.
 Syriam et Phœniciam ingressuris Arabes obsistant:
 Galli, comætu interclusi, bellum gerunt. Hostes
 debellatis, domicilium sibi in Syria constituunt: voti
 obliviscuntur, 105. Phœnicis et Syris exterminantur ab
 Egyptiis, 103. Gallorum equitum virius, 455. Galles
 astrologus placenta Annæ Aug. præiicit, 722. *Vide* et
 769.
 Galia, 238. Uiraque, 105. Extrema, 352. Transalpinia,
 218.
 Gallia limites, 102.
 Gani metropolita: ejus elogium, 892.
 Ganos: montes *απὸ τοῦ Γάνος*, 100. *τοῦ Γάνος*, 112.
 Gasmuli ab uxore Apocauci viuis armantur: arcem
 expugnant: obvios quocumque ingulant, 736.
 Gasmulica gens, 98. Turba ob inopiam dispersa,
 175.
 Gneseca liber, 961, 1058, 1114.
 Genates dies, 303.
 Genua urbs: ubi sita, 286. Propriis motibus et vicinis
 bellis laborat, 853. Nobiles Genua exacti, 761.
 Genuenses mari vincunt Catalanos, 227. Optimatibus
 urbe exactis, unum sibi ducem more Venetorum præci-
 piunt, 518. Mercaturis dediti: colonias in oris maritimas
 constituunt, 685. Capha ab his fundata, 684. Duces sibi
 ex plebe creant, 687. *Vide* Tuzus.
 Genuenses Byzantio Galatam transferuntur, 97. Genuen-
 ses Galatæ. *Vide* Galatæ. Genuenses piratæ, 416. Ge-
 nuensis Ducis dignitas consulari similis, 548.
 Gentiles cum SS. Patribus consonantes, 1097.
 Georgius Cyprius *Αζωπόπουλος*, 150. *Vide* Gregorius.
 Georgius Larissæus, 718.
 Georgius Martyr: ejus imago, 501.
 Gerasimus monachus, vir simplex et indoctus; in
 patriarcha post Glycy, 292. Ab Andronico seniore ac-
 cessitur, 312. Commisum sibi ab eo arcum prodit, 313.
 Moritur.
 Germani, 34.
 Germanus, patriarcha Constantinopolitanus ante Arse-
 num, 35.
 Germanus, episcopus Adrianopolitanus: patriarcha CP.
 post Arsenium: ejus merita erga Mich. Palæologum,
 95. Patriarchatum abdicat, 107.
 Germanus Heracleæ Thraciæ metropolitānus, 161.
 Gibellinorum factio, 286.
 Gigantes, 835. *εκατόροι* et *αὐθιμαίνοι*, 793.
 Girardo (Franciscus), Treassinus, sculptor eximius,
 277 in not.
 Giustandil, 27 not.
 G. abas (Michael) *μύγας Κονόσταυλος*. Reliqui duces præ
 eo pueri, 159. Prostrator: Thraciæ præfectus, castella
 in monte Hæmo quindocim partim manit, partim a fœde-
 mentis extruit, 484.
 Glycys (Joannes) Logotheta τῶν εὐκταζῶν seu rei
 private: legatus de amicitia mittitur cum Theod.
 Metochita in insulam Cypriam et in Arreum, 195.
 Suum illud iter ipse descripsit, 191. Læcus: Logotheta
 Dromi: Niphone expulsus, in patriarcha Glyceus ob-
 gium: cur habitum monasticum induerit: Gregorum
 auditorem assiduum habuit, 370. Morbo ingravescente,
 in monasterium secedit: minime avarus, adeoque paucum
 dives: Gregorum arcessit, cui ultimam voluntatem dicitur,
 283. Qua estate in aulam venerit: honores gestii: valde-
 tudo: successio ratio, 289. *Vide* et 375.
 Γῶντες, *εἰς αὐτῶν*, 881 not.

Cochi, 56.
Græci Persarum adventu consternati, 310.
Græcum dogma quibus fundamentis nitatur, 609.
Grando, 604. Clades per eam illata: natura grandinis: grando furoris divini instrumentum, 711, 712, 713.
Graptus (Theodorus). 1089. Ejus verba, 940, 948.
Cum SS. Gregorio et Basilio consensus, 930. Item, 971.
**Elogium, 1158. Libri, 1158. Testimonium de Eucharistia mysterio, 1139. Verba ex quibus arguitur Palamam esse Iconomachum, 1142. Graptus (Theodorus) parvi factus a Palamitis, 910 not. ab iisdem celebratus, *ibid.* Grapti nomen præfixum operibus Nicephori patriarchæ, *ibid.*
Gratia gratuita (χαρις), 1317.
Gratianopolis, 703, 836.
**Gregoras (Nicephorus) de seipso et de opere suscepto, 6, 24. Juvenis, eloquentissimus studiosus; Gyceos auditor assiduus, 270. Testamentum huic scribit, 939. Gregoræ officia erga Theodorum Metochitam, 508. Oratio, qua eum afflictum solatur, 309. Andronici senioris familiaritatem expetit: philosophiam et astronomiam jam tum a magno logotheta edoctus: qualem hunc initio expertus fuerit, 521. Oratio, qua hortatus est, ut philosophiam et astronomiam præcepta plenius sibi traderet, 529. Quantum ea oratio apud logothetam valuerit, 527. Benigne exceptus ab Andronico juniori, 527. Orationem apud illum habet, 528. Chartophylacis dignitatem oblatam repudiat, 540. Oratio, quam de ea re coram imperatore habuit, *ibid.* Repudiati vis pæne illata, 548. De Paschale disputat, fœvere imperatore, refragantibus frustra adversariis, 564. Legatus in Serviam ad Cralem et Cesarissam viduum missus: quæ sibi et sociis in itinere acciderit narrat, 574. Acceptis a Cesarissa mandatis, Byzantium reveritur, 585. Andronico seniori addictus; calamitatis participes, 427. Vitam Joannis, Heraclææ metropolitani, avunculi sui, scripsit, 429. Amicis instantibus, vanas prædictiones repellendas suscipit, 447. Andronicum senioreem invisere solitus: cum eo ultimam colloquitur, 461. Craena hortante, monodiam canit in obitum Andronici senioris, 463. Th. Metochitæ mortem lamentatur monodia recitata, 474. Orationem consolatoriam apud Andronicum juniorem habet de obitu matris ejus, 490. Quamquam laicus, a Joanne patriarcha advocatur ad disputandum cum episcopis Latinis: silentium primo suadet: deinde patriarcham et selectos episcopos privatim convenit, 501. Orationem coram iis habet, qua sententiam suam fusus exponit, 503. Acclamationibus et applausu efficit, ne Andronicus junior inquirat in Demetrium despotam, 553. Dialogum scribit, cui titulus *Florentius seu de Sapientia*, 553. Cur synodo contra Barlaamum habitæ baud interfuerit, ab imperatore invitatus; item a patriarcha et toto concilio, 558. Juhetur astrâ considerare super morbo Andronici junioris, 559. Eo mortuo, lamentandi munus suscipit, 560. Monodiam recitat, *ibid.* Non simplicem historiam scribit, 677. Ab aula secedit, 720. Ab Anna accessit, ut cum astrologo disputet, 723. Astrologorum prædictiones vanas esse arguit ex Ptolemæo, D. Basilio, et ex oraculis Chaldaeorum: fatum tollit: providentiam agnoscit, 725. Hæriolo refutato, Annæ odium in se movet, 723. Patriarcham inter et Palamam arbiter constituitur, 769. Novas opiniones damnat: Annam offendit: sententiam scripto tradere jubetur, 769. Ea occasione data, novos doctores refellit, 770. Non ideo reprehendendus, quod victoriam de adversariis non reportarit, 771. Inconstantiam et religionis ergo laudandam, 772. Multa aliis relinquunt accuratius narranda, 784, 786, 793. Præclaras spes de Cantacuzeno conceperat, antequam iis rorum poliretur, 829. Eundem, sua spe deceptus, errore liberare statuit, 821. Crebra cum eo colloquia habet: Patrum dogmata studiose defendit, 828. Imperatore confidentiam arguit, 824. Irenæ adit, filii morte afflictam: eam mortem corruptorum dogmatum penam esse affirmat: ita partes suas Augustæ patroclitæ roborat: Isidorum variorum errorum accusat, 827. Negat nova disputatione opus esse, 829. Palamam redarguit, 830. Item Cantacuzenum, *ibid.* Assentatorem oburgat, 853. Blanditiis, largitionibus, promissis frustra tentatus, 871. Etiam patriarchalem dignitatem oblatam repudiat: imperatorem et Augustam officii ammonet, 872. Oratio apud Cantacuzenum, 881. Cui mortem filii præannuntiat, 887. Pro religione pugnatorem, habitum monasticum induit: vitæ aulicæ renuntiat, 891.
Gregoræ discipuli, 891. Oratio apud socios orthodoxos, *ibid.* Ipse et socii excluduntur aditu Antæ interioris, 896. Per atrium dispersi, diu expectant, 897. Introducuntur, 898. Aitæ debilis: capitis morbo et aliis incommodis afflicta, 900. Barlaami victor: variorum librorum auctor, 901. Senio fractus, *ibid.* Cantacuzenum aitæ laudatum****

**cur demum vituperet, 902. Orationem habet apud synodum Palamiticam, 909. Barlaami victi et repressi constantis inimicus, 917. A Cantacuzeno interpellatur: liberius loqui solitus, majestatis reverentia comprimitur, 936. Suam dicendi libertatem defendit exemplis et rationibus, 938. Cum sæpia comparatus: aspectus et flecti nescius, 937. Objecta sibi a Cantacuzeno refellit, 938. De Thaborio lumine dicturum se promittit, 939. Subinde interpellatur, *ibid.* Capitis doloribus affligitur, 953. Ager et jejunos, disputandi munus sociis tradit, 975. Sese in concilio iterum sistere recusat, 985. Socios hortatur ad veritatem fortiter defendendam, *ibid.* Illi, ut secum veniat, agrestem tandem persuadent, 988. Ab imperatore seorsum seductus, promissis et aliis artibus tentatur, *ibid.* Ad Palamitarum argumenta respondet, 987. Cum sociis introvocatur, 992. Discipuli timidores eum deserunt; alii silent, 994. Secedentem orthodoxi episcopi sequuntur; quos imperator primum exire vetat; deinde, suadente Palama, abire patitur, 993. Unum ex discipulis producit, qui disputandi munus excipiat, 1001. Cautè occurrit imperatoris iracundie, 1003. Fusiorum narrationem et accuratas refutationes promittit, 1007. Ejus discipulis quid acciderit, 1012. Ut e concilio ipse dimissus sit, *ibid.* Domo includitur: silentium ei perpetuum indicitur, 1013. Consolatur se melioris fortunæ spe, *ibid.* Cum illustrium sanctorum casibus suam calamitatem comparat, 1015. S. Basilii verba ad præsens tempus accommodat, 1015. Alia SS. Patrum dicta subjuncturum se promittit; quæ tamen baud profert, 1020. Multi ex amicis illum deserunt, 1025. Atque etiam Cabasilas: Gregoræ sortem suam deplorat, *ibid.* Ab internuntiis ad se missis nota decreta et Palamæ libellum exigit, 1038, 1039. De chorodum monachorum sævitiâ queritur: sua in eos et eorum monasterium micritia commemorat, 1044. A Callisto patriarcha commouefectus, perstat in proposito s. D. Basilii verba iterum sibi accommodat, 1048. Tentatur a discipulo et ab aliis; sed frustra, 1049. Duriore custodia premitur, *ibid.* A Cabas la convenitur, 1050. Unus contra duos, 1058. Ad argumentum petitum ex substantia et virtute solis respondet, 1060. Gaudet oblatam sibi a Cabasila facultatem argumentandi ex gentiliis scriptis, 1075. In profanorum libris versatus; libenter iis armis contra Palamitas utitur, 1083. Atque id Justinii martyris exemplo facit, 1086. Sanctorum libris destitutum se inquit, 1089. Juhetur ipsa Patrum testimonia exhibere, 1094. Plura narrare capitis dolores non sinunt: amicis rogantibus pergit, 1112. Veteris cum Cabasila amicitie memor, famæ ejus parcere vult, *ibid.* Laborat in seligeniis Patrum testimoniis, 1117. Ex multis pauca seligit, 1119. Adversariorum minus refellit, 1145. Morti paratus pro fide defendenda, sepulchrum non curat, *ibid.* Arciori custodia premitur, *ibid.*
**Gregoras (idem) in Choræ monasterio collocatus a Th. Metochita; astronomiam disciplinam ex eo didicit, 508. Hæres doctrius ab eo institutus, 509. Metochitæ filium et illum erudit, *ibid.* Alienus ab omni affectu, studium veritatis profertur, 615. Qualia seu laudare seu vituperare decreverit, *ibid.* Quid ostendere, quid persuadere lectoribus cupiat, 616.
**Gregoræ cum Cantacuzeno familiaritas, 611. Amicitia, 820, 823. Capitis dolores, 975, 1112. Domus celeberrima in solitudinem, fortuna in calamitatem versa, 1030. Libri antirrhelici et steluteitici, 901, 911. Sermones, per ecclesias in sanctorum commemoracionibus legebantur, 1144. Socii commentarios ipsi quoque scripserunt de suis cum Palamæ concertacionibus, 973.
Gregoras, Cantacuzeno diligentior in Chronologia, 427, 436, in not. Gregoræ scite dictum de timo Palamitico, 1030 not. Gregoræ defensio, 624, 797, 940, in not. Tempore reprehensus, 501 not. Libros SS. Patrum non habuit præmanibus, 1091 not. Theodori Grapti libros surreptos sibi queritur, 910 not. Platonis imitator, 1098 not. Gregoræ epistola ad Pepagomenum, 277 not. Dialogus *Florentius*, 90 not., 224 not., 458 not. Paræneticus de obitu Theopleti, 520 not. Quando singulas Historiæ partes scripserit, 590, 581, in not. Quando libros Antirrhelicos, 1007, 1112, in not. Gregoræ opuscula indicata, 364, 373, not. Gregoras geographus, 251 not. Poeta, 475 not. Gregoræ domus quo in loco sita fuerit, 1015 not. Gregoras notatus, 152, 688 in not. A Durangio, 523, 624, 762 in not. A Pontano, 501 not. Salyricon κατά των Γρηγοράδων, 1025 not. Gregoras chronologus parum diligens, 560, 560, 782 in not. Ut anni tempora digesserit, 728 in not. Totam a statem diebus triginta concludit, 617 in not. In geographia peccat, 217, 238 not. Item in historia, 1081 in not. Obscurus, 613, 633, 702, 731, 1049, 1108 in not. Aliter obijcit id quod ipsi obijcitur, 1026, 1031 not. Sophistico dicendi genere utitur, 531 in not. Dithyrambicum sapit, 832 in not. Poetice audeat, 417 not. Σολοικῶν, 665, 904 in******

not. Antipotes spatium eum non potest, 961 in not. Phrasis lesiensis, 91 not. Loco communes provisus habuit, 221, 322, 452 in not. Dicta repetit, 869 in not. Sui ipsius scribis compilat, 374, 633, 805 in not. Eruditionis astronomice ostentator, 376 not. Ocitans, 35 not. Nugator, 258 not. Animum fabularum narrator, 259 not. Memoria vitio lapsus, 193 not. Memoria nimis fideli, 916 not. Secum haud comersit, 714 not. Secum pugnat, 87 not. Fallitur, 16, 944 not. Apocrypho deceptus, 885 not. Promissa haud exsequitur, 10, 309, 353, 654, 951 in not. Cantuzeno passim adulari videtur, 351 not. Quantum ille dignus in his quae de illo narrat, 302 not. Metuens suavis, 702 not. Scio fractus ante annum aetatis LIII, 941 not. : exageneris, 1045 not.

Gregorius Cyprius, 142, 883 in not. Eius eloquentia : ut patriarcha designatus sit : cur diata consecratio, 165. A quo ordinatus et inauguratus, 161. Zelotis suspectus latinismi, 165. Stabilitur ipsius auctoritas, 1-6. Recusare invidet : eum relegari curat, 168. Apud synodum refellat, 170. Supplicii opem negat : iusto Dei iudicio punitur, 176. Accusatur a suis ut blasphemus : ab amicis ingratis proditor : idem ei accidit quod olim Julio Caesari, 177. Omni praesidio destitutus, secedit in monasterium Hodegetriae : inde in aliud transit, a muliere nobili evocatus : moritur, 178. Viros doctos et eruditos ecclesiis praefecerat, 181.

Gregorius Nazianzenus (Theologus), 598, 770, 911, 918, 957, 1027, 513, 929, 934, 1015, 1063, 1073, 1126. Add., 750, 862, 903 in not.

Gregorius Nyssenus, 509, 968, 1109, 1140, 1142.

Guelphorum factio, 246.

Guldo Armenius, Byzantium accessit a sorore patris sui Maria : Serphis et aliis Constantinopolim usque oppidis praefectus : Cantacuzeni consobrinam uxorem duxit : item Syriam in patriam religionem perseveravit, 623. In Cantacuzeni alium saevit, *ibid.* Thessalonicenses armis adjuvat, 634. Cantacuzeno Συγγητικαίον et Συγγητικαίον, 623 not.

Gymnascorium : quot stadiis distet ab urbe Thessalonica, 631.

Gyrolimae, 315, etc. *Vide* Porta Byzant.

H

Hadrinopolis. *Vide* Adrianopolis.

Hadrinus imp. *Vide* Adrianus.

Haemus mons, 453, 484, 487, 626, 675. Castella in eo monte exstructa ab Andronico seniore, 181. Vicina oppidula, 457, 458.

Haeresis maxima praenuntiata. *Vide* Prædictio.

Hæretici, 506. Difficillime corriguntur, 883. Non repudiantia quaecumque ab eis dicuntur, 929. Eorum commutationes obscura et perplexæ, 921. Quomodo imperitios seducant, *ibid.*

Haliartus, 251, 486.

Halys fluv., 310, 453.

Hamaebii, 36.

Hario ationes fanaticorum, 128.

Harioli Itali : harioli a Persis oriundi, Colchidem habitantes : eorum præditi, 447. Hariolis fides habita, 722.

Harmostæ Lacedæmonii, 209.

Hebraei, plentimum quod post æquinoctium existit ut obserrent in suo Paschate, 368. Per mare velut per aridum solam transmissi, 1041.

Hebris fluv., 704.

Heruba Trojana, 142.

Helena, Michaelis Angeli filia, nupta Manfredi Siciliae regi, 72.

Helena, Assanis filia, decem annos nata, desponditur Theodoro Lascari, Joannis Duce filio impuberi, 21.

Helena, Cantacuzeni filia, 788. Joanni Palalogo nubit, 791.

Helice, 524, 476, 683, 761.

Heicon, 477.

Helladicæ (iudices incorrupti), 547, 503, 801, ibique annot.

Hellespontus, 267, 268, 528, 849, 858. *Vide* Fretum.

Henricus Dandulphus. *Vide* Dandulus.

Henricus, Balduini primi fratris et successor in imperium, 86.

Heraclea Pontica, 437. Metropolis, 429. Eius urbis pontifex Joannes, Gregoræ avunculus. *Vide* Joannes.

Heraclea Thracica, 161. Eius urbis pontifex patriarchæ Constantinopolitano ianuis imponit, 165.

Heracleus (Thracicus) episcopus (P'hilotheus) Palæstinae episcopus, 1156.

Heracleus et Cecropides, ficta nomina, 556. Ibiq. annot.

Heractius, 573, 957.

Herba lupis mortifera, vulpeculis innoxia, 597.

Hercules orbem peragravit, 480. Herculis columnæ, 481, 702, 797. Fretum, 31. Sidus, 543. Herculis simulacrum a Lysimacho effictum, 1221.

Herodes, 889.

Herodotus, ἐν τῇ ἱστορίᾳ εὐρυπλάτος, 32.

Herora Græci, 250.

Herricus, Byzant imp. *Vide* Henricus.

Hesiodus, 1314.

Hesychius, 1269.

Hierosolyma, 750. Hierosolymorum patriarcha, 397, 762.

Hierum, seu Fanum, 539, 844. Hierum præmatorum, 151. Os Ponti, *ibid.* Hierum duplex, 416 not.

Hippocratis imago, 1256.

Hippocrionus, 755, 851, 912.

Hispania rex, alicujus scandali occasione interfectus a Papa, 168.

Historie initium, Urbs a Latinis capta, 12, 15. Historie laus, 571.

Historie dogmaticæ exordium, 881.

Historici munus excellens, l. Quinque Historici digni sint reprehensione, *ibid.* Invectiva in historicos molitiosos et mendaces, 6.

Hodegetria Deipara. Hodegi. *Vide* Imago, Monasterium, Templum.

Homeridae, 385.

Homerus, 31, 32, 480, 560, 586, 664, 725, 1048.

Honni, 36.

Hyacinthia Spartanorum, 380.

Hyenas periphrasis, 878.

Hymni Sanctorum de Trinitate, 877. Antiquitas cantati in ecclesia : ab Isidoro patriarcha abolentur, *ibid.*

Hypatia, 294.

Hyperborei, 55.

Hyrcanus (seu Orchanes), Bithynia satrapa, Cantacuzeni gener, 455. Potentia antequam Persicos sui temporis satrapas, *ibid.* *Vide* Orchanes.

I

Iapyx, ventus, 453.

Isathines sultanus Alexium armis parat, 17. A Lascare occiditur, 20.

Iaxartes fluv., 35, 38.

Iberi occidentales, a Scythia subacti, 34.

Iberia (Hispania), 258. Inferior, 218, 246.

Iberia Caucasus finitima, 544. Colchidi, 59.

Icaria ins. capta a Joanne Duce, 29.

Icarius ab Euboeæ principe deficit : confirmatis viribus societatem iuit cum Palæologo : Eulæum subacturum se promittit, 93.

Ieonii sultanus, Michaelem Palæologum legatum Romæ præficit : Scythias opponit : sultani cognatus ad Scythias transit, 58.

Iconomachia, 940, 951. Iconomachia morbus, 26. Utriusque tempora, 172.

Iconomachi hominibus, hymnis, et canticis perpercerunt, 1146. Eorum error de Domini transfigurati carne, 940.

Haeresis quantas in Ecclesia turbas excitaverit, 1157. Verba de Eucharistia mysterio, 1158. Ibaque annot.

Idololatria (928, 21) et haereses a diabolo introctæ sunt, 905.

Ignatius diaconus, auctor Vitæ Nicephori patriarchæ, 940 not.

Ignatii patriarchæ Antiocheni, Tomus indicatus, 188 not.

Ignis Atramythenus, 166, 171.

Illyria a Bulgari occupatur, 27. Vastatur ab Andronico jun., 345.

Illyrii, 116, 276. Bellum Palæologo inferunt, 146. Perdidit et foelicitati, 541.

Imago Deiparæ, 468. Hodegetriae, 87, 296, 322. Imagines sacræ, a Palamitis in ignem conjectæ, 248. Ad Porphyræticam columnam veteri more comportari solite, 385. Pro imaginibus libri varii, 948 not.

Imperantium culpæ excusatae, 753.

Imperatoriæ prerogativa, 784. Partes et munus, 904.

Imperii et Ecclesie perturbatio maxima, 721.

Imperii Byzantii fines angustissimi, 805, 1054.

Incarnatio Dei Verbi negata penitus a Palama, 1075.

Increati homines, 948, 968.

Indi, 532. Indorum sapientiam præceptum, 108. India, 807.

India monstra, 9, 21.

Indus Buviorum maximus, 58.

Insopia ingens in aula Byzantina, 788. Insopia causa duplex, 789. Stannæ et ferulæ vasa : cortum innoxia : gemma vitrea, 198.

Insopia rerum necessariorum apud Byzantios, 819.

Instrumentum ex Thomae Chartarum, 1167, 11, 1189, 181.
 Internuntiū ad juniorem Andronicum missū a seniore, 87. Internuntiū ab imperatore et patriarcha ad Gregoriam missū, mandata exponunt, 1038. Nova decreta et aliam libellam jubentur exhibere, 1038. Negari illis opus esse : decreta aliter se promittunt, 1039. Ite infecta discedunt, 1045.
 Iolanta, soror imperatorum Eudaii primi et Henrici, advenque mater Roberti imp., 86.
 Ionian ioca maritima, 208. Ionica viros, 196. Ionis sines, 747.
 Irene, filia Theodori Laecaris; Joannis Duce uxore, 24. Mater Theodori : ex equo lapso desinit liberos parere : vpublicam praecare cum marito administrat, 44. Templum Joannis Baptistae in urbe Prusa edificat, 44. Moritur, 45. *Vide et 92.*
 Irene, avia materis Michaelis Palaeologi; filia primo-genita Alexii Comneni imperatoris; axor Alexii Palaeologi, 69.
 Irene, Theodori Laecaris junioris filia, Comiti Vigintimilio Genesaco desponditur, 85.
 Irene, Michaelis Palaeologi filia, spondetur Joanni Asani, 132.
 Irene, ejusdem Palaeologi filia notha, Noga Scythiam apta, 140.
 Irene (Leigobordica) septis marchionis Montisferrati, Thezalonicæ regis : Andronico seniori subit, nata anno indecimo : ejus nullius elogium, 168. Privilegium Michaeli axore, liberos suos conatur ei exquirere, 253. Baritum, petitioni suae refragantem, vicinietur fastidit : inde dissidium, 214. Thezalonicam accedit : maritum radebit, 253. Filio suo Theodoro uxorem querit : constitutione ab Althearum duce repedita, ad Spauliam sece averit : non admodum ipse genere illustris, 257. Iras erga Cralem generum profess liberalitas, 211. Ab eo igitur ut successorem sibi designet, primo Demetrium leinde Theodorum, Simondis fratres, 215. Atolorum, Ircanum, et Eptri principem facere filium suum frustra conatur, 210. Moritur : ejus sepultura : de ejusdem personis quid actum sit, 275. *Vide et 248.*
 Irene, filia Andronici senioris notha, Joanni Duce Sastrotatoris apta, 249, 278.
 Irene Alamanas, Andronico juniori subit, moritur sine liberis, 283.
 Irene (que et Eudocia) filia Andronici jun. notha; axor Basil Trapezuntis imp. 678. Viri per inchoas clarissimas sublati suspecta : eo mortuo, pellicam cognovissent hanc ejus, 684 et 836. Legatis ad patrem Andronicum amicitiam et iterum missa, aliam sibi maritum peti : utriusque legationis mora, 679. Rumor de Irene cum Regno Trapezuntis Domestico cyassuetudine; bellum civile exedit apud Trapezuntum, 681. *Vide Eudocia.*
 Irene (Cantacuzena, 708.) Cantacuzeni imp. axor : hactenus 625, 629. Egregium merito operam navat : fratres in comitibus, 625. Didymotiche praeficitur, 626. Cibris et restimenta offert Aethiis, 628. Sic eam conage abeunte mortuum et Scibilem solvitur, 631. Irene Mattheum filium, novis res molentem, adit : Orestidem clam ingratum, 635. Orestidem longam apud filium habet, 665. Permittit : Byzantium redit; filii Andronici mortem laetatur, 615. Gregorem praetoriat; ad Galatarum postalata respicit, 646. Manuelli filio bellum forte administrandum committit, 649. Bellum ipse intus apparat, 650.
 Irenes (Cantacuzena) fratres in carcere coacti ab Andronico juniore, 624. *Vide Joannes Asan, et Manuelli Asan.*
 Isaac Areta, 902.
 Isaac Bogomilus, 718.
 Isaac, 515, 777, 457, 1056, 1124, 1510, 1515.
 Isidorus, Menembocia episcopus electus, ut patriarcha, Palama studio et opera : ejus erga Palamam merita, 786. Anathematismi anathemata in eum ab orthodoxis scripti, 786. Episcopus ponit, 786. Pronuntiatum a laicis et decessorem in Cantacuzenianis anathema abrotat : risum movet, qui res sit et alios abolvat, 792. Episcopus effugit rudes et indoctos, 796. Palamam Thezalonicam episcopum ordinat, conatur Irene Augustam a Gregora alienare, Gregore suadet ut sileat, Isidori Canones igni damnantur, 795. Falsa praedictio, tridit, morbo, obitus, 870. Commemoratio in sacris per errorem missa : error postmodum correctus, 879. Doctrina de substantia et operatione divina, 837.
 Isomus Rav., 251.
 Israel, 569.
 Isurus sianus, 191.
 Ister Riv., 1-7, 159, 747, 877. A Scythia trajectus, 36. Maximus fluvius, 163. Ex Alpibus erumpit, quinque

ostio in Pontum Euxinum influit, 105. Gallis trajectus, ibid. In Aegyptum et pervenit, 385, 835. Maximus rivus qui Scythiam perficit, 375 lateri portae boreales, 15. Isterus, 181.
 Itali : cum Italis disputare, non exivis permittentiam, 204. Sylogismo armati disputant, 587. Abstantur ita-lyria, ethiaca minus circumsperti, 517. Italorum mi-taris disciplina : ut suo facta sibi nocent : dolis et levibus pugnis lacessantur, 187.
 Italicus rex Michaelis, Andronici senioris filium, ambit sibi generum : non auditur, 195.
 Italica vestes ex lana, 680.
 Itaca-va, 110.
 Itacon, 1051.

J

Joachimus Abbas, 1317.
 Joannes apostolicus et evangelista, 683, 915, 1125, 1129, 1132.
 Joannes XIII papa, 285 not. Eius epistola indicata, 501 not.
 Joannes, Andronici senioris et Irene filius, 251. Nicophori (Chesni) filiam uxorem accipit : matre, secere, et axore superstitibus, Thezalonicæ sine liberis moritur, 211.
 Joannes Apronus, cleri imperatoris sacerdos : patriarcha post Kallian creatus : ejus filii Andronicus junior conjugem et Eberes comendat, 496. Joannes, senex et suorum episcoporum fœdissimus filius, Gregorum adve-ctus contra episcopos Latinos, 501. Sacerdos Apocaco, codicibus profert a defuncto imp. scriptos : tutelam et rerum administrationem conatur sibi arrogare, 579. Jo-nerandem dat Cantacuzena, et ab eo accipit, 505. Cantacuzeno a suis imperatore solvuto, exultat, 612. Pro Apocaco spud imperatricem agit, 509. In Cantacuzenam perditus : in Apocaco officiosus : quem obli-va imposita ex aere evocat, 603. Eodem in urbem rever-ss, ritum institutum mutat : in Cantacuzenam ipsoquoque conspirat, 605. Imperii procuratorem se instituit : Apo-cano urbis praefecturam et alia dignitates conferit, 605. Rex ab eodem patriarcha in Cantacuzenam designat, 607. Joannes et Apocaco jurant se nunquam recepturos Cantacuzenam, 605. Joannis fœdissima numerum, ab Apo-cano ornata et ditata, 607. Joannes rubrum calcem recitat : alia ornamenta admittit : amblicus et imprudens, 608. Se et imperium perdidit, 700. In Cantacuzenam in-gradus, 755. Senex et Cantacuzenam partem exerat partem damat, 758. Pacem succedde, Annam offendit, 760. Summo spud hanc mortuoritate fœdit, 780. Ut eam a se alienaret, 781. Abacus et insensit domatur, 785. Demosthenis principis inchoat; deinde Didymotichum obligatur, 784. Byzantium transferitur : moritur non longo post : ejus elogium, 815. Patriarcha filii usque ad eam noctem, quo Cantacuzenus Byzantium cepit : ejus acta ultra praeferebat, 926. Priora decreta revocata per posteriora, 837.
 Joannes (Cephalonia comes) Aethiis et Armanis princeps, cum fratre Thoma rerum potitus : veneno tol-lytur ab axore, 838.
 Joannes despotus in Thezonia cum magno exercitu praedictur contra Joannem Nothum Sebastocratorum, 110. Nova Patra obidit, 112. Obiditorem decrit, 115. Romanis fugientibus, navalem pugnam instaurat : hostes in fugam vertit : insignia despotica cur nunquam deinde gesserit, 119.
 Joannes, Michaelis Nothi filius (legitimus), 47. Ad Michaeliolum Palaeologum confugit, 110.
 Joannes, Michaelis Nothi filius nothus, 41. Thesonia princeps, 110. Sebastocratoris dignitate orbibus : hacti-fragus : Romanis provinciis populatur, 110. Multa oppida amittit : Novarum Patrarum munitibus se defendit : Ven-ous longe obidit, exire statuit ; consilium uni ta- tam homini instrat, 112. Noctem per fœdem demittit haps, Romanis contra pervallit : Althearum decem adit ; a quo delectos milites quingentos accipit, 115. In Romanos nec opiantes impetus facit, 114. Romano castra diripit, 115. Fidem rursus frangit, 140. *Vide et 145.*
 Joannes, Michaelis Palaeologi frater, Sebastocrator, cum magnis copiis missus contra Michaelis Angelum et ejus generos : viros principes eorum decit : Thraciae et Macedoniae legiones suis adjungit, 72. *Phi despotus, 79.*
 Joannes, Porphyrogenniti filius. *Vide Panyperactus.*
 Joannes Palaeologus (imp.) nascitur : Andronici patris legita : natalis indicis certaminibus celebrat, 482. Novennispuer, mortuo patre, in palatium cum fratre trans-feritur a Cantacuzena, 516. Coronatur die non festo, 616. Thezalonicæ praeficitur, 876. *Vide et 530, 610.*

Joannes Sozopolitanus, fit patriarcha: Michaeleni, Andronici senioris filium, diademata ornat, 193. Contemnitur ut simplex et inductus: secedit: in patriam revertitur, 210.

Joannes Hieraclem. episcopus, Gregoræ avunculus, 429. Vide præterea, *Angelus*, *Asm*, *Vecrus*, *Comnacenus*, *Comnenus*, *Damascenus*, *Ducus*, *Glycys*, *Luscaris*, etc. *Jobi* liber, 308, 718.

Jobus Bogomilus, 718.
Josephus fit patriarcha post Germanum: Michaeleni Palæologum perjuri et crudelitatis absolvit, 107. Concordiam improbat: secedit, 125. Iterum fit patriarcha, 160. Hierum patriarchatu cedit, 161. Josephi sectatores, seu Josephiani, 128, 167.

Josephus Cretensis, 718.
Josephus Helæus, ex Palæstina oriundus, 238. Flavii cognomen inde accepit, 258.

Judei, 161. Nisan suum ordiuntur alias ab alio Martii nostri die, 369. *Movobetrax*, 969. Populus dilectus, 776. Gens damnata et proscripta, 1146.

Judas proditor, 396.
Judices (jurati) quatuor juri dicundo præficiuntur: annui redditus iis assignati, 457. Crimina ipsis deinde obiecta: unus absolvitur. Pœna cæteris irrogatæ: episcopo sacerdotalis dignitas adempta, 556.

Judicis justii officium, 913.
Julianus (Apostata) idolorum cultum restituit, 928. Cur Græcæ litterarum studia Christianis interdixit, 1099.

Julius Cæsar ab amicis proditus, 178.
Jupiter, 342. Olympicus, Phidias opus, 324. Ejus tela a Cyclopiibus fabricata, 995. Concubitus cum Semela, 15, 1103.

Jurandi licentia, 185.
Jusjurandum ab imperatore præstitum, 109. A populo, 109. A patriarcha et ab omni clero, *ibid.*

Justa, ludicrum certamen, 482.
Justiniana prima, 164. *Vide* Bulgaria.
Justinianus imperator Bulgariam urbem, patriam suam, quibus privilegia donaverit, 27. Choræ monasterium prius exstruxit, 459.

Justinus martyr, in libro de monarchia, e gentiliū scriptis nulla testimonia proutit, 1866.

Justitia divina, 735. Justitia divina ratio, 572. *Oculus*, 777. *Oculus* vindex, 850. Tribunal, *ibid.* et 709. Justitiæ vindicis tribunal, 904.

K

Καθελπει την ὀνύχην, *baisser le pavillon*, 659 not.
Καθολικοί κοίται, 437 not.
Κατὰ Ἰησοῦν ἀ-θροπος, 1124 not. οἱ κατὰ Παλαμᾶν. 914 not.

Κατάλοις, *destructio*, 88 not.
Κινεσούστρα, 482 not.
Κινύμη τοῦ ποδός, 277 not.
Κομποτήν, Cantacuzeni Κομποτήνηον, 705 not.
Κρητίς, Wolfio *crepido*, 491 not.
Κρίνειν. Ejus verbi significatio, 1131.
Κρισματα et ποιήματα idem sunt, 1182.
Κωπαιδὲς λιμένα, 417 not.

L

Lacedæmoni, victi ab Epaminonda, 486. Post Leucetricam pugnam aurum mulieribus interdixere, 752. Lacedæmoni trecenti ab Thermopylas, 627.

Lacedæmoniorum Aristocratia, 796.
Laelianus Bulgarus atrocissimis dutescit: Constantinum Tarchum vincit et occidit: ejus regnum et uorem accipit: oppidis Romanis imminet, 150. Michaelis Palæologi dolo occiditur, 152.

Lacorum exercitus navalis, 98.
Lamentatio rhetorica, 141.

Lamia; domi cæca, foris perspicax, 1109. *ibiq.* annot.
Lampades, creata luminæ afferentes, 976.

Lampsacus, 25.
Lantzaretus, 1274.
Lanicus (Chalcocondyles). *Vide* not. ad pp. 214, 335. 584, 458, 482, 597, 741, 767, 762.

LASCARIS:
Theodorus I in urbe Nicea imperator salutatur, 13. Ejus imperium quam late patuerit: soer Alexius ipsi invicet, 16. Theodori ceterita, 18. Jathatiam Turcann occidit, 21. Victis Turcis pacem concedit victori clementia, uxores ducit, 21. Mors, elogium, 20. Comparatio cum Joanne Duca, 24.

Theodorus II, Joannis Ducæ filius: Helenam Asaniam decennium impubes sponsam accipit, 29. Natus eo

tempore, quo pater imperare cepit, 51. Patri succedit: cur vivo patre imperator non designatus, 55. Totius populi suffragis creator: Arsenii electionem ratam habet: ab eo inungitur, 55. Fœdus cum Turcis renovat: Hierespontam trajicit cum magno exercitu, 56. Bulgaro pacem petenti concedit: belium in Thessaliam transferit, 57. Egrotat: monasticum habitum induit paulo ante mortem: peccata expiat: moritur, 61. Ejus filia quatuor, quos maritos habuerint, 62.

Joannes, Theodori II filius unicus, 62. Contemnitur: Magnesium mittitur a Mich. Palæologo, 80. Execratur, 95. Ab Andronico imperatore cæcus visitur, 175.

Alexius et Isaacius, fratres Theodori primi, præstant sibi Joannem Duramære ferunt: Latinorum armis adjuvi rebelant: vincuntur, 23.

Isaacius. *Vide* Alexius, proxime supra.

Latini frustra se D. Petri accessores jactant, 506. Quæstiones jampridem agitate renovare cur student, 515. In multis recte sentiunt, 923. Latini duo episcopi de ecclesiarum concordiâ, agunt, 501. Latini, capta Constantinopoli, imperium tripartito dividunt: expeditionem parant in Asiam, 11. A Joanne Asane Bulgarorum principe profugantur, 15. Alexium et Isaacium Lascareis armis adjuvant contra Joannem Ducam: vincuntur: Asiaticas urbes amittunt, 25. Daphniasiam classe obident, 85. Constantinopoli amittunt, *ibid.* Reversi, suos fugientes excipiunt: in Italiam vela dant, 86. Latini principes quatuor Byzantii imperantur, 86. Eorum incuria, 87.

Latini principes cum Græcis affinitatem haud jungunt, inconsulto papa, 108. Mox succedendi, apud eos receptus, 253. Latini principes cum Italiæ rege, et cum imperatore Andronico juniore, agunt de ineunda adversus Turcos societate, 523. Inter se dissident, 523.

Latini fuerunt in piraticis Persarum naves classam armant: Smyrnæam arcem capiunt: minimum deinde promovent, 689. Latini barbam radunt, 596. Latini inventores Justæ et Torneamentorum, 481. Mercaturis dehit, presentium Genueses, 685. Latini nobiles imperatorum Byzantinorum affinitatem vix eliguntur, 257. Latini prædones, solito imperatorio potiti, 46. Latini Scythis crudeliores, 27. Avari et rapaces: vet. tribus monumentis haud pepercerunt, 276. Latinorum equitum octingentorum inflexa virtus, 19. Latinorum gravis armatura, 32. Arrogantia, 834. Bellum internecinum, 840. Latinorum (Galatarum) potestas, 264. Vires auctæ ob neglectam a Byzantiis rei navalis curam, 175. machinæ, 263. *Vide* Galatæ.

Laurentius (Joannes) Lydus Philadelphensis, 724 not.
Lazarus: duplex in Lazaro miraculum, 445.

Lazi, 148.
Lebadia, 251.
Legati Dnymotichum ab Anna ad Cantacuzenum missi, 776. Legati de concordia Ecclesiarum, a papa Joanne XXII Byzantium missi, 1247.

Legatio de concordia utriusque Ecclesiæ, 125. Benigne auditur a Romano pontifice: Instat concordia, 125. Legatio ad Calem Servie, 265. *Vide* Casarissa.

Leges et imperii majestas se invicem sustentant, 916.
Lemnia mala. *Vide* Proverbia.

Lemnus, 98, 283, 709.
Leonides Spart. apophthegma, 656, 835.
Leonis imp. Oracula, 505 not.

Lesbia structura. *Vide* Proverbia.
Lesbus, 207, 458, 526, 574, 702, 709.

Λέσβος, 1314.
Leuctra, 486. Leuctricæ pugna, 752.
Lex Severi imp., 164.

Libadarius pro-vestiarites in Asiam mittitur: ejus elogium, 193. Philanthropenum suspectum habet, 196. Avocia ejus defectione, (199.) Pecuniam et milites cogit: in Lydia castrametatur: Philanthropenum a Cretensibus traditum accipit, 200. Capto insultat: visum admittit: notatur ut insolens et crudelis, 201. *Vide* Philanthropenus.

Libanius ethnicus, amicus fuit Basilii Magni, 1052.
Liber, in quo imperatorum fata figuris æigmaticis involuta fuerunt, 463. Libri fatidici, 305.

Liberius Triballus Cantacuzenum hospicio excipit, 658. *Vide* Cantacuzenus.

Libs. *Vide* Monaster.
Libya, 807. etc. ab Egyptiis subacta, 102.
Limini, locus distans Trapezunte ducentis stadiis, 680. *Vide* et 682.

Lithargyrum, 495.
Lingua Attica, 163.

liquores dulces ex *Egypto* et *Arabia* advehi soliti, 437.
Liliura charactera; *intus*, 593. *Littera* Byzantium
 allata: in *Palama* et in *Isidorum* scripta, 786. *Littera*
Acarnanum, *Triballorum*, *Thessalorum* et *Latinorum*
Peloponnesiorum ad *Cantacuzenum*, 596.
 Liturgia semel cum *Latinis* post initam concordiam
 celebrata, 150.
Loeri, 252. *Epinemidii*, 251. *Epizephyrii*, 796. *Opun-*
tii, 251. *Ozola*, 110, 637.
Loeri, 251.
Logotheta Dromi. Vide *Glyce*s.
Logotheta Genici. Vide *Th. Metochites*.
 Λόγος, proprio nomine caret, 514.
 Λόγος, nomen loci, 419.
Longobardia, 26.
Longobardorum marchionum provincia, 239.
 [Lucianus] *sophista* *Græcus*, suctor *Διαλόγων νεκρικών*,
 924.
 Luctus indictus, 159.
Ludovici (D.) *expeditio* *sacra*, *silentio* *præterita*, 107
 not.
Ludovicus, comes *Blesensis*, partem *imperii* *Byzantini*
 accipit, 14. Cum *Bulgaris* pugna cadit, 15.
 Luminum *solemne*, *duodecimus* *dies* post *Natalem*
Christi, 617.
Luna in *secunda* *quadratura* ad *solem*, 619.
Lyceum, 326, 254, 471.
Lydia, 140.
Lychnites lapis, 51, 938.
Lycurgus, 326. *Spartanorum* *legislator*, 1108. *Aristo-*
cratiam *constituit* apud *Lacedæmonios*, 796.
 Lydi, 153. *Lydorum* et *Medorum* *divitiæ*, 1075.
Lydia, 190, 199, 200, 214.
Lydius lapis, 361.
Lysander *Lacedæmonius*, 209, 477, 486.
Lysimachia, 695.
Lysis *Pythagoreus*, 322.

M

Macedonia et *Illyria* a *Bulgaris* occupata, 27.
Macedonia et *Thracia* *Turcorum* et *Bulgarorum* *in-*
*cursi*onibus vexata, 524.
Machabæus, 421, 722.
Macrina, *avia* *S. Basilii*, 1018.
Mæander, 18, 140, 142, 195.
 Mæne, urbs *Peloponnesi*, sita ad *Leuctra*; olim *Tx-*
narium *promontorium*, 80.
Mæotis, 686, 797, 877, 880. *Palus* *maxima*, 55, 56.
Mænesia, 78, 80, 205, 207, 214.
Majestatis (καθουσίσεως) *crimen*, 625.
Mandrabolas. Vide *Proverbia*.
Mantredus *Siciliæ* *rex*, *gener* *Michaelis* *Angeli*: cum *so-*
cero in *Romanos* *libes* *irrupit*, 71. *Fœga* *elabitur*, 75.
 Vide *Anna* *Almanna*. *Mansfredi* *soror*, *nupta* *Joanni*
Duce: cum *Cæsare* *Alexio* *Strategopulo* *permutata*, 91.
Mangana. Vide *Monaster*.
Manichæus, si *dicat* *materiam* *præexistere*, *quid* *dicen-*
dum, 961. *Manichæi* *eandem* *dicebant* *quæ* *Palamas*,
 1112. *Manichæorum* *doctor*, *cum* *alio* *eiusdem* *sectæ*,
abjuratis *erroribus* *baptizatur*, 584.
Manuel *Asan*. Vide *Asan*.
Manuel *Despota*, *andronici* *junior* *frater*, *ut* *occisus*,
 283.
Manuel *Cantacuzenus*. Vide *Cantacuzenus*.
Marathon, 337.
Marbæscianus, 1274.
Marcosina, *Joannis* *Duce* *amasia*, 45. *Templo* *excludi-*
tur: a *monachis* *jussu* *Memmydæ*, 46. *Blemmydam* *crimi-*
natur, *ibid*.
Marchionum *dignitas*, 238. *Ibiq.* *annot*.
Marcion, 961.
Mare, *Adriaticum*, 110. *Ægæum*. Vide in *Ac* *Atlanticum*,
 8, 172, 888, 992. *Caspium*, 35, 35, 18, 15. *Euboicum*,
 251. *Galaticum*, 141. *Indicum*, 107. *Inferum*, 416. *Ionium*,
 110, 124, 526. *Carium*, *Lyicum*, *Ponticum*, 141.
Maria, *filia* *Theodori* *Lascaris*, 57, 63. *Despondetur*
Nicephoro. *Michaelis* *notii* *filii*, 47.
Maria, *Michælla* *Paleologi* *uexis* *ex* *sorore* *Eulogia*,
Constantino (*Tæcho*) *principi* *Zagoræ* *nupta*, 150. *Michæ-*
lis *mater*, 152.
Maria *Armena* (*quæ* *et* *Irene*), *regis* *Armenie* *soror*,
Byzantium *adducitur*, *Michæli* *nuptura*, 195. *Junioris* *An-*
dronici *mater*, *Thessalonice* *comprehensa*, a *Constantino*
Despota *Byzantium* *mittitur*, 554. *Andronicus* *junior* *cum*
ea *deliberat*: *hæc* *filio* *timet*; *cum* *cum* *Michæle* *Bulgaro*
reconciliat, 450. *Præteriam* *se* *testamentis* *filii* *dolet*:
Syriannem *adoptat*: *Thessalonicensis* *sacramento* *sibi*
obligat, 440. *Thessalonice* *moritur*, 490. *Oratio* *de* *ejus*

obitu, 490. *Maria* a *religione* *patria* *ad* *Græcum* *dogma*
transiit, 495. *Mater* *Anna* *et* *Theodora*, 283. *Cantacuzeni*
et *ejus* *matris* *inimica*, 440. *Wenceslai* *et* *Michaelis* *Bul-*
gari *ocerus*, 390, 391. Vide et 277, 285, 354, 623.
Maria *Andronici* *senioris* *neptis* *ex* *sorore*, *eademque*
Anna *Blia*, 220. *Nubis* *Rogero*, *ibid*.
Maria (*imo* *Theodora*) *Cantacuzeni* *filia*, *nubis* *Illy-*
cano *Bityniæ* *satrapæ*, 762.
Marius (*Caius*) *Cimbros* *et* *Teutonas* *vicit*, 54.
Maronea, 244.
Martinus, *Cbii* *rector*; *ejus* *insulam* *præfecturam* *ut*
adeptus *est*: *multis* *rebus* *gestis* *clarus*, *ideoque* *respec-*
tus: *capitur* *et* *Byzantium* *vincitur* *mittitur*, 453. *Martini*
frater a *Martino* *elusus*, 438.
Martius (*Coriolanus*), 410.
Martyrum *certamina*, 1015.
Massagetæ (*seu* *Alani*), 31, 56. *Christiani* *antiquitus*:
 a *Scythis* *subacti*, *legatos* *mittunt* *ad* *Andronicum* *seni-*
orem: *eorum* *postulata* *et* *promissa*, 204. *Cum* *uxoribus*
et *liberis* *admissi*, *acerbis* *exactionibus* *occasione*
præbent: *in* *Asiam* *transeunt*, *Michælis* *imperatoris* *duc-*
tu: *circa* *Magnesiam* *castrametantur*, 205. A *Turcis* *fun-*
duntur: *Christianorum* *agros* *populantur*, 207. *Massagetæ*,
et *Turcopuli* *Michælem* *imperatorem* *in* *pugna* *de* *ser-*
unt, 230. *Massagetæ* *in* *Scythiam* *transiituri*, a *Turcopu-*
lis *et* *Catalanis* *profigantur*, 252. Vide et 226, 228, 229,
 250.
Massaliani *et* *Bogomili*, *in* *monte* *Atho* *comprehensi*,
 714. *Deprehensorum* *nomen*, 718. *Dogmata* *impura*, 718.
Variis *pænis* *coerciti*: *quidam* *fuga* *elapsi*, *recipiunt* *se*
in *magnas* *urbes*: *imitantur* *picos* *Martios*, 719. Vide et
 876, 919, 921.
Matthæus *Cantacuzenus*. Vide *Cantacuzenus*.
Matthæus *evangelista*, 792, 1113, 1128, 1116, 1129.
Mauri in *Hispaniam* *irrupunt*, 688.
Mauritani (Μαυρούσιοι), 107.
Mauritius *David*, *Divionensis*, Vide *not.* *ad* *pp.* 13, 53,
 61, 78, 125, 210, 1164.
Mauropotamum, 415. *Ibiq.* *annot*.
Maximus (S.) 912, 974, 1064, 1065, 1068, 1084, 1091,
 1121, *et* *annot.* *ad* *pp.*, 1065, 1085, 1091, 1095, 1096, 1102,
 1104, 1121.
Medea, *urbs* *maritima*, 796, 795. A *Cantacuzeno* *obsessa*
et *ad* *deditionem* *compulsa*, 796.
Medi, 88, 91. *Medorum* *classis* *profigata* a *Themisto-*
cle, 497.
Medici *et* *Perside* *acciti*, 354. *Querela* *de* *medicis*, 291.
 Μεγαλόσχημοι, 61 *not*.
Megarenenses, 252.
Melanchlæni, 54.
Melchisedecus, *ναύαρχος*, 944.
Melecus, *cum* *Azatius* *fratre* *ad* *Michælem* *Paleologum*
confugit, 82. *Melecus*, *Azatius* *filius*, *paternum* *imperium*
repetit: *ab* *Amurino* *satrapa* *vincitur*: *domum* *reversus*,
occiditur, 137.
Melecus, *Turcorum* *dux*, 254. *Recipit* *se* *ad* *Cralem*,
 254.
Melenici *castellum*, 415. *Munitissimum*: *Cantacuzeno*
deditum: *Joanni* *Irenes* *fratri* *custodiendum* *committerit*,
 635.
Meliteniotes, *cleri* *imperatorii* *archidiaconus*, *Αχι-*
νόφρων, 150. *In* *exilium* *mittitur*, 171. *Meliteniotes*,
legatus *cum* *Vecco* *missus* *ad* *S. Ludovicum*, 150 *not*.
 Μεγλόβοτος, 324 *not*.
Melodus Vide *Cosmas*.
Menea, 460 *not*.
Menander *Comicus*, 1057 *not*.
Mendacii *crimen* *excusatum*, 666.
Meridiani *nebulones*, *μεσημερινοί* *λήροι*, 450.
Mesembria *urbs*, 60. *Munita* *et* *πολυάνθρωπος*, 457.
Deficit *et* *præsidium* *Romanum* *cædit*, 487.
Mesopotamia, 58.
Messana, *Siciliæ* *urbs* *maritima*, 217. Σικελική Μεσσήνη,
 860.
Metάδοσις *et* *μετάληψις* *quatenus* *differant*, 1115 *not*.
 Μετόχαις.
Metochius *imperatorii* *cleri* *archidiaconus*, *Αχινόφρων*
 150. *In* *exilium* *mittitur*, 171. *Ibiq.* *annot*.
Theodorus, *logotheta* *Dromi*; *legatus* *de* *affinitate* *mit-*
titur *cum* *Joanne* *Glycy*: *utriusque* *elogium*, 195. *Eunt*
in *insulam* *Cyprum*: *reinfecta*, *in* *Armeniam* *proficiscun-*
tur, 194. *Theodori* *Metochitæ* *Logothetæ* *Genici* *aucto-*
ritas: *Blia* *Joanni* *Panhyper* *abasto* *nupta*: *laus* *Metochi-*
tæ: *animi* *et* *corporis* *dotes*: *summa* *eruditio*, 271. *Di-*
cendi *genus*: *ut* *litterarum* *studium* *cum* *reipubl.* *admi-*
nistratone *conjunxerit*, 272. *Seniori* *Andronico* *auctor*
est, *ne* *junioem* *in* *carcerem* *conicial*, *antequam* *geni-*
les *dies* *effluerent*, 503. *In* *Choræ* *monasterio* *consultus*

de equi picti hinnitu, quid responderit, 305. Arratum cum Andronico seniore colloquium, 305. Stupor et silentium: uxoris et liberorum anxietas, 306. Filia Puthypersebasta eum alloquitur, et amice increpat, 306. Oratio filiae excitatus lamentatur: magnam cladem praeficit: iterum silet: recumbit, 307. Ejus merita erga Gregoriam: astronomicam disciplinam solus norat perfectissime sua aetate, 308. Andronicum jun., pro conjuratis intercedentem, graviter increpat, 511. De se admodum anxius: somnió terretur: suis rebus consultit: recessit in patium, 411. Senioris Andronici providentiam non probat, 420. Metochitae domus diripitur: bona omnia aut expilata, aut in fiscum redacta: ipse maledictis vexatus, 425. Didymotichum relegatur, 428. Exsul stranguaria doloribus cruciatur, 431. Ab exsilio revertitur: in Chora monasterio habitat: Metochitae aedes dirutae: pavimentum evulsam, occidentaliaum Scytharum principi donum datum: adempta libertas alloquendi seniore, 438. Tribus malis afflictus, habitum monasticum induit: moritur, 474. Luctus cognatorum: breve elogium Metochitae, 481. Monodia in ejus obitum, 473. Metochita ἐπινοῦς βελιόβηχ καὶ τῶν χριστιανῶν πρόδρομος εὐκροία, 272. Aristotelicae linguae labyrinthos explicuit, 478. De Palamae et de Gregorii Drimeos erroribus quid senserit, 919. Chora monasterium instauravit, 1045. Versificator pessimus, 475 not. Ejus versus, 145, 309 not. Epitaphium, auctore Gregora, 475 not.

Metrodorus, nomen fictum, 556 not.
Michael archistrategus: ejus statua dejecta: quis illam primus erexit: quis lapsam restituit, 202.

Michael (foedifragus) Michaelis Angeli filius notus, Thessaliae et Aetolis princeps: quatuor filiorum pater: Marianus Joannis Dacae nepem, sponsam ambit filio suo Nicephoro, 47. Uxorem habuit, nomine Theodoram, *ibid.* Nuptio fudere, urbibus Thraciae imminet: fordes cum eo renovatur: fit despota, ipse et filius, 48. Macedoniae et Thraciam invadere statuit: socios sibi asciscit generos suos, Peloponnesi principem et Manfredum Sicilia regem, 71. Bellegrada obsidet, 78. Michael per translogam decipitur: proditum se a sociis putat: eos noctu deserit, 74. Pacem rumpit, 85. Romano fines vastat: Caesarem vivit, ac vivum capit 90. Absintatem jungit cum imperatore, 92. Fidem denuo fraugit, 98. Ejus obitus: quatuor liberi: Esmeridias duobus divisa: natu minimis ut consultum: eorum fuga ad Michaelem Palaeologum, 109.

Michael, Michaelis Notii filius, 47. Ad Mich. Palaeologum transfugit, 110.

Michael, Constantini Tœchi filius, Byzantium pulsus venit cum Maria matre, 152.

Michael Bulgarus (Stranzimeri filius) Wenceslavi uxore vidua et principatu potitus: per legatos accessit ad Andronico juniore, uxoris suae fratre, 390. Didymotichum venit: societatem inii cum illo adversus seniore, 391. Juit fœdus cum seniore, 411. Cum juniore reconciliatus: copias suas domum reducit, 419. Eidem bellum inferit: utriusque se ad pugnam parat: reconciliantur ab Augusta, 439. Cur bellum Crati intulerit: Andronicum juniorem in belli societatem asciscit, 454. Tribunalis agros vastat: a Crate victus et captus, moritur ex vulneribus, 455.

Michael I (Palaeologus) affectati imperii accusatur: purgat se iurjuratio, 49. Nicæae urbi praefectus, ad Turcos legit, 57. Fugae causa: *ibid.* Legioni Romanae praeficitur ab Iconii sultano: Scythias opponitur, 58. Rogatu Theodori imperatoris in aulam redit: jus urandum praestat: Constanti digne dicitur recipit, 59. Ob eximia corporis et animi dotes omnibus gratas: variis praesagus imperio destinatur, 68. Bis Palaeologus: avet patris dignitates: usci claves a patriarcha accipit: largitionibus animos nobilitum sibi mancipat: item militum et concionatorum, 69. Ipso patriarcha assentiente, imperii administrationem suscipit, donec haeres legitimus adoescat, 70. Despota titulo ornatur, 71. Fratrem cum exercitu mittit in Macedonia, 72. Imperator salutatur: novum iurjurandum praestat: Qadama accipit ab Arsenio: quibus conditionibus, 79. Cratam frustra obsidet: Byzantium praesidium cingit: Nicæam redit, 81. Recuperat orbis multo quam antiodunu affectus, 88. Ut per portam Auream intraverit, 87. Urbem instaurat, 88. (Michaelis archistrategi statum columnae imponit, 302). Stabilit potestatem suam: Theodori Lascaris filias nuptum collocat: Joannem earum fratrem excaecat, 92. Et ab Arsenio sacris interdicitur: venam petiit, 93. Non auditur: concilium indicit adversus patriarcham, 93. Maximam caesem instruit contra Belisium: insulas recuperat, 98. Michaeli Aetolo bellum inferit: visa cometa terretur: imminetentem Scytharum irruptionem timet: donum redit, 98. Tri emes duas uacuas, fuga elabatur, 100. Perjurii et crudelitatis absolvitur, 108. Occupatas a Latinis insulas classe vexat, 117. Byzantium munit:

Siciliae regem et Venetos in Carolum concitat, 121. Legatos ad papam mittit, per quos de evertendo Carolo et de concordia agit, 125. Palaeologi blanda et artificiosa oratio concordiam Ecclesiarum suadentis, 126. Severitas in contumaces, 127. Palaeologus Lachanam Bulgarum, oppidis Romanis infimicentem, antevertere statuit: Joanni Asani, legitimo Bulgarici regni haeredi, filiam suam Ireneam despondet: eundem cum magnis copiis in Bulgariae mittit, 152. Ob unius civis Byzantini eadem minatur extremae Gennensibus Galatais: veniam dat, 154. Eorum fastum imminuit, magnam exercitum Turcis opponit: duces praeficit incautos, 159. Romani in insidias pertracti caduntur, 140. Palaeologus, multa Sangarii ripa, Bithyniam tutatur: copiae ejus terrestres ac navales aliis bellis distractae, 140. Cum Carolo rege comparatur, 144. Fredericum Siciliae regem in Carolum armat: eo astu classem Caroli in Siculos avertit, 146. Publicis precibus indictis, exercitum cogit, 146. Legatos mittit ad Nogam Scytham alium suum: auxilia ab eo accipit: Thessaliae exitio imminet, 149. Subito morbo correptus, non potest destinata exsequi: auditu locorum nomine, reminiscitur oraculi: dolet se, benignae deceptum, oculo suo vivo insonti effodisse, 150. Moritur: ejus cadaver neglectum, 152. Dotes eximia: conscientia: charitas in liberos nimia, 153. Liberosum amore jus omnia violavit: scelerosum fructus, 154. Mortui corpus Selybrius translatus: luctus adiectus, 159. In summam potestatem tyrannice invasit, 501.

Michael (II) imperator, Andronici senioris filius: Masagetas in Turcos docet: a Turcis victus, recipit se in urbem Magnesium, 205. Rogerium coram se obtinere patitur, 224. In Calapanos movet: Turcopulos et Massagetas secum ducit: juxta Apros castrametatur, 229. A Massagitis et Turcopulis deseritur, 250. Turbatam aciem frustra conatur restituere: in hostes temere iuventus, vix evadit, 250. Recipit se Didymotichum: obijurgatur a patre, ut vite prodigus: Romano fuga et clades, 252. Michael in Turcos movet, 256. A militibus destituitur: flebilis et invitatus discedit: insignia ejus direpta et ludibrio habita, 257. Thessaloniam abt: abundi causae: ibidem moritur, 277. Oraculum de ejus morte, 278. *Vide et 224, 228, 264, 293.*

Michael Despota, frater Joannis Palaeologi imperatoris: quadrimus, 576.

Michael Monachus, auctor Vitae S. Theodori Studitae, 55 not.

Michael Asm, *Cutharus, Cutrules, Glabas, Strategopulus.* Vide nomina.

Miltiades, 537.

Μιχαήλ, μεροπύγος, 379.

Mithridatis imperium quam late paluerit: venena omnia ab eo explorata, 642.

Mitylene, 525, 526, 528, 529, 531. Recuperata per Philanthropum, 534.

Momillas genus: varia fortuna: ut per atrocis mendandus evaserit, 703. Societatem iuit cum Cantacuzeno, 701. Despotice dignitatis inagilia accipit a Byzantini: Cantacuzeno insidiat, 704. Romanas urbes invadit, 727. Ejus audacia, 728. Circumventi constanter: pugnae et clades: militum strages, 728. Momillas Cantacuzeno (w, 70) Μουτζιλας.

Momus Jovi succensens, 542.

Monachi, ab Athanasio patriarcha severe correpti et castigati, 182, 185. Sub patriarcha Joanne Sozopolitano respirant, 193. Monachi Enchitis et Ombhalopsychi, 536. Monachorum montis Atho diligentia et zelus in haereticos, 719. Litterae ad eos adnot. ab Anna et Joanne Palaeologo, 768. Monachorum Chora sevilla adversus Gregoram, 1044. Monasterium Adolorum, 891. Proximum Trajanopoli castellum, *ibid.* — S. Andreae, 178, 262. — Archistrategi, ad Bosporum, 125. — Auderorum, proximum Rhodope monti, 624. — S. Basilii, 784. — Chora, 503, 509, 1045. A quo occiditur, a quibus instauratum, 459. — Chortitae, 536 — Cosmidit, 553. — Cratai (monasterium virginum), 260 — Cyriotissa, 289. — Hodegetrix, seu Deipara τῶν Ὁδηγῶν, 555, 559, 576. — Libis, 463. — Manganoorum, 421. — Neae, 787 ibique adnot. Disep. um, *ibid.* — Παρυγαίου, 160. — Palaeocratoris, 85. — Paschali 80 — Παράλατου, 270. — Pertze, 260. Monasterium virginum, *ibi.* — Sosandra, 50, 65. — Studii, a Constantino Porphyrogenito instauratum: a Latinis desolutum, 190. — Xerolophi, 191, 216, 258.

Monodia, 229, 233 in not.

Monembasta, olim Epidaurus bodie Malvasia, 80, ibique adnot., 788.

Moneres, 847, 857, 863, 876

Monodia, in obitum Andronici senioris, 465. In obitum Theodori Metochitae, 478. In obitum Andronici junioris, 560

Novosidés, 1061 et not.
 Novobéta, novobétric, 969.
 Monomachus Mysiacus Syrgianem dolo capit, 298.
 Montacrius (Hamondus). Vide not. ad pp. 218, 224, 215, 216, 253.
 Montes inter Ciliciam et Pamphylia, 105.
 Montes continui ab Euxino Ponto usque ad Ionium mare, 375.
 Montisferrati marchio fit rex Thessalonica, 14, 168.
 Peloponnesus ingreditur, 14. Alexium imperatorem capit: dimittit, 16. In patriam Longohardiam proficiscitur: eo absente capitur Thessalonica a Theodoro Angelo, 20.
 Mortis contemplatio omnibus necessaria, 289.
 Mortuorum colloquia, 939.
 Morum depravatio, 185.
 Mos Francorum, 79 not. Principum, 233, 234 in not.
 Mos veterum imperatorum, 1030.
 Mos veterum interpretandi sacras Scripturas: item prædicandi verbum divinum, 164. Uterque mos novissime abrogatus, 185.
 Mos vetus comportandi sacras imagines ad columnam Porphyreicam, 585.
 Moses, 1111. Præsentem Deum intuitus, 1011. Mosis libri, 1148.
 Moses Pictor, 718.
 Mosisopolis, 703.
 Motus Bulgarici, Thessalici et Illyrici, 140.
 Μουσίον κινούμενον, 476.
 Mozyles episcopus, Nicephori Aetolis principis legatus, 164. Debrorum episcopo prælatus, Heracleensem inaugurat, 164.
 Μουρτύριος, Ηερογύριος, Berengarius, 220 not.
 Mulierum impudentia, 235.
 Musarum Helicon, 477.
 ΜΟΥΣΑΛΟ.
 Georgius; homo novus, ut in aulam irreperit: Theodoro juniori pergratus: protovestiarii dignitate ornatur: uxorem ducit cognatam imperatoris, 62. Tutor testamento datur Joanni Lascari, *ibid.* Nobilitatem prælatum eum sibi ægre ferentibus, preceres convocat: tutela et rerum administratione vult se abdicare, 63. Prohibetur: novum iurandum exigit, 65. Cum duobus fratribus in templo occiditur, *ibid.*
 Andronicus, magnus domesticus, in templo cæsus, 65.
 Theodoras, venatorum princeps, in templo cæsus, 66.
 Magnus logotheta: Secum in synodo refellit, 170.
 Muzalonis auctoritas: καλώπερος, insignis dignitatis *ibid.* Vide Theodora.
 Muzalonis protovestiarii filia Constantino Despotæ nupta, sine liberis decessit, 293.

Mysi, 575, 578, 705, 704. Orthodoxi, 787. Vide Proverbia.
 Mysia, 548. Ad Istri ostia, 36. Ad Hellespontum, 214.
 Mysia utraque, 27. Vide Bulgari.
 Mysia contemplatio et resp. administratio vix fere conungi solent, 66.
 Mysiacus. Vide Monomachus.
 Mytzes, Assanis ἀνεγνώστος (sororis maritus), 132. Pater Joannis Assanis, *ibid.* In Asiam fugit: Mesembriam Theodoro Iasari juniori tradit: annuos reditus et prædia ab eo obtinet, 60.

N

Nabonassar, 566. Anni Nabonassaris, *ibid.*
 Nabuchodonosor Assyrius, 750.
 Navalis rei cura neglecta a Byzantinis, 171.
 Naupacti metropolitanus, 164.
 Nazirei, 896 ibique adnot.
 Næa. Vide Monaster.
 Neda, quis et Dominica, 201 not.
 Neocæsaria protosecretarius, pater Eudocia Palæologi-
 gina, 235.
 Nere, libris et tripudiis operam dans, 1022.
 Nestor, 535, 476.
 Nestas, maximus Thracie Ravinus, 626 ibique adnot., 631.
 Nicea imperii sedes, 13. Bithynia urbs primaria: ab Orchane obsessa, 435. A Turcis capitur, 458. Vide et 104.
 Nicagoras, Gregoris nomen Secum, 556 not.
 Nicephorus Basilicus. Vide Basilicus.
 Nicephorus Blennydes. Vide Blennydes.
 Nicephorus (Chumans) Camice præfectus: virgapiens: magna auctoritatis: filiam habuit (Eulogiam) nuptiam Joanni, Andronici senioris et Irenes filio, 241.
 Nicephorus Despotæ, Michaelis Nothi filius nata maximus: Epatri princeps relictus a patre, 110. Ei despondetur

Maria, Joannis Ducæ neptis ex Theodoro filio, 47, 63.
 Viduus uxorem accipit Annam, Michaelis Palæologi neptem ex sorore Eulogia, 92, 150.
 Nicephorus, Ephesi metropoli: Arsenio succedit in patriarchatum, 80.
 Nicephorus, patriarcha CP., verus auctor operam quæ Theodoro Grapto ascribuntur, 940, 1139 in not.
 Nicephorus Gregoras. Vide Gregoras.
 Nicetas (Choniates). Vide not. ad pp. 15, 24, 624. De status Constantinopolitanis, 276 not.
 Nicomedia, Bithynia metropolis, a Turcis capta, 80.
 Nilus fluvius: ut aquas cum Mænte communicet, 325.
 Nili cataractæ, 538. Fontes, 12, 469. Inundationes, quas Ægyptii metuntur cubitis, 331.
 Niobe, 142.
 Niphon, Cyzici metropolitans, fit patriarcha post Athanasium: vir illitteratus: ejus studia et male artes, 259. Cui laudandus, quod Arseniatem ad communionem admiserit, 261. Ob sacrilegia e patriarchali sede ejicitur, 269. Cur Andronico seniori infensus: ejus male tractandi auctor, invidus, ingratus, 427.
 Nisan (Maritus) mensis primus Judæorum, 369.
 Nivium copia, 624.
 Nobilitum fuga, 608.
 Noe. Vide Arca.
 Roga, Scythia Trans-Istriana, Irenes nothæ Michaelis Palæologi filii maritus, 149.
 Nomades, 579.
 Nomen mutant qui cucullum induunt, 919 not.
 Notiones (ἰσχύος) nominibus non respondent in divinis, 975.
 Notitia Thronorum, 164 not.
 Novendiale sacrum, 63. Novendialis luctus, 578.
 Νοτιότορα. Vide Justa.
 Numa Pompilius, Romanorum legislator, 1107. Vetuit imaginem Dei effingi hominis vel animalis specie, 1106.
 Numismata ωλύτια, 447.
 Nummi aurei antiqui, in quibus Persarum juveni: multi a Latinis mercatoribus in varias oras transmissi: quanti apud Byzantios æstimati sint, 446.
 Nymphæum, 50, 157. In India, 190.

O

Oblivii arx, 730.
 Occasionis effugra, 633, 1055.
 Oceanus Britannicus, 108. Oceani accolæ, 332.
 Octavius Cæsar. Vide Augustus.
 Olympici athletæ, 447, 503. Ludi, 482. Olympica certamina, 329. Olympicus cælester, 524.
 Olympus, mons Thessalis, 110, 218, 219, 722. Ovis Olympo gravius, 1043. Olympus, mons Asia, 169, 214.
 Rjus montis angustia: Bithyniam et Phrygiam distorquunt, 19.
 Ομερογλιος, 215 not.
 Omphalopsychia, monachis objecta a Barlaamo, 557.
 Onomasticon urbium indicatum. Vide not. ad pp. 579, 620, 623, 626.
 Operatio et substantia idem sunt in Deo, 971, 1092. In operationibus divinis opinio Palæmæ, 987. Operationum divinarum varia nomina, 945, 1009.
 Ophinchus, 512.
 Oraculum de Michaelis Palæologi I obitu, 150. De Trallibus ab Andronico sen. instaurandis, 145 ibique adnot. De morte Michaelis II imp., 278. — De seniore Andronico, 463. Oracula Chalæorum, 724 ibique adnot. Oraculorum ortus et inventio: cur ambigua vel obscura: quænam cavenda, 150.
 Oratio Andronici senioris in historicos maledicos et mendaces, 6. In nepotem: apud patriarcham Essiam et pontifices, 403. — Andronici junioris, ad internuntios ab avo missos, 598. Ad milites, 410. In conjuratos, 525. — Cantacuzeni, adversus Joannem patriarcham, 579. In adversarios, apud Annam Augustam, 587. In eodem, apud Annam Aug. et Joannem patriarcham, 591. In Apocacum, 600. Item, 661. Ad Mattheum filium, 814. Ad Hyzantios, 851. Apud synodum Palamit., 905. — Assanis, ad Mattheum Cantacuzenum sororis filium, 799. — Matthei Cantac. ad Assanem avunculum, 801. — Irenes Augustæ, ad Mattheum filium, 805. — Syrgianis, 299. — Apocaceni, in Cantacuzenum, 666. — Gregoræ ad Logothetam, 522. Ad Andronicum seniore, 528. Apud patriarcham et selectos pontifices, 502. Ad Andronicum juniorem de obitu matris ejus, 490. Apud Cantacuzenum, 881. Apud socios orthodoxos, 891. In synodo Palamitica, 909, 918, 925, 928. Apud Casasilam, 1051, etc. — Palæmæ, in Gregoram, 960.
 Omitto disputationes. De Monodiis vide in Monodia.

Orchestra, Nithyris princeps, Niczam obedit : imperatori adversari occurrit, 433. Romanos cecidit, 434. Relictis equilibus trecentis, recedit : in Romanorum castra para dirigitur, para instans fugientibus, 433. Orchestra, d'Acropolis, Turcorum manus hanc parvam mittit in Thraciam, Byzantii occupandi spe, 539. Bique adnot. Turci crudenter a Cantacuzeno, 539. Vide Hircanus.

Orchestra : *ἡ ἀρχή* ἡ ἰσχυρία, 866, 1305.
 Orestes. Orestes et Pylade, 363, 608, 718, 799.
 Orestes, 13, 224, 262, 219, 330, 363, 458, 630, 691, 762, 865, 839. Vide Adrianopolis.
 Orestes, sinus juxta Euboeam, 870.
 Origensis libri contra Celsum et alii commentarii, a SS. Patribus laudantur, 925.
 Origensis oratio, 610. Bique adnot., 763, 833. Cum orta Causa de conjunctione, 71.
 Oropotus, 437 not.
 Orestes Riv., 167.
 Orpheus, 569. Orphici cithara, 533. Tragedia, 471. Bique adnot.

Orthodoxi frequentes ad Gregoram convertunt, 891, 904. Orthodoxorum diversi affectus, fiducia, trepidatio, moror, 934. Principis animus ab ipsis aversus, 979. Fraus conatur contradicere Palamitis, 904. A fidei professione suspicantur actionem synodi tertiam, 999. Actores quatuor interant, partim volentes, partim nolentes, 1003. Vapstant, 1010. Venati, non habent quo ingiant, 1031.

Os Ponti, 134.
 Osa moas, 117, 218, 219.
 Ostia et p. ostia, futuram imperii calamitatem portendunt, 381. Vide Salsitra angaria.
 Ostrova, castra, 191 not.
 Ostra curata. Vide Curata.
 Ostra in ostra mutata, 483 not.
 Ostra Sagda, 57.
 Ostra pudicia punita, 318, 357.

P

Pachymis, vel Parbomium. Iovis, 150.
 Pachymis, vir honestus : a Mich. Palaeologo extractus, 150.

Pachymis. Vide not. ad pp. 61, 69, 123, 128, 146, 148, 160, 191, 193, 202, 221, 227, 232, 233. Equor Andronicus somnari, 6 not. Pachymis epistola indicata, 216 not. Historiae locus, diversus ab editis, 252 not. Euphras Augustensis, 375, 276 not.

Pachymis, 162 not.
 PALAMITIS :
 Aitias despota, avus materus Michaelis Palaeologi imp., 69.

Andronicus, magnus domesticus sub Theodoro Lascari, pater Michaelis Palaeologi imperatoris, 69.
 Andronicus, Apocroci gener, submersus 710.
 Constantinus Porphyrogenitus. Vide Porphyrogenitus.

Constantinus, prior maritus Eudociae Palaeologinae, 293.

Constantinus Andronici senioris filius, Nicephori Chumali gener, 246.

Philos, prolestrator, Andronici senioris cognatus Turcicum bellum sibi depurit : ejus viri elogium, 261. Ab As ironico imp. ab innoctum vix laeprus, postalata impetrat, 261. Meritum animus sibi muncipat : hostium consilia per exploratores cognovit, legiones educit, 263. Apud Ierogypum sylvium castra ponit, sibi. Acium inclinatum resistit : Barbaros laedit fugatque : instat fugatis, 268. In Chersoneso castrametatur, 267.

Sphrantzes, simulata fuga ad hostem transit : in absente servit : perjuris Syriacorum perjurum decipit, 497. Ex delectis, manibus ad imperatorem mittit, 499. Fuga ex urbis Thessalonicae manibus exploratum ire : cum delectis simul exit : Syriacorum obtinent : in urbem se recipit, 500. Ipsi imperatori insidit, Catalanis et Ilyris consilia : insidit deprehenduntur : moritur Sphrantzes, 522.

Ceteros Palaeologi sub suis quoque pronominibus reperies. Ea sunt : Andronicus, Constantinus, Demetrius, Joannes, Isaac, Michael, Theodorus.

Palaeologorum virtutes castra, 733.
 Palaeologia, 81, 106, 118

Palamas (Gregorius) a Barlaamo accusatur, 537. Carere inclinat, quoniam ab causis, 708. In vincula conjectus ab nova opinione, non quo Cantacuzeno sive-

ret, 780. Annus Augustus adjutor adversus Joannem patriarcham, sibi. Cum se ipsum non posset, patriarcham fecit Isidorum, de se bene meritum, 780. Thessalonico episcopus ordinatus, ejusque urbis ingressu prohibetur, 755. Didymoticho accitus lites renovat, Cantacuzeno adjuvante, 828. A Gregora redarguitur, 830. Scripta testimonia proferre non sinitur, 833. Palamas tergiversationes, synodum metuentis, 876. Fiducia, 879. Auctoritas : mala artes publicum judicium metuentis, 882. Doctrinae quas clades importaverit iis qui primi defenderrunt, nempe Cantacuzeno et ejus matri, 868. Juxta Annus Augustus, 887. Quas Cantacuzeno roratus, sibi. Palamas ironico dicto offensus obstreperit, 913. Cur Barlaami nomen semper obiciat, 918. Cum magistris Driani jampridem a Gregora reprehensus, 919. A Barlaamo accusatus, 921. Notorum errorum convictus, 921. Non ideo absolvendus, quia a Latino accusatus, 925. Palamas liber igni datus, 929. Scripta, quanti a Palamitis facta, 937. Palamas quaestione de lumine Thaboris frustra proponit, 940. Iconoclachus, sibi., 945. Ejus cum Eusebio Iconomacho consensus, sibi.

Palamas plura increata statuit, 914. Eusebio pejas sentit in his que de lumine, de operatione, substantia divinae, et sacramento Eucharistiae loquitur, 915. Ejus impletas cum Theodoro Grapti argumentationibus conferenda, 946. Eiusdem opinio de lumine quem absurda sit, 916. Cum Eusebio Iconomacho refutatur, 950. Iconomachorum vestigiis insisit, 951. Energia nomen in locum revocatur, 950. Imparatus ad dicendum profert, 964. Eius anxietas, sibi. Doctrinae, stylus, ingenium, sibi. In maximas angustias adductus, orationem orditur a lumine Thaboris, 967. Operationem et substantiam in Deo differre ait : plura increata statuit : adversarios contemnit, 967. Acta concilii generalis sexti perperam interpretatur, 969. Sanctos Patres laudat nec nominat, 970. Cantacuzenum adit, 970. In Gregoram et in ceteros orthodoxos acri oratione invehitur, 980. Ipsius jussa imperator exsequitur, 981. Palamas socios suos advocatum abit, 992. Excerpta ex libris Palamas leguntur et expenduntur, 999, 1015. Illius in se defendendo labor irritus, sibi. Palamas victus ab adolescente, Gregora discipula, ematibus deridendo est, 1021. Palamas violentia, 1005. Negat se libere datum, 1045.

Palamas deos multos statuit, 879. Novorum dogmatum auctor, 790. Antheomatus in Palamam pronuntiat a Joanne patriarcha, valere debent, 928. Palamas similes omnes quomodo dixerunt et *ἀναγορεύσει*, 944, 947. Palamas verba *ἐκ τοῦ εὐ λόγου*, 941. *Ἐκ τοῦ κατὰ ποσὸς*, sibi. *Ἐκ τοῦ λόγου, ὃ ἐ ἀρχῆ, ἢ φθλομενῶν πρὶν ὅν ἀλλήλοισι*, 945. Oratio apud synodum, 967. Victi ignominia, 978. De Gregora oratione judicium, 981. Excerpta ex Palamae libris, 1055. Palamas incarnationis mysterium tollit, 1055. Quomodo de Deo apte predicantur, totidem divinitatis increatas et distinctas esse existimat, 1070. Palamas dogma de substantia et operationum divinarum distinctione, 1068. Verba, ex variis ejus libris excerpta, et a Cabasila prolata, 1071. Tria subsidia, quibus utitur ad vultus decipiendum, 1079, etc., Tomstrana (*τομστρῶν*), 1077. Palamas Graecica omnia litteratura (*Μορφῆς Ἑλληνικῆς*) imperitus, 1089. Cum lepro emparatur, 1081. Prucii verba corruptit, 1103. Multa increata statuit, sibi. *Ἀναγορεύσει καὶ ἀναγορεύσει*, sibi. Divitias accumulavit, divinas imagines depradatas, sibi. Divinam substantiam participari non posse, operationes posse assentit, 1104. Facta est ei facies meretricis, 1105. Palamas verba, negantis substantiam divinam esse participabilem, sibi. Palamas *ἄλλοι ποσὸς καὶ ποσὸν Ἑλληνικόν*, sibi. Fabulas ariles in theologiam transfert, sibi et 1106. Platoni errorem, de deitatibus inferioribus, novo errore cumulat, 1107. Eusebiana, 1109. Novus Eusebiana, 1110. Male interpretatur verbum *κατασκευάζειν*, sibi. Excerpta et ejus scriptis, 1112. Paucis et multis impie dicta referuntur, 1113. Excerpta ex duobus tantum libris, sibi. et 1113. Palamas non unum Spiritum sanctum, neque septem tantum statuit, sed plus septuaginta septem, 1116. Libros scripti plus sexaginta, 1115.

Palamas septem errores, 1116. Palamas calumnias Gregoriana Theologum : Item evangelistas Mathuram et Lucam, sibi. Item S. Dionysium, sibi. Deusa inter et angelus aliquid ponit, sibi. Palamas dogma *κατὰ τοῦ ἰσοπαρισίου*, sibi. Palamas homines fieri posse increatos dicit, sibi. Hypostasem divinum numerum multiplicat, sibi. Impie sentit de communione eucharistica, et de S. baptismo, 1115, 1117. Gregori Ruz. verba in pravum sensum detorqueat, 1128. Lucam et Mathuram calumnias, 1129. Prounotomachis pejas, 1125, 1130. Palamas verba de S. Spiritu, 1128. Refutatur, 1129. Palamas quod factum sit, id increatum statuit, 1130. Abro-

ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἡ ζωὴ αὐτοῦ, *ibid.* Palamas et Philotheus in Eucharistia non corpus et sanguinem Christi agnoscunt, sed ipsum seu figuram, 1136. Palamas dicit humanitatem consumptum tri, si divina naturam participare stat, 1141. Iconomachus, 1142. Iidem telis configitur quibus Iconomachi, 1143. Iconomachus peior, 1116. Iconomachus pejus de Eucharistia sentit, 1139. Omnium haereseon reus, 1140. Divina incarnacionis mysterium evertere conatur, *ibid.* Item, 1145. Ἡ θεωρητικὴ καὶ ἡ πρακτικὴ ἐκπαίδεισι, 1146. Patrum insectatio, 1080, 1100, 1107, 1129, 1130, 1134, 1139; et passim. Quam et quot scripserit, 1115 not. Add. ejus opera indicata in not. ad p. 557 et 768. Epistola ad Gabram, 723 not. Ad Annam Augustam, 768 not. Oratio adversus Joannem Calecam patriarcham CP., 830 not., 944 not. Verba ex cod. ms., 856 not. Dogma de S. Spiritu gratis, 1065 not. Palamas doctrina quatenus in Ecclesia Graeca obtinuerit, 116 not. Verum a Palama per sanos quatuor gestaram chronologia, 768 not.

Palamas et Palamitas segregati a communione: immo il qui illos in communionem admisserint, 792. Cum scarabaeis comparati, 1100. Et cum vulturibus, 1106. Cum Lania, *ibid.*

Palamite, Joanni patriarchae infensi ob rescissum iocum, 767. Quibus artibus Antiam simul et Cantacuzenum sibi inscipaverint, 783. Cantacuzenum instigant in Gregoram, 824. Irenae consistat ab eo alienare: ab ea male accepti, Cantacuzenum arcesant, 826. Qualem patriarcham voluerint 871. Ad synodum vocati, in interiore aula epulantur, 896. Post epulas in Alexii triclinium transeunt: illic inter se primum consultant, 884. Ad lumen Thaborum perpetuo recurrant, 1073. De gloria divina impium dogma apud synodum explicant, in eos populus sevit, egressis orthodoxis, imperatorem adiuvantur: quiddid libuit decernunt, 977. Palamitarum doli, consilium. Adversus, 999. Testimonia ab iis allata expenduntur, 1006. Palamite victores impudenter exultant, 1021. Promissis eis data, 1022. Eorum dogma impium, 1023. Severitas, 1021. Tomus anodicus, 1025. Magna et praecleara imperatori promittitur, 1030. Promissae exitu ipso refutata, 1031. Palamite sacri: liberos mutilant, 1046. Negant substantiam divinam participari posse, 1046. In Christo transigentem tres naturas admittunt, 1100. Nestorium et Iconomachus in uno haud simulantur, 1146.

Παλαμῖται, id est, Palamite, 723. Παλαμῖται καὶ ὁμοῖοι, 1104.

Palatium Aethiopopolitanum, 278. Hippodromo proximum, 87. Orientale, 334. Vetus, 729, 740.

Pamphilius urbs, 805. Oppidulum, 621.

Pamphylia, 105, 158.

Πανόρητος, *Vide Monasterium.*

Πανόρητος, 473, 599. Quadronnio quoque exeunte Olympias celebrata, 599.

Panhypersebasta, Theodori Metochitae filia, 306. Patrem sacentem amice inaequat, *ibid.* Ejus mulieris elogium, *ibid.* et 509. *Vide Casariss.*

Panhypersebastes (Joannes), filius Porphyrogeniti unicus, Theodori Metochitae gener, 371. Clerici socer: graeci armis adiutus, rebellat: oblata Caesaris dignitate contentus, arma ponit, moritur: legatio de ejus uxore Byzantium redeunda, 57.

Panhypersebasti filia Crali nabit, 373.

Πανόρητος, 1049, 1050.

Pantocrator. *Vide Monasterium.*

Papa inconsulto, amissis juncta cum Graecis, 168. Episcopi a papa delegati, 501.

Paphlagonae equites, 111.

Paphlagonia, 138, 215.

Papyrus Aegyptiaca (βυλοχάρτιον) 595 not.

Παράδεισος: ejus verbi significatio, 1110. Apud Comam Melodum, *ibid.* Apud Gregor. Theologum, *ibid.*

Πάραλος, navis, 386.

Παραπόρριον, apud D. Chrysostomum, 1111.

Parassus mons, 116, 291.

Parthi, 58. Parthici principes, 339.

Partus monstrosum, 388.

Parvatis, Darii uxor, mater Cyri junioris, 189.

Pascha: disputatio de Paschate, ut primum in palatio nata sit, 364. Pascha legale, 563, 567, 571. Judaicum, 571, 573. Vetus correpto Paschatis; quando obtinuerit, 367. Pascha rita barbaro celebratum in urbe Strummitza, 379.

Paschalis monasterium, 80.

Patru Novae obsessa a Joanne Despota, 112. Oppidani cum Sebastocratore Romana castra diripiunt: instant fugientibus: spoliis contenti, caede abstinant, 115. Patru Veteris, 516.

Patriarchae infra, colcci, subscribendi mos, 697. Auctoritas, *ibid.* Patriarchae inducti et simplices maxime placant imperatores, 392.

Πατριάρχων ἀρχαί, 1039.

Patres, Spiritus sancti instrumenta, 511. In Scripturis explicandis inter se haud consentiant: tamen diversis vis eodem tendant: haeretici non item, 506. SS. Patres quatenus in theologia argumentati sint, 367. Cur haeretici refutaverint, 369. Definita a Patribus non sunt in dubium revocanda: eorum scripta non omnia sunt ejusdem generis et auctoritatis, 516. Patrum praescripta servanda, 916. Termina a Patribus constituta, quantum vim habeant, *ibid.*

Patriales, 765.

Paulus (apostolus) 515, 585, 705, 708, 831, 916, 932, 934, 935, 935. Magnus, 184, 943. Vas ignis Spiritus sancti, 955. *Vide Templum.*

Paulus (lego Petrus), 467.

Paulus, pictorem praestantissimus, 584.

Paulus, oraculi Trallianae auctor, 1189.

Pecunia: usus in pace et in bello, 805.

Πηγά. *Vide Deipara.*

Pelagonum regio, 454.

Pelagi, 110. Pelagorum et Theoniorum princeps, 257.

Pelagius sines, 117.

Pelei et Thebitis nuptiae, 161.

Pellus mons, 117, 248.

Pelops, 718.

Pelopidas, pecunia ab Artaxerxe accepta, bellum genuit cum Agysilao, 124.

Peloponnesus, circ., 126, 217, 265. Peloponnesi princeps, gener Michaelis Angli; cum socero in Romanos fines irrupit, 71. Capitur, 75. Captus se rediit, tribus urbibus datis, 79. Peloponnesi et Achaem princeps, 113. Peloponnesii, veriti classem Aethiolicam, turpem pacem fecere cum Persia, 826.

Penelope. *Vide Proverbia.*

Pentheus discipulus a Baccha, 984.

Πεντηκόντη, 723.

Πηγά, ripa opposita, 1163.

Πηγαίον, 726 not.

Πηγάριον. *Vide Monasterium.*

Pericles, 535.

Perillus, 702, 708, 710.

Περικύριος, 476.

Περικύριος, 741 not.

Perithorium iuxta oppugatum, 692 ibique adnot., 726.

Persae (veteres) 81, 132, 808. Persarum vires ad Salaminem profligata a Themistocle, 486. Classis ad Eretriam et Artemonium, 802. Sapientia et scientia, 526, 450. Los adversus ingratos, 591. Persae (Turci) relictis Theonionicis, Code et impio grassantur, 671. Persarum classis, duce Amurto, naufragium patit: ad Kubram primum, deinde prope Theonionicam appollitur, 671. Excursio in Triballorum fines, 672. Persae, Batiae occiso, ad Cantacuzenum transeunt, 742. Persae ab Anas-aceli praedae agunt: captivorum ingentem numerum cogunt, 761. Pace cum Cantacuzeno facta, domum redeunt, 765. Persae praedones in Thraciam ex Asia transfugunt: pedites a Mattheo Cantacuzeno, equites ab ipso imperatore delectur, 835, 837. *Vide Turci.*

Persae equites, 765. Persarum navalis exercitus, 596. Classis, 695. Copiae auxiliares, 865. Copiae piraticae, 816. Imperium in satrapia divisum, 597. Persarum regum et satraparum constantia, Persarum, 107.

Pertus. *Vide Monasterium.*

Pestilentia, 797.

Petavus, 569 not. Codicis male interpreti lectione doceptus, 536 not. Mentem Gregorae haud assecutus, 296, et 533 in not. Phoenices pro Phoenis putati, 553 not.

Petrus. Magni Petri sedes, 506.

Phaeolatus imperatoris trimeses armat: dum Latinarum naves capti, 706. Galatarum metu stiratorum circa se habere cogitur, 767. Clam agit de introducendo in urbem Cantacuzenum, 775. Actus stipatorum numero, rem aggreditur, *ibid.* Urbis portas noctu reserpt, 774.

Pharases (Gregories), duae copiarum Didymotichi relictae, 627.

Pharasa Tymen. *Vide Ximenes.*

Phavorinus philosophus. *Vide Favorinus.*

Phidias, ob Cicada sculpturam magnae apud Graecos, 521. At non tantes quantos ob Jovem Olympicam, *ibid.* Phidiam sculptura (Αλεξάνδρ.), 739.

Philadelphia a Turcis obsessa: Catalaunorum armis et Theocoli eusebei virtute serrata, 361. Eadem advenit

Philanthropeni liberata; maxima frumenti copia in orbem liberatam inventa, 561. Vide et 200, 214, et 703.
 Philis (Mannelis), Poema De historia animalium, 363 not. De Michaelis Glaba, 759 not.
 Philanthropenus (Alexius), Romanæ classis præfectus, suos adhortatur, 118. Pinceræ; in Asiam mittitur: ejus elogium: omnia ei prospere succedant: multi ad ipsum se adjungunt, 195. Cretenses transfugam eum hortantur ad defectionem, 197. Hæsitat: concessit: imperii insignia non admittit, 197. Imprudens Libanarium imperatum omittit: Theodorum imperatoris fratrem invadit, 199. A Cretensibus proditur, et vinetus Libanario traditur: excæcatur, 201. Essias patriarchæ opera in pristinum gratiam locum resituitur, 560. Philanthropeni elogium: ejus adventu soluta a Turcis obsidio Philadelphie, 561. Leabum missus, Mitylenen astu recuperat: laudatur ab Historico, 554. Vide et 205.
 Philis. Vide Palæologus.
 Philippi, urbs, 49, 642, 633. Philipporum pontifex, legatus a Cantacuzeno ad Annam, 776.
 Philipporum plantities, 632.
 Philippus Aridæus. Vide Aridæus.
 Philippus Macedo Alexandrum filium derisit, quod cibara belle caueret, 454. Philippi Macedonis apophthegmata, 414, 454.
 Philoerene, 434, 435. Pugna ad Philoerenen, *ibid.*
 Philosophorum profanorum axioma, 591.
 Philotheus, Heracleæ episcopus, Palamæ scripta Evangelio æquiparat, 938. Ejus de Eucharistia impium dogma, 1156.
 Philotheus; patriarcha CP. Vide not. ad pp. 885, 891, 910. Ejus libri Antirrhethici, not. ad pp. 978, 980, 995, 1029, 1054, 1044, 1045. Theodorum Graptum passim in his laudat, 952 not. Laus montis Atho, inde excerpta, 714 not.
 Phocæa maritima, prope Smyrnam sita, 525. A Romanis recuperatur, 525. A nobilibus Genua exactis capitur, 765.
 Phocæenses, 525. Turco filios restitunt, 531. Longa obsidione fracti, Rhodiorem interventu pacem impetrant: pacis condiciones, 531. A Latinis subiguntur, 766.
 Phocæi, non iidem ac Phocenses, 1252.
 Phocenses, 252.
 Phœnices, 81, 1099. Phœnicia, 41, 102, 108, 106.
 Φοιβόλητος, 722.
 Phrauzes, 1160, 1161, 1162, 1163, 1164, 1165, et passim; notatus, 1189.
 Φρέποι (Fratres Minores, vulgo Φρεμενούριοι), 150 *ibique* adnot.
 Phryges. Vide Proverbia. Phrygia, 140.
 Phthiotæ, 110.
 Pici Martij, 720.
 Pilatus, manibus lotis, Christum occidit, 1078.
 Pilei (Gr. χαλύβευροι) pyramidati, 567. Latini, Mysii, Triballæ, Syrii, Phœnicii, 568.
 Pindarus, 557 *ibique* adnot.
 Piræus portus, 311.
 Piraticarum navium audacia, 175.
 Pirlingerius. Vide Berengarius.
 Pisani opifices Galatam ex urbe transferuntur, 97. Vide Consul.
 Piscationis redditus annuus, 428.
 Pistratus Atheniensis, 710.
 Planetæ, 154.
 Planudes (Maximus) 145, 167, 178, in not. Ejus tria Epigrammata correctæ, 167 not.
 Platæenses, 232.
 Plato, 306, 325, 554, 535, 477, 480, 518, 910. Aristonis filius, 508, 583. Proscriptus ut hæreticus, 1048. Ad Dionysium Siciliæ tyrannum profectus, 317, 958. Platonis dicta, 154, 257, 224. De Deo, 508. De Mente, seu Deo, 1090. De amatoris anima, 601. Verba ex *Timæo*, 1106. Platonis Dialogus καθύποθετον ερωτες, 965. Platonis ideas, 9.
 Pléctorum vis in pisces et in colubros, 503.
 Πλέθρον πηχέων πλγ, 861. Schol.
 Pleladum exortus, 56.
 Plenilunii observatio, 565, 568, 571, 572.
 Plotinus, de Dei substantia et operatione, 1088. De Monte, omnium rerum parente, 1090. De unitate, 1092.
 Plutarchus Chæronænsis, 32, 1107, et in adnot. ad pp. 915 et 1109.
 Pneumatomachi Spiritum sanctum ποιήμα et conse-

quenter κριμαξ esse dicebant 1150. Pneumatomachorum hæresis, 1017.
 Pneumatofactio ab Ecclesia indicta, 519. Orthodoxis irrrogata, 1022.
 Poësis Græcorum recentiorum, 113 not.
 Poëtæ fabularum parentes, 161.
 Pogonias, 542.
 Ποικίλ, verbum, quid significet, 1129 et 1055 in not.
 Πολυδέτα, 869.
 Polystylium castellum olim *Abdera*, 626 *ibique* adnot.
 Pompea equestris, 788.
 Pompeus, 91. Pompeii virtus et fortuna, 642.
 Pontanus. Cantacuzeni interpres, 427 not. Laudatus, 218 not. Notatus, 501 not. Et quatuor diebus septem effect, 500 not.
 Pontifex Christum imitari debet, 701. Pontifices, fratrum charitatis expertes, 91.
 Ponti κόρυς, seu fauces, 416, 841, 877, 880. Παράλιος, seu ora maritima, 56.
 Populus in Palamitis sævit: orthodoxis favet et gratulator, 977.
 Porphyrogenitus (Constantinus) patri charior quam frater Andronicus (senior scilicet) sit fratri suspectus, 186, 187, 188, 189. Uxorem ducit unam ex Raülis filiabus: Studii monasterium instaurat: in carcerem conjicitur, 190. Fratrem vincit sequitur, 195.
 Πορτα Byzantii: — Aurea, 774. — Ad Gyrolimnam, 515, 420, 421. — Eugenii, 167, 275. — Romani, 420.
 Porta, l. e. *Regia*, 458.
 Possinus (Petrus). Vide not. ad pp. 55, 61, 78, 93, 108, 125, 150, 154, 191, 203, 204, 210, 218, 232, 460. Notatus, 16 not. 220 not.
 Potestas, Genuensium magistratus apud Galatæos (Gr. ἔθουραστῆς), 97.
 Prædictio de maxima hæresi futura, et de concilio generali eam correctore, 919. Prædictiones vanæ, ex Italia et ex Colchide Byzantium allatæ, 447.
 Præmia Palamitis data, 1021.
 Præstigiatores. Vide Ægyptii circulatores.
 Præcatio vitiosa objicitur monachia a Berlaamo, 536. Questio de præcatione agitur in synodo, 557.
 Prælium navale, 117, 118.
 Prespa, 48.
 Priene, 214.
 Prillapus, 48.
 Primicerii Magni nomen mutatum in μέγας Κύριος, 259.
 Principis nomen datum rectori Peloponnesii, 259.
 Principis insula, 585.
 Principes incauti et imperandi rades, 881. Principum concionantium conditio optima: privatorum contradicentium pessima, 932. Salutis publicæ præsidia a principibus neglecta, 845.
 Proclus Platonicus, de uno et unitate: plurimam partem verba Platonis usurpat, 1092. De participatione, 1100. Secum ipse pugnat, 1101. Resellitur, 1102. Procli θεολογία, seu theologica institutio, 1095.
 Prodigia. Vide Auguria sinistra.
 Prodiores Byzantii urbis, 419.
 Præcones, 95.
 Profanarum scientiarum quis usus esse possit in theologis, 1081. Patet ex sanctorum Patrum testimoniis, 1085.
 Professio fidelis sanctorum Patrum, 1071.
 Πρόκυψος, 616.
 Prometheus Gregoras Cantacuzeni Prometheus, 890.
 Prox. antonium boreale Byzantii, 860.
 Prophetarum verba, 915.
 Propontis, 83, 559. Propontidis sinus Asiaticus, 510. Insula, 210.
 Proscriptiones nobilium sub Cornelio Sylla et sub Antonio, 1022.
 Prosiaci oppidulum, 415.
 Prospectus solemniss et palatio, 788.
 Προσέλιτος δόξα, 976.
 Προτεραία, an dies proxime superior?
 Πρότερον έτος, 1112 not.
 Proteus Phariis, 578.
 Προτετάδης φος, 656 not.
 Προτοαστολαριος, 1177, 1185, 150, 163 in not.
 Πρώτος, nomen dignitatis, 429 *ibique* adnot.
 Protosebastus (Cæsaris filius, Porphyrogeniti nepos fortissime pugnat contra Bulgaros, 446.
 Protostratoricus baculus, 263.
 Proverbia Salomonis, 511, 910, 1103, 1154.
 Proverbia Græca, (a). Ἀσὶ τὸ Διδόν φέρει κωνόν, 885.

(a) Vide Georgii Cyprii Proverbiorum Collectionem, in tomo nostro CXLII.

Αρας ἀπαυτῶμενον, ἀρνηθῆναι σκάφας, 859. Δικτύω θηρεῖν ἐν ἰνέμασι πλοῦς, 890, 911. Ἀρὰς πεισούσης κἀσιν ἕξιη Σιλύσσοι, 1037. Κι: κύρ ἐλπίειν, 291, 890. Ἐκ τοῦ κρα-
 πιδίου τὸ θρασμα, 1008. Ἐν Καρὸς μάρα, 607, 910. Ἐν κίβη τῆν κεραιάν ἔρην, 1155. Ἐξ ὀνύγων τὸν λέοντα, 1008. Διάδος μακρότερος λόγος, 141. Καθάπερ δοτράκου μετακιστόνος, 219. Καθ' ὁδῶν γράσειν, 911. Κατὰ σκευτὸν Βαλλαρρόνητος, 1076. Πίθηκος καθιζόντες, καὶ μύμηκας κυρτοῦντες τὰ σκεῦν ποιῶσιν αὐτῶν, 365. Σκευῶν ἕξις, 775, 795. Ως ἐπὶ Μανδραβόλου, 632. Ως μὴδὲ κρηφόρον λαλεῖσθαι, 879. Calceus ab Iuliano consutus, ab Aristagora induendus, 155. Camelus, cornua appetens, etiam auribus orbata est, 760. Pannum fugiens, in ignem incidit, 93. Inter Phrygum et Petaarum limites nullam interest, 322. Lemnia mala, 23. Leobia structura, 915. Montem partientes, marem pepererunt, 885. Mysorum præda, 27, 426, 745. Ne Hercules quidem contra duos, 1038. Penelopes tela, 129, 430, 606. Trojana nautis, 28. Proverbia de re impossibili, 542 not.
 Providentia, 152. Divina, 65, 113, 176, 222, 311, 572, 621, 725, 735, 755, 754, 774, 1014. Providentia divinæ decretis non resistendam, 224. Providentiæ divinæ consilia, 687. Ratio, 932.
 Provincia Asiaticæ a Turcis occupantur : eorum parti-
 tio : nomina satraparum, 214.
 Prusa a Turcis capta, 381.
 Prusorum metropolis, ad Olympum montem sita, 44.
 Psalmi Davidis, 1124, 443, 1016, 470, 1019, 953, 428, 1154, 750, 1069.
 Psalmi, 393.
 Psalterium consultum ab Andronico seniore, 358.
 Puellus, 724 not.
 Pseudo-synodi Palamiticæ Tomus, editus a Combesio, 885 not.
 Πυξί, proprio nomine caret, 514.
 Ptolemæus, 480. Astronomus, 734. Magnus, 567. Claudii cognomen unde acceperit, 258.
 Publicani. In publicanos aevitur, 517. Publicanorum aevitia, 402. Aviditas, 517.
 Puer triennis, robore virili, anno ætatis quinto mori-
 tur : mortis causa physica explicata, 517.
 Pugna Aearnanum et Ætolorum, 85. Pugna ad Mauro-
 potamum, 415.
 Pydus mons, 410.
 Pylades, 885. Vide Orestes.
 Pyrrhones, 950.
 Pythagoras, 506, 535, 910. Cum Ægyptiorum sapientibus congressus, 525. In Græcia laudari cupit, *ibid.* Item, 525. Deum invisibilem et intelligibilem statuebat, 1108.
 Pythagoras, Numa et Plutarchus Deum increatum statu-
 unt, 1108.
 Pythagorei, 722, 956. Magistrorum decreta non audent in dubium revocare, 516. Pythagoreorum silentium quin-
 quennale, 956, 1015.
 Pythium castellum ab Apocauco obsidetur, 708 ibique adnot.
 Πυρρόπος: ἱερεὺς, 839 not.

R

Ῥάκος, 555 not.
 Raül, natus e nobilibus carcere inclusis, in Apocaucom irrui : cum eo configit, 752.
 Raül Protovestiarius, alter maritus Theodori Proto-
 vestiariæ, 167. Raülis filia, nupta Constantino Porphyro-
 genito, 190. Raülilorum familia unde orta, 752 not.
 Rocaforta. Vide Rocaforta.
 Regula fabrilis, 885. Eadem apud Græcos, Scythas, Medos et Persas, 1099.
 Regulæ artium necessariorum, eadem apud omnes gentes, 1099.
 Regulæ ecclesiasticæ, per metaphoram sic dictæ, 885.
 Reliquæ sacræ venditæ a Turcis, 458.
 Rhegium in Thracia, 85, 321, 358, 597 ibique adnot., 510.
 Rhegium Italicum, 860.
 Rhentia castellum dedit se Cantacuzeno, 632.
 Rheus, 103.
 Ῥεὺς Πρωτος, 202 not.
 Rhodii, 797. Leabum insulam adoriuntur, 525. Rhodiorum intervætu pax Latinis Phocæensibus concessa, 531.
 Rhodiorum legati de pace domum redeunt irrita legatione : Galatearum pretiosum suppellectilem, quorundam etiam uxores et liberos, rogati secum exportant, 856.
 Rhodus, 94, 856. Capta à Joanne Duca, 29. Rhodi incolæ, urbes et status politici tempore Gregoræ, 1116 d.
 Rhodope mons, 56, 214, 302, 624, 703, 727, 856.
 Rhusocæstra, castellum, 181.

Ricardus, episcopus Chersonensis, 1217.
 Robertus, imperator Byzantinus, 31. Henrici ἀδελφοῦ; (ex sorore nepos, non ex fratre, ut Wolfius vertit), 23. Iolente filius primogenitus, 86.
 Rocaforta, dux Catalanorum, genere ignobilis : cum Ximene et Entoncea configit, 253.
 De la Roche (Joannes), 114, 257.
 Rogerius, dux Catalanorum, maris et insularum ter-
 ror : quas copias secum habuerit : a Siciliæ rege arces-
 tur : ejus adventu urbes redeunt ad legitimum dominum, 218. Byzantium venit : Catalanos secum mille adducit : Almagararum totidem, 220. Mariam, Andronici senioris septem ex sorore, uxorem ducit : fit magnus dux pri-
 mum; deinde Cæsar, *ibid.* Ex Asia in Thraciam redit : Michaëlem imperatorem adit : stipendia persolvi postulat : obruncatur, 224 et 226. Eo occiso, Romani cum Catalanis debellatum putant, 224.
 Romæ Novæ privilegia, 697.
 Romani, post maximas elades ab Annibale acceptas, evadunt potentiores, 510. Romanorum Cæsarum et consulum constantia, 494. Vetus Romanorum potentia, 596, 789. Romanæ reipublicæ status, plebe dissidente a consularibus, 798.
 Romani (Byzantii) Turcarum pecunia ditescunt, 42. Romanorum cladium causa, 226. Vires Romanæ adver-
 sus Turcos infirmæ, 517. Romanum imperium Thraciæ finibus circumscriptum, 816. Romani imperii status turpis et afflictus, 551. Romanus, id est Byzantinus, 532 not.
 Rontzerius. Vide Rogerius.
 Rososules (Wolffo Rossus de Saulis, nobis Rufus de Soliaco) terrestribus Caroli copias præfectus, Ionium tra-
 jecit, 148. Ballegrada obsidere pergit : cum panais progreditur ad aquatores defendendos : a Byzantiis circum-
 ventur : ejus exercitus deletur, 147.
 Rossicus princeps, Dapifer dicitur, 259.
 Rubræ litteræ, 754.
 Rusticanorum militum temeritas, 256.

S

Sabellus hæreticus, 1055.
 Sacellum Deiparæ Nicopæ, 501.
 Sacerdoti et imperii diversæ functiones : habitus diapar : alterum ab altero quatenus adjuvetur, 699.
 Sacramentarium error, 1156 not.
 Sacramentum inusitatum a populo exigitur, 295, 590, 591.
 Sæpis mos, 937.
 Salamina et Paralus, 556.
 Salanis, 510.
 Salomon, 1027, 556, 910.
 Sapientia (liber), 1112, 1127.
 Samus capta a Joanne Duca, 29.
 Sangarius fluvius, 140, 215.
 Sanutus (Nicolays) dux Navi, 525 not.
 Sarapidis sanum, 877 ibique adnot.
 Sarchanes, Ionis satrapa, 211.
 Sardinia, 511.
 Sardonius risus, 957.
 Sarmatæ Asiatici, 54.
 Sasan, satrapa Magnesiæ, Prienes et Ephesi, 214.
 Satrapæ Persici, 337.
 Satraparum Turcicorum nomina, 214. Varia fortunas, 897.
 Saturni et Martis in uno signo congressus quid per-
 tendat, 452, 463.
 Saülis dæmonium, 559.
 Scala æthetica, 962.
 Scamander, 60.
 Schisma in Ecclesia Græca, 876.
 Scholiastes Aristophanis, 1109 not. Euripidis, 839 not.
 Homeri, 862 not.
 Scholarii principem adolescentem, Michaëlis Comneni filium, Trapezantem introducent, 691. Adversarios p-
 niunt, *ibid.* Idem juniorem principem in carcere conji-
 ciunt : Michaëlem ejus patrem et carcere e ductum in solm collocant, 682. Eorum cum Michaële pactioes : auctritas maxima, *ibid.*
 Scientia Christiano non necessaria, 934.
 Scipiones, 360.
 Scopia, 659. Oppidulum, 540 ibique adnot. Urbs, 747. Ejus urbis situs, 560.
 Scripturæ verba sæpe obscura sunt, vel ambigua, 510.
 Qualia afferri debeant, 512.
 Scylla, 860, 1029.
 Scyllæum, Italiæ promontorium, 217.
 Scythæ juncti cum Bulgaris, Iatinos vincunt, 13. Scytharum regno : vitæ genus : moderatio, justitia, alique

- virtutes, 30. Varia nomina : Scythæ divini indignationis ministri : multas provincias variis temporibus vastarunt, 32. Mores asciscunt eorum apud quos conserderint : Scythæ Europæi, veteri Scythiæ proximi, 33. Scytharum migrationes in Asiam, in Europam, *ibid.* In African ipsam, 34. In Indiam usque penetrant : hinc retro conversi, ceteriores provincias pervadunt : demum in Mesopotamia sedem figunt, 38. Aurum et delicias primo negligunt : deinde communi naturam humanam vitio degenerant : victis tributa imponunt, 39. Assyriorum ac Persarum consuetudine mansuescunt : eorum habitum, religionem et ritus omnes amplectuntur, 40. Scytharum imperator Persas, Parthos et Medos per satrapas subigit : imperium littoribus maris terminare statuit, 38. Scytharum vicinia Turcis et Arabibus suspecta, 41. Scythæ Syriam et Arabiam occupant : in Asiam cis Euphratem irrumpunt, 81. Turcici imperii sede potuntur, 62. Scytharum irruptio, 99. Scythæ Azatinum Turcum liberant : præda onusti discedunt, 101. Massagetæ seu Alanos subigunt, 204. Prædabundi Thraciam pervadunt : Turcos prædones opprimunt : sibi quinquaginta continuis Romanos fines vastant : captivorum ingens numerus : causa incursionis, 535. Scytharum princeps bellum gerit cum Genuensibus capiam incolentibus, 683, 686. Scythæ, terrores Hyperborei, 32. Mercenarii in exercitu Bulgarico, 485, 484. Scytharum subita in Thraciam incursio, 544. Ora maritima, 877.
- Scythæ Asiæ, 137. — Comani, Scytharum Hyperboreorum metu, Istrum traiciunt : a Joanne Duca benigne excepti, in Romanas legiones referuntur : hædem sedes in Europa et in Asia assignatæ, 36. — Europæi, 229. Mæotidem paludem et Tanain incolentes, 102. — Hyperborei, 296. Ad Caspium mare descendunt, 35. — Istriani (*σκιότροποι*), 99. Accitæ a Constantino Bulgaro, in Thraciam irrumpunt, 100, 303, 450. — Occidentales, 459. — Trans Istrum habitantes, 542.
- Scythia, 132. Cur a nemine subacta : cur aliarum gentium facile victrix, 54. Scythia vetus, 53.
- Scythica auxilia, a Michaele Palæologo accita, 149. Ab Andronico ejus filio dimissa, 158, 159. Scythicæ incursionis fama, 574.
- Scythissæ erga Thracem et Threissam, quos captivos redemerat, summa æquitas, 542.
- Sebastocratorum principum hæres ultimis morti vicinus : ejus uxor : liberi ex ea nulli, 278. *Vide* Ducas. Sebastocratorici honores, 363.
- Selybria (seu Selymbria), 159, 320, 604, 747, 762, 765. Semele, Jovis ignibus absumpta, 1105.
- Senatus Cæsareus, 258.
- Sennacherib, magnus stratopedarcha, Turcos ad Hælespontum perducit : Romani fidem violant, 235.
- Sensillum rerum natæ, 1040. An ex substantiis sensibilibus cognosci possint substantiæ insensibiles, 1060.
- Sepulcrum (S.), 103, 106. *Vide* not.
- Serapis. *Vide* Serapis.
- Seres, 45.
- Serica lœta, 697.
- Serpens Libycus, viperæ similis, 261. Serpentis veteris ritus, 334.
- Serrhæ, 574. Oppidulum, 268. Urbs magna et mira, 746. Olim Phœræ, 1265, 1267. Andronico juniore deditur, 410. A Cantacuzeno frustra tentatur, 647, 655. A Cræle subigitur, 746.
- Serrharum præfectura, 625.
- Sertorius (*Messer Doria, Sire Doria*), Genus exactus, 683 ibique adnot.
- Servis, 647, etc.
- Sestus capta a Joanne Duca, 29.
- Severi imp. lex, 164.
- Sextus Empiricus, 950.
- Sicilia, magna et populosa insula, a Carolo Italiæ rege occupata : Theodorico restituta, 217, 218. Siciliæ princeps, 124. Dicitur *Πῆξ*, 259. Siculi ignis spracula (*σπέρτα*), 1006.
- Sicyon urbs : cur Demetrias dicta, 116.
- Σικυόπορις*, 460 not.
- Simonis (Cræzæna) Andronici senioris filia quinquennis, Cræli desponditur, 204. Cur sterilis, 245. Ad matris exequias vult, 275. Ad meritum redire cunctatur : cucullum induit : frater Constantinus, cucullo discisso, Triballis aljuccendam tradit, 267. An hæreticis decepta, patrem Andronicum vana spe implet, 411. In funere Andronici senioris luctui præest : Gregoram hortatur ut monachiam canat, 465. Habitum sanctum et angelicum induta : Demetrio Despotæ adest in judicio, 553. Vidus, 359. Ad iuratum salutiæ ab Andronico jun., 394. *Vide* et 254, 461. Sion, 471.
- Sire, le Grand Sire, 96, 230 in not.
- Sirenum voces, 535.
- Sisiunius Novatianus, primæ synodi adjutor contra Arium, 925.
- Sitzachan, Scytharum Hyperboreorum dux : moritur, 35. Smyrna, 214. Smyrnæ arx capta a Latiniis, 689. Ab Amurio obsessa, 854.
- Smyrnæorum navale, 598.
- Socrates, 525, 534, 556, 477, 518, 910.
- Socratici auditores, 697.
- Sogdiana, 55, 37.
- Sogdus. *Vide* Oxus.
- Sol, 931. Solis substantiam participare non possumus, 1057. Solis defectio. *Vide* Eclipsis.
- Sollaco (Rufus de), 146, 148 in not. (Henricus), 146 not.
- Solon, 523. Apud Cræsum Lydum, 958. Præcipit ne quis (diviso in factiones populo) partis neutrius sit, 427.
- Solyma, funditus eversa a Nabuchodonosore Assyrio, 750.
- Solymanus satrapa, gener Batazæ, 741.
- Somnia prophetica Palamitarum, 1034.
- Somnus, operatio divina apud Palamam, 945.
- Sophis (S.) templum. *Vide* Templum.
- Sorores duæ, a Turcis captæ, in mutuo complexu exspirant, 111.
- Sortes, 305.
- Sosandra, templum Deipara sacrum apud Magnesium, 41. *Vide* Monasterium.
- Souleimassas, 157 not.
- Sozopolis, 195, 210.
- Sparta, princeps Laconicæ urbs, 80. Lysandram amittit, 486. Spartæ robur excisum, 752.
- Spartani veteres, pane et aqua contenti, 610.
- Sphæræ et hemisphæræ domus imperatoris, 1009.
- Spëndostlavi, Bulgaricæ principis, soror Cræli nupta, 204. *Vide* Veneslaus et Cotrules.
- Spinulæ (seu Spinolæ) affinitas ambitur ab Irene Angusta, 257. Spinula, Genus exactus, 688 ibique adnot.
- Spiritus sanctus unus : et de septem spiritibus, 1121. *Vide* et 1124, 1125, 1127.
- Σπάρτις*, François, 497 not.
- Status Angellæ aëra, 695. Status equestris Justiniani : viri et equi dimensio, 276. Status imperatoria, simulacrum urbis manu tenens, 695. Statuarum quoque palcherrimarum dimensiones, 277 not.
- Stellenticii libri Gregoræ, 1151.
- Stentor, 334.
- Stephanus (S.). *Vide* Templum.
- Stoa (Porticus), 326, 334, 335, 471, 476, 571.
- Strabo, 251, 417 in not.
- Strascimirus (Michael), rex Bulgaricæ, 390 not.
- Stratagemata, 74.
- Strategopolus (Alexius), post victoriam de Michaele Notho, de Manfredi et de Peloponnesi principe reportatam (72, 75, 74), ex magno domestico fit Cæsar, 79. Adversus Michaelem iterum missus : paucos secum milites ducit : Byzantios jubetur transseundo lacessere : Byzantii recuperandi rationem inquit cum proditoribus, 83. In urbem noctu intromittitur, 85. Triumphat, 89. A Michaele Notho vincitur et captus, 90. Cum sorore Manfredi Siciliæ regis permutatur : Byzantium redit, 91.
- Strategopolus (Michael), in carcerem conjicitur, 190, 195, 197.
- Stratoles Epidaurius : tibicen bonus, at non item vir bonus, 577.
- Strummitæ, 579 ibique adnot., 457, 654. Castellum situ montuosissimum, 626. Oppidulum, 579. Pascha ab oppidanis ritu barbaro celebratum, *ibid.*
- Strymon, fluv., 574, 575, 457, 625, 636, 650. Ut cum Gregoræ et alii ad Crælem legati trajecerat, 375. Strymonis fontes, 453.
- Subscriptio imperatoria, 409.
- Substantia divina utrum participari possit, 968. Quæstio de substantia et operationibus divinis, 988. Substantiæ et operationi eadem definitio convenit, 932.
- Sultanus Ægypti et Arabiæ legatos mittit ad Mich. Palæologum, 101.
- Susa, 445.
- Sybariticæ mensæ, 975.
- Sylla (Cornelius), 1022.
- Syllogismus, ubi de Deo disputatur, locum non habet, 507. Itali syllogismo armati disputant, *ibid.* et not.
- Symbolum fidei catholicæ, 999. Fillum *gericum*, non factum, docet, 1151. Appendix Symbolo adjecta, 425.
- Synadenus (Theodorus), domesticus mensis imperatoris : socius conjurationis iatus ab Andronico juniore adversus seniores : cum Michaele imp. conjunctissimus, 301. Prodestrator, Syrgiamni opponitur : avicula

consensu, Andronicum juniorem comitatur, aditus urbis explorantem, 409. Jubetur castris Byzantiumingere, 409. Constantinum Assanem vincit ad Mauropotamum, 413. Synaceni inhumanitas erga Andronicum seniore, 432, 441, 446. Epiro praefectus, principi reverso victus traditur; Thessalonicis et aliis uribus praepositus, 623. Invidenda Thessalonicae spes (Cantacuzeno facit per litteras, 625. Ea urbe per seditionem peritit : Gynacocastrum ad recipit, 633. Animum mutat : Cantacuzeno iustitiam, 634. Insidiis deprehensus, 635.

Εὐνάριον, pro συνδοτάριον, apud S. Athanasium, 1152 not.

Synesus, 533.
Synodus Ephesina, 1021. — Iconomachorum σύνδοσις ἁγορευτική, 955. — Contra Arsenium patriarcham, 94. — Atranytteus : iudicium de libris igni permittitur : ignis neutris laevi, 166. — Contra Beccum, 169. — Contra Karlamum, habita in templo S. Sophiae : in ea synodo disputatum de sola precatioe : aliarum questionum tractatio vel consulto omittitur, vel dilata, 537. — Contra Massalianos et Bogomitos, Byzantina, 718. — Contra Joannem patriarcham : eam synodum incusa sumptuosa et immodesti risus excipiunt : ea ipsa nocte Byzantium a Cantacuzeno captum, 785. — Contra Isidorum patriarcham, una et altera, 786. — Palamaica ἁγορευτική, 890. *Vide Concilium.*

Synodus poenas indicit Thessaliae, nisi se imperatori submittant, 219.

Synodus dici non debet, qua sit praeter ecclesiasticas regulas, 885.

Συντάξαται, συνταχθέντος, diverso significato, 657 not.

Syracusani, 750.

Syrgiannes (sive Ianni), custos aditus Andronico juniori, 296. Syrgiannis genus, institutio, virtutes, 296. Provinciam praefectus, omnium animos sibi devincit : mira hominis solertia, 297. Perfidus et fœdissimus, populos gentilimos vexat : provinciam adeptam ut recuperaverit : Pincernas dignitate ornatur : rebellat, *ibid.* Compræhensitur : in carcerem coactus, precibus matris resiliatur : jurat se fidelem fore, 298. Junioris imperatoris consilia jubetur explorare : senioris consilia imperatori aperit : oratio, qua istum hortatur ad defectionem, *ibid.* Pactiones et juramenta, 501. Syrgiannes et Cantacuzenus, corruptis suis primoribus, provincias Thraciae administrandas obtinent : variis artibus viam defectioni muniunt, 502. Syrgiannes urbem expugnatum venit : omnia permisset, 520. Matris precibus molliatur, *ibid.* Ab Andronico juniore neglectus clam cum seniore agit : mutata sententiam speciosam causam affert, 551. Andronico seniori optatisimòs, fide data et accepta, Byzantium ingreditur : ejus rei nuntio quiescunt istati sint, 553. Imperatorum cœcordia minime lætus : Assanis Andronici fidem tentat : ab eo apud imperatorem accusatus, in carcerem conjicitur : omnibus bonis multatur, 562. Fide variis modis sancta, et carcere educitur, 452. Adoptatur ab Augusta, Andronici jun. matre, 440. Cur suspectus : læsa majestatis accusatur a Zampiasone : non convincitur : vades dare non potest : fugit, 488. Litteris ex Kobœa datis, veniam petit, et locum in quo cum suis consistat : aulia ei minus tuta : jurjurandum ab eo obiatum, 489. Non impetrata venia, ad Caram transit : ei gratissimus advenit : magna pollicetur, 490. Populorum fidem promissis tentat, nec frustat, 496. Insidiis ei struuntur : ab amicis admonitus, fraudem non sentit : perjurus perjurio decipitur, 497. Thessalonicam contendit : urbes interjectas occupat : a Sphrantze deluditur, 498. Obruncatur, 501. Syrgiannis elogium, 577. *Vide et 515, 579.*

Syrgiannis filia, uxor altera Guldonis Armeni, 625.

Syri, 81, 105.

Syria, 81, 102, 106, 106.

Σχήμα μικρόν, 61 not.

T

Tasarium promontorium. *Vide Mæne.*

Taurus, 576.

Tanais, 258, 877. In Græciam ut feratur, 325, 935.

Tanais fontes, 55. Ostia, 797. Τανταῖος ποταμός, 417.

Tantalea vita, 806, 835. Tantaleum saxum, 209, 300, 816, 922.

Tantalus, 922.

Tarchanotes (Manuel) dux copiarum Didymotichi relictarum, 637. Ejus elogium : ut Cantacuzeno quaesito et invento Didymotichum reversus, anxie Irenam gratissimè advenit, 632 ibique adnot.

Taurinum, 27 not.

Taurocythæ, 56.

Taurus, omnium Asiae montium maximus, 82. Tauri montis descriptio, 57.

Tauri signum, 98, 542.

Trichines, 90, 361, 590, 821, 979.

Telepugas, Sittischiana filius, in Europam transit : plurimas gentes subigit, 55.

Tellerius (Carolus Maurilius) archiepiscopus dux Rhenensis, quot mas. codices Bibliotheca Regia donaverit, 180 not.

Tempe, 249. Thessalica, 895.

Templum, S. Andreae, a Theodora protovestiaria instauratum, 167 not. — S. Antonii, in urbe Nicæa, 44. — Bla-hernense, 787. *Vide* Blachern. — S. apostolorum, 706. — Ietipara apud Magnesium, 41. *Vide* Spandra. — Deiparae Hodgetriae, 542. *Vide* Monasterium. — Deiparae τῆς Μητρὸς, 85, 359. — S. Demetrii CP., 860. — Discipulorum Christi duodecim, 275. — Joannis Baptistæ in urbe Prusa, 44. — Martyrum quadraginta, 460. — Pauli Magni (templum maximum) prope portam Rugenii, 275. — Salomonicum, 750. — S. Sophiæ, τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας μέγα τέμενος, 373. Μέγα καὶ περιβόητον ἱερὸν, 748. Μέγιστος ναός, 167, 191, 262, 496, 537, 726. Μέγιστος καὶ θεῖος, 537. Μέγιστος καὶ περιβόητος, 275. Τὸ ἄδυτον τῆς οὐρανῶν, etc., 787. Ruinam minatur : duabus pyramidibus exstructis fulcitur, 275. Orientem versus delinquit, 696. Asylum olim inviolatum : a Gabala et a patriarcha temeratum, 726. Ruinis deformatum, quassum ob causas, 749. Pars orientalis, collapsa hemisphaerio; delinquit, *ibid.* Civium concursus et comploratio : ipsorum nobilitas, ac in primis feminarum pia sedulitas, 781. Substructa ab Andronico imp. fundamenta ruinam astant, 781. — S. Stephani protomartyris, 786.

Tenedius portus, 766.

Tentza. *Vide* Entenza.

Τεπίωνος, 741 not. Cantacuzeno Τηρίωνος.

Temini a Patribus constituti quantum vim habeant, 916.

Ternobus, urbs Bulgariae, 591, 484. Obsidetur, 60.

Ternubi episcopus metropolitano subesse desinit, 50.

Terræ motus, 202, 215, 460, 694, 696.

Terteres Bulgariae, priori uxore cum liberis Nicæam missa, filiam Assanis sibi sponsam seciscit, 135. Assani socero exitium machinator : eum regno spoliat, 455.

Testimonia ex Veteri et ex Novo Testamento, 915. Testimonia Patrum ea tantum producenda, quae perspicua sunt, 509.

Teutones, 32. Victi C. Mario et Lucio consulis, 51.

Thabor mons, 967.

Thaborium lumen, 944, 967, 957, 939, 940, 1001, 1075, 1157.

Thales Milesius, 585.

Thesmo Pythagorice, 294.

Thebae, ab Alexandro M. vastatae, 810. Thebarum et Athenarum princeps, olim Magnus Princierius; nunc μέγα κύριος, 251.

Thebani, 115, 252, 752.

Themistocles, 337, 455, 486, 490. Medorum classem astu prodigavit, 497.

Theocritus, 1159, 1506.

Theodora uxor Michaelis Nothi, 48. Imperatori (Theodoro Lascari jun.) occurrit : reconciliata gratia, Mariam filii sui sponsam secum abducit, 57.

Theodora, Theodori Lascaris junioris filia, Bellicurto, seu Velicurto, despoudetur, 92.

Theodora (Irene Acropolis) Theodori Lascaris junioris filia, nubit Constantino Terebo, 61, 65. Maritum stimulat adversus Michaelem Palaeologum, 99.

Theodora δέσποιννα, Michaelis Palaeologi uxor; Andronici senioris mater, 139.

Theodora (Protovestiaria) uxor, primum Muzalonis, deinde Raülis, utriusque Protovestiarii, 167. Neptis Michaelis Palaeologi ex Eulogia sorore, *ibid.* Fundatrix monasterii S. Anulæ : mulier φιλολόγος; Gregorij Cyprii eloquentiam magni facit : eum ad se recipit, 178 ibique adnot.

Theodora, Andronici senioris neptis ex sorore, nubit viduo Ferrando Ximeni, 332 ibique adnot.

Theodora, Michaelis junioris imperatoris et Mariae Armenae filia, Venceslao bulgare nupta, 285, 390.

Theodoreus, Cyri episcopus : magnas terras excitavit in Ecclesia, 507.

Theodoricus (imo Fredericus), Siciliæ rex, Manfredi pater, 92, 217. *Vide* Carolus rex italicus.

Theodorus Angelus. *Vide* Angelus.

Theodorus, Andronici senioris frater, a Philanthropeno comprehenditur, 199.

- Theodoros (Marchio) Andronici senioris et Irenae filius, 214. In Longobardiam mittitur: multas opes secum transfert, 210. Arcessitur Ipe, et redit raris barba, 211. Successor Craii designatus: in Triballia haud a-suscit, 215. Resit in Longobardiam ad uxorem, 214. Patrem Andronicum prolii: socore, ambitiosum: vitam genus: religio, 396.
- Theodoros etc. *Vide* Angelus, Lascaris, Metochites, Mizalo, Synadenus.
- Theoduli rhetoris oratio pro Chandrenb. *Vide* not. ad pp. 329, 245, 217, 248, 231, 235. (*Integre edita est in tomo CXLV.*)
- Theo eptus, vir apud Graecos sanctus; Philadelphus episcopus: ejus urbis a Turcis obsessa servator, 221 ibique adnot. Legatus ad Syrgianem ab Andronico seniore, 520. Ejusdem ecomium, auctore Nicephoro Chumno, 221 not.
- Theologi Byzantini nec in ipso belli civilis aestu alterari desinunt, 723.
- Theologia mystica, 557. In theologiam plerique insinuant, ut pcedes in pascua, 366.
- Θεολογία, 865.
- Θεός nomen, an significet substantiam: ejus nominis etymon, 968. *Vide* Deus
- Θεότης nomen, 967, 968, 969.
- Θεραπευτικὸν τέχνη, 788 et not.
- Thermodon flumen, 82.
- Thermopylae, 251, 627, 656. Thermopylarum mōns, 114.
- Thersites; 938.
- Thesaurus repertus. *Vide* Nummi.
- Thesus, 718.
- Thesproti, 110.
- Thessali, 110, 116. Catalanos sibi conciliare amicitia staluunt, 219. Thessalorum et Pelasgorum tumultus, 377. Principatus, 278.
- Thessalia, 128, 247, 378. Thessaliae status perturbatissimus, 657.
- Thessalica plantities, 219. Thessalica res, 378. Thessalica equitatus, 663, 664.
- Thessalonica, 203, 253, 241, 245, 246, 247, et passim. Ἐκκλησία καὶ πολιάνθρωπος πόλις, 655. Regni sedes, 14. Captur a Theodoro Angelo, 25. Obsidetur a Syrgianne et a Craie, 498. Synadenum praefectum, Cantacuzeno faventem, per vim expellit, 655. Obsidetur a Cantacuzeno et ab Amurio, 676. Laborat factionibus et civium discordiis, 673, 674, 675. Nec Cantacuzeno nec Craii paret, 795. Ejus urbis status valde perturbatus, 795.
- Thessalonicae praefecti. *Vide* Apocaucus, Betatzes, Synadenus.
- Thessalonicenses juniorem Andronicum ad se vocant, 409. Eius matri sacramento se obligant, 410, 489. Apocaucum praefectum et ejus socios obruncant, 741. Palamnam archiepiscopum suum urbis ingressu prohibent, 793.
- Thetidis nuptiale convivium, 839. Thetidis et Pelei nuptia, 161.
- Thomas, comes Cephaloniae, Thomam Epiri et Aetoliam principem occidit, 285. Occiditur a Joanne fratre, 356.
- Thomas, Epiri et Aetoliam princeps, a sororis filio comite Cephaloniae occiditur, 285, 518. Aetolorum et Acarnanum ἀδελφότης, *ibid.*
- Thracae crebris exactionibus vexati, ab Andronico seniore, 500. Oblata immunitate allecti, Andronicum juniorem sequuntur: in publicanos serviunt: Constantinopolim oppugnatum eunt, 519.
- Thracia vastata et vexata incursionibus barbaricis: Scytharum, 101, Persarum, seu Turcorum, 545, 747. Bulgarorum, 524. Tota fere paret Cantacuzeno, 795.
- Thracia status miserabilis, 399. Unius Thraciae finibus Romanum omne imperium circumscriptum, 885.
- Thracias ventus, 435.
- Θρᾶς, 697 et not.
- Tigris, 1032.
- Tituli. *Vide* Dignitatum tituli.
- Trechus (Constantinus) regni Bulgarici sedem obtinet, 60. Theodori Lascaris junioris filiam Theodoram uxorem ambit: voti compos, priorem uxorem repudiat, et fidei obsidem dat, 61. Ab uxore stimulatus, ab Azatio sollicitatus, Scythas contra Palaeologam ciet, 99. Zagore princeps: quas uxores habuerit, 63, 285.
- Tollus, 714 not.
- Tomii varii, pro Palama et contra Palamam promulgati, 850 not. Tomus Hagiorticus, *ibid.* Tomus synodicus in Massalianos et in Bogomilos, 719. Tomus contra Barlaamum, 920. Tomus Palamiticus, 1052 ibique adnot. Inestialis caeremoniis consecratus, 1029. Auctoribus probro est, *ibid.*
- Torulcius (Constantinus) Sebastocratoris socer: magnus primicerius, 72. Post victoriam Macedonicam in Sebastocrator, 79.
- Torneamentum, ludicrum certamen, 485 ibique adnot.
- Τορνεύς, *ibid.*
- Tragelaphi, 9.
- Trajanopolis, 517, 797.
- Tralex, urbs ab Attalo Trojano condita, sic dicta quod Τροία ἄλλη, 142. Instaurata ab Andronico: quadriennio post Turcis dedita, *ibid.* ibique adnot. Oracium de ea urbe, 145.
- Trapezus, 519, 536, 518. Laborat bello civili, 548. In Latinos accolas avit, 687. Trapezuntis motus: Imperatores aliquot, 678. Pontifex, 550. Magnus Domesticus, 551. Trapezuntinae elongium in Cod. Reg., 149 not.
- Triballi, 116, 269, 288, 539, et passim. Romamores hostes infestissimi, 159. Cantacuzeno insidiantur, 659. Tribalorum clandestinae incursiones, 816. Vires plus justo actas, 817. Morbus, 617. Timiditas, 653. Tribalorum Ecclesiae, 205. Tribalica auxilla, 268, 409, 410. Triballus quidam legatos (Cantacuzeni comprehendit, et ad Apocaucum deducit, 657.
- Tribunal inbōm, 917.
- Tributa aucta, 517. Tributorum exactores, 521.
- Triclinium Alexii, 784, 898. Triclinii imperatorii suggestas, imperante Andronico juniore, omnibus patuit, 567.
- Trierarchorum Thyzantinorum culpa, 861.
- Τρίκλιον, βασιλικόν, 1105.
- Tripus Delphicus, 821.
- Troja, 60, 251, 711.
- Trojana regio, 538.
- Trojans nomen. *Vide* Provérbia.
- Trophonii antrum, 376.
- Trullianum concilium. *Vide* Concilium.
- Tuba Tyrrhena, 803.
- Turci victi pacem obtinent a Theodoro Lascare, 21. Legatos mittunt de pace ad Joannem Ducam, 41. Laborant fame, 48. Vincuntur a Scythis, 59. Ut latrocinari ceperint: Romanas provincias populantur: adversas Scythas saluti: adversus Romanos validissimi, 157. Praeparatis insidiis, praetium cum Romanis ineunt suo more, 158. Terga vertunt: Romanos in insidiis pertractos circumveniunt et opprimunt, 159. Ad Sangarium usque praedandi excurrunt, 140. Asianis provinciis occupatis praesentur, 141. Praedam partiontur, *ibid.*
- Tralex in deditioem accipiunt, 142. Romanos sine populantur, 193. Massagetas in fugam vertunt: usque ad oram Leabi progrediuntur, 306. Philadelphiam obsident, 221 (361). Qui et quot Turci fuerint in exercitu Catalanorum, 245. Quos duces habuerint: ut in itinere Thessalico praedam partit discusserint a Catalanis, 248. His relicti suos duces sequuntur, 254. A magno stratopedarcha ad Hellespontum perducuntur, 254. Romanis eadem violentibus (*ibid.*) castellum occupant: auxilia arcesant: regionem vastant, 255. Michaele imperatore adversus eos movente, sibi et rebus suis optime consulunt: vexillum imperatorum adoriuntur, 256. Imperator debilis discedit: duces capiuntur: imperii insignia direpta, et ludibrio habita, 257. Turci Thraciam vastant, 262. A Phile Palaeologo debellantur, 263, 266. Nocturnis eruptionibus frustra tentatis, spem salutis abiciunt, 268. Se et sua omnia Latinis dedant: multi per noctem a Romanis intercepti et trucidati: de caeteris quid actum, 269. Turci quando primam mari et terras infestare ceperint, 351. Magnam partem Bithyniae subigunt, 354. Duce Orthane, Niccam obsident, 453. Capiunt: imagines libros, et sacras reliquias vendunt Byzantiis: maritimum Bithyniae oram occupant: tributarius omnibus modis vexant, 458. Latinos ac Romanos terra et mari afflicti, 625. Turci praedones a Scythis praedabundis in Thracia opprimuntur, 535. Turci Chersonesum et Thraciam incursant: casti lectissimi: reliqui pace impetrata, domum redeunt, 558. Illyrica praeda auanti, domum dimittuntur ab Andronico juniore, 545. Thraciam vastant: diu immorantur, nemine obstantes, 548. *Vide* Persae.
- Turci, Alexio Comneno imperante, Niccam urbem tenebant, 104. A Scythis foganter, 186. Turci Ioniam incipientes, fodere cum Romanis ceto, quiescant, 338. Turci Smyrnam et Ioniam incipientes, 214. Turcorum incursiones crebrae, 517, 685. Classis, 502. *Vide* Persae.
- Tureopoli, sultani Azatiam comites, 219, 230. Michaelem, juniorem imperatorem, in pugna deserunt, 250. Ad Catalanos transeunt, 252. Cum his juncti, Massagetas profligant, 352. *Vide* et pag. 244.

Fuzus (Simon Buccanegra) ab Hgone ad Ducis dignitatem euectus: idem biennio post euectus, 688 ibique adnot. Ejus edicto nobiles Genus exacti, *ibid.* et 765.

Tyrreni, 286.

Tyrus, ab Alexandro M. oppugnata; 510. **Expugnata**, *ibid.* Tyri episcopus: quæ ejus partes fuerint in synodo Palamitica, 893. Cur actioni ultimæ non interfuerit, 991, 1012.

Τυρόνες ὑποχθόνιοι, 1006.

Tzacones (barbare, pro Lacones), 98.

Tzanychites interemptus, 551.

Tzetzes. Vide not. ad pp. 276, 795, 859.

Tzymes. Vide Ximenes.

U

Ulyssa, 1004.

Urosius, cogn. **Sanctus et Miltinus**, 287, 318 not.

Ursa minor, 543.

V

Valaincourt (Mabieu de), 92 et not.

Vlacia; hodie **Flakia**, 205 not.

Varangi, 503, 398.

Vassilius, δούλος, 458 et not.

Veccas, chartophylax: ejus eloquium: concordiam ipse quoque repudiat: imperatorem et cæteros eruditus facile refellit: ingenio et eloquentia longe omnibus præstat, 128. In carcerem cum omni fere cognatione conjicitur: Blemmydæ libros pro Latino dogmate scriptos accurate legit: confert cum scriptis SS. Patrum: sententiam mutat, 129. Creatur patriarcha: imperatori egregiam operam navat: quos adjutores habuerit, 150. Mortuo Michaele imperatore clam secedit, 160. Relegatur: ejus querelæ, 169. Eloquentia in synodo, 170. Becus refellit a Gregoriô Cypri patriarcha, et a Muzalone magno logotheta: disputando nihil proficit: communionem adversariorum repudiat: in exilium denuo mittitur cum Melitenoté et Metochita, 170.

Vectigalia aucta, ut pax auro redimatur, 517.

Velicurtus. Vide Belicurtus.

Venationis ministri in militum numerum relati, 86.

Venceslaus (Gr. Σπενδοσλάβοσ) Bulgarorum princeps, 283. Moritur, 318. Daas uxores habuit; primam, Cralls sororem; alteram, junioris Andronici sororem, Theodoram, 390.

Veneti a Genuensibus sæpius victi, magnam classem instruunt: Galatasorum domos et naves vacuas incendunt: in Venetos sevitum a Byzantiis, ob incensa suburbia, 207. Veneti satisfacere sibi ab imperatore postulant: non audiunt: Byzantiis despiciunt, 208. Iisdem superbe illudunt: præda onusti, domum redeunt, 209.

Classis Venetorum, Genuensibus Galatæis intensa; Ponti fauces obsidet: plurimas naves onerarias intercipit: Venetorum æquitas et moderatio: auxilium ab his Andronico juniori denegatum, 416. Eorundem classis alia, Genuensibus pariter infesta, Byzantium advenit, 877. Cur Veneti obsidionem Galatæ deseruerint, *ibid.* Venetorum triremes quatuordecim Ponti Euxini fauces obsident, 880.

Veneti opifices Galatam ex urbe transferunt, 97.

Venetiarum princeps, 124. Dux, 548.

Ventus quid sit, 450, 451. De vi ventorum, *ibid.* et 431.

Veris paraphrasis poetica, 453, 834, 880.

Veritatis commendatio, 6. Potissima ratio esse debet in historia, 881.

Vestiarum lex, 43.

Vestimenta, quæ ex Serum regione afferuntur, 277.

Vestis alba, vestis imperatorum lugubris, 612.

Victoriæ Macedonicæ nuntius, 79.

Villaneus (Joannes). Vide not. ad pp. 146, 219, 286, 353, 559, 548, 688, 689, 708, 835.

Villharduinus, 14, 13 not.

Vincentius Belvacensis. Vide not. ad pp. 13, 26, 53, 36, 41.

Vintimiliæ comes: ei despondetur Irene, Theodori Lascaris junioris filia, 93 et not.

Virginis Spica, sidus, 548.

Visus et auditus principatum tenent in sensibus: uter alteri præstet, 1040.

Vulcani crateres. Vide Crateres.

W

Wenceslaus. Vide Venceslaus.

Willelmus Tyrinus, 41 not.

X

Xanthia (Σάνθεια) oppidulum, 727, 814.

Xanthopulus (Nicephorus), 475 not.

Xene. Vide Maria Armena.

Xerogypsus fluv., 265.

Xerophonus. Vide Monasterium.

Ξηροφάγια, 462 not.

Xerxes, 537. Per Thermopylas transiturus, 627.

Xiphilius, 9 not.

Ξυλόκερκος, **Hippodromus**, 735 et not.

Ξυλόκερτιον. Vide Papyrus.

Z

Zachariarum, seu **Jaqueriarum**, familia Genuensis, 95 not.

Zenobius, 16, 27, 839 in not.

Zephyrium promontorium, 1108 not.

Zonaras, 43, 407 in not.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

NICEPHORUS GREGORAS.

HISTORIÆ BYZANTINÆ LIBRI XXXVII.

PROLEGOMENA.

Joannis Boivini Dedicatio ad Ludovicum XIV. 9

Ejusdem Præfatio. 9

Nicephori Gregoræ Vita, Opera, Elogia, ab eadem Joanne Boivino scripta. 19

I. — Vita. 19

II. — Opera. 45

III. — Elogia. 57

Hieronymi Wolfii Præfatio. 85

Notitia ex Bibliotheca Græca Fabricii. 99

Immanuelis Bekkeri ad Nicephori Gregoræ Libros præfatos Præfatio, editioni Bonnensi anni 1853 præfixa. 115

NICEPHORI GREGORÆ HISTORIÆ BYZANTINÆ LIBER PRIMUS.

Cap. I. — Historici manus excellens. Historiæ laus.

Veritatis commendatio. Historiæ scriptores quinam reprehensione digni. Andronici senioris invectiva in historicos maledicos et mendaces. Auctor de setpeo et de opere suscepto. 119

Cap. II. — Initium narrationis: Constantinopolis capta a Latinis. Theodorus Lascaris in urbe Nicea imperator salutatur. Alexius Comnenus Trapezuntem, Michael Angelus Comnenus Thessaliam et Epirum invadit. Latini reliquas provincias inter se partiuntur. In Asiam expeditionem parant. Iidem a Joanne Assane, Bulgarorum principe, prodigati. Balduinus captus. Aliorum ducum exitus. Thracia et Macedonia vastantur. 131

Cap. III. — Alexius Angelus, antea Byzantii imperator, a marchione Montisferrati captus; mox dimissus; genero suo Theodoro Lascari invidet. Jathatinem Turcum socium sibi adjungit. Antiochia a Turcis obsessa. Theodori celeritas. 135

Cap. IV. — Turcus aciem instruit. Pugnatur. Latino-rum equitum infelix virtus. Jathatines a Lascari occisus. Victis Turcis pax concessa. Alexius captus. Victoriæ clementia. Uxores Theodori Lascaris. 159

LIBER SECUNDUS.

Cap. I. — Mortuo Lascari succedit gener Joannes Ducas. Imperatrix vidua, marito non diu superstitis. Theodori Lascaris elogium. Laus Joannis Ducæ cum Theodoro comparati. Robertus imperator Byzantinus. Alexius et Isaacius Lascaris prælatus sibi Ducam ægre ferunt. Latinorum armis affluti a Joanne Duce vincuntur. Latini Asiaticæ urbes amittunt. 145

Cap. II. — Theodorus Angelus Michaeli fratri succedit. Imperii sui fines promovel. Thessalonica ipsa potitur, absente Montisferrati marchione. Imperator insurgitur ab archiepiscopo Bulgaria præter morem legitimum. Prima Justiniana cur dicta sit Bulgaria. Bulgaria origo, migratio, et varia fortuna. Theodorus Angelus provincias a Latinis, Bulgaria et Scythia desolatæ, impune pervadit. Omnia Byzantium usque vastat. Rerum status miserabilis. 145

Cap. III. — Joannes Asan Bulgaria Theodorum Angelum acie vincit, capit, excæcat. Joannes Ducas classem instruit. Insulas maris Egei et Rhodum occupat. In Europam transit. Multis urbibus potitur. Pacem init cum Bulgaria. Asanis filiam sibi suo uxorem jungit. Ternobi episcopus metropolitani jurisdictioni subesse desinit. Imperator, omnibus a Byzantio ad Strymonem urbibus receptis, Nicæam revertitur. 149

Cap. IV. — De rebus Scythicis Earum notitia necessaria. Scythiarum regio. Vita genus. Moderatio. Justitia aliæque virtutes. Varia nomina. Scythæ, divinæ indignationis ministri. Multas provincias variis temporibus vastarunt. Mores eorum, apud quos conederint, asciscunt. De Scythia Europæis, veteri Scythia proxima. Scythiarum migrationes in Asiam. In Europam. In Africam ipsam. Scythia cur a nemine subacta. Cur aliarum gentium facile victrix. 151

Cap. V. — Hyperborei Scythæ ad Caspium mare descendunt. Mors Suiachanis eorum ducis. Mors filii Chalaus et Telepugas exercitum dividunt. Telepugas in Europam suos ducit. Plurimas gentes subigit. Scythæ Comani Scythiarum Hyperboreorum metu Istrum trajiciunt. A Joanne Duce benignè excepti. In Romanas legiones referuntur. Iisdem sedes in Europa et in Asia assignantur. Altera pars Hyperboreorum Scythiarum, secuta Chalaus ducem, ad Taurum montem hibernat. Ejus montis descriptio. Scythæ in Indiam usque penetrant. Hinc retro conversi ceteriores provincias pervadunt. Demum in Mesopotamia sedem figunt. Eorum imperator quietis impatiens Persas, Parthos et Medos per satrapas subigit. Imperium littoribus maris terminare constituit. Scythæ aurum ac delicias primo negligunt; deinde communi naturæ humanæ vitio degenerant. Vita tributa imponunt. Assyriorum ac Persarum consuetudine mansuescunt. Eorum religionem, habitum ac ritus omnes amplectuntur. 157

Cap. VI. — Scythiarum victis Turcis et Arabibus suspecta. Turorum legatio de pace ad Joannem Ducam. Ejus faciendæ necessitas par utrinque. Pax inita quam utilis rei Romanæ. Agrorum cultu et rei pecuaria cura imperator sibi et pauperibus consulit. Cognatis et aliis nobilibus, idem ut faciant auctor est. Quo consilio. Quantæ inde divitiæ. Fames apud Turcos. Romani illorum pecunia dilescent. Ex ovib venditis coronæ imperatriciæ, dicta Orata. Edictum imperatoris, ne quis vestibus utatur extra imperii fines quæsitis. Poena addita. Æquitas ejus legis. 165

Cap. VII. — Imperatrix Theodori mater ex equo lapsa desiit liberos parere. Rempublicam præcere cum marito administrat. Tempia ab utroque extracta. Edes curandis attendique pauperibus assignatæ. Moritur Irene. Imperator viduus Ananiam Alemanam, sororem Manfredi Siciliæ regis, uxorem ducit. Marcesinam, Ananiam magistram et educatricem, perditæ amat. Imperatoris insignibus ornari patitur. Uxori ipsi præfert. Conscientiam stimulis urgetur. Monachi Marcesinam templo excludunt jussu præpositi Blemmydæ. Hujus elogium. Ut Marcesinam semper insectatus sit. Mulier irata et aulicis assentatores Blemmydam criniantur. Imperator reipsum damnat et culpam suam deplorat. 169

Cap. VIII. — Michael notus. Thessalia et Altolia princeps. Quatuor filiorum pater. Mariam imperatoris neptem sponsam ambit filio suo Nicephoro. Sponsalium celebratio. Idem statim ripto foedere urbibus Thraciæ imminet. Imperator exercitum cogit. Urbes adventu suo stas confirmat, alias recuperat. Fœdus cum Michaelæ renovatum. Despota dignitas ei concessa; item ejus filio ob affinitatem. Michael Palæologus affertur imperiæ accutur. Purgat se forejurandæ. Milites in hiberna dimissis. Imperator in Asiam reversus morbo corripitur.

Ægrotat annum integrum. Moritur. Sepelitur. Ubi. Qua stete. Quo imperii anno. Etas Theodori filii ejus. 175

LIBER TERTIUS.

Cap. I. — Theodorus Lascaris patri succedit. Cur vivo patre imperator non designatus. Totius populi suffragiis creatur. Mortuo Germano, de patriarcha eligendo doctheratur. Nicephorus Blemmydes omnium dignitatem. Oblatum honorem recusat. Arsenius eligitur. Ejus elogium. Princeps electionem ratam habet. A novo patriarcha inungitur. Bulgaria et Thessalia in Thraciam irrumpunt. Imperator sedus cum Turcis renovat. Hæspontum trajicit cum magno exercitu. Vranonensis ministri in militum numero relati. Bulgaria viribus Romanis impar ablata restituit et pacem inquirat. Bellum in Thessaliam transfertur. Theodora Michaelis uxor imperatori occurrit. Nec-unciliata gratia, Mariam filii sui sponsam secum abduxit. 177

Cap. II. — Michael Palæologus, Nicæa præfectus, ad Turcos fugit. Fuga causa. Iconii Sultanus cum legionibus Romanæ præfuit. Scythia opponit. Sultani cognatus ad hostes transit. Turci vincuntur. Palæologus rogatu imperatoris in Asiam redit. Jusjurandum præstat. Constantiæ stultæ dignitatem recipit. Res Bulgaria. Asanis obtus. Ejus successor Mytzes, mollis et ignavia. Constantinensibus Tœchos regi sedem obsidet. Mytzes in Asiam fugit. Mesembria imperatori tradit. Annos redditus et prædia ab eo obtinet. Tœchos per legatos Theodoram, imperatoris filiam, uxorem ambit. Voti compos, proterem conjugem repodiat et fidei obsidem dat. Imperator ægrotus. Monasticum habitum paulo ante mortem induit. Percata expiat. Moritur. 183

Cap. III. — Georgius Muzalo, homo novæ, et in Asiam itroperit. Theodoro juniori pergratus. Provestiarii dignitate ornatur. Uxorem ducit cognatam imperatoris. Cum patriarcha Arsenio tutor testamentum datur Joanni Lascari. Imperatoris filium quatuor. Filius unicus. Jusjurandum pupillo et tutori bis præstitum. Nobiles ægre ferunt prælatum sibi Muzalonem. Qui proceres convocat. Tutela et rerum administratione vult se abdicare. Prohibetur. Novum jusjurandum exigit. Nobilibus invidia. Tumultus in exercitu. Novendiale sacrum. Muzalonis duorumque ejus fratrum cædes in templo perpetrata. Mulierum, sacerdotum, aliorumque irrepudata. Arsenius patriarcha auxilium et consilium inops. Vir sumptuosus et sanctus, administrandis respublicæ minime aptus. Inita cum nobilibus deliberatione male omnino salutis pupilli consulti. 189

Cap. IV. — Michael Palæologus ob eximias corporis et animi dotes omnibus gratus. Variis præstigiis imperio destinatur. Genus nobilitas. Avi et patris dignitates. Fiscus claves a patriarcha accipit. Largitionibus animos nobilium sibi mancipat. Item militum et concioatorum. His auctoribus ipse patriarcha assentiente imperii administrationem suscipit, donec hæret legitimes adolescat. Despota titulo ornatur. 195

Cap. V. — Michael Angelus Macedoniam et Thraciam statim invadit. Exercitum cogit. Socios sibi associat generos suos, Peloponnesi principum et Manfredum Siciliæ regem. Hi provincias nondum subactas sorte dividunt. Joannes Sebastocrator, Michaelis Palæologi frater, illis opponitur. Viros principes secum ducit. Thraciæ et Macedoniæ legiones suis adjungit. Proximo hostem castrametatur. Hostes Belogradum obsident. Viribus suis nimium confidunt. Romanum exercitum contempnunt, militum numero imparum, sed divina ope subnixum. Michael Angelus per transfugam decipitur. Proditum se a sociis putat. Eus nocte deserit. Socii, cognito Michaelis discessu, ipsi se propositos putant. Turbati et trepidantes a Romanis excidunt. Princeps Peloponnesi captus. Rex Siciliæ cum paucis fugit. 199

LIBER QUARTUS.

Cap. I. — Michael Palæologus imperator salutaris. Arsenium moleste fert. Novum jusjurandum ab eo exigit. Eadem diadema imponit. Quibus conditionibus Victoria Macedonicæ nuntius. Honoris victoribus delati. Princeps Peloponnesi captum se redimit. Urbes ab eo date, quibus præficitur Constantianus Sebastocrator. Laus novæ Peloponnesiorum cladis. Arsenius accedit. Successionis causa Nicephorus ei subrogatur. Palæologus Galatiam frustra obsidet. Byzantium præsidis cingit, unde Latinorum inopla. Item Nicæam redit. Scythia Syriam et Arabiam occupant. In Asiam qua est cis Euphratem irrumpunt. Turci imperii sede potuerunt. Sultanus Azaites Palæologum supplex adit. 205

Cap. II. — Michael Aitolus pacem rumpit. Cesar Strategopolus adversus illum missus. Paucos secum milites

ducit. Byzantinos jabetur transeundo lacessere. Ubi primam castrametatus. Quos homines obvios habuerit. De divina providentia. Latinorum vires exiguas. Daphneus ab his obsessa. Byzantii recuperandi ratio inita cum proditoribus. Cæsar in urbem noctu intronititur. Domorum incendia. Latinorum, qui Byzantii imperarunt, enumeratio. Balduino conatus irritus. Pugna. Classis, qua Daphneum obsidebat. Byzantium redit. Latinos fugientes excipit. In Italiam vela dat. Michael Palæologus recuperatis urbis auctio quemadmodum affectus. Ut per portum Auream intraverit. Ut imago Deiparæ Hodegetrie antelata sit. Urbis aspectus ruinis deformatus. Latinorum incuria. Imperator urbem instaurat. Arsenius iterum patriarcha. Alexii Cæsaris triumphus. 211

CAP. III. — De humana felicitate, quam fluxa et caduca sit. Philippo Macædouis apophthegma. Cæsari malus genius invidet. Michael Etolus Romanos fines vastat. Cæsarem vincit ac vivum capit. Rerum humanarum vicies. Cyrus. Hannibal. Pompeius. Cæsar cum sorore Manfredi Sicilia regis permutatur. Byzantium redit. Michael Etolus affinitatem jungit cum imperatore. 221

CAP. IV. — Palæologus stabilit potestatem suam. Theodorj Lascaris filius aptum collocat. Quibus maritus. Joannem earum fratrem excecavit. Quis inter hæc sensus Arsenio fuerit. Ut Palæologo sacris interdictis. Palæologus veniam sceleris petit. Non auditur. Concilium indicit adversus patriarcham. Pontifices fraternas charitatis exportat. Crimen Arsenio obiectum. De Azalino Turco. Patriarcha iudicio se non sistit. Damnatur et contumax. Germanus ei succedit. Quædam ejus merita erga Palæologum fuerint. 225

CAP. V. — Icarus ab Babææ principe deficit. Confirmatio viribus societatem inicit cum Palæologo. Eubœam subacturam se promittit. Eubœæ princeps in insidias delapsus capitur. Ad imperatorem perducitur. Ut subito exspiraverit. Veneti et Pisani opifices Galatam transferrunt. Item Genueses. Isidem immunitas concessa. Eorum magistratus. Balduino filius Caroli regis filiam uxorem ducit. Palæologus maxima classe instructa ejus spes frustratur. Insulas recuperat. Michael Etolus de novo fidem frangit. Palæologus ei bellum infert. Viso cometa terretur. Imminentem Scytharum irruptionem timet. Domum redit. 227

CAP. VI. — Joannis excecavit soror maritum suum Constantium Bulgarum adversus Palæologum stimulat. Azatinæ Terræ eundem promissis sollicitat. Scythicus exercitus acitum Constantium in Thraciam irrumpit. Palæologus trimeses duas uactus fuga eabitur. Scythæ Azatinæ liberant. Præda onusti discedunt. Thraciæ vastitas. De Azatinæ uxore, liberis, pecunia et comilibus quid actum sit. 235

CAP. VII. — Legatio ab Ægypti et Arabiæ sultano ad Palæologum. Navigatio per Bosporum Ægyptiis mercatoribus temere concessa. Ægyptii effeminati et imbelles. Militibus e Scythia acitis Africam et Libyam domant. Gallos Phœnicia et Syria exterminant. Digressio. Gallia limitis. Galli sanctum sepulchrum vindicaturi in Syriam proficiscuntur. Danubij oram legunt. In Thraciæ castrametantur. Eorum legatio ad Alexium Comnenum de comestatu et de trajiciendo Hellesponto. Pactum cum eodem de Turcis Romano solo expediendis. Gallicæ copiæ Romanis junctæ nagam Asiæ partem subigunt. Urbibus Alexius, Galli omni præda potuntur. Cilices transitum Christiano exercitui dant. Syriam et Phœniciam ingressuris Arabes obsident. Galli comestatu exciati bellum gerunt. Hostibus debellatis domicilium in Syria constituunt. Voti obliviscuntur. Finis digressionis. Ægyptiorum Arabum imperium latissime patens. 235

CAP. VIII. — Germanus cur patriarchatum abdicaverit. Josephus ejus successor, quis, unde, quo ingenio, qua doctrina. Michaelæ Palæologum pò jurii et crudelitatis quomodo absolvari. Solis defectus iutura a Turcis mala portendit. Quæ et quanta sit vis astorum. Andronicus uxorem ducit Annam. Imperii insignibus ornatur. Jurjurandum quibus præstitit, a quibus acceperit. Ejus nomen edictis subscriptum. Qua formula. 245

CAP. IX. — Michaelis Etoli obitus. Quatuor liberi. Hereditas doctus divisa. Nato minimis ut consulum. Eorum fuga ad imperatorem. Joannes sebastocrator Theaniam princeps Romanas provincias populatur. Joannes despotes cum magno exercitu Phœniam ingreditur. Sebastocratoris trepidatio. Militum Romanorum sacrilegia. Sebastocrator multa oppida amittit. Novarum Patrarum necibus se defendit. Fessus longa obsidione citum exire statuit. Consilium uni tantum homini dedit. Noctis per fœnem demissus Romana castra pervadit. A benarum ducem adit, a quo detectos milites quingentes accipit. In Romanos arcu opiuantes impetum facit.

Joannes despotes obsidionem deserit. Oppidani cum sebastocratore Romana castra diripiunt. Instauri fugientibus. Spoliis contenti cæde abstinent. Mos vetus. Milites Romani quoniam se ex fuga receperint. Urbis Siryon cur Demetrias dicat. 247

CAP. X. — De sinu Pelasgico. Imperatoria: classis insulas a Latinis occupatas vastat. Cretensium et Eubœensium classis. Naves Romanas in sinu Pelasgico stantes pene opprimunt Prælium navale. Navium moles, forma, apparatus. Philanthropenus Romanæ classis præfectus suos adhortatur. Pugna exitus. Romani fugiunt. Joannes despotes recessus terrestri clade pugnam instaurat. Hostes in fugam vertit. Insignia despoticæ cur nunquam deinceps gestaverit. 255

LIBER QUINTUS.

CAP. I. — Fœdus a Balduino initum cum Carolo Italia rege. Pactum de Constantinopoli recuperanda. Caroli ambitio, prudentia, bellicæ virtutes. Quid illum impulerit ad bellum Palæologo inferendum. Belli apparatus. Copiæ terrestres. Classis. Palæologus Byzantium munit. Siciliæ regem et Venetos in Carolum concitat. Artaxerxes stratagemata. Carolus incepto non desistit. Palæologus legatos ad papam mittit: per quos de avertendo Carolo et de Ecclesiarum concordia agit. 259

CAP. II. — Palæologi legatio benignæ auditor a Romano Pontifice. Initur concordia. Quibus conditionibus. Josephus patriarcha concordiam improbat. Secedit. Sacerdotes et magistratus non pauci imperatori adversantur. Imperatoris blanda et artificiosa oratio. Ejusdem severitas in contumaces. Paucorum zelus et constantia. Vulgus imperitum passim dispersum. Sectæ duæ. Fanaticiorum harolationes. Vecchi chortophylacis eloquium. Concordiam ipse quoque repudiat. Imperatorem et cæteros eruditus facile refellit. Ingenio et eloquentia longe omnibus præstat. In carcerem cum omni fere cognatione conficitur. Blommydæ libros, pro Latino dogmate scriptos, accurate legit. Conferit cum scriptis SS. Patrum. Sententiam mutat. Creatur patriarcha. Imperatori egregiam operam navat. Quos adjuutores habuerit. Illyria semel cum Latinis celebrata. Ubi a quibus. Quoniam canu. 265

CAP. III. — Anna et Maria, imperatoris neptes ex sorore, quibus maritus nupterint. Lachanas Bulgarus latrocinis dilesit. Exercitum cogit. Constantium Turchum vincit et occidit. Ejus regnum et uxorem accipit. Oppidis Romanis imminet. Palæologus eum averterere statuit. Joanni Asani, legitimo Bulgariæ regni hæredi, fidem suam. Iræm despondit. Eundem cum magnis copiis in Bulgariam mittit. Lachanas Palæologi dolo occiditur. Asani regnat. Constantinii Turchi uxor et filius expelluntur. Terretes Bulgarus Asani socero exitum machinatur. Eum regno spoliat. Asan Byzantium aufugit. 271

CAP. IV. — Genueses Galatam insolescunt. Palæologus ob unius civis Byzantii eadē minatur illis extrema. Ut veniam impetraverit. Eorumdem trimeses duæ præterite, insalutato imperatore. Constantinopoli præterebantur. Earum reditum imperatoris expectant. Genueses conantur evadere. Cum imperatoris consingunt. Vincuntur. Latinorum fastus imminutus. 275

CAP. V. — Azatinæ sultani obitus. Melecus ejus filius paternum imperium repelit. Ab Amurio Satrapa vincitur. Domum reversus occiditur. Turci ut latrocinari cœperint. Romanas provincias populantur. Adversus Scythas iudum; adversus Romanos validissimi. Palæologus magnum exercitum eis opponit. Duces prælit incautos. Turci præparatis insidias prælium inveniunt suo more. Terga vertunt. Romanos in insidias pertractos circumveniunt et opprimunt. Ad Sangarium usque prædabundi excurrunt. Palæologus munit Sangarii ripa Bithyniam tutatur. Copiæ ejus terrestres ac navales aliis belis distractæ. Turci Asiaticæ provinciæ occupatis grassantur. Lamentatio rhetorica. Præda partitio. Sorores duæ in multo complexu exspirant. Andronicus jussu patris Tralles instaurat. Eadem urbs quadriennio post Turcis dedita. Oraculum de Tralibus et de Andronico minus suspectum. Eventus comprobatur. Attalus Trojanus Tralium conditor; unde urbis nomen. 277

CAP. VI. — Carolus rex et Palæologus imperator diversis artibus pares. Sibi invicem officium. Providentia divina. Carolus hostis perpetuus Palæologi, sed irriso semper conatu. Byzantinos terra marique aggreditur. Rossusules terrestribus copiis præfectus hostium trajicit; quo consilio; qua spe. Palæologus Fredericum Siciliæ regem in Carolum armat. Eo astu classem Caroli in Siculos avertit. Publicis precibus iudicis exercitum cogit. Italorum militaris discipulus. Ut suo fastu sibi noceret

Dolia et levibus pugnis lacessuntur. Rosonsules Bellegradum obsidetur ad aquales defendendos: Byzantini eum circumveniunt. Reliquas ejus copias opprimunt. Carostus male adversus Siculos rem gerit. Filium amittit. Mierore confectus moritur. 287

Cap. VII. — Joannes Trapezontis imperator Byzantium venit. Eudociam Palæologi filiam uxorem ducit, unde natus Alexius Joannis successor. Joannes sebastocrator fidem rursas frangit. Palæologus legatos mittit ad Nogam Scytham affinem suum. Auxilia ab eo accipit. Thessalis exitio imminet. Subito morbo correptus non potest destinati exsequi. Audito locorum nomine reminiscitur oraculi. Dolet se sanguine deceptum oculos viro insonti effodisse. Digressio de oraculis. Quis eorum auctor. Cur ambigua et obscura. Quenam cavenda. Quo anno mundi Michael Palæologus obierit. Quo stalis. Ejus cadaver neglectum et fortuito humatum. Ejusdem dotes extimias. Conscientia. Charitas erga liberos nimia. Quantum cuique liceat sui ipsius et liberorum causa. Palæologus suorum amore jus omne violavit. Scelerum fructus. 293

LIBER SEXTUS.

Cap. I. — Andronicus patri succedit. Imperii initia turbulenta. Scythas auxiliare et dimisit. Michael Glabas. Corpus imperatoris quo translatum. Loetus indicus. Res ecclesiasticæ. Exsules domum redeunt. Veces clam secedit. Josephus iterum patriarcha. Diaboli principatus et vecligalia. Tres in Ecclesia Græca factiones. Josephus iterum patriarcha cedit. Imperatoris aequitas. Factiosi Atramytiun conveniunt. Moritur Josephus. Gregorius Cyprii eloquentia. Ut patriarcha designatus sit. Cur dilata consecratio. Coxylenus antistes Debreno prelatas. Heracleensem inaugurat. Hic novo patriarchæ manus imponit. Lex Severi imperatoria. Constantinus Magnus concessa urbibus privilegia non abrogavit. Zelotus cur Gregorius Cyprium suspectum habebat. Eorum crudelitas, ambitio, avaritia. Synodus Atramytiæna. Julicium de libris igni permittum. Ignis neutris favet. Concordia redintegrata. Patriarchæ auctoritas stabilita. Jansenitarum postulatio. Corpus Arsenii in Sophia tempore deponitur. Quonam deinde translatum. De Theodora Eulogius filia. 301

Cap. II. — Andronicus viduus ab Hispanorum rege uxorem petit. Irene ei datur, idque inconsulto Papa. Mos vetus Latinorum principum. Ireneis elogium. Gregorius Cyprius Vecco furvidet. Eum relegari curat. Vecce querela. Synodus. Vecce eloquentia. Gregorius patriarcha et Muzalo magus Logotheta eum celsissimæ. Muzalonis auctoritas. Insigne dignitatis. Vecce disputando nihil proficit. Communionem adversariorum repudiat. In exilium dehuo mittitur cum Melitenote et Metochita. Crudelitas zelotorum in eos, qui Latine Ecclesiam adhaerant. Justa crudelitatis poena Andronicus paterni sceleris vindictam timet. Lascarium cæcum invisit et solatur. In Orientem abit. 313

Cap. III. — Quinam Andronico auctores fuerint, ne sumptum fecerit in classem. Quam funestum id consilium rei Romanæ fuerit. Latinorum vires ex eo auctæ. Præcarum avarum audacia. Gasmulica turba ob inopiam dispersa. Neglecta trirèmes multæ pereunt. Paucæ incolumes serrant. 321

Cap. IV. — Gregorius Cyprius Vecco supplæ opem negat. Justo Dei judicio punitur. Accusatur a suis ut blasphemus. Ab amicis ingratis proditur. Idem ei accidit quod olim Julio Cæsari. Omni præsidio destitutus secedit in monasterium Hodegetria. Inde in alium transit, a muliere nobili evocatus. Moritur. Chilas et Daniel ejus accusatores animi ingrati dant poenas. Accusatur ipse quoque a charissimis. Imperator eos aversatur. Contemnuatur a collegis. Vitam in urbe finituri auctore confecti. 323

Cap. V. — Gregorio Cyprio succedit Athanasius, vir illiteratus et austeris moribus. Clericos castigat. Nec pontificibus parci. Gregorius Cyprius viros doctos et eruditos ecclesie præferebat. Iis Athanasius residendi necessitatem imponit. Ipsos principes censura metu conlucet. Quas res monachis interdixit. De equitatione quid statuerit. In monachos hypocritas severe animadvertit. Item in fanaticos. Poenas impositæ. Athanasii constitutiones non diu vigerunt. Mos antiquus interpretandi publicæ sacras Scripturas; item prædicandi verbum divinum. Uterque mos novissime abrogatus. Status Ecclesie in pejus mutata. Morum depravatio. Jurandi licentia. Rationalis et doctrinæ lux extincta. Ejus mutationis causa expenduntur. Cur Ecclesiam Græcam desolari

oportuerit. Mirum eam eadem in Athanasii tempora incidisse. 329

Cap. VI. — Andronicus Constantium Porphyrogenitum fratrem suspectum habet. Prima simultatis causa. Secunda. Tertia. Priores duo prorsus iniqui. Tertia paulo justior. Cyrus junior cur fratrem in exarmaverit. Cur Augustum Antonium. Porphyrogenitus uxorem dicit. Studii monasterium instaurat. Andronicus in Asiam transit. Porphyrogenitum in carcerem conjicit; item ejus amicos. 341

Cap. VII. — Tumultus publicus contra Athanasium. Irram causa. Athanasius secedit. De excommunicationis sententiæ manu ejus clandestinam scripta. Ut a pueris inventa sit. Quos motus excitaverit. Athanasii fama immixta. Ut in apud imperatorem se excusaverit. Veniam dat et petit. De Joanne Sczopolitano. Eo patriarcha, monachi improbi respirant. Michael Andronici filius diademate ornatur. 343

Cap. VIII. — Italus et Armenas affinitatem imperatoris ambiunt per legatos. Italus cur non auditus. Metachites et Glycys, qui et quales viri. Eant in insulam Cyprium legati de affinitate. Re infecta in Armeniam proticiscuntur. Suum illud iter Glycys descripsit. Maris regis Armenie error Byzantium adducit. Turci Romæque suos populantur. Philanthropenus et Libadarius in Asiam mittuntur. Eorum elogium. Philanthropeno omnia prospere succedunt. Multū illi eum adjuvant. Libadarius eum suspectum habet. Cretenes transæge ipsam hortantur ad defectionem. Philanthropenus hæsit. Consentit. Imperii insignia non admittit. Ejus defectio autilatur Libadario et imperatori. Philanthropenus imprudens Libadarium imperatorem ostendit. Theodorum imperatoris fratrem invadit. Libadarius pecuniam et militares copias cogit. In Lydia castrametatur. Cretenes pecunia corrupti Philanthropenum et vincium tradunt. Libadarius captus insultat. Visum admittit. Notatur et insuleas et crudelis. 349

Cap. IX. — Terræ motus. Multæ aedes labefactæ. Michaelis archangeli status dejecta. Quis illam primam erexerat. Quis lapsum restituit. Moritur Joannes Trapezuntis imperator. Alexius filius ei succedit. Eudochia vidua Byzantium venit. Crastinè nubere recusat. Crastinè parentantia erga uxorem. Imperator filiam suam Simonidem ei despondit. Thessaloniam conveniunt. Porphyrogenitus fratrem vincium sequitur. Obsides dati a Cræte. De Sphendostavi sorore et de Catrule. Simonis quinque annis a sponso quadragenario abducitur. 359

Cap. X. — Alani a Scythis subacti legatos mittunt ad imperatorem. Eorum postulata et promissa. Andronicus. Romanis diffusus; ad auxilia externa se converterit; quanto rei Romanæ damno. Alani cum uxoribus et liberis admissi. Acerbis exactioibus occasione præbent. In Asiam transeunt Michaelis imperatoris ducta. Circum Magnesium castrametantur. Turci eos oberant. Inordinatos adiunguntur. In fugam vertunt. Obsides recipiunt se in urbem Magnesium. Alani Christianorum agras populantur. Turci naque ad oram Lesbi progrediuntur. 361

Cap. XI. — Veneti a Genuensibus emptis victi magnam classem instruunt. Genuenses Galatæ dæ sibi et rebus suis consuluerunt. Eorum domus et naves vacan incenduntur. Byzantini ob incensa suburbia in Venetorum serviant. Veneti satissimè sibi ab imperatore postulant. Non audiuntur. Byzantinos ob abjectam rei navalis ceram injurias expositos despiciunt. Iisdem superbe illudunt. Præda onus domum redeunt. Joannes patriarcha contemnitur, ut simplex et indoctus. Seccedit. In patriam revertitur. 363

LIBER SEPTIMUS.

Cap. I. — Provincia Asiatica a Turcis occupatur. Earum partitio. omnia Satraparum. Athanasius imminuentem Dei iram prænuuntiat. Terræ motus. Imperator Athanasium præ cæteris patriarchatibus dignum iudicat. Restituendum censet. Plurimi refragantur. Quidam obtemperant. Athanasius Constantinopolitanæ Ecclesie iterum præficitur. Patriarcha Alexandrinus sabbelliam imperatori narrat et Athanasium notat. 369

Cap. II. — Italicus rex Siciliam regem imperatorem terræ marique oppugnat. Variis cladibus afficit per blensium. Rogerius Catalanus, maris et insularum terror. Quas copias secum habuerit. A Sicilia rege arceatur. Ejus adventu urbes redeunt ad dominium legitimum. Italicus rex eas urbes repellit. Re male gesta discedit. Bellum reparat. Vincitur. Pacem petit et affinitatem. 375

Cap. III. — Rogeriani mittunt, rebus Siciliæ tranquillæ, incerti quo se vertant. Byzantium eant ab Andronico acciti; Catalani mille; Almozgavari totidem. Honores Rogerio delati; item Berengario Entocæ. Catalani in

Asiam missi; ho-pites et socios vexant. Phladelphiam obsessam liberant. Episcopi Theopli virtus. Asia recuperanda occasio cur omisa. Romani et Alani domum revertuntur. Catalani stipendia fraudati Romanas urbes hostili more pervadunt. Eorum crudelitas. Imperator ut hæc toleret. Rogerius ex Asia in Thraciam redit. Juniofem imperatorem adit. Stipendia persolvi postulat. Obtruncatur. 377

Cap. IV. — Milites Romani, occiso Rogerio, cum Catalanis debellatum putant. Providentia divina decretis non resistendum. Maiorum consiliorum malus exitus. Romanarum cladum causa. Catalani Calliopolin, castis oppidanis, muniunt. Terra et mari bellum apparant. Mari vincuntur a Genensibus. Berengarius, navarchus captus; delude redemptus. Catalanorum consternatio. Omnia ipsa infesta. Tolerandas obsidioni se accingunt. Turcos auxilio arcesunt. Prædas agunt. Michael imperator in eos movet. Turcopulos et Massagetas secum ducit. Juxta Apros castrametatur. Exercitum insaurit. A Massagetas et Turcoponis deseritur. Turbatam aciem frustra conatur restituere. In hostes temera invecus vix evadit. Equitis fidelis virtus. Andronicus filium obfurgat. ut vitæ prodigum. Romanorum fuga et clades. Turcopulorum ad Catalanos transitio. Catalanorum duces inter se dissident. Berengarius occiditur. Ximenes Byzantium se recipit. Ornatur magni ducis titulo et affinitate imperatoris. Massagetas in Scythiam Aransituriæ Turcopulis et Catalanis profugantur. 383

Cap. V. — Imperatrix, privignum exosa, liberos suos conatur ei exsequere. Mos succedendi apud Latinos principes receptus. Andronici uxores duæ: liberi sex. Andronicus uxoris petitioni refragatur. Hæc virum fastidiis vitæci ur. Uade dissidium. Irene Thessaloniam secedit. Maritum traducit. Mulierum impudentia Andronici lenitas. Irene filio suo Theodoro uxorem quærit. Conditione ab Athenarum duce repudiata, ad Spaulam itur. Latini nobiles Imperatorum Byzantinorum affinitatem vix dignantur. Irene genus. Marchionem dignitas. Digressio de dignitatibus titulibus. Marchionum Longobardorum provincia. Theodorus eo mittitur. Multas opes secum transfert. Joannes, alter Irene filius, Nicephori Chumani filiam uxorem accipit. Sine liberis decedit. Irene profusa liberalitas erga Cralem generum. Spes delusa. Cralis uxor cur sterilis. Crates, Irene urgente, successorem sibi designat, primo Demetrium; deinde Theodorum Marchionem, uxoris suæ fratres. Neuter in Triballia assuescit. 307

Cap. VI. — Catalani Thraciam vastant. Locum querunt, in quo consistant. Quantæ eorum copie fuerint. In Macedonia apud Cassandriam hibernant. Urbibus Macedonicis imminet; in primis Thessalonice. Andronicus Christopholitana angustias munit. Milites conseribi curat, qui urbes defendant. Hostes commatu destituti reditum in Thraciam parant. Audiunt præclusum sibi iter. In magno metu versantur. Thessalam petunt. Juxta Olympum castrametantur. Agros finitimos populantur. Qui et quot Turci fuerint in exercitu Catalanorum, Quos duces habuerint. Ut in itinere Thessalico prædam partiti discesserint a Catalanis. 409

Cap. VII. — Catalani Turcis dimissis in Thessalam irrampunt. Principum sebastocratorum hæres ultimus morti vicinus. Ejus uxor. Liberi ex ea nulli. Thessalitanos sibi conciliare amicitia statuat. Catalani Thessalorum pecuniam et societatem incertæ spei præferunt. Superatis Thermopylis juxta Cephisum castra ponunt. Cephissi cursus. Athenarum princeps Catalanis transitum negat. Eodem contemnit. Catalanorum vires. Gallidum stratagema. Atheniensis exercitus numerosus in litum impingit. Interneccio deletur. Catalani Thebas et Athenas capiunt. In his locis consistunt. 413

Cap. VIII. — Turci relicta Catalanis suos duces sequuntur. Melecus recipit se ad Cralem. Chalci in Macedonia subsistit. Pacem offert Romanis. Pacis conditiones. Magnus stratopedarcha Turcos ad Hellepontum perducit. Romani idem violant. Turci castellum occupant. Auxilia arcesunt. Regionem vastant. Michael imperator ad eos debellandos evocatur. Millium rusticorum lemeritas, Romanorum aecordia. Barbari sibi et rebus suis optime consulunt. Vexillum imperatorum adoriuntur. Imperator a militibus destituitur. Flebilis et invitus discedit. Duces resistunt. Ab hostibus captiuntur. Imperii insignia diræpta et ludibrio habita. 423

Cap. IX. — Athanasi patriarchæ altera secessio. Secessions causa. Nipho in ejus locum succedit, vir illiteratus. Ejus studia et male artes. Uno hoc laudanda, quod Arsenatas ad communionem adiserit. Arsenatarum petitiones. Quinam ex his schisma renovaverint. 427

Cap. X. — Turci Thraciam vastant. Imperator merce-

narios milites peregre accere statuit, Fisci Inopis. Petium a Crate auxilium. Philes Palæologus Turcicum sibi bellum deposcit. Ejus elogium. Ab Andronico ob innocentiam vitæ laudatus postulata impetrat. Millium annos sibi mancipat. Hostium consilia per exploratores cognitis legiones educit. Apud Xerogypsum fluvium castra ponit. Turcorum adventus. Pugne apparatus. Ut aciem inclinatam Philes restituerit. Barbarorum strages. Romani instaat fugientibus. In Chersoneso castrametantur. Imperatoris triremes Hellepontum obsruunt. Auxilia Romani a Crate et a Latinis missa. Turci præsidii oppugnatio. Latinorum machinæ. Barbari nocturnis eruptionibus frustra tentatis spem salutis abiciunt. Se et sua omnia Latinis dedunt. Multi per noctem a Romanis intercepti et trucidati. De cæteris quid actum sit a Latinis. 433

Cap. XI. — Niphoni ob sacrilegia expulso Joannes Glyceus laicus in patriarchatum succedit. Hujus elogium. Cur habitum monasticum non induerit. Gregoras juvenis. Eloquentiæ studiosus. Glyceus auditor assiduus. Theodori Metochitæ auctoritas. Filia Joanni Panhyperseasto nupta. Laus Metochitæ. Animi et corporis dotes. Summa eruditio. Dicendi genus. Ut litterarum studium cum rei publicæ administratione conjunxerit. 431

Cap. XII. — Irene imperatricis obitus. Sepultura. De ejus pecuniis quid actum sit. S. Sophiæ templum ruinam incitat. Duabus pyramidibus extractis fulcitur. Andronicus mavell vetera ædificia instaurare, quam nova extruere. Ejus modestia laudatur. Tempia ab eo restituta. Ejusdem opera alia publica. De columna, statua et cruce in vestibulo templi S. Sophiæ erectis. Cruz dejecta reponitur. Cætera longo tempore labefacta renovantur. Statuæ dimensio. Item crucis et globi. 443

Cap. XIII. — Andronico juniore uxore datur Irene Alemana. Michael imperator Thessaloniam abit. Abundant causa. Ibidem moritur. Oraculum de ejus morte. De rebus Thessaliciæ repetuntur ea, quæ jam dicta fuerant. Joannes Dux sine liberis defuncti provinciam et urbem distracta. Quædam Romano imperio adjectæ. Cæteris potest a synodo frustra iudicæ. 453

LIBER OCTAVUS.

Cap. I. — Michaelis imperatoris filia dux. Quos maritos habuerint. Ejusdem filii duo. Avus Andronicus cæteris omnibus præfert. Eam apud se educat. Andronici junioris mores, consilia, ambilio. Meretricem amat. Rivali insidias struit. Manuel frater pro rivali occiditur. Patris tristitia, morbus, obitus. Avi mæror. De urbe Genoa. Ubi sita. Guelphorum et Gibellinorum factiones. Earum propagatio. Craxela ad maritum redire cunctatur. Cralis minas. Mulier ad virum redire jussa cucullum induit. Constantinus frater encullo discisso Triballis abducendam tradit. 453

Cap. II. — Glyceus patriarcha morbo ingravescente in monasterium secedit; misine avus, adeoque parum dives. Gregoram accessit, cui ultimam voluntatem dicit. Patriarchæ testamentum. Luculentior narratio ab auctore indicata. Gerasimus monachus, vir simplex et indoctus, Glycei subrogatur. Quales patriarchæ imperatoribus placeant. 463

Cap. III. — Constantii despote mater. Prima uxor. Filius ex ancilla susceptus, nomine Catharus. Cur a patre neglectus. Eudocia Palæologinæ elogium. Ut Constantio despote nupsit. Catharus uobus apud seniore imperatorem potens et gravior. Junioris Andronici indignatio. Irarum causa justior, populis Inusitato sacramento adactus. Syrgianus custos nepoli additus ab avo. 467

Cap. IV. — Syrgianus genus, institutio, virtutes. Provincias præfectus omnium animos sibi devincit. Mira hominis solertia. Perfidus et fœdifragus populos finitimos vexat. Provinciam ademptam et recuperaverit. Pincerus dignitate ornatur. Rebellat. Comprehenditur. In carcerem conjectus precibus matris restituitur. Jurat se fideliter fore. Junioris imperatoris consilia jubetur explorare. Senioris consilia juniori aperit. Oratio, qua istum hortatur ad defectionem factiones et juramenta. Conjuratiōnis socii tres. Syrgianus et Antæzenus, corruptis aulis primoribus, provincias Thraciæ administrandas obtinent. Variis artibus viam defectioni muniunt. 471

Cap. V. — Avus nepotem judicio publico reum agere conatuit. Metochita differendum censet, donec geniales dies effluerint. Equi pieti bianitus. Metochita de ea re consultus in Chora monasterio. Ejus responsum. Verior interpretatio. Byzantiæ columna dies complures agitata. Imperatoris et Metochitæ arcanum colloquium. Libri fatidici. Sortes. Sinistra auguria. Metochitæ stupor et silentium. Uxoris et liberorum anxietas. Filia Panhyperseastæ elogium. Ejusdem verba. Metochita oratione filia

excitatus lamentatur. Magnam cladem prædicti. Iterum silet. Hecumbit. Ejus merita erga Gregoram. Ipeus Gregora officia erga Metochitam et ejus liberos. Oratio, qua eam afflictum solatur. 479

Cap. VI. — Imperator pontifices convocat. Nepotem accessit. Nepos armatos secum adducit. Paterna objurgatio. Jusjurandum ultro citroque præstitum. Conjuratorum querelas. Andronicus junior pro illo intercedit apud Logothetam. Graviter increpatur. Reddit ad priora consilia. Avi indignantis exclamatio. Anxietas. Deliberatio de nepote comprehendendo. Patriarcha commissum sibi arcuam prodiit. Nepotis fuga. Providentia Dei. Vires Romanæ adversus Turros infirmæ. Vectigalia sucta, ut pax auro redimeretur. Publicanorum aviditas. Fisci opulentia. In quos usus reservata. Indulgens Dei severitas. Vicinorum principum obitus. Mors patriarchæ. Pænas factiosis ab Ecclesia indietæ. Populus novo sacramento adactus. Thracæ oblatæ immunitate allecti juniorem sequuntur. In publicanos seviunt. Constantinopolim expugnatam eunt. Legati ab avo ad nepotem missi. Syrgianus matris precibus mollior. Pacta inter avum et nepotem. 489

Cap. VII. — Gregoras Andronicus senioris familiaritatem expetit: philosophiam et astronomiam jam tum a Logotheta edoctus. Qualem hunc initio expertus fuerit. Oratio, qua hortatus est ut philosophiæ et astronomiæ præcepta plenius sibi traderet. Quantum ea oratio apud Logothetam valuerit. 501

Cap. VIII. — Aula studiis bonarum artium floret sub Andronico seniore. Idecirco hujus familiaritas a Gregora expellitur. De usu cum doctrina conjungendo. Gregoras benignè ab imperatore excipitur. Orationem apud illum habet. Dnas in eo virtutes, sapientiam et eloquentiam, laudat. Panegyricum voto concludit. 507

Cap. IX. — Senioris Andronici benevolentia erga Gregoram; unde quorundam invidiæ et indignatio. Chartophylacis dignitas eadem oblatæ. Cur eam repudiaverit. Oratio, quam de ea re coram imperatore habuit. Repudiandi vis pece illata. 519

Cap. X. — Funambuli alique Egypti circulatores, multis regionibus pererratis, Byzantium veniunt. Mira spectacula ab his exhibitæ. Eæ artes ut quædam, ita etiam exitiosæ scribibus. Byzantio egressi Europam pervagantur. Gades usque penetrant. Turri classibus tunc primum constructis maria et terras infestant. Fisci inopia. 529

Cap. XI. — Syrgianus ab Andronico juniore neglectus clam cum seniore agit. Mutata sententiæ speciosam causam offert. Seniori optatissimæ, fide data et accepta Byzantium ingreditur. Sjus rei nuntio quidam lætati sint. Junior prope urbem castra ponit. Audita Syrgianus excursionis territus fugit. Constantinus despota Thessalonicam profectusur sinistris omnibus. Junioris imperatoris mare Byzantium missa, exercitum per Christopolitanas angustias tractat. Junior Syradenum Syrgianum opponit. Despotam edictis terret. Rumores spargit de avi necesse. Despota Thessalonicam se recipit. Cives factiosos comprehendere jubetur. Seditione ab his excitata cogitur cuculum ladicere. Juniori Andronico traditus vix mortem effugit. Didymotichi in teterrimum carcerem conjicitur. Inde tandem in alium tolerabiliorum transfertur. Senior, consulto psalterio, pacem spectat. Junior, pacis et ipse cupidus, cum matre deliberat. Imperatorum colloquium et reconciliatio. Junioris mater et amita ubinam inter hæc diversatæ sint. 535

Cap. XII. — Esaias, vir simplex et indoctus, multorum criminum accusatus, favente imperatore creatur patriarcha. Favoris injusti merces. Esaias opera. Philanthropenus in pristinum gratiam locum restituitur. Hujus elogium. Turci Philadelphiam obsident. Audito Philanthropeni adventu arma ultro abijciunt. Cur illum reveriti. Maxima frumenti copia in urbem liberatam invecta. Syrgianus imperatorum concordia minime lætus. Assanus Andronicus fidem tenet. Ab eo apud imperatorem delatus in carcerem conjicitur. Omnibus bonis multatur. 541

Cap. XIII. — Disputatio de Paschate ut primum in palatio nata sit. Eam Gregoras cupide amplexus, favente imperatore, refragantibus frustra adversariis. Exponit sententiam suam de die paschali constituendo. Imperator consilium probat. Rem aggredi metuit. 547

Cap. XIV. — Junior Andronicus coronatur. Senior equo dejectus; sinistrum omen. Panhypersebastus Cralis sacer. Generi armis adjutus rebellat. Oblata Caesaris dignitate contentus arma ponit. Moritur. Legatio de ejus avore Byzantium redcedens. Gregoras legatus cum aliis missus. Quæ sibi et sociis suis in itinere acciderint, narrat. Scythicæ incursionis fama. De Strymone flavio, ut eam legati trajicerint. Error, pericula et alii casus. De Strumitza oppidulo. Pascha ab oppidanis ritu bar-

baro celebratum. Scopiorum situs. De Azio flumine. Cesarissæ a legatis convenitur. Ejus mulieris mores et habitus miserabilis. Crates audita legatione, Cesarissam dimittit. Abentem prosequitur, non satis splendide. Barbarorum mores notat. Cesarissa Thessalonicam abijt, ut viro justa persolvat. Gregoris, acceptis ab ea mandatis, Byzantium reveritur. 559

Cap. XV. — Andronicus junior, mortua Irene Alamaona, Annam Longobariam uxorem ducit. Cum Turcis naufragis in Chersoneso pugnas vulneratur. Bithyniam magna parte a Turcis subacta. Manichei aliquot insignes, abjuratis erroribus suis, baptizantur. Ostenta ac prodigia, futuram imperii calamitatem portendentia. 571

LIBER NONUS.

Cap. I. — Junioris factio seniore tollere e medio extulit. Michael Bulgarus, Venecis uxore vidua et principatus potius, per legatos accessit a juniore Andronico, uxoris sui fratre. Didymotichum venit. Societas adversus seniore inijt; quibus conditionibus. Nepos avo laudatur. Pecuniam per vim a publicanis auferit. Thracæ urbes sibi mandat. Byzantium multis comitantibus profectusur; quo prætextu. Avus de ejus consiliis per transfugam corior factus. Urbis aditu et interdicit. Multa crimina eidem obijcit. Litteris ad Cratem et ad Demetrium despotam scriptis copias cogit et urbes præsidij firmari jubet. Chartacæ litteræ interceptæ. Lintem quo oportebat perlatæ. Omnium animi in juniorem propensiones. Senex ab ipso filio Theodoro marchione proditur. Hujus sociordia; ambitio, vitæ genus, religio. Demetrius despota factiosorum bona diripit. Junior magnificis promissis multos sibi devincti. 573

Cap. II. — Nepos duorum alterum petit; ut aut Byzantium ingredi sibi liceat; aut si ad se mittantur, quibus internuntiis uti possit. Mihiuntur ex omnibus ordinibus delecti. Oratione artificiosa seipsum apud eos commendat. Avum insectatur. Causam rebelliosis probabiliter offert. Crimina obijcit diluit. Postulata sua exponit. Ejus blanditiis corrupti internuntii Byzantium redeunt. Et apud omnes aperte patrocinantur. 585

Cap. III. — Senior suorum perfidia irritatus animum patriarchæ explorare statuit: idem aliorum pontificum. Oratione Cratem his habitis rationem offert cur imperium non abdicet. Nepotem notat. Pænis ecclesiasticis coercendum enaset. Perorationem ejus expodit. Sapientissimi quique assentiantur. Patriarcha cum reliquis dissentit. In seniore conspirat. Junioris nomen sileri in ecclesiis vetat. Adversæ factioni sacris interdicit. Senioris dolor et acerba conqueatio. Ipse patriarcha sententiæ canonica damnatus in monasterium Manganorum ablegatur. 599

Cap. IV. — Junior Andronicus ad Urbis montem accedit. Ab ingressu contumeliose arceat. Quidam ex populo operam suam ei promittunt. Navicula concessæ aditus omnes vestigat. Re infecta discedit. A Thessalonicensibus clam evocatus protostratorum Byzantio insidiari jubet. Thessalonicam, adversariis dissidentibus, astu occupat. Arcem vi expugnat. Demetrio et aliis ducibus fossæ dissipatis. Serphas in deditioem accipit. Cæteris Macedoniæ urbibus, item adversariorum liberis, uxoribus et aliis rebus potitur. 593

Cap. V. — Senior belli pertæsus; inijt cum Bulgaro societate animum erigit. Cratena filia, ab arionis decepta, eundem vana spe implet. Logotheta de se admodum anxius. Somnio terretur. Suis rebus consulit. Secedit in palatium. Præfecti urbijum Macedonicarum capti a juniore in carcerem conjiciuntur. Demetrii despote fuga. Protovestiarii exitus miserabilis. Assam Proiacum occupat. Ad Cratem se recipit. Basilium Nicephorum castelum Melencii munus ac tuetur, juniori non dediturus, nisi post mortem senioris. Junior ejus fidem ut remuneratus sit. Philippi Macedonis soppobhegma. Pugna ad Mænnopotamum. Senioris copiam vincuntur. Junior Bulgaros antevertere ac Byzantium ire properat. Tria Urbis pericula. Classis Venetæ, Genuensibus Galatis infensa. Posti succubidat. Plurimas naves onerarias intercepti. Unda famas Byzantii. Venetorum equitas ac moderatio. Auxilium ab his juniore denegatum. Bulgaricus exercitus, alterum Urbis periculum. Junior Urbem inagredi frustra conatur. Senior ab eo exorari non potest. Iux Bulgarorum, juniore reconciliatus, copias suas domum reducit. 597

Cap. VI. — Duo urbis custodes cum juniore agunt de prodigiis. Aliis custodibus esse circumventis illam nocte astronuntunt. Senior bis præmonitis evanescunt. Magnus logotheta providentiam ejus non probat. Imperator valde anxius. Nepolis adventus cognito et imaginata. Del Matris confugit. Nepos injuriam avo fieri

vetat. Sors, ne victoria abutatur, admonet. Ari supplicatio miserabilis. Humanitas sepulchri. Patriarcha triumphans redemptus. Triumphus pompa immodesta. Opulentissimus, amens diripiuntur: in primis domus logotheta. Ejus bona omnia aut expulsa, aut in forum reducta. Ipse maledictis vexatus. Civiles discordia junioris imperatoris prudentia compressa. Gregoras seniori addictus. Calamitatis particeps.

607
 CAP. VII. — Niphon seniori cur infensus. Ejus male tractandi auctor. Invidus. Ingratus. Andronicus senior solis imperii insignia retinet. Annuus reditus ei assignatus. Logotheta Didymotichum relegatur. Isaias patriarcha seniori insultat. Episcopus et sacerdotibus pœnas irrogat. Joannes, Heracles metropolitanus, Gregoras avunculus, moritur. Ejus elogium. De eodem plura in ejus vita, quam Gregoras scriptam a se testatur.

615
 CAP. VIII. — Michael Bulgarus bellum Andronico juniori infert. Legatis ad se missis quid responderit. Utrique se ad pœnam parant. Imperatrix silo timet. Cum Michael genero reconciliat. Metochites exul stranguria doloribus cruciatur. Senior utroque oculo captus omnibus ludibrio est. Synaëdoli inhumanitas. Solus Cantacuzenus fortuna moderate utitur. Ejus elogium. Apophthegma. Syrgiannes, fide variis modis sancta, e carcere educitur. Annona copis apud Byzantios.

619
 CAP. IX. — Turci, deca Orchane, Nicæam obsident. Imperator in Asiam transit. Qualis ejus milites fuerint. Orchanes ei occurrunt. Romani apud Philocreas castra ponunt. Vigilationes. Pugna. Romani cœduntur. Imperatoris vulnus. Orchanes, relictis equibus trecentis, recedit. Imperator Philocreas ingreditur. Romanorum consternatio. Præcepit ac turpis fuga. Equites trecenti partim castra diripiunt, partim instant fugientibus. Imperator Byzantium redit. Doum offensum patit: quibusnam delictis? Patriarcha populum absolvit: non item episcopus, neque sacerdotes, nisi quosdam tantum. Viri quatuor selecti jure dicendo prædicantur. Anni reditus eis assignati. Cæsis imperatoris. Martinus Chii rector. Ejus insula præbeturam ad adeptas sit. Multis rebus gestis clarus, idcirco suspectus. Ab imperatore capitur et Byzantium vincula militatur.

625
 CAP. X. — Junior agrotat. Morti proximus cocillum petit. Reos carere aduci jubet. Ultimam voluntatem dicit. Uxori et postumo imperium, Cantacuzeno tutelam reliquit. Mater præteritam se dolet. Syrgiansem adoptat. Thessalonicenses sacramento sibi obligat. Constantine de potestate libertas datur et admittitur. Prima nominis littera imperium ei portendere creditis. Senior Synaëdo instante habitum et nomen laicis mutat. Junior aquam pocit ex sacro Delphico fonte: qua capiti inspersa convalescit. Patriarcha senioris calamitate laetus. Ex ipso querit, qualem sui mentem in Ecclesia fieri velit. Senior nam sortem dolet. In patriarcham involuitur. Ad interrogata nihil respondet. Ex magno dolore stupor et silentium. Vetus apophthegma regis Aegyptii. De senioris senectute in Ecclesia commemorando quid patriarcha decreverit. Populi murmur et indignatio. Senior Synaëdi minis territus imperium ejurat. Scriptam formulam ut consignaverit. Arii nomen antiqui in fideibus Persarum inventi. Multi a Latine memoratoribus in varias oras transmissi. Quanti apud Byzantios estimati sint.

631
 CAP. XI. — Vana predictiones ex Italia et Colchide Byzantium afferuntur. Gregoras, amicis instantibus, eas refellendas suscipit. Epistola, quam de ea re ad amicum scripsit.

639
 CAP. XII. — Michael Bulgarus cur bellum Crall intulerit. Imperator in belli societatem accites. In Pelagonia castrametatur. Solis defectus. Bulgarus Triballorum agros vastat. Cralles cum eo configit. Gallorum equitum virtute adjutus eundem vincit et capit. Michael ex vulneribus moritur. Imperator nulli re gesta Byzantium redit. Fortunas inconstantia. Cralles uxores dum. Filios ex prima susceptos rebellat. Pœnarum principato. Ipse Cralles a læticiis in carcere suffocatus.

647
 CAP. XIII. — Bulgari per interregnum dissidentibus, imperator Mesembriam et alia oppida invadit. Alexander, Bulgaria principatum adoptat, Romanorum fines vastat. Urbes missis recipit. Turci Nicæam capiunt. Imagines, libros et sacras reliquias readunt Byzantiam. Maritimum Bithyniam oram occupant. Tributarios omnibus modis vexant. Chora monasterium a quo conditum; a quibus insaturatum. Metochitas ab exilio reversi dunticillim. Hujus sedes ut diruta stat. De evulso pavimento. Adempta libertas alloquantur seniorum.

651
 CAP. XIV. — Variis ostenta, solis et lunæ defectus. Terra motus. Cruces et columas dejecta. Vox temere emissa; ipse eventus probata. Gregoras seniolem lavisere

solitus. Cum eo ultimam colloquitur. Senior, amissis dimissis, cibum capit. Frigidum potat. Subito morbo corripitur. Peccata precibus et lacrymis expiat. Sacris mysteriis destitutus. Dei matris imaginem oculi suo admovet. Exspirat. Liber, in quo imperatorum facta figuris enigmatis involuta fuerunt. Oraculum de seniore Andronico explicatur. Corpus ejus quonam perlatum. Justa de morte perentula.

LIBER DECIMUS.

CAP. I. — Crallena, defuncti filia, luctui præest. Gregoras, ea hortante, ad canendam lamentationem prodit. Funeribus lamentatio. Auditores ut ea oratione commoti sint. Principis mortui mias. Fortuna. Mores. Ejusdem in summa inopia liberalitas duobus exemplis declarata. Æs alienum post ejus mortem repertum. Annus mundi. Ætas nepotis.

661
 CAP. II. — Metochites tribus malis afflictus. Habitum monasticum induit. Moritur. Gregoras lamentandi munus suscipit. Monodia, seu funebri lamentatio. Luctus cognatorum. Breve elogium Metochita.

671
 CAP. III. — Joannes Palmologus nascitur. Andronicus pater, ea re auditis, latus Didymotichum rediit. Vestem mutat. Ludos celebrat. Duo certamina: Jesta et Torneamentum; utrumque periculum. Imperator utrique se immiscet, senioribus frustra reclamantibus. Ledorum missio.

679
 CAP. IV. — Imperator bellum infert Alexandro. Bulgaria agros vastat. Castella aliqua recuperat. Alexander pœnam per legatos petit. Non impetrat. Quot castella in monte Hamo ab Andronico seniore extracta aut missa fuerint. Alexandri copiae et improvisus adventus. Romanæ vires Bulgaricis impares. Acies utrinque instruantur. Imperator suos hortatur ad pugnam. Cruentum prælium. Cantacuzenus et Protosebastus quantum virtute præstiterint. Equi mira constantia. Romani effuse fugiunt. In castellum proximum vi irrumpunt. Laborant omni parte. Præsidia Romana Mesembria et alibi exterminantur. Cum Alexandro offenso nulla spes pacis componenda. Imperator consilii inops spem in Deo collocat, stimulante tamen conscientia. Alexander misericordiam motus pacem ei ultro concedit. Benigna admonitione castigatum dimittit.

687
 CAP. V. — Syrgiannes cur suspectus. Læsa majestatis accusatur a Zamplaceno. Non convincitur. Vades dare non potest. Fugit. Litteris ex Eubœa datis veniam petit et loram, in quo cum suis consistat. Aëta ei minus tuta. Jurjurandum ab eo oblatum. Non impetrata venia ad Crallena transit. Et gratissimus advenit. Magna pollicetur.

689
 CAP. VI. — Imperatoris mater Thessalonicæ moritur. Oratio consolatoria, quam Gregoras apud imperatorem habuit.

693
 CAP. VII. — Cralles exercitum cogit. Syrgiannes populorum fidem promissis tentat; nec frustra. Imperatoris anxietas, metus, fiducia. Palatium monit. Patriarcham creat Joannem Apreum. Conjugem et liberos ei commendat. In Macedoniam sine exercitu proficiscitur. Romani omnes ei suspecti, præter Cantacuzenum et paucos domesticos. Hostem dolo aggredi statuit, illustrium virorum exemplo. Sphrantzes, doli fabricator, fuga simulata ad hostem transit. In absentem sevitur. Syrgiannes ab amicis admonitus fraudem non sentit. Perjurus perjurio decipitur. Thessalonicam contendit. Urbes interfectas occupat. Sphrantzes, Syrgianne deluso, nuntios mittit ad imperatorem. Quid significaverit. Imperator, rebus pene desperatis, fuga subsidia sibi et Sphrantzi providet. Sphrantzes fugit, se urbis Thessalonica munera exploratum ire. Cum duobus famulis exit. Syrgiannes solus sequitur. Obtruncatur. Percursores in urbem se recipiunt. Cralles pace facta discedit.

701
 CAP. VIII. — Latini duo episcopi de Ecclesiarum concordia disputatum veniunt Patriarcha sua et suorum faciendæ diffens Gregoram, quamquam laicum, advocandum censet. Hic primo silentium suadet. Deinde patriarcham et selectos episcopos privatim convenit. Orationem coram his habet, qua sententiam suam fusius exponit. Assensuntur cum illi, tum Dyrrhachii episcopus. Quivir et qualis. Constantinus Despota moritur.

LIBER UNDECIMUS.

CAP. I. — Turci Latinos ac Romanos terra et mari infestant. Latini principes cum Italia rege et cum imperatore agunt de inenda adversus communem hostem societate. Imperator pecunias cogit. Cissem apparat. Latinorum adventum exspectat. Latini inter se dissidentes ejus expectationem frustrantur. Rhodii, Phocenses et Cycladum rector in imperatorem conspirant. Mitylenæ

priditione capiunt. Calanes Genuita, dux Phocænsium, eam sibi vindicat; navium numero acies superior. Utrorum et liberis Phocæa arcescit. Quoniam iure huic urbi præfuerit. Genuenses Galatæi insolentant. Forum opulentia unde creverit. Variis artibus castellum suum amplificant ac muniant. Imperator munitiones eorum incendit. Eodem bellum aperte molientes oppugnare negligit, ad majora intentus. Galatæi in summas angustias redacti ferociam exuunt. Pacem impetrant. Imperator Mitylenæa proficiscitur. Naves quinque hostiles comprehendit et Chium perducit. Interim Calanes Mitylenæa munit. Romani adjuvanti sibi Turci Phocæam obsident. 725

Cap. II. — Absente imperatore factiosi quidam res novas in Urbe moluntur. Eorum conatus compressi Cantacuzenus et imperatoris prudentia. Latini Phocæenses, longa obsidione fracti, Rhodiorum interventu pacem impetrant. Pacis conditiones. Imperator Byzantium redit cum omni classe. Questionem habet de conjuratis. Eos pro concione convincit. Ejus clementia. Orationis exordio lacrymas elicit. In Demetrium despotam inquiri vetat. Crætanæ militis reverentia adjuvatus, item Gregorius acclamationibus et applausu delictus. Solos Asiæcæ stios in custodiam includit, eamque minime duram. Alexius Philanthropenus Lesbiam missus Mitylenæa astu recuperat. Ejus viri elogium. 731

Cap. III. — Scythæ prædabundi Thraciam pervadunt. Turcos prædones opprimunt. Diebus quinquaginta continuis Romanos fines vastant. Captivorum ingens numerus. Causa incursionis. Eam cladem eclipses dum præcesserunt. Basilio Trapezuntium principis uxor datur Eudocia, filia imperatoris notha. Joannes Ætoliæ et Acarnaniæ princeps, esse fratre. rerum potius, veneno tollitur ab uxore. Criminea juratis iudicibus objecta. Unus absolvitur. Pœnæ cæteris irrogatæ. 737

Cap. IV. — Turci Chersonesum et Thraciam incursant. Cæsari lectissimi. Reliqui pace impetrata domum redeunt. Imperator Byzantium reversus ira in Ætoliæm parat, oblatum principatum accepturus. Nuntius aditior de futura postredie in Thraciam gravi Turcorum impressione. Orehanis Turci spes et consilia. Romanj sexaginta, Cantacuzeno duce, prædatoribus occurrunt. Ipse imperator cum tribus navibus hostilem classem invadit. Ingens Barbarorum strages. Ex Romanis ne unus quidem desideratus. Captæ hostium naves quatuordecim. Deus tantæ victoriæ auctor. Imperator postredie ad fretum Hierii progressus hostes avectos comperit. Stadiorum quadraginta quinque iter noctu pedibus emensus Delparæ Hodegetriæ templum ingreditur ad agendas gratias. 739

Cap. V. — Cometa apparet; qua forma; ejus ortus; progressus; interioris. Scythissæ erga Thracem et Threissam, quos captivos redemerat, summa æquitas. Just in Dei iudicium. 745

Cap. VI. — Imperator, Epirum invasurus, Illyriam vastat. Turcos auxiliares præda onustos dimittit. Epiri principatu potitur. Nicomedia amissa. Thracia incursionibus Turcicis vexata. Princeps Epiri fuga elabitor. Ejus mater Thessalonica subicit. Theodoros Synadenus, Epiro præfectus, principi reverso victus traditur. 747

Cap. VII. — Imperatoris filia impubes Alexandri Myssi filio nuptum datur. Pax eo pignore firmata. Partus monstruosus. Triennis puer robore virili; anno ætatis quibito moritur. Mortis causa physica explicata. Genuenses, optimatibus Urbe exactis, unum sibi ducem more Veutorum præficiunt. Cometa ei qui triennio ante apparuerat similis vultu, et motu diversus. Turci Thraciam vastant. Diu immortantur nemine obsistente. 749

Cap. VIII. — Basilius princeps Trapezuntiorum obiit. Uxor Irene prælatam sibi cognominem meretricem indignata, adeoque clandestini facinoris suspecta, viro mortuo pellicem foras eiecit. Legatis ad patrem Andronicum semel et iterum missis alium sibi maritum petit. Imperatoris absentia; morbus; in Epirum profectio, atque utriusque legationis moræ. Rumor de Irenes cum magno Trapezuntia domestico consuetudine bellum civile excitat apud Trapezuntios. Zanychites et alii multi interempti. 753

Cap. IX. — Acarnaniæ urbs primaria obsidetur ab imperatore, cui Cantacuzenus egregiam operam navat vir magnæ indolis, apud mi ites gratiosissimus. Res eo tempore diversis locis ejus prudentia administratæ. Conjurati oppressi. Deprehensa Sphrantzis Patæologi perfida Mors istius. Phocæam Romani recuperant. Epirus imperio adjecta. Epiri princeps Thessalonica abductus. Cantacuzenus ipso silentio magnas res gerit. Imperator Byzantium venit, infirma admodum valetudine. Medicis undecunque accitis, suo arbitratu vivit. Morbo ingravescente Delparæ Hodegetriæ templum petit. 755

Cap. X. — Barlaam advena Italus, non tam Græve quam Latini eruditus; Byzantium contemnit. Anis obtrudenda gloria sibi quaerit. Traducitur et exsiliatur. Gregoras ea de re dialogum scripsit. Dialogi Status et initium. Fictorum nominum explicatio. Idem Barlaam monachos Græcos oppugnat. Palæstram, pro se propugnantem, hærescos et blasphemias arceat. Convocata synodo disputatur de anis prociatione. Aliarum questionum tractatio vel consulto omittit, vel offiata. Imperator egregiam orationem habet. Gregoriam absentem desiderat. Cæsar adventis. Barlaam victus ad suos et ad patria insulitiam revertitur. 759

Cap. XI. — Imperator, morbo ingravescente, monasterium Hodegetriæ denuo ingreditur. In lethargum incidit. Agro expergetus medicos arcescit. Ad Gregoriam mittit qui interrogent, in castra amica sicut. Moritur. Quo anno natus; quo die. Vita et imperii tempus. Lamentandi intentus Gregorio impositum. Monumenta ab eo relicta. Mores et ingenium principis defuncti. Romanorum imperatorum fastidita neglexit. Aves et canes aliat maxime sumptibus; quæta morum Cantacuzenus eo mortuus abiecit. Deo fretus pericula contempsit. Dignitati suæ non satis consulit. Triclinii imperatoris suggestus eo imperiale omnibus potuit. Pilæorum et vestium discretiæ stultit. Hæc et alia imminuentem imperii ruinam portendere credita. 765

LIBER DUODECIMUS.

Cap. I. — Rerum gestarum erroris fœsor prœmittitur. Earum coenatio quem lectoribus fractum allata sit. Divinæ justitiæ ratio et summa æquitas. Historis, sæpius iam celebrata, rursus laudatur. Cum speculo conferitur. Principibus maxime utilis. Natura ipsi præcelsis Scriptoris mores informat. Anticuum varietate delectat. Hæjus partis initium unde repetendum. 771

Cap. II. — Cantacuzenus juniorum principum salutem consultat. Alexii Apocæci perniciosæ consilia, dotes ostendit, genus, fortuna, mala artes. Cantacuzenum hortatur ad capessenda imperii insignia. Eundem calumniantur. Imperatrix Anna tertio lucus die in palatium se recipit. Apocæco sudeante Joannes patriarcha codicillos proferi a defuncto imperatore scriptos, Tutelam et imperii administrationem variis rationibus conatur sibi arrogare. 785

Cap. III. — Cantacuzenus respondet: administratam se se republicam etiam vivo imperatore, cum quo semper conjunctissime vixerit. Sua erga illum merita commemorat. Illius erga se benevolentiam et gratum animum prædicat. Imperii consortium car eo superstitie repodiaverit. Codicillos a patriarcha prolatis ad aliud tempus pertinuisse. Tutelam et imperii administrationem ipso jure penes se residere. Reliquam esse, ut filia sua et junctis imperatoris nuptiis perficiatur. 789

Cap. IV. — Apocæcus et patriarcha imperatrici præsident, ut omnem Cantacuzeno auctoritatem abroget. Prudentium conjectura de Apocæco. Cantacuzeni potentia et moderatio. Apocæci vires infirmæ. Astutus perverus. Immoderata ambitio. Arx Epistatarum et alia castella ab eo extracta, in quos usus. 795

Cap. V. — Milites Cantacuzeno palam favent. In solemnî sacramento mentionem ejus faciunt. Unum stridit gladio in Apocæcum irrunt. Imperatrix cum suis Cantacuzenem amplex orat. Eo conspecto tumultus sedatur. Oratio, qua filio adversariorum improbitatem notat, clementiam et constantiam suam commendat. Demosthenis dictum, a Gregora correctum. Cantacuzeni et Apocæci diversa insinuita, diversi exitus, et inceptis convitiates. Cantacuzeno eo non damnandus, quod pacem Ecclesiæ turbare permisit. 795

Cap. VI. — Apocæcus incepto non desistit. Cantacuzenum, de se optime meritum, perdere conatur. Persarum lex adversus ingratos. Ladium Romanorum rædus. Cantacuzenus imperatricem et patriarcham privatim convenit. Oratio, quam apud eos habuit. Imperatrix et patriarcha jusjurandum dant et accipiunt. Cantacuzenus multa et præclara meditatur. Pacis bellique consilia ab eo inita. Propensa erga ipsam voluntas Antiochiorum populorum. 801

Cap. VII. — Cantacuzenus in Mysos exercitum educit. His sibi reconciliatis, Thraciam lustrat et præcedis munus. Puturus Amurii adulescentis nuntiator. Persicorum strâpam varia fortuna. Amurids, Lydia et Ionia princeps, reliquis potentior. Mars imperio potitur. Cantacuzeni amicus fidelissimus. Ejus auctoritatem oppugnantur defensusur magnum classem apparat. Eodem jubente Jami remanet. Vetus Romanorum potentia. Ejus imago quondam sub Cantacuzeno oblata. Spes bello civit' ext'nerit. 807

Cap. VIII. — Imperatrix ægrotat. Apocæcus penes

metu in castellum Epibatarum se recipit. Patriarcha pro eo apud Imperatricem agit. Cantacuzenus Byzantium rediit. Patriarcha loco stantiam mollibus verbis castigat. Insurgendum duplex ab eo accipit horrentis execrationibus confirmatum. Rursum urbe egreditur. Magnam pecuniam vim et omnia generis vasa exportat. Earum rerum usus. Apocanus, suo castello inclusus, Cantacuzeno insultat. Rufus responsum. 811

CAP. IX. — Apocanus molitiones detectas. Deprehendi diffidentia ac fuga. Concilium de invadendo imperio. Arx Epibatarum omnibus rebus ab eo instructa. Imperatoris defuncti iudicium de ea arce et de ejus consistere. Cantacuzenum sero paritet, quod illius de eo mandata non perverit. Patriarcha in Cantacuzenum perfidiam. Eiusdem officia erga Apocanum; quem oblata impunitate ex arce evocat. Apocanus Cantacuzeno obviam profert. Imperatoris honores huic debiti in salutationibus. Nihil et Apocanum in vincula conjiciat hortantur, sed frustra. 815

CAP. X. — Reversus Apocanus patriarcha eius institutum mutat. In Cantacuzenum ipse quoque conspirat. Impedit procuratorem se instituit. Apocano urbis praefecturam et alia dignitates confert. Pactio dicitur iuramentis firmata, ne Cantacuzenus unquam recipiatur. Apocanus, Octavii Caesaris exemplo, omnibus curiam et civium negotia committit; bellum sibi sumit administrandum. Res adversas Cantacuzenum a patriarcha deseguate. 819

CAP. XI. — Factionis Cantacuzenae nobiles a patriarcha et ab Apocano petunt, ne arcem durius agatur. Hi plebem in eos incitant. Nobilium fuga. Eorum domus aversas, bona direpta. Cantacuzeni moror et anxietas. Tridens auxilium de morte in carcerem conjecto aliaque domesticis cladibus. Viri constantis. Littore sigillo imperatorio munitur, per quas ipse in ordinem cogitur. Alii ex aliis gravia et avariata. Animus inter has angustias saepe et fluctans. Mora intentata, nihil se imperatorem solitari patitur. Eo recitante alius statim salutandus. Imperatrix per legatos officii admonita costume loco respondet. 821

CAP. XII. — Cantacuzenus imperii insignia conatus induit, jam olim sibi variis sagulis promissa. Actum in die festo S. Demetrii. Anus et Joanni prius acclamari jubet quam sibi. Defuncti imperatoris mandata nihilominus observat. Tertio post die purpuram exiit. Tum eade usque ad captam urbem albis vestibus nititur. Causa ejus retres ab eo allata. Patriarcha et Apocanus, nova Cantacuzeni dignitate audita, ut se generent. Deum apud Byzantios factionis diversissime. Cantacuzenae anathemate percussit. Irritata plebs sedata. Cantacuzeni convotatio. Eiusdem copiae militares. Legationes splendide ab eo Byzantium missae. Postulata equitatis plena. Byzantii implacabiles; aperte et clam exitum ei moluntur. Nulli e suis illam ut decidam et ignavam deserunt. Commentatum insola. Hiems asperissima. In terra a Byzantiis intercepta. 825

CAP. XIII. — Joannes Palaeologus die non festo praefer moram a patriarcha coronatur. In statim post imperatorem mortem majore apparatu sibi fuerat Cantacuzenus, patriarcha prohiberat. Novus imperator in aetherea palatii aditatu per coenam sponte domo inauguratur. Plausu et bellis clamoribus excipitur a populo. Jacta in Cantacuzenum probra. Cantacuzenus haec audientia, idque a carcere, dolor et gravi morbus. Eiusdem obitus duodecimo post die, inter similes plebis acclamationes. Nocturna praesaga, qua ejus mulieris calamitatem antecemerent. 831

CAP. XIV. — Cantacuzenum res adversas aequo frangunt. Eius nuntius contumeliose a Byzantiis illuditur. Monachorum interveniens parcam petit, sed frustra. Ab Orasthadi primoribus vocatus eam urbem occupatum venit. Pluvii interfecti repente aucta his repulsus re infecta discedit. Eius prodigii ratio expenditur. Hostiles ultra citroque excursionis. Belli civilis mala. Eius cum bellis externis comparatio facta a Cantacuzeno. Rufus fautores vana spe necitantur. 837

CAP. XV. — Praefectum urbium praefecti Theodorus Synageneus et Guido Armeniacus. Hujus ex Armenia migratio; uxores duae. Hostilis animus in Cantacuzenum missus, cuius et bona diripi et amicos venat. Statista auxilia. Solis ac lunae defectus et colores. Arborum nive oppressa et raris exorta. 839

CAP. XVI. — De educendis carcere ambobus imperatrice Irene fratres Byzantii et Cantacuzeniam certant. Irene; praedicti et alia virtutes. Egregiam Cantacuzeno operam navat. Ut fratres et conciliaverit. Cantacuzenus, Theodosianum invadendo spe oblata per litteras Synagenei, Didymotichum uxori et Manuelli Asani custodiendum committit. Polystylum instaurat et monet. Chreles tribales ceruclis; Strummitas principatu politus;

Crali ipsi metuendus. A Romanis adulatur. Cantacuzeno suppelles venit; per Christophoritanus lauces transiunt. Decum et militum enumeratio. 845

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAP. I. — Cantacuzenus Christianitas angustias ut evaserit. Circa Philippo castrametatur. Oblata ei auxilia a Chrele: quem suspectum amicum excipit; mox dimittit. Rhebling in deditionem accepta, Thessalonicam ire cunctatur, suo more. Melencici castellum ei deditur. Pargeron de occasione non negligenda. Item de occasione effugit. Synageneus et alii Cantacuzeno foveant. Thessalonicas per seditionem pulsas, Gynacucastrum se recipiant. Guido Armeniacus, Thessalonicenses armis adjuvat. Claurus Byzantias, Apocanus ipse, Thessalonicam appolat. Cantacuzenus Gynacucastrum usque progressus cum Synagone colloquitur. Hic animum malat, et illi insidiat. 849

CAP. II. — Synagenei insidias deprehensae. Tumultus in castra. Cantacuzenus dispersos milites cogit. Acie instructa Apocanum expectat, suos quoque instrumentem, at roegredi non audentem. Pedetentem et composito recedit ad Triballios, exterius magis quam popularibus suis roegens. Urtium pernoctari. Legatos ab eo ad Cralem praevocans homo Triballus comprehendit et ad Apocanum deducit. De Ibero Triballo; eum nuntius ad eum missus. Exercitum transiit rusticis lacessant. Liberos Cantacuzenum hospitio excipit. Illic hospitii vasa pretiosas dono dat. Generum ejusdem pollicetur Manuicem filium. Crali per litteras commentatus Septimus venit, ad Averum flumen. Tolerabili hospitio roegentis illic cum exercitu subiit Cralem postriede contrahi, mutas salutationes. Dispar utriusque magnificentia. 853

CAP. III. — Quandiu spei Triballus Cantacuzenus manserit. Quam et quam gravia milites perpessi sint. Quinque bellis mala toleraverit. Habitum in his locis orationes quare omittantur. Conditiones Crali oblata a Byzantiis, ut Cantacuzenum prodret. Venens ab istodem eam submissis. Pargeron de Mithridate. Insidias variis. Omnes irritae. Quam ob causam Demos tot periculis averterit. Cantacuzenus, injuriarum immemor, Augustae et pupilli dignitati ubique consulit. Lex ab eo imposita Joanni Anzele, Stolae et Thoralis imperatum missa. Patientiae diuturna merces. Gregorum alienus ab omni affectu veritatis studium profertur. Quoties sua laudare seu vituperare decreverit. Cuius ostendere, quid persuadere lectoribus cupiat. Expeditio capta adversus Serrhas. Morbus Triballorum. Re infecta domum rediit. 859

CAP. IV. — Amurion media hieme Hellespontum trajicit. Cantacuzenum quantiflorus. Didymotichum usque progreditur. Irene imperatricem non adit, ne dolorem conceptu augeret. Acer et vehementer amici desiderium verbis declarat. Mira in homine barbaro humanitas. Utri prima laus tribuenda, Cantacuzeno an Amurio. Quid amicitiam conciliet. Eius cum musicis rocentium comparatio, Amurios, de amicos sollicitos, oblata ab Irene cibaria ac vestimenta repudiat. Eandem in summas angustias ad doctam solatur. Hieme exercitum infestante domum redit. Manuicis Tarchanotus elegimus. Ut Cantacuzeno quaesito et invento Didymotichum reverens auxilio imperatrix gratissimus adveniat. 869

CAP. V. — Altera ad Serrhas Cantacuzeni expeditio irrita Didymotichum usque transire eum non sibi Triballorum timiditas. Ad Cralem invitus redit. Comitum secum ducti Joannem Asanem, jussum Chreli traderi arcem Mellatici. Legati Berrhenses, Crale iniquas conditiones proponunt, cum Cantacuzeno clam agunt. Hic Berrham ex pacto ingreditur. Crale inconstans. Melior ex eo Cantacuzeni fortuna. Triballus dolet se elusum. Patientium memor bellum indicere non audeat. 873

CAP. VI. — Joannes Angelus Berrham ad Cantacuzenum venit, Thessaliam rebus praclare administrat. Eius provinciae ante Angeli adventum status perturbatissimus fatalanorum illic dominantium vires laxa debilitata. Angelus, maxima Thessalici principatus parte recuperata, Euxos, Leones et Acarnanas subegit. Annam rebellem cepit. Quibusdam ut occideret suadentibus, eam dare in custodiam maluit. 879

CAP. VII. — Cantacuzenus Thessalonicam dolo aggressus: irrita conatu, discedit. Byzantium et Persarum classis numerosas ad Thessalonicensem portum appolat. Dux classis Apocanus: Cantacuzenum abeuntem persequitur. Fluvius trajecto difficilis. Triballorum duo milia in insidiis cohortata. Imperator in magnas angustias adductus. Ut indicato tandem transitu salvus evaserit. Apocanus timiditas. 881

CAP. VIII. — Apocanus, viribus suis merito diffusus, auxilium petit a Crale. Nuntio novit ostia, ne illac post legatio ad Amurium mitti. Ex Cantacuzeno sciscitatur

quid de se ipse statuat. Cantacuzenus eum verbis castigat. Fabellam narrat de avi et aucupe. Sumptus aestimat, quorum magnitudine obrutum tandem adversarium succumbere necesse sit. Gratulatur sibi Thessaica auxilia in opportunum tempus reservata. Funastos exitus praedicit Apocaneo, sive abitorio, sive Thessalonicae mansuro. Minator se Persica auxilia ejus exemplo accituro. Mala enumerat, quorum causam fuisse ait illius ambitionem. Animum durum et immitem exprobrat. Admonet divinae justitiae, quae se manifestatis indicibus prodant. Fugam denique jubet maturare. Cymba in mare clam deportata, legatos ad Amurium mittit. 885

CAP. IX. — Apocauci responsum; cujus duae partes: prima, de mendacii crimine; altera, de accessitibus Barbarae. Ejus viri mos perversus. Ut tentata per exercitum urbe Berrhusa, ipse Thessalonicae manserit; arrogans idem et timidus. Sagittarium submittit, qui Cantacuzenum noctu occidat. Sagittarius ter frustra rem aggressus veniam petit ac dimittitur. Apocaucus pericula impendentia celeri fuga praevenerit, insens Thessalonicensibus. Persae apud eos relictae sede et impune grassantur. 881

CAP. X. — Classis Persica, duce Amurio, multis navibus tempestate amissa, ad Euboeam primum, deinde prope Thessalonicae appellitur. Persae praedatum in Tribunalium fines exeunt. Cantacuzenus Berrhusa urbis cura commissa Manuelli filio, indolis eximiae adolescenti, confert se ad Amurium, Thessalonicensium res valde angustas. Divitum et pauperum studia contraria. Tertia factio, duabus illis peior. Divites in proditionis crimen vocantur. Pauperes ambitiosi, qui et zelotae, in illos insurgunt. Plebem infamam sibi adiungunt. Vi, rapinis et caedibus grassantur. Divitum miserima conditio. Eorumdem spes irrita. Amurium urbem vi expugnandam censet. Cantacuzenus, Demetrius martyrem reverentis, maxime deditioem expectare. Solita obsidione, milites Amuriani alii domum redeunt, alii cum duce Cantacuzenum sequuntur. Quam Amurium partim joco, partim serio reprehendit. Utique junctis copiis urbes Thraciae sollicitatum eunt. 887

CAP. XI. — Gregoras non simplicem historiam scribit. Res toto orbe gestae quatenus ad Byzantinas pertineant. Byzantii urbis celebritas. De Basilio Trapezuntis imperatore. Ut huiusmodi vixit pellicem Byzantium relegaverit. Ut novum sibi conjugem a patre Andronico juniore petierit. Legationis morae. Mortuo inter haec Andronico, Cantacuzenus mulieris postulae neglexit. Familiae Comnenae jus praecipuum apud Trapezuntios. Ad eos regendos Michael Comnenus Byzantio mittitur. Seniores Trapezuntini summam rerum sibi vindicant vano praetextu. Advenientem Comnenum honorifice excipiunt. Max procul exportatum in custodiam includunt. Populo non probante, rempublicam administrant. Scholarii, illorum manibus elapsi, redeunt cum adolescente Michaelis filio. Trapezuntium invadunt. Adversarios puniunt. Princeps junior in luxum effusus Scholarios contemnit. Hi Michaelem carcere eductum in sollo collocant. Adolescens in custodiam datur. Scholiariorum cum Michaelis factione. Eorumdem auctoritas maxima; principis nulla. Quam lamen integram postea recuperat. 903

CAP. XII. — Rei frumentariae inopia Byzantium atque urbes laborant. Ejus mali causa duae. De Capha Genuensium colonia. Latini mercaturis dediti, praesertim Genuenses. Ut colonia in oris maritima constituta soleant. Caphae urbis parva inopia. Eiusdem incrementa et vires. Genuensium incolarum fastus. Scytham indigenam unus gladio interimit. Scytharum princeps irascitur. Latinos jubet sua urbe excludere. Contumaces obsidet. Contemnitur ab obsessis, et variis cladibus afficitur. Romanae urbes interim, solitis commensibus interclusas, ad vecto ex Asia frumento sustentantur. Trapezuntii in Latinos accolae saeviunt. 909

CAP. XIII. — Bella et civiles motus per totum fere orbem. Divinae providentiae consilia. Spicula et Sertorius (Sire Doria) Genus exacti. Duces ex plebe creati. Aegypti imperium divisum, et fraternis discordiis debilitatum. Mauri in Hispaniam irrupunt, Britanni in Galliam. Asiae principes, ex Scythia oriundi, inter se praesentant. Latini foederati in piraticas Persarum naves classem armant. Ad Smyrnaeorum portum appellant. Arcem capiunt. Minimum deinde promovent. 915

LIBER DECIMUS QUARTUS.

CAP. I. — Cantacuzenus, cum Amurio Christophitanas fauces transgressus, oppida sollicitare constituit. Perithorio frustra oppugnato, Didymotichum alit. Ibi se et suos reficit. Irenae uxori gratias agit ob res praestare gestas. Ejus mulieris strenuitas et solertia. Byzantii

Amurio pecuniam offerunt, ut domum redeat. Hic, cum Cantacuzeno communicata, pecuniam accipit. In Asiam trajicit, brevi rediturus. 919

CAP. II. — Terrae et maris agitatio violenta. Clades ex terrae motu. De exundatione. De terrae motu iterum. Aerei angeli caput inclinatum. Urbis simulacrum excussum et manu statum imperatoria. Quid ea res portendere visa sit. Templum S. Sophiae orientem versus delinquit. 925

CAP. III. — Apocaucus, rebus suis diffusis, patriarcham et Joannem Gabalam sibi mancipare statuit. Patriarcham familiam numerosam ornat et dilata. Ipsum, ut infulam, calceos et subscribendi morem mutet, hortatur. De Nova Roma privilegia disserit; item de auctoritate patriarchali, quam ait maximum nunc esse. Patriarcha rubros calceos recusat. Caetera admittit; ambitionis et impruvis. Sacerdotii et imperii diversas functiones. Utriusque potestatis habitus dispar. Altera alteram quatenus juvet. Joannes patriarcha se et imperium perdidit. Christum imitari pontifex debet. Laudata ab Alexandro Magno Diogenis modestia. Fructus ambitionis. Apocaucus Joanni Gabala filium suam deponens suam promovit; quid vicissim ab eo pactus. Rerum administrationem eodem committit. Ipse cum patriarcha et seniore imperatore Perinthum abit. Scelus maximum meditatur. Annae imperatricis mens caeca. Spes inanes. 925

CAP. IV. — Cantacuzenus Comotensem et Gratianopolim in deditioem accipit. Momitilae genus et varia fortuna. Ut per latrocinia metuentium evaserit. Societas ab eo inita cum Cantacuzeno. Viribus majorem in modum aucta despotice dignitatis insignia a Byzantiis oblata accipit. Cantacuzeno insidiat. Hic vere novo Comotensium urbe egressus apud Nosiopolim castrametatur. Obsidit amoenissimo in loco: ubi res visa et audita mirabiles ei oblatae. Momitilae imparatum opprimere festinat. Cantacuzenus cum suis in magnas angustias adductus. Tumultuarium et iniquam pugnam committit. Armigeri beneficio salvus evadit. Hostibus tandem coactis recedere, Didymotichum abit. 933

CAP. V. — Apocaucus, opportunam occasionem nactus opprimendi Cantacuzeni, bellum apparat. Didymotichum exercitu infesto petit. Pythium castellum obsidet. Cantacuzenum multi et suis deserunt. Reliquorum inatemptiva postulata. Ipsius responsa. Andronicus Patrologus, Apocauci gener, Buivium transiit submergitur. Apocaucus a Joanne Gabala apud imperatricem Annam accusatur. Byzantium redit. Imperatricem placat. Urbis muros reficit. 939

CAP. VI. — Clades ex grandine. De natura grandinis. Grando furoris divini instrumentum. 944

CAP. VII. — Ecclesiae mala omnia gravissima. De Nassanialis et Bogomilii in monte Atho comprehensio. Ejus motus amenitates. Athos feroriam Xerxes domuit. Cui virtuti faveat. Deprehensorum illic haereticorum nomina. Eorumdem dogmata impura lomo synodico comprehensa. Piorum monachorum diligentia et zelus. Haereticis variis poenis coerciti. Quidam fuga elapsi recipiunt se in magnas urbes. Picos Martios imitantur. 945

CAP. VIII. — Quando et cur Gregoras ab aula recesserit. Zenonis philosophi apophthegma. Imperii et Ecclesiae perturbatio maxima. Veteres philosophi non risabantur inter se, nisi pacis tempore. Byzantii theologi nec in ipso belli aestu alterari desinunt. Ariolus et ejus generis hominibus fides habita. Gallus astrologus imperatrici placenta praedicit. Gregoras accessit, ut cum eo disceptet. Astrologorum praedictiones vanas esse arguit ex Ptolemaeo et S. Basilio; item ex Chaldaeorum versibus. Fatum tollit. Providentiam agnoscit. Ariolo refutato, Augustae odium in se movet. Ad rem redit. 953

CAP. IX. — Gabalas, metu Apocauci, monasticum habitum induit. S. Sophiae templum, asylum olim inviolatum; a Gabala et a patriarcha temeratum. Amurium, in Thraciam reversus, Byzantium usque cum Cantacuzeno progreditur. Urbis aspectu obstopescit. Pauci murorum custodes. Apocauci disidentia. Cantacuzenus et Amurium Momitilam debellatum eunt. Romanae urbes invadunt. Juxta Perithorium castrametantur. Momitilae oppidum. Ejusdem circumventi consternatio. Acris pugna. Cadit Momitilae. Ejus milites omnes fere caesi. 961

CAP. X. — Apocauci caedes quando, ubi, et a quibus perpetratae sit. Illius anxietas; stipatores; immoderata ambitio. Carcer ab eo edificatus; quem ad suam. Rerum desperatio. Consilium audax. Apocaucus imprudens, stipatoribus in atrio relictae arcem ingressus. A Raulo et ab aliis nobilibus interimitur. Documenta ex eo erant capienda. Interempti caput abscissum: summo mari fastigio imponitur. Caedis auctores, atque viculis soluti, partiuntur inter se custodiam arcti. Rebus ad tolerandum

obsidionem necessarii destituuntur. Cibiis accipiunt a Galatis, qui et promissi eos confirmant. Imperatrix Galatas aditu arcis prohibet. Obsens, in maximas angustias adiecti, de pace agunt. Apocaei uxor vidua Genuculi armat Augustae permittit. Hi arcem expugnant. Obvius quoque jugulant. Spectaculum miserabile. Ars ipsa sanguine respersa. Contigit monasterium direptum. Caerorum capita per urbem circumlata. Sicularum et ipsius Augustae inhamantibus. Cadavera sepelire vix tandem permittunt. Mortui Apocaei filius Thessalonicam tradere Cantacuzeno statuit. Arcem occupat. Impetu plebis opprimitur. 965

Cap. XI. — Galatas ignobili genere; ut ad opulentiam pervenerit. Thessalonicam proficiscitur: deinde, Apocaeo filium eum ei subrogata, efficitur. Ad Cantacuzenum delicit. Solymanni generi armis adjuvatur. Mortuo Apocaeo cum Anna imperatrice reconditis majores copias ex Asia arcessit. In Cantacuzeniam venit. Persae, praeda et viatico defraudati, eum occidunt. Ad Cantacuzenum traesunt. 979

LIBER DECIMUS QUINTUS.

Cap. I. — Crates, Romanis discedentibus, invalescit. Urbem multas invadit. Serrhas ipsas ad deditioem subigit. Romanum se imperatorem pronuntiat. Imperium cum filio parititer. Quantum eo tempore Cantacuzenus Thraciam partem teneret. Thracia Persarum incurSIONibus crebris vastata. Cantacuzeni inopia: Item Byzantinorum Anna imperatrix pessime res administrat. Sarris sanguinibus non parci. Divites vexat. Ex ipso S. Sophia templo adreptus in vincula conicit. Galatas profugas excipit. Asylli jus vetustissimum: apud omnes gentes amicum et inviolatum: a Christianis neglectum. Eversae Ecclesiae dogmata. Ob eas causas templum subita ruina deformatum. 983

Cap. II. — Tempium Sanctae Sophiae, qua parte orientem spectat, collapsa hemisphaerico, dehiscit. Ejus cladis magnitudo verbis amplificata. Civium concursus et comploreatio; ipsorum nobilitas, ac in primis seminarum in exportandis rudieribus pia sedulitas. Substructa ab imperatore Andronico fundamenta ruinam sustulit. Rei Byzantii status miserimus. Laredamoni post Leucricam, Romani post Annemensem pugnam, mulieribus aurum interficere. Byzantini cur vestibus pulvis passim uti cusperiat. Deus hominum morbis lente medetur. Facilius aedificat, quam destruit. 985

Cap. III. — Imperantium culpae excensantur, rerum casus ad arcem Dei providentiam relatis. Cantacuzenus nimium supplex et abjectus in epistolis. Multum sibi et republicae obfuit cunctando. Quoniam viros maxime imitari debuerit. Gregoras epistolam ejus selectam prolaturus, qua fide am exhibiturus sit, docet. Epistula ad patriarcham Scripta fuit rubris litteris. ipsius Cantacuzeni manu. Recisae sunt, quae ad rem minus pertinebant. Caetera ornatis enumerata. 991

Cap. IV. — Patriarcha minore tandem fastu respondet. Scae et Cantacuzenum partim excusat, partim damnat. Rebus lapsis succurrendum censet. Pacem sanctae Annae offendit. Hujus in Cantacuzenum et Irenae odium, ex zelotypia natum; fons malorum omnium. Patriarchae lamen et lotius curiam Byzantiae gravior quam Anna culpa. 995

Cap. V. — Cantacuzenus Selybriam in deditioem accipit. Orestiadae ab Hierosolymitano patriarcha cognatur. Byzantium claudestinis molitionibus conatur invadere. Hircanum, Bithyae satrapam, generum adsumit. Anna quoque Persica auxilia arcessit. Barbari acilli praestas agunt. Captivorum ingens numerus. Animus Augustadurus et inimitis. Persae Romanos vix socios ac duces dari sibi frustra postulant. Pace cum Cantacuzeno facta domum redeunt. De cometa, qui superiore anno apparuerat. 1001

Cap. VI. — Nobiliter Genus exacti, classe instructa. Chium improvise adoriuntur. Chii se et moenia sua strenue defendunt. Comestus interclusi dedunt se hostibus. Item et Phocenses sciunt. Phacelatos imperatorias triformes armat. Duas Latiorum naves capti. Galatae, ea re offensi, ab advehendo fumento statim abstant. Receptis rebus suis, releant in gratiam cum Byzantiis. Phacelatum minis terrent, qui idcirco stipatores circa se habere cogunt. 1005

Cap. VII. — Augusta implacabilis; patriarcham dignitate spoliare statuit, idque per Palamitas, ab reclusum Tomum illi infensus. Palamam jampridem carcere includerat. Quoniam ad causas. Eodem adversus patriarcham aliquid utitur. Magnus inde rixae et dogmaticae altercationes. Gregoras patriarcham inter et Palamam arbiter constitutus. Novas opiniones damnat, Augustam offendit.

Sententiam scripto tradere jubetur. Ea occasione data. Novas doctores refellit. Gregori Nazianzeni verba opponit: Item Basilii Magni. Non idem reprehendendus, quod victoriam de adversariis non reportaverit. Inno constantie et religionis ergo laudandus. Exsulaturus fortasse, ubi Cantacuzenus Byzantium interea cepisset. 1007

Cap. VIII. — Cum Phacelato clam agitur de introducendo in urbem Cantacuzeno. Phacelatos, sacro stipatorum suorum numero, rem aggressus. Cantacuzenum urget. Diem condicit. Urbis partes noctu reserat. Cantacuzeni inereatus ingressus. Palatio exclusus in proximo diversatur. Annus et dies captus ab eo urbis Augusta. Infirmis viribus, ferax et contumax: Galatas auxilio vocat. Aequissimas pacis conditiones proterve respuit. Galatarum tremens dux supplicem ei veniat. Repelluntur. Cantacuzenus alteram et tertiam legationem navit mittere, quam vim ferere. Eodem legati, qui biennio ante ad eum missi venerant. Jubet mementum, quatum praedixit. Legati re infecta redeunt. Cantacuzeni mira clementis. Milites in laevo palatio oppugnant. Maritimum partem capiunt. Revocatur. Anna auxilium. Legatio superbo. Extremum discrimen. Pacem oblatam vix tandem accipit. 1017

Cap. IX. — Quicunque in palatio vinciti tenentur, liberi omnes dimitti, solo patriarcha excepto, cujus res alius repetuntur. Eius apud Annam auctoritas summa. Palamas, ob novas opiniones, non quia Cantacuzeno favore, in vincula coniectus. Ut patriarcha Augustam a se alienaverit. Ut haec adversus eum cum Palamitis conspiravit. Episcopis dies indicitur ad abrogandam patriarcan dignitatem. Interim Anna agrorata. Convalescit. Diem episcopis rursus indicit. Tabellae, per quas officii admoventur, a confessore oblatas, rumpit. Ipsum, minicibus verbis correptum, domo extriit. Patriarcha siccus et inauditus damnatur. Synodum mecum sumptuosa et impudesti risus excipiant. Ea ipsa nocte Byzantium captum. Cantacuzenus, ne sit anno aut ejus filio incommendet, palatio cedit. Domicilium sibi constituit circa Alexii triclinium. Qualem se erga patriarcham gererit. Eum monasterio primum includit; deinde Didymotichum ablegat. Ea omnia Gregoras aliis reliquit accuratius narrando. Ipse ad propositum redit. 1025

Cap. X. — Quibus artibus Palamas Annam simul et Cantacuzenum sibi mancipaverint. Palamas, cum se ipsum non posset, patriarcham fecit Isidorum, Monembasir episcopum electum. Hujus erga Palamam merita. Episcopi plerique patriarcham novum jubent anathema esse, haud impone. Ut undecunque in eundem ab orthodoxis scripti, et Byzantium missi anathematissimi fuerint. 1031

Cap. XI. — Cantacuzenus et Isidorus mutuum sibi operam ad summos honores adquirendos praestant. Cur ille iterum inauguratus. Cur ea res non in S. Sophia templo, sed in Blacherneis, celebrata sit. Duorum imperatorum et trium Augustarum sedilia. Pompa equestria. Solimnis a palatio prospectus. Epistae. Stanae et Britilla vasa. Corium insauratum et gemmae vitreae in diadematis ac vestimentis. Tante inopiam causa duplex. Pecunias ab iis qui ararium exhaurerant Cantacuzenus non repetit; incertum utrum lenitate, an limiditate. Suorum proclata et querelas et eluserit. Ejus filia Helena Joanni Palaeologo nubit. 1035

Cap. XII. — Isidorus patriarcha pronuntiatum a decessore suo in Cantacuzenios anathematismum abrogat. Risus et indignationem movet, qui reus sit, et alius absolvat. Episcopos eligi rudes et indoctos Palamas Thessalonica episcopos ab eo ordinatos ejusce urbis ingressum prohibetur. Gregoras ecclesiasticarum rerum fusioem expositionem illis relinquit. 1039

LIBER DECIMUS SEXTUS.

Cap. I. — Cantacuzenus totam Thraciam, Meles excepta, Triballus omnem fere Macedoniae partem praedebat: ipsam Berrhoram parte post cepit. Thessalonica neutri parhat. Hujus orbis status perturbatissimus. Medem urbis situs. Ut a Cantacuzeno abscissa et ad deditioem compulsae sit. Joannes et Manuel Accesores creatur Sebastocratores. Prior uxorem ducit Alexii Apocaei filiam, Andronico Palaeologo primum uxorem. Socrui suspectus domum cum uxore dimittitur. Gravis pestilentia. Andronicus, Cantacuzeni libertorum nota minime, moritur. 1045

Cap. II. — Mathurus, Cantacuzeni filius nato maximo, Thraciam urbibus a patre praefectus, ab Anna avunculo privatum convenitur. Annae sua et fratris marita circa Cantacuzenum jactat: quem suorum salutem non committere queritur. Mathurum ad defectionem hortatur. Mathurus respondet, id ipsum cupere se. Immensum periculum meti, et patri exemplo futuram defectionem excu-

est. Avunculo adjectore rem aggreditur. Orestiadis arcem occupat. Animos sibi conciliat. 1037

Cap. III. — Cantacuzenus anxius et consilii inops. Uxorem Ireneam ad filium legit. Hic obviam matri procedit. Irene cum fratre Orestiadote ciam ingreditur. Matheus eo reverso matrem salutat. Obsequium pollicetur. Rogat, ut se motu liberet. Matris oratio. Quamvis apud filium vim habuerit. Irene Byzantium redit. VIII Androsi mortem laetetur. 1034

Cap. IV. — Cantacuzenus Didymotelem profectus, ut motus componat ab uxore jam sopitos. Joannes patriarcha, ne rebus novis favet, Byzantium inde transfertur. Moritur non longo post. Ejus elogium. Provincia Mattheo Cantacuzeno assignata a patre. Cantacuzeni imperatoris oratio ad filium. Reditus in urbem. 1065

Cap. V. — Gregoras, de se ipso dicturus, docet quamobrem id nunc faciat. Ea dicere, quam principibus haud placeant, periculosum est. Quorundam aures veritate offendunt. Mithras ait se multa amissurum. De Cantacuzeno, antequam in rerum potestatem, praeterea spes conceperat. Eandem sua spe deceptus, esse liberare statuit. Dicendi libertas quantum et quibus id rebus silentio praestet. Ea multum valet, si et opportunitas adsit, et amicitia antecesserit. Cantacuzeni et Gregoras crebra colloquia. Palam dogmata quo studio quibus verbis ad hoc defensas. Contraria factio Cantacuzenum in Gregoram inest. Hic imperatorem consilientis arguit, non ideo irascendum, sed lenitate Madrioso similem. Iones adit, sibi morte sufficit. Eam mortem poenam corruptorum dogmatum esse affirmat et perorat. Ita partes suas Augustus patricio roborat. Isidorus et alii Palamita Ireneam a Gregora coantur alienare. Ab ea male accepti Cantacuzenum arcessunt. Cantacuzenus, innotuit veritas, Byzantium statim venit. Gregoram hortatur et sileat. Idem etiam saadet Isidorus. Quem Gregoras variorum errorum accusat. Isidori canones musici sua hymnodo igni damantur. Loquendi libertas reddita his, quibus adempta fuerat Concordia sumptuoso convivio sancita. Palamas, Didymotecho acutus, illes renovat, Cantacuzeno adjuvante. Negat Gregoras nova disputatione opus esse. Palamam respargit. Item Cantacuzenum. Ardentiorum quemdam oburgat. Scripta testimonio proferri a Palama non sinit. Concilium dimittitur. 1069

Cap. VI. — Cantacuzenus Cralem officii admonet. Non auditur. Bellum parat. America, cum copis mare transmissurus, Smyracem Latinorum arcem it expugnatum. Missi telo occisus cadit. Cantacuzenum a suscepto bello tres cause deterreat: nempe mors Amurti; rerum morbus; et Galatarum rebellio. 1067

Cap. VII. — Persae praedones in Thraciam ex Asia trajiciunt. Equites circumjecta Bixynae urbi loca incurant. Pedites uerius pergunt. Matheus Cantacuzenus cum parva manu his occurrit. Barbari Romanos conspicit quid egerint. Acris pugna. Matheus strenuitas. Eiusdem in hostes temere iavecti periculum. Barbari internecione deteti. Praelara spes ex illustri victoria. Equestre praedonum agmen ab ipso imperatore partim cassum, partim praeda crepta fuscum et dispersum. 1069

LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

Cap. I. — De bello a Latinis Galatas illato. Quibusnam artibus ii opulenti potantque evaserint. Classem a Cantacuzeno construi cur egro ferant. Cedes ab his perpetratae. Byzantii pacis cupidi, tandemque infirmi injurias patienter ferunt. Salutis publicae praesidia a principibus neglecta. Latini viribus pravalescent. Imita cum imperatoribus fœdera aperte violant. Piscatorum navim per latrocinium capiunt. Homines occidunt. Bellum etiam apparant. Navale militum. Portus Byzantii clauduntur. Orto inter Latinos dissidio, legati de pace ad imperatorem Irenen veniunt. Eorum postulata iniqua et superba. Irene responsum Byzantii omnes bellum deponunt. 1095

Cap. II. — Galatae praesidiis Byzantios imperatoris adjuvantur. Oram maritimas inceditis vastant. Aliquot naves, ad Buvi ostia noctu deducta a Byzantinis narchia, in latum evadunt. Reliquae igni absumptae. Alteram oram iidem Latini incendunt. Castellum suum amplexant et movent. Byzantium et naves cœpas oppugnant. Repelluntur. Frumentarias et œnarias interceptant: unde rerum necessarium inopia apud Byzantios. Irea imperatrix Manuelli Bto bellum fors administrandum committit. Hic suburbana hostium aedificia incendit. Milites et navis a Cantacuzeno missi Byzantium auxilium conferunt. 1101

Cap. III. — Galatarum spes deceptae. Nova consilia. Byzantii obis ingens circulus. Militum patiens. Civium arbor. Galatae copis domesticis et aliunde accitis instruitissimi. Byzantios facile repellunt. Nihilam ingem-

tem navi imponunt. Ea arbis mare adpota, arerrimam pugnam committunt. Mollis sporum amaris coesternali reredunt. Antequam doctus redeant, moribus quam sepehant. Pace per legatos petita, nec impetrata, sese ad bellum diuturnum parant. 1106

Cap. IV. — Cantacuzenus (Orestiadote) reverso bellum terra et mari apparat. Advocata crucioque, Byzantios negligenti arguit; pecuniam in classem contribui jubet. Pecunia promittitur. Ingens omnium ardor. Exactiores Latini suas naves subducunt. Auxilia et pœna arbitris arcessunt. Rhodiorum legati de pace; legatione irrita domum redeunt. Galatarum pretiosam superfectibus, quorundam etiam uxores se liberos, rogati secum exportant. Byzantii coactis undique navibus classem instrunt. Obcedunt et obducuntur. 1109

Cap. V. — Byzantii e portu in altum provehuntur: rudes plerique et inexcitati. Hostium navem œnariam incendunt. Latinorum saxa deliberalio. Omnes cedendum esse statuunt. Solus narchas refragatur. Instructa morum classis Byzantiam exspectat, concilium ex re capturas. 1115

Cap. VI. — Terra et mari ad pugnam. Quid Byzantiam classi obvenit. Quo ordine naves processerint. Notatur triarchorum culpa. Byzantii omnes subito motu percussit, in mare destitit. Clades maxima. Justum Dei iudicium. Latinorum narchus rei miraculo obspicent. Vasis navibus potitur. Byzantiam classem aera pars in eandem calamitatem incidit. Terrestrium captivam trepidatio non minor. Latinorum equites et clementia. 1117

Cap. VII. — Latini castelli obsidio soluta. Obvictissimam fuga et pavor. Latini victoria moderata est; pacem petunt. Legati ab urbe tenus missi veniunt. Eorum interventu Galatae, quinquaginta victores, iniquas pœnas leges submitt. Imperatoris, in summas angustias adducti, ammus fortis et invictus. 1123

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

Cap. I. — Cantacuzenus res advenit non frangunt. Classem reparat. Vestigalia imposita auget; nova imponit. Isidori patriarcham falsis predictio. Iracundia, morbus, obitus. De eligendo ejus successore deliberatur. Qualem patriarcham Palamita voluerint. Callistus ex Atho monte arcessit. Gregoras blanditis, largitionibus, prolixas frustra tentatus. Etiam patriarchalem dignitatem obtinere repudiat. Imperatorem et Augustum officii admonet. Callistus cur promotus. Ejus viri inhumanitas, in ipso mortuus servientis. Cantacuzeni politica prudentia. Concilium de cogenda synodo. Palama tergiversationes. Episcopi novum patriarcham Massitaniam accusant. Variorum criminum ab eo victimis accusantur. Veniam dant et concipiunt. 1125

Cap. II. — Cantacuzenus Thessalonicam adit. Palamita generum et urbi prefecturas. Classis Veneta Genovitis infesta Byzantium adventit. Gemmatum arroganti. Pontus Euxinus Byzantius et Venetis per filios clausus. Quoniam causa Venetos coegerit Galatae obsidionem cito deserere. Cantacuzenus admodum letus Byzantium redit. Concilium convocare cogit. Palama seductus. Junius Antiochici et Isidori patriarchae commemorative in sacris per errorem omittit. Hominum sermones de ea re. Error postmodum correctus. Trifolium Venetae quatuordecim Ponti Euxini fœces obsident. Bellum Latinorum internecinum. Catalani socios se Venetis adjuvant. 1135

Cap. III. — Historiae dogmaticae exordium. Generale concilium convocatio diei promissa. Palama auctoritas. Eiusdem motus ares, publicum iudicium petentis. Quale tandem concilium haberi placuerit. Quot et cujus note episcopi adesse jussit. 1139

Cap. IV. — Gregora apud Cantacuzenum oratio. Orationis capita: Expostulatio et acris reprehensio. Synodus diei non debet, quia si praeter ecclesiasticis regulas. Palama doctrina quas clades importaverit. Is qui primi eam defenderant, nempe Cantacuzenus et ejus matri. Quas Anno Augustae. Quas Cantacuzeno narrat; cui mors sibi pronuntiata erat a Gregora. Vana hujus adhortationes. Haeretici difficultas corriguntur. Justum Dei iudicium. Paterna bonitas. Auxilio oratoris affectus. Amica obtentio. Cantacuzenus ambiguo respondet. Gregora verbis exacerbat. Coeta synodo oleisci eam statuit. Gregoras pro religione pugnatorem habitum monasticum induit. Vite alicui renuntiat. 1143

Cap. V. — Nunc diei, habendo concilio iudici, frequentes orthodoxi ad Gregoram coaveniunt. Nisiurum eloqui; ac primum metropolitanus Episcopi et Gaal. Cur praeter hos unus tantum episcopus adfuerit. Nunc Tyrius. Quis ejus partes fuerint. Laus Dexti. Athanasii. Laus discipulorum Gregora. Ceterorum doctorem com-

mandato. Gregoras circumstantes alloquitur. Suorum viros verbis extenuat. Principis iniquitatem amplificat. Leonidem Spartani apophthegma ad presencem institutum accommodat. Orthodoxis in aulam cum Gregora eantibus passim acclamatur. Multi se ad illos adjungunt. 1154

CAP. VI. — Palamitis in interiora aula epulantiibus, Gregoras et socii excidentur. Per atrium dispersi diu exsepelant. Palamitis post epulas in Alexii triclinium transeunt. Illic inter se primum consultant; deinde et orthodoxi introducuntur. Concilii suspicandi ratio ab his prescripta. Cantacuzenus perplexis et ambiguis verbis jurat. Ejus adversus orthodoxos iniquitas manifesta. 1157

CAP. VII. — Gregoras, antequam actorum synodicorum fensionem narrationem ordiatur, negat se omnia posse sigillatim persequi; etate debilem; capis morbo et aliis malis afflictum; antiquo sensuum vigore destitutum. Victum olim a se Barisamum gloriantur, varias lucubratiões suas enumerat. Nunc sibi oblatore queritur senectutis incommodis; adversariorum violentiam; hominum judicia, vel ambigua, vel metu corrupta. Cantacuzenus sentes laudatus car in hac historia parte vituperetur. Ubi de Deo agitur, nefas mentiri aut dissimulare. Cum imperatore, velut cum equali, disputare quando liceat. 1161

CAP. VIII. — Convocata synodo Cantacuzenus orationem habet, cujus hæc summa est: Idololatricam et hæreses a diabolo inventas. Eo impellente prodissime Barisamum, et Acindynum, et ceteros idem cum Barisamo sentientes. Futurum se deinceps severiorem quam antea fuerit. Imperatoris munus et partes. Qua sententia Barisamus damnatus sit, eadem laus quoque damnari. Denique æquum se utriusque fore jurejurando interposito promittit. 1165

LIBER DECIMUS NONUS.

CAP. I. — Imperator et Palamas totam rem uno die transigere cupiunt. Oratio apud synodum habita a Gregora. Cantacuzeni impatiencia, lenitas. Palamas, ironice dicto offensus, obstrepit. Cantacuzenus Gregoram interpellat, et ut brevior sit admonet. 1169

CAP. II. — Imperator Palamas uni favet. Gregoram ab instituto orationis cursu abstrahit. Liberius loqui solitam regis majestatis reverentia comprimit. De constituendo disputationis argumento utriusque certatur. Cantacuzenus Gregoram tria objicit. Palamas scripta quanti a Palamitis facta. Gregoras suam dicendi libertatem defendit exemplis et rationibus: ita ad tertium accusationis caput respondet. Refellit id, quod primo loco objectum fuerat. De Thaborio lumine dicturum se promittit. Dicere exorsus subinde interpellatur. 1199

CAP. III. — Proœmium disputationis de lumine Thaborio. Palamas eam questionem frustra proponit. Iconomachis quomodo notatur Iconomachorum error de Domini transfiguratiõis carne. Theodori Grapti verba. Sacre imagines a Palamitis in ignem conjecit. Palamas cum Eusebio Iconomacho consensus. Palamas plura increata statuit. Eusebio pejus sentit in his, que de lumine, operatione, substantia divina, et sacramento Eucharistiam loquitur. Palamas impietas cum Theodori Grapti argumentationibus confertur. Illius de lumine opinio quam absurda sit. 1205

CAP. IV. — De corpore Domini, an increatum fuerit; et de hominibus, quos Palamas dixerat fieri increatos. Verba Theodori Grapti. Palamas una cum Eusebio Iconomacho refutatur. Energis nomen ab Eonomia introductum, ab Iconomachis receptum, a Palama revocatum in lucem. Theodori Grapti cum sanctis Basilio et Gregorio consensus. Conclusio: Palamam Iconomachorum vestigiis insistere. Substantiam et operationem eadem definitio convenit. Si corpus Christi incorporeum et increatum fieri non potest, multo minus hominis corpus. Qui virtute proficiunt, il de novo creati dicuntur. 1215

LIBER VICESIMUS.

CAP. I. — Soluta questione de lumine Thaborio, Gregoras ad alteram criminatorem relendam transit. De Deo disputare periculosum est. Quid sancti Patres super ea re præceperint, et quatenus ipsi de Deo disputarint. Gregorius Nazianzenus. Basilii Magni. Chrysostomus. Athanasius. Isaac monachus. Joannes Climacus. D. Paulus. Acta conciliorum generalium. 1223

CAP. II. — Cantacuzenus, pauca locutus, respondendi munus Palamam concedit. Hujus imparati, et nihil tale præmeditati, anxietas. Judicium de Palame doctrina, stylo, ingenio. Ejus auctoritas apud Cantacuzenum magna. In maximas angustias adductus orationem a lumine Thaborio orditur. Operationem et substantiam in Deo

differe ait. Qui operationes participant, eos affirmat increatos fieri. Plura increata statuit. Substantiam divinam negat posse participari. Adversarios extenuat. Acta concilii generalis sexti perperam interpretatur; item verba S. Basilii. 1234

CAP. III. — Quo concilio Palamas D. Basilii et concilii œcumenici sexti verba protulerit. Sanctos Patres laudet, nec nominat. Operationem et substantiam idem eam in Deo constat ex his ipsis testimoniis ab eo allatis. Item ex verbis sanctorum Athanasii et Cyrilli. In divinis notionibus nominibus minime respondeat. Quæ ex duobus rebus (substantia et operatione) constat, ea non sunt simplicia, sed duplicia. D. Maximus de bisario numero. Conclusio. 1239

CAP. IV. — Gregoras æger et jejunos disputandi munus sociis tradit, qui et ipsi commentarios scribere de aulis cum Palama certantibus. Vetera in Barisamum decreta rursus leguntur. Palamitis ad lumen Thaborium perpetuo recurrunt. De gloria divina impium dogma apud synodum explicant. Orthodoxorum unus indignandus exclamatur. Minis terretur et obmutescit. Concilium dimittitur. Populus in Palamitis sævit. Orthodoxis favet et gratulatur. Hi, quamquam superiores, tamen suam sententiam adversariis approbare non poterunt. Annus principi aversus et durus. Quiaam vere injuriam patiantur. 1245

CAP. V. — Palamas Cantacuzenum adit. In Gregoram et in ceteros orthodoxos acri oratione invehitur. Ut Palamas jussa imperator exsecutus sit. Orthodoxorum diversi affectus, fiducia, trepidatio, moror. 1251

CAP. VI. — Gregoras sese in concilio iterum sistere recusat. Socios hortatur ad veritatem fortiter defendendam. Illi ut secum veniat, ægre tandem persuadent. Ab imperatore scorum seductus promissis et aliis artibus tentatur. Proponitur ei questio de substantia et operationibus divinis. Testimonium D. Basilii. Respondit Gregoras. Cantacuzenus de nova disputandi ratione ineunda deliberat cum Palama. Episcopum Tyri excendere statuunt. Item contumellis et calumniis orthodoxos terrere. Palamas socios suos advocatum adit. 1255

CAP. VII. — Gregoras alique orthodoxi introeuntur. Cantacuzenus minatur gravissima. Ejus cum Xerxe, Persarum rege, comparatio. Episcoporum Palamitarum imperitis. Orthodoxi frustra conantur contradicere. Cantacuzeni verba et verba. Gregoram discipuli trankiores deserunt; alii silent. Gregoras et orthodoxorum episcoporum secessio; quos imperator primum exire vetat; deinde, suadente Palama, abire patitur. Palamita, egressis orthodoxis, imperatorem adulantur. Quidquid libuit decernunt. 1265

LIBER VICESIMUS PRIMUS.

CAP. I. — Cantacuzenus Gregoram accessit. Animam ejus tentat solitis artibus; nullo autem successu. Quis hæcenus in concilio dixerit, ea pacis et concordie studio dixisse se affirmat. Majorem in posterum æquitatem suam fore promittit. Palamitarum doli, consilium, insiducia. 1269

CAP. II. — Sessionem tertiam orthodoxi a fidei professione auspiciantur. Excerpta ex libris Palama leguntur et expenduntur. Illius in se defendendo labor irritus. Gregoras unum ex discipulis producti, qui disputandi munus excipiat. Palamas, victus ab adolescente, omnibus deridiculo est. Ex viginti capitibus tria tantum excusa. Exitus tertie sessionis. 1271

CAP. III. — Acta post sessionem tertiam. Sessio quarta, eademque ultima. Orthodoxi partim volentes, partim etiam nolentes adsunt. Imperatoris iracundie, privatus eruptura, Gregoras caute occurrit. Recitantur aliquot capita, ex libris Palama excerpta. Episcopi nonnulli, ex illius amicis, dogmatum novorum insolentia offensi, turbescunt. Palamas violentia. Cantacuzeni iniquitas. Testimonia a Palamitis allata examinantur. Gregoras fensionem narrationem et accuratas refutationes editurum se promittit, si mortis pericula imminuentia effugiat. Redit ad propositum. Tamultus et confusio. Quid tandem decretum sit. Orthodoxi vapulant. Episcopis duobus adepta insignia dignitatis; barba vellata. Gregora discipulis quid acciderit. Episcopus Tyri cur sessioni ultimum haud interfuerit. Gregoras et alii ut dimissi sunt. 1275

CAP. IV. — Gregoras domo includitur. Siontum ei perpetuum indicitur. Consolator se melioris fortunæ spe, quam ei spondet ipsa rerum humanarum mutabilitas. Idem cum illustrium sanctorum casibus eam calamitatem comparat. S. Basilii verba ad presens tempus accommodat. Alia sanctorum Patrum dicta subjactorum se promittit, que tamen haud profert. 1285

CAP. V. — Palamita victores impudenter exultant.

Præmia eis data. Peram orthodoxis irrogata. Palamitarum digna impium. Savitius. — Irenæus synodicus. Gregoram multi ex amicis decorant; atque etiam Cabasilas. Hæc ingenium et studia. Ut Gregorius Nazianzenus ejusmodi homines allocutus sit. Gregoras suam sortem deplorat. Solomonis verba. Danti marientis apophthegma.

1525
CAP. VI. — Tomus synodicus inuentus caremonis consecratus. Auctoribus probe est. Palamita magna et præclara imperatori præmittit. Byzantia suburbia a Genetis Galatis incenduntur. Palamitarum promissa exitu ipso refusa. Rerum hodiernarum cum antiquis comparatio. Qui hodie persecutionem patiuntur, eorum conditio pejor est quam antiquitus fuit. Orthodoxi non habent quo fugiant. Imperium augustissimis hæresibus comprehensum. Somnia prophetica explora; idque verbis D. Basilii, quæ in Palamita apte admodum cadunt. 1535

LIBER VICESIMUS SECUNDUS.

CAP. I. — Internuntii, ab imperatore et patriarcha missi, ad Gregoram veniunt. Mandata exponunt. Nova decreta et Palamæ libellum jubentur exhibere. Negant libellum opus esse: decreta avertentes se promittunt. Gregoras, ut utrumque exhibetur, multis rationibus contendit. Internuntii, re infecta, discedunt. 1515

CAP. II. — Palamæ negat se libellos datorum. Nova decreta omnibus ostenduntur, præterquam Gregoram. Monachorum custodiam servitia: Gregoras in eos merita. Davidis propheta verba in similibus rerum angustia. Experientia eis. 1549

CAP. III. — Patriarcha ipse Gregoram invisit. Eum amico alloquitur. Ut amno contentions studium abiciat, stolidè admonet. Gregoras perstat in proposito. D. Basilii verba sibi accomodat. Tentatorum, et in his discipulus, magistri proditor. Frustra isti quoque discedunt. Custodia ex eo durius. Alii rursus tentatores a patriarcha submissi. 1553

CAP. IV. — Cum Cabasila et anonymo de Palamæ erroribus disputatio. 1537

LIBER VICESIMUS TERTIUS.

Pergit Gregoras disputare cum Cabasila. 1530

LIBER VICESIMUS QUARTUS.

Gregoras cum Cabasila et anonymo theologo disputare pergit. Carceri mancipatus ab Agsthangelo invisitur, qui peregrinationes suas enarrat. 1495

INDEX in tomum priorum. 1451

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI OCTAVI.